EVLİYÂLAR ANSİKLOPEDİSİ

TERTİP HEYETİ

İHLÂS GAZETECİLİK HOLDİNG A.Ş. adına sahibi: **Dr. ENVER ÖREN; GENEL YAYIN MÜDÜRÜ:** İlhan Apak; **TERTİP HEYETİ:** Prof. Dr. Kemal Yavuz, Doç Dr. Ramazan Ayvallı, Yard. Doç. Dr. Ethem Levent, Ali Kara, Ali Yılmaz, Bahaeddin Apak, Burhan Kılıç, Erdoğan Sevim, Muzaffer Durgut, Saim Kökçü, Yaşar Taşdemir; **Şiirler:** Abdüllatif Uyan; **TEKNİK MÜDÜR:** Muammer Gürbüz, Cemil Bilgiç; **Grafik:** Cahit Cevat Bulut, **Resimleme:** Hasib Barış, Ahmet Koç; **Dizgi:** Abdülhakim Birol Tuncer, İsmail Kara; **Tashih:** Mustafa Kuzu, Rıdvan Üzel, Halis Bedel, Seyfi Yaman; **Renk Ayrımı-Kamera:** M.Asım Gök, Necati Yazıcı, Fuat Yüceer, Fatih Gökçe, Mustafa Güntekin; **Montaj:** Abdülkadir Güler, Müşfik Çimen, A. Nihat Çardak; **Baskı Şefi:** Mustafa Kum; **Baskı:** İHLâS HOLDING GAZETECILIK A.Ş., Çatalçeşme Sokak No:17 344110 Cağaloğlu-İSTANBUL

Tel: 513 99 00 (20 Hat)

1992

TAKDİM

Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmdan beri insanları ebedî saâdete kavuşturmak için peygamberler göndermiştir. Peygamberler, insanları kurtuluşa dâvet etmiş, doğru olan yolu bütün sıkıntı ve eziyetlere rağmen bıkmadan, yılmadan anlatmışlardır. Aynı zamanda peygamberlere tam tâbi olan, Allahü teâlânın sevgisi ile dolu, mânevî sırlar sâhibi velî zâtlar da her devirde bulunmuş ve insanların din ve dünyâ saâdetine ulaşmaları için çalışmışlardır.

İnsanlara doğru yolu göstermeleri, hal ve hareketleri ile örnek olmaları evliyânın belli başlı vasıflarıdır. Ayrıca, Allahü teâlânın rızâsı için insanların dertleri ile dertlenmeleri ve fedâkârlıkları onların şânındandır. Onlar, peygamberlerden sonra seçilenler sınıfındandır. Bir rehber elinde yetişerek silsile yoluyla Peygamber efendimize kadar gitmeleri; nerede ve hangi memlekette yetişirlerse yetişsinler, onları tek bir kaynağa bağlamıştır. Bunlar zamanla çeşitli kollara ayrılmışlar, Kâdirî, Nakşî, Bayramî, Gülşenî, Yesevî, Mevlevî vs. gibi isimlerle anılmış veya bu yollardan birinde akıp gelmişlerdir.

Sultanlar, pâdişâhlar doğruyu onlarla bulmaya çalışmışlar, mânevî sultanın onlar olduğunu görmüşler, onların nasîhatleri ile devlete, millete ve insanlığa faydalı olmaya çalışmışlardır. Târih boyunca insanlığa huzurlu devirler yaşatmış olan Emevîler, Abbâsîler, Selçuklular, Gazneliler, Bâbürlüler, Osmanlılar ve daha birçok İslâm devletlerinin sultanları hep bu büyüklerin rehberliğinde hizmete devâm etmişler, yeri gelince atlarının arkalarından gitmişler, bâzan onlarla berâber savaşlara katılmışlardır. Onlar, duâ ordularının kumandanları ve dertlerin mânevî tabibleridir.

Bu îtibârla İslâm dünyâsında eskiden beri başta sevgili Peygamberimiz ve Eshâbı olmak üzere bütün velîlerin kabirleri ziyâret edilmiş, rûhâniyetlerinden istifâde edilmiş, herkes onları vesîle ederek, Allahü teâlâya yalvarmış, duâlarının kabûlü için niyâzda bulunmuştur.

Evliyâ-yı kirâm, Allahü teâlânın ve Peygamberinin (aleyhisselâm) emir ve yasaklarını öğreterek, insanların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaları için uğraşmışlardır.

Velî; Allahü teâlânın rızâsını kazanmış, sevdiğini Allahü teâlâ için seven ve her işi O'nun rızâsı için yapan, her an Allahü teâlâ ile bulunan, gafletten uzak kimse demektir. Evliyâ ise bu kelimenin çokluk şeklidir. Yâni evliyâ "velîler" demektir. Ancak kelime halk arasında teklik mânâda kullanıldığından biz de ansiklopedimizin adını **Evliyâlar Ansiklopedisi** olarak

düşündük. Tâbiîn devrinden başlayarak bütün velîleri, geniş İslâm dünyâsı içinde vermeye çalıştık. Bu îtibarla Fas'tan Hindistan'a; Yugoslavya'dan Orta Asya ve Çin'e; Kırım ve Kazan'dan Afrika'ya ve Yemen'e kadar bu gruba giren hemen her İslâm büyüğünü almaya gayret ettik. Ancak kaynakların bolluğu sebebi ile Anadolu'da yaşayan velîler bu ansiklopedide daha çok yer tutmuş veya çok mahallî olup elimize geçmeyen ve kaynaklarda yer almayanlar ansiklopedi dışında kalmış olabilir. Nitekim bâzı velîlerin hayat ve menkıbeleri hakkında, çok aramamıza rağmen, hiç bilgi bulunamamış, bâzıları hakkında ise bir iki sayfayı geçmeyen yazılar yazılabilmiştir. Fakat bütün bu Allah Dostları, aynı kaynaktan fışkıran nûrları, olduğu gibi gösteren aynalardır. Hangisine baksak hepsinde aynı nuru görürüz.

Yıllarca süren bir çalışmanın neticesinde, okuyucularımıza sunduğumuz bu on ciltlik **Evliyâlar Ansiklopedisi** okuyanları binlerce velînin mânevî sohbetine kavuşturacaktır. Onların güzel ahlâkları, söz ve menkıbeleri ile huzur bulacaksınız. Biz böyle bir ansiklopediyi sunmanın sevinci içindeyiz. Şâyet eksiklerimiz olursa iyi niyetimize bağışlanmalıdır. Yayınladığımız ansiklopedinin faydalı olması ve mânevî hayâtımızı kuvvetlendirmesi başlıca temennimizdir.

Dr. Enver Ören

GİRİŞ

Bu Ansiklopedimizde, İslâmiyetin başlangıcından yakın zamâna gelinceye kadar, muhtelif asırlarda ve değişik coğrafî bölgelerde, bilhassa bugünkü Anadolu topraklarında yaşayan ilim, irfân, ahlâk ve fazîlet sâhibi âlim ve velîlerden bir demet sunacağız.

On beş asırdır müslümanlara rehberlik etmiş, onlara doğruları öğretmiş, kendileri de eksiksiz İslâmî bir hayat yaşamış bulunan Evliyâ-yı kirâmın hepsini, bu hacmi sınırlı ansiklopedimizde zikretmek, hayâtlarından uzun uzun bahsetmek elbetteki mümkün değildir. Fakat "zikr-i cüz, irâde-i kül yâni parçayı zikredip bütünü kasdetme" kâidesine göre, onlardan bir kısmını ele almak istiyoruz. Zâten yayınlarımız arasında 18 cilt hâlinde daha önce neşredilen **İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi**'nde bazı velîlerin hayat hikâyeleri uzun olarak; bâzıları da 10 ciltlik **İslâm Târihi Ansiklopedisi** ile 6 ciltlik **Osmanlı Târihi Ansiklopedisi**'nde yeri geldikçe, kısa kısa anlatılmıştı.

Burada hâl tercümelerinden yâni biyografilerinden kısaca bahsedeceğimiz büyük velîler, kendi asırlarında olduğu gibi, zamanlarından sonra da dâimâ sevilen ve sayılan, hayatları örnek alınan zevâtın sâdece cüz'î bir kısmını teşkil edecektir.

İyi insanların hayatları öğrenildikçe, iyilerin adedi artacaktır. Mâzisini, büyüklerini tanıyamayan çocuklar, gençler ve yaşları ilerlemiş insanlar, büyüklüklere tâlip olamazlar. İnsanların çeşitli buhrânlara, bunalımlara, rûhî sıkıntılara maruz kaldıkları asrımızda, büyük insanların yaşayış tarzları, tavsiye ve nasîhatları, hâl ve hareketleri, kerâmetleri, hem zevk ve ibret almaya, hem de intibâha, uyanmaya sebeb olacaktır.

Haklarında, ciltler çapında eserler meydana getirilebilecek kıymetli velîlerden herbirine dâir sâdece birkaç sayfa denilebilecek kısa bilgiler verebileceğiz. Fakat her şahsın hayatının sonunda, onlardan bahseden kaynaklar zikredileceği için, geniş bilgi almak isteyenler oralara mürâcaat edebileceklerdir.

Bu ansiklopedimizde, kimi şahıslar hakkında, âbid, ârif, âşık, zâhid, mürîd, sofî, müttekî mücâhid, ümmî, derviş, basîret sâhibi, erbâb-ı dil (erbâb-ı kulûb), ehlullah, evliyâ (velî), ebdâl (büdelâ), evtâd, aktâb (kutub), gavs, havass, nücebâ, murâd, muhlis, muhlas, mukarreb, müceddid, mürşid, mükemmil, mutasavvıf, ricâl-i gayb, üveysî, pîr, üstâd, şeyh gibi bâzı dînî tâbirler kullanılacaktır. Bunlar hakkında bu girişte muhtasar, kısa kısa bilgiler vereceğiz.

Bunlardan sonra, yine ansiklopedide geçecek olan muhtelif olağanüstü hâllere verilen isimler ve mânâlarını takdîm edeceğiz. Yine ansiklopedimizde takvâ, verâ, zühd, ihlâs, mârifet, ilim, yakîn, maiyyet, seyr, kurb, cezbe, vecd, mevâcîd, havâtır, ahvâl, tasarruf, teveccüh, himmet, cem'iyyet, huzûr, hilâfet, mahbûbiyyet, ferdiyyet ve benzeri tasavvufî ıstılâhlara yer verildiğini müşâhede edeceğiz. Ayrıca zikir, vird, âdâb gibi dînî terimler de geçecektir. Bu ve benzeri ıstılâhlar hakkında da elverdiği ölçüde bilgiler sunmayı faydalı görüyoruz.

Ansiklopedimizde, bunlarla berâber evliyânın çeşitli vasıfları, muhtelif dereceleri, sayıları ve aldıkları değişik isimler de zaman zaman geçecektir. Bunlar hakkında da kısa bâzı bilgiler sunulacaktır. Bir de tasavvuf ilmi ve evliyâyı sevme hakkında birkaç kelime yazmak faydalı olacaktır.

Miftâh-un-Necât'ta zikredilen bir hadîs-i şerifte; "**Allahü teâlânın harâm kıldığı** (yasak ettiği) **şeylerden sakın ki, insanların en âbidi olasın.**" buyurulmuştur.

Her insan, **kulluk** vazîfelerini yapmak için yaratıldı. Onun için herkes, Allahü teâlâyı yaratıcı, kendisini yaratılmış bilmelidir. Bir kimsenin, Allahü teâlâya **kul** olması için, O'ndan başka şeylere kul olmaktan ve bağlanmaktan tam kurtulması lâzımdır. Bunun için büyük âlim ve velî İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî vilâyet yâni evliyâlık mertebelerinin sonunun, en yükseğinin **abdiyyet (kulluk)** makâmı olduğunu ifâde etmiştir.

Allahü teâlâdan başkasının sevgisini kalbinden çıkaran, O'nu gönülle bilen ve O'nun rızâsını kazanmış, ermiş, velî kimselere **ârif-i billâh** veya yalnız **ârif** denir. **Künûz-ul-Hakâik**'da kaydedilen bir hadîs-i şerîfte şöyle buyrulmaktadır: "**Her şeyin kaynağı vardır. Takvânın** (haramlardan sakınmanın) **kaynağı âriflerin kalpleridir.**" Süleymân bin Cezâ, ârif kimsenin alâmetini şöyle belirtiyor: "Susması; tefekkürü, Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünmesi, gördüklerinden ibret, ders alması ve Allahü teâlânın râzı olup beğendiği şeyleri istemesidir." Bâyezîd-i Bistamî ise; "**İrfân sâhibi**, ârif odur ki: Seninle yediğini, içtiğini, seninle eğlendiğini, alış-veriş ettiğini görürsün; ne var ki, onun kalbi yüce Allah'a bağlıdır. O'ndan başka hiç bir derdi yoktur." Yine o; "Ârif boş yere konuşmaz, devamlı Allahü teâlâyı düşünür." demiştir. Cüneyd-i Bağdâdî de; "Resûlullah efendimizin sünnetini terk edeni ve O'ndan gelen edebleri gözetmekte gevşeklik göstereni ârif zannetme!" îkazını yapmaktadır.

Allahü teâlâyı tam bir **muhabbet**le sevmek, O'ndan başka her şeyden yüz çevirmek **aşk** adını alır. İmâm-ı Rabbânî; "Nefsin kötü arzularına yâni şehvete aşk ve muhabbet adını takmamalıdır. Aşk, muhabbet kalpte olur ve kıymetlidir. Gerçek aşk, Allahü teâlâyı ve O'nun sevdiklerini sevmektir." buyurmuştur.

İbrâhim Hakkı Erzurumî de; "Aşk, nefsi terbiye eder, ahlâkı güzelleştirir. Aşk, insanın kalbinde bir ateş olup, kalpte Allah sevgisinden başka bir şey bırakmaz. Hak âşığı olanın sözü, işi ve düşüncesi, doğru ve saftır. Uyanık kalpli ve hatâdan uzaktır." demiştir.

Dünyâya düşkün olmayan, şüpheli olur korkusu ile mübâh olanların (yâni izin verilenlerin, helâl olanların da) çoğundan sakınan kimse mânâsına gelen **zâhid**, İmâm-ı Rabbânî'nin ifâdesine göre, dünyâya gönül bağlamadığı için, insanların en akıllısıdır. **Berîka**'da geçen bir hadîs-i şerîfte; "**Allahü teâlâ, bir kulunu severse, onu dünyâda zâhid, âhirette râgıb** (rağbet eden, isteyen) **yapar. Ayıplarını ona bildirir.**" buyrulmuştur.

Eşyânın hakîkatini, iç yüzünü gören, anlayan kalp gözüne basîret dendiği gibi, kalp gözü ile görme, anlama ve firâset de **basîret** diye isimlendirilir. İmâm-ı Kuşeyrî; "Allahü teâlâ, müminlere bir takım basîretler ve nûrlar lutfeylemiştir (vermiştir). Onlar bu sâyede **firâset**te bulunurlar. Resûlullah efendimizin; "**Mümin, Allah'ın nûru ile nazar eder.**" hadîs-i şerîfi bu mânâda anlaşılmalıdır" demiştir. Deylemî'nin zikrettiği bir hadîs-i şerîfte; "**Gözü âmâ** (görmeyen) **kimse kör değildir. Asıl âmâ, basîreti kör olan kişidir.**" buyrulmuştur.

Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği kullarına, evliyâya, **erbâb-ı kulûb, erbâb-ı dil, ibnü'l-vakt** de denmektedir.

Allahü teâlânın emirlerine uyup, O'nun sevgisini ve zikrini gönlünden hiç çıkarmayan, gafletten uzak, Allah adamı kimselere, velîlere **ehlullah** adı da verilmektedir.

Bütün sözleri, işleri ve ahlâkı, İslâm dîninin bildirdiği gibi olan, Allahü teâlânın ve Resûlünün çok sevdiği kimselere **velî** ve bunun çoğulu olarak **evliyâ** denir. Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "**Biliniz ki, Allahü teâlânın evliyâsı için azâb korkusu yoktur. Nîmetlere kavuşmamak üzüntüsü de yoktur."** (Yûnus sûresi: 62) buyrulmuştur. Büyük muhaddis Ebû Nuaym el-İsfehânî'nin **Hilyet-ül-Evliyâ** kitabında zikredilen bir hadîs-i şerîfte; "**Evliyâ görülünce, Allahü teâlâ hatırlanır.**" buyrulmuştur. **Sahîh-i Buhârî**'de geçen bir hadîs-i kudsîde ise; "**Evliyâmdan birine düşmanlık eden, benimle harb etmiş olur...**" buyrulmaktadır.

Yahyâ bin Muâz; "Evliyânın sohbetine kavuşan, şeytanın elinden kurtulur, her an Allahü teâlâ ile berâber olur." demiş, İmâm-ı Rabbânî de; "Mahşerde, önce Peygamberlerin (aleyhimüsselâm), sonra evliyâ-yı kirâmın (kuddise sirruhum), Allahü teâlânın izni ile günâhı çok müminlere şefâat edeceklerini ifâde etmiştir. Yine İmâm-ı Rabbânî, Allahü teâlânın evliyâsının, büyük günâh işlemekten mahfûz (korunmuş) olduklarını da belirtmiştir.

Evliyâ-yı kirâmın, insanları irşâdla vazîfeli olanları bulunduğu gibi, başka vazîfelerle görevli olanları da vardır. Meselâ Allahü teâlâya yakın sevgili (evliyâ) kullardan bir kısmını teşkil eden **ebdâl**, insanlara yardımda ve hizmette bulunan, halkın açıkça bilmediği ve dünyânın nizâmı (düzeni) ile vazîfeli olup bunlardan biri vefât edince, yerine başka bir velî bedel kılındığından yâni görevlendirildiğinden ve çok olduklarından, bedelin çoğulu ebdâl veya büdelâ kelimesi ile tanınmışlardır. İrşâd ehli yâni insanlara doğru yolu gösteren velîlerden olmayıp, gözlerden saklı olan bu kimselerin sayısının yedi, kırk veya yetmiş olduğunu Seyyid Şerîf Cürcânî ifâde etmiştir. **Hilyet-ül-Evliyâ**'da zikredilen bir hadîs-i şerîfte bunlar hakkında şöyle buyrulmaktadır: "**Ümmetim arasında her zaman kırk kişi bulunur. Bunların kalpleri, İbrâhim'in** (aleyhisselâm) **kalbi gibidir. Allahü teâlâ, onlar sebebi ile kullarından belâları giderir. Bunlara ebdâl denir. Onlar bu dereceye namaz ve oruç ile yetişmediler.**" Abdullah ibni Mes'ûd; "Yâ Resûlallah! Ne ile bu dereceye ulaştılar?" diye sorunca; "**Cömertlikle ve müslümanlara nasîhat etmekle yetiştiler.**" buyurdu.

Bir de **evtâd** denilen, evliyâ-yı kirâmdan (Allahü teâlânın sevdiği kıymetli kullarından) ve **ricâl-ül-gayb**dan (açıkça bilinmeyen velîlerden) mübârek dört zât vardır ki, büyük âlim ve velî Mollâ Câmî'nin ifâde ettiğine göre bunlar, dünyânın dört tarafında bulunurlar. Her biri bulunduğu yerde dünyevî bakımdan huzûr ve râhatlığı sağlamakla vazîfelidir. Evtâddan dünyânın doğu tarafında bulunan zâtın ismi Abdülhayy, batıdakinin ismi Abdülalîm, kuzeydeki zâtın ismi Abdülmürîd, güneydekinin ismi ise Abdülkâdir'dir (r.aleyhim).

Evliyâlıkta yüksek derecelere ulaşmış mübârek, kıymetli âlimlerden bir kısmına da **kutub** ve bunun çoğulu olarak **aktâb** adı verilir. İşlerin görülmesine veya insanların doğru yolu bulmalarına vâsıta kılınan bu ulu kişilerden, dünyâ işleri ve madde âlemindeki olaylarla alâkalı olana **Kutb-ül-aktâb**, **Kutb-ül-ebdâl** veya **Kutb-i medâr** (**medâr kutbu**), din ve irşâd işi ile vazîfeli bulunana **Kutb-ül-irşâd** (**İrşâd kutbu**) denilir.

Kutb-ül-aktâb, âlemin nizâmı ile alâkalanan, bolluk-kıtlık, sağlık-hastalık, barış-savaş, rızık, yağmur ve benzeri olaylarla vazîfeli kılınan, ricâl-i gaybdan yâni herkesin tanımadığı Allah adamı olup emrinde üçler, yediler, kırklar... diye söylenen yine bu işlerle vazîfeli seçilmiş insanların bulunduğu büyük velîlerdir. Büyük âlim İmâm-ı Rabbânî'nin bildirdiğine göre, Kutb-ul-ebdâl veya kutb-i medâr da denilen bu zât her zaman bulunur. Resûlullah efendimiz zamânında da vardı. Fakat bunlara inzivâ (insanlar arasına karışmamak) lazımdır.

Bunları herkes tanımaz. Hattâ bâzıları, kendilerini bile bilmezler. Yine İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyuruyor ki: "Kutb-i medâr, âlemde, dünyâda her şeyin var olması ve varlıkta durabilmesi için, feyz gelmesine vâsıta olur. Her şeyin yaratılması, rızıkların gönderilmesi, dertlerin, belâların giderilmesi, hastaların iyi olmaları, bedenlerin âfiyette olması, kutb-i ebdâl da denen kutb-i medârın feyzleri ile olur. Îmân sâhibi olmak hidâyete kavuşmak, ibâdet yapabilmek, günâhlara tövbe etmek ise **kutb-i irşâd**ın feyzleri ile olur. Kutb-i ebdâlin (kutb-i medârın) her zamanda, her asırda bulunması lâzımdır. Âlemin ondan boş kalması mümkün değildir. Çünkü âlemin nizâmı ona bağlı kılınmıştır. Eğer bu kutublardan biri giderse (ölürse), yerine başkası tâyin edilir. İrşâd kutbu böyle değildir. Çünkü, âlemin rüşd, hidâyet ve îmândan boş olduğu zamanlar olur. Peygamber efendimiz, zamânının irşâd kutbu idi. Bu zamanda ebdâl kutbu ise hazret-i Ömer ile Üveys el-Karânî idiler.

Âriflerin en meşhûru, yüksek ilimler ve mârifetler sâhibi, âriflerin başı olan zâta **kutb-ül-ârifîn** denir.

Kutb-i irşâda gelince: Âlemin irşâdına (doğru yolu bulmasına) ve hidâyetine (saâdete ve kurtuluşa ermesine) vesîle kılınan velî zât, mürşîd demek olan kutb-i irşâd, İmâm-ı Rabbânî'nin de buyurduğu gibi, âlemin irşâdı ve hidâyeti için, feyzlerin gelmesine vâsıta olur. Kutb-i irşâdın her zaman bulunması lâzım değildir. Öyle zamanlar olur ki, âlem îmândan ve hidâyetten büsbütün mahrûm kalır, Resûlullah efendimiz zamânının kutb-i irşâdı idi. Kutb-i irşâd ile bütün insanlara îmân ve hidâyet gelmektedir. Fakat kalbi bozuk olanlara gelen feyzler, dalâlet (sapıklık), kötülük hâline dönerler. Bu, şeker hastasına verilen kıymetli gıdâların, onun kanında zehir hâline dönmesine benzer, yâhut safrası bozuk olana tatlının acı gelmesi gibidir. Kutb-i irşâd, kâmil ve mükemmil, yetişmiş ve yetiştirebilen olup, ender yetişir. Asırlardan, uzun yıllardan sonra bir tâne bulunursa, yine büyük nîmettir. Her şey onunla nûrlanır. Onun bir bakışı, kalp hastalıklarını giderir. Bir teveccühü, beğenilmeyen kötü huyları silip süpürür.

Yine büyük velî İmâm-ı Rabbânî, bu konuda şunları söylemektedir: "**Kemâlât-ı ferdiyye**ye de sâhib olan kutb-i irşâd, çok az bulunur. Asırlardan, çok uzun zaman sonra, böyle bir cevher dünyâya gelir. Kararmış olan âlem, onun gelmesi ile aydınlanır. Onun irşâdının ve hidâyetinin nûrları, bütün dünyâya yayılır. Yer küresinin ortasından arşa kadar, herkese rüşd, hidâyet, îmân ve mârifet onun yolu ile gelir. Herkes ondan feyz alır. Arada o olmadan kimse bu nîmete kavuşamaz. Onun hidâyetinin nûrları, bir okyanus gibi (çok kuvvetli radyo dalgaları gibi) bütün dünyâyı sarmıştır. O derya sanki buz tutmuştur. Hiç dalgalanmaz.O büyük zâtı tanıyan ve seven bir kimse, onu düşünürse, yâhut o, bir kimseyi sever, onun yükselmesini isterse, o kimsenin kalbinde, sanki bir pencere açılır. Bu yoldan, sevgisi ve ihlâsına göre o deryâdan, kalbi feyz alır. Bunun gibi, bir kimse, Allahü teâlâyı zikrederse ve bu zâtı hiç düşünmezse meselâ onu tanımazsa, yine ondan feyz alır. Fakat birinci feyz daha büyük olur. Onu inkâr eder, beğenmezse, yâhut o büyük zât bu kimseye kırılmışsa, Allahü teâlâyı zikretse bile rüşd ve hidâyete kavuşamaz. Ona inanmaması veya onu incitmiş olması, feyz yolunu kapatır. O zât, bunun istifâdesini istemiş olsa bile, onun zararını istemese bile, hidâyete kavuşamaz. Rüşd ve hidâyet, var görünür ise de, yoktur. Faydası çok azdır. O zâta inanan ve sevenler, onu düşünmeseler ve Allahü teâlâyı zikretmeseler bile, yalnız sevdikleri için, rüşd ve hidâyet nûruna kavuşurlar."

Arapçada imdâd etmek, yardım etmek ve kurtuluş mânâlarına gelen bir kelime olan **gavs** kelimesi, tasavvufta yüksek husûsî bir mertebede bulunan velî, insanlara yardıma yetişen büyük zât hakkında kullanılır. Molla Câmî'nin belirttiğine göre gavs denilen büyük velî zâta, Allahü teâlânın izni ile insanların imdâdına yetişmesi sebebiyle bu lakab verilmiştir. Gavs, Muhyiddîn ibni Arabî'ye göre medâr kutbudur. İmâm-ı Rabbânî'ye göre ise, medâr kutbundan ayrı ve yüksek olup, ona yardım edicidir. Bu sebeple, medâr kutbu, birçok işlerinde ondan yardım bekler. Ebdâl makâmlarına getirilecek evliyâyı seçmekte bunun rolü vardır.

Gavs-ı a'zam en büyük gavs (yardımcı) demek olup, tasavvufta bu dereceye ulaşan Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin lakabıdır. O, insanlara ve cinnîlere yardım eden, imdâdlarına yetişen büyük bir velî olduğundan **gavs-üs-sakaleyn** diye de anılır.

Avâm kelimesinin zıddı olan ve hâslar, seçkinler, büyükler demek olan **havâss**, ilim ve tasavvufta, avâm ve mukallid hâlinden kurtulup, ictihâd ve velâyet mertebesine yükselen seçkin zâtlardır. İmâm-ı Gazâlî'nin buyurduğu gibi, sultanlar, milletin mal, can ve ırzlarını zâlim ve haydutlardan korudukları gibi, havâss da avâmın (dînî ilimlerden haberi olmayan câhillerin) îtikâdını (inancını) bid'atçilerin (sapıkların) şerlerinden, kötülüklerinden korurlar. Ebû Osman Mağribî'nin belirttiği gibi, bunlar iyi amelleri (güzel işleri) kendinden değil, Rabbinden bilirler.

Allahü teâlânın velî kullarından tanınmayan, bilinmeyen ve gizli olan bâzı mübârek kimseler daha vardır ki, Şeyhülislâm Molla Câmî'nin belirttiğine göre, insanların imdâdlarına yetişip, işlerinde dara düştükleri zaman yardımcı olan ve onların belâlardan korunmasına sebeb olan bu insanlara **nücebâ** denilmektedir.

Tasavvuf yolunda bulunanları, Şihâbüddîn-i Sühreverdî iki kısma ayırıyor: Ya **mürîd** olurlar, ya **murâd** olurlar. **Mürîdler** Allahü teâlâya yakınlık derecelerine ulaşmak için riyâzetler ve mücâhedeler çekerler (nefsin isteklerinden kaçınıp istemediklerini yapmaya çalışırlar). Murâdlar ise, nazlı nazlı okşanarak götürülür ve sıkıntı çekmeden, yakınlık derecelerine ulaştırılır. Tasavvuf yolunda bulunanlardan, sıkıntı ve eziyet çekmeden Allahü teâlânın yardım ve dilemesi ile yüksek makamlara kavuşan ictibâ yolunun sâlikleri (çekilen talebeler) **murâdlar** diye isimlendirilir. İmâm-ı Rabbânî, murâd olunanların başının ve sevilenlerin önderinin Muhammed aleyhisselâm olduğunu ifâde buyurmuştur.

Uğraşmadan, zorlamadan, külfetsiz ele geçen ihlâs devamlı olup, hakkal-yakîn mertebesinde ele geçer. Devamlı ihlâs sâhibi, her şeyi Allahü teâlânın rızâsı için yapan **muhlas**tır. Muhlas olana, ibâdet yapmak, tatlı ve kolay olur. Çünkü bunlarda, nefislerinin arzûsu ve şeytanın vesvesesi kalmamıştır. Böyle ihlâs, insanın kalbine ancak bir velînin kalbinden gelir. Muhlaslar ile, ihlâsı çalışarak elde eden **muhlis**ler arasında fark çoktur. İlim ve amele dâir öğrenmekle, anlamakla hâsıl olan kelâm ilminin bilgileri, tasavvuf yolunda ilerleyenlerde keşf yolu ile hâsıl olur, ele geçer. Ameller, ibâdetler kolayca, seve seve yapılıp, nefis ve şeytandan hasıl olan tembellik ve gevşeklik kalmaz. Günâhlar, harâm olan şeyler çirkin, iğrenç görünür. Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki: "**İblis, senin mutlak kudretine and olsun ki, onlardan** (Allahü teâlânın kullarından) **muhlas olanlar hâriç hepsini azdıracağım, dedi.**" (Sâd sûresi: 82-83).

Yine Allahü teâlâya yakın kullar, yakınlaştırılmışlar mânâsına gelen **mukarreb**ler vardır ki, hadîs-i şerîfte; "**Ebrârın iyilik olarak yaptıkları, mukarrebler yanında günâh olur.**" buyrularak onların dereceleri belirtiliyor. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "**Îmânları ileride olanlar, Allahü teâlâyâ yaklaşmakta ileride olanlardır. Bunların hepsi mukarreblerdir.**" (Vâkıa sûresi: 10) buyurmaktadır. İmâm-ı Gazâlî onları şöyle târif etmektedir: "Mukarrebler, Allahü teâlâ için olmayan her şeyden, yemekten, içmekten, yatmaktan, konuşmaktan sakınırlar. Bunlar, din için niyet etmedikçe hareket etmezler. Yemeleri, ibâdete lâzım olan aklı ve kuvveti bulmak niyeti iledir. Her şeyleri Allah içindir."

İmâm-ı Rabbânî de, bunlar hakkında şöyle buyurmaktadır: "Mukarrebler asla yakın olanlardır. Rahat ve rahmet bunlar içindir. Kıyamet gününün korkusundan emîn olanlar bunlardır. Kıyâmetin dehşetinden, başkaları gibi ürkmezler."

Bir de **müceddid**ler vardır ki, İslâm dînini kuvvetlendiren, bid'atleri yâni İslâm dinine sokulmak istenen reformları, hurâfeleri söküp atan ve sünnetleri ortaya çıkaran âlimlerdir. **Sünen-i Ebî Dâvûd**'da zikredilen bir hadîs-i şerîfte; "**Her yüz senede bir müceddid zâhir olur** (ortaya çıkar)**. Ümmetimin işlerini yeniler.**" buyrulmuştur. İmâm-ı Rabbânî Ahmed

Fârûkî Serhendî'nin beyânına göre; "Bu ümmet, ümmetlerin en iyisi olduğu ve bu ümmetin Peygamberi, peygamberlerin sonuncusu olduğu için, bunların âlimlerine, İsrâiloğullarının peygamberlerinin mertebesi verilmiştir. Peygamberlerin vazîfeleri, bu âlimlere yaptırılmaktadır. Bunun için, her yüz sene başında, bu ümmetin âlimleri arasından bir müceddîd seçilir. Hele bin sene geçince, geçmiş ümmetlerde bir ülülazm peygamber (veya resûl) gönderildiği ve onun işi bir nebîye (her yüz senede bir gönderilen peygambere) bırakılmadığı gibi, bu ümmette de, tam bilgili bir âlim seçilir. Bu zât, geçmiş ümmetlerdeki ülülazm peygamberlerin işini yapar."

Mîr Hüsâmeddîn demiştir ki: "Rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. Bir minber (câmilerde hutbe okunan yer) üzerinde, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini medh ederek (överek) şöyle buyurdu: "Ümmetim içinde onunla iftihâr ediyorum (övünüyorum). Allahü teâlâ onu, ümmetim arasında müceddîd kıldı."

Müceddîd-i elf-i sânî, hicrî ikinci bin yılın yenileyicisi İmâm-ı Rabbânî hazretleri için kullanılan bir tâbirdir. Muhammed Hâşim-i Keşmî'nin ifâde ettiğine göre, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine ilk defâ, müceddîd-i elf-i sânî ismini veren, zamânının en büyük âlimlerinden Abdülhakîm-i Siyâlkûtî'dir.

Abdullah-ı Dehlevî demiştir ki: "Sultanlar içinde Ömer bin Abdülazîz, din bilgilerinde İmâm-ı Şâfiî, tasavvufta (bir müslümanın İslâm ahlâkı ile ahlâklanması için lâzım olan bilgileri ve yolları öğreten ilimde) Mârûf-i Kerhî, esrâr (sırlar, gizli şeyler) bilgilerinde İmâm Muhammed Gazâlî, feyz vermekte ve kerâmetler göstermekte Abdülkâdir-i Geylânî, hadîs ilminde Celâlüddîn-i Süyûtî, tarîkat, hakîkat ve akâid (yâni inançla ilgili bilgilerin) inceliklerini açıklamakta ve kalplere akıtmakta İmâm-ı Rabbânî Müceddîd-i elf-i sânî Ahmed Fârûkî Serhendî, müceddîd idiler. Hepsi de, İslâmiyet'in yayılmasına, kuvvetlenmesine hizmet etmişlerdir.

Şah-ı Dehlevî, İmâm-ı Rabbânî'yi şöyle tanıtmaktadır: "İmâm-ı Rabbânî Müceddîd-i elf-i sânî, derin âlim, büyük velîydi. Müctehid yâni Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkaran bir âlimdi. İslâm âlimlerinin gözbebeğidir. Âlimlerin önderi, velîlerin baş tâcıydı. Resûlullah efendimizin güzel ahlâkını açıklayan bir deryâdır. İmâm-ı Rabbânî'yi sevenler, mümin ve müttekî olanlar yâni haramlardan kaçanlardır. Sevmeyenler münâfıklar, yâni içi dışı başka, iki yüzlü olanlardır. İslâm memleketleri, hazret-i Müceddîd'in feyz ve nûrları ile doldu. İnsanda bulunacak her üstünlüğü, Allahü teâlâ, İmâm-ı Rabbânî müceddîd-i elf-i sânî hazretlerine vermiştir. Vermediği yalnız peygamberlik makâmı kalmıştır."

İnsanları irşâd eden, doğru yolu gösterip yetiştiren ve kemâle getiren yâni olgunlaştıran büyük âlim ve velîye **mürşîd** denilir. Yetişmiş ve yetiştirebilen rehbere **mürşîd-i kâmil** adı verilir. Bunlar, insanlara doğru yolu gösteren ve İslâmiyeti bid'atlerden (Peygamber efendimiz ve arkadaşları zamânında olmayıp da dîne sonradan ibâdet olarak katılan şeylerden) temizleyen derin İslâm âlimlerindendirler. Onun için Muhyiddîn ibni Arabî; "Mürşidi olmayanın mürşidi şeytandır." demiştir. Mazhâr-ı Cân-ı Cânân bütün kazançlarına, mürşidlerini çok sevmekle kavuştuğunu belirtmiş, saâdetlerin anahtarının, Allahü teâlânın sevdiklerini sevmek olduğunu ifâde etmiştir. İmâm-ı Rabbânî de; "Talebe, mürşidini ne kadar çok severse, onun kalbinden feyz alması da o kadar çok olur. Mürşid vesîledir, vâsıtadır. Maksad, Allahü teâlâdır." demiştir.

Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker, bu konuda şöyle bir tavsiyede bulunmaktadır: "Bir kimsenin kendisini irşâd edecek (doğru yolu gösterecek) bir mürşidi yoksa, büyük zâtların (Ehl-i sünnet âlimlerinin) kitaplarını okusun ve onlara uysun."

Yine İmâm-ı Rabbânî, tasavvuf yolunda nihâyete varanların (yolun sonuna kavuşanların) iki türlü olduğunu beyân etmiştir. Birincisi Resûlullah efendimizin izinde giderek kemâle erdikten sonra, insanları irşâd için (doğru yola çekmek için) halkın derecesine indirilmiş olan

mürşidlerdir. İkincisi, yükseldikleri derecelerde bırakılıp, insanların yetişmesi ile vazîfeli olmayan evliyâdır. Mürşid-i kâmilin bakışları, kalp hastalarına (kalbi Allahü teâlâdan başka şeylere tutulmuş olanlara) şifâ verir, onun teveccühü yâni kalbini bir kimseye çevirmesi, kötü, çirkin huyları insandan siler, süpürür.

Abdülhak-ı Dehlevî hazretleri, mürşid-i kâmillerden bahsederken; "Mürşid-i kâmillerin en üstünleri, dört mezhep imâmlarıdır. Bunlar, İmâm-ı A'zâm Ebû Hanîfe, İmâm-ı Mâlik, İmâm-ı Şâfiî ve İmâm-ı Ahmed bin Hanbeldir (r.aleyhim). Bu dört imâm, İslâm dîninin dört temel direkleridirler." demiştir.

Seyyid Abdullah-ı Dehlevî ise, kâmil (yetişmiş) ve **mükemmil** (yetiştiren, olgunlaştıran) bir rehbere tâbi kimsenin, Allahü teâlânın rızâsına kavuşacağını ifâde etmiştir.

Mutasavvıf tâbiri, umûmî bir isimdir. Gafletten uzak yâni her an Hakk'ı zikreden, kalbini mânevî kirlerden temizleyen ve Allahü teâlâdan başka her şeyi gönlünden çıkaran, rûhunu cenâb-ı Hakk'ın zikri ile (anmakla) süsleyen tasavvuf ehli, velî, mürşid, ahlâk-ı hesene sâhibine mutasavvıf denilir. Çoğulu mutasavvıfûn ve mutasavvifedir. Abdülhakîm bin Mustafa Arvâsî'nin belirttiğine göre, İslâm âlimlerinin iki kısmından biri din imâmlarıdır. Bunlar, müfessirîn-i izâm (tefsîr âlimleri), muhaddisîn-i kirâm (hadîs âlimleri) ve mütekellimîn (kelâm âlimleri), mutasavvıfûn ve fukahâ-i kirâmdır (fıkıh âlimleri). Bunların her sözü, her beyânı, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin açıklamasıdır. Her sözleri doğru ve senettir.

Abdülhak-ı Dehlevî demiştir ki: "Mutasavvıfların hepsi Ehl-i sünnetti. Bid'at sâhiplerinden (Peygamberimiz ve dört halîfe devrinde olmayıp dinde sonradan meydana çıkarılan işlere ve uydurulan sözlere inananlardan) hiçbiri Allahü teâlânın mârifetine (O'nu tanımaya) yaklaşamamıştır. Vilâyet (evliyâlık) nûrları bunların kalplerine girmemiştir.

Büyük âlim ve velî Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de şöyle buyurmuştur: "Mürşid (rehber, doğru yolu gösterici) ve mutasavvıf, Rabbi için her yönden ve her şeyden ayrılıp Allahü teâlâdan başkasına tapınmayı, ibâdet etmeyi ve uymayı terk ederek, gayriye yönelmekten ve meşgûl olmaktan kalplerini kurtararak, ihlâsla Hakk'a ibâdet eder ve şeytana uymaz."

Her devirde bulunan, fakat herkesçe tanınıp bilinmeyen ve görülmeyen, Allahü teâlânın emirlerine tam olarak uyan mübârek, büyük zâtlar, **ricâl-i gayb** adıyla isimlendirilmektedir. İmâm-ı Rabbânî, Nûr Muhammed Püntî'nin ricâl-i gaybden olduğunu söylemektedir.

Mürşidi (hocası) bulunmakla berâber, ayrıca vefât etmiş bir büyüğün rûhâniyetinden faydalanan, yardım ve terbiye gören zâta **üveysî**, bu yolla kemâle ermeye, olgunlaşmaya da **üveysîlik** denir.

Abdülhak-ı Dehlevî, Peygamberler ve evliyânın vefâtlarından sonra, onlardan yardım istemeye, âlimlerin câiz, olabilir dediklerini, tasavvuf büyüklerinin, bunun doğru olduğunu bildirdiklerini ifâde etmiş, büyüklerden birçoğunun üveysîlik yoluyla yükseldiklerini söylemiştir. İmâm-ı Rabbânî de, Behâeddîn-i Buhârî'nin üstâdı (hocası)nın Seyyid Emîr Külâl hazretleri olduğunu, fakat ayrıca Hâce Abdülhâlık Goncdüvânî'nin rûhâniyetinden istifâde ettiği için aynı zamanda üveysî olduğunu zikretmiştir.

Bir de tasavvuf kitaplarında çok kullanılan **şeyh** kelimesi vardır ki, din ve fen ilimlerinde mütehassıs olan, yetişmiş ve yetiştirebilen rehber, Hak teâlânın yolunu gösterip, dîn-i İslâmı yayan, mürşid, **üstâd**, **pîr** mânâlarında kullanılmaktadır. Seyyid Abdülhakîm Arvâsî, şeyhlerin âlim olmaları ve meseleleri herkesin anlayabileceği şekilde çözmeleri lâzım geldiğini belirtmiş, son zamanlarda tekkelerin, câhillerin ellerine düştüğünü, dinden, îmândan haberi olmayanlara da şeyh denildiğini ifâde etmiştir. Ayrıca, bu gibi şeyhlerin sözlerini, işlerini din sanmanın, bunları tasavvuf büyükleri ile karıştırmanın çok yanlış olduğunu, böyle

bir durumun dîni bilmemek, anlamamak olduğunu söylemiştir.

En büyük üstâd mânâsına gelen **şeyh-i ekber** sıfatı, evliyânın büyüklerinden 1240 (H.638)'ta Şam'da vefât eden Muhyiddîn ibni Arabî hazretlerinin lakabıdır.

Tasavvufî eserlerde geçen kelimelerden biri de **pîr** kelimesidir. Tasavvuf yolunda rehber zât veya tasavvuf yollarından birinin kurucusu, şeyh, mürşid, mânâlarında kullanılmaktadır. Hâce Behâeddîn Buhârî; "Pîr, Allahü teâlâya kavuşmağa vesîledir. Maksûd olan (arzulanan, istenilen) Hak sübhânehüdür." demiştir. Abdülhakîm Arvâsî; "Pîr, kâmil ve mükemmil ise (yetişmiş ve yetiştiren ise) sohbeti büyük nîmettir ve onun bakışı devâ (ilâç) ve sözleri (sohbeti) şifâdır. Sohbetsiz vüsûl (kavuşmak) mümkün değildir." demektedir. Hace Muhammed Bâkî-Billâh pîre bağlılıkta bozukluk olursa, yükselmenin düşünülemeyeceğini ifâde etmiştir. Süleymân bin Cezâ; "Her işte pîrlerin mübârek rûhlarını vâsıta yaparak Allahü teâlâya yalvarmalı ve duâ etmeli." tavsiyesinde bulunmaktadır. Hayderîzâde İbrâhim Fasîh Efendi; "Bağlı olunan pîre, zâhiren (açıkça) ve bâtınen (gizli) îtirâz etmek, feyz kapısını kapatır." demiştir. Hattâ İmâm-ı Rabbânî; "Pîrini incitenden sen de incinmezsen, köpek senden daha iyidir." demektedir. Ayrıca pîrlik ve müridliğin yalnız külâh giydirmekle ve babadan oğula kalmakla olmayacağını, Ehl-i sünnet vel cemâat yolunu bilmek, öğretmek ve göstermekle olacağını belirtmektedir.

Şahıslarla ilgili başka tâbirler varsa da şimdilik, bunlarla iktifâ edip biraz da diğer terimler üzerinde durmak istiyoruz.

Dârülfünûnun (İstanbul Üniversitesinin) Medresetü'l-Mütehassısîn Bölümünde Tasavvuf Kürsüsü Müderrisi olan Seyyid Abdülhakîm bin Mustafa Arvâsî buyuruyor ki:

"Vâridât-ı ilâhiyyenin hepsi, âdet-i ilâhiyye içinde hâsıl olmaktadır. Yâni, Allahü teâlâ, her şeyi bir sebeb altında yaratmaktadır. Bu sebeplere, iş yapabilecek tesir, kuvvet vermiştir. Bu kuvvetlere, tabiat kuvvetleri, fizik, kimyâ ve biyoloji kânunları diyoruz. Bir iş yapmamız ve bir şeyi elde etmemiz için, bu işin sebeplerine yapışmamız lâzımdır. Meselâ, buğday hâsıl olması için, tarlayı sürmek, ekmek, ekini biçmek lâzımdır. İnsanların bütün hareketleri, işleri, Allahü teâlânın bu âdeti içinde meydana gelmektedir. Allahü teâlâ sevdiği insanlara, iyilik, ikrâm olmak için ve azılı düşmanlarını aldatmak için, bunlara, âdetini bozarak, sebepsiz şeyler yaratıyor. Meselâ:

1. Peygamberlerden aleyhimüsselâm âdet-i ilâhiyye dışında ve kudret-i ilâhiyye içinde meydâna gelen şeylere "mûcize" denir. Peygamberlerin (salevâtullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn) mûcize göstermeleri lâzımdır.

2. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) ümmetlerinin evliyâsında âdet dışı meydana gelen şeylere "kerâmet" denir. İbn-i Âbidîn mürtedleri anlatırken diyor ki: "Mu'tezile ve Vehhâbîler, kerâmete inanmadılar. İmâmü'l-Haremeyn ve İmâm-ı Ömer Nesefî ve birçok âlimler (rahmetullahi teâlâ aleyhim ecmaîn), kerâmetin câiz olduğunu isbât etmişlerdir." Evliyânın kerâmet göstermeleri lâzım değildir. Bunlar, kerâmet göstermek istemez, Allahü teâlâdan utanırlar.

3. Ümmet arasında, velî olmayanlardan meydana gelen âdet dışı şeylere "firâset" denir.

4. Fâsıklardan, günâhı çok olanlardan zuhûr ederse"İstidrâc" denir ki, derece derece, kıymetini indirmek demektir.

5. Kafirlerden zuhûr edenlere ise "sihr" yâni "büyü" denir.

Bu münâsebetle, biraz da irhâs, mûcize, âyet, beyyine, burhân, kerâmet, keşf, firâset, atiyye, mevhibe, kemâlât, ledünnî ilim, meûnet; istidrâc, sihir (büyü), kehânet, mekr tâbirlerinden, yâni bâzı fevkalâde, hârikulâde (olağanüstü) hâllerden bahsetmek uygun olacaktır.

Peygamber olacak bir zâttan, peygamber olduğu bildirilmeden önce meydana gelen ve peygamberliğine müjde olan âdet dışı yâni hârikulâde (olağanüstü) hâllere, işlere **irhâs** denir. İsâ aleyhisselâmın beşikte konuşması, kuru ağaçtan tâze hurma isteyince, eline hurma gelmesi, Muhammed aleyhisselâmın, çocuk iken, göğsünün yarılması, ağaçların, taşların kendisine selâm vermeleri gibi hâlleri hep irhâstı (çoğulu irhâsâttır).

Allahü teâlânın, peygamberlerine, peygamberliklerini isbât etmeleri için ihsân ettiği ve onların isteği ile yarattığı hârikulâde yâni âdet dışı, olağanüstü hâllere ise **mûcize** denilir. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, bir şeyin mûcize sayılabilmesi için şu şartların gerekli olduğunu beyân buyurmuştur: Allahü teâlâ, o şeyi mutâd, alışılmış sebepler dışında yaratmış olmalıdır. Harikulâde, olağanüstü olmalıdır. Peygamber olduğunu söyleyen kimsenin istediği zaman hâsıl olmalıdır. Peygamberlerin isteklerine uygun olmalıdır. İsteyip de hâsıl olan mûcize kendisini yalanlamamalıdır. Mûcize, peygamber olduğunu söylemeden önce hâsıl olmamalıdır. Bir peygamberin ümmetinden meydana gelen hârikulâde hâller, (aslında) o peygamberin mûcizesidir.

Ahmed Fârûkî Serhendî'nin ifâde ettiğine göre: Allahü teâlâ, her peygambere kendi zamanlarında önemli kabûl edilen hususlarla ilgili mûcize ihsân etmiştir. Mûsâ aleyhisselâm zamânında sihirbazlık yaygındı. Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma asâ mûcizesini ihsân etti. Mûsâ aleyhisselâmın asâsı, büyük yılan olup sihirbazların sihir âletlerini yuttu. Böylece sihirbazlar, bunun insan gücünün üstünde olduğunu anlayarak hemen îmân ettiler. İsâ aleyhisselâmın zamânında tıb ileri gitmişti. Tabîbler başarılarıyla öğünürlerdi. Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâma ölüleri diriltme, anadan kör doğanların gözlerinin açılması gibi mûcizeleri ihsân etti. Tabîbler âciz kaldılar. Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm zamânında ise; Arabistan Yarımadasında şâirlik ve belâgat sanatı en yüksek dereceye ulaşmıştı. Şâirler yazıp okudukları şiirlerle birbirlerine öğünürlerdi. Bu şekilde öğünmek sadece şâirde değil, mensûb olduğu kabîle için de bir öğünme vesîlesi idi. Allahü teâlâ, Peygamber efendimize en büyük mûcize olarak Kur'ân-ı kerîmi gönderdi. Kur'ân-ı kerîmin îcâzı, eşsizliği karşısında şâirler âciz kaldılar. Bir kısmı Allah kelâmı olduğunu inkâr edip, kâfir olarak öldüler. Bir kısmı ise, Allah kelâmı olduğunu anlayarak müslüman oldular.

Büyük âlim Abdülganî Nablüsî'nin de belirttiği gibi, Allahü teâlânın âdetinin ve kânunlarının dışında yarattığı mûcizelerin meydana gelmesi için, peygamberlerin aleyhimüsselâm diri olması şart değildir. Öldükten sonra da, Allahü teâlâ onlara mûcize ihsân eder. Harputlu İshâk Efendinin dediği gibi, Resûlullah'ın, sallallahü aleyhi ve sellem mûcizeleri binden fazla olup, bâzıları şunlardır: Mîrâc mûcizesi, Şakk-ı kamer mûcizesi (ayın ikiye bölünmesi), mübârek parmaklarından su fışkırma mûcizesi, Kâbe-i muazzama içindeki putların, mübârek parmağının işâreti ile yüz üstü düşmesi mûcizesi, ölülerin diriltilmesi mûcizesi, yaralılara ve hastalara şifâ verme mûcizesi.

Bir de sözlükte, alâmet, işâret, mûcize, ibret mânâsında kullanılan **âyet** kelimesi vardır. Bu kelime, Allahü teâlânın varlığını, birliğini ve kudretini gösteren alâmet, ibret, işâret, mûcize mânâsını da ihtivâ eder. Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyrulmaktadır: "(Hakîkati) **bilmeyenler** (veya bilip de bilmez gözükenler), **ne olur, Allah bizimle** (senin hak peygamber olduğuna dâir) **söyleşse, konuşsa, yâhut** (bu hususta) **bize bir âyet** (mûcize) **gelse dediler. Onlardan evvelkiler de, tıpkı onların söyledikleri gibi söylemişdi. Kalpleri birbirine ne kadar da benzemiş. Bu hakîkatleri iyice bilmek isteyenlere âyetlerimizi apaçık göstermişizdir.**" (Bekara sûresi: 118)

Mü'mîn sûresinin 13. âyet-i kerîmesinde ise, Allahü teâlâ meâlen şöyle buyurmuştur:

"**Size,** (varlığına ve birliğine delâlet eden) **âyetlerini** (mûcizelerini) **gösteren, size gökten rızık indiren O'dur. Bu âyetlerden, Allahü teâlâya inananlardan başkası ibret almaz.**"

Bir dâvâyı(sözü) isbât eden kesin delile, kendisi bilinince, başkası da bilinen şeye **burhân**

adı da verilir.

Bir de delil, sened, burhân, şâhid, mûcize mânâlarında kullanılan **beyyine** kelimesi vardır. Kur'ân-ı kerîmde A'râf sûresinin 73. âyetinde meâlen buyruldu ki:

"**Semûd** (kavmine de) **kardeşleri Sâlih'i gönderdik. O, kavmine şöyle dedi: "Allahü teâlâya ibâdet ve itâat edin. O'ndan başka hiç bir ilâhınız yoktur. İşte size, Rabbinizden açık bir beyyine geldi. Allahü teâlânın şu dişi devesi, size peygamberliğimi isbât eden bir beyyine ve alâmettir. Onu bırakın, Allahü teâlânın arzında otlasın. Ona bir fenâlıkla dokunmayın ki, sonra acıklı bir azâba uğrarsınız.**"

Hangi peygamberin ümmetinden olursa olsun, velîlerden âdet dışı yâni fizik, kimyâ ve fizyoloji kânunları dışında meydana gelen şeyler, hâdiseler, üstünlükler **kerâmet** diye isimlendirilir. Allâme Ahmed Hamevî'nin dediği gibi, Allahü teâlâ, sevdiği kullarına kerâmetler ihsân eder. Velîler, kerâmetlerini saklarlar. Kimsenin duymasını istemezler.

İmâm-ı Rabbânî; "Kerâmet haktır. Şirkten yâni Allahü teâlâya ortak koşmaktan, kaçıp kurtulmak, mârifete kavuşmak, kendini yok bilmek kerâmettir." demektedir.

Abdülganî Nablüsî ise; "Kendisine kerâmet hâsıl olan velî, bu kerâmetin yalnız Allahü teâlânın dileği ve kudreti ile yaratıldığını, kendi dileğinin ve kudretinin hiç bir tesiri olmadığını bilmektedir." demiştir.

Lügatte açmak, gizli bir şeyi bulmak, ortaya çıkarmak, kapalı şeyin yüzünden örtüyü kaldırmak mânâlarına gelen **keşf** kelimesi, evliyânın, his ve akılla anlaşılmayan şeyleri, kalplerine gelen ilhâm yoluyla bilmeleri demektir. Abdülganî Nablüsî, evliyâya hâsıl olan keşiflerin ve herkesin gördüğü rüyâların, bir şeyin misâlinin, benzerinin hayâl aynasında görünmesi olduğunu, uykuda iken olursa, rüyâ dendiğini, uyanık iken olunca keşf olarak isimlendirildiğini ifâde etmiş, hayâl aynası ne kadar çok saf, temiz ise, keşf ve rüyânın o kadar doğru ve güvenilir olacağını belirtmiştir.

İmâm-ı Rabbânî, evliyânın keşfinde hatâ etmesi, yanılmasının, müctehidlerin ictihâdda yanılması gibi olduğunu, bunun kusûr sayılmayacağını, bundan dolayı evliyâya dil uzatılamayacağını, belki hatâ edene de bir sevâb verileceğini belirtmiş, bundan sonra şöyle demiştir: "Yalnız şu kadar fark vardır ki, müctehidlere (dinde söz sâhibi âlimlere) uyanlara da, onların mezheplerinde bulunanlara da, hatâlı işlere de sevâb verilir. Evliyânın yanlış keşiflerine uyanlara, sevâb verilmez. Çünkü ilhâm ve keşif, ancak sâhibi için seneddir, başkalarına sened olmaz. Müctehidin sözü ise mezhebinde bulunan herkes için seneddir.

Sözlükte görüş, zan ve idrâkta (anlamakta), tecrübe ve delîller vâsıtasıyla dikkatle bakıp isâbet etmek mânâsına gelen **firâset** bir terim olarak peygamberlerin ümmetleri arasında, evliyâ olmayan kimselerden meydâna gelen âdet hârici şeyler, dıştan içi anlama, yüzünden okuma demektir. İmâm-ı Tirmizî ve İmâm-ı Taberânî'nin (r.aleyhimâ) kitaplarında geçen bir hadîs-i şerîfte; "**Müminin firâsetinden korkunuz. Zîrâ o, Allahü teâlânın nûru ile bakar.**" buyrulmuştur. HâceAbdullah Ensârî'nin beyânına göre, firâset iki türlüdür. Birincisi, mârifet sâhiplerinin (Allahü teâlâyı tanıyanların) firâseti olup, talebenin kâbiliyetini keşf etmek, anlamak, Allahü teâlânın evliyâsını tanımaktır. İkincisi, riyâzet (nefsin istediklerini yapmamak) çeken, açlıkla nefislerini parlatanların firâseti olup, mahlûklara âit gizli şeyleri bilmektir. Kıymetli olan, mârifet sâhiplerinin, Allah adamlarının firâsetine inanıp bağlanmaktır.

Şâh Şücâ Kirmânî harama bakmaktan gözünü muhâfaza edenin, kendini nefsin arzularına kapılmaktan koruyanın, sünnete uyarak zâhirini, dışını süsleyenin, helâl lokma yemeyi alışkanlık edinenin firâseti şaşmaz demiştir.

İmâm-ı Rabbânî, firâset, sâlih kimseleri temyiz ve teşhis etmek, bulup ayırmaktır demiş; Seyyid Abdülhakîm Arvâsî ise, firâsetin, îmân kuvvetinden doğduğunu kimin îmânı daha

kuvvetli ise firâsetinin o nisbette keskin, şiddetli, isâbetli ve doğru olduğunu belirtmiştir.

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: "**Biz** (dünyâyı isteyenlerin de, âhireti isteyenlerin de) **her birine, kısmet ettiğimiz rızkı veririz. Bu Rabbinin atiyyelerindendir. Rabbinin atiyyesi, ihsânı,** (dünyâda, mümin ve kâfir hiç kimseden) **men edilmemiştir.**" (İsrâ sûresi: 20)

Ebü'l-Abbâs Mürsî; "Peygamberler, ümmetleri için atıyyedir (ihsân, lütuf, bağıştır). Fakat Resûl-i ekrem efendimiz hediyedir. Hediye ile atıyye arasında fark vardır. Atıyye muhtaçlara, hediye ise sevilenlere verilir." demiştir. Hediye, bağış, Allahü teâlânın ihsânı mânâsına gelen bir kelime daha vardır ki o da **mevhibe**dir. Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr'ın buyurduğuna göre: "İlim iki çeşittir. Biri verâset, biri de ledün ilmidir. Verâset ilmi çalışarak elde edilir, buna "kesbî" denir. İlm-i ledün ise, Allahü teâlânın ihsânıdır. Çalışmadan elde edilir. İlâhî bir mevhibedir. Kullarından dilediğine verir, buna "vehbî" de denir."

İyilikler, fazîletler, ahlâk ve huy güzellikleri, olgunluklar demek olan **kemâlât**, nübüvvet kemâlâtı ve vilâyet kemâlâtı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır: **Kemâlât-ı nübüvvet**: Peygamberliğe ait üstünlükler olup, çok yüksek evliyâlık makamlarından biridir. Şeyh Şihâbüddîn-i Sühreverdî demiştir ki: "Bir müslüman, Allahü teâlânın ihsânı ile, İslâmiyetin hakîkatine kavuşur, İslâm-ı hakîkî ile şereflenirse, peygamberlere tam uymakla, o büyüklere vâris olarak kemâlât-ı nübüvvet makâmına kavuşabilir. O yüksek derecenin nîmetlerini bol bol elde edebilir.

İmâm-ı Rabbânî; "Vilâyetin, velîliğin iki parçası olan tarîkat ve hakîkat, şerîatin hakîkatini ele geçirebilmek için ve kemâlât-ı nübüvvete kavuşabilmek için iki şart gibidir." demiştir.

Evliyâlık makamlarından biri olan **kemâlât-ı vilâyet**e gelince, bu konuda İmâm-ı Rabbânî; "Kemâlât-ı nübüvet (peygamberlik kemâlâtı), kemâlât-ı vilâyetten çok üstündür. Kemâlât-ı vilâyetteki ilerleme, kemâlât-ı nübüvvetteki ilerlemenin bir sûreti, görünüşüdür." demektedir. Şeyh Şihâbüddîn ise; "Şerîatin sûreti, kemâlât-ı vilâyet meyvelerini meydana getiren mübârek bir ağaç olduğu gibi, nübüvvet kemâlleri de mübârek bir ağaç gibi olan şerîatin hakîkatinin meyveleridir, demiştir.

İlm-i ledün veya **ledünnî ilim**, Allahü teâlâ ile ilgili bilgi ve sırlara ait ilim, gayb ve mârifet ilmidir. Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede meâlen buyurdu ki: "**Orada, kendi indimizden bir rahmet** (vahiy ve nübüvvet veya uzun ömür) **verdiğimiz ve ona ledünnî ilmi öğrettiğimiz kullarımızdan birini** (Hızır'ı) **buldular.**" (Kehf sûresi: 65)

Hem Sa'lebî'nin hem de İmâm-ı Rabbânî'nin ifâde ettikleri gibi, Hızır aleyhisselâm, güzel ahlâk sâhibi, cömert ve insanlara karşı çok şefkatliydi. Allahü teâlânın izni ile kerâmet ehli olup, kimyâ ilmini bilirdi. Hak teâlânın bildirmesiyle ledünnî ilim verilmişti. Muhammed Pârisâ; "İlm-i ledünnî verilmesinde Hızır aleyhisselâmın rûhâniyeti vâsıta olmaktadır." buyurmuştur.

Senâullah-ı Dehlevî bu ilim hakkında şöyle demektedir: "Ledünnî ilim, çalışmak ve gayretle ele geçmez. İhsân edilen kimselere mahsûstur. Umûma şâmil değildir. Peygamberlere verilen ilimler ve vahyedilen şeyler ise, umûma şâmildir ve herkesi ilgilendirir. Yâni peygamberler, bunları, gönderildikleri kavimlere tebliğ etmekle, bildirmekle vazîfelidirler. Bu bakımdan peygamberlerin ilmi, ledünnî ilminden üstündür."

Seyyid Abdülhakîm Efendi ise, şunları ifâde etmektedir: "Emîr Sultan hazretleri, ledünnî ilme sâhipti. Bu ilim yetmiş iki derecedir. İlk derecesinde olan, bir ağaca bakınca yapraklarının sayısını, bir denize bakmakla damlalarının adedini, bir çöle bakınca kumlarının sayısını bilir."

İstidrâc, Fâsıkların (günahkârların), bilinmeyen bâzı şeyleri haber vermeleri, âdet üstü

hârikulâde hâdiseler göstermeleridir. Allahü teâlâ, her şeyi bir sebeb altında yaratmaktadır. Allahü teâlâ, sevdiği insanlara, iyilik ve ikrâm olmak için ve azılı düşmanlarını aldatmak için, bunlara âdetini bozarak sebepsiz şeyler yaratıyor. Bunlar kâfirlerden, fâsıklardan, günâhı çok olanlardan zuhûr ederse, istidrâc denir ki, derece derece kıymetini indirmek demektir.

İmâm-ı Rabbânî, "Bir kimse, peygamberlere tâbi olmadan doğru yolda yürümek isterse, muhakkak eğri yola sapar. Eğer eline bir şeyler geçerse, istidraçtır. Sonu zarar ve ziyândır." demektedir.

Tabîat kuvvetleri, fizik, kimyâ ve biyoloji kanunları dışında gizli sebepler kullanarak, garip şeyleri yapmayı sağlayan işe, müslüman olmayanlardan ortaya çıkan âdet dışı şeylere, büyüye **sihir** denir. **El-Hadîkat-ün-Nediyye**'de zikredilen bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "**...Kâhinlik yapan ve kâhine giden ve sihir, büyü yapan ve yaptıran ve bunlara inanan bizden değildir. Kur'ân-ı kerîme inanmamıştır.**" **İhyâ**'da geçen diğer bir hadîs-i şerîfte ise; "**Müslüman, büyü yapmaz.** (Allah saklasın) **îmânı gittikten sonra, büyüsü tesir eder.**" buyrulmuştur.

Abdülhakîm Arvâsî, büyünün insanları hasta yaptığını, sevgi veya muhabbetsizliğe sebeb olduğunu, yâni cesede ve rûha tesir ettiğini, kadın ve çocuklara tesirinin daha çok olduğunu belirtmiştir.

İmâm-ı Nevevî, sihir yaparken küfre sebeb olan kelime veya iş olursa küfürdür; böyle kelime veya iş bulunmazsa, büyük günâhtır demiştir.

İmâm-ı Rabbânî, sihrin tesirinin kat'î olmadığını, ilâcın tesiri gibi olup, Allahü teâlânın, isterse yaratacağını, istemezse, hiç tesir ettirmeyeceğini ifâde etmiştir.

Gaybın sır ve hallerini bilirim iddiâsında bulunmaya, kâhinliğe **Kehânet** denir. **Berîka**'da zikredilen bir hadîs-i şerîfte; "**Hased, nemîme** (insanlar arasında söz taşımak) **ve kehânet sâhipleri, benden değildir.**" buyrulmuştur.

Muhammed Mâsum Fârûkî ise şöyle demiştir: "Hakîkî mümin, batıl inançlara inanmaz, sihir, uğursuzluk, fal, efsûn, Kur'ân-ı kerîmden başka şeyle yazılı muska, mâvi boncuk, kehanet ve benzeri şeylere, bunların muhakkak iş yapacaklarına, mezârlara mum dikmeye, tel ve iplik bağlamaya îtibâr etmez ve kerâmet sâhibi olduğunu söyleyen sahtekârlara inanmaz."

Abdullah ibni Abbâs'ın haber verdiğine göre, Peygamber efendimizden önce şeytanlar göklere çıkmaktan men olunmazlardı. Göklere giderler, meleklerden işittiklerini, kâhinlere haber verirlerdi. Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) doğduğu zaman, bunların göklere çıkmaları yasaklandı.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, kâhinlere, falcılara inanmamalı, bilinmeyen şeyleri onlara sormamalı, onlar gaybı bilir sanmamalıdır, deyip, gaybı ancak, Allahü teâlâ ve O'nun bildirdiklerinin bileceğini ifâde etmiştir.

Biraz da **mekr** terimi üzerinde duralım. Mekr, bir kimseye, hiç beklemediği, ummadığı yerden hîle yapmak, tuzak kurmak sûretiyle zarar vermeye çalışmak, istidrâc yâni Allahü teâlânın, bir kimseye bir müddete kadar, devamlı olarak hakkında hayırlı olmayan nîmetler verip, onun da bunu Allahü teâlânın bir lütfu ve ihsânı, tuttuğu yolun kendisi için iyi olduğunu zannederek aldandığı, gururlandığı, gaflette bulunduğu, taşkınlık yaptığı ve günahlara daha da daldığı bir sırada, Allahü teâlânın onu âniden azâbı ile yakalayıvermesi; Allahü teâlânın, mekr yapanların mekrini kendilerine çevirmesi, mekrlerine karşılık onları cezâlandırması, kötülüklerini, kurdukları tuzakları bozması mânâlarına gelir.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyruluyor: "**Allahü teâlânın mekrinden emîn mi oldular? Hüsrâna uğrayanlardan** (küfür yâni îmansızlık ve günâhlar sebebi ile, ibret

almamak ve tefekkürü terk etmek sûretiyle zararda olanlardan) **başkası Allahü teâlânın mekrinden emîn olmaz.**" (A'râf sûresi: 99)

Hazret-i Ali, şükrünü yerine getirmediği halde kendisine çok dünyâlık, mal, mülk v.s. verilen, bunların kendisi için Allahü teâlânın mekri olduğunu bilmeyen kimsenin aklında bozukluk vardır demiştir.

Şeyhülislâm Ahmed ibni Kemâl Paşa ise şunları söylemiştir: "İnsanın, işine göre ömrü ve rızkı değişir, iyiler kötü, kötüler iyi olarak değiştirilebilir. Böylece Allahü teâlâ, birine, ölümüne yakın iyi işler yaptırıp, son nefeste îman ile gönderir. Başka birine kötü amel işletip, îmânsız gönderir. Bunun için, Resûlullah efendimiz her zaman; "**Allahümme yâ Mukallib-el-kulûb, sebbit kalbî alâ dînike.**" duâsını okurdu (ki, ey büyük Allah'ım! Kalpleri iyiden kötüye kötüden iyiye çeviren, ancak sensin. Kalbimi, dîninde sâbit kıl, yâni dîninden döndürme, ayırma! demektir). Eshâb-ı kirâm (r.anhüm) bunu işitince; "Ya Resûlallah! Sen de kalbinin dönmesinden, korkuyor musun?" dediklerinde; "**Allahü teâlânın mekrinden beni kim emin eder?** (bana kim garanti, güven verebilir?)**.**" buyurdu. Çünkü, hadîs-i kudsîde; "**İnsanların kalpleri, Rahmân'ın kudretindedir. Kalpleri, dilediği gibi çevirir.**" buyrulmuştur. Yâni Celâl ve Cemâl sıfatları ile, kötüye ve iyiye çevirir.

Senâullah Dehlevî, bu konuda şöyle demektedir: "Allahü teâlâdan yüz çeviren birçok kimsenin, dünyâ nîmetleri içinde yaşadığı görülüp, mahrûm kalmadıkları zan olunuyorsa da, bunlara dünyâ için çalışmalarının karşılığını vermektedir. Yalnız dünyâ için çalışanlara verdiği dünyâlıklar, hakîkatte azâb ve felaket tohumlarıdır. Allahü teâlânın mekridir. Nitekim, Mü'minûn sûresin 55 ve 56. âyetlerinde meâlen; "**Kâfirler, mal ve çok evlâd gibi dünyâlıkları verdiğimiz için, kendilerine iyilik mi ediyoruz, yardım mı ediyoruz sanıyorlar? Peygamberime inanmadıkları ve dîn-i İslâmı beğenmedikleri için, onlara mükâfât mı ediyoruz, diyorlar? Hayır öyle değildir. Aldanıyorlar. Bunların nîmet olmayıp, musîbet olduğunu anlamıyorlar.**" buyruldu. Kalplerini, Hak teâlâdan yüz çevirenlere verilen dünyâlıklar, hep haraplıktır, felâkettir. Şeker hastasına verilen tatlılar, helvalar gibidir.

Yine büyük âlim Senâullah Dehlevî ve **Tefsîr-i Kebîr** sâhibi Fahrüddîn Râzî, Allahü teâlânın mekri ile insanların mekrleri arasında fark olduğunu belirtip, insanların mekrinde, başkasına kötülük ve zarar vermek esastır. Mekr-i ilâhî böyle değildir; Allahü teâlânın mekri, mekr yapanların mekrini bozmak, mekrlerine karşı onları cezâlandırmak sûretiyle herkese hayır, iyilik olduğu gibi, onlara hadlerini ve mekr yapmanın fenalığını bildirmek ve bazılarının tövbelerine sebeb olmak bakımındandır. Bunda mekr yapanların bizzat kendileri için de hayır ve hikmet vardır, demişlerdir. Şunu da ifâde etmişlerdir: Allahü teâlâ mekr yapanların mekrine, onların beklemedikleri, ummadıkları bir şekilde mukâbele ettiği, karşılık verdiği, bozduğu, gaflet hâlinde iken onları ansızın yakaladığı için, Allahü teâlânın bu fiiline mekr denilmiştir. Yoksa Allahü teâlâya doğrudan mekr isnâd edilmez, mâkir (mekir yapan) denilemez. İnsanların mekri ile lafız (söz) bakımından bir benzerlik vardır. Ayrıca, Allahü teâlânın doksan dokuz ismi içinde "Mekkâr" da vardır.

Bir de evliyâ-yı kirâmda bulunan bâzı sıfatlar, vasıflar vardır. Bunları ele alarak bir kısım tasavvufî terimleri açıklamış olacağız. Velîlerin hepsi takvâ sâhibiydiler. **Takvâ** sakınmak, Allahü teâlâdan korkarak, haramlardan, yasaklardan, günâhlardan sakınmaktır. Harama düşmemek için, haram veya helâl olduğu belli olmayan şüpheli şeylerden sakınmaya **verâ** denir. Bu bakımdan, haramlardan daha çok sakınma derecesi olan verâ takvânın mânâsı altına girer.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyruldu ki: "**Allahü teâlâ, o takvâ sâhiblerini sever.**" (Âl-i İmrân sûresi: 76) Peygamber efendimiz; "**Yâ Rabbî! Bana ilim, hilm, takvâ ve âfiyet ihsân eyle.**" duâsını çok söylerdi. Ebû Saîd Muhammed Hâdimî **Berîka**'sında bu hadîs-i şerîfi

açıklarken, duâda geçen ilimden maksat faydalı ilim, yâni îmân, ibâdet, amel ve ahlâk bilgileridir. Hilm ise, yumuşaklık demektir. Âfiyetten murâd, dînin ve îtikâdın, bozuk inançlardan, işlerden, nefsin isteklerinden, kalbin vesvese ve şüphelerinden, bedenin hastalıklarından kurtulmasıdır demektedir.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri; "Dünyâda felâketlerden, âhirette Cehennem'den, ateşte yanmaktan kurtulmak için iki şey lâzımdır: Emirlere sarılmak, yasaklardan sakınmak! Bu ikisinden en büyüğü, daha lüzumlusu, yasaklardan sakınmak yâni **verâ** ve **takvâ**dır." demiştir. Bundan sonra da şu açıklamayı yapmıştır: "**Verâ** ve **takvâ**yı tam yapabilmek için, mubâhları lâzım olduğu kadar kullanmalı, zarûret mikdârını aşmamalıdır. Bu kadarını kullanırken de, kulluk vazîfelerini yapabilmek için kullanmaya niyet etmelidir. Bir insan, **mubah**, yâni dînin izin verdiği şeylerden, her istediğini yapar, mubahları aşırı derecede işlerse, şüpheli şeyleri yapmaya başlar. Şüpheliler ise, haram olanlara yakındır. İnsan, bir gün harama düşebilir."

Helâl ve haram olduğu bilinmeyen şüpheli şeylerden sakınarak helâle, harama dikkat etmeye **verâ** denir. **Künûz-ul-Hakâyık**'ta geçen hadîs-i şerîflerde; "**Hiçbir şey verâ gibi olamaz.**" ve "**Dîninizin direği verâdır.**" buyrulmuştur. Ebû Hüreyre hazretleri, kıyâmet günü, Allahü teâlânın huzûrunda kıymetli olanların verâ ve zühd sâhipleri olduklarını beyân etmiştir.

İmâm-ı Rabbânî, bir kimse, şu on şeyi kendine farz bilmedikçe, tam verâ sâhibi olamaz deyip bunları şöyle saymıştır: Gıybet etmemeli, mümine sû-i zân etmemeli, kimseyi kötü bilmemeli, kimse ile alay etmemeli, yabancı kadınlara, kızlara bakmamalı, doğru söylemeli, kendini beğenmemek için, Allahü teâlânın, kendisine yaptığı ihsânları, nîmetlerini düşünmeli, malını helâl yere harc edip, haramlara vermemeli, nefsi, keyfi için mevki-makam istemeyip, bunları insanlara hizmet yeri bilmeli, beş vakit namazı, vaktinde kılmayı birinci vazîfe bilmeli, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği îmân ve işleri iyi öğrenip, kendini bunlara uydurmalı.

Hasen-i Basrî hazretleri, zerre kadar verâ sâhibi olmak, bin nâfile oruç ve namazdan daha hayırlıdır demiştir.

Şüpheli olmak korkusu ile mübâh şeylerin çoğundan sakınmak, dünyâdan ve dünyâlık olan şeylerden uzak durmak mânâsına gelen **zühd** hakkında, Hâris el-Muhâsibî şunları söylemektedir: "**Zühd**, insanın kalbini dünyâ sıkıntılarından uzak tutar. Allahü teâlânın yüceliğini ve büyüklüğünü tanımayı, tövbe etmeyi temin eder."

El-Câmiu's-Sagîr'de zikredilen bir hadîs-i şerîfte ise şöyle buyrulmuştur: "**Zühd, kalbe ve bedene rahatlık verir, dünyâya rağbet ise, düşünce ve hüzün verir.**" **Berîka**'da geçen bir hadîste ise; "**Dünyâda zâhid olanı, Allah sever. İnsanlarda bulunanlarda zâhid olanı, insanlar sever.**" buyrulmuştur. Muhammed Hâdimî; "Zahid âlimin iki rekat namazı, zâhid olmayanın ömrü boyunca kıldığı namazdan hayırlıdır." demiş, Lokman Hakîm de; "Ey oğlum! Yakîn ve sabrı sanat edin. Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden uzak olursan, dünyâda zâhid ve mücâhid olursun." buyurmuştur.

Hâlis, temiz etmek, niyeti temizlemek, dünyâ faydalarını düşünmeden bütün işlerini, ibâdetlerini yalnız Allah için yapmak demek olan **ihlâs** hakkında, **Mektûbât**'taki bir hadîs-i şerîfte şöyle buyrulmuştur: "**İbâdetlerinizi ihlâs ile yapınız! Allahü teâlâ, ihlâs ile yapılan işleri kabûl eder.**" **Hilyetü'l-Evliyâ**'da kaydedildiğine göre, Resûlullah efendimiz, Muâz bin Cebel'i, Yemen'e vâli gönderirken şöyle buyurmuşlardır: "**İbâdetlerini ihlâs ile yap. İhlâs ile yapılan az amel, kıyâmet günü sana yetişir.**"

Seyyid Emîr Külâl; "İhlâssız amel, sahte para gibidir, kabûl edilmez." demiş; Sehl-i Tüsterî'ye; "İnsanın nefsine en çok ağır gelen şey nedir?" diye sorduklarında, "**İhlâstır.**" cevâbını vermiş; "Zîra ihlasta nefsin nasîbi yâni payı yoktur." diye bir açıklamada da

bulunmuştur. İmâm-ı Rabbânî ise, ihlâs ile, uzun yılların amelinin, işinin, kısa zamanda ele geçeceğini açıklamıştır.

Gönülle bilmek, Allahü teâlâyı hakkıyla tanıyıp bilmek **mârifet** diye isimlendirilir. Muhammed Ma'sûm Fârûkî, insanın izzetinin, îmân ve mârifet ile olduğunu, mal ve mevki ile olmadığını belirtmiştir. Ahmed bin Hadraveyh; "Mârifetin hakîkati, Allahü teâlâyı kalb ile sevmek, dil ile anmak ve Allahü teâlâdan başka her şeyden ümîdini kesmektir." demiştir. Ebü'l-Kâsım Nasrâbâdî, mârifet ve Allahü teâlâya yakın olma hâlinin, farzları edâ etmekle ve sünnet-i seniyyeye tâbi olmakla ele geçeceğini ifâde etmiştir. Ebü'l-Hasan bin Sâî ise; "**Mârifet**, her durumda kulun, Allahü teâlânın verdiği nîmetlere şükretmede âciz kaldığını, genç ve kuvvetli zamanlarında zayıf olduğunu bilmesi ile ele geçer." demiştir.

Allahü teâlâyı kalp ve rûhla tanıyıp bilmeye **mârifetullah** da derler. **Sülûk-ül-Ulemâ** adlı eserde geçen bir hadîs-i şerîfte; "**İlimlerden öyleleri vardır ki, onları ancak mârifetullaha sâhib olanlar bilirler. Onlar bu ilimlerden haber verdikleri zaman, mârifetullaha sâhib olmayanlardan başkası onları inkâr etmez.**" buyrulmuştur. Muhammed Mâsûm, bu dünyâda en kıymetli şeyin mârifetullaha kavuşmak olduğunu belirtmiş, İmâm-ı Rabbânî kalbinde hardâl tânesi kadar dünyâ muhabbeti bulunan kimsenin mârifetullaha kavuşamayacağını ifâde etmiştir.

Hâdimî hazretleri; "Mârifetullah bilgileri, keşfle ve ilhâm ile hâsıl olur. Hocadan öğrenilmez. İbâdetlerin yapılması ve bütün şerîat (İslâmiyet) bilgileri ise, üstâddan öğrenmekle elde edilir. Şerîat bilgileri, ilhâm ile hâsıl olsaydı, Allahü teâlânın peygamberler ve kitaplar göndermesine lüzum olmazdı." demiştir.

Bir şeyi hakkıyla bilmek, anlamak, öğrenmek, cehlin zıddı mânâlarına geldiği gibi, okumak, görmek, dinlemek veya cenâb-ı Hakk'ın ihsânı ile elde edilen mâlumât ve bilgi anlamında da kullanılan **ilim** çok çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Amele dâir ilimlerden biri olan **ilm-i ahlâk**, fazîlet ilmi olup, buna kavuşma ve bu fazîleti giderecek şeylerden sakınma yollarını bildirir. Kalp ve rûh bakımından insanı olgunlaştıran ilim ve ameller, **tasavvuf**, ahlâk mânâsına da gelir. İnsanın görünmeyen ve âlem-i emirden olan kalp, sır, rûh gibi latîfelerini konu alan ilme, kısaca gönül yâni kalp ve rûhla ilgili ilme **ilm-i bâtın** denilir. Deylemî'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte; "**İlm-i bâtın, Allahü teâlânın sırlarından bir sırdır. O'nun hükümlerinden bir hükümdür. Dilediği kulunun kalbine verir.**" buyrulmuştur. Şihâbüddîn Sühreverdî; "İlm-i bâtın ile kulun, Allahü teâlâya yakınlığı artar. Bu ilim, Allah adamı denen velîlerin ve tâlibleri O'na kavuşturan, doğru yolu kuvvetlendiren ve insanlara doğru yolu gösteren âlimlerin sohbetlerinde kazanılır. Bu âlimler, Peygamberlerin vârisleridir." demiştir.

Genel olarak ilim, ilm-i husûlî ve ilm-i hudûrî diye ikiye ayrılabilir. **İlm-i husûlî**, Ehl-i sünnet (Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yolunda olan) âlimlerinin sohbetlerinde ve derslerinde bulunularak, çalışılarak elde edilen ilimdir. **İlm-i hudûrî** ise, çalışmadan Allahü teâlânın ihsân etmesiyle kazanılan ilim, vehbî ilim demektir ki bu ilme **ilm-i lüdünnî** de denilir.

İmâm İbn-i Mâce'nin **Sünen**'inde geçen bir hadîs-i şerîfte; "**İlim, Çin'de de olsa onu alınız. Zirâ ilim öğrenmek, kadın-erkek her müslümana farzdır.**" buyrulmuştur. **Ed-Dürrü'l-Muhtâr**'daki hadîs-i şerîfte de şöyle buyrulmuştur: "**Bir saat ilim öğrenmek veya öğretmek, sabaha kadar ibâdet etmekten daha sevaptır.**" **Berîka**'da geçen bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz; "**İlmi ile amel edene, Allahü teâlâ, bilmediklerini bildirir.**" buyurmuştur.

Ebü'l-Esved ed-Düelî; "Hiçbir şey ilimden üstün değildir. Çünkü sultanlar, insanlara hükmederler. Âlimler ise, sultanlara hükmederler." demiş, Lokman Hâkim de oğluna şunu söylemiştir: "Ey oğlum! Dünyânın sevinç ve neşelerini tecrübe ettim. İlimden lezzetli bir şey

bulamadım." Ayrıca; "Dervişler, fakir ve yoksullar ilim sâyesinde sultanlar sofrasında otururlar." buyurmuştur. Bir de Abdülhak-ı Dehlevî, "İnsanın göğsünü genişleten şeylerden biri ilimdir." demiştir.

Şek ve şüpheden uzak olan doğru, sağlam, sarsılmayan şüphe ve tereddüt bulunmayan îtikâda, îmâna **yakîn** adı verilir. **Râmûzu'l-Ehadîs**'teki bir hadîs-i şerîfte; "**Âgâh olunuz ki, insana dünyâda yakîn ve âfiyetten** (rûhen sağlam ve günâhlardan uzak olmaktan) **daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Öyle ise Allah'tan o ikisini isteyin.**" buyrulmuştur. İmâm-ı Rabbânî; "Yakîn ihsân edilen birinin kerâmetlere, hârikalara ihtiyâcı olmaz. Bütün bu kerametler, zât-ı ilahînin zikrinden ve kalbin bu zikir ile zînetlenmesinden aşağı kalır." demiştir. Hazret-i Ali ise; "Îmân ağaç gibi olup, kökü yakîn, dalı takvâ, nûru hayâ, meyvesi cömertliktir." buyurmuştur.

Sözlükte berâberlik, beraber olma demek olan **maiyyet**, tasavvufta Allahü teâlâ ile beraber olma, O'na kavuşma yolu mânâsında kullanılır. Muhammed Bâkî-billah; "Maiyyet yolu, cezbe (Allahü teâlânın çekmesi) yollarından biridir. Maiyyet yolundan Allahü teâlâya kavuşmak nasîb olursa, vâsıta, aracı olmaksızın kavuşulur. "**Kişi sevdiği ile berâberdir.**" hadîs-i şerîfi, bu sözümüzü kuvvetlendirmektedir." demiştir. İmâm-ı Rabbânî ise; "Yüksek hocamın, lutfederek, acıyarak mübârek gönlünü, bu fakire çevirmesi ile, tasavvufcuların tevhîd (bir bilmek), kurb (yakınlık), maiyyet, ihâta (her tarafı kaplamak), sereyân (her zerrede bulunmak) gibi sözlerle anlatmak istedikleri mârifetlerden, ince bilgilerden ele geçmeyen hemen hemen hiç kalmadı." demiştir.

Tasavvuf yolculuğu, tasavvuf yolunda ilerlemeye **seyr ve sülûk** denilir. İmâm-ı Rabbânî; "Seyr ve sülûkdan maksad, nefsi kötü huylardan ve çirkin sıfatlardan temizlemektir." demiş, bu çirkin sıfatların başında nefse düşkün olmak ve onun arzularına, isteklerine tutulmak geldiğini ifâde etmiştir. Seyrin çeşitli kısımları vardır. Seyr-i âfâkî, seyr-i enfüsî, seyr-i fillah, seyr-i fil-eşyâ, seyr-i ilallah, seyr-i anillahi billah, seyr-i murâdî gibi. Muhammed Bâkî-billah, seyr-i enfüsîden (insanın kendinde yaptığı yolculuktan) önce olan şeylerin yâni ilerlemelerin hepsinin **seyr-i âfâkî** olduğunu, seyr-i âfâkîde ele geçen şeylerin bir hiç mesâbesinde olduğunu belirtmiştir.

Ebû Saîd-i Harrâz; "Seyr-i âfâkî (kendinin dışında ilerleme), insanı, matlûbdan (aranılandan) uzaklaştırır, seyr-i enfüsî ise, insanı, matlûba kavuşturur." demiştir. **Seyr-i enfüsî**, tasavvuf yolunda bulunan kimsenin kendinde ilerlemesi, kötü huylardan temizlenen nefsin, iyi huylarla bezenmesi, süslenmesidir. Abdülkâdir-i Geylânî, "Seyr-i enfüsîde, insanı, Allahü teâlânın sevgisi kaplayarak, insan, kendini sevmekten kurtulduğu için, evlâd ve mal sevgisi de bununla berâber yok olur. O halde, seyr-i enfüsî muhakkak lâzımdır." buyurmuştur.

Allahü teâlânın isimlerinde ve sıfatlarında ilerleme, Allahü teâlânın beğendiği ve râzı olduğu şeylerde fâni olma (yâni O'nun sevdiklerini sevmek ve O'nun sevdikleri kendine sevgili olmak) **seyr-i fillah** diye isimlendirilir. Hace Ubeydullah-ı Ahrâr; "Allahü teâlâya kavuşmakta, zulmet perdelerinin kalkması için mahlûkların hepsini aşmak, yâni seyr-i âfâkîyi ve seyr-i enfüsîyi tamamlamak lâzımdır. Nûrdan perdelerin aradan kalkması için de seyr-i fillah gerekir." demiştir.

Allahü teâlâya doğru olan yolda ilerlemek mânevî ilimde durmadan yükselmek, seyr-i âfâkî (kötü hâllerden kurtulma) ve seyr-i enfüsî (iyi hâllerle süslenme)yi de içine alan tasavvuf yolculuğuna **seyr-i ilallah** denilmektedir.

Abdülhakîm bin Mustafa Arvâsî; "Seyr-i ilallah ve seyr-i fillah yâni Allahü teâlânın beğendiği şeylerde fânî olma hâsıl olmadıkça, tam ihlâs (her işini yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapma) elde edilemez. Muhlislerin (ihlâs sâhiplerinin) olgunluğuna kavuşulamaz." demiştir. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî; "Tasavvuf yoluna girip ilerlemek, yol gösteren

rehberi sevmeye bağlıdır." buyurmuştur. **Seyr-i murâd** (murâdların, seçilmişlerin Allahü teâlânın lutf ve ihsânı ile çekilerek kavuştukları yol) ile ve kuvvetle çekilerek vilâyetin (evliyâlığın) yüksek derecelerine kavuşturulan bu rehberin bakışları, kalp hastalıklarına (kalbin Allahü teâlâdan başka şeylere tutulmasına) şifâdır. Onun teveccühü yâni sevgisine kavuşmak, mânevî hastalıkları giderir.

Tasavvufta nihâyete kavuşan bir velînin geri döndükten sonra, daha önce unutmuş olduğu eşyânın bütün bilgilerine yeniden sâhib olması, **Seyr-i fil-eşyâ** diye isimlendirilir. Muhammed Bakî-billâh; "Seyr-i fil-eşyâ, davet makamını elde etmek içindir. Davet makâmı, peygamberlere mahsûstur." demiştir.

Kurb, yakınlık, yakın olmak demektir ki, Abdülganî Nablüsî; "Allahü teâlâya farzlarla hâsıl olan kurb, nâfilelerle hâsıl olandan elbette kat kat daha çoktur. Fakat kurbu, takvâ sâhiplerinin (haramlardan nefret eden, haram işlemekten kaçınanların) ihlâs ile yaptıkları farzlar hâsıl eder." demiştir. İmâm-ı Rabbânî, kurb ve visâl (kavuşma) lezzetinin Cennet nîmetlerinin lezzetinden ziyâde olduğu gibi, bu'd ve hırmân (uzaklık ve mahrumluk) azâbının da Cehennem azâbından beter olduğunu ifâde etmiş, Muhammed Mâsûm Serhendî ise, farzların kurb hâsıl etmesi için, nâfile ibâdetleri de yapmanın şart olduğunu belirtmiştir.

Allahü teâlâya yakın olmak, vilâyet yâni velî olmak **kurb-i ilâhî** terimiyle de ifâde olunur ki, Abdullah-ı Ensârî bunun; Allahü teâlâdan başka her şeyi unutmak olan fenâdan sonra, Allahü teâlâ tarafından, evliyâsına ihsân olunacağını beyân etmiştir. Kurb-i nübüvvet ve kurb-i velâyet olmak üzere iki türlü kurb vardır. **Kurb-i nübüvvet**, nübüvvet kemâlâtına, olgunluklarına kavuşma, nübüvvet yolu ile Hakk'a erme demektir. İmâm-ı Rabbânî'nin belirttiğine göre, kurb-i nübüvvet, insanı aslın aslına ulaştırır. Peygamberler (aleyhimüsselâm) ve bunların arkadaşı olan sahâbîleri Allahü teâlâya bu yoldan kavuşmuşlardır.

Allahü teâlâdan gelen feyz ve bereketlere, arada vâsıta bulunmak sûretiyle kavuşma, **kurb-i velâyet** adını alır. Yine İmâm-ı Rabbânî'nin ifâdesine göre, bir velînin kurb-i velâyet yolunda ilerleyerek, kurb-i nübüvvet yoluna kavuşması, yâni her iki yoldan feyz alması câizdir.

Bir de **kurb-i ebdân** tâbiri vardır ki, bedenlerin birbirine yakın olması, yakın bulunmak demektir. Kurb-i ebdânın, kalplerin birleşmesinde büyük tesiri vardır. Bunun içindir ki, Peygamber efendimizin sohbetinde bulunmayan hiç bir velî, bir sahâbînin derecesine yükselemez. Veysel Kârânî o kadar şânı yüksek olduğu hâlde, Resûlullah efendimizi hiç görmediği için, Eshâb-ı kirâmdan en aşağı olanın derecesine yetişemedi. Büyük İslâm âlimi Abdullah bin Mübârek hazretlerinden; "Hazret-i Muaviye ile Ömer bin Abdülazîz'den hangisi daha yüksektir?" diye soruldu. Cevap olarak; "Hazret-i Muâviye, Resûlullah efendimizin yanında giderken, atının burnuna giren toz, Ömer bin Abdülazîz'den kat kat daha yüksektir." buyurdu. İmâm-ı Rabbânî; "Büyüklerden istifâde edebilmek için kurb-i ebdân istemeli, bunun için çalışmalı. Nîmetlerin tamam olması, bedenlerin yakın olması iledir. Kurb-i ebdân olunamazsa, yakınlık sebeplerini elden bırakmamalıdır." buyurmuştur.

Sözlükte toplum, topluluk, toparlanma, toplanma demek olan **cemiyyet**, hep bir olanı müşahede (eserlerini görmek) ile meşgûl olup, kendinden dahi habersiz olma hâli yâni kısaca rûhunu ve kalbini toplayıp, Allahü teâlâdan başkası ile olmama hâlidir. İmâm-ı Rabbânî, cemâatle kılınan beş vakit namaz ve devâmlı Allahü teâlâyı zikretmenin cemiyyete sebeb olacağını beyân etmektedir.

Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyin kalpte bulunmaması, berâberlik, birlikte olma, hâzır bulunmaya **huzur** da denir. Muhammed Mâsûm Fârûkî, huzur, gafletten kurtulmaktan ibârettir demiş, ayrıca huzurlu ve uyanık olan kalbin namazda, uykuda ve vilâyette aynı olduğunu, huzur ve uyanıklığın kalbin melekesi olup onun gerekli sıfatları olduğunu, hiç bir

zaman ayrılık kabûl etmediğini ifâde etmiştir.

Tasavvuf yolunda bulunan bir kimsenin Allahü teâlâyı anıp çok zikretmesi veya bir başka sebep netîcesinde hâsıl olan mânevî lezzetleri tadarak rûhun coşması, kalbinin elinde olmadan gayr-i ihtiyârî kendinden geçip taşma hâline **vecd** denir. İmâm-ı Rabbânî; "Hâller ve vecdlerin, beğenilip aranılan matlûbun başlangıcı olduğunu, maksad olmadığını belirtmiştir. Hatta tasavvuf yolunda bulunan sâlikin zâhirini, dînin emir ve yasaklarına uydurması, ibâdet ve tâatlerden tad almasına sebeb olduğu gibi, bütün işlerinde, Allahü teâlânın rızasından başka düşünceleri kalbinden çıkarmaya, kibir, hased (kıskançlık), kin gibi manevî hastalıklardan temizlemeye çalışması da, kalpte ve rûhda vecd hâlinin meydana gelmesine vesîle olur." demiştir.

Aşk, muhabbet hâlleri, kalbe gelen zevkler, vecdler (mânevî coşkunluklar) **mevâcid** diye de isimlendirilir. Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr; "Bütün ahvâl (kendinden geçme hâlleri) ve mevâcidi bize verseler, fakat Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdını içimize yerleştirmeseler, kendimi mahvolmuş bilirim. Eğer Ehl-i sünnet (Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yolunda olanların) îtikâdını verseler, ahvâl ve mevâcid hiç vermeseler, hiç üzülmem." demiştir. İmâm-ı Rabbânî de; "Tasavvuf yolcularının, bu yolculukta gördükleri ahvâl (hâller) mevâcid, ulûm (ilimler) ve mârifetler; imrenilecek, istenilecek şeyler değildir. Hepsi evhâm (vehimler) ve hayâlât (hayaller) gibi geçici şeylerdir. Bunlar o yolcuları ilerletmek için vâsıtadan başka bir şey değiller." demiştir. Hatta Muhammed Bâkî-billah, ihlâs (her şeyi Allahü teâlânın rızâsı için yapma) makâmına ve (tasavvufun en yüksek derecelerinden) rızâ mertebesine kavuşmak için ahvâl ve mevâcidden vazgeçmek, ilim ve mârifetler edinmek lazım geldiğini ifâde etmiş, onların gâyeye götüren yol ve maksadın başlangıcı olduğunu da belirtmiştir. Yine İmâm-ı Rabbânî; "Ahvâl (hâller) ve mevâcid, matlûbun yâni ele geçirilmek istenilenin başlangıçları olup maksad (gâye) değildir." dedikten sonra şöyle bir açıklama yapmıştır: "İslâmiyetten kıl ucu kadar bile ayrılan bir kimsede ahvâl (hâller) ve mevâcid hâsıl olursa, bunlara istidrâc (fâsıklarda ortaya çıkan hârikulâde hâller) denir ki, onu dünyâda ve âhirette rezil olmaya sürükler."

Kalbe, gönüle gelen ve bir müddet kalan düşünceye **hâtır** denilir. Abdülgânî Nablüsî, bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır: "Kalbe gelen düşüncelerden, birincisi kalpte durmaz def edilir. Buna **hâcis** denir. İkincisi kalpte bir zaman kalır. Buna **hâtır** denir. Üçüncüsü, yapmak ile yapmamak arasında tereddüd olunur. Buna da **hadîsün-nefs** denir. Bunları melekler yazmaz. Seyid Abdülhakîm Efendi, İslâmiyete uymayan hâtırların bâtıl olduğunu, şeytan tarafından gelen hâtırların hepsinin günâha dâvet olduğunu ifâde etmiştir. Ebû Süleymân-ı Dârânî; "**Havâtır** ve niyetleri önce, Kitap ve Sünnet ile karşılaştırıyorum. Bu iki âdil şâhide, uygun olanları söyleyip yapıyorum." demiştir. Hâdimî de; "Havâtır nefse acı gelirse, hayr olduğu; tatlı gelir, hemen yapmak isterse, şer (kötü) olduğu anlaşılır. Bunu anlamak için İslamiyete uygun olup olmadığına bakılır. Anlaşılmazsa, sâlih, günâh işlemeyen bir âlime sorulur." demiştir.

Teveccüh, tasavvuf yolunda ilerleme, yükselme sebeplerinden en önemli olanıdır. Bu, bir velînin, Allahü teâlânın izni ile nazar etmek (bakmak) yâhut başka yollarla talebesinin veya sevdiğinin yâhut başka birinin kalbindeki, mâsivâ (Allahü teâlâdan başka her şey) ve dünyâ sevgisini, günâh lekelerini temizleyip, yerine feyz, mârifet, ilim ve hikmetle yâni mânevî ilimler, iyilikler, bereketler ve faydalarla doldurması, yüksek derecelere kavuşturması demektir. Muhammed Mâsûm; "Pîrin (tasavvuf büyüğünün) teveccühünü, zulmet ve keder dağlarını, her ne sûretle ortaya çıkarsa çıksınlar, sadık talebeden kaldırıp, uzaklaştırır." demiştir. Ubeydullah-ı Ahrâr'ın oğlu Hâce Muhammed Yahyâ; "**Tasarruf** sâhipleri üç kısımdır. Bir kısmı, Allahü teâlânın izni ile, her istedikleri zamanda, diledikleri kimsenin kalbine tasarruf ederek, onu tasavvufta en yüksek derece olan fenâ makamına eriştirir. Bazısı, Allahü teâlânın emri olmadan tasarruf etmez. Emir olunan kimseye teveccüh ederler. Bir

kısmı ise, kendilerine bir sıfat (hâl) geldiği zaman kalplere tasarruf ederler." demiştir.

İmâm-ı Rabbânî; "Tasavvuf yolunda çok yüksekleri aramalı, ele geçenlere bağlanıp kalmamalıdır. Verâların verâsını yâni ötelerin ötesini aramalıdır. Böyle bir istek, böyle çok çalışmak ancak vazîfe alınan büyüğün teveccühü ile elde edilebilir. Onun teveccühü de müridin (talebenin) ona olan sevgisi, bağlılığı kadar olur." demiştir.

Teveccüh, bir de, bir kimsenin, hayatta veya vefât etmiş, kabirde olan bir velîden feyz alabilmek, ondan mânevî olarak istifâde etmek, faydalanmak için, kalbini ona bağlaması, hâtırına hiçbir şey getirmeyip, yalnız onu düşünmesi mânâsında kullanılır. Abdullah-ı Dehlevî, bu konuda şunları söylemektedir: "Bâtındaki yâni kalbindeki nisbetin (bağlılığın) artmasına çalış. Allah ism-i şerîfini, bâzan da kelîme-i tehlîli (Lâ ilâhe illallah'ı) çok zikrederek (söyleyerek), bâzan salevât okuyarak, Kur'ân-ı kerîm okuyarak, Allahü teâlâya yaklaşmaya çalış. Bu çalışmalarda gevşeklik olursa, bu fakirin rûhâniyetine teveccüh ediniz. Yâhut, Mirzâ Mazhâr-ı Cânân'ın kabrine gidiniz, ona teveccüh ediniz, çok terakkî edilir, ilerleme ve yükselme olur. Ondan hâsıl olan fayda, bir diğerinin faydasından daha çoktur."

Lügatte kasd, irâde, kuvvetli istek, arzu gibi mânalara gelen **himmet**, ıstılahta Allahü teâlânın velî kullarından bir zatın kalbinde yalnız bir işin yapılmasını bulundurup, başka bir şeyi kalbine getirmemesi ve Allahü teâlâdan dileyerek, bu şekilde mânevî yardımda bulunması demektir. Ubeydullah-ı Ahrâr; "Allahü teâlânın isimleri ile münâsebeti olan bir zât, kalbinde yalnız bir işin yapılmasını bulundurur ve bu şeye himmet eder, kalbine bundan başka hiçbir şey getirmez; yalnız o işin yapılmasını isterse, Allahü teâlâ da o işi yaratır. Allahü teâlânın âdeti böyledir." demiştir.

Mahbûbiyyet, sevilen olmak, mahbûb olmaklık, sevilmeklik demektir. İmâm-ı Rabbânî; "Peygamber efendimize tâbi olmanın en yüksek derecesi mahbûbiyyet ve ma'şûkiyyet (âşık olmak) kemâlâtına (üstünlüklerine) sâhib olmaktır. Bu, Allahü teâlânın çok sevdiklerine mahsustur ve lutf ile ele geçmez, muhabbet lâzımdır." demektedir. Abdülhak-ı Dehlevî ise, âhirette azâblardan kurtulmak ve sonsuz saâdete kavuşmak, ancak geçmiş ve gelecek bütün varlıkların en üstününe (Hazret-i Muhammed'e) uymakla olur. Bunun için O'na uymakla mahbûbiyyet makâmına erişirler. O'nun yolunda bulunmakla, Allahü teâlânın zâtının tecellîsine kavuşurlar demiştir.

Tasavvufun diğer ıstılahlarına gelince, bunların başında zikir gelir.

Zikir, anmak, her işte Allahü teâlâyı hatırlamak, kendini gafletten kurtarmak, kulun Allahü teâlâyı dille ve kalple anması demektir. Gaflet de Allahü teâlâyı unutmak demektir.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Ra'd sûresi 30. âyetinde meâlen şöyle buyuruyor: "**İyi biliniz ki, kalpler, Allahü teâlânın zikri ile itminâna, râhata kavuşur.**" Bekara sûresinin 152. âyet-i kerîmesinde ise meâlen şöyle buyrulmuştur: "(Kullarım!) **Siz beni** (tâat ile, beğendiğim işleri yapmak sûretiyle) **zikrederseniz, ben de sizi** (rahmet, mağfiret, ihsân ve tövbe kapılarını açmak sûretiyle) **anarım." Sünenü'l-Beyhekî**'de geçen iki hadîs-i şerîfte de buyrulmuştur ki: "**Derecesi en yüksek olanlar, Allah'ı zikredenlerdir.**", "**Allah'ı sevmenin alâmeti, O'nu zikretmeyi sevmektir.**"

İmâm-ı Rabbânî; "Her vakit, Allahü teâlâyı zikr etmek lâzımdır. Kalpte başka hiçbir şeye yer vermemelidir. Yerken, içerken, uyurken, gelirken, giderken hep zikir yapmalıdır." demiştir. Cübeyr bin Nüfeyr; "Her an, dilleriyle Allahü teâlâyı zikr edip, O'nu bir an unutmayanlardan herbiri, güler bir hâlde Cennet'e gireceklerdir." demektedir. Zikir, cehrî ve hafî olmak üzere iki kısımdır. **Zikr-i cehrî**, yüksek sesle Allahü teâlâyı anmak, **zikr-i hafî** ise, gizli olarak ve kalb ile Allahü teâlâyı hatırlamaktır.

İmâm-ı Rabbânî, zikr-i hafînin, zikr-i cehrîden efdâl, daha üstün olduğunu belirtmiş, Peygamber efendimiz ise, **Mektûbât-ı Seyfiyye**'de geçen hadîs-i şerîflerinde bu üstünlüğün

yetmiş kat olduğunu beyân buyurmuşlardır.

İtiyad, alışkanlık hâlinde nâfile olarak devamlı yapılan ibâdet, tesbîh ve duâlara **vird** (çoğulu **evrâd**) denilir. İmâm-ı Gazâlî; "Duâ, zikir, Kur'ân-ı kerîm okuma ve tefekkür (mahlûklardaki ve kendi bedenindeki ince sanatları, düzenleri, birbirine bağlılıklarını düşünerek, Allahü teâlânın büyüklüğünü anlaması, insanın günâhlarını hatırlayıp, bunlara tövbe etmesi lâzım geldiğini ibadetlerini ve tâatlerini düşünerek bunlara şükretmesi gerektiğini hatırına getirmesi), sabah namazından sonra, âhiret yolcusu kulun virdi olmalıdır." demiştir. Yine İmâm-ı Gazâlî; "Okunmalarında fazîlet olduğu bildirilen bâzı âyet-i kerîmeleri vird edinip, okumak da müstehabtır. Fâtihâ, Âyete'l-Kürsî ve Bekara sûresinin son iki âyeti (Âmener-Resûlü) bunlardandır. Kaylûle (öğleye doğru bir mikdâr uyumak da) gündüz virdlerindendir." demiştir.

Hazret-i Ömer'in, gece virdinden bir âyet-i kerîmeyi okuyamadığı zaman, gündüzleri bayıldığı, hattâ bu yüzden bir hasta gibi günlerce ziyaret edildiği rivâyet edilmiştir.

Mâlik bin Dînâr ise şunları söylemiştir: "Bir gece uyuya kaldım ve evradımı yerine getirmedim. Rüyâmda birisi karşıma çıktı ve, okuryazarlığın var mı? dedi. Var, dedim. Şu yazıyı okur musun? dedi ve elime bir kâğıt parçası verdi. Kâğıtta; "Dünyânın geçici ve aldatıcı nîmetleri, ölümsüz olarak yaşayacağın Cennet'in zevk ve safâsından seni alıkoymuştur. Yâni geçici olarak zevk aldığın bu uyku, ebedî seâdetine yarayacak ibâdetine mâni olmuştur. Uyan, namaz kıl ve Kur'ân-ı kerîm oku. Zîra bunlar, uykudan hayırlıdır." yazılıydı."

Her konuda haddini bilip, sınırı aşmamak, insanlara iyi muâmelede bulunmak, sünnet üzere yâni Peygamber efendimizin buyurduğu ve davrandığı gibi hareket etmek, hatâya düşmekten sakınılacak şey, terbiye, güzel ahlâka da **edeb** denir.

Abdullah bin Mübârek, âlimler, edeb hakkında çok şeyler söylediler. Bize göre edeb, insanın kendini tanımasıdır demiştir.

Ebü'l-Berekât Emevî Hakkârî; "Edep, kulun, Allahü teâlâya karşı vazîfelerini, vakitlerini nasıl değerlendireceğini, kendini O'ndan uzaklaştıran şeylerden nasıl korunacağını bilmesidir." demiştir.

İmâm-ı Rabbânî ise; "Edebe riâyet etmeyen hiç kimse, Allah'a kavuşamaz, yâni velî olamaz. Din büyüklerinin yolu baştan sona edeptir. Namazın sünnet ve edeplerinden birini gözetmek ve tenzîhî bir mekrûhtan sakınmak; zikir, fikirden (tefekkürden) üstündür." buyurmuştur.

Şems-i Tebrîzî ise; "Âdemoğlunun edebden nasîbi yok ise, insan değildir. Âdemoğlu ile hayvan arasındaki fark budur. Gözünü aç ve bütün Allahü teâlânın kelâmının mânâsı, âyet âyet edepten ibaret olduğunu gör." demiştir.

Burada belli başlılarını verdiğimiz tasavvufî tâbirlerden başka, daha pekçok terim vardır. Ekim-Kasım (1991) aylarında Gazetemizle birlikte hediye olarak verdiğimiz iki cildlik **Dînî Terimler Sözlüğü'**nde (1. cildde 1308, 2. cildde ise 1289 aded olmak üzere) toplam 2597 ana başlık altında dînî terimler kısa kısa îzâh edilmiştir. Bu ansiklopedimizde geçen kelimelerden merak edilenler olursa, ona mürâcaat edilebilir.

"Giriş"imizi tamamlamadan önce, bir nebze de tasavvuf ilminden bahsedelim:

Abdülhak-ı Dehlevî **Merec-ül-Bahreyn** isimli kıymetli kitabında, Ahmed Zerrûk'dan alarak diyor ki: "İmâm-ı Mâlik; "Fıkıh öğrenmeyip, tasavvuf ile uğraşan, dinden çıkar, zındık olur. Fıkıh öğrenip tasavvuftan haberi olmayan (bid'at sâhibi) yâni sapık olur. Her ikisini edinen, hakîkate varır." buyurdu. Fıkhı doğru öğrenen ve tasavvufun zevkini alan, kâmil insan olur. Tasavvuf büyüklerinin hepsi kemâle gelmeden önce bir fıkıh âliminin mezhebinde idi. Tasavvufçunun mezhebi yoktur demek, mezheblerin hepsini bilir, hepsini gözetir, evlâ

olanı, ihtiyâtlı olanı yapar demektir. Cüneyd-i Bağdâdî, Süfyân-ı Sevrî'nin mezhebinde idi. Abdülkâdir-i Geylânî, Hanbelî idi. Ebû Bekr-i Şiblî, Mâlikî idi. Cerîrî, Hanefî idi. Haris-i Muhâsibî, Şâfiî idi (kaddesallahü teâlâ esrârehüm)."

Bu ansiklopedimizde hayatları ele alınan zâtların da, büyük ilim sâhibi oldukları görülecektir.

Tasavvuf büyüklerinin kalplerine gelen ilhamlar, keşifler, ahkâm-ı şer'iyye için sened ve vesîka olamaz. Keşiflerin, ilhâmların doğru olup olmadığı, şerîate (İslâmiyete) uygun olup olmamaları ile anlaşılır. Tasavvufun, vilâyetin yüksek tabakalarında bulunan evliyâ da, ilmi olmayan, aşağı derecelerdeki müslümanlar gibi, bir müctehide tâbi olmak mecbûriyetindedir. Bayezîd-i Bistamî, Cüneyd-i Bağdâdî, Celâleddîn-i Rûmî ve Muhyiddîn ibni Arabî gibi evliyâ, herkes gibi, bir mezhebe tâbi olarak yükselmişlerdir. Ahkâm-ı İslâmiyyeye yapışmak, bir ağaç dikmek gibidir. Evliyâya hâsıl olan ilimler, mârifetler, keşifler, tecellîler, aşk-ı ilâhî ve muhabbet-i zâtiyye, bu ağacın meyveleri gibidir. Evet, ağaç dikmekten maksad, meyve elde etmektir. Fakat, meyve kazanmak için ağaç dikmek şarttır. Yâni, îmân olmazsa ve ahkâm-ı şer'iyye yapılmazsa, tasavvuf ve evliyâlık hâsıl olamaz.

Allahü teâlâ, meleklere, cinne çeşitli şekiller alabilme kuvveti verdiği gibi, çok sevdiği kullarının ruhlarına da, bu kuvveti vermektedir. Başka bedene ihtiyâç yoktur. Havada, her zaman su buhârı vardır ve görünmez. Kaynar sudan, kazan borusundan çıkan beyaz sis, buhar değildir. Çok küçük su damlacıklarıdır. Renksiz gazlar görünmez. Havadaki renksiz su buhârı, soğuk sabahlarda çiğ hâlinde dâneler şeklinde görüldüğü gibi, rûhlar da, görülecek şekiller alabilmektedir. İşittiklerimiz ve okuduklarımıza göre, evliyâdan birçoğu, bir anda çeşitli yerlerde görülmüş, birbirine uymayan işler yapmışlardır. Burada latîfeleri, insan şekline girmekte, başka başka bedenler halini almaktadır. Bunun gibi, meselâ Hindistan'da oturan ve şehrinden hiç çıkmamış olan bir velîyi, hacılar Kâbe'de görüp konuştuklarını, başkaları da, meselâ aynı günde İstanbul'da, bir kısım kimseler de, bu velî ile, yine o gün, Bağdad'da görüştüklerini söylemişlerdir. Bu da, o velînin latîfelerinin muhtelif şekiller almasıdır. Bâzan o velînin bunlardan haberi olmaz. Seni gördük diyenlere, yanılıyorsunuz, o zaman, evimdeydim, o memleketlere gitmemiştim, o şehirleri bilmiyorum ve sizleri de tanımıyorum der. Yine bunlar gibi, güç halde bulunan kimseler, korku ve tehlikelerden kurtulmak için, ölü veya diri olan bâzı evliyâdan yardım istemişlerdir. O büyüklerin, kendi şekillerinde olarak, hemen orada bulunduklarını ve imdâdlarına yetiştiklerini görmüşlerdir. Bu velinin yaptığı yardımlardan bâzan haberleri olmakta, bâzan da olmamaktadır. Bu hâl, bilhâssa muhârebelerde görülmüştür. Böyle yardımları yapanlar, o din büyüklerinin rûhları ve latîfeleridir. Latîfeleri bâzan, bu âlem-i şehâdette, bâzan da âlem-i misalde şekil almaktadır. Nitekim Peygamberimizi (sallallahü aleyhi ve sellem) bir gecede, binlerce kimse rüyâda görüp istifâde etmektedir. Bu gördükleri, hep O'nun latîfelerinin ve sıfatlarının âlem-i misâldeki şekilleridir. Yine bunlar gibi, sâlikler, mürşidlerinin âlem-i misâldeki sûretlerinden istifâde ederler ve bu yolla müşkillerini çözerler.

Muhammed Mâsûm Serhendî, **Mektûbât**'ında (2. cild, 140. mektub) diyor ki: "Hadîs-i kudsîde; "**Bir velî kuluma düşmanlık eden, benimle harb etmiş olur. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında, en sevdiğim, ona farz ettiğim şeydir. Nâfile ibâdet yaparak, bana yaklaşan kulumu çok severim. Çok sevdiğim kulumun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. İstediğini elbette veririm. Bana sığındığı zaman, elbette korurum.**" buyruldu. Farzlarla hâsıl olan kurb, yâni Allahü teâlâya yaklaşmak, nâfilelerle hasıl olandan, elbette daha çoktur. Fakat, takva sâhiplerinin ihlâs ile yaptığı farzlar kurb hâsıl eder. (Takvâ, haramlardan nefret etmek, haram işlemeyi hâtıra bile getirmemektir. Allahü teâlâya yaklaşmak, O'nun rızâsına , sevgisine kavuşmak demektir.) Takvâ ve ihlâs elde etmek için de, tasavvuf ehlinin bildirdiği vazîfeleri yapmak lâzımdır. Farzların kurb hâsıl etmesi için, bu nâfile vazîfeleri yapmak şarttır. Nâfile ibâdetleri yapmaya "Sülûk" denir.

Sülûk vâsıtası ile, insanda "Fenâ" hâsıl olarak, Allahü teâlâdan başka her şeyin sevgisi kalbinden silinir. Sonra "Bekâ" hâsıl olarak, Allahü teâlânın sevgisi, kalbine yerleşir. Her şeyi Allah için sever. Her işi Allah için yapar. Böyle insana "Velî" denir. Ancak bunun yaptığı farzlar kurb hâsıl eder. Takvâ hâsıl etmek için iki yol vardır: Birincisi, Ehl-i sünnet îtikâdını ve ibâdetlerin şartlarını ve haramları öğrenip, haram işlememek için kendini zorlayarak, ibadetleri yapmaktır. Bunları öğrenmek ve yapmak senelerce sürer. İkinci yol, sülûk vazîfeleridir. Bu yol ile, takvâ az zamanda hâsıl olur. Eshâb-ı kirâmın hepsi, hep bu yoldan takvâya kavuştular. Bir "Mürşid"i, "Rehber"i tanıyıp, sohbetinde bulunan, yâni yanında edeb ile, severek oturan yâhut uzaktan râbıta yapan, yâni yüzünü hayâline getirerek edeb ile bakan kimsenin kalbine, mürşidin kalbinden feyz gelir. Yâni kalbinde fenâ ve bekâ hâsıl olur. Bir "Rehber" tanımayınca, birinci yolda çalışmak îcâb eder. Mazhâr-ı Cân-ı Cânân hazretleri; "Bütün feyzlere, bütün nîmetlere, üstâdlarıma olan sevgim sebebi ile kavuştum. Kusurlu ibâdetlerimiz, bizi Allahü teâlâya yaklaştırmaya sebeb olabilir mi?" buyurdu. İbâdetin, insanı, Allahü teâlâya yaklaştırabilmesi için, ihlâs ile yapılması lâzımdır. İhlâs da, ancak âriflerden feyz almakla hâsıl olur. **Künûzu'd-Dekâik**'daki hadîs-i şerîfte; "**Her şeyin menbâı vardır. İhlâsın, takvânın menbâı, kaynağı, âriflerin kalpleridir.**" buyruldu. Velî olmak için, yâni Allahü teâlâya yakın olmak, yâni O'nun sevgisine kavuşmak için, farzları yapmak lâzımdır. Farzların birincisi, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri gibi îmân etmektir. Bundan sonra, haramlardan sakınmak ve farz olan ibâdetleri yapmak ve evliyâyı sevmektir. Sevdiği velîden feyz gelerek kalbi temizlenir. Muhakkak velî olur.

Senâullah-ı Pânî-pütî'nin yazdığı on ciltlik kıymetli kitabı **Tefsîr-i Mazharî**'de Cin sûresinin 26. âyet-i kerîmesinin tefsîrinde Allahü teâlânın, gaybdan bildiği şeylerin bâzılarını Peygamberlerinden dilediğine bildirdiğini açıklarken; "Allahü teâlâ, evliyâsına vâsıtasız da bildirir. Hazret-i Ömer'e, Sâriye'yi gösterdi. Mûsâ aleyhisselâmın annesine, oğlunu denize koymasını, yine geri göndereceğini ve peygamber yapacağını bildirdiğini haber veriyor. Havârîlere vahiy gibi bildirdiğini ve hazret-i Meryem'e; "Hurma kütüğünü salla, tâze hurma olacak. Onları ye." dediğini haber veriyor. Bunlar peygamber değildi. Velî idiler." buyruluyor. Akâid kitaplarında, evliyânın kerametlerinden bir kısmı yazılmıştır.

Abdülganî Nablüsî'nin, **El-Hadîkat-ün-Nediyye fî Şerh-it-Tarîkat-il-Muhammediyye** (c.2, s.126) isimli kıymetli kitabında açıkladığına göre: "Resûlullah ile, Eshâb-ı kirâm ile ve Tâbiîn ile, bunlar öldükten sonra da, Allahü teâlâya tevessül etmek, yâni bunların hürmeti için, dilekte bulunmak câiz ve meşrûdur. Tevessül etmek, şefâatini istemektir. Ehl-i sünnet âlimleri, bunun câiz olduğunu bildirdiler. Mûtezile fırkası ise buna inanmadı. Tevessül edenin duâsının kabûl olması, tevessül olunanın kerâmeti olur. Yâni, öldükten sonra kerâmet göstermesi olur. Bid'at sâhibi, sapık olanlar buna inanmadılar. İmâm Abdürraûf el-Münâvî **El-Câmiu's-Sagîr** şerhi olan **Feyz-ul-Kadîr**'inde bu câhillere cevap vermektedir. İmâm-ı Sübkî de buyuruyor ki: "Resûlullah ile tevessül etmek, yâni istiğase etmek, O'ndan şefâat istemektir. Bu ise güzel bir şeydir. Önceki ve sonraki İslâm âlimlerinden hiçbiri buna karşı bir şey dememişlerdir. Yalnız İbn-i Teymiyye, bunu inkâr etmiştir. Böylece doğru yoldan ayrılmıştır. Kendisinden önce gelen âlimlerden hiçbirisinin söylemediği bir bid'at çıkarmış, bu bid'ati ile müslümanların diline düşmüştür. Resûlullah'ın ismi ile kasem ederek, yâni Resûlullah hakkı için diyerek, Allahü teâlâdan bir şey istemenin câiz olduğunu, İbn-i Abdüsselâm uzun bildirmektedir. Resûlullah'ın vârisi olan evliyâ ile de kasem câiz olduğunu, Ma'rûf-i Kerhî bildirmekte ve bu husus **Kuşeyrî Risâlesi**'nde yazılmaktadır."

Yine **Hadîka**'da (s.151) deniliyor ki: Herhangi bir müctehidin câiz olur dediği bir şeyi yapana mâni olmamalıdır. çünkü dört mezhebden birini taklid etmek câizdir. Bunun için, kabir ziyâret edenlere, evliyânın mezarları ile teberrük edenlere, hastası iyi olmak için veya gâib olan şeyin bulunması için bunlara nezir yapanlara mâni olmamalıdır. Adak yaparken, evliyâya adak demek mecâz olup, türbeye hizmet edenlere adak demektir. Fakire zekât verirken, ödünç verdiğini söylemek gibidir ve böyle söylemenin câiz olduğu bildirilmiştir.

Burada söze değil, mânâya bakılır. Bunun gibi, fakire verilen hediye, sadaka olur. Zengine verilen sadaka da hediye olur. İbn-i Hacer-i Heytemî, evliyânın kabirlerine nezir yapılırken, onun çocuklarına veya talebesine, yâhut orada bulunan fakirlere sadaka olması gibi başka bir kurbet, yâni başka bir hayır niyet edilirse, bu nezrin sahîh olacağına fetvâ vermiştir. Böyle nezirlerin, niyet edilen kimselere verilmesi lâzım olur. Şimdi türbelere yapılan nezirlerin hepsinde böyle niyet edilmektedir. Velîye nezr sözünden bunu anlamak lâzımdır. Geçmiş evliyâya dil uzatmak, onlara câhil demek, sözlerinden dinimize uymayan mânâlar çıkarmak, öldükten sonra da kerâmet gösterdiklerine inanmamak ve ölünce velîlikleri biter sanmak ve onların kabirleri ile bereketlenenlere mâni olmak, müslümanlara sû-i zan, zulmetmek, mallarını gasb etmek gibi, hased, iftira ve yalan söylemek ve gıybet etmek gibi haramdır.

Pekçok insanın, Allahü teâlânın yoluna girmesine vesîle olan, İslâmiyet'e pek büyük hizmetler yapmış olan büyük âlim ve velîlerin kıymetlerini bilip hiçbirine dil uzatmamalıdır. Çünkü inkâr eden mahrûm kalır.

A

ABAPÛŞ-İ VELÎ;

Anadolu evliyâsından. İsmi Bâli Mehmed Çelebi olup, Bâlî Sultan olarak da bilinir. Germiyan şehzâdelerinden Hızır Paşanın oğludur. Dedesi Süleymân Şah, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin oğlu Sultan Veled'in kızı Mutahhara Sultan ile evli olduğundan, soyu Mevlânâ hazretlerine ulaşır. Babası ona, saltanat elbisesi yerine tarîkat abası giydiği için "Abapûş-i Velî" lakabını vermiştir.

Abapûş-i Velî, küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Kısa zamanda ilim tahsîlini tamamladı. Ahlâk ve edeb nümûnesi idi. Küçük yaşta Mevleviyye tarîkatı büyüklerinin mânevî bakışlarına kavuştu. İnsanlara doğru yolu göstermek üzere icâzet, diploma aldı.

Devrinin büyük âlimleri ve devlet ileri gelenlerinin çoğu onun sohbetlerini tâkib ederlerdi. Tîmûr Han Afyon taraflarına geldiğinde, onun bölgesine girmedi ve bâzı ihsânlarda bulunmak isteyince; "Bizim abamız, elbisemizi terk ve ihtiyaçsızlık elbisesidir" deyip kabûl etmedi. Tîmûr Han Abapûşî hakkında; "Böyle zatlar boş değildir. Allahü teâlâdan başkasından ne korkarlar, ne bir şey beklerler. Şahların gönüllerinde onların heybeti, korkusu yer etmiştir." dedi.

Abapûş-i Velî ömrünün sonlarını babasından kalan dergâhında yalnız geçirdi. Devamlı ibâdetle meşgûl olurdu. Talebeleri ve sevenleri huzuruna gidip ders ve sohbetlerini dinler, ondan istifâde ederlerdi. Çeşitli zamanlarda insanlar arasına çıkıp, onlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatır, herkesi iyiliğe teşvik ederdi.

Vefâtından önce kendi evine geçen Abapûş-i Velî, üç gün sonra 1485 (H.890) senesinde vefât etti. Afyonkarahisar Mevlevî Dergâhının bahçesine defnedildi. Definden sonra bâzı hâller görüldü. Talebeleri bunları hocalarının kerâmeti olarak kabûl ettiler. Bu sırada sâdece görünüşe bakarak konuşanlardan birisi bu hâllerin, talebeler tarafından uydurulduğunu, bunların aslının olmayacağı gibi sözler söyledi. Ayrıca kabre inkâr gözü ile baktığı anda, Allahü teâlânın gazâbına uğrayarak gözleri görmez oldu, dili tutuldu. Baştan ayağa kadar bütün vücûdu titremeye başladı. Bu hâle yakalandığının üçüncü günü kötü bir vaziyette öldü. Allahü teâlânın evliyâsı hakkında uygunsuz konuşmanın, onu inkâr etmenin cezâsını hemen gördü.

Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyye; (Sâkıb Dede; Mısır 1283) c.1, s.4

ABBÂDÎ;

Meşhûr tasavvuf âlimlerinden. İsmi Muzaffer bin Erdeşir bin Ebî Mensur el-Mervezî'dir. Merv şehrinin bir köyüne nisbetle Abbâdî diye meşhur olmuştur. Künyesi Ebû Mansur, lakabı Kutbüddîn'dir. 1098 (H.491)'de Merv şehrinde doğdu. 1152 (H. 547) senesinde Huzistan'da, Asker Mükrem denilen yerde vefât etti.Sonradan Bağdâd'a nakledildi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin kabrinin bulunduğu Şunîziyye kabristanına defn edildi.

İlim öğrenmeye Merv'de başladı. Nasrullah ibni Ahmed bin Erdeşir, Nasrullah ibni Ahmed el-Huşamî, İsmâil bin Abdulgafûr el-Fârisî, Abdulgaffâr eş-Şirevî, Zâhir bin Tâhir, Abdülmünîm bin el-Kuşeyrî gibi zamânının meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi, hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etti. Kendisinden ise Ebû Muhammed el-Akdân hadîs-i şerîf işitti.

Güvenilir bir hadîs râvisidir. Vâz ve nasîhatlarıyla şöhret bulmuştur. Hitâbeti çok düzgün, tesirli ve anlatım gücü kuvvetli idi. Halk onun vâzlarından çok istifâde edip, şevkle dinlerdi. Ona, "Sultan-ı Suhan", "Hâce-i Mânâ" ve zamânının allâmesi, en büyük âlimi mânâsında "Allâme-i Rüzgâr" gibi medhedici ünvânlar verilmiştir. Bu derece tanınıp sevildikten sonra Selçuklu hükümdârı Sultan Sencer onu Abbâsî halîfesi Muktefî Liemrillâh'a elçi olarak gönderdi.

Abbâdî'nin tasavvuf ilminde, tasavvufun pekçok konularını açıklayan **Sûfînâme** adlı eseri vardır. Bundan başka **Menâkıb-us-Sûfiyye,** hazret-i Ali ve Ehl-i beytin fazîleti hakkında **Merâsîmü'd-Dîn fî Mevâsim-ül-Yakîn** adlı eseri bulunmaktadır. **Mî'râcnâme** ve **Vesîle ilâ Fazîlet-il-Fazîle** diğer eserleridir. **İbâhat-ül-Hamr** adlı bir eserinden bahsedilmiş ise de Semnânî ve İbn-i Hacer gibi âlimler böyle bir eserinin bulunmadığını bildirmişlerdir.

Buyurdu ki: "Kabre yılanlar dışardan gelir sanmayınız. Sizin kötü amelleriniz kabirde sizin için engerek yılanıdır. Dünyâda iken yediğiniz haramlar da kabre yılan olarak gelir."

1) Vefeyât-ül-A'yân; c.5, s.212
2) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.7, s.299
3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.230
4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.12, s.297
5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.144

ABBÂS BİN HAMZA EN-NİŞÂBÛRÎ;

Hadîs âlimi, hatîb ve velî. Künyesi Ebü'l-Fadl'dır. Evliyâdan Ebû Bekr Hafîd'in torunudur. 900 (H. 288) senesinde vefât etti. Zünnûn-i Mısrî ve Bâyezîd-i Bistâmî ile sohbet etmiştir. Hadîs-i şerîf öğrenmek için memleketleri gezerdi. Evliyânın meşhûrlarından ve Şam'ın güzel kokulu çiçeği diye meşhur Ahmed bin Ebi'l-Havârî hazretlerinden hadîs-i şerîf okudu. Gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılardı. İnsanlara doğru yolu gösterir, İslâmiyetin emirlerine sıkı sarılmaları için çok gayret sarfederdi. Vâz ve nasîhatlar ederdi. Bu sebeple "El-Vâiz" lakabıyla meşhûr oldu.

Hasan bin Muhammed Nişâbûrî annesinden şöyle nakletti: Annem vefât etmeden önce bana; "Sana hâmile iken babandan izin alıp Abbâs bin Hamza'nın sohbet ettiği yere gittim. Münâsib bir yere durup, onu dinledim. Sohbetini bitirince; "Ayağa kalkınız" dedi.Herkes kalktı ve hep birlikte ellerini açıp duâ etmeye başladılar. Ben de el açıp; "Yâ Rabbî! Bana ilim sâhibi sâlih oğul ihsân et" diye duâ ettim. Sonra eve döndüm. Gece bir rüyâ gördüm, bir zât bana; "Müjde Allahü teâlâ senin duânı kabul buyurdu. Sana bir erkek evlâd verecek. Oâlim ve uzun ömürlü olacak" dedi.

Hasan bin Muhammed bunu anlattıktan dört gün sonra vefât etti. Annesinin rüyâsında müjdelendiği gibi âlim ve uzun ömürlü bir zât idi...

Abbâs bin Hamza hazretleri, hocasıZünnûn-i Mısrî'nin şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"İnsanlar neyi istediklerini bilselerdi, arzu ettikleri şey için verdikleri onlara zor gelmezdi."

"Ey Allahım! Ben nasıl senin rızân için çalışmayayım, çünkü sen beni yoktan vâr ettin ve İslâmiyetle şereflenmemi nasîb ettin."

Abbâs bin Hamza (r.aleyh) buyurdu ki: "Hocam Ahmed bin Ebi'l-Havârî, hocası Ebû Süleymân Dârânî'den nakletti: "Bir vaktin insanlarının bozulduğuna alâmet, o insanların korkudan çok ümid içinde olmalarıdır."

"Ârif olana, devamlı olarak Rabbinin emirlerine itâattan başka bir hâl yakışmaz."

Yine hocası Ahmed bin Ebi'l-Havârî'den nakleder: "Dünyâyı tanıyan ondan vazgeçer, âhireti tanıyan ona sarılır, Allahü teâlâyı tanıyan da O'nun rızâsına kavuşmak için çalışır."

1) Ταβακ®τ–⎪σ–Σ⎪φιψψε; σ. 25,26,139
2) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.3, s. 26
3) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s. 121
4) Tabakât-üs-Sûfiyye (Ensârî); s. 119
5) Hazînet-ül-Meârif; c.2, s.165
6) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.43
7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.54

ABBAS MEHDİ

Erzurum'un Mehdî Abbas Mahallesine ismini veren bu mübârek zâtın Saltukoğulları devrinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbenin yakınında Abbas Mehdî'nin yaptırdığı bir de mescid bulunmakta olup son yıllarda tamir görmüştür. Türbedeki dört kabirden yalnız birinin kitâbesi vardır. Bu mezarda Kağızmani medresesini yaptıran Hacı Mehmed'in torunu ve aynı zamanda medresenin ikinci vâkıfı Ahmed Ağa yatmaktadır. Vefâtı 1845 (H.1262)'dir. Medrese ise günümüze ulaşmamıştır.

ABDİL DEDE;

Denizli'nin Acıpayam ilçesine bağlı Darıveren kasabasında medfundur. 1071'de Sultan Alparslan'ın Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'da İslâmiyeti yayan derviş gazilerdendir. Avşar ovasında Bizanslılarla yapılan savaşlarda gösterdiği kahramanlık ve kerâmetleri halk arasında söylene gelmektedir.

ABDULLAH BİN ABDÜLAZÎZ;

Dokuzuncu yüzyıldaki hadîs âlimlerinin meşhûrlarından. Ömerî ismiyle de tanınmıştır. 800 (H.184) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti. Babasından ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise Süleymân bin Muhammed bin Yahyâ bin Urve bin Zübeyr, İbn-i Uyeyne, İbn-i Mübârek, Mûsâ bin İbrâhim gibi âlimler hadîs-i şerîf bildirmişlerdir.

İbn-i Hibbân; "O, zamânının en zâhidi idi. Dünyâya düşkün olmıyan, âbid, hadîs ilminde sika, güvenilir bir âlim idi." demiştir.

Fudayl bin İyâd buyurdu ki: "Abdullah bin Abdülazîz ile İbn-i Mübârek'in huzûruna gidip, yanında bulunmayı çok seviyorum."

Ebû Ca'fer el-Hızâ, Abdullah Ömerî'nin bir gün büyüklerden birisinin şu sözünü naklettiğini bildirdi: "Kur'ân-ı kerîmi çok okumalı. Çünkü, Kur'ân-ı kerîm, okunup emirlerine uyulduğu zaman Cennet'e götürür."

Abdullah Ömerî hazretleri dâimâ kitaplarıyla beraberdi. Onları yanından hiç ayırmazdı. Mutlakâ yanında bakacağı bir kitap bulunurdu. Ona; "Niçin kitapları bu kadar seviyorsun?" dediler. O, bunlara şu sözlerle cevap verdi: "İnsana kabirden daha ibret verici ve daha çok nasîhat eden bir şey yoktur. Yalnızlıktan daha emin bir şey yoktur. Kitap ise, insana yakın ve samîmî bir arkadaştır."

Bir gün şöyle duâ etti: "Yâ Rabbî! Sana, büyüğümüz, küçüğümüz tövbe ederiz. Tövbelerimizi, doğru kıl. Bizi tövbesine uymayanlardan eyleme, Allahım!".

Ebû Münzir İsmâil bin Ömer anlattı. Abdullah Ömerî şöyle diyordu: "İnsanoğlu gaflete dalar ise, Allahü teâlânın emirlerini yapmaz ve yasakladığı şeyleri yapmaya başlar. İnsanlardan korkarak, emr-i ma'rûf ve nehy-i an-il-münker; iyiliği emredip, kötülüklerden alıkoyma farzını terkeder."

Birisi Abdullah bin Abdülazîz'e; "Bana nasîhat et." dedi. Bunun üzerine, o zâta dönerek; "Verâ, şüphelilerden sakınmak çok kıymetli bir haslettir. İnsanın kalbinde verânın bulunması, bütün dünyâya bedeldir. Onun için, bir şey şüpheli ise ondan sakın. Yoksa haram işlersin." dedi.

Talebelerinden biri; "Şükredici ve sabredici kimlerdir?" diye sorduğunda, Enes bin Mâlik'den rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîfi okudu. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Dünyâ husûsunda, kendisinden yukarı olanlara, din husûsunda kendisinden aşağıda olanlara bakan kimseyi, Allahü teâlâ şükredici ve sabredici olarak yazmaz. Dünyâ husûsunda kendisinden aşağıda olanlara bakıp, din husûsunda kendisinden yukarıda olana bakan kimseyi Allahü teâlâ, şükreden ve sabırlı bir kul olarak yazar."**

Eshâb-ı kirâma karşı çok muhabbeti vardı. Onlar Peygamber efendimizin en yakınları, dostları, arkadaşları olduğu için bütün müslümanların onları sevmesini emrederdi.

İbrâhim bin Sa'd'dan rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîfi sık sık okurdu: **"Eshâbım hakkında, Allahü teâlâdan korkun. Sakın benden sonra onlara düşmanlık yapmayınız. Onları seven beni sevdiği için sever. Onlara buğzeden, kin tutan, bana düşmanlığından dolayı böyle yapmış olur. Onlara eziyet eden, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden, Allahü teâlâya eziyet etmiş olur. Kim Allahü teâlâya eziyet ederse, Allahü teâlânın onu cezalandırması çok yaklaşmış demektir."**

Duâların kabûl olması ile ilgili olarak sorduklarında Peygamber efendimizin şu hadîs-i şerîflerini nakletti: **"Allahü teâlâya yalvarıp duâ etmeden önce ma'rufu** (iyiliği) **emredip, münkerden nehyediniz. Günahınıza pişman olup, Allahü teâlâdan af ve mağfiret dilemeden önce, elbette Allahü teâlâ sizin duâlarınızı kabul etmeyecek. O zaman af ve mağfiret de olunmayacaksınız. Yahûdî âlimler ve hıristiyan din adamları emr-i ma'ruf ve nehy-i an-il-münkeri terkettikleri için, Allahü teâlâ onları, kendi peygamberlerinin lisânı üzere lânetleyip, umumî bir belâ vermiştir."**

KABİR AZABINI HATIRLAYIN

Muhammed bin Harb el-Mekkî şöyle anlatır:

Abdullah bin Abdülazîz Ömerî hazretleri yanımıza gelmişti. Onun etrafına toplandık. Mekke-i mükerremenin ileri gelenleri de oradaydı. Bu sırada Abdülazîz Ömerî hazretleri başını kaldırınca, Kâbe-i muâzzamanın etrafında yükselen sarayları gördü. Şiddetli bir şekilde bağırarak; "Ey bu köşkleri bu mukaddes mekanın yanına dikenler! Ölünce, yapayalnız kalacağınız mezarların zifiri karanlıklarını hatırlayınız. Ey zevk ve sefâ sahipleri, ey dünyâ nîmetleri içerisinde yüzenler! Kabirde, kurtların, böceklerin, yiyecekleri ve gıdâları olacağınızı, şu güzel vücutlarınızın, toprak altında çürüyeceğini, o gören gözlerinizin akacağını, konuşan dillerinizin susacağını hiç düşündünüz mü?" Abdülazîz hazretleri bunları söyleyince gözleri doldu.

1) Hιλψετ–⎫λ Eϖλιψ®; χ.8, σ. 283
2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.5, s. 302
3) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s. 435
4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.90
5) Tabakât-ül-Kübrâ (İmâm-ı Şa'rânî); c.1, s.65

ABDULLAH BİN ABDÜLAZÎZ (OSMAN) EL-YUNEYNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdullah bin Abdülazîz bin Ca'fer el-Yuneynî'dir. Künyesi Ebû Osman'dır. Doğum târihi bilinmemekle berâber 1136 (H.530) senesinden sonra Sûriye'de Ba'lbek beldesine bağlı Yuneyn köyünde doğduğu kaydedilmiştir. 1220 (H.617) senesinde vefât etti. Ömrü seksen sene civârında idi. Defnedildiği yere türbe yapıldı. Türbesi Ba'lbek'de olup, istifâde edilen bir ziyâretgâhtır. Şam'da zamânının âlim ve velîlerinden ilim ve feyz alarak yetişti. Zühd sâhibi, dünyâya düşkün olmayan, heybetli, uzun boylu, cesur, iyiliği emreden, kötülükten sakındıran, gece-gündüz dîn-i İslâmı yaymak için uğraşan, Allahü teâlâyı bir an unutmayan, şânı yüksek, kerâmet sâhibi bir zât idi. Ba'lbek vâlisi kendisini ziyâret ettiğinde, ona adâletle davranmasını tenbîh eder ve nasîhatta bulunurdu.

Es-Sehâvî şöyle anlatır: "Ebû Osman el-Yuneynî, senede üç dirhem ile geçinirdi. Bir dirhemiyle un alır, bir dirhemiyle yağ, bir dirhemiyle de bal alırdı. Bunları karıştırıp, yuvarlak yuvarlak üç yüz altmış tâne köfte gibi parçalar yapardı. Bayram günleri hariç devamlı oruçlu olduğundan her akşam biri ile iftâr ederdi."

İbn-i Şühbe **Târih-i İslâm** adlı eserinde onun için; "Ebû Osman, aslenBa'lbek köylerinden olan Yuneyn köyündendir. Kerâmet sâhibi bir zât olup, nefsiyle çok mücâdele ederdi. Kimseden bir şey almazdı. Aza kanâat eden iffet sâhibi bir zât idi." demiştir.

Şeyh Muhammed bin Ebi'l-Fadl şöyle anlatmıştır: "Zamânın sultânı Sultan Îsâ, bir gün Abdullah bin Abdülazîz hazretlerinin huzûruna gelip; "Efendim! Bize duâ ve nasîhat ediniz." deyince; "Ey Sultan! Zulümden, kötülüklerden, şakî olmaktan sakın. Babanda bu haller görülmüştü. Sen öyle olma!" dedi."

Bu sultan da, tebeasına âdil davranmıyordu. Bu bakımdan, söylenilen sözlere kulak asmadan kalkıp gittiği gibi Abdullah bin Abdülazîz hazretlerine de bir hîle yapmayı düşündü. Üç bin altın götürüp, hediyemizdir, ihtiyaçlarınıza harcayınız diye vererek deneyecek, kabul ederse hemen geri alacaktı. Ertesi gün hilesini yapmak üzere huzuruna tekrar gitti. Yanında götürdüğü üç bin dirhemi önüne bırakıp; "Efendim, bunlar size hediyemizdir. Buyurun, dergâhınızın ihtiyaçlarına harcarsınız!" dedi. Abdullah bin Abdülazîz hazretleri sultana vakar ve heybetle bakıp; "Ey câhil! Kalk hemen buradan git! Bizi denemeye kalkışıyorsun! Biz Allahü teâlâya duâ edersek yer yarılır seni yutar. Bizi parayla ölçmek istiyorsun. Biz isteyince Allahü teâlânın izniyle şu oturduğumuz seccâdenin altından, birinden gümüş diğerinden altın akan iki çeşme ortaya çıkar! Su gibi altın ve gümüş akar." dedi.

Bu sözleri söyledikten sonra seccâdenin kenarını kaldırdı. Huzûrunda bulunanlar iki çeşme gördüler, birincisinden altın diğerinden de gümüş su gibi akıyordu.

Abdullah bin Abdülazîz hazretlerinin zamânında Melîk Emced bir imârethâne yaptırıyordu. Binânın inşâsında büyük taşlar kullanmak istedi. Beldesinde bulunan büyük taşların kırılıp yontulmasını emretti. Ancak bu işle uğraşanlar taşları parçalamaya güç yetiremediler. Ne kadar uğraştılarsa da âletleri bu iş için kâfi gelmedi ve çaresiz kaldılar. Abdullah bin Abdülazîz hazretlerine gidip durumu anlattılar ve yardım istediler. O da yardım etmeyi kabûl edip taşların bulunduğu yere geleceğini söyledi. Beklemeye başladılar. Baktılar ki havada yürüyerek geliyor. Sonra, gelip havada tam taşların üstünde durdu. Taşlar onun himmetiyle ve Allahü teâlânın izniyle gözleri önünde istenildiği gibi parça parça ayrıldı. Bu hâdiseye çok şaşan işçiler, gidip durumu Melik Emced'e anlattılar. Melik buna hem çok hayret etti

hem de pek memnun oldu. Derhal huzuruna gidip hürmetle elini öperek teşekkür etti.

İbn-i Şühbe şöyle anlatmıştır:

Hanımımın bir örtüye ihtiyâcı vardı. Satın almamı istedi. Borcum olduğunu, bu sebeple alamayacağımı söyledim. O gece uyudum. Rüyâda bana; "İbrâhim Halîlullah'ı görmek istersen, Abdullah bin Abdülazîz el-Yuneynî'ye bak!" dendi.

Sabahleyin, Abdullah el-Yuneynî'nin bulunduğu yere gittim. Beni görünce, beklememi istediler ve evlerine gidip geldiler. Berâberlerinde, bir örtü ve borcum kadar para vardı. Onları bana verdi. Alıp evime döndüm.

Abdullah bin Abdülazîz hazretlerinin vefâtı şöyle anlatılır:

Bir cumâ günü yıkanmak üzere hamama gitti. Cumâ namazı için gusl abdesti aldı. Sonra câmiye gelip, cumâ namazını kıldı. Sonra Dâvûd ismindeki müezzine; "Ey Dâvûd! Sen cenâze yıkar mısın? Yarın sabah bak neler olacak!" dedi.

Müezzin bir şey anlamayıp; "Efendim biz sizin emrinizdeyiz." diyebildi.

Oradan ayrılıp dergâhına geldi. Talebelerini, her zaman altında oturduğu ağacın yanına çağırdı ve; "Beni, buraya defnedin!" diye vasiyet etti. O gece bütün talebeleriyle sohbet etti ve onlara ayrı ayrı duâ etti. Talebelerinden biri; "Efendim zât-ı âliniz için, tatlı menbâ suyu getirmişler içer misiniz?" diyerek ikrâm etti.

Suyu alıp içti. Kalanıyla da abdest aldı. Sabah namazını cemâatle kıldıktan sonra, her zaman çıktığı minderin üzerine çıkıp, kıbleye doğru bağdaş kurup oturdu. Her zaman olduğu gibi tesbihi elinde idi. O hâlde hiç kimse ile konuşmadı. Herkes onun uyuduğunu zannedip yavaşça oradan ayrıldı.

Bir ara hizmetçisi bir şey sormak için yanına girdi. Uyuyor zannederek geri çıktı. Bir süre sonra; "Hocamız bu kadar geç kalmazdı!" diye düşünerek, tekrar odaya girdi ve; "Yâ Seyyidî, ey efendim!" diye seslendi. Ebû Osman el-Yuneynî hiç ses vermedi. Yanına gidip baktığında, vefât ettiğini gördü. Hemen Melik Emced'e haber verdiler. Derhal dergâha geldi. Ebû Osman Abdullah'ın hiç renginin değişmediğini ve bağdaş kurmuş bir hâlde vefât etmiş olduğunu gördü. Cenâze işlerine başladıklarında Müezzin Dâvûd gelip, Ebû Osman Abdullah'ı yıkadı. O zaman Müezzin Dâvûd'a; "Yarın sabah bak neler olacak." demesinin, vefâtına işâret olduğunu anladılar. Vasiyeti üzere, talebeleriyle altında sohbet ettiği ağacın dibine defnedildi. Daha sonra buraya velilerden pek çok kimse defnedildi.

Abdullah bin Abdülazîz el-Yuneynîhazretleri bir şiiri devamlı okuyup, ağlardı. Bu şiirin mânâsı şöyledir:

"Ey benim şefâatçım! Bütün arzum, özlem ve iştiyâkım sizedir. Bütün kerîmler, cömertler kendilerinden şefâat istenilince kâbûl ederler. Benim özrüm, sizin arzunuzda esir olmaktır. Aşk ateşiyle yanıp esir olan kişilerin boynu bükük olur. Benim size olan bu özrümü kâbûl ederseniz ne iyi ve ne güzeldir. Eğer kabûl etmezseniz, seven büyük bir yük yüklenmiştir. Size karşı benim sabrım vardır. Benim için bu sevgiliye kavuşmak, ulaşmak vardır."

BUNLAR ŞARAPTI

Kâdı Yâkûb şöyle anlatır:

Birgün Şam'da bir mescidin kenarındaydım. Orada bir köprü vardı. Hava çok sıcaktı. Abdullah el-Yuneynî, abdest almak için dereye indi. O sırada bir nasrânî, şarap yüklü katırı ile köprüden geçiyordu. Katır bir ara ürktü ve yük yere yıkıldı. Çevrede başka kimse yoktu. Abdullah el-Yuneynî, yukarı çıkıp bana; "Yükü yüklemeye yardım et!" dedi.

Nasrânîye yardım ettim ve yükü katıra yükledik. Nasrânî, oradan uzaklaşıp gitti. Kendi kendime; "Bu zât böyle yapmamı niye istedi?" diye düşündüm. Sonra nasrânîyi tâkib ettim. Nasrânî, katırıyla şarap satan bir dükkânın önüne geldi. Katırdaki yükü indirip açtı. Hepsi sirke olmuştu. Şarap satıcısı; "Yazıklar olsun sana! Senden şarap getirmeni istedim. Bunlar sirke!" dedi.

Nasrânî hayretten dona kalmıştı. Şaşkınlığından ağlamağa başladı ve; "Bunlar şaraptı. Fakat neden sirke oldu sebebini anladım!" diyerek hemen katırını bir yere bağladı. Doğru Abdullah bin Abdülazîz hazretlerinin dergâhına koştu. Huzûruna girer girmez: "Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlühü." diyerek müslüman oldu ve artık huzûrundan ayrılmayıp talebeleri arasına girdi.

1) X®μιυ Κερ®μ®τ–ιλ–Εϖλιψ®; χ.2, σ. 110
2) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.73
3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.378

ABDULLAH BİN ABDÜLGANÎ EL-MAKDİSÎ;

Evliyânın büyüklerinden, hadis ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Mûsâ olup, ismi, Abdullah bin Abdülganî bin Abdülvâhid bin Ali el-Makdisî'dir. Lakabı Cemâlüddîn'dir. 1185 (H.581) senesi şevvâl ayında doğdu. 1232 (H.629) senesi ramazan ayında cumâ günü Şam'da vefât etti.

Abdullah el-Makdisî, Kur'ân-ı kerîmi amcası Şeyh el-İmâd'dan öğrendi. Fıkıh ilmini Şeyh Muvaffakuddîn'den, Arab dilinin inceliklerini ise Ebi'l-Bekâ el-Akberî'den öğrendi. Şam'da; Abdurrahmân bin Ali el-Harkî, İsmâil el-Cinzevî ve Ebû Tâhir el-Huşûî'den, Bağdâd'da; Abdülmün'îm bin Küleyb, El-Mübârek bin Matuş ve Mes'ûd El-Cemâl'dan, İsfehan'da; Halîl er-Râzânî ve Ebü'l-Mekârim el-Lebbân'dan, Mısır'da; Ebû Abdullah el-Ertâhî ve oğlu Sa'd-ül-Hayr'dan, Nişâbûr'da; Mensûr el-Ferâvî, El-Müeyyid et-Tûsî'den ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi, yazdı ve rivâyette bulundu. Bunun yanında Mûsul, Erbil, Mekke ve Medîne'ye de gidip hadîs-i şerîf dinledi.

Kendisinden ise; Hâfız ez-Ziyâ, Şeyh Şemsüddîn, Şeyh-ül-Fahr, Şems ibni Hâzım, Şems İbn-ül-Vâsıtî, Nasrullah bin Iyâş, Nasrullah Sa'd-ül-Hayr ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Kendisinden icâzet (diploma) almak sûretiyle en son rivâyette bulunan, Kâdı Takıyyüddîn el-Hanbelî'dir.

İbn-ül-Hacîb onun hakkında

Hâfız Cemâlüddîn, sağlam, güvenilir, dînine son derece bağlı bir zâttır. Emâneti koruma, mârifet, ezberinin kuvvetli olması hususlarında, zamânımızda bir benzeri yoktu. Çok mütevâzî, heybetli, vakûr, ağırbaşlı, cömert, müsâmehakâr, aklı selîm sâhibi, özür dileyenin özrünü kabûl edici, çok ibâdet eden, vera' sâhibi, her an nefsi ile mücâdele eden bir zât idi." demektedir.

Hâfız ez-Ziyâ ise onun hakkında; "Kur'ân-ı kerîmi kırâatına uygun, doğru ve güzel okurdu. Ebû Mûsâ, fıkıh ve hadîs-i şerîf ilimlerinde zamanının büyük âlimi oldu. Birçok yere ilim öğrenmek için gitti. Çok kere bu yolculukları yürüyerek yaptı. Her hâliyle örnek, kendisine uyulan bir zât oldu. İnsanlar, onun derslerinden çok istifâde ettiler." demektedir.

Ebû Mûsâ, İsfehan veNişâbûr'a ilim öğrenmek için yalınayak giderdi. Yolda açlık ve susuzluk sıkıntılarına da göğüs gererdi. Melik el-Eşref, onun için Sefh'de kendi ismiyle bir hadîs külliyesi yaptırdı ve Ebû Mûsâ'yı buraya idareci ve müderris tâyin etti.

Zekîyyüddîn el-Berzâlî ise; "Hâfız Cemâlüddîn, sağlam, dînine bağlı olup ve doğruyu yanlıştan ayırırdı." demiştir.

Muhammed bin Selâm onun için; "Ebû Mûsâ, bir müzâkere, ders meclisi kurdu. Pek çok kimse akın akın ona koştu. O, ilim ve edeb olarak bütün üstünlükleri kendisinde toplamıştır." demektedir.

Ebû Mûsâ hazretleri vefât ettikten sonra, talebelerinden pek çoğu rüyâda gördüler. Bir talebesi onu rüyâda gördü ve; "Size nasıl muâmele yapıldı?" diye sordu. "Allahü teâlânın ihsânı ve ikrâmı ile nîmetler içindeyim." dedi. Bir başkası onu rü'yâsında gördü ve; "Haliniz nasıldır?" diye sordu. Ona da; "Hayra kavuştum." diye cevap verdi.

Ebû Mûsâ el-Makdisî bir talebesine rü'yâda şöyle dedi:

Yavrum! Benim, dünyâda iken okuduğum ve size yazdırıp öğrettiğim duâya devâm et. O duâ, sana yazdırdığım falan kâğıttadır. O duâ; "Yâ Rabbî! Sen benim Rabbimsin. Senden başka ilâh yoktur. Ancak sen varsın. Beni yoktan yarattın. Ben senin kulunum." duâsı olup, dünyâda çok okunması sebebiyle burada kurtuluşuma sebeb oldu. Ona devâm et!

Vefâtı sebebiyle, Yûsuf bin Abdülmün'îm, söylediği kasîdede onun hakkında özetle şöyle der: "Ölümüyle berâber sevinç ve neş'enin yok olduğu kimseye üzülmemek elde değildir. Şâyet o kişi yaşasaydı, dîni öğretir, insanlara Allahü teâlânın yolunu gösterir ve sünnetleri yayardı."

1) Ζεψλ–ι Ταβακ®τ–ϟ Ηαν®βιλε; χ.2, σ. 185
2) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s. 131
3) Mu'cem-ül-Müellifin; c.6, s. 76
4) Tezkiret-ül-Huffâz; c.4, s. 1408
5) Tabakât-ül-Huffâz; s. 495
6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7 s. 381.

ABDULLAH EL-ACEMÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Şeyh Abdullah el-Acemî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Haleb civârında Bire yakınındaki Kefertaşe köyünde ikâmet ederdi. Bağ-bahçe ile uğraşır, çiftçilik yapardı. Üstün hâller ve kerâmetler sâhibi bir zâttı. 1242 (H. 640) senesinde doğduğu yer olan Kefertaşe köyünde vefât etti. Kabri ziyâret mahallidir.

Menkıbelerinden bâzıları şöyle nakledilmiştir:

Zamânın sultânı Melîk Zâhir Mücirüddîn, bir defâsında Abdullah el-Acemî hazretlerinin köyüne gitmişti. Abdullah el-Acemî bahçelerde bekçilik yapıyordu. Melik onu bir bahçe içinde görüp:

"Ey Genç! Bize tatlı bir nar getir." deyince, bulunduğu bahçedeki bir nar ağacından nar koparıp götürdü. Melik kesip tadına baktı ve; "Bu nar ekşi sen nasıl bekçisin narın ekşisini tatlısını ayırd edemiyorsun?" dedi.

Abdullah el-Acemî kendisine âid olmayan meyvelerden hiç yemediği için, ekşisini tatlısını bilmiyordu. Melîk'in sözleri üzerine hem üzüldü hem de mahcûb oldu. Gidip bir ağacın altında namaza durdu ve iki rekat namaz kılıp şöyle duâ etti: "Yâ Rabbî bana hangi narın tatlı olduğunu bildir, gidip Melîk'e vereyim..."

Onun namaz kılışını ve duâ edişini seyreden Melik hayretinden atın üstünde donakalmıştı. Çünkü ağaçlar da onunla secdeye gidiyorlardı. Hayatında ilk defa böyle bir halle karşılaşıyordu. Hayretle; "Ağaçlar! Evet, ağaçlar! O secdeye kapandıkça ağaçlar da secdeye kapandılar! Demek bu genç erenlerden!" diyerek atından indi. Ayakta durarak Abdullah el-Acemî hazretlerine sevgiyle baktı. Sonra koşup ayaklarına kapandı.

Abdullah el-Acemî hazretleri geri çekilerek böyle yapmasına mânî olmak isteyince Melik Zâhir; "Sen namaz kılarken şu bahçenin bütün ağaçları seninle birlikte secdeye kapandılar.

Bunun kerametiniz olduğunu anladım. Sen mübârek bir kimsesin."dedi. Abdullah el-Acemî'nin; "Belki hâyâl gördünüz..." buyurması üzerine;

"Hayır! Vallahi gerçek gördüm. Melik aslında sizsiniz. Biz Melik değil sizlerin hizmetçisiyiz." dedi.

Bu konuşmalardan sonra Melik Zâhir ona duyduğu yakınlığı daha da artırmak istedi. Ona ısınmış, kalbi kaynamıştı:

"Benim edebli ve sana lâyık bir kızım var. Onu size nikahlamak isterim." O; "Efendim ben, malı mülkü olmayan, bir garibim" cevabını verdi.

Fakat Melîk niyetinde kararlı ve çok ısrarlı idi. Abdullah el-Acemî hazretleri onun bu samîmî ve candan isteği karşısında teklîfini geri çevirmedi. Nikâhları yapıldı.

Melik Zâhir saraya gidip durumu hanımına anlatınca o da memnun olup, kızının çeyizini düzdü. Sonra, kızını sultan kızına lâyık bir şekilde develer yükü çeyizle gönderdi.

Düğün alayı Abdullah el-Acemî'nin köyüne yaklaşınca haberciler durumu Abdullah Acemî hazretlerine bildirdiler. Bu haber üzerine düğün alayını karşıladı. Sultanın kızı bir deve üstünde tahtırevan içinde geliyordu. Peşinde de katar hâlindeki develer üzerinde yükler dolusu eşyâ vardı. Sultanın kızına yaklaşıp; "Ey Sultân kızı! Benim hanımım olmayı mâdem ki kabul ettin, şimdi senden bazı isteklerim var!" deyince kız; "Evet, buyurun söyleyin." dedi.

"O halde şimdi, sen üzerinde bulunduğun deveden in! Üzerindeki o süslü elbiselerin yerine benim vereceğim şu sâde elbiseyi giy. Sonra şuradaki bahçıvan evine gir." buyurdu.

Kız isteğini memnuniyetle yerine getirdi.

Melik Zâhir ile Abdullah el-Acemî hazretlerinin arasında geçen bu hâdise Irak'ta evliyâ bir zât ve talebeleri tarafından duyulmuştu. Ziyâret etmek için Abdullah el-Acemî'nin köyüne geldiler.

Köye geldiklerinde, Abdullah el-Acemî bahçede çalışıyor, bahçenin otlarını topluyordu. Gelen ziyâretçi heyetinin reisi Allahü teâlâya duâ etti ve otlara işaret etti. Allahü teâlânın izni ile otlar bir yere toplandı. Abdullah el-Acemî hazretleri onları karşıladıktan sonra; "Niçin böyle yaptınız?" diye sordu. O zât; "Efendim sizin yorulmamanızı, nasihat etmenizi istedim." deyince de;

"Biz, böyle olmasını isteseydik, Allahü teâlânın izni ile otlar toplanırdı. Lâkin biz alın teri ile lokma yeriz." dedi ve alnında toplanan terleri sildi. Terleri parmaklarından damla damla toprağa döküldü. Sonra; "Ey bahçemin otları eski bulunduğunuz yere dönünüz." dedi. Otlar bahçeye yayılıp eski hallerini aldılar.

Ziyâretine gelen zât onun yanından ayrılmadı. Vefâtına kadar hizmetinde ve sohbetinde bulundu.

1) Χ®μιυ Κερ®μ®τ–ιλ–Εϖλιψ®; χ.2 σ.113
2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8 s. 12

ABDULLAH BİN AVN;

Peygamber efendimizin arkadaşlarını gören büyük velîlerden. İsmi Abdullah bin Avn bin Ertabân el-Müzenî'dir. İbn-i Avn diye de bilinir. Basra'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Hadîs-i şerîf mütehassısı olarak Basra'da şöhret buldu. 768 (H.151) senesinde vefât etti.

Abdullah bin Avn, devrinin büyük âlimlerinden okudu. Hadîs-i şerîf ilminde zamânın önde gelen âlimleri arasına girdi. Semâme bin Abdullah bin Enes, Muhammed ibni Sîrîn, İbrâhim en-Nehaî, Ziyâd bin Cübeyr bin Hayve, Kâsım bin Muhammed, Hasan-ı Basrî, Şa'bî,

Mücâhid ve başkalarından hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hadîs-i şerîf öğrenmek için Mekke, Medîne, Kûfe, Basra ve daha pek çok yere seyahat etti. İmâm-ı A'meş, Dâvûd bin Ebî Hind, Süfyân-ı Sevrî, Şû'be, Ebû Yahyâ el-Kattân, Abdullah ibniMübârek, Vekî bin Cerrâh, Muâz ibni Muâz, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî ve başkaları kendisinden hadîs rivayet ettiler.

Büyük âlim Kurre (rahmetullahi aleyh) der ki:

"Biz İbn-i Sîrîn'in verâsına, haram ve şüphelilerden sakınmasına hayrân idik. Fakat Abdullah ibni Avn, onu bize unutturdu. O bu hususta çok ileri mertebelerde idi."

Bikâr bin Abdullah es-Sîrînî anlatır:

"İbn-i Avn'ın kimseyle alay ettiğini görmedim. Çünkü o, kendi hâlinde ve nefsiyle meşguldü. Günden güne olgunlaşıyor, tasavvufta git-gide yükseliyor ve derecelere kavuşuyordu.

Abdullah bin Avn hazretleri her gün sabah namazını talebeleri ile kılar, kimseyle konuşmadan, kıbleye karşı oturur, Allahü teâlâyı zikrederdi. Bu hal güneşin doğmasına kadar sürerdi. Talebeleri de aynı şekilde yapardı. Güneş doğduktan sonra onlara dönüp, derse başlar ve nasîhat ederdi.

Bir defâsında; "Akıllı bir kimse bir hatâ işlediğinde ne yapalım?" diye kendisine soruldu. Buyurdu ki:

"Akıllı bir kimseyi, işlediği hatâ için azarlamak yakışmaz. Şu zamânımızda da durum budur. Kim birini incitirse, daha şiddetli azarı bir başkasından kendisi duyar."

Abdullah bin Avn, boş ve faydasız şeyler konuşmaz, insanların hayrına olan şeyleri anlatırdı. Bulunduğu yerde kendisinden çok güzel koku yayılırdı. Temiz ve güzel giyinirdi.Belli zamanlarda evine kapanır, sükût ve tefekkürle vakit geçirirdi. İyi işlerini gizler, belli etmezdi. Ana ve babasına iyiliği çoktu. Onların yediği kaptan hiç yemek yemezdi. Bu sebeple kendisine sordular: "Ey Allahın sevgili kulu niçin böyle yapıyorsun?" Cevâben buyurdu ki:

"Korkarım, yediğim kaptaki bir lokmada, onların gözü olur da farkına varmadan alıp yiyebilirim."

Bir gün annesi çağırdı. Biraz sert bir şekilde cevap vermişti. Sonra bu hâline çok üzüldü. Hemen gitti ve bu hareketine keffâret olsun diye, iki köle âzâd etti.

Evlerinin hepsinde müslümanlar parasız otururdu. İsteyeceği ücret onlara çok gelebilir düşüncesiyle hiç kira almazdı. Diline sâhib olup, hiçbir zaman kötü söz söylemezdi. Yaptıklarından pişman olmayan akl-ı selîm sâhibiydi. Kur'ân-ı kerîmi çok okur, cemâate devâm ederdi.

İbn-i Mus'ab'a; "Abdullah bin Avn hakkında ne dersin?" denilince;

"Avn oğlu ile yirmi dört sene berâber kaldım. Her şeyine dikkat ettim. Her hâliyle dînimize uygun yaşayışının netîcesinde meleklerin ona bir hatâ yazmadığı kanâatine vardım." cevabını verdi.

Yahyâ el-Kattân da;

"Avn oğlu Abdullah'ın üstünlüğü, insanlar arasında dünyâyı en fazla terketmiş olması bakımından değil, diline sâhib olması bakımındandır. O, insanlar arasında diline en fazla sâhib olanlardandır."

İbn-i Mübârek onun için; "Onun gibi namaz kılan görmedim." dedi. Âlimlerden Ravh ismindeki bir zât da; "Ondan daha ibâdet edici birisini görmedim." buyurdu.

Abdullah ibni Avn hiç kızmazdı. Bir gün birisi kendisini kızdırmak istedi, ona dönüp;

"Allahü teâlâ sana iyilikler versin." cevabını verdi ve duâ etti.

Muhammed bin Fudale anlatır:

Peygamber efendimizi rüyâda gördüm. "İbn-i Avn'ı ziyaret ediniz. Çünkü Allahü teâlâ ve Resûlü onu çok seviyor." buyurdu.

Bikâr binAbdullah es-Sîrînî, onun bir gün oruç tutup bir gün tutmadığını söyler.

İbn-i Mübârek'e; "İbn-i Avn ne ile bu dereceye yükseldi?" diye sorulunca; "Doğrulukla." cevabını verdi.

Abdullah ibni Avn vasiyetlerinde;

"Ey kardeşlerim! Sizin için üç şeyi seviyorum. Kur'ân-ı kerîmi gece-gündüz okumanızı, cemâate devâmınızı ve kötü işlere mâni olmanızı." buyurdu.

1) Hιλψετ–⎤λ–Eϖλιψ®; χ.3, σ. 37
2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s. 156
3) El-A'lâm; c.4, s. 111
4) Tabakat-ül-Kübrâ; c.1, s.64
5) Tehzîb-üt-Tehzîb, c.5, s. 346
6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; cild 2, s.91

ABDULLAH AYDERÛSÎ;

Yemen evliyâsından. İsmi, Abdullah bin Abdullah bin Abdullah Ayderûs, künyesi Ebû Muhammed'dir. 1538 (H.945) senesinde Yemen'de doğdu.

Abdullah Ayderûsî küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Âlim bir zât olan babasından ilim öğrendi.Annesi Fâtıma binti Abdurrahmân da, evliyâlık derecelerine kavuşmuş bir hanımdı. Onun terbiyesi ile yetişti. Ayrıca dînî ilimleri Şihâbüddîn Ahmed, Hüseyin bin Abdullah, Ahmed bin Abdullah ve başkalarından öğrendi. Sonra, Hindistan'ın Ahmedâbâd şehrinde bulunan babasının yanına gitti ve okumaya devâm etti. Daha sonra hacca gitti. Hac farîzasını yerine getirdikten sonra Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevveredeki birçok âlimden ilim öğrendi. Fıkıh, hadîs, tefsîr ve usûl ilminde yükseldi. Memleketine dönüp ilim ve edeb öğretmeye, ders vermeye başladı. Çok uzak yerlerden akın akın ilim öğrenmeğe geldiler. Hadramût beldesinde ilimde en üstün zat oldu. Pek çok kimse talebesi oldu. Muhammed ve Zeynelâbidîn adındaki oğulları ile,Abdurrahmân Sekkâf, Ebû Bekr Şiblî adlarındaki torunları, İmâm Abdullah bin Muhammed, Hüseyin bin Abdullah, Şeyhülislâm Ebû Bekr bin Abdurrahmân, Şihâbüddîn, Kâdı Ahmed bin Hüseyn, Fakîh Abdurrahmân bin Akîl, Seyyid Ebû Bekr bin Ali, Hüseyn ve başkaları kendisinden ilim öğrendiler.

Abdullah Ayderûsî'nin ömrü, hep ilim öğretmekle geçti. Allahü teâlâ ona uzun ömür verdi. Çok cömert olup, îtibâr sâhibiydi. Asrının büyük âlimlerinden olduğunu herkes kabul etti. Yumuşak huyluluğu yanında heybetli olması ile karşısındakine saygı telkin ederdi. Susması çok olup, lüzumsuz konuşmazdı. Evinde ibâdetle meşgûl olur, ancak cumâ namazı için veya bir düğün yemeğine çağrıldığında evinden çıkardı. Evinden çıktığında sokaklar onu görmek ve duâ almak isteyenlerle dolup taşardı. Çok kerâmetleri görüldü. Bir talebesine bir beldeye gidip orada bulunmasını söyledi, o da gitti. Hocasına bağlılığı ve muhabbeti sebebiyle çok geçmeden orada hizmetler yapıp mânevî derecelere kavuştu.

Sevdiklerinden birinin kıymetli bir eşyâsı çalınınca, bu duruma çok üzüldü. Ayderûsî onun bu hâlini görünce; "Falan yere git. Orada bekle, yanına gelen ilk kimseye aldığı malı getirmesini söyle." Getirip verirse güzel. İnkâr ederse onu al buraya getir." buyurdu. O da yanına ilk gelen kimseye söyledi. O kimse aldığı malı getirip eksiksiz teslim etti.

Ayderûsî, Yemen'in Terîm şehrinde çok hayır eserleri yaptırdı. Yaptırdığı mescidler

meşhûrdur. Mescid-ül-ebrâr ve Mescid-ün-nûr bunlardandır. Yolcular ve fakîrlerin istifâdesi için hurma fidanları dikti. Uzun bir zaman gözleri görmez oldu. Sonra açıldı. Fazîlet sâhibi kimseler onu medh eden kasîdeler yazdılar.

1610 (H. 1019) senesinin Şubat ayının dokuzunda Perşembe günü ikindi namazının secdesini yaparken vefât etti. Cenâze namazı cumâ günü büyük bir kalabalık tarafından kılındı. Cenâzesinde sultan ve devlet adamları da yer aldılar. Önceden Yemen'de Terim kasabasının Zenbil kabristanında hazırladığı yere defnedildi. Sonra mezarın üzerine bir de türbe yapıldı.

KERÂMETLERİ ÇOKTU

Âriflerden biri rüyâsında, Peygamber efendimizi Müdeyhac Mescidinin mihrâbında namaz kılarken gördü. Abdullah Ayderûsî de Peygamberimize uymuş olarak namaz kılıyordu. Abdullah bin Ahmed de, Ayderûsî'nin arkasındaki safta idi. Ayderûsî, câminin sahn (ortasındaki boşluk) kısmında idi ve üzerine yağmur yağıyordu. Rüyâyı gören zât, bu rüyâsını sâlih bir kimseye anlattı. O kimse rüyâyı şöyle tâbir etti:

Bu rüyâ, Ayderûsî'nin Peygamber efendimize tam uyduğuna; yağmur da, kerâmetlerinin çokluğuna delâlet eder. Çünkü onun kerâmetleri çoktur.

1) Hυλ®σατ–⎤λ–Εσερ; χ.1, σ.49
2) Nûr-üs-Sâfir; s.200
3) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.135
4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.196

ABDULLAH-I BOSNEVÎ (Bkz. Bosnalı Abdullah Efendi)

ABDULLAH-I DEHLEVÎ;

Hindistan evliyâsından. Silsile-i aliyye denilen büyüklerden olup, seyyiddir. 1745 (H. 1158)'te Hindistan'ın Pencab şehrinde doğdu. 1824 (H. 1240) senesinde Delhi'de vefât etti. Kabri Şâhcihân Câmii yakınındaki dergâhındadır. Binlerce seveni her zaman ziyâret edip, feyz almaktadır.

Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin babası, Abdullatif Efendi âlim, sâlih, zâhid, dünyâya rağbet etmeyen, yüksek haller sâhibi Kâdirî yolunda bir zât idi. Bu yolu Hızır'la görüşmüş olan hocası Şeyh Nâsırüddîn Kadîrî'den aldı. Ayrıca Çeştiyye ve Şettâriyye yollarından da feyz almıştı. Tasavvuf yolunda kemâle, olgunlaşmaya çalışırdı. Haram yemekten son derece sakınır, kırlarda yetişen meyvelerle yetinir, nefsini terbiye etmek için uğraşırdı. Sahrâlarda Allahü teâlânın ism-i şerîfini anarak dolaşır, yarattıklarına bakar, O'nun büyüklüğünü tefekkür edip düşünür, bir an olsun Rabbini unutmazdı.

Bir gün rüyâsında hazret-i Ali ona şöyle dedi:

"Ey Abdüllatîf! Allahü teâlâ sana bir oğul ihsân edecek, o ilerde büyük bir zât olacak. Ona bizim ismimizi koyarsın."

Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de annesine rüyâsında; "Yakında dünyâya bir oğlun gelecek. Ona bizim ismimizi koyarsın." buyurdu. Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem de evliyâdan bir zât olan amcasına rüyâsında, doğacak çocuğa Abdullah isminin verilmesini emretti. Çocuk doğduğunda, ismini babası, Ali, annesi Abdülkâdir, amcası Abdullah koydu. Abdullah-ı Dehlevî altı yaşına gelince, hazret-i Ali'ye karşı sevgi ve edebinden kendisine Ali demeyip Ali'nin hizmetçisi mânâsına Gulam Ali dedi ve bu isimle tanındı.

Abdullah-ı Dehlevî hazretleri Allah vergisi çok üstün bir zekâya sâhipti. Kur'ân-ı kerîmi kısa

zamanda ezberledi. Dînî ilimleri ve zamanının fen ilimlerini öğrendi. Delhi'de hocası şeyh Nâsırüddîn'in hizmetinde bulunan babası, onun terbiyesinde yetişip, Kâdiriyye yoluna girmesi için, oğlu Abdullah'ı Delhi'ye çağırdı. Abdullah-ı Dehlevî Delhi'ye vardığı gece Şeyh Nâsırüddîn vefât etti.Babası; "Oğlum! seni Şeyh Nâsırüddîn'den Kâdiriyye yolunu alman için çağırmıştım. Nasîb değilmiş. Artık, sana nereden irşâd kokusu gelirse, oraya git. Serbestsin." dedi.

O sırada Delhi'de Çeştiyye büyüklerinden, Şeyh Muhammed Zübeyr ve iki halîfesi, Şeyh Ziyâüddîn, Şeyh Abdüladl, Şeyh Mîr Dered bin Şeyh Nâsır, Mevlâna Fahrüddîn ve başkaları vardı. Yirmi iki yaşına kadar onların huzûrunda ve sohbetlerinde bulundu. Bu sırada gönlünden, yine Delhi'de bulunan Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin dergâhına gitmek geldi. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin huzûruna varıp, kendisini talebeliğe kabûl buyurmasını istedi. O da:

"Sen zevkin ve şevkin olduğu yere git. Bizim yolumuz, tuzsuz taşı yalamak gibidir." buyurdu.

Abdullah Dehlevî ise; "Zaten benim mûradım, isteğim de buyurduğunuzdur." dedi. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri; "Mübârek olsun."buyurup talebeliğe kabûl etti. Onu Nakşibendiyye yolunun, Müceddidiyye koluna göre yetiştirip, bu yolun esaslarını ve edeblerini öğretti. Abdullah-ı Dehlevî on beş sene onun sohbetiyle şereflendi. Evliyâlıkta yüksek derecelere kavuşunca, mutlak icâzet, diploma alıp, halîfesi oldu.

İlk zamanlarda, "Nakşîbendiyye yoluna girmemden Gavs-ül-a'zam Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri râzı olurlar mı?" diye tereddütler geçirmişti. Bir gün rüyâsında gördü ki, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri bir makâma gelip oturdu. O makâmın tam karşısına da Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn hazretleri teşrif etti. Şâh-ı Nakşibend'in yanına gitmek istedi. Bu sırada Gavs-ül-a'zam; "Maksat, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktır. Sıkılmayın, gidin." buyurdu.

Elinde malı, mülkü kalmadığı için başlangıçda geçim zorlukları ile karşılaşan Abdullah-ı Dehlevî hazretleri, dâimâ tevekkül üzere oldu. Eski bir hasırı yatak, bir tuğla parçasını yastık edindi. Bu şekilde, on beş sene kanâat köşesinde oturdu. Bir defâsında o kadar çâresiz kalıp, bitkin düştü ki, "Artık bulunduğum bu hücre benim mezârım olacaktır." diye düşünmeye başladı. Nihâyet Allahü teâlânın yardımı yetişti. Tanımadığı birisi, bir mikdâr para bırakıp gitti. O günden sonra devamlı Allahü teâlânın bu şekilde yardımına kavuştu.

Hocasının vefâtından sonra yerine geçip, talebe yetiştirmeye başladı. Uzak yakın her yerden, Diyâr-ı Rum, Şam, Irak, Hicaz, Horasan ve Mâverâünnehr'den pek çok talebe, ilim ve feyz almak, sohbeti ile şereflenmek için yarışırcasına yanına koştu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Şeyh Ahmed-i Kürdî, Seyyid İsmâil Medenî gibi bâzıları Resûlullah efendimizden aldığı mânevî emirle geldi. Bazısı, sâdâtın, bu yolun büyüklerinin mânevî işâreti ile koşup teslim oldu. Şeyh Muhammed Can bunlardandı. Bâzısı ise,Abdullah-ı Dehlevî hazretlerini rüyâda görüp geldi.

Dergâhında iki yüz kişi civarında talebe vardı ve onların ihtiyaçlarını temin ederdi. Bununla berâber, dâimâ mütevâzî ve gönlü kırık bulunurdu. Bir gün bir köpeği görüp; "Yâ Rabbî! Ben kimim ki, seninle, sevdiklerim arasında vâsıta olayım. Bu yarattığın hürmetine bana merhamet eyle!" buyurdu.

Peygamber efendimizin sünnet-i seniyesine uygun yaşamaya çok gayret ederdi. Az uyur, teheccüd, gece namazına kalktığında uyuyanları da kaldırırdı. Sonra murâkabeye oturur, peşinden Kur'ân-ı kerîm okurdu. Kur'ân-ı kerîmden her gün on cüz okurdu. Sabah namazını kıldıktan sonra talebeleriyle beraber işrak vaktine kadar zikir, Allahü teâlâyı anmak ve murâkabe, nefs muhâsebesi ile meşgul olurdu. Sonra hadîs ve tefsîr derslerine başlarlar bu hal zevâl vaktine kadar sürerdi. Sonra yemek yenirdi. Zenginlerden birisi, lezzetli bir yemek

gönderse yemez, talebelerinin de yemesini istemez, komşularına hediye gönderirdi. Birisi para gönderse, şüpheli bir durumu yoksa, İmâm-ı a'zam hazretlerinin ictihadına göre bir sene dolmadan mal nisaba ulaştığında zekât vermek câiz olduğundan önce onun zekâtını verirdi. Çünkü bir kuruş zekât vermenin binlerce lira sadaka vermekten kat kat üstün olduğunu bilirdi. Sonra kalan paranın bir kısmı ile helva ve başka şeyler yaptırır dervişlere dağıtır, bir kısmı ile dergâhın borçlarını öder, birazını da yanına gelen ihtiyaç sâhiplerine verirdi. Öğleye yakın sünnet-i şerîfeye uymak için bir müddet kaylûle yapar, uyur, kalkıp bir mikdâr yemek yiyip dînî kitablar okumak, bâzı mevzular üzerinde yazılan yazıları gözden geçirmek ve yazılması lâzım olanları yazmakla uğraşırdı. Öğle namazını kılıp, ikindiye kadar, hadîs ve tefsîr dersi verirdi. İkindiyi kıldıktan sonra, hadîs-i şerîf, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî, Avârif-ul-Meârif** ve **Risâle-i Kuşeyrî'**yi okur, sonra güneş batıncaya kadar talebeleriyle zikir ve murâkabe ile meşgul olurdu. Akşam namazından sonra, mânevî teveccühleri ile talebelerinden ileri gelenlerinin ilerlemelerini sağlardı. Yatsıyı kıldıktan sonra geceyi zikr ve murâkabe ile ihyâ ederdi. Uyku bastırdığında seccâdesi üzerinde sağ yanı üzere yatardı. Bazan otururken uyuyakalırdı. Hayâsının çokluğundan ayağını uzattığı görülmezdi.

Kur'ân-ı kerîmi okumakdan ve dinlemekten çok hoşlanır şevk hâlinin gâlib olduğu zamanlar dinleyince kendinden geçer ve; "Daha okumayınız, dayanamıyorum." buyururdu. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin **Mesnevî'**sini de çok okutup, dinlerdi. Bu esnâda vecd hâli hâsıl olur, coşar, ilâhî muhabbete gark olurdu. Fakat başkalarının yaptığı gibi dînin emir ve yasaklarına uymayan halleri görülmezdi. Her hâli dine uygun olurdu.

Emr-i mâruf ve nehy-i an'il-münker yapar, insanlara Allahü teâlânın emirlerini hatırlatır, yasaklarından sakınmalarını emrederdi. Bir kerre Şimşîr Bahâdır Han papazlara mahsus bir şeyi giyerek huzuruna geldi. Onu o hâlde görünce darılıp bu vaziyette yanında oturmamasını istedi. Bahadır Han, bu kadarına müsâde etmezseniz, bir daha yanınıza gelmem dedi. "Allahü teâlâ sizin bir daha böyle buraya gelmenizi nasîb etmesin." buyurdu. Huzûrundan kızarak ayrılan Bahadır Hanın içi rahat etmeyip, üzerindeki o şeyi çıkarıp, huzuruna gelerek affını istedi ve talebesi oldu.

Dünyâya ve dünyâlığa rağbet etmezdi. Zamânın pâdişâhı defalarca dergâhın ihtiyaçlarını karşılayacak bir yardımda bulunmayı teklif ettiği halde, kabûl etmedi. Vâlî Emir Han da dergâhın ihtiyaçları için yardım teklif ettiğinde talebelerinden Raûf Ahmed'e; "Hediye gönderen Emîr Hana şu beyti cevap olarak yazınız.

Biz fakr-ü kanâati şeref biliriz,

Emîr Hana söyleyin mukadderdir rızkımız.

Ve biz, Allahü teâlânın meâlen; "**Semâda ise, rızkınız ve vâd olunduğunuz Cennet vardır."** (Zâriyât sûresi: 22) âyet-i kerîmesine güveniriz.

Bir sıkıntısı olduğunda din büyüklerinin yardımına kavuşurdu. Şöyle anlatır.

Bir defasında karnım ağrımıştı. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin rûhâniyetinden yardım istedim. O anda kendisini gördüm. Yanıma teşrîf edip, rahatsızlığımı giderdiler.

Peygamber efendimizi son derece seven Abdullah-ı Dehlevî, O'nun şerefli ismini duyduğunda, kendinden geçecek gibi olurdu. Bir kere hizmetçisi ona; "Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem manzûru yâni nazar buyurdukları bir zâtsın." demişti. Bu sözden duyduğu mânevî hazla birden yüzlerinin rengi değişti ve hizmetçinin alnından öpüp; "Ben kim oluyorum ki, Resûlullah efendimizin manzûru olayım." deyip tevâzu gösterdiler.

Yakın talebeleri anlatırlar; "Mübârek hocamızın odasından zaman zaman çok güzel kokular duyardık. O zaman, Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem ile büyük âlim ve evliyânın rûhlarının ziyârete geldiklerini anlardık. Hocamız, Peygamber efendimizin sünnet-i

şerîflerine o kadar bağlıydı. Bir gün bize; "Biz muhabbet şerbetini içenlerdeniz. Bizim muhabbetimizin artmasına sebep; kalblerimize çeşit çeşit zevk bahşeden hadîs-i şerîfler ve salevât-ı şerîfelerdir." buyurdu.

Giyiminde Resûlullah efendimize uyar, O'nun gibi sert ve kalın elbise giyerdi. Birisi kıymetli bir elbise getirse onu satar, parasıyla birkaç elbise alır, fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. "Birkaç kişinin giyinmesi bir kişinin giyinmesinden daha iyidir." buyururdu.

Buyurdular ki:

Rüyâda Peygamber efendimize sallallahü aleyhi ve sellem sual edip; "Yâ Resûlallah; "**Rüyâda, beni gören gerçekten beni görmüştür."** sizin hadîsiniz midir? dedim. "Evet." buyurdu. Devamlı tesbih, sübhânellah ve tahmîd, elhamdülillah okuyup, mübârek rûhuna hediye ederdim. Bir defâ okuyamadım. Rüyâda Resûlullah'ı, Tirmizî'nin **Şemâil**'inde anlatılan şekilde gördüm. Geldiler ve; "Okumadın!" buyurdular.

Bir defâ Cehennem ateşi korkusu beni kapladı. Rüyâda Resûl-i ekremi sallallahü aleyhi ve sellem gördüm. Geldi ve; "Bizi seven, Cehennem'e girmeyecek." buyurdu.

Hiçbir kerâmet ve hârika, Allahü teâlâyı sevmek ve peygamberlerin efendisine sallallahü aleyhi ve sellem tâbi olmak gibi olamaz. Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinde bu iki haslet ziyadesi ile var idi.

Talebelerinin gönüllerine tasarruf eder, Hakk'ın feyz ve bereketlerini onların kalblerine akıtırdı. Bu büyük iş, onda çok görüldüğünden binlerce talebenin kalbi devamlı Allahü teâlâyı anar hâle getirdi. Yüzlercesini cezbelere ve ilâhî feyzlere kavuşturdu. Çoklarını yüksek makam ve hâllere eriştirdi. Bununla berâber kerâmetleri, Allahü teâlânın izni ve ilâhî ilhâm ile gaybdan haber vermeleri olurdu.

Abdullah-ı Dehlevî'nin talebelerinden iki tanesi bir yolculuktan hocalarına dönüyordu. Yolda kendi aralarında konuşurlarken; "Hocamızın yüksek huzurlarına kavuştuğumuzda, bize ikrâm olarak ne istiyelim?" dediler. Biri; "Bana bir seccâde vermesini isterim." öbürü; "Bana bir takke vermesini arzu ederim." diye konuştu. Huzurlarına varınca, Abdullah-ı Dehlevî herkese, arzu ettiği şeyi ikrâm etti.

İnsanların müşkillerini çözer, derdleri ve istekleri için duâ ederdi. Çoklarının işleri onun duâları ile hallolurdu.

Beyt:

İşlerinin olması mutlak Allah'dandır,
Sakın zannetmeyin bu, kullardandır.

O yüksek makamlar sâhibinin her sözü hârika olup, Allah'ın Peygamberinin sallallahü aleyhi ve sellem mûcizelerinin şuaları idi.

Birçokları Abdullah-ı Dehlevî'yi rüyâda görüp, büyüklerin yolunu anlar, içine düşen şevk ile huzûrlarına gelir, yüksek makamlara kavuşup, memleketlerine dönerdi. Talebeleri çok olduğu hâlde, teveccühleri ile herbirini makamdan makâma geçirir, hâlden hâle kavuştururdu. Teveccühünün kuvveti sâyesinde, senelerce sürecek işleri, günlere sığdırırdı. Pek çok fâsık, fâcir ve günahkar, yüksek nazarları, bakışları ile tövbe edip, doğru yola geldiler. Bir kısım kâfirler de küçük bir iltifâtı ile müslüman oldular.

Bir gün yakışıklı bir gayr-i müslim genç, Abdullah-ı Dehlevî'nin meclisine, severek gelip, sohbetini dinlemeye başladı. Mec.

Meclistekilerin hepsi bu hâle hayret ettiler. Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin mübârek nazarları o gence değince, gencin kalbinde bir değişiklik oldu. Hemen müslüman oldu.

Beyt:

Evliyâyla, onları candan severek otur,
Onlarla oturan kul, kalkınca sultan olur.

Abdullah-ı Dehlevî hazretlerine hasta sâhipleri gelir, hastalarının şifa bulması için duâ etmesini isterlerdi. O da, gelenleri boş çevirmez, sıhhate kavuşmaları için duâ buyururdu. Allahü teâlâ, böyle sevgili bir kulunun duâsını kabûl buyurduğu için, hasta ânında iyi olurdu. Bunu işiten herkes, Abdullah-ı Dehlevî'nin hâne-i saâdetlerinin önünde birikip, dertlerine derman ararlardı.

Talebesinden Mevlevî Kerâmetullah, zâtülcenb hastalığına yakalanmışdı. Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin elini hastanın üzerine temas ettirmesiyle, hastalık Allahü teâlânın izniyle geçti.

Delhi Câmisinin imâmı Mevlevî Fadl Ahmed'in çocuğu uzun zamandır hasta yatıyordu. Bir gece rüyâda, Abdullah-ı Dehlevî hazretleri kendi evine gelip, hasta oğluna bir şey içirdi. Sabah olunca oğlunun tamâmen iyileştiğini gördü. Çok sevindi. Sıdk ve hâlis bir niyet ile biraz para alıp, huzûruna geldi ve; "Bunları kabûl ediniz." diye arzetti. Abdullah-ı Dehlevî tebessüm edip; "Bu bizim geceki hizmetimizin ücreti midir?" diyerek keşf-i kerâmet buyurduğunda, Mevlevî Fadl Ahmed; "Hayır efendim, bunlar, bu geceki, lütuf ve inâyetinize şükür bile olamaz." dedi.

Abdullah-ı Dehlevî, bir gün Hakîm Nâmdâr Hanı ziyârete gitti. Onu sekerât hâlinde, gözlerini kapamış ve şuûru gitmiş buldu. Yakınları; " Hastalığının gitmesi için Allahü teâlâya teveccüh ediniz" dedi. O da, hastaya bir baktı. O anda hastanın şuûru yerine geldi, gözlerini açtı. Bir müddet onunla konuştu. Abdullah-ı Dehlevî kalkıp mübârek adımını, kapısından dışarı atıp çıkınca hasta hemen vefât etti.

Ölüm hâline yaklaşan birisini, dostlarından biri sırtına alıp, seher vaktinde Abdullah-ı Dehlevî'nin huzûruna getirdi. Abdullah-ı Dehlevî hazretleri duâ ettikten sonra hastaya teveccüh buyurdu, o anda hasta iyileşti.

Talebelerinin büyüklerinden Mîr Ekber Ali'nin akrabâsından bir kadın hastalanmıştı. Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinden, hastalığının azalması için duâ ricâ etti. Fakat o duâ etmedi. Duâ etmesini istirhâm edince; "Bu kadın, on beş günden çok yaşamaz." buyurdu. Allahü teâlânın takdîri ile on beşinci gün vefât etti. Lâkin Mîr Ali, kadına teveccüh edip, hastalığının kalkmasına uğraşdı. Ama yaşamasına fayda vermedi. Abdullah-ı Dehlevî hazretleri cenâzesinde bulundu ve; "Mîr'in teveccühlerinin bereketi, bu hanımın üzerinde açıkça görülmektedir." buyurdu.

Delhi'de kıtlık, kuraklık olmuştu. Abdullah-ı Dehlevî hazretleri mescidin avlusuna çıkıp, kızgın güneşin altında oturdu ve yağmur yağması için Allahü teâlâya niyazda bulundu. Çok geçmeden yağmur yağdı.

Talebelerinin ileri gelenlerinden Ahmed Yâr, ticâret için sefere çıkmıştı. Dönerken hocası Abdullah-ı Dehlevî'yi yanında yürüyor gördü. Ahmed Yâr'a; "Hızlı yürü, kâfile geride kalsın! Çünkü yolda, soyguncular, yol kesiciler vardır. Kâfileyi basmak istiyorlar." buyurdu ve kayboldu. Ahmed Yâr sonradan bu hadiseyi; "Acele ettim. Kervândan çok ileri geçtim. Yol kesiciler gelip, ardımdan kâfileyi bastılar. Ben kurtuldum. Sağ sâlim evime geldim." diye anlattı.

Hazret-i Zülf Şâh anlattı:

Abdullah-ı Dehlevî'yi ziyârete gidiyordum. Fakat onu hiç görmemiştim. Memleketim Delhi'den çok uzaktı. Yolu şaşırdım. Heybetli bir zât karşıma çıkarak yolu gösterdi. "Sen kimsin?" dedim. "Ben, ziyâreti için yola çıktığın kimseyim." buyurdu. Bu hâl, başımdan iki kere geçti.

Ahmed Yâr'ın amcası, sultan tarafından hapsedilmişti. Ahmed Yâr ağlayarak hocasının huzûruna geldi ve durumu arz etti. Abdullah-ı Dehlevî; "Birisini gönder, onu hapisten

çıkarsın." buyurdu. Ahmed Yâr ise; "Bu nasıl olur, kale muhafız askerler ve nöbetçilerle kuşatılmıştır." dedi. Hocası da; "Sen orasını düşünme, sözümü dinle git, onu kurtarırsın." buyurdu. Ahmed Yâr; "Gittik, onu hapisten kurtardık ve nöbetçilerden hiçbiri bize müdâhalede bulunmadı." diye anlattı.

Abdullah-ı Dehlevî'nin huzûruna bir şahıs gelip; "Ey efendim! Oğlum iki aydan beri kayıptır. Çocuğumu bana vermesi için Allahü teâlâya duâ eder misin?" dedi. O da; "Çocuğunuz evdedir." buyurdu. Gelen çok şaşırarak; "Ben şimdi evden buraya geldim." deyince tekrar; "Evinize gidiniz. Çocuğunuz evdedir." buyurdu. O kimse emre uyarak evine gitti ve gerçekten çocuğunu evde buldu.

Meyân Ahmed Yâr anlatır:

Bir gün mübârek hocam ile birlikte, kızı vefât etmiş olan yaşlı bir hanımın evine tâziyeye gittik. Hazret-i Şeyh, o hanıma hitâben; "Allahü teâlâ, sana ona karşılık daha iyisini ihsân eder." dedi. Kadın; "Hocam! Ben ihtiyârım, kocam da çok ihtiyârdır. Bu durumda bizim artık çocuğumuz olmaz." diye cevap verince, hocam; "Hak teâlâ her şeye kâdirdir." buyurdu. Sonra birlikte o evden çıktık ve eve bitişik bir mescide geldik. Hocam abdestini tâzeledi ve iki rekat namaz kıldı. O kadına çocuk vermesi için Allahü teâlâya duâ etti. Sonra bana dönüp; "Allahü teâlâya, o kadına bir çocuk vermesi için arz-ı hâcette bulundum. Duâmın kabûl olduğuna dâir alâmetleri gördüm. İnşâallah çocuğu olacaktır." buyurdu. Daha sonra hocamın buyurduğu gibi, Allahü teâlâ, o kadına bir oğul verdi ve çok yaşadı.

Onu üzenler yaptıklarının zararını görürlerdi.

Hakîm Rükneddîn Han başvezir olunca, Abdullah-ı Dehlevî, sevdiklerinden birini bir iş için ona gönderdi. Rükneddîn Han ilgilenmedi. Abdullah-ı Dehlevî'nin kalbi kırıldı. Kısa bir süre sonra hiçbir sebep yok iken Rükneddîn Han azlolundu ve bir daha o yüksek makâma gelemedi. Başka bir seferinde Delhi vâlisine kalbi kırıldı ve o gün vâli azledildi.

Mübârek dergâhlarının yakınında, Eshâb-ı kirâma düşman olan biri vardı. Abdullah-ı Dehlevî'nin talebesi çok olduğundan dergâh küçük geliyordu. Bunun için genişletilmesi lâzımdı. Kadından, o yeri istediler. Kadın vermedi. Nihâyet Delhi'nin ileri gelenlerinden Hâkim Şerîf Hanı ona gönderdiler ve; "Eğer satıp, para almaktan utanıyorsan, kıymetini gizli olarak gönderelim. Siz, nezr, hediye gibi bir isimle bize verdiğinizi söyleyin." dediler. Allahın velî kullarına düşman olan bu kadın, Hâkim'in sözünü kabûl etmedi. Ayrıca Abdullah-ı Dehlevî hakkında, râfızîlerin âdetleri olduğu üzere çirkin, kaba sözler söyledi. Hâkim kalktı. Abdullah-ı Dehlevî'nin yanına geldi ve durumu anlattı. Abdullah-ı Dehlevî hazretleri ellerini açarak; "Yâ Rabbî, söylediklerini duydun!" dedi. Allah'ın takdîri ile o evde bulunanlardan bir çocuk hâriç, hepsi kısa zamanda öldü. Çocuk da hastalandı. Anladılar ki, yaptığımız kötü iş sebebiyledir. O çocuğu Abdullah-ı Dehlevî'nin huzuruna gönderdiler. O yeri de hediye ettiler.

Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin en büyük kerâmeti, yetiştirdiği binlerce âlim ve evliyâdır. Bunlar içinde en büyükleri; Mevlânâ Hâlid Ziyâeddîn Bağdâdî, Ebû Sa'îd Fârûkî, Mevlânâ Beşâretullah, Mevlânâ Pîrzâde, Rauf Ahmed, Mevlânâ Muhammed Cân, Mevlânâ Fâdıl Gulâm, Mevlânâ Şeyh Sa'dullah Sâhib, Mevlânâ Şeyh Abdülkerîm, Mevlânâ Şeyh Gulâm Muhammed, Mevlânâ Abdurrahmân, Mevlâna Seyyid Ahmed, Mevlânâ SeyyidAbdullah Mağribî, Mevlânâ Pîr Muhammed ve Mevlânâ Muhammed Münevver'dir.

Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin gönülleri ferahlatan, kalplere neşe ve sevinç veren söz ve sohbetleri ayrı bir nîmet sofrası idi. Buyururdu ki:

"Dünyâ sevgisi bütün kötülüklerin başıdır. Günahların başı ise küfrdür, îmânsızlıktır."

"Hizmet görmek isteyen hocasına hizmet etsin."

"Nefsinin arzularına tâbi olan, Allahü teâlâya nasıl kul olur? Ey insan! Kime tâbi isen onun

kulu olursun."

Abdullah-ı Dehlevî hazretleri yanında bulunanları terbiye edip, yetiştirdiği gibi uzakta olanlara da mektupları ile doğru yolu anlatır, gaflet, Allahü teâlâyı ve âhireti unutmaktan uyandıracak nasîhatlarda bulunurdu.

Bir mektûbunda şöyle buyurdu:

Yüksek makamlar ve beğenilen hâller sâhibi Ahmed Han! Allahü teâlâ size selâmet versin. Esselâmü aleyküm ve rahmetullah. Münşî Naîmüddîn Han, iyi hâllerinizden çok bahsettiler. Bunun için, bu birkaç satır, kırık dökük ifâdeler yığını mektubu yazdım ki, uzakta kalmış olanları inâyet nazarınızdan unutmayasınız ve teveccüh ediniz. Zîrâ bu ihtiyârın ömrü günah işlemekle geçti. Şikâyet, gıybet, dil uzatma, ayıblama, lânet etme, büyükleri anlayamama netîcesi sitemler şeklinde açık günahlar, yâhut huzur içinde olmayan, tecvîde riâyet edilmeden namaz kılma, boş ve lüzumsuz şeylerden kesilmeden oruç tutma, mânâsını düşünmeden Kur'ân-ı kerîm okuma ve boş vakitleri Allah korkusu ve huzûru ile geçirmeme ve sayılı nefesleri gafletle harcama şeklindeki diğer günahlar o kadar çoktur ki, amel defterimi kararttılar. Binlerce teessüfler, esefler olsun ki, cihân bahçesine gül için geldik, ama diken topladık. Hasretler, ziyânlar olsun ki, bize sıhhat, âfiyet ve rahatlık verildi, hepsinin şükründe kusûr ve eksiklik eyledik. Pişmanlıklar olsun ki, Kur'ân-ı kerîm ve Peygamber efendimiz gibi eşsiz iki nîmet ihsân olundu. Biz ise onların şükründe olacak yerde hâlâ gafletteyiz. Allah korusun. Hayretteyim. Yarın ne yüzle Allahü teâlânın ve Peygamberinin huzûrunda kabûl görürüz. Bu ne anlayışsızlıktır. Bu uygunsuzluk ve liyâkâtsizlikle, şefâat ve magfiret derecesine ulaşmak çok zordur. Ancak Allahü teâlânın gadabını aşmış rahmeti, ümîdimizdir. Mücerred ihsânı ile muâmelesine güveniyoruz. Yoksa hiç özrümüz, özür dileyecek yüzümüz yoktur.

Ölüm başımızın ucunda, kıyâmet çok yakın. İşe yarar hangi ameli işledik. İyiler Cennet'e girip, Cennet nîmetlerine ve Hakk'ın dîdârına kavuşurlar. Bizim gibi gâfiller, elli bin senelik hesâb gününde, bizi hesâba çektirecek, bırakmayacak şeylerle meşgûlüz. Düşünmek lâzımdır ki, yarın elde hasret, ziyân kalmasın. Allah katında kıymetli kulların yaptıkları gibi, seher vaktinde kalkıp, gözlerden hasret gözyaşları akıtmağı, mücâhede ve can çıkarırcasına gayretle ibâdet ve kullukta bulunmayı Hak teâlâ nasîb eylesin. Hazret-i Münşî Naîmüddîn Han ve sevgili zât-i âliniz, husûsî zamanlarınızda, yolda kalmış ihtiyarları hatırlayınız. Gıyâbî duâ kabûle daha yakındır. Buradakiler ve bu fakîr size her zaman duâ ediyoruz. Allahü teâlâ iki dünyâ seâdeti versin." (91. mektup)

Abdullah-ı Dehlevî namaz hakkında şöyle buyurdu: Namazı cemâatle kılmak ve "tumânînet" (rükûda, secdelerde, kavmede ve celsede her uzvun hareketsiz durması) ile kılmak, rükû'dan sonra "kavme" (kalkıp, ayakta her uzv yerine yerleşecek şekilde dik durmak) yapmak ve iki secde arasında "celse" (dik durma) yapmak bizlere Allahın Peygamberi tarafından bildirildi. Kavmenin ve celsenin farz olduğunu bildiren âlimler vardır. Hanefî mezhebinin müftîlerinden Kâdıhân, bu ikisinin vâcibliğini, ikisinden birisini unutunca secde-i sehv yapmanın vâcib olduğunu ve bilerek yapmıyanın namazı tekrar kılmasını bildirmiştir. Müekked sünnet olduklarını bildirenler de, vâcibe yakın sünnet demişlerdir. Sünneti hafif görerek, ehemmiyet vermeyerek terk etmek küfürdür. Namazın kıyâmında, rükûunda, kavmesinde, celsesinde, secdelerinde ve oturulduğu zamânında, ayrı ayrı, başka başka keyfiyetler, hâller hâsıl olur.

Bütün ibâdetler namaz içinde toplanmıştır. Kur'ân-ı kerîm okumak, tesbîh söylemek (ya'nî sübhânallah demek), Resûlullah efendimize salevât söylemek, günahlara istigfâr etmek ve ihtiyaçları yalnız Allahü teâlâdan istiyerek O'na duâ etmek namaz içinde toplanmıştır. Ağaçlar, otlar, namazda durur gibi dik duruyorlar. Hayvanlar, rükû hâlinde, cansızlar da ka'dede, oturuyor gibi yere serilmişlerdir. Namaz kılan, bunların ibâdetlerinin hepsini yapmaktadır. Namaz kılmak, mîrâc gecesi farz oldu. O gece mîrâc yapmakla şereflenen,

Allahü teâlânın sevgili Peygamberine uymağı düşünerek namaz kılan bir müslüman, O yüce peygamber gibi, Allahü teâlâya yaklaştıran makamlarda yükselir.

Resûlullah efendimiz; **"Gözümün nûru ve lezzeti namazdadır."** buyurdu. Bu hadîs-i şerîf; "Allahü teâlâ namazda zuhûr ediyor, müşâhede olunuyor. Böylece gözüme rahatlık geliyor." demektir. Bir hadîs-i şerîfte; "**Yâ Bilâl! Beni rahatlandır!"** buyruldu ki; "Ey Bilâl! Ezân okuyarak ve namazın ikâmetini söyleyerek, beni rahata kavuştur." demektir. Namazdan başka şeyde rahatlık arayan bir kimse, makbûl değildir. Namazı zâyi eden, elden kaçıran, dînin diğer emirlerini daha çok kaçırır.

Îmânı olmayan kimsenin Cehennem ateşinde sonsuz yanacağını Peygamber efendimiz haber verdi. Bu haber elbette doğrudur. Buna inanmak, Allahü teâlânın var olduğuna, bir olduğuna inanmak gibi lâzımdır. Ateşte sonsuz yanmak ne demektir? Herhangi bir insan sonsuz olarak ateşte yanmak felâketini düşünürse, korkudan aklını kaçırması lâzım gelir. Bu korkunç felâketten kurtulmanın çâresini arar.

Bu ise, çok kolaydır. "Allahü teâlânın var ve bir olduğuna ve Muhammed aleyhisselâmın O'nun son peygamberi olduğuna ve O'nun haber verdiği şeylerin hepsinin doğru olduğuna inanmak" insanı bu sonsuz felâketten kurtarmaktadır. Bir kimse ben bu sonsuz yanmaya inanmıyorum, bunun için böyle bir felâketten korkmuyorum, bu felâketten kurtulma çârelerini aramıyorum, derse, buna deriz ki: "İnanmamak için elinde senedin, vesîkan var mı? Hangi ilim, hangi fen inanmana mâni oluyor?" Elbet vesîka gösteremeyecektir. Senedi, vesîkası olmayan söze ilim, fen denir mi? Buna zan ve ihtimâl denir. Milyonda, milyarda bir ihtimâli olsa da, "Sonsuz olarak ateşte yanmak" felâketinden sakınmak lâzım olmaz mı? Azıcık aklı olan kimse bile böyle felâketten sakınmaz mı? Sonsuz ateşte yanmak ihtimâlinden kurtulmak çâresini aramaz mı?

Abdullah-ı Dehlevî, ömrünün sonlarında hastalıklardan çok güçsüz kaldı. İbâdetlerini zevkle, fakat büyük zorluklar içinde yapardı. Buyururdu ki:

Şu şiiri okuduğum zaman Allahü teâlâ vücûduma bir güç kuvvet veriyor, gençleşiyorum.

Gerçi ihtiyârım, kalbim hasta, dermansızım,

Yüzünü andıkça kuvvet gelir, gençleşirim.

Yâni; her ne kadar ihtiyâr, hasta ve mecâlsiz olsam da, hakîkî sevgilinin aşkı ve O'na kavuşma isteğinin cilvelerini gördükçe gençleşirim.

Vefâtları: Abdullah-ı Dehlevî her zaman şehîd olmayı arzû ederlerdi. Lâkin buyururlardı ki: "Mürşidim ve üstâdımın, yânî Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin şehîd edilmesinden insanlara çok sıkıntılar geldi. Üç sene büyük kıtlık olup, binlerce insan öldü. Yine o şehîdlik hâdisesi üzerine insanlar arasında olan kavga ve gürültülerde ölenler, herkesin bildiği gibi yazıya sığmayacak kadar çoktu. Onun için şehîd olmaktan vazgeçtim."

Abdullah-ı Dehlevî'nin son hastalığında bâsur ve kaşıntısı arttı. Bu sırada Luknov'da bulunan Ebû Sa'îd Fârûkî'ye kısa zamanda birçok mektuplar yazıp; "Benden sonra yerime siz otursunuz." dediler. Bu haberler üzerine Ebû Sa'îd çok şaşırdı. Çoluk çocuğunu Luknov'da bırakıp süratle geldi. Huzurlarına gelince; "Sizinle karşılaştığım zaman içimden çok ağlayacağım diyordum. Fakat öyle bir vakitte geldiniz ki, ağlayacak gücüm de yok." buyurup, çok ihsânlarda bulundular. Âdetleri öyle idi ki, hastalandığında vasiyetnâme yazdırırlardı. Şimdi de hem yazdırdılar hem söz ile anlattılar ve buyurdular ki:

"Devamlı zikrediniz. Büyüklere bağlılığınızı muhâfaza ediniz. Güzel ahlâklı olup, insanlarla iyi geçininiz. Kazâ ve kader husûsunda nasıl ve niçini bırakınız. Yol kardeşleri ile birlik olmayı lâzım biliniz. Fakr, kanâat, rızâ, teslim, tevekkül ve ferâgat üzerine olunuz. Benim cenâzemi, âsâr-i nebeviyyenin (Peygamber efendimize âit eserlerin) bulunduğu Delhi'deki

Büyük Câmiye götürünüz Allah'ın Resûlünden şefâat isteyiniz."

Yine buyurdu ki:

Hazret-i Hâce Behâeddîn Nakşibend; "Bizim cenâzemizin önünde;

Huzûruna müflis olarak geldim,
Yüzünün güzelliğinden bir şey isterim.

Şu boş zenbilime elini uzat,
O mübârek eline güvenirim

beytlerini okuyun!" buyurmuşlardı. Ben de, bu şiirin ve ayrıca aslı Arabî olan şu şiirin güzel sesle okunmasını istiyorum:

Kerîmin huzûruna azıksız geldim,
Ne iyiliğim var, ne doğru kalbim,

Bundan daha çirkin hangi şey olur?
Azık götürürsün, O ise Kerîm.

Cumartesi günü idi. Mevlevî Kerâmetullah Sâhib'e; "Çabuk Meyân Sâhib'i yâni Şâh Ebû Sa'îd'i (r. aleyh) çağırınız." buyurdular. Mevlevî Sâhib acele kalkıp, Ebû Sa'îd hazretlerini çağırdı. Kapıdan içeri girince, bakışlarını ona çevirdi ve bu hâlde, 22 Safer 1240 (m. 1824) senesinde, kuşluk vakti murâkabe hâlinde iken, bu sıkıntılarla dolu dünyâdan ayrıldılar.

Vefâtı haberini duyan binlerce insan toplandı. Cenâze namazı Büyük Câmide kılındı. Şâh Ebû Sa'îd imâm oldu. Cenâzesi, üstâdı Mazhâr-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin medfûn bulunduğu kabrin sağ yanına defnolundu.

Bugün oradaki üç kabirden biri de Şâh Ebû Sa'îd hazretlerinindir. Hacdan dönerlerken Tunek'de vefât etti. Cenâzesini oradan getirip, Abdullah-ı Dehlevî'nin sağ yanına defnettiler. Bu duruma göre, Abdullah-ı Dehlevî'nin mezârı ortada olandır.

Abdullah-ı Dehlevî'nin vefâtı için; "Nevverallahu madca'ahü: Allahü teâlâ kabrini nûrlandırsın." ve "Cân be-Hak Nakşibend-i sânî dâd: İkinci Nakşibend Hakka cân verdi." târih düşürüldü. Şâh Rauf Ahmed de pek güzel bir rubâî söyledi ki şöyledir:

Zamânının kayyûmu Şâh Abdullah-ı Dehlevî,
Vefât etti, açıldı ona Cennât-i naîm.

Kalbimden vefâtına târih aradım, buldum:
Fî ravhın ve reyhânın ve Cennât-in-na'îm (1240)

Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin büyüklüğünü en güzel, talebesi Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri meşhur dîvânında şöyle anlatmıştır:

"Mübârek hocam karanlık ufukları aydınlatıp, mahlûkâtı dalâletten hidâyete kavuşturmaya vesîle oldu.

O, hidâyet yıldızı, karanlık gecelerin dolunayı, takvâ ummânı, feyzler defînesi, yüksek hâller ve kerâmetler hazînesidir.

O, hilmde yer, vekarda dağlar, ziyâ bakımından güneş, yükseklikte semâ gibidir.

O, Dîn-i İslâmı en güzel bilen bir kaynak, irfân mâdeni, mahlûkâtın yardımcısı, iyilik ve ihsân menbaıdır.

O, Allahü teâlâya kavuşturucuların kutbu, evtâdın rehberi, mahlûkların gavsi (yardımcısı), ebdâl isimli Hak âşıklarının maksadı, hedefidir.

O, mahlûkların şeyhülislâmı, müslümanların baştâcı, büyüklerin reisi, müşkillerde mürâcaat yeridir.

Gizli bir rehberlikle en iyiye götürücü, en iyi yol göstericidir. Bütün gücü ile insanları Allahü

teâlâya dâvet edici, çağırıcıdır.

O, âlemlerin Rabbinin sevdiği bir kuldur. Kim onun gösterdiği doğru yoldan giderse, sen o kimseye; "Ey emsâllerine rehber olan zât!" diye hitâb et.

Nefs hevâsının bukağısıyla bağlanmış nice câhilleri, o, bir nazarla, teveccühle nefsinin elinden kurtarmıştır.

Nice kâmil velîler, ondan yüz çevirdiği gibi yüksek hâllerden ve mârifetlerden mahrûm kalmıştır.

Onun yüksekliğini inkâr eden nice kimseler helâk olmuş, Allahü teâlânın şiddetli azâbına yakalanmıştır.

O, noksan olanların kemâle gelmesine vesîle olan, bütün kemâl ehlinin de noksanını tamamlayandır.

Şânı yüceAllahü teâlâ, onu, azamet ve heybet kubbesi altında gizlemiştir."

Eserleri: 1) Makâmât-ı Mazhariyye: Hocası Mazhâr-ı Cân-ı Cânân hazretlerini pek güzel anlatmaktadır. **2) Mekâtib-i şerîfe:** Pek faydalı bilgiler ve nükteleri ihtiva etmektedir.

EYVAH!..

Abdullah-ı Dehlevî müslümanlara çok şefkatli idi. Seher vakti onlara duâ ederdi. Kötülük gördüklerine de iyilik yapardı. Hâkim Kudretullah Han Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin komşusu idi. Çoğu zaman Abdullah-ı Dehlevî'yi gıybet eder, aleyhinde konuşurdu. Bir gün hapse düştü. Abdullah-ı Dehlevî hazretleri onu hapishâneden çıkartmak için çok uğraştı. Fakat bunu ona söylemedi.

Abdullah-ı Dehlevî'nin meclisindi dünyâ ile ilgili sözler konuşulmazdı. Birisi gıybet etse ona mâni olur, gıybet edene; "O dediğine ben daha layıkım." derdi. Bir gün yanında; pâdişahı kötülediler. O gün oruçlu idi. Kötüleyene dönerek; "Eyvâh orucumuz gitti!" buyurdu. "Siz kimseyi kötülemediniz ki!" dendiğinde; "Evet, biz gıybet etmedik, ama dinledik. Gıybette söyleyende dinleyen de aynıdır." buyurdu.

O'NDAN GELENE RÂZIYIZ!

Abdullah-ı Dehlevî'nin mübârek vücûtlarında birkaç tane hastalık vardı. Bu hastalıklar sebebiyle namazlarını özürlü kılardı. Bunu bilen dostlarından biri dayanamayıp; "Efendim! Herkes hastalıktan kurtulmak için sizden duâ istiyor. Cenâb-ı Hak da duâlarınızı reddetmiyor. Her gelen, şifâya kavuşarak huzûrunuzdan ayrılıyor. Hâlbuki sizdeki hastalıkları biliyoruz. Duâ buyurup da bu dertlerden kurtulsanız olmaz mı?" diye sordu. O da; "Onlar hastalıktan kurtulmak için duâ istiyorlar. Biz ise, Allahü teâlânın verdiği bu dert ve belâlardan, O gönderdiği için râzıyız. Dert ve belâlar, kemend-i mahbûb olduğundan Allahü teâlâ, bu dertleri sevdiği kullarından dilediklerine verir. Bu sebeple dertlerin bizden gitmesini değil, gönderilmesini isteriz." buyurdu.

O, insanların sıkıntılardan kurtulmalarına yardımcı olurdu.

SÂDIK TALEBE!

Abdullah-ı Dehlevî buyurdu ki;

Talebe, sâdık olan tâlib demektir. Allahü teâlânın sevgisi ile ve O'nun sevgisine kavuşmak arzusu ile yanmaktadır. Bilmediği, anlayamadığı bir aşk ile şaşkın hâldedir. Uykusu kaçar, göz yaşları dinmez. Geçmişteki günahlarından utanarak başını kaldıramaz. Her işinde Allah'dan korkar, titrer, Allahü teâlânın sevgisine kavuşturacak işleri yapmak için çırpınır. Her işinde sabreder. Her geçimsizlikte, sıkıntıda kusûru kendisinde görür. Her nefeste Allah'ını düşünür. Gaflet ile yaşamaz. Kimseyle münâkaşa etmez. Bir kalbi incitmekten korkar. Kalbleri Allahü teâlânın evi bilir. Eshâb-ı kirâm hakkında hayr konuşur ve isimleri anıldığında

"r.anhüm" der. Hepsinin iyi olduğunu söyler. Peygamber efendimiz Eshâb-ı kirâm arasında olan şeyleri konuşmamağı emir buyurdu. Sâlih müslüman, bunları konuşmaz, yazmaz ve okumaz. Böylece, o büyüklere karşı bir edebsizlikte bulunmaktan kendini korur. O büyükleri sevmek, Allah'ın Resûlünü sevmenin nişânıdır, alâmetidir. Kendi bilgisi, kendi görüşü ile evliyâ-yı kirâmı, birbirinden aşağı ve yukarı diye ayırmaz. Birinin, daha yüksek, daha üstün olduğu ancak âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf ve Sahâbe-i kirâmın sözbirliği ile anlaşılır. Muhabbet sarhoşluğu elbet başkadır. Aşk sâhibi mâzûrdur.

HASTALIK NİMETTİR

Abdullah-ı Dehlevî, şânı büyük bir velî,
Meşhurdu halk içinde, bir çok kerâmetleri.

Bir gün biri gelerek, mübârek huzûruna,
"Oğlumuz çoktan beri, kayıptır" dedi ona.

Ve ilâve etti ki: "Lütfen duâ ediniz,
Tekrardan ihsân etsin, onu bize Rabbimiz."

Onun bu sözlerini, dinleyip o büyük zât,
Buyurdu ki: "Oğlunuz, evindedir şu saat."

O kimse heyret edip, dedi: "Ama efendim,
Şimdi evden ayrılıp, huzûrunuza geldim."

O yine buyurdu ki: "Evine dön ki şu an,
Rabbimiz onu size, tekrardan etti ihsân."

"Peki efendim" deyip, evine gittiğinde,
Gördü ki oturuyor, oğlu gelmiş evinde.

Yine bir gün birisi, ölüm yatağındaki,
Hastasını sırtlayıp, geldi bir seher vakti.

Dedi ki:"Ey efendim, çok ağırdır hastamız,
Belki bir şifâ bulur, duâ buyurursanız."

Şöyle bir nazar etti, hastaya bir kerrecik,
Kavuştu sıhhatine, o kimse hemencecik.

Böyle, binlerce kişi, duâ alıp o zâttan,
Şifâya kavuşurdu, her türlü mazarrattan.

Lâkin kendisinin de, üç mühim derdi vardı,
Hattâ namazlarını, hep özürlü kılardı.

Sevdiklerinden biri, buna olup muttali
Bir gün kendilerine, suâl etti bu hâli.

"Efendim, bu devirde, kim hasta olsa eğer,
Kapınıza gelerek, sizden duâ isterler.

Siz bir duâ edince, gelen her bir hastaya,
Her biri, duânızla, kavuşuyor şifâya.

Hâlbuki sizin dahi, vardır hastalığınız,
Ve bilhassa üçünden, hiç yoktur râhatınız.

Lâkin hikmet nedir ki, etmezsiniz hiç duâ?
Etseniz, size dahi, verir Allah bir devâ."

Buyurdu ki: "Kurtulmak, istiyor dertten onlar,

Bu yüzden bize gelip, hep duâ istiyorlar.

Biz ise Rabbimizin, verdiği bu dertlerden,
O gönderdiği için, râzıyız herbirinden.

Mahbûb-u kemenddir ki, her musîbet ve belâ,
Sevdiği kullarına, gönderir Hak teâlâ."

Kıtlık vâki olmuştu, bir zaman da Delhi'de,
Buna çok üzülmüştü, Abdullah Dehlevî de.

Mescidin avlusuna, çıktı bir gün nihâyet,
Kızgın güneş altında, oturdu kısa müddet.

Dedi ki: "Yâ İlâhî, yağmur yağana kadar,
Buradan gitmemeğe, bu kulun verdi karar."

O böyle söyleyince, çok geçmedi aradan,
Nehirler akar gibi, yağmur yağdı havadan.

Çok nazlı kullarıdır, Allah'ın çünkü onlar,
Onların hürmetine, yağdırır yağmur ve kar.

Resûlullah'tan gelen, o ilâhî feyiz, nûr,
Onların kalplerinden, herkese vâsıl olur.

Bu büyük velîlerin hürmetine yâ Rabbî,
Bizi, her hâlimizde, onlara eyle tâbi.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; cild 6, s. 77

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s. 190

3) Makâmât-ı Mazhariyye; s. 159.

4) Hadâik-ul-Verdiyye; s. 209

5) İrgâm-ül-Merîd; s. 70

6) Âdab; s. 10.

7) Behçet-üs-Seniyye; s.8

8) Hadîkat-ül-Evliyâ; s. 122

9) Reşehât Zeyli; s.72.

10) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s. 431, 1081.

11) RehberAnsiklopedisi; c.1, s.18

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s. 282.

13) Nüzhet-ül-Havâtır; c.7, s.306.

14) Sefînet-ül-Evliya (Hüseyin Vassâf); c.2, s. 28.

15) Persian Literature; c.2, s. 1034.

16) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s. 703.

ABDULLAH BİN DÎNAR;

Tâbiîn devri evliyâsından. İsmi Abdullah bin Dînar, künyesi Ebû Abdurrahmân'dır. Doğum yeri ve târihi bilinmektedir. 744 (H.127) senesinde vefât etti.

Abdullah bin Dînar, Abdullah ibni Ömer'in âzâdlı kölesi idi. İlim ve edeb üzere yetişti. Hadîs-i şerîf ilminde üstün bir dereceye yükselmiş olup müksirûndan yâni, çok hadîs-i şerîf rivâyet edenlerdendir. Eshâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Ömer, Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anhümâ), ayrıcaSüleymân bin Yesâr ve Ebû Sâlih bin Selmân'dan ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. İmâm-ı Nesâî onu müksirûndan kabûl eder. Kendisinden, Mûsâ bin

Ukbe, Mâlik oğlu Abdurrahmân, Nâfi el-Kureyşî, Süfyân bin Uyeyne, Muhammed bin Sûka gibi âlimler hadîs rivâyet ettiler. Hadîs âlimleri onu sika, güvenilir saydılar. Rivâyetleri meşhûr hadîs kitapları olan **Kütüb-i Sitte'**de bulunmaktadır. Nasîhatleri ile yol göstermiş ve insanların kalbinde yer tutmuştur.

Abdullah bin Dînar hazretleri, ahlâkça Tâbiînin en ileri gelenlerinden idi. Ebû Hamza bir gün kendisine; "Allahü teâlâya yaklaşmak nasıl olur?" diyerek nasîhat isteyince;

"İnsanlardan uzak ve yalnız olduğunda kısaca her zaman Allah'tan kork. Beş vakit namazını cemâatle kıl. Yönünü harama çevirme, böylece, Allahü teâlâya yaklaşanlardan ol." buyurmuştur.

Abdullah bin Dînar bir sohbetinde talebelerine ve sevdiklerine buyurdu ki:

"Lokman Hakim oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Ateş gelirken ondan nasıl emin olunur? Dünyadan ayrılmak muhakkak iken, ona nasıl meyledilir? Ölüm nasıl akıldan çıkar? Onun geleceğinden aslâ şüphe edilmez. Uyuduğun gibi öleceksin. Ey oğlum! İnsanın üç şeyi vardır: Rûhunu Azrâil aleyhisselâm alır. Hayır veya şer ne ise; ameli kendisine kalır. Bedenini de kurtlar yer ve toprak çürütür."

1) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s. 125

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s. 626

3) Tehzib-ül-Esma, ve'l-Luga; c.1, s. 264

4) Mizan-ül-İtidâl; c.3, s. 417

5) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.5, s. 201

6) El-Menhel-ül Azb-ül Mevrûd; c.2, s. 286

7) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s. 162

8) İslam Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.93

ABDULLAH BİN EBÛ BEKR EL-AYDERÛS;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Ebû Bekr bin Abdürrahmân es-Sekâfî el-Ayderûs, künyesi Ebû Muhammed'dir. 1408 (H.811) senesinde doğdu.

Babası, Abdullah Ayderûs doğmadan önce Allahü teâlâya kendisine sâlih bir evlat vermesi için yalvarırdı. Evine sohbet için birçok velî gelirdi. Bir defâsında onlardan duâ istedi. Onlar duâ edince, o sırada gâibden bir ses duyuldu. Bu ses; "Duâ kabûl oldu. İsteğiniz olacak." diye yankılanıyordu. Doğmadan önce dedesi; "Doğacak bu çocuk büyük bir velî, doğu ve batının kutbu olacak." buyurdu. Doğduktan sonra velîlerden olan dedesi ismini ve künyesini koyarak, mânevî himâyesine aldı. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Abdullah Ayderûs, dedesinin yanında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. 8 yaşında iken dedesi vefât etti. Vefât etmeden önce Abdullah'ın şânının yüksek olacağını söyledi. Sonra yetişmesini babası üzerine aldı. Babası ona çok değer verir ve; "Bu oğlum Abdullah'da Peygamber efendimizin kokularından bir koku duyuyorum." derdi. Fakat 10 yaşına basınca babası da vefât etti. Bunun üzerine yetiştirilmesini amcası Şeyh Ömer Muhdâr üzerine aldı ve onu kızı ile evlendirdi.

Amcası Ömer Muhdâr, aynı zamanda onu tasavvuf yolunda yetiştirdi. Amcasından birçok ilim ve ism-i a'zamı öğrendi. Ayrıca Sa'd bin Abdullah Ubeyd, Abdullah Bahrâve, İbrâhim bin Muhammed Hürmüz ve Abdullah Guşeyr'den fıkıh öğrendi, **Tenbîh, Hulâsa** ve **Minhâc** kitaplarını okudu. Ayrıca Muhammed bin Hasan ve amcaları Ahmed, Muhammed ve Hasan'dan tasavvuf ilmini öğrendi. Sayılamayacak kadar âlime talebelik etti ve ilim öğrendi.

Abdullah Ayderûs hep nefsine karşı çıktı. Yedi sene orucunu yedi hurma tanesi ile açtı ve başka bir şey yemedi. Çok açlık çekti. Annesi yemek yemesini ister, o da muhâlefet edemezdi. Fakat nefsi pay çıkardığı için bundan vazgeçti. Yirmi sene bir yatakta yatıp

uyumadı.

Ayderûsî yirmi beş yaşında iken amcasıÖmer Muhdâr vefât etti. Bunun üzerine halk, Muhammed bin Hasan'a mürâcaat ederek Ömer Muhdâr'ın vazîfesini yapmasını istediler. O da istihâre yaptıktan sonra bu işe Abdullah Ayderûsî'nin daha lâyık olduğunu söyledi. Ayderûsî ise bu vazîfeyi, genç olduğunu ve amcalarının bu işe kendisinden daha lâyık olduğunu söyleyerek kabûl etmek istemedi. Fakat amcalarının ısrarları üzerine, ders vermeye ve talebe okutmaya başladı. Dört bir taraftan gelen talebeler kendisinden fıkıh, tefsîr, hadîs ve tasavvuf yolunu öğrendiler. Sohbetlerinde devlet ileri gelenleri bulunurdu. İmâm-ı Gazâlî'nin **İhyâu Ulûmiddîn** kitabını çok okurdu. Neredeyse ezberlemişti.Bunu talebelerine de tavsiye ederek; "Bizim için kitap ve sünnetin dışında bir yol, bir usûl yoktur. Bu yolu da musanniflerin efendisi, müctehidlerin sonuncusu, Hüccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî, **İhyâu Ulûmiddîn** adlı eserinde açıklamşıtır. Bu eser, Kitab (Kur'ân-ı kerîm), Sünnet (hadîs-i şerîfler), tarîkat ve hakîkatin açıklamasından ibârettir." buyurdu.

Abdullah Ayderûsî cömerd, ikrâm sâhibi idi. Bütün malını, mevkıini müslümanlara tahsis ederdi. Herkese durumuna göre muâmele eder ve herkesin seviyesine inerdi. Konuştuğu kimse onun en çok kendisini sevdiğine inanırdı.

Abdullah el-Ayderûs; dünyaya düşkün olmayıp haram ve şüpheli şeylerden çok sakınan bir zât idi. Kerâmetleri ve menkıbeleri çoktur.

Abdullah el-Ayderûs'un hanımı Âişe binti Ömer Muhdâr çok ağır hasta oldu. Akrabâlarından bir hanım onun odasına girdi. Âişe hanımın sanki nefes alması durmuştu. Kadın iyice anlamak için, Âişe hanımı sağa sola çevirdi. Hiç ses alamadı. Abdullah el-Ayderûs'a haber verince, hanımının yanına girdi. Dedikleri gibi nefes almadan yatıyordu. Hanımına duâ edip üç defâ ismi ile seslendi, üçüncü seslenişte, Allahü teâlânın izni ile hanımı cevap verdi ve hastalıktan kurtulmuş olarak kalktı.

Allahü teâlâ, daha birçok hastaya, Abdullah el-Ayderûs hazretlerinin duâsı ile şifâ ihsân etmiştir.

Şöyle anlatılır:

Ali bin Ömer Meşûs isimli sâlih bir zât vardı. Bu zât, bir gün hanımına bedduâ etti. Hanımı bir hastalığa yakalanıp bîtâb düştü. Bunun üzerine pişman olan ve üzülen o zât, hemen Ebû Muhammed el-Ayderûs'un yanına gidip durumu anlattı. Ebû Muhammed el-Ayderûs, o zâtı bir daha bedduâ etmekten men etti ve; "Sen şimdi hanımının yanına git." dedi. O zât hanımının yanına gittiğinde, onun, sapasağlam olduğunu gördü; "Sen nasıl oldu da böyle iyileştin?" diye sordu. Hanımı; "Sen gittikten bir süre sonra uyumuşum. Rüyâmda Şeyh Abdullah yanıma geldi ve benim üzerime Mâşâallah okudu. Sonra da bana; "Kalk." dedi. Uyanıp kalktım ve Allahü teâlânın izniyle yürüdüm." cevabını verdi.

Abdürrahmân Hatîb isimli bir zâtın, sağ elinde bir yara çıktı ve kısa zamanda yayıldı. Eli şişti. Bu durum karşısında çok korktu ve ne yaptı ise çâre bulamadı. Kime gitti ise, yarası daha da azdı. Sonunda o zât Ebû Muhammed el-Ayderûs hazretlerinin yanına gelip durumunu arz etti. Şeyh Ebû Muhammed, yarasına baktı. Sonra eliyle şişkin olan yaranın üzerini meshetti. Bâzı ilâçlar sürdü. "Şifâ Allahü teâlâdan." buyurdu. Orası iyileşti ve yaradan eser kalmadı.

Ebû Muhammed el-Ayderûs zamânında, bulunduğu beldenin ileri gelenlerinden bir kişinin, bir kız çocuğu vardı. O kişi kız çocuğunu çok severdi. Bir gün kızın gözü ağrımaya başladı. Sonunda kızın gözü kapandı. O zât, kızını alarak, Şeyh Ebû Muhammed'in yanına getirdi. Kızının sıhhate kavuşması için duâ istedi. Şeyh Ebû Muhammed, şifâsı için Allahü teâlâya duâ etti. Sonra eli ile gözün üzerine meshetti. Allahü teâlânın izni ile o kızın gözleri iyileşti.

Süleymân bin Ahmed-i Bahnâk şöyle anlatır:

Bir zaman küffâr beldesinde idim. O sırada çok hastalandım. Yanımda Şeyh Abdullah el-Ayderûs'un bir elbisesi vardı. Onu giydim ve Abdullah Ayderûs'u vesîle ederek Allahü teâlâdan şifâ dileğinde bulundum. Sonra yatıp uyudum. Rüyâmda; kendimi katıra binmiş gördüm, peşimde de bir grup çocuk vardı. Çocuklar; "Yâ Hannân, yâ Mennân âfi Süleymân (Yâ Hannân, yâ Mennân Süleymân'a şifâ ver)!" diye yalvarıyorlardı. Sabah kalktığım zaman, hastalığımdan hiç eser yoktu.

Abdullah el-Ayderûs'un zamânındaki sultanın bir kız kardeşi vardı. Bu hanımın pekçok mücevheri vardı. Bir gün mücevherler çalındı. Bu hâle sultan çok kızdı ve; "Mücevherleri kim aldı ise, onu öldüreceğim." dedi. Abdullah el-Ayderûs bunu haber alınca, hemen sultanın yanına gitti ve bir süre nasîhat etti:

"Yâ Sultan! Sen hiç bir kimseye zarar verme. Mücevherler bulunur." dedi.

Bu söz üzerine sultan ferahladı. Gece olunca, Abdullah el-Ayderûs yanına bir talebesini alarak, sarayda çalışan bir görevlinin evine gitti ve mücevherlerin hepsini istedi. O kişi, Abdullah el-Ayderûs'un heybetinden korkarak mücevherleri verdi. Abdullah el-Ayderûs oradan ayrılıp, Şeyh Ömer mescidinin yanına geldi. Yanındaki talebesini saraya gönderip, sultanın kız kardeşini çağırttı. O gelince, ona mücevherlerinin nasıl olduğunu sordu. O da, hepsini bir bir târif etti. O kişiden aldığı mücevherler arasında bulunan ve târif edilen vasıflara uyan mücevherleri sultanın kız kardeşine verdi. Geri kalan mücevherleri de, sâhibine götürüp teslim etti.

Bir gün kadının biri küçük çocuğuyla birlikte bir bahçenin önünden geçiyordu. Kadın bahçedeki meyvelerden çalmak istedi ve çocuğu bir kenara bırakıp ağaca çıktı. Bir mikdâr meyve topladı. Aşağı indiğinde oğlunu hareketsiz bir hâlde buldu. Bunun üzerine ağlayıp feryâd etmeye başladı. Oradan geçenler bu bahçenin Seyyid Abdullah hazretlerine âid olduğunu söylediler. O zaman kadın tövbe etti. Topladığı meyveleri geri verdi. Çocuğunu alıp giderken çocuğunun tekrar eski hâline geldiğini gördü.

Abdullah el-Eyderûs hazretleri bir gün bir yerde uyudu. Bu arada namaz vakti girdi. Bir zât onu namaz kılması için uyandırdı. Namaz vaktinin girdiğini bildirdi. Bunun üzerine Abdullah-ı Ayderûsî ona; "Ben namazımı cemâatle kıldım." dedi. O zât kendi kendine; "Hâlbuki ben buradan hiç ayrılmadım. O ise cemâatle kıldığını söylüyor." diye düşündü. Dışarı çıkıp gördüklerine; "Size namazı kim kıldırdı?" diye sorunca onlar da; "Şeyh Abdullah-ı Ayderûsî" cevâbını verdiler. O zât bu durumun Abdullah-ı Ayderûsî'nin kerâmeti olduğunu anladı.

Duâsı makbuldü. Abdullah bin Ali Kesîri, vefât edince, oğulları Muhammed ile Bedr arasında ihtilaf çıktı. Bedr, Şuyun denen yeri işgâl etti ve burada yaşayan Ebû Bekr bin Herise isminde velî bir zâtı hapsedip çeşitli eziyet ve işkenceler yaptı. Bunun üzerine o zâtın talebeleri Abdullah-ı Ayderûsî'nin huzûruna gelip hocalarına yapılan işkencenin hafifletilmesi ve hapisten kurtulması için duâ etmesini istediler. Ona duâ edip, korkmaması için haber gönderdi. Ebû Bekr bin Herise bundan sonra yapılan işkencelerden acı duymadı. Bir müddet sonra onu hapishâneden çıkardılar.

Vefâtı yaklaştığında talebelerine, sevdiklerine tavsiye ve nasîhatta bulundu. Oğlu Ebû Bekr'i yerine şeyh tâyin etti. Diğer çocuklarına; "Artık bu diyâra dönemeyiz." dedi. Hazırlık yaparak yolculuğa çıktı. Uğradığı her köyde halka nasîhat etmek için bir müddet kalırdı. Şuhr denen şehre vardığında bütün halk onu karşılamak üzere yola çıktı. Burada bir ay kadar kaldı. Pazartesi ve perşembe günleri vâz ve nasîhatlerde bulunurdu. Sonra ayrıldı. Yolda rahatsızlandı. Yanındakilere, dostlardan, vatandan ayrı kalmak ile ilgili kasîde okumalarını emretti. Terim şehrine vardığında 54 yaşında iken 1460 (H.865) yılında vefât etti. Zembîl kabristanına defnedildi.

Abdullah el-Ayderûs'un diğer kerâmetleri, **Fethullah el-Kuddûs fî Menâkibi Abdullah**

el-Ayderûs adlı eserde anlatılmaktadır.

Abdullah el-Ayderûs'un yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) El-Kibrît-ül-Ahmer, 2) Şerhü Kasîdet-is-Sa'îd, 3) Menâkıb-i Sa'd bin Ali.**

YÜZ VERMEDİN!

Fakîh Îsâ bin Muhammed şöyle anlatır:

Uzak bir diyârda idim. Abdullah el-Ayderûs'u açıkça bulunduğum yerde görmeyi temenni etmiştim. Mescide gittim. Oraya bir dilenci ve yanında birisi gelip benden bir şey istedi. Bir şey vermedim. Oradan ayrılıp başka yere gittim. O dilenci ve yanındaki kişi benim arkamdan geldi. Sonra yine yanıma yaklaşarak benden bir şeyler istedi. Yine yüz vermedim. Bunun üzerine o dilenci ve yanındaki ayrılıp gitti. Bir müddet sonra ben, Abdullah el-Ayderûs'un bulunduğu yere döndüm. Şeyh Abdullah'ın yanına giderek; "Ben sizi gittiğim yerde alenen görmeyi temenni ettim. Lâkin bu isteğim hâsıl olmadı." dedim. Bunun üzerine Ebû Muhammed el-Ayderûs ; "Sana alenî görünmem hâsıl oldu. Falan gün duhâ vaktinde sen falan mescidde idin. Senin yanına bir dilenci geldi. Yanında birisi de vardı. Senden bir şeyler istediler. Onlara bir şey vermedin. Sonra kalkıp bir yere gittin. Onlar da seni tâkib etti ve yine bir şeyler istediler. Yine yüz vermedin. İşte o dilencinin yanındaki ben idim. Ben, senin yanına o kılıkla gelmiştim." dedi. Ben; "Efendim! Sizin dedikleriniz doğrudur. Fakat o size fazla benzemiyordu." deyince, Şeyh Abdullah da; "Eğer ben bu hâlimle senin yanına gelse idim, sen beni tanır ve insanlara haber verirdin." buyurdu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.123.

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.38

3) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s. 153

ABDULLAH BİN EBÛ HUZEYL EL-ANEZÎ;

Tâbiîn devri âlim ve evliyâsından. İsmi Abdullah bin Ebû Huzeyl el-Anezî olup künyesiEbü'l-Mugîre'dir. Doğum ve vefât yeri ve târihi bilinmemektedir.

Abdullah bin Huzeyl, hadîs-i şerîf rivâyeti ilminde üstün bir derecede idi. Hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Ali, Ammâr, Übeyy, İbn-i Mes'ûd, Habbâb, Ebû Hureyre ve başka sahâbîlerden, radıyallahü anhüm, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Vâsıl el-Ahdeb, Ebü't-Tâc ed-Dubeî, İsmail bin Recâ, Seclah el-Kindî, Selm bin Atiyye, Atâ bin Sâib, Ayam bin Havşeb gibi hadîs âlimleri kendisinden hadîs-i şerîf nakletmişlerdir.

Abdullah bin Huzeyl, vaktin büyük nîmet olduğunu bilir ve zamanın boşa geçirilmesini istemezdi. Ebû Ferve anlatır:

Abdullah bin Hüzeyl ile oturuyorduk. Birisi gelip insanların kendi aralarında konuştuğu şeylerden söyledi. Bunun üzerine Abdullah bin Huzeyl; "Ey Allah'ın kulu biz bunları konuşarak vaktimizi öldürmek için yaratılmadık." diyerek onu susturdu.

Medhedilmekten hoşlanmaz şöhretten kaçardı. Bir gün bulunduğu yerde imâm olmasını teklif ettiler. Kabûl etmedi. Sebebini sorduklarında; "Buradan geçen birisi bu adam hayırlı ve muhterem bir zât da, onun için imâm yapmışlar diye düşünür." dedi.

İnsanların en çok neden sakınması gerektiği sorulduğunda; "**Yâ Rabbî! Faydasız ilimden, ürperip yumuşamayan kalbten, kabûl olmayan duâdan, doymayan nefisten sana sığınırım." diyerek Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfi ile cevap verdi.**

1) Hilye; c.4, s.358

2) A'lâm-ün Nübelâ; c.4, s. 170

ABDULLAH EFENDİ

Niğde Endüstri Meslek Lisesi ile Sağlık Meslek Lisesi arasındaki asfalt yolun üzerinde medfundur. Yol yapımı sırasında mezarı kaldırılamadığından olduğu yerde bırakılmıştır. Bölge halkı tarafından sevilip ziyaret edilen Abdullah Efendi'nin yaşadığı devir ve hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamıştır.

ABDULLAH EFENDİ, (Himmetzâde);

Bayramiyye yolunun şeyhlerinden. 1640 (H.1050) yılında İstanbul'da doğdu. 1710 (H.1122) yılında vefât etti. İstanbul Üsküdar'daki Bezcizâde Tekkesinde babasının yanına gömüldü.

Babası Himmet Efendi de Bayramiyye yolunun şeyhlerindendi. Abdullah, küçük yaşta mükemmel bir tahsil ve terbiye gördü. Bilhassa tefsîr ve hadîs ilimlerinde kendisini yetiştirdi. Bu arada Bayramiyye tarikatına intisâb ederek babasına mürid, talebe oldu. Tasavvuf yolunda ilerledi. 1669'da Kasımpaşa, on yıl sonra da Fâtih civârındaki Halil Paşa Câmiine vâiz oldu. 1684 yılında babasının vefâtı üzerine Yenibahçe'deki Himmetzâde dergâhına şeyh tâyin edildi. Nezâketi, zarâfeti ve sohbetlerinin tatlılığı ile meşhur oldu.

1683 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın Viyana önünde uğradığı büyük bozgundan sonra, Almanlar ve Polonyalılarla berâber Ruslar ve Venedikliler de üzerimize saldırmışlardı. Dört düşmanla çarpışan ordularımız ağır mağlûbiyetlere uğruyordu. İstanbul halkı heyecan içinde idi. Padişah ve devlet ricâli aleyhinde her gün türlü dedikodular yayılıyordu. Sultan Dördüncü Mehmed Hanın bu nâzik vaziyet karşısında Edirne'den dönmemesi, aleyhindeki sözlerin artmasına yol açıyordu.

Dördüncü Mehmed Han Eylül başında İstanbul'a geldiğinde câmilerdeki vâiz şeyhlerden ümit verici sözlerle halkın heyecanını yatıştırmalarını emretti. Kendisi cumâ namazını kılmak üzere Dâvûd Paşa Câmiine geldi. Himmetzâde Abdullah Efendiyi de vâz vermek üzere oraya dâvet etti.

Abdullah Efendi dâvet üzerine Dâvûd Paşa'ya gitti. Câmide pek acı sözlerle halkı hüngür hüngür ağlatan vâzında özet olarak şöyle buyurdu:

Ümmet-i Muhammed (sallallahü aleyhi ve sellem), devlet sahipsiz kaldı. Şehir ve kaleler düşman eline düşüp câmi ve mescidler kilise oldu. Bütün bunlar günahlarımız sebebi iledir. Fiilimizi değiştirelim. Günahlarımıza tövbe edelim. Şimdiden sonra bize lazım olan gözümüz yaşından çimen bitinceye kadar başımızı yerden kaldırmamaktır. Sonra padişaha serzenişte bulunarak:

Nedir bu inip binme, bu hay huy ve nefs-i emmârenize uymalar? Nice bir gaflet uykusunda yatursız? Gerçi padişahlar ava gide gelmiştir. Ancak şimdi zamanı değil. Her zamanın bir îcâbı var.dedi."

Sultan Dördüncü Mehmed Han başı yerde olarak dinlediği bu vâz ü nasîhatten sonra devlet işleri ile bizzat ilgilenmeye başladı.

Himmetzâde Abdullah Efendi 1688'de hacca gitti. İliklerine kadar Resûlullah aşkı ile yanarak şu kıtayı söyledi:

Ravzana yüz süren bulur amân

El amân ey Fahr-i âlem el amân
Her gelen dilhaste, bulur tâze can

El amân ey Fahr-i âlem el amân.

Hacdan dönüşünde Sultan Selîm Câmii Cumâ Vaizliğine tâyin edilince selâtin câmileri kürsü şeyhleri silsilesine girmiş oldu. 1694'te FâtihCâmii vâizliğine nakledildi. 1697'de Sultan İkinci Mustafa'nın Avusturya seferine ordu vâizi olarak katıldı. Allah yolunda, İslâmiyet uğrunda savaşmanın fazîleti hakkında vâzlar vererek askeri gayrete getirdi. Yapılan savaşlarda Osmanlı askerinin fevkalâde cesâreti neticesinde Avusturya orduları bozguna uğratıldı ve zaferle dönüldü.

Hayatının son yıllarında Bâyezîd ve Süleymâniye câmileri vâizliklerinde bulunan Abdullah Efendi 1710 yılında Hakk'ın rahmetine kavuştu.

1) Vekâyi-ül-Füdelâ; c.2, s. 420.

2) Tuhfe-i Hattatîn; s.286

3) Osmanlı Müellifleri; c.2, s.313.

ABDULLAH-I ENSÂRÎ;

Evliyânın meşhûrlarından ve Hanbelî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden. İsmi Abdullah bin Muhammed bin Ali el-Ensârî el-Hirevî'dir. Künyesi Ebû İsmâil olup nesebi, türbesi İstanbul'da bulunan ve Eshâb-ı kirâmın meşhûrlarından olan Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb-i Ensârî'ye dayanır. Bu sebeple Ensârî nisbesiyle tanınmıştır. 1005 (H.396)te Herat'ta doğdu. 1088 (H.481) senesinde Herat'ta vefât etti. Türbesi çok ziyâret edilen yerlerden biridir. Hadîs ilminde yüksek derecede âlim idi. Üç yüz binden ziyâde hadîs-i şerîf ezberlemiştir. Ayrıca tefsîr, fıkıh, kelâm, târih, neseb ve diğer ilimlerde âlim idi.

Dört yaşında ilim öğrenmeye başladı. Dokuz yaşından îtibâren Kâdı Ebû Mensûr ve Caruzî'nin sohbetlerine devâm etti. Hâfızası fevkalâde kuvvetli idi. Mektepte duyduğu ve yazdığı her şeyi hemen ezberlerdi. Daha o zamanlarda, çok güzel şiirler söylerdi. Gece-gündüz ilimle uğraştı. Abdül-Cebbâr el-Cerrâhî, Ebû Mensûr el-Ezdî, Ebû Sa'îd es-Sayrafî ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebü'l-Vakt Abd-ül-Evvel, Ebü'l-Feth Nasr bin Seyyâr ve daha başka birçok kimse ilim öğrenip icâzet, diploma aldılar.

Onun büyük bir âlim ve evliyâ olacağını Hızır aleyhisselâm müjdelemiştir. Şöyle ki:

Hâce Ebû Âsım, Abdullah-i Ensârî hazretlerinin hocalarından ve akrabâsından idi. Bir gün ziyâretine gitti.Hocası kendisine yemek ikrâm etti ve sohbet edip bazı şeyler öğretti. Ebû Âsım'ın hanımı ihtiyar idi. Evliyâdan mübârek bir hâtun idi ve Hızır aleyhisselâmdan ilim öğrenirdi. Bu hâtun diyor ki:

Hızır aleyhisselâm bize geldiğinde, Abdullah'ı görüp kim olduğunu sordu. Böyle sormak onun âdetidir. Bildiği hâlde yine sorar. Ben; "Filân kimsedir." dedim. Buyurdu ki: "Doğudan batıya kadar herkes onun adını duyar. Şeyh-ül-islâm ismi ile meşhûr olur. Şimdi on yedi yaşındadır. Babası ve kendisi, ne olduğunu bilmez. Zamanında ondan büyük kimse olmaz. Yer yüzünde onun büyüklüğünü duymayan kalmaz."

O gerçekten müjdelendiği gibi yetişti. Kendini tamâmen ilme verdi. Geceleri kandil ışığında hadîs-i şerîf yazardı. Yemek yemeğe vakit bulamazdı. Annesi, ekmek parçalarını lokma lokma edip yedirirdi. Hadîs-i şerîf toplamak için çeşitli memleketlere gitti. Çok sıkıntılara katlandı.

İlim uğruna emsâline az rastlanan gayret ve fedâkarlıklar gösterdi.Bir defâsında Nişâbûr'dan Dezbad'e gitmek üzere yola çıkmıştı. Yolda şiddetli bir yağmura tutuldu. Koynunda hadîs-i şerîflerin yazılı olduğu kitaplar, nüshalar vardı. Bunların yağmurdan ıslanmaması için yol boyunca rükû vaziyetinde eğilerek yürüdü.

Üç yüz âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Bunların hepsi büyük hadîs âlimleri olup, hepsi de Ehl-i sünnet idi. Hiç biri bid'at sâhibi değildi. Tefsîr ilmini Hâce Yahyâ İmârî'den öğrendi. Tasavvuf ilmini ise zamanının büyük âlimi ve rehberi Ebü'l-Hasan Harkânî hazretlerinden öğrenip kemâle erdi.

İlim tahsîlini tamamladıktan sonra insanların, Allahü teâlânın emrine uymaları, yasakladıklarından sakınmaları için gayret etti. Ömrünü insanların seâdete kavuşmaları, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaları için harcadı. Dünyâya düşkünlük göstermedi.

Abdullah-ı Ensârî, şeyhülislâm idi. Hanbelî mezhebinin büyük âlimlerinden olup, çok yüksek bir velî idi. Kerâmetleri pek çoktur. Vâzlarında Ehl-i sünneti müdâfaa eder, mezhebsizlik ve bid'atlerin kötülüğünü anlatırdı. Allahü teâlâya kavuşmak yolunda yürümek isteyenlerin, evliyâya ve hakîkî din âlimlerine çok bağlı olmasını isterdi. Bu yolda ilerleten vâsıtaların, onlara olan tam muhabbet ve bağlılık oduğunu söylerdi. O büyüklere dil uzatanların zavallılıklarını her defâsında ifâde eder ve; "Yâ Rabbî! Dostlarını öyle yaptın ki, onları tanıyan sana kavuşuyor ve sana kavuşmayan onları tanıyamıyor. Yâ Rabbî! Her kimi felâkete düşürmek istersen, onu dostlarının, evliyânın ve gerçek İslâm âlimlerinin üzerine atarsın." buyurmuştur.

Şöyle anlatmıştır:

Bir zaman bir arkadaş ile Basra'ya gittim. Altı gün geçtiği hâlde, hiç bir şey yemedik. Yedinci gün bir kimse gelip bize birer altın hediyye etti. Ben de o altını arkadaşıma verdim. Gidip yiyecek bir şeyler getirdi. Berâberce yedik. Sonra yolumuza devâm ettik. Deniz kıyısına geldik. Kalan bir altını gemiciye verip gemiye bindik. Gemide, köşede kendi hâlinde oturan biri vardı. Namaz vakitlerinde kalkar, namazdan sonra tekrar kendi hâlinde oturmaya devâm ederdi. Kendisine yaklaşıp, bir ihtiyâcı olursa yardımcı olabileceğimizi söyledik. "Olduğu zaman söylerim." dedi. Bir gün bize; "Ben, yarın öğle namazından sonra vefât edeceğim. Gemiciye, sizi sâhile çıkarmasını söyleyiniz. Elbiselerimden bir şey isterse veriniz. Dışarı çıktığınız zaman bir ağaçlık görürsünüz. Orada, büyük bir ağacın altında, benim kefenlenme ve defin işlerim için herşeyi hazırlanmış bulursunuz. İşlerimi tamamlayıp, beni oraya defnediniz. Benim bu yamalı elbisemi de kaybetmeyiniz. Hille'ye gittiğiniz zaman, zarîf bir genç, sizden bu yamalı elbiseyi ister. Ona veriniz." dedi.

Hakîkaten de ertesi günü öğle namazından sonra vefât etti. Bundan sonra biz dediklerini aynen yaptık. Her şey tam anlattığı gibi oluyordu. Hille'ye vardığımızda, târif ettiği genç karşımıza çıkıp; "Emâneti veriniz." dedi. Biz, yanımızdaki emâneti kendisine teslim ettik ve; "Allah rızâsı için bize izâh eder misin? O zât kimdi? Sen kimsin? Bu olanlar nedir?" dedik.

"O bir derviş idi. Mirâs bırakacak bir malı vardı. Kendisine bir vâris taleb etti. Beni gösterdiler. Siz, bir mikdâr bekleyin. Ben hemen geliyorum." dedi. Gidip biraz sonra geldi. Kendi elbiselerini çıkarmış bizim getirdiğimiz elbiseleri giymiş idi. Kendi elbiselerini bize verip; "Bunlar sizindir." dedi ve gitti.

Abdullah-ı Ensârî hazretleri buyurdu ki:

"Öyle zaman olur ki, Allahü teâlâ bir kulunu ibâdetleri ile meşgûl eyler. O ibâdetler, o kulun azıtmasına sebeb olur. Yâni kibir ve ucba kapılmasına yol açar. Yine öyle zaman olur ki, o kulunu bir işe, bir günâha düşürür. O günâhı sebebiyle kul o kadar üzülür ki, bu üzülmesi o kimsenin hidâyetine sebeb olur. Hâline bakıp gafletten uyanır. Tövbe ve istigfâr eder. Bu her iki durumda da atılgan olmamalıdır. Allahü teâlâ, cesâret ve atılganlıkla günâh işleyip de; "O bizi affeder." diyen kullarını sevmez. Günâhları küçük görmekten daha zararlı bir şey yoktur. Günâhların küçüklüğünü değil de, kimin koyduğu yasakları çiğnemekte olduğunu düşünüp, hayâ etmelidir."

"Hak teâlânın sevdiklerinin yolunda olmak ile dünyaya kıymet vermek, dünyâya düşkün

olmak, bir arada bulunmaz. Bu yolda bulunan bir kimsenin kalbinde, dünyânın zerre kadar kıymeti bulunursa, yağdan kıl çıkması gibi, kolayca bu yoldan çıkar. Allahü teâlânın dostları, dünyâya hiç kıymet vermezler, onun için gam yemezler. Bütün dünyâyı bir lokma hâline getirip, bir velînin ağzına koysan, israf olmaz. Gerçek israf, bir şeyi Allahü teâlânın rızâsına aykırı olarak sarfetmektir. Allahü teâlâ, dünyâyı eliniz ile terketmeyi değil, kalbiniz ile terketmeyi ister ve beğenir."

"İşlediğin tâat ve ibâdetleri beğenmemelisin. O tâat sana hoş gelmemeli, bir lezzet aramamalısın. Tâatini beğenmek şirktir. Yalnız Allahü teâlânın emri olduğu için, buyurulduğu gibi, yânî ilmihâl kitaplarında bildirdiği gibi işlemeli. Tâatini Hak teâlâya ısmarla ve kendi beğenmeni şeytanın yüzüne çarp. Beyt:

Bir amel ki kalbine hoş gelir.

Bir günâhtır ki özrü müşkildir.

"Bedbahtlığın, zarar ve ziyân içinde olmanın en açık alâmeti, Allah yolunda hergün ilerleyememektir."

"Malı seviyorsan, yerine sarf et de sana sonsuz arkadaş olsun! Eğer sevmiyorsan, ye de yok olsun."

"Allahü teâlâ, kendi rızâsını istiyenlerin yardımcısıdır."

"Üç kısım ilim vardır ki, bunlar tövbe, tevekkül ve hakîkat ilimleridir. Tövbe ilmi ki, bu ilmi seçilmişler, büyük zâtlar ve avâm, diğer insanlar kabûl ettiler. Tevekkül ilmini, seçilmişler kabûl etti, ama avâm kabûl etmedi. Hakîkat ilmini ise, insanların ilim, akıl ve anlayış seviyelerinin üstünde olduğu için, çok kimse anlıyamadı."

"Allahü teâlânın azâbına müstehak olanlar, her an gaflette bulunanlardır. Bunlar, başlarına gelmesi muhtemel olan korkunç azâbdan gâfil oldukları için, kendilerini emniyette ve rahat hissederler. Her zaman uyanık olan kalbler ise, her an korku ve hüzün ile dolu olurlar. Devamlı âhiret için hazırlık yaparlar. Dolayısı ile bu kimseler cezâya müstehak değildir."

"İnsana, âhirete giden yolda mutlaka şu dört şey lâzımdır: Birinci olarak, îtikâd ve amel. Bunun için kendisine lâzım olan ilmi öğrenip tatbik etmek lâzımdır. Bu ilim yolcuya yön verir, idâre eder. İkinci olarak, bir zikir lâzımdır. Bu, yolcuya tenhâda arkadaşlık eder ve zikir yardımı ile yalnızlık çekmez. Üçüncü olarak, bu yolcunun haram ve şüphelilerden sakınması ve dünyâya düşkün olmaması lâzımdır. Bu uygun olmayan düşünce ve başka şeylerin kendisini meşgûl etmemesine sebeb olur. Dördüncü olarak, bir yakîn lâzımdır. Bu da, yolcuyu gideceği yere kadar götürür. İşte ömründe bu dört şeyden ayrılmayan saâdete kavuşur."

"Dünyâ ne demektir biliyor musunuz? Gönlüne gelen ve seni Allahü teâlâdan uzaklaştıran her şey dünyâ demektir. Seni O'ndan başka bir şey ile meşgûl eden her şey de fitnedir. Bu kısa ömrü, Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylere yaklaşmakla geçiren, O'ndan başka şeylerle meşgûl olan kimse, âhiretini harâb etmiş olur. Bu ise, akıl sâhiblerinin yapacağı şey değildir."

"Sıdk ve muhabbetin alâmeti ahde vefâdır."

"Nefsiniz sizi uygun olmayan şeylerle meşgûl etmeden evvel, siz nefsinizi hayırlı şeylerle meşgûl ediniz."

"Hak teâlâya yakın olmayı istememek ve düşünmemek cinâyettir."

"Mürşid-i kâmilin, yetişmiş ve yetiştirebilen rehberin mübârek cemâlini görmek ve sohbetine kavuşmak en büyük ganîmetlerdendir. Onların güzel cemâli ve sohbeti her zaman ele geçmez. Onu elden kaçırmamalıdır. Arafat dâimâ olur, fakat onlar dâimâ bulunmaz. Bu büyük ganîmeti lâyıkıyla değerlendirmeli, nîmetin kıymetini bilmelidir."

"Birisi, rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Evliyâdan bir grup ile bir yerde oturuyorlardı. Herkes, O'nu dinliyordu. Birden semânın kapıları açıldı. Elinde ibrik ve leğen ile bir melek geldi. Melek, ibrik ve leğen ile herkesin önüne geliyor, orada bulunanlar ellerini yıkıyordu. Rüyâyı gören kimse en sonda bulunuyordu. Sıra ona gelince; "Leğeni kaldırın. O, bu tâifeden değildir." dediler. Melek de leğeni alıp götürdü. O kimse, Peygamber efendimize dönerek; "Yâ Resûlallah! Ben bunlardan değilim ama, biliyorsunuz ki, sizi ve bunları çok seven birisiyim." dedi. Peygamber efendimiz; "Bunlara muhabbet eden bunlardandır." buyurdu. Bunun üzerine melek, leğenle ibriği getirdi, o kimse de elini yıkadı. Peygamber efendimiz o kimseye dönüp tebessüm ettiler ve; "Bize muhabbet ettikçe bizimlesin." buyurdular. O kimse bu rüyâdan sonra bu yolun büyüklerinden biri oldu."

Abdullah-ı Ensârî hazretleri, Sehl-i Tüsterî hakkında şöyle anlattı:

"Tasavvuf ehli arasında;"Benim elbisem, benim ayakkabım." demek edebe uygun değildir. Dostlar arasında, hiçbir şeyi mülkiyetle nisbet etmemek, onların âdâbındandır. Zarûret müstesnâ."

"Kendisinden başka ilâh olmayan Allahü teâlânın kıymetli bir kulu vefât edeceği zaman, Azrâil aleyhisselâm gelerek; "Korkma! Erhamürrâhimîne gidiyorsun. Asıl vatanına kavuşuyorsun. Büyük bayrama vâsıl oluyorsun. Bu cihan bir konaktır. Bu konak mü'minin zindanıdır. Ödünç olarak sana verilen bu varlık bir bahânedir. Bu sebepten, bu bahâne gider ve uzaklaşır. Hakîkat meydana çıkarak, kişi devamlı diri olan Allaha kavuşur." der. O kul için, dünyâda bundan daha tatlı, daha hoş ve daha rahat bir gün olmaz."

"Kişinin sözü amelinden çok olursa noksandır. Ameli sözünden fazla olursa kemâldir."

"Allahü teâlânın bir kulunu sevmediğinin alâmeti; o kulun, kendisine faydası olmayan boş şeylerle meşgûl olmasıdır."

"Ümitsizlik, küfür içinde bir kapıdır. Allahü teâlânın rahmetinden ümidini kesmek küfürdür."

"Ârif; kalbini Allahü teâlâyı düşünmek, unutmamak, vücûdunu da, insanların rahmet-i ilâhiyyeye kavuşmaları için seferber eden kimsedir."

"Bir zaman Hire'ye askerler geldi. Askerlerden birisi, köylünün birinden atları için saman aldı. Ücretini tam olarak ödedi. Köylünün ihtiyar bir babası vardı. O asker ile dost oldu. İhtiyar köylü, dostu olan askere dedi ki:

Bugün, hacılar hac etmektedir. Keşke biz de orada olsaydık.

Asker:

-İster misin? Seni oraya eriştireyim. Ama kimseye söylememek şartı ile, dedi.

-Söylemem.

Asker, Allahü teâlânın izni ile bir anda ihtiyarı Arafât'a ulaştırdı. Hac edip, lüzumlu vazifeleri yaptıktan sonra, yine bir anda geri döndüler. İhtiyar, askere dedi ki:

-Senin gibi bir hâlde bulunan kimsenin, askerlerin arasında durmasına hayret ediyorum. Bu nasıl oluyor?

-Eğer benim gibi bir kimse bunların içinde olmasa idi, senin gibi bir ihtiyar veya zayıf, muhtaç bir dede gelip derdini dökse kim bakardı? Kim alâkadar olurdu? Kim dostluk elini uzatırdı? İşte ben, birçok faydaları düşünerek bunlar arasında bulunuyorum. Sakın sırrımı kimseye söyleme.

-Peki, diyen ihtiyar, işin içinde önce farkedemediği nice hikmet ve faydaların bulunduğunu anlayıp, teşekkür etti ve ayrıldılar."

"Sana iyilik eden kimsenin esiri olursun. Ona karşı boynun bükük olur. Kendisine iyilik

ettiğin kimseye karşı ise, tam tersi olur. Onun için, dâima herkese iyilik etmeli, faydalı olmaya çalışmalıdır. Nitekim bir hadîs-i şerîfte; "**Veren el, alan elden üstündür."** buyrulmuştur."

"Ebü'l-Hüseyin isminde birisi, bir gün hocam Husrî'yi incitmişti. O andan beri kalbimde ona karşı soğukluk duyuyorum."

Abdullah-ı Ensârî hazretleri, Âl-i İmrân sûresi 103. âyet-i kerîmesinin meâlen; "**Allah'ın habline sımsıkı sarılın."** kısmını şöyle tefsîr etmektedir: "Âyet-i kerîmede geçen; **"Allah'ın habline sımsıkı sarılın."**dan murâd, Allahü teâlânın emirlerine riâyet ederek ibâdete devâm etmektir. Âyet-i kerîmede geçen i'tisâmın, sarılmanın üç derecesi vardır.

Şeyhülislâm Abdullah-ı Ensârî'nin **Menâzil-üs-Sâyirîn** kitâbında, hazret-i Ömer'in bildirdiği hadîs-i şerîfte; "İhsân nedir?" suâline cevâben Peygamber efendimiz buyurdu ki:

"**İhsân, Allahü teâlâya, görür gibi ibâdet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O seni görüyor."**

Bu hadîs-i şerîf, pekçok hakîkati içerisine almaktadır.

Yine buyurdu ki:

"Bâzı sâlih kimseler, bir hâdisenin nasıl netîceleneceğini firâsetle söyler. Bu hâdisenin netîcesini Allahü teâlâ ona müşâhede ettirir, gösterir. Bu müşâhede, o kimsede devamlıdır. Bâzı kimseler de vardır ki, bu müşâhede onda bâzan olur, devamlı olmaz. O, onu Allahü teâlânın aşkının sarhoşluğu içinde iken söyler veya o söz dilinden çıkar da, söylediği hakîkat olur. Ama, onun bu hâlden haberi bile yoktur. İşte bu iki hâlin birinci olanı, yâni firâseti devamlı olanı makbûldür. Firâseti devamlı olanlara "Velâyet ehli" denir. Bu işler, "Abdal", "Ebrar" ve "Zühhâd"da olur. Firâseti ve müşâhedesi bâzan olanlar da "Muhakkik"lerdir. Muhakkiklerde hâdiseler, bâzan kapalı, bâzan açık olur. Eğer şaka ile söyleseler; Allahü teâlâ onları kırmaz, hakîkat eder. Eğer gaflet ile söylerse, cenâb-ı Hak yine dediğini vâki eder.Onlar, Allahü teâlânın sevgili kullarıdır."

Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki:

"Firâset iki türlüdür: Birincisi, mârifet sâhiplerinin firâseti olup, talebenin istidâdını keşf etmek, Allahü teâlânın evliyâsını tanımaktır. İkincisi, riyâzet çeken, açlıkla nefslerini parlatanların firâseti olup, mahlûklara âit gizli şeyleri bilmektir. İnsanların çoğu, Allahü teâlâyı hatırlamayıp gece-gündüz dünyâyı düşündüğünden, dünyâ işlerinden ele geçirmek istedikleri şeylerden haber verenleri arıyor. Bunları büyük biliyor. Hattâ, bunları evliyâ, Allahü teâlâya yakın sanıyorlar. Evliyânın maârifine, doğru, ince bilgilerine dönüp de bakmıyorlar. Belki, bunlara dil uzatıp, bunlar Allahın sevgili kulu olsaydı, gayb olan şeylerimizi, gizli düşüncelerimizi bilirlerdi. Bizim hâlimizden haberi olmıyan bir kimse, mahlûkların üstündeki ince bilgileri hiç anlıyamaz diyerek, evliyânın firâsetine, Zât-ı ilâhiye ve sıfatlarına olan bilgilerine inanmıyorlar. Böyle, yanlış ölçüleri sebebi ile, o büyüklerin doğru ilim ve maârifinden mahrûm kalıyorlar. Allahü teâlânın, o büyükleri, câhillerin gözünden saklayıp, kendine mahsûs kıldığını bilmiyorlar. O, evliyâsını dünyâ işleri ile meşgûl etmeyip, kendisi ile meşgûl etmiştir. Evliyâ, insanların hâllerine, işlerine bağlansalardı, Allahü teâlânın huzûruna lâyık olmazlardı".

Abdullah-ı Ensârî hazretleri yine buyurdular ki:

"Âhirette her incinin bir sedefi vardır. Her şeyin kendi hâline göre bir şerefi, değeri vardır. İnsanoğlu da kendisinde ilim bulunan bir sedeftir. Onun şerefi de ilim iledir. İlmi olmayan kimse, câhillik içinde kalır, muhabbet kadehini içemez, vilâyet libâsını giyemez. Allahü teâlâ câhili kendine dost edinmez."

"İlim, çok tekrar ve fazla müzâkere ile ele geçer. Ayrıca bunun için az uyumalı ve Allahü

teâlânın yardımını talep etmelidir. Âlemlere rahmet olan Resûlullah efendimiz buyuruyor ki:

"Geceleyin Allahü teâlânın korkusundan ağlayan göze ateş dokunmaz." Bir kimse, 40 gün Allah için ihlâsla sabahlasa, hikmet pınarları zâhir olup, kalbinden lisânına akar. Peygamber efendimiz; **"Mü'min, gece çok ağlar, gündüz çok tebessüm eder."** buyurdu."

"Her denizin kenarı, sonu, her günün gecesi vardır. Peşinden gece gelmiyecek gün, kıyâmet günüdür. Ucu bucağı bulunmayan deniz, Allahü teâlânın rahmet deryâsıdır."

"Semâ tavanının seyyâreleri olduğu gibi, her bir gaflet ve hatânın da bir keffâreti vardır. Mü'minlerin günahlarının keffâreti tövbedir."

"Şükür; nîmeti bilmenin ismidir. Zîrâ şükür, nîmeti vereni bilmeye götürür. Bu mânâdan dolayı, Kur'ân-ı kerîmde İslâm ve îmâna şükür ismi verilmiştir."

Abdullah-ı Ensârî hazretlerinin yazdığı kıymetli kitaplardan bâzıları şunlardır: 1) **Menâzil-üs-Sâyirîn, 2) Şems-ül-Mecâlis, 3) Envâr-üt-Tahkîk, 4) Tefsîr-ül-Kur'ân, 5) Hülâsa fî Şerh-i Hadîs, 6) Şerh-üt-Taarruf li-Mezheb-it-Tasavvuf, 7) Menâkıb-ı İmâm-ı Ahmed bin Hanbel.**

PARMAĞINI ISIRDI!

Abdullah-ı Ensârî, talebelik yıllarını şöyle anlatır:

"Kışın cübbem yoktu. Hava da çok soğuk idi. Evimde ancak üzerinde yatabileceğim kadar bir hasırım vardı. Üzerimi de bir keçe parçası ile örtüyordum. Keçeyi başıma doğru çeksem ayağım, ayağıma doğru çeksem başım açık kalırdı. Yastık olarak da bir kerpiç kullanırdım. Bir de, meclislerde giydiğim elbiseyi asacak bir çivi vardı. Bir gün, büyük zâtlardan birisi bize geldi ve hâlimi gördü. Parmağını ısırıp ağlamaya başladı. Bir müddet sonra, başından sarığını çıkarıp önüme koydu. "Buna benden çok sen lâyıksın." demek istedi."

BİRŞEY İSTEYEMEZDİM

Abdullah-ı Ensârî anlatır:

"Maddî gücüm olmadığı için, talebelerime bir şey alamazdım. Kimseden de bir şey isteyemezdim. Bu sebepten gönlümde bir elem vardı. Bir kimse, hazret-i Danyal aleyhisselâmı rüyâsında görmüş. Ona; "Falan dükkânı Abdullah'a ver ki, kazancını talebelerine dağıtsın." buyurmuş. O kimse de bunu kabûl etmiş. O şahıs, bu rüyâdan sonra dükkânın kazancını, talebelere dağıtmak üzere bana verdi."

"Şu iki kimseden daha büyük bir âlim görüp işitmedim. Onlar; Harkan'da Ebü'l-Hasan-ı Harkânî ve Herat'ta Abdullah et-Tâkî'dir. Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerinin talebeleri bana; "Otuz senedir hocamızın sohbetiyle şerefleniriz. Sana gösterdiği alâka ve muhabbet gibi kimseye göstermedi. Sana ihsân ettiği gibi, başkasına böyle ihsân ettiğini görmedik." dediler.

Bir gün, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerine; "Efendim, bir şey sormak istiyorum." dedim. O da; "Sor, ey benim çok sevdiğim Abdullah!" dedi. Beş suâl sordum. İkisini lisân-ı hâl ile, yaşayarak, üçünü de lisân-ı kâl ile, söyleyerek cevaplandırdı. İki elimi dizinin üzerinde tutmuş idi. Bu hâl beni çok etkiledi. Öyle çok ağladım ki, gözlerimden devamlı gözyaşı akıyordu. Tasavvufu Ebü'l-Hasan Harkânî hazretlerinden öğrendim.

Birincisi; normal insanların sarılması ki, Allahü teâlâdan gelen emir ve yasaklara sarılıp, devâm etmektir. Bu kısımda bulunan insanların ibâdet ve tâatı, yakîn elde etmek içindir. Bu, Allah'ın ipine (Kur'ân-ı kerîme) sarılmaktır. İkincisi; seçilmişlerin sarılması olup, bunların emir ve yasaklara uymaktaki gayretleri, Allah'tan başka her şeyden kesilmek, O'na, O'nun emirlerine teslim olmaktır. Bu da urvet-ül-vüskâdır. Üçüncüsü; seçilmişlerin seçilmişlerinin sarılması ki, bunların emir ve yasaklara uymaktaki gayretleri, Allahü teâlâyı müşâhede etmek, O'nun yakınlığı ile meşgûl olmak nîmetine kavuşmak içindir. Buna da i'tisâm-ı billah denir."

1) Tabakât-ı Hanâbile; c.2, s.247

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.133

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.365

4) Tezkiret-ül-Huffâz; c.3, s.1183

5) Esmâ-ül-Müellifin; c.1, s.452

7) El-A'lâm; c.4, s.122

8) Tabakât-ül-Müfessirîn (Süyûtî); s.15

9) Tabakât-ı Hanâbile Zeyli; c.1, s.50

10) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.977

11) Esâb-ı Kirâm; s.305

12) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.19

13) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî; c.2, mk.92

14) Kıyâmet ve Âhiret; s.201

15) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.4, s.306

16) Sefînet-ül-Evliyâ; s.169

ABDULLAH FAHRİ BABA;

Malatya erenlerinden. 1864 veya 1865 (H.1282) senesinde Harput'un Tutlu yöresinde Bozolar köyü Maho veya Mehan mezrasında doğdu. 1908 (H.1326)'de vefât etti.

On iki yaşında Malatya'ya gidip ilim tahsiline başladı. Halasının kocası Ahmed Efendiden Ulu Câmide ilim öğrendi. 1880'li senelerde hocası vefât edince, yerini boş bırakmadı ve ders vermeye başladı. Ayrıca tasavvufta yetişmek üzere önce Kâdirî yolunda Şeyh Hasan Baba adlı bir zâta talebe olup, uzun müddet onun talim ve terbiyesi altında yetişip icâzet aldı. Hasan Baba vefât edince talebeleri Abdullah Fahri Baba'nın etrâfında toplandılar. Fakat o tasavvufta yüksek derecelere ermek için devamlı arayış hâlinde idi. Bir gece rüyâsında Hacı Ömer Baba adında bir zâta talebe olması işâret edildi. Bunun üzerine Harput'un Köveng köyünde bulunan Nakşî ve Kâdirî şeyhi, Şeyh Hacı Ömer Baba'nın yanına gitti. Talebeliğe kabûl edilip, bir müddet yetiştirildikten sonra, irşâd, insanlara doğru yolu gösterme ile vazîfelendirildi. Bundan sonra Malatya'da insanlara rehberlik etti. Onlara Ehl-i sünnet îtikâdını ve din bilgilerini anlattı. Sohbet ve derslerine pekçok kimse katılıp, ondan istifâde etti. Tasavvufî konularda şiirleri vardır.

Kerâmetlerinden bâzıları şöyle anlatılmıştır:

Dergâhının bulunduğu Boran köyüne kötürüm ve felçli bir kimse getirilir. Durum Abdullah Baba'ya bildirilip, şifâ bulması için himmet ve duâ istenir. Kötürüm kimsenin bulunduğu arabanın yanına gidip, yedi yıldır kötürüm olan bu kimseye hitâb ederek; "Allahü teâlânın izni ile aşağıya in!" diyerek arabadan inmesini söyler. "İnemem." deyince, tutup kendisi indirir. Kötürüm birdenbire sıhhate kavuşup yürümeye başlar.

Bir yaz günü sevenleri ile birlikte Hasırcı Köyündeki talebelerinin yanına gitmişti. Ziyâretten sonra Boran köyündeki tekkesine dönüp, köye yaklaştığı sırada atını üç saat kadar uzakta bulunan Hâtun Suyu tarafına çevirip, yüksek sesle orada bulunan bir talebesine seslendi:

"Cumâli Efendi seni çok göresim geldi. Hemen dergâha gel!" Sonra yoluna devâm edip dergâhına döndü. Kısa bir müddet sonra çağırdığı talebesi onun kerâmetiyle sesini işitmiş olduğundan, telaş içinde dergâha gelip;

"Buyrun efendim beni istemişsiniz geldim!" dedi.

Vefât etmeden kısa bir müddet önce bir gün zâviyesinde talebelerinin ve sevenlerinin kalabalık olduğu bir sırada uyku hâli gibi bir hâl gelip kendinden geçti. Bu hâl bir müddet devâm etti. Sonra gözlerini açıp;

"Eyvah ben ne yaptım!" dedi. Ne yaptınız, ne oldu diye sorulunca;

"Sakalımdaki su damlalarına bakın." diye gösterdi. İbrâhim Efendi adında bir zât su

damlalarından alıp, diline dokundurdu. Sonra derhâl ağzını temizledi ve;

"Efendim bu çok acı zehir." dedi. Bunun üzerine;

"Evet oğlum, bu bir ölüm şerbetidir. Biraz önce Sultan Abdülhamîd Han ile yanyana idim. Birisi iki kâse şerbet getirdi. Abdülhamîd Han ile birlikte ayağa kalktık. Sultan bana, buyurun Baba Efendi için! dedi. Önce siz buyrun Sultanım, dedim. Fakat benim almam için ısrar etti. Alıp içtim. Ey cemâat, bu şerbet sizler için acı bir zehirdir. Fakat benim için tatlı bir ölüm şerbetidir." dedi. Abdullah Fahri Baba'nın bahsettiği pâdişâh Sultan İkinci Abdülhamîd Han, kendisinden on sene sonra 1918 senesinde vefât etmiştir. Evliyâ bir pâdişâhtı.

Orduz köyü halkından bir zât şöyle anlatmıştır:

Karakaya Barajının suyunun yükselmesi sebebiyle Abdullah Fahri Baba'nın türbesi bu suyun altında kalacağından, kabrini naklettik. Boranlı Hacı Mustafa Baba'nın neslinden birkaç kişi de nakil işinde bulundu. Kabrini naklettikten sonra Malatya'ya döndük. Hüseyin Bey Köprüsü semtinde arabadan indik. O sırada tanıdığımız bir ihtiyarla karşılaştım. Hal hatır sorduktan sonra bana;

"Senden evliyâ kokusu geliyor. Ellerini uzat." dedi. Ellerimi uzattım. Ellerimi tutup yüzüne gözüne sürdü, öptü. "O koku işte bu ellerden geliyor, beni mest etti. Bu eller bugün ne iş gördü?" diye sordu. O gün öğle vakti Abdullah Fahri Baba'nın nâşını naklederken ellerim ona dokunmuştu. Aynı akşam Orduz'daki evimize gittim. Ablam; "Senden hoş bir koku geliyor." dedi. O gün ve o gece ben de o hoş kokuyla mest olmuştum.

1) Malatyalı Gönül Sultanları; s.13

ABDULLAH BİN GÂLİB;

Evliyânın tanınmışlarından ve Tâbiînden. Zühd ve verâ sâhibi olup, din bilgilerini öğrenmek ve bunlara göre yaşamak zevkını tadan bir veli idi. Tasavvufta üstün derecelere kavuştu. Sâde ve basit bir hayât yaşardı.

Evinde iki odası vardı. Bunlardan birini âilesinin ikâmetine, diğerini de ibâdet için ayırmıştı. İbâdetlerini bu odada yapardı. Kendine has gündüz ve gece okuduğu ayrı duâlar vardı. Yüz rekat kuşluk namazı kılar; "Biz Allahü teâlâya kulluk için, ibâdet etmek için yaratıldık." derdi. Hattâ; "Dostlarına ve sana tâbi olanlara çok ibâdet ettiriyorsun, onları sıkıntıya sokuyorsun." diyen birine; "Onların ibâdet etmekten ne gözleri görmez oldu ne de belleri büküldü. Allahü teâlâ kendisini çok zikretmemizi istiyor. Sen ise az zikretmemizi söylüyorsun!" cevabını vermişti.

Bâzan yaptığı amelleri insanlara anlatır ve insanları teşvik maksadıyla; "Allahü teâlâ bu gece bana şu kadar rekat namaz kılmayı, şöyle zikretmeyi, şunları okumayı nasîb etti..." derdi. Bu sözlerini dinleyenlerden bâzıları; "Senin gibi bir zât ibâdetleriyle böyle övünür mü?" dediklerinde, Kur'ân-ı kerîmden; "**Rabbinin nîmetlerini söyle!"** (Duhâ sûresi: 11) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu ve; "Rabbim üzerimdeki nîmetlerini söylememi emrediyor, sizler ise gizlememi istiyorsunuz." dedi.

Kişinin yaptığı ibâdet ve tâatları başkalarına anlatmasının niyetine göre değişeceğini, hâlis ve riyâsız ise emr-i mârûf, iyiliği bildirmek olacağına işâret ederdi. Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet ettiği; "**İki huy mü'minde bir araya gelmez cimrilik ve kötü ahlâk." h**adîs-i şerîfini devamlı okurdu.

Şöyle duâ ederdi:

"Allah'ım arzularımızın düşüklüğünden, kötülüğünden, amellerimizin noksanlığından,

ecelimizin yaklaşmasından, sâlih kulların aramızdan ayrılmasından sana sığınırız."

Zâviye harbi denilen bir savaşa katılmıştı. Bu sırada oruçlu idi. Düşman saflarına hücum edeceği sırada başına biraz su döktü. Sonra kılıcını sıyırıp kınını kırdı. Bu, şehîd düşünceye kadar savaşacağım manâsına gelirdi. Düşman saflarına daldı. Savaşa savaşa şehîd düştü.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.256

ABDULLAH-I GÜRCİSTÂNÎ;

On dördüncü yüzyılda yaşayan meşhûr velîlerden. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Gürcistan köylerinden birinde doğdu. Bir savaşta cihâd ederken şehîd düştü. Kabri Tûs şehrindedir. Şeyh Rükneddîn Alâüddevle Semnânî hazretlerinin talebesidir.

Küçük yaşta iken babasının vefât etmesi üzerine yetim, kimsesiz ve garîb kaldı. Annesi bir başkasıyla evlendi ve onu yanına aldı. Üvey babasının yanında çok mahzun günler geçirdi. Boynu bükük, kalbi kırık idi. Bir gün bir işi sebebiyle üvey babasından korkup köyden kaçtı. Nereye gideceğini ve ne yapacağını bilmiyordu. Yakalanmamak için yol kenarında büyük bir ağaca çıkıp ağacın dalları ve gür yaprakları arasında gizlendi. Ağacın üzerinde çâresiz ve âdetâ imdâd edecek bir şefkatli elin uzanmasını bekler gibi duruyordu. Kalbi kırık ve pek mahzun bir hâlde idi. Tam bu sırada bir grup yolcu gelip onun gizlendiği ağacın altında dinlenmek üzere oturdular. Ağacın altında suları şırıl şırıl akan bir pınar vardı. Konaklayan yolcular pınardan su içip dinlenirken ağaç ve üzerindeki çocuğun suya aksettiğini gördüler. Pınar çocuğu ayna gibi gösteriyordu. Yolcular bu manzarayı görünce çocuğu hemen aşağı indirip, hayretle hâlini sordular. Derdini anlatınca ona çok acıdılar. Himâye etmeye karar verip yanlarına alarak yola çıktılar. Abdullah bu sırada güzel bir talih ve bahtiyarlık kapısının kendisine açılmış olduğunu bilmiyordu. Mahzunluğu ve kırık kalbi ile büyük bir nîmete kavuşmaya gidiyordu. Yol Semnân tarafına uzandı...

Kendisini himâyelerine alan yolcular zamanın meşhûr evliyâsı Rükneddîn Alâüddevle hazretlerinin ziyâretine ve sohbetine gidiyorlardı. Bu zâtın huzûruna varıp sohbetinde bulundular. Aralarında bulunan küçük çocuğun garîb ve mahzûn hali o zâtın dikkatini çekmişti. Ona bakıp kerâmetiyle ilerde büyük bir veli olacağını keşfetti. Gelen misâfirler sohbet bitince müsâde alıp ayrıldılar. Getirdikleri çocuğu da götürdüler. Onlar yola çıkınca Rükneddîn Alâüddevle hazretleri peşlerinden bir kişi gönderip çocuğu kendisine bırakmalarını istedi. Yolcular önce râzı olmadılar bırakmamak için çok uğraştılar. Sonunda bırakmak mecbûriyetinde kaldılar.

Mahzun yavru henüz farkedemediği bir saâdet sarayının kapısından girmiş, bir tâze fidan gibi yetişeceği en müsait toprağa dikilmişti. Artık günleri Rükneddîn Alâüddevle hazretlerinin derslerinde ve sohbetlerinde geçiyordu. Günden güne pişiyor olgunlaşıyordu. Zamanla büyüdü, serpildi. İlim öğrendi. İmânı vicdânîleşip kalbine iyice yerleşti. İmânın hakîkatine kavuştu. İbâdetleri seve seve ve büyük bir şevk ile yapmaya başladı. Nefsi iyice ıslâh olup, tasavvuf yolunda yükseldi, kemâle erdi. Onun bu hâline çok memnun olan hocası, kendisine icâzet, diploma verip insanlara rehberlik etmesi için Tûs'a gönderdi.

Tûs şehrinde insanlar onun kalblere şifâ olan sohbetlerine koştular. Onlara Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını anlatıp, İslâmiyete uymalarını sağladı. Saâdete kavuşmalarına vesîle oldu. Ömrünün son günlerinde zamânın sultanı bir savaşa çıktı. Sultan onun himmetinden ve bereketinden istifâde etmeyi düşünerek savaşa katılmasını çok istedi. O da sultanın teklifini kabul edip katıldı. Bu savaşta cihâd ederken şehîd düştü.

1) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.504

2) Nesâyim-ül-Muhabbe; s.288

3) Kitabu Silsilet-ül-Mukarrabîn (Süleymaniye Kütüphanesi)

ABDULLAH BİN HABİB SÜLEMÎ (Bkz. Ebû Abdurrahmân Sülemî)

ABDULLAH HADDÂDÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah olup babasının ismi Alevî'dir. Evlâd-i Resûl olup, seyyiddir. 1634 (H. 1044) senesi Safer ayının beşinde Pazartesi günü Yemen'in Terîm şehrinde doğdu. 1720 (H. 1132) senesi Zilkade ayının yirmi üçünde Salı günü akşamı Terîm'de vefât etti.

Abdullah Haddâdî Allahü teâlânın yardımına, lütuf ve ihsânına kavuşup küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sonra ilim tahsîline başladı. Zamânının büyük âlimleriyle görüşüp derslerini dinledi. Onların arasında en güzel şekilde yetişti. Fıkıh ilmini Kâdı Sehl bin Ahmed ve başkalarından öğrendi. Küçük yaşta ilimde söz sâhibi oldu. Çok zekî ve hâfızası çok kuvvetli idi. Okuduğunu ve gördüğünü hiç unutmazdı. Bu sebeple ilim kapıları kendisine açıldı. Çok ibâdet eder, öğrendikleriyle amel ederdi. İlimdeki üstünlüğü herkesi hayran bırakırdı.

Abdullah Haddâdî 1668'de Haremeyn-i şerîfeyne, Mekke-i mükerreme ile Medîne-i münevvereye gitti. İlim öğrenmek için pek çok yere yolculuklarda bulundu. Kabirleri ziyâret eder, buna çok önem verirdi.

Talebesi Selî onun hakkında şöyle bildirdi:

"Seyyid Abdullah bin Alevî'nin yanına kim gelirse onun kalbinden ve hâtırından geçenleri bilir ve haberdâr olurdu. Yanına gelenin nesebini ve soyunu, ne iş için geldiğini önceden söylerdi. Bir gün bir kimse gelip bir suâl sormak istedi. Ona; "Senin suâlin şöyledir, fakat daha zamânı değildir." buyurdu.

Bir gün Hacer denilen yerde, yanına Şerîf Berekât bin Muhammed gelip, isteğinin kabûlü için duâ etmesini istedi. Şerîf Berekât o zaman Mekke emîri değildi. Haddâdî de duâ etti. O gidince duâ isteyen kişinin kim olduğunu sordu. Oradakiler; "Efendim bu zât Mekke'nin eşrâfından bir kimsedir." dediler. Abdullah Haddâdî; "O bizden Mekke'nin emîri olmak için duâ istedi. Biz de duâ ettik, Allahü teâlâ duâmızı kabûl etti. Bu vazîfe ona müyesser olacak." buyurdu. Çok geçmeden Şerîf Berekât, Mekke-i mükerreme emirliğine tâyin edildi.

Seyyid Abdullah Haddâdî hazretleri bir gün talebesi Şeyh Hüseyin bin Muhammed ile birlikte hac için yola çıktı. Medîne-i münevvereye vardıklarında talebesi orada hastalandı. Yakalandığı hastalık çok şiddetli idi. Talebe nerede ise vefât edecekti. Seyyid Abdullah Haddâdî hazretleri hastanın başı ucuna oturduğunda onun ömrünün bittiğini anladı. Oradaki talebelerinden bir cemâati topladı ve; "Her biriniz onun selâmeti için duâ edin." buyurdu. Seyyid Ömer Emin isimli talebe; "Efendim ben ömrümden bir kısmını ona hîbe ettim." dedi. Bunun üzerine Seyyid hazretleri Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) kabr-i şerîfine gidip duâ etti ve şefâat istedi. Ziyâretten sonra Seyyid Abdullah Haddâdî sevinçle; "Allahü teâlâ duâmızı kabûl etti. O istediğini yapmağa kâdirdir." buyurdu. Allahü teâlânın izni ile talebesi Şeyh Hüseyin hastalıktan kurtuldu. Bir zaman sonra Seyyid Abdullah, Yemen'in Terîm şehrinde iken buyurdu ki: "Bu sene Şeyh Hüseyin vefât edecek." Buyurduğu gibi o sene Şeyh Hüseyin Mekke-i mükerremede vefât etti.

Abdullah Haddâdî çok eser yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) İthâf-üs-Sâil bi Ecvibet-il-Mesâil, 2) Dîvân (Dürr-ül-Manzûm li Zevil Fâdıl vel-Fühûm), 3) Da'vet-üt-Tâmme vet-Tezkirat-ül-Âmme fil-Va'z, 4) Nesâyih-üd-Dîniyye, 5)**

El-Müâvenetü vel-Müâzerâtü lir-Râgıbîn.

YAZDIKLARINIZI SUYA KOYUN

Seyyid Abdullah, uzun boylu ve gür saçlı olup, güler yüzlüydü. Kendisine eziyet ve sıkıntı verenlere af ve sevgi ile muâmele ederdi. Sözü, sohbeti hoş idi. Bozuk ve kötü yolda bulunan bir kimse yanına geldiğinde onun iyi yola girmesi için bütün gücü ile çalışırdı. Çok kerâmetleri görüldü. Kerâmetlerini göstermekten çok çekinirdi. Bâzı talebeleri kerâmetleri hakkında risâleler yazmışlardı. Bu durumdan haberi olunca onları çağırıp; "Yazdığınız kâğıtları suya koyun. Yazıdan hiçbir eser kalmasın." buyurdu. Onlar da hocalarının dediğini yaptılar, sonra talebelerine; "Böyle şeyleri yazacağınıza dînî nasîhatler, îmân bilgileri, fıkıh bilgileri, fetvâ kitapları ve bunlar gibi faydalı kitaplarla meşgûl olmanız yazmanız daha uygun olur." buyurdu.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s. 85

2) Silk-üd-Dürer; c.3, s. 91

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s. 480

4) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s. 4, 69

5) Brockelmann; Sup-2, s. 386

6) El-A'lâm; c.4, s. 104

7) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s. 128

ABDULLAH HARRÂZ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdullah bin Muhammed, künyesi Ebû Muhammed'dir. Rey şehrinde doğup büyüdü. Doğum târihi bilinmemektedir. Hicrî 922 (H.310) târihinde vefât etti.

Abdullah el-Harrâz Rey ve Bağdâd'da ilim tahsîl etti. Çok hadîs-i şerîf ezberledi. Mâlik bin Enes'den hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de Ebû Zür'a Ahmed bin Hanbel ve oğlu ile İmâm-ı Begavî ve Müslîm hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Abdullah el-Harrâz hazretleri evliyânın büyüklerinden Ebû İmrân Kebir'in sohbetlerinde mânevî olgunluğa kavuşup, kemâle geldi.Ebû Hafs Haddad ile görüştü. İlim ve irfanı ziyâdeleşti. Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin talebeleri ona çok hürmet eder, büyük bilirlerdi. YıllarcaMekke-i mükerremede müsâfir olarak kaldı.

Abdullah el-Harrâz harâm ve şüphelilerden çok sakınan bir zât idi. Kimseden çekinmez dâimâ hakkı söylerdi. Bir defâsında talebelerinden yirmi sekiz kişi ile birlikte hac yolculuğuna çıkmıştı. Mekke'ye yakın bir yerde konakladılar. Orada; "Yavrularım şimdi sizi Allahü teâlâya emânet ediyorum." buyurdu. Talebeleri; "Efendim! siz nereye gidiyorsunuz?" diye sordular. O; "Ben Rey'den buraya kadar sizinle sohbet ederek ve sizi gözeterek geldim. Gönlümü size vermiştim. Şimdi ise tekrar Rey'den tarafa gidiyorum. Hac niyetimi oradan yapacağım. İnşallah yine sizlere kavuşurum." buyurdu ve geri döndü.

Muhammed bin Dâvûd Dîneverî anlatır:

Abdullah el-Harrâz Mekke-i mükerremede iken bir defâsında sohbetine gittim. Dört gündür bir şey yememiştim. Sohbete başladığında; "İçimizden biri dört gündür aç. Açlıktan feryâd ediyor. Yâni ben açım der gibi bir hâli var." dedi. Sonra da; "Dünyâya gelen bir canlı Allahü teâlâdan ümid ettiği şeye kavuşunca hayâtını vermiş ne ehemmiyeti var?" buyurdu.

Abdullah el-Harrâz talebelerine; "Bizim yolumuz fütüvvettir (cömertliktir). Yâni kimseden bir şey istemek değildir." buyururdu.

Buyurdular ki:

"Kulların en aşağısı, namazını ve tesbîhini kendi gözünde büyülten, yaptığı ibâdetler

sebebiyle, Allahü teâlâ katında kıymeti olduğunu zanneden kimsedir. Eğer Allahü teâlânın ihsânı ve rahmeti olmasaydı, peygamberlerin (aleyhimüsselâm) işlerinin bile ne kadar zor olduğu görülürdü. Nasıl böyle olmasın. Peygamberlerin en üstünü ve Allahü teâlâya en yakın olan Resûlullah efendimiz bile, Allahü teâlânın rahmetinin kendisini örttüğünü buyurmuşlardır."

"Kulluğun en güzeli, kulun Allahü teâlânın verdiği nîmetler karşısında, şükürden âciz olduğunu bilmesidir."

"Sabrın alâmeti şikâyeti terk, musîbet ve sıkıntıları gizlemektir."

"Açlık zâhidlerin, dünyaya düşkün olmayanların; zikir âriflerin gıdâsıdır."

"Ağyâra yâni yâr ve dost olmayana iltifât etmemek, ona sırrı açıklamamak, yüzünü hakka dönmüş olmanın alâmetlerindendir."

Yûsuf bin Hüseyin der ki: "Abdullah el-Harrâz gibi bir kimse görmedim. O da kendisi gibi kimse görmedi. Çok mürüvvet sâhibi, herkesi görüp gözeten bir zât idi."

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.330

2) Risâle-i Kuşeyrî; s.170

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.98

4) Târih-i Bağdâd; c.10, s.34-36

5) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.95

6) Nefehât-ül-Üns; s.208

ABDULLAH HASÎB YARDIMCI;

Gümüşhâneli Ahmed Ziyâüddîn Efendinin halîfelerinden Mustafa Feyzî Efendinin talebesi.

İsmi, Abdullah Hasîb olup soy ismi Yardımcı'dır. Babası "Muâvin" nâmı ile bilinen Hâlis Efendioğlu Ali Efendi olup, Serez'de Câmi-i Atik imâmı, aynı zamanda Serez Rüşdiyesinde öğretmen ve müdür muâvini idi. 1863 (H.1280) senesinde Serez'de doğdu. 1949 (H.1368) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri Edirnekapı Sakızağacı kabristanındadır.

Serez'de dünyâya gelen Abdullah Hasîb Efendi, ilk tahsîlini memleketinde yaptı. Orta tahsîlini Serez Rüşdiyesinde gördü. Daha sonra İstanbul'a gönderilerek Çarşamba semtindeki Mahmûd Ağa medresesine devâm etti. Orada on sene kadar ilim tahsîl etti. 1893 senesinde Tokatlı Hacı Şâkir Efendiden müderrislik icâzeti aldı. Gümüşhâneli Ahmed Ziyâüddîn Efendi de bu icâzet merâsiminde bulundu. Sandıklılı Hasan Efendiye de intisâb etti. Ayrıca Arap Hocadan "Tashîh-i hurûf" ve Hacı Nûri Efendiden kıraat (Kur'ân-ı kerîmi okuma) dersleri alarak kendine kırâat icâzeti verildi.

Serez'e giderek babasının imâmlık yaptığı Câmi-i Atik'de vazife aldı. Orada **Buhârî** dersleri okuttu. Pekçok talebe ve hâfız yetiştirdi. 1924 senesinde tekrar İstanbul'a gelip Eyüp Semtinde yerleşti. Abdülazîz Bekkine ve MehmedZâhid Efendiler vâsıtasıyla Mustafa Feyzî Efendi ile tanıştı. Mustafa Feyzî Efendinin sohbetlerine ve derslerine devâm etti. Bu dersleri tâkib için Eyüp'ten Bâb-ı âlî'deki Fatma Sultan Câmiine kadar her sabah yaya olarak gelirdi. Daha sonra aynı câmide vazîfe alıp câminin meşrutasına yerleşti. Bilâhare Şehzâdebaşı Dâmâd İbrâhim Paşa Câmiinde İmâm-Hatiplik yaptı. Mahmûd Paşa semtinde bir ev alarak oraya taşındı. Dört defâ hacca gitti. Son zamanlarında Kapalıçarşı Câmii hatibiydi. 15 Mayıs 1949 (H.1368) târihinde Cumartesiyi Pazara bağlayan gece vefât etti. Edirnekapı Sakızağacı kabristanına defn edildi.

Abdullah Hasîb Efendinin dört hanımından on yedi çocuğu olmuş, bunlardan yalnız Sâmi

Yardımcı Bey hayatta kalmıştır.

Abdullah Hasîb Efendi uzunca boylu, beyaz sakallı, nur yüzlü, çok yumuşak, hilim sâhibi bir kimse idi. Peygamber efendimize karşı büyük sevgisi olup, hutbelerinde Peygamber efendimizden bahsederken her "Efdâl-ül-beşer" deyişinde göz yaşlarını tutamazdı. Kendisi görünüşte yumuşak olmakla berâber dînî konularda sertti.

Abdullah Hasîb Efendi zâhirî ve mânevî ilimlerde zamânının önde gelen simâlarındandı. Çok oruç tutardı. **Râmûz el-Hadîs** kitâbını uzun müddet Bâyezîd Câmii'nde, Çarşamba günleri öğleden sonra ders olarak okuttu.

ŞEFÂAT YÂ RESÛLALLAH!

Abdullah Hasîb Efendinin Peygamber efendimiz için söylediği şiirlerinden:

Bana evvelce gösterdin senin ol gül cemâlini
Kulağıma işittirdin dahi şirin mekâlini
Sonunda perdeyi çektin esirgedin visâlini
Hasîb'in maksâdı ancak teşerrüftür cemâlinle
Senin dîdârına geldi şefâat yâ Resûlallah!

Giderse Cennet'e ahbâbu yârânım
Beni nâra sokarsa cürm ü isyânım
Dökülür yaşlarım hâke, çıkar eflâke efgânım
Hasîb'in başlıca arzûsu Cemâlullahı görmektir
Sana yalvarmaya geldi şefâat yâ Resûlallah!

1) Râmûz-ül-Ehâdîs Tercümesi önsözü

ABDULLAH HAYDERÎ;

Bağdâd'da yetişen büyük velîlerden. Ubeydullah Hayderî diye de bilinir. Büyük velî Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin ilk hilâfet verdiği talebesidir. Doğum ve vefât târihleri kesin olarak bilinememektedir. Bağdâd'da doğdu ve orada vefât etti. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Küçük yaştan îtibâren aklî ve naklî ilimleri tahsîl eden Abdullah Hayderî büyük âlim oldu. Bütün ilimleri kendinde toplayıp, İslâmiyetin emir ve yasaklarıyla ilgili ince bilgileri elde etti. Fesâhat, belâgat ve edebiyât konularında önceki ve sonraki âlimlerin üstünü idi. Arapça, Farsça ve Türkçeye hâkim olup, "Zemahşerî" veya "Zamânın Harîrî'si" diye şöhret buldu. İlim ve edebiyâttaki bu yüksek derecesi sebebiyle Bağdâd'a Hanefî müftüsü olarak tâyin edildi. Senelerce müslümanların dînî sorularına cevap verip İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı.

Hindistan'a giderek Şah Gulâm-ı Ali Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin mânevî sofrasından feyz alıp, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhirette seâdete, kurtuluşa ermelerine vesîle olmak vazîfesiyle Bağdâd'a gelen Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri sohbetlerine Abdullah-ı Hayderî'yi de kabûl etti. Abdullah-ı Hayderî yüksek ilmine rağmen Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin önünde diz çöktü. Kısa bir müddet içinde Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinden istifâde ederek tasavvuf yolunda ilerledi. Bağdâd müftülüğünden ayrılarak hocasının hizmetinden ve sohbetlerinden ayrılmadı. Mevlânâ Hâlid hazretleri ona:

"Abdullah su kırbasını yüklen. Bağdâd sokaklarında ve pazarlarda "Sebîl" diyerek insanlara su dağıt." buyurdu.

Önceki makâm ve şöhretini düşünmeden hocasının emrini yerine getiren Abdullah-ı Hayderî, yirmi gün müddetle sırtına yüklendiği su kırbasıyla sokak sokak dolaşarak insanlara su dağıttı. Her şeyin görünüşüne bakan insanlar Abdullah-ı Hayderî'yi bu şekilde görünce hayretle birbirlerine, onun hakkında ileri geri sözler sarf ettiler. Fakat dünyânın makâmına, şöhretine önem vermeyen, insanların dedikodularına aldırış etmeyen Abdullah Hayderî kendisine verilen emri kusursuz olarak yerine getirmeye devâm etti. Sonra hocasının huzûruna geldi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri bu sefer:

"Abdullah on gün de para ile su sat." buyurdu.

Bu emre de îtirazsız uyan Abdullah-ı Hayderî, on gün müddetle su sattı. Böylece nefsinin istediklerini yapmamak, istemediklerini yapmak sûretiyle nefsini kötülüğü emretmekten, kalbini de kötü huy ve düşüncelerden temizledi. Abdullah-ı Hayderî'nin evliyâlık yolunda yüksek derecelere ulaştığını gören Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, ona bütün talebeleri arasında ilk olarak hilâfet verdi. Bağdâd'da bulunduğu sırada Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerini çekemedikleri için karşı çıkanlara reddiye yazarak, tarîkatların hak olduğunu açıkladı. Kitap, sünnet ve tasavvuf kitaplarındaki açık delilleri gösterdi. Yazdığı bu kitabı bütün büyük âlimler beğendiler.

Abdullah-ı Hayderî devamlı hocasının yanında bulundu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin Süleymâniyye ve Şam'a gittiği sırada da yanından ve hizmetinden ayrılmadı.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Abdullah Hayderî ve diğer halîfeleriyle ve talebeleriyle birlikte Bağdâd'dan Şam'a gidiyorlardı. Şam hudutlarına geldikleri zaman Şemmen kabîlesinden Safvak bin Fâris diye meşhûr yol kesici, birçok yardımcılarıyla birlikte korkunç şekilde gelip kâfileyi soymaya teşebbüs etti. Safvak bin Hâris'in anlattığına göre pekçok yardımcılarıyla Mevlânâ Hâlid hazretlerinin kâfilesine hücûm ettikleri zaman, kâfileden beyaz elbiseli, ata binmiş çok heybetli bir zat göründü. O zat soyguncuların gözleri önünde o kadar büyüdü ki, sanki dağ kadar oldu. Geçen kâfile ile soyguncular arasında bir engel teşkil etti. Soyguncular kâfiledekileri göremez oldular. Semâya yükselen büyük bir dağ misâli olan o zâtı görünce, soygunculara bir korku, bir titreme geldi, mızrakları ellerinden kendileri de hayvanlardan düştü. Bu hâdiseden sonra kâfilede Allahü teâlânın sevdiği velî kulları olduğunu anlayan soyguncular, hep bir ağızdan; "Aman, aman! Affedin!" diye bağrıştılar. Bunun üzerine kâfile eskisi gibi normal görünmeye başladı. Soyguncular kâfilede Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerini görünce, hepsi kusurlarının affını istediler. El ve ayaklarına sarılarak tövbe ve istigfâr ettiler.

Bu yolculuk esnâsında Abdullah-ı Hayderî hazretleri gördüğü bir hâdiseyi şöyle nakletti:

"Atlı bir Habeşînin kâfilemizi tâkib ettiğini gördüm. Habeşî bizi şiddetli baskısıyla korkutuyordu. Hemen şeyhim Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye durumu bildirdim. Efendimiz hemen yerden bir avuç toprak alıp onun yüzüne doğru attı. Habeşî artık görünmez oldu. Fakat bir müddet sonra, tekrar gözüktü. Pişman olmuş, perişan bir hâlde velîlerin sultanı hocamızın huzuruna gelerek boyun eğdi, diz çöküp af diledi ve tövbe etti.

Abdullah Hayderî hocası ile birlikte tekrar Bağdâd'a döndü. Mevlânâ Hâlid hazretleri ona mutlak hilâfet verdi, Bağdâd'da insanlara İslâmiyetin emirlerini ve yasaklarını anlatarak Allahü teâlânın rızâsına kavuşturmakla vazîfelendirdi. Abdullah-ı Hayderî hazretleri başta arkadaşları olmak üzere bütün Bağdâd halkına İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Pekçok insan sohbetinde bulunarak feyzinden istifâde etti. Hattâ Mevlânâ Hâlid hazretlerinin halîfelerinin çoğu evvelâ onun sohbetinde yetiştikten sonra Mevlânâ Hâlid hazretlerinin sohbetlerine kavuştular.

Mevlânâ Hâlid hazretleri Bağdâd'dan Şam'a dönecekleri sırada kendilerinin ve Abdullah Hayderî hazretlerinin babasının yakında vefât edeceklerini işâret buyurarak Şam'a gittiler. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Şam'a döndükten bir müddet sonra vefât etti. Onun vefât

haberi Bağdâd'a ulaşınca, bütün âlimler ve velîler ile halk çok üzüldü. Abdullah Hayderî hazretlerinin babasına Mevlânâ Hâlid hazretlerinin vefâtı haberini bildirmediler. Çünkü bu acı haberden dolayı fenâlaşabilir ve hastalığı fazlalaşabilirdi. Aradan üç ay geçince, o da vefât etti.

Abdullah Hayderî Mevlânâ Hâlid hazretlerinin derece bakımından Şeyh Osman et-Tavîl'den sonra en yüksek halîfesiydi. Birçok kerâmetleri görüldü. Uzun seneler Bağdâd'da kalıp insanlara seâdet yolunu gösterdikten sonra orada vefât etti.

1) Mecdi Tâlid Tercümesi; s.75

2) Şems-üş-Şümûs Tercümesi; s. 45

3) Hadâik-ul-Verdiyye; s. 260

4) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.1, s. 171

ABDULLAH BİN HÂZIR;

Evliyânın büyüklerinden ve hadîs âlimi. İsmi, Abdullah bin Hâzır bin Sabbah'dır. Evliyâullahdan Yûsuf bin Hüseyin'in dayısı ve Zünnûn-i Mısrî'nin arkadaşıdır. İran'ın Rey şehrinde doğmuş ve orada vefât etmiştir. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. Hicrî dördüncü asırda vefât etmiştir. Tasavvufta büyük derecelere kavuşmuş, pek çok velî yetiştirmiştir.

Abdullah bin Hâzır hadîs ilminde büyük âlim olup, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Şâz bin Feyyâz, Kabisa bin Utbe el-Kûfî, İbrâhim bin Mûsâ, El-Ferrâ', Er-Râzî başta olmak üzere pek çok âlimden hadîs öğrenmiştir.

Abdullah bin Muhammed bin Nâciye, Muhammed bin Yûsuf bin Bişr el-Hirevî, Ebû Bekr eş-Şâfiî ve başka âlimler de Abdullah bin Hâzır'dan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Yûsuf bin Hüseyin şöyle anlatır: "Mısır'a Zünnûn-i Mısrî'nin yanına gittikten sonra, Rey şehrine dönüyordum. Bağdâd'a vardım. Dayım Abdullah bin Hâzır orada idi. Hacca gidecekmiş, yanına gittim:

-Nereden geldin? diye sordu:

-Mısır'dan gelip, Rey'e gidiyorum. Bir nasîhat etmenizi isterim, dedim.

Buyurdu ki:

-Kabûl etmezsin!

-Ederim. dedim.

O yine,

-Kabûl etmezsin! buyurdu. Ben tekrar;

-Belki kabûl ederim, dedim.

Yine;

-Biliyorum kabûl etmezsin! buyurdu.

-İhtimâl ki kabûl ederim, dedim.

Buyurdu ki:

-Gece olduğunda git Zünnûn-i Mısrî'den ne yazmış isen, hepsini Dicleye bırak.

-Bir düşüneyim, dedim.

O gece düşünce bastı ve hiç uyuyamadım. Gönlüm bir türlü râzı olmadı. Ertesi gün gidip;

-Gönlüm bu işe râzı olmadı, dedim.

-Zâten ben sana kabûl etmiyeceğini söylemiştim, buyurdu.

-Bir şey daha söyler misiniz? dediğimde;

-Onu da kabûl etmezsin, buyurdular.

-Kabûl ederim, diye ısrar ettim. Bu sefer;

-Rey şehrine gittiğinde, ben Zünnûn-i Mısrî'yi gördüm deme, buyurdular.

Bu sözü uzun müddet düşündüm. Evvelki sözlerinden daha zor geldi. Tekrar ona gittim. Dedim ki:

-Bu dediğiniz iş zordur.

Buyurdu ki:

-Sana, senin için gâyet lüzumlu olan bir şey söyleyeceğim.

-Buyurun söyleyin, dedim.

-Şimdi evine gittiğin zaman, insanları kendine dâvet etme. Allahü teâlâya dâvet ederken öyle yaşa ki, Allahü teâlâdan bir an gâfil olup, O'nu unutmayasın, buyurdu. (Abdullah bin Hâzır'ın bu sözleri yanlış anlaşılıp, Zünnûn-i Mısrî'yi beğenmiyor sanmamalıdır. Onun maksadı: Zünnûn-i Mısrî tevhîd deryâsına dalmış, garîb hâlleri ve halkın anlayamıyacağı tasavvufî sözleri olan bir velî olduğundan, halkın, bu Allah dostuna düşman olmamaları içindir.)

Abdullah bin Hâzır'ın bu sözünü, Şeyhülislâm Abdullah-ı Ensârî şu sözle izâh etti:

Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma; "Ey Mûsâ! Dilin her zaman beni zikretsin. Bulunduğun her yerde benimle ol." buyurdu.

Bu iki büyük velî bu söz ve îzâhlarıyla, her an Allahü teâlâyı hatırlayıp, O'nu bir an unutmamağı tavsiye buyurmuşlardır. Bu da dostluğa ve kulluğa yakışan şeydir.

Kendisine insanın îmânının nasıl kâmil olacağı sorulduğunda Ahmed bin Hanbel tarîkıyla rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîfle, cevab verdi: **"Sizden biriniz kendi nefsi için sevdiğini mümin kardeşi için de sevmedikçe, îmânı kâmil olmaz".**

Kadınların kocalarına karşı nasıl davranmaları sorulduğunda; erkeğin kadını üzerinde olan haklarını uzun uzun anlattıktan sonra Şâz bin Feyyâz, Amr bin İbrâhim, Katâde, Sa'îd bin Müseyyib, Abdullah bin Amr'dan rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîfi okudular. Peygamber efendimiz buyurdular ki: "**Allahü teâlâ, kocasına teşekkür etmeyen** (ona nankörlük eden) **ve onunla yetinmeyen, iktifâ etmeyen kadına nazar etmez."**

1) Tabakât-us-Sûfiyye (Sülemî); s.187

2) Târih-i Bağdâd; c.9, s. 448

3) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.151

4) Tabakât-ı Ensarî; s. 223

5) Nesayim-ül-Mehable; s.60

6) Nefehât-ül-Üns; s.100

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; cild 3, s.344

ABDULLAH HERÂTÎ;

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin yetiştirdiği velîlerden. İsmi Abdullah'tır. Herâtlı

olduğu için Herâtî veya Hirevî nisbeleriyle meşhûr olmuştur. Doğum ve vefât târihleri kesin olarak bilinmemektedir. Şam'da vefât etti. Kabri Kâsiyun Dağı eteğinde Mevlânâ Halîd-i Bağdâdî hazretlerinin türbesi yanındaki kabristandadır.

Horasan'ın Herât şehrinde dünyaya gelen Abdullah Herâtî, memleketinde çeşitli ilimleri tahsîl edip kendini yetiştirdi. Sonra Allahü teâlânın rızâsına kavuşturacak mânevî yolu gösteren bir rehber aramaya başladı. Bu sırada Irak'ın Süleymâniye şehrinde medresede talebe okutmakta iken aldığı mânevî bir işâretle Hindistan'da bulunan büyük evliyâ Şah Gulam-ı Ali Abdullah-ı Dehlevî'ye talebe olmaya giden Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, yolculuk esnasında Herât'a geldi. Abdullah Herâtî ile karşılaştı. Abdullah Herâtî Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine arkadaş olmak isteyince aralarında şu konuşma geçti:

-Nereye gidiyorsun?

-Evliyânın sultanı, Şâh Abdullah Dehlevî hazretlerine talebe olmaya, onun mânevî feyzlerinden istifâde etmeye ve beni ıslâh etmesi için gidiyorum.

-Ben seninleyim.

Bunun üzerine Mevlânâ Hâlid hazretleri:

-Dönüşümü bekleyin, buyurdu. Abdullah-ı Herâtî;

-Ben Irak'a gider orada sizi beklerim, dedi.

Bu sebeple Musul'a geldi. Orada ilim tahsîli ile uğraştı. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin sohbetleriyle şereflenip, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfeli olarak Bağdâd'a, oradan da Süleymâniye'ye geldiği sırada Abdullah-ı Herâtî de Süleymâniye'ye geldi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin hizmetine girip talebesi oldu. Uzun müddet hizmet ve sohbetlerinde bulunup mânevî feyzlerine kavuştu. Tasavvuf yolunda ilerledi ve yüksek evliyalık derecelerine kavuştu. Mevlânâ Hâlid hazretlerinin en önde gelen talebelerinden olup, Süleymâniye, Bağdâd ve Şam'da bulunduğu sırada hizmetinden hiç ayrılmadı. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmak, onların dünya ve âhirette kurtuluşa ermelerine rehberlik yapmaları hususunda ona mutlak icâzet ve hilâfet verdi.

Abdullah-ı Herâtî çok sevdiği hocasının yanından ve hizmetinden ayrılmaz, hocası da onu çok severdi. Bu sevgisinin neticesi Abdullah-ı Herâtî'yi Irak'taki mallarını korumak ve fakirlerin haklarını vermekle vazîfelendirdi. Abdullah-ı Herâtî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Irak'taki hububat çeşidi malından ne çıkarsa hepsini toplar, fakirlerin haklarını ayırıp öşürlerini verdikten sonra bir kâfile ile Şam'a yollardı. Bunların eksiksiz yerine ulaşması için son derece ihtimam gösterirdi.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri vefât ettiği zaman Abdullah-ı Herâtî Süleymâniye'de idi. Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin hilâfet verdiği önde gelen talebelerinden Şeyh İsmâil Enerânî de tâuna yâni salgın vebâ hastalığına tutulmuştu. Hasta halinde, Süleymâniye'de bulunan Abdullah-ı Herâtî'ye haber gönderip, Şam'a gelmesini ve şâhitler huzûrunda, kendi yerine onu halîfe bırakacağını bildirdi. Sonra da şâhitlerin tâuna yakalanmasından korktu. Bu hususta Abdullah Herâtî'ye bir ferman veya icâzet yazılmasını istedi. Arzuladığı icâzete şunları yazdırdı:

Bismillâhirrahmânirrahîm

Âlemlerin Rabbi olanAllahü teâlâya hamd olsun. Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma, O'nun ehline veEshâbının hepsine salât ve selâm olsun. Şimdi... Ben yerime, irşâd ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak makamına, sâlih, mücâhid, felâh, kurtuluş bulan, bu zamânın dervişi, ihsan makâmına yükselen, en güzel şekilde evliyâ yolunu izleyen yardımcı efendimiz Şeyh Abdullah Hirevî (Herâtî)'yi oturttum. Onu yerime halîfe bıraktım.

Tıpkı, şeyhim, üstâdım, dayanağım, sığınağım, bu varlıkların kutbu Ebü'l-Behâ Ziyâeddîn Mevlânâ Hâlid Nakşibendî Müceddidî'nin beni kendi yerine bıraktığı gibi onu kendi yerime bıraktım.

Kendi usûlüne göre emirler verecek, yasaklar koyacak, diğer halîfe ve müridler ona itâat edeceklerdir. Her kim ona aykırı davranırsa, o bizim yolumuzdan çıkarılmıştır."

Abdullah-ı Herâtî Süleymaniye'den döndükten sonra yazılı olan icâzeti şifâhen söyledi. Altına da İsmâil Enerânî Hâlidî imzâsını attı. Mevlânâ Hâlid hazretlerinin zamânından kalma kim varsa hepsi bu hilâfeti kabûl ettiler.

Abdullah-ı Herâtî kendisine verilen hilâfeti kabûl etti. Ancak çok sevdiği hocasının vefâtı ve onun en gözde talebesi Şeyh İsmâil Enerânî'nin hastalığı sebebiyle üzüntü ve kedere boğuldu. Fakat kendini çabuk toparladı. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin Şeyh İsmâil Enerânî'ye ve onun da kendisine bıraktığı irşad makâmına oturdu. Mevlânâ Hâlid efendimizin âile fertlerinin hizmetini bizzat üzerine aldı. Onların ihtiyaçlarını gidermeye gayret etti. Mevlânâ Hâlid hazretlerinin muhterem hanımları ve oğlu Şeyh Necmeddîn Bağdâd'a gitmek istediğinde Abdullah Herâtî de onlarla beraber Bağdâd'a gitti. Bir müddet kaldıktan sonra Erbil bögesine ve oradan da Şam'a döndüler. Her ne zaman Bağdâd'a ve Erbil'e gidecek olsalardı gittikleri yerlerden onların hâlini hâtırını sormadan edemezdi. Onlara dâimâ saygılı davranırdı. Onlar Şam'a dönüp geldikleri zaman da en uygun nasılsa onların hizmetini görür, hiç bir şeylerini eksik etmezdi.

Büyük evliyâ ve kerâmetler sâhibi olan Abdullah-ı Herâtî hazretleri uzun seneler Şam'da Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin dergâhında kalıp talebe yetiştirdi. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyada ve âhirette seâdete ermelerine vesîle oldu.

Ömrünün sonuna doğru Şam'daki Ümeyye (Emeviyye) Câmiinde hazret-i Hüseyin'in şehîd başının olduğu makamda oturup ibâdet ve zikirle meşgûl idi. Orada oturduğu sırada rahatsızlandı. Bu onun son hastalığı idi. Bunu duyan talebeleri ve halîfeleri onu sağlık üzere bir daha görüp, duâsını almak üzere kâfile kâfile geldiler. Her birisi etrafında pervâneler gibi dönüyor, hizmette ve saygıda kusur etmemeye çalışıyordu.

Halîfeleri, Abdullah-ı Herâtî hazretlerine hastalığının sâkinlediği bir zamanda; "Senden sonra yerine halîfe olarak kime tâbi olmamızı emredersiniz? İrşâd halîfeliğini kime bırakacaksınız?" diye sordular. Abdullah Herâtî hazretleri:

"Bu iş için âlim, Ârif-i Samedânî Şeyh Muhammed Hanî'den başkasını, ondan daha lâyıkını görmüyorum. Ben onda tam mükemmel istikâmetten başka bir hal görmüyorum. Mevlânâ Hâlid efendimiz de vefât edinceye kadar ondan hoşnud idi. Benden sonra ona tâbi olun. Teslimiyet anahtarlarını ona bırakın." buyurdu.

Bu vasiyeti yaptıktan kısa bir müddet sonra vefât etti. Tekfîn işleri tamamlandıktan sonra cenâze namazı Ümeyye Câmiinde kılındı. Sevenlerinin mahzûn bakışları, duâ ve tekbirleri arasında Kâsiyun Dağı eteğindeki Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin türbesinin de bulunduğu kabristana defn edildi. Bütün talebeleri ve sevenleri onun cenâze ve defn vazifesi sırasında hazır bulundular.

Zâhirî ilimlerde derin âlim manevî ilimlerde yüksek bir evliyâ olanAbdullah-ı Herâtî güzel ahlâk sâhibiydi. Mütevâzî bir zât olup insanlara hizmet etmeyi severdi. Talebelerinin her türlü derdleriyle ilgilenir ve yardımlarına koşardı.

ÖLÜYÜ DİRİLTEMEM

Trablusşam Nakîb-ül-eşrâfı Şeyh Abdülfettâh Zağbî Efendi, Yûsuf Nebhânî hazretlerine şöyle anlatmıştır:

Bir defâsında bir arkadaşımız hastalanmıştı. Abdullah ibni Şeyh Hıdır ez-Zağbî'yi de yanımıza alıp ziyâretine gitmek istedik. Onu götürmekten maksadımız hastanın bereketlerinden istifâde ederek şifâya kavuşması idi. Ancak gitmek istemedi. Çok ısrar edince kabûl edip bizimle geldi. Hastanın yanına vardığımızda, şiddetli hastalığından hiç bir eser kalmadı. Ayağa kalkıp bizi karşıladı. "Hoş geldiniz." deyip konuştu. Ziyâreti yapıp yanından ayrıldık. Ayrılıp giderken yolda Şeyh Abdullah hazretleri; "Ben ölüyü diriltemem." dedi. Bu sözüyle ziyâretine gittiğimiz kişinin öleceğine işâret etmişti. Dedim ki:

"Onun yüzünde hiç ölüm işâreti yok."

Yine;

"Ben ölüyü diriltemem." buyurdu.

Sonra memleketine gitti. Hasta arkadaşımız iyileşti çarşıya pazara çıkıp dolaştı. Ben Şeyh Abdullah hazretlerinin işâretine ve diğer taraftan da hastanın sıhhate kavuşmasına hayret ediyordum. Çünkü o öleceğine işâret etmişti. Hasta ise sapasağlam olmuştu. Aradan on gün kadar geçti. Bir gün o arkadaşın evinin bulunduğu taraftan ağlama sesleri işittim. Merak edip sorunca, arkadaşımızın vefât ettiğini öğrendim. O zaman Şeyh Abdullah'ın kerâmetini anladım.

1) Reşahât Zeyli; s.178

2) Hadâik-ul-Verdiyye; s.261

3) Mecd-i Talid Tercümesi; s.105

4) Şems-üş-Şümûs Tercümesi; s.106

ABDULLAH BİN HIDIR EZ-ZAĞBÎ;

Kerâmetleriyle meşhûr velî. Doğum târihi bilinmemektedir. 1900 (H.1318) senesinde vefât etti. Beyrut ve Trablus'ta yaşamıştır. Trablusşam'ın beldelerinden Akka'nın Hayzuk köyündendir. Nesebi Seyyid Abdülkâdir Geylânî hazretlerine dayanır. Tasavvufta da onun yolu olan Kâdirî tarîkatında yetişip kemâle ermiştir.

Bulunduğu köyün ahâlisi su ihtiyâcını büyük bir ağacın altındaki pınardan karşılardı. Pınarın başında bulunan ağaca büyük bir yılan yerleşmişti. Ahâli su almaya yaklaşırken bu korkunç yılan hücum ediyor su alamıyorlardı. Köy halkı çâresiz kalıp durumu Şeyh Abdullah hazretlerine arzettiler. Bunun üzerine ahâliyi toplayıp pınara gitti. Herkesin korku ile seyrettiği koca yılana ağaçtan inip gitmesi için bağırdı. Yılan ağaçtan indi ve oradan uzaklaştı. Bir daha da görünmedi. Ahâlî suyunu rahatça aldı.

Vefâtı yaklaştığı sırada ağır hasta idi. Talebeleri ve dostları sohbet ve zikir için etrâfında toplanmıştı. Ancak yerinden kıpırdayacak hâli yoktu. Gelenler çok mahzûn ve üzgün idiler. Talebeleri zikre başlayınca birdenbire yerinden kalkıp onlara katıldı. Üzerinde hiç hastalık eseri kalmamıştı. Zikir ve sohbet bitince tekrar yatağına yattı. Yine şiddetli hâli geri döndü. Vefâtına kadar talebeleri gelince ağır hastalığı birdenbire kalkar, zikir ve sohbet bitince dönerdi.

Sevenlerinden Şeyh Abdülfettah Efendi şöyle demiştir:

Onda yürüyemeyeceği derecede ağır bir rahatsızlık görmüştüm. Bir müddet sonra üzerinde bu hastalıktan hiç eser göremedim. Merak edip sordum;

"Ceddim Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin hürmetine bu hastalığın kalkması için duâ ettim. Hastalıktan eser kalmadı." buyurdu.

1) Câmi-u Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.130

ABDULLAH BİN HUBEYK;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdullah bin Hubeyk bin Sâbık, künyesi Ebû Muhammed,

nisbesi el-Kûfî, el-Antâkî'dir. Kûfe'de doğdu. Antakya'da yaşadı. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir.

Abdullah bin Hubeyk büyük âlim Yûsuf Esbât'ın derslerinde yetişti. İlim ve feyz aldı. Tasavvufta evliyânın büyüklerinden Süfyân-ı Sevrî hazretlerinin yolunu tâkib etti. Zühd ve takvâda üstün bir dereceye yükseldi. "Bu ümmet içinde Yahyâ aleyhisselâmın zühdüne sâhib zât" diye meşhûr oldu.

Abdullah bin Hubeyk hazretleri amel ve ibâdete büyük önem verir ibâdetlerdeki ihlâs üzerinde dururdu. Edeb, havf ve recâ, ümidle istek, haramlardan sakınma, nefse düşmanlık, kalp temizliği; üzerinde durduğu diğer önemli hususlardır.

Horasan'dan Feth bin Şehraf isminde bir sevdiği geldi ve kendisinden nasîhat ricâ etti. Buyurdu ki:

"Ey Horasanlı! Dilinle yalan söyleme, gözünle harama bakma. Kalbinle müslüman kardeşine hased etme. Kin tutma ve iyi şeyler arzu et. Eğer böyle yapmazsan, sonunda bedbaht olursun."

Allahü teâlânın sonsuz ihsânına rağmen günah işlemekte ısrar edenleri; "Sana iyilik edene bile kötülük ediyorsun. Kötülük edene nasıl iyilik edebilirsin." diyerek, gafletten uyandırırdı.

Kendisine; "Ne kadar ilim tahsil etmeliyiz?" diye soruldu. Cevap olarak; "İyi ile kötüyü birbirinden ayıracak kadar olsun öğreniniz." buyurdu.

Abdullah bin Hubeyk hazretleri tama', aç gözlülük etmekten, insanları sakındırır ve; "Tamahkâr, aç gözlü insan tama' zincirine bağlanmış ölüye benzer. Kalbteki tama' kalbi mühürler, mühürlü kalb ise ölüdür. Mü'min tamahkâr olmaz. Nefsin şehvet ve arzularına uymaz." buyururdu.

Ümid ve korku hakkında ise şöyle buyurdu: "Korkunun en faydalısı günah işlemene engel olan, elden kaçırdığın fırsatlar için uzun uzun üzülmene sebeb olan ve geriye kalan ömür içinde seni devamlı olarak düşündüren korkudur. Ümidin en faydalısı ise amel etmeni kolaylaştırandır.

Ümid üçe ayrılır: 1) İyi amel yapıp kabul edilmesini umanın ümidi. 2) Kötü iş yapıp ve tövbe ederek affedilmesini umanın ümidi. 3) Devamlı günah işleyip de kendisini Allahü teâlânın affedeceğini umanın ümidi. Bu ümid makbûl değildir."

Amel ihlâs ve sıdk hakkında buyurdu ki:

"Amelde ihlâs amelden daha zordur. Kul kendisiyle Allahü teâlâ arasındaki hususlarda tam olarak sıdk, doğruluk üzere bulununca Allahü teâlâ onu gayb hazînelerine vâkıf kılar."

"Allahü teâlâ kalbleri kendini anmak için yarattığı hâlde, insanlar onları şehvet, istek ve arzû ile doldurmuştur. Kalplerden şehvetin izini silecek şey yalnız Allahü teâlânın korku ve sevgisidir."

Abdullah bin Hubeyk hazretleri işlediği amele güvenenleri; "İşlediğin fazîletli amele güvenerek azâb olunmaktan korkmazsan helâk olursun." diye îkâz edip uyarırdı.

Kur'ân-ı kerîmi ezberlemiş olanların isyân ve günâha düşmesine şaşar ve şöyle derdi:

Ehl-i Kur'ân bir günâh işleyeceği zaman göğsündeki Kur'ân-ı kerîm lisân-ı hâl ile ona şöyle seslenir: "Allahü teâlâya yemîn olsun ki sen beni bu iş için ezberlemedin!" O günahkâr kişi eğer bu sesi duyabilecek olsa Allahü teâlâdan hayâ ederek düşer can verirdi.

Abdullah bin Hubeyk hazretleri en büyük ilâhî cezânın duâ ve ibâdetin lezzetinin kalbten alınması olduğuna inanırdı. Boş şeylerle uğraşmanın, lüzumsuz şeylere kulak vermenin kalpteki ibâdet ve tâattan zevk alma duygusunu söndürdüğüne inanır, kendisini sevenleri

gönül uyanıklığına teşvik ederdi.

Buyurdular ki:

"Kim, Allahü teâlânın rızâsı için nefsini ayıplarsa, Allahü teâlâ onu gazâbından korur."

"Kötü ve yanlış sözleri çok dinlemek, tâatın, ibâdetin tadını kalbden siler."

"Yarın sana zarar verecek şeyler için keder ve gam içinde bulun. Âhiret saâdetini harâb eden şeyler için üzül. Yarın sana fayda vermeyecek şey için sevinme!"

"En faydalı korku, insanı, günahlardan ve kötülüklerden alıkoyanıdır. İnsana, boşuna geçen ömrü için üzülmek yaraşır. Kalan ömrünü de iyi kıymetlendirmesi lâzımdır."

"Kalbime uygun gelmeyen, içime rahatlık vermeyen bir şeyi terk ederim."

Biri nasîhat istediğinde rivayet ettiği hadis-i şeriflerle cevab verirdi.

"Kişinin mâlâyânîyi (boş ve faydasız şeyleri) **terk etmesi, onun müslümanlığının güzelliğindendir."**

Yine buyurdu ki:

Ebû Hüreyre radıyallahü anh rivâyet etti. Birisi Resûlullah efendimize sallallahü aleyhi ve sellem gelerek: "Yâ Resûlallah! Dünyâlık elde etmek gâyesi ile gazâya giden kimse için ne buyurursunuz?" diye sordu. Resûlullah efendimiz; **"Onun için ecir** (sevap) **yoktur."** buyurdular. Ebû Hüreyre bu durumu Eshâb-ı kirâm arasında anlatınca onlar; "Belki sen bunu Resûlullah efendimizden iyi anlamadın." dediler. Bunun üzerine Ebû Hüreyre hazretleri tekrar Resûlullah efendimizin yanına döndü ve bu husûsu sordu. Resûlullah efendimiz üç kerre; **"Onun için ecir yoktur."** buyurdular.

Enes bin Mâlik'den rivâyet etti. Birisi Resûlullah efendimize geldi; "Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zaman?" diye sordu. Resûlullah efendimiz; **"Kıyâmet koptu** (farz et). **Onun için ne hazırladın?"** diye sordu. O zât; "Fazla bir şey hazırlamadım. Fakat ben, Allah ve Resûlünü seviyorum." dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz; **"Senin için tahmîn ettiğin vardır. Sen sevdiğin ile berâbersin."** buyurdu.

İYİ İNSAN KİMDİR?

Abdullah bin Hubeyk'e; "İyi insanları nasıl ayırd edebiliriz?" dediler. Cevâben buyurdu ki:

"İyi insanların güzel âdetlerinden birisi, Allahü teâlâyı gece gündüz anmalarıdır. O'nu anma zikir kalb ve dille olur. Ancak kalbin zikri daha üstündür." Sonra;

"Kalblerinizi, Allahü teâlâyı anmakla diriltiniz. Onun korkusuyla doldurunuz. O'nun sevgisiyle nurlandırınız. O'na kavuşma arzusuyla sevinçlendiriniz ve biliniz ki; O'na olan sevginiz derecesinde yükselir, niyetlerinizin doğruluğu ile, nefsinizi kahreder, şehvetlerinizi yenip amellerinizi temiz kılabilirsiniz." buyurdu.

Bilhassa helâl lokma yemeğe çok dikkat ederdi. Buyurdu ki:

"Beş şey vardır, kalp katılaştığı zaman onun ilacı olur: Birincisi, sâlih kimselerle görüşmek ve onların meclisinde bulunmak. İkincisi, Kur'ân-ı kerîmin mânâsını düşünerek okumak. Üçüncüsü, karnını doyurmayıp, helâldan az bir şey yemekle yetinmek. Zîrâ helâl yemek kalbi aydınlatır. Dördüncüsü, Allahü teâlânın kâfir ve günahkâr için hazırladığı acı azâbı ve tehdidini düşünmek. Beşincisi, kendisini Allahü teâlâya kulluk vazifesini yapmakta âciz ve noksan görmek, bununla berâber Allahü teâlânın lütuf ve ihsânını düşünmektir. Bu tefekkür olup, bundan hayâ meydana gelir. Tefekkürden bir kısmı da şunlardır: Allahü teâlânın seni, her şeyinle, içini dışını bildiğini her an O'nun seni gördüğünü düşünmek, dünyâ hayâtını, dünyâ hayâtının meşgûliyetlerinin çokluğunu, dünyâ hayâtının çok çabuk geçtiğini, âhiretin ve nîmetlerin devamlı olduğunu akıldan çıkarmamak, işte tefekkür dünyâya düşkün olmayıp, âhirete rağbet etmek gibi meyveler verir. Ölümün geleceğini, fırsatı kaçırdıktan sonra pişmanlık olacağını düşünmek. Böyle tefekkürün meyvesi; uzun emel sâhibi olmamak, amellerini düzeltmek, âhirete hazırlık yapmaktır."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.168
2) Nefehât-ül-Üns; s.118
3) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.141
4) Risâle-i Kuşeyrî; s.99
5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.83
6) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.254
7) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.4
8) Keşf-ül-Mahcûb; s.128

ABDULLAH-I İLÂHÎ;

Anadolu evliyâsının büyüklerinden. Şah-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin yolunu Buhârâ'da Ubeydullah-i Ahrâr'dan alarak Anadolu'ya ilk olarak getirip yayan âlim. Germiyanoğulları beyliğinin sınırları dâhilinde olan Kütahya'nın Simav kasabası civârında bir köyde doğdu. 1491 (H.897) yılında Rumeli'nde Vardar Yenicesi'nde vefat ederek oraya defnedildi.

İlk tahsîlini Simav'da tamamladıktan sonra İstanbul'a gitti. Zeyrek Medresesinde büyük âlim Alâeddîn Tûsî'nin talebesi oldu. Zahirî ilimlerde ilerledi. Hocası Alâeddîn Tûsî, Hocazâde ile yaptığı münazara netîcesinde İran'daKirman taraflarına gitti. En çok sevip takdir ettiği talebesi Abdullah-ı İlâhî'yi de yanında götürdü. Abdullah-ı İlâhî, Kirman'da da bir müddet ilim tahsîl etti. Fakat bir türlü tatmin olmadı. Zâhirî ilimleri bırakıp bâtınî ilimlerle uğraşmayı arzu etti. Hattâ bütün kitaplarını yakmak veya suya atmak gibi bir düşünceyle karşı karşıya kaldı. Yanına gelen evliyâdan bir zâtın tavsiyesi ile ihtiyâcı olmayan kitapları satıp parasını fakirlere dağıttı. Bilahare Semerkant'a gitti. Bu sırada Semerkant'ta Yâkub-ı Çerhî hazretlerinin talebesi ve halîfesi Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr, Hâce Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî'nin yolunu yaymak ve insanlara İslâm ahlâkını anlatmakla meşgûldü. Binlerce talebe etrafında feyz almak, Allahü teâlânın râzı olduğu yolu öğrenmek için çırpınıyordu. Abdullah-ı İlâhî de, bu seçilmişlerin halkasına dâhil oldu. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin talebelerinin Ehl-i sünnet îtikâdına bağlılığını, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin sünnet-i şerîfine uymaktaki gayretlerini görüp hayran kaldı. Yıllarca Semerkant'ta kalıp Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin hizmetinde bulundu. Feyzlerinden istifâde etti. Hocasının emriyle Buhârâ'ya gidip Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin kabrini ziyâret etti. Orada bir yıl insanlardan uzak kalarak yalnız ibâdetle meşgûl oldu. Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin rûhâniyetinden feyz aldı. Çok zaman Behâeddin-i Buhârî'nin kabri yarılarak dışarı çıkar, rüyalarını yorumlar, çeşitli iltifatlarda bulunurdu. Zâhirde hocası Ubeydullah-ı Ahrâr olmasına rağmen, hakikatte tasavvuf yolunu Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinden üveysî olarak tahsîl etti. Daha sonra tekrar Semerkant'a döndü. Bir müddet daha Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin hizmetinde bulunup tasavvufta yüksek derecelere kavuşarak icâzet aldı. Sonra Seyyid AhmedBuhârî ile birlikte Anadolu'ya gönderildi. Gelirken Herat'ta Mevlânâ Abdurrahmân Câmî (v.1492) ve diğer büyükler ile görüşüp sohbet etti. Anadolu'ya gelip memleketi olan Simav'da yerleşti. Hak âşıkları, kısa zamanda onun büyüklüğünü anlayarak etrafına toplandılar. Sohbetinde bulunmayı câna minnet bildiler.

Abdullah-ı İlâhî hazretleri de, hocasından öğrendiklerini Anadolu'da yaymayı kendisine vazîfe edinip, insanların huzur ve saâdete kavuşmaları için gece gündüz çalıştı. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin dergâhından aldığı feyzleri Anadolu'da ilk yayan velî oldu. Bir müddet sonra Anadolu kâdıaskeri Manisalızâde Muhyiddîn Mehmed Çelebi(v.1483)'nin dâveti üzerine Fâtih Sultan Mehmed Hanın vefât ettiği günlerde İstanbul'a geldi (1481). Kâdıasker Mehmed Çelebi'nin gösterdiği odaları ve teklifleri kabul etmeyip, daha önce ilim tahsîl ettiği ZeyrekCâmii etrâfındaki vîrâne hâline gelmiş boş medrese odalarını tercih etti. Orada yerleşti. Şeyh Ebü'l-Vefa Konevî gibiAllah dostları ile sohbet etti. İstanbullular onun

gelişini rahmet bilip, sohbetine koştular. Az zamanda halktan ve devlet adamlarından birçok kimse, Abdullah-ı İlâhî'nin talebeleri arasında yer aldı.

Bunlardan biri de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin torunlarından Âbid Çelebi idi. Kâdılık hizmetini bırakarak Abdullah-ı İlâhî'ye talebe olmuştu. Bir gün Zeyrek Câmiinde Âbid Çelebiye sâdece onun farkedebileceği bir kerâmet göstererek iltifâtlarda bulundu. Bunun sebebini soran talebesi Uzun Musluhiddîn'e;

"İnsanların meşrebleri ayrı ayrıdır. Avâmın çocukları dayaktan, büyüklerin çocukları lütuftan anlar. Ona iltifât etmesem, beni ve bu büyüklerin yolunu bırakır." buyurdu.

Yine Âbid Çelebi, Abdullah-ı İlâhî'nin dergâhına uzun bir müddet devam ettikten sonra kalbinin açılmadığını fark edip Muhyiddîn İskilibî (Şeyh Yavsî) hazretlerine talebe olmayı kalbinden geçirdi. Kafası bu düşüncelerle dolu olarak Zeyrek Câmiinde namaz kıldı. Namazdan sonra hocası Abdullah-ı İlâhî kendisine dönüp; "Seni namaz kılarken Muhyiddîn İskilibî'nin şeklinde gördüm." buyurdu. Bunun üzerine Âbid Çelebi, özür dileyip hocasının elini öptü ve hizmetine devam etti. Gün geçtikçe gönlü açılıp ard arda gelen feyzlere kavuştu.

Halkın ve devlet erkânının iltifatları, Abdullah-ı İlâhî hazretlerini İstanbul'dan uzaklara gitmeye zorladı. Zâten meşhur Osmanlı kumandanı Evrenos Beyin oğlu Ahmed Bey, sancakbeyi olduğu Vardar Yenicesi (Selanik yakınlarında)' ne dâvet edip duruyordu. Abdullah-ı İlâhî hazretleri çok sevdiği Ahmed Beyin arzusuna uyup Vardar Yenicesi'ne gitti. Seyyid Ahmed Buhârî hazretlerini İstanbul'da yerine halîfe bıraktı. Teşrifi ile Vardar Yenicesi şenlendi. Şehir onun hürmetine îmâr edildi. Câmiler, hanlar, medreseler, darü'l-hadîs, tekke ve türbeler inşâ edildi. İnsanlar bu Allah adamının sohbetinden istifâde etmek, meclisinde bulunmak için yarış ettiler.

Bir gün ihtiyar bir kadın Abdullah-ı İlâhî'nin meclisine gelip bir müşkülü olduğunu arzetti. O gece rüyasında kendisini kurbağa şeklinde gördüğünü söyledi. Abdullah-ı İlâhî; "Hayırdır inşaallah korkacak bir şey yok." buyurup, kendi haliyle meşgul oldu. Ama bu cevap kadını tatmin etmemişti. Bir kenarda bekledi. Biraz sonra başını kaldıran Abdullah-ı İlâhî; "Anacığım! Sen dervişleri evine davet etmek istemiş, sonra da vazgeçmişsin. Bu rüyâ ona alâmettir. Git huzurla işine bak." buyurdu. İhtiyar kadın bu sözleri tasdik edip; "Evet aynen öyle oldu. Evim dar olduğu için davetten vazgeçtim." dedi.

Abdullah-ı İlâhî hazretleri, Vardar Yenicesi'nde uzun yıllar insanlara Allahü teâlânın dînini anlattı. İnsanlara rehberlik, zevk erbabına pîrlik, şevk, istek sâhiplerine şeyhlik yaptı. Sırların kaynağı, doğruların dayanağı, ilâhî sırların açıklayıcısı oldu. 1491 yılında burada vefat edip, şehir içinde yüksek bir yerde, Evranosoğlu Ahmed Beyin yaptırdığı mescid, medrese, tekke, dârül-hadîs ve türbeden müteşekkil külliyenin türbesine defnedildi. Ahmed Bey, Murâd Baba, Şeyh Feyzullah Efen

Efendi, Yazıcızade Mehmed Efendi oğlu MehmedÇelebi (Yazıcı Çelebi Efendi) de daha sonra burada defnedildiler. Bunlar büyük ihtimalle Abdullah-ı İlâhî'nin VardarYenicesi'ndeki belli başlı talebeleri idiler. Türbe, Osmanlıların son zamanlarına kadar ayakta kalmış, ziyâret edilmiş, fakat daha sonra ortadan kaldırılmıştır.

Abdullah-ı İlâhî hazretleri, on beşinci asır Türk edebiyatı nesri içinde mühim yer tutan kitaplar yazdı. **Keşfü'l-Vâridât li-Tâlibi'l Kemâlât ve Gâyeti'd-Derecât** adıyla Şeyh Bedreddîn Simavnevî'nin **Varidât'**ını şerh ederek yanlışlıklarını ortaya koydu. Tasavvufî hayatın adâb ve erkânını anlattığı **Meslekü't-Tâlibin vel-Vâsilîn** adlı eserini Türkçe olarak kaleme aldı (1483). **Zâdü'l-Müştâkîn** kitabında yüzden fazla tasavvufî terimi Türkçe olarak açıkladı. Tasavvufî ahlâkla ilgili olarak yine Türkçe **Esrârnâme** kitabını kaleme aldı. Vahdet-i Vücûdla ilgili bilgileri, **Risâle-i Vücûd** adlı eserindeArapça olarak açıkladı. **Risâle-i Ahâdiyye** adlı eserinde bazı terimleri Farsça olarak açıkladı. Ruzbehân-Baklî'nin **Risâle-i Kuds ad**lı eserini **Menâzilü'l-Kulûb** adıyla Farsça şerh etti. "İlâhî" mahlası ile

şiirler yazdı. Kendisine nisbet edilen bir **Dîvân** varsa da, bu eserin, çağdaşı ve yine "İlâhî" mahlası ile yazan Ahmed-i İlâhî'ye âid olması kuvvetle muhtemeldir.

Abdullah-ı İlâhî, eserlerinden başka, birçok talebe yetiştirerek vefâtından sonra da hizmetinin devam etmesini sağladı. Muslihuddîn Tavîl ve Âbid Çelebi, talebelerinin meşhurlarındandır. En meşhûr talebesi ise Seyyid Emir Ahmed Buhârî'dir. Tarîkat silsilesi de onun vâsıtasıyla, Ubeydullah-ı Ahrâr, Molla Abdullah-ı İlâhî, Ahmed Buhârî, Hakîm Çelebi, Nakşibendzâde Mustafa, İlâhîzâde Yâkub, Ahmed Tirevî, Ömer Bâkî ve Şeyh Nasrullah şeklinde devam etmiştir. Ancak Nakşibendîliğin Müceddidiyye kolu, Murâd-ı Münzevî ve Mehmed Emin Tokadî (k.sirruhumâ) vâsıtasıyla Anadolu'ya gelinceAnadolu'da Nakşibendiyye silsilesi değişmiştir.

AT HIRSIZI

Abdullah-ı İlâhî'nin sohbetleri çok tesirli ve faydalı olurdu. Sohbetlerinde ve diğer zamanlarda herkesin gönlünü almaya çok dikkat gösterirdi. Sohbette bulunanlardan birinin bir sıkıntısı, bir müşkülü olsa onun hâlini keşfeder sıkıntısını giderirdi. Sohbetiyle, tereddütleri ortadan kaldırırdı.

Yine bir gün sohbette, söz çalışmak ve gayretten açılmıştı ve; "İnsan çalışıp, gayret göstermedikçe olgunlaşamaz ve bir mertebeye ulaşamaz." buyurmuştu. Bu sırada sohbetinde bulunan bir âlim, bu sözleri işitince, "at hırsızı kıssası" diye bilinen bir hâdiseyi hatırladı. "Peki onun hâli nasıl oldu?" diye düşündü. Abdullah-ı İlâhî, o âlimin kalbinden geçen düşünceleri kerâmetiyle anlayıp, ona doğru dönerek; "Söylediğim söze, at hırsızlığı yapan kimsenin hâli ile karşı çıkmak hâtıra geldi değil mi? Fakat ona da cevap vardır." dedi. Sonra sohbetinde bulunanlara dönüp; "Hiç o hâdiseyi işiteniniz var mıdır?" diye sordu. Ve hâdiseyi şöyle anlattı:

"Bir hırsız geceleri at çalıp satardı. Ömrünü böyle hebâ ederdi. Bir defâsında da, bulunduğu şehrin en büyük âlimi ve evliyâsının atını çalmak için ahırına girmişti. Tam atı çözüp götüreceği sırada, ahırın duvarı yarılıp, içeriye bir nûr yayıldı. Bu nûr içinde, iki nûr yüzlü zât gözüktü. Hırsız bu hali görünce, kendini hemen at gübrelerinin arasına atıp gizlendi. Korku ve telaş içinde boğazına kadar gübre içine gömüldü. Bu sırada yarılan ahırın diğer duvarından daha parlak bir nûr gözüktü. Bu nûr arasında da, o zamânın kutbu, en büyük velîsi olan ev sâhibi çıktı. Öncekiler onu görünce hürmet göstererek selâm verdiler. Ev sâhibi diğerlerine niçin geldiklerini sorunca; "Falan evliyâ arkadaşımız vefât etti. Onun yerine kimi tâyin edeceğiz? Size arzetmek istedik." dediler. Atların sâhibi olan zât; "Onun yerine, at hırsızını tayin ettik." dedi. Soran iki zât da evliyâ olup ricâl-ül-gayb denilen velîlerden idiler. At hırsızlığı yapmaya gelen kimsenin, gübreler arasına gömülüp saklandığını biliyorlardı. Hemen yanına varıp, onu gübreler arasından çıkardılar, gönlünü alıp, tebrik ederek kucakladılar. Atların sâhibi ve zamânın kutbu evliyâ zâtın da yanına gelip, elini öptüler. Sonra hep birlikte vefât eden arkadaşlarının cenâzesini kaldırmaya gittiler."

Abdullah-ı İlâhî, sohbetinde bulunanlara bunu anlattıktan sonra şöyle dedi:

"Şimdi at hırsızlığı yapmaya giden kimse, nasıl bir çalışma yaptı da ricâl-ül-gayb denilen evliya arasına girdi? diye bir sûal hâtıra gelmesin. Çünkü o zavallının gübreler arasında mahcûbiyetinden ne kadar zorluk ve ne kadar pişmanlık çektiği bellidir. Kurtuluş yolu kalmadığını kesinlikle anlayınca, at çalmak üzere harama yönelişinden dolayı bütün kalbiyle pişmân olup, o zamana kadar yaptığı işlere öyle bir tövbe etti ki, işlediği kötü işlerden gönlü temizleniverdi. Allahü teâlâya yönelip riyâzet çeken kimseler, onun o anda yaptığı tövbeyi nice seneler yapamaz."

Sohbetin başında kalbinde itirazlar bulunan o âlim, Abdullah-ı İlâhî hazretlerinin bu güzel îzâhını ve tatlı sözlerini dinleyince, içindeki şüphe ve yanlış düşünceler temizlendi. Abdullah-ı İlâhî hazretlerinin elini öpüp, özür diledi ve hâlis talebelerinden oldu.

1) Nefehât-ül-Üns; s.460

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Mecdî Efendi); s.262

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1079

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.91

5) Menâkıb-i Molla İlâhî; varak 218 b-220a

6) Fevâid-ül-Behiyye; s. 145

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.358

8) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.470

9) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.36

10) Bedâyi-ül-Vekâyi; s.410

11) A.History of Ottoman Poetry; c.2, s.373

12) Güldeste-i Riyâzı-ı İrfân; s.143

13) Keşf-üz-Zünûn; s.379,947,1928,1995

14) Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi; c.8, s.175

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.214

ABDULLAH İMÂMÎ İSFEHÂNÎ;

Mâverâünnehr'de yetişen âlimlerin büyüklerinden. İsmi, Hâce Abdullah-i İsfehânî'dir. İsfehân'da yaşadığı için, Abdullah İsfehânî olarak tanındı. Doğum ve vefât târihleri tesbit edilememiştir. Fakat hicrî dokuzuncu asrın ikinci yarısında vefât ettiği bilinmektedir.

Büyük âlim Alâeddîn-i Attâr'ın talebelerindendir. Sünnet-i seniyyeye yapışmada ve dînin emirlerini yerine getirmede çok gayretli ve ihtiyâtlıydı. Çok kerâmetleri görüldü. Alâeddîn-i Attâr'ın sohbetine ilk kavuştuğu zaman, hocası ona şu meâlde bir beyit okudu:

Senden eser kalmasın; olgunluk budur.

Kendini vahdette yok eyle; kavuşmak budur.

(Sözlerin büyüğü, büyüklerin sözüdür. O büyüklerin sözünde Rabbânî tesir vardır.)

HâceAbdullah-i İsfehânî bu beyti işittikten sonra, bütün gayretini ilim öğrenmeye ve öğrendiklerine uymaya çalıştı. Bulunduğu yolun edeblerine uymağa çok dikkat ederdi. Çok cömert ve mütevâzî idi.

Seyyidlerin yükseklerinden birinin ısrâr ve teşvîkiyle, Alâeddîn-i Attâr'ın yolunu anlatan gâyet güzel bir risâle yazdı.

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.79

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.146

3) Nefehât-ül-Üns s.362

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.34

5) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.441

ABDULLAH-I İSFEHÂNÎ (Kutbüddîn-i İsfehbezî);

İsfehan'da yetişen evliyânın büyüklerinden ve meşhûrlarından. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'nin üç büyük talebesinden biridir. İsmi, Abdullah bin Şemseddîn Muhammed bin Eymen en-Nûrî el-İsfehânî el-İsfehbezî, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı Kutbüddîn ve Necmeddîn'dir. Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerindendir. Doğum târihi bilinmemektedir. Vefât târihinde de kaynaklarda değişik rivâyetler bulunmaktadır. **Nefehât-ül-Üns**'te 1321 (H.721) olarak bildirilen bu vefât târihi **Keşf-üz-zünûn**'da 1361 (H.763) olarak bildirilmektedir. İlim öğrenmek için Şam'a ve başka yerlere gidip oralarda bulunan âlimlerden ilim öğrendi. Kendisinden de birçok kimse istifâde etti.

Abdullah-ı İsfehânî hazretleri, Acem beldesinde ders okutan bir âlimin kendisine Mısır'a gitmesini, orada zamânın kutbu olan büyük âlim ile görüşmesini söylemesi üzerine yola düştü. Giderken yolda kendisini câsus zannederek yakalayıp bağladılar ve hapsettiler. Bundan sonrasını kendisi şöyle anlatmıştır:

Beni hapsedip yalnız bıraktıkları zaman, nûr yüzlü bir mübârek zât havadan yürüyerek geldi.

Yanımda durdu. Beni çözdü ve; "Gel ey Abdullah! Senin matlûbun, aradığın, istediğin kimse benim." dedi ve gözden kayboldu. Fakat, ben o zâtın kim olduğunu bilemedim. Dışarı çıkıp oradan uzaklaştım. Mısır'a ulaştığımda, aradığım zâtın kim olduğunu ve nerede bulunduğunu bilmiyordum. Aradan bir müddet geçti. Birlikte kaldığımız dervişler; "Bulunduğumuz beldeye Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri gelmiş. Haydi gelin, kendisini ziyâret edelim, sohbetinde bulunalım." dediler. Gittik. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerini gördüğümde, yolda beni zindandan kurtaran zât olduğunu anladım. Bundan sonra kendisine bağlandım. Vefâtına kadar sohbetinde ve hizmetinde bulundum.

Abdullah-ı İsfehânî, hocası Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin sohbet ve hizmeti ile şereflenerek, tasavvufta yetişti. Evliyâlık yolunda çok üstün derecelere, anlaşılamıyan yüksekliklere kavuştu.

Hocasının vefâtından sonra oralarda duramayıp, Mekke-i mükerremeye doğru yola çıktı. Yolda, hocasının hocası olan Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerinin kabrini ziyâret etti. Bu esnâda Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri kabrinden seslenerek; "Mekke-i mükerremeye git! Orada otur!" buyurdu. Bu emir üzerine Mekke-i mükerremeye varıp, Harem-i şerîfin etrâfına ulaştığında, gizliden bir sesin kendisine hitâb ettiğini duydu. O ses; "Öyle bir beldeye geldin ki, o belde, hayırlı bir beldedir. Fakat bu beldede bulunanlar bu beldenin kıymetini bilemiyorlar." diyordu.

Abdullah-ı İsfehânî hazretleri, vefâtına kadar orada ikâmet etti. Vefâtında Fudayl bin Iyâd hazretlerinin yakınına defn olundu.

Evliyâdan bir zât şöyle anlatmıştır:

Mekke-i mükerremeden Medîne-i münevvereye gittim. Resûlullah efendimizin kabrini ziyâret ettim. Herkes Abdullah-ı İsfehânî'nin Mekke'den ayrılmadığını, orada bulunduğunu söylüyorlardı. Ben ise; "O büyük zâtın Resûlullah efendimizi ziyârete gelmemesi mümkün değildir." diye düşündüm. Bu düşünceler içinde yoluma devâm ediyordum. Bir ara başımı yukarıya kaldırmıştım. Bir de ne göreyim. Abdullah-ı İsfehânî havada yürüyor. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret için Medîne-i münevvereye geliyordu. Bana ismimle hitâb etti. Bâzı şeyler konuştuk. Sonra ayrıldı. Yolumuza devâm ettik.

Abdullah-ı İsfehânî hazretleri, Allahü teâlânın velî kullarından birinin cenâzesinde bulundu. Cenâze defnedildikten, kabre konulduktan sonra, birisi telkine başlıyacaktı. Telkîn için kalkınca, Abdullah-ı İsfehânî hazretleri tebessüm etti. Talebelerinden birisi sebebini sordu. Buyurdu ki:

O hoca telkîne başlayınca, kabre koyduğumuz bu mübârek zât bana; "Ey Necmüddîn! Hiç hayret etmiyor musun ki, kalbi ölü olan bu hoca, hakîki hayâta yeni başlayan diri bir kimseye telkîn veriyor." dedi. Bunun için tebessüm ettim.

Kendisinden nasîhat isteyenlere buyurdu ki:

"İlmi, ibâdete zarar gelmemesi için taleb ediniz. İbâdeti de, ilme zarar gelmemesi için isteyiniz. Kulun hakkı, ancak bu ikisiyle meşgûl olmasıdır. Akıllı kimse, îmânını korumak için, Allahü teâlânın emir ve yasaklarında gevşeklik göstermez ve sâlih amellerde kusûr etmez. Allahü teâlânın, mü'minlerin kalblerine verdiği îmân, tabîat ve hevâ zulmetiyle perdelenmiştir. Bunun açılması için perdeleri ortadan kaldıracak şeye ihtiyaç vardır. Allahü teâlâ, sâlih amellerle îmânı kuvvetlendirmek için, emir ve yasak, vâd ve vaîdlerde bulunmuştur. Kökü, yakîn toprağında bitmeyen, dalları amellerle meydana gelmeyen her îmân, Azrail aleyhisselâm canı almaya geldiği zamandaki şiddetli korkular karşısında sâbit kalamaz. Böyle kişinin, sonunda îmânsız ölmesinden korkulur. Bu da ancak son nefeste ve ölüm korkuları zuhûr ettiği zaman belli olan bir durumdur. Bu hâl meydana geldiğinde, çok az insan îmânında sebât eder. Onun için akıllı kimsenin, sâlih amellerin faydasına kavuşması,

Ehl-i sünnet îtikâdında olması lâzımdır. Güzel ahlâk sâhibi olmalıdır. Farzlar, sünnetleri ile birlikte yapılmalıdır. Farzların yardımcısı ve tamamlayıcısı, sünnetlerdir. Kim Kitâb ve sünnet ilmiyle, Selef-i sâlihîn ve Ehl-i sünnet yoluna göre îtikâdını düzeltmezse, çalışmaları zâyi olur. Gayreti boşa gider."

İlme çok önem verirdi. Talebelerini ve sevenlerini hep ilme teşvik ederdi. İlim husûsunda şöyle dedi:

Hazret-i Ali buyurmuştur ki:

"Allahü teâlâya ilimsiz ibâdet eden kimse, değirmene bağlı merkep gibidir. Gün boyunca yürür, fakat hep aynı yerindedir."

Câhil de böyledir. Cehâletle, Allahü teâlâya çok çok ibâdet eder. Fakat bu ibâdeti, onun Allah indinde yakınlığını arttırmaz. Bâzan kul çok ibâdet yapar, fakat câhil olduğundan ibâdeti emre uygun olarak yapamaz, dolayısıyle boşu boşuna yorulmuş, meşakkat ve zahmet çekmiş olur. Bir iş, ancak emrolunduğu şekilde yapılırsa, ibâdet olur. Bu da ancak ilimle bilinir. Peygamber efendimiz; "**İlim öğrenmek, her kadın ve erkek müslümana farzdır.**" buyurdu. Bu, sâhibinin îmânını, tevhîdini, amelini sahîh kılan, mutlaka bilmesi lâzım olan ilim, ilm-i hal bilgisidir. İnsanı tevhîde ulaştırmayan her ilim bâtıldır. Bu sebeple, ibâdetlerin ancak ilimle doğru yapılabileceği anlaşılmaktadır.

İbâdetlerden lezzet alamamanın sebeplerinden biri de, haram ve şüpheli yemeklerdir. Eğer yenilen lokma şüpheli ise, ondan; hırs, şehvet, hased, adâvet, düşmanlık ve riyâ doğar. Büyüklerimiz buyurdular ki: "Kim şüpheli bir şey yerse, Allahü teâlâya giden yolu doğru olarak bulamaz. Kim haram yerse, kendisine o yol kapanır. Kim yemede isrâf ederse, kalbi kararır. Kim Allahü teâlâdan gâfil olarak yerse, kalbine kasvet gelir. O zaman ömrü boyunca yaptıkları boşa gider."

Abdullah'ı İsfehânî hazretlerinin **Mi'yâr-ül-Mürîdîn, Risâlet-ül-Mekkiyye, Nûr-ül-Akâid, Dıyâ-ül-Fevâid ve Sülûk-ül-Ülemâ** gibi kıymetli eserleri vardır.

ELİNDE MİSVAKI VAR

Yemen âlimlerinden birisi şöyle anlatmıştır:

Bir sene hacca gitmiştim. Yola çıktığımda da, babam ağır hasta idi ve yatıyordu. Mekke-i mükerremeye ulaştım. Hac vazîfesini edâ ettim. Fakat devamlı babamın durumunu düşündüğüm için, gönlüm perişân bir vaziyette idi. Abdullah-ı İsfehânî hazretleri de orada idi. Durumumu ona anlattım. Babamın durumunu anlayıp bana bildirmesi için yalvardım. Başını önüne eğip bir müddet düşündü. Sonra; "Babanız o şiddetli hastalıktan kurtulmuş, sedirinin üzerinde oturuyor. Elinde misvâkı var. Etrâfına kitaplarını koymuş." buyurup, babamın şeklini ve şemâlini de tarif etti. Hâlbuki daha önce onu görmüş değildi.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.111

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.458

3) Keşf-üz-Zünûn; s.893,1744

4) Îzâh-ul-Meknûn c.2, s.685

5) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.648

6) Sülûk-ül-Ulemâ (Süleymâniye Kütüphânesi, Şehid Ali Paşa kısmında 1358/1 nolu kitap)

7) Nefehât-ül-Üns; s. 521

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.330

ABDULLAH EL-KASSÂR;

Hicrî onuncu asrın sonlarında yaşamış velîlerden. Doğum ve vefât târihleri belli değildir.

Abdullah Kassâr şöyle anlatmıştır:

Bir zamanlar hacca gitmek üzere yola çıkmıştım. Şirâz âlimleriyle görüştüm. Bana dediler ki:

"Abdullah-ı Tüsterî ile görüştüğün zaman onun fazîletini, üstünlüğünü kabul ettiğimizi ve selâmımızı söyle. Arefe gününde evinden çıkıp hacılarla vakfeye durduğunu işittik. Bu haber doğru ise bildirsin de bizim bu kerâmeti hususunda tereddüdümüz kalmasın."

Abdullah-ı Tüsterî hazretlerinin yanına varınca selâm verdim. Üzerinde uzun bir elbise vardı. Kendinden geçmiş bir halde oturuyordu. Onu görünce üzerime bir heybet düştü. Konuşmağa cesaret edemedim. Yanında bir yere oturdum O sırada bir kadın geldi;

-Efendim benim kötürüm bir oğlum var. Şifâ bulması için duânızı almaya geldim. dedi.

Abdullah Tüsterî:

-Onu niçin Rabbine havâle etmedin? deyince, kadın:

-Siz Rabbimizin sevgili kulusunuz. dedi.

Abdullah-ı Tüsterî bana doğru baktı ve işâret etti. Hemen kalkıp elinden tuttum. Ayağa kalkıp, ayakkabılarını giydi ve Şat Nehri kenarına gitti. Kadın da peşinden geldi. Kötürüm çocuk nehirde bir sandal içinde oturuyordu. Çocuğa:

-Elini uzat! dedi.

Annesi:

-Elini uzatamaz. deyince,

-Sen çocuğu bırak, ondan ayrıl. buyurdu.

Bu sırada çocuk elini Abdullah-ı Tüsterî hazretlerine uzattı. "Ayağa kalk!" deyince de kalktı. Sonra da sandal sâhibi onu kenara yaklaştırdı ve kötürüm çocuk artık yürümeye başladı. Abdullah-ı Tüsterî çocuğa abdest aldırdı ve iki rek'at namaz kılmasını söyledi. Çocuk namazı kılınca, annesine:

-Oğlunun elinden tut! buyurdu.

Kadın da elinden tutup götürdü.

Onun bu kerâmetini görünce şaşırdım. Yanına yaklaşıp Şiraz âlimlerinin sözlerini söyledim. Bir müddet başını eğip durdu. Sonra:

-Ey dostum! Bu insanlar dilediğini yapan Allahü teâlâya inanırlar mı? dedi.

-Evet efendim, dedim. Sonra;

-Onlar, ondan ne istiyorlar? buyurdu.

1) Nefehât-ül-Üns; s.290

2) Nesâyim-ül-Muhabbe; s.156

ABDULLAH KAŞGARİ

İstanbul'da yıllarca ilim ve feyz yayan evliyâdan. 1688 yılında Kaşgar'da doğdu. İstanbul'a gelince Eyüb'e yerleşti. Bâlîzâde Abdülbâki Efendinin yaptırdığı dergahta talebe yetiştirip, insanlara doğru yolu göstermeye çalıştı. Buradan, Nakşibendiyye yolunda olan Hacı Murtezâ Efendinin yaptırdığı bugün Kaşgari Dergahı diye bilinen Murtezâ Efendi Tekkesine tâyin edildi. Burada on altı yıl talebe yetiştirdikten sonra 1760'da vefât etti. Dergahın avlusunda

yapılan türbeye defnedildi.

Abdullah Kaşgari vefât edince, yerine oğlu Ubeydullah Efendi geçerek on sene müddetle hizmet etti. (Resimde ön plânda görülen yarım kabir.)

ABDULLAH MEKKÎ ERZİNCÂNÎ;

Anadolu velîlerinden. Büyük velî Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerindendir. İsmi Abdullah'tır. Erzincânî ve Mekkî nisbeleriyle tanınmıştır. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. On dokuzuncu yüzyılda yaşamıştır.

Aslen Mekkeli olan Abdullah Efendi, zamânının usûlüne göre çeşitli ilimleri tahsîl etti. İlimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra Bağdâd'da bulunduğu sırada büyük âlim ve velî, Nakşibendiyye yolunun mürşid-i kâmili Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerini tanıdı, sohbetleriyle şereflendi. Mevlânâ Hâlid hazretlerinin sohbet ve hizmetlerinde bulunarak kemâle, olgunluğa ulaştı. Tasavvuf yolunda ilerleyip yüksek mânevî derecelere kavuştu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin talebelerinin önde gelenlerinden oldu. Hocası ona hilâfet-i mutlaka yâni tam icâzet, diploma verdi. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak ve talebe yetiştirmekle vazîfelendirerek Erzincan'a gönderdi. Abdullah Mekkî önce Erzurum'a uğradıktan sonra Erzincan'a gitmek üzere yola çıktı. Erzincan'a gelirken buranın ova ve dağlarını seyredip, yanındakilere; "Allah bilir ammâ Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin bize târif buyurdukları memleket burası olmalıdır. Buradaki bir zâtın bizde nasîbi ve emâneti vardır." dedi.

Abdullah-ı Mekkî, Erzincan'ı şereflendirince insanlar akın akın ziyâretine geldiler. Gelenler arasında, Terzi Baba diye bilinen Muhammed Vehbî de vardı. Abdullah Mekkî, Muhammed Vehbî içeri girince ayağa kalktı. Onu dâvet edip yanına oturttu. Muhammed Vehbî'ye karşı hiç kimseye göstermediği iltifâtlarda bulundu. Sonra Muhammed Vehbî'nin durumunu öğrenmek için yanındakilere; "Bu zâtın serveti var mıdır?" diye sordu. Oradakiler; "Hayır. Yalnız köyde, Sarıgöl'de bir bağı ile, şehirde bir evi, birkaç parça tarlası ve terzilik yaptığı bir dükkanı vardır." dediler. Bunun üzerine Muhammed Vehbî'yi yanına çağıran Abdullah Mekkî hazretleri; "Oğlum! Pîr-i âzâm Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî bizi buralara gönderdi. Bize ehline verebileceğimiz bir emâneti verdi. O emânete seni lâyık gördüm. Kabûl edersen onu sana teslim edeyim." diye teklifte bulundu. Muhammed Vehbî, Abdullah Mekkî'ye gönül huzûru ve teslimiyet ifâde eden bir tavırla; "Siz bilirsiniz." cevâbını verdi. Abdullah-ı Mekkî; "Vereceğim emânet, sana çok faydalar sağlayacak." buyurunca, Muhammed Vehbî; "Şeyh efendi! Vallâhî dünyâ için Allah demem." cevâbını verdi. Bunun üzerine Abdullah Mekkî; "Oğlum haydi git! Sen bulacağını buldun. Teslim edeceğim emânet de zâten bu idi." buyurarak onun yüksek derecesini işâret etti. Terzi Baba'ya himmetle nazar ederek emâneti tevdî etti. Terzi Baba'nın hâli derhâl değişti. Mânevî feyzler deryâsına daldı.

Bir müddet Erzincan'da kalan Abdullah-ı Mekkî, sohbetleriyle insanların Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için çalıştı. Bu sırada onun sohbetinden ve hizmetinden ayrılmayan Terzi Baba da tasavvuf yolunda ilerleyip evliyâlık derecesine kavuştu. Abdullah Mekkî, Terzi Baba'nın olgunluğa erdiğini görerek, ona hilâfet verdi.

Yerine Terzi Baba'yı bıraktıktan sonraErzincan'dan ayrılarak Erzurum'a, oradan da Kudüs'e gitti. Mukaddes makamları ve büyüklerin kabirlerini ziyâret ettikten sonra Mekke-i mükerremeye ulaştı. Orada yerleşip Nakşibendiyye yolunun Hâlidiyye kolunun yayılması ve insanların bu mânevî yoldan faydalanmaları için gayret sarf etti. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri hayatta olduğu müddetçe Abdullah-ı Mekkî'nin ihtiyaçlarını Süleymâniye, Şam ve Bağdâd'dan gönderdi. Hac ibâdetini yerine getirmek için gidişinde onun misâfiri oldu.

Abdullah-ı Mekkî, Mekke'de kaldığı müddet içinde pekçok âlim ve evliyâ ile karşılaşıp, sohbet etti. Sayısız talebe yetiştirdi. Hac ibâdetini yerine getirmek için gelen Şeyh Süleymân

bin Hasan Kırîmî sohbetinde kemâle, olgunluğa erdi.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri bir hac ibâdeti sırasında Abdullah-ı Mekkî'ye iltifât edip; "Bu defâ hacca seni ziyâret için geldim." buyurdu. Uzun seneler Mekke-i mükerremede kalıp insanların dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşması için çırpınan Abdullah-ı Mekkî, yerine talebesi Şeyh Süleymân bin Hasan Kırîmî'yi bıraktıktan sonra Mekke-i mükerremede vefât etti.

Süleymân bin Hasan Kırîmî onun yerine irşâd, insanlara doğru yolu gösterme faâliyetine devâm etti.

Abdullah-ı Mekkî Erzincânî büyük âlim, ilmiyle amel eden, fazîlet sâhibi velî bir zat idi. Dünyâ ve ona âid olan her şeyden kesilerek, vatanını ve yakınlarını bırakıp İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak için çeşitli memleketleri dolaştı. Evliyânın büyüklerinden olup, sekr, cezbe ve mânevî sarhoşluk hâli ile fenâ makamlarını geçmiş, evliyâlığın en yüksek makamlarına kavuşmuştu. Birçok kimse de ondan feyz alıp, gösterdiği yolda ilerleyerek velîlerden olmuşlardı.

1) İslâm Meşhurları Ansiklopedisi; c.1, s.168

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.260,261

3) Erzincan Târihi; c.2, s.278,279

4) Şems-üş-Şümûs Tercümesi; s.107

5) Mecd-i Tâlid Tercümesi; s.107,108

6) Osmanlı Târihi Ansiklopedisi; c.6, s.151

ABDULLAH BİN MENÂZİL;

Evliyânın meşhurlarından. İsmi Abdullah bin Muhammed bin Menâzil, künyesi Ebû Muhammed'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 940 (H. 329) senesinde Nişâbur'da vefât etti. Kabri Enbâr şehidliğindedir. Hocası evliyânın büyüklerinden olan Hamdun Kassâr hazretleridir. Onun derslerinde ve sohbetlerinde yetişip zâhir, bâtın, açık ve gizli ilimlerde âlim oldu. Tasavvufta yüksek haller, fazîletler sâhibi ve hadîs ilminde âlim idi. Pek çok hadîs-i şerîf dinlemiş ve yazmıştır.

Abdullah bin Menâzil, Hamdun bin Ahmed'den nasîhat istemişti. O da; "Gücün yettiği ve elinden geldiği kadar dünyalık bir şey sebebiyle kızmamaya gayret et." buyurdu.

Abdullah bin Menâzil hazretleri buyurdu ki:

"İnsanlar edebe, ilimden çok daha fazla muhtaçtır."

"Devamlı utanmaktan ve sıkılmaktan bahseden, fakat Allahü teâlâdan sıkılmayan kimseye ne kadar şaşılır."

"İhtiyâcı olmayan bir şeye muhtâc gözüken, muhtâc olduğu bir şeyi kaybeder."

"Allahü teâlâ çeşitli ibâdetleri bildirdi. Sabrı, sıdkı, namazı, orucu ve seher vakitleri istiğfâr, tövbe etmeği buyurdu. İstiğfârı en sonra söyledi. Böylece kula, bütün ibâdetlerini, iyiliklerini kusûrlu görüp, hepsine af ve mağfiret dilemesi lâzım oldu."

"Çalışıp da tevekkül etmek, bir yere çekilip ibâdet yapmaktan hayırlıdır."

"Kendisinden ilim öğrendiği zâtta, ayıp ve kusur arayan, onun ilminden, feyiz ve bereketinden faydalanamaz."

"Tevekkül sâhibi, her şeyden yüz çevirip Allahü teâlâya dönen kimsedir."

"Farzlardan birini edâ etmeyen, sünneti yapmama belâsına yakalanabilir. Sünneti terk edenin

ise bid'ate, hurafeye düşmesi muhakkaktır."

"Sâhib olduğun zamanların en üstünü, nefsinin istek ve arzularından kurtulduğun ve halk için kötü düşünmediğin vakittir."

"Nefsi için bir hizmetçi istemediği müddetçe kul, kuldur. Kendisi için bir hizmetçi istedi mi, yüksek derecesinden düşmüş ve kulluğun edeblerini terkedip sınırlarını aşmış olur. Çünkü başkasının kendisine hizmet etmesini isteyecek kadar nefsini büyük görmüştür."

"Eğer bir kul ömrü boyunca bir an riyâ ve nifaksız kalırsa, o bir ânın bereketini ömrünün sonuna kadar duyar."

"Ârif, gafletten uzak olup, hiçbir zaman kendini beğenmez, ucba kapılıp kibirlenmez."

"Edeb nedir?" diye sorulunca; "Çok çeşitli târifleri yapılmıştır. Biz deriz ki, edeb insanın nefsini bilmesi, tanımasıdır." buyurdu.

"İnsanlar kendi şekâvet ve haksızlıklarına, haddi aşmaya âşık olurlar. Yâni dâimâ kendilerini bedbaht edecek şeyleri yapmak isterler."

Ebû Ali Dekkâk, Abdullah bin Menâzil'in vefâtını şöyle anlatmıştır:

Bir gün Ebû Ali Sekafî ile konuşuyorlardı. Söz arasında Abdullah bin Menâzil, Ebû Ali Sekafî'ye; "Ölüme hazır ol, çünkü ölümden kurtulmanın çâresi yoktur." dedi. Bunun üzerine o zat; "Ey Abdullah sen de hazır ol, şüphesiz öleceksin." deyince Abdullah bin Menâzil hazretleri kolunu yastık gibi uzattı, başını kolunun üzerine koydu ve; "İşte öldüm." diyerek, kelime-i şehâdeti söyledi ve o anda vefât etti.

Bu durum karşısında Ebû Sekafî hazretleri donakaldı. Söyleyecek bir söz bulamadı. Çünkü Abdullah bin Menâzil'e fiilen mukâbele etmek imkânına sâhip değildi. Ebû Ali Sekafî'yi dünyâya bağlayan bir takım sebepler vardı. Abdullah bin Menâzil'in ise Allahü teâlâdan başka meşgûliyeti yoktu. Dünyâ ile alâkasını kesmişti.

SON NEFES BELLİ OLMAZ

Abdullah bin Menâzil, ulemâdan, büyük zat,
Nişâbur'da yetişip, orada etti vefât

O, bir gün vâz ederken, buyurdu ki: (Ey insan!
Hazırlan son nefese, deme daha var zaman.

O "son nefes" dediğin, gelir bu gün, ya yârın,
Şimdi ne hazırlarsan, işte o, senin kârın.

Her nefesi alırken, âgâh ol, etme gaflet,
Her birinin, son nefes olduğunu kabûl et.

Her namazı kılarken, de ki: "Hiç belli olmaz,
Bu, benim kılacağım, belki de en son namaz."

Her yemek yediğinde, de ki: "Bu, son yemeğim,
Öbür öğüne kadar, belki gelir ecelim."

Her gece abdest alıp, girerken yatağına,
De ki: "Belki ölürüm ve çıkamam yarına.")

Nasîhat istemişti, kendisinden bir mü'min.
Buyurdu: (Öfkelenme, dünyalık bir şey için.

İnsan öfkelenince, örtülür aklı o an,

Şeytan onun boynuna "bir yular" takar heman.

O, kendi aklı ile, edemez hiç hareket,
Zîrâ onun aklını, örtmüştür öfke, hiddet.

"Şeytanın oyuncağı", olur artık o kişi,
Onun emrine göre, yapar o, her bir işi.

Peygamber efendimiz, buyurdu ki bu bâbda:
"Hemence oturunuz, kızdıysanız ayakta.

Eğer oturmakla da, sâkin olmaz iseniz,
Bir mikdar yatınız ki, zâil olsun öfkeniz.")

1) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.90

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.330

3) Nefehât-ül-Üns; s.200

4) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.366

5) Tabakâtüs-Sûfiyye; s.366

6) Risâle-i Kuşeyrî; s.161

7) Kevâkib-üd-Düriyye; c.2, s.54

8) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.107

9) Fâideli Bilgiler; s.167

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.345

ABDULLAH MENÛFÎ;

Evliyânın meşhûrlarından. Usûl, tefsîr, nahiv ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi Abdullah bin Muhammed'dir. Aslen Mağribli, Kuzeybatı Afrikalı olduğu için Mağribî nisbesiyle de anıldı. Babası Mısır'a göçtü. 1287 (H.686) senesinde Mısır'ın Buhayra şehrinde doğdu. Sonra Menûf'a yerleşti. Mağribî veMenûfî nisbesiyle meşhûr oldu. 1347 (H.748)'de Mısır'da vefât etti.

Dokuz yaşında Süleymân Tenûhî Şâzilî'nin terbiyesine verilen Abdullah Menûfî, çocukken temel din bilgilerini öğrenip, Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Daha küçük yaşta evliyâlık hâlleri görüldü. Rükneddîn bin Kûbî, Şemsüddîn Tûnusî, Kâdı Nâsıruddîn'in babası, Şerâfüddîn Zevâvî, Şihâbüddîn Merhal, Celâlüddîn İmâm-ül-Fâdıliyyet-il-Mu'ber, Mecdüddîn Akfehsî gibi birçok âlimden ilim öğrendi. Süleymân Tenûhî Mağribî Şâzilî'nin sohbetlerinde yetişip, vilâyet derecelerinde yükseldi. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde, tefsîr ve Arabî ilimlerde âlim oldu. "İnsanlardan tamâmen kesilip, onlardan uzaklaşmak için Resûlullah efendimizden mânen izin istedim. İzin vermediler." buyurmuştur.

Zamânının sultanı ona vazîfe vermek istedi. İlimle, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmakla meşgul olduğundan kabul etmedi. Kıymetli talebeler yetiştirdi. Sâlih insanların yetişmesine sebeb oldu.

Abdullah Menûfî hazretleri, **Kuşeyrî Risâlesi** ile Kâdı İyâd'ın **Şifâ'**sını ve **Tefsîr-i Vâhidî** gibi eserleri talebelerine okuturdu. Eline yeni aldığı en ağır kitabı, hiç mütâlaa etmeden talebeye anlatırdı. Anlatmaya başladığı zaman, ağzından nûrların yükseldiği açıkça görülürdü. Zühd ve takvâda, dünyaya düşkün olmamakta, haramlardan çok sakınmakta asrının bir tânesi idi. Tevâzu sâhibi olup haramlara düşmek korkusu ile şüphelilerden çok sakınırdı. Allahü teâlânın yasakladıklarından uzak durur, emirlerini yapmak için gayret ederdi. Vakitlerini yalnız Allahü teâlânın dînini öğrenmek, O'nun kullarına öğretmek ve ibâdet etmek için harcardı. Gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılardı. Kur'ân-ı kerîmi çok

okurdu. İnsanlara karşı çok merhametli idi. Onlara devamlı emr-i mârûfta bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmeye gayret ederdi. Mâlikî mezhebine göre fetvâ verirdi. Yûsuf Nebhânî hazretleri **Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ**'da diyor ki: "Mısır'daki evliyâ arasında, İmâm-ı Şâfiî'den sonra en üstünü Ahmed-i Bedevî'dir. Ondan sonra Seyyidet Nefîse'dir. Sonra Şerâfeddîn-i Kürdî, sonra Abdullah Menûfî Şâzilî'dir."

Birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinden Halil bin İshâk Cündî Mâlikî mezhebinin meşhûr fıkıh âlimlerindendir. Hocasının hayâtını **Menâkıb-ı Abdullah Menûfî** adlı eserinde topladı. Eserleri, vefâtından sonra talebeleri tarafından tertib edildi. Mısır'da vefât ettiği zaman, insanlar onun cenâze namazını kılmak için sokaklara döküldü. Mısır'da onun ilminden istifâde etmeyen yok gibiydi.

Cündî'nin yazdığı **Menâkıb-ı Abdullah Menûfî** adlı eserdeki menkıbe ve kerâmetleri, güzel sözleri, dilden dile, gönülden gönüle dolaştı. Kerâmet ve menkıbelerinden bâzıları şöyledir:

Talebeleri arasında yüzü ve hâlinin güzelliği ile meşhûr olan bir genç vardı. Bir kadın, ona âşık oldu. Hîle ile, o talebenin kaldığı eve girdi. Kadın kendisini kabûl etmesini isteyip, üzerine geldi. Talebe de, hocası Abdullah Menûfî'den imdâd istedi. O anda duvar yarılıp, Abdullah Menûfî hazretleri içeri girdi. Kadın korkup bayıldı. Ayılınca tövbe edip, güzel ahlâk sâhibi hanımlardan oldu.

Bir gün hiç âdeti olmadığı hâlde bir kebabçı dükkânına girdi. Kebabçının yeni kızarttığı kuzunun tamâmını satın aldı. Dükkândan uzaklaşınca, kuzuyu köpeklere attı. Çok geçmeden, kuzunun dînimizde yenmesinin haram olduğu şekilde öldürüldüğü anlaşıldı.

Talebelerinden birine haber gelip, annesinin öldüğü bildirildi. O da hocasından, memleketine gitmek için izin istedi: "Hiçbir yere gitme! Annen ölmedi!" buyurdu. Çok geçmeden talebenin annesinin ölmediği haberi geldi.

Evinden, sultanların bile âciz kalacağı derecede yiyecek dağıtılırdı. Bâzan elini sarığına uzatıp altın ve gümüş alır fakirlere verirdi. Ellerini yıkayıp dışarı çıktığı zaman parmakları arasından su damlaları ile birlikte gümüş çıkardı. Bu gümüşleri ilk karşılaştığı kimseye verirdi. Bir örtünün üzerine oturduğu zaman örtünün altında hiç bir şey olmadığı halde elini örtünün altına sokar, Altın ve gümüş çıkarırdı. Kısa zamanda bir yerden bir yere gitmesi meşhurdur.

Hocası Süleymân Tenûhî Şâzilî'nin Menûf'de vefâtında, oraya gidip cenâzesinde bulundu. Cenâze namazını kıldı. Aynı gün tekrar Kâhire'ye döndü.

Vefât ederken bedeninden etrafa güzel kokular yayıldığını orada bulunanlar hepsi hissettiler.

FAKİRİN HAKKI

Hırsızlar, Abdullah Menûfî hazretlerinin talebelerinin kaldığı yere gidip, anbardan buğday yükleyip gittiler. Abdullah Menûfî hırsızlara haber gönderip:

"O, fakîrlerin hakkıdır, aldığınız gibi geri getirin!" dedi.

Onlar çaldıklarını inkâr ettiler. Bir günde, hırsızların bütün merkepleri öldü. Bunun, o büyük zâtı üzmelerinin cezâsı olduğunu anlayıp, günahlarına tövbe ettiler. Ellerindekini getirip sâhiplerine geri verdiler. Hak sâhipleriyle helâllaştılar.

1) Tabakât-ül-Evliyâ (İbn-i Mulakkın); s.554

2) Neyl-ül-İbtihâc; s.121

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.119

4) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.525

5) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.2, s.312

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.601,1032

7) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.10, s.294

ABDULLAH BİN MUHAMMED BİN ABDURRAHMÂN;

Mekke-i mükerremede yetişen İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden olup seyyiddir. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Abdurrahmân el-Eska', lakabı Ebû Alevî'dir. Doğum târihi tesbit edilemiyen Abdullah bin Muhammed, Mekke-i mükerremede yetişti. 1567 (H.974) senesinde, Cemâzil-evvel ayının on sekizinci günü orada vefât etti. Şebîke kabristanında bulunan meşhûr türbesindedir.

Abdullah bin Muhammed, ilk temel bilgileri babasından okudu. Sonra zamânında bulunan büyük İslâm âlimlerinin derslerinde bulunarak yetişti. Bir taraftan da tasavvuf yolunda ilerledi. Babasından ve Abdullah bin Hakem bin Sehl Kuşeyr'den tasavvuf yolunda icâzet aldı. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde asrının imâmı, tasavvuf yolunda bulunanların da üstâdı oldu. Hocalarından Abdullah bin Ahmed bin Fadl ile birlikteResûlullah efendimizi ziyâret için Medîne'ye gitti. Günlerce bir şey yemedi. Muhammed bin Irak ile görüştü. Muhammed bin Ömer ona şefkatle muamele etti ve sabr etmesini tavsiye etti. Abdullah bin Muhammed, rüyâsında ceddi Muhammed aleyhisselamı gördü. Peygamber efendimizin ona Haremeyn'de (Mekke ve Medîne'de) kalmasını emretti. Sabahleyin uyanınca Kuba Mescidine gitti. Orada tekrar Muhammed bin Irak ile karşılaştı. Onun yanından ayrılmadı. O esnâda hummaya yakalandı. Şeyh Muhammed cübbesini onun üzerine koyunca hastalığı geçti. Bundan sonra Muhammed bin Irak'a tam bağlandı ve ondan icâzet aldı. Ayrıca Medîne'de bulunan bir çok veliden mesela Ali Müttekî Hindî'den icâzet aldı. Hırka giydi. Şeyhi Muhammed bin Irak'ın emriyle Zebîd'e gitti ve orada evlendi. Daha sonra Hadramut ve Terim'e gitti. İlim öğrendi ve öğretti. Sonra Mekke'ye döndü. Mekke-i mükerremede veya Medîne-i münevverede bulunurdu. Çok kerâmetleri görüldü ve pek çok talebe yetiştirdi. Nice kimse ondan istifâde etti.

Allahü teâlânın izni ile, yanına gelenlerin gönüllerindeki düşünceleri anlar ve haber verirdi. Kimi zaman dostlarına ve sevdiklerine, ileride başlarına gelecek bâzı şeyleri haber verir, bâzân da çok uzak beldelerde meydana gelen hâdiseleri bildirirdi.

Basrî nisbeti ile meşhûr Seyyid Abdürrahîm el-Ehsâvî'nin çok sevdiği bir kız çocuğu vardı. Bu kızcağız bir gün vefât edip, Allahü teâlânın rahmetine kavuştu. Seyyid Basrî hazretleri o kadar üzüldü ki, bu üzüntüsü, vefâtına sebeb olacak zannedildi. Üzüntüden duramıyordu.

Seyyid Basrî, Abdullah bin Muhammed ile karşılaştıklarında, duâ istedi. O da eliyle onun göğsünü sıvazlayıp duâ etti. Allahü teâlânın izni ile, Basrî'nin kalbindeki o şiddetli üzüntü bir ânda kayboldu. Abdullah bin Muhammed, ayrıca Seyyid Basrî'yi sâlih bir evlâd ile müjdeledi. Doğudan batıya kadar, zamânındaki bütün âlimlerin kendisiyle iftihâr edeceği sâlih bir evlâdının olacağını haber verdi.

Bundan sonra Seyyid Basrî'nin hanımı hâmile oldu. Doğum ânı geldiğinde, Abdullah bin Muhammed hazretleri Seyyid Basrî'ye bir haberci gönderip, daha önce kendisine müjdelediği sâlih evlâdın doğmak üzere olduğunu bildirdi ve kendisini tebrik etti. Seyyid Basrî'nin çocuğu doğdu. Aynı gün Abdullah bin Muhammed'in habercisi geldi. Aradaki mesâfe çok uzak olduğundan, zâhirî olarak Abdullah bin Muhammed, Basrî'nin hanımının hâmile olduğunu bilmiyordu. Fakat doğumu tebrik için bir haberci göndermesi, habercinin ise, tam doğumun olduğu gün gelmesi, hep onun kerâmetiydi. Seyyid Basrî'nin bu evlâdı, ileride meşhûr olup tanınacak olan Şeyh Ömer el-Basrî idi.

Abdullah bin Muhammed hazretlerinin annesi vefât etmişti. Zamanla annesini görmeyi çok arzu etti. Bu şiddetli arzu ile Allahü teâlâya duâ etti. Allahü teâlânın izni ile, uyanık ve gâyet

açık bir şekilde annesini âhiret nîmetleri içinde gördü ve bu nîmetler için Allahü teâlâya çok şükretti.

Rivayete göre; Abdullah bin Muhammed, talebelerinden bâzısına; "Ben vefât ettikten uzun zaman sonra, kabrimin üzerine bir türbe yapılıp tamamlandığında, oğlum Ali'nin yakınlarına tâziyede, başsağlığı dileğinde bulununuz. Çünkü o da aynı günde vefât eder." dedi. Nihâyet Abdullah bin Muhammed hazretleri 1567 (H.974) senesinde vefât etti. Takrîben elli sene sonra, kabri üzerine türbe yapıldı. Bu türbenin tamamlandığı gün, Abdullah bin Muhammed bin Abdürrahmân'ın Ali ismindeki oğlu vefât etti.

O büyük zâtın yukarıdaki sözünü işitenler, Ali isimli bu zâtın vefâtının, babası tarafından kerâmet olarak kırk yedi sene evvel târihi ile birlikte bildirildiğini böylece anlamış oldular.

BÜYÜK BİR ÂLİM OLACAK

Kâdı'l-müslimîn ve İmâm-ül-müslimîn diye meşhûr olan Kâdı Hüseyin Mâlikî, çocukluğunda şiddetli bir hastalığa tutulmuştu. Hastalığı çok ağır olup, vefât edecek zannettiler. Bu zâtın annesi, Abdullah bin Muhammed'in büyüklüğüne inanan sâliha bir hanım idi. Hasta çocuğunu alarak, duâ isteği ile Abdullah bin Muhammed'in yanına getirdi. Evliyâdan Abdurrahmân bin Ömer el-Amûdî de orada bulunuyordu. Bir kadının hasta çocuğunu getirip duâ talebinde bulunduğu arzedilince, Abdürrahîm Amûdî'ye çocuğu dışarıdan alıp getirmesini söyledi. Sonra, bu çocuğun yaşıyacağını, herkese faydası dokunacak çok yüksek bir âlim olacağını müjdeledi. Çocuk getirildiği zaman duâ ve teveccüh edip geri gönderdi. Bu sırada sene 1559 (H.967) idi. Bundan sonra çocuk iyileşti. Hastalığından eser kalmadı. Büyüdüğünde, Abdullah bin Muhammed'in bildirdiği şekilde zamânının büyük ve meşhûr âlimlerinden oldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.125

2) Nûr-üs-Safîr; s.258

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13 s.181

4) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.196

ABDULLAH BİN MUHAMMED BÂKİ-BİLLAH

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. İmâm-ı Rabbâni'nin hocası Muhammed Bâki-Billah hazretlerinin ikinci oğludur. Sûrette (görünüşte) ve kalb hâllerinde yüksek babalarına çok benzerlerdi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberleyip aklî ve naklî ilimlerde yüksek dereceye ulaştı. İlim ve hâl bakımından çok ince görüşleri vardı. Zikri ve bu büyükler yolundaki murâkabeyi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinden aldı. Bir çok defâlar mübârek huzurlarına gidip Serhend'de günlerce hizmetlerinde kaldı, lütuf ve teveccühlerine kavuştu. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât**'ında Abdullah bin Muhammed Bâki-Billah'a yazdığı mektupları vardır. Doğum ve vefât târihleri kesin olarak bilinmemektedir. Kabri Dehli'dedir.

ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-HADRAMÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Abdurrahmân el-Hadramî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Hadramud'da yetişen evliyânın büyüklerinden idi. 1288 (H.687) senesinde vefât etti. Yemen'deki Selâm şehri kabristanına defn edildi. Mezarının üstüne bir türbe yaptırıldı. Türbesi ziyâret yeridir.

Abdullah-i Hadramî, ilk önceMuhammed bin Ali Ba'levî'den ilim öğrendi. Maddî ve mânevî istifâdesi çok oldu. Muhammed bin AliBa'levî kendisini çok sever ve methederdi. Daha sonra ilim öğrenmek için Şeyh Ahmed bin Cu'd hazretlerinin ilim meclisine devâm etti. Ondan çok istifâde etti. Tasavvuf bilgilerini öğrenip üstün hâllere kavuştu ve icâzet, diploma aldı. Sonra

Ebü'l-Gays bin Cemîl ve daha birçok velî zâtların ders ve sohbetlerini dinledi. Çok istifâde edip yüksek mertebelere kavuştu. Birçok kerâmetleri görüldü. İnsanlara, güzel ahlâkı öğretmek için çalıştı. İnsanlar, çeşitli yerlerden kendisini görmeye ve sohbetlerini dinlemeye gelirdi. Yüzlerce talebesi vardı. Allahü teâlânın kendisine ihsân ettiği üstünlüğü ile insanlara ilim öğretti. Dünyâ ve âhiret sıkıntılarından kurtardı. Etrâfında pekçok talebe toplandı.

Bir defâsında peygamberlerden Hûd aleyhisselâmın kabr-i şerîfini ziyâret için yola çıktı. Binlerce kişi onunla gitti. Bir defâsında da talebelerinden büyük bir cemâatle, hocası Ahmed bin Cu'd'u ziyârete gitmişti. Huzûruna vardıklarında; "Hoş geldiniz evladlarım. Yola çıktığınızdan beri melekler sizin etrafınızı sarmışlardı." dedi.

Talebelerine nasîhat ederken; "Sizden biriniz nerede olursanız olunuz, herhangi bir sıkıntıya düşerse, beni vesîle ederek Allahü teâlâdan murâdını istesin. Biiznillah istediğine kavuşur. Allahü teâlâ, velî kulları vâsıtasıyla insanların müşküllerini çözer." buyurdu. Talebeleri sıkıntıya düştükleri zaman, Abdullah-ı Hadramî'yi vesîle ederek, Allahü teâlâdan sıkıntılarını gidermesini istediler. Hocalarının yetişerek, Allahü teâlânın izniyle onları sıkıntıdan kurtardığı çok defâ görüldü.

Şöyle anlatılır:

Ebû Mehre adındaki zât, önceleri Sa'îd bin Îsâ'nın talebelerinin ileri gelenlerinden idi. Daha sonra Abdullah-ı Hadramî'nin sohbetlerinde bulundu. Onun sevdiği yüksek talebelerinden oldu. Bir zaman Ebû Mehre, ilk hocasını ziyârete gitti. Huzûruna girdiğinde eski hocasının hâtırının kaldığını gördü. Sonra kendisinde, his, zevk ve istek ne varsa kaybolduğunu anladı. Berâberinde amcasının oğlu vardı. O zaman Abdullah-ı Hadramî hazretlerini vesîle kılıp, Allahü teâlâya yalvardı. O ân Abdullah-ı Hadramî orada görüldü ve Ebû Mehre'yi düştüğü sıkıntılı durumdan kurtardı. O da eski hâline tekrar kavuştu. Sa'îd bin Îsâ, bu durumu görünce hayret etti. O zaman Abdullah-ı Hadramî buyurdu ki: "Bu talebenin elinden siz tuttunuz. Fakat kalbi bizimledir." Daha sonra oradan ayrıldı.

Abdullah-ı Hadramî hazretleri yalnız kaldığı zaman ortalığı bir nûr kaplardı. Kendisi bu nûrda kaybolur gibi olurdu.

İmâm-ı Yâfiî onun hakkında; "Çok kimseler rüyâda, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfinden, Abdullah-i Hadramî'nin kabrine akan bir nehir gördüklerini anlatırlar. Âlimler, bunu Resûlullah efendimizin ona yardımının çokluğuna delîl olduğunu bildirdiler." buyurdu.

Abdullah-ı Hadramî, vefât edeceği zaman yaklaştığında, yanında bulunanlara; "Yavrularım, melekler âlemini görüyorum. Melekler âleminde de Peygamberimizi görüyor, müşâhede ediyorum." dedi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.114

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.10

3) Tabakât-ül-Havvas Ehli's-Sıdkı ve'l-İhlas (Zebîdî); s.70

ABDULLAH BİN MUHAMMED MÜRTEİŞ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin MuhammedMürteiş en-Nişâbûrî olup, künyesi, Ebû Muhammed'dir. Mürteiş diye tanınır. Aslen Nişâbur'un Hîre nâmıyla meşhûr mahallesinden olup Bağdâd'a yerleşti.Şunûziyye Mescidinde ikâmet eder. Orada sohbetine devam edenlere Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatır, dünyanın zevk ve eğlencelerinin geçici, âhiretin ise ebedi olduğunu bildirirdi. 939 (H.328) senesinde bu mescidde vefât etti.

Ebû Hafs-ı Haddâd'ın talebelerindendir. Ayrıca Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Osman Mağribî ve diğer büyük zâtlarla görüşüp sohbet etti. Kısa zamanda yetişip Irak'ta zamânının bir tânesi

oldu. Dünyâya düşkün olmaması, haram ve şüphelilerden çok sakınması belli başlı vasıflarıydı.

Abdullah Mürteiş hazretleri tasavvuf yoluna girip bu yolda ilerlemesini ve buna sebeb olan ibret verici hâdiseyi şöyle anlatmıştır:

Babam, bulunduğumuz yerin ileri gelenlerinden idi. Bir gün evimizin önünde otururken yanıma bir genç geldi. Sırtında hırka, başında eski bir külâh vardı. Fasîh, açık bir lisân ile benden bir şey istedi. Ben; "Sapasağlam bir genç olsun da, utanmadan dilencilik yapsın, olacak şey değil!" diye düşündüm ve kendisine hiç cevap vermedim. Bana sertçe; "Kalbine gelen şeyden, Allahü teâlâya sığınırım." dedi. Bunu duyunca çok korktum ve kendimden geçerek yere düştüm. Hizmetçilerimizden biri bu hâlimi görüp yanıma gelmiş. Kendime geldiğimde, başımı dizine koyup, beni ayıltmaya çalışıyordu. Herkes etrafıma toplanmıştı. O gencin gittiğini öğrendim. Çok üzüldüm ve yaptığıma çok pişman oldum. O gün böyle geçti. Gece olunca bu dert ve elem ile uyudum. Rüyâmda hazret-i Ali'yi gördüm. O genç de yanında idi. Bana:

"Keşke öyle düşünmeseydin ve buna bir şeyler verseydin. Allah rızâsı için hiç bir şey vermeyeni Allahü teâlâ sevmez." buyurdu.

Sabah olunca kendime âit ne varsa, hepsini, Allah rızâsı için ihtiyâcı olanlara dağıtıp, sefere çıktım. Bağdâd'a gelip ilim öğrenmeye başladım. On beş sene sonra babamın vefât ettiğini haber alıp, Nişâbur'a geldim. Babamdan bana çok büyük servet kalmıştı. Onu da Allah rızâsı için dağıtıp Bağdâd'a döndüm. O gencin, o bakışı hâlâ gözümün önünde. Devamlı üzülüp, pişman oluyordum.

Vefât edinceye kadar da bu üzüntünün böyle devâm ettiği bildirildi.

Hocası Ebû Hafs-ı Haddâd, Abdullah Mürteiş'e ilim öğrenmesi için seyâhat etmesini söylemişti. Hocasının bu emrine uyarak, ilim öğrenmek için her sene kilometrelerce yol yürür, uğradığı bir şehirde on günden fazla kalmazdı. Bir gün Rakka'ya geldi. İbrâhim-i Kassâr kendisine bir tabakta üzüm ve ekmek gönderdi. Verilen hediyelere karşı, hediye ile cevap verdiği için kaftanını sattı. İbrâhim-i Kassâr'a bâzı hediyeler alıp gönderdi.

Abdullah Mürteiş hazretlerinin menkıbeleri çok olup sâlih bir zat şöyle anlatmıştır: Bağdâd'da bulunuyordum. Hacca gitmeyi arzu ediyordum. Gitmek için hiçbir şeyim yoktu. Kendi kendime; "Abdullah Mürteiş hazretleri bana bir aba, elbise ve masraflarım için de on beş gümüş hediye etse. Elbiseyi giyerim gümüşler ile de kova, ip ve ayakkabı alırım yolda sıkıntı çekmem." diye düşündüm.

Bu sırada kapı çalındı. Açıp bakınca, Abdullah Mürteiş hazretlerini gördüm. Çok şaşırdım bana, bir aba, elbise ve on beş gümüşü uzatıp; "Bunları al." buyurdu.

Almak istemedim, fakat; "Al, beni üzme, bunlar istemiş olduğun şeylerdir." dedi. Mahcûbiyetle aldım...

Bir defâsında ramazân-ı şerîf ayının son on günü câmide îtikâfa başladı. Ancak birkaç gün sonra îtikâfı bırakıp çıktı. Sebebini soranlara:

"Mescidde bâzı kimselerin riyâ ile, gösteriş yaparak ibâdet edip, Kur'ân-ı kerîm okuduklarını gördüm. Bu hâlleri sebebiyle, onlara gelecek olan belâdan korkup dışarı çıktım." dedi.

Abdullah Mürteiş hazretleri nasîhat ve sohbetleriyle uzun müddet insanlara rehberlik yapmıştır. Bir defâsında da nasîhat isteyenlere; "Size nasîhat vermeye benden daha münâsib ve benden daha hayırlı olanlara gidiniz. Böylece beni de, sizlerden çok daha hayırlı olan Rabbimle berâber bırakmış olursunuz ve ben de hep O'nunla meşgûl olurum." buyurdu.

Hastalığı artıp vefâtı yaklaştığı sırada huzûrunda bulunan sevenlerine borcu olduğunu,

elbisesini satmalarını ve borcunu ödemelerini söyledi. Sonra buyurdu ki:

"Allahü teâlâya duâ edip bana üç şeyi nasîb etmesini istedim.

Birincisi pekçok dost ve büyük zâtlarla görüşüp sohbet ettiğim Şunûziyye Câmiinde vefât etmek.

İkincisi vefât edip, dünyadan ayrılırken dünyalık bir şeyim olmasın istedim. Şu altımda serili olan hırkamdan başka bir şeyim yok! Ben vefat edince onu da altımdan alıp satın. Parasıyla bir şeyler alın ve fakirlere verin...

Üçüncü isteğim de şu idi: Ben vefât ederken yanımda sevmediğim kimse bulunmasın. Burada bulunanların hepsini seviyorum. Şu anda aranızda sevmediğim kimse yok. Elhamdülillah bu arzumun üçü de oldu."

Buyurdu ki:

"Kul, Allahü teâlânın sevgisini, Allahü teâlânın sevmediklerine düşman olmakla kazanır. Allahü teâlânın sevmedikleri ise, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsidir."

"Tasavvuf güzel ahlâktır. Bu da üç kısımdır: Birincisi, Hakk ile beraber olmak yâni Allahü teâlânın emirleine uymak ve bu hususta gösterişten uzak durmaktır.

İkincisi halk ile beraber olmak. Bu da büyüklere karşı saygı ve edeb, küçüklere karşı şefkat, emsallere ise insaflı ve âdil davranmakla olur.

Üçüncüsü nefse sâhib olmak. Bu ise nefsin boş isteklerine, hevâ, hevese ve şeytana uymamakla olur. Kim bu üç husûsu nefsinde doğru bir şekilde tatbik ederse güzel huylulardan olur."

"Tasavvuf tamâmen ciddiyettir. Şaka nevinden olan herhangi bir şeyi ona karıştırmayınız."

"Kul ne ile muhabbete nâil olur?" diye sorulunca; "Allahü teâlânın evliyâsına dost olmak, düşmanlarına da düşman olmakla" buyurdu.

Yine buyurdu ki:

"Kalbin, Allahü teâlâdan ve O'nun dostlarından başkasına meyletmesi, o kalbin hasta olduğuna işârettir."

"Sebeplere yapışmalı, fakat bu durum, o sebeblerin ve her şeyin yaratıcısı olan Allahü teâlâya îtimâd ve tevekkül etmeye mâni olmamalıdır."

"Bütün işlerin netîcesinin sıhhatli ve faydalı olabilmesi için iki şart vardır: Sabır ve ihlâs."

"İrâde, nefsin arzularına muhâlefet edip, onu Allahü teâlânın emirlerine yöneltmek ve kendisi için Allahü teâlânın takdir ettiğine râzı olmaktır."

"Kul, muhabbet makâmına, Allahü teâlânın dostlarını sevmek ve Allahü teâlâya düşman olanlara düşmanlık etmekle kavuşur."

"Amellerin en üstünü; doğru amel işlemek, sünnet üzere hizmete devâm etmektir."

"Kalbin Allahü teâlâdan başkasına meyletmesi, Allahü teâlânın azâbını çabuklaştırır."

"Yaptığı amellerin, kendisini Cehennem azâbından kurtarıp, Allahü teâlânın rızâsına kavuşturacağını zanneden kimse, büyük hatâ etmiştir. Allahü teâlânın fadlı ve ihsânı ile kurtulabileceğini düşünen kimseyi, Allahü teâlâ rızâ makamlarının en sonuna ulaştırır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde Yûnus sûresi 58. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: "**De ki: Allahü teâlânın ihsânı ve rahmetiyle, işte yalnız bunlarla ferahlansınlar. Bu, onların toplamakta olduklarından** (dünya menfaatinden) **daha hayırlıdır."**

"Allahü teâlâyı Rab olarak tanı. O'nu bir olarak ikrâr et ve O'na hiç bir şeyi ortak koşma. Tevhîdin esâsı bu üç şeydir."

"Allahü teâlânın, senin rızkına kefil olduğuna îtimâd et ve sana emrettiği ibâdetleri yapmaya çalış! Böyle yaparsan, evliyâdan olursun."

ÜSTÜN KİMSE!..

Abdullah bin Mürteiş'in dostlarından bir kısmı bâzı kimselerin hallerinden bahsederek; "Falan kimse su üzerinde yürüyor. Onun bu hâline ne dersiniz?" diye sordular. Buyurdu ki:

"Allahü teâlânın yardımı ile nefsinin arzularına uymayan kimse, havada uçandan ve su üzerinde yürüyenden daha üstündür."

KEŞKE YARDIM ETSEYDİM!

Abdullah-ı Mürteiş, evliyâ-yı kirâmdan
Şiddetle kaçınırdı, şüpheli ve haramdan.

Dünyâya zerre kadar, vermez idi bir değer,
Methetti kendisini, evliyâ ve âlimler.

Hânesinin önünde, otururken bir zaman,
Genç bir kişi gelerek, para istedi ondan.

Vardı gencin üstünde, hem de "yeni bir abâ"
Düşündü: "Bu ne için, dileniyor acaba?

Yaşı genç, sakat değil, hem yeni elbisesi,
Yakışır mı bu gence, el açıp dilenmesi?"

Bunları düşünerek, vermedi cevap bile,
Genç ayrıldı ondan, "kırılmış bir kalp" ile.

Eli boş, boynu bükük, gidince öyle mahzun,
Bu sefer pişman oldu, düşündü uzun uzun.

Para vermediğine, çok üzülüp içinden,
Göremedi bir daha, koştuysa da peşinden

Dedi ki: "Ne olaydı, kırmasaydım hiç onu,
Nereden biliyordum nâ ehil olduğunu,

Rabbimiz bakıyor mu, hiç benim günâhıma?
Devamlı gönderiyor, rızkımı her gün ama.

Belki o, Rabbimizin, çok sevdiği kuluydu,
Heyhât! Bana yakışan, muâmele bu muydu?"

Yaptığı o hatânın, kalarak tesirinde,
Yatıp, bir rüyâ gördü, o günün gecesinde.

Şöyle ki otururdu, Allah arslanı Ali
Dikkat etti, vardı hem, yanında o genç dahi.

Hazret-i Ali ona, buyurdu ki hemence:
"Ne için bir tasadduk, eylemedin bu gence?

Hâlbuki bir kimsenin, varken malı, parası,
Tasadduk eylemezse, sevmez onu Mevlâsı.

Uyanınca kapladı, kendisini bir keder,
Dağıttı nesi varsa, kalmadı maldan eser.

Hiç unutamıyordu, buna rağmen o ânı
"Ben niçin boş çevirdim, o fakir müslümanı?"

Ve hemen çıktı yola, Bağdat medresesine,
İlim tahsil eyledi, orada on beş sene.

Babası zengin olup, çoktu malı, parası,
Vefât edip tamâmen, ona kaldı mîrâsı.

Onu da fakirlere, dağıtarak bittamam,
Başladığı tahsîle, gece-gün etti devâm.

Ebû Hafs-ı Haddâd'dan, alıp tasavvuf dersi,
Vilâyet makâmında, yükseldi derecesi.

Buyurdu ki:"Allah'ı, hakkıyla sevmek için,
O'nun düşmanlarını, sevmesin kalbin, için.

Ne ki uzaklaştırır, seni Hak teâlâdan,
Yaklaşma yanlarına, uzak dur hep onlardan.

Eğer ki meyl ederse, kalbin "Hak"tan gayriye,
O kalp hasta demektir, bak hemen tedâvîye.

Dünyalık kimselerle, kurma hiç münâsebet,
"Allah adamları"yla, bulunmağa gayret et.

Onların her bakışı, "devâ"dır kalp derdine,
Şakî olmaz gidenler, onların sohbetine.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.355
2) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.349
3) Nefehât-ül-Üns; s.198
4) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.72
5) Sıfât-us-Safve; c.2, s.261
6) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.317
7) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.105
8) Târih-i Bağdâd; c.7, s.221
9) Risâle-i Kuşeyrî; s.150
10) Fâideli Bilgiler; s.167
11) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.104
12) Tabakât-ül-Evliyâ (İbn-i Mulakkın); s.141
13) Tabakât-üs-Sûfiyye (Ensârî); s.386
14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.350
15) Hazinet-ül-Meârif; c.2, s.193
16) Sefînet-ül-Evliyâ; s.147

ABDULLAH BİN MUHAMMED RÂSİBÎ (Bkz. Ebû Muhammed Râsibî)

ABDULLAH BİN MUHAMMED RÂZÎ (Bkz. Ebû Muhammed Râzî)

ABDULLAH BİN MUHAYRIZ (Bkz. İbn-i Muhayrız)

ABDULLAH BİN MÜBÂREK;

Tebe-i tâbiînin büyüklerinden. İsmi Abdullah ibni Mübârek bin Vâdıh Hanzalî Temîmî; künyesi, Ebû Abdurrahmân'dır. Hadîs, fıkıh âlimi, mücâhid ve zâhid idi. Tâbiînin, Peygamberimizi sallallahü aleyhi ve sellem görenlerin sohbetinde yetişti. Din düşmanları ile muhârebelerde bulundu. Dünyâya ve dünyâlığa rağbet etmezdi. Emevî halîfelerinden Hişâm bin Abdülmelik devrinde 736 (H.118) yılında Merv'de doğdu. 797 (H.181) senesi bir gazâ dönüşü, Bağdâd yakınlarındaki Hît adlı yerde vefât etti. Türk asıllıdır.

İlk tahsîlini, Merv'de yapan Abdullah ibni Mübârek tahsîl için Bağdâd, Basra, Hicaz, Yemen, Mısır, Şam gibi ilim merkezlerine gitti. Bağdâd'da büyük âlimler ve evliyâ ile görüştü. Onların ders ve sohbetlerinden faydalandı. Hammâd bin Zeyd, Evzâî, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, Mâlik bin Enes gibi âlimlerden hadîs-i şerîf okudu. Dört bin kişiden hadîs-i şerîf dinledi. Bunlardan yalnız birinden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de büyük âlimler rivâyette bulundular. Hocalarının önde gelenleri arasında İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe rahmetullahi aleyh de vardı. Fıkıh ilmini ondan öğrendi. İmâm-ı A'zam vefât edince, İmâm-ı Mâlik'in derslerine devam etti ve ilimde yüksek bir dereceye ulaştı.

İlim tahsîlinden sonra tekrar Merv'e döndü. İlmi, edebi çok olup, az konuşmak âdeti idi. Geceleri ibâdet ile geçirirdi. Sözü senetti. Emânete pek riâyet ederdi. Şam'da birinden aldığı kalemi unutup veremeden Merv'e gelmişti. Kalemi sâhibine vermek için Merv'den tekrar Şam'a gitti. Eshâb-ı kirâm (radıyallahü anhüm) ile onları gören Tâbiînin hâllerini anlatan eserleri okurken çok ağlar kendinden geçerdi. Peygamber efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem görüp sohbetlerinde bulunma şerefine kavuştukları için Eshâb-ı kirâmın üstünlüğünü anlatır ve:

"Muâviye'nin radıyallahü anh, Resûlullah'ın yanında giderken, bindiği atın burnuna giren toz, Ömer bin Abdülazîz'den bin defâ üstündür." buyururdu.

Evinde hadîs-i şerîflerle çok meşgûl olduğundan; "Yalnızlıktan rahatsız olmuyor musun?" diye sorulduğunda; "Peygamber efendimiz ve Eshâbı radıyallahü anhüm ile berâber olunca insan hiç yalnızlık duyar mı?" karşılığını verirdi.

Merv'de bir yıl ticâretle uğraşır, kazancının hepsini fakirlere dağıtırdı. İkinci yıl İslâmiyet'i yaymak için cihâda, düşmanla harbe giderdi. **O, medresede müderris, hoca; câmide vâiz, şehirde tüccâr; harbde büyük bir kahramandı. Kılıç ve kalem sâhibi idi. Kalemiyle cihâda dâir eser yazdı, kılıcıyla da dillere destan olan kahramanlıklar gösterdi.**

Abbâsîler devrinde Bizanslılarla yapılan harplerden birine katılmıştı. Abbâsî ordusu sessiz, sâkin ve aydınlık bir gecede Tarsus'un kuzeyinde karargâh kurmuştu. Tarsus'un sırtlarında İslâm ve Bizans orduları görünüyordu. İki taraf da kendilerini kuvvetli göstermek için alevleri göklere yükselen ateşler yakmışlardı. Bu ateş ocaklarından birinin etrafında tepeden tırnağa silâhlı askerler hilâl şeklinde oturmuşlar, ortalarında ise ince yapılı, nûrânî yüzlü bir zat onlara ders anlatıyordu. Kimse vaktin nasıl geçtiğinin farkına varmamıştı. Sözü kesip, duâsını yapınca istirahate çekildiler.

Sabah namazı kılındıktan sonra, harp hazırlıkları başladı. İki ordu karşı karşıya geldi. Bizans ordusundan iri yapılı, kendisi ve atı zırhlara bürünmüş biri kılıç sallayarak ortaya çıktı. Döğüşmek için müslümanlardan er istedi. Müslüman saflarından bir kahraman onun karşısına çıktı. Fakat, şehîd düştü. Bu hâl müslümanların gayretine dokundu, ikinci bir yiğit daha çıktı. O da şehîd oldu. Sonra birkaç er daha şehîdlik şerbetini içti. Rum ordusunda sevinç çığlıkları yükselirken, müslüman ordusunda tekbir ve Allah Allah sesleri ortalığı çınlatıyordu. Bu

sırada müslüman askerlerin arasından, atının üzerinde heybetli birinin meydana çıktığı görüldü. Tamâmen zırhlara bürünmüştü. Fakat kimse tanımıyordu. Rum'un karşısında dimdik durdu. Herkes son derece heyecanlı idi.Çarpışma başladığı gibi, çevik bir hareketle kılıcını Rum'un göğsüne sapladı. Müslüman saflarında tekbîr sadâları yükseliyordu. Rum tarafı ise şaşkına döndü. İkinci çıkan er de birincinin âkibetine uğradı. Sonra birkaç kişiyi daha öldürdü. Müslümanlar son derece sevinçliydi. Müslüman er yerine dönünce bu kahramanın Abdullah bin Mübârek hazretleri olduğunu görüp hayret ettiler.

Seferde bile ibâdetlerini gizlerdi. Gazâ arkadaşı Muhammed bin Âyun şöyle anlatır:

Seferde bir gece, Abdullah bin Mübârek (r.aleyh) istirâhate çekilmişti. Ben de mızrağıma dayanmış oturuyordum. Benim uyuduğumu zannedip kalktı ve fecr vaktine kadar namaz kıldı. Sonra beni namaza kaldırmağa geldi. Uyumadığımı ve halinden haberdar olduğumu anlayınca, hayâsından yüzü kızardı. Sefer boyunca böyle yaptı.

İbn-i Hibbân ise şöyle anlatır:

Bütün mücahidler İbn-i Mübârek ile Şam'a varmıştık. Orada halkın ibâdetini, gazâya hazır hallerini, her gün seriyyelerin, küçük askerî birliklerin geliş-gidişlerini görünce, İbn-i Mübârek; "Bu güzel haller ile Rabbimizin huzûruna çıkacağız. Burada Cennet kapılarını açtık." buyurdu.

Misis'teki ikâmeti sırasında ilim, ibâdet ve cihâddan geri durmadı. Misis'te, ikindi namazında Cumâ Mescidi'ne gelir, güneş batıncaya kadar kıbleye karşı oturur, Allahü teâlânın zikriyle, meşgûl olur, kimseyle konuşmazdı. "Kim gündüzünü Allahü teâlâyı anarak geçirirse, o, bütün gün zikretmişlerden sayılır." buyururdu.

Misis nâhiyesinde on yedi bin hadîs-i şerîf rivâyet etti. Küçük yaştaki talebesi Abde bin Süleymân'a hadîs-i şerîf yazdırır ilim öğretir, üstelik ona para da verirdi.

Pekçok kez hacca gitti.

Bir sene hacdan sonra rüyâsında gökten inen iki melekten birinin diğerine; "Bu sene kaç kişi hacca geldi?" dediğini duydu. Öbür melek; "Altı yüz bin kişi." dedi. "Peki kaç kişinin haccı kabûl edildi?" O da; "Bunlardan hiç birinin haccı kabûl edilmedi." diye cevap verdi.

Abdullah bin Mübârek buyurdu ki:

Bunu işitince üzerime büyük bir sıkıntı çöktü. Dedim ki:

"Bunca insan, bunca zahmet ve meşakkate katlanıp dünyânın her tarafından hacca geldiler. Çöller aşarak zor şartlarda büyük sıkıntılara katlandılar. Bütün bu emekler boşa mı gidecek?"

Bunun üzerine o melek; "Şam'da ayakkabı tâmir eden Ali bin Muvaffak adında biri vardır. O, hacca gitmeye niyet etmişti, fakat gidemedi. Lâkin haccı kabûl edildi. Altı yüz bin hacıyı ona bağışladılar da hepsinin haccı kabûl edildi." dedi.

Abdullah bin Mübârek şöyle anlatıyor:

Bunu işitince uykudan uyandım ve; "Gidip o zâtı ziyâret etmeliyim!" dedim. Arkadaşlarımdan ayrılıp, Şam kâfilesine katıldım. Şam'a gidince, o zâtın evini araştırıp buldum. Kapıyı çaldım. Bir kimse kapıya çıktı. Adını sordum. "Ali bin Muvaffak." dedi. İsmimi sordu. "Abdullah bin Mübârek." deyince, feryâd edip kendinden geçti. Ayılınca, gördüğüm rüyâyı kendisine anlattım. Haccının kabûl edildiğini ve kendi haccı ile berâber altı yüz bin kişinin ibâdetinin kabûl edildiğini de haber vererek; "Bana nasıl hayırlı bir amel işlediğini anlat." dedim. O da anlattı:

Ben ayakkabı tâmircisiyim. Otuz seneden beri hacca gitmeyi arzu ederdim. Bu işimden, otuz senede üç yüz dirhem gümüş biriktirdim. Bu sene hacca gidecektim. Hanımım hâmileydi. Komşu evden burnuna yemek kokusu gelince; komşudan yemek istememi söyledi. Gidip,

onun arzusunu bildirdim. Komşum ağlayarak şöyle dedi: "Ey Ali bin Muvaffak, bizim bu yemeğimiz size helâl değildir. Çünkü üç gündür, çocuklarım bir şey yememişlerdir. Bütün Şam şehrinde hiç bir iş bulamadım. Kimse bana iş vermedi. Ölü bir hayvan gördüm. Zarûret mikdârınca ondan bir parça kesip getirdim. Çocuklara yemek pişiriyorum. Size helâl olmaz."

Bunu duyunca içime bir acı düştü. Hac için biriktirdiğim gümüşleri getirip verdim ve; "Bunu çocuklarına nafaka yap, haccımız bu olsun!" dedim. Abdullah bin Mübârek bunun üzerine; "Allahü teâlâ, doğru rüyâ gösterdi." buyurdu.

Abdullah bin Mübârek hazretleri çok mütevâziydi. Doğru ve güzel sözü, bir çobandan bile duysa kıymet verirdi.

Cömert idi. Arkadaşlarına ve muhtaçlara para vererek yardımlarına koşardı. Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, Fudayl bin İyâd, İbn-i Semmâk, Mesrûk gibi zâtlara çok ihsânı vardı.

Bir sene hacca giderken bir çöplüğün yanından geçiyorlardı. Orada yerden ölü kuşu alan bir kızcağız gördü. Ona hâlini sordu. O da; "Benden başka bir de kardeşim var. Yoksuluz, bir şeyimiz yok. Üç gündür açız. Biz zengindik. Babamızın malı vardı. Zulm ve haksızlıkla malını alıp öldürdüler. Gördüğünüz gibi muhtaç hâle düştük." dedi. Gözleri yaşaran Abdullah bin Mübârek hazretleri yanındaki bin altından 40'ını memlekete dönmek için ayırdı, kalanının o kızcağızın âilesine verilmesini emrederek; "Geri dönüyoruz bu seneki haccımız bu olsun." buyurup, geri döndü.

Abdullah bin Mübârek misâfirperverdi. Canının istediği bir şeyi misafirsiz yemezdi. Sebebini sorduklarında; "Kıyâmet günü misafir ile yenenden sual olunmayacağını duydum da ondan." diye cevap verirdi. Onun çok ikrâmda bulunduğunu gören birisi; "Malınız azalıyor, misâfire ikrâm işini biraz azaltsanız?" dediğinde; "Mal azalıyorsa, ömür de bitiyor." buyurdu.

İnsanların iyiliğini isterdi. Yanına sık sık gelen kötü huylu bir kimse birgün ondan ayrıldı, gelmez oldu. Bunun ayrılmasına çok üzüldü; "Niçin üzülüyorsun?" dediklerinde; "O zavallı gitti. O kötü huylar kendinden ayrılmadı. Onun haline üzülüyorum. Bizim yanımızda bir müddet daha kalsaydı ahlâkı düzelebilirdi." dedi.

Gördüklerinden ibret alırdı. Soğuk bir kış günü Nişâbur pazarında giderken, sırtında yalnız bir gömleği olduğu için üşüyüp titreyen bir köleye rastladı. Ona; "Efendine söylesen de sana bir palto alsa olmaz mı?" dedi. Köle; "Efendime ne söyleyebilirim ki, o hâlimi görüyor ve biliyor." deyince, Abdullah bin Mübârek hazretleri feryâd edip yere düştü. Kendine geldiğinde; "Sabrı ve kanâatı bu köleden öğreniniz." buyurdu.

Firâset sâhibiydi. Söylenen sözlerin inceliğine hemen vâkıf olurdu. Sehl bin Ali bin Abdullah Mervezî, Abdullah bin Mübârek'in derslerine devâm ederdi. Bir gün; "Artık senin dersine gelmeyeceğim. Çünkü, bugün gelirken, senin kızların dama çıkmış, beni çağırıyorlardı. Benim Sehl'im, benim Sehl'im diyorlardı. Bunların terbiyesini vermiyor musun?" dedi. Abdullah bin Mübârek, o gece talebesini toplayıp; "Sehl'in cenâze namazına gidelim." dedi. Gidip, vefât etmiş buldular. "Vefâtını nereden anladın?" dediklerinde; "Benim hiç câriyem yok. O gördükleri Cennet hûrîleri idi. Onu Cennet'e çağırıyorlardı." dedi.

Din gayreti çoktu. Allahü teâlâdan başkasına ibâdet edilmesine hiç tahammülü yoktu. Kendisi şöyle anlatır: "Bir ateşperest ile çalışıyorduk. Namaz vakti gelince ondan, namaz kılarken, bana zarar vermeyeceğine dâir söz aldım. Bunun üzerine namaz vaktinde rahatça bir namaz kıldım. Sonra ateşperest şahsın ibâdet zamânı geldi. Şimdi sıra bende, ben ibâdet ederken, sen de zarar vermeyeceğine dâir söz ver deyince, rahatça ibadet edebileceğini bildirdim.

Fakat ateşperest ateşe tapmak üzere secdeye varınca, sözümde duramadım ve üzerine atıldım. O anda; "Söz verdiğin zaman ahdini yerine getir!" diye bir ses duydum ve hemen geri çekildim. Ateşperest ibâdetini bitirince; "Evvelâ hücûm ettin. Sonra niye vazgeçtin?" diye

sordu. "Ben Allah'tan başkasına secde ettiğin zaman, dayanamadım, üzerine atıldım. Seni öldürmek istiyordum. Fakat tam o anda; "Söz verdiğin zaman, ahdini yerine getir!" diyen bir ses, beni bu işten alıkoydu." dedim. Bunun üzerine ateşperest; "Rab, senin rabbindir! Kendi düşmanı için, dostunu bile azarlıyor! İşte huzûrunda müslüman oluyorum." diyerek Kelime-i şehâdet getirdi.

Abdullah bin Mübârek hazretleri duâsı makbûl olanlardandı. Muhtâc olanlar, ondan duâ isterlerdi. Bir gün bir âmâ gelip; "Bana duâ buyurun da, Allahü teâlâ gözlerime görme kuvveti versin!" dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâya yalvarıp duâ eyleyince derhal gözleri görmeye başladı.

Her işi ilmine uygundu. Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem ilmine tam vâristi. Sünnete uyar, bid'atten ve bid'at ehlinden nefret ederdi. Böyle kimselerle oturmadığı gibi, oturanları da men ederdi. Zararını anlatır ve münâfıklık alâmetlerinden olduğunu söylerdi.

Horasan âlimlerinden Abdullah bin Ömer Serahbî şöyle buyurdu: "Bir keresinde bid'at ehliyle oturup yemek yedim. Abdullah bin Mübârek bundan haberdâr olunca, bana; "Seninle otuz gün konuşmayacağım." dedi ve öyle yaptı.

Başkasında gördüğü bir kusuru münâsib bir lisanla anlatmaya çalışırdı. Huzûrunda birisi aksırdı ve "Elhamdülillah" demeyi unuttu. O kimseye, suâl sorar bir edâ ile; "Aksıranın ne demesi îcâb eder efendim?" dedi. O cevâben; "Elhamdülillah." deyince, Abdullah bin Mübârek de; "Yerhamükellah." buyurdu. Bu rivâyeti bildiren Muhammed bin Cemîl; "Bu edebli hareket bizi şaşırttı. Bu edebe hayrân olduk." demektedir.

Buyururdu ki:

"Biz çok ilimden ziyâde az da olsa edebe muhtâcız."

"Âlimler edeb hakkında çok şeyler söylediler. Bize göre edeb, insanın kendini tanımasıdır."

"Âlimleri hafife alanların âhireti, ümerâyı hafife alanların dünyâsı, dostlarını hafife alanların mürüvveti yıkılır."

"Kalbinde Allah korkusu çok az olan, dünyâ sevgisi bulunan, haramlardan sakınmayan, âlim olduğunu söylerse şaşılır."

"Sâlih kimselerden olmadığım hâlde, sâlihleri severim. Kötü kimselerden daha aşağı olduğum halde, kötüleri sevmem."

"Eğer gıybet etseydim, anamı, babamı gıybet ederdim. Çünkü sevâblarımın onlara verilmesi daha hayırlı olur."

"Müstehabları yapmakta gevşek davranan, sünnetleri yapamaz. Sünnetleri yapmakta gevşek davranmak, farzların yapılmasını zorlaştırır. Farzlarda gevşek davranan da mârifete, Allahü teâlânın rızâsına kavuşamaz."

Birisine; "Allahü teâlâyı murâkabe et!" dedi. O kişi; "Bu nasıl olur?" deyince; "Allahü teâlâyı görür gibi ol." buyurdu.

"İnsan; nefs, şeytan, münâfık gibi üç düşmanla karşı karşıyadır ve bunlardan kurtulmak çok güçtür."

"Çalışıp kazanma zahmeti çekmemiş kimsede hayır yoktur."

"İlmin evveli niyet, sonra anlamak, sonra yapmak, sonra muhâfaza, sonra da yaymaktır."

"Nefsini bilen Rabbini bilir." hadîs-i şerîfinin sırrına eren, nefsini sokakta gördüğü köpekten aşağı bilir."

"Nice küçük amel, niyetle büyür, nice büyük amel ise niyetle küçülür."

"Kim ilmi ararsa öğrenir. İlmi öğrenen, günah işlemekten korkar. Günahtan korkan ondan kaçar. Ondan kaçan ise kıyâmet günü hesaptan kurtulur."

"Şüpheli bir kuruşu geri vermeyi, binlerce lira sadaka dağıtmaktan daha fazla severim."

"Din kardeşimin bir ihtiyâcını görmem, bir sene nâfile ibâdet etmemden daha önemlidir."

"İnsanların en alçağı kimdir?" diye sorulunca; "Din kisvesi altında dünyâ menfaati sağlayandır." buyurdu.

"İlimde cimrilik yapan kişiye Allahü teâlâ üç belâ verir: Ya ölür, ilmi gider. Yâhud unutur veya kendine ilmi unutturacak kimse ile dostluk kurar, öylece ilmi gider."

"Ben, peygamberlikten sonra ilimden daha üstün bir rütbe olduğunu zannetmiyorum. Âlimlerden biri, bir ihtiyaçla karşılaşınca, onun ile meşgûl olur, okuyamaz. Onun ihtiyâcını giderip, okumasını sağlamak daha makbûldür."

"İnsandaki en üstün haslet hangisidir?" diye sorulunca; "Kâmil akıl." buyurdu. "Eğer o yoksa?" dediler. "Güzel edebdir." buyurdu. "O da yoksa?" dediler. "Kendisiyle istişâre edilecek şefkatli bir kardeş." buyurdu. "O da yoksa?" "Devamlı sükût." buyurdu. "O da bulunmazsa?" dediklerinde; "Ölmek." buyurdu.

"Şu dört cümle, dört bin hadîs-i şerîften seçilmiştir; kadına güvenme, mala aldanma, mîdeni fazlaca doldurma, işine yarıyacak kadar ilim öğren."

"Bir âlimin sakınması gereken en önemli husus; Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden uzak durması ve dünyâya gönül bağlamamasıdır."

"Dünyâ sevgisi ve günahların istilâ ettikleri kalpten nasıl hayır beklenir."

"Allahü teâlâya isyân ederken, O'nu sevdiğini açıklarsın. Bu ise kıyasta acâibdir. Eğer sevgin doğru olsaydı, O'na itâat ederdin; çünkü seven, sevdiğine itâat eder."

"Güzel ahlâkı, bir cümlede hülâsa eder misin?" diye sorduklarında; "Kızmamaktır." buyurdu.

Abdullah bin Mübârek vefâtı yaklaştığı zaman bütün malını fakirlere verdi. Hizmetinde bulunan bir talebesi; "Efendim, mâlûmunuz üç çocuğunuz var. Onlara mîras bırakmayacak mısınız?" deyince:

"Onları Allahü teâlâya emânet ediyorum. O, en iyi vekildir. Eğer çocuklarım, sâlih olursa, cenâb-ı Hak, hiç ummadıkları yerden rızıklandırır. Yok, fâsık olurlarsa, malımın kötü insanlara kalmasını istemem." buyurdu.

Vefâtı ânında gözlerini açtı, güldü ve meâlen; "**Amel edenler, bu ebedî nîmete kavuşmak için çalışsınlar."** (Sâffât sûresi: 61) âyet-i kerîmesini okudu.

Abdullah bin Mübârek vefâtı esnâsında, âzâdlı kölesi olan Nasr'a; "Başımı toprağa koy!" dedi. Nasr ağladı. "Niçin ağlıyorsun?" deyince; "Senin iki varlığını, servetini ve şimdi de yoksul olarak ölümünü görüp ağlıyorum." dedi. İbn-i Mübârek; "Ağlama. Zîrâ ben, Allahü teâlâdan zenginler gibi yaşamamı ve yoksullar gibi ölmemi istedim. Sonra sen, bana şehâdeti telkîn et ve ben başka bir söz konuşmadıkça da onu terk etme." buyurdu.

Fudayl bin Iyâd'ın oğlu Muhammed şöyle anlattı:

Abdullah bin Mübârek'i rüyâmda gördüm. Ona; "En üstün amel nedir?" dedim. "İçinde bulunduğundur." buyurdu. "Hudud boylarında beklemek de cihâd mıdır?" dedim. "Evet." buyurdu. "Allahü teâlâ sana ne muâmele yaptı?" dedim. "Beni sonsuz mağfireti ile mağfiret edip, izzet ve ikrâmlarda bulundu" dedi.

Misisli İsmâil ibni İbrâhim anlatır:

Hâris bin Atiyye'yi rüyâda görüp ona hâlini sordum; "Rabbim beni mağfiret etti." dedi.

"Abdullah bin Mübârek nerededir?" dedim. "O, her gün Allahü teâlânın huzûruna çıkanlardandır." dedi.

Nevfel anlatır:

"Abdullah bin Mübârek'i rüyâda gördüm ve; "Rabbin sana ne muâmele yaptı?" dedim. O da; "Beni mağfiret etti." buyurdu. "Süfyân-ı Sevrî'ye ne yaptı?" dedim. "O, şehîdlerin içinde yüksek derecelerindedir." buyurdu.

Buyurdu ki:

"Ölümden sonrası için ölmeden önce hazırlık yap"

"Kişi için en güzel süs; sükût, doğruluk ve vakârdır."

"Allahü teâlâdan korkan kimselerle berâber ol. Bid'at sâhipleriyle oturmaktan sakın!"

"Bir kimsenin çoluğu-çocuğu, olup, onların ihtiyâcı için çalışsa, geceleri kalkıp üzerleri açık olarak gördüğü evlâdının üzerlerini yorganları ile örtse, onun bu çeşit işleri gazâ ve cihaddân daha üstündür."

Büyük âlimler onu methetmiştir.

İbn-i İshâk şöyle dedi: "Ben, Sahâbe-i kirâm ile Abdullah bin Mübârek'in işlerine, hâllerine dikkat ettim. Onların aynı idi. Yalnız, Eshâb-ı kirâmın (r. anhüm) üstünlükleri, Peygamber efendimizin eşsiz sohbetlerinde bulunmaktan ileri geliyordu."

Fudayl bin İyâd: "Onu sevmemin asıl sebebi Allahü teâlâdan çok korkmasıdır."

Abdullah bin Mus'ab: "Hadîs ve fıkıh ilmini, Arap edebiyâtını iyi bilen, şecâatı, ticâreti, cömertliği ve yanında olmadıkları zaman da, arkadaşlarına muhabbeti kendisinde toplamış mümtâz bir zât idi."

Eserleri:

1) **Kitab-üz-Zühd ver-Rekâik:** Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbiîn'in ibâdet, tevekkül, tevâzû ve kanâata dâir sözlerinden meydana gelmiştir. 2) K**itâb-ül-Cihâd:** Cihad ile ilgili hadîs-i şerîfleri ihtivâ eder. **Keşf-üz-Zunûn**'da bu ikisinin onun ilk eserleri olduğu zikredilmektedir. 3) **Müsned,** 4) **Kitab-ül-Birri-Ves-Sıla,** 5) **Kitâb-üt-Tefsîr,** 6) **Kitabüt-Târîh,** 7) **Es-Sünen fil Fıkh.**

ALLAHÜ TEÂLÂYI BİLİR MİSİN?

Bir gün yolda gidiyordu. Önünde birkaç koyunla bir çoban çocuk gördü. Ona acıdı ve; "Zavallı, çocuklukta çobanlık yaparsa, büyüdükte Allahü teâlânın ibâdet ve mârifetine nasıl erişir?" dedi. Sonra kendi kendine; "Gideyim, ona Allahü teâlâyı tanımakta bir mesele öğreteyim." deyip, çocuğun yanına geldi ve:

-Evlâdım, Allahü teâlâyı bilir misin? buyurdu.

Çocuk:

-Kul nasıl sâhibini bilmez?" dedi.

-Allahü teâlâ'yı ne ile biliyorsun?

-Bu koyunlarımla.

-Bu koyunlarla, O'nu nasıl bilirsin?

-Bu birkaç koyun çobansız işe yaramaz. Bunlara su ve ot verecek, kurttan ve diğer tehlikelerden koruyucu birisi lâzımdır. Bundan anladım ki, kâinat, insanlar, cinler, hayvanlar ve canavarlar ve bu kanatlı kuşlar bir koruyucuya muhtaçtır. Bu binlerce çeşit mahlûkatı korumaya kâdir olan, Allahü teâlâdan başkası değildir. İşte bu koyunlarla Allahü teâlâyı, böylece bildim

-Allahü teâlâyı nasıl bilirsin?

-Hiç bir şeye benzetmeden bilirim.

-Böyle olduğunu nasıl bildin?

-Yine bu koyunlardan.

-Nasıl?

-Ben çobanım. Onların koruyucusuyum. Onlar benim korumam ve tasarrufumdadırlar. Onlara dikkatle bakıyorum. Ne onlar bana benzerler, ne de ben onlara benzerim. Buradan, bir çoban koyunlarına benzemezse, Allahü teâlânın elbette kullarına benzemiyeceğini anladım. Abdullah bin Mübârek:

-İyi söyledin. İlimden bir şey öğrendin mi? buyurdu.

Çocuk:

-Ben bu sahrâlarda, nasıl ilim tahsîl edebilirim, dedi.

-Peki başka ne öğrenmişsin?

-Üç ilim öğrendim. Gönül ilmi, dil ilmi ve beden ilmi.

-Bunlar nelerdir, ben bunları bilmiyorum.

-Gönül ilmi şudur ki, bana kalb verdi ve kendi mârifet ve muhabbeti yeri eyledi ki, bu kalb ile O'nu bileyim. O'nun sevdiklerine gönülde yer vereyim, sevmediklerine yer vermiyeyim ve böylelerinden uzak olayım. Dil ilmi şudur ki, bana dil verdi ve dili zikretmek, O'nun ismini söylemek yeri eyledi. Bununla O'nu hatırlatanları dile getirmeği, O'ndan bahsetmiyen sözden onu korumayı, böyle sözden uzak olmayı îmâ etti. Beden ilmi şudur ki, bana beden vermiştir ve onu kendine hizmet yeri eylemiştir. Böylece O'na hizmet olan her şeyi yaparım, hizmet olmayan şeyi ise bedenimden uzaklaştırırım.

Abdullah bin Mübârek, bunun üzerine:

-Ey çocuğum! Evvelki ve sonraki ilimler, senin bana bu öğrettiklerindir! dedikten sonra: Ey oğul, bana nasîhat ver, buyurdu.

-Ey efendi! Âlim olduğun yüzünden belli oluyor. Eğer ilmi Allah rızâsı için öğrendiysen, insanlardan istemeyi, beklemeyi kes. Yok, dünyâ için öğrenmişsen, Cennet'e kavuşamazsın, dedi.

KIZIMI KİME VEREYİM?

Merv şehri kâdısının bir kızı vardı. Ülkedeki, ileri gelen zengin, makam ve mevkı sâhibi kimseler bu kızı isteyince hiç birine vermedi. Bu zâtın Mübârek adlı, bağına-bahçesine bakan bir kölesi vardı. Aradan iki ay geçmiş meyveler olgunlaşmış bolluk bereket gelmişti. Efendisi, Mübârek'ten üzüm isteyince, toplayıp geldi. Getirdiği üzüm çok güzel olmasına rağmen henüz olmamıştı, başka üzüm istedi. O da ekşi çıktı. Efendisi; "Bahçede o kadar üzüm var, niçin böyle üzüm getiriyorsun?" demekten kendini alamadı. Mübârek; "Efendim! Ekşisini tatlısını bilmiyorum!" diye cevap verdi. Bağ sâhibi; "Sübhanallah iki aydır bağdasın, daha hangisinin ekşi, hangisinin tatlı olduğunu bilmiyorsun." diye çıkıştı. Mübârek onları yemekle değil korumakla vazîfeli olduğunu biliyordu. Efendisi; "Niçin onlardan yemedin?" deyince; "Siz benden bağınızdaki meyvelerin muhâfazasını istediniz. Yeyiniz demeyince alıp yemem uygun olur mu, emrinize karşı gelebilir miyim?" cevâbını verdi.

Efendisi böyle bir hâdiseyle ilk defâ karşılaşmıştı. Mübârek'in bu hâline hayran kaldı. Güvenebileceği birini bulmuştu. Gerçekten onu ve hâlini çok sevmişti. Kölesine dönerek; "Sana bir şey soracağım." diye söze başladı. Sonra; "Benim bir kızım var, malı makamı yüksek pekçok kimse onu ister. Hangisine vereceğimi ne yapacağımı bilemiyorum. Bu hususda bir fikrin olur mu? Sen ne dersin?" diye sordu. Mübârek, bu söze karşı şöyle dedi:

"Efendim!.. İnsanlar, dâmâd için; câhiliyye devrinde soya sopa; yahûdîler ve hıristiyanlar güzelliğe, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem zamânında dindârlığa, Allahü teâlâdan korkup, haramlardan sakınmaya bakarlardı. Zamânımızda ise, mala ve makama bakılıyor. Artık bunlardan dilediğini seç."

Bunun üzerine efendisi:

"Ben dindarlığı ve takvâyı seçiyorum ve kızımı seninle evlendirmek istiyorum. Çünkü sende haramlardan kaçma, dînine bağlılık, iyi hal, emânet ve güvenilirlik gördüm ve bunları sende buldum." dedi.

O ise kendisinin köle olduğunu, parayla satıldığını, böyle olunca evlenmelerinin garib karşılanacağını, hem kızın buna râzı olmayacağını bir bir anlattı. Akıl da öyle diyordu. Ancak kâdı kararlı idi. "Kalk eve gidelim." dedi. Eve varınca hanımına; "Bu sâlih, dindâr, takvâ sâhibi bir köledir. Kızımızı onunla evlendirmek istiyorum, senin fikrin ne?" deyince, hanımı; "Sen bilirsin, fakat bir de kıza soralım." cevabını verdi. Anne durumu kıza açıp

babasının niyetini söyleyince, kızı da bu hususta her şeyi anne ve babasına bıraktığını bildirdi. Kadın kızın râzı olduğunu babasına anlatınca nikahları kıyıldı. Fakat Mübârek, kızın yanına gitmiyordu. Bu hâl kırk gün sürdü. Bir vesîle ile anne durumdan haberdâr olunca dayanamadı; "Kızımızı kölene verdin, aradan bunca zaman geçtiği halde dönüp yüzüne bile bakmadı, bu yaptığı nedir? Bu nasıl iş?" diye şikâyet ve sitemde bulundu. Bunun üzerine kâdı; "Ey Mübârek! Kızıma nâz mı ediyorsun? Niçin yanına gitmiyorsun?" demekten kendini alamadı. Buna karşılık dâmâd:

"Ey müslümanların kâdısı! Ey efendim! Bu nasıl söz? Sizin kerîmenize nâz etmek ne haddime. Lâkin kâdısınız. Ola ki kızınız şüpheli bir şey yemiştir. Şüpheden uzak olmak için bu zamâna kadar bekledim ve ona helâl yemek yedirdim. Belki Allahü teâlâ bize sâlih bir evlâd verir. Bundan başka bir düşüncem yoktur." dedi.

Kırk gün geçtikten sonra ehline yaklaştı. Haram ve helâle bu derece dikkat ettiği için Allahü teâlâ ona Abdullah isminde bir çocuk verdi.

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.7, s.372

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.162

3) Târih-i Bağdâd; c.10, s.152.

4) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.134.

5) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.33.

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.295

7) Abdullah bin Mübârek Mervezi; (Abdülmecîd Muhtesib, Amman 1392)

8) Tabakât-ül-Kübra (Şa'rânî); c.1, s.59

9) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.104

10) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.1, s.166

11) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.15

12) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.14

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.97

14) İslam Târihi Ansiklopedisi; c.1, s.60

15) Ravd-ur-Reyyâhin; s.90

16) Nevâdir-ül-Âlem; s. 6,65,83

17) Tam İlmihal Seâdet-i Ebediyye; s.1027

ABDULLAH-I ŞEMDÎNÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Kendilerine Silsile-i aliyye adı verilen büyük âlim ve velîler silsilesinin otuzuncusudur. Bu diyârda Nakşibendî, Müceddidî, Hâlidî kolunun önde gelen temsilcisidir. İsmi Abdullah'tır. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin onuncu torunu ve Seyyid Tâha-i Hakkârî'nin amcasıdır. Lakâbı, Sirâcüddîn ve Menba-ul-Hilm'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Şemdinli civârında dünyâya gelmiş, 1813 (H.1228) senesinde Şemdinli'nin Nehrî kasabasında vefât etmiştir. Kabri orada olup, ziyâret edilmekte ve bereketleri hâsıl olmaktadır.

Şemdinli'de dünyâya gelen asîl, temiz ve şerefli bir âileye mensûb olan Seyyid Abdullah Şemdînî, küçük yaşta ilim tahsîline yöneldi. Zamânının usûlüne göre ilk tahsîlini gördükten sonra, Irak'ın Süleymâniye beldesine giderek oradaki medresede ilim öğrenmeye devâm etti. Aklî ve naklî ilimleri tahsîl edip büyük âlim oldu. Bu medresede ilim öğrenmekle meşgûl iken medrese arkadaşı Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ile bir kardeş gibi yaşadılar. Yüksek yaratılışı olan bu iki gönül dostu zâhirî ilimleri tahsîl ettikleri sırada kalb ve gönül ilmi olan tasavvufa karşı alâka duymaya başladılar. Bu alâka, muhabbet ve aşk derecesine ulaşıp, kendilerini mânevî olarak terbiye edip, bâtınî ilimleri öğreterek yetiştirecek bir rehber, yol gösterici aradılar.

Sonunda aradıkları rehberi hangisi daha evvel bulursa, o büyük zâttan alacağı mânevî feyz ve bereketin aralarında müşterek olmasını kararlaştırdılar. Bu hususta birbirlerine söz verdiler.

Yâni aradıkları o büyük velîyi hangisi daha evvel bulur ve tanırsa hemen diğerinin de o zâtı tanımasına, ona bağlanıp feyz almasına vâsıta olacaktı.

Kendilerine yol gösterecek mânevî bir rehberi aradıkları sırada Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî aldığı bâzı mânevî işâretler üzerine Hindistan'a gitmeye karar verdi. Zâhirî ilimlerde yüksek bir âlim olan Abdullah-ı Şemdînî de onunla gitmek istedi. Fakat Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ona; "Ben gideyim, oradan alıp getirdiklerime ortağız." dedi. Nihâyet Hindistan'a gitmek üzere Süleymâniye'den yola çıktı. Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Hindistan'a ulaştı. Sonunda Nakşibendiyye mânevî yolunun mürşid-i kâmili Şâh Gulâm-ı Ali Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin huzur ve sohbetleriyle şereflendi. Kısa zamanda lâyık ve müstehak olduğu fazîlet ve olgunluğa ulaştı. Tasavvuf yolunda ilerleyip evliyâlık derecesine yükseldi. Hocası ona, İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak sûretiyle, insanların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmalarına vesîle olabilmek ve talebe yetiştirmek hususunda tam bir icâzet, diploma ve hilâfet verdi. Hocasının tam ve mutlak vekili olarak aldığı yüksek feyz ve kemâlâtı, ilim ve edeb âşıklarına sunmak ve onları yetiştirmekle vazîfeli olarak Bağdâd'a gönderildi.

Bundan sonra bütün âlem, vâsıtalı vâsıtasız irşâd ve feyz kaynağı olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin mânevî nûru ile nûrlanmaya başladı. Böylece Bağdâd'da feyz ve nur saçan rahmet güneşi doğdu.

Seyyid Abdullah-ı Şemdînî, daha önceki anlaşmalarının gereği bir müddet Bağdâd'da kaldıktan sonra Süleymâniye'ye dönen Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin ziyâretine gitti. Mevlânâ'nın Hindistan'da elde ettiği mârifet ve kemâlâtı, olgunluğu görünce ona olan muhabbeti daha da arttı. Medrese talebeliğinde arkadaşı olduğunu düşünmeyip o evliyâlık güneşinin sohbetlerine devâm etmeye başladı. Onun önde gelen talebelerinden oldu. Bâzı hasetçi ve inkârcı kimselerin, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin karşısına çıkıp, söz ve yazı ile onu kötülemeye, türlü türlü iftirâlarla ve düzme yalanlarla, ona gönül verenlerin yolunu kesmeye çalıştıkları sırada, o hep onun yanında bulundu. Kendisinde bulunan asâlet ve yüksek kâbiliyet ile Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin talebe yetiştirmek husûsundaki mahâretinin birleşmesiyle kısa zamanda bütün ilimlerde ve tasavvuf hallerinde yetişerek olgunlaştı. Mevlanâ hazretlerinin binlerce talebesi arasında en yükseklerinden oldu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri ona talebe yetiştirmek üzere icâzet, diploma verdi. Mevlânâ hazretlerinden icâzet ve hilâfet alanların baştan üçüncüsü olan Seyyid Abdullah-ı Şemdînî, kardeşi Seyyid Ahmed Geylânî hazretlerinin oğlu Seyyid Tâhâ-i Hakkârî'yi de, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin sohbetlerine götürerek, onun da bu yolda yetişmesine vesîle oldu.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri bir ara, Bağdâd'a gitti. Bu sırada Abdullah-ı Şemdînî talebelerin başına geçip onları yetiştirmekle meşgûl oldu. Daha sonra tekrar Süleymâniye'ye dönen Mevlânâ hazretleri, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak üzere çeşitli beldelere yetiştirip gönderdiği talebeleriyle birlikte, Seyyid Abdullah-ı Şemdînî'yi de Şemdinli'ye gönderdi. Seyyid Abdullah-ı Şemdînî, Şemdinli civârındaki Nehrî kasabasına yerleşti. Nehrî'de medrese, tekke ve zâviyeler yaptırarak talebe yetiştirmeye başladı. Türkiye, İran ve Irak'ın çeşitli yerlerinden ilim meclisine ve sohbetlerine koşan pekçok kimseyi zâhirî ve bâtınî ilimlerde yetiştirdi. Peygamber efendimizden bu yana, evliyânın ve İslâm âlimlerinin anlattığı ve yaşadığı İslâmiyeti, güzel ahlâkı insanlara anlattı. Bilhassa edeb ve ahlâktan mahrûm aşîretler üzerinde çok tesirli olup, onların düzelmesine vesîle oldu. Kabîle ve aşîretlere, anlayacakları şekilde güzel nasîhatlar vermek sûretiyle onların doğru yola kavuşmalarına vesîle oldu.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri onun hakkında Seyyid Tâhâ-i Hakkârî'ye; "Seyyid Abdullah ne güzel bir şeyhdir. Onda hiç kusûr yoktur. Yalnız kusûru, onun münkiri yâni karşısına çıkıp onun büyüklüğünü inkâr eden kimseler bulunmamasıdır." buyurdu.

Yine buyurdu ki:

"Beni, Seyyid Abdullah ve Seyyid Tâhâ'dan üstün tutmayınız." Eshâbı; "Onlar sizin talebenizdir, nasıl böyle dersiniz?" diye arz ettiklerinde; "Onlar şehzâdelerdir. Pâdişâh olacaklardır. Biz ise, bir müddet onların terbiyesi ile meşgûl olan ve böyle yüksek bir vazîfenin kendisine verildiği bir mürebbiyeyiz. Mürebbî, şah olacak şehzâdeden üstün olabilir mi?" buyurdular.

Berdesûr kasabasında bir medrese yapıp, müderrislik yapan ve mezunlar vermeye başlayan yeğeni Seyyid Tâhâ, arada bir huzûruna gelir, sohbetinde bulunurdu. Her defâsında kendisine tasavvuf yoluna girmesi söylenir, o da; "Bir gün inşâallah o da olur." der ve kendi kendine; "Peygamberlerin, âlimlerin ve evliyânın hep düşmanları, hasetçileri, sevmiyenleri olmuştur. Amcam, dedikleri gibi büyük evliyâdan olsa, muhakkak hasetçisi, düşmanı, çekemeyeni olurdu. Hele bu âhir zamanda ve kıyâmetin yaklaştığı, hakîkatın unutulup, bid'atin revâc bulduğu böyle bir devranda acaba niçin hiç büyüklüğünü inkâr eden düşmanı yoktur?" diye düşünürdü. Bir gün Berdesûr'da çarşıda birisinin, amcasının aleyhinde konuştuğunu gördü. Bunun üzerine; "Sevmeyeni, kabûl etmeyeni olduğuna göre, evliyâdandır." deyip, Nehrî'ye geldi. Amcasına teslîm olup, bir müddet istifâde etti. Sonra Mevlânâ'nın dâveti üzerine Bağdâd'a gitti, orada kemâle geldi.

Ömrünü ilim tahsîl etmeye, İslâmiyeti öğrenmeye ve öğretmeye vakfetmiş olan ve pekçok kerâmetleri görülen Seyyid Abdullah-ı Şemdînî hazretleri 1813 (H.1228) senesinde Şemdinli'nin Nehrî kasabasında vefât etti. Nehrî kabristânının girişinde defn edildi. Kabrinin üzerinde sâde bir türbe vardır. Mübârek kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmekte, âşıkları duâ edip mübârek rûhundan feyz almaktadır. Onu vesîle ederek duâ edenlerin maddî ve mânevî dertlerine dermân buldukları dilden dile anlatılmaktadır.

Şemdinli'nin Nehrî kasabasında ilk defâ irşâd ve feyz kaynağı olan Seyyid Abdullah-ı Şemdînî, Şâfiî mezhebi fıkhında ve diğer ilimlerde derin âlim olup, ilmiyle âmil, büyük veli, peygamberlik sırlarına vâkıf ve hazret-i Osman'ın güzel ahlâkını hatırlatan güzel ahlâk sâhibi olup, hayâ ve edebin kaynağı idi. Her hâli istikâmet ve doğruluk üzere idi. Sohbetleri hasta ruhlara gıdâ, bakışları kararmış kalblere şifâ idi. İnsanların dünyâda ve âhirette kurtuluşa ermelerinin, saâdet kapısının anahtarı idi. Allahü teâlâ şefâatine ve feyzlerine mazhâr eylesin. Amin.

1) El-Minah; s.108

2) Şems-üş-Şümûs; s.136

3) Mecd-i Tâlid; s.106

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1128

ABDULLAH-I ŞÜTTÂRÎ;

Hindistan evliyâsından. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Büyük âlim Şihâbüddîn Sühreverdî'nin torunlarındandır. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. İlim tahsîline başladıktan sonra Hemedâniyye tarîkatını Ali Hemedânî'den, Kâdiriyye tarîkatini ise Şeyh Abdülvehhâb'dan öğrendi. Daha sonra Tayfûriyye tarîkati şeyhlerinden Muhammed Ârif'in sohbetlerine devâm ederek, talebesi oldu.

Abdullah-ı Şüttârî nefsinin isteklerini yapmamakta çok azimli olduğundan hocası tarafından "Şüttâr" lakabı verildi. Şeyh Muhammed Ârif, tasavvuf yolunda iyi bir şekilde yetişen Abdullah-ı Şüttârî'yi; icâzet, diploma vererek, halka doğru yolu göstermesi için Hindistan'a gönderdi ve; "Vardığın yerde şeyhlik yapanlara şöyle söyle: "Sâhib olduğunuz ilimden beni faydalandırınız. Bu hususta bana cömerdlik ediniz. Eğer bana verecek bir şeyiniz yoksa, ben

sâhib olduğum ilmi sizden esirgemem." buyurdu.

Hindistan'a gitmek üzere yola çıkan Abdullah-ı Şüttârî ilk olarak Bankipûr şehrine uğradı. Burada yaşayan velî zâtlardan Şeyh Mahdûm Hüsâmeddîn, Râcî Seyyid Hâmid ve Şâh Seyyid bir yerde oturmuş sohbet ediyorlardı. Abdullah-ı Şüttârî'nin geldiğini duyunca, Şeyh Hüsâmeddîn;"Şeyh Abdullah misâfirdir. Bizler ise ev sâhibi olduğumuzdan onu ziyârete gitmemiz münâsib olanıdır." dedi ve yola çıktılar. Onların geldiğini haber alan Şüttârî misâfirlerini çadırın dışına çıkıp karşıladı. Şeyh Abdullah onlara; "Bana bir şey lutfedin, ben Hakkın tâlibiyim. Yoksa ben hocalarımdan öğrendiklerimi size anlatmaya hazırım." dedi. Şeyh Hüsâmeddîn tam bir tevâzû ile; "Bir şeyim yok ki, bu hususta sana bir şey vereyim. Hocalarımdan öğrendiklerimin henüz mütâlaasını bitirmedim. Fakat sizden bir şeyler öğrenmek isterim." dedi. Bunun üzerine Abdullah-ı Şüttârî; "Elhamdülillah Hindistan'da kâmil bir ârif gördüm." dedi.

Abdullah-ı Şüttârî, daha sonra yoluna devâm ederek Canpûr şehrine gitti. Orada meşhûr oldu. Devlet ricâli ve birçok ilim tâliplisi sohbetlerinde bulundu. Abdullah-ı Şüttârî'nin bir kösü, büyük davulu vardı. Ona vurup; "Hakkı, talep eden, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak isteyen var mı gelsin. Ona bu hususta rehberlik edeyim." diye seslenirdi. Mecliste oturduğu zaman etrafına bakındıktan sonra; "Burada ilim talebesi olan, kalbi şüphelilerle dolu kimseler var. Bir şeyler anlatmak için, inanmak lazımdır. Bu olmadan olmaz." buyururdu.

Bir gün Sultan İbrâhim Şarkî, Abdullah-ı Şüttârî'nin huzuruna geldi ve; "Duyduğuma göre siz Hakk'a çağırma, Hakk'a ulaşmak için rehberlik dâvâsında bulunuyormuşsunuz? Niçin bana da bir şey göstermiyorsunuz?" diye sorunca; "Allahü teâlâ herkesi bir iş için yaratmıştır. Siz saltanat, idârecilik işleri ile uğraşınız. Halkın fayda görmesi size bağlıdır." dedi. Bunun üzerine Sultan; "Başka birine tasarrufta bulunun." deyince, Şeyh Abdullah; "Kabûl edecek cevher lazımdır." dedi. Sultan; "Burada bu kadar insan var. İçlerinden birinde de mi bu cevher yok?" diye sorunca Abdullah-ı Şüttârî'yi bir hâl kapladı. Sultanın arkasında duran bir gence teveccüh eyledi. Genç kendinden geçti. Sonra bu genç bütün işini bırakıp Abdullah-ı Şüttârî'ye talebe oldu.

Abdullah-ı Şüttârî daha sonra Câbih vilâyetine gitti. Câbih sultanı başşehir Mend'de ona bir ev tahsis etti. Burada sakin ve sessiz bir şekilde halkı Allahü teâlânın emirlerine uyma ve yasaklarından sakınmaya dâvet etti.

Talebe olmak için birisi huzuruna gelince akıl ve uyanıklık bakımından derecesini ölçmek için ona katıklı ekmek gönderir, ekmeği katıkla beraber mi yiyor, yoksa birisi kalıyor mu diye tâkib için de birini vazîfelendirirdi. Eğer beraber yediği görülürse, bunu onun firâset ve akıllılığına, uyanıklılığına işâret sayar, ona kalb ile yapacağı vazîfeler verirdi. Yok, birini yiyip, diğerini bıraktığı görülürse, onun bu işte kuvvetinin azlığına işâret sayarak zâhirle alâkalı kolay yapabileceği vazîfeler verirdi.

İnsanları Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya çağıran bir rehber olan Abdullah-ı Şüttârî 1428 (H.832)de vefât etti. Kabri, Mend kalesindedir.

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.182

2) Tıbyânu Vesâil-il-Hakayık (Süleymâniye Kütüphânesi Fâtih Kısmı, 431); c.2 s.148b

3) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.185

4) Nüzhet-ül-Nevâtır; c.3, s.180

5) The Sufi Orders in İslâm; s.97

ABDULLAH TERCÜMÂN

Büyük âlim ve evliyâ. Onbeşinci asırda yaşamıştır. Kabri Tunus'tadır. Akdeniz'de bulunan

Balear adalarının büyüğü olan Mayorka Adasında hıristiyan bir âilenin tek çocuğuydu. Tahsil yaşı gelince Nebuniye şehrinin en meşhur papazı olan Nikola Nertil'in yanında yetişti. İncil'i ezberledi. Hocası olan papazın yol göstermesi ile Tunus'a gitti ve orada müslüman oldu. Arapça'yı öğrenip İslâm ilimlerinde yetişti. Hıristiyanlığın iç yüzünü ve nasıl bozulduğunu anlattığı **Tuhfet-ül-Erîb** adlı eserini yazdı. 1420 yılında tamamlanıp 1873 yılında Londra'da ilk baskısı yapılan bu kitap 1981 yılında da İstanbul'da İhlâs Vakfı tarafından bastırıldı. Eser Hacı Zihni Efendi tarafından Türkçeye tercüme edildi ve Osmanlıca baskıları yapıldı. El yazması Berlin Kütüphanesindedir.

ABDULLAH İBNİ VEHB;

Mısır'da yetişen âlim ve velîlerden. İsmi Abdullah bin Vehb el-Fihrî, künyesi Ebû Muhammed'dir. 742 (H.125) senesinde doğdu. 812 (H.197) senesinde vefât etti. Fıkıh ve hadîs ilminde güvenilir ve fazîlet sâhibi bir zât idi.

Abdullah ibni Vehb, küçük yaşta ilim tahsîline başladı. İlim öğrendiği hocalarının sayısı üç yüz yetmiş civarındadır. Bunların en meşhurları İmâm-ı Mâlik, Havye bin Şüreyh, Saîd bin Ebî Eyyûb, Leys bin Sa'd, Süleymân bin Bilâl, İbn-i Cüreyc, Süfyân-ı Sevrî veSüfyân bin Uyeyne hazretleri gibi büyüklerdir. İmâm-ı Mâlik hazretlerinin derslerinde kemâle gelip olgunlaştı. İmâm-ı Mâlik, Abdullah bin Vehb'e yazdığı mektuplarında; "Mısır'ın fakihi (fıkıh âlimi) Ebû Muhammed Müftî" diye hitâb ederdi. Bundan başkasına fakîh diye hitâb etmez ve yazmazdı. Abdullah bin Vehb'e ayrıca "Dîvân-ül ilm" yâni İlmin kütüphânesi denilmiştir. Hadîs-i şerîf ilminde hâfız, yüz bin hadîs-i şerîfi, râvileri ile birlikte ezbere bilen ünvânı verildi. Kendisinden rivâyet edilen hadîs-i şerîflerin sayısı yüz bin civârındadır. İmâm-ı Mâlik'in talebelerinden, hocası tarafından en çok sevilen ve sünneti en iyi bilen olduğu rivâyet edilmektedir. Ahmed bin Sâlih; "İbn-i Vehb'den daha fazla hadîs-i şerîf rivâyet eden birini tanımıyorum." dedi.

Hazret-i Abdullah bin Vehb, fıkıh ilminde de çok yüksek idi. Bu yüzden, kendisi için; "Hadîs ilmi ile fıkıh ilmini cem' eden." buyruldu. Bir defâsında, İmâm-ı Mâlik'in huzurunda, İbn-i Kâsım ile İbn-i Vehb'den bahsediliyordu. İmâm-ı Mâlik; "İbn-i Vehb bütün ilimlerde âlimdir. İbn-i Kâsım ise sadece fakîhdir." buyurdu.

Medîne ahâlisi bir meselede ihtilaf ettikleri vakit, İbn-i Vehb'in gelmesini beklerler, geldiği zaman ihtilaf ettikleri meseleyi kendisine arzedip verdiği fetvâyı kabûl ederlerdi.

Abdullah ibni Vehb buyurdu ki: "Allahü teâlâ beni, İmâm-ı Mâlik ve Leys bin Sa'd vesîlesi ile dalâlete düşmekten kurtardı." "Bu nasıl oldu?" diye sordular. "Ben hadîs-i şerîfleri toplamakla meşgûl iken, bana ulaşan çeşitli rivâyetler karşısında şaşırıp kalmıştım. Ne zaman ki, İmâm-ı Mâlik ve Leys bin Sa'd hazretleri ile karşılaştım. Onlar beni, şu rivâyeti al, şunları alma. Bu hadîs-i şerîfin mânâsı şudur. Şunun mânâsı şöyledir, diye îkâz ettiler. Böylece şaşırmaktan ve dalâlete düşmekten kurtuldum." buyurdu.

Bir defâ, zamanın halîfesi, kendisine mektup yazıp, kâdı olması için teklifte bulundu ise de, mesûliyetinin çok ağır olması sebebiyle kabûl etmedi. "Niçin kabûl etmiyorsunuz? Allahü teâlânın kitâbı, Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) sünneti ile hüküm verirsiniz." diyenlere; "Bilmiyor musunuz? Kıyâmet günü âlimler peygamberler ile ve kâdılar sultanlar ile berâber haşr olunacaklar, berâber diriltilecekler." buyurdu.

Öğrendiği ilmi başkalarına da öğretti. Bu şekilde yetiştirdiği talebelerin en meşhurları arasında kardeşinin oğlu, Ahmed bin Yûsuf et-Tenîsî, Ahmed bin Sâlih el-Mısrî, İbrâhim bin Münzir, Yahyâ bin el-Mekâbirî bulunmaktadır.

Yahyâ bin Bekir diyor ki: "Hazret-i Abdullah ibni Vehb'in ömrünün üçte biri, kendi nefsini terbiye ve hesâba çekmekle, üçte biri ilim öğretmekle ve üçte biri de hacca gidip gelmekle

geçmiştir."

Otuz altı defâ hac ettiği rivâyet edilmektedir.

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'e İbn-i Vehb hakkında sordular. Buyurdu ki: "İbn-i Vehb akıllı, din ve sâlih ameller sâhibidir."

Abdullah ibni Vehb hazretleri bir gün bir kimsenin; "(Kâfirler) (Cehennem) **ateşinin içinde birbirleriyle çekişirlerken, zayıf olanlar, o büyüklük taslıyanlara; "Biz size uymuştuk, şimdi ateşin birazını bizden savabilir misiniz?" derler."** (Mü'min sûresi: 47) âyet-i kerîmesini okuduğunu işitti. Titremeye başladı ve uzun müddet kendisine gelemedi.

Bir gün talebeleri kendisine; "Korktuğumuzdan emin olmak için ne yapalım?" dediler. O zaman onlara Peygamber efendimizin şu hadîs-i şerîfini okudu:

"Biriniz bir yere indiği zaman, (Eûzü bi-kelimâtillahittâmmâti min şerri mâ haleka) desin. Çünkü oradan gidinceye kadar hiç bir şey ona zarar ve kötülük yapmaz."

Yine kendisinden; duânın kabûl edilmesi, hayır ve misâfire ikrâmdan soruldu. O zaman şu hadîs-i şerîfleri okudu:

"Kul günâh veya kat'-ı rahm (sılayı rahmi terk) d**âvâsında bulunmadıkça ve acele etmedikçe duâsı kabul edilir."** Eshâb-ı kirâm; "Yâ Resûlallah, acele etmek nedir?" diye sorunca; "**Duâ ettim de kabul edildiğini görmedim der ve o anda vaz geçerek duâyı bırakır."** buyurdular.

Bir kimse Peygamber efendimize suâl edip "Müslümanların hangisi daha hayırlıdır?" dedi. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem); "**Elinden ve dilinden müslümanların emîn olduğu kimsedir."** buyurdu.

"**Her kim Allah'a ve âhiret gününe îmân ederse ya hayır işlesin, yahud sussun. Her kim Allah'a ve âhiret gününe îmân ederse, komşusuna ikrâm etsin. Her kim Allah'a ve âhiret gününe îmân ederse, misâfirine ikrâm etsin."**

Bir gün huzurunda kendisinin telif ettiği **Kitabu Ahvâl-il Kıyâme** isimli eserinden, kıyâmet hallerine ait mevzular okunuyordu. Kitap bittiğinde, benzi sararmış, yüzünün kanı çekilmişti. Bundan sonra hiç konuşamadı ve birkaç gün sonra vefât etti.

Abdullah ibni Vehb'in son sohbetindeki nasîhati; "Kişinin beğendiği şeyi başkası için de beğenmesi güzel olur. Kendisine faydası olmayanın başkasına faydası olmaz." şeklinde idi.

Abdullah ibni Vehb hazretleri İmâm-ı Mâlik'den duyduğu hadîs-i şerîfleri, eserleri (Eshâb-ı kirâmdan nakledilen sözleri), edeb ve terbiye ile alâkalı meseleleri toplayıp **El-Mücâlesât** adında bir kitap meydana getirdi. Ayrıca, hadîs ilmine dâir **El-Câmi** adlı iki cildlik eseri ve yine **Muvatta-ı Sagîr, Muvatta-ı Kebîr, Kitâbu Ahvâl-il-Kıyâme** ve **Tefsir-ul Kur'ân** adlı eserleri vardır.

1) Vefeyât-ûl-A'yan; c.3, s.36

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, sh.324

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.6, s.71

4) El-A'lâm; c.4, s.144

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.279

6) Brockelmân; Sup.1, s.257

7) Şezerât-uz-Zeheb; c.1, s.347

8) El-İntika; s.48

9) Ed-Dîbâc; s.132

10) Tertîb-ul-Medârik; c.2, s.421

11) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.162

12) İzâh-ul Meknun; c.1, s.438, c.2, s.428

13) Mizan-ul-İ'tidal; c.2, s.86

ABDULLAH YÂFİÎ;

On dördüncü asırda Yemen'de yetişen Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve evliyâdan. İsmi, Abdullah bin Es'ad bin Ali bin Süleymân bin Fellâh'tır. Yâfiî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Künyesi Ebû Muhammed, Ebü'l-Berekât lakabı Afîfüddîn'dir. Kutb-i Mekke diye de bilinir. 1298 (H.698) senesinde Aden şehrinde doğdu, 1367 (H.768)'de Mekke'de vefât etti. Mualla kabristanındadır.

Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan Abdullah Yâfiî önce Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi. Yemen'de AllâmeEbû Abdurrahmân Muhammed bin Ahmed ez-Züheynî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Başşalî ve Aden Kâdısı Şerefüddîn Ahmed bin Ali el-Harrâzî'den aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Bir zaman ilmi bırakıp hep ibâdet ve tasavvufla meşgûl olmak istedi. Bu düşüncesi ziyâdesiyle ilerlediğinden üzüntü ve keder hâlini aldı. Bu arada o zamâna kadar eline almadığı bir kitaptan bir yer açıp;

Üzüntülerini at, işini kazaya bırak
Bâzan darlık açılır, bâzan dar olur fezâ

Sıkıntının ardından bakarsın gelir rızâ
Bir hâlle sevinirsin, mâziyi unutturur.
Allah dilediğini yapar, sakın sen yüz döndürme.

mısralarını okuyunca, üstüne bir rahatlık çöktü. Allahü teâlâ kalbine ilme karşı bir meyil ihsân etti. 1313 senesinde hac için Mekke-i mükerremeye gitti. Şeyh Ali et-Tavâşî ile görüşüp meclis ve sohbetlerine katıldı. Ondan zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrendi. İlimde ve tasavvufda yüksek derece sâhibi oldu. Tarîkat silsilesi birkaç koldan Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine ulaşır.

Mekke-i mükerremeye yerleşip evlendi ve başka âlimlerin derslerini dinledi. Fakîh Necmeddîn et-Taberî'den **Hâvi** kitabını okudu. Hadîs ilmini Radıyüddîn Taberî'den öğrendi. Sonra Mekke'den ayrılarak on sene insanlardan uzak yaşadı.

1333 senesinde Kudüs'e gitti ve İbrâhim aleyhisselâmın makâmını ziyâret etti. Oradan Şam'a, sonra da Mısır'a giderek İmâm-ı Şâfiî hazretleri ve Zünnûn-i Mısrî'nin kabirlerini ziyâret etti. Karafe denilen yerde Hüseyn el-Câkî ve Şeyh Abdullah el-Menûfî'nin sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf yolunda ilerleyip evliyâlık derecelerine ulaştı.

Sâlih kimselerden biri Resûlullah efendimizi rüyâsında gördü. Resûlullah efendimiz Abdullah Yâfiî'nin ağzına tâze hurma koyuyordu. Resûl-i ekremin yanında hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer de vardı. Onlara ise olgun hurma ikrâm ediyordu. Bu rüyâyı gören sâlih kimse, sabahleyin Abdullah Yâfiî'nin meclisine gidip rüyâsını anlatmak istedi. Huzûrunda büyük kalabalık vardı. Oradakilerden biri; "Yaş hurma ile Şeyh temyiz edildi." dedi. Orada bulunanlardan fakir bir kimse de; "Ey Abdullah! Korku ile ümid arasında olduğundan Resûl-i ekrem sana tâze hurma verdi. Hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'in îmânları kuvvetli olduğundan, Server-i âlem onlara tam olgunlaşmış hurma ikrâm etti." dedi. Abdullah Yâfiî'nin meclisinde bulunanlar böyle olursa Yâfiî hazretlerinin derecesini düşünmelidir.

İmâm-ı Yâfiî hazretleri bir sohbetinde buyurdu ki:

"Mevtâları iyi veya kötü hâlde görmek, cenâb-ı Hakk'ın bâzı kullarına ihsân ettiği bir keşf ve kerâmettir. Dirilere müjde vermek, onlara doğru yolu göstermek veya ölüler için hayırlı bir iş yapılmasına, borçlarının ödenmesine yaraması içindir. Ölüleri görmek, daha çok rüyâda olmaktadır. Uyanık iken görenler de vardır. Evliyâ ve hâl sâhipleri için kerâmettir."

"Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyor ki: Ölülerin illiyyîndeki veya siccîndeki rûhları, arasıra, yâni Allahü teâlâ dileyince, mezarlarındaki cesedlerine iâde olunurlar. En çok Cumâ geceleri böyle olur. Birbirleri ile buluşurlar, konuşurlar. Cennetlik olanlar, nîmetlere kavuşur. Azap görecekler, azâb olurlar. Rûhlar, illiyyînde veya siccînde iken cesed olmaksızın da, nîmetlenir ve azap çekerler. Kabirde ise, rûh ve cesed birlikte nîmetlenir. Yâhut azaplanır."

Yüksek ilim sâhibi olan velîlerden Abdullah Yâfiî etrafında toplanan insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlattı. Kabir ziyâretine karşı çıkan ve evliyânın kerâmetini inkâr edenlere cevaplar verdi. Bozuk îtikâd, inanış sâhibi olan İbn-i Teymiyye'ye cevaplar verdi. Evliyânın kerâmetiyle ilgili olarak kendisine soru soran talebelerine şöyle buyurdu:

"Allahü teâlânın yardımı ile derim ki, evliyâda kerâmetlerin zuhûru, meydana gelmesi, aklen câiz ve naklen vâkidir. Aklen câiz olması: Allahü teâlâ her şeye kâdirdir. Kerâmetler de, mûcizeler kâbilinden mümkün olan şeylerdir. Ehl-i sünnet ve cemâat âlimleri eserlerinde böyle olduğunu bildirmişlerdir. Bu, şarkta, garbda, Arab diyârı olsun, Acem diyârı olsun, her tarafta böyledir.

Kerâmetlerin vukûu naklen sâbittir; bu husus, Kur'ân-ı kerîmde, hadîs-i şerîflerde ve haberlerde bildirilmiştir. Kur'ân-ı kerîmde, Âl-i İmrân sûresi otuz yedinci âyetinde hazret-i Meryem hakkında meâlen; **"Bunun üzerine Rabbi, Meryem'i güzel bir kabûl ile kabûl buyurdu ve onu iyi bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyyâ Peygamberi de ona kefîl** (himâyesine me'mur) **kıldı. Zekeriyyâ ne zaman Meryem'in bulunduğu mihrâba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu. "Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?" dedi. O da; "Bu, Allah tarafından gönderiliyor. Şüphe yok ki, Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır" dedi."** buyrulmuştur. Zekeriyyâ aleyhisselâm, yazın hazret-i Meryem'in yanında kış meyvesi, kışın da yaz meyvesi buluyordu. Yine Kur'ân-ı kerîmde, Meryem sûresi yirmi beşinci âyetinde hazret-i Meryem hakkında meâlen; **"Hurmanın da dalını kendine doğru silkele, üzerine devşirilmiş tâze hurmalar dökülsün."** buyrulmuştur. Bu tâze hurma, zamânının dışında oluyordu.

Yine Mûsâ aleyhisselâmın annesine, oğlu Mûsâ'yı Nil Nehrine bir sepet içinde bırakması ilhâm olunmuştur. Ayrıca Eshâb-ı Kehf'in (r.anhüm) kıssası, köpeğin onlarla konuşması gibi hayret verici hâdiseler ve daha başkaları, kerâmetlerin naklen delilidir. Bütün buraya kadar zikredilenler, peygamber değil velîlerdendir."

Bir müddet Medîne-i münevverede ikâmet eden veResûlullah efendimize komşuluk yapan Abdullah Yâfiî hazretleri tekrar Mekke-i mükerremeye döndü. Orada ikinci defâ evlendi. Sonra yaşlı hocası Şeyh Ali Tavâşî'yi ziyâret için Yemen'e kısa bir seyahatte bulundu. Tekrar Mekke-i mükerremeye döndü. Orada insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp talebe yetiştirmeye devâm etti. 1346 senesinde hac için Mekke-i mükerremeye gelen İmâm-ı Sübkî ile tanışıp sohbetlerde bulundu.

Kutb-i Mekke adıyla da bilinen Abdullah Yâfiî hazretleri tatlı sohbetlerinde evliyâullahın hâllerinden bahs eder; "**Allah adamlarının anıldığı yere Rahmet-i ilâhî yağar"** hadîs-i şerîfi gereğince hareket ederdi. Onu dinleyenler saatlerce dinleseler usanmazlar, devamlı anlatmasını isterlerdi. Tarîkat silsilesinde bulunan Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin hâl ve kerâmetlerinden çok anlatırdı.

Abdülkâdir-i Geylânî'ye âit şu kıssa çok meşhûrdur. Evliyânın büyükleri bunu bildirmişlerdir: "Bir kadın, Abdülkâdir-i Geylânî'ye çocuğunu getirip; "Oğlum seni çok seviyor. Ben, Allah için bu oğlumdaki hakkımdan vazgeçtim. Onu sana verdim." dedi. Abdülkâdir-i Geylânî rahmetullahi aleyh de çocuğu kabûl etti. Ona, nefsiyle mücâdeleyi ve tasavvuf yoluna girmeyi emretti. Aradan bir müddet geçtikten sonra, annesi oğlunu görmeye geldi. Oğlunu, açlıktan ve uykusuzluktan zayıflayıp sararmış gördü. Oğlunun sâdece arpa ekmeği yediğini anladı. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî'nin huzûruna girdi. Bu sırada

Abdülkâdir-i Geylânî'nin sofrada tavuk yediğini gördü.Abdülkâdir-i Geylânî'ye; "Sen kendin tavuk eti yiyorsun benim çocuk arpa ekmeği yiyor." dedi. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, elini o kemiklerin üzerine koydu ve; "Çürümüş kemikleri dirilten Allahü teâlânın izni ile kalk!" dedi. Tavuk, gıdaklıyarak kalktı. Sonra Abdülkâdir-i Geylânî, kadına; "Oğlun böyle olduğu zaman, dilediğini yesin." buyurdu. Kadın da çocuğunun böyle bir hoca elinde olgunlaşacağını düşünerek Allahü teâlâya şükür etti.

Yine Abdülkâdir-i Geylânî'nin bulunduğu meclise, fırtınalı bir günde bir kuş geldi. Mecliste karışıklık meydana getirdi. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî; "Ey rüzgâr! Bu kuşu yakala!" buyurunca, o ânda kuş bir tarafa, başı bir tarafa düştü. Sonra Abdülkâdir-i Geylânî kürsüden inip, o kuşu aldı ve; "Bismillâhirrahmânirrahîm." dedi. Kuş, hemen canlandı ve uçtu. Orada bulunan herkes bunu gördü. Abdülkâdir-i Geylânî rahmetullahi aleyh bir gün cumâ namazına gitmek için yola çıkmıştı. Yolda içki yüklü üç hayvan gidiyor ve içki kokusu her tarafa yayılıyordu. Abdülkâdir-i Geylânî, o yüklerin sâhibine durmasını ve gitmemesini söyledi. Fakat o durmayıp yola devâm etti. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî, içki yüklü hayvanlara; "Durun!" deyince hareketsiz kaldılar. Sâhibi, hayvanları ne kadar dövdü ise hiç kımıldamadılar. Hayvanların sâhibi de kulunç hastalığına yakalandı. Duyduğu ızdıraptan kıvranıyordu. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî'den af diledi. Sonra bu hâli geçti. İçki yüklerinden bu sefer sirke kokusu geliyordu. Hayvanlar artık yürümeye başladı. Görenlerin, hayretten ağızları açık kaldı. Abdülkâdir-i Geylânî, sonra câmiye gitti. Bu durum sultâna bildirilince, korkusundan ağladı. Bu sebeple haramlardan vazgeçti. Abdülkâdir-i Geylânî'nin ziyâretine geldi ve tevâzu ile onun huzûrunda oturmaya başladı.

Abdullah Yâfiî hazretleri talebelerine karşı çok şefkatli idi. Onların her türlü ihtiyaçlarını karşılamayı kendisine vazîfe bilirdi. Tasavvuf yolundaki ve ilimdeki şöhreti her tarafa yayıldı. Bununla ilgili olarak Şeyh Alâeddîn Harezmî şöyle anlatır:

Bir gece Şam beldelerinden birinde halvette idim. Yatsı namazından sonra oturmuştum. Halvette olduğum yerin kapısı iyice kapalı idi. İçeriye nereden girdiklerini anlayamadığım iki kişi gelip yanıma oturdu. Bir müddet benimle sohbet ettiler. Birbirimizle fakîrlerin hâllerini konuştuk. Şam'dan bir kimseyi zikrettiler ve ondan övgü ile bahsettiler. Daha sonra; "Bizim selâmımızı yoldaşın Abdullah Yâfiî'ye ulaştır." dediler. Ben onlara; "Abdullah Yâfiî'yi nereden biliyorsunuz?" diye sordum. Onlar; "Onun hâli bize gizli değildir." deyip mihrabtan tarafa yürüdüler. Namaz kılacaklarını zannetmiştim. Halbuki duvardan dışarı çıkıp gitmişlerdi.

Yine Şeyh Alâeddîn Harezmî şöyle nakletti:

Şam taraflarında 1341 senesinde, Recep ayında yatsı namazından sonra nûrânî yüzlü iki ihtiyar içeri geldi. Nereden girdiklerini göremediğim bu kimselerin hangi şehirden olduklarını da bilmiyordum. İçeri girince bana selâm verdiler ve müsâfehâ ettiler. Onlara yaklaşıp nereden geldiklerini sorunca; "Sübhanallah, senin gibi kişi bu halden suâl mi eder?" dediler. Sonra bir mikdâr kuru arpa ekmeğini önlerine getirip ikrâm ettim. Onlar; "Biz bunun için gelmedik." deyince ben ne için geldiklerini sordum. O zaman; "Sana selâmımızı Abdullah Yâfiî'ye götürmeni vasiyet ederiz." dediler. Ayrıca ona; "Müjdeler olsun sana." diye söylememi istediler. Onlara; "Abdullah Yâfiî'yi nereden tanırsınız?" dediğimde; "Biz onunla görüşürüz, o bizimle görüşür." cevâbını verdiler. Sonra onlara: "Bu müjdeyi ona eriştirmeye size izin verildi mi?" diye sorduğumda; "Evet izin verildi." dediler. Devam ederek; "Onun şarkda, doğuda kardeşleri vardı. Onların yanından gelirler." deyip, kayboldular.

Mekke'de bulunduğu zamanda hac için çeşitli İslâm memleketlerinden gelen ve onun şöhretini duyan pekçok âlim, velî ve sâlih kimse onun ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundular.

1367 senesi 21 Şubat günü Mekke-i mükerremede vefât etti. Cennet-ül-Muallâ kabristanına defnedildi.

Ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla geçiren İmâm-ı Yâfiî hazretleri birçok eser yazdı. Bu eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Mir'at-ül-Cinân ve İbret-ül-Yakazân:** Tabakât ve târih kitabı olup yıllara göre tetib edilmiştir. Hicrî 750 senesine kadar olan hâdiseleri ve hâl tercümelerini anlatmıştır. **2) Ravdu'r-Riyâhîn fî Hikâyeti's-Sâlihîn, 3) Neşrü'l-Mehâsin-il-Galiyye fî Fadli Meşâyihi's-Sofiyye, 4) Esnel-Mefâhir fî Menâkıb-iş-Şeyh Abdülkâdir. 5) Merhem-ül-İlel-il-Mudille, 6) El-İrşâd vet-Tatrîz fî Fadl-i Zikrillâh ve Tilâvet-i Kitabi'l-Azîz, 7) Ed-Dürrü'n-Nazîm fî Havassi'l-Kur'ân-ı Azîm, 8) Misbâhüz-Zalâm fil-Müstegisin-i bî Hayri'l-Enâm, 9) Divanüş' Şi'r.**

İLLÂ EDEB

Abdullah-ı Yâfiî, Hicaz'a ilk geldiğinde Medîne-i münevvereye girmeden önce kendi kendine; "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem izin vermeyince bu şehre girmem." diye söz verdi. Çünkü ilmi ve edebi çok yüksekti. Büyüklerin, bilhassa Peygamber efendimizin huzûruna edeple girileceğini biliyordu. On dört gün Medîne'nin giriş kapısında bekledi. Devamlı ibâdet edip kabûl buyurulması için Allahü teâlâya duâ etti. Bir gece rüyâsında Peygamber efendimiz; "Ey Abdullah! Ben dünyâda senin peygamberin âhirette şefâatçin, Cennet'te ise arkadaşınım. Yemen'de on kişi vardır. Onları ziyaret eden beni ziyaret etmiş olur. Onları üzen beni üzer." buyurdu. Abdullah Yâfiî hazretleri; "Yâ Resûlallah! Onlar kimlerdir." diye sorunca; "Onların beşi vefât etmiştir. Beşi ise hayattadır." buyurdu. Abdullah Yâfiî; "Yaşayanlar kimlerdir?" diye sorunca; "Şeyh Ali Tavâşî, Şeyh Mansûr bin Ca'da, Muhammed bin Abdullah, Fakih Ömer bin Zeylaî, Şeyh Muhammed bin Ömer Nehârî'dir. Vefât etmiş olanlar ise Ebü'l-Gays bin Cemil, Fakîh İsmâil Hadramî, Fakih Ahmed bin Mûsâ bin Acîl, Şeyh Muhammed ibni Ebû Bekr Hakemî ve Fakîh Muhammed bin Hüseyin İclî'dir." buyurdu.

Peygamber efendimizin mânevî işareti üzerine Medîne-i münevvereden ayrılarak Mekke'ye oradan da Yemen'e geçti. Önce, Mekke'den Yemen'e gitmiş olan hocası Şeyh Ali Tavâşî'yi ziyâret etti. Peygamber efendimizin rüyâda ziyâret etmesini tavsiye buyurduğu zâtlardan sağ olanları ziyâret etti ve sohbetlerinde bulundu.

Ziyâretine gittiği zâtlardan Şeyh Muhammed bin Ömer Nehârî ona; "Merhaba ey Resûlullah'ın elçisi!" diye hitâb etti. Abdullah Yâfiî hazretleri ona; "Bu hâle ne ile kavuştun?" diye sorunca, Bekara sûresi iki yüz seksen ikinci âyet-i kerîmesinin **"...Allah'tan korkun, Allah size ilim öğretiyor."** meâlindeki son kısmını okudu. Peygamber efendimizin rüyâda tavsiye buyurduğu zatlardan vefât etmiş olanların da kabirlerini ziyâret edip Medîne-i münevvereye döndü. Fakat yine Medîne'ye girmeden on dört gün Medîne kapısında bekledi. İbâdet edip kabûl olunması içinAllahü teâlâya niyâzda bulundu. Bir gece yine Resûlullah efendimiz ona; "Tavsiye ettiğim zâtların onunu da ziyâret ettin mi?" buyurdular. Abdullah Yâfiî; "Evet yâ Resûlallah! Ziyâret ettim. Medîne'ye girmeme izin var mı?" diye sordu. Resûlullah efendimiz; "Gir sen emin olanlardansın." buyurdu. Sevgili Peygamberimizin bu hitâbına mazhar olan Abdullah Yâfiî hazretleri edeple ve gözyaşları dökerek Medîne-i münevvereye girdi. Efendimizin mübârek kabr-i şerîflerini ziyâret edip yüksek feyzlerine kavuştu.

1) Câmiu'l-Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.120

2) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.6, s.34

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.6, s.210

4) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.2, s.247

5) Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî); c.2, s.579

6) Esmâü'l-Müellifîn; c.1, s.217

7) Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sübkî); c.10, s.33

8) Miftâh-üs-Seâde, c.1, s.217

9) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.90, 117,719,918 c.2, s.1637,1841,1944

10) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1082

11) Kıyâmet ve Âhiret; s.224

12) Habîb-üs-Siyer; c.2, s.29

13) Sefînet-ül-Evliyâ; s.68

14) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.381

15) Tabakât-ül-Evliyâ; s.555

16) Nefehât-ül-Üns; s.529

17) Mu'cem-ül-Matbuât; c.2, s.1952

18) Brockelmann; Gal-2, s.176, Sup-2, s.227

19) De Slane Cataloque des Manuscripts Arabes; c.1, s.300

20) Ahlvardt. Verzeichniss der Arabischen Handchriften; c.9, s.194

21) Tabakâtü'l-Havâs; s.67-70

ABDULLAH-I YEMENÎ;

Yemen'de yetişen büyük velîlerden. İsmi, Abdullah bin Ali bin Hasan bin Şeyh Ali'dir. Abdullah-ı Yemenî diye meşhûr olmuştur. Hadramût'un Terîm şehrinde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1627 (H.1037) senesinde Yemen'in Veht köyünde vefât etti. Kabri orada olup ziyâret mahallidir.

Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan Abdullah-ı Yemenî ilk önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Zamânının büyük âlimlerinden çeşitli ilimleri tahsîl etti. Şeyh Zeynüddîn bin Hüseyin, Seyyidü'l-Celîl Abdullah bin Sâlim ve Şeyh Şihâbüddîn gibi zâtlar onun ilim öğrendiği âlimlerdendir. Abdullah Yemenî daha sonra Bender şehrine gitti. Orada büyük fıkıh âlimi Nûreddîn Ali bin Bâyezîd'den fıkıh ilmini tahsîl etti. Uzun müddet onun ilim meclislerinde kalıp kendini yetiştirdi ve fıkıh ilminde âlim oldu. Bulunduğu yerlerde Tasavvuf ehli zâtların sohbetlerinde bulunup tasavvufda ilerledi.Sâhil bölgesine gidip, oradaki âlimlerle görüştü, karşılıklı ilim ve mârifet alış-verişinde bulundu. Bâzı âlimlerden ilim aldı, bâzı kimselere ilim öğretti.

Yemen bölgesinde yüksek âlimlerden okuduktan sonra Hindistan'a giden Abdullah-ı Yemenî hazretleri Ahmedâbâd şehrinde Şeyhülislâm Şeyh bin Abdullah Ayderûs'u ziyâret edip, onun ilim meclislerinde bulundu. Ondan bâzı eserlerini okudu. Uzun müddet hizmetinde bulunup istifâde etti. Şeyh bin Abdullah Ayderûs ona talebe yetiştirmek üzere hırka giydirip icâzet, diploma verdi.

Daha sonra da Bender'de bulunan Seyyidü'l-Kebîr Ömer bin Abdullah Ayderûs'a gitmesini emretti. Bender'e giden Abdullah Yemenî Ömer bin Abdullah Ayderûs'dan da çeşitli ilimleri öğrendi. Uzun müddet hizmetinde kalıp icâzet aldı. İlim ve tasavvufta yüksek dereceye ulaştıktan sonra Yemen'e döndü.

Yemenliler ona büyük iltifât gösterip, ondan istifâde etmek için etrâfında toplandılar.

Çok ibâdet eden Abdullah Yemenî riyâzet, nefsin istediklerini yapmamak ve mücâhede, nefsin istemediklerini yapmak sûretiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalıştı. Tasavvuf yolunda ilerleyip evliyâlık derecesine ulaştı. Onun riyâzet ve mücâhede ile meşgûl olduğu günlerde şeytan siyah bir köle şeklinde karşısına çıktı. Abdullah Yemenî hazretlerinin önünde diz çöküp; "Senin ibâdet ettiğin gibi ibâdet eden hiç bir kimseyi görmedim." diyerek ucba, kendi ibâdetlerini beğendirmeye, böylece onu ibâdetlerinden vazgeçirmeye yeltendi. Keşf ve kerâmet sâhibi olan Abdullah Yemenî bunun iblis olduğunu anlayıp huzûrundan kovdu. Çünkü o iblisin Allahü teâlânın sevgili kullarına musallat olup, onları doğru yoldan saptırmaya çalışacağını biliyordu.

Yemen'in Veht köyüne yerleşen Abdullah Yemenî insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatmak sûretiyle onların dünya ve âhirette kurtuluşa ermelerine çalıştı. İnsanlar uzak ve yakından onun sohbet meclislerine koştular. Pek çok kimse ona talebe olmakla şereflendi. Yolunu kaybetmiş pek çok kimse, onun bereketli sohbetleriyle hidâyete, doğru yola kavuştu. Onun talebeleri arasından pekçok velî yetişti. Sohbetinde yetişen velî ve âlimlerden bâzıları şunlardır: Haremeynden gelen Seyyidü'l-Velî Muhammed bin Alevî, İmâmü'l-Celîl

Abdurrahmân bin Akîl, Seyyid-ül-Kebîr Ebü'l-Gays binAhmed, Seyyidü'l-Azîm Abdullah el-Musâvî, Seyyid Akil bin Ömer ve başkaları.

Abdullah Yemenî hazretleri ilim ve fazîlet sâhibi, ilmiyle âmil, cömert bir zât idi. Sultanlar gibi ikrâm ve ihsânlarda bulunurdu. Fakirlere pekçok sadaka verirdi. Devlet adamları yanında, îtibârı çoktu. Çok güzel yazı yazar ve şiirler söylerdi. Şiirleri bir dîvânda toplandı ve insanlar arasında meşhûr oldu.

Hâller ve kerâmetler sâhibi olan Abdullah Yemenî hazretlerinin çok kerâmetleri görüldü. Bir defâsında Sâhil bölgesine gitmişti. Vâlinin adamları haksız olarak vergi ve mal istediler. Abdullah Yemenî hazretleri haksız vergi vermenin haram olduğunu belirterek vermek istemedi. Vâli vazifelilerine emir verip ısrar edince, Abdullah Yemenî hazretleri dört kişinin bile zor kaldırabileceği bir yükü elleriyle kaldırdı, bir kenara fırlattı ve oradan uzaklaştı. Bu durumu işiten vâli korktu, huzûruna gelerek af ve özür diledi.

Bir defâsında da fakirlerden bir topluluk Abdullah-ı Yemenî hazretlerine gelerek Allahü teâlâya kendilerini zengin kılması için duâ etmesini istediler. Duâ etti ve Allahü teâlâ onları zengin kıldı. Bâzıları da Allahü teâlânın kendilerine hacca gitmeyi kolaylaştırması için duâ etmesini istediler. O kimseler ellerinde hiç imkân olmadığı hâlde kolaylıkla hacca gittiler.

Abdullah Yemenî hazretleri kerâmetlerini gizlerdi. Yakın talebe ve dostlarına da gizlemelerini emrederdi. "İstikâmet yâni doğruluk üzere olunuz. Çünkü en büyük kerâmet istikâmet üzere olmaktır." derdi. Kendisinden zuhûr eden ve görmüş oldukları kerâmetleri hicrî 1040 senesine kadar anlatmamaları üzerine söz almıştı. Böylece 1040 yılına yakın vefât edeceğini de kerâmetle bildirmişti.

Ömrünü İslâmiyeti öğrenmek ve öğretmekle geçiren Abdullah-ı Yemenî hazretleri 1627 (H.1037) senesinde Yemen'in Veht köyünde vefât etti. Orada defn edildi. Kabri ziyâret mahallidir. Ziyâret edenlerin, onu vesîle ederek yaptıkları duâlar kabûl olunmakta ve korktuklarından emin olmaktadırlar. Abdullah-ı Yemenî hazretlerinin kabri üzerine, Osmanlılar zamanında Yemen vâlisi Muhammed Paşa bir türbe yaptırmıştır.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2 s.127

2) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.192

ABDULLAH BİN ZEYD;

Tâbiîn devri velîlerinden. İsmi, Abdullah bin Zeyd bin Amr el-Cevmî, künyesi Ebû Kilâbe'dir. Basra'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 722 (H.104) senesinde Şam'da vefât etti.

Abdullah bin Zeyd, Eshâb-ı kirâmdan Sâbit bin Kays, Enes bin Mâlik ve Tâbiînden büyük âlim Katâde'den (r.anhüm) ders alıp ilimde yükseldi. Hadîs-i şerîf ilminde sika, sağlam, güvenilir bir zât oldu. Bir hadîs-i şerîfi öğrenmek için uzun süre seyâhat ederdi. Bu hâlini şöyle anlatır:

Hiç bir işim olmadığı halde Medîne'de, sırf bir hadîs-i şerîfi daha önce duymuş olan bir şahıstan dinlemek için üç gün kaldım.

Hadîs-i şerîflerin toplanıp, yazılması için uğraşırdı. Vefâtından evvel, kitaplarının Tâbiînin büyüklerinden, fıkıh âlimi ve evliyâdan Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî'ye verilmesini vasiyet etti. Bir deve yüküne yakın kitâbı Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî'ye verildi.

Abdullah bin Zeyd devamlı helâl kazanmayı teşvik ederdi. Bir gün Eyyûb-i Sahtiyânî'ye; "Çarşıya git, iş ara. Zirâ en büyük huzûr insanlara muhtâc olmamaktır." buyurdu. Başka birine de; "Seni, geçimini temin ederken görmek, câmi köşesinde görmemden daha

sevimlidir." buyurdu. Döküntü hurma satan ve sohbetine devâm eden bir talebesi vardı. Ona; "Ben, senin sohbet meclisinden faydalandığını zannediyordum. Fakat şu bir hakikattir; Allahü teâlâ kötü olan her şeyden bereketini almıştır." buyurdu.

Çok sıcak bir günde bir kâfile ile hacca gidiyordu. Susuzluğu çok şiddetli idi. Ellerini açıp; "Yâ Rabbî! Sen hararetimi ve susuzluğumu giderirsin." diye duâ edince, başı üzerinde bir bulut belirip üzerine yağmur yağdı. Elbisesi ıslandı ve susuzluğu gitti. Lâkin kâfilede bundan başkasına bir damla yağmur düşmedi.

Abdullah bin Zeyd hazretlerinin hikmetle dolu pekçok nasîhat ve sözleri vardır. Bir gün; "Hem dünyâ, hem de âhirette yaşayan kimseye ne saâdet!" buyurunca; Âhirette nasıl yaşandığı kendisinden soruldu, cevâbında; "Böyle bir insan dünyâda Allahü teâlâyı hatırından çıkarmadı, dâimâ O'na yalvardı ve bu sâyede âhirette O'nun rahmetine mazhar oldu." buyurdu.

"Kimlerden uzak duralım?" diye soruldu. Cevâben; "Arzu ve istekleri peşinden koşanlarla berâber oturup kalkmayınız. Onlarla konuşmayınız. Çünkü, sizi kendi sapıklıklarına düşürmelerinden zihninizi karıştırmalarından korkuyorum." buyurdu.

Bir tanıdığı arkadaşından şikâyet etmişti. "Sana, din kardeşinden istemediğin bir şey ulaşırsa, onun için bir özür ara. Bir mâzeret bulamazsan, kendi kendine, belki benim bilmediğim bir durum vardır, de." buyurdu.

Bid'at yâni dinde sonradan ortaya çıkarılan ve dindenmiş gibi olan hurâfelere ve bid'at sâhiblerine çok kızar ve şöyle derdi:

"Bid'at ehli ile oturmayınız. Onlarla sohbet etmeyiniz. Zîrâ sizi dalâlete düşürebilirler veya bilmediğiniz kötülüklere bulaştırabilirler. Bir kimse bir bid'at ortaya çıkarırsa onunla harb ederim."

İlim sâhipleri sorulduğunda:

"Âlimler üç kısımdır. Bir kısmı, ilmi ile amel eder, insanlar da onun ilmiyle amel ederler. Diğer bir kısmı, ilmi ile amel eder, fakat insanlar onun ilmiyle amel etmez. Başka bir kısmı da ilmiyle kendisi amel etmediği gibi insanlar da amel etmez." buyurdu.

Kendisine münâfıkların âhiretteki hâlleri nasıldır? denildi. Buyurdu ki:

"Kıyâmet günü Arş-ı a'lâ tarafından bir münâdî Yûnus sûresi 62. âyet ile meâlen; **"Ey Allah'ın sevgili kulları! Sizin için bir korku yoktur. Siz mahzûn da edilmezsiniz."** nidâ eder. Bu nidâdan sonra herkes başını yukarı kaldırır ve; inandık îmân ettik, derler. Ancak, münâfıkların başları hiç yukarı kalkmaz ve eğik kalır."

Bir defâsında da; "Allahü teâlâya şükre sebeb olan dünyâlık insana zarar vermez." buyurdu.

"Bir sözü anlamayacak kimseye söyleme! Çünkü o söz, ona zararlı olup, fayda vermez."

Abdullah bin Zeyd hazretleri namazlardan sonra "Allahümme innî es'elüke't-tayyibât ve terk-el-münkerât ve hubbe'l-mesâkîn ve en tetûbe aleyye ve izâ eradte Lî ibâdike fitneten en teveffenî gayre meftûnin." duâsını okurdu.

Bir talebesi nasîhat istediğinde rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîfleri bildirdi.

"Üç şey vardır ki, bunlar kimde bulunursa o kimse imânın tadını bulur. Birincisi, bir kimseye Allah ve Resûlü, başkalarından daha sevgili olmak. İkincisi, bir kimse sevdiğini Allah için sevmek. Üçüncüsü, bir kimseyi Allah küfürden kurtardıktan sonra tekrar küfre dönmekten, ateşe atılmaktan tiksindiği gibi tiksinmek."

"İşlerin en hayırlısı, çok aşırı veya eksik olmayıp, orta mertebede olanıdır."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.282

2) El-A'lâm; c.4, s.88

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.5, s.224

4) Tezkiretü'l-Huffâz; c.1, s.94

5) Sünen-i Dârimî; c.2, s.470

6) Câmiu Kerâmât-il Evliyâ; c.2, s.104

7) Tehzîb-i İbn-i Asâkir; c.7, s.426

ABDURRAHMÂN BİN AHMED (Abdurrahmân-ı Zâz);

Şâfiî mezhebinde derin fıkıh alimi ve meşhûr veli. Tebrizlidir. Künyesi Ebü'l-Ferec olup, "Zâz" diye meşhûrdur. 1040 (H. 432) senesinde İran'da Tebrîz'e bağlı Serahs kasabasında doğdu. Sonra Merv'e yerleşti. Birçok âlimden hadîs ve fıkıh ilmini öğrendi. Kâdı Hüseyin'in önde gelen talebelerindendi. Şâfiî mezhebinde büyük bir âlim olarak yetişti. Çeşitli memleketlerden gelen pek çok kimse kendisinden ilim aldılar. Çok talebe yetiştirdi. 1101 (H. 494) senesinin Rebî-ül-âhir ayında vefât etti.

Merv şehrine gelip yerleştikten sonra, Kâdı Hüseyin'den fıkıh ilmini öğrendi. Merv'deki Şâfiî âlimlerinin en üstünü oldu. Ebü'l-Kâsım el-Kuşeyrî, Hasan bin Ali el-Mutavvi'î, Ebü'l-Muzaffer Muhammed bin Ahmed et-Temîmî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. Kendisinden de; Ebû Tâhir es-Sincî, Ömer bin Ebî Mutî', Ahmed bin Muhammed bin İsmâil en-Nişâbûrî ve daha başkaları hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

İlimde yüksek dereceye ulaşan âlimlerden olup zühd ve verâ sâhibi, haram ve helâli ziyâdesiyle gözeten biri idi. Az yer, az içerdi. Kendisinden ilim öğrenmek için, çeşitli memleketlerden pek çok talebe geldi. Böylece ismi ve ilmi, birçok şehirlerde duyuldu.

Ebû Sa'd es-Sem'ânî diyor ki: "O, İslâm âlimlerinin en büyüklerinden birisi idi. İsmi çeşitli yerlerde darb-ı mesel oldu. Çünkü o, Şâfiî mezhebini ve onun imâmına âit en ince bilgileri ezbere biliyordu. **İmlâ** ismini verdiği eseri, her yere yayıldı. Kendisine dört bir taraftan gelen büyük âlim ve fakîhler ilim tahsîl ettiler. Bu hususta ona sarsılmaz ve çok büyük îtimâdları vardı. İlmi çok geniş olup, kendisine yetişen olmadı. Fetvâları o kadar kuvvetli idi ki, aksini bildiren çıkmadı. Fazîletinin ve ilminin çokluğu ile berâber, dînine çok bağlı, verâ sâhibi, günahtan uzak duran bir zât idi. Yiyip içmede ve giyinmede ihtiyatlı hareket eder, haram ve şüpheli olmasından çok sakınırdı.

Hanımı Hurre binti Abdurrahmân anlatıyor:

Kocam pirinç yemezdi. Çünkü pirinç, ekildiği zaman suya ihtiyâcı çok olurdu. Pirinç ekenlerin, bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ister istemez başkalarına haksızlık yapmış olabileceklerini düşünürdü.

Hanımı şöyle anlatır:

Evimize hırsız girmiş, giyecek eşyâların hepsini alıp götürmüştü. Hattâ üzerinde namaz kıldığım seccâdem dahî alınmıştı. Kocam İmâm-ı Abdurrahmân'ın cübbesi, evin ortasındaki bir ipin üzerinde bulunduğu halde alınmamıştı. Hırsız, beş ay sonra bulunup yakalandı. Çalınanların çoğunu geri verdi. Fakat bazı şeyleri getirmedi. Kocam hırsıza; "Niçin cübbemi almadın?" diye sordu. Hırsız da; "Ey Şeyh! O gece birkaç defa almak istedim. Ona yaklaşınca her defâsında, ondan bir ateş parladı. Hattâ beni yakacaktı. Sonunda onu ipin üzerinde bırakarak, evden ayrıldım." diye cevap verdi.

Başlıca eserleri şunlardır:

1) **Kitâb-ül-Emâlî** veya **İmlâ**: Şâfiî mezhebinde kıymetli bir fıkıh kitabıdır.

2) **Et-Ta'lîka.**

Esnevî; **Mühimmât** ismindeki eserinde diyor ki: "Râfi çoğu nakillerini İmâm-ı Gazâlî'nin sözleri dışında, altı kitaptan yapardı. Bunlar T**ehzîb, Nihâye, Tetimme, Şâmil, Tecrîd-i İbn-i Kec** ve Abdurrahmân bin Ahmed'in **Emâlî**'sidir."

1) Mu'cem-ül-Müellifin; c.5, s.121

2) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.5, s.101

3) Tehzîb-ül-Esmâ vel-Lüga; c.2, s.263

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.400

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.312.

ABDURRAHMÂN BİN ALİ SEKKÂF;

Evliyânın meşhurlarından. İsmi Abdurrahmân bin Ali bin Ebî Bekr bin Abdurrahmân es-Sekkâf'tır. 1446 (H.850) senesinde Terîm şehrinde doğdu. 1517 (H.923)'de Yemen'de vefât etti. Hadîs, kelâm, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde tanınmış âlimlerdendir. İlim tahsîline başlayınca, önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Seyyid Muhammed bin Abdurrahmân'dan kırâat ilmini öğrendi. Bu ilmin ehline kırâatını, hıfzını dinletti. Ayrıca fıkıh ve nahiv ilmine âit kitaplar okuyup, ezberledi. **Haviyu's Sagîr** ve **Dîvân-ı Şeyh Abdullah bin Es'ad el-Yâfiî**'nin çoğunu ezberledi. Ezberlediği bu metinleri hocalarına dinletip kontrol ettirdi. Babasından, amcası Şeyh Abdullah Ayderûs'dan, meşhûr âlim Sa'd bin Ali'den, meşhûr fıkıh âlimi Şeyh Abdullah bin Abdurrahmân'dan ilim öğrendi. Sonra Yemen'e gidip, tahsîline orada devâm etti. Allâme Abdullah bin Ahmed ile Allâme Muhammed bin Ahmed'den ders alıp çeşitli ilimleri öğrendi. Bu âlimlerden işittiklerini rivâyet etmek ve eserlerini okutmak da dahil olmak üzere icâzet, diploma aldı ve dört sene Aden'de kaldı. Aden'den Zebîd şehrine gitti. Orada da Hâfız Yahyâ el-Âmirî'den ve Safiyüddîn Ahmed bin Ömer el-Meczed'den ilim öğrendi, icâzet aldı. Bu tahsîlleri sırasında Hâfız Yahyâ el-Âmirî'den Peygamber efendimizin mübârek parmak izlerinin bulunduğu bir mahalli göstermesini ricâ etti. O da kabûl edip gösterdi. O mahalde parlayan bir nûr gördüler.

Abdurrahmân bin Ali Sekkâf, bir elini devamlı gizli tutar, göstermek istemezdi. Bir defâsında bâzıları ısrarla sebebini sorunca şöyle anlatmıştır:

Peygamber efendimizi methetmek için bir kasîde yazdım. Sonra dünyâya düşkün olan bâzı kimseleri de methettim. Bunun üzerine Peygamber efendimizi rüyâmda gördüm. Beni azarlayıp elimi kesmemi emretti. Ben de elimi kestim. Ebû Bekr-i Sıddîk (r.anh) bana şefâatçi olup, Resûlullah'dan affetmesini diledi. Bunun üzerine af buyurdular. Kestiğim elimi birleştirdim, eskisi gibi oldu. Uyandığım zaman elime bir baktım, kesilmiş ve birleştirilmiş olan yerde bir iz vardı. Sonra elini çıkarıp o ısrar edenlere gösterdi. Baktılar ki elindeki o izden bir nûr parlıyordu.

1475 (H.880) senesinde hacca gitti. Mekke'de Hâfız es-Sehavî'den ilim öğrenip rivâyetlerini ve eserlerini nakil hususunda icâzet aldı. Hac ve ömre yaptı. Kâbe'yi birçok defâ tavâf etti. Bu ziyâreti sırasında kendisinde üstün hâller hâsıl oldu, kalbi nûr gibi parladı. Sonra Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret için Medîne'ye gitmeye karar verdi. Yanında amcasının oğlu vardı. Fakat o hasta olması sebebiyle memleketine dönmek istiyor, Ali Sekkâfın da kendisiyle berâber dönmesi için ısrar ediyordu.

Bu duruma çok üzüldü. Resûlullah'ın kabr-i şerîfini ziyâret edemeyeceğim diye derin bir düşünceye daldı.

Abdurrahmân bin Ali Sekkâ bu kederli hâli ile Kâbe'yi tavâf ederken, birdenbire karşısına babası çıktı. Fakat babası memleketleri Terîm şehrinde idi. Bu hâle çok şaşırdı. Babası

takdire râzı olması gerektiğini hatırlattı. O günün gecesinde ayrıca rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz başını okşayıp tebessüm ederek; "Bizi ziyâret edememekten dolayı üzüldün. Biz senden râzıyız, seni kabûl ettik. İlerde bizi çok güzel bir hâlde ziyâret edeceksin." buyurdu.

Bu rüyâdan sonra büyük bir sevince gark olan Abdurrahmân bin Ali Sekkâf memleketi Terîm'e döndü. Büyük bir şevkle babasının derslerine devâm etti. Babasının bütün eserlerini okudu. Büyük İslâm âlimi İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin **İhyâ-u Ulûmiddîn** kitabını babasından baştan sona kırk defâ okuyup bitirdi. Ayrıca memleketinde bulunan diğer âlimlerden de okudu. Din ve edebiyât ilimleri ile tasavvuf ilminde, Arapça'da âlim oldu. Tahsîlinin bu safhasından sonra ilk ziyâretinden altı sene sonra ikinci defâ hacca ve Peygamber efendimizi ziyârete gitti.Aden'e ve Zebîd şehrine, oradan da Cidde'ye varınca Muhammed bin Tâhir adında sâlih bir tüccar ona hürmet gösterip bütün ihtiyâçlarını karşıladı, misâfir etti. Hac ibâdetini büyük bir rahatlık içinde yaptıktan sonra Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret için Medîne yoluna çıktı. Altı sene önce gördüğü rüyâ artık gerçekleşmek üzere idi. Medîne'ye yaklaştığı sırada kendisini Medîneli çocuklar âdetleri üzere karşıladılar. Yanında yirmi dinar parası vardı. Hepsini bu çocuklara dağıttı. Sonra Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. İçindeki büyük hasret ateşiyle uzun zamandan beri yanan Ali Sekkâf murâdına ermesi sebebiyle tarife sığmaz bir mutluluk ve sevinç içinde idi. Kavuştuğu bu nîmetten dolayı sevinci her an bir kat daha artıyordu. Bu ziyâreti sırasında anlatılamayacak derecede ve ifâdeye sığmayan hâllere ve nîmetlere, üstün derecelere kavuştu.

Medîne'ye vardığı sırada Melik Eşref Kayıtbay'ın yakın adamlarından İbn-i Zaman adıyla meşhur bir tüccar da Medîne'de idi. Tüccar onu görünce çok hürmet ve ikrâmda bulundu. Hattâ sayısız mal ve eşyâ hediye etti.

Abdurrahmân bin Ali Sekkâf hazretleri ziyâretini tamamlayıp memleketi Terîm'e döndü. Bu dönüşünde akrabâları ve memleketin ahâlisi onu büyük bir hürmet ile karşıladı. İnsanlar onun sohbetine ve derslerine toplandılar. O da insanlara ilmi ve mârifeti yudum yudum sundu. Derslerinde velîlerin yazdığı kitapları ve bilhassa **İhyâu Ulûmiddîn** adlı eseri okuturdu. Hadîs ilminde de âlim olup tâliplere ders verirdi. Bütün hallerinin İslâmiyete uygun olması husûsunda büyük bir titizlik gösterirdi. Az yer, az uyur, az konuşurdu. Fakirleri, garibleri, yetimleri, zayıfları gözetir, yardım ederdi. Pekçok âlim ve velî onu methetmiştir.

Hadîs âlimlerinden ve **Gurer** kitabının müellifi Muhammed bin Ali şöyle anlatmıştır:

Rüyâmda bana Abdurrahmân Sekkâf'ın üstün hallerini, güzel hasletlerini söyleyip çok methettiler. Sabahleyin yanına gittim, kendi kendime hatırımdan; "Keşf ve kerâmet sâhibi ise ben daha söylemeden gördüğüm rüyâdan haber verir." diye geçirdim.

Evine yaklaşınca onu kapı önünde bekler gördüm. Beni görünce tebessüm edip, akşam gördüğüm rüyâyı anlattı.

Abdurrahmân bin Ali Sekkâf'ın vefâtından sonra kabrini ziyâret ettiğim zaman Kur'ân-ı kerîm okurdum. Bu sırada bir yanlışım çıksa veya bir yer unutsam, kabirden gelen bir ses doğrusunu bildirirdi.

Terîm Sultânı Muhammed bin Ahmed ile Şahar Sultânı arasında harb oldu. Abdurrahmân bin Ali, Terîm Sultânının muzaffer olacağını haber verdi. Dediği gibi oldu.

Abdurrahmân bin Ali'nin sevdiklerinden biri vefât etti. Definden sonra, telkîn için kabrin başında durdu. Bir müddet sonra ayrıldı. Bulunanlar, telkîn vermeme sebebini sordular. Buyurdu ki: "Her kişinin telkîne ihtiyâcı vardır. Lâkin bana bunun ihtiyâcı olmadığı bildirildi."

Abdurrahmân bin Ali, bir gün Mervân Mescidinde talebelerine ders okuturken, mescidin bir

kenârına bir şeyin düştüğü görüldü. Oradakilerden birine; "Git, o düşen şeyi getir!" buyurdu.

O kişi, düşen şeyi getirdi. Bu, üzeri mühürlenmiş bir zarf idi. Zarfı açıp içindeki okudu. Sonra bir kâğıda cevâbını yazıp; "Bunu, gelen mektubun düştüğü yere bırakın." buyurdu. Oraya koydular.

Az sonra bir kuş gelip, o mektubu aldı gitti. Talebeleri sebebini sordular. O da;

"Sevdiğimiz Muhammed Ba'bâd bize haber göndermiş. Biz de cevâbını yazdık." buyurdu.

1) X®μιυ Κερ®μ®τ–ιλ–Εϖλιψ®; χ.2, σ.63

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.210

3) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.134

ABDURRAHMÂN ARVÂSÎ;

Anadolu'da yetişen büyük âlim ve velîlerden. Seyyiddir, yâni hazret-i Hüseyin'in evlâdındandır. İsmi, Abdurrahmân, babasının ismi Seyyid Abdullah'tır. Âlim-i Arvâsî, Kutb-i Arvâsî, Abdurrahmân Kutub lakablarıyla da bilinmektedir. Zamânının kutbu idi. Hicrî on ikinci asrın ikinci yarısında Arvas'ta doğdu. On üçüncü asrın ilk yarısında vefât etti. Kabri Van'ın Hoşab (Güzelsu) kazâsındadır. Ziyâret olunur ve bereketlerinden istifâde edilir. Hacet sâhipleri murâdlarına, isteklerine kavuşur.

Şeceresi şöyledir: Seyyid Abdurrahmân bin Abdullah bin Muhammed bin Muhammed Şehâbeddîn bin İbrâhim bin Âlim-i Rabbânî Cemâleddîn bin Kemâleddîn bin Kutub Muhammed bin KâsımBağdâdî'dir.

Seyyid Abdurrahmân Arvâsî'nin büyük dedesi Seyyid KâsımBağdâdî hazretleri Hülâgû'nun Bağdâd katliamı sırasında Bağdâd'dan hicret edip, âile fertleri ile birlikte uzun yıllar Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kaldı. Tasavvuf yolunda olgunluk derecesine ulaşan Muhammed Velî veyaKutub Muhammed diye meşhûr olan oğlunu doğu Anadolu'ya gönderdi. Kendisi de Mısır'a gidip Ezher Medresesi müderrisleri reîsi oldu. SonraMedîne-i münevvereye gidip orada vefât etti. Anadolu'ya gelen ve etrâfını aydınlatan Muhammed Velî, Hakkârî Beyi İbrâhim Hanın kızı Fâtıma Hanımla evlendi. Yüksek dağlar arasında geçidi zor bir yere bir dergâhla iki katlı bir ev yaptırdı. Arvas yâni Van'ın Bahçesaray ilçesine bağlı Doğanyayla köyünü kurarak sevenleri ve akrabâlarıyla birlikte oraya yerleşti. Burada nâdide eserlerden bir de kütüphâne teşkil ederek ilim ve feyz neşr etti. Pekçok kimse onun sohbet ve ilim meclislerine devâm edip ilâhî lutfa ve feyzlere gark oldular. Çok talebe yetiştirdi. Neslinden gelenler yolunu tâkib etti. Seyyid Muhammed Velî'nin torunlarından Seyyid Abdullah vefât ettiği zaman oğlu Abdurrahmân Arvâsî küçük yaşta yetim kaldı.

Seyyid Abdurrahmân, önce küçük yaşta kaybettiği babasından, onun vefâtından sonra da vaktin büyük âlimlerinden ilim tahsîl etmeye başladı.

Yedi-sekiz yaşlarında iken Kur'ân-ı kerîmi hatmedip Arabî ilimleri öğrenmeye başladı. Kısa zamanda aklî ve naklî ilimlerle zamânının fen ilimlerinde büyük âlim, allâme oldu.

Büluğ çağına gelince, annesi, Arvâsî soyunun Van havâlisinde devâmı için, genç yaşta onu zorla evlendirdi. Abdurrahmân Arvâsî hazretlerinin MollaAbdullah, Hacı Molla Lütfullah, Molla Efendi (Muhammed), Molla (Muhammed) Zâde, Molla Ubeydullah, Molla Abdülhamîd, Şeyh Seyyid Muhammed, SeyyidTâhir ve ismi bilinemeyen dokuz oğlu olduğu bildirilmektedir.

Dedelerinin yolunu devâm ettiren Abdurrahmân Arvâsî, zâhirî ilimlerde yükseldiği gibi tasavvuf yolunda da ilerleyip kemâle gelmiş, Kâdirî ve Çeştî kollarında irşâd sâhibi,

zamanının mürşid-i kâmili olmuştu.

Medresesinde talebe yetiştirmeğe başladığında, her taraftan akın akın yüzlerce hak âşığı huzûruna koştular. Sohbetleriyle şereflenip bereketli feyzlerine kavuştular.

Seyyid Abdurrahmân'ın ömrü, zâhir ve bâtın ilimlerini yaymakla geçti. Arvâs'taki ve Hoşab'daki medrese ve dergâhı dolup taştı. İstanbul, Hicâz, Mısır, Irak gibi memleketlerde çözülemeyen meseleler Abdurrahmân hazretlerine getirilirdi. Çevredeki bütün bölgeler, onun irşâd, yol gösterici nûruyla aydınlanmıştı. Bu sebeple Sultan İkinci Mahmûd Han ona çok hürmet gösterir, duâsını ister, husûsî hediyelerle selâmlarını gönderirdi.

Pekçok kerâmetleri görülmüş olan Seyyid Abdurrahmân hazretleri zamânın beylerine, paşalarına mektuplar yazarak nasîhat ederdi. Bu mektuplardan bir kısmını uzak memleketlere de göndermiştir. İrisân beylerinden Emîr Şerefüddîn Abbâsî'ye yazdığı Fârisî mektuplar çok kıymetlidir. Bu mektuplardan birinde Muhammed Kerîm Han, Mustafa ve Feyzullah beylere selâm ve duâ etmektedir. Şerefüddîn Han, Seyyid Abdurrahmân'dan gelen başka bir mektubun sonuna; "Mevlânâ hazretleri bu mektubu bu fakîre 1778 senesinde göndermiştir. Musîbete sabretmek lazım olduğu ve sabrın kıymetini bildirmiştir. Birkaç ay sonra pederim Abdullah Han vefât etmiştir. Mevlânâ'nın kerâmetini buradan anlamalıdır." satırlarını eklemiştir.

Seyyid Abdurrahmân her sene üç-beş ay o havâliyi dolaşır, Vâz ü nasîhat ve irşâdla, halka İslâmın esaslarını anlatır, bilhassa bozuk mezhep ehline karşı hısn-ı hasîn (sağlam kale) vazîfesi görürdü. Bu yüzden memleketimizin sulhuna hizmeti çoktur. Çünkü onların olduğu bölgede bozuk îtikâdlı kimse bulunmazdı. Böyle âlim ve velîlerin Osmanlı Devletine hizmetleri bey ve paşalardan az değildi. Hatta hizmetleri kalıcı olduğundan daha çoktu denilebilir.

Seyyid Abdurrahmân, yakınlarından birini dünyâ malına muhabbeti sebebiyle yanından uzaklaştırmıştı. O zât da Beyrut'a gidip, zekâsıyla vâli olmuştu. Birgün kendisine; "Efendim! O yakınınız Beyrut'ta vâli oldu." dediklerinde; "O, ateşte yanmadı mı?" buyurdu. O günün târihini bir yere kaydettiler. Sonradan haber geldi ki, Beyrut vâlisi bir gece konağında çıkan bir yangın sebebiyle çocuklarıyla birlikte yanmıştı. Târihini sordular, Seyyid Abdurrahmân hazretlerinin onun hakkında söylediği günün târihini tutuyordu.

Seyyid Abdurrahmân hazretleri çok cömert olup, misafiri ve geleni gideni pek fazla olurdu.

Bir gün hanımı ona; "Efendim gelenimiz gidenimiz çok. Beylerin, paşaların ve eşrâfdan olan kimselerin hanımları da geliyorlar. Büyük bir kapıya geldiklerini bildiklerinden çeşitli elbiseler, kıymetli entariler giyiyorlar. Benim üstümde ise hep bu entâri var. Mümkünse bir entâri daha yaptırsanız da arada bir onu da giysem." dedi. Seyyid Abdurrahmân hazretleri; "Sen git mutfağında bulunan teknedeki hamurunla meşgûl ol." buyurdu. Hanımı mutfağa girdi. Tekneyi hamurla değil, altınla dolu buldu. Koşup efendisine geldi, bir yandan ağlıyor, bir yandan da; "Beni affet, bundan sonra senden bir şey istemiyeceğim." deyip, özür diliyordu.

Birgün Abdurrahmân Arvâsî hazretleri sevenleri ve talebeleri ile Van Gölü kıyısında giderken, gölde bulunan AhtamarAdasındaki Ermeni kilisesinden bir papas çıkarak su üstünde yürümeye başladı. Abdurrahmân Arvâsî hazretlerinin talebelerinden bâzılarının hatırına; "Allah'ın düşmanı dediğimiz papas su üzerinde yürüyor da, evliyânın büyüğü Abdurrahmân Kutub hazretleri acaba neden kıyıdan yürüyerek dolaşıyor?" düşüncesi geldi. Talebelerinin düşüncelerini anlayan Abdurrahmân Arvâsî hazretleri, ayakkabılarını çıkararak ellerine alıp birbirine çarptı. Her çarpışta papas suya battı. Boğazına kadar battığı zaman son defa çarptı ve papas tamâmen batıp boğuldu. Abdurrahmân Arvâsî hazretleri böyle düşünen bâzı talebelerine dönerek; "O sihir yaparak su üstünde gidiyor ve sizin îmânınızı bozmak istiyordu. Ayakkabıları çarpınca sihri bozulup battı. Müslümanlar sihir yapmaz, Allahü

teâlâdan kerâmet istemekten de hayâ ederler." buyurdu. Kerâmeti ile papasın sihrini bozdu.

Ömrü boyunca ilim öğrenen, öğreten, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların iki cihan seâdetine kavuşmalarına çalışan Abdurrahmân Arvâsî hazretleri Osmanlı-Türk devleti için büyük bir velînîmet idi. Hicrî on üçüncü asrın ilk yarısında vefât etti. Van'ın Hoşab (Güzelsu) nahiyesinde defn edildi. Kabr-i şerifi sevenleri tarafından ziyaret edilmektedir.

Kerâmetleri vefâtından sonra da görüldü. Abdurrahmân Tâgî (Tâhi) şöyle anlattı:

Babam Budağ Hanın yanında çalışırdı. O anlattı: Han, askerleriyle berâber Seyyid Abdurrahmân Kutub hazretlerinin kabri yakınlarına gelmişti. Mola verdikleri yerde, Yûsuf Efendi askerlerden ayrılıp, Seyyid Abdurrahmân'ın kabri başına geldi ve Seyyid hazretlerini kabrin üzerinde oturuyor gördü. Kendini görünce yüzünü çevirdi, başka yere bakmaya başladı, hiç iltifât etmedi. Yûsuf Efendi yüz bulamayınca, doğru askerin yanına gelip komutana silâhını ve elbiselerini çıkararak teslim etti. Silâhını teslim ettiğini gören Han, Yûsuf Efendiyi tehdîd ederek; "Bizden vaz geçersen seni Nirib nâhiye müdürlüğünden azlederim, evini oradan çıkarır seni öldürürüm." dedi. Yûsuf Efendi aldırış etmedi. Doğru Abdurrahmân hazretlerinin kabri başına geldi. Bu defâ kabrinin üzerinde oturduğu hâlde ona güler yüzle bakıyordu ve; "Mevlânâ Yûsuf! İlk geldiğinde senden yüz çevirmiştim. Şimdi ise yüzümü sana döndüm, tövbe et!" buyurdu. O da şimdiye kadar yaptıklarına tövbe edip Abdurrahmân hazretlerinin elini öptü. Ondan nasîhat alarak ayrıldı. O nasîhatlara uyarak mutlu bir hayat yaşadı ve han da kendisine hiç bir kötülük yapamadı.

1974 Kıbrıs harekâtından sonra Van'ın Hoşab(Güzelsu) kazâsına âilesi ile birlikte bir hava binbaşısı gelip SeyyidAbdurrahmân Arvâsî hazretlerinin kabrini sordu. Kabrin bulunduğu yere varıp, orada bir koç kesip fakirlere, şeker alıp çocuklara dağıttı. Kendisine bu yaptıklarının ve ziyâretinin sebebi sorulunca, şöyle anlattı:

Kıbrıs harekâtı sırasında adanın üzerinde uçuyordum. Beşparmak Dağlarındaki Rum yuvalarını, oyuklarını, mazgallarını ve müstahkem mevkı ve mevzilerini bombalayıp dönecektim. Omuzumda iki el hissettim. Korktum. Baktım ki sarıklı, sakallı, nûr yüzlü ihtiyâr bir zât. "Evlat, filan mevzileri de bombala!" buyurdu. "Benzinim dönüşe yetmez." dedim. "Korkma ben tekeffül ediyorum." deyince döndüm. Gösterdiği mevzi ve hedefleri de bombaladım. Mersin'e doğru gelirken; "Gördün mü benzinin yetti." buyurdu. Ben merak edip o zâta; "Siz kimsiniz?" diye sordum. "Van'ın Hoşab kazâsından Seyyid Abdurrahmân'ım." buyurdu. "Sağ mısınız?" dedim. "Değilim ama, böyle savaşlarda ve sıkıntılı durumlarda yardıma koşarım." buyurdu.

Abdurrahmân Arvâsî hazretlerinin vefâtından yüz elli seneden fazla zaman geçtiği hâlde müslümanların yardımına koşması onun kutup ve yüksek kerâmet sâhibi olduğunu göstermektedir. Onun kutb olduğu zamânında ve sonraki zamanlarda da hep tevâtür hâlinde bilinmektedir. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfesi ve asrının kutbu olan Seyyid Tâhâ-yı Hakkârî hazretleri kendisinden bahs ederdi.

Abdurrahîm Arvâsî hazretlerinin torunlarından Muhammed Emin Garbî Efendi anlatır:

Hoşab halkı bilirler. Kuraklık olduğu zaman gidip Seyyid Abdurrahmân hazretlerinin kabrinin başucundaki taşı alıp aşağısındaki dereye sokarlar ve yağmur yağar. Bunun için o taş suda durmaktan incelmiştir. Böyle olduğunu bu fakir de gördüm. Bu da Abdurrahmân Arvâsî hazretlerinin kerâmetidir.

Abdurrahman Arvâsî hazretlerinin oğullarından Seyyid Lütfullah, hacı olup, âlim, fâdıl ve velî idi. Arvas'tadır. Seyyid Sıbgatullah Arvâsî (Gavs-i Hizânî) bunun soyundandır.

Oğullarından biri Seyyid Molla Abdülhamîd'dir. Arvas'da kalırdı. Arvas medrese, tekke ve zâviyesini sevk ve idâre ederdi. Arvas ve civârında bunun çocukları kaldı. Seyyid Fehîm

Arvâsî hazretlerinin babasıdır.

Oğullarından biri de Seyyid Molla Muhammed'dir. Başkale'ye yerleşti. Nesli burada çoğaldı. Âlim, kâmil, kadirşinâs ve hal ehli olup, Seyyid Tâhâ hazretlerinin sohbetinde bulunmuş idi. Neslinden Seyyid Abdülhakîm Arvâsî gibi bir âlim ve mürşid yetişmiştir.

Oğullarından biri de, Seyyid Abdullah'dır. Arvas'da medfundur. Hacıdır. Medresede müderris idi. Babasına mensûb idi. Oğlu Abdülcelîl Zûgûla (Daldere) köyüne yerleşti.

Biri de MollaEfendidir. Aslında ismi Seyyid Muhammed Efendi olup, ismine hürmeten, babası sâdece "Efendi" derdi. Büyük âlim idi. Babasına mensûb, kâmil bir zât idi. Pîr Yûsuf kabristanındadır.

Biri de Seyyid Ubeydullah olup, kısaca Ubeyd denir. Arvas'da doğdu. Molla ve müderris idi. Oğulları Gevaş tarafına geldi.

Adı geçen oğullarından bu altısının nesli günümüzde devâm etmektedir. Babalarının vazîfesini hakkıyla yapmışlardır. Allah hepsinden râzı olsun.

KANLI ELBİSELER!

Seyyid Abdurrahmân, ihsân sâhibiydi. Mal ve canını Allahü teâlânın dînini yaymak için sarf etti. Zamânının kutbu olduğu için uzak yerlerde Allah yolunda, O'nun dînini yaymak için savaşanların yardımına koşardı. Hanımı şöyle anlattı:

Efendim, arada-sırada silâhlarını kuşanır, evden çıkar, sabahtan önce yine eve gelirdi. Geldiğinde üstünde-başında kan lekeleri olurdu. Elbiselerini yıkar sesimi çıkarmazdım. Yine elbiseleri kan içinde kaldığı bir gün kendisine; "Efendi! Sık sık gidip, sabaha bu vaziyette geliyorsun. Nereye gidiyorsun ve elbisen niçin kan içinde dönüyorsun?" diye sordum. O da; "Hanım, sağlığımda iken kimseye söylemezsen, bu sırrı sana söylerim." dedi. Ben de; "Söylemem." dedim. Bunun üzerine; "Biz vazîfemiz îcâbı zaman zaman dünyânın neresinde müslümanlarla kâfirlerin harbi varsa oraya gideriz. Müslümanlara yardım eder, küffâr ile harbederiz. Ayrıca darda kalmış müslümanların da yardımına yetişiriz." buyurdu. Ben bu sırrı o vefât edinceye kadar kimseye söylemedim, sakladım.

1) İslâm MeşhurlarıAnsiklopedisi; c.1, s.194

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.302

3) Eshâb-ı Kirâm; s.288

ABDURRAHMÂN BABA

Harifet-ül-Acâyib adlı eserde belirtildiğine göre; Abdurrahmân Gâzi Baba, Ankara'da medfun Seyyid Muhammed Hasan, Ahlat'ta medfun Seyyid Muhammmed Hüseyin ve Erzurum'da medfun Habib Baba ile birlikte Hindistan taraflarından Anadolu'ya gelen ilk gâzi dervişlerdendir. Bölgede vâlilik ve kale muhâfızlığı yapmış olup on dokuzuncu asrın ortalarında vefât etmiştir. Târihî Van kalesinin kuzey cephesinde ve orta kısmına yakın eteklerinde bulunan türbesinin yanında kendi adına yapılan bir câmi ile eski Van belediye reisi ve şâir Gâlip Paşanın türbesi vardır.

ABDURRAHMÂN BECELÎ;

Tâbiîn devri velîlerinden. İsmi Abdurrahmân, babasının ismi Ebû Nu'm'dur. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Sahâbînin büyüklerinden ilim öğrendi ve birçoğundan hadîs-i şerîf nakletti. 718 (H.100) senesinde vefât etti.

Abdurrahmân Becelî, çok ibâdet eden, haramlardan kaçan, devamlı Allahü teâlâyı zikreden bir zâttı. Hemen ölecekmiş gibi dünyâya rağbet etmez, vaktini ilim, ibâdet ve hayır işlerle

geçirirdi. Çok az yemek yerdi. Genellikle oruç tutardı. Bütün günlerini;"Rabbim emrine âmâdeyim." cümlesini hazin bir sesle söylemekle geçirirdi. Devamlı ihrâm ile dolaşırdı. Kendisine nasılsın diye soranlara; "Eğer iyi bir kul olabilirsek, bize ne mutlu, yok eğer günahkâr isek pek bayağı ve bedbahtız." buyururdu.

Abdurrahmân Becelî bir harâbenin yanından geçerken; "Seni harâbe hâline getiren kimdir?" diye sordu. Harâbe, Allahü teâlânın izni ile dile gelerek; "Geçmiş kavimleri ve ülkelerini harabe hâline getiren!" diye cevap verdi.

Cemâcim vak'asında iki müslüman ordu harb yaptı. Bu savaş sırasında Abdurrahmân Becelî, Haccâc'a; "İnsanları öldürme konusunda ileri gitme." buyurdu. Haccâc bu nasîhata kızarak; "Senin kanınla yeryüzünü sulayacağım." deyince Abdurrahmân Becelî; "Yerin altındakiler üstündekilerden daha çoktur." buyurdu. Bunun üzerine Haccâc, hiçbir şey yapamadı. Doğruyu söylemekten hiç çekinmezdi. Her yerde doğruyu söylemeye çalışırdı.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.69

ABDURRAHMÂN BUCEYREMÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi belli değildir. Mısır'ın Buceyrem köyünde doğdu. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Devrin âlimlerinden ilim öğrendi. Halvetî tarîkatı büyüklerinden Şeyh Ömer Yâfî ile arasında dostluk ve yakınlık vardı. Sık sık mektuplaşırdı. Sonraları Hayfa'nın Tantura köyüne yerleşti ve burada insanlara doğru yolu anlattı. Hayfa bölgesinde büyüklüğü ve kerâmetleri ile meşhûr oldu. Mısır Hidivi İbrâhim Paşa Şam'a kadar olan bölgeyi ele geçirdikten sonra sık sık Abdurrahmân Buceyremî'yi ziyâret etti ve nasîhatlerini dinledi. Abdurrahmân Buceyremî on üçüncü hicrî asrın ortalarında vefât etti. Kabri Tantûra köyündedir.

Yûsuf Nebhânî'nin babası İsmâil Nebhânî humma hastalığına yakalandı. Tantûra'ya, Abdurrahmân Buceyremî'den hastalıktan kurtulmak için duâ istemeye gitti. Huzûruna girip elini öptü ve durumunu arz etti. Abdurrahmân Buceyremî; "Sen odanın kapısından içeri girerken, o hastalık da senden geçti. Seninle beraber odaya girmedi." buyurdu. Gerçekten onda hummadan hiçbir eser kalmamıştı. Elini öpüp huzûrundan sevinçle ayrıldı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.67

ABDURRAHMÂN EFENDİ (Zileli);

On yedinci asır Anadolu velîlerinden. Zileli olup doğum târihi ve âilesi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Tahsîl ve terbiyesini Zile'deki âlimlerden aldığı anlaşılmaktadır.

Abdurrahmân Efendi daha sonra Kastamonu'ya gelerek Şeyh Şâbân-ı Velî tekkesinde Mustafa Çelebi Efendiden dersler aldı. Evliyâlık yolunda ilerledi. 1660'da Şeyh Mustafa Çelebinin vefâtı üzerine Şâbân-ı Velî tekkesinde sekizinci şeyh olarak irşâd makâmına oturdu. Bir taraftan talebe yetiştiriyor, diğer taraftan halka vâz ve nasîhatler vererek Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmeye devâm ediyordu.

Ağır başlı, vakar ve heybet sâhibi, sâkin bir zât idi. Edeb ve hayâsı çok yüksekti. Sabah namazını evvel vaktinde kılar, bu vakitten kuşluk vaktine kadar talebelere ders verirdi. Sonra evine gider, öğle namazı vaktinde tekrar gelip namazı kıldırırdı. Namazı kılınca bir saat halka vâz ve nasîhat eder sonra talebelerine ders vermeye devâm ederdi. En ince meseleleri çok güzel îzâh eder ve anlatırdı. Sorulan suâllere derhal ve yerinde cevaplar verirdi. Yüksek hâlleri ve kerâmetleri ile Kastamonu'da yediden yetmişe herkesin sevip saydığı, candan

bağlandığı bir kimse idi.

Abdurrahmân Efendi 13 sene Şeyh Şâbân-ı Velî tekkesinde insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl oldu. 1673 senesi içerisinde vasiyetnâmesini yazarak Amasya'da bulunan ve orada halkı irşâd etmekte olan Şeyh İbrâhim Efendiye gönderdi. Vasiyetnâmenin özeti şu şekildedir:

"Ey benim aziz kardeşim Hâfız İbrâhim Efendi! Size dahî` mâlum olsun ki biz zâhirî olarak hacca gitmeye niyet edip onun tedâriki ile meşgûl iken, bir seher vaktinde gaipten bir sedâ geldi. "Hazır ol mânevî hacca gitsen gerektir." denildi. Biz cenâb-ı Hakk'ın emrini beklemekte iken Recep ayının yirmi yedinci gecesi ki mîrâc gecesi ruhlar âleminde geziyorduk. Resûl-i ekrem mîrâca giderken bindiği burağa binmiş olarak geldiler. Bizi de burağın arkasına aldılar ve gittik. Levh-i mahfûzun yanına varınca; "Siz burada eğlenin, bundan öte izin yoktur." buyurdular. Levh-i mahfûza nazar eyledik, baktık ki kendimizin Şâban ayında dünyâ evinden âhirete gideceğimizi, sizin de Şâban Efendi Tekkesinde şeyh olacağınızı gördük. Ey benim kardeşim! Levh-i mahfûzda yazılan sizsiniz. Hemen fakîre duâ eyle ve duâdan unutmayıp tekkede meşgâle ve mücâhede Allahü teâlânın dînini yaymakla meşgûl olup gayret kemerini yedi yerden kuşanıp ve benim evlatlarımı dahi gözden ve gönülden çıkarmayınız. Kapı dervişi Molla Hasan altı senedir tekkenin hizmetindedir. Lâkin irşâdı sizden olmakla bu zamâna tehir edilmiştir. İrşâd ile faydalanmadıkça salıvermemenizi ricâ ederiz. Bize lâzım olan hakkı tebliğ eylemektir."

Şeyh Abdurrahmân Efendi bu vasiyetnâmeyi İbrâhim Efendiye gönderdikten sonra yazdığı gibi 1673 (H.1083) senesi Şâbanında hayâta gözlerini kapadı. Kastamonu'daki Şâbân-ı Velî hazretlerinin türbesine defnolundu.

1) Kastamonu Evliyâları; s.39-41

2) Menâkıb-ı Şâbân-ı Velî; s.50

ABDURRAHMÂN EFENDİ;

On altıncı yüzyıl Anadolu evliyâsından. Erzincan'da doğdu. Doğum târihi belli değildir. Lüzumlu ilimleri tahsîl ettikten sonraErdebil taraflarına gidip, Safiyüddîn Erdebîlî'nin torunlarından Alâeddîn Ali'ye talebe oldu. Orada uzun zaman kalıp, maddî ve mânevî ilimlerde kendisini yetiştirdi. Hâl ve hareketlerini, söz ve işlerini, Resûl-i ekremin güzel ahlâkına göre düzeltmek için büyük gayretler gösterdi. Hocası vâsıtasıyla, Safiyüddîn Erdebîlî yolundan aldığı feyzlerle kemâle geldi. İnsanlara doğru yolu göstermek, Allahü teâlânın güzel dînini öğretmek, Resûl-i ekremin örnek ahlâkını yaymak vazîfesiyle, hocası tarafından Anadolu'ya gönderildi. Amasya'nın batısında bir dağ başına yerleşti. Kimseye bir şey söylemeyip, kimseyle irtibat kurmadı. Fakat hak yolunun âşıkları, onu arayıp bulmakta gecikmediler. Akın akın huzûruna geldiler. Kısa zamanda pekçok talebe yetiştirip insanların dünyâ ve âhirette huzûra kavuşmaları için büyük gayret gösterdi. Vazîfeli olduğu bölgeyi nûrları ile aydınlattı. Nice ölü kalbleri diriltip, kurumuş gönülleri suladı. İnsanların gönüllerine Allah aşkını nakşedip, birbirlerine karşı şefkat ve muhabbetle davranmalarına, memleketin huzûr ve sükûna kavuşmasına vesîle oldu.

Bir sabah ibâdet ile meşgûl iken odasından çıkıp, talebelerine; "Misâfir gelecek, yiyecek bir şeyler hazırlayın." buyurdu. Hâlbuki, dergâhta yemek yapacak bir şey yoktu. Talebeleri durumu arzedince, dergâhtan dışarı çıkıp, çevresine baktı. Karşı tepeden bir ceylan sürüsü dergâha doğru koşarak geliyordu. Yanındakilere dönüp; "Bu ceylanlar, misâfirlerimize ziyâfet için birbirleriyle yarışıyorlar." dedi. Ceylanlar önüne gelince; "Bizim misâfirimiz için canını fedâ edecek olan öne çıksın." dedi. En öndeki ceylan, fırlayıp ileri atıldı. Talebeler; o ceylanı tutup kestiler. Yemek hazırlandığı sırada misâfirler geldiler. İkrâm edilen yemeği

yediler. Allahü teâlâya ibâdet için güç ve kuvvet kazandılar.

Bir köyün kıyısında bulunan ve köyün su ihtiyâcını karşılayan kaynak kuruyunca köy halkı Abdurrahmân Erzincânî'ye başvurdu. O da pınarın başına gidip duâ ettikten sonra âsâsını suyun aktığı yere değdirdi. Allahü teâlânın izni ile pınardan altın aktı. Bunun üzerine; "Yâ Rabbî! ben altın istemedim su istedim." diye münâcâtta bulununca su eskisi gibi akmaya başladı. O günden beri pınarın suyu hiç kesilmedi.

İnsanlara; Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmek için büyük gayret gösteren Abdurrahmân Erzincânî on altıncı asrın sonlarında vefât etti.

DOĞRU YOLDAN AYRILDILAR

Bir sabah Abdurrahmân-i Erzincânî hazretleri, odasından dışarı çıktı. Çok üzüntülü idi. Talebeleri, üzüntüsünün sebebini sordular. O da; "Erdebîl'deki SafiyyüddînErdebîlî'nin talebeleri, bu zamâna kadar temiz îtikâdlı, Peygamber efendimizin ve Eshâbının yolunda, bid'atlerden sakınıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet eden, kötülüklere meydan vermeyen kimselerdi. Ama şimdi, doğru yoldan ayrıldılar. İnançlarına bid'at pislikleri karıştırdılar. Şeytan, onları büyüklerin yolundan saptırdı." buyurdu. Çok geçmeden, Erdebîl tarafından bir haber geldi. Safiyyüddîn Erdebîlî'nin torunlarından Cüneyd oğlu Haydar'ın, Ehl-i sünnet îtikâdından, Selef-i sâlihînin yolundan ayrılarak sapıttığı haberi verildi. Haydar, Eshâb-ı kirâm efendilerimizin bâzılarına dil uzatmış, pâdişâhlık dâvâsına kalkışmıştı.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s. 78

2) Tâc-üt-Tevârih; c.5, s.7

3) Erzincan Târihi; c.1, s.484

4) Tıbyan-ül-Vesâil; c.2, s.222

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.374

ABDURRAHMÂN GÂZİ

Erzurumluların büyük hürmet ve tâzim göstererek, özellikle Cumâ günleri ziyâret ettiği Abdurrahmân Gâzi hakkında târihî vesikalarda ve kitaplarda bilgi bulunamamıştır. Türbesi, Erzurum'un kıble tarafından yarım saat uzaklıkta olan Eğerlidağ (Şığveler) Dağı eteklerindedir.

Abdurrahmân Gâzi türbesi eskiden bu adı taşıyan bir tekkenin içindeydi. Bu tekkede Erzurumlu İbrâhim Hakkı hazretleri, oğlu Mehmed Şâkir Efendi ve yeğeni Yûsuf Efendi türbedarlık yapmışlardır. Daha sonra yıkılan bu tekkede şimdi görülen câmide yoktu. Bu câmi, Vakıflar Genel Müdürlüğündeki kayıtlara göre daha sonraları sabık Edirne vâlisi Ahmed İzzet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

ABDURRAHMÂN-I HARPÛTÎ;

Anadolu velîlerinden. Sivrice ilçesine bağlı Çöke köyünde 1756 (H.1169) târihinde doğdu. Doğum târihi ihtilaflıdır. Küçük yaşta Elazığ Medresesinde tahsîle başladı. Sonra tahsîl hayatına Diyarbakır'da devâm etti.

Diyarbakır'da tahsîli sırasında, bütün derslerden geri kalması üzerine, arkadaşları onunla alay ederlerdi. Bu durumu hocası öğrenince, onun daha çok rencide olmaması için, yanına çağırarak; "Şimdiye kadar okudukların ve öğrendiğin bilgi sana kâfidir. Köylerde çok rahat imamlık yapabilirsin. Var git oralarda kısmetini ara." dedi. Bunun üzerine medrese tahsîlini bırakarak, şehirden ayrıldı. Yolda bir hanın önünden akmakta olan bir çayın kenarında oturup düşünürken, çayın içerisindeki taşların, suyun şiddetli akıntısından yusyuvarlak olduklarını

ve pırıl pırıl parladıklarını gören genç Abdurrahmân, üzüntü ve kırık bir kalb ile; "Yâ Rabbî! Beni sen yarattın. Bu dersleri anlayamamam da senin kudretin iledir. Senin emrinde akan sular, şu taşları nasıl yusyuvarlak yapıyor ve parlatıyorsa, sen de benim zihnime kuvvet ihsân et de, rızâna kavuşturacak ilim deryâsından biraz nasîb alayım." diye Allahü teâlâya yalvardı. Daha sonra yorgunluğu sebebiye uykuya daldı. Rüyâsında, yanına nûrânî üç zât gelerek, yanlarında getirdikleri bir çuval darıyı Abdurrahmân Molla'ya nöbetleşe yedirdikten sonra, kaybolup gittiler. Abdurrahmân Harpûtî uyanınca, içinde bir ferahlık bir sevinç duydu ve zihninin açıldığını hissetti.

Abdurrahmân-ı Harpûtî bu hâdiseden sonra medreseye geri döndü. Arkadaşları onu aralarında görünce yine alay etmeye başladılar. Fakat bunlara hiç aldırış etmedi. Ders saatinde hocasının huzuruna çıkarak elini öptü ve müsâade isteyerek yerine oturdu. Cevapsız kalan bâzı sorulara, Abdurrahmân Efendi cevap verince, hocası dâhil herkes hayret içinde kaldı. Hocasının geçmiş derslere âit sorularını da rahatlıkla cevaplandırdı. Aradan kısa bir zaman sonra yapılan imtihanda birincilik alınca, hocası ona icâzet, diploma vererek İstanbul'a gönderdi.

Abdurrahmân-ı Harpûtî, İstanbul'a gitti ise de bir vazîfe verilmemesi üzerine memleketine döndü. Burada tâliblere ders vermekle meşgûl oldu. Bir müddet sonra tekrar memleketini terk ederek İstanbul'a gitti. Bir gün vakit namazını kılmak için girdiği Ayasofya Câmiinin duvarında asılı bir levhaya gözü takıldı. Levhanın altındaki kâğıtta; "Bu levhadaki ibâreyi, her kim doğru olarak hâllederse, mükâfatlandırılacaktır." yazıyordu. Hemen bir kâğıda ibâreyi bütün kâideleri ile çözen Abdurrahmân-ı Harpûtî, kâğıdın altına "Daha başka mânâların da mevcûd olduğu ibâreden anlaşılmakta ise de, kâğıdım olmadığı için bu kadarıyla iktifâ edilmiştir." diye bir şerh koyarak adını ve adresini yazdı ve tahlilnâmelerin içine bıraktı. Ertesi gün kâğıtlar sultânın huzûrunda teker teker tetkik edildi. Bu tetkik esnasında Abdurrahmân Efendinin yaptığı tahlilin diğerlerine göre, daha yüksek bilgilerle donatılmış olduğu anlaşıldı ve Abdurrahmân Efendi irâde-i seniyye ile saraya dâvet edildi. Kendisine mesleğinin gereği kıyâfetler giydirilerek sultânın huzûruna çıkarıldı. İkinci Mahmûd Han; "Siz benim hocamsınız." diyerek yanına oturttu ve büyük iltifâtlarda bulundu. Üsküdar'da bir ev verildi ve evlendirildi.

Bu sırada Osmanlı Devleti içerisinde yeniçeri isyân ve zorbalıklarının önü alınamaz bir hâle gelmişti. Tâlim ve eğitim kabûl etmiyorlar, savaşa çıkmayı da reddediyorlardı. Kendilerine harp fenlerinin öğretilmesini isteyen din ve devlet adamlarına karşı harekete geçtiler. Bunun üzerine İkinci Mahmûd Han vezirleri ve ulemâ sınıfını toplantıya çağırdı. Abdurrahmân-ı Harpûtî hazretleri de bunlar arasında idi. Yeniçerilerin artan zorbalıklarından bahisle ne yapılması gerektiği soruldu. Mesele son derece nâzikti. Yeniçeriler tekrar isyân ederek devlet ileri gelenlerinin kellelerini istemeye başlamışlardı. Tamâmen bid'at yuvaları hâline gelen bektâşî tekkeleri de kendilerini tahrik ediyordu. Sonuçta ulemâ birlik içerisinde bunların öldürülmeleri câizdir diye fetvâ verdi. Savaşın başlangıcı olmak üzere sancak-ı şerîfin çıkarılması kararlaştırıldı. Fakat sancağı şerîfin açılması çok önemli bir olaydı. Bu işin dönüşü yoktu. Yeniçeriler ile yapılacak mücâdelenin sonu ise kestirilemiyordu. Bu sebepten karar alınmasına rağmen herkeste bir tereddüd vardı. İşte bu devlet adamlarının çekingen ve kararsız hâlleri sırasında Abdurrahmân Harpûtî hazretleri söz aldı.

"Bu din ve devletin ayakta kalması Allahü teâlânın istediği şeyse yeniçerileri vururuz, yok ederiz. Değilse biz de bu din ile berâber batıp gideriz, daha ne ihtimâl kaldı?" diyerek kalplerdeki şüpheleri giderdi. Herkes tek bilek tek yürek oldu. Nitekim bu inanç ve îmânla harekete geçerek yeniçeri ocağını ortadan kaldırdılar ve bozulmuş bektaşî yuvalarını kapattılar.

Kürd Hoca ünvânı ile de meşhûr olan Abdurrahmân-ı Harpûtî hazretleri sonra Şam'a giderek Emevîyye Câmii İmâmı Saîd Efendinin derslerinde bulundu. Ayrıca Nakşibendiyye yolunu

Muhammed Sâdık Erzincânî'den öğrenerek icâzet, diploma aldı.

Abdurrahmân Efendi 1851 (H.1267) senesinde Üsküdar'daki evinde vefât etti. Karacaahmet mezarlığındaki türbesine defnedildi.

1) Sicilli Osmânî; c.3, s.327

2) Harput Yollarında; c.2, s.134

3) Tahrirü'l-Veciz; s.26

4) Tarih-i Cevdet; c.12, s.138

ABDURRAHMÂN MAĞRİBÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Abdurrahmân bin Ahmed bin Muhammed bin Abdurrahmân bin Ahmed el-İdrisî'dir. Hazret-i Hasan soyundan olup, şerîflerdendir. 1614 (H.1023) senesinde Mağrib (Fas) beldelerinden Miknâset-üz-Zeytün denilen yerde doğdu. Zamânının teki ve evliyânın seçilmişlerinden idi. 1674 (H.1085) senesi Zilkâde ayının on yedinci günü vefât etti. Vasiyeti üzerine Bender'de Seyyid Sâlim dergâhına defnedildi.

Abdurrahmân Mağribî küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Bulunduğu yerdeki âlimlerden okudu. Evliyânın sohbetlerinde kemâle geldi, olgunlaştı. Kerâmetleri görüldü. İsmi her yere yayıldı. Mısır, Şam, Anadolu da dahil pekçok yeri gezip dolaştı. Anadolu'ya gelişinde âlimlere büyük önem veren Sultan dördüncü Murâd Han ile görüştü. 1633 senesinde hacca gitti. Mekke-i mükerremede mücâvir olup orada bir müddet ikâmet etti.

Talebelerinden olan Şeyh Mustafa bin Fethullah anlatır:

Mekke-i mükerremede iken bir gün, Şeyh Hüseyin bin Muhammed ile birlikte Abdurrahmân Mağribî'nin evine gittik. Tasavvuf ehli hakkında hiç bilgim yoktu. Huzûruna girince bana; "Tasavvuf büyükleri hakkında ne dersin?" diye sordu. Ben de bilgim olmadığı için sükût ettim. O zaman Abdurrahmân Mağribî; "İmâm-ı Gazâlî hazretleri üstün olup **İhyâ'**sı çok kıymetlidir. Muhyiddîn Arabî'ye düşman olma. Tasavvuf ehlini sev, onların kitaplarını oku." buyurdu. Sözleri kalbimde hemen yer etti. O andan îtibâren kalbim velîlerin sevgisi ile doldu ve Allahü teâlâdan beni onlarla haşretmesini diledim. Abdurrahmân Mağribî; "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" kelime-i tayyibesini çok okumamı söyledi ve bana çok duâ etti.

Abdurrahmân Mağribî birkaç sevdiği ile birlikte Yemen'e gitti. Yolda kerâmetleri görüldü. Talebelerinden Seyyid Ömer bin Sâlim anlatır:

Abdurrahmân Mağribî, birkaç sevdiği yanında olduğu halde bir gemi ile Yemen'e gidiyorlardı. Yolda fırtına çıktı ve deniz kabardı. Gemi nerede ise batacaktı. Berâberindekiler ona; "Efendim içinde bulunduğumuz durumu görüyorsunuz. Duâ buyurun da bu tehlikeden kurtulalım." dediler. O da; "Ey Deniz! Allahü teâlânın izni ile sâkin ol!" buyurdu. Hemen fırtına dinip deniz sâkinleşti. O zaman da; "Rüzgâr olmadan gemi gitmez." dediler. O da; "Allahü teâlâ rüzgâr gönderir." buyurdu. Sonra hoş bir rüzgâr esti. Gemi de selâmetle yerine ulaştı.

Abdurrahmân Mağribî hazretleri Yemen'deki âlim ve velîlerle görüştü. Seyyid Abdurrahmân bin Akîl, Yemen'de sohbet ettiği büyüklerden idi.

Mağribî hazretleri Yemen dönüşü Mekke-i mükerremede ders ve sohbet meclisi kurdu. İlim ve edeb öğretti. Çok cömert idi. Verdiği ziyafetlere herkesi çağırırdı. Şöhreti her yere yayıldı.

Hindistan, Şam, Mısır ve başka yerlerden kendisine gönderilen hediyeleri fakirlere dağıtırdı. Herkesten sevgi ve îtibâr görürdü. Borçlu bir kimse kendisine gelip yardım istediğinde, elinden tutup, borcunu öderdi.

Mağribî'nin sohbeti çok tatlı idi. Bir kimse onun meclisinde bulunsa, ayrılmak istemezdi. Herkese iyilik ederdi. Âlimleri çok sever, onlara izzet ve ikrâmlarda bulunurdu. Fakirlere çok yardım ederdi. Hâliyle, sözleriyle insanları Allahü teâlânın dînine çağırırdı. Kış ve yaz giydiği tek elbisesi vardı. Huzûruna gelenleri hayırlı işlere teşvik eder, Kur'ân-ı kerîm, Peygamber efendimize salevât ve çok istigfâr okumalarını tenbih ederdi. Tasavvuf yolunu, bu yolun büyüklerini, onların sözlerini ve hâllerini sevmeyi bildirirdi. Bilhassa Şeyh-ul-Ekber Muhyiddîn-i Arabî'ye rahmetullahi aleyh çok hürmet ve tâzim eder ve ona saygıyı emrederdi.

Abdurrahmân Mağribî Bendermehâ şehrinde idi. Sevdiği iki kişi gelip, Hindistan'a gitmek istediklerini söyleyerek duâ istediler. O da birisine; "Senin deniz yolculuğun çok meşakkatli geçer. Netîcede selâmettesin." buyurdu. Aynen öyle oldu. Diğerine de; "Hindistan'da beni görürsün fakat konuşman nasîb olmaz." buyurdu. O da Hindistan'ın saltanat şehri olan Cihânâbâd'a geldi. Bir gün evinin önünde otururken, karşısında siyah bir elbise içinde Abdurrahmân Mağribî'yi gördü. Dikkatlice bakınca hemen tanıdı. Oradakilere gösterip; "Bu zât Abdurrahmân Mağribî'dir." dedi. Elini öpmek için ilerledi. Fakat hocasının kendisine söylediği sözü hatırladı ve durakladı. Sonra da kendisini bir hal kaplayıp kendinden geçti. Kendine geldiğinde hocasını bulamadı.

O, ALLAHÜ TEÂLÂNIN SEVGİLİ KULUDUR

Seyyid Ömer anlatır:

Abdurrahmân Mağribî, Şeyh Ahmed bin Alvân'ın kabrini ziyâret etmek istedi. O gece İbn-i Alvân, rüyâda hizmetçisine; "Yarın şu şu vasıfta bir zât gelecek. Ona ziyâfet hazırla, hürmet ve hizmette kusûr etme. Zîrâ o Allahü teâlânın sevgili kullarındandır." buyurdu. Hizmetçi sabahleyin hocasının buyurduğu hazırlığı yaptı. Ziyâretçiyi beklemeye başladı. Fakat gelen olmadı. Merakla ve bulurum ümîdiyle şehrin dışına çıktı. Kimseye de rastlamadı. Bir haber elde edemeden geri döndü. Üzgün bir vaziyette hocasının türbesine gitti. Orada hocasının târif ettiği zâtı gördü. Hâlbuki türbenin kapısı kilitli idi. Hemen yanına gidip, ellerinden öptü ve hocasının rüyâda kendisine verdiği vazîfeyi anlattı. Abdurrahmân Mağribî'yi alıp evine götürdü. Ziyâfet verdi. İzzet ve ikrâmda bulundu.

1) Hulâsât-ül-Eser; c.2, s.346

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.66

ABDURRAHMÂN BİN MEHDÎ;

Velî ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Saîd'dir. Lü'lüi diye meşhur oldu. 752 (H.135) senesinde Basra'da doğdu. Ezd'in veya BenîAnber'in âzâdlısı olduğu söylenir. 813 (H.198)de doğduğu yerde vefât etti. Tahsîline Kur'ân-ı kerîmi ezberlemekle başladı. Sonra devrin büyük âlimlerinin vâz meclislerine devâm etti. Ebû Âmir Abdülmelik el-Kâdî'nin nasîhatı üzerine hadîs ilmini tahsîle başladı. Mâlik bin Enes, Şu'be, Süfyan bin Uyeyne ve Süfyân-ı Sevrî'den hadîs ve fıkıh ilmini öğrendi. Hadîs ilminde çok derin bilgiye sâhib oldu. O, birinden rivâyet yapınca, o kimse, ondan sonra hüccet sayılırdı. Hadîs rivâyetinde çok titiz davranırdı. Yanında okunan hadîs-i şerîfin yanlış nakledilen kısımlarını hemen söyler, araştırıldığında dediği doğru çıkardı.

Abdurrahmân bin Mehdî hazretleri ilmiyle amel eden, İslâmı nefsinde yaşayan bir zât idi. Kahkaha ile gülmez, sâdece tebessüm ederdi. Zamânındaki insanlar, din ve dünya işlerinde Abdurrahmân bin Mehdî hazretlerine mürâcaat ederlerdi.

Her gece Kur'ân-ı kerîmin tamâmını hatmedip baştan sona okurdu. Yarısını teheccüd namazında, yarısını namazın dışında okurdu. Sohbetine ve ilim meclisine gelenler, huzûrunda, oturdukları zaman, başlarında sanki kuş varmış gibi, gâyet edepli ve dikkatli otururlardı. Onun bulunduğu mecliste ilim, edep ve ciddiyet hâkimdi. Bir gün, Onun ilim

meclisinde oturanlardan birisi gülmüştü. Bunun üzerine, onu, iki ay ilim meclisine gelmekten menetti. "Bu, bizim meclisimize iki ay gelmesin." dedi. Sonra, Allahü teâlâdan onun için af diledi. Ona şöyle dedi: "İnsan, ilmi, göz yaşı dökerek istemeli. Çünkü ilim, insana nefsi için bir hüccet, delildir."

Abdurrahmân bin Mehdî hazretleri, gece sabaha kadar ibâdet etmişti. Bir ara, uykusu çok geldi. Yatağına yattı, uyuyakaldı. Sabah namazına uyanamadı. Buna çok üzüldü. Bu yüzden iki ay yatağa yatmadı.

Abdurrahmân bin Mehdî hazretleri zaman zaman; "Kabrinde mü'min olarak yatana gıbta ederim, onun gibi olmak isterim." derdi.

"Dînine bağlı olmayan bir kimse ile arkadaşlık etmek hakkında ne dersin?" diye sorulunca; "Böyle kişilerle beraber olma, çünkü o, sana pis veya haram bir şey yedirebilir." buyurdu.

Ölümü istiyen kimse hakkında sorulunca; "Dînine zarar geleceği korkusundan, ölümü istemekte bir mahzûr yoktur. Fakat, yoksulluk, ihtiyaç, eziyet ve buna benzer şeylerden, dolayı ölüm temenni edilmez." buyurdu.

İnsanlara sık sık nasîhatlerde bulunur ve buyururdu ki:

"İlim husûsunda birbirinize faydalı olunuz. Birbirinizden ilmi gizlemeyiniz. "**İlimdeki hıyânet, maldaki hıyânetten daha kötüdür"** hadîs-i şerîfini kendinize rehber edininiz."

"Bir kimse, ilim bakımından kendinden üstün bir kimse ile karşılaşınca, bunu fırsat ve ganîmet bilmelidir. Çünkü onun ilminden istifâde eder. Kendi dengi birisi ile karşılaşınca, bir biriyle müzâkere eder ve birbirlerinden faydalanırlar. Kendisinden aşağı bir kimse ile karşılaşınca, ona tevâzu gösterir ve bir şeyler öğretir. Her işittiğini söyleyen, istisnâî ve şâz (kaide dışı) meselelere göre konuşup anlatan kimseler, ilimde yüksek mertebeye erişemezler."

"Ehl-i sünnet vel-cemaat îtikâdına sarıl. Ehl-i bid'at ile oturup kalkma. Onların yanına gitmek, onlara kıymet vermek olur."

"Müminde, küfürden sonra, yalandan daha kötü bir haslet yoktur. Çünkü yalan en şiddetli nifak alâmetidir."

1) Hilyet-ül-Evliya; c.9, s.3

2) Tezkiret-ül-Huffaz; c.1, s.329

3) El-A'lâm; c.3, s.339

4) Tehzib-üt-Tehzîb; c.6, s.276

5) Tarih-i Bağdad; c.10, s.240

6) El-Lübâb; c.3, s.72

7) Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.206

8) Vefeyât-ul-A'yân; c.2, s.387-388

9) El-Menhel-ül-Azb-ül-Mevrûd; c.1, s.61

10) Mu'cem-ül-Müellifin; c.5, s.196

11) Miftâh-üs-Seâde; c.2, s.217,261,290,296

12) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.63 (113)

13) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.355

14) Ikd-ül-Ferîd; c.2, s.96,120

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.105

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED;

Veli, fıkıh ve tefsîr âlimlerinden. İsmi, Abdurrahmân bin Muhammed bin Abdullah bin Zekeriyyâ, künyesi Ebû Muhammed'dir. Kaynaklarda doğum târihine rastlanmayan Ebû Muhammed Abdurrahmân 1379 (H.781) senesinde Zebid şehrinde sabah namazı kılarken vefât etti.

Âlim ve ârif bir zât olan Abdurrahmân bin Muhammed, **İhyâu Ulûmiddîn** gibi kitapları tetkik eder, okuyup incelerdi. İlim öğrenmek ve öğretmekte gayretli, zühd ve verâ sâhibi, haramlardan ve şüphelilerden son derece sakınan, dünyâya gönül vermeyen, çok ilim sâhibi bir zât idi. Kur'ân-ı kerîm okunurken kendinden geçerdi. Görenler ölüyor zannederdi. Âilesi kalabalık olduğu hâlde, evinde dünyâlık bir şey bulundurmazdı. Çünkü o, dünyâya ehemmiyet vermez, gönül bağlamazdı. Bir şeye ihtiyâcı olduğu zaman gayb âleminden, Allahü teâlâ tarafından kendisine gönderildiği rivâyet olunur. Eliyle topraktan bir şey alsa, Allahü teâlânın izni ile o şey, Ebû Muhammed hazretlerinin arzu ettiği şeye dönüşüverir, sayı ve aded olarak tam istediği gibi olurdu.

Fakîh Muttarî diye tanınan ve ismi Muhammed olan torunu şöyle haber verir:

Küçükken dedemin yanında bulunur, Kur'ân-ı kerîm okurdum. Her gün bana bir parça hamur mayası verirdi. Biz de o mayayı ekmek yapmakta kullanırdık. Halbuki, bizim bulunduğumuz beldede o maya bilinmez ve hiç yapılmazdı. Onun, bunu nereden bulup bana verdiğini anlayamazdım. Demek ki bu, onun kerâmetiydi. Bir gün de bana tavandan helva parçası alıp verdi. Hâlbuki orada helva olması mümkün değildi. Böyle daha nice kerâmetleri vardır. Ölü ile konuşur, karşılaştığı evliyânın derecesini anlardı. Onunla İsmâil Cebertî ve Ebû Bekr bin Hassân arasında arkadaşlık ve dostluk vardı. Zamânının birçok âlimleri ile mesela Fakîh Muhammed bin Hüseyin Hüşeybir ile mektuplaşırdı. Sık sık Zebîd şehrine gider oradaki Allah adamlarını ziyaret ederdi. Talebelerinin en büyüğü Muhammed bin İsmâil el-Mükeddeşti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.58

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.345

3) Tabakât-ul-Havâs; s.64

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED EL-KAYRAVÂNÎ;

On üçüncü yüzyılda Kuzey Afrika'da yetişen velîlerden ve Mâlikî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Abdurrahmân bin Muhammed bin Ali el-Ensârî'dir. Künyesi Ebû Zeyd olup büyük dedesi için kullanılan "Debbağ" lakabı ile meşhûr oldu. Debbağ Abdurrahmân diye anıldı. Soyu Medîne-i münevverede bulunan Evs kabîlesine dayandığı için "Evsî", bu kabîle Ensârdan yâni Medîneli müslümanlardan olduğu için "Ensârî", Üseyd bin Hudayr el-Eşhelî'nin radıyallahü anh torunlarından olduğu için "Üseydî", Kayravânlı olduğu için de "Kayravânî" nisbeleriyle tanındı. 1208 (H. 605) senesi Zilhicce ayında Tunus'un Kayravân şehrinde doğdu, 1300 (H. 699) senesinde yine orada vefât etti. Kabri Kayravân'da olup ziyâret edilmektedir.

Abdurrahmân bin Muhammed el-Kayravânî küçük yaşta ilim tahsîline başladı. İlk önce Kâdı Ebû Zekeriyyâ Yahyâ el-Berkî'den ilim öğrendi. Kâdı Abdülcelîl el-Ezdî ve oğlu Ebû Amr Osman bin Şakar, Kâdı Ebû Muhammed Abdullah bin Bertale el-Ensârî, Muhammed bin İbrâhim bin Osman el-Hadramî, Hanefî mezhebi âlimi Muhammed bin Osman ez-Zenâtî el-Muhtevî ve başka âlimlerden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Muhammed bin Osman el-Hanefî'den birçok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs, fıkıh ve târih ilimleri ile aklî ilimlerde mütehassıs oldu.

Aklî ve naklî ilimlerde yüksek âlim olduktan sonra tasavvufa karşı alâka duyup, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak istedi. Sûfî Ebû Muhammed Abdüsselâm binAbdülgâlib

el-Murtâtî el-Kayravânî'ye talebe olup, ondan tasavvuf ilmini öğrendi. Tasavvufî mârifetlere kavuşup evliyâlık derecesine ulaştı.

Kendisi zâhirî ilimlerde yüksek âlim olduğu hâlde hocasının sohbetlerinde bulunmayı büyük nîmet bildi. Hocasının kıymetini bildirmek için bir arkadaşına şöyle dedi: "O benim şeyhim ve hocamdır. Allahü teâlâ beni onun sohbetine kavuşturmakla nîmetlendirdi. Ben onun huzûruna ve tatlı sohbetlerine çok gelip gittim. Benim gözüm; ibâdeti, fazîleti, kendine güveni ve insanların da kendisine ehemmiyet vermesi bakımlarından onun gibi olan bir kimseyi görmedi. O, insanlara iyilikleri tatlı dille bildirmek ve kötülüklerden sakındırmak hususunda çok gayretli idi. Yâni çok nasîhatte bulunurdu. Sâlih insanların haber ve kıssalarını ondan daha çok ezberleyen bir kimse görmedim. Hâfızasındaki kıssaları çok güzel anlatırdı. Başkalarından nakl edilenleri sağlam muhâfaza eder, korurdu. Çok hoş sohbet olup, konuşmaları çok tatlı idi. Meclislerin dostu idi." Abdurrahmân bin Muhammed Kayravânî'nin tasavvufa yönelmesine ve bu yola girmesine hocası Sûfî Ebû MuhammedAbdüsselâm bin Abdülgâlib el-Murtâtî el-Kayravânî vesîle olmuştu.

Tasavvuf yolunda ilerlediği sırada başka âlimlerden de ilim tahsîline devâm eden Abdurrahmân el-Kayravânî, Tunuslu İbn-i Uleym diye meşhûr olan Emînüddîn bin Ebî Câfer Ahmed bin Ali bin Talha es-Sebtî'den ilim tahsîl etti. Mısır'daki Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî'nin talebelerinden Abdülvehhâb bin Zafir bin Ravvac, Ebû Tâkî Sâlih bin Şücâ, Ebü'l-Hasan Ali bin Hibetullah bin el-Cümeyzî, Silefî'nin torunu Ebü'l-Kâsım bin el-Hâşim'den de ilim tahsîl etti. Okuduğu her hocadan icâzet, diploma aldı. Abdurrahmân el-Kayravânî **Bernâmec** adlı eserinde bildirdiği gibi seksen kadar âlimden ilim öğrendi.

Bilhassa hadîs ve fıkıh ilminde yüksek âlim olan Abdurrahmân el-Kayravânî; ağırbaşlı, heybetli ve tevâzû sâhibi idi. İlimle uğraşanları çok severdi. Herkesle iyi geçinir, kimseyi üzüp kırmamaya dikkat ederdi. Sâkin bir hayat yaşardı. Her isteyene ilim öğretirdi. Tevâzûu ve ilme düşkünlüğü sebebiyle herkes onun yanına kolayca girip çıkardı. Gerek ilim meclislerinde, gerekse sohbetlerinde insanlara çok güzel davranırdı. Onun iyilikleri ve ahlâkının güzelliği talebe ve sevenlerini kendisine sıkı sıkıya bağlardı. Kayravân şehrine gelen fazîlet ve ilim sâhiplerinin menkıbelerini ve güzel hâllerini toplardı. Eser ve haberleri, hadîs-i şerîfleri toplamak husûsunda çok îtinâ ve titizlik gösterirdi. Kendisiyle görüşüp ondan çok istifâde eden Abderî, eserlerinde onu övmüş ve rivâyetlerinin çokluğunu medh etmiştir. Abdurrahmân el-Kayravânî, Abderî'ye, rivâyet husûsunda umûmî icâzet vermişti.

Tunus'da Muhammed bin Câbir el-Vâdî el-Âşî de onunla karşılaşıp, ilim öğrendi ve ondan rivâyetlerde bulundu. Zamânındaki ve daha sonraki zamanlarda gelen âlimler Abdurrahmân el-Kayravânî'yi büyük velî, âdil bir fıkıh ve hadîs âlimi, her hususta sened bir fakîh ve târihçi olarak vasıflandırmışlardır. İbn-i Nâcî onun hakkında; "O yazdıklarının ve anlattıklarının hepsinde âdil idi. Yazdıklarının çokluğu ile tanınıp meşhûr oldu. Memleketi olan Kayravân'da yazdıklarının doğruluğu ile tanınmıştı." demektedir.

Eserleri: Abdurrahmân el-Kayravânî'nin yazdığı başlıca eserleri şunlardır:

1) Hadîs-i Erba'în-i Tısâ'iyye: Senedinde dokuz râvî bulunan kırk hadîs-i şerîfi toplamıştır. **2) Kitâb-ül-Ehâdis-il-Erba'în fî Umûm-i Rahmet-illâhi li-Sâir-li-Mü'minîn. 3) Sirâc-ül-Müttekîn-il-Müntehab min Kelâmı Seyyid-il-Mürselîn. 4) Cilâ-ül-Efkâr fî Menâkıb-il-Ensâr. 5) Bernâmec:** Hocalarının isimlerinin ve onlardan rivâyet ettiklerinin fihristidir. **6) Şerhun** (veya **Ta'lîkun) alâ Tehzîb-il-Müdevvene:** Berzâî'nin **Tehzîb** adındaki eserinin şerhidir. **7. Kerâmâtü Ebî Yûsuf ed-Dehmânî.** İbn-i Nâcî diyor ki: "Bunun bir nüshası. Cezâyir Umûmî Kütüphânesinde 1718 numarada kayıtlıdır. Tunus Vatan Kütüphânesinde de, orta büyüklükte 13 varak hâlinde mevcuttur. **8) Menâhicü Ehl-id-Dîn ve Tarâiku Eimmet-il-Müttekîn:** Sahâbîlerden, Tâbiînden, meşhûr tasavvuf âlimlerinden, evliyânın ve sâlihlerin büyüklerinden Kayravân'da olanları anlatmaktadır. Bu eseri, onun talebesi Muhammed bin Câbir el-Vâdî, **Bernâmec**'inde zikrettiğini ve **Me'âlim-ül-Îmân** adı

ile tanındığını, Abderî de **Rıhle**'sinde. "**Me'âlîm-ül-Îmân ve Ravdât-ir-Rıdvân fî Menâkıb-il-Meşhûrîn min Sulehâ-il-Kayravân** ve başka bir matbû' nüshasında da **Me'âlim-ül-Îmân fî Ma'rifet-i Ehl-i Kayravân** adı ile bilinen bir eser olduğunu yazmaktadır. Müellif bu eserinde, İslâmî fetihlerin târihçesini, Kayravân şehrinin kuruluşunu, fıkıh, hadîs, lügat, edebiyat, tıb, tasavvuf âlimlerinin hâl tercümelerini anlatmaktadır. Bunların tercüme-i hâllerinin arasına, ictimâî ve iktisâdî birçok faydalı bilgiler serpiştirmiştir. Bu kitap ilk defa 1911 (H.1330) senesinde İbn-i Nâcî'nin ta'lîkleriyle berâber Tunus'ta Arapça olarak basılmıştır. **9) Meşâriku Envâr-il-Kulûb ve Mefâtihu Esrâr-il-Guyûb:** Bu eser, tasavvuf ilmi hakkında yazılmış olup, ilâhî aşkı anlatmaktadır. Tasavvuf ehlinin aşk hakkındaki sözlerini bildiren örneklerle dolu güzel bir eserdir. **10) Vâsıtat-ün-Nizâm fî Tevârîhi Mülûk-il-İslâm:** Bu eser, Ubeydoğullarının güzel hâllerini anlatmaktadır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.185

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.526

3) Neyl-ül-İbtihâc (Dîbâc kenarında); s.163

4) Terâcim-ül-Müellifîn it-Tûnusiyyîn; c.2, s.288

5) Brockelman; Sup-1, s.812

MÜJDEMİ İSTERİM!

Abdurrahmân bin Muhammed el-Kayravânî'nin "Debbağ, Derici Abdurrahmân" diye anılmasının sebebi şöyle nakl edilir:

Abdurrahmân bin Muhammed el-Kayravânî'nin âlim bir dedesi vardı. Zamânının kâdısı Abdurrahmân el-Kayravânî'nin dedesinin Kayravân kâdılığına tâyin edilmesini Sultâna teklif etti. Durumu yazılı olarak da arz etti. Abdurrahmân el-Kayravânî'nin dedesini Sultan'a gönderdi. O zât Sultan Zâhir'in duha vaktinde kendisine gelenleri kabûl etmediğini öğrendi. Vakit erken olduğu için bir debbağhâneye, tabakhâneye gitti. Hemen elbiselerini çıkarıp onları bir paket hâline getirdi. Bir kenara koyduktan sonra debbağlara mahsûs bir elbise giyip, tabakhânenin kuyusundan su çıkarmaya ve derilerin üzerine dökmeye başladı. Bir haberci gelip Sultan Zâhir'in kendisiyle görüşmek istediğini bildirmek için onu aradı. Buluncaya kadar kimseye bir şey söylemedi. Kuyudan su çekerken yanına varıp Sultan Zâhir'in kendisiyle sarayında veya mescidde görüşmek istediğini söyledikten sonra; "Ey Efendim! Müjdemi isterim." dedi. Makam ve şöhrette gözü olmayan o zât da dedi ki:

"Hemen Sultan Zâhir'e dön ve ona, senin görüşmek üzere dâvet ettiğin kimseyi debbağ olarak buldum. Bu halde olan kimsenin, insanların işlerini görmeleri için kâdı olarak öne geçirilmesi hiç uygun değildir, diye söyle."

Haberci gidip durumu Sultan Zâhir'e bildirdi. Onun üzerine başka birini kâdı tâyin ettiler. Bundan sonra da Abdurrahmân el-Kayravânî'nin dedesi "Debbağ" adıyla anıldı. Bu sebeple Abdurrahmân el-Kayravânî'ye de Debbağ Abdurrahmân denildi.

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED ES-SEKKÂF;

On dördüncü yüzyılda Suriye'de yetişen velîlerden. İsmi, Abdurrahmân bin Muhammed'dir. Hâllerini gizlediği için Sekkâf lakabıyla anılmıştır. 1338 (H.739) senesinde Hadramût bölgesindeki Terîm şehrinde doğdu. Mısır'ın Izz beldesinde doğduğu da bildirildi. 1416 (H.819) senesinde Terîm'de vefât etti. Kabri, Zenbil Kabristanında olup, ziyâret edilmektedir.

Küçük yaştan îtibâren ilim öğrenmeye başlayan Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf zamânının âlimlerinden Ahmed bin Muhammed el-Hatîb'den tecvîd ilmini öğrendi ve

Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Zamânının diğer âlimlerinden çeşitli ilimleri tahsîl etti. Bilhassa fıkıh ilminde yüksek derece sâhibi oldu. Terîm'de Allâme Muhammed bin Alevî bin Ahmed ibni Üstadi'l-azâm'ın huzûrunda İmâm-ı Gazâlî ve Şeyh Ebû İshak'ın kitaplarını mütâlaa etti. Daha sonra Fakih Muhammed bin Sa'd'den **İhyâ-ı Ulûm, Risâle-i Kuşeyrî** ve **Avârifü'l-Meârif** adlı eserleri ve başka tasavvufî eserleri okudu. Şeyhulislâm Muhammed bin Ebî Bekr'in hizmetinde ve ilim meclisinde bulundu. Ondan çok istifâde etti. Daha sonra Aden'e gitti. Kâdı Muhammed bin Sa'îd'den sarf, nahiv ve diğer Arabî ilimleri tahsîl etti. Tefsîr, hadîs, meânî, beyân ilimlerinde yüksek derece sâhibi oldu. Şeyh Ali bin Sâlim, Ali bin Sa'd, Ebû Bekr bin Îsâ, İmâm Ömer binSaîd gibi tasavvuf ehli zâtlarla görüşüp onların sohbetlerinde bulundu. Ârif-i billah Müzâhim Ahmed, büyük velî Abdullah bin Tâhir ed-Devânî gibi zâtlardan tasavvuf ilmini öğrendi.

Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yükseldikten sonra zamânının büyük âlim ve evliyâları arasına girdi. Bulunduğu beldedeki âlim ve velîlerin imâmı, önderi ve en yükseği olduğunu bütün âlim ve evliyâlar kabûl ettiler.

Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf hazretleri güzel ahlâk sâhibi olup hep iyilik ederdi. Kimseye karşı kırılmaz ve kin beslemezdi. Hızır aleyhisselâmla görüşüp sohbet ederdi. Aralarında kardeşlik akdi yapmışlardı. Yanına ilk defâ bir köylü sûretinde gelen Hızır aleyhisselâm devamlı onu ziyâret ederdi. Bir gün çok güzel bir koku duyan talebelerinden biri bu kokunun kaynağından suâl edince, hazret-i Hızır'dan bahsetti.

Allahü teâlâya çok ibâdet eden Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf gecenin son üçte birini ibâdetle geçirirdi. Kur'ân-ı kerîmi çok okurdu. Gündüzleri insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatır, onların dünyâ ve âhiret saâdetlerine vesîle olmak için çalışırdı. Otuz sene boyunca gece ve gündüz çok az uyudu. "Neden uyumuyorsun?" diyenlere; "Sağ tarafına yattığında Cennet'i, sol tarafına yattığında Cehennem'i gören kimse nasıl uyur?" diye cevap verdi.

Hûd aleyhisselâmın kabrini ziyâret eder, bâzan bir ay müddetle orada kalır, bu müddet içinde çok az bir şey yerdi. Âlimlerin, evliyâların kabirlerini sık sık ziyâret eder, her gece Terîm'deki mescidlerin hepsinde namaz kılardı. Namaz kıldığı zaman kıyamda çok uzun müddet kalır, onu uzaktan gören cansız bir cisim zannederdi. O; "Biz zâhir (görünen) amellere îtibâr etmeyiz." derdi.

Bir ara hacca gitmek için yola çıktı ve hacdan sonra memleketi olan Hadramut'a dönmeyip başka beldelere seyahat etmeye niyet etti. Cûf denilen yere vardığında Peygamber efendimiz, Eshâbından bir topluluk ve evliyâullahtan bir cemâat rûhânî olarak ona geldiler. Onların yanında babası da vardı. Ona memleketine dönmesini emrettiler ve dediler ki: "Senin memleketinde kalman başka yerlere gitmenden daha efdâldir." Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf bu emir üzerine zâhiren hacca gitmeyip geri döndü. Fakat memleketinden giden hacılar tarafından hac ederken görüldü. Yakınlarından bâzıları ona; "Sen hacca gittin mi?" diye sorduklarında; "Zâhiren gitmedim." buyurdu.

Âlimlerden ve evliyâdan birçok zât ona insanları doğru yola dâvet etmek ve kötülüklerden uzaklaştırmak ve talebe yetiştirmek husûsunda icâzet (diploma) verdiler. Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf pekçok talebe yetiştirip hadîs, fıkıh, usûl ve fürû ilimlerini okuttu. Onun ilim ve fazîletteki şöhreti her tarafa yayılıp, insanlar doğudan ve batıdan onun ilim meclisine ve sohbetlerine koştular. Deniz ve kara yoluyla gelerek müşkillerini ve fetvâlarını ona sordular. Büyük cemâatler ondan istifâde etti. İnsanlara tatlı dil ve hoş sohbetle İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp gönüllerine taht kurdu.

Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf'ın ilim meclislerinde yetişen âlimlerden bâzıları; kendi oğulları, kardeşinin oğulları, Ârif-i billah Ebû Bekr bin Alevî eş-Şeybe ve kardeşleri, büyük İmâm Muhammed Sâhib Aydeyd bin Ali, Ârif-i billah Ahmed bin Ömer, İmâm Sa'd

bin Ali Müdhac, Şeyh Muhammed bin Abdurrahmân el-Hatîb, Şeyh Şuayb bin Abdullah el-Hatîb, Şeyh Abdurrahîm bin Ali el-Hatîb, Şeyh Ahmed bin Ebî Bekr Baharemî, Şeyh Abdullah İbnü'l-Fakîh Baharemî, Şeyh Abdullah bin Ahmed el-Amûdî, büyük velî Abdullah bin Nâfi', Îsâ bin Ömer bin Behlül, Şeyh Muhammed bin Saîd el-Mağribî gibi sayısız zâtlardır. Burada en meşhûrları zikr edilmiştir. Abdullah bin Muhammed es-Sekkâf ekseriyetle **El-Basît vel-Vesît, Mühezzeb, Muharrer** adlı eserleri okutur bu vesîleyle kalbindeki gizli mânevî sırları talebelerine açıklardı. O her talebesine anlayabileceği ve seviyesine uygun ders verirdi. Nice kimseler onun bu tatlı üslûbu ve sohbetleri vesîlesiyle tasavvuf yolunda ilerlediler. Pek çok kimseye tarîkat yolunda icâzet verdi ve hırka giydirdi. Nice kimseler onun gönülleri feth eden sohbetleri sebebiyle dünyâdan yüz çevirip, âhirete yöneldiler ve kötü sıfatlardan uzaklaşıp iyi ve güzel huylara sâhib oldular. O talebelerine ve sevenlerine şöyle buyururdu:

"Kalb ile ilgili ameller işleyiniz. Zîrâ kalb ile yapılan ameller zâhirî amelleri güzelleştirir."

Bâzı derslerinde fıkıh ilminin fazîletinden bahsederdi. Bu sebeple oğlu Ömer bütün ömrünü fıkıh ilmini öğrenmeye hasretmişti. Bir gün dersin bitiminde oğluna şöyle buyurdu:

"Ey Ömer! Kalb ile ilgili amellere çalış. Çünkü fıkıh âlimlerinde ateşin alevi, tasavvuf ehlinde ise ateşin kor kısmı vardır."

Bâzı zamanlar talebeleriyle birlikte seyâhate çıkan; peygamberlerin, âlimlerin ve velîlerin kabirlerini ziyâret eden Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf hazretleri onlardan istifâde ederdi.

Talebelerinden Abdürrahîm bin Ali el-Hatîb şöyle anlattı:

Hocamız ile berâber Hûd aleyhisselâmın kabrini ziyârete gitmiştik. Dönerken; "İnşâallah akşam namazında Rebî' beldesinde oluruz." buyurdu. Hâlbuki bulunduğumuz yer, Rebî' beldesine çok uzak idi ve vakit de isfirâr yâni güneşin, kendisine bakılacak kadar sararıp batmak üzere olduğu bir vakit idi. Hocamın bu sözüne çok hayret ettim. Sözünde bir hikmet bulunacağını düşünerek birlikte yürüdük. Bir taraftan da batmak üzere olan güneşe bakıyordum. Güneş sanki durmuştu. Biz Rebî' beldesine gelinceye kadar aynen o hâlde kaldı. Biz ismi geçen beldeye girince güneş battı. Namazlarımızı kıldık. Bu durum benim çok garibime gitmişti. Hocamın bir kerâmeti olduğunu anladım.

Abdurrahmân bin Muhammed, talebelerinden bâzıları ile bir seferde idiler. Talebeler, çok susadılar. Yollar ıssız, su bulmak ihtimâli de çok zayıf idi. Şaşıran talebeler hocalarına bir şey diyemiyorlardı. Allahü teâlânın izni ile talebelerinin bu sıkıntılarını anlayan Abdurrahmân es-Sekkâf büyükçe bir taşın yanında durdu ve; "Şu taşı çevirin!" buyurdu. Taşı çevirdiklerinde, bir su kaynağı ile karşılaştılar ve çok sevindiler. Kana kana içip, abdest aldılar ve kaplarını doldurarak, yollarına devâm ettiler.

Başka bir yolculukta, yanındakilere; "Şimdi hava çok sıcak. Birazcık konaklayalım. Hava serinleyince yola devâm ederiz." dedi. Öğrencileri; "Bu sıcak, hocamızın yola devâm etmelerine mâni değildir. İsterlerse, bu sıcak havada da yola devâm edebilirler. Burada konaklamalarında başka bir hikmet olsa gerek." diye düşünüp merakla beklerlerken, yanlarına, susuzluktan ölmek üzere olan bir âmâ çıkageldi. Yanında bulunanlara; "Şu yakınlarda su vardır. Bu zavallının ihtiyâcını giderin." diyerek, bir yeri târif etti. Gidip su getirdikten sonra yollarına devâm ettiler. Böylece orada biraz dinlenmelerinin hikmeti anlaşılmış oldu. Biraz sonra oraya bir kimse geldi. Âmâ da orada idi. Biraz önce başından geçen hâdiseyi, gelene anlattı. O kimse; "Bunda bir yanlışlık var. Ben buraları çok iyi tanırım. Bu civarda su bulmak ihtimâli hiç yoktur." dedi. Daha sonra bu hâli öğrenen talebeler, o suyun, hocalarının bereket ve kerâmeti ile bulunduğunu anladılar.

Allahü teâlânın bildirmesiyle talebelerinin ve yanına gelen kimselerin kalplerinden geçenleri

bilirdi.

Talebesi Abdurrahmân diyor ki:

"Hocamdan arzu ettiğim, yapması için kalbimden geçirdiğim her şeyi, hocam en güzel şekilde yaptı, yerine getirdi. Allahü teâlânın ona ihsân ettiği basîret gözü ile kalbimizden geçenleri anlıyordu."

Abdurrahmân es-Sekkâf'ın talebelerinden olan Ârif-i billâh Muhammed bin Hasan şöyle anlatır:

Bir gece hocamın mescidinde idim. Hocam da odasında bulunuyordu. Karnım çok acıkmıştı. Bu sırada biri gelerek, hocamın beni istediğini söyledi. Kalkıp, yanlarına gittim. Huzûruna vardığımda, ortada lezzetli yemeklerin bulunduğu çok güzel bir sofra vardı. Karnımı doyurmamı söyledi. Gecenin bu geç vaktinde bu yemekleri kimin getirdiğini suâl ettim. "Birisi getirdi." buyurarak, açıklamak istemedi. Allahü teâlânın izni ile, benim çok aç olduğumu anlayıp bu yemekleri benim için hazırlattığını anladım ve daha nice kerâmetlerine şâhid oldum.

Abdurrahmân es-Sekkâf hazretlerinin bir mikdâr hurması vardı. Hurmaları satmak üzere birisini vekil edince hurmalar satıldı. Fakat paranın bir kısmını vererek geri kalanını gizledi. Abdurrahmân hazretleri, Allahü teâlânın izni ile paranın tam olarak kendisine verilmediğini anlayıp, ona; **"Mü'minin firâsetinden korkunuz! Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar."** hadîs-i şerîfini okudu. O kimse diyor ki:"Ondan bu sözü duyunca vermediğim paranın, bir yılan olup vücûduma girmek üzere olduğunu hissettim. Yaptığıma çok pişman olup, kendisinden özür diledim ve bir daha hatâ işlememeye ve tevekkül sâhibi olmaya kesin karar verdim.

Talebelerinden biri şöyle anlatır:

Hocam ile birlikte yolculuğa çıkmıştık. Kâhlân denilen yere vardığımızda duhâ, kuşluk namazı kılmak için mola verdik. Ben hâcet için tenhâ bir yere gittim. Abdestimi tâzeleyip geri döndüğümde, hocamın yanında taze hurmalar gördüm. Hâlbuki yakınlarda hurma bahçesi yoktu ve mevsim de hurma mevsimi değildi. Çok hayret edip, kendisinden bunun nasıl olduğunu, nereden geldiğini suâl ettim. Tebessüm etti ve; "Hurmalardan ye! Fakat nereden geldiğini sorma!" buyurdu.

Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf verâ sâhibi, Selef-i sâlihînin yoluna çok bağlı idi. Bu yönden çok meşhurdu. Zühd sâhibi olup, dünyâya îtibâr etmezdi. Cömert ve kerem sâhibi idi. Binlerce dinar para ve çeşitli nîmetlerden ihtiyâç sâhiplerine verirdi. Her hurma ağacını dikerken yanında bir Yâsîn-i şerîf okurdu. Fidan dikilme işi tamamlandıktan sonra bir hatm-i tehlil (70.000 kelime-i tevhîd) okuyarak sekiz oğluna ve altı kızına hediye ederdi. Onlar da bu hediyenin sevâblarını ona bağışlarlardı. Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf on tane mescid, oğulları ise üç tane mescid yaptırmışlardı. ayrıca bu mescidlerin devâm etmesi için her mescide âit vakıflar bırakmıştı.

Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf'ın meclislerinde evliyâdan ve ricâl-i gayb denilen zâtlar da hazır bulunurdu. Bu zâtlar arasında İmâm-ı Gazâlî, Abdülkâdir Geylânî gibi büyükler de vardı. O büyüklerin rûhâniyetlerinden istifâde eden Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf kutbiyyet makâmına yükselmişti.

Âlimler ve evliyâlar, hâllerini gizlemesi sebebiyle ona Sekkâf lakabını vermişlerdi. Çünkü o insanları hâliyle, makâmıyla ve sözüyle üzmezdi. İlmiyle ve ameliyle insanlara karşı büyüklenmezdi. Şöhretten şiddetle kaçınırdı. Hâlbuki o, zamânındaki evliyânın en yükseği idi. Abdurrahmân es-Sekkâf sâdece Allahü teâlâdan rızâsını kazanmak için çırpınır; "Vallahi kalbim Allahü teâlânın başka, evlâda, mala, âile fertlerine, Cennet'e ve Cehennem'e hiç iltifat etmez. Allahü teâlânın rızâsına muvafık olmayan ne bir ev, ne bir mescid binâ ettim, ne de

bir hurma fidanı diktim." buyururdu.

Abdurrahmân es-Sekkâf insanlara karşı güzel huylu, tatlı dilli ve güler yüzlü davranırdı. Kimseyi üzmemeye çok dikkat ederdi. Ancak ona zarar verenler veya onu üzenler başlarına bir hâl gelip pişman olurlardı.

Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilen bir kimse vardı. Bu zât, Abdurrahmân es-Sekkâf hazretlerinin hizmetçilerinden birini üzdü. O da, durumu efendisine arz edince, üzüldü. Tam bu sırada, hizmetçiyi üzen kimse, hâfızasında ne varsa hepsinin silindiğini hissetti. Hemen sebebini anladı ve gidip hizmetçiden özür diledi. Tövbe istigfâr ettiğini, bildirdi. Hizmetçi özrünü kabûl edip, durumunu efendisine arz etti ve onu sevindirdi. O sırada özür dileyen kimse, hâfızasının yerine geldiğini hissetti. Başına gelen bu hâl sebebiyle, o zâtın büyüklüğünü daha iyi anladı.

Haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçınır, harama düşmek tehlikesinden dolayı mübâhların fazlasını bile terk ederdi. Malı varsa zekâtını, bahçesinden kalkan mahsüllerinin uşrunu eksiksiz verir, fazlasını tasadduk ederdi. Etrafında hurma bahçeleri bulunan bir bahçesi vardı.

Bir defâsında çocuklar, bu bahçeler arasında oynarlarken ateş yaktılar. Sonunda ateş büyüyerek etrâfı sardı. Bahçelerdeki ağaçlar yanmaya başladı. Bütün ağaçlar bu yangında yandıkları hâlde, mahsüllerinin uşrunu tam olarak verdiği için, bu zâtın bahçesine hiçbir şey olmadı. Ağaçlardan biri bile zarar görmedi. İnsanlar hayret içinde kaldılar.

Tayy-i zaman ve tayy-i mekân sâhibi olan Abdurrahmân bin Muhamed es-Sekkâf her sene hac mevsiminde memleketinde bulunuyordu. Fakat hacca gidenler onu, Hicaz'da hac vazîfesini yaparken görürlerdi. Kendisine bu durumdan suâl edildiğinde; "İşte gördüğünüz gibi, buradan ayrılmadım." diyerek bu kerâmetini setreder, gizlerdi. Yine Abdurrahmân es-Sekkâf, Allahü teâlânın velî kullarına ihsân edip verdiği bir hâl ile bir anda başka başka yerlerde, başka başka hâllerde görülürdü.

Bir defâsında, uzak bir yerden bâzı kimseler, Abdurrahmân hazretlerine misâfir olmuşlardı. Onlara; "Falan gün sizin beldenizde şiddetli yağmur yağmış, çok sel olup, beldenizde bulunan dere taşmış ve sel sizin beldede çok zarara sebeb olmuş." buyurdu. O kimseler bu habere hayret ettiler. Memleketlerine döndüklerinde, Abdurrahmân bin Muhammed'in haber verdiklerinin hepsinin doğru olduğunu, bildirdiği şeylerin aynen meydana geldiğini hayretle gördüler. O zâtın bu hâlleri, kerâmet olarak anladığının ve kendilerine bildirdiğinin farkına varıp daha çok şaştılar. Ona olan muhabbetleri daha çok arttı.

Fazîletler ve kerâmetler sâhibi olan Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf hazretlerinin duâları kabûl olurdu. Bir defâsında, fâsıklardan, açıkça günah işleyen kimselerden bir kısmı yanına gelmişti. Kendisinden duâ istediler. O da hâzır olanlara sâlih ameller işlemek nasîb olması için duâ etti. O fâsık kimseler tövbe edip, sâlih ameller işlemeye başladılar ve tövbelerini bozmadılar.

Bir defâsında da çocuğu olmayan bir kadın, Abdurrahmân binMuhamed'e haber gönderip, çocuklarının olmasını çok istediklerini, fakat olmadığını, bunun için kendisinden duâ istirhâm ettiklerini bildirdi. O da duâ etti. Bundan sonra o kadın hâmile oldu ve çok güzel bir çocuğu oldu.

İşlerinde, masraflarında çok israf eden bir topluluk vardı. Abdurrahmân bin Muhammed bunlara duâ edince, tövbe ettiler. Hâlleri, yaşayışları gitgide güzelleşti.

Abdurrahmân binMuhammed es-Sekkâf hazretleri talebelerinin ve sevenlerinin imdâdına yetişirdi. Talebelerinden birisi şöyle anlatır:

Bir yolculukta bulunuyordum. Issız yerlerden geçerken, yolumu kaybettim. Bir taraftan da çok şiddetli susuzluk çekiyordum. Ne kadar aradıysam su bulamadım. Duâ edip, hocamdan

yardım istedim. Bu esnâda yanıma biri gelip, su verdi. O sudan kana kana içerek rahatladım. Sonra, yola devâm ettim. Yolculuğum müddetince de su içmek ihtiyâcı hissetmedim.

Abdurrahmân es-Sekkâf'ı sevenlerden biri, bir yolda yalnız başına giderken, önüne yırtıcı bir hayvan çıktı. Kendisine saldırmak üzere iken, yolcu sesinin çıktığı kadar bağırarak, Abdurrahmân hazretlerinden yardım istedi. Bu sırada, kuvvetli ve heybetli bir kimse görünüp hayvanı tuttu. Güçlü kuvvetli olduğundan hayvan, elinde zor hareket ediyordu. Bu sıkıntıdan kurtulan kimse, hocasının yanına döndüğü zaman, henüz bir şey söylemeden, hocası; "Bir sıkıntıda kalırsan, yine bizden yardım iste! Fakat o kadar şiddetle bağırmana lüzum yok. Hafifçe söylesen, hattâ kalbinden bile geçirsen, Allahü teâlânın izni ile onu duyar ve yardımına geliriz." buyurdu.

Talebelerinin ve onların âile fertlerinin giyim ve iâşelerini de düşünen Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf hazretleri bir defâsında talebesi Abdurrahîm ile Şu'ayb'e bir parça kumaş verdi ve; "Bu kumaştan çocuklarınıza üç tane elbise dikiniz." buyurdu. Şu'ayb terzi idi. Kumaşı görünce; "Efendim, bu kumaştan çıksa çıksa iki elbise çıkar. Üç elbisenin çıkması mümkün değildir." dedi. "Siz Besmele ile kesmeye başlayın. İnşâallah bu kumaştan üç elbise çıkar." buyurdu. Dedikleri gibi üç elbise çıktı.

Abdurrahmân hazretlerinin hizmetçilerinden birisi huzurda, bir elbiseye ihtiyâcı olduğunu, bunun için on beş dirhem lâzım geldiğini bildirdi. Hizmetçiye; "Falan yerde bulunan kesenin içinde on beş dirhem olacak. Onu al! İhtiyâcın için kullan!" buyurdu. Hizmetçi, keseye baktığını ve boş olduğunu bildirdi. Bunun üzerine; "Sen git bak! O kesede on beş dirhem bulursun." buyurdu. Bildirilen yerdeki kesenin yanına tekrar giden hizmetçi, kesede on beş dirhem bulunduğunu gördü ve alıp ihtiyâcına sarfetti.

Abdurrahmân es-Sekkâf'ın talebelerinden, Abdürrahîm bin Ali anlatır:

Hocam Abdurrahmân bin Muhammed bana bir mikdâr gümüş para vererek, mutfağın ihtiyaçlarını almak üzere, vekil etmişti. Elimdeki para bitmek üzere iken, gidip; alacağımız nevâle için, bu paranın yetmeyeceğini bildirdim.Biraz düşündü. "Hangi şeyler ihtiyaç ise, siz onları almak üzere gidin. İnşâallah yeter." buyurdu. "Peki efedim" deyip gittim. İhtiyaçlarımızı aldıktan sonra, paranın bir mikdârını artmış buldum ve bunun bir kerâmet olduğunu anladım.

Başka pekçok kerâmetleri de görülen Abdurrahmân es-Sekkâf hazretleri, bir defâsında bulunduğu Izz köyünden bir yolculuğa çıkacaktı. O sırada hanımı hâmile idi. Yola çıkacağı zaman hanımına bir bez verdi ve dedi ki:"Ben yolda iken, belki bir oğlumuz doğabilir. Aynı gün vefât edebilir. Eğer öyle olursa, bu bezi ona kefen yaparsınız." Hanımına bunları söyledikten sonra yola çıktı. Hakîkaten, bir erkek çocuğu oldu. Bildirdikleri gibi, aynı gün vefât etti. Bıraktığı bezi çocuğa kefen yaptılar.

Abdurrahmân bin Muhammed'in hurma ağaçlarından birisinin, boyu çok kısa ve dalları yere yakın olduğundan, gece köpekler gelerek hurmaları yerdi. Bunun için hizmetçilerden birisi, her gece o hurma ağacının yanında bekçilik yapar, köpeklerden korurdu. Bir gece Abdurrahmân hazretleri hizmetçiye; "Sabaha kadar beklemenize ne lüzum var. Ağacın etrâfında genişçe bir dâire çizin! Kendiniz de gidip istirahat edin!" buyurdu. Hizmetçi bildirilen şekilde yaptı. Sabahleyin baktıklarında, çizginin dışında köpek izleri görüldü, gerçekten içeri girememişlerdi.

BENDEN NE FARKI VAR?

Kardeşim Abdurrahmân ile hurmaların taksimi husûsunda aramızda bir husûmet meydana gelmişti. Kendi kendime; "Onun benden üstün yanı nedir, o oruç tutuyorsa ben de tutuyorum,

o namaz kılıyorsa ben de kılıyorum. Babamız birdir. Benim misâfirlerim ise ondan çoktur." dedim. Rüyâmda bir kişi bana gelerek; "Kardeşin hakkında böyle böyle söyledin mi?" dedi. Ben de; "Evet söyledim." dedim. "Öyleyse benimle berâber gel." dedi. Birlikte kardeşim Abdurrahmân'ın yanına gittik. Kardeşimin bedeninin nûr ile kaplı olduğunu ve uzuvlarının üzerinde nûr ile "İhlâs" ve "Lâ ilâhe illallah Muhammedürresûlullah" yazılı olduğunu gördüm. O kimse bana, bu makâma ulaştığın zaman böyle böyle konuş, eğer bundan sonra ona inat edersen bu rüyâyı hatırla." dedi. Ben de ondan sonra kardeşim hakkında kötü düşünmekten vazgeçtim.

PİŞMAN OLDULAR!

Bir defâsında, bâzı kimseler gemi ile bir yere gidiyorlardı. Yolcular arasında Abdurrahmân hazretlerinin talebelerinden birkaç kişi de vardı. Bir ara, geminin tabanından bir yer delindi. Ne yaptılarsa delinen yeri tıkayamadılar. Vazîfeliler çâresiz kalıp, geminin batmasından korktular. Onlardaki bu telaşı görüp, vaziyeti anlayan talebeler, hocaları Abdurrahmân bin Muhammed'den yardım istediler. O esnâda hocalarını gemide gördüler. Ayağını, gemiye su giren yere koydu. Sonra bir şeyler ile o delik yeri kapadı. Su girmez oldu. Bu duruma yolcular çok sevindi. Herkes rahatlamıştı. Abdurrahmân hazretleri, birden gözden kayboldu. O büyük zâtın talebeleri hürmetine, diğerleri de kurtuldular ve yollarına devâm ettiler. Bu hâdiseyi işitenlerden bâzıları, onun bu kerâmetini inkâr ettiler. "Böyle şey olmaz." dediler. Îtirâzcılar, bir yolculuğa çıkmışlardı. Yollarını kaybettiler. Üç gün üç gece dolaştıkları hâlde yollarını bulamadılar. Ellerinde bulunan yiyecek ve suları da bitmişti. Başlarına gelen bu sıkıntının, o zâtın kerâmetini inkâr etmekten olduğunu anladılar. Îtirâzlarına tövbe ederek, bu sıkıntıdan kurtulmaları hâlinde mallarından belli mikdârını o zâta vermeyi ve hizmetinde bulunmayı adadılar. Tam bu sırada yanlarına, hiç tanımadıkları biri geldi. Bunlara tâze hurma ve su verdi ve yolu târif edip gitti. O kimseler, hurmalarla karınlarını doyurdular ve sudan içtiler. Târif edilen yere doğru gidince, yollarını kolayca buldular. Memleketlerine vardıkları zaman adaklarını yerine getirdiler.

1) X®μιυ Κερ®μ®τ–ιλ–Εϖλιψ®; χ.2, σ.58

2) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.141

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.228

ABDURRAHMÂN NESÎB EFENDİ;

Rufâî tarîkatinin Gülşenî koluna mensup evliyâ. Son devir Osmanlı şeyhülislâmlarından. 1842 (H.1258) senesinde Üsküp'te doğdu. 1914 (H.1332) senesinde istanbul'da vefât etti.

Üsküp Nâibi Halil Fevzi Efendinin oğlu, Tırhala kâdısı Ahmed Sâdık Efendinin torunudur. Babası, oğlunun doğumundan birkaç ay önce vefât etti. Vasiyetinde eğer çocuğu erkek olursa, Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi Dergâhı postnişîni ve kendisinin de şeyhi olan Abdurrahmân Nesîb Dede'nin adının verilmesini istedi. Nitekim doğan çocuğa Abdurrahmân Nesîb ismi verildi.

Âilenin Liphova'ya taşınması üzerine ilk tahsîlini orada yaptı. Yanyalı Şeyh Ömer ve Abdüllatif efendilerden ders aldı. Ergiri'de medreseye devâm etti. Liphovalı Süleymân Efendiden hat dersleri aldı. Dînî ilimlerde ilerledi. Bu arada Rufâî tarîkati şeyhlerinden Liphovalı Şeyh Mehmed Resmî hazretlerinin derslerine devâm etti. Yine aynı tarîkatin Gülşeniye koluna mensup meşhur velîlerden Edirneli Şerefüddîn Şuayb Efendiye

diye bağlanarak sohbetlerine devâm etti. Tasavvuf makamlarında ilerledi ve icâzet, diploma

aldı.

1863'te İstanbul'a giderek Fâtih dersiâmlarından Mustafa Şevket Efendinin derslerini tâkib eden Abdurrahmân Nesîb Efendi, daha sonraRumeli sadâreti Dâiresinde zabıt kâtipliğinde bulundu. 1868'deNevrokop nâibliğine, 1871'de Bosna vilâyeti merkez nâibliğine tâyin edildi. 1876-1909 yılları arasında Rodos, Diyarbakır, Erzurum, Yanya, Selânik, Şam ve Haleb nâiblikleriyle Rodos, Yanya, Edirne veİstanbul vilâyetleri mahkeme reisliği, temyiz âzâlığı ve Mısır kâdılığı görevlerinde bulundu. Bu vazîfeleri sırasında hareket-i altmışlı (Süleymâniye Medresesinde 12 olan okutma yolu silsilesinin sekizinci mertebedeki müderrislerine verilen ünvan), mûsile-i Süleymâniye, İzmir, Bursa, Haremeyn ve İstanbul pâyelerini elde etti. 31 Aralık 1911'de şeyhülislâmlığa getirildi. Bu görevde yedi ay kadar kaldıktan sonra 20 Temmuz 1912'de İttihât ve Terakkî Partisinin baskısı sonucu Saîd Paşa kabînesinin istifâsı ile o da görevinden ayrıldı. 11 Mart 1914'te 72 yaşında vefât eden Abdurrahmân Nesîb Efendinin kabri Bakırköy mezarlığındadır.

Abdurrahmân Nesîb Efendi, altmış seneye yaklaşan memuriyet hayâtında bulunduğu yerlerde dürüstlüğü ve çalışkanlığı ile iyi bir intibâ bıraktı. Her hareketi İslâmiyet'e, Resûlullah efendimizin yaşayış ve sözlerine uygundu. Kendisini görenler ve hâline vâkıf olanlar; "İşte Müslüman böyle olur." derlerdi. O yaşayışı ile İslâmiyeti yayan, insanlara doğru yolu gösteren bir zâttı. Şam, Haleb, Mısır âlim ve şâirleri tarafından hakkında yazılan pekçok kasîde ve makâlelerle övülmüştür. Muhyiddîn-i Arabî'yi çok seven Abdurrahmân Nesîb Efendi onun eserlerinden yaptığı bâzı tercümeleri **Müntehebât** adıyla **Tercümân-ı Hakîkat**'ta yayımlamıştır.

1) İlmiye Sâlnâmesi; s.628

2) Son Devir Osmanlı Ulemâsı; c.1, s.46

ABDURRAHMÂN SÂMİ NİYÂZİ;

Anadolu'da yetişen mutasavvıflardan. Manisa'nın Saruhanlı kazâsında 5 Mart 1878 (H.1296)'de doğdu. Babası Haremeyn vâlilerinden Âsım Efendidir. İlk tahsîline doğduğu yer olan Saruhan'da başladı. Sonra İstanbul'a giderek, tahsîline devâm etti. Bu arada bâzı velîlerin yanına gidip onların sohbetlerinde bulundu ve tasavvuf yolunda insanlara doğru yolu göstermek için icâzet, izin aldı.

Bir Ramazân gecesi rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz yanında bulunan zâtı göstererek; "Yâ Sâmi! Bu senin mürşidin, hocandır. Sen vapura bin ve denize açıl. Vapur hangi iskelede durursa orada in. Hocanı orada bulacaksın." buyurdu. Uykusundan uyandıktan sonra sabah namazını edâ etti. Bulunduğu yerden iskeleye gidip bir bilet aldı. Gemi hareket edip, Çanakkale'ye yaklaştığı sırada kaptan; "Gemide bir ârıza var, tâmiri birkaç gün sürer, arzu eden inebilir." deyince, Sâmi Efendi gemiden indi. İskelede nûr yüzlü bir zât; "Sâmi Efendi, hoş geldin." diyerek onu karşıladı. Sâmi Efendi şaşırarak; "Bu zât benim ismimi nereden biliyor?" diye aklından geçirdi. O zat; "Geçen gece rüyânda Peygamber efendimiz sana ne emir buyurdular?" dedi. SâmiEfendi hemen o zâtın elini öperek, ona bağlandı. Bu zât Ahmed Şücâ'eddîn Uşşâkî idi. Aynı zamanda Câmilerde vâz veren Sâmi Efendi, kısa zamanda yetişerek, hocasından Uşşâkî tarîkatında icâzetnâme, diploma aldı ve hocası tarafından insanları yetiştirmek üzere İstanbul'a gönderildi.

Sâmi Efendi, İstanbul'a geldikten sonra Kasımpaşa'daki Yahyâ Efendi dergâhına şeyh tâyin edildi. Bir gün bir talebesiyle vâz vermek için Fâtih Câmiine gitti. Namazdan sonra vâz vermeye başladı. Bu sırada küçük bir çocuk gelerek; "Sâmi Efendi, biraz gelir misin, seninle görüşelim." dedi. Sâmi Efendi de kalkıp, o çocuk ile câminin bir kenarında bir müddet konuştuktan sonra tekrar kürsüde vâzına devâm etti. O sırada talebesi; "Hocam âlim bir zât

olmasına rağmen, ufacık bir çocuğa tâbi oldu." diye düşündü. Sâmi Efendi, ona dönerek; "Oğlum, o görüp de çocuk zannettiğin Hızır aleyhisselâm idi. Aramızda bâzı özel konuşmalar oldu." buyurdu.

Abdurrahmân SâmiEfendi, bir gün evinde yumurta gibi bâzı şeyleri önüne almış, onlarla meşgûl idi. Hanımı kendi kendine; "Efendi vaktini bu gibi şeylerle meşgûl ediyor!" diye düşündü. Ertesi gün bir grup talebe ziyâret için geldiler. Hanımı onlara çay demliyordu. Bir ara ayağı takılınca, kaynar su ayağına döküldü. Hanımı can acısı ile "Allah" diye bağırdı. Sesi duyan Abdurrahmân Efendi, hemen hanımının yanına giderek, bir gün önce hazırladığı merhemi hanımının ayağının yanan yerine sürdü ve; "Hanım, dün benim bu merhem ile meşgûl olduğumu görünce; "Efendi vaktini bu gibi lüzumsuz şeylerle geçiriyor!" diye düşünmüştün. Gördün ya bu merhemi biz ne için hazırlamışız." dedi.

Abdurrahmân Sâmi Efendi 1935 (H. 1354) senesinde 57 yaşında iken İstanbul'da vefât etti.

Sâmi Efendi tasavvuf yoluna dâir çeşitli eserler yazmıştır. Bâzıları şunlardır: **1) Mi'yâr-ı Evliyâ, 2) Binâ-yı İslâm, 3) Esrâr-ı Esmâ-ül-hüsnâ, 4) Mir'ât-ı Eyyâm, 5) Tuhfet-ül-Uşşâkiye, 6) Mevlîd-i Şerîf, 7) Hediyet-ül-Âşikîn.**

1) En Yakın Yol (Sıddık Nâci Eren); s.142

ABDURRAHMÂN SULTAN

Horasan'da yetişip Anadolu'da yaşayan velîlerden. Doğum yeri ve târihi bilinmiyor. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sohbetleriyle kemâle geldi. Anadolu'nun fethinden sonra hicret ederek Afyon'un Başmakçı kazâsına yerleşti. İnsanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi, onların dünyâ ve ahiret seâdetine kavuşmaları için çalıştı. Kabri Başmakçı'da olup ziyâret mahallidir. Hanımı Sultan Hâtun da aynı türbededir. Türbenin kenarından bağ ve bahçelere giden yol geçmektedir. Abdurrahmân Sultan vefât ettikten sonra bu yoldan geçen bir çok kimse, onu abdest alırken ve namaz kılarken görmüşlerdir.

ABDURRAHMÂN TAFSÛNCÎ;

Meşhûr velîlerden. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Tafsûnc veya Tagsûnc denilen yerde yerleştiği için Tafsuncî nisbesi ile meşhur oldu. Tafsûnc Bağdâd'a bağlı ve Dicle kıyısında bir beldenin adıdır. Doğumu ve nesebi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin talebesidir. 1115 (H.550) senesinden önce hocası Abdülkâdir Geylânî'nin sağlığında vefât etti. KabriTafsûnc'da olup ziyâret yeridir.

Abdurrahmân Tafsûncî, evliyânın büyüklerinden olup, âriflerin gözbebeği, evliyânın baştâcı, yüksek ve kıymetli hâllerin sâhibi, kerâmetleri açık ve tasarrufu kuvvetli bir zâttı. Yüksekçe bir kürsînin üzerine çıkıp, din ve hakîkat ilimlerini anlatırdı. İslâmiyetin emir ve yasaklarını bildirir, evliyâlığın yüksek hâllerini haber verirdi. Onun meclisi, âlim ve velîler ile dolup taşardı. Kendisi, âlimlere hâs bir elbise giyerdi. Katıra binip belde, belde dolaşırdı. Tafsûnc'da bâzı sâlih kimseler, Resûlullah efendimizi rüyâlarında görüp, onun hâlinden suâl ettiklerinde; "O, mukaddes âlem hakkında haber verenlerdendir." buyurdu. Allahü teâlânın katındaki derecesi çok yüksek olan Abdurrahmân Tafsûncî, himmet ve yardımı ile tasarrufu kuvvetli olup, duâ ve murâdı çabuk hâsıl olanlardandı. Gâipten haber verdikleri mutlaka ortaya çıkardı. Gâibi, ileride olacakları ancak Allahü teâlâ bilir. Fakat Allahü teâlânın Peygamberlere mûcize, evliyâya da kerâmet olarak gâipten bildirdikleri aynen zuhûr etmiştir. Abdurrahmân Tafsûncî, böyle kerâmet sâhibi bir velîydi.

Bir gün bir adam ona gelip; "Ey efendi! Benim, on bir seneden beri meyve vermeyen hurmalarım ve üç seneden beri yavrulamayan ineklerim var. Bana duâ edin. Bunlardan başka

hiç malım yok." dedi.

Ona duâ etti. O seneden sonra hurmalar meyve verdi. İnekler yavruladı. Hattâ o şahıs, insanlar içinde, hayvan sürüsü ve parası, incisi çok biri olarak tanındı. Hayvanları, dillere destân olacak şekilde çoğaldı.

Abdurrahmân Tafsûncî'nin talebelerinden biri anlatır:

Hocam Irak sahralarının birinde bulunuyordu. O esnâda; "Ey çöldeki vahşî hayvanların, inlerinde tesbîh ettiği Allah'ım! Seni, bütün noksan sıfatlardan tenzîh edip, uzak tutar, kemâl sıfatlarla tesbîh ederim!" buyurdu ve hemen ne kadar vahşî hayvan varsa, yanına geldi, birlikte kendi dilleriyle tesbîh etmeye başladılar. Hattâ öyle oldu ki, aslanlar, tavşanlarla ve ceylanlarla bir araya gelip karıştı. İçlerinden bâzısı, sürünerek onun ayaklarının dibine kadar geldi.

Sonra; "Ey yüce Allahım! Kuşların yuvalarında, seni tesbîh ettiği gibi, ben de seni tesbîh ediyor, bütün noksanlıklardan tenzîh ediyorum!" dedi. Başını yukarıya kaldırınca, her cinsten binlerce kuşun gelip başının üstünde gökyüzünü doldurduğunu gördüm. Her biri, kendince ötüşüyor, seslerini alçaltıp yükseltiyorlardı. Ona yaklaştılar ve sonunda başı üzerinde toplandılar.

Sonra; "Ey fırtınaların kendisini tesbîh ettiği Allahım! Ben de seni tesbîh ediyorum!" der demez, hemen dört bir taraftan, rüzgârlar esmeğe başladı. Ondan daha latîf esen bir rüzgâr görülmedi.

Sonra yine; "Ey Allahım! Şu kocaman ve yüksek dağların, seni tesbîh ettiği gibi, ben de seni tesbîh ediyorum!" dediğinde, o anda, üzerinde bulunduğu dağ sallandı ve ondan büyük kayalar, Allah'ı zikrederek düşmeye başladılar.

Oğlu, Şeyh Ebû Hafs Ömer anlatıyor:

Bir defasında, babam sefer niyeti ile evden dışarı çıktı. Ayağını bineğine koyduğunda bu isteğinden vazgeçip, eve girdi. Kendisine vazgeçmesinin sebebi sorulunca, buyurdu ki: "Ey oğlum! Yeryüzünde ayağımın sığacağı, yâni kalabileceğim daha hayırlı bir yer göremedim. Onun için böyle yapmaya mecbur kaldım." diye cevap verdi. Sonra, ölünceye kadar bir daha Tafsûnc'dan dışarı çıkmadı.

Bir gün adamın birisinin, ezân okunurken şiir söylediğini işitti. Hemen ona, bundan vazgeçmesini bildirdi. Fakat o kişi, söz tutmadı. Ona; "Sus, ancak benim emrimle konuşacaksın. Üç gün hiç konuşma! Sonra, bu yaptığına tövbe edip istigfâr et, yâni bunun günâhından bağışlanmanı Rabbinden iste!" dedi. O da hiç konuşamaz oldu. Üç gün sonra ona; "Abdest al!" deyince, o da abdest aldı, tövbe etti ve konuşmaya başladı.

Evliyânın büyüklerinden olan Abdurrahmân Tafsûncî; "Ben, evliyânın arasında turna kuşu gibiyim. O, kuşlar arasında boynu en uzun olanıdır. Hangi talebemin bir sıkıntısı olursa, yardımına uzanırım." buyururdu. Yüksek hâl sâhibi Şeyh Ebü'l-Hasan Ali el-Hînî, onun böyle söylediğini işittiğinde, bu sözünden pek hoşlanmadı. Elbisesini çıkarıp bâzı şeyler söyledi. Şeyh Abdurrahmân bir müddet sustu. Sonra talebelerine dönüp; "Bu kimse, Allahü teâlânın inâyetine kavuşmuştur. Bedenindeki kılları gibi, vücûdunun her zerresi, inâyet-i Rabbaniyeye erişmiş bir kuldur." dedi ve ona elbisesini giymesini söyledi. O da; "Ben, üzerimden çıkardığım şeyi bir daha giymem." dedi. Şeyh Abdurrahmân da bahçeye döndü ve hanımına hitâb ederek; "Ey Fâtıma! Bana giydiğim elbiseyi getir." diye seslendi. Hanımı, bu sesi işitti ve elbise getirirken yolda karşılaştılar. Hanımının getirdiği elbiseyi alıp ona verdi ve; "Senin şeyhin kimdir?" diye sordu. O da; "Benim şeyhim Abdülkâdir-i Geylânî'dir." diye cevap verdi. O ise; "Ben, onun ismini, ancak bu yerde işitiyorum. Halbuki ben, kırk seneden beri Hak kapısının eşiğini aşındırıyorum. Onu ne girerken, ne de çıkarken aslâ görmedim." dedi ve yanındaki talebelerinden bir grubuna dönüp buyurdu ki:

Bağdâd'a gidip, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî'ye varınız ve kendisine selâmımı söyleyiniz! Ayrıca ona; "Şeyh Abdurrahmân, kırk senedir Hak kapısında imiş. Sizi girerken ve çıkarken orada görmemiş!" deyiniz.

Şeyh Abdurrahmân, bu sözleri söyleyip talebesini yola çıkarırken, Bağdâd'da Abdülkâdir-i Geylânî de, yanında bulunan Muzaffer-ül-Cemâl, Abdülhak el-Harîmî ve Osman es-Sarifînî'ye buyurdu ki:

Sizler, hemen yola çıkınız! Yolda Şeyh Abdurrahmân-ı Tafsûncî'nin talebelerine rastlayacaksınız. Karşılaştığınızda, onları geri çevirin ve berâberce, doğru Şeyh Abdurrahmân-ı Tafsûncî'ye varıp, ona şöyle deyiniz: "Şeyh Abdülkâdir'in size selâmı var. Hak kapısının derekelerinde, eşiklerinde olan kişi, Abdülkâdir'de olanı göremez deyin. Ben oraya sır kapısından girip çıktığım için, beni kimse görememektedir. Ben oraya, bâzı işâretlerle girip çıkarım. Filanca zamanda, filan elbiseyi giymiştin. Sana onu giydiren bendim. O elbise, Rızâ elbisesidir. Filanca gece de, bir işâretle teşrif çıkışı yapmıştın. İşte, fetih teşrifi olan o da benim elimden geçmiştir. Hak kapısının derekelerinde, on ikibin velînin huzûrunda İhlâs sûresi tarzında olan yeşil velâyet elbisesini sana giydirirlerken, söyle bakalım bu da benim elimden geçmemiş miydi?"

Onlar, bu emri alıp, yarı yolda karşılaştıkları talebeleri ile Şeyh Abdurrahmân'ın huzûruna gelerek, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sözlerini tam tamına anlattılar. O da;

Şeyh Abdülkâdir, doğru söylemiştir. Evliyâlıkta vaktin sultânı ve tasarruf sâhibi, şüphesiz odur! demek sûretiyle onun büyüklüğünü tasdîk etti ve ona bağlandı.

Bir gün Cumâ namazını kılmak için evinden çıkmıştı. Katırına binmek için ayağını üzengiye koydu. Sonra tekrar vazgeçti. Bir müddet bekleyip, bindi. Niçin böyle yaptığı kendisine sorulduğunda; "O anda, Bağdâd'da, Şeyh Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî de katırına binmek istiyordu. Ben, önce binerek onun önüne geçmek istemedim." cevâbını verdi.

Abdurrahmân Tafsûncî'nin vefâtı yaklaştığı zaman, oğlu, kendisine vasiyette bulunmasını istedi. O da; "Ey oğlum! Sana şöyle vasiyet ederim ki, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî'ye her zaman saygı ve hürmetini muhafaza edip, emirleri üzere hareket et. Hizmetinden ayrılma!"

Babası vefât edince, oğlu, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin yanına geldi. Şeyh hazretleri, ona ikrâmda bulunarak hırkasını giydirdi. Sonra da öz kızı ile onu evlendirdi. Artık o, hep âlimlere mahsus bu elbiseyi giyerdi.

Abdurrahmân Tafsûncî'nin (r.aleyh) her sözü hikmetlerle doludur. Okuyup dinleyene feyz ve ilâhî bolluk verir. Buyurdu ki:

"Nefsinin ayıplarını, kusurlarını görmeyen kimse, azıp doğru yoldan ayrılır."

"Dünyâda haram, günah olan işlerle meşgûl olan kimseler, herkesin yanında zelîl olur, aşağılanır."

"İlimlerin en faydalısı, kulluk vazîfesi ile ilgili hükümleri öğrenmektir. Ve yine ilimlerin en yükseği tevhîd ilmi olup, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgileri öğrenmektir."

"Dinde farz ve vâcib olan emirler yerine getirilince, tevâzu sâhibi olmakla berâber, kahramanlık göstermenin bir zararı olmaz. Sünnet, nâfile olan bir amel ve taleb edilen bir ilim, kibir ile berâber hiçbir fayda vermez."

DAĞLARIN TESBİHİ

Abdurrahmân Tafsuncî, evliyâdan, büyük zât,
Hazret-i Abdülkâdir Geylânî ders verdi ona bizzat.

Bir gün o havâlîde, bir sahrâya gitmişti,
Allahü teâlâyı, şöyle tesbîh etmişti:

"Ey vahşîlerin bile, tesbih ettiği Rabbim,
Bütün noksanlıklardan, seni tenzîh ederim."

O anda, her taraftan, cümle vahşî hayvanlar,
Grup grup gelerek, yanında toplandılar.

Arslan ile ceylânlar, geliyordu, yan yana
Hiç zarar vermiyordu, bir arslan, bir ceylâna,

Hepsi kendi diliyle, Hakk'ı zikrediyordu,
Öyle ki, âvâzları, göğe yükseliyordu.

Daha sonra dedi ki: "Yâ İlâhî, yâ Rabbî,
Seni, bütün kuşların, tesbîh ettiği gibi,

Ben dahi tesbîh eder ve seni zikrederim,
Bütün noksanlıklardan, seni tenzîh ederim."

Ve mübârek başını, kaldırınca yukarı,
Gördü kendine doğru, akın eden kuşları.

O civarda ne kadar kuş cinsi varsa eğer,
Gelip, başı üstünde, toplandı birer birer.

Hem de kısa zamanda, öyle çok toplandı ki,
Gökyüzünü tamâmen, örttüler bulut gibi.

Allah Alah dediler, hepsi kendi diliyle,
Öyle ki, o gün yer gök, inledi kuş sesiyle.

Sonra dedi:"Yâ Rabbî, rüzgârların tesbîhi,
Nasılsa, onlar gibi, zikrederim ben dahi."

O anda, dört bir yandan, serin, latîf rüzgârlar,
Tatlı nağmeler ile, esmeğe başladılar.

Önceden o beldede, rastlanmazken rüzgâra,
O gün esti ve sonra, esmez oldu bir daha

Sonra dedi:"Yâ Rabbî, şu dağlar, şu tepeler,
Muhakkak ki onlar da, seni tesbîh ederler,

Nasıl zikrede ise, onlar senin ismini,
Öyle tesbîh ederim, ben dahi şimdi seni."

O böyle söyleyince, etrafta olan dağlar,
Sallanıp, yüksek sesle, tesbîhe başladılar.

Bu zâtın hürmetine, affeyle yâ Rab bizi,
Onun sevgisi ile, tenvîr et kalbimizi.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.104

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.146

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.56

4) Nefehât-ül-Üns; s.460

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.375

6) Nesâim-ül-Mehabbe; s.347.

ABDURRAHMÂN TÂGÎ (Tâhî);

On dokuzuncu yüzyılın büyük velîlerinden. İsmi Abdurrahmân olup Tâgî, Tâhî ve Nurşînî nisbeleriyle bilinir. Üstâd-ı A'zam ve Seydâ lakaplarıyla meşhûr olmuştur. Babası, Molla Mahmûd Efendi, annesi Seyyid Molla Muhammed Efendinin kızı Meyâsin Hanımdır. 1831 (H.1247) senesinde Şirvân'da doğdu. 1886 (H.1304) senesinde Bitlis vilâyetine bağlı Güroymak (Nurşîn) ilçesinde vefât etti. Kabri Nurşîn'dedir.

Asîl ve temiz bir âileden gelen Abdurrahmân Tâgî'nin bulunduğu ev, halk arasında Sûfî evi olarak şöhret buldu. Çünkü, babası Molla Mahmûd Efendi kemâlât, olgunluklar sâhibi, ilmiyle amel eden, Peygamber efendimizin yüce sünnetine uymakta titizlik gösteren sâlih biri idi. Önceleri Kâdiriyye yoluna girmişti. Sonra Nakşibendiyye yoluna da bağlandı. Aslen hazret-i Hüseyin efendimizin soyundan gelen ve seyyide olan annesi Meyâsin Hanım da sâliha bir kadındı. Babası Molla Mahmûd Efendinin erkek kardeşleri yoktu. Kâdiriyye yoluna mensûb kerâmeti ile meşhûr bir kız kardeşi vardı.

Küçük yaşta tavrı ve hareketleri ile dikkat çeken Abdurrahmân Tâgî hakkında anne ve babası; "Cenâb-ı Allah'ın bize lutfettiği bu çocuk başka çocuklara benzemez. Bunun maddî bakımdan ziyâde mânevî yönden yetişmesine ihtimâm göstermeliyiz!" diyerek îtinâ gösterdiler. Dedesi Molla Muhammed'in de en büyük arzûsu onun ilimde ve mâneviyatta yetişmesiydi. Hattâ dedesi çocuğun omuzuna elini koyarak; "Bizim âilemizin ilmi, irsî olarak dededen oğula devâm eder. Halbuki benim oğullarımdan hiçbirisi bendeki ilmi taleb etmedi. İlmime vâris, mirasçı olacak sen varsın." derdi.

Âilesinin de teşvik ve desteğiyle küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Abdurrahmân Tâgî, Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi. Anne terbiyesi ve yaratılışındaki temizlik sebebiyle akranları arasında farkedilir oldu. Oyunla ve boş işlerle meşgûl olmuyor, hep faydalı işlerle ve ilim öğrenmekle vakit geçiriyordu. Abdurrahmân Tâgî, çocukluğuyla ilgili olarak şöyle derdi:

"Annemin güzel terbiyesi yüzünden rûhlar âlemiyle ilişkim kesilmezdi. Allah'tan gâfil olmazdım. Çocukların arasında kendimi devamlı kusurlu görürdüm."

Abdurrahmân Tâgî on yaşına basınca, annesi vefât etti. Annesinin vefâtından sonra babası onun terbiyesine ve okutulmasına önem verdi. Şâfiî fıkıh kitaplarından İmâm-ı Râfiî'nin **Muharrer** adlı eserini okudu. Arapça gramer ilmini öğrenip **Hadâik-ud-Dekâik** kitâbına kadar babasının yanında okudu. Daha sonra memleketinin meşhûr âlimlerinden Molla Abdüssamed'in yanına gitti. O vefât edince büyük âlim Molla Ziyâüddîn Arvâsî'nin yanına giderek ilim öğrendi. Ondan, **Molla Câmî**'ye kadar okudu. MollaZiyâüddîn'in sevgisine kavuşup ondan hiç ayrılmadı. Molla Ziyâüddîn Arvâsî muhabbet ve yakınlıkla ona yöneldi. Bir defâsında; "Muhabbete denk olacak hiçbir şey yoktur." buyurdu ve muhabbetin özelliklerini açıkladı, muhabbetin üstün olduğunu anlattı. Bu arada çevredeki diğer âlimlerden fıkıh, tefsîr, hadîs gibi dînî ilimleri tahsil etti. Bu ilimlerde yüksek ilim ve derece sâhibi oldu. Okuduğu hocalardan icâzet, diploma aldı. Sonra babasına vakfedilen Ispahart'taki medresede ders vermeye ve talebe yetiştirmeye başladı. Gerek ilim öğrendiği, gerekse ilim öğrettiği medreselerde en fazla yakınlık duyduğu kimseler, dünyâya gönül vermeyenlerdi. Bu sebeple kendisi, dünyâya meyl etmeyen, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmayı asıl maksad kabûl eden bir zât idi. Medresede ders verdiği sırada, bâzan talebelerini akan suların kıyılarına, çiçekli bahçelere ve güzel manzaralı tepelere götürerek orada ders verirdi. Dersleri esnasında Allahü teâlânın varlığını ve birliğini gösteren tabîat hâdiselerini anlatırdı. Bâzan ders verdiği kitapta çözümü zor meselelerle karşılaşınca kitabı kapatır, talebelerinden ilâhî aşka dâir bir kasîde söylemelerini ister, sonra bu müşkillerin cevâbını Allahü teâlâdan kendisine bildirmesini dilerdi.

Asıl gâyesi, cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmaktı. Sevenlerinden birisine bu hususu şöyle anlattı:

"Bana yol gösteren bir mürşid-i kâmil, yol gösterici rehbere bağlı olduğum bir tarîkat, yol olmadığı hâlde cenâb-ı Allah beni günahlardan koruyordu. Bir gece kötü bir yere gitmeye niyet ettim. Giderken çamurlu bir yerde ayağım kaydı ve yere düştüm. Eve dönüp elbisemi yıkamaya başladım. Temizliğimi sabah olduğunda bitirebildim.

Kanâat sâhibi, gönlü tok bir kimse olan Abdurrahmân Tâgî dünyâ mal ve rütbelerine gönül vermezdi. Bu yüzden kendisine bulunduğu nâhiyenin müdürlüğü, kâdılığı ve müderrisliği verildiği hâlde bunlara iltifât etmedi. Çünkü o kendisini tasavvufta yükseltecek bir mânevî rehber arıyordu. Hacı Emin Şirvânî'ye başvurarak Rufâîlik tarîkatına girdi ve ona talebe oldu. Arkasından günlük zikir ve nâfile ibâdetlere yöneldi. Fakat bir müddet sonra Hacı Emin Şirvânî, Şeyh Abdurrahmân Talebânî tarafından reddedilince gidip Şeyh HamzaTelvî'ye talebe oldu. Bir müddet sonra Kâdiriyye tarîkatı mensûblarından Şeyh Abdülbârî Çarçâhî'ye talebe oldu. Şeyhi ona, oruç tutmak, az yemek, az uyumak ve sık sık mezarlıkları ziyâret etmek gibi vazîfeler verdi. Bâzı geceler bir iki saat kabristânda kaldığı zamanlar oldu. Hattâ Tâhî köyünün mezarlığında açık bir mezâr vardı. Bâzı geceler bu mezara girerek orada sabahlardı. Bu arada insanlardan, dünyâ zevklerinden uzaklaşıp soğudu. Hocası ona bir gün ve bir gece boyunca yüz yetmiş bin kere "Lâ ilâhe illallah" demesini emretti ve; "Kalbini ateşten bir taş ve Lâ ilâhe illallah kelimesini de ateşli bir demir parçası say. Kalbini bu yüce cümle ile muhabbet ve cezbe (Hakka tutulmaklık) içinde döv. Böylece demir darbeleri altında kalan taşlarda görüldüğü gibi kalbinden kıvılcımlar çıksın." dedi. Bu tavsiyelere uyan Abdurrahmân Tâgî mânevî hallere kavuştu.

Bu sırada büyük evliyâ Seyyid Sıbgatullah Arvâsî hazretleri Külat'da oturuyor, insanların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaları için çalışıyordu. Onun talebelerinden Süleymân Erbûsî arasıra Külat köyüne gidip geliyordu. Bir defâsında Külat köyünden döndüğü bir zamanda Abdurrahmân Tâgî, alaylı bir şekilde; "Külat'taki sûfîler nasıldırlar? Ne yapıyorlar?" diye sordu. Süleymân Erbûsî Abdurrahmân Tâgî'ye; "Eğer falan dereyi geçsen öyle demezdin." diye cevap verdi. Süleymân Erbûsî'nin bu sözü Abdurrahmân Tâgî'ye çok tesir etti. O sırada şeyhi tarafından halîfe olarak vazîfelendirilen ve birkaç talebesi de olan Abdurrahmân Tâgî talebelerinden birine; "Vallahi falanca kişinin sözleri beni çok etkiledi.Külat'a gidiyorum." dedi. Mürîdlerinin bütün ısrarları onu kararından döndürmedi. O gece boyunca içindeki arzu ve iştiyâkla uyuyamadı. Seher vakti gelir gelmez Seyyid Sıbgatullah Arvâsî hazretlerinin talebesi Süleymân Erbûsî'nin evine gitti. Onu uyandırarak; "Benimle birlikte Külat'a gelir misin?" dedi. Süleymân Erbûsî; "Gelirim." deyince ikisi birlikte seher vakti yola koyuldular. Süleymân Erbûsî'nin; "Eğer falan dereyi geçsen öyle demezdin." diye bahs ettiği yere geldiler. Fakat Abdurrahmân Tâgî o dereyi geçerken kalbinde acâib bir hâl hissetti. Nihâyet Külat'a ulaştılar. Kendisini Cennet bahçelerinden bir bahçede hissediyordu. Seyyid Sıbgatullah Arvâsî hazretleri onu talebeliğe kabûl ederek himâye ve tasarrufu altına alıp kısa bir müddet içinde yetiştirdi. Tasavvuf yolunda yükselen Abdurrahmân Tâgî, dillerin ifâde edemeyeceği, ancak ehlinin anlayacağı hâllere kavuştu. O zaman, önceden elde ettiği ve kavuştuğu hâllerin gafletten ve boşu boşuna ömür harcamaktan başka bir şey olmadığını anladı.

Kısa bir müddet içinde yüksek evliyâlık derecesine ulaşan Abdurrahmân Tâgî bir gün sabah vakti hocasının huzûruna giderek; "Efendim! Ben her şeyde Lafza-i Celâl'in (Allahü teâlânın isminin) zikrini duyuyorum. Hattâ önümde yürüyen köpekten bile o zikri duydum." diyerek hâlini anlattı. Talebesinin, olgunluğa erdiğini gören Seyyid Sıbgatullah Arvâsî ona Ispahart nâhiyesinde kâdılık yapmasını emretti.

Hocasının emri üzerine iki yıl müddetle Ispahart kâdılığı vazifesini yürüttü. Bu vazîfesi esnasında insanlara güzel ahlâkı ve hoş görüsüyle hizmet etti. Zaman zaman hocasının yanına

gidip gelerek sohbetiyle şereflendi ve hasretini gidermeye çalıştı.

İki sene sonra kâdılık vazîfesinden ayrılarak dünyâdan tamamıyla uzaklaşıp, Sıbgatullah Arvâsî hazretlerinin hizmet ve sohbetlerine döndü. Çoğu geceler uyumaz, hocasının odasının penceresine bakan bir taşın üzerinde oturur, yaz-kış, kar-yağmur demez sabaha kadar o taşın üzerinde beklerdi. Dokuz sene müddetle şeyhinin sohbetinde ve hizmetinde bulunduktan sonra evliyâlıktaki en olgun ve en yüksek dereceye ulaştı. Sıbgatullah Arvâsî hazretleri ona icâzet vererek irşâdla, yâni İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfelendirdi.

Tasavvufta insanları yetiştirmeye başlamadan önce bütün arâzisini satarak Allahü teâlânın rızâsı için harcadı. Bu hususta; "İnsanlardan dünyâyı terk etmelerini isterken nefsimin dünyâ malı karşısındaki durumunu öğrenmek istedim. Gasv'ın yâni Sıbgatullah Arvâsî hazretlerinin himmetiyle Allah'a tevekkülümün tamam olduğunu gördüm." dedi.

İrşâd için vazîfelendirildikten sonra talebesi Şeyh Fethullah-ı Verkânîsî'nin dedesi Şeyh Muhammed'in Verkânîs köyündeki türbesini ziyâret etti. Bu ziyâret esnâsında kendine; "Seydâ" adıyla anılması işâret edildi. Bundan sonra Seydâ ismiyle meşhûr oldu. Gittiği yerlerde insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatmak sûretiyle, onların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaları için çalıştı.

Bir ara hac ibâdetini îfâ etmek için Mekke-i mükerremeye gittti. Bu vazîfesini yaptıktan sonra sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret etmekle şereflendi. Medîne-i münevverede İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunlarından Şeyh Muhammed Mazhar Efendiyle buluşup sohbette bulundu. Hacdan dönünce, hocasının emriyle, Bitlis vilâyetine bağlı Nurşîn nâhiyesinde yerleşerek irşâd vazîfesine devâm etti.

Hocasının vefâtından sonra insanlara Allahü teâlânın dîninin emir ve yasaklarını anlatmaya devâm etti. Gönül alıcı sohbetleriyle insanların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaları için çırpındı.

Zikirle ilgili olarak talebelerinin sorduğu bir suâl üzerine şöyle buyurdu:

"Bu Hâlidiye büyükleri sesli zikir yapmazlar, talebe kıbleye karşı edeple oturmalıdır. Hâzır bir kalb ile zikirde bulunmalıdır. Çünkü zikir esnâsında kalbin hâzır olması muhakkak lâzımdır. Zikirden maksad tevhid olup, Allahü teâlânın birliğini hatırlamak, dile getirmektir. Hattâ tesbih tanelerini bir eksik mi, fazla mı çektim diye takılmamak gerekir. Çünkü tesbihleri söylemekten maksad hâldir. Bir eksik veya fazla olmuş ne çıkar."

Abdurrahmân Tâgî hazretleri halka açık olan sohbetlerinin birisinde buyurdu ki:

"Bir defâ keşif yoluyla elimde bir böcek gördüm. Baktım ki akreptir. Hemen yere attım. Yere düştükten sonra baktığımda ayıya benzer bir hayvan onunla oynuyordu. Tekrar dikkatli baktım o hayvan domuz idi."

Talebelerinden biri ona;

"Efendim bu hayvan neye işârettir?" diye sorunca;

"O domuz kılığına sokulmuş bir insandır. Önceleri hocasına ihlâsla bağlı iken, sonraları onun büyüklüğünü inkâr eden kişidir. Böyle kişilerin âhirete îmânsız gideceğinde bütün evliyâ ittifak etmişlerdir. Sıbgatullah-i Arvâsî'nin zamânında zannederim ki münkirlerden yâni onu inkâr edenlerden îmânsız gidenler oldu. İnkâr edenler ya câhillikten veya ilimden dolayı inkâr ederler. Câhillikten olan inkâr; zarar bakımından, ilimden dolayı olan inkârdan daha azdır. İnkârın en zararlısı velî bir zâtı hased etmekten dolayı olanıdır."

Talebelerinden biri o akrebin ne olduğunu sordu.

"Aynı domuz olan kimsedir. Düşmanlığını açıktan yaptığı için o şekilde göründü." buyurdu.

Olgun bir mürşidin, yol gösterici rehberin durumuyla ilgili olarak sorulan bir soruya da şöyle

cevap verdi:

"Mürşid-i kâmil talebesinin her türlü hastalığını tedâvi eder. Yalnız ihlâs ve muhabbet eksikliği ile bid'atlerin sebeb olduğu hastalıklar hâriç. Çünkü bu hastalıklar talebenin istikâmetini yolunu değiştirir. Talebe Sırat-ı müstakîmden yâni doğru yoldan ayrılır. Fakat bunların tedâvîsi mümkündür. Zinâ yapan zinânın büyük günah olduğunu bilir sonra pişmanlık duyar. İhlâs ve muhabbet eksikliği ve bid'at işleme durumu olursa günah işlediğini bilmez, pişman olmazlar. Demek ki ilacın aslı, pişman olmak, nefsinin kusûrunu görmek ve hocasına yalvarıp sığınmaya bağlıdır. İnsan sûretini kaybedip hayvan sûretine girenlerin alâmeti, vâz ve nasîhatlerden istifâde etmeyip, işlediği günahlara devâm etmesidir. Bu fakir (yâni Abdurrahmân Tâgî) velîyi inkâr etmenin îmânı tehlikeye soktuğunu bildiğim için, velî olduğunu söyleyen kişiyi inkâr etmedim. Yalnız hocamı inkâr edenlere karşı cephe alırım. Münkirlik yapmadım fakat karşı çıkarım.

Kendisine dînini öğreten hocasına "neden" ve "niçin" diyen talebe iflâh olmaz. Hocasına îtirâz eden talebenin üzerine feyz kapıları kapanır. Talebe hocasını kontrol edip ona îtirâz edemez.

Sâdık bir talebe hocasının bütün fiillerini teslimiyet ile karşılar. Bâzı kitaplarda şöyle nakledildi: Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri zamânında yağmur yüklü bulutlara hükmeden bir ebdâl, büyük velî vardı. Bu zât Allahü teâlâya duâ ederek bulutlardan çok ihtiyaç duyulan beldelere yağmur yağdırmasını diledi. Lâkin yağmur yağmadı. Bulutlar yağmuru sarp bir beldeye sürükledi ve oraya çok yağmur yağdı. Bu hâdise üzerine Ebdâl olan zât; "Yâ Rabbî! Neden ihtiyaç duyulan yere yağmur vermedin de, başka yere yağdırdın?" gibi îtiraz yollu söylendi. Bunun üzerine cenâb-ı Hak tarafından ebdâlliği alındı. Köpek kılığında ve baygın hâlde yere düştü. Bu hâli fark eden talebelerden birisi Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerine gelip duâ istedi. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri duâ etti. Duâsı kabûl oldu. Sonra bu zâta eski makâm ve mevkii Allahü teâlâ tarafından, yeniden verildi."

Abdurrahmân Tâgî hazretleri güzel amelleri teşvik etmek için bir sohbetinde şöyle buyurdu:

"Farz namazlarınızı vaktinde ve cemâatle kılınız. Sünnetleri terk etmeyiniz. Akşam namazından sonra kalbinizi hocanıza bağlayınız. Bu esnâda gaflette olursanız, bağı kuramazsınız. Bilhassa sabah namazlarından sonraki güzel amellerinizi terk etmeyin.

Bu Sıddîkiyye yâni Hâlidiyye yolunda halvete girmek yoktur. Halvette şöhret vardır. Şöhret ise âfettir. Bu yolun gâye ve maksadı tâlebeye nefsi terk ettirmektir. Halvette yapılan zikirde, kişide benlik duygusu galebe çalabilir. Yatsıdan sonra lambaları söndürün ve konuşmayın veya amellerinizle meşgul olun. Sıddîkiye yolundaki kişiler dünyâ zengini olanlara karşı muhtâc olmadıklarını göstermek için, vakarlı davranarak, muhtâc olmadıklarını göstermelidirler. Buna karşılık, kendilerine muhtâc olan ihtiyaç sâhiplerine karşı mütevâzî davranıp kendisini onlardan aşağı göstermelidir."

Abdurrahmân Tâgî, birçok talebe yetiştirdi. Halîfelerinin en meşhûrları şunlardır: Fethullah Verkânîsî, Abdurrahmân Nurşînî, Molla Reşid Nurşînî, Allâme Molla Halil Siirdî'nin torunu Abdülkahhâr, Abdülkâdir Hizânî, Seyyid İbrâhim Es'irdî, Abdülhakîm Fersâfî, İbrâhim Ninkî, Tâhir Âbirî, Abdülhâdî, Abdullah Hurûsî, İbrâhim Çuhrûşî (Çukrûşî), Halil Çuhrûşî, Ahmed Taşkesânî, Muhammed Sâmî Erzincânî, Abdullah Subaşı, Halife Mustafa Bitlisî, Hacı Süleymân Bitlisî, Hacı Yûsuf Bitlisî, Hacı Yûsuf Köşkî'dir.

Bunlardan Fethullah Verkânîsî'nin halîfesi Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî, Abdurrahmân Tâgî'nin oğludur. Abdurrahmân Tâgî'nin sözlerini halîfelerinden İbrâhim Çukrûşî toplayarak **İşârât** ismini vermiştir. Bu kitap çok kıymetlidir. Abdurrahmân Tâgî'nin oğlu Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî Adıyamanlı Abdülhakîm Hüseynî Efendinin hocasıdır.

Yüksek hâl ve kerâmetler sâhibi olan Abdurrahmân Tâgî vefâtına yakın buyurdu ki:

"Bana Hac mevsiminde Mina'da olduğum gösterildi. Hacca gelenler bütün velîlerin rûhlarıymış. Bu rûhlar benim için Allahü teâlâdan af ve mağfiret dilediler. Allahü teâlânın beni affettiğini ümid ediyorum.

Anadolu'da yetişen evliyânın büyüklerinden olan Abdurrahmân Tâgî hazretleri bir gün talebelerinden birine bir hizmeti yapmasını emretti. Fakat talebesinde bu işe karşı bir isteksizlik meydana geldi. "Bu hizmeti başka bir sûfî yapsa onun için daha iyi olur. Bu iş bana ağır geliyor." diye kendi kendine söylendi. Bu durumun farkına varan Abdurrahmân Tâgî talebesine şöyle buyurdu:

"İnsanoğlu daraldığı zaman bir işi yapması, yapmamasından daha zor olur. Ama kendisine zor gelen bir işi başkasına teklif etmesi kolay gelir. Halbuki insan, o işten gelen hayrın başkası için değil kendisi için olduğunu bilmez. Buna karşılık zevkli bir iş olunca insan o işi yapmayı, yapmamaya göre daha kolay bulur. Fakat bu defâ kendine değil de arkadaşına o işi yapmamayı tavsiye etmek kolayına gelir. Oysa o işi yapmamanın zararı arkadaşının değil kendisinindir, bunu bilmez."

İnsanlara Allah rızâsı için iyiliği emr ederek ve kötülüklerden sakındırarak tasavvuf yolunda ilerlemelerine çalışan Abdurrahmân Tâgî, on sekiz yıl kaldığı ve irşâd vazîfesinde bulunduğu Nurşîn beldesinin insanlarını dâvet etmekten bir an geri kalmadı. Vefât etmeden önce ağır bir hastalığa yakalandı. Buna rağmen hiç bir sünnet namazını dahi ihmâl etmeyip, hepsini ayakta kıldı. Gece ibâdetini aslâ bırakmadı. Halbuki bu sırada ancak dört yanına yastık dayayarak oturabiliyor, oturamayınca sırtını duvara dayıyordu. Bu durumu kendisine hatırlatılarak; "Siz hastasınız bu şekilde ibâdet yapamazsınız." diyenlere aldırış etmiyor, hattâ bu şekilde konuşmalarını istemiyordu.

Hastalığı sırasında kendisini ziyâret için gelen talebelerine şu edeplere uymalarını tavsiye etti: "Ziyâretime gelenler, tam bir edep ve huzûr içinde yanıma girsinler. Çünkü evliyânın rûhları devamlı olarak odamda bulunuyor. Edebe aykırı yapılan bir davranış, yapan kimseyi zarara uğratacağı gibi, kendimin de o davranıştan zarar göreceğinden çekiniyorum. Yanıma girdiğinizde kalbleriniz bir, niyetleriniz aynı olsun. Çünkü hastalığım sırasında değişik arzularınızın bana yansımasından rahatsız oluyorum."

Abdurrahmân Tâgî hazretleri vefât etmeden önceki son gecenin seher vaktinde Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) açıkça kendisine görünerek bal yemeyi ve şerbet içmeyi emrettiğini söyledi.

Bu sözlerinden sonra kendisine; "Aklınızdan yolculuk geçiyor mu?" diye sorulunca; "Evet geçiyor. Eğer aklımdan yolculuk geçmeseydi, Peygamber efendimiz açık bir şekilde bana görünmezdi." buyurdu.

O günün ikindi vakti sıralarında yanına gelen zevcesi Seyyide Kadriye Hanımın eteğinden tutarak şu beyti okudu:

Kâbe hareminin harîmine vâsıl olamazsın
Eğer evlâd-ı Alî'nin eteğine yapışmazsan.

Bu beyti şefâat dilemesi gâyesiyle okuduğu mübârek yüzündeki ifâdeden açıkça anlaşılıyordu.

Abdurrahmân Tâgî hazretleri son hastalığı sırasında, ağır hastalığına rağmen âilesine ve yakınlarına:

"Allahü teâlâyı ve O'nun Resûlünü sevmeyi, İslâmiyetin emirlerine sıkıca bağlanmayı, yasaklarından şiddetle kaçınmayı ve şeyh Fethullah Verkânîsî'ye itâat etmeyi ve ona tâbi olmayı ihmâl etmeyin." buyurarak, yerine Şeyh Fethullah Verkânîsî'yi halîfe bıraktığını bildirdi.

Son zamanlarında çevresindekilere ve bağlılarına şefkatle muâmele etti. Onlara rahmet nazarıyla baktı. Evlatlarına ise fazla iltifât göstermedi. Oğlu Molla Muhammed Ziyâüddîn'e şöyle buyurdu: "Oğlum, Şeyh Fethullah senin hakkında benden daha hayırlıdır. Çünkü ben seni başkalarından ayırmam, ama o seni diğerlerinden üstün tutar."

Bir ara kendisinden geçti. Kendine geldikten sonra; "İki meleğin rûhumu almaya geldiklerini gördüm. Onlara;"Sizin rûhumu almanıza râzı değilim. Ben çok sayıda âlime hizmet ettiğim için rûhumu âlimlere mahsûs meleklerin almasını istiyorum." dedim. Bir müddet sonra benim rûhumu almaya gelen meleklere Allahü teâlânın; "Onun rûhunu benim dostlarımın rûhunu alan alsın." buyurduğunu duydum. Bu emri duyunca; "O çabuk gelsin." dedim." buyurdu.

Daha sonra talebelerinden Molla Abdülkahhâr'a dönerek; "Güzel sesinle üzerime Kur'ân-ı kerîm oku." buyurdu. Talebeleri başından ayrılmayıp Kur'ân-ı kerîm okudular.

Gece yarısına doğru çok sevdiği bir âile ferdini çağırdı. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem vefât etmek üzere iken hazret-i Âişe'ye çok yakınlık gösterdiğini, hattâ başını onun göğsü ve çenesi arasına dayanarak öyle vefât ettiğini bildiği için son anlarını aynı şekilde geçirmek istedi. Vücûdunu âilesinin koluna dayadı, elini eline koydu. Bir süre sonra elini çekerek sağ göğsünün altına gelecek şekilde tuttu. 1886 (H.1304) senesi Aralık ayının yirmisine rastlayan Perşembe günü kuşluk vaktine doğru saat dokuz civârında vefât etti. Talebeleri ve sevenlerinden meydana gelen kalabalık bir cemâat tarafından cenâze namazı kılındıktan sonra Nurşîn'de defnedildi. Kabri Bitlis vilâyetine bağlı Nurşîn nâhiyesinde olup ziyâret edilmektedir.

HAYATTAKİ GİBİ!..

Abdurrahmân bin Yûsuf Rûmî'nin vefâtından sonra, sevdiklerinden birisi şöyle anlatmıştır:

Bir gece, rüyâmda Abdurrahmân Rûmî'yi gördüm. Bana; "Bursa'da Seyyid Neccârî'nin evinde misâfir var. Beni ziyâret etmek istiyor. Gidip onu al ve kabrime getir." dedi. Sabah olunca derhâl oraya gidip misâfiri buldum. Bir arzusunun olup olmadığını sordum. "Abdurrahmân Rûmî'nin kabrini ziyâret etmek istiyorum." dedi. Onu alıp Abdurrahmân Rûmî'nin kabrine götürdüm. Biraz sonra onun yalnız kalmak istediğini sezip, oradaki bir mescide girdim ve bekledim. Çok geçmeden, o ziyâretçi ile Abdurrahmân Rûmî'nin konuşmaları kulağıma geldi. Aynen hayattaki gibi konuşuyordu. Konuşması bitince mescidden çıktım. Kabrin yanına geldiğimde kimseyi bulamadım.

YOLUMUZ SOHBET YOLUDUR

Abdurrahmân Tâgî hazretleri bir sohbetinde, sohbetin fazîleti ile ilgili olarak, buyurdu ki:

Yolumuz sohbet yoludur. İnsanlara hayret ediyorum niçin sohbeti istemezler, niçin sohbet meclisine katılmazlar, niçin Allah adamlarının yanında bulunmazlar? Halbuki sohbet ehlinin ev sâhibi Allahü teâlâ, teşrîfâtçısı hazret-i Ali, sâkîsi yâni su dağıtanı Hızır aleyhisselâmdır. Şâyet sohbet etmek için yedi kişi bir araya gelse, yüksek makamlara erişirler ki, Aralarında bir Allah dostunun varlığı umulur.

Cehrî, açıktan Kur'ân-ı kerîm okumak ve sohbet evlerden zulmeti giderir. Onun için sohbet olunan evin sâhibi bildiği sûreleri açık olarak okusun.

Sohbet peşinde koşmayı severim. Nerede sohbet ehli varsa oraya gitmek isterim. Mümkün mertebe hiç bir dervişin sohbetini kaçırmak istemem."

1) İşâretler (İbrâhim Çukruşî)

2) El-Minah (Halid Ölehî)

3) Eshâb-ı Kirâm

ABDURRAHMÂN BİN YÛSUF RÛMÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Doğum yeri bilinmemektedir. 1469 (H.874) senesinde dünyâya geldi. Mevlânâ Muhammed Samsûnî ve Mevlânâ Kâdızâde'nin muhterem torunlarıdır. 1547(H.954) senesinde Bursa'da vefât edip, Zeyniye Zâviyesinin bahçesinde defn edildi.

Küçük yaştan îtibâren Mevlânâ Kutbeddîn, Mevlânâ Ali Fenârî ve Mevlânâ Ali Yekânî hazretlerinin hizmetlerinde bulundu ve onlardan ilim tahsîl etti. Zekâ ve firâseti sebebiyle talebeliği herkes tarafından örnek olarak bilindi. Bütün tarikat ilimlerinde ilerledi. Önce Bolu ve sonra Bursa'da Çermik medresesinde müderrislik yaptı. Ancak bir müddet sonra Allahü teâlânın aşkı ve zevki ile kendinden geçme hâlleri görüldüğünden ders verme işine son verdi. Evine çekilerek devamlı ibâdet ve zikirle meşgûl oldu.

Abdurrahmân hazretleri bu hâlinden bahsedip şöyle anlatmaktadır:

Evimde ibâdetle meşgûl olup, kimseyle görüşmüyordum. Bu esnâda hastalandım. Yanımda hizmet edecek kimseler yoktu. Bir gece duvar yarıldı ve içeri bir zât girdi. Hastalığım sebebiyle hizmetimi gördü ve gitti. Diğer geceler de aynen böyle oldu. Hastalıktan kurtulduğum zaman, o zât; "Ben bu geceden sonra artık gelmem. Seni Hüdâ'ya ısmarladım." dedi. Ben de; "Siz kimsiniz ve nerelisiniz?" diye sordum. "Şehirden ayrılan bir kâfileye katılırsan, beni tanır ve bulursun." buyurdu. Ben de, bir zaman sonra şehirden ayrılan kâfile ile yola çıktım. Yolculardan bir kısmı, yolda güzel bir yere geldiğimizde; "Burası suyu ve havası çok güzel bir yerdir. Bu civarda Kara Hoca adında sâlih ve dindâr biri oturur." dediler. Kendi kendime aradığım bu zâttır dedim ve oradaki köye yöneldim. O zâtı gördüm, gülerek beni karşıladı. O gün yanında kaldım. İkindi namazını kılacağımız zaman, bana yüksek bir yeri gösterdi ve berâberce oraya çıktık. "Bu yer nasıl?" diye sorunca; güzel olduğunu söyledim. Tekrar; "Buradan bak!" dedi. Baktığımda Kâbe-i muazzamayı gördüm. Gidip, orada cemâatle ikindi namazını kıldık. Namazı bitirdiğimizde Kâbe gözümüzden kayboldu.

Abdurrahmân hazretleri bundan sonra yine Bursa'daki evinde zikir ve tâatle meşgûl oldu. Müderrislik tekliflerini geri çevirdi. Evine gelenlere nasîhatlerde bulunur, devamlı Allahü teâlâyı zikretmelerini ve hiç bir zaman kalbin Allahü teâlâdan gâfil bulunmamasını isterdi.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniye; c.1 s.438-442

2) Sicilli Osmanî; c.3 s.311

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13 s.211

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.64.

ABDÜLA'LÂ KUREŞÎ;

Büyük velîlerden ve hadîs âlimi. Adı Abdüla'lâ, babasının adı Abdila'lâ'dır. İbn-i Şerâhil Kureyşi ismiyle de bilinir. Lakabı Ebû Hûmâm'dır. Doğum târihi belli değildir. 804 (H.189) senesinde vefât etti.

İyi bir tahsil gördü. Hamîd-i Tavîl; Yahyâ bin Ebî İshâk, Cerirî, Yûnus bin Ubeyd, Ma'mer bin Râşid, Saîd bin Ebî Arûbe ve Dâvûd bin Ebî Hind gibi devrinin büyük âlimlerinden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf bildirdi. Bu rivâyetleri pek makbûl olup, başta **Kütüb-i sitte** denilen meşhur altı hadîs kitabı olmak üzere başka hadîs kitaplarında da yer aldı. Kendisinden İshâk bin Râheviye, Ebû Bekir ibni Ebî Şeybe, Amr bin Ali el-Felâs, Nasr bin Ali ve daha bir çok âlim hadîs-i şerîf öğrenip rivâyet ettiler. İmâm-ı Nesâî ve İbn-i Hibbân onu sika, güvenilir bir âlim olarak bildirirler.

Abdüla'lâ hazretleri ilmiyle âmil olup öğrendiklerini her zaman tatbik ederdi. "Kime bir ilim verilir de bu ilim ona Allah korkusundan ağlama huyunu kazandırmazsa, o bu ilmin faydasını göremez." buyururdu.

Abdüla'lâ Cehennem'den çok korkardı. Göz yaşları içinde secdeye kapanır ve şöyle duâ

ederdi:

"Yâ Rabbi! Düşmanlarının nefretini arttırdığın gibi senin için olan huşûmuzu, korkumuzu arttır. Sana secde eden yüzümüzü Cehennem'de ateş ile örtme."

Abdüla'lâ sohbetlerinde mâlâyânîden uzak olup boşuna konuşmazdı. Büyük âlim Mis'âr'ın bildirdiğine göre buyurdular ki:

İnsanlar bir araya gelseler ve Allahü teâlâdan, Cennet'ten, Cehennem'den konuşmadan ayrılsalar melekler derler ki: "Ey insanlar büyük gaflet içindesiniz..."

Yine buyurdu ki:

"Cennet ve Cehennem, Âdemoğlundan bir şeyler duymak için ona yaklaşırlar. Şayet insan Cennet'i isterse, Cennet; "Yâ Rabbî! Onu isteğine kavuştur!" der. Şayet Cehennem'den sakınırsa, Cehennem de; "Yâ Rabbî! Onu ateşten muhâfaza et!" diye duâ eder."

Abdüla'lâ ölümü çok hatırlar ve titrerdi. Buyururdu ki:

"İki şey var ki beni dünyâ zevklerine dalmaktan alıkoyuyor. Bunlar ölümü hatırlamak ve Allahü teâlânın dâima huzurunda bulunmaktır."

Yine;

"Hiçbir ferd yoktur ki, ölüm meleği günde iki defâ kapısını çalmasın." buyurmuştur.

1) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.296

2) Tehzîb-ut-Tehzîb; c.6, s.69

3) El-Menhel-ül-Azbül Mevrûd Şerhi Sünen-i Ebû Dâvûd; c.1, s.69

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.88

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.90

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.324

ABDÜLAZÎZ BEKKİNE;

Gümüşhâneli Ahmed Ziyâüddîn Efendinin halîfelerinden Mustafa Feyzî Efendinin talebesi. Adı, Abdülazîz, soyadı Bekkine'dir. Babası Kazanlı tüccar Hâlis Efendidir. 1895 (H. 1313) senesinde İstanbul'da doğdu. 1952 (H.1372) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri Edirnekapı Sakızağacı kabristanındadır.

Babası zengin bir tüccar olan Abdülazîz Bekkine İstanbul Mercan'daki evlerinde doğdu. Henüz okula gitmeden Kaptan Paşa Câmii İmâmı Halil Efendiden Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi, Arapça ve din dersleri aldı. Daha sonra Dârüttedrîs'e devam ederek bu mektebi bitirdi. Bir müddet babasının yanında çalıştıktan sonra, 1910'da âilesi ile birlikte Kazan'a gitti. Aslen Kazanlı olduklarından orada binâ ve arâzileri vardı. Otuz odalı olan evlerinin, çoğu odalarında ilim tahsîl eden talebeler barınırdı. Abdülazîz Efendi bir müddet Kazan'da kaldı. Sonra Buhârâ'ya geçerek orada beş yıl müddetle ilim tahsîl etti. Babasının vefâtı üzerine memleketine dönüp, kardeşlerini de alarak 1921'de İstanbul'a geldi. İki anneden, on ikisi kız olmak üzere on altı kardeştiler. Erkek kardeşleriyle birlikte Asmaaltında bir dükkan açıp kısa bir müddet çalıştırdı. Sonra dükkanı kapatıp Çarşıkapı'daki Bâyezîd Medresesine devâm etti. Bu medreseden mezûn olduktan sonra ilk olarak Beykoz'da, daha sonra da Aksaray'da bir câmide imâm olarak vazîfe aldı. Sonra sırasıyla, Yazıcı Baba,Kefeli ve Zeyrek Çivicizâde, Ümmü Gülsüm câmilerinde İmâm-Hatip olarak vazîfe yaptı. Zeyrek'teki bu vazîfesi on üç sene kadar sürdü.

Abdülazîz Bekkine Kazan'dan döndükten sonra medrese arkadaşı Mehmed Zâhid Efendi vâsıtasıyla Tekirdağlı MustafaFeyzî Efendi ile tanıştı ve sohbetlerine devâm etti. Yirmi yedi yaşındayken 1922'de mânevî ilimlerde irşâd selâhiyeti mertebesine ulaştı. **Râmûz el-Ehâdis** kitabını okutma icâzeti aldı. Bütün hayatı boyuncaİslâmiyeti öğrenmek ve öğretmekle meşgûl oldu. pek çok talebe yetiştirdi. Sohbetleri tatlı bir hava içinde geçerdi. Konuşmaları kısa, mânâlı ve özlü idi. Bir gece, sohbetinde talebelerine dedi ki:

"Bir gün gelir danışacak hocalarınız da bulunmaz. Öyle bir günde seçeceğiniz insanda arayacağınız vasıf nedir?"

Orada bulunanlar değişik şeyler söylediler. Fakat bu cevapları yeterli bulmayan Abdülazîz Bekkine şöyle söyledi:

"O kimsenin sabrını kontrol edersiniz. İnsanlarda riyânın karışamıyacağı, anlaşılabilir tek vasıf sabırdır. Sabır musîbet geldiği an (ilk anda) hiç şikâyet edilmeden sîneye çekebilme hâlidir. Şâyet o kimse ilk anda feverân eder de sonra sîneye çekerse, ona sabırlı değil tahammüllü insan denir."

Bir sohbetinde de şöyle dedi:

"Müminin dünyâya bakışı öyledir ki, dünyâdaki zevk ve sefâya bakar, arkasında Cehennem'i görür. Meşakkate, hizmete bakar, arkasında Cennet'i görür. Yâni müminin nazarı dünyâya takılmaz."

Abdülazîz Bekkine iki defâ hacca gitti. İkinci gidişinde hacdan döndükten sonra rahatsızlandı. Yakalandığı rahatsızlıktan kurtulamıyarak 57 yaşında 2 Kasım 1952 (H.1372) senesinde İstanbul'da vefât etti. Edirnekapı Sakızağacı kabristanında defnedildi.

Abdülazîz Bekkine zekî bir kimse idi. Hangi meslekten, tahsîl ve kademeden olursa olsun sohbetinde bulunan herkes, zekâ ve ilmine hayran kalırdı. Hoş sohbet olup, meclisinde bulunanlar ondan ayrılmak istemezlerdi. Sohbetleri umûmiyetle sualli-cevaplı geçerdi. Sohbetlerinde zaman da mevzubahs değildi. Umûmiyetle yatsı namazından sonra oturulur, bâzan sabaha kadar devâm edilirdi.

Buyurdular ki:

"Bu işin (âhiret yolculuğunun) mihveri Allah'ın muhabbetidir."

"Seni Mevlâdan alıkoydu ise, dünyâ bir çöp de olsa dünyâdır."

"Peki, demesini öğrenmek lâzımdır."

"İslâmiyet baştanbaşa mes'ûliyet ve mükellefiyettir. Ondan kaçamayız."

"Tâlib başkasının yükünü yüklenip, kimseye yük olmayan kimsedir."

1) Râmûz-ül-Ehâdîs Mukaddimesi

ABDÜLAZÎZ DEBBAĞ;

Fas'ta yaşayan evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdülazîz bin Mes'ûd Debbağ'dır. Soyu hazret-i Ali efendimize dayanmakta olup hem şerîf, hem de seyyiddir. 1679 (H.1090) senesinde Fas'ta doğdu. 1720 (H.1132) senesinde doğduğu yerde vefat etti.

Babası Mes'ûd ed-Debbağ, âlim bir zat olup, büyük velî Seyyid el-Arabî el-Feştalî hazretlerinin yanında yetişti. Hocasının Farîha isimli yeğeni ile evlendi. Abdülazîz Debbağ doğduktan kısa bir süre sonra Seyyid el-Arabî hazretleri vefâtından önce annesi ve babasını yanına çağırarak, bir fes ve bir çift postalını Abdülazîz Debbağ'a verilmek üzere emanet etti. Abdülazîz hazretleri büyüyüp, oruç tutacak yaşa gelince, annesi ona; "Oğlum! Seyyid

el-Arabî el-Feştalî hazretleri bu emanetleri sana vermemi vasiyet etti." dedi. Annesinden emânetleri alan Abdülazîz Debbağ'ın kalbinde Allahü teâlânın aşkı ve sevgisi arttı. Nerede bir evliyâ olduğunu duysa yanına gidip, sohbetlerinde bulunmaya başladı. Fakat istediğine tam mânâsıyla kavuşamıyordu. Bir süre sonra Seyyid Ahmed bin Abdullah'ın sohbetlerine devam etti ve aradığını bu zâtın huzurunda buldu. Kısa sürede tasavvuf yolunda kemâle erdi. Hocasının vefâtı üzerine, halîfesi olarak yerine geçti ve talebe yetiştirip insanlara doğru yolu göstermeye başladı.

Bir gün talebelerinden Ahmed bin Mübârek, Sultan Nasrullah'ın, derhal Meknâse'ye gidip Riyad Câmiinde imâm olmasını bildiren mektubunu aldı. Talebe bu göreve lâyık olmadığını ve hocasından ayrılmanın ağır geleceğini düşünerek çok üzüldü. Abdülazîz Debbağ durumdan haberdâr olunca; "Korkma! Zîrâ sen Meknâse'ye gidecek olursan, biz de seninle beraber geliriz. Fakat sen hiç üzülme sana bir zarar gelmeyecek ve sen o câmiye imâm olmayacaksın." dedi. Talebe yola çıktı. Meknâse'ye vardığında imâmlık vazîfesinin başkasına verildiğini öğrendi. Hemen evine döndü. Durumu öğrenen kayınpederi Muhammed bin Ömer şöyle bir mektup yazdı:

"Meknâse'ye geldiğin halde sultanla görüşmeden ayrıldın. Senin dönmenden sonra başımıza gelecekleri bilmezsin. Bana soracak olursan hemen Meknâse'ye gelip sultanla görüş ve verilen vazîfeye başla!"

Ahmed bin Mübârek hemen mektubu hocasına götürüp okudu. Abdülazîz Debbağ; "Sen evine git otur, hiç bir fenalık gelmez. Sana sultanın bir zararı dokunmaz." buyurdu ve bir süre sonra mesele kapandı.

Abdülazîz Debbağ bâzı talebeleri ile sohbet ederken Ahmed bin Mübarek'e dönerek evini anlattıktan sonra; "Neden atını falan yere bağlıyorsun? Oraya sâlih bir zât defnedilmiştir. Kabri tam atının ayağının altında bulunuyor." dedi. Halbuki oralarda bir kabir izi yoktu ve oraya yakın bir kabristânlık da yoktu. Abdülazîz Debbağ tekrar; "Senin avlunda yedi kabir bulunuyor. Fakat sen sadece atının ayakları hizasında bulunan zâtın kabrine dikkat et. Atını oradan uzaklaştır, ona saygılı ol! Mümkünse kabirle at arasına bir duvar çek." buyurdu. O sırada meclisteki talebelerinden biri; "Efendim o zât kimdir?" diye sorunca; "Arabdır. Tilmsan'a yakın bir yerde bulunan el-Lesbağat kabîlesindendir. Bu kabîle onu sâdece bir talebe bilir. Bir velî olduğunu bilip tanımazlar. Vefat edince bahsettiğim o yere defnettiler." dedikten sonra Ahmed bin Mübârek'e dönerek; "İstersen bahsettiğim o yeri kaz. Onun bedenine rastlarsın." dedi. O da gidip hocasının dediği yeri kazarak, o zatın mübârek bedenini buldu. Oraya hemen bir kabir yaptırdı. Tekrar hocasının yanına gittiğinde şöyle sordu:

"Efendim! Bizim avluda bulunan diğer kabirleri değil de, neden sâdece atın ayaklarının hizasındaki kabir üzerinde durdunuz ve onun ortaya çıkmasını istediniz?" Abdülazîz Debbağ bu suale şöyle cevap verdi:

"Çünkü bu zât, Allahü teâlânın velî kullarındandır. Rûhu serbest ve hareket hâlindedir. Diğerleri ise berzah âleminde bekliyorlar. Oradaki ölülerin vefâtından bu yana üç yüz yıla yakın zaman geçmiş bulunuyor."

Abdülazîz Debbağ sık sık talebeleri ile açık havada dolaşır, bu sırada onlarla sohbet ederdi. Yine bir gün böyle temiz havalı bir yerde talebeleri ile sohbet ederken birisi yanlarına geldi ve; "Efendim! Kardeşim, sultanın oğlu Abdülmelik ile beraber ortadan kayboldu. Ondan bir haber bekliyoruz. Kendisini sevdiğim bir zât, kardeşimin sağ olduğunu söyledi. Siz bu hususta ne dersiniz?" diye sorunca Abdülazîz Debbağ hazretleri hiç bir şey söylemedi. Gelen kişi ısrâr edince; "Sen muhakkak benden haber almak istiyorsan, sıhhatli haber al. Allahü teâlâ Hacı Abdülkerîm'e rahmet eylesin. O hem garib, hem de gâibdir. Onun cenâze namazını kılan sana haber verecektir. Sultanın oğlu onu öldürmüştür." dedi. Birkaç gün sonra Abdülazîz Debbağ'ın verdiği haberin aynı geldi.

Devlet ileri gelenleri sık sık Abdülazîz Debbağ'dan vazîfelerinin devâmı için yardım ve duâlarını isterlerdi. Sultan Nasrullah vâli ve hâkimlerin bir kısmını görevden aldı. Onlardan birisi görevine tekrar dönmek istiyordu. Her zamanki gibi Abdülazîz Debbağ hazretlerinden yardım isteyince, yardım etti. Sultan o kişiyi tekrar vâli yaptı. Bir süre sonra Abdülazîz Debbağ, vâliye haber göndererek iyilik etmesini ve vergileri ödemede kolaylık göstermesini ricâ etti. Fakat makâmın verdiği gurûra kapılan vâli bu ricâyı kabul etmedi ve cezâ olarak görevden alındı.

Talebelerinden biri Abdülazîz Debbağ'ı ziyâret için bir gün yola çıktı. Yolculuğunu katır ile yapıyordu. Tehlikeli bir yere gelince, bineğinden inip o yeri yaya olarak geçti. Tekrar bineceği sırada hayvan kaçtı ve yakalaması mümkün olmadı. Ne yapacağını şaşırdı. O anda hocası hatırına geldi ve ondan yardım umarak; "Ey hocam Abdülazîz Debbağ!" dedi. Bu sırada Allahü teâlâ bâzı insanları ona yardımcı olarak gönderdi. Onlarla beraber hayvanı yakalayıp, hocasının huzûruna geldi. Abdülazîz Debbağ onu görünce gülerek; "Falan yerde Şeyh Abdülazîz'i ne yapacaktın? Senin yanında olsaydı herhalde sana yardımda bulunurdu." dedi. Talebe büyük bir edeple; "Ey Efendim! Şahsen bulunmanızla rûhen bulunmanız arasında, sizin için hiçbir fark yoktur ve ikisi de mümkündür." dedi.

Sohbetlerinde talebelerine şöyle buyururdu:

"Kulun düşüncesi Allahü teâlâdan başkasına doğru yönelince Allahü teâlâdan uzaklaşmış olur."

"İnsanlar, varlık âleminin efendisi Muhammed aleyhisselâmı tanımadıkça, ilâhî mârifete kavuşamaz. Hocasını bilmedikçe, varlık âleminin efendisini tanımaz. Kendi nazarında insanları ölü gibi kabûl etmedikçe, hocasını bilemez."

"Firdevs Cennetinde, bu dünyâda işitilen veya işitilmeyen bütün nîmetler mevcuttur. Cennetin ırmakları, Firdevs Cennetinden kaynayıp çıkar. Bir ırmaktan su, bal, süt ve şarab olmak üzere dört türlü meşrûbât akar. Nasıl gökkuşağındaki renkler birbirine karışmadan durursa bu dört meşrûbât da birbirine karışmadan akar. Bu ırmaklar müminin isteğine göre akar. Hangisini isterse o akar ve onu içer. Bütün bunlar, Allahü teâlânın irâdesiyle olmaktadır."

ARSLANIN DA ŞEREFİ VAR

Bir grup talebesi bir yere gitmek için yola çıktılar. Yanlarında eşkıyâ saldırısına karşı koyacak hiç bir şey yoktu. Geceyi tenha ve korkunç bir yerde geçirdiklerinden, içlerinden iki kişi uyumadı. Bunlar yakınlarında bir arslanın dolaştığını fark ettiler. Biri diğerine; "Kimseyi uyandırma sonra paniğe kapılabilirler." dedi. Sabah olunca yakınlarında ölü bir tavşana rastladılar ve yollarına devam ettiler. İşlerini görüp geri dönerken konakladıkları yerde, bir kişi uyumayıp arkadaşlarını bekledi. Hocaları Abdülazîz Debbağ'ın huzuruna geldiklerinde uyumayan talebe; "Efendim! Müsâde ederseniz biraz uyumak istiyorum. Çünkü dün gece hiç uyumadım." dedi. Abdülazîz Debbağ; "Niçin uyumadın?" diye sorunca; "Arkadaşlarımı korumak için." diye cevap verdi. Bunun üzerine; "Senin gece uyumayıp arkadaşlarını beklemen bir fayda sağlamaz. Siz giderken falan gece yol kesiciler sizin yanınıza geldiğinde arslanı ve sizi koruyanı hatırlıyor musun?" dedi. Talebe; "O gece ne oldu?" diye sual edince:

O gece falan yere vardığınızda üç kişi gelip size katıldı. Daha sonra sizden ayrılınca oradan gelip geçeni gözleyen dört kişi ile buluştular. Ve sizin konakladığınız yeri onlara haber verdiler. Siz uyuduktan sonra sizi soymak için yaklaştıkları sırada etrafınızda bir arslanın dolaştığını görünce çok şaşırdılar. Kendi kendilerine; "Arslanı öldürürsek bunlar uyanır, soygun yapmaya kalkışırsak arslan engel olur." dedikten sonra bir çıkar yol bulamayarak başka bir kervanı soymaya gittiler.

Orada da bir şey bulamayınca tekrar sizin yanınıza geldiler. Arslan önlerine tekrar çıkınca, aralarında şöyle konuştular: "Bunlar nasıl insanlardır ki hangi yönden yaklaşmaya çalıştıysak orada bir arslan

çıktı." Bunun iç yüzünü öğrenmek istedilerse de Allahü teâlâ onların kalblerini mühürledi, dedi.

Talebe; "Yolda rastladığım ölü tavşan neydi?" diye sorunca, Abdülazîz Debbağ; "Arslanın bir onuru vardır. Bir insanın yüzüne sinek konsa nasıl eliyle kovalarsa, arslan da sizi korurken, bir tavşan gelip önünde durdu. Sen ise onu görmedin. Arslan bir pençe vurarak öldürdü." buyurdu.

1) Kitâb-ül-İbrîz (Ahmed bin Mübârek, Kâhire, 1278)

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliya; c.2, s.173

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.256

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.262

ABDÜLAZÎZ DEHLEVÎ;

Hindistan evliyâsının büyüklerinden Şah Veliyyullah Dehlevî hazretlerinin oğlu. İsmi Şah Abdülazîz Gulâm Halim-i Fârûkî Dehlevî'dir. 1746 (H.1159) senesinde Dehli'de doğdu. Hindistan'da İngiliz yönetimine karşı hürriyet meşalesini yakarak "Sirâc-ül-Hind" lakabıyla tanındı. 1824 (H.1239) senesinde doğduğu yer olan Delhi'de vefât etti. Babasının yanına defnedildi.

Abdülazîz Dehlevî meşhur hadîs, kelâm âlimi ve Nakşibendî yolunun büyüğü olan babasından edeb öğrendi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. On bir yaşında iken babasının vazîfelendirdiği hocalardan okudu. Meşhur altı hadîs kitabı **Kütübü Sitte** başta olmak üzere **Muvatta', Mişkât-ül-Mesâbih, Şemâil-üt-Tirmizî** gibi kıymetli eserleri babasından dinledi. Hadîs-i şerîf ilminde diploma aldı. On altı yaşında iken tefsir, fıkıh, usûl, hadîs, akâid, kelâm, mantık, matematik, geometri, astronomi gibi ilimlerdeki derin bilgisiyle herkesin dikkatini çekti.

Abdülazîz Dehlevî 1762 senesinde babasının vefâtı üzerine Rahmaniyye Medresesinde ders vermeye başladı. Büyük evliyâ Abdullah-ı Dehlevî talebelerini hadîs ilmini tahsil etmeleri için Abdülazîz-i Dehlevî'ye gönderdi. Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin en büyük talebesi maddî ve manevî ilimler hazinesi Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî hazretleri de Abdülazîz-i Dehlevî'den hadîs ilminde icazet (diploma) aldılar.

Abdülazîz-i Dehlevî, bir yandan medresede talebe yetiştirirken, bir yandan da eser yazıyordu. Yirmi beş yaşından sonra yakalandığı çeşitli hastalıklar yüzünden, bir süre sonra medresedeki derslerini talebelerinin ileri gelenlerinden iki kişiye bıraktı. Ömrünün son günlerini, eser yazmak, Salı ve Cumâ günleri halka vâz ve nasîhat vermekle geçirdi. Bir vâzında şöyle buyurdu:

"Birisinden yardım istenirken, yalnız ona güvenilirse, onun, Allahü teâlânın yardımına mazhar olduğu, kavuştuğu düşünülmezse haramdır. Yalnız Allahü teâlâya güvenilip, o kulun Allah'ın yardımına mazhar olduğu, Allahü teâlânın her şeyi sebeb ile yarattığı, o kulun da bir sebeb olduğu düşünülürse câiz olur. Peygamberler ve evliyâ da, böyle düşünerek başkasından yardım istemişlerdir. Böyle düşünerek birisinden yardım istemek, Allahü teâlâdan istemek olur."

Abdülazîz Dehlevî müslümanların İngiliz idâresine karşı direnmelerinde büyük rol oynadı. Ona; "İslâm âleminde görülen kötülüklerin başlıca sebebi nedir?" denildiğinde; "İslâm âleminde görülen kötülüklerin başlıca sebebi müslümanların İslâmiyetten uzaklaşmalarıdır." Kurtuluşun nerede olduğu soruldukta; "İslâma uymak, bid'atleri terketmekte." buyurdu.

Abdülazîz Dehlevî, zamânında Eshâb-ı kirâma, Peygamber efendimizin mübârek arkadaşlarına düşmanlık edenlerin her tarafta bilhassa ilmi olmayan müslümanların îtikâdlarını bozmaya çalıştıklarını görüp, **Tuhfe-i İsnâ Aşeriyye** isimli kıymetli bir kitap

yazarak onların yüz karalarını bütün teferruatıyla ortaya koydu. Eserini yazma sebebini anlatırken şöyle demektedir:

Abdülazîz Dehlevî ilmî üstünlüğü yanında atıcılık, binicilik ve hüsn-i hat (güzel yazı) husûsunda oldukça maharetli idi. Elli kadar eser yazmış olup en önemlileri şunlardır: **1) Tefsîr-i Azîzî, 2) Bustân-ül-Muhaddisîn, 3) Ucâle-i Nâfîa, 4) Sırr-üş-Şehâdeteyn, 5) Fetâvây-ı Azîz.**

GADAB KUVVETİ

Abdülazîz Dehlevî buyurdu ki:

Allahü teâlâ, hayvanların yaşamaları, üremeleri için muhtaç oldukları şeyleri her tarafta, bol bol yaratmış, bunlara kolayca kavuşmalarını ve bulduklarını kolayca kullanabilmelerini ihsân etmiştir. Allahü teâlâ, insanlarda da şehvet ve gadab kuvvetlerini yaratmış ise de, insanların muhtâc oldukları şeylere kavuşmaları, bulduklarını kullanabilmeleri ve korktuklarına karşı savunabilmeleri için, bu kolaylığı ihsân etmemiştir. Yalnız, en lüzûmlu olan havayı her yerde yaratmış, ciğerlerine kadar kolayca girmesini insanlara da ihsân etmiş, ikinci derecede lüzûmlu olan suyu, her yerde bulmalarını ve kolayca içmelerini ihsân etmiştir. Bu iki nîmetten daha az lüzumlu olan ihtiyaç maddelerini elde etmeleri ve elde ettiklerini kullanabilecekleri hâle çevirmeleri için, insanları çalışmaya mecbûr kılmıştır. İnsanlar çalışmazlarsa, muhtaç oldukları, gıdâ, elbise, mesken, silâh, ilaç gibi şeylere kavuşamazlar. Yaşamaları, üremeleri çok güç olur. Bir insan, muhtaç olduğu bu çeşitli maddeleri yalnız başına yapamayacağı için, birlikte yaşamaya, iş bölümü yapmaya mecbûr olmuşlardır. Allahü teâlâ, merhamet ederek, seve seve çalışabilmeleri, çalışmaktan usanmamaları için, insanlarda üçüncü bir kuvvet daha yarattı. Bu kuvvet, **Nefs-i emmâre** kuvvetidir. Bu kuvvet, şehvetlere kavuşmak ve gadab edilenlerle döğüşmek için insanı zorlar."

"Memleketimizde, Eshâb-ı kirâm düşmanlığı o kadar yayıldı ki, içerisinde bir ikisi bu bozuk yolda olmayan ev pek nâdirdi. Bu bozuk yolda olanların çoğu târih ilminden, kendi asıllarından, babalarının ve dedelerinin doğru yolundan habersiz kimselerdi. Bunlar, meclislerde Ehl-i sünnet müslümanlarla münâzara ettiklerinde, tutarsız şeyler söylüyorlardı. Doğruyu görmelerine vesîle olmak veAllahü teâlânın rızâsını kazanmak için bu kitab yazıldı."

1) Nüzhet-ül-Havâtır; s.273

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.970

3) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.23

4) Bostan-ül-Muhaddisîn

5) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.388

6) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.243

ABDÜLAZÎZ DÎRÎNÎ;

Mısır evliyâsından. İsmi Abdülazîz, babasının adı Ahmed'dir. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı İzzeddîn'dir. 1216 (H.613) yılında doğdu. 1295 (H.694) senesinde Kahire'de vefât etti. Kabri Kahire'dedir.

Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Abdülazîz Dîrînî, zamânındaki âlimlerden ilim öğrendi. Ebü'l-Feth bin Ebi'l-Ganîm Rasânî'nin sohbetinde bulundu ve Şeyh İzzeddîn'den tasavvuf ilmini öğrendi. Tasavvuf yolunda yüksek mertebelere kavuştu. Abdülazîz Dîrînî dünyâya düşkün olmayan ve birçok kerâmeti görülen, edebiyât, kelâm ve Şâfiî mezhebi fıkhı âlimiydi.

Mısır'da er-Rîf denilen yerde otururdu. Bâzı günler buradan ayrılıp, civar bölgeleri dolaşırdı. Oralardaki insanlar, ondan, müşkillerinin çözülmesi için duâ etmesini isterlerdi. Kendisini

görme imkânı bulamayanlar, meselelerini mektupla sorup cevap alırlardı. Kuvvetli îmân ve güzel ahlâk sâhibi idi. Herkese güler yüz, tatlı dil gösterirdi. Kimseyi kırmazdı. Bir gün bir yere giderken, onu tanımayan kimseler yanına gelip, "Kelime-i şehâdeti söyle bakalım." dediler. O da peki deyip, okudu. Sonra onlar; "Şimdi kadıya gidelim. Onun huzûrunda yeni müslüman olanların yaptığı gibi, sen de oku." dediler. Orada bulunan büyük küçük herkes berâberce kadıya gittiler. Kadı hemen Abdülazîz ed-Dîrînî'yi tanıdı ve; "Efendim, bu ne hâl? Bunlar kim?" dedi. O da; "Bilmiyorum. Bunlar beni ne zannetti iseler, Kelime-i şehâdeti okumamı istediler ve buraya getirdiler. Ben de onları kırmayıp geldim." dedi.

Abdülazîz ed-Dîrînî; Ali Müleyhî ismindeki zâtı çok sever ve sık sık ziyâretine giderdi. Ziyâretlerinden birinde, Ali Müleyhî ikrâm olarak bir piliç pişirip getirdi.Sofraya koydu. Berâberce yediler. Yemekten sonra ed-Dîrînî hazretleri; "Bunun karşılığını inşâallahü teâlâ görürsünüz." buyurdu. Bir süre sonraAbdülazîz ed Dîrînî, Ali Müleyhî'yi tekrar ziyârete gitti. Ali Müleyhî tekrar bir piliç pişirdi ve ikrâm etti. Hanımı, pilicin ikrâm edilmesini pek hoş karşılamadı. Piliç sofraya gelince, Abdülazîz Dîrînî kızarmış pilice bakıp, hişt demesiyle piliç canlandı ve yürüyüp gitti. Sonra da; "Çorba bize yeter. Hanımınız üzülmesin." buyurdu.

Bir gün talebeleri, hocalarının kerâmet göstermesini akıllarından geçirdiklerinde; "Yavrularım, bizler, yerin dibine batmaya müstehak kimseler olduğumuz hâlde batmamamız, bir de Allahü teâlânın bizi, yeryüzünde bu hâlde bulundurması en büyük kerâmet değil midir?" buyurdu.

Talebelerine, sohbet ederken talebenin hocasına karşı göstermesi gereken edepleri şöyle anlattı:

Talebe, doğru yolu öğrenmek isteyince, hocasına karşı tam olarak boyun eğmesi ve itâat etmesi gerekir. Hattâ talebenin, hocasına karşı meyyit gibi olması lâzımdır. Nasıl meyyit yıkayıcıya hiçbir şey şart koşmadan, îtirâz etmeden teslimiyet gösteriyorsa, talebenin de hocasına, bu şekilde teslimiyet göstermesi gerekir. Yoksa, teslimiyet ve itâat etme mertebesinden düşüp takvâ ve doğru yol üzere bulunma derecesinden uzaklaşır.

Talebe, özellikle hocasının huzûrunda, nefsinin arzu ettiği bir şeyin iddiâsında bulunmamalıdır. Çünkü böyle bir iddiâda bulunmak, talebenin en büyük hatâlarından olup, hocasının gözünden düşmesine yol açar. Fakat talebenin, hocasının huzûrunda sâdece dinlemesi, söze karışmaması, nefsine âit herhangi bir iddiâda bulunmasına mâni olur. Onun en güzel şekilde hocasına tâbi olmasına yardımcı olur. Bu ise, zâten talebenin, hocasının huzûrunda iken dikkat etmesi lâzım gelen hususlardandır.

Talebe, kendi derecesinin, hocasının derecesinden yüksek olduğunu düşünmemelidir. Bilakis, her yüksek mertebeyi hocası için istemeli, Allahü teâlânın yüksek ihsanlarını ve bol lütuflarını hocası için temenni etmelidir. Hakîkî talebe böyle olur. Bu sebeple, en yüksek mertebelere çıkar.

Abdülazîz Dîrînî, duâlarında Allahü teâlâya şöyle münâcâtta bulunurdu:

"İlâhî! İhsân ve ikrâm ederek bize kendini tanıttın. Nîmetlerin deryâsına bizleri daldırıp garkettin. Her an nîmetlerin deryâsında yüzmekte, onlardan istifâde etmekteyiz. Bizleri râzı olduğun, beğendiğin yer olan Cennetine dâvet ettin. Seni hatırlamak, emirlerini yapmak sebebiyle, bizlere sonsuz nîmetler hazırladın, ihsân ettin. Ne büyüksün yâ Rabbî!

Yâ İlâhî! Biz kendimize zulmettik. Nefsimizin kötülüğü her yanımızı kapladı. Gaflet denizi kalblerimizi doldurdu. Her hâlimizle perişanlığımız apaçık. Bizim bu hâlimizi en iyi bilensin.

Yâ İlâhi! İsyânımız ve günahımız, senin azâbını bilmemek, duymamak sebebiyle değildir. Lâkin âsî nefsimiz bize, azâba düşürecek işleri yaptırdı ve günahları işletti. Senin günahları örtüp, yüzümüze vurmaman sebebiyle şımardık. Bu yüzden çok günah işledik. Senin af ve magfiretine güvenip, günahlara daldık. Şimdi yaptıklarımızın cezâsı olarak, bize hazırladığın

azâb ile karşı karşıyayız. Cehennem azâbından bizi şimdi kim kurtarabilir. Senden başka kim bize bir kurtuluş ipi uzatabilir. Âhiret günü, senin huzûrunda mahcûb bir duruma düşecek bu hâlimize yazıklar olsun. Yarın çirkin amellerimiz karşımıza çıkarıldığında ayıblanmamıza esefler olsun.

Yâ Rabbî! Bizim günahlarımızı affet. Kusûrlarımızı bağışla. İbâdetlerimizdeki kusurlarımızı af ve magfiret eyle. Yâ İlâhî! Bilmeyerek yaptıklarımızı affet ve bizi aklıselîm sâhibi kıl. Sen, Rabbimizsin, sana inandık. Sen günahları affedersin, affedicisin."

Talebelerine bir sohbetinde şöyle nasîhat etti:

"Bütün işlerinizde ve hareketlerinizde, orta hâl üzere olun. Cimrilikten ve israftan son derece sakının. İsrâf ve haddinden fazla dağıtmakla, elde bir şey kalmaz. Bir gün insan muhtaç kalır. Cimrilik yapmak, hâl ve harekette ölçülü olmamakla da, kişi îtibâr bulamaz.

Sakın dünyânın parlaklığına, câzibesine ve onun dışı tatlı, içi zehir olan hîlelerine aldanma. Onun inci gibi görünen ön dişlerinin arkasında, parçalayıcı dişler saklıdır. Çünkü dünyânın sağı solu belli olmaz. Bakarsın bâzan suda ateş parçası olsun ister. Bâzan insana yapamayacağı şeyleri teklif eder. Böylece insan, boyundan büyük işlere girer de helâk olur gider.

Eğer kadere, Allahü teâlânın hükmüne rızâ gösterirseniz şerefli bir hayat yaşarsınız. Yok, imkânsız bir şeyin olmasını ümit ederseniz, ümidinizi, tehlikeli bir şey üzerine binâ etmiş, kurmuş olursunuz.

Zaman akıp gidiyor. Hâdiseler birbiri peşinden geliyor. Yumuşaklık; vekar ve sükûnettir. Dünyâ hırsı bir anlıktır. Sabır, yumuşak olmaya, meseleler üzerinde temkinli ve dikkatli hareket etmeye vesîle olur. Kızmak, kabalığa yol açar. Dünyâ hayâtı, bir uyku hâlidir. Ölüm, bu uykudan uyanmaktır.

İnsanın ömrü, hep sonra yapacağım, edeceğim ile geçer. İnsanların temenniden başka sermâyeleri yoktur. Sonra yaparım diyenin düşüncesi, sonraya asılıp sallanmak gibi olmayacak düşüncelerdir. İnsanların günleri çok çabuk geçer. İnsan, gençliğinin kıymetini bilmelidir. Hiç vakit kaybetmeden, gençliğin her ânını değerlendirmelidir. Sonra, âh gençliğim, tekrar elime geçse de iyi işler yapsaydım, diye pişmanlık duyulur. Onun için, gençliğin, insana emânet olduğunun farkında, idrâkinde ve bunun şuurunda olmak ne kadar mühimdir! Ömürler, yolculuktan başka bir şey değildir.

Âhiret yolculuğunun çok yakın oludğunu, hatırınızdan aslâ çıkarmayınız. Âhiret hazırlığını elden kaçırmaktan çok sakınınız. Çünkü, her girişin bir çıkışı vardır. (Bu dünyâya geldiğimiz gibi, birgün bu dünyâdan ayrılacağız.)

Yaptığınız uygunsuz işler için bir sebep ve özür göstermeyi bırakınız. Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınmakta gevşeklik göstermeyiniz. Âhirete hazırlanmakta sabırlı olunuz ve sebât gösteriniz.

Abdülazîz ed-Dîrînî; tefsîr, fıkıh, lügat, tasavvuf ve edebiyâta dâir birçok eserler yazdı. Bu eserlerden bâzıları şunlardır: **1) El-Misbâh-ül-Münîr:** Tefsîr olup 2 cilttir. **2) Et-Teysîr-ü fî İlm-it-Tefsîr:** Tefsîr ilmine dâir, 3200 beyitten müteşekkil bir şiir kitabıdır. **3) Tahârat-ül-Kulûb fî Zikri Allâm-il-Guyûb:** Tasavvuf hakkında bir eser, **4) Envâr-ül-Meârif ve Esrâr-üt-Tavârif:** Tasavvufa dâir bir eser, **5) Tefsîru Esmâ-il-Hüsnâ:** Tevhîd hakkında bir eserdir, **6) El-Vesâilü ver-Resâilü:** Tevhîde dâir bir eser, **7) Nazm-üs-Sîretin Nebeviyyeti, 8) El-Vecîz:** 5000 beyitten müteşekkil bir şiir kitabı, **9) Et-Tenbîh, 10) Nazm-ül-Vesît, 11) El-Envâr-ül- Vâdıha fî Mesân-il-Fâtiha, 12) Ed-Dürer-ül-Mültekita fî Mesâil-il-Muhtelita, 13) Erkân-ül-İslâm fit-Tevhîdi vel-Ahkâm, 14) Er-Ravdat-ül-Enika fî Beyân-iş-Şerîat-il-Hakîkati, 15) Kılâdet-üd-Dürr-il-Mensûr fî Zikri Yevm-il- Ba's ven-Nüşûr, 16) Mîzân-ül-Vefâ.**

ÇOK MÜTEVÂZİ İDİ

Evliyânın büyüğü, "Abdülazîz Dîrînî",
Yayıp kuvvetlendirdi, Allah'ın dînini.

Bin iki yüz on altı, yılında doğan bu zât
Yetmiş dokuz yaşında, Mısır'da etti vefât.

Güler yüz, tatlı dille, mümtaz idi bilhassa,
Hiç kimsenin kalbini, incitmezdi o aslâ.

O, hâlini herkese, etmezdi fazla izhâr,
Bir gün onu dışarda, gördü bâzı insanlar.

Gayr-i müslim bir kimse, zannedip kendisini,
İstediler onun da îmâna gelmesini.

Dediler ki: "Ey kişi, kelime-i şehâdet,
Söyle ki, senin olsun, ebedî bir saâdet."

O dahi "Peki" deyip, şehâdet söyleyince,
Büründü oradakiler, bir sürûr ve sevince.

"Müslüman yaptık." diye gayr-i müslim birini,
Kâdıya götürdüler, bu İslâm âlimini.

Dediler: "Şehâdeti, oku ki burada da,
Müslüman olduğunu, öğrensin bu kâdı da."

Kâdı ise bu zâtı, tanırdı gâyet iyi,
Ayakta karşıladı, gelince bu velîyi.

Büyük hürmet gösterip, dedi: "Safâ geldiniz,
Hemen îfâ edelim, var ise bir emriniz."

Sonra o insanları, sorup bu evliyâya,
Dedi ki: "Bu insanlar, niçin geldi buraya?"

Buyurdu: "Bilmiyorum, bunlar beni görünce,
Kelime-i şehâdet, okuttular ilk önce.

Sonra da beni alıp, buraya getirdiler,
Bilmem ki onlar beni, acep ne zannettiler?"

Onlar da hakîkati, anlayınca nihâyet,
Onun tevâzusuna, eylediler çok hayret.

Bu velînin sevdiği, bir kimse vardı yine,
Sık sık onu görmeye, gidiyordu evine.

O dahi yedirmeden, göndermezdi onu hiç,
Bir gün de gittiğinde, ikrâm etti bir piliç.

Abdülazîz Dîrînî, onun bu ikrâmına,
Gâyetle memnûn olup, çok duâ etti ona.

Bir daha geldiğinde, ona bu zât-ı kirâm,
O yine, piliç kesip, eyledi ona ikrâm.

Ve lâkin zevcesinin, burkuldu biraz içi,
Ona fazla bulmuştu, kesilen o pilici.

Onun büyüklüğünü, iyi bilmediğinden,
O gün ister istemez, öyle geçti kalbinden.

Dedi ki: "Bu nasıl iş, anlamadım bunu hiç,
O kim ki, her gelişte, kesiyor ona piliç.

Hâlbuki bana kalsa, kâfi gelir bir çorba,
Niçin ona çok rağbet, gösteriyor acaba?"

Ve lâkin o esnâda, Abdülazîz Dîrînî,
Bildi onun kalbinden, böyle geçirdiğini.

O pilici yemeyip, duâ etti kalbinden,
O an piliç canlanıp, odadan çıktı hemen.

Buyurdu ki: "Hanımın, dert etmesin bunu hiç,
Bize çorba kâfidir, onun olsun bu piliç.

Hanım dahi görünce, pilicin geldiğini,
Anladı o velînin, büyük kerâmetini.

Öyle düşündüğüne, pişman oldu pek fazla,
Bu Allah adamına, tâbi oldu ihlâsla.

Anladı ki Allah'ın, dostudur bu velîler,
Kalpten geçenleri de, gâyet iyi bilirler.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.241

2) El-A'lâm; c.4, s.18

3) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.8, s.199

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.450

5) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.580

6) Tabakât-ül-Müfessirîn (Dâvûdî); c.1, s.304

7) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.421

8) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.202

9) Tabakât-ül-Evliyâ; s.447

10) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.72

11) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.190,447,492,749,924; c.2 s.1012,1034,1118,1389

12) Brockelmann; Gal-1, s.451; Sup-1, s.810

13) Âdâb Risâlesi, Süleymâniye Kütüphânesi, Kılıç Ali Paşa kısmı, No: 622

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.50

ABDÜLAZÎZ BİN EBÛ REVVÂD;

Meşhûr hadîs âlimlerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. 775 (H.159) târihinde vefât etti. Aslen Horasanlıdır. Sonra Mekke-i mükerremeye yerleşmiş, burada vefât etmiştir. Mugîre bin Mühelleb bin Ebî Sufre'nin âzâdlısıdır. Babasının ismi Meymûn'dur.

Nâfî, İkrime(İbn-i Abbâs'ın âzâdlısı), Muhammed bin Ziyâd ve diğer âlimlerden (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ondan da oğlu Abdullah, Süfyân-ı Sevrî, Hüseyin el-Ca'fî, Ebû Âsım en-Nebîl ve daha başka âlimler hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Buhârî onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfi almıştır.

İbn-i Mübârek onun için şöyle demiştir:

"O çok ibâdet ederdi. Hadîs ilminde sözüne güvenilir bir zâttır."

Süfyân bin Uyeyne de şöyle anlatmıştır:

Mekke-i mükerremeye şiddetli yağmur yağıp, evler yıkılmıştı. Fakat Abdülazîz hazretleri bu âfetten sağ sâlim kurtulmuştu. Allahü teâlânın bu ihsân ve lütfuna şükür olarak bir köleyi âzâd etti.

Şakîk-i Belhî hazretleri anlattı:

Yirmi sene gözleri görmemişti. Onun için, bu kadar sene çoluk çocuğunu göremedi. Bir gün oğlu kendi kendine düşünüp, bu duruma içerleyerek; "Babacığım! Senin gözlerinin görmemesine çok üzülüyorum." deyince, Abdülazîz hazretleri; "Oğlum! Ben Allahü teâlâdan gelene râzıyım." cevabını vermiştir.

Yine birisine şöyle buyurdu: "İslâmdan, Kur'ân-ı kerîmden ve saçının beyazlığından öğüt almayan, nasîhat kabûl etmez."

Abdülazîz bin Ebû Revvâd buyurur ki:

Ölüm hastalığında, Mugire bin Hakî'nin yanına gittim. "Bana nasîhat et." dedim. "Bu yatak için sâlih amel yap." dedi.

Abdülazîz bin Ebû Revvâd hazretlerine; "Nasıl sabahladın?" diye sorulunca, ağladı. "Niçin ağladın?", dendi. Bunun üzerine; "Ölümü unutmuş, üstelik günahları da çok olan kimsenin hâli nasıl olur. Ecel, süratle geliyor, ömür her gün eksiliyor. Akibetin Cennet mi, Cehennem mi, ne olacağı bilinmiyor. Ya Cehennem olursa, hâlimiz ne olur?" buyurdu.

ŞARAPÇININ SONU

Abdülazîz Revvâd hazretleri başından geçen ibret verici bir hâdiseyi şöyle anlatmıştır:

Medîne-i münevverede idim. Bir gece Mescid-i Nebî'ye gidiyordum. Bir kadın telaşla yaklaşıp; "Ey efendi! Eğer sevab kazanmak istiyorsan yardıma gel! Şurada bir hasta var can çekişiyor, ölmek üzere. Yanındakiler hep kadın. Bir erkek yok ki, ona şehâdet kelimesini telkin etsin, söyletsin!" dedi.

Hemen oraya gittim. Ölmek üzere olan adam, kelime-i şehâdeti söyletmek için ne kadar uğraştıysam bir türlü söyleyemedi!

Birara gözlerini açıp; "Kaç defâdır bunu söyle diyorsun. Fakat ben söyleyemiyorum. Ben bu kelime-i şehâdetten veİslâm dîninden yüzümü çevirmişim." dedi ve sonra öldü.

Adamın kim olduğunu ve hâlini araştırdım. "Bu adam devamlı şarap içerdi!" dediler. Kendi kendime, Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâmın; "**Şarap içmeyi âdet eden, vesene** (puta) **tapan gibidir."** buyurması elbette doğrudur, dedim.

1) Hilyet-ül-Evliya; c.8, s.191

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.61, c.4, s.166,168

3) Tehzîb-ül-Esmâ ve'l-Luga; c.1, s.307

4) Şezerât-uz-Zeheb; c.1, s.246

5) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.6, s.338

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.112

ABDÜLBÂKİ EFENDİ;

Büyük velîlerden. Kastamonulu olup, doğum târihi bilinmemektedir. İskilib'den Acem Ali'si demekle mâruf akıllı, güçlü-kuvvetli, dindar ve şerefli bir kimsenin oğlu idi. Babasına Acem

Ali'si denmesinin sebebini şöyle naklederler:

Acem diyarından Anadolu'ya namlı bir pehlivan geldi. Çorum sancağında yenmedik pehlivan bırakmadı. Büyük gurura kapıldı. İstanbul'a gitmek üzere hazırlık yaparken, Abdülbâki Efendinin babası Ali Pehlivanla güreştirdiler. Ali Pehlivan, Acem'i yendi ve ondan sonra Acem Ali'si diye anıldı. Oğlu Abdülbâki de kendisi gibi güçlü, kuvvetli olup pehlivanlık meziyetlerine sâhip bir gençti. Fakat bunu güreşçilikte kullanmadı. Kendi nefsiyle güreşip dünyâ zevklerinden gönlünü ayırdı. İstanbul'a giderek tanınmış ilim adamlarından din ve fen ilimlerini tahsîl etti. Bu sırada gözlerine bir hastalık gelerek bir gözü kör oldu.

Abdülbâki Efendi zâhirî ve bâtınî ilimlerde âlim derecesine varmasına rağmen kendisinde bir boşluk ve eksiklik hissediyordu. Kalbi aşk-ı ilâhî ile yanıyor ve bir mürşidin eteğine tutunmak için can atıyordu. Bu sebeple kendisini tasavvuf yolunda ilerletebilecek bir mürşid-i kâmil aramaya başladı. O ilâhî aşkla yanıp kavrulduğu bu günlerinde Yûnus Emre'nin şu sözlerini dilinden düşürmezdi:

Gel ey kardeş Hakk'ı bulayım dersen
Bir kâmil mürşide varmasan olmaz
Resûlün cemâlin göreyim dersen
Bir kâmil mürşide varmasan olmaz.

Niceler gittiler mürşid arayı
Arayanlar buldu derde devâyı
Bir kez okur isen akdan karayı
Bir kâmil mürşide varmasan olmaz.

Rumeli'de Bâlî Efendi ve Anadolu'da Şeyh Şâbân-ı Velî gibi herkesin sevdiği örnek insanların bulunduğunu öğrendi. Fakat hangisinin hizmetine varacağını bilemedi. Tereddüd hâlinde iken birkaç defâ Şâbân Efendi'ye gitmek için içinde ilâhî bir his uyandı ve Şâbân-ı Velî'ye gitmeye karar verdi. İstanbul'dan kalkarak Kastamonu yoluna düştü. Günler süren yorgunluk ve sıkıntı sonunda yürüyerek şehre geldi. Doğruca Hisarardı'ndaki Şâbân-ı Velî'nin ikâmetgâhlarına varıp ellerini öptü. O can tabîbine hâlini arz etti. Şâbân-ı Velî hazretleri isimlerini sorduklarında; "Abdülbâki" cevâbını verdi. Bunun üzerine Şeyh hazretleri:

"İsmin sâhibinin hâline tesiri vardır. İnşâallah sülûk edip, evliyâlık makamlarında ilerleyip, hakîkaten Abdülbâki (Bâki olan Allah'ın kulu) olursun." dedi.

Abdülbâki Efendi yıllarca Şâbân-ı Velî hazretlerinin dergâhında hizmet etti. Şeyhine karşı pek saygılı ve hürmetkâr olup, tasavvuf yolunda ileri derecelere kavuştu. Şâbân-ı Velî hazretleri onun için:

"Eğer bizim Abdülbâki'nin bir gözü daha olsaydı, ince mânâları mütâlaa ederken, kitâbı delip öte yana geçerdi." demiştir.

Yine;

"Sen zâhir ve bâtın gibi iki ilim ile âlim ve ârif olacaksın. Yüksek makamlara çıkacaksın, balı yağa katacaksın!" diyerek Abdülbâki Efendinin kemâl ehli olmasına işâret ettiler. Çok geçmeden de kendilerine şeyhlik pâyesini vererek Çorum halkına doğru yolu göstermek üzere gönderdiler.

Abdülbâkî Efendi yıllarca burada insanlara vâz ve nasîhat vermekle ve ders okutmakla meşgûl oldu. Kıymetli halîfeler yetiştirerek memleketin her tarafına gönderdi.

O insanlara doğru yolu göstermek için bütün gayretiyle çalışırken Kastamonu'da Şâbân-ı Velî hazretlerinin vefâtından sonra tekkeye şeyh olan Osman Efendi ile Hayrüddîn Efendi de vefât etmişlerdi. Hayrüddîn Efendi vefât edince dervişler bir araya geldiler. Abdülbâki Efendinin şeyhlik makamı için uygun olduğuna karar verdiler. Kendisine geldikleri zaman Abdülbâki Efendi onlara dedi ki:

Bir gün hocam Şâbân-ı Velî hazretlerine sizden sonra seccadeye kim gelir diye sormuşlardı. O da; "Osman gelir, sonra Hayrüddîn gelir, sonra seccade sahibini bulur." demişti. Elhamdülillah bu hizmete lâyık görüldük, diyerek Kastamonu'ya geldi.

Şâbân-ı Velî hazretlerinin tekkesinde İslâmiyeti yaymağa, halkı irşâda başladığı zaman herkes cân u gönülden ona dost ve talebe olmağa başladı. Cumâ günleri, mûteber tefsîr kitaplarından alarak Kur'ân-ı kerîm âyetlerini tefsîr eder, hadîs-i şerîfler naklederdi. Böylece halkın büyük kısmını da tarîkatin içerisine cezbetti. O kürsüde konuşurken herkes hayran hayran dinlerdi. Kastamonu ulemâsının pekçoğu Abdülbâki Efendiye talebe oldu. Bu şevk içinde pekçok kâmil insan yetişti ve etrâfa hilâfetle gönderildi.

Abdülbâki Efendi memleketini ve talebelerini görmek için gittiği İskilip'te hastalanarak vefât etti. Kabri İskilip'tedir. Şâbân-ı Velî tekkesinde on bir yıl şeyhlik yaptı. Vefât târihi 1589 (H.997)' dur.

Şeyh Abdülbâki Efendinin pekçok kerâmeti görülmüştür. Ancak o kerâmetlerinin anlatılmasından hiç hoşlanmazdı. Sık sık etrafına bunu hatırlatır, ölümünden sonra bile söylenmesini istemezdi. Bu yüzden kendisine çok bağlı olan talebelerinden Ömerü'l-Fuâdî Efendi yazdığı M**enâkıbnâme**'de Abdülbâki Efendinin kerâmetlerinden bahsetmemiştir.

1) Kastamonu Evliyâları; s.21

2) Menâkıb-ı Şâbân-ı Velî; s.40, 229, 235

ABDÜLEHAD;

Hindistan evliyâsından. İsmi, Abdülehad bin Zeynelâbidîn'dir. Hazret-i Ömer'in neslindendir. 1520 (H.927) senesinde doğdu. 1598 (H.1007) senesinde Serhend'de vefât etti. Kabri şehrin dışında kuzey tarafındadır. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Abdülehad'ın yedi oğlundan dördüncüsüdür.

Abdülehad genç yaşta Hindistan'ın büyük âlimi Abdulkuddûs'un ilim meclisinde ve sohbetlerinde bulunup, tasavvufta mânevî dereceler kazandı. Devamlı hizmet ve sohbetinde kalmayı arzu ettiğini bildirince Abdülkuddûs hazretleri ona; "Önce lâzım olan din bilgilerini öğren. İlim deryâsında balık gibi yüz, bir sâhilden diğer sâhile geç, sonra yine bize gel. Bu yola bel bağla ki, ilimsiz vilâyet, velîlik; tuzu az yemeğe benzer." buyurdu.

Abdülehad bu sözleri dinledikten sonra, hocası Abdülkuddûs'ün yaşlı olduğunu, dönüşünde vefât etmiş olabileceğini ve bir daha da ona kavuşamayacağını düşünerek; "Korkarım ki, sonra, bu azîz ve yüksek sohbeti bulamam." dedi. Bunun üzerine; "Eğer beni bulamazsan, oğlum Rükneddîn'in sohbetine devâm et ve arayacağını onda ara." buyurdu. "Sabredeyim, bakalım yüksek keremleri ne gösterir." sözü gereğice, zâhirî ilimleri tahsîl için oradan ayrıldı. Daha tahsîli bitmeden, hocası Abdülkuddûs hazretleri vefât etti. Tahsîlini tamamladıktan sonra, hocası Abdülkuddûs'ün işâreti üzerine, Şeyh Rükneddîn'in yanına gitti. O da babasının işâretine uyarak, Abdülehad'a büyük bir alâka gösterip tasavvufta yetiştirdi. Kâdiriyye ve Çeştiyye tarîkatlarından icâzet, diploma verdi.

Abdülehad hazretleri, hocası Abdülkuddûs'ün en başta gelen talebelerinden Şeyh Celâl Tehânîserî'nin sohbetlerine de devâm etti. Onun meclisinde iken, Kâdirî tarîkatının o zaman en büyük âlimi olan Şâh Kemâl ile görüşüp sohbette bulundu. Bu görüşmeleri senelerce devâm etti ve bu sohbetlerden çok faydalar elde etti. Şâh Kemâl ile görüşmesi ve tanışması Şeyh Celâl Tehânîserî'nin bir sohbeti sırasında olmuştu. Birgün Şâh Kemâl Şeyh Celâl Tehânîserî'nin sohbetine gelmişti.Abdülehad, Şâh Kemâl'in üstün hâllerini görünce, onunla tanışıp dost olmak istedi. Sohbetten sonra dışarı çıkınca görüşüp tanıştı. Abdülehad'a; "Benim ismim Kemâl'dir. Pâil'de otururum, evim oradadır. Eğer sohbetimizin sırrını anlamak

isterseniz, oraya buyurun da sohbet edelim." dedi. Pâil, Serhend şehrine bağlı, yirmi-yirmi beş kilometre mesâfede bir kasaba idi.

Şâh Kemâl, Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin tarîkatı silsilesinden olan Şeyh Fudayl'a talebe olmuş, tasavvufda yüksek hâller sâhibi bir zât idi. Tasavvuf hâlleriyle kendinden geçmiş bir vaziyette, tenhâ yerlerde ve sahrâlarda dolaşırdı. Suya, yemeğe, yatmaya ve konuşmaya ihtiyâcı olunca, bulunduğu ıssız ve kurak sahrâlardan ansızın bir şehir görünür, orada bulunanlar Şâh Kemâl'e hürmet ve ikrâm göstererek, arzu ettiği şeyleri istemeden getirir, ziyâfetler verirlerdi. Şâh Kemâl getirilen yemeklerden yer, sularından içer, gece de yanlarında kalırdı. Sabahleyin ortalık aydınlanmaya başlayınca, o görünen şehir ve insanlar gözden kaybolur, yine sahrâda yalnız kalırdı.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, babası Abdülehad'ın, hocası Şâh Kemâl'den şöyle bahsettiğini nakletmiştir:

"Şeyh tasavvufun ince meselelerini anlatmak istediğinde, dinleyenlerin ilimdeki seviyelerine göre konuşur, sırları çözebilecekleri derecede anlatırdı."

İmâm-ı Rabbânî de Şeyh Kemâl hakkında; "Keşf, gözüm açıldığı zaman, Gavs-ı Sekaleyn Abdülkâdir-i Geylânî'den sonra, Kâdirî tarîkatı büyükleri arasında Şeyh Kemâl gibisini az gördüm." buyurmuştur.

Abdülehad Serhend'e gelince, oradan Şâh Kemâl'in bulunduğu Pâil kasabasına gitti. Orada Şâh Kemâl ile sohbetler yapıp aralarında muhabbet ve dostluk meydana geldi. Şâh Kemâl de çoluk-çocuğuyla Pâil'den Serhend'e gelir, günlerce kalıp Abdülehad ile sohbet ederlerdi. Abdülehad Şâh Kemâl'in sohbetlerinde sayısız faydalar elde edip, şaşılacak hallere ve kerâmetlere şâhid oldu. Şâh Kemâl 1573 (H.981) senesinde, seksen yaşında vefât edince Serhend'in Kihtel kasabasında defn edildi.

Abdülehad, ilim ve mârifette yükselmek için yaptığı seyahatler sırasında, pekçok ilim ve mârifet sâhibinin sohbetinde bulundu. Sonra memleketine dönüp, vefâtına kadar Serhend'de kaldı. Ömrü insanlara faydalı olmakla geçti. Geceleri tâat ve ibâdetle geçirir, Allah için ağlar, gözyaşı dökerdi. Çok talebesi ve sevenleri vardı. Tevâzûsundan dolayı kendini hiç kimseden farklı görmez ve hiç birinin kendisine hizmet etmesini kabûl etmezdi. Ekseriyâ, evinin ihtiyaçlarını pazardan kendisi taşır, kimsenin taşımasına müsâade etmezdi. Ömrünü Resûl-i ekreme öyle bir bağlılık ile geçirdi ki, bir sünneti bile terk etmezdi. Sünnet olan tâatları ve duâları yapar, tasavvuf ehlinin, azîmetle, en iyi olduğu bildirilenle amel etmesi husûsuna da dikkat ederdi.

Gündüzleri, kendisinden ilim öğrenmek isteyen talebelere ders verirdi. Bu hususta yazılmış olan uzun ve zor kitapları, en ince noktalarına kadar gâyet güzel açıklayıp îzâh ederdi. Her ilimde, bilhassa fıkıh ve usûl ilminde eşsiz bir âlimdi. Zamânın âlimleri ve büyükleri onu kendilerine hoca ve üstâd kabûl ederek çok istifâde ederlerdi. Şöyle nakledilmiştir ki; Abdülehad hazretleri usûl ilminde meşhûr bir eser olan **Usûl-i Pezdevî**'nin derin mânâlarındaki incelikleri açık bir şekilde anlatırdı.

Okuyarak, çalışarak elde edilen bilgilerle, mânevî bilgileri birleştirmişti.

Te'arrûf, Avârif-ül-Me'ârif ve **Füsûs-ül-Hıkem** ve bunlar gibi evliyânın büyükleri tarafından yazılmış olan kitapları okur ve çok güzel îzâh ederdi. Pekçok şevk ve zevk sâhibi, onun yanında bu kitapların okunmasından ve dinlemekten haz alırdı. Uzaktan yakından sohbetine gelerek, okunan kitapları ve Abdülehad'ın yaptığı îzâhları dinlerlerdi. Onun anlatışının ve sohbetinin bereketiyle maksatlarına kavuşurlardı. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî'nin bildirdiği ince mânâları anlamakta eşsiz idi. Allahü teâlânın ihsânı ile, yaratılışının yüksekliğinden ve çok yüksek maksatlı olmasından, dînin emirlerine tam uyar, İslâmiyete uymayan hâllere ve sözlere değer vermezdi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri; "Pederim ve üstâdım,

sebeb-i hayâtım ve saâdetim; abdestte, tahârette ve namazda, pek ziyâde dikkat gösterir, edeplere riâyet ederdi. Ben bunları babamdan görerek öğrendim. Herbir edebe, bütün incelikleri ile riâyeti kitablardan öğrenmek kolay değildir." buyurmuştur.

Bir gün, sâdık dostlarından birisi Abdülehad'ın odasına girmişti. İçeri girer girmez, Abdülehad hazretlerini, uzuvları kopmuş ve kesilmiş, yere uzanmış bir hâlde gördü. İçeri giren kimse, bu işi yapan, ya hırsız yâhut da düşmandır diye düşündü. Sonra korkarak ve bağırarak, büyük bir üzüntü ile dışarı çıktı. Bir başkasına bu durumu bildirdi. Hemen ikisi birden odaya girdiler. Bir de baktılar ki, Abdülehad hazretleri, rahat ve sağlam bir şekilde murâkabe eder bir hâlde oturuyor. Ağlayarak ayaklarına kapandılar. Onlara; "Ben hayatta kaldığım müddetçe bu sırrı kimseye söylemeyin!" buyurdu. Bu hâlin sebebini sorduklarında da; "Öyle bir şey idi ki, onu anlatacak söz bulamam." buyurdular. Fakat hâli ile sanki Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin şu beytlerini terennüm ediyordu.

Düşmanız kendimize, o yâr bizi çekiyor
Gark olmuşuz denize, bizi dalga çekiyor.
Onun âşıklarına, Azrâil'in yolu yok,
Dostun âşıklarını, sevdâ aşkı çekiyor.
Susamışlar fîgân eder,
Gizlice yüz can verir, dildâr-i peydâ çekiyor.
Yeter, âşıkların katlinin sırrını söylersem,
Münkirleri kızdırıp, inkârını çekiyor.

Abdülehad, evliyânın meşhûrlarından olan ve oğlu İmâm-ı Rabbânî'nin hocası Bâki-billah hazretleri ile görüşmeyi çok arzu ettiği hâlde, görüşemeden vefât etmişti. Bunu, İmâm-ı Rabbânî hazretleri şöyle anlatmıştır:

Babamın bu büyük arzûsunu vefâtından sonra, Muhammed Bâki-billah hazretlerine arzettim. "Biz de onları görmeyi çok isterdik. Serhend'e gitseydik onlardan bir şey öğrenirdik." buyurdu.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri yine şöyle anlatmıştır:

Babamın bana; "Ehl-i beytin sevgisinin, îmân ve hüsn-i hâtimeye yâni son nefeste îmân ile gitmeye büyük tesiri olur." dediğini hatırlayınca, can verme anlarında bunu kendisine sordum. "Allahü teâlâya hamd ve şükürler olsun, o muhabbetle ve sevgiyle doluyum, nîmet deryâsında yüzüyorum." buyurdu. Beyt:

İlâhi! Fâtıma evlâdı hürmetine,
Son sözüm kelime-i tevhîd eyle.

Abdülehad hazretleri buyurdu ki:

"Kalbime, Allahü teâlânın yardımı ile öyle geliyor ki, namazın sonunda teşehhüdde, Ettehiyyâtü'nün okunmasının emredilmesi namazın müminlerin mîrâcı olduğunu hatırlatmaktır. O hâlde lâyıkdır ki, müminlerin mîrâcında da, Peygamber efendimize mîrâcında hâsıl olan yüksek hâllerden ve eşsiz şereflerden bir şeyler bulunsun. Allahü teâlâ lütfederek, bize de Resûlünün kâsesinden bir yudum ihsân etti. Ettehiyyâtü'den sonra, Peygamber efendimize salevât okunmasının emredilmesi, müminlerin mîrâcının Resûlullah'a uyup, tâbi olmakla hâsıl olacağını gösteriyor. Yine bu salevâtlar, Peygamber efendimize uymakla şereflenmenin ve bereketli hidâyetlerine kavuşan müminlere verilen nîmetin hakkının edâsı, şükrüdür. Ayrıca, Peygamber efendimizin ümmetine, mîrâc ile şereflenmeyi bahşettiğini bildiren bir tenbih ve uyarmadır.

Yine şunu işâret etmektedir ki, ümmetin en yükseklerinden birkaçı, o en yüksek mertebeye çıkarlarken, Resûlullah efendimize tâbi olmak, uymak dâiresinden dışarı çıkamazlar. Onların sonu Resûlullah'ın başlangıcına yetişemez ve hepsinin başı, Resûlullah'ın ayaklarının altındadır.

Tasavvufa dâir bir kitap gördüm. Onda şöyle yazılı idi:

"Yemeklerde îtidâle, orta hale dikkat etmek, normali muhâfaza etmek, matlûba, sevgiliye kavuşmaya kâfidir. Bu husûsa riâyet edince, zikre ve fikre ihtiyaç yoktur"

Abdülehad'ın yedi oğlu vardı. İmâm-ı Rabbânî dördüncü oğludur. En büyük oğlu Şeyh Şâh Muhammed'i kendisi yetiştirip tasavvufta yükseltmiştir. İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu kardeşi için babasının şöyle dediğini nakleder:

Babam birçok defâ buyurdu ki: "Şâh Muhammed, sözde ve hâlde olgun bir talebedir." Bu oğlu kendisi hayatta iken vefât etti.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri şöyle anlatmıştır:

Bu kardeşim vefât ederken baş ucunda idim. Âniden tebessüm etti. Sebebini sordum; "Hakîkât-ı Muhammedî bana zâhir oldu, göründü, onu seyrediyorum!" dedi.

Abdülehad hazretleri, din bilgilerinde kıymetli kitaplar yazmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: **1) Künûz-ül-Hakâyık, 2) Mi'râc-ı Nebî, 3) Risâle-iEsrâr-üt-Teşehhüd.**

İFFET VE İSMET CEVHERİ

Abdülehad hazretleri zâhirî ve bâtınî ilimleri elde etmek için birçok beldeleri gezdi. Bir memlekette fazla kalmaz, başka yere giderdi. Böylece pekçok şehir ve beldelerde bulunmuştu. Hindistan'ın meşhûr kasabalarından Skendere'de de ilim yaymak için bir müddet kaldı. Yüzünde nûr, alnında mârifet eserleri parlıyordu.

Bir gün, Skendere'nin asil âilelerinden sâliha bir hanım, firâsetiyle Abdülehad'ın mübârek, kıymetli bir kimse olduğunu anlayıp, ona haber göndererek; "Kendi kucağımda terbiye edip büyüttüğüm bir kız kardeşim vardır. İffet ve ismet cevheridir. İsterim ki size nikâh eyleyeyim. Ümit ederim ki bu teklifimi kabûl edersiniz." ricâsında bulundu. Abdülehad önce, evet diyemedi, özür diledi. Sonra Allahü teâlâya duâ edip, bu hususta hayırlı olan şeyi nasîb etmesini istedi. Sonra o kızla evlenmeyi kabûl etti ve onunla nikâhlandı. Bundan sonra bir müddet Skendere'de kaldı. Hâlis niyetle, Allah rızâsı için yapılan bu evlilikten İmâm-ı Rabbânî gibi büyük bir zât dünyâya geldi.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.971

2) Mektûbât (İmâm-ı Rabbânî); c.1, 226. mektûb, c.2, 44. mektûb

3) Zübdet-ül-Makâmât; s.91,104

4) Umdet-ül-Makâmât; s.116

5) Hadarât-ül-Kuds; s.28

ABDÜLEHAD NÛRÎ;

İstanbul'da yetişen büyük velîlerden. İsmiAbdülehad Nûrî bin Muslîhuddîn Mustafa Safâî bin İsmâil bin Ebü'l-Berekât, künyesi Ebü'l-Mekârim'dir. 1594 (H.1003) veya 1604 (H.1013) senesinde Sivas'ta doğdu. Annesi Şemseddîn-i Sivâsî'nin büyük kardeşi Muharrem Efendinin kızı Safâ Hâtundur. Abdülehad Nûrî Efendi ilim tahsîline Sivas'ta başladı. İstanbul'da tamamlayıp zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derecelere ulaştı. 1651 (H.1061) senesi Safer ayının ilk Cumâ günü ikindi vaktine yakın vefât etti. Cenâze namazı Azîzzâde Şeyh Abdülbâkî Efendi tarafından kıldırılıp Eyüp Nişancası'nda, mürşidi Abdülmecîd Sivâsî hazretlerinin türbeleri karşısına defnedildi. Sevenlerinden Yûsuf Ağazâde Mustafa Efendi, kabrinin üzerine bir türbe yaptırdı.

Abdülehad Nûrî Efendi, daha üç yaşında iken annesinin amcası büyük âlim Şemseddîn Sivâsî'nin nazar ve feyzine kavuştu. Şemseddîn Sivâsî hazretleri vefâtına yakın; "Abdülehad'ı

bana getirin!" buyurdu. Abdülehad'ı getirip Şemseddîn Sivâsî'nin kucağına verdiler. Şemseddîn hazretleri Abdülehad'ı ilâhî sırlarla dolu göğsüne bastırdı ve tam bir teveccüh ile teveccühte bulundu. Sonra Anne Hâtuna teslim etti. Emirleri üzerine, mahremleri olan hanımlar dışarı çıktılar. Onlardan sonra içeriye, dışarda bekleyen halîfeleri ve talebeleri girdiler. Şemseddîn Sivâsî onlarla birlikte, bir saat kadar Allahü teâlânın zikri ile meşgûl oldular. Daha sonra bir duâ okumaya başladılar ve duânın bitiminde rûhunu teslim ettiler. Oradakilerden bâzısı, vefât etti, bâzısı da vefât etmedi diye tereddüd ettiler. En sonunda içlerinden birisi, Şemseddîn Sivâsî'nin yanına varıp, vefatını gördü, mahzûn ve kederli bir şekilde diğerlerine bildirdi.

Abdülehad Nûrî Efendi henüz küçük yaşta babasız kaldı. Dayısı Abdülmecîd Sivâsî yeğenini himâyesine alarak tahsîl ve terbiyesiyle meşgûl oldu.

Halvetiyye yolunun büyüklerinden Şeyh Şemseddîn-i Sivâsî'nin halîfesi olan Abdülmecîd Efendi, devrin pâdişâhı Sultan Üçüncü Mehmed Han tarafından dâvet edilince yeğeni Abdülehad Nûrî'yi de berâberinde İstanbul'a getirdi. Abdülehad Nûrî bir yandan medrese tahsîline devâm ederken bir yandan da dayısından tasavvuf terbiyesi gördü. Kırk erbaîn yâni bin altı yüz gün devamlı yalnız olarak bir yerde îtikâf edip ibâdetle meşgûl oldu. Mânevî derecelere kavuştu. Mürşidi hocası Abdülmecîd Sivâsî'den icâzet, diploma alarak halîfesi oldu.Hocası tarafından insanları doğru yola ulaştırmaya memur edildi. Yirmi yaşlarında kitap yazmaya başladı.

Abdülehad Efendi, Resûlullah efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem mübârek işâretleri ile Midilli'ye gönderildi. Giderken en kısa zamanda tekrar İstanbul'a döneceğini bildirdi. Abdülehad Efendi Midilli'yi teşrif ettiklerinde, yetmiş gayri müslim, onun vâsıtasıyla İslâmiyeti kabûl etti. Midilli halkı Abdülehad Efendiyi çok sevdi ve hemen hepsi ona talebe oldu. Dayısı ve hocası olan Abdülmecîd Sivâsî bu durumu duyunca; "Âferin Abdülehad'a! Umduğumuzdan fazla tasarruf kuvvetine sâhipmiş." buyurdu. O sırada, donanma komutanlarından hayır sâhibi bir zât olan Bâlî-zâde Hasan Bey, Midilli'ye gelişinde; câmi, dergâh ve pekçok odalar ve yemekhâneden meydana gelen bir külliye yaptırdı. Burayı Abdülehad Efendi ve ondan sonra gelecek talebelerine tahsîs etti.

Zamânın şeyhülislâmı Yahyâ Efendi, Midilli'de Abdülehad Efendinin verdiği vâzları, dersleri ve hizmetleri çok beğenerek, kalbten bir sevgi beslemeye başladı. Bir gün Abdülmecîd Sivâsî'nin ziyâretine giden Yahyâ Efendi ona; "Abdülehad Çelebi'yi dâvet edin de, mehmed Ağa dergâhını ona verelim. İnşâallah o, İstanbul'da vâzları ve halkı doğru yola götürmesi ile, zamânının bir tânesi olacaktır." dedi. Abdülmecîd Sivâsî bu teklifi kabûl etti. Bir mektup yazıp, Abdülehad Efendiyi çağırınca, derhal İstanbul'a geldi. Doğruca dayısı ve hocası Abdülmecîd Sivâsî'nin huzûruna girdi. Dayısı; "Oğul, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi seni ister. Varın ziyâret edin. Murâd-ı şerîfleri nedir? Bir görün." buyurdu. Yahyâ Efendinin huzûruna varınca, Şeyhülislâm; "Abdülehad Çelebi! Sana merhûm Mehmed Ağa dergâhını verdik. Burası şerefli bir dergâhtır." dedi. Abdülehad Efendi, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin bu teklifini kabûl etti ve duâ buyurdu. Oradan ayrılıp, hocası Abdülmecîd Sivâsî'nin yanına gitti ve durumu arz etti. Dayısı da; "Allah mübârek eylesin. Midilli'yi, feth ile gönülleri ihyâ ettin. İnşâallah İstanbul'da da çok kimsenin ebedî saâdetine vesîle olursun. Hiç durma, yerine bir talebeni tâyin edip, vâlideni ve talebelerinden gelmek isteyenleri alıp gel! Dergâhında talebelerini terbiye ile meşgûl ol." dedi. Abdülehad dayısı ve hocası Sivâsî'nin emrine uyup, talebelerinden fıkıh ve tasavvuf yolunu iyi bilen, Alîmî Efendiyi yerine bıraktı. Vâlidesini ve talebelerinden birkaçını alıp, İstanbul'daki Mehmed Ağa dergâhına yerleşti. Burada yirmisekiz sene vâz ve nasîhatla meşgûl oldu. 1635 senesi Rabî'ul-âhir ayından îtibâren; Ayasofya, Fâtih ve Sultan Ahmed câmilerinde vâz vermeye başladı.

Abdülehad Efendi, cumâ günü hangi mevzûda vâz verecekse, onunla alâkalı âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerin meâllerini güzelce beyân eder, ayrıca mevzû ile alâkalı bir hikâye anlatır,

söylenmesi lâzım olan hususları söyleyerek, faydalı nasîhatler yapardı. Müşkilleri ve suâlleri olanlar, vâzdan sonra, anlayamadıkları yerleri sorarlar, o da cevap verirdi. Bir gün Sultanahmed Câmiinde vâz verirken şu şiiri söyledi:

Semâdan sırr-ı tevhîdi duyan, gelsin bu meydâna.
Derûn içre bugün, Allah diyen gelsin bu meydâna

Duyanlar sırr-ı Settârı, görenler nûr-i Gaffârı
Cihânda şîşe-i ârı, kıran gelsin bu meydâna

Sezâdır ehl-i irfâna getirsin cânı meydâna
Fedâ kılmaya ol cânı duyan gelsin bu meydâna

Gönül maksûdunu buldu, cihan envâr ile doldu.
Bugün iklim-i oldu, duyan gelsin bu meydâna

Süleymâniye Câmiinde vâz ettiği bir gün, kürsüye bir kâğıt kondu. Vâzdan sonra, bu şekilde konan kâğıtları okurlardı. Kâğıdı okuyunca; "Sizin gavs olduğunuz söyleniyor. Gavs olan, Allahü teâlânın izni ile istediğini yaparmış. Eğer gavs iseniz, beni bu mecliste öldürün bakalım." yazıyordu.

Abdülehad Efendi bu yazıyı okuyunca; "Taassub insanı nelere götürürmüş. Sübhânallah, biz âciz ve fakîr bir kuluz. Halk bizi gavs ve kutb bilir. Hak teâlâ onları tasdik eyleye. Kutb olanlar nefis ehli olanlar gibi, ben bunu yapamaz mıyım diye elinden geleni yapmaya kalkışmaz. Onlara sıkıntı ve cefâ verilse bile onlar affederler. Onun için yüksek mertebelere eriştiler. Fakat evliyâ, kınından çekilmiş bir kılıçtır. Bir kimse kendini kılıca vursa, kabahat kılıcın mıdır, yoksa kendini kılıca vuranın mı?" buyurduklarında, câminin içinde; "Aman, eyvah, eyvah." diye bir çığlık koptu. O kâğıdı yazan kişi o anda vefât etti.

Kudüs ve Kâhire'de kâdılık yapmış olan İsmâilzâde Efendi, Abdülehad Efendinin dergâhına yakın bir yerde oturuyordu. Abdülehad Efendiye gider gelirdi. Yine bir gün dergâha acele ile gelerek; "Efendim! Mâlumunuz, bir oğlumuz kaldı. O da tâûn hastalığına yakalandı. Ölmek üzeredir. Duâ ve himmetlerinizi istemeye geldim." dedi. Abdülehad Efendinin, yapacak bir şeyi olmadığını bildirmesi üzerine, Kâdı İsmâilzâde Efendi; "Sizden murâdım nâil olmadıkça, buradan ayrılmam mümkün değildir." diye ısrar etti. Duâ ve himmet etmeleri için çok yalvardı. Bunun üzerine Abdülehad Efendi; "Bakalım Hak teâlâdan ne işâret buyurulur?" deyip dışarı çıktı. İki rekat namaz kılıp murâkabeye vardı. Bir müddet o hâlde kaldı. Sonra bulunduğu yerden çıkıp; "İsmâil Efendi, oğlun tâûndan kurtuldu. Sıhhate kavuştu. Elbisesini giymiş bir hâlde odasında dolaşmaktadır." diye müjde verdi. Buna çok sevinen İsmâil Efendi, Allahü teâlâya hamd ve senâda bulunup, Abdülehad Nûrî'ye çok teşekkür etti. Evine vardığında oğlunu, Abdülehad Nûrî Efendinin haber verdiği şekilde, odada elbisesini giymiş ve dolaşır buldu.

Abdülehad Nûrî Efendi'ye; "Sultânım, böyle bir hastanın şifâya kavuşmasına vesîle olmak büyük bir iş, güç ve kuvvettir." denildiğinde şöyle cevap verdi:

Evet öyledir. Fakat Allahü teâlânın dilediği şey elbette olur. Allahü teâlâya, bu hastalığı o çocuktan defetmesi için teveccüh edip yalvardığım zaman, tâûn askerinden ellerinde bir defter ile dört kimse göründü. "Siz Kutbu âzam, gavs-ı âlem ve Allahü teâlânın sevdiği bir kul olduğunuz hâlde, niçin Allahü teâlânın kazâ ve kaderine karşı gelirsiniz. Bizim defterimizde ismi ve resmi ile vefâtı yazılı olan kimsenin yaşamasını niçin istersiniz?" dediklerinde, onlara; "Benim Allahü teâlâya teveccüh etmem, yalvarıp yakarmam da, Allahü teâlânın rızâsı, kazâ ve kaderi ile değil midir?" dedim. O dört şahıs susarak kaybolup gitti.

Vezirlerden birisi, Abdülehad Efendiye bir kese altın hediye gönderdi. Sonradan o vezir, Abdülehad Efendinin sohbetinde bulunduğu bir gün; "Bu derece hediyede bulunmak herkesin kârı değildir." mânâsında sözler sarf ederek övündü ve yaptığı iyiliği başa kakar bir duruma düştü. Bunun üzerine Ebdülehad Efendi; "Behey Paşa! Fakîrlerin ve halkın gözü, ciğeri ve kanı ile bana minnet mi edersin?" dedi. Ellerini yanlarında bulundurdukları keseye

soktuğunda kesedeki altınlar herkesin gözü önünde kan olup ortaya doğru akmaya başladı. Bu durumu gören paşa hemen tövbe ederek, Abdülehad Efendiden af diledi.

Abdülehad Efendinin, doğruluğu, sadâkat ve bağlılığı ile bilinen ve kâdılık yapan bir talebesi vardı. Çoluk-çocuğunu bir gemiye bindirerek, kâdı tâyin olduğu yere gidiyordu. Bir ara büyük bir fırtına çıktı. Geminin yelkenleri ve direkleri parçalandı. Gemide bulunanların hayattan ümitlerini kestikleri, ağlayarak Kelime-i şehâdet getirdikleri ve Allahü teâlânın rahmetini diledikleri bir sırada, Allahü teâlânın izni ile Abdülehad Nûrî Efendi onlara göründü. "Niçin feryâd edersiniz? Deniz de bir mahlûk, emredileni yapan bir memurdur." buyurup, denize; "Ey deniz! Allahü teâlânın izni ile sâkin ol!" dediğinde deniz sâkinleşerek durulup gitti. Bunu görenler Allahü teâlâya hamd ü senâda bulundular.

Körükçüzâde Efendi isminde bir âlim, bir gün SüleymâniyeCâmiinde vâz eder, altı gün de umûmi ders verirdi. Abdülehad Nûrî Efendiye ve talebelerine gerek vâzında, gerekse derslerinde dil uzatır, aleyhinde konuşurdu. Abdülehad Efendinin halîfeleri ve talebeleri, o zâtın bu sözlerini duyunca çok üzüldüler, onu hocalarına şikâyet edip, vâzına ve derslerine mâni olmasını istediler. Abdülehad Efendi de onlara; "Birkaç gün tahammül edin. Onun bizi inkârı ve düşmanlığı, bize bağlılığa dönüşecek. Bizim talebelerimiz arasına girecek. Vefâtımızdan sonra otuz sene tasavvuf yolunun doğruluğunu müdâfaa edecek." dedi.

Çok geçmeden bir gün, Abdülehad Efendi talebeleri ile berâber sohbet ederken; "İşte dostunuz Körükçüzâde Efendi geliyor." dedi. Herkes hayretle onun gelişini bekledi. Ansızın huzûra girdi. Abdülehad Efendinin ellerine kapandı. Hıçkırarak ağladı. Abdülehad Efendi; "Gördüğünüz rüyâdan haberimiz var. Murâdınız ne ise onu söyleyin." dedi. Körükçüzâde Efendi; "Saâdetli Sultânım! Bu köleniz kırk seneden beri, medresede müderrislik yapmaktayım. Bütün vakitlerim ders okutmak, vâz vermek, Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesi ile amel etmekle geçtiği hâlde, niçin rüyâmda Resûlullah efendimizin mübârek cemâlini göremediğimi, yüksek ve bereketli sohbetleri ile şereflenemediğimi, niçin mahrûm olduğumu düşünerek uykuya daldım. Gördüğüm rüyâ ile bu derdime derman ve merhemin sizin olduğunuzu anladım. Aman ne olur, benim bu derdime derman olun." diye ağlayıp inledi. Bunun üzerine Abdülehad Efendi, onun kulağına bir şeyler söyledi. Körükçüzâde Efendi kalkıp gitti. O gün öğleden sonra tekrar gelip ağlayarak; "Bu ne büyüklüktür ki, kırk yıldır ilim ve amel ile, nefsi ıslâh ve takvâ ile müşerref olamadım. Fakat sizin bir himmet ve işâretiniz ile, o Sultân-ı enbiyânın mübârek cemâlini görmekle şereflendim." deyip Abdülehad Efendi'ye talebe oldu. Şiir:

Mürşid-i kâmil, mürîdi, evvel ehl-i hâl ider,
Sonra, Fahr-i kâinâtın bezmine idhâl ider,

Nice yıllar sa'y ile eremediği menzillere,
Bir nefesle mürşid-i kâmil onu îsâl ider.

Abdülehad Efendinin halîfelerinden birisi şöyle anlatır:

Pâdişâh beni Dâvûdpaşa Câmiinde vâz etmem için dâvet etmişlerdi. Câmiye girdiğimde bende biraz pişmanlık hâli meydana geldi. Kürsîye çıktığımda, hatırıma hiçbir kelime gelmedi. Yakın olduğu hâlde önümdeki yazıyı okuyacak hâlim kalmamıştı. Bu durumdan kurtulmak için Abdülehad Efendinin rûhâniyetine teveccüh etmek hatırıma geldi. Abdülehad Efendinin rûhâniyetine kalpten teveccüh ettiğimde o anda görünüp, sanki bana; "Nedir bu perişanlık, yapacağın vâz, uzun zamandan beri yaptığın vâzlar değil midir?" buyuruyordu. O sırada bende, tam bir rahatlık ve zindelik meydana geldi. Öyle bir vâz ettim ki, beni tanıyanlar; "Hayâtımızda böyle bir vâz dinlemedik." dediler.

Talebelerinden Karabaş Mahmûd Efendi şöyle anlatır:

Abdülehad Efendi, bu fakîri Ankara'ya gönderdikten bir müddet sonra, İstanbul'a dâvet etti. Bunun üzerine İstanbul'a gittim, bir müddet hizmetlerinde bulundum. Sonra çoluk-çocuğumu

İstanbul'a getirmemi emrettiler. Bir kese akçe harçlık verip; "Sakın sayma, bu size ömrünüzün sonuna kadar yeter." buyurdular. Üç akçe ile çoluk-çocuğumu İstanbul'a naklettim. Yedi sene o akçeler ile geçimimi sağladım, hiç eksilmediler. İçimden dâimâ, akçeleri saymak geçerdi. Fakat sabredip saymazdım. Akçeleri sayma arzusu bir gün bana gâlip geldi ve saydım. Beşyüz akçe vardı. Bir kaç gün geçmeden eksilmeye başladı ve sonunda bitti.

Kastamonulu Şâbân Efendinin talebelerinden Üsküdarlı Karabaş Ali Efendi şöyle anlatır:

1647 senesinde İstanbul'a gittim. Abdülehad Efendi o zaman Bâyezîd Câmiinde ders veriyordu. Bir vâzında bulundum. Vâzdan sonra herkes elini öptü. Ben, kimse kalmayınca elini öptüm. Geceleyin gördüğüm bir rüyânın tâbirini soracağım sırada; "Ali Efendi! dergâha gelin." buyurdular. Üç ay geçtikten sonra, bir gece dergâhlarındaki sohbette hazır bulundum. Mübârek ellerini öpeyim diye yanlarına vardım. Âdet-i şerîfleri olarak gözlerini açmazlarmış. Fakat ben huzûrlarına varınca, gözlerini açtılar; "Ali Efendi! Ne garip, geç geldiniz!" buyurduktan sonra rüyâmı anlatmadan tâbir ettiler ve; "Yirmi sene sonra İstanbul'a gelirsiniz, Üsküdar'da ikâmet ediniz. Dergâhınız Üsküdar'dadır." buyurdular. Aynen Abdülehad Efendinin dediği gibi oldu.

Abdülehad Efendi 1650 senesinde, talebeleri ile Rumelihisârı'na gitmişti. Orada birkaç gün kalmışlardı. Bir ara sohbet ederken orada bulunanlardan biri; "Efendim! Evliyâullah, Allahü teâlânın izni ile toprağı altın yapar. Sizden böyle şey isterim." dedi. Bunun üzerine Abdülehad Efendi besmele çekip yerden bir avuç toprak aldı ve dervişin avucuna döktü. Dervişin avucunda birkaç adet hâlis altın meydana geldi. Bir tânesi yere düştü. Ali dede isminde bir talebe o altını alıp, koynuna koydu. Teberrüken o altını muhâfaza etti. Vefâtına yakın, o altını ne yaptığı sorulunca; "Onu canım gibi muhâfaza ediyorum. Efendimin yâdigârıdır. Bu kadar zengin olmama bu altın vesîle oldu." dedi.

Abdülehad Efendi, Kandilli taraflarında bir yere talebeleri ile berâber gitmişti. Orada talebeler denize girmek için izin istediler. Abdülehad Efendi de izin verdi. Herkes denize girdi. Fakat talebelerden birisi denize girmemişti. Abdülehad Efendi o talebeye niçin denize girmediğini sorunca; "Efendim! Vücûdum zayıftır. Soğuk suya tahammülü yoktur." diye cevap verdi. Bunun üzerine Abdülehad Efendi; "Deniz suyu hamam suyu gibi sıcak olabilir. Hem sıhhat ve kuvvete vesîle olur." buyurdular. Emre uyarak denize girdi. Deniz suyunun, hamam suyu gibi sıcak olduğunu gördü.

Abdülehad Efendiye bağlı en samîmi talebelerinden olan Hassa-ı Hümâyûndan Gürcübaşı Mûsâ Ağa şöyle anlattı:

Abdülehad Efendi hiç sebep yokken ve bir münâsebet de geçmeden bana; "Mûsâ Ağa! Mısır'dan dönüşte, kalyona binmeyip, sayıkaya veya firkateyne bininiz." buyurdu. Buna çok taaccüb ettim. Çünkü, Mısır'a gitmek hiç hatırımdan geçmemişti. Fakat Abdülehad Efendinin bunu söylemekten bir murâdları olmalı deyip, merakla bekliyordum. Bu sözün mânâsını bir türlü anlayamıyordum.

Abdülehad Efendinin vefâtlarından birkaç sene sonra Mısır'a gitmem icâb etti. Mısır'a gittim. Dönüşte yol arkadaşım Hacı Hasan ile, eşyâlarımı İskenderiye'ye gönderdim. Hacı Hasan İskenderiye'ye vardığında eşyâlarımı hazır bir kalyona yüklemiş. Oraya varıp, eşyâlarımın kalyona yüklenmiş olduğunu görünce, Abdülehad Efendinin bana yaptığı tenbihler hatırıma geldi. Bu yüzden eşyâlarımı o kalyonla götürmemek için çok gayret ettim. Fakat bütün gayretlerim boşa çıktı. Bunun üzerine kazâya rızâ gösterip, Allahü teâlâya tevekkül ederek kalyonla yola çıktık. Yelkenler açıldı, uygun bir rüzgâr ile bir gün bir gece yol aldık. Sonra büyük bir fırtına çıktı. Çok tehlikeli durumlarda karşı karşıya kaldık. Bir sâhile yanaşmak imkânı yoktu. Kalyon su almaya başladı. Suyu tulumbalarla dışarıya atmak mümkün olmadı. Yetmiş kadar kişi, kurtulmak için sandallarla denize indiler. Fakat alabora oldular.

Kayıktakiler yardım çığlıkları ile bağırıyorlardı. Kalyon da batmak üzereydi ki, Abdülehad Efendi denizin üzerinde görünüp; "Korkma, kurtulacaksın." dedi. Benden başka üç kişiye de böyle göründü. İki gün iki gece deniz üzerinde hocamın rûhâniyeti bizimle berâber bulundu ve bizi teselli etti. Bu şekilde Suriye'nin Trablus'una ulaştık. Bu sırada Abdülehad Efendi; "Mûsâ Ağa, bundan sonrası selâmettir." deyip kayboldu. Fakat yanımızda hiç harçlığımız yoktu. Bu sırada tanıdıklarımızdan birisi hâlimizi öğrenip, İstanbul'a gittiğimizde ödemek üzere, bize harçlık ve elbise verdi. Hattâ bir müddet evinde misâfir etti. Böylece Abdülehad Efendinin kerâmetleri ile memleketimize ulaştık.

Muhammed Nâzır Efendi şöyle anlatır:

Rüyamda büyük bir sahradaydım. Büyük bir ağacın etrâfında yedi kişi oturmuştu. Önlerinde birer tane buğday döğecek tokmak vardı. İçlerinden birisi, beni öldürmek kastıyla; "Azîz'in mezrâsında ne gezersin?" diyerek üzerime hücum etti. Ben de ondan kendimi kurtarmak için; "Ben, Azîz'in talebelerindenim." dedim. O sırada uyandım. Hemen rüyâmı tâbir etsin diye, Abdülehad Efendinin yanına gittim. Huzûruna varınca; "Hoş geldin Efendi. Rüyândakiler bizim hizmetçilerimizdir. Kılıçları ve diğer silâhları mükemmeldir. Size tokmak ile görünmeleri merhametlerindendir." buyurdu. Bu kerâmetini görünce, bütün varlığım ile ona bağlandım.

Meşhûr talebelerinden Karabâşî Hacı Sâdık Efendi şöyle anlattı:

Hacca giderken, korkulu ve kimsesiz yerlerde, Abdülehad Efendiyi bizzat bu gözlerim ile görürdüm. Kendi kendime, ona olan fazla sevgimden dolayı onu gördüğümü, bir hayal olduğunu düşündüm. Fakat Mekke-i mükerremeye vardığımda, tavâf ederken hocamı yanımda gördüm. Hattâ bana selâm verdi. Ben de elini öptüm. Sonra kayboldu. Ben tavâfımı bitirdiğimde, hocam Makâm-ı İbrâhim denilen yerden ayrılıyordu. Bana; "Ey Sâdık Dede! Arafat'ta görüşürüz." deyip tekrar kayboldu. Arafat'ta, hocam Abdülehad Efendi ile birlikte vakfeye durduk. Sonra bana vedâ ederek ayrıldı.

Abdülehad Nûrî Efendi, bir vâz esnâsında, vefâtının yaklaştığına işâret etti. 1650 senesinde bütün derslerine son vererek vâz verme işini de talebelerine bıraktı. Kendisini tamâmen ibâdet ve tâata verdi. Aynı senenin Muharrem ayının sonunda biraz rahatsız oldu. Hastalıkları artınca, Sultan Dördüncü Mehmed Han, Vâlide Sultan, vezîr-i âzam, şeyhülislâm ve diğer sevenleri tarafından gönderilen tabibler bir olup, ilaç vermek istediler, fakat kabûl etmedi. Zamânın LokmanHekîmi diye meşhûr olan Fergânîzâde Süleymân Ağa; "Sultânım, ilâcı bıraktık. Bâri mübârek, başınıza sarığınızı giyin. İnşâallah ilâca muhtaç olmazsınız." deyince,Abdülehad Efendi; "Süleymân Ağa! Siz bizim ahvâlimize vâkıfsınız. Biz dâvet olunduk. Bizi bekliyorlar. Biz âlemlerin Rabbinin huzûrunu tercih ettik." dedi. Hastalığının yedinci günü ikindi vakti vefât etti. Gaslini, dergâhının câmi imâmı TatarAli Efendi yaptı. AliEfendi ne tarafa çevirmek istediyse Abdülehad Efendinin bedeni kendiliğinden o tarafa döndü.

Abdülehad Nûrî Efendinin dünyâya hiç rağbet etmediğine dâir bir kasidesindeki beytler şöyledir:

Fakr ile fahra (övünmeye) vâris olduk
Zenginliğin son derecesine mâlikiz biz

Fâniyi (gelip geçeni) bekâya verdik elhak
Bâkî'de bekâya mâlikiz biz.

Abdülehad Efendi buyurdu ki:

"Talebeyi celâl ve kahr ile terbiye, talebenin kemâline sebeptir. Fakat her talebenin buna tahammülü olmadığından, nasîbsiz kalmasınlar diye lütf ve cemâl ile terbiye ederiz. Çoğunlukla talebe, istidat ve kâbiliyetine göre terbiye olunur."

"Kelime-i tevhîdle Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullah diyerek kudret miktarınca

meşgûl olmak lâzımdır."

"İki kalbin yok ki, biri ile Allahü teâlâya, diğeri ileAllahü teâlâdan başkalarına yönelesin."

"İlimde mâhir, dînî meselelere gereği gibi vâkıf olmayan, fakat âlim sıfatını taşıyan câhil; Ehl-i sünnet vel cemâat îtikâdı ile diğer dalâlet ve bozuk îtikâdları birbirinden ayırmaya gücü yetmeyen, ihtilaflı meselelerin sâdece bir tarafını bilip, diğer tarafından haberi olmayan ve yanlış düşüncesinde direten, ilmi ile amel etmiyen münâfık sıfatlı kimseler, âhireti taleb edenleri bid'at ve dalâlete düşürerek dinden ederler. Onun için; Allahü teâlânın emirlerine uyan, yaratıklarına şefkat eden, sırf Allah için doğru yolu gösteren mürşid-i kâmillere uyup, nâkıs olanlardan çok sakınmalıdır."

Abdülehad Nûrî Efendinin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır:

1) Şerhu Erbeînivyât, 2) Riyâz-ül-Ezkâr, 3) Te'dib-ül Mütemerridîn, 4) Risâlet-ün fî Hayât-il Hızır ve İlyas, 5) Risâlet-ün fî Tevfîkı Tearrüd-ül Âyât, 6) Risâletü'n Meret-ül-Vücûdî fil Merâtib-il-Külliyeti vel Hazırât, 7) Risâlet-ün fî Nef'i Mesâi'l-Ahyâi lil-Emvât.

ÖNCE SEVMEZDİ AMA

Körükçüzâde diye, vardı ki âlim bir zât,
Bu velîye soğukluk, duyuyordu o bizzât.

Her gün Süleymâniye, câmiinde ders ve vâz,
Edip, İslâmiyeti, ediyordu halka arz.

Lâkin onun hakkında, hakîkate mugâyir,
Kelâmlar ediyordu, kötülüğüne dâir.

Abdülehad Nûri'nin, talebeleri ise,
Bunları işiterek, düşerlerdi yeise.

Onun bu sözlerinden, rahatsız olup gâyet,
Onu, hocalarına, eylediler şikâyet.

Dediler ki: "Efendim, yaptığı doğru mudur?
Biz onun sözlerinden, oluyoruz bî-huzur."

Buyurdu: "Evlâtlarım, sabrediniz az daha,
Onun bu düşmanlığı, dönüşecek dostluğa.

O dahi aranıza, girecek bu gün yarın,
Gelip hizmet edecek, bir dergâhta bi hakkın."

Fazla zaman geçmemiş, idi ki bu velî zât,
Dergâhta talebeye, ediyorken nasihât,

Buyurdu: "Biraz sonra Körükçüzâde Hoca,
Bu dergâhtan içeri, girecektir doğruca."

İnanamıyorlardı, talebeler buna hiç,
Herbirinin kalbini, sardı büyük bir sevinç.

Onun dediği gibi, hakîkaten az sonra,
Körükçüzâde Hoca, gelip girdi huzura.

Bu büyük evliyânın, eline sarılarak,
Hürmet ile öptü ve, ağladı hıçkırarak.

Ona buyurdular ki: "Mâlumudur rüyânız,

Şimdi lütfen söyleyin, ne ise murâdınız."

Körükçüzâde ise, arz etti ki ona ilk;
"Efendim, kırk senedir, yaparım müderrislik.

Bunca yıl câmilerde, ederek her gün vâz,
Resûlün sünnetini, hep eyledim halka arz.

Lâkin Resûlullahın, mübârek nûr cemâli,
Görünmedi rüyâda, dert ettim bu hâli.

Her gün onun dînine, hizmet eyledim de hep,
Ne için bu şereften, mahrum oldum ben acep?

Ben bunu düşünerek, yattığımda dün gece,
Gâyet rûhâniyyetli, rüyâ gördüm şöylece:

Bana nida etti ki, rüyâda bir münâdi;
"Kalk da Abdülehad'ın, dergâhına git haydi."

Bu derdimin ilâcı, sizde imiş efendim,
Bir himmet eyleyin de, hallolsun işbu derdim."

Abdülehad Efendi, eğilip biraz ona,
Bir şeyler fısıldadı, gizlice kulağına.

Körükçüzâde buna, sevinmişti be gâyet,
Gitti ve ertesi gün, yeniden etti avdet.

Dedi ki: "Ey efendim, sevinçliyim bir nice.
Zîrâ bu devlet ile, şereflendim bu gece.

Kırk yıldır bu şerefe, ermemişken mâlesef,
Sizin himmetinizle, bu gün oldum müşerref."

Soğukluğun yerine, sevgi doldu o kalbe,
Hattâ o günden sonra, oldu ona talebe.

Rehber, talebesini, önce eder ehl-i hâl,
Sonra Resûlullahın, bezmine eder ithal.

SENİN İSMİN DEFTERDEN SİLİNMİŞTİR

Hacı Hızıroğlu Mehmed Ağa, Üsküdar'ın ileri gelenlerinden ve sipâhilerindendi. Büyük zâtların sohbetlerinde çok bulunurdu. Tarîkat âdâbından nasîbini almış, edeb sâhibi bir zât idi. Bir gün kötülük ve zulüm yapmak isteyen kimselerin kendisini aradıkları haberini aldı ve dostlarından birisinin evinde saklandı. Gece Allahü teâlâya, kendisini bu belâ ve musîbetten muhâfaza buyurması için yalvarırken, çevresinde bulunan velî zâtlardan yardım ve duâ istemek hatırına geldi. Evinin çevresinde oturan velîleri bir bir hatırına getirdi. O anda hatırına, bu belâdan, Abdülehad Nûrî Efendinin vâsıtasıyla kurtulabileceği düşüncesi geldi. Bunun üzerine bütün kalbiyle Abdülehad Nûrî Efendiye yönelip; "Abdülehad Efendi hürmetine beni bu belâdan kurtar." diye Allahü teâlâya yalvardı. O arada uyuya kaldı. Rüyâsında Abdülehad Nûrî Efendiyi gördü. Ona; "Mehmed Ağa, korkma! Zorbaların defterinden senin ismin kaybolmuştur. Gönlün hoş olsun. Rahat bir hâlde evinde dostların ile sohbet eyle." dedi. Uyanır uyanmaz Mehmed Ağa, Abdülehad Nûrî Efendinin dergâhındaki talebelere yedirmek üzere, Allah için yedi kurban adadı. Bir iki hafta evinde dostları ile sohbette bulundu. Çarşı, pazarda dolaştığı hâlde, kötü bir haber almadı.

SELÂMETLE GİDİP GEL

Abdülehad Efendi bir gün, talebelerinden birisinin bir iş için Üsküdar'a gidip gelmesini istedi. Fakat o gün çok fırtınalı idi. Kayık hiç işlemiyordu. Bu yüzden talebelerden kimse, ben gidip gelirim, diyemedi. Nihâyet içlerinden biri, Abdülehad Efendinin emrini yerine getirmek için kendisinin Üsküdar'a gidip geleceğini söyledi. O zaman Abdülehad Efendi o talebesine; "Selâmetle gidip gel." diye duâ etti. O talebe Eminönü'ne geldiğinde, yüz kadar kayıkçıdan ancak birini Üsküdar'a gidip gelmeye iknâ edebildi. Kayıklarından birisini denize indirdiler. Bir ok atımı gitmeden, fırtına dindi, deniz sâkinleşti, rüzgâr uygun bir yöne doğru esmeye başladı. Yelken açıp, Üsküdar'a kısa zamanda gidip geldiler. Dönüşte talebe durumu Abdülehad Efendiye bütün tafsîlâtıyla anlattı. Abdülehad Efendi talebesine çok duâ etti.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.357

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.51

3) Hediyyet-ül-İhvân; vr.73

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.66

5) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.93

6) Hülâsât-ül Eser; c.2, s.269

7) Vekâyi-ül-Füdelâ; c.1, s.547

8) Sicilli Osmânî; c.3 s.204

ABDÜLEHAD SERHENDÎ;

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin üçüncü oğlu olan Muhammed Saîd Fârûkî'nin beşinci oğludur. "Hazret-i Vahdet" lakabıyla, kardeşleri arasında da "Hazret-i Meyân Gül" ismiyle meşhûr olmuştur. 1635 (H.1045) senesinde Serhend'de doğdu, 1710 (H.1122) senesinde vefât etti.

Âlim ve evliyâ bir âileden gelen Abdülehad Serhendî önce babasından ilim öğrendi. Onun terbiyesinde ve sohbetinde bulunup mânevî feyzlerine kavuştu. Sonra amcası Muhammed Ma'sûm Fârûkî'nin ilim meclisinde ve sohbetinde bulunarak zâhirî ilimlerde ve tasavvufta pek yüksek derecelere kavuştu. Tefsîr, hadîs, fıkıh gibi ilimlerde ve fen ilimlerinde büyük âlim oldu.

Amcası Muhammed Ma'sûm Fârûkî hazretleri Abdülehad Serhendî'nin tasavvuf yolunda daha yüksek derecelere kavuşması için ona kırk defâ teveccühde yâni mânevî olarak çok yardımda bulunacağına söz verdi. Muhammed Ma'sûm hazretleri otuz dört defâ teveccüh ettikten sonra vefât etti. Yeğeni Abdülehad ise, her gün amcasının kabrine gitti. Amcası, Abdülehad'ın her gelişinde Allahü teâlânın izni ile kabirden kalkarak yeğenine teveccühde bulundu ve onun yüksek mânevî derecelere kavuşması için yardımcı oldu. Yaptıklarını da bir kâğıda yazıp, onun eline verdi. Bu şekilde teveccüh adedini kırka tamamlayarak sözünü yerine getirdi. Abdülehad Serhendî hâdiseyi Muhammed Ma'sûm hazretlerinin oğullarına anlattı ve elindeki altı adet yazıyı gösterdi. Onlar babalarının bizzât kendi el yazısını görünce; "Bu büyük kerâmet ancak ona yakışır, elhak doğrudur." dediler.

Zâhirî ilimlerde ve tasavvufta yüksek derece sâhibi olan Abdülehad Serhendî hazretleri iki defâ hacca gitti. Birinci gidişinde babası Muhammed Saîd Fârûkî ve amcası Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî ile berâber bulundu. Bu gidişinde on sekiz yaşında idi. Sevgili Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem kabr-i şerîflerini de ziyâret eden Abdülehad Serhendî hazretleri Peygamber efendimizin husûsî iltifâtlarına kavuştu. Kabr-i seâdeti ziyâret ederken mazhar olduğu iltifâtlardan birisini şöyle nakletti:

Peygamber efendimizin kabr-i seâdetlerini edeple ziyâret ediyordum. Üzerime güzel bir hil'at yâni elbise giydirildi ve; "Seni kardeşin ile kuvvetlendireceğiz." buyruldu.

Hac ibâdetini yapıp döndükten sonra babasının ve amcasının hizmetine devâm etti. Önce amcasının ve sonra da babasının vefâtı üzerine babasının yerine geçip talebelerine ders verdi. Bereketli sohbetleriyle onların tasavvuf yolunda ilerlemelerine vesîle oldu.

İlim, fazîlet ve güzel ahlâk sâhibi olan Abdülehad Serhendî hazretleri sohbetleri sırasında talebelerine buyurdu ki:

Bize ve size lâzım olan; İslâmiyete uymak ve büyüklerin yolu üzere istikâmette olmaktır. Bu istikâmete, kerâmetten üstün demişlerdir. Büyüklerden biri talebelerinden birine, vazîfe verip gönderirken buyurdu ki: "Allahlık ve peygamberlik dâvâsında bulunma!" Talebe; "Bundan Allah'a sığınırım." deyince, o büyük buyurdu ki: "Ben ne istersem, o olsun demek Allahlık, beni inkâr eden, kabûl etmeyen kâfirdir demek, peygamberlik iddiâ etmektir."

Kardeşine yaptığı nasîhatte de buyurdu ki:

"Ey can kardeşim! Bu dünyâ amel yeridir. Karşılık yeri âhirettir. Ameli, işi bitirmeden ücret, karşılık istemek yersizdir. İş yapma ve amel etme bittiği gün, yapılan işin karşılığı ihsân olunacaktır."

Kötü ve zararlı kimselerle berâber bulunmanın mahzurları ile şüphelilerden sakınmak hususunda da:

"Zararlı kimselerin sohbetinden, arkadaşlığından, şüpheli yiyeceklerden ve çeşitli şeyleri istemek arzularından sakınınız. Bu üç kelimenin bildirdiği mânâları iyi düşününüz." buyurdu.

Talebelerinden birisi kendisi için nasîhat isteyince ona hitâben buyurdu ki:

"Azîzim, nasîhatimi can kulağı ile dinle! Allahü teâlâ hâzır ve nâzırdır. Her işini görmekte, her yaptığını bilmektedir. O hâlde bilerek, anlayarak söyle. Bilerek anlayarak dinle. Bilerek anlayarak iş yap. Bunu bilerek dur. Bunu bilerek yürü. Kısaca bugün öyle ol ki, yarın mahcûb olmayasın. Birkaç gece rahatsız ol da, sonsuz râhata kavuş."

"İyi ameli sonraya bırakıp tehir edenler helâk oldular. Sen dersin ki, yarın yaparım. Ya yarına kavuşamazsan! Yâhut kavuşur da, bu imkân, sıhhat, kuvvet ve rahatlığı bulamazsan. O zaman çok pişmân olursun. Beyt:

Çalış, ibâdet et, bırak emeli,

Son nefese kadar bırakma ameli.

İnsan kendi başına değildir ki, istediğini yapsın, her bulduğunu alsın. Allahü teâlâ mahşer yerinde, herkese amelini gösterecektir. Hareketlerinden, hareketsizliklerinden, yaptıklarından ve söylediklerinden herkes hesap verecektir. İşin esâsını düşünmelidir. Şefkatli bir ana gibi daha ne kadar kendi üzerine titreyeceksin. Ne zamâna kadar, kıymetli cevherleri bırakıp, çocuklar gibi ceviz, kozalak peşine koşacaksın."

Ömrünü İslâmiyet'i öğrenmek, öğretmek ve kıymetli eserler yazmakla geçiren Abdülehad Serhendî hazretleri 1710 (H.1122) senesinde Serhend'de vefât etti. Orada defn edildi.

Sohbetlerinde birçok âlim ve evliyâ yetiştiren Abdülehad Serhendî hazretleri birçok kitap yazdı. Babasının güzel ahlâkını ve yüksek hâllerini **Letâif-i Medîne** adlı bir kitapta topladı. Öteki eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Beydâvî Tefsî**'rinin bâzı kısımlarına yazdığı hâşiyeler. **2) Mevedde. 3) Menşûr-üd-Dürer fî Fedâil-is-Suver. 4) Sehâif-i Tis'a, 5) Bürhân-ı Celî, 6) Bedâyi-üş-Şerâî, 7) Cennât-ı Semâniyye, 8) Sebîl-ür-Reşâd, 9) Esrâr-ül-Cumâ, 10) Risâle-i Men'i Sebâbe, 11) Şevâhid-üt-Tecdîd, 12) Hayr-ül-Kelâm, 13) Münâcât-ı Kebîr, 14) Münâcât-ı Sagîr, 15) Kısâs ber-Hak, 16) Neşr-ül-Itr, 17) Şerh-i Kelime-i Tesbîh, 18) Şerh-i Kelime-i Tehlîl, 19) Şerh-i Mektûbât-ı Müceddîdî, 20)**

Ensâr-ül-Fakr.

GENÇLİK BÜYÜK NÎMETTİR

Abdülehad Serhendî kendisinden nasîhat isteyen birine şu mektubu yazdı:

"Azîzim! Evvelkiler çok amel etselerdi, az kabûl ederlerdi. Şimdikiler az bir şey yapsalar, çok kabûl ediyorlar. Bir gümüş verseler, bir altın verdik diyorlar. Çünkü şimdi bid'atler çoğaldı, nefsin arzuları her yerde mevcut, zulmet dalgaları ise, birbiri ardınca gelmektedir. Heybetinden öncekilerin ve sonrakilerin titrediği, cinlerin, insanların ve hayvanların dehşetinden şaşırdığı büyük korku geldi. Haşir ve neşir günü çok yaklaştı. Bir bölük Cennet'e, bir bölük Cehennem'e gitsin denecek gün geldi çattı. İşte bunları düşünüp uyanmalı, hakîkatleri gören gözleri açmalıdır. Akıllı gençlere, düşünen yaşlılara yazıklar olsun ki, gaflet pamuğunu kulaklarından çıkarmıyorlar ve gurur perdesini basîret gözlerinden uzaklaştırmıyorlar.

Azîzim! Gençlik en büyük nîmettir. Elden geldiği kadar en iyi vakitleri, en iyi işlere sarf etmelidir. Kıymetli cevherleri, çocuklar gibi oyuncaklarla değişmemelidir. İstîdâd toprağınız temiz ve yüksektir. Sakın onu boş koymayın. Yâhut bozuk tohum ekmeyin."

Abdülehad Serhendî hazretlerinin hepsi âlim, fazîlet ve güzel ahlâk sâhibi dört oğlu vardı. Bunlardan birincisi Şeyh Ebû Hanîfe'dir. Abdülehad Serhendî'nin vefâtından sonra beş veya altı sene onun dergâhında kalıp talebelerine ders verdi. Daha sonra ishal hastalığından vefât etti. Ebû Hanîfe'nin iki oğlundan biri olan Muhammed Zeki babasının hac için gittiği iki seferde hizmetinde bulundu. Abdülehad Serhendî hazretlerinin ikinci oğlu Şeyh Muhammed Takî olup, zâhirî ve mânevî fazîletlerle süslenmişti. Uzun müddet babasının dergâhının hizmetini görmüştür. Pekçok kimse onun vâsıtasıyla hidâyete kavuşmuştu. Babası Abdülehad Serhendî hazretleri gibi güzel şiirler söylerdi. Abdülehad Serhendî hazretlerinin üçüncü oğlu Şeyh Muhammed Murâd idi. Babasının Haremeyn'e, Mekke ve Medîne'ye yaptığı yolculuk sırasında onun hizmetini görmüştü. Onun da Şeyh Enverullah isimli bir oğlu

vardı. Abdülehad Serhendî hazretlerinin dördüncü oğlu Nûr-ul-Hak idi. Zâhirî ilimlerle ve bâtınî feyzlerle süslenmişti.

Abdülehad Serhendî hazretlerinin talebelerine ve sevdiklerine yazdığı mektupları, halîfelerinden Muhammed Murâd Keşmîrî toplamıştır. Mevlânâ Abdullah Cân Fârûkî tertib etmiştir. Ekserisi Farsça olup, içerisinde yüz on dokuz mektup vardır.

1) Gülşen-i Vahdet Mukaddimesi

2) Umdet-ül-Makâmât; s.243

3) Persian Literature; c.2, s.1257

4) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.662

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.258

6) İslâm MeşhûrlarıAnsiklopedisi; c.1, s.26

7) Muhammed Ma'sûm Fârûkî; s.249

ABDÜLFETTÂH-I BAĞDÂDÎ AKRÎ;

İstanbul'un en yüksek üç evliyâsından biri. İsmi Abdülfettâh-ı Bağdâdî el-Akrî'dir. 1778 (H.1192) senesinde doğdu. Kendilerine Silsile-i aliyye adı verilen âlim ve evliyânın en meşhurlarından olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin sohbetlerinde yetişip olgunlaştı. Onun emriyle İstanbul'a gelip senelerce insanlara hak yolu öğretmek vazîfesiyle meşgul oldu. 1865 (H.1281) senesi Muharrem ayının dokuzuncu Cumâ günü vefât etti. Kabr-i şerîfi Üsküdar'da Eski Vâlide Câmiinden Karacaahmed mezarlığına çıkan yol ile SelimiyeBağlarbaşı caddesinin kesiştiği köşedeki Şeyhül islâm Ârif Hikmet Beyin kabristanındadır.

Abdülfettâh Efendi, küçük yaşta Bağdâd'ın tanınmış âlimlerinden ilim öğrendi. Çok zeki olup kısa zamanda Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Gayret ve devamlı çalışması ile de arkadaşlarının ve

hocalarının dikkatini çekti. Genç yaşta tefsîr, hadîs ve bilhassa fıkıh ilminde mütehassıs bir âlim oldu.

Din ilimlerinde kendisini yetiştiren Abdülfettâh Efendi tasavvuf adı verilen Resûlullah efendimizin mübarek kalbinden çıkıp evliyânın kalplerine gelen bilgilere de sâhib olmak istedi. Asrının en büyük âlimi, İslâm bilgilerinin mütehassısı Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine talebe oldu. Bundan sonra hocasının her emrini yerine getirmek için canla başla çalıştı.

Verilen her vazîfeyi ânında yapardı. Nefsinin hiçbir arzusunu yapmaz, arzu etmediği şeyleri yapardı. Haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübâhların fazlasını terkeder, dünyâya hiç meyletmezdi. Tek arzusu hocasından hiç ayrılmamak, onun kalplere şifâ olan kıymetli sohbetlerini dinlemek, verdiği vazîfeyi canı pahasına da olsa yerine getirmekti. Dertlere, sıkıntılara, meşakkatlere çok dayanıklı idi. Gelen sıkıntıları gülerek karşılar, verenin Allahü teâlâ olduğunu düşünerek sevinirdi. Hattâ, dert ve belâ gelmediği zaman; "Rabbimin husûsî ihsânına kavuşamadım." diye üzülürdü.

Hocası Mevlânâ Hâlid hazretleri, bu güzel hasletlerini bildiği için, ona en zor işleri yaptırır, diğer talebeleri ile haberleşmeye bunu gönderirdi. Yolculukta herhangi bir vâsıtaya, bineğe binmesini yasaklamıştı. Yaya gitmesini emrederdi. O da bunu zevk ile yapar, çok uzak yolculuklara hiçbir şeye binmeden giderdi. Yürüyerek, yolculuk ânında doğan mihnetlere, sıkıntılara katlanarak nefsini terbiye eder, rûhunun yüksek derecelere vâsıl olmasını sağlardı. Vazîfeli olarak İstanbul'a iki defâ yaya gitmişti. Bu tahammülü sebebiyle hocasının iltifâtlarına kavuştu ve önde gelen talebeleri arasına girdi. Öyle ki artık hocasının evine girer çıkar, hizmetini ve işlerini görürdü. Bu hizmeti netîcesinde çok faydalara kavuştu. Kendisine insanları yetiştirmek, ilim ve edeb öğretmek izni verildi.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin ilminin derinliği, evliyâlığının üstünlüğü, dünyânın her tarafına yayılmıştı. Her yerden akın akın talebeler, onun ilminin bir damlasına kavuşmak için geliyordu. Saltanat şehri olan İstanbul'dan da pekçok kimse, Bağdad'a gidip, onun talebesi olmakla âhirette yüksek derecelere kavuşmak istiyorlardı. İsteklilerin hepsinin Bağdad'a gitmesi mümkün değildi. Bu sebeple Mevlânâ Hâlid hazretleri, Hak âşıklarının yanan rûhlarını serinletmek için Abdülfettâh-ı Bağdâdî'yi İstanbul'a gönderdi.

Abdülfettâh hazretleri, İstanbul'un Üsküdar semtinde Karacaahmed Kabristanı ile Bağlarbaşı arasında, Nûh Kuyusu mevkiindeki dergâha yerleşti. Bunu işitenler dergâha akın ettiler. Abdülfettâh hazretleri, bu Hak âşıklarının hasta ve ölü rûhlarına hayat veriyor, kararan kalplerine nûr akıtarak Ahrâriyye yolunun Müceddidî ve Hâlidiyye kolunun feyzlerini sunuyordu. Kısa zamanda, devlet erkânından vezîrler, komutanlar, paşalar, âlimler, velîler onun talebesi olmak için etrâfını doldurdular. O âb-ı hayat pınarı, herkesi kâbiliyetlerine göre yetiştiriyordu. Bu şekilde senelerce çalışarak, pekçok kimsenin hidâyete kavuşmasına vesîle oldu.

Abdülfettâh-ı Bağdâdî Akrî hazretleri, ömrünün son senelerinde, Allahü teâlâya ve otuz dokuz sene önce vefât eden mübârek hocası, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye kavuşmak arzusu ile yanmaya başladı. 1865 (H.1281) senesinde Muharrem ayının ortalarında talebeleri ve tanıdıkları ile helâlleşti, vedâlaştı. Vasiyetini bildirdi. Muharrem'in on dokuzunda Cumâ günü talebelerinin başında okudukları Kur'ân-ı kerîmi dinleyerek son nefesini verdi.

Bütün âlimler ve evliyâlar sözbirliği ile Eyüp'te medfûn bulunan Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî ve diğer Eshâb-ı kirâm (r.anhüm) hâriç, İstanbul'un en yüksek üç velîsinden birinin Abdülfettâh-ı Akrî hazretleri olduğunu bildirdiler. Âşıkları onun feyz ve nûr saçan mübârek kabr-i şerîfini ziyâret etmekte, bereketlenmektedirler. Diğerleri ise Edirnekapı-Eyüp arasındaki Murâd-ı Münzâvî ile Zeyrek'teki Mehmed Emîn Tokâdî hazretleridir.

KIRK YIL HİZMET ETTİ

Hâlid-i Bağdâdî'nin, şânını o zamanlar,
Duymuştu dünyâdaki, bilcümle müslümanlar.

Yayılınca şöhreti, her yerine dünyânın,
Bağdad'a geliyordu, insanlar akın akın.

Hem İstanbul'dan dahi, birçok âşık olanlar,
Ona kavuşmak için, Bağdad'a yollandılar.

Bu gelen insanların, şu idi tek gâyesi:
"Hâlid-i Bağdâdî'nin, olmaktı talebesi."

Zîrâ Resûlullah'tan, fışkıran bütün "nûrlar",
Ondan yayılıyordu, herkese o zamanlar.

İstanbul'dan Bağdad'a, taşınan insanlara,
Baktığında, Mevlânâ, kıyamadı onlara.

Emir verip hemence, Abdülfettâh Akrî'ye,
Gönderdi İstanbul'a, "feyzini saçsın" diye.

Abdülfettâh Efendi, İstanbul'a gelince,
Nuh kuyusu denilen, yere geldi hemence.

Bu mübârek velî zât, buraya vardığında,
Cümle Hak âşıkları, buldu onu ânında.

Etraftan akın akın, geliyordu insanlar,
Zîrâ ondan akardı, ilâhî feyiz, nûrlar.

Devlet ricâlinden de, vezir, paşa, kumandan,
Gelirdi akın akın, bu dergâha o zaman.

On binlerce müslüman, gelerek bu dergâha,
Bağlardı kalplerini, hepsi Resûlullah'a.

Abdülfettâh Efendi, kırk yıldan daha fazla,
Bu dergâhta böylece, hizmet etti ihlâsla.

Mevlânâ Hâlid ise, o gelince Bağdad'dan,
Otuz dokuz yıl önce, ayrılmıştı dünyâdan.

Onun ayrılığına, hiç dayanamıyordu,
Hocasına kavuşmak, aşkıyla yanıyordu.

Bin sekiz yüz altmış dört, yılı Muharreminde,
Cümle talebesiyle, helâlleşti evinde.

Ayın on dokuzunda, hem de bir Cumâ günü,
Kur'ân'ı dinler iken, teslim etti rûhunu.

Âlim ve evliyâlar, sözbirliği hâlinde,
Şunu bildirdiler ki: "İstanbul dahilinde,

Binlerce evliyâdan, eshâbın hâricinde,
Üçü, en büyüğüdür, bu velîler içinde.

Bu üçünden biri de, Abdülfettâh Akrî'dir,
Kabri, âşıklarının, istifâde yeridir.

İkisi de şunlardır, bu üç büyük velînin,

Murâd-ı Münzâvî'yle, Tokâdî Mehmed Emîn.

Yâ Rabbî, bu üç büyük, velînin hürmetine,
Şifâ ver hasta olan, Muhammed ümmetine.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.971

2) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.23

3) Şems-üş-Şümûs

4) Mecd-i Tâlid Tercümesi; s.84

5) Hadâik-ul-Verdiyye; s.259

ABDÜLFETTÂH-I VELÎ

Kastamonu merkezinde Nasrullah Câmii yakınında bulunan ve tekkelerin kapatılmasından evvel Kâdirî dergâhı olarak kullanılan darüşşifâ içindeki türbede medfundur. Kâdirî şeyhi olduğu bilinen Abdülfettâh-ı Velî'nin on üçüncü yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbesi içinde bulunan diğer kabirlerin de ondan sonra dergahta şeyhlik yapan zâtlara âit olduğu tahmin edilmektedir.

ABDÜLGAFÛR DEDE (Seyyid)

Adana-Karataş yolu üzerinde bulunan Mihmandar (Doğankent) köyünde medfundur. Aslen Siverekli olan Abdülgafûr Dede uzun süre halka doğru yolu anlattıktan sonra 1926 yılında vefât etmiştir. Halen 80 yaşında bulunan kızı Adana'da yaşamaktadır. Adana yöresi halkının sık sık ziyâret ettiği Abdülgafûr Dede'nin kabrine ziyârete gelip iki gün kalan yaşlı âmâ bir kadının gözlerinin açıldığı yöre halkı tarafından anlatılmaktadır.

ABDÜLGAFÛR HÂLİDÎ MÜŞÂHİDÎ;

Büyük İslâm âlimi ve evliyâ. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerinden. İsmi, Abdülgafûr'dur. Hazret-i Hüseyin efendimizin soyundan olup, seyyiddir. Hâlidî, Müşâhidî ve Bağdâdî nisbeleriyle bilinir. Doğum ve vefât târihleri bilinememektedir. Bağdad'da yaşamıştır.

Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başlayan Seyyid Abdülgafûr Efendi, zamânının usûlüne göre aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Bilhassa fıkıh ilminde yüksek âlim oldu. Tasavvufa karşı alâka duydu. İlk önce Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfesi Abdullah (Ubeydullah) Hayderî'nin sohbetlerinde ve hizmetinde bulunup sülûk yâni tasavvuf yolculuğunda ilerledi. Sonra Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin yüksek sohbetleriyle şereflenip hizmet ve huzûrunda bulundu. Bu sırada tasavvufta yüksek derecelere kavuştu. Mevlânâ Hâlid hazretlerinin önde gelen talebelerinden oldu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ilimdeki ve tasavvuftaki yüksek derecesini görerek, kendisine hilâfet verdi. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp, onların iki cihân saâdetine kavuşmalarını sağlamak husûsunda tam icâzet, diploma verdi.

Mevlânâ Hâlid hazretleri ona çok iltifatlarda bulunurdu. Hattâ bir gün mescidden çıktıktan sonra Seyyid Abdülgafûr Hâlidî'yi oturur gördü. Yanına yaklaşarak Peygamber efendimize olan sevgisinden dolayı elini tuttu ve öptü. Bundan sonra da şöyle buyurdu: "Kıyâmet gününde ceddin ve deden Muhammed aleyhisselâmın Livâ-i Muhammediyyesinin altına beni de sokmayı taahhüt edinceye kadar elini bırakmayacağım." O ise bu güzel sözlerin tesiri ile bayılıp düştü. Üç saat kadar yerde kendinden habersiz kaldı.

Şeyh Abdullah (Ubeydullah) Hayderî'nin vefâtından sonra irşâd, insanlara hak ve hakikatı

anlatma vazîfesini Şeyh Muhammed el-Cedîd'in emrinde yürüttü.

Abdülgafûr Hâlidî Müşâhidî'nin evi Bağdad'da Hâlidiyye dergâhının batısında bulunuyordu. Her gün yatsıya kadar dergâhta Allahü teâlânın ismini anmakla geçiren ve sohbetine gelen kimselere hak yolu anlatan Abdülgafûr Hâlidî hazretleri, Şeyh Muhammed el-Cedîd hazretlerine karşı hürmette kusûr etmezdi. Yatsıdan sonra Şeyh Muhammed el-Cedîd'den izin isteyip; "Efendimiz! Fakirhâneye, evime gitmeye izin verir misiniz?" derdi. Şeyh Muhammed Cedîd izin verirse evine gider, vermezse o geceyi dergâhta geçirirdi. Eğer izin verirse evine gidip fecirden, tan yeri ağarmadan evvel yine dergâha gelirdi.

Abdülgafûr Hâlidî; "Şeyh Muhammed el-Cedîd, Efendimiz (Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî) hazretlerinin yerindedir." diyerek ona saygı duyardı. Şeyh Muhammed Cedîd de ona iltifatta bulunarak saygıda kusûr etmezdi. Hattâ cumâ ve pazartesi günleri diğer müridlerle, talebelerle husûsî görüşüp onlar için duâ ettikten sonra Abdülgafûr Hâlidî ile husûsî görüşür, ona iltifatta bulunurdu. Biri diğerinin elini öper, birbirlerine karşı tevâzû ederler, birbirlerine çok hürmette bulunurlardı.

Adamın biri Abdülgafûr Hâlidî'ye gelerek Bağdad vâlisi Dâvûd Paşaya bir işiyle ilgili olarak yazı yazmasını istedi. Kendini müslümanların hizmetlerine vakfetmiş olan ve onların ihtiyaçlarını yerine getirmeyi çok seven Abdülgafûr Hâlidî, bir yazı yazarak gönderdi ve kendisine mürâcaat eden adamın işinin yapılmasını istedi. Yazıyı alan vâli o kimsenin işini gördü. Daha sonra Şeyh Muhammed el-Cedîd bu durumdan haberdâr olunca, Abdülgafûr Hâlidî'ye sitem etti. "Neden benden izinsiz yazı yazdınız? Bana neden haber vermediniz?" dedi. Abdülgafûr Hâlidî ağlamaya başladı. "Aman efendim! Bir kusûr ettim. Tövbe olsun, af buyurunuz." diyerek ellerinden öptü ve af diledi.

Abdülgafûr Hâlidî Müşâhidî ilim irfân sâhibi olmasının yanında birçok kerâmetleri görülmüştü.

Bir gün Şeyh İbrâhim Fasîh Efendi ve Mevlânâ Hâlid hazretlerinin dergâhının hatîbi Abdurrahmân Efendi, Seyyid Abdülgafûr Hâlidî hazretlerinin meclisine gittiler. Allahü teâlânın ismi zikr edilip, ibâdet edildikten sonra açık olarak duâ edilmeye başlandı. Abdülgafûr Hâlidî, Nakşibendiyye yolu büyüklerinin isimlerini saydıktan sonra, Hâlidiyye'den olan zâtların da isimlerini saydı. Fakat Abdullah (Ubeydullah) Hayderî'nin ismini söylemedi. Hatîb Abdurrahmân Efendinin kalbinden; "Ne acâyib şey, Abdülgafûr Hâlidî hazretleri ilk olarak terbiyesinde ve sohbetinde yetiştiği Abdullah (Ubeydullah) Hayderî'nin ismini zikr etmesin!" diye geçti. Kalb gözü açık olan Abdülgafûr Hâlidî hazretleri bu sırada; isim silsilesini sayarak; "Efendimiz, Allahü teâlâyı tanıyan ârif, velî ve mürşid Seyyid Abdullah (Ubeydullah) Hayderî şeyhimin de ruhuna..." deyince, Hatîb Abdurrahmân Efendi elinde olmadan Abdülgafûr Hâlidî hazretlerinin ayaklarına kapandı. Meclisten ayrıldıktan sonra İbrâhim Fasîh Efendi Hatîb Abdurrahmân Efendiye, Abdülgafûr Hâlidî'nin ayaklarına neden kapandığını sordu. Hatîb Abdurrahmân Efendi; "Şerefli silsilede Şeyh Ubeydullah Hayderî'yi neden zikr etmez diye gönlümden geçmişti. Tam bu sırada Abdülgafûr Hâlidî'nin o mübârek zâtın ismini de söylediğini işitince, şuursuz olarak ayaklarına kapandım. Gaflet içinde olduğumu anladım ve Abdülgafûr Hâlidî hazretlerinin büyüklüğünü anladım." dedi.

Şeyh İbrâhim Fasîh şöyle anlatır:

Allahü teâlâya hamd olsun ki, Seyyid Abdülgafûr Hâlidî hazretlerinin hizmetinde bulundum. Mübârek nazarlarıyla şereflendim. Âlim, fazîlet sâhibi, olgun bir velî ve mürşid olan şeyhimiz Ahmed Eğribozî ile Bağdad'da Mevlânâ Hâlid hazretleriyle ve halîfeleriyle karşılaşıp sohbetleriyle şereflendim. Hattâ küçük ve hasta olduğumdan amcam beni alıp Abdülgafûr Hâlidî'nin hatm-i şerîflerine götürürdü. Onun duâsı ve mübârek nazarlarıyla hastalıktan kurtuldum. Onun vefâtından sonra da pekçok hayırlara kavuştum. Nitekim

Bağdad vâlisi Muhammed Necîb Paşa Âlûsî'yi fetvâ işleriyle ilgili vazîfeden alınca, Âlûsî, Hâlidiyye yoluna îtirâz etmek ve Mevlânâ Hâlid'in halîfelerini kötülemek için bir risâle yazdı. Çünkü o vâli Mevlânâ Hâlid hazretlerinden istifâde ve ona intisâb etmiş, hattâ Bağdad'daki eski Hâlidiyye dergâhını yıktırıp yerine daha güzelini yaptırmıştı. Tarîkat-ı Âliyyeye çok fazla sevgisi olduğundan Paşa'yı tâciz etmek ve üzmek için, söz konusu olan Âlûsî böyle tehlikeli bir işe girmişti. O esnâda Âlûsî'nin yazdığı risâleyi reddetmek için bir kitap yazdım. Bütün halîfeler ve diğer âlimler onu pek beğendiler. Hattâ bir gece rüyâmda Mevlânâ Hâlid hazretlerini gördüm. Şeyh Abdülgafûr Hâlidî de yanında ayakta duruyordu. Hemen gelip Mevlânâ Hâlid hazretlerinin ayaklarına kapanıp, öptüm. Mübârek ellerini başıma ve arkama koyup; "Ne güzel iş yaptın İbrâhim." buyurdular. Sabah olunca bu rüyâyı kardeşlerimize haber verdim. Hepsi gördüğüm rüyâdan dolayı beni tebrik ettiler.

Âlûsî'nin o kitabı yazmasının sebebi, Hâlidiyye halîfeleri hakkındaki sû-i zannı yâni kötü düşüncesi idi. Adı geçen vâlinin kendisini Hâlidiyye halîfelerinin işâretiyle fetvâ vazîfesinden aldığını zannediyordu. Oysa durum öyle değildi. Nitekim zannın çoğu yalandır. Enteresan bir hâdise olarak hitâbetiyle meşhûr olan Âlûsî, İstanbul'dan geldikten sonra dili tutuldu ve o şekilde vefât etti.

BİR GENÇ GİBİ...

Şeyh İbrâhim Fasîh Efendi bir gün Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin dergâhında yüksek bir yerde duruyordu. Seyyid Abdülgafûr Hâlidî hazretlerinin dergâhın yüksek olan yerine çıkmak istediğini düşünerek kendi kendine; "Ben bu genç hâlimde buraya çıkamıyorum. Nerede kaldı ki bu kadar ihtiyâr bir zat buraya çıkacak!" dedi. Bir de baktı ki, Abdülgafûr Hâlidî on beş yaşındaki bir genç gibi yüksek yere çıkıp geldi. Sonra da şöyle buyurdu: "Ey İbrâhim! Sen benim buraya çıkamayacağımı mı zannediyordun?"

Onun yüksek hâl ve kerâmet sâhibi olduğunu anlayan Şeyh İbrâhim Fasîh hemen Abdülgafûr Hâlidî'nin ellerine kapanarak öptü. O da Şeyh İbrâhim Fasîh'in başını ve sırtını şefkatle okşadı.)

1) Mecd-i Tâlîd Tercümesi; s.94

2) Şems-üş-Şümûs Tercümesi

3) Hadâik-ul-Verdiyye; s.260

ABDÜLGANÎ EFENDİ

Nakşibendî şeyhlerin den. Aslen Bolu'nun Gerede kasabasındandır. Daha çok Çivizâde Şeyh Muhammed Efendiden olmak üzere devrin meşhur âlimlerinden ders alarak yetişti. Bursa'da Emir Sultan, İstanbul'da Ayasofya, Sahn-ı Semân ve Süleymâniye gibi yüksek dereceli medreselerde ders verdi. İstanbul, Mısır ve Şam kâdılıkları yaptı. Bir süre Anadolu kazaskerliğini yürüttü. 1586 yılında Mısır'dan dönerken Bursa'da rahatsızlanıp vefât etti. Zeynîler kabristanlığına defnedildi. İlmi yanında şâirliğiyle de tanınan Abdülganî Efendi, Ganîzâde diye meşhur şâir Muhammed Nâdirî'nin babasıdır. **Hâşiye alâ Tefsîr-i Beydâvî, Hâşiye alâ Şerh-i Tecrîd, Terceme-i Fedâil-i Şam** ve Şam kâdı vekili iken yazıp pâdişâha takdim ettiği **Risâle fî Biyâni Ahvâl-i Eyyâm** adlı eserleri vardır.

ABDÜLGANÎ NABLÜSÎ (Bkz. Nablüsî)

ABDÜLHÂDİ BEDEVÂNÎ;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Abdülhâdî Bedevânî olup soyu hazret-i Ömer'e

ulaşır. Hindistan'ın Bedâyun şehrinde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1631 (H.1041) senesi Bedâyûn'da vefat etti. Kabri ziyâret mahallidir.

Abdülhâdî Bedevânî önceleri evliyânın büyüğü Muhammed Bâki-billâh hazretlerinin talebesi idi. Sonradan Bâki-billah hazretleri onun terbiyesini en üstün talebesi, evliyanın gözbebeği İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî hazretlerine havâle etti. Abdülhâdî Bedevânî bu sebeple Serhend şehrine gidip İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetlerine katıldı. Kısa zamanda onun terbiyesinde olgunlaştı. Nefsinin istediklerini yapmayıp, istemediği şeyleri yaparak nefsini kötülüklerden temizledi. Hocasının emirlerini yapmaktan kıl kadar ayrılmadı.

Mevlânâ Yâr Muhammed Kadîm ve Abdülhâdi, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hizmetinde iken, bir hücrede riyâzet çekerek nefslerini terbiye ediyorlardı. Yâr Muhammed, hep sabahlara kadar namaz kılar, duâ ederek Allahü teâlâya yalvarırdı. Abdülhâdî ise çok hasta idi. İbâdete gücü yetmeyip namaz kılamamasına üzülür, Mevlânâ'nın hâline gıpta ederdi. Geceyi ihyâ şerefini kaçırdığından gönlünde büyük bir üzüntü duyardı. Bir gün İmâm-ı Rabbânî hazretleri onun hakkında; "Şeyh Abdülhâdî'nin hasret ve üzüntüsü, Mevlânâ Yâr Muhammed Kadîm'in nâfile ibâdetine üstün gelip, onu, ondan daha yüksek makâmlara çıkardı. Evet çok ihsân sâhibi olan Allahü teâlânın işi böyledir." buyurdu.

Abdülhâdî Bedevânî hocasının terbiye ve duâsı ile evliyalık makamlarına yükseldi. Bağlılığının mükâfâtı olarak İmâm-ı Rabbânî hazretlerinden icâzet, diploma alıp insanlara Allahü teâlânın beğendiği yolu öğretmekle vazîfelendirildi. Sonra memleketi olan Bedâyûn'a döndü. Ömrünün sonuna kadar verilen vazîfeyi yerine getirdi. Bir defâsında hocasına gönderdiği mektup karşılığında hocası İmâm-ı Rabbânî hazretleri ona şu mektubu gönderdi:

Allahü teâlâya hamd olsun! Sevgili Peygamberine, Âline ve Eshâbına salât ü selâm olsun. Doğru yolda olanlara duâlar olsun!

Kıymetli kardeşimin güzel mektubu geldi. Bizleri çok sevindirdi. Allahü teâlâya hamd ve şükür olsun ki, ayrılık günlerinin uzaması, muhabbeti ve ihlâsı sarsmamış. Bununla berâber, buraya gelseydiniz daha iyi olurdu. "El hayru fî mâ sanaallahü teâlâ!" Yâni Allahü teâlânın yaptığında hayır vardır. İnsanlar arasından ayrılmak, uzlet etmek istiyorsunuz. Evet, uzlet, dostlara yakın başkalarına uzak olmak sıddîkların aradığı şeydir. Mübârek olsun. Uzleti isteyiniz. Bir köşeye çekiliniz. Fakat, müslümanların haklarını gözetmeyi elden kaçırmayınız! Resûlullah efendimiz; **"Müslümanın, müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevap vermek, hastasını dolaşmak, cenâzesinde bulunmak, dâvetine gitmek ve aksırdığı zaman elhamdülillah deyince, yerhamükallah demek."** buyurdu. (Bu hadîs-i şerîfi Ebû Hüreyre hazretleri haber vermiştir. **Buhârî** ve **Müslim**'de yazılıdır.) Fakat, dâvet ettiği zaman gitmek için şartlar vardır. İ**hyâ'ül-Ulûm** kitabında buyuruyor ki: "Çağıranın yemeği şüpheli ise veya İslâmiyetin yasak ettiği şey, meselâ ipek sofra örtüsü, gümüş kap ve tavanda, duvarda canlı resmi varsa veya çalgı çalınıyorsa, oyun, kumar gibi şeyler varsa, o çağrılan yere gidilmez." (Bu yasaklar, **Kimyâ-yı Seâdet** kitabında da yazılıdır). Böyle yasaklar bulunan yemeğe gitmek haram veya mekrûh olur. Çağıran kimse zâlim ise veya Ehl-i sünnet değil ise, fâsık ise, kötülük yapan ise veya övünmek için gösteriş için çağırıyorsa gitmek câiz olmaz. **Şir'at-ül-İslâm** kitabında diyor ki: "Riyâ olarak çağrılan yemeğe gitmemelidir." **Muhît** kitabında diyor ki: "Oyun, şarkı, gıybet bulunan ve içki içilen yemeğe oturulmaz." **Metâlib-il-Mü'minîn** kitabında da böyle yazılıdır. Bu yasaklardan hiçbiri bulanmayan dâvete, gitmek lâzımdır. Bu zamanda, bu yasakların bulunmaması güç oldu. Bundan başka, Fârisî mısra' tercümesi:

Yabancıdan uzlet et, kaç, dosttan değil!

Talebe arkadaşları ile sohbet etmek, bu yolun sünnet-i müekkedesidir. Hâce Behâeddîn Nakşibend-i Buhârî hazretleri buyurdu ki: "Bizim yolumuzun temeli sohbettir!" Uzlette şöhret vardır. Şöhret de, âfettir. Sohbet buyrulması, talebe arkadaşları ile birlikte olmaktır.

Başkaları ile sohbet edilmez. Çünkü, birbirinde fâni olmak, yâni başkalarını unutmak, sohbetin şartıdır. Bu da, uygun arkadaşla olabilir.

Hasta yoklamak sünnettir. Hastanın bakıcısı varsa, ona bakıyorsa, başkalarının dolaşması sünnet olur. Bakacak kimsesi yoksa, dolaşmak vâcib olur. **Mişkât** kitabının hâşiyesinde böyle yazılıdır.

Cenâzede hazır olmalıdır. Hiç olmazsa birkaç adım birlikte gitmelidir. Böylece, meyyitin hakkı ödenmiş olur.

Cumâ namazına ve her gün beş vakit namaz için cemâate ve bayram namazlarına gitmek İslâmın zarûri emirleridir. Herhâlde gitmek lâzımdır. Bunlardan sonra kalan vakitleri, yalnız geçirebilirsiniz. Fakat önce doğru bir niyet lâzımdır. Dünyâ çıkarlarından bir şeyi düşünerek, uzleti kirletmemelidir. Allahü teâlâyı zikir için, kalbi toparlamaktan ve dünyânın bitmez tükenmez işlerinden uzaklaşmaktan başka şey düşünmemelidir. Niyetin doğru olmasına çok dikkat etmelidir. Niyetin içinde, nefsin bir arzûsu gizlenmiş olmamasına dikkat etmelidir. Niyetin doğru olması için, Allahü teâlâya yalvarmalıdır. Böylece tam niyet yapılabilir. Yedi kere istihâre yapmalı, doğru niyetle uzlet eylemelidir. Böyle olunca, çok faydası umulur. Buluştuğumuz zaman, daha çok anlatırım. Vesselâm."(1'inci cilt, 265'inci mektup)

1) Berekât; s.371

2) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.343

3) Tezkiret-ül-Vâsilîn; s.178

4) Hadarât-ül-Kuds; s.344

ABDÜLHAK-I DEHLEVÎ;

Hindistan evliyâsından ve hadîs âlimi. 1551 (H.958) Ocak ayında Delhi'de doğdu. Âilesi Moğol istilâsı sırasında Türkistan'dan göç ederek bölgeye yerleşen bir Türk boyuna mensuptu. Babası Seyfeddîn Efendidir. 1642 (H.1052)'de Delhi'de vefât etti.

Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Abdülhak-ı Dehlevî, babasından ilim öğrenmeye başladı. Babası ihtiyar ve zayıf olmasına rağmen gece-gündüz oğlunun yetişmesi için çalıştı. Abdülhak-ı Dehlevî yaratılış bakımından büyüklerin sözlerine âşıktı. Velîlerin sözlerini dinleyince, kendinden geçerdi. Akâid ilmi ve vahdet-i vücûd olmak üzere anlayamadığı bâzı mevzûlar üzerinde şüphe ve tereddüdleri hâsıl olunca babası; "Bizim de bu meselede böyle çok şüphe ve tereddüdlerimiz olurdu. İnşâallah git gide bunlardaki perde açılır, kapalılık gider, işin iç yüzü, hakîkatı ortaya çıkar. Fakat dâimâ çalışmak lazımdır." derdi.

Babasında okumaya başladı. Kur'ân-ı kerîmi iki-üç ay gibi kısa zamanda hatmetti ve yazı yazmasını öğrendi. Çok kuvvetli bir hâfızası vardı. Kur'ân-ı kerîmi öğrenip ezberledikten sonra, sarf, nahiv, tefsîr, fıkıh ilimlerini de babasından öğrendi. Babası ona; "İnşâallah çok çabuk âlim olursun. Allahü teâlânın seni hayâl ettiğim kemâle ulaştıracağını düşünmek, benim neşelenmeme sebeb oluyor." derdi.

Abdülhak-ı Dehlevî tahsil için yaklaşık 4 km uzaklıktaki medreseye gider gelirdi. Sabah namazından önce medreseye giderdi. Gecelerinin çoğu mütâlaa, gündüzleri ise yazmakla geçerdi. Mahalle çocukları gibi oynamaz gece de belirli vakitlerde uyumazdı. Annesi ona; "Arkadaşlarınla biraz oyna rahatına bak." dediğinde; "Anneciğim. Oyundan maksat hâtırı gönlü hoş etmek, hoş vakit geçirmektir. Benim gönlüm ya okumakla veya yazı yazmakla açılıp rahatlıyor." derdi. Annesinin, gece yarısından sonra, o kitap okurken; "Oğlum ne yapıyorsun?" sesine karşılık, yalan olmaması için, yatar ve; "Yattım anneciğim! Bir şey mi buyurmuştunuz?" derdi. Sonra kalkıp okumasına devam ederdi. Birkaç defa saçları ve sarığı mum ateşi ile yandı. Bu azim, bir de babasının duâsı ile on yedi yaşında iken ilim tahsilini

tamamladı. Babasının teşviki ile Kâdiriyye tarîkatının kurucusu olan Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî'nin torunlarından Şeyh Mûsâ Kâdirî Geylânî'nin sohbetlerinde bulundu.

Abdülhak-ı Dehlevî babasının vefâtından sonra, Ekber Şahın sarayına girdi. Bir süre sonra bâzı kimselerin ismini sarayda kendi kötü gâyeleri için kullandıklarını anlayınca, oradan ayrılıp Hindistan'ı terk etmeye karar verdi. Hacca gitmek üzere yola çıktı. Hac farîzasını yerine getirdikten sonra buradaki âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Büyük hadîs âlimi Abdülvehhâb-ı Müttekî'nin derslerini tâkib etti. Peygamber efendimizin mübârek Ravda-i mutahherasında ikâmet etti. Burada pekçok mânevî feyz ve bereketlere kavuştu. Bu konuda kendisi; "Bu hakîr, fakîr, Resûlullah'ın ikrâm ve ihsânlarını anlatmaya kalksam gücüm yetmez." buyurdu.

Hicaz dönüşünde, Silsile-i aliyye ismi verilen altın halkanın büyüklerinden olan Muhammed Bâki-billah hazretlerinin talebesi oldu. Onunla birlikte Hindistan'da yayılmış olan, dîne sonradan giren bid'atleri kaldırmaya çalıştı. Bir ara İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin yazılarını beğenmez, îtiraz yazıları yazardı. Fakat, son zamanlarda, Allahü teâlânın inâyetine kavuşarak, yapdıklarına pişmân oldu. Tövbe etti. Hâce Muhammed Bâkî'nin mezun ettiği talebelerinden Mevlânâ Hüsâmeddîn Ahmed'e, bu tövbesini şöyle yazdı:

"Allahü teâlâ, Ahmed-i Fârûkî'ye selâmetler ihsân etsin! Bu fakîrin kalbi, şimdi ona karşı çok hâlis oldu. Beşeriyet perdeleri kalktı. Nefsin lekeleri temizlendi. Yol birliğini bir tarafa bırakalım, böyle bir din büyüğüne karşı durmamak, akıl îcâbı idi. Ne insafsızlık, ne câhillik etmişim. Şimdi kalbimde vicdânımda duyduğum mahcûbiyeti, ona karşı küçüklüğümü anlatamam. Kalbleri çevirmek, hâlleri değiştirmek, Allahü teâlâya mahsûstur."

Abdülhak-ı Dehlevî, kendi çocuklarına da mektup yazarak:

"Ahmed-i Fârûkî'nin sözlerine karşı îtirâzlarımın müsveddelerini yırtınız! Kalbimde ona karşı hiç bir bulanıklık kalmamıştır. Kalbim ona karşı hâlis olmuştur." dedi.

Abdülhak-ı Dehlevî'nin tövbesinin sebebi iyi bilinmiyor. Bu hususta bâzıları rüyâsında sevgili Peygamberimizin azarladığını, bâzıları da; yaptığı bu îtirazların düşmanlarca gönderilen uydurma bir mektup yüzünden olduğunu, gerçeği anlayınca pişman olup tövbe ettiğini söylemişlerdir. Ayrıca Kur'ân-ı kerîmi, bu niyetle birkaç defâ açtığını ve; **"Yalancı ise, zararı onadır. Doğru söylüyorsa, Allahü teâlâ vâd ettiklerinden bâzısını başınıza getirir!"** ve; **"Onlar Allahü teâlânın sevgili kullarıdır. Alış-verişte bile Allahü teâlâyı kalplerinden çıkarmazlar."** meâlindeki âyet-i kerîmelerin tesiri üzerine olduğunu haber vermişlerdir.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetleriyle şereflendi. Onun sâdık talebelerinden oldu. Teveccühlerine kavuşarak, feyz ve bereketlerinden istifâde etti. İmâm-ı Rabbânî, ona zaman zaman mektuplar yazarak nasîhatlarda bulunurdu.

Abdülhak-ı Dehlevî, çeşitli kademedeki devlet büyükleri ile mevki sahiplerine mektuplar yazıp, nasîhatlarda bulunurdu.

Abdülhak-ı Dehlevî'nin talebelerinden birine yazdığı bir mektup şöyledir:

Şerh-i sadr; göğsün yâni kalbin açılması, en yüce makam, en büyük nîmet ve en azîz ilâhi hediyelerdendir. Zîrâ Hak teâlâ büyüklerin efendisi, kâinâtın hülâsâsı, habîbi ve Resûlünü bu husûsi ihsân ile nîmetlendirmiştir.

Peygamber efendimiz buyurdu ki: "**Kalbe îmân nûru girince, genişler ve açılır."** Eshâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân); "Yâ Resûlallah!O nûrun kalbe girmesinin alâmeti, işâreti nedir?" dediler. Buyurdu ki: "**Alâmeti, kulun, yüzünü ebedî olan âhirete dönmesi, aldatan ve yoldan çıkaran dünyâdan ve ona tutulmaktan uzaklaşıp kurtulmasıdır."** Dünyâ görünüşte süslüdür, yaldızlıdır, ama aldatıcıdır, hîlecidir. Kendini sevenlerin gönüllerini çalar. Peygamberlik basîreti, gözüyle ve îmân nûru ışığıyla bakılınca, yakînen görülür ve

anlaşılır ki, dünyâ işlerinin temeli sakat ve dayanıksızdır. Âhiret ise dâimî ve sonsuzdur. Bu anlayışa erişen kimse, yüzünü fânî, geçici dünyâdan çevirir, kalb gözünü sonsuzluk âlemine döndürür ve yolculuk için lâzım olan sevap azıklarını bulundurur. Kişinin göğsünün açılmasından nasîbi, bu îmân nûrundan olan nasîbi kadardır. Bunun da mikdârı kalbindeki ferahlıkla ölçülür. Çünkü nûrun, sînenin açılmasında ve kalbin ferâhında tesiri tamdır. Bu sebeptendir ki, dünyâdaki ışığın bile, gönül rahatlığına, kalp ferahlığına, karanlığın da, sıkılmaya, daralmaya yol açması, sebeb olması büyüktür. Bunun için demişlerdir ki, nefs-i nâtıka(insânî rûh), nûra, ışığa âşıktır. Nerede bir ışık hüzmesi, demeti parlasa o tarafa döner ve o yöne koşar. Bu yüzden aydınlık yerde uyku az gelir. Zîrâ rûh, aydınlığa nûra olan teveccühü sebebiyle içerden dışarıya gelir. Karanlık olunca, içe çekilir ve uykuya dalar. Beyt:

Sana visâl meclisinde, göz uyku yüzü görmez.
Yüzünün kandili önde, uykuya sıra gelmez.

Anlaşıldı ki, nûrun zuhûru, ferah ve sürûr sebeblerindendir. Kalpler onunla açılır. Göğsün açılması genişlemesi sebeplerinden biri de ilimdir. İlim sebebiyle kalb o kadar genişler, açılır ki, onun her köşesi göklerden ve yerden daha geniş olur. Hepsini içine alır. Bir kimsenin ilmi ne kadar çoğalırsa, sînesindeki genişleme de o kadar artar. Bu ilimden murâd, her ilim değil, Peygamber efendimizden mîras kalan ilimdir. Peygamberlere ilimden başka şeyle vâris olunmaz. Hadîs-i şerîfte; "**Peygamberler, vârislerine, altın ve gümüş bırakmazlar. Onlar ilim bırakırlar."** buyurulması o ilme işârettir. O zamandan bu yana çok vakit geçti. Felsefe karanlıkları zuhûr etti. İslâm semâsını kararttılar. Bir kısım insanları yoldan çıkardılar. Bunlara ilim değil, cehâlet demek daha uygun olur.

Göğsün genişlemesi sebeplerinden biri de, Allahü teâlânın kullarına; mal, para, makam ve benzeri şeylerde ihsânda bulunmaktır. Mal ve para ile olan ihsân ve iyiliğin ne olduğunu herkes bilir. Kimin eli daha açık ise, kalbi de o kadar geniştir. Kimin eli kısa ve kapalı ise, sînesi de o nisbette dardır. El açıklığı, cömertlik ve ihsân, Allahü teâlâ ve kulları katında büyük mertebedir. Dünyâ ve âhirette izzettir, iyiliktir ve sevâptır. Makamla olan ihsân, kimsesiz bir kişiyi, yanına veya emrine veya birisinin yanında bir işe koymakla yapılan ihsândır.

Göğsün genişlemesi sebeplerinden biri de, Allah yolunda kahramanlık, insâf sâhipleri yanında doğruyu söylemektir. Bu da gönül açıklığına yol açar. Böyle yiğitlik, güzelliklerin başı ve bütün iyiliklerin kaynağıdır. Din yolundaki şiddet ve zorluklar, ancak bununla aşılır. "Canını düşünmeden saldırdığı zaman, yiğidin kalbine açılan ve görünen şeyi, başkaları kırk sene halvette kalmakla göremez." demişlerdir. Ama bu cesâret ve yiğitlik, Allah için ve Allah'ın dîninde olursa her şeyden daha yüksektir. Bunun için onların karşılığı Âl-i İmrân sûresi 169 ve 170. âyetlerinde meâlen bildirilen; **"Onlar Rableri katında diridirler. Cennet meyvelerinden rızıklanırlar. Onlar, Allahın verdiği ihsândan dolayı, ferah ve sevinç içindedirler." büyük** nîmetlerdir. Bundan daha yüksek hangi mertebe olur.

Sînenin açılması sebeplerinden biri de, kalbi, sıfât-ı zemîme, yâni kötü sıfatlar denilen; hased, ucb, kibir, riyâ, buğz, kin ve Allah için olmayan mal ve makâm, yâni dünyâ sevgisi gibi kötü huylardan temizlemektir. Çünkü bunlar, şehvet ve nefs toprağından yükselen, zulmânî buhar ve dumanlardır. Kalbi bulandırır ve karartırlar ve göğsün genişlemesine sebeb olan îmân nûrundan, tevhidden, ilimden, muhabbetten ve zikirden insanı alıkoyarlar. Mahrûm bırakırlar. Kalb sâhasını karartır ve daraltırlar. Beyt:

Dışarı çıkmaz isen tabîat sarayından,
Nasıl haberin olur, hakîkat diyârından.

Bu güzel sıfatlar, en kâmil, en yüksek, en mükemmel şekilde Resûl-i ekremde mevcûd idiler. O'ndan sonra, uyma mikdârınca, O'na tâbi olanlarda bulunur. Mütâbeatta, yâni Resûlullah'a uymada, kim daha ileri gitmişse, göğsü daha çok genişlemiş ve kalbi o nisbette nûrlanmış olur. İmrân sûresi, otuz birinci âyetinde meâlen; **"Ey sevgili Peygamberim! Onlara de ki,**

eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da, sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz! Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever." buyruldu. Hiç şüphesiz bir kimse, kimin peşinden gider, adım adım onu tâkib ederse onun kavuştuğu yere, bu da kavuşur. Gerçi Resûlullah'ın makâmı daha yücedir, yeri herkesin olduğu yerden yüksektir. O'nun makâmında hiç kimse yoktur, herkes O'ndan aşağıdadır, ama dâire geniştir ve etrafında makamlar vardır. O parlayan nûrdan ve gelen feyzden, etrafında olanlara da bir şuâ, bir serpinti ulaşır. Âyet-i kerîmede meâlen; "**Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik."** buyruldu.

Bilhassa muhabbet, alâka ve bağlılık bu işte büyük bir esastır. Çünkü muhabbet, birlikte bulunmayı îcâbettirir. Hadîs-i şerîfte; **"Kişi sevdiği ile berâberdir."** buyruldu. (41'inci Mektup)

Abdülhak-ı Dehlevî insanların kurtuluşa, saâdete kavuşmaları için birbirinden kıymetli kitaplar yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Târih-i Hakkı, 2) Târih-i Abdülhak, 3) Matla'ul-Envâr, 4) Medâric-ün-Nübüvve, 5) Cezb-ül-Kulûb, 6) Ahbâr-ül-Ahyâr, 7) Mektûbât, 8) Sifr-üs-Seâdet şerhi, 9) Merec-ül-Bahreyn, 10) Eşi'ât-ül-Leme'ât.**

EN TATLI YEMEK

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Abdülhak-ı Dehlevî'ye gönderdiği mektuplardan birisi şöyledir:

"Allahü teâlâya hamd olsun ve O'nun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Kıymetli efendim! Sıkıntıların gelmeleri, görünüşde çok acı ise de, bunların nîmet oldukları umulur. Bu dünyânın en kıymetli sermâyesi, üzüntüler ve sıkıntılardır. Bu dünyâ sofrasının en tatlı yemeği, dert ve musîbetlerdir. Bu tatlı nîmetleri acı ilâçlarla kaplamışlar. Bunun için, dostlara dert ve sıkıntı yağdırmaya başlamışlardır. Saâdetli, akıllı olanlar, bunların içine yerleştirilen tatlıları görür. Üzerindeki acı örtüleri de tatlı gibi çiğnerler. Acılardan tat alırlar. Nasıl tatlı olmasın ki, sevgiliden gelen her şey tatlı olur. Hasta olanlar, onun tadını duyamaz. Hastalık da, O'ndan başkasına gönül vermekdir. Saâdet sâhipleri, sevgiliden gelen sıkıntılardan o kadar tat alırlar ki, iyiliklerinde o tadı duyamazlar. Her ikisi de sevgiliden geldiği hâlde, sıkıntılardan, sevenin nefsi pay almaz. İyiliklerini ise, nefs de istemektedir. Arabî mısra' tercümesi:

Nîmete kavuşanlara âfiyet olsun!

Yâ Rabbî! Bizi, sıkıntıların sevaplarından mahrûm eyleme! Bunlardan sonra, bizi fitnelere düşürme! İslâmın zayıf ve güçsüz olduğu bu günlerde, sizin kıymetli varlığınız, müslümanlar için büyük nîmettir. Allahü teâlâ, selâmet versin ve uzun ömürler ihsân eylesin! Vesselâm."

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.314

2) Medâric-ün-Nübüvve Mukaddimesi

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.240,313,380, 403,425,660,972

4) Eşi'at-ül-Leme'ât

5) Merac-ül-Bahreyn

6) Herkese Lâzım Olan Îmân; s.115

7) İslâm Ahlâkı; s.277,283,306,310

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.127

ABDÜLHAKÎM ARVÂSÎ;

Ruh bilgilerinin, tasavvuf ilminin mütehassısı, son asır âlim ve velîlerinden. 1865 (H.1281)'te Van vilâyetinin Başkale kasabasında doğdu. 1943 (H.1362)'de Ankara'da vefât etti. Kabri,

Ankara yakınındaki Bağlum kasabasındadır.

İmâm-ı Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım soyundan olup seyyiddir. Hazret-i Ali'ye kadar bütün babaları âlim ve velî idi. Birçoğu zamânının kutbu, devrinin en büyük evliyâsı ve rehberiydi. Babası Seyyid Mustafa, Seyyid Tâhâ-i Hakkârî'nin oğlu Seyyid Ubeydullah'ın halîfesiydi. Gördüğü kimsenin hangi namazı kılmadığını, Allahü teâlânın ihsânı ile yüzünden anlardı. Dînin emir ve yasaklarına bağlılıkta fevkalâde titiz, din bilgilerini yaymada gayretli ve çok cömertti. Âlimlere, bilhassa on yedinci asırda Hindistan'ın Siyalkut şehrinde İslâm âlemini her yönüyle ışıklandırmış olan Abdülhakîm Siyalkûtî hazretlerine pekçok muhabbeti vardı. Bir oğlu olursa ona Abdülhakîm ismini verecekti. Seyyid Mustafa Efendinin bir oğlu olduğu gece, Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin torunlarından büyük âlim Seyyid Tâhâ hazretlerinin küçük birâderi Abdülhakîm Efendi kendisinde misâfirdi. SeyyidMustafa Efendinin içindeki dileğine bu ilâhî hikmet de eklenince, doğan oğluna Abdülhakîm ismini verdi.

Seyyid Abdülhakîm Arvâsî ilk bilgileri babasının yanında öğrendi. Sonra Başkale'de ibtidâî ve rüştiye mekteplerini bitirdi ve o zaman ilim ve irfan merkezi olan Irak'ın çeşitli şehirlerinde, Müküs kazâsında yüksek âlimlerden, Arap ve Fars dili ve edebiyatı, mantık, münâzara, kelâm, ilâhî ve tabiî hikmet, fen ve matematik, tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvuf dersleri aldı. Nehrî'de gördüğü bir rüyâ üzerine tahsîline daha büyük ehemmiyet verdi. Bu rüyâyı şöyle anlatmaktadır:

Nehrî isimli kasabada din ve fen ilimleri üzerine tahsil görüyordum. Ramazan ayını âilemle birlikte geçirmek üzere memleketime döndüm. Henüz ilk mektep kitaplarını tahsîl ettiğim zamanlardı. Ramazan ayının on beşinci Salı gecesi, rüyâda Allah'ın Resûlünü gördüm. Yüce bir taht üzerinde risâlet makâmında oturmuşlardı. O'nun heybet ve celâli karşısında dehşete düşmüş, yere bakarken, arkamdan bir kimse yavaş yavaş sağ tarafıma yanaştı. Göz ucuyla kendisine baktım. Kısaya yakın orta boylu, top sakallı, aydınlık alınlı bir zât... Bu zât sağ kulağıma işitilmeyecek kadar hafif bir sesle, fıkıh ilminin hayz meselelerinden bir suâl sordu: "Hayz zamânında bir kadının, câmiye girmesi uygun değilken, iki kapılı bir câminin bir kapısından girip öbür kapısından çıkmakta şer'an serbest midir?" Allah Resûlünün heybetlerinden büzülmüştüm. Suâli tekrar sormaması için gâyet yavaşca ve alçak bir sesle; "Dînin sâhibi hazırdır, buradadır." diye cevap verdim. Maksadım, şerîat sâhibinin huzûrunda kimsenin din meselelerine el atamayacağını anlatmaktı. Resûlullah efendimiz, ses işitilemeyecek bir mesâfede bulunmalarına rağmen cevâbımı duydular. Durmadan; "Cevap veriniz!" diye üst üste iki defâ emir buyurdular.

Ertesi gün, öğle namazı vaktinde pederimin câmiye geliş yolları üzerinde durdum. Kendilerine bir şeyi arzedeceğimi hissederek yanıma geldiler. Rüyâmı anlattım. Yüzlerine büyük bir sevinç dalgası yayılırken; "Seni müjdelerim! Âlemin Fahri seni mezun ve din bilgilerini tebliğe memur buyurdular. İnşâallah âlim olursun! Bütün gücünle çalış." diyerek rüyâmı tâbir etti. Babama; "Kâinâtın efendisi huzûrunda, bunca din meselesi dururken bana hayz bahsinden suâl açılmasının ve cevâbının tarafımdan verilmesi hakkındaki Resûlullah'ın emrinin hikmeti nedir?" diye sordum şu cevâbı verdi:

"Hayz, fıkıh bilgilerinin en zoru olduğu için böyle bir suâl, senin ileride din ilimleri bakımından çok yükseleceğine işârettir.

Bu rüyâdan sonra, on sene müddetle, Cumâ gecelerinden başka hiç bir geceyi yorgan altında geçirdiğimi hatırlamıyorum. Sabahlara kadar dersle uğraşıp insanlık îcâbı uykuyu kitap üzerinde geçirdim. İnsan gücünün üstünde denilebilecek bir gayret ve istekle çalıştım.

Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri, öğrendiği fıkıh, tefsîr gibi ilimlerin yanında kendisini mânevî yoldan yetiştirecek bir rehbere kavuşma arzusu ile yanıyordu. Diğer taraftan Seyyid Tâhâ-i Hakkârî'nin halîfesi Seyyid Fehîm-i Arvâsî, rüyâsında Allahü teâlânın Resûlünü gördü. Peygamber efendimiz kendisine; "Abdülhakîm'in terbiyesini sana ısmarladım."

buyurmuştu.

Nihâyet Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri 1878 (H.1295) yılında Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretlerinin huzûruna kavuştu ve hocasından aldığı ilk emir, tövbe ve istihâre oldu. İstihârede şöyle bir rüyâ gördü:

Seyyid Tâhâ hazretleri, câmide, talebesi Seyyid Fehîm'e şu emri veriyordu: "Abdülhakîm'i al, elbisesini soy, cevâzimât-ı hams çeşmelerinde kendi elinle tamâmen yıka! Sonra ikimize de imâm olsun!.. Seyyid Fehîm hazretleri onu alıp cevâzımât-ı hams çeşmelerinde yıkıyor, o da elini onun omuzuna koyarak, sağ ayağını kendisi için serilmiş olan seccâdeye bırakıyordu.

Bu rüyâ onun talebeliğe kabûl edildiğine dâir gâyet açıktı. Tâbire muhtaç kısmı sâdece cevâzımât-ı hams tâbiri idi. Cevâzım cezm'in çoğulu olup kat'î, kesin demektir. Hams yâni beş adedi ise âlem-i emrin, latîfenin tasfiyesine işâret olduğu açıktı. Rüyânın başka tâbire muhtaç olmayan açıklığı ayrı bir ilâhî lütuf ve sonsuz bir ihsândı.

Seyyid Abdülhakîm Arvâsî, gördüğü bu rüyânın tesiri ile büyük bir aşkla ilim tahsîl edip, ilimde ilerlediği gibi, Seyyid Fehim hazretlerinin sohbet ve teveccühleri ile gönlünü nurlandırdı. 1882 (H.1300)'de zâhirî ilimlerde icâzet aldıktan sonra, 1888 (H.1305)'de tasavvufta Nakşibendî yolundan icâzet aldı. Ancak Nakşî tarîkatında H. 1000 târihinden sonrakiler ilk asırdakilere benzer olduğuna dâir işâretler bulunduğundan, Nakşîlikten mezun olanlar, Kübreviyye, Sühreverdiyye, Kâdiriyye ve Çeştiyye tarîkatlerinden de mezun sayılıyordu. Abdülhakîm Arvâsî hazretleri de mürşîdi Seyyid Fehîm hazretleri tarafından Nakşibendî, Kâdirî, Sühreverdî, Kübrevî ve Çeştî tarîkatlerinden de icâzet aldı.

Bundan sonra memleketi Arvas'a dönen Abdülhakîm Arvâsî hazretlerinin burada büyük ilmî faâliyetleri oldu. Bunu kendileri şöyle anlatmaktadır:

Memleketimizde, mevcut medreselerden ayrı olarak, bana miras kalan mallardan bir medrese yaptırdım. Mevcut kitaplara ilâve sûretiyle zengin bir kütüphâne kurdum. Talebenin yiyeceği, giyeceği, yatacağı, yakacağı tarafıma ait olmak üzere de o medresede 29 yıl ders okuttum. Birçok âlim ve fâdıl yetiştirdim. Bunları gönderdiğim yerler âdetâ irfan nûruyla doldu. O civarda medresemiz ilim feyziyle şöhret buldu. Vâlilerin, üst kademedeki memurların, bilhassa uzak yerlerdeki âlimlerin bile övgüyle, sitâyişle bahsettikleri bir ilim merkezi oldu. Medresemizden yetişen ilim adamlarının okumalarına mahsus kitapları İstanbul'dan getirtiyordum. Medresemin bağlıları bu kitapları aşîretler ve kabîlelere gönderip onları ilim nûruyla aydınlatırlardı. Mezunlarımızdan bâzıları vilâyet, sancak ve kaza merkezlerinde müftî olarak vazîfelendirilirdi. İçlerinden muhtaç olanları ev eşyâlarını tedârik ederek evlendiriyordum. İran'ın sınır boyundaki halk bu kişilerin gayretleri sâyesinde Sünnîlikte devâm ediyorlar ve kendilerini görenler, İslâma bağlılıkları karşısında hayrete düşüyorlardı.

Seyyid Abdülhakîm Efendi, 1897 yılında hac vazîfesi ile Hicaz'a geldiğinde önce Medîne'ye gelip Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Yanında Hacı Ömer Efendi isimli eşraftan bir zât vardı. Onunla berâber bir gece, mübârek Ravza'da akşam namazından sonra, yüzünü saâdet şebekesine döndürmüş, son derece edeb ve hürmet içerisinde beklerken, sağ tarafında oturan Hacı Ömer Efendi kulağına eğilip yavaşça:

"Refikam, şu anda özür sâhibidir. Peygamber Mescidini ziyârete gelemez. Bâb-üs-Selâm'dan girerek Peygamber huzûrunda bir selâm verip, Bâb-ı Cibrîl'den çıkmasına şer'an müsâde var mıdır?" dedi.

Seyyid Abdülhakîm hazretleri o anda 25 yıl önceki rüyânın hatırına gelmesi ile korkuyla sarsıldı. Hacı Ömer Efendinin yüzüne bir daha baktı. Evet 25 yıl önce rüyâsında gördüğü şahıs da bu şahıstı. Yavaşça:

"Bu suâlin cevâbına mezun olmak şöyle dursun, bilakis memurum!" buyurdu. Ancak rüyâda olduğu gibi Resûlullah efendimizin huzûrunda bulunduğundan cevap vermekte mazur

olduğunu bildirdi. Bâb-ı Rahme'den dışarı çıktıktan sonra hem meseleyi cevaplandırdı ve hem de rüyâyı tafsilâtı ile anlattı.

Şeyh Abdülhakîm Efendi 1907'deki haccı sırasında büyük evliyâ Şeyh Ziyâ Mâsum'un yüksek iltifatlarına mazhar oldular. Birlikte vedâ tavâfını yaparlarken Şeyh Ziyâ Masum hazretleri kendisine:

"Mürşidin Seyyid Fehîm hazretleri tarafından Nakşibendî, Kâdirî, Sühreverdî, Kübrevî, Çeştî tarîkatlerinden memur ve mezun olduğun gibi ilâveten sana Üveysîlik yüksek yolundan da icâzet verdim." buyurdular.

Seyyid Abdülhakîm Efendinin ikinci haccından dönüşünden bir müddet sonra doğuda karışıklıklar başgöstermeye başladı. 1914 yılında Birinci Dünyâ harbinin başlarında Rus askeri İran tarafından gelerek Doğu Anadolu'yu işgâle başladı. Bir taraftan da Ermenileri silahlandırarak masum Türk halkı üzerine kışkırtıyorlardı. Bu acıklı günleri o mübârek zât şöyle nakletmektedir:

Hızla silâhlanan Ermeniler, Müslümanların mallarını yağma etmeye koyuldular. O sırada bizim evimizi de tamamiyle yağmaladılar, soydular ve hiçbir şey bırakmadılar. Kışın başlangıcı sıralarında, âile efrâdımız, yakındaki dağ ve köylere kaçıp sığınmaktan başka çare bulamadılar. On gün sonra Allahü teâlânın lütfu ve inâyeti ile kasaba geri alındı ve âilece oraya dönüldü. O kış, malsız ve imkânsız olarak günü gününe yaşadık ve bin zorlukla bahara girdik. Mayıs ayında düşman kasabamıza bir saatlik mesafeye yaklaştığından hükümet tahliye emrini verdi. Tekrar dağlara ve çöllere döştük. Evlerimizi, çarşılarımızı, medreselerimizi, câmilerimizi tamamiyle yakıp kül ettiklerini haber aldık. Bu vaziyetten sonra bize hicret yolu göründü. Düşman istilâsına devam ederek Van, Şafak ve Nurduz'u ele geçirmişti. Keldânî aşîretleri ile Ermeniler dünyânın yaratılışından beri görülmedik zulüm ve vahşete yol açıyorlardı. Hicret edenlere Masiru adındaki bir dereden yol bulup gitmekten başka çâre kalmamıştı. Bu istikâmete yol veren bir derenin iki yanındaki düzlükte çoğu kadın ve çocuktan ibâret olan birkaç bin nüfus dağlara sığınmıştı. Zîrâ eli silah tutanların hemen hepsi Erzurum taraflarında ve cephede bulunuyorlardı. Tamamen müdâfaasız kimselerden meydana gelen göç topluluğu bir ana-baba günü manzarasıyla yol alıyordu. Ermeni fedâileri ise Nurduz'dan beri bu perişan muhacirleri takip ediyor, genç kız ve kadınları esir edip götürüyor, büyük bir kısmını şehîd ediyor, kalanları tekrar takibe koyuluyordu. Zaho'nun dağ ve çöllerinde muhacirlerin yüzde yetmişi açlıktan can verip ve hatta hayvanlara ve kuşlara yem oldular. Memleketinde hanedan seviyesinde ve zengin olanlar hicrette mahv ve perişan oldular.

Bizimle beraber yirmi dokuz köyün ihtiyarları, kadınları ve çocukları ıssız çöl ve dağlarda elimize ne geçerse yiyip bin türlü meşakkat ve zahmetle o sene Haziranın birinci gecesi Ravandız'a girdik. Memleketimiz soğuk iklimlerden olduğu hâlde Ravandız gibi harareti 45 dereceden ziyâde bir yerde 90 gün oturduk. Eylülün ikinci günü Erbil'e çoğumuz hasta olarak girdik. Kardeşim Seyyid İbrâhim Efendiyi kara toprakta Allah'ın rahmetine bıraktığımız gibi, Şeyhler hanedanı adını alan 9 erkek kardeşi ve 4 amcamın kız ve erkek değerli fertlerini Erbil ve civarında toprağa verdik. Ekim ayının dokuzuncu günü Musul'a vardık. Burada meşhur Celilîzâdelerin yaş bakımından büyüğü bulunan Hacı Emin Efendi tarafından o vaktin rayicine göre, aylık otuz altın lira kirası olan yirmi odalı, harem ve selamlık daireleri, bedelsiz olarak bize ihsan edildi.

Burada on sekiz ay kadar oturduktan sonra, ayrılmak üzere vedâ ederken, gönlümüzü hoş ederek; "Bu evde kırk sene otursaydınız, yine kirâ almazdım." dedi. Allahü teâlâ kendisinden râzı olsun.

Devamlı olarak, Bağdat'ta Gavs-ı âzam Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin türbesi civarında oturup orasını vatan edinmek arzusunda bulundumsa da, o civarlarda İngiliz muharebeleri

pek şiddetlenmiş bulunduğundan, geçici olarak, yine Musul'da kaldık. Daha sonra nüfusumuz yüz elli iken ancak altmış altı nüfusla, çöl ve sahraları, Allah'ın yardımıyla aşarak Adana'ya geldik. Adana'da çeşitli hastalıklar sebebiyle defn ettiğimiz nüfustan kalan 20 kişi ile Eskişehir'e geldik. Bunlardan bir kısmı Konya'da kaldılar. Geçim darlığından büyük sıkıntı içinde yaşadılar. Biz ise 1918 senesinin Nisan ayı ortalarında İstanbul'a geldik. Dâhiliye Nezareti (İçişleri Bakanlığı) müsteşarı olup sonra Evkaf Nazırı olan ulemâdan Hayri Efendi tarafından, şu anda sağlık ocağı olarak kullanılan Eyyûb Sultan Yazılı Medresede yerleştirildik. Dağılmış âile efrâdımı, Allah'ın inâyeti ile orada toplamaya muvaffak oldum. İstanbul'a bu sûretle sevk-i ilâhî ile geldik. Yollarda görülen meşakkat ve sıkıntılar son buldu.

Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri daha sonra Gümüşsuyu Tepesindeki Kaşgari Dergâhının şeyhliği, imâmlığı ve vâizliği ile vazîfelendirildi. Bu arada 5 Ağustos 1919'da Sultan Vahideddîn Han tarafından Süleymâniye Medresesine tasavvuf müderrisi (ordinaryüs profesörü) olarak da tâyin edildi. Böylece hem çeşitli câmilerde vâz ederek ve hem de üniversitede hoca olarak İslâmiyeti yaymaya, din düşmanlarını susturmaya ve sindirmeye başladı.

Seyyid Abdülhakîm Efendi din bilgilerinde ve tasavvufun ince bilgilerinde çok derin idi. Üniversite mensupları, fen ve devlet adamları, çözülemez sandıkları güç bilgileri sormaya gelir, sohbetinde, dersinde bir saat kadar oturunca, cevâbını alır, sormaya lüzum kalmadan, o bilgi ile doymuş olarak geri dönerdi. Teveccühünü, sevgisini kazananlar, sayısız kerâmetler görürdü. Çok mütevâzi, pek alçak gönüllü idi. Ben dediği hiç işitilmemişti. İslâm âlimlerinin adı geçtiği zaman:

"Bizler o büyüklerin yanında hazır olsak sorulmayız, gâib olsak aranmayız." ve;"Bizler o büyüklerin yazılarını anlayamayız. Ancak bereketlenmek için okuruz." buyururdu. Halbuki kendisi bu bilgilerin mütehassısı idi.

Sultan Vahideddîn Han kendilerini çok sever, takdîr ederdi ve duâlarını isterdi. Nitekim Abdülhakîm Efendi hazretleri şöyle anlattı:

Memleketin işgâl altında bulunduğu ve kurtuluş savaşının başladığı günlerdi. Beşiktaş'ta Sinanpaşa Câmiinde vâz edip çıkıyordum. Kapı önünde duran bir saray arabasından, kibar bir bey inip; "El melikü yakraükesselâm ve yed'ûke iletta'âm." yâni "Sultan sana selâm ediyor ve seni iftara çağırıyor." dedi. Araba ile saraya gittik. İstanbul'un seçilmiş vâizleri, imâmları çağırılmıştı. Yemekten sonra ser müsâhib geldi. Sultanın selâmı var. Hepinizden ricâ ediyor. Anadolu'da kâfirlerle çarpışan kuvây-ı milliyenin gâlib gelmesi için duâ etmenizi ve Anadolu'daki mücâhidlere para ve duâ ile yardım etmeleri, eli silah tutanların onlara katılmaları için milleti teşvik etmenizi ricâ ediyor, dedi. Bu emir üzerine çok kimseyi Anadolu'ya gönderdim. Çok yardım yapılmasına sebeb oldum.

Bir defâsında da Sultan Vahideddîn Han, Ramazân-ı şerîf ayında Hırka-ı seâdetin bulunduğu odayı ziyâret edecekti. Seyyid Abdülhakîm Efendi'yi de dâvet etti. Diğer ileri gelen devlet adamları ve din adamları da oradaydı. Bu vakanın devâmını hizmetlerini gören Şakir Efendi şöyle nakletmektedir:

Sultan tam Hırka-i seâdetin bulunduğu odanın kapısına gelince, Abdülhakîm Efendi nerededir? diye sordu. Oradaki kalabalık birbirlerine bakıştılar. O isimde birisini tanımıyorlardı. Arkaya doğru haber verdiler. Efendi hazretleri, benim ismim Abdülhakîm'dir deyince, sultan sizi istiyor deyip, hemen yol açtılar. Sultan kendilerini bekleyip yanyana biri dünyâ, biri âhiret sultanı olarak, Sultanü'l-enbiyâ Peygamber efendimizin seâdetli hırkalarının bulunduğu odaya girdiler. Berâberce ziyâret ettiler. Çıkınca Sultan bereket sayarak orada olanlara birer mendil, ona ise iki mendil hediye etmişler. Ben dış kapıda Efendi'yi bekliyordum. Geldiler ve ziyâretlerini anlattılar. "Sultan herkese bir mendil verdi, bana iki tane verdi. Birisi senindir." deyip birini bana verdiler.

Abdülhakîm Arvâsî hazretleri siyâsete hiç karışmamış, siyâsî fırkalara bağlanmamıştır. Bölücülüğe karşıydı. Talebeleri kendisine tekkelerin kapatılması ile ilgili olarak sorduklarında:

"Hükümet, tekkeleri değil, boş mekanları kapattı. Onlar kendi kendilerini çoktan kapatmışlardı." demiştir. Bu muazzam görüş, o günlerin umûmî mânâda tekke ve dergâh tipine âit teşhislerin en güzelidir.

Kânunlara uymakta çok titiz davranır, konuşmalarında da bunu tavsiye ederdi.

Abdülhakîm Efendinin yemesi, içmesi, yatması, kalkması, konuşması, susması, gülmesi, ağlaması hep İslâmiyete ve Resûlullah efendimizin hâline uygundu. Onun yemesini gören sanki âdet yerini bulsun diye yiyor zannederdi. Az yer, lokmaları küçük alır ve yavaş yerdi. Yakınları onu otuz senedir kaylûle yaparken veya yatarken bir defâ olsun sırt üstü veya sol tarafına dönüp yatmadığını söylemişlerdir. Hep sağ yanı üzerine yatar, sağ elinin içini sağ yanağı altına koyar, öyle yatardı. Her hâli istikâmet üzere idi. "İstikâmet yâni Allahü teâlânın beğendiği doğru yol üzere olmak kerâmetin üstündedir." sözünü sık sık tekrar ederdi.

Talebelerinden bâzıları o ilim deryâsı büyük velîden şu sözleri ve menkıbeleri nakletmişlerdir.

Her vesîle ile sohbetlerinde namazdan bahsederlerdi. "Namaz, aman namaz, nerede ve ne şart altında olursa olsun mutlaka namaz kılın." buyururdu.

Yine buyurdu: "Bir vakit namazımı kaybetmektense, dünyâları kaybetmeyi tercih ederim."

Talebelerinden birisi edeb hakkında sorduğunda;

"Edeb hudûda, sınırlara riâyet etmek onu taşmamaktır. En büyük edeb ise ilâhî hudûdu muhâfazadır, gözetmektir." buyurdu.

Talebelerinden birisi dünyâ sıkıntılarından bahsediyordu. Anlatması bittikten sonra;

"Allahü teâlâya inanan ve güvenen kimse neden mahrumdur. Allah'tan mahrum olan ise neye mâliktir." buyurdu.

Bir gün sed kenarında hasır koltuklarında İstanbul'a doğru bakarlarken yanındakilere dönerek;

"Şu İstanbul ne garip belde! İnsan mümin olmak için de, kâfir olmak için de burada her vâsıtayı, her imkânı bulabilir." buyurdu.

Bir gün bir derslerinde şöyle buyurdular:

"Bizim meclisimizde bulunanlar, sükût içinde otursalar ve sükûttan başka bir şey görmeseler bile, din bahsinde âlim geçinenlerin hatalarını keşfederler, bir bir çıkarırlar."

Kapalıçarşı'dan geçerken karşılarına tanıdıkları bir dükkancı çıktı. Adam hal hatır faslından sonra; "Efendim. Duâ edin de Allahü teâlâ ümmet-i Muhammed'i kurtarsın." deyince, o da cevâben:

"Siz bana o ümmeti gösterin. Ben de kurtulduğunu haber vereyim. Hani nerede o ümmet!" buyurdu.

Talebelerinden Hâfız Hüseyin Efendi anlatır:

Tahsîlimi İstanbul'da yaptım. Arabî ve Fârisî'yi iyi bilirdim. Her toplulukta söz sâhibiydim. Bir gün beni Abdülhakîm Arvâsî hazretlerine götürdüler. Maksadım orada da söz sâhibi olmaktı. Kendisine çok yakın bir sandalyeye oturdum. Sohbete başladı. Hemen sonra sandalyede oturmaktan hayâ edip, yere indim. Sohbette, hiç bilmediğim, duymadığım şeyleri anlatıyordu. Yakınında yere oturmaktan da hayâ edip biraz geri çekildim. Biraz daha biraz daha derken nihâyet kendimi kapının önünde buldum. Nerede ise kapıdan dışarı çıkacak hâle

gelmiştim. Ben yıllarca şeyhlik postunda oturmuş talebeleri olan biriydim. Seyyid Abdülhakîm'i görünce ancak talebe olacağımı anladım ve talebelerime:

"Seyyid Abdülhakîm Efendiyi görünce, tanıyınca şeyhliğin ne olduğunu anladım, eteğine yapışmaktan başka işim kalmadı." dedim. O büyük zâta talebe olmakla şereflendim.

Otuz yıl boyunca yanından ayrılmayan yakını Şakir Efendi anlatır:

Bir sabah dergâhın mescidinde namaz kılıyorduk. Efendi ile ikimizdik. Her zamanki gibi beni imâm yaptılar. Mescidin giriş kısmı baştan başa camekân olduğundan girişteki sofa şeklinde oturma yerinden mescidin içi apaçık görülürdü. Biz namaza hazırlanırken zevcem de gelip sofa kısmında çaylarımızı hazırlamaya koyulmuştu. Namaz ve duâ bitince, sofaya geçtik. Gördük ki semâverin etrafında iki çay bardağı yerine bir sürü bardak. Zevceme, bu kadar bardağa lüzum olmadığını söyleyip, niçin ikiden çok bardak getirdin, deyince, şu cevabı aldım: "Hayret! Arkanızda büyük bir cemâat vardı. Şimdi dağılmış."

Yine Şakir Efendi naklediyor:

İzmir'de Hisar Câmiindeydik. Huzurlarına on iki yaşında bir çocuk getirdiler. Çocuk dilsizdi. Anne ve baba çocuklarını kapmış, haberini aldıkları bu Allah'ın sevgili velî kulunun huzûruna duâ etmesi için getirmişlerdi. Çocuk yürüyüp geldi. Ellerini öptü. Abdülhakîm Efendi hazretleri çocuğa kısa bir nazar etti ve; "Oğlum ismin nedir?" diye sordu. Çocuk birden cevap verdi: "Ahmed!" Anne ve baba çocuklarının konuştuğunu görüp, hayretler içinde sevinç gözyaşları döktüler.

Talebelerinden İlyas Efendi anlatır:

Bir gün yaşlı bir kadın marangoz dükkanıma gelip; "Bir odalı evim var. İkinci bir oda yaptırıyorum. Kiraya verip onunla geçineceğim. Bedelini kira parasından vermek üzere, bana bir kapı ve pencere yapar mısın?" dedi. Yarın gel, konuşuruz dedim. Maksadım, Seyyid Abdülhakîm Efendi'ye gidip danışmaktı. İkindi vakti dergâhlarına gittim. Hâlimi sordular. "Müşteri geliyor mu?" dediler. "Geliyor." dedim. Fakat sormak için gittiğim kadını unutmuştum. "Sipariş veren oluyor mu?" dediler. "Bugün yok." dedim. "Kadın müşterileriniz oluyor mu?" buyurdular. Gene hatırlamadım. Bunun üzerine; "Bugün gelen kadının işini gör!" buyurdular. Ancak o zaman hatırlayabildim.

Bir gün Bâyezîd Câmiinde vâz verirlerken konu ile hiç ilgisi olmadığı hâlde; "Sizden biriniz, eve gidip, çocuğunu çatıya kiremitler üzerine çıkmış, güvercin kovalar görürse, bağırmadan, güzellikle, yavrum bak sana neler getirdim, şeker aldım, desin, onu tutup içeri aldıktan sonra azarlasın." buyurdu. Vâzı dinleyen Akhisarlı bir zât içinden şimdi bunun da ne ilgisi var diye geçirdi. Vâzdan sonra evine gidince baktı ki çocuğu evin damına çıkmış, kiremitler üzerinde güvercin yakalamak peşinde, nerede ise kenardan düşecek hâlde. Çocuk küçük olup üç-dört yaşındaydı. Hemen Abdülhakîm Efendinin nasihatlerini hatırladı ve öyle yaptı. Çocuk düşmekten kurtuldu.

Seyyid Abdülhakîm Arvâsî'nin uzun yıllar hizmetinde bulunan Kayserili pamuk tüccarı Abdülkâdir Bey şöyle antalır:

Bir yaz günüydü. Abdülhakîm Efendi ile Eyyûb Câmiinde öğle namazını kıldık. Sonra hazret-i Ebû Eyyûb-i Ensârî'nin türbesine girdik. Başka kimse yoktu. Sandukanın ayak ucunda, yanyana diz üstünde oturduk. "Yanıma sokul, gözlerini kapa." buyurdu. Gözlerimi kapayınca hazret-i Ebû Eyyûb Ensârî hazretlerini ayakta duruyor gördüm. Yanımıza geldi. Uzun boylu, iri yapılı, seyrek sakallıydı. Elini öptüm. İkisi yavaş sesle konuştular. Ben işitmiyordum. Edeple seyrediyordum. "Gözünü aç." dedi. Açtım. İkimiz sandukanın yanında oturuyoruz gördüm. Sokağa çıktık. İkindi okunuyordu. "Ne gördün?" dedi. Anlattım. "Ben hayatta iken kimseye söyleme." dedi. Bunu vefâtından yirmi dört sene sonra anlatıyorum.

Necib Fâzıl Kısakürek anlatır:

Sene 1941... Almanlar sınırımızda. Ben, bir gazetede çıkan yazılarımda da üstüne bastığım gibi, İkinci Dünyâ Harbine girmemizin bir an meselesi olduğuna kâniim. Bu meseleyi huzûrlarında savunuyorum. Lütfen dinliyorlar. Etraflarında yakınlarından birkaç kişi ve avukat Mahmûd Veziroğlu isminde kendisini sevenlerden bir zât... Harbe sürüklenmek mecbûriyetimizi riyâzî bir vâkıa hâlinde gösteriyor ve anlatıyorum. Sonuna kadar dinledikten sonra buyurdular ki: "Harbe girilmez. Yalnız Birinci Cihân Harbinde olduğu gibi pahalılık olmasa, vesîka usûlü çıkmasa." Buyurdukları gibi oldu. Harbe girmedik. Fakat pahalılık, vesîka usûlü milleti kavurdu. Mahmûd Bey, bana bu kerâmeti sık sık tekrar eder ve; "Müthiş, müthiş!.. herkes harbi beklerken; "Harbe girilmez." ve kimse vesîka usûlünü beklemezken "O olacak." buyurmaları büyük kerâmet." derdi.

Fâruk Bey anlatır:

Bundan yıllarca evvel, oğlum Nevzad, o zamanlar oturduğumuz apartman katının balkonundan aşağıya, beton bir zemin üzerine düştü. Çocuğu koma hâlinde bir hastahâneye dar attık. Ayıldı. Fakat aklî melekelerini kaybetmiş haldeydi. İstanbul'a götürdük. Bütün mütehassıs sinir ve akıl doktorlarına gösterdik. Hemen hepsi ümit göremediklerini söylediler. Bir rum doktor erken bunama teşhisini koydu ve şifâsı yok hükmünü bastı. Bülûğ çağındaki çocuğumu, büyük amcası Abdülhakîm Efendinin kollarına teslim ettim. Çocuk tekkede kırk gün kaldı. Bu müddet içinde, onu nazarlarından ayırmadılar. Sâdece; "Mahzûnum, mahzûnum!" diye içlenerek işi, Allahü teâlâya havâle ettiler. Kırk gün sonra Nevzad, hiç bir zaman sâhib olmadığı maddî ve mânevî bir sıhhate kavuştu. Hukuk Fakültesini bitirdi. Uzun yıllar DSİ'de avukatlık yaptı, oradan emekli oldu. Abdülhakîm Efendi, birâderzâdeleri olan Fâruk Işık Efendiyi çok severdi. Birisini medhetmek isteseydi; "Fâruk hâriç hepimizden iyidir." derdi. Kabri, Abdülhakîm Arvâsî'nin ayak ucundadır.

Bâyezîd Câmiinde; Erzincan zelzele felâketinden bir hafta kadar önce: "Allahü teâlâ, zinânın âşikâr olduğu yerlere zelzele ile cezâ verir. Erzincan gibi." buyurmuşlar. Kimse o esnâda bu mânâyı anlayamamış, ama bir hafta sonra, duyanlar bu büyük bir kerâmetti, anlayamadık demişlerdir.

Talebelerinden Tâhir Efendi anlatır:

Abdülhakîm Efendi hazretleri buyurdular ki: "Evliyânın huzûruna dolu giden boş, boş giden dolu döner."

Bir gün bana; "Tâhir Efendi, evinde kitap kalmasın, kitapları evden çıkar, başkalarına ver." buyurdular. Eve gittim. Kıymetli kitaplarıma kıyamadım. Emirleri yerine gelsin diye, birkaç kitap verdim. Yatsıdan sonra yattım. Abdülhakîm Efendiyi gördüm. "Tâhir, kitapları evden çıkardın mı?" buyurdular. Kalktım. Abdest aldım. İki rekat namaz kıldım. Yine yattım. Daha uyuyamamıştım. Abdülhakîm Efendi geldi. "Hâlâ kitapları evde mi saklıyorsun?" buyurup, celâllendi. Korktum. Hemen kalkıp, bütün kitaplarımı evden çıkardım. Geldim yattım. Ancak uyuyabildim. Sonradan anladım ki, bizi terbiye etmek için, kitaplardan uzaklaştırıp, bende olanları alıp, kendinde olanları bize vermek için bu yolu seçmişlerdi.

Ne zaman Abdülhakîm Efendi hazretlerine gitsem, Ziyâ Bey yanında otururdu. Ziyâ Beye bir kitap verir, okuturlar ve îzâh ederlerdi. Bir gün yine öyle bir sohbette, Ziyâ Beye kitap okutup, kendileri îzâh ediyordu. İçimden, benim Arabî ve Fârisim Ziyâ Beyden iyidir. Niçin hep ona okuturlar da, bana hiç okutmazlar diye geçti. O gece rüyâda Abdülhakîm Efendinin huzûrunda idim. Gene Ziyâ Beye bir kitap vermişler, okutuyorlardı. Ama Ziyâ Beyi sarıklı, âlim kıyâfetinde gördüm. Abdülhakîm Efendi, Ziyâ Beyi bana gösterip; "Biz, boşuna emek vermeyiz." buyurdular. Uyanınca o düşünceme çok pişman oldum.

Bir gün Abdülhakîm Efendiye gidiyordum. Yolda, kendi kendime, Abdülhakîm Efendiye arz

edeyim, evliyâlıkta yükselmek büyük iş, bizim küçük gayretimizle elde edilmez, himmet buyursunlar teveccüh eylesinler de, o yüksek makamlara beni kavuştursunlar diye düşünüyordum. Vardım. Bahçed yalnız oturuyorlardı. Selââm verip ellerini öptüm. Yüzüme bakıp; "Tahir, şu ağaç ne ağacıdır?" buyurdu. "Manolya" dedim. "Şu nedir?" buyurdu. "Gül" dedim. "Ya Tâhir! Bunların suyu bir, havası bir, toprağı bir de, niçin boyları farklıdır? Meselâ şu çimene ne yapılsa gül ağacı olabilir mi, gül de, manolya kadar büyür mü?" buyurdu. "Hayır efendim." dedim. "Demek ki, farklılık istidadlarından kâbiliyetten geliyor. Ve demek ki, çim; ot, gül gibi, gül de manolya gibi olmaz!" buyurup tekrar bana baktılar. "Kusurumu bağışlayın efendim." dedim.

Bitlis yolunda bir genç, kışın tipiye tutulup, yolunu kaybeder. Helâk olacak halde iken; "Yâ Rabbî! Zamânımızın kutbunu imdâdıma yetiştir!" diye yalvarır. Hemen siyah sakallı birisi zuhûr eder, atın dizginlerini tutup, istikamet verir ve; "Böyle git, şehre varırsın!" buyurur. Genç, o gaybdan gelip kendisine yol gösteren zâtın şemaline dikkat eder. Otuz sene sonra, Bâyezîd Câmiinde, tesâdüfen vâzında bulunur. Ben bu şeyhi bir yerden tanıyacağım diye düşünür. Vâzdan sonra çıkarlarken, Abdülhakîm Efendinin yanına yaklaşır, daha konuşmadan, Abdülhakîm Efendi; "Bitlis'teki tipi fırtınasını mı hatırladın?" diye kulağına hafifçe söyler. Gözyaşlarını tutamayıp, eline sarılır, öper... öper.

Seyyid Abdülhakîm Efendi, kendisini candan seven ve tıbbîyede okuyan bir talebesinden eczacılığı seçmesini istedi. Talebe tıbbiyede sınıfın birincisiydi. Ancak anne ve teyzesi ise onun Eczacılığa geçme isteğine şiddetle karşı çıkarlardı. Böyle bir şeye teşebbüs ettiği takdirde haklarını helâl etmeyeceklerini bildirdiler. Genç büyük bir üzüntü içerisinde Fâtih Câmii avlusuna geldi. Na yapacağını bilmez bir hâldeydi. Bir tarafta annesi diğer tarafta ise canından çok sevdiği hocası. Âniden aklına gelen bir düşünceyle câmi avlusuna girecek ilk kişiyle istişâre etmeye karar verdi. Nitekim biraz sonra câmi avlusuna giren zâtın yanına yaklaşarak; "Efendim size bir şey danışmak istiyorum." dedi. Buyurun sizi dinliyorum demesi üzerine; "Ben tıbbiyede talebeyim. Hocam tıbbiyeyi bırakıp eczâcılığı seçmemi istiyorlar. Annem ve teyzem ise şiddetle karşı çıkarak haklarını helâl etmeyeceklerini söylediler. Ne yapayım?" O zat; "Senin hocan kim evlâdım?" deyince, "Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri." cevâbını verdi. Bu söz üzerine o zat; "Evlâdım senin hocan öyle bir kimsedir ki, bin ana fedâ olsun. Hiç düşünmeden sözünü tut!" dedi. Talebe bu söz üzerine derhâl eczâcılığa kaydını yaptırdı. Daha sonra meşveret ettiği o zatın yine Abdülhâkim Efendi hazretlerinin talebelerinden Cevat Bey olduğunu öğrendi. Hocasının bereketi ile daha sonra anne ve teyzesi de haklarını helâl ettiler.

Diş hekimi emekli albay Sabri Bey anlatır: Abdülhakîm Efendi, arada bir bana, teyemmüm nasıl yapılır diye göstererek öğretirdi. Kendi kendime, şimdi su olmayan yer yok, acaba neden bu kadar teyemmüm üzerinde duruyor derdim. Vefâtından otuz sene sonra, ellerimde yara çıktı. Hatta bir başparmağımı kestiler. Doktorlar ellerine su vurmayacaksın dediler. Üç sene teyemmümle yâni onların gösterdiği şekilde teyemmüm ederek namaz kılmak zorunda kaldım.

Buyurdular ki:

Kur'ân-ı kerîm şifâdır. Fakat şifâ, suyun geldiği boruya tâbidir. Pis borudan şifâ gelmez.

Gerçek kerâmet, kerâmetin gizlenmesidir. Bunun dışında görünenler, velînin irâde ve ihtiyârı ile değildir. İlâhî hikmet öyle gerektiriyor demektir.

Allahü teâlâ sırrını eminine verir. Bilen söylemez, söyleyen bilmez.

Ahmaklık, hatâda ısrar etmektir.

Hak'tan ve Hak yolundan başka her ne düşünülürse, hepsi ayrılık ve perişanlık yoludur.

Din bilgileri, dünyâda ve âhirette, huzûru, seâdeti kazandıran bilgilerdir.

Bütün üstünlükler, faydalı şeyler, İslâmiyetin içindedir.

Hakk'ı sevmedikçe, Hak teâlâyı hâkim bilip, ona kulluk etmedikçe, insanlar birbiri ile sevişemez.

Kavuştuğunuz her nîmet; hep hakka îmânın hâsıl ettiği kardeşliğin neticesi ve Allahü teâlânın ihsânıdır.

Temiz ve yeni elbise giyiniz. Gittiğiniz yerlerde, ahlâkınızla, sözlerinizle, giyinişinizle İslâmın vekârını, kıymetini gösteriniz.

Gördüğünüz her musîbet ve felâket, kızgınlığın, zulüm ve haksızlık etmenin cezâsıdır.

Beşeriyet ne kadar uğraşırsa uğraşsın, sevip sevilmedikçe; ızdırap ve felâketten kurtulamaz.

Allahü teâlâ dilediğini yapar. İster sebepli ister sebepsiz, dilediği gibi azap veya lütfeder. Güzel ve doğru onun dilediğidir.

Allahü teâlâ bize fadlı, ihsânı ile tecelli etsin; bizi fadlı ile korusun! Adliyle tecelli ederse, yanarız.

Riyâ olmasın diye cemâatten kaçanlar ayrı bir riyâ içindedirler.

Büyüklerin sözü, sözlerin büyüğüdür.

İlim cehli izale eder, yok eder, ahmaklığı değil.

Cemiyetteki ruh hastalıklarının sebebi, îmân eksikliğidir.

Dînî dünyâ çıkarlarına âlet eden yobazlara karşı Eyyûb Sultan, Fâtih, Bâyezîd, Bakırköy, Kadıköy ve Beyoğlu Ağa Câmii kürsîlerindeki konuşmaları, bunların iftirâlarına sebeb oldu. Bunların tahriki ile Eylül 1943'te tutuklanarak İstanbul'dan İzmir'e götürüldü. Bir müddet Meserret otelinde sonra bir evde polis nezaretinde kaldı. Yakınları, kendilerinin Bursa'ya nakli veya İstanbul'a iâdesi için birkaç defâ teşebbüse geçtilerse de her defâsında red cevâbını aldılar. Nihâyet Ankara'ya nakline müsâde çıktı. Bu karar üzerine Ankara'da Hacı Bayrâm-ı Velî civârında, biraderinin oğlu Seyyid Faruk Işık'ın evine geldiler. Bu sırada hasta olduklarından Faruk Işık Bey'in evinde on sekiz gün hasta yattıktan sonra 27 Kasım 1943 (H.1362)'te vefât ettiler. Vefât ânında hafif bir zelzele oldu.

Ankara hiç sevmedikleri bir yerdi. Bu sebeple yakınları mübarek nâşın İstanbul'a nakli için resmî makamlara başvurdular. Ancak kabul edilmedi. Şehrin belediye sınırları içinde ölenlerin asrî mezarlığa gömülmesi şartı da vardı. Bu yüzden herkes eli kolu bağlı mahzun ve üzgün bir durumda bulunuyordu. Çünkü kendileri bu mezarlığa defnedilmeyi istemiyorlardı.

O sırada evin ahşap kapısı çalındı. Kapıda kim olduğu, nereden geldiği belli olmayan ak sakallı bir adam:

"Ankara civârında Bağlum isimli bir köy vardır. Oraya götürünüz, kendilerine uygun yer orasıdır." dedikten sonra dönüp gitti. Meçhul adamın arkasından koştularsa da sanki sır oldu ve ortadan kayboldu.

Keçiören'de dâmâdı İbrâhim Arvas Beyin evinde gasl, techiz, tekfîn ve namazı edâ edildikten sonra Ankara'nın kuzeyinde ve 24 km mesâfede bulunan Bağlum'a getirilerek defnedildi. Telkinini kimin vereceği, oğlu fazîletli Ahmed Mekki Efendiye sorulunca; "Babam Hilmi'yi çok severdi. Onun sesini iyi tanır. Telkinini Hilmi versin." buyurdu. Böylece telkin vermek ve kabr-i şerîfine girmek vazîfeleri talebesi Hüseyin Hilmi Beye nasîb oldu.

Ağlasın kan ağlasın her müslüman
Çünki, Seyyid Abdülhakîm terk etti cân

Âlim ü âmil, veliyy-i kâmil idi.
Zâtına mevdu' idi sırr-ı nihân.

Bağlum nâhiyesi eskiden beri sel, yağmur, dolu gibi âfetlerin eksik olmadığı bir yerdi. Ancak Bağlum halkı Seyyid Abdülhâkim Arvâsî hazretleri buraya defn olunduktan sonra hiç âfet görmediklerini beyan etmişlerdir.

Seyyid Abdülhakim Efendinin; Sahabe-i Kiram ve İslam Hukuku Erriyâz-ut-Tesavvufiyye isimli eserleri mevcuttur. Ayrıca talebelerine gönderdiği risâle büyüklüğünde pek çok mektupları vardır. Arabi, Farisi ve Türkçe şiirler yazmıştır.

Abdülhakim Efendi'nin üç oğlu ve iki kızı vardı. Oğullarından Enver Bey hicret esnasında 1918'de Eskişehir'de vefat etti. İkinci oğlu faziletli Ahmed Mekki ÜçışıkEfendi İstanbul'da Kadıköy müftiliğinde bulunmuştur. 1967'de İstanbul'da vefat etmiş olup kabri Bağlum kabristanındadır. üçüncü oğlu Münir Efendi, İstanbul belediyesinde uzun seneler çalışmış, doğruluğu, çalışkanlığı, güzel ahlakı ile etrafının saygısını ve sevgisini toplamıştır. 1979'da vefat etti. Kabri Bağlum'dadır.

Kızlarından Şefia Hanım da hicret sırasında Musul'da vefat etmiştir. Diğer kızı Mâide hanım hayattadır. (1992)

AMELİYAT OLMADI AMA...

Sevdiği kimselerden, Sabri Bey var idi ki,
O da şu hâdiseyi, anlatır bizâtihî:

Bir gün râhatsızlandım ve gittim hastâneye,
Apandisit teşhîsi, kondu muâyenede.

Bayram olduğu için, yapmayıp ameliyât,
Bir başka hastâneye, sevkettiler o sâat.

Çıkıp, o hastâneye, gitmeden daha önce,
Efendi'ye uğrayıp, haber verdim hemence.

Ellerini öperek, oturunca, o derhâl,
Bana; "Sen hasta mısın?" diyerek etti suâl.

"Evet." deyip gösterdim, o ağrının yerini,
Tam onun üzerine, dokundurdu elini.

"Burası mı?" diyerek, o yeri ovdu biraz,
Onun bereketiyle, gitti benden o maraz.

O, mübârek elini, dokununca o yere,
Apandisit ağrısı, kayboldu birden bire.

Kırk beş sene oluyor, o günden îtibâren,
Apandisit ağrısı, görmedim bir daha ben.

BÜTÜN BUNLARA RAĞMEN

Sevdiklerinden biri, bir gün huzûrlarına,
Gelerek şu şekilde, bir suâl sordu ona:

"Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî mi yüksektir,
İmâm-ı Rabbânî mi, merak eder bu fakîr?"

Abdülhakîm Efendi, cevâben o kimseye,
Başladı Abdülkâdir Geylânî'yi övmeye.

Buyurdu: "Gavsül âzam, idi ki bu büyük zât,
Ânında yetişirdi, istese her kim imdât.

Öyle çok kerâmeti, vardı ki onun hattâ,
Duâsıyle ölüyü, döndürürdü hayâta.

Kendi zamânındaki, bilcümle evliyânın,
Fevkinde bulunduğu, kesin idi bu zâtın.

Ve kıyâmete kadar, her Velî'ye feyiz, nûr,
Onun vâsıtasıyle, erişir, vâsıl olur.

Mübârek cemâlini, görseydi biri elhak,
Allahü teâlâyı, hâtırlardı muhakkak.

Dört yüz kişi yazardı, vâzını muntazaman,
Birbirinin sırtında, yazarlardı çok zaman."

Böylece bu Velî'den, bahsedip uzun uzun,
Çok kerâmetlerini, anlattı önce onun.

Sonunda buyurdu ki: "Bütün bunlara rağmen,
İmâm-ı Rabbânî'nin âşıkıyım ama ben."

NİÇİN OKUTMUŞ?

Hâlid Turhan Bey anlatır:

Bir gün ziyâretlerine gitmiştim. Kütüphânelerinden bir kitap çekip, bir yerini açıp bana verdiler ve; "Buyurun, okuyun!" buyurdular. Arapça idi. Okumaya çalıştım. Yanlış okuyunca düzeltirlerdi. Bir daha okuttular ve gene yanlışlarımı düzelttiler. Sonra; "Türkçeye çevirin!" buyurdular. Takıldığım çok ibâreler oldu. Yardım ettiler, hattâ kendileri tercüme ettiler. Bir daha okutup, bir daha tercüme ettirdiler. İyice anlamıştım. Vefâtlarından yirmi sene kadar sonra, kütüphâne müdürlüğü için, Ankara'da imtihana girdim. İmtihanda elime bir Arapça kitap verdiler ve bir yerini açıp, okuyun dediler. Bir de ne göreyim, Abdülhakîm Efendinin verdiği kitap ve açtıkları sayfa değil mi? Okudum, tercüme ettim. İmtihanı kazandım. Kütüphâne müdürü oldum. Ama imtihandan çıkınca, Efendinin bu büyük ve açık kerâmetini görünce hüngür hüngür ağladım.

ÎMÂNIN KUVVETİNDEN

Hâbil Efendi diye, vardı ki bir terzisi,
Pek çoktu Efendi'ye, bağlılığı, sevgisi.

O'na öyle ihlâsla, bağlıydı ki o hattâ,
Böyle hâlis bağlılık, az bulunur hayatta.

Bir gün ziyâretine, giderken Efendi'nin,
Düşündü ki gidince, sorayım şunu ilkin.

Diyeyim ki: "Efendim, istemiyorum ama,
Çok kötü düşünceler, geliyor hâtırıma.

Hiç kurtulamıyorum, ben bu vesveselerden,
Îmânıma bir zarar, gelir mi bu şeylerden?"

Bunları düşünerek, vardı huzurlarına,
Girince, sohbetini, kesti ve baktı ona.

Ve hemen buyurdu ki: "Bir müslümanın eğer,

Hâtırına gelirse, çok fenâ düşünceler,

Onun kötülüğüne, bir işaret değildir,
Îmânının kuvvetli, olduğuna delîldir."

Henüz suâl etmeden, almıştı cevâbını,
Efendi, daha sonra, ikmâl etti vâzını.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1023

2) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.1, s.34-73

3) Başbuğ Velîlerden; s.336-351

4) O ve Ben

5) Eshâb-ı Kirâm; s.164-166, 287-293

6) Son Devrin Din Mazlumları; s.319-336

7) Şerîat Yolunda Yürüyenler ve Sürünenler; s.160-164

8) Cihâd Önderleri-I; s.125-131

9) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.25

10) Sefînet-ül-Evliyâ

ABDÜLHAKÎM HÜSEYNÎ;

Son devirde Sûriye'de yetişen evliyâdan Şeyh Ahmed Haznevî'nin halîfelerinden. İsmi, Abdülhakîm'dir. Seyyiddir. Hazret-i Hüseyin'in soyundan geldiği için Hüseynî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Gavs-ı Bilvânîsi lakabıyla da bilinir. 1902 (H.1320) senesinde Siirt'in Baykan ilçesine bağlı Kermat köyünde doğdu. 1972 (H.1392) senesinde Ankara'da vefât etti. Adıyaman'ın Kahta ilçesine bağlı Menzil köyünde defn edildi.

Doğumundan kısa bir müddet sonra babasının imâmlık yapmak ve medresede talebe okutmak için dâvet edildiği komşu Siyânis köyüne taşındılar. Babası vazîfesinin altıncı ayında vefât edince onu dedesi yanına aldı. Dedesi onu okutmak için âlim ve tasavvuf ehli Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretlerinin ders halkasına ve sohbetlerine gönderdi. Bu sırada sekiz yaşında bulunan Abdülhakîm Hüseynî 14 yaşına kadar bu zâttan ilim öğrendi ve feyz aldı. Hocası Nurşîn'e taşınınca tahsiline başka medreselerde devâm etti. Aynı zamanda hocası ile mânevî bağını devâm ettirdi. Daha ilmini tamamlayıp icâzet almadan medrese ve tekkeler kapatılınca Siyânis'e döndü. Komşu Tarunî köyüne imâmlık yapıp, talebe okutmak üzere dâvet edildi. Burada pekçok talebe yetiştirdi. Bu sırada hocası Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî vefât etti. Abdülhakîm Efendi hem ilmini tamamlamak, hem de tasavvufta ilerlemek için Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî'nin talebelerinden Şeyh Selim'e talebe olmak istedi. Ancak rüyâsında hocası ona çok sevdiği halîfesi Şeyh Ahmed Haznevî'ye bağlanmasını bildirdi. Rüyâsında Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî, Şeyh Ahmed Haznevî'ye hitâben; "Şeyh Ahmed! Bu Seyyid Abdülhakîm'in babasının bizde emeği çoktur. Onun için sen ona gözün gibi bakacaksın!" diye emânet etti. Bu işâret üzerine Abdülhakîm Hüseynî, Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî'nin talebelerinden Suriye'nin Hazne köyünde bulunan Şeyh Ahmed Haznevî'ye giderek talebe oldu. Hazne'ye Ahmed Haznevî'nin talebelerinden Seyyid Ahmed'le birlikte gitti. Şeyh Ahmed Haznevî misâfirlere iltifatta bulunup talebeliğine ve sohbetine kabûl etti.

Şeyh Ahmed Haznevî daha ilk günden îtibâren "Molla Abdülhakîm" diye hitâb ederek, onun ilim ve irfânını takdir ettiğini gösterdi.

Abdülhakîm Hüseynî, Ahmed Haznevî'nin sohbetlerinde bulundu. Daha sonra tekrar memleketine döndü. Fakat 14 sene müddetle gidip gelerek ilmini ve tasavvuftaki derecesini arttırdı. Hocasından 34 yaşındayken medresede talebelere ilim öğretmek üzere, 36 yaşındayken de insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak sûretiyle kurtuluşa kavuşmalarına vesîle olmak için icâzet aldı. Memleketine dönerek köyünde ve çevresindeki diğer kasabalarda İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatmaya başladı. Bütün ilim ve irfânını talebe yetiştirmeye ve müslümanların Allahü teâlânın rızâsını kazanmalarına vesîle olmaya hasretti. İlk üç senede fazla netîce alamadı. Ancak hocası Ahmed Haznevî'nin vefâtından sonra onun sohbetlerine büyük bir rağbet oldu. Akın akın gelen insanlar onun ilim ve feyzinden istifâde etmeye çalıştılar. Ona olan bu büyük rağbet civar kasabalardaki bâzı şeyhlerin gıptasına, bâzılarının da kıskanmalarına sebeb oldu. Çünkü onlara bağlı olan bâzı kimseler de gelip Abdülhakîm Efendinin sohbetine katılıyorlardı. Bu şeyhlerden biri ona gönderdiği mektupta; "İnsan düşünür ve kabûl eder ki yanyana koyun otlatan iki çobandan birinin birkaç koyunu diğerinin sürüsüne kaçıp karışırsa onları iâde etmek lâzımdır. O hâlde sen de bizim sürüden ayrılanları iâde etmelisin." diyordu. Bu mektubu okuyan Abdülhakîm Hüseynî tebessüm ederek; "Biz cedd-i pâkimizin (Peygamber efendimizin) ümmetine hizmeti gâye edinmişiz ve bunun için çabalıyoruz. Baş olmak ve çok tarafdâr toplamak gayretinde değiliz. Ceddimiz bize ilim mîrâs bırakmıştır. Bu ilme kim sâhipse vâris odur. Biz inşâallah mîrâs gerçek vârislerinin eline geçer diye duâ ediyoruz." buyurdu. Hep aynı yerde kalmayıp, ikâmetgâhını devamlı değiştirdi. Tarunî ve Bilvanis köylerinden sonra Bitlis'in Narlıdere nâhiyesine, oradan da Siirt'in Kozluk kazasına bağlı Gadiri köyüne yerleşti.

Abdülhakîm Hüseynî gittiği yerlerde hem talebe okutup ilim öğretti hem de sohbetleriyle insanlara dünyâda ve âhirette mutlu olmanın yollarını gösterdi. Talebelerinden birisinin; "Canım Gavs'a kurbân olsun! Bize öyle bir nasîhatte bulununuz ki dünyâ ve âhirette bizim kurtuluşumuza vesîle olsun." dedi. Abdülhakîm Hüseynî Efendi; "Kurtuluş için hürriyet ve iffete dikkat edin." buyurdu. Talebesi; "Efendim hürriyet ve iffet nedir?" deyince; "Hürriyet Allahü teâlâdan başka hiç bir sebebe bağlanmamaktır. Umum işlerde sebeplere değil, sebepleri yaratana dayanmak kulun ilk kurtuluş kapısıdır. İffet ise, kendi nefsi ve başkasının hesâbına değil, söz, hareket, amel, niyet ve özde yalnız Allah hesabına göre olmaktır." buyurdu. Talebesi; "İhlâsdan çok bahs edilir. İhlâs nedir?" diye sorunca da; "İhlâs; illet ve gâye olmaksızın yalnız Allah için günâhı terk ve emirleri yapmaktır. Yâni vargücünü Allahü teâlânın emrine sarf etmektir. Bu hâlde sebat etmenin zâhirine takvâ, özüne ihlâs ismi verilmiştir. Meselâ kimin düşüncesi mîdesi olursa, kıymeti ondan çıkan kadardır. Binâenaleyh himmetini şöhrete, şehvete harcayanın hâli mâlûm olur." dedi.

Bir müddet Siirt'in Kozluk kazâsına bağlı Gadiri köyünde kaldıktan sonra Şehri'ye gelen Abdülhakîm Hüseynî insanlara tatlı sohbetlerde ve nasîhatta bulundu. Dinleyenlerden birinin; "Açık ve gizli darbelere nasıl dikkat ederiz, onlardan nasıl kurtuluruz?" sorusuna şöyle cevap verdi:

Darbelerden kurtulmak için açık ve gizli edeplere uymak, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek, hasbel beşer, insanlık îcâbı bir günâh işlenirse, tövbeyi geciktirmemek, Selef-i sâlihînin yâni Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn, Tebe-i Tâbiîn ve diğer İslâm âlimlerinin eserlerini okumak, öğrendiğimiz İslâmî bilgileri bilfiil tatbik etmekle ve İslâmiyeti bilenlerin sohbet ve nasîhatlerini dinlemekle kurtuluruz. Bunlar zâhirî edeptir. Bâtınî, gizli edepleri gözetmek ise bu zamanda çok zordur. Kalbi mâsivâdan yâni Allahü teâlâdan başkasını düşünmekten temizlemekle mümkün olur. Nitekim Hâfız-ı Şîrâzî hazretleri; "Seni dostundan geri bırakan ne ise kalpten onu terk et." buyurdu.

Bir sohbeti esnâsında da dinleyenlerden birisi; "Bir kimse Kur'ân-ı kerîmi, hadîs-i şerîfleri, fıkıh ilmini biliyor, Selef-i sâlihînin, ilk devir İslâm âlimlerinin kitaplarını okursa, mânevî bir yol göstericiye ne gerek vardır?" diye sordu. Cevâbında buyurdu ki:

"Dediğin doğrudur fakat bir eczâcı türlü türlü otları ve çiçekleri bilir. Hangisinden ne gibi şerbet çıkarılacağını, hangi hastalığa faydalı olacağını da bilir. Hattâ çoğu zaman doktorlara da onu gösterir, onun tahlil ve araştırmasına göre teşhis ettikleri hastalığa onun ilaçlarını tavsiye ederler. Fakat eczâcı bir hastanın hastalığını teşhis etmekten âcizdir. Doktorun reçetesi olmadan bir hastaya ilaç verse, hele ilacın üzerinde reçetesiz satılmaz diye bir kayıt olursa, eczâcı o ilacı parasız olarak verdikten sonra hasta o ilaçla ölürse, eczâcı cezâlandırılır. Elbette böyle satış yapan cezâyı hak eder. Bununla berâber hastalıkları tedâvî ve teşhis eden doktor da kendi filmini çekmekten âcizdir. Belki filmini çekebilir ama iki omuzu arasında bir çıban varsa onu tedâvî etmekten âcizdir. Âlimleri de buna kıyas ediniz. Halbuki insan âhiret yolunda evvelâ avâmdır yâni halktandır. Nasıl kendini tedâvî edebilir. Kalb hastalıklarının tedâvîsi maddî tedâvîden daha zordur. Acaba nazarî olarak tıb ilmini tahsil edene, senin oğlun dâhi olsa beyin ve kalb ameliyâtında sen kendini teslim edebilir misin? Fakat tecrübe görmüş ve birçok başarıları görülmüş bir doktora kendini tereddütsüz teslim edebilirsin değil mi? Bu kadar vâizler, nasîhatlarıyla az kimseleri yola getirirler fakat mânevî rehber olan hocalar öyle değildir. Peçok günahkâr ve fâsık onların sohbetleri sebebiyle günahlarından vaz geçmişlerdir. Bu hâl apaçık meydandadır. Diyebiliriz ki zamânımızda yol göstericiler az olduğu için gençlerimizin isyânı fazla olmuştur. Bugün vâz ve nasîhat eden kimseler çoktur ama hakîkî saâdet yolunu gösteren rehberler azdır."

Abdülhakîm Hüseynî bir sohbeti sırasında tövbe ile ilgili olarak şöyle buyurdu:

Tövbe geçmiş günahları pişmanlıkla terk etmek ve gelecekte yapmamaya azmetmektir. İşte bu hâl insana on güzel ahlâk ve hasleti kazandırır. Bu hasletlere tövbenin şartları denir. Birincisi; ikinci bir seferde günah işlememektir ki farzdır. İkincisi; tutulduğu günahları terk etmek ve işlediği için üzülmektir. Üçüncüsü; Allahü teâlâya yönelip kazâsı gereken ibâdetleri kazâ etmek, keffâreti gerekenin keffâretini vermek, kul hakkına âit iâdesi gerekeni yerine vermektir. Abdurrahmân Tâgî hazretleri; "Utancından dolayı gasb ettiği ve çaldığı malı sâhibine iâde etmeyen veya helâllaşmayanın zulüm ile ilgili tövbesi sahîh değildir." buyurdu. Dördüncüsü; yaptığından pişmanlık duymak ve hattâ ağlayarak suçunu idrâk etmektir. Beşincisi; istikâmeti düzeltmek için bütün tedbirleri almak, bilfiil istikâmet yoluna girmek, ölünceye kadar istikâmetten ayrılmamayı azimle kasd eylemektir. Altıncısı; günahlarının âkibetinden korkmaktır. Yedincisi; günahlardan vaz geçtiği için affedilmek ve cenâb-ı Hakk'ın mağfiretini ümid etmektir. Sekizincisi; dergâh-ı ilâhiyede günahlarını îtirâf edip affını taleb etmektir. Dokuzuncusu; günahları Allahü teâlânın takdîri ve adâleti ile olmuş bilmek ve Allahü teâlânın tövbeyi nasîb ettiğine inanmaktır. Onuncusu; sâlih amellere devâm etmektir.

Tövbeyi geciktirmemelidir. Tövbenin zamânı, ruh gargarayı geçmeyinceye kadardır. Gargarayı geçince kâfirin îmânı kabul olmadığı gibi müminin tövbesi de makbûl değildir. "**Muhakkak Allahü teâlâ kulun tövbesini cân gargaraya gelmeden önce kabûl eder."** hadîs-i şerîftir. Nihâyet can boğazına çıkınca ne kâfirin îmânı, ne de müminin tövbesi kabûl değildir."

Abdülhakîm Hüseynî Menzil'de bulunduğu sırada hastalanmadan önce şimdiki türbesinin yerini etrafına taşlar dizerek işâretledi. Vefât ettiği zaman buraya defn edilmesini vasiyet etti. Ömrü boyunca insanların îmânlarını kurtarabilmeleri için gayret etti. Bir sohbetinde; "Evliyâ yetiştirme mektepleri olan tarîkatler, artık îmân kurtarma mektepleri hâline geldi. Eskiden insanlar yıllarca gezer, kendilerine şeyh ararlardı. Şimdi ise şeyhler kapı kapı dolaşıp müslümanları îmânlarının kurtulması için çağırıyor ve topluyorlar. Şâh-ı Hazne (Ahmed Haznevî) Ümmet-i Muhammed'in îmânını kurtarmaya çalıştı. Yoksa bu zamanda tarîkat meselesi diye bir şey olmuyor. Şimdi bir oyalamadır yapıyoruz. Maksad îmân kurtarmaktır. Tam hidâyet Mehdî aleyhirrahme zamanında olacaktır." buyurdu.

Ömrünün son zamanlarında sohbetine gelen insanlara buyurdu ki:

İnsanın kalbi dâimâ Allahü teâlâya bağlı olmalı, Allah insanın aklından, fikrinden hiç çıkmamalı. İnsanın kalbi hem mahzûn olmalı, hem de Rabbine yalvarış içinde bulunmalı. Kişi ne kadar mahzûn, ne kadar nefsinden ve benliğinden uzaklaşmışsa Allahü teâlânın yanında o kadar makbûl ve yüksektir. Zâlim olan, zulm eden, zevk ve safâ peşinde koşan kişinin, elbette Allahü teâlâdan haberi olmaz.

İnsan fakîr olmalıdır. Rabbü'l-âlemîn hep fakirlerledir. Fakirleri sever. Fakirlikten maksat nefs ve benlikten uzak olmaktır. Dünyâ malından dolayı fakirlik değildir. İnsanın nefs ve benliğini yenmesi lâzımdır. Nefsini gören, kendinde büyüklük hisseden kimseyi Allahü teâlâ sevmez. Şeytanın küfre gitmesinin sebebi nefsini, kendini büyük görmesi değil miydi?.. İnsanın ayağı nefsin göğsünde bulunmalıdır ki, başkaldırmaya gücü yetmesin. Nefsin düşmanlığı çok büyüktür. Firavun, Şeddat, Kârûn gibilerin felâketlerine nefisleri sebeb oldu. Çünkü büyüklük taslayan nefisleri, büyük iddialara kalkıştılar. Kendileri boş bir dâvâ güttüklerini, ilâh olmadıklarını ve Allahü teâlâdan uzak olduklarını bildikleri hâlde nefislerinin Allahlık dâvâsına boyun eğdiler. Çünkü nefisleri o kadar büyümüş ve kendilerine hâkim olmuştu.

İnsanın iyi amellerini ve ibâdetlerini görmemesi, hep günâhlarını görmesi lâzımdır. İnsan bir şey olmadığını bilmelidir. Hayrını, amelini, ibâdetini değil, hep günahlarını göz önünde tutmalıdır. Çünkü insan amel ve ibâdetini görünce nefsi kabarır. İnsanı felâkete götüren nefsidir. Firavun, Şeddad ve Kârûn gibi ilâhlık dâvâsında bulunan ve helâke gidenler hep nefisleri yüzünden bu felâketlere uğradılar. Nefisleri büyüdü, büyüdü, sonunda ilâhlık dâvâsına kalkıştılar. Çünkü nefis kendinden üstün hiç bir varlığın bulunmasını istemez. İşte onlar da haddini aşmış, azgınlaşmış nefislerinin ilâhlık iddiâsına uymuşlardır. Onlar kendilerinin ilâh olmadığını bilmiyorlar mıydı? Biliyorlardı fakat büyüyen ve büyük iddiâlara kalkışan nefislerine kendileri de uydular.

İnsan hep iyilerle bulunmalı, iyilerle arkadaşlık yapmalıdır. İyilerle bulunmanın menfaati ebediyete kadar devâm eder. İşte Eshâb-ı Kehf'in köpeği, köpek olması münâsebetiyle haram ve necisdir. Islâkken dokunduğu yerin temizlenmesi için yedi defâ yıkamak gerekir (Şâfiî mezhebine göre). Fakat iyilerle kaldığı için, Allahü teâlâ onu berâber kaldığı iyilerin hürmetine cennetlik yaptı. Haram ve necis olduğu hâlde cennetlik oldu ve Cennet'te iyilerle berâber bulunacaktır. Halbuki Nûh aleyhisselâmın oğlu Ülü'l-azm bir peygamberin oğlu olduğu hâlde, kâfirlerle arkadaşlık yapıp onlarla berâber bulunduğu için îmânını kaybetti. Allahü teâlâ onu kâfirler topluluğundan yazdı. Peygamber oğlu olduğu hâlde kâfirlerle arkadaşlık yapmasından dolayı son nefeste küfür üzerine îmânsız gitti. Öte yandan necis olan bir köpek ise cennetlik oldu. Çünkü iyilerle berâberdi, onlardan ayrılmadı. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: "**İnsan her kimi seviyorsa kıyâmette de onunla berâber haşrolacak, kiminle arkadaşsa haşirde de onunla arkadaş olacaktır."**

Ömrünün sonunda bir yıl kadar kaldığı Adıyaman'ın Kahta ilçesine bağlı Menzil köyünde hastalanan Abdülhakîm Hüseynî Efendi tedâvî için Diyarbakır'a götürüldü. Oradan da Ankara'ya nakledildi. Burada iken bâzı siyâset adamları ve parlamenterler kendisini ziyâret ederek duâsını istediler. Onlara hitâben; "Hâlis niyetle dîn-i mübîne, İslâm dînine her kim hizmet etmek isterse Allahü teâlâ onu muvaffak kılsın..." diye duâ etti.

Ankara'da yapılan ameliyattan sonra durumu düzelmedi. 25 Mayıs 1972 (H.1392) târihinde Ankara'da vefât etti. Cenâzesi Menzil köyüne götürülerek talebeleri tarafından, daha önce işâretlemiş olduğu yerde defnedildi. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

İŞİN ESÂSI

Talebelerinin bir sorusu üzerine buyurdu ki;

Fıkıh ilmini öğrenin, onunla amel edin. İslâm dîni edeplerden ibârettir. Edeplere uymak lâzımdır.

Alışkanlık çok çirkindir. İbâdet de alışkanlıkla yapılmamalı. Çünkü alışkanlık hâlini alırsa ibâdet âdet olur. İbâdeti âdetten edeblerle ayırmak gerekir. Herbir işe kapısından girmek gerekir, temelden başlamak lâzımdır. Kul elinden gelen tedbiri almakla Allahü teâlânın takdirine teslim olmalıdır. Zamânın hepsi üç saatten ibârettir. Bir gün aleyhte, bir gün lehte olur. Lehte olduğu zaman şımarıklık, kibirlilik ve zulümden sakınmalı, aleyhte olduğu zaman sabır, tahammül, azamî tedbire sarılmalıdır. Ne aleyhte ne lehte olduğu zaman da vakti değerlendirmek gerekir.

İşin esâsı Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdını öğrenip îmânı düzeltmek ve Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleriyle amel etmektir. Îmânı Ehl-i sünnet îtikâdına göre düzeltmeden tasavvuf yolunda ilerlemek mümkün değildir.

1) Mâneviyât Dünyâsında İz Bırakanlar; s.121,132

2) Edeple Varış Lütufla Dönüş; s.3

3) Sohbetler

ABDÜLHAKÎM-İ SİYALKÛTÎ;

Hindistan velîlerinden, Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdülhakîm bin Şemseddîn el-Hindî es-Siyalkûtî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1657 (H.1067) senesi Rabî'ül-evvel ayının on ikinci günü, Hindistan'ın Siyalkût şehrinde vefât etti.

Abdülhakîm-i Siyalkûtî, Hindistan'ın büyük âlimlerinden olup bütün ilimlerde imâm idi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri ile Mevlânâ Kemâleddîn-i Kişmîrî'nin derslerinde bulundu. Fıkıh, kelâm ve daha birçok naklî ilimlerde yüksek derecelere kavuştu. Beldesinin din ilimlerinde müşkili olanların tercümanı oldu. İnsanları durmadan Hakk'a davet ederdi. İslâm dînini sultanlara, emirlere açıkça tebliğ etmekten hiç çekinmezdi. Hind sultânı Harem Şah Cihân zamânında, âlimlerin reisi oldu. Sultan onun reyi ve fetvâsına başvurmadan hiç bir konuda karar vermezdi. Her ilimde mütehassıs ve zamânın bir tânesiydi. İlim tahsiline gençliğindeki gibi yaşlılığında da devâm etti ve hiç ara vermedi.

Abdülhakîm-i Siyalkûtî, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini talebeliğinden beri tanır ve severdi. Fakat ona bağlanıp, talebesi olmamıştı. Bir gece rüyâsında İmâm-ı Rabbânî'nin kendisine; "**Ey Resûlüm! Sen, Allah de! Sonra onları kendi oyunlarına bırak!"**(En'am sûresi:91) meâlindeki âyeti kerîmeyi okuduğunu gördü. O anda kalbi zikretmeye başladı. Uzun zaman böyle zikrederek, ilâhî nîmetlere kavuştu. "Ben Ahmed'in (yâni İmâm-ı Rabbânî'nin) üveysisiyim. Yâni onun rûhâniyeti beni terbiye ediyor." derdi. Kısa bir süre sonra İmâm-ı Rabbânî'nin huzûruna gidip, onun yoluna bağlandı. Hakikî ve ihlâs sâhibi talebelerinden oldu.

Abdülhakîm-i Siyalkûtî çeşitli ilim dalında eserler yazdı. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Hâşiyetün alâ Tefsîr-ül-Beydavî, 2) Hâşiyetün alâ Şerh-ül-Akâid-ül-Nesefiyye lis-Sa'd-it-Teftâzânî: Siyalkûtî Haşiyesi** olarak da bilinir, **3) Haşiyetün alâ Hâşiyet-i Abdul Gafûr el-Lârî Alel-Fevâid-id-Diyâiyye fin-Nahvi, 4) Hâşiyetün alâ Şerh-iş-Şemsiyye lil-Gelenbevî fil Mantık, 5) Zâd-ül-Lebîb, 6) Mutavvel Hâşiyesi, 7) Ed-Dürret-üs-Semine fi İsbât-il-Vacib-i teâlâ.**

Bir sohbet esnâsında Abdülhakîm-i Siyalkûtî hazretlerine talebelerinden biri kabir ziyâreti hakkında bir soru sorunca buyurdu ki:

Çok kimse kabir ehlinden istifâde edildiğine inanmıyor. "Ölü yardım yapamaz." diyenlerin, ne demek istediklerini anlayamıyorum. Duâ eden, Allahü teâlâdan istemektedir. Duâsının kabûl olması için, Allahü teâlânın sevdiği bir kulunu vâsıta yapmaktadır. Yâ Rabbî! Kendisine bol bol ihsânda bulunduğun bu sevgili kulunun hâtırı ve hürmeti için bana da ver demektedir. Yâhut, Allahü teâlânın çok sevdiğine inandığı bir kuluna seslenerek; "Ey Allahın

velîsi, bana şefâat et! Benim için duâ et! Allahü teâlânın dileğimi ihsân etmesi için vâsıta ol." demektedir. Dileği veren ve kendisinden istenilen, yalnız Allahü teâlâdır. Velî, yalnız vesîledir, sebeptir. O da fânîdir, hiçbir şey yapamaz. Tasarrufa gücü, kuvveti yoktur. Böyle söylemek, böyle inanmak şirk olsaydı, Allah'tan başkasına güvenmek olsaydı, diriden de duâ istemek, bir şey istemek yasak olurdu. Diriden duâ istemek, bir şey istemek dînimizde yasak edilmemiştir. Hattâ müstehâb olduğu bildirilmiştir. Her zaman yapılmıştır. Buna inanmayanlar, öldükten sonra kerâmet kalmaz diyorlarsa, bu sözlerini isbât etmeleri lâzımdır. Evet, evliyânın bir kısmı öldükten sonra, âlem-i kudse yükseltilir. Huzûr-i ilâhîde her şeyi unuturlar. Dünyâdan ve dünyâda olanlardan haberleri olmaz. Duâları duymazlar. Bir şeye vâsıta, sebeb olmazlar. Dünyâda olan, diri olan evliyâ arasında da böyle meczûblar bulunur. Bir kimse, kerâmete hiç inanmıyor ise, hiç ehemmiyeti yoktur. Sözlerini isbât edemez. Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîfler ve asırlarca görülen, bilinen olaylar, onu haksız çıkarmaktadır. Evet bir câhil, bir ahmak, dileğini Allahü teâlânın kudretinden beklemeyip, velî yaratır, yapar derse, bu düşünce ile ondan isterse, bunu elbet yasak etmeli, cezâ da vermelidir. Fakat bunu ileri sürerek, İslâm âlimlerine, âriflere dil uzatılmaz. Çünkü, Resûlullah efendimiz kabir ziyâret ederken, mevtâya selâm verirdi. Mevtâdan bir şey istemeyi hiç yasak etmedi. Ziyâret edenin ve ziyâret olunanın hâllerine göre, kimine duâ edilir, kiminden yardım istenir. Peygamberlerin kabirde diri olduklarını her müslüman bilir ve inanır.

MÜCEDDİD-İ ELF-İ SÂNÎ

Abdülhakîm-i Siyalkûtî, sınıf arkadaşı İmâm-ı Rabbânî hazretlerine çok tâzim ve hürmet ederdi. Ona yazdığı mektuplarında Müceddid-i Elf-i Sânî diye hitâb ederdi. Ona bu ismi ilk önce söyleyenlerdendir. Onu inkâr edenlerle mücâdelesi çoktu. İnkâr edenlere karşı; "Büyüklerin sözlerine, maksadlarını anlamadan îtirâz etmek câhilliktir. Böylelerin sonu felâkettir. İlim ve feyz kaynağı, irfan menbaı, Üstad Ahmed'in sözlerini reddetmek, bilmemezlik ve anlamamazlıktandır." buyururdu.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerinden Muhammed Hâşim-i Kışmî, bir gün kalbinden; "Eğer Allahü teâlâ, bu asrın âlimlerinin en büyüklerinden birine, hazret-i İmâm'ın (yâni İmâm-ı Rabbânî'nin) Müceddid-i Elf-i Sânî, yani ikinci bin yılının kuvvetlendiricisi olduğunu bildirse, bu mânâ tamâmen kuvvetlenirdi." diye geçirdi ve bu düşünce ile İmâm-ı Rabbânî'nin huzûruna gitti. İmâm-ı Rabbânî talebesi Muhammed Hâşim-i Kışmî'ye dönerek; "Birçok kıymetli kitaplar yazan aklî ve naklî ilimlerde Hindistan'da bir eşi bulunmayan Abdülhakîm-i Siyalkûtî'den mektup aldım. Mektuplarının bir yerinde bu fakiri methedip Müceddid-i Elf-i Sânî diye yazıyor." buyurdu.

1) Hülâsat-ül-Eser (Muhıbbî); c.2, s.318

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.95

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.318

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.408,972,1026

5) Eshâb-ı Kirâm; s.154,293

6) Hadarât-ül-Kuds; s.189

7) Umdet-ül-Makâmât s.160

8) Brockelmann; Gal-2 s.417, Sup-2 s.613

ABDÜLHÂLIK GONCDÜVÂNÎ;

Evliyânın önderlerinden, İslâm âlimlerinin büyüklerindendir. Babası Abdülcemîl Malatyalı idi. İmâm-ı Mâlik hazretlerinin neslinden olup âlim ve ârif idi. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok yüksekti. Hızır aleyhisselâm ile görüşüp sohbet ederlerdi. Bir gün Hızır aleyhisselâm kendisine:

"Ey Abdülcemîl! Senin sâlih bir erkek evlâdın olacak. İsmini Abdülhâlık koyarsın."

buyurdular.

Abdülcemîl bu konuşmadan kısa bir zaman sonra Buhârâ'ya göçtü ve Goncdüvân kasabasına yerleşti. Çok geçmeden Hızır aleyhisselâmın buyurduğu gibi bir erkek evlâda sâhib oldu. İsmini Abdülhâlık koydu. Abdülhâlık çocukluğunu burada geçirdi.

Beş yaşına geldiğinde ilim öğrenmesi için Buhârâ'ya gönderildi. Büyük âlim Hâce Sadreddîn hazretlerinden Kur'ân-ı kerîm ve tefsîrini öğrenmeye başladı. Bir gün okuma esnâsında; **"Rabbinize tazarrû' ederek** (boyun büküp yalvararak) **ve gizli duâ ediniz!"** (A'râf sûresi: 55) meâlindeki âyet-i kerîmeye gelince Abdülhâlık hocasına:

"Efendim! Bu "gizli"den murâd edilen nedir? Kalb ile yapılan zikrin aslı nedir? Eğer zikir ve duâ, âşikâr, sesli bir şekilde dil ile olursa riyâdan korkulur. Araya riyâ girerse, lâyık olduğu şekilde zikredilmemiş olur. Şâyet kalb ile zikretsem; "**Şeytan insanın damarlarında kan gibi dolaşır."** hâdis-i şerîfi gereğince, şeytan bu zikri duyar. Ne yapacağımı bilemiyorum, bu müşkülümü halletmenizi istirhâm ederim, efendim!"diye arz etti.

Hocası, büyük âlim Sadreddîn hazretleri, bu yaştaki bir çocuğun kendisinin bile anlayamadığı böyle bir suâl sormasına hayran kaldı ve cevap olarak:

"Evlâdım! Bu mesele, kalb ilimlerinin bir konusudur. Allahü teâlâ nasîb ederse, sana bu ilimleri öğretebilecek bir üstâda kavuşturur. Kalb ile zikri ondan öğrenirsin, böylece bu müşkülün halledilmiş olur." buyurdu. Abdülhâlık Goncdüvânî (rahmetullahi aleyh) bu işâret üzerine, meselelerini halledecek o büyük zâtı beklemeye başladı.

Bir gün Hızır aleyhisselâm yanına geldi. Ona, Allahü teâlâyı gizli ve açık zikretme, anma yollarını öğretti ve mânevî evlâtlığa kabûl edip; "Kalbinden Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah kelime-i tayyibesini şöyle şöyle zikredersin!" diye târif etti. Abdülhâlık hazretleri de, târif üzere, bu mübârek kelime-i tevhîdi sessiz sessiz kalben söylemeğe başladı. Bunu, kendisi için ders kabûl etti. Bu hâl mânevî makamlarda yükselmesine sebeb oldu.

Bu sıralarda Yûsuf-ı Hemedânî hazretleri Buhârâ'ya geldi. Abdülhâlık Goncdüvânî onun hizmetine girdi ve bu hizmette bir süre kaldı. Bu hususta kendileri şöyle anlatırlar:

On iki yaşında idim. Hızır aleyhisselâm bana Yûsuf-ı Hemedânî hazretlerinden ilim öğrenmemi tavsiye buyurdular. Bu sırada onun Buhârâ'ya geldiğini işiterek derhâl yanına gittim. Ondan pekçok istifâdelere kavuştum.

Böylece Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin sohbette üstâdı Yûsuf-i Hemedânî, zikir tâlim hocası da Hızır aleyhisselâm oldu.

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri hâlini insanlardan gizli tutardı. Nefsinin isteklerine uymayıp, istemediği şeyleri yapmakta kendisini pek ağır imtihanlara tâbi tutar fakat hiç kimseye bir şey sezdirmezdi. Hele onun Hızır aleyhisselâm ile ulaştığı mânâda ilim tahsîline hiç kimse vâkıf olmazdı.

Abdülhâlık Goncdüvânî gerek Hızır aleyhisselâm ve gerekse büyük İslâm âlimlerinin tahsil ve terbiyesi altında zamânının bir tânesi oldu. İnsanlar dünyânın dört bir yanından kâfileler hâlinde ondan istifâde etmek için gelmeye başladılar.

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri beş vakit namazını Kâbe-i muazzamada kılar, tekrar Buhârâ'ya dönerdi. Bir Aşûre günü talebelerine derste velîlik hâllerini anlatıyordu. Müslüman kıyâfetinde olan bir genç içeri girip, talebelerin arasına oturdu. Bir müddet sohbetini dinledikten sonra söz isteyerek:

Efendim! Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; "**Mü'minin firâsetinden korkunuz. Çünkü o, Allah'ın nûru ile bakar."** buyuruyor. Bu hadîs-i şerîfin sırrı nedir? diye sordu.

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri gence heybetle nazar ettikten sonra; "Öyleyse belindeki

zünnârı, hıristiyanların ibâdette bellerine bağladıkları ve ucunda haç asılı olan parmak kalınlığındaki yuvarlak ipi kes de îmâna gel." dedi.

Hocanın bu sözleri oradakiler üzerinde şok etkisi yaptı. Genç, telaşla; "Hâşâ! Yemîn ederim bende böyle bir şey yok." diye söylendi.

O zaman Abdülhâlık hazretleri talebelerinden birine gencin hırkasını çıkarmasını işâret etti. Talebe o gencin üzerindeki hırkasını çıkarınca, belinde düğüm düğüm zünnâr bağlı olduğu görüldü. Bu hâdise karşısında genç, çok mahcûb oldu. Ne yapacağını şaşırdı. Kalbinde İslâmiyete karşı bir sevgi meydana geldi. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerine muhabbet, sevgi duymaya başladı. Böylece evliyânın, Allahü teâlânın nûruyla baktığının ne demek olduğunu çok iyi anladı. Kelime-i şehâdet getirip müslüman olmakla şereflendi. Sâdık talebelerinden oldu.

Büyük mürşid bundan sonra etrafındakilere dönerek:

"Ey dostlar! Gelin biz de ahde uyalım, zünnârımızı keselim. Îmân edelim. Şöyle ki, bu genç maddî zünnârı kesti, biz de kalbe âid zünnârı keselim. O da, kibr ve gururdur. Bu genç, af dileyenlerden oldu; biz de affa kavuşalım." buyurdu.

Talebeleri bir anda hazret-i Hâce'nin gönül yaralarına sunulan şifâ şerbetini içtiler, tövbelerini yenilediler. Böylece kalblerinin Allahü teâlâdan başka bir şeye bağlılıkları kalmadı.

Bir gün huzûruna gelen bir kimse; "Eğer Allahü teâlâ beni Cennet ile Cehennem arasında muhayyer kılsa, ben Cehennemi seçerim. Zîrâ bütün ömrümde nefsimin arzusu üzerine amel etmedim. O halde Cennet nefsin murâdıdır. Cehennem ise, Allahü teâlânın murâdıdır." dedi. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri bu sözü red ederek:

Kulun seçme hakkı yoktur. Her nereye git derlerse oraya gideriz. Nerede kalın derlerse orada kalırız. Kulluk budur. Senin dediğin kulluk değildir. buyurdu. O kimse bu sefer; "Efendim! Tasavvuf yolunda bulunan kimseye şeytan yaklaşabilir mi?" diye sordu.

"Tasavvuf yoluna yeni gelmiş bir talebe, nefsini emmâre olmaktan kurtaramamış ise, bir şeye öfkelendiği zaman şeytan ona yaklaşabilir. Şâyet nefsi mutmainne derecesine çıkmış ise, o kimsede öfkelenmek yerine, gayret hâsıl olur. Her ne zaman gayret etse, şeytan ondan kaçar. Bu kadar sıfat o kimseye kâfidir. Yeter ki, Hakk'a yönelsin. Allahü teâlânın Kitâbına ve Resûlünün sünnetine sarılsın. Bu iki nûr arasında tasavvuf yolunda yürüsün." buyurdu.

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri, Allahü teâlânın indinde duâsı makbûl kimselerden idi. İnsanlar ve cinler duâsına kavuşmak için, uzak yerlerden gelirlerdi.

Bir gün Abdülhâlık Goncdüvânî'nin huzûruna uzak yerden bir misâfir, biraz sonra da yanlarına, güzel sûretli, temiz giyimli bir genç geldi. Abdülhâlık hazretlerinden duâ isteyip hemen ayrıldı. Misâfir; "Efendim! Bu gelen genç kimdi acaba? Gelmesi ile gitmesi bir oldu." dedi. O da; "Bizi ziyârete gelip duâ isteyen bir melek idi." buyurdu. Misâfir hayret etti ve; "Efendim! Son nefeste îmân selâmeti ile gidebilmemiz için bize de duâ buyurur musunuz?" diye niyâzda bulundu. Bunun üzerine Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri:

"Her kim farzları eda ettikten sonra duâ ederse, duâsı kabûl olur. Sen, farz olan ibâdeti yaptıktan sonra duâ ederken bizi hatırlarsan, biz de seni hatırlarız. Bu durum hem senin, hem de bizim için duânın kabûl olmasına vesîle olur." buyurdu.

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin âhiret âlemine göç etmesi yaklaşmıştı. Kendisine bağlı talebelerinin terbiyesini Ahmed Sıddık, Evliyâ Kebir, Şeyh Süleymân Germinî ve Ârif-i Rivegerî adlarındaki dört büyük halîfesine bıraktı. Onlara nasîhatlerde bulundu.

1180 (H.575) yılında Goncdüvân'da vefât etti.

Goncdüvânî hazretleri bugün Nakşibendiliğin prensipleri diye bilinen on bir temel düstûru da ortaya koydu. Bu prensiplerin esası "kalbe gelip onu meşgul eden her şeyi oradan çıkarıp atmak ve onu dâimâ Allahü teâlâ ile meşgûl hâle getirmek"tir. Vefâtından sonra da kerâmetleri görülmüştür.

Şöyle ki: Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin vefât etmesinin üzerinden 332 sene geçmişti. 1512 (H.918) yılında Eshâb-ı kirâm düşmanı Safevîler yüz bin kişilik tâlimli asker ile Ceyhun Nehrini geçerek Mâverâünnehr vilâyetlerine hücûm ettiler. Çok kan döküp büyük tahrîbât yaptılar. Oradan Buhârâ'ya yöneldiler. Pekçok kaleyi zaptettiler. Girdikleri yerlerde Ehl-i sünnet âlimlerinin kabirlerini ve türbelerini yıkıp hakâret yapıyorlardı. Nihâyet Goncdüvân kalesini de abluka altına aldılar. Niyetleri burada bulunan ve Ehl-i sünnet müslümanlarının ziyâretgâhı olan Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin kabirlerini yakmak idi. Ancak şehre karşı hücuma geçtikleri sırada kaleden çıkan beş bin Özbek askerinin etrafında bulunup kendilerine saldıran beyaz atlı beyaz elbiseli ve yeşil sarıklı askerleri gördüler. Başlarında heybetli ve nûrânî, mübârek bir zât elinde iki ağızlı kılıç ile Safevîleri işâret edip hücûma geçtiklerinde ekin tarlasına giren orakçılar gibi düşmanları biçmeye başladılar. Ehl-i sünnet düşmanları kısa sürede bozguna uğrayıp geri dönmemek üzere kaçtılar.

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin daha vefâtından evvel söylediği:

Dosta mübârekim ve düşmana musîbetim
Cenkte demir gibi ve sulhta mum gibiyim

Nûr çeşmesinin başı Goncdüvân, menzilimizdir
Rum kapısına kadar iki ağızlı kılıç vururum

şeklindeki sözleri de onun 332 yıl sonra ortaya çıkan kerâmetiydi.

EVİN MESCİT OLSUN

Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin mânevî oğulları Şeyh Evliyâ Kebir'e yaptığı nasîhatlerinden her biri bütün müslümanlar için birer kıymetli inci değerinde düsturlardır. Bir tânesi şöyledir:

Yavrucuğum, sana ilim tahsili ile edeb öğrenmeyi tavsiye ederim. Hemen her zaman Allahü teâlânın huzurunda olduğunu bil ve dikkat et. Geçtiğimiz asırlardaki büyük âlimlerin izini bırakma. Resûlullah efendimizin sünnetine uygun davran. O sünnetin hakîkî uygulayıcısı olan eshâbın davranışını da gözünden ırak etme. Fıkıh ve hadîs öğren. Câhil tarîkatçilerden sakın. Şöhret peşinde koşma, şöhret âfettir, tehlikelidir. Hemen her hâlinle insanlardan biri gibi yaşa. Namazını her zaman cemâatle kılmaya gayret et. Bid'at sâhibi sapıklar ile ve dünyâya düşkün kimselerle arkadaşlık etme. Kâdılık ve müftülük gibi övülen bir makam da olsa herhangi bir makâma meyletme. Devlet idarecileri ve onların adamları ile dostluk kurma. Din dışı hareketleri ile meşhur, sözünü bilmeyen bayağı kimselerle de arkadaşlık etme. Az konuş, az ye, az uyu. Oturmak için daha çok ıssız yerleri tercih et. Helâl yemeye çok gayret eyle. Şüpheli şeyleri terket. Çok kere dünyâlık isteği sana ağır basar. Ağır basan bu taleb için yola düşersen, dînin elden gider. Çok gülme. Kahkaha ile gülmek kalbi öldürür. Kimseyi hakîr görme. Kimse ile münâkaşa etme. Kimseden bir şey isteme. Hiç kimseye sana hizmet etmesi için emir verme. Tasavvuf büyüklerine dil uzatma. Onları inkâr eden felâkete düşer. Gözlerin yaşlı, amelin temiz olsun. Yenisinin gereği olmadığı zamanlarda eski elbise giy. Sermâyen fıkıh, din bilgisi, evin mescid olsun.

MÜMİNİN FİRÂSETİ

Abdülhâlık Goncdüvânî, namazları ekserî,
Kâbede edâ edip, dönerdi tekrar geri.

Bir aşûre gününde, hazret-i Abdülhâlık,

O gün talebesiyle, sohbette, bir aralık,

Müslüman kıyâfetli, bir genç girdi içeri,
Talebe arasında, oturdu diz üzeri.

O hazret, bir taraftan, hem sohbet ediyordu,
Yine bir taraftan da o genci süzüyordu.

Sohbeti dikkatlice, dinleyen o genç adam,
Dedi ki: "Ey efendim, Resûl aleyhisselâm,

"Müminin firâsetinden, sakının ey insanlar,
Çünkü onlar, Allah'ın nûru ile bakarlar."

Diye buyurmuşlardır, sahâbeye bir kere,
Bu hadîsin sırrını, anlatınız bizlere."

Buyurdu: "Sırrı şu ki, belindeki zünnârı,
Çıkar at, müslüman ol, kandırma insanları!"

Genç îtirâz etti ve dedi ki: "Yok zünnârım,
Ve onu kuşanmaktan, Allah'ımdan korkarım."

Buyurdu: "Öyle ise, çıkar da kaftanını,
Öğrenelim içinde, zünnar olmadığını."

Çıkardı kaftanını o genç, istemeyerek,
Belindeki zünnârı, çıkınca, üzüldü pek.

Bu durum karşısında, utandı, mahcup oldu,
O an İslâma karşı, kalbine sevgi doldu.

Anladı, müminlerin, firâseti nasılmış,
Ve Allah'ın nûruyla, mümin nasıl bakarmış.

Kalbinde ona karşı, hâsıl oldu muhabbet,
Getirip bin şevk ile, kelime-i şehâdet.

Müslüman olmak ile, şereflendi o anda,
Sâdık bir talebesi, oldu hem de sonunda.

Hazret-i Abdülhâlık, buyurdu sonra hemen:
"Bu genç, maddî zünnârı, kesip attı belinden,

Biz dahi şu mânevî, zünnârı atalım,
Bunlar, gurûr, kibirdir, bunlardan kurtulalım."

Talebeler topluca, o gün tövbe ettiler,
Ağlayıp gözlerinden, sel gibi yaş döktüler.

1) Menâkıb-ı Hâce Abdülhâlık Goncdüvânî (Süleymâniye Kütüphânesi, Yahya Tevfik Kısmı, No. 190)

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.50

3) Hadâik-ul-Verdiyye; s.110

4) Reşehât Tercümesi; s.25

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.343

6) Nefehât-ül-Üns; s.377

7) Makâmât-ı Nakşibendiyye; s.22,43

8) İrgâm-ül-Merîd; s.51

9) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.972

10) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.3066

ABDÜLHAMÎD BİN NECÎB NÛBÂNÎ;

Kudüs alimlerinden. On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında yaşamıştır. Kudüs'ün kuzeyinde Mezâri köyünde meşhur bir âiledendir. Yûsuf Nebhânî hazretleri 1887 senesinde Beyrut'ta Cezâ Mahkemesi reisi iken onunla görüştüğünü, kendisi ile bir çok kimsenin onun velîliğine inandığını bildirmektedir. Bizzat onun kerâmetlerine şâhid olmuştur. Aşağıdaki menkıbelerin hepsini Yûsuf Nebhânî anlatmıştır:

Abdülhamîd Nûbânî Beyrut'a gelip ilk görüştüğümüzde (1893) alnıma baktı ve; "Şeyh Ali Ömerî sana alamet koymuş." dedi. Hakikaten Şeyh Ali Ömerî Beyrut'a geldiğinde dişleri ile alnıma iz yapmış ve; "Bu, evliyânın seni tanıması için koyduğum bir alâmettir." demişti. O zaman bunu Şeyh Ali Ömerî'nin bir latîfesi saymıştım. Şeyh Abdülhamîd Nûbânî bana böyle söyleyince, onun latîfe olmadığını ancak evliyâ zatların anlayabildiği bir hakikat olduğunu anladım. Bunu daha önce kimseye söylemediğim hâlde yalnız o anladı.

Bana bir gün; "Zamânın evliyâsı seni seviyor ve işlerine de yardımcı oluyorlar. Bu velîlerden ikisi ile Büyük Câmide görüştüm. HaniLazkiye'de bir iş için yardım istemiştin de sana yardım etmişlerdi." dedi. Bunları söyleyince hayretler içerisinde kaldım. Aradan seneler geçmişti ve kimseye de anlatmamıştım. Hâdise şu idi:

Lazkiye'de Cezâ Mahkemesi reisi iken bir hıristiyan öldürülmüştü. Onun akrabâsı ve diğer hıristiyanlar kâtil olarak, köyün ileri gelen müslümanlarından birini gösteriyorlar, uzun müddet hapsedilmesi veya îdâm edilmesini istiyorlardı. Halbuki o müslüman suçsuzdu. Ona iftirâ ediyorlardı. Vilâyetin vâlisi ile bu hususta telgrafla görüştüler. Birçok yalancı şâhit buldular. Mahkemede müslüman şahsı, öldürülen hıristiyana kurşun sıkarken gördüklerini söyleyeceklerdi. Nihâyet, dâvâ mahkemeye intikâl etti. Müslüman şahıs hapse atıldı ve üzerinden aylar geçti. Bu mevzuda halk arasında bu işin iftirâ olmasından başka birşey konuşulmuyordu. Papazlar da bu hususta beni teşvik için evime geldi. Bu husûsu gören pekçok şâhit de var, diyorlardı. Lazkiye'nin ileri gelen müslümanlarından bâzılarını da bu hususta iknâ etmişlerdi. Ben kendilerine inşâallah hak ortaya çıkıncaya kadar bu meseleyi tetkik edip inceleyeceğim deyip sözü kestim. Ancak hâdisenin ortaya çıkışından îtibâren gelen haberlerden bunun kesin olarak yalan ve iftirâ olduğunu iyi anladım. Fakat hıristiyan yalancı şahitler çok olduğu için o müslümanı kurtarmam çok zordu.

Kânun şahitlik hususunda müslüman ile kâfir arasında fark görmüyordu. Bu sebeple düşüncem karışmıştı, o müslümanı kurtaramam diye korkuyordum. Çünkü benimle beraber hüküm veren dört kişi daha vardı. Üçü onun aleyhine hükmetse ekseriyete göre hüküm verilir. Suçlu olduğu sâbit olunca hakkında verilecek hüküm îdamdır. Benim bulunduğum mahkemede suçsuzluğuna

ğuna inandığım bir müslümanın zarar görmesi hakikaten çok ağır geliyordu. Mahkeme günü zihnim çok karışıktı. Evden çıktım yolda giderken bu işin kolay olması için Ehl-i Nevbet denilen zamânın evliyâsından yardım istedim. Çünkü onlar Allahü teâlânın izni ile gizli tasarruf sâhibi olup yardım ederler. Ben; "Ey Allahü teâlânın sevgili kulları! Ey Ehl-i Nevbet! Bu zor dâvâya bir nazar buyurun da eziyet meşakkat olmadan bu müslüman Allahü teâlânın izni ile kurtulsun." gibi sözlerle yalvardım.

Yalvarmalarımın netîcesi olarak Mahkemede herkesin yanında hakîkatin, o müslümanın suçsuzluğunun ortaya çıkması için herkesin iknâ olacağı her çâreye baş vurdum. Şâhitlere

işlenen suçun ne zaman ve nasıl meydana geldiğini, cinâyetin nasıl bir âletle işlendiğini, orada kimlerin hazır bulunduğunu ve daha başka sualler sordum. Şâhitlerin bunların hepsini bilmesi mümkün değildi. Hepsi de yalnız cinâyetin nasıl işlendiği ile ilgili aynı cevâbı veriyorlardı o kadar. Sonra sualler çoğaldıkça birbirinden çok farklı şeyler söylüyorlardı. Şâhitlerin ifâdeleri tek tek alınıyor ve diğerlerinin de ifadeleri alınıncaya kadar bırakılmıyordu. Nihâyet şâhitlerin yalancı oldukları açıkça ortaya çıkmış, müslüman ve hıristiyanlardan meydana gelen heyetin şüphesi kalmamıştı. Bu sebeple mahkemeye son verdim. Üyelerle görüşüp suçlu görünen müslümanın berâat ve serbest bırakılmasına, mazlûm olduğuna sözbirliği ile karar verdik. Hıristiyanlar çok üzerinde durdukları ve ehemmiyet verdikleri halde, Allahü teâlânın izni ile bu zor mesele kolaylıkla halledildi.

Hapiste olan bu müslümanın durumunu, Şeyh Abdülhamîd bana Beyrut'ta söyleyinceye kadar kimseye anlatmamıştım.

Bir gün Abdülhamîd Nûbânî yanıma geldi. Onu akşam yemeğine dâvet ettim o da kabul etti. O gün eve asma yaprağı, kabak ve bezelye almıştım. Fakat buna rağmen arzusunu öğrenmek için; "Ne isterseniz o yemekleri hazırlarız." dedim. Bunun üzerine; "Asma yaprağı olsun." dedi. "Başka." dedim, "Kabak" dedi. "Başka ne olsun?" dedim. "Bezelye." dedi. Halbuki bunları aldığımı kimseden öğrenmemişti.

Bir kere yine yanıma gelmişti. Biraz oturduktan sonra; "Sen şimdi meşgulsün. Falancaya, falancaya hediye göndereceksin." dedi ve çıkmak üzere kalktı. Fakat onu tekrar oturtup ikramda bulundum. Hakikaten İstanbul'da sevdiğim bâzı kimselere göndermek için hediye hazırlamıştım.

Bir kere onunla berâberdim. Akrabam ve mahkememizin başkâtibi olan Muhammed Ali Efendi yanımıza geldi. Hanımı doğum yapacaktı. Şeyh Abdülhamîd Nûbânî ona; "Senin erkek bir oğlun olacak. İsmini babanın adı olan Hasan koy!" dedi. Bir iki gün sonra Şeyh Ali ile beraber Muhammed Ali Efendi ile karşılaştık. Ona; "Doğum oldu mu?" diye sorduk. "Evet bir erkek çocuğumuz dünyâya geldi." dedi. Şeyh Abdülhamîd; "İsmini ne koydun?" dedi. "Bedrüddîn." dedi. Söylediği isim konulmadığı için yüzünden memnûniyetsizliği anlaşılıyordu. Sonra bana doğru eğilip kulağıma gizlice; "Bu çocuk yaşamayacak!" dedi. Ben bunu Muhammed Efendiden gizledim. Ve çocuk onun dediği gibi, vefât etti.

Bir cemâatle oturuyorduk. Bu sırada akrabâlarından birini bir iş için İstanbul'a gönderdiklerini, o işi mutlaka halledip döneceğini konuşuyorlardı. O cemaatin ileri gelenlerinden birisi; "Ben ona git işini gör gel." dedim, diyor ve bu işi halledip gelecek diye konuşuyordu. O bu sözünü birkaç defâ emin bir şekilde söyleyince yanımda oturan Şeyh Abdülhamîd kulağıma gizlice; "Vallahi o şahıs işini halledemeden gittiği gibi üzüntülü olarak dönecek." dedi. O şahıs İstanbul'a gitti. Bir sene civârında kaldı. İşini yapamadan gizlice üzüntülü olarak döndü.

Birisi ile Kudüs dışında harâbe bir yerden geçiyorduk. Yanımdaki şahıs bana; "Bu ev Bedri Efendinin evidir. Abdülhamîd Nûbânî'ye eziyet etti. Bunun üzerine bu büyük zât onun evine döndü ve; "Ey ev harabe ol!" diye üç kere söyledi. Bir sene geçmeden Bedri Efendi delirip öldü. Sonra evi de harâbeye döndü ve bu hâle geldi. Delilik çocuklarından bâzısına da geçti. Onlar şimdi kendi hallerinde yaşarlar. O bedduâ sebebiyle bu hale geldiklerini bildiklerinden, âile fertleri onun duâsını alıp bu hastalıktan kurtulmak için kendisine çok ikram ederler. Şimdi âile olarak onun en yakın ve has talebelerindendirler." diye anlattı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c 2, s.52.

ABDÜLHAMÎD ŞİRVÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdülhamîd bin Hüseyin Şirvânî Dağıstânî'dir. Doğum târihi

kesin olarak bilinmemektedir. 1882-3 (H.1300) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti. Kalabalık bir cemâatla cenâze namazı kılınıp Cennet-ül-Muallâ kabristanında Ümm-ül mü'minîn Hadîcet-ül Kübrâ'nın radıyallahü anhâ kabri yanına defnolundu.

İlim tahsiline küçük yaşta başlayan Abdülhamîd Şirvânî, bu maksatla, İstanbul ve Mısır gibi, zamânın ilim merkezi olan yerlere giderek büyük âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Budinli Şeyh Mustafa ile pekçok eserlerin yazarı Şeyh İbrâhim Bâcûrî, ilim öğrenip, kendilerinden istifâde ettiği büyük âlimlerdendir.

Abdülhamîd Şirvânî ilim öğrenmek husûsunda yüksek istidâd ve fevkalâde gayret sâhibi idi. İlimde pek yüksek derecelere çıkıp âlim oldu. Arabî, Fârisi ile Türkçeyi gâyet iyi bilirdi. İlim tahsîlini tamamladıktan sonra, Mekke-i mükerremeye gitti talebe okutmaya başladı.

İlimle uğraşırken bir taraftan da tasavvuf yolunda ilerlemeye, ilâhî feyz ve mârifetlere kavuşup yükselmeye çalışan Abdülhamîd Şirvânî, bu hususta çok gayretli idi. Evliyâlık yolunda ilerlemek arzu ve isteği, onda çocukluğundan beri vardı. Bu sebeple, tasavvuf yolunda olduğu söylenen birçok kimseye gitti ise de, hiçbirinden arzu ettiğini elde edemedi ve aradığını bulamadı. Kalp susuzluğunu gideremedi.

Bu sırada Hindistan evliyâsından, Müceddidiyye yolunun büyüklerinden Muhammed Mazhar hazretleri, hac için Mekke-i mükerremeye gelmişti. Abdülhamîd Şirvânî ona talebe olmak istedi ise de, Muhammed Mazhar özür beyân edip, bu işe layık olmadığını bildirdi.

1856 (H.1278) senesinde Muhammed Mazhar'ın babası Ahmed Saîd-i Fârûkî hazretleri Hindistan'dan hicret ederek Mekke-i mükerremeye gelmişti. Bu da evliyâlık kemâlâtının, Müceddidiyye yolunun yüksek olgunluklarının sâhibi, çok üstün, bir velî idi. Abdülhamîd Şirvânî, kendisinin yetişmesi için talebelere ders okutmayı terkedip, Ahmed Saîd'in sohbetlerine koştu. İlimdeki derin bilgisine rağmen, gidip o büyük zâta talebe oldu. Hâlis bir niyetle bu yola girip, Ahmed Saîd'in sohbetlerini hiç bırakmadı. Onun pekçok iltifât ve teveccühlerine mazhar oldu. Ahmed Saîd-i Fârûkî, Mekke-i mükerremeden Medîne-i münevvereye giderken, Abdülhamîd Şirvânî'yi oğlu Muhammed Mazhar'a havâle etti. O da, emir babasından geldiği için kabûl edip, Abdülhamîd'in bu yolda ilerlemesi ile meşgûl oldu.

Ahmed Sa'îd-i Fârûkî gittikten sonra, Muhammed Mazhar'ın sohbetlerinden hiç ayrılmayan Abdülhamîd Şirvânî, bütün kalbi ile ona bağlandı. Ondan çok istifâde etti. Bir müddet sonra, Muhammed Mazhar da Medîne-i münevvereye giderken, Abdülhamîd Efendi de ondan ayrılmayıp onunla berâber gitti. Çünkü onu çok seviyor, muhabbet ve bağlılığı gün geçtikçe artıyordu. Medîne-i münevverede Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâreti sırasında, Resûlullah efendimizin mânevî lütuf ve ihsânlarına kavuştu. Bu ziyaretten sonra MuhammedMazhar; "Elhamdülillah Resûlullah efendimiz Abdülhamîd Şirvânî'yi kabûl ettiler." buyurdu. Ona icâzet ve hilâfet verip, çok duâ etti. Sonra; "Mevlanâ Abdülhamîd'e icâzet verdim. Ona verilmesi lâzım gelen her şeyi verdim. İnşâallah semeresi görülecektir. Fakat daha zamânı vardır. Müceddidiyye yolu büyüklerine olan muhabbet ipi sağlam ve kuvvetli olunca, kavuşulması arzulanan şeyler bir müddet sonra da kavuşulsa bunun için gam yoktur. Çünkü o büyükler, kendilerine bağlananları yavaş yavaş çekerler. Bu sebeple yapılması lâzım gelen şey, bu büyükleri çok sevip yollarında bulunmak, her an Allahü teâlâyı unutmayıp, devamlı O'nu anmak ve diğer vazîfelere devâm etmektir." buyurdular.

Abdülhamîd Şirvânî, hocası Muhammed Mazhar'ın bu sözlerini dikkatle dinliyordu. Ayrılacakları zaman hocasına; "Bizi duâ ve teveccühünüzden eksik etmeyiniz efendim." dedi. Bu sebeple, Muhammed Mazhar dâimâ, gıyâbında Abdülhamîd Efendiye duâ ve teveccühde bulunurdu. Bundan sonra da, çeşitli zamanlarda birçok defâ görüşüp sohbet ettiler. İrtibatları hiç kesilmedi. Çünkü devamlı mektuplaşır ve haberleşirlerdi.

Abdülhamîd Şirvânî, ömrünün sonuna kadar Mekke-i mükerremede ders verdi, tasavvuf

yoluna girmiş talebeleri terbiye edip, mânevî olarak yetiştirmekle meşgûl oldu.

Abdülhamîd Şirvânî hazretleri, vakar ve heybet sâhibi, ağırbaşlı bir zât idi. Gâyet az konuşur, çoğu zaman sükût ederdi. Bu yolun büyüklerinin âdeti olduğu gibi, sabah akşam talebeleri ile birlikte hatim yapardı. Sabahleyin yapılan hatimden sonra, talebelerine İbn-i Hacer-i Heytemî hazretlerinin **Tuhfe** kitabından fıkıh dersi okuturdu.

Ders dışındaki zamanlarda, halveti ve uzleti, yalnızlığı ve insanlardan uzak durmayı bir de kendi hâlinde ibâdet ve tâatla meşgûl olmayı severdi. Öğleden sonra Süleymâniye Medresesindeki odasına gider, ikindi vaktine kadar Kur'ân-ı kerîm tilâveti, zikr ve murâkabe ile ve kitap okumakla meşgûl olurdu. Normal günlerde, husûsî odasına çocuklarından başka kimse giremediği hâlde, salı ve cumâ günleri kapı açık tutulur, suâli olanlar veya bir şey arzetmek isteyenler rahatlıkla içeri girebilirlerdi.

Namazlarını, vakit girdikten sonra, evvel vakitlerinde kılmaya husûsen dikkat ederdi. Talebelerini terbiye edip yetiştirirken, bu yolun büyüklerinin âdetleri üzere bir yol tâkib ederdi. Çok kitap okurdu. Bilhassa, **Tuhfe** kitabına yaptığı sekiz ciltlik hâşiyenin tashîhi ile meşgûl olurdu.

Tasavvufî makam ve hâlleri, gâyet açık ve anlaşılır bir şekilde anlatırdı. Sohbetlerinde, Allah adamlarının, hakîkî evliyânın üstünlüklerini, onlara bağlanmanın ehemmiyetini îzâh eder, buna teşvik ederdi.

Muhammed Mazhar hazretleri, Abdülhamîd Şirvânî'yi kendisine halîfe tâyin etti. O da hocasının yerine geçip, çok hizmette bulundu. Kısa zaman sonra da vefât etti.

Hayrullah Efendi, Emîr Halîfe, Muhammed Sâlih Zevâvî, Abdülhannân Bercânî ve Abdülhâlık Efendi onun diploma, icâzet verip mezun ettiği halîfeleridir.

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât Zeyli; s.131

ABDÜLHAY;

Hindistan evliyâsından. Hindistan'ın Safâbeyan şehrinin Hisâr-ı Şâdıman mahallesinde 1582 (H.990) senesinde doğdu. İlim tahsiline başladıktan sonra, büyük âlim İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetlerine katıldı ve talebesi olmakla şereflendi. Yıllarca İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hizmetinde bulunup, sevgisini kazandı. Mânevî birçok ilimlere kavuştu.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri icâzet, diploma vererek Abdülhay'ı, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmak, onları terbiye edip yetiştirmek görevi ile Punte şehrine gönderdi ve; "Şeyh Hamîd-i Bingâlî'ye gitmek istiyorum. Fakat fırsatım olmadı. Ona gidip nasîhatte bulununuz." buyurdu. Abdülhay; "Peki efendim." diyerek huzurdan ayrıldı ve oraya doğru yola çıktı. Fakat kendi kendine; "Şeyh Hamîd, âlim, evliyâ ve herkesin mürâcaat ettiği bir kimsedir. Ben kim oluyorum ki, ona nasîhat edeyim ve sözümün faydası olsun." diye düşündü. Sonra da; "Böyle düşünmek doğru değildir. Mâdem ki hocam böyle söyledi, o hâlde doğru söyledi. Böyle vesvese etmek doğru değildir. Hocamın bu emrinde mutlaka bir hikmet vardır." dedi.

Şeyh Hamîd Bingâlî'nin yanına vardığında, ona çok hürmet ve ikrâmda bulundu. Şeyh Hamîd Bingâlî sohbet esnâsında şöyle dedi:

İmâm-ı Rabbânî hazretleri ve diğer büyükler buyuruyor ki: "Bizim yolumuzda olmanın ilk şartı, Resûlullah efendimizi canından çok sevmektir." Ben de, Allahü teâlânın sevgisi ile dolu olan kalbe başka bir sevgi nasıl sığabilir?" diyorum. Onun bu sözüne Abdülhay çok üzüldü ve cevap olarak:

"Resûlullah efendimizin sevgisi, Hak tealânın sevgisinin aynısıdır. Âyet-i kerîmede meâlen

buyruldu ki: **"Kim peygambere itâat ederse muhakkak Allahü teâlâya itâat etmiş olur."** (Nisâ sûresi: 80) Bu âyet-i kerîme sözümüzün doğruluğunu göstermektedir." dedi.

Bunun üzerine Şeyh Hamîd söylediklerine pişman oldu ve tövbe etti. Abdülhay da yakînen hocasının hikmetsiz bir şey söylemeyeceğini anladı. Demek ki hocası onu, Şeyh Hamîd'in bu şüphesini gidermek için göndermişti.

Abdülhay çok cömerd idi. Eline geçen her şeyi fakirlere dağıtırdı. İnsanlara iyi muâmelede bulunurdu. Bulunduğu şehirde İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebesi Nûr Muhammed de bulunuyordu. Bir sevdiğine yazdığı mektubunda; "Şeyh Abdülhay ve Nûr Muhammed gibi iki zatın bir yerde bulunması, iki parlak nûr gibidir." buyurdu. Nûr Muhammed'e yazdığı mektubunda ise; "Şeyh Abdülhay ile aynı şehirdesiniz. Yakınınızda bulunuyor. Duyulmayan garip mârifetler ve ilimler onun kalbinde toplanmıştır. Bu yolda zarûrî olan şeyler kendisine verilmiştir. Uzakta kalmış dostlarımızın onunla görüşmesi büyük bir nîmettir. Çünkü oraya yeni gelmiştir ve yeni şeyler getirmiştir. Diyebilirim ki oranın ana caddesi odur. Mümkün mertebe fırsat buldukça suâl sorup, anlamaya çalışmıştır. Tevfik Allahü teâlâdandır." buyurdu.

Şeyh Abdülhay 1644 senesinde yakınlarıyla hac farîzasını yerine getirmek için Pütne'den yola çıktı. Önce Serhend'e uğrayarak İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin kabrini ziyâret etti ve kıymetli oğulları Muhammed Ma'sûm'un sohbeti ile bereketlendi. Sonra yola devam etti. Büyük bir tevekkül ile uzun yolculuktan sonra Hicâz'a ulaştı. Bu mübârek beldede büyüklerin kabr-i şerîflerini ziyâret etti. Hac farîzasını yerine getirip berâberindekilerle memleketine dönmeye karar verdi. Eşyâlar yüklenmiş ve hazırlanmış iken her nasılsa birkaç gün daha kaldılar. Berâberindekiler bu duruma hayret ettiler. Daha sonra Abdülhay hazretleri; "Dostlarımız, arkadaşlarımız gitsinler. Biz eşyâlarımızı indiriyoruz. Bize gitmek için izin verilmedi. Bu yalnız bizim içindir. Gelecek sene bir hac daha yapacağım." buyurdu. Onun memleketine gitmekten böyle vazgeçmesinin Resûlullah efendimizin işâreti ile olduğu rivayet edildi. Bu sırada 60 yaşında idi. Ertesi sene ikinci defâ hac ettikten sonra memleketine döndü. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin üçüncü oğlu Muhammed Ma'sûm'un emri ile İmâm-ı Rabbânî'nin talebelerine yazdığı nasîhat dolu mektuplarının bulunduğu **Mektûbât** kitâbının ikinci cildini topladı.

Abdülhay, hocası İmâm-ı Rabbânî hazretleri hayatta iken onunla zaman zaman mektuplaşırdı. Hocasının kendisine yazdığı nasîhat dolu bir mektupta şunlar yazılıdır:

Allahü teâlaya hamd ettikten ve Peygamber efendimize salevât getirdikten sonra, seâdet-i ebediyyeye erişmenize duâ ederim. Allahü teâlâ, birçok âyet-i kerîmede, âmâl-i sâliha işliyen müminlerin, Cennet'e gireceklerini bildiriyor. Bu sâlih amellerin, iyi ve yarar işlerin neler olduğunu, çok zamandan beri araştırıyordum. İyi işlerin hepsi mi, yoksa birkaçı mı diyordum. Eğer, iyi şeylerin hepsi olsa, bunları kimse yapamaz. Birkaçı ise, acabâ hangi iyi işler isteniliyor? Nihâyet Allahü teâlâ, lütfederek şöyle bildirdi ki: A'mâl-i sâliha, İslamın beş rüknü, direğidir. İslâmın bu beş temelini, bir kimse hakkı ile, kusûrsuz yaparsa, Cehennem'den kurtulması kuvvetle umulur. Çünkü bunlar, aslında sâlih işler olup, insanı günahlardan ve çirkin şeyleri yapmaktan korur. Nitekim, Kur'an-ı kerîmde Ankebût sûresi kırk beşinci âyetinde meâlen; "**Kusûrsuz kılınan bir namaz, insanı pis, çirkin işleri işlemekten korur."** buyrulmaktadır. Bir insana, İslâmın beş şartını yerine getirmek nasîb olursa, nîmetlerin şükrünü yapmış olur. Şükrü yapınca, Cehennem azâbından kurtulmuş demektir. Çünkü Allahü teâlâ, Nisâ sûresi yüz kırk altıncı âyetinde meâlen; "**Îmân eder ve şükür ederseniz, azâb yapmam!"** buyuruyor. O hâlde, İslâmın beş şartını yerine getirmeye can ve gönülden çalışmalıdır.

Bunlar arasında bedenle yapılacakların en mühimi, dînin direği olan namazdır. Namazın edeblerinden bir edebi kaçırmayarak kılmaya gayret etmelidir. Namaz tamam kılınabildi ise, İslâmın esas ve büyük temeli kurulmuş olur. Cehennem'den kurtaran sağlam ip yakalanmış

olur. Allahü teâlâ hepimize, doğru dürüst namaz kılmak nasîb eylesin!

Namaza dururken, "Allahü ekber" demek; Allahü teâlânın, hiçbir mahlûkun ibâdetine muhtâç olmadığını, her bakımdan hiçbir şeye ihtiyâcı olmadığını, insanların namazlarının O'na faydası olmayacağını bildirmektedir. Namaz içindeki tekbirler ise; Allahü teâlâya karşı yakışır bir ibâdet yapmaya liyâkat ve gücümüz olmadığını gösterir. Rükûdaki tesbihlerde de, bu manâ bulunduğu için, rükûdan sonra, tekbir emrolunmadı. Hâlbuki, secde tesbihlerinden sonra emrolundu. Çünkü secde, tevâzû ve aşağılığın en ziyâdesi, zillet ve küçüklüğün son derecesi olduğundan, bunu yapınca, hakkı ile tam ibâdet etmiş sanılır. Bu düşünceden korunmak için secdelerde yatıp kalkarken, tekbir söylemek sünnet olduğu gibi, secde tesbihlerinde a'lâ demek emr olundu. Namaz, müminin mîrâcı olduğu için, namazın sonunda, Peygamber efendimizin mîrâc gecesinde söylemekle şereflendiği kelimeleri (yâni, ettehıyyâtü...yü) okumak emr olundu. O hâlde namaz kılan kimse, namazı kendine mîrâc yapmalı. Allahü teâlâya yakınlığının nihâyetini namazda aramalıdır.

KELİME-İ TEVHÎD

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Şeyh Abdülhay'a yazdığı bir mektup şöyledir:

Rabbimizin celle sultânüh gazabını, intikâmını söndürmek için "Lâ ilâhe illallah" güzel kelimesini söylemekten daha faydalı birşey yoktur. Bu güzel kelime, Cehennem'e götüren gazabı söndürünce, daha küçük olan başka gazablarını elbette söndürür. Niçin söndürmesin ki, bir kul, bu güzel kelimeyi tekrar tekrar söyleyince, O'ndan başkasını yok bilmekte, her şeyden yüz çevirip, hak olan bir mâbûda dönmektedir. Gazabının sebebi, kullarının, O'ndan başkasına dönmesi, bağlanmasıdır. Mecâz âlemi olan bu dünyâda da, bu hâli görüyoruz. Zengin bir kimse, hizmetçisine kırılır, ona kızar. Hizmetçi de, kalbi iyi olduğu için, herkesten yüz çevirip bütün varlığı ile, efendisinin emirlerine sarılırsa, efendisi, ister istemez yumuşar. Merhamete gelir. Gazabı söner. İşte bu güzel kelime de, kıyâmet için ayrılmış olan doksan dokuz rahmet hazînesinin anahtarıdır. Küfür karanlıklarını, şirk pisliklerini temizlemek için, bu güzel kelimeden daha kuvvetli, hiçbir yardımcı yoktur. Bir kimse, bu kelimeye inanınca îmânın zerresi hâsıl olur.

Bu güzel kelimeye inanarak, kalbinde zerre kadar îmân hâsıl eden kimse, kâfirlerin âdetlerini ve şirk pisliklerini yaparsa, bu güzel kelimenin şefâati sâyesinde Cehennem'den çıkarılır. Azapta sonsuz kalmaktan kurtulur. Bunun gibi, bu ümmetin büyük günahlarına şefâat edip, azaptan kurtaracak en kuvvetli yardımcı, Muhammed Resûlullah'tır. Bu ümmetin büyük günahları dedik. Çünkü önceki ümmetlerde büyük günah işleyen pek az olurdu. Hattâ îmânını küfür âdetleri ile ve şirk pislikleri ile karıştıran da azdı. Şefâate en çok ihtiyacı olan bu ümmettir. Önceki ümmetlerde, bâzıları küfürde inâd etti. Bâzısı da hâlis olarak îmâna gelip emirlere yapıştı.

Bu güzel kelime ve Peygamberlerin sonuncusu gibi bir şefâatçı olmasaydı, bu ümmetin günahları kendilerini helak ederdi. Bu ümmetin günahları çoktur. Fakat, Allahü teâlânın af ve magfireti de sonsuzdur. Allahü teâlâ, bu ümmete af ve magfiretini o kadar saçacak ki, geçmiş ümmetlerden hiçbirine böyle merhamet ettiği bilinmiyor. Doksan dokuz rahmetini, sanki bu günahkâr ümmet için ayırmıştır. İkrâm ve ihsân, kabahatliler ve günahlılar içindir. Allahü teâlâ, af ve magfiret etmeği sever. Kusûr ve kabahati çok olan bu ümmet kadar af ve magfirete uğrayacak hiçbir ümmet yoktur. Bunun için bu ümmet, ümmetlerin en hayırlısı oldu. Bunların şefâat edicisi bu güzel kelime, kelimelerin en kıymetlisi oldu. Bunların şefâatçileri olan Peygamberleri, peygamberlerin en üstünü oldu. Furkân sûresi, yetmişinci âyetinde, meâlen; "**Allahü teâlânın, günahlarını iyiliklerle değiştireceği kimseler onlardır. Allahü teâlânın magfireti, merhameti sonsuzdur."** buyruldu.

Kerîmler ile yapılacak her iş kolay olur.

1) Zübdet-ül-Makâmât; s.374

2) Hadarât-ül-Kuds; s.336

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.974

4) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî; c.2 37. mektup

5) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.339

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.141

ABDÜLHAY CELVETÎ;

Anadolu'da yetişen evliyâdan. Edirne'de doğdu. Doğum târihi belli değildir. Babası Celvetiyye tarîkatı şeyhlerinden Saçlu İbrâhim Efendidir. Abdülhay Efendi, babasının yanında yetişti. Celvetiyye tarîkatını da öğrenerek babasından hilâfet aldı ve Rumeli Çirmen Sancağındaki bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Akçakızanlık kazâsındaki Alâeddîn Efendi Zâviyesine şeyh olarak tâyin edildi.

Babasının Edirne Selîmiye Câmii vâizi iken 1660'da vefâtı üzerine, bu câminin vâizliğine ve tekke şeyhliğine tâyin edildi. Bu görevde uzun müddet kaldı ve insanlara vâzlarında Ehl-i sünnet yolunu anlattı. 1686'da İstanbul'un Kadırga semtindeki Sokullu Mehmed Paşa Zâviyesine, Kâdızâde Mahmûd Efendinin ölümü üzerine tâyin edildi. İki sene burada kaldıktan sonra, Eminönü Yeni Câmi vâizliğine getirildi. 1691'de Selâmi Ali Efendinin vefâtı üzerine Aziz Mahmûd Hüdâî Tekkesine şeyh olarak tâyin edildi. Bu vazîfesinde ömrünün sonuna kadar kaldı. 16 Kasım 1705 (H.1117) Pazartesi günü vefât etti. Aziz Mahmûd Hüdâî Tekkesinin yakınında HalilPaşa Türbesine, Halil Paşazâde Mahmûd Beyin yanına defnedildi.

Şeyh Abdülhay Celvetî, tasavvufdaki derin ve ince mânâlara vâkıf idi. Kalb (gönül) hakkında şöyle buyurmaktadır:

Hadîs-i kudsîde buyruldu ki: **"Ben yere göğe sığmam. Fakat haramlardan sakınan temiz mümin kulumun kalbine sığarım."** Allahü teâlâ nefs ile sır makâmı arasında bir kalb (gönül) şehri yaratmıştır. Bu şehir dâimâ mâmur olmak ister. Gönlün mâmur edilmesi usta ve mîmâr ile olmaz. Ancak Allahü teâlânın lütfu ile olur. Hacı Bayrâm-ı Velî talebelerine; "Kalp şehrinizi mâmur ediniz. Allah adamlarının sözlerini dinleyiniz. İlim öğreniniz." buyurmuştur. Yine Aziz Mahmûd Hüdâî; "Talebe Allahü teâlânın rızâsını kazanmakta gayretli olmalı, taş gibi katı olan kalpleri rehber olan zâtın terbiyesinde yumuşatmalıdır. Kalbi yumuşayınca, bu hâlini hocasına arz edip, onun tavsiyeleri, yol göstermesi ile önündeki yollardan engeller kalkar ve matlubuna, maksûduna kavuşur. Îmân-ı kamil (olgun insan) olur." buyurdu.

Abdülhay Celvetî, Abdülhay mahlası ile çok güzel ilâhîler söylemiştir. Fakat bu ilâhîlerin toplandığı dîvan henüz bulunamamıştır. Birçok eser yazan Abdülhay Celvetî'nin eserlerinden bazıları şunlardır: **1) Kasîde-i Bürde Tercümesi, 2) Feth-ul-Beyan li-Husûl-in-Nasrî vel-Fethi vel-Emân:** Arapça olup Fetih sûresinin tefsîridir. Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Beşir Ağa Kısmı, No: 34'te kayıtlıdır. **3) Tefsîr-i Ba'z-ı Süver-i Kur'âniyye:** Türkçe olup, Meryem, Yâsîn, Feth, Rahmân, Nebe', Nâzi'ât, Abese, Tekvîr, İnfitâr, Mutaffifîn, Kevser sûrelerinin tefsîridir. **4) Şerh-i Gazel-i Hâcı Bayrâm-ı Velî.**

1) Vekâyi-ul-Füdelâ; c.2, s.414

2) Tezkire-i Sâlim; s.462

3) Osmanlı Müellifleri; c. 1, s.125

4) Sefînet-ül-Evliyâ; c. 3, s.21.

ABDÜLHAY EFENDİ (Öztoprak);

İstanbul'da Beşiktaş'tan Ortaköy'e giderken Çırağan sırtlarında bulunan Yahyâ Efendi dergâhının son şeyhi. İsmi Abdülhay olup, babası Fikri Efendi, dedesi Şerif Ali Efendidir. 1884 (H.1302) senesinde İstanbul'da doğdu. 1961 (H.1381) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri Yahyâ Efendi Dergâhı mezarlığındadır.

Abdülhay Efendinin dedesi Şerîf Ali Efendi Mekke'den kalkarak İstanbul'a geldi. Bir müddetAksaray'daki Oğlanlar Tekkesinin şeyhliğini yaptı. Sonradan Tosya'ya giderek Kâdirî tekkesi şeyhi İsmâil Rûmî hazretlerinin torunlarından biriyle evlendi. Tekrar Mekke'ye giderek orada yerleşti. Mekke'de Fikri adında bir oğlu oldu. Fikri Efendi Mekke'den Mısır'a giderek oraya yerleşti. Askerlik mesleğine girip albaylığa kadar yükseldi. Gördüğü bir rüyâ üzerine Mısır'dan İstanbul'a gelip Kaygusuz Baba dergâhına intisâb etti. Sultanahmed'deki bu dergâha uzun müddet kırba ile su taşıdığı için kendisine "Kırbacı Baba" ismi takıldı. Bütün bu hizmetlerine rağmen dergâhın şeyhi, kendisini talebeliğe kabûl etmedi. Fakat bir gün şeyhin, bir köpeğe attığı artıklarını, köpekle birlikte yemeye teşebbüs etti. Bunun üzerine şeyh kendisini talebeliğe kabûl etti. Fikri adını da Sürûrî Fikri şeklinde değiştirdi. Sürûrî Fikri Efendi bir müddet bu tekkede kaldıktan sonra Zeyrek yokuşu başındaki yanmış olan Ümmü Gülsüm Câmiini tâmir ettirdi. Mısır kuyumcularından birinin Zeynep Hanım adındaki kızıyla evlendi. Bu evliliktenAbdülhay Efendi dünyâya geldi. Üç aylıkken babası vefât eden Abdülhay Efendi, yetim kaldı. Annesi oğlunu alıp Ümmü Gülsüm Câmiinin meşrûtasına yerleşti.

Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başlayan Abdülhay Efendi, annesinin gayretiyle hıfzını (Kur'ân-ı kerîmi ezberlemeyi) tamamladı. Zamânın usûlüne göre ciddî bir medrese tahsili gördü. On sekiz yaşındayken babasının tâmir ettirdiği Ümmü Gülsüm Câmiine imâm oldu. Kendisi aslen Kâdirî, meşreben Nakşibendî idi. Son Nakşî şeyhlerinden Gümüşhânevî Şeyhi İsmâil Necâtî Efendiden icâzet aldı. Bir ara Çiçekçi Câmi İmâm-Hatipliğini yaptı. Yahyâ Efendi dergâhının şeyhliğini yürüttü. Bir taraftan da Baytar mektebinde ayniyat muhâsipliği yaptı. Daha sonra buradan emekli oldu. Soyadı Kânunundan sonra Öztoprak soyadını aldı. Zaman zaman sevenleriyle sohbet edip onları irşâda çalıştı. 1961 (H.1381) senesinde İstanbul'da vefât etti. Yahyâ Efendi dergâhı mezarlığına defnedildi.

Arapça ve Farsça bilen Abdülhay Efendi, fıkhî ve tasavvufî mevzûlarda geniş bilgiye sâhipti. Son derece mütevâzî, yumuşak huylu ve aşırı derece müttakî (haramlardan sakınan) birisi idi. Cömert ve misâfirperver olup, sofrasına bir fakiri almadan oturmazdı. Onun muhtelif vesîlelerle sevdiklerine ve yakınlarına yazdığı mektupları, **Abdülhay Efendinin Mektupları** adlı bir risalede toplanmıştır.

Sevdiklerinden birine yazdığı mektupta da buyurdu ki:

Kemâl derecesine ulaşan insanların, yükseldikçe tevâzûu ve sûreten kendinden aşağı olanlara karşı davranışlarındaki güzellik artar. Zannolunmasın ki, onun bu tevâzûu kadrini ve kıymetini azaltır. Hayır belki daha fazla yükseltir. **"Allah için tevâzû edeni Allahü teâlâ yükseltir."** hadîs-i şerîfi bunu ifâde etmektedir. Dünyevî ve uhrevî, maddî ve mânevî mertebelere yükselen kimseler aslâ kendi kulluklarını unutmaz, Allah için, alçak gönüllü olur, Allahü teâlânın yarattıklarına sertlikten ve şiddetten kaçınırsa, her iki cihanda Allahü teâlâ onun derecesini yüceltir. Kibirli olmayı âdet edinenler ve asıl meyvesini unutanların ise, cenâb-ı Hak tarafından gönderilen hâdiselerle burnu kırılır. Bunlar terbiye ve imtihan kamçılarıyla zelîl olurlar. Hülâsa, benlik, kibir ve büyüklük taslamak insana yaraşmaz. Şeytan bu kadar ibâdeti ile kibir ve benliği yüzünden kovuldu ve lânetlendi. Âdem aleyhisselâm ise zelîl olan topraktan yaratıldığını unutmayarak; "Ey Rabbimiz! Biz nefsimize zulmettik. Eğer sen bizi bağışlamaz ve rahmet etmezsen hüsrana uğrayanlardan oluruz." diyerek, rahmet-i Hakk'a ilticâ etti. Bu sebepten yeryüzünde emânet-i ilâhiyyeyi yüklendi ve bütün yaratılmışlar üzerine mükerrem kılındı, derecesi yükseltildi. Binâenaleyh bütün kibirliler şeytanın oğullarıdır...

Hayır yapmanın önemini de şöyle bildirdi:

Umûma faydası olacak hayır bırakmak ne hoştur. Hayat defteri kapanır fakat amel defteri, ondan menfaat göründüğü müddetçe kapanmaz, hayır yazılır. Üç şey vardır ki, sâhibinin hayırlı amel defterini kapatmaz. Umûma faydası dokunacak ilim, mârifet, sanat öğretmek.

Bunun gibi umûma faydası dokunacak kuyu kazdırmak, su getirtmek, hastahâne, köprü, yol ve bu gibi şeyleri yapıp bırakmak ve yine kendisine hayır duâ edecek sâlih evlâd bırakmak. Öğrenenler öğrendikçe ve insanlar faydalandıkça, ilk sebeb olan zât ve hayırlı evlâdın nefsine ve diğer insanlara hayrı dokundukça mensûb olduğu anne ve babası bundan dâimâ faydalanır, namları hayırla anılır. Fakat ne çâre ki herkes buna muvaffak olamıyor. Cenâb-ı Hak cümlemizi kendi lütfuyla hayra yakın ve muvaffak kılsın...

HELÂL LOKMA...

Abdülhay Efendinin oğluna nasîhatı şöyledir:

Oğlum! Vücûdumuzu elimizden geldiği kadar helâl lokma ile doyuralım ki, helâl lokma ile beslenen o vücûd Allah'a ibâdette pek hafif ve latîf olarak rûha uysun. Haramlarla beslenen vücut, Allah'a ibâdete kalkmakta gevşeklik ve ağırlık gösterir. Bu hâl sonunda, esasen latîf olan rûha da tesir eder ve onu da kendi gibi ağırlaştırıp karanlıklara boğar. İlâhî ufuklara çıkmaya kâbiliyeti kalmaz ve nihayet ölür. Günahların büyükleri, küçüklerine ehemmiyet vermemekten başlar. Küçücükten komşu bahçelerinden birer ikişer meyve koparmaya alışanlar, büyüdükleri zaman yaman hırsız kesilirler.

Evlâdım! Kendini gözet. Senin aslın pek neciptir, pek temizdir. Aslına benzemeyen dallar, asıllarının mazhar oldukları maddî mânevî teveccüh ve olgunluklara kavuşamazlar. İslâm dîninin bütün emirleri insanların ahlâkını düzeltmek, bütün yasakları da, yine onların faydaları içindir.

Dicle nehri kıyısında yediği bir elmanın sâhibini bulup helâlleşmek için çeşitli külfetleri göze alması, İmâm-ı A'zam'ın babası Sabit bin Hürmüz'ün ahlâkının yüksekliğini gösterir. Onun bu temizliği kendisinden dünyânın dörtte birinin, mezhebine, ilmine bağlandığı İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe gibi bir zâtın vücûda gelmesine sebeb olmuştur. Hayırlı evlatların babaları da hayır ve iftiharla anılır. Seni göreyim, haramlardan, hattâ mekrûhlardan kendini sakın. Ecdâdının asâletine, necâbetine (temizliğine) vâris olduğunu şu pehrizkârlığınla isbat et. Bu şeref sana dünyada ve âhirette kâfidir.

1) Abdülhay Efendi'nin Mektupları (Sehâ Neşriyat)

ABDÜLKÂDİR BERZENCÎ HAYDERÎ;

Büyük İslâm âlimi ve evliyâ Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin talebelerinden. İsmi Abdülkâdir olup, Berzencî ve Hayderî nisbeleriyle meşhûr olmuştur. Hazret-i Hüseyin'in soyundan olup, seyyiddir. Kaynaklarda hayâtı hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. On dokuzuncu yüzyılda Irak'ta yaşamıştır.

Zamânının usûlüne göre ilim öğrendikten sonra Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin sohbetleriyle şereflendi. Onun kalplere şifâ olan sohbetlerinde ve hizmetinde bulundu. Tasavvuf yolunda ilerleyip evliyâlık makamına ulaştı. Mevlanâ Hâlid hazretlerinin talebeleri arasında önemli bir yere sâhib oldu. Hocası ona irşâd yâni insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda hilâfet ve icâzet verdi. Kendine verilen vazîfeyi lâyıkıyla yerine getiren Abdülkâdir Berzencî Hayderî, ömrü boyunca insanların dünyâ ve ahirette kurtuluşlarına vesîle olmak için çalıştı.

Yüksek ilim ve irfân sâhibi olan Abdülkâdir Berzencî Hayderî ilmiyle amel eden, kerâmat sâhibi bir velî idi. Güzel ahlâk sâhibi olup, mütevâzî ve alçak gönüllü idi. Allahü teâlâya kuluk ve O'nun yarattıklarına hizmet onun ayrılmaz vasıflarındandı. Hocası Mevlâna Hâlid hazretlerine çok bağlı idi. Onun emir ve istekleri doğrultusunda hareket ederdi. Tasavvufta "fenâ" makâmına ulaşmıştı. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri de ona iltifât ve ihsânlarda bulunurdu.

1) Mekâtib-i Mevlânâ; s.66

2) Mecd-i Tâlid Tercümesi; s.113

3) Hadâik-ul-Verdiyye Tercümesi; s.967

4) Şems-üş-Şümûs Tercümesi; s.111

ABDÜLKÂDİR CEZÂYİRÎ;

Mücâhid velîlerden. 1807 (H.1222) senesinde Recep ayının yirmi üçüncü günü Cezâyir'in Maasker vilâyetinin Kaytana köyünde doğdu. Şeriflerden olup soyu hazret-i Ali'nin oğlu hazret-i Hasan efendimize dayanmaktadır. Baba ve dedeleri Cezâyir'in Vehran tarafında, şerefli, âlim, fâzıl, zâhid ve takvâ sâhibi kimseler olup, herkes tarafından sevilir, sayılırlardı. Cedlerinden biri olan Seyyidî Muhammed bin Abdülkâdir, Barbaros Hayreddîn Paşanın Cezayir'i fethinde bir nefer gibi çalışmış ve Cezayir'de Osmanlı hâkimiyetinin kurulmasında, ziyâdesiyle gayret sarfetmişti. Bu sebeple Osmanlı sultanları bunun oğulları ve torunlarına büyük izzet ve îtibâr gösterirlerdi. Abdülkâdir'in babası Muhyiddîn de Kâdirî şeyhlerinden olup âlim bir zât idi.

Şeyh Muhyiddîn, parlak bir zekâya sâhip olduğunu gördüğü Abdülkâdir'i küçük yaşta ilim öğrenmeye sevketti. İlk tahsilini Kaytana'da yapan Abdülkâdir, sonra Cezayir ve Oran şehirlerinde büyük âlimlerden okudu. Daha küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi hıfzetti. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve diğer ilimlerde üstün bir dereceye yükseldi. Geniş mâlumâtıyla, fazîlet ve takvâsıyla şöhreti her tarafa yayıldı. Ülkesini pek yakın bir gelecekte bekleyen tehlikenin farkında olan Abdülkâdir kendisini ilm-i siyaset, devlet idâresi sâhalarında da yetiştirdi. Ata binmek ve silâh kullanmak gibi her çeşit harp sanatında pek ustaydı.

1826'da babasıyla birlikte Mısır'a giden Abdülkâdir Cezâyirî burada İslâm âleminin meşhûr ilim merkezlerinden olan Ezher medreselerini ziyâret etti. Âlimlerle görüşüp bilgi alışverişinde bulundu. Oradan Hicaz'a geçerek hac vazîfesini îfâ etti. 1829 yılında Şam'a geldi. Burada evliyânın büyüklerinden Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri ile görüşüp duâsına kavuştu. Buradan Bağdad'a geldi. Şerefli âilesinin tabi olduğu evliyânın büyüklerinden nûr ve feyz menbaı Peygamber efendimizin soyundan Seyyid Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin mübârek kabrini ziyâret etti. Mânevî yardım istedi.

Abdülkâdir'in yurda dönüşünden kısa bir müddet sonra 1830 Temmuzunda Fransızlar Cezayir'i işgâl ederek ülkedeki üç yüz yıllık Türk idâresine son verdiler. Vehrân ve Müstefânem bölgelerindeki halk düşmana karşı ayaklanarak Şeyh Muhyiddîn'i kendilerine emir seçtiler. Ancak o oğlu Abdülkâdir'i bu işe daha lâyık gördü ve emirliği ona devretti. Kendisi Oran'daki Fransız kuvvetleri ile harb eden askerin kumandasını ele aldı.

Abdülkâdir-i Cezayirî kendisine yapılan bîat merasimi sırasında yaptığı konuşma ile cesâret, uzak görüşlülük, müsâmaha, tevâzu ve fedâkârlık gibi vasıflarını ortaya koydu. Konuşmasında şöyle demişti:

"Eğer liderliği kabul ediyorsam bu cihâd alanında düşmana karşı yürüyen ilk kişi olma hakkını edinmek içindir. Benden daha değerli ve yetenekli bulacağınız, îmânımızı savunmada hiç bir fedâkarlıktan kaçınmayacak başka biri çıktığında yerimi ona bırakmaya hazırım."

Emir Abdülkâdir kısa sürede gösterdiği hârikulâde şecâat, kahramanlık, binicilikteki mahâret ve soğukkanlılığı ile herkesi hayran bıraktı.Askerî bir lider olarak kendini kabûl ettirdi. Bu sebeple Fransızların Cezâyir'i işgâl etmesinden iki sene sonra babasının muvafakati ve bütün Cezâyir müslümanlarının arzusu üzerine ülkenin emirliğini üzerine aldı (22 Kasım 1832).

Abdülkâdir-i Cezayirî bundan sonra Fransızlara karşı plânlı ve sistemli bir harekat başlattı. Kuvvetli bir ordu kurarak Fransızları üst üste bozguna uğrattı. Bu zaferlerini siyâsî sâhada da sürdürerek birçok bölgeleri de bu yolla ele geçirdi. Fas Sultanı Abdurrahmân'ı kendi tarafına veFransızlara karşı mücâdele sâhasına çekmeyi başardı. Kahramanlığı ve zekâsı sâyesinde

yerli kabîleleri etrafına topladı. Büyük bir güçle başta Maasker olmak üzere Merakeş sınırına kadar bütün batı Cezâyir'e sâhib oldu. Fransızlar 26 Şubat 1834 antlaşmasıyla Abdülkâdir'in Batı Cezayir üzerindeki otoritesini tanıdılar. Ancak ertesi yıl bölgedeki Fransız komutanı General Trezel, emirin kendisine bağlı saydığı aşîretleri himâyesi altına aldığını bildirdi. Amacı, mücâhidleri bölmek ve parçalamaktı. Onun bu kararı üzerine Abdülkâdir-i Cezâyirî tekrar harekete geçti. Makta'da yapılan çarpışmada Trezel alayını müthiş bir bozguna uğrattı (1835).

Bu yenilgi üzerine Fransa bölgeye yardım kuvvetleri gönderdi. Bu birliklerin başında gelen General Bugeaud kısa bir sürede Cezayir'i ele geçireceğine, müslümanları mahv edip Abdülkâdir'i yakalayacağına söz vererek harekete geçti. Fransızlar Maasker'i kısa sürede ele geçirdiler. Bu zaferle kendisine fevkalade güvenen Bugeaud, Konstantine önüne geldiğinde Abdülkâdir'in asıl gücü ile karşılaştı. Abdülkâdir'in ne zaman ve ne şekilde vuracağı belli olmuyordu. Ordusu son derece disiplinli idi. En küçük bir bozulma ve ümitsizliğe düşmüyor ve insanüstü bir gayretle çarpışıyordu. Bu durum Fransız birliklerinin tekrar bozgun hâlinde geri çekilmesine yol açtı. Bugeaud Fransa hükümetine gönderdiği raporlarda:

"Abdülkâdir hızlı, zekî ve ne yapacağı belli olmayan bir düşmandır. Dehâsı ve temsil ettiği inanç sâyesinde kazandığı îtibârla kitleleri bize karşı harekete geçiriyor. Kendisi sıradan bir insan değil, müslümanların severek ve arzu ile beklediği ve hasretle kucakladığı bir liderdir." diyordu.

Nitekim Bugeaud çok geçmeden Abdülkâdir'le Tafna Antlaşmasını yapmaya mecbur kaldı(1837). Bu antlaşma ile Emir Abdülkâdir limanlar ve kıyı şehirleri dışında ülkenin tamâmında hâkimiyeti elde ediyordu.

Abdülkâdir-i Cezayirî bu sulh devresinden faydalanarak güçlü bir devlet mekanizması kurmaya çalıştı. Devlet merkezini Maasker'den Tagdempt'e nakletti. Kanun ve kaideleri düzelterek İslâmiyete uygun hâle getirdi. Osmanlılar zamânında birtakım mükellefiyetler karşılığında vergiden muaf tutulan Mehazin kabîlelerinin imtiyazlarını kaldırdı ve herkesten zekat topladı. Fas yoluyla İngiltere'den sağladığı top ve tüfeklerle ordusunu teknik açıdan kuvvetlendirdi.

Bu arada Fransızlar antlaşmaya aykırı olarak faaliyetlerine devam ediyorlardı. 1837 Ekiminde Osmanlı tâbiiyetini sürdüren ve kendilerine karşı direnen Ahmed Bey'i yenerek Konstantine şehrini zaptettiler. 1839'da ise Abdülkâdir'le Kabiliye bölgesinin nüfuz meselesi yüzünden görüşmek istediler. Red cevâbı üzerine harekete geçen Fransız birlikleri Cezâyir'i Konstantine'ye bağlayan Bîbân geçidini ele geçirdiler. Buna karşı Abdülkâdir de 19 Kasımda küçük fakat hareket kâbiliyeti yüksek birliklerini Fransızlar üzerine sevketti. Aynı zamanda "cihâd-ı mukaddes" ilân ederek dînini seven herkesi bayrağı altınaçağırdı. Kumandan ve yardımcılarına gönderdiği mektuplarla onların şevkini ve gayretini arttırmaya çalıştı.

Abdülkâdir-i Cezâyirî böylece Fransızlara karşı ölüm kalım harbini başlatmış bulunuyordu. Bu harbin sonunda ya Cezayir'de İslâmı muzaffer kılacak veya bu uğurda çok istediği şehadete kavuşacaktı.

Emir Abdülkâdir, Sumala adını verdiği merkezini seyyar bir vaziyete getirdi. Düşmanın vaziyetine göre merkezini istediği yere naklediyor ve savaşın cereyan tarzını hep kendi istediği şekilde yönlendiriyordu. Bu hareketli tesislerinde barut, mermi ve silah da imal edebiliyor ve malzeme sıkıntısı çekmiyordu.

Ancak Abdülkâdir'in az fakat disiplinli ordusu karşısında üst üste mağlubiyetin ezikliği içerisindeki düşman çareyi; kadın, çocuk ve ihtiyarları zalimce katletmek, ekili araziyi yakıp yıkmak ve hayvanları telef etmek gibi yollarda buldu. Böylece yüz bini aşan Fransız ordusu yirmi bin kişilik ve dağınık vaziyetteki mücahidleri açlık ve sefalete düşürerek mağlub etmek gibi bayağı yollara başvuruyordu. Onların bu şekildeki davranışları ve sinsi faaliyetleri,

Abdülkâdir'in ordusunda tefrika ve anlaşmazlıkların doğmasına sebeb oldu. Bunun üzerine Abdülkâdir Merakeş'e çekildi. Akrabası olan Merakeş hâkimi Abdurrahmân ve Merakeş'in müslüman halkının yardımıyla Fransızlarla savaşmaya devam etti. Ancak bu defâ da Fas kralı Abdurrahmân'ın ihaneti ile karşılaştı. Fas kralı, Fransızların şartlarını kabul ederek cihad meydanından çekilirken Abdülkâdir'e yapılan yardımların da kesilmesini emretti. Bu durum mücâhidleri büyük bir sıkıntıya soktu. 1842 Kasımında Abdülkâdir'in harekât merkezi olan Sumala düşman eline geçti. Emir'in paha biçilmeyen şahsî kütüphânesi içindeki belgelerle birlikte Fransızlar tarafından tahrib edildi. Büyük Sahra'ya çekilen Emir Abdülkâdir orada da tarafdârlarının telef olması üzerine 1847 senesinde İskenderiyye veya Akka'da kalması şartıyla General Lamoriciere'ye teslim olmak zorunda kaldı. Teslim olurken ağzından çıkan tek kelime mücâdelesinin sonunu ne güzel özetlemektedir. "Kader."

Ancak Fransızlar bir kez daha sözlerine sadık kalmadılar. Emir Abdülkâdir, Cezayir vâlisi Duc d'Aumele tarafından Fransa'ya gönderildi. Emir ve yanındakiler önce Toulon'da, sonra da Loira Vadisindeki Anboise kalesinde beş yıl hapis kaldılar.

Toulon'a geldiğinde Fransız kralı eğer başka bir ülkeye gitme arzusundan vazgeçerse kendisine büyük bir armağan verileceğini bildirdiği zaman Emir Abdülkâdir:

"Kral namına bana bütün Fransa'nın zenginliğini teklif etseniz ve bu zenginliği şu cüppemin üzerine yerleştirseniz sizin tebaanız olmayı hâtırımdan geçirmem. Ben burada sizin misâfirinizim. İsterseniz beni hapse atın. Ancak utanç ve şerefsizlik bana değil, size ulaşacaktır." dedi.

Napolyon, Fransa'da imparatorluğunu îlân ettiği zaman, Abdülkâdir-i Cezâyirî'ye Osmanlı ülkesinde kalması için müsâade verdi. 1852'de İstanbul'a gelen Abdülkâdir-i Cezâyirî Sultan Abdülmecîd Han'la görüştü ve pâdişâhın fevkalâde izzet ve ikrâmını gördü. Daha sonra Bursa'ya geçerek kendisine tahsis edilen konakta oturdu. 1855'de Bursa'da büyük bir zelzele olması üzerine Şam'a geçti.

Abdülkâdir-i Cezâyirî, Şam'a gidince, zamânını ilmî çalışma, ibâdet ve çocuklarının terbiyesi ile geçirdi. Kimseyle görüşmedi. Bu sırada İngiliz ve Fransızlar, Osmanlı Devletini kuvvet zoruyla yıkamayacaklarını anlamışlar, işi fitne ve fesatla hâlletme yoluna gitmişlerdi. Osmanlı Devleti içerisindeki çeşitli fırka ve milletleri birbirleriyle çarpıştırmaya başlamışlardı. Lübnan ve Suriye'de Dürzîleri İngilizler silâhlandırmış, Mârunîlere de Fransızlar arka çıkmışlardı. Her iki devlet, yaptıkları çalışmalarla, Osmanlı tebeasını Osmanlı topraklarında birbirine kırdırıp, kendi emellerine âlet etmeye kalkışmışlardı. Bu oyunların bir sahnesi olarak 1860 senesinde Dürzî âsileri, hıristiyan ahâliyi öldürmeye teşebbüs ettikleri vakit, Abdülkâdir, Cezâyirli muhâcirlerin yardımı ile Fransa konsolosunu ve bin beş yüz kadar insanı kurtardı. Bu hareketi Osmanlı hükümeti tarafından taltif edildi. Fransa hükümeti, bu hareketin mükâfâtı olarak Emir'e Legion d'honneur nişanının grandcruix'sını verdi. Abdülkâdir-i Cezâyirî 1862 senesinde hacca gidip iki sene Hicaz'da kaldıktan sonra İstanbul'a gelerek, Abdülazîz Han tarafından Birinci Osmânî Nişânıyla taltif edildi.

Daha sonra Şam'da ömrünü ilim ve ibâdetle geçiren Abdülkâdir Cezâyirî 26 Mayıs 1883 (H.1300)'te vefat etti. Nâşı Sâlihiyye'de Muhyiddîn Arabî türbesine defnedildi. Devrin târihçileri "Gabe bedrün kâmilün= Mükemmel dolunay battı (H. 1300) diyerek ölümüne târih düşürdüler.

Abdülkâdir Cezâyirî, her şeyden evvel sağlam ve doğru îmân sâhibi, vakarlı bir zât idi. Bu hali, yalnız dindaşlarının değil, kendisini yakından tanımak fırsatını bulan Avrupalıların da takdirini celbetmişti. Çok adâletli idi. Âlicenâb ve çok merhametli idi. Ancak, düşmanlarını yıldırmak için zarûrî gördüğü anlarda şiddetli çarpışmalardan hiç çekinmezdi.

Abdülkâdir Cezâyirî, ilim ve irfâna çok ehemmiyet verirdi. Âriflerin büyüklerindendi. Dünyâ ve âhiretin kemâlâtını kendisinde toplamıştı. Kahraman bir mücâhitti. Şan ve şöhreti doğudan

batıya her yere yayıldı. Zamânının âlimleri arasındaki ihtilâfları hâllederdi. Aynı zamanda kerâmet ehli idi. Çok kerâmetleri görüldü.

Kıymetli eserler yazdı. Bunlardan tasavvuf ve inceliklerine dâir yazdığı **Mevâkıf** adlı kitabının her bir bölümü mârifetlerle doludur. Kitabının seksen üçüncü bölümünde şöyle yazmaktadır:

Hadîs-i şerîfde buyruldu ki: "**Allahü tealâ bir kimseye bir nîmet verdiğinde o nîmetin onun üzerinde görülmesini ister."** Hülâsa budur ki, eğer nîmetin görülmesi yalnız fiil, iş ile olursa onu fiil ile göstermek ve eğer nîmetin görülmesi, söz ile olursa onu da söz ile göstermek, açıklamak lazımdır.

Haccederken yaşadığı hâdiseleri anlatırken şöyle demektedir:

Medîne-i münevvereye vardığımda Resûlullah'ın Ravda-i mutahherasına gittim. Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem), hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'e selâm verdikten sonra, Resûlullah'ın huzûrunda edeble durdum ve; "Yâ Resûlallah! Köleniz kapınızda durmaktadır. Yâ Resûlallah! Sizin bir nazarınız bana her şeyden daha sevgilidir ve beni zengin eder. Yâ Resûlallah! Sizin himâyeniz benim için kâfidir." dedim. O zaman Eşref-i âlem (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Sen benim evlâdımsın ve yanımda makbûlsün." Bana evladım buyurmaları, sulbî evladlığı mı, yoksa kalbî evlâdlığı mı idi. Benim maksadım her ikisinde idi. Allahü teâlâya hamd ve şükredip; "Yâ Rabbî! Bunu bana Peygamber efendimizin zât-ı şerîfini göstermekle tahakkuk ettir. Zîrâ Habîbin; "**Beni gören hakîkî görür. Zîrâ şeytan benim şeklimde kendini hiç kimseye gösteremez."** buyurmaktadır, diye duâ ettim. Sonra da Kademeyn-i şerîfeyne, mübârek iki ayağı tarafına geçtim ve şark taraftaki bir duvara yaslanıp tefekkürle meşgûl oldum. O hâlde iken kendimden geçtim. Her şeyden habersiz kaldım. Mescid-i Nebevî'de kimi namaz kılar, kimi zikreder, kimi Kur'ân-ı kerîm okur, kimi duâ ederdi. Hiç bir şey duymadım ve her şeyden habersiz oldum, o esnâda; "Bu seyyidimizdir." sesini işittim. Gaybet hâlimde gözlerimi açtım. Resûlullah efendimiz beni ayak tarafından şebeke arasına çektiler. Heybetli ve sâkin idiler. Mübarek sakalının aklığı fazla idi. Yanakları kırmızı idi. Lakin mübârek şemâili vasfedenlerin yazdıklarından çok daha kırmızı idi. Bana yaklaştıkları vakit kendime geldim. Allahü teâlâya sonsuz hamdü senâlar ettim.

Abdülkâdir-i Cezâyirî hazretlerinin yaşayışında İslâm ahlâkını bütünüyle müşâhede edip, görmek mümkündü. Onu gören kendisine hayran kalırdı. Gerek Fransızlarla sulh olduğu zamanlarda ve gerekse tutsaklığı devresinde Abdülkâdir Cezâyirî'yi gören generaller; kendisiyle dost olmaya çalışırlar ve ona İslâmiyetle ilgili, sualler sorarlardı. Abdülkâdir Cezayirî'nin Fransız generali Dumas'a İslâmiyetin kadına verdiği değer hakkındaki cevabı şu şekildedir:

...Bu meselenin gerçek yüzü ve hakîkati sizin işittiğinizin tam aksinedir. Müslümanların nezdinde kadınlar büyük bir hürmeti ve değeri haizdirler. Mesela onlar zevcelerini pek severler ve onlara karşı çok merhametlidirler. Muhabbetin, sevgi duymanın zarûrî gereği ise hürmet etmektir. Yâni insan sevdiğine hürmet eder. Nitekim, sevgili Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdular ki: **"Zevcelerine ancak kerîm olanlar ikrâm ve iyilik eder ve onlara ancak kötü ve alçak olanlar ihânet edip kötülük yaparlar."** Diğer bir hadîs-i şerîfte de Eshâb-ı kirâmına hitâben buyurdular ki: **"Sizin en hayırlınız, zevcesine hayırlı olanınızdır. Ben, içinizde zevcesine en hayırlı ve iyilik eden kimseyim."** Resûlullah efendimiz, mübârek zevcelerini kendi mübârek elleri ile deveye bindirirlerdi. İslâm büyüklerinin bu konudaki menkıbeleri, nezaket ve edebleri sayılamayacak kadar çoktur. Ev işlerinde müslümanlar zevceleri ile müşâvere ederler. Birçok işleri zevcelerine danışır, onların gönlünü almaya dikkat ederler. Kadınlar ev işlerinde reisdirler. Dış işleri kadınlara bırakılmaz. Bu, erkeklerin işidir. Bunu kadınlara yüklemez, kendileri çekerler.

Abdülkâdir Cezâyirî'nin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Zikr-il-Âkıl ve Tenbîh-ul-Gâfil:** Bursa'da ikâmati sırasında yazdığı tasavvufa dair bir eserdir. **2) De la Fidelité des Musulmans a observer Leurs Traites d'alliance et autres**: Müslümanların ittifak ve sair ahidlerine sadâkatleri adında Fransızca bir eserdir. **3) Dîvân.**

MÜSLÜMANLAR TEK BİR VÜCÛDDUR

Abdülkadir Cezâyirî, komutanlarından Muhammed Hasnâvî'ye yazdığı bir mektupta şöyle demektedir:

"...Şecâat, kahramanlık ve cömertlik sıfatlarıyla mevsûf (vasıflandırılmış) ve Hak teâlâya tevekkül eden mücâhid kardeşimiz Seyyid Muhammed Hasnâvî! Allahü tealâ sizin ve bizim halimizi yüceltsin. Dünya ve âhiretteki emellerimize kavuştursun! Kıymetli, sabırlı mücâhid kardeşim! Allahü tealâ anlayışını arttırsın! Hayırlar ihsân eylesin! Lütf ile hayırlar üzerinde muhâfaza eylesin. Muhakkak ki cihâd, peygamberlerin (aleyhimüsselâm) şiârı, müminlerin mesleği ve asıl sanatıdır. Seni bu himmete kavuşturan Allahü teâlâya hamdederim.

Gayret ve çalışmalarına sevaplar ihsân buyurup, bu yolda sana yardım eylesin! Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde, sevgili Peygamberine hitâben cihâdın fazîletini, kendi yolunda şehîd olmanın yüksek derecesini beyân ve ifade buyurmuştur. Bunlar üzerinde iyice düşünüp, buna kavuşmak için Allahü teâlâdan yardım dilemelidir. Böylece, Allah yolunda şehîd olmanın ne demek olduğu iyi anlaşılır. Cihâdın ve şehîd olmanın fazîleti ve yüksek derecesi Tevrat ve İncil'de de bildirilmiştir. Karşılığında Allahü teâlâ Cennet'i vâd buyurmuştur. Şerefini buradan anlamalıdır. Kendi yolunda cihâd edenlerin, cihâda katılmayanlara nisbetle pek büyük bir ecre kavuşacaklarını da müjdelemiştir.

Kıymetli kardeşim! Sözün kısası şudur ki, Allahü teâlâ bir kimseye din ve dünyânın hayrını dilemedikçe ona cihâd nasîb etmez. Kime din ve dünyânın hayrını dilerse, onu cihâda kavuşturur. Şu hâlde, kavuştuğun nîmetin kadrini iyi bilmelisin. Daimâ sizin işlerinizi ve hâllerinizi tâkib etmekteyiz ve sizinle görüşüp kucaklaşmayı çok arzu ediyoruz. Size duâ ediyoruz. Allahü teâlâdan ümîd ederiz ki, en hayırlı, bereketli bir zamanda bizi buluşturup görüştürsün. Amin..."

Muhammed bin Hasan Bay'a gönderdiği pek fesahatli ve edebî mektubunda da Allahü teâlâya hamd ve Resûlüne sallallahü aleyhi ve sellem salât-ü selâmdan sonra şöyle demektedir:

"...Sizi tebrik etmek ve aramızdaki muhabbeti tâzelemek düşüncesiyle vekîlimizi gönderiyoruz. Muhakkak ki, müminler tek bir beden gibidir. Biri incinirse hepsi incinmiş olur. Hepsi aynı ızdırâbı duyar. Hakîkî mümin, din kardeşi için sağlam bir destek ve yardımcıdır. Dâimâ birbirlerini destekler ve kuvvetlendirirler. Yardımlaşma ise, ancak Allahü teâlânın râzı olduğu şeylerde ve takvâ husûsunda olmalıdır. Bu, Allahü teâlânın size emridir..."

1) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.274

2) Hadâik-ul Verdiyye Tercümesi; s.281

3) Ta'rîf-ül-Halef; c.2, s.316

4) Câmi-u Kerâmat-il Evliyâ; c.2, s.99

5) Osmanlı Târihi Ansiklopedisi; c.1, s.52

ABDÜLKÂDİR DEŞTÛTÎ;

Mısır evliyâsından. İsmi Abdülkâdir, lakabı Zeynüddîn'dir. Babası Hicâzî diye tanınan Bedrüddîn Muhammed'dir. Mısır'ın Nil Nehri kenarında bulunan Cezîre bölgesinde doğdu. Doğum târihi belli değildir.

Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan Abdülkâdir Deştûtî, zamânının büyük âlimlerinin huzûrunda yetişti ve kemâle geldi. Birçok fazîletin kendisinde toplandığı, evliyâlık yolunda derecesi yüksek bir zât idi. Güzel hâlleri ve kerâmetleri çoktu.

"Bir kimsenin hidâyete kavuşması başka insanların elinde değildir. Bize düşen, doğruyu anlatmaktır, Allahü teâlâ o kimsenin hidâyete kavuşmasını murâd etmiş ve bunda da bizi vesîle kılmış ise, çok büyük nîmettir. Her kim; saâdet, Allahü teâlâdan başka bir kimsenin elindedir dese, yalan söylemiş olur" buyururdu. Bununla berâber, evliyâlık yolunda ilerlemiş olan büyükler, açık olan kalb gözleri ve firâset nûrları ile, bâzı kimselere hidayet nasîb olacağını anlayıp, onlarla ilgilenir, alâkadâr olurlar. Dışarıdan gören ve bu inceliği anlıyamıyanlar da, bu hâle hayret ederler.

Abdülkâdir Deştûtî, insanlar arasında olduğu gibi, devlet adamları ve sultanlar arasında da îtibâr sâhibi idi. Evliyâ arasında Sâhib-i Mısır yâni Mısır'ın sâhibi ve mânevî sultânı diye isimlendirilirdi.

Memlûk sultanlarından Sultan Kayıtbay, Abdülkâdir Deştûtî hazretlerini çok sever, hürmet ve edebde kusûr etmezdi. Atına binip giderken, yolda Deştûtî'yi görse, hemen iner ve onu bindirirdi. Onun nasîhatlarına uyar, bu sebeple huzûrlu ve rahat olurdu.

Sultan Kayıtbay, bâzan gazâlarında zor durumda kaldıkça Deştûtî'den imdâd ister, o da, Allahü teâlânın izni ile askerin arasında görülür, düşmana hücûm ederdi. Böylece, diğer askerlerin şevki artar, coşarak hamle yaparlar, nihayet zafer elde edilirdi. Araştırdıklarında, Deştûtî'nin memleketinde bulunduğunu öğrenirler, harp meydanında aralarında bulunmasının, onun bir kerâmeti olduğunu anlarlardı.

Abdülkâdir Deştûtî, bir gün Sultan Kayıtbay ile birlikte otururken, elbisesine sinekler kondu. Latîfe yoluyla sultâna dedi ki: "Şu sineklere söyle de, benim üzerimden gitsinler." Kayıtbay; "Efendim! Sinekler benim sözümden ne anlarlar. Ben onlara nasıl anlatabilirim?" dedi. Bunun üzerine Abdülkâdir Deştûtî hazretleri buyurdu ki: "Sen nasıl sultansın ki, sineklere dahi sözün geçmiyor?" Yânî, bunu söylerken nükte yolu ile; "Dünya sultanlığına güvenme. Bu her ne kadar yüksek görünüyor ise de, sineklerin bile kendisine itâat etmediği bu sultanlığa sultanlık denir mi? Buna aldanıp gururlanmamak lâzımdır." demek istedi. Bundan sonra; "Ey sinekler, üzerimden ayrılınız." buyurdu. Bu söz üzerine sinekler üzerinden çekilip gittiler. Bu hâdiseden çok ibret alan Sultan Kayıtbay, hakîkî sultanların bu büyükler olduğunu, onlara tâbi olmakla şereflenen bir çöpçünün, o büyükleri tanımak nasîb olmayan sultanlardan kat kat kıymetli olduğunu daha iyi anladı.

Sultan Kayıtbay, Fırat Nehrine doğru bir sefer yapmak istemişti. Gelip, Abdülkadir Deştûtî'den izin istedi. O da bu seferin münâsib olduğunu bildirip, sultâna izin verdi. Sultan ordusu ile yola çıktı. Mesafe çok uzak idi. Biraz gittikten sonra, mola verirlerdi. Bu şekilde Haleb'e varıldı.

Sultan Haleb'e ulaştığında, Abdülkâdir Deştûtî'nin orada bir zâviyede talebelere ders okuttuğunu öğrendi. Bu duruma hayret edip, ne kadar çabuk geldi diye hayretini bildirince, oradakiler; "Siz neler söylüyorsunuz? O zât beş aydan beri burada talebelere ders okutuyor." dediler. Sultan bu hâlin, o büyük zâta âit bir kerâmet olduğunu anladı.

Abdülkâdir Deştûtî bir gün talebelerinden İmâm-ı Şa'rânî'ye; "Allahü teâlâya tevekkül ederek evlen! Muhammed bin Anân'ın kızını al. O, sâlihâ bir kızdır. Sana münâsiptir." dedi. O da; "Efendim! Benim dünyâlık bir şeyim yok, nasıl düğün yapıp evleneyim?" deyince; "Sana ait olan şu kadar para var ya, o, inşâallah sana yeter." buyurdu. İmâm-ı Şa'rânî'nin yeğeninde bir mikdâr parası vardı ve konuşurken o parayı unutmuştu.

Bu sırada öğle ezânı okunuyordu. Bir ara ortalıktan kaybolan Abdülkâdir Deştûtî, bir zaman sonra geri geldi. Orada bulunanlar, onu namaz kılarken görmedikleri için merâk ediyorlardı. Onların bu tereddüt ve endişelerini kalb gözüyle anlayıp, İmâm-ı Şa'rânî'ye; "Benim, namazı kılıp kılmadığımı merâk ediyorlar değil mi? Hiçbir namazımı terkettiğimi hatırlamıyorum. Lâkin biz, namazımızı çeşitli yerlerde kılıyoruz. Bugünkü öğleyi nerede kıldığımızı Muhammed bin Anân biliyor. Ona sor." buyurdu. Daha sonra Muhammed bin Anân ile

görüşen İmâm-ı Şa'rânî, o günkü târihi söyleyerek, öğle namazını nerede kıldıklarını sordu ve Abdülkâdir Deştûtî'nin sözünü hatırlattı. Bunun üzerine; "Abdülkâdir Deştûtî doğru söylemiş. O namazı çeşitli yerlerde kılar. Kerâmet sâhibi olduğu için, Allahü tealanın izni ile bir anda çeşitli yerlere gidebilir. O gün öğle namazını, İskenderiyye yakınlarındaki Remle beldesinde bulunan Beyaz Câmide kıldı." dedi.

Abdülkâdir Deştûtî, hıristiyan bir kimsenin yanına sık sık gider ve yanında bir müddet kalırdı. Başkaları da, bu hâle hayret edip, böyle bir zâtın, hıristiyan bir kimsenin yanına gidip gelmesine mânâ veremezlerdi. Bu durum bir müddet devam ettikten sonra, o hıristiyan kimse, Deştûtî'nin delâleti ile müslüman oldu ve İslâmiyete çok güzel uydu.

Abdülkâdir Deştûtî'nin Allahü teâlâya ve Resûlullah efendimize olan aşkı, bağlılığı pekçok idi. Bu aşk ile âdetâ yanıp tutuşurdu. Bir sene yavaş yavaş yürüyerek, yalın ayak, büyük bir edeb ve huşû içerisinde hacca gitti. Harem-i şerîfe ulaştığında gözyaşları ile Kâbe-i muazzama eşiğine kapandı ve eşiğe yanağını koyarak kendinden geçti. Öyle ki, üç gün kendine gelemedi.

Abdülkâdir Deştûtî bir talebesine şöyle nasîhat etti:

"Dünyâya âid olsun, âhirete âid olsun, bütün işlerinde Allahü teâlâdan başka hiçbir şeye iltifat etmemeni, O'ndan başka hiçbir şeye güvenmemeni sana tavsiye ederim. Bütün işler, Allahü teâlânın emri ve dilemesi ile olur. O hâlde sen, işleri takdîr edip yaratana dön. O'na yönel ve O'ndan başka hiçbir şeyin rızâsını O'nun rızâsından üstün tutma.

Bir kimsenin kalbinde Allahü teâlânın heybeti, azameti, korkusu yerleşince, işlerin zorluğu, meşakkatli olması o kimseden uzaklaşır. Yâni, işler o kimseye meşakkatli ve güç gelmez. O kimse öyle bir hâle gelir ki, bütün bela ve sıkıntılar, ona iki rekat namaz kılmaktan daha kolay ve daha hafif gelir."

Abdülkâdir Deştûtî hazretlerinin vefâtı yaklaştığında, ağlaması, ağlayıp sızlayarak Allahü teâlâya yalvarması çok arttı. Kabirleri kazıp hazırlayan kimseye; "İşini yapmakta acele et. Zîrâ vakit çok yaklaştı." buyurdu ve ertesi gün 1524 (H.931) senesinde Kahire'de vefat etti. Bab-üş-Şa'riyye'nin dış kısmına defn edildi. Vefâtının 1527 (H.934) olduğu da rivayet edilmektedir.

KAVUNLARI GİZLE!

Abdülkâdir Deştûtî bir talebesi ile birlikte Kar Gölü kenarındaki câmide Cuma namazı için bulunuyordu. Cumâ namazının farzına duracakları sırada Deştûtî başını önüne eğerek, kolunun yeni ile gözlerini kapatıp bâzı hareketler yaptı. Bunu gören bir talebesi hayrete düştü ve bu düşünceler içinde namaza durdu. Talebe namazdayken kendini Mekke-i mükerremede Harem-i şerîfte imâmın arkasında namaz kılarken gördü. Namazdan sonra hocasını aradı ise de bulamadı. Sonra Kâbe-i muazzamayı tavaf edip, sa'y yapılan yere çıktı. Orada çarşı kurulmuştu. Çarşıdan, üç tane küçük kavun aldı ve cübbesi altında bunları sakladı. "Ben şimdi hocamın bulunduğu Mısır diyârına nasıl döneceğim?" diye merak ederek yürüdü. Birkaç adım atınca kendini, hocasının namaz kıldırdığı câmide gördü. Kendisi de orada idi. Onu görünce tebessüm etti ve daha hiç bir şey anlatmadan; "Yanında bulunan kavunları gizle. Bu hâlini, ben hayatta olduğum müddetçe kimseye anlatma." buyurdu. Talebe hocasının zâhiren başka yerde görünse bile hakîkatte mübârek yerlerde bulunduğunu ve namazları oralarda kıldığını anladı. Bâzan da, hem zâhiren hem de bâtınen gidip, namazını o mübârek yerlerde kılardı. Bu hâdiseden sonra, talebenin hocasına olan muhabbeti ve bağlılığı daha da arttı. Bu hâdiseyi de onun sağlığında kimseye anlatmadı.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c. 2, s. 138

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c. 2, s. 95

3) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c. 4, s. 300

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c. 5, s. 299

5) Şezerât-üz-Zeheb; c. 8, s. 129

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c. 13, s. 378

ABDÜLKÂDİR DÜCÂNÎ;

Kudüs bölgesinde yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdülkâdir olup, babasının ismi Abdullah'tır. Künyesi Ebû Rebâh'dır. 1809 (H.1224) senesindeYafa'ya bağlı Beyt-i Dücan köyünde doğdu. Babasının himâyesinde yetişti. Ondan Kur'ân-ı kerîmi tecvid üzerine öğrendi. Sonra amcası Şeyh Selîm Dücânî ile Yafa'ya gitti. Yafa'da amcasından ve birçok âlimden ilim öğrendi. Amcasının vefâtından sonra da tahsiline devâm etti. Ders aldığı hocalardan bâzısı Şeyh Muhammed Cisr Trablûsî, Şeyh Mahmûd Ebü'l-Envar Râfiî, Şeyh AliGeylânî ve amcası oğlu Şeyh Hüseyin Selîm Dücânî'dir. Bütün dînî ilimler ve tasavvuf yolunda icâzet (diploma) aldıktan sonra insanlara Ehl-i sünnet îtikâdını anlatmaya çalıştı.

Abdülkâdir Dücânî, insanlara dînin emir ve yasaklarını anlatmak için köy köy dolaşırdı. Aynı zamanda dînî problemleri, insanların aralarındaki anlaşmazlık olan meseleleri hallederdi. Herkes onun verdiği kararlara rızâ gösterirdi. Sohbetinde bulunan insanları büyük bir ferahlık ve sevinç kaplardı. Güler yüzlü ve pek heybetli idi. Gören ve sözlerini dinleyen onun büyüklüğünden aslâ şüpheye düşmezdi. Küçük, büyük herkese karşı mütevazi olup, alçak gönüllü idi. Çok cömert idi. Evi tanıdık, tanımadık her taraftan gelenlerin misâfir kaldığı yerdi.

Abdülkâdir Dücânî, kış ve ilkbahar aylarında Yafa'daki evinde kalırdı. Yaz ve sonbahar aylarını ise köyleri dolaşarak insanlara nasîhat ile geçirirdi. Dergâhı herkese açıktı. Açları doyurur, elbisesi olmayanları giydirirdi. Onu herkes severdi. Talebeleri onun sohbetleri ile yüksek derecelere kavuştu.

Bir gün talebesi ile dergâhın bir odasında oturuyordu. Bu sırada Abdülkâdir Ebû Rebah'da bir hal meydana geldi. Vücûdu büyümeye başladı. Büyüdükçe talebesi yerinden uzaklaşmak mecbûriyetinde kaldı. Nihayet Abdülkâdir Dücânî'nin vücûdu bütün odayı kaplayınca, talebe odanın dışına çıktı. Bir süre sonra Abdülkâdir Dücânî yavaş yavaş eski hâline geldi. Talebesine niçin odanın dışında olduğunu sorunca;` "Efendim odada yer bulamadığım için." cevâbını verdi. Abdülkâdir Dücânî de; "Evladım! Bu Allah adamlarında görülen bir haldir. Bu gördüğünü kimseye söyleme." buyurdu.

Abdülkâdir Dücânî 1877 (H. 1294) senesinde vefât etti. Cenâzesi çok kalabalık oldu. Yafa'nın kuzeyinde amcası Şeyh Selîm'in kabrinin yakınına defn edildi. Üzerine güzel bir türbe yapıldı. Kabri ziyâret mahallidir.

Abdülkâdir Dücânî birçok eser yazmıştır. Bunlardan biri Peygamber efendimize salevâtı ihtiva eden bir eserdir. İçerisinde Arabî alfabeye göre tertib edilmiş Bedir Harbine iştirak edenEshâb-ı kirâmın isimleri ve hadîs-i şerîflerden meydana gelen duâlar vardır. Diğer bir eseri de Allahü tealânın ism-i şerîflerinin fazîleti hakkındadır. Ayrıca şiirleri de vardır.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c. 2, s. 98

ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. Muhyiddîn, Gavs-ül-a'zam, Kutb-i Rabbânî, Sultân-ul-evliyâ, Kutb-i a'zam gibi lakabları vardır. İran'ın Geylân şehrinde 1078 (H.471)de doğdu. Babası Ebû Sâlih bin Mûsâ Cengîdost'tur. Hazret-i Hasanın oğlu Hasan-ı Müsennâ'nın oğlu Abdullah'ın soyundandır. Annesinin ismi Fâtıma, lakabı Ümm-ül-hayr olup seyyidedir. Bunun için Abdülkâdir Geylânî, hem seyyid, hem şerîfdir. Hazret-i Hüseyin'in evladına seyyid, hazret-i Hasan'ınkine şerîf denir. AbdülkâdirGeylânî hazretleri 1166 (H.561)'da Bağdad'da vefât etti. TürbesiBağdad'dadır. Ziyâret edilmekde, feyz ve bereketlerine kavuşulmaktadır. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde müctehid idi. Kâdiriyye tarîkatının kurucusudur. Ehl-i sünnet îtikâdını ve din bilgilerini her tarafa yaydı. Orta boylu, zayıf bünyeli, geniş göğüslü, ilm için vefâkârlıkta emsâli az bulunur bir velî idi.

Abdülkâdir Geylânî hazretleri daha doğmadan, ilerde büyük bir zât olacağına dâir alâmetler, işâretler görülmüştü. Babası rüyâsında Peygamber efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem, Eshâb-ı kirâmı radıyallahü anhüm ve evliyâyı gördü. Peygamber efendimiz kendisine; "Ey Ebû Sâlih! Allahü teâlâ bu gece sana kâmil, olgun ve derecesi yüksek bir erkek evlâd ihsân etti. O benim oğlum ve sevdiğimdir. Evliyâ arasında derecesi yüksek olacak." buyurdu. Yine oğlu hakkında;"On iki imâm dışında bütün velîler doğacak olan oğluna itâat edecekler, onun ayaklarını boyunlarına koyacaklar. O yüksek derecelere kavuşacak, ona itâat etmeyenler Allahü teâlâya yakınlık devletinden mahrûm kalacaklar." diye müjdelendi. Doğduktan sonra yüksek hâlleri ile dikkatleri çekti. Ramazân-ı şerîfte gün boyunca süt emmez, iftâr olunca emerdi. Bu hâlini şu beyti ile anlatır:

Başlangıcım şöyleydi, dillerde söylenirdi
Beşikteyken oruçtum, bunu herkes bilirdi.

Doğduğu senenin ramazân-ı şerîf ayının sonunda havalar bulutlu geçmişti. Bunun için ramazanın çıkıp çıkmadığında tereddüd edildi. Halk annesine çocuğun süt emip emmediğini sordular. Emmediğini öğrenince, ramazân-ı şerîfin henüz çıkmadığını anlayıp oruca devâm ettiler.

On yaşında mektebe giderken etrâfında meleklerin kendisi ile berâber yürüdüklerini görür, onlardan; "Yer açın evliyâdan bir zat geliyor." dediklerini duyardı. Meleklerin söylediklerini duyan birisi; "Bu çocuk kimdir?" diye sordu. Meleklerden birisi; "Bu asîl bir âilenin çocuğudur. İlerde büyük bir zât olacak. Arzu edenlere hep verecek ve hiç kimseyi kapısından boş çevirmeyecek. Her gün Allahü teâlâya yakınlığı artacak ve çok yüksek derecelere ulaşacak." dedi. Çocuklarla berâber oynamak istediğinde; "Bana gel ey mübârek, bana gel." diyen bir ses işitir, korku ve heyecanla annesine koşardı.

Abdülkâdir Geylânî on sekiz yaşında Bağdad'a geldi. Buradaki meşhur âlimlerden ders almak sûretiyle hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde çok iyi yetişti. Fıkıh ilmini; Ebû Hattâb Mahfûz, Ebü'l-Vefâ Ali bin Ukayl, Ebû Hüseyin bin Kâdı Ebû Ya'lâ ve diğer fıkıh âlimlerinden öğrendi. Hadîs ilmini; Hasan-i Bâkıllânî, Ebû Saîd Muhammed bin Abdülkerîm, Ebû Gânim Muhammed bin Muhammed, Ebû Bekr Ahmed bin Muzaffer, Ebû Câfer, Ebû Kasım bin Ali, Ebû Tâlib Abdülkâdir, Ebû Bekr Hibetullah ibni Mübârek, Ebü'l-İzz Muhammed bin Muhtar, Ebû Nasr Muhammed, Ebû Gâlib Ahmed, Ebû Abdullah Yahyâ ve diğer hadîs âlimlerinden öğrendi. Tasavvuf ilmini ise; Şeyh Ebû Saîd Mahzûmî ile Hammâd-i Debbâs'tan almıştır.

İlim tahsilini tamamlayıp yetiştikten sonra, vâz ve ders vermeye başladı. Hocası Ebû Saîd Muhzûmî'nin medresesinde verdiği ders ve vâzlarına gelenler medreseye sığmaz sokaklara taşardı. Bu sebeple, çevresinde bulunan evler de ilave edilmek sûretiyle medrese genişletildi. Bu iş için Bağdad halkı çok yardımcı oldu. Zenginler para vererek, fakirler çalışarak yardım ettiler. Hatta bir kadın, mehir bedelini, kocasının orada çalışmasına saydı. Derslerine devâm edenler arasında pekçok âlim yetişti.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, bir müddet ders verip insanları irşâd ettikten, hak ve hakikatı anlattıkdan sonra, ders ve vâz vermeyi bıraktı. İnzivâya çekilip, yalnızlığı seçti. Sonra sahrâlara çıktı. Bağdad'ın Kerh harâbelerinde yaşamaya başladı. Bütün vaktini ibâdet, riyâzet ve mücâhede ile nefsinin arzu ve isteklerini yapmamak, istemediklerini yapmakla geçirmeye başladı. Buyurdu ki:

Irak'ın sahrâ ve harâbelerinde 25 sene insanlardan uzak kaldım. Benim kimseden, kimsenin benden haberi yoktu. Bâzan uzun müddet yemezdim ve "açım açım" diye içimin feryâdını duyardım. Bâzan üzerime öyle ağırlıklar gelirdi ki, bunlar bir dağın üstüne konsa, tahammül edemeyip, paramparça olurdu. Bu sırada; **"Muhakkak zorlukla berâber bir kolaylık vardır, şüphesiz zorlukla berâber kolaylık vardır."** meâlindeki İnşirâh sûresinin beşinci ve altıncı âyet-i kerîmelerini okuduğumda üzerimdeki ağırlıklar dağılıp, giderdi."

Şeytanlar çeşitli kılık ve kıyâfetlere bürünüp toplu hâlde yanıma gelir, beni yolumdan çevirmek için uğraşırlardı. Kalbimde büyük bir azim ve direnç hissederdim. İçimden bir ses; "Ey Abdülkâdir! Onlarla mücâdele et, onlara galip geleceksin." derdi. İçlerinde bir şeytan durmadan bana gelir; "Buradan git, şöyle yaparım, böyle yaparım." diye beni tehdit ederdi. Cân u gönülden, "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahil aliyyil azîm" okuyunca, onun tamâmen yandığını görürdüm.

Bir kere Abdülkâdir Geylânî şöyle bir ses işitti: "Ey Abdülkâdir! Ben senin Rabbinim! Sana haramları mubah, serbest kıldım." Bir rivâyete göre; "Başkasına yasak olan şeyleri sana helâl kıldım." diyordu. Bunun üzerine Abdülkâdir Geylânî Eûzü çekti. "Kovulmuş şeytandan Allahü teâlâya sığınırım. Sus ey mel'ûn!" diye bağırdı. Bunun üzerine aynı ses; "Ey Abdülkâdir! Rabbinin izni ile çeşitli yerlerde bana aldanmayarak, şerrimden, kötülüğümden kurtuldun. Halbuki ben bu yolda yetmiş kişiyi yoldan çıkardım." dedi. Onun şeytan olduğunu nasıl anladığını sorduklarında; "Sana haramları helâl ettim, sözünden anladım. Çünkü Allahü teâlâ böyle şeyleri emretmez." buyurdu.

Başka bir kere gâyet çirkin ve pis kokulu birisi geldi. "Ben iblisim, şeytanım. Sana hizmet etmeye geldim, beni ve yardımcılarımı çok yordun." dedi. "Sana inanmıyorum, buradan uzaklaş." dedim. Bana vuracak oldu ise de onu perişan ettim. İkinci defâ elinde büyük bir ateş kıvılcımı ile hücum etmeye başladı. Bu esnâda elinde kılıç bulunan atlı birisi bana yardıma geldi. Yine onu mağlûb ettim. Üçüncü olarak iblisi çok uzakta ağlar gördüm. Gâyet üzgün olarak; "Senden ümîdimi kestim. Gâliba seni yoldan çıkaramayacağım." dedi. "Sus ey mel'ûn!" dedim ve kovdum. Allahü teâlâ her seferinde beni onlara karşı üstün kıldı.

Şeytanı başımdan savdıktan sonra bana pek lezzetli süslü ve parlak şeyler göründü. "Bunlar nedir?" dedim; "Dünyâ zevkleri ve zînetleridir." denildi. Dünyâ ve onun göz kamaştırıcı lezzeti ve çabuk tükenen nîmetleri kendine çekmek istedi fakat Allahü teâlâ beni onlardan da korudu. Onlara hiç kıymet vermedim. Bunun için kaybolup gittiler. Sonra Allahü teâlânın rızâsına kavuşma yolunda insanın önüne çıkan mânileri, engelleri gördüm. "Bunlar nedir?" dedim. "Senin içinde bulunan mânîlerdir." denildi. Bunlara üstün gelebilmek için bir sene uğraştım.

Sonra içimi seyrettim. Kalbimin birçok şeylere bağlandığını boş hayaller kurduğunu, kendini saraylarda sandığını gördüm. "Bunlar nedir?" dedim. "Arzu ve isteklerindir." denildi. Tam bir yıl uğraştıktan sonra kalbimi onlardan temizleyebildim.

Yine nefsim kendi şeklinde bana gelir, kendine dost olmam için yalvarırdı. Yüz vermeyince zor kullanmak isterdi. Bir kere onu, bütün hastalıkları üzerinde, arzu ve istekleri dipdiri, şeytanları emrine hazır olarak gördüm. Bir sene mücâdele ettim. Allahü teâlânın izni ile hastalıklarını iyileştirdim, arzu ve isteklerini kırdım, şeytanlarını kovdum. Kısaca nefsimle tedrîcen, safha safha mücâdele ettim. Onu iki elimle sımsıkı yakaladım. Yıllarca ıssız, sessiz, sadâsız yerlerde kalmaya mebcur ettim. Soğuk bir gece kırk defâ ihtilam oldum, havanın

soğukluğuna bakmadan her seferinde, hemen yıkandım. Kerh harâbelerinde yıllarca kaldım. Yiyecekler malum; otlar, ağaç yaprakları... Dünyâ sevgisinden kurtulabilmek, nefse üstün gelebilmek için her çâreye başvurdum. Gördüğüm her yokuşa tırmandım. Nefsime hiç fırsat vermedim. Bir gece merdivende kitap mütâlaa ediyordum. Nefsim; "Biraz uyu, sonra kalkarsın." dedi. Ona muhâlefet olsun diye tek ayağım üzerinde durdum. Kur'ân-ı kerîmi hatmedinceye kadar uyumadım.

Bütün bunlara rağmen, henüz matluba, maksada ve asıl istediğime varamamıştım. Bunun için, tevekkül, şükür ve zenginlik gibi kapıları denedim. Aradığımı fakirlik kapısında buldum. Burada büyük bir şerefe kavuştum, kulluk sırrına erdim, sonsuz hürriyete ulaştım. Bütün arzu ve isteklerim buz gibi eridi. Bütün beşerî sıfatlarım kayboldu. Gönülden Allahü teâlâdan başka her şeyi çıkarıp, hep O'nunla olmak olan "fakr" mertebesine ulaştım".

Nihâyet bütün varlıklardan yüz çevirdim. Her şeyim Allah için oldu. Sahralarda cezbe hâlinde kendimden geçmiş olarak dolaşırdım. Kendime geldiğimde kendimi bulunduğum yerlerden çok uzaklarda bulurdum. Bir gün bu halde bir saat kadar yürümüştüm. Sonra kendimi Bağdad'a on iki günlük uzaklıkta bir yerde buldum. Düşünceye daldığımda bir ses bana; "Sen ki Abdülkâdir'sin, buna hayret mi ediyorsun?" dedi.

Sahralarda dolaşırken "Ol" sözü ile ihsân olundum. Allahü teâlânın izni ile istediğim olurdu. Bunun için çok yiyecek buldum. Dağdan bir parça koparırdım, helva olur, yerdim. Kuma deniz suyu dökerdim, tatlı su olurdu. Sonra böyle yapmaktan hayâ ettim. Allahü teâlâya karşı edebi gözeterek hepsini terk ettim.

Abdülkâdir Geylânî hazretleri bu uzun dolaşmalardan sonra Bağdad'a dönüyordu. Hazret-i Hızır önüne çıkıp, şehre girmesine mâni oldu. "Emir var. Yedi sene Bağdad'a girmeyeceksin." dedi. Bu sebeple, Bağdad'ın kenarlarında yedi yıl, yerden biten mübah bakliyatı yiyerek bekledi. Bildirilen müddet bitince; "Ey Abdülkâdir! Bağdad'a gir, serbestsin." diye bir ses duydu. Soğuk ve yağmurlu bir gecede Bağdad'a girdi. Doğru Şeyh Hammâd bin Müslim Debbâs'ın zâviyesine (dergâhına) geldi ve geceyi orada geçirdi. Sabahleyin Şeyh Hammâd Debbâs onu görünce ağlayarak; "Oğlum Abdülkâdir! Bu devlet bugün bizim, yarın sizin olacaktır." dedi.

Bir müddetten beri Bağdad'da bulunan Abdülkâdir Geylânî hazretleri fitne ve karışıklıklar olunca tekrar sahrâlara çıkmak istedi. Hibe kapısı denilen yere gelince; "Nereye gidiyorsun? Dön, herkes senden faydalanacak." diyen bir ses işitti. "Ben dînimi kurtarmak istiyorum." dediğinde; "Korkma, dînine bir zarar gelmeyecek." denildi. Düşünmeye başladı ve bu işin hakîkatını bildirmesi için Allahü teâlâya yalvardı. Bu esnâda Muzafferiyye denilen yerden geçerken birisi kapıyı açıp; "Ey Abdülkâdir! Buyurun." dedi. Yanına varınca; "Söyle, dün Allahü teâlâdan ne istemiştin?" dedi. Abdülkâdir Geylânî hazretleri şaşırıp cevap veremedi. Bunun üzerine o zât kapıyı şiddetle yüzüne çarptı. Dün Allahü teâlâdan ne istediğini düşünerek yürümeye başladı. Biraz sonra o zâtın Şeyh Hammâd Debbâs olduğunu hatırladı.

Bundan sonra onun sohbetlerine gider, halledemediği, çözemediği esrarı, gizli şeyleri ondan sorardı. O da ona bir bir açıklardı. Bâzan ilim öğrenmek için başka taraflara gittiğinden onunla görüşemezdi. Dönünce hocası ona; "Allah aşkına nerelere gidiyorsun? Bu civarda senden daha âlim birisi var mı?" derdi. Şeyh Hammâd'ın müridleri ona bâzan; "Sen âlim birisin. Burada ne işin var, buradan gitsene." derler; Şeyh Hammâd da onlara; "Utanmıyor musunuz? Onu buradan kovmak mı istiyorsunuz. İçinizde onun gibisi yok. Benim ona eziyet ettiğime bakmayın. Onu imtihan etmek, denemek, mânen kemâle ermesi, olgunlaşması için böyle yapıyorum, mânâ âleminde onu koca bir dağ gibi görüyorum." derdi.

Yine bir sohbet toplantısında, Abdülkâdir Geylânî hazretleri dışarı çıkmıştı. Şeyh Hammâd; "Şu genci görüyor musunuz? Bir zaman gelecek ayağı bütün velîlerin boynunda olacak, her velî ona itâat edecek." dedi.

Başka bir gün o gelince ayağa kalkıp; "Hoş geldin Abdülkâdir! Sen âriflerin, Allahü teâlâyı tanıyanların seyyidi, efendisisin. Senin sancağın doğudan batıya kadar dalgalanacak. Bütün boyunların sana eğileceğini ve akranlarının üstünde bir dereceye ulaşacağını müjdelerim." dedi.

Zamânındaki diğer evliyâ da kerâmet olarak ilerde onun derecesinin yüksek olacağını haber verdiler. Abdülkâdir Geylânî hazretleri zaman zaman Şeyh Tacül ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanına giderdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri o gelince ayağa kalkar, yanındakilere; "Ayağa kalkın, evliyâdan biri geliyor." derdi. Ona karşı bu şekilde iltifât etmesine hayret eden talebelerine; "Henüz zamânı var. Vakti gelince, okumuş, câhil herkes bu gence muhtâc olacak, onun feyzinden, mânevî ilminden faydalanacaktır. Sanki şu anda onun Bağdad'da cemâatlere vâz ve nasîhat ettiğini, "Ayağım bütün velîlerin boynundadır." dediğini ve bütün velîlerin boyunlarını ona uzattıklarını, görüyorum." derdi.

Bir defasında da; "Ey Bağdadlılar! Allahü teâlâya yemîn ederim ki, onun başında bir ucu doğuda bir ucu da batıda olan sancaklar dalgalanacaktır." dedi ve Abdülkâdir Geylânî hazretlerine dönüp; "Bugün söz bizim fakat ilerde senin olacak. O zaman bu ihtiyarı hatırlarsın." diye hitâb etti.

Nihayet Abdülkâdir Geylânî hazretleri Bağdad'da insanları irşâda, Allahü teâlânın beğendiği yolda bulunmaya dâvete ve nasîhat etmeye başladı. Bir gün kendini nûrların kapladığını gördü. Bu hal nedir diye sorunca, Resûlullah efendimiz Allahü teâlânın sana verdiği yüksek dereceyi tebrik etmeye geliyor, denildi. Nûrun git-gide çoğaldığı bir anda Resûlullah efendimiz görünerek bir elbise verdiler. Sonra; "Bu, kutubluk denilen velîlere âit evliyâlık elbisesidir." buyurdular.

Resûlullah efendimizden hazret-i Ali vâsıtasıyla gelen feyzler, mânevî ilimler ondan sonra hazret-i Hasan ile Hüseyin ve on iki imâmdan diğerleri ile devam etti. Bunlardan sonra gelen evliyâya feyzler hep on iki imâm vasıtasıyla geldi. Abdülkâdir Geylânî hazretleri dünyâya gelip velî oluncaya kadar hep böyle idi. Fakat o evliyâlıkta yüksek dereceye kavuşunca, on iki imâmdan gelen feyzler, ilimler, bereketler onun vâsıtasıyla geldi. Başka hiç bir velî bu makâma ulaşamadı. Bunun için; "Önceki velîlerin güneşi battı. Bizim güneşimiz ufuk üzerinde sonsuz kalacak, batmayacaktır." buyurdular. Kıyâmete kadar, her velîye feyzler onun vasıtasıyla gelecektir. Bunun için kendisine "Gavs-ül-A'zam; En büyük Gavs" denildi. Yalnız İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu hususda onun vekîlidir.

Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin evliyâlıktaki derecesinin yüksekliğini zamânındaki bütün evliyâ kabûl etmişti. Bir gün Bağdad'da sohbet ediyordu. Meclisinde pekçok âlim ve velî vardı. Bir ara; "İşte şu ayağım her velînin boynu üzerindedir." buyurdu. Orada bulunanların hepsi bu sözü tasdîk ettiler.

Şeyh Halîfet-ül-Ekber anlatır:

Rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. "Yâ Resûlallah! Şeyh Abdülkâdir, ayağım bütün velîlerin boynu üzerindedir, diyor ne buyurursunuz?" diye sordum. "Doğru söylemiştir. O benim himâyemde bir kutubdur, bu nasıl olmasın?" buyurdu."

Adiyy bin Müsâfir; "Bu sözü yalnız o söyledi, başkasından duymadım. O bununla kendi zamânındaki ferdiyet denilen makâmını açıklar. Onun gibi hiç kimse böyle söylemeğe mezun, izinli değildir." der.

Ahmed Rufaî hazretleri; "O bu sözü mânevî emirle söyledi." dedi.

İbn-i Hacer-i Askalânî hazretleri de; "Bunun mânâsı, ilerde o kadar kerâmet gösterecektir ki, inâd eden ve doğru yoldan sapanlardan başkası onu inkâr etmeyecektir." dedi.

Büyük âlim İzzeddîn bin Abdüsselâm; "Şüphesiz o, evliyânın sultanı idi." demişti.

Hayat bin Kays hazretleri buyurur ki:

"Abdülkâdir Geylânî bu sözü söyleyince, bütün velîlerin kalblerindeki nûrlar arttı. İlimlerinde bereket, hâllerinde yükseklik görüldü. Çünkü onlar istisnâsız, başlarını onun ayağına doğru uzatmışlardı."

Abdülkâdir Geylânî bu sözü söylediğinde, yeryüzünde velîler boyunlarını ona doğru uzattı. O anda boynunu uzatanlardan biri Ahmed Rufâî hazretleridir. Ona niçin böyle yaptığını sorduklarında şöyle dedi:

"Şu anda Abdülkâdir Bağdad'da "Ayağım, her velînin boynundadır" diyor.

Ebû Medyen Mağribî de; "Evet ben Mağrib'de ona boynunu uzatanlardan biriyim." buyurdu.

Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin tasavvuftaki yoluna Kâdiriyye tarîkatı denir. Tarîkatının husûsiyeti, dînin emir ve yasaklarına uymak, devamlı zikir, Allahü teâlâyı anmak, gönlü Allahü teâlâdan başkasından kurtarmaktır.

Abdülkâdir Geylânî hazretleri tasavvuf bilgilerini herkesin anlayacağı şekilde sundu. Peygamber efendimizin bereketiyle sözleri gayet tatlı ve tesirli idi. Kendileri şöyle anlatır:

Hicrî beş yüz yirmi bir senesi Şevval ayının on altısı olan Salı günü öğleden önce, Resûlullah efendimizi rüyâmda gördüm.

"Ey oğlum, niçin konuşmuyorsun?" buyurdu. "Babacığım ben yabancıyım. Bağdad fasîhlerinin yanında nasıl konuşurum?" dedim. "Ağzını aç!" buyurdu. Ağzımı açtım. Yedi defâ mübarek ağzının suyundan ağzıma saçtı ve; "İnsanlarla konuş, onları güzel hikmet ve vâzlar ile Rabbinin yoluna çağır." buyurdu. Öğle namazını kıldım. Yanımda kalabalık insanlar gördüm. Nutkum tutuldu. Ali bin Ebî Tâlib'i gördüm. Mecliste benim karşımda ayakta duruyor ve bana; "Ey oğlum niçin konuşmuyorsun?" diyordu. "Babacığım! Nutkum, konuşmam tutuldu, konuşamıyorum." dedim. "Ağzını aç." buyurdu. Açtım. Ağzının suyundan ağzıma altı defâ saçtı. "Niçin yediye tamamlamadınız?" dedim. "Resûlullah'a karşı olan edebimden." buyurdu ve gözden kayboldu. Bundan sonra en fasîh bir dille konuşmağa başladım.

Birgün, minberde oturmuş vâz ediyordu. Birden süratle en son basamağa indi. Ayakta, elini elinin üstüne koyarak, mütevâzi bir şekilde durdu. Bir müddet sonra minbere çıktı. Eski yerine oturdu ve vâzına devâm etti. Oradakilerden birisi, ne oldu diye suâl edince; "Ceddim Resûlullah'ı gördüm. Geldi ve minber önünde durdu. Hayâ edip, son basamağa indim. Kalkıp, gitmeye başlayınca, bana yerime oturmamı ve insanlara vâz etmemi emr etti, dedi.

Sohbetlerinde bâzan birkaç kişi coşarak kendinden geçerdi. Haftada üç gün, cumâ, salı ve pazartesi gecesi halka vâz ederdi. Vâzında, âlim ve evliyâdan zatlar da bulunur, hepsi büyük bir huzûr içerisinde dinlerlerdi. Kırk sene böyle devâm etti. Ders ve fetvâ vermeye yirmi sekiz yaşında başlamış olup, bu hâl altmış yaşına kadar devâm etti. Huzûrunda Kur'ân-ı kerîm tegannîsiz gâyet sâde, tecvide riâyetle okunurdu. Dört yüz âlim onun anlattıklarından notlar tutar, izdiham, kalabalık sebebiyle birbirlerinin sırtlarında yazarlardı. Sorulan suâllere gâyet açık ve doyurucu cevaplar verirdi.

Derin ilim sâhibi idi. On üç çeşit ilimde ders verirdi.

Bir gün birisi huzûrunda Kur'ân-ı kerîm okudu. Âbdülkâdir-i Geylânî hazretleri okunan âyet-i kerîmeleri tefsîr etmeye başladı. Kırk şekilde tefsîr yaptı ve hepsinin delilini gösterdi. Orada bulunanlar yalnız on bir tefsîri anlayabildi ve dinleyenleri hayrette bıraktı. Sonra; "Sözü burada bırakıyorum. Şimdi kelime-i tevhide geldik"Lâ ilâhe illallah" dedi. Bunları söyler söylemez cemâatı bir hâl kapladı, hepsi kendilerinden geçti.

Önce lâzım olan din bilgilerini öğrenmeyi tavsiye ederdi. Cubbâî ismindeki bir zât anlatır:

Evliyânın hayâtından ve sözlerinden bahseden arabî **Hilyet-ül-Evliyâ** kitabını birisinden dinlemiştim. Kalbim yumuşadı ve halktan uzaklaşıp yalnız ibâdetle meşgûl olmak istedim. Gidip Abdülkâdir Geylânî'nin arkasında namaz kıldıktan sonra huzûrunda oturdum. Bana bakıp; "Eğer inzivâya çekilmek istersen, önce ilim, sonra da yetişmiş ve yetiştirebilen rehber zâtların, yâni mürşid-i kâmillerin huzûrunda edeb öğren. Daha sonra inzivâya, yalnız ibâdete başla. Yoksa, ibâdet ederken dinde bilmediğin bir şeyi öğrenmek îcâbeder de, yerinden ayrılmak durumunda kalırsın." buyurdu.

Sabah ve ikindiden sonra tefsîr, hadîs ve fıkıh; öğleden sonraları Kur'ân-ı kerîm ve kırâat dersleri okuturdu. Akşam ve sabah ise, usûl-i fıkıh ile nahv, arabî cümle bilgisi verirdi. Onun bereketiyle talebeler çabuk ilerlerdi. Ebû Muhammed Haşşâb der ki:

Gençken nahiv okuyordum. Bana bir gün Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin vâzlarında çok tesirli konuştuğunu söylediler. Vakit bulamadığım için gidemezdim. Nihâyet bir gün vâz verdiği yere gittim. Beni görünce; "Bizim sohbetimizde bulun, seni Sîbeveyh yapalım." dedi. O günden sonra yanından ayrılmadım. Din bilgilerinde ve aklî ilimler denilen diğer yardımcı ilimlerde çok istifâde ettim. O kadar kavâid (kâideler) öğrendim ki, başkalarından öğrendiklerimi unuttum."

Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin şöhreti her tarafı kaplayınca, Bağdad'ın ileri gelen âlimleri, herbiri bir mesele sorup imtihân etmek için huzuruna gelip oturdular. Bu esnâda Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin göğsünden ancak kalb gözü açık olanların görebildiği bir nûr çıktı ve âlimlerin göğsünden geçip gitti. Âlimleri bir hâl kaplayıp, Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin ayaklarına kapandılar. Bunun üzerine onları tek tek bağrına bastı ve şimdi suâllerinizi sorun buyurdu. Her biri suâllerini sorup, hemen cevâbını aldı. Onlara; "Size ne oldu böyle?" denildiğinde; "Huzûrunda oturduğumuzda, bütün bildiklerimizi unuttuk. Bizi bağrına basınca unuttuklarımızı tekrar hatırladık. Suâllerimizi sorunca, öyle cevaplar aldık ki, hayrette kaldık." dediler.

Ebû Sa'îd Kilevî şöyle anlatmıştır:

Ben, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin meclisinde iken, Resûlullah efendimizi ve enbiyâyı gördüm. Melekler onun meclisine gelmek için bölük bölük gök yüzünden inerlerdi. Bir defâsında da Hızır aleyhisselâmı görmüştüm. "Her kim dünyâda kurtuluşa ermek ve saâdete kavuşmak isterse, Şeyh Abdülkâdir'in meclisine devâm etsin!" buyurmuştu.

İbn-i Kudâme şöyle söylemiştir:

"1166 (H.561) yılında Bağdad'a girdiğimizde, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini ilmin zirvesine yükselmiş gördük. O, ilmi ile amel eder, kendisine sorulan çetin sorulara doyurucu cevaplar verirdi. Bütün güzel huylara ve üstün vasıflara sâhipti. Onun gibi bir zâta daha hiç rastlamadık."

Abdülkâdir Geylânî hazretleri felsefe ile meşgûl olmayı hoş görmezdi, ondan men ederdi. Felsefenin kaynağı akıldır. Filozof, çeşitli bilgileri düzene koyarak madde, hayat, yaratılış, dünyâ rûh, âlem, ölüm ve sonrası gibi konulara aklına dayanarak cevaplar bulmaya çalışır. Bunu yaparken bulduğu cevapların Allahü teâlâ tarafından gönderilen dinlere uyup uymamasına bakmaz. Bu sebeple doğru yoldan ayrılırlar. Felsefecilerin ortaya koyduğu bilgiler, gerek fen bilgilerinin değişmesi, gerekse sonra gelen filozofların öncekilerden farklı düşünmesi sebebiyle ya kısmen yâhut tamâmen değişir. Bu îtibârla sonra gelenler önce gelenleri dâimâ tenkid etmekle veya onların felsefelerini yıkmakla işe başlarlar. Akıl yalnız başına yol gösterici değildir. Dînin rehberliğine muhtaçtır. Yoksa sapıtır. Bunun için din büyükleri îtikâdın bozulabileceğini bildikleri için, felsefe ile uğraşmaktan men etmişlerdir. Nitekim İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi zâtlar felsefecilerin kitapları ile çok meşgûl olduklarından sapıtmışlardır.

Şeyh Muzaffer Mansur der ki:

Birkaç kişi ile Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin yanına gitmiştik. Elimde, felsefe ile ilgili kitaplar vardı. Bizi süzdükten sonra kitabı görmeden bana; "O elindeki kitap ne kötü bir arkadaştır." buyurdu. Bu esnâda oradan ayrılıp kitabı bir yere koymak ve bir daha taşımamak hatırıma geldi. Kitabı çok seviyordum. İçerisindeki çok şeyi de ezberlemiştim. Tam kalkacaktım, bana dikkatli dikkatli bakmaya başladı. Şaşırıp kalkamadım. "Şu kitabı bana versene."buyurdu. Vermek için kitabı açtım. Bir de ne göreyim kitabın sahifeleri bembeyaz olup, hiçbir şey yazılı değildi. Kitabı kendisine verdim. Tek tek sahifelerine baktıktan sonra bana geri verdi. "İşte İbn-i Dâris'in **Fedâil-ul-Kur'ân** (Kur'ân-ı kerîmin fazîletleri) kitabı." buyurdu. Baktım gerçekten onun güzel bir hatla yazılmış bir nüshası idi. Bana; "Kalb ile tövbe etmek ister misin?" buyurdu. "Evet." dedim. "Öyleyse kalk!" dedi. Kalktım. Zihnimde felsefe ile ilgili bütün öğrendiklerimi unuttum. Daha önce onları hiç okumamış gibi oldum.

Dîne uygun olmayan bir şeye müsâade etmezdi. Bir gün yanında; "Falanca çok ibâdeti ve kerâmetleri ile meşhûrdur." diye konuşuldu ve bu arada;"Ben derece bakımından Yûnus aleyhisselâmı geçtim." dediği nakledildi. Bunu duyunca yüzünde öfke eserleri görüldü. Yaslandığı yastığı yere doğru attı. Gidip baktıklarında adamın öldüğünü gördüler. Vefâtından sonra o şahıs rüyâda neşeli olarak görüldü. "Nasılsın?" diye sorulduğunda; "Şeyh Abdülkâdir hem Allahü teâlânın, hem Yûnus aleyhisselâmın yanında bana şefâatçı olduğu için, Allahü teâlâ beni affetti. Yûnus aleyhisselâm hakkında söylediğim o söz sebebiyle hesaba çekmedi." dedi.

Çok sabırlı idi. Talebelerinin suallerini kızmadan cevaplandırır, dersi geç anlayanlara sabırla anlatırdı. Ubey isminde, anlatılanları zor kavrayan bir talebe vardı. Bir gün ders sırasında İbn-üs-Semhal isminde bir zât gelmişti. Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin onun dersi geç anlamasına karşı gösterdiği tahammüle hayran kaldı. O talebe dersini alıp çıktıktan sonra, gösterdiği sabra hayret ettiğini söyleyince, Abdülkâdir Geylânî hazretleri; "Bir hafta daha yorulacağım, ondan sonra vefât edeceğim." buyurdu. Dediği gibi bir hafta sonunda vefât etti.

Abdülkâdir Geylânî hazretleri heybetli idi. Az konuşur, çok sükût eder, konuştuğunda gâyet câzib, açık ve net konuşurdu. Şahsı için kızmaz. Din husûsunda aslâ tâviz vermezdi. Misafirsiz gece geçirmezdi. Zayıflara yardım eder, fakirleri doyururdu. İsteyeni geri çevirmez, iki elbisesi varsa, mutlaka birini isteyene verirdi. Yanında oturanlarda; "Ondan daha kerîm ve lütufkâr kimse olamaz." kanâati hâkim olurdu. Sevdiklerinden biri gurbete çıksa, ondan haber sorar, sevgi ve alâkasını muhâfaza ederdi. Kendisine kötü davrananları affederdi. Kötülüklere dalmış çok kimse, hırsız ve eşkıyâ onun vâsıtasıyla tövbe etti. Köleleri satın alıp, âzâd ederdi. Verdiği sözü tutar,kimseye karşı kötülük düşünmezdi. Anbarında helâlden kazandığı buğday bulunurdu. Hizmetçisi, kapıda ekmek elinde durur ve halka şöyle seslenirdi:

"Yemek isteyen, ekmek isteyen, yatmak isteyen kimse yok mu? Gelsin!"

Kendisine hediye gelse, yanındakilere dağıtır, bir kısmını da, kendisine ayırırdı. Hediyeye, mutlaka karşılık verirdi.

Fakîrlerin ve dervişlerin nafakasını satın almak için, vazîfeli hizmetçilerinin, bir başka işi olsa, yâhut hastalansalar, kendisiçarşıya çıkar, ceddi Resûlullah efendimize sallallahü aleyhi ve sellem uyarak, ev için lüzûmlu şeyleri satın alırdı. Bir toplulukla yolculukta olsa ve bir yerde konaklasalar, kendi eliyle, el değirmeninde buğday öğütür, hamur yapar, ekmek pişirir, hepsine taksim ederdi. Kendini ziyârete gelenlere saygı gösterir, tevâzu ederdi. Çok günler, et ve yağ yemezdi. Bir gün yedi çocuk, ellerinde yarımşar dirhem ile gelip, her biri yarım dirhemini eline koydu ve satın aldırmak istedikleri şeyleri söylediler. Çarşıya gidip, istedikleri şeyleri satın alarak getirip çocuklara verdi. Gönüllerini hoş etti.

Sıkıntısı ve dileği olanlar onu vesîle ederek, araya koyarak Allahü teâlâya duâ ettiklerinde

dileklerine kavuşurlardı. Buyururdu ki:

"Sıkıntıda olan bir kimse beni vesîle edip Allahü teâlâya yalvarsa derhâl sıkıntısı gider. Şiddet ânında her kim benim ismimi ansa derhâl rahata kavuşur. Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin yüzü suyu hürmetine diyerek, her kim Allahü teâlâdan dilekte bulunursa, derhâl işi görülür."

Bir kere de; "Her kim her rekatında Fâtiha'dan sonra on bir İhlâs okuyarak, iki rekat namaz kılarsa, selâmdan sonra da on bir defâ Allah'ın Resûlüne salât ve selâm getirip benim ismimi anarak yalvarırsa, Allahü teâlânın izni ve yardımıyla derhâl işi görülür." buyurdu.

Temiz bir hanım, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine talebe olmuştu. Bu kadın dağda iken, ihtiyaç için mağaraya girdiğinde daha önce ona âşık olan bir ahlâksız da ardından girdi. Kadına yanaşıp, onun nâmusunu kirletmek istedi. Kadın kaçıp saklanacak bir yer bulamadı. Gavs-ül-a'zamın ismini söyleyip; "Yardım et (yetiş, imdâd) ey Gavs-ül-a'zam, ey insanların ve cinlerin gavsı, yardımcısı, yetiş! Yetiş ey Şeyh Muhyiddîn (dînin ihyâ edicisi), yetiş ey Seyyid Abdülkâdir!" deyip feryâd etti. O anda Gavs-ül-a'zam medresede abdest alıyordu. Ayaklarında tahtadan nalınlar vardı. Onları çıkarıp mağara tarafına savurdu. Ahlâksız, arzusuna kavuşamadan, nalınlar kafasına ulaştı ve ölünceye kadar başına vurdular. Kadın, o mübârek nalınları alıp hazret-i Gavs'a getirdi ve başından geçeni anlattı.

Müridlerinin, talebelerinin tövbesiz vefât etmemeleri için duâ etti:

"Allah'ım! Ceddim, Habîbin Muhammed aleyhisselâm ve kullarından takvâya erenlerin hâtırı için, hiç bir mürîdimin, talebemin rûhunu tövbesiz alma." diye yalvardı.

Bir defâsında; "İyi müridlerin hâli mâlum, ya kötülerinki ne olacak?" diye sorduklarında; "İyi olanlar kendilerini bize adamışlardır. Kötülere gelince biz de kendimizi onları kurtarmak için adadık." buyurdular.

Bir kere de; "Bana gözün alabileceği kadar bir kitap verildi. Onda kıyâmete kadar talebelerimin isimlerini gördüm." buyurmuştur.

Cinler de kendisinden çekinir, itâat edip sözünü dinlerlerdi.

Ebû Saîd Abdullah bin Ahmed isminde birinin kızına cinler musallat olmuştu. Hâlini, Seyyid Abdülkâdir Geylânî hazretlerine arz etti. O da; "Falanca yere git. Oraya cinlerin reisi uğrayacak. Ona benim gönderdiğimi söylersin, hâlini anlatırsın. O sana yardımcı olur." buyurdu. O şahıs denilen yere gitti. Kendisini Abdülkâdir Geylânî'nin gönderdiğini ve kızının durumunu anlattı. Cinlerin reisi kızına musallat olan cini cezâlandırdı. Ebû Saîd cinlerin reisine;"Bugüne kadar senin kadar Abdülkâdir'in emrine cân u gönülden itâat eden görmedim." deyince; "Abdülkâdir Geylânî hazretleri her gece evinden bakar, cinleri seyreder. Cinler onu görünce korkularından sağa sola kaçışırlar. Allahü teâlâ sevdiği kulun emrine birçok insan ve cin verir." dedi.

Duâsı makbûl idi. Bağdad halkından biri ona gelerek; "Babamı rüyâda azâb içerisinde gördüm. Bana Şeyh Abdülkâdir'e git, bana duâ etsin. Belki Allahü teâlâ beni azapdan kurtarır." dedi. Bunun için sana geldim. Babama duâ ediverin de azaptan kurtulsun." dedi. Abdülkâdir Geylânî hazretleri sükût buyurdu. Bir şey söylemedi. O şahıs ikinci gece babasını rüyâsında yeşil bir cübbe içerisinde neşeli neşeli görünce hayret edip; "Baba, dün azâb içindeydin, bugün ise neşelisin. Sebebi nedir?" diye sordu. Babası; "Şeyh Abdülkâdir bana duâ etti. Allahü teâlâ onun duâsı hürmetine beni azaptan kurtardı." dedi.

Tabiblerin tedâvî edemediği hastalar ona gelirler, duâsı bereketiyle şifâ bulup giderlerdi. Bir defâsında Halîfe Mustencid'in akrabâsından karnı şiş bir hastayı getirdiler. Elini sürüp, duâ ettiğinde Allahü teâlânın izni ile iyileşti.

Halk sıkıntıları olunca ona gelirdi. Bir seferinde Dicle Nehri taşmış, sular Bağdad

sokaklarına kadar gelmişti. Herkes korku ile Abdülkâdir Geylanî hazretlerine baş vurdu. Abdülkâdir Geylâni hazretleri oraya geldi. Bastonunu nehrin kenarına dikti. "Daha ileri gitme!" dedi. Allahü teâlânın izni ile nehrin suyu o andan îtibâren azalmaya başladı.

Muhammed Ezher şöyle anlatır:

Bir sene Allahü teâlâdan devamlı bana evliyâsından birini göstermesini istedim. Bir gece rüyâmda İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in kabrini ziyâret ettim, orada birisi vardı. İçimden onun evliyâdan biri olduğunu geçirdim. Uyanınca Ahmed bin Hanbel'in kabrine koştum. Rüyâda gördüğüm zât orada duruyordu. Önümden geçip Dicle'ye doğru gitti. Ziyâretimi acele yapıp onu tâkib ettim. Dicle Nehrinin iki tarafı, bir adımlık mesâfe oluncaya kadar yaklaştı ve adımını atarak geçiverdi. Sonra o zât medresesine gittiğinde rüyâda ve uyanık iken gördüğü zatın Abdülkâdir Geylânî hazretleri olduğunu anladı.

Onu gören tesiri altında kalır, mübârek biri olduğunu hisseder, kalbi katı ise, yumuşardı. Cumâ günleri câmiye giderken, halk onu görmek için sokakları doldururdu.

Kendisi hakkında kötülük düşünene merhamet eder, onun iyiliğini isterdi.

Gavs-ül-âzam, Medîne-i münevvereden Bağdad-ı Dârüsselâma gelirken, yolda hırsızlardan birine rastladı. Hırsız soyacak adam arıyordu. Gavs-ül-âzam ona; "Sen kimsin?" buyurdu. Hırsız; "Ben çölde yaşıyanlardanım." dedi. Gavs-ül-âzam ona, isminin mâsiyet, günah mürekkebi ile yazılmış olduğunu açıkladı. Hırsızın kalbinden, bu heybet ve azamet sâhibi kişinin Gavs-ül-âzam olması muhtemeldir düşüncesi geçti. Hırsızın kalbinden geçeni kendisine söyledi ve; "Evet, ben Abdülkâdir'im." buyurdu. Hırsız, derhal mübârek ayaklarına kapandı ve dilinden; "Ey Seyyid Abdülkâdir! Allah için bana bir ihsânda bulun!" sözleri çıktı. Gavs-ül-âzam, hâline acıdı ve kabinin düzeltilmesi için, Allahü teâlâya duâ etti. Hitab geldi; "Ey Gavs-ül-âzam, hırsızı doğru yola ulaştır. Onu sevgililer hidâyetine irşâd eyle, onu kutublardan biri eyle!" Hırsız, eşsiz teveccühleri ile kutublardan oldu.

Meclisi müslüman olmak için gelenlerden boşalmazdı. Müslüman olan bir râhip şöyle anlatır:

Ben Yemenliyim. İçimden müslüman olmak geldi. Bunun için Yemen'deki İslâm âlimlerinden birine mürâcaat etmek istedim. Böyle düşünürken, uyuya kaldım. Rüyâmda Îsâ aleyhisselâmı gördüm. Bana; "Irak'a git, orada Abdülkâdir isminde biri var, onun huzûrunda müslüman ol. Çünkü o zamânındaki âlimlerin en büyüğüdür." buyurdu.

Yine on üç kişilik bir hıristiyan cemâati müslüman olmayı kararlaştırdılar. Kimin yanında müslüman olacaklarını düşünürlerken sâhibini görmedikleri bir ses; "Bağdad'a gidin. Abdülkâdir Geylânî ismindeki zâtın huzûrunda müslüman olun. Onun bereketiyle kalbinizde öyle bir îmân nûru parlar ki, başkasının yanında böyle olmaz." diyordu.

Bu hâdiseler, Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin büyüklüğünü, derecesinin yüksekliğini göstermektedir. Yoksa, İslâmiyette, müslüman olmak için, müftüye, imâma gitmek ve formaliteye ihtiyâç yoktur. Bir kimse kelime-i şehâdeti söyleyip mânâsına inanınca müslüman olur.

Allahü teâlânın izni ile bir anda birçok yerde bulunurdu.

Ramazân-ı şerîfte bir gün, ayrı ayrı yetmiş kişi, birbirinden habersiz, Gavs-ül-a'zamı iftâra dâvet etti. Herbiri kendi evini şereflendirmek, bereketlendirmek istiyordu. Her birinin dâvetini kabûl etti, aynı anda dâvet edenlerin evlerinde iftarda bulundu, onlarla birlikte yemek yedi. Bu haber, bu büyük ve havsalaya sığmaz kerâmet, bir anda Bağdad'a yayıldı. Huzûrunda hizmet eden hizmetçilerden biri, Gavs-ül-âzam o akşam tekkesinden çıkmadığı, iftarı burada yaptığı hâlde, o kimselerin evlerine girip, onlarla yemek yemesi ve bu yemeğin aynı anda olması nasıl olur? diye düşündüğü zaman, Gavs-ül-âzam, o hizmetçisine dönerek; "Onlar doğru söylüyorlar, herbirinin dâvetinde bulundum, ayrı ayrı, fakat aynı zamanda

herbirinin evlerinde yemek yedim" buyurdu.

Çilesini çekmeden yüksek mertebelere ulaşılamıyacağını söylerdi.

Bir kadın, çocuğunu Abdülkâdir-i Geylânî'ye getirip; "Oğlumun kalbini size tutulmuş gördüm; bana hizmetinden onu âzâd edip, size getirdim." dedi. Şeyh hazretleri bu genci yanına aldı. Ona nefsin istemediklerini yapmasını emretti. Tarîkatta sülûke başlattı. Bu şekilde devâm ederken, bir gün annesi çıka geldi. Oğlunu, az yemek ve uyumak sebebiyle, zayıf ve sararmış, arpa ekmeği yer hâlde buldu. Bu hâl ona dokundu. Çocuğunu bırakıp, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin yanına girdi. Şeyh hazretleri oturmuş, tavuk yiyordu. "Efendim, siz burada tavuk yersiniz, benim oğlum ise, arpa ekmeği yer." dedi. Şeyh bunu duyunca, elini, tavuk kemiklerinin üzerine koyup; "Kum bi-iznillâh!" yâni Allahü teâlânın izni ile kalk, diril! buyurdu. Tavuk hemen dirildi. Şeyh, kadına hitâben; "Senin oğlun böyle olduğu zaman, dilediğini yesin!" buyurdu.

Bâzan sevdiklerine mânâ âleminde çeşitli şeyleri gösterirdi. Ali bin Yâkub anlatır:

Bir kere daha yanına gitmiştik. Başını eğip, murakabeye dalınca, ondan bir nûrun yükseldiğini gördüm. Gözümden perde kalktı, melekleri, onların tesbihlerini ve kabirdekileri, onların hâllerini, derecelerini, tesbih ettiklerini gördüm. Her insanın alnındaki yazıları okumaya başladım. Hulâsa bana gaybî, gizli pekçok şey malûm oldu. Beni oraya götüren Hocam Ali bin Hîtî, aklıma bir şey olmasından korkuyorum deyince, göğsüme vurdu ve ondan sonra gördüklerimden dolayı hiç korkmadım.

Ebü'l-Hacer Hâmid Hirânî anlatıyor:

Bir gün Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin medresesine gittim ve huzûrunda oturdum. Bana; "Ey Hâmid! Bir gün gelecek meliklerin, sultanların minderinde oturacaksın." buyurdu. Aradan epeyce zaman geçip, Hiran'a dönünce, Sultan Nûreddîn beni çağırıp yanına oturttu ve evkaf bakanı yaptı. O günden beri devamlı Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin o sözünü hatırlarım.

Bir gün bir cemâatle terasta durup, Buhârâ tarafına dönerek, güzel bir koku aldı ve; "Benim vefâtımdan yüz elli yedi sene sonra, dünyâya Muhammedî meşreb birisi gelir, ismi Behâeddîn Muhammed Nakşibendî'dir. Bana mahsus nîmetlere kavuşur." buyurdu ve dediği gibi oldu.

Evliyânın büyüklerinden ve mürşid-i kâmillerin en meşhûrlarından olan bu zât, Muhammed Behâeddîn-i Buhârî Nakşibend hazretleri idi.

Allahü teâlâ ona eşyânın aslını, neden meydana geldiğini gösterirdi.

Bir gün devlet ileri gelenlerinden birisi huzûruna gelmişti. Tesirli nasîhatlarını dinledikten sonra memnuniyetinden on kese altını ortaya koyup, bunlar senindir." dedi. Abdülkâdir Geylânî hazretleri almak istemedi. Çok ısrar edince, içinden ikisini aldı ve sıktı. Elinin altından kan akmaya başladı. O şahsa; "Bunları bana getirmekten hiç mi hayâ etmedin?" dedi. Onları helalden kazanmadığını göstermiş oldu.

Her zaman gizli açık kerametleri görülürdü. Abdülkâdir Geylânî hazretleri buyurur ki:

"Kerâmetler ancak bir hayır, hikmet için gösterilir. Kerâmetini gizlemeyen dünyâya düşkündür. Bana talebe olan yâhut evlâdımdan ve halîfelerime bağlı olup, kerâmet derecesine ulaşıp, maksatsız kerâmet izhar edenin yüzü iki dünyâda kara olur."

Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin insanları gafletten uyaran, kendilerine gelmesine vesîle olan pekçok sözü vardır. Bunlardan bâzıları şunlardır:

"İnsanlara rehberlik eden kimsede şu hasletler bulunmazsa, o rehberlik yapamaz. Kusurları örtücü ve bağışlayıcı olması, şefkatli ve yumuşak olması, doğru sözlü ve iyilik yapıcı olması,

iyiliği emredip, kötülüklerden men edici olması, misâfirperver ve geceleri insanlar uyurken ibâdet edici olması, âlim ve cesûr olması."

"Şükrün esası, nîmetin sâhibini bilmek, bunu kalb ile îtirâf etmek ve dille söylemektir."

"Büyük âlimlere tâbi olunuz; bid'at yoluna, dinde olmayıp, sonradan çıkarılan şeylere sapmayınız. İtâat ediniz, muhâlefet etmeyiniz. Sabrediniz, sızlanmayınız. Sâbit kalınız, ayrılıp dağılmayınız. Bekleyiniz, ümit kesmeyiniz. Özünüzü günahdan temizleyiniz, kirletmeyiniz. Hele Rabbinizin kapısından hiç ayrılmayınız."

"Kalb dünyâ arzularından birine bağlı kaldığı ve geçici lezzetlerden birinin peşine takılıp gittiği müddetçe, imkânı yok, âhireti sevmiş olamaz."

"Mümin, insanlara karşı yüzünden sevinçli olduğunu gösterir. Fakat kendi mahzûndur. Peygamber efendimiz; "**Müminin sevinci yüzündedir. Halbuki kalbi mahzûndur."** buyurmaktadır. Müminin tefekkürü, düşünmesi, ağlaması çok, gülmesi azdır. Tebessümü ile kalbindeki hüznü gizler. Dışarıda geçimini temin etmekle uğraşıyor görünür, kalbi Rabbini anmakla meşgûldür. Çoluk çocuğu ile uğraşıyor görünür, kalbi Rabbi iledir."

"İnsanlara gösteriş için amel yapıp, sonra da bunu Allahü teâlânın kabûl etmesini istemek yakışır mı? Hırsı, şımarıklığı, azgınlığı ve dünyâya düşkünlüğü bırak. Sevincini ve neşeni biraz azalt. Biraz hüzünlü ol. Peygamber efendimiz başkasının kalbini ferahlandırmak için tebessüm buyururlardı."

İlk önce yapılması lâzım olan şeyler husûsunda:

"Mü'minin, en önce farzları yapması lâzımdır. Farzları bitirdikten sonra, vâcib ve sünnetleri yapar. Ondan sonra, nâfilelerle meşgûl olur. Farz borcu varken sünnet ile meşgûl olmak, ahmaklıktır. Farz borcu olanın, sünnetleri kabûl olmaz. Ali bin Ebî Tâlib'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz buyuruyor ki: "**Üzerinde farz borcu olan kimse, kazâsını kılmadan nâfile kılarsa, boş yere zahmet çekmiş olur. Bu kimse, kazâsını ödemedikçe, Allahü teâlâ, onun nâfile namazlarını kabûl etmez."** Mümin, bir tüccara benzer. Farzlar onun sermâyesi, nâfileler de kazancıdır. Sermâye kurtarılmadıkça, kazancı olamaz." buyurdu.

Kötü arkadaşlardan uzak olmayı tavsiye eder, şöyle buyururdu:

"Kötü arkadaşları terket. Onlara sevgi duyma, sâlihleri sev. Yakının bile olsa, kötü arkadaştan uzak dur. Uzak bile olsa, iyi arkadaşlarla berâber ol. Kimi seversen, seninle onun arasında bir yakınlık hâsıl olur. Bu bakımdan, sevgi beslediğin kimsenin kim olduğuna iyi bak.

Ey oğul! Kötü kimselerle düşüp kalkman, seni, iyi kimseler hakkında kötü zanna düşürür. Allahü teâlânın kitabının ve Resûlünün sünnet-i seniyyesinin gölgeleri altında yürü, felâh, bulur kurtuluşa erersin."

Ey oğul! Senin düşüncen, yiyecek, içecek, giyecek ve dünyâ lezzetleri olmasın. Bütün bunlar, nefsin ve insan tabiatının istediği şeylerdir. Kalbin düşüncesi nerede, nefsin ve tabiatın istekleri nerede? Kalbin düşüncesi Allahü teâlâdır. Senin düşüncen, Rabbin ve O'nun katında bulunan nîmetler olmalıdır. Dünyâdan (haram ve şüphelilerden) ne terkedersen, mutlaka bunun karşılığında âhirette ondan daha hayırlısı vardır. Ömründe sâdece şu içerisinde bulunduğun günün kaldığını farz et de âhiret için hazırlık yap."

Faydasız şeyleri bırakmak husûsunda:

"Ey zavallı! Sana fayda vermeyen şeyler hakkında konuşmayı bırak. Dünyâ ve âhirette sana fayda verecek işlerle uğraş. Boş işlerle uğraşmayı bırak. Kalbinden dünyâ düşüncelerini çıkar. Çünkü yakında dünyâdan alınacak, âhirete götürüleceksin. Dünyâda rahat ve hoş bir

hayat arama. Resûl-i ekrem; "**Hayat, âhiret hayâtıdır"** buyurdu."

İyi zan sâhibi olmak hakkında:

"Müslümanlar hakkında iyi zan sâhibi ol. Onlar hakkında niyetini düzelt. Her türlü hayır işi yapmaya koş. Bilmediğin hususlarda âhireti düşünen âlimlere sor."

Duâ hakkında:

"Allahü teâlâdan dünyâ ve âhiretin hayırlarını iste. Sakın; "Ben istiyorum. Fakat Allahü teâlâ vermiyor, ben de bundan sonra istemeyeceğim." deme. Duâya devâm et. Eğer istediğin şey ezelde senin için takdir edilmiş ise, Allahü teâlâdan istedikten sonra, Allahü teâlâ onu sana gönderir. Eğer istediğin o rızık ezelde senin için takdir edilmemiş ise, Allahü teâlâ seni o şeye muhtaç kılmaz ve kendinden gelenlere rızâ gösterme nîmetini ihsân eder. Eğer Allahü teâla senin için fakirlik ve hastalık dilemiş ise, sen de Allahü teâlâya fakirlikten ve hastalıktan kurtulman için yalvarırsın. O zaman Allahü teâlâ sana râzı ve memnûn olacağın bir hâl verir. Eğer, ezelde borçlu olmak takdir edilmişse ve sen de borçtan kurtulmak için duâ edersen, Allahü teâlâ alacaklıyı sana kötü muâmele etme hâlinden vaz geçirir. Hatta borcundan azaltma veya hepsini bağışlama hâline çevirir. Eğer dünyâda borçlu halden kurtarmazsa buna karşılık sana bol sevap verir.

Âhiret işlerini önce yapmak husûsunda:

"Âhireti sermâyen, dünyâyı bu sermâyenin kazancı yap. Zamânını, önce âhireti elde etmek için sarf et. Geri kalan vaktini, geçimini temin için harca. Sakın dünyânı sermâye, âhiretini onun kârı şeklinde yapma. Böyle yaparsan, dünyâdan artan zamânını, âhiretin için sarf edersin. Bu zaman zarfında namazlarını kılmaya çalışırsın. Fakat çabucak kılayım diye, rükünlerine riâyet etmezsin. Sonra dünyâ işlerinden dolayı yorulur ve bitkin düşersin. Geceleri kazâ namazı kılmaya fırsat bulamazsın. Yorgunluktan ölü gibi yatar, gündüz de faydasız olursun. Nefsine, hevâ ve isteğine hattâ şeytâna tâbi olursun. Âhiretini dünyâya karşılık satarsın. Nefsinin kölesi ve onun bineği olursun. Hâlbuki sen, nefsine binmek, onu yalanlayıp tekzib etmek ve selâmet yoluna sokmakla emrolunmuşsun. Bunlar âhiret yolu, Rabbine tâat yoludur. Sen, nefsinden gelen istekleri kabûl etmekle, kendine zulmettin. İpini onun eline verdin. İsteklerinde, lezzetlerinde, hevâsında ona uydun. Sonunda dünyâ ve âhiretin hayırlısını kaçırdın. Dünyâ ve âhiretini zarara soktun. Böyle olursa, Kıyamet günü din ve dünyâ bakımından insanların en müflisi ve en zararlısı olursun. Nefsine uymakla, dünyâdan fazla bir şeye ulaşamadın. Eğer nefsini âhiret yoluna çekseydin, âhiretini esas ve sermâye kabûl etseydin, dünyâ ve âhiretini kazanırdın. Nefsin kötülüklerinden korunur, iyilerden olurdun. Eğer dünyâya rağbet etmeyerek, kötülüklerden uzak kalarak Allahü teâlâya itâat edersen, Allahü teâlânın has kullarından olursun."

Yapılan nasîhatı kabul etmek hakkında:

"Kardeşinin sana yaptığı nasîhatı kabul et. Ona muhâlefet etme. Çünkü o, senin kendinde göremediğin şeyleri görür. Bunun için Resûl-i ekrem; **"Mümin, müminin aynasıdır."** buyurmuştur. Mümin, din kardeşine yapmış olduğu nasîhatlerde samîmîdir. Onun göremediği şeyleri bildirir. Ona, iyilikler ve kötülükler arasındaki farkı gösterir. Ona, lehinde veya aleyhinde olan şeyleri anlatır."

Acele etmemek husûsunda:

"Acele etme. Acele eden, ya hatâ yapar veya hatâlı duruma yakın olur. Ağır ve temkinli hareket eden, o işte ya isâbet kaydeder veya isâbet etmeye yaklaşır. Acele şeytandandır. Ağır ve temkinli hareket etmek. Allahü teâlâdandır. Umûmiyetle aceleye sebep, dünyâlık toplama hırsıdır. Kanâat sâhibi ol. Kanâat bitmeyen bir hazînedir."

Gaflet hakkında:

"Allahü teâlâdan hakkıyla hayâ ediniz. Gaflette olmayınız. Zamânınız, zâyi olup gidiyor. Hâlbuki siz, yiyemeyeceğiniz şeyleri toplamak, ulaşamayacağınız şeylerin peşinde koşmak, oturamayacağınız binâları kurmakla meşgûl oluyorsunuz. Bütün bunlar size, Rabbinizin huzûrunda hesap vermek için duracağınızı unutturuyor. Hâlbuki Allahü teâlâyı anmak, âriflerin kalblerinde yerleşir. Onların kalblerini kuşatır. Onlara, Allahü teâlâyı hatırlamaya mâni olan her şeyi unutturur."

Allah için yapılmayan işler hakkında:

"Senin dilin güzel ve tatlı; yüzün ise kötülüklerden kurtulmuş gibi gülüyor, ya kalbinin hâli nasıl? Cemâat içinde iyi görünüyorsun, ya yalnız iken, yanında kimse yok iken nasılsın? Göründüğün gibi değilsin. Sen namaz kıldığın, oruç tuttuğun, hayır işleri yaptığın zaman, eğer bunları sırf Allahü teâlânın rızâsını gözeterek yapmazsan, nifak üzere ve Allahü teâlâdan uzak olacağını bilmiyor musun? Şimdi Allah için yapmadığın bütün işlerin, bütün sözlerin, âdî ve bayağı niyetlerin için tövbe et.

İnsanlara gösteriş için, onların rızâlarını almak için amel yapıp, sonra da bunu Allahü teâlânın kabûl etmesini istemek yakışır mı? Hırsı, şımarıklığı, azgınlığı ve dünyâya düşkünlüğü bırak. Sevincini ve neşeni biraz azalt. Biraz hüzünlü ol. Çünkü sen, hüzün evinde ve dünyâ hapishânesindesin. Resûl-i ekrem dâimâ tefekkür ederdi. Sevinçleri az, hüzünleri çoktu. Az gülerdi. Sâdece başkasının kalbini ferahlandırmak için tebessüm buyururlardı."

Allahü teâlânın sevgisinde samîmiyetin nasıl belli olduğu hususunda:

"Kulun Allahü teâlâyı sevmesinde samîmi olup olmadığı, başına belâ ve musîbet geldiği zaman ortaya çıkar. Bela ve musîbet geldiğinde sabır ve sükûn hâlini muhâfaza edebiliyorsa, o gerçekten Allahü teâlâyı seviyor demektir. Musîbet ve fakirlik zamânında sebat gösterebilmek bu sevgiye delil ve alâmet yapıldı. Birisi Peygamber efendimize;"Ben seni seviyorum." deyince; **"Fakirlik için bir elbise hazırla."** buyurdu. Bir başkası gelip Peygamber efendimize; "Ben Allahü teâlâyı seviyorum." deyince; **"Belâ için elbise hazırla."** buyurdu."

Sabır ve tahammüllerin karşılıksız kalmayacağına dâir:

"Halinizden şikâyette bulunmayın. Sabredin, feryad etmeyin. Doğruluk üzere devâm edin. İsteyin, istemekte bıkkınlık göstermeyin. İçinde bulunduğunuz istenmeyen hâllerden dolayı ümitsizliğe düşmeyin. Dâimâ ümitli olun. Birbirinize düşman değil, kardeş olun. Birbirinize buğz etmeyin.

Allahü teâlâya, rızâsı için yapılan sabırlar ve tahammüller, aslâ karşılıksız kalmaz. Onun için bir ân olsun sabrediniz, mutlaka, senelerce bu sabrın mükâfâtını görürsünüz. Ömrü boyunca kahraman lakabıyla meşhûr olan, bu lakabı, bir ânlık cesâreti netîcesinde kazanmıştır. Allahü tealâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Şüphesiz ki, Allah sabredenlerle berâberdir."** buyuruyor (Bekara sûresi: 153)

Hayâtı fırsat bilmeye dâir:

"Hayatta olduğunuz müddetçe, ömrü fırsat biliniz. Bir müddet sonra hayat kapısı kapanacak, bu dünyâdan ayrılacaksınız. Gücünüz yettiği müddetçe hayırlı işler yapmayı ganîmet biliniz. Tövbe kapısı açıkken ve elinizde bu imkân varken bunu fırsat biliniz. Tövbe ediniz. Duâ etmeye imkânınız varken, duâ ediniz. Sâlih kimselerle berâber olmayı fırsat biliniz."

Kabir ziyâretine dâir:

"Kabirleri ziyâret ediniz. Sâlih kimseleri de ziyâret ediniz. Hayırlı işler yapınız. Böyle yaparsanız, her şeyiniz düzelir."

Günahlardan sakınmak husûsunda:

"Mümin kimse küçük günahları da büyük görür. Peygamber efendimiz; **"Mümin kimse, günahını dağ gibi görüp, kendi üzerine düşeceğinden korkar. Münafık ise, günâhını burnu üzerine konan ve hemen uçan sinek gibi görür."** buyurdu."

Vefâtı: Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri vefât edeceği sırada, oğullarına buyurdu ki: "Yanımdan ayrılın! Çünkü zâhirde, görünüşte sizinle, bâtında sizden başkasıyla yâni Allahü teâla ile berâberim." Yine o esnâda buyurdular: "Yanımda sizden başkaları da vardır. Onlara yer açın. Onlara edebi gözetin. Burada büyük rahmet vardır. Onları sıkıştırmayın!" Yine; "Aleyküm-üs-selam ve rahmetullahi ve berekâtühü. Allahü teâlâ beni ve sizi magfiret etsin! Allahü teâlâ benim ve sizin tövbelerimizi kabûl etsin!" Bir gün bir gece hep böyle buyurdular.

Oğlu Şeyh Abdürrezzâk anlatır:

Gavs-ül âzam, o esnâda, ellerini kaldırıp, uzattı ve; "Ve aleyküm selâm ve rahmetullahi ve berekâtühü! Tövbe ediniz!" buyurdu.

Vefât ederken iki defâ; "Allahümme refîk al a'lâ." deyip; "Size geliyorum, size geliyorum." buyurdu. Tekrar buyurdu ki: "Durun!" Bunun ardından, ona ölüm ve sekerât hâli geldi. Bu hâlde iken; "Bana kimse bir şey sormasın. Ben, Allahü teâlânın ilminde bir hâlden başka bir hâle geçmekteyim." buyurdu.

Son anlarında, oğlu Abdülcebbâr; "Babacığım, bedenin acı duyuyor mu?" diye arz edince; "Bütün uzuvlarım acı içindedir. Yalnız kalbimde hiç acı ve elem yok. O, Allahü teâlâ iledir." buyurdu.

Oğlu Şeyh Abdülazîz; "Hastalığınız nasıldır?" diye sorunca; "Benim hastalığımı, insan, cin ve meleklerden hiçbiri bilmez ve anlayamaz. Allahü teâlânın ilmi, hükmü ile nâkıs olmaz. Hüküm değişir, ilim ise değişmez. Allahü teâlâ, dilediğini siler, dilediğini yazar. Ümm-ül-kitab O'ndadır, O'na yaptığından suâl olunmaz. Kullara ise, yaptıkları sorulur." buyurdu.

Daha sonra; "Kudret ile hâkim, kullarına ölüm ile gâlib olan Allahü teâlâ, her ayıp ve kusurdan münezzehdir. Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah!" Sonra da; "Allah Allah Allah..." deyip sonra sesini kesti, dilini damağına yapıştırıp, mübarek rûhunu teslim eyledi.

Vefâtı büyük bir üzüntüyle karşılandı. Cenâze namazını kılmak üzere, görülmemiş bir kalabalık toplandı. Cenâze namazını oğlu Abdülvehhâb kıldırdı. O kadar insan toplanmıştı ki, kalabalık sebebiyle ancak gece defn edilebildi. İnsanlar, büyük kalabalıklar hâlinde ziyâretine geldiler. Bu ziyâretler günlerce devâm etti.

Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin kız ve erkek pek çok çocuğu vardı. Nesli onlar vâsıtasıyla dünyânın çeşitli yerlerine Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs (İspanya), Irak, Suriye ve Anadolu'da yayılmıştır. Oğullarından Ebû Abdurrahmân Şerefeddîn Îsâ Mısır'a hicret etmiş olup şimdi Mısır'daki Kâdirî şeriflerin dedesi odur. Torunları, Kuzey Afrika'da daha çok Şerif ve Şurefa gibi isimlerle, Irak, Suriye ve Anadolu'da ise Seyyid ve Geylânî diye anılmaktadır.

Eserlerinden bâzıları şunlardır:

1) El-Gunye li-Tâlibî Tarîk-ıl Hak: Îmân, ibâdet ve ahlâkî konuları ihtivâ eder. **2) El-Fethurrabbânî vel-Feyz-ur-Rahmânî:** Vâzlarından meydana gelir. **3) Fütûh-ul-Gayb:** Bu eser vâzlarından ve oğlu Abdurrezzak'a vasiyetinden meydana gelir. **4) El-Fuyûzâtu'r-Rabbâniyye fî Evrâd-il-Kâdiriyye:** Duâ ve virdlerden meydana gelir. **5) Mektûbat:** On beş mektuptan meydana gelir.

ALTININ VAR MI?

Bir gün Abdülkâdir Geylânî'ye; "Bu işe başladığınızda, bu yola adım attığınızda, temeli ne üzerine attınız? Hangi ameli esas aldınız da böyle yüksek dereceye ulaştınız?" diye sordular. Buyurdu ki:

"Temeli sıdk ve doğruluk üzerine attım. Aslâ yalan söylemedim. Yalanı kâğıda bile yazmadım ve hiç yalan düşünmedim. İçim ile dışımı bir yaptım. Bunun için işlerim hep rast gitti. Çocuk iken maksadım, niyetim, ilim öğrenmek, onunla amel etmek, öğrendiklerime göre yaşamaktı. Küçüklüğümde Arefe günü çift sürmek için tarlaya gittim bir öküzün kuyruğundan tutunup, arkasından gidiyordum. Hayvan dile geldi ve dönüp bana; "Sen bunun için yaratılmadın ve bununla emrolunmadın." dedi. Korktum, geri döndüm. Evimizin damına çıktım. Gözüme, hacılar gözüktü. Arafat'ta vakfeye durmuşlardı. Anneme gidip; "BeniAllahü teâlânın yolunda bulundur. İzin ver, Bağdad'a gidip ilim öğreneyim. Sâlih zâtları ve evliyâyı bulup ziyâret edeyim." dedim. Annem sebebini sordu, gördüklerimi anlattım. Ağladı, kalkıp babamdan mîrâs kalan seksen altının yarısını kardeşime ayırdı. Kalanını bana verip, altınları elbisemin koltuğunun altına dikti. Gitmeme izin verip, her ne olursa olsun doğruluk üzere olmamı söyleyip, benden söz aldı. "Haydi Allah selâmet versin oğlum. Allahü teâlâ için ayrıldım. Artık kıyâmete kadar bir daha yüzünü göremem." dedi. Küçük bir kâfile ile Bağdad'a gitmek üzere yola çıktım. Hemedan'ı geçince, altmış atlı eşkıyâ çıka geldi. Kâfilemizi bastılar. Kervanı soydular. İçlerinden biri benim yanıma geldi. "Ey derviş! Senin de bir şeyin var mı?" diye sordu. "Kırk altınım var." dedim. "Nerededir?" dedi. "Koltuğumun altında dikili." dedim. Alay ediyorum zannetti. Beni bırakıp gitti. Bir başkası geldi, o da sordu. Fakat, o da bırakıp gitti. İkisi birden reislerine gidip, bu durumu söylediler. Reisleri beni çağırttı. Bir yerde, kâfileden aldıkları malları taksim ediyorlardı. Yanına gittim. "Altının var mı?" dedi. "Kırk altınım var." dedim. Elbisemin koltuk altını sökmelerini söyledi. Söküp, altınları çıkardılar. "Neden bunu söyledin?" dediler. "Annem, ne olursa olsun yalan söylemememi tembih etti. Doğruluktan ayrılmayacağıma söz verdim. Verdiğim sözde durmam lazım." dedim. Eşkıyâ reisi, ağlamaya başladı ve; "Bu kadar senedir ben, beni yaratıp, yetiştiren Rabbime verdiğim sözü bozuyorum." dedi. Bu pişmanlığından sonra tövbe edip, haydutluğu bıraktığını söyledi. Yanındakiler de, "İnsanları soymakta, yol kesmede sen bizim reisimiz idin, şimdi tövbe etmekte de reisimiz ol" dediler. Sonra, hepsi tövbe ettiler. Kâfileden aldıkları malları sâhiplerine geri verdiler. İlk defâ benim vesîlemle tövbe edenler, bu altmış kişidir."

ATEŞİN ODUNU YİYİP BİTİRDİĞİ GİBİ

Abdülkâdir Geylânî'nin sohbetleri ile hasta gönüller şifa bulur, katı kalpler yumuşardı. İnsanların mânevî hastalıklarını tek tek bildirir, onları tedâvî ederdi. Hasedin, kıskançlığın Allahü teâlânın gazâbına sebeb olacağını şöyle anlatır:

Ey mümin! Ne oluyor ki, seni, komşunu; yemede, içmede, giymede ve başka şeylerde kıskanır görüyorum. Bu nasıl iş? Bilmiyor musun ki, bu senin îmânını zayıflatır. Mevlânın yanında kıymetin kalmaz. Seni, Allahü teâlânın gazabına uğratır. Peygamber efendimiz; "**Allahü teâlâ, hasetçi kimse nîmetimin düşmanıdır," buyurdu."** diye bildirmiştir. Resûl-i ekrem bir hadîs-i şerîfte; **"Ateş odunu yiyip bitirdiği gibi, haset de iyilikleri yer."** buyurdu. Sen, haset ettiğin kimseyi, hangi ve ne hususta haset ediyorsun. Onun kısmeti için mi, yoksa kendi kısmetin husûsunda mı haset ediyorsun? Eğer onu, Allahü teâlânın ona kısmet olarak verdiği şeyde haset ediyorsan, ona haksızlık etmiş olursun. Haset ettiğin kimse, Allahü teâlânın kendisi için takdir ve taksim ettiği nîmetin içerisinde bulunmaktadır. Sen onu, Allahü teâlânın bu ihsânından dolayı haset etmekle, ne kadar haksızlık ve cimrilik yaptığını, ne kadar akılsızlık ettiğini biliyor musun? Eğer onu, sana takdir edilenin onun eline geçeceğinden endişe ederek kıskanıyorsan, bu senin çok câhil olduğunu gösterir. Çünkü senin kısmetini başkası yiyemez. Muhakkak ki Allahü teâlâ sana zulmetmez. Allahü teâlâ senin için takdir ettiğini, sana nasîb olarak verdiğini, senden alıp başkasına vermez.

BU İHTİYARI HİMÂYE ETSİN!..

Gavs-ül-a'zam bir gün, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in kabrini ziyâret etti. Yanında evliyâdan bir cemâat da vardı. Kabrin başında okudular. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel kabirden çıktı, elinde gömlek vardı. Gömleği verdi ve birbirlerinin boynuna sarıldılar. Sonra İmâm-ı Ahmed; "Ey Seyyid Abdülkâdir! Fıkıh, tasavvuf ile helâlin, haramın ilmi sana muhtaçtır." buyurdu.

Bir gece Resûlullah efendimizi rüyâda gördü. Bu arada İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'i de gördü. Bir eliyle sakalını tutmuş, Resûlullah efendimizden ricâ ediyor ve; "Ey Allah Resûlü! Oğlun Muhyiddîn Seyyid Abdülkâdir'e buyur da, bu zayıf ihtiyârı himâye etsin." diyordu. Resûlullah efendimiz tebessüm buyurarak: "Ey Seyyid Abdülkâdir! Bu şeyhin ricâsını kabûl et." buyurdu. Resûlullah'ın emri ile, onun ricâsını kabûl etti ve sabah namazını Hanbelîlerin namazgâhında kıldı. Hâlbuki Hanbelî namazgâhında imâmdan başka kimse olmazdı. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri oraya gelince, pek çok kimse de ardından gelip, mescidi doldurdu ve boş yer kalmadı. "Eğer Gavs-ül-a'zam hazretleri o gün, Hanbelî namazgâhında hazır olmasaydı, Hanbelî mezhebi unutulacaktı." denilmiştir. Bundan sonra Hanbelî mezhebine göre ibâdet etti.

HIRSIZIN HİDÂYETİ

Abdülkâdir Geylânî, küçükken yaşı bir gün,
Tarlaya, çift sürmeye, gitmiş idi gündüzün.

Öküzün kuyruğundan, tutunmuş gider iken,
Hayvan dile gelerek, konuştu ona birden.

Dedi: "Ey Abdülkâdir, şunu bil ki şüphesiz,
Seni, bu işler için, yaratmadı Rabbimiz."

Korktu ve eve geldi, dedi ki: "Anneciğim,
Bana izin verirsen, Bağdat'a gideceğim.

İlim tahsîl etmektir, gitmekte asıl gâyem,
Ayrıca evliyâyı, ziyâret ederim hem."

Annesi memnun olup, dedi ki: "Ey evlâdım,
İlim öğrenmen idi, benim dahi murâdım."

Koltuğunun altına, dikerek kırk altını,
Dedi ki: "Doğruluktan, ayırma lisânını.

Git, yolun açık olsun, emânet ol Allah'a,
Belki de görüşmemiz, nasîb olmaz bir daha."

Abdülkâdir böylece, annesinden ayrılıp,
Bağdat'a yola çıktı, bir kervana katılıp.

Bir müddet yol gidip de, geçince Hemedan'ı,
Âniden eşkıyâlar, bastılar bu kervanı.

Kervanda mal ve eşya, var ise her ne kadar,
Teker teker sorarak, gasbeyleyip aldılar.

Abdülkâdir'e dahi, sordu bir eşkıyâ;
"Ey çocuk, üzerinde, neyin var, mal ve eşyâ?"

Dedi: "Benim sâdece, kırk altınım var ki hem,
Onları koltuğumun, altına dikti annem."

İnanmadı eşkıyâ, onun bu sözlerine,
Gitti ve ikincisi, geldi onun yerine

O da alay ederek, sordu: "Ey fakir çocuk,
Yanında mal ve para, neyin var, söyle çabuk."

Ona dahi dedi ki: "Kırk altın var yanımda,
Onlar da dikilidir, koltuğumun altında."

İnanmadı ise de, o dahi buna yine,

Gidince haber verdi, bunu reislerine.

Reisleri çağırtıp, sordu ki o da tekrar:
"Ey çocuk doğru mudur, yanında altın mı var?"

Dedi: "Evet efendim, kırk altınım var ki hem.
Koltuğumun altına, dikmişti tek tek annem."

Söylediği o yeri, sökerek eşkıyâlar,
Altınları görünce, şaşıp dona kaldılar.

Reisleri dedi ki: "Pekâlâ ey evlâdım,
Ne için doğrusunu, söyledin anlamadım.

Eğer söylemeseydin, bulamazdık biz bunu,
Niçin sen bile bile, söyledin doğrusunu."

Dedi ki: "Ben anneme, sözverdim ki efendim,
Her ne olursa olsun, yalan söylemeyeyim.

Doğrudan sapmamaya, söz vermiştim anneme,
Değer mi altın için, bu ahdimden dönmeme."

Reis bunu duyunca, başladı ağlamaya,
Dedi: "Eyvâh benim de ahdim vardı Allah'a.

Lâkin bunca senedir, yaparım eşkıyâlık,
Şu andan îtibâren, tövbe ettim ben artık."

Diğer eşkıyâlar da, bakarak bu reise,
Dediler: "Bizler dahi, vazgeçtik öyle ise."

Hâlisen tövbe edip, o gün bunca eşkıyâ,
Aldıkları ne kadar, var ise, mal ve eşyâ,

Tekar sâhiplerine, vererek teker, teker,
O günden îtibâren, o işi terk ettiler.

SEN NASIL MÜSLÜMANSIN

Bir gence buyurdu ki: "Oğlum, senin maksadın,
Sâdece yemek içmek, olmasın aman sakın!

Buna düşkün olanın, kıymeti çünkü evlat,
Çıkardıkları ile ölçülür, aman dikkat!

Dünyâda bir günâhı, terk ederse bir insan,
Cennet'te onun aslı, edilir ona ihsân.

Oğlum, şöyle düşün ki, ölürsün bu gün artık,
Bu düşünce içinde, yap ölüme hazırlık.

Allah'ı sevdiğini, söylüyorsun ey insan,
Niçin bir musîbette, edersin peki isyân?

Sabredebiliyorsan, bir belâ geldiğinde,
Hakîkat payı olur, senin bu dediğinde.

Eğer isyân edersen, musîbet geldiği an,
O zaman bilmiş ol ki, yalandır o iddiân.

Bir gün Resûlullah'a, bir müslüman gelerek,

Dedi: "Yâ Resûlallah, seviyorum seni pek."

Resûl, ona cevâben, buyurdu ki: "Ey kimse,
Peki, fakirlik için, hazırlan öyle ise!"

Birisi de gelerek arz etti ki: "Efendim,
Allahü teâlâya, pekçoktur muhabbetim."

Resûlullah ona da, buyurdu ki: "Ey insan,
Öyleyse belâ ile, musîbete hazırlan!"

Gavs-ı a'zam, bir gün de, buyurdu ki: "Aman hâ,
Gafletle yaşayıp da, isyân etme Allah'a.

Zîrâ yeri gelince, "Müslümanım" diyorsun,
Ne garip iddiâ ki, dînini bilmiyorsun.

Hâlbuki sen dînini, bilmeyince mükemmel,
Hangi esâsa göre, yaparsın peki amel?

Yalnız dîni bilmek de, yetişmez yine sana,
Zîrâ amelsiz ilim, vebâldir bir insana.

"Lâ ilâhe illallah", söylemek kâfi değil.,
Bunun icâbını da, yapmalısın bil-fiil.

Öyleyse ilk evvelâ, güzel öğren dînini,
Sonra da buna göre, yap bütün amelini.

Sırf amel yapmakla da, bitmiyor yine işin,
Zîrâ yapmak gerekir, her işi Allah için.

Buna "İhlâs" denir ki, mühimdir bu da gâyet,
İhlâssız amellerin, faydası olmaz elbet.

Kalp gözlerin açılsın, istiyorsan sen eğer,
Bir mânevî tabip bul, ona teslim ol, yeter.

Başını, o tabibin, koyuver eşiğine,
Îtirâzda bulunma, onun hiç bir işine.

O Allah adamının, bir şefkatli nazarı,
Süpürür kalbindeki, bütün kir ve pasları.

Ve onun bir kelâmı, şifâdır kalp derdine,
O her ne emrederse, hemen getir yerine.

Kalp derdiyle ilgili, olan ihtiyâcını,
Ona arz et, o bilir, bu derdin ilâcını.

Her hangi musîbetle, karşılaşırsan şâyet,
Günâhını düşünüp, istiğfâra devâm et!

Hep günah işlemekle, gelir çünkü her belâ,
Ve aslâ bir kuluna, zulmetmez Hak teâlâ.

Ölüm ve âhireti, düşün ki ey evlâdım,
Ecelin yaklaşıyor, ardından adım adım.

Bu gaflet pamuğunu, çıkar at kulağından,
Zîrâ ölüm yakındır, sana belki yarından.

Henüz ecel gelmeden, kendine gel ki artık,

Zîrâ öldükten sonra fayda vermez pişmanlık."

BİZİM YOLUMUZ

Oğlu Abdurrezzâk'a şöyle vasiyet eyledi:

Ey oğlum! Allahü tealâ bize ve sana ve bütün müslümanlara tevfîk, başarı ve muvaffakiyet ihsân eylesin! Sana Allah'tan korkmanı ve O'na tâat üzere olmanı, dînimizin emir ve yasaklarına riâyet etmeni ve hudûdunu gözetmeni vasiyet ederim.

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize, sana ve müslümanlara tevfîk versin! Bizim bu yolumuz, Kitap ve Sünnet üzere bina edilmiştir. Kalbin selâmeti, el açıklığı, cömertlik, cefâ ve ezâya katlanmak ve din kardeşlerinin kusurlarını affetmek üzere kurulmuştur.

Ey oğlum! Sana vasiyet ederim! Derviş yâni Allah adamlarıyla berâber ol. Meşâyıha, tasavvuf büyüklerine hürmeti gözet! Din kardeşlerinle iyi geçin! Küçük ve büyüklere nasîhat üzere ol. Dinden başka şey için kimseye düşmanlık etme!

Ey oğlum! Allahü teâlâ bize ve sana tevfîk versin! Fakirliğin hakîkati, senin gibi olana muhtaç olmaman, zenginliğin hakîkati ise, senin gibi olandan bir şey istememendir. Tasavvuf hâldir, söz değildir, söz ile de ele geçmez. Dervişlerden, Allah'tan başkasına ihtiyaç duymayan birisini görürsen, ona ilim ile değil, rıfk, yumuşaklık, güler yüz ve tatlı söz ile muâmele eyle! Zîrâ ilim onu ürkütür, rıfk, yumuşaklık ise çeker ve yaklaştırır.

Ey oğlum! Zenginlerle sohbetin, görüşmen izzet ile, onlara değer vermeyerek, fakirlerle görüşmen ise, kendine değer vermiyerek olsun.

İhlâs üzere ol! İhlâs, insanların görmesini hâtıra getirmeyip, yaradanın dâimâ gördüğünü unutmamaktır. Sebeplerde Allahü teâlâya dil uzatma. Her hâlde Allahü teâlâdan gelene râzı ve sükûn üzere ol. Allah adamlarının huzûrunda şu üç sıfat üzere bulun: Alcak gönüllülük, iyi geçinmek ve kötülüklerden arınmış bir kalb. Hakîkî yaşamak, nefsini öldürmenle, nefsinin arzularını, haram ve zararlı isteklerini yerine getirmemenle olur.

1) Menâkıb-i Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî (Mûsâ bin Yünûnî)

2) Behcet-ül-Esrâr (Ali bin Yûsuf)

3) Kalâid-ül-Cevâhir fî Menâkıb-i Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî

4) Tefric-ül-Hâtır fî Menâkıb-i Şeyh Abdülkâdir

5) Tenşîtül-Hâtır fî Menâkıb-i Gavs-ül-âzam

6) Câmiu Kerâmât il-Evliyâ; c.2, s.89

7) Tabakât-ül-Kübrâ (Şa'rânî); c.1, s.126

8) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.290

9) Nefehât-ül-Üns; s.587

10) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.198

11) Hadîkat-ül-Evliyâ; 2'nci kısım, s.32

12) El-A'lâm; c.1, s.17

13) Mir'ât-ül-Haremeyn; c.3, s.139

14) Nûr-ül-Ebsâr; s.224

15) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.52

16) Fevât-ül-Vefeyât; c.2, s.2

17) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî; c.3, 123. Mektup

18) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.974

19) Redd-i Vehhâbî; s.40

20) Tabakât-ül-Evliyâ; s.246

21) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.59

22) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.307

23) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.36

24) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.15

25) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.58

26) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.7, s.196

ABDÜLKÂDİR SIDDÎKÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Abdülkâdir olup nisbeti Sıddîkî ve Bağdadî'dir. Hazret-iEbû Bekr-i Sıddîk'ın soyundan olduğu için Sıddîkî denilmiştir. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. Nisbetinden Bağdad'lı olduğu anlaşılmaktadır. Devrinin büyük âlimlerinin ders ve sohbetlerinde bulunarak yetişti. Zamânındaki âlim ve velîlerin önde gelenlerinden oldu. Fazîletler sahibi, âlim, ârif, âbid ve velî bir zât idi. İnsanlara İslamiyeti doğru şekilde öğretmek için çırpınırdı. Keşf ve kerâmet sahibi idi. Kudüs'e yerleşti.

Bir gün talebesi Seyyid Muhammed bin Îsâ ile Dâvûd aleyhisselâmın makâmını ziyârete gitti. Ziyâretten sonra, talebelerine Dâvûd aleyhisselâmın rûhâniyeti ile buluştuğunu bildirip, vasıflarını anlattı. Bunun üzerine; "Acaba nasıl oluyor?" diye talebelerin kalbinde bir şüphe uyandı. Daha sonra Me'nenullah kabristanına gitti. Orada İbn-i Battâl, Ebû Abdullah Kureyşî, İbn-i Arslân ve Şeyh Birmâvî gibi âlim ve velî zâtların kabirlerini ziyâret etti. Abdülkâdir Sıddîkî her ziyâretten sonra, o kabirde bulunan zât ile görüştüğünü söylüyor ve sıfatlarını sayıyordu. Talebelerin şüphesi git-gide arttı. Nerede ise, böyle şey mi olur diye hocalarını yalanlama durumuna düşeceklerdi. Abdülkâdir Sıddîkî, o sırada talebelerden birinin babasının kabri başına geldi. O zâtı daha önce hiç görmediği gibi, o kabrin talebenin babasına âid olduğunu bilmiyordu. Kabrin başında Kur'ân-ı kerîm okuduktan sonra talebesine dönerek; "Bu kabirde, âlim, âmil, şerefli bir zât vardır. Seni görmekle, senin gelmen ve Kur'ân-ı kerîm okuman sebebi ile çok sevindi, mesrûr oldu. Rûhâniyeti ile buluştum. Sıfatı şöyle şöyledir. Fazîletleri de şöyle şöyledir. Bu zât senin babandır. Niçin bana daha önceden haber vermedin?" dedi. Bu kerâmet karşısında talebe hocası hakkındaki itirazlarına tövbe etti ve hocasına olan muhabbet ve bağlılığı gittikçe arttı.

Talebesi Seyyid Muhamed bin Îsâ içinden çıkılmaz bir mesele ile karşılaşınca, Abdülkâdir Sıddîkî hazretlerine sual ederdi. O da başını eğer, bir müddet düşündükten sonra; "Ümid olunur ki bu suâlin cevâbı şöyledir." diyerek talebesinin kalbini rahatlatırdı. "Efendim! Madem ki bu suâlin cevâbı böyledir. O halde niçin kat'î, kesin olarak değil de, ümid olur ki diye tahminli bir ifâde kullanıyorsunuz?" diye sorunca talebesine; "Çok biliyorum durumuna düşmemek, böbürlenmemek için öyle söylüyorum." cevâbını verdi.

Bir gün Abülkâdir Sıddîkî, talebesi Seyyid Muhammed bin Îsâ'ya; "Bana amcamın oğlu Seyyid Mustafa Sıddîkî'yi çağır." dedi. Seyyid Mustafa gelince, orada bulunan bir sandığın anahtarını ona vererek buyurdu ki; "Ey amcamoğlu! Allahü teâlâ bilir ama benim âhirete gitme vaktim yaklaştı. Vefâtımdan sonra beni en güzel şekilde techiz et. Seyyid Îsâ'nın (talebenin babası) yanına defnet. Çünkü onun rûhâniyeti şu anda burada bulunuyor ve benim kabrimin onun kabrine yakın olacağını haber veriyor. Vefâtım bu günün akşamında olacaktır." dedi. Bildirdiği gibi o gün akşam vefât etti. Vefât tarihi 1735 (H.1148)'dir. Amcasının oğlu da vasiyetlerini aynen yerine getirdi.

Abdülkâdir Sıddîkî hazretlerinin Şeyh Abdülganî Nablüsî'nin kasîdesine şerhi, vahdet-i vücûd hakkında bir risâlesi ve başka risâleleri vardır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.289

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.603

3) Silk-üd-Dürer; c.3, s.61

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.97

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.261

ABDÜLKÂHİR SÜHREVERDÎ;

Irak'ta yetişen büyük velîlerden. Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Abdülkâhir bin Abdullah bin Sa'd bin Hüseyin bin Kâsım bin Alkame bin Nadr bin Muâz bin Abdurrahmân bin Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr es-Sıddîk (radıyallahü anhüm), künyesi Ebü'n-Necîb'dir. Yaklaşık 1097 (H.490) senesinde İran'ın Sühreverd kasabasında doğdu.

Küçük yaşta tahsile başlayan Abdülkâhir Sühreverdî ilim öğrenmek için gençliğinde Bağdad'a gitti. Fıkıh ilmini Nizâmiye Medresesinde hocalık yapan Es'ad Mühenî'den, tasavvuf ilmini İmâm-ı Gazâlî'nin kardeşi Ahmed Gazâlî'den, hadîs ilmini Ali bin Neyhan'dan tahsil etti. Talebeliğinde bir gün hocasının huzûruna giren Abdülkâhir

Abdülkâhir Sühreverdî'de bir gevşeklik ve isteksizlik hâli vardı. Hocası buyurdu ki: "Sende bir karartı, bir zulmet seziyorum." Bunun üzerine Abdülkâhir hazretleri hemen oradan ayrıldı. İki-üç gün hiçbir şey yemedi. Yanında da yiyecek bir şeyi yoktu. Dicle kıyısına giderek suya girip, açlığının böyle gitmesini istedi. Fakat yine açtı. Bir süre sonra bir sokaktan geçerken, ellerindeki tokmaklarla pirinci döverek un hâline getiren insanlar gördü. Onlara; "Beni de ücretle çalıştırır mısınız?" diye sordu. "Ellerini görelim." dediler. Gösterince; "Bu eller ancak kalem tutar." diyerek ona içine altın konulmuş bir kâğıt verdiler. O da; "Bunu alamam, zîrâ bir iş yapmadım. Eğer yazılacak bir şey varsa onu yapabilirim." dedi. İçlerinde uyanık birisi hizmetçisinden bir tokmak isteyerek, Abdülkâhir Sühreverdî'ye verdi. Onlarla berâber pirinç dövmeye başladı. Fakat bu işe alışık olmadığından bir saat kadar çalışabildi. İş sâhibi, ona bir altın verdi ve; "İşte senin ücretin." dedi. Parayı alarak oradan ayrıldı. Allahü teâlâ ilim öğrenmek arzû ve isteği verdi. Din bilgilerini en ince noktalarına kadar öğrendi.

Tasavvuf yoluna girince; uzlete çekildi ve uzun zaman insanlardan uzak yaşadı. Sonra insanlar arasına döndü ve onları vâz u nasîhatlarıyla Allahü teâlâya çağırdı. Onun gayreti sebebiyle çok kimse kötü huylarını terkedip Allahü teâlânın sevdiği iyi insan, iyi müslüman olma saâdetine kavuştu. Kendisinden Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdî, İbn-i Asâkir, Sem'anî, Abdullah bin Mes'ûd bin Abdullah er-Rûmî gibi seçilmiş zâtlar ilim ve edeb öğrendiler.

Sühreverdî hazretleri, tarîkat hırkasını Kâdı Vecihüddîn'den giydi. O da Şeyh Ferec ez-Zencânî'den, o, Şeyh Ebü'l-Abbâs en-Nehâvendî'den, o, Muhammed bin Hafif eş-Şîrâzî'den, o, Kâdı Ruveym Ebû Muhammed el-Bağdadî'den, o da, Cüneyd-i Bağdâdî'den ilim ve feyz almıştır.

Sühreverdî hazretleri, meşhûr Nizâmiye Medresesinde ders vermesi için dâvet edilince, 1150 (H.545) senesi Muharrem ayının yirmi yedinci günü bu dâveti kabul ederek, bir müddet hadîs dersi verdi. Bir ara Şam'a gitti ve Câmi-i Atik'de vaz u nasîhatte bulundu. Sonra Bağdad'a döndü. Bu vazlarından birinde buyurdu ki:

"Dinde inanılması lâzım gelen şeyleri dil ile söyleyip, kalb ile inanarak kabul ettikten sonra,

şartlarına uygun amel yapınca kalbdeki îmân parlar. Kişi îmânı dil ile söylemelidir. Hiç bir zarûret olmadan dil ile îmânı söylememek küfre sebeb olur. Dili ile îmânı olduğunu söylediği hâlde, kalbinden inanmayan müslüman değil münâfıktır. Ameli terk eden fâsık olur. Sünnet-i seniyyeye uymayan, bid'at sâhibidir. İnsanlar îmân bakımından birbirlerinden farklı derecelere sâhiptirler.

Allahü teâlâ kullarının küfründen, îmânsız olmasından ve günahlarından râzı değildir. Ehl-i kıble olan bir kimse için, yaptığı bir hayır işten ve iyilikten dolayı, bu cennetliktir, diye şehâdette bulunulamaz. Yine hiç bir kimsenin işlediği büyük günahtan dolayı, Cehennem'e gideceğine şehâdet edilemez."

Abdülkâhir Sühreverdî, nefsine hakim, zâhir ve bâtın, görünen ve görünmeyen her hâliyle İslâmiyetin edep dâiresinde hareket ederdi. Kendisi ve talebeleri için Bağdad'ın batı yakasında büyük bir dergâh yaptırıldı. Onun sohbetleriyle pek çok kimse İslâmiyetin nûrlu yolunu öğrenip, dünyâ ve âhiret saâdetine kavuştu.

Bir gün dergâhına üç hıristiyan ile üç yahûdî gelmişti. Onlara îmânı ve İslâmı anlattı. Kabûl etmediler. Bunun üzerine Abdülkâhir Sühreverdî, herbirinin ağzına bir yudum süt verdi. Sonra herbiri kelime-i şehadet getirerek müslüman oldular ve; "O sütü içince kalbimizdeki (hıristiyanlık ve yahûdîliğin) bütün küfür pisliklerinin dışarı çıktığını hissettik." dediler. Abdülkâhir Sühreverdî hazretleri ise; "Allahü teâlâya yemin ederim ki, sizin önce müslüman olmayışınızın sebebi, şeytanlarınızın mâni olması idi. Burada önce onlar yenildi. Size Allahü teâlânın hidâyet vermesi için biz de duâ ettik." dedi. Sonra Sühreverdî hazretleri mübârek ellerini onların gözlerine sürdü. Kerâmet olarak onlar uzak yerlerdeki tanıdıklarını gördüler ve onlara müslüman olduklarını bildirip İslâm dînine dâvet ettiler.

Sühreverdî hazretleri bir talebesi ile Bağdad'ın Sultan çarşısından geçiyordu. Oradaki bir kasap dükkanında soyulup asılmış bir koyuna bakmaya başladı. Daha sonra; "Bu koyun bana leş olduğunu söylüyor." dedi. Bu sözleri işiten kasap düşüp bayıldı. Ayılınca suçunu söyleyerek bir daha böyle yapmayacağına söz verip, tövbe etti.

Abdülkâhir Sühreverdî hac farîzasını yerine getirmek için kardeşinin oğlu ile Mekke'ye gitmişti. Birgün Kâbe-i muazzamada murâkabe, Allahü teâlâyı tefekkür, düşünme hâlinde iken, Hızır aleyhisselâm teşrif buyurdu. Fakat Abdülkâhir Sühreverdî hiç hâlini bozmayarak, murâkabeye devâm etti. Hızır aleyhisselâm bir süre durduktan sonra, gitti. Bir müddet sonra Şeyh hazretleri başını kaldırınca yeğeni; "Efendim! Bugün Hızır aleyhisselâm teşrif buyurdular. Siz ise kendilerine hiç bakmadınız sebebi neydi?" diye sorunca, Abdülkâhir Sühreverdî; "Sen bilmiyor musun ki, eğer Hızır aleyhisselâm gelmiş gitmiş ise yine teşrifleri mümkündür. Fakat o zaman kavuşmuş olduğum ilâhî tecellîyi elimden kaçırmış olsaydım bir daha nerede bulabilirdim. Belki onun pişmanlığı kıyâmete kadar devâm ederdi." dedi. Bu sırada Hızır aleyhisselâm tekrar teşrif buyurdu. Bu defâ Abdülkâhir hazretleri hemen yerinden kalkıp, edeple lâzım gelen hürmeti gösterdi.

Bir gün Abdülkâhir Sühreverdî hazretleri, yeğeni ile yolda sohbet ederek yürürken, köprü üzerinde meyve götüren birisini gördü. Ona; "Bunları bana sat." buyurdu. "Niçin?" dediğinde; "Meyveler içki için satın alındıklarından, kendilerinin benim tarafımdan satın alınmalarını istiyorlar." dedi. Adam düşüp bayıldı. Sonra tövbe ederek; "Benim bu hâlimi Allahü teâlâdan başka kimse bilmiyordu. Fakat Sühreverdî hazretlerine hâlim mâlum olmuş." dedi.

Abdülkâhir hazretleri yeğeni ile birlikte Kerh'e gelmişti. Bir evden sarhoş kimselerin seslerini işitince, evin altına bir yere girerek namaz kılıp duâ etti. Sonra o adamların yanına gitti. Odaya girdiğinde adamlar içtikleri şarabın su olduğunu gördüler. Hepsi tövbe ederek Abdülkâhir hazretlerinin talebesi olmakla şereflendiler.

Abdülkâhir Sühreverdî dergâhında talebeleri ile meşgûl olduğu günlerden birinde yanına bir

köylü geldi. Berâberinde bir buzağı getirmişti. "Efendim bu buzağıyı size vermeyi nezretmiştim. Buyurun." dedi. Köylü gittikten sonra Abdülkâhir hazretleri; "Bu buzağı, size verilmek üzere nezr edilen ben değilim. Ben başka bir kişi için nezredildim. Sizin için nezr edilen bir başkasıdır, diyor." dedi. Bir süre sonra köylü nefes nefese elinde bir başka buzağı ile gelerek; "Efendim, size verilmek için nezr edilen, adanan budur. Elinizdeki başkasına âittir." dedi. Öncekini alarak gitti.

Buyurdu ki:

Tasavvuf büyüklerinden birisine, Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde "İnşâallah" buyurması hakkında sorulunca; "Allahü teâlâ "İnşâallah" buyurmakla, kullarına böyle söylemeyi, öğretmeyi murâd etmiştir." buyurdu. Âyet-i kerîmede Allahü teâlâ kâmil ilmi ile "İnşâallah" derse, ilmi noksan olan kulların konuşmalarında, "İnşâallah" demeleri gerektiği hakkında işâret vardır. Bu yüzden Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem kabristânda; **"İnşâallah biz size yakında katılacağız."** buyurmuştur. Halbuki, Peygamber efendimizin ölüm hakkında ve onlara kavuşma husûsunda hiç bir şüphesi yoktu.

Tasavvuf hakkında bir suâl sorulduğunda şöyle cevap verdi:

"Tasavvufun başı ilim, ortası amel, sonu mevhibe yâni Allahü teâlânın lutf ve ihsânı olan mânevî ilimdir. İlim, murâdı, maksadı açar. Amel, istemeye yardımcı olur. Mevhibe, amelin meyvesine ulaştırır. Ahlâk ilmi ehli üç kısımdır. Mürîd, talebe durumunda olan tâlibdir. Orta derecede olan, daha yoldadır. Sona varmış olan, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmuş olandır. Talebe, murâdına ermek için çalışır. Orta derecede olan, makamların âdâbını gözetmekle meşgûldür. Bir hâlden diğer bir hâle yükselir. O, devamlı ilerleme hâlindedir. Sona varan ise, bütün makamları aşmış ve artık istikrâra kavuşmuş hâldedir. Çeşitli hâller, onda bir değişiklik meydana getiremezler. Talebe, nefsiyle, şehvetiyle ve şeytanla mücâdele etme, hazlarından uzak kalma mertebesindedir. Orta mertebede olan, murâda kavuşabilir miyim, yoksa kavuşamaz mıyım korkusu ile, içinde bulunduğu hâllerde doğruluğa riâyet etme, makamlarda edebi gözetme mertebesindedir. Sona ulaşan ise, bütün makamları elde etmiştir. Onun hâli, darlıkta ve genişlikte eşittir. Yemesi açlığı, uykusu uykusuzluğu gibidir. Onda, dünyevî istek ve lezzet hissi kalmamıştır. Onun zâhiri, görünüşü halk, bâtını, gizli yönü de Hak iledir."

İnsanlara doğru yolu göstermeğe çalıştığı vâzlarında ve sohbetlerinde sık sık buyururdu ki:

Allahü teâlâ için sevmek, O'nun için buğzetmek, îmânın en güvenilir ve sağlam kulplarındandır. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker iyiliği emredip kötülükten alıkoyma, herkese, imkânı nisbetinde lâzımdır.

İyilik ve takvâ üzere yardımlaşmalıdır. Kazanç, ticâret ve sanat mübahtır. Kişi mecbur kalırsa, başkasından bir şey isteyebilir. Zengin kimsenin istemesi doğru değildir. Rızâ gösterilen fakirlik, zenginlikten üstündür. Bundan dolayı Resûlullah efendimiz fakirliği tercih etti. Peygamber efendimize yeryüzünün hazînelerinin anahtarı arz edildiği zaman, Cebrâil aleyhisselâm fakirliği işâret etti. Yine Cebrâil aleyhisselâm, Peygamber efendimize tevâzu etmesini de işâret etti. Bu sebeple Resûl-i ekrem; **"Yâ Rabbî! Bir gün aç, bir gün tok olmayı istiyorum. Acıktığım zaman sana yalvarırım, doyduğum zaman sana hamd eder, seni anarım."** buyurdu.

Abdülkâhir Sühreverdî 1168 (H.563) senesi Cemâzilâhır ayının on yedinci Cumâ günü ikindi vakti Bağdad'da vefât etti. Ertesi gün erkenden Dicle kenarındaki dergâhına defn olundu.

Sühreverdî hazretleri çeşitli ilimlere dâir birçok kitap yazmıştır. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Âdâb-ül-Müridîn, 2) Şerh-ü Esmâ-ül-Hüsnâ, 3) Muhtasâr-ı Mişkât-ül-Mesâbih lil-Begâvî, 4) Müsannef fî Tabakât-üş-Şâfiiyye.**

1) Mir'ât-ül-Haremeyn; c.3, s.142

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.140

3) Câmi'u-Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.101

4) El-A'lâm; c.4, s.49

5) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.7, s.173

6) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.204

7) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.244

8) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.208

9) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.311

10) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.606

11) Nefehât-ül-Üns; s.473

12) Brockelmann; Sup.1, s.780

13) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.262

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.346

15) Silsilet-ül-Muharrabîn (Belgradlı Münîri, Şehîd Ali No. 2819)

ABDÜLKEBÎR EVLİYÂ;

Hindistan velîlerinden. Babası meşhûr âlim ve evliyâ Abdülkuddûs hazretleridir. Ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Aslen Pâni-püt şehrindendir. "Şeyh-i kebîr", "Vâlâ pîr" lakabları verildi. On yedinci asrın ilk yarısında Pâni-püt şehrinde vefât etti.

Küçük yaşta, yüksek babası Abdülkuddûs hazretlerinin feyzlerinden istifâde etti. Sayısız kerâmetleri görüldü. Daha yürümeye başladığı zamanlarda, elinin hareketiyle elbisesinin kollarında bir arslan görünüp kaybolurdu. Talebesi olmakla şereflendiği hocalarından ve yüksek babasından kısa zamanda çok şey öğrendi. Zamânın ilim ve hâl sâhipleri, onun büyüklüğünü kabûl ve tasdîk ederler, hizmetinde bulunmayı şeref sayarlardı. Huzûruna gelenler, heybetinden bir tek söz söyleyemeyip, başları önünde, geldikleri gibi giderlerdi. Allah dostları ile sohbet etmekten çok hoşlanır, sık sık ziyâfetler vererek fakirlerin gönlünü alır, insanları sohbetleri ile şereflendirirdi. Dört oğlunun dördü de babalarına talebe olup, yüksek derecelere kavuştular.

İnsanlar, Hâce Abdülkebîr Evliyâ'ya talebe olmak için birbirleriyle yarış ederlerdi. Zengin, fakir, âmir, memûr, âlim, câhil; duyan herkes ona koşar, istifâde etmenin yollarını arardı.

Birgün zamânın Dehli sultânı İskender bin Behlül Lodî, vezîri Meyân Behûde bin Havas Han ve Melik Muhammed Misvânî'yi yanına aldı. Üçü bir olup, kerâmet ve hâllerini duyup da ziyâretle şereflenemedikleri Hâce Abdülkebîr Evliyâ'ya gitmeye niyet ettiler. İçlerinde de bir şüphe vardı. Aralarında konuşup; "Herbirimiz değişik birşey arzu edelim. Bizim arzularımızı bilip de ikrâm ederse, onun büyüklüğü âşikârdır." dediler. Yolculuktan sonra bir gün gece yarısı yüksek huzurlarına kavuştular. Hâce Abdülkebîr Evliyâ, misâfirlerine yemek ikrâm etti. Sultan İskender'in önüne ceylan eti, Vezîr Meyân Behûde'nin önüne yahni, Melik Muhammed Misvânî'nin önüne de tatlı koydu. Hepsinin de yeni pişmiş olduğu gözüküyordu. Herkesin önüne arzu ettiği yemekler gelmiş, hepsinin şaşkınlıktan ağızları açık kalmıştı. Onların bu hâlini gören Hâce Abdülkebîr Evliyâ; "Dostlar, hayrete ne hâcet var? Allahü teâlâya tevekkül edip oturan fakir bir kulcağızını O, halka karşı aslâ mahcûb etmez." buyurdu. Misâfirler yemeklerini yediler. Bu zamâna kadar gelip hizmetinde bulunamadıkları

için çok üzülüp, özürler dilediler. Sultan, o mübârek zâta ricâ edip yalvararak, iki köyü hizmetlerine vakfetti. Vezîr de bir köy bağışladı. Melik Muhammed ise, biricik kızını Abdülkebîr Evliyâ hazretlerinin nikâhıyla şereflendirdi.

1) Siyer-ül-Aktâb; s.230

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.50

ABDÜLKERÎM CÎLÎ;

Bağdad'da yetişen İslâm âlimlerinden ve büyük velîlerden. Ehl-i sünnet âlimlerinin ve evliyânın en büyüklerinden olan Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torununun oğludur. İsmi, Abdülkerîm bin İbrâhim bin Abdülkerîm el-Cîlî el-Kâdirî olup, lakabı Takıyyüddîn'dir. 1365 (H.767) senesinde Bağdad'a bağlı Ciyl kasabasında doğdu. 1428 (H.832) senesinde vefât etti. Vefâtı için başka târihler de rivâyet edilmiştir.

Küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Çok zekî ve kavrayışı yüksekti. Bu sebeple onu ilimde ilerlemesi için Zebid bölgesine gönderdiler. Burada büyük âlim ve evliyâ Şerefüddîn İsmâil bin İbrâhim el-Cebertî dersler veriyordu. Abdülkerîm derhâl talebeleri arasına girerek derslerini tâkibe başladı. Kısa zamanda hocasının teveccühlerini kazandı. Bilhassa hadîs, fıkıh ve tasavvufta yüksek derecelere ulaştı.

Hanbelî mezhebinde bulunan Abdülkerîm Cîlî hazretleri bundan sonra hocasından aldığı işâretle insanlara doğru yolu, Ehl-i sünnet vel-cemâat yolunu öğretmeye başladı. Yine hocasının izni ve tasarrufu ile; **Îmân-ı Kâmil** adını verdiği eserini yazmaya başladı.

Abdülkerîm Cîlî hazretleri, talebelerini, bilhassa nefsin ve şeytanın aldatmalarına karşı çok uyarır, dikkatli olmalarını öğütler ve hocalarının sözünden hiç çıkmamalarını sıkı sıkıya tenbih ederdi. İblisin şöyle dediğini bildirirdi: "Vallahi, bana göre bin âlimi aldatmak, îmânı kavi bir ümmiyi aldatmaktan daha kolaydır."

O insanlar üzerinde şeytanın hîle ve aldatmalarını şu şekilde özetler ve müslümanların uyanık bulunmalarını isterdi.

Şeytan avam tabakasına yâni ilmi olmayan müslümanlara önce şehvete dâir işlerin sevgisini aşılamaya çalışır. Böylece kalp duygularını öldürür. Sonra dünyâ sevgisini vererek dünyâlık kazanmaya sevkeder. Böylece bu insanların bütün gâyeleri dünyâ talebi olur. Çünkü cehâletle dünyâ sevgisi bir araya gelmiştir.

Sâlih kimseler iyi ameller işlediklerinde şeytan harekete geçer. Onlara işledikleri ameli güzel gösterir. Böylece onları ucba ve kendini beğenmişliğe sürükler. Sonunda hiç bir âlimin öğüt ve nasîhatini dinlemezler. İblis onları bu hâle getirdikten sonra şöyle der: "Başkaları sizin ibâdetinizin binde birisini yapsa kurtulur". Bu telkinlere kananlar amellerini azaltırlar. İstirâhat yolunu tutarlar. Kendilerini yüceltirler, başkalarını hafife alırlar. Artık bu hâlleri onları peşpeşe günâha sürükler.

Şeytân âlimi aldatmak için ise onun ilmi ile devreye girer. Söylediği her sözün hak olduğunu anlatır. Senin gibisi yok diye telkin eder. Şeytan bu yoldan gitmekle çok muvaffak olur. Büyük İslâm âlimlerine tâbi olmayıp ilimlerine güvenenlerden pek azı bu hîleden kurtulabilir.

Talebelerine buyurduğu ve eserlerinde yazdığı bâzı kıymetli sözleri şunlardır:

"Allahü teâlânın azametini, büyüklüğünü ilimler kavrayamaz. Celâlinin hakîkatını fehimler, düşünceler idrâk edemez. İlim sâhibi olan, O'nu idrâkten, anlamaktan yana aczini, çâresizliğini îtirâf etti."

"Aklın nûru îmân nûrundan azdır. Sebebine gelince, akıl kuşu hikmet kanatları ile uçar. Hikmet ise delillerden ibârettir. Deliller ise ancak eseri belli şeylere götürür."

"Bir kimse Allahü teâlânın kendisini gördüğüne yakîn olarak inanırsa, âzâlarını ve kalbini günâh işlere kaptırmaz."

"İnsanın kemâl derecesine ulaşıp, tasavvuf makamlarında ilerlemesi, Allahü teâlâyı bilmesine bağlıdır. Bu ise ancak seçilmişlere veya bir mürşidin, yol gösterici rehberin huzurunda yetişenlere nasîb olur."

Abdülkerîm Cîlî, yüksek dedelerinin yoluna sımsıkı bağlı olan, olgun ve kâmil bir velî idi. Allahü teâlânın ve O'nun dostlarının âşığı idi. Bu aşk ve muhabbet ile çok güzel şiirler söylemiştir. **İnsân-ı Kâmil fî Ma'rifet-il-Evâhir vel-Evâil** başta olmak üzere, çok kıymetli eserler yazdı. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **El-Kehfû ver-Rakîm fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahîm, Menâzır-ul-İlâhiyye, Sefer-ul- Garîb, Hakîkat-ül-Yakîn, Merâtib-ül-Vücûd, Şerhu Müşkilât-il-Fütûhât- il-Mekkiyye, Kemâlât-ül-İlâhiyye fis-Sıfât-il-Muhammediyye, Nâmûs-ül- A'zam vel-Kâmûs-ul-Akdem, Kâ'be Kavseyn ve Mültekâ en-Nâmûseyn, El-İsfâr, Kenz-ül-Mektûm, Hakîkat-ül-Hakâik, Dürret-ül-Ayniyye fiş- Şevâhid-il-Gaybiyye, Nevâdir-ül-Ayniyye fil-Bevadir-il-Gaybiyye.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.313

2) El-A'lâm; c.4, s.50

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.610

4) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.79, 412, c.2, s.148,388, 681

5) Keşf-üz-Zünûn; s.181,740,1525,1568,1650, 1922

6) Mu'cemü'l-Matbûat; c.1, s.728-29

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.92

ABDÜLKERÎM EFENDİ;

Osmanlı Devleti şeyhülislâmlarından ve velî. Hanefî mezhebi fıkıh âlimidir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1495 (H. 900) senesinde Edirne'de vefât etti.

Sultan İkinci Murâd Hanın beylerinden Mehmed Ağa tarafından, esir edilen hıristiyan çocukları arasında Osmanlı başşehrine geldi. Yapılan zekâ testinde ilk derecelere girdi. Bunun üzerineMehmed Ağa tarafından Şehzâde Mehmed Çelebiye (Fâtih) hediye edildi. Abdülkerîm adını aldı.

Sarayda İslâm terbiyesine göre yetiştirilip, Türkçe öğretildi. Arapça ve Farsçaya vâkıf oldu. Meşhûr âlim Alâeddîn Ali Tûsî'den ilim öğrendi. Molla Fenârî'nin oğlu Muhammed Şah Fenârî ve Alâeddîn Tûsî'nin talebesi olan Sinân-ı Acemî'nin ilminden istifâde etti. Aklî ve naklî ilimlerde âlim oldu. İstanbul'un fethinden önce bâzı medreselerde müderrislik yaptı. Fetihten sonra, İstanbul'da açılan medreselerden birine, daha sonra da Sahn-ı Semân medreselerine müderris tâyin edildi.

Molla Abdülkerîm Efendi, güzel ahlâkı, cömertliği ve insanlara olan şefkat ve merhametiyle çok sevildi. Pekçok talebe yetiştirdi. Halktan ve devletin ileri gelenlerinden pekçok kimseye nasîhatlerde bulundu. Pekçok günahkârın tövbe edip sâlih amel işlemesine, birçok kâfirin müslüman olmasına vesîle oldu. Herkes tarafından sevildi ve hürmet gördü.

Kitap yazmak için fazla vakit bulamayan Abdülkerîm Efendi, Sa'deddîn Teftâzânî'nin

eserlerinden **Telvîh'**in baş kısmına ve **Metâlî'**ye hâşiyeler yazdı.

Abdülkerîm Efendi 1488'de Molla Gürânî'nin vefâtından sonra şeyhülislâm oldu. 1495 senesinde vefât edinceye kadar bu vazifede kaldı. Edirne'de Sultan Câmii yakınında yaptırmış olduğu sıbyan mektebinin bahçesinde defnedildi.

GEL KEREM EYLE

Fâtih Sultan Mehmed Hanın vezirlerinden Mahmûd Paşaya yakınlığı ile tanınan Molla Vildân anlatır:

Birgün Mahmûd Paşa, söz arasında beni çok sevdiğinden bahsetti. Ben de, onun Molla Abdülkerîm Efendiye olan ilgisinden bahisle; "Siz, benden çok Abdülkerîm Efendiyi seversiniz." dedim. Mahmûd Paşa da; "Evet, doğru söyledin." dedi. Sonra; "MollaAbdülkerîm sizin Cennet'e girmenize sebep mi olacak ki, bu kadar seviyorsunuz?" diye sordum. Mahmûd Paşa şöyle anlattı:

Cennet'e sokacak desem de olur. Çünkü o, benim günahlardan tövbe etmeme vesîle oldu. Fâtih Sultan Mehmed Hanın kapıcıbaşısı iken, bir günâha mübtelâ olmuştum. Bir sabah Abdülkerîm Efendi, evimizi şereflendirdi. Bir müddet sohbetten sonra, ayağa kalktı. Hürmet ve tâzimle kapıya kadar yolcu ederken, bana döndü ve; "Dünyâ ve âhiretine yarar bir sözüm var ki, iyi dinleyip kötülüklerden sakınasın." dedi. Ben de; "Buyurun." dedim. Sözüne devâmla; "Elhamdülillah, ilim sâhibisin ve pâdişâhın da yakınlarındansın. Çok geçmeden vezîrlik makâmına yükseleceğin âşikârdır. Ne yazık ki, içini ve dışını günah pisliklerinden temizlemeye gayret etmezsin. Vezîrlik makamı, akıllı kimselerin durağıdır. Osmanlı Devletinin yüce dîvânı, temiz insanların toplandığı bir yerdir. Gel kerem eyle, içini o günah pisliklerine bulama ve dalâlet çukurlarına düşüp debelenme!" dedi. O bana bu nasîhatleri verirken, hava soğuk olmasına rağmen boncuk boncuk terledim. Hemen o ânda tövbe ettim ve onun bildirdiği doğru yoldan ayrılmadım.

Bunları dinleyince ben de; "Gerçekten onu sevmek yalnız size değil, bize de vâcib oldu." demekten kendimi alamadım."

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.176

2) Devhat-ül-Meşâyıh; s.12

3) Tâc-ül-Tevârih (Ulemâ kısmı)

4) Kâmûs-ul-Â'lâm; c.4, s.3089

5) İlmiye Sâlnâmesi

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi

ABDÜLKERÎM KÂDİRÎ;

Kânûnî Sultan Süleymân Hân zamânında yaşamış âlim ve velîlerden. Aslen Kirmasti doğumludur. Doğum târihi bilinmemektedir. Müftî Şeyh adıyla meşhûr olmuştur. 1544 (H.951) senesinde vefât etti. Kabri, Kirmasti kasabasında, câmi ve zâviyesinin yanındadır.

Daha küçük yaşta iken, Kur'ân-ı kerîmin tamâmını ezberledi. Tecvîd ve kırâat ilimlerini de öğrendi. Emîr Sultan Câmiinde, cumâ günleri Kur'ân-ı kerîm okurdu. Dînî ilimleri öğrenmek için çok çalıştı. Mevlânâ Karabâlî'nin yanında da bir müddet ilim tahsil etti. Karabâlî'nin derslerine devâm ederken, İmâm-zâde diye tanınan zâtın hizmetine girdi. Onun sohbetlerinde bulunup, feyz aldı. Burada, mânevî hâllere ve makamlara kavuştuktan sonra, İstanbul'da Küçük Ayasofya zâviyesinde, insanlara dünyâ ve âhiret saâdetinin yollarını öğretmeye başladı. Hâfızası çok kuvvetli olduğundan, kısa zamanda pekçok fıkıh mes'elelerini öğrendi. Hattâ bilgisinin çokluğu ile meşhûr oldu. İlminin çokluğunu, zamanın Pâdişâhı Kânûnî Sultan Süleymân Han duyunca, maaş bağladı. Şeyhülislâm gibi halka fetvâ vermesi için ona

ruhsat verildi. Câmilerde ve meclislerde halka vâz ve nasîhat verirdi. Çok tesirli ve güzel konuşur, dünyânın geçici, âhiretin ebedîliğinden ve Cennet nîmetlerinden bahsederdi. Kütüphânesinde dâimâ okuduğu pekçok kıymetli kitap vardı.

Çok şiddetli riyâzet ve mücâhede yaptı. Hâli, **"Ölmeden önce ölünüz."** hadîs-i şerîfinin mânâsına uygun idi. Mezar gibi bir çukur kazdırmıştı. Bu çukura girer, kırk gün tamam oluncaya kadar beş vakit namazı o çukurda kılardı. Hattâ gece gündüz bu çukurda yatar kalkardı. Bu hâlinden dolayı pekçok feyz ve berekete kavuşmuştu. O çukurda çok riyâzet yapar, devamlı nefsine muhâlefet ederdi. Kırk günlük halveti bitince o çukurdan çıkar, gelecek seneye kadar halka vâz ve nasîhat ederdi.

Taşköprü-zâde şöyle demiştir: "Bir gün Şeyh Abdülkerîm Kâdirî'ye unutkanlığımdan şikâyet ettim. Bana, unutkanlığımın gitmesi ve hâfızamın kuvvetlenmesi için duâ etti. O zâtın duâsı bereketiyle, o hâlden kurtuldum. Unutkanlığım kaybolup gitti."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye; c.2, s.58

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.517,518

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.288

ABDÜLKUDDÛS;

Hindistan evliyâsından. Babasının ismi Abdullah'tır. Nesebi İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerine dayanır. Doğum yeri ve târihi belli değildir. 1538 (H.944) senesinde Hindistan'ın Kenkûh şehrinde vefât etti. Kabri bu şehirdedir.

Zamânın âlimlerinden ilim öğrendi. Şeyh Muhammed bin Ârif bin Ahmed Abdülhak Radulevî'nin sohbetlerinde bulundu ve talebesi olmakla şereflendi. Aynı zamanda Mahdum Şeyh Muhammed'den, Sühreverdî ve Çeştî büyüklerinden olan Kâsım Evdehî'den icâzet, diploma aldı. Abdülkuddûs, nefsinin isteklerini yapmamaya çalışmakta meşhûr olup, kerâmetleri ile tanınmıştı. Sıdk ve ihlâsla huzûruna gelen dileğine kavuşur, kâmil, yetişmiş ve yetiştirebilen evliyâdan olurdu. Abdülkuddûs nafakasını temin için zirâatle, çiftçilikle meşgûl olurdu. Fakat kalbi dâimâ Allahü teâlâ ile berâber idi.

Abdülkuddûs hazretlerinin çok çocuğu oldu. Oğullarının hepsi âlim ve mânevî ilimlerde mütehassıs idiler. Oğulları Delhi'de tahsil ederlerken, babalarını çok görmek isterlerdi. Babalarına; "Büyük bir işimiz var, huzûrunuza kabul edilmek istiyoruz." diye yazarlardı. Şeyh Abdülkuddûs hazretleri ise; "Onların bizim yanımıza gelmesi, ilim öğrenmelerine gevşeklik ve durgunluk verir, bizim onların yanına gitmemiz lâzım." buyurur ve ihtiyarlığına rağmen, kudretsiz hallerinde Dehli'ye giderlerdi.

Şeyh Abdülkuddûs birçok talebe yetiştirdi. Pekçok halîfesi vardı. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin babası Abdülehad hazretleri, Abdülkuddûs'un talebelerindendi. Halîfelerinin meşhûrları, büyük velî Şeyh Burev ve Şeyh Abdülgafur A'zampûrî idi.

Şeyh Abdülkuddûs hocasının hocası büyük velî Alâeddîn Sâbir hazretlerinin kabrini ziyâret ve üzerine türbe yaptırmak için Kalyar'a gitti. O zamâna kadar Alâeddîn Sâbir'in kabri Allahü teâlânın izni ile bir kılıç tarafından korunuyordu. Kılıç kimseyi kabre yanaştırmıyordu. Abdülkuddûs; "Kılıç, eğer bu fakire saldırırsan, başım burada kalır, ancak vücudum muhakkak, Mahdum Alâeddîn Sâbir'in ayaklarına erişecektir." dedi. Sonra Alâeddîn Sâbir hazretlerine; "Efendim! Eğer benim gelmeme izin verdiyseniz, neden bu celâl kılıcı beni gelmekten engelliyor?" diye münâcatta bulundu. O anda Allahü teâlânın izni ile Alâeddîn Sâbir ona; "Sağ kolunun örtüsünü indir ve sol ayağını örtüsüyle sar. Bu kılıç sana saldırsa da bir zarar vermeyecektir. Senin el ve ayak örtülerinden biraz kesebilir. Daha sonra yere

düşecektir. Onu al ve bana getir." dedi. Abdülkuddûs hazretleri söylenildiği gibi yaptı. Kılıç ayak örtülerinden küçük kısımlar kesdikten sonra yere düştü. Abdülkuddûs kılıcı alarak kabr-i şerîfin başına koydu ve orada bir şükür namazı kıldı. Alâeddîn Sâbir hazretlerinin rûhâniyeti ile görüştü. Alâeddîn Sâbir; "Siz benim yolumda olduğunuz için, buraya gelmenize izin verdim. Yoksa kimse buraya kıyâmete kadar giremezdi." buyurunca, Abdülkuddûs; "Ey Efendim! Celâl yerine cemâl sıfatınızı gösterirseniz, insanlar sizi ziyâret ederek sizden istifâde edeceklerdir." diye yalvardı. Bunun üzerine Alâeddîn Sâbir; "Bunu arzu etmememize rağmen, bu isteğe uyarak, beni ziyâret edenlere mânevî faydalar sağlayacağım." buyurdu. Böylece Abdülkuddûs iki asır sonra milyonlarca mânevî yardıma muhtaç insanın Kalyar'ı ziyâret etmesine sebeb oldu. Daha sonra Kalyar'dan ayrılan Abdülkuddûs, her ayın beşinde hocasını ziyâret ederek mânevî ihsânlarından faydalanırdı. Alâeddîn Sâbir hazretlerini kabûl etmeyen Kalyar halkı Allahü teâlânın gazâbına uğramıştı. Bu yüzden bölgeye kimse giremiyordu. (Bkz. Alâeddîn Sâbir).

Şeyh Abdülkuddûs hazretleri, Pâni-püt beldesine bağlı Çehazpur'da iken meşgûliyeti esnâsında, birbiri ardınca; "Ey köy halkı, çabuk evlerinizden çıkınız. Eşyâlarınızı, hayvanlarınızı da çıkarın ki, yangın bütün köyü yakacaktır!" diye birkaç defa yüksek sesle bağırdı. Halk onu tanıdığı için, boşuna söz söylemeyeceğini bilirlerdi. Hemen emrolunanı yaptılar. Çoluk-çocuklarını, eşyâlarını ve hayvanlarını çıkardılar. Bir saat geçmeden, yangın zuhûr etti ve bütün köyü yaktı. Şeyh Abdülkuddûs'un sözünü tutmayanlar, ziyan ettiler. Çok pişmanlık duydular, sonunda tövbe edip ona bağlandılar.

Abdülkuddûs hazretlerinin birçok kıymetli eseri vardır. En meşhûru **Envâr-ül-Uyûn'**dur. Yedi bölüm üzere tertîb edilmiştir. Birinci bölümde hocası Abdülhak Radulevî'nin menkıbelerini yazmıştır ve buyurur ki: "Her ne kadar ben Mahdûm Şeyh Muhammed'in talebesi isem de, onun ceddi olan Şeyh Ahmed'den daha çok feyz aldım."

VAKTİN KIYMETİNİ BİL!

Şeyh Abdülkuddûs oğluna yazdığı bir mektubunda şöyle nasîhat etti:

"Vaktin kıymetini bil! Gece ve gündüz ilim öğrenmeye çalış! Her zaman abdestli bulun! Beş vakit namazı sünnetleri ile ve ta'dîl-i erkân ile, huzûr ve huşû ile, Allahü teâlâyı görür şekilde ve Peygamberimizin bildirdiği gibi kılmağa çalış! Bunları yapınca, dünyâda ve âhirette sayısız nîmetlere kavuşursun. İlim öğrenmek, ibâdet yapmak içindir. Kıyâmet günü, işten sorulacak, çok ilim öğrendin mi diye sorulmayacaktır. İş ve ibâdet de, ihlâs elde etmek içindir. Her şeyi Allahü teâlânın rızâsı için yapmak olan ihlâs da, hakîkî mâbûd ve kayıtsız şartsız var olan Allahü teâlâyı sevmek içindir."

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.227

2) Siyer-ül-Aktâb; s.227

3) Zübdet-ül-Makâmât; s.96

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.607

5) Îzâh-ül-Meknûn; c.1, s.145

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.974

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.179

8) Sefînet-ül-Evliyâ; s.101

9) Hezînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.416

ABDÜLLATÎF CÂMÎ;

İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Şeyhülislâm Ahmed-i Nâmıkî Câmî'nin soyundandır. Bunun için Câmî nisbet edilmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1555 (H.963) senesinde Hârezm'de vefât etti.

Aslen Horasanlıdır. Eshâb-ı kirâm düşmanları Horasan'ı istilâ edince âilesi Mâverâünnehr bölgesine hicret etti. Dedeleri ve babası âlim olup Semerkand ve Buhârâ'da pekçok talebe yetiştirmişlerdir.

Abdüllatîf Câmî ilk tahsilini babasından aldı. Daha sonra devrin büyük âlimlerinden Muhammed bin Sıddîk Hubûşânî'nin talebeleri arasına katıldı. Onun huzur ve sohbetlerinde olgunlaşıp kemâle geldi. Zamânında bulunan âlim ve evliyânın önde gelenlerinden oldu. Haramlardan ve şüphelilerden sakınmaya çok dikkat ederdi. Şüpheli olmak korkusu ile mübahların bir çoğunu terk ederdi. Her hâli ve hareketi dînimizin emirlerine tam uygun idi.

Abdüllatîf Câmî hazretleri bundan sonra hocasından aldığı icâzetle, İslâmiyeti yaymaya başladı. Çok sabırlı ve cömert olup güler yüzü, tatlı dili ile insanlara emr-i mârûf yapar, doğru yolu gösterirdi. Talebelerini devamlı Allahü teâlânın dînine hizmet etmeye ve yaymaya teşvik ederdi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bilmeyenlere öğretmeyenlerin mesûliyetten kurtulamayacaklarını anlatırdı.

1550 senesinde hocasının mânevî işâretleri ile Anadolu'ya geldi. Zamânın pâdişâhı Kânûnî Sultan Süleymân Han ile görüşüp sohbet etti. Kânûnî, sohbetlerinden çok istifâde eder ve lezzet alırdı.

Osmanlı Devletinde Peygamber efendimizin mübârek neslinden olanların her türlü işleri ile ilgilenip, onların kayıtlarını tutan Nakîb-ül-eşrâflık müessesesi vardı. Bu teşkilâtın başında bulunan Nakîb-ül-eşrâfın vazîfesi, halîfelikten sonra en yüksek hizmetlerden biri kabul edilirdi. Diğer büyük zatlar gibi, Abdüllatîf Câmî de Resûlullah efendimize ve O'nun temiz nesline âşıktı. Bir gün Kânûnî Sultan Süleymân'a Nakîb-ül-eşrâf Seyyid Muhammed Efendiyi; "O, Resûlullah efendimizin neslinden çok kıymetli bir zâttır. Eğer onların (seyyidlerin) arzusu olmasaydı, Anadolu'ya gelmezdim." şeklinde medh etti. Bu sözleri ile Nakîb-ül-eşrâflık müessesesinin ve Muhammed Efendinin, dolayısıyle seyyidlerin mevkiini yükseltmiş, onlara verilen kıymet ve îtibârın daha da artmasına vesîle olmuştu.

Şeyh Abdüllatîf Câmî hazretleri 1551 senesinde Edirne'den Semerkand'a gitmek üzere iki yüz dervişten fazla bir toplulukla Dobruca'ya doğru yola çıktı. Kendisini uğurlamak üzere kazasker Abdurrahmân Efendi, Câfer Efendi, bâzı vezirlerle emirler hazır idiler. Ancak dervişler pek yoksul olup yanlarında kendilerine yol azığı yapabilecek hiçbir şeyleri yoktu. Atı olanlar atlarına verecek arpadan mahrumdular. Şeyh hazretleri de atını dervişlerden birine verdiği için yaya kalmıştı. Bu hâl onları yolcu edenlerin üzülmelerine yolaçtı. Onların bu üzüntülü hâlleri Şeyh'in gözünden kaçmadı. Muhabbet nazarı ile Edirne tarafına baktı. Kısa bir müddet sonra Sultanın hazinedar başısı gelerek herkesin hayret dolu bakışları arasında, yüz bin akçeden fazla bir parayı Şeyh hazretlerine teslim etti. Hazret-i Şeyh bu parayı yanında bulunan yardımcısı Mevlânâ Şihâbüddîn'e vererek dervişlerin ihtiyâçlarını karşılattı. Herkes ziyâdesiyle memnun olup Sultan'a hayır duâlar etti. Bunun gibi nice kerâmetleri görülmüştür.

SÖZ DİNLEMEK!..

Abdüllatîf Câmî hazretleri birkaç defâ hacca gitti. Bir sene hac dönüşünde, yolda düşman ve eşkıyâ tehlikesi olduğunu haber aldılar. Memleketlerine başka bir yoldan geldiler. Yolda gelirken, bir yerde mola verip; "Burada birkaç gün istirahat etmemiz îcâb ediyor." dedi. Yol arkadaşları kabûl edip, orada konakladılar. Fakat Hâce Selâhaddîn isminde bir vezîr ve yanındaki birkaç kişi, yola çıkmakta acele

ettiler. Onlar yola çıkınca, geride kalanlardan birkaçı biz de çıkalım diye Abdüllatîf Câmî hazretlerine arzettiklerinde, müsade etmedi ve gitmede yine acele etmedi. Fakat acele ile yola çıkanlar, eşkıyâ eline düşüp şehîd edildiler. O büyük zâtı dinlememeleri sebebiyle, başlarına bu hâdise geldi. Abdüllatîf Câmî ise birkaç gün sonra yola çıktı. Tehlike de geçmiş idi. Sâlimen memleketlerine döndüler.

1) Dekâik-ul-Ahbâr (Süleymâniye Kütüphânesi Yazma Bağışlar kısmı, No: 1978); Varak: 105 b.

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s. 72

3) Kevakib-us-Sâire; c. 3, s. 66

4) Menâkıb-i İbrâhim Gülşenî; s. 193, 423

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c. 13, s. 184

ABDÜLLATÎF EFENDİ (Pamuk Kâdı);

Anadolu'da yetişen İslâm âlimlerinden ve büyük velîlerden. İsmi, Abdüllatîf olup, "Pamuk Kâdı" diye tanınmıştır. Kastamonu vilâyetinden olup doğum tarihi bilinmemektedir. 1532 (H. 939) senesi Ramazân-ı şerîf ayında, Kadir gecesi Edirne'de vefât etti.

Abdüllatîf Efendi, zamânındaki âlimlerden okuyup ilk tahsîlini tamamladıktan sonra, Mevlânâ Muslihuddîn Yârhisârî ve Anadolu kadıaskeri olan İmâm Şeyh Mahmûd'un sohbet ve hizmetlerine girdi. İlim öğrenmekteki gayret ve istidâdının çokluğu sebebiyle, kısa zamanda yetişerek kemâle geldi ve medreselerde ders verecek, talebe yetiştirecek seviyeye ulaştı. Evvelâ Dimetoka Medresesinde müderris oldu. Bundan sonra; Edirne'de Ali Bey, İstanbul'da Eski İbrâhim Paşa, Kalenderhâne, Ebû Eyyûb-i Ensârî ve Mahmûd Paşa, Edirne'de Üçşerefeli, Manisa'da Manisa medreselerinde müderrislik yaptı. Bu medreselerde tam bir muvaffakiyet ile vazîfe yaptıktan sonra, Heşt Behişt (Sekiz Cennet) ünvânıyla tanınan Sahn-ı semân medreselerinden birinde müderris oldu. Bundan sonra, Edirne'de Sultan Bâyezîd Hân Medresesine müderris oldu. Burada da bir müddet vazîfe yaptıktan sonra, kâdılık yapması uygun bulunup, yine Edirne kadısı oldu.

Bu vazîfesi sırasında Pamuk Kâdı nâmıyla meşhur olan Abdüllatîf Efendi, haram ve şüphelilerden çok sakınan, zühd ve takvâ sâhibi, çok ibâdet eden, duâsı makbûl bir zât idi. Temizliğe çok riâyet ederdi. Allahü tealâya olan muhabbeti ve bu muhabbetin elden çıkmak endişesinden meydana gelen korkusu pek fazla idi. Bu muhabbet ve korku ile, tam bir tevâzu ve gönül kırıklığı içerisinde ibâdet ederdi. Gâyet yumuşak huylu, hoş tabiatlı, pek latîf, hoş ve her yönden temiz, ince rûhlu bir kimse idi. Zamanının zâhirî ve bâtınî ilimlerinde ihtisas yapmış, söz sahibi olmuştu. Ayrıca "ilm-i ledün" denilen, hikmet ve muhabbet-i ilâhiyeye âit yüksek ilimde de çok ileriydi. Zamânının tamâmını ilim ve ibâdete ayırmıştı. Vaktinin hiçbir ânını zâyi etmez, evinde bulunduğu müddetçe zikir ve tâat ile meşgûl olur, kitap mütâlaa ederdi. Beş vakit namazda câmiye gider, bâzı zamanlarda da câmide îtikâf hâlinde bulunurdu. Yâni ibâdet niyetiyle câmide bir müddet kalırdı.

Allahü teâlâya ve O'nun dostlarına karşı muhabbet kaynağı olan güzel meclisinde, âsî ve aşağı kimselerle, itâatkâr ve yüksek derece sâhibi olanları hep hayır ile yâd eder, insanların, beğenilen, uygun olan iyi taraflarını söylerdi. Eğlenceye, alaya sebeb olacak boş ve lüzumsuz sözleri söylemekten nefret eder, böyle yapmanın çirkinliğini anlatırdı.

Hep dünyâ ile meşgûl ve dünyâya düşkün olanlar ile hiç alâkadâr olmaz, onlara rağbet etmezdi. Onlarla yakınlık ve berâberlik hâlinde olmanın, onların bitmeyen işleriyle, tükenmeyen sıkıntı ve gamlarıyla gamlanmak olacağını bildirirdi. Faydası, menfaati az olan dünyâ malının hevesiyle, sâf, pâk, arı ve temiz kalbini doldurmazdı. Âhirete yarar işleri

yapmakta gâyet titizlik ve hassâsiyet gösterir, bu hususta hiçbir zaman gevşek davranmazdı. Dünyâ ile âhiretin birbirine zıt olduğunu bilir, birini memnûn etmeye çalışılınca, diğerinin güceneceğini bildirirdi. Dünyâya düşkün olanların âhıretlerini harâb ettiklerini, âhiretini düzeltmeye gayret edenlere ise Allahü teâlânın dünyâyı hizmetçi kılacağını söylerdi.

Rivâyet edilir ki, evliyâlık meclisinin parlak kandili, kerâmet âleminin bağı ve gülşeni olan İbrâhim Gülşenî hazretleri, Mısır'ın Kâhire şehrinden İstanbul'a geldiği zaman, Mevlânâ Abdüllatîf Efendi ile karşılaştı. İlm-i ledün sâhibi ve Hak âşığı olan bu iki zât, birbirlerine çok muhabbet ettiler. İbrâhim Gülşenî hazretleri, kerâmet olarak Abdüllatîf Efendiye vefât edeceği seneyi işâret edip, bu çok gizli sırdan haber vermişti. Aradan zaman geçip, Abdüllatîf Efendi Edirne'deki vazîfesinden ayrılarak ikinci defâ Sultan Bâyezîd Han Medresesine müderris oldu. Vefât ettiği senenin Ramazân-ı şerîf ayının ortasında, o aya aid olan ücreti kendisine verildiğinde; "İnşâallah biz, bu Kadir gecesi vefât etsek gerektir. Vakfın hakkı üzerimizde kalmasın." diyerek, üç günlük ücreti geri verdi. Bunu duyanlar, hayret ve üzüntüye kapıldılar. Pamuk Kâdı, bildirdiği şekilde, Kadir gecesinde vefât edip, Kasım Paşa Câmiinin avlusunda defnedildi.

1) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.233

2) Sicilli Osmânî; c.3, s.359

3) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.459

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.183

ABDÜLLATÎF KUDSÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdüllatîf bin Abdurrahmân bin Ahmed bin Gânim el-Hazreci el-Ensârî el-Kudsî'dir. İbn-i Gânim ve İbn-i Benâne diye meşhur olan bir âilenin çocuğudur. 1384 (H.786) senesi Receb-i şerîf ayının yirmisinde Cumâ gecesi Kudüs'te doğdu. 1452 (H.856) senesi Rebîülevvel ayı başında Perşembe günü Evliyâ diyârı Bursa'da vefât etti. Kabri üzerine bir türbe yapıldı. Abdüllatîf Kudsî hazretlerinin dergâhının olduğu ve defnedildiği bu muhît daha sonra bağlı bulunduğu tarîkat sebebiyle Zeynîler mahallesi adını aldı.

Abdüllâtif Kudsî önce **Kur'ân-ı kerîmi** ezberledi. Sonra babasından ve başkalarından sarf, nahiv, fıkıh, ferâiz, meânî, beyân ilimlerini okudu. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra Tasavvuf; ahlâk ve gönül ilmine meyledip bu zevk ile Şeyh Abdülazîz'in talebesi arasına katıldı. Kısa zamanda icâzet aldı ve irşâdla görevlendirildi.

Abdüllatîf Kudsî'nin oturduğu şehirde Mescid-i Aksâ'nın bulunması sebebiyle seyâhata çıkan ve hacca giden pekçok kimse buraya uğrardı. O bu fırsatı kaçırmaz gelip giden büyüklerden maddî manevî alışverişte bulunurdu. Horasandan kalkıp Kudüs'ü ziyâret edenlerden biri de büyük velî Zeyniyye yolunun önderi Zeynüddîn-i Hâfî hazretleri idi. Abdüllatîf Kudsî önceden ismini duyduğu bu zât ile karşılaşınca, evine dâvet etti. Birkaç gün başbaşa sohbette bulundular. Abdüllatîf Kudsî onun sohbet ve mânevî ilimlerdeki derecesine hayran kalıp, gönülden bağlandı. Elinden geldiğince hizmet ve hürmet etti. Feyz ve bereketlerine kavuştu. Sonra Zeynüddîn-i Hâfî hazretleri Hicaz'a gitmek üzere ayrılmak isteyince, Abdüllatîf Kudsî de, berâberinde bulunmak için, izin istedi. Fakat annesinin rahatsızlığı sebebiyle Zeynüddîn-i Hâfî hazretleri müsâade etmedi. Hac dönüşü tekrar uğrayacağını ve kendisini beraberinde Horasan'a götürebileceğini vâd ederek, Kudüs'ten ayrıldı. Böylece Abdüllatîf-i Kûdsî'nin hayâtında yeni bir sayfa açıldı.

Hac dönüşü Zeynüddîn-i Hâfî hazretleri Kudüs'e uğrayıp Abdüllatîf'i yanına aldı. Birlikte Horasan'a gittiler. Abdüllatîf mürşidinin (hocasının) terbiye ve tâlimi ile yetişip gösterdiği

şekilde halvete, çileye girdi. Sonra Câm şehrine gidip evliyânın büyüklerinden Ahmed Nâmık-ı Câmî hazretlerinin türbesinde kırk gün nefis muhâsebesi ile uğraştı. Nefsini hesaba çekti ve olgunlaşıp kemâle geldi. Bunun üzerine Zeynüddîn-i Hâfî hazretleri kendisine icâzetnâme, diploma verip insanlara hak yolu göstermek ve irşâdla vazîfelendirdi. Bunun üzerine Abdüllatîf Kudsî hazretleri, önce Şam'a, oradan Kudüs'e, sonra da Anadolu'ya geldi. Konya'dan geçerek Bursa'ya geldi. Konya'da iken burada medfun bulunan Celâleddîn-i Rûmî, Sadreddîn-i Konevî ve Şems-i Tebrîzî hazretlerinin kabirlerini ziyâret ederek, onlarla mânen görüştü ve halleriyle hallendi. Bu durumunu şöyle anlatır:

Mevlânâ Celâleddîn'in türbesini ziyâret ettim. Kendimi üryân gördüm. Sonra Şeyh Sadreddîn Konevî hazretlerini ziyâret eyledim. Beni kendine çekti. Sonra Şemseddîn Tebrîzî hazretlerini ziyâret ettim. Orada duâ ve namazdan sonra Bursa'ya gitmeye karar verdim. Atımın üzerinde giderken, uyku arasında bana; "Ehl-i mârifet seni bekler ve sana muntazırdır." dendi. Şâbân ayında Bursa'ya geldim. Oradaki âlim ve âriflerle Ramazan'a kadar halvette kaldım. Halvetteki ilk gecemde gaybdan bir ses; "Bu, Cennet'ten bir cemiyet, bir topluluktur ve dünyâda bir benzeri yoktur." diyordu.

Abdüllatîf Kudsî hazretleri Bursa'da câmi ve dergâh inşâ edip talebe yetiştirmeye başladı. Kurduğu dergâh Zeynîler Dergâhı adıyla meşhur oldu. Yerleştiği muhit daha sonra bağlı bulunduğu tarîkat sebebiyle Zeynîler adını aldı. Vefâtına kadar kurduğu dergâhta talebe yetiştiren Abdüllatîf hazretleri sohbet ve nasîhatleriyle talebelerine doğru yolu gösterdi. Kimseye zarar vermemeyi, herkese iyilik etmeyi bildirdi.

Birgün kendisinden; "Sâdık, iyi bir mürid (talebe) nasıl olmalıdır?" diye soruldu. Cevap olarak buyurdu ki:

"Hocasının huzûrunda iddiâ sâhibi olmamalı, makam ve rütbe için kendisinden bahsetmemeli, yabancı kadınlarla ve genç oğlanlarla bir yerde yalnız kalmamalı, hocasından hiçbir şeyi gizlememeli, izinsiz sohbet meclislerine katılmamalı, tamamen teslim olmalı, şüpheye düştüğü konularda **Kur'ân-ı kerîmin** Kehf sûresindeki Mûsâ aleyhisselâm ile Hızır aleyhisselâm kıssasını hatırlamalıdır."

"Mürşid, yol gösteren zâtın sohbeti nasıl olmalıdır?" denilince de şöyle buyurdu:

"Onun birbirinden farklı üç sohbeti olmalıdır: Birincisi; halkla sohbetidir. Bu sohbetlerde müslümanların dînî bilgilerini öğrenmeleri için onlara ibâdet ve muâmelât, alış-veriş, bilgilerinden bahsetmelidir. İkincisi; dostlar ve sevgililerle olan sohbettir. Bunda daha ziyâde tasavvuf ile hallenmiş olanlara zikir, murâkabe, halvet, riyâzet, mücâhede gibi mevzûlar anlatılır. Üçüncüsü; talebelerle tek tek sohbet şekli olup, onların eksik ve noksanlıkları işaret edilip, hal çâreleri gösterilir."

Abdüllatîf Kudsî hazretlerinin bağlı bulunduğu Zeyniyye yolu Sühreverdiyye tarîkatının bir kolu olup, silsileleri Zeynüddîn-i Hâfî, Nureddîn Abdurrahmân Mısrî, Abdurrahmân Şirsî, Yûsuf-i Acemî, Hasan Şemsirî, Mahmûd İsfehânî, Nûreddîn Natanzî, Ömer Sühreverdî'ye ulaşır (rahmetullahi aleyhim ecmaîn).

Abdüllatîf Kudsî hazretlerinin talebelerinin en meşhûru Şeyh Vefâ diye bilinen Müslihiddîn Mustafa bin Ahmed el-Konevî ile Âşıkpaşazâde'dir. Şeyh Vefâ hazretleri Osmanlı ilim ve kültür hayâtının feyizli kaynaklarından biri olmuş, İstanbul'daki dergâhı mânevî bir hayat menbaı hâline gelmiştir.

Evliyâ Çelebi'nin büyük bir kapı diye övdüğü Zeyniyye Dergâhında Abdüllatîf Kudsî hazretlerinden sonra, sırasıyla; Tâcüddîn İbrâhim Karamânî, Hacı Halîfe Kastamonî, Muhammed Bolevî, Safiyyüddîn Mustafa Efendi, Nasûhî Tosyavî, Muallimzâde Mustafa Efendi, Seyyid Ali Efendi, Safiyyüddînzâde Muhammed Çelebi, Safiyyüddînzâde Abdülazîz Efendi,Safiyyüddînzâde Abdullah Efendi'dir. Muhammed bin Abdullah Muhammed Efendi,

Kâmri Efendi, Muhammed Efendi, Muhammed bin Abdullah, Muhammed Efendi, Şükrü Halife ve Ali Efendi postnişînlik yapmışlardır.

Zeyniyye Tekkesi yanındaki su çok lezzetli olup, bunu Abdüllatîf Kudsî Efendi bulmuştur. Zeyniyye Tekkesi, Zeyniyye Dergâhı ve Zeyniyye Hankâhı gibi isimlerle de anılmıştır. Zâviyenin üst kısmı bugün Kur'ân-ı kerîm kursu olarak kullanılmaktadır. Zâviyeden bir nişan olmadığı gibi bulunduğu yerde iki katlı evler vardır.

Abdüllatîf-i Kudsî hazretlerinin eserlerinden biri tasavvufî terimlerin açıklandığı **Tuhfet-ül-Vâhib-il-Mevâhib fî Beyan-il-Makâmât vel Merâtîb;** ikincisi **Hâdil Kulûb ilâ Likâi'l Mahbûb** olup, Allahü teâlânın zât ve sıfatlarından îtikâda dâir meselelerden bahseder, Üçüncüsü; **Keşf-ül-Îtikâd fî-Reddî alâ Mezheb-il- İlhâd**'dır. Bozuk yol ve inanışlara reddiye olarak yazılmıştır. Dördüncüsü; **Şifâ-ül-Müteellim fî Âdâb-il-Muallim vel-Müteallim** olup ilim, ilmin fazîleti anlatılır. Beşincisi; **Kitâb-ü Emr-Bil Ma'rûf ven Nehy Ani'l- Münker.** Altıncısı; **İktibâsû Ref'ül İltibâs fî Beyân-ı Tarîk-in-Nâs.** Yedincisi; **Nefehât-ül-Eshâ ve Rihlet-ül-Esrâr** olup, eserlerin hepsi Arapça olarak yazılmıştır.

1) Mu'cem-ül-Müellifin; c.6, s.10

2) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c.4, s.327

3) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.87

4) Esmâ-ül-Müellifin; c.1, s.617

5) Şakâyık-ı Nu'mâniyye; c.1, s.70

6) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.3090

7) Nefehât-ül-Üns; s.550

8) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.134,376,894, c.2, s.1398, 1487

9) Brockelmann; Gal.2; s.132

10) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.270

11) Güldeste-i Riyâzî İrfan; s.97

12) Âşıkpaşazâde Târihi; s.249-250

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.135

ABDÜLMECÎD EFENDİ;

Anadolu evliyâsından. 1877 (H.1294)'de Van'da doğdu. Babasının ismi Molla İsmâil'dir. Abdülmecîd Efendi, on dört yaşına kadar Van'daki bir medresede okudu. Daha sonra Başkale'ye giderek, Seyyid Abdülhakîm Efendinin husûsî medreselerinde dört sene ilim tahsîl etti. Abdülhakîm Efendinin seçkin talebelerinden oldu. İcâzet, diploma aldıktan sonra talebe yetiştirmeye başladı. Bu arada Mekteb-i İbtidâîde, ilkokulda Muallim-i evvel olarak vazîfe yaptı. Ayrıca Rüşdiye, ortaokulda Arapça dersleri verdi.

Abdülmecîd Efendi, hocası Abdülhakîm Efendi ile çok meşakkatli bir hac yolculuğu yaptı. Büyük bir kâfile ile Van-Doğubâyezîd-Iğdır-Tiflis yolundan Batum'a oradan da vapurla İstanbul'a gittiler. Balkan harbi başlaması yüzünden hacca izin verilmemesi üzerine Pâdişâh Mısır hidivinin vapuru ile onların hacca gitmelerine izin verdi. Vapurla İskenderiyye'ye, oradan karayolu ile Süveyş'e, oradan da yelkenli ile Medîne'nin Yenbû iskelesine vardılar. Abdülmecîd Efendi, Medîne'de hocası gibi Peygamber efendimize ve Eshâbına olan bağlılığı ve sevgisi yüzünden şehir içinde abdest bozmayarak şehir dışına çıkardı.

Hac dönüşünde tekrar Van'a giden Abdülmecîd Efendi, Mahkeme-i şer'iyye başkatipliği ve Van kâdı vekilliği vazîfelerinde bulundu. Şer'iyye vekâleti kaldırılınca Van müftülüğünde memurluk yaptı. 1928'de sürgüne gönderilen Van müftüsü Şeyh Ma'sûm Efendi, yerine vekîl olarak, Abdülmecîd Efendiyi bıraktı. Daha sonra memuriyeti bırakan Abdülmecîd Efendi, bir köşeye çekilip münzevî bir hayat yaşadı.

Hem ilmen, hem teslimiyet yönünden kendini yetiştirdiği gibi ahlâken de örnek bir insandı. 1962 (H. 1382) senesinde Van'da vefât etti ve burada defnedildi.

1) İslâm Meşhurları Ansiklopedisi; c.1, s.179

ABDÜLMECÎD ŞİRVÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Şirvan'da doğdu. Doğum târihi belli değildir. Künyesi Ebü'l-Mehamid, lakabı, Nurullah'dır. Babası Şeyh Veliyyüddîn Şirvan bölgesinin en büyük velîsi idi. İlim, fazîlet, şüpheli şeylerden sakınma ve takvâda çok yüksekti. Devamlı insanlara vâz ve nasîhat eder, ders verirdi. **"İnsanların en hayırlısı, onlara faydalı olandır."** hadîs-i şerîfinin açık bir nümûnesi idi.

Oğlu Abdülmecîd de küçük yaştan îtibâren böyle bir ilim ve sohbet halkasında yetişti. Zekâsı yüksek, anlayış ve kavrayışının fevkalâde keskinliğinden kısa sürede akranlarını ve emsallerini geçti. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde ilerledi. Genç yaşta Şirvan'ın Şemahı şehrine gitti ve burada ders vermeye başladı. Kendisi bu yıllarını şöyle anlatmaktadır:

Şemahı'da talebelere bir şeyler anlatmak husûsunda çok gayret sarfediyordum. Zâhirî ilimlere olan rağbetim ve onları öğrenme husûsundaki şevkim öyle artmıştı ki, gecelerimin çoğunu kitapları mütâlaa ve okumakla geçirirdim. Bir mübârek gecede, mütâlaa ettiğim kitap hareket edip şöyle konuştu:

"Ey Abdülmecîd! Ben senin Rabbin miyim ki, gece gündüz bana bakıyorsun? Var git, bu bağlılığını Rabbine yap. Bu bağlılığı Rabbine yapman daha münasiptir."

Kitaptan gelen sesi duyunca, onu bir kenara bıraktım ve dağlara gittim. Oralarda bir mağara buldum. O mağarada, tam dört sene gece-gündüz Allahü teâlâyı zikr ile meşgûl oldum. Bu esnâda bana kerâmetler ihsân edildi. Abdest almak için dışarı çıktığım zaman, yırtıcı ve vahşî hayvanlar bana saldırmaz ve benden kaçmazlardı. Hattâ bana yaklaşırlar, abdest aldıktan sonra biriken suları içerlerdi. Bâzı yerlerde uçardım. Bir ânda bir vâdiden diğer vâdiye geçerdim. Bu hâlleri, asıl maksad zannedip böyle kemâle erileceğini düşünüyordum. Bu sebepten, tasavvuf yoluna girmek isteyene bir mürşid, yol göstericinin lâzım olmadığı şeklinde yanlış bir düşünce içerisindeydim.

Ben bu hâl içerisinde iken, Şirvan mıntıkasının mürşid-i kâmili, büyük velî Şehkubâd hazretleri, talebeleri ile bulunduğum mağaraya yakın nehrin kenarına gelip yerleşmişler, ibâdet ve zikirle meşgûl oluyorlardı. Onların zikrettiklerini görüp, kalbimde berâber zikretmek düşüncesi hâsıl olunca, şeytan kalbime vesvese vererek:

"Tâbi oldukları şeyh ümmîdir okuma yazması yoktur. Ona uyanların çoğu da câhil kimselerdir. Bunlar arasına karışmaktansa, kendi başına oturup riyâzet, nefse karşı gelme ve nefs muhâsebesi yapmak, vahşî ve yırtıcı hayvanlarla yakınlık kurmak daha iyidir." dedi.

Fakat bu sırada Allahü teâlânın tevfîk ve inâyeti yardıma yetişti ve kendi nefsime; "Zâhirleri ile İslâmın emir ve yasaklarını yerine getirmeye çalışan, gece-gündüz Allahü teâlâyı zikreden şu insanlara sû-i zanda, kötü düşüncelerde bulunmak yakışmaz. Hele onların hâllerini bir gör. Mümin olan, insanların hâllerini ve hareketlerini görmeden karar vermez." diyerek, onlara yakın bir yere gizlendim. Hâl ve hareketlerini, ne yaptıklarını iyice gördüğüm zaman,

kalbimden önceki tereddüt ve şüphelerin hepsi gitti. Sonra yanlarına varıp, bir kenara oturdum. Mûtad zikirleri bittikten sonra, Kelime-i tevhîd söylemeye başladılar. Ben de elimde olmadan Kelime-i tevhîd söylemeye başladım. Ansızın bende vecd, kendinden geçme hâli meydana geldi, düşüp bayıldım. O zaman talebeleri, beni Şehkubâd hazretlerinin huzûruna götürmüşler. Biraz sonra kendime gelip gözümü açınca, başımı Şehkubâd hazretlerinin dizinde buldum. Derhâl Mevlânâ Şehkubâd'ın elini öptüm. Beni talebeliğe kabûl etmesini ricâ ettim. Talebeliğe kabûl edince, emrettiği şekilde hareket etmeğe başladım. Ondan sonra benden, önceki keşf ve kerâmetler kayboldu. İçimde öyle bir ilim hâsıl oldu ki, o mağarada yalnız başıma nefsimi terbiye etmekle çok hatâlı bir yolda olduğumu anladım. Şehkubâd hazretleri, bir ânda beni içerisinde bulunduğum o karanlık durumdan çıkarıp, himmetleri ile kalbimi temizledi. Eğer hocam Mevlânâ Şehkubâd'ın sohbetleri ile şereflenmeseydim, Allahü teâlâ korusun çok aşağı derecelerde kalacaktım.

Böylece Mevlânâ Şehkubâd hazretlerinin derslerinde kemâle eren Abdülmecîd Şirvânî hocasının vefâtından sonra onun yerine geçti. İnsanlara nasîhat etmeye başladı. Abdülmecîd Şirvânî, asîl, cömert, af ve mâzeretleri kabul edici, sohbetleri tatlı, halîm, selîm, merhametli idi. Kendisine has bir üslub ile çok güzel vâz ve nasîhat ederdi. Minberlerde ve kürsülerde, kalabalık cemâate, tasavvuf ve ibâdetle alâkalı meseleleri anlatırdı. Anlattıklarını, âlim, fâzıl ve tahsili olmayanların hepsi anlardı. Herkes onun vâz ve nasîhatlerinden, öğrenmeyi istediği bilgileri öğrenir, öyle ayrılırdı. Ramazân-ı şerîf ayında devamlı **Mesnevî'**den anlatırdı. Mevlânâ hazretlerinin şu sözünü sık sık söylerdi.

"Men bende şüdem, bende şüdem, bende, şüdem
Men bende behaclet beser efkende şüdem

Her bende şeved şâd ki âzad şeved
Men şâd ezânem ki türâ bende şüdem"

(Allahım ben kul oldum, kul oldum, kul oldum. Kulluktaki vazîfemi yapamadığımdan utanarak başımı eğdim. Her kul kapısından âzâd olduğunda sevinir mesrûr olur. Bense ne zaman sana tam kul olursam o vakit şad olur, neşelenirim.)

Öyle tatlı Kur'ân-ı kerîm okurdu ki, yerdeki vahşi hayvanlar ve gökteki uçan kuşlar, onun okuduğu Kur'ân-ı kerîmi dinlemek için etrafına toplanırlardı.

Abdülmecîd Şirvânî hazretleri Şirvân yöresinde ders verirken Tokat'ta tasavvuf ateşiyle yanan ve sonradan Kara Şems diye meşhur olan Şemseddîn Ahmed Sivasî ismindeki genç, Şeyh Mustafa Kirbâsî hazretlerinin huzûruna vararak kendisine talebe olmak isteğini bildirir. Şeyh Mustafa Kirbâsî bu sırada yüz yaşını geçmiş durumda olduğundan ona şöyle buyurur:

"Evlâdım sen gençsin; ben ise ihtiyar ve hastalıklıyım. Riyâzet çekmeye, nefsin istemediklerini yapmaya tâkatim ve kuvvetim yoktur. Senin terbiyen ile meşgûl olamam. Lâkin sâdık bir talebeysen Cenâb-ı Hak mürşidini ayağına gönderir. Bekle bu mürşid altı ay sonra Tokat'a gelecektir."

Kara Şems altı ay sonrasını şöyle anlatır:

Hocamın sözlerinden sonra Zile'ye giderek altı ay daha ilim öğretmekle meşgûl oldum. Altı ay sonra Tokat'a döndüğümde Abdülmecîd Şirvânî adlı bir zâtın şehre geldiğini duydum. Derhal huzurlarına gittim. Beni gördüklerinde:

"Ey Kara Şems! Benim Allahü teâlânın emri ve Sevgili Peygamberimizin işâreti ile kendi memleketimi, âilemi ve sevenlerimi terk edip; dağ, tepe ve beldeleri aşıp gelmem sâdece seni mânevî ilimlerde ilerletme ve terbiye içindir." buyurdular.

Böylece Abdülmecîd Şirvânî hazretleri bundan sonra bilhassa Kara Şems hazretleri olmak üzere Anadolu'da talebeler yetiştirmeye ve doğru yolu göstermeye başladı.

Tokat'a gelmesi ile ismi ve yüksekliği, talebeleri terbiyedeki üstünlüğü kısa zamanda her

tarafta duyuldu. Çevresi sevenleri ile doldu. Katı kalpleri, sohbetinde, Allahü teâlânın ihsan ettiği tesirli sözleri ile mum gibi etti. Talebelerini kısa zamanda evliyâlık derecelerine ulaştırırdı. Bu sebeple sohbetlerine koşanların çokluğundan Tokat sanki bir evliyâ dergâhı olmuştu.

Gaflet ehlinden birisi bir gün insanlık îcâbı Abdülmecîd Şirvânî hazretlerine muhalefet ederek kalbini kırdı. Sonra da yakınlarını ziyâret maksadıyla Tokat dışına çıktı. Bu arada kendini yokladı kalbinde ilâhî feyz ve bereketlerden hiçbir şey kalmadığını anladı.

O gece rüyâsında tamâmen som altın dolu bir hazîneye rastladı. Hazînenin bulunduğu yere girdi. O sırada birisi; "Bu hazîne senin iken, niçin, parasız pulsuz geziyorsun?" dedi. O da; "Evet öyle, fakat böyle basılmamış altınlarla pazara çıksam, belki bana onlarla bir şey vermezler. Hatta, sen bunu nereden aldın diye, beni yakalıyabilirler. Bunları, sikkehâneye götürüp sikke vurdurmam gerekir." dedi. Uyanınca, Sikkehânenin Mevlânâ Abdülmecîd'in dergâhı olduğunu anladı. Mevlânâ Abdülmecîd'den özür dilemek için yola çıktı. Tokat'a varınca, doğru bulunduğu mescide gitti. Mevlânâ Abdülmecîd, o sırada talebelerine ders veriyordu. O şahıs bir köşeye gizlenip, dinlemeye başladı. Bu sırada Mevlânâ Muhammed, o şahsın bulunduğu yöne doğru dönüp; "Bir hazîne altına sâhip olduğunu kabûl edelim. Mâdem ki sikkesi yoktur, kendine güveniyorsan, sultânın çarşısına bir götür de gör, başına ne belâlar gelir bakalım." diyerek, o şahsın rüyâsının tâbirini yaptı. O şahıs hemen kalkıp, Mevlânâ Abdülmecîd'in ellerini öptü ve af diledi. Mevlânâ Abdülmecîd de onu affetti.

Makam sâhibi birisi, bir yolculuğu sırasında Tokat yolu üzerinde konaklamıştı. Bu sırada Tokat eşrâfının ileri gelenleri, hoş geldin demek için yanına gittiler. Hoşgeldiniz deyip, duâlarda bulundular. Teşrif ettiklerinden dolayı memnûniyetlerini belirttiler. Fakat o, kendini beğenen, gurur ve kibir sâhibi birisiydi. Ziyârete gelenlere hiç iltifatta bulunmadı. Bir müddet sonra; "Bizi karşılaması lâzım gelenlerin hepsi sizler misiniz?" diye sordu. Onlar da; "Evet efendim." diye cevap verdiler. Makam sâhibi ısrarla; "Doğru söyleyin, beni ziyâret etmesi gereken başka kimse kaldı mı?" dedi. Orada bulunanlar; "Hayır efendim! Fakat sâdece takvâ sâhibi, haramlardan kaçmaya çok dikkat eden ve kerâmet ehli velî bir zât kaldı. O da zâten dergâhından dışarı çıkmaz." deyince, kibir ve gurur içerisinde çok kızıp; "O nasıl adamdır? Hemen, birkaç kişi gitsin, zorla da olsa, onu bana getirsinler. Onun hakkından geleyim." diye emir verdi. Bunun üzerine orada bulunanlar, şöyle dediler:

"Efendim sizden daha önce gelen vezirler ve diğer devlet ileri gelenleri, onun bulunduğu dergâha varıp, ellerini öptüler, ona çok hürmet ve ikrâmda bulundular. Onun için size de lâyık olan, onu ziyâret edip ellerini öpmek ve hayır duâlarını almaktır."

Onlardan bu sözleri duyan kibirli ve gururlu şahıs, daha da kızdı. "Yarın dergâhına gidip, lâzım gelen cezâyı vereyim de görün." dedi ve huzûrunda bulunanları kovdu.

Abdülmecîd Şirvânî hazretlerini sevenler durumu hemen ona bildirdiler. Mevlânâ Abdülmecîd onlara; "Sizler gam çekmeyin ve üzülmeyin. Bizim onun yanına varmamız, onun da bize gelmesi imkânsızdır." buyurdu.

Makam sâhibi zât sabah olunca Abdülmecîd Şirvânî hazretlerini cezâlandırmak üzere harekete geçti. Yanına hizmetçilerini ve adamlarını da alarak dergâha doğru yola çıktı. Henüz yolu yarılamıştı ki o zamâna kadar sâkin duran atı birden bire huysuzlanarak şaha kalktı ve sâhibini yere vurdu. O zât "ah!" bile diyemeden can verdi.

Mevlâna Abdülmecîd'i sevenler ve ona bağlı olanlar sevinçle hâdiseyi kendisine naklettiklerinde; **"Benim bir veli kuluma düşmanlık eden, benimle harb etmiş olur."** hadîs-i kudsîsini okudu.

1564 senesinde Tokat'ta şiddetli bir tâûn salgını başladı. Her gün pekçok insan vefât ediyor gün geçtikçe hastalık daha da yaygınlaşıyordu. Kırk-elli gün süren tâûn salgınında,

hastalıktan binlerce kimse vefât etmişti.

Bunun üzerine şehir halkı; "Şeyh hazretlerinden duâ isteyelim. İnşâallahü teâlâ tâûn salgını onun hayır duâları ile durur." dediler. Şehrin ileri gelenlerinden meydana gelen kalabalık bir cemâat, durumu Mevlânâ Abdülmecîd'e arzettiler. Bunun üzerine Mevlânâ Abdülmecîd şöyle duâ buyurdu:

"İlâhî! Bu musîbet bulutunu, kerem ve ihsân rüzgârınla def eyle."

O ânda Allahü teâlânın izni ile tâûn salgını durdu. O günden sonra, otuz sene Tokat şehrine tâûn hastalığı isâbet etmedi. Tâûn yüzünden Tokat halkı orayı terk etmeye karar vermiş iken, Mevlânâ Abdülmecîd'in duâsı bereketi ile, memleketlerini terk edip gurbette birçok eziyet ve sıkıntılarla karşılaşmaktan kurtuldular. Mevlânâ Abdülmecîd'in bu kerâmetini gören Tokat halkı, tövbe edip daha çok ibâdet etmeye başladılar. Ona olan muhabbet ve sevgileri arttı.

Abdülmecîd Şirvânî hazretleri de tâûn salgınından bir süre sonra aynı yıl içerisinde 1564 (H. 972) vefât etti. Kabri vasiyeti üzerine Kelkit Irmağının kıyısına yaptırıldı.

Vefâtından önce:

"Bizi sevenler kabrimizin üzerine türbe yapmak sûretiyle, bu âcizi diğer müslümanlardan ayırmasınlar." diye vasiyet etmişti. Fakat Mevlânâ Abdülmecîd'i çok seven zenginlerden bâzıları kabrinin üzerine türbe yaptırmak istediler. Kubbe tamamlandığı gece temelinden yıkıldı. Birkaç kere kubbe yaptılar ise de aynı şekilde yıkıldı. Bunun üzerine kabri belli olsun diye etrafını taşlarla çevirdiler. Hâlen bu kabir Tokat ve çevre halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

Abdülmecîd Şirvânî hazretleri talebelerine âhirette pişmân olmamaları ve istenmeyen durumlarla karşılaşmamaları için devamlı nasîhatlerde bulunurdu. Bu hususta şöyle buyururdu:

"Maksada ulaşmak ve kurtuluşa erişmek iki şekilde olur.

Birisi Cennet'te, Cennet'in yüksek derecelerine kavuşmaktır. Bu, seçilmiş kimselerin hâlidir. Diğeri ise, zamansız ve mekânsız, nasıl olacağı bilinmiyen bir şekilde Allahü teâlânın cemâl-i ilâhîsini görmektir. Bunu elde edebilmek için şu dört sebep vardır: 1) Îmân. 2) Takvâ. Mürşid-i kâmilin yetişmiş ve yetiştirebilen rehberin işâreti ile nefsle mücâdele yapılarak ahlâk güzelleştirilir. Günahlardan tamâmen sakınılır. Allahü teâlâdan başka her şeyden tamâmen yüz çevrilir. 3) Allahü teâlâya kavuşmak için vesîle aramaktır. Birinci vesîle; Mürşid-i kâmilin terbiyesinde olmaktır. İkinci vesîle; hoca, talebesini Resûlullah efendimize ulaştırıp, irtibâtını temin etmesidir. Bu iki vesîle ile, îmânın ve takvânın kemâline erilir. İslâmın bütün emir ve yasaklarına ve tasavvuf yolunun bütün âdâblarına uyulur. Böylece talebede mârifetullah, muhabbet, sevgi hâsıl olur. 4) Allah yolunda cihâd."

Yine buyurmuşlardır ki:

"İblisin en mühim işi talebe ile hoca arasında soğukluk meydana getirmektir. Böylece talebe, dünyâda ve âhirette hüsrana uğrayarak bedbaht olur. Bu durumda sâdık talebenin ilacı sevgi ile hocasına bağlılığını yenileyip, aradaki soğukluğu gidermek ve ona tam teslim olmaktır. Böylece şeytanın vesvesesini yıkmak, dünyâ ve âhiret saadetine kavuşmak nasîb olur."

"Müşfik ve şefkatli rehber yâni mürşid talebesini alçak dünyâ için kızıp azarlamaz. Onların azarlamaları dünyâ için değildir. Zîrâ dünyânın onların yanında sivrisinek kanadı kadar kıymeti yoktur. Onlar talebede gördükleri bozuk ve uygun olmayan hallere kızarlar. Kısaca kızmaları, dînin emirlerine uymakta ve tasavvuf yolundaki edeplerde olan kusurları sebebiyledir."

Mevlânâ Abdülmecîd hazretlerinin vefâtından sonra da görülen kerâmetleri talebeleri

tarafından anlatılmıştır. Nitekim talebelerinden birisi şöyle nakletmektedir:

Mevlânâ Abdülmecîd hayatta iken, bende kelâm ilmi ile alâkalı bâzı şüpheler meydana gelmişti. Ancak meclisinde ve sohbetlerindeki heybetinden dolayı, suâllerimi arzedip cevâbını alma imkânı bulamadım. Her zaman, bundan sonraki meclislerinde sorarım der, bir türlü soramazdım. Mevlânâ Abdülmecîd âhirete intikâl edince, sorma fırsatını kaçırdığım için çok üzüldüm ve pişmân oldum. 1574 senesinde hacca gitmek üzere yola çıktım. Şam'a geldiğim zaman, gece rüyâmda, kendimi bir nehrin kenarında, hocam Mevlânâ Abdülmecîd'i de karşı kıyısında gördüm. Bir sebze bahçesinde, ağacın gölgesi altında, çok güzel bir sûrette olduğu hâlde oturuyordu. Ansızın bana seslenip; "Şüphelerini arzet ve cevaplarını al artık. Zamânı gelmiştir." buyurdu. Ben de derhâl yanlarına gittim ve şüphelerimi bir bir arzettim. O da her birine, kalbe şifâ olan cevaplar verdiler. Onun sözlerinin ve cevaplarının lezzeti ile yavaş yavaş kendime geldim. Rüyamda öğrendiğim şüphelerin cevaplarını, uyandığımda Allahü teâlânın izni ile aynen hatırladım.

1) Hediyyetü'l-İhvân (Süleymâniye Kütüphânesi); no:4587)

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.186, c.16, s. 15

3) Ziyârât-ül-Evliyâ; s.97

ABDÜLMELİK ET-TABERÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Hayâtı hakkında kaynaklarda fazla ve yeterli bilgi yoktur. On ikinci asırda Mekke'de yaşadı. Nizâmiye Medresesinde fıkıh ilmi tahsil etti.

Zühd ve verâ bakımından zamânında yaşayan evliyânın önde gelenlerindendi. Haramlardan şiddetle kaçınır, şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terk eder ve dünyâya zerre kadar meyl etmezdi. Çok ibâdet eder, nefsini terbiye etmek için sıkı riyâzet ve mücâhede ederdi. Nefsinin isteklerini hiç yapmaz, istemediklerini yapmak için çok uğraşırdı. Elbise olarak sert kumaşları tercih eder, katıksız yemek yer, vaktini sıkıntılara göğüs gererek sabırla geçirirdi. Kendisine zikir olarak şu iki kelimeyi seçmişti. "Sübhânallahi ve bihamdihi, sübhânallahilazîm ve bihamdihi."

Mekke'ye gelen Hibetullah Kuşeyri, Abdülmelik Taberî'yi ziyarete gitti ve ateşler içinde buldu. Binbir zorlukla oturan Abdülmelik Taberî; "Hummaya yakalandığımda bununla sevinirim. Çünkü nefs, hummâ, ile meşgûl olup, beni meşgûl etmez. Bu haldeyken kalbimle istediğim gibi yalnız kalırım." buyurdu.

Suyuna el ulaşamayacak kadar aşağıda olan ve Anber denilen bir havuz vardı. Abdülmelik Taberî abdest almak için havuza elini uzattığında su yükselir abdestini bitirdiğinde alçalırdı.

Bir gün yanına giden Hüseyin Zegandânî onu, başını göğsüne tamamen eğmiş murâkabe hâlinde buldu. O sırada bir kısım insanlar gelerek ona sorular sordular. Abdülmelik Taberî sorulan ilk iki suale cevap vermedi. Üçüncü sual sorulunca cevap verdi. Hüseyin Zegandânî ona bunun sebebini sorunca; "Resûlullah efendimiz sadece üçüncü suâlin cevabını telkin etti. Öncekilerine ise sükut buyurdular. Onun için ilk ikisine cevap vermedim." buyurdu.

Abdülmelik Taberî, bir gece El-Hüseynî isimli bir zâtla beraber Mescid-i Haram'da bulunuyordu. Soğuk bir gece idi. Abdülmelik Taberî'nin gömleği olmadığından sırtı soğuktan çatlayıp yarılmıştı. Mescidin kapısında sağ elini yanağı altına, sol elini başı üzerine koymuş bir halde Allahü teâlâyı zikrediyordu. El-Hüseynî ona; "Şâyet mescidin bir köşesinde uyursanız daha iyi olur. Soğuktan korunmuş olursunuz." deyince; "Bir gece Mescidde uyudum. İki kişi gördüm. Mescide girdiler bana yaklaşıp "Mescidde uyuma." dediler. Onlara kim olduklarını sorunca; "Biz melekleriz." dediler. Bunun üzerine uyandım ve bundan sonra

mescidde uyumadım." diye cevap verdi.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.7, s.190-192

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.379

ABDÜLMUGÎS BİN ZÜHEYR;

Bağdad'da yetişen âlim ve evliyâdan. İsmi Abdülmugîs bin Züheyr bin Alevî'dir. 1106 (H.500) senesinde doğdu. İlim ve edeb üzere yetişti. Haram ve şüpheli her şeyden şiddetle kaçınırdı. 1187 (H.583) senesi Muharrem ayının on üçüncü Cumâ günü vefât etti. Dört hak mezhebden birisinin kurucusu olan Ahmed bin Hanbel hazretlerinin kabri yakınına defnedildi.

Abdülmugîs bin Züheyr Bağdad'da zamânın en meşhur âlim ve evliyâsının sohbet ve derslerinde yetişti. Güvenilir bir kişi oldu. Bilhassa hadîs-i şerîf ilminde üstün bir dereceye yükseldi. Ebü'l-Kâsım bin Hüseyin, Ebü'l-İz bin Kâdeş, Ebû Gâlib, Ebû Abdullah bin Ali bin el-Bennâ, Ebü'l-Hüseyin bin Ferrâ, el-Müzrefî, Kâdı Ebû Bekr el-Ensârî ders okuduğu hocalardandır. Kendisinden de; Muvaffakuddîn, El-Hâfız Abdülganî, El-Beha Abdurrahmân el-Makdisiyyûn, El-Fakîh Abdullah Ahmed gibi büyük zâtlar hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Abdülmugîs hazretleri zamânının büyük âlimleri ve devlet erkânının ileri gelenleri tarafından ziyâret edilirdi. Bir defâsında halîfe En-Nâsır tebdîl-i kıyâfet yaparak yoksul bir kimse kılığında Abdülmugîs hazretlerinin ziyâretine gitti. Abdülmugîs hazretleri halîfeyi o kıyâfette tanıdıysa da belli etmedi. Halîfe; "Yezîd'e lânet etmenin câiz olup olmadığını öğrenmek istiyorum." dedi. Abdülmugîs hazretleri; "Ben şahsen lânet edilmesine karşıyım. Çünkü bu meseleye câiz diye fetvâ verecek olursak, insanlar şimdiki halîfeyi de lânetleme cesâretini bulurlar." cevâbını verdi. Halîfe; "Niçin?" diye sordu. Abdülmugîs hazretleri; "Çünkü halîfe, hoş olmayan bir takım işleri yapmaktadır." diyerek halîfenin hatâlarını îmâ etti. Bundan gâyesi, halîfeyi bu kötü ve çirkin işlerinden vaz geçirmekti. Halîfe bu sözleri duyunca yaptıklarına pişman oldu. Üzerinde hakkı olanlarla helallaştı. Çok geçmeden de vefât etti.

Abdülmugîs hazretleri, Allahü teâlânın emirlerini yapmaya ve yasaklarından kaçınmaya çok dikkat ederdi. Dînine bağlılığı, Kur'ân-ı kerîm okumaktaki üstünlüğü ile çok meşhûr oldu. Vefâtına kadar, insanların kurtuluş ve saâdeti için çalıştı.

Dûbeysî der ki: "Abdülmugîs, hadîs-i şerîf toplamak ve rivâyet etmekte büyük bir hassâsiyet gösterirdi."

Abdülmugîs hazretlerinin cenâze namazı çok kalabalık oldu. Sevdiklerinden Yâkûb bin Yûsuf el-Harbî der ki:

"Abdülmugîs'e rüyâda, Allahü teâlâ sana nasıl muâmelede bulundu? diye sordum. Cevâbında; ilim, kabirde insanları diriltir. Cehâlet ise, diri insanı ölülere dâhil eder, buyurdu.

El-İntisar li-Müsned-il-İmâm Ahmed, er-Reddü alel-Müteassıb, Kitâb fi Fedâil-i Yezîd bin Mu'âviye Abdülmugîs hazretlerinin en önemli kitaplarıdır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.178

2) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.328

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s. 275-276

4) Zeylü Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.354

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.379

ABDÜLMU'TÎ EFENDİ;

On beşinci asırda Mekke-i mükerremede yetişen evliyânın meşhurlarından. Aslen Kuzey Afrikalı olup Kuzey Afrika memleketlerinden birinde doğdu, doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. Gençliğinde zamânın âlimlerinden ilim öğrendi. Kırâat hocası İbn-i Cezerî'ydi. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Zamânın büyüklerinden Zeynüddîn Hâfî hazretleriyle tanışıp, onun talebeleri arasına katıldı. Yanında kalıp, yıllarca hizmet etti. Maddî ve mânevî, zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsil etti. Nefsi, dünyâ sevgisinden kurtulup, Allahü teâlânın emrine itâat eder hâle geldi, mutmeinne oldu. Resûl-i ekremin güzel ahlâkı ile ahlâklandı. Selef-i sâlihînin yolunda, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için gayret eder hâle geldi.Sevgi ve muhabbetini yaratılmışlardan kurtarıp, bir ve tek olan yaratana bağladı. Zeynüddîn Hâfî'den icâzet alıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, Resûl-i ekremin güzel ahlâkını, Selef-i sâlihînin yolunu insanlara anlatıp yaymak vazîfesiyle, Mekke-i mükerremeye gönderildi. Zeynüddîn Hâfî hazretlerinin iki halîfesi daha vardı. Bunlardan biri Âşıkpaşazâde Ahmed'in hocası Kudüslü Şeyh Abdüllatîf Kudsî, diğeri de Anadolu'da Merzifon'a yerleşen ve Anadolu'ya aşk ateşini salan, Abdürrahîm-i Merzifonî Rûmî idi.

Abdülmu'tî Efendi, Mekke-i mükerreme büyükleri arasında Şeyh-ül-Harem lakabıyla, kerâmet ve hâlleriyle de müslümanlar arasında meşhûr oldu. Mekke-i mükerremede hac ve umre için gelen müslümanlara nasîhatlerde bulunup, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Cömertliği, insanlara karşı şefkat ve merhameti çok fazla, ahlâkı pek güzeldi. Uzun zaman kendisini gizledi. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin bir kerâmetini haber vermesi üzerine, bütün hâlleri ortaya çıktı. Şânı her tarafa yayıldı. Pekçok talebe yetiştirip, âleme feyz saçtı. Taceddîn Efendi'nin talebesi olup talebelerinden, İkinci Bâyezîd ve Yavuz devri evliyâsından olan Seyyid-i Velâyet meşhûrdur. Abdülmu'tî Efendi, on beşinci asrın sonlarında vefât etti.

Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr, Seyyid Kâsım Enverî, Şeyh Zeynüddîn Hâfî ve Abdülmu'tî Efendi gibi büyüklerin sohbetlerinde bulunmakla şereflenen ve 120 seneden fazla yaşayan, Mahmûd Hindî hazretleri şöyle anlatmıştır:

Bir sene, Hac için Mekke-i mükerremeye gittim. Abdülmu'tî Efendi ile karşılaştım. Yaratılmışlardan alâkayı kesmiş, Rabbi ile meşgûl idi. Görür görmez, kalbimde ona karşı bir muhabbet peydâ oldu. Âdetâ beni kendisine çekti. Aramızda kuvvetli bir kardeşlik ve samîmî bir dostluk meydana geldi.

Mübârek sohbetleriyle bereketlendiğim birgünde bana; "Senin için Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr'ı gördü derler, doğru mudur? Şimdi onu görsen tanıyabilir misin?" buyurdu. Ben de; "Evet, onu görmekle şereflendim. Onu görünce de tanırım." dedim. Bunun üzerine; "Ubeydullah-ı Ahrâr, işte burada, şu kalabalık arasındadır" dedi. Ben yerimden kalkıp, Kâbe-i muazzamayı tavâf edenler arasına katıldım. Tavâf edenler arasında, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini arayıp buldum. Yanında ben de tavâf etmeye başladım. Hâce Ubeydullah, benden önce Makâm-ı İbrâhim'e varıp namaza durdu. Ben de tavâfı bitirdiğimde Makâm-ı İbrâhim'de namaza başladım. Hâce hazretleri, ben henüz merâmımı anlatamadan kalabalığa karışıp gözden kayboldu.

Bu hâdiseden sonra Şeyh Abdülmu'tî'nin yanına vardım. Bana; "Senin Hâce Ubeydullah'ı gördüğünde şüphemiz kalmadı." buyurdular. Aradan yıllar geçti. Semerkand'a uğradım. Ubeydullah-ı Ahrâr'la tekrar görüşmek şerefine eriştim. Bana; "Mekke-i mükerremedeki mâcerâyı açıklama!" diye tenbihte bulundu. Bir zaman sonra tekrar Mekke-i mükerremeye

vardığımda Abdülmu'tî hazretlerinin şöhretinin her tarafa yayılmış olduğunu gördüm. Ziyâret edip, sohbetleriyle şereflendim. Bir mikdâr sohbet buyurduktan sonra, bana; "Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr'ın yüzünü sana gösterdik, onlar da şöhretimizin yayılmasına sebeb oldular." buyurdu.

1) Şakayik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.90

2) Tâc'üt-Tevârîh; c.5, s.61

3) Sicilli Osmânî; c.3, s.401

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.225

ABDÜLULÂ;

Hindistan evliyâsından. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 1928 (H. 1347)'de Abdürrab Medresesinde vefât etti. Delhi'de hadîs âlimlerinin defn edildiği kabristâna defnedildi. Tahsîl yaşına geldikten sonra ilim öğrenmeye başlayan Abdülulâ, Mevlânâ Muhammed Kâsım Nânûtevî'nin önde gelen talebelerinden oldu. Mevlânâ Ahmed Ali Sehârenpûrî'den de hadîs-i şerîf okudu. Tahsilini tamamladıktan sonra Delhi Hüseyinbahş Medresesinde müderrisliğe başladı. Kısa zamanda baş müderris oldu. Bir mesele yüzünden, medrese görevlileri ile arasında ihtilaf çıkınca yakın arkadaşlarıyla berâber Delhi'den ayrılmaya karar verdi. Bu durumu öğrenen Mevlevî Abdülehad ve Feyz Ahmed Han; "Böyle mübârek bir zâtı bırakmamak lazım." diyerek Abdülulâ'nın yanına gittiler ve; "Efendim! Mevlevî Abdullah'ın mescidine teşrif edip, orada ders verseniz." diye teklif ettiler. O da kabûl edip, talebeleri ile berâber orada yerleşerek ders vermeye başladı.

Abdülulâ felç hastalığına yakalandı. Sâdece elini biraz hareket ettirebiliyordu. On beş sene kadar felçli vaziyette yattı. Şah Ebü'l-Hayr Abdullah onu sık sık ziyârete giderdi. O zaman Abdülulâ, Şah Ebü'l-Hayr'ın eteğini yüzüne sürer; "Bana senin eteğinden Resûlullah efendimizin kokusu geliyor." derdi. Şiir:

Gönlüm Habîbin kokusu ile mest oldu

Ne güzel koku ki, Habîbin tarafından gelir.

Abdülulâ hazretlerinde Peygamber efendimizin sevgisi çok fazla idi. Ramazân-ı şerîf ayının başında talebelerinden biri Kasîde-i Bürde'den bir bölüm okudu. Bunun üzerine öyle ağladı ki, konuşmaya tâkati kalmadı.

Mevlid hakkında soran birisine; "Bu zamanda insanlar vakitlerini oyun, eğlence ve günahlar içerisinde geçiriyorlar. Biz de, onların kalblerinde Resûlullah efendimizin sevgisi hâsıl olsun istiyoruz. Çünkü Resûlullah efendimizi sevmek, îmânın aslıdır. Biz bu maksatla mevlid cemiyetleri yapıyoruz. Nitekim din büyükleri de mevlidi güzel görmüşlerdir." buyurdu.

Abdülulâ hazretleri zamânında Hicaz'da Vehhâbîler, kabirleri yıkıp, müslüman âlemi rencide etmişlerdi. Bunun üzerine Medârik-i Işk adlı eserini yazarak, İbn-i Teymiyye ve onun yolunda gidenlere cevap verdi.

1) Makâmât-ı Ahyâr; s.338

ABDÜLVÂHİD-İ LÂHORÎ;

Hindistan'daki evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdülvâhid'dir. Lahor şehrinden olduğu için

Lâhorî nisbet edildi. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Evliyânın gözbebeği İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerinin önde gelenlerindendir.

Abdülvâhid-i Lâhorî önceleri İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hocası Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin talebesi idi. Bâkî-billah hazretleri onun terbiye ve yetişmesini İmâm-ı Rabbânî hazretlerine havâle ettiler. Abdülvâhid Lâhorî bundan sonra İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetlerinde yetişip olgunlaştı.

Çok ibâdet ederdi. Bir gün, ibâdetten aldığı zevk ve neşe sebebiyle ders arkadaşı Muhammed Hâşim-i Kişmî'ye; "Cennet'te namaz var mıdır?" diye sordu. "Yoktur. Çünkü orası, dünyâda yapılan amellerin karşılıklarının verildiği yer olup, amel yeri değildir." cevâbını alınca bir âh çekti, ağladı ve; "Yazıklar olsun namaz kılmayana. Allahü teâlâya kul olup da namaz kılmadan nasıl yaşanır?.." dedi.

Abdülvâhid-i Lâhorî bir gün hocası İmâm-ı Rabbânî hazretlerine bir mektup gönderdi. Mektubunda; "Arasıra secdede öyle hâller oluyor ki, başımı secdeden kaldırmak istemiyorum." diye yazmıştı.

Abdülvâhid-i Lâhorî hocası İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hikmetli söz ve hâllerini öğrenmeye can atar, öğrendiklerini naklederdi. Kendisi anlatır:

Hocam İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, Lahor'a teşrif ettiği günler idi. Huzurlarına sebze satıcılığı yapan yaşlı bir kimse gelip, ziyaret etti. Hocam o ihtiyâra, çok iltifâtta bulunup yakınlık gösterdi. Bunu gören bizler hayretler içinde kaldık. Hocamın sevdiklerinden biri, yalnız oldukları bir gün; "Efendim! Hâli belli olmayan o ihtiyâra bu kadar tevâzu göstermenizin hikmeti neydi?" diye sormuş. Hocam da; "O kimse ebdâl ismi verilen evliyâdandı." buyurmuşlar.

Abdülvâhid-i Lâhorî, hocası İmâm-ı Rabbânî hazretleriyle zaman zaman mektuplaşırlardı. Hocasının kendisine yazdığı mektuplardaki nasîhatlerinden bâzıları şöyledir:

"Allahü teâlâya hamd olsun!O'nun sevgili Peygamberine bizden duâlar ve selâmlar olsun. Bir kul, ibâdet ederken, bu ibâdette bulunan her güzelliği ve iyiliği Allahü teâlâdan bilmelidir! Çünkü, O'nun güzel terbiye etmesinden ve ihsânındandır. İbâdette kusur ve aşağılık bulunursa, bunların hepsi kuldan gelmektedir. Kulun özünde bulunan kötülükten hâsıl olmaktadır. Hiçbir kusuru, aşağılığı Hak teâlâdan bilmemelidir. O makamda, yalnız iyilik, güzellik ve kemâl vardır. Bunun gibi bu âlemde bulunan her güzellik ve üstünlük Allahü teâlâdandır. Her kötülük ve aşağılık da, mahlûklardandır. Çünkü, mahlûkların aslı, özü ademdir. Adem de, her kötülüğün ve aşağılığın başlangıcıdır. (Adem yokluk demektir.)

"Sübhânallahi ve bi-hamdihi" güzel kelimesi, bu iki şeyi açıkça bildirmektedir. Hak teâlânın tenzîhini ve takdîsini, yâni O'na yakışmayan aşağılıklardan ve kötülüklerden uzak olduğunu çok güzel bildirmektedir.

Bu güzel kelime, şükür yapmayı, hamd etmekle bildirmektedir. Çünkü hamd, her şükrün başıdır. Hak teâlânın güzel sıfatlarına, işleri ile bütün nîmetlerine ve büyük ihsânlarına hamd kelimesi ile şükretmektedir. Bunun içindir ki, hadîs-i şerîfte; "Bir kimse, bu güzel kelimeyi gündüz veya gece, yüz kerre söylerse, o gün veya o gece, hiç kimse onun kadar sevâb kazanamaz. Ancak onun gibi söyleyen kazanır." buyruldu. Başkalarının ibâdeti, onunla nasıl bir olabilir ki, o kimse, bu güzel kelimenin son parçası ile, bütün iyiliklerin ve ibâdetlerin şükrünü yapmış olmaktadır. Bu güzel kelimenin baş tarafı ise, ayrıca Hak teâlâyı kötülüklerden ve aşağılıklardan tenzîh ve takdîs etmektedir. O hâlde, bu güzel kelimeyi her gün ve her gece yüz kerre okumalıyız! İnsanları iyi işleri yapmaya ancak Allahü teâlâ kavuşturur. (1. cild, 307. mektup)

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Abdülvâhid-i Lâhorî'ye yazdığı başka bir mektuptaki nasîhatleri de şöyledir:

Kıymetli kardeşimin mektûbu geldi. Kalbin selâmeti için yazdıklarınız anlaşıldı. Evet, kalbin selâmeti, onun mâsivâyı unutmasına bağlıdır. Öyle ki, zorla hatırlatmak isteseler hatırlayamamalıdır. Allahü teâlâdan başka her şeye, yâni mahlûkların hepsine "Mâsivâ" denir. Bu hâle "Fenâ-i kalb" denir. Bu yolun birinci basamağı, bu fenâya kavuşmaktır. Bu fenâ, vilâyet derecelerine kavuşulacağının müjdecisidir. Talebeler, yaradılışlarındaki uygunluklara göre, çeşitli derecelere yükselirler. Çok yükselmek istemeli, bunun için çok çalışmalıdır. Çocuklar gibi, yolda önüne çıkan kozalaklara, cam parçalarına bağlanıp kalmamalıdır. Hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlâ, yüksek şeylere kavuşmak isteyenleri sever." buyruldu. Dünyâ işleri ile çok uğraşmakta, dünyâ işlerine gönül bağlamak korkusu vardır. Kalbin selâmete kavuşmasına da sakın aldanmayınız! Yine geri dönebilir.

Dünyâ işleri ile elden geldiği kadar az uğraşınız ki, dünyâya gönül bağlamak tehlikesine düşmeyesiniz! Dünyâya düşkün olmak felâketinden Allahü teâlâya sığınırız. Dünyâya gönül bağlamayan fakir bir çöpçü, gönlünü dünyâya kaptıran koltukdaki zenginden kat kat daha kıymetlidir. Birkaç günlük hayatta dünyâya gönül vermemek, hiçbir şeye düşkün olmamak için çok uğraşınız! Dünyâya düşkün olmaktan ve dünyâya düşkün olanlardan, aslandan kaçmaktan daha çok kaçmalıdır. (1. cild, 116. mektup)

ONDAN ÖZÜR DİLE!..

Abdülvâhid-i Lâhorî ibâdet zevki ile ilgili bir hâtırasını şöyle anlatır:

Ticâret için Buhârâ'ya gitmiştim. Oranın câmilerinden birinde yatsı namazından sonra nâfile namazla meşgûl oldum. Câmi hizmetlilerinden birisi bana; "Kendi evine git, nâfile namazları evinde kıl. Kapıyı kapayacağım." dedi. Fakat söylerken sertçe söylemişti. Bu hizmetçi o gece evliyânın şâhı Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerini rüyâda görmüş. Benim için; "O derviş, bizim Hindistan'ın beldelerinden bir beldedendir. Onun kıymetini bil, ondan özür dile." buyurmuş. Bunun üzerine geldi, özürler dileyip affedilmesi için ricâ etti.

1) Berekât-ı Ahmedî; s.388

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.149

ABDÜLVÂHİD BİN MUHAMMED;

Kerâmetler sâhibi hikmetli sözler söyleyen, güzel ve tesirli vâz ve nasîhatlarıyla meşhûr evliyâ bir zât. Ayrıca Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden olup, tefsîr, hadîs ve usûl-i fıkıh ilimlerinde meşhûr âlimdir. İsmi, Abdülvâhid bin Muhammed bin Ali bin Ahmed eş-Şîrâzî el-Makdisî ed-Dımeşkî el-Ensârî es-Sa'dî el-Abbâdî el-Hazrecî'dir. Künyesi ise Ebü'l-Ferec'dir. Irâkî ve Makdisî lakablarıyla tanınır. Harran'da doğmuş olup, doğum târihi bilinmemektedir. 1093 (H.486) senesinde Şam'da vefât etti. Bâb-üs-Sagîr mezarlığına defnedildi. Kabri meşhûr olup, ziyâret edilmektedir.

İlim öğrenmek için çok gayret gösterdi. Tahsil maksadıyla uzun seyahatler yaptı. Bağdat'ta zamanının en büyük âlimlerinden Kâdı Ebû Ya'lâ'dan, Hanbelî fıkhının ince bilgilerini öğrenmiş ve büyük fıkıh âlimi olmuştur. Ebû Ya'lâ'nın derslerinde, fıkıh ilmi ile ilgili devamlı notlar alıp, kitap hâline getirmiş ve onun yazmış olduğu kitapları genişletmiştir.

Bağdat'tan Şam'a gitti, orada Ebü'l-Hasan Simsar'dan Ebû Osman Sâbûnî'den hadîs-i şerîf dinledi, hadîs ilmini öğrendi. Diğer âlimlerden de ilim öğrendi. Kudüs'te bir müddet ikâmet etti. Ehl-i sünnet îtikâdını ve Peygamber efendimizden nakledilen din bilgilerini bildiren dört hak mezhebden biri olan Hanbelî mezhebini yaydı. Sonra Şam'a geldi. Kendine muhalif ve

karşı kimselerle yaptığı ilmî münâzaralarda, kuvvetli deliller getirerek sözlerinin doğruluğunu isbât etti ve üstünlüğünü kabûl ettirdi. Kendisinden de birçok kimse ilim öğrenip, sohbetinde bulundu. Burada vâzlarıyla meşhûr oldu.

Şam'da zamânın en büyük âlimlerindendi. İlmiyle amel eden, güzel huylu, herkesle iyi geçinen, güler yüzlü, ihsânı bol, Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem sünnetine uyan, çok ibâdet eden, haramlardan kaçınan, şüphelilerden uzaklaşan, ârif, kerâmetler sâhibi, duâsı makbûl olan Allahü teâlânın sevgili bir kuluydu. Hızır aleyhisselâm ile görüşmüş, onunla sohbetler yapmıştır.

Devlet adamlarından bâzıları, doğru sözlülüğü ve hakîkatı beyânı sebebiyle ona düşmanlık ediyor, eziyet veriyorlardı. O da bunların işini Allahü teâlâya havâle edip, duâ etti.

Bir gün vâz ederken, oradakilerden biri aşka gelerek, bir nâra attı ve oracıkta vefât etti. Buna herkes şâhid oldu. Ebü'l-Ferec'in üstünlüğü ve vâz etmekteki ilim ve mârifeti her yere yayıldı. Kendisine muhâlif olanlar; "Nasıl bir iş yapalım ki, bizim de meclisimizde biz konuşurken bir kimse ölsün. Şimdiye kadar hiç kimse bizim meclisimizde aşka gelip ölmedi." dediler. Garip bir adam buldular, ona on dirhem para verip; "Sen meclisimizde bulun. Meclis tamam olduğu zaman büyük bir nâra at, sonra hiç konuşma ve hareket etme. Biz senin için, öldü, deriz. Sonra seni bir eve götürürüz, geceleyin de bu şehirden çıkar başka bir yere gidersin." dediler. Aynı konuştukları gibi yaptılar. O kimse müthiş bir nâra attı ve düştü. Onlar da öldü diyerek bir eve taşıdılar. O eve bir zât geldi. Bu ölü gibi görünmek isteyen kimsenin sağına-soluna dokundu ve canını acıttı. Hîlekâr kimse, canı yanınca acıyla bağırdı. "Aaa! Yaşıyor, yaşıyor!" diye bağrıştılar. Orada bulunanları bir gülme aldı ve böylece ehli olmadığı hâlde evliyâ ve rehber geçinen sahte kimselerin hîleleri anlaşıldı.

Nâsıh, Şeyh Muvaffaküddîn el-Makdisî'nin şu sözlerini nakletti:

Biz hepimiz, Abdülvâhid bin Muhammed'in bereketlerine kavuştuk. Kudüs'ten Bağdat'a teşrif ettiği zaman, geldiğini haber alan müslümanlar, onu akın akın gelip ziyâret ettiler. O zaman dedem Kudâme, kardeşine; "Gel bu zâtı ziyârete gidelim. İnşâallah bize duâ buyurur da kurtuluruz." dedi. Ebü'l-Ferec'i ziyârete gittiler. Evvelâ söze Kudâme başlayıp; "Efendim! Allahü teâlânın, Kur'ân-ı kerîmin hıfzını bana kolaylaştırması için duâ buyurmanızı ricâ ediyorum." dedi. Ebü'l-Ferec de ona duâ buyurdu. Kardeşi bir şey istemedi ve eski hâli üzerinde kaldı. Kudâme ise, Kur'ân-ı kerîmi kolayca ezberledi ve Ebü'l-Ferec hazretlerinin duâsı bereketiyle büyük hayırlara kavuştu.

Birçok kıymetli eserler yazmıştır. Bâzıları şunlardır:

1) El-Cevâhirü fî Tefsîr-ül-Kur'ân: Otuz ciltlik tefsîr kitabıdır. Kızı Ümmü Zeynüddîn, bu tefsîr kitabını ezberlemiştir. **2) El-Müntehab, 3) El-İzâh-ül-Mebhec** (Hanbeli fıkhına dâirdir.) **4) El-Burhân fî Usûliddîn, 5) Muhtasar fîl-Hudûd, 6) Et-Tebsîrâtü fî Usûliddîn, 7) Mesâil-ül-İmtihân.**

1) Tabakât-ı Hanâbile; c.2, s.248

2) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli); c.2, s.68

3) Tabakât-ül-Müfessirîn; c.1, s.360

4) Tezkiret-ül-Huffâz; c.3, s.1199

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.378

6) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.212

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.322

ABDÜLVÂHİD BİN ZEYD;

Meşhûr hadîs, fıkıh âlimi ve evliyânın büyüklerinden. Tebe-i tâbiînden olup, Basra'da yaşamıştır. Künyesi Ebû Beşr el-Basrî'dir. Doğum ve vefât târihleri kesin olarak bilinmemektedir. 793 (H. 177) veya 802 (H. 186)'de, bir rivayete göre de 805 (H. 189) senesinde vefât etmiştir.

Abdülvâhid bin Zeyd hazretleri, Tâbiîn devrinde meşhûr hadîs ve fıkıh âlimleri olan, Ebû İshâk, A'meş, Hasan-ı Basrî, Âsım'ül-Ahval, Sâlih bin Han, Amr bin Meymûn, Ebû İshak Şeybânî gibi âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Onlardan hadîs ve fıkıh öğrenerek bu ilimlerde söz sâhibi oldu. Tebe-i tâbiîn devrinde Basra'da yetişen meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinin ileri gelenleri arasında yer aldı. Zamânını ilim öğrenmekle ve ibâdet yapmakla geçirdi. Senelerce sabah namazını yatsı namazı abdestiyle kılıp, geceleri uyumamıştır. Duâsı çok makbûldü. Hadîs ilminde sika, sağlam güvenilir bir râvi olduğunu bir çok âlim ile Yahyâ bin Saîd bildirmektedir. Rivâyetleri "Kütüb-i Sitte'de" yer alır.

Öğrendiklerini insanlara öğretmeye çalışırdı. Cumâ namazından sonra evinin çevresi hadîs ve fıkıh öğrenmek isteyen talebelerle dolardı. Bıkıp, yorulmadan saatlerce ders verir ve onların yetişmelerini isterdi. Bir dakikasının boşa geçmesini istemez, ya öğrenir yâhut da öğretirdi. Derslerine sâdece namaz vakitlerinde ara verdiğini talebeleri anlatmışlardır.

Abdülvâhid bin Zeyd çok talebe yetiştirdi. Hadîs ve fıkıh ilminde zamanlarının söz sâhibi olan Abdurrahmân bin Mehdî, Kays bin Havs, Yahyâ bin Yahyâ en-Nişâbûrî gibi âlimler onun ders ve sohbetleri sâyesinde yetiştiler.

Abdülvâhid bin Zeyd, dünyâya değer vermemesi, devamlı ibâdet ve ilimle meşgul olması, herkese iyilik etmesi ile dikkati çekerdi. İnsanlar onu sever ve hürmet ederdi. Yaşayışı ve hikmetli sözleriyle pek çok kimsenin doğru yola girmesini sağlamış, herkese örnek olmuştur.

Abdülvâhid bin Zeyd hazretleri yaşadığı ibret verici hadîselerden bâzılarını, insanlara nasîhat ve ders olması bakımından nakletmiştir. Şöyle anlatmıştır:

Bir rahibin odasının yanına yaklaşıp, ey râhip diye çağırdım. Fakat cevap vermedi. Üçüncü defa çağırışımda başını uzatıp:

"Ey kişi ben rahip değilim. Rahip, Allahü teâlâdan korkan, O'na saygı gösteren, belâsına sabredip, kazâsına râzı olan, nîmetlerine şükredip onun için tevâzu gösteren, izzet karşısında zilleti kabûl eden, kudretine teslim olup, heybet ve azameti karşısında eğilen, hesap ve azâbını düşünen, gündüzünü oruç, gecesini ibâdetle geçiren, Cehennem'i hatırladıkça uykusu kaçan kimseye denir. Ben ise saldırgan bir köpeğim. İnsanlara zararım dokunmasın diye kendimi buraya habsettim." dedi.

Bu sözleri üzerine şöyle sordum:

"Allahü teâlâyı bildikten sonra insanları Allahü teâlâdan uzaklaştıran şey nedir?"

"Kardeşim! İnsanları Allahü teâlâdan ancak dünyâ malı ve sevgisi uzaklaştırır. Çünkü dünyâ isyan ve günah yeridir. Aklı başında olan dünyâyı kalbinden çıkarıp, günahlarına tövbe ederek kendisini Allahü teâlâya yaklaştıracak şeye yönlendirir." diyerek daha önce kendisinin îmân ettiğini söyledi.

Yine şöyle anlatmıştır:

Hacca gitmiştim. Yanımda bir genç durmadan Peygamber efendimize salâtü selâm getiriyordu. Bâzı yerlerde okunması daha uygun duâlar olduğu halde, genç her yerde duâ yerine salevât okuyordu. Dikkatimi çekti ve kendisine sordum. Genç şöyle dedi:

Babam ile birlikte hacca gitmiştik. Yolda uyudum. "Kalk baban öldü." dediler. Kalktım

gerçekten babam ölmüştü. Aynı zamanda yüzü de kararmıştı. Ölümü ve ayrıca yüzünün kararması beni daha da üzdü. Bu üzüntü ile tekrar uykuya daldım. Bu sırada rüyâmda siyah yüzlü dört kişi ellerinde demir kamçılar olduğu halde, babama yaklaştılar. Tam vuracakları zaman nur yüzlü bir zatın geldiğini, onlara dönerek; "Vurmayın!" dediğini, eli ile de babamın yüzünü sıvazlayarak nûrlandırdığını, sonunda bana; "Artık uyan, baban nûrlanmıştır." diye söylediğini gördüm. "Sen kimsin?" diye sorduğumda, "Ben Peygamberim, bana salevât getirdiği için ona şefâat ettim." dedi. Uyandım, söylendiği gibiydi. Bu sebeple ben de salevât-ı şerîfeyi devamlı okuyorum.

Şöyle anlatmıştır:

Bir defâsında Eyyûb Sahtiyânî ile bir yolculuğa çıkmıştık. Şam'a doğru bir müddet yol aldıktan sonra siyah renkli bir köleye rastladık. Bir odun dengini sırtına alıyordu. Köleye:

"Senin sâhibin kimdir?" dediğim zaman; "Benim gibi bir kul!" cevabını verdi.

Aslında, benim asıl sâhibim Allahü teâlâdır demek istedi. Sonra başını kaldırıp; "Ey yüce Rabbim! Şu odunlar altın olsun. Bunları altına çevir." diye duâ etti. Bir de baktık odunlar altın olmuş!

Bize bakıp; "Görüyorsunuz değil mi?" diye sordu. "Evet görüyoruz." dedik.

Sonra tekrar; "Allah'ım bu altınları tekrar odun haline çevir." diye duâ etti. Duâsı kabul olunup tekrar odun halini aldı.

Sonra; "Âriflere sorunuz şüphesiz onların şaşılacak halleri bitmez, tükenmez." dedi.

Eyyüb Sahtiyânî de şöyle demiştir:

"Kölenin bu hâlinden ve sözünden dolayı hayretler içerisinde kaldım ve son derece mahcub olup utandım."

Sonra köleye; "Yanında yiyecek bir şeyler var mı?" dedim.

Bu sözüm üzerine eliyle işâret etti. Bir de baktık ki, önümüze bir cam kap içerisinde bal geldi. Balın rengi kardan beyaz, kokusu miskten güzeldi. Bize; "Yiyiniz! Allahü teâlâya yemin ederim ki, bu bal arının yaptığı bal değildir." dedi. Hayâtımızda bu baldan daha tatlı ve lezzetli bir şey yememiştik. Bu işe çok şaştık. Köle sonra bize:

"Allahü teâlânın yarattığı böyle hallere şaşanlar ârif değildir. Kim bu işlerden dolayı şaşarsa, Allah'tan uzaktır. Kim de bu hârikulâde işleri görerek bu sebeple ibâdet ederse, şüphesiz o da câhildir." dedi.

Yine şöyle anlatmıştır:

Bir defâsında Beyt-i Mukaddese gitmek üzere yola çıktım. Fakat yolu şaşırdım. Nereden gideceğimi bir türlü bilemedim. Bu şaşkın halde karşıma bir kadın çıktı. Bana yaklaştı; "Ey garib kimse, yolunu mu şaşırdın?" diye sordu. Sonra:

"Allahü teâlâyı tanıyan kimse nasıl garib olur? O'nu seven nasıl yolunu şaşırır?" dedi. Sonra da bana elindeki değneği uzatıp; "Bu asânın ucundan tut, önümden yürü." dedi.

Asânın ucundan tutup önünde yürümeye başladım. Yedi adım kadar yürüdüm ve kendimi Mescid-i Aksâ'da buldum. Gözlerimi oğuşturarak kendi kendime; "Herhalde yanlış görüyorum, nasıl olur?" dedim.

Bunun üzerine bana yol gösteren kadın; "Ey kişi! Senin yürüyüşün zâhidlerin, benimki de âriflerin yürüyüşüdür! Zâhid yürüyerek, ârif ise uçarak gider. Yürüyerek giden uçarak gidene nasıl ulaşabilir?" dedi ve gözden kayboldu. Onu bir daha hiç görmedim.

Hizmetlerimi görmesi için bir köle satın almıştım. Gece evimde kalmasını istedim. Fakat geceleri kapılar kapalı olduğu halde evde yoktu. Sabah olunca eve geldi ve bana üzeri

işlenmiş bir dirhem altın verdi. Bunu nereden aldın deyince:

"Efendim, ben size her gün böyle bir dirhem vereceğim. Karşılığında geceleri beni serbest bırakmanızı istiyorum." dedi.

O günden sonra her gece evden çıkıp gider, sabahleyin döner ve bir dirhem getirirdi. Aradan bir müddet geçti. Bir gün komşum yanıma gelip; "Kölen mezarları açıyor, kefen soyuyor." dedi. Bu söz beni çok üzdü. "Ben onu eve hapsedeceğim." dedim. Kapıları kilitledim, akşam oldu, yatsı namazından sonra kölem evden gitmek üzere kalktı. Tâkib ettim, kapalı kapılara işâret edince, kapılar açılıveriyordu. Evden çıktı. Bu halde peşine düşüp, gizlice onu tâkib ettim. Kurak bir yere vardı. Elbisesini çıkarıp üzerine eski bir çul giydi. Sabaha kadar namaz kıldı. Sabaha doğru şöyle duâ etti:

"Ey yüce sâhibim! Efendime götüreceğim ücreti gönder!"

Gökten üzerine bir dirhem düştü alıp cebine koydu. Bu işe çok hayret ettim. Kalkıp abdest aldım ve iki rekat namaz kıldım. Onun hakkında yanlış düşündüğümden dolayı tövbe edip, Allahü teâlâdan af diledim. Sonra da bu kölemi âzâd etmeye, serbest bırakmaya karar verdim. Fakat kölem kayboldu. Bir türlü bulamadım. Bu sebeple çok üzüldüm ve kederim gittikçe arttı. Bulunduğum kurak yerin de neresi olduğunu bilmiyordum. Bir müddet sonra karşıma kırata binmiş biri dikildi ve; "Ey Abdülvâhid! Burada ne oturuyorsun?" dedi. Durumu baştan sona anlattım. Atlı; "Senin bulunduğun bu yer ile memleketin arası ne kadar mesâfedir? Biliyor musun?" dedi. "Hayır bilmiyorum." cevâbını verdim.

"Süratli giden bir süvâri için altmış konaklık mesâfedir. Şimdi sen bulunduğun yerden ayrılma. Kölen bu gece yanına dönecek dedi."

Oturup bekledim, ortalık kararınca bir de baktım ki, kölem geldi. Yanında bir sofra vardı. Sofranın üzeri her çeşit yiyecekle doluydu. Bana; "Buyur ye efendim!" dedi.

O benzerini görmediğim yiyeceklerden yedim. Sabah namazından sonra kölem elimden tutup, duâ etti. Sonra birkaç adım attık. Birdenbire kendimi evimin önünde buldum. Kölem bana dönüp;

"Efendim, siz beni âzâd etmeye karar vermediniz mi?" dedi. "Evet." dedim. Yerden bir taş alıp âzâd edilme bedeli olarak bana verdi. Bir de baktım ki, taş altın oldu. Sonra ayrılıp gitti. Onun ayrılığından dolayı çok üzüldüm ve hep hasretini çektim.

Bu hadiseyi komşularıma anlatıp; "O, mezâr soyan değil nûr saçan imiş." dedim. Komşularım onun kerâmetlerini duyunca ağlayıp, hakkında yanlış düşündüklerinden dolayı pişman olup, tövbe ettiler.

Abdülvâhid bin Zeyd şâhid olduğu ibret verici başka bir hâdiseyi de şöyle nakletmiştir:

Bir defâsında gazâya niyet ettim. Bütün talebelerimi topladım. Mecliste bir şahıs meâlen; "Allah yolunda savaşıp düşmanları öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını Allah Cennet karşılığında satın aldı." (Tövbe sûresi: 111) buyrulan âyet-i kerîmeyi okudu. Bunun üzerine on beş yaşında bir genç ayağa kalktı. Bu gencin babası vefât etmiş, kendisine pekçok mal kalmıştı. Âyet-i kerîmeyi okuyan zâta dedi ki:

"Efendim, Allahü teâlâ mü'minlerden canlarını ve mallarını Cennet karşılığında satın aldı mı? Allah yolunda canını ve malını fedâ edene Cennet verilecek mi?"

O zât: "Evet, Allahü teâlânın kelâmı doğru ve vâdi haktır." dedi.

Genç büyük bir azim ve kararlılıkla şunları söyledi; "Şâhid olunuz ki, ben nefsimi ve malımı Allahü teâlâya sattım."

Bu sözlerini dinleyen zât; "Vallahi bu büyük bir iştir. Sen küçüksün. Korkarım ki, sabredemezsin ve çâresiz kalırsın." dedi.

Bunun üzerine, genç; "Ey Şeyh! Bir kimse Cenâb-ı Hakla ahitleşsin ve çâresiz kalsın! Hâşâ ve kellâ. Hiç böyle şey olur mu? Şâhid ol hakîkaten ben nefsimi ve malımı Allahü tealâ için fedâ ettim, Allah yoluna adadım ve pişmân olmayacağım." dedi. Sonra bütün malını sadaka olarak dağıttı. Bizimle birlikte cihâd için sefere çıktı. Bize ve hayvanlarımıza hizmet etmeye başladı. Biz uyurken o nöbet tutardı. Gündüz oruç tutar, geceleri namaz kılardı. Hepimiz onun bu haline hayrandık. Tâ ki, Rum diyârına vardık. Biz harp hazırlıkları yaparken, o genç kendinden geçmiş ve hayran bir vaziyette:

"Aynâ-yı merdiyyeye müştâkım ona kavuşmak istiyorum." deyip duruyordu.

Genç o hale gelmişti ki, herkes aklını kaybetti zannederdi. Bir gün onu yanıma çağırıp; "Bu söylediğin sözün mânası nedir?" diye sordum.

Şöyle anlattı:

Bir gün uyumuştum. Rüyâmda birisi bana; "Aynâ-yı merdiyyeye git!" diyordu. Sonra birdenbire bir bahçe karşıma çıktı. Bu bahçenin içinde berrak sulu bir ırmak ve kenarında da güzelliği gözler kamaştıran süslenmiş hûriler vardı. Bu hâli anlatmam mümkün değildir. Beni görünce birbirlerine: "Müjde işte Aynâ-yı merdiyyenin zevci." dediler.

Onlara selâm verip; "Aynâ-yı merdiyye aranızda mı?" diye sordum. "Bizim aramızda değildir, biz onun hizmetçileriyiz daha ileri git." demeleri üzerine ilerledim. Bir başka bahçe gördüm. İçinde her türlü güzellikler vardı. Hâlis sütten bir nehir gördüm. Nehir kenarında, benzerini o âna kadar görmediğim güzellikte hûriler vardı. Onların güzelliğine hayrân oldum. Beni görünce birbirlerine baktılar ve: "Bu gelen Aynâ-yı merdiyyenin zevcidir." dediler. Onlara selâm verip; "Aynâ-yı merdiyye sizin aranızda mıdır?" diye sordum. "Hayır biz onun hizmetçileriyiz." dediler.

İlerledim. Bir Cennet ırmağına rastladım. Etrafında güzellikleri gözler kamaştıran hûriler vardı. Bunları görünce önceki hûrileri unuttum. Onlara da selâm verdim. "Sana selâm olsun ey Allahü teâlânın velî kulu!" dediler. Aynâ-yı merdiyyeyi sordum. "Biz onun hizmetçileriyiz, daha ileri git." dediler.

İlerledim. Saf bal akan bir ırmağa vardım. Bu ırmağın da etrâfında hûriler vardı. Bu hûriler güzellikte öncekilerden daha da üstündüler. Öncekilerin hepsini unuttum. Selâm verdim ve; "Aynâ-yı merdiyye aranızda mı?" diye sordum. Daha ilerde olduğunu söylediler. İlerledim. İnciden yapılmış, ipleri nûrdan bir çadır gördüm. Kapısında ay yüzlü bir hizmetçi bekliyordu. Beni görünce; "Ey Aynâ-yı merdiyye! İşte sana eş olacak kimse geldi." dedi. Çadıra yaklaşıp içeri girdim. Aynâ-yı merdiyye adlı hûri; inci ve yâkut kaplı altın bir taht üzerinde oturuyordu. Onu görür görmez meftûn oldum. Bana:

"Hoş geldin ey Allahü teâlânın sevgili kulu! Sabret sen dünyâdasın, henüz vakit var. Yarın gece bizim yanımızda olacaksın." dedi. Bu rüyâdan sonra birdenbire uyandım. O güzelliğe ve nîmetlere kavuşmak için sabırsızlanıyorum.

Genç bunları anlattıktan biraz sonra savaş başladı. Genç de savaşıp kahramanlıklar gösterdi. Büyük bir yara alıp, yere düştü. Onu kaldırıp baktıklarında gülüyordu. Gülerek rûhunu teslim edip, şehîd oldu.

Fudayl bin İyâd hazretleri buyurdu ki:

"Bana Abdülvâhid bin Zeyd hazretleri şöyle anlattı:

Üç gece üst üste şöyle duâ ettim: "Yâ Rabbi! Benim Cennet'teki arkadaşım kimdir, göster." Üçüncü gece rüyâmda bana denildi ki: "Yâ Abdülvâhid! Senin Cennet arkadaşın Meymûnetü Sevdâ'dır." "O şimdi nerededir?" dedim. "Kûfe'de ve falan kabîledendir, denildi.

Hemen Kûfe'ye gittim, tarif edilen kabîlenin yerini sorup buldum ve; "Meymûnetü Sevdâ

nerededir?" diye sordum.

"O delinin biridir, koyunlarımızı güder." dediler.

"Onu görmek istiyorum." deyince de; "Falan yerde bir han var. O hanın yanında bulursun." dediler.

Târif edilen hanın yanına varınca onun, namaz kıldığını gördüm. Yanında bir asa ve üzerinde yünden bir cübbe vardı. Baktım ki koyunları otluyor ve hayvanların yanında da birkaç kurt dolaşıyor. Beni fark ettiğinde namazını bitirip, bana dönerek; "Ey İbn-ü Zeyd, sen buradan git, burası senin yerin değildir. Biz seninle burada değil sonra birleşeceğiz." dedi. Bunun üzerine ben ona; "Allahü teâlâ sana rahmet etsin. Sen benim İbn-ü Zeyd olduğumu nereden bilirsin?" dedim. "Daha rûhlarımız dünyâya gelmeden ben senin İbn-ü Zeyd olduğunu bilirdim." dedi. "Biraz nasîhat eder misin?" deyince; "Bir kimse sana bir şey verdiği zaman ona nasıl teşekkür edersin. Halbuki Allahü teâlânın verdiği bu kadar nîmete karşılık neden şükredilmiyor. Sana iyilik edene o iyiliği veren ve yaratan yine Allahü teâlâdır. Ona göre bütün hamd ve şükürleri Allahü teâlâya yapmak lâzımdır." dedi. Sonra; "Koyunların arasında dolaşan kurtlar, nasıl olur da zarar vermeden gezerler?" diye sordum.

"Ben Allahü teâlâya öyle ibâdet ederim ki, benimle onun arasında hiçbir duvar kalmamıştır. Bunun için kurtlarla koyunların arasındaki düşmanlık kalkmış ve dostluk başlamıştır." diye cevap verdi.

Abdülvâhid bin Zeyd'in en büyük özelliği; Allahü teâlâya karşı olan kusurlarından dolayı çok üzülmesiydi. "Bütün insanlığın yaptığı ibâdet kadar ibadet yapsak Allahü teâlânın bize verdiği nîmetlere karşı gene şükrü yerine getiremeyiz." derdi.

Muhammed bin Abdullah buyurdu ki:

Ben bir defâsında, Abdülvâhid bin Zeyd hazretlerinin; "Kim mîdesini haramlardan koruyabiliyorsa, o kimse dînini ve güzel ahlâkını muhâfaza edebilir. Kim de karnını haramlardan koruyamıyorsa, o kişi ne dînini ne de güzel ahlâkını muhâfaza eder." dediğini işittim.

"Muhakkak ki her şeyin bir kestirme (yakın) yolu vardır. Cennet'in kestirme yolu da cihâd yapmaktır."

"Kul için ancak bilerek ve huzur içinde kıldığı namazın sevâbını alacağında, İslâm âlimleri ittifak etti."

"Eğer nefsinizde Allahü teâlâya karşı yaptığınız ibâdetlerde bir isteksizlik ve tembellik hissederseniz, bir süre kuvvetli ve iyi yemekleri yemeyi bırakınız. Gıdânız tuz ve ekmek olsun. Oruç tutunuz. Bu şekilde yapmanız vücudunuzdaki bazı yağları ve fazlalıkları erittiği gibi Allahü teâlâyı hatırlamanızı arttırır."

"Dîni bütün ve vakar sâhibi olan kimselerle olunuz. Çünkü onların meclislerinde, toplantılarında kötü, çirkin, ahlâka ve vakara sığmayan şeylerden bahsedilmez."

"Kulun Allahü teâlâya karşı takınacağı en güzel edep hali, O'nun emirlerine tereddütsüz boyun eğip itâat göstermesidir. Allahü teâlâ onu bu haliyle dünyâda bırakırsa, bunu en hayırlı ve sevimli şey kabul etsin. Şayet rûhunu alıp, âhirete götürürse (rûhunu alırsa), bunun da Allahü teâlânın emri olduğunu bilsin ve bu da kendisine hoş gelsin."

O BENİ ZÂYİ ETMEZ!..

Abdülvâhid bin Zeyd şöyle anlatır:

Bir defâsında deniz yolculuğuna çıkmıştık. Bindiğimiz gemi fırtınaya tutuldu. Sonunda

dalgalar bizi bir adaya sürükledi. İnip dolaşmaya başladık. Puta tapan bir adama rastladım. "Neden bu puta tapıyorsun. Bu ne fayda ne de zarar verir!" dedim.

"Siz kime taparsınız?" diye sorunca; "Her şeyi yaratan, her şeye kâdir olan Allahü teâlâya ibâdet ederiz." dedim.

"Bunu size kim bildirdi?"

"Allahü teâlâ bize kerîm bir peygamber gönderdi, o bildirdi."

"O peygamber nerededir?"

"Bize Allahü teâlânın gönderdiği dîni bildirip, tebliğ vazîfesini tamamladıktan sonra vefât etti. Allahü teâlâya kavuştu."

"Ondan hiçbir alâmet kaldı mı?"

"Evet O, Allahü teâlâdan bir kitap getirdi. Bizim yanımızdadır."

Aramızda geçen bu konuşmadan sonra:

"O kitâbı bana gösterin." deyince Kur'ân-ı kerîmi ona gösterdim.

"Ben bunu okumasını bilmiyorum." dedi. Sonra açıp bir sûre okudum. Ben okudukça o ağladı. Sûreyi bitirince; "Lâyık olan şudur ki, kimse bu kelâmın sâhibine âsi olmasın!" diyerek hemen müslüman oldu. Ona Kur'ân-ı kerîmden birkaç sûreyi ve kendisine yetecek kadar din bilgisi öğrettik.

O gece yatsı namazını kıldık. Yatma zamânı gelince O yatmadı ve sabaha kadar ibâdet etti. Talebelerime; "Bu yeni müslüman oldu. Aramızda biraz para toplayıp verelim de sıkıntı çekmesin." dedim. Parayı toplayıp götürdüğümüzde; "Bu nedir?" dedi. "Bunu al, kendine nafaka alırsın, sıkıntı çekmezsin." dedim.

"La ilâhe illallah. Ben daha önce bu adada iken, puta tapardım. Allahü teâlâyı bilmezdim, fakat O beni zayi etmedi, korudu. Şimdi ise O'nu tanıyorum. Beni hiç zâyi eder mi?" dedi.

Üç gün sonra onun hastalanıp yatağa düştüğünü haber aldım. Hemen yanına koştum. "Bir isteğin var mıdır?" dedim. Benim ihtiyâcımı, her ihtiyacı gideren Allahü teâlâ karşıladı." dedi.

Bu görüşmemizden bir gün sonra da vefât etti. O gece onu rüyâmda bir bahçe içinde gördüm. Bahçenin üzerinde yüksek bir kubbe, kubbenin altında bir taht üzerine oturmuştu. Yanında da bir hûri vardı. Meâlen; "...Melekler de her kapıdan yanlarına vararak şöyle diyeceklerdir: Sabrettiğiniz için, size selâm olsun! Âhiret saâdeti ne güzeldir!" (Ra'd sûresi: 23-24) buyrulan âyet-i kerîmeyi okuyordu.

HAKÎKÎ MÜMİN

Abdülvâhid bin Zeyd Tebe-i tâbiînden,

Basra denen beldede, yetişen âlimlerden.

Hazret-i Abdülvâhid bin Zeyd'in yanında,

"Mümin nasıl olmalı?", diye sorduklarında,

Buyurdu ki: "Allah'tan, korkup, benzi sararır,

Kaçınır haramlardan, emirlere sarılır.

Düşünür mahşerdeki, verecek hesâbını,

Titrer, hatırladıkça, Cehennem azâbını.
İşlemiş bulunduğu, günahlar sebebiyle,
Ayıplar kendisini, uğraşır nefsi ile.
Bir sözü söylemeden, düşünür, ölçer, biçer,
Hayırlı değil ise, söylemekten vazgeçer.
İşlediği günahlar, öyle üzer ki onu,
Göremez başkasının, ayıp ve kusurunu,
Bu, öyle kişidir ki, elinden ve dilinden,
Yanında bulunanlar, zarar görmez katiyyen."
Abdülvâhid bin Zeyd, çok mübârek zât idi,
Günahını düşünüp, devamlı ağlar idi.
Derdi: "Hak teâlâya, günboyu secde etsek,
Mümkün olmaz yine de, O'na tam şükreylemek."
Bir kimse, kendisinden, nasîhat isteyince,
Buyurdu ki: "Şükreyle, kuvvetin yettiğince,
İnsanlardan birisi, iyilik yapsa sana,
Nasıl memnun kalırsın, yaptığı bu ihsâna,
Halbuki o, bir kuldur, zavallı ve âcizdir,
Her ihsânın sâhibi, elbette Rabbimizdir.
Çünkü O, insanlara, vermese güç ve kuvvet,
Hiç kimse, hiç kimseye, ihsân edemez elbet."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.6, s.155
2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.6, s.434
3) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.258
4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.7, s.289
5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.108
6) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.311,315,319
7) Tabakât-ül-Evliyâ (İbn-i Mülakkın); s.183
8) Tabakât-ı Ensârî; s.111
9) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.287
10) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.29,30,42,87,104,155,183, 235,236

ABDÜLVEHHÂB BUHÂRÎ;

Hindistan'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdülvehhâb'dır. Buhârî nisbetiyle bilinir. Seyyid Celâl Buhârî'nin torunlarındandır. Seyyid Celâl'in, Seyyid Ahmed ve Seyyid Mahmûd adında iki oğlu vardı. Abdülvehhâb-ı Buhârî, Seyyid Ahmed'in oğullarındandır.

Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1525 (H. 932)'de Delhi'de vefât etti. Kabri, Şâh Abdullah'ın kabri yanındadır. Hindistan'daki Mültan'da, Seyyid Sadreddîn Buhârî'den naklî ilimleri ve tasavvuf ilmini tahsil edip, yüksek derecelere kavuştu. Mültan'da bulunduğu zamanlarda, hocası ve eniştesi Seyyid Sadreddîn Buhârî'den şu sözleri duydu:

"Dünyâda iki büyük nîmet vardır. Bunlar, bütün nîmetlerden üstündür, lâkin insanlar bu iki nîmetin kıymetini bilmiyorlar. Onlara kavuşmaktan gâfil bulunuyorlar. Birincisi; iki cihânın efendisi Muhammed aleyhisselâmın mübârek vücûdunun, Medîne-i münevverede bulunmasıdır. İkincisi ise; Kur'ân-ı kerîmdir. Hak teâlâ, onunla söylüyor ve insanlar bundan gâfillerdir."

O, bu sözleri duyunca, hocasının huzûrundan kalkıp, Medîne-i münevvereye gitmek için izin istedi ve Resûlullah efendimizi ziyâret yolunu tuttu. Bu saâdetle şereflenip, tekrar memleketine döndü. Sultan İskender Lodî zamânında Delhi'ye geldi. Sultan onun büyüklüğünü anlayıp, aşırı derecede iltifât gösterdi. Ona talebe oldu. Tâzim ve hürmet etti. Sultan'ın sevgisi, onu araması ve ona olan muhabbeti, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Şemseddîn-i Tebrîzî ile olan muhabbeti gibiydi.

Delhi'den ikinci defâ Haremeyn'i ziyâret etmek üzere ayrıldı. Ziyâretle şereflendikten sonra, tekrar memleketine döndü.

İlim ve amel sâhibi olan Abdülvehhâb-ı Buhârî hazretleri, hâl ve muhabbet ehlinden idi. Tasavvufun yüksek derecelerine kavuşmuştu. Bir tefsîri vardır. Kur'ân-ı kerîmin tamâmına yakınını, Resûlullah efendimizin medhi ve zikri ile tefsîr etmiştir. Orada ilâhî aşkın inceliklerinden ve muhabbetullah sırlarından çok şeyleri açıklamıştır.

Tefsîrinin bir yerinde; "Ey îmân edenler; namazlarınızda rükû ve secde edin. Rabbinize ibâdet edin ve hayır yapın." meâlindeki Hâc sûresi 77. âyet-i kerîmesini tefsîr ederken buyurmuştur ki:

"En büyük hayır ve iyilik; söz, işler ve davranışlarda Resûlullah'a sallallahü aleyhi ve sellem uymaktır. Resûlullah'a tam tâbi olmak için, kâmil bir zâtın, yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehberin sohbetinde bulunmak lâzımdır. Öyleleri vardır ki, Allah adamlarından biri ile bir sohbette, mârifet ve saâdete kavuşur. Kalbinde Allah sevgisi artar ve o zâtın kalbinden kendi kalbine feyz akar. Bu bir sohbet, onun ömrünü arttırıcı olur. O zâta olan muhabbeti, Allah ve Resûlüne olan muhabbetini arttırır.

Hâllerin kalpten kalbe geçişinin hikmetine gelince; Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmı ülfet, rahmet ve keremle yarattı. Onu kendi ahlâkıyla ahlâklandırdı. Bu ahlâkdan biri şevktir. Resûlullah efendimiz, Allahü teâlâdan bildirerek buyurdu ki: "Ebrârın beni görme şevki uzadı. Benim onları görme şevkim daha kuvvetlidir." Demek ki, Peygamber efendimizi bu ahlâkta kemâl üzere yarattı ve O, şevk sahiplerine müştâk, can atan biri oldu. O'nun şevki, şevk, aşırı istek sâhiplerinden kuvvetli oldu. Resûlullah'ın bu şevki, kalbden kalbe kıyâmete kadar, vârislerine ve tâbilerine zamânındaki gibi intikâl eder. Bu da, sohbet ve ülfetle, yakınlıkla şevk sâhiplerinden şevk sâhiplerine geçmekle olur. Sohbet yakınlık için, yakınlık nîmet için, nîmet lezzet için, lezzet ise kavuşmak içindir. Kavuşmanın çeşitlerinin ve semerelerinin artmasının ise sonu yoktur. Yazı ve söz ile anlatılması ve anlaşılması çok zordur."

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.221

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.50

ABDÜLVEHHÂB GÂZİ

Sivas'ta, halkın Yukarı Tekke dediği yerde Akkaya denilen kayanın üzerinde bulunan türbede medfundur. Tâbiîndendir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre Battal Gâzi'nin silah arkadaşı gâzi dervişlerden olup 731'de Bizanslılara karşı cihad ederken şehîd düşmüş ve buraya defnedilmiştir. Sivas halkının sık sık ziyâret ettiği Abdülvehhâb Gâzi'nin türbesi yanında kendi adıyla anılan bir câmii de vardır.

ABDÜLVEHHÂB BİN İBRÂHİM;

Âlim ve evliyâdan. İsmi Abdülvehhâb bin İbrâhim bin Muhammed bin Anbese, künyesi Ebü'l-Hattâb'tır. Yemen'in Tariyye beldesinde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Fazîlet sâhibi bir zât idi. Dinde yapılması ve yapılmaması lâzım gelen işleri bildiren fıkıh ilminde mâhir olup, sâlih rüyâlar görmekle meşhurdu. 1029 (H. 420) senesinde vefât etti.

Abdülvehhâb bin İbrâhim meşhur hadîs râvilerinden Anbese hazretlerinin torunu olup, ilim ve edeb üzere yetişti. Fıkıh ilminde üstün bir dereceye yükseldi. Sâdık ve sâlih, güzel, doğru rüyâlar görürdü. Bu yönüyle meşhûr oldu. Rüyâlarını anlattığı herkes, merak ve gıbta ile imrenerek dinlerdi. Gördüğü rüyâlar onun fazîletini ve velî olduğunu gösteren alâmetlerdi. Kendisi anlatır:

1024 senesi Ramazân-ı şerîf ayı ilk Cuma gecesi rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm. Bir evde bâzı kimselerle yüksekçe bir yerde oturuyorlardı. İçeri girdim. Hürmetle huzûruna yaklaşıp; "Ey Allah'ın Resûlü! Ecelimin yaklaştığını zannediyorum. Sizlerden şu gömleğimi mübârek bedeninize giymenizi istirhâm ediyorum. Zîra bu gömleği bana kefen yapmaları için vasiyet edeceğim. Ümid ederim ki Allahü teâlâ sizin giymeniz bereketiyle beni Cehennem ateşinden korur." dedim. O sırada gömleğimi Resûlullah'ın üzerinde gördüm. Oradan başka bir yere geçtiler. Bu sefer gömleğimi çıkarmışlardı. Mübârek sırtı görünüyordu. Yaklaşıp, sarılarak öptüm. Resûlullah efendimiz de beni öptü. Ağzıma mübârek ağzının suyundan koymasını istedim. İhsân etti. "Yâ Resûlallah! Cennet-i âlâda beraber olmamız için duâ ediniz." dedim. Beni göğsüne bastırarak kucakladı ve duâ etti. Ben de ona sarıldım. Resûlullah efendimiz daha sonra başka bir tarafa geçti. Ben de gidip huzûruna oturdum. Bana yanında bulunan birini göstererek, ona bir şeyler vermemi söyledi. Üzerimde bulunan parayı çıkarıp; "Yâ Resûlallah! İki dinâr ve yirmi dirhemden başka bir şeyim yok." dedim. O paraları gösterdiği kimseye verdim ve uyandım."

BİZE DÜŞEN

Abdülvehhâb bin İbrâhim şöyle anlatır:

Bir gece rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. Bir evdeydik. Efendimiz ayakta duruyorlardı. Başkaları da vardı. Ortada bir kandil yanıyordu. Efendimize dönüp; "Yâ Resûlallah! Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Eğer büyük günâhlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz." (Nisâ sûresi: 31) buyuruyor. Siz de mübârek hadîs-i şerîflerinizde; "Ümmetimden büyük günâh işleyenler için olan şefâatimi sonraya bıraktım." buyurdunuz. Allahü teâlâ küçük günâhlarımızı örtüyor, siz de âhirette büyük günahlarımız için bize şefâatçi oluyorsunuz. Bu durumda bize düşen sadece Rabbimizin rahmetini ummaktır." dedim. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz "Evet öyledir." buyurdu. Ben yine; "Yâ Resûlallah! Yine buyurdunuz ki: "Arşın gölgesinden başka hiç bir gölgenin bulunmadığı ancak arşın gölgesinin olduğu yerde üç sınıf insan gölgelenir." Bu üç sınıf kimlerdir." dedim. Resûlullah efendimiz; "Ümmetimden; gamı, üzüntüyü giderenler, benim yolumu ihyâ edenler ve bana çok salevât-ı şerîfe okuyup ananlar." buyurdu.

1) Câmiu Kerâmât-il Evliyâ; c.2, s.133

2) Tabakât-ül Havâs; s.77

ABDÜLVEHHÂB-I MISRÎ;

Mısır evliyâsından. İsmi, Abdülvehhâb, babasının ismi Ahmed'dir. Lakabı Tâcüddîn, künyesi Ebû Nasr'dır. İbn-i Arabşah ismiyle meşhur oldu. 1410 (H.813) senesinde Türkistân'da bulunan Hâc-ı Tarhân'da doğdu. 1516 (H.922) senesinde Mısır'da vefât etti. Bâb-ı Züveyle dışında, kendi dergâhı bahçesine defnedildi.

Abdülvehhâb-ı Mısrî, küçük yaşta babasıyla birlikte Tokat'a, sonra Haleb ve Şam'a gitti. Kur'ân-ı kerîmi okudu ve diğer ilimleri tahsil etti. Arabî ilimleri, fıkıh ilmini ve başka ilimleri babasından okudu. Babasının, Kâdı Şihâbüddîn bin Habâl'dan okuduğu esnâda, Sahîh-i Müslim'i dinledi. İbn-i Hacer el-Askalânî'den hadîs-i şerîf dinledi. Alâeddîn es-Sayrafî, el-Mahyavî gibi zâtlar ondan ilim öğrendiler. 1446 senesinde, babasının sağlığında hac ibâdetini yerine getirdi. Ferâiz ilmini Şam'da Şihâbüddîn Ahmed el-Hımşî'den öğrendi ve bu ilimde özel ihtisâs sâhibi oldu. Şerîf bin Emîr'den güzel yazı yazmayı öğrendi. Sofiyye'den Şeyh Nûreddîn bin Halîl ile karşılaşıp, ona talebe oldu, ondan feyz alıp yükseldi. Bu arada Şeyh Takıyyüddîn Abdürrahîm el-Evkâcî'nin de sohbetlerine devâm edip, ondan; Sahîh-i Buhârî, Şifâ, Avârif-ül-Meârif adlı eserleri okuyup, mânevî feyz aldı.

Dımeşk'da ve Kâhire'de bir müddet kâdı vekilliği yaptıktan sonra (Şam'a) kâdı tâyin edildi. Kendisini çekemeyenlerin birçok şikâyetlerinden dolayı, buradan ayrılarak Kâhire'ye geldi. Sargatmışiyye Medresesi müderrisi Selâhaddîn et-Trablûsî'den boşalan fıkıh müderrisliğine tâyin edildi ve oraya yerleşti. Yaşadığı beldenin insanları kendisine çok ikrâm ve lütufta bulundular. Zamanla cemâati çoğaldı. Sohbet meclisi insanlarla dolup taşardı. Vefâtına kadar Sargatmışiyye müderrisliğine ve orada bulunanlara vâz ve nasîhatlarıyla insanları hak yola dâvet etmeye devâm etti.

Abdülvehhâb-ı Mısrî; âlim, fâzıl, vekar sâhibi, kâdılık görevinde çok dikkatli, âbid, çok ibâdet eden bir zât idi. Dâimâ abdestli bulunurdu. Yüzü, kalbinden taşıp gelen nûrlarla parlardı. Kendisini ahlâkî güzelliklerle bezemişti. Allahü teâlânın sevgili bir kuluydu. Yürüyenlerin ayak sesi duyulmasın diye, dergâhını siyah keçe ile döşemişti. Bu husûsu merak edip sormak isteyenlere şöyle derdi: "Dervişlerin yeri Hakk'ın huzûrudur. Orada ne yüksek bir ses duyulmalı, ne de yüksek sesli bir hareket olmalıdır."

Çok talebe yetiştirdi. Talebeleri son derece olgun ve nûr yüzlüydüler. Halkın ve memleketin ileri gelenleri arasında onun üstünlüğünü kabûl etmeyen yok gibiydi. Sultanlar ve vâliler her ne arzusu olursa olsun, mutlaka yerine getirip saygıda kusur etmezlerdi.

Abdülvehhâb-ı Mısrî, kırk yıl yatsı abdesti ile sabah namazını kıldı. Yirmi beş sene yanı ve sırtı üzerine yatağa yatıp uyumadı. Hasır üzerinde, diz üstü oturup uyurdu.

Kansu Gavri, Osmanlı Sultânı Yavuz Sultan Selim'le harb etmek üzere hazırlandığı zaman, Şeyh Abdülvehhâb-ı Mısrî ve o beldenin ileri gelen âlimlerinin kendisiyle berâber gelmelerini istedi. Kabûl etmediler. Kansu Gavri, onları kendisiyle birlikte Yavuz Sultan Selim'e karşı harbe gitme husûsunda tehdid etti. Şeyh Abdülvehhâb-ı Mısrî; "Seninle berâber olamayız. Bizi öldürecek olsan dahi Yavuz'a karşı harbe gitmeyiz. Yavuz'un zaferi muhakkaktır." dedi ve buyurduğu gibi oldu.

Abdülvehhâb-ı Mısrî buyurdu ki:

"Kanâat, bir dervişin az katık ve az ekmek bulup yemesi değildir. Asıl kanâat üç günde ancak birkaç lokma yemesidir. O da, canlılığını devâm ettirebilmesi içindir. Daha iyisini yapmak isteyen, beş günde birkaç lokma ile yetinmeli."

"Bir talebe hocasını kalben sevip, onun izinde gidip tâbi olmadıkça, hakîkî talebe olamaz."

Abdülvehhâb-ı Mısrî hazretlerinin, kelâm, fıkıh, ferâiz, tasavvuf ilimlerine dâir yazdığı ve bir kısmı manzûm olan birçok eserleri vardır. Bu eserleri şunlardır: **1) Ravdat-ür-Râid fî İlm-il-Ferâid, 2) El-İrşâd-ül-Müfîd li-Hâlis-it-Tevhîd, 3) Şifâ-ül-Kelîm fî Medh-i Nebiyy-il-Kerîm, 4) El-Cevher-ül-Mindâd fî İlm-il-Halîl bin Ahmed, 5) Delâil-ül-İnsâf fil-Hilâfiyyât, 6) Feth-ul-Abîr min Feth-il-Habîr fî İlm-it-Ta'bîr, 7) Manzûmetün fî Nahv** (4000 beyitlik), **8) Letâif-ül-Hikem, 9) Keşf-ül-Kurûb** (Bâzı sâlih kimselerin hayatlarını anlatır), **10) Eşref-ül-Ensâb, 11) Eşref-ür-Resâil ve Etraf-ül-Mesâil, 12) El-Cevheret-ül-Vad'ıyye.**

1) Mu'cem-ül-Müellifin; c.6, s.219

2) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c.5, s.97, 98

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.5

4) Keşf-üz-Zünûn; s.67,620,759,920,1056,1405

5) Kevâkib-üs-Sâire; c.1, s.257,258

6) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.134

7) El-A'lâm; c.1, s.180

8) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.129

9) Brockelman; Gal.2, s.19,20, Sup.2, s.13

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.89

ABDÜLVEHHÂB MÜTTEKÎ;

Hindistan'da yetişen meşhûr velîlerden. Mendev'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1592 (H.1000) senesinden sonra Mekke'de vefât etmiştir. Mekke yakınlarındaki Ma'lâh kabristanına defnedildi. Babası Şeyh Veliyullah memleketleri Mendev'in ileri gelenlerindendi. Başlarından geçen bâzı hâdiseler sebebiyle Burhanpur'a göçtüler. Burhanpur'a yerleşmelerinden kısa bir müddet sonra babası ve annesi vefât etti.

Abdülvehhâb Müttekî, babasının ve annesinin vefâtından sonra küçük yaşta kendini ilme verdi. İlim öğrenmek için şehir şehir dolaştı. Gücerât, Serendip, Dekkan ve Seylan gibi zamânının önemli ilim merkezlerine gitti. Âlimlerden ders aldı. Sohbetlerinde bulundu. Daha sonra Mekke-i mükerremeye gitti. Büyük hadîs âlimi ve evliyânın meşhurlarından olan Şeyh Ali Müttekî hazretlerinin nâmını duymuştu. Huzûruna vardı. Talebeliğe kabûl edilmesini arz edince, Ali Müttekî onun kim olduğunu sordu. Abdülvehhâb da kendini tanıtınca, Ali Müttekî; "Baban Veliyullah, benim arkadaşımdır. Seni talebeliğe kabûl ettim. Arzu edersen yanımda kâtip olarak kal." buyurdu.

Abdülvehhâb Müttekî kabûl ederek Ali Müttekî'nin huzûrunda yetişmeye başladı. Hocasının yazdığı kitapların tashîhlerini ve karşılaştırmalarını yazmakla meşgûl oldu. Hocasının eserlerini yazmak için görülmemiş derecede gayret ve azim gösterdi. On iki bin beytlik bir kitabını on iki gecede yazdı. Ali Müttekî hazretleri onu sevip ders ve sohbetlerinde yakın alaka gösterdi. Tasavvufta yetiştirip kemâle erdirdi. Abdülvehhâb hocasın husûsî teveccühlerine kavuştu. Evliyâlık makâmlarında hâl sâhibi oldu. Bir defâsında hocasının; "Allah yolunda bulduğum kardeş Abdülvehhâb'dır." sözüne mazhar oldu.

Ali Müttekî hazretlerine on iki yıl hizmet etti. Hocası 1567 senesinde vefât edince, ona vekâlet etti. İnsanlara Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını öğretti. İlim, amel, hâl, ittibâ',

istikâmet, terbiye, sohbet, ifâde, ilim talebesine yardım, şefkat, garîp ve fakîrlere kucak açma, insanlara nasîhat, nûrâniyet ve diğer iyilik hususlarında yüksek üstâdının hakîkî vârisi ve sâdık talebesi idi. Harameyn halkı, Yemen, Şam ve Mısırlılar, kendisinin üstünlüğünü kabûl edip, sohbetiyle şereflenmek için koştular.

Abdülvehhâb Müttekî'yi tanıyan Yemenli bir velî, Mekke ve Medîne halkına bir mektup göndererek; "Ey Harameyn halkı! İçinizde Allahü teâlânın nûrunu saçan Abdülvehhâb'ın kıymetini biliniz ve ondan istifâde etmeye bakınız." diye yazmıştır.

Yemen'de tanınan ve halk arasında meşhûr olan Seyyid Hâtem, yüksek hâller, kerâmetler sâhibi bir kimseydi. Abdülvehhâb Müttekî hazretleri ile görüşmek için yollara düştü ve Mekke'ye geldi. Görüşmek için izin istedi. O ise; "Kalblerin görüşmesi yeterlidir, bedenen görüşmeye ihtiyaç yoktur." buyurdu. Seyyid Hâtem; "Bu söze bile râzıyım." diyerek geri dönüp, görüşmeden ayrıldı.

Abdülvehhâb Müttekî kırk yaşlarında evlendi. Eline geçen parayı fakirlere, muhtaçlara, ilim öğrenen talebeye ve dîn-i İslâm'ın yayılmasına çalışan kimselere dağıtırdı. Kendisi için, alacağı kitaplar ve günlük yiyecek için para ayırırdı. Peygamber efendimizi ziyârete gelenlere husûsî muâmele ederdi.

Hâfızası çok kuvvetli olup, öğrendiğini uzun yıllar unutmazdı. Kâmus lügatı ezberinde idi. Fıkıh ve hadîs ilminde de böyle idi. Arabî âlet ilimlerini de iyi bilirdi. Senelerce Harem-i şerîfte bu ilimlerin dersini verdi.

Bir gün istidrâcdan, müslüman olmayanlarda ve bid'at ehlinde görülen havada uçmak, su üstünde yüzmek gibi hâllerden söz açılmıştı. Buyurdu ki:

"Fâsıklara ve bid'at sâhiplerine de bir kuvvet verilir ve onunla avâmın kalblerini çekebilirler. Dinde sağlam olmayanları yoldan çıkarırlar."

Buna uygun olarak başından geçen şu hâdiseyi anlattı:

Bir zaman yolculukta bir şehre uğradım. Şehrin kâdısı Şâfiî mezhebindeydi. İsmi, Abdülazîz'di. Dervişleri, yolcuları himâye ederdi. Beni de o kıyâfetle görünce, yanıma gelip oturdu. Konuştuk. "Şehrinizde sohbet edebileceğimiz sâlih kimseler var mı?" dedim. "Gönül sâhibi bir adam var. Çokları ona bağlı. Lâkin zâhirde bâzı haramları işlediğinden biz onu arayıp sormuyoruz." dedi. Ertesi gün o adamın olduğu yere gittim. Baktım ki, yüksek bir yerde iki üç kişi ile birlikte oturuyordu. Cemâat ise, erkek-kadın karışıktı. Biz içeri girince; "Merhabâ." dedi. Bir müddet sonra kadehler gelip şarap dağıtılmaya başlandı. Bana da işâret edip; "Haydi sen de iç." dedi. "Haramdır, içilmez." dedim. Ne kadar ısrar ettiyse, sözümde durup içmedim. "İçmezsen bak sana ne yaparım." diye tehdid etti.

Sonunda üzgün ve kederli bir hâlde oradan kalktım. Arkadaşlarımın yanına geldim. Yemek hazırdı. Canım yemek istemedi. Öyle uykuya daldım. Kimseye de başımdan geçeni anlatmadım. Rüyâda, ağaçlar, meyveler ve pınarlarla dolu güzel bir bahçe gördüm. Yolu dikenli ve sıkıntılıydı. Ona gitmek pek zor göründü. Şarap dağıtan adam çıkageldi. Elinde şarap kadehi vardı. "Al bunu iç, seni bu bahçeye götüreyim." dedi. Rüyâda da, o haramı alıp içmedim. Bu esnada uyandım. Lâ havle okudum. Bana ne oluyor, rüyâda da aynı şeyi gördüm, dedim. Kalktım, Resûl-i ekreme sığındım. Tekrar uyudum. Bu sefer Peygamber efendimizi gördüm. Huzûruna vardım. Mübârek elinde asâ, baston vardı. Âniden o bid'at sâhibi adam göründü. Resûlullah efendimiz bastonu ona fırlattı. O köpek şekline girdi ve Resûlullah'ın huzûrundan kaçtı. Peygamberimiz sonra bana dönerek; "O kaçtı, bir daha bu şehirde duramaz." buyurdular. Uyandım. Abdest alıp, iki rekat namaz kıldım ve şükrettim. O adamın olduğu tarafa gittim. Gördüm ki, orada hiçbir şey kalmamış. Ben gitmeden kaçıp gitmişti. Oradakiler; "Birkaç saat önce evini yıkıp, buradan toparlanıp gitti." dediler.

Abdülvehhâb Müttekî hazretleri buyurdu ki;

"İlim gıdâ gibidir. Ona bir zaman ihtiyaç vardır. Faydası da herkesedir."

Kendisine dediler ki:

"Tâlibin devamlı zikirde olması lâzımdır, diyorlar. Bu nasıl olur?" Buyurdu ki:

"Hayırlı amelle meşgûl olan, dâimâ zikirdedir. Namaz kılmak zikirdir. Kur'ân okumak zikirdir. Din ilimleri öğretmek ve öğrenmek zikirdir. Her hayırlı amel zikirdir."

"Selef-i sâlihînin yolu, çeşit çeşit iyi işleri yapmak, ahlâkını güzelleştirmek ve ilmi yaymaktı."

O İHTİYAR HIZIR'DI...

Bir gün, Hızır aleyhisselâm hakkında konuşuluyordu. Abdülvehhâb Müttekî Şöyle anlattı:

Küçüktüm, Mendev'de çıkan bâzı hâdiseler sebebiyle babamla sahraya çıktık. Fakat yolumuzu kaybettik. Yiyecek ve içecek hiçbir şeyimiz yoktu. Çok acıktım. Ağlamaya başladım. Babam beni teskîn ediyor ve; "Sabret ileride yiyecek vardır." diyordu. Ama bu sözler beni rahatlatmıyordu. Bu hâlde iken akşam oldu. Arslan ve kurt korkusundan bir ağaca çıkıp, geceyi orada geçirdik. Sabahleyin gördük ki, o ağaca yakın bir yerde tatlı su pınarı var. Sular şırıl şırıl akıyor. Yanında nûr yüzlü bir ihtiyar oturuyor. Bizi görünce, koltuğunun altından sıcak ekmek çıkarıp babama verdi. Oraya yakın bir köyün yolunu bize gösterdi. Ekmekleri yedik. O sudan kana kana içtik ve köyün yolunu tuttuk. O köye gidip, rahat ettik. Sonra o zâtı ve pınarı görmeyi arzuladık. Tekrâr ağacın altına geldik. Orada ne o pınar, ne de o zât vardı. Şaşıp kaldık. Herhâlde o ihtiyar Hızır'dı ve bize yardım için görünmüştü.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.275

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.150

3) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.138,140

4) Hadâik-ül-Hanefiyye; s.392

5) Zâd-ül-Müttekîn fî Sülûki Tarîk-il-Yakîn (Abdullah-ı Dehlevî)

6) Persian Litarature; c.2, s.979

ABDÜLVEHHÂB-I ŞA'RÂNÎ;

Mısır evliyâsının büyüklerinden ve Şafîi mezhebi fıkıh âlimi. İsmi ve nesebi; Abdülvehhâb bin Ahmed bin Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Zerka bin Mûsâ bin Sultan Ahmed Tilimsânî Ensârî'dir. İmâm-ı Şa'rânî ve Kutb-i Şa'rânî lakabıyla meşhurdur. Nesebi, Peygamber efendimize dayanır. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî Mısır'ın Kalkaşend kasabasında 1493 (H.898) de doğdu. 1565 (H.973) de Mısır'da vefât etti.

Abdülvehhâb'ı babası küçük yaşında ilim tahsiline verdi. Henüz yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sekiz yaşında iken, geceleri teheccüd namazlarını hiç terk etmeden kılmaya başladı. Büluğ çağına gelmeden, kıldığı gece namazlarında Kur'ân-ı kerîmi hatmederdi. Bir işe başlayınca, en ince ayrıntılarına kadar iner, o işi en iyi şekilde yapardı. Çalışkanlığı ve anlayışı ile, hocalarının kısa zamanda gönüllerini fethederdi. Hocalarından okuduğu kitapları ezberlerdi. Genç yaşında, hadîs ve fıkıh ilimlerinde ehliyet kazandı. Tasavvuf yolunda da çalışarak, pekçok velînin feyz ve teveccühlerine kavuştu. Bunların başlıcası, Aliyy-ül-Havvâs hazretleridir. Ayrıca feyz aldığı, sohbetiyle şereflendiği hocalarından bazıları şunlardır: Muhammed Magribî, Muhammed bin Anân, Ebü'l-Abbâs Gamrî, Nûreddîn Hasenî,

Şeyhulislâm Zekeriyyâ el-Ensârî, Ali Darîr, Ali bin Cemâl, Abdülkâdir bin Anân, Muhammed Âdil, Muhammed bin Dâvûd, Muhammed Servî, Nûreddîn Mürsâfî, Tâcüddîn Zâkir, Efdalüddîn. Bunlardan başka pekçok evliyânın da teveccühlerine, feyz ve bereketlerine kavuştu.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'ye; "Tasavvuf yoluna nasıl girip ilerledin ve buna kimler sebeb oldu?" diye sorduklarında şöyle anlattı:

Tasavvuf yolunu, önce Hızır aleyhisselâmdan ve üstâdım Aliyy-ül-Havvâs'tan öğrendim. Önce onlara tam olarak inanıp teslim oldum. Ne emrettilerse hepsini yaptım. Nefsimle senelerce mücâhede ettim. Nefsimin istemediklerini yaparak, onu terbiye ettim. Öyle ki, yalnız kaldığım zaman, odamın tavanına bir ip bağlar, onu boynuma takarak Rabbime ibâdet ederdim. Uykum geldiğinde yatmak isterdim. Fakat boynumdaki ip, uykuya mâni olurdu. Mecbûren ibâdete devâm ederdim. Böylece nefsimin istemediği şeyleri yaparak, onu terbiye etmeye, yola getirmeye çabalardım. Haramlardan şiddetle kaçındığım gibi, mübahların fazlasını dahi terkederdim. Yiyecek bir şeyim olmadığı zaman ot yer, kimseden birşey istemezdim. Vâli konaklarının ve sultan adamlarının evlerinin gölgesinden dahi geçmez, yolumu değiştirirdim. İyice incelemeden bir şey yediğim olmadı. Öyle bir hâle geldim ki, gelen yiyeceğe bakarak, onun helâl olup olmadığını, Rabbimin bana ihsân etmesiyle anlamaya başladım. Helâl yiyeceklerden temiz ve güzel, haram olanlardan ise, kötü ve pis bir koku, şüphelilerden de, haramlardakinden daha az bir koku hâsıl olmaya başladı. Bu alâmetlere göre hareket ettim. Elimden geldiği kadar dînin emir ve yasaklarına dikkat ettim. Cenâb-ı Hak da, bana ibâdetleri zevkle yapmayı ihsân etti. Kalp gözüm açıldı, yakîn hâsıl oldu ve hakîkatin menbaına, kaynağına eriştim. 1540 senesinde hacca gittiğimde, Kâbe'nin altın oluğunun altında, duâ ederek Allahü teâlâdan ilmimi arttırmasını istedim. O ânda hâtifden, gizliden gelen bir ses; "Sana, şimdiye kadar gelen müctehidlerin ve onlara tâbi olanların sözlerini tartıp anlayan bir mîzân verdim. Bu sana yetmez mi?" diyordu. Bu sese karşı; "Ya Rabbî! Yeter. Fakat, daha fazlasını isterim." dedim.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî zamânının velîlerini sık sık ziyâret eder nasîhat ister ve gönüllerini alırdı.

1540 senesi bir yaz günü, Kâhire'nin Nil Nehri üzerindeki Hâkimî Köprüsünün altında bulunan yaşlı bir velîyi ziyârete gitti. Selam vererek içeri girince o zât adını sordu. "Abdülvehhâb." dedi. Ona; "Senelerden beri seni görmek arzusunda idim. Buyur otur." deyince yanına oturdu, el ele tutuştular. Elini öyle kuvvetlice sıktı ki, neredeyse acıdan bağıracaktı. Ona; "Kuvvetimi nasıl buluyorsun?" diye sorunca; "Çok büyük bir kuvvete sâhibsiniz." dedi. O zaman ona:

"İşte bu kuvvet, gençliğimden beri yediğim helâl lokmalar sebebiyle hâlâ mevcuttur. Hamurum helâl bir maya ile yoğrulmasaydı, bu günün, günahlarına aldırmayan insanların vücutları gibi, benim vücûdum da gevşek olurdu. Ey oğlum! Yüz kırk üç yaşına geldim. Allahü teâlâya yemin ederim ki, bugün insanlar her yönden değişmiştir. Hele bu son senelerde, dînin emirlerini yerine getirmekte ve emânete riâyet etmekte büyük bir eksiklik var. Bugün yakın akrabân, hattâ öz kardeşin bile seni tanımamaktadır. Oğlun dahi sana başka gözle bakmakta ve bir yabancı gibi davranmaktadır. İnsanların birbirlerine muhabbetleri hiç kalmamış, dert ve belâlara karşı sabırları eksilmiş, kazâ ve kadere karşı boyun eğmek yerine gazab hâkim olmuş, dinleri zayıflamıştır. Ey oğlum! Şimdi sana zamânımızın kötü ve yorgun insanlarını anlatmaktansa, sâlih insanlarını anlatmak daha iyi olacak." dedi ve şöyle devâm etti: "Zamânımızın en iyileri; geceleri kalkıp sabahlara kadar namaz kılan, sabah namazından sonra öğleye kadar Kur'ân-ı kerîm okuyup tesbîhini çekerek Allahü teâlâyı zikreden, ikindiye kadar duâlarını yapan, akşama kadar her gün devâm üzere olduğu duâları tekrar tekrar yapan, yatıncaya kadar da tövbe istigfâr ederek vaktini geçirenlerdir."

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî ona:

"Böyle kimselerin görünürdeki bütün günahlardan temizlendiğini düşünsek, bu insanın, başkaları hakkında kötü düşünmesinin önüne geçebilir miyiz? Bu kimse, kendisini kıskananları bir dakika olsun görmek ister mi?" diye sordu. O da cevap olarak şöyle dedi:

"Bu, çok zayıf bir ihtimâldir. Bir insan, hayâtı boyunca durmadan ibâdet yapsa, kazandığı sevapları terâzinin bir kefesine koysa, bu kimsenin bir müslüman hakkında sû-i zannından meydana gelen günâhını da bir kefesine koysan, günah kefesinin ağır basacağını görürsün. Sâlih, iyi kimselerin hayatları boyunca yaptığı ibâdetler, bir defâ yaptığı kötü düşünceden meydana gelen günâhı karşılayamadığına göre, diğer insanların hâllerinin ne olacağını düşün!"

İmâm-ı Şa'rânî pek çok talebe yetiştirdi. Etraftan akın akın gelen talebeler medreseyi doldurur, onun eşsiz bir deryâ olan bilgilerinden istifâdeye çalışırlardı. Talebelerine hem zâhirî, hem de bâtınî ilimleri öğretirdi. Hattâ kendisini çekemeyen ve aleyhinde olanlara rüyâda görünür, onları îkâz eder, bozuk düşüncelerden korurdu. Böylece onların da istifâde etmesini sağlar, Cehennem'de yanacak bir hâlden onları korumaya çalışırdı. Merhameti çok fazlaydı.

Birgün biri Şeyhülislâm Nasîruddîn Lekânî'ye gelerek onun hakkında çeşitli yalan ve iftirâlar uydurdu. Şeyhülislâm da bu sözlere inandı. Bu haberi işiten Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, Şeyhülislâm'ın yanına gelerek, ondan Mâlikî mezhebinin fıkıh bilgilerini ihtivâ eden Kâsım Abdürrahmân'ın yazdığı Müdevvene'yi emânet istedi. Şeyhülislâm kitabı vermeden önce; "Al, okursun da, belki yaptığın kötülüklerden vaz geçersin. Dînin emir ve yasaklarına uyarak doğru yolu bulursun." dedi. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî de; "İnşâallahü teâlâ öyle olur." buyurdu. Şeyhülislâm, talebelerinin birisine emredip, birkaç cilt olan Müdevvene'yi kütüphâneden getirmesini söyledi. Ciltler gelince, ileri gelen talebelerinden birine, ciltleri Abdülvehhâb-ı Şa'rânî ile götürmesini emretti. İmâm-ı Şa'rânî ile talebe eve geldiler. Talebe kitabı bıraktıktan sonra gitmek istedi. Fakat İmâm-ı Şa'rânî, bir gece kalıp ertesi sabah gitmesini söyleyince, talebe kabûl etti. Gecenin üçte biri geçinceye kadar o talebe ile sohbet etti. Talebeye yatmasını söyleyip, kendi odasına geçti. Odasında çok az bir zaman durup, tekrar talebenin kaldığı odaya geldi. Onu uyandırıp, abdest aldırdı. Beraberce fecr vaktine kadar namaz kıldılar. Sonra sabah namazlarını kılıp, güneş bir mızrak boyu yükselinceye kadar Kur'ân-ı kerîm okudular. Sonra duhâ namazını kıldılar. Talebeye; "Şimdi hocanın yanına gidebilirsin.Getirdiğin bu kitapları da teslim edip, benim teşekkür ettiğimi bildirirsin." buyurdu. Talebe; "Peki efendim." diyerek, kitapları kucakladı. Fakat içinden de; "Bir geceliğine onu getirtip, hiç bakmadan geri götürmenin ne faydası vardı." demekten kendini alamadı.

Talebe kitabı okumadığı için, içindeki yazılardan haberi yoktu. Kitapları hocasına götürdüğünde, Şeyhülislâm Nasîruddîn, Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin kendisiyle alay ettiğini sanarak kızdı. O sırada bir kimse gelip, Şeyhülislâm'a bir suâl sordu. Şeyhülislâm soruyu tam olarak cevaplandırabilmek için, Müdevvene'nin ciltlerini karıştırmaya başladı. Her cildin başından sonuna kadar, sayfaların kenarında Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin kendi el yazısı ile yazılmış lüzumlu açıklamalar ve kayıtların olduğunu gördü. Talebeyi çağırarak; "Abdülvehhâb bu geceyi kitaplara yazı yazmakla mı geçirdi?" diye sordu. Talebe de yemîn ederek; "Efendim! Bu gece Abdülvehhâb-ı Şa'rânî benden yirmi dakikadan daha fazla bir zaman ayrılmadı. Sabaha kadar berâber namaz kıldık. Kur'ân-ı kerîm okuduk. Onun benim yanımda kitaplarla meşgûl olduğunu hiç görmedim." dedi.

Talebesinden bu sözleri işiten Şeyhülislâm'ın, hayretinden aklı karıştı. Değil yirmi dakikada, yirmi günde bile bu ciltler dolusu kitabı okumak mümkün değildi. Fakat hakîkat gözünün önünde idi. Bütün ciltler okunmuş, sayfa kenarlarına îzâhlar yazılmıştı. Bu Allahü teâlânın Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'ye ihsan ettiği bir kerâmetti. HemenAbdülvehhâb-ı Şa'rânî hakkında

düşündüğü kötü düşüncelere, ona söylediği sözlere pişmân olup, tövbe istiğfâr eyledi. Koşarak İmâm-ı Şa'rânî'nin evine gitti ve huzûruna kabûlü için yalvardı. Kabûl edilince tövbe ettiğini bildirdi. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî de; "Maksadım, bu gece bana emânet olarak verdiğin kitaplardan hazırladığım bu muhtasarı senin öğrenmendi." buyurdu.

Emir Muhammed Defterdâr ve arkadaşları her gece yatsı namazından sonra bir yerde toplanıp sohbet ederlerdi. Âlimlerin ilminden, velîlerin kerâmetlerinden anlatırlardı.

Bir gün yine böyle toplanmışlardı. Sohbet ânında söz, halen hayatta olan İmâm-ı Şa'rânî'ye geldi. Onun büyüklüğünü anlayamayan bâzıları, aleyhinde dedikodu etmeye başladılar. Emir Muhammed Defterdâr da onlarla birlik olup, aleyhinde konuştu. O gece rüyâsında, kalabalık bir ordunun Mısır'a bir iç karışıklığı düzeltmek için geldiğini gördü. Ordu kumandanı, Mısır'ın Bâbunnasr denilen kapısında durdu ve; "Mısır'ın sâhibi ile görüşüp, Mısır'ın anahtarını vermedikçe içeri girmeyiz." dedi. "Mısır'ın sâhibi kimdir?" dediklerinde; O da; "Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'dir." dedi. Kumandan, adamlarından birini gönderdi. İmâm-ı Şa'rânî'yi evinde bulamadılar. Oğlu Abdürrahmân'a durumu anlattılar. Abdürrahmân, babasının müsâade edeceğini söyleyerek anahtarı verdi. Uyandığında, Emir Muhammed Defterdâr yaptığı hatâyı anladı. Demek ki, bu zamanda Mısır'ın hakîkî sultânı Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'ydi. Sabah olduğunda, İmâm-ı Şa'rânî hazretlerine gidip talebesi olmakla şereflenmek istediğini bildirince; "Talebe olmanız için ille anahtar mı vermek lâzımdır?" buyurarak, gece rüyâsında gördüklerini bildiğini işâret etti. Bu kerâmetini de gören Emir Muhammed Defterdâr'ın, ona olan bağlılığı ziyâde oldu.

Seyyid Ahmed Bedevî hazretlerinin Mısır'ın Tanta şehrindeki türbesi başında, her sene belli bir günde toplantı yapılıp, mevlid okunurdu. Şeyh Sa'düddîn Sanâdîdî, İmâm-ı Şa'rânî'yi sevmez, onun büyüklüğüne inanmazdı. Hattâ onun pekçok kötü taraflarının olduğunu savunur, ilminin derinliğine inanmazdı. Ahmed Bedevî'nin türbesi başında mevlid okunduğu bir sene, oraya İmâm-ı Şa'rânî ve Sa'düddîn Sanâdîdî de gelmişlerdi. Sa'düddîn, Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin mevlide gelmesine şiddetle karşı çıkarak; "Böyle bir mevlidde, kendisinde pekçok kötü yanlar bulunan kimse nasıl bulunabilir?" demişti. Sa'düddîn, o gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'yi kucaklamış, bağrına basmıştı. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin de göğüslerinden süt akıyor, mevlide gelen herkes, doyuncaya kadar onun sütünden içiyorlardı. Seyyid Ahmed Bedevî hazretleri de, Resûlullah efendimizin huzûrunda idi. Ahmed Bedevî, oradakilere; "Bizden meded isteyen Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'yi ziyâret etsin." diyordu. Rüyâdan uyanan Sa'düddîn, İmâm-ı Şa'rânî'nin büyüklüğünü anlayarak, ona karşı olan bozuk îtikâdını düzeltti ve onun en yakın talebelerinden oldu.

Evliyânın büyüklerinden Ömer Nebtîtî'nin talebesi Abdullah, İmâm-ı Şa'rânî'nin büyüklüğünü çekemez, onu kıskanırdı. Abdullah, bir gece rüyâsında sevgili Peygamberimizi gördü. Huzûrunda hazret-i Ali de vardı. Ona buyurdular ki: "Abdülvehhâb'a şu takkemi giydir. Ayrıca ona, mahlûkâta tasarruf etmesini söyle. Başkalarına ise mâni ol." Abdullah, Resûlullah efendimizden bu sözleri işitince, yaptığı hatânın büyüklüğünü anladı. Uyandığında tövbe etti.

Âmir Bağdâdî isimli talebesi önceleri; "Hiç kimse, bir ihtiyacın hâsıl olmasında vâsıtaya muhtâç değildir. Bu sebeple Allahü teâlâdan bir şey isterken başkalarını vesile etmek, onun hürmetine ver demek olmaz." der, velîlerdeki kerâmetlere de inanmazdı. Bir gün rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Yanında Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri de vardı. Peygamber efendimizin mübarek elini öpmek istedi. Fakat ona hiç iltifat etmiyor, huzûruna gittikçe yönünü ondan çeviriyordu. Bir ara Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'ye; "Ne olur, Peygamber efendimize bir arz et de, beni kabûl buyursun. Mübarek elini öpmekle şerefleneyim." diyerek yalvarmaya başladı. O kadar yalvardı ki, Abdülvehhâb-ı Şa'rânî onun gözlerinden akan yaşlara dayanamadı. Resûlullah efendimizin huzûruna varıp, onu işâretle bir şeyler söyledi.

Bunun üzerine onu Huzûr-i şerîflerine kabûl ettiler. Uyandığında, önceki düşüncelerinin ne kadar yanlış olduğunu anladı. Tövbe etti ve sabahleyin Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin medresesine gitti. Talebesi olmakla şereflendi.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretlerine, Allahü teâlânın öyle ihsânları vardı ki, saymakla bitmezdi. Bunlardan biri de; güneşin batışından doğuşuna kadar, yâni akşamdan sabaha kadar, cansız eşyânın ve hayvanların tesbîhlerini duyması idi. Bir gün akşam namazını, haramlardan çok sakınan hattâ şüpheli korkusuyla mübahların fazlasını bile terkeden hocası Emînüddîn'in arkasında kılıyordu. O anda gözünden perde açıldı. Direk, duvar, hasır, döşenmiş taşların tesbîhlerini duymaya başladı. Korktu, sonra Mısır'da bulunan her şeyin, sonra etraftaki devletlerdeki ve okyanuslardaki bütün mahlûkların konuşmalarını ve tesbîh seslerini işitmeye başladı. Okyanustaki bir balık şöyle tesbîh ediyordu:

"Ey cansızların, hayvanların, bitkilerin, her şeyin rızkını veren Rabbim! Mahlûkâtından hiç birinin rızkını unutmayan ve isyân edenden dahi ihsânını kesmeyen sen, her türlü noksanlık ve kusurdan münezzehsin."

Namazı kılıp bitirdiler. Sabaha kadar bu hâl onda devâm etti. Çok korktu. Sabah olurken, Hak teâlâ merhamet edip, bu gibi şeyleri duymasını perdeledi. Ancak Allahü teâlânın ihsânı olan bu durum onda kaldı. İstediği zaman, istediği yeri görmek, gezmek nîmetini Allahü teâlâ ona ihsân etti. Bununla da îmânı kuvvetlendi. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, bu hâdiseden sonra, istediği zaman gönül gözü ile bütün dünyâyı, bilhassa İslâm âlemini seyrederdi. Şehir, kasaba, köy ve ülkeleri aşar, Endonezya'dan Magrib'e, Türkiye'den Yemen'e kadar varır, ihtiyaç sâhiplerine yardım ederdi. Bunların hepsinin, cenâb-ı Hakkın bir ihsânı olduğunu bildirirdi. Bir gün buyurdu ki: "Kendimi bir vâsıta içinde gördüm. Bir anda yeryüzünü dolaşıyordum. Bütün âlim ve evliyânın kabirlerinin üzerlerinden, Seyyid Ahmed Bedevî ve İbrâhim Düsûkî hazretlerinin kabirlerinin altından geçerek ziyâret ediyordum."

Bir gün Habeşistanlı bir gayri müslim, Mısır'a gelmişti. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin nâmını duyduğu için, onunla görüşmek istiyordu. İmâm-ı Şa'rânî onu kabûl etti. Habeşistan ile ilgili konuşmaya başladılar. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, Habeşistan'ı öyle anlatıyordu ki, en ince ayrıntılarına kadar îzâh ediyordu. O gayri müslim dinledikçe, yaşadığım yeri benden daha iyi biliyor diye hayret ediyordu. Dayanamayıp Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'ye; "Siz Habeşistanlı mısınız?" diye sordu. O da; "Dünyâda nereyi görmek arzu etsem, Allahü teâlâ bana orayı gösterir. Bu, cenâb-ı Hakk'ın bana bir ihsânıdır." buyurdu. Bunu işiten gayri müslim, Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu.

Allahü teâlânın Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'ye ihsânlarından biri de, Mısır veya başka yerlerdeki talebelerine kalben seslendiği zaman derhal yanına gelmeleriydi. Yanına gelmeye karar veren bir talebe yola çıksa, ona kalben geri dön derse, o da dönerdi. İnsanlara ve talebelerine sıkıntı anlarında yardım ederdi. O darda, sıkıntıda olanların sığınağı ve mânevî doktoru idi.

Talebelerinden Yahya Varrâk arkadaşlarıyla hacca gidiyordu. Bindiği hayvan çok zayıftı. Bir müddet gittikten sonra yorulup yattı. Arkadaşlarına kendisini beklememelerini, yola devam etmelerini söyledi. O, hayvanının dinlenmesini bekliyordu. O anda Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri yanında peyda oldu. Hayvanı tutup kaldırdı ve ona tebessüm ederek kayboldu. Yahyâ Varrâk hayvanın üzerine bindi. Öyle hızlı gitmeye başladı ki arkadaşlarına yetişti ve onları geçti. Kâbe-i muazzamanın etrafında tavaf ederken yine Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretlerini gördü. Tavaf müddetince yanındaydı. Hâlbuki o, o sene hacca gitmemişti.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, Allahü teâlânın izniyle hiç bir mahlûkdan korkmazdı. Yılandan, akrebden, timsahdan, cinden ve benzerlerinden korkmaz, ancak dînin emir ve yasaklarına uygun olarak onlardan uzak dururdu. Bir gün Saîd'e (Portsaid'e) gidiyordu. Nehrin kenarından yedi kadar timsah onu tâkibe başladı. Herbiri öküz büyüklüğünde idi. Onu merkeb üzerinde gören halk, yutulacak diye feryada başladı. İşte o zaman belini doğrulttu ve

suya, timsahların arasına indi. Hepsi çekilip kaçtılar. Sonra hayvanın yanına geldi. Oradaki insanlar, bu hâli görünce hayret ettiler.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, bir gece terkedilmiş ve bakımsız bırakılmış bir velînin türbesinde uyudu. Bu türbe üzerinde bir kubbe, etrâfında da taşlar bulunuyordu. Taşların aralarında ise, büyük yılanlar vardı. Yılanlardan korktukları için, insanlar bu mübârek zâtı ziyâret edemezlerdi. Yılanlar, o gece Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin etrâfında dolaşıp durdular. Abdülvehhâb hazretleri o büyük ve zehirli yılanları görüyor, kalbine zerre kadar korku getirmiyordu. Sabahleyin, o belde halkı Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin o türbede yattığını öğrendiklerinde, hayretten dona kaldılar. Huzûruna çıkıp; "Biz, yılanların korkusundan, türbenin içine değil, etrâfına bile yaklaşamıyoruz. Siz orada nasıl yatabildiniz?" diye sordular. Onlara buyurdu ki: "Allahü teâlâ, yılanlara beni sokmaları için ilhâm etmedikçe, onlar beni sokmazlar. Yılana kudret lisânı ile, git falancayı sok! denir. Yılan da o kimseyi, hasta yapmak veya kör etmek yâhut öldürmek için sokar. Allahü teâlânın irâdesi olmadan, yılanın bir kimseyi sokması mümkün değildir."

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri cinlerle başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatır:

Bir zamanlar evime, cinlerden biri gelmeye başladı. Bu cin bana doğru gelirken, vücûdumun bütün kılları diken diken olurdu. O ânda Allahü teâlânın ismini söylemeye başlardım. Cenâb-ı Hakk'ın ismini duyan cin, derhâl benden uzaklaşırdı. Hiçbir zaman ondan ne çekindim, ne de korktum. Aksine, gece yolumu kestiği zaman, ona selâm vererek geçip giderdim. İnsanın tabiatı cinden nefret ettiği hâlde her gün onları göre göre nefret etmez hâle geldim.

Kıtlık olduğu günlerde, cinlerden bir grup evime yerleşmişti. Onlara dedim ki: "Bu gösterdiğim ekmeklerden güzelce yiyiniz. Hiçbir müslümana sakın zarar vermeyiniz." Onların da bana; "Başüstüne, emirlerinizi dinleyip itâat edeceğimize söz veriyoruz." dediklerini duydum. Cinlerden biri keçi kılığına girip, geceleri bizim odaya girer, lâmbayı söndürür ve gürültü çıkarırdı. Bu hâlden evdekiler korkuya düştüler. Çocukların korkmaması için, bir gece sedirin altına saklanarak cinin gelmesini bekledim. Tam önümden geçerken, elimle bir ayağını yakaladım. Bağırmaya ve yardım istemeye başladı. Bunun üzerine ona; "Ey keçi kılığına girmiş olan cin! Bir daha evime girip çocuklarımı korkutmaya devâm edecek misin, etmeyecek misin?" dedim. Tövbe ederek, bir daha gelmeyeceğine söz verdi. Buna rağmen ayağını bırakmıyordum. Ayağı elimde inceldi, inceldi bir kıl inceliğini aldıktan sonra avcumdan çekilip gitti. Bu hâdiseden sonra o cin evime gelmez oldu.

Ey kardeşim! Buna benzer cinlerle başımdan geçen hâdiseler çoktur. Bunları anlatmamdan maksadım, bâzı okunacak duâları zamânında okumanız içindir. Gece veya gündüz yapacağın işlerde, kendini bunların şerlerinden nasıl koruyacağını bilmeniz içindir. Eğer ben de bu duâları bilmeseydim, diğer insanlar gibi görünmeyen bu yaratıklardan korkardım.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî insanlar arasındaki anlaşmazlıkları her iki tarafı üzmeden çözer, iki tarafın da kabul edeceği bir netîceye bağlardı.

Osmanlı pâdişâhı Sultan Selîm Han Mısır'ı zaptettiği zaman, Cumâ namazını Ezher Câmiinde kıldı. Cumâ namazını kıldıran hatîb için yüz altın bağışladı. Bunu önceden öğrenen hatîb, o gün Cumâ namazını kıldırma sırası kendisinde olan diğer hatîb arkadaşından izin almıştı. Nöbetini devreden hatîb, diğer arkadaşının altınlara kavuştuğunu görünce, söylenmeye başladı. O sırada orada bulunan Abdülvehhâb-ı Şa'rânî aralarına girip, nöbetini veren hatîbe; "Üzülme! Allahü teâlâ bunu sana kısmet etmemiş." dedi. O da; "Rızkımın kesilmesine bu arkadaşım sebeb olduğu için kızıyorum." dedi. Abdülvehhâb hazretleri de; "O sebeb oldu görünüyorsa da, aslında sebeb o değildir. Arkadaşın ilâhî kudretin bir âletidir. Âleti kim hareket ettiriyorsa, hüküm onundur. Yoksa âletin değildir. Senin böyle söylemen, sopa ile dövülüp de, sopayı vurana değil sopaya kızan adamın hâline benziyor. Hani sen her Cumâ

hutbelerinde; "Vallahi veren de Allahü teâlâdır, alan da. Yükselten de Allahü teâlâdır, alçaltan da..." demez miydin? Şimdi niçin bunun tersine göre hareket ediyorsun?" deyince, o hatîb; "Üstâdım! Huccet ve isbâtlarınla beni susturdun." diyerek oradan ayrıldı.

Peygamber efendimizin sözlerine, sünnetine uymaya çok dikkat ederdi. Hadîs-i şerîfleri kabul etmeyenlere şöyle buyururdu:

Sünnet, yâni hadîs-i şerîfler, Kur'ân-ı kerîmi açıklamaktadır. Mezheb imâmları, sünneti açıklamışlardır. Din âlimleri de, mezheb imâmlarının sözlerini açıkladılar. Kıyâmete kadar da böyle olacaktır. Sünnet, yâni hadîs-i şerîfler olmasaydı suları, tahâreti, namazların kaç rekat olduklarını, rükû ve secdede okunacak tesbîhleri, bayram ve cenâze namazlarının nasıl kılınacağını, zekât nisâbını, orucun, haccın farzlarını, nikâh ve hukûk bilgilerini, hiçbir âlim, Kur'ân-ı kerîmde bulamaz ve öğrenemezdi. İmrân bin Hasîn'e birisi; "Bize yalnız Kur'ân'dan söyle." deyince; "Ey ahmak! Kur'ân-ı kerîmde, namazların kaç rekat olduğunu bulabilir misin?" dedi. Hazret-i Ömer'e; "Farzların seferde kaç rekat kılınacağını Kur'ân-ı kerîmde bulamadık." dediklerinde; "Allahü teâlâ, bize, Muhammed aleyhisselâmı gönderdi. Biz, Kur'ân-ı kerîmde bulamadıklarımızı, Resûlullahtan gördüğümüz gibi yapıyoruz. O, seferde, dört rekat farzları iki rekat kılardı. Biz de öyle yaparız." buyurdu. Din imâmlarının hiçbir sözü, İslâmiyetin dışında değildir. Çünkü herbiri hem hakîkatte, hem de şerîatte âlimdirler.

Resûlullah efendimiz Kur'ân-ı kerîmde icmâlen bildirilenleri, yâni kısa ve kapalı olarak bildirilenleri açıklamasaydı, Kur'ân-ı kerîm kapalı kalırdı. Resûlullah'ın vârisleri olan mezheb imâmlarımız (r.aleyhim) hadîs-i şerîflerde mücmel olarak bildirilenleri açıklamasalardı, sünnet-i nebeviyye kapalı kalırdı. Böylece, her asırda gelen âlimler, Resûlullah'a tâbi olarak, mücmel olanı açıklamışlardır. Allahü teâlâ, Nahl sûresinin kırk dördüncü âyetinde meâlen; **"İnsanlara indirdiğimi onlara beyân edesin"** buyurdu. Beyan etmek, Allahü teâlâdan gelen âyetleri, başka kelimelerle ve başka sûretle anlatmak demektir. Ümmetin âlimleri de, âyetleri beyân edebilselerdi ve kapalı olanları açıklayabilselerdi ve Kur'ân-ı kerîmden ahkâm çıkarabilselerdi, Allahü teâlâ Peygamberine, sana vahy olunanları tebliğ et derdi. Beyân etmesini emr etmezdi.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri üç yüzden fazla eser yazmıştır. Bunların en kıymetlisi dört mezhebin fıkıh ilmini bir araya topladığı **Mîzân-ül-Kübrâ** isimli eseridir. Diğer eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Envâr-ül-Kudsiyye, 2) Tabakât-ül-Kübrâ:** Eserde, Asr-ı Saâdetten zamânına kadar dört yüzden fazla büyük âlim ve velînin hallerini, kerâmetlerini, sözlerini bildiren kıymetli bir kitaptır. **3) Ecvibet-ül-Merdiyye, 4) Ahlâk-uz-Zekiyye vel-Ulûm-ül-Ledünniyye, 5) İrşâd-ül-Muğfelîn, 6) Bahr-ul-Mevrûd, 7) Feth-ül-Mubîn, 8) Ferâid-ül-Kalâid, 9) Sirâc-ül-Münir, 10) Meşârık-ül-Envâr-il-Kudsiyye.**

HELÂL LOKMA YEMELİ

Abdülvehhâb Şa'rânî anlatır: "Bir yaz günü,
Ziyârete gitmiştim, bir İslâm büyüğünü.
Nil Nehri kıyısında, bulunan bir hânede,
Yaşayıp, kendisini, vermişti ibâdete.
Girince selâm verdim, o aldı selâmımı,
Sonra yüzüme bakıp, suâl etti adımı.
"Abdülvehhâb" deyince, dedi ki: "Senelerdir,
Seni görmek isterdim, geç otur, işte sedir."

Sonra tutup elimi, öyle sıktı ki benim,
Sanki bir mengeneye, sıkıştı o an elim.
Acısından az daha, bağıracak idim ki,
O sordu; "Nasıl buldun, elimin kuvvetini?"
Dedim ki: "Çok büyük bir, kuvvete sahipsiniz,
Halbuki bana göre, yaşlısınız hayli siz."
Dedi ki: "Bak evlâdım, elimdeki bu kuvvet,
Tâ gençliğimden beri, aynıdır îtimâd et.
Zîrâ hep helâl lokma, kazanıp onu yedim,
O helâl lokmalardan, hâsıl oldu kuvvetim.
Yüz kırk üç yaşındayım, hem dahi şu anda ben,
Hiçbir gün ayrılmadım, helâl lokma yemekten.
Lâkin bu gün mâlesef, kötü olmuş insanlar,
Helâl haram demeden, yiyorlar ne bulsalar.
İnsanlar arasından, kalkmış sevgi muhabbet,
Çirkin olan haramlar, olmuş moda ve âdet.
Belâlar karşısında, yok tevekkül ve sabır,
Dîne karşı insanlar, olmuşlar kör ve sağır.
Allah'ın takdirine, yok tevekkül ve rızâ,
Dünyâlık sebeplerle, ederler kavga ve nizâ.
Ey oğlum, kötülerin, hâli böyle velhâsıl,
Şimdi iyi insanı, anlatayım ben asıl.
O, okuyup öğrenir, önce ilmihâlini,
Sonra da buna göre, düzeltir her hâlini.
Eğer günah işlerse, üzülür, kalbi yanar,
O çıkmaz hâtırından, tâ ölünceye kadar.
İyi iş yapsa dahi, kusurlu, noksan bulur,
Hattâ onu unutup, hiç hatırlamaz olur.
Gece gün kendisini, hep çeker ki hesâba,
Düşmesin âhirette, Cehennem'e, azâba.
Dünyâ düşüncesini, söküp atar içinden,
Kurtulmaya çalışır, Cehennem ateşinden.
Gönlünden tam olarak, atar uzun emeli,
Zîrâ iyi bilir ki, çok yakındır eceli.
Hâlis mümin odur ki, ödü kopar günahtan,
Ufak bir günah için, hayâ eder Allah'tan.

Kötü bilmez kimseyi, aslâ yapmaz sû-i zan,
Bunun çirkinliğini, bilmiyor çoğu insan.
Halbuki bir müslüman, çok nâfile ibâdet,
Yaparak, ömür boyu, eylese buna gayret,
Bunlardan kazandığı, o sevapları yine,
Meselâ terâzinin, koysalar bir gözüne,
Öbürüne de bir tek, sû-i zan seyyiesi,
Konulsa, ağır gelir, bu günahın kefesi.
Çünkü kul hakkı olup, vebâli çok büyüktür,
Âhirete kalırsa, tahammülü zor yüktür.

EVLİYÂNIN BAKIŞI YETER!

Talebelerinden Şerefüddîn bin Emir hastalanmıştı. Ağrılarının şiddeti, gün geçtikçe daha da artıyordu. Öyle ki, artık ölümünü bekler oldu. Günlerce uykusuzluğun verdiği bir halsizlik içinde gözkapakları kapandı. Uyumağa başladı. Rüyâsında büyük bir nehirde yüzüyordu. Nehrin aşağı taraflarında bir köprü ve onun da aşağısında bir çağlayan vardı. Bu çağlayandan canlı bir kimse aşağı düşse, normalde parça parça olurdu. Akan sular onu sürükleye sürükleye köprüye doğru götürüyordu. Eğer köprüde tutunacak bir yer bulamazsa, çağlayandan aşağı düşecekti. Bütün gayretine rağmen köprüye tutunamadı. Büyük bir korkuya kapıldı. Çağlayanın başına geldiği an, bir el onu tutup kenara çekti. Ölümden kurtulmuştu. Elin sâhibine baktığında, zamânın en meşhûr âlimi ve velîsi olan hocası Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'yi gördü. Ona tebessüm ediyordu. Uyandığında da hastalığının geçtiğini, hiçbir derdinin kalmadığını gördü.

DÖRT HAK MEZHEP

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri Şâfiî mezhebi fıkhında zamânının en büyük âlimi idi. Devrinde bâzı câhil din adamlarının Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe'ye ve talebelerine dil uzatanlara şiddetle karşı koyardı. Böyle düşüncelere kapılan bir talebesine şöyle nasîhat etti:

Ey kardeşim! İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye ve onun mezhebini taklid eden fıkıh âlimlerine dil uzatmaktan kendini koru! Câhillerin sözlerine ve yazılarına aldanma! O yüce imâmın ahvâlini, zühdünü, verâsını ve din işlerindeki ihtiyâtını, titizliğini bilmeyen, dinde değişiklik yapanlara uyarak, onun delilleri zayıftır dersen, kıyâmette onlar gibi felâkete sürüklenirsin. Sen de benim gibi, Hanefî mezhebinin delillerini incelersen, dört mezhebin de sahîh olduğunu anlarsın! Mezheblerin doğru olduğunu, öğle güneşini görür gibi, açık olarak anlamak istersen, Ehlullah yoluna sarıl! Tasavvuf yolunda ilerleyerek ilminin ve amelinin ihlâslı olmasını başar. O zaman, İslâmiyet bilgilerinin kaynağını görürsün. Dört mezhebin de, bu kaynaktan alıp yaydıklarını, bu mezheplerin hiçbirinde, İslâmiyet dışında hiçbir hüküm bulunmadığını anlarsın. Mezhep imâmlarına ve onları taklid eden âlimlere karşı edebli, terbiyeli davrananlara müjdeler olsun! Allahü teâlâ, onları kullarına saâdet yolunu göstermek için rehber, imâm eyledi. Onlar, insanlara Allahü teâlânın büyük ihsânıdır. Cennet'e giden yolun öncüleridirler.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.218
2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.372,374
3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.641,642
4) El-A'lâm; c.4, s.180

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.134

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; 392,393,396,398,422,518,519,526,657,674,750,924,978

7) Fâideli Bilgiler; s.143,147,148,149,155,156,157

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.191

ABDÜRRAHÎM ARVÂSÎ;

Osmanlılar zamânında Anadolu'da yetişen velîlerden. Seyyid Abdullah Arvâsî hazretlerinin oğludur. Hazret-i Hüseyin soyundan olup seyyiddir. Nesebi, Abdurrahîm bin Abdullah bin Muhammed bin Muhammed Şehâbeddîn bin İbrâhim bin Âlim-i Rabbânî Cemâleddîn bin Kemâleddîn bin Kutub Muhammed bin Kâsım Bağdâdî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1786 (H.1200) senesinde vefât etti. Kabri Doğu Bâyezîd'de Ahmed Hânî kabristanındadır.

Abdullah Arvâsî'nin oğlu olan Abdürrahîm Arvâsî, Arvas köyünde babalarının medresesinde okudu. Aklî ve naklî ilimlerde derin âlim oldu. Ayrıca babasının sohbetlerine de devâm edip, tasavvuf yolunda olgunlaştı. Zamânının aklî ve naklî ilimlerinde söz sâhibi, tasavufda ise hâl sâhibi meşhûr bir velî oldu. Şöhreti her tarafa yayıldı. O sırada Doğubâyezîd'deki meşhûr sarayın bânîsi Çıldıroğullarından İshak Paşa, Seyyid Abdürrahîm Arvâsî'yi dâvet etti. İshak Paşa Çıldıroğulları âilesinin reisi olup, Osmanlı Devletince, o bölgeye emir tâyin edilmiş paşalardan biriydi. İlme, ilim ve din adamlarına çok kıymet verir, âlimlerle meclis kurar ve onların sohbetlerinden zevk alırdı. Meşhûr ediblerden Ahmed Hânî de onun dâveti üzerine Doğubâyezîd'e gelmişti.

İshâk Paşanın dâveti üzerine Doğubâyezîd'e gelen Abdürrahîm Arvâsî, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatıp, onların dünya ve âhiret saâdetine kavuşmaları için pekçok gayret sarf etti. İlimde ve tasavvufta çok talebe yetiştirdi. Aynı zamanda bölgede yaygın olan Eshâb-ı kirâm düşmanı şiîlerle mücâdele etti. Ehl-i Sünnet îtikâdının yayılması için çalıştı.

Uzun mücâdelelerden ve münâzaralardan sonra şiî fırkasının bozukluğunu herkese kabûl ettirdi. Halk, Ehl-i sünnet olup huzûra kavuştuğu gibi aralarındaki ayrılık ve düşmanlıklar son buldu ve fitne ateşi söndürüldü.

Abdürrahîm Arvâsî bu gayretinin yanında dînî ilimleri öğrenmekten geri kalmıyor öğrendiklerini yaşamak sûretiyle de insanların ebedî seâdete kavuşmaları için bütün gücünü harcıyordu. Onun sohbetlerine yüzlerce kimse katılıp faydalanıyordu. Bu sohbetlerinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin **Mesnevî'**sinden de parçalar okutuyordu. Böyle sohbet meclislerinden birinde **Mesnevî** okunurken, orada bulunan İran ahondlarından (mollalarından) biri Mevlânâ'yı ve **Mesnevî'**yi küçültücü ve tahkir edici maksatla, bildiği hâlde "Ne okuyorsun?" diye sordu. Abdürrahîm Arvâsî hazretleri; **"Mesnevî** okuyoruz." buyurdu. İranlı ahond cevap olarak; **"Meşnevî (**dinlemeye değmez)." dedi. Bu söze din gayreti kabaran ve son derece hiddetlenen Abdürrahîm Arvâsî hazretleri **Mesnevî-yi şerîfi** rastgele açıp İranlı ahonda; "Şu beyti oku!" buyurdu. İranlı ahond;

"Mesnevî ra meşnevî mehan

Ey sek-i gürgîn bed kerdeî"

yâni Mesnevî'yi meşnevî okuma, ey uyuz köpek kötü bir iş yaptın, meâlinde beyti istemeyerek okuyuverdi. Bu manâlı beyân karşısında ahond ve meclistekiler dehşete kapıldılar. Ahond söyleyecek söz bulamadı. Arslan yuvasına düşmüş, zavallı tilki gibi titremeye başladı. Sonra mecliste bulunanlar **Mesnevî'**den bu beyti aradıklarında bulamadılar. Bu hâlin Abdürrahmân Arvâsî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladılar. Ona karşı daha edepli ve ölçülü davranmaya başladılar. Buna benzer pekçok kerâmetleri

görülmüş olan Abdürrahîm Arvâsî hazretlerinin bu kerâmetleri yıllar boyu dilden dile anlatılagelmiştir.

Ömrü boyunca İslâm dîninin emirlerini öğrenmeye ve öğretmeye çalışan Abdürrahîm Arvâsî hazretleri Doğubâyezîd'de vefât etti. OradaAhmed Hânî türbesine defnedildi. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir. İhtiyaç ve istek sâhiplerinin ziyâretgâhı hâlindedir. Sırt ağrısından şikâyetçi olanlar sırtlarını kabrinin taşına sürttükleri için taş yıpranmış, üzerindeki Arvâsî kelimesi ile vefât târihi olan 1200 (m.1786) ve Fâtihâ kelimesinden başka yazı kalmamıştır.

Seyyid Abdürrahîm Arvâsî hazretlerinin iki oğlu vardı. Birincisi: Seyyid Muhammed Efendidir. Bunun evlâdı kalmamıştır. Kabri babasının kabrinin sağındadır. İkincisi; Seyyid Hacı İbrâhim'dir. Din ve dünyâ ilimlerinde babasının vârisiydi. Tasavvuf yolunda babasının yerini tutmuş olup âlim, fazîlet sâhibi ve veliyy-i kâmil bir zat idi. Günümüzün tâbiri ile bir diplomat olup Osmanlı-İran münâsebetlerinde, Osmanlı Devletini temsil etmiş, unutulamayacak hizmetleri olmuştur.

Seyyid Hacı İbrâhim Efendinin Abdürrahîm ve Abdülazîz adlı iki oğlu ile Seyyide Emine Hanım isminde bir kızı vardı. Kızı Seyyide Emine Hâtunu Seyyid Abdurrahmân hazretlerinin oğlu Molla Abdülhamîd'e nikâh edip bu evlilikten, Arvas'ın ışığı, ilim ve irşâd kaynağı Seyyid Fehim Arvâsî hazretleri dünyâya gelmiştir. Seyyid Hacı İbrâhim'in büyük oğlu Abdürrahîm Efendi 1818 (H.1234) senesinde vefât etmiştir. Seyyid Hacı İbrâhim Efendi de 1832 (H.1248) senesinde Yukarı Doğubâyezîd'de vefât etti. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir. Büyük oğlu Abdürrahîm Efendinin de kabir taşı hâlen yazıları ile mevcuddur.

Seyyid Hacı İbrâhim Efendinin diğer oğlu ise Seyyid Abdülazîz Efendi olup babalarının dergâhı ona kalmıştır. İlimde ve tasavvufta babalarının yerini tutmuştur. Kerâmetleri açık bir velî idi. Hayvanlarla konuşur, hayvanlar da ona söylerdi. Hayvanları, hatta yılanları yedirir içirirdi. Hayvanlar onun emrine uyarlardı. Seyyid Abdülazîz hazretleri 1880 (H.1297)'de vefât etmiştir. Kabri Yukarı Doğubâyezîd'de babasının yanındadır.

1) Eshâb-ı Kirâm; s.287

2) Osmanlı Târihi Ansiklopedisi; c.1, s.67

ABDÜRRAHÎM İSTAHRÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdürrahîm İstahrî, künyesi Ebû Ömer'dir. Doğum ve vefât târihleri belli olmamakla berâber, hicrî dördüncü asrın ilk yarısında yaşadığı bilinmektedir. İlim için, Hicaz, Irak, Şam ve başka yerlere seyahatler yaptı. Ruveym bin Ahmed, Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî ve başka büyük zâtlarla görüşüp kendilerinden ilim öğrendi.

Hâlini gizler ve dâimâ neşeli görünürdü. Bâzan kıymetli elbiseler giyip, avlanmak için ormana giderdi. Av köpekleri ve güvercinleri vardı. Bir defâsında, ava çıkmıştı. Bir kimse, gizlice kendisini tâkib etti. Abdürrahîm İstahrî bir dağın arkasına varınca köpekleri saldı. Kendisi Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl oldu. Kendisini tâkib eden kimse şöyle anlatmıştır: "Zikre başladığı zaman, dağ, zikir sesine boğuldu. O dağda bulunan taşlar, ağaçlar ve vahşî hayvanların onun zikrine iştirak ettiklerine şâhid oldum."

Abdürrahîm İstahrî hazretleri dünyâya kıymet vermezdi. Dünyâ malı toplamazdı. Babasından kalan yirmi bin akçenin, on binini insanlara dağıttı. Kalan on bin akçeyi de bir torbaya koydu. Bir gece, evinin damına çıktı. Bu torbada bulunan akçeleri, avuç avuç etrafa serpti. Kendisine de, ekmek ve bakla almak için çok az mikdar bıraktı. Yerler hep akçe oldu. Sabah olunca herkes, o gece gökten akçe yağdığını sandılar.

Abdürrahîm-i İstahrî kendisi için bir şey istemezdi. Evinde üzerinde istirahat ettiği bir sığır derisi vardı. Günlerce yemek yemezdi. Bir Ramazân ayında Abadan'a gitti. Orada yirmi bir gün kaldı. Halk kendisine iftar için bâzı yemekler getirirlerdi. Sabah olunca, bu yemeklerin aynen durduğunu görürlerdi. Bu hâli gören Abadanlılar kendisini çok sevdiler. Abdürrahîm İstahrî hazretleri, halkın bu muhabbetini görünce, meşhûr olmaktan korkup Abadan'dan çıktı. Sehl bin Abdullah Tüsterî'nin ziyâretine gitti. Sehl-i Tüsterî kendisi için hangi yemeği pişirmelerini arzu ettiğini sordu. "Ekşili yemek pişirsinler." dedi. Yemek pişirilip, iftarda getirildi. Bu sırada, kapıya bir fakir gelip, Allah rızâsı için yiyecek bir şeyler istedi. Abdürrahîm İstahrî, yemeğin o fakire verilmesini söyledi. Yemek, çömleği ile fakire verildi ve su ile iftâr ettiler. İkinci ve üçüncü günler de aynen böyle oldu. Ayrılıp giderken bir kimse gördü. Suyun kenarına oturup, elinde bulunan ekmeği suya banarak yiyordu. O kimse, Abdürrahîm İstahrî'yi dâvet etti. Beraberce ekmeği suya batırıp yediler.

Ruveym bin Ahmed diyor ki: "Likam Dağında pekçok velî ile sohbet ettik. Abdürrahîm İstahrî'den daha sabırlı kimse görmedim."

1) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.284

2) Nefehât-ül-Üns; s.228

3) Tabâkât-üs-Sûfiyye (Ensârî); s.456

4) Nesayim-ül-Mehabbe; s.152

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.354

6) Sîret-i İbn-i Hafif; s.86,88,114,143,149

7) Meşreb-ül-Ervâh; s.310

ABDÜRRAHÎM-İ MERZİFONÎ;

Sultan İkinci Murâd Han devri âlim ve velîlerinden olup, Abdurrahîm-i Rûmî olarak da bilinir. 1385-1390 (H.787-793) yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Abdürrahîm Nizâmeddîn'dir. Babası Sarı Danişmend adıyla tanınan Emir Aziz Efendidir. Merzifon'da dünyâya geldikleri için Merzifonî ve şiirlerinde "Rûmî" mahlasını kullandığı için "Rûmî" lakapları ile şöhret buldu. 1465 (H.870)de Merzifon'da vefât edip oraya defnedildi.

İlk tahsilini babasından ve memleketindeki diğer âlimlerden aldı. Küçük yaştan îtibâren sanat ve kültür yönü fevkalâde gelişti. Bu sırada Osmancık'ta müderrislik yapan Akşemseddîn ile dostluk ve arkadaşlıkları çok ileri idi. Bu iki dost devrin en büyük âlimlerini tanıyarak onlardan feyz almak ve tasavvuf yolunda ilerlemek istiyorlardı. Akşemseddîn bu gâye ile Ankara'da bulunan büyük âlim Hâcı Bayrâm Velî hazretlerinin yanına gitti ise de onun, müridleri için kapı kapı dolaşarak yardım toplamasını yanlış yorumlayarak bu tutumunu beğenmeyip tekrar Osmancık'a dönmüştü. Kalpleri ilâhî aşkla çarpan bu iki genç bir süre sonra Şeyh Zeynüddîn Hafî'den ders almak üzere Mısır'a doğru yola çıktılar. Ancak Haleb'e geldiklerinde Akşemseddîn gördüğü bir rüyâ üzerine kendisinin mânen Hâcı Bayrâm Velî'ye bağlı olduğunu söyleyerek geri Ankara'ya döndü.

Şeyh Zeynüddîn-i Hafî, menkıbeleri Anadolu'da ağızdan ağıza dolaşan, bütün İslâm ülkelerinde saygı ile anılan büyük bir Türk bilgini ve tasavvuf âlimi idi. Horasan'ın Haf kasabasında doğduğu için Hafî adıyla anılırdı.

Abdürrahîm Merzifonî Mısır'da Şeyh Zeynüddîn-i Hafî ile buluşup ona candan bağlandı. Hocasının sevgisini kazanarak teveccühlerine kavuştu. Onun mânevî himâyesi ve terbiyesine girdi. Şeyh Zeynüddîn'le berâber Horasan'a hocasının memleketi olan Haf'a gitti. Tasavvuf

yolunda bulunanlara has terbiye usûlleriyle, mânevî makamlara kavuştu. Bu yolun vazîfeleri ile meşgûl olarak yükselip, kemâle geldi.

Hocası, kavuştuğu mânevî makamlara ve hâllere onu da çıkardıktan sonra icâzet, diploma verdi.

Şeyh Zeynüddîn Hafî, Abdürrahîm Merzifonî'de gördüğü çalışkanlık, kabiliyet, doğruluk, sadâkat ve bağlılığı 1428 yılında Herat'ta verdiği icâzetnâmesinde şöyle anlatmaktadır:

"Hamd ü senâdan sonra şunu söyliyeyim ki: Velîlerin yolunda giden ve bu yoldan başkasına yüz çeviren, çalışmasında ciddî ve samîmî olan, irâdesi tam bir mübârek oğul ki Emir Azîz-i Rûmî'nin oğlu Mevlânâ Nizâmeddîn Abdürrahîm'dir. Allah onu tarîkatinde istikâmet üzere gitmesinde sâbit kılıp devamlı eylesin."

Hocası ayrıca Abdürrahîm'e **Vesâyâ-yı Kudsiyye** kitabını ve Şihâbüddîn-i Sühreverdî'nin (r.aleyh) **Avârif-ül-Meârif** ve **İ'lâm-ül-Hudâ** kitaplarından ders okutma iznini verdi. Bundan sonra, doğru yolun rehberi olarak, insanlara Allahü teâlânın dînini öğretmek, onları terbiye etmek ve yetiştirmek üzere, hocası tarafından, baba memleketi olan Merzifon'a gönderildi.

Abdürrahîm-i Merzifonî, Zeynüddîn-i Hafî'nin elini öpüp hayır duâsını alarak ayrıldıktan sonra, hocası ardından bakıp;

"Bir ateş kütüğin yakduk

Diyâr-u Rum'a atduk."

buyurdu.

Zeynüddîn-i Hafî hazretleri bu beyti ile talebesinin yüksekliğini ve onun Anadolu'daki görevinin ehemmiyetini işâret ediyordu.

Gerçekten şeyhinin "Aşk ateşi" diye övdüğü Abdürrahîm hazretlerinin kalbi ilâhî aşkla dop doluydu. Yanık ve içli şiirler söylerdi. Zaman zaman;

"Tövbe yâ Rabbî! Hatâ yoluna gitdüklerüme,

Bilüp itdüklerüme, bilmeyüp itdüklerime."

diyerek gözlerinden yaşlar döker, kalbi Allahü teâlânın korkusundan titrerdi.

Abdürrahîm hazretlerinin Merzifon'a gelmelerinden sonra burası ülkenin dört bir tarafından feyz almak ve ilminden istifâde etmek isteyenlerin akınına uğradı. Bunu duyan İkinci Murâd Han, ilminden daha geniş bir kitlenin faydalanmasını sağlamak üzere kendisinden Merzifon'daki Çelebi Sultan Mehmed Medresesi'nde müderrislik yapmasını istedi. Kabul buyurunca, beş akçe ile müderris tâyin etti. Daha sonra, 1439 yılında yevmiyesi, üç akçe ilâve ile sekiz akçeye çıkarıldı.

Bâzı kimseler şeyhin müderrislik görevini ve tâyin edilen ücreti kabul etmesini onun dünyâya olan rağbeti şeklinde yorumladılar. Buna karşı Abdürrahîm hazretlerinin cevâbı:

"Çeşitli eller yerine bir el tuttuk. Bu lokma ile nefsin ağzını kapattık." oldu.

Tasavvuf yolunda bulunanlar, yedikleri, içtikleri şeylerin ve kullandıkları eşyânın helâl olmasına çok dikkat ederlerdi. Pekçok kimse, helâl olduğu şüphelidir diye, sultanlardan gelen hediye ve ihsânları kabûl etmezlerdi. Kabûl etseler de, fakir ve yoksullara dağıtırlardı. Sultan İkinci Murâd Han, her şeyiyle âdil bir sultan olduğundan; Abdürrahîm bin Emir Merzifoni ondan maaş almakta mahzur görmedi.

1465 yılında vefâtına kadar pekçok talebe yetiştirdi. Talebelerinin içinde zamânının meşhûr şâirleri de vardır.

Abdürrahîm hazretlerinin mübârek kabirleri Merzifon'da Câmi-i Cedîd mahallesi Eren

sokağındadır. Halen halk tarafından ziyâret olunmakta mübârek rûhu vesîle edilerek cenâb-ı Hakk'a duâ ve niyâzda bulunulmaktadır.

1) Mesnevî-i Murâdiyye (Kemâl Yavuz, Ank. 1982)

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.43

4) Sefînetü'l-Evliyâ; c.1, s.271

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.43

6) Şeyh Abdürrahîm Rûmî (Berin Taşan, İzmir 1975)

ABDÜRRAHÎM TIRSÎ;

Anadolu evliyâlarından. İznik yakınlarındaki Tirse köyünde doğdu. Babası Bâyezîd Fakih köyde imâmlık yapıyordu. Doğum târihi belli değildir. Küçük yaşta babası ile İznik'e giderek büyük velî Eşrefoğlu Rûmî'nin sohbetlerine katıldı. Eşrefoğlu Rûmî'nin; "Bu çocuğu bize verin, tâlim ve terbiyesi ile meşgûl olalım." buyurması üzerine babasının rızâsı ile onun yanında kalarak yetişti. Bir süre sonra Eşrefoğlu Rûmî'nin kızı Züleyhâ Hâtun ile evlendi.

Abdürrahîm Tırsî, çok ibâdet eden, nefsinin arzularını yerine getirmeyen, haramlardan kaçan bir zâttı. Talebeliğinde Hızır aleyhisselâm ile görüşme ve sohbetiyle müşerref olmayı çok istiyordu. Bir gün hocası onu pazara elma almaya gönderdi. Pazardan dönerken yolda bir zat ile karşılaştı. O zât; "Sepetini aç, neyin olduğunu göreyim." dedi. Abdürrahîm Tırsî, sepeti açınca o zât içinden bir elma alıp yoluna devâm etti. Abdürrahîm Tırsî de hocasının huzûruna gidip sepeti önüne koydu. Eşrefoğlu Rûmî, sepete bakınca; "Abdürrahîm, bu elmaların birisi eksik." dedi. O da; "Bir zât aldı." dedi. Hocası; "O zâtın eteğine niçin yapışmadın?" diye sordu. O da; "O zâtın kim olduğunu bilmiyordum." deyince, hocası; "Ya Abdürrahîm! Hızır'ı görsem deyip dururdun, fakat bilsem demezdin. O zât Hızır idi. Gördün, fakat bilemedin." dedi. Bunun üzerine Abdürrahîm Tırsî; "Ah görsem ve bilsem." diye Eşrefoğlu Rûmî'den ricâda bulundu. Hocası; "Ey Abdurrahîm! Bu gece Yaylak denen yere git." buyurdu. Abdürrahîm Tırsî gece olup Yaylak'a gittiğinde, gündüz sepetinden elma alan zâtın orada olduğunu gördü. Hak teâlâya çok hamd ve senâdan sonra Hızır aleyhisselâmdan duâ istedi. Hızır aleyhisselâm da; "Yâ Abdürrahîm! Hizmetinde olduğun zâtın kadrini ve kıymetini bil. Ondan hayır duâ iste." buyurup gözden kayboldu. Bundan sonra hocasının hizmetlerine daha çok gayret ve şevkle koştu ve îtina gösterdi. Hocasının vefâtından sonra yerine geçip talebe yetiştirmek, insanlara İslâmiyet'i öğretmek için çalıştı.

Abdürrahîm Tırsî, Yaylak denilen yerde bir câmi yapmak için talebeleri ve halktan sevenleri ile ağaç kesmeğe ormana gitti. Bir talebesine yanlarına küçük tencerede bir mikdâr pirinç çorbası ile çok mikdâr da tabak almasını söyledi. Ormana varıp ağaç kesildikten sonra, öğleye yakın yemek için sofra kuruldu. Abdürrahîm Tırsî, küçük tencere üzerine Fâtiha-i şerîfe okuyup; "Tabakları doldurun." buyurdu. Bütün tabaklara çorba doldurulmasına rağmen, tenceredeki çorba hiç eksilmemiş gibi duruyordu. Daha sonra ezan okundu ve Abdürrahîm Tırsî cemâate namaz kıldırdı. Namazdan sonra Yörüklerden bir grup ellerinde sofralar olduğu hâlde yanlarına geldiler. İçlerinde çok güzel yemeklerin bulunduğu sofralardan, orada hizmet edenler yemek yedi. Abdürrahîm Tırsî gelen yörüklerle hiç konuşmadı. Cumâ günü olunca Abdürrahîm Tırsî, talebesi Habib Dede ile câmiye gitti. O sırada câminin önünde bir grup yörük vardı. Habib Dede onlara; "Ey müminler! Şu vakit getirdiğiniz yemekten dolayı hocam çok memnun oldu." deyince yörükler; "Ne yemeği. Bizim ondan haberimiz yoktur!" dediler. Abdürrahîm Tırsî; "Habib Dede, o yemeği getiren yörükler değil, onların sûretinde melekler idi. Allahü teâlâ kereminden, bizim hizmetimizde bulunan müminleri tâzim için kudret sofrasında melekleriyle o yemeği gönderdi." buyurdu.

Abdürrahîm Tırsî, 1520 (H.927) senesi Şubat ayında İznik'te vefât etti. Hocasının yanına defnedildi. Yerine önce Muslihüddîn Efendi daha sonra da oğlu Pîr Hamdi Efendi geçerek, insanlar Allahü teâlâya kavuşturan yolu anlattılar.

Abdürrahîm Tırsî'nin vefâtından sonra; her gün siyah, gözleri görmeyen bir köpek gelip bâzan Eşrefoğlu Rûmî'nin bâzan da Abdürrahîm Tırsî'nin kabrine yüzünü sürer, ayak ucunda yatardı. Fakat namaza gelenler onu oradan kovalarlardı. Yine de köpek gelirdi. Abdürrahîm Tırsî'nin talebelerinden Habib Dede bir gün; "Ey İznik halkı! Bu köpeğe vurmayın. Bunda bir hikmet var. Ortaya çıkmasını bekleyin." dedi. Köpek bu hâline kırk gün devâm etti. Kırk birinci gün halk öğle namazından çıktığında, köpeğin bir müddet Eşrefoğlu Rûmî'nin ayak ucunda, bir müddet de Abdürrahîm Tırsî'nin ayak ucunda feryâd ettiğini gördüler. Orada bulunan cemâatin hepsi iki gözünün açıldığını gördü.

Abdürrahîm Tırsî'nin, Yûnus Emre ve Eşrefoğlu Rûmî'nin tesirinde kalarak hece vezni ve sâde dille yazdığı çok güzel şiirleri vardır. Bir dîvanı varsa da, ele geçmemiştir. Abdürrahîm Tırsî'ye âit olan ilâhîler uzun süre Kâdirî dergâhlarında okunmuştur.

İlâhîlerinden birisi şöyledir:

YÂ İLÂHÎ

Günâhım çok günâhım çok
Meded senden yâ ilâhî
Suçumdan geç beni affet
Meded senden yâ ilâhî!

Yüzüm kara günâhım çok
Sana lâyık âmâlim yok
Sana varmağa yüzüm yok
Meded senden yâ ilâhî!

Geçmiş günâhımı ansam
Ele divit kalem alsam
Kıyâmete değin yazsam
Dükenmeye yâ İlâhî!

Bu nefs-i meş'ûma uydum
Günâh bahrına gark oldum
Elüm dutgıl helâk oldum
Meded senden yâ İlâhî!

Meded irmeye ger senden
Ümîdüm kesersem senden
Nice çıka cânum tenden
Meded senden yâ İlâhî!

Âhir Azrâil gelicek
Günahlarumı göricek

Hışm ile câra sunıcak
Meded senden yâ İlâhî!

Münkir ü Nekir gelicek
Kabrümde suâl sorıcak
Mecal yok cevap viricek
Meded senden yâ İlâhî!

Yarın mahşere varıcak
Aybumuz âyan olıcak
Suçlular zebûn olıcak
Meded senden yâ İlâhî!

Hak terâzu kurılıcak
Günâhumuz sorılıcak
Sen onda kâdî olıcak
Meded senden yâ ilâhî!

Sırat köprisi kurıla
Âsîler nice yöriye
Düşe Cehennem'e yana
Meded senden yâ İlâhî!

Gerçi senin kulların çok
Ben itdüklerüm itmiş yok
Sana yalvaruram çok çok
Meded senden yâ İlâhî!

Ne kim itdüm ise itdüm
Elümi başumî açdum
Geldüm hazretüne düşdüm
Meded senden yâ İlâhî!
Dilekleri dutarsın sen
Kerîmsin hem Rahîmsin sen
Hâşâ mahrûm koyasın sen
Meded senden yâ İlâhî!

Bu Abdürrahîm-i Tırsî
Diler senden kerem ıssı
Zebûn olur günâh ıssı
Meded senden yâ İlâhî!

MURÂD EDİLEN SULTAN SELÎM'DİR

Sultan İkinci Bâyezîd'in hanımı Şehzâde Korkut'un annesi bir gün dergâha gelip Abdurrahîm Tırsî'nin hanımından; "Beyin Abdürrahîm Tırsî'den ricâ edip, yardım taleb ederiz. Sultan Bâyezîd'den sonra oğlum Korkut pâdişâh olsun." diye ricâda bulundu. O da bu dileği beyine sık sık hatırlatırdı. Bir gece rüyâsında Peygamber efendimizin huzûrunda bir meclisin kurulduğunu gördü. Abdürrahîm Tırsî de orada idi ve Peygamber efendimize şehzâdelerin hangisinin tahta geçmesinin daha uygun olacağını soruyordu. Sultan-ül-Enbiyâ buyurdu ki: "Rûmun Kara oğlanının murâdı Sultan Selîm'dir. Kara oğlan Abdürrahîm Tırsî'dir." Uyanınca hanımı hemen Abdürrahîm Tırsî'nin yanına gidip rüyâsını anlattı ve; "Siz Şehzâde Selîm'in pâdişâh olmasını istediniz. Biz sizden Korkut'un pâdişâh olmasını ricâ ederdik." dedi. Bunun üzerine Abdürrahîm Tırsî; "Ey hocamın kızı! Şehzâde Korkut'tan evlat gelmez. Âl-i Osmân'ın nesli yok mu olsun? Bu, Hak teâlânın rızâsına muhâliftir." buyurdu.

1) Ravza-i Evliyâ (Süleymaniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Kısmı No: 4613); vr.109a

2) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.101

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.17

4) Menâkıb-i Eşrefzâde (İstanbul Üniversite Kütüphânesi Türkçe Yazmalar, No: 270); vr. 20a-24a

ABDÜRREŞÎD SÂHİB FÂRÛKÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdürreşîd bin Ahmed Saîd bin Ebî Saîd bin Şâfi bin Aziz bin Muhammed Îsâ bin Seyfeddîn-i Fârûkî Serhendî'dir. İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî hazretlerinin torunlarındandır. 1821 (H.1237) senesinde Hindistan'ın Luknov şehrinde doğdu. 1870 (H.1287) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti.

Abdürreşîd Fârûkî küçük yaştan îtibâren, evliyânın büyüklerinden dedesi Ebû Saîd Müceddidî hazretlerinden ilim öğrendi. On yaşında Kur'ân-ı kerîmin tamâmını ezberledi.

Molla Habîbullah'tan hadîs ilmini, sarf ve nahiv bilgilerini, Ahmed Dehlevî'den aklî ilimleri öğrendi. Yirmi yaşında iken dedesinin sohbetinde yetişip, Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin yolunda icâzet aldı. Ayrıca yüksek babaları Ahmed Saîd Sâhib hazretlerinin sohbetlerine devâm etti. Bu sohbetlerde Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Çeştiyye ve Kübreviyye yollarında yetişip icâzetle şereflendi. Fıkıh, hadîs ve tefsîr ilimlerini öğrendi. Yine babalarından **Risâle-i Kuşeyriye, Füsûs-ül-Hikem** ve **Mesnevî-yi şerîf** gibi tasavvufla ilgili eserleri ve Usûl-i Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî dersini okudu. Çeşitli ilimlerde ve tasavvufun inceliklerinde kemâle geldi. Babasının birçok ince bilgilerle dolu Fârisî, **Enhâr-ı erba'a** adlı eserini Arapçaya tercüme etti. Mekke-i mükerremeyi ziyâret etmek arzusunun dayanılmaz hâle gelmesi üzerine, 1840 senesinde doğruca buraya geldi. Hacdan sonra Medîne-i münevvereye giderek, Resûl-i ekremi ziyâretle şereflendi. Birçok ikrâm ve ihsânlara kavuşarak Delhi'ye geri döndü. Bir müddet Delhi'de ikâmet ettikten sonra, yüksek babaları Ahmed Saîd Fârûkî ve diğer âile fertleri ile birlikte Mekke-i mükerremeye hicret etti. Bir müddet Mekke-i mükerremede, bir müddet Medîne-i münevverede, bir müddet de Tâif'te ikâmet etti.

Ahmed Saîd Fârûkî'nin vefâtı üzerine Mekke-i mükerremeye yerleşerek, babasının yerine insanlara doğru yolu göstermekle vazîfelendirildi. Sağlığında babası Ahmed Saîd Fârûkî, kendi teveccühlerinden istifâde edemeyen talebelerini, oğlu Abdürreşîd Sâhib'e havâle ederdi. O da onları çok güzel bir şekilde yetiştirirdi. Babasının vefâtından sonra onun ziyâretine gelenler, sohbetleri ile müşerref olurlar, kalblerini feyz ve ilâhî nîmetlerle doldurarak geri dönerlerdi. Hâl ve hareketlerinde, baba ve dedelerine çok benzerdi. Ömrünün sonuna kadar, onların yolunda ve onlardan duyduklarını insanlara anlatmakla meşgûl oldu.

Ramazân-ı şerîfte **Buhârî-yi şerîf** okumak, terâvihlerde her gece üçer cüz Kur'ân-ı kerîm

okumak, on gecede bir hatm-i şerîf etmek, Muharrem-ül-haram ayının onunda **Müslim-i şerîf**'i hatmetmek, Muharremin ilk on günü ile, Pazartesi, Perşembe ve her ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri oruç tutmak, her gün öğle namazından sonra tefsîr, hadîs ve **Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî** ve diğer tasavvuf kitaplarını okutmak Abdürreşîd Sâhib hazretlerinin âdet-i şerîfeleri idi.

Mekke-i mükerremede kaldığı sırada pekçok talebe yetiştirdi. Oğlu Şâh Muhammed Ma'sûm-i Ömerî en ileri gelen talebelerindendir.

1) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.144

2) Makâmât-ı Ahyâr; s.86

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1034

4) Zikr-üs-Saîdeyn

ABDÜRREZZÂK ALİ EFENDİ;

Anadolu evliyâsından. 1842 (H.1258) yılında Erzurum'da doğdu. Babası Erzurum Nakîb-ul-eşrâfından olup, seyyidlerden Gadâyîzâde Muhammed Efendidir. Nesebi Peygamber efendimize ulaşır. İlimde çok kuvvetli olduğundan, İlmî mahlasını kullanırdı. Abdürrezzâk Efendi tahsil çağına gelince, ilk önce ağabeyi Muhammed Efendiden okumaya başladı. 14 yaşından îtibâren babası Muhammed Efendinin mânevî terbiyesi altına girdi. Aynı zamanda medreselerde okunan ilimleri de bitirerek İbrâhim Paşa Medresesi müderrislerinden Solakzâde Ahmed Tevfik Efendiden icâzet, diploma aldı. Tahsîlini tamamladıktan sonra Ahmediyye Medresesinde ders okutmaya başladı.

Abdürrezzâk Ali Efendi, Tasavvuf yolunda da ilerlemek için bir mürşid-i kâmilin talebesi olmak istedi ve Şeyh Hakkı Erzurum'a gelince onun sohbetlerine devâm etti. Şeyh Hakkı hazretlerinin vefâtına kadar hizmetinde bulundu. Sonra tekrar talebe yetiştirmeye başladı. Tefsîr ilminde çok derin âlimdi. **Rûhul Beyân Tefsîri'**ni birkaç defâ baştan sona talebelerine okuttu.

Abdürrezzâk Ali Efendi, orta boylu, sakalının kırı az, ince, zayıf, sevimli, nâzik, kibâr bir zâttı. Babasının vefâtından sonra Nakîb-ul-eşrâf oldu. Erzurum'da ikâmet eder, üç-dört senede bir Ramazan ayında İstanbul'a giderdi. Çeşitli câmilerde vâz ve nasîhatlarda bulundu. Sümbül Sinan Efendinin mânevî işâreti ile kendisine ayrılan odada elli sene kaldı ve ibâdetle meşgûl oldu. Sözleri çok tesirli idi. Dinleyenler huzur bulurdu. Kimseye halîfelik vermedi. 1907 (H.1325)'de Erzurum'da vefât etti. Büyük Câminin bahçesine defnedildi. Ali Efendinin **Halal ve Haram Risâlesi, Musâvât-ı Aded-i Hurûfât, Manzûme-i Nüfûs-ı Seb'a** adlı eserleri yanında bir de **Dîvân**'ı vardır. Hiçbirisi matbû değildir.

Abdürrezzâk Ali Efendi buyururdu ki:

"Kalbi Allahü teâlânın sevgisi ile diri olanın ölümü hayattır. Kalbi nefsin arzuları ile ölmüş olanın hayâtı ölüdür."

"Ölüm, **ölmeden önce ölünüz**, sırrına eren âşıklara rahmet, devlet, seâdet, izzettir."

Abdürrezzâk Ali Efendi, Allahü teâlânın aşkı ile çok güzel şiirler söylemiştir. Bunlardan birisi:

Cemâlullaha olan âşık hevâ ile sivadan geç

Karışma fi'l-i Hakka ey gönül çûn-u-çirâdan geç.

Bekâdan neş'edâr ol bâde-i tevhîd ile ey dil
Gönülden hâzır ol Hakk'a heman mülk-i fenâdan geç.

Libas-ı fahri neyler câme-i aşk âşıka kâfî
Abâ-yı aşkı gey İlmî bütün dârû devâdan geç.

Ey gönül erbâb-ı câha etme arz-ı ihtiyaç
Bâb-ı Hak meftûh iken gayra ne lâzım ilticâ.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.156

ABDÜRREZZÂK DEDE

Türbesi Adana'nın İsmâiliye köyündedir. Daha önce Adana Çimento Fabrikası yakınındaki dağda iken on yıl önce İsmâiliye köyüne nakledilmiştir. Nakil esnâsında cesedinin çürümemiş ve kefeninin solmamış olduğu görülmüştür. Türkiye'nin her yerinden ziyâretine gelip, bilhassa felçlilerin şifâ bulduğu halk arasında yaygındır.

ABDÜSSELÂM BİN MEŞÎŞ HASENÎ;

Fas evliyâsından. Ebü'l-Hasan Şâzilî'nin hocası. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. Peygamber efendimizin mübârek soyundandır. Hazret-i Hasan'ın soyundan olduğu için Hasenî denmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1228 (H. 625) senesinde şehîd oldu. Hayâtı hakkında bilgi azdır.

Yedi yaşında mânevî hâller görülmesinden sonra kendini ilme ve ibâdete verdi. On altı yıl dolaştı. Bu sırada bir mağarada kalırken, yanına, evliyâdan Abdurrahmân bin Zeyyât geldi. Yedi yaşından beri mânevî terbiyesi ile meşgûl olduğunu, kavuştuğu hâlleri tek tek söyleyince ona intisâb etti, bağlanıp talebe oldu. Evliyâlıkta yüksek derecelere kavuştu.

Talebelerinin büyüklerinden olan Ebü'l-Hasan eş-Şazilî şöyle anlatır:

Irak'a vardığım zaman, sâlih bir zât olan Ebü'l-Feth el-Vâsıtî hazretlerinin huzûruna gittim. Çünkü, Irak'ta birçok âlim olmasına rağmen, onun gibisi yoktu. Ben, zamânın büyüğünü arıyordum. Yanına girince bana; "Sen, Irak'ta zamânın kutbunu, büyüğünü arıyorsun. Hâlbuki o, senin memleketindedir. Onu orada bulabilirsin." dedi. Bunun üzerine hemen memleketime döndüm ve evliyânın büyüğü Ârif-i billâh el-Kutb el-Gavs Ebû Muhammed Abdüsselâm bin Meşîş hazretlerinin bulunduğu yere vardım. Bir dağ eteğinde, bir dergâhda ikâmet ediyordu. Huzûruna çıkmadan önce gusl abdesti aldım. Sonra niyetimi hâlis kılıp; bilgim, amelim her neyim varsa kalbimi tamâmen boş bulundurup, istifâde niyetiyle huzûruna yöneldim. Bulunduğu yere çıkarken onunla karşılaştım. Bana; "Merhabâ, hoş geldin ey Ali bin Abdullah bin Abdülcebbâr." buyurup, Resûlullah efendimize kadar ulaşan ceddimi (dedelerimi) saydı ve; "Ey Ali! Gönlünü boş bulundurup, her şeyini terk edip bize geldin. Biz de, dünyâ ve âhiret ile ilgili ne zenginlik varsa sana verdik." dedi. O anda beni bir dehşet kapladı. Allahü teâlâ, kalb gözümü açıncaya kadar orada kaldım. Hocamdan, târifi imkânsız kerâmetler gördüm.

Bir gün huzûrunda oturuyordum. Kucağında küçük bir çocuk vardı. O esnâda İsm-i âzamı sormak hatırıma geldi. O çocuk kalktı ve elini kuşağıma uzatıp; "Ey Ebü'l-Hasan, sen, İsm-i âzamı sormak niyetindesin, o, senin kalbine emânet edilmiş bir sırdır." dedi.

Zamânın Kutbu Abdüsselâm bin Meşîş; "Bu çocuk, bizim yerimize sana cevap verdi." buyurdu. Daha sonra Ebû Muhammed Abdüsselâm bin Meşîş bana; "Ey Ali, şimdi Afrika'ya git. Şâzile denilen yere yerleş. Allahü teâlâ, bundan sonra senin eş-Şâzilî diye çağırılmanı nasîb eder. Oradan Tunus'a git. Tunus'ta pek çok kimse sana tâbi olur. Daha sonra Meşrık beldelerine gidersin. İnsanları irşâd edersin doğru yolu gösterirsin." buyurdu. Bunun üzerine ben; "Efendim, bana vasiyette bulunur musunuz?" deyince; "Allahü teâlâdan kork. İnsanlardan sakın. Dilini insanların boş sözlerinden koru. Kalbini onların kötü düşüncelerinden muhâfaza et. Âzâlarını gözet ve onları harama düşmekten, günah işlemekten koru. Ne için yaratılmışlar ise, onları o vazîfede kullan. Allahü teâlânın farz kıldığı işleri zamânında yap. Böyle yaparsan, Allahü teâlânın hıfz u himâye ve korumasında olursun. Allahü teâlânın sana emrettiği işleri yaparsan, verâ sâhibi (haramlardan sakınan) olursun. Şöyle duâ et: Yâ Rabbî! Senden alıkoyan her şeyden beni koru. İnsanların şerlerinden beni muhâfaza et. Senin rızân ile kalbimi zenginleştir. Sen her şeye kâdirsin" buyurdu.

Yine biri ona; "Efendim! Bana bâzı vazîfeler verseniz de onlarla meşgul olsam." dedi. Buyurdu ki: "Farzları yerine getir, mâsiyetleri, günahları terket. Kalbini dünyâyı istemekden, kadın ve makam sevgisinden, nefsin arzu ve isteklerinden koru. Allahü teâlânın sana verdiği ile kanâat et. Allahü teâlânın beğendiği bir şeye kavuşursan şükret."

Buyururdu ki:

"Dünyâ kirinden temizlen. Arzu ve isteklerine meylettiğin zaman onu tövbe ile düzelt. Allahü teâlânın sevgisine yapış. Allah sevgisi öyle bir şeydir ki, her iyilik, hayır ve üstünlüğün esası odur.

Sevaba kavuşamayacağın yere ayağını koyma. Günah işlemeyeceğin yere otur. Başka yere oturma.

Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmakta yardım isteyeceğin kimseden başkası ile oturup kalkma.

En güzel nasîhatçı seni Mevlâ'ya sevk edendir.

Kendisi hatırlanınca, Allahü teâlâyı hatırlatanlarla berâber ol."

Abdüsselâm bin Meşîş sünnet-i seniyyeye dînin emir ve yasaklarına çok bağlı, yalnız olarak hep ibâdetlerle meşgûl olurdu. Muhammed bin Ebû Tevâcîn peygamberlik iddiâsında bulununca, inzivâyı, yalnız bir köşede kendi hâlinde yaşamayı bırakıp, onunla mücâdele etti ve bu sırada şehîd oldu. "Şehîd kutb" diye meşhûr oldu. Benî Arûs mıntıkasındaki Cebelialem denilen yere defnedildi. Türbesi Fas'taki önemli ziyâret yerlerindendir. Çocuklarına ve torunlarına dâimâ hürmet edilegelmiştir.

Okumuş olduğu **Salevât** günümüze kadar gelmiş ve yirmiden fazla açıklaması yapılmıştır.

1) Câmiu-Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.69

2) Tıbyân-ul-Vesâil; c.3, s.124-129

3) Brockelman; Gal-1, s.569, Sup-1, s.757

4) El-Kutb-üş-Şehîd Sîdî Abdüsselâm bin Meşîş (Abdülhalîm Mahmûd, Kâhire, 1976)

ACEPŞİR EFENDİ;

Hakkında yeterli bilgi bulunmayan Acepşir Efendi Tokat'ta medfundur. On dördüncü yüzyılın başlarında yaşamıştır. İlhanlıların büyük hükümdârı Ebû Saîd Bahadır Hanın 1318 yılında adına câmi yaptırmasından anlaşıldığına göre Acepşir Efendinin devrin meşhur

evliyasından olması muhtemeldir. Özellikle baş ağrısı çekenler tarafından ziyâret edilmekte ve Acepşir Efendinin bereketiyle şifa bulmaktadırlar.

AÇIKBAŞ MAHMÛD EFENDİ;

On yedinci yüzyılda Anadolu'da yetişen evliyâdan. İsmi Mahmûd olup, babası Ahî Mahmûd Efendidir. Meczûb olup, başı açık gezdiği için Açıkbaş lakabıyla anılmıştır. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. Âmid yâni Diyarbakır'da doğdu. 1660 (H.1077) senesinde Bursa'da vefât etti.

Diyarbakırlı olan Açıkbaş Mahmûd Efendi küçük yaşından îtibâren, zamanın âlimlerinden ilim tahsil etti. Olgunluk yaşına gelince, tasavvufa yöneldi. Nakşibendiyye yolu büyüklerinden "Urmiye Şeyhi" diye bilinen amcası Mahmûd Efendinin sohbetlerinde bulundu. Ona talebe olup tasavvuf dersleri aldı. İlimde ve tasavvufta yüksek derecelere ulaştı. Bir ara Mardin emîri olarak vazîfe yaptı. Bu sırada içinde bulunduğu tasavvufî hâlin verdiği bir cezbeye kapılarak memleketinden ayrıldı. Mısır'a ve başka beldelere gitti. Gittiği yerlerde büyüklerin kabirlerini ve mübârek makamları ziyâret etti. Âlimlerin ve evliyânın sohbetlerinde bulundu. Bir müddet sonra İstanbul'a geldi. Sonra Bursa'ya yerleşti. Bursa'da Ulu Câmi ve Dâye Hâtun Câmilerinde vâzlar vererek insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlattı. İnsanların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmalarına vesîle oldu. Talebe okuttu. Nakşibendiyye büyüklerinden Muhammed Hemedânî hazretlerinin topladığı duâ, virdleri ve tesbihleri içine alan **Evrâd-ı Fethiyye**'yi okuttu. Şöhreti her tarafa yayıldı. İnsanlar uzaktan ve yakından sohbetlerine koşup istifâde ettiler.

On iki ilimden bahseden bir eser yazarak vezîriâzam Köprülüzâde Ahmed Paşaya hediye etti. Vezîriâzamın ve zamânın pâdişâhının iltifât ve ihsânlarına kavuştu. Resmî mahlâsıyla Arapça, Farsça ve Türkçe olarak pekçok şiir yazdı. Şiirlerinde daha çok dünyânın fâni ve kendisinin de garîb olduğunu anlatır.

Bu âlem-i fânîde ne mîrim ne emîrim
Üftâde-i vâdi-i fenâ merd-i hakîrim.

El-minnetü lillah ki olup cân ile bende
Meydan-ı muhabbette nazar-kerde-i pîrim.

Bâriye şükür mâlik-i gencîne-i râzım
Yok sîm ü zerim gerçi bu dünyâda fakirim.

beyitleri buna örnektir.

Ömrünü, İslâmiyeti öğrenmek ve öğretmekle, insanlara anlatmakla geçiren Açıkbaş Mahmûd Efendi, 15 Ekim 1666 (15 Rebîulâhir 1077) Cumâ günü ikindi vaktinde Bursa'da vefât etti. Dâye Hâtun Câmii hazîresinin batı kısmında defn edildi. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir. Açıkbaş Mahmûd Efendinin vefâtından sonra yerine birâderi Kâsım Efendinin oğlu Mahmûd Efendi geçip talebe yetiştirdi. O da vefât edince, oğlu Mustafa Efendi geçti.

İlmiyle amel eden, güzel ahlâk sâhibi olgun bir velî olan Açıkbaş Mahmûd Efendinin kıymetli eserleri de vardır. Bu eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1) **Güzîde:** Türkçe olup tecvîde yâni Kur'ân-ı kerîmi okuma ilmine dâirdir. Beşiktaş'ta Yahyâ Efendi Kütüphânesinde bulunan ve yirmi dokuz bâb (bölüm) üzerine yazılmış olan bu eser pek kıymetlidir.

2) **Evrad-ı Fethiyye:** Farsçadan tercüme edilmiş bir eserdir. Nakşibendiyye büyüklerinden Muhammed Hemedânî'nin topladığı, duâ, zikir ve virdleri ihtivâ eden eserin şerh ve

tercümesidir.

3) **Risâle-i Nurbahşiyye:** Emir Sultan hazretlerinin mensûb olduğu Nurbahşiyye tarîkatının evrâd ve silsilesini açıklayan bir risâledir.

4) Arapça, Farsça ve Türkçe olarak yazılmış olan şiir mecmuâsı.

Açıkbaş Mahmûd Efendinin eserleri yazma olup, hiçbirisi basılmamıştır.

1) Vekâyi-ul-Fudâlâ; c.1, s.562

2) Güldeste-i Riyâz-ı İrfan; s.154-159

3) Sicilli Osmânî; c.4, s.319

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.29

ÂDEM-İ BENNÛRÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İsmi Âdem-i Bennûrî olup, seyyiddir. Aslen Reveh beldesindendir. Büyük annesi Afganistanlıdır. Bir vesîle ile Serhend'in kasabası olan Bennûr'a gelip yerleşmişlerdi. Doğum târihi bilinmemektedir.

Âdem-i Bennûrî'nin muhterem vâlidesi, bu yüksek oğluna hâmile iken rüyâsında, bâzı nûrânî zâtların, hikmet dolu bir kandili yakıp evin tavanına astıklarını ve bu kandilden etrâfa nûr yayıldığını gördü. Bu rüyâsını zevcine anlattığında; "İnşâallah senden nûrânî bir çocuk dünyâya gelecektir." dedi.

Âdem-i Bennûrî önceleri İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin halîfelerinden olan Hâce Hıdır'dan feyz aldı. Yüksek hâller hâsıl oldu. Bu hâllerini Hâce hazretlerine arzetti. O da buyurdu ki: "Bundan başkası bende yoktur. Senin bundan sonraki yetişmen, ilerlemen, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine havâle olundu. Şimdi onun huzûruna gidiniz."

Âdem-i Bennûrî, Hâce Hıdır'ın işâreti ile İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzurlarına kavuştu. Önceden hâsıl olan hâllerini, tasavvuf yolunda elde ettiklerini arzetti. Hazret-i İmâm; "Bunlar başlangıç hâlleridir. Kemâle erişmek daha nerede?.." buyurdu.

İmâm hazretleri böyle buyurunca hatırından; "Her hâlde beni teşvik için böyle söylüyorlar. Yoksa bundan ziyâde hangi kemâl mertebesi olacak?" diye geçti. O yüce İmâm'a karşı îtikâdı tam olduğu için hizmetinde bulunmaya devâm etti. Az zaman sonra onda hâsıl olanların, hazret-i İmâm'ın huzur ve sohbetinde kalbine akıtılanlara nisbetle, başlangıç hâlleri bile sayılamadığını anladı.

Hazret-i İmâm-ı Rabbânî'nin yüksek huzur ve sohbetlerinde yetişen Âdem-i Bennûrî, çok faydalara, yüksek hâllere, yüce makâm ve mertebelere kavuştu. İstîdâdının yüksekliği, fıtrat ve yaradılışının temizliği ile yüksek mürşidi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin kuvvetli tasarrufu, çok teveccühleri sâyesinde birkaç ay gibi kısa bir müddette, eşsiz derecelere ulaştı. İmâm-ı Rabbânî, Âdem-i Bennûrî'yi husûsî odalarına çağırarak; icâzet verip, insanlara doğru yolu göstermek vazîfesi ile Bennûr'a gönderdi.

İcâzet almakla şereflendikten sonra Bennûr'a gitti. Fakat kendini irşâda, yâni insanlara doğru yolu gösterme vazîfesine hiç lâyık görmüyordu. Sırf hocasının emirlerine uymak için birkaç kişiye Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Ama kalbi irşâd vazîfesinde ve makâmında bulunmaktan hoşlanmıyordu. Bir süre sonra yine, hazret-i İmâm'ın sohbetine gitmekle şereflendi. Aynadan parlak olan mübârek kalpleriyle, onun bu işten hoşlanmadığını ve pek gayret göstermediğini bildiler ve; "Allahü teâlâ sizden; irşâd ve hidâyet kudretin olduğu hâlde, niçin kendini bu işten muaf tuttun? diye soracak." buyurdu. Hazret-i İmâm

bunu kuvvet ve kesinlikle söyleyince, çâresiz bütün gayretini bu işe verdi.

Âdem-i Bennûrî, Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uymaya, bid'atleri yok etmeye, tam istikâmet sâhibi olmaya çalıştı.

Fakirle zengini, darda olan ile rahatlıkta olanı, hizmetçi ile efendiyi, oğlu ile talebesini bir tutup, hepsine ikrâmda bulunmak onun güzel ahlâkından idi. Yemeğin, gönül huzûru, tam bir temizlik ve abdest ile pişirilmesini buyurur ve eşit olarak dağıtılmasına ihtimâm gösterirdi. Meclisinde; riyânın, iki yüzlülüğün ve yapmacıklığın yeri yoktu. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker onun en güzel huyu idi. Bilhassa dünyâyı sevenlere, dünyâya düşkün olanlara, o kadar hakîmâne ve edîbâne olarak, öyle güzel ve tesirli sözler söylerdi ki, başkaları kolay kolay öyle sözler söyleyemezdi. Bu faydalı sözleri karşısında hiçkimse ona kırılmazdı. Sözü kime ve ne için ise, tesirli olur, Allahü tealânın izniyle tesiri, o anda görülür ve o kimse tövbe etmekle şereflenirdi. Konuştuğu zaman bütün sözleri ya iyiliği emir şeklinde, veya ilim ve mârifet olurdu. Böyle olmayan sözler pek az duyulurdu. Görünüşte ilgisiz gibi olan sözler söylediği zannedilse bile onun da altında mutlaka bir nasîhat ve bir hikmet bulunurdu. Onun sohbeti insanları kötü sıfatlardan, fenâ ahlâktan ve alçak dünyâyı sevmek ve ona düşkün olmaktan temizlerdi.

Seyyid Âdem-i Bennûrî, zamânında yeryüzünün en meşhûr en büyük mürşidlerinden, hidâyet rehberlerinden idi. Talebelerinin sayısı yüzbinden çoktu. Her tarafta büyük kabûl gördü. Dünyânın her tarafından grup grup insanlar, aradaki mesâfenin uzaklığı ve yol meşakkatine aldırmaksızın huzûruna gelirler, sohbetinde bulunmak şerefine kavuşmağa can atarlardı. Bu sebeple dergâhı, devamlı kalabalık olurdu.

Herkese yardımcı olmaya çalışırdı. Kendisine gelen ihtiyaç sâhibi bir kimseyi boş çevirmez, yapabildiği nisbette yardımcı olur, o kimsenin işini hâllederdi. Başkalarına yardımcı olmaya çalışırken başına bâzı sıkıntılar gelse, onlara sabreder, şikâyette bulunmazdı.

Âdem-i Bennûrî, kimi talebeliğe kabul etse, bîat etme yâni teslim olma ânında onu fenâ-i kalb yâni evliyâlığın en yüksek makâmına ulaştırırdı. Bir gün huzûruna bir fâsık kimse gelip, bîat etmek, yoluna girmek istedi. Âdem-i Bennûrî ona; "Önce Resûlullah efendimizin dîni üzere bulun, emirlerini yap, yasaklardan kaçın. Sonra yanımıza gel" buyurdu. O kimse kalbi kırık şekilde yanından ayrıldı. O zaman Âdem-i Bennûrî'ye; "Ne iş yaptın biliyor musun? Bizi isteyeni kapından kovdun." diye ilâhî bir ses geldi. Talebelerinden birini hemen arkasından gönderip, adamı dergâha çağırdı fakat adam gelmedi. İkinci defa bir başka talebesini gönderdi. Adam yine gelmeyince halîfelerinden birini arkasından göndererek; "Kulağına benim tarafımdan Allah mübârek lafzını söyle." dedi. Halîfe giderek; "Bir dakika sana bir şey söyleyeceğim." deyince adam durdu. Adamın kulağına; "Allah." dedi. O zât bu şerefli ismi duymakla, fenâ-i kalb makâmına ulaştı.

1643 (H.1053) senesinde talebelerinden birinin bir işi için Lâhor'a gitti. Yanında Afganlılardan ve başkalarından onu seven kalabalık bir cemâat vardı. Bazıları onun gelişini zamânın sultânına yanlış haber verdiler. Hattâ öyle sözler söylediler ki, bu sözlerden mübârek hâtırı incinip, işini çabuk hâlledip bitirdi ve Lâhor'dan ayrıldı. Zâten eskiden beri, Peygamber efendimizin ve Beytullah'ın aşkıyla yanmakta idi. Lâhor'dan ayrıldıktan sonra memleketi olan Bennûr'a döndü ve oradan Harameyn-i şerîfeyne, Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereye doğru yola çıktı.

Öyle bir aşk, muhabbet ve edebe sâhipti ki, hacdan sonra, Mescid-i Kubâ'dan Mescid-i Nebevî'ye kadar olan yolu, her adımda iki rekat namaz kılarak gitti.

Medîne-i münevvereye gidince, Kabr-i Nebevî'yi ziyâretinde, Peygamber efendimiz onun selâmını aldı ve pek az kimseye nasîb olan müsâfeha etmek şerefine kavuştu.

Ziyâretten sonra, memleketine dönmek üzere ayrılmak istediği zaman, Resûlullah

efendimizden saâdet müjdesi aldı. Kendisine hitâben; "Ey oğlum! Sen benim yanımda kal!" buyuruldu. Bunun üzerine orada kaldı ve 1644 (H.1054) senesinde; Medîne-i münevverede, çok sevdiği, hiç unutmayıp her an zikrettiği Rabbine, yüksek ceddi olan Resûlullah efendimize ve diğer sevdiklerine kavuştu. Emîr-ül-mü'minîn hazret-i Osmân-ı Zinnûreyn'in kabrine çok yakın bir yerde defnolundu. Öyle ki, hazret-i Osman'ın türbesinin gölgesi Seyyid Âdem-i Bennûrî'nin kabrinin üzerine gelirdi.

Seyyid Âdem-i Bennûrî, daha ilk teveccühde, talebeyi fenâ-i kalb makâmına ve nisbet-i müceddidiyyeye ulaştırırdı. Allahü teâlâ tarafından ona, müceddidiyyede husûsî bir tarz ve yol ihsân edildi. Bu yola, "Ahseniyye" denilmektedir. Bu kendi yolu ile insanları Allahü teâlâya yaklaştırıyordu. Bu hâli, İmâm-ı Rabbânî hazretleri çok önceleri, şu sözleri ile işâret etmişlerdi: "Size bizden istifâde ettiğinizden daha çoğu gaybî olarak verilecektir. Sizin yolunuza giren mağfiret olunmuştur. Kıyâmette size yeşil bir sancak verilir. Size tevessül edenler, yolunuzda gidenler, sizi tâkib edenler kıyâmet gününde o sancağın altında râhat ve gölgede olurlar."

Seyyid Âdem-i Bennûrî hazretleri, Allahü teâlânın dînine, insanların saâdete, kavuşmalarına çok hizmet etti. Dört yüz binden ziyâde kimse onun elinde tövbe edip hidâyete kavuştu.

Birçok eser yazdı. Bunlardan Gülzâr-ı Esrâr-ı Sûfiye adlı eseri basılmıştır. Mektupları ve sözlerinin toplandığı Netâic-ül-Haremeyn adlı yazma eser Pakistan'ın Peşaver Kütüphânesindedir.

1) Hadarât-ül-Kuds; s.383

2) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.323

3) Persian Literatura; c.2, s.991

4) Hazinet-ül-Asfiyâ; c.1, s.630

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.153

ADİYY BİN MÜSÂFİR;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Adiyy bin Müsâfir bin İsmâil Hakkârî, künyesi Ebü'l-Fedâil, lakabı Şerefüddin'dir. Soyu hazret-i Osman bin Affân'a ulaşır. Ba'lebek civarında Beyt-ü Kâr denilen yerde 1074 (H. 467) senesinde doğdu. 1162 (H 557) senesinde Musul'a bağlı Hekkâriyye Dağındaki dergâhında vefât etti. Oraya defnedildi.

Adiyy bin Müsâfir hazretleri, zamânın bereketi, hâller ve kerâmetler sâhibi bir zât idi. Akîl el-Menbecî, Hammâd ed-Debbas, Ebû Necib Abdülkâhir es-Sühreverdî, Abdülkâdir-i Geylânî el-Ceylî, Ebü'l-Vefâ el-Hulvânî ve Ebû Muhammed eş-Şenbekî ve başkalarından ilim ve tasavvuf terbiyesi aldı. Kemâle geldi, olgunlaştı.

Ebü'l-Berekât İbn-ül-Müstevfî, Tarih-i İrbil isimli eserinde; "Şeyh Adiyy bin Müsâfir'i gördüğümde, ben daha çocuktum. O mübârek zât, orta boylu, esmer renkli ve çok fazîletli idi. Onun üstünlüğü ve güzel ahlâkı ciltlerce yazılsa anlatılamaz." demektedir.

İbn-ül Ehdel; "Onun çok kerâmetleri görüldü. Kükremiş bir arslanın yanında onun ismi söylense arslan durur, onun duâsı sebebiyle deniz dalgaları, Allahü teâlânın izniyle sükûnet bulurdu." demektedir.

Adiyy bin Müsafir önceleri dağlarda, ovalarda, sahralarda dolaşır, nefsini ıslâha çalışırdı. Uzun seneler, böyle yaşadı. Öyle hâl sâhibi oldu ki, vahşî ve yırtıcı hayvanlar kendisine bir şey yapmazdı. Daha sonra Musul civârında, Hekkariyye Dağı denilen bir yerde, büyük bir dergâh yaptırdı. Çeşitli yerlerden insanlar akın akın oraya gelip, ilim ve edeb öğrendiler.

Evliyâdan çok kimse onun talebesi oldu. Bu dergâhın, zamânında bir benzeri olmadığı söylendi.

İbn-i Şühbe ise bir eserinde; "O, âlim, fakîh bir zâttı. Mücâhede yolunun büyüklerinden biri olup, sabrı çoktu. Başkaları bu mertebeye ulaşamadı. Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri kendisini çok medh ü senâ etti ve evliyâullahın ileri gelenlerinden olduğunu söyledi." diye anlatmaktadır.

Âdiyy bin Müsâfir duâsı makbûl bir zattı. Talebelerinden Şeyh Ömer şöyle anlatır:

Ben bir gün Adiyy bin Müsafir hazretlerinin yanındaydım. O sırada bir kısım insanlar onu ziyâret için geldiler. Aralarında Hatîb Hüseyin isimli bir zât vardı. Adiyy hazretleri bu zâta dönerek; "Yâ Hatîb Hüseyin! Sen ve yanındakiler falan yere gidin, bir mikdâr taş çıkarın ve bahçenin yanına getirin, onunla bahçenin duvarlarını yapacağız." buyurdu. Hatîb Hüseyin hiç îtirâz etmeden yanındakileri alarak, söylenilen yere taş çıkarmaya gittiler. Adiyy hazretleri de o yerdeki dağın eteğine gitti. Onlar taşları çıkararak aşağıya yuvarlıyorlardı. Bir ara yuvarlanan taş bir kişiye isâbet etti. O kişi hemen öldü. Bunun üzerine Hatîb Hüseyin bağırarak; "Falancaya taş çarptı ve Allahü teâlânın rahmetine kavuştu." dedi. Hatîb Hüseyin'in sesini Adiyy hazretleri işitti. Onların yanına gelerek, ölen kimsenin yanında durdu. Ellerini kaldırıp duâ etti. Duâ bitince o şahıs ayağa kalktı. Kendisine hiç taş değmemiş gibi sapasağlamdı.

Yine bir gün Adiyy hazretlerinin yanına gittim. Evliyânın hâllerinden ve menkıbelerinden anlatıyordu. Bir ara; "Falan yerde bir kimse vardır. O anasından doğma kördür. Aynı zamanda baras hastası ve hâl sâhibi bir zâttır." dedi. Ben içimden; "Adiyy hazretleri himmet etseler, o kimse o durumdan kurtulsa." dedim.

Daha sonra onun yanından ayrıldım. Başka bir gün yine Adiyy bin Müsâfir'i ziyârete gittim. Bana; "Yâ Ömer! İhtiyaç hârici hiç konuşmamak şartıyla, bana bir seferde arkadaş olur musun?" dedi. Ben de; "Evet." dedim. Bulunduğumuz yerden çıkarak yola koyulduk. Ben Adiyy hazretlerini tâkib ediyordum. Beriyet denilen yere geldiğimizde, açlıktan yürüyemez hâle geldim ve Adiyy hazretlerinden geride kaldım. Geri dönerek bana; "Ya Ömer! Yürüyemiyor musun?" dedi. Ben de; "Yâ Üstâd! Çok acıktım ondan yürüyemiyorum." dedim. Bunun üzerine biraz ilerde duran bir ağacın meyvelerini toplayarak bana verdiler. Onları yiyince ayaklarıma kuvvet geldi ve yürümeye başladım. Sonunda köye vardık. Köyün içinde bir çeşme vardı. Çeşmenin yanındaki ağacın altında, gözleri kör ve baras hastası bir genç oturuyordu. O genci görünce, Adiyy hazretlerinin birkaç gün önceki konuşmaları aklıma geldi. Kendi kendime; "Adiyy hazretleri herhâlde bu gence duâ etmeye geldiler. Bu duânın bereketiyle bu hâlden kurtulur." diye düşündüm. O anda Adiyy hazretleri bana dönerek; "Senin kalbinde ne vardır?" dedi. Ben de;"Allahü teâlânın hürmetine duâ buyur da, bu genç şifâ bulsun." dedim. O zaman; "Yâ Ömer! Benim sırlarımı açığa çıkarma." deyince, ben de onun sırlarını açıklamayacağıma dâir yemin ettim. Adiyy bin Müsâfir, çeşmenin başına gidip abdest aldı. Sonra gelip iki rekat namaz kıldı. Sonra o gencin yanına gelip mübârek eli ile mesh etti ve; "Bi iznillahi, Allahü teâlânın izni ile kalk." dedi. Genç de hemen ayağa kalktı. Sanki hiç kör ve baraslı değilmiş gibi sapasağlam oldu. Sonra o köyün halkı gelip, Adiyy hazretlerinin yanına oturdular. Adiyy bin Müsâfir onlarla bir süre hikmetlerden konuştu. Sonra dergâhımıza gitmek için yola çıktık. Kısa bir zaman yürüdükten sonra dergâha geldiğimizi gördüm.

Adiyy bin Müsâfir hazretleri kabirdekilerin hâlini bilir onlara da himmet edip yardıma koşardı. Recâ'î el-Barestekî şöyle anlatır:

Birgün Adiyy hazretleri dergâhından çıktı. Bir müddet yürüdükten sonra, beni yanına çağırdılar ve; "Yâ Recâ'î, sen işitiyor musun? Bu kabrin sâhibi nasıl bana yalvarıyor ve benden yardım istiyor." dedi ve eliyle bir kabri işâret etti. Ben o kabre baktığımda, kabirden

siyah bir dumanın çıktığını gördüm. Sonra Adiyy hazretleri o kabrin başına giderek, Allahü teâlâya onun affedilmesi için duâ edince, o mezarın üzerinden çıkan siyah duman kayboldu. Adiyy hazretleri beni yanlarına çağırarak; "Yâ Recâ'î, Allahü tealâ bunu affetti ve bundan azâbını kaldırdı." dedi. Sonra kabirde bulunan zâta; "Yâ Hüseyin, senin hâlin iyi midir?" diye sordular. O kabirdeki zât da; "Evet, benim hâlim iyidir. Allahü teâlâ benden azâbını kaldırdı." dedi. Sonra Adiyy hazretleriyle dergâha döndük.

Harikulâde halleri pekçoktu. Ömer bin Muhammed şöyle anlatır:

Adiyy bin Müsâfir hazretlerine yedi sene hizmet ettim. Çok hârikulâde hâllerini müşâhede ettim. Onlardan biri şudur: Birgün, mübârek ellerine su döküyordum. Bana; "Bir arzu ve isteğin var mı?" buyurdu. Ben de; "Kur'ân-ı kerîmi doğru okumayı çok arzu ediyorum. Fâtiha ve birkaç sûreden de başkası ezberimde değil." deyince, mübârek eliyle göğsüme vurdu. O anda bütün Kur'ân-ı kerîmi ezberimde buldum. Onun huzûrundan çıktığımda Kur'ân-ı kerîmi hakkıyla okuyordum.

Bir gün bana; "Sen şimdi denizin içinde olan şu altıncı adaya git. Orada bir mescid göreceksin. O mescide gir. Orada bir ihtiyar var. Ona; beni Adiyy gönderdi, îtirâzı bıraksın. Nefsinden yana çıkmasın dedi, de!" buyurdu. Ben de; "Peki efendim." dedim. Fakat nasıl gideceğim diye kalbimden geçirirken, hocam; "Gözlerini kapa! buyurdu. Kapadım. Bir anda, kendimi o adada buldum. Mescidi gördüm ve hemen girdim. Heybetli ve tefekküre dalmış bir ihtiyar vardı. Kendisine, bana buyrulanın aynısını söyledim. Çok ağladı, duâ ve istiğfâr etti. Sonra bana; "Şu anda yedi seçilmiş kimseden biri vefât hâlindedir. Onun yerinde ben olmayı kalbimden geçirdim ki, sen geldin." dedi. Sonra bir anda kendimi Adiyy bin Müsâfir hazretlerinin huzûrunda buldum. Bana; "O, seçilmiş on kuldan biridir." buyurdu.

Ebû İsmâil Yâkûb bin Abdülmuktedir şöyle anlatır:

Ben, devamlı gezen bir kişi idim. Bir gün Adiyy bin Müsâfir hazretleri ile görüşmek istedim. Bir seyahatim esnâsında bir yerde, Hemedan'a gitmekte olan Adiyy bin Müsâfir ile karşılaştım. Bana; "Sen bir yerden geçerken vahşî hayvanlar görüp korkarsan, onlara;size, Adiyy gitsinler dedi, dersin. Denizde yolculuk yaparken fırtına çıkıp büyük dalgalar olursa, dalgalara; Adiyy bin Müsâfir dursun dedi, dersin." buyurdu. Oradan ayrıldıktan sonra bir yere giderken, yolda karşıma vahşî hayvanlar çıktı. Onlara; "Adiyy bin Müsâfir gitsinler dedi." deyince, yerlerinde durdular sonra başlarını önlerine eğerek bana hiç zarar vermeden uzaklaşıp gittiler. Yine bir gün deniz yolculuğu yapıyordum. Öyle bir fırtına çıktı ki, gemi neredeyse batacaktı. Dalgalar gemiyi bir o tarafa bir bu tarafa yatırıyordu. O anda, Adiyy bin Müsâfir hazretlerinin bana söylediği sözler aklıma geldi. Hemen; "Adiyy bin Müsâfir hazretleri, sizin durmanızı söyledi." dedim. Bunu söyler söylemez, âniden rüzgâr kesildi ve dalgalar durdu. Deniz sâkinleşince, ben de normal seyahatime devâm ettim.

Emîr İbrâhim Mihrânî zamanında, Cerâhiyyet kalesinde bir sûfî cemâati vardı. Emîr İbrâhim, Adiyy hazretlerini çok severdi, fakat sûfîler bunu kıskanırlardı. Hiçbiri Adiyy bin Müsâfir'in derecesine ulaşamamışlardı. Emîr İbrâhim'in yanına geldiklerinde, emîr onlara Adiyy hazretlerinin menkıbelerinden anlatırdı. Bir gün emîr İbrâhim'e; "Eğer biz onun yanına gidebilseydik ona altından kalkamayacağı sorular sorarak mahcûb ederdik." dediler. Bunun üzerine emîr İbrâhim onları Adiyy hazretlerinin dergâhına gönderdi. Onlar Adiyy bin Müsâfir'in huzûruna gelip oturdular. Birisi Adiyy hazretlerine bir şeyler sordu. Fakat Adiyy hazretleri onunla konuşmayıp sükût etti. Konuşan kimse, Adiyy hazretlerinin sorduğu suâllerin cevâbını bilemediğini sandı. Adiyy bin Müsafir onun düşüncesini anladı ve oradakilere; "Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki; şu iki dağa birleşin dese, hemen birleşirler." buyurdu. Sûfîler, karşıdaki bir dağ ile diğer bir dağın birleştiğini gördüler. Bu duruma çok şaşırdılar. Sonra Adiyy hazretleri o dağa işâret etti. Dağ tekrar eski hâline geldi. Sûfîlerin hepsi, hemen Adiyy hazretlerinden özür dileyerek, tövbe ettiler. Bir müddet daha

dergâhda kaldılar. Daha sonra memleketlerine döndüler.

Muhammed Reşâ şöyle anlatır:

Birgün bir yere gidiyordum. Geçtiğim yol çok acâib dikenlerle kaplı idi. Kendi kendime; "Birçok insan buradan atlarla geçerler. Biz de ayakkabı ile geçmemize rağmen bu dikenler bizi rahatsız ediyorlar, Adiyy hazretleri ise buralardan yalın ayak geçer. Acaba şimdi ne yapar?" diye düşündüm ve ağladım. O anda Allahü teâlâ benim kalb gözümü açtı. Adiyy hazretlerinin nurdan bir şeyin üzerinde yürüdüğünü, yerden yedi zırâ kadar yüksekte olduğunu ve dikenlerin ona zarar vermediğini gördüm.

Şeyh Ebû Hafs Ömer şöyle anlatır:

Birgün Adiyy hazretlerinin yanındaydım. Adiyy hazretlerine; "Bana gâiblerden birşey göster." dedim. Bunun üzerine bana bir mendil verip; "Bunu gözlerinin üzerine koy ve gözlerini kapat." dedi. Ben de dediği gibi yaptım. Bir süre sonra; "Gözlerini aç." buyurdular. Gözlerimi açınca, omuzlarımdaki kirâmen kâtibin melekleri ile amellerimi satır satır gördüm. Bu hâl üzere üç gün kaldım. Sonra Adiyy hazretlerine, beni bu hâlden kurtarması için yalvardım. Aynı şekilde yüzümü örtüp, tekrar açtılar. Böylece bendeki bu hâl kayboldu ve eski hâlime döndüm.

Ebû İsrâil bin Abdülmuktedir şöyle anlatır:

Ben, bir dağda üç sene tek başıma yaşadım. Bu sırada kitabımın ikinci cildini yazıyordum. Kitabımı yazarken, yanıma kurtlar gelir, beni koklarlar, yalarlar ve hiç zarar vermeden yanımdan giderlerdi. Bu duruma ben çok şaşırırdım. Kendi kendime; "Eğer bu kurtların böyle olmasını sağlayan bir velî varsa, o muhakkak Adiyy hazretleridir. Belki şimdi yanımdadır ve bana selâm da verir." diye düşündüm. O anda selâmının sesi geldi. Gördüm ki, Adiyy hazretleri yanımda duruyor. Ben, olup bitenleri ona anlattım. Bunun üzerine ayağa kalktı ve mübârek ayağını yere vurdu. Yerden çok güzel bir su fışkırdı. Sonra ikinci defa ayağını yere vurdu. Oradan da bir nar ağacı yetişti. Sonra bana dönerek; "Ben Adiyy'im. Lakin bunların hepsi, Allahü teâlânın izni ile oldu. Yâ İsrâil, buraya gel ve bu ağacın meyvesinden ye ve bu pınarın suyundan da iç!" buyurduktan sonra oradan ayrıldı. Ben, orada iki sene daha kaldım.

Musul'da Yûnus isminde birisi vardı. Şehrin en büyük âlimi oydu. İnsanların Adiyy bin Müsâfir'e yöneldiklerini, ona olan rağbetlerini görüp, hased etti. "Gidip onu imtihan edeceğim bakalım ilimdeki derecesi nedir?" dedi. Kâdı bin Şehrzûrî ile birlikte yola çıktılar. Kâdı; "Ben sırf ziyâret için gidiyorum, imtihân etmek için değil." dedi. Yûnus ise; "Benim maksadım insanlar arasında onu imtihân edip hâlini herkese göstermek. Ziyâret için gittiğim yok." dedi. Adiyy bin Müsafir'in yanına varınca, Adiyy bin Müsafir, Kâdı'ya iltifât etti fakat Yûnus adlı zâta iltifât etmedi. O ikisi oturunca Adiyy bin Müsafir Yûnus'a îtikâd ile ilgili bâzı sualler sordu. İlk suâle cevap verdiyse de diğerlerine cevap veremedi sükût etti. Sonra; yalnız Kâdı, Adiyy bin Müsâfir'in elini öpüp huzurdan ayrıldılar. Memleketlerine döndüler. Yolda Kâdı, Yûnus denen zâta; "Hani sen Adiyy bin Müsâfir'i imtihân edecektin? Sana sordu cevap veremedin. Niçin böyle yaptın?" deyince, o zat; "Adiyy bin Müsâfir'in sağında ve solunda ağızlarını açmış birer arslanın, konuşacağım sırada beni yemek istediklerini gördüm. Bu sebeple orada konuşamadım." dedi. Bunun üzerine Kadî; "Elbette, o Allahü teâlânın velîsidir. Onlara îtirâz etmek uygun değildir." dedi.

Adiyy bin Müsâfir hazretlerinin sohbetleri çok tatlıydı. Sevgi, muhabbet ve teslimiyetten çok bahsederdi. Buyurdu ki:

"Allahü teâlanın kullarına verdiği ilk ve en büyük nîmeti, onların kalplerini îmâna açması ve kalblerine îmânı yerleştirmesidir.

Bu nîmetten sonra, Allahü teâlâyı bilmek en büyük nîmettir. Allahü teâlâyı bilmek dînen

vâcibdir.

Allahü teâlâyı bildikten sonra, O'nun kazâsına, kaderine, hayrına, şerrine, azına, çoğuna, acısına, tatlısına, mahbûbuna sevgili gelene ve mekrûhuna kötü gelene rızâ gösterip, hepsinin Allahü teâlâdan olduğuna inanmak ve teslîm olmak büyük nîmettir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Allah, kime hidayet etmeyi dilerse, İslâma onun göğsünü açar, gönlüne genişlik verir. Her kimi de sapıklıkta bırakmak isterse, onun kalbini öyle daraltır sıkıştırır ki, îmân teklifi karşısında göğe çıkacakmış gibi olur. Allah, îmân etmeyenler üzerine, böyle âzâb bırakır."(En'âm sûresi: 125)

Adiyy bin Müsafir hazretlerine; "Âlim kimdir?" denildi. Buyurdu ki:

"İnsanlara doğru yolu gösteren âlim şu kimsedir ki; kendi huzûrunda iken senin kalbini derleyip toparlayan, yokluğunda seni her türlü kötülüklerden haram, günah ve çirkin şeylerden koruyan, sâhib olduğu en güzel ahlâk ile seni terbiye eden ve o ahlâkla ahlâklanmanı sağlayan, kendine mahsus terbiye usûlleriyle terbiye eden, kendi îmân nûrunun parlaklığıyla talebesinin kalbini parlatan ve kalbini kötülüklerden temizleyendir. Talebe ise; Allahü teâlânın sevdikleri ile berâber olduğu zaman edebi gözetip, güzel ahlâk sâhibi ve her işte tevâzu üzere olan, âlimlerin huzûrunda onları can kulağı ile dinleyen kimsedir."

Hikmetli sözleri pekçoktur. Buyurdu ki:

Allahü teâlânın evliyâsı, yemek, içmek ve uyku ile, başkasının hakkında konuşmakla, birisine vurmakla bu makâma kavuşmadı. Ancak mücahede ve riyâzet çekmekle kavuştu.

Edebini, edeb öğreten hocadan almayan, kendisine uyanları yanlış yola götürür.

En küçük bid'atten bile kaçınmayandan, zararı dokunmasın diye siz ondan kaçın.

İlimden yalnız konuşma ile yetinen ve hakîkati ile sıfatlanmayan helâk olur. İbâdet yaparken, fıkhın gereğini yerine getirmeyen ibâdet yapmış sayılmaz. Fıkıh bilgisi öğrenirken verâ sâhibi olmayan aldanır. Kendisine lazım olan işleri yapansa kurtulur.

Elinden hârikalar zuhûr eden birini görürseniz, hemen o hâline aldanmayın. Hak teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınmasını görünceye kadar dikkatli olun.

İyi ahlâk; herkese sevdiği şeye göre muâmele etmektir. Konuşurken, otururken hiç kimseye yabancılık çektirmemektir. Mârifet ehli ile otururken, huzûr içinde bulunmaktır. Gâye bu zâtlardan istifâde ise, bundan başka yolu yoktur.

Ölüm haktır, öldükten sonra dirilmek haktır. Münker ve Nekir'in suâl sormaları haktır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Allah, îmân edenleri hem dünyâda, hem âhirette (kabirde) sâbit söz olan şehâdet kelimesi ile tesbit eder. Tevhîde bağlı kılar. Allah zâlimleri (kâfirleri) şaşırtır ve Allah dilediğini yapar." buyruluyor. (İbrâhim sûresi: 27)

Kabir sıkması, kabir azâbı ve nîmetinin hesâblâ mîzânın hak olduğuna inanmalıdır. Mîzânın iki kefesi vardır. Burada kulların iyilikleri ve kötülükleri tartılır. İyilikleri hafif gelen Cehennem'e gider. Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden mümin olanlarına şefâatı haktır.

Sırat haktır. Buna inanmalıdır. Kıldan ince, ateşten daha sıcak, kılıçtan keskin, uzunluğu dünyâ senesiyle otuz altı senedir. Üzerinden salih müminler şimşek gibi geçecek, fâcirler (günâhkârlar) altındaki Cehennem'e düşeceklerdir. Peygamber efendimize ikrâm olunan havz haktır. Cennet, iyilere ve Allahü teâlânın dostlarınadır ve ebedîdir. Cehennem ise, fâcir ve günâhkârlaradır ve ebedîdir. Cennet'le Cehennem arasında, Allah tarafından bir münâdî (nidâ eden) şöyle seslenir: "Ey Cennet ehli, Cennet'te; ey Cehennem ehli, Cehennem'de ölümsüz (sonsuz) olarak kalınız."

Kafir olan Cehennem ehli, Cehennem'de ebedî olarak kalıcıdır. Allahü teâlâ hepimizi bundan muhâfaza buyursun. Âmin.

Sonradan Adiyy bin Müsafir hazretlerinin insanları, irşâd etmekteki yoluna Adeviyye yolu dendi ve bu isimle şöhret buldu. Çok kimse bu tarîkate girdi. Bu yolun silsilesi Ebû Saîd Harrâz ve onun vâsıtasıyla da hazret-i Ömer'e nisbet edilir.

Bu yolun da zamanla erbâbı kalmamış sonradan gelen câhil kimseler hem îtikâd hem de amelde hak yoldan ayrılmışlar sapık yollar tutmuşlardır.

Adiyy bin Müsâfir hazretlerinin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: 1) İ'tikâdü Ehl-is-Sünnet vel-Cemâa, 2) Vasâya.

BİZE GEL, BİZE!

Şeyh Lâhık anlatır:

Bir gün Adiyy bin Müsâfir'in huzurunda idik. Bize bir şeyler anlatıyordu. Bir ara batı tarafına yönelip; "Bize gel, bize gel!" dedi ve konuşmasına devâm etti. Bir müddet sonra ikinci defâ; "Bize gel, bize gel!" dedi. Bu sırada talebelerinden birisi; "Efendim! Bize gel, bize gel, buyurdunuz bunun mânâsı nedir?" diye sordu. "Şu anda Kostantiniyye'de (İstanbul'da) birisine Allahü teâlânın hidâyeti yetişti ve müslüman olmak istiyor. Oradan, kendisine İslâm'ın emirlerini öğretecek birini aramak için yola çıktı. Oradakiler yolundan çevirmek için uğraştılarsa da muvaffak olamadılar. İşte bunun için onu yanıma çağırıyorum. Allahü teâlâdan, onun talebelerimden olmasını istedim. Allahü teâlâdan onun hemen buraya ulaşmasını diliyorum." buyurdu.

Bu sebeple iki gün Adiyy bin Müsâfir'in yanında kaldık. Üçüncü gün ikindi namazı vaktinde Şeyh bize döndü; "Kalkınız Konstantiniyye'de Allahü teâlânın hidâyet buyurduğu kardeşinizi karşılayınız." buyurdu. Zâviyeden dışarı çıktığımızda o zâtın dağdan aşağı doğru inmekte olduğunu gördük. Üzerinde papaz elbisesi vardı. Adiyy bin Müsâfir'in huzuruna girip müslüman oldu. Adiyy bin Müsâfir ona; "İsmin nedir?" diye sordu. "Abdulmesîh." dedi. Ona Abdullah ismini verdi. Adiyy bin Müsâfir'in yanında kaldı. Adiyy bin Müsâfir hazretleri ona namazın şartlarını ve İslâm'ın diğer emirlerini öğretti. Kur'ân-ı kerîmden bir mikdâr ezberletti. Nihâyet sâlih bir müslüman oldu. Sonra onu İrşâd etmesi, insanlara doğru yolu göstermesi, terbiye etmesi, onlara Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını öğretmesi için Acem taraflarına gönderdi. Orada hocası Adiyy bin Müsâfir'in ismini koyduğu bir zâviye yaptı. Pekçok talebe yetiştirdi.

SÛİ ZAN HARAMDIR

Bin yetmiş dört yılında, Musul'da doğan bu zât,
Seksen altı yaşında, bu yerde etti vefât.
Osman ibni Affân'ın, sülâlesinden gelir,
Kerâmetler sâhibi, hâl ehli bir velîdir.
Aslâ dokunmazlardı, ona vahşî hayvanlar,
Duâsıyla sükûnet, buluyordu dalgalar.
Bir gün talebesine, buyurdu ki: "Evladım,
Bir isteğin var ise, edeyim sana yardım."
Dedi: "Ezberlemeyi, istiyorum Kur'ânı,
Lâkin zayıf hâfızam, var mı bunun imkânı?"

"Bu iş kolay." buyurup, mübârek bir eliyle,
Göğsünün üzerini, mesh etti tamâmiyle.
Açıldı hâfızası, talebenin tam o an,
Baktı ki ezberine, girmiş hem bütün Kur'ân.
Bir gün de buyurdu ki: "Filânca adaya git,
Oraya vardığında, göreceksin bir mescit.
İçerdeki kimseye, benden selâm söyle ve,
De ki, işine baksın, karışmasın kimseye."
"Peki." dedi ise de, o büyük evliyâya,
Lâkin nasıl gidilir, bilmezdi bu adaya.
Böyle düşündüğünü, anlayıp o bu sefer,
Buyurdu ki: "Gözünü, az kapatıp açıver."
Kapatıp açtığında, hizmetçi gözlerini,
Bir anda o adada, buluverdi kendini.
O mescidi bularak, içeri girdiğinde,
Gördü o ihtiyârı, hemen duvar dibinde.
Selâm verip dedi ki: "Musul'dan geliyorum,
Adiyy bin Müsâfir'den, selâm getiriyorum.
Buyurdu ki, o baksın, kendi vazîfesine,
Ve aslâ karışmasın, başkasının işine."
O bunları duyunca, başladı ağlamağa,
Dedi: "Düşündüğümden, tövbe ettim Allah'a.
Şimdi bir müslümana, sû'i zan ediyordum,
O kişi, niçin böyle, yapıyor ki, diyordum.
Henüz gelmiş idi ki, bu düşünce, yâdıma,
O anda seni gördüm, yetiştin imdâdıma."
Talebe, o Velî'nin, tebliğ edip sözünü,
Sonra hiç beklemeyip, yumdu iki gözünü.
Açtığında gördü ki, bu defâ Musul'dadır,
Adiyy bin Müsâfir'in, nûrlu huzûrundadır.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.85
2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.137
3) Câmi'u Kerâmât-il Evliyâ; c.2, s.147
4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.275
5) El-A'lâm; c.4, s.221

6) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.254

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.179

8) İ'tikâdü Ehl-is-Sünneti vel-Cemâa, (Süleymâniye Kütüphânesi, Şehîd Ali Kısmı, No: 2763/5)

9) Menâkıb-ı Adî bin Müsâfir, (Üniversite Kütüphanesi, Arapça Yazmalar Kısmı, No: 5470)

AHISKALI ABDULLAH EFENDİ;

Anadolu evliyâsından. İsmi Abdullah, nisbesi Ahıskalı, lakâbı Ziyâüddîn, künyesi Ebû Abdullah'dır. 1733 (H. 1146) senesinde Ahıska şehrinin Özgür nâhiyesine bağlı Urpala köyünde dünyâya geldi. Ahıska şimdi Gürcistan'da olup, o zamanlar Osmanlı memleketi idi. 1813 (H. 1228) senesinde Üsküdar'da vefât etti. Karacaahmed mezarlığının Söğütlüçeşme tarafında medfûndur.

Çocukluğunda, âlim bir zât olan babasıyla birlikte Şam'a giderek, Sâlihiyye semtinde bir müddet ikâmet eden Abdullah Ahıskalı, ilk tahsîlini babasından aldı. Kur'ân-ı kerîmi okumasını ve tecvîd ilimlerini öğrendi. Babasıyla birlikte memleketlerine döndüklerinde ders almaya devâm edip, âlet ilimlerini öğrendi.

Babasının vefâtından sonra Kars'a gelerek, oranın fazîlet sâhiplerinin meşhûrlarından İsmâil bin Muhammed Berküşâdî'den usûl-i fıkıh ve hadîs ilimlerini okudu. Bu hocası tarafından kendisine icâzet ve "Ziyâüddîn" lakabı verildi. Orada bir müddet kaldıktan sonra Erzurum'a geçti.Erzurum âlimleriyle sohbet edip, sonra Diyarbakır'a gitti. Oradaki âlimlerden, fazîlet ve kemâlât yönleriyle akrânından ileride olan Küçük Ahmedzâde Ebû Bekr Efendiden, Sahîh-i Buhârî ve Muhtasar-ı İbn-i Hacîb isimli eserleri okudu. Bozcuzâde Ömer Efendiden, tefsîr ve arûz ile birlikte, fen ilimlerinden; hesap, hendese, astronomi ilimlerini okuyup icâzet aldı.

Ahıskalı'nın hocalarından Ömer Efendi, Mısır'ın âlim ve fâdıllarından Abdüsselâm Erzincânî'ye bir mektup yazmıştı. Bu mektubu yerine ulaştırmak üzere, Ahıskalı'yı vazîfelendirdi. Mektubu alıp Mısır'a giden Ahıskalı, Abdüsselâm Erzincânî'den, Buhârî, usûl-i hadîs, fıkıh, kırâat ve başka ilimler okuyarak ilmini ilerletti. Tahsîlini tamamladıktan sonra, 1761 senesinde İstanbul'a geldi. Bir taraftan öğrendiği yüksek ilimleri ilim âşıklarına öğretmeye, bir taraftan da kıymetli ve faydalı eserler telif etmeye başladı.

Abdullah Ahıskalı Efendi, bir ara Edirne yoluyla Bosna taraflarına seyahate çıktı. İki sene süren bu seyahati esnâsında en büyük eseri Revâmîz-ül-A'yân'ı telife başladı. Seyahatten sonra İstanbul'a döndü, hac vazîfesini yerine getirmek maksadıyla yola çıktı. Şam-Kudüs yoluyla hacca gitti. Hacdan sonra İstanbul'a döndüğünde vazîfe yaptığı Ayasofya Medresesinde, Revâmîz-ül-A'yân isimli eserini tamamladı. Beş ciltlik olan bu eserin yazma nüshası Süleymâniye Kütüphânesi Hâlet Efendi Kısmı 583 ve Es'ad Efendi Kısmı 2127, 2128 numarada kayıtlıdır. Eserlerinden bâzılarının isimleri şöyledir: **1) Revâmîz-ül-A'yân fî Beyan-i Mezâmîr-il-Uhûdî vel-Ezmân, 2) Levâmi'un-Nûr:** Kütüb-i sitte denilen altı meşhûr hadîs-i şerîf kitabındaki hadîs-i şerîflerden tekrar olunanların çıkarılmasıyla hazırlanmış muhtasar bir eserdir. **3) Dürer Hâşiyesi, 4) Mirkât-üt-Tarîkat-il-Muhammediyye ve Merdât-üş-Şerîat-il- Ahmediyye, 5) Câmi'ul-Fürsûl, 6) Mebâhic-ül-İhvân** (İsâgûcî şerhi), **7) Risâle fî Hakk-ıl-Müsâfir, 8) Risâle fit-Tıbbi ve'l-Kıyâfeti, 9) Rumûz-ül-Hakâyik ve Künûz-üd-Dekâyik, 10) Bedî-un-Hizâm fil-Coğrafya, 11) Muhtasarı Revâmîz-ül-A'yân.**

Ahıskalı Abdullah Efendi sohbetlerinde şöyle buyururdu:

"İlim ve ilim sâhiplerinin kadri ve kıymeti Allahü teâlânın katında yüksektir. İnsanlar arasında ise şerefi büyüktür. İnsan ve cinlerin tabiatında olanlara hürmet yerleştirilmiştir.

İlim, insanları cehâletten irfân derecesine ulaştırır. Ebedî saâdete ve devlete kavuşmakta sağlam bir ip, Cehennem'e düşmekten kurtulmakta güvenilir bir vâsıtadır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: "Allahü teâlâdan kullar içinde ancak âlimler korkar." (Fâtır sûresi: 28) Hadîs-i şerîflerde buyruldu ki: "Melekler ilim tâlibine, ondan râzı oldukları için kanatlarını gererler" "Suda balıklara kadar gökdekiler ve yerdekiler âlim için istiğfar ederler (onun günahlarının bağışlanmasını isterler)." "Alimin âbide üstünlüğü, ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir."

Fıkıh âlimi Ebü'l-Leys Semerkandî buyurdu ki: "Âlimle berâber oturup, onun anlattıklarından bir şey hâtırında tutamayan kimse için böyle olmasına rağmen yedi fayda vardır: 1. İlim öğrenenlerin fazîletine kavuşur. 2. Âlimin meclisinde bulunduğu müddetçe günahlardan korunmuş olur. 3. Evinden ilim öğrenmek için çıktığı zaman üzerine rahmet iner. 4- İlim meclisine oturduğunda meclise inen rahmetten o da nasibini alır. 5. Orada anlatılanları dinledikçe, kendisine sevap yazılır. 6. Dersi dinler de anlayamadığı zaman üzülür, gamlanır, kalbi kırık olur. Bu hâli Allahü teâlânın hadîs-i kutsîde; "Ben, benim için kalbi kırık olanların yanındayım." buyurduklarından olmasına vesîle olur. 7. Âlimin üstün, fâsıkın, günâh işleyenlerin aşağı tutulduğunu görüp kalbini fıskdan, günâh ve kötü şeylerden çevirir. Bunun içindir ki, Resûlullah efendimiz sâlihlerle, iyi kimselerle berâber olmayı emretmiştir."

"İnsan niyetini düzeltemese de, ilim öğrenmek, terketmekten daha fazîletlidir. Çünkü ilim öğrenince, o ilmin onun niyetini düzeltmesi umulur. Mücâhid rahmetullahi aleyh buyurdu ki: "Biz ilim öğrenirken niyetimiz tam olarak düzgün değildi. Sonra Allahü teâlâ bize niyetimizi düzeltmeyi nasîb etti." Yine bâzı âlimler şöyle buyurdu: "Biz ilk önce ilmi Allah rızâsını niyet ederek öğrenmedik. Fakat ilim bu hâlimizi kabûl etmedi. Onu, Allah için öğrenmemize vesîle oldu."

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.370

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.109

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.487

4) Îzâh-ül-Meknûn; c.1, s.356,357, c.2, s.414,468, 584,585

5) Brockelman; Supp: c.2, s.674

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.279

AHISKALI ALİ HAYDAR EFENDİ;

İstanbul-Fâtih-Çarşamba'daki Şeyh İsmet Efendi Dergahının son şeyhi. İsmi, Ali Haydar olup, babası Şerîf Efendidir. Ahıskalı Ali Haydar Efendi diye meşhûr olmuştur. 1870 (H.1288) senesinde Batum'un Ahıska kazasında doğdu. 1960 (H.1380) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri Edirnekapı Sakızağacı kabristanındadır.

İki yaşındayken annesini, dört yaşındayken babasını kaybeden Ali Haydar Efendi ilk tahsîlini memleketinde yaptı. Erzurum'a gelerek oradaki Bakırcı Medresesine sonra, İstanbul'a gidip Fâtih Câmiinde derslere devâm etti. Tahsîlini tamamlayıp, Bâyezîd Dersiâmlarından Çarşambalı Hoca Ahmed Hamdi Efendiden 1901 senesinde icâzet aldı. Bir yandan hocasının derslerine devâm ederken diğer yandan kâdı yetiştiren Medreset-ül-kuzât'a gidip 1906 yılında mezûn oldu. Dînî derslerden yapılan imtihanı kazanıp, Fâtih Câmiinde talebe okutmaya başladı. Böylece Fâtih Dersiâmları arasında yer aldı. 1909 senesinde Fetvâhânede fetvâ yazmakla vazîfelendirildi. Sahn-ı Seman (Fâtih) Medreseleri fıkıh müderrisliğine tâyin edildi.

Bu sırada talebelere yardım toplamak için gittiği Bandırma'da ramazan ayında halka vâz etti.

Vâzlarında, tasavvuf ve tarîkat ehli aleyhinde de konuşuyordu. Bir gün sabah namazında kürsüye çıkarak; "Burada Bezzâz Ali Rızâ Efendi var, şöyle yapar, böyle yapar." diye aleyhinde konuştu. Cemâatin içinde Bezzâz Ali Efendinin talebelerinden Börekçi Hasan Efendi adında biri vardı. Namazdan sonra Bezzâz Ali Rızâ Efendinin yanına gidip durumu hocasına anlattı. Bezzâz Ali Rızâ Efendi; "Hiç merak etme, çok yakında bizim yanımıza gelecek." cevâbını verdi. Çok geçmeden Ali Haydar Efendinin gönlüne bir ateş düştü. Tasavvufa ve tasavvuf erbâbına karşı alâka duymaya başladı. Cübbeyi ve sarığı çıkarıp câmiden çıktı, pazar yerinde bez satan Bezzâz Ali Rızâ Efendinin yanına giderek, söylediklerinden pişmanlık duyduğunu bildirip, yalvararak; "Beni evlatlığa kabûl et." dedi. Bezzâz Ali Rızâ Efendi kolundan tuttu, sırtını okşadı ve; "İstanbul'da Hacı Ahmed Efendi var, ona git." dedi.

Ahıskalı Ali Haydar Efendi İstanbul'a gelip Hacı Ahmed Efendiyi buldu. O da; "Topkapı'da Ali Efendi var ona git." dedi. Topkapı'ya giden Ahıskalı Ali Haydar Efendi kendisine bildirilen köhne bir evin kapısını çaldı. Yarım saat kadar kapıda bekledi. O anda kendisinin huzur dersleri Baş Mukarrir ve Baş Muhatabı olduğunu düşünüp kendi kendisine; "Böyle bir adamken bu köhne evin kapısında bekliyorum!" dedi. Daha sonra kapı açılıp, bir kız çocuğu çıktı ve; "Buyurun içeri." dedi. İçeri girenAli Haydar Efendi bir saat daha bekledi. Bu bekleyişi sırasında yine makâmını ve mevkıini düşündü. Bu sırada saçı-başı birbirine karışmış, kambur bir adam içeri girdi. Bu kimsenin Ali Efendi olduğunu anlayan Ali Haydar Efendi hemen elini öpmek istedi. Fakat o kimse; "Çek, çek elini, ben samîmiyetsizlere el vermem." dedi. Ahıskalı Ali Haydar Efendi kendisinin sıfatlarını ve makamlarını saymaya başlayınca o zat; "Sus, sus!" diyerek azarladı. Ali Haydar Efendi ağlamaya başlayınca da; "Yâ! Amma da cümbüş hocasıymışsın, şaka yaptım." dedi. O anda kendinde bâzı değişiklikler hisseden Ali Haydar Efendi Ali Efendiye talebe olup sohbet ve derslerine devâm etti. Tasavvuf yolunda ilerledi. Ali Rızâ Efendinin vefâtı üzerine 1914 senesinde Şeyh İsmet Efendi dergâhı postnişinliğine, vakıf şartı gereğince, Ali Rızâ Efendinin talebeleri tarafından seçildi. Fakat iktidarda olan İttihat ve Terakki hükümeti onun bu vazîfeye getirilmesine mâni oldu. Usulsüz olan bu uygulama dergâh mensupları arasında huzursuzluğa yol açtı.

Derin bir bilgisi ve kuvvetli bir hitâbet gücü olan Ahıskalı Ali Haydar Efendi, Mart 1915'te şeyhülislâmlıkta yeni kurulan "Te'lif-i Mesâil Heyeti" reisliğine tâyin edildi. Bu görevi esnâsında Mecelle'yi ikmâl için kurulan komisyonda vazîfe aldı ve iki senede Kitâb-ül-Büyû' (Alış-veriş kitabı) ve Kitab-ül-İcâre'yi hazırladı.

Birinci Dünyâ Harbi boyunca bu vazîfeyi devâm ettiren Ahıskalı Ali Haydar Efendi 1916 senesinden îtibâren her ramazan ayında huzur dersleri (pâdişâh huzûrunda yapılan ilmî ders ve sohbet toplantıları) başmuhâtaplığı vazîfesini yürüttü. Bu vazîfesi 1923 senesine kadar sürdü ve pâdişâhlığın kaldırılmasıyla son buldu.

Ahıskalı Ali Haydar Efendinin postnişinliğine mâni olunmakla ilgili usulsüz uygulama, mürîdândan Hâfız Halil Sâmi Efendi tarafından yazılan bir dilekçe ile saraya intikâl ettirildi. Nihâyet 1919 senesinde Ali Haydar Efendinin postnişinliği pâdişâh tarafından tasdik edilerek vazîfesi kendisine iâde edildi. Bu vazîfesi tekke ve zâviyeler kapanıncaya kadar devâm etti. Şeyhülislâmlığın kaldırılması, tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra açıkta kaldı, sâdece dersiâm maaşı ile iktifâ etti. Cebecibaşı Mahallesinde bulunan Şeyh İsmet Efendi dergâhında ikâmet etti.

Dört pâdişâhın zamanında bilfiil vazîfe yapmış olan ve bilhassa Sultan İkinci Abdülhamîd Hanın iltifatlarına kavuşan Ahıskalı Ali Haydar Efendi, Cumhûriyet devri boyunca dînî tedrisât ile meşgûl oldu. Yirmi beş yıl boyunca göz hapsinde tutuldu.

Oğlu Hâlid Gürbüzler babasıyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Babam kimseyle kötü olmamamızı söylerdi. Oturalım, çaylar, kahveler içelim demez, devamlı ilimle meşgûl olurdu. Erzurum'dan Alvarlı Mehmed Efendi, Ramazanoğlu Sâmi Efendi sık sık ziyaretine gelirlerdi. Hasib Efendi ile Mehmed Zahid Kotku Efendi de gelirlerdi. Devrin bütün âlimleri ziyâretine gelir, sohbet ederlerdi."

Din ve devlet hizmeti görenlere büyük kıymet veren Ahıskalı Ali Haydar Efendi talebelerinin ve sevenlerinin ilmî yönden daha ileri olmalarını ister; "Sulbümden değil, yolumdan gelen benim evladımdır." derdi. Kendisi ilmî mütâlaayı hiç bırakmazdı. Zevcesi Hanife Hanıma; "Hanife, Hanife yeni bir câhilliğimi daha gördüm. Yeni bir şey daha öğrendim." derdi. Kendi tahsilinin kısa olduğundan bahs ederek; "Benim tahsil müddetim beş senedir." derdi.

Sert mizaçlı bir insandı. İbâdete çok düşkündü. Geniş çaplı düşünür, müslümanların idâresi hakkında ihlâslı ve temiz insanların söz sâhibi olmasını, milletin ve devletin devâmını isterdi.

Küçük oğlu Behâeddîn Gürbüzler'in ifâde ettiğine göre, ilim öğrenmek, öğretmek ve insanlara İslâmiyeti anlatmakla meşgûl olurdu. Siyâsetle meşgûl olmazdı. Hatta İttihat ve Terakki fırkasına girmesi için Hüseyin Câhit ve Talat Paşa tarafından teklifte bulunulmasına rağmen, tekliflerini kabûl etmemişti. Talebelerine siyâsetten uzak durmalarını tavsiye ederdi.

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra Türkiye'de kurulan yeni idâreye karşı olduğu öne sürülerek Ankara'ya götürülmüştü. Ankara'da İskilipli Âtıf Hoca ile birlikte zor şartlar altında hapishânede kaldığı sırada rüyâsında şeyhini gördü. Şeyhi ona; "Oğlum kırk bir defâ Fetih sûresini okursan kurtulursun." dedi. Ahıskalı Ali Haydar Efendi okumaya başladı. Bir yandan da okuduğu sayıyı ranzaya işâretliyordu. Onun böyle yaptığını gören İskilipli Âtıf Efendi; "Hoca ne yapıyorsun?" diye sorunca; "Rüyâmda şeyhim böyle böyle söyledi. Sen de oku kurtulursun." dedi. Âtıf Efendi; "Bu gece rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem, ben seni çağırıyorum, sen müdâfaanı (savunmanı) hazırlıyorsun! buyurdu. Ben de müdâfaanâmemi yırttım." dedi. Ahıskalı Ali Haydar Efendi okumaya devâm etti. Daha sonra kurtuldu.

Dînî ilimlere vâkıf olan Ahıskalı Ali Haydar Efendi, kuvvetli hitâbetiyle dinleyenleri tesir altında bırakırdı. Ömrünü İslâm dînini öğrenmeye ve öğretmeye vermişti. Kur'ân-ı kerîmi çok okurdu. Nefse güvenmemeyi telkin ederdi. Talebelerine ve sevenlerine nasîhatlarda bulunurdu. Zamânın şartlarına göre dînî konuları anlatmak hâricinde sessiz bir hayat yaşadı.

Vefâtından on gün evvel Fâtih-Çarşamba'daki Şeyh İsmet Efendi dergâhının yakınındaki evinde komaya girdi. On gün bitkisel hayat sürdü. Ağustos 1960 (H.1380) günü yarı beline kadar doğruldu. "Allah" diyerek rûhunu teslim etti. Cenâzesini Mehmed Zâhid Kotku Efendi ile Ramazanoğlu Sami Efendi yıkadılar. Hocası olan Reîs-ül-Ulema Çarşambalı Ahmed Efendinin de kabrinin bulunduğu Fâtih Câmii kabristanına defn edilmesi istendi. Fakat buna müsâde edilmedi. Yavuz Selîm Câmiinde Ramazanoğlu Sâmi Efendi tarafından kıldırılan cenâze namazından sonra Sakızağacı kabristanında defn edildi.

1) Osmanlılarda Devlet ve Tekke Münâsebetleri; s.212,248

2) Ahıskalı Ali Haydar Efendi (Kemal Bozkurt-İslam Mecmuası, Sayı 98 Ekim 1991)

3) Son Devir Osmanlı Ulemâsı; c.1, s.260

4) İstanbul ve Anadolu Evliyâları; c.1, s.562

AHÎ BAYRAM

İslâmiyetin gazâ hamlelerini kolaylaştıran askerî, san'at erbâbını himâye ve imâlâtı kontrol eden iktisâdî, mânevî ihtiyaçları cevaplandıran tasavvufî yönleri ile Anadolu'da İslâmiyetin

yerleşip Avrupa'ya sıçramasını temin eden ahîlerdendir. On üçüncü yüzyıl ile on dördüncü yüzyılın başlarında Menteşe Beyliği devrinde yaşamıştır. Türbesi Aydın'ın Eski Çine köyünde, Ahmed Gâzi Câmii avlusundadır. Türbe yöre sâkinleri tarafından sık sık ziyâret edilen yerlerdendir.

AHÎ EVRAN;

Büyük velîlerden. Kelam, tefsîr, tasavvuf ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi, tabib. Anadolu'daki Ahîlik esnaf teşkilâtının kurucusu. Asıl ismi Mahmûd bin Ahmed'dir. Herkesin korkup kaçtığı evran denen büyük bir yılanın onu görünce sakinleşmesi ve itâat etmesi dolayısıyla "Evran" diye anılmıştır.

1171 (H.567) yılında İran'da Batı Âzerbaycan taraflarındaki Hoy kasabasında dünyâya geldi. İmâm-ı Fahrüddîn Râzî'den çeşitli ilim dallarında dersler aldı. Ahmed Yesevî hazretlerinin talebelerinin ders ve sohbetlerine devâm ederek tasavvuf yolunda ilerledi. Büyük İslâm âlimi Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Hac yolunda Evhadüddîn Hâmid Kirmânî ile tanışıp, onun talebelerinden oldu. Evhadüddîn Kirmânî'nin vefâtına kadar da yanından ayrılmadı. Konya'daki Anadolu Selçuklu Devleti idârecileri arasında büyük nüfûz sâhibi olup, Bağdat'a elçi gönderilmiş olan Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin babası, Mecdüddîn İshak'ın dâveti üzerine, Muhyiddîn ibni Arabî ve hocası Evhadüddîn'le birlikte Anadolu'ya geldi. Hocasının kızı Fâtıma Bacı ile evlendi. Yazmış olduğu pek kıymetli eserlerinden Mürşid-ül-Kifâye ve Yezdân-Şinaht adlı kitaplarını Sultan Alâeddîn Keykûbâd'a takdim etti.

Bundan sonra kayınpederi Evhadüddîn'le Anadolu şehirlerini dolaştı. Esnafa bilhassa İslâmiyetin alış-veriş bilgileri hakkında vaazlar verdi. Nasîhatlar etti. Kendisine sual sorup nasîhat isteyenlere:

"Ey Ahî (Kardeşim)! Alış veriş ilmini bilmeyen, haram lokmadan kurtulamaz. Haram lokma yiyen ise ibâdetlerinin sevâbını bulamaz. Zahmetleri hep boşa gider. Sonunda büyük azaba yakalanır ve pişman olur." buyururdu.

Ahî Evran ayrıca gittiği yerlerde esnafı bir çatı altında toplayıp teşkîlâtlandırıyordu. Böylece Anadolu şehirlerinde Ahi teşkilatlarının kurucusu oldu. Hocası Evhadüddîn'in vefâtından sonra Kayseri'ye yerleşen AhiEvran bütün Anadolu ahilerinin şeyhi kabul edildi.

Ahî teşkilâtına girebilmek için ilim ve sanatla meşgûl olmak lazımdı. Ahî Evran'ın etrafında ve her şehirde bulunan ahîler her cumâ gecesi aralarında toplanırlar. Kur'ân-ı kerîm, hadîs ve fıkıh kitapları, menkıbeler okurlar ve ahlâk konularında sohbet ederlerdi.

Ahî Evran hazretleri Kayseri'ye yerleştikten sonra debbâğlık yapmaya ve elinin emeği ile geçimini temin etmeye başladı. Bu arada halkı irşâd etmeye, bilgi ile yetiştirmeye çok önem verirdi. Yetiştirdiği talebeleri Anadolu'nun dört bir tarafına gönderirdi. Bu talebeler onun emriyle gittikleri yerlerde zâviye kurup irşâd halkasını genişletmeye çalışırlardı. Böylece zamanla sevenleri yüz binlere ulaştı.

Bu sırada Doğudan Batıya bütün Türk alemi Moğol tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Moğollar geçtikleri her yerde kan, gözyaşı ve parçalanmış cesetler bırakıp, beldeleri ve hâneleri virân ediyorlardı.

Yaklaşan bu büyük tehlikeye karşı Ahî Evran hazretleri halkı uyandırmaya ve sevenlerini karşı koymaya çağırdı. Onlara şöyle nasihatlarda bulundu:

"Ey Ahîler! Mücâhitler, yiğit, arslan yürekli olur. Düşmandan korkmaz, kaçmaz ve ona boyun eğmez. Yağmada kurt gibi saldırsalar hiç sarsılmaz. Atılan oklara ve kılıç darbelerine metânetle karşı koyar. Savaşırken safta, namazdaki gibi sessiz olup, komutanına itâatte

cemâatin imâma uyması gibidir. Düşmanına karşı haykırışı gök gürültüsü gibi olmalıdır. Düşmandan korkmayın, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyamamaktan korkun. Vatan sevgisinin îmândan olduğunu unutmayın!"

Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edip, takdirine râzı olan ve hocalarına itâat eden bu mübarek insanlar sürüler halinde Anadolu'ya akan Moğol putperestlerine karşı kahramanca mücâdele ettiler. Onların zulüm ve katliamlarından yılmadılar. Anadolu'yu bir şefkat diyarı haline getirdiler.

Ahî Evran hazretleri Anadolu'nun bu karışıklık zamânında Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı meydana gelen bir hâdise bahânesiyle iftirâya uğradı ve tutuklanıp hapsedildi. Beş sene hapiste kaldı.

Beş yıllık tutukluluk süresini bitirdikten sonra Denizli'ye gitti. Bir müddet sonra Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin isteği üzerine, diğer ulemâ ile birlikte Konya'ya döndü. Konya'da bir müddet ikamet edip, müslümanları irşâd ile meşgûl olup, vâz ve nasîhatta bulundu.

Daha sonra, Kırşehir'e (Gülşehir'e) yerleşti. Menâhic-i Seyfî adlı Şâfiî mezhebi ilmihâl bilgilerine dâir eserini, Kırşehir emîri Seyfeddîn Tuğrul'a takdim etti. Vâzlarındaki sâdelik, herkesin anlayabileceği şekilde meseleleri îzah ederek yazdığı kitaplar, kendisinde görülen kerâmetler, ahlâkının güzelliği, dünyâ malına ehemmiyet vermeyip, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için çalışması, herkesin sevgisini kazanmasına vesîle oldu. Çevresinde pek çok kimse toplandı. İslâmiyete yaptığı hizmetler dolayısı ile Nâsırüddîn lakabını aldı. Doksan üç yaşlarında iken onun nüfûzundan ve sevenlerinin çokluğundan korkan ve Moğolların baskısına dayanamayan Kırşehir emiri Nûreddîn Caca tarafından 1262 (H.660) yılında Kırşehir'de şehîd edildi.

Talebeleri Ahî Evran hazretlerinin yolunu devam ettirdiler. Bu arada Ahî Evran'ın hanımı Fâtıma Bacı'nın yetiştirdiği bacılar da elde ettikleri mümtâz İslâm kültürünü, bacıdan bacıya naklettiler. Söğüt civârında, Bizans hududunda gelişmeye başlayan Osmanlı Beyliği emrine koşuşan ahîlerden bir kısmı, uçlara yerleşip tekkeler ve zâviyeler kurdular. Bir ahî şeyhi olan, Şeyh Üdebâli ile Osman Bey arasında akrabâlık tesis edildi. Doğudan gelerek Osmanlılara katılan Türkmenleri terbiye ettiler, yetiştirdiler. Onlara İslâmî bilgileri öğretip, gazâ rûhunu aşıladılar. FâtımaBacı'nın yetiştirdiği bacıların meydana getirdiği Baciyân grubu da yeni gelenlerin kadınlarına İslâmiyeti öğreterek, dîn-i İslâmı hakkıyla yaşamaları için gayret ettiler. Üç kıtada altı asır at oynatacak istikbâlin Osmanlı neslinin temelini kurmakta, onlara yardımcı oldular. Osmanlılar da onların kadr-ü kıymetini devamlı şekilde takdir ettiler. Onlara hürmet gösterip vatandaşlarının onlar tarafından yetiştirilmesini kolaylaştırdılar.

AHÎ NASIL OLMALIDIR

İslâm âleminde daha önce de mevcut bulunan, cömertlik, mertlik, mürüvvet mânâlarına gelen ve güzel ahlâkın en yüksek mertebesi şeklinde bilinen fütüvvet teşkilâtı ile Ahî Evran'ın nasihatlarından Ahîlik teşkilâtının umdeleri, şartları, ortaya çıktı.

"Ahî ve şeyh helâlinden kazanmalıdır. Teşkilât mensuplarının hepsi sanat sâhibi olmalıdır. Cömert olup yoksullara yardım etmelidir. Âlimleri sevmeli, gereken hürmeti göstermelidir. Namazlarını zamânında kılmalı, kazâya bırakmamalıdır. Alçak gönüllü olmalı, fakirleri sevmelidir. Nefsine hâkim olup, haramlardan kaçınmalıdır. Beylerin, zenginlerin kapısına gitmemelidir."

Bir Ahînin üç şeyi açık olmalıdır:

1) Cömert olup eli açık olmalı, fakat isrâf etmemelidir. 2) Misâfire kapısı açık olmalı, gelene ikrâmda kusûr etmemelidir. 3) Sofrası açık olmalı, aç geleni tok döndürmelidir.

Üç şeyi de kapalı olmalıdır:

1) Gözü; harama ve başkasının ayıbını görmeye kapalı olmalıdır. Kimseye sû-i zan etmemeli, yabancı kadına, kıza ve başkasının bakması haram olan yerlerine bakmamalıdır. 2) Dili bağlı olmalı, kimseye kötü söylememeli, lüzumsuz yere konuşmamalıdır. 3) Beli bağlı olmalı, kimsenin nâmusuna, ırzına, haysiyet ve şerefine göz dikmemelidir.

1) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.69

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.33

3) Rihle-i İbn-i Battuta; s.285

4) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.115

5) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.1, s.201

AHÎ SİNAN;

Denizli velîlerinden. On dördüncü asırda yaşadı. Doğum ve ölüm târihleri belli değildir.

Cömertlik ve misâfirperverliğin timsâli olan Ahî Evran'ın kurduğu ahîliğin Denizli'deki kurucusu Ahî Sinan hazretleridir. Denizli'de doğan Ahî Sinan küçük yaştan îtibâren burada çok iyi bir tahsil ve terbiye gördü. Mert, özü sözü doğru bir kimseydi. Helâl rızık kazanmak için dericilik yapardı. Ahî Evran'la görüşerek ona talebe oldu. Sohbeti ile bereketlendi. Sonra Denizli'de insanların îmânlarının olgunlaştırılmasını ve iş ahlâkının verimliliğinin ve kalitesinin yükselmesini hedef alan ahî teşkîlâtını kurdu. Böylece Denizli'de iyi ahlâklı, çalışkan ve mert insanların yetişmesinde çok büyük rol oynadı.

1333'de Anadolu'yu geçen meşhûr seyyah İbn-i Battûtâ Denizli'ye geldiğindeAhî Sinan hazretlerinin tekkesine indi. Ramazan ayıydı. Berâberce akşam namazını kıldıktan sonra iftarlarını yaptılar. O gece sabaha kadar sohbet edip ibâdet ve zikirle meşgûl oldular. İbn-i Battûtâ, Seyâhatnâmesinde bu ahîler hakkında şöyle demektedir: "Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacaklarını sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları ahlâksız ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyânın hiç bir yerinde rastlamak mümkün değildir."

Gülşehrî de Mesnevî'sinde bunlar hakkında şöyle demektedir:

"Yüz kişi her gece onda sofra yer

Rahmet ol sultân-ı ahî cânına der

Terbiyelerle ahîdür her biri

O ahî ki sahidur her biri

Etmeği çok ve aşı yağlu durur

Hizmet için belleri bağlu durur

Kocalar hizmetle oturmuş durur

Hoş yiğitler kapuda durmuş durur

Elli yıl ben bu aradan gitmedüm

Bir acı söz kimseden işitmedüm."

Vefât târihi bilinmeyen Ahî Sinan hazretlerinin kabri Denizli merkez Deretekke mevkıinde,

şimdiki Ahî Sinan caddesi üzerinde "Kocabay" işhanının bulunduğu yerde idi. Ancak işhanının yapımı sırasında inşâat sebebiyle 1968 yılında kaldırılmış olup, bugün nerede bulunduğu tesbit edilememiştir.

1) Denizli'de Türbeler-Kitâbeler-Yatırlar (Şükür Tekin Kaptan, Denizli-1991); s.63

AHÎ SİRÂC;

Sultan-ül-ulemâ Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın yetiştirdiği Hindistan evliyâsının büyüklerinden. İsmi Osman, lakabı Sirâcüddîn olup, Ahî Sirac diye meşhûrdur. Doğumu, vefâtı ve hâl tercümesi hakkında kitaplarda fazla mâlûmat bulunamayan Ahî Sirâc hazretlerinin sekizinci asrın ortalarında 1357 (H.759) yılında vefât ettiği bilinmektedir.

Daha gençlik yıllarında, Hâce Nizamüddîn hazretlerinin sohbetlerinde bulunarak yetişen Ahî Sirâc, ayrıca Mevlânâ Fahreddîn-i Zerrâdî'den sarf öğrendi. Mevlâna bu talebesini çok sevdiğinden, onun için sarf bilgilerini yazıp topladı. Bu eserine Osmânî ismini verdi. Ahî Sirâc, bundan sonra Mevlânâ Rükneddîn'in huzûrunda; Kafiye, Mufassal, Kudûrî ve Mecma'ul-Bahreyn adlı eserleri dikkatlice okudu. Bunları da bitirdikten sonra, tekrar Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın huzûruna gelerek, üç sene daha kalıp, tasavvuf yolunda kemâle geldi. Hâce hazretlerinin sohbetleri bereketiyle, tam bir olgunluğa kavuşup, icâzet ve hilâfet almakla şereflendi. Hocası, Ahî Sirâc'a kitaplarından ve elbiselerinden bâzılarını yâdigâr verip, onu insanları irşâd etmek, onlara doğru yolu göstermek üzere, memleketi olan Lüknov'a gönderdi. Gittiği yeri, evliyâlık güzelliği ile süsleyip aydınlattı. Hâce Nizâmüddîn onun için; "O, Hindistan'ın aynasıdır." buyurmuştur. Ahî Sirâc irşâd ile insanlara rehberlik edip İslâmiyeti anlatmak ve yaşatmakla vazîfelendirilip Lüknov'a gelince, ilme susamış olanlar etrafında toplanmaya başladı. Ahî Sirâc, hocası hazret-i Hace'ye lâyık bir talebe idi. Ondan aldığı yüksek ilimleri, feyz ve bereketleri etrâfına yaymaya başladı. Çok talebe yetiştirdi. Binlerce kişi ondan istifâde edip, ilim öğrendiler.

Şeyh Hüsâmeddîn-i Mankpûrî, Melfûzât isimli eserinde, bunun da sözlerini ve menkıbelerini zikretmektedir. Bu kitapta bildirildiğine göre, bir gece dervişlerden bir zât, Sirâcüddîn Osman hazretlerine misâfir olmuştu. Yatsı namazından sonra Ahî Sirâc yatağına uzandı. Misafir olan derviş ise, namaz kılmaya başladı. Bir taraftan da, böyle büyük bir zâtın gece uyumasına hayret ediyordu. Sabah olduğunda, Ahî Sirâc hazretleri kalkıp, abdest almadan, birlikte sabah namazını kıldılar. Misâfir derviş, Ahî Sirâc'ın bütün gece zikrle meşgûl olup uyumadığını, ilk zamanda anlayamadığından bu hâle çok hayret ederek; "Allah, Allah! Ne garip iştir! Bütün gece yattınız. Sabahleyin ise abdest almadan namaz kıldınız!" dedi. Ahî Sirâc tevâzu edip; "Siz tâat ile meşgûl oluyorsunuz. Bizim ise, kıymetli bir malımız (rûhumuz) vardır. Büyük ve azılı bir düşman da (nefsimiz) onun peşinde olup, onu öldürmek için gayret etmektedir. Biz o kıymetli malımızı korumak, düşmana teslim etmemek için uyumuyor, bekçilik ediyorduk." Bu sözleri hayretle dinleyen misafir derviş, o zâtın büyüklüğünü böylece daha iyi anlamış oldu ve; "Eğer âşık mescidde görünmezse de, onun kalbi dâimâ namaz iledir." meâlinde bir beyit söyledi.

Rivâyet edildiğine göre, Ahî Sirâc hazretleri, vefatına yakın zamanda kabir gibi bir yer kazıp, hocasının huzûrundan ayrılırken kendisine verdiği elbiselerini oraya koydu. Üzerini de aynen kabir gibi yaptı ve buna da "Elbiseler mezarı" denildi. Ahî Sirâc vasiyet edip, vefât ettiğinde, elbiseler mezarının ayak ucuna gelecek şekilde defnedilmesini istedi. Bir müddet sonra vefât etti. Talebeleri vasiyeti yerine getirip, hocalarını elbiseler mezarının ayak ucu tarafında hazırladıkları bir kabre defnettiler. Böylece hocalarının vasiyetini yerine getirdiler.

Sirâcüddîn Osman hazretlerinin yetiştirdiği talebeleri içinde en ileride olanlarından biri de,

Alâeddîn Ebû Ali Kalender'dir.

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.92

2) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.357

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.37

4) Nüzhet-ül-Havâtir; s.77

5) Persian Literatüre; c.2, s.1031

AHÎ ŞORBA

Ne zaman yaşadığı hakkında bilgi bulunamayan Ahî Şorba hazretlerinin türbesi, Kastamonu Beyçelebi mahallesinin Canlı sokağındadır. Türbede bulunan diğer iki kabrin kime ait olduğu bilinmemektedir. Kastamonu'da Ahî Şorba hazretlerine ait zâviye ve vakıflar da vardır.

AHMED BİN ABDURRAHMÂN ES-SEKKÂF;

İslâm âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Abdurrahmân es-Sekkâf'tır. Evliyânın büyüklerinden Abdurrahmân es-Sekkaf hazretlerinin oğludur. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 1425 (H.829) senesinde vefât etti. Zamânında bulunan büyük velîlerin sohbetlerine devâm ederek ve çok gayret ederek, tasavvuf yolunda ilerledi. Kısa zamanda yetişerek, büyük âlimlerden ve evliyâdan oldu. Dünyâya düşkün olmayan, gönlünü Allahü tealâya vermiş bir velîydi. Fazîletler, kerâmetler sâhibi bir zât olup, pekçok üstünlükler kendinde toplanmış idi.

Çok mücâhede, nefsin istemediklerini yapardı. Gündüz oruç tutar, gecenin son üçte birinde uyanık olurdu. Allah korkusundan çok ağlardı. Çok zikredip devamlı Allah der ve buyururduki: "İş budur bundan başkası hiçtir." Dünyâya hiç değer vermez eline geçen malı fakirlere dağıtırdı.

Bir gün Ahmed es-Sekkâf, Mûsâ bin Ali Bâcerş isimli büyük âlime bir talebesini gönderip; "Bize vermeyi niyet ettiğin şeyi getir, dediğimi söyle." buyurdu. O talebe, Mûsâ bin Ali'ye gelip; "Hocam size, bize vermeyi niyet ettiğin şeyi getirsin, diyor." dedi. Bu sözü duyunca, çok hayrette kalan Mûsâ bin Ali; "Bu düşünce, biraz önce kalbime gelmişti ve bunu da hiç kimse bilmiyordu." dedi.

Bir defâsında, Ahmed es-Sekkâf'ın küçük kızı, yakınlarında bulunan bir hurma ağacı üzerinde bir güvercin gördü. Güvercin çok hoşuna gittiği için, babasına, o güvercini tutup kendisine vermesini ricâ etti. O da hizmetcisini çağırarak, güvercini tutup getirmesini emretti. Ağacın üstünde oynamakta, daldan dala konmakta olan güvercin, Ahmed es-Sekkâf'ın sözlerinden sonra hiç kımıldamadı. Hizmetçi gidip, rahatça güvercini tutarak getirdi. Ahmed bin Abdurrahmân'a verdi. O da küçük kızına verdi. Kızı, güvercinle biraz oynayıp, okşadıktan sonra salıverdi.

Ahmed bin Abdurrahmân, bir gün yanında birkaç kişi ile berâber, abdest almak üzere bir kuyunun başına geldiler. Hem kuyunun suyu çok derindeydi, hem de yanlarında su çekmek için ip ve kova yoktu. Ahmed bin Abdurrahmân suya işâret etti. Allahü teâlânın izni ile kuyunun suyu yukarıya kadar yükseldi. Hepsi de abdest aldılar. Suya ihtiyaçları kalmayınca, kuyunun suyu yine eski yerine çekildi.

Ahmed bin Abdurrahmân'ın fazla bir geliri yoktu. Birkaç hurma ağacı vardı. O ağaçların hurmalarını satıp, parası ile çocuklarına giyecek alır, kalanı ile de geçimini temin ederdi.

Görünüş itibâri ile bu az para, hiç yetmiyecek zannedilirdi. Fakat o paranın bereketi çok olurdu ve o para, bir sene boyunca yeterdi.

Bir sene âfet oldu. Meyvelerin büyük bir kısmı telef oldu. Çok az kısmı kaldı. Ahmed bin Abdurrahmân'ın amcasının oğullarından biri; "O, zâten az meyve alıyordu. Parası zor yetiyordu. Bu sene âfet oldu. Bu seneki aldığı ona hiç yetmez." diye düşünüp, onun için başkalarından yardım toplamayı istedi ve bu hâli ona bildirdi. O da; "Lüzum yok, kalan bize kafi gelir." buyurdu. Hakîkaten o az gelir, o sene de yetti.

Vefâtına yakın hastalanan Ahmed bin Abdurrahmân'a, hâlinin nasıl olduğu sual edildiğinde; "Dünyâya düşkün olanlar, dünyâ nîmetlerinden lezzet aldıkları gibi, sâlihler de, Allahü teâlâdan gelen belâ ve musîbetlerden öyle lezzet alırlar." buyurdu. Bundan sonra abdest aldı. Öğle namazını kıldı. Namazdan sonra kıbleye karşı sağ yanı üzere yattı. Allahü teâlâyı zikir ve tesbîh etmeye başladı. Rûhunu teslim edinceye kadar böyle devâm etti. Ahmed bin Abdurrahmân'ın bu hâline şâhid olanlar, ona ziyâdesiyle gıpta ettiler. Kendi ölümlerinin de böyle hayırlı ve kolay olması için Allahü teâlâya duâ ettiler.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.320

2) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.65

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.244

AHMED ABDÜLHAK RADULEVÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Radul şehrinde doğdu. Abdülhak, Nûrulhak ve Kıdvet-ül-Evliyâ lakabları verildi. 1433 (H.837) senesinde Radul şehrinde vefât etti. Hayâtını ve hâllerini İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin babasına hocalık eden Kutb-i Âlem Abdülkuddüs Nûr-ül-Ayn isimli eserinde topladı.

Yedi yaşında geceleri kalkıp namaz kılmağa başladı. Annesine görünmeden gece kalkar namaz kılardı. Annesi namazını bitirmeden, o yine yerine gelirdi. Annesi, onun bu hâlinden, on iki yaşına gelince haberi oldu. Yavrusuna olan şefkat ve muhabbetinden, onun bu yaşta uykusuz kalmasına gönlü râzı olmadı. Ama geleceğin büyük velîsinde, Allah sevgisi ağır basıyordu. Rabbini seven için, O'na ibâdet etmekten daha tabiî ne olabilirdi. Annesinin bu hâline üzülüp, evden ayrıldı. Dehli'de ilim öğrenmek ve öğretmekle meşgûl olan ağabeyi Takiyyüddîn'in yanına gitti. Ondan, ilim öğretmesini istedi. O da herkesin okuduğu ilimleri öğretmeye başladı. Ahmed; "Bana mârifeti, Hakk'ı tanıma ilmini öğret!" dedi. Ağabeyi Takiyyüddîn, onu Dehli'nin ileri gelen âlimlerinin yanına götürdü. "Bu çocuk beni üzüyor, ilim okutmamı istiyor, okutuyorum, kabûl etmiyor. Belki sizin nasîhatinizi dinler." diyerek, onlardan yardım istedi. Onlar da kendi usûllerine göre ders verdiler. Bitince; "Benim bunlarla işim yoktur. Bana mârifet ilmini öğretin." deyip, onları da şaşırttı. Sonra kendi hâlinde ibâdet etmeye başladı. Seneler geçti. Ağabeyi Takıyyüddîn, onu evlendirmek istedi ise de buna râzı olmadı. Ağabeyi ısrâr edince, kız tarafına gidip; "Bana kızınızı vermeyin." dedi. Hasta olduğunu söyledi. Evlenmedi.

Çok sıkı riyâzet ve mücâhede çekmekle berâber, derecesinin yükselmediğini görmüştü. Yol gösteren bir Allah adamı olmadan riyâzet, nefsin istediklerini yapmayarak ve mücâhede, nefsin istemediklerini yaparak maksada erişilemeyeceğini anladı. Bir süre sonra Pâni-püt şehrine gitmesi, orada, Celâleddîn Pâni-pütî'nin sohbet ve hizmetinde bulunması kalbine ilhâm edildi. Buna çok sevindi. Bu sevinç ile, acele yola çıktı. Celâleddîn, keşf yoluyla onun gelmekte olduğunu anladı. Talebelerine; "Çeşitli yemekler bulunan bir sofra hazırlayın! Meyveler, tatlılar ve şerbetler koyun, kapının önüne atlar çıkarın, fazîletli bir misâfirimiz geliyor. Onu karşılayın!" buyurdu. Emir yerine getirildi. Sofra hazırlandıktan bir iki dakika

sonra, Ahmed Abdülhak geldi. Kapıda çok gösterişli karşılamayı, içeri girince sofrayı gördü. Üzerinde lezzetli yemekler, çeşit çeşit meyveler bulunan sofrayı görünce, düşünceye daldı. Burasını umduğu gibi bulamamıştı. Hayret içinde kaldı. Aradığı yerin burası olmadığını zannetti. Celâleddîn-i Pâni-pütî ona hiçbir şey söylemedi. O, olduğu yerden adımını ileri atmayıp, geri döndü. Bilmediği bir istikâmete doğru şuursuzca akşama kadar gitti. Bilmediği bir şehre yaklaştı. Yolunu kaybettiğini zannediyordu. İlk rastladığı kimseye; "Bu hangi şehirdir?" diye sordu. O; "Pâni-püt şehridir." dedi. Bu cevâba pekçok şaşırdı. Çünkü, Pâni-püt şehrinden ayrılalı saatler olmuştu.

Geceyi şehrin kenarında geçirdi. Sabah olunca tekrar yola çıktı. Akşam olunca, yine kendisini Pâni-püt şehrinin kenarında buldu. Yine hayret etti. Geceyi yine şehrin dışında geçirdi. Sabah erkenden yola çıktı. Büyük bir sahrâya daldı. Bir hayli zaman gittikten sonra, kurumuş bir ağacın tepesinde bir genç gördü. Başında, çok güzel bir kumaştan sarığı vardı. O gence yolu sordu. Genç; "Sen yolu, Celâleddîn'in kapısında kaybettin. İnanmazsan şu gelen iki kişiye sor." dedi. Gencin işâret ettiği tarafa dönüp birkaç adım yürüyünce, beyaz sarıklı iki kişinin kendisine doğru geldiklerini gördü. Yanlarına vardı. Onlara yol sordu. Onlar da; "Sen yolu Celâleddîn'in kapısında kaybettin." dediler. Üç defâ sordu. Üçünde de aynı cevâbı aldı. Bütün bu hâdiselerin, kendisi için bir işâret olduğunu anladı. Hâli değişti. Kendinden geçip düştü. Bir zaman sonra kendine geldi. Etrâfına baktığında, ne ağaç, ne genç, ne de o iki kişiden hiçbiri yoktu. Hiç kimseyi göremedi. Bu gaybî işâretten yakîni arttı. Îtimâd ve îtikâdını düzeltti. Oradan kalkıp tekrar yola düştü.

Celâleddîn Pâni-pütî hazretlerinin huzûruna varıp, affını dileyecekti. Yolda gönlünden, yakîninin daha da artması için bazı şeyler temenni etti. Celâleddîn Pâni-pütî'nin sarığını başından alıp, hocasının kabrine değdirmesini ve kendisine de tatlı ikrâm etmesini diledi. Pâni-püt şehrine varıp, Celâleddîn Pâni-pütî'nin dergâhına gitti. Hizmetçisi; "Hocasının kabrini ziyârete gitti." dedi. Kıdvet-ül-Evliyâ da oraya gitti. Kutb-i Rabbânî Celâleddîn Pâni-pütî bir elinde sarığı bir elinde ekmek ve helva olduğu hâlde, hocası Şemseddîn Pâni-pütî'nin kabr-i şerîfinin başında duruyordu. Ahmed Abdülhak, Kutb-i Rabbânî'yi bu hâlde görünce, gayr-i ihtiyârî, "Hak! Hak!" diyerek, ellerini öpmeye başladı.

Kutb-i Rabbânî, Kıdvet-ül-Evliyâ'ya çok iltifât etti. Sarığını hocasının kabrine koydu. Daha sonra alıp, Kıdvet-ül-Evliyâ'nın başına koydu. Ona ekmek ve helva verdi. Sonra da; "Biz, bu Ahmed Abdülhak'la ikinci defâ görüşüyoruz." dedi. Daha sonra Kutb-i Rabbânî onu evine götürdü. Daha önceki gibi mükellef bir sofra donattı. Berâberce yemek yediler. Bundan sonra Kıdvet-ül-Evliyâ'nın kalbine gelen vesveseler kayboldu. Hayır diyecek, îtirâz edecek hiç bir şeyi kalmadı. Hocasının emrine tam teslim oldu. Tekrar riyâzet ve mücâhedeye başladı. Tam terbiyeye alındı. Kısa zamanda icâzet almakla şereflendi. Hilâfet hırkası giyip, insanlara doğru yolu göstermek için, hocası tarafından memleketine gönderildi.

Kıdvet-ül-Evliyâ hazretlerinin ismi, Ahmed idi. Oturmada, kalkmada, yemede, içmede "Hak, Hak, Hak" ism-i şerîfini üç defâ söylemeyi âdet edince, yüksek hocası Kutb-i Rabbânî, isminiAhmed Abdülhak koyup; "Şeyh Ahmed, mâdem ki sen, Allahü teâlânın Hak ismine böyle tutuldun, ben de Rabbimin emri ile senin ismini Abdülhak koydum." buyurdu. O, bundan sonra daha çok Abdülhak ismi ile çağrıldı ve bu isimle şöhret buldu. Kutb-i Rabbânî, Abdülhak'a çok duâ etti ve; " Allahü teâlâdan istedim ki, bu silsile senden devâm etsin ve bütün âlem senin mârifet nûrun ile aydınlansın. Bu nûr, kıyâmete kadar devâm etsin." buyurdu. Allahü teâlâ, Kutb-i Rabbânî'nin duâsını kabûl eyledi. Gerçekten Çeştiyye'nin Sâbirî kolunun silsilesi, Kıdvet-ül-Evliyâ Ahmed Abdülhak Radulevî'nin evlâtları ve talebeleri vâsıtasıyla devâm etti. İçlerinde öyleleri yetişti ki, giden oka işâret etse geri döner, dağa emretseler yerinden oynardı. Bunlardan oğlu Ârif, torunu Muhammed bin Ârif, talebesi Muhammed Bessan, Abdülkuddüs, Kutb-i Âlem Kenkûhî bin İsmâil Hanefi ve Kutb-i Âlem'in talebesi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin babası Abdülehad, zamanlarının yüksek âlim

ve ârifi, kâmil zâtları idiler.

Evinde Azîz isminde bir çocuk dünyâya geldi. Doğduğu zaman, orada bulunanların hepsinin duydukları "Hak" lafzını söyledi. Ondan çok hârikalar görüldü. İnsanlar, hep bu çocuktan konuşmaya başladılar. Ahmed Abdülhak kabristana gitti. Bir yerde durdu ve; "Burası Azîz'in kabri olur." dedi. Sonra çocuk hastalandı ve iki-üç gün içinde vefât etti. Söylediği yere defnedildi.

Onun ve talebelerinin zikri, çoğu zaman "Hak" idi. Talebeleri hep "Hak" sözü ile can verirlerdi.

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.193

2) Siyer-ül-Aktâb; s.215

3) Envâr-ül-Üyûn fî Esrâr-il-Meknûn (Abdülkuddûs Gengûhî, Âsafiyye No: 575)

4) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.384

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.237

AHMED EL-ALESÎ;

Bağdât evliyâsından. İsmi Ahmed, künyesi Ebû Bekr ez-Zâhid'dir. Babasının ismi Ali'dir. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Kâdı Ebû Ya'lâ'dan fıkıh ve hadîs ilimlerini öğrendi.

Ahmed el-Alesî'nin mesleği sıvacılık ve badanacılıktı. Geçimini bu işlerden sağlardı. Bir gün sarayın duvarlarını badana ederken odalardan birinde bulunan büyük bir tablo, etrafının açılması üzerine, düşüp parçalandı. Etrafındakiler buna çok üzüldüler. Durumu öğrenen sultan, Ahmed el-Alesî'nin dînine bağlı bir zât olduğunu öğrenince, bir şey yapmadı.

Ahmed el-Alesî bu olaydan sonra sıva ve badanacılığı bırakıp, kendini tamâmen ibâdete verdi.Mescidde Kur'ân-ı kerîm okur, namaz kılardı.Kanâat sâhibi bir kimse olup, kendisi için kimseden bir şey istemezdi. Babasından mîras kalan malları azar azar satıp, onunla geçimini sağlardı. İhtiyâcı olanlara derhâl yardım eder, sıkıntılarını giderirdi. Cömertliği ile tanınırdı. Her gece Dicle Nehrinden aldığı su ile iftâr ederdi.

Ahmed el-Alesî, hac vazîfesini yapmak için gittiğinde Mekke'deki Eshâb-ı kirâmın, Tâbiînin, evliyânın ve âlimlerin kabirlerini ziyâret etti. Fudayl bin Iyâd'ın kabrinin yanına geldiğinde kabrinin yanına asâsı ile bir çizgi çizip; "Yâ Rabbî! Burası burası!" dedi. Orada bulunanlar bu sözlerden bir şey anlamadı. Aradan bir süre geçtikten sonra Ahmed el-Alesî 1109 senesinde tekrar hacca gitmek için yola çıktı. Yolda iki defâ deveden düştü. Bütün ağrı ve sızılarına rağmen geri dönmeyip yoluna devâm etti. İhramlı olarakArafat'a geldi. O gün akşam ile yatsı arasında kelime-i şehâdet getirerek vefât etti. Sabahleyin mübârek cenâzesi, Kâbe-i muazzama etrafında yedi defâ dolaştırılıp tavâf ettirildikten sonra, Fudayl bin Iyâd'ın kabri yanına, önceden çizdiği çizginin bulunduğu yere defnedildi.

Vefât haberi Bağdat'a ulaştığında, gâibden bir ses; "Ahmed bin Ali'nin cenâze namazını gaybî olarak kılınız." diyordu. Bunu işiten Bağdatlılar, halîfe Müstazhirbillah ve devlet erkânı büyük câmide toplandılar, gıyâbında cenâze namazını kıldılar. (Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde cenâze hazır olmadığı hâlde gıyâbî namaz kılmak câizdir.)

1) Tabakât-ı Hanâbile Zeyli; c.1, s.105

2) Şezerat-üz-Zeheb; c.4, s.6

AHMED BİN ALEVÎ;

Evliyânın büyüklerinden. ismi, Ahmed bin Alevî bin Muhammed bin Ali bin Cuhdeb bin Muhammed bin Abdullah bin Alevî'dir. Yemen'de doğdu. Doğum târihi belli değildir. 1565 (H.973)'te Yemen'in Terîm şehrinde vefât etti. Kabri Zenbil kabristanında olup ziyâret edilmektedir.

Ahmed bin Alevî küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Kâdı Ahmed Şerîf, Abdullah bin Abdurrahmân, Şeyh Abdurrahmân bin Ali gibi zâtlardan tasavvuf, fıkıh, hadîs ilimlerini öğrendi. Tasavvuf ilminde ileri derecelere kavuştu. Kâmil bir zât idi. Çok kerametleri görüldü. Zâhid, dünyaya düşkün olmayıp aza kanâat ederdi. Derslerinde ibâreleri gâyet açık, net ve tâne tâne olurdu. Derslerinde ve sohbetlerinde tasavvuf büyüklerinden nakiller yapardı. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine uymakta gayretli idi. Ekseriyetle sükût üzereydi. Cenab-ı Hakkın büyüklüğünü, verdiği nimetleri düşünür, susardı. Zarûret olmadan konuşmazdı. Geceleri çok ibâdet ederdi.

Bir gün talebelerinden birinin çocuğu vefât etti. O talebe buna çok üzüldü. Çocuğunu kucaklayıp, doğruca hocası Ahmed bin Alevî'nin huzûruna götürdü ve; "Efendim, Allahü teâlâya duâ edin de, ya bu oğlumu diriltsin veya benim de rûhumu alsın." dedi. Ahmed bin Alevî, Kâdı Muhammed bin Hüseyin'e dönüp; "Bunun için duâ etmek câiz midir?" buyurdu. O da; "Bir zararı ortadan kaldırmak veya bir iyilik sebebiyle câizdir." dedi. O zaman Ahmed bin Alevî talebesine; "Senin için hayırlı olan duâda bulunacağım. Yavrum! Kazaya rızâ gösterip sabredeceksin. Allahü teâlâ, bu yavruyu sana emânet verdi. Şimdi geri alırken sana çok sevâb, iyilik verecek, acıyarak doğru yolda ilerlemeni, yükselmeni ihsân edecektir. Bu merhamete ve ihsâna kavuşabilmek için sabretmeli, O'nun yaptığını hoş görmelisin. Kızar, bağırıp çağırırsan, sevâba kavuşamazsın. O'nun emrine râzı olup, kazâya rızâ göstereceksin." buyurup, duâ etti. Talebe de; "Efendim, Allahü teâlânın takdîrine râzı oldum." dedi.

Ahmed bin Alevî, az yer az içerdi. Gıdâsı çoğunlukla sütten ibâretti. Bâzan birkaç gün yalnız bir hurma kâfi gelirdi. Helâl lokma yemeye çok dikkat ederdi.

Talebelerinden biri; "Efendim sizden yemek yeme arzusu nasıl gitti? Siz gençliğinizde yerdiniz." diye sordu. O da; "Gençliğimden sonra zamanla öyle bir hal meydana geldi. Nasıl şu gördüğün duvarın bir şeye arzusu yok, bende de tıpkı onun gibi yemek arzusu kalmadı." dedi ve şöyle buyurdu.

"Âlimler buyurdular ki: Yemenin yedi mertebesi vardır. Birincisi yaşayacak kadar yemek; ikincisi, farz namazı kılacak ve farz olan orucu tutacak kadar yemek. Bu iki mertebe yemek farzdır. Üçüncüsü, nâfile olan namazı ve nafile orucu tutabilecek kadar yemek. Bu kadar yemek müstehabdır. İmâm-ı Gazâlî bu konuya dâir; "Akıl sâhiplerinin gâyesi Cennet'te Allahü teâlâya kavuşmaktır. Allahü teâlâya kavuşmak ise, ilim ve amel ile olur. Bunlara bedenin sıhhati ve selâmeti ile devâm edilebilir. Bedenin sıhhat ve selâmeti ise yiyeceklerden alınan gıdâlarla olur. Ancak gıdâlar ihtiyaç mikdârı alınmalıdır. Bu yüzden selef-i sâlihinden bâzı âlimler bedenin ihtiyacı olan gıdâyı almayı din işlerinden saymışlardır." Dördüncüsü, çalışıp kazanmaya kuvvet sağlamak için yemek. Bu dînin beğendiği tokluktur. Beşincisi, midenin üçte birini dolduracak kadar yemek. Altıncısı, midenin üçte birinden fazlasına doldurulan yemek olup, mekruhtur. Çok yiyince insanda ağırlık ve uyku meydana gelir. Lokman Hakîm buyurdu ki: "Mîde dolunca insanın düşüncesi, zekâsı uyur, durur. Öyle kimseden hikmet çıkmaz. Âzâları ibâdete karşı tenbel olur. İnsanların ekserisi bu hâl üzeredir. Yedincisi, zarar verecek derecede çok yemek aşırı doymak. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "Her hastalığın aslı çok yemek yemedir." Bu haramdır."

Âhmed bin Alevî sultan ve devlet adamlarından bir şey kabûl etmezdi. Devlet adamları, bâzan kendilerinden olduğu belli olmasın diye tanınmayan kimselerle hediye gönderdiklerinde, Ahmed bin Alevî gönderenleri bilir, yine kabûl etmezdi. Bir defâsında, çok sevdiği hoş kokulu öd ağacı gönderdiler, fakat yine kabûl etmedi. Bazısı koyun, bâzısı süt gönderirdi. O, hepsini geri çevirirdi. Bunların dışında, halktan olup da hediye getirenlerin hediyelerini kabûl eder, karşılık olarak da hediye verirdi. Hediyeleri ihtiyaç sâhiplerine dağıtırdı.

Bir defâsında hacca niyet ederek yola çıktı. Deniz yoluyla giderken, avucuyla deniz suyundan alıp kabına koydu ve o sudan içti. Görenler; "Su tuzludur. Ondan nasıl içiyorsunuz?" dediler. O da; "Herkes ondan içmiyor mu?" buyurdu. O kişiler, onun kabında kalan sudan içtiklerinde, çok tatlı ve güzel bir su olduğunu gördüler.

Ahmed bin Alevî, duâsı makbûl olan bir zâttı. Kendisinden bir hâcet, ihtiyâç için duâ isteyenlere duâ ettiğinde kabûl olur ve onlar arzularına kavuşurdu. Kuraklık sebebiyle, yağmurun yağması için duâ istediler. Duâ edince, hemen yağmur yağdı. Hastalıktan kurtulmak için duâ istediler. Duâ edince, kısa zamanda hastalıktan kurtuldular. Talebesi Ömer bin Ali, kuraklıktan kavrulmuş olan memleketi için duâ istedi. Ahmed bin Alevî; "Yavrum, falan gün inşâallah yağar." buyurdu. O talebe memleketine gidip, o gün yağmur yağacağını müjdeledi. Nitekim hocasının buyurduğu gün yağmur yağdı.

KARŞILAŞACAK FAKAT GÖRÜŞEMEYECEKSİN

Ahmed bin Alevî, çok defâ Hızır aleyhisselâm ile görüşürdü. Bir gün talebesi Muhdâr gelip, kendisiyle Hızır aleyhisselâmı görüştürmesini istedi. O da; "Yavrum, sen onunla karşılaşacaksın. Fakat görüşemeyeceksin." buyurdu. O talebe, Mi'câz adlı meşhûr bir dağa gitti, orada Hızır aleyhisselâm bir köylü kılığında karşısına çıktı. Fakat o farkına varıp tanımadı. Ondan uzaklaştığında, Hızır aleyhisselâm ona seslenip; "Ey Muhdâr! Senin ihtiyâcını hocan Ahmed bin Alevî giderir. Benden ona selâm götür." dedi. Talebe; "Ne olur durun, sizinle görüşmek istiyorum." dedi. Hızır aleyhisselâm da; "Hocan sana görüşemeyeceğini söylemişti!" buyurdu ve kayboldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.330

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.370

3) Nûr-us-Safîr; s.254

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.216

5) El-Meşre-ür-Revî; c.2, s.69-73

AHMED AMİŞ EFENDİ;

Fâtih Sultan Mehmed Han türbedârlarından ve Şa'bâniyye tarîkatının son devir şeyhlerinden. İsmi, Ahmed Amiş olup, Türbedâr veya Türbedar Ahmed Efendi isimleriyle de tanınır. 1807 (H.1222) de Tuna vilâyetine bağlı Tırnova'da doğdu. 1920 (H.1338) de İstanbul'da vefât etti. Kabri Fâtih Câmii yanındaki kabristandadır.

Doğum yeri olan Tırnova'da ilk tahsîlini gören Ahmed Amiş Efendi medrese tahsîlini de orada tamamladı. On dört yaşında tasavvufa alâka duydu. Bir şeyhe bağlanmak arzusuyla Sâdık Efendi adlı bir zâta başvurdu. Sâdık Efendi onun bu konudaki yüksek arzusunu anlamasına rağmen, tasavvuf yoluna girme zamânının gelmediğini belirtti. Bu hususta;

"Yavrum! Sen şimdi git. Sonra seni soyu temiz birisi gelip bulacak ve irşad (rehberlik) edecektir." dedi. Bu söz üzerine ilim öğrenmeye devâm eden Ahmed Amiş Efendi yirmi yaşına geldiği zaman Şa'bâniyye yolunun İbrâhimiyye veya Kuşadaviyye kolunun kurucusu Kuşadalı İbrâhim Efendinin Tırnova'ya nâib olarak gönderdiği Ömer Halvetî'ye intisâb edip, talebe oldu. Senelerce Ömer Halvetî'nin ilim meclislerinde ve sohbetinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. 1846 senesinde irşâda yâni insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp, talebe yetiştirmeye mezun oldu. 1853 Osmanlı-Rus yâni Kırım harbine tabur imâmı olarak katıldı ve harpte üstün hizmetler gördü.

Harpten sonra memleketine döndü. Bir ara gördüğü bir rüyâ üzerine hocası Ömer Halvetî'nin izniyle İstanbul'a geldi. Kuşadalı İbrâhim Efendinin vefâtından sonra onun yerine geçen İstanbul-Fâtih Zeyrek civârındaki Çinili Hamamın sâhibi Muhammed Tevfik Bosnevî Efendi ile görüşüp sohbetinde bulundu. Sonra tekrar Tırnova'ya dönerek bir hamam kirâladı ve Muhammed Tevfik Bosnevî gibi o da hamam işletmeye başladı. Bu sırada ayrıca Sıbyan Mektebi hocalığı da yapan Ahmed Amiş Efendi, Muhammed Tevfik Bosnevî'nin 1866 senesinde vefâtı üzerine tekrar İstanbul'a geldi. Muhammed Tevfik Bosnevî'nin önde gelen müridlerinden Üsküdarlı Hoca Ali Efendi, Rıfat Efendi, Üsküdar'da Nalçacı Dergâhı Şeyhi Mustafa Enver Bey, Kaşkar hükümeti temsilcisi Yâkub Han ve Fâtih türbedârıNiğdeli Bekîr Efendi ile sohbetlerde bulundu. Bir müddet sonra Tırnova'ya döndü, talebe yetiştirmek ve insanlara vâz ü nasihat etmekle meşgûl oldu. Üsküp'te Seyyid Muhammed Nûr-ül-Arabî ile görüştü. Muhammed Nûr-ül-Arabî'den icâzet aldı. 1877 senesinde Tuna vilâyetinin Osmanlılar elinden çıkması üzerine tekrar İstanbul'a geldi. Niğdeli Bekir Efendiden Fâtih türbedarlığını devraldı ve "Fâtih Türbedârı" ünvanıyla anıldı. Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddîn Efendiden Nakşibendiyye yolundan icâzetli olan Ahmed Amiş Efendi tasavvufta mücâhede yolunu değil de sohbet ve telkin yolunu tercih etti. Kendisine tâbi olanlardan İslâmiyetin emirlerine uyup yasaklarından kaçındıktan sonra sadece sohbet ve muhabbet yolunu seçmelerini istedi. Çile ve riyâzet yolunu tercih etmedi.

Ahmed Amiş Efendi bu hususda diyor ki:

"Mücâhedâtın, tasavvufî perhizlerin bir kısmını Kuşadalı kaldırmıştı. Geri kalanını da ben kaldırdım."

Kendine tâbi olanlara sık sık şu tavsiyelerde bulunur; "İstiğfar edin, salevât okuyun, Kur'ân-ı kerîm okuyun, her şeyi Kur'ân'da bulursunuz." derdi. Bu sözleri doğrultusundaki yaşayışı sebebiyle, mensûb olduğu tarîkatın pîri Kuşadalı İbrâhim Efendi gibi tekkeye ve merâsime îtibâr etmemiştir. Kırk seneyi aşan irşâd faâliyeti sırasında tâliplere Halvetî ve seyrek olarak da Nakşibendî icâzetnâmesi vermiştir.

Ömrünün sonuna kadar mensûb olduğu Şa'bâniyye yolunun şeyhliğini ve Fâtih Sultan Mehmed Hanın türbedârlığını yürüten Ahmed Amiş Efendinin müridleri ve yakınları arasında, Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, Müderris Babanzâde Ahmed Naîm Bey, Ahmed Avni Konuk, Hüseyin Avni Konukman, İsmâil Fenni Ertuğrul, Abdülazîz Mecdî (Tolun) Efendi gibi kimseler yer aldı. Yaklaşık 113 yaşında iken dâmâdı Ahmed Naîm Beyin İstanbul Şehzâdebaşı'ndaki evinde 9 Mayıs 1920 (H.1338) târihinde vefât etti. Cenâze namazını talebelerinden Abdülazîz Mecdî Efendi kıldırdı. Senelerce türbedârlığını yaptığı Fâtih Sultan Mehmed Hanın türbesi yanındaki kabristana defnedildi. Vefâtına talebelerinden Evranoszâde Sâmi Bey; "Gitti gülzâr-ı Cemale pîr-i efrad-ı Cihân (1388)." mısra'ı ile târih düşürdü. Ayrıca Evranoszâde Sâmi Bey tarafından mezar taşına bir manzûme yazılmıştır.

Ahmed Amiş Efendi eser bırakmamıştır. Abdülbâki Gölpınarlı, Ahmed Avni Konuk'un Ahmed Amiş Efendinin sohbetlerinde tuttuğu notların kendisinde olduğunu kaydetmektedir. Kendisinden sonra yerine baş halîfesi olan Kayserili Mehmed Tevfik Efendiyi postnişin bıraktı.

Şa'bâniyye ve Halvetiyye yollarının son devir temsilcilerinden olan Ahmed Amiş Efendi, sohbet yoluyla talebe yetiştirmeye çalıştı. Sohbetleri esnasında kısa ve özlü sözlerle talebelerini îkaz eder, onların istikâmet üzere Peygamber efendimiz ile Eshâbının yolunda olmalarını isterdi.

Talebelerinden birisi müridin yâni talebenin şeyhe (hocaya) olan ihtiyâcını sorunca; "Dağı dağ, taşı taş gördükçe şeyhe muhtaçsın. Bu böyle olsun, şu şöyle olsundan kurtuluncaya kadar, şeyhe muhtaçsın." demiştir.

Rızk ile ilgili olarak soru soran birine de; "En âlâ rızık mânevî rızıktır. Dünyâda eşini bulamaz, işini bilemezsen rahat edemezsin." demişti.

Ahmed Amiş Efendi sohbetine gelenlerle tatlı tatlı konuştuktan sonra, onun hakkında duâ eder ve bâzı müjdeler verirdi. Evranoszâde Sâmi Bey o zaman Rüşdiye öğretmeni olan Şerâfettin Yaltkaya'yı, Ahmed Amiş Efendinin sohbetine getirdi. Fakat iki saat müddetle oturdukları halde AhmedAmiş Efendi sessiz durup hiç konuşmadı. Evranoszâde Sâmi Bey, Amiş Efendinin böyle gelenlere duâ edip bâzı müjdeler verdiğini bildiği için bu durumu merak etti. O gün hiç konuşmadan Amiş Efendinin yanından ayrıldılar. Evranoszâde Sâmi Bey ertesi gün tek başına Amiş Efendinin yanına gitti ve; "Efendim Şerâfettin için bir müjde vermediniz sebebi nedir?" diye sordu. Ahmed Amiş Efendi, biraz durakladıktan sonra; "O (yâni Şerâfettin Yaltkaya) bulunduğu mesleğin en yükseğine çıkar." dedi. Hakikaten Şerâfettin Yaltkaya zamanla yükselip profesör ve Diyânet İşleri Reisi oldu. Fakat İslâm dînine hizmet edeceği yerde pek çok zarar verdi. Bu yüzden, icraatını bilenler tarafından Telefüddîn Haltkaya adı ile anıldı.

Edirnekapı dışında kabri bulunan Bekir Niğdevî'nin kabri yanında Amiş Efendinin talebelerinden Hilmi Bey'in kabri vardır. Hilmi Bey Çanakkale Savaşında Fransız zırhlısını Boğaz'ın sularına gömen meşhur askerdir. Gümüşsuyu Askerî Hastanesi Baştabibliğinden emekli albay Doktor Hamdi Hızlan Bey, Ahmed Amiş Efendiden naklen anlatıyor:

Siz harbin fecâatini bilmezsiniz. Ben Rus (Kırım) harbinde yaralıları sırtımda taşıdım. Harbin fecâatini yakînen bilirim. Sakın harbi temenni etmeyin.

Ahmed Amiş Efendinin halîfe olarak bıraktığı talebeleri şunlardır:

1. Kayserili Mehmed Tevfik Efendi. Bu zât Amiş Efendiden sonra Şa'bâniyye tarîkatının Kuşadaviyye (İbrâhimiyye) kolunun şeyhliğini yürütmüş, emâneti Maraşlı Ahmed Tâhir Efendiye bırakarak vefât etmiştir. 2. Abdülazîz Mecdî (Tolun) Efendi. 3. Evranoszâde Süleymân Sâmi Bey. 4. Trablus Nâib-i SultanıŞemseddîn Paşa.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.110

2) Balıkesirli Abdülazîz Mecdî Tolun (Osman Ergin)

3) Muhammed Tevfik Bosnevî; s.18-28

AHMED BİN ÂSIM ANTÂKÎ;

Evliyânın meşhûrlarından. İsmi Ahmed bin Âsım, künyesi, Ebû Ali ve Ebû Abdullah'tır. Antakya'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Âilesi Antakya eşrâfından îtibâr edilen kimselerdi. 853 (H.239) senesinde vefât etti.

Ahmed bin Âsım Antâkî'nin gençliği ilim tahsili ile geçti. Zâhirî ilimlerde olduğu gibi bâtınî (kalb) ilimlerinde de yüksek derecelere yükseldi. Ebû Süleymân-ı Dârânî'nin sohbetlerinde kemâle geldi. Tebe-i tâbiîn neslinden olup, Fudayl bin Iyâd ve Hâris-i Muhâsibî gibi zamânının en büyük velîleri ile görüştü. Bişr-i Hafî ve Sırrî-yi Sekatî'nin akranlarındandır.

Ahmed bin Ebi'l-Havârî'nin üstâdı kabul edilir.

Ahmed bin Âsım hazretleri keskin firâset sâhibiydi. Ebû Süleymân-ı Dârânî onun için "kalplerin avcısı" buyurmuştur. Yâni kalp hastalıkları ve tedâvileri ile ilgili tesirli ve çok mânâlı sözleri vardır.

Kendisinden nasihat isteyenlere buyurdu ki:

"Ey kardeşlerim! En faydalı korku, insanı günahlardan, Allahü teâlânın beğenmediği şeylerden alıkoyan, âhiret işlerinin elden çıkması ile üzüntüye sevkeden; kalan ömrü ve son nefesindeki durumu hakkında düşünmeye sevkeden korkudur. En faydalı ümit, sâlih amel yapmayı kolaylaştırandır. Hak olan iş, insanlara adâletle muâmele, insanın kendisi için istemediğini başkaları için de istememesi, kendisinden aşağıda olanın hak olan sözünü kabûl etmesidir. En faydalı, doğru söz, Allahü teâlânın rızâsı için nefsinin ayıplarını kabûl ve tasdik etmektir. En faydalı ihlâs, riyâdan ve gösterişten kurtulmaktır. En faydalı hayâ, hoşuna giden bir şeyi Allahü teâlâdan isteyip, sonra da O'nun rızâsına uygun olmayan işi yapmamaktır. En faydalı şükür, yapılan günahları Allahü teâlânın setredip (gizleyip) hiçbir kuluna bildirmediğini, bilmektir.

En faydalı zenginlik, fakirlik ve fakirlik korkusunu gideren şeydir. En güzel fakirlik, sabredip, durumundan şikâyette bulunmadan, sebeblere yapışıp, elinden geldiği kadar çalışıp, Allahü teâlâdan gelen herşeye rızâ ve hoşnutluk göstermektir. En üstün sebât ve azim, fırsatlar doğup, herkesin gaflet içerisinde bulunduğu, dünyâ işlerine dalıp, âhireti unuttuğu zaman, gevşekliği, sonra yaparım demeyi bırakıp, dünya ve âhirete yarar işler yapmaktır. En kıymetli sabır, nefsin arzu ve isteklerine karşı çıkarken, tahammüllü ve dayanıklı olmak, bu hususta en ufak bir fütur ve gevşeklik, âcizlik göstermemektir.

En değerli amel, yapıldığında zarar getirmeyen ve Allahü teâlânın katında kabûl olandır. En güzel vekar ve ağırbaşlılık, meseleleri enine, boyuna, son noktasına kadar düşünüp, üzerinde durmaktır. Bu, yapılan işin ne derecede fayda sağlıyacağını, herhangi bir zararın doğup doğmayacağını bilmeyi temîn eder. Böyle yapan kimse, günahlardan kendisini koruduğu gibi, kıyamet gününde kendisine gıpta edilen, imrenilen kimselerden olur.

En faydalı tevâzu, kibri ve gadabı (kızmayı) giderenidir. En kıymetli söz, hakka uygun olanıdır. En zararlı söz, konuşulmaması daha hayırlı olanıdır. En lüzumlu olan şey, Allahü teâlânın emrettiği farzları, ana-babayı, çoluk çocuğunu gözetip, onların geçimlerini temin edip, Allahü teâlânın emirlerini öğretip kulluk vazîfelerini yerine getirmelerini sağlamaktır. En faydalı ilim, cehâleti, kötülükleri giderip, Allahü teâlânın büyüklüğünü ve yüce kudretini anlamaya, böylece O'na kulluğun bir vazîfesi olduğunu öğretip, âhirete hazırlanmaya vesile olanıdır. En üstün cihad (mücâdele, savaş) hakkı kabûl etmeye alıştırabilmek için, nefsle yapılan mücâdeledir.

En tehlikeli düşman, sana en yakın ve en gizlisi, fakat düşmanlığı en çok olanıdır. Bu düşman, diğer bütün düşmanları da sana karşı teşvik eder. İşte bu düşman, kalbi devamlı kötü vesveseleriyle meşgûl eden şeytandır. İnsanı onun şerrinden ancak Allahü teâlâ muhâfaza buyurur. "İnsanın günahından korkması tâat (Allahü teâlânın beğendiği bir şey), korkmaması ise mâsiyet günahtır)."

Müslümanlar tekrar: "Ey Allahü teâlânın velî kulu en güzel hasletlere nasıl kavuşabiliriz?" diye sorunca cevâben şöyle buyurdu:

"Onun için; Allahü teâlâya, onun ve nefsin şerrinden koruması için devamlı yalvarmalıdır. En tehlikeli günah, kişinin Allahü teâlâ ve Resûlünün bildirdiği şekilde değil de, kendi kafasına göre, böyle yaparsam, Allahü teâlâ benden râzı olur deyip, Allah ve Resûlünün emirlerine muhalif olan bir işi yapmasıdır. Bu bakımdan Resûlullah'ın bildirdiği şekilde ibâdet ve tâatte bulunmak lâzımdır. Bu da İslâmiyeti öğrenmekle mümkündür. Dînini lâzım olduğu kadar

öğrenmeyen kimse, dînî vazîfelerini yaparken kendi kafasına göre dînini yaşamaktan kurtulamaz. Bu ise, insanı, huzûr-ı ilâhide mes'ûl olmaya götürür.

Nefsin kötülüklerine, mâni olmak, onun arzu ve isteklerini yerine getirmeme ve bunlarla mücâdele husûsunda Allahü teâlâdan yardım istemeli, Azâbından korkarak, sevâbını ve mükâfatını umarak, muhtaç olduğunu düşünerek, O'nu hatırlamalıdır."

Ahmed bin Âsım Antâkî hazretlerine; "İstişâre (danışma) husûsunda ne dersin?" dedikleri zaman; "Emin, îtimâd edebilecek kimseden başkasına güvenme!" cevâbını vermiştir.

"İstişarede söylenen söz, nasîhat hakkında ne tavsiye buyurursunuz?" diye sorulunca:

"Söyleyeceğiniz sözü önce kendi nefsinize tatbik edin, bu takdirde, durumunuz ne olur? Onu göz önüne alın, ondan sonra, söyleyeceğinizi söyleyin ve tavsiyenizi yapın. Böyle yaparsanız, doğruyu ve isâbetli olanı bulmanız mümkün olup, kendinizi yanlış söylemekten koruyup, herkes yanında güvenilen ve îtimâd edilen, görüş sâhibi bir kimse olursunuz." buyurdu.

"İnsanların arasına karışıp, onlarla berâber olmak hususunda ne buyurursunuz?" denilince:

"Eğer akıllı, her yönüyle güvenilebilen, din ve dünya işlerinde sağlam birini bulabilirsen onunla berâber ol ve arkadaşlık yap. Böyle olmayanlardan, arslandan kaçar gibi kaç." demiştir.

"Allahü teâlâya kendisiyle yakın olabileceğimiz en üstün şey nedir?" diye sordular:

"Kibir, riyâ, haset (çekememezlik), gıybet, kin, kızma, dünyâya düşkünlük, uzun emel sâhibi olmak gibi, insanın içine dâir günahları (kalp hastalıklarını) terk etmektir." buyurdu.

Bunun üzerine:

"İnsanın içine ait günahlarının, dışına ait günahlardan üstün olması nasıl olur?" diye sorduklarında:

"Çünkü, bâtına ait günahlar terkedilince, zâhirî (dış) günâhlar kendiliğinden kaybolur." buyurdu.

"En şiddetli günah nedir?" diye soruldu:

"Bir mâsiyetin (günahın) mâsiyet (günah) olduğunu bilmemektir."

"Bundan daha kötüsü nedir?" diye soruldu:

"Mâsiyet olan bir şeyi, tâatı, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği bir şey olarak bilmektir. Onun için dînî bilgileri lâzım olduğu kadar mutlaka bilmek lâzımdır." buyurdu.

"Günah işlendiğinde, yapılacak en faydalı iş nedir?" denildiğinde:

"Bir kimse bir günahı yapıp, sonra onu gözünün önüne getirip, ölünceye kadar, ben Rabbimin emrine niçin karşı geldim, niçin bu günâhı işledim? diye pişman olup, bir daha, öyle bir günaha dönmemesidir." buyurdu. İşte bu, tövbe-i nasûh, yâni bir daha günaha dönmemek üzere yapılan tövbedir.

"Allahü teâlânın beğendiği işlerle meşgûl olan kimsenin sakınması gereken nedir?" dendi:

"Yaptığı sâlih amelleri gözünde büyüterek bir hayli ibâdet yaptığını, ibâdet ve tâat husûsunda durumunun iyi olduğunu düşünerek, günahlarını unutmaktan sakınması gerekir. Çünkü bunda, amellerinin onu şımartması ve işlediği günahların azâbından emin olması vardır. Böyle bir durum ise tehlikelidir." buyurdu.

Kendisine; "İnsanlara musallat olan kötülükler nelerdir?" dendikte şöyle cevap verdi:

"İnsanın, kendisini alâkadâr etmeyen şeyleri terkedip, kendisini ilgilendiren işlerle meşgûl olması gerekir."

Buyurdu ki:

"Tâat ehli, üzerlerinden bir gün bir gece geçtiği zaman, tâat üzere geçip geçmediği husûsunda kendilerini kontrol ederler. Eğer, Allahü teâlânın rızâsına uygun geçmiş ise, sevinirler. Âzâlarını, sâlih ameller yapmaları için zorlarlar. Dünyâ düşüncesini kalblerinden boşaltırlar. Uzun emel sâhibi olmazlar. Ecellerini yakın görürler. Dünyâ hırsını kalplerinden uzaklaştırırlar. Âhiret düşüncesi onların gönüllerini kaplamıştır. Âhirete, basîretli, gerçekten gören bir gözle bakarlar. Sanki, âhireti görmüş gibi hazırlanırlar. Temiz, hâlis ve sâlih amellerle, Allahü teâlâya yaklaşmaya çalışırlar. Yaşayışlarında Allahü teâlâ ve Resûlünün emrettiği istikâmet (doğruluk) üzere olurlar. Takvâları arttıkça dünyâda yaptıkları ibâdet ve tâatlerin tadını daha fazla duyarlar. Allah korkusundan göz yaşları dökerler. İbâdetlerini kırık ve mahzûn bir kalp ile yaparlar. Onlar, âhiret gamıyla gamlanmışlardır. Fazla ve boş söz konuşmazlar. Allahü teâlâyı anmaktan lezzet duyarlar. Bedenleri dünyâda fakat, kalbleri Allahü teâlâ iledir."

"Âfiyet (sıhhat ve iyi durum) büyük bir nîmettir. Emeli, arzu ve istekleri kısa yapmak lâzımdır. Makam, mevkı kapmak için yarış etmek gibi hırs yoktur. İnsanın, hevâ ve arzularına uyması, kendisine büyük bir zulümdür. Farzları yapmak gibi tâat yoktur. Günahı küçük görmek gibi musîbet yoktur."

"İnsanın en kötü işlerinden birisi gıybet etmesidir. Bu yüzden, dünyâ ve âhirette zarara uğrar. Hattâ o yüzden ona buğzedilir. Melekler ondan uzaklaşır. Şeytanlar sevinir. Gıybet, amelleri boşa çıkarır. Herkes yanında sevgisini kaybeder. Değeri kalmaz. Gıybet ile nemime (söz taşımak), birbirine yakındır. İkisi de aynı şeyden doğar. İkisi de taşkınlık ve azgınlıktır. Azgın olmayan kimse bunlarla uğraşmaz. Söz taşıyan, kâtil gibidir. Gıybet eden ise, leş yiyen gibidir. Azgın kimse kibirlidir. İnsan nefsini bu hastalıklara kaptırınca, iftirâ günahına da girer. Böylece gıybet, kişinin nefsini temize çıkarmak istemesinden ve kendisini beğenmesinden doğar. Gıybetten, en büyük belâdan kaçar gibi kaçmak lazımdır. Çünkü o Kur'ân-ı kerîmde haram kılınmıştır."

"Kalbin selâmeti nedir. Kalbimizi mânevî hastalıklardan korumak için ne yapalım?" denildikte de şu veciz ve tesirli sözlerini söyleyiverdi:

"Kalbin mânevî hastalıklardan muhâfazası için şunlara dikkat etmek lazımdır: 1. Ahlâkı güzel olanlarla oturmak, 2. Kur'ân-ı kerîm okumaya devâm etmek, 3. Fazla yemek yememek, 4.Gece namazlarına devâm etmek, 5. Seher vaktinde Allahü teâlâya yalvarmak, istiğfâr etmek (Allahü teâlâdan af ve mağfiretini istemek)."

HAK SÖZ DE GARİB OLDU

Ahmed bin Âsım Antâkî buyurdu ki:

"Ben öyle bir zamâna yetiştim ki, o vakit İslâm, başlangıcındaki gibi garib oldu. Hak söz de garib oldu. Bir âlim özlenip yanına gidildiği zaman, o, hürmeti seven, başkan olma arzusu ile dolup taşan, gönlünü dünyâya kaptırmış olarak görülür oldu. Âbid (çok ibâdet eden) birisine gidildiği zaman, ibâdet bilgilerini bilmeyen, büyük düşman şeytan tarafından mağlub edilmiş birisi olarak bulunur oldu. Diğer insanların durumu zâten mâlûmdur. Evet, insanlar dünyâlarına mağlûb olmuşlar, arzu ve isteklerine uymuşlar, kendilerini beğenir duruma düşmüşler, dünyâlıkları için cimri, dinleri için çok tâvizkâr ve müsamahakâr olmuşlar, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekte gevşeklik göstermişlerdir. Başlarına gelen musîbetlerden dolayı, kazâyı zemme(kötülemeye) kalkışmışlar, şehvetlerine dalarak, dünyâda huzursuz olmuşlar, kalpleri taş gibi katılaşmış. Niçin yaratıldıklarını unutmuşlardır. Halbuki, bu dünyâya Allahü teâlâya kulluk için geldiler. Bu dünyâ bir imtihân yeridir. Evet, insanlar Allahü teâlâya tevekkülü, Allahü teâlâya güvenip dayanmayı da bırakmışlar. Altın ve gümüş

peşine düşmüşler. Onlar meclislerde toplantılarda, süslü sözlerle konuşmaya çalışırlar. Gadap (hiddet) zamânı kibirli bir edâ ile bağırıp, çağırırlar.

Şimdi, kendi zamânınıza bakın. İnsanlar nasıl? Ey basîret sâhipleri! İbret alınız. Ey Allahü teâlâya îmân eden akıl sâhipleri!Allahü teâlâya şükür vazifesini yapmayıp, arzu ve isteklerini tercih edenler, mes'ûl olacaklar, kıyâmet gününde mâzeret beyan edemeyeceklerdir. Allahü teâlâdan gelen nîmetleri çok görünüz; "Yâ Rabbi bol bol verdin." deyiniz ki şükür etmeniz mümkün olsun. Nefsinize fırsat vermemek, affa kavuşmak için, yaptığınız ibâdet ve tâatı az görünüz. İhlâslı amel yapabilmek için gafletten çok sakınıp, uyanık olunuz."

MÜMİN NASIL OLUR?

Evliyâ-yı kirâmın, meşhur olanlarından,
Şu güzel sözleriyle, vâz ederdi her zaman:
Mümin önce okuyup, tam öğrenir dînini,
Sonra da buna göre, düzeltir her hâlini.
Günah işlerse eğer, üzülür, kalbi yanar,
Çıkarmaz hatırından, tâ ölünceye kadar.
"Ben Rabbime nasıl da, karşı geldim?" diyerek,
Pişman olur ve ağlar, göz yaşları dökerek.
İyi bir iş yaparsa, kusurlu, noksan bulur,
Hatırlamaz onu hiç, zîrâ hemen unutur.
Her gün akşam olunca, der ki kendi kendine:
"Bu gün hangi tâati, yapabildin Rabbine?"
Çeker ki gün ve gece, kendisini hesâba,
Düşmesin âhirette, Cehennem'e, azâba.
Dünyâ düşüncesini, kalbinden söküp atar,
Âhirette azâbdan, kurtulmaya yol arar.
Gönlünden tamam olarak, atar uzun emeli,
Zîrâ iyi bilir ki, çok yakındır eceli.
Bu yalancı dünyâya, aslâ etmez iltifat,
Dünyâya çalışsa da, kalbine sokmaz fakat.
Zîrâ onun kalbinde, vardır Allah sevgisi,
Bir kalpte, iki zıd'dan, bulunmaz her ikisi.
Dünyâ muhabbetini, kalbine soksa biri,
Sanki temiz odaya devirmiştir çöpleri.
Hâlis mümin odur ki, ödü kopar günahtan,
Hatâ yaparım diye, hayâ eder Allah'tan.
Kırık, mahzun kalp ile, yapar ibâdetini,

Sonra da istiğfâra, muhtaç bulur hepsini.
Âhiret derdi ile, dertlenmiştir. O hepten,
Bütün yaptıklarına tövbe eder o kalpten.
Rabbini anmak ona, her şeyden tatlı gelir,
Bedeni insanlarla, kalbi Allah iledir.
Dediler ki: "Efendim, mümine yakışmıyan,
Kötü işleri dahi, ediniz bize beyân."
Buyurdu ki: "İnsanın, hevâ ve hevesine,
Uyarak iş yapması, zulümdür kendisine.
İşlediği günahı, küçük görse o şâyet,
Olamaz onun için, bundan büyük felâket.
İnsanların düştüğü, korkunç hastalıkların,
Biri de, gıybetini, yapmaktır insanların.
Gıybet iki cihanda, felâkete sebeptir
Milletleri içerden, kemiren bir âfettir.
Kendisini beğenen, kimseler yapar bunu,
Tatmin eder böylece, nefsinin arzusunu.
Ey akıl sâhipleri! Düşünün, ibret alın!
Henüz ecel gelmeden, ölüme hazırlanın.
Siz günah işlerseniz, bu dünyâda gülerek,
Yanarsınız orada, âh-ü figân ederek.
Ateş deyip geçmeyin, düşünün üzerinde,
Tutun parmağınızı, bir kibrit alevinde.
Öyleyse üstünüzden, atın da bu gafleti,
Görün artık gelecek, o korkunç âkibeti.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.9, s.280,297.
2) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.2
3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.83
4) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.137
5) Sıfat-us-Safve; c.4, s.352
6) El-Bidâye ve'n-Nihâye; c.10, s.318
7) Risâle-i Kuşeyrî; s.100
8) Keşf-ül-Mahcûb; s.228
9) Nefehât-ül-Üns; s.134
10) Kevâkib-üd-Düriyye; c.1, s.197

11) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.56

12) Şerh-i Tearrûf; s.108

13) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.257

14) Tabakât-ı Ensâri; s.107

AHMED BÂBÂ TENBEKTÎ;

Fas'ın büyük velîlerinden ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed olup babasının ismi Ahmed'dir. "Bâbâ" diye bilinir. 1554 (H.963) senesinde, Fas'ta bulunan Tenbekt'de doğdu. 1623 (H.1032)de yine aynı yerde vefât etti.

Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra, bâzı temel kitapları ezberledi. Amcası Ebû Bekr Şeyh Sâlih'den nahiv ilmini öğrendi. Allâme Muhammed Beyden tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl ve Arabî ilimleri tahsîl edip, tasavvuf ilmini ve inceliklerini öğrendi. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yükseldi. Uzun müddet onun sohbetinde ve terbiyesinde kalıp, mânevî feyz alıp yükseldi. Bu arada babasından hadîs-i şerîf dinleyip, mantık okudu. Kuşeyrî Risâlesi ile Harîrî'nin Makamât'ını babası okuttu. Akranları arasında tanınıp şöhret buldu.

Fas sultanlarından Mahmûd bin Nasr, 1593 senesinde Tenbekt'i işgâl edince, Ahmed Bâbâ'yı esir edip Merâkeş'e götürdü ve hapsetti. İki sene esir kaldıktan sonra, 1595 senesinde serbest bırakıldı. Esâretten sonra Merâkeş'de bulunan Şûrefâ Câmiinde birçok kimselere ilim öğretmekle meşgûl oldu.

Şöhreti daha da yaygınlaşan Ahmed Bâbâ, Merâkeş'de Sultan Mansûr vefât edinceye kadar kaldı. Sultan vefât ettikten sonra, oğlu Zeydân memleketine dönmek üzere izin verdi. Memleketi olan Tenbekt'e dönüp orada da ilim öğretmekle meşgûl oldu.

Ahmed Bâbâ Tenbektî, Merâkeş'te bulunduğu sırada, büyük zâtların, evliyânın ve âlimlerin kabirlerini sık sık ziyâret ederdi. Özellikle Ebü'l-Abbâs Sebtî'nin kabrini, beş yüz defâdan fazla ziyâret ettiği rivâyet edilir. Ebü'l-Abbâs Sebtî'nin kabrini ziyâret etmek için gittiği zaman, olmasını istediği bir hususu kâğıt üzerine yazar, kâğıdı kabrinin üzerine koyardı. O zâtı vesîle ederek Allahü teâlâya duâ eder; "Bu kâğıtta yazılı husûsun berâetini (hakkımda hayırlı mı hayırsız mı olduğu husûsuna işâret edilmesini) istiyorum." der ve uygun cevâbı alıp dönerdi. Bu ziyâretleri esnâsında başka kimseler de bulunup verilen cevâba şâhid olurlardı.

Cumâ günü olduğu zaman, kabristanlara gider, kimlere ait olduğu bilinmeyen kabirleri ziyâretle kabirdeki kimselerin rûhuna Kur'ân-ı kerîm okur, duâ ederdi.

Ahmed Bâbâ Tenbektî, zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derece ve irfân sâhibi, ilmiyle âmil, bir zattı. Fazîletli, mütevâzi ve bildiğini öğretmekten zevk duyan bu âlimden pek çok kimse zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrenip yükseldi. Bu yüzden onun evi ilim ve irfân meclisiydi.

Ebû Abdullah Muhammed bin Yâkub el-Merâkeşî onun hakkında şöyle demektedir:

"Ahmed Bâbâ, ilmiyle amel eden âlim, zekî, ileri görüşlü ve firâset sâhibi, fıkıh, hadîs, tefsîr, usûl ve târih ilimlerinde yüksekti. Kendisine gelen kimselerin işlerine yardımcı olurdu. İlim öğrenme ve öğretmeden geri durmadı. Aklî ve naklî ilimlere dâir birçok eser yazmıştı. Batıda ondan daha doğru sözlü, isbatlı ve iknâ edici konuşan, ilim yolunda ilerlemiş bir kimse görmedim."

Âlim, fâzıl, güzel ahlâk ve tevâzu sâhibi olan Bâbâ Ahmed Tenbektî'nin, fıkıh, tefsîr, hadîs ilimlerine dâir kırktan fazla eseri vardır. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Hâşiyet-ül-Muhtasar-il-Halîl fil-Fürû', 2) Tenbîh-ül-Vakıf alâ Niyyet-il Hâlif, 3)**

Ta'lîkun alâ Evâil-il-Elfiye, 4) Neyl-ül-Emel fî Tafsîl-in-Niyyeti alel-Amel, 5) En-Nüket-ül-Müstecâde fî İlhâk-il-Fâili bil-Mübtedei fî Şart-il-İfâde, 6) El-Hadîsu vet-Te'nîs fil-İhticâci bi İbn-i İdrîs, 7) Celb-ün-Ni'met ve Def'un-Nikmet fî Mücânibet-iz-Zulmet, 8) El-Matlabu vel-Ma'râb fî A'zam-i Esmâ-ir-Rabb, 9) Tertîbühü Câmi'ul-Mi'yâr, 10) Tezyîl-üd-Dîbâc, 11) Ed-Dürr-ün-Nazîr, 12) Hamâil-üz-Zehr, 13) Neşr-ul-Abîr, 14) Dürer-ül-Vişâh bi-Fevâid-in-Nikâh, 15) Şerh-us-Südûr ve Tenvîr-ül Kalbi bi-Beyânî Magfireti lil-Cenâb-ın-Nebevî min-ez-Zenb, 16) Şerh-us-Suğrâ lis-Sünûsî, 17) Kifâyet-ül-Muhtac li-Ma'rifeti mâ Leyse fid-Dîbâc.

1) Hülâsat-ül-Eser; c.1, s.170,172

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.155,156

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.145

4) Ta'rîf-ul-Halef; c.1, s.16,25

5) Brockelmann; Gal: 2, s.618, Supp: 2, s.715

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.157

AHMED-İ BEDEVÎ;

Mısır evliyâsından. İsmi Ahmed olup babasının adı Ali'dir. Nesebi Peygamber efendimize ulaşır. Künyesi Ebü'l-Fityan ve Ebü'l-Abbas, lakabı ise Şihabüddîn'dir. Seyyid-i Bedevî diye tanınır. Annesinin ismi Fatma binti Muhammed'dir. 1200 (H.596)'de Fas'ta doğdu. Ahmed Bedevî hazretleri altı yaşlarında iken babasına rüyâsında; "Yâ Ali! Bu beldeleri bırak. Mekke'ye taşın, orada yaşa. Bunda birçok hikmetler vardır." dendi. Bu mânevî işâret üzerine âilesi ile birlikte 1206 senesinde Fas'tan yola çıktı. Dört sene süren uzun yolculuk sırasında yolda herkesten, yardım, hürmet ve ikrâm gördüler. Mekke'ye yerleştikten bir müddet sonra babası vefat etti ve Bab-ı Mualla'ya defnedildi.

Ahmed-i Bedevî hazretleri küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Önceleri, çok cesûr, atılgan bir mîzâca sahipti. Çok iyi ata binerdi. Kendisine ezâ eden olursa onlara karşılık verirdi. Bunun için Attâb diye tanındı.

Bir gün Kabe-i muazzamanın kenârında bir yerde uyuduğu sırada rüyâsında gizliden bir ses Ahmed-i Bedevî'ye; "Uykudan uyan! Allahü teâlânın bir olduğunu zikret." diyordu. Kalkıp abdest aldı. İki rekat namaz kılıp, Allahü teâlâyı zikretti. Sonra tekrar yatıp uyudu. Rüyâsında önceki sesi tekrar duydu. Ona; "Kalk Allahü teâlânın bir olduğunu zikret, uyuma! Yüksek derecelere kavuşmak isteyen uyuyamaz!Ne bir şey yiyebilir, ne de bir şey içebilir. Dâimâ, oruç tutmak ve geceleyin herkes uykuda iken namaz kılmak sûretiyle nefsinle mücâdele et. Kalk böyle yap! Sana, yüksek haller ve dereceler verilecek." diyordu. Rüyânın tesiriyle uyanan Ahmed-i Bedevî, hemen rüyâsını yaş, ilim ve derece bakımından yüksek olan ağabeyine anlattı. O da; "Sırrını gizli tut! Söylenilenlere uygun yaşa!" dedi. Ahmed-i Bedevî bu nasihatlere uyarak, gayret gösterdi, Allahü teâlânın izni ve ihsânı ile nice güzel hâl ve yüksek derecelere kavuştu.

Ahmed-i Bedevî kendisini ilme ve ibâdete verdi. İnsanlarla alâkasını azalttı ve konuşmayı terk etti. Bir şey söylemesi îcâb edince bunu işâretle anlatırdı. Üst üste gördüğü rüyâ üzerine Irak'a gitti. Orada; Ahmed Rıfâî, Abdülkâdir-i Geylânî, Hallâc-ı Mansûr, Sırrî-yi Sekatî, Ma'rûf-i Kerhî, Cüneyd-i Bağdâdî gibi evliyânın kabirlerini ziyaret etti. 1236 senesinde, rüyâsında Mısır'ın Tanta şehrine gitmesi işâret olundu ve yola çıktı. Kahire'ye geldiğinde Mısır sultânı, onu, askeri ile birlikte karşıladı ve husûsî misafirhânesinde ağırladı. Kendisine

çok hürmet etti. Sonradan o da talebelerinden oldu.

Bu sırada Mısır'ın Tanta şehrinde bulunan bir çok âlim ve evliyâ arasında en meşhûrlarından olan HasanSaîg ve Seyyid Sâlim Magribî hazretleri, Seyyid Ahmed-i Bedevî'nin Tanta şehrine teşrif edeceğini ve yolda olduğunu haber alınca, Tanta'dan ayrılıp başka bir beldeye yerleştiler. Sebebi suâl edildiğinde; "Kasabanın asıl sâhibi geliyor. Onun bulunduğu yerde bulunmak bize yakışmaz. Bizim yapacağımız olsa olsa ona talebe olmaktır. Ona yakın bulunmakla, ona karşı edepte ve hizmette kusûr etmekten korkuyoruz." dediler.

Ahmed-i Bedevî hazretleri, zamanla herkes tarafından tanındı. Her tarafta meşhûr oldu. Hak âşıkları her taraftan yanına koşarak, huzûru ve sohbeti ile şereflenmek için can atarlardı. Tanınan, büyük bilinen âlimler bile gelip kendisine talebe oldular.

Ahmed-i Bedevî devamlı zikir ve murâkabe hâlindeydi. Her an Allahü teâlâyı düşünür, bir an hatırından çıkarmazdı. Hiç evlenmedi. Evlenmesini teklif edenlere; "Beni kendi hâlime bırakınız. Cennet hûrîlerinden başka biri ile evlenmemeye azmettim." derdi. Dünyâ malının, onun kalbinde yeri yoktu. Üzerine giydiği elbise ve başına sardığı sarık, eskiyip kullanılmayacak hâle gelmedikçe yenisini almazdı. Devamlı oruç tutardı. İftâr ve sahurda birer zeytin ile nefsini körlettiği ve buna kırk gün devâm ettiği rivâyet edilir.

Uzun boylu, buğday benizli, kolları uzun, bacakları etli, pazuları iri olup, gâyet heybetli idi. Sağ yanağında bir ve sol yanağında iki beni vardı. Burnunun orta yeri bir parça yüksek olup, iki yanında birer tâne ben vardı. Yüzü büyükçe ve gözleri sürmeliydi.

Seyyid Ahmed-i Bedevî her an Allahü teâlâyı düşünür, O'nun muhabbetinin ve heybetinin tesiri ile kendinden geçmiş olarak gözlerini semâya diker, gece gündüz öyle kalırdı. Kırk gün ve daha ziyâde bir şey yiyip içmez ve uyumazdı. Gözlerinin karası, bir ateş koru halindeydi.

Bir gün Ahmed-i Bedevî'nin gözlerinde bir şişkinlik hâsıl oldu. Tedâvi için oradaki bir çocuktan yumurta istedi. Çocuk; "Elinizdeki yeşil değneği verir misiniz?" deyince, Seyyid Ahmed-i Bedevî de verdi. Çocuk, annesine giderek; "Dışarıda bir kimse var, gözü ağrıyor, tedâvi için benden bir yumurta istedi ve bu değneği verdi." dedi. Annesi; "Şimdi, evimizde yumurta yoktur." dedi. Çocuk gidip durumu Ahmed-i Bedevî'ye bildirdi. O da; "Git, falan yerde vardır." buyurdu. Çocuk oraya gidince, orasını yumurta ile dolu buldu. İçinden bir tek yumurta alıp getirdi. Çocuk o günden sonra Ahmed-i Bedevî'ye talebe oldu. Yanından ayrılmadı ve büyük evliyâdan oldu. Bu zât Abdül'âl idi.

Annesi, Abdül'âl'i yeni doğduğu bir sırada kundağa sarılı olarak, boğaların yemliğine bırakmıştı. O sırada içeri giren bir boğa, alışkın olduğu yemlikte yiyebileceği bir şeyler ararken, boynuzu, Abdül'âl'in kundak bağına takıldı. Boğanın boynuzuna asılı olarak sallanan çocuğun düşmesi ve ölmesi an meselesiydi. İnsanlar heyecanla, boğanın etrâfında toplandıkça boğa daha da hırçınlaşıyor, yanına kimseyi yanaştırmıyordu. Tam o anda, gâipten bir el uzanıp çocuğu aldı. İnsanlar rahatladılar. Fakat çocuğu kurtaran eli tanıyamadılar.

Aradan seneler geçip, Ahmed-i Bedevî hazretleri Mısır'a gelince ve Abdül'âl kendisine talebe olup yanından ayrılmayınca, Abdül'âl'in annesi, Seyyid hazretlerine sitem eder oldu. Ahmed-i Bedevî hazretleri, ona haber gönderip; "Küçükken boğanın boynuzundan almakla, dünyâ hayâtının devâmına vesîle olduğumuz için sevinmişti. Şimdi de, âhirette kurtulması için gayret ediyoruz. Niye üzülüyor ki? Sevinse daha iyi ederdi." dedi. Kadın bu haberi alınca, çocuğunu kurtaran elin sâhibinin o olduğunu anladı. Bundan sonra kendisi de, Seyyid hazretlerine çok muhabbet etti.

Ahmed-i Bedevî talebelerinden Abdül'âl'e ve Abdülmecîd'e bilhassa alâka ve ihtimâm gösterirdi. Bunlardan Abdülmecîd birgün dayanamayıp hocasının yüzünü görmek istedi ve mübârek yüzünü hiç göremediğini, görmemeye dayanamadığını, bu sebeple yüzünden örtüsünü açmasını taleb etti. Seyyid de; "Ey Abdülmecîd! Beni görmeye dayanamazsın.

Senin, benim gözlerime bir bakman canına mâl olur. Bir bakış, bir can mukâbilindedir." buyurdu. O da; "Ey efendim! Yeter ki mübârek yüzünüzü göreyim de, ölürsem öleyim. Zararı yok. Çünkü artık dayanamıyorum." dedi. Bunun üzerine Seyyid hazretleri örtüsünü kaldırdı. Abdülmecîd, Ahmed-i Bedevî'nin cemâlini görür görmez yere düştü. Rûhunu teslim etti. Sâlih Abdül'âl ise, hocasının vefâtına kadar yaşadı ve hocasının vekîli olup talebelere feyz vermek ve onları yetiştirmek vazîfesini aldı.

Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretleri, talebelerini teveccühle terbiye eder ve konuşmazdı. Halîfesi Abdül'âl, dışarıdan, câhil, mânevî terbiyeden mahrûm, gâfil bir kimseyi Seyyidin huzûruna getirince, Seyyid hazretleri hemen bir kerre nazar buyurmakla, o kimse, mânevî hâller ve yüksek dereceler ile dolmuş olurdu. Sonra Seyyid Bedevî Abdül'âl'e; "Söyle, o kimse falan beldede sakin olup yerleşsin! Oradaki insanlara faydalı olsun!" buyururdu. Onun, talebeleri terbiye etmesi, yetiştirmesi, bu şekilde idi. Bir bakışla, uzun yıllar zahmet ve meşakkat çekmekle elde edilen derecelere bir anda yükseltirdi.

Ahmed-i Bedevî, umûmiyetle evinin damında bulunur, orada ibâdet ve tâatle meşgûl olurdu. Bunun için ona talebe olanlara "Sütûhî" veya "Eshâb-ı sath" denirdi. Bu sebeple Seyyid Ahmed-i Bedevî, Seyyid Ahmed-i Sütûhî diye de tanındı.

Bir adam omuzunda süt dolu kap ile Ahmed-i Bedevî hazretlerinin yanından geçerken, Ahmed-i Bedevî, parmağı ile kabı işâret eder etmez, kap yere düşüp süt tamâmen döküldü. Bu hâle canı sıkılan adam, yere dökülen süte bakınca, içinde şişmiş bir yılan gördü. Bu hâli farkedince çok sevindi. Çünkü, kendisi ve çocukları, muhakkak bir ölümden kurtulmuşlardı. Bu lütfundan dolayı Allahü teâlâya hamd ve Ahmed-i Bedevî hazretlerine teşekkür etti.

Ahmed-i Bedevî hazretlerini sevenlerden Şeyh Rekîn isminde bir zât vardı. Seyyid Bedevî bir gün bu zâtı yanına çağırıp kendisine; "Ey Rekîn! Bana ileride büyük bir kıtlık olacağı ilhâm olundu. Bunun için sen, bol mikdârda buğday alıp muhafaza et! Kıtlık zamânında insanlar senin biriktireceğin buğdaydan pekçok istifâde ederler. Buğday temin edebilmek için uzak memleketlere gitmek zahmetinden kurtulmuş olurlar. O zaman sen, elinde bulunan buğdayı insanlardan ihtiyâcı olanlara, Resûlullah'ın hürmeti için ikrâm ve ihsân olmak üzere çok ucuz fiyata sat!" buyurdu. O da; "Peki efendim." diyerek hocasının elini öptü ve oradan ayrıldı. O sıralarda buğday gâyet ucuz ve her tarafta bol miktârda mevcuttu. Elinde bulunan bütün parasını buğdaya yatırdı. Daha da ileri giderek âile ve akrabâsından izin alıp ellerinde bulunan zînet eşyâları ile de buğday satın aldı. Biriktirdiği bol mikdârdaki buğdayı mahzenlerde muhafaza etti.

Bu sırada, o bölgenin vâlisi Tanta'ya gelmişti. Bir yere çadırını kurup yerleşti. Atları için yem istedi. Rekîn'den başkasında da buğday yoktu. Vâlinin adamlarının gelerek, kendisinden buğday isteyeceklerinden korkup, Ahmed-i Bedevî hazretlerinin yanına gitti ve durumu kendisine arzetti. O da, hiç üzülüp endişe etmemesini, kendisinden buğday istedikleri zaman kamh-ı zerî (buğday tâneleri, kırıntıları) bulunduğunu, başka bir şey bulunmadığını söylemesini tenbih etti.Nihayet vâlinin adamları gelip, kendisinden buğday istediler. O da anbarında, kamh-ı zerî'den başka birşey bulunmadığını bildirdi. Adamlar anbarın anahtarını alıp anbara girdiklerinde, hakîkaten, kamh-ı zerî denen kırıntılardan başka bir şey göremediler. Dönüp gittiler ve Rekîn'e de herhangi bir zarar yapmadılar. O da gidip bu durumu Ahmed-i Bedevî'ye arzedince; "Sana bir zarar yapamadıkları için Allahü teâlâya şükret, yalnız O'na hamd-ü senâda bulun." buyurdu.

Bir zaman sonra, buğday fiyatları son derece pahalandı ve yakın yerlerde bulunamaz oldu. İnsanlar, ihtiyaçları olan buğdayı bulabilmek için uzak memleketlere gitmek ve çok yüksek fiyat ödemek mecbûriyetinde kaldılar. Rekîn, Ahmed-i Bedevî'ye gelerek bu durumu arzetti. O da; "Elindeki buğdayı insanlara sat! Fakat onlara karşı müsâmahalı davran, ucuza sat! Allahü teâlâ katında bunun sevâbı pek fazladır." buyurdu. Rekîn mahzenlerini açtı. Çok ucuz fiyattan buğday satmaya başladı. Fiyatı çok düşük tutmasına rağmen çok fazla kâr etti.

Yakınlarından aldığı zînet eşyâlarını fazlasıyla kendilerine iâde etti. Âilesine, gerdanlık, çeşitli ve güzel elbiseler ve zînet eşyâları aldı. Fakirlere, muhtaçlara pekçok ikrâmlarda bulundu. Herkes kendisine yaptıkları sebebiyle çok duâ etti. Bundan sonra hacca ve Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etmeye niyet etti. Bu niyetini Seyyid-i Bedevî hazretlerine arz edince, izin verdi. Hazret-i Rekîn, yol hazırlıklarına başladı. Hazırlıklarını tamamlayıp, yola çıkacağı zaman, Ahmed-i Bedevî'nin huzûruna vardı. Ahmed-i Bedevî; "Allahü tealâya tevekkül ederek yola çık!" buyurdu. Rekîn orada, Ahmed-i Bedevî'ye ait olan ve kullanılmayan bir aba gördü. Bereketlenmek için yanında bulundurmak niyetiyle bu abayı hocasından istedi. O da abayı verebileceğini fakat yolda kaybedip, bunun için de çok üzüleceğinden endişe ettiğini bildirdi. Fakat Rekîn, o anda bu inceliği anlayamayıp, abayı yanında bulundurmak arzusunda olduğunu söyledi ve nihâyet abayı alarak yola çıktı.

Hac vazîfesini îfâ edip geri dönerken, Akabe denilen yerde, abayı hatırladı. Eşyâları arasında aradı koyduğu yerde yoktu. Ararken abayı develerin ayaklarının altında, necâsete bulaşmış olarak gördü. Hemen alarak, güzelce yıkadı ve kuruması için bir yere serdi. Başka ihtiyaçları ile meşgûl olurken, abayı kaybetti. Ne kadar aradı ise, abadan hiçbir haber alamadı. Üzüntü içinde, Mısır'a Ahmed-i Bedevî hazretlerinin bulunduğu beldeye geldi. Kaybettiği abadan daha güzel ve daha pahalı bir aba satın alıp, bunu hocasının yanına götürdü. Bir de ne görsün. Yolda kaybettiği aba, hocasının odasında duruyordu. Hayretler içinde abaya bakarken, Seyyid Bedevî, kendisine; "Ey Rekîn! Teaccüp etme! Sen onu yıkayıp serdikten sonra, ben, onun kaybolmasında endişe edip aldım ve buradaki yerine koydum." buyurdu.

Ekseri büyük âlimlere olduğu gibi, bu büyük zâta da karşı çıkanlar, büyüklüğünü inkâr edenler oldu. Fakat, hepsi başlarına gelen çeşitli belâlar ve sıkıntılar sebebiyle cezâlarını gördü. Bunlardan çoğu hatâlarını anlayıp, tövbe ederek talebelerinden oldular. Meselâ, Vech-ül-kamer adında bir kimse vardı. Seyyid hazretlerinin herkes tarafından çok sevildiğini çekemezdi. Dil uzatırdı. Az bir zaman sonra suçlu bulunup îdâm edildi.

Şâfiî mezhebinin büyük âlimlerinden ve Seyyid Ahmed-i Bedevî'nin zamânında yaşamış olan İbn-üd-Dakîk, Abdülazîz Dîrînî'ye haber gönderip; "İnsanlar, Seyyid Ahmed-i Bedevî ile çok meşgûl oluyorlar ve onu çok seviyorlar. Ona şu meseleleri sor! Eğer bilebilirse, tam bir velî olduğunu anlarız." dedi. Abdülazîz Dîrînî de, Ahmed-i Bedevî'ye o suâlleri sordu. O da; "Bu suâllerin cevâbı Kitâb-üş-Şecere'de vardır ve şöyle şöyledir." buyurup, hepsinin cevâbını tek tek verdi. Kitaba baktıklarında söylediklerinin aynen olduğunu gördüler. Bundan sonraİbn-üd-Dakîk'in ve Abdülazîz Dîrînî'nin Seyyid hazretleri hakkında şüpheleri kalmadı. Muhabbetleri çok arttı. Kendilerine, Ahmed-i Bedevî hazretlerinden suâl edildiğinde, diğer âlimler gibi bunlar da; "Seyyid Ahmed-i Bedevî, sâhili görülmeyen bir hakîkat ve irfan denizidir." derlerdi.

Mısır'da Kâdı'l-kudat olan Takıyyüddîn isminde bir zât vardı. Ahmed-i Bedevî hazretlerinin büyük bir velî olduğunu biliyordu. Fakat, buna Seyyid hazretleri hakkında uygunsuz sözler söylemişlerdi. Bu da yakından ve iyice anlamak için Seyyid hazretlerinin yanına geldi. Sohbet esnâsında bir ara Seyyid hazretlerine; "Sizin hakkınızda bana, uygun olmayan haberler geldi. Cemâate gelmediğiniz, hattâ namazı kılmadığınız oluyormuş. Bu, Resûlullah efendimizin sünnetine aykırıdır ve bu hâl, sâlihlerin hâli değildir." dedi. Buna üzülen Ahmed-i Bedevî; "Sus! Yoksa uçarsın." deyip, Takıyyüddîn'e sert bir nazarla baktı. Nazarın şiddeti ile kendinden geçenTakıyyüddîn bir anda kendisini uçsuz bucaksız bir sahrâda buldu. Kendi kendisini çok ayıplayarak ve kendi kendine çok kızarak; "Hey ahmak ve aptal kişi! Allahü teâlânın dostlarında, evliyâsında kusur ve kabahat aramak senin ne haddine! Bu ıssız sahrâda kimsenin bulunmadığı bu yerde senin hâlin ne olacak?" diyordu. Ağlayarak, sızlayarak, Allahü teâlânın rahmet ve magfiretine sığınarak "Lâ havle.." okuyordu.

Bu sırada çok uzaklardan bir kimse göründü. Gâyet heybetliydi. Takıyyüddîn, bu ıssız sahrâda bir insan ile karşılaşmanın sevinciyle ve kendisine yardımcı olur ümidiyle, o

kimsenin yaklaşmasını heyecânla bekledi. Gelen kimse yaklaşınca, koşarak ellerine sarıldı ve ağlayarak kendisine yardımcı olmasını istedi. O heybetli kimse; "Söyle bakalım. Derdin nedir?" dedi.Seyyid Ahmed-i Bedevî ile arasında olan hâdiseyi anlatınca, gelen kimse çok hayret etti ve; "Hakîkaten sen, tehlikeli bir iş yapmışsın ve çok tehlikeli bir hâle düşmüşsün. Sen buranın Mısır'a olan uzaklığı ne kadardır, bilir misin?" dedi. Takıyyüddîn; "Ben buraları hiç tanımıyorum. Mısır'dan ne kadar uzakta olduğunu da bilemiyorum." deyince, gelen kimse; "Mısır ile buranın arası altmış günlük mesâfedir." dedi. Bunun üzerine Takıyyüddîn'in çâresizliği ve korkusu daha da arttı. Kendi kendine; "Allahü teâlânın rızâsı için beni bu müşkül durumdan kurtaracak birisi yok mudur?" diye söylendi. Buralarda ölüp gideceğini düşünerek; "İnnâlillah..." okuyordu. Sonra yine o heybetli zâta yalvararak; "Allahü teâlânın rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Sen bana yardımcı olamaz mısın?" dedi. O da; "Hiç korkma! İnşâallah selâmete erersin." dedi ve eliyle işâret ederek çok uzaklarda görülen bir kubbeyi gösterdi. "O kubbeyi görebiliyor musun?" dedi. Takıyyüddîn; "Evet." deyince, o kimse; "İşte, senin kendisine uygunsuz sözler söylediğin Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretleri, ikindi namazını cemâatla orada kılar. Sen şimdi, haline tövbe istigfâr ederek oraya git! İkindi namazı vaktine yetiş. Orada cemâatle namazını kıl! Namazdan sonra Seyyid hazretlerinin elini öp, özür dile! O, inşâallah seni affeder ve Allahü teâlânın izni ile seni memleketine ulaştırır." dedi.

Takıyyüddîn, bu zâta teşekkür ederek ayrıldı ve süratle o kubbenin bulunduğu yere gitti. Oraya varınca çok güzel bir câmi olduğunu gördü. İkindi namazı vakti olmak üzere idi. Abdest aldı. İçeriye girip oturdu. Biraz sonra hiç tanımadığı garib kimseler câmide toplanmaya başladı. Nihayet Seyyid hazretleri de geldi. Oradaki cemâate imâm oldu. İkindi namazını kıldılar. Namazdan sonra, Seyyid hazretlerinin eline sarılıp, özür dilemeye hazırlanırken Ahmed-i Bedevî; "Hızır aleyhisselâmın yardımı, yol göstermesi olmasaydı çok zor durumda kalmıştın değil mi?" buyurdu.

Bu kerâmet karşısında eski hâline daha çok pişmân olan ve kendi kendine daha çok kızanTakıyyüddîn; "Efendim! Ben hâlime tövbe ettim. Sizden çok özür diliyorum. Özrümü kabûl ediniz ve beni affediniz!" dedi. Seyyid hazretleri özrünü kabûl etti, sırtını sıvazladı. "Bir daha böyle düşünceleri kalbine getirme! Şimdi evine dön! Çocukların seni bekliyorlar." buyurdu. Takıyyüddîn; "Hay hay efendim! Bundan sonra hiçbir sözünüze ve hâlinize îtirâz etmeyeceğim. Allahü teâlânın evliyâsında kusur ve kabâhat aramayacağım." dedi. Sonra bir anda kendisini Mısır'da evinin önünde buldu. Bu hâlin tesirinden uzun müddet kurtulamadı.

Talebesi Abdül'âl'ın, tövbe-i nasûhun ne olduğunu sorması üzerine şöyle buyurdu:

"Tövbenin hakikati, geçmiş günahlara pişman olmak, gelecekte olacağa istigfâr etmek, affını istemektir. İşlenen günâha tamamen pişman ve bîzâr olmak, bir daha o günahı işlememeye cânu gönülden azmetmek ve bu çeşit bir tövbe ile kalbi temizlemekten ibârettir.

Sâdık kimsenin kim olduğu sorulduğunda:

"Sâdık o kimsedir ki; Allahü teâlânın hükmünden râzı olduktan sonra Allahü teâlânın emirlerini yerine getirip Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uyan, başkasından bir şey istemeyip verilirse şükreden, verilmezse sabreden kimsedir." buyurdu.

Ahmed-i Bedevî 1276 (H.675) senesinde Mısır'ın Tanta şehrinde vefat etti. Kabr-i şerîfi üzerine yapılan türbede her sene düzenlenen toplantılarda Mevlid-i şerîf ve Kur'ân-ı kerîm okunması âdet oldu. Ahmed Bedevî hazretlerinin kerâmetleri vefâtından sonra da devam etti.

Ahmed-i Bedevî hazretlerinin medfûn bulunduğu Tanta şehri yakınında bulunan Garbiyye şehrinin vâlisi, Ahmed-i Bedevî'nin büyüklüğüne inanmazdı. Bu sebeple, her sene Seyyid hazretlerinin türbesinde düzenlenmekte olan mevlid toplantılarına Garbiyye ahâlisinden katılmak isteyenlere de mâni olur, gitmelerine müsâade etmezdi. Bu hâli haber alan Muhammed Şenavî hazretleri o şehre gidip vâli ile görüştü. Böyle yapmasının çok mahzurlu

olduğunu, Seyyid hazretlerinin çok büyük evliyâ olduğunu anlatıp, kendisine çok nasîhat etti. Vâli, nasîhatleri kabûl etmedi. Eski haline de devâm etti. Bu hale çok üzülen Muhammed Şenâvî, bu durumu mânevî olarak, Seyyid Ahmed-i Bedevî'ye arzetti. O anda; "Sabret! O, yakında cezâsını bulur." diye bir ses duyuldu.

Az zaman sonra vâlinin yüzünde bir yara çıktı. O vâli, dudaklarını ve dilini de kaplayan bu yara sebebiyle, zelîl ve hakîr hâle düştü. Böylece, evliyâya düşman olmanın cezâsını dünyâda iken çekmeye başladı. Bir müddet sonra öldü.

Mısır'da Ebü'l-Gays bin Ketîle isminde âlim bir kimse vardı. Bir gün yolu, Ahmed-i Bedevî hazretlerinin medfûn bulunduğu beldeye düştü. Oradaki insanların, Seyyid hazretlerine çok büyük ihtimâm, hürmet gösterdiklerini görünce; "Siz de fazla yapıyorsunuz. Ona lüzûmundan fazla ihtimâm gösteriyorsunuz!" dedi. Orada bulunanlardan biri; "Sen ne diyorsun. O çok büyük bir velîdir." dedi. Ahmed-i Bedevî hazretlerinin büyüklüğünü anlayamamış olan adam, bu söze daha da içerledi. Fakat cevap vermedi. Bu kimse misafir olduğu için kendisine yemek getirdiler. Yemekte kızartılmış bir balık vardı. Ebü'l-Gays yemek yerken boğazına bir kılçık takıldı. Saatlerce uğraştılarsa da çıkartamadılar. Nice tanınmış doktorlar çağırdılar, onlar da çıkaramadılar. Artık yemekten, içmekten kesilmişti. Yataklara düştü. Her geçen gün ızdırâbı şiddetleniyor, hiçbir şey de yapamıyordu. Ölecek duruma gelmişti. Nihâyet aradan uzun bir süre geçtikten sonra, son çâre olarak Ahmed-iBedevî hazretlerinin kabrini ziyâret edip, rûhâniyetinden yardım istemeyi düşündü. Yakınları bunu Seyyid hazretlerinin kabrine götürdüler. Kabrin yanında oturup, kendisine dil uzattığı için pişmân olmuş bir kalp ile ve Seyyid hazretlerinin rûhuna hediye etmek niyetiyle Yâsîn-i şerif okurken, kendisine bir aksırma hâli geldi. Doktorların uğraşarak çıkaramadıkları kılçık, orada bir aksırma ile çıkıverdi. O kadar rahatladı ki, sevincinden ne diyeceğini bilemedi. "Ya Seyyid Ahmed-i Bedevî! Sizin çok yüksek bir velî olduğunuzu şimdi anladım. Ben sizin hakkınızda çok uygunsuz düşünüyormuşum. Sizin büyüklüğünüzü inkâr etmenin ne kadar yanlış olduğunu ve böyle düşünmenin ne büyük haksızlık olduğunu şimdi çok güzel anladım. Eski düşüncelerimden dolayı Allahü teâlâya tövbe ediyorum." dedi.

Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerinin doğum ve vefâtının sene-i devriyelerinde ve başka zamanlarda, insanların bu zâta çok alâka muhabbet göstermelerinden rahatsız olan ve Seyyid hazretlerinin büyüklüğünü inkâr eden, kendini beğenmiş bir kimse vardı. Bu bozuk düşüncelerinde çok ileri gittiği bir gün idi. Yine Seyyid hazretlerine buğz eder hâlde iken, hafızasında ve kalbinde îmân ve mârifete âit ne varsa hepsinin bir anda silindiğini hissetti. Ne olduğunu anlayamamıştı. Ne yapacağını şaşırdı. Bu hâlinin, Seyyid hazretlerine olan îtirâzın bir cezâsı olabileceğini düşündü. Seyyid hazretlerinin kabrine gitti. Rûhâniyetinden imdâd istedi. Tövbe ettiğini, affedilmesini ricâ etti. Seyyid'in kabrinden bir ses; "Bir daha inkâr ve îtirâza dönmemek şartıyla." diyordu. Adam; "Peki." deyip kabûl etti. Bundan sonra, îmân ve mârifete ait bildiklerinin tekrar kendisine verilmiş olduğunu hissetti ve sözünü tuttu.

Ahmed-i Bedevî hazretlerinin, rûhu için okunan mevlid-i şerîf için toplanılmıştı. Mecliste o zamâna kadar görülmemiş bâzı velîler de vardı. Onlara devamlı bu toplantılara katılan bir zât; "Siz nereden geliyorsunuz?" diye sordu. Hindistan'dan geldiklerini söylediler. Arkasından; "Bu kadar uzak yoldan tâ buralara kadar gelmenizin sebebi nedir? Ticâret falan mı yapıyorsunuz?" dedi. Onlar; "Hayır. Biz sâdeceAhmed-i Bedevî hazretlerini ziyâret etmek ve mevlidinde bulunmak için geldik." dediler. "Peki Hindistan buraya çok uzaktır. Bu kadar uzun yolu ne kadar zamanda aldınız?" deyince de; "Salı günü Hindistan'dan yola çıktık. Çarşamba gecesini Medîne-i münevverede Resûlullah efendimizin huzûrunda geçirdik. Perşembe gecesinde Bağdat'ta Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'nin huzûrunda idik. Bu gece de (yâni cumâ gecesi) işte buradayız (Mısır'ın Tanta şehrinde Seyyid-iBedevî hazretlerinin huzûrundayız)." cevâbını verdiler. Onlar anlattıkça soru soran zât hayret içinde kaldı. Bunun üzerine; "Niçin şaşıyorsunuz? Allahü tealânın evliyâsı için bütün dünyâ bir adımlık yoldur."

dediler.

Bir seferinde HâceHalebî adında birisi, yanında kumaş cinsinden mallar olduğu hâlde, mevlidde hazır bulunmak üzere Ahmed-i Bedevî hazretlerinin türbelerine doğru yola çıktı. Seyahat esnâsında yedi atlı önüne geçip, mallarını almak istediler. HâceHalebî, o anda Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerinin rûhâniyetinden yardım istedi. Sözü henüz bitmeden, beyaz atlı ve gözlerinden başka bir yeri görünmeyen heybetli ve cesûr biri gelerek haydutları kovaladı. Hâce Halebî gelen zâtı tanıdığını ve onun Ahmed-i Bedevî olduğunu söyledi.

Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerinin türbesinin kubbesinde, Resûlullah efendimizin mübârek ayak izlerinin bulunduğu bir taş vardı. Bu kıymetli taş, kubbeye öyle sanatkârâne yerleştirilmişti ki, türbeye girenler, önce bu taşı görürler, sonra da Seyyid hazretlerini ziyâret ederlerdi. Bâzı kimseler, bu taşın alınarak müzeye konmasını ve burada bırakılmamasını söylediler. Zamânın idarecilerini de iknâ edip, taşı alıp müzeye nakletmek için teşebbüse geçtiler. Fakat ne kadar uğraştılarsa, taşı yerinden ayırmak mümkün olmadı. Bu hâlin, Seyyid hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu, taşı yerinden kımıldatamayacaklarını anlayıp, bu işten vazgeçtiler.

Ahmed-i Bedevî hazretlerinin Salevât, Vesâyâ, El-İhbâr fî Halli Elfâz-ı Gâyet-ül-İhtisâr ve başka eserleri vardır.

KÖTÜLÜK YAPANA İYİLİK ET!

Ahmed-i Bedevî hazretleri talebesine şöyle vasiyette bulundu:

"Ey Abdül'âl! Dünyâ sevgisinden sakın. Zîrâ sirke saf balı bozduğu gibi dünyâ sevgisi de sâlih ve iyi amellerini bozar. Yetimlere, şefkat, çıplaklara elbise giydirmekle merhamet, açları doyurmakla himâye, garipleri zayıfları ikrâm ile korumak âdetin olsun. Bu işlerin Allahü teâlâ katında kaybolmaz.

Ey Abdül'âl! Zikre, Allahü teâlâyı anıp, hatırlamaya devâm et. Bir an bile Allahü teâlâdan gâfil olma, O'nu unutma. Gece kıldığın bir rekat namaz, gündüz kıldığın bin rekatdan daha üstündür. Allahü teâlâyı zikretmek kalp ile olur, sâdece dil ile olmaz. Allahü teâlâyı hâzır bir kalp ile an! Allahü teâlâdan gâfil olmaktan sakın! Çünkü, bu gaflet kalbi katılaştırır. Sabır, Allahü teâlânın hükmüne rızâ göstermektir. O'nun hükmüne rızâ göstermek ve emrine teslim olmak demek, nîmete kavuştuğunda sevinip ferahlık duyduğu gibi, musîbet ve sıkıntı geldiğinde de aynı sevinç ve ferahlığı duyabilmek demektir. Nitekim Allahü teâlâ, Bekara sûresinin 155. âyet-i kerîmesinde meâlen, Peygamber efendimize hitâben; "(Ey habîbim! Musîbet ve ezâya) sabredenlere (lütûf ve ihsânlarımı) müjdele!" buyuruyor. Zühd sâhibi olmak, dünyâya düşkün olmamak demek; dünyevî arzu ve istekleri terk etmek sûretiyle, nefse muhâlefet etmek demektir. Harama düşmek korkusundan dolayı, yetmiş tâne helâli terk etmektir. Tefekkür etmenin hakîkati, Allahü tealânın yarattıkları hakkında düşünmek, fakat Allahü teâlânın zâtı hakkında düşünmemektir.

Ey Abdül'âl! Allahü teâlânın kullarından birine bir musîbet gelse, bunun için sakın sevinme! Gıybet ve dedi-kodu yapma! İnsanlar arasında söz taşıma! Sana eziyet vereni, zulmedeni affet! Kötülük yapana iyilik et! Sana vermeyene ver.

Ey Abdül'âl! Dervişliğin, talebeliğin şartları; kötü iş ve sözlerden sakınmak, harama bakmamak, iffetli olmak, her zaman Allah korkusuna sâhib olmak, Allahü teâlânın emirlerine uygun yaşamak, Allahü tealâyı hiç unutmamak, âhirette başa gelecekleri düşünerek hep uyanık ve dikkatli olmaktır.

Ey Abdül'âl! Yolumuz, Kur'ân-ı kerîme ve Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine, bildirdiklerine uymak, doğruluk, verdiği sözü yerine getirmek üzerine kuruludur. Âlimler

yanında dilini, insanların ileri gelenleri yanında gözünü, hocanın huzûrunda kalbini muhâfaza et. Edep ve vakâr üzere ol.

Ey Abdül'âl! İlmi olmayan kimsenin dünyâda da âhirette de hiçbir kıymeti yoktur. Hilmi, yumuşaklığı olmayan kimseye, ilmi fayda vermez. Allahü teâlânın kullarına şefkat etmeyen kimseye, Allahü teâlâ katında şefâat yoktur. Sabırlı olmayan kimseye, işlerinde selâmet yoktur. Takvâsı, Allahü teâlâdan korkması, haramlardan sakınması olmayan kimsenin, Allahü teâlâ indinde hiçbir kıymeti yoktur. Bu altı hasletten nasîbi olmayan kimsenin, Cennet'te yeri yoktur.

İMDÂT YÂ SEYYİD BEDEVÎ

Sâlim isminde bir kimse küffâr memleketlerinden birinde esirdi. Başında bir nöbetçi asker vardı. Bu asker, müslümanların, Seyyid-i Bedevî'yi çok sevdiklerini, sıkıntıda kalınca rûhundan yardım istediklerini ve Allahü teâlânın izni ile böyle insanların imdâdına yetiştiğini duymuştu. Bunun için o zâtın Seyyid hazretlerinden yardım talebinde bulunmasından korkuyordu. Ona sık sık; "Eğer senin, yâ Ahmed Bedevî! dediğini işitirsem, çok eziyet, işkence ederim." diye tehdit ederdi. Bir gün bu korkusundan dolayı onu büyük bir sandık içine koydu. Kapağını kilitledi. Kendisi de sandığın üzerine yattı. Geceleyin Sâlim Efendi Seyyid Bedevî'den yardım isteyip; "İmdât yâ Seyyid AhmedBedevî hazretleri! Bana yardım ediniz!" dedi. SeyyidAhmed hazretleri geldi. Sandığı, üzerinde yatan askerle berâber alıp götürdü. Bir anda kendilerini bilmedikleri bir yerde buldular. Orada Sâlim Efendiyi sandıktan çıkardı ve gözden kayboldu. Etraflarında toplananlara, olanları anlattılar. Onlar; "Burası Kayravan'dır. Geldiğiniz yer ile arası çok uzaktır." dediler. O asker de bu hâl karşısında çok şaşırdı ve müslüman oldu. Seyyid hazretlerinin kabrini ziyâret için berâberce Mısır'a gittiler."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.309

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.183

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.345

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.314

5) El-A'lâm; c.1, s.175

6) Îzâh-ül-Meknûn; c.2, s.644

7) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.521

8) Kâmûs-ül-A'lâm; c.1, s.787, c.2, s.1257

9) Hadîkat-ül-Evliyâ (son kısım); s.1

10) Tabakât-ül-Evliyâ; s.422

11) Tuhfet-ür-Râgıb; s.65

12) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; s.980

13) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.120

14) Mir'ât-ül-Harameyn (Mir'at-ı Medîne); s.1049

15) Kıyâmet ve Âhiret; s.128

16) Menâkıb-ı Ahmed-i Bedevî (Süleymâniye Kütüphânesi, Hasan Hüsnü Paşa Kısmı, No:587)

17) Dürr-ül-Mahzum (Süleymâniye Kütüphânesi, Tahir Ağa Kısmı, No:421)

AHMED BEHLÜL;

Mısır evliyâsından. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Ahmed Behlül hazretleri, zamânında Mısır'da bulunan büyük âlimlerin derslerine devâm ederek yetişti. Devrinin ileri gelen âlimlerinden oldu. Kendisinden meşhur âlim Abdülvehhâb-ı Şa'râni ilim öğrenmiştir.

Ahmed Behlül hazretleri, kerâmetler sâhibi, olgun ve yüksek bir zâttı. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, Ahmed Behlül'ün huzûrunda bir kitabı okuyup ezberliyordu. Bir gün Ahmed Behlül talebesine Minhâc kitabını okuyup ezberlemesini söyledi ve; "Minhâc kitabı sana kâfi gelir. Diğeri ile uğraşmana gerek yok, izin de yok." buyurdu. Bundan sonra Abdülvehhâb-ı Şa'rânî Minhac'ı okudu. Daha önce okuduğu kitabı okumak istedi ise de bir kelime bile ezberleyemedi.

Kalbinde dünyâ düşünceleri bulunmayan, devamlı ibâdet ve tâat ile meşgul olan Ahmed Behlül, tanınmaktan, meşhur olup parmak ile gösterilmekten hoşlanmaz, böyle şeyleri istemezdi. Vefâtından önce şöyle vasiyet etti:

"Beni, Karafe kabristanının yakınındaki yola defnedin. Kabrimin üstüne sanduka ve türbe yapmayın. Böyle şeyler, benim kabirde rahat etmeme mâni olur. Bırakın kabrim sâde olsun, üzerimde hayvanlar gezinsin."

O sırada orada bulunan talebelerinden biri; "Efendim! Sizin için Bâtiha Câmii avlusunda bir kabir hazırladık. Oraya defnedeceğiz." deyince Ahmed Behlül hazretleri;

"Cenâzemi oraya taşımaya gücünüz yeterse, öyle yapın." buyurdu.

Ahmed Behlül hazretleri 1521 (H.928) senesinde Kahire'de vefât etti. Cenazesini defnetmeye götürmek istediklerinde, tabutu Bâtiha Câmiine doğru götüremediler. O tarafa doğru gitmek istediklerinde, tabut çok ağırlaşıyor, hareket ettiremiyorlardı. Kendisinin daha önce bildirdiği şekilde Karafe kabristanının yakınındaki yola doğru götürmek istediklerinde tabut hafifledi ve rahatça götürdüler. Bu hâlin onun bir kerâmeti olduğu anlaşıldı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.325

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.145

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.216

AHMED BERKÎ;

Afganistan'da yetişen velîlerden. Berk kasabasından olduğu için Berkî nisbetiyle tanındı. Doğum târihi bilinmemektedir. Evliyânın büyüklerinden İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî hazretlerinin, önde gelen talebelerindendir. Halîfesi, vekîli olmakla şereflenmiştir. Zamanının büyük evliyâsındandı. 1617 (H.1026) senesinde memleketinde vefât etti.

Ahmed Berkî, aslında âile olarak Kabil ile Kandehâr arasında bulunan Vâd kasabasındandır. Babası, buradan Berk'e hicret edip Kankrit beldesine yerleşti. Ahmed Berkî burada yetişti ve tefsîr, hadîs, fıkıh gibi yüksek din bilgilerini ve zamânın fen ilimlerini öğrenerek büyük bir âlim oldu.

Ahmed Berkî ilim öğretmekle meşgûlken tanıdıklarından ve hemşehrilerinden bir tüccar Hindistan'a gitmiş evliyânın en büyüklerinden İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetlerini dinlemişti. Dönüşünde de İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin insanları hak yola sevk eden kıymetli

mektuplarından getirmişti. Ahmed Berkî bununla görüşünceHindistan'ın büyük âlim ve evliyâlarını sordu. O da İmâm-ı Rabbânî hazretlerini medh etti ve; "Sözlerinden bir kısmını yanımda getirdim." dedi. Ahmed Berkî büyük bir merakla mektupları alıp zevkle okudu. Bu sözleri söyleyenin dirâyet ve üstünlüğünü anlayıp hemen Hindistan'a gitti.

Ahmed Berkî, İmâm-ı Rabânî hazretlerine kavuşunca, talebesi olmakla şereflenmek istediğini, bunu kabûl buyurmasını istirhâm etti. Hazret-i İmâm onun kalbinin tercümanı olan bu isteklerini kabûl etti. Ona husûsî teveccühlerde bulunarak kalbinden Allahü teâlâdan başka her şeyi, dünyâ sevgisini, günah lekelerini temizleyip; ilim ve hikmetle, mânevî ilim, iyilik, bereket ve faydalarla doldurup, yüksek derecelere kavuşturarak evliyâlıkta yüksek mertebelere çıkardı. Mevlânâ Ahmed Berkî de, hocası İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin yüksek huzur ve hizmetlerinde, ihlâsla edeb üzere, hizmet etti.

Edebleri gözetmesi, yaptığı hizmetlerin kabûlü sebebi ile, hazret-i İmâm'ın husûsî tasarruf ve inâyetlerine, kavuştu. Huzurlarında kaldığı bir hafta içinde kemâl ve evliyâlık derecelerine ulaştı. Tasavvufu, mânevî ilimleri anlatmak üzere hocasından icâzet, diploma alınca memleketine dönmesine izin verildi. Emre uyarak, irşâd, insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl oldu.

Ahmed Berkî hazretleri dönüşünden sonra zaman zaman hocasına kendi ile yetiştirdiği talebelerinin hâllerini yazarak nasîhatlarını istedi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri de bu çok sevdiği talebesine kıymetli mektuplar göndererek istediklerini yerine getirdi. Bir mektubu şöyledir:

Allahü teâlâya hamd ve Resûlullah'a salât ve selâm ederim. Size de iyi duâlar eylerim. Şeyh Hasan ve arkadaşları iki mektubunuzu getirdi. Bizleri çok sevindirdi. Bir sayfasında Hâce Uveys'in halleri yazılıydı. İkinci sayfasında, kabûl edilip edilmediğinizi soruyorsunuz. Bunu okuyunca, sizin hâlinizi araştırdım. Oradaki insanların size doğru koştukları ve size sığındıkları göründü. Sizi, oradaki insanların saâdete kavuşmaları için vâsıta yaptıkları ve o yerleri size bağladıkları anlaşıldı. Bunun için, Allahü teâlâya hamd ve şükür olsun! Bu görüşümüzü, rüyâ, hülyâ, sanmayınız! Rüyâ ve hülyâ şüpheli olur. İkisine de güvenilmez. Bizim yazdıklarımızı gözle görülür, elle tutulur gibi sağlam biliniz! Sizin bu nîmete kavuşmanız, İslâmiyet bilgilerini öğretmekle ve fıkıh hükümlerini yaymakla olmuştur. Oralara cehâlet yerleşmiş ve bid'atler yayılmıştı. Allahü teâlâ, sevdiklerinin sevgisini size ihsân etti. İslâmiyeti yaymaya sizi vesîle kıldı. Öyle ise, din bilgilerini öğretmeye ve fıkıh ahkâmını yaymaya, elinizden geldiği kadar çalışınız. Bu ikisi bütün saâdetlerin başı, yükselmenin vâsıtası ve kurtuluşun sebebidir. Çok uğraşınız! Din adamı olarak ortaya çıkınız!Oradakilere emr-i mârûf ve nehy-i münker yaparak, doğru yolu gösteriniz! Allahü teâlâ, Müzzemmil sûresinin 19. âyetinde meâlen; "Rabbinin rızasına kavuşmak isteyen için, bu elbette bir nasîhattir." buyurdu.

Kalp ile zikr yapmak için size izin verilmişti. Buna çalışmanız da, ahkâm-ı şer'iyyeye yapışmanız ve nefs-i emmârenin azgınlığını gidermeniz için yardımcı olur. Bu vazîfenizi de, elden bırakmayınız. Kendi hâllerinizi ve sevdiklerinizi ve sevdiklerinizin hâllerini bilmediğiniz için üzülmeyiniz. Hâlleri bilmemek, hiçbir şey ele geçirmemek olacağını sanmayınız! Sevdiklerinizin hâlleri, sizin yüksekliğinizin aynalarıdır. Sizin hâlleriniz onlara ışık salmakta ve görünmektedir. (Gece karanlıkta taşların aydınlanması, ışık kaynağı sâyesinde olur. Işık kaynağı olmazsa, taşlarda hiçbir şey görülmez.)

Şeyh Hasan, sizi durduran direklerden biridir. Sizin kıymetli yardımcınızdır. Eğer Mâverâünnehr veya Hindistan'a gitmek isterseniz orada yerinizi tutacak Şeyh Hasan'dır. Ona elinizden gelen yardımı yapınız. Onu gözetiniz! Onun, zarûrî olan din bilgilerini, bir an önce öğrenip bitirmesi için, çok uğraşınız! Onun da Hindistan'a gelmesi, hem onun için, hem de sizin için çok faydalı olur. Allahü teâlâ bizi ve sizi millet-i İslâmın doğru yolunda

bulundursun, "alâ sâhibihisselâtü vesselâm".

Ahmed Berkî hazretleri ömrünü insanlara hizmetle, hak yolu göstermekle geçirdi. Hocasının maddî mânevî yardımlarına kavuştu. Bir defâsında memleketi civârındaki hindular isyân etmiş etrâfa zarar vermeye başlamışlar, bilhassa kendisini ve talebelerini hedef almışlardı. Başlarındaki Ahdad çok zulüm ediyordu. Bu duruma çok sıkılan Ahmed Berkî hocasına, yardım dileyen bir mektup yazdı. İmâm-ı Rabbânî hazretleri de bu çok sevdiği talebesine:

"Sizin memleketiniz, onun şer ve zararından mahfûz kalacaktır. Hiç üzülmeyiniz." diye yazdılar. Gerçekten öyle oldu. Bulundukları yerin etrafındaki köyler ve kasabalar yağma ve talan edildikleri hâlde, onların olduğu yere bir zarar olmadı.

Bir defâsında İmâm-ı Rabbânî hazretleri Yûsuf-i Berkî'ye gönderdikleri bir mektupta Ahmed Berkî hakkında şöyle yazmışlardır:

"Onun o memlekette bulunması, büyük bir nîmettir. Sizin kavuştuğunuzu haber verdiğiniz hâle, Mevlânâ Ahmed Berkî çoktan kavuşmuştur. Bilsin veya bilmesin bu böyledir. Bu fakire göre, o memleketin medarı, kutbu Mevlânâ'dır. Orada bulunanların bunu nasıl anlayamadıklarına hayret ediyorum. Bu fakirin bildiğine göre, Mevlânâ'nın büyüklüğü, güneş gibi meydandadır."

Ahmed Berkî hocasının nasihatları doğrultusunda hizmet edip insanların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmalarına çalıştı. Çok talebe yetiştirdi.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri gönderdikleri son mektubunda; "Eğer sefere çıkacak olursanız Şeyh Hasan'ı yerinize vekil bırakırsınız." buyurmuştu. Mektubun gelişinden birkaç gün sonra Ahmed Berkî vefât etti. Vefâtı İmâm-ı Rabbânî hazretlerine bildirildi. Ahmed Berkî'nin rûhuna Fâtiha okudular. Vefât haberini getiren Osman Ekberâbâd gayr-i ihtiyârî ağladı. Üzüntüsünün çokluğundan yere yıkıldı. Oradaki insanlar engel olmaya çalıştılar. İmâm-ı Rabbânî; "Ona mâni olmayın, göklerdekiler ve yerdekiler Ahmed Berkî'nin vefâtına ağlıyorlar. Kardeşi ağlasa ne olur, niye men edilsin." buyurdular. Bâzı eshâb, bu sözden hayret ettiler. İmâm-ı Rabbânî buyurdu ki: "Ahmed Berkî, insanların kendisini tanımadığı ve kendinin de kendini bilmediği evliyâdan idi."

İmâm-ı Rabbânî hazretleri Ahmed Berkî'nin vefâtı üzerine, oğullarına yazdıkları mektupta şöyle buyurdular:

"Mevlânâ'nın bu zamanda, mübârek varlığı müslümanlar için, Allahü teâlânın nîmetlerinden bir nîmet, rahmetlerinden bir rahmetti. Yâ Rabbî, bizi onun ecrinden mahrûm eyleme."

1) Hadarât-ül-Kuds; s.351

2) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.336

3) Zübdet-ül-Makâmât; s.368

AHMED BÎCÂN;

On beşinci yüzyılda Gelibolu'da yetişen velîlerden.Yazıcızâde lakabıyla tanınmıştır. Babası âlim bir zât olan ve kâtiplik yapan Sâlih Efendi, ağabeyi ise meşhur âlim Yazıcızâde Muhammed Efendidir. Doğum târihi belli değildir. Eserinde yer alan "Hak teâlâ hazretleri, miskîn Ahmed-i Bîcân'ı, deniz kenarında, gâziler şehrinde Gelibolu'da yarattı." ifâdesinden onun Gelibolu'da doğduğu anlaşılmaktadır.

Babası Yazıcı Sâlih Efendi, bâzı rivâyetlere göre, Ankara veya Bolu civârında devlet hizmetlerinde kâtiplik yapmıştır. 1408'de tamamladığı, Anadolu'da astroloji sâhasında ilk Türkçe manzum eser olan Şemsiyye'sini Ankara'da İskender bin Hacı Paşaya ithâf etmiştir.

Sonra Gelibolu'ya gelip yerleşmiştir.

Ahmed-i Bîcân küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Zamânın ilimlerini tahsil etti. Arapça ve Farsçayı çok güzel öğrendi. Zâhirî ilimlerdeki tahsîlini tamamladıktan sonra ağabeyi Muhammed Bîcân ile birlikte mânevî ilimlerde de yükselmek istiyor, kendilerini irşâd edecek, doğru yolun mânevî zevklerini tattıracak bir evliyâ arıyorlardı.

İki kardeş arayış içinde iken, devrin büyük velîsi Hâcı Bayram-ı Velî hazretleri misafir olduğu Edirne'den ayrılarak yanındakilerle birlikte Ankara'ya gitmek için yola çıkmıştı. Epey yol aldıktan sonra, yanındakiler Gelibolu'ya yaklaştıklarında yolu şaşırdıklarını anlayıp, telaşlandılar. Hâcı Bayram-ı Velî durumu fark edince; "Evlatlarım! Devâm ediniz. Belki orada bekleyenlerimiz vardır." dedi. Gelibolu'ya vardıktan sonra, Hâcı Bayram Velî odasında dinlendiği sırada, huzûruna girmek için Muhammed ve Ahmed Bîcan kardeşler izin istediler ve içeri girip selâm verdiler. Kendilerini tanıtmak istediklerinde Hâcı Bayram-ı Velî; "Biz sevdiklerimizi daha iyi tanırız." dedi. Onlara muhabbet nazarları ile bakıp duâ etti, sonra; "Yağ ve kandil hazırmış, bize yalnız kibriti yakmak kalmış." buyurdu.

Ahmed-i Bîcân ve ağabeyi, Hâcı Bayram-ı Velî hazretlerinin huzûrunda mânevî ilimlerde yükseldikten sonra Bayramiye tarîkatına göre insanları terbiye etmeye başladılar. Bayramiye esaslarından olan devamlı oruç tutup çile çıkardıkları, aşk ve muhabbet çokluğundan yemeden içmeden kesildikleri için Bîcân lakabını aldılar. Eserinde geçen; "Elhamdülillah ki Gelibolu'da nice kez kâfir ile cenk idüp gazalar idüp dururuz. Gâh kâfir bize geldi. Gâh biz kâfire varup dururuz." sözünden birçok savaşlara katıldığı anlaşılmaktadır. Ahmed Bîcan böylece sünnete uyarak, nefsini ıslâh için yaptığı halvet, yalnızlık, çile ve riyâzetleri yâni cihâd-ı ekberi yâni büyük cihadı cihad-ı asgarla, küçük cihadla tamamladı.

Ahmed Bîcân hazretleri bir vâzında şöyle buyurdu:

"Dünyâ, çok gün geçirmiş fitneli ve nazlı bir ihtiyara benzer. O, dışını gençler gibi giyecekler ile süsleyip, halk arasında naz eder. Böylece insanlar da onun tuzağına düşer. Dünyâ zâlim bir padişah gibidir. Halka bazı şeyler bağışlarsa da dostluğu yoktur. Hepsini öldürmek ister.

Akıllı kimseler kışın ihtiyâcını yazdan hazırlar. Ölümün hazırlığını da diri iken yaparlar. Dünyâ, içi cevherler ile dolu bir denize benzer. Kimileri ondan cevher çıkarır. Bâzıları da boğulur. Sözün kısası, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur; "Dünyâ fitne ve belâdır. Her ümmetin bir fitnesi vardır. Benim ümmetimin fitnesi dünyâyı sevmek ve mal toplamaktır."

Ahmed-i Bîcân hazretleri insanlara doğru yolu göstermeye devam ederken bir gün Ağabeyi Muhammed Bîcân'a; "Ağabey! İlim ve irfanın ziyâdedir. Tek arzum ve sizden dileğim, yâdigâr bir eser yazmanız ve bunun her yerde okunmasıdır. Dünyâ geçici, günlerin ise hiç vefâsı yok." dedi. Muhammed Bîcân hazretleri onun bu isteği üzerine Megârib-üz Zeman adlı eserini yazdı. Bir süre sonra Muhammed Bîcân, kardeşine gelerek; "Kardeşim Ahmed! Bizi memnun etmek istersen Megârib-üz-Zaman'ı Türkçeye tercüme et. Güzel üslûbun ile herkes istifâde etsin." dedi. Bunun üzerine Ahmed-i Bîcân hazretleri eseri Envâr-ül-Âşıkîn ismiyle tercüme etti.

Talebelerine bir sohbet esnasında buyurdu ki:

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: "Ey îmân edenler! Din uğrundaki eziyetlere sabredin ve düşmanlarınızla olan savaşlarda üstün gelmek için sabır yarışı yapın. Sınır boylarında cihad için nöbet bekleşin ve Allah'tan korkun ki, felah bulasınız." (Âl-i İmrân sûresi: 200). "Sabrediniz." buyurması, belâlara sabretmeye işârettir. Bu, halk yâni avam içindir. "Nöbet bekleşin" buyurması, günah işlemeyi terk etmeye işârettir. Bu, havâs içindir. "Sabır yarışı yapınız" buyurması, İbâdet yapmaya katlanmaya işârettir. Bu da seçilmişlerin seçilmişlerine mahsustur. Bunun için, kişinin rahatlığı yakînde, şerefi tevâzuda,

saâdeti, kurtuluşu İslâmdadır. İsmeti, günahsız olması Allahü teâlâya güvenmekte, akıllılığı dinde, gayreti dünyâyı terk etmektedir. Helakı günah işlemeye cüret etmekte, pişmanlığı uyumakta, şekâveti cehâlettedir. Saâdeti ilimdedir. Olgunluğu aşktadır. Güzel yaşaması sabırdadır. Sabır; halkın içinde nefsânî arzuları terk etmek, yapmamaktır. Eğer dünyânın bütün belâları onun üzerine gelse "Âh" bile demeyen; vefâdan, cefâdan, acıdan, zenginlikten ve her çeşit nîmetten dolayı değişmeyen, mağrûr olmayan ve bunlar karşısında hep aynı kalan kimse sabırlıdır. Bilakis o, kendini bela mancınığına kor ve kazâ denizine atar. Sonundan hiç endişe etmez. Vesselâm.

Ahmed-i Bîcan hazretleri Gelibolu'da vefât etmiştir. Kaynaklarda vefât târihi ihtilaflı olup, 1453 (H.857) veya 1455 (H.859) olarak kaydedilmiştir. Ahmed-i Bîcân birçok eser yazmıştır. Eserlerinde son derece sade bir dil ve anlaşılması kolay ve akıcı bir üslûb kullanmıştır. Genellikle babasının ve ağabeyinin yazdıkları Arapça eserleri Türkçeye tercüme ve şerh etmiştir. Başlıca eserleri şunlardır:

1. Envar-ül-Âşıkîn: Dört-beş asırdan beri okuna gelmiş, çok sevilip, benimsenen bir eseridir. Eser 1451 senesinde tamamlanmıştır. Eserin çeşitli yazma nüshaları olduğu gibi, pekçok baskısı da yapılmıştır.

Envâr-ül-Âşıkîn kitabının tertibi, ana hatlarıyla beş bölümdür. İçinde şunlar yer almıştır: Varlıkların tertib ve nizâmı, Âdem aleyhisselâmın yaratılışı, peygamberler ve kıssaları, ilâhî kitaplar, dünyâ ile ilgili fazîletler, kıyâmet alâmetleri, Kur'ân-ı kerîm, mahşer, sırat, Cennet, Cehennem, melekler, hûrîler, gılmanlar, cennetliklerin makamları ve Cennet nîmetleri.

2. Dürr-i Meknûn: Bu eserini, insanların, Allahü teâlânın kudretini ve azametini bilmeleri için, onlara bunu anlatmak gâyesi ile yazdığını belirtmiştir. Bu eser, on sekiz bölümdür. Gökler, Arş, Kürsî, Cehennem, ay, yıldızlar, güneş, yeryüzü, ilim, hendese (geometri), iklimler, dağlar, denizler, şehirler, mescidler, Süleymân aleyhisselâmın tahtı ve saltanatı, Belkıs'ın saltanatı ve ömürleri, helâke uğrayan beldeler, otlar, yemişler, sûretler ve kıyâmet alâmetleri anlatılır.

3. Müntehâ Tercümesi: Bu eser, Kitâb-ül-Müntehâ el-Müştehâ alel Füsûs adlı eserin şerhinin Türkçeye tercümesidir. Eserin aslı Muhyiddîn Arabî hazretlerinin Füsûs-ül-Hikem adlı eseridir. Bunu, Ahmed-i Bîcân'ın ağabeyi Yazıcızâde Muhammed şerhetmiştir. Arapça olan bu şerhi de Ahmed Bîcân Türkçeye tercüme etmiştir. Eser otuz bölümdür. Peygamberlerin aleyhimüsselâm makamları, kıssalar, mîrâc, gazâ etmek, Muhammed aleyhisselâmın gazâları, şehîdlerin namazının kılınışı, kıyâmet alâmetleri, Cennet, Cehennem, nebîler, velîler, güneşe göre vakit bulmak, haftanın günleri, çeşitli sûrelerin tefsîri, Peygamber efendimizin vefâtı, hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman, hazret-i Ali, hazret-i Fâtıma, hazret-i Hasan ve hazret-i Hüseyin'in vefâtları, Peygamberimizin mübarek zevceleri gibi konular yeralmıştır.

4. Rûh-ul-Ervah: Peygamberlerin aleyhimüsselâm kıssalarından bahseden bir eserdir.

5. Bostân-ul-Hakâyık: Bu eseri babasının yazdığı Şemsiyye adlı eserin nazım şeklinde tercümesidir. Bâzı bölümlerini yeniden ele almıştır.

6. Acâib-ül-Mahlûkât: Bu eseri, Zekeriyyâ Kazvînî'nin Acâib-ül-Mahlûkât adlı eserini ana kaynak tutarak hazırlamıştır. Kendi zamânına kadar yazılmış olan coğrafya, kozmoğrafya ve biyoloji kitaplarından faydalanmıştır. Ay, yıldızlar, göklerdeki melekler, Azrâil aleyhisselâm, günler, aylar, rüzgârlar, denizler, deniz canavarları ve denizdeki mahlûkât, çeşmeler, mâdenler, nebatlar, insan âzâları, cinler, yiyecekler, kuşlar, haşerât gibi daha pek çok şeyden bahsetmektedir. Coğrafya ile ilgili olan eserin Türkçede ilk defâ olduğu kayıtlı ise de aynı eser daha önce Rükneddîn Ahmed tarafından tercüme edilmiştir.

ABDESTSİZ SÜT VERMEDİM

Ahmed-i Bîcân bir gün, Gelibolu'nun en büyük câmisinde vâz veriyordu. Herkes huşû içinde söylenenleri dinliyordu.

"Kardeşlerim! İnsanı Rabbinden uzaklaştıran perdelerin en büyüğü, kalbi öldürmek, karartmaktır. Kalbin ölmesine kararmasına sebep de dünyayı sevmektir. Bir hadîs-i kutsîde buyruldu ki:"Ey Âdemoğlu! Kanâat et zengin ol. Hasedi terket, râhat ol! Dünyâyı terket, dînin halis olsun."

Kim gıybeti terkederse, Allahü teâlâya karşı olan sevgisi çoğalır. Kim az ve doğru konuşursa, aklı tam olur. Kim aza kanâat ederse, gerçekten Allahü teâlânın ahdine inanmış olur. Kim dünyâ için kaygılanırsa Allahü teâlâdan uzaklaşır."

Ahmed-i Bîcân hazretleri vâz ettiği kürsüden bir ara başını kaldırdı. Câminin giriş kapısında ağabeyini gördü. Ayakta bekliyor ve kendisine tebessüm ediyordu. İçeri girip bir yere oturmamasına hayret etmişti. Sonra mânevî bir huzurla vâzına devâm etti. Ağabeyinin bu şekilde beklemesi bir türlü aklından çıkmıyordu.

Akşam annesi ile sohbet ederken bu aklından çıkmayan şeyin sebebini öğrenmek istedi ve; "Anneciğim! Bugün dikkatimi çeken bir şey oldu. Vâz ederken ağabeyim câmi kapısında durmuş, bana bakıyor ve tebessüm ediyordu. Ama içeri girip oturmadı. Sebebini ondan bir suâl eylesen." dedi. Evlâdını kıramayan anne ertesi gün büyük oğlu Muhammed Bîcân'a giderek sohbet arasında kardeşinin vâzı arasında niçin câmiye girmediğini sordu. O da; "Kardeşim âlim, ârif biridir. Hâcı Bayram-ı Velî hazretlerini görünce bir başka Ahmed oldu. Sözleri hikmet dolu. Gönülleri alan, ruhları cezbeden bir üslûbu var. İlminden, irfânından istifâde edenlerin sayısı belli değil. Ben de mübârek sözlerini dinlemek için gitmiştim. Meleklerin kanatlarını sererek vâzını dinlediklerini gördüm. Basmamak için içeriye girmedim." dedi.

Bu duruma çok sevinen annesi, eve dönerek durumu küçük oğlu Ahmed-i Bîcân'a anlattı. Ahmed Bîcân sevineceği yerde durgunlaştı. Bunu fark eden annesi sebebini sorunca; "Ağabeyim melekleri gördüğü hâlde ben niçin göremiyorum, acabâ sebebi nedir?" dedi. Annesi hiç beklemediği bu soru karşısında şaşırdı. Ahmed-i Bîcân hazretleri sonra ilâve etti; "Anneciğim bunun sebebini senin bilmen lâzım. Biraz düşün bulacaksın." dedi.

Annesi bir süre düşündükten sonra yaşlı gözlerle oğluna; "Sen henüz süt emme çağında idin. Namaza durmuştum. O esnada komşularımdan bir hanım geldi. Sen ağlamaya başladın. Selâm vermeme de az kalmıştı. Kadıncağız ağlamayasın diye seni emzirmeye başladı. Selâmı vermemle birlikte mâni oldumsa da sen bir kaç yudum almıştın. Sonra sordum hanım abdestsiz imiş. Ben seni hiç abdestsiz emzirmedim. Her halde sebebi odur." dedi. Ahmed Bîcân; "Doğru söyledin." dedi.

1) Şakâyik-i Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); sh.128

2)Keşf-üz-Zünûn; c.2, s.1746

3) Nefehât-ül-Üns; s.691

4) Envâr-ul-Âşıkîn

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.16

AHMED CÂHİDÎ EFENDİ;

Halvetiyye tarîkatından Câhidiyye kolunun kurucusu. Evliyâ sultan. Edirneli olduğu bilindiği

hâlde doğumu ve âilesi hakkında bilgi yoktur. 1659 (H.1070)'da Çanakkale'nin Kilidü'l-Bahr köyünde vefât etti.

Ahmed Câhidî'nin gençliği Edirne'de geçti. Küçük yaştan îtibâren yüksek bir ilim muhitinin içerisinde bulundu. Kısa sürede din ve fen ilimlerinde yetişti. Aynı zamanda Cemâliye ve Uşşakiye tekkelerinde dersler alarak şeyhlik makâmına yükseldi.

Ahmed Câhidî Efendi bundan sonra Ehl-i sünnet îtikâdını yaymak, İslamiyetin emir ve yasaklarını bildirmek ve talebe yetiştirmek üzere Çanakkale'nin Kilidü'l-Bahr köyüne geldi. Burada müttekî, Allah'tan korkan takvâ sâhibi, her işinde Allahü teâlânın emirlerini gözeten ve sâlihâ bir hanım olan Kerîme Hâtunla evlendi. Âdem Efendi adında bir oğulları oldu.

Ahmed Câhidî hazretleri çok cömert ve vakar sâhibi idi. Gece-gündüz Kur'ân-ı kerîm okurdu. Âlimlerden haberleri doğru olarak naklederdi. Allah korkusundan çok gözyaşı dökerdi. Dünyânın parlaklığına ve malına îtibâr etmezdi. Bu hâlleri sebebiyle kısa zamanda çevresinde tanındı ve herkes tarafından sevildi. Talebeleri çoğaldı. Kilidü'l-Bahr'de asıl tanınması ise şu hâdiseye dayanır:

Bir gün Ahmed Câhidî Efendi, Çanakkale'ye geçmek için Kilidü'l-Bahr iskelesine geldi. Parası olmadığı için zamânın kayıkçıları kendisini kayığa almadılar. Üzgün bir hâlde dönüp evine geldi. Kendisini gören hanımı Kerîme Hâtun niçin gitmediğini sordu. Câhidî hazretlerinin kayığa alınmadığını söylemesi üzerine de; "Al şu seccadeyi de bin üzerine, Çanakkale'ye geç-gel." dedi. Bu şekilde Çanakkale'ye geçen Câhidî Efendiyi gören kayıkçılar şaşırıp kaldılar. Böylece onun büyük bir velî olduğunu anladılar.

Talebelerinden birisinin sohbet esnâsında kalbin ne şekilde terbiye edileceğine dâir sorduğu suâle Ahmed Câhidî hazretleri şu cevâbı verdi:

"Tarîkatlarda asıl olan kalbin çeşitli hastalıklarından temizlenerek şifâ bulmasını temin etmek, onu güzel sıfatlarla süslemektir. Allahü teâlâyayaklaşmanın yolları tövbe, nefsini hesâba çekme, yaptığı işlerden gurura kapılmama ve ümitli olmak gibi kalbî makamlarla, doğruluk, samîmiyet, ihlâs, sabır gibi güzel hasletlerdir. Tasavvuf yolunda yürüyen kimse bu vasıflarıyla cenâb-ı Hakk'a yaklaşırsa, mârifet ehlinden olur ve bu sûretle en yüksek derecelere kavuşur."

Ahmed Cahidî hazretleri bir soru üzerine de tarîkatlerde esas olan zikri dört madde halinde özetledi.

1. Dilin zikri: Kalpten kötülüklerin izale edilmesini sağlayacak olan cenâb-ı Hakk'ın anılması.

2. Kalbin zikri: Allahü teâlâyı kalpten tefekkür etmek, düşünmek ve O'nun kalbe nazar ettiğini bilmek.

3. Nefsin zikri: Harf ve ses yerine his ve hayâl ile içten, kalpten Allah'ı anmak.

4. Rûhun zikri: Cenâb-ı Hakk'ın kâinâtta tecellî eden, güzel sıfatlarının netîcesine bakarak O'nu tefekkür etmek, düşünmektir.

Bu zikir çeşitleri kişiyi kemâl mertebesine ulaştırmak için en kuvvetli yoldur. Bunlar tarîkatta zikir çeşitlerinin özetidir. Gayrisi teferruâttan ibârettir."

Ve talebelerine; "Lâ ilâhe illallah, diyerek kalbinizin pasını siliniz." dedikten sonra, şu şiiri söylerdi:

Her kelâmın âlâsı, Lâ ilâhe illallah

Cümle varın mevlâsı, Lâ ilahe illallah

Cümle derdin dermânı, koma dilinden anı

Müminlerin îmânı, Lâ ilâhe illallah

Tâliblerin şükrüdür, kalplerinin fikridir

Dillerinin zikridir, Lâ ilâhe illallah.

Devrin Osmanlı sultanı Dördüncü Mehmed Han rüyâsında Ahmed Câhidî hazretlerini gördü. Bunun üzerine derhâl Kilidü'l-Bahr'e gelerek onu ziyâret etti. Sohbeti ile şereflenerek duâsına mazhar oldu. Ahmed Efendi, Sultanın hiç bir maddî ikramını kabûl etmedi. Dördüncü Mehmed Han bunun üzerine Ahmed Câhidî hazretlerine "Sultan" ünvânını verdi. Bundan sonra Evliyâ Sultan ve Ahmed Câhidî Sultan diye de anıldı.

1659 (H.1070)'da vefât eden Ahmed Câhidî Kilidü'l-Bahr'de zevcesi Kerîme Hâtun'un medfun bulunduğu türbeye defnedildi. Kendisinden 17 yıl önce vefât eden oğlu Âdem Efendinin kabri ise türbenin dışında güney taraftadır. Câhidî Sultan, vefâtının üzerinden üç asırdan fazla bir zaman geçmesine rağmen hâlâ gönüllerde yaşamakta kabri ziyâret olunarak mânevî istifâdelere kavuşulmaktadır.

Ahmed Câhidî Efendinin Dîvân ve Kitâbu'n-Nasîha adlı iki eseri Osmanlıca yazma hâlinde İstanbul Süleymâniye Kütüphânesinde mevcuttur.

ÂKİL İSEN

Bir teferrüç eyledim bakdım cihânın yüzüne

Her neye baktım ise ibret göründü gözüme

Âkil isen can kulağın aç, nazar kıl sözüme

Bir değirmendir bu dünyâ, öğüdür bir gün bizi

Câhidî geç bu hayâlden, bakma dünyâ mâlına

Zehr olur her kim sunarsa elin anın balına

Âkil isen kıl seyâhat, git Resûlün yoluna

Bir değirmendir bu dünyâ, öğüdür bir gün bizi.

1) Ahmed Câhidî Efendi (Ramazan Eren, İstanbul, 1984); s.5-39

2) Evliyânın Dilinden; s.480

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.53

4) Kitâb-ün-Nasîha (Süleymâniye Kütüphânesi; İbrâhim Efendi Kısmı, No:350)

AHMED CÜZEYRÎ (Cezerî);

Evliyânın büyüklerinden. Doğum ve vefât târihleri kesin olarak bilinmemektedir. 1480-1580 seneleri arasında yetmiş beş sene yaşadığı tahmin edilmektedir. Daha önce yaşadığı rivâyeti de vardır. Kabri, Şırnak'a bağlı Cizre'de Kırmızı Medresededir. Lakabı Nişânî'dir.

Ahmed Cezerî hazretleri, ilim tahsîline, âlim ve fâzıl bir zât olan babası Muhammed Efendiden ders alarak başladı. Arabî ve Fârisîyi mükemmel bir şekilde öğrendi. Bundan sonra Diyarbakır, İmâdiye ve Hakkârî'de ilim tahsîl etti. Doğu Anadolu'nun pekçok şehir ve

kasabalarını gezip gördü. Tahsîlini tamamlayarak Diyarbakır'da icâzet (diploma) aldı. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin talebelerinden feyz alarak tasavvufta Ahrâriyye yolunda kemâle erdi.

Ahmed Cüzeyrî hazretleri ilâhî bir aşk ateşiyle yanmış ve şiirlerinde bunu dile getirmiştir. Halk arasında bu hâlinin başlangıcı şöyle anlatılır:

Medresede talebe iken bir cumâ günü hastalanır ve medrese odasında hasta yatar. O zaman âdet olduğu üzere medrese talebeleri cumâ günleri tâtil yaparlar ve kır gezintisine çıkarlardı. O gün de talebeler kıra çıkarlar. O ise yalnız başına odasında uyumaktadır. Rüyâsında Peygamber efendimizi ve etrâfında büyük bir kalabalığın toplandığını görür. Geriden seyre dalar. Peygamber efendimiz ellerindeki kaptan bir bardağa içecek bir şeyi doldurur. Hazret-i Ebû Bekr de oradakilere birer birer içirir. Sonra da; "Yâ Resûlallah! Ahmed Cüzeyrî'ye sunulmadı." der. Bunun üzerine Peygamber efendimiz; "Kapta kalanın tamâmını ona ver." buyurur. Verilir o da alıp tamâmını içer. Bu rüyâdan uyanınca derin bir aşk ateşiyle yanmaya başlar... Bu uğurda çok çileler çeker, yanık ve derin mânâlı şiirler, kasîdeler söyler. Halk arasında Şeyh Ahmed Cüzeyrî ve Molla Cüzeyrî ismiyle tanınıp çok sevildi. Bilhassa iki bin beytlik çok içli ve yanık bir tarzda yazdığı Dîvân'ı meşhûr oldu.

Hakkında pekçok rivâyet ve menkıbe anlatılan Ahmed Cezerî hazretleri zamânında Cizre, Buhtan emirlerinin elinde bulunuyordu. Ahmed Cezerî, Mîr Seyfeddîn'in yaptırdığı Seyfiyye Medresesinde; Cizre emîrinin çocuklarına ve akrabâlarına ders verirdi. Önce büyüklüğü anlaşılamayan Ahmed Cezerî, tasavvuftaki aşkı yanlış yorumlanıp Diyarbakır'a gönderilerek hapsedildi. Yedi sene orada kaldı. Hapiste iken Emir İkinci Şeref'e bir mektup yazıp, kamış içine yerleştirdi. Ağzını kapattığı bu kamış çubuğunu Dicle Nehrine bıraktı. Onun bir kerâmeti olarak kamış, Dicle'nin sularıyla Emirin bahçesine ve eline ulaştı. Mektupta yazdığı şiirde suçsuz olduğunu dile getirmişti. Bilâhare kıymetli ve velî bir zât olduğu anlaşılıp, tekrar Cizre'ye dâvet edildi. Bundan sonra hem halk, hem de emir tarafından çok sevilip, hürmet gördü.

Emir İkinci Şeref, Cizre'de bir medrese yaptırdı. Medreset-ül-Hamrâ (Kırmızı Medrese) adı verilen bu medresenin masraflarını karşılamak üzere de kendi malından arâzi ve köy vakfetti. Yine bahçeleri ve meyvesiyle meşhûr güzel bir mesîre yeri olan Andabor'u ve Sarıtarla denilen Hırbezur köyünü vakfetti. Ahmed Cezerî, bu medresenin müderrisleri arasında yer aldı. Ömrünü bu medresede ilim öğretmekle geçirdi.

Emir İkinci Şeref, Cizre'yi Akkoyunlulardan aldıktan sonra, Şâh İsmâil'in gönderdiği orduya karşı gâlib geldi. Üç defâ Şâh İsmâil'in taarruzuna uğradı fakat üçünde de Cizre'yi savunup muzaffer oldu. Bu durum üzerine İkinci Şeref, hem halk tarafından, hem de zamanın büyük âlimi ve evliyâsı Ahmed Cezerî tarafından çok sevildi. Ahmed Cezerî onun için medhedici bir kasîde yazdı.

Ahmed Cezerî hazretleri, Cizre emîri İkinci Şeref'in oğlu Emir İmâdeddîn ile dosttu. Birbirlerine karşılıklı şiirler yazıp gönderirlerdi. Karşılıklı yazdıkları bu şiirler; "Molla dedi, Emir dedi" mânâsında Guften Molla Guften Emir adlı kitapta toplanmıştır.

Emir İmâdeddîn ileAhmed Cezerî arasındaki yakınlık mezarda da devâm etmiş, vefât edince ikisi de, Kırmızı Medresede aynı kubbe altına defnedilmişlerdir.

Hiç evlenmemiş olan Ahmed Cezerî'nin diğer bir eseri olan Guften Molla Guften Faka (Molla dedi, Fakîh dedi)'dan ve dîvânından başka kitaplarının da olduğu rivâyet edilmektedir. Fâtih Sultan Mehmed Hanın İstanbul'u fethine dâir de; "Ey Şehinşâh-ı muazzam" diye başlayan bir kasîde yazmıştır. Bu kasîdesinde şöyle demektedir:

"Ey şehinşah-ı muazzam! Allahü tealâ seni korusun. Sûre-i İnnâfetahnâ senin rehberin olsun... Şeref Hanın kalesi senin hududunun içinde olsun. Güzel talihler ve güzel bahtlar

senin olsun. Felek senin lehine dönsün. Acemin devlet adamları senin hizmetçilerin olsun. Bütün devletler senin işâretinle yönetilsin. Bütün dünya senin bir kıvılcımınla aydınlansın...

Senin hükmün yalnız Tebriz ve Kürdistan'da kalmasın. Horasan şahı gibi yüz şah senin hükmün altına girsin. Gerçi sen dört iklimde (Söğüt-Bursa-Edirne-İstanbul) saltanat tahtına geldin. Yedi iklimin pâdişâhları sana selâma dursunlar. Sultanlığın çimeni senin bağın olsun. Hakanlığın gülistanı senin gülzârın olsun. Senin mükerrem emrine az bir karşı gelenler, değil kılıcın senin küçük bir keskin (hançerin) onun öldürülmesine yetsin. Ne kadar devlet reisi varsa hepsi sana tâbi olsunlar. Her akıllı olan kimse senin emrine uysun... Her kimin kalbinde bir murâdı varsa, senin dergâhına başvursun. Kim hatırlı birisine ricâda bulunmak isterse senin hatırına başvursun. Her kim ki bu devlete cânı gönülden bağlı olmazsa şekâvet ehlinin misâli senin kahrına uğrasınlar.

...Ömrün o kadar uzun olsun ki çok sâlik (evliya, rehber) ve müceddıtler senin zamânından gelip geçsinler.

Her kim ki sana cânı gönülden duâ etmezse, senin kaydınla bağlı olsun ve okunun hedefi olsun.

Mollanın kasdı ve duâsı cânu gönülden şudur ki, senin emrin altında ve hizmetkârın olsun..."

Kasîdelerinde tasavvufî mevzûlara çok yer vermiş ve bu mevzûları gâyet güzel anlatmıştır. Sade dil ile anlatmak istediğini gâyet veciz, kısa cümle ve beytlerle hoş bir tarzda ifâde etmiştir. Dîvânda her bölümün beytleri, alfabetik sıraya göre aynı harfle bitmektedir.

Ahmed Cezerî bir rubâîsinde şöyle demektedir:

Mumun başı ışık vermez,

Eğer gönülden perhiz tutmazsa,

Aşk kadehinden zevk almaz,

Ruh kendisini kötülüklerden sakınmazsa.

Bu şiirinde; mum ve fitil misâli gibi maddî ve mânevî her türlü kötülüklerden sakınmadıkça, insanın saâdete kavuşamayacağını dile getirmektedir.

Bir rehbere tâbi olmayanın hâlini şöyle dile getirmiştir:

"Biz sıradan kimse değiliz, zamânın müftülerindeniz. Buna rağmen bir mürşid-i kâmilin elimizden tutması lâzım (buna ihtiyacımız var)..."

"İki gözü kördür yine de bir rehbere tâbi olmuyor. Kör rehbersiz olarak Kâbe'yi her ne kadar tavâf etse de Hacer-ül-esvedi göremez (maksadına kavuşamaz)."

"Câhil kimse her ne kadar iyilere özense bile rehbersiz olduğu için, merkebin gül ile kangal dikenini fark etmediği gibi fark etmez."

"Anka kuşu görülmez ki ona tuzak kuruyorsun. Ona kurduğun bütün tuzaklar boşa gidecek. Seher vaktinde herkes bir şeyler taleb ederek geldi. Bâzıları gül, bâzıları sümbül, bâzıları da zülüfler için gelmiştiler. Seher vaktinde elimizi tutup mahbûbun seyrine götürürler. Rakip hasetten derhal titredi ve sıtmaya tutuldu. Tuzakların arkasındaki keklik, öterek diğer keklikleri tuzağa düşürmek isterken, şahin onu gâfil avladı ve kaptı."

"Üstadımız, rehberimiz bize sabrın meyvesinin tatlı olduğunu haber verdi. Biz meyveye kavuşmak için sabrın acılığına, kalbimizdeki dertlere katlandık. Mahbûbumuzun vurduğu her neşter ve dikenin herbirini derdimize şifâ olarak kabûl ettik."

"Altın ve gümüş insanların çoğunun kalbini çeker! Bizim kalbimiz ise Allahü teâlânın muhabbetine çekilir. Altın, gümüş bizim kalbimize ne yapabilir."

"Dünyânın denî (alçak) dinarına (parasına) kendini ucuza satma! Yûsuf aleyhisselâmı ucuza satanlar zarar ettiler!"

"Eğer mürit (talebe) sabırlı olursa himmetten mahrum kalmaz. Zîrâ rehberi onun hallerini bilmekte ve görmektedir."

"Bir eserin meydana gelmesi için onu yapacak birine ihtiyaç vardır. Demirci olmazsa körük neye yarar. Maksadın hâsıl olması için bir imkanın bulunması lazımdır. Herşeyin bir erbabı var. Altını ehli çıkarır. Eğer kâbiliyet olmazsa üstadın hikmeti ne yapabilir. Eğer cevher iyi değilse işleyen ne yapabilir..."

Bir menkıbesi şöyledir:

Ahmed Cezerî, Medreset-ül-hamrâ'da (Kırmızı Medrese) kasîdelerini okurken, bir taşa yaslanırdı. Yaslandığı taş onun aşk ateşiyle çok ısınırdı. Bunun farkına varan bir ihtiyâr nine, hamurunu o taş üzerine koyarak taşın ısısı ile ekmeğini pişirirdi.

1) Bütün Yönleriyle Cizre (Abdullah Yaşin, Cizre 1983); s.115

2) Ikd-ül-Cevherî (Beyrut, Târihsiz)

3) Divan-ı Cüzeyrî (Berlin-1904)

4) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.9, s.195

AHMED DEDE;

On altıncı asır âlim ve velîlerinden. Kütahya yakınındaki Garbala köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1570 (H.978) yılında vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren Kütahya ulemâsından dersler aldı. Din ve fen ilimlerinde söz sâhibi oldu. Bundan sonra tasavvuf yolunda ilerlemek üzere büyük velî Şeyh Sinan Karamânî hazretlerinin sohbetlerine katıldı. Onun kalplere, gönüllere tesir eden bereketli sohbetlerinden istifâde etti. Yine Şeyh Abdüllatîf Efendi hazretlerinin de derslerinde ve sohbetlerinde bulundu. Onun mübârek nazarları ile yüksek derecelere kavuştu.

Bir gün yanında bir arkadaşı ile hocalarının yanına vararak, kendisinden, içlerinden geçen arzu ve isteklerin gerçekleşmesi için duâ etmesini istediler. Bu istek üzerine Şeyh Abdüllatîf Efendi bir müddet murâkabeye, düşünceye daldı. Daha sonra Molla Ahmed'e dönerek; "Siz içinizdeki arzuya uygun olarak ilim ve mârifete kavuşup, bitmez tükenmez bir nîmete ve hayırlı uzun ömre sâhib olacaksınız." dedi. Sonra arkadaşına hitâben; "Siz de içinizdeki isteğe uygun olarak pâdişâh askerine kumandan olacaksınız." dedi.

Molla Ahmed bundan sonra İstanbul'a geldi. Burada olan büyük âlimlerin derslerinden ve sohbetlerinden istifâde etti. İcâzet alarak hocalarının tavsiyesi ile Kastamonu'ya geldi. Burada halka doğru yolu göstermek ve talebelerine ilim öğretmekle meşgûl oldu.

Ahmed Dede daha sonra köyüne dönerek orada bir zâviye inşâ etti. Burada talebelerine ders verir, gelip gidenleri doyurup misâfirlerine ikrâm ederdi. Hiç kimseden hediye ve sadaka kabûl etmezdi. Helal rızık kazanmak için zirâatle meşgûl olurdu. Buğday ve çavdar ekimi yapar, cenâb-ı Hakk'ın bereketiyle kat kat verim alırdı. Hubûbatı doldurduğu ambarların ağzı açık durur, gelen giden ve ihtiyâcı olan herkes oradan serbestçe alırdı. Buna rağmen ambardaki hubûbât hiç bitmezdi. Bu sebeple Ahmed Dede'ye Çavdar Şeyhi denmişti.

İkinci Selîm Han şehzadeliğinde kendisini ziyaret ederek duâ istedi. Ahmed Dede ona, pâdişâh olacağını müjdeledikten sonra pekçok hayır duâ etti. Şehzade Selîm de Ahmed Dede'nin zâviyesi yanına güzel bir câmi inşâ ettirdi.

Ahmed Dede 1570 (H.978) yılında vefât etti. Kabri doğduğu köyde olup, ziyâretgahdır.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.203-204

AHMED DEDE (Başmakçılı);

Anadolu'da yaşayan velîlerden. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Doğum, vefât târihleri ve yerleri belli değildir. Hangi asırda yaşadığı da bilinmemekte olup, Anadolu Selçuklu Devleti zamânında yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbesi, Afyon'un Başmakçı kazâsındadır. Türbede kitâbe yoktur.

İnsanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmakla ömrünü geçiren Ahmed Dede, sağlığında cumâ günleri, cumâ namazını Kâbe-i şerifte kılardı. Bir sohbet esnâsında Başmakçı'nın ileri gelenleri, Ahmed Dede'ye; "Efendi, seni cumâ namazında göremiyoruz. Cumâya gelmiyorsun. Müslüman cumâ namazına gelmez mi?" diye suçlamada bulundular. Ahmed Dede; "Biz hiç bir namazımızı geçirmeyiz. Cumâyı da mübarek yerlerde kılıyoruz." diyerek, durumunu anlatmaya çalıştı ise de, oradakilerden kimse anlamadı. Suçlamaları o derece ileri gitti ki, kaba sözlerle mübârek zâtı itham etme derecesine vardılar. Bu duruma çok üzülen ve incinen Ahmed Dede; "Allah." dedikten sonra mübârek rûhunu teslim etti.

Ahmed Dede'nin vefâtından asırlar sonra Başmakçı'nın Hilâl mahallesindeki harman yerinde bütün çiftçiler samanlarını tınaz yığınları haline getirmişlerdi. Küçük bir ateş kıvılcımından çıkan yangında tınazlar yanmaya başladı. Hafif rüzgârın tesiriyle de yangın yayılıyordu. Bu sırada Ahmed Dede'nin türbesinden doğru bir kuş sürüsü yangın bölgesine gelip, alevlerin etrâfında dönmeye başladı. O sırada, esen rüzgar kesildi. Gökyüzüne yükselen alevler yavaş yavaş küçülmeye ve sönmeye başladı. Yangın sönünce kuşlar yangın bölgesini terk etti. Allahü teâlânın izni ile yangın büyümeden sönmüş oldu.

AHMED DERDÎRÎ;

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi ve Halvetiyye yolunun büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Ebî Hamid Advî Halvetî olup, dedesinin mensub olduğu kabîleden dolayı, Derdîrî lakabıyla meşhûr oldu. Künyesi Ebü'l-Berekât'tır. 1715 (H.1127) senesinde, Mısır'da doğdu. 1786 (H.1201) senesi Rebîulevvel ayının altısında Kâhire'de vefât etti.Ezher Câmiinde büyük bir kalabalık tarafından cenâze namazı kılınıp, Seyyidî Yahyâ bin Akab'ın kabri civârındaki, kendisinin yaptırdığı dergâhın bahçesine defnedildi.

Ahmed Derdîrî, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Câmi-ul-Ezher'de ilim tahsîl etti. Zamânının en büyük âlimlerinden ders aldı. Fıkıh ilmini Şeyh Ali Sa'dî'den, hadîs ilmini, Ahmed Sıbâg ve Şemsüddîn Hafnâvî'den öğrendi. Şeyh Muhammed Dakrî'den de ilim öğrendi. Uzun zaman Şeyh Ali Sa'dî'nin derslerini tâkib etti. Şeyh Melevî ve Şeyh Cevherî'nin derslerini de dinledi. Bağlılığı daha ziyâde Şeyh Hafnâvî ve Şeyh Sa'dî'ye oldu. İlimde üstün bir dereceye yükseldi. Şeyh Hafnâvî'den tasavvuf ilmini ve Halvetiyye yolunun edebini de öğrendi. Onun en büyük ve en önde gelen talebelerinden oldu. Hocalarının hepsinden icâzet, diploma aldı. Daha hocaları hayatta iken fetvâ vermeye başladı. İlim, amel, irşâd, insanlara İslâmiyeti anlatıp uymalarını sağlama husûsunda gayret sarfedip fazîletleriyle şöhret buldu.

Ahmed Derdîrî, zühd, mübahların çoğunu terk ile, iffet ve kuvvetli îmân sâhibiydi. Ahlâkı güzel ve âriflerin güneşiydi. İnsanlara Allahü teâlânın emirlerini anlatır, iki dünyâ saâdetinin O'nun emirlerini yapmak ve yasak ettiklerinden kaçınmakta olduğunu bildirirdi. Dâimâ doğruyu söyler, hak olan bir işte kimsenin kınamasından, kızmasından çekinmezdi.

Talebelerine, fakirlere, kimsesizlere çok iyilik ve yardımda bulunurdu. Büyük bir dergâh yaptırdı. Dergâhı yaptırma sebebi şöyle anlatılır: Magrib sultânı Mevlaye Muhammed, âlimlere, Haremeyn ehline, ilim yuvalarına zaman zaman yardımda bulunurdu. Sultan, âdeti üzere, 1784 senesinde bir mikdâr yardım da Ahmed Derdîrî'ye gönderdi. Sultânın oğlu hac sonrası memleketine dönerken bir müddet Mısır'da kaldı. Yanındaki parası tükendi. O da babasının dağıtması için gönderdiği paraları alıp sâhiplerine vermedi. Bu haber Mısır'da yayıldı. Halk gidip bu durumu Şeyh Ahmed Derdîrî'ye bildirdiler. O da; "Vallahi o bizden daha fazla paraya muhtaçtır. Gönderilen o yardım paraları onlara âittir. O hâlde bize gönderilen kısmı da ona veriniz." buyurdu. Parayı verdiler. Sultan daha sonra durumdan haberdâr oldu. Şeyh Ahmed Derdîrî'nin oğluna gösterdiği alâkayı beğenip, ona hediyeler gönderdi. Ahmed Derdîrî de bu hediyelerle bahsi geçen büyük dergâhı yaptırdı.

Şeyh Hasan Advî, Nefehât-üş-Şâziliyye fî Şerh-il-Bürdet-il-Bûsırıyye adlı eserinde Ahmed Derdîrî'den bahsederek şunları yazmaktadır:

"İlk hocam Muhammed Sibâî bana müjde verdi ve buyurdu ki: "Vallahi ve izzeti Rabbî. Sen Derdîrî'nin mahbûbusun ve sevdiğisin." Hocamın bu müjdesi sebebiyle kalbimi ona bağladım. Derdîrî'nin kabrini ziyârete çok fazla giderdim. Onu kendim ile Allahü teâlâ arasında vesîle eder ve duâda bulunurdum. Ben Halvetiyye yolunun âdâbını Hocam Sibâî'den öğrendim. O da büyük velî olan babası Şeyh Sâlih Sibâî'den, o da Kutb-i Derdîrî'den öğrenmiş. Hocam Sibâî vefât ettikten sonra, zamânın bir tânesi ve ârif-i billah olan diğerHocam Şeyh Fethullah'ın kapısına varıp ona talebe oldum. O da Şeyh Ahmed Sâvî'den, o da Kutb-i Derdîrî'den tasavvuf yolunu öğrenmişti. Bir ara Mısır hükümeti ile aramızda hâdise çıktı. Çok endişe vericiydi. Bütün ahbâb ve din kardeşlerim bu hâdiseden dolayı bana zarar geleceğinden korktular. Bir gün Ahmed Derdîrî hazretlerini vesile ederek duâ yaptıktan sonra uyudum. Bir rüyâ gördüm. Baktım ki tek başıma bir köşkteyim. Lakin köşkün kapıları kapalı, her taraf ejderha ve yılanlarla doluydu. Onları öldürmek istedim. Fakat onlarla başa çıkmak mümkün değildi. Köşkten bir çıkış yolu aradım. Köşkün üstünde açık bir pencere gördüm. Orada başka bir köşk daha gördüm. İsmi, kurtuluş ve emniyet köşküydü. O köşk bulunduğum köşkten çok uzaktı. İki köşk arasında bir dere ve içinde de çeşitli inci ve mücevherler vardı. O mücevherler yer ve göğü aydınlatmıştı. O esnâda Derdîrî hazretlerini vesile ederek imdat istedim. O anda; "Bismillâhillezî lâ yedurru me'asmihî şey'ün fil-erdı velâ fis-semâi ve hüves-semî'-ul-alîm" duâsını okumak aklıma geldi. Duâyı okuyunca çok rahatladım. Sonra uyandım. Mısır hükümeti ile olan hâdiseden dolayı kalbimdeki korkudan eser kalmadığını gördüm. Bunu, Allahü teâlânın nîmetini açıklamak ve Derdîrî hazretlerinin bereketini ve büyüklüğünün anlaşılması için anlattım. Allahü teâlâ ondan râzı olsun. Hepimizi onun feyzi ile feyzlendirsin. Onu muhabbet ehlinden kılsın."

Ahmed Derdîrî çok eser yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Akrab-ül-Mesâlik ilâ Mezheb-i Mâlik, 2) Tuhfet-ül-İhvan fî Âdâbı Ehl-il-İrfân (tasavvufa dâir), 3) Et-Teveccüh-ül-Esmâ, 4) El-Harîdet-ül-Behiyye, 5) Risâle fî Müteşâbihât-i Âyât-il-Kur'ân, 6) Risâle fil Me'ânî vel-Beyân, 7) Şerhu Âdâb-il-Bahs, 8) Şerhu Risâlet-üt-Tevhîd min Kelâmi Demirtâş, 9) Şerhu Risâlet-ül-Kâdî Abdullah Tâtâr fil-Âyât-il-Kur'âniyye, 10) Şerhu Salevât es-Seyyid Ahmed Bedevî, 11) Şerhu Virdü Kerîmüddîn Halvetî, 12) El-Mevrid-ül-Bârik fis-Salât alâ Efdâl-il-Halâik.**

1) Târih-i Cebertî; c.2, s.32

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.67

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.181

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.340

5) El-A'lâm; c.1, s.244

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.311

7) Brockelman; Sup:2, s.480, Gal:2, s.353

AHMED DİYOBENDÎ;

Hindistan'da yetişen velîlerden. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. Sehârenpûr'a yakın Diyobend şehrinde doğdu. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. İlim öğrenmek için çeşitli beldeleri dolaştı. Serhend şehrine giderek İmâm-ı Rabbânî hazretlerine talebe oldu. İhlâsı sebebiyle İmâm-ı Rabbânî'nin iltifat ve merhametine kavuştu. İmâm-ı Rabbânî, Ahmed Diyobendî'nin terbiyesini halîfesi Mîr Muhammed'e havâle etti. Ahmed Diyobendî ondan pekçok mânevî ilimler elde etti. Sonra tekrar İmâm-ı Rabbânî'nin huzûruna gelip, sohbetlerine devâm ederek kemâle geldi. Bir süre sonra icâzet, diploma ve halîfelik aldı.

Ahmed Diyobendî'nin sohbetleri çok tesirliydi. Dinleyenler kendinden geçerdi. Pekçok talebe feyz almak için ona mürâcaat etti. Onun teveccüh ve tasarrufları gâyet tesirliydi. Bir süre Ekberabat'ta insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı ve onlara doğru yolu gösterdi. Onun sohbetlerinin bereketi ile Bengâle'nin ileri gelenlerinden Kâsım Han, Eshâb-ı kirâm düşmanlığından vazgeçip, Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdına kavuştu. Ahmed Diyobendî'nin huzûrunda tövbe edip, talebeliğe kabûl edilmesini istedi. Talebeliğe kabûlü ile Ahmed Diyobendî'nin mânevî terbiyesi altına girdi. Hocasına çok muhabbet besleyen Kasım Han, yüksek mânevî derecelere kavuştu. Kâsım Hanın teklifi üzerine Bengâle'ye giden Ahmed Diyobendî'ye âlimler, sâlihler, büyük küçük herkes talebe oldu. Bâzı zâtlar ondan halîfelik ve başkalarını yetiştirmek için icâzet, diploma aldı.

Ahmed Diyobendî, insanlara doğru yolu anlatmak için hilâfet aldığı ilk zamanlarda hocasıİmâm-ı Rabbânî hazretlerine şöyle bir mektup yazdı:

"Bendeniz kendimde hiç bir mânevî hâl ve kemâl bulmuyorum. İki kişiye zikir ile ilgili bir vazîfe vermiştik. Onlarda birçok hâller görüldü."

Bunun üzerine İmâm-ı Rabbânî şu cevabı yazdı:

Mektûbunuzda; kendimde bu yolun büyüklerine âit hâller, ilimler ve mârifetlerden bir şey bulamıyorum. Bununla berâber iki kişiye bu yolu öğrettim. Onlarda bunun tesirleri, garip hâller görüldü. Bunun sebebi nedir? diye yazıyorsunuz.

Bil ki, o iki kişide görülen hâller, sizin hâllerinizin aksetmesiyle meydana gelmiştir. Sizin hâlleriniz onların istidâd aynasında görülmüştür. İlim sâhipleri oldukları için kendi hâllerini bilmişlerdir. Maksat bu hâllerin hâsıl olmasıdır. Bu hâlleri bilmek de ayrı bir devlet ve nîmettir. Bâzısına bu ilmi verirler, bâzısına vermezler. Bununla berâber her ikisi de evliyâlık hâlidir. Allahü teâlâya yakın olmakta eşittirler."

1) Hadarât-ül-Kuds; s.349

2) Mektûbât-ı Rabbânî; c.3, 19. mektûb

AHMED BİN EBÛ BEKR;

Yemen evliyâsından. Hadramut'a bağlı Aynât köyünde doğdu. Doğum târihi belli değildir. 1611 (H.1020)'de Şecer limanında vefât etti. Türbesi burada olup, ziyâret mahallidir.

Küçük yaşta tahsil hayâtına başlayan Ahmed bin Ebû Bekr âlim bir zât olan babasının terbiyesinde yetişti. Babası ona özel ilgi gösterirdi. Babasına çocukları hakkında

sorulduğunda, onlar hakkında hayırla bahseder ve; "Ahmed onların en zâhididir." derdi. Sonra babası onu evliyâ kabirlerini ziyâret etmesi ve Ârif-i billah Ahmed bin Alevî'den ilim öğrenmesi için Terîm'e gönderdi.

İlim tahsîlini tamamlayan Ahmed bin Ebû Bekr, Peygamber efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret ve hac farîzasını yerine getirmek için Hicaz'a gitti. Mekke ve Medîne'de büyük velîlerle bulunup görüştü. Dünyâ ve âhiret saâdetine vesîle olan hâllere kavuştu. Memleketine dönüşünde babasının kabrini ziyâret etti ve bu sırada pekçok mânevî ilerlemeler katetti. Ahmed bin Ebû Bekr daha sonra Bender-i Şehre denilen yere yerleşti. İnsanlar ondan istifâde için, sohbetlerine koştu. Sevenleri onun açık kerâmetlerini görüp vâsıtasıyla yüksek hâllere kavuştular. Çok talebe yetiştirdi.

Kuûd-i Mısrî diye meşhûr olan velî bir zât ile Ahmed bin Ebû Bekr arasında kuvvetli bir muhabbet vardı. Ahmed bin Ebû Bekr bir gün o zâtı ziyârete gitti. Daha sonra oradan ayrılırken Kuûd-i Mısrî uğurlamak için bir müddet onunla berâber yürüdü. Evine döndüğünde, yüzüğünün kaybolduğunu fark etti. Bütün aramalara rağmen bulamadı. Yorgunluktan uyuya kaldı. Rüyâsında Ahmed bin Ebû Bekr'i gördü. Ahmed bin Ebû Bekr ona; "Yüzük için çok yoruldun. Yüzüğün işte." buyurdu ve parmağına yüzüğü taktı. Kuûd-i Mısrî uyandığında yüzüğünün parmağında olduğunu görünce çok sevindi.

Bir keresinde onun evine birisi sığındı. Onu yakalamak isteyenler evi basıp aradılar. Fakat bulamadılar. Evin etrafı sarılmış olduğu hâlde, kendisine sığınanı Allahü teâlânın izni ile kimse görmeden çıkardı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.333

2) Meşre-ur-Revî; c.2, s.49

AHMED BİN EBÛ BEKR AYDERÛSÎ;

Yemen'in büyük velîlerinden. İsmi Ahmed bin Ebû Bekr bin Abdullah el-Ayderûsî'dir. 1482 (H.887) senesi Yemen'de doğdu. 1516 (H.922) senesi Aden'de vefât etti. Babasının medfûn olduğu türbeye defnedildi.

Ahmed Ayderûsî küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Âlim ve velî bir zât olan babasından okuyup icâzet, diploma aldı. Kalp ilimlerinde yükseldi. Başta babası olmak üzere âlimler tarafından medhedildi. Şeyh Ebû Bekr Ayderûsî oğlunun kadr ve kıymetini şöyle anlatır: "Asrın teki, âlimlerin önde gelenidir. Kızgınlıkta affı pekçoktur. Aslı temiz, hilmi ve yumuşaklığı boldur. Duâsı kabûl görür, duâsı ile hastalar şifâ bulur.

Ahmed Ayderûsî Aden'de babasının makâmına oturup onun yolunu tâkip edip, insanlara doğru yolu, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını göstermekle meşgûl oldu. Çok cömertti. Zamânında bulunduğu yerde el açıp bir şey isteyen, ihtiyaç sâhibi biri olmadı. Babasının zamânı da aynen öyleydi. Öfkesini yenmesi ve yumuşaklık göstermesi herkesten fazlaydı. Dînin emir ve yasaklarına uymada titizlik gösterirdi. Güzel hâller sâhibi olup kerâmetin ihtiyaç hâli dışında gösterilmesini iyi görmezdi. Sevdiklerinden Seyyid Muhammed bin Abdurrahmân'ın vücûdunda bir ağrı başlamış, gece uyuyamaz hâle gelmişti. Doktorlar tedâvîden âciz kaldılar. Seyyid Muhammed, Ahmed Ayderûsî hazretlerine haber gönderip hâlini arzetti ve duâ istedi. Ahmed Ayderûsî bunun üzerine bir talebesini gönderip yediği şeyin artığından onun ağzına koymasını söyledi. O da gidip öyle yaptı. Hastanın derhal ağrıları dinip iyileşti.

Vefâtından sonra hakkında mersiyeler söylendi. Bu mersiyelerin en meşhûru Allâme Muhammed bin Ömer Bahrık'ın mersiyesidir.

1) El-Meşre-ur Revî; c.2, s.50-53

2) Nûr-us-Safîr; s.98

3) Câmi-u-Kerâmât-il Evliyâ; c.1, s.324

AHMED BİN EBÜ'L-HAVÂRÎ;

Meşhûr velîlerden. İsmi Ahmed bin Ebü'l-Havârî, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Aslen Kûfeli olup, 780 (H.164)'de doğdu. Şam'da yaşadı. 844 (H.230) senesinde vefât etti. Otuz sene ilim tahsili yaptı. Ebû Süleymân Dârânî'nin talebesidir. Zamânının âlimlerinden Süfyân bin Uyeyne, Mervân bin Muâviye, Fizârî, Saîd bin Yezid, Ebû Abdullah en-Nibâcî, Ebû Bekr bin Ayyaş ve Ahmed bin Âsım Antâkî'nin sohbetlerinde bulundu. Her birinden ilim ve edeb öğrendi. Ayrıca devrinin meşhûr âlimi ve Hanbelî mezhebinin imâmı Ahmed bin Hanbel ile görüşüp, sohbet etti.

Tasavvuf ilminin ve hâllerinin her konusunda kıymetli ve güzel sözler söylemiştir. Ayrıca hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Zamânında bir mesele olduğu zaman müşkülleri hallederdi. Muhammed bin Ebü'l-Havârî adında bir kardeşi vardı. Kardeşi de tasavvufta onunla aynı derecede kıymetli bir zâttı. Bütün âilesi verâ ehli ve takvâ sâhibi kimselerdi. Ayrıca hanımı Râbiat-üş-Şam adında evliyâ bir kadın olup, ismi ve hâlleri tabakât kitaplarında zikredilmiştir.

Zamânının meşhûr velîlerinden Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri onu methetmiş ve hakkında "Ahmed bin Ebü'l-Havârî, Şam şehrinin güzel kokulu bir çiçeğidir." buyurmuştur.

Hadîs âlimlerinden Yahyâ bin Maîn, İbn-i Ebû Hâtim ve Zehebî tarafından da methedilip, hadîs ilminde güvenilir bir râvî olduğu bildirilmiştir. Rivâyetlerinden kırk kadarı Ebû Nuaym İsfehânî'nin Hilyet-ül-Evliyâ adlı kitabında bildirilmiştir. Hadîs âlimlerinden Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce, Ebû Zür'a ed-Dımeşkî, Ebû Zür'a er-Râzî kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Ahmed bin Ebü'l-Havârî hazretlerinin menkıbelerinden bâzısı şunlardır:

Ebû Süleymân Dârânî hazretlerine talebe olup, sohbetlerinde yetişmek üzere huzuruna gittiğinde hiç bir zaman muhalefet etmeyeceğine söz vermişti. Ne söylenirse aynen yerine getirecekti. Bu hal üzere sohbetlerine ve derslerine devâm etti. Ne emredilirse aynen yerine getiriyordu. Bir defâsında dergâhın fırınını yakması emredilmişti. Gidip fırını yaktı ve iyice alevlendirdi. Sonra hocasının huzuruna gidip:

"Efendim, fırını yaktım, fırın iyice ısındı. Ne pişirmemizi emredersiniz." dedi.

Hocası Ebû Süleymân Dârânî o sırada huzûrunda bulunan topluluğa ders anlatıyor ve sohbet ediyordu. Sohbete iyice dalmışlardı. Bu bakımdan onun suâline cevap vermedi. Duymadığını zannederek tekrar; "Efendim fırın alevlendi, hazır, ne pişirelim?" dedi.

Yine cevap vermeyince tekrar sordu. Üç defâ tekrarladıktan sonra hocası, bu hâle üzülüp;

"Git içine gir otur!" dedi. Sonra sohbetine devam etti.

Tatlı sohbet bir müddet daha devam ettikten sonra Ebû Süleymân Dârânî hazretleri kıymetli talebesi Ahmed bin Ebü'l-Havârî'yi; "Git içine gir otur!" diyerek fırına gönderdiğini hatırladı. Hemen onu bulup yanına çağırmalarını söyledi. Onu her yerde aradılar ama görünürde yoktu. Bulamadıklarını söylediler.

Bunun üzerine hocası; "Onun bana sözü var. Ne emredersem sözümden çıkmayacaktı. Gidin fırının içine bakın!" dedi.

Koşup fırına bakınca ateş arasında oturduğunu gördüler. Çağırdılar, hiç bir yeri yanmamıştı.

Kendisi şöyle anlatmıştır:

Bir defâsında rüyâmda bir hûrî gördüm. Yüzü nûr gibi parlıyordu. "Ey hûri ne kadar güzel yüzün var." dedim.

"Evet ey Ahmed, senin ağladığın bir gece gözyaşını alıp yüzüme sürdüm de onun için yüzüm böyle pırıl pırıl." diye cevap verdi.

Yine kendisi anlatır:

Muhammed bin Semmâk bir gün hastalanmıştı. Onun idrâr şişesini alıp hıristiyan doktora götürürken, yolda güzel yüzlü, güzel kokulu ve temiz elbiseli bir kimse ile karşılaştık.

"Nereye gidiyorsunuz!" dedi.

"İbn-i Semmâk'ın şişesini falan doktora göstermek için götürüyoruz." dedik.

Bunun üzerine: "Sübhanallah! Allah dostunun ilâcını Allah'ın düşmanından mı istiyorsunuz? Bu şişeyi yere atınız ve İbn-i Semmâk'a deyiniz ki: Elini ağrıyan yer üzerine koysun ve Bilhakkı enzelnâhü ve bilhakkı nezel desin." dedi ve gözden kayboldu. Ne olduğunu anlayamadık. Bunun üzerine dönerek İbn-i Semmâk'ın yanına gelerek olanları anlattık. Hemen elini ağrıyan yerine koydu ve o zâtın dediğini okudu. Ağrıyan yer hemen iyileşti.

İbn-i Semmâk; "O zat Hızır aleyhisselâmdı." dedi.

Kendisi anlatır:

Bir gün Şam'ın mezarlığına girdim. Orada kapısı olmayan bir kubbe vardı. Fakat bir açık yerini bularak içine girdim. Bir süre sonra bir kadın kapı çalar gibi kubbeye vurdu. Ona; "Sen kimsin, böyle kubbeyi çalıyorsun?" deyince, bana; "Senden bir yol öğrenmek istiyorum." dedi. Ben de ona; "Kurtuluş yolu; üzerinde cezâlar, azaplar, engeller olan bir yoldur. Kurtuluşa ancak iyi muâmele ve dünyâ işlerini bırakıp âhiret işleriyle uğraşmakla ulaşılabilir." dedim. Kadın bunu duyunca ağlamaya başladı. Bir süre sonra düşüp bayıldı. Bu anda oraya gelen kadınlara ona bakmalarını söyledim. Baktıklarında kadının öldüğünü anladılar. Onlara:

"Bu kadın kimdir?" dediğimde; "Kureyşli bir hanımdır. Uzun süreden beri kendini yemek içmekten men etmiştir. Bundan dolayı çok hastalandı. Ona bir şey söylendiği zaman, beni tabîbimle baş başa bırakın. O beni iyi eder, derdi." dediler. Ben bunun üzerine; "Hakîkaten tabîbi onu hakîki şifâya kavuşturdu." dedim.

Ahmed bin Ebü'l-Havârî buyurdu ki:

"Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti, O'na itâatı sevmektir."

"İlim tahsîl etmek, sırf Allahü teâlâya itâatı ve âdâbı öğrenmek içindir."

"Dünyâyı tanıyan ondan soğur, âhireti tanıyan ona ısınır. Hak teâlâyı tanıyan. O'nun rızâsını tercih eder."

"Çok günah ve dünyâ sevgisiyle hastalanan kalblerinizi, dünyâdan soğuyarak ve günahları terk ederek tedâvî ediniz."

"Sünnet-i seniyyeye uymadan amel edenin ameli bâtıl olur."

"Dünyâya sevgi ve arzuyla bakanın kalbinden, Allahü teâlâ zühd ve yakîn nûrunu söküp atar."

"Hak teâlâ bir insanı, gaflet içinde bulunmak ve taş kalbli olmaktan daha beter bir şeyle imtihân etmemiştir."

"Kalbinde bir katılaşma gördüğünde, sâlihlerle sohbet et, onlarla bulun, yemeği azalt,

nefsinin isteklerini yapma ve onu sıkıntılara alıştır."

"Akıllı kişi, Allahü teâlâyı daha çok tanır. Daha çok tanıyan hedefine daha çabuk ulaşır."

"Ümit, korkanların azığıdır."

"Ağlamanın en güzeli ve iyisi, İslâma uygun olmayan amellerle geçirilen ömür için kulun ağlamasıdır."

"Allahü teâlâdan korkanların gıdâsı, Allahü teâlâdan ümidini kesmemektir."

"Ağzıma lüzumsuz bir lokma koyduğum zaman, oradan lüzumsuz bir söz çıkar."

"Bir konuda tereddütte kalıp doğrusunu kestiremediğiniz vakit, nefsin arzusuna aykırı olan hangisi ise onu tercih edin. Çünkü işin doğrusu, nefsânî arzulara karşı çıkmaktır."

"Kim Allahü teâlânın ibâdeti ile bir saat meşgûl olursa, Allahü teâlâ ona rahmeti ile nazar eder."

"Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti zikri (her işte O'nun emrine uymayı) sevmektir."

Şükür edenlerin hâli sorulduğunda; rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîfle cevap verdi: "Her hâllerinde Allahü teâlâya şükredenler ilk önce Cennet'e girecek ve en evvel haşr olacak kâfiledirler."

"İlim nasıl öğrenilir?" diyen bir sevenine şu tavsiyede bulundu: "Peygamber efendimiz buyurdular ki: "Her kim bildiği ile amel ederse, Hak teâlâ ona bilmediği ilimleri verir."

DOĞDUĞUMDAN BERİ YOLCUYUM

Ahmed bin Ebü'l-Havârî hazretleri başından geçen ibret verici bir hâdiseyi şöyle nakletmiştir:

Bir gün çöle gitmiştim. Araplar develerini koşturuyorlardı. Onlar bu işle meşgûl olurken köylü bir Arap köşeye çekilmiş Allahü teâlâyı zikrediyor ve kendi hâlinde oturuyordu. Dikkatimi çekti yanına gittim. Selâm verdim selâmımı aldı. Biraz konuştuktan sonra bana; "Allahü teâlâyı zikretmek en lezzetli şey ve şifâ verici bir iştir. Şaşıyorum insanlar nasıl boyun büküp, yalvarmazlar! Halbuki ölüm onların peşinde, onları tâkib ediyor. İnsanlar ise tehlike ve musîbetler içinde. Buna rağmen boş şeylerle meşguller." dedi.

"Allah'ın rahmeti üzerinize olsun insanlar hangi musîbetler ve hangi tehlikeler içinde?" diye sordum:

"Günah musîbeti ve ölüm tehlikesi, ölümden öncesi ve sonrası!" dedi. Sonra ağlamaya başladı. Ben de onunla birlikte ağladım. sonra tekrar:

"Neden yapayalnız duruyorsun?" diye sordum:

"Ben yalnız değilim, Rabbimle berâberim." dedi. Fakir ve muhtâç olduğunu zannederek; "Bir şey ister misin?" deyince; "Evet kalbimin derdini tedavî edecek bir tabib isterim." dedi.

"Tabîbin kimdir?" "Rabbimdir." "Kalbinin derdi nedir?" "Günahlar..." dedi. "Peki bunlardan kim kurtuldu?" diye sordum. "Allahü teâlânın râzı olduğu kimseler." dedi. Tekrar sordum: "Yolculuğun nereye?" "Kabiredir." dedi. "Yolcu musun?" "Annemden doğduğumdan beri yolcuyum. Âhirete gidiyorum." dedi.

Sonra devâm ettim ve; "Azığın nerede?" dedim.

"Azığım son derece az." cevâbını verdi.

Bu sefer; "Yanında yiyeceğin nedir?" "Sübhânallah, Rabbimin vereceği rızık." dedi."Peki yalnız hâlinle korkmuyor musunuz?" dedim. "Nasıl korkarım. Sâhibimin, Rabbimin

mülkündeyim." "Yol neresidir?" diye sormaya devâm ettim.

Ellerini açıp; "Yâ Rabbî! İnsanların çoğu seni unutmuş başka şeylerle meşgul! Sen her işin karşılığını vereceksin... Ey gariblerin yardımcısı, âcizlerin sığınağı! Ey azı çoğaltan, sapmışları hidâyete erdiren! Ey kendisine herkesin sığındığı Rabbim! Senin ihsânını ve rızânı isterim... Senin rızân olmadan dünyâ ve âhiret güzel olmaz."

Hem böyle duâ ediyor, hem de yürüyordu. Ben de onu tâkib ediyordum. Bana:

"Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Senin için benden daha hayırlı olan bir kimseye git! Beni meşgûl etme..." dedi. Sonra benden uzaklaşıp gitti. Arkasından gözden kaybolunca kadar baktım. Sonra ağlayarak geri döndüm.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.5-33

2) Nefehât-ül-Üns; s.67

3) Sıfât-üs-Safve; c.3, s.212

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.11

5) Mi'rât-ül-Cinân; c.2, s.153

6) Keşf-ül-Mahcûb; s.217

7) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.98

8) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.96

9) Risâle-i Kuşeyrî; s.39

10) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.1, s.49

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.77

12) Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.78

13) Şerhü't-Tearrüf; c.1, s.95

AHMED BİN EBÜ'L-HAYR EŞ-ŞEMÂHÎ;

Âlim ve evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Ebü'l-Hayr Mensûr eş-Şemâhî es-Sa'dî'dir. Meşhûr bir kabîle olan Sa'd aşîretine, ayrıca Sa'dî ve Hadramût ehlinden Şemah oğullarına mensub olmakla Şemâhî diye anılmıştır.

Yemen beldelerinden Zebîd'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Babası Zebîd'de fıkıh ve hadîs âlimiydi. Ahmed bin Ebü'l Hayr 1328 (H.729) senesi Zebîd'de vefât etti. Bab-ı Şihâm kabristanlığına defnedildi. Kabrinden gökyüzüne doğru bir nûr yükseldiğini ziyâret edenler görüp söylemişlerdir.

Ahmed bin Ebü'l-Hayr önce babasından, sonra âlimlerden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf ilminde üstün bir dereceye yükseldi. Kendisinden de Yemen'in âlimleri istifâde ettiler. Fakîh İbrâhim Alevî, Ali bin Şeddâd bunlardandır. İlminin fazlalığı yanında, doğru ve güzel hal ve kerâmetler sâhibi de oldu. Resûlullah efendimiz ile bu yolun âlim ve velîlerine muhabbet ve bağlılığı çok fazlaydı. İmâm-ı Yâfiî, târihinde konuyla ilgili olarak Ahmed bin Ebü'l-Hayr hakkında şöyle demektedir: "Sâlihlerden bir zât, rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Yanlarında birisi vardı. Sevgili Peygamberimiz rüyâyı gören kimseye; "Bunu tanıyor musun?" diye sordu. O da; "Hayır yâ Resûlallah!" dedi. O zaman; "Bu, sünnetime sarılan, yolumdan ayrılmayan Ahmed bin Ebü'l-Hayr'dır." buyurdu."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.317

2) Tabakât-ül Havâs; s.27

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.348

AHMED BİN EBÛ VERD;

Evliyânın büyüklerinden. KünyesiEbû Hasan'dır. Bağdât'ta doğup, büyümüş ve orada yetişmiştir. Doğum ve vefât târihleri kesin bilinmiyor. Mîlâdî dokuzuncu asrın ikinci yarısında vefât ettiği tahmin edilmektedir. Muhammed bin Ebû Verd'in kardeşi olup, ikisi de zamanlarının meşhûr velîlerindendir. Cüneyd-i Bağdâdî'nin yakınlarından olup, onun, Sırrî-yi Sekatî'nin, Hâris-i Muhâsibî'nin, Bişr-i Hafî'nin ve Ebü'l-Feth el-Hammâl'in sohbetinde bulunmuş, tasavvufta yetişip, yükselmiştir.

Buyurdu ki:

"Üç şey vardır ki, bunlar bir velî kulda arttıkça, güzel hâlleri artar:

1. Makâmı yükseldikçe, tevâzusu artar.

2. Malı çoğaldıkça, cömertliği artar.

3. Ömrü uzadıkça, hizmeti artar."

"Velîler, şunlara riâyet sebebiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuştu. Din büyüklerinin kapısından ayrılmamak, muhâlefeti, karşı gelmeyi terketmek, hizmetlerde mâhir ve gayretli olmak, musibetlere sabretmek."

"Dünyâyı, onu isteyenlere bırakmak, onlardan ve dünyâdan yüz çevirmek akıllıların işidir."

"Dünyâ sevgisinden ve onun sevgisine tutulanlardan yüz çevirenleri, yerdekiler ve gökdekiler (melekler) sever."

1) Tabakât-ı Ensârî; s.270

2) Nefehât-ül-Üns; s.129

3) Sıfât-us-Safve; c.2, s.222

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.315

5) Nefehât (Osmanlıca); s.178

AHMED EFLÂKÎ;

On üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda Anadolu'da yaşamış olan âlim ve velîlerden. İsmi, Şemseddîn Ahmed olup, Ahî Natur'un oğludur. İlm-i nücûm yâni astronomi ve felekiyyât ilminde meşhûr olduğu için Eflâkî, hocası Ârif Çelebi'ye nisbetle de Ârifî nisbeleriyle tanınmıştır. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1360 (H.761) senesinde Konya'da vefât etti. Kabri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin türbesi civârındadır.

Doğum yeri ve yılı kesin bilinmemekle berâber on üçüncü yüzyılın sonlarında ve Türkistan taraflarında doğduğu tahmin edilen Ahmed Eflâkî gençliğinde memleketinde iyi bir tahsil gördü. İlim öğrenmek için birçok seyahatler yaptı. Zamânının önemli ilim merkezlerini dolaştı. Pek çok âlim ve velî ile görüşüp onların ilim meclisleri ile sohbetlerinde bulundu. Zamânının birçok ilim dalında söz sâhibi, mütehassıs oldu. O devrin önemli ilim

merkezlerinden Konya'ya geldi. Evliyânın büyüklerinden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin oğlu Sultan Veled'i ziyâret edip, duâsını aldı. Bedreddîn Tebrizî'den ders aldı. İlm-i nücûmda yâni astronomide mütehassıs olup "Eflâkî" mahlasıyla anılmaya başlandı. Sirâceddîn Mesnevîhân, Abdülmü'min Tokâdî ve Nizâmeddîn Erzincânî gibi âlimlerden ders aldı. Astronomi ile ilgili birçok rasatlar ve gözlemler yaptı. Attârlıkla da meşgûl olan Ahmed Eflâkî, Sultan Veled'in oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin talebesi oldu. Böylece onun mânevî terbiye ve himâyesine girdi. Ömrünün sonuna kadar sâdık bir talebe olarak hizmette bulundu ve çok istifâde etti. Hocasına nisbetle Ârifî lakabıyla anıldı. Hocasıyla birlikte bütün Anadolu'yu gezip ilim ve edep yaydılar.

Bir gün Kayseri'den Sivas'a giderlerken, yolda birisi, kendisine, babasının Saray şehrinde Özbek Hanın sarayında vefât ettiğini, mîrâs olarak geriye büyük servet bıraktığını ve bu mîrâsın, oğlu Eflâkî gelinceye kadar muhâfaza edilmesini vasiyet ettiğini bildirdi. Ahmed Eflâkî Sivas'a gidince bu işle yakından ilgileneceğini, mîrâs kalan mallarla, babasının kitaplarını almak üzere Saray şehrine gideceğini söyledi. Fakat hocası Ulu Ârif Çelebiden ayrılmaya dayanamadığı için gidemedi.

İlhanlı hükümdarlarından Olcaytu Hudâbende'yi ziyârete giden hocası Ulu Ârif Çelebi ile birlikte Konya'dan Âzerbaycan'daki Sultâniye şehrine kadar gitti. Bu yolculuğu sırasında Kayseri, Sivas, Bayburt, Ahlat ve Tebriz'e, dönüşte de Ladik şehrine uğradı. Bu uzun geziden sonra, seyahati sırasında insanlara hak ve hakikatı anlatmayı çok seven hocası Ulu Ârif Çelebi ile birlikte Kütahya'ya gitti. Bu yolculuğunda ağır hastalandı. Hocasının isteği üzerine Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve onun yolundakilerin hayat ve menkıbelerini anlatan Menâkıbü'l-Ârifîn ve Merâtibü'l-Kâşifîn adlı eserini yazmaya başladı. Hocası Ulu Ârif Çelebi ona "Şeyh" diye hitab ederek halîfelik verdi. Mesnevî okuması yanında yüksek vilâyet derecesine ulaştı.

Ulu Ârif Çelebinin 1319 senesinde vefâtından sonra, onun oğlu Âbid Çelebiye intisâb edip talebesi oldu. Bir müddet Mevlânâ hazretlerinin türbedârlığını yaptı. Eretna Beyin ısrârı üzerine de uç beylerinin bulunduğu bölgeye giden Âbid Çelebi ile birlikte bulundu. Hocası Ulu Ârif Çelebinin emri ile tekrar yazmaya başladığı Menâkıbü'l-Ârifîn ve Merâtibü'l-Kâşifîn adlı eserini bitirdi. Âbid Çelebinin vefâtından sonra da sırasıyla Vâcid, Şehzâde ve Emir Âdil Çelebilere intisâb edip onların hizmet ve sohbetlerinde bulundu. Bu arada daha önce yazdığı menâkıb kitâbını sâdece Menâkıbü'l-Ârifîn adıyla genişletti.

Hayâtını Mevlanâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin yolunu, hayâtını, sevenlerini tanımaya ve onların yolunda yaşamaya vakf eden Ahmed Eflâkî sık sık menkıbeler anlatıp, Allah adamlarına karşı olan sevginin artması için çalıştı. Bir defâsında şu menkıbeyi anlattı:

Bir gün Selçuklu Sultanı Alâeddîn Keykûbâd büyük bir toplantı tertib edip Şeyh Bahâeddîn Veled hazretlerini de saraya dâvet etti. Şehrin bütün âlim, evliyâ ve ileri gelen kimseleri bu toplantıda hazır bulundular. Bahâeddîn Veled kapıdan içeri girince, Sultan Alâeddîn ayağa kalkarak onu karşıladı. Saygı göstererek, tahta oturmasını istedi ve; "Ey dînin pâdişâhı! Ben kulum. Bugünden sonra senin subaşın olmak ve efendimin de sultanlık etmesini istiyorum. Zîrâ bütün görünen ve görünmeyen sultanlık eskiden beri sizindir." dedi. Bahâeddîn Veled de ona karşı güzel muâmelede bulunup gözlerinden öptü. Mecliste bulunanlar Sultânın, âlim ve velî bir zâta böyle muâmelede bulunmasına çok sevinip onu methedici sözler söylediler. Bu sırada söze başlayan Bahâeddîn Veled hazretleri; "Ey melek huylu, mülk sâhibi hükümdar! Dünyâ ve âhiret mülkünü kendine mâl ettiğine hiç kuşkusuz emîn ol." buyurdu. Sultan Alâeddîn şevkle ve sevinerek ayağa kalktı. Bahâeddîn Veled'in müridi, talebesi oldu. Pâdişâha uyan bütün kumandanlar ve askerler de Bahâeddîn Veled'e talebe oldular. Sultan Alâeddîn ihtiyâcı olan kimselere sadakalar dağıtılmasını ve ihsânlarda bulunulmasını emretti.

Tasavvufun inceliklerine ve mevlevîliğin sırlarına vâkıf olan, Allahü teâlânın, Resûlullah efendimizin ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin aşkıyla dolu bir ömür geçiren

Ahmed Eflâkî, Mevlanâ dergâhının hizmetleri yanında, etrafında toplanan insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak, iki cihân seâdetine kavuşmalarına vesîle oldu. 1360 (H.761) senesi Haziran ayının on altıncı günü Konya'da vefât etti. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin türbesinin doğu tarafında defnedildi.

Zamânın geçmesiyle kaybolan ve yapılan istimlâklar sırasında bulunarak Mevlânâ müzesinde muhâfaza altına alınan mezar taşındaki Arapça kitabının tercümesi şöyledir:

"Büyük âlim, her şeyi gereğince bilip haber veren, zamânın eşsiz, asrının tek âlimi, rahmete mazhar olmuş, suçları örtülüp, bağışlanmış olan Ârif'e mensûb bulunan Eflâkî yedi yüz altmış bir senesi Recebinin sonuncu Pazartesi günü, yokluk evinden, varlık yurduna göçtü. Allah onu rahmetine kavuştursun ve suçlarını bağışlasın."

Ahmed Eflâkî'yi meşhûrlaştıran, asırlardan asırlara, nesillerden nesillere intikâl ederek anılmasını sağlayan en önemli eseri Menâkıbü'l-Ârifîn'dir. Mevlânâ hakkında yazılan eserlerin ve Mevlevîliğin kaynaklarının başında gelen, doğu ve batı dillerine çevrilmiş olan bu eser, o devri gösteren bir aynadır. Sultân-ül-Ulemâ Bahâeddîn Veled, Burhâneddîn et-Tirmizî, Mevlanâ Celâleddîn-i Rûmî, Şemseddîn-i Tebrîzî, Salâhaddîn-i Zerkûbî, Çelebi Hüsâmeddîn, Sultan Veled, Celâleddîn Çelebi, Emir Ârif Çelebi, Emir Âbid Çelebi ve onların oğullarının, halîfelerinin zikir silsilelerini ve menkıbelerini anlatan eser on bölümden meydana gelmiştir. Mevlânâ ve Mevlevîlik hakkında en önemli ve en eski kaynak olan eserde Sultân-ül-Ulemâ Bahâeddîn'e, Mevlânâ hazretlerine ve Şemseddîn-i Tebrîzî'ye ait husûsî bölümler vardır. Eser Anadolu târihinin bilhassa on üç ve on dördüncü yüzyıllardaki toplum hayâtına, dînî ve medenî yaşayışa yer vermesi bakımından mühim bir kaynaktır.

Ahmed Eflâkî, bu eseri yazmaya, ilk olarak 1318-19senesinde hocası Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle başladı. İlk defâ Menakıbü'l-Ârifîn ve Mekâtibü'l-Kâşifîn adını verdiği bu eserini, uzun yıllar derlediği yeni bilgileri de ilâve ederek hazırladı. İkinci redaksiyonu 1353 senesinde tamamlandı. Sâdece Menâkıbü'l-Ârifîn adını verdiği bu eserde kendi müşâhedelerine ait bilgiler bulunduğu gibi, başka şahıs ve kaynaklardan derlediği bilgiler de vardır. Sâde ve akıcı bir Farsça ile yazılmış olan eser, yazarın anlatma gücünü de ortaya koymaktadır.

Ahmed Eflâkî'nin bu eserinden başka bilinen dört Türkçe gazeli vardır. Bu onun Türkçe şiir yazmakta başarılı bir şâir olduğunu göstermektedir.

1) Menâkıbü'l-Ârifîn (Önsözü)

2) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.3, s.5-9

3) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.4, s.132-133

4) Konya Velîleri; s.93-96

AHMED EĞRİBOZÎ;

Büyük âlim ve büyük velî Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerinden. İsmi Ahmed'dir. Eğribozî veya Ağrıbozî nisbeleriyle meşhur olmuştur. Doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. On dokuzuncu yüzyılda yaşamıştır. İzmir'de vefât etti. Kabri oradadır.

Zamânının usûlüne göre ilim tahsilinde bulunan AhmedEğribozî Nakşibendiyye yolu büyüklerinden Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Kısa zamanda ilerleyip tasavvuf yolunda yükseldi. Bağdat'ta uzun müddet kalıp sülûkünü yâni tasavvuf yolculuğunu tamamladı. Bağdat'ta evlendi. Mevlânâ Hâlid hazretleri kendisine insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda mutlak icâzet, diploma ve hilâfet verdi.

Uzun müddet Bağdat'ta ikâmet etti. Velî, Allâme Seyyid Ubeydullah Hayderî'den de ders aldı. Şeyh Muhammed el-Cedîd ve Şeyh Abdülgafûr hazretleriyle birlikte insanları Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yola dâvet etti, ders okutup talebe yetiştirdi. İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatmak, onların dünyâ ve âhiret seâdetlerine vesîle olmak üzere İstanbul'a gönderildi. Mevlânâ Hâlid hazretleri vefât ettikten sonra âile efrâdına yardımcı olmak, onların ihtiyâçlarını gidermek için Şam'a dâvet edildi. Oradan İzmir'e gelip yerleşti. Nice yıllar âlimler, talebeler ve halk sohbetlerinde bulunarak ondan feyz aldı.

İlim ve fazîlet sâhibi olan Ahmed Eğribozî, tasavvufda yüksek derece sâhibi olup, mürşid-i kâmil idi. İzmir'de vefât etti.

1) Hadâikü'l-Verdiyye; s.260

2) Şemsü'ş-Şümûs Tercümesi; s.108

3) Mecd-i Tâlid Tercümesi; s.87

AHMED FEYZÎ EFENDİ;

Son devir Osmanlı din âlimlerinden ve Nakşibendiyye yolu Hâlidiyye kolu mensuplarından. İsmi, Ahmed Feyzî olup, Leblebicioğlu Ahmed Feyzî Efendi veya Ahmed Feyzî Çorûmî diye tanınmıştır. Babası Ali Ârif Efendi, dedesi ise Osman Râif Efendidir. 1839 (H.1255) senesinde Çorum'da doğdu, 1909 (H.1327) senesinde aynı yerde vefât etti.

Asîl ve âlim bir âileye mensûb olan Ahmed Feyzî Efendi, Çorum'un Azap Ahmed Mahallesinde doğdu. Müftü olan babası Ali Ârif Efendinin terbiyesinde yetişti. Memleketindeki çeşitli âlimlerden okuyarak tahsîlini tamamladı. İskilipli Arapzâde Mehmed Emin Efendiden icâzet aldı. Tasavvufa karşı alâka duydu. Nakşibendiyye yolunun Hâlidiyye koluna intisâb edip kendini tasavvufta da yetiştirdi. Çorum'da Kurtzâde ve Alaybeyoğlu medreselerinde müderris olarak vazîfe yapıp talebe yetiştirdi. 1851-1884 seneleri arasında aralıklarla müftülük yaptı. Müslümanların her türlü suâllerine cevaplar verdi. Onlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlattı. Ayrıca Şer'iyye Mahkemesinde başkâtiplik ve kâdılık vazîfelerinde bulundu. Müderrisliği sırasında pek çok talebeye icâzet verip ilim öğretmekle vazîfelendirdi. Dedesinden ve babasından kalan kitaplarla kendi kitaplarını birleştirerek 6112 ciltlik kitap kolleksiyonu ile Çorum'un ilk müstakil kütüphânesini kurdu. Bu kütüphâne Cumhûriyet döneminde kurulan Çorum İl Halk Kütüphânesinin nüvesini teşkil etti. Pek kıymetli eserler de yazan Ahmed Feyzî Efendi, 1909 (H.1327) senesinde Çorum'da vefât etti.

Ahmed Feyzî Efendinin yazdığı eserlerin başlıcaları şunlardır: **1) Feyzü'l-Alî fî Şerhi Hızbi'n-Nevevî, 2) Feyzü'l-Gaffâr fî Şerhi Vird-i Settâr, 3) Feyzü'l-Mevla fî Şerhi Devri'l-A'lâ, 4) Feyzü'l-Vâhib fî Necati Ebî Tâlib, 5) El-Fevâidü'l-Feyziyye Şerhu Risâleti'l-Emîniyye, 6) Risâle fî (Teklifi) Mâlâ Yutâk, 7) Tahkîkât alâ Mukaddimeti't-Telvîh, 8) El-Fevâidü'l-Feyziyye fî Ahvâl-i Zevcâtî'n-Nebeviyye, 9) El-Fahfah fî Ma'rifeti's-Silâh, 10) Fevâidül Feyziyye fî Şerhi Risâleti'l-Lâmiyye, 11) Feyz-i Rabbânî Reddi Bâtıl-ı İranî:** Bu eserini şiîliğe reddiye olarak yazmıştır. Feyzullah Feyzî Efendi Şeyhülislâm Ahmed Mahmûd Efendinin El-Fetâvâ'l-Hamidiyye adlı eserindeki fetvâların dayanağı olan fıkhî kaynakların tesbiti konusunda da bir eser yazmıştır.

Ahmed Feyzî Efendinin bu eserlerinden bir kısmı Çorum İl Halk Kütüphânesinde mevcuttur. Ayrıca talebelerinden bâzılarına verdiği icâzetnâmeler de aynı kütüphânede bulunmaktadır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.47

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.250

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.195

AHMED GAZÂLÎ;

İran'da yetişen evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. İsmi Ahmed, Künyesi Ebü'l-Feth, lakabı Arif'tir. Babasının ismi Muhammed'dir. Büyük âlim İmâm-ı Gazâlî'nin kardeşidir. Et-Tûsî ve el-Gazâlî nisbeleri verildi. Ahmed Gazâlî'nin nerede ve ne zamanda doğduğu belli değildir. 1126 (H.520) senesinde Kazvin'de vefât etti.

Ahmed Gazâlî hazretleri küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Zamânındaki âlimlerin bir çoğu ile görüştü ve onların sohbetlerinde bulundu. İlim öğrenmek için bir çok memleket dolaştı. Pek çok tasavvuf ehlini ziyâret edip, hizmetlerinde bulundu. İlim ve fazîlette yüksek derecelere kavuştu. Irak'a gittiği zaman ilmi ve fazîleti sebebiyle halk, sohbetlerine koştu. Sonra Bağdât'ta vâz meclisi kuruldu ve sayısı seksen üçe yakın ders meclisinde vâzlar verdi.

Ahmed Gazâlî'nin vâzları gönülleri alıcı ve tesirliydi. Kerâmetler sâhibi, güler yüzlü bir zâttı. Fıkıh ilmi ile meşgul olmasına rağmen, daha ziyâde insanlara vâz ü nasîhatları ile meşhur oldu. İmâm-ı Gazâlî hazretlerine vekâleten, bir süre Nizâmiyye Medresesinde ders okuttu.

Ahmed Gazâlî hazretleri vâzlarının birinde Lâ ilâhe illallah lafzının faziletini şöyle anlattı:

Allahü teâlâ hadîs-i kutsî'de; "La ilâhe illallah benim kal'amdır. Kim benim kal'ama girerse, azâbımdan emîn olur." buyuruyor. Lâ ilâhe illallah Allahü teâlâyı bildiren yüce bir sözdür. Kim onu kendine kal'a edinirse ebedî saâdeti ve nîmetleri elde eder. Kim bu mübârek, kelimeyi kendisine kal'a edinmezse, ebedî azâba uğrar. Fakat insanlar Lâ ilâhe illallah kelimesinden uzaklaştılar. Onlarda sadece dilin kelime-i tevhîdi söylemesi kaldı. Böylece insanlar sâdece kal'ayı söylemiş oldular. Nasıl ki ateşin ismini söylemek insanı yakmadığı, suyun ismi insanı boğmadığı, kılıcın ismi insanı kesmediği gibi, kal'anın ismi de insanı düşmandan korumaz. Bunlar gibi Kelime-i tevhîdin sâdece lafzını söyleyip, mânâsından haberdâr olmamak da insanı âhiret azâbından korumaz.

Görülmüyor mu, insanlar Lâ ilâhe illallah diyor, fakat nefsinin arzu ve isteklerine, paraya ve dünyâya tapıyor. Yarın kıyâmet gününde Allahü teâlâ; "Ey kulum! Olmayan şeyi niçin söylüyorsun?" buyurup, "Yalan söyledin." deyince ne cevap vereceksin. Halbuki sen, dünyâ malına ve paraya kulluk ediyorsun. Ey insanoğlu! Niçin lezzeti ilâhî yerlerde aramıyorsun? Halbuki bütün her şey Allahü teâlânın elindedir. O, bütün bu mülklerin sâhibidir. Mülkünde istediği gibi tasarruf eder. Âlemde, ancak O'nun dilediği ve O'nun irâde ettiği şey olur. Onun için, O'ndan başkasıyla lezzet alma. Rahmetinden ümit kesme. Çünkü O'nun rahmetinden, ancak kâfirler ümit keserler.

Lâ ilâhe illallah öyle bir kelimedir ki, Allahü teâlânın vahdâniyetini tanımayı sağlar. Onun meyvesi, Allahü teâlânın bir olduğunu ikrârdır.

Ey insanoğlu! Allahü teâlâ seni, tevhîdini, birliğini bilmen için yarattı. Âlemdeki her şeyi de, senin için yarattı. Ve bunlar arasındaki hayvanları, bitkileri sana hizmetçi kıldı. Yer senin ikâmet etmeni sağlar. Melekler seni muhâfaza eder. Güneş sana ışık verir. Hepsi senin için yaratılmıştır. Sen, sâdece Allahü teâlâyı bir bilip, O'na kulluk için yaratıldın. Öyleyse bütün mahlûkât, Allahü teâlânın vahdâniyetini ve bir olduğunu kabûl edip, bunu ikrâr için yaratılmıştır.

Ey insanoğlu! Allahü teâlâ bütün eşyâyı senin için yarattı. Seni de kendisi için yarattı. Sen ise, Allahü teâlânın senin için yarattığı şey ile meşgûl oldun, nîmetin sâhibini unuttun. Sana gelen bağış ve lütuflarından faydalandın. Vereni hatırlamadın. Böylece nîmetin şükrünü edâ etmedin. Sana verdiği ihsân ve lütuflarının hürmetine riâyet etmedin. Nîmet sâhibine şükür,

O'nun verdiği nîmete şükür etmektir. Bu da, kendisine verdiği nîmetten dolayı O'na senâda bulunmakla olur.

Ey insanoğlu! Sâdece Allahü teâlâ verir. Öyleyse, sâdece O'nunla meşgûl ol ve O'na yönel, Bu hâsıl olursa, senin için bütün nîmetler hâsıl olur.

Ey insanoğlu! Allahü teâlâdan başkasına yöneldiğin, onlara iltifât ettiğin müddetçe de Lâ ilâhe illallah kelimesini söylemeye devâm et. Çünkü o, sendeki iyi olmayan şeyleri yok eder. Sana övülen iyi hasletleri getirir."

Ahmed Gazâlî hazretleri çok tevâzu sâhibiydi. Sık sık; "Vâz ve nasîhat husûsunda kendimi ehil görmüyorum. Vâz âlimlerin, ilim nisâbının zekâtıdır. Nisâbı olmayan nasıl ve nereden zekât verir? Eğri ağacın gölgesi hiç düzgün olur mu?" buyururdu.

Ahmed Gazâlî hazretleri bir müşkille karşılaştığı zaman, rüyâsında Peygamber efendimizi görür, zor olan meseleyi arz eder bu şekilde işin doğrusunu öğrenirdi.

Talebenin ilim tahsîl ederken ne gibi hususlara dikkat etmesi gerektiği sorulduğunda şöyle buyurdu:

"İlim isteyen ilk önce nefsini kötü ahlâk ve huylardan temizlemelidir. Çünkü ilim öğrenmek, kalbi îmar etmekle olur. Âzâların vazîfesi olan namaz, nasıl necâsetten temizlenmeden olmuyorsa, kalbin ilim ile tâmiri de, ancak kalbi her türlü kötü sıfat ve vasıflardan, fena huylardan temizledikten sonra olur.

İkinci olarak dünyâ meşgûliyetlerinden alâkayı kesmelidir. Zîrâ dünyâ meşgalesi insanı ilimden alıkoyar. İnsan bir anda iki şeyle meşgûl olamaz.

Üçüncü olarak hocaya karşı kibirli olmamalı ve ona ukalâlık etmemelidir. Bilhassa hastanın tabibe teslim olduğu gibi hocaya teslim olmak lazımdır.

Dördüncü olarak ilmin başında ister bu ister öteki dünyâ için olsun âlimlerin ihtilaflarına kulak asmamalıdır. Çünkü bu zihni zorlar doğru düşünceden uzaklaştırır. Meseleler idrâk edilmez olur.

Beşinci olarak, insanın okumaktan gâyesi kalbini kötü huylardan temizleyip, fazîletlerle süslemek, gelecekte ise Allahü teâlâya yakın olmak ve yakınlık mertebesine kavuşmak olmalıdır. Bilgisiyle; riyaset, servet, makam, düşük adamlarla mücâdele ve akranlarına üstünlük gâyesi göstermemelidir."

Ahmed Gazâlî kardeşinin yazdığı **İhyâ-u Ulûm** adlı eserini bir cilde kısaltarak Lübâb-ül-İhyâ ismini verdi. Ayrıca **Sevânih-ul-Uşşak, Zahîre fi İlm-i Basîre, Bevârik-ul-İlm, Et-Tecrid fî-Tercemet-it-Tevhîd, Sırr-ul-Esrâr ve Teşkîl-ül-Envâr ve Havâss-üt-Tevhîd** adlı eserleri vardır.

ÂHİRET TİCÂRETİ

Ahmed Gazâlî hazretleri zamânını hep vâz u nasîhat veya Allahü teâlâya ibâdetle geçirirdi. İnsanlara sık sık vakitlerini boş geçirmemeleri ile ilgili olarak şöyle nasîhat ederdi. Buyururdu ki:

Şunu iyi bilin ki, insanlar bu âlemde yolculuk halindedirler. Onların ilk konakları beşik, sonuncusu ise kabirdir. Hakîkî vatan, ya Cennet veya Cehennem'dir. İnsanın ömrü, sefer mesâfesini teşkil eder. Yıllar konak yerleri, aylar fersahlar, günler kilometreler, nefesler metrelerdir. Yapmış olduğu iyilik, tâat ve ibâdetler azığıdır. Ömrünün en kıymetli sermâyesi vakitleridir. Şehveti ve şehevî arzuları, yolunu kesen eşkıyâdır. Kazancı ve kârı; Cennet'i ve oradaki ebedî nîmetleri elde etmek, Allahü teâlânın rızâsına ve cemâline mazhar olmaktır.

Zarar ise; Cehennem'de çeşitli azaplara mâruz kalmak, Allahü teâlânın rahmet ve cemâlinden uzaklaşmaktır.

Kim hesapsız Cennet'e girmek isterse, vakitlerini Allahü teâlânın beğendiği şeylerle geçirsin. Kim âhirette, hasenât kefesinin ağır gelmesini isterse, vakitlerinin çoğunu ibâdet ve tâatla geçirsin. Kim sâlih bir amel işler, sonra da günâh işlerse, onun durumu tehlikelidir. Fakat ümit kesilmiş de değildir. Af, Allahü teâlânın keremindendir. Umulur ki, Allahü teâlâ onu affeder.

Zannetmeyin ki, güneşin ve ayın seyrinden maksat, sıralı ve düzenli bir hesaptır. Gölgenin, nûrun ve yıldızların yaratılmasından maksat, sâdece insanların dünyâ işlerinde yardımcı olmak içindir. Bilakis insanların, vakitlerini ve zamanlarını onlar vâsıtasıyla bilip, âhiret ticâreti ve tâatlerle meşgûl olmaları içindir. Allahü teâlâ Furkan sûresi altmış ikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Düşünüp ibret almak veya şükretmek isteyen kimseler için, gece ile gündüzü birbiri ardınca geçiren yine O'dur." buyuruyor.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.147

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.28

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.6, s.60

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.60

5) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.196

6) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.83

7) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.1, s.150

8) Lisân-ül-Mîzân; c.1, s.293

9) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.293

10) Tabakât-ül-Evliyâ; s.102

11) El-A'lâm; c.1, s.214

12) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.230

13) Brockelmann; Gal-1, s.546, Supp-1, s.756

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.35-68

AHMED BİN HADRAVEYH;

Evliyânın büyüklerinden. İsmiAhmed bin Hadraveyh bin Muhammed bin Ebî Amr el-Belhî'dir. Künyesi Ebû Hâmid'dir. Doğum târihi bilinmemekte olup, 854 (H.240) senesinde Belh'te vefât etti.

Tasavvuf yolunun en yüksek derecesine ulaşmış, fetvâ sâhibi, tarîkatta kâmil, fütüvvette ve asâlette meşhûr, vilâyette sultan, riyâzette şöhret sâhibi, tasavvuf ehli arasında makbûldü. Kerâmetler sâhibi yüzlerce talebesi vardı. Önceleri Hâtem-i Es'am'ın talebesiydi. Ebû Turâb en-Nahşebî ve Ebû Hafs el-Haddâd ile sohbet etmiş, İbrâhim bin Edhem'i görmüştür. Özellikle fütüvvet; cömertlik, ikram, herkese iyilik etmek husûsundaki sözleriyle meşhûr olan Ahmed bin Hadraveyh, Belh emîrinin kızı Fâtıma ile evlenmişti. Hanımı Fâtıma da tasavvufta örnek bir şahsiyetti.

Ahmed bin Hadraveyh hazretleri önce zâhir, sonra bâtın, tasavvuf ilminde ve hâllerinde yetişip yükseldi. Asker kıyafetinde elbise giyerdi. Sadâkatı ve doğruluğu en büyük lütfun

elde edilmesinde tek çâre olarak gören Ahmed bin Hadraveyh; "Kim, bütün hâllerinde Allahü teâlânın kendisiyle olmasını istiyorsa, doğruluğa sarılsın" derdi. Ona göre kulun başarıya ulaşmaması, basîretsizliğinin eseridir. "Yol açık, hak zâhir, belli, dâvette bulunan bilinip işitilmiştir. Bütün bunlardan sonra şaşırmak, yalnız körlükten ileri gelmektedir." derdi.

Ebû Hafs'a; "Bu yolun büyüğü kimdir?" diye sorulduğunda; "Ahmed bin Hadraveyh'ten yüksek hikmetli ve hâli ondan doğru kimse görmedim." buyurdu.

Belh emîrinin kızı olan hanımı Fâtıma, tövbe etmiş ve Ahmed bin Hadraveyh'e haber gönderip, babasından kendisini istemesini söylemişti. Ebû Hâmid Ahmed kabûl etmeyince, ikinci defâ adam gönderdi ve; "Ben, seni Allah yolunu görmek isteyenlerin yolunu kesici değil, yol gösterici olmakta herkesten ileri sanıyordum." dedi. Bunun üzerine Ahmed bin Hadraveyh, Fâtıma'yı babasından istedi. Babası da Ahmed bin Hadraveyh'in bereketlerinden istifâde için kızını ona verdi. Fâtıma dünyâ işlerini terk etti ve Ahmed bin Hadraveyh'le huzûr ve sükûn içinde yaşadı.

Menkıbelerinden bâzıları şöyledir:

Bir gün evine hırsız girdi. Her tarafı aradı, fakat götürecek bir şey bulamadı. Eli boş döneceği zaman Ahmed bin Hadraveyh; "Ey genç! Şu kovayı al su doldur. Abdest al ve namaz kıl. Bu arada evime belki bir şey gelir, sana veririm. Böylece evimden boş dönmemiş olursun." dedi. Genç onun emrettiği gibi hareket etti. Sabah olunca zengin birisi Ahmed bin Hadraveyh'e yüz elli altın getirdi. Ahmed bin Hadraveyh hazretleri bu parayı o gence vererek; "Al bu gece kıldığın namazlar sebebiyle sana mükafattır." dedi.

Genç onun bu merhamet ve iltifâtı karşısında şaşırdı, hâli de değişti. Sonra; "Yolumu kaybetmiş, bozuk işlere dalmıştım. Bir gece hayırlı bir iş yapıp Allahü teâlâya ibâdet ettim. Rabbim de bana böyle ihsânda bulundu." diyerek tövbe edip Ahmed bin Hadraveyh hazretlerine talebe oldu.

Ahmed bin Hadraveyh hazretleri kendi nefsini muhâsebeye çektiği bir hâdiseyi şöyle anlatmıştır:

Uzun müddet nefsime muhâlefetle onu kahretmiştim. Bir defâsında bir cemâat cihâd için gazâya gidiyordu. Bende de gazâ için büyük bir arzu uyanmıştı. Nefsim gazânın sevâbı ile ilgili hadîs-i şerîfleri bana hatırlatıyordu. Hayret edip, kendi kendime, gâlibâ nefsin bu istekli hâli bir hîledir! Çünkü nefs seve seve ibâdet ve tâatta bulunmaz! Herhalde devamlı oruç tuttuğum için nefsin tâkatı kesildi de bu sebeple savaşa gitmemi ve orucumu açmamı istiyor dedim.

Nefse dedim ki: "Ey nefs gazâ için sefere çıkınca oruca devâm edeceğim." Nefs; "Olur kabul." deyince şaşırdım ve herhalde ben nefsi geceleri namaz kılmaya mecbûr tutuyorum da onun için gazâya çıkmamı ve böylece gece namazını bırakacağımı ve rahata kavuşmayı istiyor diye düşündüm. Nefse gazâda da seni gece uyutmam dedim. "Bu da kabul!" dedi.

Bu cevabına da hayret edip, iyice düşündüm. Sonra herhalde nefs yalnızlıktan usandı da halkın arasına karışmak istiyor. Bu sebeple diye yorumladım ve nefse; "Konakladığımız her yerde insanların arasında oturmayacağım. Tenhâ bir kenara çekileceğim." deyince nefsim; "Onu da kabul ediyorum!" deyince artık onun maksadını anlamaktan âciz kaldım. Allahü teâlâya sığınıp; "Yâ Rabbî! Beni nefsin hîlesinden haberdâr et ve onun aldatmasından koru. Sana sığındım." diye yalvarıp duâ ettim.

Bunun üzerine nefs, şöyle dedi: "Benim isteklerime muhâlefet etmekle beni günde yüz defâ öldürüyorsun, bundan kimsenin haberi yok. Hiç olmazsa gazâda bir kere ölürüm de bunu bütün cihân halkı duyar. Derler ki, âferin Ahmed Hadraveyh'e, onu, nefsini öldürdüler, şehîdlik derecesine erdi..."

Nefsin bu cevabı üzerine; "Sübhanallah, bu nefs öyle yaratılmış ki, hayatında da ölümünde de

münâfık! Ne bu dünyâda ne de âhirette müslüman olmak istemiyor! Ben onu tâatte bulunmak istiyor sanmıştım. Ona zünnâr bağlandığının farkına varmamışım." diyerek, daha çok muhâlefet ettim.

Bir menkıbesi de şöyledir:

Bir kimse Ahmed bin Hadraveyh hazretlerine gelip; "Fakir ve bitkin bir kimseyim, sıkıntıdan kurtulmam için bana bir yol gösterir misiniz?" dedi.

Onun bu arzusu üzerine; "Git bütün mesleklerin ve yapılan işlerin isimlerini ayrı ayrı yaz. Bir torbaya doldur bana getir." dedi.

Fakir kimse söylenilen şeyi yapıp tekrar huzuruna geldi. Yanına gelince, getirdiği torbaya elini sokup bir kâğıt çıkardı. Kâğıdın üzerinde "vurgunculuk" yazıyordu.

Kâğıdı adama verip; "Senin vurgunculuk yapman gerekiyor." dedi.

Adam önce şaşırdı sonra da; "Madem ki bu zat böyle söyledi, bunu çâresiz yapmam gerekiyor." dedi. Sonra yolkesen harâmilerin yanına gidip, kendisinin de yol kesip vurgunculuk yapmak istediğini söyledi. "Kabul! Ancak bir şartımız var ne dersek yapacaksın. O zaman seni aramıza alırız" dediler.

"Peki bu şartınızı kabul ettim." diyerek onlara katıldı.

Birkaç gün yolkesicilerin arasında kaldı. Bir gün bir kervanın önüne çıkıp, soymak istediler. Kervanda çok zengin bir tüccar vardı. Bu adamı yakalayıp, aralarına yeni katılan kimseye; "Bunun başını kes!" dediler.

Bu teklif karşısında şaşırıp durakladı. Kendi kendine; "Şu eşkiyânın reisi haksız yere kan döküyor. Tüccarı öldüreceğime onu öldüreyim daha iyi olur." diye düşündü.

Eşkiyâ reisi ise ona ısrarla; "Eğer iş yapmak için geldiysen, işin budur bunu yapman lazım. Yoksa git kendine başka bir iş bul." dedi. Bu sözler üzerine kılıcını çekip eşkıyâ reisinin başını kesti. Diğer vurguncular reislerinin öldüğünü görünce, kaçıp dağıldılar. Böylece kervan soyulmaktan kurtuldu. Ölümden ve soyulmaktan kurtulan zengin tüccar, onun yaptığı işten çok memnun olup, ona pek çok altın ve gümüş verdi. Böylece zengin oldu fakirlikten ve vurguncu olmaktan kurtuldu.

Ahmed bin Hadraveyh hazretleri fakirlere, garîblere acır, onları himâye ederdi. Onlara yardım edebilmek için borç alırdı. Vefât edeceği sırada bu sebeple yedi yüz dirhem borcu vardı. Bu paranın tamamını fakirlere harcamıştı. Ölüm döşeğinde iken alacaklıları vefât etmek üzere olduğunu haber alarak, altınlarını istemek üzere hemen yanına gittiler. Bütün alacaklılar başında toplanmıştı. Bu durumu görerek; "Allah'ım benim canımı alıyorsun, fakat şu kimselerin rehini benim canımdır! Ben onların önünde rehin bulunuyorum. Şimdi güvenilir bir kefil arıyorlar. Bu borcu öyle birine havâle et ki, bunların alacakları ödensin. Ondan sonra canımı al!" diye duâ etti.

Daha duâsını bitirir bitirmez kapısı çalındı. Bir zât gelip; "Ahmed bin Hadraveyh'in evi burası mı?" dedi.

"Evet burasıdır" diye cevap verdiler. Bu sefer:

"Ebû Hâmid Ahmed bin Hadraveyh'den alacağı olanlar dışarı gelsin." diye seslendi.

Alacaklılar bu sesi duyup hemen dışarı çıktılar. Gelen zât herbirinin alacağını ayrı ayrı ödedi. Borçlar ödenip tamamlanınca Ahmed bin Hadraveyh hazretleri vefât etti.

Birçok eserleri bulunan Ahmed bin Hadraveyh, hayatında düstûr hâline getirdiği "Allah doğrularla berâberdir" sözünün tecellisine ölüm döşeğinde de kavuşmuştur. Vefâtı sırasında yanında bulunan Muhammed bin Hâmid şöyle anlatıyor:

Ahmed bin Hadraveyh ölüm döşeğinde iken 95 yaşındaydı. Kendisine bir mesele sorulunca gözleri yaşardı. "Ey oğlum 95 senedir çaldığım bir kapı vardı. İşte şimdi o kapı bana açılıyor. Benim için saâdetle mi yoksa bahtsızlıkla mı açılıyor, bilmiyorum. Suâle nasıl cevap verebilirim?" diye karşılık verdi.

Ahmed bin Hadraveyh hazretleri buyurdu ki:

"Mârifetin hakîkati, Allahü teâlâyı kalb ile sevmek, dil ile anmak ve Allahü teâlâdan başka her şeyden ümidini kesmektir."

"Gaflet uykusundan daha ağır uyku yoktur. Şehvetten kuvvetli esaret yoktur. Gaflet ağırlığı olmasaydı. Şehvet gâlip gelmezdi."

"Yoksullara hizmet eden, şu üç şeyle mükâfatlandırılır. Tevâzu, edep güzelliği, cömertlik."

"İnsanların Allahü teâlâya en yakın olanı, güzel huylara en çok sâhip olanıdır."

"Fakirliğindeki izzeti ve dervişliğindeki şerefi gizli tut. Yâni halka ben fakirim diyerek sırrını açığa vurma. Çünkü fakirlik Allahü teâlânın iyi bir ihsânı ve ikrâmıdır."

"Sabır, fakru zarûrette kalanların azığı, rızâ ise âriflerin mertebesidir."

"Kalp, bir takım kaplardan ibârettir. Allahü teâlânın sevgisiyle dolduğu zaman, nûrun fazlası diğer uzuvlara yansır. Bâtılla dolduğu zaman da, ondaki karanlık diğer organlara geçer."

"Amellerin en iyisi hangisidir?" sorusuna: "Allahü teâlâdan başkasına iltifât etmekten kendini korumaktır." diye cevap vermişti.

Birgün yanında "Allahü teâlâya (azâbından rahmetine) sığının." (Zâriyât sûresi: 50) meâlindeki âyet-i kerîme okunduğunda; "Bu âyet-i kerîme her konuda kaçıp sığınılacak en hayırlı olanın Allahü teâlâ olduğunu öğretmektedir." dedi.

HARMANIM SAMAN OLDU

Ahmed bin Hadraveyh hazretleri gençliğinde bir defâ bir şeyhin dergâhına gitti. Üzerinde eski elbiseler vardı. Onu gören talebeler kabullenemeyip, hocalarına; "Bu gelen misâfir dergâhın ehli değil." dediler.

O ise dergâhta bir müddet kaldı. Bir gün dergâhın kuyusundan su çekerken elindeki kovanın ipi kopup kova kuyuya düştü. Bu sebeple dergâhta vazîfeli olan hizmetkâr ona sitem edip üzdü. Ahmed bin Hadraveyh hazretleri bu durum karşısında dergâhın şeyhine gidip; "Kova kuyuya düştü, çıkması için bir Fâtihâ okur musunuz?" diye ricâ etti.

Dergâhın şeyhi; "Bu nasıl bir istek." diye duraklayınca; "Eğer siz okumazsanız izin verin ben okuyayım." dedi.

Şeyh de izin verdi. Kuyunun başında Fâtihâ sûresini okudu kova birdenbire kuyunun üzerine çıktı.

Dergâhın şeyhi onun bu ihlâsını görerek sarığını çıkarıp önüne koydu ve derecesinin onun derecesi yanında çok az bir derece olduğunu ifâde için; "Ey genç! Sen nasıl bir kimsesin ki benim harmanım senin danen yanında saman oldu" dedi.

Ahmed bin Hadraveyh şeyhin bu sözü üzerine; "Talebelerinize söyleyiniz, misâfire kem nazarla bakmasınlar. Zaten ben gidiyorum." diyerek, ayrıldı.

KÖPEKLER DE NASİPLENMELİ

Bir müddet Bistam'da kalan Ahmed bin Hadraveyh hanımı ile oradan ayrılıp, Nişâbur'a gitti. Nişâbur'da iken Yahyâ bin Muâz-ı Râzî oraya geldi. Gelen bu misâfiri Ahmed bin Hadraveyh evine dâvet etmek istedi. Hanımına bu zâtın dâvetinde neler yapılmasının gerektiğini sorunca, Fâtıma şöyle cevap verdi: "Birçok hayvan kesmeli, ayrıca şunlara da ihtiyaç vardır; çokça şamdanlar, buhûr ve misk alınmalı, bunlara ilâveten birkaç merkep kesmeli." deyince, Ahmed bin Hadraveyh; "Merkep kesmek de ne oluyor?" diye sordu. Hanımı; "Kerem sâhibi bir kimse, kerem sâhibi bir kişiyi evine dâvet edip misâfir edince, mahallenin köpekleri de bundan nasiblerini almalıdır." diye cevap verdi.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.42

2) Nefehât-ül-Üns; s.119

3) Târih-i Bağdâd; c.4, s.119

4) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.382

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.95

6) İhyâ-i Ulûmiddîn; c.4, s.601

7) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.103

8) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.11

9) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.137

10) Risâle-i Kuşeyrî; s.93

11) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.287

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.80

13) Şehu't-Tearrûf; c.1, s.98

14) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.257

AHMED HAMMÂMÎ;

Tasavvufda Halvetî yolundan yetişen büyük velîlerden. İsmi, Ahmed bin Ömer Hammâmî Alvânî Halvetîdir. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1608 (H.1017) senesinde Halep'te vefât etti. Makâm-ı Halîl'e bitişik, Şah Velî Türbesi yakınına defnedildi.

Ahmed Hammâmî, Hama'da yetişti. Ebü'l-Vefâ Alvânî'den ilim öğrendi. Sonra, hocasının kardeşi Şeyh Muhammed'in derslerini dinledi. Hocasının vefâtı üzerine, Hama'dan Halep'e geldi ve Meşarika mahallesine yerleşti. Sevîkat-i Hâtem mahallesindeki Şeyh Şem'ûn mescidinde, ilme yeni başlayanlara ders verdi. Elfiye, Şerh-ul-Katr, Nahv, Minhâc okuttu. Gâyet sâde giyinirdi. Hâlbuki çok kıymetli elbise alma imkânı vardı. Sonra Şeyh Ebü'l-Cûd'un derslerine devâm etti. Tefsîr okudu. Cumâ günleri, sabah erkenden, güneş yükselinceye kadar tövbe ve istigfârla meşgûl olurdu. Sonra da cemâatin dert ve sıkıntılarını dinler, herkese ayrı ayrı cevaplar verirdi.

Bir meclis kurup, insanlara, Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını bıkmadan anlattı. Her sınıftan insan gelerek derslerini dinleyip istifâde ettiler.

Şöyle anlatılır:

"Hocası, Ahmed Hammâmî'ye, mescidin kandillerine yağ koyması için, içinde yağ olan odanın anahtarlarını vermişti. Ahmed Hammâmî de, kandillerdeki yağ bittikçe, ihtiyaç mikdârı yağı Besmele ile koyardı. Uzun zaman bu vazîfeyi sürdürdü. Bir gün çekemeyen

biri; "Ahmed bu vazifeyi yapamıyor." diyerek hocasına şikâyette bulundu. Bunu işiten Ahmed Hammâmî, hocasına gidip, bu vazîfeden affedilmesini arz etti ve odanın anahtarını teslim etti. Aradan bir hafta geçti. O hasedkâr kişi yağın bittiğini söyledi. Ebü'l-Vefâ; "Sübhânallah! Bereket Ahmed'in elinde idi. Anahtarlar onda olsaydı, o yağ senelerce yeterdi" buyurdu.

Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Terviyet-ül-Ervâh, 2) A'zeb-ül-Meşârib fîs-Sülûk, 3) El-Menâkib fit-Tasavvuf, 4) El-Usûl-ül-Alvâniyye, 5) El-Ahlâk-us-Sûfiyye.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.30

2) Hülâsat-ül-Eser; c.1, s.257

3) El-A'lâm; c.1, s.188

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.153

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.165

AHMED BİN HANBEL;

Velîlerin büyüklerinden ve Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan Hanbelî mezhebinin imâmı. Künyesi, Ebû Abdullah'tır. 780 (H.164) senesinde Bağdat'ta doğdu. Aslen Basralıdır. Babasının ismi Muhammed bin Hanbel'dir. Dedesi Hanbel bin Helâl, Basra'dan Horasan'a yerleşmiş ve Emevî Devletinde Serahs şehri vâliliği yapmıştır. Babası asker (subay) idi. Ahmed bin Hanbel'in âilesi, annesi ona hâmile iken, Merv'den Bağdat'a göçmüş ve o Bağdât'ta doğmuştur. Soy îtibâriyle, anne ve babası tarafından Arap asıllıdır. Nesebi, İslâmiyetten önce ve sonra Araplar arasında meşhûr bir kabîle olan Şeyban kabîlesine dayanır. Bu kabîle Adnan kabîlesinden gelen Rebîa'nın bir kolu olup, Nizar kabîlesinde Peygamber efendimizin soyu ile birleşir.

Ahmed bin Hanbel'in babası, daha o çok küçük yaşta iken, vefât etti. Otuz yaşında vefât eden babasından, önemli bir mîrâs da kalmadı. Onun yetişmesi ile annesi ilgilendi. Küçük yaşta, ilim tahsiline başladı. Bu sırada Bağdat önemli bir ilim merkeziydi. Burada hadîs ve kırâat âlimleri, tasavvufta yetişmiş büyük zâtlar ile diğer ilimlerde yetişmiş kıymetli âlimler bulunuyordu. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra lügat, hadîs, fıkıh, Sahâbî ve Tâbiîn rivâyetlerini öğrendi.

Ahmed bin Hanbel, emsâli arasında ciddiyeti, takvâsı, sabrı, metânet ve tahammülü ile meşhûr oldu. Bu hâli, henüz 15-16 yaşlarında iken temas kurduğu âlimlerin dikkatini çekti. Heysem bin Cemil onun hakkında, daha o sırada şöyle dedi:

"Bu çocuk yaşarsa, zamânındakilerin ilimde hucceti, rehberi olacaktır."

Henüz 15 yaşlarında İmâm-ı A'zâmın talebesi olan Ebû Yûsuf'tan fıkıh ve hadîs dersi aldı. Bundan sonra da üç sene Huşeym'in derslerine devâm ederek ondan hadîs-i şerîf dinledi. Bundan başka Bağdat'ta bulunan meşhûr âlimlerden de ders aldı.

7 yıl Bağdat'ta ilim öğrenen Ahmed bin Hanbel daha sonra ilim tahsili için seyahatlere başladı. Önce Basra'ya, bir yıl sonra da, Hicaz'a gitti. Böylece Kûfe, Basra, Mekke-i mükerreme, Medîne-i münevvere, Şam ve el-Cezîre'ye giderek hadîs ilmini öğrendi. Hadîs râvilerini bizzât görerek, onlardan hadîs-i şerîf dinledi. Basra ve Hicaz'a beşer defâ seyahat yaptı. Hicaz'a yaptığı ilk seyâhatinde, fıkıh ilminde hocası olan, İmâm-ı Şâfiî ile görüştü. Bu görüşme Mekke'de Mescid-i Harâm'da oldu. İkinci defa ise, Bağdat'ta buluştular.

Ahmed bin Hanbel, ilk hac seferini 830 senesinde yaptı. Daha sonra birkaç defâ daha hacca gitti. Bu hac seferlerinden birinde yolunu şaşırdı. Yolda yaşlı bir köylü gördü. Gidip ona yolu

sordu. Köylü gür bir sesle; "Ey Ahmed! Sen kim oluyorsun ki, Allahü teâlânın evine (Beytullah'a) gidiyorsun! Allahü teâlâ oraya gitmene râzı olmayınca, elbette ki yolunu şaşırırsın!" dedi. Bunun üzerine Ahmed bin Hanbel; "Ya Rabbî! Senin köşelerde, kenarlarda sakladığın, halkın gözünden örttüğün böyle kulların da varmış." deyince o zât; "Ne zannediyorsun Ahmed, ne zannediyorsun? Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, eğer Allahü teâlâdan isteseler, bütün gökler ve yerler onun hürmetine altın olur." dedi. O anda toprak ve dağlar altın oldu. Ahmed bin Hanbel kendinden geçerek düştü. Daha sonra o zâtın göstermesi ile yolunu buldu.

Hac seferlerinden birinde, hac yaptıktan sonra bir müddet, mücâvir olarak Mekke'de kaldı. Bu zaman zarfında hadîs-i şerîf öğrenme faâliyetlerini sürdürdü. Sonra Yemen'in San'a şehrinde bulunan meşhûr hadîs âlimi Abdürrezzâk bin Hemmam'dan hadîs-i şerîf öğrenmek için San'a'ya gitti. İlim öğrenmek için çıktığı bu yolculukta çok sıkıntı çekti. Yolda yiyeceği bitti. Parası da olmadığı için, San'a şehrine varıncaya kadar, nakliyecilerin yanında ücretle hamallık yaptı. Ticâret ve kazanç için elverişli olmayan San'a'da iki sene kalıp, sıkıntılara katlandı. Abdürrezzâk bin Hemmam'dan hadîs-i şerîf dinledi. Böylece İmâm-ı Zührî ve İbn-i Müseyyib yoluyla rivâyet edilen, birçok hadîs-i şerîfi işitip öğrendi.

Ahmed bin Hanbel, ilim öğrenmek için pekçok İslâm beldesini dolaştı ve bu uğurda pekçok meşakkate katlandı. Kitap çantalarını sırtında taşırdı. Bir seferinde onu tanıyan biri, ezberlediği hadîs-i şerîfin ve yazdığı notlarının çokluğunu görerek; "Bir Kûfe'ye, bir Basra'ya gidiyorsun! Ne zamana kadar böyle devam edeceksin?" deyince, Ahmed bin Hanbel hazretleri "Hokka ve kalem ile mezara kadar..." diyerek cevap verdi.

Ahmed bin Hanbel'in kuvvetli hâfızasının yanında dikkati çeken bir vasfı da, işittiği bütün hadîs-i şerîfleri yazmaya çok önem vermesiydi. Yaşadığı devir, ilmin tedvin edilip toplandığı ve kısımlara ayrılıp, yazıldığı bir devirdi. Fıkıh ve lügat ilmi derlenmiş, hadîs ilmi derlenmekte, yazılan hadîs-i şerîfler toplanmakta idi.

Ahmed bin Hanbel, böyle bir zamanda din ilimlerini öğrenip, bilhassa tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerinde yüksek seviyeye ulaştı. Daha sonra Bağdat'a döndü ve ilmini yayıp, insanlara çok faydalı oldu.

Ahmed bin Hanbel hazretleri, ders ve fetvâ verme işine, kırk yaşında başladı. Bundan sonra hadîs rivâyetinde ve fetvâda başvurulan önemli bir kaynak oldu.

İki çeşit ders halkası (meclisi) vardı. Biri, talebelerine verdiği muntazam dersler, diğeri, hem talebelerinin, hem de halktan isteyenlerin katıldığı derslerdi. Onun ilim meclisine pekçok kimse katılırdı. Bâzı rivayetlere göre, dersini dinleyenlerin sayısı beş bini bulmuştur. Ahmed bin Hanbel'den ders alıp, ilim öğrenen talebenin çokluğu, ondan hadîs-i şerîf rivâyet edenlerin ve fıkhî meseleler nakledenlerin çok sayıda olmasından da anlaşılmaktadır. Onun meclisine gelip, derslerini dinleyenlerin bir kısmı, sâdece ondaki üstün hâllere ve yüksek ahlâka hayran kaldıklarından sohbetine katıldılar. Böylece bir kısmı hem ilmini hem ahlâkını alırken, bir kısmı da onun yaşayaşına göre yaşamak, onu tanımak, ahlâk ve edeb husûsunda yaptığı vâz ve nasihatten istifâde etmek için huzûruna geldiler.

Ahmed bin Hanbel'in meclisinde, derslerinde vekar, ciddiyet, tevâzu ve gönül huzûru hâkimdi. Dinleyenlere ve katılanlara saâdet vesilesi olan derslerini, ikindiden sonra Bağdat'ta büyük bir mescidde verirdi.

Ders meclisine dâimâ kitaplarıyla, yazıp kaydettikleri ile çıkardı. Çok kuvvetli bir hâfızaya sâhip olmasına rağmen, hadîs-i şerîf rivayet ederken, yine de yazdıklarına bakardı. Kitabından okur, talebelere yazdırırdı. Derslerinde hadîs-i şerîf rivâyetinden başka, bir de fıkhî meseleler hakkında verdiği cevaplar yer almaktaydı. Ondan ders alıp, ilimde yetişenlerin sayısı 900 civarındadır.

Ahmed bin Hanbel rahmetullahi aleyh mezheb sâhibi bir âlimdir. Mezhebi, İslamiyette Ehl-i sünnet îtikâdı üzere olan dört hak mezhebden biri olup, ismine nisbetle Hanbelî mezhebi denir. Daha çok Şam, Bağdat ve Mısır'da yayılmıştır. Dört hak mezheb, müslümanlar için rahmet ve kolaylıktır. Nitekim Peygamber efendimiz; "Ümmetimin (müctehidlerinin) mezheplere ayrılması rahmettir." buyurmuştur.

Allahü teâlâya olan bağlılığı sebebiyle son derece tevâzu sâhibiydi. İnsanlara yardım etmeyi severdi. Herkesin derdine derman olmaya çalışırdı. Yoksulları korurdu. Son derece halîm selîm, yumuşak huyluydu. Aceleci değildi. Çok alçak gönüllüydü. Ağır başlı ve vakarlıydı. Câmiye gittiği zaman ön safa geçmeye çalışmazdı. Mecliste nerede yer bulursa oraya otururdu.

Ahmed bin Hanbel çok ibâdet ederdi. Her gece Kur'ân-ı kerîmin yedide birini okur, her yedi günde bir hatmederdi. Yatsı namazını kılınca biraz istirahat eder, sonra kalkıp sabaha kadar ibâdet ve tâatla meşgûl olurdu. Gece namazını hiç bırakmazdı. Halka dâimâ kolaylık yollarını gösterir, ağır vazîfeleri yüklemezdi. Acıktığı zaman bir şey bulamazsa, kimseden yiyecek istemez ve rahatsız etmezdi. Çoğu zaman ekmeğine sirke katık olurdu. Yolda yürürken, hızlı adımlarla yürürdü. Onu daha çok, mescidde, cenâze namazında ve hasta ziyâretinde görürlerdi. Giydiği elbiseyi en ucuz kumaştan yaptırırdı. Çok kere az şey yer; "Ölecek kimse için bunlar çok bile." derdi.

Allahü teâlâdan korkması, verâ ve takvâsı çoktu. Fakir bir hayat yaşadı. Haram şüphesi olan şeyi reddederdi. Haram mala sâhib olmaktansa, onu almamayı tercih ederdi. Borç karşılığı bir malı alacaklıya rehin bıraktı. Parayı bulunca alacaklıya gidip borcunu verdi. Rehin bıraktığı malı alacağı zaman alacaklı olan iki mal gösterip, rehin bıraktığının hangisi olduğunu kesin bilmediğinden; "Bunlardan birini seç, ikisi de aynı." dedi. Fakat Ahmed bin Hanbel rehin bıraktığı malın hangisi olduğunu bilemediği için kendi malı yerine başkasının malını almış olurum korkusu ile ikisini de bıraktı, almadı. Başkasının hakkı geçer diye kendi hakkından vazgeçti.

Ahmed bin Hanbel, Peygamber efendimizin sünnetine son derece bağlıydı; "Hiç bir hadîs-i şerîf yazmadım ki, onunla amel etmeyeyim." buyururdu.

Ahmed bin Hanbel talebeliği sırasında bir grup kimseyle bir su kenarında bulunuyordu. Onlar soyunup, suya girdiler. Ahmed bin Hanbel ise, Peygamber efendimizin şu hadîs-i şerîfine uyarak soyunmadı: "Kim Allah'a ve âhiret gününe îmân ediyorsa, hamama (avret yerlerini örtmeden) girmesin." O gece rüyâsında bir kimse ona; "Ey Ahmed! Sana müjdeler olsun! Zîrâ Allahü teâlâ, Resûlullah'ın sünnetine uyduğun için seni bağışladı. Seni imâm kıldı. İnsanlar sana tâbi olurlar." dedi. "Siz kimsiniz?" diye sorunca o zât; "Cebrâil'im." cevâbını verdi.

Ehl-i sünnet îtikâdından aslâ tâviz vermezdi. Bağdat'ta Mu'tezile fırkası mensupları;"Kur'ân-ı kerîm mahlûktur." diyerek, bu yanlış îtikâdlarına Abbâsî halîfesi Me'mûn'u da inandırdılar. Bunu kabûl etmesi için, Ahmed bin Hanbel hazretlerini de zorlayıp, Me'mûn vâsıtasıyla bu hususta baskı ve işkence yaptılar ve 28 ay hapsettiler. Bütün bunlara rağmen O; "Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir." dedi. Bu sırada kendisine İmâm-ı Şâfiî Mısır'dan mektup göndermişti. Okuyunca ağladı. Sebebi sorulunca; "Rüyâsında Resûlullah efendimizi görmüş, Ahmed bin Hanbel'e mektup ile benden selâm yaz ve de ki, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olup olmadığı kendisinden sorulacak. Cevâb vermesin buyurmuş." dedi.

Bir gün Ahmed bin Hanbel hazretleri bir cemâatle berâber oturuyordu. İçeriye bir zât girip; "Ahmed bin Hanbel kimdir?" dedi. Orada bulunanlar susup bekledi. "Ahmed bin Hanbel benim, ne istiyorsun?" dedi. Gelen zât şöyle anlattı:

Dört yüz fersah uzaktan geliyorum. Cumâ gecesi uyumuştum. Rüyâmda biri gelip bana; "Ahmed bin Hanbel'i biliyor musun?" dedi. "Hayır tanımıyorum." dedim. "Bağdat'a git, onu

sor ve bulunca, Hızır aleyhisselâm sana selâm söyledi de. Semâvâttaki, gökteki melekler ondan râzıdır. Çünkü o, nefsine aslâ uymadı, Allahü teâlâya itâat husûsunda çok sabırlı davrandı." dedi.

Ahmed bin Hanbel; "Mâşâallah, lâ havle velâ kuvvete illâ billah." dedi. Sonra o zâta; "Başka bir söyleyeceğin ve ihtiyâcın var mı?" dedi. "Hayır sâdece bunun için geldim." dedi ve o gün Bağdat'tan ayrıldı.

Bir kere hadîs âlimleri, Ebû Âsım Dahhak ibni Mahled'in meclisinde toplanmıştı. Onlara; "Fıkıh öğrenmek istemez misiniz? Halbuki aramızda fıkıh âlimi yok." dedi. Onlar; "Aramızda bir kişi var." dediler. "Kimdir o?" dedi. "Birazdan gelir." dediler. Biraz sonra Ahmed bin Hanbel karşıdan göründü. "Karşılayalım." dedi. Oradakiler; "O böyle şeyden hoşlanmaz." dediler. Gelince, Ebû Âsım onu yanına oturtup, fıkhî meseleler sormaya başladı. Bir suâl sordu ve cevap aldı. Sormaya devâm ederek, birkaç kere sorup cevap aldı. Sonra da; "Bu deryâ gibi bir âlimdir." dedi.

Ahmed bin Hanbel'in, yevmiye ile çalışan bir işçisi vardı. Akşam talebesine; "Bu işçiye ücretinden fazla ver." dedi. Talebe, ücretinden fazla para verdi. İşçi almadı ve gitti. Hazret-i İmâm; "Arkasından yetiş, şimdi alır." dedi. Dediği gibi, işçi parayı aldı. Hazret-i İmâm'a sebebi suâl edildiğinde buyurdu ki: "O zaman böyle bir şey aklından geçiyordu... Şimdi ise bu düşünce onda yok oldu. Alması tevekkülünü bozmayacağı için aldı." Tevekkül nedir diye suâl ettiler: "Rızkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır." buyurdu.

Zamânın meşhûr bir falcısı vardı. Fal baktırmak istiyenler her taraftan gelir kendisini bulurlardı. Bu şahıs falcılığı meslek hâline getirmişti. Bir ara hastalandı. Yirmi sene iyileşemedi. Biri ziyâretine gelmişti. Hâlini görünce; "Senin iyileşmenin tek yolu var, o da zamânımızın en büyük âlimlerinden ve evliyâsından biri olan Ahmed bin Hanbel hazretlerinin duâ etmesidir." dedi. Bu falcı da annesini gönderip, duâ etmesini istedi. Annesi Ahmed bin Hanbel'in huzûruna varınca; "Oğlum yirmi senedir hasta yatıyor. İyileşmesi için sizden duâ istemeye geldim." deyince; "Herkes iyileşmek için oğluna gelirdi. Senin oğlun da, her şeyi bildiğini zannederdi. Kendi hastalığını tedâvî etmeyip de, seni bana mı gönderdi?" buyurdu. Kadının defalarca ısrârı karşısında dayanamayıp, falcılığı bırakması şartıyla, duâ edeceğini söyledi. Hazret-i İmâmın bu sözü üzerine falcılığı bıraktı. Tövbe istigfâr etti ve sıhhate kavuştu.

Bir gencin, felç olmuş, hasta bir annesi vardı. Bir gün oğluna; "Ey oğlum! Eğer benim rızâmı almak, beni sevindirmek istersen, İmâm-ı Ahmed'in huzûruna git ve sıhhate kavuşmam için bana duâ etmesini söyle. Belki Allahü teâlâ beni bu hâle getiren bu hastalıktan kurtarır." dedi. Genç, İmâm-ı Ahmed'in kapısına geldi ve seslendi. İçerden bir ses; "Kimsin?" dedi. Cevâbında; "Size muhtâcım, hasta bir annem var, sizden duâ istiyor." dedi. İmâm çok üzüldü. Kendi kendine; "Beni nereden biliyor?" dedi. Sonra kalktı, abdest aldı, namaza durdu. İmâmın hizmetçisi o gence; "Sen geri dön, İmâm duâ ediyor." dedi. Genç geri döndü, evin kapısına geldiği zaman, annesi Allahü teâlânın izniyle tam sıhhate kavuşmuş olarak kalktı ve oğlunu kapıda karşıladı.

Hazret-i İmâm, Abdullah bin Mübârek hazretlerinin gelmesini ve onunla görüşmeyi çok arzu ediyordu. Nihâyet bir gün oğlu; "Babacığım! Abdullah bin Mübârek geldi, kapıdadır, sizi görmek istiyor." dedi. İmâm-ı Ahmed; "İçeri alma!" dedi. Oğlu; "Babacağım, bunda ne hikmet vardır ki, senelerdir onu görmek arzusu ile yanıyordun, bugün bu saâdet, bu nîmet kapınıza geldi de içeri almıyorsunuz?" dedi. Ahmed bin Hanbel; "Evet, söylediğin gibidir. Ama korkarım ki, onu gördükten sonra ayrılığına dayanamam. Onun kokusu için bir ömür harcadım. Onu ayrılmak olmayan yerde görmek isterim." dedi.

Ahmed bin Hanbel sık sık talebesine buyururdu ki:

"İlim, insanlara, ekmek ve su kadar lâzımdır. İlim, rivâyet, kuru mâlûmât ve bilgi çokluğu

değildir. İlim, faydalı olan ve kendisiyle amel edilen şeydir."

"Kulun kalbini ıslâh etmesi, düzeltmesi için, iyilerle berâber olması kadar faydalı bir şey yoktur. Yine kulun fasıklarla berâber olup, onların işlerine dikkat ve nazar etmesi kadar zararlı bir şey yoktur."

"Günahlar îmânı zayıflatır."

"Yemeği, din kardeşleriyle sürûr içinde, fakirlerle ikrâm ve cömertlikle, diğer insanlarla da mürüvvet içinde yemek lâzımdır."

"Her şey için kerem vardır. Kalbin keremi Halıktan râzı olmak, kadere rızâ göstermektir."

"Sizde olmayan meziyetlerle sizi metheden kimsenin, sizde olmayan kötülüklerle de bir gün kötüleyeceğini unutmayınız."

"İstediklerini vermediğiniz zaman kızan, kırılan veya küsen arkadaş, gerçek arkadaş değildir."

"Kibir taşıyan kafada, akıla rastlayamazsınız."

"İnsanların ahmak sınıfı, kendilerinin medh edilmesinden hoşlananlarıdır."

"Tevekkül, her şeyi Allah'tan bilmek ve rızkı O'nun verdiğine inanmaktır."

"Tevekkül, bütün işlerinde Allahü teâlâya teslim olmak, başa gelen her şeyi O'ndan bilip katlanabilmektir."

"İnsana az bir mal yetişir. Çok mal ise kâfi gelmez."

"Bir kimse, sadık bir arkadaşını kaybederse, kendisi için zillettir."

"Hüsn-i zannı olanın hayatı hoş geçer."

"Yalan söylemek, emniyeti giderir."

"Meziyet, fazîlet, ilim ve irfân tamamlığı iledir."

"Ayıplardan uzak arkadaş arayanlar, arkadaşsız kalır."

855 (H.241) senesi Cumâ günü vefât etti. Vefât haberi, bütün Bağdat halkını ağlattı. Cenâze namazını kılmak üzere çevreden gelenlerle birlikte, binlerce insan toplanmıştı. Bağdatlılar evlerinin kapısını açıp; "Cenâze namazı için abdest almak isteyen gelsin." diye bağırdılar. Cenâze namazı kılınınca, kuşlar tabutu üzerinde uçuşup, kendilerini tabuta vurdular. Cenâze namazında yüz bine yakın kişi bulundu. O gün yâhûdî ve hıristiyanlardan pekçok kimse, bu hâdiseyi görerek müslüman oldu. Ağlayıp, bağırarak; "Lâ ilâhe illallah." dediler.

Vefâtından sonra Muhammed ibni Huşeyme hazret-i İmâm'ı rüyâsında gördü. "Nereye gidiyorsun?" dedi. "Cennet'e." dedi. "Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?" diye sorunca, cevâbında; "Allahü teâlâ beni mağfiret etti. Başıma taç giydirdi ve; "Ey Ahmed! Kur'ân-ı kerîme mahlûk demediğin için, bu nîmetleri sana verdim." buyurdu." dedi.

Ahmed bin Hanbel'in vefât haberini İskenderiye'de iken duyan Muhammed bin Huzeyme, çok üzülmüştü. Rüyâsında Ahmed bin Hanbel'in salına salına yürüdüğünü görüp kendisine; "Ey İmâm! Bu böyle ne biçim yürüyüş?" dedi. O da; "Dünyâda Allahü teâlânın dînine hizmet edenlerin, Cennet'teki yürüyüşleri böyledir." buyurdu. O; "Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti?" diye sual etti. İmâm hazretleri; "Allahü teâlâ beni affetti, başıma bir taç, ayağıma altından iki ayakkabı giydirdi ve; "Ey Ahmed! Kur'ân-ı kerîm benim kelâmımdır, diye inandığın için, bu iltifâtlara kavuştun. Ey İmâm! Süfyân-ı Sevrî'den sana ulaşan duâlar var, onlarla dünyâda duâ ettiğin gibi, şimdi de duâ et." dedi. Bu emir üzerine; "Ey âlemlerin Rabbi olan Allah'ım! Bizleri af ve magfiret eyle. Bizlere suâl sorma." diye duâ ettim. Bu duâdan sonra; "Ey Ahmed! İşte Cennet, gir oraya buyurdu ve ben de Cennet'e girdim." dedi.

Ahmed bin Hanbel'in pek çok eseri vardır. Bunlardan bâzıları şunlardır:

1) Müsned; 30 bin hadîs-i şerîfi içine almıştır. Matbûdur. **2) Kitâb-üs-Sünne. 3) Kitâb-üz-Zühd:** Matbûdur. **4) Kitâb-üs-Salât. 5) Kitâb-ül-Vera' ve'l-Îmân. 6) Kitâb-ür-Reddi ale'l- Cehmiyye ve'z-Zenâdıka:** Matbûdur. **7) Kitâb-ül-Eşribe:** Matbûdur. **8) Kitâb-ül-Mesâil. 9) Cüz-fi Usûl-üs-Sünne. 10) Fadâil-üs-Sahâbe:** 2 cilt hâlinde matbûdur. **11) Er-Reddü A'lâ men-Tenâkua fi'l-Kur'ân. 12) Et-Tefsir. 13) En-Nâsih ve'l-Mensûh. 14) Et-Târih. 15) Hadîsu Şu'be. 16) Mukaddem ve'l-Muahhar fi'l-Kur'ân. 17) Vücûbât-ül-Kur'ân. 18) Menâsik-ül-Kebîr ve's-Sagîr. 19) El-Cerhu ve't-Ta'dîl. 20) Kitâb'ül-ilel ve Ma'rifet-ür-Ricâl:** Matbûdur.

HAYIR OLMAZ!

Ahmed bin Hanbel vefât ederken eliyle işâret edip; "Hayır olmaz!" dedi. Oğlu; "Babacığım bu ne hâldir?" diye sorunca; "Şu an tehlike zamânıdır, duâ ediniz. Şeytan felâket toprağını başıma saçmak istiyor. Ey Ahmed! Benim elimde can ver, diyor. Ben de; "Hayır olmaz! Hayır olmaz!" diyorum. Bir nefes kalıncaya kadar tehlike vardır. Şeytanın aldatmasından emîn olmak yoktur." buyurdu.

SORULAR

Ahmed ibni Hanbel'e; "Her gün sabahtan akşama kadar câmide ibâdet edip, Allahü teâlâ benim rızkımı nereden olsa gönderir, diyen bir kimse nasıl bir adamdır?" diye sorulduğunda; "Bu kimse câhildir. İslâmiyetten haberi yoktur. Çünkü, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: "Allahü teâlâ benim rızkımı süngümün ucuna koymuştur." Yâni rızkım cihâd ile gelmektedir." buyurdu.

İhlâs nedir? sorusuna; "Amellerin âfetlerinden kurtulmaktır." Tevekkül nedir? sorusuna; "Rızkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır." cevâbını verdi.

Zühd nedir? sorusuna;"Zühd üç türlüdür; câhilin zühdü, haramları terk etmektir. Âlimlerin zühdü, helal olanların fazlasından sakınmaktır. Âriflerin zühdü, Allahü teâlâyı unutturan şeyleri terk etmektir." buyurdu.

Ebû Hafs Ömer bin Sâlih Tarsûsî isimli velî bir zât, Ahmed bin Hanbel'e; "Kalbler ne ile yumuşar?" diye sordu. Başını eğip biraz düşündükten sonra; "Evlâdım! Helâl yemekle yumuşar." buyurdu.

Ahmed bin Hanbel hazretlerine bir gün; "Tevekkül nedir?" diye sordular. "İnsanlardan istemeyi ve onlara yalvarmayı terk etmektir." buyurdu.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.9, s.161

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.1, s.72

3) Târih-i Bağdâd; c.4, s.412

4) Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.4

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.2, s.431

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.96
7) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.96
8) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.290
9) Kâmûs-ul-A'lâm; c.1, s.788
10) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.980
11) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.36
12) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.121, c.7, s.84
13) El-Bidâye ve'n-Nihâye; c.10, s.325
14) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.1, s.195
15) Miftah-us-Seâde; c.2, s.232
16) Hidâyet ül-Müvaffıkîn; s.63
17) Tabakât-ül-Müfessirîn; c.1, s.70
18) Mir'ât-ül-Cinân; c.2, s.132
19) Eshâb-ı Kirâm; s.310
20) Fâideli Bilgiler; s.13,44,73,87,91,143,158
21) Vehhâbîye Nasîhat; s.13,24
22) El-A'lâm; c.1, s.203
23) Sıfât-us-Safve; c.2, s.190
24) Sebîl-ün-Necât; s.25
25) Eşedd-ül-Cihâd; s.7
26) Mukaddimet-ül-Müsned (Zehebî); s.82
27) En-Nücûm-üz-Zâhire; c.2, s.304
28) Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel (İbni Cevzî)
29) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.209
30) En-Na't-ül-Ekmel; s.31

AHMED HÂNÎ (Bkz. Hânî Baba)

AHMED BİN HARB;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Harb, künyesi Ebû Abdullah'tır. Nişabur'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Horasan pîri diye meşhur oldu. İlim ve fazîlette üstün derecelere yükseldi. 848 (H.234) senesinde vefât etti.

Büyüklüğü herkes tarafından bilinir ve kabul edilirdi. Büyük âlim Yahyâ bin Muâz-ı Râzî vefât ettiğinde başının Ahmed bin Harb'in ayaklarının ucuna gelecek şekilde defnedilmesini vasiyet etti.

Ahmed bin Harb, Süfyân bin Uyeyne, Yahyâ bin Muâz ve başka gönül sultanı ehil zâtların sohbetlerinde bulunarak ilim öğrenip olgunlaştı. Verâ, haram ve şüphelilerden kaçmakta benzeri yoktu.

Bir gün annesi; "Gel kendi evimizde büyüttüğüm bir tavuğu kızarttım. Bundan ye." dedi. Ahmed bin Harb; "Anneciğim! Bu tavuk, bir gün komşumuzun damına çıkıp birkaç dâne yedi. Bunun için o tavuktan yemek istemiyorum." dedi. Annesi bu sözleri duyunca, kendisine böyle bir evlâd verdiği için Allahü teâlâya hamd ve şükür etti.

Ahmed bin Harb çok ibâdet ederdi. Bu sebeple kendisine; "Ey Allahü teâlânın sevgili kulu! Bir mikdâr istirahat etseniz." denildi. O zaman; "Önünde Cennet ve Cehennem'den başka bir yer olmayan ve hangisine gideceğini bilemeyen kimsenin uykusu gelir mi?" buyurdu. Daha fazla ibâdet etmeye başladı.

Bir gün bir tanıdığından mektup aldı. Cevap yazacak vakti olmadığı için, bir talebesine; "Dostumuzun mektubuna cevap yazıp de ki: Bizim cevap yazacak vaktimiz yok. Onun için bize mektup yazma. Hep Allahü teâlâ ile meşgûl ol. Vesselâm." buyurdu.

Ahmed bin Harb hazretlerinin Behram adlı ateşperest bir komşusu vardı. Bu komşu bir defâsında ticâret için bir yere mal gönderdi. Yolda hırsızlar mallarını alıp kaçtılar. Ahmed bin Harb durumu haber alınca, yanındakilere; "Haydi komşumuza gidelim. Başına gelen bu hâl için üzülmemesini söyleyip onu teselli edelim. Her ne kadar ateşe tapıyorsa da komşumuzdur." dedi. Behram'ın evine gelince, kendilerini hürmetle karşıladı ve çok saygı gösterip ikramlarda bulundu. O günlerde çok kıtlık olduğundan bir şeyler yemek için gelmiş olabileceklerini de düşünerek ayrıca yemek hazırlamak istedi. Bunu gören Ahmed bin Harb hazretleri; "Zahmet etmeyiniz. Malınızın çalındığını duyduk. Üzülebileceğinizi düşünerek, halinizi, hatırınızı soralım diye geldik." buyurdular. Behram; "Evet öyledir, ama bunda üç şeye şükretmem lâzım oluyor: Birincisi, başkaları benden çaldılar, ben başkalarından çalmadım. İkincisi, malımın yarısını aldılar, diğer yarısı bende kaldı. Ya hepsini alsalardı. Üçüncüsü, din bende kaldı, dünyâyı aldılar." dedi.

Bu sözler Ahmed bin Harb'in pek hoşuna gitti ve yanındakilere; "Bu sözleri yazın. Bundan îmân kokusu geliyor." dedi. Sonra Behram'a; "Niçin ateşe tapıyorsun?" diye sordu. Behram:

"Ona tapıyorum ki yarın beni yakmasın, kendisine yakmak için odun verdim ki beni Allahü teâlâya ulaştırsın." cevâbını verdi.

Ahmed bin Harb: "Çok yanılıyorsun. Ateş zayıftır. Ona tapmakla hesaptan kurtulmak mümkün değildir. Bir çocuk, bir avuç su atsa ateşi söndürür. Bu kadar zayıf bir şey başkasına nasıl kuvvet verebilir? Bir parça toprağı bile kendinden atamaz. Seni Allah'a nasıl kavuşturur? Ateş câhildir. Bir şey bilmez, yakarken misk ile necaseti ayıramaz. Hepsini aynı anda yakar ve hangisinin daha iyi olduğunu bilmez. Sen ki, yetmiş senedir ona tapıyorsun. Ben de ömrümde bir kere ona tapmadım. Gel ikimiz de elimizi ateşe sokalım. Seni koruyup korumadığını gör." buyurdu.

Behram ateş getirdi. Ahmed bin Harb hazretleri elini ateşe sokup bir saat kadar bekledi. Eli hiç yanmadı ve acımadı. Bu hâli gören Behram çok şaşırdı, kalbinde bir değişme hissederek:

"Size dört şey soracağım. Cevaplarını verirseniz îmân edeceğim." dedi.

Ahmed bin Harb "Sor." buyurdu. Behram dedi ki:

"Allahü teâlâ, insanları niçin yarattı? Mâdem ki yarattı niçin rızık verdi? Mâdem ki rızık verdi. Niçin öldürdü? Mâdem ki öldürdü. Niçin diriltecek?"

Ahmed bin Harb şöyle cevap verdi:

"Allahü teâlâ kendini tanımaları için insanları yarattı. Razzâk, ziyâdesiyle rızık verici olduğunu bilsinler diye onlara rızık verdi. Kahhâr olduğunu anlamaları için onları öldürür. Kudretini tanımaları için onları tekrar diriltir."

Behram bunları duyunca; "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü

ve Resûlühü." diyerek müslüman oldu.

Ahmed bin Harb hazretleri bir gün tevekküle teşvik ve alıştırmak için çocuklarından birine; "Yavrum! Bir şeye ihtiyâcın olursa, şu köşede bir delik var. Oraya git. Orada Allahü teâlâya; yâ Rabbî! İhtiyâcım olan falan şeyi bana ihsân et, diye duâ et." buyurdu. Çocuk; "Peki efendim. Bundan sonra bildirdiğiniz gibi yapacağım." dedi. Ahmed bin Harb evdekilere de; "Bunun isteğini, kendisi görmeden şu deliğe koyuverin." diye tenbih etti. Bu hâl bir müddet böyle devâm etti. Çocuk arzu ettiği şeyleri bu delikten alıyordu. Bir gün evde kimse yok iken, çocuk âdeti üzere, deliğin yanına gidip yemek istedi. Allahü teâlânın izniyle o delikten yemeği alıp yerken ev halkı eve gelip durumu görünce, bu yemeği nereden aldığını sordular. Çocuk; "Her zamanki aldığım yerden." dedi. Bunun üzerine Ahmed bin Harb, çocukta hakîkî tevekkülün teşekkül ettiğini anladı.

Yahyâ bin Muâz'ın bir bağı vardı. Bir gün bu bağda bir mikdâr üzüm yedi. Hocasının bağdan üzüm yediğini gören Ahmed bin Harb; "Efendim bu bağ, bir gün, haber verilip izin alınmadan vakfın suyu ile sulanmıştı." dedi. Yahyâ bin Muâz, hemen tövbe etti. Vakfın malını izinsiz kullanmanın mes'ûliyetinin ağırlığını düşünerek bir daha o bağdan üzüm yemedi.

Bizanslılar devrinde, İstanbul'da bir doktor yaşıyordu. Hiçbir dîne inanmadığı gibi, Allahü teâlânın varlığını da inkâr ediyor ve; "Her şey kendi kendine var olmuştur." diyordu. Âlemin bir yaratıcısı olduğunu kabûl etmiyordu. Mesleğinde mütehassıs olup, sorulan her soruya cevap veriyordu.

Hıristiyanlardan hiç kimse bu doktora cevap veremez hâle gelmişti. Yalnız; "Dünyânın bir yaratıcısı olduğuna delil getirip beni iknâ eden olursa, bu dâvamdan vaz geçerim." diyordu. Karşılaşıp münâzara ettiği herkesi mağlûb ediyor, cevapsız bırakıyordu. Kendisini dinleyen herkese dinsizliği aşılıyor, fikirlerini karıştırıyordu.

Bu doktor karşısında hıristiyanlar âciz kalmıştı. Durumu krallarına anlattılar. Buna ancak müslümanların cevap verebileceğini söylediler. Bizans kralı, Abbâsî halîfesi, Me'mûn'a bir elçi ile mektup gönderdi. Mektubunda; "Size gönderdiğimiz bu doktor dehridir (dinsizdir). Bir yaratıcı olmadığına inanmaktadır. Yanınızda münâzara edecek ve bunu iknâ edip, mağlub edecek bir âlim bulunursa çok iyi olur." yazmaktaydı. Abbâsî halîfesi müşavirlerini toplayıp, onlara danıştı. Oradaki ilim sahipleri dediler ki:

"Ey halîfe! Önce onu, mütehassıs olduğu tıp ilminden imtihan edelim, deneyelim. Sonra duruma göre ne yapacağımıza karar verelim."

Ertesi gün, kalabalık hâlinde geldiler. Doktor da oradaydı. Herkes bir şişeye idrarını koyarak birbiriyle değiştirdiler. Her şişenin kime aid olduğunu bilmek için de özel işâretler koydular. Hepsini getirip, bu inkârcı doktorun önüne koydular. Doktor önce şişelere, sonra da orada bulunan insanların yüzlerine baktı. Ve hiç yanlışlık yapmadan, bu falancanın, bu da falancanındır diye tek tek saydı. Şişelerin üzerlerindeki işâretlere baktıklarında, hepsi dediği gibi olduğunu gördüler. İki kişinin idrarını karıştırdığı şişelerdeki idrara da bakıp; "Bu falanca ile filancanın idrarıdır. Onlarda şöyle şöyle hastalıklar vardır. İlaçları da şunlardır." dedi.

Hepsini doğru söylemişti. Herkes onun işine şaşırıp âciz kalmıştı. Sonra; Bağdat'ta onunla münâzara edecek bir kişi bilmiyoruz." dediler. İçlerinden birisi; "Büyük âlim, evliyânın üstünlerinden olan Nişâburlu Ahmed bin Harb hazretleri dün gece buraya geldi. Hacca gidiyor. Bununla ancak onun münâzara edebileceğini sanırım." dedi.

Halîfe, Ahmed bin Harb'ın yanına birini gönderip durumu ona bildirdi. O da buyurdu ki:

"Siz münâzara meclisini falan saatte, halîfenin sarayında hazırlayın ve onu lafa tutun! Ben biraz geç geleceğim. Geldiğim zaman bana, niçin geç kaldınız? dersiniz. Ben de cevap

veririm."

Dediği gibi yaptılar. Ahmed bin Harb hazretleri gelip oturunca halîfe ona; "Niçin geç kaldınız?" diye sordu. O da; "Abdest için Dicle Nehri kenarına gittim. Tuhaf bir şey gördüm. Ona bakarak geciktim." dedi. Halîfe; "Ne gördünüz ki?" diye sorunca şöyle cevap verdi:

"Gördüm ki topraktan bir ağaç çıktı, büyüdü, kimse kesmeden yıkıldı. Kimse müdahale etmeden de tahta şeklini aldı. Bu tahtalar kendiliğinden birleşip marangozsuz, çivisiz sandal oldu. Bir kayıkçı olmadan da suyun üzerinde gitmeye başladı. Bunu seyre dalıp geç kaldım."

Bu saçmalıkları duyan inkârcı doktor dayanamadı:

"Bu saçma sapan konuşan ihtiyar mı bizimle münâzara etmeye geldi? Bu delidir. Bununla münâzara etmeye değmez."

Bunun üzerine Ahmed bin Harb şöyle cevap verdi,

"Niçin saçma konuşayım ve deli olayım?"

Doktor kendinden emin bir şekilde konuştu: "Olmayacak şeyler söylüyorsunuz. Koskoca ağaç birdenbire büyür, kesilir ve tahta olur. Bu tahtalar marangozsuz birbirine bitişir ve sandal olur. Kayıkçı olmadan su üzerinde gider dediniz."

O zaman Ahmed bin Harb son sözünü söyledi:

"Ey doğruluktan uzak insan! Bir sandal için bu imkânsız olunca, yâni ustası, bir yapıcısı olmadan sandal olmaz, su üzerinde gidemez ise, bu güneş, ay ve yıldızlarla, ağaçlar ve çiçeklerle süslü ve intizamlı âlem, bir yapıcı olmadan, bu dünyâ bu sağlamlığı ile binlerce güzel yaratıklar, sanat erbâbını hayran bırakan eşsiz tabloları ile kendi kendine nasıl var olsunlar? Asıl, bir yapıcı, yaratıcı yoktur diye böyle hezeyan söyleyen, saçmalayan delidir."

İnkârcı doktor, bu cevap karşısında şaşıp kalmıştı. Bir an düşündü. Başını kaldırdı, insafla kendi kendine; "İnsan bilgisine güvenip böbürlenmemeli ve inkârcı olmamalıdır. Şimdi inanıyorum ki, Allahü teâlâ vardır." deyip müslüman olmak istedi. Ahmed bin Harb ona kelime-i şehâdet söyletip mânâsını öğretti. Böylece bir insanın inkârdan kurtulup sonsuz saâdete kavuşmasına vesile oldu.

Buyurdu ki:

"Bizlere ne kadar şaşılır ve hayret edilir ki, gölge denilince hemen güneşin varlığı aklımıza gelir de, Cennet denilince akla Cehennem'in geleceği, ondan korunmak çâreleri düşünülmez ve ondan gâfil oluruz."

"Bir kimsenin, evlenip kırk yaşına geldiği, saçına ak düştüğü, hacca gidip Beytullah'ı ziyâret ettiği halde, hâlâ aklını başına toplamaması, vakitlerini oyun ve günah olan şeylerle geçirmesi ne kadar çirkindir."

Kendisine, Sâlihâ kadından süâl edilince, buyurdu ki:

"Beş vakit namazını kılan, efendisine (kocasına) itâat eden, her işinde Allahü teâlânın rızâsını gözeten, insanları gıybetle çekiştirip dedi-kodu yapmaktan, koğuculuktan dilini koruyan, kanâat sâhibi olup dünyâ malına meyletmeyen ve musîbetlere karşı sabreden bir kadın, hakîkaten çok iyi bir kadındır."

Ahmed bin Harb hazretlerinden büyük hadîs mütehassısı İmâm-ı Nesâî rivâyette bulunmuştur.

Ahmed bin Harb hazretlerinin **Kitâb-üz-Zühd, Kitâb-üd-Duâ, Kitâb-ül-Kesb, Kitâb-ül-Hikmeti vel-Menâsik** isimli eserleri vardır.

Gıybet hakkında sorulduğunda:

"Bana kim düşmanlık yapıyor, kim beni gıybet ediyor ve hakkımda kötü söylüyor, keşke bilsem de ona altın ve gümüş göndersem. Benim işimde çalışarak kazandığı sevapları benim defterime geçirdiğine göre benim paramdan harcasın." buyurdu.

Gönlü dünyâya bağlamamak hakkında da; "Dünyânın sizi kandırıp evvelkileri düşürdüğü belâya sizi de düşürmemesi için izzet ve celâl sâhibi Allahü teâlâdan gücünüz yettiği kadar korkun. Bildiğinizle amel edin ve dikkatli olun." buyurdu.

ÖLÜMDEN GÂFİL OLMA

Ahmed bin Harb hazretleri tesirli sözler söyleyerek kalbleri nûrlandırırdı. Bir sohbetinde buyurdu ki:

Yeryüzü iki sınıf kimseye çok hayret eder. Birisi, ölümden gâfil olarak, yatağını, karyolasını süsleyip uykuya yatandır. Yeryüzü kendi hâl lisanı ile o kimseye; "Ey insan! Şu nâzik bedenin, yataksız olarak arada bir perde bulunmadan, bende uzun müddet kalacak ve çürüyecek. Bunu niçin düşünmüyorsun?" Yeryüzünün kendisine hayret ettiği ikinci kimse de, ufak bir arâzi parçası yüzünden kardeşi ile hasım olan kimsedir. Yeryüzü, kendi hâl lisanı ile o kimseye; "Ey insan! Münâkaşasını yaptığınız bu yerin sizden önceki sâhiplerinin nerede olduklarını hiç düşündünüz mü?" der.

1) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.80

2) Mu'cem-ul-Müellifîn; c.1, s.188

3) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.218

4) Riyâd-un-Nâsıhîn; s.15

AHMED HAZNEVÎ;

Son devirde Suriye'de yetişen evliyâdan. İsmi Ahmed'dir. Babası Hoca Murâd Efendi olup, Mardin ilinin İdil (Hazah) ilçesine bağlı Banihe köyündendir. Suriye'nin Kamışlı kazâsına bağlı Hızna veya Hazne köyünde doğduğu için Haznevî nisbesiyle anıldı. Doğum târihi bilinmemektedir. 1949 (H.1369) senesi Suriye'de Kamışlı kazâsına bağlı Telma'rûf köyünde vefât etti. Kabri oradadır.

Babasının İmâm-Hatiplik yaptığı Hazne köyünde dünyâya gelen Ahmed-i Haznevî, tahsil çağına gelince, zamânının âlimlerinden ilim öğrendi. Diyarbakır'ın Silvan kazâsına gidip, o civarda meşhûr olan Müderris molla Hüseyin Küçük Efendiden zamânın usûlüne göre okuyup tahsîlini tamamladı ve icâzet, diploma aldı.

Tasavvufa karşı alâka duydu. Nurşinli Şeyh Abdurrahmân Tâgî'nin halîfesi Hizanlı Şeyh Abdülkâdir Efendinin sohbetlerinde bulundu. Birinci Cihân Harbinden önce hocası Şeyh Abdülkâdir Efendinin vefâtından sonra Abdurrahmân Tâgî'nin oğlu yüksek ilim ve irfan sâhibi büyük velî Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretlerinin sohbetlerine devâm edip talebe oldu.

Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretlerine talebe olduktan sonraki hâlini şöyle anlattı:

Nurşin'e gittikten on beş-yirmi gün sonraydı. Hazretin (Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî) evindeydim. Mâlûm yemeğimiz darı ekmeği ve darı çorbasıydı. Bir gün Muş taraflarından, o bölgenin ileri gelenlerinden birisi Hazret'i ziyârete gelmişti. Hazret'i ve talebelerini yemeğe

dâvet etti. Hazret de dâveti kabûl edip, icâbet edeceğini bildirdi. Nasıl olsa ben de ziyâfete gideceğim, güzel yemekler yiyeceğim diye düşündüm ve sevindim. Bu durumdan nefsim çok zevklendi. Hemen çarıklarım ıslansın da rahat giyeyim diye suya bıraktım. Nihayet Hazret yolculuk hazırlığını yaptı. Ben de diğer talebelerle birlikte hazırlandım. Hazret çıktı, yüzünü bana döndürüp; "Haydi gidiyoruz. Bütün mollalar benimle berâber gelsin. Yalnız Molla Ahmed kalsın. O gelmeyecek" buyurdu. Ben gitmeyip kaldım. O zaman hocamın niçin öyle dediğini anladım ve nefsime dönüp dedim ki: "Bütün suç senindir. Sen güzel yemekler yerim diye iştahlandın. Güzel yemeklere tamah ettin. İşte bunun için Hazret seni götürmedi. Ey nefsim! Senin uslanman için bu kapıda çok sabırlı olman ve kendi isteklerini bir kenara bırakman lâzımdır. Bunu yaparsan Allahü teâlânın ve sevdiklerinin rızasına kavuşursun."

Bir gün Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretleri Almed Haznevî'ye sordu: "Molla Ahmed! Sen yemeklerini nerede yiyorsun?" Ahmed Haznevî; "Sofilerle berâber yiyorum efendim." dedi. "Peki nerede yatıyorsun?" diye sorunca da; "Aşağı divanda yatıyorum." cevâbını verdi. Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretleri Ahmed Haznevî'nin bu cevaplarından çok hoşlandı, sevindi ve buyurdu ki: "Çok iyi yapıyorsun. Aşağı divan çok hoştur. Seydâ-i Tâgî (Abdurrahmân Tâgî) orada sohbet ettiği ve talebelerine mânevî feyzleri ihsân ettiği için oranın bereketi fazladır. Yukarı divan ağaların yeri, aşağı divan ise Seyda'nın divanıdır. Oranın kıymetini bil."

Bir gün Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretleri ata binmiş gidiyordu. Ahmed Haznevî'yi görünce atının yularını çekerek durdu

Onu yanına çağırdı ve; "Molla Ahmed! İnsanın şu kadar, zerre mikdarı kadar nefsi olsa, o, Allahü teâlâdan uzaktır. Zîrâ, insanın evini yıkan en büyük düşmanı kendi nefsidir. Onun için insanın kendinden haberi olmalı. Nefsin tuzaklarına düşmemeye çalışmalıdır." buyurarak atını sürdü, yoluna devâm etti.

On beş sene müddetle bâzan yaya bâzan binekli Nurşin'e gidip gelerek Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretlerinin sohbetlerinde bulunan Ahmed Haznevî, bu ilim, irfân ve feyz kaynağından çok istifâde etti. Tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuştu. Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretleri ona ilim öğretmek ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda icâzet ve hilâfet verdi. Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretlerinin sohbetlerine devâm ederken kendisine zâhirî ilimleri öğreten Silvanlı Molla Hüseyin Efendiyle de irtibâtını kesmedi. Molla Hüseyin Efendiye şu ifâdelerin bulunduğu bir mektup yazarak duâsını istedi:

"...Bu mektup mübârek dergâhın râkımı, köpeği olan Ahmed'den ilmiyle iftihâr ve îtimâd edilen meşhûr büyük hocamadır. Allah bizim ve bütün müslümanların menfaatleri için ömrünü uzatıp, onu sevdiği ve râzı olduğu şeylerle muvaffak kılsın.

Ahmed yüce kişilerce öpülen ayakkabınızın tozunu öpmekle teberrük eder. Değerli vakitlerde inci gibi temiz kalbinizden çıkan duânızı diler, gece-gündüz himmetinizi bekler. Yıldızlara benzeyen çocuklarınızın gözlerinden öper. Allah onları, din ve halk için faydalı şeylere muvaffak eyleyip güzel insan olarak yetiştirsin. Kendisine duâ etmelerini ricâ eder, durumlarınızı sorar, Allah şimdilik ve gelecek zamanda durumunuzu âfet ve musîbetlerden uzaklaştırsın..."

Hocası Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretlerinin vefâtından sonra doğum yeri olan Hazne köyünde ve Telma'rûf köyünde ilim okutup talebe yetiştirdi. İnsanları Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan saâdet ve kurtuluş yoluna sevk etmeye çalıştı. Yakından uzaktan gelerek sohbetleriyle şereflenen insanlar ondan istifâde ettiler. Birçok din âlimi, tasavvuf erbâbı yetiştirdi. Onun yetiştirdiği zâtların en başında, kabri Adıyaman ilinin Kahta ilçesine bağlı Menzil köyünde bulunan Abdülhakîm Hüseynî gelmektedir.

Ahmed Haznevî hazretleri bereketli sohbetleriyle insanların dünyâ ve âhiret saâdetine

kavuşmaları için çırpındığı ve şöhreti etrafa yayıldığı sırada birçok kimseler hocalarını bırakıp Ahmed Haznevî'nin etrafına toplanmaya başladılar. O sıralarda Suriye'de kendinin şeyh olduğunu iddiâ eden pekçok kimse arasında bir de "Yeşil Şeyh" diye anılan biri vardı. Elbisesi, cübbesi, sarığı, entarisi, hülâsa baştan aşağı bütün giydikleri yeşil renkten olduğu için herkes ona "Yeşil Şeyh" derdi. İşte bu Yeşil Şeyh'in de talebeleri kendisini terk edip Ahmed Haznevî'nin kapısına gittiler. Onun yanında hiç kimse kalmadı. O da kalkıp o civarda ne kadar ağalar ve ileri gelenler varsa hepsini topladı. Ahmet Haznevî'ye de haber gönderip toplantıya çağırdı. Topladığı kişilere güvenip bir şeyler yapmaya çalışıyordu.

Ahmed Haznevî dâveti kabûl edip gitmeye karar verdi. Talebeleri ona; "Müsâde ederseniz biz de otuz-kırk kişi sizinle birlikte gelelim." dediklerinde;"Ne diye geleceksiniz? Biz aşîret dâvâsına mı gidiyoruz?" buyurdu ve onların isteklerini kabûl etmedi. Devâm ederek; "Mâdem dâvet etmiş, icâbet edelim, ne sözü varsa söylesin, yalnız iki kişi bana refâkat etse kâfidir." buyurdu. Yanına iki talebesini alarak yola çıktı. Yeşil Şeyh'in köyüne vardı, kapısını çaldı. Kapı açıldığında o civarın ağaları ve halkın ileri gelenlerinden kırk-elli kadar kişinin orada olduğunu gördü. İçeri girerek selâm verdi. Yeşil Şeyh hiç iltifât etmedi. Fakat Ahmed Haznevî hazretleri Yeşil Şeyh'in bu davranışına aldırış etmeden yanına gidip müsâfeha yaptıktan sonra oturdu. Ahmed Haznevî oturur oturmaz, Yeşil Şeyh konuşmaya başladı; "Yetmez mi bize yaptığın, hakâret ve zulüm, bütün talebelerimizi elimizden aldın. Etrâfımızda hiç talebe bırakmadın. Nedir bu senin yaptığın? Ne kadar benim babamdan, dedemden kalan talebem varsa, hepsini etrafına topladın. Olur mu böyle şey?" diyerek uzun uzun konuştu.

Yeşil Şeyh'in hakaret dolu bu sözlerini sabır ve tahammülle dinleyen Ahmed Haznevî, susarak dinlemeye devâm etti. Ahmed Haznevî'nin bu derece sabırla susmasına dayanamayan Yeşil Şeyh; "Sen niye konuşmuyorsun?" deyince, Ahmed Haznevî; "Benimki sâdece iki kelimedir, dinle! Eğer işim ve niyetim Allah içinse, vallahi değil sen, senin gibi yüz kişi daha olsa bunu bozamaz. Yok eğer işim Allah için değilse, sabret altı aya kalmaz, darmadığın olur giderim." buyurdu. Yeşil Şeyh; "Çok doğru söyledin. Hakîkaten öyle, eğer Allah içinse yüz tâne benim gibisi gelse sana hiç bir zarar gelmez. Çünkü Allah için çalışana kimse dokunamaz. Yok eğer Allah için değilse, talebelerimiz hâliyle geri gelirler." diyerek hakkı teslim etti ve Ahmed Haznevî hazretlerinin büyüklüğünü kabûl etti.

İşte Ahmed Haznevî böyleydi. O kadar sabırlı ve yumuşak huyluydu ki, muhâtabı o kadar konuştuğu ve hakâretlerle dolu sözler söylediği hâlde cevap vermedi. Rahatsız da olmadı. O kendisine eziyet edenlere bile yardımcı olurdu.İlim, irfân ve güzel ahlâk sâhibi olan Ahmed Haznevî, sohbetleriyle insanların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmalarına vesîle oldu. Sohbetlerinden birinde buyurdu ki:

"Zaman fırsatı, bir ganîmettir. Kişi sıhhatini ve boş vaktini kendine ganîmet bilmelidir. Öyle ise ömrünü faydasız şeylere harcaması lâyık değildir. Ömrün hepsinin Allahü teâlânın rızâsının olduğu şeylere sarf edilmesi daha lâyıktır. Beş vakit namazı cemâatle kılmalı; teheccüd, gece namazını terk etmemeli, seher vakitlerinde istiğfâra, tövbeye devâm etmelidir. Tavşan uykusu gibi uyuyarak, ibâdetlerden geri kalmamalı, dünyâ nîmetlerinin lezzetine aldanmamalıdır. Ölüm ve âhiret hallerini anıp göz önünde bulundurmalıdır. Hattâ vakitlerin devamlı olarak Allahü teâlânın ismini anarak geçirilmesi vâciptir. Parlak olan İslâm dînine uygun olan her şey alış-veriş de olsa, kişinin yaptığı ameller zikir sayılır. Öyle ise yapılan bütün işlerin zikir olması için bütün davranışlarda İslâmiyetin hükümlerine uyulması gerekir. Çünkü zikir gafleti kovmaktan ibârettir. Bütün fiillerde Allahü teâlânın emirlerine ve yasaklarına riâyet edildiğinde gafletin etkisinden kurtuluş mümkün olup, Allahü teâlâya devamlı zikrin sevâbı hâsıl olur.

Hülâsâ; Allahü teâlânın yoluna tâlib olan kimsenin dünyâdan yüz çevirip, kalbi ile âhiret işine yönelmesi, zarûret mikdârı dünyâ işleriyle uğraşması diğer bütün vakitlerini âhiret

işlerine safretmesi gerekir.

Dünyâ ve içindekilere gönül bağlamamak ve Peygamber efendimize tâbi olmak husûsunda ise; "İyi bilmelidir ki, dünyâsını âhiretine vesîle eden kimseden başkasına esenlik yoktur. Çünkü dünyâ meşakkat ve aldanma evidir. Zîrâ hadîs-i şerîfte; "Dünyâ lânetlenmiştir (kıymetsizdir) ve dünyânın içindeki şeyler de lânetlenmiştir. Ancak Allah'ın zikri ve Allah'ın sevdiği şeyler bu lânetlenmenin dışındadır." buyrulmuştur. İşte bundan dolayı akıllı kimse Allahü teâlânın dostu ve sevgilisi olan Muhammed aleyhisselâmın şerîatine, Nakşibendiyye büyüklerine, fakirlik, zenginlik, rahatlık ve sıkıntılı zamanlarında dahi tâbi olmalı, uymalıdır. Çünkü onların boyalarıyla boyanmak en üstün maksat ve arzu edilen şeydir. Boyanmayana pişmanlık vardır. Beyt:

"Ömrünü beyhûde yere geçiren kimse

Allah'ın muhabbetinden bir nasibi olmadığı için ağlasın."

Şeyh Ahmed-i Haznevî hazretleri insanları dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşturan Nakşibendiyye yolunun fazîletiyle ilgili olarak buyurdu ki:

"Hâce Behâeddîn Nakşibendî hazretleri; "Hakîkaten yolumuz, Allah'a giden yolların en yakını ve en kısasıdır. Allahü teâlâdan kat'î olarak kulu kendisine ulaştırıcı bir yol diledim. Dileğimi yerine getirip duâmı kabûl etti." buyurdu. Bu tarîkate ilk girişte bir tad ve zevk olup, sonunda aşk harâreti ve sekr, kendinden geçme hâli vardır. İşte bunun içindir ki, ârif kimse kendini hiçe sayıp frenk kâfirlerinin bile kendinden daha iyi olduklarını düşünür."

Bir sohbeti esnasında da ramazân-ı şerîf ayının fazîletiyle ilgili olarak buyurdu ki:

"Ramazân-ı şerîf ayında Peygamber efendimizin âdet-i şerîfi, esirleri serbest bırakmak, istedikleri şeyleri onlara vermekti. Bu ayda akşam olunca orucu acele açmak, sahuru tehir etmek, terâvih namazı kılıp, Kur'ân-ı kerîm okuyup hatim etmek sünnet-i müekkede olup birçok iyi neticeler verir.

Bu ayda sâlih ve iyi ameller yapmayı başaran bir kimse o senenin sonuna kadar da iyi işleri başarmış olur. Bu ayı günâh işlemekle geçse ki (bundan Allahü teâlâya sığınıyorum) o yılı sonuna kadar günah işlemekle geçirecektir. Öyle ise müslümanın, mümkün olduğu kadar bu ayda aklını Allah yoluna verip çalışması, bu ayı kendine ganîmet bilmesi gerekir. Bu ayın her gecesinde, Cehennem ateşine müstehak binlerce kimse âzâd edilip serbest bırakılır. Cehennem kapıları kapatılıp, şeytanlar bağlanır, rahmet kapıları açılır."

Şeyh Ahmed-i Haznevî hazretleri uzaktan yakından sohbetlerine gelen kimselere İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak kurtuluşlarına vesîle olduğu gibi sevenlerine ve talebelerine de mektuplar yazarak onlara yol gösterdi. Deyrezorlu Molla Ahmed, Muhammed ve Hacı Hayreddîn'e yazdığı mektupta buyurdu ki:

"...Arka arkaya gelen kıymetli mektuplarınız bize ulaştı. İçindekilerini anlayınca çok sevindik. Çünkü onlar, sizin bu yüce Nakşibendiyye yoluna olan şiddetli muhabbetinizin, samîmi azim ve arzûnuzun çokluğunun habercisidirler. Bu muhabbet ve arzu çok büyük nîmetlerdir. Nasıl büyük olmasınlar ki, bu yolun büyükleri, müridin, talebenin Allahü teâlânın mânevî feyz istemesini kendisine verilen manevî nîmetlerin yarısı, arzusunu da Allah'a kavuşmanın yarısı saymışlardır. Zîrâ istek ve talep ile Allahü teâlâya kavuşmak Azîz ve Yüce olan Allah'tandır. Kerem sâhibi olan Allahü teâlâ kulun kalbine isteme ve arzuyu attığında, bu o kula mânevî bir mertebe vermesine ve kendine kavuşmasını irâde ettiğine delâlet eder.

İşte kardeşlerim! Bu beyandan anlaşıldı ki, sizde hâsıl olan talep sizin için büyük bir nîmet olup şükretmeniz gerekiyor. Tâ ki içinizdeki talep kuvvetten fiiliyete çıksın. "Nîmetlerimin kıymetini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları artırırım..." (İbrâhim sûresi: 7) meâlindeki âyet-i kerîmesi de buna kesin bir delildir. Bununla berâber şunu da ilâve edelim

ki, bu zamanda İslâmiyet garîb oldu. Bu zamanda az bir dindarlık, diğer zamanlardakinden çok hayırlıdır.

Yine size şu tavsiye olunur ki: Bu parlak şerîate (İslâmiyete) ve mübârek sünnete tâbi olmanız lâzımdır. Zîrâ tarîkat şerîatın çekirdeğidir. Hattâ bu tarîkatın imâmı yâni Şâh-ı Nakşibend Buhârî hazretleri buyurdular ki: "Şerîata aykırı olan herhangi bir tarîkat zındıklıktır." Bu yolun büyükleri buyurdular ki: "Bu tarîkat üç esas üzeredir: Muhabbet, ihlâs ve kendine dînini öğreten mânevî hocasına, mürşidine tâbi olmaktır." Bu yolun büyükleri bunları şöyle açıklamışlardır: "Muhabbetin en aşağı derecesi, Allahü teâlâyı seven kişinin, kendini nefsânî arzu ve dileklerinden tamamiyle sıyırıp, sevgilisi olan Allahü teâlânın irâde buyurduğu şeylere teslim olmasıdır. İhlâsın en aşağı derecesi de; mürîd yâni talebenin, dünyâ yüksek evliyâlarla dolu olsa bile, yine hidâyetin ancak mürşidinin kapısının eşiğinde olduğunu kesinlikle bilmesi ve buna kalben karar vermesidir. Teslimiyetin en aşağı derecesi de; müridin kendini mürşidinin huzûrunda, ölünün yıkayıcının elinde istediği gibi çevrildiği şekilde olduğunu bilmesidir."

Kısaca; talebe kendi nefsinin irâde ve arzusundan sıyrılıp, hocasının irâdesine bağlanmalıdır. Öyle ise şerîat ve tarîkattaki bid'atlardan sakın. Sakın. Sakın. Çünkü sermâyemiz bu yolun büyüklerine uymaktan başka bir şey değildir...

Size, evlâdınıza, ev halkınıza, yanınızda bulunan dostların cümlesine selâm ederiz. Çocuklarımız, tâbilerimiz hepsi size selâm edip duânızı diler. Size duâ ederler. Selâm sizin ve Mustafâ'nın sallallahü aleyhi ve sellem şerîatına tâbi olanların üzerine olsun..."

İlim meclislerinde ve sohbetlerinde pek çok âlim ve evliyâ yetiştiren Ahmed Haznevî'nin birçok kerâmetleri de görülmüştür.

Ahmed Haznevî'nin talebelerine ve sevdiklerine yazdığı nasihat veren mektupları oğlu Şeyh İzzeddîn tarafından toplanmıştır. Nusaybin Müftüsü Hasip Seven tarafından tercüme edilerek hocası Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî hazretlerinin mektuplarıyla birlikte Mektûbât adıyla 1982 senesinde İstanbul'da bastırılmıştır.

İBRET ALIN

Sevdiklerinden birisinin kardeşinin vefâtı üzerine tâziye, başsağlığında bulunduğu sırada buyurdu ki:

"Ey kardeş! Hakikaten ölüm, musîbetlerin en büyüklerindendir. Ondan gafil olmak da ondan daha büyük bir musîbettir. Öyle ise fukahânın cenâze bâbında söyledikleri gibi ölüme hazırlık yapılması her mükellefin üzerine vâcibdir. Hele kendisiyle arasında alış-verişi olan kimselerle helallaşması gerekir. Allah'ın mağfiretine kavuşanınızın musîbeti şiddetli ve güç olsa da, kulun Hak sübhânehû ve teâlânın yaptığı işe râzı olması lâzımdır. Çünkü bizler dünyâda ebedî kalmak için yaratılmadık. Belki faydalı işler yapmak için yaratıldık. Öyle ise çalışmak lâzımdır. Esâsen ölüm musîbet olmayıp, belki ölümden sonra, dost olan Allahü teâlâya kavuşmaktır. Mürşidim (Şeyh Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî) bâzı sevenlerinin tâziyesinde şöyle yazmıştır: "Ey kardeş! Ölümden nasîb ibret almaktır. İbret alıp onu nasîhat kabûl ederek işlek bir yol olduğunu, ondan hiçbir kimsenin kurtulamayacağını bilen ve o yola evliyânın sevgilerini kazanarak ve Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınarak hazırlanan kimseye ne mutlu. Ondan ibret almayana ne yazık. Allahü teâlânın rahmetine kavuşanın bizdeki nasîbi, ona, bağışlanması için duâ etmektir. Allah'ım! Kusurlarını affedip ona rahmet eyle."

İbn-i Abbâs'dan radıyallahü anh rivâyet edilen hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Ölünün mezardaki hâli imdâd diye bağıran denize düşmüş kimseye benzer. Boğulmak

üzere olan kimse kendisini kurtaracak birini beklediği gibi, meyyit de, babasından, anasından, kardeşinden, arkadaşından gelecek bir duâyı bekler. Kendisine bir duâ gelince dünyânın hepsi kendine verilmiş gibi sevinmekten daha çok sevinir. Allahü teâlâ yaşayanların duâları sebebiyle ölülere dağlar gibi çok rahmet verir. Dirilerin de ölülere hediyesi onlar için duâ ve istiğfâr etmektir." Şüphesiz rahmetli Hacı Süleymân, öz kardeşindi. Yaptığı iyiliğine karşı mükâfât olarak iyilik etmek, zaman zaman ona duâ edip rûhuna sadaka vermeniz, onu unutmamanız, ölümünden kendinize ibret alıp, öleceğinizi hatırlayarak, Hak sübhânehû ve teâlânın râzı olduğu şeylere bütünüyle yönelmeniz lâzımdır. Allah sevâbınızı artırsın, üzüntünüzün mükâfâtını versin, ölünüzün kusurlarını affeylesin. Kalplerinize sabır versin."

1) Mektûbât-ı Ahmed-i Haznevî

2) Sohbetler; s.17,18,38,39

AHMED HİLMİ EFENDİ;

Osmanlı Devletinin son devresinde yetişen âlim ve evliyâdan. İsmi Ahmed bin Muhammed bin İsmâil'dir. Ankara'da doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. İlim ve fazîlet sâhibi bir zât olarak yetişti. Asrın fazîletlilerinden el-Hâc Ahmed Hilmi adıyla tanındı. 1916 (H.1335) senesi Muharreminin (12 Teşrîn-i Sânî) Pazar günü İzmit'te vefât etti. Sultan Orhan Câmii civârındaki Bağçeşme kabristanına defnedildi.

Ahmed Hilmi Efendi, ilim ve edeb üzere yetişip, Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî hazretlerinin talebeleri arasına girdi. Hocasından tasavvuf yollarından Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin insanları yetiştirmedeki terbiye usûlü olan Hâlidiyye kolundan icâzet (diploma) aldı. Sonra İzmit'te Fevziye, Taşıçılarbaşı ve Yeni Cumâ câmilerinde imâm ve hatiplik yaptı. Bu vazîfesi sırasında haftanın salı ve cumâ günleri yatsı namazından sonra Hatm-i hâcegân gibi hayırlı işlerle meşgûl oldu. Çok kimseyi Allahü teâlâyı anmaya ve hatırlamaya alıştırdı. Onların gönüllerinin toplanmasına çalıştı. Bilâhare çıkan dedikodular yüzünden Kastamonu taraflarına gönderildi. Orada ikâmete (kalmaya) memur edildi.

Ahmed Hilmi Efendi orada Müslümanların dinlerini korumaları için lâzım olan bilgileri öğrenmelerine dâir Muhibbü'l-Fıkh li Hıfzı'd-Dîn ismindeki eserini hazırlayıp neşretti. Daha sonraları İzmit'e döndü. Vakitlerini medresede ders ve talebe yetiştirmekle ve ibâdetle geçirdi. Vefât haberi zamânın İkdâm Gazetesi'nin 15 Muharrem 1916 Pazar günkü nüshasında irtihal başlığı altında şöyle yayınlandı:

"İzmit'te Gâzi Süleymân Paşa Medresesi Müderrisi Hulefâ-i Nakşibendiyye-i Hâlidiyyeden ve Fudalâ-yı asrdan Ankaralı Hacı Ahmed Hilmi Efendi irtihal-i bekâ eylemiştir. Mevlâ-yı müteal rahmet eyleye. İzmit'te Orhan Câmii civârındaki Kal'a kabristanına defnedilecektir."

Ahmed Hilmi Efendi kitabını yazma sebebini şöyle anlatır:

Kastamonu vilâyetinde ikâmete memur olduğum günlerden birinde sâlih bir zâta misafir oldum. O esnâda bana anlattı: Onun sevdiklerinden biri hasta olmuş. Tedâvî için bir tabîb getirmişler. O tabîb misâfir olduğum zâta; "Bir hasta için bir köye gitmiştim. Orada ihtiyar bir adama peygamber ve kitabınızın ismi nedir diye sordum. O ihtiyar cevap veremeyip sükût etti. Sonra ben o adama, peygamberimin ismi Îsâ, kitâbımın ismi İncîl'dir. Bak ben biliyorum sen bilmiyorsun, dedim." diye anlatmış.

Bu anlatılan gayretime dokundu. İnsanlara nasîhat olarak vâzda ve dışarıda hoca efendilere işin önemini, vehâmetini söylemişsem de, içimdeki ateş dinmedi. Bir zaman Devrekâne nâhiyesinde Tevfikiyye Medresesinde ders okuturken ihlâs sâhibi bir zât bu eseri

hazırlamamızı istedi. Allahü teâlâya tevekkül ederek yazmaya başladım ve bu eser meydana geldi.

İmâm ve Hatip efendilere tavsiye ve ricâ ederim ki, cumâ günü ve cemiyetlerde (toplantılarda) ilmihâle dâir bilgiler okumalı, yalnız sıbyanlar (çocuklar) ile yetinmeyip, cumâ namazından evvel Dürri Yektâ Şerhi ve İmâm-ı Birgivî'nin Vasiyyetnâme'si ve bunun şerhlerinden edinmeli ve ahâliye (müslümanlara) okumalıdır.

Ahmed Hilmi Efendi yine şöyle anlatır:

Peygamber efendimiz; "Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir." buyurdu. Dînin emir ve yasaklarını bildirmede âlimler vâristir. Peygamberler dîni, diyâneti insanlara bildirip açıklamakta neler çektiler. Fakat ilâhî emir ve dînî vazîfeyi bildirmekten geri durmadılar.

İnsanlar ise onlara bu tebliğ ettikleri, bildirdikleri şey sebebiyle düşman olurlardı. Peygamberler cenâb-ı Hakk'a tevekkül edip (sığınıp, güvenip) onlardan korkmadılar. Bizler ise dünyâ geçimini düşünüp ararız. Onu da tamam elde edemeyiz. Bâzımız dünyâda ve âhirette perişan olur gider. Dîni öğretmede tamâmen peygamberlerin yolunda olsaydık dünyâ ve âhiretimiz mâmur olurdu. Yavrularımız dinlerini tam öğrenemiyorlar. Yardıma muhtaçlar. Rabbimizin; "Allahü teâlânın dînine yardım ederseniz Allahü teâlâ da size yardım eder" (Muhammed sûresi: 7) buyurduğunu duymuşsunuzdur.

HEPSİ HAKTIR GERÇEKTİR

Ahmed Hilmi Efendi buyurdu ki:

Mümin mümine yardım ve muâvenete borçlu gibidir. İşini âlimlerin bildirdiği şekilde yap. Bu zamanda fetvâ, takvâ aranmaz deme. Bu nefs ve şeytanın aldatmasıdır. İslâmiyette güçlük ve zorluk yoktur. Eski ümmetlerde olan güç ve ağır teklifler bu ümmetten kalkmıştır.

Ne çâre ki din kayrılmaz. İş âlimlere sorulmaz. Âdet ne ise ona bakılır. Nefs ne isterse o yapılır. Yine de müslümanlık dâvâsına kalkılır. Heyhat uzak böylelerine müslümanlık.

Komşu hakkında şöyle bildirdi:

Hazret-i Enes, Peygamber efendimizden rivâyet etti ki: "Kişinin îmânı doğru olmadıkça, kalbi doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça kalbi doğru olmaz. Mümin, komşusunun lisanından (dilinden) emin olmadıkça Cennet'e giremez."

Îmânı tâzelemek husûsunda buyurdu ki:

Her gün tecdîd-i îmân (îmânı yenilemek) müstehaptır. "Yâ Rabbî! Eğer benden unutarak ve yanlışlıkla ve bilerek küfür ve şirk ve günâh ve her ne meydana gelmiş ise ben onların hepsinden dönüp vazgeçtim, pişman oldum. Bir dahi yapmamaya söz verdim. İslâm dînini kabûl ettim. Peygamber efendimiz hazretleri senin tarafından her ne getirdi ise inandım, kabûl ettim. Dilim ile söyledim kalbim ile tasdîk ettim. Hepsi haktır, doğrudur ve gerçektir. Eğer söz ve işlerim dîne aykırı ise ondan da pişman oldum. Vaz geçtim." demeli ve Âmentü duâsını okumalıdır.

1) Muhibbü'l-Fıkh li Hıfz-id-Dîn; s.3

2) Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî; s.163

AHMED HULÛSİ EFENDİ;

Denizli müftüsü ve Millî Mücâdelenin ilk bayraktârı. 1861 (H.1278) yılında Denizli'de

doğdu. 1931'de vefât etti.

Dedesi Veli ve babası Osman efendiler de müftü ve müderris idiler. Tahsîlini Denizli Kayalık Müftüler Medresesinde yaptı. Babasından icâzet aldı. Bundan sonra medresede dersler vermeye ve talebe yetiştirmeye başladı. Sonra Denizli Müftülüğüne getirildi. Bu görevde iken Türkiye'nin paylaşılmasını ihtivâ eden Mondros Mütârekesi imzâlanmıştı. Şubat 1919'da Paris'te bir araya gelen Îtilâf devletleri temsilcileri Balıkesir, Aydın ve İzmir'i Yunanistan'a vermeyi kararlaştırdılar. Bu gelişmeler üzerine Nûreddîn Paşa, bölge ileri gelenleri ve din adamları liderliğinde, İzmir Müdâfaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti adı altında bir teşkilât kurdu. Bir kongre toplanmasını kararlaştıran cemiyet, Balıkesir, Aydın ve Denizli livâlarından delege gönderilmesini istedi. Denizli'den gönderilen delegeler arasında Ahmed Hulûsi Efendi de bulunuyordu. Kongreye İzmir vâli ve kolordu komutanı Nûreddîn Paşa başkanlık etmiş ve ilhak tahakkuk ettiği takdirde mukâvemet edebilmek için teşkilât kurulması kararlaştırılmıştı. Paşa, İzmir'in Yunanistan'a verilmesi hâlinde silâhlı bir müdâfaaya kalkışılacağını söylediği sırada Ahmed Hulûsi Efendi büyük bir uzak görüşlülükle kendisine şöyle demişti:

"Paşa! İstanbul işgâl altındadır. İşgâl kuvvetleri İstanbul hükûmeti üzerinde tazyiklerde bulunarak sizi terfian veya memuriyetinizi nakil sûretiyle İzmir'den uzaklaştırırlar. Çünkü buradaki hıristiyan unsurlar işgâl kuvvetleriyle temas hâlindedirler. Sizin burada fiilî mukâvemet için girişeceğiniz her hareketi onlara bildirirler. Onlar da hükûmete tesir ederek, bu teşebbüsü netîcesiz bırakırlar. Bakınız Rum papazlarından metropolit Hrisostomos daha şimdiden bu şehrin fahrî vâlisi gibi hareket etmeye başlamış ve Yunan işgâlinin hazırlıklarına girişmiş bulunmaktadır."

Ahmed Hulûsi Efendinin söyledikleri çok geçmeden gerçekleşti. Nûreddîn Paşa azledilerek yerine vâliliğe Kambur İzzet, kumandanlığa da emekli paşalardan Nâdir Paşa tâyin edildi.

Ahmed Hulûsi Efendi ise, İzmir Redd-i İlhak Kongresinden döndükten sonra memleketin elîm bir âkıbete sürüklenmekte olduğunu görerek derhâl yoğun bir teşkilâtlanma çalışmasına girişti.Onun bu faâliyetlerini Denizli mutasarrıfı Fâik Bey (Öztırak) şöyle anlatmaktadır:

Ahmed Hulûsi Efendi, benimle çok uzun ve mahrem görüşmelerde bulundu. Denizli sancağının kazaları olan Acıpayam, Buldan, Sarayköy, Tavas ve Çal'da bilhassa müftüler ve müderrislerle eşrâfın rehberlik ettiği heyetlerin teşkîlini temin ettiğini söyleyip, artık mukadder olan Yunan işgâli önünde neler yapılması îcâb ettiğinin şimdiden düşünülüp lüzumlu tedbirlerin alınmasını teklif ve tavsiye etti. Bugün daha iyi anlıyorum ki, müftü efendinin sözlerinde hiç bir imkânın gerçekleşmesi şartı yoktu. Yapılması gereken vatanın istiklâli ve haysiyeti îcâbıydı. İlmi, irfânı, ahlâkı ile muhitin hürmet duyduğu muhterem şahsiyeti, sancağın her tarafında sevilen ve sayılan adamdı. Ahmed Hulûsi Efendi çok zor şartlar altında vazîfeye çağırdığı kimseleri meziyet ve husûsiyetleriyle çok iyi takdir ederek tâyin ve tespit etmişti. O müstesnâ günlerin bendeki en derin intibaı şudur: Çok güç şartlar altında girişilecek hizmetlere lâyık mânevî rehberler bulur ve onların telkinleri kalp ve vicdanlarda ümit izleri meydana getirebilirse elde edilemeyecek güzel netîceler, ufukların ardında demektir. Ben Ahmed Hulûsî Efendinin mübeccel ve muhterem varlığında bu ebedî hakîkatın en muhteşem misâlini görmüşümdür."

Bu arada beklenen fecî âkıbet gerçekleşti. İzmir 15 Mayıs 1919 Perşembe sabahı Yunanlılar tarafından işgâl edildi. Acı haber Denizli'ye ulaştığı zaman irkilmeyen, ümitsizlikle yıkılmayan tek insan Ahmed Hulûsi Efendiydi. Çünkü o, mukadder sonucu biliyor, din, vatan ve nâmus için neler yapılması gerektiğini düşünmüş bulunuyordu. İzmir'in işgâli üzerine ilk iş olarak Denizli'de bir protesto mitingi tertipledi. Müftülük dâiresinin yakınındaki bir câmide bulunan Sancak-ı şerîfi asılı bulunduğu yerden tekbirler ve salât ü selâmlar ile indirdi. Etrafında şehrin ileri gelen şeyh ve imâmları olduğu hâlde câminin etrâfında bekleşen kalabalığın önüne geçti. Kalabalık Belediye Meydanına doğru yürümeye başladı. Tekbir

seslerini işiten halk, işini gücünü bırakarak Belediye Meydanına koşuyordu. Müftü Hulûsi Efendi meydanı doldurmuş bulunan Denizlililere hitâben ağlamaklı bir sesle şöyle konuştu:

"Hemşehrilerim!.. Karşımıza çıkarılan düşman daha dünkü uşaklarımızdır. Biz onlara mağlûb da olmadık. Bu düşman her kim olursa olsun Türk'ün ve Müslümanlığın son müstakil yurdu olan topraklarımızı da elimizden almak istiyor. Bizler şimdiye kadar esir yaşamadık ve yaşayamayız. Silâhımız yoksa sapan taşıyla düşmana karşı çıkmak ve onu tepelemek her Türk ve Müslümana farz-ı ayndır. Fetvâ veriyorum. Silâh azlığı veya çokluğu mühim değildir. Birçok ülkelere hükmetmiş Fâtihlerin torunlarıyız."

Sözü sık sık tekbirlerle kesilen ve son derece heyecanlı geçen miting, Denizli halkının düşmana mukâvemet için hazır bulunduğunu ve şehrin muhterem müftüsü Ahmed Hulûsi Efendinin emir ve direktiflerine uyacaklarını göstermişti. Fakat Ahmed Hulûsi Efendi yalnız Denizli için değil, bütün civar, vilâyet ve kazâları da içine alan bir millî mukâvemet hareketi meydana getirmek istiyordu. Bu sûretle Aydın ve Nazilli'ye emin adamlarından birkaçını göndererek onlarla temasa geçti. Müftü Efendinin faâliyetlerini yakından tâkib eden Denizli Rumları ise; "Onun sarığını başına dolayacağız." diye haber göndermekteydiler. Ancak kahraman Denizli müftüsü bu tehditlerden korkacak ve din ve nâmus müdâfaasından geri duracak bir kimse değildi. Bizzât kendisi Dinar'a ve Afyonkarahisar'a gitti. Bu bölgelerdeki diğer müftü, vâiz ve müderrislerle temasa geçerek silahlı çeteler teşkil edip, ilerleyen Yunan kıtaları karşısında bir mukâvemet cephesi meydana getirmek husûsunda onları harekete geçirdi. Bu bölgede efeler, yedek subaylar, mütekaid (emekli) subaylar ve halktan herkes mahallî müftülerin idâre ettiği teşkilâta kaydolunarak kısa zamanda harbe hazır vaziyete getirildiler.

Hazırlıklarını tamamlayan Hulûsi Efendi, Yunanlıların Nazilli'ye girmeleri üzerine emrindeki kuvvetle derhal harekete geçti. Nazilli'de bulunan Yunan kumandanı üç-beş bin kişilik bir kuvvetin üzerine geldiğini haber alınca derhal mevziini terkederek Aydın istikâmetine çekildi. Müftü Hulûsi Efendi kumandasındaki milis kuvvetleri Nazilli'yi kolaylıkla ele geçirdiler. Fakat burada durmayarak Aydın'a doğru gerilemiş bulunan Yunan kuvvetlerinin takibine başladılar. Nazilli'de ve yol boyunca uğranılan her köyde toplanan halka, heyecanlı nutuklar îrâd eden Müftü Efendinin emrindeki kalabalık gittikçe artıyordu. Bu nûr yüzlü din adamına karşı herkes büyük hürmet, îtimâd ve muhabbet besliyordu.

Ahmed Hulûsi Efendi bu gayret, şevk ve inançla Aydın'ı Yunanlılardan geri almaya muvaffak oldu. Bundan sonra artan kuvvetlerin idâresi işini kumandanlık vasıfları iyi bilinen Demirci Mehmed Efeye bıraktı. Ancak bu sırada toparlanan Yunanlılar büyük kuvvetlerle gelerek Aydın'ı tekrar işgâl ile büyük katliamlarda bulundular.

Bundan sonra bölgede tam bir ölüm kalım mücâdelesi başladı. Ahmed Hulûsi Efendi bizzât bir nefer gibi çarpışmalara katıldı. Verdiği vâzlarla da topladığı gönüllülerle milis kuvvetlerini devamlı destekledi. Böylece Denizli bölgesinde Yunan ilerleyişine set çekti. Bu müdâfaa hattı olmasaydı. Ankara'nın, düzenli askerî birliklerin kurulmasını sağlayamadan Yunan birliklerinin eline geçmesi işten bile değildi.

Ahmed Hulûsi Efendi Kurtuluş Savaşının kazanılmasından sonra gelişen siyâsî olaylara karışmamış ve geri kalan ömrünü Allahü teâlâya tâat ve ibâdetle geçirmiş, gençlere dîn-i İslâmı öğretmeye çalışmıştır. 22 Kasım 1931'de yetmiş yaşının içinde fâni hayâta vedâ etti. Denizli kabristanındaki kabrinin sağ cephesinde "Millî mücâdelenin ilk alemdârı Denizli Müftüsü Ahmed Hulûsi Efendi burada medfûndur" diye yazılıdır. Ahmed Hulûsi Efendi'nin beş oğlu ve bir kızı vardı. Soyadı kânununun çıkmasından sonra âile "Müftüler" soyadını almıştır.

1) Sarıklı Mücâhidler; s.173-183

2) Millî Mücâdelede Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları; s.63-65,82-90,151-152

3) Sarıklı Bir Mücâhid (Târih Mecmuâsı; sayı-9); s.12-13

AHMED BİN HÜSEYİN AYDERÛSÎ;

Arabistan Yarımadasının Hadramût bölgesinde yetişen velîlerden. İsmi Ahmed bin Hüseyin bin Abdullah'tır. Ayderûsî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. Terîm'de doğdu. 1560 (H.968) senesinde Terîm'de vefât etti. Kabri Zenbil kabristanındadır.

Asîl, temiz ve âlim bir âileye mensûb olan Ahmed bin Hüseyin Ayderûsî küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Babasının ve amcası Şeyh bin Abdullah'ın sohbetlerinde bulunup istifâde etti. Allâme Muhammed bin Ömer Bahrâk ve Seyyid Ömer bin Abdullah Bâşibân, İmâmü'l-Ârifîn Muhammed bin Alevî ve İmâm-ı Ahmed, Fakih Ömer bin Abdullah Mahreme gibi âlimlerden ilim öğrendi. Fıkıh, hadîs, tasavvuf ilimlerinde yüksek derece sâhibi oldu. Pekçok âlim ve evliyâdan icâzet, diploma aldı ve hırka giydi. Yâni insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşmaları husûsunda gayret etti. Evliyâullahın büyüklerinden pekçok kimse onun büyüklüğünü tasdik etti. Tasavvuf yolunda ders aldığı hocaları ona talebe yetiştirmek ve insanlara hak yolu anlatmak husûsunda hilâfet verdiler. Pekçok kimse onun ilim ve sohbet meclislerine gelerek istifâde etti. Yaptığı vâz ve nasîhatleriyle, insanların dünyâda ve âhirette kurtulmalarına vesîle oldu. Birçok risâle ve kitaplar yazdı. Talebelerinin çok faydalandığı Kitâbü'l-İrşâd bu eserlerdendir. Babasının hayâtını ve babasının hocalarının hal tercümelerini anlatan Kitâb fî Ahbâri Vâlidihî adlı eseri yazdı.

Ahmed bin Hüseyin bin Abdullah el-Ayderûsî ilim ve fazîlet yönüyle yüksek derece ve güzel ahlâk sâhibiydi. Devlet adamları kendisine çok iltifât ederlerdi. Mal ve mevkıini müslümanların hizmetine vermişti. İlmiyle amel eden âlimlere çok ikrâm ve ihsânlarda bulunurdu. Fakir, yetim ve kimsesizlere elinde olanları tasadduk edip verirdi. Talebelerini yetiştirmek ve terbiye etmek husûsunda özel ihtisâs sâhibiydi. Onları tatlı dil ve güler yüzle terbiye ederdi.

Şeyh Sâlih Ömer binZeyd şöyle nakl eder: "Memleketimden, kendime saâdet yolunu gösterecek bir rehber aramak üzere çıktım. Terîm'e vardığım zaman beni Şeyh Ahmed bin Hüseyin Ayderûsî'ye götürdüler. O zâtın hizmetinde bulundum, bir müddet sohbetinde kalıp istifâde ettim. Beni kendine o derece bağladığından başkasına gidecek hâlim kalmadı. Hocam devamlı zikir ile meşgûl olur. Bâzan zikrin verdiği hal sebebiyle kendinden geçerdi.

Çoğu kere "Allah." dediği zaman elindeki tesbih tanelerinden her biri dört parçaya bölünürdü. O parçalardan birisi bir kimseye isâbet ederse ona elem verirdi. Huzûrunda bulunanlar kırılan parçaları toplarlar, yaraların tedâvîsi için kullanırlardı.

Ahmed bin Hüseyin bin Abdullah Ayderûsî'nin pek çok kerâmeti meşhûr olmuştu. SeyyidAhmed bin Şeyhu'l-Ayderûs babasını ziyâret için Hindistan yolculuğuna çıkacağı sırada Ahmed bin HüseyinAyderûsî'ye vedâ için gelince, söz arasında kızı Fâtıma'nın ismi geçti. Ahmed bin Hüseyin Ayderûsî ona; "Bu senin zevcendir." buyurdu. Halbuki Fâtıma Hâtun bir başkasıyla evliydi. Ahmed bin Şeyh Ayderûs Hindistan'a gidip babasını ziyâret etti ve Terîm'e döndü. Kocası vefât etmiş olan Fâtıma Hâtunla evlendi. Böylece Ahmed bin HüseyinAyderûsî'nin kerâmeti ortaya çıktı.

Sâlih ve velî bir zât olan Ahmed bin Abdülkavî, hacca gitmediği halde Ahmed bin HüseyinAyderûsî'yi Arafat'ta vakfeye durmuş, Beytullah'ı tavâf ve Safâ ile Merve arasında sa'y eder görmüştü.

Talebelerinden Sa'îd bin Sâlim bin Şevvaf hocasına; "Benim ölümümün memleketimde olmasını temennî ediyorum." dedi. Ahmed bin HüseyinAyderûsî talebesine buyurdu ki: "Sen Mişkâs adı verilen mahaldeki Verdetü Mesic'de vefât edeceksin." O talebesi denilen yerde vefât etti.

Ahmed bin Hüseyin bin Abdullah el-Ayderûsî çok ibâdet ederdi.Birisinin hasta olduğunu işitince hemen ziyâretine giderdi. Kendisinden bir şey istemeye gelenin ihtiyacını derhâl karşılardı. Dedesi Şeyh Abdullah Ayderûsî'yi sık sık ziyâret eder, onun huzûrunda ve hizmetinde çok kalırdı. İnsanlara güzel muâmelede bulunur, yaptığı her işte Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya çalışırdı. Tasavvuf yolunda yüksek derece sâhibi olup, keşf ve kerâmet sâhibiydi.

Bu üstün hâlleri ömrünün sonuna kadar devâm etti. 1560 (H.968) senesinde Cemâziyel evvel ayının yedinci gününde Terîm'de vefât etti. Zenbil kabristanında defn edildi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.329

2) Nûr-us-Safîr; s.244

3) Meşre-ur-Revî; c.2, s.57

AHMED BİN İBRÂHİM MESÛHÎ;

Bağdat'ta yetişen evliyânın meşhûrlarındandır. Künyesi Ebü'l-Esrâr veya Ebû Ali'dir. Lakabı Ümmüddîn'dir. Bağdat ile Basra arasında bir yer olan "Mesûh"a nisbetle Mesûhî nisbesiyle meşhurdur. Doğum târihi bilinmemektedir. 893 (H.280) senesinde vefât etti. Kabri Mesûh'dadır. Tasavvufta yetişmiş üstün hâller ve kerâmetler sâhibi bir evliyâydı. Evliyânın meşhurlarındanSırrî Sekâtî ile sohbet etmiştir. Sırrî Sekâtî'den ve HasanMesûhî'den bâzı sözler nakletmiştir.

Bir defâsında hacca gitmek üzere yola çıkmıştı. Yanında ayakkabısı, bir yemek kabı ve ihramı vardı. Herkes yanına su aldığı hâlde o almamıştı. Bağdat'tan yola çıkarken içtiği bir bardak su ile çölü aşarak Mekke'ye ulaştı.

Kimseden bir şey istemez, yolda bir şey yemez ve içmezdi. Elinde bulunanı da fakirlere sadaka olarak verirdi.

Buyurdu ki: "Kime istemeden helâl bir şey verilir de muhtaç olduğu hâlde kabûl etmezse, Allahü teâlâ o kimseyi almadığı şeyin benzerini istemeye muhtaç eder."

1) Nefehât-ül-Üns; s.95

2) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.146

3) Tabakât-ı Ensârî; s.214

4) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.211

5) Sıfat-us-Safve; c.2, s.275

6) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.57

AHMED BİN İBRÂHİM EL-VÂSITÎ;

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin Abdurrahmân bin Mes'ûd bin Ömer el-Vâsıtîdir. 1258 (H.657) senesinde Vâsıt şehrinin doğusunda bulunan Fânus

köyünde doğdu. 1311 (H.711)'de Dımeşk'da (Şam) vefât etti. Kâsiyûn Dağının eteğinde defnedildi. Şeyh-ül-Hızâmiyye el-Vâsıtî diye meşhur oldu. İlim öğrenmek için pekçok şehri dolaştı. Birçok defâ Mekke-i mükerremeye gidip hac yaptı. Bu yolculukları esnâsında fıkıh, hadîs ve siyer âlimlerinden birçok zât ile karşılaştı. Onlardan ilim öğrendi. Mısır'a sonra da Şam'a gitti.

Allahü teâlâ ona, daha küçük yaşta iken hakkı, doğruyu öğrenmeyi ve muhabbeti, sevgiyi nasîb etti. Bid'atten ve sapık yolda bulunanlardan nefret ederdi. Vâsıt'ta, Şeyh İzzeddîn el-Fârûtî ve diğer fıkıh âlimleri ile sık sık bir araya gelir, onlarla Şâfiî fıkhından bâzı şeyleri okurdu. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde pek çok şey öğrendi. Sonra Bağdat'a geldi. Orada fıkıh âlimlerinden bir tâife ile sohbet etti. Hacca giderek, Mekke'de âlimlerden bir cemâatle görüştü. Oradan Mısır'a gelerek, bir müddet Kâhire'de ikâmet etti. Günlerini fıkıh âlimleri arasında geçirdi. Buna rağmen kalbinde bir boşluk hissediyordu. İskenderiyye'de Şâziliyye tarîkatına mensup kimselerle buluştu. Onların yanında, aradığı mârifet nûrlarına ve latîfelerine kavuştu. Kalbinde muhabbet ve bu yola sülûk edip girmek arzusu çoğaldı. Onların tarîkatına girmekle ve gösterdikleri yolda bulunmakla iktifâ etti, yetindi. Sonra Şam'a geldi ve "Siyer-i Nebî" ilmi üzerinde çok mütâlaada bulundu. İbn-i İshak'ın Siyer'ine İbn-i Hişam'ın yaptığı şerhi çok okudu. Onu hülâsa edip kısalttı. Aynı zamanda, hadîs, sünnet ve eserlere (sahâbe haberlerine) âit kitapları mütâlaa etti. Sünnet-i seniyyeye sarılmaya, usûl ve fürû' bilgilerini öğrenip yazmaya ehemmiyet verdi. Karşılaştığı ve daha önce aralarında bulunduğu bid'at ehline, îtikâdı bozuk olanlara karşı reddiyeler, cevap olan eserler yazmaya başladı. Bu sapıklardan bâzıları o kadar ileri gitmişlerdi ki, İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymayı bile terkedip, farzları yapmıyorlar ve utanıp sıkılmadan haram işliyorlardı. Hanbelî mezhebinde olan müslümanları bu bid'atlerden korumak için Hanbelî mezhebine geçti ve sonra bu mezhebe âit eserleri okutmaya ve yaymaya başladı. Şeyh Mecdüddîn-i Harrânî hazretlerinin Kâfî adındaki eserini çok okurdu. Onun bu eserini bir cilt hâlinde El-Belâga adı ile muhtasar olarak yazdı.

Ahmed-i Vâsıtî, tasavvufu öğrenmek ve bu yola bağlanmak isteyenlerin en çok faydalandığı kimselerden birisi olup, eserleri de çok faydalıydı. Tasavvuf ve hadîs ehlinden çok kimseler, ondan faydalanmışlardı. Hattâ bid'at ehlinden, Peygamber efendimiz ve Eshâbının yolundan ayrılan birçok kimseler, bunun eserlerini okuyarak bozuk îtikâdlarından ayrılmışlardı.

Berzâlî, Mu'cem'inde ondan bahsederek diyor ki:

"O, sâlih ve mârifet ehli bir zâttı. Çok ibâdet ederdi. Dünyâlık şeylerden kesilmiş olup, dünyâ ehli ile bulunmaktan çok sıkılırdı. Kimseden bir şey kabûl etmezdi. Tasavvuf ilmi hakkındaki sözleri ve yazıları gâyet doğru ve sağlamdı. O, Allahü teâlânın yoluna dâvet eden büyük bir zâttı. Çeşitli eserleri yazarak, satıp geçimini temin ederdi. Tasavvufa dâir ve bid'at ehline cevap teşkil eden birçok risâleler yazdı. Sünnet-i seniyye ile Selef-i sâlihînin, Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn ve Tebe-i tâbiînden olan âlimlerin gösterdiği Ehl-i sünnet ve cemâat yoluna dâvet eden yüksek bir âlimdi. Sıfat-ı zâtiyye hakkında, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği doğru îtikâdı bildirdi. Peygamber efendimiz ve Eshâbı nasıl bildirdi ise, öyle açıkladı. Onun sohbetlerinde bulunan kimseler çok faydalandılar. Dımeşk'ta onun gösterdiği yolda bulunan ve onun gibi olan bir âlimi tanımıyorum."

Zehebî ve Berzâlî buyurdular ki:

"Bizim üstadlarımızdan, hocalarımızdan birçok kimseler ve diğer âlimler ondan hadîs-i şerîf dinledi. Çeşitli ilimlerde mütehassıs bir âlimdi. Eserlerindeki ibâreler sağlam ve çok güzeldir. Anlayışı kuvvetli, hattı, yazısı gâyet güzeldi. Vakitlerini zikir, ibâdet, eser yazmak, mütâlaada bulunmak ve tefekkürle geçirirdi. Allahü teâlânın sevgi ve muhabbetine kavuşmuştu. Tecelliyât-ı ilâhiyyenin ve envar-ı kalbiyyenin zevklerine kavuşan bir umman gibiydi. İnsanlardan uzak yaşar, sevdikleriyle ve istifâde etmek isteyenlerle görüşürdü."

Eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1) İrşâd-ül-Müslimîn li Tarîkati Şeyh-il-Müttekîn: Basılmış bir eserdir. **2) Şerhu Menâzil-is-Sâirîn:** Tamamlayamamıştır. **3) El-Belâga Vel-İknâ fî Halli Şühbeti Mes'elet-is-Simâ' Fil-Fıkh:** Kâfî kitabının muhtasarıdır. **4) Medhalü Ehl-il-Fıkhı vel-Lisâni ilâ Meydan-il-Muhabbeti vel-İrfân. 5) Miftâhu Tarîk-ıl-Muhibbîn ve Bâb-ül-Ünsi bi-Rabbil-âlemîn.**

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile; c.2, s.358

2) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.1, s.91

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.6, s.24

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.139

5) El-A'lâm; c.1, s.86

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.353

7) Brockelman; Sup.1, s.203

AHMED BİN İDRÎS;

İdrîsiyye tarîkatının kurucusu. Evliyânın büyüklerindendir. İsmi Ahmed bin İdris Hasenî, künyesi Ebü'l-Abbas'dır. Hazret-i Hasan soyundan yâni şerîflerdendir. 1758 (H.1172)'de Fas'ın Atlantik sâhilindeki Arâiş bölgesinde bulunan Meysûr'da doğdu. 1837 (H. 1253)'de Yemen'in Subye köyünde vefât etti.

Ahmed bin İdrîs; uzun boylu, beyaz yüzlü, ince yapılı, zarîf, iri gözlü bir zâttı. Fas'ta pek çok hocadan ilim tahsîl etti. İlimde üstün bir dereceye yükseldi. Hocalarının icâzet, yetki vermesi üzerine dersler vermeye başladı.

Ahmed bin İdrîs'in, Şenkît âlimlerinden Allâme Müceydirî isminde bir hocası vardı. Bu zât zaman zaman Fas'a gelirdi. Fas'ta ikâmeti esnâsında, Ahmed bin İdrîs onun yanına gider, bâzı hadîs-i şerîf ve fıkıh kitaplarını mütâlaa ederdi. Bir gün Müceydirî yine Fas'a geldi. Ders okuttu. Bâzı kitaplar tamamlanmadı. Şenkît'e döneceği zaman Ahmed bin İdrîs ona; "Efendim! İzin verirseniz zât-ı âliniz ile birlikte geleyim. Geri kalan okuyamadığım yerleri okumuş olurum." dedi. Müceydirî o zaman; "Hocamdan senin için izin alıncaya kadar sabret. O zaman olur." buyurdu. Ahmed bin İdrîs hayretle; "Efendim siz büyük bir âlimsiniz. Bu hâlinizle hocanız mı var?" dedi. Müceydirî de; "Evet, hocam Abdülvehhâb Tâzî'dir." buyurdu. Ahmed bin İdrîs, söylenen bu zâtın büyük bir âlimin hocası olabileceğine çok şaştı. Çünkü onu kendi hâlinde, zikr ehli, yaşından dolayı hürmet gören bir zât bilirdi. Aradan az bir zaman geçtikten sonra Müceydirî; "Hocam sizin benimle Şenkît'e gitmenize izin vermedi. Onu bana getir, buyurdu." dedi.

Berâberce Abdülvehhâb Tâzî'nin huzûruna gittiler. Ahmed bin İdrîs o zaman onun görünüş vakar ve hallerinden velî bir zât olduğunu anladı. Huzûrunda edeble durdu. Abdülvehhâb Tâzî ona; "Nerede o boşa geçen günlerin." buyurup, ders okuttuğu zamanlarını hatırlattı. Daha sonra da kendisine tasavvuf yolunun edebini öğretti. Ahmed bin İdrîs bundan sonra talebe olup her gün sohbetinde bulunmaya başladı.

Bir süre sonra, huzurundayken Abdülvehhâb Tâzî; "Şimdi hocan Müceydirî vefât etti." buyurdu. Ahmed bin İdrîs; "Nereden anladınız efendim?" diye sorduğunda Abdülvehhâb; "Falan zamanda Şenkît'den bir kâfile çıktı. O onun vefât haberini getirir." buyurdu. Dediği gibi gelen kâfile Müceydirî'nin vefât haberini getirdi.

Ahmed bin İdrîs, Abdülvehhâb Tâzî hazretlerinin sohbetleri ve tasarrufları ile Magrib'de yetişen âlim ve velîlerin en büyüklerinden oldu. Çok kerâmetleri görüldü. Onun en büyük kerâmeti uyanık hâlde iken de Resûlullah efendimizi görmesi ve O'ndan şifâhen salevât-ı şerîfeleri öğrenmesiydi. Kendisi şöyle anlatır:

Bir defâsında Resûlullah efendimizi gördüm. Yanında Hızır aleyhisselâm da vardı. Peygamber efendimiz Hızır aleyhisselâma, bana Şâziliyye yolunun dersini (edebini) öğretmesini emrettiler. O da bana Resûlullah'ın huzûrunda nasıl olunacağını öğrettiler. Daha sonra Peygamber efendimiz, Hızır aleyhisselâma sevâbı daha çok olan zikir, salevât ve istigfârları öğretmesini buyurdu. O zaman Hızır aleyhisselâm; "Onlar hangileridir yâ Resûlallah?" diye suâl etti. Peygamber efendimiz; "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah fî külli lemhatin ve nefesin adede mâ vese'ahü ilmüllah..." diye üç defâ, sonra da; "Külillâhümme innî es'elüke bi nûr-i vechillah-il-azîm." sonra da; "Estagfirullah el-azîm el-kerîm ellezî lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyûm Gaffâr-üz-zünûb. Yâ zel-celâli vel-ikrâm." diye buyurdular. Sonra da Peygamber efendimiz bana; "Ey Ahmed! Yer ve göğün hazînelerini sana verdim. O da bu zikir, salevât ve istigfârdır." buyurdular. Çok iltifât ve teveccühlere mazhar oldum.

İnsanlar her taraftan gelip sohbetine katılıyorlardı. Âlimler ve fazîlet sâhipleri devamlı olarak dersini tâkib ederlerdi. İlim ve irfandaki şöhreti her yere yayıldı. 1798 senesinde Mısır'a, oradan da Mekke-i mükerremeye gitti. Otuz sene kadar orada ikâmet etti. Medîne-i münevvere ve Taif'te bulundu. Bulunduğu yerde, derslerine devâm eden insanlara ilim ve edeb öğretti. Onlara dünyâ ve âhiret saâdetinin yolunu gösterdi. Daha sonra Yemen'e gitti. Zebîd, Maha ve meşhûr bir köy olan Subye'de ikâmet etti.

Ahmed bin İdrîs, Yemen'in Zebîd şehrine geldiğinde, Zebîd müftüsü Seyyid Abdürrahmân ve şehrin ileri gelen âlimleri, sabah akşam onun kurduğu ilim meclisine gidip gelmeye başladılar. Sohbetini dinleyip, çeşitli meseleler sordular. Ahmed bin İdrîs, sorulan sorulara, gönüllere ferahlık verecek şekilde cevaplar verdi. Seyyid Abdürrahmân ile iki âlim arkadaşı, onu imtihan etmek üzere aralarında anlaşıp, tefsîr ve hadîs ilminden zor sorular tesbit edip bir kâğıda yazdılar. "Eğer suâllerimize cevap verirse, onun büyük olduğunu anlarız." dediler. Sonunda Ahmed bin İdrîs'in ilim meclislerine gittiler. Ahmed bin İdrîs onları karşıladı ve o daha bir şey söylemeden, Seyyid Abdürrahmân'a; "Yanındaki suâller yazılı kâğıdı çıkar. Birinci suâl falanın, ikinci suâl senindir." buyurarak, herbirine hiç zorlanmadan birbirinden güzel ve akılları hayrette bırakan cevaplar verdi. Hepsi onun keşfine şaştılar. Sanki Ahmed bin İdrîs soruları hazırlarken yanlarında bulunmuştu. O zaman onun fazîlet ehli, Allahü teâlânın velî bir kulu olduğunu anladılar ve ona teslim oldular.

Bir gün meclisine, başlarında reisleri Kâdı Hasan Ahmed olduğu hâlde bir kısım âlim geldi. Ahmed bin İdrîs'e çeşitli ilimlerde çeşitli meseleler sordular. O da her birine akla hayâle gelmeyen çok güzel cevaplar verdi. Daha sonra o âlimler meclisten ayrıldılar ve Ahmed bin İdrîs'in sözlerini beğendiklerini ifâde ettikten sonra; "Lâkin biz bu konuda falan âlimin sözünü tercih ediyorduk." dediler. Reisleri Kâdı Hasan onlara; "Gelin hep birlikte duâ edelim ve Allahü teâlâ Ahmed bin İdrîs'in söylediklerinin mi yoksa falan âlimin dediklerinin mi hak olduğunu bize bildirsin." dedi. Hepsi kabûl edip, Allahü teâlâya duâ ettiler. O gece içlerinden biri, rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. İhtilaf ettikleri meseleleri arzedip; "Yâ Resûlallah! Falan âlimin sözlerine tâbi olayım mı?" diye sordu. Resûlullah da; "Onun sözlerinden Kitâba ve sünnetime uyan sözlerine tâbi ol." buyurup sözlerinden hangilerine uyacağını tek tek saydı. Daha sonra da; "Yâ Resûlallah Seyyid Ahmed İdrîs hakkında ne buyurursunuz? Onun dediğine tâbi olayım mı?" dedi. O zaman Resûlullah efendimiz; "Sübhânallah. O benim sünnetime uygun konuşur. Ona tâbi ol." buyurdu. O âlim sevinçle uyandı. Gidip diğer arkadaşlarına rüyâsındakileri anlattı. Hep birlikte Ahmed bin İdrîs'e gidip rüyâyı anlattılar. O zaman Ahmed bin İdrîs; "Sizin için hakîkatı ortaya çıkaran Allahü teâlâya

hamd ederim." buyurdu.

Ahmed bin İdrîs hazretleri gittiği yerlerde yüzlerce talebe yetiştirdi. Bu talebelerini dünyânın her tarafına göndererek asrının hidâyet güneşi oldu. Bir çok âlim onun üstünlüğünü bildirdiler. Talebelerinin en büyüklerinden olan Şeyh İbrâhim Reşid, hocası hakkında şöyle demektedir:

"Hocamın ilim meclislerinde bulundum. Her gün, biri sabah namazından sonra öğleye kadar, diğeri ikindiden sonra olmak üzere iki meclis teşekkül ederdi. Hocam âyet-i kerîmelerdeki esrâr ve incelikleri anlatır, akılları hayrette bırakırdı. Âlimler, müftüler, eşrâf ve pek çok kimse dersini dinlerdi. Bâzan kısa bir âyet-i kerîmenin tefsîri günlerce sürerdi. Hocam; "Nûh aleyhisselâmın ömrü kadar ömrüm olsa, bu âyet-i kerîmenin tefsîrini yine bitiremem." buyururdu."

İbrâhim Reşid hazretleri hocası Ahmed bin İdrîs hazretlerinin pekçok kerâmetini de anlatmıştır. Nakleder ki:

"Sudan'da idim. Daha o zamanlar babam, Kâdı Sâlih Reşîdî'nin terbiye ve himâyesinde idi. Büyük kardeşim benim yanıma gelip, gördüğü bir rüyâyı anlattı: "Vefât eden hanımımı rüyâmda gördüm. Ona; Allahü teâlâ sana ne muâmele yaptı? diye sordum. O da; Allahü teâlâ biz mevtâları bir yere topladı ve bize, siz sevdiğim bir zât olan Ahmed bin İdrîs'in zamânında yaşadınız. Onun sebebi ile sizleri magfiret ettim, buyurdu, dedi." Biz o zamanlar Sudan topraklarında, Ahmed bin İdrîs de Yemen'deydi. Aramızda uzun mesâfeler vardı. Üstelik biz kendisini tanımıyor ve ona talebe de olmuş değildik. Sâdece ismini duymuştuk. Çok sonraları kendilerini tanımak ve talebesi olmakla şereflendik. O zaman bu rüyâyı kendilerine arzettim. Mahcûbiyetle; doğrudur, buyurdu."

Talebeleri anlatırlar: Hocam ve birkaç kişi, bir gün Magrib sokaklarından birinde yürürken, sultânın adamlarının, bir mazlûmu yakalayıp, ellerini kollarını bağlayarak götürdüğünü gördük. Mazlumun kurtulması mümkün değildi. Hocam Ahmed bin İdrîs bize dönüp; "Sizde bunun kurtuluşu için bir yol var mıdır?" diye sordu. Biz de olmadığını söyledik. O zaman; "Şimdi Allahü teâlâ bakalım ne gösterecek." buyurdu ve sultânın adamlarına dönüp; "Bağlarını çözünüz." buyurdu. O esnâda o adamcağızın ellerindeki ve boynundaki bağlar çözülüp yere düştü. Sultânın adamları öteye beriye dağıldılar. Mazlum da böylece kurtulmuş oldu.

Talebelerinden biri şöyle anlatır: Mekke-i mükerremede hac farîzasını edâ ettikten sonra, şiddetli bir hastalığa tutuldum. İhtiyâcımı görecek kadar bile ayağa kalkamıyordum. Bu hâl üzere öleceğimden çok korktum. O hâlde Allahü teâlâya duâ edip, Ahmed bin İdrîs'in rûhâniyetinden yardım istedim. O anda uyudum. Karşımda Ahmed bin İdrîs'i gördüm. Ben bir divanda sırt üstü yatıyordum. O yanımda durdu. Bana; "Senin ilâcın Zemzem suyu ve ameliyat." buyurdu. Tâkatim hiç yoktu. Beni ameliyat etti. Çok terledim. Hattâ divandan yerlere terler damladı. O esnâda uyandım. Kendimi yokladığımda bir dinçlik hissettim. Ayağa kalkıp yürümeye başladım. Hocamın bereketiyle şifâ buldum.

Günler sonra tekrar hastalandım. Tekrar hocamı vesîle ederek yardım istedim. Rüyâmda onu yüksek bir mekânda, büyük bir çadır içinde tek başına oturur gördüm. Selâm verdim. Bana; "Otur." buyurdu. Huzûrunda oturunca: "Sen ölümden korkuyorsun değil mi?" buyurdu. "Evet efendim." dedim. Bir kâğıt alıp üzerine iki satır hâlinde, birinci satıra, ömrün seksen seneye ulaşmadan ölmezsin, ikinci satıra da inşâallah ârîflerden bir zât olursun, diye yazdı. Sonra o kâğıdı bana verdi ve; "Oku." buyurdu. Ben de okudum. Bu hususta Allahü teâlâya şükrettim. Sonra da Resûlullah efendimizi göremediğimi hatırlayıp, görmekle şereflenmek istediğimi arzettim. O zaman; "Otur, görmene yardımcı olayım." buyurdu. O esnâda karşımda sırasıyla; hazret-i Ali, hazret-i Osman, hazret-i Ömer, hazret-i Ebû Bekr ile Peygamber efendimizi gördüm. Sonra uyandım. Gördüğüm rüyâ sebebiyle çok sevinçliydim. Sonra Mekke-i

mükerremeden Yemen'e gittim. Subye şehrinde hocam Ahmed bin İdrîs'e kavuştum. Birinci günün gecesi, rüyâmda nûrlara gark olduğumu gördüm. Nûrun çokluğu sebebiyle kendimden geçtim. Uyandığımda vücûdum titriyordu. Daha sonra hocamdan İdrîsiyye yolunun edebini öğrendim. Bana: "Bizim yolumuza giren, yüce maksada kavuşur. Allahü teâlâyı tanır." buyurdu.

Ahmed bin İdrîs bir kısım talebelerine bir yere gitmelerini emretti. İçlerinden birini de, sünnet üzere, emîr, başkan yaptı. Onlar da yola çıktılar. Cidde'ye yaklaştıklarında azıksız ve parasız kaldılar. Onların emîri gece rüyâsında Ahmed bin İdrîs'i gördü. Ahmed bin İdrîs kendisine bir mektup verip; "Bunu al, Allahü teâlânın izniyle yoluna devâm et." buyurdu. O da alıp cebine koydu. Sabahleyin emîr olan kişi rüyâsını hatırlayıp arkadaşlarına anlattı. Elini de cebine soktu. Oradan bir mektup çıkardı. Mektubun üzerinde zorluk ve sıkıntı zamanlarında okunup da faydası görülen "Rabbi yessir velâ tüassir Rabbi temmim bilhayr. Yâ Kerîm" duâsı yazılıydı. Hepsi buna çok sevindiler. Sonra okuyup yollarına devâm ettiler. Hiçbir sıkıntı görmeyip arzu ettikleri her şeye kavuştular.

Talebelerinden biri anlatır: Birgün Medîne-i münevverede bir yerde oturmuştuk. O esnâda başımızın üzerinde bir grup kuş uçmaya başladı. Hâl sâhibi bir arkadaş; "Bu kuşları hocamızın ismini söyleyerek çağırsak, hepsi yanımıza gelirler." dedi. Öyle söylediler. Kuşların tamâmı orada bulunanların ellerine kondular.

Ahmed bin İdrîs bir gün katırına binerken, üzengi demiri kırılıverdi. Hizmetçisine emredip, onu tâmir için demirciye gönderdi. Demirci o parçayı yumuşaması için ateşe attı. Bir müddet ateşte kaldıktan sonra demiri çıkardı. Demire, ateşin hiç tesir etmediğini gördü. Ne yaptı ise de bir fayda etmedi. Hizmetçi gidip durumu Ahmed bin İdrîs'e anlattı. O da; "Ben, Allahü teâlânın zaîf bir kuluyum. Allahü teâlâ bana komşu olandan ateşin yakıcılığını kaldırdı. Şu mübârek beldelerdeki komşularım elbette kurtulurlar." buyurdu. O mecliste onun yakınında olanların bir fayda görmeyeceğine inanan biri vardı. Bu hâdiseden ibret alıp, ona yakın olanların kurtulacağını anladı ve komşu hukûkunu öğrenmiş oldu.

İbrâhim Reşîd, bir arkadaşından şöyle anlattı: Seyahate çıkmıştım. Bir çölde mahsur kaldım. Hava çok sıcaktı. Güneş her tarafı kavuruyordu. Açlık ve susuzluktan öleceğimi anladım. Çâresizlikle yol kenarındaki bir ağaca yaslandım. Orada kendim için bir yer hazırladım ve; "Herhâlde burası kabrim olacak." dedim. Sonra Hocam Ahmed bin İdrîs'in şu sözünü hatırladım:

"Bizim bir talebemiz garbta olsa, biz de şarkta olsak ve bizden yardım istese, yardımına koşarız."

Bu hâlimle ona sığınıp yardım istedim. Ağaç kenarında sırt üstü yatmış ve yüzümü elbisemin bir parçasıyla örtmüştüm. O esnâda bir ses duydum. Yüzümü açtım. Ağacın bir dalında, bir torbada iki çörek ve bir karpuz gördüm. Kendi kendime hayâl görüyorum deyip, örtüyü yüzüme çektim. Bu yerde bana kim ekmek ve karpuz verecekti. Ölüme iyice yaklaştığımı anladım. O zaman içimden; "Gördüğüm hakîkat olmasın?" diye geçti. Tekrar örtüyü açtım. Karpuz ve çörekler olduğu gibi duruyordu. Derhal kalkıp torbayı aldım. Çörekler fırından yeni çıkmış gibiydi. Karpuz serin ve tatlıydı. Çörekleri ve karpuzu yedim. Doydum ve karpuzun suyuyla, suya kandım. Yeniden güç kuvvet bularak yoluma devâm edip memleketime vardım.

Ahmed bin İdrîs'in talebelerinden biri, Mekke-i mükerremede vefât etti. Onu Muallâ kabristanlığına defnettiler. Defin esnâsında orada bulunan keşf sâhibi bir talebe, Azrâil aleyhisselâmın Cennet'ten bir yaygı ve büyük kandiller getirdiğini ve kabri göz alabildiğine genişlettiğini gördü. Bu hâle gıpta edip; "Keşke, öldüğümde benim için de Rabbim böyle bir ikrâmda bulunsa." dedi. O zaman Azrâil aleyhisselâm; "Sizden herbiriniz, Allahü teâlânın sevgili kulu olan hocanız Ahmed bin İdrîs'in devamlı okumuş olduğu salevât-ı şerîfeler

bereketiyle böyle ikrâm ve ihsânlara kavuşacaksınız." buyurdu. O büyük salevât da şöyledir: "Allahümme innî es'elüke bi nûri vechillahil azîm. Ellezî melee erkân'el azîm bi kadri azameti zâtillahil azîm fî külli lemhatin ve nefesin adede mâfî ilmillahil azîm salâten dâimeten bi devâmillahil azîm, Ta'zîmen li hakkıke yâ Mevlânâ yâ Muhammed yâ zel hulukil azîm ve sellim aleyhi ve alâ âlihî mislü zâlike vecma' beynî ve beynehû kemâ Cema'te beyner'rûh-ı ven-nefsi zâhiren ve bâtınen yakazaten ve menâmen. Vec'alhü yâ Rabbi rûhan lezzâtî min cemî'il vücûhi fid-dünyâ kablel âhira yâ Azîm."

Subye'de dokuz sene Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara öğretmekle meşgul olan Ahmed bin İdris hazretleri 1837 senesinde vefât etti. Aynı yerde defnedilmiş olup kabri ziyâret mahallidir.

Ahmed bin İdrîs hazretleri yüzlerce talebe yetiştirdi. İçlerinden birçoğu zamânın büyük âlimlerinden oldular. Yetiştirdiği âlimlerden bâzıları: Zebîd müftüsü Seyyid Abdürrahmân bin Süleymân Ehdel, Medîne-i münevverede zamânının büyük hadîs âlimi Şeyh Muhammed Âbid Sindî, din ve fen âlimi Muhammed Senûsî, Magrib evliyâsından Şeyh Arabî Derkâvî, Seyyid Ebi'l-Abbâs Ahmed Tîcânî, Şeyh Muhammed Meczûb Sevâskinî, Şeyh İbrâhim Reşîd'dir.

Ahmed bin İdrîs'in yazdığı eserlerin bâzıları şunlardır: **1) Risâlet-ül-Esâs, 2) Risâlet-ül-Kavâ'id, 3) Rûh-üs-Sünne, 4) El-Ikd-ün-nefîs fî Nazm-i Cevâhir-it-Tedrîs, 5) Es-Sülûk, 6) Kitâb-ül-Ahzâb, 7) Kimyâ-ül-Yakîn.**

CESÛR BİRİNİ BANA GETİRİN!

Bir gün Ahmed bin İdrîs, Fas şehrinin kapısına gelmişti. O esnâda sultânın adamlarının, gelen geçen fakirlerin sebze ve meyvelerinden, haksız yere vergi aldıklarını gördü. Fakir fukarâ çâresizlikle; "İnşâallah Allahü teâlâ bize bir yardımcı gönderir." diyorlardı. O zaman Ahmed bin İdrîs, hiçbir menfaat gözetmeden, sâdece Allahü teâlânın rızâsı için duruma müdâhale edip, yanlarına vardı ve; "İçinizden cesur birisini bana getirin." buyurdular. Ortaya birisi çıktı. Ona; "Şimdi sen sultânın yanına git. Ona müslüman fakirlere yapılan bu zulmü kaldırmasını söyle ve; bunda senin için hayır vardır. Eğer böyle yapmaz isen başına geleceklere râzı ol! de. Yalnız benim ismimi söyleme diye tembih etti. O kişi de sultana gidip onun söylediklerinin aynısını iletti. Sultan bunları duyunca başını öne eğip bir müddet düşündü. Daha sonra başını kaldırıp; "Seni kim gönderdi?" diye sordu. O haberci de; "Bunu söyleyemem zîrâ bana ismini gizli tutmamı söyledi." dedi. Sultan; "İsmini söyle, istediğin her şeyi vereceğim ve malları alınan fakirlerin mallarını iâde edeceğim. Yalnız benim de bir isteğim var. Bâzı kabîleler bana isyân ettiler. Onları itâat altına almak için bir ordu hazırladım. Onların ıslâhı ancak itâatim altına girmeleriyledir." dedi. Haberci gidip durumu Ahmed bin İdrîs'e anlattı. O, haberciyi tekrar gönderdi ve sultâna; "İstediğin olacak duâ ediyoruz." dediğini bildirmesini söyledi. Çok geçmeden, âsîler Ahmed bin İdrîs hazretlerinin duâsıyla sultâna itâat ettiler. Her taraf huzûra kavuştu.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.158

2) El-A'lâm; c.1, s.95

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.341

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.186

5) Îzâh-ul-Meknûn; c.2, s.111,263,396

6) Sefînetü'l-Evliyâ; c.1, s.249

7) Sufi Orders in İslâm; s.117-121

8) Tıbyânu Vesâili'l-Hakâyık; c.1, s.66

AHMED BİN İSHAK;

Şâfiî mezhebi âlimlerinden. Fıkıh ve hadîs âlimlerinin ve evliyânın büyüklerindendir. İsmi, Ahmed bin İshak bin Eyyûb bin Yezîd bin Abdurrahmân bin Nûh en-Nişâbûrî'dir. Sıbgî (veya Dubaî) adı ile meşhûr olmuştur. Künyesi, Ebû Bekr'dir. İmâm-ı Süyûtî, onun soyunun Bekr bin Vâil ve Rebîa bin Nizâr bin Mea'd bin Adnân'a kadar ulaştığını bildirdi. 871 (H.258) senesinde doğdu. Nişâbûr halkındandır. İlim öğrenmek için Horasan, Bağdat, Basra, Mekke ve daha başka yerleri dolaştı. 57 sene Nişâbûr'da ikâmet etti. 953 (H.342) senesinde vefât etti.

Meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden olan Ahmed bin İshak, Fadl bin Muhammed eş-Şa'rânî, İsmâil bin Kuteybe, Yâkûb bin Yûsuf el-Kazvînî, Muhammed bin Eyyûb, Bağdat'ta Hâris bin Ebî Üsâme ve İsmâil el-Kâdî, Basra'da Hişâm bin Ali, Mekke'de Ali bin Abdülazîz ve daha birçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dersleri aldı. Kendisinden de Ebû Ali el-Hâfız, Ebû Bekr el-İsmâilî, Ebû Ahmed el-Hâkim, Ebû Abdullah el-Hâkim, Muhammed bin İbrâhim el-Cürcânî ve daha pek çok âlim ilim tahsil etti ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Ahmed bin İshak, ilim öğrenmek ve öğretmek için çok yer dolaştı. Hadîs-i şerîfte derin, fıkıh ilminde derecesi yüksek, elli sene fetvâ veren, âbid (çok ibâdet eden), sâlih, aklı ve görüşü kuvvetli bir âlimdir. Hadîs, fıkıh ve akâid (kelâm) ilminde, bir çok meseleyi içine alan kitaplar yazdı. İnsanlar, kendinden ve eserlerinden çok istifâde ettiler.

Muhammed bin Hamdûn şöyle anlatıyor: Ebû Bekr bin İshak ile senelerce sohbet ettim. seferde olsun veya olmasın, hiçbir zaman gece namazını terkettiğini görmedim.

Hakîm en-Nişâbûrî şöyle bildiriyor: "Aklı ve re'yi (görüşü) darb-ı mesel olmuştur. Fetvâlarında şüpheli hiçbir şeye rastlanmadı. İlmine kitapları delîldir. Çok güzel namaz kılardı. Ezân ile ikâmet arasında çok duâ eder, sonra ağlardı."

Yine Hakîm şöyle anlatıyor: Sıbgî'ye, İbn-i Abbâs'dan rivâyet edilen bir hadîs-i şerîften suâl ettiler. İki kişi Resûlullah efendimiz ile namaz kıldı. Resûlullah onlara; "Abdestinizi iâde ediniz!" buyurdular. İki kişi sebebini sorduklarında, Resûlullah efendimiz; "Falan kişiyi gıybet ettiniz." buyurdular. Sıbgî bu konuda; "O iki kişiye abdestin emredilmesi, mâsiyetlerine keffâret ve günahlarının temizlenmesi içindi. Zîrâ Resûlullah efendimiz; "Abdest hatâları giderir." buyurdular.

Kendisi şöyle anlatıyor: Fedâîl kitabını yazmağa başladığım zaman, şöyle bir rüyâ gördüm: Bahçeli bir evde bulunuyordum. Bahçeye çıkmak istedim. O sırada hazret-i Ebû Bekr göründü. Benimle kucaklaştı. Yüzümü öptü ve bana duâ etti. Kitabı bitirince şöyle bir rüyâ daha gördüm: Bir evin önünde bulunuyordum. Evden, Resûlullah efendimiz ile yanında hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman veya hazret-i Ali (r.anhüm) göründüler. Hepsinin dört kişi olduklarını iyi hatırlıyorum. Yaklaşıp Resûlullah efendimize selâm verdim. Selâmımı aldılar. Sonra hazret-i Ebû Bekr'e yaklaştım. Gözlerimin arasından öptü ve; "Allahü teâlâ sana, Peygamberi ve bizim tarafımızdan hayırlı karşılıklar versin!" buyurdu. Sonra yüzüğümü parmağımdan çıkarıp, Resûlullah efendimizin mübârek parmağına taktım. Sonra diğer zâtların parmaklarına da taktım. Sonra: "Yâ Resûlallah! Bu yüzüğün bereketi büyük oldu. Zîrâ parmaklarınıza takıldı." dedim. O sırada uyandım.

Yazmış olduğu eserlerinden bâzıları şunlardır:

1) Kitâb-ül Esmâ ves-Sıfât, 2) Kitâb-ül-Îmân vel-Kader, 3) Kitâbü

Fedâil-il-Hulefâ-il-Erbe'a.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.3, s.9

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.361

3) El-A'lâm; c.1, s.95

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.160

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.365

AHMED İZZET EFENDİ;

Çal müftüsü. Millî mücâdele mücâhidlerinden. Denizli'nin Çal ilçesine bağlı Süller köyünde doğdu. 1952 (H.1372) yılında vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Önce köyünde, sonra da Denizli'de ilim tahsîline devâm etti. Bu yıllara dâir hayâtı hakkında fazla mâlumat yoktur. Onun hakkında bilinenler daha çok Anadolu'nun işgâli yıllarına âittir.

14 Mayıs 1919'da İzmir'in işgâli ile memleketin acılar içine düştüğü yıllarda Ahmed İzzet Efendi Çal'da müftü olarak vazîfe yapmaktaydı. Halkın ne yapacağını şaşırdığı o karanlık günlerde pekçok defâ Çarşı Câmii şerîfinde, hükûmet önündeki meydanda dînî nutuklar söyledi. Halkı mukâvemete teşvik etti. Kendisine gelenleri ümitsizliğe kapılmadan teşkilâtlanmaya sevketti.

Kaymakam Fazlı Güleç ise; "Müftü Efendi, şer'an üzerine düşen vazîfeyi yapmıştır. Bu bâbta benim de hakk-ı kelâmım vardır. Beni dinlerseniz ordularımız dağılmış, silâhı elinden alınmıştır. Askerlerimiz cepheleri bırakmıştır. Bu sebeple Müftü Efendinin söylediklerini yapmak, düşmanı gazaplandırmaktan, neticede ise onların ayakları altında perişân olmaktan başka bir işe yaramayacaktır." diye ona karşı çıkıyordu.

Bunlara karşılık Ahmed İzzet Efendi kendi ifâdesiyle sözlerini şöyle nakletmektedir: Gözlerimiz görerek, bedenimizde can varken, kendimizi ve mukaddesatımızı düşmanın yed-i habîsine, kirli eline terk ve vatana ayak basmalarına tahammül edemeyeceğimizi, behemehal müdâfaa tertibâtı almamız lâzım geldiğini, silâhsız ve vâsıtasız da olsa düşmana karşı koymaklığımızı, evvela bizleri sonra evlâd-ü iyalimizi şehîd etmeden memleketimize düşman giremeyeceğini, hattâ hepimizi şehîd etseler bile, Allahü teâlânın izni olmadan düşmanın bu topraklara ayak basmasının mümkün olamayacağını söyledim.

Ancak fikir birliği tam hâsıl olmadığı için bu hareket bir müddet için netîcesiz kaldı. Ahmed İzzet Efendi kendi köyü olan Süller'e gitti. Bu sıradaki hâlini ise şöyle anlatmaktadır: Bir müddet köyümde kaldım. Burada kendi kendimi hesâba çektim. Kalbim bana; "Bu bapta sen haklısın, ısrar et, cenâb-ı Hakk'ın vâdi yerini bulacaktır." diyordu.

Ahmed İzzet Efendi bundan sonra fiilen düşmana karşı koyma hareketine katıldı. Önce Ali Kurt köyüne gitti. Burada 25-30 kişilik bir çeteye sâhib olan Dede Efe'yi düşman üzerine harekete geçmeye iknâ etti. Buradan Denizli'ye geldi. Müftü Ahmed Hulûsi Efendiyi görerek kendisine fikirlerini anlattı. Ahmed Hulûsi Efendi çok memnun olarak kendisini tebrik etti. Sonra mutasarrıf Fâik Öztırak'la görüştü. Faik Beyin; "Çâresiz vaziyetteyiz. Böyle bir durumda bir kaymakam, bir mutasarrıf ve bir vâli ne yapabilir?" sözleri üzerine fevkalâde celallenen Ahmed İzzet Efendi; "Fâik Bey! Kaymakamlık, mutasarrıflık ve vâlilik, milletle kâimdir. Millet cayır cayır yanmaya başladı. Biz buna seyirci kalamayız. Ne yapacaksanız yapınız. Ben kudretim nisbetinde bu uğurda bir vazîfe almaya geldim." cevâbını verdi.

Ahmed İzzet Efendi bundan sonra düzenli birlikler kuruluncaya kadar teşkil ettiği milis

kuvvetleriyle bizzat savaşlara katıldı. Ahmed Hulûsi Efendi ve Demirci Mehmed Efe ile birlikte hareket etti. Yunanlılara ağır kayıplar verdirdi. Elinde tüfek olduğu hâlde birliklerinin en önünde çarpışmalara iştirak etti. Namaz vakitlerinde emrindekilere namazı kıldırıyor sonra yine en önde ileri atılıyordu. Bu hâli ile bölge halkının gönlünde taht kurdu. Yediden yetmişe herkesin sevgisini, saygısını kazandı.

Bu savaş esnâsında Ahmed İzzet Efendinin köyü de yağma ve tahrib edilenler arasındaydı. Köyü basan işgâl birlikleri Ahmed İzzet Efendiyi aramışlar, bulamayınca evleri ve değirmenlerini ateşe vermişlerdi. İşgâlin kalkmasından sonra mahallî hükümet Ahmed İzzet Efendinin zararını on bin altın olarak tespit etti. Bu vakâyı haber aldığı zaman Ahmed İzzet Efendi şöyle demiştir: "Bu kadar serveti ve hattâ cânı fedâ etmeden dâvâyı tahakkuk ettirmek ve Allahü teâlâya tam kulluk etmiş olmak mümkün değildir. Önemli olan vatan ve milletimizin, nâmus ve mukaddesâtımızın kurtulmuş olmasıdır."

Ahmed İzzet Efendi, Kurtuluş Savaşının kazanılmasından sonra ömrünü büyük bir tevâzu ve ferâgat hissi içinde yaşayarak geçirdi. Muhitinin ve çevresinin fakir insanlarına karşı bütün varlığını sarfederek hizmete koştu. Yardımlarıyla birçok kâbiliyetli gencin, okuyup yetişmesini sağladı. 1952 yılında ebedî âleme göçtü.

1) Sarıklı Mücâhidler; s.183-191

2) Millî Mücâdelede Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları; s.67,91,92,124

AHMED KÂBİLÎ;

Hindistan'da yetişen evliyâdan. Nesli hazret-i Ömer'e dayanır. Doğum târihi bilinmemektedir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. 1624 (H.1034) senesinde vefât etti. Kabri Serhend şehrindedir. Büyük velî Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin sohbet ve derslerinde kemâle erdi. Nakşibendiyye, Kâdiriyye ve Çeştiyye tarîkatlerinde yetişip, insanlara rehberlik etme husûsunda icâzet, diploma aldı. Serhend'de ikâmet edip, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı.

Birgün, Şeyh Fasîhuddîn, Serhend'e gitmişti. Ahmed Kâbilî ile görüştüğü sırada hatırından şöyle geçti:

"Eğer Şeyh Ahmed insanların anlattıkları gibi, kerâmet sâhibi, evliyâdan bir zât ise şu üç şeyin cevâbını verir: 1) İnsanların onun hakkında söylediklerinin doğru olup olmadığını, 2) İşittim ki, Bâkî-billah onun hocasıdır ve Bâki-billah, hocasından insanları irşâd için icâzet almamıştır. Doğru mu, değil mi? 3) Hâce Mahmûd hakkındaki düşünceleri nedir?"

O, bunları hatırından geçirdikten bir süre sonra Ahmed Kâbilî ona tetkik etmek üzere bir kitap verdi. Kitabın hepsini süratle karıştırıp, gözden geçirdikten sonra ona; "Bunda uygun olmayan bir şey gördün mü?" diye sordu. Şeyh Fasîhuddîn; "Hayır, uygun olmayan hiçbir şey görmedim. Burada yazılanların hepsi doğrudur." dedi. Bunun üzerine; "O halde biliniz ki, hakkımda söylenilenlerin esası budur. Geri kalanı iftiradır." buyurdu. Bir müddet sonra şöyle anlattı:

"Birgün Hâce Mahmûd bir ara buraya geldiğinde şöyle konuştu: "Hâce Bâki, kendi hocasından insanları irşâd için açık bir icâzet almamıştır. Çünkü bir gün Hâce Emkenegî karpuz yiyorlardı. Karpuzu dilim dilim keserek orada bulunanlara ve talebelerine veriyorlardı. Fakat Hâce Bâki-billah'a vermediler. Orada bulunanlar; "Hâce Bâki de burada bulunduğu hâlde hocamız ona niçin vermedi?" diye konuştular. Bunun üzerine Hâce Emkenegî; "Biz karpuzu ona bütün verdik." buyurdu. Hâce Bâki-billah hocasının bu sözünden, kendisine irşâd için icâzet verdiği mânâsını çıkardı." Ben ise ona; "İş sizin

anlattığınız gibi değildir. Çünkü biz ne hocamız Hâce Bâki'den ne de başkalarından böyle bir şey işitmedik. Bizim duyduğumuz ise şöyle: "Hocamız Hâce Bâki'ye, hocası irşâd için izin verince; "Efendim, bu iş benim elimden gelmez. Bu yükü ben kaldıramam." dedi. Hâce Emkenegî; "Biz sana bu hususta icâzet, izin verdik. Artık senin bu işi yapman lâzımdır." buyurdu." Bu esnâda orada bulunan birkaç kişi; "O mecliste biz de vardık. Hâce Emkenegî, Hâce Bâki'ye irşâd için icâzet, izin verdiler." deyince, Hâce Mahmûd; "Öyleyse biz yanlış işitmişiz." dedi. Bu hâdiseden sonra Hâce Mahmûd'un talebeleri bana îtimâd ettiler ve inandılar. Fakat Hâce Mahmûd bize inanmadı." Ahmed Kâbilî, hatırından geçen üç şeyin cevâbını verince, Şeyh Fasîhüddîn ona gönülden inananlardan oldu ve; "İnsanların onun hakkında söyledikleri, yalan ve iftirâdan başka bir şey değildir." dedi.

1) Makâmât-ı Ahyâr; s. 36

2) Sefînet-ül-Evliyâ; s.197

AHMED KÂDİRÎ;

Şam velîlerinden. İsmi, Ahmed, babasının ismi Süleymân'dır. Nisbetleri Kâdirî, Dımeşkî'dir. 1514 (H.920) senesinde Dımeşk'de (Şam'da) doğdu. 1596 (H.1005) senesi Ramazân-ı şerîf ayında Dımeşk'de vefât etti. Emevî Câmiinde büyük bir kalabalık tarafından cenâze namazı kılındı. Emîr Seyfeddîn Medresesinin bahçesine defnedildi.

Ahmed Kâdirî, ilk tahsîlini velî bir zât olan babasının yanında yaptı. Ahlâkı ve huyu çok güzeldi. Açık kerâmetleri görüldü. Herkesten hürmet ve saygı görürdü. Tasavvufta üstün derecedeydi. Sözleri hoş ve güzeldi. Ömrünü nefsi ile mücâdele ederek geçirdi. Çok ibâdet ederdi. Bedrüddîn Gazzî'nin hadîs derslerinde kemâle geldi. Baba ve dedeleri, âlim, ârif ve evliyâdandı. Babasının vefâtından sonra, yerine geçip, insanlara ilim ve edeb öğretmekle meşgûl oldu. Önceleri Dımeşk'ın Şelâha mahallesinde ikâmet etti. Sonra Emîr Seyfeddîn Kılıç Medresesine yerleşti. Medreseyi tâmir ettirdi. Bahçesine bir sebil yaptırdı. Sebilin kitâbesinde; "Bu sebil Ahmed'indir. Hiçbir şey Allahü teâlâya gizli değildir. Âfiyetle bu sudan iç, şifâ olsun." yazılıdır.

Ahmed Kâdirî, medresede fakir talebelerin kalmaları için birçok odalar yaptırdı. Ayrıca ders okuttu. Talebelere, ilim ve edeb öğretti. Cumâ günleri, Emevî Câmiinde ders halkası kurardu. İnsanların arasını bulmaya, iyi geçinmelerine sebeb olmaya çok önem verirdi. Şöhreti her yere yayıldı. Devlet adamları ziyâretine gelip duâsını alırlardı. Herkese iyi muâmele ederdi. Önceki âlimlerin söz ve hâllerini anlatırdı. Kendisine gelenlere ikrâm eder, fakirlere yemek yedirirdi. Keşf ve kerâmetleri çok görüldü.

Bir gün Şam beldesi sorumlusu olan Hüsrev Paşayı ziyârete gitti ve; "Bugün başınıza birşey gelmesinden korkarım. Yerinizden kat'iyyen ayrılmayınız!" buyurdu. Hüsrev Paşa buna ehemmiyet vermeyip, o gün dışarı çıktı. Atına binip bir tarafa yöneldi. Çok hızlı giden atı, bir anda tökezledi. Üzerindeki Hüsrev Paşa, bir kaya üzerine düşüp, bir tarafı kırıldı. Baygın bir durumda evine getirdiler. Uzun zaman tedâvî gördü ve iyileşti. Bir daha âlimlerin sözlerinden ve îkazlarından çıkmamağa dikkat etti.

Ahmed Kâdirî, kaybolan bir şeyin bulunması için, şu duâyı okurdu: "Allahümme yâ mu'tî min gayri talebin ve yâ Râzıkan min gayri sebebin redde aleyye mâ zehebe."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.331

2) Hulâsat-ül-Eser; c.1. s.207

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.166

AHMED KÂRAZÎ DİYÂRIBEKRÎ;

On dokuzuncu yüzyılda Anadolu'da yetişen evliyâdan. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin halîfelerinden Şeyh Muhammed Hânî'nin talebesidir. İsmi, Ahmed olup, Kârazî ve Diyârıbekrî nisbeleriyle bilinir. Diyarbakır'a bağlı Kâraz'da doğdu ve orada vefât etti. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir.

Küçük yaştan îtibâren zamânının usûlüne göre ilim tahsîl eden Ahmed Kârazî ilmî yönden kendini yetiştirdi. Tasavvufa karşı büyük alâka duydu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerinden Şeyh Hâlid-i Cezerî'nin sohbetlerinde bulundu. Onun terbiyesinde yetişti. Birçok mânevî derecelere kavuştu. Bu sırada hocası Hâlid-i Cezerî vefât ederek Cezîre (Cizre) taraflarında Bâsır denilen yerde defn edildi. Onun yerine geçen dâmadı Şeyh Sâlih, Hâlid-i Cezerî'nin talebelerine şöyle bir mektup yazdı: "Hemen herkesin Bâsıra'ya, Şeyh Hâlid'in kabrini ziyârete gelmesi gerekir. Her kim gelmeyecek olursa, bu tarîkattan kovulmuştur."

Şeyh Sâlih'in mektubunda bildirdiği husûsa karşı çıkan, Şeyh Hâlid'in talebeleri bir araya geldiler. Bunlar arasında Ahmed Kârazî de vardı. Bu talebeler Şeyh Sâlih'in bu isteğini ve düşündüklerini bir mektup yazarak Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerinden Muhammed Hânî'ye bildirdiler. Bunun üzerine Şeyh Muhammed Hânî, Şeyh Sâlih'e mektup yazıp, anlatılan işlerden kendisini şiddetle sakındırdı. Böyle bir şeyi yapmamasını istedi ve bu işin dînî yönden mahzûrlarını anlattı. Yaptığı işin yanlış olduğunu anlayan Şeyh Sâlih fikrinden vaz geçti.

Bu hâdiseden sonra memleketinden ayrılan Ahmed Kârazî Şam'a giderek Muhammed Hânî'ye talebe oldu. Onun bereketli sohbetlerinde bulunarak ilim ve feyzinden istifâde etti. Hocasının iltifât ve ihsânlarına kavuştu. Kısa zaman içinde tasavvuf yolunda ilerleyip kemâle, olgunluğa ulaştı. Muhammed Hânî hazretleri ona hilafet verdi. Daha önce ayrılmış olduğu vatanına yâni Diyarbakır taraflarına, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak ve onların dünyâ ve âhirette kurtuluşlarına vesîle olmakla vazîfeli olarak gönderdi. Memleketine dönen Şeyh Ahmed Kârazî Nakşibendiyye yolunun Hâlidiyye kolunun yayılması için gayret sarf etti. Sohbetlerine uzaktan yakından gelen insanlar onun ilim ve feyzinden istifâde ettiler. Pekçok kimse onun vasıtasıyla saâdet yoluna kavuştu.

İlmiyle amel eden fazîlet sâhibi bir velî olan Ahmed Kârazî'nin birçok kerâmetleri görüldü. Ömrünü İslâmiyeti öğrenmek ve öğretmekle geçiren, tek gâyesi Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak olan Ahmed Kârazî memleketinde vefât etti.

1) Hadâik-ul-Verdiye; s.273

AHMED İBNİ KEMÂL;

Osmanlı âlim ve velîlerinin en meşhûrlarından. Büyük devlet ve ilim adamı. Asıl ismi Ahmed Şemseddîn'dir. Dedesi Kemâl Paşaya nisbetle "İbn-i Kemâl" veya "Kemâl Paşazâde" diye tanınmıştır.

Ahmed Şemseddîn 1468 (H.873) yılında Tokat'ta doğdu. Bâzı kaynaklarda ise Edirne'de doğduğu rivâyet edilmektedir. Babası Süleymân Çelebi, devrinin tanınmış kumandanlarındandı. Amasya ve Tokat sancakbeyliklerinde bulunan Süleymân Çelebi 1530 yılında İstanbul'da vefât etti. Annesi ise Fâtih Sultan Mehmed devri âlimlerinden İbn-i

Küpeli'nin kızıdır. Ayrıca annesi büyük âlim Yûsuf Sinânüddîn Efendi ile de akrabâdır.

Baba tarafından asker, anne tarafından ise ilim ile meşgûl olan bir âileye mensup bulunan İbn-i Kemâl, küçük yaştan îtibâren âilesinin nezâretinde iyi bir tahsil ve terbiye gördü. Daha sonra baba mesleği olan askerlik yolunu seçti. Altı-bölük sipahisi olarak Sultan İkinci Bâyezîd Hanın seferlerine katıldı.

Ancak bu sırada karşılaştığı bir hâdise onun hayâtını, geleceğe yönelik plânlarını tamamen değiştirerek baba mesleği olan askerliği bırakmasına ve ilmiye sınıfına geçmesine sebeb oldu. Kendisi bu olayı şöyle nakletmektedir:

Sultan İkinci Bâyezîd Han ile bir sefere çıkmıştık. O zaman vezîr, Halîl Paşanın oğlu İbrâhim Paşaydı. Şanlı, değerli bir vezirdi. Ahmed ibni Evrenos adında bir de kumandan vardı. Kumandanlardan hiçbiri onun önüne geçemez, bir mecliste ondan ileri oturamazdı. Ben ise, vezîrin ve bu kumandanın huzûrunda ayakta, esas vaziyette dururdum. Bir defâsında, eski elbiseler giyinmiş biri geldi. Bu, kumandanlardan da yüksek yere oturdu ve kimse ona mâni olmadı. Buna hayret ettim. Arkadaşlarımdan birine, kumandandan da yüksek yere oturan bu zâtın kim olduğunu sordum. "Filibe Medresesi müderrisi, âlim bir zattır. İsmi MollaLütfi'dir." dedi. "Ne kadar maaş alır." dedim. "Otuz dirhem." dedi. "Makâmı bu kadar yüksek olan bu kumandandan yukarı nasıl oturur?" dedim. "Âlimler, ilimlerinden dolayı tâzim ve takdîr olunur, hürmet görürler. Geri bırakılırsa, bu kumandan ve vezîr buna râzı olmazlar." dedi. Düşündüm, "Ben bu kumandan derecesine çıkamam, ama çalışır gayret edersem, şu âlim gibi olurum." dedim ve ilim tahsîl etmeye niyet ettim.

Nitekim İbn-i Kemâl ordu ile Edirne'ye dönünce bu düşüncesini tatbik mevkıine koydu. Askerlikten ayrılarak ilim tahsîline başladı. Bu sırada Molla Lütfi, Edirne'deki Dârü'l-hadîs'e tâyin edilmişti. İbn-i Kemâl bir müddet onun derslerine devâm etti. Kendisinden Şerhu'l-Metali' ve haşiyelerini okudu. Arkadaşları arasında zekâsı, kavrayış kabiliyeti ve yeteneği ile temâyüz etti. Kısa sürede ilimde yüksek makamlara kavuştu. Daha sonra Kestelli Muslihiddîn Mustafa Efendi, Hatîbzâde Muhyiddîn Mehmed Efendi ve Muârifzâde Sinânüddîn Yûsuf Efendilerden usûl ve tefsîr dersleri alarak tahsîlini tamamladı.

İlim adamlarına fevkalâde hürmet gösteren ve onları teşvik eden İkinci Bâyezîd Han, İbn-i Kemâl'in bilgi ve istidâd yönünden sâhib olduğu değerleri duyunca kendisini Edirne'de Taşlık Medresesine tâyin etti. Ayrıca İdris-i Bitlisî'nin Farsça yazdığı Heşt Behişt adlı Osmanlı târihine benzer Türkçe bir Osmanlı Târihi yazmasını istedi ve bu iş için kendisine otuz bin akçe ihsân eyledi.

İbn-i Kemâl 1511 yılında günlük kırk akçe ile Üsküp'teki İshak Paşa Medresesine nakl edildi. Bir yıl kadar sonra Edirne'deki Halebiye Medresesine tâyin edildi. Bu sırada Osmanlı Devleti içerisinde şehzâdeler kavgası kızışmıştı. Doğuda Şâh İsmâil, Osmanlı Devletinin bütünlüğünü tehdîd ediyordu. Ahmed ibni Kemâl hazretleri bu nâzik devrede devlet idâresi ve siyâset hakkında görüşlerini ortaya koyarak devlet adamlarının dikkatini çekti. Onun bu görüşleri şöyle özetlenebilir:

1. Saltanat ve mevkı Allahü teâlânın takdiri ile olur. Allah vergisidir.

2. Ordunun görevi memleketi korumak ve gerekirse ölümlerin en güzeli ve en şereflisi olan gazâda ölmektir. (Nitekim şiirinde de;

"Ölümden kurtuluş yoktur cihânda

O derdi çekmez olmaz ins-ü canda

Kişinin ömri çünkim âhir ola

Yeg olur kim gazâ yolunda öle"

demek sûretiyle Allahü teâlânın dînini yaymak için çarpışırken ölmenin ehemmiyetini çok

güzel anlatmaktadır.)

3. İdâreci güzel silâh kullanacak ve tedbir sâhibi olacaktır.

4. Düşmanı hor ve küçük görmemeli ve plânlı olmalıdır.

5. Siyâset yâni idâre çok mukaddes bir vazîfedir. Herkes bunu yapamaz. Bâzı kâbiliyetler doğuştan veya irsî olarak verilmiştir.

6. Bir memlekette bir idâreci bulunmalı o da âdil, ihsânı bol, affedici, büyüğüne hürmetli ve saygılı olmalıdır.

7. İdâreci, adamı elde etmeyi bilmeli, tehlikeleri işâret edip, onları ne yolla avlarsa avlayabilmelidir.

8. İdâreci kiminle harb ve kiminle sulh yapacağını iyi bilmelidir.

Ahmed ibni Kemâl, İslâm dînini yaymak, düşmanın vatana el uzatmasına mâni olmak ve adâleti ayakta tutabilmek için devlet başkanının bu hasletlere sahib olmasını şart koşmaktadır. Ayrıca o dâimâ devlet politikasını, devlet-millet bütünlüğünü önde tutmakta ve bunu kimde görüyorsa onu desteklemektedir. Nitekim o, Bâyezîd Hanın oğlu Selîm lehine tahttan ferâgatı üzerine diğer kardeşlere karşılık Selîm'i destekledi.

Yavuz Sultan Selîm Han 1512'de Osmanlı tahtına oturup iç işlerini yoluna koyduktan sonra, kıvılcımları Irak ve Horasan'a yayılmış olan şiânın fitne ateşini söndürme plânına koyuldu. Bunun için de devrin ilim adamlarını yardıma çağırdı. İbn-i Kemâl, İdrîs-i Bitlîsî, Zenbilli Ali Cemâlî ve daha nice ilim adamları bu göreve koştular. Dîvânda harb için tereddüd edenler vardı. Mesele fazla oyalamaya gelmemeliydi. Bu durumda İbn-i Kemâl şu fetvâyı verdi:

"Her türlü hamd ve senâ, kudret ve kerem sâhibi yüce Allah'a olsun. Selâtü selâm da doğru yolu gösteren hazret-i Muhammed aleyhisselâma ve O'na tâbi olanlara olsun.

Haberlerde geldiğine göre, aşırı şiâya bağlı bir grup, Ehl-i sünnet vel-cemâat yolunda olan müslümanların memleketlerinin pekçoğunu işgâl ettiler. Oralarda kendi bâtıl yolları ile görüşlerini yaydılar. Hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer ve hazret-i Osmân hakkında küfr, fenâ sözler söylediler. Bunların halîfeliklerini inkâr ettiler. İlim erbâbına ve ictihâd yapan müctehidlere hakâretler savurdular. Onların başında bulunan Şah İsmâil'in tâkib ettiği aşırı şiâ yolunu tutulacak en kolay ve doğru yol zannettiler. Onlara göre Şah dinde sınırsız bir yetkiye sahiptir. Onun dinde helâl kıldığı helâl, haram kıldığı haramdır. Meselâ Şah içkiyi helâl kılmıştır, öyle ise içki helâldir... Netice olarak onların kötülükleri ve küfürleri sayılamayacak kadar çoktur.

Buna göre bizim, onların küfür ve irtidâdlarında (İslâmiyetten ayrıldıklarında) aslâ şüphemiz yoktur. Ülkeleri Dârü'l-harbdir. Erkekleri ve kadınları ile evlenmek câiz değildir. Bunlar hakkında verilecek hüküm, dinden dönenler hakkında verilecek hüküm ile aynıdır. Erkeklerden bu sapık yolu bırakıp müslüman olanlar serbesttir. Kabul etmezlerse hakları kılıçtır, öldürülürler. Savaşa gücü, kudreti olan müslümanların bu cihâda katılmaları farzdır."

Böylece bütün müslümânların dikkati çekildi ve gafletten uyanmaları gerektiği belirtildi. Ayrıca İbn-i Kemâl, Şah İsmâil'in Ehl-i sünnetten olan Akkoyunlu, Gürganlı ve Dulkadirli devletlerinin ahâlisine yaptığı zulüm ve mezâlimi şiirleri ile yaydıktan sonra; "Ama Allah onun insanlara yaptığını yanına koymadı. Bu ejderhayı yutmaya bir asâ ve o firavunu nehre batıran bir Mûsâ yarattı." diyerek Selîm Hanı övdü, onun peşinden yürünmesini tavsiye etti.

Haberler ululardan naklolunur

Her Firavun'a bir Mûsâ bulunur.

vecizesi bu görüşünü ifâde etmektedir.

İbn-i Kemâl Paşanın bu verimli çalışmaları ve ilminin derecesi Yavuz Sultan Selîm'in dikkatini çekti. Kendisini çok seven Yavuz, Çaldıran seferinden dönüşte onu Edirne kâdılığına getirdi. Çok geçmeden de Anadolu kâdıaskeri oldu.

Bu sırada Yavuz, Şah İsmâil'den sonra onların destekçisi olan Mısır Memlûklularına yöneldi. Sefere çıkarken çok sevdiği İbn-i Kemâl hazretlerini de yanına aldı. 1516'dan 1519'a kadar üç yıl süren seferde onu yanından hiç ayırmadı.

Mısır dönüşü yolculuk sırasında bir ara İbn-i Kemâl hazretlerinin atının ayağından sıçrayan çamurlar, Yavuz Sultan Selîm Hanın kaftanını kirletmişti. Pâdişâhın kaftanına çamur sıçrayınca, İbn-i Kemâl mahcûb olup, atını geriye çekerek ne yapacağını şaşırdı. Ancak Yavuz Sultan Selîm Han ona dönerek:

"Üzülmeyiniz, âlimlerin atının ayağından sıçrayan çamur, bizim için süstür, şereftir. Vasiyet ediyorum, bu çamurlu kaftanım, ben vefât ettikten sonra kabrimin üzerine örtülsün." dedi. Bu vasiyet, vefâtından sonra yerine getirildi. Bu hâdiseyi hatırlatan o kaftan, şimdi de Yavuz Sultan Selîm Hanın kabri üzerinde, bir câmekân içinde, târihî bir hâtıra olarak durmaktadır.

Şam'a geldikleri sırada Yavuz Sultan Selîm'e, büyük evliyâ Muhyiddîn Arabî'ye bir türbe yaptırılması için fetvâ verdi. Pâdişâh bu fetvâ üzerine Muhyiddîn Arabî hazretleri adına bir câmi, türbe ve imâret yaptırdı.

Mısır seferinden döndükten sonra Yavuz, bu değerli ilim adamının bâzı işlerle uğraşmasını hoş görmeyerek onu Edirne'deki Dârü'l-hadîs medresesine yeniden tâyin etti (1519). Pâdişâhın gâyesi onun ilim adamı yetiştirmesini temin etmekti. Nitekim adam yetiştirmek ideâli Osmanlıda çok mühim olup şöyle söylene gelmiştir.

Mesacidü meabidi ko âdem yap

Kâbe yapmakcadur âdem yapmak

Taş ağaç kaydı ne lâzım şâhım

Yaraşır şahlara âdem yapmak.

(Mescid ve mâbedleri bırak da insan yetiştir. Bir insan yetiştirmek Kâbe yapmak gibidir. Taş ve ağaç düşüncesi ile oyalanmak şahlara yakışmaz. Onlara yakışan adam yetiştirmektir.)

Ancak kısa bir müddet sonra dostu ve pâdişâhı Sultan Selîm Hanın vefâtı, devrin yıkılmaz ve eşsiz ilim adamı İbn-i Kemâl hazretlerini çok üzdü.

Yavuz Sultan Selîm'in vefâtından sonra İbn-i Kemâl hazretleri bir müddet daha medresede talebe yetiştirmeye devâm etti. 1526'da Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendinin vefâtı üzerine Kânûnî Sultan Süleymân Han tarafından bu göreve getirildi. Şeyhülislâmlık makâmına gelince işleri daha çok ağırlaştı. İlmi ile o kadar büyük bir şöhret kazanmıştı ki, zamânındaki birçok âlim bâzı meselelerde ona başvururlardı. Hattâ bir kısım ulemâ, yazmış olduğu eserleri tashîh ve kontrol maksadıyla ona gönderirlerdi. On altıncı asrın ilk yarısında, Osmanlı kültürünün en büyük mümessili olarak görülmektedir. Ahlâkı güzel, edebi mükemmel, zekâsı ve aklı kuvvetli, ifâdesi açık ve vecîz olan Kemâlpaşazâde, iki dünyâ faydalarını bilen ve bildiren, pek nâdir simâlardan biriydi. Cinnîlere de fetvâ verirdi. Bunun için "Müfti-yüs-sekaleyn" (İnsan ve cinlerin müftüsü) adı ile meşhûr oldu. Büyük bir âlim olduğu gibi, güçlü bir târihçi, değerli bir edîb, kuvvetli bir şâirdi. Tasavvufta da ileri derece sâhibiydi. Büyük velîlerin teveccühünü kazanmıştı. Şeyhülislâmlık makâmında bulunduğu sürede, dâhili ve hârici, din ve mezheb düşmanlarına karşı ilmiyle ve yazdığı kitaplarıyla mücadele etti. İbn-i Kemâl hazretleri Yavuz Sultan Selîm'i olduğu gibi Kânûnî SultanSüleymân'ı da Eshâb-ı kirâm düşmanı Safevîlere karşı mücadeleye teşvik etti. Pâdişâhın Şâh Tahmasb'a gönderdiği mektupları, bizzât kaleme alan o idi.

Bir gün İranlı hıristiyan âlim Molla Kâbız İstanbul'a gelerek Îsâ aleyhisselâmın Muhammed

aleyhisselâmdan daha üstün olduğunu yaymaya başladı. Bunun üzerine derhal tutuklanan Molla Kâbız Dîvâna (Osmanlılarda önemli devlet meselelerinin görüşüldüğü yer) çıkarıldı. Molla Kâbız inandığı fikirleri dîvânda Rumeli kazaskeri Fenârizâde Muhyiddîn Çelebi ile Anadolu kazaskeri Kâdirî Çelebi huzûrunda tekrarladı. Kazaskerler de hiddetlenerek onun katlini emrettiler. Ancak Molla Kâbız fikirlerini açıklarken Kur'ân ve hadîsten misaller veriyor, belli bir fikir silsilesi içerisinde iddiasını delillendiriyordu. Bu durum karşısında vezîriâzam İbrâhim Paşa devreye girerek Molla Kâbız'ın ilmen susturulmasını istedi. Kazaskerler ise Kâbız'ı iknâ edip inandığı fikirden döndüremediler. Böylece Molla Kâbız'ın karşısında ilmî bir üstünlük sağlanamadı. Bu sebeple dîvân tatil edildi ve Molla Kâbız serbest bırakıldı.

Öte yandan duruşmayı kafes arkasından tâkib eden Kânûnî Sultan Süleymân sonuçtan hiç memnûn kalmadı. Fevkalâde hiddetlenen sultan, vezîriâzam İbrâhim Paşayı çağırarak; "Bir mülhidin dîvâna gelerek hazret-i Îsâ'nın, hazret-i Peygamberden üstün olduğunu beyân ettiğini, neden cevabının verilemeyip hakkından gelinemediğini sordu. Vezîriâzam ise kazaskerlerin Kâbız'ın iddialarını ilmen çürütemedikleri için sonucun böyle olduğunu bildirdi. Bunun üzerine pâdişâh müftü ile İstanbul kâdısının hazır bulunacağı dîvânda dâvâya yeniden bakılmasını istedi.

O zaman müftü, yâni şeyhülislâm mevkıinde bulunan İbn-i Kemâl hazretleri ertesi gün dîvâna dâvet edildi. Molla Kâbız iddiâlarını söyleyince, İbn-i Kemâl bunları âyet ve hadîslere dayanarak çürüttü. Kâbız hiçbir şey söyleyemedi. Bunun üzerine kendisine, iddialarının yanlış olduğu ortaya çıktığına göre bu inancından vazgeçmesi teklif edildi. İddiâsında ısrar edince katline hükmedilerek îdâm edildi.

İbn-i Kemâl hazretleri durmadan geceli gündüzlü devlet-i ebed müddet için çalıştı. Din için, devlet için, halk için gayret etti. Eşsiz ve sayısız ilmî eserler verdi. Nihâyet 16 Nisan 1534 (H.2 Şevval 940)'te kendi deyimi ile son sefer olan âhiret yolculuğuna çıktı.

Cümle halk ehl-i sefer âlem müsâfirhânedir.

Bir mukîm âdem bulunmaz hayme-i eflâkde.

Cenâzesi Fâtih Câmiinde büyük bir kalabalık tarafından kılınıp Edirnekapı dışındaki Mehmed Çelebi zâviyesine defnedildi. Mezarına "Hazâ makam-ı Ahmed=İşte bu Ahmed'in makâmıdır!" yazıldığı gibi, kefenine de "Hiye âhirü'l-libâs= İşte bu son elbisedir" ibaresi yazıldı.

Vefât edeceği sırada söylediği; "Yâ Ehad, neccinâ mimma nehâf=Ey bir olan Allah'ım! Bizi korktuğumuzdan kurtar!" sözlerinin ebced hesabına göre ölüm târihini gösterdiği sonradan anlaşılmıştır.

Ahmed İbn-i Kemal hazretlerinin herkese öğüt ve nasîhat niteliğinde darb-ı mesel hâlini almış kıt'a ve beyitleri vardır.

"Kısmetindir gezdiren yer yer seni,

Arş'a çıksan, âkıbet yer yer seni.

Her ki gayrın yolunda kazdı kuyu,

Kendi düştü kuyuya yüzü koyu."

"Hemişe çok yanılır söyleyen çok

Ki söyler bulduğun dilde kemik yok."

"Kıl iyilik suya at, bile balık
Balık bilmezse bilir anı Halık."

"Ululuk kişiye Hak'tan atadur,
Küçük görmek ululları hatâdur."

"Sakla kurt enciğin derin oysun,
Besle kargayı gözlerin oysun."

"Kişinün kadri eldeyken bilinmez,
Yerinde gevhere rağbet kılınmaz."

"Kuru yaş ile âdem baş olmaz,
Kişiden iş sorulur yaş sorulmaz."
bunlardan bazılarıdır.
Duyup savt-i ilâhîden sehergâh
Sadâ-yı âyet-i tûlû ilâllah

Uyup bilmezleriyle nefs-i şâma
Hatâlar itmişüz estagfirullah
dörtlüğü ise tövbe husûsunda söylenmiştir.

BİZ SIRAMIZI SAVDIK

Yavuz Sultan Selîm Han Mısır'ı tamâmiyle Osmanlı mülkü yaptıktan sonra, bir müddet daha idârî teşkilâtı yerleştirmek üzere, burada kaldı. Bu sırada devlet adamları ve askerler asıl vatanları Anadolu'ya, diyâr-ı Rum'a hasret kalıp dönmeyi arzu etmişlerdi. Fakat bu arzularını Pâdişâha söyleyememişlerdi. İleri gelenlerden bâzıları, İbn-i Kemâl Paşaya durumu anlattılar. Çünkü Yavuz Sultan Selîm Han onu çok severdi. Ona dediler ki: "Ne zamâna kadar bu diyâr-ı gurbette hasret çekeceğiz? Bu durumu Pâdişâh hazretlerine bir arz edip, gitmeye meylettiremez misiniz?"

Bir gün Ahmed ibni Kemâl, Yavuz Sultan Selîm Han ile gezintiye çıktılar. Konuşmalar arasında Pâdişâh; "Ortalıkta ne sözler var, durum nasıl?" diye sordu. Kemâl Paşazâde bu soruyu fırsat bilip derhal konuyu ele aldı ve dedi ki: "Pâdişâhım! Yolda gelirken askerlerin Nil'de davarlarını suluyorlardı. O askerlerden birinin şu türküyü söylediğini duydum.

"Nemüz kaldı bizüm mülk-i Arab'da,
Nice bir dururuz Şâm ü Haleb'de,
Cihan halkı kamu ayş ü tarabda,

Gel ahî gidelüm Rûm illerine."

(Nemiz kaldı bizim bu Arab diyarında, Şam'da ve Haleb'de niçin dururuz? Cihan halkı hep şenlik içinde yaşamakta, gel kardeş, Rum diyarına, Anadolu'ya gidelim.)

Bu şiir, Yavuz Sultan Selîm Hanın çok hoşuna gidip; "Bundan sonra burada durmamızı gerektiren işler de kalmadı, döneriz." diyerek, İstanbul'a döneceğini bildirdi. Bundan bir gün sonra, Yavuz Sultan Selîm Hana Kâbe'nin anahtarı ve diğer mukaddes emânetler teslim edildi ve İstanbul'a dönmek için ordusuyla yola çıktı.

Yolculukta bir sohbet sırasında söz Ahmed ibni Kemâl hazretlerinin hocası Molla Lütfi'den ve onun öldürülme sebebinden açılmıştı. Yavuz Sultan Selîm Han, ona:

"Tokatlı Molla Lütfi hocanız imiş. İlmi, irfânı yüksek, değerli, dört başı mâmur bir ilim adamı iken katline sebeb ne oldu." diye sordu. Kemâl Paşazâde:

"Hocam hased-i akrân belâsına uğradı. Tam bir âlim, kâmil, müteheccid (gece uyanıp namaz kılan), sâlih, dindâr bir kişi iken, düşmanı çoğalıp hased ettiler ve katline sebeb oldular." dedi. Bu habere fevkalâde üzülen Sultan:

"Molla Lütfi ilminin ve vakarının yanında şaka yapmayı çok seven biri imiş. Bâzan öyle şakalar yaparmış ki, işitenler şaka değil, gerçek zannederlermiş. Siz de üstadınız gibi öyle şakalar yapmaz mısınız ki gerçek zannedilsin?" deyince, İbn-i Kemâl hazretleri hemen şu cevabı verdi:

"Biz geçen gün sıramızı savdık. Şimdi sıra Pâdişâhımız hazretlerindedir." Bu söz üzerine bir müddet düşünen Yavuz Sultan Selîm:

"Yoksa o geçenki gün yeniçeriler ağzından söylenen kıt'a da öyle bir şaka mıydı? Yeniçeriler ağzından söylenen o sözler sizin sözünüz müydü?" diye sorunca da İbn-i Kemâl:

"Evet, doğrusu Pâdişâhımızın buyurdukları gibidir." dedi. O espiriyi çok beğenen Pâdişâh, İbn-i Kemâl hazretlerine ihsânlarda bulundu.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.381

2) Meşâhir-ül-İslâm; c.4, s.1550

3) Hadîkatü'l-Cevâmi'; c.1, s.180

4) Osmanlı Târih ve Müverrihleri; s.19

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.219

6) Türk Târihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu; s.500/598

AHMED KİHTÛ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Dehli'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1445 (H. 849) senesinde vefât etti.

Çocukluğu Dehli'de geçti. Çocuklarla oynarken, büyük bir kasırga onu alıp Ecmîr yakınlarında Kihtû köyüne bıraktı. Orada Bâbâ İshak Magribî adında büyük bir âlim, kâmil bir evliyâ vardı. Ebû Midyen Magribî hazretlerinin yolundaydı. Bâbâ İshak, onu terbiyesine aldı. İlim öğretip feyz verdi. Tasavvuf ilminde ve hâllerinde yetiştirdi. Kemâl mertebesine çıkarıp, icâzet ve hilâfet verdi. İnsanlara İslamiyeti anlatmak ve İslâmiyete uymaları husûsunda rehberlik yapmakla vazîfelendirdi.

Ahmed Kihtû, Dehli'de diğer âlimlerden de ilim öğrendi. Hâncihân Câmiinde nefsini terbiye için çetin riyâzetler çekti. Kuru kepek ekmeği yedi. Bâbâ İshak'ın vefâtından sonra tekrar

çileye girdi. Kırk günde, kırk hurma yedi. Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereyi ziyâret etti. Âlemin sığınağı Server-i âlem Muhammed Mustafâ sallallahü aleyhi ve sellemi ziyâretle şereflenip, pek çok müjdelere kavuştu. Bir çok âlim ve evliyânın ders ve sohbetlerinde bulundu.

Hindistan'a dönüşünde, Batı Hindistan'da Gücerât'a uğradı. Kendisini sevenlerden, Sultan Zafer Han (Birinci Muzaffer), Gücerât pâdişâhı idi. Onu Dehli'de iken tanımış birbirlerini Allahü telânın rızâsı için sevmişlerdi. Sultan, Allahü teâlânın bu sevgili kulunun feyzinden, ülkesinin bereketlenmesini arzu etti. Gücerât'ta kalması için yalvardı. O da, Ahmedabat yakınlarında Serkeç kasabasında yerleşmek arzusunda olduğunu söyleyip, sultânı sevindirdi. Serkeç'te yerleşip, insanlara İslâmiyeti anlattı, dînin emirlerine uymalarını sağladı. Bütün feyz kapılarını, zâhir ve bâtın bereketlerini orada saçtı. Bölge halkı, onun saçtığı feyz ve nûrlarla, Allah yoluna bağlılıkta, birbirlerine karşı sevgi ve muhabbette çok yüksek derecelere ulaştı. Güneş altında olgunlaşan meyveler gibi, insanlar da onun nûrlarıyla olgunlaştı.

Dergâhında devamlı yemek verirdi. Her gelen yer, doyar, Allahü teâlâya şükredip kalkardı. Ne kadar kalabalık olsa farketmezdi. Vefâtından sonra, aynı sofra, türbesinde sevenlerine açıktı. Vâliler, sultanlar, kumandanlar, oraya gelip askerleriyle birlikte yemek yerler, onun yüksek feyzinden istifâde ederlerdi. Dehli sultânı, Fîrûz Şâhın da ona muhabbet ve bağlılığı vardı. Birbirlerini çok severlerdi. Ahmed Kihtû, ona nasîhat eder, duâlarında her zaman Fîrûz Şâhı zikrederdi.

Tîmûr Hanın Hindistan seferi esnâsında, Dehli'deydi. Dehli işgâl edilmeden on beş gün önce, Allahü teâlânın izniyle şehrin işgâlini haber verdi. Sevenleri, hocalarının tavsiyesi üzerine şehri terkedip, Cavnpûr şehrine gittiler. Ahmed Kihtû ise; "Biz halka tâbiyiz." buyurup, diğer insanlarla berâber Dehli'de kaldı. Sonunda Tîmûr Hanın askerleri şehri işgâl ettiler. Birçok kimseyi esir ettiler. Esirler arasında Ahmed Kihtû hazretleri de vardı. Kapatıldıkları yere, gâibden sıcak ekmek gelirdi. Askerler bu hâle hayret edip, onun hâlinden Tîmûr Hanı haberdâr ettiler. Tîmûr Han, onu ziyâret edip serbest bıraktırdı. Çok hürmet edip, duâsına mazhar oldu.

Ahmed Kihtû hicrî dokuzuncu asrın başlarında vefât edip, Ahmedabat yakınlarında Serkeç kasabasına defnedildi. Kabri herkes tarafından ziyâret edilip, feyz menbâı olarak bilindi. Onun hayâtını ve mübârek sözlerini talebelerinden Mahmûd bin Saîd İrcî, Tuhfet-ül-Mecalis adlı eserinde toplayıp yazdı. Bu eser, Melfûzât-ı Ahmed-i Magribî diye de tanınmaktadır.

Ahmed Kihtû, anlatır:

Bu fakîr, Mekke'ye gidip hac yaptıktan sonra, Medîne'yi ziyârete gittim. Hâncihân Câmii imâmı ve Şeyh Tâceddîn Serkeşî ve bir kişi daha berâberimde idi. Resûlullah'ın mescidine gelince, arkadaşlar; "Bir şeyler yiyelim." dediler. Ben; "Biz, Resûl-i ekremin misâfiriyiz." dedim. Onlar gidip yemek yediler, geldiler. Yatsı namazında bir yerdeydik. Namazdan sonra onlar yattılar. Bu fakîr, tesbîh çekiyordum. Âniden bir şahıs gelip, yüksek sesle; "Hazret-i Mustafa'nın misafiri kimdir?" diye seslendi. Bir başkası olacağını düşündüm. İki-üç defâ tekrar edince, beni çağırdığını anladım. Kalkıp, o şahsın yanına gittim. Elinde bir tabak vardı. "Peygamber efendimiz gönderdi." dedi. Bana bir mikdâr hurma verdi. O hurmaların tadı ve lezzeti, anlatılmaya gelmez.

Bir gün Dehli'de Hancihân Câmiinde meşgûldüm. Çok riyâzet ve mücâhedeler çektim. Kutb-i zaman Bendegî Mahdûm-i Cihâniyân Seyyid Celâleddîn Buhârî'ye; "Sâlih bir genç, Hâncihân Mescidinde meşgûldür, çok riyâzet ve mücâhede çekiyor." demişler. O büyük zât, bu fakîrle görüşmek istediler. Câmiye yaklaştıklarında, bir derviş bana gelip; "Mahdûm Cihâniyân sizinle görüşmeye geliyor." dedi. Hemen kalkıp, dışarı çıktım. Mescidin kapısına gelince, tahtırevanına baktım. Hizmetçileri bu dervişi gördüler. Haber verdiler. Hemen indi.

Yanlarına yaklaştım. Beni kucakladı. Göğsünü göğsümün üzerine koyup, bir zaman göğsünü göğsüme sürdü. Sonra dudağını kulağıma yaklaştırıp, üç defâ; "Ey genç, senden dost kokusu geliyor." dedi. Allah'a emânet eyledi ve; "İyi vakitlerinde, hoş hâllerinde bizi hatırlamayı unutma!" buyurdu ve tahtırevana oturup gitti.

Yine kendisi anlatır:

Bu fakîr, on iki yıl, yalınayak, arkadaşsız, ibriksiz yolculuk ettim. Vardığım her şehir ve kasabanın da mescidlerinde kaldım. Hak teâlâ, bu fakîri ihtilâm âfetinden korudu. Yatsının abdesti ile sabah namazını kılardım. Seferde çoğu zaman oruç tutar, riyâzet çekerdim. Sefer sıkıntılarını o kadar çektim ki, beyâna sığmaz. Gerçi seferde meşakkat ve zorluk vardır, ama bâtın huzûru ve rahatlığı da çoktur.

Bir gün üstâdım Bâbâ Ciyû'nun sohbetindeydim. Benim cömertliğimin çokluğundan bahsedildi. Bâbâ Ciyû; "Bâbâ Ahmed çok cömertlik yapıyor, bir gün dilenir duruma düşmesin." buyurdu. "Bâbâ'nın bereketidir, benim elim hep yukarıda olur, hiç uzanmaz." dedim. Bâbâ Ciyû da; "Allahü teâlâdan Bâbâ Ahmed'in elinin hep yukarıda olmasını istiyoruz. İnsanlar ona el açsınlar." buyurduktan sonra şu beyti söyledi:

Himmetin yüksek olsun, Allahü teâlâ,

Yüksek himmete fadlını saçar.

Sonra; "Ey İnsanoğlu! İnfâk et!" yâni insanlara mal, para ver, hadîs-i şerîfini okudu. Sonra meâlen; "Hayır işlerden kendiniz için önceden ne gönderirseniz, Allah katında sevâbınızı bulursunuz." buyurulan, Bekara sûresi yüz onuncu âyet-i kerîmesini okudu.

Buyurdu ki: "Allah dostlarının meclisine gelmek kolay, selâmetle çıkmak zordur."

BOŞUNA DEHLİ'YE GİTMİŞSİN!

Tuhfet-ül-Mecâlis'in yazarı eserinde şöyle anlatmıştır:

Hâncihân Câmiinde, Ahmed Kihtû, bu fakîri yanına çağırıp; "Nereden geliyorsun? Bizi nereden tanıyorsun ve hakkımızda ne biliyorsun?" diye sordu. "Ben Şeyh Nûr'un talebesiyim. Pendûh'den geldim. Bundan önce de Dehli'ye gelmiştim." dedim. Alış-verişi bitirip, Pendûh'e dönünce, Şeyh Nûr bana; "Dehli'de kimleri, hangi âlimleri gördün?" diye sordu. Gördüklerimi arz ettim. "Şeyh Ahmed Kihtû'yu gördün mü?" buyurdu. Sustum. "Madem ki onu görmedin, boşuna Dehli'ye gitmişsin!" buyurdu. Bu sözü işitince, kararım kalmadı. Hazırlanıp Dehli'ye geldim. Hazretin huzurlarına varıp; "Bugün hocamın işâreti ile elinizi öpmeye geldim." dedim. O da Şeyh Nûr'u kasdederek; "O bizi görmemiştir. Biz de onu görmüş değiliz. Ama o bu dervişin, Allah katında mertebesini keşf ve kerâmetle anlamıştır." buyurdu.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.156-162

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.248

3) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.289

4) Nüzhet-ül-Havâtır; c.8, s.13

5) Persian Literature; c.2, s.952

AHMED KUDDÛSÎ;

Anadolu velîlerinin büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Hâcı İbrâhim'dir. 1769 (H.1183) senesi Rabî'ul-evvel ayının on birinci gecesi, Niğde'nin Bor kazâsında doğdu.

Büyük bir velî olan babası, rüyâsında üç ay gördü. Ortadaki ay diğer aylardan daha büyük ve parlaktı. Bu rüyânın tâbirinde kendisinin üç oğlu olacağını ve ortanca oğlunun büyük bir velî ve âlim olacağını anladı. Ahmed Kuddûsî, bu sâdık rüyânın zuhûr ettiğini Dîvan'ında şöyle anlatır:

Rüyâda hem görmüş peder, üç ay semâda hoş kamu,

Ortadaki ayda çoğimiş behcet-ı nûr-u ziyâ.

Ana demişler: Bil, bu ay, oğlun ana rahmindeki,

Halk-ı cihânın ekserin irşâda olısar sezâ.

Ona muhabbet eyleyen âşıkları Mevlâ sever,

Bulmaz felâh kim ki ider ise ana buğz u cefâ.

Telkîn-i zikr eyle ona ersin makâma küççiken,

Hem eyle telkin ki, hemen zikr eylesin ol dâimâ.

Vakt-ı sabavette bana Tevhîdi telkîn eyledi,

Der idi: Kuddûsî! Verdim icâzeti ben sana.

Ahmed Kuddûsî, küçük yaşta babasından ders almaya başladı. Ahrâriyye yolunun edebini babasından öğrendi. Babasının; "Oğlum her zaman Allahü teâlâyı zikr et, benim sağlığımda boş şeylerle uğraşmaktan uzak dur." nasîhatine uyarak onun tarîkat hakkındaki tavsiyelerine harfiyyen riayet edip gece gündüz şevkle çalıştı, bütün amelleri gönülden yaptı. Kısa zamanda velîlik basamaklarında yükseldi.

Ahmed Kuddûsî, o zaman medreselerde okutulan ilimleri öğrenmek için de uzun müddet medrese tahsîli gördü. 1786 senesinde babası vefât edince, ilâhî bir işâret üzerine Turhal'a gitti. Turhal'daki Turhal Şeyhi denilen zâtın sohbetlerinde bulunarak kemâle erdi. Oradan bir arkadaşı ile ayrılıp Erzincan'a geldi. Sert geçen kış mevsimi yüzünden Erzincan'da birkaç ay kaldı. Yaz gelince, Erzincan'dan ayrılarak, önce Şam'a oradan da Mısır'a vardı. Daha sonra hac farîzasını yerine getirmek için Mekke-i mükerremeye gitti. Bu ilk Hicaz seferinde Hira ve Uhud dağında, hazret-i Hamza ve Uhud harbinin diğer şehîdlerinin medfûn, gömülü bulunduğu sahada ve dağın kayalıkları arasındaki mağaralarda uzun günler uzlette kendi başına kaldı. Mescid-i Nebî çevresinde riyâzetler çekti. Resûlullah efendimizin lütuf ve hitaplarına kavuşarak, üstün derecelere yükseltildi. Bu sırada; "Anadolu'ya git, orada evlen. Senin için üstün derece ve makamlar, âile kadrosu içinde hâsıl olacaktır." îkâz ve işâreti üzerine, bir sonraki sene tekrar hacc ederek Bor'a döndü. Bu müddet içerisinde, Resûlullah efendimizin yüksek himmetlerine nâil olduğunu bir şiirde şöyle ifâde eder:

Dâvet etti köyüne çünkü bizi ol şâhımız,

Pes icâbet eyledik bugün açıldı râhımız.

Etti tâlim hem bize seyr-i sülûkin tarzını,

Pîşvâ-yı sâlikîn olan Resûlullahımız.

Doldu ışk-u-cezbe dil iklimine deryâ misâl,

Bu sebeple mürtefî' oldu begâyet râhımız.

Bakmanız hışm u hakâretle bize ey zâhidân,

Dost yanında mu'teber hor görünen gümrâhımız.

Yanarız ışk oduna Kuddûsîyâ leyl ü nehâr,

Kıldı âlem halkını âciz figân ü âhımız.

Ahmed Kuddûsî, ilki 1807 ve 1810 senelerinde olan Osmanlı-Rus savaşlarına katıldı. Böylece sünnete uyarak, nefsini ıslâh etmek için yaptığı halvet, yalnızlık çile ve riyâzetleri yâni cihâd-ı asgarı cihâd-ı ekberle, yâni nefsle yaptığı savaşlarla da tamamladı.

Bir süre Anadolu'da kalan Kuddûsî hazretleri tekrar Hicaz'a gitti. Uzun müddet Mekke ve Medîne arasındaki ıssız çöllerde, dağlarda nefsini tezkiyeye, safiyyete ulaştırmak için çektiği çileler, onun derecesini bir kat daha yükseltti. Bu sırada günlük yiyeceği, her gün belli saatte kendiliğinden gelen bir ceylanın verdiği süttü. Hicaz'da geçen günlerini Dîvân'ında şöyle anlatır:

Çıktım vatandan gittim Hicaz'a,

Dağ u çöl bana gülîzâr oldu.

Yalınız yayan râh'a azm itdim,

Köşküm sarayım kûhisâr oldu.

Vahşî âhûlar gibi insandan,

Kaçmak bana bir hoşça kâr oldu.

Susuz azıksız ulu dağlarda,

Rûz u şeb rızkım tatlı nâr oldu.

Görmedim açlık hem susuzluk hiç,

Her ne istersem çün o vâr oldu.

Tevhîd ile bu devleti buldum,

Çok diyen ânı bahtiyâr oldu.

Düşdü Kuddûsî dâmına ışkın,

İstemez çıkmak hoş şikâr oldu.

Ahmed Kuddûsî, Hicaz'dan Bor'a döndükten sonra, birçok din düşmanının düşmanlıkları sebebiyle, on üç yıl kadar evinde inziva hayâtı yaşadı. Bu arada, bir gün Cumâ vaktinden önce bir tanıdığı, misâfir olarak evine geldi. Cumâ vakti yaklaştığı hâlde Ahmed Kuddûsî hiçbir acelecilik göstermedi. O zât Cumâya gitmek için izin istedi. Ahmed Kuddûsî; "Biraz daha beklesen iyi olacaktı. Namazdan sonra seni beklerim." buyurarak misâfirini uğurladı. Cumâdan sonra biraz gecikerek gelen misâfir zât, yemekle berâber tâze hurma ve o mevsimde Bor'da olmayan tâze sebzeler ikrâm edilince, çok şaşırdı ve; "Efendim, hurma ve sebzeler buranın olamaz. Siz Cumâyı nerede kıldınız?" diye sorunca, Kuddûsî hazretleri; "Evlâdım söz dinleyip, biraz daha beklesen, ihlâsının karşılığını görecek, bizimle birlikte sen de Cumâyı Kâbe-i muazzamada kılacaktın." buyurdu.

O devrin ileri gelenlerinden makam sâhibi biri, bir sohbette; "Zamânımızın büyük velîsi kim

ise onunla görüşmek istiyorum." diye yakınlarına sorar. Bunun üzerine orada Kuddûsî hazretlerini tanıyan biri; "Zamânımızın büyük velîsi Ahmed Kuddûsî'dir." deyince, kendisini İstanbul'a dâvet ederler. Ahmed Kuddûsî, İstanbul'a gelip huzûra girince, orada bulunan kimseler, onun taşralı kıyâfeti ile huzûra girmesini pek beğenmeyip, yukardan bakıcı bir tavır takınırlar. Ahmed Kuddûsî sohbet sırasında hiç konuşmaz. O makam sâhibi kimse; "Şeyh efendi! Siz de bir beyân buyursanız." deyince; "Efendim! Bendeniz ilmi olmayan bir kişiyim. Huzûrunuzda konuşmaya hayâ ederim. Ancak emrinize uyarak başımdan geçen bir hâdiseyi anlatayım." diyerek şu hikâyeyi anlatır:

"Bir gün bendeniz Sarayburnu'nda sahil boyunca gezerken, çok güzel bir hanım sandala bindi. Gönlümü cezbeden bu güzelin peşinden başka bir sandala binerek, onu tâkib ettim. Üsküdar iskelesinde karaya çıkıp, falan sokaktaki büyük bahçeli konağa giren bu hanımı bir daha göremedimse de aslâ unutmadım. Gönlüm onun hicrânı ile rahatsızdır efendim."

O makam sâhibi kimse, bu hikâyeyi duyar duymaz, yanında bulunanların hepsini dışarı çıkararak, Ahmed Kuddûsî'ye; "Efendi, anlattığınız benim halen içinde yaşadığım elemli hâlimin ifâdesiydi. Şu anda ise o dertten kurtuldum. O hanım gönlümden silindi." dedi. Sonra Kuddûsî hazretlerine görülmemiş ihsânda bulundu.

Yine bir gün sultan, huzûrunda bulunanlara; "Şu avucumda gizlediğim şeyi tahmin etmenizi istiyorum." dedi. Herkes bir şey söylediyse de kimse bilemedi. Bir köşede oturan Ahmed Kuddûsî'ye; "Siz de bir tahminde bulunun." dediler. Ahmed Kuddûsî de; "Yedi iklim ve yedi deryâyı gezdim. Bir balığı, yavrusunu arar gördüm." dedi. Meğerse pâdişâhın avucunda küçük bir balık varmış. Bunun üzerine Ahmed Kuddûsî'ye tâzim ve ikrâmda bulunularak, sarayda kalması teklif edildi. Fakat o; "Ben âciz bir kulum, burada kalsam dünyâ imtihânından berât edemem." buyurdu ve kalmayı kabûl etmedi.

Bir süre İstanbul'da kalan Ahmed Kuddûsî, Bor'a döndü. Bor'da iken birgün sultan, Bor'a iki memur gönderip, onun durumunu öğrenmek istedi. Gelen memurlar onu bahçesini bellerken buldular. Ahmed Kuddûsî hazretleri onlar daha bir şey söylemeden; "Siz İstanbul'dan geldiniz. Bizim bir şeye ihtiyacımız yok." buyurdu. Onlar; "Pâdişâhımız bizi vazifeli gönderdi. Size tahsîsât bağlayacağız." dediler. Ahmed Kuddûsî onlara; "Açın eteğinizi" diyerek her ikisinin eteğine birer kürek toprak döktü. İki memur bu toprakların altın olduğuna şâhid oldular. Bu sefer Ahmed Kuddûsî; "Eteklerinizdekileri dökün." deyince hemen yere döktüler. Bu defâ toprakların yılan-çiyan olduğuna şâhid oldular. Ahmed Kuddûsî; "Evlâtlarım! Allahü teâlânın keremi ile bizim pâdişâhımızın tahsîsatına ihtiyâcımız yoksa da, fukarâ ve âcizlere dağıtmak için bırakın." diyerek bu tahsîsâtı bir müddet alıp yoksullara dağıttı.

Ahmed Kuddûsî, bir gün Konya'ya giderek, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin kabrini ziyâret etmek istedi. Türbenin önüne vardığı zaman, türbedâr kapıları kilitleyip gidiyordu. Türbedâra türbeyi açması için ricâlar edip çok yalvardı. Fakat türbedâr; "Akşam oldu, açma müsâdesi yoktur." diyerek kesin bir şekilde reddetti. Bunun üzerine Ahmed Kuddûsî şu medhiyeyi okumaya başladı;

Sensin velîler şâhı,

Yâ hazret-i Mevlânâ!

Affet şu ben gümrâhı,

Yâ hazret-i Mevlânâ!

Bed-kâr-u-âvâreyim,

Pür-zenb ü bî-çâreyim,

Âsî yüzü kâreyim,
Yâ hazret-i Mevlânâ!

Gâyet azîmdir câhın,
Mahbûbısın Allah'ın,
Dâr-ül-emân dergâhın,
Yâ hazret-i Mevlânâ!

Sen şol ulu sultânsın,
Ki server-i merdânsın,
Hem ma'den-i irfânsın,
Yâ hazret-i Mevlânâ!

Çün tıfl iken ey Sultân,
Eflâki etdin seyrân,
Oldu melâik hayrân,
Yâ hazret-i Mevlânâ!

Muhtâcınam in'âm et,
Mihmânınam ikrâm et,
İhsânını itmâm et,
Yâ hazret-i Mevlânâ!

Kapunda çok muhtâcân,
Erer murâda her ân,
Devrinde sürer devrân,
Yâ hazret-i Mevlânâ!

Bencileyin yok gümrah,
Lâkin dedim eyvallah,
Geldim sana şey'en lillah,
Yâ hazret-i Mevlânâ!

Âriflerin sultânı,
Dertlilerin dermânı,
Kuddûsî'nin cânânı,

Yâ hazret-i Mevlânâ!

Son dörtlüğü söylediği anda, kapılar kendiliğinden açıldı. Ahmed Kuddûsî, türbedârın şaşkın bakışlarından habersiz, ziyâretini yaparak oradan ayrıldı. Ertesi gün bu hâdiseyi duyan Mevlevî şeyhleri ile bir kısım ulemâ; "Bu mutlakâ Bor'lu Kuddûsî'dir." dediler.

Medîne-i münevverede saatçılık yapmakta olan Ali Osman isimli İzmirli bir Türk vardı. Bu zât Medîne-i münevvereye hicret ettikten bir müddet sonra, mesleği olan işi yapmak üzere bir dükkân açmak için izin almaya çalıştı. Uzun süre bunu sağlayamadı. Parası bitti. Bir gece Allahü teâlâya iltica ile yalvardı. O gece rüyâsında esmer, kır sakallı, uzunca boylu bir zât; "Evladım, resmî dâireye girdiğinde sağ tarafında gördüğün şu üçüncü şahsa mürâcaat et. Gerisine karışma buyurdu. Ali Osman Efendi sabahleyin doğruca denilen şahsın yanına gitti. O şahıs, Ali Osman Efendi'ye; "Seni Kuddûsî hazretleri mi gönderdi? Git hemen dükkânını aç, işine başla." dedi. Ali Osman hemen gidip dükkânı izin almış gibi açtı. O şahıs izin belgesini sonradan gönderdi. Bir müddet sonra rüyâsında aynı zâtı gördü. O zât; "Oğlum bana Kuddûsî derler. Cebine bir hediye koydum, onu al ve amel et." dedi. Ali Osman Efendi uyandığında cebinde Kuddûsî hazretlerinin şu şiirinin yazılmış olduğu kâğıdı buldu:

Ey rahmeti bol pâdişâh,

Cürmüm ile geldim sana,

Ben eyledim hadsiz günâh,

Cürmüm ile geldim sana.

Hadden tecâvüz eyledim,

Deryâ-yı zenbi boyladım,

Ma'lûm sana ki neyledim,

Cürmüm ile geldim sana.

Senden utanmayup hemân.

Ettim hatâ gizlü ayân,

Urma yüzüme el-emân,

Cürmüm ile geldim sana.

Aslım çü bi katre menî,

Halk eyledin andan benî,

Aslım denî, fer'îm denî,

Cürmüm ile geldim sana.

Gerçi kesel fısk-ü-fücûr,

Ayb-ı-zelel çok hem kusûr,

Lâkin senin adın Gafûr,

Cürmüm ile geldim sana.

Zenbim ile doldu cihân,
Sana ayân zâhir nihân,
Ey lutfü bî-had Müste'ân,
Cürmüm ile geldim sana.

Adın senin Gaffâr iken,
Ayb örtücü Settâr iken,
Kime gidem sen vâr iken,
Cürmüm ile geldim sana.

Hiç sana kulluk etmedim,
Rah-ı rızâna gitmedim,
Hem buyruğunu tutmadım,
Cürmüm ile geldim sana.

Bin kerre bin ol pâdişâh,
Etsem dahî böyle günâh,
Lâ-taknetû yeter penâh,
Cürmüm ile geldim sana.

İsyânda Kuddûsî şedîd,
Kullukda bir battal pelîd,
Der kesmeyip senden ümîd,
Cürmüm ile geldim sana.

Ali Osman Efendi, o günden sonra bu şiiri okumadan işine gitmedi ve verilen vazifeleri devamlı yaptı.

Ahmed Kuddûsî hazretleri, gerek şiirlerinde, gerekse mektup ve sâir yazılarında, hak yolundaki tehlikelere dikkatleri çekerek, bu yoldaki sâdıklarla, sapıkların hâl ve durumlarını tekrar tekrar anlatmaktadır. Ehl-i dünyâ ile mülhid ve dinsize yaklaşmamayı, câhil ve inatçı sofulardan kaçınmayı, küfür ehli ile münâfıklardan şiddetle sakınmayı, hased, kin, istihzâ ve nemîme, dedi-kodu ehlinden uzaklaşıp onlarla berâber olmamayı tavsiye ederek, şöyle buyurmaktadır:

Nâr-ı ışk ile yanup kül olmayan nâdân'a yuf,
Ölmeden evvel ölüp dirilmeyen bî-cân'a yuf.

Kadrini uşşâk-ı Hakk'ın bilmeyüp ta'n eyleyen,
Bed-kelâmu bed-likâ vü bed-nefes hayvâna yuf.

Zu'm eder ki özi yahşı tâgiyândır ehl-i ışk,
Yuf o tâgî'nin özine ettiği tuğyâna yuf.

Mü'minin budur nişânı ki seve mü'minleri,
Ehli, îmâna adâvet eyleyen düşmana yuf.

Söyleyup elfâz-ı küfr-i güldürür nâs-ı müdâm,
Dinleyüp ânın kelamın gülüşen yârâna yuf.

Ger gazâb eylersen kalmaz anda aslâ akl-u-dîn,
Bî-vefâ vü akl u hem bî-dîn ü bî-îmâna yuf.

Kârıdır gamz u nemîme kizb ü sebb ü ifk'ü zem,
Hak içinde fitne îkâz edici fettâna yuf.

Öğredirler anı hassad şeyhe dahl eyle deyu
Öğreden hassade hem şeyhine taş atana yuf.

Îtirâzı cenâb-ı Hakka hem Cebrâile,
Şeyhime etmez mi ya ol âsî-i Rahmân'a yuf.

Asdıkâ'yı fırka fırka eyleyûb iblîs kişi,
Ara yerde ceng-i gavga buğz-u-kin koyana yuf.

Nan-ı nîmet ıyş u sohbet hakkının isyân edip,
Şol kuduz hayvan gibi her gördüğün kapana yuf.

Çün âyân oldu bu yüzden, dostumuz düşmanımız,
Bize dostluk gösterip gizlü adû olana yuf.

İsteyen bizim rızâmız varmasun hiç yanına,
Bize rağmen ol sefîhin yanına varana yuf.

Etmeniz anınla ülfet, ey bizim ahbâbımız,
Pes dedik ol münkire yuf, hem ana uyana yuf.

Hâsılı anda vefâ yok, n'eyleriz lâkin ana,

Taş verüp Kuddûsî'ye ur deyü'ben salana yuf.

Yine birçok şiirinde Allahü teâlânın rızâsını taleb etmeyi, mal, mevkî, şöhret ile dünyâya ve maddeye âit her şeyin sevgisini kalbden çıkarmayı tavsiye etmekte, kalbde yerleşmiş sevgisi olmayan; mal, mülk, makam ve mevkînin de bir mahzuru olmadığını belirtmektedir. Ahmed Kuddûsî, İslâmı tek bir bütün olarak görür. İslâmiyete uyanı ve İslâmın yüceliğini anlatmak için, devrindeki sağlam idârecilerle pâdişahları birçok defâ methetmiş ve onlara itâatı tavsiye etmiştir. Müslümanların eğer fitneye uyup, din ve devletine ihânet etmezse, yer ve gök ehlinden duâ ve yardım alacaklarını, şâyet din ve devletine ihânet ederlerse zulüm ve belâlara uğrayacaklarını belirterek şöyle buyurmaktadır:

Zulm eylemez nâsa zerrece Hudâ,

Lâyık olduk geldi bize bu şifâ,

Amele göredir herkese cezâ,

Taksîr iden lâ-büd cezâsın bulur.

Kalbinden adâlet merhamet gitti,

Pâdişâhı bize musallat etti,

Emr-i Hallâk ile halkı incitti,

Anlamayan onu kul itti sanır.

Uzattın kat'et sözün Kuddûsî,

Uyandırmak kasdın pend idip nâsî,

Vir nefsine öğüt ey kalbi kâsî,

Gözsüzleri nice edebilir kör.

Ahmed Kuddûsî, farz, vâcib ve sünnet olan ilimleri bilip, kendisine kâfi olanını öğrendikten sonra, ilmi ile amel ederek, Allahü teâlâyı anmaya devâm etmeyi bütün eserlerinde tekrarlamaktadır. Baş olmak, dünyâlık elde etmek veyâ halkı başına toplayıp, onların hürmet ve hizmetlerini celbetmenin, insanı şeytana oyuncak edeceğini tekrar tekrar anlatan Ahmed Kuddûsî; Azâzil'i (şeytanı), Bel'âm bin Baûrâ'yı, Bersisa'yı ve sahâbeden iken dünyâlıklara mağlûb olan Sa'lebe'yi anlatmaktadır. Allahü teâlâya kulluğu, Allahü teâlânın emri için yapmayı, yeterince ilim ve bilgiyi kazanıp farz-ı ayn olan bilgileri edinmeyi, bu şartların kazanılmasından sonra da ihlâs ile zikir, fikir ve şükür ibâdetlerini gücü yettiği nisbette yerine getirmeyi tavsiye etmektedir.

Ahmed Kuddûsî, Kuddûsî mahlasını almasını şöyle anlatmaktadır.

Ben, daha doğmadan önce ana karnında iken, Kuddûs Kuddûs diye Allahü teâlâyı zikr ediyormuşum. Birgün annem babama bu durumu söyleyince, babam; "Kimseye söyleme bu oğlumuz kemâl sâhibi olur inşâallah." demiş.

Ahmed Kuddûsî bu durumu şu şiirinde de anlatır:

Kuddûs'a mensûb olmuşam,

Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

Hem O'na meczûb olmuşam,

Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

Bil ana rahminde beni,
Ki etmişem takdîs O'nu,
Anam işitmiştir bunu,
Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

On ikiye erdi yaşım,
Aşk oldu yâr u yoldaşım,
Takdîs-i Hakk idi işim,
Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

Yiğirmide ettim hereb,
Gezdim Hicâz'ı, Şam'ı heb,
Kuddûs'e çektim çün nasab,
Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

Şevkiyle oldum bî karar,
İçimde ışık odu yanar,
Kuddûs'e etmişem firâr,
Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

Çektim sivâsından eli,
Buldum O'na giden yolu,
Varsun desün münkir, deli!
Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

Yetmiş, dahî üç oldu sin,
Hayran bana hep ins ü cin,
Kuddûs'e kalbim mutma'în,
Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

Tedbîr-i dünyâ bilmezsem,
Arzû-yı Cennet kılmazsam,
Ağyâra mensûb olmazsam,
Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

Kuddûsî'yi cezb etti ol,

İster O'na her dem vusûl,

Der bilmeyip iz'an usûl,

Kuddûsî'yem! Kuddûsî'yem!

1849 (H. 1265) senesi Cemâzilâhır ayında Bor'da vefât etti. Vasiyeti üzerine Eski Mezarlık'a defnedildi. Aynı gün köylünün biri kırılan saban demirini tamir ettirmek üzere Bor'a geldiğinde çok kalabalık bir cemâatın cenâze namazına hazırlandığını görünce, abdestini tazeleyerek cenâze namazını kılar. Hemen işine dönmek niyetinde olduğundan, yakındaki bir demirci dükkanına girerek, tamir etmesi için saban demirini ustaya verir. Demirci, ocağa koyduğu demirin bir türlü kızarmadığını, saatlerce uğraştığı halde dövülecek hale gelmediğini görünce şaşkın bir halde düşünceye dalar. Bu sırada yakın bir tanıdığı dükkana girer. Demirci durumu ona anlatır. O da köylüye; "Sen nerelisin, bu demiri nereden getirdin?" diye sorar. Köylü; "Ben filan köydenim. Bu demir, dün çift sürerken bir kayaya takılıp kırıldı. Tamir ettirmek için bugün buraya getirdim. Şehre girdiğimde eşini görmediğim bir cemâata katılarak cenaze namazını kıldıktan sonra doğru bu dükkana geldim." deyince o kişi; "Senin, adını sormadan namazına iştirâk ettiğin büyük evliyâ, âşık-ı Hak Şeyh Ahmed Kuddûsî hazretleriydi. Allahü teâlâ, değil onun namazını kılanı, o cenâzede hazır olan âlet ve edevâtı da ateşten muhâfaza etmiştir." der. Îmân sâhibi olan bu köylü, yeni bir saban alıp köyüne döner.

Son yıllarda mezarlıkları şehir dışına nakletme hususundaki genel bir karar üzerine, Ahmed Kuddûsî hazretlerinin kabri bugünkü kabristandaki ziyaretgâh olan yerine nakledildi. Bu nakil esnâsında halk karşı çıkmış ise de, devrin kaymakamı, belediye başkanı ve jandarma komutanı olaya müdâhale ederek, Ahmed Kuddûsî hazretlerinin kabrine karşı hoş olmayan bâzı sözler sarfedip, edep dışı davranışta bulundular. Hepsi bir belâya mâruz kaldılar. Kabr-i şerîfi yıkmaya kimse râzı olmayınca hapishaneden getirilen mahkûmlar, kabri yıktı. Bu esnâda orada olan jandarma komutanı kabrin taşına tekme vurarak kazın diye emir verdiği anda yere düşerek beni kurtarın diye bağıra bağıra öldü. Kabri açtıklarında, Ahmed Kuddûsî hazretlerinin kefeninin bembeyaz duruyor olduğunu gördüler. O anda kabirden çok güzel bir koku etrafa yayıldı. Yine o gün hava çok sıcak iken, semâ âniden bulutlanarak yağmur çiseleyip serinlik ve ferahlık hâsıl oldu. Ahmed Kuddûsî hazretlerinin nâşı yeni kefene sarılarak bugünkü kabrine nakledildi.

Taşlanmayınca

Velî olmaz kişi taşlanmayınca,

Sivâ endişesi boşlanmayınca.

Kemâle iremez sâlik dirîgâ,

Bu aşkın oduna haşlanmayınca.

Söğütte hiç biter mi tatlu elma,

Yarılup, sarılup aşlanmayınca.

Yiyemez körpe kuzu dürlü otu,

Büyüyüp gün-be-gün dişlenmeyince.

Ne denlü aklı olsa da, kişinin,
Okumaz hocaya başlanmayınca.

Dahî başlanmağıla âlim olmaz,
Çalışup dersine düşlenmeyince.

Sabî, bâliğ, hemen âkil olur mu,
Nice yıllar geçüp yaşlanmayınca?

Amel çokluğuna yok îtibâr hiç,
Kulundan, Hâlıkı, hoşlanmayınca.

Bu Kuddûsîleyin sen olma tenbel,
Vücûd bulmaz bir iş, işlenmeyince.
Kuddûsî Divânı'ndan

Ahmed Kuddûsî'nin eserleri şunlardır: **1) Dîvân-ı Kuddûsî, 2) Külliyât-ı Kuddûsî Efendi:** Bu külliyât, şu eserlerden meydana gelmiştir: **Dîvân, Pendnâme, Vasiyetnâme, İcâzetnâme, Nesâyih-ı Ahmed Kuddûsî, Hazînet-ül-Esrâr ve Ganîmet-ül-Ebrâr, Medâyıh Risâlesi, Muhtasar Tıbb-ı Nebevî, Mektuplar,** Çeşitli konularda Arabça risâleler.

KEFENİMİ NİGDE BEZİNDEN YAPIN

Ahmed Kuddûsî hazretlerinin vasiyetnâmesi şöyledir:

Ey evlâdım, eşim, akrabâ-ı taallukatım! Size vasiyet ederim ki: Allahü teâlâya ve Resûlüne sallallahü aleyhi ve sellem itâat edesiniz, benim için ağlamayasınız. Gece vefât edersem, gasl edip sabah nmazının akabinde birkaç komşu ile cenâze namazımı kılıp, Eski Mezâr'da uygun bir yere defnedin. Halka zahmet olmasın. Beni medhetmeyin. Zîrâ kabirde bu söylenilen sıfatlar sende var mıydı diye melekler sorarlarmış. Hemen duâ ve istigfâr edin. Kur'ân-ı kerîm ve tevhîd okuyup, rûhuma hediye edersiniz. Nasîhat kitaplarımı okuyup, nasîhat alasınız. İnşâallah bana ve size faydalı olur. Beni seven talebelerim; evlâdıma nasîhat, hüsn-i nazar ve terbiye etsinler. Nasîhatta esrâr ve çok faydalar vardır. Zikr ederken Allahü teâlânın emrine yapışmak niyeti ile etmelidir.

Kefenimi Niğde bezinden yapın. Cesedime ve kefenime yazı yazmayın. Kabristanda tegannî ile Kur'ân-ı kerîm okuyarak, oradaki müslümanları bıktırmayın. Allahü teâlâ benden râzı olur ise, tegannîsiz üç İhlâs-ı şerîf yeter. Allah korusun râzı olmaz ise her biriniz bir hatm-i şerîf okusanız fayda vermez.

İlmi, tâliplerine ve fukarânın sâlihlerine verin. Dostlarınızın ne kadar kusurları çok olursa da, onlara muhabbet besleyin ve ihsân edin. Dervişlerin İslâm dînine uymayanlarından uzaklaşın. Ekseri sihir ve simyâ kullanarak herkesi aldatıp, mürşid-i kâmiliz derler. Kıyâmet, yeryüzünde âlim var iken kopmayıp, câhil üzerine ve Allahü teâlânın ism-i şerîfini bilip

söylemeyen kimselerin üzerine kopacakdır. Siz bu durum karşısında mağrur olup, nefsin hevâsına tâbi ve Allahü teâlânın mekrinden emîn olmayasınız. İblis ve emsâlini düşünesiniz. Sâlih amel işledikten sonra hamd ve şükür etmeli. Beşeriyet sebebiyle günâh sâdır olur ise hemenn istigfâr etmeli, Allahü teâlânın rahmetinden ümîd kesmemeli. Bu vasiyetnâmemi mümin kardeşlere gösteresiniz.

ÖLÜM VAR

Cem' eyleme bu cîfe-i murdârı ölüm var,
Kenz etme sakın dirhem-ü-dînarı ölüm var.
Şeddâd ile Nemrûd'u ölüm neyledi fikr et,
Mahv oldu kamu asker-ü câhları ölüm var.
Kârun ile Fir'avn'ı düşün var ise aklın,
Kurtaramadı kenzleri anları ölüm var,
Zikr eylese çok ölümü insan uyanır hemân,
Der nefsine hiç işleme evzârı ölüm var.
Kuddûs-i miskîn sözünü tut, sana der ki,
Hak isteyelim neydelim ağyârı ölüm var.

Kuddûsî Divânı'ndan

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.150

2) Sicilli Osmânî; c.4, s.58

3) Kuddûsî Dîvânı

AHMED KUSEYRÎ;

Evliyânın meşhûrlarından. İsmi Ahmed bin Abdurrahmân Kuseyrî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1549 (H.956) senesinde Hatay'da vefât etti. Türbesi Şenköy'de ziyâret mahallidir. Aynı âileden on yedi zâtın kabri de bu türbededir. Aslen Suriye Selçuklularından olup, soyu Eshâb-ı kirâmdan Peygamber efendimizin amcası hazret-iAbbâs'a dayandığı rivâyet edilmiştir. Babası Şeyh Abdurrahmân 1464 senesinde Hatay'a yerleşmiş, Ahmed Kuseyrî burada doğmuştur. İlim ehli, tasavvuf erbâbı ve insanlara rehberlik eden bir âileye mensuptur. Dedesi Şeyh Süleymân ve babası Şeyh Abdurrahmân, Şâfiî mezhebinden ve Halvetî tarîkatındandılar. Tekkeleri Yayladağı'nı Lazkiye'ye bağlayan eski kara yolu üzerindeki Hırbe çiftliğindeydi. Hanyolu köyünde Şeyh Dâvûd ve Hatay'da Şeyh Ali adında iki amcası vardı. Her ikisi de âlim ve fâzıl kimselerdi.

Ahmed Kuseyrî ilk temel din bilgilerini ve Kur'ân-ı kerîm okumayı babasından öğrendi. Daha sonra amcası Şeyh Dâvûd'dan Arabî, akâid, fıkıh ve tefsîr okudu. Bu tahsîli sırasında büyük İslâm âlimlerinden İmâm-ı Gazâlî ve Muhyiddîn Arabî hazretlerinin eserlerini okudu. Diğer amcası Şeyh Ali'den de ders alıp genç yaşta tasavvuf ilminde ve hâllerinde yetişti. Babası 1520 senesinde talebeleri huzûrunda ona Halvetî tarîkatından icâzet verip, hırkasını giydirdi. Bu icâzetin verilmesinden beş sene sonra babası vefât etti. İrşâd, rehberlik vazîfesini devâm ettirdi. Sohbetlerine ve derslerine pekçok kimse gelip istifâde ederdi. Halep'te Zekeriyyâ aleyhisselâm Câmiinde verdiği vâzlar ve hutbeleri büyük bir alâka ile dinlenirdi.

1545 senesinde Halep'te Ferhat Paşa ile görüştü. Ferhat Paşa onun ilimde ve yaşayışta üstünlüğünü görerek hürmet ve ikramda bulundu. Kendisine Osmanlı Devleti adına bir ferman takdim edip müsellimlik verdi. Halep'ten tekrar Şeyh köyüne dönüp, Hatay'da Ehl-i sünnet îtikâdını yayıp zararlı akımların ve kötü alışkanlıkların kaldırılması için büyük mücâdeleler verdi ve üstün hizmetler yaptı.

Kânûnî Sultan Süleymân Han onu İstanbul'a dâvet etti. İstanbul'a gidip pâdişâhın meşhûr dîvân sohbetlerinde bulundu. Pâdişâh hürmet ve ikrâm gösterdi. Rütbeler ve nişanlar verdi. Osmanlı Devleti adına yaşadığı Hatay bölgesinin en yetkililerinden ve özellikle Kuseyr mıntıkasının efendisi oldu. Kendisine zeâmet olarak, şimdiki Fenk köyü, Harbiye'deki Kızlar değirmeni ve çiftlikler verildi.Dergâhı gariblerin, yolcuların, fakir ve misafirlerin sığındığı bir yerdi. Talebelerine son derece şefkatli davranırdı. Osmanlı Devletine sadâkatı ve hizmeti ile çok takdir toplamıştır. Türbesinde bir Osmanlı sancağı, sorguç ve tuğ târihî bir hâtıra olarak durmaktadır.

Ahmed Kuseyrî tahsîli sırasında bir gün ders bitince köyüne gitmek istedi. Ancak hava da sisli ve yağışlıydı. Bu yüzden amcası gitmesine râzı olmadı. Fakat o gitmekte ısrar edince, geçeceği Kuseyr Dağlarında yırtıcı hayvanlar bulunduğundan dikkatli olması için onu uyardı. Ahmed Kuseyrî yola çıktıktan sonra amcası, içi bir türlü rahat etmediğinden peşine düşüp uzaktan gizlice onu tâkib etti. Bir ara ağaçlık bir vâdide onu gözden kaybetti. Sonra baktı ki bir kurdun sırtına binmiş neşeyle köyüne doğru yol almakta. Hayretle bakakaldı. O vâdinin ismi Kurdderesi olarak kalmıştır. Amcası onun bu hâlini Ahmed Kuseyrî'nin babası Şeyh Abdurrahmân'a anlatıp; "Ona öğretecek ilmim kalmadı, başka bir hocaya gitsin." diyerek onun üstünlüğünü, daha küçük yaşta kemâle erip, kerâmet sahibi olduğunu ifâde etti.

Babası onu Hatay'a diğer amcası Şeyh Ali'nin derslerine gönderdi. Diğer talebelerle birlikte bir müddet ders aldı. İmtihanlar sırasında ise çevrede gezmeye, kuş avlamaya çıktı. Medresedeki talebeler isimlerini okudukça sırayla imtihana giriyorlardı. Bu sırada Ahmed Kuseyrî medreseden çok uzak yerlerde idi. Sırası gelip ismi okununca bir anda medreseye geldi. Hocaları onun bu kerâmetini görerek çok şaşırdılar. Sorulan sorulara doğru ve en kısa cevabı vererek hep başarı ile geçti.

Kânûnî Sultan Süleymân onu İstanbul'a dâvet edince, hizmetçisi ile yola çıktı. Hizmetçisine; "Sen benden önce git, konaklayacağımız hanlarda yer ayırt, ben yetişirim." dedi. Hizmetçi yol boyunca önce gidip hangi hana vardıysa, Ahmed Kuseyrî hazretlerini orada buluyordu. Hizmetçi onu yürürken görmediğini, kerâmetiyle uzun mesâfeleri kısa zamanda katettiğini anlatmıştır.

Ahmed Kuseyrî hazretleri Hatay'da pekçok talebe yetiştirmiş, insanların İslâmiyeti öğrenmelerine, İslâm ahlâkının yayılmasına hizmet etmiştir. Ayrıca yollar, medreseler, mescidler ve çeşmeler yaptırmıştır. Altınözü civârındaki Kuseyr Çayı üzerinde hâlen faâl hâlde olan köprü onun yaptırdığı bir hayır eseridir.

SİZE BİR EMÂNETİM VAR

Bir gün dilenci kılığında birisi tarafından Ahmed Kuseyrî'nin evinin kapısı çalınır. Kim olduğu sorulunca, Ahmed Kuseyrî'yi görmek istediğini söyler. Evde olmadığı bildirilince; "Size bir emânetim var." diyerek bir dağarcık, bir torba ve küçük bir çıkını bırakıp almalarını söyleyerek ayrılıp gider. Giderken de; "Sonra uğrarım." der. Ahmed Kuseyrî hazretleri geç vakit eve gelir. Hanımı da kapıya gelen ziyâretçiden ve bıraktıklarından bahsetmeyi unutur. Gece yarısı mutfaktan sesler işiterek gidip bakarlar. Bırakılan küçük kaptan kazanlar dolduracak kadar bal taşıyor. Torbadaki bir avuç darı çuvallar dolduracak kadar artıyor. Çıkından ise çil çil altınlar taşıp yerlere dökülüyor. Ahmed Kuseyrî; "Nedir bu hâller?" diye

sorunca hanımı şaşkın ve hayretler içinde; "Bilmiyorum." der; "Bugün bize gelen oldu mu?" diye sorar. Hanımı hatırlayıp; "Evet bir ihtiyar geldi. Sizi sordu. Sonra uğrarım diyerek bunları bıraktı. Bereketlenip taşan bu şeyler ona âittir." dedi. Ahmed Kuseyrî hazretleri bir an düşünüp; "Bu gelen Hızır aleyhisselâm mıydı yoksa?" deyince, bırakılan kaplardaki artmalar ve taşmalar durdu. Böylece Hızır aleyhisselâmın bereketine kavuştular.

1) Hatay Evliyâları; s.45

AHMED MEKKÎ EFENDİ;

Âlim, ârif, veliy-yi kâmil olan Seyyid Abdülhakîm Arvâsî'nin büyük oğlu. Annesi büyük velî, kerâmetler sâhibi, Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretlerinin büyük oğlu M.Reşid Arvâsî'nin kızı Âişe Hanımdır. 1896 (H.1314) yılında Van'ın Başkale kazâsında doğdu. 1967 (H.1387) yılında vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren fazîletli babalarından ve amcası Seyyid Tâhâ Efendiden ilim tahsîline başladı. Medrese tahsîlini bitirdikten sonra yine babasından zâhirî ilimlerin inceliklerini alarak icâzetle şereflendi. Yüksek teveccühlerine ve himmetlerine mazhar olarak evliyâlık yolunda kemâl mertebelere ulaştı.

Ahmed Mekkî Efendi, din ilimlerindeki bu üstün derecesine rağmen son derece edeb ve tevâzu sâhibi idi. Bu hâli ile kendisini diğer insanlardan gizlerdi. Gö-

rünüşte herhangi bir kimse gibi insanlar arasında bulunur, ancak gerçekte, devamlı cenâb-ı Hak ile olurdu.

Ahmed Mekkî Efendi uzun yıllar Üsküdar ve Kadıköy müftülüklerinde bulunup, sağlam fetvâlar verdi. Bu vazîfeleri sırasında temiz ruhlu yüzlerce genci ilim ve fazîletle süsledi. Cenâb-ı Hak, İstanbul halkını bu feyz ve bereket kaynağından yıllarca faydalandırdı. İlim öğretmek için ekseri zamanlarda talebelerine kendisi giderdi. Şâyet talebesi okumak istemezse, tatlı dili ile onu iknâ edip okuturdu. Bu işleri sırf cenâb-ı Hakk'ın rızâsı için yapar, hiç bir karşılık beklemezdi.

Yakınlarından birisi çocuklarını küçük yaşta okumaları için Ahmed Mekkî Efendiye gönderdi. Bir müddet sonra çocuklar derse girmekte gevşek davrandılar. Nasihat da fayda vermedi. Bu husûsu Mekkî Efendiye arz ettiğinde buyurdu ki: "Onlara her ders için para vereceğini vâd et. Her gün benden dersini okuduğuna dâir imzâlı kâğıt getirene şu kadar para vereceğini söyle." O yakını dediği gibi yapınca, çocuklar derslere severek geldiler ve çok şeyler öğrendiler. Küçük yaştaki çocukları bu yolla okutmanın kolay ve faydalı olduğu anlaşılmış oldu.

Cumartesi ve Pazar günleri öğleden sonra Fâtih Câmiinde vâz verirdi. Bu vâzlarında Beydâvî Tefsîri'ni şerhleri ile birlikte, baştan sonuna kadar dinleyenlere anlatıp îzâh etti. Bu şekilde başlayıp bitirmek babalarından sonra bir de kendilerine nasîb oldu. Ahmed Mekkî Efendi kendisine suâl sormaya gelenlere, Ehl-i sünnetin gözbebeği İslâm âlimlerinin eserlerine bakmadan cevap vermezdi. Hattâ bâzan aynı suâli sormak için değişik zamanlarda farklı kimseler geldiğinde, hepsinde de; "Hele bir kitaba bakalım." der ve kitaptan okuyarak cevâbını verirdi.

Çok cömert idi. Gece-gündüz kapısı sevenlerine, gelenlerine açıktı. Misâfirlerine karşı her zaman ikrâm edilecek bir şeyler de bulurdu. Kendisi de çağırılan, dâvet edilen yere gider ve gittiği yerlerde büyüklerin hallerinden, yaşayışlarından bahsederdi. Müftülük yaptığı zamanlarda din görevlilerine dâimâ şefkatli davranır, hal ve hatırlarını sorup gönüllerini alırdı. Maddî durumu iyi olmayanlara elinden geldiği kadar yardımcı olurdu. Bu sebeple

emrinde çalışanlar onu bir müftü olarak değil, şefkatli bir baba gibi görürlerdi. Bir gün genç bir müezzin askere giderken vedâ maksadıyla yanına geldi. Ahmed Mekkî Efendi, ona duâ ederek; "Evlâdım gidince adresini bana bildir." diye tenbih etti. Müezzin, asker olduktan sonra, Ahmed Mekkî Efendiye bir mektup göndererek adresini bildirdi. Bir ay kadar sonra komutanı kendisini arayarak İstanbul'dan parası geldiğini ve almasını istedi. Müezzin çok şaşırmıştı. Çünkü İstanbul'dan kendisine para gönderecek hiç kimsesi yoktu. Sonra parayı gönderen zâtın, Ahmed Mekkî hazretleri olduğunu öğrendi.

Dînî ilimleri öğrenip hâfızlığa çalışan bir genç, Üsküdar Müftülüğünde imâmlık imtihânı açıldığını işitti. Fakir ve garipti. İmtihan günü müftülüğe gittiğinde mürâcaat edenlerin çok kalabalık olduğunu gördü."Bana burada iş vermezler. Elbiselerim eski, yaşım küçük, tecrübem de yok." diye düşünerek tam geri dönmeye karar vermişti ki, o sırada müftülüğün kapısı açıldı ve dışarıya çıkan bir kişi gerilerden onu çağırarak; "Oğlum sakın imtihana girmeden gitme." dedi ve içeri girdi. Genç bu işte bir hayır var deyip imtihana girdi ve kazandı. Sonra bu zâtın müftü Ahmed Mekkî Efendi olduğunu öğrendi.

Ahmed Mekkî Efendi âlimlere karşı fevkalâde hürmetkâr idi. Talebelerinden birisi şöyle nakletmektedir:

Bir gün hocamla birlikte başka bir talebenin evine gidiyorduk. Orada ders vereceklerdi. Akşam ezânı da okunmak üzereydi. Bir köşe başına geldiğimizde sokağa adım atacağı sırada durdu. Daha sonra yolunu değiştirerek başka bir sokaktan ve daha çok dolaştıktan sonra talebenin evine vardık. Ben hâlâ yolu niçin uzattığımızı anlayamamıştım. Bu hâlimi anlayarak dedi ki: "Evlâdım o sokakta büyük bir âlim zât oturuyordu. Bu ilim sâhibinin evinin önünden geçerken kendisinin hal ve hâtırını sormadan geçmemiz uygun olmazdı. Kapısını çalsaydık, bu defâ da dar vakitte kendisini sıkıntıya sokmuş olacaktık. Bu ise hiç uygun düşmeyecekti." O zaman anladım ki, Ahmed Mekkî Efendi, ilim sâhibine olan edebinden kapısının önünden geçmemişti.

Devamlı abdestli olurdu. Dünyâ malına, mülküne değer vermezdi. Bâzı sevdiklerine sık sık şu sözü tekrar ederdi:

"Mâla mülke olma mağrûr, deme var mı ben gibi?

Bir muhâlif yel eser, savrulur harman gibi."

Yakınlarından birisi şöyle anlatmaktadır: Merhameti o kadar çoktu ki, kendisine el açanları bir defâ olsun geri çevirmezdi. Kalp kırmaktan böylesine sakınan bir kimseyi bizim aklımız anlamaktan âcizdi. Nitekim bir gün müftülükte birlikte oturuyorduk. Orta yaşlı bir adam içeri girdi. Müftü Efendiye dönerek; "Efendim bir ay önce Kars'tan gelmiştim. Fakat iş bulamadım. Beş parasız kaldım. Memleketime döneceğim ama bilet almaya param kalmadı. Otobüs kalkmak üzere, ne olur bir bilet parası veriniz." diyerek yalvardı. Ahmed Mekkî Efendi adama acıyıp istediği parayı derhal verdi. Akşamleyin Müftü Efendi ile berâber dönüyorduk. Vapura bindiğimizde baktık ki, gündüz yol parası alan adam orada oturuyor. Ben gâyet sinirlenmiştim, ancak belli etmiyordum. Müftü Efendi ise bana dönerek; "Bu kimse bugün bize yalan söylemiş. Şimdi beni görürse utanır, mahcûb olur. Onun için gel, bizi görmesin." diyerek onun görmeyeceği bir tarafa gittik.

Ahmed Mekkî Efendi 71 yaşında iken 1967 (H.1387)'de âhirete irtihâl eyledi. Son sözü "Elhamdülillah." oldu. Cenâze namazına binlerce kişi katıldı. O zamâna kadar İstanbul böyle bir cemâati az görmüştü. Edirnekapı kabristanlığına defnedildi.

Mekkî Efendinin Süheyl, Behâeddîn, Medenî, Hikmet ve Zâhide isminde beş çocuğu vardı. Bunlardan Süheyl ve Behâeddîn efendiler babalarının sağlığında vefât etmişlerdir.

Ahmed Mekkî Efendinin kabri üç yıl kadar sonra çevre yolu yapılması sebebiyle Ankara, Bağlum'a babalarının yanına nakledildi. Bu üç sene içinde cesedi aynen duruyordu.

Kefeninin de kabre konduğu gündeki gibi bozulmamış olduğu görüldü.

EĞER FÂİZİ BIRAKMAZSAN

Ahmed Mekkî Efendinin çok sevdiği bir kereste tüccârı vardı. Bir gün maddî bakımdan sıkışınca fâize girdi. Mekkî Efendi ona fâizden hayır gelmeyeceğini söylediyse de devâm etti. Zenginleştikçe fâize bulaşması da artıyordu. Bir müddet sonra Ahmed Mekkî Efendi o tüccârı tanıyan birini görerek; "Eğer fâizi bırakmazsa dükkanı yanacak." diye haber gönderdi. Fakat haberci başka yerlere uğradığından iki gün gecikti. Oraya vardığında o kişinin kereste dükkanının yandığı haberini aldı. "Ben geç kalmasaydım, belki bu olmazdı." diyerek çok üzüldü.

1) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.1, s.127

2) İslâm Meşhurları Ansiklopedisi; c.1, s.290-291

AHMED BİN MESRÛK;

Büyük velîlerden. İsmi Ahmed bin Muhammed, künyesi Ebü'l-Abbâs nisbesi et-Tûsî'dir. İbn-i Mesrûk diye meşhurdur. Tûs'ta doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Bağdât'ta yaşadı. 910 (H.298) senesi Safer ayında vefât etti. Kabr-i şerîfi Bağdât'ta Bâb-ü Harb mezarlığındadır.

Ahmed bin Mesrûk ilim tahsîli için Rey ve Horasan civârını dolaştı. Bağdât'a yerleşti. Cüneyd-i Bağdâdî, Sırrî-yi Sekatî, Ahmed bin Mesrûk, Hâris el-Muhâsibî, Muhammed bin Mansur, Muhammed el-Bürülânî ile diğer velîlerin sohbetlerinde yetişip olgunlaştı. Ebû Ali Rodbârî'nin hocası olup Muhammed bin Bekkâr, Şeybân bin Ferrûh ve Ahmed bin Hanbel hazretlerinden hadîs-i şerîf rivayetinde bulundu. Cafer el-Huldî ve İbn-i Ubeyd el-Askerî de kendisinden rivâyette bulundular.

Ahmed bin Mesrûk; haramlardan ve şüphelilerden sakınmakta, hattâ şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terk etmekte, çok ibâdet yapmakta eşi az görülen insanlardandı. Haftada sadece bir kaç defa yer içerdi. Cumâ günleri dinlediği vâzların etkisiyle kendinden geçer yemeden içmeden kesilirdi. Her halinde Allahü teâlânın rızâsını düşünür, O'nun için olmayan sevgiyi öldürücü zehir bilirdi. Talebelerine; "Bir kimse Allahü teâlâdan başkasına gönül verirse, O'ndan başkasında neşe bulursa, bu neşeleri dertler ocağı olur. Kim, Allahü teâlânın beğenmediği şeylere yakın olursa, bu yakınlıkların hepsi sıkıntıya dönüşür." derdi.

Ahmed bin Mesrûk insanların haklarına çok saygı gösterirdi. Sebebi sorulunca; "Müminlerin hakkına saygı, Allahü teâlânın hakkına saygıdandır." buyururdu. Çok misâfirperverdi. Misâfirlerine devamlı hizmetten zevk alırdı. Bir misâfiri bunun sebebini sordu. O da; "Misâfirlik üç gündür. Bundan fazla kalırsan bana ikrâmda bulunmuş olursun." buyurdu.

"Tevekkül nedir?" diye sorduklarında; "Tevekkül, kalbin Allahü teâlâya güvenmesi, aleyhinde olanı bırakıp, lehinde olan ile meşgûl olmasıdır." buyurdu. Ömrünü boş yere tüketenleri görünce üzülürdü. Bunlara nasihat olarak; "Ömür çok değerli sermayedir. Ne yazık ki insanoğlunun çoğu bu sermayeyi boş yere tüketir. Gençlik yıllarımda dinçtim. Zorluklar beni yıldırmazdı. Ama artık ihtiyarlık devremi yaşıyorum. Geçmişte boşa geçirdiğim zamanlarıma üzülüyor, o günleri arıyor, ama bulamıyorum." derdi.

Ahmed bin Mesrûk hazretleri sohbetine; "İnsan, terbiyesini rabbinden almalı." diyerek söze başlar sonunda da; "Edebini Rabbinden alanı hiçbir şey mağlûb edemez." derdi. "Bir kimse

kendini kurtarmak için aklını kullanmasını bilmezse aklı o kimseyi helâke götürür." sözü ağzından düşmezdi. İnsanları gafletten sakındırır; "Gafletin sebebi cahilliktir." buyururdu. Kendisine; "Aklımıza uygun olmayan düşünceler geliyor ne yapalım?" denildi. "Kim, Allahü teâlâdan korkarak kalbine gelen uygunsuz düşüncelerden korunmaya çalışırsa, Allahü teâlâ da o kimsenin uzuvlarını, bu türlü işleri yapmaktan korur, muhâfaza eder." buyurdu.

Ahmed bin Mesrûk, hal ve firâset sâhibi olup gördüğü kimsenin hal ve niyetini sezerdi. Kendisi anlatır: Bir zaman bize, şeyh kılıklı, konuşması düzgün biri geldi. Bu tatlı ifâdesiyle, bize tasavvuf yolunu anlatmaya başladı, konuşurken, söz arasında; "Hepiniz kalbine gelen düşünceyi bana anlatsın." dedi. Benim hatırıma o ihtiyarın yahûdî olduğu geldi. Fakat bu durumu söyleyip söylememeyi, yanımda bulunan birine sordum. O böyle konuşanın yahûdî olacağını tahmin etmediği için uygun görmedi. Lâkin benim bu düşüncem, gittikçe kuvvetleniyordu. Ne olursa olsun, bu düşüncemi kendisine söyleyeyim dedim. Dedim ki: "Siz hatırımıza gelen düşünceyi söylememizi istiyorsunuz. Benim kalbime sizin yahûdî olduğunuz düşüncesi geldi." Bunu işitince başını önüne eğip, bir mikdâr bekledikten sonra doğrularak; "Doğru söylüyorsun." dedi ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. "Hak olan din İslâmiyettir." dedi.

Kendisine mârifet ve muhabbetten sordular; "Mârifet, Allahü teâlâyı tanımak, O'nu düşünüp tövbe, pişman olmakla, muhabbet ise Allahü teâlâya aşırı sevgi duymak ve sevgilinin irâdesine kusursuz teslim olmak ve emirlerine uymakla ele geçer." buyurdu.

Bir gün sohbette kıyâmette en şiddetli azâb görecek olanları anlatırken şu hadîs-i şerîfleri okudu.

"Kıyâmette azâbı en şiddetli olanlar, peygamberlere söğenlerdir. Sonra Eshâb-ı kirâma söğenler ve sonra müslümanlara söğenlerdir."

"İnsanları Hak teâlâdan alıkoyanlar istedikleri ibâdeti yapsınlar. Allahü teâlâ onları bağışlamayacaktır. İnsanların Allahü teâlâya kavuşmasına vesile olanları da Allahü teâlâ bağışlayacaktır."

İnsanları, Cenâb-ı hakkın kendilerine verdiği nîmetlerden başkalarını da istifâde ettirmeye teşvik eder, Peygamber efendimizin şu hadîs-i şerîfini okurdu: "Allahü teâlâ bâzı kullarına bâzı nîmetleri ihsân etmiştir. Şâyet bu kullar, verilen nîmetlerle, başkalarını da faydalandırırsa, bu nîmetler onlarda kalır. Eğer çevresindekileri bu nîmetten mahrûm ederlerse, verilen nîmetler onlardan alınıp başkalarına verilir."

Ahmed bin Mesrûk hazretlerine semâ', kasîde dinlemek, söylemek hakkında soruldu. Buyurdu ki: "Hali sağlam, ilimde âlim, içi ve dışı îtibâriyle doğru istikamet sâhibi olmayanın semâ' dinlemesi doğru olmaz. Bizim gibilere ise bağırmak, çağırmak, dönmek hiç uygun değildir. Çünkü bizim kalplerimiz henüz ibâdetlerle ülfet, dostluk hâlinde değildir. Kendimizi ibâdete zorla sevk ediyoruz. Nefsimizi başı boş bırakırsak bizi felaketten felakete sürükler."

Sık sık: "Bâtıl olan şeye çok bakmak, kalbden Hakkın mârifetini giderir."

"Dünyâdan uzaklaşmak, takvâ sahiblerine, haramlardan uzaklaşanlara kolay gelir."

"Müminin kalbi Allahü teâlânın zikri ile kuvvetlenir." buyururdu.

Ahmed bin Mesrûk hazretlerinin Cüz'ül Kanâa isminde bir eseri olduğu rivâyet edilmektedir.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.213

2) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.237

3) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.141

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.227

5) Târihi Bağdâd; c.5, s.100

6) Risâle-i Kuşeyrî; s.121

7) Sıfat-us-Safve; c.4, s.104

8) Tabakât-ül Kübrâ; c.1, s.109

9) Mir'at-ül-Cinân; c.2, s.231

10) Nefehât-ül-Üns; s.90

11) El-Muntazam; c.6, s.98

12) Netâicu Efkâr-il-Kudsiyye; c.1, s.169

13) Ravd-ur-Reyyahîn; s.101,142

14) Tearrûf; s.7

15) Tabakât-ı Ensârî; s.202

16) Hazînet-ül Asfiyâ; c.2, s.174

17) Keşf-ül Mahcûb; s.249-250

18) Nesâyim-ül Mehabbe; s.54

19) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; s.252

20) Hediyyet-ül Ârifîn; c.1 s.56

21) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.85

AHMED BİN MEVDÛD ÇEŞTÎ;

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Mevdûd bin Yûsuf el-Çeştî'dir. 1113 (H.507) senesinde Hindistan'ın Çeşt beldesinde doğdu. 1181 (H.577)'de Çeşt'te vefât etti. Kabri oradadır. Evliyânın meşhûrlarından Hâce Mevdûd Çeştî hazretlerinin oğludur. Babasının ders ve sohbetlerinde yetişip kemale erdi. Evliyâlıkta üstün derecelere yükseldi. Babası onu kendine halîfe, vekil tâyin etti. Babasının vefâtından sonra, talebeleri yetiştirmekle vakitlerini geçirdi. Herkese karşı şefkatli ve merhametliydi. İstisnâsız bütün insanlara karşı iyilik etmek, onlara İslamiyeti tanıtmak, doğru olarak anlatmak için çırpınırdı. Herkes tarafından sevilir, kendisine hürmet edilirdi.

Yaşayışının her safhasında İslâmiyete tam uyan Ahmed bin Mevdûd Çeştî hazretleri, ömrünü İslamiyete hizmetle geçirdi. Eshâb-ı kirâmın Peygamber efendimizden naklen bildirdiği Ehl-i sünnet îtikâdını ve din bilgilerini yaydı. İnsanların bu doğru îtikâdı ve din bilgilerini öğrenmeleri ve öğrendiklerini seve seve uymaları için gayret sarfetti. Her evliyâ gibi o da, içinde yaşadığı topluma bir mürâcaat kaynağı oldu. Kendisi ise Allahü teâlânın ve Peygamber efendimizin muhabbetine gark olmuştu.

Bir sene hac mevsimi yaklaşırken, Ahmed-i Çeştî hazretleri, bir gece rüyâsında Fahr-i kâinât efendimizi gördü. Kendisine; "Ey Ahmed! Biz sana müştâkız, âşıkız." buyurdu. Sabah olunca, Ahmed bin Mevdûd hazretleri, kendisine en yakın üç kıymetli dostu ile yola çıkıp, Mekke-i mükerremeye vardı. Hac vazîfesini yaptıktan sonra, Peygamber efendimizin mübârek kabr-i şerîflerini ziyâret için Medîne-i münevvereye gitti. Peygamber efendimize olan aşkından dolayı, oradan ayrılamadı. Devamlı ibâdet, tâat ve Allahü teâlâyı zikretmek ve Resûlullah efendimize salevât-ı şerîfe getirmekle meşgûl oldu. Altı ay orada kaldı. Ahmed bin Mevdûd hazretlerinin hâlini anlayamayan bâzı kimseler, onu Ravda-i mutahhera

etrâfından uzaklaştırmak istediler. Bu sırada Ravda-i mütahheradan şöyle bir ses duyuldu ki: "Sakın bu kimseyi incitmeyiniz!O, bize müştâk ve cân atanlardandır. Biz de ona müştâkız." diyordu. Orada bulunanların hepsi bu sözü duydular.

Hâce Ahmed bin Mevdûd hazretleri, daha sonra Resûlullah efendimizin mânevî müsâade ve işâretleri ile Bağdât'a dönüp, evliyânın büyüklerinden Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin hânegâhına geldi. Şihâbüddîn hazretleri ona çok izzet ve ikrâmda bulunup, hürmet etti. Bağdât'ta halîfe ile görüştü. Halîfe kendisini dâvet ile, çok iltifât edip, ikrâmlarda bulundu. O da, halîfeye çok güzel öğütler, hoşa giden nasihatlar ile Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmenin fazîletini, insanlara hizmet etmenin kıymetini anlattı. Bütün nasihat ve tavsiyeleri kabûl edildi. Gideceği zaman, halîfe kendisine pek çok hediye arzetti ise de, onun hatırı için az bir mikdârını kabûl etti. Bunları da şehrin dışına çıkınca fakirlere verdi. Kendisi ise, Horasan'a gidip, orada insanlara İslâmiyeti, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı.

1) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.368

2) Hadîkat-ül-Evliyâ (2. kısım); s.152

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.22

4) Sefînet-ül-Evliyâ; s.91

AHMED BİN MUHAMMED;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Kısbet-il-Halebî el-Kâdirî'dir. Doğum ve vefât târihi kaynaklarda belirtilmemektedir. Mustafa El-Bekrî, Es-Suyûf-ul-Haddâd isimli eserinde, Ahmed bin Muhammed'in 1710 (H.1122) senesinde Şam'a geldiğini bildirmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere Ahmed bin Muhammed, on sekizinci asrın ilk çeyreğinde vefât etmiştir.

Şeyh Mustafa El-Bekrî şöyle anlatır:

Görüştüğüm büyüklerden birisi de Şeyh Ahmed bin Muhammed'dir. O yalnızlığı, insanlardan uzak kalmayı ve devamlı Allahü teâlâ ile berâber olmayı isterdi. 1710 senesinde Şam'a geldi. Bir grup cemâat ile ziyaretine gittim. Bu sırada elim kalem tutardı. Bâzı kasîdelerim ve mensûr yazılarım vardı. Bana dönerek; "Allahü teâlâ bir kimseye gerek nazm gerekse nesir yazma kâbiliyeti verdiği zaman, o kimsenin bunlardan dolayı büyüklenmemesi, kalbini bunlarla meşgûl etmemesi gerekir. Böyle hâller ve düşünceler meydana gelirse, onları yakmalı ve parçalamalıdır. Çünkü Allahü teâlânın katında, daha yüksek derecede ve kıymette olanları vardır." buyurdu. Bu sözleri duyduktan sonra müsâade alıp huzurdan ayrıldım. Yazdığım kasîdeleri ve tertib ettiğim yazıların hepsini parça parça ettim. Bu sohbetten çok istifâde ettim. Bu sohbet bana yetti, sonra bir daha Ahmed bin Muhammed hazretlerinin huzûruna kavuşmak nasîb olmadı. Çünkü insanların arasına çıkmıyordu.

Ahmed bin Muhammed aklî ve naklî ilimlerde çok yüksek derecelere kavuşmuştu. Konuşurken mânevî hâller içine girer, bu hâli açıkca görülürdü. Onun yanına devamlı gidip gelen fazîlet sâhibi bir zât şöyle anlattı:

Bir gün onun yanındaydım. Konuşmalarında Arapça gramer hatâları yapıyordu. O zaman kendi kendime; "Herhâlde Şeyh Efendi Arapçayı iyi bilmiyor, onun için böyle hatâlar yapıyor." diye düşündüm. Bu sırada bana dönüp; "Allahü teâlâ Ecrûmiyye kitâbının müellifine rahmet eylesin." buyurdu. O zâtın hayâtı hakkında bâzı şeyler anlattı. Sonra; "Ben Ecrûmiyye'yi, nahiv âlimlerinin bildirdiği şekilde şerhettim." buyurup, nahiv ilmine dâir ince bir meseleden bahsetti. Ben onun nahiv ilmine dâir bu îzahlarını dinleyince hayretler

içerisinde kaldım.

Bir başka zaman onun huzûruna gitmiştim. O sırada; "Ey efendim! Niçin namazdan alıkoyan düşünceler insanın hâtırına geliyor? Bu hususta ne dersiniz?" diye sordum. "İnsan, namaz kılarken Allahü teâlâdan gâfil olmazsa, ne türlü olursa olsun, kalbine gelen düşünceler yok olur." buyurdu.

Bir kere de dünyevî bir ihtiyaç için onun yanına gitmiştim. Yanına vardığımda; "Senin şöyle bir ihtiyâcın var. İki veya üç gün sonra giderilecek." buyurdu. Dediği gibi üç gün sonra ihtiyâcım giderildi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.338

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.54-265

AHMED BİN MUHAMMED HÂNÎ EL-ESREM;

Hadîs hâfızı, büyük velî ve âlimlerden. Künyesi Ebû Bekr'dir. 873 (H.260) târihinden sonra vefât etti. Ahmed bin Hanbel'in talebesidir. Ondan çok meseleler nakletti. Bunları mevzularına göre yazdı. Affân bin Müslim, Muâviye bin Amr, Süleymân bin Harb, Ebû Velîd et-Tayâlisî, Nuaym bin Hammâd, Ebû Tevbe Rebî' bin Nâfi' gibi âlimlerin derslerini dinledi. Ondan da Nesâî, Mûsâ bin Hârûn, İbn-i Sa'îd, Ali bin Ebû Tâhir el-Kazvînî, Ömer bin Muhammed bin Îsâ el-Cevherî gibi âlimler de rivâyette bulundular.

Bekr el-Hilâl diyor ki: "O, hadîs ilminde hâfız, kıymetli ve yüksek bir âlimdir. Zamânın büyük âlimlerinden, Âsım bin Ali, Bağdat'a gelmişti. Kendisinden istifâde edebileceği bir âlim aradı. Ahmed bin Muhammed el-Esrem'le görüştü. Onun ilmini beğendi ve çok takdir etti."

Ebû Kâsım bin Cîlî dedi ki: "Yanımıza birisi geldi. Namazla ilgili, İbn-i Ebî Şeybe'nin kitabında bulunmayan bilgileri bana yazacak bir âlim arıyorum." dedi. Biz kendisine; "Ebû Bekr el-Esrem'den başka bunu yapacak birisini bilmiyoruz." dedik. Sonra, Ebû Bekir el-Esrem'e kâğıt verildi. Namazla ilgili altı yüz sayfa yazdı. İbn-i Ebî Şeybe'nin kitabı ile karşılaştırdığımızda, yazdıklarının hiçbirisi onda yoktu."

Yahya bin Maîn ve başka âlimler; "O, çok zeki ve meseleler üzerinde dikkatli bir âlimdir." dediler.

Buyurdu ki:

"Hocam Ahmed bin Hanbel'in, meclisten kalktığı zaman "Sübhânekellahümme ve bihamdike" dediğini işitir, devâmını anlayamazdım. Sadece dudaklarının hareketini görürdüm. Fakat zannediyorum, mecliste yapılan hatâlara keffâret olması için Resûlullah efendimizden rivayet edilen şu mübârek sözleri söylüyordu:

Sübhânekellahümme ve bihamdike, eşhedü enlâ ilâhe illâ ente, estagfirüke ve etûbu ileyk."

Ahmed el-Esrem sohbetlerinde büyüklerden bahseder, insanların istifade etmesi için nakiller yapardı. Şöyle nakletmiştir:

Abdullah ibni Mes'ûd buyurdu: Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine tâbi olunuz. Resûlullah efendimizin zamânında ve onun dört halîfesi zamanlarında bulunmayıp, dinde sonradan meydana çıkarılan ve ibâdet olarak yapılan, her türlü söz, iş ve usûl olan bid'atleri yapmayınız. Her bid'at, dalâlet ve sapıklıktır.

İbn-i Ömer: "İnsanlar güzel görse bile, her bid'at dalâlettir."

Ebû Mûsâ: "Allahü teâlânın ilim verdiği kimse, onu, insanlara öğretsin. Fakat, bilmediği şeyi

söylemekten sakınsın. Yoksa, kendisini ilgilendirmeyen bir şeye karışmış olur, dinden çıkar."

İbn-i Mesûd: "Sizden birine, bilmediği bir şey sorulduğu zaman, bilmediğini îtiraf etsin, utanmasın."

"Kişiye bilmediği sorulunca, Allahü teâlâ bilir demesi, ilimdendir."

Rebî bin Haysem: "Kişi bilmediği halde bu haramdır, bu men edilmiştir demekten sakınsın. O zaman Allahü teâlâ ona, yalan söyledin, buyurur."

İbn-i Abbâs: "Dosdoğru ol. Bid'attan ve bid'atçı olmaktan çok sakın."

Şa'bî radıyallahü anh: "Bilmiyorum demek, ilmin yarısıdır." buyurmuşlardır.

Ahmed bin Muhammed Hânî el-Esrem'in sünnetlerle ilgili çok kıymetli bir kitâbı vardır. Bu eser, onun hadîs ilmindeki yüksek derecesini gösterir. Ayrıca Ilel-ül-hadîs ve Nâsıh-ül-Hadîs Mensûhuhu isimli eserleri de vardır.

İHTİYAÇ KADAR KONUŞMALIDIR

Ahmed bin Muhammed Hânî hazretleri bir zâta yazdığı mektupta şöyle demiştir:

"Allahü teâlâ bizi ve sizi her türlü tehlikeden, her çeşit şüpheden muhâfaza buyursun. Yine bize ve size, geçen büyüklerimizin ve âlimlerimizin yolunda gitmek nasîb eylesin. Dâimâ Allahü teâlânın nîmetleri içerisindeyiz. Allahü teâlâdan, bu nîmetlerini daha da artırmasını, rızâsına kavuşmamız için bize yardımını dileriz. Fazla sözde fitne vardır. Sükûtta genişlik ve rahatlık vardır. Kişi ihtiyâcına göre konuşmalıdır.

Âlimin ölümü, büyük bir musîbettir. Şeytan ve onun yardımcıları, Allahü teâlânın ve müslümanların düşmanlarıdır. Şeytan ve yardımcıları, müslümanlar için birçok fitneler hazırlarlar. Maksatlarına erişebilmek için âlimlerin yok olmasını beklerler. Çünkü, âlim, onların bâtıl işlerine ve yardımcılarına mâni olmaktadır.

Bir kısım insanlar, şöhrete yapıştılar. Kendilerinden bahsedilmeyi arzu ettiler. Halbuki onlardan önce de işledikleri bid'atlerle şöhrete kavuşanlar oldu. Fakat, hayır yolunda, doğru yolda tâbi olmak; şer, kötü işlerde başkan olmaktan daha hayırlıdır."

1) Târih-i Bağdâd; c.5, s.110

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.2, s.570

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.141

4) Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.66

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.167

6) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.405

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.87

8) El-A'lâm; c.1, s.205

AHMED BİN MÛSÂ EL-ACÎL;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Mûsâ bin Ali bin Ömer bin Acîl, künyesi Ebü'l-Abbâs'tır. İbn-i Acîl diye de bilinir. Yemen'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1291 (H.690) senesi Rebîulevvel ayının yirmi beşinci günü Yemen'de Beyt-i fakih denilen

yerde vefât etti. Cenâzesi yıkanırken çok parlak bir nûr görüldü. Kabri ziyâret mahallidir.

Ahmed bin Acîl küçüklüğünde çocukların oyunlarına hiç karışmazdı. Kendisinde büyüklük alâmetleri görüldü. Önce amcası Fakîh İbrâhim'den, sonra başka âlimlerden ilim ve edeb öğrendi. İlim öğrenmeye başlayınca sabahleyin erkenden evden çıkar, gittiği yerlerde ilim ve ibâdetle meşgûl olur ve eve yatsı namazından sonra dönerdi. Günlerinin ekserisini oruçlu geçirirdi. Bâzı günler eve geldiğinde ev halkı onun farkına varmaz ancak gece yatsıdan sonra görürlerdi.

Ahmed bin Mûsâ fıkıh, hadîs, nahiv, gramer ferâiz (mîrâs bilgileri) ilimleri yanında tasavvuf kalb bilgilerinde de yükselip evliyânın büyükleri arasına girdi. Zamânının büyükleri onu peygamberler içinde Yahyâ aleyhisselâma benzetmişlerdir.

Bir gün Ahmed bin Acîl hazretlerine Cebel beldesinden biri geldi bir topluluk içinde çeşitli ilimlere dâir meseleler sordu. Ahmed bin Acîl hazretleri suâllerin bir kısmını cevaplandırıp, bir kısmına cevap vermedi. Sükût etti. Soran kişi bunları bilmediğini sandı. Oradaki topluluk birer ikişer dağılıp kimse kalmayınca Ahmed bin Mûsâ hazretleri odasına çekildi. Hizmetçisine soru soran kişinin yanına getirilmesini emretti. Odaya girince; "Kardeşim bu sorularının cevabını herkes anlayamaz. Zihinler karışır. Fitne çıkar. Şimdi sana îzâh edeyim." buyurdu ve teker teker îzâh etti. Soru sâhibi gerçeği anlayıp kötü zannına tövbe edip af diledi.

Ahmed bin Acîl hazretleri insanlardan çok hürmet ve îtibâr gördü. Devlet adamları gelir ziyâret eder meselelerini sorup duâsını alırlardı. Lâkin o makam sâhiplerinin yanına gitmez mühim bir iş çıkınca mektup yazarak, yapacakları işleri bildirir, hayırlı ve doğru işlere teşvik ederdi.

Bir defâsında Sultan Muzaffer haber gönderip, Fakîh İsmâil Hadramî, Fakih Muhammed Hermel ve Ahmed bin Acîl hazretlerini sarayına dâvet etti. Maksadı onlardan birini kâdıların, hâkimlerin başkanı yapmaktı. Haber Fakih İsmâil ve İbn-ü Hermel'e ulaşınca bunlar acele hazırlanıp yola çıktılar. Giderken Ahmed bin Acîl hazretlerine de uğradılar. Onu da berâberlerinde götürmek istediler. Ahmed bin Acîl hazretleri; "Sultana mı gidiyorsunuz?" deyince, "Evet." dediler. Ahmed bin Acîl hazretleri; "Benim kanâatim, haberi işitince böyle yapmayıp yerinizde kalmanız, hizmetlerinize devâm etmenizdi. Mâdemki yola çıkmışsınız gittiğinizde Sultâna benden bahsetmeyiniz. Şâyet konu açılıp mecbur kalırsanız; o kendi hâlinde yaşayan biridir. Eğer zorlarsanız bu diyârdan Habeşistan'a gider, deyiniz." buyurdu. Onlar varınca öyle yaptılar. Sultan da onun hâlini anlayıp daha çok takdîr etti.

Ahmed bin Acîl hazretleri her sene hacca giderdi. Hac yolculuğunda, hiç bir eşkıyâ ve düşman, kendisinin bulunduğu kâfileye hücûm edip zarar vermezdi. Eğer zarar vermek istese, cezâlarını çok çabuk görürlerdi.

Ahmed bin Acîl hazretleri yine bir kâfile ile hacca gitti ve âdeti üzere Mekke-i mükerremeden, Resûlullah efendimizi ziyâret için, Medîne-i münevvere yoluna koyuldu. Medîne'ye yaklaştıklarında bir eşkıyâ grubu ile karşılaştı. Kâfilede herkes korktu ve telâşa düştü. Ahmed bin Acîl hazretleri sessiz olarak bir yerde edeble durdu. Kâfiledeki Ali bin Yağnem adındaki zât, Ahmed bin Acîl hazretlerinin yanına gelerek, böyle sakin beklemesinin sebebini sordu. O da; "Ey Ali! Allahü teâlâya ve O'nun Resûlüne karşı edeb lâzımdır." deyip Medîne cihetini gösterdi. Daha sonra da kâfilenin ilerlemeyip konaklamasını istedi. Herkes bineklerinden indi. Orada bir gün bir gece beklediler. Haydutlar bu beklemeyi fırsat bilip, yağma etmek için kâfileye daha çok yaklaştılar. İkinci gün güneş doğunca, Medîne tarafından hızla askerî bir kuvvet geldi ve eşkıyâyı kıskıvrak yakaladı. Kâfiledekiler, bu yardıma çok sevindiler ve bizim bu durumumuzdan nasıl haberdâr oldunuz diye sordular. Onlar da; "Dün Medîne'de, öğle vakti bir ses duyduk. Şöyle diyordu: Eşkıyâ, Ahmed bin Acîl'in bulunduğu kâfileye hücûm edecek, hazırlanın, hazırlanın! Medîne vâlisinin emri ile hareket ettik." dediler. Kâfilede bulunanlar, bu vaktin, Ahmed el-Yemenî'nin; "Edeb lâzım." dediği vakit

olduğunu anladılar.

İmâm-ı Yâfiî anlatır:

Yemenli birisinin elinde bir ur çıkmıştı. Birçok beldeleri ve birçok kimseleri dolaştı. Şifâ bulması için dolaştığı yerlerde gerekli ilaçları kullandıktan sonra, o yerin büyüklerinden duâ istedi. Fakat rahatsızlığı geçmedi. En sonunda Ahmed el-Yemenî hazretlerine gelerek, elindeki bu rahatsızlığın geçmesi için duâ istedi. O da; "La havle velâ kuvvete illâ billâh, getir bakalım elini." dedi ve eliyle mesh edip bir bezle sardı. Sargıyı memleketine dönünceye kadar açmamasını tenbih etti. Yemenli oradan ayrıldı ve arkadaşlarıyla birlikte yola koyuldular. Yol üzerinde bir köye uğrayıp alış-veriş yaptılar. Elinde ur olan Yemenli, sarılı olan sağ elinin sargısını unutarak açtı ve yemek yedi. Bir de baktı ki, elindeki yaradan hiçbir eser kalmamıştı ve diğeri gibi sapasağlamdı.

Ahmed bin Acîl hazretleri bir gün saralı bir hastanın yanına geldi. Ona Yûnus sûresi elli dokuzuncu âyet-i kerîmesini okudu. Hastaya musallat olan cin büyük bir çığlık koparıp ondan ayrıldı. Ahmed el-Yemenî hayatta olduğu müddetçe o cin bir daha geri gelmedi. Ne zaman ki Ahmed el-Yemenî vefât etti, cin tekrar ona musallat oldu. Ahmed el-Yemenî'nin talebeleri o hastanın yanına gidip, aynı şekilde hocalarının okuduğu âyet-i kerîmeyi okudular. O zaman cin güldü ve; âyet bu âyettir. Lâkin okuyan, önce okuyan kişi değil deyip, ondan ayrılmadı.

Ahmed bin Acîl hazretleri, bir gece herkes uykuda iken, abdest almak için elinde bir kova ile dışarı çıktı. Kovayı kuyuya sarkıtıp su çekmek istedi. Kuyunun durumu îtibâriyle zorlandı. O esnâda birisi geldi ve kolaylıkla kovayı çekti, sonra ona; "Size yardım için gönderildim." diyerek kayboldu.

Ahmed bin Acîl hazretlerinin kerâmetleri pekçoktur. Kâbe'yi ziyârete gittiğinde, her tarafı nûr kaplar, Kâbe'nin nûru ziyadeleşirdi. İnsanlar etrafına toplanıp kalabalık ederlerdi.

Hac için Irak'tan biri Mekke-i mükerremeye gelmişti. Bu zât Şeyh Ahmed Rıfâî hazretlerinin türbesi yakınında otururdu. Mekke'de Ahmed Acîl hazretlerini gördü. İnsanlar etrafına toplanmışlardı. Çok şaşırdı. Büyük bir izdiham vardı. Memleketine döndüğünde Ahmed Rıfâî hazretlerinin makâmına hizmet eden birisi ondan gördüğü şeylerden sordu. O da Ahmed Acîl hazretlerini söyleyince Sâhib-i Makam olan zât; "O zamânın kutbudur." diye onun üstünlüğünü haber verdi.

Ahmed bin Acîl hazretleri ömrü boyunca dünyâ malına hiç rağbet etmedi. İbâdetle meşgûl olur, bunun yanında ilim öğretip talebe yetiştirmekten geri durmazdı. Vefâtına kadar bu hâl üzere yaşadı. Vefâtından az önce öğle namazını ayakta kıldı. Sevdiklerinden bâzılarına âhirette şefâat edeceğine dâir bir şeyler yazmak için kâğıt-kalem istedi. İstedikleri getirildiğinde besmeleyi yazdı. Sonra kelime-i şehâdet getirip son nefesi Allah, Allah demek oldu. Ahmed bin Acîl hazretleri gasl edileceği sırada her tarafı kaplayan bir nûr görüldü.

Ahmed bin Acîl hazretlerinin yedi oğlu vardı. Bunlar Muhammed, İbrâhim, Mûsâ, Ebû Bekr, İsmâil, Îsâ ve Yahyâ olup hepsi sâlih kimselerdi. Hepsi Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl olup, insanlara faydalı olmaya çalıştılar.

EVET ÖYLEDİR

Büyük âlim Cemâleddîn el-Esnevî anlatır:

Hicrî 1280 senesi Şâbân ayının yirmi biriydi. Gece rüyâmda boşlukta bir topluluk gördüm. Yerden insanlar ona doğru koşuyorlardı. Ben bunların kim olduğunu sordum. "Resûlullah efendimizin topluluğu." dediler. Hemen oraya koştum. Resûlullah efendimizi gördüm. Bir yere oturmuşlar, sağında ve solunda iki zât vardı. Mübârek ayak ucunda da birisi, dizleri

üzerine oturmuş ve elindeki bir kitaptan Resûlullah efendimize okuyordu. Ben, Resûlullah'ın mübârek elini öptüm. Resûl-i ekrem bana hafifçe duâ ettiler. Geri çekildim ve oraya gelenlerle birlikte durdum. Orada bulunanlardan birisine, Resûlullah'ın yanında oturanların kim olduğunu sordum. O da; "Resûlullah'ın sağında oturan hazret-i Ebû Bekr, solunda oturan hazret-i Ömer, önünde diz çöküp oturmuş olan zât da Ahmed bin Mûsâ el-Acîl'dir." dedi. Ben hayretle; "Yüksek dereceye çıkmış." dedim. O kişi; "Evet, öyledir." dediği an uyandım.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.312

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.189

3) Brockelman; Sup.1, s.461

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.78

5) Tabakât-ül-Havâs; s.13,17

AHMED MÜRŞİDÎ EFENDİ;

Anadolu velîlerinden. İsmi, Ahmed Mürşidî'dir. Diyarbakır'da doğdu. Doğum târihi belli değildir. Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgiye rastlanmamıştır. Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Ahmed Mürşidî Efendi, Birecikli Ebû Bekr Efendiden tasavvuf yolunu öğrendi. Tahsilinin sonunda hilâfet aldı.

Ahmed Mürşidî Efendi, Diyarbakır'da çok talebe yetiştirdi ve insanlara doğru yolu göstermek için vâz ve nasihatlarda bulundu. Bir gün şöyle vâz etti:

"Ey insanoğlu! Bil ki o sakladığın mallar senin değil hepsi emânettir. Bir gün sen âhirete göçersin onlar burada kalır. Oraya bir kefenden başka bir şey götüremezsin. Bir gün biriktirdiğin malları mîrasçılarına bırakıp gidersin. Bütün mal ve mülkün elinden gidip, o benim malım mülküm dediğin şeyler, yeni sâhiplerinin eline geçer. Her topladığın malın hesâbını yarın kıyâmet gününde vereceksin. Bu hâlinle kıyâmet günü hâlin ne olacak? Sana söylenecek en tesirli söz şu olsa gerek: "Sen bu geçici dünyâyı bâkî mi sandın? Hâlbuki bunların hepsi fânî idi. Çok mal toplayanlar yarın kıyâmet gününde hepsinin hesâbını vereceklerdir. Birçok soru ve suâlden sonra malının helâl olduğu anlaşılan kimse kurtulur. Haram ise, elbette azâb ederler. Helâl malın zekâtı sorulur. Eğer hesâbı kolay verirsen kurtulursun.

Ey bu fânî mülkün rağbetlisi olan insan! Kalbini durmadan, uzun uzun, bitmez tükenmez emellerle dolduruyorsun. Aklın varsa ihtiyâcından fazlasına heveslenme. Bu fânî âlemde kimse bâkî kalmaz. Şimdi elinde tuttuğun için, sâhibi olduğunu sandığın şeylerin hiçbirisi aslında senin değildir. Bir gün bu yerden elbette ayrılacaksın. Topladıklarının hiçbiri bu dünyâdan seninle berâber gitmez. Mezara bir kefenle girersin. O gözünden bile kıskandığın malının sefâsını mîrasçıların sürer. Çoğu zaman seni rahmetle anmak akıllarına bile gelmez. Bu fânî dünyânın malına îtibâr etme. İyi kimselerin yolunda yürü. Malın varsa bile, sakın ona muhabbet eyleme. Sana emânet olan mallara benim deme, gaflet gösterme. Bilirsin ki bu fânî âlem bir misâfirhânedir. Bir an önce yolculuk hazırlığı yapmayan divânedir. Bu dünyânın değişmez âdeti şudur: "Gelen gider konan ise göçer. Çünkü yakında sen de bu dünyâdan gideceksin. Gönül vermen boşuna, çabuk unutursun. Birisi ile çok dostluk edip ona iyice alışırsan, ayrılması da çok güç olur. Kim, bu yer benim dedi ise, sonunda o yer onu yedi."

Ahmed Mürşidî Efendi, kendisini doğru yoldan ayırmaması, günahlarını affetmesi, ayıp ve kusurlarını gizlemesi için sık sık Allahü teâlâya duâ ederdi. Bu duâlarından biri şöyledir:

"Yâ Rabbî! Bizi kötü huylardan koru. Bize, işlerimizi ihlâs ve içtenlikle yapmayı nasîb eyle.

Yâ Rabbî! Bize ihlâs ile amel etmeyi nasîb kıl! Yâ Rabbî! Sen ayıplarımızı gizleyicisin, kulların günahlarını bağışlayacak da sensin. Çeşitli suçları ile Ahmed kapına geldi. Bütün sevâbı, senin vahdâniyetini, birliğini bilmesinden ibârettir. O senin sevgili Habîbinin sallallahü aleyhi ve sellem ümmetindendir. Bütün gece ve gündüz isteği rahmetinle Cennet'indir. Ettiğim isyanlara pişman olarak sana sığınıp umut kapına geldim. Ey yüceler yücesi Rabbim! Sen bizi kapından ayırma.

Yâ Rabbî! Bize doğru yolu göster. Sen kerîmsin. Kötü hallerden bizi selim kıl. Nefsimize ruhsat verme. Akıl ile selâmete erelim. Dâimâ alçak gönüllü olmamızı nasîb eyle! Âmin."

Ahmed Mürşidî Efendi, 1760 (H.1174) senesinde Diyarbakır'da vefât etti. Şehre bir saat uzaklıktaki Ali Pınarı köyü ile şehir arasına defnedildi. Ahmed Mürşidî Efendinin yazdığı Ahmediyye isimli eser çok meşhûrdur. Bu eserin Ahmed Bîcan hazretlerine âid olduğu sanılmışsa da Ahmed Bîcan'la Ahmediyye'nin hiç bir ilgisi yoktur ve bu daha çok Türkçe manzum bir fıkıh kitâbıdır. Ahmed Mürşidî'nin ayrıca Yûsuf ve Züleyha ile Mevlid-i Nebî adlı manzum eserleri de vardır.

ALIR VERİR, VERİR ALIR

Bir gün talebeleri ile sohbet ederken, bir talebesinin nasîhat istemesi üzerine ona şöyle buyurdu:

"Aslâ dünyâ malına meyletme. Ancak kimseye el açmayacak kadar malın olsun yeter. Bilmez misin her işin hayırlısı ortasıdır. Dünyâ âhiretin tarlasıdır. Sen bu âleme para ve mal toplamak için gelmedin. İyi ameller yapmak için geldin. Kimseye el açmayacak ve yetecek kadar mal kazandıktan sonra, vaktini Hak teâlâya ibâdet ederek geçir. Ondan sonra yat ve istirâhat et. Unutma, nefsinin de sende hakkı vardır. Topladığın o mal ve mülk senin değil mîrasçılarınındır. Senin rızkın, ancak âlemlerin rızk vericisi olan Allahü teâlâ tarafından sana yemen içmen için verilenden ibârettir.

Malım mülküm yok deme. Olmadı diye gam çekme. Bu benim mülkümdür diyene, bir gün ecel gelir. Bu sûrette o malın sâhibi olduğuna dâir iddâsı yalan olur. Bu yalan dünyâ, dâimâ insanlara gaflet gömleği giydirir. Bu fânî mülkü elimizden alır. Kendini ona sâhip sanacak bir yalancı müşteri bulur. O da ölür, yerine başkası çıkar. Dünyânın âdeti böyledir. Verir alır, alır verir.

Sakın kapına gelen fakirleri boş çevirme. Bir şeyin varsa, gizleyip yok deme. Verdiğin sadakayı da öğünme vâsıtası yapma. Sağ elinin verdiği sadakayı sol elin bilmesin. Cömertlik tâcını giymek istiyorsan, Allahü teâlânın aç ve muhtaç kullarını kollamalısın. Allahü teâlânın huzûrunda makbûl olmak istersen, herkes için hayır dile, insanları şefkatle sev. Kimsenin işliyeceği hayra mâni olma. Ne kadar iyilik etsen, yaptıklarını sayma. En küçük hayır ve şer amel defterine yazılır. İhlâsla, içtenlikle ve riyâdan uzak işlediğin bir amelin olsa, Allahü teâlâ onu amel defterine dağlar kadar büyük olarak geçirtir. İyilik ettiğin kimseye yaptığını başa kakıcı olma. İyilik ettiğin kimseden sana minnet beslemesini istersen, yaptığın iyiliğin bir kıymeti kalmaz. Bana iyi desinler diye yapılan iyilikler riyâ eseridir."

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.37

2) Ahmediyye

3) Tezkire-i Şu'arâyı Âmid

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.268

AHMED NAHLÂVÎ;

Şam evliyâsından. İsmi Ahmed, babasının ismi Murâd'dır. Nisbeti Nahlâvî ve Dımeşkî'dir. 1670 (H. 1081) senesinde doğdu. Küçük yaşta âilesini kaybeden Nahlâvî anneannesinin yanında yetişti. 1744 (H.1157) senesi Temmuz ayının yirmi sekizinde Salı günü vefât etti. Şam Hâtuniyye Medresesinin bahçesine defnedildi. Kabri ziyaret mahallidir.

Nahlâvî tahsil çağına geldiğinde ilk olarak Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi.

Mektebe gidip gelirken, edeb ve terbiyesinin güzelliği ve derslerine çok gayretli çalışmasıyla dikkat çekmeye başladı. Emsâl ve akranından ileri geçti. Küçük yaşta, büyüklük, üstünlük hâlleri kendisinde görülmeye başladı. On yaşında iken, diğer çocuklar gibi koşup oynamaz, bir kenarda sessizce oturup, başını önüne eğerek tefekkür ederdi. Fıkıh ilmini Şeyh Ahmed Düsûkî'den okudu. Şam'da Nûriyye ve Hâtuniyye medreselerine devâm etti. Bir müddet ev işleri ile meşgûl oldu. Bu arada ibâdetlere devâm etmeyi ihmâl etmedi.

Bir gün zeytin toplamak üzere, merdivenle zeytin ağacına çıkıyordu. O sırada kendisini, evliyânın, tasavvuf büyüklerinin sohbetlerinde bulunmaya teşvik eden bâzı sesler duymaya başladı. Bunun üzerine tasavvuf yolunda bulunmak arzu ve isteği belirdi. Bütün varlığı ile bu yola yöneldi. Dünyâlık olarak ne varsa, hepsini Allahü teâlânın rızâsı için ihtiyaç sâhiplerine dağıttı ve cezbeye kapılarak, sahrâlara düştü. Zaman zaman Bab-üs-sagîr denilen yere gidip, orada ellerini açarak Allahü teâlâya duâ ederdi.

Kardeşi Şeyh Muhammed birgün eve geldiğinde, kardeşi Ahmed'i evde bulamadı. Nerede olduğunu sordu. Bir müddet önce çıkıp Sâlihiyye mahallesine doğru gittiğini söylediler. Hemen o tarafa gitti. Çok aradı ise de izini bulamadı. Yedi gün sonra Şeyh Muhammed'e bir kimse gelerek, kardeşi Ahmed'in Sâlihiyye'de bir yerde olduğunu söyledi. Süratle oraya gitti. Târif edilen yerde, bir dağ eteğinde durduğunu gördü. Aç ve bitkin bir halde idi. "Ey Ahmed! Neredesin?" diye sordu. Bunun üzerine; "Bâzı büyük zâtlar beni alıp Bağdat'a, Allahü teâlânın ism-i şerîfinin zikredildiği bir meclise götürdüler." dedi. Devamla; "Beni yalnız bir yere bırakıp; burada zikirle meşgûl ol! dediler. Daha sonra bir kimse şerbet getirerek, içmemi söyledi. İçtim. Sonra beni buraya (Şam'a) getirdiler." dedi. Ondan bunları dinledikten sonra; "Haydi kalk. Eve gidelim." dedi. Gitmek istemedi. Fakat zorla kabûl ettirip bir hayvana bindirdi. O da bindi. Bâb-üs-Serâyâ denilen yere geldiklerinde, evliyânın büyüklerinden Şeyh Halîl ile karşılaştılar. O büyük zâtı görünce iki kardeşi de bir cezbe aldı ve ikisi de hayvandan düştüler. Ahmed Nahlâvî bundan sonra, o zâtın talebesi oldu.

Tasavvuf yolunda kendisini mânevî yönden terbiye edip, bu yolda yetiştirecek ve kâbiliyeti nisbetinde yüksek makamlara kavuşmasına vesîle olacak bir rehbere de kavuştuktan sonra, bu yolda ilerleyen Ahmed Nahlâvî, yüksek dereceler sâhibi oldu. Üstünlüğü her tarafa yayıldı. Etrafta onun yüksekliği konuşulur oldu.

Ahmed Nahlâvî'nin Sâlihiyye, Meydân ve Bâb-ı Tûmâ mahallelerinde oturan üç talebesi birgün bir araya gelmişlerdi. Onlardan birisi, neşe ve sürûr ile ve diğerlerine güzel bir haber vermek için; "Elhamdülillah dün akşam hocamız bize teşrif etti ve bizde kaldı." dedi. Talebelerin ikincisi dedi ki: "Hayır. Hocamız dün akşam benim yanımdaydı." Bunları hayretle dinleyen üçüncü talebe; "Sizin ikinizin söylediği de doğru değil, Çünkü dün akşam hocamız benim yanımdaydı." dedi. Bundan sonra her üçü de yemin ederek kendi sözlerinin doğru olduğunu iddiâ etti. Bunun üzerine talebelerin hepsi, bu hâlin hocalarının bir kerâmeti olduğunu, evliyânın, Allahü teâlânın izni ile bir anda çeşitli yerlerde görülebileceğini, buna benzer menkıbelerin başka büyük zâtlardan da nakledildiğini, hepsinin söylediklerinin doğru olduğunu anladılar.

Ahmed Nahlâvî talebeleriyle birlikte Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kabr-i şerîfini ziyârete

gitmişti. Ziyâretten sonra Ahmed Nahlâvî kabrin yanına oturdu. Bu sırada talebelerinden birisi, elinde, büyükçe ve yuvarlak bir taş getirerek Ahmed Nahlâvî'nin önüne koydu ve; "Ey Efendim! Şu taş altın olmuş olsa, bizler onunla ihtiyaçlarımızı karşılar, rahat ederdik." dedi. Ahmed Nahlâvî taşa bakarak; "Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, bir taşa nazar etseler, o taş altın olur." buyurdu. O taş o anda Allahü teâlânın izni ile altın oluverdi. Sonra taşı getiren talebeye; "Onu al götür." buyurdu. Talebe almak istedi ise de yerinden kımıldatamadı. Bunun üzerine Nahlâvî tekrar nazar edince altın tekrar taş oldu. Bundan sonra o talebe taşı rahatça alıp götürdü. Talebeleri bu hâlden anladılar ki, büyükler Allahü teâlânın izni ile taşın altın olmasına vesîle olurlar. Bununla berâber böyle şeylere kıymet ve îtibâr etmezler. İnsanların, böyle hâlleri ile değil, İslâmiyete tam uymaları ile kıymet kazanacaklarını bildirirler.

Nahlâvî hazretleri, bâzı kimselerle Şeyh Hayât bin Îsâ Harrânî'nin ziyâretine gitti. Birkaç gece orada kaldıktan sonra içlerinden Abdürrahmân Galsâ isimli bir zât sabah namazının vakti girdi zannıyla oradakilere namaz kıldıracağı sırada, Nahlâvî başını kaldırıp, daha fecrin girmediğini, sabah namazının kılınamayacağını söyledi. Buna rağmen bâzıları namaz kılıp yola çıktı. Fakat yolda fecrin ancak iki saat sonra doğduğuna şâhid oldular. Bunun üzerine bir nehrin kenarında konaklayıp, sabah namazlarını kıldılar.

Ahmed Nahlâvî Allahü teâlâyı tanıyan âriflerin meşhûrlarındandı. Allahü teâlâdan çok korkardı. Bu korku, Allahü teâlâya olan muhabbetinin çokluğundan hâsıl olan bir korkuydu. Allahü teâlânın aşkı ile âdetâ kendinden geçmiş hâlde bulunurdu. Keşf, müşâhede, irfân ve hârikalar sâhibi, olgun ve yüksek bir velîydi. İnsanların ona olan inançları çok kuvvetli olup, onun için "Şam'ın bereketi" ismini kullanırlardı. Büyüklüğünü, üstünlüğünü gizlerdi. Hâlleri ve tavırları çok garîb idi. Kendi hâllerini öyle örter, gizlerdi ki, onu tanımayan bir kimse ilk gördüğünde, onun tasavvuf hâllerinden habersiz, gaflet içinde bir kimse olduğunu zannederdi. Bununla berâber üstünlüğünü anlayanlar pek fazlaydı. İnsanlardan pekçok kimse, sohbetine gelir, onunla bereketlenmek, ondan istifâde etmek arzusuyla yanıp yakılırlardı.

Talebelerinin önde gelenlerinden Muhammed Câferî, bir mukaddime, beş fasıl ve bir de hâtime üzerine tertib ettiği ve; Tabîb-ul-Müdâvî bi Menâkıb-iş-Şeyh Ahmed Nahlâvî ismini verdiği kitabında, Ahmed Nahlâvî'nin hâllerini, kerâmetlerini, uzun uzun anlatarak, okuyanların istifâdesine sunmuştur.

KİMSE NEREDE ÖLECEĞİNİ BİLMEZ

Vezîr Süleymân Paşa, Nahlâvî'nin bulunduğu yere vazifeli gelmişti. Bunu haber alan Nahlâvî, talebeleri ile birlikte vezîrin ziyâretine gitti. Vezîr, onların kendisini ziyârete geldiklerini duyunca, çok memnun oldu ve bizzat kendisi karşıladı. Çok ikrâmda bulundu. Bir müddet oturup sohbet ettikten sonra vezîr burada işinin bittiğini bildirerek ayrılmak için Nahlâvî'den izin istedi. O da, nereye gideceğini sordu. Vezîr, sultânın fermânı olduğunu, emredilen yere gideceğini ve bâzı işlerinin bulunduğunu söyleyince, Ahmed Nahlâvî vezîre; "...Hiç kimse yarın ne kazanacağını (başına ne geleceğini) bilmez. Hiç kimse hangi yerde öleceğini de bilmez..." (Lokman sûresi:34) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Nahlâvî ve talebeleri dergâha döndükten on beş gün sonra vezîrin vefât ettiği ve Şam'da Bâb-üs-sagîr denilen yerde defnedildiği haberi geldi.

1) Silk-üd-Dürer; c.1, s.199

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.277

AHMED NÂMIKÎ CÂMÎ;

Horasan'ın büyük velîlerinden. İsmi Ahmed bin Ali Nâmıkî Câmî, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Eshâb-ı kirâmdan Cerîr bin Abdullah'ın (r.anh) soyundandır. Horasan'ın Nâmık köyünde 1049 (H.441) senesinde doğdu. Sonradan Câm kasabasına yerleşti. Bu yüzden Nâmıkî ve Câmî nisbeleri ile tanındı.

Ahmed Câmî hazretleri ümmîydi. Yâni okula gitmemişti. Yirmi iki yaşında iken tövbe etmek nasîb oldu. O yaşa kadar arkadaşları ile zevk ü sefâ içinde yiyip içerdi. Bir gün içki getirmek sırası ona geldi. Bulundukları yerde kırk küp içkileri vardı. İçki almak için gidip baktığında hiç birinde şarap bulamadı. Şaşırıp kaldı. Sonra merkebi ile şarap için bağa gitti. Oradaki şarapları merkebe yükledi. Merkep yürümemekte inâd ediyordu. Hayvanı şiddetle dövmeye başladı, sonra âniden; "Ahmed niçin bu hayvanı incitirsin? Onu biz yürütmüyoruz. Biz irâde etmeden yürümeyeceğini bilmiyor musun? Arkadaşların özrünü kabûl etmezse, biz kabûl ederiz." diye bir ses işitti. Hemen yere kapandı ve; "Yâ Rabbî! Tövbe ettim. Bundan sonra hiç şarap içmeyeceğim. Emreyle merkep yürüsün. O insanlara mahcûb olmayayım. " dedi. Merkeb yürümeye başladı. Arkadaşlarının yanına varıp şarabı önlerine koyduğunda, ona sen de iç dediler. "Ben tövbe ettim." dedi. Fakat içirmek için ısrâr ettiler. Âniden kulağına yine bir ses geldi; "Yâ Ahmed! Ellerinden al, iç ve içtiğin bardaktan onlara da içir." diyordu. Hemen alıp içti, şarap bal şerbeti olmuştu. Allahü teâlânın kudreti ile şarap şerbete çevrilmişti. Orada bulunanlara da tattırdı, hepsi tövbe ettiler ve dağıldılar. Sonra dağa çıktı, uzun müddet insanlardan uzak durdu. İbâdet ve nefs terbiyesi ile meşgûl oldu. Seneler sonra bir gün kalbine; "Ahmed! Hak yoluna böyle mi giderler? Kavminden senin üzerinde hakları olan birçok insanı bıraktın." düşüncesi geldi. İnsanların arasına döndü ve eline bir odun alıp, evvelki şarap küplerini kırmaya başladı. Köyün muhtarına onu şikâyet edip; "Ahmed delirdi. Şarap küplerini parçalıyor." dediler. Muhtar, bir adam gönderip onu evden çıkardı ve atların bulunduğu ahırda hapsetti. O da ahırın bir köşesine oturdu. Ellerini başına koyup;

"Katır, şarap küpüyle hiç durmadan dönüyor,

Ey gönül! Allah için sen de gel bir defâ dön."

beytini okudu. Bu sözlerini işiten ahırdaki atlar, önlerindeki otları yemeyi bırakıp, başlarını duvarlara vurmaya başladılar. Gözlerinden yaşlar akıttılar. Atların bakıcıları bu hâli görüp muhtara haber verdiler. Muhtar gelip onu serbest bıraktı ve özür diledi.

Yine dağa dönüp gitti. Nice yıllar orada kalıp, ibâdet ve tâat ile meşgûl oldu. Artık okuyup yazmaya başladı. Kur'ân-ı kerîm ile diğer temel dînî kitapları, din büyüklerinin hayâtını devamlı okuyordu. Bir taraftan da bâzı kimselerin üzerinde hakları olduğunu düşünüyordu. Acaba onları nasıl ödeyecekti. Bu düşünceler içindeyken, kalbine şöyle bir nidâ geldi: "Ahmed! Sen, insanı Allahü teâlâya kavuşturan yolda iyi gidiyorsun. Allahü teâlânın lütfuna ve keremine olan tevekkülün sebebiyle, senden alacaklı olanların borcunu, O, nihâyetsiz hazînesinden fazlasıyla öder. Gerçekte rızıkların hakîkî sâhibi de odur..."

Bundan sonra Allahü teâlâ, nihâyetsiz ihsân hazînesinden onun üzerinde hakları bulunanların ve ona muhabbeti olanların her birine, her gün bir batman (7.692 kg) buğday verirdi. Şöyle ki, alacaklılar her sabah o bir batman buğdayı sandıklarında bulurlardı. Bu buğday, o gün evdekilerin hepsine yeterdi. Hattâ misâfirleri gelse, onlara da yetip artardı. Bir zaman sonra, ona verilen mânevî bir işâret üzerine tekrar insanlar arasına döndü ve doğru yolu göstermeye başladı. Sirac-üs-Sâirîn kitabını yazdığı âna kadar 80 bin kişi elinde tövbe etti.

Ahmed Câmî'nin oğullarından Zâhirüddîn Îsâ, babasının elinde 600 bin kişinin tövbe ederek doğru yolu bulduklarını bildirmiştir.

Kendisine sordular ki: "Biz geçmiş velîlerin kitaplarını, kerâmetlerini okuyor ve âlimlerden dinliyoruz. Ama sizde meydana gelen haller çok azında görülmüştür. Bunun sebeb-i hikmeti nedir?" Buyurdu ki: "Velîlerin çektiği bütün sıkıntıları çektik. Allahü teâlâ onlara ayrı ayrı verdiği kerâmetleri, ihsân ederek, Ahmed'e hepsini verdi. Her dört yüz yılda, bir Ahmed'e

böyle ihsânlarda bulunur ve bu ihsânları da herkes görür."

Nitekim Ahmed Câmî'den dört yüz sene sonra gelen İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sânî Ahmed Fârûkî hazretlerine de Allahü teâlâ böyle ikrâmlar, hattâ daha büyük makamlar ihsân eylemiştir. Bu, Allahü tealânın husûsî bir ihsânıdır, dilediğine nasîb eder. O'nun ihsânı boldur.

Ebû Saîd Ebü'l-Hayr hazretlerinin, ibâdet ederken giydiği bir hırkası vardı. Hattâ, bu hırkanın hazret-i Ebû Bekr'e âit olduğu, elden ele, ona kadar geldiği de söylenirdi. Ahmed Nâmıkî hazretlerine hırkayı ulaştırması için, Ebû Saîd'e mânevî bir işâret gelmişti. Ebû Saîd'in oğlu Ebû Tâhir hazretleri, babasında bulunan bu mübârek hırkayı taşımak selâhiyetinin kendisine verilmesini arzu ediyordu. Ebû Saîd keşf yoluyla oğlunun bu düşüncesini anlayıp; "Sizin istediğiniz bu selâhiyeti başkasına verdiler." buyurdu. Orada bulunanlar bu sözlerle ne demek istediğini anlayamadılar. Sonra oğlu Ebû Tâhir'e vasiyet edip; "Benim vefâtımdan yıllar sonra, uzun boylu, şöyle şöyle şekilde, adı Ahmed olan bir genç hânekâhın kapısından girip gelir. Sen de o zaman, talebelerin içerisinde benim yerimde oturmuş olursun. Bu hırkayı muhakkak ona teslim eyle!" buyurdu.

Ebû Saîd vefât edip aradan uzun yıllar geçince, Ebû Tâhir bir gece rüyâsında, babası Ebû Saîd'in dostlarıyla birlikte, acele ile bir yere gittiklerini gördü ve nereye gittiklerini sordu. Ebû Saîd; "Sen de gel! Evliyânın kutbu geliyor." buyurdu. O da acele etmek istedi, fakat uyanıverdi. Ertesi gün Ebû Tâhir, talebelerin içerisinde babasının yerinde oturmuştu. Babasının târif ettiği şekilde bir genç içeri girdi. Ebû Tâhir geleni hemen tanıdı. Ona çok izzet ve ikrâmlarda bulundu. Çok hürmet gösterdi. Babasının emânet ettiği hırkayı çok seviyor, bunu başkasına teslim etmenin kendisine çok zor geleceğini düşünüyordu. Bu sırada, gelen genç (Ahmed Câmî); "Ey efendim! Emânete riâyet lâzımdır." deyince, Ebû Tâhir buna sevinip kalktı, Ebû Saîd'in kendi elleriyle astığı yerden hırkayı alıp, gelen gencin sırtına giydirdi. Ahmed Câmî hazretlerine gelinceye kadar, evliyâdan 22 kişinin bu hırkayı giydikleri bildirilmiştir.

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri uzun riyâzetler ve mücâhedelerden nefsin isteklerini yapmayıp istemediklerini yaparak insanlar arasına dönüp, bir yandan onlara İslâmiyeti anlatırken, diğer taraftan yüzlerce eser yazdı. Âlimlerin herbirisi bu kitapları çok beğendi. Çok yüksek velîydi. Bütün mahlûkâta karşı çok merhametli ve çok cömertti. Herkese maddî ve mânevî iyilik ederdi. Sıkıntısı olanlar kendisine mürâcaat ederlerdi.

Büyüklerden HâceEbü'l-Kâsım isminde biri vardı. Malı da, hayrı da çoktu. Dâimâ âlimlerin ve velîlerin hizmetlerinde bulunurdu. Geçmiş evliyânın kabirlerini ziyâret eder, mübârek rûhâniyetlerinden feyz alırdı. Hikmet-i ilâhî başına öyle bir hâl geldi ki, bütün malı elinden çıktı. Muhtaç bir hâle düştü. Kime gideceğini bilemiyor, kimseden bir şey isteyemiyordu. Yaşlı ve zayıf olduğu için, çalışıp kazanması da mümkün değildi.

Bir gün sıkıntılı şekilde câmide oturuyordu. Yaşlı bir zât içeri girip iki rekat namaz kıldı. Sonra bir köşede sıkıntılı ve üzüntülü bir hâlde oturan Ebü'l-Kâsım'ın yanına gelip selâm verdi. Nûr yüzlü ve çok heybetli biriydi. Heybeti Ebü'l-Kâsım'ı kaplamıştı. Selâma cevap verdi. Gelen zât; "Niçin sıkıntılı oturuyorsunuz?" dedi. O da, içinde bulunduğu durumu anlattı. Gelen zât; "Ahmed bin Ali'yi (Ahmed Câmî'yi tanır mısın?" dedi. Ebü'l-Kâsım; "Evet. Eski dostumdur." dedi. O zât; "Onun yanına git. O, kerâmet sâhibi bir kimsedir. Senin derdine dermân olur." dedi. Ebü'l-Kâsım, ertesi gün Ahmed Câmî hazretlerinin yanına gitti. Selâm verdi. Ahmed Câmî selâmını alıp; "Ne haldesin?" buyurdu. O da hâlini anlattı. Ahmed Câmî buyurdu ki: "Kaç gündür seni düşünüyordum. Başına bir iş gelmiş olabileceğini tahmin etmiştim. Fakat sen hiç üzülme. İnşâallah, Allahü teâlâ işini kolaylaştırır. Bir çâresi bulunur. Biz de duâ edelim."

Ahmed Câmî hazretlerinin bu güzel sözleri, Hâce Ebü'l-Kâsım'ı rahatlatmıştı. Ertesi gün

tekrar Ahmed Câmî'nin huzûruna geldi. Ahmed Câmî onu görür görmez; "Allahü teâlâ senin işini kolaylaştırdı. Senin bir günlük ihtiyacın ne kadardır?" diye sordu. O da, bir günlük ihtiyâcına yetecek altın mikdârını söyledi. Ahmed Câmî hazretleri; "Senin ihtiyâcını şu taşa havâle eylediler. Her gün gelir ihtiyâcın kadar altını oradan alırsın." buyurdu. HâceEbü'l-Kâsım; "Peki efendim." deyip teşekkür etti ve o taşın yanına gitti. Taşın altında bir mikdâr altın vardı. Onu aldı sonra, Ahmed Câmî'nin huzûruna gidip; "Efendim! Mâlûmunuz olduğu gibi ben ihtiyarım. Çocuklarım da var. Ben öldükten sonra onların hâlleri nice olur?" dedi. Bunun üzerine; "Hıyânet etmemek şartı ile, oğullarından hangisi gelirse, o altını alır." buyurdu.

Hâce Ebü'l-Kâsım, her gün gider ihtiyacı kadar altını alırdı. Bu hal, vefâtına kadar devâm etti. Vefât ettikten sonra uzun yıllar oğulları gelip oradan altın aldılar. İçlerinden biri hıyânet edinceye kadar böyle devâm etti. Biri hıyânet edince bir daha o taşın altında altın bulamadılar.

Bir zamanlar, Ahmed Câmî hazretleri Herat'a gitmek istedi. Bu haber tellâllar vâsıtasıyla Herat ve civarında yayıldı. Genç-ihtiyar bütün halk sokaklara döküldü. Herkes, kendisini görmekle şereflenmek, mübârek sözlerini duyabilmek arzusuyla yanıyordu. Bir taht yaptırarak onun üstünde oturmasını ve tahtı da omuzlarında taşımak istediklerini bildirdiler. Kabûl etmedi fakat çok ısrâr edilince çâresizlikten kabûl etti. O zamanda bulunan en büyük velîlerden dört kişi, tahtın kollarından tuttular. Böylece bir saat kadar gittiler. "Tahtı yere koyunuz. Size bâzı söyleyeceklerim var." buyurdu. İndirdiler. "İrade nedir, bilir misiniz?" diye sordu. "Siz buyurunuz." dediler. "İrâde, söz dinlemektir." buyurdu. "Öyledir." dediler. "O halde siz atlarınıza bininiz, tahtı da diğerleri taşısınlar. Biz de sizinle aynı hizâda bulunmuş oluruz." buyurdu. Bu teklifi kabûl edip, tahtı başkalarına verdiler. Herkes bereketlenmek için tahtı birkaç adım taşıdı, sonra sırayla diğerleri alırdı. Fakat insan çokluğundan herkese sıra gelmedi. Şehre geldikleri zaman, Şeyh-ül-İslâm Abdullah-i Ensârî hazretlerinin konağına indiler.

Herat şehrinde Abdullah zâhid isminde bir zat vardı. Senenin oruç tutması câiz olmayan beş günü hâriç, otuz senedir bütün sene boyunca oruç tutardı. Herkes tarafından tanınır, sözleri kıymetli olup, dinlenirdi. Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretlerinin Herat'a geldiğini haber alıp, hanımına; "Elbisemi getir. Üstad Ahmed hazretlerinin büyük velî olduğunu söylüyorlar. O gelmiş. Bakalım hâli nasıldır?" dedi. Hanımı dedi ki: "Eğer onu denemek, imtihan etmek için gidiyorsan sakın gitme, çünkü o senin zannettiğin gibi değildir. Eğer sohbetinde bulunmak, sözlerinden istifâde etmek niyetin varsa, git ve ne derse riâyet eyle. Eğer söylediklerine uymazsan ziyân edersin." Zâhid kızıp; "Haydi elbisemi getir! Sen böyle şeyleri bilmezsin." dedi.

Elbisesini giyip, Ahmed Câmî'nin huzûruna gelip, selâm verdi. Ahmed Câmî selâmını aldı ve; "Bize selâm vermeye niyet ettiğin zaman, hanımının sana ne söylediğini hatırlıyor muydun? Söz dinler misin?" buyurdu. Zâhid; "Söylenilen söz doğru olduktan sonra niçin tutmayayım, niçin söz dinlemeyeyim." dedi. Bunun üzerine Ahmed Câmî buyurdu ki:

"Geri dön. Falan mahalleye git. Muhammed Kassab-ı Mervezî'nin dükkânında, kenarda çengelde asılı olan kuzu etini satın al. Bakkaldan da biraz pekmez ve yağ al. Kendi elinle evine götür. Çünkü hadîs-i şerîfte; "Bir kimse kendi ihtiyâcını kendi taşırsa, kibirden uzak olur." buyruldu. Eti pişir, tatlıyı da yanına alıp, hanımınla berâber ye. Sonra gusül eyle. Sonra, bu zamâna kadar isteyip de elde edemediğin bir şey varsa, gel Ahmed Câmî'ye talebe ol. Onun sözünden hiç çıkma!" buyurdu.

Zâhid, bana yapamayacağım şeyleri söylüyor. Ben otuz senedir gündüz bir şey yemiyorum ki... diye düşündü. Bunun üzerine Ahmed Câmî hazretleri; "Zâhid, neler düşünüyorsun? Haydi! Bunlar kolaydır. Korkma!Eğer bunları yapmak sana çok zor geliyorsa Hâce

Ahmed'den (kendisinden) yardım iste!" buyurdu.

Zâhid kalktı ve Ahmed Câmî hazretlerinin söylediklerini yerine getirdi. Eti pişirdiler. Tatlı yaptılar ve yediler. Hamama gidip gusledince, şehrin dört duvarı arasında bulunan şeyler kendisine keşf olunmaya, onları görmeye başladı. Sonra Ahmed Câmî'nin yanına geldi. Ahmed Câmî kendisine; "Ahmed'in bunda kabahati yoktur. Eğer şehrin dört duvarı içinde olan şeylerin keşfini değil de, dünyânın dört bucağı arasında bulunan şeylerin keşfini isteseydin, elbette o da verilirdi." buyurdu.

Bir gün Herat'ta bulunan bâzı âlimler, Ahmed Câmî hazretlerine geldiler. Aralarında sohbet ederlerken, söz mârifet ve tevhîd konusuna gelince Ahmed Câmî; "Siz mârifet ve tevhîd hakkındaki sözleri taklid ile söylüyorsunuz." buyurdu. Onlar; "Nasıl olur. Bizim her birimizin zihninde, Allahü teâlânın varlığına binlerce delîl vardır. Siz ise bizim bunları taklid ile söylediğimizi söylüyorsunuz." dediler. Onlara; "Eğer her biriniz on bin delîl hıfzetse, yine mukallidsiniz." buyurdu. "Bize bu sözünüzün doğru olduğunu isbât edebilir misiniz?" dediler. O da, hizmetçiye bir leğen ve üç tâne inci getirmesini emretti. Ahmed Câmî incileri leğendeki suyun içine bıraktı ve; "Her kim sözünde sâdık ise, leğenin yanına gelip Bismillâhirrahmânirrahîm dese, bu üç inci tanesi bir tâne olur." buyurdu. Onlar; "Bu şaşılacak bir şeydir." dediler. Ahmed Câmî; "Siz deyiniz! Sıra bana gelince ben de söyleyeceğim." buyurdu. Onlar, sıra ile dediler. İncilerde herhangi bir değişiklik olmadı. Sıra kendisine gelince, leğen üzerine gelerek; "Bismillâhirrahmânirrahîm." dedi. Üç inci, leğen üzerinde yuvarlanmaya başladı. "Allahü teâlânın izni ile durunuz!" deyince inciler durdu. Birbirine karıştı ve deliksiz tek bir inci oldu. Hepsi hayret ettiler.

Ahmed Câmî hazretlerinin bir zaman canı zerdâli istedi. Nefsine; "Bir yıl oruç tutarsan zerdâli veririm." dedi. Nefsi bunu kabûl etti. Bir yıl oruç tuttu. Bir yıl, tamam olunca nefsi seslenip; "Ben hizmetimi bitirdim. Sen de verdiğin sözü yerine getir!" diyordu. Babadan miras kalan bir bağı vardı. Oraya gitti. Bağda bir hayvan öldürülmüş ve karnı deşilmişti. Mîdesinde çiğnenmeden yutulan zerdâliler vardı. Onlardan bir tane alıp temizledi. Nefsi feryad edip; "Senin bana vermeyi söz verdiğin zerdâli böyle hayvan mîdesinden çıkarılan zerdâli değildi." dedi. "Bu da zerdâlidir. Eğer îtirâz edersen, bunu da vermem." dedi. Nefsi kabûl etmedi. "Tek bana bunu verme! Başka bir şey istemem." dedi. Sonra birkaç tâne zerdâliyi daldan koparark eline aldı. Dostu Ebû Tâhir'in yanına varınca, zerdâlileri önüne koydu. "Ahmed! Bize vakıf zerdâlisi mi getirdin?" dedi. "Vakıf değildir. Kendi ağacımdan, kendi elimle toplayıp getirdim." dedi. "Vakıf zerdâlisi getiriyorsun, sâhibiyim diye bize veriyorsun, bizi görmüyor sanıyorsun." dedi. Edepsizlik olmasın diye sustu. İçinden de Allahü teâlâya münâcaat edip; "Yâ Rabbî! Sen de biliyorsun ki, bu zerdâlileri, babamdan bana mîras kalan bağdaki kendi ağacımdan alıp getirdim. O ise vakıf zerdâlisi olduğunu söylüyor. Bu işin doğrusunu onun kalbine ilhâm eyle!" dedi. Biraz sonra Ebû Tâhir oğlunu çağırıp; "Git, kendi süründen bir koyun getirip kes. Açlık Ahmed'in başına ve beynine vurmuş, ne söylediğini bilmiyor. Vakıf zerdâlisini, kendi malı sanıyor. Çorba ve et pişirsinler." dedi.

Çorba ve eti pişirip getirdiler. Ahmed Câmî'nin gönlüne, bu etten ve çorbadan yememek geldi. Çünkü helâl değildi. Sâdece kuru ekmek yedi. Ebû Tâhir; "Niçin yemiyorsun?" diye sorunca; "Böyle hoşuma gidiyor." dedi. Isrâr etti. Bunun üzerine kalbine gelen ilhâmı anlattı. Oğlunu çağırıp, koyunu nereden getirdiğini sordu. Oğlu; "Sürü uzak gitmişti. Siz acele istediğiniz için, eti falan kasaptan aldım." dedi. Kasabı çağırıp sordular. "Bu koyunu bekçi haksız olarak bir yerden almış. Bana getirdi. Ben de kestim. Yarısını bekçi alıp gitti. Diğer yarısını da, oğlunuz gelince ona sattım." dedi.

Bu hal anlaşılınca, Ebû Tâhir başını önüne eğdi. Ahmed Câmî de kalkıp yakında bulunan mağaraya gitti. Orada ona bir ağlama hâli geldi. "Yâ Rabbî! O etin durumunu ona gösterdin. Zerdâlinin de durumunu ona ihsân eyle." diye münâcaatta bulundu. Bu sırada Ebû Tâhir

mağaraya geldi. Arkasından Hızır aleyhisselâm geldi ve; "Ey Ebû Tâhir! Ahmed'in malına vakıf dersin. Şüpheli ete helâl dersin. Bunu kimden öğrendin? Ahmed'in mertebesi çok yüksektir." buyurdu. Ebû Tâhir o zaman meseleyi anlamış oldu.

Ahmed Nâmıkî Câmî, bir nehrin kenarında oturmuş bir talebesine tasavvuf yolunda, Allahü teâlânın sevdiklerine ne kadar lütuf yapmış olduğundan bahsediyordu. Bu sırada nehri gösterip; "Eğer Allahü teâlânın dostları, sevdikleri, işâret edip, ey su! Geri dön ve yukarı doğru ak! deseler, geri dönüp yukarı doğru akar." buyurması ve işâret etmesiyle su gerisin geri akmaya başladı.

Bir gün bir dağın eteğinde oturmuş talebelerine ders anlatıyordu. Yanına birisi gelip abdest almak için su istedi. Ahmed-i Nâmıkî Câmî; "Falan yerde çeşme var. Oraya git, abdest al." buyurdu. O şahıs çeşmenin olduğu yeri bilmiyordu. Bunun üzerine Ahmed Nâmıkî parmağı ile; "İşte şurasıdır." diye işâret etti. O anda târif ettiği yerdeki çeşme Allahü teâlânın izni ile yerinden kalkıp, havaya yükseldi ve bir mikdâr havada kaldı. O şahıs da gidip abdest aldı. Orada bulunanlar, buna şahid oldular.

Ebü'l-Hasan Salah isimli bir zât gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Dört halîfesi sağ tarafında, Ahmed-i Câmî hazretleri sol tarafında oturuyordu. Resûlullah efendimiz Eshâb-ı kirâm ile konuşuyordu. Konuşmaları bitince, Ebü'l-Hasan selâm verip huzûra yaklaşarak; "Yâ Resûlallah! Bugün kendisine uyulacak zât kimdir? Kime uymak lazımdır." diye sordu. Resûlullah efendimiz, Ahmed-i Nâmıkî Câmî'yi işâret ederek; "Ehl-i sünnet vel-cemâat, Ehl-i sünnet vel-cemâat, Ehl-i sünnet vel-cemâat." buyurdular. Ehl-i sünnet vel-cemâat ile Ahmed Nâmıkî'yi kasdetmişlerdi.

Ahmed-i Nâmıkî Câmî'yi sevenlerden birisi bir gün; "Ahmed Nâmıkî hazretlerinin yanına gideyim, mübârek eliyle ağzıma bir lokma koysun." diye aklından geçirdi. Bu zât ile Ahmed Nâmıkî Câmî'nin bulunduğu yer arasında üç günlük mesafe vardı. Yola çıkıp, Ahmed Nâmıkî Câmî'nin yanına vardı. O sırada sofra hazırdı. O zâtı da sofraya buyur ettiler. Ahmed-i Nâmıkî eline bir lokma aldı ve o zâtın kulağına; "Senin istediğin bu ise, işte lokma." deyip, ağzına koydu.

Mukrî Mehmed isimli bir zât bir gün Ahmed-i Nâmıkî'ye gidip; "Hiç bir şeyim yok, çalışıp kazanacak halde de değilim. Hem çok zayıfım. Babama söyle de bana servetinden bir şeyler versin." dedi. Ahmed Câmî; "Ey Mukrî! Gönlü böyle şeylere bağlamamalı. İnsan kanâatkâr olmalı." buyurdu. Buna rağmen o; "Nasıl kanâatkâr olayım ki?" dedi. Ahmed Câmî; "Az veya çok bir şeyin de mi yok?" diye sorunca; "Hiçbir şeyim yok." dedi. Bunun üzerine Ahmed Câmî; "Sen önce falanca yere sakladığın altınlarını harca bakalım. Ondan sonra Allahü teâlâ sana başkasını ihsân eder." buyurdu. Mukrî Mehmed; "Hangi altından bahsediyorsunuz ve ne kadar?" diye sorunca, Ahmed Câmî parmağı ile on sekiz dinara kadar saydı. "On sekiz buçuk dinarı da gördüm." buyurdu. Bu durum karşısında o zât mahcûb oldu ve yaptığına tövbe etti.

Ahmed Nâmıkî 1142 (H.536) senesi Ocak ayında vefât etti. Meşhed ile Herat arasındaki yolun tam ortasında Türbei Câmî bahçesine defnedildi.

Ahmed Nâmıkî Câmî'nin vefâtından bir süre sonra bir harb çıktı. Bu harpte Kâdı İmâdüddîn Vâsıtî isimli bir zât yaralanmıştı. Yaralı hâlde bir medresede kalıyordu. Talebelerinin çoğu dağılmış, yanında birkaç kişi kalmıştı. Medresede, yalnız, garip, kimsesiz bir halde kalıyordu. Durumu epeyce ağırlaşmıştı. Kendisini tedavî edecek kimse de yoktu. Çok sıkıntılı bir durumdaydı. Bu hâlde iken bir gece bulunduğu odada bir nûr göründü. Ne olduğunu bilmiyordu. Birisi gelip, elini onun başına koydu. O anda çok ferahladı. Ona; "Siz kimsiniz, sizi tanıyor muyum." diye sordu. O zât; "Ben Ahmed-i Nâmık-i Câmî'yim." dedi. Bunun üzerine onu tanıyıp; "Ey efendim!Bak ne hâldeyim. Âciz, kimsesiz ve bîçâreyim." dedi. Ahmed Nâmıkî; "Ben senin yaralarını tedâvî için geldim." buyurdu ve elini yaraları üzerine koydu. Dokunduğu yer iyileşiyordu. Uyandığında elli kadar yaradan hiç eser yoktu.

Ahmed Nâmıkî Câmî'ye Ehl-i sünnet vel-cemâat olmanın şartlarını sorduklarında şöyle buyurdu:

Ehl-i sünnet ve cemâatten olmanın şartları hakkında çok meseleler vardır. Bu meseleleri

bilmek, namazı, orucu, haccı bilmek gibi farzdır. Bunlar öyle farzdır ki, îtikâd doğru olup da, namazda, oruçta ve diğer ibâdetlerde bir noksanlık olursa ve bu noksanlık kasden olmazsa affedilebilir. (Eğer affolunmazsa, insan Cehennem'e girse bile, sonunda yine kurtulur.) Fakat, Ehl-i sünnet ve cemâat îtikâdında bir sarsıntı olursa, bid'at sâhibi olunmuş olur.

Ve bid'at sâhibini de Allahü teâlâ affetmez. İtikâdda bid'at sâhibi olan bir kimseye azap vâcib olur. Ehl-i sünnet ve cemâat îtikâdına sarılmak ve bid'atten çok sakınmak lâzımdır. Bu sözlerimizin senetlerini de bildirelim ki, söylediklerimiz boş söz zannedilmesin.

Resûlullah efendimiz buyurdu ki:

"Allahü teâlâ, halîfelerime rahmet etsin." Denildi ki: "Yâ Resûlallah! Sizin halîfeleriniz kimlerdir?" "Sünnetimi ihyâ edenler ve onu Allahü teâlânın kullarına öğretenlerdir." buyurdu. Yine buyurdu ki: "Yâ Ebâ Hüreyre! Sen insanlara benim sünnetimi öğret ki, kıyâmet gününde senin için parlak bir nûr olsun. Önce ve sonra gelenler sana gıpta etsin." Yine buyurdu ki: "Ben insanlarla, onlar "Lâ ilâhe illallah" diyene kadar savaşmakla emrolundum. İnsanlar bunu (Kelime-i tevhîdi) söyleyince, benden kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. Ancak İslâmiyetten doğan haklar bundan müstesnâdır. Onların hesapları ise (kalblerindekini bilen) Allahü teâlâya âittir." Yine buyurdu ki: "Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunların yalnız biri Cennet'e girecek, ötekilerin hepsi Cehennem'e gidecektir." Yine buyurdu ki: "Şefâatim, Kelime-i şehâdeti ihlâs ile söyleyen, dili kalbini, kalbi de dilini tasdîk eden kimse içindir."

Bu tür haberler çoktur. Daha fazlasını söylersek söz uzar. Allahü teâlâya ve Resûlüne îmân etmiş olan mümin ve îtikâdı düzgün bir kimseye bu anlattıklarımız yeter. Eğer buna îmânı yoksa, onun sünnet ve cemâat ile zâten alâkası yoktur. Biliniz ki, Ehl-i sünnet ve cemâatin meseleleri, alâmetleri çoktur. Ama onun esası ve kâidesi on meseleye dayanır. Bu on meseleyi mutlaka bilmek lâzımdır.

Ebü'l-Hasan bin Ali'nin bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz buyurdular ki: "Sünnet ve cemâat üzere olana, Allahü teâlâ her bir gün için, bin nebî sevâbı yazar ve her bir gün için, ona Cennet'te bir şehir binâ eder. Kaldırdığı ve koyduğu her adım için ona on iyilik yazar. Cemâat ile namaz kılana, her bir rekati için bir şehid ecri (sevâbı) yazar."

Eshâb-ı kirâm, (aleyhimürrıdvân) dediler ki: "Yâ Resûlallah! Bir kişinin sünnet ve cemâat, üzere olduğu ne zaman (ne ile) bilinir?" buyurdular ki:

"Şu on haslet kendisinde mevcut ise (o kişinin Ehl-i sünnet ve cemâat üzere olduğu) bilinir: 1) Cemâati terk etmez, 2) Eshâbımı söz ile kötülemez, sövmez. 3) Bu ümmete (müslüman ümmete) kılıçla karşı çıkmaz. Kılıç çekmez. 4) Kaderi tekzîb etmez (kadere inanır), 5) Îmânda şüphe etmez, 6) Allahü teâlânın dîninde münâzaa (îtirâz, münâkaşa) etmez, 7) Ehl-i kıble olarak ölen kimsenin cenâze namazını kılmayı terk etmez, 8) Tevhîd ehli bir kimseye günahı sebebi ile (büyük bir günah işlese bile) kâfir demez, 9) Seferde ve hazerde (mukim ve yolcu iken) mest üzerine meshi terk etmez, 10) İyi veya günahkâr olan imâmın arkasında namaz kılar ve cemâati terk etmez. Bu hasletlerden birisini terkeden, sünnet ve cemâati terketmiş olur."

Gerek hadîs-i şerîfler ile bildirilen, gerek din imâmlarımız tarafından Ehl-i sünnetin şiârı olarak, Selef-i sâlihînden bize ulaşan bu on haslete sâhip kimsenin, Ehl-i sünnet ve cemâatten olduğu anlaşılır. "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" diyen kimsenin, erkek olsun kadın olsun, iyi olsun kötü olsun, mümin olduğu kabûl edilir. Ona kız verilir ve onunla evlenilir. Ona müminlerden mîrâs düşer. Onun mîrâsı da müminlere düşer. Ona müminlere

âit hükümler tatbik edilir. Vefât ettiği zaman cenâze namazı kılınır. Müminlerin kabristanına defn olunur. Eğer Kelime-i şehâdeti kalbi ile de tasdîk ederek gönülden söyleyip ve bu hal üzere Allahü teâlâya kavuşmuş ise, onun yeri Cennet'tir. Eğer kalpten söylememiş ise, münâfık olur. Zâhire göre şehâdet söylediği için, onu müminlerin ahkâmına tâbi tutarlar. Eğer nifak üzere Allahü teâlânın huzûruna varırsa, onun yeri dereke-i esfel (Cehennem'in en aşağı derecesi) olur. Şöyle ki, Nisâ sûresinin 145. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Muhakkak ki münâfıklar, Cehennem'in en aşağı tabakasındadırlar (Cehennem'in dibindedirler)..." buyruldu.

Kelime-i şehâdeti söyleyen bir kimseye, töhmet (suçlama) ve taassub (husûmet) ile, mümin değildir, demek için kimseye müsâade verilmemiştir. Nitekim Nisâ sûresinin 94. âyet-i kerîmesinde meâlen; "...Size İslâm selâmı veren kimseye, dünyâ hayâtının geçici nîmet ve menfaatine göz dikerek sen mümin değilsin demeyin..." buyruldu. Öyle ki, Kelime-i şehâdet söyleyenlerin hepsini mümin kabûl etmelidir. Büyük günahları varsa, bu sebeple kendilerine küfür ve nifak damgasını vurmamalıdır. Kendi îmânında ve onların îmânında şüphe etmemelidir. Çünkü Allahü teâlâ, günâhkârları mümin olarak isimlendirdi ve Nûr sûresi 31. âyet-i kerîmesinde meâlen; "....Ey müminler! Hepiniz Allahü teâlâya tövbe ediniz ki, dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşasınız!" buyurdu. Âsîlere tövbeyi emreden, olanların îmânını kabûl eden Allahü teâlâya muhâlefet etmek uygun değildir. Allahü teâlânın bu emrinde şüphe etmek ve bunu reddetmek de aslâ câiz değildir. Müminlerin sözünü ve şehâdetini reddetmek ve onları yalancı zannetmek de hiç uygun değildir. Çünkü ateşperest, putperest, yahûdî gibi küfür, şirk ve dalâlet ehli bir kimseden bu Kelime-i şehâdeti işiten bir mümin bunu işittiğine dâir şâhidlik ederse, bütün İslâm kâdıları, o kimsenin müslüman olduğuna hükmederler."

İyi bir arkadaşın nasıl olacağını anlatırken buyurdu ki:

Tanıştığınız, görüştüğünüz, berâber olduğunuz kimsenin iyi arkadaş mı, kötü arkadaş mı olduğunu anlamakta dikkat edilecek husus ve ölçü şöyledir: Gördüğünüz, görüştüğünüz, berâber olduğunuz, birlikte oturup, kalktığınız kimse, sizin Allahü teâlâyı hatırlamanızı ve unutmamanızı, O'nu dil ve gönül ile anmanızı sağlıyor, bunu tâzeliyor ve kalbinizi uyanık tutuyorsa, işte o iyi arkadaştır. Ama berâber olduğunuz kimse, Allah korusun cenâb-ı Hakkı ve O'nun zikrini size unutturuyorsa, gerçekten bil ki, o kimse kötü arkadaştır. Ondan sakınmak elbette çok lâzımdır. (Ondan, yırtıcı arslandan kaçar gibi hattâ daha çok kaçmalıdır. Çünkü arslanın yapacağı, olsa olsa canını almaktır. Arslan insanın canını alabilir, onu öldürebilir. Fakat îmânına zarar veremez. Kötü arkadaş ise, insanın hem îmânının ve hem de canının gitmesine, onun ebedî felaketine sebeb olur. İyi bir arkadaş, iki cihân için de büyük saâdettir. Maksada çabuk ulaşmayı sağlar. İnsanlar birlikte yaşarlar ve arkadaşsız olamazlar. Babamız olan Âdem aleyhisselâm, en güzel yer olan Cennet'te bulunduğu hâlde, kendisine insan olarak bir arkadaş gerektiğini hissetti ve bunu istedi. Onun sol kaburga kemiğinden hazret-i Havvâ vâlidemiz yaratıldı.

İyi arkadaşa sâhip olunca, çok hamd etmeli ve hep iyi kimselerle beraber bulunmalıdır ki, kıyâmette pişmanlık çekilmesin. Kur'ân-ı kerîmde bu hâl bildirilmektedir. İnsana ulaşan her felâket, kötü arkadaş sebebiyle gelir. Ondan çok uzak durmalıdır. Arkadaşın iyiliği veya kötülüğü, mutlaka asıl, neseb, akrabâlık gibi sebeplere bağlı değildir. Eshâb-ı Kehf'e yakın olup, onlardan ayrılmayan Kıtmîr isimli köpek, Kur'ân-ı kerîmde onlarla berâber zikrolundu.

İyi arkadaş, insanı derekelerden (aşağılıklardan) derecelere (yükseklikliere) ulaştırır. Kötü arkadaş ise, bunun tersini yapar.

Herkes ile arkadaş olma! Konuştuğun kimselerin akıl ve anlayışlarına uygun konuş. Tekebbür etme, kibirlenme! Sırrını kimseye söyleme! Herkesin sözüne aldanma! İnsanların sözlerine değil, işlerine bak! Kendi kendisine faydası olmayan kimseden çok sakınmalıdır. Nerede kaldı ki, onun başkasına faydası olsun. Kötü bir kimse ile arkadaş olan iyi bir kimse, eğer onu kendisine çevirip iyi yapabilirse ne âlâ, eğer bunu yapamaz, kendisi de ona benzer

ve onun gibi olursa, o zaman çok fenâdır.

Ahmed Câmî buyurdu ki:

"Tövbe, müslüman olsun olmasın, her akıllı kimsenin ihtiyâcı olan bir şeydir. Bir iş yapan ve onun kötü olduğunu gören herkesin pişman olup, tövbe etmesi vâcib olur. Tövbe etmezse kendine zulüm etmiş olur."

"Üzerine farz olan ilimlerden bir meseleyi öğrenmek insana, bütün dünyâdaki kazançların hepsinden yapacağı ve ele geçireceği altın ve gümüşlerinden daha iyi ve üstündür. Tövbe eden ve etmeyen herkese, ilim öğrenmekten daha iyi hiçbir şey yoktur. İşlerin hepsi ilim ile doğru olur ve ilimsiz hiçbir iş yapılmaz."

"Tasavvuf büyükleri, öyle zâtlardır ki, günahkâr, serserî, hırsız, bid'at sâhibi, yolunu şaşırmış v.s. kimseleri kendilerine benzetir, düzeltirler. Bu Allah adamlarının, kendilerine has güzel koku ve renkleri olur. O kokuyu ve rengi tadan, onlara benzer."

"Kendi zan ve kafasına göre davranarak, başkalarını düzeltmeye çalışmak, çoğu zaman fayda yerine zarar hâsıl edebilir. Bunun için çok dikkatli ve uyanık olmalı, bir kimsenin saâdetine vesîle olayım derken, o kimsenin -hattâ kendinin bile felâketine sebep olmamalıdır."

Ahmed Câmî hazretlerinin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Üns-üt-Tâbiîn; (Fârisî olup Tahran'da basıldı.) 2) Sirac-üs-Sâirîn, 3) Ravdat-ül-Müznibîn ve Cennet-ül-Müştakîn, 4) Bihâr-ül-Hakîka, 5) Es-Sırr-ül-Mektûm, 6) Misbâh-ül-Ervâh, 7) Miftâh-ün-Necât (Bu kitap Farsçadır ve İhlâs Vakfı tarafından neşredilmiştir). 8) Dîvân.**

BİZ DİRİLTİRİZ BİZ!

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri, Herat'ta bulunduğu sırada bir gün Abdullah-i Ensârî'nin konağına dâvet ettiler. Ahmed Câmî'nin hizmetçisi, yola çıkmaları için ayakkabılarını önüne koydu. Ahmed Câmî hazretleri; "Bir saat beklememiz îcâb ediyor. Bir iş var." buyurdu. Beklediler. Bir saat sonra, bir Türkmen, hanımı ve yanlarında 12 yaşlarındaki oğulları ile geldiler. Çocuğun babası; "Efendim! Allahü teâlâ bize çok mal verdi. Bundan başka çocuğumuz yoktur. Bu da âmâ olup gözleri görmemektedir. Her tarafı gezdirdik. Gitmediğimiz yer, varmadığımız doktor kalmadı. Fakat hiçbirisi çare bulamadı. Biz, siz Allahü teâlâya her ne duâ ederseniz cenâb-ı Hakkın lutfedip kabûl ettiğini biliyoruz. Eğer, çocuğumuzun göz nûruna kavuşması için duâ ederseniz çok bahtiyar oluruz. Tek gözleri açılsın, îcâb ederse bütün malımızı fedâ etmeye hazırız. İhsân ederseniz, lutfederseniz çok seviniriz. Eğer bu arzumuz yerine gelmezse, üzüntümüzden mahvoluruz." dedi.

Ahmed Câmî hazretleri bu sözleri dinledikten sonra; "Nasıl olur? Ölüleri diriltmek, cild hastasını iyi etmek Îsâ aleyhisselâmın mûcizesi idi. Bu hâlde Ahmed kim olur ki, bu hastalığın tedâvisini benden istiyorsunuz?" buyurdu. Sonra ayağa kalkıp yürümeye başladı. Biraz sonra; "Biz ederiz biz." dedi. Orada bulunan herkes bu sözü işittiler. Fakat bir şey anlayamadılar. Bundan sonra hemen geri dönüp bir yere oturdu ve; "O çocukcağızı bana getirin." buyurdu. Getirdiler. İki mübârek başparmağını çocuğun iki gözüne sürüp; "Azîz ve celîl olan Allahü teâlânın izni ile açılın." buyurunca, çocuğun gözleri görür oldu. Bundan sonra orada bulunan ileri gelenler dediler ki: "Efendim, birinci defâ, ölüleri diriltmek ve cild hastalarını iyi etmek mûcizesi Îsâ aleyhisselâma âittir. Kendiniz için, bu yolda Ahmed kim olur ki? dediniz. Daha sonra da, biz ederiz biz, dediniz. Bu iki sözünüz arasındaki irtibâtı anlayamadık. İzâh buyurur musunuz?" Bunun üzerine Ahmed Câmî hazretleri; "Evvelki söz kendime âitti. Bundan başkasını diyemezdim. Ama sonradan bana şöyle ilhâm ettiler: Ey Ahmed! Ölüleri, Îsâ aleyhisselâm mı diriltti? Dilsizleri ve cild hastalarını o mu iyi etti? Biz ederiz biz. Geri dön. O çocuğun gözlerinin açılması için seni sebep kıldık. Bu söz kalbime

öyle ilhâm olundu ki, ağzımdan da çıkıverdi. O söz ve fiillerin hepsi Allahü teâlâdan idi. Ahmed'i (beni) sâdece vâsıta kıldı." buyurdular.

NE OLAYDI DA ONUNLA GÖRÜŞEBİLSEYDİM

Ahmed-i Nâmık-ı Câmî vefât ettikten üç gün sonra Kâdı Alâeddîn Mervezî Câm kasabasına gelmişti. Ahmed Nâmık hazretlerinin vefâtını öğrenince; "Ben ondan hadîs-i şerîf dinlemeye gelmiştim. Çünkü, onun sahîh hadîs-i şerîfler ile sahîh olmayanları birbirinden ayırabildiğini duydum. Yazık, ben onun huzûrunda bulunmaya ona hizmet etmeye kavuşamadım." diyerek üzüldü. O sırada Ahmed Nâmıkî Câmî'nin yerinde oğullarından Burhâneddîn Nasr bulunuyordu. O, Kâdı Alâeddîn'i ağırladı. Kâdı Alâeddîn, her gün bir-iki defâ Ahmed Nâmık'ın kabrine gidip, orada ağlıyordu.

Yine birgün kabrin ayak ucunda oturmuştu. Bu sırada uykuya daldı ve uzun müddet öyle kaldı. Burhâneddîn Nasr üç kişiyi ona kimsenin dokunmaması için vazîfelendirdi. Kâdı Alâeddîn uyanınca, Şeyh Burhâneddîn'in kütüphânesinde bulunan hadîs-i şerîf râvilerini (rivâyet edenleri) anlatan Esânid isimli kitabı yanında buldu. Ağlayarak dergâha geldi. Burhâneddîn Nasr'a rüyâsını anlatmak istediğinde o rüyâdan haberim var demek isteyerek; "Anlatmana gerek yok." dedi. Bunun üzerine oradakilere rüyâsını şöyle anlattı:

Ahmed-i Nâmıkî'nin kabri başına oturmuştum. Kendi kendime; "Ne olaydı da onunla görüşebilseydim. Birkaç hadîs-i şerîf dinleseydim. Bu fırsatı kaçırdım." diye düşünerek hem üzülüyor hem de ağlıyordum. Bu sırada bana bir ağırlık gelip, uyudum. Rüyâmda Ahmed-i Nâmıkî hazretlerini gördüm. Yüksek bir yerde oturmuştu. Yanına gidip, selâm verdim. Bana iltifât etti. O sırada oğlu Burhâneddîn Nasr yanımıza geldi. Ona; "Ey Nasr!Git Esânid isimli kitabı getir." dedi. O, kitabı getirince huzûrunda ondan pekçok hadîs okudum. Sahîh değildir dediklerine işâret koyuyordum. Okuma işi bitince; "Ben bunların gerçekten sahîh olmadığını nereden bileyim." dedim. Bunun üzerine bana; "Ben bunları sana söylerken, o sırada Resûlullah efendimizi görüyordum. Sahîh olmadığını işâret buyurduklarını sana söylüyordum, sen de işâretliyordun." buyurdu. Sonra; "Efendim! Esânid kitabını bana lutfetseniz bizim için büyük devlet olur." dedim. Ahmed-i Nâmıkî; "Ey Nasr! Esânid'i Kâdıya ver. Bizden ona yâdigâr olsun. Bize de duâ eder." buyurdu. Uykudan uyandığımda; Esânid kitabını içindeki hadîs-i şerîflerden sahîh olmayanları işâret edilmiş olarak yanımda buldum."

TÖVBE BİR HAZÎNEDİR

Ahmed Nâmıkî Câmî, ümmîydi gerçi fakat,
Kitap yazıp herkese, ederdi çok nasihat.
Tövbe etmek hakkında, buyurdu: "Ey insanlar,
Büyük bir hazînedir, günahlara istigfâr.
Hak teâlâ buyurdu: "Tövbe edin hepiniz,
Ancak tövbe etmekle, kurtulabilirsiniz."
Benim tövbe edecek, bir hâlim yoktur demek,
Müslümana yakışan, bir söz olmasa gerek.
Şöyle ki, rağbet etse, bir insan bu dünyâya,
O, her bir nefesinde, her an girer günaha.

Zîrâ Peygamberimiz, şöyle buyurmuşlardır:
"Dünyâya düşkün olmak, günahların başıdır."
Bir saatte, bin nefes, insan alıp veriyor,
Bu, yirmi dört saatte, yirmi dört bin oluyor.
İşte bu nefesleri, kul alırsa gafletle,
Yâni sarılmış ise, dünyâya muhabbetle.
Ve bir günah işleyip, üzülmüyorsa şâyet,
Onun her nefesine, yazılır bir mâsiyet.
Bir günde yirmi dört bin, günah eder bu ise,
Demek ki tövbe etmek, ne kadar lâzım bize.
Eğer tövbe edersek, şartlarına uyarak,
Günahları sevaba, çevirir cenâb-ı Hak.
İstiğfârın üç şartı, vardır ki onlar şudur:
Birincisi, günaha, gönülden pişman olur.
İkincisi, Allaha, tövbe eder diliyle,
Üçüncüsü, o işi, terk eder bedeniyle.
Kul, böyle hâlisâne, tövbe ederse şâyet,
Hak teâlâ o kulu, eder af ve mağfiret.
Yerdeki hayvanâtla, göklerdeki melekler,
Onun iyiliğine, her an duâ ederler.
Tövbeyi, sırf günahta, lâzım bilme kendine,
İbâdet yapınca da, lâzımdır tövbe yine.
İbâdeti beğenmek, olur gurur ve kibir,
Bu dahî günah olup, tövbeyi gerektirir.
İslâma hizmetini, bilirse kendisinden,
Hemen tövbe istiğfâr, lâzım olur peşinden.
Bir âlim, kendisini, gayriden bilse iyi,
Bu da bir günah olup, gerektirir tövbeyi.
İnsan her adımını, atarken bile hattâ,
"Günah işlerim" diye, titremeli âdetâ.
Köle, efendisine, hizmette etse kusûr,
Ona, mükâfat değil, elbette cezâ olur.
Kul da, Rabbine karşı, bir kusûr işlemekten,
Korkmalı, titremeli, Cehennem'e düşmekten.
Hâlis kul, bu korkuyla, geçirir günlerini,
İdâma mahkûm olmuş, biri görür kendini.

İşlediği günahlar, hâtırından çıkmaz hiç,
Bunun ızdırabıyle, bulamaz huzûr, sevinç
Azâba yakalanmak, korku endişesiyle,
Geceleri kalkarak ağlar hep göz yaşıyle.
Günahım af olmazsa, ne olur hâlim acep?
Diye düşünerekten, göz yaşları döker hep.
O kulun bu hâline, gıpta eder melekler,
Öğünür onun ile, basıp geçtiği yerler,
Oturup kalkar ise, bir toprak üzerine,
Diğer yerlere karşı, öğünür o da yine.
Bir su veya dereden, geçtiğinde, o sular,
Ederler onun için, her an tövbe istiğfâr."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.321
2) Kâmûs-ül-A'lâm; c.1, s.797
3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.189
4) Nefehât-ül-Üns; s.392
5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.980
6) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.122
7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.68
8) Makâmat-ı Ahmed-i Nâmık-ı Câmî (Süleymâniye Kütüphânesi Nâfiz Paşa Kısmı No: 399)
9) Sefînet-ül-Evliyâ; s.168
10) Riyâd-ül-Ârifîn; s.51
11) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.243
12) Heft İklîm; No. 667

AHMED NECİBÎ;

Endülüs'te yetişen büyük velîlerden. İşbiliye'de doğdu. Doğum ve vefât târihi belli değildir. İsmi Ahmed, babasının ismi Ebû Bekr'dir. Künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. İpek dokumacılığı yaptığı için Harrâr lakabı ile meşhûr oldu.

Ahmed Necibî, tahsil çağı gelince İşbiliye'de İbn-i Âs isimli zâtın derslerini tâkib etti. Ona hizmette çok îtinâ ve gayret gösterirdi. Bu zâtın yanında büyük âlim ve velî Câfer Endülüsî'nin ismini duyuncaya kadar kaldı. Câfer Endülüsî'nin yanına gitmek üzere bir grup ile yola çıktı. Endülüs'e vardıklarında yanındakiler, Peygamberlik iddiasında bulunan İbn-ül-Mer'e ismindeki şahsı önce ziyâret etmek istediler. Ahmed Necibî; "Ben, Ebû Ahmed Câfer için geldim. Oraya gitmem." dedi. Bunun üzerine arkadaşları ona tâbi olup, o zâtın yanına gittiler. Ebû Ahmed Câfer'in bulunduğu yer çok kalabalıktı. Ayrıca hizmet ile vazîfeli bâzı kimseler vardı. Bir vazîfeli, Ahmed Necibî ve berâberindekileri Şeyh Câfer Endülüsî'nin huzûruna götürdü. Ebû Ahmed Câfer onlara baktı ve; "Çocuk hocaya defteri temiz olarak gelirse, hoca ona bir şey yazar. Fakat defteri yazılı ise hoca onun için bir şey yazmak istese

nereye yazsın. Onun için böyle gelen defteri karalanmış geri döner." buyurduktan sonra tekrar onlara baktı ve; "Aynı sudan içenin mizacı, tabiatı bozulmaktan, değişmekten kurtulur. Çeşitli sulardan içenlerin mizacı ise bozulmaktan, değişmekten kurtulamaz." buyurdu. Bu sözü ile memleketlerinden çıkarken, kendisini ziyâret niyetiyle çıktıkları hâlde, daha sonra Endülüs'e geldiklerinde, peygamberlik iddiâsında bulunan o şahsı ziyâret etmek istediklerine işâret etti.

Ahmed Necibî bu sözler üzerine, onların durumuna düşmekten muhâfaza ettiği için Allahü teâlâya şükretti. Sonra, Ebû Ahmed Câfer hizmet ile vazîfeli bir kişiyi çağırarak, Ahmed Necibî'yi talebelerinin olduğu yere götürmesini, diğerlerini ise geri göndermesini istedi. Ahmed Necibî'ye de; "Ey Ebü'l-Abbâs! Siz memleketinizden çıktığınızdan îtibâren Allahü teâlâ bizi sizin durumunuzdan haberdâr etti. Sizden her birinizin ne hâlde geldiğini biliyorduk." buyurdu.

Ebû Ahmed Câfer'in talebeleri bir gün Ahmed Necibî'yi de aralarına alarak toplandılar. Fakat bu toplantı hocalarının emrine muhalif bir şekilde olmuştu. Bir süre sonra devletin güvenlik kuvvetleri onları yakalayıp götürmeye başladı. Şehirde onların yakalanmalarını duymayan kalmamıştı. Her taraf bu haberle çalkalanıyordu. Bu fitneye talebelerin emre aykırı şekilde toplanmaları sebeb olmuştu. Bu sırada Ahmed Necibî'ye yeşil elbiseli bir zât; "Kendini kurtar." dedi. O da doğruca şehrin câmisine gitti. Bu sırada arkadaşlarına yardım etmeden, kendisini kurtardığı için büyük bir mahcûbiyet içerisinde iken, hocasının bir hizmetçisi yanına gelip, onu Ebû Ahmed Câfer'in huzûruna götürdü. Diğer arkadaşları da oradaydı. Hocaları, Ahmed Necibî'yi işâret ederek; "Niçin bunun gibi yapmadınız." diye sordu. Sonra hocalarının huzurlarından ayrıldılar. İki gün sonra hocası Ahmed Necibî'yi huzûruna çağırıp, ona teveccühle mânen yüksek derecelere kavuşturduktan sonra icâzet, diploma verdi ve memleketine gönderdi.

Ahmed Necibî, hocasının huzûrundan ayrılıp, memleketine döndü. Allahü teâlânın izni ile mânâ âlemini görüyordu.

Ahmed Necibî, İşbiliye'de bir müddet kaldıktan sonra, Mısır'a gitmek için yola çıktı. Mısır'da iken büyük bir kıtlık ve vebâ olmuştu. Ahmed Necibî, yolda giderken açlıktan süt çocuklarının öldüklerini gördü. "Yâ Rabbî! Bu hâl çok acı." diye niyâzda bulundu. Bunun üzerine; "Ey kulum! Sana bir zarar verdim mi?" diye bir ses işitti. "Hayır!" cevabını verince; "Bu hale îtirâz etme. Ölen çocuklar veled-i zinâdır. Halktan ölenler ise, benim emirlerime uymayıp yasaklarımdan sakınmayanlardır. Bunun için onları cezâlandırdım. Bu hususta kalbinde bir sıkıntı keder olmasın." dedi ve ses kayboldu. Bunun üzerine halkın o hâli sebebiyle üzüntüden kurtuldu.

Yine Mısır'da bulunduğu sırada, ibâdet ve zikir ile meşgûl olurdu. Geceleri Cebcîne denilen kabristâna giderdi. Bu sırada Allahü teâlâ ona, kabirdekilerin hâllerini gösterirdi. Azap içerisinde olanlar ile, nîmet ve mükâfât içerisinde bulunanları görürdü.

Ebü'l-Abbâs hazretleri Mısır'da vefât etti. Birçok Sahâbe ve Tâbiîn kabirlerinin bulunduğu Benî Kende kabristânına defnedildi.

HENÜZ SENİN VAKTİN GELMEDİ

Ahmed Necibî bir gün İşbiliye'de iken rahatsızlandı. Sırt üstü uzandığında, âniden yeşil, beyaz ve kırmızı renkte büyük kuşlar gördü. Hepsinin kanatları bir anda inip kalkıyordu. Yine bâzı şahıslar gördü. Ellerinde hediyelerle dolu tabaklar vardı. O anda hâtırına tabaklardaki hediyelerin ölüm hediyeleri olduğu geldi. O şahıslardan birisi ona; "Henüz senin vaktin gelmedi. Bunlar, vakti gelmiş müminlere âit hediyelerdir." dedi. Kaybolunca kadar

onları seyretti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.300

AHMED NÛBÂNÎ;

Kudüs'te yetişen büyük velîlerden. İsmi Ahmed bin Abdullah Nûbânî'dir. Evliyânın şâhı Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin neslindendir. Doğum târihi bilinmemektedir. Güzel hâlleri ve kerâmetleriyle tanındı. 1904 (H.1322) senesi Kudüs yakınındaki Mezra' köyünde vefât etti.

Ahmed Nûbânî, velî olan bir ana baba ve dede elinde yetişti. Nûbânî âilesinin Kudüs'te şöhret ve îtibârı çoktu. Büyük dedesi Şeyh Nûbânî evliyânın büyüklerinden ve kerâmetleri görülmüş bir zâttı. Ahmed Nûbânî de ceddinin güzel ahlâk ve edebi üzere yürüdü. Ümmîydi. Lâkin bütün ilimlerde kendisine sorulan soruları cevaplandırırdı. Bilhassa tıp ilminde pek mâhirdi.

Yûsuf Nebhânî anlatır:

Bir gün Ahmed Nûbânî hazretleri yanıma gemişti. O esnâda Muhammed Bekrî'den gelen bir mektubu okuyacaktım. Latîfe olarak ona; "Efendim bilin bakalım bu yazıdaki şiir kime âittir?" dedim. Lâkin şiiri kendisine okumamıştım. Hemen cevap vermeyip düşündü. Ben de ona hemen cevap vermesi için ısrar ettim. Bana dönüp; "Bekrî hazretlerine âittir." buyurdu. "Hangisi?" dedim. "MemleketiMısır, ismi Muhammed Bekrî." buyurdu. Ben Şamlı Mustafa Bekrî hazretlerini söyleyecek sanmıştım.

Kendisine sorulan hastalıklar için ilâç tavsiye eder, Allahü teâlânın izniyle bu ilaçlar o hastalığa iyi gelir, hasta şifâ bulurdu. Aynı ilâcı başkası tavsiye etse, şifâsı görülmezdi.

Ahmed Nûbânî hazretleri bir zaman Mescid-i Aksâ'nın tenhâ bir yerinde ibâdetle meşgûl olur, Allahü teâlânın isimlerini anar, sonra oturduğu yere giderdi. Bir zaman rüyâsında bir nehir kenarındaki ovada akşam namazını kıldığını gördü. O esnâda bir kuş gelip omuzuna kondu. Gagasını onun sağ kulağına yaklaştırıp üç defâ; "Sübhanallah-il-Melik-il-hallâk." dedi ve uçtu. Bundan sonra kendisine gâipten bir haber, bir hastalık için bir ilâç veya bir ihtiyâç için çâre sorulduğunda bu kuş görülmeden gelir, kulağına eğilip cevâbını söyler; "Bu işi şöyle yap, bu hastalık için ilâç şöyle." derdi.

Şeyh Muhyiddîn ibni Hac anlatır:

Bir zaman hocam Şeyh Ali Nûreddîn Yeşrûtî'nin yanında idim. O esnâda içeri Ahmed Nûbânî hazretleri geldi. Bir müddet görüştükten sonra hocam ona; "Ben Havran taraflarında iken Hızır aleyhisselâm ile görüşmüştüm. Sana selâm söylememi tenbih etti. Onun bu selâmını size tebliğ ediyorum." dedi, sonra ona çok ikrâm ve hürmette bulundu.

NASÎBİN BU KADAR

Bir gün birisi huzûruna gelip geçim darlığından şikâyet etti ve vazîfe talebinde bulundu. Ona; "Yakında şu kadar maaşla sana bir vazîfe çıkar." buyurdu. "Efendim âile efrâdım kalabalık bu söylediğiniz maaş da bize kâfi gelmez." dedi. Bunun üzerine; "Boşuna yorulma senin nasîbin bundan ileri gitmez." buyurdu. Üç gün geçmedi, şehrin vâlisi bu muhtaç kişiye haber gönderip Ahmed Nûbânî hazretlerinin söylediği kadar bir maaşla memur tâyin ettiğini bildirdi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.351

AHMED BİN OSMAN ŞERNÛBÎ;

On altıncı yüzyılda yaşayan evliyâdan. İsmi Ahmed bin Osman'dır. Künyesi Ebü'l-Abbâs, lakâbı Şihâbüddîn'dir. Nesebi hazret-i Ali'ye ulaşır. Tarîkat silsilesi ise Şeyh Muhammed Şehâdî vâsıtasıyla Seyyid İbrâhim Burhâneddîn Düsûkî'ye dayanır. Mısır'ın Şernûb kasabasında doğduğu için Şernûbî nisbesiyle bilinir. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Antalya civârında bir yerde vefât etti. Orada defnedildi.

Şernûb'da doğup büyüyen Ahmed bin Osman hazretleri, yedi yaşında koyunları otlatırken, ilâhî bir cezbeye kapıldı. İçine Allahü teâlânın aşkı düşüp gece-gündüz ibâdetle meşgûl olmaya başladı. Annesinin vefâtından sonra Mekke-i mükerremeye gitti. Yedi yıl orada kalıp âlimlerle velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Hac ibâdetini îfâ edip, sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Yedi sene müddetle Mekke'de kaldı. Sonra 1538 (H.945) senesinde memleketi olan Şernûb'a döndü. Demenhûr'a giderek ibâdetle meşgûl oldu.

Bir gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz ona; "Ey Ahmed! İstanbul'da Şeyh Nûreddîn'e git, ondan tasavvuf ilmini öğren. Zîrâ kendisi bu zamanda âriflerin reisidir." buyurdu. Bu emir üzerine İstanbul'a giden Ahmed bin Osman Şernûbî hazretleri Şeyh Nûreddîn'in huzûruna vardı. Evliyâ bir zât olan Şeyh Nûreddîn onu görünce; "Merhaba ey Peygamber efendimizin emri ile gelen kimse! Merhaba ey derviş oğlu derviş!" buyurdu.

Şeyh Nûreddîn'in iltifât ve ihsânlarına kavuşan Ahmed bin Osman Şernûbî ona talebe oldu. Sohbet ve hizmetinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Bir müddet sonra hocası ona Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara anlatmak husûsunda icazet, diploma ve hilâfet vererek memleketine gönderdi. İnsanların kurtuluşa ermelerini sağlamak husûsunda gayret gösterdi. Pekçok kimse onun sohbetlerinde bulunarak istifâde etti. Bir müddet sonra talebelerinden birkaç kişi ile birlikte İstanbul'a gitmek üzere yola çıktı. Mısır'ın Dimyat iskelesinden bir gemiye bindi. Günler süren bir yolculuktan sonra Antalya civârında bir yere çıktılar. Bu sırada ağır hastalığa tutulan Ahmed bin Osman Şernûbî arada on üç gün kadar iyileşti. Yolculuk esnasında uğradığı köy ve kasabalardaki insanlara vâz ve sohbetleriyle çok faydalı oldu. Zikir ve ibâdetle meşgûl iken vefât etti. O sabah erkenden vefât ettiği beldedeki câminin imâmı, Şeyh Ahmed bin Osman Şernûbî'nin vefât ettiği eve giderek; "Vefât eden Şeyh'in gaslini, yıkamasını ben yapacağım. Çünkü dün gece rüyâmda Fahr-i kâinât efendimiz böyle emir buyurdu." dedi. Cenazesini yıkayıp namazını kıldıktan sonra, câmi yakınında bir yere defnettiler.

Kendisi âlim, fazîletli ve güzel ahlâklı bir zât olan Ahmed bin Osman Şernûbî'nin birçok kerâmetleri de görülmüştü. Pekçok mürîd ve halîfeleri vardı. Bunların en meşhûrları, zamanının en meşhûr âlim ve velîlerinden Şeyh Nâsırüddîn İbrâhim Lekânî ve Şeyh Muhammed Bülkînî hazretleriydi. Şernûbî hazretlerinin Tabakat-ı Evliyâ adlı eseri dünyâca meşhurdur.

1) İslâm Meşhurları Ansiklopedisi; c.1, s.241

AHMED BİN ÖMER ZEYLA'Î;

Evliyanın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Ömer Zeyla'î el-Akîlî el-Hâşimî olup künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. Peygamber efendimizin amcası Ebû Tâlib'in oğlu Ukayl'ın soyundandır.

Kızıldeniz sâhilindeki Vâdiyi Mûr'daki Mahmûl köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Nefsini terbiye husûsunda herkesten ilerideydi. Çok ibâdet ederdi. Kendisine ârifler, Allahü teâlâyı tanıyanların sultanı lakabı verildi. 1307 (H.707) senesi Kızıldeniz sâhilindeki Luhayye kasabasında vefât etti. Kabri ziyâret mahallidir.

Ahmed bin Ömer, on yedi yaşında kendi köyünden ayrılıp Luhayye kasabasına yerleşti. Oradaki sâlih zâtlardan ilim ve edeb öğrendi. Uzun zaman bir şey yemez içmez, ibâdetle meşgul olurdu. Çok ibadet etmesi sebebiyle Allahü teâlâ kalp gözünü açtı. Mânevî derecelere yükseldi. Evliyâlık makâmı verildi. Kerâmetleri görüldü. İnsanlar dört bir yandan sohbetine koştular.

Ahmed bin Ömer hazretleri doğum yeri olan Mahmûl ile yerleştiği Luhayye kasabasında birer dergâh açtı. Hak âşıkları buralarda toplanıp sohbetinde dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşturan bilgileri öğrendiler.

Yemen'de Huleb Vâdisi insanları Ahmed bin Ömer hazretlerinin sohbetine sık sık devâm ettiklerinden, bunları çok sever ve ziyâretlerine giderdi. Bu ziyâretlerden dolayı samîmiyetleri ve birbirlerine sevgileri çok artmıştı. Ahmed bin Ömer, bir keresinde onları ziyârete geldi. O sırada Huleb Vâdisi halkı, kuraklıktan çok sınkıntıya düşmüşlerdi. Yağmur yağması için duâ etmesini istediler ve çok yalvardılar. Talebelerinden birisine; "Vâdinin başına git veFakîh Ahmed sana, Allahü teâlânın izniyle hemen ak diyor, diye söyle!" dedi. Talebe de aynısını yaptı. O saatten îtibaren Allahü teâlânın bir ihsânı olarak vâdiden sular akmaya başladı.

Bir gün Ahmed bin Ömer hazretlerinin dergâhına birkaç kişi geldi. Beraberlerinde, nezr ettikleri bir mikdâr altını getirip Ahmed bin Ömer hazretlerinin önüne koydular. Ahmed bin Ömer hazretleri onları teker teker çevirip baktı sonra üç tanesini ayırıp gelenlerden birine geri verdi. Daha sonra on altı altını ayırıp diğer birine verdi. Sonra da hizmetçisine emredip kalanları almasını söyledi. Orada bulunanlar kendisine üç altını geri çevrilen kişiye bunun sebebini sordular. O da; "Bunlar benim değildir. Bunları yetimleri himâye eden birisi gönderdi. Ahmed bin Ömer hazretleri Allahü teâlânın izni ile anlayıp ondan bir şey kabul etmedi. Ona âit altınları benim getirdiklerim arasından ayırdı. Bunlar aynısıyla ona aittirler." dedi. Oradakiler bu defâ kendisine on altı altın geri verilen kişiye sebebini sordular. O da şöyle anlattı: "Bunlar Semiyyîn denilen kabîleden birisine âittir. Bunun atı hastalandı. İyi olursa Ahmed bin Ömer hazretlerine on altı dirhem vermeyi adadı. Neticede atı iyi oldu. Kabîlesi yağmacılıkla meşhur olduğundan kendisini kabul etmeyeceğinden çekinip benimle gönderdi. Ben de kendi nezr paramın arasına katıp getirdim. Ahmed bin Ömer hazretleri altınlar içerisinden onunkileri de ayırıp kabul etmedi. İşte bunlar aynen ona âid olan altınlardır.

Oradakiler bu velî zâtın kerâmetini anlayıp ona daha çok bağlandılar.

Ahmed bin Ömer hazretleri, oğlu Îsâ doğduğu zaman, önce ağladı, sonra da gülmeye başladı. Bu durumundan kendisine sorulunca buyurdu ki: "Onun boğularak öleceği bana bildirildi. Bunun için ağladım. Sonra, onun bir oğlu olacağı ve başlangıcının benim sonum gibi olacağı bildirildi. Buna da güldüm." Söylediği gibi de oldu. Oğlu Îsâ suda boğuldu. Onun oğlu Muhammed bin Îsâ ise âlim ve velî oldu. Şöhreti her yere yayıldı.

Ahmed bin Ömer hazretlerinin torunları da ilâhî aşka tutulmuş kimselerdi. Torunlarından oğlunun oğlu Ahmed bin İbrâhim için dedi ki: "Benim bu oğlum, yüksek bir vecd, aşk-ı ilâhî hâline sâhip bir kimse olacak ve o vecdin içinde iken vefât edecektir." Bahsettiği bu torunu, böyle olup, vecd hâlinin en yüksek derecesine ulaştı. İlâhî aşk, kendisini o kadar çok kaplardı ki, bâzan düşüp bayılırdı. Bir keresinde, ilâhî aşkı terennüm eden bir kasîdenin ilk beytini duyar duymaz vecde gelip bayıldı. Baktılar ki, vefât etmişti.

Ahmed bin Ömer Zeyla'î'nin birçok eseri vardır. Bunlardan; Semeret-ül-Hakîka ve

Mürşid-ül-Mesâlik ilâ Evdâh-it-Tarîka meşhurdur.

BARDAKTAN BOŞALIR GİBİ...

Bir keresinde Luhayye kasabasından Mahmûl'e geldi. Halk etrafına toplanıp kendisine kuraklıktan şikayet ettiler. O esnâda yanına bir hayvan geldi ve yalvarırcasına bir takım sesler çıkarmaya başladı. Ahmed bin Ömer hazretleri bu durum karşısında derhâl Mahmûl mescidine girdi. Allahü teâlâya duâ edip; "Ey Mikâil aleyhisselâm!" diye seslendi. O esnâda sıcağın harâretine rağmen her taraftan gökyüzünde bulutlar toplanıp bardaktan boşalır gibi yağmur yağmaya başladı. Kuraklık geçti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.317

2) Tabakât-ül-Havâs; s.22-24

3) El-A'lâm; c.1, s.186

4) Mu'cem-ul-Müellifîn; c.2, s.31

5) Nüzhet-ül-Celîs; c.2, s.282

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.360

AHMED RAÛFÎ;

İstanbul'da yetişen evliyânın büyüklerinden ve seyyiddir. 1653 (H.1063) senesinde İstanbul'da doğdu.

Seyyid Ahmed Efendi, asrının büyük âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri öğrendi. İlim tahsîlini tamamladıktan sonra, Üsküdar Kapı Ağası Medresesi müderrisliğine tâyin edildi. Bu sırada tutulduğu bir hâl, onu mürşid-i kâmil aramaya sevketti. Selâmsız semtindeki bir dergâhın şeyhi olan Ali Efendi ile karşılaşıp, ona talebe oldu. Ali Efendiden tasavvuf yolunun edebini öğrendikten sonra, Doğancılar'da Koca Sinan Paşa Câmii yakınında bulunan evinde talebe yetiştirmeye başladı. Sultan Üçüncü Osman kendisini sık sık ziyâret edip duâsını alırdı. Yetiştirdiği talebelerden bâzıları; Hafız Muhammed Efendi, Şeyh İsmâil Efendi, Şeyh Kirişçi, Şeyh Arabî İsmâil, Şeyh HasanHalîfe ve Şeyh Süleymân Halîfe'dir.

1757 (H.1171) senesinde Üsküdar'da vefât etti ve Koca Sinan Paşa Câmii bahçesine defn edildi.

Seyyid Ahmed Efendi Halvetiyye yolunun büyüklerindendir. İlim ve irfân bakımından pek yüksekti. Şöhretten çok sakınır, uzleti çok severdi. Raûfî mahlası ile şiir ve ilâhîler yazan Ahmed Raûfî'nin Kurret-ül-Uyûn isimli bir eseri ve bir dîvânı vardır. Dîvânı basılmıştır.

YA HAYIR SÖYLE YÂHUT SUS!

Ahmed Raûfî, sohbetlerinde büyüklerden nakille buyururdu ki:

Câbir radıyallahü anhın bildirdiği hadîs-i şerîfte buyruldu ki: "Zikrin en fazîletlisi lâ ilâhe illallahdır." Bâzı âlimler, en fazîletli zikrin Lâ ilâhe illallah olduğunu gösteren Kur'ân-ı kerîmden yetmiş âyet-i kerîme bildirdiler. Çünkü bu mübârek sözde Allahü teâlânın birliği, ilâhlığın Allahü teâlâya mahsus olduğu, O'ndan başkasının ilâh olamayacağı isbat edilmektedir. Îmân, bunun mânâsına inanmakla olur. Bu husûsiyetler, başka kelimelerde ve başka zikirlerde yoktur. Ebü'l-Fadl Cevherî şöyle bildirir: Cennet ehli Cennet'e girdiklerinde,

Cennet nehirlerinin, ağaçlarının ve Cennet içindeki şeylerin hepsinin, lâ ilâhe illallah dediklerini işitirler. Onların bâzısı bâzısına, bu kelimeden biz dünyâda iken gâfildik, derler. Mûsâ aleyhisselâm; "Yâ Rabbî! Bana bir kelime öğret ki, seni onunla anayım, yâhut onunla sana duâ edeyim." dedi. Allahü teâlâ; "Ey Mûsâ! Lâ ilâhe illallah de." buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm; "Yâ Rabbî! Bu kelimeyi bütün kulların söylüyor. Ben bana mahsus bir şey istiyorum." dedi. Allahü teâlâ; "Ey Mûsâ! Yedi kat gökler, yedi kat yerler, bir kefeye konsa, lâ ilâhe illallah mübârek sözü bir kefeye konsa bu daha ağır gelir." buyurdu.

Çok konuşmasını, lüzumsuz söz söylemesini sevmezdi. Bu hususla ilgili olarak şunları naklederdi:

Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Susmak hikmettir. Onu yapan azdır. Hikmet insanı cehâletten ve sefâhatten koruyan faydalı bir şeydir." İmâm-ı Gazâlî; "Susmaya yapış. Zarûret mikdârı hâriç." buyurdu. Ebû Bekr kendisini konuşmaktan men etmesi için ağzına taş koyardı. Dilin tehlikesi büyüktür. Âfeti çoktur. Susmakla bunlardan kurtulunur. Denilmiştir ki: "Dilin kendisi küçüktür. Fakat yaptığı cürmü büyüktür ve çoktur." Lokman Hakim oğluna dedi ki: "Konuşmak gümüş ise susmak altındır." Hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlâya ve âhiret gününe inanan ya hayır söylesin yâhut sussun." buyruldu.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.5, s.59

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.76

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.213

4) Mecâlis (Süleymâniye Kütüphânesi, Halet Efendi Kısmı No: 294)

AHMED RIFÂÎ;

Büyük velîlerden. İsmi ve nesebi; Ahmed bin Sultân Ali bin Yahyâ bin Sâbit bin Ebü'l-Fevâris Hâzım Ali bin Ahmed Murtezâ bin Ali İşbilî bin Rüfâe Hasan bin Mehdi bin Muhammed bin Hasan bin Ahmed Sâlih bin Mûsâ bin İbrâhim Murtezâ bin Mûsâ Kâzım bin Câfer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin AliZeynel Âbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir (r.anhüm). Peygamber efendimizin soyundan olup seyyiddir. Anne tarafından da nesebi hazreti Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye dayanır. Bu yüzden kendisine Ebü'l-Alemeyn, iki sancak sâhibi künyesi verilmiştir. Ebü'l-Abbâs da denir. Benî Rıfâe kabîlesine mensûb olduğu için Rıfâî nisbeti ile meşhur oldu.

Ahmed Rıfâî hazretleri doğmadan önce dayısı büyük âlim Mensûr Betâihî bir gün rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Ona; "Ey Mensûr! Kız kardeşin, kırk gün sonra Ahmed isminde bir çocuk dünyâya getirecek. Bu çocuğu, Aliyyül Kârî Vâsıtî'nin terbiyesine teslim et. Bu zât, Allah indinde azîzdir. Sakın ihmâl etme." buyurdu. Bu rüyâdan tam kırk gün sonra Ahmed dünyâya geldi. 1118 (H.512) senesinin Receb ayının ortalarında bir Perşembe günü Betâih'de doğdu.

Ahmed Rıfâî yedi yaşında iken babası vefât etti. Onu, dayısı Mensûr Betâihî, husûsi bir ihtimâm ile büyüttü, ilim öğretti. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Kur'ân-ı kerîm hocası Abdülmelik Harnutî'dir. Ahmed Rıfâî henüz yedi yaşında iken bir gün Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgilerde mârifet sâhibi olan hocası Abdülmelik Harnutî'yi ziyârete gitti. Hocası ona; "Yâ Ahmed! Sana diyeceğim şu şeyleri hâfızanda tut, ezberle ve hiç unutma!" deyince "Peki efendim." dedi. Abdülmelik Harnutî buyurdu ki: "Başkalarına iltifat edip gezen, hedefine varamaz ve hakîkate kavuşamaz. Şüpheden kurtulamayanın, dünyevî düşünenin, nefsî arzularının peşinde olanın; felâha, hidâyete kavuşması düşünülemez. Bir kimse, kendi kusûrunu, noksanını bilmiyorsa, bütün zamânı da noksan geçer." Bu kıymetli

sözleri hâfızasına nakş etti. Bir yıl bu sözlere göre amel etti. Bir yıl sonunda hocasından yine nasîhat istediğinde buyurdu ki: "Hakîkî âlimleri, evliyâyı tanıyamamak çok kötüdür. Tabîbin hasta olması ne fenâ, akıllı kimsenin câhil kalması ne kötüdür."

Ahmed Rıfâî, çocukken bir grup evliyânın yanından geçiyordu. Hepsi ona bakıyorlardı. Birisi; "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah, bu mübârek ağaç (çocuk) büyümeye başladı.", ikincisi; "Biraz sonra dallanır.", üçüncüsü; "Kısa zamanda gölgesi etrâfı bürür.", dördüncüsü; "Çok geçmeden meyve verir ve ay gibi etrâfa ışıklarını salar.", beşincisi; "Yakında, insanlar onun kerâmetlerini, fevkalâde hâllerini görürler. O, insanların ihtiyaçlarını istediği kimse olur.", altıncısı; "Pek kısa zamanda şânı pek yücelir.", yedincisi; "Onun talebeleri pek fazla olur." dediler.

Ahmed Rıfâî'yi, dayısı, bir müddet sonra Vâsıt şehrine, büyük âlimlerden ilim öğrenmek üzere gönderdi. Vâsıt'a göndermesinin sebebi, rüyâda Peygamberimizin emr-i şerîfleri olmuştur. İslâm âlimleri umûmiyetle Vâsıt'a gelir, talebelere ders verirlerdi. Büyük âlim Aliyyül Kârî Vâsıtî hazretleri ve dayısı Ebû Bekr el-Ensârî el-Vâsıtî hazretleri de Vâsıt'ta bulunuyordu. (Aliyyül Kârî 1182 (H.578)'de vefât etti. 1607 (H. 1016) da ölen Aliyyül Kârî başkadır ki, bu, hakîkî Ehl-i sünnet âlimlerine dil uzatmıştır.) Ahmed Rıfâî, Aliyyül Kârî ve İshak Şîrâzî hazretlerinden bütün ilimleri öğrendi. Büyük bir fıkıh, hadîs, tefsîr âlimi ve tasavvufta zamânının bir tânesi oldu. Allahü teâlânın emirlerini harfiyyen yapar, yasaklarından büyük bir titizlikle kaçardı. Bildikleriyle amel eder ve başkalarına da tavsiyede bulunurdu. Bir gün birisi gelip duâ istedi. "Benim şimdi bir günlük nafakam var, onun için duâm kabûl olmaz. Onu bitirdiğim zaman gel, sana duâ edeyim." buyurdu ve öyle yaptı.

Ahmed Rıfâî hazretleri, namaz kılarken benzi sararır, kendinden geçerdi. Gönlünde hissettiklerini, zâhirinden takib etmek mümkündü. Fakat heybetinden kimse cesâret edip soramazdı. Bir gün kendisi; "Namaza kalktığım zaman sanki Allahü teâlâ bana Kahhâr sıfatıyla tecellî edecek diye korkuyorum." buyurdu.

Seyyid Ahmed Rıfâî; orta boylu, nûr yüzlü, buğday benizliydi. Saçları siyah, sakalı seyrek, alnı açık ve geniş idi. Gözlerine sürme çeker, tebessüm buyururdu. Güzel konuşmaları ile kalpleri harekete getirir, sohbetine doyum olmazdı. Kürsüde oturarak konuşurdu. Konuşmaya başlayınca, sesini uzak ve yakındakiler işitirlerdi. Çevre köydeki kimseler de, aynı şekilde duyarlardı. İnsanlar evlerinin üzerine çıkar, Seyyid Ahmed Rıfâî, yanlarındaymış gibi dinlerlerdi. Öyle ki, bütün kelimeleri eksiksiz anlaşılırdı. Hattâ sağırlar, yarım işitenler, onun sohbetine katıldıkları zaman, Allahü teâlânın ihsâniyle kulakları açılır, söylenilenleri işitirler ve anlarlardı. Beyaz gömlek giyer, pirinç unundan ekmek yaptırıp yerdi. Misâfirler için verdiği yemek hâricinde başka bir şey yemezdi. Yemeği soğutarak yer, misâfirsiz iftar etmezdi. Kendisine âit misâfir konağı, her gün dolup taşar, günde iki öğün yemek çıkardı. Yolda her rastladığı kimseye, hattâ çocuklara bile selâm verirdi. Hastaların sıhhatlerini sormak için uzak yollara gitmekten üşenmez, onları ziyâretten zevk alırdı. İhtiyarlara, âmâlara, sıkıntıda olanlara yardımcı olurdu. Peygamber efendimizin; "Kim, saçı sakalı ağarmış müslüman bir kimseye ikrâm ederse, Allah da ona ihtiyarladığında hürmet ve ikrâmda bulunacak kimseleri vazîfelendirir, ona ikrâm ederler." hadîs-i şerîflerinde bildirildiği gibi hareket etmeyi âdet edinmişti.

Alçak gönüllü olduğundan, hiç bir mecliste baş köşeye geçmez ve seccâde üzerinde oturmazdı. Daimâ az konuşur ve; "Sükûtla emr olundum." buyururdu. Birçok defâ azamet-i ilâhiyye tecellisine mazhâr olup, güneşin karşısında buzun eridiği gibi kendisi de bir avuç su gibi kalıncaya kadar eridiğini hisseder sonra ilâhî rahmet yetişerek eski hâlini bulurdu. Daha sonra da cemâatine hitâben; "Cenâb-ı Hakkın lütfu olmasa, yanınıza dönemezdim." derdi.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebelerine bağlılığı çok fazlaydı. Onların arasında bulunmanın, onlarla sohbet etmenin, büyük sevaplar hâsıl eden ibâdet olduğunu buyurur ve talebelerine de

kendi talebelerine böyle yapmalarını tavsiye ederdi.

Talebeleri ile sohbet ederken insanların kendini beğenmesi ile ilgili bir soru sorulduğunda:

"İlminin fazla, amelinin çok olması ile gurûra kapılan kimse, mârifet sâhibi değildir. Çünkü şeytan da pek fazla bilgiye sâhipti. Mantık yürütmek sûretiyle, ateşin topraktan daha hayırlı olduğunu iddiâ etti. Halbuki meleklere hocalık yapıyordu. Sonunda kendi nefsinin üstün olduğunu söyleyip kibirlendi. Böylece Allahü teâlânın gadabına uğradı ve lânete müstehak oldu. Ebedî olarak rahmet dergâhından kovuldu. Ey oğlum! Sakın! Çok sakın! İyi ibâdetlerine, yüksek ilmine aldanma. Çünkü Bel'âm-ı Baûrâ ve Bersisa, en çok ibâdet edenlerdendiler. Fakat sonunda, nefs ve şeytana uyarak dünyâya bağlandılar. Âhiretlerini ziyân ettiler. Rezîl rüsvâ oldular.

Ey oğlum! Kalbinde ufak bir leke görürsen, oruç tut. Gitmezse, az konuşmaya bak. Gitmezse, günahlardan şiddetle kaç. Yine gitmezse, her hâli iyi bilen Allahü teâlâya yalvarmaya, sızlanmaya başla.

Bilgisizlik ölümdür. Allahü teâlâ ilim verdikçe canlanma başlar. Her bilgi bir vebâldir. Bu vebâlden kurtulmak amel etmekle mümkün olur. Her amel fayda vermez. Fayda vermesi Allahü teâlâ için yapılmaya bağlıdır. İhlâs elde edilmedikçe, kurtuluşa erilmez." buyurdu.

Sâlih müslüman ve iyi bir kul nasıl olmalıdır? diye sorulunca, şöyle cevap verdi:

"Sâlih müslümanlar, Allahü teâlânın hükmüne boyun eğerler, gelen şiddet ve belâlara sabrederler, aza kanâat ederler. Allahü teâlâdan başkasından korkmazlar ve kimseden bir şey beklemezler. Ancak Allahü teâlâdan isterler. İnsana, yüksek makamları veren, aşağı düşüren azîz ve zelîl edenin Allahü teâlâ olduğunu bilirler. Sâlih müslümanlar, Peygamber efendimizin sünnet-i şerîflerine tam uyarlar. Onların korkusu, son nefes içindir. Onlar, az konuşurlar. Öfkelerini tutarlar, şehvetlerini yenerler. Nefslerinin arzularını yapmazlar. Allahü teâlâyı unutturacak bütün engelleri ortadan kaldırarak, hep O'nunla berâber olmaya bakarlar. Böylece nefslerini alçaltıp, ruhlarını yükseltirler.

Nefse, Allahü teâlânın kazâ ve kaderine rızâ göstermek kadar zor gelen bir şey yoktur. Çünkü, kadere râzı olmak, Allahü teâlânın hükmüne boyun eğmek, nefsin isteklerine zıttır. Nefs bunları istemez. Saâdete kavuşmak, nefsin rızâsını terk edip, Allahü teâlânın rızâsına koşmakla mümkündür. Saâdete kavuşanlara müjdeler olsun."

Allah adamlarıyla berâber olmayı sever, onların duâlarını almaya çalışırdı. Düşkünleri çok sever, her zaman onları himâye ederdi. Eli, ayağı olmayan veya cüzzam gibi ağır hasta olan kimseleri yanına alır, onları bizzat kendi elleriyle yıkar, temizler ve elbiselerindeki yırtıkları yamardı. Bunlardan haz duyduğunu bildirir, talebelerini de teşvîk ederdi. Acıkmış bir fakîri görse, gider kendi eliyle yiyecek hazırlar, berâberce yerlerdi. Buyururdu ki: "Bütün evliyâlık yollarından geçirildim. Fakat fakirlik, başkaları gözünde hakîr olmak ve hastalık gibi Allahü teâlâya yakın ve daha uygun yol göremedim."

Bir yere gidip de dönerken, yanında hazır bulundurduğu ipine, topladığı odunları bağlardı. Bunları getirir, şehirde bulunan dul, yetim, fakir, hasta olanlara dağıtırdı. Dünyâ malına hiç kıymet vermez, onları dîne hizmette kullanırdı. Kendisi için, dünyâlık nâmına hiçbir şey alıkoymazdı. Bütün malını fakir müslümanlara dağıtırdı.

Büyüklerden biri, Ahmed Rıfâî'ye duâ etmesi için bir hasta getirdi. Hasta birkaç gün kaldığı hâlde, Ahmed Rıfâî hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine hizmetçisi Yâkûb; "Efendim! Bu hasta için duâ etmemenizin sebebi nedir?" deyince; "Ey Yâkûb! Cenâb-ı Hakk'ın izzetine yemîn olsun ki, Allah katında, benim kabûl olunacağı vâd olunan yüz hâcetim vardır. Şimdiye kadar hiçbirini dilemedim." cevabını verdi. Yâkûb; "Bir tânesi bu biçâreye sarf edilse nasıl olur?" deyince, Ahmed Rıfâî hazretleri; "Sen benim edebe aykırı hareket eden bir kimse olmamı mı istiyorsun?" buyurup; "Dikkat ediniz, halk ve emir O'na mahsûstur.

Âlemlerin Rabbi Allah çok yücedir." (A'raf sûresi:54) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu, sonra; "Ey Yâkûb, aslında fakîr olan bir kişi, bir hâcet istirhâm edip, kabûle mazhâr olduğu zaman, eski vekar ve şerefinden de bir kademe kaybeder." buyurdu. Hizmetçisi; "Efendim, namazlardan sonra her zaman duâ ettiğinizi görüyorum." deyince de, Ahmed Rıfâî; "O başka, bu başkadır. Namazlardan sonra yapılan, ilâhî emre uymak için yapılan kulluk duâsıdır. Bu ise hâcet duâsıdır ve husûsî şartları vardır." buyurdu. Bu konuşmadan iki gün sonra o hasta şifâ buldu.

Ahmed Rıfâî'nin talebelerinden ikisi birbirlerini çok severlerdi. Aralarındaki bu yakınlık ve duydukları mânevî hazdan kendilerinden geçerlerdi. Bir gün böyle bir anda, bir tânesi ellerini kaldırıp; "Yâ Rabbî! Cehennem'den azâd olduğuma dâir bu âciz kuluna bir belge gönder." deyiverdi. Öbürü; "Hak teâlânın keremi çoktur, fadl ve ihsânı hududsuzdur." dedi. Böyle konuşurlarken, âniden gökyüzünden beyaz bir kâğıt indi. Kâğıdı aldılar. İçinde bir yazı göremediler. Seyyid Ahmed'in önüne geldiler. Hâllerini anlatmayıp, o kâğıdı ona verdiler. Kâğıda bakınca, Allahü teâlâya secde etti. Secdeden başını kaldırınca; "Allahü teâlâya hamd olsun ki, eshâbımın Cehennem'den azâd olduğunu, âhiretten önce, dünyâda bana gösterdi." buyurdu. "Efendim, bu kâğıt beyazdır." dediklerinde; "Kudret eli siyâh ile yazmaz. Bu, nûr ile yazılmıştır." buyurdu.

Bir gün Seyyid Ahmed Rıfâî'nin huzûruna bir kimse gelip; "Efendim! Abdest almak için kuyudan su çıkarıyordum. Bir arslan gelip öküzüme saldırdı, parçaladı ve yedi. Şimdi ne yapayım?" dedi. Ahmed Rıfâî; "O arslanı bana çağırınız. Korkmayınız, ondan size zarar gelmez." buyurdu. Bir talebesi; "Peki efendim." diyerek arslanı arayıp buldu. Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin çağırdığını söyledi. Arslan geldi. Ahmed Rıfâî'nin huzûrunda yüzünü yere koydu. Ahmed Rıfâî arslana; "Ey Arslan!Bu fakirin hizmetini gören öküzü niçin yedin?" buyurdu. Arslan, Allahü teâlânın izniyle dile gelip; "Ey efendim! Ceddin Muhammed aleyhisselâmın hâtırı için bana gadap edip, bedduâ etmeyiniz. Zîrâ bir haftadır bir şey yemedim, çok açtım. Çâresiz kaldım, affedeceğinizi ümid ederim." dedi. Ahmed Rıfâî, arslanın özrünü kabûl etti ve; "Suçunu bir şartla affediyorum. O da, yediğin öküzün yerine bu fakire hizmet edeceksin." buyurdular. Arslan kabûl edip, o kimsenin hizmetinde bulundu.

Ahmed Rıfâî hazretleri hayvanlara karşı çok merhametli idi. Bir köpek cüzzam hastalığına yakalanmıştı. Hiç kimse köpeği bu iğrenç hâlinden dolayı kapısına koymadı. Köpek, bu şekilde kapılardan kovula kovula, Seyyid Ahmed Rıfâî'nin kapısına geldi. Dermansız, yara bere içindeydi. Köpeğin bu hâlini gören Ahmed Rıfâî, alıp, şehirden dışarı bir yerde ona bir gölgelik yaptı. Köpeği orada tedâviye başladı. Temizledi, yarasına merhem sürüp karnını doyurdu. Kırk gün bu şekilde tedâvî gören köpek sıhhate kavuştu. Cüzzamdan eser kalmadı. Sonra köpeği güzelce yıkayıp şehre getirdi. Kendisine, "Efendim! Bu köpeğe çok ilgi gösterdiniz, hikmeti nedir?" diye sordular. Onlara; "Kıyâmet günü Rabbimin bana, bu köpeğe niçin acımadın? Onu uğrattığım bu belâdan niçin kurtarmadın? Aynı belâya seni de düşürmem ihtimâlini niçin düşünmedin? diye sormasından korktum. Ey insanlar! Kalblerinizi Allahü teâlânın yarattıklarına karşı merhamet hissiyle doldurunuz. Cenâb-ı Hakkın sizi de aynı derde müptelâ kılmasından korkunuz." buyurdular.

Bir gün Ahmed Rıfâî'nin paltosunun eteğinde, evin kedisi gelip uyudu. Namaz vakti geldiğinde kediyi uyandırmaya kıyamadı. Bir müddet onu şefkatle seyretti. Uyanmayacağını anlayınca kedinin yattığı yeri kesti. O hâliyle kalkıp namaza gitti. Geldiğinde kedi uyanıp oradan gitmişti. Kesik parçayı paltosuna tekrar dikti. Öyle ki, kesildiği yer hiç belli değildi.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerine, sıkıntı içinde dertli, ihtiyâcı olanlar gelirler, ondan duâ isterlerdi. Ayrıca ihtiyaçlarının karşılanması için kendisine gelenlere, mürekkep kullanmadan, parmağıyla kâğıda bâzı şeyler yazıp verirdi. Allahü teâlânın izniyle hâcetleri, istekleri hâsıl olurdu. Bir kimse Seyyid hazretlerine hâcetinin hâsıl olması için geldi. O da parmağıyla yazdığı bir kâğıdı ona verdi. Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra o kimse,

tecrübe için aynı kâğıdı tekrar getirip, Seyyid hazretlerine hâcetini anlatıp; "Efendim! Bu kâğıda bir duâ yazar mısınız? dedi. O da; "Bu kâğıda daha önce bir kerre yazı yazılmış. Bir daha yazarsak, yazılar birbirine karışır, okunmaz hâl alır." buyurdular.

Fıkıh âlimlerinden Yûsuf Ebû Zekeriyyâ, Ahmed Rıfâî hazretlerini ziyâret için Ümmü Ubeyde kasabasına gitti. Seyyid hazretleri, binlerce kişiye câmide vâzü nasîhat veriyordu. Nasîhat ederken, cemâat arasındaki âlimler, kendisine pekçok suâller sordular. Sorulan suâller pek zor, anlaşılması ve cevaplarını vermek güçtü. Seyyid hazretleri her sorunun cevâbını ânında en ince teferruâtına kadar açıklıyordu. Ne kadar sorulduysa, hepsine cevap verdi. Yûsuf Ebû Zekeriyyâ dayanamayarak, suâl soranlara; "Yeter artık. Ne kadar sorarsanız sorunuz, hepsine cevap verileceğini anladınız." dedi. Bu söz üzerine Seyyid Ahmed Rıfâî, tebessüm edip; "Ey Ebû Zekeriyyâ! Dünyâ fânîdir. Bırakınız ben hayatta iken sorsunlar." buyurdular. "Bu dünyâ fânîdir." buyurduğunda, binlerce cemâat fevkalâde heyecâna kapıldı, içlerinden beş kişi orada vefât etti. Orada hazır bulunanlar içinden, ibâdetlerini tam yapmayan binlerce kimse tövbe edip doğru yola geldi.

Haddâdiye köyünde, çocukları doğduktan sonra ölen bir kadın vardı. O kadın; "Eğer doğacak olan çocuğum yaşarsa, onu Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin hizmetine vereceğim." diye vâd etti. Aradan zaman geçti, bir kız çocuğu oldu. Fakat çocuk kambur ve topaldı. Çocuk büyüdüğünde, diğer çocukların alaylarına mâruz kalıyordu. Seyyid Ahmed Rıfâî, bir gün bu çocuğun köyüne gitti. Halk, kendisini köyün dışında karşıladılar. Bunlar arasında, sakat çocuk da vardı. Ahmed Rıfâî yaklaşınca, çocuk birden ileri fırlayıp ellerini öptü ve; "Efendim! Siz, annemin de üstâdısınız. Beni ne olur şu istihzâlardan, alaylardan kurtarınız!" diye yalvardı. Onun bu yalvarışı Ahmed Rıfâî'ye çok tesir etti ve mübarek gözyaşlarını tutamadı. Başını ve sırtını okşayıp duâ edince, çocuk şifâya kavuşup, kamburluğu ve topallığı kalmadı. Bunu gören halk, Ahmed Rıfâî hazretlerine "Şeyh-ül-azca (topal kızın hocası)" lakabını verdiler.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, herkese iyilik eder, kimsenin kalbini kırmaz ve kin tutmazdı. Hiçbir zaman büyüklük taslamazdı. Çok mütevâzi idi. Bir gün yoldan geçen kendini bilmez bir grup, Ahmed Rıfâî'ye hakâret etmeye başladılar. Uygun olmayan sözler sarfettiler. Ahmed Rıfâî onların bu hakâretleri karşısında başını açtı, yerlere yüzünü sürdü, toprağı öptü. Onlara; "Benim hatâlarımı îkaz edip, hatırlatan büyüklerim, efendilerim! Bu kölenizi bağışlayın." buyurdu. Sonra o kimselerin ayaklarına kapandı, ellerini öptü ve; "Ne olur, benden râzı olunuz. Sizler çok yumuşak huylu kimselersiniz. Şüphesiz sizin bu yumuşaklığınız beni bu hâle getirdi." buyurdu. Bu hâl, o kimseleri âciz bıraktı, ezildiler. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Nihâyet; "Senin gibi sabırlı bir kimse görmedik. Bu kadar hakâret ettiğimiz hâlde, rengin bile değişmedi, tahammül ettin ve yine tevâzu gösterdin." dediler. Ahmed Rıfâî hazretleri de; "Bendeki bu hâl, sizin bereket ve himmetiniz sâyesinde olmuştur efendim." buyurdu.

Ahmed Rıfâî hazretleri, bir gün etrafına toplanmış olan yakınlarına; "İçinizde, benim bir ayıbımı, kusûrumu görüp de söylemeyen var mıdır? Varsa lütfen söyleyiniz." buyurdular. Oradakilerden biri; "Efendim, ben sizde bir kusûr görüyorum." dedi. Bunu işiten Seyyid hazretleri hiç üzülmedi, söyleyeni kınamadı ve; "Ey kardeşim! Lütfen kusûrumu söyleyiniz." buyurdu. O kimse; "Bizim gibi, size lâyık olmayan kimseleri huzûrunuza kabul buyurmanızdır." deyince, başta Ahmed Rıfâî olmak üzere oradakiler ağlamaya başladılar. Bir ara Ahmed Rıfâî; "Hepinizden daha aşağı olduğumu biliyorum ve sizlerin hizmetçinizim." buyurarak onları tesellî edip, tevâzu gösterdiler.

İbrâhim Bestî isminde bir kimse, Ahmed Rıfâî hazretlerini hiç sevmezdi. Hakkında uygun olmayan çirkin şeyler söylerdi. Bir gün hakâret dolu bir mektup yazıp, birisiyle gönderdi. Ahmed Rıfâî gelen kimseye, mektubu sesli olarak okumasını söyledi. O kimse, her türlü iftirânın bulunduğu bu mektubu okuyunca, Seyyid hazretleri, sükûnetle dinlediler ve; "Doğru söylemiş. Eğer Allahü teâlânın indinde şüpheli bir durumum yoksa, insanların bana ettiği

iftirâlara hiç aldırış etmem." buyurdular ve mektubuna cevap olarak şunları yazdırdılar: "Muhterem İbrâhim Bestî hazretleri, Allahü teâlâ beni dilediği gibi ve istediği yerde yarattı. Sizin doğruluğunuza güveniyorum. Hayır duâlarınızdan beni mahrum bırakmamanızı ve haklarınızı helâl etmenizi yüksek zâtınızdan istirhâm ediyorum." Bu tevâzu dolu mektubu alan İbrâhim Bestî çok şaşırdı. Yüzünü yerlere sürüp dışarı çıktı gitti. Nereye gittiği ve nerede olduğu bilinemedi.

Bir kimse Ahmed Rıfâî hazretlerini çekemez, onu hep kötüler, aleyhinde konuşurdu. Onun yüksek hallerini inkâr eder, hiçbirini kabûl etmezdi. Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebelerinden kimi görse, önceden hazırladığı mektubu eline verip, hocasına götürmesini tenbih ederdi. Ahmed Rıfâî hazretleri de mektubu açınca, "Ey Mülhid, ey bid'atçı, ey zındık... gibi çok çirkin şeylerin yazılı olduğunu görürdü. Mektubu getiren talebesine bir mikdâr para verip, o kimseye götürmesini söyler ve; "Sen benim sevap kazanmama vesîle oluyorsun, cenâb-ı Hak sana hayırlar ihsân etsin, diye söylediğimi bildiriniz." derdi. Bu kimse, uzun müddet bu şekilde kötü hakâretlerine ve iftirâlarına devâm etti. Sonunda âciz kaldı. Ahmed Rıfâî'nin verdiği bu cevaplardan utanmaya başladı. Yaptığı hareketlerden pişman olup, tövbe etti. Özrünü beyân etmek üzere, af dilemek için, Ahmed Rıfâî'nin huzûruna doğru hareket etti. Bulunduğu şehre yaklaşınca başını açtı, üzerinden örtüsünü çıkardı, boynuna da bir yular taktı. Bir kimseye de bu yuları tutup, çeke çeke Seyyid hazretlerinin huzûruna götürmesini rica etti. Ahmed Rıfâî onu bu hâlde görünce, "Ey kardeşim! Seni bu hâle getiren nedir?" diye sorunca; "Yaptıklarım." dedi. Seyyid Ahmed; "Ey kardeşim! Yaptığınız sâdece birer hayırdır." buyurdular. O kimse yaptıklarına pişmân olduğunu bildirerek özür diledi. Özrü kabûl edilince, Ahmed Rıfâî'nin sâdık talebelerinden oldu.

Devlet ileri gelenleri sık sık mektup yazarak Ahmed Rıfâî'den nasihat isterlerdi. Çünkü onlar Ahmed Rıfâî'nin büyük âlim ve evliyâ bir zât olduğunu biliyorlardı. Bunlardan biri olan Abbâsî halîfesi Ebû Ahmed Müstencid Billâh, bir adamını göndererek, Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinden nasîhat istedi. Halîfe, Ahmed Rıfâî hazretlerine gönderdiği mektupta şöyle yazıyordu:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Emîr-ul-mü'minîn'den Seyyid Ahmed Rıfâî'ye! Sizden nasîhat istiyorum. Çünkü ben, sizin nasîhatlarınıza çok muhtâcım. Bana yapacağınız nasîhatlar çok faydalı olacak. Allahü teâlânın size ihsân ettiği kıymetli bilgilerden bana yazınız. Çünkü siz, Allahü teâlânın mânevî lütuflarına mazhar olan bir zâtsınız. Bana ve bütün müslümanlara duâ ediniz."

Seyyid Ahmed Rıfâî, mektubu okuduktan sonra; "Ne diyeyim! Eğer nasîhate gücüm yetmez desem, riyâ olur. Eğer gücüm yeter desem, hoş bir şey olmaz. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil-azîm." dedi. Sonra kâğıt istedi. Talebelerinden Ahmed bin Abdülmuhsin Tarrî'ye şöyle yazdırdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâya hamd ü senâlar olsun. Onun Resûlüne salât ve selâm olsun. Nasîhat isteyen mektubunuz bana ulaştı. Peygamber efendimiz; "Din nasîhattir, din nasîhattir, din nasîhattir." buyurdu. Eğer bu hadîs-i şerîf olmasaydı, sana bu nasîhati yapmazdım. Çünkü, senin gibi insanlara nasîhat için iki şart lâzımdır: 1) Nasîhat edenin ihlâslı olması, 2) Amel etmek şartıyla, din kardeşinin yaptığı nasîhatı kabûl etmek.

Ey müminlerin emîri! Resûlullah'ın sünnetine tâbi olarak, Allahü teâlânın emirlerini nefsinde yaşar ve Allah'ın emirlerine saygı gösterirsen, insanlar da senin memurlarına saygı gösterirler.

Ey emîr! Bizans Kayserinin ve mecûsî sultanlarının memleketlerindeki kuvvetlerine bakma. Onlar câhil oldukları için, hakdan uzaklaşıp, dünyâlıklara yöneldiler. Onlar ölünceye kadar dünyâ muhabbeti ve arzusu ile yaşadılar. Emri altında olanlara, yumuşaklıkla iyi muâmele etmediler. Onlara güç gelecek işler emrettiler.

Ey müminlerin emîri! Sana gelince; sen, müslümanların malını, canını ve memleketlerini muhâfaza et. Her işinde Allahü teâlâdan kork. Her hâlinde Peygamber efendimizin emrine uy. O zaman, Allahü teâlânın himâyesinde, Resûlullah'ın gölgesinde olur, sözü geçerli biri olursun. Allahü teâlâ meleklerden olan ordularını sana yardımcı gönderir.

Ey müminlerin emîri! Bu dünyâda, yiyecek, içecek ve giyecek şeylerden her gelene dikkat et. İnsanlara zulm etmekden sakın. Şeytan seni aldatıp zulme yönelttiği zaman, nefsine; "Şâyet zulmedilen, hapsedilen, kahredilen, iftirâ edilen sen olsaydın, kendin için sultandan ne isterdin?" diye sor. Kendine nasıl muâmele edilmesini istiyorsan, insanlara öyle muâmele et. Çünkü sen böyle yaparsan, adâleti ve insanlığın îcâbını yerine getirmiş olursun. Şunu iyi bil ki senin mülk ve devletin, Allahü teâlânın mülküne göre pek azdır. Sen ve senin mülkün, Allahü teâlânın mülküdür.

Ey müminlerin emîri! Senin dünyâda nasîbin; seni gölgeleyecek mikdârda gölge, seni örtecek kadar elbise, seni doyuracak kadar yiyecek, mallarından sana âit olan mikdârdır. Sen, Allahü teâlânın emirlerine riâyet etmek sûretiyle, O'na karşı olan edebi gözetirsen, Allahü tealânın lütuf ve ihsânlarına kavuşursun. Allahü teâlânın emrine uymaz, mahlûklarına zarar verirsen, zâlim olursun.

Ey müminlerin emîri! Şunu iyi bil ki, sultanların ordusu, adâlettir. Bekçileri, yaptıkları işlerdir. Hâllerini bildiren defterleri ise, emri altında çalışanlar ve arkadaşlarıdır. Bu defterler, halkın gözü önündedir. Onun için bu defterleri ıslâh et, muhâfazasını sağlam yap, ordunu kuvvetlendir. Akıllı ve dindar kimselerle berâber ol. Katı kalbli, zâlim ve dalâlette olan, sapık kimselerden uzak dur. Çünkü böyle kimseler, senin düşmanlarındır. İşlerini, kadınların, gençlerin ve mürüvvetsiz kimselerin eline verip, onların oyuncağı hâline getirme. Çünkü onlar işleri karıştırır, kötü bir şekilde sonuçlanmasına yol açarlar.

Bir işi yapmak istediğin zaman, insaflı ve adâletli ol ki, hakkı olmayan birine o işi teslim etmeyesin. Allahü teâlâyı zikret. Kendini haksızlık yapmaktan uzak tut. Çünkü bulunduğun makam, hak üzere bulunulacak, hak üzere yürünülecek bir makamdır. Kızdığın zaman affa sarıl. Çünkü affetmek sûretiyle yapacağın hatâ, cezâ vermek sûretiyle yapacağın hâtadan daha iyidir.

İşlerinde, dindâr, hikmet ehli, din gayreti bulunan kimseleri seç. Onlar arasından da, tabiat bakımından güzel, akıl bakımından olgun, görüşü ve konuşması iyi, delîli sağlam olanlarını seç. Allah ve Resûlünü en iyi bilen kimseleri seç. Adâlet husûsunda, iyi veya kötü, mümin veya kâfir, herkese eşit muâmele et. Dînin ve din ehlinin, âlimlerin hakkını gözet. Vefât edip Rabbine kavuştuğun zaman, âkıbetinin iyi olmasına vesîle olacak işleri yap."

Ahmed Rıfâî hazretleri, hayâtını hep dîne hizmet ile geçirirdi. Bid'at sahiplerine öğüt verir gittikleri yolun bozukluğunu bildirir, kurtuluşlarına vesîle olurdu. Ahmed Rıfâî hazretleri vefâtına yakın ishale yakalanmıştı. Hastalık bir ay kadar devâm etti. Hizmetçisi; "Efendim! Hiçbir şey yemediğiniz halde, bu gelenler neredendir?" diye sordu. O da; "Bu gelen ettir. Dışarı çıkıyor. Artık eridi kalmadı. Yalnız kemiklerimin içindeki ilik kaldı. O da bugün çıkar biter. Yarın da Allahü teâlâya gitme günüdür." buyurdu. İyice ağırlaştığı zaman hizmetçisi; "Efendim! Kavuşmak vakti yaklaştı herhalde." deyince; "Evet öyle görünüyor. Hastalığımın şu son zamânında bâzı hâdiseler cereyân etti. İnsanlar üzerine büyük bir belâ gelmekteydi. Bu belâlara karşı kendi vücûdumu fedâ edip, bu belânın giderilmesi için, Allahü teâlâya yalvardım. Allahü teâlâ kabul buyurdu." dedi. Daha sonra mübarek yüzünü toprağa sürmeye başladı. Yüzü gözü toz toprağa bulanmış bir halde ağlayarak; "Yâ Rabbî! Affet!" Yâ Rabbî! İnsanların üzerine gelecek olan dert ve belâlar için beni siper yap da, belâlar benim üzerime yağsın." diye yalvardıktan sonra kelime-i şehâdet getirip; "Dünyâda âhiret için çalışıp yorulan pişman olmaz, râhata kavuşur. Her hayr işleyenin ameli kendisine sunulacaktır. Her şer, kötü iş yapanın da ameli kıyâmet gününde önüne çıkacaktır." buyurdu. 1182 senesi Ağustos ayının 23'ünde Perşembe günü (H.578 Cemâziyelevvel ayının 22. Perşembe günü)

ikindi vaktinde, altmış altı yaşında Mısır'da vefât etti.

Cenâze namazını kılmak için çok kalabalık toplandı. Binlerce insan mübarek cenazesini taşımak için gayret gösterdi. Dedesinin türbesine defn edildi. Mübarek kabr-i şerîfleri her zaman ziyâretçilerle dolup taşmakta, ziyâret edenler rûhâniyetinden istifâde etmektedirler.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin, müminlerin îmânlarının kemâle ermesi için gösterdiği yola Rıfâîlik adı verildi. Kendisine tamâmen bağlı olan, yolunu bozmayan, yâni her işinde, her sözünde dînimizin emir ve yasaklarına tâbi olanlara da "Rıfâî" denildi. Fakat, zamanla diğer tarîkatlar gibi bu yol da bozuldu. Dünyâya düşkün olanlar, dîni dünyâlık arzularına âlet edenler, Ahmed Rıfâî hazretlerinin isminden istifâdeye çalıştılar. Şeyh ve tarîkatçı olarak ortaya çıkıp, ağızlarına ateş koymak, ağızlarından alevler çıkarmak, bir yanağına bıçak, şiş sokup öteki yanağından çıkarmak, sokak ortasında yatarak üzerinden kamyon geçirtmek gibi işleri yaparak, kerâmet sâhibi olduğunu iddiâ edenler görüldü. Halbuki bunların kerâmet ile hiçbir alâkası yoktur. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâm zamânında sihirbazların bulunduğunu haber veriyor ve sihir olduğunu beyân buyuruyor. Bu ve benzeri işleri sihirbazlar da yapmaktadırlar.

Ahmed Rıfâî, hazretleri sohbetlerinde talebelerine sık sık şöyle nasihat ederdi:

Âlimlere karşı hürmetli olmalı onların huzûrunda edebi muhafaza etmeli ve az konuşmalıdır. Onların hizmetiyle şereflenmeyi büyük kazanç bilmelidir.

Hayırdan bir şey öğrenirseniz onu insanlara öğretiniz. Böylece bu hayrın meyvelerinden istifâde edersiniz.

Kıyamet gününe hazırlanın, çünkü gidişiniz Allahü teâlâyadır.

Kulluk esâsının birincisi, nefsi tanımaktır. Halbuki onu tanıyan çok azdır. Onu tanımak şöyle dursun, varlığını kabûl edenler dahi kıymetli kimseler olarak kabûl edilir. Allahü teâlâ, nefsten daha ahmak, daha çirkin ve ondan daha pis kokulu bir şey yaratmadı. İrfan sâhipleri için, ondan daha dar bir zindan düşünülemez. Nefsini tanıyabilen, her tarafı emin olan, tehlikelerden korunmuş bir kal'aya sığınmış olur. Tanıyamayan, hattâ anlamak istemeyen için tehlike büyüktür. Onu anlamadıkça, şerrinden kurtulmak mümkün değildir. Onu anlamadan, mârifet sâhibi olunmaz."

Evliyâya hürmetin nasıl olacağı sorulduğunda buyurdu ki:

"Allahü tealânın evliyâ kullarının üstünlüğünü kabûl etmeli ve onlara çok hürmet göstermelidir. Çünkü onlara, kıyâmet gününde korku ve hüzün yoktur. Velî olan kimse, cenâb-ı Hakk'a pek fazla muhabbet besler, îmânları kemâl mertebesindedir ve takvâ üzeredirler. Allahü teâlâ, evliyâsına zorluk göstermez. Bâzı semâvî kitaplarda; "Benim velî kullarımdan birine eziyet eden, bana harb ilân etmiş olur." buyrulmaktadır. Cenâb-ı Hak, velî kullarını korur, onlara eziyet edenlerden intikam alır. Onları sevenleri ise muhafaza eder, korur. Evliyâ ile berâber olmalı, onları sevmelidir. Onlar hakkında hiçbir zaman kötü söz sarfetmemeli, sû-i zan etmeyip, hüsn-i zan içinde bulunmalıdır.

Seyyid Ahmed Rıfâî insanların doğru yola kavuşmaları için pek çok eser yazmıştır. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) El-Burhân-ül-Müeyyed, 2) Şerh-üt-Tenbîh, 3) El-Hikem-ür-Rıfâîye, 4) En-Nizâm-ül-Hasl li Ehl-il-İhtisas, 5) El-Akâid-ür-Rıfâiye.**

ŞAŞARIM ŞU İNSANA

Seyyid Ahmed Rıfâî, yazdığı eserinde,

Şu şekilde nasîhat, ediyor bir yerinde:

Şu kula şaşarım ki, ölüme inanıyor,
Buna rağmen gülüp de, neşelenebiliyor.

Şuna da şaşarım ki, inanıyor kadere,
Yine de mahzûn olup, boğuluyor kedere.

Ve şuna şaşarım ki, Cehennem vardır diyor,
Yine de fütursuzca, her günahı işliyor.

Şaşarım dünyâ fâni, diyen şu insana ki,
Sarılmıştır dünyâya, ayrılmıyacak sanki.

Yine başka yerinde, buyurdu: Ey insanlar,
Pek çok hayret ettiğim, iki türlü insan var.

Birincisi şudur ki, hep oruçtur gündüzün,
Gece de sabaha dek, tâattadır büsbütün.

Aslâ Hak teâlâya, etmez günah ve isyân,
Yine de görürsün ki, hüzünlüdür o insan.

Uğraşmasına rağmen, hep âhiret işiyle,
Yine ağlar görürsün, onu hep gözyaşıyle.

İkincisi şudur ki, yapmaz hiç tâatini,
Oyun ve eğlenceyle, geçirir her vaktini.

Günahları işler de, sıkılmadan mâlesef,
Yine de bu hâline, üzülüp etmez esef.

Yaşamasına rağmen, İslâmın hâricinde,
Görürsün onu dahî, yine neşe içinde.

Başka bir yerinde de, buyurdu: Ey insanlar,
Sakın siz ilminize, güvenmeyin ki zinhar,

Şeytan, sâhip olduğu, ilminin gurûrundan,
Kovulup, helâk oldu, Allah'ın huzûrundan.
Bir insan, her bir ilmi, bilse de ince ince,
Faydasını göremez, amel eylemeyince.

Bel'âm-ı Bâura da, çok ilim sâhibiydi,
Öyle ilim sâhibi, dünyâda yok gibiydi.

Lâkin kalbi bir mikdâr, meyl edince dünyâya,
Dünyâ ve âhirette, oldu rezîl ve rüsvâ.

Yine obuyurdu ki: Ediniz ilme gayret,
Zîrâ ilim hayattır, ölümdür hem cehâlet.

Ve lâkin her bir ilim, bir vebâldir kul için,
Kurtulunmaz vebâlden, amel eylemeksizin.

İnsan, ameli dahi, yapmalı ki ihlâsla,
İhlâssız amellerden, bir fayda gelmez aslâ.

Yâni bir kul, muhakkak, ilim, amel, ihlâsı,
Temin etmelidir ki, budur işin esâsı.

Yine o buyurdu ki: Sâlih olan müslüman,
Allah'ın takdîrine, boyun eğer her zaman.

Mübtelâ olsa dahi, bir derde ve belâya,
Yine sabır gösterip, isyân etmez Allah'a.

Gâyet iyi bilir ki, kulu azîz ve zelîl,
Eden, yalnız Allah'tır; mevkî, makam, mal değil.

Resûl'ün sünnetine, tâbi olur o ekser,
O, ya hayır konuşur, yâhut da sükût eder.

Onun tek endîşesi, son nefes içindir hep,
Îmân ile, şehîden, ölmeyi eder talep.

Öfkelenmez kat'iyyen, dünyâlık şeyler için,
Ve atmaz tek bir adım, iyi düşünmeksizin..

Nefsine hâkim olup, girmez onun emrine,
Günah, küçük de olsa, işlemez aslâ yine.

Allah'ın rızâsını, almaktır tek gâyesi,
Hep bunu temin için, geçer günü gecesi."

VER MÜBÂREK ELİNİ

Ahmed Rıfâî hazretleri hacca gitti. Hac dönüşü Medîne-i münevverede Resûl-i ekremin mübârek türbesini ziyâreti esnâsında şu meâldeki manzûmeyi söyledi:

"Uzaktık, toprağını öpmek için efendim,
Kendim gelemez, vekîl rûhumu gönderirdim.
Şimdi seni ziyâret nîmeti oldu nasîb,
Ver mübârek elini, dudağım öpsün Habîb!"

Şiir bitince, Peygamberimizin kabrinden mübârek elleri göründü. Seyyid Ahmed Rıfâî de, son derece tâzim ve hürmetle onu öptü. Orada bulunanlar hayretle hâdiseyi gördü. Peygamber efendimizin mübârek ellerini öptükten sonra, Ravda-i mutahheranın kapılarının eşiklerine yattı. Ağlayarak, oradaki cemâatın cümlesine; "Üzerime basarak geçiniz." diye yalvardı. Âlimler başka kapılardan çıkmağa mecbur oldu. Diğer kimseler üzerine basarak kapıdan çıktılar. Bu kerâmet pek meşhûr olup, dilden dile günümüze kadar gelmiştir.

BERABER KUR'ÂN-I KERÎM OKUYALIM...

Ahmed Hanâzirî hazretleri bir gece Ahmed Rıfâî hazretlerinin türbesinde kaldı. Türbedârın buradaki heybetten uyuyamayacağını söylemesine rağmen Allahü teâlâya tevekkül ederek yattı. Yatsı namazından sonra türbenin kapısı büyük bir gürültü ile açıldı. Ahmed Hanâzirî yanına birisinin gelip oturduğunu hissetti ve ona; "Bu gece mübarek bir gecedir. Kur'ân-ı kerîm okumaz mısın? Beraber okuyalım." deyince Ahmed Hanâzirî; "Peki." dedi. Nahl sûresinden, Necm sûresine kadar beraberce okudular. Sabahleyin o zat, iki ekmek ile birinin içinde süt, diğerinin ise bal olan iki kap getirdi. Hanâzirî doyuncaya kadar yedi. O zât bir anda kayboldu. Türbedar gelince; "Gece hep seni düşündüm, aklım sende kaldı çünkü burada kimse uyuyamaz." dedi. Ahmed Hanâzirî başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine türbedâr; "Seninle birlikte Kur'ân-ı kerîm okuyan ve sana yemek getiren büyük âlim Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleridir." dedi.

KAPILARDAN KOVULAN ÖYLE KİMSELER VARDIR Kİ

Ahmed Rıfâî hazretleri buyurdu ki:

Allahü teâlânın sevgili kulları olan velîleri vesîle ederek, cenâb-ı Haktan bir şeyler istenebilir. Onları vesîle ederek bâzı ihsânlara kavuşulursa, bu yardımları ve ihsânları evliyâdan bilmemek lâzımdır. İhsânı yapan Allahü teâlâdır. Çünkü velîler, kendiliklerinden bir şey yapmazlar. Allahü teâlâ onları çok sevdiği için, onların duâ ve hâtırı ile yaratır. Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde buyurdu ki: "Saçları dağınık, kapılardan kovulan öyle kimseler vardır ki, bir şey için yemin etseler, Allahü teâlâ onları doğrulamak için o şeyi yaratır." Allahü teâlâ, sevdiği kullarını yalancı çıkarmamak için, yemin ettikleri şeyleri bile yaratınca, duâlarını elbette kabûl buyurur. Allahü tealâ Mü'min sûresinin altıncı âyetinde meâlen; "Bana duâ ediniz; duânızı kabûl ederim." buyurdu. Duâların kabûl olması için şartlar vardır. Bu şartları taşıyan duâ, elbet kabûl olur. Herkes bu şartları bir araya getiremediği için, duâlar kabûl olmuyor. Bu şartları yerine getiren velîlerin, âlimlerin duâ etmeleri için, onlara yalvarmak, şirk olmaz. Allahü teâlâ, söylenilenleri, sevdiklerinin rûhlarına işittirir. Onların hâtırı için istenileni yaratır. Evliyânın rûhlarından yardım istenir. Çünkü, Allahü teâlânın sevdiği kullarının rûhları, diri iken de, öldükten sonra da, Allahü teâlânın verdiği kuvvet ve izinle, dirilere yardım ederler. Böyle inanarak evliyâdan yardım istemek, Allahü teâlâdan başkasına tapınmak olmaz. Allahü teâlâya tapınmak, O'na inanmak, O'ndan istemek olur. Aklı olan, bunu pek iyi anlar.

1) Mir'ât-ül-Haremeyn; c.3, s.144

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.295

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.140

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.6, s.23

5) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.312

6) Tezkiret-ül-Huffâz; c.4, s.1341

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.259

8) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.171

9) Tuhfet-ur-Râgıb; s.40

10) El-A'lâm; c.1, s.174

11) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.190

12) Necm-üs-Sâi fî Kerâmat-i Üstad Rıfâî (Süleymâniye Kütüphânesi, Hasip Efendi Kısmı, No:423)

13) Umm-ül-Bevahin fî Menâkıb-i Ahmed Rıfâi (Süleymâniye Kütüphânesi, Şehid Ali Paşa Kısmı, No:1123)

14) Burhân-ül-Müeyyed; s.96-106

15) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.982

16) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.132

17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.83

AHMED SAÎD-İ FÂRÛKÎ;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Ahmed Saîd olup, babasının ismi Ebû Saîd'dir. Nesebi İmâm-ı Rabbânî hazretlerine dayanır. Künyesi Ebü'l-Mekârim, lakabı Sirâc-ül-Evliyâ,

evliyânın kandili ve ışığı olup, nisbesi Fârûkî, Müceddidî ve Serhendî'dir. 1802 (H.1217) senesi Ağustos ayında Hindistan'ın Rampûr şehrine bağlı Mustafa-âbâd beldesinde dünyâya geldi.

Ebû Saîd, kıymetli cevher misâli olan bu oğlunu çok güzel terbiye edip yetiştirdi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberlettirdi. Ebû Saîd, Seyyid Abdullah-ı Dehlevî'nin sohbet ve hizmetlerinde bulunmaktaydı. Ahmed Saîd de babası ile birlikte o büyük velînin sohbetlerine devâm etmeye başladı. Bu sırada henüz on yaşındaydı. Abdullah-ı Dehlevî, evliyâlık yolundaki istidâd ve kâbiliyetinin fevkalâde olduğunu anladığından, kendisini çok sever ve iltifât ederdi. Terbiyesi ve yetişmesi ile bizzat alâkadâr olup, kendi evlâdı yerinde tutardı. Çok defâ; "İnsanlardan bir çocuk istedim. Şeyh Ebû Saîd'den başkası, çocuğunu yetiştirmem için bana teslim etmedi. Ben de onun çocuğunu (Ahmed Saîd'i) kendi evladım yerinde tutuyorum." buyurmuştur.

Bir cevher misâli olan AhmedSaîd'i, hocası Abdullah-ı Dehlevî o kadar severdi ki, sohbet esnâsında, insanların çokluğundan oturacak yer bulunmadığı zamanlarda bile, onu görünce hemen yanında yer açar, oturtur, ilgilenir ve ona uzun müddet teveccühte bulunurdu. Ahmed Saîd-i Fârûkî, hocasının yanında mânevî kemâlâta kavuştuktan sonra, onun emir ve işâretleriyle, o zamanda bulunan âlimlerden sarf, nahiv, hadîs, fıkıh, kelâm gibi ilimlerdeki tahsîlini de tamamladı. Böylece, çok ileri bir âlim, olgun ve yüksek bir velî oldu. Devamlı ilim, ibâdet, zikir ve tâat ile meşgûl olur, bir ânını boş ve beyhûde yere harcamazdı. Diğer hocalarından tam bir icâzetle mezun olup hilâfet aldığında, daha yirmi yaşına girmemişti. Otuz iki yaşında iken de Abdullah-ı Dehlevî'den mezun olarak, talebeleri mânevî olarak terbiye edip, yetiştirmek üzere vazîfelendirildi.

Abdullah-ı Dehlevî hazretleri bir defâsında buyurdu ki: "Mevlânâ Şeyh Ahmed-i Saîd; ilim, amel ve Kur'ân-ı kerîmi ezberleme bakımından, babası Ebû Saîd'e benzemektedir." Başka bir defâsında ise; "Bu oğlu (Ahmed Saîd), babasından daha fazîletlidir." buyurdu.

Ebû Saîd, hacca gittiğinde, yerine vekil olarak bu oğlunu bıraktı. Babasının vefâtından sonra da yerine geçip vekîli oldu. Hocalarının yolu olan Müceddidiyye yolunu yaymak, bu büyüklerin temiz kalblerinden nehirler misâli gelmekte olan feyz ve bereketleri, Hak âşıklarının kalblerine akıtmak husûsunda çok büyük hizmette bulundu. Talebelerine, başka hocalardan yıllarca, öğrenemeyecekleri hususları, büyük bir mahâretle çok kısa zamanda öğretir, hiçbirini mahrum bırakmazdı. Talebelerine olan şefkat ve merhameti, bir annenin çocuklarına olan şefkatinden az değildi. Onların geçimlerini, maddî ihtiyaçlarını, bizzat kendisi karşılardı. Tefsîr, hadîs, fıkıh, Mektûbât-ı şerîf ve Mesnevî okuturdu.

Delhi'de uzun müddet kalıp talebe yetiştirdi. 1857 senesinde İngilizler Hindistan'ı işgâl ettiler. Ahmed Saîd çoluk-çocuğu ve sevenleri ile birlikte Delhi şehrinden ayrıldı. Dergâhında talebelerinden Hacı Muhammed'i vekil bıraktı ve Hindistan'da bulunan talebelerim için yerime halîfe olarak, Allahü teâlânın râzı olduğu bir kimse olan Hacı Dost Muhammed'i vekil ettim. Onun teveccühlerine, mânevî nazarlarına yapışılsın ve kıymet verilsin." buyurdu. Dehli'den ayrıldıktan sonra Safder-i Cenk denilen Makberer-i Mansûr'a gitti. Burada İngilizlere karşı ayaklanma olduğu sırada, İngiliz subayı Ahmed Saîd'in yanına gelip; "Sen âsilerdensin. Seni rezîl ve rüsvâ ederek asacağım." dedi. Bu sırada Ahmed Saîd'in yanında birâderleri ve çocukları da vardı. Ahmed Saîd, İngiliz subayına; "Sizinle berâber gideceğimi aklınızdan çıkarın." deyip, hizmetçisine arabayı hazırlamasını söyledi. Hizmetçisi arabayı getirince, yanına zarûrî eşyâlarını alıp, arabaya bindi. Bu hazırlıklar sırasında Ahmed Saîd hazretlerinin hâlindeki asâlet ve vakar İngiliz subayının dikkatini çekti. Arabaya bindiği sırada İngiliz subayına; "Söyleyiniz bizi nereye götürüyorsunuz?" diye sorunca, subayı bir korku hâli kapladı ve askerlerle birlikte hemen oradan ayrıldı. Bir asker ile; "Pîr yerinde kalsın." diye haber gönderdi.

Ahmed Saîd 1857 senesinde Hicaz'a gitmek üzere akrabâsı ve sevenleri ile yola çıktı. Üç

aydan fazla Mûsâzî'de kaldı. Daha sonra deniz yoluyla Bombay'a gitti. Nisan (Şâban) ayında Bombay'dan yola çıktı. Haziran (Şevval) ayında Mekke'ye ulaştılar. Hac farîzasını yerine getirdikten sonra iki oğlu ve bâzı talebeleri ile Medîne'ye gitti. Kâfileden geride kalanlar ise Recep ayında Medîne'ye vardılar. Ahmed Saîd Pencab'dan Medîne-i münevvereye kadar uğradığı beldelerde, devlet adamları ile âlimler sohbetine koştu.

Ahmed Saîd hazretleri Medîne-i münevverede yerleşti. Bu yüksek yolun ince bilgilerini, kalbe ait yüksek mârifetleri ilim ve edeb âşıklarına sunmaya devâm etti. Ömrünün sonuna kadar orada bu hizmeti sürdürdü.

Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevverede ilim tâlibleri Ahmed Saîd hazretlerinden çok istifâde edip, feyz ve mârifetler elde ettiler. Kendisi bir taraftan talebe yetiştirirken, bir taraftan bu yüksek yolda daha çok ilerlemeye çalışıyordu. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret ettikçe, daha yüksek feyz ve mârifetlere sâhib oldu. Bu sırada kendisine; "Seni ve kıyâmete kadar seni tevessül edenleri (seni vesîle ederek bana duâ edenleri) af ve magfiret eyledim." ilhâmı geldi. Kendisinden önce, üstâdlarının ve dedelerinin seçilmişlerinden sâdece birkaçına nasib olan bu müjdeyi almakla çok sevindi. Allahü teâlâya, O'nun Resûlüne ve bu yolun büyüklerine olan muhabbet ve bağlılığı daha da arttı.

Ahmed Saîd buyurdu ki:

"Düşünerek, kendinden evvel vefât etmiş olan akrabâ ve dostlarının hâlinden ibret alarak kabir ziyâreti yapmak, katı kalpleri yumuşatmakta pek faydalıdır. Bu sebeple kabir ziyâretini çok yapmak lâzımdır."

Ahmed Sa'îd 1861 (H.1278) senesi Eylül ayının on sekizinde Salı günü öğle ile ikindi arasında vefât etti. Vefâtında, Medîne-i münevverede Resûlullah efendimizin mübârek mihrâbının yanında bulunuyordu. Yüksek ceddi hazret-i Ömer'in cenâze namazının kılındığı yerde namazı kılınıp, Bakî' kabristanında defnolundu. Kabri, hazret-i Osman-ı Zinnûreyn'in kabri yakınındadır.

Ahmed Saîd hazretleri çok kıymetli eserler yazmıştır. Bâzıları şunlardır: **1) Sa'îd-ül-Beyan fî Mevlid-i Seyyid-il-İnsü vel-Cân, 2) Ez-Zikr-uş-Şerîf fî İsbâtı Mevlid-il-Münif, 3) Isbât-ül-Mevlidi vel-Kıyâm, 4) El-Fevâid-üz-Zabıta fî İsbât-ir-Rabıta, 5) El-Enhâr-ul-Erbe'a, 6) Tahkîk-ül-Hakk-ül-Mübîn fî Ecvibet-il-Mesâil-il-Erbe'in, 7) El-Hakk-ul-Mübîn fî Reddi ale'l-Vehhâbîn, 8) Mektûbât-ı Ahmediyye.** Ayrıca bâzı şiirleri vardır. Şiirlerinde Saîd mahlasını kullanmıştır.

MAHZÛN BİR GÖNÜLLE...

Ahmed Saîd hazretlerine, Resûlullah efendimizin kabrinin nasıl ziyâret edileceği sorulduğunda buyurdu ki:

Resûlullah efendimizin kabrini ziyâret eden kimse, dünyâ işlerini ve bu ziyâretle alâkalı olmayan her şeyi kalbinden çıkarır. Bunun için gayret gösterir. Bu gayrete, kalbinde, Resûl aleyhisselâmdan istimdâd, yardım isteme hâli meydana gelinceye kadar devâm eder.

Dünyâ sevgisi ve nefsin arzu ve istekleri gibi kirli düşüncelerle meşgûl olan bir kalb, Resûlullah efendimizin yardımlarına kavuşmaktan mahrûmdur. Hattâ o huzurda böyle bir kalb ile bulunmak bile uygun değildir. Mümkün olan nisbette kalbini uygunsuz düşüncelerden temizlemeye gayret ederek ve o huzurda bulunmaya layık olmadığını düşünerek, mahzûn bir gönülle, Resûlullah efendimizin af ve merhametlerinin genişliğinden ümitli olarak, O'nun kabr-i şerîfinde bizim bilmediğimiz bir hayat ile diri olduğunu, ziyâretine gelenleri, ziyâretçinin derecesi, hâli ve kalbine göre tanıyıp, yardım ettiğini ve daha bunun gibi şeyleri düşünerek ziyâret eder. Muhabbet ve bağlılığı nisbetinde o deryâdan

feyz alır. İki cihân saâdetine kavuşmanın, ancak ve yalnız dünyâ ve âhiretin efendisi olan Muhammed aleyhisselâma tâbi olmaya bağlı olduğunu düşünerek, her hâlinde O'nun sünnet-i seniyyesine uymaya çalışır.

1) Hadîkat-ül-Evliyâ; 1. kısım s.139

2) Makâmât-ı Ahyâr; s.76

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1034,1166, 1171,1174

4) Makâmât-ı Mazhariyye

5) Makâmât-ı Saîdiyye

6) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.190

7) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.232

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.327

AHMED SÂRBÂN;

Bayramiyye tarîkatı mensuplarından. Hayrabolu'da doğdu. Doğum târihi belli olmayıp, 1545-46 (H.952)' de yine aynı şehirde vefât etti. Hayrabolu'da adına yaptırılan türbenin hazîresine defnedildi.

Küçük yaşta ilim öğenmeye başladı. Fakat sonra yeniçeri ocağında 26. ortayı meydana getiren Deveci ortasına kaydoldu. Çalışkanlığı ve zekâsı sâyesinde Devecibaşılığa kadar yükseldi.Kânûnî Sultan Süleymân Hanın Irakeyn seferine Sârbânbaşı, devecibaşı olarak katıldığından bu lakapla tanındı.

Yine bu seferde, orduda gönül ehli Pîr Ali Sultan adında bir zât vardı. O, Ahmed Sârbân'ı gördüğü anda ondaki ilme karşı kâbiliyet ve istidâdı da sezdi. Kendisine pekçok nasîhatlarda bulundu.

Ahmed Sârbân sefer dönüşü görevinden ayrılarak kendisini tamâmen Pîr Ali Sultan'ın sohbetlerine verdi ve onun muhabbet halkasında eridi. Gönlünden dünyâ ve makam sevgileri silindi gitti. Varını yoğunu Allahü teâlâ yolunda harcadı.

Ahmed Sârbân hazretleri hocasının vefâtından sonra Hayrabolu'ya geldi. Orada dîn-i İslâmı yayma yolunda pekçok gayret sarfetti. Talebeler yetiştirdi. Bir gün talebeleri arasından birinin hallerini anlıyamadığı evliyâullahtan bir zatın aleyhinde konuştuğunu duyunca:

Evliyâya eğri bakma

Kevn ü mekân elindedir

Mülke hükmün süren oldur

İki cihân elindedir.

Sen ânı şöyle sanursun

Sencileyin bir âdemdir

Evliyânın sırrı vardır

Gizli âyân elindedir.

diyerek, velilerin cenâb-ı Hak katındaki değerine işâret etti. O talebe çok mahcûb ve perişân

olarak özürler diledi, tövbe etti.

KIYMETİNİ BİLEMEDİM

Rivâyete göre Ahmed Sârbân hazretlerinin çok huysuz ve geçimsiz bir hanımı vardı. Efendisini görmeye gelenlere içeriden; "Siz bu heriften ne meded umuyor ve ne hayır bekliyorsunuz. Sizin işiniz yok mu?" diyerek bağırırdı.

Birgün Şeyhin talebeleri hem bu durumu düşünüyor hem de birbirleriyle şöyle konuşuyorlardı. "Acaba nasıl oluyor da Şeyhimiz böyle bir hanımla yaşayabiliyor, bir arada geçinebiliyor?" Onların bu düşüncelerini anlıyan Şeyh hazretleri şu cevâbı verdi:

"Dostlarım!Mesele sizin zannettiğiniz gibi değildir. Benim böyle bir kadına tahammül etmem, nefsânî bir hevesten değildir. Bu bizim talebelerimize verdiğimiz bir derstir. Maksat, çirkin huylu insanlarla da iyi geçinmektir. Sizin elinizdeyse nefsinizi içinizden atın bana öyle gelin. İşte bu kadar."

Ahmed Sârbân hazretleri ömrünün sonuna kadar o kadının yaptığı eziyetlere katlandı. 1545 (H.952) yılında vefât etti. Doğum yeri olan Hayrabolu'da adına yaptırılan türbenin hazîresine defnedildi.

Ahmed Sârbân hazretlerinin hanımı, beyinin kıymetini vefâtından sonra anladı. Şeyh hazretlerinin mezar taşına bir yastık gibi başını koyarak gece-gündüz; "Ah ah! Yazık çok yazık ki, ben senin kadrini, kıymetini bilemedim." diyerek ağlardı.

1) Büyük Türk Klasikleri; c.4, s.311-313

2) Sohbetnâme; c.1, s.175

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.56

4) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.70

AHMED SATÎHA;

Mısır evliyâsından. İsmi, Ahmed es-Satîha el-Mısrî'dir. Aslen Mısır'da bulunan Betâ beldesindendir. Doğum târihi ve yeri tesbit edilememiştir. 1535 (H.942) senesinde vefât etti. Mısır'ın Garbiyye şehri karşısındaki Şibr'de bulunan kendi zâviyesine defnedildi.

Ahmed es-Satîha el-Mısrî, zamânın âlimi ve velîlerinin derslerini tâkib ederek yetişti. Kendilerine ulemâ-i râsihîn denilen büyük âlimlerden oldu. Birçok talebe yetiştirdi. Meşhûr âlim ve velî Abdülvehhâb-ı Şa'rânî yetiştirdiği talebelerindendir.

Devlet memurları ve vâliler de dâhil, herkes tarafından sevilip sayılan, hürmet edilen, onların yanında kadr-ü kıymeti bulunan bir zât idi. Sevdiklerinden birisinin devlet memurlarına veya vâlilere bir işi düşecek olsa, bizzât kendisi gidip o işi hallederdi. İlminin çokluğuyla birlikte, evliyâlık yolundaki derecesi de çok yüksek idi. Çok kerâmetleri görülmüştür. Allahü teâlânın izni ile huzûruna gelen kimsenin gönlündeki düşünceleri anlardı.

Gâyet hoş sohbet, latîfe yapan, tatlı sesli bir zât idi. Yavaş konuşur ve sohbet edeblerine çok riâyet ederdi. Bu sebeple insanlar, uzak yakın yerlerden onun ziyâretine gelirler, sohbetlerinden istifâde etmeye çalışırlardı. Ziyâretine, sohbetine gelenlerin sayısı bilinmezdi. Gelenlerin hepsiyle ilgilenir, onları hoşnut ve rahat olarak gönderirdi.

Ahmed Satîha, zirâatle meşgûl olur, tarlalarını ekip biçerdi. Böylece, İslâmiyetin sâdece ibâdet etmeyi değil, çalışmayı da emrettiğini, yenilen lokmanın helâl olması için yapılan

çalışmanın da ibâdet olup, sevap verildiğini gösterirdi. Adım atmasından tarlasını sürmesine, konuşmasından susmasına ve gülmesinden giyim kuşamına kadar, her hâli dînimizin emrine uygun idi. Evliyâlık alâmetleri yüzünde belli idi. Üzerinde evliyâlık heybeti bulunmasına rağmen, zararlı ve aşırı olmamak üzere, şaka ve latîfe yapardı. Böyle yapmasaydı, heybetinden kimse yanına yaklaşmaya ve sohbetinde bulunmaya cesâret ve tahammül edemezdi.

Allahü teâlânın velî kullarına hürmet edip edebli olanlar çok olduğu gibi, onlara karşı gelip, büyüklüklerini inkâr edenler de çıkmıştır. Ahmed es-Satîha el-Mısrî hazretleri zamânında da, haddini bilmez bir kimse, kendisine o zâtınkine benzeyen bir külâh alıp; "Ben de onun gibi olabilirim." düşüncesiyle, kibirli bir şekilde gidiyordu. Her şeyin, cübbe ve külâh giymekle hallolacağını zanneden bu kimse, hizmetçinin yardımıyla ata binerken birden hayvandan düştü ve boynu kırıldı. Hatâsını anlayıp, acılar içinde kıvranırken; "Beni Ahmed Satîha hazretlerinin yanına götürün." diye inlemeye başladı. Bunu alıp Ahmed Satîha hazretlerinin yanına götürdüler. O kimsenin bu hâlini gören Ahmed Satîha, kerâmet olarak o kimsenin durumunu anladı ve tebessüm edip; "Öyle yapmakla bize zahmet verdin ve boynun kırıldı. Allahü teâlâya tövbe et! Boynun düzelir." dedi. O kimse, tövbe ve istigfâr etti. Ahmed Satîha da duâ ederek, bir miktar zeytinyağına ağız suyundan kattı ve o kimseyi getirenlere vererek; "Bununla hastanın boynunu oğun." buyurdu. Yağlayıp oğdular ve Allahü teâlânın izni ile boynu iyileşti. Bu kimse, o eski düşünce ve hâllerinden vazgeçti. Gördüğü bu açık kerâmet ile, o zâtın büyüklüğünü anlayıp, huzûruna gitti ve hizmetine girdi. Ölünceye kadar da, Ahmed Satîha hazretlerinin sohbet ve hizmetinden ayrılmadı.

Bir gün haddini bilmez bir kimse, bir yandan yaban turpuna benzer dikenli bir şey yiyor, bir yandan da Ahmed Satîha hazretleri ile alay ediyordu. Sonunda boğazına bir diken takıldı ve o şekilde öldü.

Ahmed Satîha hazretleri, bir kızla evlenmek istedi. O kıza haber gönderilince, kız kabûl etmediği gibi, güzelliğiyle öğünerek hakâretlerde bulundu. Daha bu uygunsuz sözlerini bitirmemişti ki, o ânda felç oldu. Ne yaptılar ise tedâvî edemediler, sonunda o şekilde öldü.

Kötürüm bir kadının dört senedir devâm eden hastalığına bir çâre bulamadılar. Nihâyet gelip durumu Ahmed Satîha hazretlerine arzettiler. O da, o kadının bulunduğu yere gitti. Bir mikdâr zeytinyağı istedi. Getirdiler. Bu yağın içine ağız suyundan bir mikdâr koyup, kadının bulunduğu tarafa gönderdi ve yağı vücûduna sürüp oğmasını söyledi. Kadın, o yağı vücûduna sürdü ve Allahü teâlânın izni ile şifâ buldu. Tamâmen iyileşti.

Bir gün Ahmed Satîha hazretleri, Menf beldesinde bir valinin yanında idi. Bir suçlunun affı için şefâatte bulundu. Vâli de o kimseyi affettiğini bildirip, serbest bıraktı. Fakat Ahmed Satîha hazretleri gittikten sonra, vâli verdiği sözden dönerek, o kimseyi tekrar hapsetti. Bu hâlinin cezâsı olarak, vâlinin boynunda bir ur meydana geldi. O ur, vâlinin boğulmasına sebep oldu. Hiçbir çâre bulamadılar, vâli o gün öldü.

Bir beldenin ahâlisi, Ahmed Satîha hazretlerinin büyüklüğünü inkâr edip, ona karşı çıkardı. O da buna çok üzülürdü. Bu bozuk düşüncelerinin cezâsı olarak, o beldenin ahâlisi birbirine düştü. Aralarında, öldürme hâdiseleri ve nihâyet harb meydana geldi. Bu hâl şiddetlendi ve sonunda o belde harâb bir hâle geldi. Talebesi Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, o beldenin bu durumuna çok üzülerek hocasına arzedip, bu beldeyi îmâr etmesini, (aralarının düzelmesi için duâ etmesini) istirhâm etti. Ona; "Bunlar münâfık kimselerdir. Birbirlerine düşmelerinde fayda vardır. Onlar öyle olmazlarsa, hep birlikte müslümanlara zarar verirler." buyurdu.

AÇILAN DELİK

Ahmed Satîha, talebelerinden bir kısmıyla birlikte, Bulak şehrinden gemi ile bir yere

gidecekti. Gemici kendilerine hiç yüz vermedi. Bunun üzerine talebeleri ile birlikte gemiden indi. Onlar iner inmez, geminin bir tarafı delinip, su almaya ve gemi ağırlaşan tarafa doğru yatmaya başladı. Gemidekiler çok korkup, bu hâlin, o zâta gerekli hürmeti göstermemeleri sebebiyle olduğunu anlayıp derhal özür dilediler. Affetmesini isteyip, gönlünü alınca, talebeleri ile birlikte gemiye döndü. Açılan delik kolayca kapatıldı ve gemi düzeldi. Rahatça yollarına devâm ettiler.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.136

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.326

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.217

AHMED SAYYÂD;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Ebü'l-Hayr es-Sayyâd, künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. Sayyâd lakabıyla anıldı. Yemen'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Çok kerâmetleri görüldü. 1183 (H.579) senesinde, vefât etti. Zebîd şehrinde Bâb-ı Sihâm kabristânlığına defnedildi. Kabri ziyâret mahalli olup, üzerine büyük bir türbe binâ edilmiştir. Kabrini ziyâret edenler istifâde etmekte, hastalar şifâ bulmaktadır.

Ahmed Sayyâd, gençliğinde herkes gibi gününü gün ederdi. Yirmi yaşlarında iken; bir gece rüyasında birisi geldi ve; "Ey Sayyâd kalk namaz kıl." dedi. Fakat o, abdestin nasıl alınıp, namazın nasıl kılınacağını bilmiyordu. Hemen kalktı ve sorarak abdestin alınışını, namazın kılınışını öğrendi ve ibâdete başladı.

Bir defâsında kendisinden halinin değişmesine sebeb olan hâdise soruldu. Buyurdu ki: "Bir gece uyurken rüyâda bir kişi geldi ve "Ey Sayyâd kalk!" dedi. Ben de kalktım. Ne göreyim bir şahıs karşımda duruyor. "Beni tâkib et." deyip, beni Zebîd şehri câmisine götürdü. Orada saflar hâlinde durmuş namaz kılan insanlar vardı. Hepsi bembeyaz elbiseler giymişlerdi. Herbirinin alınları, gözleri kamaştıran şekilde parlıyordu. O kişi bana; "Haydi abdest al, onlarla berâber namaz kıl." deyince; abdest alıp, birlikte namaz kıldım. İbâdetimiz tan ağarıncaya kadar sürdü. Sonra hepsi kayboldu. Nereye gittiklerini bilmiyorum. Uzun bir süre o câmide kalıp ibâdet ettim. Bu arada, o kişi bâzan bana yiyecek, içecek ve tatlılar getirir; "Buyur ye!" derdi. Ben de; "Bir şey istemem." deyince kaybolurdu. Evime, çoluk çocuğumun yanına geldiğimde, evdekiler; "Bunları birisi getirdi." derlerdi.

Ahmed Sayyâd, tasavvuf yolunun edeb ve bilgilerini Fakîh İbrâhim el-Feşelî'den öğrenip kemâle geldi, olgunlaştı. Kerâmetleri görüldü. Çok ibâdet eder, uzun süre secdede kalırdı.

Ahmed Sayyâd hazretleri bir gün kabristânda uyuduğu bir zamanda, kuvvetli bir ses ile uyandı. Aklı başından gitti. Bir süre kimseyi tanımadı. Onun çeşit çeşit halleri vardı. Bâzan alnını secdeye koyar, saatlerce böyle kalırdı. Bir zamanlar gözlerinden birine perde inmişti. Bâzıları bunun sebebini sorup güldüler. Ahmed Sayyâd hazretleri, eliyle perdelenen gözünü mesh etti. O esnâda eskisinden daha iyi görmeye başladı. Oradakiler, özür dileyerek tövbe ettiler.

Şeyh İbrâhim bin Beşşâr, Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Ebü'l-Hayr hazretlerinin önde gelen talebelerinden olup, onun kerâmetlerini üstün hâllerini nakletmiştir.

Sevenlerinden biri anlatır: "Bir gün kalabalık bir cemâat olarak "El-Fâze" mescidine gittik. Ahmed Sayyâd hazretleri de orada idi. Yanında bir genç vardı. Ona; "Bu sizin talebeniz midir?" diye sorunca, bize cevap vermedi. O zaman gence; "Bu zât sizin hocanız mıdır?" diye sorduk. Genç; "Evet." dedi. Biz de; "Ey Ahmed Sayyâd! Bu genç size talebe oldu." dedik. O zaman; "Evet, talebemdir." buyurdu. Biz de; "Eğer bu sizin talebeniz ise, ona

emredin denizin üzerinde yürüyüp, o dağdan bir taş getirsin." dedik. Sonra deniz kenarına gitti ve gence hitâben; "Yavrum, su üzerinde yüreyerek git ve dediklerimi getir." buyurdu. Genç, yerde gider gibi denizin üzerinde gitti ve istediğimizi getirdi. Cemâat olarak böyle bir istekte bulunduğumuz için çok pişman olduk ve özür diledik. O da, bizim özrümüzü kabûl buyurdu ve bize duâ etti."

Ahmed Sayyâd hazretleri, bir gün kalabalık bir toplulukta sohbet ediyordu. İçlerinden biri şöyle düşündü: "Bâzı evliyâ çok kerâmet gösteriyor. Bu zâtın kerâmetini göremiyoruz. Bir çok evliyâ, uçarak hacca gidiyor, arslanlar onlara hizmet ediyor. Bunda böyle hâllerin görünmemesinin sebebi nedir ki?" Ahmed Sayyâd hazretleri; "Kerâmet göstermek şart değildir. İstesek Allahü teâlâ bize de birçok kerâmetler ihsân eder. Fakat biz böyle kalmayı istiyoruz." buyurdular.

Ahmed Sayyâd hazretlerine birçok hasta getirilir, duâ etmesi istenirdi. Duâ ettiği kimseler, Allahü teâlânın izniyle iyileşip giderlerdi.

KIYMETİNİ BİLELİM

İbrâhim bin Beşşâr anlatır: "Bir gün cemâat hâlinde Ahmed Sayyâd hazretlerinin huzûrunda idik. İçeriye, Kâdı Ebû Bekr bin Ebî Ikâme girdi. Ahmed Sayyâd hazretleriyle bir süre sohbet etti. Sonra kalkıp cemâate, "Beni biraz dinleyiniz. Size bâzı şeyler söyliyeceğim. Ahmed Sayyâd hazretleri, bir gün benim içinde bulunduğum bir topluluğun yanına geldi. O esnâda herkes ayağa kalktı. Ben de orada olanlara uyarak ayağa kalktım. Sonradan cemâate; "Niçin ayağa kalkıyorsunuz? O âlim değil. Ümmî birisidir." dedim. Oradakiler, bana onun büyüklüğü hakkında bâzı şeyler anlattılar. Ben de; "Ona İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin kitabından bir şey sorulsa bilemez." dedim. Bir saat sonra Ahmed Sayyâd hazretleri geri döndü. Herkes yine ayağa kalktı. Ben de onlara uyup kalktım. Bana dönüp buyurdu ki: "Kâdı efendi, bâzı kimseler benim hakkımda, bu zât için niçin ayağa kalkıyorsunuz. O âlim değil, ümmî birisidir. Kendisine İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin el-Vasît, el-Basît kitaplarından bir şey sorulsa anlayamaz bile diyorlar. Şimdi o meseleler, şöyle şöyle şöyledir." diyerek sonuna kadar îzâh buyurdu. Sonra kendisinden özür dileyerek tövbe ettim. "Ey cemâat işte bu zâtın kıymetini bilelim." dedi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.294

2) Tabakât-ül-Havvâs Ehl-üs-Sıdk vel-İhlâs (Ebü'l- Abbas Şercî, Zebîdî); s.17

AHMED BİN SELMÂN EN-NECCÂD;

Âlimlerin meşhurlarından. Hadîs ve fıkıh ilminde, zamânının en önde gelen âlimlerinden idi. İsmi Ahmed bin Selmân bin Hasan bin İsrâil bin Yûnus'tur. Künyesi, Ebû Bekir'dir. "Neccâd" lakabı ile meşhûr olmuştur. 867 (H.253) senesinde Bağdât'ta doğdu. 959 (H.348) senesi Zilhicce ayının son günlerinde vefât etti. "Bâb-ı Harbiyye" kabristânlığına defnedildi. Birçok âlimden ilim aldı. Hanbelî mezhebindeki meseleler kendisinden sorulup, fetvâ istenirdi. Çok eseri vardır. Yaşadığı devirde, Irak'taki Hanbelî âlimlerinin en büyüğü idi. Ömrünün sonuna doğru gözleri görmez oldu.

İlim öğrenmek için birçok yere yaya ve yalınayak gitti. O; Yahyâ bin Câfer bin Zeberkân, Ahmed bin Melâ'ib, el Muhrimî, Hasan bin Mükrim el-Bezzâr, Ebû Dâvûd-ı Sicistânî, Ebû Kilâbe er-Rakkâşî, Ahmed bin Muhammed el-Berkî, Kâdı İsmâil bin İshâk, Ebü'l-Ahvas el-Abkârî, Muhammed bin Süleymân el-Bâgendî, Ebû İsmâil et-Tirmizî, Câfer bin Muhammed bin Şâkir es-Sâyıg, Bişr bin Mûsâ, Ahmed bin Hayseme, Hâris bin Ebî Usâme,

Abdullah bin Ahmed bin Hanbel ve daha pek çok âlimden bizzât dinleyerek ilim öğrendi. Çok büyük bir âlim olarak yetişti. İlim ve gönül ehlinin sohbetinde kemâle geldi. İlmi toplayıp, yaymaya başladı. Hazret-i Ömer bin Hattâb'dan rivâyet edilen hadîs-i şerîfleri Müsned adlı kitabında topladı. Çok sağlam bir hadîs râvisiydi. Resûlullah'ın hadîs-i şerîflerini, sünnetlerini, Peygamberimizin yapılmasını övdüğü, yâhut devâm üzere yaptığı, yâhut da yapılırken görüp de mâni olmadığı şeyleri içine alan çok büyük bir eser hazırladı. İlim öğrenmek ve hadîs-i şerîf ezberleyip rivâyet etmek husûsunda, çok gayret sâhibi idi. Nâlınlarını, ayakkabılarını eline alıp öyle dolaşırdı. Ebû Hasan bin Razkaveyh, onun için: "Ebû Bekr en-Neccâd, ilimde meşhûr muhaddis ve büyük âlim Saîd'in oğlu diye meşhûr oldu." dedi. Çünkü Ebû Bekr en-Neccâd, ondan çok hadîs-i şerîf aldı. Onun rivâyet yolundan ayrılmadı. Ondan işitip rivâyet edenlerin bütün ilimlerini, eserlerinde topladı. Yahyâ bin Saîd bunlardandır. Ahmed bin Selmân Saîd'den çok ilim aldı. Bu ikisinden herbiri, çok hadîs-i şerîf bilmek bakımından zamânının önde gelenlerindendi.

Ebû Ali bin Savvâf diyor ki:

Ebû Bekr bin Neccâd, bizimle berâber, hadîs-i şerîf öğrenmek için muhaddis âlimlere gelirdi. Nâlınını elinde taşıyarak yürürdü. Kendisine; "Nâlınını niçin giymiyorsun?" diye sorulduğunda; "Resûlullah'ın hadîs-i şerîflerini öğrenmek yolunda yalınayak olduğum hâlde yürümeyi seviyorum. Çünkü Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; Dikkat ediniz! Kıyâmet gününde, cebbâr ve mülk sâhibi olan Allahü teâlânın huzûrunda, hesap vermesi en kolay olacak kimseyi size haber veriyorum! Onlar, iyi işlere iki ayağı üzerinde yalınayak yürüyerek koşan kimselerdir. Cebrâil aleyhisselâm bana haber verdi ki, Allahü teâlâ, hayır talebinde yalınayak yürüyen kuluna rahmeti ile nazar eder, buyurmuştu." diye cevap verdi.

Kendisinden de Ebû Bekr bin Mâlik el-Kutay'î, Dâre Kutnî, İbn-i Şâhîn, Hâkim en-Nişâbûrî, İbn-i Münde, Ebû Hasan bin Razkaveyh, Ebû Hüseyin bin Bişrân ve onun oğlu Ebû Kâsım, Ebû Ali bin Şâzân, Ebû Bekr bin Merdeveyh ve daha birçok âlim ilim aldılar, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Ondan ilim almak için gelenler, Bağdât'taki Câmi-i Mensûr'da Cumâ günleri iki halka hâlinde dururlardı. Namazdan öncekiler, Ahmed bin Hanbel'in mezhebine âit fıkhî meselelerde fetvâ almak için toplanırlardı. Cumâ namazından sonrakiler de, ondan hadîs-i şerîf yazmak için gelirlerdi. Böylece o, rivâyetlerini çok genişleten kimselerden oldu. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler çok yere yayılmış oldu. O, bu câmide hadîs-i şerîfleri yazdırarak öğretmeye başladığı zaman, onun ilim halkasındaki insanların çokluğundan câminin iki kapısı da ağzına kadar dolardı. Bu halkada, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah ve Mâlik de bulunup hadîs-i şerîf yazarlardı.

Ahmed bin Selmân çok ibâdet eder ve bütün vakitlerini oruç tutarak geçirirdi. Ebû İshâk-ı Taberî diyor ki: "Ahmed bin Selmân devamlı oruç tutar ve her akşam bir mikdâr yufka ekmeği ile iftar eder, hattâ ondan bir kısmını ayırırdı. Cumâ gecesi olduğu zaman, ayırdığı bu yufka ile sadaka dağıtır, böylece daha çok fazîlete, sevâba kavuşmak isterdi."

Ebû Ali bin Savvâf anlatıyor:

Muhammed bin Ali bin Hubeyş bize şöyle bildirdi. 959 senesinde bir gece Kur'ân-ı kerîm hâfızlarından birisi bir rüyâ görmüştü. O, rüyâsını bana anlatarak dedi ki: "Nehr-i tâbık Mescidinde idim. Orada Muhammed el-Cüneyd ile Ebü'l-Hasan bin Bişâr da bulunuyorlardı. Yanlarına nûrânî yüzlü, o zamâna kadar hiç görmediğim bir genç geldi. Onlarla berâber namaz kıldı. Sonra kalktılar, selâmlaşıp kucaklaştılar. O zât, tekrâr namaz kıldı. Secdede ağlıyarak, Allahü teâlâya yalvarıp yakarıyordu. O sırada yanıma Câfer bin Muhammed el-Huldî geldi. Huldî'ye, bu zâtın kim olduğunu sordum. O da, Resûl aleyhisselâm olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz, Câfer-i Huldî'ye beni işâret ederek buyurdu ki: "Ümmetime, Ebû Bekr Ahmed bin Selmân'ın nasîhatlarını dinlemelerini söylesin. Onunla beraber halîfeye gitsinler ve müslümanlara desinler ki: "Yakında aramızda büyük fitnelere sebeb olacak hâdiseler ortaya çıkacaktır. Zinâ etmek, livata yapmak, şarap içmek, söz verip

sözünden dönmek, fâiz alıp vermek ve Eshâbıma dil uzatmak günahlarını terk edip, bunlardan vazgeçmezseniz veya tövbe etmezseniz, büyük sıkıntılara düşüp azaplarla karşılaşacaksınız." Yatağımdan fırlayarak uyandım. Sabah olmuştu. Abdest alıp mescide gittim. Sabah namazını kıldıktan sonra, cemâata rüyâmı anlattım ve onlara; "Ey müslümanlar! Bu, Allahü teâlânın bana bir emânetidir ve sizlere duyurmam benim için elbette lâzımdır. Bu emâneti boynumdan çıkarıp, sizin boyunlarınıza havâle ediyorum. Sizler, istenilenlere uyup, men edilenlerden sakınmalısınız. Sizlere duyurmam istenilen şeyleri, tebliğ ederek vazîfemi yerine getirdim. Allah rızâsı için bunlara uyunuz!" dedim.

BÖYLECE SIKINTIDAN KURTULDUM

Ahmed bin Selmân, başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatıyor:

"Bir zamanlar çok daralmıştım. İbrâhim el-Harbî'nin yanına gittim ve içinde bulunduğum durumu bildirdim. Bana şöyle anlattı: Bir zamanlar ben de çok sıkışık bir durumda kalmıştım. Yanımda bir kırattan (0,24 gr.) başka bir şeyim yoktu. Hanım bana: "Kitaplarını kontrol et. Kendisine ihtiyaç duymadıklarını ayırıp sat!" dedi. Ben de, günün son namazı olan yatsıyı kıldığım ve dehlize oturup yazmaya başladığım zaman, yolun üzerindeki kapı çalınmaya başladı. Bu da kim? diyerek kapıya vardım. Bana seslendi. Kapıyı açtım. Bana: "Lambayı söndür!" dedi. Ben de dediğini yaptım. Dehlize yanıma girdi. Oraya sırtındaki bir çuval yükü bıraktı ve bana; "Bil ki, biz çocuklar için yemek temin ederek durumlarını düzelttik. Senin ve çocukların için lâzım olan şeyi hazır ettik. Bu son şey odur." dedi ve ilk yük denginin yanına ikinci bir şey daha yere koydu. Bana; "Onu ihtiyâcına harca!" dedi. Halbuki ben, bu adamı tanımıyordum. Sonra yanımdan ayrıldı. Hemen hanımı çağırdım ve ona: "Lâmbayı getirip yak!" dedim. O da hemen geldi. Bir de baktık ki, içinde ortalama elli çeşit yiyecek bulunan çok kıymetli bir mendile sarılmış bir bohça!Onun yanına konulan da, içinde bin dinâr bulunan bir para kesesiydi." O bana bu hâdiseyi anlattıktan sonra, ben yanından kalkıp gittim. Ahmed bin Hanbel'in kabrini ziyâret ettim. Sonra dönüp gelirken baktım ki, bir hendeğin yanında yürüyorum. Komşularımızdan yaşlı bir kadın, bana yaklaştı ve: "Ey Ahmed!" diye seslendi. Hemen cevap verdim. Bana: "Sana ne oluyor ki, kederleniyorsun?" diye sordu. Ben de durumumu ona haber verdim. Bunun üzerine bana: "Senin annen bana ölmeden önce 300 dirhem para bırakmıştı ve bana da: Bunu yanında sakla! Sen benim oğlumu sıkışık ve üzüntülü hâlde gördüğün zaman, ona verirsin" demişti. Şimdi benimle gel, onları sana vereyim." dedi. Nihâyet onunla berâber evine gittim. Çıkarıp onları bana verdi. Böylece sıkıntıdan kurtuldum."

1) Tabakât-ül-Hanâbile; c.2, s.7

2) Târih-i Bağdâd; c.4, s.189

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.235

4) Tezkiret-ül-Huffâz; c.3, s.868

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.376

6) El-A'lâm; c.1, s.131

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.371

AHMED ES-SENÛSÎ;

Senûsîlik hareketinin büyük mücâhid lideri. İslâm birlik ve kardeşliğinin en mükemmel

örneğini veren velî.

Ahmed es-Senûsî'nin soyu Peygamber efendimizin torunu hazret-i Hasan efendimize kadar uzanmaktadır. Ceddi Seyyid Muhammed ibni Ali es-Senûsî, Kuzey Afrika'da İtalyan ve Fransız istilâ hareketlerine karşı İslâm dünyâsının birlik ve berâberliğini temin maksadıyla Senûsîlik tarîkatını kurdu. İlk defâ Derne civârında dağlık bir arâzide Zâviye-i Beyzâ adını verdiği tekkesini tesîs etti. Mertliği, dînine bağlılığı ile kısa zamanda muhitinde geniş ilgi topladı. Her taraf Senûsî tekkeleri ile doldu. Harekete dâhil olanlar öncelikle şahsî ahlâk ve inançları bakımından en mükemmel bir seviyeye getirilirdi. Sonra da aynı üstünlüğü etraflarına yaymak üzere faâliyete geçirilirlerdi. Fakat Senûsîlik hareketinin hedefi yalnız KuzeyAfrika değil, bütün İslâm dünyâsıydı. Müslüman milletlerin sosyal, ekonomik ve kültürel seviyelerinde muazzam bir inkılâp vücuda getirerek İslâm dünyâsını uyandırıp kalkındırmak ve birleştirmek istiyorlardı.

Seyyid Muhammed 1895 yılında ölünce yerine oğlu Muhammed Mehdî es-Senûsî geçti. Hareket onun zamânında alabildiğine genişledi. Bütün sâha kontrol altına alındı. Kısa zamanda Güney ve Batı Afrika'da milyonla zencinin sistemli bir şekilde müslüman olmasını sağladılar. Arabistan'a, Malezya'ya ve hattâ Hindistan'a tarîkatlarının mümessillerini göndererek İslâm dünyâsı çapında bir uyanış sağlamaya çalışıldı. Senûsî tarîkatı âdetâ hakîkî bir devlet hâline geldi.

1902'de ise Muhammed el-Mehdî'nin ölümü üzerine yeğeni Ahmed eş-Şerîf es-Senûsî hazretleri daha büyük bir azimle dâvâyı eline aldı.

Ahmed eş-Şerîf, 1873'te Cağbûb'da doğdu. Babası Muhammed eş-Şerîf'tir. Küçük yaştan îtibâren mükemmel bir tahsîl ve terbiye gördü. Din ilimlerinde âlim oldu. Her türlü silâh kullanmakta mahâret sâhibi idi. Orduların sevk ve idâresinde fevkalâde meziyet sâhibiydi.

Tarîkatin başına geçtikten sonra faâliyetleri hızlandırdı. Her tarafa yayılan ihvanlar (kardeşler) örnek ekonomik organizasyonlara girişerek, müşterek zirâî, sınâî ve ticârî teşebbüsler kurdular. Her yerde okullar açarak örnek bir ahlâkın yenilmez îmânlı fertlerini yetiştirdiler. Senûsîlik tarîkatı 1911'de İtalyanların Trablusgarb'ı ele geçirmek için giriştikleri büyük askerî harekâta kadar tamâmen bir kültür hareketi olarak sulhçu metodlarla çalıştı. Ancak Trablusgarb'ın tehdîd altına girmesiyle derhâl burayı müdâfaa mevkıinde bulunan Türk kuvvetlerinin yanında yer aldılar. Türk askerlerinin gerilemeye mecbûr olmasından sonra da memleketlerini dağlık mıntıkaya çekilerek azimle müdâfaa ettiler. Bu mücâdelelerde sayıca, düşman kuvvetlerinin çok altında bulunmalarına rağmen cihân târihinin en büyük kahramanlık örneklerini verdiler. Ahmed es-Senûsî, bu savaş sırasında ilk defâ, yayımladığı beyannâmeleri, el-Hükûmetü's-Senûsiyeti'l-Celîle adı ile imzâlamaya başladı. Böylece Senûsiye hareketini ilk kez bir devlet olarak îlân etti.

Birinci Dünyâ Savaşında İtalya müttefikleriyle harbe girince Senûsîler mecburî olarak onun karşısında yer aldılar. 1915'te Mısır'ı işgâl eden İngilizlere karşı giriştikleri harplerde büyük kayıplar verdiler. Ahmed es-Senûsî, Birinci Dünyâ Savaşının sonlarında Sultan Mehmed Reşâd'ın isteği üzerine İstanbul'a geldi. O, son derece bağlı bulunduğu Osmanoğullarına ve Türk milletine, İslâm dünyâsı üzerindeki nüfûz ve îtibârından istifâde ederek faydalı olmak istiyordu. Fakat bir müddet sonra Mondros mütârekesinin imzâlanmasıyla son müstakil İslâm devleti olan Türkiye'nin de Batı emperyalistlerinin taksimine mâruz kaldığını elem ve dehşetle gördü.

Birinci Dünyâ Savaşında İngilizler, İslâm dünyâsını parçalayıp yutmak için çok kesif bir câsusluk ve propaganda faâliyetlerine girişmişlerdi. Bu çalışmalar sonucunda Hint müslümanlarının aşırı dostluk ve bağlılıklarına mukâbil Arap dünyâsında bâzı çözülmeler başlamıştı. Birçok Arap liderlerine Osmanlı Devletinin yıkılmasıyla kurulacak devletlerden taçlar vâdedilerek ayrılık telkin edilmekteydi. Sultan Reşâd Han sarsılan İslâm birliğini

"hilâfeti hâiz olan Türkler" etrâfında yeniden tesis ve takviye için Şeyh Senûsî hazretlerini huzûruna kabûl etti. Ondan Müslüman Âlemini dolaşarak Hilâfet etrafında bozulan birliği yeniden kurmasını ricâ etti. Gerçekten de o devirde müslümanların en fazla sözünü dinleyecekleri şahsiyet gâyet haklı bir şöhrete mâlik olan Şeyh Senûsî hazretleri idi. Şeyh hazretleri derhâl muvâfakat ederek Sultana, Türk milletine hizmete hazır bulunduğunu bildirdi. Ancak tam İslâm Dünyâsını dolaşmaya çıkacağı sırada kendisini dâvet eden Sultan Reşâd Han vefât etti. Sultan Vahideddîn'in cülûs merâsiminde bulunmak üzere seyâhat ertelendi.

Osmanlı pâdişâhlarının saltanata çıkışlarında cülûs merâsimi denilen bir merâsim yapılırdı. Bu merâsimde devrin en kıymetli İslâm âlimi tarafından Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin türbesinde yeni pâdişâha umûmiyetle hazret-i Ömer'in kılıcı kuşatılırdı. Sultan Vahideddîn'in cülûs merâsiminde ona bu kılıç Şeyh Ahmed es-Senûsî tarafından kuşatıldı. Şeyh hazretleri pâdişâha kılıcı takarken şöyle duâ etti: "Cenâb-ı Hak'tan zât-ı şâhânelerine ömrü tavil (uzun ömür), ecr-i cemîl (sevap) niyâz ederim, efendimiz."

Ancak bu sırada netîceleri îtibâriyle bir felâket olan Mondros mütârekesi imzâlanınca, Pâdişâh, Senûsî hazretlerine maiyetiyle birlikte Bursa'da oturmasını irâde etti. Şeyh Ahmed Senûsî hazretleri daha sonra yine Vahideddîn Hanın isteği üzerine Türk Kurtuluş Savaşında çalışmak üzere Anadolu'ya geçti. Anadolu'yu, daha ziyâde doğu ve güney vilâyetlerimizi bir bir dolaşarak halkı Ankara'ya bağlamaya çalıştı. Her gittiği yerde beyazlara sarınmış olarak mahallî kıyâfetiyle kürsüye veya minbere çıkıyor, vâz ve irşâdlarıyla ordumuza gönüllüler kazandırıyordu. Onun her sözü bir nasîhattı. Elinde kılıcı, at üstündeki hali, heybeti, Anadolu Türk insanının üzerinde efsânevî tesirler meydana getiriyordu. Onun Kurtuluş Savaşındaki vâz ve nasîhatları, halkı birliğe dâvet edişi yalnız Anadolu'da değil, bütün İslâm dünyâsında derin akisler uyandırdı. Bu maksatla rastladığı gazetecilere Türk milletinin mücâdelesinin meşrûluğunu ve bütün müslümanların kendilerini desteklemelerinin dînen vâcib olduğunu ifâde eden kat'î beyânatlar vermekteydi.

Şeyh Ahmed Senûsî hazretleri, Kurtuluş Savaşının sonlarına doğru, bu hareketin kurmayları arasında hilâfete ve halîfeye karşı başgösteren soğukluk üzerine Anadolu'da daha fazla durmayı uygun bulmadı. Büyük bir üzüntü içerisinde Ankara'dan ayrılarak Arap memleketlerine gitmek üzere yola koyuldu. Giderken söylediği şu sözler onun siyâsî bir dâhi olduğunu göstermektedir:

"Bugün İslâm milletleri arasında en kuvvetli ve haşmetlisi ve dînî vahdet ve idâre yönünden en ümit vericisi Türk Milleti'dir. Binâenaleyh, bütün İslâmî harekât ve dayanışmanın kuvvet merkezi Türkiye olmalıdır. Kahraman Türk Milletini bu yakın alâka ve yardıma, dayanışmaya ve bu çok mühim vazîfeye ehil kılan birçok târihî ve stratejik imtiyazlar vardır. Hilâfeti temsil etmiş olması, bütün İslâm âleminin kalbgâhı olan Haremeyn ve civârının hâdim ve hâmisi olmak şerefine sâhip bulunması ve bütün emânât-ı mukaddeseyi hâlâ uhdesinde mahfûz bulundurması, asırlar boyunca İslâm'ın alemdârlığını yapması ve onu, İlâhî bir lütufla her türlü tehlike ve saldırıdan koruması ve nihâyet hâli hazırdaki tutumun hâlâ ümid verici olması gibi sebepler, bu büyük milleti bugün de İslâmî hareket ve dayanışmanın ve İslâm âlemi için, düşünüp çırpındığımız topyekün bir kurtuluşun yegâne kuvveti, rehberi ve lideri olmaya sevk etmektedir.

Türkiye'nin ve İslâm Âleminin kurtuluşu Allahü teâlânın izniyle, ancak Müslüman Türk Milleti sâyesinde mümkün olabilir ve böyle olacaktır."

Şeyh Ahmed es-Sünûsî hazretleri Türkiye'den ayrıldıktan sonra Şam'a gitti. Yaygın şöhreti ve ziyâretçilerinin çokluğu yüzünden kendisinden korkan Fransızlar, onu Şam'ı terke zorladılar. Buradan Filistin'e geçti. Orada da İngilizler kendisinden çekinip, endişelendiler. Artan İngiliz baskısı yüzünden Mekke'ye geçti ise de vehhâbî inancında olan İbn-i Suûd'la anlaşamadı. Sonunda Yemen imamlığı ile Suûd krallığı arasında tampon bir devlet olan Asîr'e çekildi.

Burada Senûsî şeyhlerinden İdris es-Senûsî'nin torunu olan başka bir İdris es-Senûsî hükümdârdı. Ancak Asîr'de lâyık olduğu hüsn-i kabûlü gören Ahmed es-Senûsî, 10 Mart 1933 (H.1352)'te vefâtına kadar burada kaldı.

DİN HAYATTIR

Şeyh Ahmed es-Senûsî hazretleri Tarsûs Gazetesi muhabirine memleketin içine düştüğü durumun sebeplerini ve kurtuluş çârelerini şöyle belirtmiştir.

"Bu memleketin istikbâli her şeyden evvel ve her şeyin üstünde İslâmiyet'in ahlâkî prensiplerine dayanmaktadır. Bu prensipler üzerindedir ki şanlı yarının, geleceğin binâsını kuracağız. Evet bu memleketin istikbâli, dînimizin hükümlerine uymakta yasaklarından sakınmaktadır. Bu din en yüksek medeniyet, fikir ve ahlâk dînidir. Bize saâdet evini, yurdunu bağışlayan ancak bu dindir. Dînimiz bize adâleti, iyiliği, icâdı, ictihâdı, vatan muhabbetini, çalışmayı ve izzet-i îmânımızın muhâfazasını emrediyor. Dînimiz en ahlâkî ve ictimâî bir dindir. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem; "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim." buyuruyorlar. Dînimiz fuhşiyâttan, müskirâttan, sefâhetten, tefrikadan, tembellikten, cehâletten ve bütün kötü ahlâklardan nehyediyor. Görülüyor ki din, bütün hakîkatıyla güzel ahlâkla amel etmektir.

Bizim gücümüzü kıran ve şevketimizi yıkan, düşmanlarımızı üstün eyleyen en büyük sebep, hiç şüphesiz ki dînimizi ihmâl etmekliğimizdir. Hissiyâtımıza mağlûb olmaklığımızdır. Bu durum işlerimizin ve ihmallerimizin neticesi olarak bize acı bir ders oldu. Artık şimdi kendimizi ıslah etmek bize vazifedir. Yoksa büyük zaferin bize hazırladığı gâyeye ulaşmak müyesser olmaz. Din neyimizdir? Din hayatımızdır, onsuz hayat olamaz."

1) Sarıklı Mücâhidler; s.264-281

2) Tasavvuf ve Tarîkatler; s.171

3) Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri; s.230-231

AHMED SİYÂHÎ;

Kastamonu velîlerinden. 1777 (H.1191) senesinde Kastamonu'nun Kırkçeşme mahallesi Ahmed Dede Caddesindeki evde doğdu. Babası Sadi tarikatı dervişlerinden Demirci Ahmed Efendidir.

Ahmed Siyahî, Kur'ân-ı kerîm okumayı zamanın zâhid ve âbidlerinden olan Şâbân Efendiden öğrendi. İlk tahsîline Mustafa Efendi isimli bir zâtın huzûrunda başladı. Amasyalı Uzun Ali Efendinin derslerine devam ederek ilmini genişletti. Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden Hoca Nu'man Efendi Şeyh Hicâbî'nin sohbetlerinde bulunarak çok istifade etti. Bu hocalardan icâzet aldıktan sonra Çorum'a gitti. Burada Yûsuf-ı Bahrî Efendiden hadîs ilmini öğrendi ve akranları arasında Hâfız-ı hadîs ünvânı aldı. Birkaç defâ Çerkeş'e gitti ve Halvetiyye yolu büyüklerinden Şeyh Mustafa Efendinin sohbetlerinde bulundu. Şeyh Mustafa Efendi; "Senin feyzine sebeb olan zâtın ismi Hâlid olacak. Onu ara." diye tavsiyede bulundu.

Ahmed Siyâhî Efendi, kendisini irşâd edecek, yetiştirecek Hâlid ismindeki zâtı aramaya başladı. Karadan hacca gitmek üzere yola çıktı. Şam'a vardığı zaman Nakşibendiyye yolunun büyüğü Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin ismini duyunca; "Hocam Şeyh Mustafa Efendinin buyurduğu Hâlid bu olabilir." diyerek hemen sohbetlerine devam etti ve talebeleri arasına katıldı. Hocası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ile birlikte hacca gitti. Ahmed Siyâhî, başına

devamlı siyah sarık sardığı için Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî tarafından "Siyâhî" lakabı verildi. Hac ibâdetini tamamladıktan sonra hocası ile tekrar Şam'a dönerek bir müddet daha kaldı. Mevlânâ Hâlid hazretleri ona, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmesi, doğru yolu göstermesi için icâzet, diploma verip vazîfelendirince, 1827 senesinde Kastamonu'ya döndü.

Kastamonu'ya dönüşünde Abdülbâkî Medresesi müderrisliğine tâyin edildi. Bir taraftan talebelere ilim öğretir, diğer taraftan insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatırdı. Kendisini sevenleri ve talebeleri gün geçtikçe arttığı halde, çekemeyen, karşı çıkan ve düşmanlık besleyenler de vardı. Bir gün Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin meşhur halîfelerinden Abdülfettâh-ı Akrî hazretleri Bağdât'tan İstanbul'a gelirken Ahmed Siyâhî'yi ziyâret için Kastamonu'ya uğradı. Bu durum şeyhi ve talebelerini çok sevindirdi. Ayrıca şeyhin büyüklüğünü göremeyenlerin gözlerindeki perdelerin açılmasına yol açtı. Nitekim Kastamonu âlimlerinden olup şeyhin büyüklüğünü kabul etmeyen Keskinzâde Ahmed Efendi, Abdülfettâh Efendiye gelerek tasavvuf dersleri almak istedi. Bu taleb üzerine Abdülfettah-ı Akrî; "Şeyh Siyâhî buradayken bizim ders vermemiz edebe uygun olmaz." diyerek onun yetiştirilmesini Ahmed Siyâhî'ye havâle etti. Keskinzâde de şeyhten özür dileyip talebesi oldu.

Merdoğlu isminde hayırsever bir zengin evini medrese haline getirip, talebe yetiştirmesi için Hacı Ahmed Siyâhî'nin emrine verdi. Ahmed Siyâhî Efendi; Merdoğlu Medresesi veya Hacı Ahmed Efendi Medresesi ismi ile bilinen bu medresede uzun yıllar ders verdi ve talebe yetiştirdi. 1861 senesinde Mâliye Nâzırı olan Safvetî Paşanın arzı ve Sultan Abdülmecîd Hanın irâdesiyle Câmii şerîfin karşısında bir dergâh inşâ edildi. Dergâh yapılırken etrâfında yer alan üç evin satın alınarak ilave edilmesi düşünüldüğü halde, sahiplerinin şiddetli itirazı sonucu gerçekleşmedi. Bu hal üzerine Ahmed Siyâhî Efendi; "Bu evler sultanımız hazret-i Hâlid tarafından dergâhımıza ilâve buyurulmuştur. Şimdiki halde karşı çıkan sâhipleri bir gün gelir, kendi rızâlarıyla terk edip, satarlar." buyurdu. Ahmed Siyâhî Efendinin bu sözleri, kendisinin vefâtı ve muhterem oğullarından Şeyh Seyyid Efendinin zamânında gerçekleşti ve şöyle oldu: O evlerden birinin sâhibi evini şeyh hazretlerine sağlığında satmadığı gibi, Ahmed Siyâhî'ye söylediği pekçok ağır sözlerle onu incitmiş ve üzmüştü. Ancak o kişi, Ahmed Siyâhî'nin vefât ettiği gece akıl almaz bir halde; "Aman, yâ Hazret-i Şeyh! Affet! Kusur ettim. Merhametine sığınıyorum." diyerek feryatlar etti. Öyle ki bağırmalarından çevre ev sâkinleri de uyandı. Bu olay üzerine ertesi gün o ve diğer iki ev satılarak dergâha ilâve olundu ve "Kim komşusuna eziyet ederse, Allahü teâlâ onun evini ona vâris kılar." hadîs-i şerîfi tahakkuk ederek herkese ibret oldu.

Ahmed Siyâhî'nin tasavvuf yolunda yetiştirip icâzet verdiği talebeleri arasında; oğulları Abdülazîz ve Seyyid Ahmed Hicâbî, Benli Sultan Şeyhî Şânî Efendi, Sinop Müftüsü Hâfız Ali Lütfî Efendi, Hacı Mehmed Hulûsî Efendi, Şeyh Ahmed Efendi, Reis-ül-Kurrâ Hâfız Hasan Efendi ve Ma'rûfîzâde Hâfız Hasan Efendi başlıcalarıdır.

Ömrünün sonuna kadar talebe yetiştiren Ahmed Siyâhî, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatarak, onların dünya ve âhirette kurtulmaları için çalıştı. 1874 (H.1291) senesinde tahmînen doksan beş yaşında olduğu halde "Aman yâ Resûlallah!" dedikten sonra vefât etti. Cenâze namazında bütün Kastamonulular hazır bulundu. Vasiyeti üzerine Çamurcuoğlu Hasan Ağa'dan intikal eden arsaya defn edildi. Allahü teâlânın rahmetinin üzerine yağması için kabrinin üzerine türbe yapılmamasını vasiyet ettiğinden kabri üzerine türbe yapılmadı. Vefâtından sonra yerine oğlu Seyyid Hicâbî Efendi geçerek insanlara doğru yolu gösterdi.

Vefâtından bir buçuk ay sonra Medîne-i münevverede Anbar memurluğu yapan Arif Hikmet Bey'den Şeyh hazretlerinin kütüphanesinin müdürü Hacı Şâkir Efendiye bir mektup geldi. Mektubunda; "Bu gece Şeyh Siyâhî hazretleri, Peygamber efendimizin mübârek kabrini

ziyâret eyledi." yazıyordu. Mektubun târihine baktılar, Ahmed Siyâhî Efendinin vefât ettiği güne rastlıyordu. Böylece şeyhin son anında "Aman, yâ Resulallah!" demesinin sırrı, daha iyi anlaşılmış oldu.

Ahmed Siyâhî hazretleri oğluna şöyle nasîhatta bulundu:

Ey oğlum! Sana Allahü teâlânın kitâbına, Resûlullah efendimizin sünneti seniyyesine uymayı, îtikâdını evliyâullahın da bağlı olduğu, Ehl-i sünnet vel cemâat âlimlerinin bildirdikleri doğru îtikâda göre düzeltmeni tavsiye ederim...

Âlimlere, tasavvuf ehline, Kur'ân-ı kerîm ehline hürmet et. Vicdanın, için temiz olsun, cömerd ve güleryüzlü ol. Başkalarına ihsan ve iyilikte bulun. Allahü teâlânın yarattıklarına eziyet ve sıkıntı verme. Arkadaşlarının hatâ ve kusurlarını affet, görmemezlikten gel. Büyük, küçük herkese nasihat eyle, hırs ve tamâyı terk eyle. Bütün ihtiyaçlarında Allahü teâlâya tevekkül et, güven. Çünkü Allahü teâlâ, kendisine sığınanları mahrum etmez.

Oğlum! Selâmeti, kurtuluşu istikâmet ve doğruluktan başka bir şeyde, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmayı Resûlullah efendimize tâbi olmak, ona uymaktan başka bir yolda arama. Kendini hiç kimseden faziletli, üstün zannetme. Birisi senin hakkında nemmâmlık, koğuculuk ve hasedçilik yaparsa, ona mâni olmak için kendini zahmete sokma, onun işini Allahü teâlâya bırak. Çünkü bu yolda öyle Allah adamları vardır ki, Allahü teâlânın izni ile fitne fesat sebebini göz açıp kapayıncaya kadar söküp atarlar. Sen kıymetli ömrünü Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uymakla geçir. Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekte kınayanın kınamasından korkma. İbâdet ve tâatın güçlüklerine karşılık ecir ve sevâba kavuşacağını düşünerek sabır ve tahammül et, nefsini dâimâ hesâba çek. Vakitlerini dînin emirlerine uymakla kıymetlendir. Çok önemli olan vakit sermayeni kıymetlendirmeye gayret eyle. Çünkü geçen zaman bir daha geri gelmez. Yarına çıkıp çıkmayacağın ise belli olmadığından yarını beklemek, yarın yaparım demek, üzüntü ve pişmanlığa yol açar. O halde sakın sakın elinde bulunan vaktini mâlâyâni, dünya ve âhirete faydası olmayan Allahü teâlânın râzı olmadığı, beğenmediği şeyler ile zâyi etme. İçinde bulunduğun anda Allahü teâlânın râzı olduğu beğendiği şeylere sarıl. Tevâzu ve alçak gönüllülükte toprak gibi, başkasına fayda vermekde meyvalı ağaç gibi, cömertlikde akan nehir gibi, ihsân ve iyilik yapmakda deniz gibi, mâlâyâni, faydasız şeyleri konuşmamakda, sükût ve susmakda cansız varlıklar gibi, ayıpları örtmekte karanlık gece gibi olmaya çalış. Kalbin görmemesi, kalb katılığından hasıl olacağından, dâimâ günahların için ağlayıp sızla, âh et. Nazargâh-ı ilâhî olan kalbi, haramlara ve Allahü teâlânın yasak ettiği şeylere yöneltmekten sakın. Akrabâyı ziyâret ve onlara iyilik etmeyi ihmâl etme. Âhiret kardeşlerini, iyi arkadaşlarını arttırmaya çalış. Her zaman onlarla sohbet lâzımdır. Evliyânın büyükleri; "Allahü teâlâ ile beraber olunuz. Buna gücünüz yetmezse, Allahü teâlâ ile beraber olanlarla olunuz ki, sizi Allahü teâlâya kavuştursunlar." buyurmuşlardır.

Ey oğul! Dünyâya sarılmış ona gönül vermiş olanlarla bulunma. Onlarla sohbet ve berâberlik gam, keder ve üzüntü getirir. Bu, tecrübe ile sâbittir. Onlar senden faydalanırlar ise de sen onlardan faydalanamazsın. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymayan, nefsinin arzu ve isteklerine uymuş kimselerle berâber olma. Böyle kimseler gizli düşman olup, insanın yüzüne karşı dalkavukluk yaparlar, gıyabında, arkadan ise aleyhinde bulunurlar. Onların yanına gelerek oturmalarına bakıp aldanma. Maksatları senden mânen faydalanmak olmayıp dünyâlık maksatlarına, mal ve mevki elde etmeye seni vesîle, âlet etmek içindir. Bir kusur ettiğinde, hakkında kötülük düşünenlerin ve düşmanlarının en azılısı olurlar. Zamânındaki insanları tecrübe ettiğinde, onlarda bundan başka bir özellik bulmayacaksın.

Ey oğul! Sana sadâkat, bağlılık iddiasında bulunanların, yaptıkları iyilikleri başına kaktıklarını görürsün. Çünkü sadâkat ve bağlılık adına yaptıkları az bir iyilik karşılığında ağır, pek fazla bir hizmet ve karşılık beklerler, çok şey ümid ederler. Bu ümitlerine bir defa olsun müsâde etmezsen derhal, gösterdikleri sevgi, sadâkat ve bağlılıklarını bırakırlar. Çok

defa onların isteklerinden yakanı kurtaramaz, arzularının hâsıl olması yolunda boşuna dînini ve şerefini fedâ etmiş, yüz suyu dökmüş olursun.

Ey oğul! Eğer sana hakîkî dost arkadaş lâzım ise, Allah için sevenlerle beraber ol. Böyle kimselerden dostluk ve kardeşlik bağı kurduğun kimseye, muhtâc olduğunda ihtiyacından fazla malın varsa ver. Yahud onu kendinle beraber tut veya kendine tercih et. Beraber olduğunuzda ve arkasından ayıplarını ört ve gizle. Kusuru olduğunda sabır ve tahammül et. Hayatta iken ve vefat ettiğinde onu hayırla an.

Herkese bilhassa sana karşı olanlara yumuşaklık, alçak gönüllülük, güler yüzlülük ile davranmaya gayret et. Sana, Rabbinden alıkoyan dünyalığa makam ve mevkıye kalbinin meyletmemesini tavsiye ederim. Çünkü nefs, hevâ, nefsin arzu ve istekleri, şeytan ve dünya, insanın dört düşmanı olup, herbirine karşı kullanılacak harb âletleri vardır. Nefsin silahı tokluk, hapishanesi açlıktır. Hevânın silahı, çok konuşmak; sukût, konuşmamak ise, onun zindanıdır. Dünyânın silahı insanlarla fazla berâber olmak, onlar arasında fazla bulunmak, çâresi yalnızlık ve onlardan uzak kalmaktır. Şeytanın silâhı gaflet yâni Allahü teâlâyı unutmak; ona karşı tedbîr, Allahü teâlâyı anmak ve hatırlamak, O'nun büyüklüğünü düşünmektir. Zikir, Allahü teâlâya kavuşmakta en kısa yoldur.

Ey oğul! Bu nasihatlerimi iyi belle ve Allahü teâlânın nîmetlerine, sana yaptığı iyiliklere şükr edenlerden ol...

1) Tehassür; (M. Zühdî; Derseâdet, 1308); s.9

2) Hadâik-ul-Verdiyye; s.259

3) Kastamonu Evliyâları; s.82

AHMED BİN SÜLEYMAN ERVÂDÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Süleyman Ervâdî'dir. Trablusşam vilâyetine bağlı Ervâd kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Evliyânın en büyüklerinden Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin ders ve sohbetlerinde yetişti. Şam sâhillerinin büyüğü adıyla meşhur oldu. Çok talebe yetiştirdi. 1858 (H.1275) senesinde Trablusşam'da vefât etti. Dibâ Mescidi yanına defnedildi. Kabri ziyâret mahallidir.

Ahmed Ervâdî ilk tahsîline memleketinde başladı. İlim ve irfânını arttırmak için Trablusşam, Mısır ve başka yerlere gitti. Zamânın meşhur âlimleriyle görüştü. Kendilerinden icâzet, diploma aldı. Görüştüğü âlimlerin en meşhurları; Ezher Üniversitesi hocalarından İbrâhim el-Bacûrî, Muhammed el-Fudalî, Mısır Müftüsü Ahmed et-Temîmî, Muhammed el-Muşmûnî, Ahmed es-Sâvî, Mustafa el-Mubellât, Mustafa Belâkî, Şeyh Abdurrahmân Küzbürî, Hüseyin ed-Decânî ve Allâme Muhammed ibni Âbidîn hazretleridir.

Ahmed bin Süleyman Ervâdî aynı zamanda muhîtindeki birçok velînin sohbetlerine devâm etti. Meczûb, kendinden geçmiş hak âşığı, ümmî olan sâlih kimselerle görüştü. Bunlardan insanları terbiye usullerini öğrendi. Ekberiyye, Rıfâiyye, Düsûkıyye, Ahmediyye (Bedeviyye), Halvetiyye ve Şâziliyye tarîkatlerinde icâzet aldı. Daha sonra da Şam'da evliyânın gözbebeği Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin sohbetlerine katıldı. Kısa zamanda olgunlaştı. Kendisine icâzet verilip insanlara doğru yolun bilgilerini anlatıp öğretmek için Trablusşam'a gönderildi. Ervâdî hazretleri böylece Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, Çeştiyye yolunun ilim ve irfânına kavuşmuş oldu.

Ahmed Ervâdî hazretleri, hocasının; "Sana Şam sâhillerinin büyüğü denilse yeridir." iltifâtına kavuşup, Trablusşam vilâyetinde talebe yetiştirmekle meşgul oldu. Talebelerini bâzan muhabbet nazarıyla, bâzan etrafına toplayıp onların kalplerine teveccüh ederek boş ve zararlı

düşüncelerden kurtarmak sûretiyle terbiye etti.Talebelerinin en meşhuru, İstanbul'a teşriflerinde icâzet verdiği Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'dir. Bu zâta, İstanbul'daki evliyânın en büyüklerinden biri olanAbdülfettâh-ı Bağdâdî Akrî hazretleri ile görüşmesini ve ona bağlanmasını tavsiye etmiştir.

Selîm Mesûtî, Abdüllatîf bin Ömer el-Buhârî Ahmed Ervâdî hazretlerinin diğer kıymetli talebelerindendir.

Ahmed Ervâdî hazretlerinin çok kerâmeti görülmüştür; talebesi Selim el-Mesûtî anlatır:

"Birgün hocamın elinde az mikdârda su alan bir kap vardı. Onunla abdest almaya başladı. Su yetmedi ve bitti. Bunun üzerine hocam su kabına baktı. Kap âniden su ile doluverdi. Bir müddet sonra yine bitti. Yine aynı şekilde baktı. Kap evvelki gibi su ile doldu. Bu hâl abdestini alıncaya kadar üç-dört defâ devam etti. Bu hâdiseye gözlerimle şâhid oldum."

Ahmed Ervâdî hazretleri tayy-i mekân eder, bir anda başka yerlere gider gelirdi. Bir defâsında kendisinden çok uzak bir yerde haksızlığa uğrayıp hapsedilmiş bir talebesinin yardım istemesi üzerine tayy-i mekân ederek, bir anda oraya gidip gelmek sûretiyle onu kurtardı.

Ahmed Ervâdî hazretleri yüz otuza yakın eser yazdı. Eserlerinden en meşhurları şunlardır: **1) Ferâid-ül-Fevâid, 2) Mir'ât-ül-İrfân, 3) Târîh-u Kebîr, 4) Keşf-üs-Sütûr an Meânî Salât-in-Nûr, 5) Risâletün fil-Halvet, 6) Evrâd.**

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.350

2) Hadikat-ün-Nediyye; s.7

3) İrgam-ül-Merîd; s.85

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.236

5) Tıbyân-ül-Vesâil-il-Hakâyık; c.1, s.329

6) Menâkıb vet-Tevessül; s.27

AHMED ŞEMSEDDÎN MARMARAVÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Halvetiyye tarîkatında "orta kol" olarak bilinen Ahmediyye şûbesinin kurucusu. 1435 (H.839) yılında Akhisar'ın Göl Marmarası veya Marmaracık adı ile bilinen köyünde doğdu. Babası Îsâ Halîfe, Halvetiyye şeyhlerindendir. Halk arasında Yiğitbaş Velî diye meşhûr olmuştur.

İlk tahsîlini babasından aldı. Sonra medreseye devâm etti ve zâhirî ilimleri öğrendi. Fakat kendisi ilâhî aşka tutulmuştu. Tasavvuf yolunda ilerlemek gönül gözünü görür hâle getirmek istiyordu.

"Tasavvuf, aşk ateşiyle yanmaya derler." sözü sanki onun için söylenmişti. Nitekim gâyesine erişmek için, Uşak'ın Kabaklı köyünde insanlara doğru yolu gösteren büyük âlim Şeyh Alâeddîn Uşşakî hazretlerinin huzûruna vardı. Onun sohbetleri ile mânevî mertebelerden geçerek şeyhlik pâyesine yükseldi.

Şeyh Alâeddîn Uşşakî hazretleri Ahmed Şemseddîn'e icâzet (diploma) verdikten sonra, onu İslâmiyeti yaymak, talebeler yetiştirmek ve gönülleri aşk-ı ilâhî ile doldurmak üzere Manisa'ya gönderdi.

Ahmed Şemseddîn hazretleri Manisa'da hocasının isteği doğrultusunda talebeler yetiştirmekle meşgûl oldu. Ancak bu sırada Şâh İsmâil de, Ehl-i sünnet îtikâdını,

müslümanların Peygamber efendimizden gelen doğru inancı yıkmak için harekete geçmişti. Bu gâye ile Anadolu'ya "dâî" adı verilen halîfeler göndermiş, sahte şeyhler eliyle bozuk ve yanlış tarikatler kurdurmuştu. Ayrıca Antalya'dan Bursa'ya kadar pek çok yerde isyanlar çıkartarak halkı silâh gücü ile de sindirmek istemişlerdi. Karışıklık had safhada idi. Öyle ki bu sahte şeyhler Osmanlı merkezine kadar sızdılar. İstanbul sahte şeyhlerle doldu ve halk kime inanacağını şaşırdı.

Velî pâdişâh İkinci Bayezîd Han sahte tarîkatlerin ayıklanarak kapatılmasını istedi. Böylece halkın yanlış inanışlara kapılıp Ehl-i sünnet îtikâdından uzaklaşmasına mâni olmak üzere harekete geçti. Kurulan bir mecliste şeyhlerin imtihana tâbi tutulmasını istedi. Bu düğümü çözmek için de Ahmed Şemseddîn hazretlerini Manisa'dan İstanbul'a dâvet etti.

Ahmed Şemseddîn hazretleri derhal bu ulvî görevi kabûl edip İstanbul'da Sultan Bâyezîd-i Velî hazretlerinin huzûruna çıktı ve Osmanlı Sultânının da hazır bulunduğu imtihan heyetine reislik etti.

O gün Ahmed Şemseddîn hazretlerinin tuttuğu şerîat süzgecinden hak ve doğru yolda bulunan şeyhler rahatlıkla geçerken sahteleri tutuldu. Bunlar mahcup ve perişan oldular. Tekkeleri kapatıldı ve yaptıkları işten men edildiler. Ahmed Şemseddîn hazretlerine, imtihan sırasında gösterdiği kemâl, dirâyet ve olgunluk sebebiyle "Yiğitbaşı" lakabı verildi. Pâdişâh çok hoşnut kaldığı ve takdir ettiği bu büyük velîyi hediyelerle taltîf etti. O ise bu hediyelerin tamamını fakirlere dağıttı. İstanbul'da kalması tekliflerine rağmen, tekrar Manisa'ya döndü. Bu hâdise dilden dile, şehirden şehire yayıldı. Sohbetine kavuşmak isteyenler Manisa'ya akın ettiler ve çevresinde geniş bir sohbet halkası meydana getirdiler.

Ahmed Şemseddîn hazretlerinin kerâmetleri Mısır'da Arab Molla nâmıyla tanınan bir zâta kadar ulaştı. Arab Molla, ilmiyle mağrur bir zâttı. Ahmed Şemseddîn'i imtihan etmek üzere Mısır'dan Manisa'ya geldi. Ahmed Şemseddîn hazretlerini çekemeyenler derhal Arab Molla'nın etrafında tâzim, hürmet ve îtibâr halkası meydana getirdiler. Ona, Yiğitbaşı Velî aleyhinde pek çok sözler söylediler. Bu hal, Arab Molla'nın nefsini ve gurûrunu okşadı. Onlara:

"Siz onu bana bırakın. Onun hakkından ben gelirim ve şeyhlik ne imiş ona gösteririm." dedi. Benlik dâvâsıyla mağrur Arab Molla, ertesi gün Yiğitbaşı Velî'nin dergâhına geldi. Dergahın bahçesinden içeri girmek üzereyken kapıda iki derviş kendisini karşıladı ve; "Ey Molla! Şeyh hazretleri dergahında sizi bekliyor." dediler. Arap Molla geleceğinden hiç bahsetmemiş ve bu dervişlerle de daha önce karşılaşmamıştı. Şaşırdı ve dayanamayıp sordu:

"Ey Canlar! Yanlışlık olmasın. Siz kimi karşılarsınız. Ben ziyâret edeceğimi bildirmemiştim." Dervişler tatlı tatlı gülümseyerek sordular: "Mısır'dan gelen Arab Molla siz değil misiniz?" Molla daha büyük bir şaşkınlıkla; "Evet." diyebildi ve dervişlerin îkazıyla dergâhtan içeri girerek kendisini bekleyen Şeyh hazretlerinin huzûruna vardı.

Yiğitbaşı hazretleri birkaç talebesiyle sohbet etmekte, onlara İslâmiyetin güzel ahlâkından bahsetmekteydi. Molla Arab'ın oturması ile sözüne devam etti:

"Ey dostlarım kibirden sakınınız. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; "Kalbinde zerre kadar kibir olan Cennet'e giremez." buyurdu. Kibir, Allah'ın kullarına hakâret, aşağılık gözü ile bakmaktır. Kendini herkesten üstün görmektir. Ebû Hâşim Sûfi hazretleri; "Dağı iğne ile kazıp yerinden yok etmek, kalpden kibri söküp atmaktan daha kolaydır." demektedir."

Bunca nasîhata rağmen Arab Molla'nın hâlâ inkâr çukurunda olan nefsi, Yiğitbaşı ile yarışmak ister. Onun bir müddet duraklamasını fırsat bilerek gururlu bir edâ ile ve kelimelerin üzerine basa basa:

"Ey Şeyh, sizin erbaînizi, çile çekmenizi, nefsinizi yola getirmekteki gayretinizi çok

medhettiler. Birlikte erbaîne, çile çekmeye girsek ne dersiniz?" diye sordu. Ahmed Şemseddîn hazretleri tebessüm ederek:

"Hay hay!.. Biz misafirimizi kırmayız." buyurdu.

Arab Molla:

"Ancak benim bir şartım var. Yemek içmek serbest, fakat dışarıya çıkmak ve ihtiyâcınızı görmek yasak olacaktır." diye ekledi. Şeyh hazretleri:

"Kabul. Her şartınızı kabul ediyorum." deyince, birlikte bir hücreye girdiler. Yiğitbaşı hazretleri talebelerine kendisine kuzu dolması getirilmesini ve misafirine de ne isterse verilmesini istedi. Ancak Arab Molla sadece birkaç zeytin ile iktifâ etti. Şeyhin kuzu dolmasını yemesini seyrediyor ve biraz sonra dayanamaz dışarı çıkar diyerek için için gülüyordu. Ancak zamânın su gibi geçmesine, Şeyh hazretlerinin nefis, leziz yiyecekleri birbiri ardısıra bitirmesine rağmen, Molla'nın beklediği an bir türlü gelmedi: Bir, iki, üç ve nihayet dördüncü gün o nefis yiyecekleri yiyen sanki Şeyh hazretleri değil de oymuş. Kendisini nasıl dışarıya atacağını bilemedi. İhtiyâcını gördükten sonra dışarıda kendisini bekleyen dervişlere; "Yahu! Ben iki üç zeytin tanesiyle dayanamadım. Bu zat bunca yemeği nasıl yiyor ve nasıl duruyor?" diye söylendi. Dervişler ise şu cevâbı verdiler:

"Bu, mollalıkla şeyhlik arasındaki farktır."

Arab Molla hatasını anlamıştı. Derhal Yiğitbaşı hazretlerinin ellerine sarılarak affedilmesini diledi ve; "Ey zamânın Yûsuf'u, sen Mısır'a sultan olmuşsun. Bu günâhkârı da bendelerin arasına kabul et" dedi. Tövbe ve istiğfâr ettikten sonra talebeliğe kabûl edilen Molla Arab, Ahmed Şemseddîn hazretlerinin en büyük halîfelerinden oldu.

Ahmed Şemseddîn hazretleri arkasında yüzlerce talebe ve sekiz cilt eser bırakarak 1504 (H.910) yılında sonsuzluk âlemine göçtü. Yetiştirdiği halîfelerin herbiri evliyâlık makâmına erdi. Ahmediyye kolundan ayrı ayrı şubeler ortaya çıktı. Bunlar Ramazaniyye, Sinâniyye, Cerrâhiyye, Uşşâkiyye ve Mısriyye adları ile aynı kaynaktan fışkıran feyz menbâları oldu. "Tevhîd Risâlesi, Câmi-ül-Esrar, Ravdatü'l-Vâsilîn, Mukaddimetu's-Sâliha, Keşfu'l-Esrâr ve A'mâlü't-Tâlibîn" belli başlı eserleridir.

Ahmed Şemseddîn hazretlerinin türbesi Manisa'da Seyyid Hoca mahallesindedir. Zamanla yıkılan ve kaybolmak üzere bulunan dergahının yerine Yiğitbaşı vakfı tarafından adına bir mescid inşâ ettirilmiştir.

YEDİ DAL

Ahmed Şemseddîn Marmaravî hazretleri bir sohbetlerinde talebelerine; "İyi dinleyiniz!" dedikten sonra şu nasihatte bulundu.

"İnsanın kalbinde bir hevâ ağacı bitmiştir ki yedi dalı vardır. Her dal bir tarafa yönelir. Birincisi göze, ikincisi dile, üçüncüsü kalbe, dördüncüsü nefse, beşincisi ebnâ-i cinse (diğer insanlara), altıncısı dünyâya, yedincisi âhiretedir. Her dalın bir çeşit meyvesi vardır. Göze yönelen dalın meyvesi harama bakmaktır. Dile yöneleninki, başkasının ayıp ve kötülüklerini söylemek, gıybet etmektir. Kalbe yöneleninki, başkalarına kin ve düşmanlık etmektir. Nefse yöneleninki, şüpheli şeyler ile, haram ve mekruhları işlemektir. İnsanlara yöneleninki, onlardan üstün olmak, onları hor ve hakîr tutmak, aşağı görmektir. Dünyâya yöneleninki, uzun emel sâhibi olmak, aş, iş, mal ve makam hırsı ile dolu olmaktır. Âhirete yönelen dal ise, üzüntü ve pişmanlıktır. İnsanda hevânın, arzu ve isteklerin kökü bâkidir, kalıcıdır. Elbette devamlı tâze dallar verir. Ancak Allahü teâlânın emirleri yerine getirilir, yasaklarından sakınılırsa hevâ ağacı kalpten sökülüp atılır. Kötü huyları, ahlâkları gidip, güzel huylar ile

süslenir. Bu ise bir rehberin yol göstermesi ile mümkün olur."

1) Sefînetü'l-Evliyâ; c.4, s.156

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.225

AHMED ŞEYBÂNÎ;

Hindistan evliyâsından. İsmi Ahmed olup, babasının ismi Kâdı Mecdüddîn'dir. İmâm-ı A'zam hazretlerinin en yüksek talebelerinden olan İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin soyundandır. Hindistan'ın Nârnûl beldesinde doğup yetişti. Doğum târihi belli değildir.

Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan Ahmed Şeybânî Hâce Hüseyin Nâgûrî'nin talebesi oldu. Zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsîl etti. Ayrıca başka âlimlerin de sohbetlerinde bulundu. İlim tahsîlini tamamladıktan sonra, Ecmîr'e yerleşti. Orada yetmiş seneden fazla kaldı. Dünyâya düşkün olmaktan, haramlara ve şüphelilere düşmekten uzak bir şekilde, nefsin isteklerine muhâlefet ederek, ibâdet ve tâat ile meşgûl olarak yaşardı. Haramlara düşmekten son derece sakınır, takvâ üzere bulunurdu. Tasavvuf yolunda ilerlemiş olup, yüksek derece sâhibi idi. Dünyâya düşkün olmamakla birlikte, dünyâya düşkün olanlardan da uzaktı. Sohbetinde bulunanlara; dînimizin hükümlerini, tasavvuf yolunda bulunmanın husûsiyetlerini ve bu yola âit ince bilgileri anlatırdı. Meclisi, Süfyân-ı Sevrî hazretlerinin meclisi gibiydi. Emr-i mârûf ve nehy-i münkerde, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmede çok gayretliydi. Zengin, fakir, tanıdık ve yabancı, herkese karşı, fitne çıkarmadan emr-i mârûf yapardı ve bu hususta hiçbir zaman gevşeklik göstermezdi. Arabî ve Fârisiyi çok güzel konuşurdu.

Ahmed Şeybânî, küçüklüğünde akrabâları ile birlikte alışveriş için Mendev beldesine gitmişti. Şeyhülislâm Şeyh Mahmûd Dehlevî de oradaydı. Cemâat ile namaz kılındı. Namazda Mahmûd Dehlevî en ön safta başka âlim zâtlar ile birlikte bulunuyordu. Mahmûd Dehlevî, namaza dururken iftitâh tekbîrini imâmdan önce aldı ve bu hâl Ahmed Şeybânî'nin dikkatini çekti. Namazdan sonra, başka âlimlerin, bu hâli Şeyhülislâm'a söylemekte gevşek davrandıklarını görünce çok hayret etti. Nihâyet dayanamayıp yanına giderek; "Sizin bu namazınız olmadı. İmâmdan evvel tekbîr aldınız." dedi. Bu hâli öğrenen Şeyhülislâm, bu çocuk yaşta, fakat dînini bilen ve çok uyanık olan Ahmed Şeybânî'ye teşekkür edip, namazını iâde etti.

Ahmed Şeybânî hazretleri, öğünme vesîlesi sayılabilecek gösterişli elbiseler giymezdi. Namazlarda sarık sarardı. Cumâ ve bayram günlerinde, sünnet olduğu için ve dünyâ ehlinden yanına gelenler olursa onlara karşı da heybetli olmak, İslâmın şerefini, vakarını korumak için kıymetli elbise giyerdi. "Din ehlini dünyâ ehline aşağı göstermemelidir. Zîrâ dünyâ ehli, görünüşe bakarlar." buyururdu.

Sohbetlerinde, Allahü teâlâ buyurdu ki, Resûlullah efendimiz buyurdu ki gibi ifâdeleri, ehemmiyetine binâen tam bir azamet ve heybetle söylerdi ve böyle söylemesi, insanlara çok tesirli olurdu.

Fakirlere, tasavvuf yolunda bulunanlara çok hürmet ederdi.Hayvanına binmiş olarak giderken, böyle zâtlardan birini görse, hemen iner, onun geçmesini bekler, ellerini bağlamış olarak hürmetle dururdu.

Huzûrunda gıybet konuşulsa, hattâ lüzûmsuz bir şey söylense aslâ müsâade etmez, derhâl; "Baba sus!" diyerek îkaz ederdi. Talebelerinden birisi edeb ve hürmetle duyacağı şekilde ismini söylese hemen gözleri yaşarır ve kendisini aşağılayarak; "Ahmed kim oluyor, o zarardadır." derdi.

Ahmed Şeybânî hazretleri, gece yarısı geçtikten sonra kalkıp, Hâce Muînüddîn hazretlerinin

türbesine gider, orada teheccüd namazını kılıp, kuşluk vaktine kadar zikir ve tesbîh ile meşgûl olurdu. Bu arada hiç konuşmazdı. Kuşluk vaktinde duhâ namazını kıldıktan sonra, talebelerine ilim öğretir, ders verirdi. Bundan sonra, sünnet olduğu için kaylûle yaparak öğle üzeri bir mikdâr uyur, kalktıktan sonra öğle namazını kılar, ikindiye kadar zikir ve tesbîhle meşgûl olurdu. İkindi namazından sonra meclisinde bulunanlara Tefsîr-i Medârik'den okur, anlatırdı. Allahü teâlânın îmân sâhipleri için Cennet'te hazırladığı nîmetlere ve din düşmanları için Cehennem'de hazırlanan sonsuz azâba âit haberleri okuyunca çok ağlar, bu ağlaması sebebiyle gözleri kızarırdı.

Ahmed Şeybânî hazretleri Ecmîr'deyken bir gün dostlarına; "Bu birkaç gün içinde, bu şehre celâl nazarı vardır. Bir belâ ve musîbet gelmesi yakındır. Müslümanların şehirden çıkmaları lâzımdır." buyurdu. Acele hazırlıklar yapılıp, Ahmed Şeybânî, müslümanlardan bir cemâat ile, 1516 (H.927) senesinde bir pazar günü Ecmîr'den çıktı. Bundan sonra gelen ilk cumartesi günü, din düşmanları Ecmîr şehrini istilâ edip, şehrin altını üstüne getirdiler. Ecmîr'de kalan birçok müslümanı şehîd ettiler. Bu istilâdan beş gün evvel Ecmîr'den ayrılmasının, onun bir kerâmeti olduğu anlaşıldı.

Ahmed Şeybânî hazretleri Ecmîr'e geldiğinde, on sekiz yaşındaydı. Çıktığında ise, doksan yaşına yaklaşmıştı. Ecmîr'den ayrıldıktan sonra, doğum yeri olan Nârnûl'de kaldı. Üç-dört sene sonra bir gün, meczûb bir kimse gelerek; "Ahmed Şeybânî! Seni göğe çağırıyorlar. Hocanın huzûruna git!" dedi. O da, o gece rüyâsında buna benzer şeyler görmüştü. Hemen hazırlanıp, hocasının memleketi olan Nâgûr'a geldi.

Nâgûr'a geldikten birkaç gün sonra hastalanan Ahmed Şeybânî, hastalığı ağırlaşıp ölüm hâli yaklaşınca, ellerini kaldırarak namaza başlıyormuş gibi tekbîr aldı ve kendinden geçti. 1521 (H.927) senesi Şubat ayının dördünde Cumâ günü bu hâlde iken, "Allahü ekber" diye diye rûhunu teslim eyledi. Hocasının kabrinin ayak ucuna defnedildi.

RESÛLULLAH EFENDİMİZİ GÖRDÜM

Ahmed Şeybânî hazretlerinin, Peygamber efendimize olan muhabbet ve aşkı pek çokdu. Kendisine bir kimse gelerek; "Rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm." dese, derhâl kendisini toparlar, o kimsenin karşısında ayakta durur, elleri bağlı olarak, büyük bir hürmet ve edeb ile anlatmasını beklerdi. O kimse anlattıkça, ellerine, ayaklarına kapanır, o zâtın elbisesini yüzüne gözüne sürerdi. O kimse; "Filan yerde gördüm." derse, o yere gider, orayı öper, yüzünü sürerdi. Orada bir taş varsa, taşı yıkar, suyunu içer, o suyu gülsuyu ile elbisesine sürerdi.

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.190

AHMED ŞÎRÂNÎ;

Son devir Osmanlı âlimlerinden. İsmi Ahmed Şîrânî Efendidir. Babası Zürrâ'dan Mahmûd Ağadır. 1879 (H.1297) senesi Şiran kazâsının Karaca köyünde doğdu. Medrese tahsîlini bitirerek 1909 senesinde icâzet, diploma aldı. Müderrislik imtihanını başarı ile verdi. Dâr-ül-Hikmet-i İslâmiyye memuriyeti, Cerîde-i İlmiyye Müdürlüğü yaptı. 1916'da da Sahn Medresesi fıkıh müderrisliğine tâyin edildi. 1920'de Medreset-ül-İrşâd müdürü oldu. 1922'de Konya İmam ve Hatip Mektebi müdür ve muallimliği, 1924'te İstanbul İmâm-Hatip Mektebi hocası oldu.

Türkçe, Arapça ve Farsçanın yanında Fransızca da bilen Ahmed Şîrânî Efendi, Hayru'l-Kelâm ve İ'tisâm isimlerinde mecmualar neşretti. Bu mecmualardaki yazılarında

devrin reformcu ve mezhepsizleriyle mücâdele ederek, cevaplar verdi. Bir ara İttihatçılarca dîvân-ı harbe verilen Ahmed Şîrânî, mecmuasında bunlara şöyle cevap verdi:

Bir insan Allah'ı, Peygamberi, din ve mezhepleri inkâr ettikten sonra, "Benim nazarımda din ve mezhep, Kur'ân ve hadîsten ibârettir." derse, onda ilim ve irfân, akıl ve idrâk, muntazam dimağ, sağlam hâfıza bulunur mu?

"Benim nazarımda dört imâm denilen muhterem zâtlar, İslâmî ilimlerde rusûh sâhibi, derin âlim ve ictihâda kâdir, gücü yeten bir âlimden başka bir şey değillerdir." diyorsunuz. Bunun hilâfını, aksini iddiâ edecek kimse bulunmadığına göre anlatmak istediğiniz bir maksad var. Fakat pek câhil olduğunuz için istediğiniz şekilde anlatamadınız. Demek istiyorsunuz ki: "Ben onların ilmî şahsiyetlerini tanırım, fakat mezheplerini tanımam." Artık size ne diyeyim. Açıklanması güç, gizlenmesi güç bir vereme tutulmuşsunuz. Bir mürşidin, yol göstericinin irşâd eteğine, bir âlimin îkâz rahlesine (önüne) vakit geçirmeksizin mürâcaat etmenizi din kardeşliği nâmına tavsiye ederiz.

1) Son Devrin İslâm Akademisi; s.166

2) Şeriatten Lâikliğe; s.310

3) Son Devir Osmanlı Ulemâsı; c.1, s.226

AHMED-İ TİCÂNÎ;

Tîcâniyye tarîkatının (yolunun) kurucusu. İsmi, Ahmed bin Muhtâr, künyesi, Ebü'l-Abbâs'dır. 1737 (H.1150) senesinde Cezâyir'in güneyinde Ayn-ı Mâdî denilen yerde doğdu. Seyyiddir. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem mübârek soyundandır. Dedelerinden Seyyid Muhammed, Ayn-ı Mâdî'ye yerleşip, Berberî kabîlelerinden biri olan Tîcânlılardan bir kadınla evlenmişti. Bu soydan geldiği için Ebü'l-Abbas Ahmed'e Ticânî denildi. Ahmed Ticânî 1815 (H.1230)'de Fas'da vefât etti. Kabri buradadır. Soyu, oğulları Muhammed Kebîr ve Muhammed Habîb ile devam etti. Mâlikî mezhebindeydi.

Dindâr bir âile ocağında yetişen Ahmed Ticânî'ye, Allahü teâlâ, parlak bir zekâ, zihin açıklığı ve din gayreti ihsân etti. Yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Yirmi yaşına varmadan dînî ve edebî ilimleri öğrendi. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem mübârek işlerini ve sözlerini içerisinde toplayan Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim ile Malîkî mezhebine ait din bilgilerini anlatan Muhtasar adındaki fıkıh kitabını ezberledi.

Yirmi yaşına gelince ihlâsa (herşeyi Allah rızası için yapma) kavuşma yollarını öğreten tasavvufa meyletti. Bu arada, talebelere ders okutur, sorulan suallere doyurucu cevaplar verirdi. İlimde olduğu gibi ibâdetlerde, Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmakta, O'nu anıp, hatırlamakta da pek gayretli idi. Genç yaşta yüksek hallere ulaşma nîmetine kavuştu.

Sonra, âlim ve velîlerle görüşüp, onlardan istifâde için pek çok yolculuk yaptı. Görüştüğü kimseler kendisine ileride büyük derecelere kavuşacağını müjdelediler. Önce; Ebû Muhammed Tayyîb bin Muhammed, Ahmed Sakîlî ile Muhammed Zebîbî Vâncelî ile karşılaştı. Muhammed Zebîbî Vâncelî'nin onu gördüğünde ilk sözü; "Sen ilerde yüksek bir mertebeye kavuşursun." oldu. Abdullah bin Arabî; "Allahü teâlâ senin elinden tutar." buyurup, bu sözünü üç defa tekrarladı. Ebü'l-Abbâs Ahmed Tavvâş ise, halveti (yalnızlığı), zikri, (Allahü teâlâyı anmayı, hatırlamayı) tavsiye etti. "Sabret, kalp gözün açılır." dedi. Bilâhare Sahrâ denilen yere gelip, beş sene kaldı. Sonra Tilmsân'a geçti. Tefsîr ve hadîs dersleri verdi. Bu sırada bütün himmet ve gayreti, Allahü teâlâ ile beraber olmak, dâimâ O'nu anıp, hâtırlamak, O'ndan başkasını unutmak oldu. Bu sebeble insanlardan ve onların arasına karışmaktan uzak durdu. Sonra hacca gitmek Resûlullah efendimizi sallallahü aleyhi ve

sellem ziyaret etmek niyeti ile yola çıktı. Cezâyir yakınlarında Ezvâvâ denilen yere gelince, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdurrahmân Ezherî'nin adını duydu. Gidip onunla görüştü. Ondan Halvetiyye tarîkatının yolunu öğrendi. Zikirler, tenhâda, insanlardan uzak ve yalnız yapıldığı için bu tarîkata Halvetiyye denmiştir. Allahü teâlânın yedi ism-i şerîfini usûlüne göre söylemek, kalb temizliği, "La ilâhe illallah" sözünü dilden düşürmemek, devamlı Allahü teâlâyı hatırlamak, O'ndan başkasını gönlünden çıkarmak, bu tarikatın temel husûsiyetlerindendir.

Yolculuğa devâm eden Ahmed Ticânî önceden ismini duyduğu Şeyh Mahmûd-i Kürdî ile görüşmek üzere gemiyle Mısır'a geldi. Gelir gelmez ilk işi o zâtı bulmak oldu. Şeyh Mahmûd-ı Kürdî onu görünce; "Sen Allahü teâlânın indinde sevilen birisin." buyurdu. Ahmed-i Ticânî; "Bunu nereden biliyorsun?" diye sordu. "Allahü teâlânın bildirmesi ile." cevâbını verdi.

Bir müddet onun yanında kalıp, hac için Mısır'dan ayrıldı. Vedâlaşırken Şeyh Mahmûd-ı Kürdî ona hayır duâda bulundu. Mekke-i mükerremeye varınca buradaki büyükleri aradı. Ebü'l-Abbas bin Ahmed bin Abdullah isimli mübârek bir zâtın varlığını öğrendi. Ancak bu zât mânevî bir işârete dayanarak kimse ile görüşmüyordu. Bu yüzden onunla bizzât görüşemedi. Kalben ona teveccüh edip (yönelip) mânen istifâde etti. Pek çok sırlara kavuştu. Hattâ hizmetçisi vâsıtasıyla mektuplaşırlardı. Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Abdullah, Ahmed Ticânî'nin ilerde yüksek derecelere kavuşacağını müjdeledi. "Sen benim ilmimin, sırlarımın, kavuştuğum nûrlarımın vârisisin." dedi. Hizmetçi bunları duyunca üzüldü ve; "On sekiz senedir sana hizmet ediyorum. Sen ise, mağribden gelen birini vâris ediniyorsun." dedi. Ahmed bin Abdullah hazretleri hizmetçisine; "Eğer bu benim isteğimle olsaydı, ondan evvel kendi evlâdımı bundan faydalandırırdım." dedi. Zilhiccenin onunda vefât edeceğini söyledi. Dediği gibi oldu.

Ahmed Ticânî hac ibâdetini tamamlayınca, Medîne-i münevvereye gitti. Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Ahmed Ticânî hazretleri Medîne-i münevvereye gelince, burada evliyânın büyüklerinden Mustafa Bekrî'nin talebesi Semmân diye tanınan Muhammed bin Abdülkerîm ile görüştü. Teberrüken onun derslerinde ve sohbetlerinde bulunup, istifâde etti. Ziyâretten sonra, hac kâfilesi ile Mısır'a döndü. Şeyh Mahmûd-ı Kürdî'nin yanında bir müddet kaldı. Şeyh Mahmûd-ı Kürdî onun ilminin biraz daha gelişmesi için, müşkil (zor) meseleleri sorup, ondan bunların çözülmesini istedi. Bu sûretle ilimde yüksek bir dereceye ulaştı. Hocası, Halvetiyye yolu üzere insanları terbiye ve irşâd etmesine izin verdiyse de o buna cesâret edemedi. Büyük velî Mevlânâ İdrîs'i ziyâret için 1777 (H.1191) senesinde Fas şehrine gitmek üzere yola çıktı. Bu sırada Vecde şehrine uğradı. Orada Ali Harzim bin Arabî ile tanıştı. Ona ileride kendisi ile görüşeceğine işâret eden unutmuş olduğu bir rüyâsını hatırlattı. Fas'a varınca Mevlânâ İdrîs'i ziyâret etti. Bir müddet daha Fas'da kalıp, onu ziyâret için yanına gidip geldi.

Bundan sonra Tunus'a ve bilâhare Tilmsan'a geçti. Burada sekiz sene kaldı. İnsanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Bir çok yerleri dolaştıktan sonra, Sem'un köyünde yerleşti. Burada halvete girerek insanlardan uzak durdu ve kimse ile görüşmedi. Devamlı zikir ve ibâdetle meşgul oldu. Mânevî perdeler kalkıp, yüksek derecelere kavuştu. Mübârek ceddi (dedesi) Resûlullah'ı sallallahü aleyhi ve sellem uyanık iken, baş gözü ile gördü. Peygamber efendimiz ona görünüp çeşitli zikirler öğretti. Sonunda Resûlullah ona; "İnsanları irşâd et. Onlardan uzak durma. Bu sûretle vâdolunduğun yüksek mertebeye ulaşırsın." buyurdu. Resûlullah efendimizin izni ve emri olduğu için insanları irşâd ve terbiyeye başladı. Tasavvufun esâsını teşkil eden tövbe (günahlardan pişmanlık), zühd, (dünyâya rağbet etmeme), sabr, şükr, havf (Allahü teâlânın azabından korkma), recâ, (Allahü teâlâdan rahmetini ümit etme), tevekkül (Allahü teâlâya güvenme), rızâ (Allahü teâlâdan gelen her şeyden hoşnûd olma), muhabbet (Allahü teâlâyı sevme ve her an Allahü teâlâyı hatırlayıp,

O'ndan başkasını unutup gönlünden çıkarma) demek olan fenâfillah mertebelerine kavuştu.

Ahmed Ticânî bilâhare bulunduğu köyden 1213 senesinde Fas'a gitti. Fas Sultânı onu çok iyi karşıladı. Kendisine bir ev tahsis etti. Fakat, kalbi bu ev hakkında huzurlu değildi. İçinde bir tereddüd vardı. Bu sebeple orada kalmayı kabûl etmedi. Sultan bunun farkına varıp, onu bu hususta rahatlatacak şeyler söyledi. Nihâyet Ahmed Ticânî o eve yerleşti. Birkaç gün sonra yakınlarına; "Bu eve Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellemin izni ile yerleştim. Fakat bana bir şey yerine getirmemi emretti." dedi. Yakınlarından birisi Resûlullah'ın ona evin kirâsı mikdarı bir şeyi fakirlere tasadduk etmesini (vermesini) emrettiğini anlatmıştır. Bundan dolayı Ahmed Ticânî hazretleri her ayın sonunda evin kirâsı kıymetinde ekmeği, fakirlere verirdi. Vefâtına kadar buna devâm etti.

Ahmed Ticânî hazretlerinin talebelerine ve sevenlerine nasihat edeceği, onları terbiye ile meşgul olacağı bir zâviyesi (dergâhı) olmamıştı. Bu işi bâzan evinde bâzan câmilerden birinde yapardı. Bir gün Resûlullah efendimiz kendisine görünerek bir zâviye inşâ etmesini, bunun için kendisine güzel, helâl bir arâzi seçmesini emretti. Ahmed Ticânî hazretleri yine Peygamber efendimizin işâreti ile bugün Fas'ta Büleyde diye bilinen Derdâs mıntıkasında bir yeri seçti ve burayı helâlinden kendi malı ile satın aldı. Bu arsa Akvemâ oğullarına ait harâbe bir yerdi. Kimse oraya yalnız giremezdi. Güvenilir kimselerden nakledildiğine göre, bâzan oradan bir kalabalığın zikir sesleri gelirdi. Fas meczûblarının (velîlerinin) çoğu buraya uğrardı. Zâviye yapılmadan önceFas'ın Lehbî ismindeki meşhûr meczûbu, bu harabeye gelir, kulağını kapısına koyar oradan geçenlere; "Buraya gelin, zikr seslerini dinleyin." derdi. Ahmed Ticânî hazretleri daha sonra bu arsanın çevresindeki yerleri de satın aldı. Resûlullah efendimiz, Ahmed Ticânî'ye orası için; "Burası benim mekânımdır." buyurdu.

Ahmed Ticânî (rahmetullahi aleyh) zâviyenin inşâsına başlayacağı zaman, hasedçiler hep birlikte, zâviyenin yapılmasına karşı çıktılar. Durum sultana ulaştı. Sultan, Ahmed Ticânî'nin çok kerâmetlerine şâhid olduğu için zâviyenin yapılmasını emretti. Bunun için Ahmed Ticânî'ye bir mikdâr yardım ve başka lâzım olabilecek şeyler de gönderdi. Ahmed Ticânî belki bizden daha muhtaç olanlar vardır diye bunları ona geri gönderdi. Onlara verilmesini istedi. Sultan; "Yanındaki talebelerine dağıtırsın." deyince; "Hamdolsun hepsinin durumları iyidir" buyurdu. Sultan; "Zâviyeye harcarsın." dediğinde; "Zâviye, Allahü teâlânın yardımı ile ayakta durucudur." buyurdu. Fakat o sırada kimse bu sözün mânâsını anlamadı. Zâviyenin işlerini yürüten talebeleri, sultandan gelen malın bu sefer de geri çevrilmesinden çekindiler. Ahmed Ticânî hazretlerinin haberi olmadan gelen yardımı sultanın adamından alıp, onunla abdesthâne yaptılar. İnşâat tamamlanınca, sultandan gelen para ile yapılan abdesthânenin yıkıldığı, zâviyenin diğer kısımlarının ise ayakta durduğu görüldü. O zaman bu sözün mânâsı anlaşılmış oldu.

Ahmed Ticânî hazretleri, bu zâviyede insanlara din bilgilerini Allahü teâlânın rızâsını kazanma yollarını öğretti. Allahü teâlânın kendisine ihsân ettiği ilimler ve feyzlerden herkesi faydalandırdı. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem sünnetine uymakta, dinden olmayıp, sonradan giren bid'atlerden sakınmakta, dünyevî alâkalardan kurtulmakta pek gayretli olduğu gibi, insanları da bu hususda teşvik etti.

Ahmed Ticânî hazretlerinin Mûsâ ismindeki talebesi sohbet esnâsında çok suâl sorardı. Muhammed Selâlî ismindeki zât ise ona bu sebeple darılırdı. Birgün Ahmed Ticânî hazretleri ikisini de yanına çağırdı. Geldiklerinde Muhammed Selâli'ye; "Mûsâ'ya karışma. O ne yaparsa yapsın ben onu severim." buyurdu.

Ahmed Ticânî hazretleri Halvetiyye tarîkatına göre insanları terbiye ve irşâd etti. Bu irşâd kendine mahsus olduğundan Halvetiyye'nin Ticânîye kolu ortaya çıktı ve bu tarîkatın Afrika'da İslâmiyet'in yayılmasına büyük hizmeti oldu.

Ahmed Ticânî hazretleri Fas'ta uzun müddet kaldıktan sonra çoluk çocuğu ile beraber Şam'a

yerleşmeye karar vermişti. Faslılara bu haber ağır geldi. Sanki içerlerinde ciğerleri parçalanıyordu. Bütün hazırlıklar tamam olup sadece yola çıkmak kalmıştı. Faslılar, Ahmed Ticânî hazretlerinin aralarında kalması için Resûlullah efendimizin rûhâniyetinden yardım istediler. Peygamber efendimizin muvâfakatı ile Şam'a gitmekten vazgeçince halk çok sevindi.

1230 yılında 80 yaşındaydı. Bereketli ömrünün son anlarına gelmişti. Gece boyunca; "Allah Allah! Bir nûr kalbimi yaktı." sözünü tekrarladı. Sabaha yakın yanında bulunanlara dönüp; "İşte Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem halîfeleri ile beraber geldi, hepiniz kalkınız." buyurdu. Birkaç kişi hâriç diğerleri çıktılar. Bir müddet sonra rûhunu teslim etti.

Ahmet Ticânî hazretleri beyaz tenli nûrânî yüzlü, gür sesli, susması çok, tebessümü hoş, sözü, sohbeti tatlı, heybet, vakar, hayâ, firâset ve kerâmet sâhibiydi. Allahü teâlânın izni ile kısa zamanda uzak mesâfelere giderdi. Gizli şeyler kendisine mâlum olurdu. Şeyh İbrâhim Reyyâhî isminde bir zât Fas'a geldiğinde, ilk önce Ahmed Ticânî hazretlerini ziyâret için evine gitti. Kapıyı çaldığında, hizmetçi çıkıp; "Sen Tunuslu İbrâhim Reyyâhî misin?" dedi. O; "Evet." deyince, hizmetçi; "Ahmed Ticânî hazretleri geleceğini söylemişti. Buyrun, girin." dedi. İbrâhim Reyyâhî içeri girince, odada başkalarının da olduklarını gördü. Sonra ona bir bardak süt ikrâm edildi. Hepsini içdikten sonra Ahmed Ticânî hazretleri oraya geldi ve ona, hocası Şeyh Sâlih Kevvâş'ın vefât ettiğini, kendisinin de onun cenâzesinde bulunduğunu haber verdi.

Cenâzesinde Fas âlimleri, eşrafı ve devlet ileri gelenleri de hazır bulundu. Cenâze namazını, Müftü Muhammed bin İbrâhim kıldırdı.

Büyük âlimler Ahmed Ticânî hazretlerini medh u senâ etmişlerdir.

Mağrib âlimlerinden Câfer bin İdris Kettânî: "Büyük kutb gavs-ı rabbânî, vasıfları yüksek, halleri garib, evliyâlık derecesi büyüktür."

Muhammed bin Câfer Fârîsî: "Nihâyete varmış velî, şerîatle hakîkatı bir araya getiren kâmil (olgun) rehber."

Yûsuf-i Nebhânî: "Ârif denilen evliyânın önderidir. Zikirlerini ve virdlerini uyanık iken Peygamber efendimizden alan büyüklerindendir." demiştir.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.349

2) Târih-ul-Halef; c.2, s.38

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.183

4) El-A'lâm; c.1, s.248

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.143

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1077

7) Kıyâmet ve Âhiret; s.82

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.331

9) Gâyet-ül-Emânî fî Sîreti Seyyidî Ahmed et-Ticânî; (Muhammed bin Hasan Sânî, Beyrut, Tarihsiz)

10) Cevâhir-ul-Mesnî (Ali Harezm, Kâhire, 1348)

11) The Tijaniyye (Jamil Abu'n-Nasr, Londra, 1965)

12) The Sufi Orders in İslâm; s.107

AHMED BİN ÜSTÂZÜ'L-A'ZAM;

On üçüncü yüzyılda Arabistan Yarımadasının güneyindeki Hadramût taraflarında yetişmiş olan evliyâdan. İsmi, Ahmed bin Üstâzü'l-A'zam'dır. Hadramut'un Terîm kasabasında doğdu. Doğum târihi belli değildir. 1306 (H.706) senesinde bir sel felâketinde boğularak şehîd oldu. Kabri Terîm'dedir.

Asîl ve âlim bir âileye mensûb olan Ahmed bin Üstâzü'l-A'zam, ilk tahsîlini babasından gördü. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Babası onun yetiştirilmesi için özel îtinâ gösterdi. Ona iyi bir eğitim, terbiye verdi. Kardeşleri Alevî ve Abdullah'tan da ilim öğrendi. Babasının en küçük oğlu olduğu için kardeşleri onu çok severlerdi.

Babasının ilim meclisinde ve sohbetlerinde yetişen Ahmed bin Üstâzü'l-A'zam, onun vefâtından sonra yolunu devâm ettirdi.

Çok namaz kılar, çok oruç tutar, akrabâlarını ziyâret eder, Allahü teâlânın ismini gece ve gündüz zikr ederdi. Meşhûr olmaktan kaçınır, fuzûlî sözlerden ve işlerden sakınırdı. İnsanlardan ayrı yaşamayı sever; "Onlarla berâber olmak insanı iflâsa götürür." derdi. Dünyâya önem vermezdi. Mânevî yönden yüksek derecelere ulaşmıştı. Fakir olsun zengin olsun, büyük olsun küçük olsun herkese karşı mütevâzî yâni alçak gönüllü davranırdı. Cömert olup elinde olanları fakirlere ve ihtiyâç sâhiplerine ihsân ederdi.

Birçok kerâmetleri görülmüştü. Talebeleri ve sevenleri onu vesîle ederek Allahü teâlâya duâ ederler, istek ve arzûlarına kavuşurlardı. Talebelerinden birisini bulunduğu şehrin vâlisi hapsettirmişti. Hocası Ahmed bin Üstâzü'l-A'zam'ı vesîle ederek Allahü teâlâya duâ etti. Hapishâneden kurtulmasını diledi. Allahü teâlâ hocasını vesîle ederek yaptığı duâsını kabûl buyurdu. Vâli o kimsenin serbest bırakılmasını emretti. Hapishâneden çıkacağı sırada hapishâne vazîfelisi; "Sen bana alışılmış bahşişi vermezsen seni bırakmam." dedi. O kimse, vazîfeliye; "Sen beni serbest bırakıyorsun. Fakat karşıma başka mâni çıkarıyorsun. Böyle yapma." dedi. Vazîfeli; "Evet mâni çıkarıyorum. Bahşişi almadan bırakmam." dedi. Bu hâl karşısında hocasına tevessül etti yâni hocasını vesîle ederek hapishâneden kurtulması için duâ etti. Duâsı kabûl olunup hapishâneden rahatça kurtuldu ve yoluna devâm etti.

Ahmed bin Üstâzü'l-A'zam şehîd olmayı çok isterdi. Aczüşşehîre köyüne sık sık gider gelirdi. Bâzan da sâlih zâtlar bulunması sebebiyle orada kalırdı. Kaldığı evin bulunduğu vâdide yağan yağmurlar netîcesinde büyük bir sel meydana geldi. Ahmed bin Üstâzü'l-A'zam hazretleri de sel sularına kapılarak boğuldu. Böylece çok istediği maksadına kavuşup şehîd oldu. Terîm'de Ârif-i billâh Şeyh Abdullah bin İbrâhim Bâ Kuşeyr'in mescidinin yakınında defnedildi. Kabrinin yeri belirsiz oldu. Hattâ kabrin yeri unutuldu. On altıncı yüzyılın başlarında kabrinin yeri tekrar tesbit edildi ve yenilendi. Üzerine de büyük bir türbe yaptırıldı.

Kabrinin yenilenmesi ve üzerine türbe yapılması şöyle oldu:

Seyyid Celîl, Fedaak bin Muhammed'i bâzı evliyâ zâtlarla birlikte rüyâsında gördü.Fedaak bin Muhammed ona; "Seyyid Ahmed'in kabri burasıdır." diyor, kabrin yerini işâret ediyordu. Bunun üzerine Seyyid Fedaak'ın işâretlediği yerdeki kabir yenilendi ve üzerine türbe binâ edildi.

Şeyh Sehl bin Abdullah bin MuhammedBâ Kuşeyr dedi ki: "Biliniz ki bereketler, Allahü teâlâdan Resûlullah efendimize sallallahü aleyhi ve sellem gelir. Resûlullah efendimizden de sâlih kimselere gelir. Bu sebeple o beldede ilk önce Seyyid Celîl'i ziyâret etmek gerekir."

1) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.316

2) Meşreu'r-Revî; c.2, s.84

AHMED BİN YAHYÂ EL-CELÂ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Yahyâ el-Celâ, künyesi Ebû Abdullah'tır. İbn-i Celâ diye de bilinir. Aslen Bağdatlıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. Şam'da yaşadı. Babası Yahyâ el-Celâ da evliyânın büyüklerindendi. Ahmed bin Yahyâ, 918 (H. 306) senesi Receb ayında Şam'da vefât etti.

Ahmed bin Yahyâ önce babasından ilim ve edeb öğrendi. Zamânın büyük velîlerinden Zünnûn-i Mısrî ile Ebû Türâb Nahşebî hazretlerinin sohbetlerinde yetişip olgunlaştı. Cüneyd-i Bağdâdî, Ebü'l-Hasan-ı Nûrî hazretleri ile görüşüp istifâde etti. Evliyâdan Ebû Abdullah Busrî'nin sohbet arkadaşı oldu.

Ahmed bin Yahyâ, Şam evliyâsının en meşhurlarından olup derin ilmi ve hikmetli sözleri vardı. Bir taraftan insanların kalblerini mânevî kirlerden temizlerken, diğer yandan ilim öğretip talebe yetiştirirdi. Ebû Ali Rodbârî, Ebû Bekr Muhammed Dukkî ve Hakim Tirmizî talebelerinin meşhurlarındandır.

Ahmed bin Yahyâ, tasavvuf yoluna girişi ile ilgili hâtırasını şöyle anlatır:

Anne ve babama; "Beni Allahü teâlâya hibe, hediye ederseniz, hep O'nun yoluna çalışırım." dedim. Onlar da; "Verdik." dediler. Ben de memleketimi terkettim. Bir zaman sonra, gece vakti gelip kapıyı çaldım. Babam; "Kimsin?" diye sordu. Ben de; "Oğlunum." deyince; "Ben oğlumu, Allahü teâlânın yoluna verdim; verdiğimi geri almam." deyip kapıyı yüzüme kapadı. Ben de geri döndüm çalışmalarıma devâm ettim. Çok şeyler kazandım.

Hak yolda ilerlerken başından geçen ibretli bir hâdiseyi şöyle anlatır:

Birgün güzel yüzlü bir hıristiyan çocuğunu görüp, güzelliğine hayret ettim. Cüneyd hazretleri bu hâlimi görünce; "Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı her şeyde, hayret nazarıyla bakacak çok şey vardır. Sen bunun cezâsını yakında görürsün!" buyurdu. Nitekim oradan ayrılır ayrılmaz, ezberimdeki bütün Kur'ân-ı kerîmi unuttum. Tekrar ezberlemek için senelerce uğraştım. Tövbe ettim, Allah'a yalvardım. Şimdi, bir şeye ilgi duymaya cüret edemiyorum. Allah'tan başka bir şeyle Alâkadâr olmayı kendime yakıştıramıyorum.

Ahmed bin Yahyâ hocası Zünnûn-i Mısrî hazretleriyle geçen bir hâtırasını da şöyle anlatır:

Talebelik günlerinde, rehberim Zünnûn-i Mısrî hazretleri ile Mekke'de berâberdik. Günlerce aç kalıp bir şey yemedik. Birgün Zünnûn, Hira dağına çıkmak için, öğle namazından önce kalkıp abdest aldı yola çıktı. Ben de peşindeydim. Giderken yol kenarına atılmış tâze muzlar gördüm. Birkaç tâne alıp, Zünnûn hazretlerine göstermeden kolumun yenine koydum. Zünnûn hazretleri yanımdan uzaklaşınca da, çıkarıp yemeye başladım. Gözlerimle onu tâkip ediyordum. Tepeye varıp insanlardan uzaklaşınca bana dönüp; "Yenine koyduğun şeyi çıkar." dedi. Ben çok mahcûb oldum. Abdest alıp mescide gittik. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kıldık. Yatsıdan bir saat sonra, bir adam elinde bir tepsi yemekle çıkageldi. Getirip Zünnûn hazretlerinin önüne koydu. Yemesini işaret edip gitti. O, hiç hareketsiz duruyordu. Bana baktı ve; "Buyur ye!" dedi. Ben de; "Yalnız mı yiyeceğim?" dedim. "Yemeği sen istedin. Biz talepte bulunmadık. Yemeği isteyen yer." buyurdu. Bunun üzerine, mahcûb bir şekilde bu yemeği yedim.

Ahmed bin Yahyâ, kazandığının hepsini fakirlere sadaka verirdi. Kuldan bir şey beklemez, arzusunu yaratana bildirirdi. Birgün kendisine fakirliğin ne demek olduğunu sordular. Hiç seslenmedi. Bir kenara çekildi, sonra da çekip gitti. Çok geçmeden geri geldi. "Üzerimde bir mikdâr para vardı. Bu para üzerimde dururken fakirlikten bahsetmeye utandım. Gittim, parayı mahallemin fakirlerine dağıtıp geldim. Şimdi cevap verebilirim." buyurdu.

Talebelerinden âlim ve velî bir zât olan Muhammed bin Dâvûd Dukkî buyurdu ki: "Gözler; Irak, Hicaz, Şam ve daha birçok memlekette, Ebû Abdullah bin Celâ'nın benzerini görmedi."

İsmâil bin Nüceyd buyurdu ki: "Dünyâda, zamânında dördüncüsü olmayan üç kişi vardır: Onlar; Nişâbûr'da Ebû Osman Hîrî, Bağdat'ta Cüneyd, Şam'da Ebû Abdullah bin Celâ'dır."

Derin ilmi, engin mânâlı sözleri vardı. Tasavvufî hâllerden olan hakîkat ve mârifette eşi yoktu. Zamânında Şam evliyâsının en büyüğü diye bilinirdi.

Ebû Abdullah bin Celâ hazretlerine; "Zâhid kime denir?" diye sorduklarında; "Zâhid, kendisinin övülmesiyle yerilmesi arasında fark görmeyen kişidir." buyurdu.

Hüsn-i zan hakkında; "Bir kimse gözümün önünde bir hatâ işledikten sonra kaybolup gitse, onun tövbe ettiğine inanır, hakkında kötü zanda bulunmam." buyurdu.

Bir kimse gelip; "İnsanlarla sohbetin şartı nedir?" diye sordu. "Onlara iyilik etmeden kötülük etme, Onları sevindirmeden üzme!" buyurdu.

"Bir insan mânevî mânâda nasıl fakîr olur?" suâline; "Ondan geriye hiçbir şey kalmadığı zaman." diye cevap verdi. "Böyle olduğu nasıl ve ne zaman anlaşılır?" denilince de; "Sol taraftaki günahları yazan melek, yirmi sene boyunca aleyhinde yazacak bir şey bulamadığı zaman anlaşılır." buyurdu.

Ahmed bin Celâ buyurdu ki:

"Üstâdım Zünnûn-i Mısrî'yi gördüm, onun sözlerinden hikmet yâni insanların din ve dünyâsı için faydalı olan şeyler damlıyordu. Sehl'i gördüm, o hikmetten başka bir şey söylemiyordu. Bişr-i Hafî'yi gördüm, onun da verâsı, haram ve helal olduğu bilinmiyen şüpheli şeylerden sakınması vardı." "Siz bunlardan hangisine meylediyorsunuz?" diye sordular; "Üstâdımız Bişr-i Hafî'ye." diye cevap verdi.

Birisi kendisinden müslüman kardeşinin hakkından sordu: "Müslüman kardeşinin hakkını, aranızdaki dostluk ve muhabbete güvenerek zâyi etmeyin. Zîrâ Allahü teâlâ, her mümine haklar verdi. Bu hakları ancak Allahü teâlânın hukûkunu yerine getirmeyenler zâyi ederler." buyurdu.

Yine birgün ona; "Zâhid kime denir?" dediler. "Zâhid; kötülemekten ve övülmekten alınmayan kimsedir. Zühd ise dünyâyı gözden ve gönülden çıkarıp yok saymaktır." buyurdu. "Peki âbid kimdir?" dediler. "Farzları vakti girer girmez edâ edip yerine getirendir." buyurdu. "Muvahhid kimdir?" suâline ise; "İşlerinin hepsini Allah için yapandır." buyurdu.

Rızık hakkında sık sık şöyle derdi: "Rızkını Allah'tan bilmeyip de onun mahlûkundan beklemek, insanı cenâb-ı Hak'tan uzaklaştırıp, halka muhtâc eder." Sonra da; "Kim gönlünü mahlûkâta bağlayıp Hakk'a ulaşmak isterse, O'na kavuşamaz. Kim gönlünü Hakk'a bağlar, O'na ulaşmayı dilerse, arzusuna kavuşur." buyurdu.

Ahmed bin Yahyâ el-Celâ hazretleri hikmetli sözleri ve güzel ahlâkıyla insanlara rehber oldu. Oğlu anlatır:

"Babam vefât ettiğinde, cenâzesini yıkaması için birisini çağırdık. Yıkamak için yanına vardı, fakat hemen dışarı çıkıp; "Bu vefât etmemiş!" dedi. Biz yanına vardığımızda bir hareket göremedik. O kimse korkup gitti. Başka birisini çağırdık. O da korkmuş hâlde çıkıp; "Ben yanına varınca eliyle beni itti." dedi. Sonra yakın akrabâmızdan sâlih ve hal sâhibi birini çağırdık. O gelince ona hiçbir şey yapmadı ve rahatça yıkayıp, kefenledi."

KABÛL EDERSEN...

Evliyâlık makâmında yüksek derecelere ulaşan Ahmed bin Yahyâ el-Celâ hazretleri bir

zaman Medîne-i münevvereye gitti. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret edip selâm verdi. O zaman selâmına cevap sesi işitildi. Sonra; "Yâ Resûlallah! Kabûl edersen bu gece yanında misâfir kalmak istiyorum." dedi. "Kabûl ettim." diye cevap verildi. Orada kaldı.Rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Kendisine bir ekmek ikrâm edildi. Bir kısmını yedikten sonra uyandı. Uyandığında ekmeğin kalanının elinde olduğunu gördü.

1) Risâle-i Kuşeyrî; s.26

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.314

3) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.176

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.152

5) Târih-i Bağdâd; c.5, s.213

6) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.178

7) Tabakât-ül Evliyâ; s.81-88

8) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.248

9) Sefînet-ül-Evliyâ; s.141

10) Nefâhât-ül-Üns (Fârisî); s.112

11) Tabakât-ı Ensârî; s.242

12) Keşf-ül-Mahcûb; c.236

13) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, 51

14) Sıfat-us-Safve; c.2, s.286

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.373

AHMED YEKDEST CÜRYÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. Muhammed Ma'sûm hazretlerinin yetiştirdiği yedi bin mürşid-i kâmilden biridir. 1707'de Mekke'de vefât etti.

Ahmed Cüryânî ilk tahsîlini babası Halil Efendi ile mahallin âlimlerinden aldı. 1658 (H.1069) senesinde ticâret için Cüryân'dan Hindistan'a gidiyordu. Yolda çoluk-çocuğunun tâûn hastalığından vefât ettiklerini haber aldı. Bu acı haberin etkisinde iken kervan eşkıyâ baskınına uğradı. Şakîler kervandakilerin bütün mallarını aldılar. Ahmed Cüryânî'nin mallarını aldıktan sonra sol elini bileğinden kestiler. Kendisine bu sebeple Yekdest, tek elli denildi.

Ahmed Cüryânî bütün bu sıkıntılara rağmen Rabbini zikrediyor ve sabrediyordu. Kervandakiler ondaki bu hâllere şaşıp; "Çocukların öldü. Malın mülkün gitti. Kolun kesildi. Buna rağmen sesin çıkmıyor!" dediklerinde, cevâben; "Ey kardeşlerim! Bize gelen bu belâ ve sıkıntıların Allahü teâlânın takdîri ile olduğunu bilelim. Nitekim Allahü teâlâ Hadîd sûresi yirmi ikinci âyetinde meâlen bunu bildirmekte ve; "Ne yerde ve ne de nefislerinizde bir musîbet başa gelmez ki, biz onu yaratmazdan önce, o bir kitapta (levh-il mahfûz) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır." buyurmaktadır.

Bu îtibârla dünyânın esâsı mihnet, sıkıntı üzere kurulmuştur. Sıkıntının ise sabretmekten başka reçetesi, katlanmaktan başka kurtuluş yolu yoktur. Şu üç sabır çok sevgilidir. Bunlar; tâatte, hakka kullukta, günah işlememekte, belâ ve mihnet ânında sabırdır." buyurdu.

Ahmed Yekdest'e bu sabrı sebebiyle o gece rüyâsında Serhend'e gitmesi tavsiye olundu. Bu

mânevî işâret üzerine Hindistan'ın Serhend şehrine geldi. Orada ikinci bin yılın yenileyicisi büyük âlim İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin oğlu Muhammed Ma'sûm hazretlerini tanıyıp ona talebe oldu. On bir sene hocasının yanından ayrılmayıp ona hizmetle şereflendi. Hocasının sevgi ve iltifâtlarına kavuştu. Sohbetlerinin bereketi ile tasavvuf yolunun bütün inceliklerini öğrendi. Bundan sonra insanlara doğru yolu göstermek üzere Mekke'ye gönderildi. Mekke'de otuz dokuz sene bu vazîfeyi gördükten sonra orada vefât etti.

Ahmed Yekdest hazretleri bu müddet zarfında pek çok talebe yetiştirdi. Mehmed Emin Tokâdî, Tatar Ahmed Efendi, Hacı Muzaffer Efendi, Şeyhulislâm Seyyid Mustafa Efendi, Dördüncü Mehmed Hanın baş çuhâdarı Kahramanağa, Kâdı Ziyâüddîn Efendi, Rûznâmecibaşı Muhammed Kumul Bey, Muhammed Semerkandî ve Dârüssaâde ağası Beşir Ağa bunların ileri gelenleridir.

Talebelerinden ve büyük evliyâlardan olan Mehmet Emîn Tokâdî hazretleri anlatır:

"Ahmed Yekdest Cüryânî hazretlerinin hizmetinde, ders ve sohbetlerinde bulundum. 1702 senesinde hocamın izni üzerine İstanbul'a dönüş hazırlığı yaptım. Vedâlaşmak üzere huzûruna vardığımda; "Mısır üzerinden mi, Şam'dan mı gideceksiniz?" buyurdu. "Efendim bir arkadaşım var, Şam hacılarıyla dönmeye niyet ettik." dedim. Bunun üzerine; "Otur bakalım karşıma. Gözlerini yum, bakalım hangi kâfile ile gitmeniz takdir olunmuştur?" buyurdu. Karşısına geçip gözlerimi yumarak oturunca, birden kendimi Cebel-i Nûr (Hira Dağı) üzerinde Mekke'ye karşı oturuyor buldum. Dağ üzerinden Mekke'yi seyrediyordum. Baktım ki, bir kâfile Mekke'den çıkmaya başlayıp Şam tarafına yöneldi. Yol alıp kısa bir moladan sonra yola devam etti. Bu manzarayı gördüğüm sırada hocam: "Kâfilenin başına bak." buyurdu. Baktım bir şehir görüldü. "Bu gördüğün şehir Şam'dır. Kâfile Şam'a ulaştı, sen kâfile içinde var mısın?" buyurdu. "Yokum." dedim. "Yine Mekke'ye bak." buyurunca, Mekke tarafına baktım. Gördüm ki başka bir kâfile Mekke'den çıkıp ilerledi. Kendimi kâfile içerisinde tanıdığım bir arkadaşımla beraber gördüm. Paçalarımı sığayıp omuzuma bir tüfek almışım ve yanımdaki arkadaşla sohbet ederek yol alıyoruz. Ben bu hâli seyrederken hocam; "Kendini görebildin mi?" buyurunca; "Evet efendim." dedim. "Kâfilenin baş tarafına bak." buyurunca, baktım. Mısır göründü. Yanımda gördüğüm arkadaşım Mısır'a girmek üzereydi. Bu sırada; "Aç gözünü." buyurunca açtım ve kendimi huzûrunda oturuyor buldum. "Şimdi git sana yolculukta arkadaş olmak üzere gördüğün o kişiyi bul, yolculuğunuz Mısır tarafındandır." buyurdu. Huzûrundan çıkıp Harem-i şerîfe giderken yolda o gördüğüm kişiye rastladım. Selâm verip elinden tuttum. Berâberce Harem-i şerîfe girip bir kenara çekilerek sohbet etmeye başladık. Sonra onun da hocamın talebelerinden olduğunu öğrendim. Nihâyet yolculuğumuz hususunda görüşüp Mısır'a gidecek kâfile yola çıkmadan yol hazırlığımızı tamamladık. Yolculuğumuzdan bir gün önce hocam Ahmed Yekdest hazretlerinin huzuruna tekrar gittim. Bu sırada; "İstanbul'a varınca nerede kalacaksın?" buyurdu. "Efendim malumunuz kendi evim yoktur. Siz nerede kalmamı emrederseniz orada kalayım." dedim. Bana bir mektup uzatıp; "Al bunu İstanbul'da Hâcegân divân-ı hümâyûndan Hüseyin Paşazâde Kumul Muhammed Bey vardır. İstanbul'a varınca bu mektubu ona verirsin. Seni onun sohbetine havâle eyledik. Ne buyurursa ona itâat et, ona teslimiyetin bize teslimiyettir." buyurdu. Bu sırada öyle bir nazar ve iltifât ettiler ki o ana kadar kavuştuğum derecelerin ve nîmetlerin binlerce üstünde derecelere kavuştum. O anda nasîb olan müşâhadeler, makamlar ifâde edilemeyecek kadar fazlaydı. Mektubu aldıktan sonra; "İnşâallah birkaç sene sonra buraya tekrar gelirsiniz. Fakat bizi bulamazsınız. Bizde olan emanetinizi (yazılı icâzeti) Medîne-i münevverede bulunan Hâce Abdurrahîm'e verdik. Onunla görüşünce sana teslim eder." buyurdu.

Ertesi gün kâfile Mısır'a hareket etmek üzere iken tekrar hocamın huzûruna gidip vedâlaştım. Bana çok duâ edip iki yüz altın harçlık verdi. Sonra vedâlaşmak üzere dost ve arkadaşlarımın yanına gittim. Beni yolcu etmek ve vedâlaşmak için otuz kişi kadar toplanmıştı. Onlardan da ayrılırken bana bir anahtar ve bir liste verip; "Bu size hediyemiz olan eşyaların ve paraların

listesi ve içine koyduğumuz kutunun anahtarıdır. Kutuyu size Mısır'da teslim etmek üzere kervancı başına verdik ve taşıma ücreti de verilmiştir." dediler. Nihayet vedâlaşıp yola çıktık. Epey bir yolculuktan sonra Mısır'a vardık. Mısır'da kervancı başı; "Efendim bu kutuda size âit emânetler var, listenizi çıkarıp kontrol edelim ve teslim alınız." dedi. Kontrol edip teslim aldıktan sonra Mekke'deki dostlarıma verilmek üzere noksansız teslim aldığımı bildiren bir mektub yazmamı ricâ etti. İstediği yazıyı kervancı başına verdim Bana teslim edilen bu hediyeler ud, amber gibi güzel kokulardan başka bir kese içinde (o zamânın parasıyla) bin kuruşluk altın, ayrıca iki bin kuruş değerde çeşitli eşyalar vardı. Bunları kimin hediye ettiği belli değildi. Ancak listede dostlarınızın size hediyeleridir yazılıydı.

Mısır'a vardıktan sonra Kâhire'de bir kaç ay kaldım. Daha sonra İstanbul'a gitmekte olan bir kalyona, Yelkenli gemiye binerek kısa zamanda İstanbul'a ulaştım.

İstanbul'a varınca dostlarımdan Aksaray civârında oturan Kafesdâr Abdülbâki Efendinin evine gittim. Oturup sohbet ettik. O gece orada kaldım, haccımı tebrik ettiler. Hocam Ahmed Yekdest hazretlerinin emri üzerine Hüseyin Paşazâde Muhammed Efendinin yanına gidecektim. Evini sorup öğrendim. Bir sabah vakti gidip kaldığı yeri buldum. Binaya girip yukarı çıkarak hazîne dâiresini sordum. Beni bir odaya dâvet edip, oturttular. Nereden geldiğimi sorduklarında Mekke'den geldiğimi ve Muhammed Efendiye bir mektup getirdiğimi söyledim. Hemen Hazînedâr kalkıp dışarı çıktı. Biraz sonra da gelip; "İsminiz Muhammed Emîn midir?" deyince; "Evet! dedim. "Buyurun." deyip beni Muhammed Efendinin yanına götürdü. İçeri girince ayağa kalkıp beni kucakladı, gözlerimden öptü; sonra mektubu verdim. Bana yer gösterip oturmamı söyledi. Mektubu sevinçle alıp okuduktan sonra hazînedârlarından birini çağırıp; "Emin Efendi kardeşimize kalacağı yeri gösterin." buyurdu. Hazînedâr bana onun odasının yanında bir oda gösterip; "Buyurun." dedi. Odaya girdiğimizde gördüm ki oda döşenmiş, hazırlanmıştı. Yanımdaki kişi oradaki malzemeyi bir bir gösterip; "Burada istirahat edersiniz, efendimizin emridir," diyerek dışarı çıktı.

1711 yılında tekrar hac vazifesi ile Mekke'ye gittiğimde Hocam Ahmed Yekdest hazretleri vefât etmişti."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1084

2) Sefînetü'l-Evliyâ; c.2, s.45

3) Ziyâretü'l-Evliyâ; s.163

4) Menâkıb-ı Mehmed Emîn Tokâdî

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.281

AHMED YESEVÎ;

Türkistan'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin İlyâs Yesevî olup, Pîr-i Türkistan, Hazret-i Türkistan, Hazret-i Sultan, Hâce Ahmed, Kul Hâce Ahmed diye tanınır. Babası Hâce İbrâhim'in nesebi hazret-i Ali'nin oğlu Muhammed bin Hanefiyye'ye ulaşır. Soyu, hazret-i Fâtıma vâlidemize dayanmadığı için seyyid değildir. Annesi evliyâdan Şeyh Mûsâ'nın Ayşe isimli kerîmesi olup, sâliha, müttekî ve afîf bir hâtun idi. Doğum târihi bilinmemektedir. 1194 (H.590) senesinde Yesi'de vefât etti. Kabri oradadır. Tîmûr Han onun için muhteşem bir türbe yaptırmıştır.

Ahmed Yesevî annesini çok küçük, babasını da yedi yaşında kaybetti. Babası son nefesinde Gevher Şehnaz ismindeki kızına:

"Ey benim kızım! Kardeşin bu dünyâya ender gönderilen mübârek bir kişi olacaktır. Ona göz

kulak ol. Benim dergâhımda, bağlı bir sofra durur. Ahmed o sofrayı kendi başına açtığı zaman onun cihan mülkünde görünme vaktinin geldiğini bilmelisin. Zamânı gelmeyince, bu sırrı kimseye açma." dedi.

Gerçekten Ahmed Yesevî'de çocukluğunda garib hâller ve yaşından beklenilmeyen fevkalâdelikler görülüyordu. Hızır aleyhisselâm ile görüşüp sohbet ediyor, onun mânevî terbiyesi ile olgunlaşıyordu. Bu sırada meydana gelen bir hâdise, şöhretinin bütün Türkistan'a yayılmasına yol açtı. Menkıbeye göre, o sırada Türkistan'da Yesevî adında bir hükümdâr saltanat sürmekte idi. Bu hükümdar yaz gelince, Türkistan yaylalarına çıkar, kışın da Semerkant kışlalarında kalırdı. Ceylan avından çok hoşlanan hükümdâr, bir defâsında ceylan peşinde koşarken, yolu Karaçuk Dağına çıktı. Karaçuk Dağının yamaçları sarp, kayaları yalçındı. Atı, kan tere battı ve avını kaçırdı. Buna ziyâdesiyle üzülen hükümdâr; "Bu dağı ortadan kaldırmak gerek." diye söylendi. Nitekim ülkesindeki velîleri toplayıp, duâlarının bereketi ile bu dağı ortadan kaldırmayı düşündü. Toplanan velîler, duâ ve niyâzda bulundular. Ancak istenilen netice elde edilemedi. Bunun üzerine oraya gelmeyen bir velînin olup olmadığı araştırıldı. Neticede, Hâce İbrâhim'in oğlu Ahmed küçük olduğundan kimsenin aklına gelip de çağrılmadığı anlaşıldı. Nihâyet, haberci gönderildi ve gelmesi istendi. Çocuk, dâveti ablasına danışınca, ablası; "Babamızın vasiyeti var, senin tanınma zamânının gelip gelmediğini, türbedeki ekmek sofrası tâyin edecektir. Eğer o sofrayı açabilirsen, tanınma zamânın geldi demektir, var git!" dedi. Babasının türbesine giden Ahmed, sofrayı bulup açınca, dosdoğru hükümdârın istediği yere geldi. Kendisini bekleyen velîlere sofradaki bir parça ekmeği gösterip duâ etmelerini isteyince, velîler Fâtiha okudular. O da ekmeği oradakilere taksim etti ve hepsine kâfi geldi. O toplantıda tam dokuz bin kişi vardı. Bu kerâmeti görenler, Hâce Ahmed'in büyüklüğünü ve mertebesinin yüksekliğini anladılar. Hâce Ahmed, sırtındaki babasından kalma hırkaya bürünerek, duâsının neticesini bekliyordu. Birdenbire gök yüzünden yağmur boşanarak, her yer suya garkolunca, velîlerin seccâdeleri su üstünde yüzmeye başladı. Sonunda Ahmed hırkasından başını çıkarınca, yağmur durdu ve güneş çıktı. Oradakiler baktıklarında, Karaçuk Dağının ortadan kalktığını gördüler. Bu kerâmete şâhid olan hükümdar, Hâce Ahmed'den, kendi adının kıyâmete kadar bâkî kalması için niyâzda bulunmasını diledi. Hâce Ahmed hazretleri de; "Âlemde her kim bizi severse, senin adınla bizi yâd eylesin" dedi. Bundan dolayı o günden beri ikisinin ismi birlikte, "Ahmed Yesevî" şeklinde anılır oldu.

Ancak Hâce Ahmed'in, daha çok Yesi'li olduğundan, Yesevî nisbesiyle şöhret bulduğu kabûl edilmektedir.

Ahmed Yesevî önce Arslan Baba hazretlerinden ders aldı. Onun kalblere hayat ve huzur veren söz ve sohbetleri ile teveccüh ve görüp gözetmesine kavuştu. Böylece kısa zamanda çok yüksek makam ve derecelere ulaştı. Ancak Arslan Baba ebedî âleme göçünce, çok sevdiği ve ziyâdesiyle bağlı bulunduğu bu şeyhinden ayrı düştü. O, hikmetler adını verdiği şiirlerinde Arslan Baba'dan bahsederken şöyle demektedir:

Âhir zaman ümmetleri dünyâ fâni bilmezler

Gidenleri görürler de ondan ibret almazlar

Erenlerin kıldığını görüp rağbet etmezler

Arslan Babam sözlerini dinleyiniz teberrük.

Ahmed Yesevî bundan sonra şeyhi Arslan Baba'nın mânevî işâreti ile Buhârâ'ya gitti. Orada Ehl-i sünnet âlimlerinin en büyüklerinden Yûsuf-i Hemedânî'ye bağlandı ve mânevî ilimleri tahsil etti. İnsanlara ilim öğretmek, doğru yolu göstermek için ondan icâzet, diploma aldı. O büyük zâtın halîfeleri arasına katıldı. Onun vefâtından sonra bir mikdâr Buhârâ'da kaldı. Talebe yetiştirmeye başladı. Bir zaman sonra onların terbiye ve yetiştirilmesini, Yûsuf-i Hemedânî'nin en önde gelen, gözde talebesi Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerine bırakıp,

kendisi Yesi'ye döndü ve talebe yetiştirmeğe burada devâm etti. Talebeleri git gide çoğalıyordu. Büyüklüğü ve şöhreti kısa zamânda, Türkistan, Mâverâünnehr, Horasan ve Harezm'e yayıldı. Kendisinde daha çocuk yaşta iken başlayan evliyâlık hâl ve dereceleri günden güne artıyordu. Zamanındaki âlimlerin ve evliyânın en büyüklerinden, en üstünlerinden oldu. Hanefî mezhebinde idi. Zâhirî ve bâtınî bütün ilimlerde derin âlim olan Ahmed Yesevî, Hızır aleyhisselâm ile görüşüp sohbet ederdi.

Ahmed Yesevî hazretleri vakitlerini üçe ayırırdı. Günün büyük bölümünde ibâdet ve zikirle meşgûl olurdu. İkinci kısmında talebelerine zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretirdi. Üçüncü ve en kısa bölümde ise alınteri ile geçimini sağlamak üzere tahta kaşık ve kepçe yaparak bunları satardı.

Bir rivâyete göre; "Onun halden anlar bir öküzü vardı. Bu öküzün sırtına bir heybe asar, içine de yaptığı kaşık ve kepçeleri koyup, Yesi çarşısına salıverirdi. Kim kaşık ve kepçeden alırsa ücretini heybenin gözüne bırakırdı. Mal alıp da, ücretini vermeyen olursa, öküz o kimsenin peşini bırakmaz, nereye gitse peşinden o da giderdi. Adam ücreti heybeye koymadıkça, o kimsenin yanından ayrılıp başka yere gitmezdi. Akşam olunca da Hâce Ahmed hazretlerinin evine gelirdi. Hattâ heybenin gözüne fazla para bırakanlar da olurdu. Hâce hazretleri bunları ve kendisine gelen sayısız hediyeleri muhtaçlara ve bilhassa talebelerine sarf ederdi.

Ahmed Yesevî hazretlerinin şöhreti, kerâmetleri her tarafa yayılıp, talebelerinin sayısı yüz bine yaklaşınca, kendisini çekemeyenler düşmanlıklarından, çeşitli iftiralara başladılar. Sohbet meclislerine örtüsüz kadınlar geliyor, erkeklerle birlikte oturuyorlar." dedikodularını yaydılar. Bu şâyiayı duyan makam sâhipleri, bâzı müfettişler vazifelendirerek durumun araştırılmasını emrettiler. Müfettişler, Ahmed Yesevî hazretlerinin ders verdiği meclisine gizliden gizliye gelip gittiler. Her şeyin, herkese açık olduğu bu yerde, insanlardan ve kanunlardan saklı uygunsuz bir hâlin bulunmadığını, söylenilenlerin tamâmen asılsız olduğunu, bu zâta iftirâ etmek için uydurulduğunu bildirdiler.

Ahmed Yesevî hazretleri kendisine iftirâ edenlere bir ders vermek istedi ve toplandıkları yere geldi. Elinde ağzı mühürlü bir kutu vardı. Oradakilere hitâben: "Bâlig olduğu günden bu âna kadar, sağ elini avret mahalline hiç uzatmamış bir velî istiyorum. Kim vardır? Bu mühim kutuyu ona teslim edeceğim" buyurdu. Hiç kimse çıkmadı. O sırada, Ahmed Yesevî'nin talebelerinden, Hâce Atâ ortaya çıktı. Hâce Ahmed hazretleri kutuyu ona verip, bunu Horasan ve Mâverâünnehr memleketlerine götürmesini emretti. Talebe kutuyu alıp, bildirilen yere vardı. Her tarafa haber salınıp, âlimler ve Hâce hazretlerine iftirâ edenler geldiler. Herkes bu kutunun içinde ne olduğunu merak ediyordu. O talebe, toplananlara, bu kutuyu hocası Ahmed Yesevî hazretlerinin gönderdiğini söyleyip kutuyu açtı. Kutu açılınca, herkes gördükleri manzara karşısında donakaldılar. Kutunun içinde kor hâlinde ateş, bir mikdar pamuk arasında duruyordu.

Ateş kızarıyor ve pamuğa birşey olmuyordu. Bu hâli gören herkes hayretler içinde kaldı. Hâce hazretlerinin bu kerâmeti karşısında, onu sevenlerin muhabbeti daha da arttı. Kendisine muârız olanlar hatâlarını anlayıp tövbe ettiler. Hâce hazretlerine hediyeler gönderip, özürler dileyip pekçoğu ona talebe oldu.

Merv şehrinde Mervezî nâmında bir müderris var idi. Ahmed Yesevî hakkında söylenilen uygunsuz ve uydurma sözler ona kadar gitmişti. Bu yalanlara aldanıp, kendisini imtihân etmek, şüphesini gidermek niyetiyle, yanına dört yüz müşâvir ve kırk tâne de müftü alarak yola çıktı. Her tarafta talebeleri olduğunu, her zaman sohbetinde binlerce kişinin hazır bulunduğunu öğrenmişti. "Ben üç bin mesele ezberledim. Hepsine ayrı ayrı suâl sorar, onları imtihan ederim." diye düşündü. Bu sırada Ahmed Yesevî hazretleri hânegâhında bulunuyordu. Talebesi Muhammed Dânişmend'e; "Bakar mısın, bize kimler geliyor?" buyurdu. Mervezî'nin mâiyyetiyle, yanındakilerle birlikte hâfızasında üç bin mesele ile geldiğini bildirdi. Hâce hazretlerinin emri ile Muhammed Dânişmend, o üç bin meseleden

binini, Mervezî'nin hâfızasından sildi. Sonra talebelerinden Süleymân Hakîm Atâ'ya aynı şekilde emretti. O da öyle yaptı. Mervezî, hâfızasında kalan bin mesele ile Yesi'ye geldi. Hâce hazretlerinin yanına gelip, "Allah'ın kullarını doğru yoldan ayıran sen misin?" dedi. Hâce, hiç kızmadı. Karşılık da vermedi. Şimdilik üç gün misâfirimiz ol! Ondan sonra görüşürüz." buyurdu. Üç gün sonra bir kürsü kuruldu. Mervezî kürsüye çıktı. Hâce Ahmed hazretleri, Muhammed Hakîm Atâ'ya tekrar emredip, o bin meseleyi Mervezî'nin hâfızasından silmesini emretti. Hakîm Atâ, Allahü teâlâya duâ etti. Aklındaki bin mesele de silindi. Mervezî, kürsü üstünde bir şeyler konuşmak istedi. Fakat hâfızasında hiçbir meselenin bulunmadığını anladı. Nihâyet, defterini açıp oradan okumak istedi. Fakat defterinin sahifelerindeki yazıların da silindiğini gördü. Sahifeler bomboş idi. Bu hâli gören Mervezî, kusûrunu anlayıp oracıkta tövbe etti. Talebeliğe kabûlü için yalvardı. Bütün mâiyyetiyle beş sene kaldı. Çok mertebelere, yüksek derecelere kavuştu. Ahmed Yesevî (k. sirruh) bunu, yanında beş kişi ile berâber, insanlara Allahü teâlânın dînini doğru olarak anlatmak vazifesiyle Horasan'a gönderdi. Bunlar; Muhammed, Seyfeddîn, Sa'deddîn, Behâüddîn ve Kemâl isimlerindeki talebeleri idi. Oraya gidip halkı irşâd edip aydınlattılar (r.aleyhim).

Horasan'da bulunan velîler, Ahmed Yesevî hazretlerinin büyüklük ve üstünlüğünü bildikleri ve ona olan muhabbet ve bağlılıklarının daha da artması için, kendisiyle görüşmek, sohbetinde bulunmak istediler. Büyük bir toplantı tertib ettiler. Hâce hazretlerini de bu toplantıya dâvet için, aralarından birini Yesi'ye gönderdiler.

Ahmed Yesevî hazretlerini toplantıya dâvet etmek üzere yola çıkan velî, Allahü teâlânın izni ile turna gibi uçarak Yesi'ye geliyordu. Hâce hazretleri bu hâli keşfederek, yanına talebelerinden bâzılarını aldı. Bunlar da turna şeklinde uçmaya başladılar. Nihâyet, Semerkand yakınlarında bir nehir üzerinde karşılaştılar. Bu sırada aşağıda büyük bir tüccar, nehirden geçerken akıntıya kapılıp, malı ve hayvanları suya düşmüştü. Bu tüccâr, su içinde boğulmamak için gayret ederken, bu sudan selâmetle kurtulması hâlinde, kalan malının yarısını Allah rızâsı için vereceğini nezr edip, adadı. Hâce Ahmed Yesevî, Allahü teâlânın izni ile tüccarın sıkışık ve zor durumunu keşfederek aşağıya indi. Boğulmak üzere iken tüccarı çekip sâhile çıkardı. Sonra normal hâline döndü. Bu duruma çok teaccüb eden, şaşan tüccar, kendisini kurtaran bu zâtın ellerine sarılıp çok teşekkür etti; daha sonra malının yarısını bu zâta verdi. Hâce hazretleri istenilen yere geldi. Bir zaman orada kalarak talebeleriyle sohbet etti. Suallerini cevaplandırdı. Hergün yüzlerce kişi huzuruna gelerek sohbetine katılır ve bereketlenirdi. Tüccarın verdiği parayı da orada bulunan yoksullara ve talebelerine dağıtan Ahmed Yesevî hazretleri daha sonra memleketine döndü.

Yesi şehrine yakın bir yerde, Sabran (Savran, Şûrî) diye bir kasaba vardı. Bura ahâlisinin çoğu hıristiyan olup, müslüman Yesi halkına ve bilhassa Ahmed Yesevî hazretlerine çok düşmandı. Ahmed Yesevî hazretlerinin büyüklüğü, kerâmetleri etrâfa yayıldıkça ve ona bağlı olanların sayıları her geçen gün arttıkça, Sabranlılar ziyâdesiyle rahatsız oluyorlar, Hâce hazretlerine olan düşmanlıkları daha da artıyordu.

Birgün hazret-i Hâce'ye iftirâ etmek istediler. Bir yere toplandılar. İçlerinden birinin öküzünü getirip mezbahada kestiler. Sâdece ayaklarını bıraktılar. Ertesi gün de kadıya gidip şikâyet ettiler. Öküzlerinin çalınıp mezbahada kesildiğini, kanları akarak acele ile götürüldüğünü, kan izlerini tâkip ettiklerini ve öküzlerinin Ahmed Yesevî'nin tekkesine götürüldüğünü anladıklarını bildirdiler. Kâdı izin verip, Hâce'nin tekkesine girip, öküzlerini arayabileceklerine izin verince, gelip durumu bildirdiler. Hazret-i Hâce, kalb gözleri ile ve yüksek firâseti ile, iftirâcıların hazırladıkları çirkin tertibi görmüş ve anlamıştı. Talebeler bundan habersiz olduklarından, çok şaşırdılar. Nihâyet içeri girmelerine izin verildi. İftirâcılar, doğruca gece bıraktıkları öküzün yanına vardılar. Tam maksatlarına kavuşmuş olduklarını zannediyorlardı. Bu sırada Hâce hazretlerinin kerâmeti tecellî edip ortaya çıkıp iftirâcıların hepsi bir anda köpek oldular. O öküz etine hücûm edip kısa zamanda bitirdiler.

Böylece esas hâlleri anlaşılmış oldu.

Yine birgün aralarında anlaşıp, Hâce'yi hırsızlıkla ithâm etmeye karar verdiler. Bir sığırı kesip parçaladılar ve gece gizlice Hâce'nin hânegâhının bir yerine bıraktılar. Hazret-i Hâce'den başka hiç kimse de, bunların yaptıklarını farketmedi. Ertesi gün bu sığırı aramak bahânesi ile, o kasaba halkından birçok kimse tekkenin önünde toplandı. Sığırlarını aramak için içeri girmek istediklerini söylediler. Hâce hazretleri bu ahmakların yaptıklarına çok üzüldü, bir an elini kaldırıp dergâhın kapısını işâret etti. Arkasından:

"Girin köpekler, girin itler!.." diye bağırdı.

Bu söz üzerine dergâha akın eden ve içeriye adımını atan "Hav, hav, havv" diye yürüyordu. Sabranlılardan dergâha adımını atan köpek hâline geliyor ve getirdikleri sığırın üzerine atılıyordu. Dışarıda kalıp bu müthiş manzarayı seyredenler hayret, dehşet ve korku içerisinde Ahmed Yesevî hazretlerinin eteklerine yapıştılar. Mahcup ve pişman olduklarını bildirip affedilmeleri için yalvarmaya başladılar. Hâce hazretleri merhamet edip duâ etti. Böylece tekrar eski hallerine döndüler.

Ahmed Yesevî hazretleri 63 yaşına gelmişti. O, çocukluğundan bu âna gelinceye kadar Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine yapışmakta hiç gevşeklik göstermedi. Resûlullah efendimizin âhirete teşrif buyurduğu andan îtibâren yeryüzünde bulunmayı kendilerine münâsip görmediler. Bu sebeple dergâhın bahçesine derin bir yer kazdırdı ve içini kerpiçle ördürdü. Nihayet hazırlıklar tamamlanınca talebelerini dergâhın avlusunda toplayıp;

"Ey gönül dostları, Allahü teâlânın en sevgili kulu olan Peygamberimiz Muhammed Mustafa hazretleri 63 yaşında bu dünyâdan ayrıldı. Ben de şimdi 63 yaşındayım. Artık şu gördüğünüz çilehâneye çekilecek, ömrümün kalan günlerini bu hücrede tamamlayacağım..." buyurdu.

Müridlerinin gözleri yaşlı olarak; "Ey sultanımız bizim hâlimiz nice olur." sözlerine karşı;

"Sizi Allahü teâlâya emânet ediyorum." dedikten sonra merdivenle çilehâneye indi.

Ahmed Yesevî hazretleri mezar misâli olan o yerde, vefât edinceye kadar, devamlı ibâdet, tâat ve Allahü teâlâyı düşünmekle meşgûl oldu. Talebelerine ilim öğretmeye orada da devâm etti. Kendisini vefât etmiş, kabre konmuş şekilde hissederek, bambaşka bir huşû' bağlılık ve teslimiyetle ibâdetlerini yaptı. Burada evliyâlık yolundaki makam ve dereceleri kat kat arttı. 63 yaşından sonra ömrünün diğer yarısını orada ibâdetle geçirdi. 125 veya bir rivâyete göre ise 133 yaşında vefât etti.

Ahmed Yesevî hazretlerinin önde gelen halîfelerinden Seyyid Mansur Atâ çile kuyusuna ilk defâ indiği zaman gördüğü manzaradan ciğeri parçalandı. "Hocam bu dar yerde ve sıkıntılı bir haldedir" diye düşünerek gözyaşlarına boğulduğu sırada perdeler açıldı.

Kalp gözüyle, o daracık zannettiği yeri bir ucu doğuda, diğer ucu ise batıda gördü. Bu hâl karşısında kalbinden geçirdiklerinin yersiz olduğunu anlayıp, kendi kendine, "Allahü teâlâ, evliyâsına sıkıntı çektirmez. Diğer insanların onlarda sıkıntı görmeleri, çok acı çekiyor zannetmeleri, hakîkatte onlar için bir nîmettir. Bu saâdet sâhipleri, görünüşte çok acı zannedilen o sıkıntılardan öyle zevk ve tad alırlar ki, iyiliklerinde o tadı duymazlar. Allahü teâlâ, bu sevgili kulu için, daracık bir hücreyi çok geniş yapar. Mânevî bakımdan öyle lezzetler, tadlar ihsân eder. Zâhir olarak, görünürde çektiği sıkıntılar, o lezzetler yanında hiç kalır. Onun rûhu, zevk ve neş'eden uçmaktadır. Vücûdunu bin parçaya bölseler ne gam..." diye söylendi.

Ahmed Yesevî hazretleri yetiştirdiği talebelerin her birini bir memlekete göndermek sûretiyle İslâmiyetin doğru olarak öğretilip yayılmasını sağladı. Onun bu şekilde gönderdiği talebelerinden bâzıları sonraları Moğolların katliamından kaçıp kurtulmak sûretiyle Anadolu'ya da geldiler. Bu sûretle onun yolu Anadolu'da yayılıp tanındı. Anadolu'nun

müslüman Türklere yurt olması onun mânevî işâretleri ile hazırlandı.

Ahmed Yesevî hazretleri herkese iyilik eder, kendisinden hiç kimse rahatsız olacak bir hareket görmezdi. Bütün insanların dünyâ, âhiret saâdeti ve rahatları için gayret ederdi. Dergâhı fakir ve yoksullar, yetim ve çâresizler için sığınak yeriydi.

Tasavvuf yolunda Ahmed Yesevî hazretlerine bağlananların bâzı bâriz husûsiyetleri vardır. Yeseviyye yolunda bulunan bir mürîdin, riâyet etmeleri mecbûri lâzım olan belli başlı edebler şunlardır: 1) Kendisinden dînini öğrendiği üstâdının, talebelerin hepsinden efdal olduğunu bilmek ve ona tam tâbi ve teslim olmak. Ona uyarak, onun huzûrunda her gün çeşit çeşit yemekler yemek, geceleri uyumak, ona uymaksızın kendi anlayış ve görüşüne uyarak, geceleri nâfile namaz kılmaktan ve gündüzleri nâfile oruç tutmaktan farksız hattâ daha faydalıdır. Çünkü birincisinde, tâbiiyyet ve teslimiyyet, ikincisinde ise, kendi bildiğine göre hareket etmek vardır. 2) Mürîd gâyet uyanık, zekî ve dikkatli olup, hocasının sözlerinden, rumûzlarından ve işâretlerinden hemen anlamalıdır. 3) Hocasının bütün sözlerinden ve işlerinden râzı ve ona itâatkâr olmalıdır. 4) Hocasının husûsî hizmetinde veya bildirdiği, emrettiği bir hizmeti yaparken gâyet atik, dikkatli , ağırbaşlı olmalı, fakat ağır canlı olmamalıdır. İsteksizlik, gevşeklik hâli, hocasının rızâsızlığına sebeb olabilir. Onun rızâsızlığı ise, silsile yoluyla Peygamber efendimize, dolayısıyla Allahü teâlâya gider. 5) Sözünde sağlam, güvenilir ve vâdinde sâdık olmalıdır. Hocasının büyüklüğü husûsunda hiçbir zaman şek ve şüpheye düşmemeli ki, Allah korusun, bu hâl hüsrâna sebeb olur. 6) Ahde vefâ ve hocasına olan tâbiiyyet, uyma ve teslimiyyetinde çok titizlik göstermelidir. 7) Hocasının ufak bir işâreti ile bütün mal ve mülkünü onun emrettiği yere fedâ etmeye hazır olmalı, bunda en ufak bir tereddüd hâli bulunmamalıdır. 8) Hocasına âit husûsî hâl ve sırları tutmasını bilmeli, bunları uygun olmayan şekilde ifşâ etmekten, açıklamaktan çok sakınmalıdır. 9) Hocasının bütün hareketlerini, sözlerini ve nasîhatlerini dikkatle tâkib etmeli, bunda ve bunlara uymakta kaçamak ve gevşeklik yapmamalıdır. Bunları yapmakta ihmâlkâr ve gevşek davranmanın zararlarını düşünmelidir. 10) Allahü teâlâya kavuşmak yolunda, kendisini vesîle, vâsıta yaptığı hocası için, her fedâkârlığa hazır olmalıdır. Onu sevenlere dost olmalı, sevmeyenlere, sevmediklerine ve istemediği şeylere meyl ve muhabbet etmeyi öldürücü zehir bilmelidir.

Ahmed Yesevî hazretleri sohbetlerinde talebelerine buyururdu ki:

"Ey Dostlar! Câhillerle dostluk kurmaktan sakınınız."

"Akıllı ve uyanık kimse isen, dünyâya gönül bağlama. Şeytan seni kandırıp, dünyâya meylettirirse, seni emri altına almış demektir. Bundan sonra felâketlerden felâketlere sürüklenirsin de hiç haberin olmaz."

"Himmet, yardım kuşağını sıkı sıkıya beline sarmayan insan, dünyâya meyl ve muhabbetten kurtulamaz. Allah yolunda göz yaşları dökerek ağlamadıkça, Allahü teâlâya âit ince sırlara kavuşamaz ve bu yolda ilerlemesi mümkün değildir."

"İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymakta gevşek davranan kimse, insanı Allahü teâlâya kavuşturan yolda ilerleyemez. Gönlü ve kalbi ile dünyâ düşünce ve işlerinden sıyrılıp, yalnız Allahü teâlâya yönelmedikçe, hakîkat meydanında bulunmak mümkün değildir. Bunlar hakkı idrâk edip, anlayıp bilmekten uzaktırlar."

"Ey dostlar! Bir kimse, Allahü teâlânın aşkı ile yanıp yakılarak, bu denizde çok usta bir dalgıç olmadıkça, bundan çok daha derin olan vahdâniyet denizine giremez. Ona girmek için çok usta ve dikkatli bir dalgıç olmak gerekir."

"Gönlünde Allahü teâlânın aşkını taşıyanlar, dünyâ ile tamâmen alâkalarını kesmişlerdir. Halk içinde Hak ile olurlar. Bir an Allahü teâlâyı unutmazlar."

"Ahkâm-ı İslâmiyyeyi, İslâmî hükümleri tam bilmiyen, tatbik etmeyen bir kimse, evliyâlık

yolunda bulunmağa kalkarsa, bunun îmânını şeytan çalar. Emir ve yasaklara uymakta gevşek olanlar, sonra da evliyâlık yolunda bulunduğunu, ilerlediğini, hattâ kendisinde bâzı hâllerin meydana çıktığını zanneden kimseler bu noktada çok yanılırlar. Bu hallerinin rahmânî olduğunu zannederler. Halbuki bunlar, abdestte, namazda, alış-verişte bir takım noksanlarının bulunduğunu ve yiyip içtiklerinin haram olduğunu bilmezler. Kendisinde var zannettiği o hâller, şeytanın oyunudur. Şeytan onu idâresine almış, istediği gibi hareket ettirmekte, o ise velî olduğunu zannetmektedir. Bunlar ne kadar zavallı ve bedbahttırlar."

Günahlar sebebiyle, paslanan gönüllerin kurtuluşu Allahü teâlâya çok tövbe, istigfâr etmek, her zaman Allahü teâlâyı düşünmek, O'nun râzı olduğu, beğendiği işleri yapmak ve hiçbir zaman O'ndan gâfil olmamakla mümkündür.

"Malının çokluğu dillere destan olan Kârûn bile, malının hayrını, faydasını göremedi. Nihâyet toprak altında yok olup gitti."

"Kâfir bile olsa, hiç kimsenin kalbini kırma. Kalb kırmak, Allahü teâlâyı incitmek demektir."

"Nefse uymak yolunda bulunan kimse rüsvâ olmuştur. Artık, yatıp kalkarken onun yoldaşı şeytandır."

"Gariblere merhamet etmek, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem sünnetidir. Nerede bir garib görsen, ona olan merhametinden dolayı gözyaşların akmalıdır."

"Gönlü kırık, zavallı ve garib birini görürsen, yarasına merhem ol. Onun yoldaşı ve yardımcısı olmaktan çekinme."

Ahmed Yesevî hazretleri hikmet denilen şiirler yazmıştır. Bu şiirler; Dîvân-ı Hikmet'te toplanmıştır. Şiirleri o zamanda kullanılan ve herkesin anlıyabileceği sâde bir lisân ile söylenmiştir. Bu manzumelerin konuları umûmiyetle şunlardır:

Allahü teâlâyı ve O'nun dostlarını her şeyden çok sevmenin lüzumu:

Aşkın kıldı şeydâ beni, cümle âlem bildi beni

Kaygım sensin dünü günü, bana sen gereksin sen

Söylesem ben dilimdesin, gözlesem bu gözümdesin

Gönlümde hem canımdasın, bana sen gereksin sen

Fedâ olsun sana canım, döker olsan benim kanım

Ben kulum sen Sultanım, bana sen gereksin sen.

Allahü teâlâya tâat, kulluk ile ibâdet ve zikrin önemi ve bunlardan zevk alma:

Ne hoş tatlı Hû yâdı, seher vakti olanda

Baldan tatlı Hû adı, seher vakti olanda

Seher vakti kalkanlar, canın fedâ kılanlar

Aşk oduna yananlar, seher vakti olanda

Seher vakti hoş saat, kalkana olur râhat

Açılır devlet, saâdet, seher vakti olanda

Her gün yanar bu canım, kullukta yok dermanım
Sen bağışla günahım, seher vakti olanda
Hak yolunda olan dervişlerin halleri:
Yol üstünde oturup yolu soran dervişler
Ukbâdan haber duyup yola giren dervişler

Asâları elinde himmet kuru (kuşak) belinde
Rabbim yâdı dilinde, Allah diyen dervişler

Hırkaları eğninde, gönlünde yüz bin ayân
Biliniz, iki cihan, göze almaz dervişler

Sırrı ile söylerler, dile hikmet dizerler
Âşıkla can gözlerler rengi sarı dervişler.
Günâhkârların vaziyeti:
Dünyâ benim diyenler, cihan malını alanlar
Herkes kuş gibi olup, o harama batmışlar.

Molla, müftü olanlar, yalan fetvâ verenler
Akı kara kılanlar Cehenneme girmişler.

Kâdı, imâm olanlar, haksız dâvâ kılanlar
Eşek gibi olarak yük altında kalmışlar.

Rüşvet alan hâkimler, haram alıp yiyenler
Parmağını dişleyip, korkup durup kalmışlar.
Dünyânın geçici olduğu, buradaki lezzetlere zevklere, mal, mevki, görünüş ve gösterişlere aldanmamak gerektiği, ölümün varlığı ve her nefsin ölümü tadacağını da bâzı şiirlerinde işler.
Ey dostlarım, ölsem, ben, bilmem hâlim nice olur;
Kabre girerek yatsam, bilmem hâlim nice olur.

Götürüp lahde koysalar, arkaya bakmadan dönseler
Suâllerimi sorsalar, bilmem hâlim nice olur.

Girse karış adlı yılan, dolansa tene o zaman

Kalmaz bütün bir üstühan, bilmem hâlim nice olur.

Olsa kıyâmetin günü, hâzır olur cümleleri

Kıldığın ameller hani, bilmem hâlim nice olur.

Ahmed Yesevî hazretlerinin vefâtından yaklaşık 200 yıl geçtikten sonra, birgün Büyük Türk Hâkânı Emîr Tîmûr Buhârâ'ya gitmek üzere yola çıktı ve Türkistan'a uğradı. O gece rüyâsında Ahmed Yesevî hazretlerini gördü. Kendisine:

"Ey yiğit! Buhârâ'ya çabuk git! İnşâallah orada sana fetih nasîb olur. Senin başından çok hâdiseler geçse gerek. Zâten oranın insanları senin gelmeni bekliyorlar." buyurdu. Tîmûr Han uyanınca, bu müjdeye çok sevinip, Allahü teâlâya şükretti. Ertesi gün Türkistan hâkimine çok para verip, Ahmed Yesevî hazretlerinin kabri üzerine mükemmel bir türbe yaptırmasını emretti. O da, istenildiği gibi bir türbe yaptırdı. Türbe, bugün hâlâ bütün haşmetiyle durmaktadır.

İngiliz müsteşriki Dr. Eugene Schuyler, Türkistan Seyâhatnâmesi isimli eserinde, Hâce Ahmed Yesevî'nin câmi ve Tîmûr Han tarafından kabri üzerine yaptırılan muhteşem türbesi hakkında özetle diyor ki: "Bu büyük câminin arka kısmında türbeli ikinci bir mescid daha ilâve edilmiş durumda olup, câminin dış avlu kapısı fevkalâde büyük ve kemerlidir. Kapının yanında penceresiz, üstü çentikli iki tâne yuvarlak kule yükseliyor. Kapının, büyük bir sanat eseri olarak işlenmiş iki kanatlı tahta kapısı üzerinde bir pencere vardır. Duvarlar işlenirken, iyi pişmiş dört köşeli tuğlalar kullanılmıştır. Kûfî yazılarla süslenmiş kubbe, binâyı daha da güzelleştirmektedir. Zelzeleler vesâir sebeplerle çoğu yerlerinin dökülmüş, harâbe hâline gelmiş olduğu bu muazzam binâ, ilk hâlinde kimbilir ne kadar daha güzeldi?

Câminin avlusunda çok güzel bir medrese ile, arkasında; bir kubbe, içinde Arslan Bâbâ'nın, Ahmed Yesevî'nin ve âilesinin yer aldığı türbe vardır. Burada başkalarının yattığı da söylenilmektedir."

Türkistan'ın her tarafından akın akın gelen insanlar, Hâce hazretlerinin türbesini ziyâret etmekte, Câmi-i Hazret adı ile anılan bu câmide namaz kılmaktadır.

DİNLEYİN EY İNSANLAR

Ahmed-i Yesevî'nin, tesirliydi sözleri,
Hidâyete getirdi, binlerle kimseleri.

Bir eseri vardı ki, "Dîvân-ı hikmet" diye,
Doludur insanlara, öğüt, nasîhat ile.

Bir yerde buyurur ki, (Korkunuz, sakınınız,
"Dünyâ adamları"yle, yakınlık kurmayınız!

Dünyâ malı, geçici, hem de aldatıcıdır,
Bu gün senin ise de, yârın başkasınındır.

Aklı olan, buna gönül vermez velhâsıl,
"Âhiret derdi" ile, dertlenmiştir o asıl.

Bu dert, onun öyle çok, sarmıştır ki içini,
Düşünür gece gündüz, Cehennem ateşini.

Günah ve kusûrları, "Dağ gibi" gelir ona,
Bu yüzden boynu bükük, mahcûbdur Allah'ına.

Rabbinin dergâhında, affa kavuşmak için,
Gece sessizliğinde, ağlardı için için.)

Bir yerde buyurdu ki: (Allah'tan başkasını,
Kalbinizden atarak, silin gönül pasını!

Dînin emirlerini, öğrenip ince ince,
Yapın her işinizi, bu esas mûcibince.

Dînin bir edebine, olursa muhâlefet,
Tamâmen "İstidrâc"dır, görülse de kerâmet.

Dünyâ muhabbetini, kalbinden çıkaranlar,
Her iki cihanda da, bulur kıymet, îtibâr.

Dînin emirlerini, gözetin ki her işte,
"Halk" içinde "Hak" ile, olmak da budur işte.

Dînini öğrenmeden, tasavvufla uğraşan,
Kimsenin îmânını gizlice çalar şeytan,
Bâzı hârikulâde, hâlleri görülse de,
Hakîrdir, zîrâ onlar, "İstidrâc"dır hepsi de.

Evliyâ zannetse de, kendisini o kişi,
Hiç mu'teber değildir, indallah hiç bir işi.

Eğer İslâmiyyeti, bilmezse bir müslüman,

Dünyâ ve âhirette, görür çok zarar ziyân.

Alış-veriş ilmini, bilmezse biri eğer,
Hiç farkında olmadan, haram ve şüpheli yer.

Çünkü bildirilmiştir, dinde bunun esâsı,
Bilmeden yapanların, haram olur lokması.

Yine o buyurdu ki: Dinleyin ey insanlar,
Gönüller kararıyor, işlendikçe günahlar.

Bu günâh kirlerinin, temizlenmesi için,
Çok tövbe etmelidir, yolu budur bu işin.

"Allah'ın rızâsı"nı, gözetin ki her zaman,
Ancak böyle kurtulur, âhirette müslüman.

Sakın mala ve mülke, gönül bağlamayın ki,
Elden çıkar sonunda, değildir çünkü bâki.

Malının çokluğuyla, ahmaklar mağrûr olur,
Onlar iki cihanda, bulamaz râhat, huzûr.

"Kârûn" dahî malıyla, öğünürdü ki yine,
Mallarıyle birlikte, geçti yerin dibine.

Kâfir de olsa bile, sakının kalb kırmaktan,
Zîrâ daha günahtır, bu, Kâbe'yi yıkmaktan.

Resûl'ün sünnetidir, gariplere merhamet,
Garip sevindirmeğe, ediniz sa'y-ü gayret.

Görürseniz zavallı, gönlü kırık birini,
Derdine merhem olup, ferâhlatın kalbini.

Zîrâ siz, bu dünyada merhamet ederseniz,

Size de mahşer günü, şefkat eder Rabbimiz.

CUMÂ NAMAZINI NEREDE KILDI?

Zamânın hükümdârı Kazan Han, Ahmed Yesevî hazretlerinin çilehânede Cumâ namazını nerede kıldığını merak edip, talebelerinin en ileri gelenlerinden Muhammed Dânişmend'i ona gönderip sordu. Bu sırada müezzinler Cumâ namazı için ezân okuyorlardı. Talebe, Hâce'nin huzûruna vardığında henüz bir şey söylemeden, "Gel elimden tut! Cumâ namazına, bugün seninle berâber gidelim." buyurdu. Talebe; "Peki efendim" deyip hocasının elinden tuttu. O anda kendilerini, büyük bir câmi içinde saflar arasında oturuyor gördü. Talebe, namazdan sonra hocasını ne kadar aradıysa bulamadı. Câminin kayyımı, talebenin bu telâşlı hâlini görünce ona; "Ey derviş! Burası Mısır'dır ve bu câmi Câmi-i Ezher'dir. Senin hocan, nice zamandır Cumâ namazlarını burada kılar." dedi. Talebe bir hafta orada kaldı. Ertesi Cumâ namazında hocası ile buluşup, namazdan sonra bir anda Yesi'ye geldiler. Hâce hazretleri, talebesine gördüklerini gidip Kazan Hana anlatmasını söyledi. Talebe, Kazan Hanın yanına gelip başından geçenleri bir bir anlattı. Kazan Han ve orada bulunanlar, Hâce hazretlerinin bu kerâmeti karşısında bir şey diyemediler. Onun büyüklüğünü, üstünlüğünü daha iyi anladılar.

1) Reşehât

2) Dîvân-ı Hikmet

3) Türk Edebiyâtında İlk Mutasavvıflar

4) Âriflerin Menkıbeleri

5) İstanbul ve Anadolu Evliyâları; cild-2

6) Anadolu Evliyâları

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; cild-6, s.102

8) Büyük Türk Klâsikleri; cild-1

AHMED EZ-ZÂHİD;

Mısır evliyâsından, fıkıh âlimi. İsmi Ahmed, babasınınki Süleymân'dır. Zâhid diye tanındı. Doğum târihi ve yeri belli değildir. 1417 (H.820) senesinde vefât etti. Ders verdiği câminin bahçesine defn edildi.

Ahmed Zâhid küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Şeyh Hasan Şüsteri ve zamânında bulunan büyük velîler ile görüşüp onların sohbetlerinde yetişti. Birgün mektebe giderken, yolda Allahü teâlânın evliyâ kullarından sâlih bir zât ile karşılaştı. O zât Ahmed Zâhid'den yiyecek bir şey istedi. Maksadı bir şey istemek değil, onunla konuşmak idi. Kahvaltıda yiyeceğini o zâta verdi. O zât da; "Ey Ahmed! Allahü teâlânın izni ile sen kısa zamanda yetişerek, zamânının büyük velîlerinden olursun. Cömerdliğin, eli açık bir kimse olman sebebiyle Allahü teâlâ yüksek dereceler ihsân eder. Zâhid lakabıyla anılırsın. Maksem bölgesinde senin için bir câmi inşâ edilir. Bu câminin inşâsı sırasında seni anlayamayan bâzı zavallılar sana îtirazları yüzünden Allahü teâlâ tarafından cezâlandırılırlar. Sen Mısır'ın her tarafında parmakla gösterilen büyüklerden olursun. Senin vâsıtan ile çok kimse, âlî derecelere, yüksek makamlara kavuşurlar." buyurdu. Bu zâtın söyledikleri zamanla çıktı. Bundan sonra Ahmed Zâhid o zâtla ne kadar görüşmek istedi ise de nasîb olmadı.

Ahmed Zâhid, kâbiliyeti ve üstün gayretleri ile kısa zamanda yetişerek kemâle geldi. İlmi ile âmil olan âlimlerin büyüklerinden, tasavvuf yolunda bulunan yüksek derece sahiplerinin

üstünlerinden oldu. Tasavvuf ehli arasında kendisi için, zamânında bulunan evliyânın Cüneyd-i Bağdâdî'si denirdi.

Ahmed Zâhid hazretlerinin ders verip sohbet etmesi, insanlara dînimizin emir ve yasaklarını anlatması için bir câmi yapılmasına karar verildi. Bu hazırlıklar yapılırken, sultanın yakın adamlarından Cemâleddîn isimli birisi, Ahmed Zâhid'e karşı uygun olmayan düşünceler içinde idi. Câminin inşâsına mâni olmak istedi. Ahmed Zâhid buna çok üzüldü. Diğer taraftan bir sebepten dolayı Cemâleddîn sultan tarafından hapsedildi. İnşâata devam eden ustalar, Cemâleddîn'in hapisten çıkıp, tekrar inşâata engel olmasından çekiniyorlardı. Ahmed Zâhid onlara iltifat edip; "Merak etmeyin. Onun cezâsı hususîdir. Câminin inşâatı bitmedikçe çıkamaz." buyurdu. Daha böyle îtiraz edenler oldu ise de hepsi cezâlarını buldular. Câmi tamamlandıktan sonra Ahmed Zâhid hazretleri uzun seneler bu câmide yüzlerce talebe yetiştirdi. Binlerce kişi sohbetlerinden istifâde etti. "Ehl-i sünnet îtikâdında olan sâlih biri; benim bu mescidime gelip iki rekat namaz kılsa ve bu îtikâd üzere vefât etse, bana kıyâmet gününde elinden tutmam, kendisini müşkilâttan korumam ve ona şefâat etmem için izin verildi." buyururdu.

Çok kerâmetleri görüldü. O ise, bu yüksek hallerini gizler, anlatılması îcab ettiğinde, başka bir kimseden naklediyor gibi anlatırdı.

Ahmed ez-Zâhid hazretlerinin en önde gelen talebelerinden olan Muhammed Gamravî, bir ara, Kâhire'ye yüz doksan kilometre mesâfede bulunan Dimyât bölgesine gitmişti. Dönüşünde hediye olarak yanına bir kova pekmez aldı. Gemiye binmek üzere Nil Nehrinin sâhiline geldi. Pekmez kovası da yanında idi. Orada beklerken, oradan geçen birisi kovaya takıldı, kova da yuvarlanıp nehre düştü. Muhammed Gamravî, Kâhire'ye hocasının yanına geldiğinde, hocası;

"Hediyen nerede?" diye sordu. O da mahcûb bir şekilde;

"Efendim, size getirmek üzere bir kova pekmez almıştım. Getiremedim. Birisi takılıp, kova nehre yuvarlandı." dedi. Bunun üzerine Ahmed ez-Zâhid hazretleri, buna iltifât ederek;

"Sen gelmeden evvel hediyen gelip bize ulaştı." buyurdu ve kendisini başka bir odaya götürdü. Muhammed Gamravî o odada rafta, nehre yuvarlanmış olan pekmez kovasını gördü. Kovadan hâlâ sular damlıyordu. Bu hâlin hocasının bir kerâmeti olduğunu anlayıp çok sevindi.

Bir defâsında kendisine küçük bir çocuk getirip, bunun için duâ etmesini istediler. O da;

"Yâ Rabbî! Bu çocuğu, dünyâ hayâtında şan ve şöhret âfetinden muhâfaza et!" buyurdu. O çocuk, bu duâ bereketiyle sâlihlerden, velî bir zât olarak yetişti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.319

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.81

3)İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.245

AHMED-İ ZERRÛK;

Evliyânın büyüklerinden ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Ahmed olup, babasının ismi Ahmed'dir. Nisbetleri el-Bernesî el-Fâsî'dir. Zerrûk ismiyle meşhurdur. Künyesi Ebü'l-Fadl, lakabı Şihâbüddîn'dir. 1442 (H.846) senesinde Fas'da doğdu. 1493 (H.899)da Batı Trablus'un Tekrîn nâhiyesinde vefât etti. Doğmasından iki gün sonra annesi, beş gün sonra da babası vefât etti. Fıkıh ilminde âlim bir kadın olan ninesi, onu himâye edip büyüttü. On yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve terzilik sanatını öğrendi. On altı yaşında kırâat ilmini öğrendi.

Bu hususta Ali Satî'den ve Abdullah Fahhâr'dan ders aldı. Bundan sonra da tasavvuf (ahlâk) ilmini öğrendi. Risâlet-ül-Kudsiyye ve Akâid-i Tûsî adlı eserleri Şeyh Abdürrahmân el-Meczûlî'den okudu. Yine bu hocasından Sahîh-i Buhârî'yi, Câmi-ut-Tirmizî'yi okuyup fıkıh ilmini öğrendi. Ayrıca zamânının meşhûr âlimlerinden pekçok zâtın sohbetinde bulundu.

İlim öğrenmek için çok seyahat yaptı. Mısır'a gidip, Kâhire'de bir müddet ikâmet etti. Hacca gidip, bir süre de Medîne'de mücâvir olarak kaldı. Defâlarca hacca gitti. Çok kerâmeti görülen evliyâ ve âlim bir zât idi. Çok sayıda talebe yetiştirdi.

Buyurdu ki: "Hakka kavuşmak için, yeryüzünün doğusunu ve batısını gezip dolaştım. Allahü teâlânın rızâsına ermek için, nefsin terbiyesinde bilinen her sebebe yapıştım. Mümkün olan her yola başvurdum. Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için her neye sarıldıysam, beni Allahü teâlâdan uzaklaştırdı. Nihâyet her hususta Allahü teâlâya sığındım. Sonunda gördüm ki; sebeplere güvenmemek, mutlak olarak Allahü teâlâya teslim olmak lâzımdır."

Tasavvuf sarhoşluğu ile söylenen sözler hakkında bir soru sorulduğunda buyurdu ki: "Vecd ve hâl sâhipleri kendilerinden geçip şuurlarını kaybederlerse, sözlerinde ve işlerinde mazur olurlar. Fakat bu tasavvuf sarhoşluğu kendiliğinden olmayıp, akılları başlarında ise şuurları yerinde ise, mazur olmazlar ve günaha girerler. Şuursuz oldukları zaman, ibâdetleri kaçırmaları günah olmaz ise de, akılları başlarına gelince, kaçırdıkları ibâdetleri hemen kazâ etmeleri lâzımdır. Çünkü bu şuursuzluğa, akıllarının başlarından gitmesine kendileri sebeb olmuştur. Böyle tasavvuf sarhoşlarının, dîne uymayan sözlerine ve işlerine başkalarının uymaları câiz değildir. Kendileri günaha girmezlerse de bunlara uyanlar günaha girerler."

Bir sohbeti esnâsında ilimler hakkında şöyle buyurdu: "Akâid ilmi ile îmân bilgileri, fıkıh ilmi ile dînin emir ve yasakları öğrenilir. Tasavvuf ilmi ile ise, kalbi kötü düşüncelerden temizleyerek ihsan mertebesine kavuşulur. İhsân, Allahü teâlâyı görür gibi ibâdet etmektir. Îmân bilgileri öğrenildikten sonra, önce fıkıh bilgileri öğrenilir. Bununla iktifâ edip, mânevî hâllerden ve ilimlerden mahrum kalınmaz. Bunun için kalbi kötü düşüncelerden kurtaracak ve temizleyecek tasavvuf bilgileri öğrenilir. Fıkıh ile tasavvufun her ikisinden de pay almalıdır. İmâm-ı Mâlik "Fıkıh öğrenmeyip, tasavvuf ile uğraşan dinden çıkar. Zındık olur. Fıkıh öğrenip, tasavvuftan haberi olmayan bid'at sâhibi yâni sapık olur. Her ikisini edinen hakîkate varır." buyurdu.

Ahmed-i Zerrûk buyurdu ki:

"Nefsin hastalıklarını tedâvî eden şeylerin aslı beştir: 1) Az yemek, mîdeyi fazla doldurmamak, 2) Başa gelen işlerden Allahü teâlâya sığınmak, 3) Fitne yerlerinden kaçmak, 4) Devâmlı istiğfâr ve Resûlullah efendimize salat ve selâm okumak, 5) Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmeye, rızâsını kazanmaya çağıran kimse ile berâber olmak."

Zamânımızdaki insanlar şu beş şeye tutulmuşlardır: 1) Cehâleti, ilme tercih etmek, 2) İşlerde kızmak, 3) Mânevî perdelerin hemen açılmasını istemek, 4) Bid'ati (dinde sonradan ortaya çıkan şeyleri), sünnet-i seniyyeye tercih etmek, 5) Nefsin arzu ve isteklerine göre hareket etmek.

Pekçok eser yazmış olup, bir kısmı şunlardır: **1) Kavâid-üt-Tasavvuf, 2) İ'tinâ-ül-Fevâid, 3) Şerhu Muhtasar-ı Halîl;** Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerine dâirdir. **4) Te'sîs-ül-Kavâid:** Tasavvuf ile ilgilidir. **5) Şerhu Hızb-ül-Bahr-ul-Kebîr;** Ebü'l-Hasan Şâzilî'nin **Hızb-ül-Bahr** adlı eserinin şerhidir. **6) Şerh-ul-Hakâik ved-Dekâik, 7- Şerhu Esmâ-ül-Hüsnâ, 8) Şerhu Merâsıd;** tasavvufla ilgilidir. **9) En Nasîhat-ül-Kâfiye,10) İânet-ül-Müteveccihil-miskîn alâ Tarîk-il-Feth vet-Temkîn, 11- El-Kavâid fit-Tasavvuf, 12) Mush-ul-Enfâ', 13) El-Cennetü lil-Mu'tasım, 14) Uddet-ül-Mürîd-üs-Sâdık.** Ayrıca hadîs ilmine dâir bir eseri, şiirleri de vardır.

YOLUMUZUN ESÂSI NEDİR?

Ahmed-i Zerrûk; "Yolumuzun esâsı nedir?" diye soran birisine şöyle cevap verdi:

"Yolumuzun esâsı beştir. 1) Gizlide ve açıkta Allahü teâlâdan korkmak, haramlardan, yasak ettiklerinden sakınmak. 2) Söz ve hareketlerde Sünnet-i seniyyeye uymak, 3) İnsanlardan birşey beklememek, 4) Fakirlikte ve zenginlikte Allahü teâlânın takdirinden râzı ve hoşnud olmak, 5) Genişlikte ve darlıkta Allahü teâlâya yönelmek.

Takvâ: Allahü teâlâya yönelmek ve doğruluk ile; Sünnet-i seniyyeye uymak, kendini muhâfaza etmek ve güzel ahlâk ile; insanlardan bir şey beklememek, sabır, tevekkül ile; Allahü teâlâdan gelene rızâ göstermek, kanâat ve tefviz (helâl şeyleri elde etmekte sebeplere yapışıp, bunlara kavuşmayı Allahü teâlâdan beklemek) ile; Allahü teâlâya dönmek, genişlikte O'na hamd ve şükür etmek, darlıkta O'na sığınmak ile olur. Bunlara erişebilmek için de; 1. Yüksek gayret sâhibi olmak, 2. Allahü teâlânın emirlerini yerine getirip, yasaklarından sakınmak, kulluk vazîfelerini iyi yapmak lâzımdır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.155

2) Neyl-ül-İbtihâc (Ed-Dîbâc-ül-Müzehheb Kenarında); s.84

3) El-Bustân fî Zikri Evliyâi ve Ulemâi Tilmsân; s.45

4) Ed-Dav-ül-Lâmi; c.1, s.222

5) El-A'lâm; c.1, s.9

6) Merec-ül-Bahreyn; s.64

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.363

8) Mu'cem-ül-Matbuat; s.965

9) Brockelman; Gall: 2, s.253, Supp: 2, s.360

10) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.428, 596, 1146

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.170

AHMED BİN ZEYD;

Tasavvuf ehli ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Zeyd bin Ali bin Hasan bin Atıyye eş-Şâvirî'dir. Künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1390 (H.793) senesinde bid'at ehli tarafından şehîd edildi. Yemenlidir. Haramlardan, şüpheli şeylerden sakınması ve üstün ahlâkı ile tanınmıştır. Yaşayışı çevresindeki insanlara tam bir örnek idi. Bu sebeple çok sevilen, sözü dinlenilen ve çevresinde kendisine mürâcaat edilen bir âlim idi. Bütün işi ve maksadı Eshâb-ı kirâmın Peygamber efendimizden naklen bildirdiği îmân ve ibâdet bilgilerini, Ehl-i sünnet îtikâdını yaymak, insanlara anlatıp öğretmek idi. Din ile alâkası olmayan iş ve davranışların, bid'atlerin dîne sokulmaması için çok gayret gösterirdi. Bid'at ehli ile mücâdele eder, insanların inancını bozmamaları için çok çalışırdı. Bulunduğu bölgede bid'at fırkalarından Zeydîler çok yaygın ve hâkim idiler. İnsanların Sünnet-i seniyyeye yapışmalarını, İslâmiyeti doğru olarak öğrenmeleri ve öğrendikleri doğru bilgilere göre amel etmeleri, bid'atlerden ve bid'at ehlinden sakınmalarını gâyet güzel anlatan bir kitap yazmıştı. Bu kitabı yazması sebebiyle bid'at ehli ona düşmanlık besledi. Bid'at ehlinden olan Muhammed bin Ali Mehdevî adında bir vâli kalabalık bir askerle birlikte, Ahmed bin Zeyd'in bulunduğu yere geldi. Ahmed bin Zeyd'in evine hücûm etti. Herhangi bir karşılıkta

bulunmadıkları hâlde, Ahmed bin Zeyd'i, oğlu Ebû Bekr'i, çoluk-çocuğunu ve onu sevenlerden bir kısmını şehîd ettiler. Evinde pekçok mal vardı. Bu mallar halka âit idi. O havâlide herkesin îtimâd edip güvendiği bir zât olduğu için, halk, mallarını onun yanına emânet olarak bırakıyorlardı.

Vâli Muhammed bin Ali Mehdevî, Ahmed bin Zeyd hazretlerini şehid ettikten sonra âkıbeti çok kötü oldu. Bir gün katıra binmişti. Katır, yolda giderken birdenbire ürküp, vâliyi üzerinden yere attı. Vâlinin ayaklarından birisi üzengiye takılıp kaldı. Katır, koştukça koşuyordu. Vâliyi de yerde sürükleyerek götürüyordu. Bir müddet katırı kimse yakalayamadı. Ancak büyük bir çabadan sonra yakalayabildiler. Ona, katırın niçin ürküp kaçtığı sorulduğunda, şöyle anlattı: "Âniden Ahmed bin Zeyd'i gördüm. Katırın karşısına çıkıp, eliyle katıra işâret etti. Bunun üzerine katır birdenbire süratle kaçmaya başladı ve beni üzerinden düşürdü." dedi. Vâli yaralı hâlde bir müddet yattı ve sonra öldü.

Bu hâdise Ahmed bin Zeyd hazretlerinin şehit edilmesinden bir ay kadar sonra vukû buldu. Âlimlerden bir zât, Ahmed bin Zeyd'i şehîd edildikten sonra rüyâsında bu zâtın elinde bir kâğıt üzerinde şöyle bir beyit yazılı olduğunu görmüş:

"Günler bizim lehimize dönünce, onların da aleyhinde olan günler gelecek (cezâlarını görecekler)."

1) Câmi-u Kerâmât-il Evliyâ; c.1, s.318

2) Tabakât-ul-Havvâs; s.24

3) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.9, s.363

AHMED ZİYÂÜDDÎN EFENDİ

Âilesi ve nerede doğduğu hakkında bilgi bulunamayan Ahmed Ziyâüddîn Efendi, uzun bir süre tabur imamlığı yaptıktan sonra emekliye ayrıldı. Medîne-i münevvereye hicret edip kırk sene Resûlullah efendimizin kabrinde hizmet etti. Sonra İstanbul'a gelip Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'nin halîfesi Şeyh Hasan Hilmi Efendiye talebe oldu. Kısa sürede büyük derecelere kavuşup halîfesi oldu. 1921 yılında vefât ettikten sonra İstanbul Süleymâniye Câmii avlusundaki Gümüşhânevî'nin halîfelerine âit olan mezarlığa defnedildi.

AHMED ZİYÂEDDÎN GÜMÜŞHÂNEVÎ (Bkz. Ziyâeddîn Gümüşhânevî)

AHMEDULLAH;

Evliyânın meşhûrlarından. Hazret-i Osman'ın soyundandır. Evliyânın büyüklerinden meşhûr İslâm âlimi Muhammed Senâullah Pânipütî hazretlerinin büyük oğludur. Doğum târihi bilinmemektedir. 1784 (H.1198) de Pânipût'ta vefât etti. Tasavvufda Mazhâr-ı Can-ı Cânân hazretlerinin meşhûr talebelerinden ve halîfelerindendir.

Önce babasından ve diğer âlimlerden ilim öğrendi. Bu hususta büyük gayretler gösterdi. Tahsîli sırasında ilim öğrenmek için çok çalıştı. Gecelerini kitap okumakla ve öğrenmekle geçirirdi. Kendini ilme o derece vermişti ki, yeme, içme aklına gelmezdi. Kırâat ve tecvid ilminde mütehassıs oldu. Her gün yirmi bir cüz Kur'ân-ı kerîm okurdu.

Tasavvufta Mazhâr-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin derslerinde ve sohbetlerinde yetişti. Kalbin temizlenmesinde ve insanın olgunlaşmasında büyük tesiri ve faydası olan "Lâ ilâhe illallah" zikrini çok yapardı. Günde otuz beş bin defâ söylerdi. Tasavvufta kemâle erdikten sonra,

hocası ona icâzet vererek insanlara rehberlik etmekle vazîfelendirdi. İnsanların, Peygamber efendimizden naklen bildirilen ve doğru îtikâd olan Ehl-i sünnet îtikâdını öğrenmelerine ve dînin emirlerine uymalarına vesîle olmuştur. Bu hususlarda rehberlik yapmıştır.

Babası Senâullah-ı Pânipütî büyük bir tefsîr âlimi olup Tefsîr-i Mazharî adında on cildlik çok kıymetli bir eseri vardır. Oğlu Ahmedullah kendisinden önce vefât etmiştir. Vefât ettiğinde 30 yaşında idi. Bu hususta şöyle buyurmuştur: "Oğlum öleli otuz sene oldu. Bu oğlumu çok severdim. Allahü teâlâ sevdiği kullarına gayretinin çokluğundan, gönüllerinde kendi muhabbetinden başka sevgi bulundurmayı istemez. Bunun için bu oğlumu dünyâdan aldı. Kalbimde Allah sevgisinden başka sevgi bırakmadı."

Hocası Mazhâr-ı Cân-ı Cânân hazretleri Ahmedullah'a yazdığı bir mektubunda şöyle buyurmuştur: "Bu güne kadar size teveccühde kusur olmadı. Bundan sonra da olmayacaktır. Her gün ilerlemektesiniz. Kemâlât-ı risâletin tecellîleri zaman zaman görünüyor. Sabah ve akşam irşâd halkası yapmanıza çok sevindim. Ümidim arttı. Allahü teâlâ iki cihân futûhatı ihsân eylesin."

Ahmedullah hazretleri, çok kuvvetli ve cesur idi. Kafirlerle cihâd etmiştir. Bir defâsında bir grup eşkıyâ, hizmetçisini çevirip eşyâsını almıştı. Durum arzedilince peşlerinden gidip yirmi atlı eşkıyâyı yenerek eşyâları geri almıştır.

1) Makâmât-ı Mazhariyye; s.96

AHMEDÜ BAMBA;

Senegal'de Mürîdiye tarîkatının kurucusu. Büyük ilim ve fikir adamı. 1850'de M'Backe köyünde doğdu. 1927'de Tûbâ köyünde vefât etti.

Doğduğu köy olan M'Backe'yi büyük dedesi Mame Maram 1772 yılında kurmuştu. Mame Maram burada Kur'ân-ı kerîm ile dînî ve naklî ilimlerin okutulduğu bir medrese inşâ ettirdi. Oğlu Mame Balla burada okudu ve dînî ilimlerde yükseldi. Mame Balla ise oğlu Momar'ı Bamba'da Ahmedü adında din ve fen ilimlerinde yüksek fazîletli bir hocanın derslerine göndermişti. Momar, öğrenimini bitirip köyüne döndükten sonra doğan çocuğuna hocasının hâtırasına Ahmedü Bamba adını verdi.

Babası küçük yaştan îtibâren Ahmedü Bamba'nın yetiştirilmesi, terbiyesi ve tahsîli için büyük bir îtinâ gösterdi. Özel hocalardan dersler aldırdı. Ahmedü Bamba 9 yaşına geldiğinde bölge Fransızlar tarafından işgâl edildi. Pekçok köyle birlikte M'Backe de yıkıma ve talana uğradı. Momar da âilesini alarak Rip'te Porokhane köyüne yerleşti. Bu sırada Fransızlara karşı cihâd hareketini başlatmış bulunan Maba Diakhu Porokhane'de bir medrese kurdu ve eğitimin başına buraya gelen Momar'ı tayin etti.

Öte yandan Cayor'da Fransızlara karşı savaşan Lot Dior memleketini terketmek zorunda kalmıştı. Maba Diakhu tarafından kabûl edilen Lot Dior bu sırada Momar'la da iyi bir dostluk kurdu. Lot Dior yapılan antlaşma ile 1871 yılında yeniden Cayor'un idâreciliğine getirilince, Momar'a da kâdılık teklif etti. Ancak bu teklifi kabûl etmeyen Momar, Diorbel yakınlarındaki Pator köyüne yerleşti. 1874 yılına kadar burada kaldı. 1874'te Cayor'a giderek burada daha önce yıkılan köylerinin hatırasına M'Backe-Cayor köyünü kurdu. 1880'de ölümüne kadar burada kalan Momar bu süre zarfında bilhassa oğlu Ahmedü Bamba'nın tahsîliyle meşgûl oldu. Onu Arapça, tefsîr ve fıkıh bilgisi bakımından mükemmel bir hâle getirdi. Ahmedü Bamba ilimde yükseldikçe dînimizin emir ve yasaklarına uyması da fazlası ile artıyordu. Babasının vefâtından sonra kendisine kâdı olması teklif edildi ise de kabûl etmedi. Çünkü gâyesi, tasavvuf büyüklerinin sohbetlerine gidip, tarîkat yolunda ilerlemekti. Bu maksatla Saint Louis'e giderek o sırada Batı Afrika'nın en meşhur tarîkatı olan

Kâdiriyyenin halîfesi El-Hâc Kamara'ya bağlandı. Sonra bu hocasının işaretiyle meşhûr Kâdirî şeyhi Sidya'nın sohbetlerine kavuşmak üzere Moritanya'ya gitti. Ahmedü Bamba, Şeyh Sidya tarafından çok iyi karşılandı. Ondaki kâbiliyet, zekâ ve istidâdı gören Şeyh Sidya, bu talebesi ile yakından ilgilendi. Şeyh Sidya'dan tasavvuf, akâid, Mâlikî fıkhı ve Sahîh-i Buhârî okuyan Ahmedü Bamba, tarîkat makâmlarında da kemâl derecesine kavuştu. Şeyh Sidya kendisine icâzet, diploma vererek Volof bölgesine halîfe tâyin etti.

Ahmedü Bamba Senegal'e döndüğünde, Lot Dior ile Fransızlar arasındaki savaş kızışmıştı. Ancak Ahmedü Bamba hocasının tavsiyesi ile harbe girmek yerine talebe yetiştirmeye kararlı idi. Bu sebeple büyük merkezlerden uzak kalmaya dikkat ederek, Darau-Marnâne adıyla bir köy kurdu. Onun köyde inşâ ettiği bir dergâhta ders verdiğini duyan ilim tâlipleri buraya akın etmeye başladı. Bir süre sonra buranın ihtiyâca cevap vermediğini gören Ahmedü Bamba hazretleri, Baol'da Tûbâ köyünü kurdu (1886). Talebeleri ve bağlıları gün geçtikçe artıyordu. Bu sırada Baol ve Colof'ta siyâsî karışıklıklar başgöstermişti. Fransızlar bu karışıklıklardan Ahmedü Bamba'yı sorumlu tutmaya başladılar. Şeyh hazretleri 1891'de başkent Saint Louis'e giderek kendisinin fakir bir derviş olduğunu ve müridlerin eğitimiyle uğraşmaktan başka bir gâyesi bulunmadığını belirtti. Buna rağmen Fransızlar tarafından Baol tahtının iddiâcısı şeklinde takdim edildi. Mahallî yöneticiler, merkezî idâreye Ahmedü Bamba ile mensuplarının büyük bir tehlike arzettiği yolunda raporlar sundular.

Bu durum üzerine Ahmedü Bamba Colof'a giderek orada da Tûbâ adını verdiği yeni bir köy kurdu. Fakat etrafında toplanan talebe halkasının burada da artması sömürge yönetimini iyice rahatsız etti. Müridlerini dağıtması için kendisine baskı yapılmaya başlandı. Bu istekleri reddetmesi üzerine 1895'te tutuklanarak Saint Louis'e götürüldü. Oradan Gabon'a sürüldü. Mayombe Adasında uzun yıllar Hıristiyanlaştırılmış halk arasında sürgün yaşadı. Bu sırada pekçok eser kaleme aldı. 1902'de serbest bırakıldı ise de ertesi yıl yeniden tutuklandı. Bu defâ Moritanya'ya sürüldü.

Ancak Ahmedü Bamba hazretlerinin tutuklanması, sürgün hayâtına mahkûm edilmesi olayların durmasını sağlamadı. Aksine daha da alevlendi. Şeyh hazretlerini sevenlerde yer yer şiddet hareketlerine varan gösteriler düzenlediler. Kimse vergisini vermez oldu. Ahmedü Bamba hazretleri sürgünde bulunduğu müddetçe kitapları elden ele geziyor ve kendisini sevenlerin sayısı çığ gibi artıyordu. Sanki o sürgünde değil de müridlerinin her an yanında bulunan, onlara her an vâzü nasîhat eden bir derviş idi. Bu hâli gören Fransız otoriteleri Ahmedü Bamba'nın kendi hâlinde bir derviş olduğu ve siyâsî olaylarla ilgisi bulunmadığı yolundaki sözlerine inanmaya başladılar. Bu sebeple Birinci Dünyâ Savaşı öncesinde kendisini serbest bıraktıkları gibi, din işleriyle ilgili şûrâ meclisinin üyeliğine tâyin ettiler. Ayrıca kendisini Legion d'Honneor nişânıyla taltif ettiler ise de, Ahmedü Bamba bunu kabûl etmedi.

Ahmedü Bamba hazretleri hayatının son döneminde pekçok köyde ve şehir merkezlerinde dergâh ve zâviyeler kurarak mürîdlerinin eğitimi ve ilim yayma işiyle meşgûl oldu. 19 Temmuz 1927'de vefât eden Ahmedü Bamba hazretleri Tûbâ köyünde defnedildi.

Ahmedü Bamba mezhepsizlik ve Vehhâbîlik gibi Ehl-i sünnet olmıyan yolların ortaya çıktığı o devrede her işinde tasavvufî kaynaklara başvurdu. Ehl-i sünnet istikâmetinden ayrılmadı. Yirmiyi aşkın eserinden bâzıları şunlardır: Hadâiku'l-Fedâil, Celîbetü'l-Merâgib, El-Cevherü'n-nefîs, Mesâlikü'l-Cinân, Mecmûu'l-Müfîd, Sefînetü'l-Emân, Celîbetü's-Saâde ve Mevâhibü'n-Nebî.

1) İslâm (Fazlurrahmân; Tercümesi, Mehmed Dağ-Mehmed Aydın; s.200-203

2) İslâm Ansiklopedisi; (T.C. Diyânet Vakfı Yayını); c.2, s.172-173

AHNEF EL-HEMEDÂNÎ;

Hemedan'da yetişen evliyânın meşhurlarından. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Hayâtı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Bir halini kendisi şöyle anlatmıştır: "Bir defâsında çöle çıkıp yalnız başıma kaldım. Ellerimi açıp, Allahü teâlâya şöyle duâ ettim:

Yâ Rabbî ben zayıfım, sen her şeye kâdirsin. Senin ziyâfetine (Kâbe'yi ziyârete) gitmek isterim. Böyle duâ edince gönlüme seni kim dâvet etti? diye suâl geldi.Sonra yâ Rabbî! Kâbe öyle bir yerdir ki, oradaki sâlih kullarının hürmetine bana da orada bulunma nasîb olur diye duâ ettim. Bu sırada âniden bir ses duydum. Baktım ki arkamdan biri bana sesleniyor. Deveye binmiş birisi idi. Bana; "Nereye gidiyorsun?" dedi."Mekke'ye." dedim. "Seni kim davet etti?" dedi. "Bilmiyorum." dedim. "Peki böyle yola çıkmak güç kuvvete bağlıdır." deyince, "Öyledir, fakat ben tufeylî olarak, beni sevenlerin yanında geldim." dedim."Ne güzel tufeylîlik ve dost sevgisi! Haydi yürü sana yol açıldı." dedi. Sonra devesini gösterip;

"Bu devenin hakkından gelebilir misin?" deyince, "Evet!" dedim. Deveden inip bana teslim etti. Haydi bin Kâbe'ye doğru yola devâm et." dedi.

1) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.128

2) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.46

AHNEF BİN KAYS;

Tâbiînin meşhurlarından ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Dehhâk bin Husayn et-Temîmî es-Sa'dî'dir. Künyesi Ebû Bahr, lakabı Ahnef'tir. Ayağının eğik olması yâhut da ayaklarını arkası üzerine basarak yürümesinden dolayı Ahnef denilmiş ve bu lakab ile şöhret bulmuştur. Bâzı kaynaklarda isminin Sahr olduğu kayıtlıdır. Babası, Kays Ebû Mâlik künyesi ile tanınırdı. Annesi, bir rivâyete göre Amr bin Sa'lebe'nin kızıdır. Basra'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir.

Ahnef bin Kays, Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem zamânında müslüman olduğu hâlde, mübârek yüzlerini göremediği, gönüllere şifâ olan sözlerini işitemediği için sahâbî olmakla şereflenemedi. Kavminin önde geleni idi. Kabilesinin müslüman olmasına sebeb oldu. Çok hilm sâhibi idi. Bu hususta pekçok şey anlatılmıştır.

Hasan-ı Basrî onun hakkında şöyle demiştir; "Ahnef bin Kays şerefli bir kimse olup, kavmi arasında ondan daha fazîletli bir kimse görmedim." Hazret-i Ömer'den hazret-i Osman'dan hazret-i Ali'den, Sa'd ibni Mes'ûd'dan, Ebû Zer Gıfârî'den ve diğer sahâbîlerden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Kendisinden; Hasan-ı Basrî, Ebü'l-Alâ bin Şehîr, Talk bin Habîb hadîs-i şerîf nakletmişlerdir.

Ahnef bin Kays hazretleri şöyle anlatır:

"Hazret-i Osman zamânında Kâbe-i muazzamayı tavâf ediyordum. Leys kabîlesinden biri elimden tutarak;

"Sana bir müjde vereyim mi?" dedi. "Evet" dediğimde; "Hani hatırlarsın, Resûlullah efendimiz beni İslâma çağırmak için sizin kabîleye göndermişti. Onlara İslâmı anlatıp, dâvette bulunuyordum. O zaman, sen; "En güzel, en iyi bir şeye, güzel huylara çağırıyorsun, kötü huylardan uzaklaştırıyorsun. Bunları hiç duymamıştım." demiştin ve müslüman olmuştun. Kabîlen arasında tutulan ilim, irfan sâhibi, zekî bir kimse olduğun için, tavsiyen üzerine kabîlenizin mensupları da müslümanlığı kabûl etmişlerdi. Bütün bu durumları, Medîne'ye dönünce Resûl aleyhisselâma anlattım. Resûlullah senin için; "Allah'ım! Ahnef'i

bağışla!" buyurdu. Bunun üzerine; "Benim yanımda, âhiretim için Resûlullah'ın bu mübârek duâsından daha ümit verici bir şey yoktur." dedim ve çok sevindim.

Ahnef bin Kays, halîfe hazret-i Ömer'i Medîne'de, Basra halkından bâzı kimselerle birlikte ziyâret etti. Halîfe herkesin halini hâtırını sordu. O sırada Ahnef bin Kays, bir köşede abasına sarınmış bir hâlde sessizce duruyordu. Hazret-i Ömer;

"Senin bir ihtiyâcın yok mu?" diye sorduğunda, o şöyle cevap verdi:

"Ey Mü'minlerin Emîri! Evet var. Hayır ve bereketin anahtarı Allahü teâlâdır. Diğer şehirlerin halkından olan kardeşlerimiz sulak ve verimli yerlere yerleştiler. Biz ise çorak, rutûbetli, bir tarafı tuzlu deniz, bir tarafı çöle çevrili bir yere mekân tuttuk. Ne ekin, ne hayvanımız var. Yiyeceklerimizi ve faydalanacağımız şeyleri çok zor şartlar altında elde ediyoruz. Zayıf bir insan, tatlı su alabilmek için iki fersahlık yol gitmek zorunda. Eğer bizim en basit ihtiyaçlarımızı karşılamaz ve fakirliğimizi gidermezsen, yok olup giden kavimler gibi olacağız." Bunun üzerine hazret-i Ömer, Basra halkının çocuklarına Beyt-ül-mâldan, maaş bağladı. Vâli Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye, Basra'ya kanalla su getirtmesi için mektup yazdı.

Hazret-i Ömer, ona karşı olan sevgi ve muhabbetinden dolayı, bir süre yanında kalmasını istedi. Ahnef bin Kays bu istek üzerine bir sene Medîne-i münevverede kaldı. Sonra izin alıp Basra'ya döndü. Hazret-i Ömer, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye yazdığı mektubunda; "Ahnef bin Kays'ı kendine yakın tut. İşlerinde ona da danış ve sözlerine kulak ver." buyurmuştu.

İran imparatoru Yezdicürd, topraklarının büyük kısmı müslümanların eline geçince, Merv şehrine gidip yerleşmişti. Yezdicürd buradan İran şehirlerine mektup yazarak, halkı isyân ettirdi ve andlaşmayı bozdurdu. Bunun üzerine hazret-i Ömer, Ahnef bin Kays'a Horasan üzerine sefer düzenlemesi için emir verdi. Bir orduyla yola çıkan Ahnef bin Kays, İran şehirlerindeki isyânı bastırdı ve Horasan'a yürüdü. Önce Herât'ı fethedip Merv eş-Şehcân'a doğru ilerlerken, Nişâbur'a Mutarrif bin Abdullah komutasında, Serahs'a da Hars bin Hassân komutasında bir birlik gönderdi. Ahnef bin Kays, Merv eş-Şehcân'a varınca, Yezdicürd, Merv er-Rûz'a kaçtı. Buradan, Türk sultânına ve Çin krallarına mektup yazıp yardım istedi. İslâm ordusu Merv er-Rûz üzerine yürüyünce, Yezdicürd Belh'e gitti. Ahnef bin Kays, Merv er-Rûz'u ordu karargâhı yaptı. Kûfelilerden meydana gelen bir birliği Belh'e Yezdicürd'ün üzerine gönderdi. Yezdicürd'ün askerleri ile İslâm mücâhidleri arasında şiddetli bir muhârebe oldu. Yezdicürd'ün ordusu yenilerek kaçtı. Arkadan yetişen Ahnef bin Kays, Kûfelilerden meydana gelen öncü birliğe yardım etti ve Allahü teâlânın izniyle Belh şehrini aldılar. İslâm mücâhidleri Belh'in hemen akabinde Nişâbur ve Toharistân'ı da aldılar.

Ahnef bin Kays, bu fetihleri anlatan bir mektubu hazret-i Ömer'e gönderince; "Keşke oraya ordu göndermeseydim. Keşke bizimle oranın arasında ateşten bir deniz olsaydı." buyurdu. Bu sözleri duyan hazret-i Ali; "Neden, ey mü'minlerin emîri!" diye sormaktan kendini alamadı. Bunun üzerine hazret-i Ömer; "Çünkü buranın halkı üç defâ yerlerinden dağılacaklar, ayrılacaklar. Üçüncüsünde tamâmen imhâ edilecekler. Böyle bir musîbet meydana gelecektir. Bu musîbet burayı fethettiğimizde, burada bulunacak müslümanlara geleceğine, fethedilmeyip buranın müslüman olmayan halkının başına gelmesi daha iyidir, diye cevâb verdi.

Hazret-i Ömer daha sonra, Ahnef bin Kays'a, Ceyhun Nehrini geçmemesini bildiren bir mektup gönderdi. Bu sırada Yezdicürd, Türk hâkânından aldığı yardımla geri döndü. (Türkler o asırda henüz müslüman olmamışlardı.) Ahnef bin Kays, Yezdicürd'ün aldığı yardım kuvvetiyle üzerine geldiğini öğrenince, fikirlerini öğrenmek için, kıyâfetini değiştirerek, gece askerleri arasında dolaşıp onları dinledi. Mücâhidlerden birisinin;

Eğer komutanımız bizi dağın eteklerine çekerse, nehir, düşmanla aramızda hendek vazifesi görür. Sırtımızı da dağa dayamış olduğumuz için düşman arkamızdan da saldıramaz. Biz de düşmanla bir cephede muhârebe yapardık. Umarım Allahü teâlâ bize zafer ihsân eder

dediğini duydu. Sabahleyin namazdan sonra; "Ey mücâhidler! Biz azız, düşman ise kalabalık. Bu sizi korkutmasın. Nice az bir topluluk, pekçok düşmana Allahü teâlânın izni ile gâlip gelmiştir. Allahü teâlâ sabredenlerle berâberdir. Şimdi buradan ayrılın. Sırtınızı dağa verin. Dağ arkanızda, nehir ise bizimle düşman arasında kalsın. Düşmanla tek taraftan muhârebe edelim." dedi.

Yirmi bin kadar olan İslâm ordusu bu emri yerine getirdi. Türk askerlerinden birisi meydana çıkıp er istedi. Derhal Ahnef bin Kays ortaya çıktı, onunla çarpıştı. Türk süvârisi öldü. Bunun üzerine arkasından sırayla iki asker daha çıktı. Ahnef bin Kays bunları da öldürdü. Türkler, o zaman savaş âdeti olarak, üç süvâri çıkıp karşı taraftan üç kişiyle çarpışıncaya kadar yerlerinden ayrılmazlar, ordu hücûma geçmezdi. Üç süvârileri de öldürülünce, durumu hâkanlarına bildirdiler. O da bu durum hayra alâmet değil deyip, ordusunu geri çekti.

Türk hâkânını müslümanlarla karşı karşıya bırakan Yezdicürd, fırsattan istifâde ile, müslümanların elinde bulunan Merv eş-Şehcân'a gitmişti. Orada bulunan Hârise bin Nu'mân komutasındaki küçük mücâhid birliği, kalabalık düşman askerinden korunmak ve vakit kazanmak için, kaleye kapandı. Merv eş-Şehcân yakınlarında bir mağarada sakladığı hazînesini çıkartan Yezdicürd, Türk hâkânının yanına dönerken, İranlılardan bir kısmı;

"Ne yapmak istiyorsun?" diye sordular. O da; "Türk hâkânının yanına gidiyorum. Oradan da Çin ülkesine gitmeyi düşünüyorum" deyince, onlar;

"Bu çok kötü bir düşüncedir. Bizimle birlikte müslümanlarla sulh yap. Çünkü onlar dindâr, sözlerine sâdık ve bize yumuşak davranıyorlar. Muhakkak ki, bizi memleketimizde böyle insanların idâre etmesi, dinsiz ve vefâsız kimselerin memleketine gidip, onların idâresi altında yaşamaktan daha iyidir" dediler. Onların bu tekliflerini reddedince; "O zaman hazînelerini bırak. Biz onların yönetiminde memleketimizde yaşıyalım." dediler.

Yezdicürd bunu da kabûl etmeyince, halk onu azledip, hazînelerine el koydular. Yezdicürd de, Türk hâkânının yanına gitti ve Türk illerinde ikâmet etti. İranlılar hazîneleri Ahnef bin Kays'a getirip teslim ettiler. Onunla andlaşma yaptılar. Kendi ülkelerinde mallarına sâhib olarak müslümanların idâresinde, kisrâlar döneminden daha rahat bir şekilde yaşadılar.

Ahnef bin Kays tarafından gönderilen fetih haberi ve ganîmetler hazret-i Ömer'e ulaştığında, müminleri câmide toplayıp, gelen mektubu herkesin huzûrunda okuttu. Sonra, şu hutbeyi îrâd etti:

"Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde Resûlünü hak din ile gönderdiğini, O'na tâbi olanların dünyâ ve âhiret hayırlarına kavuşacaklarını vâd etti ve meâlen şöyle buyurdu: "O Allahü teâlâ peygamberini, müşrikler istemese de bütün dinlere gâlip kılmak için, hidâyetle (Kur'ân-ı kerîmle) ve hak dinle (İslâmiyet'le) gönderdi."(Tevbe sûresi: 33). Bu vâdini yerine getiren ve İslâm ordusunu muzaffer kılan Allahü teâlâya hamdolsun. Şunu iyi bilin ki, mecûsî devleti yıkılmış, mahvolmuştur. Artık onlar müslümanlara zarar verebilecek bir karış toprağa bile sâhip değillerdir. Muhakkak ki, Allahü teâlâ sizin nasıl hareket edeceğinizi görmek, sizi imtihân etmek için onların mallarını, mülklerini ve halkını sizin emrinize vermiştir. Allahü teâlâ vâdini yerine getirir. Sakın hâlinizi değiştirmeyin. Yoksa Allahü teâlâ sizin yerinize başkalarını getirir. Şüphesiz ben bu ümmet hakkında, arasında çıkacak fitneden korkarım."

Hazret-i Ömer'in şehâdetinden sonra, mecûsîler, Yezdicürd'ün kışkırtmasıyla yaptıkları andlaşmayı bozdular. Hazret-iOsman bunun üzerine, Horasan bölgesine İbn-i Âmir komutasında bir ordu gönderdi. İbn-i Âmir, bölgeyi tanıdığı için Ahnef bin Kays'ı öncü birliklerin komutanı yaptı. İslâm ordusu kısa zamanda isyânı bastırdı ve fethedilmeyen diğer yerleri de ele geçirdi.

Ahnef bin Kays, 686 (H.67) senesinde Kûfe'de vefât etti. Cenâze namazını Mus'ab bin Zübeyr kıldırdı. Kûfe sırtlarındaki Seviyye semtine Ziyâd bin Ebîh'in kabri yanına defnedildi.

Defin esnâsında orada bulunan Abdurrahmân bin Ukbe şöyle anlatır: "Ahnef bin Kays'ın Kûfe'deki cenâzesinde bulundum. Kabre ben de indim. Kabri düzelttiğim zaman, alabildiğine genişlediğini gördüm. Bu durumu arkadaşlarıma haber verdim. Fakat onlar benim gördüğümü görmediler."

Ahnef bin Kays buyurdu ki:

"Ben şu hususlara çok dikkat ederim. Bunları, istifade edeceklere söylerim. Başkasına değil. Birincisi; beni aralarına almak istemeyenlerin aralarına girmem. İkincisi; beni çağırmayan makam ve mevki sahiplerinin kapısına gitmem. İnsanların muhtâc oldukları şeyi bana bağışlamalarını uygun görmem."

"Size, sıkıntısı ve zorluğu olmayan, övülecek bir şey söyleyeyim mi? Güzel ahlâk, çirkin ve beğenilmeyen şeyi terk etmek. En kötü hastalık da; alçak ve düşük ahlâk, çirkin sözleri söylemekdir."

"Şerefli ve asil kimse, sözünde durur. Akıllı olan, yalan söylemez. Mümin olan, gıybet etmez."

"Edep ve fazîlet sahiplerine göre; babalar, çoluk çocuğuna, ölüler dirilere, sırf Allahü teâlânın rızâsı için, iyi ve faydalı şeyler hazırlamaktan daha üstün bir şey bırakmamıştır."

"Çok gülmek, heybeti; çok şaka, vakar ve şahsiyeti giderir. İnsan ne ile beraberse, onunla bilinir. Meselâ bir kimse çok güler ve şaka yaparsa, hafîf olarak bilinir."

"Bizim bulunduğumuz yerde kadınlardan, yiyecek ve içeceklerden konuşmayınız. Çünkü, en sevmediğimiz kimse, avret yerlerinden ve yiyip içtiğinden bahsedenlerdir."

"Kişinin, sevdiği yemeği terkedebilmesi, ağırbaşlılık ve şahsiyet yüksekliğindendir."

Ahnef bin Kays'a hilmin ne olduğunu sordular. Cevap olarak;

"Alçak gönüllü ve sabırlı olmak." buyurdu.

"Bir kimse bana düşmanlık etse, ben ona şu üç halden biriyle karşılık veririm. Bu kimse benden yaşlı ise ona saygı duyar, karşılık vermem. Benden küçük ise onun için kötü muâmele yapmaya tenezzül etmem. Akranım ise ona af ve iyilikle muâmele ederim."

"Bir söze sabretmeyen çok söz işitir."

"Hasetçi kimse için rahat yoktur."

"Mürüvvet; güzel dostluk, doğru konuşmak, her yerde ve her an Allahü teâlâyı hatırlamaktır."

"Nice kınanan kimse vardır ki, günahsızdır."

"Edebin başı akıllıca hareket etmektir. Yapılmayan, yerine getirilmeyen sözde hayır yoktur. Cömertlik olmayınca malın, vefâ olmayınca arkadaşın hayrı yoktur."

"Hilm, yumuşaklık bana insanlardan daha çok yardımcıdır."

"İdrâr yolundan akıp gelen insan, nasıl kibirli olur, şaşıyorum."

"Aranızdaki düşük ve bayağı kimselere ikrâm ediniz, onlara hediyede bulununuz. Çünkü onlar, sizi dünyâda ve âhirette, utanacak duruma düşmekten ve ateşten alıkoymaktadırlar. İnsan, utanılacak ve âteşe düşmeye sebep olan şeyleri onlarda görerek, bunlardan kendisini korur."

"Bir sıkıntımı ve başıma gelen bir musîbeti, gözleri görmeyen âmâ birisine şikâyet ettim. Bu durumu ona sitem ettim. Bunun üzerine beni üç defâ susturdu. Dedi ki:

"Ey Ahnef bin Kays! Başına gelen musîbeti hiçbir kula şikâyet etme. Çünkü şikâyet ettiğin kişi, bunu söylemekle kendisini üzeceğin bir dost veya kendisini sevindireceğin bir düşmanın

olabilir."

"Allah'ım! Eğer beni bağışlarsan. Sen buna zâten lâyıksın. Eğer azâb edersen ben de buna zâten lâyıkım."

Ona; "Ey Ahnef bin Kays! Sen çok yavaşsın." denildi. Buyurdu ki:

"Fakat üç şeyde acele ediyorum. Namaz vakti geldiğinde, hemen vaktinde kılarım. Cenâzem var ise, zamânında defnederim. Kızımı dengi isteyince, onunla evlendiririm."

"Arkadaşlık çok ince bir şeydir. Onu korumazsan zarar gelebilir. Dâimâ kızgınlığın zamânında kendine sâhip olarak onu koru ki, sana haksızlık eden gelip, senden özür dilesin. Olan ile yetin. Fazlasını arama. Akadaşının kusuruna bakma."

Hazret-i Muâviye, Ahnef bin Kays'ı yanına çağırdı. Gelince;

"Ey Ebü'l-Bahr! Çocuklar hakkında ne dersin?" diye sordu. Ahnef bin Kays hazretleri; "Onlar gönlümüzün meyveleridir. Onlara her türlü şefkat ve kolaylığı gösteriniz. Onların sevgi dolu hareketlerinden memnun ol. Onlara bir şeyi zorlaştırma. Bu yüzden onları hayatlarından bezdirip, usandırma!" buyurdu.

"Şu üç hususa tahammül etmek, arkadaşlık haklarındandır: Kızıldığında, azarlandığında, dil sürçmelerinde."

BU KAVİM, BU İNANÇLA DAĞLARI DEVİRİR

Yezdicürd, Ahnef bin Kays'a mağlûb olup, hâkanla Türk ülkesine geri dönerken, Çin hükümdârına bir elçi gönderdi. Elçi, mektûbunu ve hediyelerini Çin hükümdârına sundu. Çin hükümdârı elçiye;

"Hükümdârların birbirlerine yardımda bulunması karşılıklı vazifeleridir. Ancak sen bana, sizi memleketinizden çıkaran kimselerin ahvâlini anlat. Görüyorum ki, sen sayı bakımından onların az, sizin ise çok olduğunuzu söylüyorsun. Az olmalarına rağmen size gâlip gelmeleri, onlarda, sizde bulunmayan bir takım iyi hasletlerin bulunduğunu göstermektedir." deyince, elçi;

"Siz onlar hakkında soracağınız şeyleri sorun, ben de cevap vereyim." dedi. İmparator;

"Bu insanlar ahde vefâ gösteriyorlar mı?" diye sorunca, elçi;

"Evet" cevâbını verdi. "Sizinle savaşmadan önce, size ne teklif ediyorlar?" diye sorduğunda;

"Bizi şu üç şeyden birisine dâvet edip, istediğimizi kabûl etmekte serbest bırakıyorlar. Ya dinlerini kabûl etmek, ya cizye vermek veya savaşa râzı olmak." dedi. İmparator yine;

"Onların komutanlarına itâatleri nasıldır?" diye sorduğunda;

"Onlar komutanlarına son derece itâat ederler ve bağlılık gösterirler." diye cevap verdi. "Onlar neyi haram, neyi helâl kılıyorlar? Kendilerine helâl edileni haram, haram edileni de helâl kılıyorlar mı?" diye sordu. Elçi;

"Hayır" cevâbını verince, imparator;

"İşte bu insanlar, kendilerine haram kılınanı helâl, helâl kılınanı da haram kılmadıkça hiç bir şey onları mağlûb edemez." dedikten sonra, Yezdicürd'e şu mektubu yazdı:

"Şâyet elçinden bâzı bilgiler öğrenmemiş olsaydım, sana Merv'den Çin'e kadar uzanan bir ordu gönderirdim. Fakat elçinin anlattığı bu kavim, bu halleriyle dağlar üzerine hücûm etseler, dağları devirirler. Onlardaki îmân gücünü kimse yenemez. Eğer benim üzerime gelseler, beni de yok ederler. Sana tavsiyem, onlarla sulh yapman ve ülkende kalman,

kesinlikle onları tahrik etmemendir."

1) Târih-ül-Ümem vel-Mülûk; c.4, s.309

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.249

3) Mu'cem-ül-Udebâ; c.19, s.297

4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.2, s.93, c.3, s.110, 112, c.7, s.97, 99

5) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.1, s.191

6) Fütûh-ül-Büldân; s.342, 410

7) Metâli-ün-Nücûm; c.2, s.150

8) Ikd-ül-Ferîd; c.1, s.32, 56, 91, 116, 124

9) El-Bidâye ven-Nihâye; c.8, s.326

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.1, s.219

11) Nihâyet-ül-Ereb; c.7, s.239

12) Cemheretü Hutab-il-Arab; c.1, s.451

13) El-A'lâm; c.1, s.276

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.345

ÂİŞE BİNTİ CÂFER-İ SÂDIK;

Evliyâ hanımlardan. İsmi Âişe binti Câfer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynelâbidîn, lakabı Ümmü Ferve'dir. Seyyide olup, soyu Peygamber efendimize ulaşır. Mûsâ Kâzım hazretlerinin kızkardeşidir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 762 (H.145) senesi Mısır'da (Kahire) vefât etti. Karâfe kabristanlığına giderken sol tarafta Seyyidet Âişe adını taşıyan mescid içinde medfundur.

Seyyidet Âişe edeb ve hayâ üzere yetişti. Emevî halîfelerinin sekizincisi, İkinci Ömer de denilen Ömer bin Abdülazîz hazretleriyle evlendi. Çok ibâdet ederdi. İbâdet ve mücâhedede, nefse zor gelen nefsin istemediği şeyleri yapmada çok ileri gitmiş, evliyâ bir hanım idi. Seyyidet Âişe bir münâcâtında;

"Yâ Rabbî! İzzet ve Celâlin hakkı için eğer beniCehennem'ine koyacak olursan yine seni tevhîd eder, var ve bir bilirim." dedi.

1) Nûr-ül-Ebsâr; s.187, 225

2) Tuhfet-ür-Râgıb; s.37

AKBIYIK SULTAN;

İkinci Murâd Han ve Fâtih Sultan Mehmed devrinde yaşayan büyük velîlerden. Asıl adı Ahmed Şemseddîn'dir. Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin sohbetinde yetişti. Onun feyz ve bereketi ile kemâle erişti. Kalblere şifâ olan sözleri ile ileri derecelere kavuştu.

Akbıyık Sultan bir taraftan hocasının sohbeti ile bereketlenirken diğer taraftan İkinci Murâd Han'ın haçlılar ve diğer din düşmanlarına karşı giriştiği cihâd hareketine de katıldı. Giriştiği seferlerde, Hacı Bayrâm-ı Velî hazretlerinin diğer talebeleri ile birlikte büyük kahramanlıklar

gösterdi. Böylece Osmanlıların Rumeli'deki yayılmasında önemli hizmetler gördü.

Bu gazâlarda gösterdiği başarılardan birinin sonunda İkinci Murâd Han tarafından Yenişehir köylerinden bir tanesi kendisine temlik edildi (1437). Bu parayı ticarette kullanan Akbıyık Sultan kısa zamanda malının hesâbını yapamayacak kadar zenginleşti. Mal, mülk meşgûliyeti az zaman içinde, hocasının sohbetinden daha az istifâde etmesine yolaçtı. Bu sebeple birgün hocası Hacı Bayram-ı Velî hazretleri, dünyâya ve onun geçici lezzetlerine bağlanmanın mahzurlarından bahsederek Akbıyık Sultan'a;

"Evlâdım bu dünyâ fânîdir. Malı mülkü elde kalmaz. Ne kadar malın olsa murâd alamazsın. Âhiretten gâfil olma. Zîrâ gidişin dönüşü yoktur. Allahü teâlâdan gayri işlere tutulmaktan kurtul. Devamlı bâki kalan işlerle meşgul ol."

Hocasının bu sözleri üzerine Akbıyık Sultan;

"Hocam! Peygamber efendimiz; "Dünyâ, âhiretin tarlasıdır." buyuruyor. Bu sebeple dünyâ malı ile de meşgul olmak gerekmez mi?"

Hacı Bayram-ı Velî hazretleri uzun bir sükûttan sonra;

"Evlâdım! Mâdem ki dünyâyı terk edemiyorsun, öyle ise bizi terket. Bu dergâhta dünyâ ile meşgul olanların işi yoktur." buyurdu.

Akbıyık Sultan bu sözler üzerine kapıdan dışarı çıkarken tam eşik üzerinde başından sarığını düşürdü. Bunu hocasının bir kerâmeti bilip günü gelince sebebi meydana çıkar, düşüncesiyle alıp başına giymedi.

Akbıyık Sultan'ın bundan sonra topladığı altın ve gümüş para sayılamayacak ölçüde arttı. Ancak gönlünü hiç bir zaman para ve pula kaptırmadı. Eline geçen para da hiç bir zaman kendisinde kalmadı. Fakir, fukarâ, kimsesiz, öksüz, yetim, dul, borçlu ve gariplerin sığınağı oldu. Bursa'da büyük bir imâret yaptırarak gelen geçen yoksullara ikramlarda bulundu. Misâfirleri ağırladı. O dağıttıkça parası artıyor, parası arttıkça o da dağıtmaya devâm ediyordu. Bu arada Alâeddîn Ali el-Arabî hazretlerinin derslerine devam ederek ilimde ilerlemeye de gayret sarfediyordu.

Ve nihâyet... Hocasının kerâmeti tahakkuk etti. Sarığının eşik üzerinde düşmesinin esrârı aydınlandı. Yine şeyhi ve üstâdı Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin eşiğine yüz sürdü. Mübârek sohbetlerine tekrar kabûl olunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Hocasının sekiz halîfesinden biri olma şerefine kavuştu.

Bu arada dînine hizmet etmek, İslâmiyeti küffâr diyârına duyurmak aşkı Akbıyık Sultan'da hiç sönmeden için için gittikçe alevlendi. 1444'te Varna'da haçlı sürüleri perişan edilirken o, mânevî liderlerin en önündeydi.

Nisan 1453... Osmanlı ordusu son defâ İstanbul önlerinde göründü. Peygamber efendimizin fetih müjdesi gerçekleşmek üzeredir. Molla Hüsrev, Molla Gürânî, Akşemseddîn ve Akbıyık Sultan gibi gönül erenleri ordunun en önündeler. Akbıyık Sultan, Akşemseddîn hazretleri ile berâber Fâtih Sultan Mehmed Han'ın yanında bulunuyor ve devamlı askeri teşcî' edip coşturuyor, duâ ve sözleri ile onları gayrete getiriyordu.

Fâtih Sultan Mehmed Han fetihten sonra İstanbul'da yaptırdığı câmilere bu gâzi şeyhlerin isimlerini verdi. Akbıyık Sultan adına da Cankurtaran civârında bir câmi yaptırdı.

Akbıyık Sultan ömrünün son yıllarını Bursa'da talebe yetiştirmek, zikr, tâat ve ibâdetle meşgûl olmak ve yine fakir fukaraya yardımda bulunmak sûretiyle geçirdi. 1455 (H.860) de âhirete göçtü. Arkasında pekçok hayır müesseseleri bıraktı. İstanbul'da bir, Bursa'da iki mahalle ve dergâh ve câmisi Akbıyık Sultan'ın adı ile anılmaktadır. Kabri, Bursa'da Akbıyık mahallesi Akbıyık Çıkmazı'nda yaptırmış olduğu dergâhının yanındaki türbededir.

1) Güldeste-i Riyâz-i İrfan; s.221

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.126

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.251

4) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.97

AKŞEMSEDDÎN;

İstanbul'un mânevî fâtihi, büyük âlim, üstad, hekim ve velî. Asıl ismi Muhammed bin Hamzâ, lakabı Akşeyh'tir. Evliyânın büyüklerinden Şihâbüddîn Sühreverdî'nin neslindendir. Soyu, hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'a ulaşır. Hacı Bayram-ı Velî'nin, ona; "'Beyaz (ak) bir insan olan Zeyd'den, insan cinsinin karanlıklarını söküp atmakta güçlük çekmedin." demesi sebebiyle, "Akşemseddîn" lakabı verilmiştir. Saçının, sakalının ağarması ve ak elbiseler giymesi sebebiyle"Akşemseddîn" denildiği de rivâyet edilmiştir.

1390 (H.792) senesinde Şam'da doğdu. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Yedi yaşında babası ile Anadolu'ya gelip Amasya'nın Kavak nâhiyesine yerleşti. Bir süre sonra babası vefât etti. Akşemseddîn'in babası da âlim ve velî idi. Babası vefât edip, defn olunduğu günün gecesi bir kurt gelip kabrini açtı. Bu kurt, o beldeye musallat olmuştu. Yeni mezarları bulur ve ölüyü mezardan çıkararak parçalardı. Şeyh Hamza'yı da parçalamak ve yemek istemişti. Fakat Şeyh Hamza, mübârek elini uzatarak, o kurdu boğazından sıkıp öldürdü. Ertesi sabah ziyârete gelen halk, kurdu ölü, Şeyh Hamza'nın elini de mezardan çıkmış buldular. Hâl sâhibi biri;

"Kurda değdiği için, Şeyh Hamza'nın mübârek elinin yıkanması lâzımdır." dedi. Elini yıkadılar. El, hemen içeri çekildi. O günden beri Akşemseddîn'in babası, Kurtboğan lakabı ile meşhûr oldu.

Akşemseddîn, babasının vefâtından sonra tahsîline devâm ederek, sarf, nahiv, mantık, meânî, belâgat ilm-i usûl-i fıkıh, akâid, hikmet okudu. Zekâ ve istîdâdının yardımıyla kısa sürede ilimleri ikmâl eyleyip tıp ilmini dahi tahsil ettikten sonra Osmancık medresesine müderris oldu. Burada günün belli saatlerinde ders verir artan zamanlarda nefsinin terbiyesi ile meşgûl olurdu. Devamlı takvâ üzere hakla birlikte bulunurdu. Yüksek ahlâk sâhibi idi. Ondaki bu hâlleri görenler ve bilenler kendisine zamânın büyük velîsi Hacı Bayram hazretlerine gitmesini tavsiye ettiler. Bu tavsiyelere uyan ve tasavvuf yolunda yükselmek isteyen Akşemseddîn hazretleri müderrislik görevini bırakarak, Ankara'ya geldi. Rastladığı bir kimseye Hacı Bayram-ı Velî'yi nerede bulabileceğini sordu. O da karşı sokakta yanında iki talebesiyle gezen bir zâtı göstererek;

"İşte şu gördüğün, dükkan dükkan gezerek para toplayan kişi Hacı Bayram'dır." dedi.

Akşemseddîn hazretlerinin yüzü buruştu kalbi sıkıntıyla doldu. Demek meşhur velî Hacı Bayram dükkan dükkan para topluyor, buralara kadar kendimi boşuna yormuşum diyerek oradan uzaklaştı ve meşhur velî Şeyh Zeynüddîn-i Hâfî hazretlerine talebe olmak gâyesiyle Haleb'e doğru yola çıktı. Günlerce yol alan Akşemseddîn Haleb'e bir konak mesâfeye geldiğinde bir hana indi. Sabah, elleri yüzünde korku, şaşkınlık ve dehşet içerisinde uyandı. Hâlâ gördüğü rüyânın etkisi altındaydı. Sabah namazını edâ eden Akşemseddîn izi üzerine, Haleb yerine tekrar geri Ankara istikâmetine döndü. Oysa Haleb'e bir saat kalmıştı. Onu geri döndüren, Akşemseddîn hazretleri ile ilgili bir rüyâ idi ve hep bu düşün tesiri ile yürüyordu.

Rüyâsında boynuna takılan bir zincir Hacı Bayram'ın elindeydi. Akşemseddîn, Haleb'e gitmek istedikçe Hacı Bayram zinciri çekiyordu. Tam boğulmak üzere iken uyanmıştı. Rüyâ tâbiri gerektirmeyecek kadar açıktı. Akşemseddîn hızla Hacı Bayram'a gelirken; "Ne yaptım

ben" diyerek kendi kendine söyleniyordu. Ankara'ya gelip, Hacı Bayram-ı Velî'nin dergâhına ulaşınca, onun talebeleriyle tarlada çalıştığını öğrendi. Hemen oraya koştu, fakat Hâcı Bayram hiç iltifat etmedi. Akşemseddîn, diğer talebeler gibi tarlada çalıştı. Yemek vakti gelince, Akşemseddîn'in yüzüne bakmadı. Hacı Bayram, hazırlanan yemeği talebelerine taksim etti, artığını da köpeklerin çanağına döktürdü. Akşemseddîn, bir onlara bir de kendine bakarak, nefsine; "Sen buna lâyıksın!" diyerek, köpeklerin önüne konan yemekten yemeye başladı. Hacı Bayram-ı Velî, onun bu tevâzusuna dayanamayarak; "Köse, kalbimize girdin, gel yanıma!" diyerek gönlünü alıp sofrasına oturttu. Sonra;

"Zincirle zorla gelen misâfiri böyle ağırlarlar." dedi. Akşemseddîn buna çok sevindi ve kendini onun irfan meclisine verdi.

Hacı Bayram-ı Velî hazretleri Akşemseddîn'i diğer talebelerinden daha zor imtihanlara tâbi tuttu. Nefsini terbiye ve ıslah etmekte büyük sıkıntılar çektirdi. Bir defâsında yedi günde bir kaşık sirkeden başka bir şey yedirmedi. Ancak Akşemseddîn bütün bunlardan memnun ve hattâ kendisi daha fazlasına tâlipti. Nitekim nefsinin istediği şeyleri yapmamakta şeyhinin kendisine buyurduğu tâlim ve terbiyedeki şiddet derecesini kendi isteğiyle artırdığı zaman Hacı Bayram hazretleri ona:

"Yâ Köse nice riyâzet eylersin, nefsin isteklerinden sakınırsın, âkıbet nûr olursun. Vefât ettikten sonra seni kabrinde bulamazlar!" dedi.

Böylece Akşemseddîn hazretleri kısa zamanda tasavvuf yolunun bütün inceliklerini öğrendi ve Hacı Bayram hazretlerinden icâzetini, diplomasını aldı.

Onun kısa sürede icâzet alması bâzılarına zor geldi. Hacı Bayram-ı Velî'ye;

"Diğer dervişlere kırk yıldır hilâfet vermedin, az müddet içinde Akşeyh'e hilâfet verdin. Hikmeti nedir?" diye sordular. Hacı Bayram-ı Velî de;

"Bu zeyrek, uyanık ve akıllı bir kösedir. Her ne görüp duydu ise hemen inandı. Sonra hikmetini yine kendisi anladı. Fakat yanımda kırk yıldan beri hizmet eden bu talebeler, hemen gördüklerinin ve duyduklarının aslını ve hikmetini sorarlar. Ona hilâfet verilişinin sebebi budur." cevâbını verdi.

Akşemseddîn hazretleri, hocası Hacı Bayram-ı Velî'nin ileride bir büyük fethin mânevî fâtihliği müjdesine de nâil oldu.

Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin tahsil ve terbiyesiyle irşâd makâmına yükselen Akşemseddîn hazretleri önce Beypazarı'na yerleşti. Orada bir mescid, bir değirmen yaptırdı. Halkın etrâfına toplanması üzerine İskilip'te Evlek'e oradan da Göynük'e gelip mekân tuttu. Birgün bir kişi gelip, Akşemseddîn'e bir mikdâr mülk bağışladı. Akşemseddîn hazretleri o yerin üzerine gelince, tebessüm etti. "Niçin tebessüm ettiniz?" diye sordular. O da;

"Otuz sene kadar önce seyâhat ederken, yolum buraya düşmüştü. Görünce gönlüm buraya meyil etmişti. Gönlümden geçen bu arzu, otuz yıl sonra gerçekleşti. Onu hatırladım ve tebessüm ettim." cevâbını verdi.

Hacı Bayram hazretleri Ankara'da fenâ âleminden bekâ âlemine göç etmek üzere iken; son sözleri:

"Benim namazımı Akşemseddîn kıldırsın ve cenâzemi yıkasın. Bu haberimi ona iletirsiniz!" oldu ve vefât etti.

O sırada Akşemseddîn orada değildi ve nerede bulunduğunu kimse bilmiyordu. Talebeler ile Hacı Bayram-ı Velî'nin yakınları, merak ve hayret içinde kaldılar. Bâzı kimseler;

"Hacı Bayram-ı Velî'nin bu sözü, ölüm hâlinde söylenen sözlerdendir. Buna pek îtibâr edilmez." dediler. Kararsız ve üzüntülü bir halde yollara bakarlardı. O esnâda; "Akşemseddîn

geliyor!" diye bir ses işitildi. Halk Akşemseddîn'i karşıladı ve olup biteni haber verdi. O da vasiyet üzerine yıkayıp namazı kıldırdıktan sonra, Hacı Bayram-ı Velî'yi defn etti. İşler bitince, Hacı Bayram-ı Velî'nin doksan bin akçe borcu olduğunu öğrendi ve otuz bin akçesini ödemeyi vâdetti. Kalanını da Hacı Bayram-ı Velî'nin yakınları ile dostları ödediler. Akşemseddîn, üzerine aldığı otuz bin akçenin yirmi dokuz binini ödedi ve geriye bin akçe kaldı. Alacaklı, Akşemseddîn'e gelerek hepsini istedi. "Birkaç gün müsâade et." dediyse de, faydası olmadı. Sert ve küstah bir şekilde bir dakika bile bekleyemeyeceğini bildirdi. Bu söz üzerine fevkalâde müteessir olan Akşemseddîn hazretleri alacaklıyı içeri çağırdı. Evin önünde bir bahçe vardı. Ona;

"Bahçeye gir, alacağın bin akçeyi al. Fazlasını alma!" dedi.

O kimse, bundan sonraki durumunu şöyle anlatıyor:

"Bahçeye girdim. Bahçenin içinde yassı yapraklı bir ot vardı. Her yaprağın üzerinde bir akçe vardı. O otta o kadar çok yaprak vardı ki, sayısını ancak Allahü teâlâ bilir. Onun yapraklarından bin akçe topladım. Fakat yaprakların üzerinden bir akçenin eksilmemiş olduğunu gördüm. Bahçenin içi de akçe ile doluydu. Bu hâli görünce, hayrette kaldım. Dışarı çıkıp, o bin akçeyi Akşemseddîn'in önüne koydum. "Bu akçeleri size bağışladım." dedim, yalvardım ve özür diledim. Fakat Şeyh, o bin akçeyi kabûl etmedi."

Akşemseddîn hazretleri hocasının vasiyetini yerine getirdikten sonra tekrar Göynük'e geldi. Burada da bir mescid ve değirmen inşâ eyledi. Bir yandan oğullarının, diğer taraftan da kendisine intisâb edip gönül veren talebelerinin tâlim ve terbiyeleriyle uğraşıyordu.

Tıb ilminde de kendini yetiştiren Akşemseddîn hazretleri çeşitli hastalıklara, hangi otlardan hazırlanan ilaçların iyi geleceğini bilirdi. Bu hususstaki ilmi dillere destan idi. Bulaşıcı hastalıklar üzerinde de çalışmalar yaptı. Çünkü o devirde salgın hastalıklar binlerce insanın ölümüne sebeb oluyordu. Akşemseddîn hazretleri, etkileri bakımından kansere benzeyen seretân denilen bir hastalıkla da uğraşmıştı. Tıptaki şöhreti o dereceye vardı ki birkaç defâ Edirne sarayına çağrıldı.

Talebelerinden Şeyh Mısırlıoğlu Abdurrahîm anlatıyor:

"Hocam Akşemseddîn ile Edirne'ye gitmiştik. Sultan Murâd Hanın kazaskeri Süleymân Çelebi hasta idi. Bizi saraya dâvet ettiler. Sultanın tabibleri Süleymân Çelebi'nin etrafında ona ilâç veriyorlardı. Hocam tabiblere bunun hastalığı nedir? diye sordu. Onlar;

"Şu hastalıktır." diye cevap verdiler. Hocam;

"Buna Sersam ilâcı yapmak lâzımdır." buyurdu. Tabibler;

"Bunun hastalığı o değildir amma sen yine o ilâcı ver." deyip gittiler. Ben çok üzülmüştüm. Zîrâ hocamın hastalığa tam vâkıf olamadığını zannetmiştim. Hocam divitle kalem istedi, reçetesini yazdı. İlaçlarını hazırladı ve Süleymân Çelebi'ye verdi. Aradan kısa bir zaman geçince, Süleymân Çelebi'de sıhhat alâmetleri belirdi ve iyi oldu."

Yine Fâtih Sultan Mehmed Han'ın kızı Gevherhan Sultan hastalanmıştı. Tabibler tedâvide âciz kalıp özür dilediler. Sonunda Akşemseddîn hazretlerine mürâcaat edildi. Onun yazdığı ilâç Allahü teâlânın izni ile iyi geldi.

İkinci Murâd Hanın vefâtı ile Osmanlı tahtına çıkan genç pâdişâh Sultan Mehmed, İstanbul'un fethi hazırlıklarını tamamladıktan sonra şehre doğru hareket ederken, Allah adamlarının da ordusunda bulunmasını istedi. Bu dâvet üzerine Akşemseddîn, Akbıyık Sultan, Molla Fenârî, Molla Gürânî, Şeyh Sinân gibi meşhûr âlim ve velîler, talebeleriyle birlikte orduya katıldılar. Yine orduya katılan Aydınoğlu, Karamanoğlu, İsfendiyaroğlu kuvvetleri gibi gönüllü birlikler, İstanbul'un fethinin, bütün Türk-İslâm âlemince mukaddes bir gâye kabûl edildiğini dile getirdiler. Bilhassa talebeleriyle birlikte orduya katılan

Akşemseddîn hazretleri ve diğer âlim ve evliyâ zâtlar, askerlere ayrı bir şevk ve azim veriyorlardı. Fâtih Sultan Mehmed Han, İstanbul önlerinde ordugâhını kurduktan sonra, düşmana önce İslâmı tebliğ etti. İslâmiyetin emri olan hususları bildirdi. Fakat, Bizanslılardan red cevabı alınca, şehri kuşatmaya başladı. Kuşatmanın uzaması ve bir netice elde edilememesi bâzı devlet adamlarını ümitsizliğe düşürdü. Bunlar şehrin alınamayacağını, üstelik bir Haçlı ordusunun Bizans'ın imdâdına koşacağını sanıyorlardı. Bütün bu olumsuz propagandalara karşı orduda pâdişâhı ve askeri fethe karşı gayrete getiren bir din büyüğü vardı; Akşemseddîn. O, şeyhi Hacı Bayram-ı Velî'nin; "İstanbul'un fethini şu çocukla bizim köse görürler!" sözünü biliyor ve tahakkuk edeceğine kalpten inanıyordu.

Muhâsaranın devâm ettiği bir sırada Avrupa'dan asker ve erzak getiren gemiler, Osmanlı donanmasının müdahalesine rağmen şehre girmeye muvaffak oldu. Kâfirler görülmemiş şenlikler yaparken, Müslümanlar üzüntülü idi. Pâdişâha gelen bâzı devlet adamları;

"Bir sofunun (Akşemseddîn) sözüyle bu kadar asker kırdırdın ve bütün hazîneyi tükettin. İşte Frengistan'dan kâfire yardım geldi. Fethetmek ümidi kalmadı." dediler.

Bunun üzerine Sultan Mehmed Han, veziri Veliyüddîn Ahmed Paşayı Akşemseddîn'e göndererek;

"Şeyhe sor, kal'a feth olmak ve düşmana zafer bulmak ümidi var mıdır?" dedi. Buna Akşemseddîn hazretleri şöyle cevap verdi:

"Ümmet-i Muhammed'den bu kadar müslüman ve gâziler bir kâfir kâlesine doğru hücum ederse, inşâallahü teâlâ feth olur."

Sultan Mehmed Han, umûmî cevapla yetinmeyip, Veliyüddîn Ahmed Paşayı tekrar Akşemseddîn'e gönderip;

"Vaktini tâyin etsin." dedi. Akşemseddîn murâkabeye daldı. Başını eğip, Allahü teâlâya yalvardı. Mübârek yüzü terledi. Sonra başını kaldırarak;

"İşbu senenin Cemâziyelevvel ayının yirminci günü, seher vaktinde, inanç ve gayretle filan taraftan yürüsünler. O gün feth ola. Kostantiniyye'nin içi ezan sesiyle dola!" dedi. Ayrıca genç pâdişâha bir mektup gönderdi. Mektubunda;

"Kul tedbir alır, Allahü teâlâ takdir eder kaziyesi, delili sâbittir. Hüküm Allahü teâlânındır. Velâkin kul, elinden geldiği kadar gayret göstermekte kusur etmemelidir. Resûlullah'ın ve Eshâbının sünneti budur." diyordu.

Böylece Akşemseddîn hazretleri bir taraftan İstanbul'un fethi hakkında yeni müjdeler veriyor, diğer yandan da ne şekilde davranılması husûsunda pâdişâha tavsiyelerde bulunuyordu.

Nihâyet Akşemseddîn hazretlerinin tâyin eylediği gün ve saat doldu. Sultan Mehmed Han ordunun başına geçerken, hocası Akşemseddîn'den okumak için bir duâ istirham etti. Bunun üzerine Akşemseddîn;

"Yâ Fakih Ahmed!" diyerek himmet taleb eyle!.. Onu vesile kılarak Allahü teâlâya tazarru ve niyâz eyle." buyurdu. Sonra çadırına giren Akşemseddîn hazretleri yanına hiç kimseyi koymamalarını istedi ve kapılarını iyice kapattırdı.

Yeniçeriler, azablar, dalkılıçlar, serdengeçtiler, akıncılar, gönüllüler, erenler, evliyâlar Sultan Mehmed Hanın buyruğuyla İstanbul üzerine akıyorlardı. Mehmed Han bu sırada hocası Akşemseddîn'in yanında olmasını arzuladı ve haber gönderdi. Gelmeyince Akşemseddîn'in bulunduğu çadıra gitti. Çadırın her tarafı iyice kapatılmıştı. Fâtih Sultan Mehmed Han çadıra yaklaşıp, hançerini çıkardı. Hançerle çadırdan biraz keserek, içerisinin görülebileceği kadar bir delik açtı. İçeri bakınca, hocası Akşemseddîn hazretlerini kuru toprak üzerinde secdeye kapanmış, başından sarığı düşmüş, ak saçı ve ak sakalı nûr gibi parlıyor gördü. Ak saçını ve ak sakalını toprağa sürüp, saçını sakalını toprak içinde bırakmıştı. Bu hâli ile İstanbul'un

fethinin gerçekleşmesi için Allahü teâlâya yalvarıp duâ ediyor, gözyaşı döküyordu. Fâtih Sultan Mehmed Han, hocası Akşemseddîn'in Allahü teâlâya yalvarıp, duâ etmekte olduğu bu yüksek hâlini görünce, doğruca yerine döndü. Kaleye bakınca surlara tırmanan İslâm askerinin yanında ve önünde ak abalı bir topluluğun da hisara girmekte olduğunu gördü. Az sonra fethin askeri de surları geçip şehre girdi. Böylece İstanbul'un fethi ve Peygamber efendimizin büyük mûcizesi gerçekleşti.

Akşemseddîn, fetih ordusu İstanbul'a girdikten sonra, İslâmiyet'in harp ile ilgili hukûkunun gözetilmesini genç pâdişâha tekrar hatırlattı. Buna uygun hareket edilmesini bildirdi.

İstanbul sabah sekiz sıralarında fethedilmişti. Fâtih Sultan Mehmed ise şehre öğle saatlerinde Topkapı'dan girdi. Beyaz bir at üzerinde idi. Muhteşem bir alayla ve alkışlar içinde ilerleyerek, Ayasofya'ya doğru yol aldı. Zulümden ve haksızlıktan bıkmış olan Bizans halkı yeni bir bekleyişin içinde idi. Fâtih geçtiği sokakları, caddeleri, evleri dikkatle gözden geçiriyordu. Yanında ileri gelen kumandanlarıyla vezirlerinden başka, Molla Gürânî, Molla Hüsrev, Akşemseddîn veAkbıyık Sultan gibi âlimler ve velîler topluluğu da bulunuyordu. Yerli halk yolları doldurmuştu. Fâtih Sultan Mehmed çok genç olduğu için, herkes Akşemseddîn'i pâdişâh sanıyordu. Ona, demet demet çiçek veriyorlardı. Akşemseddîn'in, genç pâdişâhı göstererek;

"Sultan Mehmed ben değilim, odur." sözüne karşılık;

Sultan Mehmed de;

"Gidiniz, yine ona gidiniz. Sultan Mehmed benim, ama o benim hocamdır. Şehrin mânevî fâtihidir." diyordu.

Fâtih Sultan Mehmed Han İstanbul'a girdikten sonra, hocası Akşemseddîn üç gün gözden kayboldu. Bütün aramalara rağmen bulamadılar. Üç gün sonra, Edirnekapı yakınlarında vîrâne bir yerde ibâdetle meşgûl olarak buldular. O zamandan beri bu yere, onun ismine izâfeten "Akşemseddîn" mahallesi denildi. Fâtih Sultan Mehmed Han, fethin üçüncü günü Ayasofya'ya gidip, orayı câmiye çevirdi. Ayasofya'yı câmiye çevirmesi, Bizanslılar ile yapılan bir anlaşmaya bağlanmıştı. Burada ilk hutbeyi, Akşemseddîn okudu. Okmeydanı'nda bir zafer alayı tertiplenmişti. Orada Akşemseddîn de vardı. Akşemseddîn gâzîlere bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında;

"Ey gâzîler, bilin, âgâh olun ki; cümleniz hakkında, âhir zaman Peygamberi ol Server-i kâinât; "Onlar ne güzel askerdir." buyurmuştur. İnşâallah cümlemiz affedilmiş oluruz. Fakat gazâ malını isrâf etmeyip, İstanbul içinde hayr-ü-hasenâta sarf ve pâdişâhımıza itâat ve muhabbet ediniz." diye nasîhatte bulundu. Sonra, Fâtih Sultan Mehmed Hanın başına iki çatal ablak sorguç takıp;

"Pâdişâhım, bütün Âl-i Osman'ın âb-ı rûyu oldun. Hemen mücâhid-i fî sebîlillah ol!.." diyerek, Gülbank-i Muhammedî çekti.

Akşemseddîn hazretlerine; "İstanbul'un fethedileceği zamânı nasıl bildin?" diye sorulunca, şöyle cevap verdi;

"Kardeşim Hızır ile, ilm-i ledünniyye üzere İstanbul'un fetih vaktini çıkarmıştık. Kale fethedildiği gün, Hızır'ın, yanında evliyâdan bir cemâatle hisara girdiğini gördüm. Kale fetholunduktan sonra da, Hızır kardeşimi kalenin üzerine çıkmış oturur hâlde gördüm."

Fâtih Sultan Mehmed Han, fetihden sonra hocası Akşemseddîn'e, son taarruzun başladığı sırada; "Yâ Fakîh Ahmed" diyerek Fakîh Ahmed'den himmet taleb etmesini söylediğini hatırlatarak;

"Fakîh Ahmed kimdir ki; tazarru ve niyâz eyledim? Himmetini istedim? Allahü teâlâyı tazarru etmiş olsa idim evlâ değil mi idi?" diyerek, sebebini sordu. Hocası Akşemseddîn bu

suâle;

"O sırada Fakîh Ahmed, kutb, sâhib-i tasarruf idi." cevâbını vererek, Allahü teâlânın yardımını, onun vâsıtasıyla ve onun bereketi ile gönderdiğini ve onun da himmet ettiğini söylemiştir. Akşemseddîn hazretlerinin "Fakîh Ahmed" dediği kendisi idi. Fakat tevâzuunun çokluğundan şöhretten kaçıp, kendisini gizleyerek böyle konuşmuş, gâyet ârifâne bir tavır takınmış olduğu rivâyet edilmiştir.

Bir gece Fâtih Sultan Mehmed Han, Akşemseddîn hazretlerinin ziyâretine gitti. Fâtih, sohbet sırasında bir ara Akşemseddîn'e;

"Hocam!Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden, mihmandâr-ı Resûlullah olan Ebû Eyyûb-i Ensârî'nin mübârek kabrinin İstanbul surlarına yakın bir yerde olduğunu târih kitaplarından okudum. Yerinin bulunması ve bilinmesini bilhassa ricâ ederim." dedi. O zaman Akşemseddîn hemen;

"Şu karşı yakadaki tepenin eteğinde bir nûr görüyorum. Orada olmalıdır." cevâbını verdi. Derhâl pâdişâhla oraya gittiler. Akşemseddîn hazretleri, oradaki bir çınardan iki dal aldı. Birini bir tarafa, diğerini az öteye dikti ve;

"Bu iki dal arası, Mihmandâr-ı Resûlullah'ın kabridir." buyurdu. Sonra, kaldıkları yere döndüler. Fâtih Sultan Mehmed Han, Akşemseddîn'in söylediğine inandıysa da, hiç şüphesi kalmasın istiyordu. O gece silâhdârına;

"Gidin, Akşemseddîn'in diktiği çınar dallarının ortasına şu mührümü gömün ve o dalları yirmişer adım güney tarafına çekin." dedi. Sabah olunca Sultan Fâtih, Akşemseddîn'den, hazret-i Hâlid'in kabrinin yerini tekrar tâyin etmesini ricâ etti, tekrar gittiler. Akşemseddîn silahdarın diktiği dalların dikildiği yere bakmadan doğruca gidip eski yerde durdu ve;

"Dalların yeri değiştirilmiş, hazret-i Hâlid buradadır." dedi ve sonra silâhdâr ağasına hitâben;

"Sultân hazretlerinin mührünü çıkarın ve kendisine teslim edin." dedi. Akşemseddîn hazretleri, silâhdâr ağanın gizlice gömdüğü pâdişâh yüzüğünün de orada olduğunu kerâmetiyle anlamıştı.

Bunun üzerine Fâtih, Akşemseddîn'e;

"Kalbimde hiç şüphe kalmadı. Ama tam inanmam için bir alâmet daha gösterir misiniz?" dediğinde, Akşemseddîn:

"Kabrin baş tarafından bir metre kazılınca, üzerinde; "Bu Hâlid bin Zeyd'in kabridir." yazılı bir taş vardır." dedi. Kazdılar, Akşemseddîn'in dediği gibi çıktı. Bu hâli gören Sultan Fâtih'in vücûdunu bir titreme aldı. Bu hâl geçince Fâtih; "Zamânımda Akşemseddîn gibi bir zâtın bulunmasından duyduğum sevinç, İstanbul'un alınmasından duyduğum sevinçten az değildir." diye şükr etti.

Fâtih Sultan Mehmed Han, Ebû Eyyûb Ensârî'nin kabr-i şerîfinin üzerine bir türbe ve Akşemseddîn ile talebelerine mahsus odalar, bir de câmi-i şerîf yaptırdı. Akşemseddîn'den orada oturmalarını ricâ etti. Fakat o, bu teklifi kabûl etmeyerek, memleketi olan Göynük'e döndü.

Akşemseddîn hazretleri Göynük'e geldikten sonra yine talebe yetiştirmeye ve insanları irşâda başladı. Sultan Fâtih'le ilgisini kesmeyip zaman zaman Edirne'ye ve İstanbul'a geldi ve pâdişâhı ziyâret etti. Gönderdiği mektûblarla ikaz ve tavsiyelerde bulundu. Bir mektubunda Fâtih'e şöyle nasihat etmektedir:

"Bir dünyevî râhat ve cismânî lezzete, bir de uhrevî rahat ve rûhânî lezzete dayanan iki türlü hayat tarzı vardır. Birincisi ikinciye bakarak değersiz ve geçicidir. Şu halde ona iltifât etme. Esâsen peygamberlere, velîlere, halîfelere rahat değil, cefâlar ve müşkiller lâyıktır. Sen de

onların yolundasın. Nasîbinden elem değil zevk duy... Sen herhangi bir insan gibi değilsin, memleketin durumu, senin durumuna bağlıdır. Bedende görünen her şey ruhun eseri olduğu gibi, memlekette meydana gelen şeyler de Fâtih'in eseri olacaktır. Çünkü bedene oranla ruh ne ise, memlekete oranla sultanlar da aynı şeydir."

Akşemseddîn Göynük'te 1459 (H.863) yılına kadar yaşadı. Pâdişâhın kendisine gönderdiği bütün ihsan ve hediyeleri hayır işlerinde kullanmak üzere vakıflar kurdurdu. Bir taraftan da oğullarının terbiyesi ile meşgul oldu.

Birgün küçük oğlu Hamdi Çelebi ile meşgûl olurken;

"Bu küçük oğlum yetim, zelîl kalır; yoksa bu zahmeti, mihneti çok dünyâdan göçerdim." deyince, hanımı;

"A efendi! Göçerdim dersin yine göçmezsin." dedi.

Bunun üzerine Şeyh hemen:

"Göçeyim." deyip, mescide girdi. Evlâdını topladı. Vasiyetnâmesini yazdı. Helâllaştı, vedâ eyledi. Yâsîn sûresi okunurken sünnet üzere yatıp rûhunu teslim eyledi. Göynük'teki târihî Süleymân Paşa Câmiinin bahçesine defn edildi. Daha sonra oğullarının kabri ile berâber bir türbe içine alındı.

Akşemseddîn, birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında zâhirî ve bâtınî ilimleri çok iyi bilen yedi oğlu da vardı. Oğulları şunlardır: Muhammed Sadullah, Muhammed Fazlullah, Muhammed Nûrullah, Muhammed Emrullah, Muhammed Nasrullah, Muhammed Nûr-ul-Hudâ ve Muhammed Hamîdullah. Meşhûr halîfeleri ise: Muhammed Fazlullah, Harizatü'ş-Şâmî Mısırlıoğlu, Abdürrahîm Karahisârî, Muslihuddîn İskilibî ve İbrâhim Tennûrî'dir.

Akşemseddîn hazretleri sohbetlerinde ve vâzlarında buyururdu ki:

"Her işe Besmele ile başla. Temiz ol, dâim iyiliği âdet edin. Tembel olma, namaza önem ver. Nîmete şükr, belâya sabr et. Dünyânın mutluluğuna mağrûr olma. Kimseye kızma, eziyet ve cefâ etme. Ömrün uzun olsun istersen, kimsenin nîmetine hased etme. Kimseyi kötüleyip, atıp tutma. Senden üstün kimsenin önünden yürüme. Dişin ile tırnağını kesme. Ayakta pantolon giymekten sakın. Misvâkı başkasıyla berâber kullanmak uygun olmaz. Çok uyumak kazancın azalmasına sebeb olur. Akıllı isen yalnız yolculuğa çıkma. Gece uyanık ol, seher vakti tilâvet kıl, Kur'ân-ı kerîm oku. Dâimâ Allahü teâlâyı zikret. Kendini başkalarına medhetme. Nâmahreme bakma, harama bakmak gaflet verir. Kimsenin kalbini kırıp, virân eyleme. Düşen şeyi alıp temizleyerek yersen, fakirlikten kurtulursun. Edebli, mütevâzî ve cömerd ol. Tırnağınla dişini kurcalama. Elbiseni, üzerinde dikmekten sakın. Cünüp kimse ile yemek yemek gam verir. Yalnız bir evde yatmaktan sakın. Çıplak yatmak fakirliğe sebeb olur."

"Velî, insanlardan gelen sıkıntılara katlanıp, tahammül eden kimsedir. Sıkıntıları göğüsler, belâlar yüzünden şikâyetçi olmaz ve adâvet beslemez, düşmanlık tavrı takınmaz. O, toprak gibidir. Toprağa her türlü kötü şey atılır. Fakat topraktan hep güzel şeyler biter.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: "O insanlar sandılar mı ki, (sâdece) îmân ettik demeleriyle bırakılacaklar da imtihâna çekilmeyecekler." (Ankebût sûresi:2)

Îmân, taklîd ile, babadan ve dededen görerek, sırf îmân ettim demekle olmaz. Böyle taklid ile inanan kimseler, imtihân olunması bakımından belâ ve musîbetlere düçâr olmazlar. Belâ ve musîbetler, Allah dostlarının muhabbet ve sevgisini artırır. Nitekim altın için ateş ne kadar kızgın olursa, altını o derece saf ve hâlis yapar. Bu sebeble kişi mânevî mertebesinin yüksekliğine göre büyük veya küçük belâ ve musîbetlere uğrar. Nitekim Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki:

"Kişi, dînindeki sebâtına göre belâya (imtihâna) mübtelâ olur. Âfiyet, kıymetini bilmeyen kimse için derd gibidir. Belâ, kadrini bilen için devâ gibidir." Belânın, insanın Rabbine dönmesini sağlayan sıkıntıların kadrini bilen, Hakkı gerçekden sevenlerdendir. Taklid ile sevenler değillerdir. Çünkü taklid ile sevmek, belanın, imtihânın faydasını giderir. Sevilenin hareketi, gerçek muhabbeti bozmaz. Nitekim Mûsâ aleyhisselâm, Fir'avn'ın sarayında Âsiye Hâtun tarafından büyütülürken, Âsiye Hâtun onu gerçekten seviyordu. Fir'avn ise, Âsiye Hâtunu taklid ederek seviyordu. Âsiye Hâtun gerçekten sevdiği için, onun hareketlerinden incinmiyordu. Mûsâ aleyhisselâm Fir'avn'ın sakalını tutup çekince, Fir'avn'ın sevgisi gerçek sevgi olmadığı için, hemen rahatsız oldu."

"Kişinin kadrinin ve kıymetinin varlığı, mihnetlere, belâ ve musîbetlere sıkıntılara sabretmesiyle ortaya çıkar. Bu mihnet, dünyâlığın olmaması veya eksilmesi, elden çıkması ile olur. Sabredenlerin, sabırdaki sebatları sebebiyle iyilikleri; yâni sabır, tevekkül, kanâat ve hilm, yumuşaklık gibi güzel hasletleri artar. Böylece olgunlaşan insanın kalb aynasındaki kirler, cevherin hâlis hâle getirilmesi gibi temizlenir. Belâ günlerinde, belâ geldiğinde Eyyûb aleyhisselâmın kulluğu iyi bir kulluktur.

"Kulluk beş kısımdır: Birincisi ten kulluğudur. Bu, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasak ettiği şeylerden sakınmaktır. İkincisi; nefs kulluğudur. Bu kulluk, nefsi terbiye etmek, ıslâh etmek, mücâhede ve nefsin istemediği şeyleri yapmak, riyâzet çekip nefsin istediği şeyleri yapmamaktır. Üçüncüsü; Gönül kulluğudur. Bu ise, dünyâdan ve dünyâda bulunan şeylerden yüz çevirip, âhirete yönelmektir. Âhirete yarar iş yapmaktır. Dördüncüsü; sır kulluğudur. Bu, her şeyi bırakıp, tamâmen Allahü teâlâya dönüp, O'nun rızâsını kazanmaktır. Beşincisi; can kulluğu. Bu kulluk, müşâhedeye ermek için kendini Allah yoluna vermekle olur..."

"Mânevî huzûra ermek ve bu yolda ilerlemek için dört şey lâzımdır. 1. Az yemek, 2. Az uyumak, 3. Halka az karışmak, 4. Allahü teâlâyı çok zikretmek."

NE SEN GÖRÜRSÜN NE DE BEN

Osmanlı Sultânı İkinci Murâd Han, Hacı Bayram-ı Velî'yi son derece severdi. Fırsat buldukça, sık sık ziyâretine giderdi. Bir defâsında, dört yaşındaki oğlu Şehzâde Mehmed ile berâber Hacı Bayram'a gelip, elini öptüler. Sultan Murâd Han, sohbet sırasında Hacı Bayram'a;

"Efendim, İstanbul'u alıp, kâfir diyârını İslâm'ın nûru ile nûrlandırarak, çan çınlamaları yerine ezân seslerinin yükselmesini arzu ederim. Bu hususta duâlarınızı beklerim." dedi. Hâcı Bayram-ı Velî;

"Allahü teâlâ, ömrünüzü ve devletinizi ziyâde etsin. Yalnız, İstanbul'un alındığını sen ve ben göremeyiz." dedi, sonra da, şehzâde Mehmed ile Akşemseddîn'i göstererek;

"Ama şu çocukla bizim köse görürler." buyurdu.

BİZİM TATTIĞIMIZI TADARSAN

İstanbul'un fethinden sonra, Fâtih Sultan Mehmed Han, hocasını ziyârete gitmişti. Sohbet esnâsında;

"Muhterem hocam! Elhamdülillah büyük yardımlarınızla İstanbul'u fethettik. Artık beni talebeliğe, dervişliğe kabûl buyurmanızı istirhâm ediyorum." dedi. Akşemseddîn hazretleri;

"Sultânım, sen bizim tattığımız lezzeti tadacak olursan, saltanâtı bırakırsın. Devlet işlerini tam yapamazsın. Dîn-i İslâmı yayma işi yarım kalır. Müslümanların rahat ve huzûr içinde

yaşıyabilmeleri için, devletin ayakta kalması şarttır. Talebelikle pâdişâhlığın bir arada yürütülmesi çok güçtür. Seni talebeliğe kabûl edersem, düzen bozulabilir, halkımız perişân olabilir. Bunun vebâli büyüktür. Allahü teâlânın gazâbına mâruz kalabiliriz." diyerek, teklifini reddetti. Bunun üzerine Fâtih Sultan Mehmed Han, hocasına iki bin altın hediye etmek istemiş ise de, bunu da kabûl etmedi.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.271

2) Fâtih'in Hocası Akşemseddîn, Hayâtı ve Eserleri

4) Câmiu Kerâmât-il Evliyâ; c.1, s.164

5) Nefehât-ül-Üns; s.684

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.12

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.1, s.251

7) Şakâyık-ı Nûmâniyye Tercümesi; s.240

8) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.158

9) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.983

AKYAZILI SULTAN;

Rumeli velîlerinden. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Hacı Bektâş-ı Velî'nin sohbet ve derslerinde yetişti. İcâzet aldıktan sonra hocasının emri ile Rumeli'nin fethi ve orada İslâmiyeti yaymak için şimdiki Bulgaristan'ın Varna şehri civârına yerleşti. Burada insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı.

Bir gün Akyazılı Sultan, Batova Vâdisinde talebeleri tarafından pişirilen kebabı yedikten sonra çubuğunu yere dikince, Allahü teâlânın izni ile bir kestane ağacı oldu ve o anda meyve verdi. Akyazılı Sultan; "Bu ağacın meyvesi kendi yurdumuzun koruğudur. Gölgesi ise mekânımızdır." buyurdu. Kırk yıl süreyle o ağacın gölgesinde ibâdet etti. Her kimin atı sancıya veya kızıl kurt hastalığına yakalansa, o ağacın kestanesinden yedirince şifâ bulurdu.

Kaynaklarda hakkında fazla bir bilgiye rastlanmayan Akyazılı Sultan, Sultan İkinci Murâd devrinde vefât etti. Kestane ağacının dibine defnedildi. Daha sonra üzerine çok güzel bir türbe inşâ edildi. Günümüzde türbe ayakta olup, hıristiyan halk tarafından da ziyâret edilmektedir.

1) Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi; c.3, s.349

2) Varna ileBalçık Arasında Akyazılı Sultan Tekkesi (Semâvi Eyice)

3) Osmanlı Mîmârî Eserleri (Ayverdi); c.4, s.16

ALÂ BİN ZİYÂD;

Basra velîlerinden. İsmi Alâ bin Ziyâd bin Matar bin Şüreyh el-Adevî, künyesi Ebû Nasr'dır. Basra'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Tâbiîn devrinin önde gelen fazîletli zâtlarından biri idi. 712 (H.94) senesinde Basra'da vefât etti.

Alâ bin Ziyâd Adiy bin Abdi Menafoğullarına mensûb idi. İlim ve fazîlet üzerine yetişti. Tâbiîn devri âlim ve evliyâsı arasına girdi. Eshab-ı kirâmdan Ebû Hureyre, İmrân bin Husayn, İyâd bin Himâr radıyallahü anhüm ile görüşüp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu.

Ayrıca devrinin büyüklerinden sayılan Mutarrif bin Şıhhîr, Hasan-ı Basrî ve babası Ziyâd bin Matar'dan da hadîs rivâyet etti. Katâde, Matar el-Verrak, Cerîr bin Hazîm gibi hadîs âlimlerine hadîs okuttu.

Alâ bin Ziyâd hazretleri devamlı ibâdetle meşgûl olur ve Allahü teâlânın korkusundan çok ağlardı. Talebelerinden meşhûr hadîs-i şerîf ve tefsîr âlimi Katâde'nin bildirdiğine göre çok ağlamaktan gözlerine perde inmişti.

Alâ bin Ziyâd hazretleri ayakta duramayacak hâle gelinceye kadar namaz kılar ve oruç tutardı. Bu sebeple sık sık görüştüğü Hasan-ı Basrî hazretleri kendisine; "Allahü teâlâ sana bu kadarını emretmemiştir." deyince; "Belki bana Allahü teâlâ merhamet eder düşüncesiyle yapıyorum." diye cevap verdi.

Alâ bin Ziyâd hazretleri önceleri zengin idi. Sonradan bütün servetini Allah yolunda fakirlere dağıttı, kölelerini âzâd etti. Günde az bir gıdâ ile yetindi. Dünyâ işleriyle meşgûl olmayıp kendisini tamâmen ibâdete verdi.

Alâ bin Ziyâd hazretleri birgün, halka Cehennem azâbının çok şiddetli olduğunu anlatıyordu. Bu sırada oradakilerden biri;

"Bu, insanları ümitsizliğe düşürmek değil midir?" diye sordu. Alâ bin Ziyâd hazretleri ona; "Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey (günah işlemekle) nefislerine karşı haddi aşmış kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidi kesmeyiniz." (Zümer sûresi: 53) "Bütün haddi aşanlar (müşrikler) da cehennemliktirler." (Mü'min sûresi: 43) buyururken, ben insanları nasıl ümitsizliğe düşürebilirim. Fakat çok kimseler kötü amellerine rağmen yine de Cennet'le müjdelenmeyi arzu ediyorlar. Allahü teâlâ Muhammed aleyhisselâmı kendine itâat edenleri Cennet'le müjdelemek, karşı gelenleri de Cehennem azâbı ile korkutmak için göndermiştir." buyurdu.

Alâ bin Ziyâd hazretlerinin sık sık söylediği sözlerinden biri: "Herkes, kendinin ölmek üzere olduğunu ve bu sırada Rabbinden günâhlarının af ve mağfiret edilmesini istediğini, Rabbinin de affettiğini düşünmeli, sonra ibâdet ve tâattan geri durmamalıdır."

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.7, s.217-218

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.242, 249

ALÂEDDÎN ÂBİZÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed bin Mü'min Âbizî, lakabı Alâeddîn'dir. Kûhistan'a bağlı Âbiz köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1486 (H.892) senesinde vefât etti. Kabri, Herat'ta Sa'deddîn-i Kaşgârî hazretlerinin kabri yanındadır.

İlk zamanlarda Afganistan'ın kuzeybatısında bulunan Herat beldesinde zâhirî ilimleri tahsîl etmekle meşgul iken, evliyânın büyüklerinden Sa'deddîn-i Kaşgârî hazretlerini tanıdı. Bu zâtın ruhlara hayat veren tesirli sohbetlerinde yetişti. Bir ara zâhirî ilimleri okumaya devâm etmekle bırakmak arasında kararsız kaldı. Bu düşünceler içinde şehirden dışarı çıkıp, Emîr Fîrûz Şah Medresesine giderek içeri girip mescidin mihrabına oturdu. İçeride kimseler yoktu. O esnâda;

"Ey Alâeddîn! Kavuştuğun zâtın sohbetine devâm eyle. Râhat ve huzura kavuş." diye bir ses duydu. Bu sözden, zâhirî ilimlerle bu kadar meşgûl olmasının kâfî geldiğini, bundan sonra bütün gayreti ile tasavvuf yolunda ilerlemeye çalışması gerektiğini anladı. Dışarı çıkıp giderken, evliyâdan Necmeddîn Ömer isimli bir zâtın bulunduğu köye vardı. Köyde o zâtı gördü. Gönlünden;

"Acabâ bu hususta bu zât bana ne tavsiyede bulunur." diye düşünerek, Necmeddîn Ömer'in yanına yaklaştı. Necmeddîn Ömer buna;

"Biraz önce medresenin mescidindeyken sana söylediğim sözü duymadın mı? İçinde hâlâ tereddüd mü var?" dedi. Bu söz karşısında hayretler içinde kalan Alâeddîn Âbizî, o anda her şeyden alâkayı kesip, Mevlânâ Sa'deddîn-i Kaşgârî'ye teslim olmaya kat'î karar verdi ve doğruca o büyük zâtın yanına vardı.

Sa'deddîn-i Kaşgârî hazretleri bu sırada câmide bir köşeye çekilmiş, yalnız başına oturup murâkabe ve tefekkür ile meşgûl idi. Mevlânâ Alâeddîn, büyük bir edeble yaklaşıp, hürmetle oturdu. Sa'deddîn-i Kaşgârî başını kaldırıp, biraz önceki sözleri o da söyledi.

"Ey Alâeddîn! Bu büyük nîmeti elde etmeye bak!" buyurdu. Gönlündeki şüphe ve tereddüd bulutları sıyrılıp kalkmış olan Alâeddîn Âbizî, bu sözü duymakla çok değişti. İçinde, insanı Allahü teâlâya kavuşturan bu yolda, bu büyük zât vâsıtasıyla ilerlemek, her şeyiyle ona teslim olmak arzusu kuvvetlendi ve bütün kalbi ile bu zâta bağlandığını hissetti.

Bundan sonra Mevlânâ Sa'deddîn'in sohbet ve hizmetinde bulunmaktan hiç ayrılmadı. Ondan aldığı feyzlerin bereketi ile mânevî derecelere, yüksek olgunluklara kavuştu. O büyük zâtın talebelerinin en önde gelenlerinden ve hizmetinde en çok bulunanlardan oldu. Her an Mevlânâ Sa'düddîn'in mânevî terbiyesi ve koruması altında idi.

Alâeddîn Âbizî, birgün hastalanmıştı. Hastalığın tesiri ile öyle hâlsizleşti ki, tâkati kesildi. Yanındakiler o gece vefât edeceğini zannettiler. Hastalığının verdiği şiddetli elem ile kendinden geçmiş olan Alâeddîn Âbizî, o hâlde uyuyakaldı. Rüyâsında hocası Sa'deddîn hazretlerini gördü. Hocası, "Bismillâhi Hasbiyallahü, Tevekkeltü alellahi Va'tesamtü billâhi fevvadtü emrî ilallâhi Mâşâallahü Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" duâsını öğretti. Bu duâyı okuyarak uyandı. Bu duânın bereketi ile, üzerinde hastalıktan hiç bir eser kalmadığını hissetti. Abdest alıp, gâyet dinç ve rahat olarak sabah namazını kıldı.

Alâeddîn Âbizî, Mekke-i mükerremeye gitti ve zamânın önde gelen velîlerinden Abdülkebir-i Yemenî ile görüşüp sohbet etti. Birgün Abdülkâdir-i Yemenî ona;

"Zulüm nedir?" diye sorunca; "Bir şeyi lâyık olduğu yerden başka bir yerde kullanmaktır." cevâbını verdi.

"Peki zikir nedir?" diye sorunca da; "La ilâhe illallah kelime-i tevhîdini söylemektir." dedi.

Alâeddîn Âbizî, Abdülkebîr-i Yemenî'nin yanında bir müddet kaldıktan sonra, hocası Sa'deddîn-i Kaşgârî'nin yanına döndü. Onun sohbetlerinde bulundu. İyice olgunlaştı. Onun vefâtından sonra da, Mevlânâ Abdürrahmân Câmî hazretlerinin sohbetlerine devâm etti. Mevlânâ Câmî, bu kıymetli talebesini çok sever, onun yaratılışını; temiz, pâk bir toprağa benzetirdi.

Mevlânâ Alâeddîn Âbizî, tasavvuf yolunda yetişip kemâle geldikten sonra, medreselerde, tekkelerde talebe okutup ders verecek yerde, küçük çocukları okutmaya başladı. Böylece büyüklük ve yükseklik hâllerini gizler, kendisini setrederdi. Kendisi şöyle anlatır:

"Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri Herat'ı teşrif ettiği zaman, ona olan hürmet ve muhabbetlerimi arzetmek üzere ziyâretine gittim. Bana; "Kimsiniz? Ne ile meşgûlsünüz?" diye sordu.

"Efendim, Mevlânâ Sa'deddîn-i Kaşgârî'nin fukarâsından bir fakîrim. (Talebesiyim diyemediği için bu ifâdeyi kullanmaktadır.) Küçük talebelere muallimlik yapıyorum." dedim. Bunun üzerine Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri:

"Mektep hocalığı, muallimlik yapmak büyük ve kıymetli bir iştir. Onun birçok faydaları vardır." buyurup, bundan sonra hocam Sa'düddîn-i Kaşgârî'nin üstünlüklerinden anlattı.

Aralarındaki muhabbet ve yakınlığı bildirip, bana teveccühde bulundu."

Alâeddîn Âbizî hazretlerinin büyük oğlu Gıyâseddîn anlatır:

"Bir yaz günü, yatsı namazından sonra, uyumak üzere odama çekilmiştim.Gökte ay yükselmiş, ortalık ay ışığı ile aydınlanmıştı. Evimizin bitişiğinde bir ev vardı ve içi bomboş görünüyordu. O evde, kimsecikler yoktu. Bir ara bu evden bâzı sesler geldiğini hissettim. Merakla, bir kenardan evin içine baktım. İçeride, gölge hâlinde, karşılıklı oturan bir erkekle bir kadının konuştuklarını gördüm. Sonra gelip yatağıma yattım, uyudum. Sabahleyin namazdan sonra, babam bana;

"Evlâdım! Komşu evine bakıp içindekileri seyretmek câiz değildir. Yandaki evden duyulan sesin ne olduğunu araştırmak ve anlamaya çalışmak senin vazifen değil ki!" buyurdu."

Mevlânâ Alâeddîn hazretleri, sohbetlerinde kendinden bir şey söylemez, daha çok hocalarından ve diğer büyüklerden naklederek konuşurdu.

Kendisine dervişlikten sorulduğunda buyurdu ki: "Size mezarda faydası olmayacak her şeyle alâkanızı kesiniz. Dervişlik, elenmiş ve üzerine hafif su dökülmüş toprağa benzer. Ne üzerine basanın ayağını incitir, ne de o ayağa toz bulaştırır. Bu târif, dervişliğin kendisinin değil, sıfatının târifidir. Hakîkatte dervişlik, her zaman ve her işinde Allahü teâlâyı unutmamaktır."

Talebeye lâzım olan edeb nedir? denildiğinde; "Talebeye üç şey çok lâzımdır: Birincisi; her an abdestli bulunmak. İkincisi; bulunduğu hâli çok iyi korumak. Üçüncüsü de; yiyip içtiğinin helalden olmasına dikkat etmektir." buyurdu.

"Zâhirî ve bâtınî bütün saâdetlerin, rahatlıkların hepsi, Resûlullah efendimize tâbi olmakla ele geçer. O'na uymak nisbeti ne ise, huzûr ve saâdet de o nisbettedir. Bu yolda ilerlemek, kâbiliyet, gayret ve isteğin bir araya gelmesiyle mümkündür." buyurdu.

Kulluk hakkında da: "İnsanoğluna verilen mükellefiyet ve mes'ûliyet, mahlûklardan hiçbirine verilmemiştir. İnsanın, bâzı ibâdet ve tâatları yapmasıyla iş bitmez. Bunlarla berâber, kulluğa sımsıkı sarılmak, söz söylemekte, yemek yemekte, hattâ etrâfına bakınmakta fevkalâde dikkati gerektirir. Çünkü, her söz ve hareketinden mes'ûldür, hepsinden Allahü teâlâya hesap verecektir."

Sık sık şöyle derdi: "Allahü teâlâdan gâfil olmayan, O'nu unutmayan Cennet'tedir."

"İçinde hakîkî aşk acısı bulanmayan kimseye, bu yolda ilerlemek nasîb olmaz."

"Allahü teâlânın velî kulları, meclislerinde bulunan kimseleri mânevî yönden faydalandırırlar."

"Ağzına helva veren kimse ile, ensene tokat atan kimse arasında, fark gözettiğin müddetçe, îmânın kemâle gelmiş değildir."

İKİ TARAFI KESKİN KILIÇ

"Birgün Alâeddîn Âbizî'nin gönlünden;

"Allah adamlarına dil uzatanlar niçin helâk olurlar?" düşüncesi geçti. Bu düşünceler içinde iken sohbet ettiği Abdülkebîr-i Yemenî hazretleri onun bu hâlini anlayıp;

"Ey Alâeddîn kardeşim! İki tarafı çok keskin olan bir kılıcı, kabzasından duvara sağlam bir şekilde yerleştirseler, gâfil bir kimse de süratle gelerek o kılıca kendisini çarpsa ve boynu kopsa, o kılıcın ne kabahati vardır. Evliyâ çekilmiş kılıç gibidir. Ona çarpan helâk olur. Evliyâya dil uzatan, o kılıca çarpan kimse gibidir. Evliyâya dil uzatan, sıkıntı veren kimseyi evliyâ affetse bile, Allahü teâlâ affetmez ve cezâsını mutlakâ verir." buyurdu.

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.137

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.258

3) Nesâyim-ül Mehabbe; s.398

ALÂEDDÎN ALİ ERDEBİLÎ;

Celvetî yolu büyüklerinden. İsmi Alâeddîn Ali bin Sadreddîn Erdebilî'dir. İran'ın Erdebil bölgesinde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Babası gibi ilim ve fazîlet sâhibi idi. 1429 (H.833) senesi Kudüs'te vefât etti. Oraya defnedildi. Kabri ziyâret mahallidir.

Alâeddîn Ali, Celvetî yolu büyüklerinden olan babasının terbiyesinde yetişti. Vefâtından sonra da onun yerine geçti. Babasının ve dedesinin Celvetiyye yolunun büyüklerinden olmaları ve böyle tanınmaları sebebiyle büyük bir îtibâra kavuştu. İslâm âlimlerine ve evliyâya hürmeti ve hizmetiyle tanınan Tîmûr Han, köyleriyle birlikte Erdebil bölgesinin Şeyh Alâeddîn Ali'ye verilmesini emretti ve bu arâzide her türlü kayıttan âzâde olarak âdetâ müstakil hareket etme hakkını tanıdı. Tîmûr Han, Anadolu seferinden dönüşte sayıları 30.000'e varan bir Türkmen grubunu berâberinde getirmişti. Alâeddîn Ali hazretleri bunların serbest bırakılmasını Tîmûr Handan ricâ etti. O da kabûl edip bunları serbest bıraktı. Bunların hepsi Alâeddîn Ali hazretlerinin talebesi oldular. Türkmenlerin bir kısmı Erdebil'e yerleşti. Diğer bir kısmı da Anadolu'ya döndüler. Erdebil'de kalıp bir mahalle teşkil eden Anadolu Türkmenleri, "Sûfiyân-ı Rumlu" adını taşıdılar. Tîmûr Hanın oğlu Şahruh da, 1444 senesinde Karakoyunlu hükümdârı Kara Yûsuf'a karşı 1412 senesi Mart ayı başındaki seferinde Erdebil'e gelip Şeyh Alâeddîn Ali hazretlerinin duâsını aldı.

Alâeddîn Ali hazretlerinin serbest bıraktırdığı, Anadolu Türkmenlerinden olan talebeleri, güzel hizmetleri sebebiyle, Bursa'daki Osmanlı pâdişâhlarından her yıl "Çerağ akçesi" adı altında kıymetli hediyeler aldılar.

Alâeddîn Ali Erdebilî'nin yetiştirdiği talebelerinin en üstünü Şeyh Hamîdeddîn Aksârâyî hazretleri oldu. İlme ve tahsîle doymayan Hamîdeddîn birçok yerler dolaştıktan sonra Tebriz'e, oradan da Hoy şehrine gelerek Alâeddîn Ali hazretlerinin sohbetlerine katıldı. Aradığını bulmanın sevinciyle;

Ey sonsuz nûr hazînesi zât, kendin gibi bizi de aydınlat.

Bizim değersiz bakırımızı bakış iksîrinle altın yap.

Sen can cevherinin denizisin, bizi de cevher kıl.

diyerek kendinden geçti. Kendine geldikten sonra da;

"Esâsen benim bir şey söylememe lüzum yok. Sen gizli sırları bilirsin. Ey hâcetlerimize dâimâ sığınak olan sen! Biz hatâ edip yolumuzu şaşırdık." dedi. Alâeddîn Ali hazretleri, Hamîdeddîn'in iyi niyetle geldiğini ve muhabbet nûrunun onda parladığını görerek alnından öperek gönlünü aldı.

Hamîdeddîn de; "Ey Hakk'ın nûru! "Ey sabır kurtuluşun anahtarıdır" sözünün sâhibi olan zât! Her sorunun cevâbı senin yüzünden alınmakta ve öğrenilmektedir. Her zorluk seninle halledilmekte ve her müşkül seninle yenilmektedir. Sen gönlümüzde olan her şeyin tercümanısın. Ayağı çamura batanın sen elinden tutarsın." dedi.

Birbirleriyle bir zaman görüşüp konuştular. Daha sonra diğer dervişlerin toplanmasıyla sohbet ve zikre başlandı. Dervişler ilâhî muhabbet içinde kendilerinden geçmiş olarak dağıldılar. Alâeddîn Ali hazretleri;

"Herkes gitti. Acaba kalan oldu mu?" diye sordu. Bir de baktılar ki, Hamîdeddîn bir köşede kendinden geçmiş, mum karşısındaki pervâne gibi yanmış bir hâlde duruyordu. Ona dokunduklarında şöyle dedi:

"Aşk elinden yandı cânım, ey Ali senden meded!

Ben garîb-i bî nevâyım, ey Ali senden meded!

Sen bana lutf ü keremle derdime bir çâre kıl!

Şâhsın sen; ben gedâyım (dilenciyim), ey Ali senden meded!"

Hamîdeddîn bunları söyledikten sonra, hocası Alâeddîn hazretlerinin ayaklarına kapandı. O da onu kucakladı ve;

"Git Hakk'ın emrine canla başla tâzim et, hürmet göster ve halka müşfik davranıp onlara şefkat öğret. Bizim sırrımızı bildiğin için ona göre hareket et. Dervişlerle, âşık ve âriflerle, hakkı bilenlerle dost ol." buyurdu.

Alâeddîn Ali hazretleri, Hamîdeddîn'e icâzet, diploma verdi ve Anadolu'ya gitmesini söyledi. O bu emre uyarak, yola çıktı. O sırada fitneciler; Hamîdeddîn, İran'daki sırları Anadolu'ya götürüyor diye ileri geri konuşmaya başladılar. Bunun üzerine Alâeddîn Ali hazretleri, yakınlarına;

"Hamîdeddîn'in arkasından bakın. Gözden kaybolunca kadar bakın. Eğer arkasına dönüp bakarsa, korkulacak bir şey yoktur." buyurdu. Oradakiler onun peşine düştüler. Tam gözden kaybolacağına yakın bir sırada, Hamîdeddîn dönüp arkasına baktı. Bu hareketini iki defâ tekrarladı. Gidenler onun bu hâlini görüp haber verdiler. Herkes eski düşüncelerinden kurtulup, râhata kavuştu.

Alâeddîn Ali hazretleri daha sonraları Kudüs'e gitti. Çok geçmeden de vefât etti.Celvetiyye yolu, Alâeddîn Ali hazretlerinden sonra Şeyh Şah diye bilinen oğlu İbrâhim tarafından devâm ettirildi.

1) Silsile-i İsmâil Hakkı; s.69

2) Azîz Mahmûd Hüdâî; s.159

3) Gönül Meyveleri; s.248-249

ALÂEDDÎN ALİ ESVED KARAHİSÂRÎ (Kara Hoca);

Velî ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Asıl ismi Ali bin Ömer'dir. Alâeddîn ve Esved lakabları verildi. Kara Hoca diye meşhûr oldu. Afyonkarahisar taraflarından olduğu için Karahisârî nisbet edildi. Doğum târihi bilinmemektedir. 1397 (H.800)'de İznik'te vefât etti.

İlk tahsîlini memleketi olan Karahisar'da yapan Alâeddîn Ali, daha sonra İran taraflarına gitti. Oradaki âlimlerden ve eserlerinden istifâde etti. Bilhassa Fahrüddîn-i Râzî hazretlerinin talebeleri ile yakın irtibâtı oldu. Hadîs-i şerîf, tefsîr ve fıkıh ilimlerinde yükseldi. Cemâleddîn Aksarâyî'nin ilminden de istifâde etti. Tasavvuf yolunda ilerledi. Tahsilini tamamlayıp, memleketine döndü. İznik şehrini fetheden Osmanlı Sultanı Orhan Gâzi tarafından kendisine İznik'teki bir câmide hatîblik vazifesi verildi. Böylece halkın dînî meselelerini çözmeye ve onlara vâz ve nasîhatlerde bulunmaya başladı.

Daha sonra İznik medresesi müderrisi Molla Tâceddîn'in vefâtı üzerine Sultan Orhan Gâzi bu göreve Alâeddîn Esved hazretlerini getirdi. Alâeddîn Esved hazretleri burada yıllarca Osmanlı ülkesinin, dört bir yanından gelen talebelere ilim öğretti.

Kendisinden ders alan pekçok talebe, ilim sâhibi kimseler olup, Osmanlı şehirlerinde kâdılık yaptılar. İçlerinden Şemseddîn Fenârî gibi şeyhülislâmlar yetişti. Bunlar arasından yetişen kâdılar meşhûr oldu. Târihe "Osmanlı kâdısı" mührünü vurdular. O kâdıların huzûrlarına pâdişâhlar bile edeple çıkar, karşılarında ayakta dururlardı.

Alâeddîn Esved, Osmanlının namlı Kara Hoca'sı, Osmanlı Devletinin temellerini sağlamlaştırıp, askerî ve mâlî teşkilâtlarını kuran, evlât ve torunlarının da, yüz elli yıl devlete en üst seviyede hizmet etmesine vesîle olan Çandarlı Kara Halîl Hayreddîn Paşayı da yetiştirdi. Osmanlı Sultanı Orhan Gâzi, Kara Hoca'nın evine gelip, talebelerinden birini, kendisine yardımcı olmak için vermesini isteyince, Çandarlı Kara Halîl'i verdi.

Bu hâdise şöyle cereyân etti:

Sultan Orhan Gâzi, âlimleri, evliyâyı görüp gözeten bir zât-ı muhterem idi. O mübârek kimse, birgün Alâeddîn Esved hazretlerini ziyârete gitti. Onun mahalline vardığında, Alâeddîn Esved hazretleri nâfile namaz kılmakta idi. Orhan Gâzi, avluda bekledi. Bu sırada farz namaz vakti geldi. Orhan Gâzî ve orada bulunan Alâeddîn Esved'in talebeleri namaz için hazırlandılar. Namazın sünnetini kıldılar. İkâmet okununca, Kara Halîl imâmete geçti. Cemâata namazı kıldırdı. Alâeddîn Esved de, odasından çıkıp namaza katıldı. Namazdan sonra bir müddet sohbet ettiler. Orhan Gâzi edeble dinledi. Sonra başını kaldırıp;

"Seferde ve hazerde, ahâli arasında vâki olacak hâdiselerde hükmedip, hak ile bâtılı ayırmak, şer'î hükümleri beyân etmek için bir hâkim-i samedânî lâzımdır. Talebenizden birini benim ile sefere gitmek için tâyin etseniz." deyip, merâmını arzetti.

Alâeddîn Esved hazretleri Orhan Gâzi'nin bu arzusunu kabûl ettikten sonra talebelerine baktı. Herbirinin; "Ne olur beni gönderme!" diye yalvarır bir hâli vardı. Çünkü onlar, sultanlara yakın olan ulemâyı dünyâya düşkün addediyorlar, sultanların, kötülüklerine, ulemânın ilimlerini âlet etmelerinden korkuyorlardı. Ancak, Sultan Orhan öyle bir kimse değildi. Yanına ulemâyı, emretmek için değil, Allahü teâlânın emirlerini onun ağzından dinlemek için, kendisini Allahü teâlânın yasaklarına meyletmekten sakındırması için istiyordu. Kendisine kul değil, başına sultan arıyordu. Devlet sultansız, sultan ulemâsız olmuyordu. Devletin bekâsı için sultana, sultanın yanlış yola sapmaması için ulemâya ihtiyaç vardı. Alâeddîn Esved diye anılan Kara Hoca'nın talebelerinden birinin bu işi yapması lâzımdı. İş başa düşmüştü. Kara Hoca, en gözde talebesi Çandarlı Kara Halîl'i Sultan Orhan Gâzi'ye verdi. Kara Halîl de, "Memur, mâzûrdur" hükmünce, hocasının emrine uyup Orhan Gâzi ile birlikte gitti. Seferde ve hazerde, Sultana müşâvirlik, anlaşmazlıklarda hâkimlik yaptı. Yanlış yola sapanları terbiye edip, dîn-i İslâmın emir ve yasaklarının, Devlet-i âliyye-i Osmâniye içerisinde sünnet-i şerîfe uygun şekilde tatbikine gayret eyledi.

Kara Hoca Alâeddîn Esved Karahisârî, sâlih ameller işledi. Allahü teâlânın nice sevgili kullarını gördü. Gecesini gündüzünü ibâdet ve ilimle geçirdi. İnsanlara hizmet etti. Herkese karşı merhametli oldu. İsteyeni geri çevirmedi. Kimseye kötü muâmele yapmadı. Herkese nasîhat etti. İnsanların doğru yolu öğrenip, Allahü teâlâya hakîkî kul olmaları için çalıştı. Her işini Allahü teâlânın rızâsı için yapar, her sözünü O'nun emrine uygun söylerdi. Uzun bir ömür sürdükten sonra, 1397 yılında İznik'te vefât etti. İznik Şerefzâde mahallesindeki türbesinde medfûndur.

Kara Hoca, fıkıh, usûl ve beyânda faydalı eserler yazdı. İnâye fî Şerh-i Vikâye, Şerh-ıl-Mugnî lil-Habbâzî ve Şerh-ıl-Îzâh lil-Kazvînî adlı eserleri, ilminin üstünlüğüne, derecesinin yüksekliğine en büyük senettir.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s. 29

2) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.3168

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.158

4) Keşf-üz-Zünûn; s.211, 1749, 2021

5) El-A'lâm; c.4, s.316

6) Hediyyet-ül-Ârifîn; c.1, s.726

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.363

8) Âşıkpaşazâde; s.204

9) Tâcü't-Tevârih Tercümesi; c.5, s.7

ALÂEDDÎN ALİ FENÂRÎ (Alâeddîn Ali bin Yûsuf);

Osmanlı devletinde yetişen âlimlerin ve velîlerin büyüklerinden ve Şemsüddîn Fenârî'nin torunlarından. İsmi, Ali bin Yûsuf Bâlî bin Şemsüddîn Muhammed Fenârî'dir. Osmanlı Devletinin ilk şeyhülislâmı Molla Fenârî'nin oğlu Molla Yûsuf'un çocuğudur. Lakabı Alâeddîn olup, dedesine nisbetle Fenârî dendi. Bursa'da doğup büyüdü. Doğum târihi bilinmemektedir. 1497 (H.903) senesinin sonlarına doğru Bursa'da vefât ettiği rivâyet edilmektedir. Dedesi Molla Fenârî'nin kabrinin yanına defnedildi.

Alâeddîn Fenârî, küçük yaştan îtibâren ilimle meşgûl olmaktan çok zevk duyardı. Gençliğinde İran'a gitti. Hirat şehrindeki âlimlerden ders aldı. Sonra Semerkand ve Buhârâ'ya gidip, oradaki âlimlerden de okudu. Her ilimde derinleşti.Hattâ, kendisini orada müderris yaptılar. Sonra memleketini çok özledi ve Fâtih Sultan Mehmed Hanın ilk zamanlarında Anadolu'ya geldi.

Diğer taraftan büyük âlim Molla Gürânî hazretleri, Fâtih Sultan Mehmed Hana her zaman Molla Fenârî'nin çocuklarının korunmasını belirtir ve onlardan birisinin yüce dîvân üyesi olacağını söylerdi.

Alâeddîn Ali Anadolu'ya ayak basınca, durumunu Pâdişâh'a bildirdi. Âlimleri çok seven Fâtih Sultan Mehmed Han, Hocasının da sözlerini hatırlayarak onu Bursa'daki Manastır Medresesine müderris tâyin etti. Sonra da, Sultan İkinci Murâd Medresesinde vazîfelendirdi. Ardından Bursa kâdısı, en sonra da kâdıasker yaptı. On yıl bu yüksek mevkide kalarak, ilmin ve âlimlerin şerefini korudu. Pekçok âlim, onun yüksek himmetiyle, lâyık oldukları şerefli hizmetlerin zirvesine ulaştı. Bir süre sonra kâdıaskerlik vazîfesinden ayrıldı ve emekli oldu.

Sultan İkinci Bâyezîd Han pâdişâh olunca, Rumeli kâdıaskerliğine getirildi. Sekiz yıl bu vazîfede kaldı. Sonra bu vazîfeden ayrılıp, Bursa'ya döndü. Burada günlerini ders okutmak ve ibâdet etmekle geçirip, Cumâ ve Salı günlerinin dışında her gün ders verir, gayretle çalışırdı. Senenin üç mevsiminde, Keşîş Dağı eteğinde, halenKadı Yaylası denilen yerde bir ev yaptırıp, orada oturmağı âdet edinmişti. Derslerini de burada okuturdu. Ancak kışın şiddetli zamânında şehire inerdi. Dâimâ ilimle meşgûl olurdu. Yatakta yatmazdı. Uyku bastırınca duvara dayanır, önünde kitap dururdu. Uyanınca kitaba bakardı. Bu kadar çok ilim sâhibi olmasına rağmen, fazla kitap yazamadı. Çünkü vakitlerinin çoğunu, kâdılık ve ders okutmakla geçirdi. Sâdece nahivde Kâfiye Şerhi'ni ve bir de, matematikte Tecnîs'in bir kısmının şerhi olan bir risâleyi yazdı. Matematik ilminin her dalında mâhir idi. Kelâm, usûl, fıkıh, belâgat ilimlerinde pek derin bir âlim idi. Akıllı, edebli ve vakûr idi.

Alâeddîn Ali, tasavvuf ilmiyle uğraşmaktan da büyük haz duyardı. Aklî ve naklî ilimlerde yüksek derecelere eriştikten sonra, tasavvufta mürşid-i kâmil derecesine yükselmiş olan Şeyh Hacı Halîfe'nin huzûruna gidip, ona talebe oldu. Bu zât, Zeyniyye yolunun büyüklerinden idi. Vefâtına kadar onun yanından ayrılmadı, böylece yüksek mârifetlere kavuştu.

Vakitlerinin çoğunu talebelerine ders okutmakla, ilmî mütâlaalarla geçirdi. Yüksek

talebelerinden birisi ile Mutavvel kitabını okumaya başlamışlardı. Her satırında birçok meseleye temas edildiğinden, mütâlaaları uzayıp gitti. Günde iki-üç satırdan fazla okuyamıyorlardı. Okunan yerleri, kuşluk vaktinden ikindi namazına kadar îzâh ederdi. Bu minvâl üzere altı ayda, kitabın yarısına kadar gelebilmişlerdi. En sonunda talebesine;

"Molla! Bu kitabın okunma usûlü budur." dedi ve bundan sonra hergün ikişer yaprak okutmakla, kitabın diğer bölümlerini kısa zamanda tamamladı.

O talebe şöyle anlatmaktadır: "Bedî'î, edebî sanatlarına geldiğimizde, bu sanatların her birine Farsça beyitlerden pekçok örnekler gösteriyordu. Ben o sırada;

"Ne çok Fârisî beyitler ezberlemişsiniz." dedim. O da; "Acem, İran talebeleri, âdet olarak, hergün ikindi namazından sonra toplanıp, şiir üzerinde müzâkere ederlerdi. Bunlar, o günlerde ezberlediğimiz şiirlerdir. İran'dan döndüğüm günlerde, ezberlediğim şiirleri kontrol etmiştim de, on bin gazeli bulmuştu." cevâbını verdi."

Birgün yanındakilere buyurdu ki: "Cenâb-ı Hakdan üç dileğim vardır: Evli-barklı olarak evimde ölmemi, hastalığımın pek uzun sürmemesini ve îmânla rûhumu teslim etmemi istiyorum." Talebelerinden bâzı âlimler dediler ki:

"O evde, ondan önce kimse ölmedi. Öğle namazını kıldıktan sonra hastalanıp, ikindi ezânı okunurken ömrü tamâm oldu. Böylece iki arzusu yerine geldi. Umulur ki, üçüncü duâsı da kabûl edilmiş ola!"

Şâir olup şiirlerinde Gammî mahlasını kullanmıştır.

Oğlu Muhammed Çelebi de, ilim ve fazîlet sâhiplerinden olup, 1550 (H.957) senesinde vefât etti. Bunun lügat ilmine dâir Lisân-ül-Hikmet adında Arabca ve Farsça ile karışık yazılmış bir lügatı ve Mollazâde'nin Hidâye Şerhi kitabına yaptığı hâşiyesi vardır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.264

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.739

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.18, 19

4) Fevâid-ül-Behiyye; s.139, 140

5) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.199

6) El-Kevâkib-üs-Sâire; c.1, s.278

7) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.501

8) Güldeste-i Riyâz-i İrfân; s.245

9) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.1, s.315-316

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.239

ALÂEDDÎN ARABÎ EFENDİ;

Osmanlı Devleti şeyhülislâmlarından. Fıkıh, hadîs, tefsîr âlimi ve büyük velî. İsmi Ali, lakabı Alâeddîn'dir. Haleb'de doğduğundan, Arabî denilmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1495 (H.901) senesinde İstanbul'da vefât etti.

Alâeddîn Efendi, ilk tahsîlini Haleb'de yaptı. Sonra Bursa'da Yıldırım Bâyezîd Medresesinde müderris olan Molla Gürânî hazretlerine talebe oldu. Yine âlimler arasında "ilim dağarcığı" nâmıyla şöhret bulan Hızır Çelebi'den dersler aldı. Bundan sonra Edirne Dârülhadîs müderrisi Fahreddîn-i Acemî'ye muid, asistan oldu. Bu sırada Şerh-i Akâid'e hâşiye yazdı.

Daha sonra Bursa Kaplıca Medresesine müderris tâyin edildi.

Birgün Halvetî tarîkatinin ileri gelenlerinden Şeyh Alâeddîn, Molla Alâeddîn Arabî'nin evinin önünden geçip giderken durdu ve âni bir hareketle kapısını çaldı. Molla Alâeddîn çıkıp, Şeyh hazretlerini görünce, onu kitap mütâlaa ettiği odasına aldı. Bir müddet sessiz durdular. Ancak bu kısa müddet içerisinde Alâeddîn Arabî, dimağının feyz ve bereketle dolduğunu hissetti. Ömründe hiç duymadığı ilâhî lezzetin tadını hissetti. Derhâl medresede ders verme görevini bırakarak, Şeyh Alâeddîn Halvetî hazretlerine talebe oldu. Tasavvuf yolunda ilerledi. Çok yüksek makam ve derecelere kavuştu.

Bir müddet sonra Alâeddîn Halvetî hazretleri, Alâeddîn Arabî'ye icâzet, diploma verdi. Böylece, insanlara Allahü teâlânın dîninin emir ve yasaklarını öğretmeye memur etti. Alâeddîn Arabî hazretleri daha sonra şeyhiyle birlikte Manisa'ya geldi. O sırada Manisa'da Fâtih Sultan Mehmed'in oğlu Şehzâde Mustafa vâli idi. Alâeddîn Arabî hazretleri ile görüşünce kendisini çok sevdi ve ona bağlandı. Babası Fâtih Sultan Mehmed'e mektup yazarak, Alâeddîn Arabî hazretlerine Manisa Medresesinde müderrislik verilmesini istedi. Pâdişâhın kabûl etmesi üzerine Manisa Medresesinde dersler vererek pekçok talebe yetiştirdi. Herkes çözemediği mevzuları gelip kendisinden sorardı. Manisa'da ilim ehlinin başı oldu. Kerâmetleri ile halkın sevgilisi hâline geldi. Cömertliği ile fakir fukarânın sığınağı idi.

Alâeddîn Arabî Efendi Manisa'da iken, bir gün yaylaya çıkmıştı. Birisi ziyâretine geldi ve karşısında oturdu. Alâeddîn Efendi ondan rahatsız olup;

"Senden pis bir koku geliyor. Sebebini iyi düşün." dedi. O da kalkıp, her yanını yokladı. Bir şey bulamayıp tekrar otururken, koynundan bir risâle (küçük kitapçık) düştü. Alâeddîn Efendi;

"O nedir?" diye sordu. Risâleyi alıp baktığında, içinde İslâm dînine aykırı sözler bulunduğunu gördü. Bunun üzerine;

"O pis kokular, bu sözlerin olduğu kitaptanmış." buyurdu. O kişiden karşı çıkmak gibi bir hâl sezince;

"Eğer bunu yok etmezsen, zarara uğrayacağını haber veriyorum." dedi. O sırada uzaktan yangın çıktığı görüldü. O kişi oraya bakınca;

"Eyvâh! Bu ateş benim evimde." diyerek acele ve üzüntü ile evine koştu ve o risâleyi evini yakan ateş içine fırlatıp attı.

Aklî ve naklî ilimlerde üstün, tefsîr, hadîs ve fıkıhta mütehassıs olan Alâeddîn Arabî hazretleri hakkında talebeleri şu bilgiyi vermektedir.

"Uzun boylu, gür sakallı, heybet ve vakar sâhibi idi. Kışın soğuğundan etkilenmezdi. Kalbinin "Allah" dediğini duyardık. Öyle ki bâzan bu yürekten çıkan ses onu ders vermekten alıkordu. Ancak susunca derse kaldıkları yerden devâm ederdi. Her gece yüz rekat namaz kılar, hafif bir uyku aldıktan sonra teheccüd namazına kalkardı. Ardından sabaha kadar kitap mütâlaa ederdi."

Alâeddîn Arabî hazretleri, Fâtih Sultan Mehmed'in son senelerinde günlük 80 akçe ile Sahn-ı Semân Medresesine müderris tâyin edildi. 1495 yılında Sultan İkinci Bâyezîd Han kendisini şeyhülislâmlık makâmına getirdi. Bir yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra Nisan 1496'da vefât etti. Eyüp'te İdris Köşkü yolu üzerinde defnedildi.

Alâeddîn hazretlerinin çok çocuğu oldu. Vefâtında, çocuklarının ancak on beşi hayatta idi.

Oğullarından birisi nakletti ki:

"Alâeddîn hazretlerinin bir torunu hastalanıp yatağa düşmüştü. Bu sırada şeyh hazretleri çilehânede dünyâ nîmetlerinden kesilmiş bir hâlde yalnız Rabbini düşünüyor, O'nu tefekkür

ediyordu. Hastanın babası çilehâne kapısını çalıp, çocuğun ölüme yaklaştığını haber verdi ve hastanın yanına gelmesi için pekçok yalvardı. Nihâyet, hücreden çıkarıp ölüm döşeğindeki hastanın yanına getirdi. Alâeddîn Efendi, ateşin tesiriyle rengi tamamen değişen hastanın yastığı dibinde bir süre oturup murâkabeye vardı. Sonra da şifâ âyetlerini okudu ve duâ etti. Duâsı kabûl oldu ve hasta o anda ayağa kalktı. Alâeddîn Efendi çocuğun eline yapışıp, evden dışarı çıkardı. Çocuk hiç hastalanmamış gibi yürüdü ve dedesinin ölümünden sonra uzun sene yaşadı."

Alâeddîn Arabî hazretlerinin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Havâşin-Alel Mukaddimât-il-Erbe'a, 2) Ta'likâtün Alet-Tavdîh fî Usûl-il-Fıkh, 3) Hâşiye Alâ Şerhu Akâid-in-Nesefî lit-Teftâzânî.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.149

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.171-176

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.5

4) Devhat-ül-Meşâyıh; s.12

5) İlmiye Sâlnâmesi; s. 330-340

ALÂEDDÎN-İ ATTÂR;

Buhârâ'da yetişen en büyük velîlerden. İnsanları Hakk'a dâvet eden, onlara doğru yolu gösterip hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin on altıncısı. İsmi Muhammed bin Muhammed Buhârî, lakabı Alâeddîn'dir. Doğum yılı belli değildir. 1400 (H.802) senesinde Buhârâ'nın Cağanyân nâhiyesinde vefât etti.

Alâeddîn-i Attâr'ın babası, Buhârâ'nın zengin eşrâfından idi. Üç oğlu vardı. Bunlardan büyük oğullarının isimleri; Şehâbeddîn ve Hâce Mübârek'tir. Alâeddîn en küçükleri idi. Babası vefât edince, oğullarına çok fazla mal kaldı. Fakat Alâeddîn hiç mîrâs kabûl etmeyip, Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî'ye talebe olmayı tercih etti. Huzûrlarına varıp hâlini arz etti ve talebeliğe kabûl buyrulmasını istirhâm eyledi. Behâeddîn Buhârî hazretleri Alâeddîn'e nazar ettikten sonra;

"Evlâdım bizim yolumuzda çeşitli mihnet ve sıkıntılar vardır. Dünyâyı ve nefsini terketmek vardır. Sen bunları yapabilecek misin?" buyurunca, Alâeddîn derhal;

"Yaparım efendim!" diye cevap verdi.

"Öyleyse bugün bir küfe elma alıp, kardeşlerinin mahallesinde sat!" buyurdu. Alâeddîn, soylu ve tanınmış bir âileye mensûb olmasına rağmen, kibirlenmeyerek, kardeşlerinin mahallesinde, hiç kimsenin sözüne aldırış etmeden, bağıra bağıra elma sattı. Ertesi gün Şâh-ı Nakşibend'in huzûruna gelerek;

"Emirlerinizi yerine getirmeye çalıştım efendim." dedi. Behâeddîn-i Buhârî;

"Bugün de kardeşlerinin dükkanı önünde satacaksın." buyurdu. Alâeddîn; "Peki efendim!" diyerek, ağabeylerinin dükkanı önünde bağıra çağıra elma satmaya başladı.

Ağabeyleri yanına gelip; "Bizi elâleme rezil etme, para lâzım ise, istediğin kadar verelim, mîrâsından daha fazlasını al, fakat bu işi bırak." dediler. Alâeddîn hiç dinlemeyip elma satmaya devâm etti. Ağabeyleri;

"Mâdem satacaksın, bizim dükkanın önünde satma, git başka yerde sat!" diye ısrâr ettiler. O yine dinlemedi. Bunun üzerine kendisine pekçok hakâret ederek, dövdüler. Ne var ki, Alâeddîn-i Attâr hiçbir şeye aldırış etmedi. Verilen emre göre hareket etmeye devâm etti.

Ertesi gün Şâh-ı Nakşibend hazretleri;

"Artık bu iş tamamdır." diyerek elma satışı işini bıraktırdı ve onu talebeliğe kabul buyurdu.

Alâeddîn-i Attâr hazretleri anlatır: "Şâh-ı Nakşibend hazretleri beni kabûl edince, onu o kadar sevdim ve sohbetlerinden ayrılamıyacak hâle geldim. Bu hâlde iken, birgün bana dönüp;

"Sen mi beni sevdin, ben mi seni sevdim?" buyurdu.

"İkrâm sâhibi zâtınız, âciz hizmetçisine iltifât etmelisiniz, hizmetçiniz de sizi sevmelidir." diyerek cevap verdim. Bunun üzerine;

"Bir müddet bekle, işi anlarsın." buyurdu. Bir müddet sonra, kalbimde onlara karşı muhabbetten eser kalmadı. O zaman; "Gördün mü, sevgi benden midir. Senden midir?" buyurdu. Beyt:

Eğer mâşûktan olmazsa muhabbet âşıka,

Âşığın uğraşması mâşûka kavuşturamaz aslâ.

Alâeddîn-i Attâr talebeliğe kabûl edilince, canla başla çalışmaya, hizmet etmeye başladı. Gece-gündüz hiç boşa vakit geçirmeyip, hocasının verdiği dersleri ve vazîfeleri en kısa zamanda yapmak gayretiyle çalıştı. Talebe arkadaşlarının arasında parmakla gösterilenlerden oldu. Dünyâya meylederim korkusuyla, yatacak bir döşek ve üzerine örtecek bir yorgan bile almazdı. Bütün dikkatini, derslerine ve hocasının hizmetine verdi. Hocası Behâeddîn-i Buhârî de onun kemâlini, olgunluğunu, derecesinin çok yüksek olduğunu bildiği için, birgün hanımına;

"Ey hâtun! Kızımız bülûğa erişince bana haber ver." buyurdu. Bir müddet sonra kızının bülûğ çağına geldiğini öğrenince, Alâeddîn-i Attâr'ın odasına gitti. Bu sırada Alâeddîn-i Attâr, eski bir hasır üzerinde kitap mütâlaa ediyor, okuyordu. Odasında, başının altına koymak için bir de tuğlası vardı. Başka bir şeyi yoktu. Behâeddîn-i Buhârî'yi karşısında görünce, hemen ayağa kalktı. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri buyurdu ki:

"Eğer kabûl edersen, evimde yeni bülûğa gelmiş bir kızım var. Seninle evlendireyim." Alâeddîn-i Attâr, edeble durumunu arzetti:

"Hakkımda büyük bir lütuf ve saâdet buyurdunuz. Fakat görüyorsunuz ki, yanımda dünyâlık olarak hiçbir şeyim yoktur." Behâeddîn-i Buhârî ise;

"Benim kızım sana müyesser ve mukadderdir. Rızkınızın da, Allahü teâlânın gayb hazînesinden gönderileceği bildirilmektedir. Bunun için hiç üzülme!" buyurdu.

Behâeddîn-i Buhârî, talebeleriyle birlikte Alâeddîn'e bir ev yapmak için çalışmaya başladılar. O sıcak yaz günlerinde bir müddet çalışırlar, öğle vaktinin sıcağında dinlenirlerdi. Herkes gölgede istirahat ederken, Alâeddîn-i Attâr hazretleri güneş altında dinlenirdi. Diğer talebeler güneşin Alâeddîn hazretlerine gölge yaptığını hayretle görürlerdi. Alâeddîn-i Attâr hazretleri o hâlde iken Allahü teâlânın yarattıkları hakkında tefekkür eder ve Cehennem'in şiddetli sıcağı yanında, güneşin sıcaklığının hissedilmeyeceğini düşünürdü. Bir ân dahi Allahü teâlâyı unutmaz, kalbinde O'nun muhabbetinden başka bir şey bulundurmazdı. Öyle ki, bütün hücreleri cenâb-ı Hakk'ı zikreder; "Allah! Allah!" derdi.

Ev tamamlanınca, düğünleri yapıldı. Böylece iffet ve ismet sâhibi, temiz ve edebli bir kızla evlenmiş oldu. Bu hanımından; Hâce Hasan, Hâce Şehâbeddîn, HâceMübârek, Hâce Alâeddîn isimlerinde oğulları dünyâya geldi.

Behâeddîn-i Buhârî, Alâeddîn'i sohbetlerinde yanına oturtur, sık sık ona dönerek teveccüh eder ve onun evliyâlık derecelerinde yükselmelerini sağlardı. Bu durumu birgün talebeleri sorunca, onlara;

"Onu, kurt kapmasın diye yanımda oturtuyorum. Çünkü nefs, dâimâ pusudadır. Her ân onun hâli ile ilgilenmemin sebebi, onu makamların en yükseğine çıkarmak içindir. Ben onu görünce, Allahü teâlâyı ve O'nun beytini (Beytullah'ı) hatırlarım. Kerîmin hânesinde bulunan, keremine mazhâr olur, kavuşur." buyurdu.

Behâeddîn-i Buhârî hayatta iken, bütün talebelerinin yetiştirilmesini Alâeddîn-i Attâr'a bırakıp; "Alâeddîn, bizim yükümüzü hafifletti." buyurdu. Sohbetinin bereketi ve güzel terbiyesi sebebiyle, çok kimseyi, kemâl derecelerine çıkardı.

Alâeddîn-i Attâr, evliyâlık makamlarında ve mârifette, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgilerde o kadar yükseldi ki: "Alâiyye" ismi ile Silsilet-üz-Zeheb'e (en büyük âlimler ve velîler silsilesine) yeni bir şekil verdi. Talebelerin maksadlarına daha çabuk kavuşabilme yolunu keşfedip, o yol ile hedefe varılmasını sağladı. Büyük âlimler;

"Tasavvuf yollarının en yakını "Alâiyye yoludur". Bu yolun esâsı Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî'den, elde edilmesi ise Alâüddîn-i Attâr'dandır." buyurdular.

Buhârâ'da bir takım âlimler arasında, Allahü teâlânın görülüp görülemeyeceğinden konuşulmuştu. Bir kısmı Allahü teâlânın görülebileceğine mümkündür derken diğer bir kısmı mümkün değildir diye ısrar ediyordu. Hepsi de Alâeddîn-i Attâr hazretlerine tam inanan kimselerdi. Bir kısmı gelip, ona meseleyi açıp, siz hakemsiniz, bize doğru yolu gösteriniz dediler. Hâce Alâeddîn onlara;

"Üç gün devamlı bize gelip, tam bir ihlâs ve temiz bir düşünce ile sükût üzere meclisimizde oturun. Ondan sonra hüküm verelim." buyurdu. Onlar da, üç gün, devamlı Hâce Alâeddîn'in sohbetine gelip, sükût üzere oturdular. Üçüncü günün sonunda, onlarda bir hâl ve kendini kaybetme hâsıl olup, dayanamadılar. Yere düşüp yuvarlanmağa başladılar. Kendilerine gelince, kalkıp tam bir tevazû ile;

"Rü'yetin hak olduğuna inandık." deyip, bir daha Hâce Alâeddîn'in hizmet ve huzûrlarından ayrılmadılar.

Alâeddîn-i Attâr anlatır: "Dervişlerden biri, birgün bana, kalbin nasıl olduğunu sordu.

"Nasıl olduğunu bilmiyorum." dedim. O;

"Ben kalbi, üç günlük ay gibi görüyorum." dedi. Bunu üstâdım ve efendim Şâh-ı Nakşibend hazretlerine anlattım.

"Bu, onun kalbine göredir." buyurdu. Ayakta duruyorduk. Ayağını ayağımın üzerine koydu. Birden kendimden geçtim. Bütün mevcûdâtı, Arş-ı a'lâyı kalbimde bir arada gördüm. Kendime gelince;

"Gördüklerini anlat." buyurdu. Anlattım. Bunun üzerine;

"Gönül budur. O dervişin sandığı gibi değil. Allahü teâlâya, kalbin yakın olduğu kadar hiçbir şey yakın değildir. Mahlûkların en üstünü, en şereflisi kalbdir. Kalb, bilinmiyen sırlarla dolu bir âlemdir, her şeyi kendinde bulundurur. Görüldüğü gibi kalb, her şeyden geniş bir latîfedir. Böyle olunca, onu bir kimse nasıl anlayabilir. Bunun için hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ; "Yere ve göğe sığmam, mü'min kulumun kalbine sığarım." buyurdu. Bu, derin sırlardandır." buyurdu.

"Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, ömrünün son günlerinde bana kabrini kazmamı emir buyurdu. Gidip, emredildiği gibi kabri kazdıktan sonra huzûruna geldim. Yâsîn-i şerîf okumamı istediler. Diğer talebelerle birlikte okumaya başladık. Kendisi de bizimle birlikte okuyordu. Yarısına gelince, nûrlar gözükmeye başladı. Kelime-i tevhîdi söyleyerek son nefeslerini verdiler.

Bundan sonra Alâeddîn-i Attâr hazretleri zamânında kâmil velîlerin baş tâcı oldu. Halktan

olsun, ilim ehlinden olsun irşâd işinde pekçok kimseye doğru yolu göstermede kaynak durumuna geldi. Halkı Hakk'a götüren delillerin en önde gideni idi. Üstünlüğünden yer gök onun aşkını anlatmaya başladı. Yaşadığı asırda İslâmiyeti bütün güzelliği ile kâinâta gösterdi.

Alâeddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetlerinde ve çeşitli suâller karşısında buyurdukları kalbe şifâ olan sözlerinden bâzıları şu şekildedir.

Tasavvuf yoluna giren ve bu yolda ilerlemek isteyen sâlikin, talebenin durumu ve yapacağı işler hakkında:

"Bu yola taklîd ederek girenin, birgün hakîkate kavuşacağına kefîl olurum. Hocam Behâeddîn-i Buhârî, bana kendilerini taklid etmemi emr ettiler. Onları taklîd ettiğim ve hâlen etmekte olduğum her şeyde, onun eser ve netîcesini görüyorum."

"Nefsi terbiye etmekten maksad, bedenî bağlılıklardan geçip, rûhlar ve hakîkatler âlemine yönelmektir. Kul, kendi istek ve arzularından vaz geçip, Hakkın yoluna mâni olan bağlılıkları terketmelidir. Bunun çâresi şöyledir: "Kendisini dünyâya bağlayan şeylerin hangisinden istediği ân vazgeçebiliyorsa, bunun maksada mâni olmadığını anlamalıdır. Hangisini terkedemiyorsa ve gönlünü ona bağlı tutuyorsa, onun Hak yoluna mâni olduğunu anlamalı ve o bağlılığın kesilmesine çalışmalıdır. Bizim hocamız Şâh-ı Nakşibend, o kadar ihtiyatlı idi ki, yeni bir elbise giyse; "Bu elbise falan kimsenindir." diyerek, onu emânet gibi giyerlerdi."

"Şuna inanmalı ki: Hakîkî gâyeye, ancak mürşidin, yol göstericinin, rehberin sevgisi, rızâsı ile erebilir. Bu sebeple, mürşidin rızâsını, sevgisini taleb etmek, müride talebeye düşen başlıca görevdir."

"Müride, bütün işlerini mürşidine bırakmak düşer. Din işlerini, dünyâ işlerini, her çeşit işini mürşidinin tercihine, tedbirine vererek, mürşidi yanında kendisinin aslâ bir tercihi, seçmesi kalmaya.

Kabir ziyâreti hakkında:

"Bir âlimi ve evliyâyı ziyâret etmekten maksad, Allahü teâlâya yönelmektir. O büyüklerin rûh-ı şerîflerini tam bir yönelme ile ziyâret, cenâb-ı Hakk'ın rızâsına kavuşmaya vesîledir. Nitekim görünüşte halka tevâzu, hakîkatte Hakk'a tevâzudur. Çünkü insanlara Allahü teâlânın rızâsı için tevâzu göstermek makbûldür, kıymetlidir."

"Sâlih zâtların kabirlerine yakın bulunmanın, iyi yönden çok tesiri vardır. Ancak onların rûhâniyetlerine yönelmek, kabirlerine yakın olmaktan daha iyidir. Zîrâ, iyi tesirin yakınlık, uzaklık ile bir bağlantısı yoktur. Her yer aynıdır. Nitekim, bu mânâda Resûlullah efendimiz; "Her nerede bulunursanız, bana salevât okuyunuz." buyurdu.

Allah adamları ile sohbet hakkında:

"Allahü teâlânın velî kulları ile sohbet etmek öbür âlemin işlerini yürütmeye yarayan aklı artırır."

"Allahü teâlânın velî kullarını hergün, iki günde bir kere görmek bırakılmaması gereken sünnettir. Ama edeple, saygı ile."

Gönülde Allahü teâlânın sevgisini bulundurmak hakkında:

"Bir kimse susup duruyorsa, onun bu hâli, şu üç şeyden boş olmamalıdır. 1. Gönüle kötü duyguların girmesini önlemek, 2. Allahü teâlâyı sessiz sessiz zikretmeyi, anmayı sağlamak, 3. Kalb hallerini gözetmek.

"Gönüle Allahü teâlânın düşüncesinden başkasını koymamaya çalışmak zordur. O gönüle gelen şeyleri tamâmen atıp uzaklaşmak ise, mümkün değildir. Yirmi sene gönlüme bir şey koymamaya çalıştım. Sonra yine geldi. Geldi ama, gönlümde yer bulamadı."

"Amellerin en güzeli, gönülden geçenleri araştırmaktır. İyi mi geliyor, kötü mü geliyor

bilmektir."

Seyyîd Şerîf Cürcânî, Muhammed Pârisâ, Yâkûb-i Çerhî gibi âlimler ve velîler, Alâeddîn-i Attâr hazretlerinin talebesidir. Bunlardan başka pekçok kimseler, onun vâsıtasıyla hidâyete kavuştu, başkalarını yetiştirecek irşâd makamlarına yükseldi.

Vefâtlarından evvel, talebelerinden biri şöyle bir rüyâ gördü:

"Büyük bir otağ kurulmuş. Otağda Peygamber efendimiz de bulunuyordu. Alâeddîn-i Attâr hazretleri ile hocası Behâeddîn-i Buhârî hazretleri de otağın yanında duruyor ve içeri girip Peygamber efendimizi görmek istiyorlardı. Bir ara Behâüddîn-i Buhârî içeri girdi ve bir müddet sonra sevinç ile çıkarak buyurdu ki:

"Bize, kabrimizin 100 fersah mesâfesine defnedilecek her müslümana şefâat etmemiz ihsân edildi. Alâeddîn-i Attâr'a da 40 fersah mesâfedekilere şefâat ihsân edildi. Bizi sevenlere ve ihlâs ile bağlılık gösterenlere de, bir fersah mesâfede olanlar ihsân edildi." (Bir fersah, altı kilometredir.)

Alâeddîn-i Attâr hazretleri vefâtına yakın talebelerine vasiyet ederek buyurdu ki:

"Birbirinize sığının! Her işte yolunuz, dînî ölçülere bağlılık olsun! Ölçüleri yerine getirmek azminden dönmeyiniz! Sohbet mühim sünnettir. Bu sünnete riâyet edin, umûmî ve husûsi şekilde ona devâm ediniz! Eğer bu yolda sebât ve istikâmet gösterirseniz, bir ânda büyük derecelere kavuşursunuz. Hâlinizin dâimâ yükselişte olması lâzımdır."

1400 (H.802) senesinde, bel ağrısıyla başlayan bir hastalığa yakalandı. 2 Receb Perşembe günü yatağa yattı.

Talebelerinden Şeyh Safiyyüddîn anlattı:

"Hocam, hayatlarının sonunda ve yakınlarının huzûrunda bu fakîr hakkında buyurdu ki:

"Yirmi yıldan fazla bir zamandırSafiyyüddîn ile aramızda, Allahü teâlânın rızâsı için olan bir dostluk vardır. Elbette bu dostluk bozulmaz." Ben orada olmadığım bir günde; "Ondan râzıyım. Allahü teâlânın Resûlünün, Eshâb-ı kirâmından râzı oldukları gibi." buyurmuşlar."

Alâeddîn-i Attâr, yine vefâtına yakın buyurdu ki:

"Allahü teâlânın inâyeti ve Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin himmeti ile, müsâade edilseydi, bir nazarda bütün insanları vilâyet mertebesine kavuştururdum. En önce Allahü teâlânın ezelî inâyetini görmek ve bundan ümitli olmak lâzımdır. Bundan bir ân gafil kalmamalıdır. Dâimâ muhtâc olduğunu düşünmelidir. Allahü teâlânın küçük bir gadabını çok büyük görmeli, titremeli ve çok korkmalıdır."

Son hastalıklarında, Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin rûhâniyeti ile hayli sohbet etti. Buyurdu ki:

"Dostlar ve azîzler hep gitti. Bazıları da arkalarından gitmek üzeredir. Elbette o âlem, bu âlemden üstündür." Bundan sonra bir ara bahçedeki yeşilliğe gözleri takıldı. Yakınlarından biri;

"Ne güzel sebzelik." deyince;

"Toprak da güzeldir. Bu âleme hiç meylimiz olmamıştır. Dostların gelip bizi bulamayınca, gönülleri kırık dönmelerinden başka kederimiz yoktur." buyurdu. Receb ayının yirmisine rastlayan Çarşamba gecesi, son nefesinde "Lâ İlâhe illallah Muhammedün Resûlullah" diyerek vefât etti. Vefât ettiği gece, sevenlerinden biri onu rüyâsında gördü. Buyurmuş ki:

"Allahü teâlanın bize verdiği nîmetler ve ihsânlar, yazı ile, söz ile anlatılamaz. Bunlardan en küçüğü şudur ki: Kabrimin kırk fersah uzaklığına defnedilmiş olanların, benim şefâatim ile affolunacağı, magfiret buyurulacağı bildirildi."

SÖKÜP GÖTÜREMEDİ!

Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, birgün talebeleri ile kıra çıkmıştı. Yolda bir nehrin üzerinden geçiyorlardı. Nehir yeni yağan yağmurlarla taşıp kabardığından birçok ağacı kökünden söküp götürüyordu. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri;

"Alâeddîn atla!" buyurdu. Alâeddîn-i Attâr hazretleri, kendini hemen nehrin azgın sularına attı. Sular Alâeddîn'i derhâl yuttu. Diğer talebeler şaşkınlık ve korku içinde idi. Ancak hocalarına da bu işin esrarını soramıyorlardı. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, talebeleriyle yoluna devâm ederek kırlarda bir müddet gezdi. Akşam üzeri geri dönerken, köprünün yanına gelince, talebelerine;

"Biz kaç kişiydik, bir eksiğimiz var mı?" diye sordu. Talebeler de;

"Bir kişi eksiğimiz var. O da sabahleyin buradan geçerken nehre atlamıştı." dediler. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri ellerini nehre uzatarak;

"Alâeddîn gel!" buyurdu. Alâeddîn-i Attâr nehirden çıktı. Elbiseleri hiç ıslanmamıştı.Behâeddîn-i Buhârî, talebelerine buyurdu ki:

"Görüyorsunuz, nehir, kökleri sağlam olmayan bütün ağaçları söküp götürüyor. Fakat Alâeddîn'in kökü sağlam olduğundan söküp götüremedi."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.410-983

2) Hadâik-ul-Verdiyye; s.144

3) Nefehât-ül-Üns; s.428

4) Reşehât(Osmanlıca); s.162

5) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.70

6) Makâmât-ı Nakşibendiyye; s.180, 182

8) İrgâm-ül-Merîd; s.60

9) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.166

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.265

11) Risâle-i Kudsiyye; s.118

12) Risâle-i Behâiyye; s.169, 187-188,

ALÂEDDÎN GONCDÜVÂNÎ;

Buhârâ'da yetişen evliyâdan. İsmi, Alâeddîn, nisbeti Goncdüvânî'dir. Buhâra'da Goncdüvan köyünde doğup yetişen Hâce Alâeddîn'in, doğum ve vefât târihleri ve hâl tercümesi hakkında fazla mâlûmât bulunamamıştır. Dokuzuncu asrın ortalarında vefât ettiği bilinmektedir. Mübârek kabri, Buhârâ'nın güneyinde bulunan Fîl-i Merze isimli beldenin ortasındaki bir tepeciğin üzerindedir.

Gençliğinde Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin talebelerinden oldu. Behâeddîn-i Nakşibend vefât edinceye kadar, onun hizmet ve sohbetinde bulundu. Yanından hiç ayrılmadı. Şâh-ı Nakşibend vefât edince, Hâce Muhammed Pârisâ ve Ebû Nasr-ı Pârisâ hazretlerinin sohbetlerine devâm etti.

Ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmek yolunda harcayan Alâeddîn-i Goncdüvânî, bu yolun

edeb ve usûlüne uymakta son derece gayretli idi. Tasavvuf halleri kendisini o derece kaplamıştı ki, söz söylerken kendinden geçtiği olurdu. Tasavvuf ve hakîkat yolunda emek sarfedip uğraşanlar içinde, yükseklik bakımından, görülen az kimselerden biri de Alâeddîn-i Goncdüvânî'dir. Zamânını o kadar kıymetlendirirdi ki, boşa geçirdiği bir ânı yoktu. Bir an Allahü teâlâdan gâfil olmazdı. Kendini bildiği andan îtibâren uykuda olsun, uyanık iken olsun, bir serçe kuşunun başını suya sokup çıkaracağı zaman kadar bile gaflette olmadı. Nâdir insanlarda görülen, gâyet derin, kendinden geçme hâlleri vardı.

Muhammed Pârisâ Buhâra'da bulunduğu sırada, Alâeddîn Goncdüvânî doksan yaşlarında idi. Birgün Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin kabrini ziyâret için Kasr-ı Ârifân şehrine gitti. Ziyâretten dönerken, yolda Alâeddîn Goncdüvânî'ye rastladı. Alâeddîn Goncdüvânî ona;

"Ben de sizi, geceyi kabrin başında geçirir zannetmiştim. Buraya onun için geldim." dedi. Bu söz üzerine Muhammed Pârisâ ona katıldı ve geri döndü. Birlikte Kasr-ı Ârifân'a gelip yatsı namazını berâber kıldılar. Namazdan sonra;

"Sizin gibi Hak yolunda bir merde bu geceyi uyumadan ihyâ edip, ibâdetle geçirmek düşer." dedi. Kendisi de, yatsıdan sabah namazına kadar öyle bir kendinden geçme ve teveccüh hâliyle diz çökerek oturdu ki, dizleri bile kıpırdamadı. İnsanın rûhunda kendinden geçme hâli olmadan, iki diz üstünde kımıldamadan sabaha kadar durması hiç kimsenin harcı değildir. Muhammed Pârisâ genç olmasına rağmen, o gece o kadar yorgun ve hâlsiz düştü ki oturduğu yerde uyuyup kalmamak ve biraz açılmak için ayağa kalktı. Alâeddîn Goncdüvânî ona;

"Ağırlığını atmaya mı çalışıyorsun?" dedi. Sonra yine murâkabeye vardı."

Hâce Alâeddîn Goncdüvânî, Hâce Ubeydullah-i Ahrâr'a nasîhat ederek buyurdu ki:

"Tasavvuf yolunda ilerlemek için çok çalış. Bu çalışmayı aslâ bırakma. Şunu iyi bil ki, çalışmadan ele geçen şeyler, devamlı ve kalıcı olamaz."

Hâce Muhammed Pârisâ, yanlarında birkaç büyük âlim ile berâber sefere çıkacaklardı. Bu yolculukta, Alâeddîn-i Goncdüvânî'nin de yanlarında olmasını arzu etti. HâceAlâeddîn, bu sırada doksan yaşını geçmişti ve yolculuk meşakkatine tahammül edebilecek hâlde değildi. Yakınları Hâce Muhammed Pârisâ'ya;

"Efendim, HâceAlâeddîn, yaşının ilerlemesi sebebiyle yolculuğa çıkacak hâlde değildir. Ondan bir hizmet beklenmez. Onu mâzur görseniz..." dediler. Bunun üzerine Hâce Muhammed Pârisâ;

"O, öyle bir kimsedir ki, ondan hizmet diye bir şey beklemiyoruz. Fakat onun yüzünü gördüğümüz zaman, yolumuzun büyüklerini hatırlıyoruz. Yüzünde o büyüklerin sıfat ve latîfelerini görüyoruz. Onun bize bunu göstermekten daha büyük yardım ve hizmeti olamaz. Bu bize kâfi değil midir?" buyurdu.

KERÂMETİNİ GÖREYİM

Ubeydullah-i Ahrâr Semerkand'da iken müthiş bir göz ağrısına tutuldu. Kırk gün bu acıyı çekti. O zaman içine, üstün vasıflarını, hâllerini çok işittiği Alâeddîn Goncdüvanî'yi görmek arzusu düştü. Fakat mübârek yüzlerini görmek nasîb olmamıştı. Buhârâ'ya gitti. Namaz kılmak için bir mescide girdi. Mescidin köşesinde, nûr yüzlü ihtiyar bir zât duruyordu. Ona kapılarak, üç gün sohbetinden ayrılmadı. Üçüncü günü;

"Günlerdir gelip bizimle sohbet ediyorsun. Murâdın nedir? Eğer bu adam şeyhtir, kerâmetini göreyim diye geliyorsan, bizde öyle şey arama! Ama sohbetimizi beğendiysen ve kendinde bir değişiklik hissediyorsan, sana ve bana mübârek olsun." buyurdu. Meğer bu zât, Alâeddîn Goncdüvânî imiş, bu sözlerinden sonra da, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın göz ağrıları birden kesildi."

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.60

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.103

3) Hadîkat-ül-Verdiyye; s.144

4) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.251

ALÂEDDÎN BİN ESAD LÂHORÎ;

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Alâeddîn bin Esad, nisbeti el-Lâhorî ve el-Bengâlî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1397 (H.800) senesinde Pânî-pût şehrinde vefât etti. Kabri ziyâret edilmektedir.

Önceleri, ahâlinin en zenginlerinden ve önde gelenlerinden olup, çok sevilen ve öğülen bir zât idi. Sonraları tasavvuf yoluna girip, fakirliği ve insanlardan ayrı, uzak bir yerde kendi hâlinde yaşayıp ibâdet ve tâat ile meşgûl olmayı tercih etti. Ahî Sirâcüddîn diye bilinen Sirâcüddîn Osman hazretlerinin talebeleri arasına girdi. Kendisi şöyle anlatır:

"Sirâcüddîn Osman, Hâce Nizâmüddîn-i Evliyânın huzûrunda, zâhirî ve bâtınî ilimlerde kemâle gelip, mezûn olacağı ve icâzet, diploma alıp memleketine döneceği sırada hocasına;

"Gideceğim yerde, Alâeddîn isminde, bilgili, yüksek makamlı çok zengin birisi var. Onunla nasıl baş edeyim? Ona karşı nasıl davranmamı emir buyurursunuz?" diye arzedince, hocası;

"Üzülme, o, senin hizmetçin olacak." buyurmuş. Bu cevâba hayret eden ve kalbi rahatlayan Sirâcüddîn Osman, hocasının sözlerinde mutlaka bir hikmet olduğunu düşünerek yola çıkıp, memleketine vardı. Sirâcüddîn hazretleri memleketine vardığında, Alâeddîn'in zenginliği terkederek tasavvuf yoluna girdiğini öğrenip çok sevindi.Alâeddîn de gelip buna hizmet etmeye başladı. Huzûrunda yetişip, evliyâdan yüksek bir zât oldu. Böylece Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın daha önce söylediği sözün hikmeti, mânâsı anlaşıldı ve sözleri meydana çıktı.

Hocası Sirâcüddîn hazretlerinin huzûrunda yetişip kemâle gelen Alâeddîn bin Esad, zamânında bulunan evliyânın büyüklerinden oldu. Bir dergâhı vardı. Orada talebelerine ders okuturdu. İyilik, ihsân sâhibi bir zât idi. Talebelerine ve başka insanlara olan iyilik ve ihsanları o kadar çok idi ki, zamânın sultânı bu kadar ihsanda bulunamazdı. Çok kerâmetleri görülmüştür.Bir defâsında dergâhına bir kısım insanlar geldi. Yanlarında bir de kedileri vardı. Kedileri kayboldu. Alâeddîn bin Esad'a;

"Bizim kedimizi getir." dediler. O da; "Ben sizin kedinizin nerede olduğunu bilmiyorum, nasıl bulayım?" diye hayretini bildirdi. İçlerinden birisi, alay etmek için, orada bulunan bir hayvanın boynuzunu göstererek;

"Meselâ şu boynuzdan bulabilirsin." dedi. Başka birisi de, daha edebsizce bir şey söyledi. Alâeddîn bunlara üzüldü, fakat hiç cevap vermedi. O kimseler dergâhdan ayrılıp dışarı çıktıkları zaman, boynuz lâfı eden kimseye bir öküz gelerek boynuzuyla öyle vurdu ki, aklı başından gitti. Arkadaşları, bunu ölecek zannettiler. Daha edebsiz konuşan ikinci kimse ise, şiddetli bir hastalığa yakalandı ve o hastalıktan öldü. Bunların bu hâllerine şâhid olan arkadaşları ise, büyüklere uygunsuz söz söyleyenlerin cezâlarının pek ağır ve şiddetli olacağını anladılar.

Rivâyet edilir ki, Alâeddîn hazretleri tasavvuf yolunda ilerleyip kemâle geldikten sonra, Allahü teâlâ, ona önceki hâlinden daha çok mal ve zenginlik ihsân eyledi. Fakat o, bunlara hiç meyletmedi. Hepsini Allah rızâsı için dağıtıp, sadaka verdi.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.149

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.365

ALÂEDDÎN HALVETÎ;

Hak âşıklarından. İsmi Alâeddîn'dir. Osmanlı sultanlarından Fâtih Sultan Mehmed Han devrinde yaşadı. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. Karaman, Lârende'de vefât etti. Târihi kesin belli değildir.

Alâeddîn Halvetî, Seyyid Yahyâ Halvetî hazretlerinin sohbetlerinde yetişip kemâle geldi, olgunlaştı. Cezbe, Allah aşkıyla kendinden geçme hâli çok olurdu. Bakışları çok tesirliydi. Bir bakışını görenlerin aklı başlarından giderdi. Kimin kulağına eğilip bir söz söylese, Allah aşkından bayılır, kendinden geçerdi. Bursa'da Kaplıca Medresesi müderrislerinden Mevlânâ Ali Arabî, Alâeddîn Halvetî'nin vecd hâlini inkâr etti. Birgün Alâeddîn Halvetî ile bir mecliste karşılaştı. Alâeddîn Ali onun kulağına bir şeyler söyledi. O zaman Ali Arabî bayılıp düştü. Uzun süre kendine gelemedi. Kendine gelince, hatâsını anlayıp Alâeddîn Ali'den özür diledi ve ona bağlanıp Halvetiyye yoluna girdi.

Alâeddîn Ali İstanbul'a gittiğinde orada halktan ve devlet adamlarından insanlar sohbetine koşup talebe oldular. Bu kalabalık o kadar çok oldu ki, İstanbul'dan uzak bir yerde bulunması ve orada ikâmeti uygun görüldü. Fâtih Sultan Mehmed Han tarafından Gâzi fermânı ile Karaman diyârında ikâmete memur edildi. Alâeddîn Halvetî hazretleri vefâtına kadar burada sohbetleriyle çok kimselere hak yolu gösterdi.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.281

2) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.202

ALÂEDDÎN HAREZMÎ;

Harezm bölgesi velîlerinden. İsmi Alâeddîn olup, Harezmî nisbesiyle meşhûrdur. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. On üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda yaşadığı tahmin edilmektedir.

Hayâtı hakkında pek az bilgi bulunan Alâeddîn Harezmî hazretleri, Harezm bölgesinde yaşadı. Anadolu taraflarına da geldi. İlmiyle, irfânıyla ve güzel ahlâkıyla insanlara örnek olup, İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşmaları için çalıştı. Büyük âlim İmâm-ı Yâfiî onu görüp, sohbette bulunduğunu bildirmiştir.

Şeyh Alâeddîn Harezmî, ilmiyle amel eden velî bir zât idi. Allahü teâlânın emirlerine ve Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine çok bağlı idi. Haram ve şüphelilerden şiddetle sakınırdı. Günlerce oruç tutar, geceler boyunca ibâdet ederdi. On beş sene boyunca sırtını yere koyarak uyumamıştı. Nice günler geçerdi de ağzına bir lokma koymazdı. Bir parça kurumuş ekmekle iktifâ ederdi.

Hac ibâdetini yapmak üzere gittiği Mekke-i mükerremede İmâm-ı Yâfiî ile karşılaştı. İmâm-ı Yafiî şöyle naklediyor:

"Minâ'da bulunduğum sırada yanımda bir mikdâr et vardı. Bizimle birlikte yemesi için Alâeddîn Harezmî'ye ısrâr ettik, yemedi. Ancak şiddetli ısrârımız karşısında dayanamayıp bizi kırmamak için çok az bir parça yedi."

İmâm-ı Yâfiî, Şeyh Alâeddîn Harezmî'nin şöyle naklettiğini bildirdi:

"Anadolu sâhillerinden bir yerde idim. Ramazân-ı şerîf bayramı erişti. Bayram namazı için müslümanların köylerinden birisine vardım. Namazı kıldım, müminlerle bayramlaştıktan

sonra kaldığım yere döndüm. Bir de baktım, kaldığım evde biri namaz kılıyor. Fakat evin kapısı açılmadığı gibi, evin önündeki kum üzerinde de bir iz yoktu. Bu zât nereden girdi diye kendi kendime düşündüm. Kapıyı açıp içeri girdikten sonra o kimse feryâd ederek ağladı. Ben kendi kendime; "Bayram günüdür, bu zâta ne ikrâm edeyim!.." diye düşünürken, bana yönelip dedi ki:

"Ey Alâeddîn! Benim için düşünme. Allahü teâlânın gâib hazînesinde senin bilmediğin hususlar vardır. Eğer yanında su varsa getir." dedi. Su getirmek üzere kalktım. İbrikle suyu getirdiğim zaman o zâtın yanındaki tabakta yiyecek bir şeyler gördüm. Bu kaplarda ekseriyetle bâdem içi vardı. Tabakları önüne ittim. O zât bâdemi önüme döktü. Ayağa kalkarak bâdem içinden bir mikdarını bana verdi. Ben o bâdemden az bir kısmını yedim. O ise bir veya iki bâdem yedi. Bana bu yiyeceklerin hazır oluşu garib geldi. O zât bana; "Bu hâle şaşma. Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, nerede olursa olsun her ne dilerse bulurlar." dedi. Bu sözler karşısında merâkım daha da arttı. Kendi kendime; "Bu zât büyük bir kimsedir. Onunla kardeş olmayı isteyeyim." dedim. Daha bir şey söylemeden;

"Acele etme, inşâallah yine geleceğim." dedi ve birden kayboldu. Şevval ayının yedinci gecesi tekrar geldi, benimle kardeşlik akdeyleyip gitti.

1) Nefehâtü'l-Üns; s.756

2) Nesâyimü'l-Mehabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve; s.380

ALÂEDDÎN KONEVÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Fıkıh, kelâm, tefsîr, usûl ve edebiyât âlimi. Asıl ismi Ali bin İsmâil bin Yûsuf el-Konevî, künyesi Ebü'l-Hasan, lakabı Alâeddîn'dir. 1270 (H.668) senesinde Konya'da doğdu. 1328 (H.728)'de Şam'da vefât etti.

Alâeddîn Konevî, doğduğu yer olan Konya'da yetişti. 1293 senesinin başında Şam'a gitti. Burada; İbrâhim bin Ömer, Ebü'l-Fadl bin Asâkir el-Ebrugûhî, ed-Dimyâtî, Zemlekânî Ömer bin Kavvâs, İbn-i Savvaf, İbn-i Dakîk-ıl-Iyd gibi âlimlerden ilim öğrendi. Tâcüddîn Haslânî'den usûl-ı fıkıh öğrendi. Ayrıca büyük âlim Şemsüddîn Ebkî'nin derslerini tâkib etti. Fıkıh, kelâm ve tefsîr ilimlerinde yüksek bir dereceye erişti.

Alâeddîn Konevî hocalarından icâzet, diploma aldıktan sonra Şam'da İkbâliyye Medresesinde ders vermeye başladı. Sonra bu görevinden ayrılarak Kâhire'ye gitti. Bu sırada çok fakirdi. Fakat, kimseye ihtiyâcını belli etmedi. Onun bu hâli, Şerifiyye Medresesinde müderris ve Selâhiyye Dergâhının idâresi kendisine verilinceye kadar devâm etti. Emîr Nâsır hürmet eder ve onu överdi. Yine emîrlerden Arün Şah da;

"Ondan başkası gönlümü doldurmadı." derdi.

Alâeddîn Konevî, aynı zamanda tasavvuf ile de meşgûl oldu. Çok düzenli bir hayatı vardı. Öğleye kadar ilim ile meşgûl olur ve namaz kılardı. Öğle vakti biraz yemek yer, sonra bir arkadaşını veya bir hastayı ziyâret eder veya birisine, yardımcı olmak için evinden çıkardı. Sonra günün geriye kalan kısmını, Allahü teâlâya tâat ve ibâdet ile geçirirdi. Şam'da ve Mısır'da ilmi ile herkese faydalı oldu. İlim tâlibleri ondan çok istifâde etti. Herkes bilmediğini sorup öğrenirdi. İlim ile meşgûl olurken, takvâya da çok sarılırdı. Vakar sâhibi idi.

İslâmiyetin hükümlerine uymakta ve talebelerine bunları îzâh edip tatbik ettirmekte çok titiz idi. Bir defâsında talebelerinden birinin Kur'ân-ı kerîm okurken, kendisine suâl soran birine cevap verdiğini gördü. Bunun üzerine talebelerine Kur'ân-ı kerîme tâzim etmek, hürmet göstermek için şu hususlara dikkat edilmesi gerektiğini bildirdi:

Kur'ân-ı kerîm okumadan önce dişleri misvâklamak, mazmaza ile ağızı temizlemek, güzel koku sürünmek, güzel elbise giymek, geceleyin sesli, gündüz gizli okumak sûretiyle Kur'ân-ı kerîme hürmet gösteriniz. Kur'ân-ı kerîm okurken, birisinin sözü ile okumayı kesmeyiniz. Çünkü, başkasının sözünü, Allahü teâlânın kelâmına tercih etmek câiz değildir. Zîrâ bu şekilde kırâati kesmek, Kur'ân-ı kerîm kırâatının güzelliğinin gitmesi ve kırâatı hafife almak gibi bir durum hâsıl eder. Biz bundan Allahü teâlâya sığınırız. Kur'ân-ı kerîm okurken sesi güzelleştirmeli ve mahzun olarak okumalıdır. Şarkı, türkü okur gibi tegannî ile okumamalıdır. Kur'ân-ı kerîmi tertîl ile okumalıdır. Allahü teâlâ, Müzzemmil sûresinin dördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Kur'ân'ı da yavaş ve açık olarak, güzelce oku."** buyuruyor.

Alâeddîn Konevî hazretleri her hareketini Peygamber efendimize uydurmaya çalışırdı. Talebelerine bu şekilde olmadıkça, Resûlullah efendimize gerekli hürmet ve tâzimin yapılmış olamayacağını bildirirdi. O, Resûlullah efendimize uymak, O'na hürmet göstermek için şu hususları talebelerine şart koşmuştur:

1. Resûlullah'ın mübârek isimleri geçtikçe salat ve selâm getirmek.

2. Resûlullah efendimiz ziyâret edildiğinde kabr-i şerîfinin yanında sesi yükseltmemek.

3. Resûlullah'ın haremi olan Medîne-i münevvereye tâzim ve hürmette bulunmak, orada yasaklanan şeylerden (veya günah işlemekten) sakınmak ve Medîne-i münevvere ehline ikrâmda bulunmak.

4. Resûlullah efendimizin mübârek sözlerinden ve işlerinden bildirilen bir şeyi, O'nun şânını hafife alacak bir şey ile mukâbele etmemek. Mesela Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem falanca şeyi severdi denince, hâlbuki ben onu sevmem dememek.

5. Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîf kitaplarının üzerine, başka her hangi bir kitap veya herhangi bir ev eşyâsı koymamak.

6. Allahü teâlânın ism-i şerîfi veya Resûlullah efendimizin mübârek isimlerinin bulunduğu bir kâğıdı atmamak. Böyle kâğıtlar yırtılmaz. İslâm harfleri ile yazılı olan kâğıtlara da hürmet etmek lâzımdır. Bunları temiz bir beze sardıktan sonra çiğnenmeyecek yerde toprağa gömmek veya yakmak lâzımdır.

Büyük âlimlerden Kemâlüddîn Udfevî hazretleri Alâeddîn Konevî hazretleri hakkında şöyle demektedir:

"O, zamânının en büyük âlimlerinden idi. Tasavvufun temel bilgileri onunla kuvvet buldu. Otuz seneye yakın Mısır'da kaldı. İlim ehline, çeşitli ilimlerin inceliklerinden çok şeyler öğretti. Evinden, sabah namazı vakti gelince, vekar ve sükûn ile çıkardı. Gün ortasına, yâni öğleye kadar talebelerine ders verirdi."

Alâeddîn Konevî hazretleri 1327'de Şam'da kâdılık mevkıine getirildi. 1328'de vefâtına kadar adâletle hükmetti. Kendisi hak, iffet ve temizlik husûsunda çok dikkatli davranırdı. Kabri Şam'dadır.

Alâeddîn Konevî'nin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) El-A'lâm fî Hayât-il-Enbiyâ aleyhisselâtü vesselâm, 2) Şerh-ul-Hâv-is-Sagîr;** Şâfiî mezhebi fürû'una dâir bir eserdir. **3) Muhtasar-ül-Minhâc lil-Halîmî, 4) İhtisâr-il-Meâlim, 5) Et-Tasarruf fî Şerh-it-Te'arruf:** Tasavvufa dâir bir eserdir.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.37

2) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.3, s.24

3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.14, s.147

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.6, s.90

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî); c.10, s.132

6) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.717

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî); c.2, s.717

8) Bugyet-ül-Vuât; c.2, s.149

9) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.411, 420, 625; c.2, s.1871

10) Brockelmann; Gal-2, s.86, Sup-2, s.1012

11) Muhtasar-ül-Minhâc lil-Halîmî; Süleymâniye Kütüphânesi, Şehid Ali Paşa kısmı, No: 1559

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.372

ALÂEDDÎN-İ SÂBİR;

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. 1196 (H.592)'da Rebîülevvel ayının on dokuzuncu Cumâ gecesi Hirat'ta doğdu. 1291 (H.690)'de vefât etti. İsmi, Ali Ahmed Sâbir bin Şah Abdürrahîm'dir. Mahdûm Ali Ahmed Sâbir diye tanınmıştır. Lakabı Alâeddîn'dir. Annesi asil bir âileye mensûbtu. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'in kız kardeşi olan bu hanım, 1175 (H.571)'de Şah Abdürrahîm hazretleri ile evlendi. Abdürrahîm Efendi, Gavs-ül-a'zam Abdülkâdir-i Geylânî'nin torunu idi. Abdürrahîm Efendi, evlendikten sonra Bağdâd'dan gelen hocası Muhammed Ebü'l-Kâsım ile Hirat'a yerleşti.

Alâeddîn-i Sâbir hazretlerinin annesi sık sık Peygamber efendimizi rüyâsında görürdü. Alâeddîn-i Sâbir anne karnında iken bir rüyâsında Peygamber efendimiz annesine doğacak çocuğun ismini Ahmed koymasını emir buyurdular. Kısa bir zaman sonra hazret-i Ali efendimiz rüyâsında annesine, ismini Ali koy dedi. Her iki emre de uyarak doğumundan evvel Ali Ahmed ismi kondu. Doğumundan sonra ise velîlerden biri, Alâeddîn ismi konmasını teklif etti. Böylece ismine Alâeddîn de dendi.

Ahmed Sâbir hazretlerinin kerâmetleri doğmadan önce görülmeye başlandı.

Birgün muhterem babaları Şah Abdürrahîm, seccâde üzerinde kendinden geçmiş bir hâlde, sabahın erken saatlerinde oturuyordu. Âniden koskoca bir yılan, tavandan önüne düştü. Gözlerini açar açmaz, koskoca yılanın önünde ikiye bölünmüş hâlde yatar vaziyette durduğunu gördü. Hâdiseyi göstermek için hanımını uyandırdı. Hanımı da;

"Bir rüyâ görüyordum. Alâeddîn Ali Ahmed bana; "Bu günden îtibâren hiç bir yılan, bizim âilemizden veya bizim evlâtlarımızdan hiç birimizi ısırmıyacaktır. Bugün dünyâdaki yılanların şâhını öldürdüm. Yılanlar bana neslimizden hiç kimseye zarar vermiyeceklerine dâir söz verdiler." dedi.

Doğum esnâsında ebe, abdestsiz olarak çocuğu tutmak istediğinde, elleri ve vücûdu ateş gibi olup, titremeye başladı. Annesi çocuğa abdestsiz değmemesini, onun çok mübârek bir çocuk olduğunu söyledi. Ebe gidip abdest aldıktan sonra çocuğa dokunabildi ve onu kucağına aldı. Çocuğu yıkayacağı zaman, çocuk gözlerini açtı. Evin damına baktı. Evin üstü açılıp gökyüzü göründü. Aynı anda kırmızı bir bulutun, çocuğun üzerine doğru indiği, sonra semâya açılan damdan yükseldiği görüldü. Bu evle birlikte Hirat'daki bütün evlerin kokusu değişti. Bütün şehir güzel kokulara gark oldu.

Doğumundan îtibâren Alâeddîn-i Sâbir, bir sabır nümûnesi olarak görüldü. İlk altı ayda, kırk gün annesinin sütünü emmedi. Bir yaşına kadar, diğer altı ay içinde 15 gün oruç tutar, 15 gün süt emerdi. Üç yaşında ana sütünü terk ederek, ara sıra küçük bir parça arpa ekmeği ve Hindistan'a mahsus bir çeşit nohut ekmeği yerdi. Konuşmaya başladığında, ilk söylediği söz; "Lâ mevcûde illallah"(Allahü teâlâdan başka hiçbir şey yoktur) oldu. Beş yaşında iken,

mübârek pederi vefât etti. Bunun üzerine bir sene konuşmadı. Yedi yaşında iken muntazaman hergün oruç tutmaya başladı. 4 ilâ 5 günde bir, biraz kuru ekmek kırıntısı yerdi. Bu yaşında teheccüd namazı kılardı ve kendisini tamâmen Allahü teâlâya verirdi. O yaşında dahî, annesinin ısrârlarına rağmen karyolada hiç yatmadı.

Annesi; "Yavrum neden bu kadar sıkı mücâhedeyi nefsin ile uğraşmayı bu yaşında yapıyorsun?" dedikte; "Sevgili anneciğim elimde değil, kendimi Allahü teâlânın aşkında yakmak istiyorum. Böyle yaşamak hakîkaten hoşuma gidiyor." buyurmuştur.

Babası Şah Abdürrahîm'in bu dünyâdan ayrılma zamânı geldiğinde, mîdesinde çok şiddetli bir ağrı baş gösterdi. Halk, Ali Ahmed'e babasının iyileşmesi için duâ etmesini söylediklerinde, onlara; "Resûlullah efendimizi gördüm. Cennet-i âlâda babamı görmeye hazır idiler. Ve buraya, ellerinde Cennet elbiseleri ile gelen meleklerin seslerini duyuyorum. Babamı götürmek üzere geliyorlar. Şimdi duâ etmenin hiçbir faydası yoktur." dedi. Sözlerini bitirir bitirmez muhterem pederi, rûhunu teslim etti ve bütün ev değişik bir koku ile doldu. Bu güzel koku dünyâ kokularına benzemiyordu.

Babası Abdürrahîm'in vefâtından sonra, annesi ile birlikte zor günler geçirdiler. Fakat bu asîl hanım, hiç kimseden yardım istemedi. Bu zaman zarfında Ali Ahmed, sâdece su içer ve şâyet varsa dört veya beş günde bir, biraz ekmek kırıntısı yerdi. Bu kadar fakirlik zamânında bir gün, Ali Ahmed çok büyük bir açlık hissetti. Annesinden yemek için bir şeyler istedi. Annesinin pişirecek bir şeyi yoktu. Öğle namazından sonra Ali Ahmed tekrar yemek istedi. Annesi, su dolu tencereyi ateşe koyarak yemek pişirir gibi yaptı. İkindi namazına kadar sabrettikten sonra; "Yemek ne oldu?" diye sorduğu zaman, henüz pişmedi, dedi. İkindi namazından sonra dayanamayıp, kendisi kapağı kaldırdı. Tencerenin içi pilavla dolmuştu. Annesine dönerek; "Anneciğim, pilav olmuş." dedi. Annesi, hayretler içerisinde koşarak geldi. Pilav daha önce hiç kokmadığı hâlde, şimdi değişik ve güzel bir kokuya sâhipti.

Ali Ahmed yemeğini bitirdiği zaman, annesi oğlunu Muhammed Ebü'l-Kâsım'a gönderdi. Ebü'l-Kâsım hazretlerine de durumu anlattı. Pilavdan biraz götürüp kendisine gösterdi. Ebü'l-Kâsım hazretleri pilavdan tattı. Annesi; "Oğlumu, dayısı Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'e teslim edeyim mi?" dedi. Ebü'l-Kâsım, diğer talebelerle istişâre etti. Hepsi kabûl ettiler.

Hirat'dan yola çıkan Ali Ahmed, annesi, Muhammed Ebü'l-Kâsım Gürgânî ve Alîmullah Ebdâl, Hansî'ye 6 Nisan 1205 (H.601)'de vardılar. Büyük evliyâ Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker ilk bakışta Ali Ahmed'in alnında parlayan nûru gördü. Kızkardeşine, böyle nâdîde bir cevheri kendisine getirdiği için teşekkür etti. Bakımını ve ilim öğretilmesi işini üzerine aldı. Böyle bir talebenin kendisine gelme sevincinden vecde gelip, kendinden geçti. Bir zaman vecd içinde kaldıktan sonra, kızkardeşi; "Onu sizin hizmetinize getirdim. İnşâallah kabûl edersiniz sevgili kardeşim." dedi. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretleri buyurdular ki; "Biz, Ali Ahmed'den, onun doğum ve ilerideki hâllerinden zâten haberdâr idik. Üç sene içinde yanımızda ilmini tamamlayacak." cevâbını verdi.

Ali Ahmed, verilen dersleri çok kısa bir zamanda öğrendi. Oruç tutuyor ve mücâhede yaparak nefsini terbiye ediyordu. İlim tahsilini üç senede tamamladı. Tahsilini tamamladığı sırada annesi, onu dayısının yanında bırakarak, kardeşinden Hirat'a dönmek üzere izin istedi ve; "Sevgili kardeşim! Ali Ahmed'im oruç tutmayı çok sever. Lütfen göz-kulak olunuz, açlıktan ölmesin. Yaşarsam, on iki sene sonra geri gelip düğününü yaparız." dedi. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker tebessüm buyurdu. Kardeşinin gönlünü yapmak için, Ali Ahmed'i yanlarına çağırdı ve ona mutfağın yemek dağıtım vazîfesini verdi. Kız kardeşi buna memnun oldu. Sabah ve akşam namazlarından sonra, Ali Ahmed, fakirlere yemek dağıtırdı. Sonra hücresine çekilir, mücâhede yâni nefse zor gelen nefsin istemediği şeyleri yapardı. Yemek yiyenler, Ali Ahmed Sâbir'in vazifeyi aldığı günden beri, yemek dağıttığı hâlde kendisinin hiç yemek yediğini görmediler.

Birgün Ferîdüddîn Genc-i Şeker hazretleri Ali Ahmed'in hücresinde ağladığını duydu. Yemek dağıtımından sonra, onu bulup ağlama sebebini sordu. Ali Ahmed Sâbir; "Allahü teâlâ, bizi dünyâ hayâtından ayırdı. Velîlerin ve "Ricâl-ül-gayb" ismi verilen evliyânın hâricinde hiçbir insan yanıma gelmeyecek. Yoksa, evliyâlık yolunda ilerlemem mümkün olmaz. Allahü teâlânın muhabbeti beni kapladı. Allahü teâlâ merhamet eylesin. İleride benim için daha neler olacak. Allahü teâlânın takdîrinden kaçılmaz. O'nun irâdesine mûtîyim, tâbîyim." dedi ve hücresine çekildi.

Günlerce odasında murâkabe ve nefsini hesâba çekti. 16 Ocak 1226 (H.623)'de Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretleri, Ali Ahmed Sâbir'in hücresine girdi. Kendisini derin bir murâkabe hâlinde buldu. Yüksek sesle sağ kulağına, yedi defâ Kelime-i tevhîd okudu. Ancak yedincisinde gözlerini açabildi. Kendisini dışarıya çıkardı. Önceden hazırladığı kürsüye oturtarak takkesini ve hırkasını giydirdi. Vekîli olduğunu herkese ilân etti.

Daha sonra Ferîdüddin-i Genc-i Şeker, yeğeni AliAhmed Sâbir'i İslâmiyetin zayıfladığı Kalyâr'a (Gvâliyar) gönderdi. Ahmed Sâbir 14 Şubat 1253 (H.650) günü Alîmullah Ebdâl ile birlikte Kalyâr'a hareket etti. Oraya vardığında Ebü's-Samed bin Abdülvâhid bin Kutbiddîn Ensârî'nin evinde kaldı. Ertesi gün, Kalyar'a vazîfeli olarak geldiğini, câmide herkese duyurdu. Musammad Gülzâdî ve 36 yaşındaki oğlu Behaeddîn ve Cemal Rohagar isimli bir komşusu, Alâüddîn-i Sâbir'in ilk talebeleri oldular. Her ikisi de bu beldedeki insanlara doğru yolu bildirmekle vazîfelendirildiğini bildirirken oradaydılar. Onlar, Sâbir hazretlerini desteklediler. Ancak diğerleri aldırış etmeyip dağıldılar.

Ertesi gün, Kalyâr Câmiinde vâz ederek, kendisinin Kalyâr halkına imâm olarak gönderildiğini tekrar bildirdi. Ama halk;

"Bizim rehberimiz Kur'ân-ı kerîm, imâmımız Kâdı Tabrak Rûfî'dir. Bu geleneği değiştirmeyiz." dediler. Alâeddîn-i Sâbir, kendisini vazîfelendirenin ve gönderenin, Sultân-ül-Evliyâ Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker olduğunu söyledi. Halk, yine dağıldı. Sonra durumu Kâdı Tabrak'a haber verdiler. Cumâ günü Kâdı Tabrak, Cumâ namazına geldi. Alâüddîn-i Sâbir hazretlerine;

"Sen bizim kutbumuz isen, üç ay önce kaybettiğim keçim hakkında bana bilgi ver. Şâyet bunu yapabilirsen kutub olduğuna inanacağım." dedi. Alâeddîn-i Ahmed, gökyüzüne bir an baktı ve sonra buyurdu ki:

"Şehirde keçinin etini yiyenler gelsinler. Yoksa onları isimleriyle çağıracağım." Birkaç dakika içerisinde câmide 27 kişi öne çıktı. Hayretler içinde kalmışlardı. Sâbir hazretleri sordu:

"Kâdınızın keçisini, nerede kestiğinizi söyleyin. Yoksa ben söylemek zorunda kalacağım." Hepsi hâdiseyi inkâr etmeye başladılar. Mahdûm Ali Ahmed Sâbir, Kâdı Tabrak'la birlikte câmiye gelen bir şahsa;

"Keçiyi ismiyle çağır." dedi. O da; "Hirmana!" diye bağırdı. O anda yirmi yedi kişinin karnından şöyle bir ses geldi:

"Ben, bunların mîdelerine taksim olundum. Bunlar beni, geceleyin Sadrak kuyusunun kenarında kestiler, artıklarımı ve kemiklerimi taşa bağlayıp, kuyunun dibine attılar. Etimi kızartıp yediler." Bu kerâmete şâhid olanlar, Sâbir'in Kalyâr imâmı olduğunu kabûl ettiler. Kâdı Tabrak ise;

"Bu, büyücüdür. Yaptığı kerâmet değildir, büyü aldatmasıdır." dedi. Zayıf karakterli vâli Zamvan, fikir değiştirip Mahdûm Sâbir'e;

"Sen bir büyücüsün, yaptıkların büyüdür." dedi. Sâbir hazretleri:

"Elhamdülillah! Bu fakîr, Resûlullah efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem, bir sünnetine

uydu. O'na büyücü dedikleri gibi, bize de diyorlar." dedi. Daha sonra câmiyi terk ederek, Muhammed Gülzâdî'nin evine gitti. Orada olup bitenleri bir rapor hâlinde yazarak Alîmullah Ebdâl ile, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretlerine gönderdi.

Alîmullah Ebdâl, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'e raporu verdi. O da bir fetvâ hazırlayarak, Resûlullah efendimizin mânevî tasdîki ile Kâdı Tabrak'a gönderdi. Kâdı Tabrak, fetvâyı aldığı zaman yırttı ve Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'e şöyle yazdı:

"Rehberimiz Kur'ân-ı kerîm'dir. Uzun zamandır Kalyâr'ın imâmeti bizdedir. Bunu hiç kimseye siz emrettiniz diye veremeyiz. Sizin emirlerinizin bizim için bir mânâsı yoktur. Resûlullah efendimizin doğrudan emri gelirse, halîfenizi imâmımız olarak kabûl edebiliriz." Mektup ve yırtık fetvâ, Ali Ahmed Sâbir'e, Safrat isimli kadının hizmetçisi ile getirildi. Çok üzülen Alâüddîn-i Sâbir, Safrat'a;

"Mâdem ki o, bizim hocamızın fetvâsını yırtmıştır, biz de onun ismini Levh-il-mahfûzdan yırttık. Ve bugünden îtibâren bilsin ki, kendisi ve ona tâbi olanlar, kıyâmete kadar cezâlanacaklardır" dedi. Alâeddîn-i Sâbir, hâdiseleri aynen Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'e iletti. Yırtılmış fetvâ ve mektup, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'in eline varınca, odasına kapanıp, on üç gün sonra çıktı. Kalyâr vâlisi Zamvan'a, şöyle bir mektup yolladı:

"Allahü teâlâ, sizlere Kalyâr'a vâli olmak nasîb etti ise, Ali Ahmed'in de imâm olmasını takdîr eyledi. Kendisini imâm tanımanız ve itâat etmenizi tavsiye ederim. Siz, Ali Ahmed'in, isimlerinizi Levh-il-mahfûzdan yırttığını bilmiyorsunuz? İmâmınızı kabûl etmez iseniz, Allahü teâlâ size gazâb eder. Kabûl ederseniz Allahü teâlâ ve O'nun Resûlü hoşnûd olur. Kâdı Tabrak ile berâber, Ali Ahmed'e büyücü demişsiniz. Bunları unutunuz. Benim Ahmed'im, Allahü teâlânın sevgili kullarındandır. Size imâm olarak vazîfelendirilmiştir.

Bu fakîr ilâve ederim ki; Kâdı Tabrak, Ali Ahmed'e hürmet ve itâat etsin. İtâat etmezse, Allahü teâlâya isyân etmiş olur. Allahü teâlâ, kendine isyân edenleri cezâlandırır. Cezâsının ne kadar acı olduğunu herkes bilir. Ayrıca, yazmaya, anlatmaya lüzum yoktur. Alâüddîn-i Sâbir'in babasının ismi Abdürrahîm'dir. Onun babası Abdülvehhâb Seyfüddîn, onun babası Gavs-ül-A'zam Abdülkâdir Muhyiddîn Geylânî'dir. Ne yazık ki, evlâd-ı Resûl varken, siz Kalyar halkı, başkalarının imâmetini tercih edersiniz. Tövbe ediniz ve Allahü teâlâdan korkunuz! Resûlullah efendimizin evlâdına hürmet, hepimize lâzımdır. Tekrar ederim, itâat etmezseniz, hepiniz helâk olursunuz. Allahü teâlâ; **"Resûlullah'a itâat, Allahü teâlâya itâattir."** buyuruyor. Şimdi itâat etmek ve etmemek sizin mesûliyetinizdedir." Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker, mektubunu mühürledi ve;

"Kıyâmüddîn Zamvân'a götür." dedi. Mektup, Kıyâmüddîn Zamvân'a gittiğinde, Kalyâr'ın ileri gelenleriyle berâber Kâdı Tabrak da oradaydı. Zamvan, mektubu alır almaz Alîmullah Ebdâl'e sordu:

"Ferîdüddîn hazretlerinin yanından ne zaman ayrıldın?"

"Öğle namazını onlarla kıldım. İkindi namazını Kalyâr'da Mahdûm AliAhmed Sâbir ile kıldım." dedi.

"Bu kadar uzun yolu, bu kadar kısa zamanda nasıl geldin?" dediler. "Mahdûm Ali Ahmed Sâbir'in kerâmeti ile. Siz de itâat ederseniz, sizde de böyle hâller zuhûr edebilir." dedi. Ve hepsi şaşırdılar. Zamvan ve Kâdı yine kendi nefsî arzularına uyup, Sâbir hazretlerini kabûl etmediler. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'in mektubunu yırttılar. Alâeddîn-i Sâbir kendilerine gönderilen mektubu alınca;

"Hocamın mektubunu oku bakalım." dedi. Hocalarının cevâbı bir cümleden ibâretti: "Kalyâr sizin keçinizdir. İster sütünü için, isterseniz etini yiyin."

Hocasından mektupla emri alan Alâeddîn-i Sâbir hazretleri, Kur'ân-ı kerîmden bâzı âyet-i kerîmeler okudu. Hem semâya, hem de yeryüzüne baktı. İşte o anda zelzele başladı. Tekrar

bir zelzele daha oldu. Bu, birincisinden daha şiddetli idi. Kalyâr halkı korku içinde idi. Üçüncü defâ zelzele olduğunda, Kalyâr Vâlisi Zamvan, doğruca Kâdı Tabrak'a gitti:

"Bu garib zelzelelerin sebebi ne olabilir?" Bana öyle geliyor ki, bunun sebebi, Ali Ahmed'i kabûl etmeyişimizdir. Bütün şehir yerle bir olacak." dedi. Ama Kâdı:

"Kalyâr'da yaşlı bir büyücü kadın vardır. İsmi, Cugla Nasrat'tır. Yunanlıdır, büyü yapmakta üstüne yoktur. Bu zelzele işini kendisine bir danışalım." dedi. Zamvan doğruca ona gidip zelzelenin sebebini sordu. Kadınla konuşurken, dördüncü defâ zelzele oldu. Kadın dedi ki:

"Efendim! Bu büyü, sizin Kalyâr Kutbu zannettiğiniz yeni gelen kimsenin büyüsü olsa gerektir. Bana emir verirseniz, büyü yaparak bir değil, birkaç defâ zelzele olur." Zamvan'a inandırmak için büyü yapıp, zelzele olmuş gibi gösterdi. Herkes de zelzele oluyor sandı. Kadının büyüsü Zamvan'ı rahatlattı. Cumâ günü Mahdûm Ali Ahmed câmiye, Kâdı Tabrak ve Zamvan'dan evvel gitmişti. Yanında sâdece Alîmullah Ebdâl ve Behâeddîn vardı. Mihrâba geçip oturdu. Kâdı Tabrak gelip;

"Orayı bana boşalt!" dedi. Alâeddîn-i Sâbir hazretleri;

"Üzerime gelmemenizi tavsiye ederim. Yoksa, bütün şehir halkıyla berâber helâk olursunuz. Siz ve sizi tâkib edenler, kıyâmet gününe kadar pişmanlık çekerler." buyurdu.

Kâdı Tabrak dinlemeyip reddetti ve; "Neden hep ısrâr edip duruyorsun? Hiç birimiz seni kabûl etmiyoruz. Seninle karşılaşıp başa çıkması için bir kadın bile tuttuk." dedi. Bu son sözünden sonra Mahdûm Sâbir, mihrâbdan çekildi. Câminin açık avlusuna çıktı. Yanında Alîmullah ve Behâeddîn de vardı. Hiç kimse, onlara namaz kılacak yer açmadı. Hattâ Allahü teâlânın bu sevgili kulu, câminin dış merdivenlerine kadar itelendi. Cumâ namazı başladı. Cemâat rükûya gitti. Alâeddîn-i Sâbir hazretleri de rükûya eğildiğinde, âniden câminin duvarları rükûya giderek cemâatin üzerine yıkıldı. Bütün şehir sallandı. Câminin dışındakiler koşuyorlardı. Musammad Gülzâdî evinden çıkarak, namaz için gelen oğlunu aradı. Mahdûm Sâbir ona dedi ki:

"Oğlunuz merdivenin altındaki boşlukta gömülü kaldı. Alîmullah Ebdâl, kendisini getirsin." Behâeddîn kurtarıldıktan sonra, Alâeddîn-i Sâbir hazretleri, Gülzâdî'ye buyurdu ki;

"Bir gün içinde, Kalyâr'dan altı mil uzağa gidiniz. Sevdiğiniz akrabâlarınızı ve arkadaşlarınızı berâberinizde götürünüz. Allahü teâlânın azâbı henüz bitmedi." Ondan sonra kuvvetli zelzeleler olmaya başladı. Kalyâr şehri yerle bir oldu. Bu kuvvetli zelzeleler üç yere tesir etmedi: 1) Mahdûm Sâbir'in içinde bulunduğu 50 kilometrekarelik saha, 2) Şehîd kabirleri, 3) Musammad Gülzâdî'nin evi. Kalyar, dört gün durmadan sallandı. Allahü teâlânın evliyâsını inkâr edenler ve büyücü diyenler böylece cezâlarını görmüş oldular. 1253'den 1501'e kadar Kalyâr harâb olarak kaldı. 1501'de Kutbulâlem Abdülkuddûs Gengûhî, (Alâeddîn Sâbir'in 7. halîfesi) Alâeddîn Sâbir hazretlerinin kabrine, bugün mevcud olan türbeyi yaptırdı. Sâbir hazretlerinin bu türbesi, Kuzey Hindistanlıların ve Sultan İbrâhim Lodî'nin ricâları ile olmuştur. Geçirdiği tahrîbattan sonra Kalyâr, 250 sene daha eski parlak günlerine geri dönemedi. Zelzele olan 24 kilometrekare bölgeye hiç kimse giremedi.

Kalyâr fâciasından sonra, Sultan Nâsırüddîn Mahmûd çok korkmuştu. O zamanlar Delhi'de bulunan Sultan, vezîrini, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretlerine yolladı. Yazdığı ilticâ yazısı kısaca şöyledir:

"Kıymetli efendim! Kalyâr fâciasını işittim. Çok müteessir oldum. Kıyâmüddîn Zamvan'a benzemekten korkuyorum. Bu sebeple size sığınıyorum. Lütfedip emir ve tâlimâtlarınızı gönderirseniz, onlara göre hareket ederim."Gönderdiği iltica mektubuna karşı, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker, sultanın ve âilesinin ilticâsını kabûl etti. Ancak Kalyâr'ın harab olmuş arâzisine kimsenin girmemesini ve Delhi'deki halîfesi Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın teveccühlerine kavuşup gönlüne girmesini tenbih etti."

Şemsüddîn-i Türkî, Alâeddîn-i Sâbir'in en büyük talebesidir. Çünkü o zaman, Kalyâr'ın zelzele geçirmiş korkulu topraklarına kimse yaklaşamıyordu. Kendisi Türkistan'dan geldiğinde Kalyâr fâciasından yedi sene sonra, yirmi bir talebe arkadaşıyla Acudhân'a gitti. Şemsüddîn'in niyeti, Genc-i Şeker'e talebe olmaktı. Genc-i Şeker ise;

"Şemsüddîn! Alâeddîn'e git. Sana lâzım olanı o verecektir." buyurdu. Şemsüddîn ve arkadaşları, Kalyâr'a doğru yola çıktılar. Zelzele sâhasına kadar geldiler. Oradan içeriye, değil insanlar, kuşlar bile geçmiyordu. Cemâleddîn Ebdal, Alâeddîn-i Sâbir adına zelzele hudûdunda misâfirleri karşıladı. Şemsüddîn;

"Bu tehlikeli bölgeye nasıl girecek ve o büyük velînin ellerini nasıl öpeceğiz?" diye sorunca, Cemâleddîn;

"Merak etmeyin, birazdan Alîmullah Ebdâl gelip size yardımcı olacak." dedi. Bu arada Alîmullah Ebdâl geldi ve misâfirleri Alâüddîn-i Sâbir'e götürdü. Kendisini cezbe hâlinde buldular. 22 gün ve gece Mahdûm Sâbir aynı vaziyette kaldı. Sâdece namaz vakitlerinde namazını kılıyor, eski durumuna tekrar geliyordu. Alîmullah Ebdâl, misâfirlerinin geldiğini söyliyecek bir fırsat bulamadı. Bu zaman zarfında, Şemsüddîn hâriç, diğer bütün talebeler Acudhân'a döndüler. Şemsüddîn, Alâeddîn Ahmed'in bu zaman dünyâyı ve kendi fizîkî ihtiyaçlarını unutarak, kendinden geçmiş hâlde kalmasını büyük bir hayranlıkla karşıladı. Zavallı arkadaşlarının ayrılışından on iki saat sonra Alâeddîn-i Sâbir kendine geldi ve;

"Şemsüddîn! Seni hocam Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker gönderdi değil mi?" diye sordu. Şemsüddîn;

"Siz, daha iyi bilirsiniz efendim!" dedi. Sabir;

"Allahü teâlânın güneşi semâda, bu fakîrin güneşi ise yeryüzündedir." buyurarak, Şemsüddîn'e Şems'ül-Arz, yeryüzünün güneşi ünvânının verileceğini bildirdi.

Mahdûm Ali Ahmed Sâbir, Şemsüddîn'i talebeliğe kabûl etti. Kendisi ile birlikte üç gün kalmasını, daha sonra Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'e gitmesini, vefâtına kadar onun yanında kalmasını emretti. Sonra yine tefekküre daldı. Müteâkib üç gün içinde, kendisi ile konuşmak mümkün olmadı. Üç gün sonunda, Alîmullah Ebdal ile birlikte Acudhân'a doğru yola çıktılar.

Şemsüddîn, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretlerine, geldiğini söylediği zaman;

"Alâeddîn-i Sâbir'in hizmetinden neden geri döndün?" buyurdu. O da;

"Size gelmemi emretti efendim!" dedi. O zaman;

"Git, ormandan odun topla ve sat. Nafakanı temin et. Gündüz riyâzet çekerek nefsini terbiye edeceksin, geceleri ise kendini Allahü teâlâya vereceksin." buyurdu. Şemsüddîn dört sene bu işe devâm etti. Bâzan satacak odun bulamaz açlık çekerdi. Genc-i Şeker'in vefâtına kadar emredildiği şekilde hareket etti.

Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'in vefâtından sonra, Şemsüddîn, Acudhân şehrinden çıkıp Kalyâr'a geldi. Hocası Sâbir'i aynı ağacın altında, aynı şekilde tefekkür hâlinde gördü. Korkusundan yanına yaklaşamayıp arkasında bekledi. Alâeddîn-i Sâbir kendisine gelince sordu:

"Şemsüddîn! Geldin mi?"

"Evet efendim! Emrinizi bekliyorum." dedi. Alâeddîn-i Sâbir, kendi eliyle hırkasını giydirdi ve sarığını Şemsüddîn'in başına koydu ve tekrar tefekkür hâline döndü. Böylece Şemsüddîn'in hilâfeti tasdîk olundu.

Alâeddîn-i Sâbir, zaman zaman murâkabe hâlinde aynı ağacın dalına tutunur, sağ eli semâda, gözleri semâda tek noktada, öylece dururdu. Ezân okununca talebesine dönerek;

"Şemsüddîn! Dînimiz ne güzel; insanı, Allahü teâlânın huzûruna çağırıyor." der, onu

imâmete geçirirdi. Bâzan;

"Şemsüddîn! Yiyecek bir şey var mı?" diye sorardı. Talebesi ona bir ağacın meyvesinden verirdi. Dudaklarına değdirir ve atardı. Talebesi de onları bereketlenmek için toplar, saklardı."

Alâeddîn-i Sâbir, 1285 (H.684) senesinde Şemsüddîn'e altı senelik mücâhedeye girmesini emretti. Buna "Habs-ı Kebîr" denir ve bir kabrin içinde yapılırdı. Alâeddîn-i Sâbir de bunu yapmıştı. Şemsüddîn de;

"Başüstüne efendim!" dedi. Kabrin içine girerek nefsini terbiye etmeye başladı. Bu mücâhededen çıktığında hocası ona buyurdu ki:

"Şimdi Amber şehrine git. Alâeddîn-i Hilcî'ye yardım et. Kaleyi zabt edin. Senin yardımın olmadan kaleyi alamaz. Kaleyi aldığınız gün, ben vefât etmiş olacağım. Oda 16 Mart 1291 Cumâ günü (H.690) nasîb olacaktır."

Şemsüddîn bu sözleri duyunca ağlamaya başladı. Dedi ki:

"Efendim, cenâze hizmetlerinizi kim yapacak? Nereye defn olunacaksınız? Sizi kabre kim koyacak? Türbeniz nasıl olacak?" Hocası da;

"Hizmetleri siz yapacaksınız. Allahü teâlânın ihsânı ve büyüklerimizin rûhâniyyeti yardımcınız olacak. Gasl ederken vücûduma değmeyeceksin. Gasl esnâsında gözlerini açmayacaksın. Cenâze hizmetleri kendiliğinden yapılacaktır." buyurdu.

Şemsüddîn, hocasının emrini yerine getirmek için Amber Kalesine gitti. Amber Kalesinin düşüşünden sonra, askerlerin arasından gizlice ayrıldı. Yolda Alîmullah Ebdâl ile karşılaştı. Alîmullah ağlıyordu. Buyurdukları gibi, Alâeddîn-i Sâbir'in aynı târihte vefât ettiğini öğrendi.

Kalyâr'a vardıklarında, Şemsüddîn, Alâeddîn-i Sâbir'in kendisine tenbih ettiği gibi gusl abdesti aldırttı. Her iş kendiliğinden oluyordu. Şemsüddîn, hocasının vücûduna dokunmuyordu. Cenâze namazı kılınacağı zaman, Şemsüddîn yalnız olduğunu görerek çok üzüldü. O sırada Sâbir'e benzeyen bir atlı, dört nala yanına geldi. Yüzünde bir tül, elinde bir mızrak vardı. Şemsüddîn'in yanına gelip;

"Şemsüddîn dikkat et! Namaza daha durma." deyip, atından hemen inerek imâmete kendisi geçti ve namaza durdular. Şemsüddîn selâm verdiği zaman, velîlerin ve kutubların, cenâze namazına iştirak ettiğini gördü. Namazdan sonra cenâzeyi kabre koydular. Süvâri atına döndüğü zaman, Şemsüddîn;

"Özür dilerim efendim! Kıymetli hocamın cenâze namazına katılan sizlerin isminizi öğrenebilir miyim?" diye sordu. Süvâri, yüzündeki tülü çıkardı ve buyurdu ki:

"Şemsüddîn! Bu cenâzenin cenâze namazını, cenâzenin kendisi kıldırdı." Şemsüddîn, süvârinin yüzüne baktığında Alâeddîn-i Sâbir olduğunu gördü ve bayılıp yere düştü.

Alâeddîn-i Sâbir, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretlerine lâyık bir talebe, onun tam bir vekîli, her hâliyle kâmil bir velî idi. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde emsalsiz idi. Haramlardan, şüphelilerden, dünyâya düşkün olmaktan, dünyâya düşkün olanlarla berâber bulunmaktan çok uzak, kendi hâlinde yaşayan biri idi. Allahü teâlânın aşkıyla kendinden geçmiş bir hâlde bulunurdu. Ettiği duâ hemen kabûl olunurdu. Ağzından ne duâ çıkarsa, cenâb-ı Hak onu kabûl ederdi. Yaptığı duânın kabûl edildiği hemen görülürdü. Her an Allahü teâlâ ile meşgûl idi. Bir an O'ndan gâfil, O'nu unutmuş olmazdı. Öyle yüksek bir velî idi ki, değil insanlar, vahşî hayvanlar ve kuşlar bile hizmetine koşardı. Bâzı vahşî hayvanlar gelerek, kuyruklarıyla dergâhın önünü süpürürlerdi. Bunlar, olamıyacak şeyler değildir. Allahü teâlâ, evliyâsından dilediğine böyle ihsânlarda bulunur. Büyüklüğünü, üstünlüğünü anlıyamadığı için, kendisine îtirâz eden, bâzı insanlar oldu ise de, bunlar çeşitli hastalıklar sebebiyle, dayanılmaz acılar

çekerek telef oldular. Sonunda, evliyâya karşı gelmenin cezâsını dünyâda iken çekmeye başladılar. Allahü teâlânın velî kullarına dil uzatan, büyüklüklerini inkâr edenlerin sonları, hep böyle felâket olmuş, ebedî felâkete sürüklenmişlerdir.

Alâeddîn-i Sâbir, Allahü teâlâyı tanıyan âriflerin büyüklerinden, ilmiyle âmil, fazîletler sâhibi, evliyâlık yolunda çok yüksek mertebelere ulaşmış bir zât idi. Zamânında bulunan evliyânın baş tâcı, hakîkati arayanların yol göstericisi, zamânın süsü idi.

Alâeddîn Sâbir'in vefâtından sonra talebeleri ve kendisini sevenler, her sene, vefâtının sene-i devriyyesinde kabri yanında toplanırlar, mübârek rûhuna okurlar, büyüklüğünü, kerâmetlerini, kıymetli sözlerini anlatarak eski günlerini yâd ederlerdi. Böylece yeni tanıyanların muhabbetleri artardı. Bu sâyede, her sene Mahdûm Sâbir'in türbesi yanında binlerce insan toplanır. Onun rûhâniyetinden istifâde ederlerdi.

Bu vesîleyle, yakın ve uzak yerlerden binlerce ziyâretçinin toplandığı bir sırada, oralarda su sıkıntısı meydana geldi. İhtiyaç kadar su bulmak mümkün değildi. Alâeddîn Sâbir'in talebelerinden Mevlânâ Nûrullah, o günlerde rüyâsında hocasını gördü. Kendisine;

"Elde bulunan suyu, dergâh mescidinin küçük deposuna doldurun. Oraya Cennet çeşmelerinden su akıtacağız. Böylece susuzluk çekmeyeceksiniz." buyurdu. Mevlânâ Nûrullah;

"Peki efendim!" deyip uyanınca söylenileni yaptı. Bundan sonra hiç su sıkıntısı olmadı. O küçük deponun suyu hiç bitmedi.

Yine bu toplantılardan birinde, Mahdûm Sabir'in dergâhında onun menkıbe, kerâmet, söz ve güzel hallerinin toplandığı **Hakîkat-i Gülzâr-ı Sâbir** isimli eserden bâzı kısımlar okunuyordu. Zamânın meşhûrlarından bir çoğu da orada idi. Yalnız Mahdûm Sâbir'in dergâhında hizmetçi olan biri, kitabın bâzı yerlerine îtirâz etti ve îtirâz mahiyetinde çeşitli sorular sordu. Daha o anda bütün vücûdu cüzzâm illetine, hastalığına yakalandı. Pis pis kokmaya başladı. Cemâattekilerin hepsi, bu hâdiseye şâhit oldular ve kendisine;

"Bu, Alâeddîn Sâbir'in hayatına âit yazılara olan inançsızlığının cezâsıdır. O kimse tövbe edip pişman olmasına rağmen, o hâliyle oracıkta vefât etti."

Birgün, Mahraca Lanjit Singh isimli biri, Kalyâr'a gelip dergahı yıkmak üzere, bir grup askerle Delhi'den yola çıktı. Hâce'nin dergâhına yaklaştıkları sırada, askerlerin hepsinin gözleri bir anda kör oldu. Felâketin sebebini anlayıp, Hâce Mahdûm'dan özür dilediler ve onun talebelerinden oldular. Bundan sonra, Allahü teâlânın izni ile hepsinin gözleri açıldı. Eskisinden daha iyi görür oldular.

Hindistan'ı İngiliz işgâlinden sonra orada bulunan iki İngiliz ava çıkmışlardı. Avlanırken, Hâce Mahdûm'un dergâhının yanına kadar geldiler. Avcılardan birisi, orada bulunan bir maymunu, hiçbir sebep yokken keyif için öldürdü. O anda kendisi de öldü. Öteki İngiliz çok korktu. Arkadaşının cesedini bırakarak kaçıp gitti.

Hindistan'da bulunan Meşhûr Ganj Nehri üzerinde bir kanal açılacaktı. Kanal planını hazırlamak vazîfesi bir İngiliz mühendisine verilmişti. Bunun hazırladığı plâna göre kanal, tam Hâce Mahdûm'un dergâhından geçiyordu. İnsanlar bu duruma karşı çıktı. Bütün karşı çıkmalara rağmen, İngiliz mühendis, Hâce Mahdûm'un dergâhının yıkılması plânından vazgeçmedi. Kendisi, dergahın yakınında bir çadırda kalıyordu. Bir gece yatarken, birden kendisini, çadırın orta direğinde başaşağı olarak asılmış buldu. Görünüşte, içeri giren ve çıkan olmamıştı. Sabahleyin durumu farkeden yardımcıları kendisini çözdüler ve bunun, kendisine, Hâce'yi rahatsız etmemesine dâir bir îkâz olduğunu, dergâhı yıkmak kararından vazgeçmesini söylediler. Bu hâdise üzerine çok korkan mühendis, Alâeddîn Mahdûm'un dergâhını yıkmak kararından vazgeçtiği gibi, her gittiği yerde, ondan hürmetle bahsetmeye başladı.

Mevlânâ Abdurrahmân Lüknevî, Ali Ahmed'in dergahında çile çekiyordu. Çilesi kırk gün sürecekti. O günlerde dergâhta yemek hazırlanmıyordu. Açlıktan dayanamıyacak hâle geldiği zaman, Alâeddîn-i Sâbir'in mübârek kabirlerinde, kendi ve arkadaşları için duâ etti. Aynı akşam tanımadığı bir zât, ismini söyleyerek onu aradı."Abdurrahmân benim" dediği zaman;

"Senin ve iki arkadaşın için yemek getirdim." dedi ve gitti. Yemeği âfiyetle yediler. Bu zât on üç gün muntazaman onlara yemek getirdi. On üçüncü gün dedi ki:

"Şimdi sizin misâfirliğiniz bitmiştir. Size yarın yemek getirmeyeceğim." O ise bunu Alâeddîn Sâbir'den bir işâret kabûl ederek çilesini bitirdi. Bir gün daha kalıp, Kalyâr'dan Pâni-püt'e gitti.

Bedayun'dan Kuli Şah anlatır (Bu kimse üçü yaya olmak üzere, yirmi bir kere hac etmiş çok mübârek bir zâttı):

"Doksan yıl kadar önce, yolun tehlikeli oluşu sebebiyle, Alâüddîn Sâbir'in kabrine ziyârete gelinememekteydi. Sâdece her tehlikeyi göze alabilenler gelebilmekteydi. Yiyecek için herhangi bir tedbir alınmamıştı. Ziyaretçiler, yaban eriği, bâzı meyveler ve civârdan toplayabildikleri yiyecekleri yerler, iki veya üç günden fazla da kalamazlardı. Her Cumâ gecesinde, bir arslanın dergâhı ziyâret ettiği görüldü. Arslan bir kaç dakika kalıyor ve ziyâretçileri ne ürkütüyor ne de zarar veriyordu."

Münşî Muhammed Hân Emblevî anlatır:

"Yatsı namazı için abdest alıyordum. Alâeddîn-i Sâbir'in dergâhında, kabrinin başında, bir arslanı başı önüne düşmüş bir hâlde sessizce oturur gördüm. Durumu anlattığım zaman, bir çokları, arslanların sık sık buralara gelip gittiklerini söyledi."

Hâce Şerefüddîn Şah Pûrî, dergaha bâzan hanımı ile birlikte ziyâret için gelirdi. Kendisi bir parça ağır işitirdi. Hanımı diyor ki:

"Alâeddîn Sâbir'in kabrinde bir arslan gördüm. Durumu bilmeyenler kaçıştılar. Kocam arslana ne dikkat etti, ne de yerinden hareket etti. Arslan, kabrin önüne geldi, edeble birkaç dakika bekledi ve çıkıp gitti. Arslan gittikten sonra, efendime durumu söyledim. Bana dedi ki:

"Sen onu ilk defâ görüyorsun, ben çok defa rast geldim. Mahdûm Sâbir'in kabr-i şerîflerinin önünde hiç kimseye zarar vermeye cesaret edemez."

Kemâl Şâh isimli bir zât anlatır:

"Dergâhı ziyâretim esnâsında bir gece örtünüp, dergâhdaki câminin avlusunda uyumuştum. Birisinin üzerimdeki örtüyü çekiştirdiğini farkettim. Uyandığım zaman, bir dişi arslan ile yavrularını gördüm. Yavrularından birisi, neş'e içinde üzerimdeki örtüyü çekiştiriyordu. Biraz sonra dişi arslan yavrularını topladı. Gördüğüm manzaradan korkmuş olduğum için örtüyü sıkıca örttüm. Korku içinde gözlerimi kapadım. Fakat, Elhamdülillah, dişi arslan ve yavruları, dergâhta hiç kimsenin kılına dokunmadan ormana doğru gittiler. Ben de rahat bir nefes aldım."

Mevlânâ Zâhirüddîn Embehtevî anlatır:

"Bir arkadaşım vardı. Demiryolu işçisi idi. Kendisini sevmeyenlerin iftirâsına uğramıştı. Bana, Mahdûm Sâbir'in hürmetine Allahü teâlâya duâ etmemi söyledi. Ben de duâ ettim. Rüyâmda Mahdûm Sâbir'in, arkadaşımın düşmanlarınca hazırlanan iftirâ yazısını yaktığını gördüm. Sonra;

"Bu yanlıştır ve yakılmalıdır." buyurdu. Ertesi gün, iftirâcıların hazırladığı yazı bulunamadı. Netîcede, arkadaşıma hiçbir zarar yapamadılar."

Sâlim Ârif isminde bir zât, uzun bir zamandır hasta idi. Arkadaşına bir mektupta; Mahdûm

Alâeddîn-i Sâbir'in kabri yanında, hastalığı için duâ etmesini istirhâm ediyordu. Şöyle diyordu:

"Sizler, o büyüklerin kıymetini bir nebze de olsa anlamışsınız. Bizler, onların büyüklüğünü anlamaktan çok âciz insanlarız. Onların merhametleri boldur. Ve herkesçe bilinir. Hastalığımdan çok muzdaribim. Kurtulmam için o mübârek kabrin ayak ucunda duâ buyurmanızı istirhâm ederim." Daha sonra başından geçenleri arkadaşına yazdığı mektupta şöyle anlattı:

"Ramazan ayı idi. Çok hasta idim. Ateşler içinde yanıyordum. Orucumu ve ibâdetlerimi çok zor yapıyordum. 13 Mayıs 1955 Cumâ günü idi. Yâni sizden mektupla duâ taleb edişimden bir hafta geçmişti. Cuma namazını kılıp yatağa güçlükle ve bitkin bir hâlde düşüp kaldım. Biraz sonra kalbimden elime bir kitap alıp okuyunca iyi olacağım geçti. Kitap okurken âniden iyileştiğimi hissettim. Hiç bir şeyimin kalmaması, tamâmen iyileşmiş olmam beni hayrete düşürdü ve çok şaşırdım. Birkaç gün sonra sizden ikinci bir mektup aldım. Hastalığımın iyi olduğu Cumâ günü yâni 13 Mayıs 1955 günü Mahdûm Sâbir'in kabrinde duâ ettiğinizi yazıyordunuz."

ÜÇ SENE KÂFİ GELİR

Şah Abdürrahîm idi, adı babasının da,
Ölüm hastalığına, yakalandı sonunda.

Mîdesine şiddetli, bir ağrı girdi artık,
Ev halkı endîşeye, kapıldı bir aralık.

Komşular haber alıp, ziyârete geldiler,
Onu çok hasta görüp, tesellî eylediler.

Henüz "Beş yaşında"ydı, Alâeddîn o günde,
Diz çökmüş otururdu, babasının önünde.

Gelenler dediler ki: "Alâeddîn duâ et,
Hak teâlâ babana, versin sıhhat âfiyet."

Cevâbında dedi ki: "Edeyim, peki, fakat,
Şu anda ona duâ, sağlamaz bir menfaat.

Zîrâ Resûlullah'ı, görürüm ki âşikâr,
Bir Cennetin içinde, babamı bekliyorlar.

Melekler ellerinde, Cennet elbiseleri,

Buraya gelirler ki, götürsünler pederi."

Vaktâ ki Alâeddîn, onlara dedi bunu,
Babası "Allah" deyip, teslîm etti rûhunu.

O da vefât ederek, göçünce bu dünyâdan,
Bir maddî sıkıntıya, girdiler hepsi o an.

Annesi gâyet asîl, bir hanım efendiydi,
Yine sıkıntısını, kimseye bildirmedi.

Alâeddîn o günler, sâdece "Su" içerek,
Üç-beş günde bir defâ, bir lokma yerdi ekmek.

Lâkin fenâ olmuştu, bir gün "Açlık hissi"nden,
Yemek için bir şeyler, istedi annesinden.

Evde ise pişecek, yok idi hiç bir şeyi,
Su doldurup ateşe, oturttu tencereyi.

Yemek pişirir gibi, göründü artık ona,
Zîrâ bir şey yoktu ki, yedirsin bu oğluna.

Bekledi Alâeddîn, öğleden akşama dek,
Sordu ki: "Anneciğim, pişmedi mi o yemek?"

O "Pişmedi" deyince, gelip kapağı açtı,
Zîrâ hiç tahammülü, yok idi, hayli açtı.

Kapağı açar açmaz, kavuştu bir sevince,
Bağırdı: "Anneciğim, pilav pişmiş iyice."

O da gelip görünce, daha arttı hayreti,
Anladı ki bu dahî, oğlunun kerâmeti.

Zâten hârikulâde, hâlleri çoktuonun

Büyük zât olacağı, belliydi bu oğlunun.

Düşündü ki: "Bunu ben, âbime götüreyim,
Yetiştirmesi için, ona teslîm edeyim."

Ferîdüddîn Genc Şeker, idi ki âbisi de,
Oğlu Alâeddîn'i, götürdü kendisine.

O dahi görür görmez, kardeşinin oğlunu,
Fark etti alnındaki, o "Büyüklük nûru"nu.

Sevinip buyurdu ki, hemen hemşîresine,
"Üç sene kâfi gelir, bunun yetişmesine."

O dahî arz etti ki: "Âbicim, Alâeddîn,
Sever oruç tutmağı, lütfen çok dikkat edin!

Zîrâ korkuyorum ki, olunmazsa göz kulak,
Açlıktan ölebilir, yemeği unutarak."

O, tebessüm buyurup, hemen kız kardeşine,
Dedi: "Korkma, veririm, onu mutfak işine."

Hemşîresi o zaman, memnûn oldu pek fazla,
Ve lâkin Alâeddîn, yemezdi yine aslâ.

Dayısının yanında, üç senede nihâyet,
Tamâmiyle yetişip, aldı mutlak icâzet.

BURASI KİMİN KABRİDİR?

1857 senesinde Hindistan'da ayaklanma yatıştıktan sonra Kalyâr'da bulunan bir İngiliz subayı Alâeddîn Sâbir hazretlerinin dergâhına geldi. Yanında adamları ve polisler vardı. Ayakkabılarıyla dergâha girmek istedi. Hizmetçi Mansab Ali Han kendisini durdurarak;

"Burası müslümanların mübârek velîlerinden birisi olan Alâeddîn-i Sâbir'in kabridir. Lütfen ayakkabılarınızı çıkarın." dedi. İngiliz subayı sinirinden kıpkırmızı oldu. Vurmak üzere kırbacını Mansab Ali Hana doğru kaldırdı. Tam vuracakken, Mansab Ali Han mâni oldu. Öfkesinden deliye dönen İngiliz, bütün hizmetçileri ve ziyâretçileri yakalamaları için adamlarına emir verdi. Hepsini isyân etmekle ithâm etti. Hizmetçilerden bâzıları Sâbir'in kabrine gelip, İngiliz subayını şikâyet ettiler. Aynı anda İngiliz subayı, mîdesini tutarak inlemeye başladı. Ağrısı gittikçe artıyordu. Adamlarına

dönerek;

"Burası kimin yeridir." dedi. Onlar da;

"Burası, Mahdûm Alâeddîn-i Sâbir'in dergâhıdır." dediler. İngiliz subayı yakaladıkları müslümanların serbest bırakılmasını emr ederek;

"Görünüşe bakılırsa bu zâtı incittik. Beni Ruurhi"ye (Kalyâr'dan 5 mil mesâfede bir şehir) götürün." dedi. Oradan ayrıldılar. Fakat İngiliz subayı yolda öldü.

YÜZÜ KÖPEK YÜZÜ GİBİ İDİ

Alâeddîn-i Sâbir'in vefâtından bir zaman sonra çeşitli hâdiseler meydana geldi. Bu esnâda Hâce Mahdûm Sâbir'in kabri bir müddet kayboldu. Yeri belli olmayacak hâle geldi. Birgün bir kâfir, oradan geçerken, bir aydınlık gördü. Orası çok parlak görünüyor, hayvanlar bile o yere saygı gösteriyordu. Mezar kalıntılarından oranın, bir müslüman mezarı olduğunu anladı. İslâmiyete olan düşmanlığının fazlalığı sebebiyle, hemen elindeki demir çubukla, orada bulunan son kalıntıları da dağıtmak için hücûma geçti. Tam o esnâda, pencere gibi bir şey gördü. İçeride ne var diye bakmak için pencereden başını soktuğunda, boynunu tekrar dışarı çıkaramadı ve orada öldü. Hâce Mahdûm Sâbir o gece, kendisini tanıyan ve sevenlerden bâzılarına rüyâda görünüp;

"Burada bir köpek var. Ondan rahatsız oluyorum. Onu buradan uzaklaştırın!" buyurdu. Gidip baktılar. Orada kafası yere gömülü biri vardı. Çıkardıklarında, o kâfirin yüzünün köpek yüzü gibi olduğunu gördüler. Bu hâdiseyi görenler, büyüklere hakâret etmenin cezâsının pek ağır olacağını bir defâ daha görüp anladılar. Bundan sonra, Mahdûm Sâbir'in kabri üzerine mükemmel bir türbe yapıldı. Bu muazzam türbe üzerine inip çıkan kırmızı bir nûru, uzun zaman herkes gördü. Feyz ve marifet kaynağı olarak etrâfına nûr saçmakta olan bu muazzam türbe, çok güzel muhafaza edilmiş olarak günümüze kadar gelmiştir.

1) Siyer-ül-Aktâb; s.177

2) Siyer-ül-Evliyâ

3) Firdevs-ül-Vücûb

4) Sırr-ül-Ubûdiyyet

5) Hakîkat-ı Gülzâr-ı Sâbir

6) The Big five of India in Sufism; s.107

7) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.75

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.94

ALÂEDDÎN UŞÂKÎ

Uşâkî tarîkatının kurucusu Hüsâmeddîn Uşâkî hazretlerini Uşak'a ilk geldiklerinde karşılayıp talebe olmuş, kısa zamanda yetişip yüksek makamlara kavuşmuştur. On beşinci yüzyılın son çeyreği ile On altıncı yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Türbesi Uşak Kabaklar köyünde olup ziyâret edilmektedir.

ALÂÜDDEVLE SEMNÂNÎ;

Horasan'da yetişen velîlerin meşhurlarından. Tefsîr, kırâat, hadîs, fıkıh ve tasavvuf âlimi.

İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed es-Semnânî olup, künyesi Ebü'l-Mekârim'dir. Lakabı Rükneddîn, Alâüddîn ve Alâüddevle olup, daha çok Alâüddevle Semnânî diye tanınmıştır. Bağdat emirliği yapan babası, Uluğ Bitikçi ünvanıyla Gazan Hana

vezir olmuştur. 1261 (H.659) senesi Zilhicce ayında Horasan'da Semnân şehrinde doğdu. 1336 (H.736) senesi Receb ayının 22. Cumâ gecesi vefât etti. Sûfiâbâd şehrinde medfundur.

Alâüddevle Semnânî gençliğinde, amcası Melik Şerefüddîn Semnânî ile berâber Argun Hânın hizmetinde iken, bir anda değişerek, makam ve memûriyetini terk etti. Semnân'da bulunan Ahî Şerefüddîn Semnânî'nin hânegâhına giderek, tasavvuf yoluna girdi. Sonra hacca gitti. Dönüşte Bağdat'a uğradı. Orada Abdürrahmân el-İsferâînî ve Nûreddîn Keserkî'nin sohbetlerinde bulundu. Büyük bir gayret ve arzu ile ilim öğrenmeyi iki senede tamamlayıp, tasavvufta kemâl derecesine ulaşıp icâzet, diploma aldı. Kendisine insanlara hakîkati bildirmesi ve onlara doğru yolu göstermesi için vazîfe verildi. Ayrıca Reşîd bin Ebi'l-Kâsım ve başka âlimlerin sohbetlerinde de bulunarak, ilimde çok yükseldi. Sadrüddîn bin Hameveyh, Sirâcüddîn el-Kazvînî, İmâmüddîn Ali bin Mübârek el-Bekrî ve başka zâtlar ondan ilim öğrenip rivâyetlerde bulundular.

Alâüddevle Semnânî hazretleri, tasavvuf yolunda kemâle geldikten sonra;

"Şimdiki aklım olsaydı, vaktiyle devlet işlerini ve memuriyeti terketmez, o makamda riyâsızca ibâdet eder, mazlumları himâye eder, insanların hizmetinde bulunurdum." demiştir.

Zehebî diyor ki:

"Alâüddevle Semnânî, çok yüksek bir âlim idi. Birçok ilimleri kendisinde toplamıştı. Çok Kur'ân-ı kerîm okurdu. Vakûr ve heybetli idi. İnsanlara söylediği sözler çok tesirli olurdu. Görünüşü huy ve davranışları ile tabîatından asâlet sâhibi bir zât olduğu belliydi. Nefsine başkalarını tercih eden isâr sâhibi idi. Kazandığının hepsini fakirlere sadaka veren iyilikleri çok bir zât idi." Tefsîr, tasavvuf ve diğer ilimlere dâir eserleri ve kıymetli şiirleri vardır. İslâm âlimlerinin büyüklerinden ve evliyânın meşhûrlarından olan Hâce Ali Râmitenî hazretleri ile mektuplaşırlardı."

Alâüddevle Semnânî hazretlerine; "Evliyânın rûhâniyetinden istifâde edebilmek için, mezarına gidip ziyâret etmeye lüzum var mıdır? Nerede olursa olsun, bir velînin rûhuna teveccüh olunursa, rûhu orada hâzır olmaz mı?" diye sordular. Cevâbında;

"Kabir başına gitmenin çok faydası vardır. Evliyâyı ziyârete giden kimse, yolda hep onu düşünür, ona teveccühü her adımda artar, mezarı başına gelip toprağını görünce, hep onunla meşgûl olur. Teveccühü arttıkça, ondan istifâdesi artar. Evet, rûhlar için bir mâni, perde yoktur. Onlar, hatırlandığı her yerde hâzır olurlar. Fakat dünyâda iken, yıllarca, beraber bulunduğu beden o topraktadır. Onun için rûhun bu toprağa uğraması, nazarı ve bağlılığı, başka yerlere olandan daha çoktur. Birgün Cüneyd-i Bağdâdî'nin vaktiyle çile çekmiş olduğu odaya girdim. Burada çok zevklendim. Sonra Cüneyd'in mezarına gittim. Orada önceki zevki bulamadım. Sebebini mürşidime sordum. "O zevkler, Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin sebebi ile mi hâsıl oldu?" dedi.

"Evet!" dedim.

"Ömründe birkaç gün kaldığı yerde zevk hâsıl olduğuna göre, senelerce, birlikte bulunduğu bedeni yanına gidince, elbette daha çok zevk hâsıl olmak lazım gelir. Belki mezarı başında iken başka şeyleri görerek ona teveccühün azalmış olabilir." dedi.

Alâüddevle Ahmed bin Muhammed Semnânî buyurdu ki:

"Eğer bir kimse, boş oturur, hiçbir iş yapmaz, bu yaptığına da, "Zühd, dünyâyı terk etmek" adını koyarsa, onun yaptığı şeytana tâbi olmaktan başka bir şey değildir. Hiçbir faydalı iş yapmayarak, ömrünü boşa harcayandan daha hayırsız bir kimse yoktur."

"İnsan vücûdunda amellerin tohumu, yenilen lokmadır. Bir kimse lokmayı gaflet içinde yerse, lokma helâlden de olsa, insanların ondan fayda görmesi mümkün değildir."

"Bir kimse velîlik mertebesine ulaşsa, onun üzerine Hak teâlânın bir perde örtmemesi, onu

halkın gözünden gizlememesi mümkün değildir. **"Evliyâm kubbelerim altında** (saklı) **dır. Onları benden gayrısı tanıyamaz."** hadîs-i kudsînin mânâsı da budur. Burada bildirilen "Kubbeler" beşeriyet sıfatlarıdır. Pamuktan ve başka maddelerden dokunmuş perde değildir. İnsanlık sıfatları öyle bir şeydir ki, o velîde, Hak teâlâ hazretleri açık bir kusûr kılar veya bir hünerini ayıp sûretinde gösterir. "Onu Allah'tan başka kimse tanıyamaz." demek, "İçi, ilâhî irâde nûru ile dolu olmayan kimseler, o velîyi anlayamaz." demektir. Ancak o nûr ile nûrlanan kimseler anlayabilir."

"Tövbe; geçmişte yapılan günâh ve hatâya pişmân olmak ve onu, ondan sonra terketmektir."

"Tasavvuf; Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uymak, fazla konuşmayı, fazla yemeyi ve fazla uykuyu terketmektir."

"Tasavvuf bir ağaç ise, tövbe onun kökü, yalnızlık, bu ağacın kabuğu; tevhid, meyvesi; sabır, safâ, sıdk, doğruluk ve salâh yaprakları; vakar, sevgi, vefâ çiçekleridir. Allahü teâlânın izni ile, bu ağaç her zaman meyve verir."

"En büyük muhârebe, konuşur ve yerken, nefs ve şeytanla olan harbdir. Eğer onlara gâlip gelirsen, kurtulursun."

"Şükür, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânını, rahmetini görmektir. Bütün nîmetlerin, O'ndan geldiğini anlamaktır."

Alâüddevle hazretlerinin çeşitli ilimlerle ilgili eser yazdığı rivâyet edilmektedir. Bunlardan bâzılarının isimleri şunlardır: **"Âdâb-ül-Halvet, Beyânü Zikr-il-Hafî, Tefsîr-ul-Kur'ân** (13 cild), **Sırr-ul-Bâl fî Etvâr-i Sülûk-i Ehl-il-Hâl, Şekâik-üd-Dekâik, El-Urvetü li Ehl-il-Halvetî, El-Urvet-ül-Vüskâ, Füsûs-ül-Usûl, El-Felâh (Muhtasar-ı Şerh-ıs-sünne), Fevâid-ül-Akâid, Medâric-ül-Me'âric, El-Makâlât fit-Tasavvuf, El-Mükâşefât, Mevârid-üş-Şevârid, El-Mühcet-üt-Tevhîd, Tuhfet-üs-Sâlikîn** ve başkaları.

Eserlerinden; **El-Urve** Süleymaniye kütüphanesi Esad Efendi kısmında 1583 numarada, **Meşârin Ebrâr-il Kuds,** Şehid Ali Paşa kısmı 1378 numarada ve **Safvet-ül-Urve** 1188 numarada mevcuddur.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî); c.2, s.73

2) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.1, s.250

3) El-A'lâm; c.1, s.223

4) Hediyyet-ül-Ârifîn; c.1, s.108

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.6, s.125

6) Nefehât-ül-Üns Tercümesi (Osmanlıca); s.496

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.983

8) Brockelman; Sup: c.2, s.281

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.15

ALEVÎ BİN ABDULLAH;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Alevî bin Abdullah (Ubeydullah) bin Ahmed bin Îsâ bin Ali bin Câfer-i Sâdık'tır. Seyyid olup, soyu Peygamber efendimize ulaşır. Yemen'de Hadramut'un Terîm kasabasında yaşayıp, zamanla çeşitli yerlere yayılmış olan "Aleviyye" adıyla meşhûr Seyyidler âilesinin ceddi, atasıdır. Hadramut'ta doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 993 (H.383) senesi Hadramut'un Sümel köyünde vefât etti. Kabri ziyâret yeridir.

Seyyid Alevî'nin babası Seyyid Abdullah bin Ahmed Basra'da doğdu. İlim tahsîline burada başladı. 948 senesinde evliyânın önde gelenlerinden Ebû Tâlib-i Mekkî'nin ders ve sohbetlerine katılıp kemâle geldi, olgunlaştı. Sonra babası Seyyid Ahmed ile Basra'dan Hadramut'a hicret ettiler. Önce Terîm civârındaki Cişir, daha sonra da El-Hussiyye denilen yere yerleştiler.

Alevî bin Abdullah, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Hadramût, Yemen, Mekke ve Medîne-i münevverede ilim tahsîl etti. Babasından ilim ve edeb öğrendi. Onun gibi fazîletli üstün bir zât oldu. Haram ve şüphelilerden uzak dururdu. Çok ibâdet eder, çok oruç tutar, çok sadaka verir, iyilik yapardı. Yaptığı yardımlar gizli olur, sağ eliyle yaptığından sol elinin haberi olmazdı. Akrabâsından, sevdiklerinden ve talebelerinden bâzılarıyla hac yapmak için Mekke'ye gelmişti. Seksen kişi kadar idiler. Onların bütün ihtiyâçlarını karşıladı. Büyük bir titizlik ile sünnetlerine uyarak hac vazîfesini yaptı. Orada bulunan ilim sâhipleriyle görüştü. Dönüşte kendisiyle birlikte hac yapan bütün tanıdıkları için ayrı ayrı hediyeler aldı. Yumuşak sözlü, güzel ahlâk sâhibi idi.

Seyyid Alevî'nin iki kardeşi vardı. Biri İmâm-ı Basrî olup, Basra'da doğmuştu. O, ilim sâhibi fazîletli bir zâttı. Babasından ve kardeşi Seyyid Alevî'den ilim ve edeb öğrenmişti. Diğer kardeşi İmâm Hadid idi; Hadramut'ta doğdu.

Alevî bin Abdullah; duâsı kabûl olanlardan idi. Kendisinden duâ isteyen murâdına kavuşurdu. Bilhassa hasta ve dertliler sıhhat bulurdu. Çok zengindi. Senenin mahsûlü toplandığı zaman, önceki seneden kalan bütün malları tasadduk eder, fakirlere dağıtır; "Bu, bunun şükrüdür." buyururdu. Âlimler ve şâirler tarafından medhedilmiştir.

Alevî bin Muhammed, Hadramut halkı gibi Şafiî mezhebindeydi. Aleviyye âilesi; Allahü teâlâdan korkar, haramlardan kaçınır ve ilmiyle tanınırdı. Çeşitli zamanlarda çeşitli yerlerde herkesten büyük hürmet ve îtibâr görmüşlerdi.

Alevî âilesine mensûb tanınmış zâtlardan bâzıları şunlardır: 1) Ali bin Alevî, 2) Muhammed bin Ali Alevî, 3) Muhammed bin Ali, 4) Alevî bin Muhammed, 5) Muhammed bin Ali bin Alevî, 6) Ömer bin Abdurrahmân bin Muhammed, 7) Ahmed bin Abdullah, 8) Ömer bin Muhammed, 9) Muhammed bin Ali, 10) Sâlim bin Ahmed, 11) Ebû Bekr bin Ahmed, 12) Akîl bin Ömer ve başkalarıdır.

1) Nûr-üs-Safîr; s.74

2) Meşre-ur-Revî; c.1, s.30, 32

ALEVÎ BİN ALİ;

Yemen'de yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Alevî bin Ali bin Akîl bin Ahmed bin Ebî Bekr bin Abdürrahmân es-Sekkaf'dır. Seyyid Alevî olarak tanındı. 1551 (H.958) senesinde Yemen'de bulunan Terîm beldesinde doğdu. Orada yetişti. 1638 (H.1048) senesi Muharrem ayının yirmi beşinde, Çarşamba günü öğleden evvel, Mekke-i mükerremede vefât etti. Cennet-ül-Muallâ Kabristanında medfûndur.

Seyyid Alevî, "ümmî" bir zât olup, okuması yazması yoktu. Bir müddet memleketinde kaldıktan sonra bulunduğu Terîm beldesinden çıkıp, Yemen'in diğer beldelerine ve Haremeyn'e (Mekke ve Medîne'ye) gitti. Önceleri ticâret ile meşgûl olurdu. Gittiği yerlerde âriflerden, evliyâdan olan birçok kimseyle görüşüp sohbetlerinde bulundu. Onlardan çok istifâde etti. Bir Kadir gecesinde, Allahü teâlâya, rızkının ve ömrünün bereketli olması için duâ etti. Ayrıca;

"Allah'ım! Beni de hidâyete kavuşturduğun kullarından eyle!" diye yalvardı. Allahü teâlâ

onun bu samîmî duâsını kabûl buyurdu.

Seyyid Alevî hazretleri, bundan sonra ticâreti terk ederek, tamâmen evliyâlık yoluna yöneldi. Mekke-i mükerremede yerleşti. Orayı vatan edinip evlendi. Çoluk-çocuğu oldu. Âlim ve evliyâ zâtların huzur ve sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf yolunda yetişip kemâle geldikten sonra, insanlar onun sohbetlerine devâm etmeye başladılar.

Seyyid Alevî, öyle yüksek oldu ki, diğer insanların yanında Mekke-i mükerremenin ileri gelenleri, yöneticileri de, bereketlerinden ve duâlarından istifâde etmek için yanına gelirler, sohbetinde bulunmak için can atarlardı. O ise, şöhrete, parmakla gösterilmeye sebep olur endişesiyle, insanların fazla gelip gitmelerini hoş karşılamazdı. Devamlı olarak kendi nefsini kötüler ve ayıplar, kendisinin hal ve makam sâhibi olduğunu hiçbir zaman belli etmezdi. Ahlâkı, Resûlullah efendimizin ahlâkına uygun olup, o güzel edeb ile edeblenmiş idi. O zamânın Mekke şerîfi olan zât da, Seyyid Alevî'yi çok sever, hürmet eder, sohbetlerinde bulunurdu.

Her kim ki, Seyyid Alevî'ye îtirâz eder, ona eziyet verir veya büyüklüğünü inkâr ederse, yaptığının cezâsını kısa zamanda mutlaka görürdü. İnkâr eden kimse, kısa zamanda ya hastalanır, ya ölür, ya malı çalınır, ya çok yakınlarından ve sevdiklerinden biri ölür, yâhut vatanından ayrılmak durumunda kalırdı. Hâsılı, kısa zamanda bunlara benzer bir musîbet ile karşılaşırdı.

Seyyid Alevî hazretlerinin çok kerâmetleri görülmüştür. Talebelerinden birisi onun kerâmetlerini toplayıp, küçük bir risâle meydana getirmiştir. Mısır'dan Mekke-i mükerremeye fakirler için bir mikdar hubûbat, zâhire gelmişti. Yüksek derecede bir vazîfeli bu hubûbâta el koydu. Seyyid Alevî hazretleri o kimseye birini gönderip, hubûbatın sâhibine iâde olunmasını istedi. Fakat vazifeli kimse buna aldırış etmedi. Seyyid Alevî hazretleri ikinci defâ haber gönderdi ve;

"Eğer fakirlerin malını vermezsen bu sene senin son senen olur." dedi. O kimse buna da kulak asmadı. Sonunda iş aynen Seyyid Alevî'nin dediği gibi oldu. Senenin sonunda o kimsenin işine son verildi ve şiddetli bir cezâya çarptırıldı.

Seyyid Alevî hazretlerine karşı, zaman zaman haddi aşan, onu inciten edebsiz bir kimse vardı. Ona karşı incitici söz ve hareketlerde bulunurdu. Seyyid Alevî'nin yakınları birgün bu edepsize;

"Seyyid Alevî, evliyâdan yüksek bir zâttır. Böyle büyük zâtlara dil uzatmak onları incitmek insanın helâkine, felâketine sebep olur. Gel sen bu tehlikeli hâlden vazgeç ve tövbe et!" dediler. O kimse tövbe edeceği yerde, işi ileri götürdü;

"Eğer o zât hakîkaten dediğiniz gibi ise, bana ne yapabilecek, görelim." dedi. Onun bu sözleri Seyyid Alevî'ye arzedilince;

"O edepsiz kimse yakında görür." buyurdu. O kimse aynı gün öldü.

Seyyid Alevî'nin mektebe giden çocukları vardı. Birgün bu çocukları, başlarını traş ettirmek istediler. Babalarıyla berâber berbere gidip sıralarını beklemeye başladılar. Çocuklar sıra beklerken, mektebe gitme vakitleri geldi. Geç kalmaları sebebiyle hocalarının üzüleceğinden endişe edip korkmaya başladılar. Onların bu sıkıntılarını anlayan Seyyid Alevî iltifat edip; "Biz de siz traş oluncaya kadar güneşi tutarız. Böylece geç kalmamış olursunuz." buyurdu. Sonra da;

"Yâ Rabbî! Sevgili PeygamberinMuhammed sallallahü aleyhi ve sellemin hâtırı için, çocuklar traş oluncaya kadar güneşi durdurmanı istiyorum." diye yalvardı. Allahü teâlânın izni ve onun duâsı bereketi ile çocuklar traş oluncaya kadar güneş olduğu yerde kaldı. Çocuklar da derslerine geç kalmamış oldular. Orada bulunanların hepsi bu hâle şâhid olup

Seyyid Alevî'ye olan muhabbet ve bağlılıkları daha da arttı.

Seyyid Alevî, hazretleri bir zaman sefere çıkmıştı. Dönüşlerinde, Mekke-i mükerremeye yaklaşınca kâfilede olanlardan birisi, Seyyid Alevî'ye;

"Efendim, süratle ileri gidip, çoluk-çocuğunuza ve tanıdıklara gelmekte olduğunuzu haber vermek istiyorum. Buna işâret olarak da tesbihinizi onlara göstermek istiyorum. Acabâ izniniz olur mu?" dedi. Seyyid Alevî, izin vermedi. Bir müddet sonra kâfile bir yerde konakladı. Seyyid Alevî istirahât ederken (uyurken), o kimse habersiz olarak Seyyid'in tesbihini aldı ve uzaklaştı. Biraz sonra yolun üzerinde çok büyük bir yılan ile karşılaştı. Yılan bir türlü o kimsenin geçip gitmesine izin vermiyordu. O kimse Seyyid Alevî'nin tesbihini izinsiz ve habersiz aldığı için bu yılanla karşılaştığını anladı. İşlediği hataya pişmân olarak ve üzülerek mecbûren geri döndü. Seyyid hazretlerinden özür diledi.

Seyyid Alevî'nin, buna benzer menkıbe ve kerâmetleri daha pek çoktur. Çok zâhid idi. Dünyâ nîmetlerine, mevki ve makamlarına düşkün olmayıp onlara dönüp bakmazdı.

İnsanların Allahü teâlâyı tanımakta, O'na ibâdet ve tâatte gevşek davranmalarına çok üzülerek, dünyâ hayâtından usandı. Allahü teâlâya kavuşmak arzu ve iştiyâki şiddetlendi ve bunun için Allahü teâlâya duâ etti. O günlerde hastalandı. Hastalığı günden güne arttı. Doktorlar, tedâvî etmekten, ilâç bulmaktan âciz kaldılar. Hastalığının başlamasından on iki gün sonra 1638 senesi Muharrem ayının yirmi beşinde, Çarşamba günü öğleden evvel, Mekke-i mükerremede vefât etti. İnsanlar onun ayrılığına çok üzüldüler. Mekke şerîfi Zeyd bin Muhsin dahil, çok kalabalık bir cemâat cenâzede hazır bulundular. Harem-i şerîfte namazı kılınıp Cennet-ül-Muallâ Kabristanında defnedildi.

SEYYİDLERE HÜRMET

Vecîhüddîn Abdürrahmân bin Atîk el-Hadramî isminde meşhûr bir kimse vardı. O kimse, seyyidlerden bâzılarına dil uzatır, eziyet ederdi. Nihâyet o seyyid zâtlar, daha fazla tahammül edemeyip Seyyid Alevî'ye gelerek, o kimsenin yaptıklarını haber verdiler ve yardım istediler. Seyyid Alevî onlara buyurdu ki:

"Artık onun şerrinden emin olursunuz. İnşâallah bundan sonra size hiç sataşmaz." O gün akşam olduğunda, Vecîhüddîn evinde iken evi yıkıldı. Kendi canını zor kurtardı. Evi de yeni yaptırmıştı. Kendi kendine çok korktu. Bu hâlin seyyidlere olan eziyetleri sebebiyle meydana geldiğini anladı. Yaptıklarına çok pişmân oldu. Kendi kendine bundan sonra seyyidlerden hiçbir zâta karşı gelmeyeceğine ve sıkıntı vermeyeceğine dâir söz verdi.

O HALDE GİDİP DÖNÜN

Hac mevsiminde bir kâfile, Seyyid Alevî hazretlerinin huzurlarına gelip, hacca gitmek üzere kendilerinden izin istediler. Seyyid hazretleri;

"Haccınızı gelecek seneye tehir edin." buyurdular. Lâkin gelenlerin reisi kabul etmedi ve;

"Mutlakâ bu sene Hicaz'a gitmemiz lâzım." cevâbını verdi. Seyyid hazretleri de;

"Mâdem bu sene gitmek arzusundasınız, o halde gidip dönünüz." buyurdular. Bu topluluk, Seyyid hazretlerinin yanından ayrılarak, bir gemi ile yola çıktı. Rüzgâr esmediği için gemi zamânında gidemeyince haccı yapamadılar. Hac farizasını yerine getiremeden dönmüş oldular. Bunun, Seyyid Alevî hazretlerinin sözünü dinlememekten ileri geldiğini anladılar. Ertesi sene yine hacca gitmeye karar verip Seyyid hazretlerinin duâsını taleb ettiler. Seyyid hazretleri;

"Bu sene gitmenizde bir beis yoktur, gidiniz. Hak teâlâ size selâmet nasîb etsin. Murâdınıza nâil olunuz." buyurdu ve ellerindeki tesbihi birine verdi.

"Mekke-i mükerremede Makâm-ı İbrâhim'de buluşuruz, orada bu tesbihi sizden alırım." dedi. Hacılar

Mekke-i mükerremeye vardıklarında, Seyyid Alevî hazretlerini orada gördüler. Buyurdukları gibi tesbihi eline verdiler. Milibar'a döndüklerinde Seyyid Alevî hazretlerini ellerindeki aynı tesbih ile buldular.

1) Hulâsat-ül-Eser; c.3, s.118

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.179

ALEVÎ BİN MUHAMMED;

Evliyânın büyüklerinden. Neseb-i şerîfleri; Alevî bin Muhammed bin Sehl bin Muhammed bin Ahmed bin Süleymân bin Ömer bin Muhammed bin Sehl bin Abdurrahmân bin Abdullah bin Alevî bin Muhammed bin Ali bin Alevî bin Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Alevî bin Muhammed bin Alevî bin Abdullah bin Ahmed bin Muhammed bin Ali bin Mûsâ bin Câfer bin Muhammed Bâkır bin Zeynelâbidîn bin Hüseyin bin Fâtıma (radıyallahü anhâ) şeklinde olup seyyiddir. 1752 (H.1116) senesi Zilhicce ayının yirmi üçüncü Cumartesi gecesiYemen'in Terîm şehrinde doğdu. On beş yaşında âilesiyle birlikte Hindistan'ın güneybatı sâhil beldelerinden Milibar'a hicret etti. Orasını vatan edinip zâhirî ve bâtınî (kalb) ilimlerinde olgunlaştı. Hindistan halkını senelerce irşâd etti. Hak olan doğru yolu gösterdi, îmân bilgilerini aşıladı. Çok kerâmetleri görüldü. 1844 (H.1260) senesinde Milibar'da vefât etti. Tirnehali şehrinde defnedildi. Kabri üzerine büyük bir türbe binâ edilmiştir. Kabri başında gece gündüz devamlı Kur'ân-ı kerîm okunur. Vefâtından sonra da çok kerâmetleri görülmüştür.

Seyyidler âilesinin ileri gelenlerinden bâzıları daha önce Hindistan'ın Milibar beldesine hicret etmişlerdi. Bunlar içinde Alevî bin Muhammed'in dayısı Şeyh Hasan el-Cifrî de vardı. Âlim ve velî olan dayıları Milibar halkını başta hükümdârları olmak üzere tatlı dil, güzel ahlâk ve nihâyetsiz sabır ile irşâd edip doğru yolu göstermişti. Daha sonra Hindistan'ın müslüman vâlilerinden Yetibu, Milibar'ı fethedince, İslâmiyet buraya iyice yerleşti. Böylece Seyyidler âilesi, ilim ve irşâd hizmetlerine daha çok yer verdiler.

Alevî bin Muhammed'in dayısı Habib Hasan el-Cifrî, vefâtlarına yakın, kerîmesi içinYemen'in Terîm şehrinden gelecek birinin, zevc olacağını bildirdi. Buyurduğu gibi Alevî bin Muhammed, Milibar'a gelerek dayılarının kerîmesiyle evlendi.

Alevî bin Muhammed dayısının mânevî terbiyesinde büyük mücâhede ve riyâzetlerde bulunup olgunlaştı. Kırlarda gezer vahşî hayvanlarla dolu ormanlarda ibâdetle meşgûl olurdu. Bu hâlleri bir müddet devâm etti. Sonra insanlar arasına karıştı. Onlara îmân ve İslâmı anlattı. Güzel ahlâkı öğretti. Çok kerâmetler gösterdi. Herkes onun bu fazîlet ve irfânını anlayıp kendisine zamânın kutbu dediler.

Bir ara Milibar civârındaki putperest ve hıristiyanlar, Hindistan'daki bir takım idârecilerden ve krallardan gördükleri yardımlarla Milibar'ı ele geçirdiler. Daha önce müslüman olmuş bâzı kimseler de irtidâd edip, hak yoldan döndüler. Bu sebeple Milibar beldesinde hak yoldan dönenlerle, hak yolun temsilcisi Alevî bin Muhammed hazretleri ve talebeleri arasında bir takım münâzaralar başladı. Neticede bu büyük velînin gayret ve çalışmalarıyla, İslâmiyet güneşi Milibar'da tekrar parladı.

Birgün Seyyid Alevî hazretleri, Milibar beldesinin Kalküta şehrinde arabayla giderken, şehrin hıristiyan hâkimi, Seyyid Alevî hazretlerinin oradan geçtiğini gördü. Ama görmemiş gibi davrandı ve bindiği arabayı Seyyid hazretlerinin arabasına doğru sürerek çarpmasına sebeb olunca, Seyyid hazretleri ona, kim olduğunu sordu. O, kibirli bir şekilde;

"Ben bu şehrin hâkimiyim. İsmim Şems'dir." dedi. Bunun üzerine Seyyid Alevî hazretleri;

"Sen Şems (güneş) isen biz de âteşiz." cevâbını verdi ve oradan ayrıldı. Hıristiyan hâkim

evine döndü. Fakat içeri girince eviyle berâber yanıp kül oldu. Bu âteşin nereden geldiği anlaşılamadı.

Okyanusta gitmekte olan birinin bulunduğu gemi fırtınadan parçalanmak ve batmak üzere idi. O kişi Seyyid Alevî hazretlerine sığınıp kendisine yardım etmesini ricâ etti. Derhal bir el belinden tutup sâhile varıncaya kadar çekip götürdü. Böylece boğulmaktan kurtuldu. Hemen Seyyid hazretlerinin hânelerine giderek elini öptü ve;

"İşte beni boğulmaktan kurtaran el budur." diyerek tekrar öptü. O zaman Seyyid Alevî;"Yardım, Allahü teâlâdandır." buyurdu.

Müslüman olmayan biri fevkalâde mâli sıkıntıya düşmüştü. Bu sebeple Seyyid Alevî hazretlerine gelip hâlini arz etti. Seyyid hazretleri ona;

"Şu Hindistan cevizini al!" buyurunca, alıp hürmeten evine götürdü. Özel bir yere koydu. Sonra her alıp sattığından kâr etti. Netîcede çok mal sâhibi bir zengin oldu. Bu zengin ticâret için başka yerlere gönderdiği malın üzerine teberrüken Seyyid Alevî hazretlerinin isimlerini yazmayı âdet edindi. Bir gemide bu kişinin yine çok malı vardı. Bir kısmının üzerine Seyyid hazretlerinin ismi yazılmış, diğerlerinin üzerine yazılmamıştı. Bu sırada gemi battı. İçindeki mallardan Seyyid Alevî hazretlerinin ismi yazılı olanlar dışında hepsi telef oldu. İsmi yazılı olanlar ise, su üzerinde yüzerek sâhile gitti.

Seyyid Alevî hazretlerinin bulundukları Milibar'da Tâûn hastalığı görülmüştü. Halk, Seyyid hazretlerine gelip hallerini bildirince;

"İnşâallah selâmet buluruz." diyerek duâ ettiler. Allahü teâlânın izniyle hastalık o beldeden kalktı.

Birgün Seyyid Alevî hazretleri ikindi namazını edâ için mescide gitmişti. Orada başka fazîletli kimseler de vardı. Namazdan sonra câmiden çıkarken Milibar köylerinden olan dört kişi, memleketlerindeki bir hastalıktan bahsedince, Seyyid hazretleri;

"Memleketlerinize dönün. İnşâallah şifâ bulursunuz." diyerek hastalığın kalkacağını söylediler. Buyurdukları gibi oldu.

Birgün Seyyid Alevî hazretlerine birisi geldi. "Fakirim, muhtâcım bana yardım edin." deyip yardım istedi. Seyyid hazretleri ona;

"Falan tüccara git istediğin kadar parayı vermesini ricâ et!" dedi. Fakir, tüccara gidip istediğini söyledi ve kendisini Seyyid hazretlerinin gönderdiğini bildirdi. Tüccar o fakire istediği parayı vermekten kaçındı. Fakir mahzun olarak geri döndü. Bir zaman sonra aynı tüccar, işlerini idâre eden bir adamından bir kese altın getirmesini istedi. Adam, altın dolu keseyi götürüp teslim etti. Tüccar keseyi açtığında kesedeki altınların bakıra dönmüş değersiz şeyler olduğunu gördü. Çok üzüldü. Sebebini düşünüp hatâsını anladı ve koşup Seyyid Alevî hazretlerinden özür diledi.

Seyyid hazretleri bir öğle namazı vaktinde bir câmi-i şerîfe gitmişti. Câmide büyük bir kalabalık vardı. Daha sonra kâmet okunup namaza kalkıldı. Herkes imâma uydu. Seyyid hazretleri ise saftan çıkıp dışarıda yalnız başına namazını kıldı. Halk, namazı bitirince, Seyyid Alevî hazretlerinin bu davranışından hayrette kalıp, sebebini birbirlerine sormağa başladılar. İçlerinde şehrin hâkimi ile âlimler ve eşraf da vardı. Bunlar seyyid hazretlerinin namazı yalnız kılmasının sebebini sorunca, onlara tebessümle;

"Namazda, sütü çok olan ineğin arkasına düşmüş bir imâma uymak istemediğimden yalnız kıldım." buyurdu. Sonra herkes câmiden dışarı çıktı. Seyyid hazretlerinin bu cevâbını öğrenenler, imâma gelip Seyyid hazretlerinin sözlerini naklettiler. İmâm da;

"Doğrudur, zevcem hastadır. Tedâvîsi için hergün süt içmesi lâzım. Cemâat içinde sütü çok bir ineğin sâhibini gördüm. Namaz sonunda kendisinden istemeye karar verdim. Zihnim

bunlarla meşgul oldu." dedi. Bunun üzerine oradakiler Seyyid Alevî hazretlerine hüsn-i zan edip, onun büyük bir zât olduğuna daha çok inandılar.

Paraya ihtiyâcı olan birisi Seyyid Alevî hazretlerine gelerek yardım istedi ve sonradan zengin olan bir kâfire havâle edilmesini istirhâm etti. Seyyid hazretleri onu istediği parayı ödünç almak üzere o zengin kâfire gönderdi. Zengin bu isteği kabul etti. Lâkin gece olduğundan isteğini ertesi güne bıraktı. Borç istiyen kişi evine döndü. Bir takım düşüncelere daldı. Neticede kâfirin vereceği parayı ödememeyi niyet etti. Ertesi gün parayı almak için gidip kâfirin kapısına vardığında arkasından iki kişi gelerek, para isteyenin hâin olduğunu, kendisine para verilmemesini tembihleyerek, bunun Seyyid hazretlerinin emri olduğunu bildirdiler. Borç isteyen kişi şaşkınlıkla oradan ayrılıp doğruca Seyyid hazretlerinin huzuruna vardı ve durumunu anlattı. O zaman Seyyid Alevî hazretleri;

"Biz hâinlerle alış veriş yapmayız." buyurdu. Bunun üzerine o kişi yaptığı niyete pişman olup, özür diledi.

Seyyid Alevî hazretleri sebebiyle müslüman olup, seâdete kavuşmuş bir hanım, Seyyid hazretlerinin talebelerinden biriyle evlenmişti. Zevciyle berâber memleketlerine döndüler. Orada hâmile kaldı. Doğacak çocuk için bir şeyleri bulunmamasından üzüntü içinde idiler. Tam bu sırada Seyyid Alevî hazretlerinin gönderdiği her türlü ihtiyaçlarını giderecek bir kayık dolusu eşyâ geldi. Kadıncağız bir erkek evlâd dünyâya getirdi. Yaptığı yardımlardan dolayı Allahü teâlâya şükür ettiler ve Seyyid hazretlerine bağlılıkları daha da fazlalaştı.

Seyyid Alevî hazretlerinin sevdiği bir talebesi bir kış günü yağışlı bir havada vefât etmişti. Defnedilmek için hangi kabir kazıldıysa su çıktı ve susuz bir yer bulunamadı. Mezarcı gelip durumu Seyyid hazretlerine arzedince;

"Evvelce kazdığın yerlerden birini tekrar kaz!" buyurdu. O da emre uyarak o yerlerden birini açtı. Sudan eser yoktu. Merhumu buraya defnettiler.

Bir defâsında denizde şiddetli fırtına oldu. Deniz kabarıp şehrin kenar mahallelerine taştı. Tüccarlar ve halk bundan büyük zararlara uğrayacaklarını anlayıp Seyyid hazretlerinden yardım istediler. O da deniz kenarına gidip duâ ederek;

"Sâkin ol ey deniz, sâkin ol!" diye seslendi. Çok geçmeden denizin sâkinleştiği, sularının çekildiği görüldü. Herkes sevinçten bayram yaptı.

Müslüman olmayanlardan biri, şiddetli bir hastalığa tutulmuştu. Tabipler çâre bulamadılar. Hasta, Seyyid hazretleriyle istigâseye (onu yardıma çağırmaya) başladı. Bütün gönlüyle onu düşünüyor, yardım bekliyordu. Birgün birisi hasta kişinin kapısını çalıp içeri girdi ve kendisini Seyyid Alevî hazretlerinin gönderdiğini söyleyip ona bir muz verdi. Hastalığı için devâ olduğunu ve yemesini bildirdi. Hasta kendisine verilen muzu yiyince, Allahü teâlânın izniyle şifâ buldu. Durum Seyyid hazretlerine haber verildiğinde;

"Evet o kişi bizi çok hatırlayıp yardım istedi. Allahü teâlânın izniyle biz de imdâdına yetiştik." buyurdu.

Milibar bölgesinde bir çeşit sinek, zuhur edip insanın kulağına girer girmez rahatsızlığa sebeb oluyordu. Pekçok ilaç kullanılmasına rağmen sinekleri kovmak mümkün olmadı. İnsanlar kulaklarını pamukla tıkamağa başladılar. Bu da çâre olmadı. Sineklerin çocuklara verdiği zarar daha büyük olup anne ve babalar, korumak için başlarında bulunmak ve uyumamak mecbûriyetinde kalıyorlardı. Nihâyet durumu Seyyid Alevî hazretlerine arzettiler. Seyyid hazretleri ellerini açıp;

"Yâ Rabbî! Şu dertli kullarına selâmet ihsân eyle." diye duâ edince o bölgede bu çeşit sinek bir daha görülmedi.

Bir kadın akşama doğru kölesiyle birlikte bir köyden diğer bir köye gidiyordu.Yolun

tenhalaştığı bir sırada köle haddi aşıp, sâhibesi olan kadına tecavüz etmek istedi. Kadıncağız da büyük bir korkuya kapıldı. Köleye yalvarıp, üzerindeki mücevherleri vermek istedi. Köle niyetinden dönmedi ve kadına el uzatmak istedi. Kadıncağız kurtuluş olmayacağını anlayınca;

"Yâ Rabbî! Seyyid Alevî Muhammed'i bana yardımcı eyle!" dedi ve onu vesîle edip Allahü teâlâya yalvardı. O an koca bir yılan çıktı ve köleye hücum ederek sokup öldürdü. Kadıncağız korku içerisinde oradan uzaklaştı. Lâkin bu karanlık yerlerde yalnız kalmış olmasından dolayı ızdırabı bir kat daha artmıştı. Tekrar Seyyid hazretlerinden yardım istedi. O anda yanında bir at belirdi, binip uzaklaştı. At onu köyüne kadar götürdü. Kadın başından geçenleri yakınlarına anlattı. Gidip baktıklarında kölenin zehir tesiri ile simsiyah kesildiğini gördüler.

Çiftçinin biri iki muz ağacı dikerek birinin meyvesini Seyyid Alevî hazretlerine diğerinin meyvesini de Kandûtî adında birine vermeyi nezretmişti. Seyyid Alevî hazretlerine nezr ettiği ağacın küçük, Kandûtî'ye nezrettiği ağacın ise büyük bir salkımı oldu. Çiftçi, Seyyid hazretlerinin huzûruna çıktığında durumu arzetti. Seyyid hazretlerinin;

"Doğrudur. Lâkin bize nezrettiğin ağacın iki salkımı olmalı." buyurdu. Bunun üzerine çiftçi derhal ağaçların bulunduğu yere koştu. Hakikaten Seyyid hazretleri için olan ağaçta iki salkım gördü. Muz ağaçları tabiaten bir salkımdan fazla meyve vermezlerdi. Bunu duyanlar oraya gelip, Seyyid hazretlerinin ağacını hayretle seyrettiler.

Birgün Seyyid Alevî hazretlerinin benizlerinin sarardığı ve hallerinin değiştiği görüldü. Merakla sebebini kendilerinden sordular. O zaman;

"Okyanusta sefer eden bir gemideki sevdiklerimiz, büyük bir fırtınaya tutuldular. Helak olmak üzere idiler. Bizi vesîle edip, yardım istediler. Biz de biiznillahî teâlâ imdâdlarına yetiştik." buyurdu. Hakîkaten birkaç gün sonra limana bir gemi gelerek bunların Seyyid hazretlerinin haber verdiği kişiler olduğu anlaşıldı.Sonra bu kişiler nezr ettikleri malları Seyyid hazretlerine getirip duâlarına kavuştular. O da malları fakirlere dağıttı.

Seyyid hazretlerinin Hadramut'ta oturan ilim sâhibi muhterem bir amcazâdesi vardı. Birgün derste birçok talebe ve âlim kişilerle berâberken, Milibar'dan SeyyidAlevî hazretleri tarafından kendisine hitâben bir mektup geliverdi. Âlim zât mektubu alıp açtı, mektupta;

"Büyük susuzluk çeken Hadramut beldesine rahmet bulutları yaklaşmaktadır." haberini veriyordu. Hakîkaten çok geçmeden yağmur dolu bulutlar belirdi ve bol bol rahmet yağdı. Hadramut beldesi, Seyyid Alevî hazretlerinin duâsı bereketiyle kuraklıktan kurtuldu.

AZ DAHA GÖZLERİM ÇIKACAKTI

"Râsi' bin Derviş adındaki bir sultânın adamları, Alevî bin Muhammed'in yakınlarından birisinin mahsûlünden zorla alıp, sâhibine zulümde bulundular. O mazlum kişi gelip, durumu Alevî bin Muhammed'e arzetti. Alevî bin Muhammed derhâl sultâna çıkıp, öteden beri yapmakta olduğu bu zulümden vazgeçmesini tenbih ederek, iki parmağı ile sultâna işâret etti. Sultan Râsi' bin Derviş;

"Peki efendim!" diyerek teslimiyet gösterdi. Alevî bin Muhammed oradan ayrılınca, sultanın yanındakiler;

"Niye korktunuz? Onun dediğini niye tuttunuz?" diye sorduklarında, Sultan;

"Onun uzattığı iki parmağını, gözlerime saplanmak üzere olan iki mızrak olarak gördüm. Az daha gözlerim çıkacaktı." dedi ve bir daha zulüm yapmadı."

1) Menâkıb-ı Alevî bin Muhammed

ALEVÎ BİN MUHAMMED SÂHİB-ÜD-DEVÎLE;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Alevî bin Muhammed Sâhib-üd-Devîle'dir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Doğum târihi bilinmemektedir. 1376 (H.778) tarihinde vefât etti. İlimde ve tasavvuf hallerinde engin bir deniz gibi idi. Çok kerâmetleri görüldü.

Şöyle anlatılır: "Babası ona bir kuyu bağışladı.Fakat daha sonra vazgeçerek o kuyuyu geri aldı. Bir kısım insanlar, o kuyudan su çekmek için yanına gittiklerinde, suyunun çekilmiş, kupkuru ve içinin kaya parçaları ile dolu olduğunu gördüler. Gelip durumu babasına anlattılar. Babası, kuyunun bu hâle gelmesine kendisinin sebeb olduğunu anladı ve o kuyuyu tekrar oğluna bağışladı. Alevî bin Muhammed kuyunun başına geldiğinde, kuyunun eski hâli üzere su dolu olduğunu gördüler."

Yine anlatılır ki: "Alevî bin Muhammed ve talebelerinin bulundukları vâdiyi sular bastı. O zaman hep birlikte, biraz yüksekçe bir yer olan tepeye çıktılar. Sular yükseldikçe, onlar daha yükseklere çıktılar. Onlar çıktıkça sular da yükseldi. Kurtuluş için başka bir yere de gidemediler. Talebeler, boğulup helâk olacaklarına kanâat getirdikleri bir sırada, Alevî bin Muhammed o sudan abdest aldı ve iki rekat namaz kıldı. Duâdan sonra elindeki asâ ile yükselen suya vurduğu zaman, suların yükselmesi durdu. Kısa bir zamanda sular çekildi. Berâberce yerlerine geri döndüler. Herkesin evindeki eşyâsını sel götürmüştü. Oradakiler bu durumdan şikâyet ettiler. Sular çekilip yerler kuruyunca, Alevî bin Muhammed, bir yeri işaret ederek açılmasını söyledi. Toprak kazılıp açıldığında, eşyâların bir kısmını orada buldular. Başka bir yerin de kazılmasını buyurdu. Orasını da kazdılar. Geri kalan eşyâlarını da orada buldular."

Şöyle anlatılır: "Alevî bin Muhammed hazretlerinin yaşadığı bölgede çok şiddetli soğuklar oldu. Halk gelip, bütün ekili ve dikili arâzinin donup, bütün bitkilerin telef olduğunu, ona âid olan ekili tarlanın da kendilerininki gibi zarara uğradığını haber verdiler. O zaman Alevî bin Muhammed buyurdu ki:

"Allahü teâlânın izniyle bize âid olan yerler zarar görmemiştir." Oradakiler, ona âid olan yere gittiklerinde, onun tarlasının hiçbir zarara uğramadığını gördüler."

Şöyle anlatılır: "Alevî bin Muhammed'in yakınlarından bir zâtın develeri kaçıp kaybolmuştu. Berâberce aramaya çıktılar. Bir türlü bulamadılar. Üstelik yollarını da kaybedip, nerede olduklarını anlayamadılar. Aç ve susuz bir hâlde kaldılar. Alevî bin Muhammed hazretleri, sırtındaki paltosunu yere serip üzerinde iki rekat namaz kıldıktan sonra duâ edip bâzı duâlar okudu ve;

"İşte bu paltom, bize istediğimiz şeyi bulmada inşâallah yardımcı olacaktır." buyurdu. Bu arada paltosu havada uçmaya başladı. Berâberce arkasından yürüdüler. Nihâyet bir yerde develeri buldular. Kısa zamanda da oturdukları beldeye geri döndüler."

Yine şöyle anlatılır: "Çocuklarından biri, şiddetli bir göz ağrısına tutuldu. Acısına dayanamaz oldu. Bir gece;

"Yâ Rabbî! Sevdiğin kul olan babam hürmetine bana şifâ ver!" diye duâ etti. Rüyâsında yerden göğe yükselen kuvvetli bir nûr gördü. O sabah kalktığında gözlerindeki ağrının hiç kalmadığını, şifâ bulduğunu anladı."

"Talebelerinden birkaçı da ağır bir hastalığa yakalandı. Hocalarını vesîle edip, Allahü teâlâdan şifâ istediler. Allahü teâlâ da onlara şifâ ve âfiyet verdi."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.155

2) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.209-210

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.380

ALEVÎ BİN ÜSTÂZ-ÜL-A'ZAM;

Yemen'de yaşamış evliyânın büyüklerinden. İsmi,Alevî bin Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Ahmed olup, soyu Peygamber efendimize ulaşır. Yemen'de Terîm şehrinde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Baba ve dedeleri gibi fazîlet sâhibi bir zât idi. Çok kerâmetleri görüldü. 1270 (H.669) senesi Terîm'de vefât etti. Zenbil Kabristânlığına defnedildi. Kabri ziyâret mahalli olup, gelenler rûhâniyetinden istifâde ile murâdlarına kavuşmaktadır.

Seyyid Alevî ilk önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Kâmil bir zât olan babasının terbiyesinde yetişti. Zamânının fen bilgilerinde ve dînî ilimlerde üstün bir dereceye yükseldi. Tasavvuf adı verilen kalb ilimlerinde zamânın ileri gelen velîleri arasına girdi. Bu sebeple evliyâ bir zât olan babası onu medheder, velîlikte daha yüksek derecelere kavuşacağını işâret ederdi.

Seyyid Alevî tasavvuf yoluna girdiği günlerden birinde babası ona koyunlar için yeşil otlardan toplamasını söyledi. O da bahçelere gitti lâkin bir tutam ot toplamadan geri döndü. Hiçbir şey koparmamıştı. Babası sebebini sorduğunda, o;

"Babacığım! Her şey Allahü teâlâyı tesbih ediyor, anıyor. Allahü teâlâyı zikreden yeşillikleri koparmak cesâretinde bulunamadım. Hayâ ettim." dedi.

Babası, oğlunun mânevî derecelerdeki bu üstünlüğü sebebiyle;

"Benim şu oğlum, Allahü teâlânın izniyle insanların hâllerini bilir, hâlleri ona mâlûm olur." buyurdu.

Seyyid Alevî birgün yolda giderken çocuklar oynuyordu. Onlara bakıp;

"Şu ikisi hayırlı, diğer ikisi de hayırsız olur." buyurdu. Hakîkaten hayırlı dedikleri dinde âlim ve sâlih kimselerden oldu. Büyük fıkıh âlimi İbrâhim bin Ebî Süleyb hayırlı iki kişiden birisi idi. Diğer ikisi ise, insanlara zulümde birbirleriyle yarıştılar.

Seyyid Alevî, babasının vefâtından sonra yüksek mânevî ilimlere ve hâllere kavuşmak için Mekke-i mükerremeye doğru yola çıktı. Evliyânın büyüklerinden Abdullah bin Muhammed Îsâ Abbâd ile tanıştı. Sonra onun ilim meclisine devâm etmeye başladı. Bir zaman sonra oğlunun ayrılığına dayanamayan annesi, hocası Abdullah bin Muhammed hazretlerine bir mektup yazarak oğlunu geri göndermesini istedi ve evin geçimi ve kardeşlerinin bakımı için ona ihtiyaçları olduğunu bildirdi.

SeyyidAbdullah hazretleri bu haber üzerine Seyyid Alevî'yi yanına çağırıp memleketine dönmesinin iyi olacağını bildirdi. Seyyid Alevî, hocasının bu sözleri üzerine kalmakta ısrâr etti ve;

"Biz Allah için neye karar vermiş isek ondan geri dönmeyiz." dedi ve sohbetlere devâm edeceğini bildirdi. Şeyh Abdullah hazretleri onu dönmeye iknâ edemeyince, annesine bir mektup gönderdi. Mektupta;

"Döndürmek için ileri sürdüğümüz şeyler bir fayda vermedi. Hâlimiz, makâmımız onu geri döndüremedi." diye yazdı.

Seyyid Alevî daha sonraları Şeyh Ahmed Ebi'l-Cu'd hazretlerine geldi. Ondan istifâde etmek istedi. Şeyh Ahmed hazretleri onu tanıyıp;

"Söylendiği üzere sen ilim ve fazîlet sâhibi Alevî değil misin?" dedi. O da;

"Evet ismim Alevî, lâkin söylenenlerden Allahü teâlâya sığınırım." dedi.

Şeyh Ahmed hazretleri bu defâ ona; "Sen babanın derecesinde değil misin?" dedi. Bunun üzerine SeyyidAlevî;

"Onun derecesini biliyorum lâkin ben ondan çok aşağılardayım." diye cevap verdi. Sonra onun sohbetlerine katılıp icâzet aldı.

Seyyid Alevî hazretleri Mekke-i mükerremede kaldığı sırada çok umre yaptı. Gece gündüz çok tavâf etti. Çok namaz kıldı. Pekçok kimse ilminden edebinden istifâde ettiler. Seyyid Alevî hazretleri, ceddiResûlullah efendimizi ziyâret için Medîne-i münevvereye gitti. Kabr-i şerîfi ziyâretten sonra Eshâb-ı kirâmın kabirlerini ziyâret etti.

Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret esnâsında Hücre-i seâdetin önünde bir müddet başını eğip durdu. Bir zaman bekledikten sonra hürmetle ayrıldı.

Sevdikleri onun bu ziyâreti ile ilgili sorunca, o da şöyle anlattı:

"Kabr-i seâdette Resûlullah efendimizi ve yanında iki azîz sahâbisi hazret-i Ebû Bekr ile hazret-i Ömer'i gördüm. Efendimize hürmetle arzedip yanlarındaki kadrimi sordum;

"Evlâdım sen bizim gözümüzdesin." buyurdular. Sonra bana hitâben;

"Peki senin yanında yerimiz nedir?" sorusunu sordular. Ben de;

"Yâ Resûlallah başımın üzerindesiniz." diye cevap verdim. Daha sonra hazret-i Ebû Bekr ile konuştum. Bana;

"Ey SeyyidAlevî! Cedd-i âliniz olanPeygamber efendimize insaflı cevap vermediniz. Zîrâ efendimiz sizi gözde kıldı. Siz ise efendimizi başta kıldınız. Hâlbuki gözde olmak daha üstün bir nîmettir." dedi. Ben de;

"Peki buna şükür olarak ne yapmamı tavsiye edersiniz?" dedim. O da;

"Şimdi yanındaki bir mikdâr parayı mücâvirlerin fakirlerine dağıt!" buyurdu. Ben de hürmetle ayrılıp öyle yaptım."

Seyyid Alevî hazretleri bir müddet daha Medîne-i münevverede kaldıktan sonra memleketi olan Terîm'e döndü. Yolda bir gemiye binmişti. Giderken bir kısım korsan, deniz eşkıyâsı baskın için gemilerine yaklaşmaya başladı. Gemidekiler Seyyid Alevî hazretlerine gelip duâ etmesini istediler. Seyyid hazretleri duâ edince şiddetli bir rüzgâr, korsan gemisini alıp götürdü. Zarar veremiyecekleri tarafa sürükledi. Böylece gemidekiler selâmet buldu. Seyyid Alevî hazretleri Bender Sahar'a vardı. Gemiden inip memleketi tarafına yola çıkacaktı. Bu esnâda vâli bir adamını gönderip dâvet etti. Seyyid hazretleri gitmek istemedi. Bunun üzerine vâli, maiyyetiyle birlikte Seyyid hazretlerini karşılamaya çıktı. Seyyid Alevî hazretleri şu beyitleri okudu:

Devlet adamlarının, Allah adamlarının

Kapısında beklemesi ne kadar güzelse,

Allah adamlarının, devlet adamlarının

Kapısına gitmesi ve beklemesi o kadar çirkindir.

Vâli elinden gelen hürmeti gösterdi.Seyyid hazretlerinin duâsını aldı.

Seyyid hazretleri memleketine dönünce, talebe yetiştirmekle meşgûl oldu. Çok kerâmetleri görüldü.

Terîm'de vesvesesi çok bir adam vardı. Abdestini vesveseyle aldığından çok uzun zaman sürerdi. Seyyid Alevî hazretlerinin ve talebelerinin çabuk çabuk abdest almaları hoşuna gitmez, onlar iyi abdest almıyorlar der, beğenmezdi. Birgün Seyyid Alevî hazretleri abdest almak için su istedi. Kendisine vesveseli adamın kuyu başında abdest aldığı haber verildi.

Seyyid hazretleri kendilerini ve talebelerini beğenmeyen bu zâtı hatırladı. Abdest işini gittikçe uzatan o kimse, bulunduğu yerde şiddetli bir susuzluk hissetmeye başladı. Hemen bir kova su içti. Daha sonra bir kova daha içti. Hâlâ susuzluğu gitmiyordu. Daha sonra kendisini oradaki çamurlu bir su birikintisinin içine attı. Bunun sebebini düşündüğünde, Seyyid hazretleri hakkındaki kötü düşünceleri olduğunu anladı. Hemen gidip özür diledi. Duâ istedi. Sonra vesveseleri gitti.

Bir zaman, Ali bin Abdullah isminde üç aylık bir çocuk hastalanmıştı. Annesi onu alıp Seyyid Alevî hazretlerinin huzûruna getirdi ve şifâ bulması için duâ istedi. Seyyid hazretleri ona;

"Üzülmeyiniz. İnşâallah ömrü yüz sene olur." buyurdu. Daha sonra çocuk iyileşti. Sonradan o çocuğun yüz sene ömür sürdüğü görüldü.

Seyyid hazretleri Terîm'de âilesinin ismini taşıyan Benî Aleviyye mescidinde gece-gündüz çok defâ îtikâf ve ibâdetle meşgûl oldu. Îtikâf ettiği günleri oruçlu geçirirdi. Çok namaz kılar, civardaki kabirleri ziyâret ederdi. Bunlar içinde, Hûd aleyhisselâmın kabri de vardı. İlk ziyâretinde kendinden geçmiş bir hâlde kaldı. Daha sonra kendine geldiğinde;

"Evet burası Hûd aleyhisselâmın kabridir." buyurdu. Sonra da;

"Hûd aleyhisselâm, Peygamber efendimize salâtü selâm okuduktan sonra kendilerine de okumasını benden istedi ve;

"Mahlûkâtın en şereflisi, en hayırlısı olan Muhammed aleyhisselâma salât ve selâm olsun. Hûd nebî üzerine de salât ve selâm olsun." de! buyurdu.

Seyyid Alevî hazretleri ikinci defâ evlenmek istememişti. O zaman;

"Senin belinde sâlih bir zürriyet var, evlen!" diyen bir ses duydu. Bunun üzerine evliyâ bir hanım olan Fâtıma binti Ahmed Alevî ile evlendi. Ondan Abdullah ve Ali isminde iki oğlu oldu. Bunlardan da sâlih evlâtlar meydana geldi.

YİYECEKLERİ GÖTÜR

Seyyid Alevî hazretleri, Kâbe-i muazzamayı ziyâret ve hac için Mekke-i mükerremeye gitti. Tavâf esnâsında birisi yanına sokulup;

"Biz Sidre denilen yerdeki sınır karakolunda altı mücâhid gâziyiz ve açız. Bizden gâfil olma!" deyip kayboldu. Seyyid Alevî bunun üzerine talebelerinden Ahmed bin Muhammed Bâ-Muhtâr'a altı kişilik yiyecek hazırlamasını emretti. Bu durumu talebesi şöyle anlatır:

"Hocam Seyyid Alevî hazretlerinin emrettiği yiyecekleri hazırladım. Sonra târif ettiği yerdeki sınır karakoluna gittim. Orada yalnız bir kişi vardı. Yiyecekleri verdim. O kişi berâber yemek yememiz için beni de çağırdı. Ben yemek istemedim. İçimden de keşke onunla birlikte birkaç lokma alsaydım, berekete kavuşurdum diye geçirdim. O kişi yemeğe devâm etti. Tâ ki birkaç lokmacık kalmıştı. Bana; "Bereket için bari ye!" dedi. Sonra da:

"Altı aydır böyle bir yiyecek ağzıma koymadım." dedi. Sonra oradan ayrıldım ve hocamın yanına gelerek olan bitenleri anlattım. Bana;

"Arkadaşları yanında idi. Lâkin o onları senden gizledi. Sen onları göremedin. Sonra yemeği de onlardan gizledi. Onlar da yiyecekleri göremediler. Şimdi tekrar oraya git. Yiyecekleri götür!" buyurdu. Ben de bu emir üzerine oraya vardım. Yiyeceklerle içeri girdim. İçeride altı mücâhid gâziyi gördüm. Getirdiğim şeylerin hepsini yiyip duâ ettiler."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.154

2) Meşre-ur Revî; c.2, s.210-215

ALİ BİN ABDULLAH BİN ABBÂS;

İslâmiyetin ilk asırlarında yetişen velîlerden. İsmi, Ali bin Abdullah bin Abbâs bin Abdülmuttalib; künyesi, Ebü'l-Hasan Ebû Muhammed'dir. Soyu, Peygamber efendimizin dedesine ulaşır. 660 (H.40) senesinde doğdu. 736 (H.118) senesinde Suriye hac yolu üzerindeki Humeyme şehrinde vefât etti. Oraya defnedildi.

Ali bin Abdullah, babasının en küçük oğlu idi. Hazret-i Ali'nin şehîd edilmesinden az önce doğdu.

Hazret-i Ali, birgün, Ali bin Abdullah'ın babası Abdullah'ı öğle namazında görememişti. Yanındakilere;

"Ona ne oldu? Bugün öğleye gelmedi?" buyurunca;

"Onun bir oğlu oldu!" dediler. Hazret-i Ali öğle namazını kılınca, yanındakilere;

"Berâberce onun yanına gidelim." dedi. Oraya vardıklarında, onu tebrik etti ve Allahü teâlâya şükretti. "Allahü teâlâ, ihsân buyurduğu oğlunu sana mübârek kılsın. İsim vermemişsen, ben vereyim." deyip, çocuğu istedi. Çocuğu getirdiklerinde, onu aldı, parmağını damağına sürdü. Ona duâ buyurdu. Sonra, onu babası Abdullah'a vererek"İsmini Ali, künyesini Ebü'l-Hasan koydum!" buyurdu.

Ali bin Abdullah'ın soyu, Peygamber efendimizin akrabâlarına dayanması sebebiyle büyük îtibâr gördü. Babasının terbiye ve himâyesinde yetişti. Babası gibi fazîlet sâhibi bir zât oldu. Babasından sonra Kâbe'deki Sikâye (hacılara zemzem suyu dağıtma) ve Rifâde (hacılara yemek yedirme) vazîfesini yürüttü. Abbâsî halîfelerinin dedesidir.

Ali bin Abdullah çok namaz kılardı. Günde bin rekat namaz kıldığı rivâyet edilmiştir. Bu sebeple kendisine Seccâd (çok secde eden) lakabı verildi. Bahçesinde beş yüz kök zeytin ağacı vardı. Hergün her bir ağacın altında iki rekat namaz kılardı. Bu sebeple kendisine dizleri nasırlı mânâsına "Züs'Sefenât" lakabı da verildi.

Ali bin Abdullah babasından, Ebû Hüreyre, Abdullah ibni Ömer ve Ebû Saîd-i Hudrî'den hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de oğulları Muhammed, Îsâ, Abdüssamed, Süleymân, Dâvûd, Sa'd bin İbrâhim, Zührî, Habîb bin Ebû Sâbit, Abdullah bin Tâvus ve başkaları hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Ali bin Abdullah, Hişâm bin Abdülmelik'in yanına gitmişti. Halîfenin yanındaki iki oğlu Seffâh ve Mansur vardı. Halîfe ona yer açıp, oturttu. Çok alâka gösterdi. Bir ihtiyâcı olup olmadığını sordu. Otuz bin dirhem borcu olduğunu söyledi. Bunun üzerine halîfe derhâl bu borcun ödenmesini emretti. O da teşekkür etti ve çıkıp gitti.

Ali bin Abdullah'ın Hicazlılar yanında kıymeti çoktu. Hişâm bin Süleymân bin Mahzûmî der ki:

"Ali bin Abdullah hac için Mekke-i mükerremeye gelmişti. Mescid-i Haram'a girince herkes meclislerini ve sohbetlerini bırakıp, onun yanına koşup çok hürmette bulundular. Otururşa, oturdular, kalkarsa kalktılar. Yürürse, etrafında yürüdüler. Mescid-i Haram'dan ayrılıncaya kadar bir an bile yanından ayrılmadılar."

Ali bin Abdullah uzun boylu, heybetli, güzel yüzlü bir zât idi. Sesi gür ve çok tesirliydi. Allahü teâlâdan af ve merhâmet husûsunda Peygamber efendimizin şu hadîs-i şerîfini bildirdi:

"Kim istiğfâra iyi sarılırsa, Allahü teâlâ, onu her türlü keder ve sıkıntıda bir ferahlık ve rahatlık, darlık zamânında ise, çıkış ihsân eder. Onu, kendisine yetecek şekilde rızıklandırır."

Allahü teâlâyı, Peygamber efendimizi ve O'nun akrabâlarını sevme husûsunda babasından rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf de şöyledir:

"Verdiği rızıklarla beslediği için, Allahü teâlâyı seviniz. Allahü teâlâyı sevdiğiniz için beni seviniz. Beni sevdiğiniz için, Ehl-i beytimi seviniz."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.207

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.7, s.357

3) El-A'lâm; c.4, s.302

4) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.323

5) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.312

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.148

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.115, 116

ALİ BİN ALEVÎ BİN MUHAMMED;

On birinci yüzyılın sonunda ve on ikinci yüzyılın başında Arabistan Yarımadasının Hadramut bölgesinde yetişen evliyâdan. İsmi, Ali bin Alevî bin Muhammed'dir. Hâliu Kasem lakabıyla meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. Beyt-i Cübeyr şehrinde doğdu. 1132 (H.527) senesinde Terîm'de vefât etti. Kabri, Zenbel Kabristanındadır.

Çocukluğu, doğduğu yerde geçen Ali bin Alevî, küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Kırâat ilmini yâni Kur'ân-ı kerîmi okuma ilmini babasından öğrendi. Babası ona başka ilimleri de öğretti. Büyük hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf dinledi. İlimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra Allahü teâlâya çok ibâdet etmekle meşgûl oldu. Sözleriyle ve yaşayışıyla çevresindeki insanlara güzel örnek oldu. Güzel ahlâk sâhibi olup, cemiyet içinde seçilmiş kimselerdendi. Bir müddet doğup büyüdüğü ve ilim öğrendiği şehirden âlim ve sâlih kimselerin çok olduğu Terîm'e gidip geldi ve oraya yerleşti. 1127 senesinde kardeşleri ve amcaoğullarıyla birlikte yirmi bin dînara bir yer satın aldı. Buraya, Basra'da bulunan bir yer adı olan Kasem adını verdi. Oraya hurma ağaçları diktiler ve hasat mevsiminde kalabilecekleri bir ev yaptılar. Sonra birçok kimse o evin çevresinde evler yapıp yerleştiler. Nihâyet, "Kasem" adıyla meşhur büyük bir köy meydana geldi. Bundan dolayı Ali bin Alevî'ye "Hâliu Kasem" lakabı verildi. O bölgede herkes ona çok saygı gösterdi. Ona gösterilen saygı, hükümdarlara gösterilmiyordu. Terîm'e yerleştikten sonra insanlar ona yakın ve uzak beldelerden gelip sohbetinde bulundular. Onlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatıp seâdete kavuşmalarına vesîle oldu. İnsanlar onun kendilerine emir olmasını istediler. Fakat dünyâya, makam ve mevkîlerine önem vermediği için bu teklifi kabûl etmedi. O şehrin insanları meclislerini, mescidlerini ve medreselerini onunla süslediler pekçok kimse ondan hadîs-i şerîf dinledi. Terîm şehri onun ilim ve mârifet nûrlarıyla aydınlandı.

Ali bin Alevî hazretleri güzel ahlâk sâhibi idi. Cömert olup çok ikram ve ihsânda bulunurdu. Kendisine ihtiyâcı için gelip de geri gönderdiği kimse olmamıştı. Herkes tarafından çok saygı gösterilmesine rağmen o, yaşayışında, giyinişinde ve konuşmasında mütevâzî idi. Hiç bir kimseden kendini üstün görmezdi. Onun meclisinde halk ile ileri gelen kimselerin birbirlerinden farkı yoktu. Kendisinin büyük bir âlim olduğu fark edilmezdi. Ancak ilmî konularda sohbet ederken, anlattıklarından yüksek bir âlim olduğu anlaşılırdı. Pekçok kerâmetleri görülmüştü. Resûlullah efendimizi rüyâda veya uyanıkken görür, müşkül meselelerini O'na arz eder, bunları aldığı cevaba göre, açıklardı. Namazda oturunca "Ettehıyyâtü"yü okurken veya başka zamanlarda "Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtüh" dediği zaman, Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem

ona;

"Ve aleyküm selâm yâ Şeyh ve rahmetullahi ve berekâtühü." diye cevap verirdi. Bâzan bu selâmı tekrarlayınca, yanında bulunanlar;

"Niçin bunu tekrar tekrar söylüyorsun?" diye sorarlardı. Onlara;

"Ben, Resûlullah efendimizin selâmıma cevâb verdiğini duyuyorum." buyururdu.

Ali binAlevî bin Muhammed hazretlerinin birçok kerâmetleri ve halleri meşhûr olarak nakl edilmiştir. Onun şöhreti İslâm ülkelerinin her tarafında yayılmıştı. Üstünlüğünü; sevenler de, karşı olanlar da kabûl etmişlerdi. 1132 (H.527) senesinde Terîm'de vefât etti ve Zenbil kabristanında defnedildi.

1) Meşre-ur-Revî; c.2, s.230

ALİ BEHÇET EFENDİ;

Anadolu'da yetişen velîlerden. Konya ulemâsından Ebû Bekr Efendinin oğludur. 1727 (H.1140) senesinde Konya'da doğdu. Babası ve dedesinin yanında küçük yaşta tahsîle başladı. Derviş tabiatlı bir zât olan babası, Ali Behçet Efendinin tahsil ve terbiyesi için özel îtinâ gösterdi. Medreselerde ilk olarak okutulan kitapları bitirdikten sonra, Karamanlı Abdullah Efendi ve meşhûr âlim Abdüssamed Efendinin derslerinde bulundu. Onlardan icâzet, diploma aldı. Sonra Afyonkarahisar'a gidip orada bir dergâhta talebe yetiştirmeye, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmeye çalışan anne tarafından dedesi Alâeddîn Çelebi'den ders aldı. Buradaki tahsîlini tamamladıktan sonra kâdı oldu. Bu görevle Anadolu'nun çeşitli yerlerine gitti. Ankara'daki vazîfesi sırasında kendisinde meydana gelen bâzı mânevî hâller yüzünden görevden istifâ ederek, Afyon'a dedesinin yanına döndü ve Mevleviyye tarîkatına göre çileye başladı. Çile müddeti bitiminde çeşitli mânevî faydalara kavuştu.

Ali Behçet Efendi, 1796 senesinde Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'nin mânevî işâreti ile Bursa'ya giderek hem Kâdiriyye, hem de Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden olan Seyyid Burhâneddîn Mehmed Efendinin talebesi oldu. Ondan Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Çeştiyye tarîkatlarında icâzet, diploma aldı. Hocası Mehmed Emin Efendi bulunmadığı zaman, yerine vekâlet ederdi. Birgün hocası, Ali Behçet Efendiyi huzûruna çağırıp, ona kendisi âhirete göçtükten sonra, yerine vekâlet etmesini, bir ara İstanbul'dan onun dâvet edileceğini, dergâhı bırakmamak düşüncesiyle bu dâveti kabulden imtinâ etmemesini, yâni dâveti kabul etmesini emir ve tavsiye etti. Bu sırada, Bursa'da ikâmete mecbur olan Burdurlu Derviş Paşa, genellikle Emin Efendinin sohbetlerine devâm ederdi. Bir süre sonra affedilen Derviş Paşa, İstanbul'a döndü. Bu arada Sultan Üçüncü Selîm'in Üsküdar'da ihyâ ettiği Selîmiye Câmii yanındaki Nakşibendiyye Dergâhı şeyhi Nîmetullah Buhârî vefât ettiğinden, Sultan Mahmûd Han, bu zâtın yerine birinin bulunarak tâyin edilmesini Derviş Paşaya havâle etti. Derviş Paşanın teklifi üzerine, Ali Behçet Efendi Selîmiye Câmii Nakşibendiyye dergâhına şeyh tâyin edildi (1816). Burada tefsîr, hadîs, **Mesnevî-i Şerîf** ve İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektubât'**ını okuturdu. Sohbetlerine devlet adamları, âlimler katılırdı.

Ali Behçet Efendi, zamânında ilmî fazîleti ve mânevî derecesinin yüksekliği ile tanındı. Kendisine talebe olarak gelenlere; ibâdetlere ve tâatlere, Allahü teâlânın beğendiği işlere çok ehemmiyet vermeleri, onlara sıkı sarılmaları, dinde yasaklanan şeylerden de çok sakınmalarını tavsiye ederdi. Nasîhatleri ile onların nefslerinin kötülüklerden temizlenmesine çalışırdı. Vakitlerinin çoğunu kitap mütâlaa etmek ve sohbet ile geçirirdi. Farz ve vâcib ibadetleri yerine getirdikten sonra nâfile ibâdetle meşgûl olurdu. Açık, net ve düzgün

konuşurdu.

Ali Behçet Efendinin dergâhı civârında oturan Hırka-i şerîf hizmetçilerindenSâdullah Efendinin yeni doğan çocuğu hiç ağlamıyordu. Annesi çocuğun bu hâlini merak edip, Ali Behçet Efendiye götürmesini kocasından ricâ etti. Sâdullah Efendi, AliBehçet Efendinin âdetini, böyle işler yapmadığını bildiği için, hanımının bu arzusunu yerine getirmedi. Hanımı bunun üzerine çocuğu alıp dergâha gitti. AliBehçet Efendinin huzûruna müsâade isteyerek girdi ve durumunu arzetti. Ali Behçet Efendi onun bu arzusunu kırmadı ve çocuğu kucağına alarak;

"Sen uslu çocuk olduğun için, ana-babanı rahatsız etmemek için ağlamıyorsun. Fakat oğlum ne yapalım, görüyorum ki annen ağlamıyorsun diye merakından ağlayacak." diyerek eli ile çocuğun ağzına vurdu. Çocuk o andan îtibaren ağlamaya başladı. Çocuğu evine götüren hanımcağız bir süre sonra da çocuk susmuyor diye Behçet Efendiye başvurdu.

Ali Behçet Efendinin bir talebesine yazdığı mektup şöyledir:

"Benim sevgili, insâniyetli ve iyiliksever oğlum!Göndermiş olduğunuz mektup elimize geçti ve çok memnun olduk. Ey oğlum! Dersimizden uzak olmayasınız. Bir an Allahü teâlâyı anmak, Süleymân aleyhisselâmın mülkünden daha iyidir, ifâdesini hâtırından çıkarmayınız. Oğul, dâimâ taleb edenlerden ol. Mübârek gecelerde Allahü teâlâya yalvarıp yakarmayı fazlaca yaparsanız, isâbetli olur. Zîrâ Allahü teâlâ kulunun yalvarmasını sever. Bu, Allah adamlarının yoludur."

Ali Behçet Efendi, vefâtına kadar ilim tâliplerine ders verdi. Büyük oğlu yetişinceye kadar halîfe olarak yerine İbrâhim Hayrânî Efendiyi bıraktı. 1822 (H.1238) senesinde vefât etti. Cenâze namazı büyük bir kalabalık tarafından kılınarak, dergâhın bahçesine defnedildi. Üzerine demirden kubbeli açık bir türbe yapıldı.

Ali Behçet Efendinin tasavvufa dâir çeşitli eserleri vardır. Bâzıları şunlardır: **1) Risâle-i Ubeydiyye-i Nakşibendiyye, 2) Behçet-üs-Sülûk, 3) Sırr-ül-Miâd, 4) Terceme-i Hâl-i Ricâl-i Çeştiyye, 5) Risâle-i Hâliyye, 6) Rûhâniyye, 7) Vâridât-ı Kalbiyye.**

1) Tercüme-i Hâl-i Ali Behçet Konevî (Hüseyin Vassaf)Üniversite Kütüphânesi İbn-ül-Emîn kısmı No: 2760/4

2) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.100

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.47

ALİ BEKKÂ;

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Lakabı Bekkâ olup, "çok ağlayan" demektir. 1174 (H.570) senesinde doğdu. 1271 (H.670)de vefât etti. Kudüs civârına yakın bir yerde zaviyesi, tekkesi vardı. Burada bulunur, gelip geçenlere ve ziyâretine gelenlere yardım eder, yiyecek ikrâm ederdi. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Melik Mensûr Kalevûn, onu çok methederdi. Melik Mensûr'a bütün işlerinde yardımcı olurdu. Birçok meseleyi, ona Allahü teâlânın kendisine haberdar etmesiyle bildirmişti. Hattâ Melik olacağını da önceden işâret etmişti.

Ali Bekkâ hazretlerinin çok ağlamasının ve "Bekkâ" çok ağlayan lakabının verilme sebebi şöyle anlatılır:

Sâlih ve kendisi gibi velî bir arkadaşı vardı. Hâller ve kerâmetler sâhibi idi. Bir defâsında ikisi birlikte Bağdat'tan bir yolculuğa çıkmışlardı. Gidecekleri yer ile Bağdat arası, yürümekle bir senelik yol idi. Onlar, kerâmetleriyle bir senelik yolu bir saatte almışlardı. Bu

arkadaşı ona;

"Ben, falan vakitte, falan memlekette öleceğim. O zaman yanımda bulun." diyerek, Ali Bekkâ hazretlerine vasiyet etmişti. Fakat bu arkadaşı, son nefesde îmânsız öldü. Bu hâdise karşısında Ali Bekkâ hazretleri, Allahü teâlânın rızâsına kavuşamamaktan ve son nefes endişesi ile korkarak çok ağlardı. Îmânsız giden arkadaşının hâlini, kendisi şöyle anlattı:

"Söylediği vakit gelince yanına gittim. Hayâtının son anlarını yaşıyor ve can çekişiyordu. Yönünü doğu tarafına dönmüştü. Tutup kıbleye çevirdim. Tekrar doğuya döndü. Tutup yine kıbleye çevirdim. Bu arada gözlerini açıp bana dedi ki:

"Hiç uğraşma, ben bu tarafa dönmüş olarak öleceğim!" Hıristiyan ruhbanlarının söylediği küfür olan, îmânı gideren sözler söylemeye başladı. Dîn-i İslâmdan çıktı. Nihâyet îmânsız öldü. Ölüsünü kaldırıp, oradaki bir kiliseye götürdük. Bir de gördük ki, kilisede bir kalabalık toplanmış ve çok üzgün bir hâlde idiler. Önlerinde yatan bir cenâzenin etrâfında duruyorlardı. "Nedir bu hâl?" dediğimizde;

"Bizim meşhûr bir ruhbanımız vardı, yüz sene yaşadı. Bugün öldü. Fakat, ölmeden önce dînimiz olan hıristiyanlıktan çıktı. Müslüman olduğunu söyledi ve müslüman olarak öldü." dediler. Biz de onlara;

"Bizim elimizdeki cenâze de müslüman idi. Son nefesinde hıristiyanlık dîni üzere öldü ve îmânsız gitti. Siz bunu alın, o, müslüman olarak ölen ruhbanınızın cenâzesini de bize verin." dedik. Bu teklifimizi kabûl ettiler. Biz o müslüman olanın cenâzesini alıp, yıkadık, kefenledik, müslüman mezarlığına defnettik. Onlar da öbürünü alıp, hıristiyan mezarlığına defnettiler. Allahü teâlâdan, son nefesimizde îmân ile gitmeyi nasîb etmesini dileriz, yalvarırız!" âmin.

SON NEFES

Hazret-i Ali Bekkâ, insanlara örnektir,
Bekkâ ismi, lügatta, "Çok ağlayan" demektir.
Bir hâdise üstüne, pekçok ağladığından,
Ona "Bekkâ" lakabı, verilmişti o zaman.
Şöyle ki, sâlihlerden, bir yâren'i var idi,
Hâller ve kerâmetler sâhibi bir velîydi.
Onun ile Bağdat'tan, yolculuğa çıktılar,
Bir yıllık mesâfeyi, bir saatte aldılar.
Sonra o arkadaşı, dedi: "Ben falan yerde,
Öleceğim falan gün ve falan saatlerde.
İstediğim odur ki, tam o vefât ânımda,
Sen de hazır olasın, o gün benim yanımda."
O gün ve o saatte, gitti onun yanına,
Hakîkaten gördü ki, az kalmış vefâtına.
Lâkin dikkat etti ki, o son anda mâlesef
"Küfür sözler" söylüyor, üzülüp etti esef.

Îmânla ölsün diye, çok uğraştı ise de,
Muvaffak olamadı, kâfir öldü yine de.
İşte bu hâdiseden, tâ ölünceye kadar,
Ömrü hep ağlamakla, geçmiş idi bu karar.
Alıp cenâzesini, vardı bir kiliseye,
Gördü bir topluluğu, merak etti "Ne diye?"
Dediler ki: "Bu gece, bizim bir ruhbanımız,
Öldü, lâkin bir şeye, çok sıkıldı canımız,
Tam öleceği anda, çıktı kendi dîninden,
"İslâm dîni" üzere, vefât etti âniden."
Dedi: "Bu getirdiğim, cenâze de, mâlesef,
Ölürken îmân ile, olamadı müşerref.
Alın bu cenâzeyi, onu da verin bana,
Kefenleyip gömeyim, İslâm mezarlığına."
Aldı o cenâzeyi, yıkadı, kefenledi,
İslâm mezarlığına, götürüp defn eyledi.
Biri, ömrü boyunca, yaşadı dalâlette,
Sonunda îmân edip, kavuştu hidâyete.
Biri de, uzun yıllar, mümin idi ve fakat,
En sonunda mâzallah, îmânsız etti vefât.
Gerçi bu, istisnâdır, asıl olan her insan,
Nasıl yaşıyor ise, öyle ölür çok zaman.
Yâ Rabbî, sen bizleri, ayırma bu îmândan,
Kaydırma kalbimizi, o küfre hiç bir zaman.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.178

2) Tabakât-ül-Evliyâ; s.461

3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.13, s.262

ALİ BİN BENDÂR SAYRAFÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü'l-Hasan'dır. Nişâbûr âlimlerinden olup, 969 (H.359) senesinde vefât etti.

Ali bin Bendâr; Nişâbûr'da Ebû Osman Hayri ve Mahfûz'un; Semerkand'da, Muhammed Fazl-ı Belhî'nin; Belh'de Muhammed Hânın; Cürcân'da Ali Cürcânî'nin; Rey'de Yûsuf Hüseyin'in; Bağdat'ta, başta Cüneyd-i Bağdâdî olmak üzere, Ruveym, İbn-i Atâ, Sem'un ve Ebû Muhammed Cerîr'in; Şam'da Tâhir-i Makdîsî, İbn-i Celâ ve Ebû Amrı Dımeşkî'nin; Mısır'da, Ebû Bekir Mısrî, Ebû Bekr Rakkas ve Ebû Ali Rodbârî'nin sohbetlerinde bulunmuş, bu âlimlerden ilim öğrenmiş, hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etmiştir.

Ali bin Bendâr, hadîs ilminde sika, güvenilirdi. O evliyâya ve evliyâyı görenlere karşı saygılı

ve tevâzu ile davranırdı. Kendisinin görmediği bir velîyi gören biri ile karşılaşsa, hemen yanına yaklaşarak elini öper, ona karşı hürmetkâr davranır, onun önünden gitmezdi. Sebebini soranlara da;

"Onlar birçok velîyi görüp ilim ve feyz aldı, ben ise çokları ile görüşmedim." derdi.

Şöyle anlatılır: Birgün Ali bin Bendâr, Şeyh Ebû Abdullah Hafîf ile bir köprüye geldiler. İki kişi yanyana bu köprüden geçemezdi. Şeyh Ebû Abdullah ona; "Sen önden yürü!" deyince,Ali bin Bendâr;

"Ne sebeble önden yürüyeyim?" dedi. Şeyh; "Sen Cüneyd-i Bağdâdî'yi görmüşsün, ben ise görmedim." dedi.

Kendisi anlatır: "Şam'a gitmiştim. Üç gün sonra da Ebû Abdullah Celâl'in yanına gittim.

"Ne zaman Şam'a geldin?" dedi. Ben de üç gün olduğunu söyleyince; "Üç gündür neredeydin?" diye sordu. Ben de;

"İbn-i Cûsa'nın yanında hadîs-i şerîf yazıyordum" deyince, bana; "Nâfilenin fazîleti, seni birçok vazifeden alıkoydu." buyurdu.

Kendisine sirke ile ilgili olarak sorulduğunda, şu hadîs-i şerîfi okuyarak cevab verdiler: **"Sirke ne güzel yemektir".**

Ali bin Bendâr buyurdu ki:

"Dünyâ temeli zorluk üzerine kurulmuş bir evdir. Orada zorluk olmadan yaşamak imkânsızdır."

"İnsanlar Allahü teâlâyı heves ve kolaylıkla ararlar. Halbuki dünyâdan vazgeçmedikçe Hakk'ı bulmak mümkün değildir."

"İnsanlara muhâlefet etmekten uzak ol!"

"İlmin yararlı bir hâlde bulunması için, onun bulunduğu yer olan kalbin temiz olması lâzımdır."

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.501

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.124

3) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.166

4) Nefehât-ül-Üns; s.116

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.375

6) Tabakât-ı Ensârî; s.247

7) Sefînet-ül-Evliyâ; s.152

ALİ DEDE BOSNEVÎ;

Halvetiyye tarîkatı şeyhlerinden. Bosna'nın Mostar kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1598 (H.1007) yılında Sigetvar Kalesi yakınlarında vefât etti.

Küçük yaşta din ve fen ilimlerinin tahsîline başladı. Kısa sürede ilerleyerek bu ilimlerde kemâl dereceye ulaştı. Ancak bu ilim kâfi gelmemişti. Bu sebeple İstanbul'a geldi. Devrin ulemâsından dersler aldı, ilmini ilerletti. Öğrendikçe ilâhî aşkı artıyordu. Nihâyet hocalarının tavsiyesi ile Bosnalı Bâlî Efendinin halîfesi Nûreddînzâde'ye bağlandı. Uzun sene hizmetinde bulundu. Nefsinin isteklerine sırt çevirdi ve tasavvuf mertebelerinde ilerledi. Sonra hocasının

izni ile hac vazîfesini yaptı ve Ravda-i mutahherayı ziyâret etti.

Ali Dede Bosnevî hazretleri 1566'da Sigetvar seferine katıldı. Bu sefer Kânûnî Sultan Süleymân'ın son seferi oldu. Pâdişâh çok hasta idi ve kalenin günler süren kuşatmasına rağmen düşürülememesine çok üzülüyordu. Nitekim vefâtından bir gün önce Sokullu Mehmed Paşaya gönderdiği hatt-ı hümâyûnda; "Şu ocağı yanası dahi alınmaz mı?" demişti. Ertesi gün Ali Dede Bosnevî'nin, askeri duâlarla teşyî edip cesâretlendirmesi ile kale zabtedildi. Bu sırada Kânûnî de vefât etmişti.

Sigetvar Kalesi civârında Kânûnî Sultan Süleymân Han için bir türbe inşâ edildi. Ali Dede Bosnevî hazretleri de türbedârlığa getirildi. Türbenin yanına bir de zâviye yaptıran Ali Dede, böyleceOsmanlı Devletinin bu serhat boyunda İslâmı yaymaya, dînin emir ve yasaklarını öğretmeye başladı. Bundan sonra "Türbe Şeyhi" ünvânıyla tanındı. Sohbet halkası kısa sürede genişledi. Yaşayışını, davranışlarını, iyi hallerini, cömertliğini kısaca tam uygulamaya çalıştığı Resûlullah efendimizin ahlâkını gören gayr-i müslimler seve seve müslüman oluyorlardı. Sohbet ve derslerinde hep İslâmiyete uyulması, dînin emirlerinin yerine getirilip yasaklarından kaçınılması üzerinde konuşurdu.

Ali Dede Bosnevî hazretlerine uykuda nasıl yatılacağı hakkında sordular. Buyurdu ki:

"Evlatlarım! Dört çeşit uyku şekli vardır. Birincisi kafa üzere uyumak yâni sırtüstü yatmak. Bu peygamberlerin uyumasıdır. Böyle yatarken göklerin ve yerlerin yaratılışı ve dolayısıyla Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünürler. İkincisi, sağ taraf üzerine yatmak. Bu, âlimlerin ve âbidlerin, çok ibâdet edenlerin uykusudur. Üçüncüsü sol tarafa yatmak. Bu, meliklerin, hükümdârların uyuma şeklidir. Bunların mideleri dolu olduğu için daha kolay hazmedilmesi maksadıyla böyle uyurlar. Dördüncüsü, yüzükoyun uyumak. Bu da şeytanların uyuma şeklidir. Siz her zaman birinci ve ikinci şekli tercih ediniz."

Vücudun sıhhat bulması, hastalıklara yakalanmaması üzerine sordular. Dedi ki:

"Dostlarım! Dört şey bedene kuvvet verir. Et yemek, güzel koku koklamak, gusl abdesti îcab etmediği hâllerde dahi ve bilhassa Cumâ günü sabahları gusl abdesti almak, keten giymek.

Dört şey ise bedeni zayıflatır. Çok cimâ etmek, çok düşünmek, aç iken çok su içmek ve mayhoş yemek."

Bir talebesi gözünün iyi görmediğinden bahsedince buyurdu ki: "Evlâdım dört şey göze kuvvet verir. Kıbleye doğru oturmak. Uyurken gözlere sürme çekmek. Yeşilliğe bakmak. Elbiseyi temizlemek."

Yemek yemenin âdâbı üzerine sorulunca da:

"İmâm-ı Şâfiî hazretleri buyuruyor ki: "İnsanlar arasında yemek yemede şu haller vardır. Bir parmakla yemek yemek kerihliktir, hoş değildir. İki parmakla yemek kibirdendir. Üç parmakla yemek sünnettendir. Dört ve beş parmakla yemek, aceleciliktendir." dediler."

Tâat ve ibâdet hakkında soru soranlara da:

"Dört şey ibâdettendir. Abdestsiz yürümemek, bir adım dahi atmamak. Çok secde etmek. Mescidlere bağlı olmak ve çok Kur'ân-ı kerîm okumak." buyurdular.

Ali Dede Bosnevî hazretleri uzun yıllar o dergâhta etrâfa fen ve din ilimlerini yaydı. İnsanlara Allahü teâlâya giden hak yolu gösterdi. 1593 yılında Sultan Üçüncü Murâd tarafından Makâm-ı İbrâhim'i yenilemek göreviyle Mekke'ye gönderildi. Bu sırada, **Temkînü'l-Makâm fî Mescidi'l-Harâm** adlı eserini yazdı.

1597 senesinde Serdar-ı ekrem Satırcı Mehmed Paşanın dâveti üzerine Varat Seferine katıldı. Avusturya ordusuna karşı askeri teşyî ederek zaferin kazanılmasını sağladı. Sefer dönüşü 1598 (H.1007)de Sigetvar Kalesi yakınlarında ikindi namazını edâ ederlerken dördüncü

rekatta Hakk'ın rahmetine kavuştu. Sigetvar'daki makâmına defnedildi.

Ali Dede Bosnevî hazretlerinin pekçok eseri olup bâzıları şunlardır:

1) Muhâdârâtü'l-Evâil ve Müsâmerâtü'l-Evâhir, 2) Temkînü'l-Makâm fî Mescidi'l-Harâm, 3) Havâtimü'l-Hikem ve Hallü'r-Rumûz ve Keşfü'l-Künûz, 4) Tercüme-i Kasîde-i Rûhâniyye, 5) Risâle fî Beyânî Ricâli'l-Gayb ve **Terbiyeü'l-Merâtib ve'l-Usûl.** Ali Dede Bosnevî bu son eserini yazmaktan murâdını şu sözlerle ifâde etmektedir:

"Ey Kardeşim! Bu eseri yazmaktan maksadım sana mürşid, yol gösterici, rehber olmak ve nasîhat etmek değil, burada zikrettiğim büyüklerin rûhâniyetlerinden istifâde edebilmek içindir. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine;

"Din büyüklerinin kitaplarını okumanın faydası nedir?" diye sordular. Buyurdu ki:

"Din büyükleri, evliyâlar, Allahü teâlânın askerleridir. Onların rûhânî sözleri de böyledir ve bu sözlerde garîb sırlar, acâib tavırlar, hâller vardır. Bunları ehlinden başkası bilmez. Allahü teâlâ, onlar sebebiyle kalpteki değişmeyi ve şüphe hâllerini giderir. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde Allahü teâlâ meâlen; **"Peygamberlerin haberlerinden onunla kalbini** (tatmin ve) **tesbit edeceğimiz her çeşidini sana kıssa olarak anlatıyoruz. Bunda** (bu sûre ile) **da sana hak ve müminlere bir öğüt vardır.** (Hûd sûresi: 20)" buyurdu. O büyüklerin, evliyânın hallerini, sözlerini dinlemekle insan çok şeyler istifâde eder. Bu fakîr, hâlis bir kalb ile onların kitaplarını mütâlaa ederek nice şeylere kavuştum."

Ali Dede Bosnevî hazretleri her zaman, her yerde büyüklerin sözlerini naklederek konuşurdu. Bir defâsında kime tâbi olunup kimlerden uzak durulacağı hakkında âlimlerden şu sözü nakletti.

"İnsanlar dört kısımdır. Birincisi bilir, fakat bildiğini bilmez. Bu kimse uykudadır, onu uyandırmak lâzımdır. İkincisi bilir, bildiğini de bilir. Bu âlimdir ona uyunuz. Üçüncüsü bilmez, fakat bilmediğini bilir. Bunun irşâda, yetiştirilmeye ihtiyâcı vardır. Buna bilmediğini öğretiniz. Dördüncüsü bilmez, bilmediğini de bilmez. Bu câhildir, onu terkediniz."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.465-466

2) Hülâsatü'l-Eser; c.3, s.200

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.115

4) Terbîü'l-Merâtib ve'l-Usûl, Süleymâniye Kütüphânesi Esâd Efendi Kısmı Nr. 1773

ALİ BİN EBÛ BEKR EL-İDRÎSÎ;

Irak'ta yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Ebî Bekr bin İdrîs Yâkûbî, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1222 (H.619) senesi Bağdât'ta vefât etti. Ukûbe denilen Bağdât'ın kuzeydoğusundaki dergâhına defnedildi.

Ali bin Ebî Bekr ilim, edep ve tasavvuf, kalb bilgilerini Ali bin Heytî'den öğrendi. Evliyânın gözbebeği Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sohbetleriyle yetişip kemâle geldi. Bağdât'ın kuzeydoğusundaki dergâhında sohbetleriyle insanlara doğru yolu gösterdi. Kendisinden kerâmetler, üstün hâller görülmeye başlandı.

Sâlih bin Yâkûb el-Ukûbî şöyle anlatır:

"Babam anlatırdı: "Beş yaşındaki oğlum İsmâil yatalak hasta idi. Onu alıp, Ali bin Ebî Bekr hazretlerine götürdüm. Yolda ona rastladım. Yanında başkaları da vardı. Şifâ bulması için duâ buyurmasını ricâ ettim. Beni kabûl etmedi. Ben de çocuğu oraya bıraktım. Ali bin Ebî Bekr, o zaman elindeki portakalı attı ve portakal oğlumun dizine geldi. O anda oğlum derhâl

ayağa kalkıp yürümeye başladı. O da, attığı portakalı aldı ve dergâhına yöneldi. Orada bulunanlar tehlîl (Lâ ilâhe illallah) getirdiler. Oğlumla berâber sevinç içinde geri döndük."

Ali bin Ebî Bekr İdrîsî hazretleri çok mütevâzî idi. Gelenlerin hâline göre davranır, onlara çok iyi muâmele ederdi. İlim sâhiplerini kapıya kadar uğurlar onlara fazlası ile yakınlık gösterirdi.

Hikmetli, mânâlı sözler söylerdi: "Baştan sona bana kâinâtın sırları açıldı. Bu hale ulaşmayan zâten velîlik makâmına kavuşamaz. Cenâb-ı Hak; yer, gök, kabir, Cennet ve Cehennem ehlinin hâllerini evliyâ kullarına gösterir." derdi.

El-İdrîsî hazretleri, gökyüzündeki meleklerin derecelerini ve tesbihlerini (Allahü teâlâyı anmalarını) işitirdi.

El-İdrîsî hazretleri, güzel hâllere kavuşmasını şöyle anlatır: "On sene nefsimin hevâsından uzak durdum. Sonra on sene kalbimi nefsin arzularından korudum. Sonra da on sene sırrımı kalbimden uzak tuttum. Sonra bize verilenler verildi."

BAŞÜSTÜNE

Talebelerinden Abdürrahîm bin Muzaffer şöyle anlatır:

"Zâlim bir kişinin çok zulmünü gördüm. Dayanamayıp, Ali bin Ebî Bekr hazretlerine giderek, durumumu arzettim. Çok heybetli idi. Bahçede akşam namazını kıldı. Daha sonra talebeleri etrafına oturdular. İçlerinden birinin elinde, ok ile yay vardı. Onu aldı, oku yaya takıp bana döndü ve;

"At!" buyurdu. Ben de; "Başüstüne" diyerek, onun dilediği şekilde üç defâ attım. Sonra kendileri alıp attılar. Ok, az ilerideki bir ağacın gövdesine isâbet etti. O zaman;

"Şimdi cezâsını gördü." buyurdu. Ben; "Allahü ekber" deyip tekbîr getirdim. Oradakiler de tekbîr getirdiler. Oradan ayrıldım. Sabahleyin öğrendim ki, o zâlim kişi, baygın bir şekilde yatağa düşmüş, nereden geldiği bilinmeyen bir ok kendisine isâbet etmiş, cezâsını böylece görmüş."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.164

2) Tekmilet-ül-Vefeyât-in-Nâkile; c.5, s.131

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.85

4) Kalâid-ül-Cevâhir; s.128

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.110

ALİ EFENDİ;

Serhad evliyâsının büyüklerinden. Rumeli'nde gâzîler arasında meşhûr olup, onların mânevî desteği oldu. 1596 (H.1005) senesinde Dimitrofça'da vefât edip, Eski Câmi yakınında defnedildi.

Ali Efendi, genç yaşında aklî ve naklî ilimlerde ilerleyip, vakitlerini ibâdet ve Kur'ân-ı kerîm okumakla kıymetlendirmişti. Peygamber efendimizin bildirdiklerine tâbi olmakta ısrarlı olunca, güzel ahlâkta üstün oldu. Birgün Kur'ân-ı kerîmi hatmederken;

"Bu hatm-i şerîfi Resûlullah efendimizin rûhu için okuyacağım." diye niyet eyledi. Hatmi bitirince, Resûlullah efendimizi rüyâsında görmekle şereflendi. Kendisine Allah yolunda ilerleyeceği, yüksek makamlara kavuşacağı bildirildi. Mübârek bir zâta talebe olacağı, ondan çok istifâde edeceği işâret edilip, bâzı alâmetleri gösterildi. Serhat boylarında, Allahü teâlânın rızâsı, insanların huzur ve saâdeti için çarpışan Osmanlı akıncılarının arasına karışıp

yıllarca cihâd etti. Rüyâsında işâret edilen Mahmûd ismindeki Allah dostu bir velîden ilim ve feyz alıp kemâle geldi. Halkın arasına karışıp, müezzinlik, imâmlık, hatîplik gibi hizmetlerde bulundu. Halk arasında Hak'la beraber olup, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatarak ilim ve feyz saçtı. Kendini halktan bir kimse gibi gösterip, gösteriş ve riyâdan uzak bir hayat yaşadı. Hasan Paşa kumandasındaki Osmanlı askerlerinin, Seçen Kalesi civârında yaptıkları savaşta, onların arasındaydı. Bulunduğu savaşlarda onun varlığı askerin mâneviyâtını yükseltirdi. Sık sık akıncı birlikleri arasına karışır, onlara, insanlara iyi davranmaları ve her işi Allahü teâlânın rızâsı için yapmaları husûsunda nasîhatlerde bulunurdu.

İşi, fikri ve zikri hep Allahü teâlânın rızâsı olan Ali Efendi, bâzı serhad kasabalarını ziyâret edip, bir kısmında uzun zaman ikâmet etti. İki defâ hacca gitti. Şam'da, Çelebi Halîfe talebelerinden Üveys Efendinin yolunda olan Abdülkerîm Efendi ve kardeşi Muhammed Çelebi ile görüşüp sohbet etti. Üveysiyye yoluna dâhil oldu. Tekrar serhad boyuna döndü. Çok sıkıntılar çekti. Yirmiden fazla çocuğu vardı. Evlâdının hepsi vefât etti. Kalbi merhametinden kan ağlarken, gözünden bir damla yaş akıtmadı. Bu, Allahü teâlânın emrine râzı olmanın bir ifâdesi idi. Veren de, alan da O idi. Çocuklarından Ömer ve Hasan Çelebiler, ilimde icâzet aldıktan sonra vefât etmişlerdi. Baba kalbi bu işe daha fazla dayanamadı. Vücûdu günden güne eridi. Yatağa düştü. O sırada Sultan Üçüncü Mehmed Han, Eğri seferine çıkmıştı. Askerin bâzısı firâr etmiş, Osmanlı ordusu zor duruma düşmüştü. Ordunun yenildiği haberi, Molla Ali Efendinin kulağına kadar gelmişti. Haber kendisine gelince bir mikdâr duraklayan Ali Efendi; "Hayır haber doğru değildir!" dedi. Çok geçmeden ordunun muzaffer olduğu haberi geldi.

Molla Ali Efendi, çok cömert bir kimse idi. Kudretine göre gariblere ve yolculara ziyâfet ve ikrâmlarda bulunurdu. Altmıştan fazla Kur'ân-ı kerîm yazmakla şereflendi. Kur'ân-ı kerîm okumakta, Allahü teâlânın ismini zikir ve tefekkürde devamlı idi. Söylediği söz, okuduğu duâ tesirini hemen gösterirdi.

Pekçok talebe yetiştiren Molla Ali Efendi, talebelerini gazâya gönderir, onları dînimize hizmet için teşvik ederdi. Belgratlı Münîrî Efendi ve Ali Dede onun talebeleri arasındadır.

1) Kitâb-ı Silsile-il-Mukarrebîn ve Menâkıb-ıl-Müttekîn (Münîrî Efendi) Süleymâniye Kütüphânesi, Şehid Ali Kısmı No. 2819/3 vr. 78a

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.64

ALİ EFENDİ (Midillili);

Evliyânın meşhurlarından. Midilli Adasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1574 (H.982)'te vefât etti. İlim öğrenmek ve tasavvufta yetişmek için çok gayret gösterdi, sıkıntılı seyâhatler yaptı. Şam'a gidip bir müddet orada kaldı. Benî Ümeyye Câmiinde Noktacı Ali Çelebi ismiyle tanındı. Sonra Şam yeniçerilerine kâtib oldu. Bir müddet bu vazîfede bulunduysa da ayrıldı. Sâlihiye'ye gidip Şeyh Üveys Halvetînin derslerine ve sohbetlerine devâm edip tasavvufta yetişti. Tasavvufta kemâle erdikten sonra kendi evini dergâh yapıp insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatıp İslâmiyeti öğretmekle meşgûl oldu, rehberlik yaptı.

Talebelerinden Hisârî Osman Bey bir kerâmetini şöyle anlatmıştır: "Birgün Ali Efendi ile birlikte gezinti yapmak, hava almak için Gök meydanına çıkmıştık. Yolumuzun üzerine kara tavuk denilen kuşlardan birinin düştüğünü ve ölmek üzere olduğunu gördük. Üzerine karıncalar üşüşmüştü. Hocam bu kuşa çok acıyıp merhâmet nazarıyla baktı. "Zavallı kuş çâresiz, ne acı bir hâle düşmüş." diyerek kurtulmasını arz etti. Allahü teâlâya yalvardı. O

anda kuş birdenbire kendine gelip toparlandı ve uçup gitti.

Ali Efendinin dergâhında aşçılık yapan Osman Dede isminde bir derviş vardı. Bir gün bu derviş zayıf hâliyle bir kenarda ayakta edeple durmaktaydı. Hocası Ali Efendi onun bu garib hâlini görüp; "Osman Dede eline geçir ve sağlam tut." dedi. Bu sözden bir şey anlamayıp yanına yaklaştı ve elini öptü. Herkes bu hâle şaşıp bir taraftan da Osman Dede'ye hayranlıkla bakıyorlardı. Hocasının sağlam tut dediği anda, Osman Dede kendi kendine; İslâm askeri Kıbrıs seferine çıktı. Ben de gidip bir esir yakalasaydım. Bana işimde yardımcı olur, işim biraz hafiflerdi, diye düşünmekte idi. Kendisi demiştir ki: "Ben bu düşünceler içinde iken gözümden perde kalktı. Kendimi Kıbrıs'ta gâzilere katılıp savaşanların içinde buldum. O sırada bir düşmanı esir almak için tuttum. Biri koşup esiri elimden aldı. Baktım bu, hocamızın talebelerinden ve sevdiklerinden bir kimse idi. Onu tanıyordum. Bu halden sonra kendime geldim. Benim aşçılık hizmetinden yorulduğum, âcizlik getirdiğim hocama mâlum olmuş, bana böyle bir halle işâret ettiler. İslâm ordusu seferden dönünce, keşfimin açıldığı sırada gördüğüm gibi aynı asker esir alınmış. Esir alan da gördüğüm zât. Meğer onu esir alan kimse, dergâha hizmetçi olarak vermeyi adamış. Getirip dergâha verdi. Hocam da ona aşçılık hizmetinde vazîfe verip, benim yükümü hafifletti."

Bir kerâmeti de şöyledir: Bir gün talebelerine sohbeti sırasında şöyle buyurdu: "Şam'da Kırklar makâmı denilen yerde, Peygamber efendimiz, dört büyük halîfe ile bütün velîler toplandı. Hızır aleyhisselâm, Peygamber efendimize; SultanSüleymân vefât edip yerine Selîm Han tahta çıktı, dedi, diye bildirdi. Birkaç gün sona Ali Efendinin işâret ettiği gibi Sultan vefât etti, yerine Selîm Han tahta çıktı.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.214

ALİ BİN EMRULLAH;

Osmanlı âlim ve evliyâlarının en meşhûrlarından. Tefsîr, hadîs, fıkıh âlimidir. 1516 (H.916) senesinde Isparta'da doğdu. Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli şehirlerinde kâdı ve kâdıasker olarak vazîfe yaptı. 1571 (H.979) senesinde Edirne'de vefât etti.

Ali bin Emrullah, dedesi Abdülkâdir Hâmidî sakalına kına kullanmakla meşhûr olduğu için Kınalızâde diye şöhret bulmuştur. Abdülkâdir Hâmidî, Fâtih Sultan Mehmed Hanın hocalarındandır. Babası Emrullah Efendi ise kâdı idi. Böylece Ali bin Emrullah küçük yaştan îtibâren tam bir ilim hânedânı içerisinde yetişti. Kınalızâde Ali Efendi, ilk tahsîline akrabâsı olan Kadri Efendiden ders alarak başladı. Sonra İstanbul'a giderek, Mahmûd Paşa Medresesinde Müderris Sinân'dan, Atik Ali Paşa'da Merhabâ Efendiden, sonra da Sahn-ı semân Medresesinde Kul Sâlih Efendiden ders aldı. Kur'ân-ı kerîmi ve pekçok hadîs-i şerîf ezberledi. Yazı, hat sanatında usta olup, tesirli bir hitâbete ve üstün bir hafızaya sâhipti.Tahsîlini mükemmel bir şekilde tamamladıktan sonra müderrislik için beklemeye başladı. Ancak uzun müddet geçmesine rağmen tâyini çıkmayınca telif ettiği bâzı eserleri alıp Şeyhülislâm Ebüssüûd Efendi'nin huzûruna çıktı. Ebüssüûd Efendi kendisine niçin geldiğini sorunca:

"Biz istediğimiz müderrisliği bu eserlerin bâblarını çevirerek almak istiyorduk. Daha ne yapılmak gerekiyorsa bilelim efendim?" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebüssüûd Efendi, Ali Çelebi'nin takdim ettiği eserleri biraz okuduktan sonra, onun ilimdeki değerini anladı ve kendisini derhâl Edirne'deki Hüsâmeddîn Medresesine müderris tâyin etti. Genç talebenin bu hareketinden pek memnun kalan Ebüssüûd Efendi yanında bulunanlara hitâben de; "İşte insan olan böyle fiîlen ehliyetini isbât sûretiyle hakkını elde eder. Emeline kavuşmak, nâil olmak için şunun bunun şefâat ve delâletine mürâcaat etmek insanlık değildir." demiştir.

Kınalızâde Ali Çelebi Edirne'den sonra 1546'da Bursa'da Hamza Bey Medresesinde, 1548'de

yine Bursa'da Veliyyüddîn oğlu Ahmed Paşa Medresesinde, 1550'de Kütahya'da RüstemPaşa Medresesinde, 1551'de İstanbul'da Rüstem Paşa Medresesinde müderrislik yaptı. 1555'te Sahn-ı semân medreselerinden birine, 1558'de ise Süleymâniye Medresesine tâyin edildi. Bu vazîfelerinden sonra da; Şam, Kahire, Bursa kâdılığı, 1570'te İstanbul kadılığı, 1571'de Anadolu kâdıaskerliği yaptı. Arapça, Farsça, edebiyât, tefsîr ve hadîs ilminde emsâlsizdi. Tefsîr metinlerini anlamakta güçlük çekenler, müşkillerini hâlletmek için ona mürâcaat ederlerdi.

Şam'da ve Mısır'da görevli bulunduğu sırada, görüştüğü Arab âlimleri dahî bu zâtın Arabçada derin bilgi sâhibi olduğunu görmüşler ve istifâde etmek için ona mürâcaat edip, ilminin yüksekliğini medhetmişlerdir. Arapça, Farsça dillerinde veOsmanlıca Türkçesinde derin bilgisi olup, bu dillerde şiirler yazmış ve şiirleri bir dîvânda toplanmıştır. Oğlu Hasan Çelebi babası hakkında bir hâdiseyi şöyle nakletmektedir:

"Birgün dostları ile dinlenmek üzere bir bahçeye gittiler. Orada arkadaşlarından biri **Bahâristan** kitabını gösterip;

"Ali Efendi, bu kitabı okudunuz mu?" diye sordu. O da;

"Hepsi ezberimde." deyince;

"Öyleyse oku bakalım!" dediler. Kitaptaki şiir ve hikâyeleri sonuna kadar okuyunca, arkadaşları şaşıp, hayran kaldılar."

Kınalızâde Ali Efendi, fen ve hikmet ilminde de iyi yetişmişti. Ayrıca felsefeyi de incelemiş, fakat felsefecilerin bozuk fikirlerine kapılmamıştır. Ahlâk ilmi üzerine çalışmış, bu hususta yazılan eserleri inceleyip, İslâm ahlâkını esaslı bir şekilde yazmıştır. Derslerinde, sohbetlerinde, vâzlarında, nasîhatlerinde devamlı bu konuları işlemiştir.

Ali Efendi'ye göre insanın hakîkî saâdete kavuşması iki şeyle gerçekleşir: Birincisi; doğru bir îtikâda yâni Ehl-i sünnet îtikâdına sâhib olmak. İkincisi; sahîh amelleri yapmak ve güzel ahlâka sâhib olmak. Bunları elde etmek için de, önce bunları iyice öğrenmek, sonra da öğrendikleriyle amel etmek lâzımdır. Îtikâd mahalli olan kalp; bâtıl, bozuk inançlarla dolmuşsa ve âdî, kötü huylarla kirlenip kararmışsa, insan, fazîlet sâhibi olan ve saâdete kavuşan kimselerin derecesine yükselmekten son derece uzaktır. Böyle kimselerin kalbleri, ulvî âlemin feyzlerine kapalıdır.

Bir insan, tabîatı ve kendini inceleyerek, hemen müslüman olduktan sonra, İslâm âlimlerinin kitaplarından, Muhammed aleyhisselâmın hayâtını ve güzel ahlâkını da öğrenirse, îmânı kuvvetlenir. Ahlâk bilgisi öğrenerek, iyi ve kötü huyları, faydalı ve zararlı işleri anlar. İyi işleri yapıp, dünyâda olgun, kıymetli bir insan olur. İşleri düzeninde ve kolaylıkla hâsıl olur. Dünyâda râhat, huzûr içinde yaşar. Kendisini herkes sever. Allahü teâlâ ondan râzı olur. Âhirette de, Allahü teâlânın merhametine, mükâfâtlarına kavuşur."

Süt emzirmek devri bittikten sonra çocuğun terbiyesiyle meşgûl olmalı, yavaş yavaş güzel hâlleri ve ahlâkı telkin etmeli, fenâ fiillerden menetmelidir. Ar ve ayıp olacak fiillere teşebbüs ettikte; "Sakın! Bir daha bunu yapma, ayıptır!" diyerek darılmalı, azarlamalıdır.

Çocukların yanında dâimâ hayırlı ve sâlih adamları medhetmeli, övmeli, kötü ve şerir kimseleri de zemmetmeli, kızmalı ki, çocuk şerden kaçınsın ve hayrâta rağbet etsin.

Erkek çocukların süslenmeğe meyl etmemesi lâzımdır. Süs ve zînetin kadınlara mahsus olduğunu bilmelidir. Yalnız yemek ve içmeği arzu ve emel edinmek, saman yiyen öküz ve eşeklerin kârıdır. Evlâdı, çocukluk vaktinde dâimâ nefis taamlar, yiyecekler ve leziz içecekler ile büyütmemeli, bâzan kuru ekmekle de doyurmalıdır. Aşırı derecede nâzperverlik, sultan ve ümerâ evlâdına bile lâyık değildir..."

Kınalızâde, müderrislik ve kâdılık hayâtı müddetince yüzlerce talebe yetiştirdi ve ilim

âlemine pekçok eser bıraktı. Eserlerinin en önemlileri şunlardır: **1) Ahlâk-ı A'lâî, 2) Tecrîd Hâşiyesi, 3) Mevâkıf Hâşiyesi, 4) Dürer ve Gurer**'e yaptığı hâşiye, **5) Kalemiyye Risâlesi, 6) Sayfiyye Risâlesi, 7)** Tefsîre ve vakfa dâir risâleleri, **8)** Arapça, Farsça, Türkçe şiirlerini içine alan **Dîvân'**ı, **9) Tabakât-ı Hanefiyye** (İmâm-ı A'zam hazretlerinden İbn-i Kemâl Paşa'ya kadar.)

Kınalızâde Ali Efendi 1571 yılında Ramazan ayının altıncı günü Edirne'de vefât etti. Cenâze namazında, başta âlimler olmak üzere, büyük bir cemâat hazır bulundu. Cenâze namazı Câmi-i Atik'de kılındıktan sonra, Edirne-İstanbul yolu üzerindeki "Vâki Nâzır" adı ile meşhûr kabristanda defnedildi.

EVLAD YETİŞTİRMEK

Kınalızâde Ali Çelebi, kişinin, Peygamber efendimizin; **"Ben ümmetimin çokluğu ile övünürüm"** hadîs-i şerîfine muhâtab olabilmesi için, evlâd terbiyesine büyük önem ve ehemmiyet göstermesi gerektiğini bildirirdi. O bir vâzında şöyle demiştir:

"Bir adamın ister erkek, ister kız bir çocuğu doğarsa, önce Allahü teâlâya şükür ve senâ etmeli ve bunu Hakk'ın bir hediyesi bilmelidir. Fakir veya âile efrâdı kalabalık da olsa bundan sıkılmamalıdır. Mümkündür ki bu doğan çocuğun başında saâdet var ve rızkının çoğalmasına sebeb olacaktır. Koca, zevcesine "Niçin kız doğurdun?" diye konuşmamalıdır. Zîrâ bu kadının elinde olmayan bir şeydir. Bir adamı elinde olmayan bir şeyden dolayı kötülemek veya azarlamak cehâletten ileri gelir. Yeni doğan çocuğa güzel isim vermelidir. Fâzıl zâtlardan birisi evlâdına dermiş ki:

"Ben size doğmanızdan evvel, doğduğunuz zaman, doğduktan sonra iyilik edip duruyorum." Doğmazdan evvel iyilik nasıl olur? derler. Dermiş ki:

"Doğmazdan evvel sizi iyi, temiz, soyu-sopu belli bir kadından kazandım. Alçak âilelerden kadın almadım ki, hayâtım müddetince bu sebeple kötülenip kınanmayacaksınız. Doğduğunuz zaman da size iyi bir ad verdim ki yaşadıkça çirkin bir isimle çağırılmayacaksınız. Doğduktan sonra da okuttum, terbiye ettim ki, bu sâyede akrânınız içinde mümtâz oldunuz."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.34

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.164

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.34

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (48. Baskı); s.1037

5) İslâm Ahlâkı (9. Baskı); s.6-51

6) Türk Ahlâkçıları; s.76

ALİ FERÂHÎ;

Meşhûr velîlerden. On dördüncü asırda yaşamış olup, doğum ve vefât târihleri belli değildir. Babası Ferre şehri vâlisi idi. Tasavvufta evliyânın meşhûrlarından Şeyh Rükneddîn Alâüddevle'nin derslerinde ve sohbetlerinde yetişip kemâl buldu.

Hocasını tanıması ve sohbetine kavuşması şöyle olmuştur: Babası vâlilikte çok ihtiyarladığı için, bu işi bırakıp kendini tamâmen ibâdete vermeyi istedi. Hâlini pâdişâha bildirmek için oğlu Ali Ferâhî'yi vazîfelendirdi. Babasının vâlilik vazîfesinden affını, yerine kendisinin tâyin edilmesini pâdişâha arzetmek üzere yola çıktı. Bir kâfile ile yol alırken, eşkıyâ yollarını kesti. Haydutlar, kâfiledekilerin tamâmını öldürdü. Ali Ferâhî ağır yara aldı ve baygın bir halde yere düştü. Kâfileden sâdece o ölmemişti. Eşkıyâ onu kendi hâline bırakıp öldü zannederek oradan ayrılıp gitti. Bir müddet ağır ve baygın halde kaldı.

Ali Ferâhî bu hâlde iken, zamânının meşhûr evliyâsı Şeyh Rükneddîn Alâüddevle'ye mânâ âleminde bu hâl bildirilip, falan yerde ölüler arasında yaralı bir kimse var. Kemâle ermeye, yükselmeye kâbiliyetli biridir. Gidip onu kurtar, denildi. Bunun üzerine hemen gidip, onu bulunduğu hâlden kurtarıp, yanına aldı. Yaralarını tedâvî etti. Bir müddet sonra iyileşip sıhhatine kavuştu. İyileştikten sonra ona;

"İster babanın yanına dön, ister pâdişâha git. Serbestsin." deyince, emsâline az rastlanan bir sadâkat ve açık bahtlılıkla;

"Ben sizin himmet eteğinizden tutup, yanınızda kalmayı istiyorum." dedi. Durumu babasına da bildirip izin aldı. Böylece Rükneddîn Alâüddevle hazretlerine talebe oldu. Onun derslerinde ve sohbetlerinde kemâle erip, velîler arasına katıldı.

1) Nefehât-ül-Üns; s.509

ALİ BİN FUDAYL;

Evliyânın büyüklerinden, hadîs âlimi. Doğum ve vefât târihi belli değildir. Sekizinci asrın sonlarında yaşamıştır. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Abbâd bin Mansûr, Abdülazîz bin Ebî Revvâd, Leys bin Ebî Süleym, Zeyd bin Bekir ve Muhammed bin Sevr es-San'anî'den ilim öğrenip rivâyette bulundu. Kendisinden ise babası dâhil birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu.

Ali bin Fudayl, birgün birisinin; **"O gün insanlar, âlemlerin Rabbi için** (O'na hesap vermek için kabirlerinden) **kalkacaklar."** (Mutaffifîn sûresi: 6) âyet-i kerîmesini okumakta olduğunu duydu. Bunun tesiri ile düşüp bayıldı. Yine birgün ağlıyordu. "Seni ağlatan nedir?" diye sorulunca; "Bana zulmedene, yarın Allahü teâlânın huzûruna çıkıp da, hiçbir sebep yokken niçin zulmettiği kendisine sorulunca, hiçbir cevap veremeyecek olan kimseye acıyorum da onun için ağlıyorum." buyurdu.

Birgün ağlıyordu. Babası Fudayl bin Iyâd; "Yavrucuğum! Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. "Babacığım!Eğer kıyâmet günü bir araya gelmezsek, hâlimiz nice olur? Onun için ağlıyorum." deyince, Fudayl bin Iyâd; "Yavrucuğum!Abdullah bin Mübârek buyuruyor ki: "Allahü teâlâ için dünyâdan kesilen kimsenin hâli ne güzeldir." Ali bin Fudayl bu sözleri duyunca düşüp bayıldı.

Ali bin Fudayl, babasından önce vefât etti. Kur'ân-ı kerîmden bir sûreyi sonuna kadar dinlemeye tahammül edemez, düşüp bayılırdı. Birgün babasının yanına bir kârî (Kur'ân-ı kerîm okuyan) geldi. Onu Ali bin Fudayl'ın yanına gönderdi ve; "Oğluma Kur'ân-ı kerîm oku, dinlemekten çok hoşlanır. Zilzâl ve Kâria sûrelerini okuma! Çünkü kıyâmet sözünü dinlemeye tahammül edemez!" buyurdu. O kârî, Ali bin Fudayl'ın yanında yanlışlıkla Kâria sûresini okudu. Dördüncü âyet-i kerîmeye gelince, Ali bin Fudayl; "Allah!.." deyip düştü. Baktılar ki rûhunu teslim etmişti.

NE İÇİN AĞLIYORSUN?

Hadîs âlimlerinden, Ali bin Fudayl vardı,

Allah'tan korkusundan, her günahtan kaçardı.

Birgün ağlıyor idi, babası sordu ona:

"Ne için ağlıyorsun, ey yavrum, söyle bana?"

Dedi ki: "Babacığım, kıyâmet gününde biz,

Bir arada olmazsak, nice olur hâlimiz?
Şimdi olduğu gibi, olmazsak bir arada,
Bunu düşünüyorum, ağlıyorum burada."
Babası cevâbında, dedi ki evlâdına:
Abdullah bin Mübârek, şöyle demişti bana:
"Dünyâdan kesilirse, bir kişi Allah için,
Hâli ne de güzeldir, böyle olan kişinin."
Fudayl bin Iyâd der ki, evlâdım Ali'yi ben,
Gördüm kendi kendine, şu sözleri söylerken:
"Ey nefsim Cehennem'den, kurtuluş ne zamandır?
Şâyet kurtulamazsan, hâlin ne de yamandır."
Fudayl bin Iyâd der ki: "Bir keçimiz var idi,
Bu keçi, başkasının, arpasından yemişti.
O günden îtibâren, o keçinin sütünden,
Kimse süt içmemişti, ailemiz içinden."
Ali bin Fudayl birgün, bir yerde otururken,
Bir âyet-i kerîme, işitmişti birinden:
"Âlemlerin Rabbine, hesâb vermek üzere,
İnsanlar o gün kalkıp, toplanırlar bir yere."
Bayılıp düştü hemen, âyetin dehşetinden,
Gelemedi kendine, fazla teessüründen.
Bu zâtlar hürmetine, yâ Rabbî, bizi affet,
Böyle "yakîn îmânı", bizlere de ihsân et!

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.297
2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.7, s.373
3) Tabakât-ül-Evliyâ; s.270
4) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.33
5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.116

ALİ GÂLİB VASFÎ EFENDİ;

On sekizinci yüzyıl Anadolu velîlerinden. İsmi, Ali Gâlip olup, Vasfî mahlasıyla tanınmıştır. Uşşâkiyye yolu büyüklerinden Abdullah Salâhaddîn Efendinin halîfesi Şeyh Muhammed Zühdî Efendinin oğludur. 1733 (H.1146) senesinde Nâzilli'de doğdu. 1801 (H.1216) senesinde aynı yerde vefât etti. Kabri Nâzilli'dedir.

Asîl ve âlim bir âileye mensûb olan Ali Gâlib Vasfî Efendi, zamânının usûlüne göre birçok hocalardan ilim tahsîl etti. Aklî ve naklî ilimlerde yüksek dereceye ulaştı. Ayrıca, babasından tasavvuf dersleri alıp yetişti. Okuduğu hocalardan icâzet, diploma ve babasından hilâfet alan Ali Gâlib Vasfî Efendi, Nâzilli'de uzun seneler İslâm dîninin emir ve yasaklarını insanlara

anlattı. Onların dünyâda ve âhirette seâdete kavuşmaları için gayret etti. Kırk dört sene müftülük vazîfesinde bulunup İslâmiyetin hükümlerini insanlara bildirdi. Verdiği fetvâları önce Resûlullah efendimize mâneviyât âleminde arzedip, Peygamber efendimizden aldıkları müsâde ve emir üzerine verirlerdi.

Birgün oğluna; "Eşyâmızı hazırlayınız. Hicaz'a gitmeye niyet ettik." buyurdu. Memleketinin geleneklerine göre halka îlân edildi. Şehrin dışında bir yerde halka ziyâfet verdi. Herkesle vedâ ettikten sonra tam yola çıkmak üzereyken oğluna hitâb ederek; "Oğlum eşyamızı topla. Hicaz'a gitmeyeceğiz, kasabaya döneceğiz." buyurdu. Oğlu Tevfik Efendi;

"Aman babacığım nasıl olur. Kasaba halkına karşı bu şekilde yapmanız uygun olmaz." deyince; "Oğlum hayvanın yönünü kasabaya çevir. Halkın edeceği dedikoduya bakma, Zîrâ cenâb-ı Resûlullah'ın emr-i şerîfleri bu yöndedir." buyurdu. Hep birlikte kasabaya geri döndüler. Çünkü Peygamber efendimizle mânevî olarak görüşmesinde cenâb-ı Hakk'a kavuşma zamânının geldiğini öğrendi. 1801 (H.1216) senesinde Nâzilli'de vefât etti. Orada defnedildi.

İlim, fazîlet ve güzel ahlâk sâhibi bir zât olan Ali Gâlib Vasfî Efendinin halîfelerinden Mehmed Dede, Hicaz'a gittiğinde Medîne-i münevvereye de gidip Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem kabr-i şerîfini ziyâret etti. Bu ziyâret esnâsında bir zât kendisinin Nâzilli'den geldiğini haber alınca, Ali Gâlib-i Vasfî'ye verilmek üzere bir mektup verdi. Mehmed Dede;

"Azîzim o zât Nâzilli'den dışarı çıkmış bir kimse değildir. Siz onu nereden tanıyorsunuz? Onunla nerede görüşüp nasıl ahbâb oldunuz?" diye sordu. O zât;

"Hazret-i Şeyh, yâni Ali Gâlib Vasfî Efendi ile haftada iki gece huzûr-ı saâdette bulunduğunu söyledi. Mehmed Dede Nâzilli'ye dönüşünde Ali Gâlib Vasfî Efendiye durumu bildirdi ve mektubu verdi. Vasfî Efendi gülümseyerek bu işin kendisinde sır olarak vefât edinceye kadar kalmasını istedi. Sır olarak kalan bu husus vefâtından sonra duyuldu.

Ali Gâlib Vasfî Efendinin vefât ettiğinden haberi olmayan bir talebesi onu ziyâret için Nâzilli'ye geliyordu. Yoldan geçerken kasaba mezarlığının ortasında Ali Gâlib Vasfî Efendinin oturduğunu gördü. Yanına giderek elini öptü. Kabristandan ayrılıp kasabadaki dergâha uğradığı zaman durumdan haberdâr oldu.

Ali Gâlib Vasfî Efendinin Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri ve bir de külliyâtı vardır.

Ali Gâlib Vasfî Efendinin Vasfî mahlasıyla söylediği na't-ı şerîflerden birisi şöyledir:

Bilâşek hâk-i pâyin kimyâdır yâ Resûlallah

Uyûn-ı âşıkâna tûtiyâdır yâ Resûlallah.

(Yâ Resûlallah, şüphesiz senin temiz ayağının tozu kimyâdır; bu toz âşıklarının gözlerine sürmedir.)

Günâhım olsa mânend-i hezârân kûh-ı kâf-âsâ

Nigâhın olsa bir dem hep hebâdır yâ Resûlallah!

(Günâhlarım binlerce Kaf dağı gibi, ne kadar büyük olursa olsun, Ey Allah'ın sevgili Peygamberi senin bir anlık bakışın onların hepsini yok eder.)

Behişt-i heşti tezyîn eyleyen nûr-ı zuhûrundur.

Ziyâsı nûr-ı zâtından nümâdır yâ Resûlallah!

(Sekiz Cennet'i süsleyen senin nûrunun ortaya çıkışıdır. Ey Allah'ın sevgilisi, sekiz Cennet'in nûru sana âid olan nûrdan görünmektedir. Senin nûrunun delâleti ile ancak Cennet'e girilir.)

Azâb-ı dûzahı çekmez sana ümmet olan âdem

"Feterdâ" sana Hak'tan bir atâdır yâ Resûlallah!

(Sana ümmet olan kimse Cehennem azâbı çekmez. Yâ Resûlallah! Sen râzı oluncaya kadar Allahü teâlâ her istediğini vereceğini vadediyor, bu senin için büyük ihsandır.)

Ümîd-i Vasfî-i âciz kapında bende olmakdır

Ki baş ü cân sana ancak fedâdır yâ Resûlallah!

(Bu âciz Vasfî'nin ümidi kapında köle olmaktır. Ey Allahın resûlü başımı ve canımı, ancak senin yolunda senin için fedâ ederim.)

1) Osmanlı Müellifleri; c.2, s.483

2) Pîr Hasan Hüsâmeddîn Uşşâkî ve Hülefâsı; s.31

3) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.262

ALİ GAV SULTAN;

On birinci asırda yaşamış gâzi ve mücâhid şeyhlerden. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir.

Türkler, on birinci asrın başlarından îtibâren Anadolu'ya yoğun bir şekilde akınlar yapmaya başlamışlardı. Bu akınlar Malazgirt Zaferinin ön hazırlıkları mâhiyetinde idi. Mücâhid gâziler ve şeyhler önderliğinde harekete geçen Selçuklu Türkleri, gönül verdikleri İslâm dînini yaymağa ve çoğalan nüfûsa yeni yerleşim yerleri aramaya çalışıyorlardı. Bilhassa Afşin Bey idâresindeki Türklerin yiğitlik, alplik, mertlik, cesâret ve muhâripliğinin yanısıra, İslâmın cihâd rûhu ve emri ile hareket etmeleri, Rumları müthiş bir bozguna uğrattı.

Bu cihat hareketi esnâsında Afşin Beyin kuvvetleri arasında dikkati çeken bir kişi vardı; Derviş Ali. Bu zât, Afşin Bey kumandası altındaki kuvvetlerin mânevî komutanı ve fetihlerin mânevî fâtihidir. Hiç bir ânını boşa geçirmek istemez, her nefesini, Allahü teâlânın dînini yaymak için sarfederdi. Gâzileri devamlı cihâd etmeğe ve İslâmiyeti yaymağa teşvik ederdi. Fırsat buldukça da İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğretmekle meşgûl olurdu.

Gönülleri cihâd aşkı ile tutuşan gâziler, Gaziantep, Haleb ve Antakya bölgesinde uğramadık yer bırakmadılar. Nihâyet 1068 yılında Konya kuşatma altına alındı. Günlerce süren muhâsaraya rağmen şehir, bir türlü düşürülemedi. Ordu komutanı şehri kuşatan duvarları savaş yoluyla aşamayacağını anlayınca, harp meclisini toplayarak ne yapılması gerektiğini sordu. Bu gibi durumlarda gâzi şeyhlerin sözlerine çok îtibâr edilirdi. Meclistekiler, Şeyh Ali'ye bakarak onun konuşmasını beklediler. Şeyh Ali kısa bir murâkabeye, düşünceye daldıktan sonra;

"Ordumuz kuşatmayı kaldırıyormuş gibi geri çekilsin ve gizlenelim, sonra gizlice kaleye girmenin çâresini araştırırız." dedi. Bu teklif, emirler tarafından beğenildi. Selçuklu kuvvetleri dağınık bir şekilde çekilmeye başladılar.

Selçukluların çevreden tamâmiyle uzaklaştıklarını gören ve günlerce süren muhasaraya rağmen teslim olmadan kuşatmayı atlatmanın sevincine kapılan şehir halkı, birkaç gün sonra normal yaşantılarına başladı. Kapılar açıldı. Çarşı ve pazarda faâliyetler normal seyrine döndü.

Halk şehir içinde olduğu gibi, şehir dışında da bağ, bahçe ve yaylak işleriyle uğraşmağa başlamıştı. Bir gece şehre dönmeye başlayan sığır sürülerinin arasına bir öküz postuna bürünmüş bulunan Şeyh Ali de karıştı ve böylece kimseye belli etmeden şehre girmeye muvaffak oldu. Şehirde, akşam karanlığında kimseye görünmemeyi başararak bir yere gizlendi. Herkesin yorgunluktan derin uykuya daldığı bir saatte yavaşça gidip, şehri kuşatan duvarların kapısını açtı ve o gece yakınlara kadar gelerek bekleşen askerlere kararlaştırdıkları

işâreti verdi. Şeyh Ali'nin her türlü tehlikeyi göze alarak açmayı başardığı kapıdan şehre akan askerler, nöbetçileri de tesirsiz hâle getirdikten sonra şehre hâkim olmakta gecikmediler.

İşte şehrin ele geçirilmesi sırasında bu gâzi şeyhe, öküz postuna bürünmesinden dolayı Ali Gav Sultan denildi. Gav, Farsçada öküz demektir. Yine Konya'da bulunan Ali Gav mahallesi bâzı târihî kayıtlarda Mahalle-i Post-pûş şeklinde geçmektedir. Böyle olunca bu mahallenin adı "Posta bürünenin, post örtünenin mahallesi" mânâsına gelmektedir.

Vefâtı hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmayan Ali Gav Sultan, Konya'da Akıncı mahallesi Tolaltı sokağındaki zâviyesinde medfundur.

1) Konya Velîleri; s.139-141

2) Konya Târihi, İ.H.Konyalı; s.912-913

3) Mevlânâ Şehri Konya; s.168-169

4) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.1, s.194

ALİ HÂDÎ (Nakî);

On iki imâmdan onuncusu. 829 (H.214) senesinde Medîne'de doğdu. 868 (H.254)de Bağdât'ta, Samarra nâhiyesinde vefât etti. Nesebi, Ali Hâdî bin Muhammed Cevad bin Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Câfer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynelâbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Soy, ahlâk, ilim, takvâ ve şecâat bakımından zamânının en üstünü idi. Yüksek ahlâkı, örnek yaşayışı ile çok sevilip, örnek alındı. Üstünlüğünü ifâde için söylenmiş çeşitli lakapları vardır. Bunlar; Hâdî, Mütevekkil, Nâsih, Nakî, Münakkî, Murtazâ, Fakih, Emîn, Tayyîb'dir. En meşhûr lakabı Hâdî ve Nakî'dir. Künyesi Ebü'l-Hasan Askerî'dir. Samarra'nın Asker mahallesinde ikâmet ettiğinden Askerî nisbesi verilmiştir. Hazret-i Ali ile hazret-i Fâtımâ'nın evlâdından, Ehl-i beytten hazret-i Hüseyin'in torunu olup seyyiddir. Yüksek hâller sâhibi olup, devamlı ibâdetle meşgûl idi. Dünyâya hiç rağbet etmezdi. İmâmlığı, tasavvufta rehberliği yâni insanları Kur'ân-ı kerîmin mânevî hükümlerine kavuşturmak, kalplere yerleştirmek, tasavvuf hâllerine ve derecelerine ulaştırma vazîfesi otuz üç sene, altı ay, yirmi yedi gündür. Hasan-ı Askerî, Hüseyin ve Câfer adında üç oğlu ve Âişe adında bir kızı vardı. Halîfe Vâsık ve Mu'tasım zamanlarında Medîne-i münevverede ikâmet etti. Kur'ân-ı kerîm, hadîs, akâid ve fıkıh dersleri verdi.Halîfe Mütevekkil zamânında ise Bağdât'a gidip vefâtına kadar orada yaşadı.

Zamânındaki insanlar maddî veya mânevî bir sıkıntıya düşse hemen Ali Hâdî hazretlerinin huzûruna gider hâlini arzederek çâre bulup, yardımcı olmasını isterdi. Bir defâsında Samarra'dan çıkıp bir köye gitmişti. O gittikten sonra evine bir köylü gelip sordu. Bir köye gittiğini söylediler. Köylü kimse, Ali Hâdî hazretleriyle görüşmek için o köye gitti. Onu bulup huzûruna çıkınca, Ali Hâdî hazretleri köylüye;

"Ne istiyorsun derdin nedir?" dedi. Köylü;

"Kûfe'den geliyorum. Ceddiniz hazret-i Ali'yi seven ve ona muhabbet besleyen bir kimseyim. Bir zaman birinden borç para almıştım. Ancak bir türlü ödeyemedim. Bu borç yükünün altında çâresiz kaldım. Kimden yardım isteyeceğimi de bilemedim." dedi. Borcun ne kadar diye sorunca da;

"On bin dirhem kadardır." dedi. Bunun üzerine;

"Kendini üzme ve merak etme! Hadi gözün aydın; inşâallahü teâlâ borcun ödenecek!"buyurdu. Bir gece geçtikten sonra sabahleyin köylüye;

"Ey köylü kardeşim! Sana bir şey söyleyeceğim! sözümü dinle hiç îtirâz etme!" dedi. "Peki

efendim hiç bir hususta size muhalefet etmeyeceğim, ne emrederseniz yapacağım." deyince, Ali Hâdî hazretleri bir kâğıd alıp, kendi eliyle köylünün borcu kadar mikdarı yazıp kendinin bu parayı ödemek üzere borçlu olduğunu kaydetti. Sonra kâğıdı verip;

"Bunu al ben Samarra'ya dönünce yanıma gel, beni büyük bir kalabalık arasında oturup konuşurken görünce getirip bana ver. Borcunu benden ısrarla iste." dedi. Köylü;

"Peki efendim dediğiniz gibi aynen yapacağım." dedi. Ali Hâdî hazretleri Samarra'ya döndükten sonra birgün sohbeti sırasında etrâfına pekçok insan toplandı. Halîfe Mütevekkil'in adamları da sohbette idiler. Sohbet sırasında kendisine yazı verilen köylü huzûra geldi. Ali Hâdî hazretlerine yaklaşıp kâğıdı gösterdi ve borcunuzu ödeyiniz diyerek ısrarla istedi. Ali Hâdî hazretleri köylüye;

"Üç gün müddet tanı, üç gün sonra gel ödeyeceğim." dedi. Köylü dönüp gitti. Sohbet sona erince, halîfenin memurları sohbet sırasında olan hâdiseyi halîfeye anlattılar. Halîfe durumu öğrenince, Ali Hâdî hazretlerine derhal otuz bin dirhem verilmesini emretti. Bu emir üzerine götürüp verdiler. O da alıp bir köşeye koydu. Bir müddet sonra köylü huzûruna gelince, otuz bin dirhemin hepsini verip;

"Bunları tamamen al!" dedi. Köylü;

"Ey Resûlullah'ın torunu! Benim talebim on bin dirhem idi. Allahü teâlâ ihsân etti, o kadarını alayım." dedi. Bunun üzerine vallahi hepsini alacaksın. Bu, Allahü teâlânın sana ihsân ettiği bir rızıktır." dedi. Köylü otuz bin dirhemin hepsini alıp gitti. Giderken kendi kendine Ali Hâdî hazretlerini medhediyordu...

Birgün İmâm-ı Hâdî hazretleri bir velîme, düğün yemeğinde idiler. Samarra ehlinden birisi boş yere konuşuyordu. Saygısızlık ediyor lâzım olan edebi göstermiyordu. Bu hal karşısında Ali Hâdî hazretleri, bir ara;

"Bu şahsın evinden acı bir haber gelip bu yemekten yiyemeyecek." buyurdular. Yemekler hazırlanınca o kimse elini yıkadı, yemeği yiyeceği sırada hizmetçi ağlayarak içeri girdi ve annen damdan düştü, koma hâlinde, çabuk ol da ölmeden göresin dedi. O şahıs yemeği yiyemeden kalkıp gitti.

Halîfe Mütevekkil'in vücûdunda büyük bir çıban çıktı. Çok ağrı ve şiddetli ateş yapıyordu. Tabîblerin hiç biri çâre bulamadılar. Hastalığı ağırlaşınca halîfenin annesi, Mütevekkil iyi olursa kendi malımdan Ali Hâdî hazretlerine çok mal göndereceğim diye adakta bulundu. Halîfe Mütevekkil'in yakınlarından Feth bin Hâkân, Ali Hâdî hazretlerinden de bir ilaç soralım deyince, birini gönderdiler. İstek üzerine bir ilaç tavsiye edip kullanmasını söyledi. Allahü teâlânın izniyle fayda verir buyurdu. Bu habere halîfenin meclisinde bulunanlar gülüştüler ve alay ettiler. Feth bin Hâkân'ın ısrârları üzerine, onun târif ettiği ilacı çıbanın üzerine koydular. Çıban yarılıp içindeki iltihap boşaldı. Halîfe iyileşti.

Mütevekkil'in iyileştiğini duyan annesi on bin altını bir keseye koyup kendi mührüyle mühürleyip Ali Hâdî hazretlerine gönderdi. Halîfe Mütevekkil iyice sıhhate kavuşunca birisi Ali Hâdî hazretlerinin evinde çok mal ve silâh olduğuna dâir halîfeye şikâyette bulundu. Mütevekkil, veziri Saîd'e gece yarısı onun evine girmesini ve orada bulduğu mal ve silâhı kendisine getirmesini emretti. Bunun üzerine Vezir Saîd şöyle anlatıyor:

"Bir merdiven götürüp dama çıktım. Pencereden içeri girdim. Karanlık idi. Ne tarafa gideceğimi şaşırdım. O sırada Ali Hâdî hazretlerinin sesini duydum.

Ey Saîd! Biraz bekle, mum getirsinler buyurdu. Mum gelince aşağıya indim. Ali Hâdî hazretleri yünden bir elbise giymiş, başında yünden bir takke, oturuyordu.

Ey Saîd! İşte odalar, ara! buyurdu. Odalara girdim. Bana söylenilen mal ve silâhları bulamadım. Fakat, halîfenin annesinin gönderdiği kese mührüyle duruyordu. Sonra;

Seccâdeye de bak buyurunca, seccâdeyi kaldırdım bir kılıç kınıyla duruyordu. Hepsini alıp halîfeye getirdim. Halîfe, annesinin mührüyle mühürlü keseyi görünce merak edip sordu. Durumu anlattılar. Bunun üzerine kendisi de bir kese koyup, keseleri ve kılıcı geri gönderdi. İmâm hazretlerinin huzûruna varıp mahçup bir şekilde;

"Efendim! İzinsiz evinize girmek bana çok zor geldi, ama emir almış idim." dedim. O zaman Şuarâ sûresinin son âyeti olan; **"Allahü teâlâya şirk koşanlar ve peygamberini hicv edenler, öldükten sonra hangi yere gideceklerini bilirler."** meâlindeki âyet-i kerîmesini okudular."

Halîfe Mütevekkil, Ali Hâdî hazretlerini Medîne'den Bağdât'a çağırdı. BerâberceSamarra'ya gittik. Yanımızdakiler bizi kötü ve tehlikeli bir yerde konaklattılar. Onu sevenlerden biri yanına yaklaşıp;

"Efendim bunlar senin kıymetini gizlemek ve nûrunu söndürmek istiyorlar. Bunun için böyle tehlikeli ve korkulu yerde konaklattılar." dedi. Bunun üzerine;

"Ey Sâlih bin Saîd, şöyle bir bak!" buyurup eliyle işâret etti. İşâret ettiği tarafa baktığımda, dünyâda bir benzeri olmayan, bahçeler, ırmaklar ve köşkler gördüm. Biraz sonra bu hâller kayboldu. Sonra bana buyurdu ki:

"Ey Sâlih, biz nerede olursak olalım, Allahü teâlânın nîmetleri bizimle berâberdir."

Halîfe Mütevekkil'in evinde çeşitli kuşlar bulunurdu. O kuşların sesinden içeri girenlerin sözlerini duyamaz, girenler de Mütevekkil'in dediğini anlayamazlardı. Ali Hâdî hazretleri içeri girdiği zaman kuşlar susar, çıkınca tekrar ötmeye başlarlardı.

Birgün Ali Hâdî hazretleri; halîfenin evlâdlarının birinin düğün yemeğinde bulundu. Herkes edeble oturuyordu. Fakat gencin biri çok gülünç şeyler söyleyerek edepsizlik ediyordu. Bunun üzerine Ali Hâdî hazretleri o gence;

"Ey genç çok gülüyorsun, kahkaha atıyorsun. Allahü teâlâyı hatırlamaktan gâfil oluyorsun. Halbuki üç gün sonra öleceksin. Kabre hazırlıklı mısın?" buyurdu. O genç, bu sözü duyunca, edepsizliği bıraktı. Yemekler yendi, düğün bitti. Ertesi gün genç hastalandı. Üç gün sonra da öldü.

Birgün birisi gelip, hanımının hâmile olduğunu ve doğacak çocuğunun erkek olması için duâ etmesini istedi. Bunun üzerine buyurdu ki:

"Çoğu kız vardır ki, erkek evlâdından daha hayırlıdır." Daha sonra o şahsın bir kızı dünyâya geldi. Bir başkası da gelip oğlan çocuğu olması için duâ istemişti. Ona da; "Oğlun olacak, adını Muhammed koy!" buyurdu. Onun da oğlu oldu ve ismini Muhammed koydu.

Ali Hâdî hazretleri zamânında Hindistan'dan gelen bir sihirbâz gösteriler yapıyordu. Birgün zengin biri onu çağırıp dedi ki:

"İmâm-ı Hâdî'yi mahcûb edebilirsen sana bir altın vereceğim." Sihirbâz;

"Olur yaparım, yalnız bir yemek ve yanına birkaç yufka ekmek hazırlayıp beni yanına oturtunuz." dedi.

Sihirbâzın dediği gibi yaptılar. İmâm-ı Hâdî hazretleri gelip sofraya oturdu. Bir parça ekmek almak istedi. Sihirbaz bir şeyler yaptı. Ekmek önünden uçtu. Bu iş üç defâ tekrarlandı. Sofrada bulunanlar gülmeye başladılar. Oturdukları odada bir divan yastığı üzerinde arslan resmi vardı. Ali Hâdî hazretleri o resme işâret ederek;

"Bu adamı yut!" emrini verdi.

O resim hemen canlanıp bir arslan oldu. Sıçradı sihirbâzı yuttu. Tekrar gidip resim hâlini aldı. Sihirbâz gözden kayboldu. Bu hâdise karşısında sofradakiler donup kaldılar. Sonra;

"Allahü teâlânın düşmanlarını, dostlarının üzerine musallat etmek doğru değildir." buyurdu.

Sihirbâzı bir daha gören olmadı.

AYNEN BUYURDUĞU GİBİ

Esbâtî şöyle anlatır:

"Bir defâsında Ali Hâdî hazretlerini ziyâret için Irak'tan Medîne-i münevvereye gitmiştim. Huzûruna varınca, bana halîfe Vâsık'ın hâlini sordu. Çok yakınlarındanım. İyidir, ben ayrılırken sıhhat ve âfiyette idi." dedim. Bunun üzerine;

"İnsanlar diyorlar ki; Vâsık vefât etti!" dedi. Bu sözüyle kendini kasdediyor zannettim. Bir müddet sustu sonra bana tekrar;

"İbn-i Ziyâd ne yapıyor?" dedi.

"İyidir, işi yolundadır." diye cevap verdim. Bunun üzerine onun başına bir felâket geldi. Şüphesiz Allahü teâlânın takdiri ve hükmü ne ise o olur. Ey dostlar Vâsık öldü, yerine Câfer Mütevekkil halîfe oldu. İbn-i Ziyâd da öldürüldü." dedi. Ben hayretle;

"Ne zaman efendim?" diye sordum.

"Sen ayrıldıktan altı gün sonra." dedi.Bunları söyledikten birkaç gün sonra Medîne'ye yeni halîfe Mütevekkil'in gönderdiği bir kişi geldi. Durumu ondan öğrendik. Aynen Ali Hâdî hazretlerinin işâret ettiği gibi Vâsık ölmüş, İbn-i Ziyâd da katledilmiş!"

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.61, 1011

2) Târih-i Bağdâd; c.12, s.56

3) Nûr-ül-Ebsâr; s.164

4) El-A'lâm; c.4, s.323

5) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.2199

6) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.322

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.128

8) Sefînet-ül-Evliyâ (Fârisî); s.29

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.97

ALİ HÂFIZ;

Amasya'da yetişen velîlerden. 1892 senesinde Bayburt'un Hart köyünde doğdu. Tahsîl çağına geldikten sonra ilim tahsîline başlayarak Bayburt'ta Eşref Efendinin derslerini tâkib etti. Sonra Hâfız İbrâhim Efendi'nin talebesi oldu ve ondan icâzet, diploma aldı. İnsanlara doğru yolu göstermek için önce Amasya'nın İlyas köyüne, sonra da Karasenir köyüne yerleşti. Burada otuz sene kadar imâmlık yaptı. Bu yüzden Amasya civârında Karasenirli Ali Hâfız olarak tanındı. Ömrünün sonlarına doğru Şamlar türbesinin yanındaki câmide imamlık yaptı.

Güzel ahlâkı, yumuşaklığı, merhameti ile tanınan Ali Efendi, senelerce Amasya ve köylerinde yaptığı sohbetlerle sevenlerine doğru yolu, güzel ahlâkı anlattı. Birkaç defâ tutuklandı ise de; "Biz siyâset ile uğraşmayız. Biz insanlara güzel ahlâkı anlatırız" dediği için serbest bırakıldı. Kur'ân-ı kerîm okumanın, Allah ismini söylemenin yasak olduğu dönemde, Amasya ve köylerinde İslâm dînini anlatarak müslümanların îmânını korudu.

Gözü çok yaşlı idi. Ümmet-i Muhammed'e olan aşırı merhametinden çok ağlardı. Âhirette

kurtulmaları için çok duâ ederdi. Sohbetlerinde Ehl-i sünnet büyüklerinden nakiller yapardı. Kur'ân-ı kerîmi çok güzel okurdu. Talebeleri ile baba-oğul gibi idi. "Evlâdım benim ile sizin aranızdaki fark, benim yaşlı, sizin genç olmanızdır." derdi.

Çok cömertti. Bir lokması olsa talebeleri ile berâber yemek isterdi. Çocukları çok severdi. Onları karşısına alır, tatlı tatlı sohbet eder, îzâhât verirdi. Dünyâ malına hiç değer vermezdi. Maaşını olduğu gibi hanımına verirdi. Talebelerine, sevdiklerine hanımlarına karşı çok yumuşak davranmalarını, onların hukukunu iyi gözetmelerini, merhametli olmaları gerektiğini sık sık anlatırdı.

Ali Hâfız, sohbetine gelen herkesin seviyesine, mesleğine, aklına göre sohbet ederdi. Sohbetine gelenler onu severek ayrılırdı. Birgün başı ve kolları açık bir hanım, Şamlar Türbesinde iken ziyâretine geldi. Amasya târihi üzerine kendisinden bilgi öğrenmek istedi. Ali Hâfız, istenen bilgileri gayet açık ve teferruatlı bir şekilde anlattı. Hanım çok memnun olup, teşekkür ederek ayrıldı. Ayrılıp giderken orada bulunan bir şahıs arkasından hafifçe tükürdü. Bu hareketi gören Ali Hâfiz çok üzüldü ve; "Neden böyle yaptın. O da Allahü teâlânın kuludur. O kadın îmânlı idi. Allahü teâlâ bizi benlik tuzağından kurtarsın." dedi.

Talebelerinden biri vefât etti. O zâtın çocukları durumu Ali Efendi'ye bildirmek için bir haberciyi türbeye yolladılar. Haberci daha türbenin kapısına geldiğinde hoca efendiyi gördü ve bir şey söylemeden Ali Hâfız; "Ziyâeddîn Efendi vefât etti. Onu mu haber vermeye geldin?" diye sordu. Haberci; "Evet efendim." deyince; "Hemen geliyorum." dedi.

Ali Efendinin üçüncü oğlu Necâtî, âni rahatsızlıktan hastâneye kaldırıldı ve ameliyat sonrası kurtarılamayarak vefât etti. Vefât haberini vermek üzere bâzı talebeleri Ali Hâfız'ın yanına gittiler, fakat bir şey söyleyemediler. Ali Efendi onlara; "Hepimizin âkibeti bu. Bundan kurtuluş yok. Necâtî'nin vefât ettiğini niçin söylemiyorsunuz?" dedi. Orada bulunanlar hocalarının bir kerâmetini daha görmüş oldular. Oğlunu bizzat kendisi yıkayıp, namazını kıldırıp defnetti.

Ali Hâfız ile aynı devirde Gümüş kasabasında yaşayan Garip Hâfız (İbrâhim Hakkı) isminde bir zât vardı. Bu zâtla sık sık görüşürdü. Garip Hâfız ikindi vaktine kadar ziyâretçi kabûl etmezdi. Birgün Ali Hâfız talebeleri ile Garip Hâfız'ın ziyâretine gitti. Vakit ikindiden önce idi. Ali Hâfız, kapıda bekleyen talebeye; "Evlâdım! Garip Hâfız'a geldiğimizi haber ver." dedi. Talebe; "Efendim geleceğinizi söyledi sizi bekliyor." dedi. İki zât uzun süre sohbet ettiler. Orada bulunanlar konuşulanlardan hiçbir şey anlayamadılar. Zîrâ onlar birbirlerinin derecesine göre konuşuyorlardı.

Ali Efendide nefes darlığı hastalığı vardı. Yeşilırmak kıyısında yetişen bir bitkinin yapraklarını kıyar, tütün gibi yapıp sarar içerdi. Birgün nefes darlığından rahatsız olup yattığı sırada, talebeleri ve sevenleri onu ziyârete geldi. O hemen ayağa kalkıp onlarla sohbet etti. Onun bu hâlini gören hanımı; "Efendi! Ben senin hastalığına inanmıyorum." dedi. Ali Efendi de; "Hanım... Hanım!.. Onlar geldiğinde Allahü teâlâ bana bir şevk veriyor, hemen ayağa kalkıyorum, sıhhat buluyorum." dedi.

Talebelerinden biri, Ali Hâfız'ı görmeden önce elinde saz, köy köy dolaşıp, saz çalıp söylüyordu. Bu zât birgün, Ali Efendinin ismini duyup, onun yanına gitti. Aklında arz edeceği bâzı sualleri vardı. Mütevâzî şekilde onu karşılayan Ali Hâfız onunla sohbete başladı. Söyleyeceklerinin hepsini unutan o zât, oradan ayrılınca, soracağı sualleri tekrar aklına geldi. O zaman Ali Hâfız'ın mübârek bir zât olduğunu anladı ve ona talebe olmak istedi. Sonra; "Efendim! Yalnız ben sazımı bırakmam." dedi. Ali Efendi de; "Çalabilirsen çal!" dedi. Zamanla sohbetlerin tesiriyle kalbinden tamâmen saz sevgisi çıktı. Çalmak istedi ise de çalamadı. Ali Hâfız, teveccühleri ile kalbinden o nefsânî sevgiyi alıp çıkardı.

Talebeleri ile birgün sohbet ederken, talebeleri gördükleri rüyâları anlattılar. O sırada bir talebeye sen ne gördün diye soruldu. O talebe de rüyâsında güzel sûrette bir insan görmüştü.

Acabâ Peygamber efendimiz mi idi? diye düşündüğünden, gayr-i ihtiyârî; "Ben de Resûlullah efendimizi gördüm." dedi. AliHâfız bir başka konuya geçerek sohbetin havasını değiştirdi. Sonra Resûlullah efendimizi rüyâda nasıl görüleceğini anlattı; "Ben ömrümde bir kere Resûlullah efendimizi rüyâmda gördüm. Allahü teâlânın Resûlünü gören rahat bir şekilde anlatamaz. O'nu görmenin aşkı ile iki-üç gün kendinden geçer, ağlar, gözyaşı döker. Rüyâmda gördüğümde; "Yâ Resûlallah! Dilde var, gönülde yok." dedim. O mübârek elini uzattı ve öptüm. Bana; "Sen her zaman benimle berâbersin."buyurdular." dedi. Bunun üzerine o talebe yaptığı hatâyı anlayarak hemen tövbe etti.

Şamlar türbesinin etrâfındaki ağaçları, bir talebesi ile dikti. Birgün armut fidanlarının yan sürgünlerini budarken yanında bulunan talebesine dönerek; "Evlâdım! Bu yan sürgünler budandıkça fidan daha çok boy verir. Tez büyüyüp meyve verir.

Zikr eyle her nefes

Kalpten gitsin kötü heves.

Müslüman zikirle kalpten kötü istekleri kestikte, kalpteki îmân nûru kuvvetlenir, meyve verir. Bu fidanları buradan sökelim, şuraya dikelim." dedi. O talebenin îtirâz etmek hiç âdeti olmadığı hâlde o gün; "Efendim! Burası iyidir." dedi.Ali Hâfız; "Bu fidanları buradan sökelim şuraya dikelim." deyince, talebesi tekrar; "Hocam buranın yeri iyidir, etrafı boştur." dedi. Bunun üzerine Ali Hâfız; "Evlâdım! Allahü teâlâ yakında vefât edeceğimi bildirdi. Benim yerim burasıdır. Vefât ettiğimde türbede yatan zâtın akrabalarından izin alıp, buraya defn edersiniz." dedi. Fidanları söküp başka bir yere diktiler. Aradan bir süre geçince rahatsızlanan Ali Hâfız, doktor getirilmesini istedi. O talebe hocasının yüzüne doktora neye lüzum der gibi bakınca; "Allahü teâlâ sebepler halk eder. Sebebe yapışmak lâzım." dedi. Doktor gelip muâyene ettikten sonra bir şey yok deyip gitti. Gece yarısına doğru Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti (1957). Vefât ettiğinde altmış beş yaşında idi. Dediği yere defnedildi.

Vefâtından dört sene sonra talebeleri kabrini yaptırmak için açtılar. Bu esnada birkaç kerpiç düştü ve içerisini gördüler. Nâşı hiç bozulmadan, defnedildiği günkü gibi duruyordu. Alnında hafif bir ter vardı. Bir talebesi başından sakalına kadar sıvazladı. Kabir yapıldıktan birkaç gün sonra, talebe rüyâsında Ali Hâfız'ı gördü ve ona; "Âşık beni incittin." dedi.

Talebelerinden biri rahatsızlandı ve sol göğsünde bir sancı peydâ oldu. Gece rüyâsında Ali Hâfız'ı gördü. Ali Hâfız bir beze kahve döküp, yakı gibi göğsüne sardı Sonra onu bir güzel yıkadı. Sabah uyandığında ağrı ve sızının kalmadığını gördü. Hocasının bereketi ile şifâya kavuştu.

Ali Hâfız Efendi sohbetlerinde buyururdu ki:

"Muhabbet edene muhabbet edilir. Seven sevilir. Unutmayan unutulmaz."

"Ömür geçiyor. Gâfil olmayın. Ömrü, Allahü teâlânın zikri ile kıymetlendirin."

"Büyükleri tanıyan bir zâtın merhametinden, cömertliğinden, yumuşaklığından, güzel ahlâkından herkes istifâde etmelidir."

"Peki deyin, îtirâzcı olmayın."

Sohbetlerinde hocasından nakille buyururdu ki:

"Ölümden korkuyor ve hazırlığımız yok diyorsak ne duruyoruz? Ne yapacaksak bir ân önce yapalım. Yarın, vakit, fırsat elverir mi, bunu bilmiyoruz. Giden günler semâye-i ömürden gidiyor. Sonra bu sermâye âniden tükenir de haberimiz bile olmaz!"

"Nefsimizin alıştığı zevklerine erişmek için bizi şeklen olan bir pişmanlıkla aldatıp duruyor. Nefis düşmandır. Düşman sözüyle hareket etmek akıl işi değildir."

"Cebrâil aleyhisselâm dört bin senede iki rekat namaz kıldı ve; "Benim kıldığım namaz gibi bir namaz kılan var mı?" diye düşündü. Bunun üzerine Allahü teâlâ; "Muhammed ümmetinin her türlü kusurla, noksanla kıldıkları iki rekat namaz, ind-i ilâhîde, senin kıldığın bu iki rekat namazdan daha çok hayırlı ve makbûldür. Çünkü sana, böyle bir namaz kıl diye emretmedim. Onlara emrettim ve mükellef tuttum. Onların emre uymaları sebebiyle kıldıkları ve kılacakları namaz bana çok sevimli ve makbûldür." buyurdu. İşte emre uymak böyle büyük bir şereftir."

"Kalp üç şeyle hayat bulur: 1) Dünyâyı sevmemek, 2) Allahü teâlâyı çok zikretmek, 3) Allahü teâlâya yakın olmak. Kalp dört şeyle ölür: 1) Nefsin arzû ve isteklerini yapmak, 2) Şeytana uymak, 3- Dünyâya dalmak; âhireti, ölümü unutmak, 4- Kötü düşüncelere sâhib olmak."

BELKİ ORADA EKMEK VARDIR

Ali Hâfız talebelerinin evlerine sohbet için giderdi. Yine bir talebesinin evine gitmişti. Akşam için evin hanımı yemek hazırladı. Türkiye'de yaşanan sıkıntılı günler yüzünden, evde sofraya konacak ekmek yoktu. Ali Hâfız, evin çocuğuna; "Evlâdım, yukarı odadaki dolabın gözüne bir bakın. Belki orada ekmek vardır." deyince, evin hanımı ve çocuğu edeben, söz dinlemek için yukarı odaya çıkıp açtıklarında, dolabın, fırından daha yeni çıkmış taze ekmeklerle dolu olduğunu gördüler. Alıp sofraya koydular. Herkes karnını doyurdu. Ev sâhibi bunun hocasının bir kerâmeti olduğunu anladı.

1) Σοηβετν®με

ALİ BİN HAMZA EL-İSFEHÂNÎ;

Evliyânın meşhûrlarından. Onuncu asrın başlarında yaşamış olup doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Tasavvufta Muhammed bin Yûsuf Bennâ'nın sohbetlerinde yetişti. Şöyle demiştir:

"İsfehan'da Muhammed bin Yûsuf Bennân'ın sohbetlerinde bulundum. O, dâimâ helal yemek ilminden anlatırdı. Ben de sohbetlerini yazardım. Bir müddet huzûrunda kaldıktan sonra hacca gittim. Hac dönüşünde Basra'ya gelince hocamın vefâtını haber aldım. Çok üzüldüm ve hocam vefât ettikten sonra İsfehan bana ne lâzım diyerek Basra'da kaldım."

Yine şöyle anlatmıştır: "Sehl-i Tüsterî'nin talebeleri onun hâllerini ve sohbetlerini naklederlerdi. Ben de onun sohbetlerinden nakledilen şeyleri yazardım. Birgün dere kenarında abdest alırken notlarım suya düştü, buna çok üzüldüm. O gece Sehl-i Tüsterî'yi rüyâda gördüm. Bana;

"Ey mübârek! Defterinin suya düşmesi sebebiyle çok mu üzüldün?O sözlere olan muhabbetinin hakkını, Allahü teâlânın hakkını ve dostlarının hakkını yerine getirmek için onlarda yazılı olan şekilde amel etmez misin?" buyurdu. Ben de;

"Bu arzuya tâkat yoktur." dedim. Biz böyle konuşurken, Peygamber efendimiz, Eshâb-ı kirâmdan bir cemâatle teşrif ettiler. Resûlullah efendimiz bana bakıp, tebessüm ederek; "Bu tâifeye ve sözlerine muhabbet, hakîkattir." buyurdu. Sehl-i Tüsterî; "Estağfirullah yâ Resûlallah!" dedi. Peygamber efendimiz tebessüm etti. Bu hâlin sevinci içerisinde uyandım.

1) Nefehât-ül-Üns; s.159

2) Tabakât-ı Ensârî; s.237

3) Nesâyim-ül-Muhabbe; s.65

ALİ EL-HARÎRÎ;

Şam'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Ali olup, babasının ismi Hüseyin, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Doğum târihi belli değildir. Havran'ın Büsr köyünden ve Benûz-Zeman denilen aşîrettendir. Hayatı hakkında fazla bir bilgi yoktur. 1247 (H.645) senesinde Şam'da vefât etti.

Ali el-Harîrî, küçük yaşta ilim öğrenmek için Şam'a gitti. Babasının vefâtı üzerine amcasının himâyesinde yetişti. Geçimini temin etmek için, amcasından meslek öğrendi. Şeyh Ebû Ali Mağribî'nin sohbetlerinde bulunarak, kemâle geldi.Ali el-Harîrî, derecesi yüksek, hâl ve kerâmet sâhibi, cesûr, vekarlı bir zât idi.

Moğol istilâsı sırasında bir grup Moğol askeri Şam civârına gelmişti.Askerler, Büsr civarında çok zulüm ve eziyet yaptılar. Bu durum üzerine Ebü'l-Hasan el-Harîrî, talebelerinden birine;

"Gel seninle bu zâlimlere gidelim!" dedi. O talebe çok korktu ve;

"Efendim, onlar bize zarar verirler. Biz yalnızız ve bir şey dememiz halinde, etrafa daha çok zarar verirler." dedi. Ebü'l-Hasan el-Harîrî:

"Kalk gidiyoruz. Bakalım Allahü teâlâ ne gösterecek!" buyurarak, bineğine bindi. Talebesiyle çadırlarının kurulu olduğu yere gitti. Onlar Ali el-Harîrî'yi tanımadıkları hâlde, Sultanları karşıladıkları gibi, karşıladılar. Ali el-Harîrî, heybet ve şiddetle onların karşılarına geçip, yaptıkları zulme son vermelerini, iyi kimseler olmalarını nasîhat etti ve her kelimeyi söylerken, elindeki asâsını yere vurarak tenbihte bulundu. Reisleri bu sözler karşısında bir şey diyemedi. Başını önüne eğdi. Daha sonra adamlarını alıp o bölgeden uzaklaşıp gitti.

Talebelerinden biri, Ali el-Harîrî hazretlerine gelip, hacca gitmek istediğini bildirdi ve izin istedi. Ali el-Harîrî ona küçük bir çanta verdi ve içinden ihtiyaç mikdârı kadar para harcamasını, geri kalanı iâde etmesini tenbih etti. O zât çantayı açtığında bir dirhem (gümüş para) olduğunu gördü ve bunun az olması sebebi ile üzüldü, hattâ geri vermek istedi. O anda Ali el-Harîrî'nin mânevî hâli kendisini kapladı ve bunda bir hayır var diyerek o parayı harcadı. Çantayı tekrar açtığında, bir dirhem daha gördü. Böylece, yol boyunca bütün ihtiyaçlarını karşıladı. Döndüğü zaman çantayı hocasına iâde etti ve bunun hocasına âit bir kerâmet olduğunu anladı.

Büyük âlim Takıyyüddîn bin Salâh ile Ebü'l-Hasan el-Harîrî hazretleri bir yerde bir araya geldiler. Ali el-Harîrî;

"Misâfirimize bir şey ikrâm etmemiz îcâb eder." dedi. O anda oradan bir koyun sürüsü geçmeye başladı. Talebelerinden birine;

"Git, yüz dirhem kıymetinde olan şu vasıftaki koyunu al getir!" buyurdu. Orada bulunan Takıyyüddîn bin Salâh;

"Her hâlde Şeyh Ali beni imtihân etmek ister. Bu koyunun etini yemeyeceğim." diye içinden geçirdi. Daha sonra sofra kuruldu. O esnâda dışarıdan birisi geldi ve;

"Bugün buradan bir koyun sürüsü geçti mi?" diye sordu. Oradakiler;

"Niye soruyorsun?" dediklerinde, "O sürüde yüz dirhem kıymetinde bir koyunum vardı. Vasıfları şöyle şöyle idi. Ben onu Ali Harîrî hazretlerine ve sevdiklerine nezretmiştim." dedi. Oradakiler;

"Evet bahsettiğin vasıftaki koyun, şu sofradaki koyundur." dediler. O kişi de;

"Elhamdülillah koyun sâhibini bulmuş!" dedi. O zaman Ali el-Harîrî, Takıyyüddîn bin Salâh'a nazar etti ve;

"Kişi dâimâ hüsn-i zanda bulunmalıdır." dedi. Takıyyüddîn bin Salâh; "Tövbeler olsun, tövbeler olsun!" deyip af diledi."

1) Tabakât-ül-Evliyâ; s.450

2) Fevât-ül-Vefeyât; c.3, s.6

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.231

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.174

5) Zeyl-i Ravdateyn; s.180

6) El-Bidâye ven-Nihâye; c.13, s.173

7) El-A'lâm; c.4, s.279

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.113

ALİ HAVÂS BERLİSÎ;

Mısır evliyâsından. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. Ümmî olup, okuma-yazması yoktu. Allahü teâlânın ihsânı ile Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler üzerinde, âlimleri hayrette bırakan çok kıymetli açıklamalarda bulunurdu.

Ali Havâs, önceleri dolaşarak, sabun ve temizlik malzemeleri satardı. Sonra zeytin satmaya başladı ve birkaç sene zeytincilik yaptı. Sonra bu işi de bırakıp, sepet örmeye başladı. Vefâtına kadar bu işle meşgûl oldu. Ali Havâs'ın bir gün gözleri şişmişti. Buna rağmen, yine sepet örmeğe devâm etti. Onu sevenlerden birisi kendisine biraz para getirip;

"Efendim, buyurun bunları harcarsınız, gözleriniz iyileşinceye kadar istirahat edersiniz." dedi. Ali Havâs bu paraları almadı ve;

"Şu hâlimle kendi kazancıma güvenemiyorum, başkasının kazancına nasıl güvenebilirim?" buyurdu.

Ali Havâs dükkanını erken saatlerde açar ve;

"Ey Allah'ım! Kullarına faydalı bir iş yapmaya niyet ettim." derdi. İnsanların ihtiyâcı olan; yağ, un, tahin, pirinç, bakla, sepet gibi şeyleri satardı. Alış verişte müşterilerden birinin kendisine inanmadığını anlayınca, tartı ve ölçüyü fazla tutardı. Müşterisinin kendine inandığını ve güvendiğini anlayınca da, o kişinin hakkını tam tamına tartıp verirdi. Bir kimse kendisinden bir dirhemlik bir şey satın alır, parasını vermeyi unutur veya vermezse, evine kadar o müşteriyi tâkib eder, hakkını ister ve şöyle derdi:

"Bizler, bu davranışımızla insanlara hakların büyüklüğünü, ehemmiyetini gösteriyoruz; böylece onlar ödemede ihmâlkâr olmasınlar. Kıyâmet gününde kendilerini mihnet altında bırakmamak için hakkımızı istemekle, kendilerine karşı samîmî davranmış oluyoruz. Çünkü dünyâda göz yumduğumuz haklarımızı, kıyâmette nefslerimiz taleb edebilir."

İkindi vaktine kadar dükkanda çalışır, vakit dolunca;

"Şimdiden sonra Allahü teâlâya ibâdet için hazırlanmalıyım." diyerek dükkanını kapatırdı.

Ali Havâs Berlisî, zâlimlerin ve yardımcılarının yemeklerini yemezdi. Onların verdiği parayı, kendisinin ve çoluk-çocuğunun ihtiyaçları için harcamazdı. O paraları, dul kadınlara, iş yapamıyacak durumda olan yaşlılara, çalışıp gücü yetmiyen ve zor durumda olanlara taksîm edip, verirdi. Allahü teâlânın izni ile, herkese simâlarına, makamlarına göre değil, kalblerindeki duruma göre muâmele ederdi. Birgün, Ali Havâs'ın yanına nûr yüzlü birisi uğramıştı. Ali Havâs ona doğru baktı ve şöyle buyurdu:

"Allah'ım! Bizi kötü hâle düşmekten muhâfaza buyur." Sonra devâm ederek;

"Şüphesiz, Allahü teâlâ bir kulu hakkında hayır murâd edince, nûru onun kalbine koyar. Fakat dış görünüşü bakımından diğer insanlardan birisi gibidir. Allahü teâlâ, bir kulu hakkında hayır murâd etmezse, o şahsın kalbinde bulunanı yüzüne çıkarır. Kalbini ise karanlık kılar."

Ali Havâs mescidleri süpürür ve helâları temizlerdi. Süprüntü ve çöpleri yüklenip, münâsip yerlere kadar götürür, bırakırdı. Bu işleri, her Cumâ günü Allah rızâsı için yapardı. Allahü teâlâ, Nil Nehrinin hizmetini Ali Havâs'a ihsân etmişti. Nil Nehrinin taşması ve azalması, toprakları sulaması, onun duâsı ile olurdu. Bütün bunları, Allahü teâlâya kalben teveccüh etmek sûretiyle yapardı.

Ali Havâs, sucu, ahçı gibi insanlara faydalı sanat sâhiplerine çok hürmet ederdi. Âlimlere ve devlet ileri gelenlerine hürmet eder, âlimler gelince ayağa kalkar ve ellerini öperdi.

"Bu bizim onlara karşı dünyâdaki edebimizdir. Âhirete varınca, oradaki edebimizi Allahü teâlâ bize öğretecektir." buyururdu.

Büyük zâtlardan Muhammed bin Anân şöyle dedi:

"Mısır'ın ve köylerinin dörtte üçü Ali Havâs hazretlerinin tasarrufu altında idi. Hâl sâhipleri, onun izni olmadan Mısır'a giremezlerdi. Dünyânın muhtelif bölgelerinde iş başında olanları, kimin ne zaman sultan olacağını ve ne zaman bu işten düşeceğini Allahü teâlânın izni ile bilirdi.

Ali Havâs hazretlerinin müzmin hastalıklar, cüzzam, felç gibi hastalıklar için garîb tedâvî usûlleri vardı. Tavsiye ettiği şeyi kullananlar, ondan şifâ bulurlardı.

Ali Havâs, meyve ağaçları çiçek açtığı zaman, onlara zarar verecek bir durum olunca, o gece uyumaz, göz yaşları döker, Allahü teâlâya, meyvelere zarar verecek o hâlin kalkması için yalvarırdı.

Ali Havâs, müezzinin okuduğu ezânı duyduğu an, olduğu yerde sarsılır, Hak teâlânın heybet ve azametinden titreyerek, erir gibi olur ve huzûr-i kalble tam bir huşû' içinde müezzinin dâvetine icâbet ederdi.

Ali Havâs'ın söylediği şeyler aynen olurdu. İşleri hakkında ona danışmaya gelenlere, daha durumlarını söylemeden, yanına ne için geldiklerini söylerdi. Onlara yap, yapma, sabret veya yolculuğa çık gibi lâzım gelen tavsiyeyi yapardı. Danışmaya gelen şahıs, Ali Havâs Berlisî'nin bu sözlerine hayret eder; "Ona benim durumumu kim söyledi?" derdi.

Ali Havâs muhtâc olup, Allahü teâlâdan bir istekte bulunacaklara şöyle tavsiyede bulunuyordu:

Çarşamba günleri ikindi vakti, melik Zâhir Câmiine gidiniz. Orada sedir ağacı vardır. Onu sulayınız ve şöyle hitâb ediniz:

"Ey Allahü teâlânın velîleri! İsteklerimizin yerine gelmesinde yardımcı olunuz. Allahü teâlâ da sizlerin isteğini yerine getirir." Gerçekten sıkıntıda olup da, Ali Havâs'ın nasîhatlerini tutanların istekleri, Allahü teâlânın katında kabûl olurdu. Ali Havâs'ın bu tavsiyelerini duyan bir âlim;

"Nasıl olur da bu şeyh, putlara tapan kavimler gibi, halkı o ağaca gönderip taptırıyor ve konuşturuyor?" diye söyledi. Bu sözü Ali Havâs'a bildirilince, o;

"Ben bu sırrı ifşâ etmemek için, bu insanları ağaç sulamak behânesiyle oraya gönderiyorum. Hâlbuki, Çarşamba günleri ikindi namazında o ağacın altında velîler toplanır, namaz kılarlar. Hâceti, ihtiyâcı olanlar ağaca seslendikleri zaman, bu seslenişleri orada bulunan velîler topluluğunca duyulur ve o kişilerin hâcetlerini yerine getirirler. Ağaç, velîler ile hâceti

olanlar arasında bir vâsıta veya bir işâretten başka bir şey değildir. Zîrâ o inkârcı, şu yönü iyice bilir ki, Allahü teâlâ, ağacı, insanların hâcetlerini yerine getirecek bir durumda yaratmamıştır." buyurdu.

Ali Havâs, bir takım istek ve hacet sâhiplerini, Ezher Câmii kapısında turp satan bir kişiye gönderirdi. Bu zât da, kendisine gönderilen kişilerin işini hemen görürdü. Birgün Ali Havâs hazretlerinin yanına, boğazına sülük yapışan bir kişi geldi. Bu sülük, kan emmekten balık iriliğine ulaşmıştı. Ali Havâs, derhâl onu câmi kapısında turp satan zâtın yanına gönderdi ve ondan bir demet turp satın alarak, yemesini tavsiye etti. O kişi hemen gidip, ondan bir demet turp aldı. Bu turptan biraz yedi ve aksırmaya başladı. Bu aksırma ile sülük, boğazından düştü. Ali Havâs, önceleri kumaş ticâretiyle uğraşan bir zâtı gördü. Bu zât, ticâreti bırakıp, şeyhlik yapmaya başlamıştı. Ali Havâs ona;

"Sen ilk sanatına ve işine dön! Zîrâ bu, senin için daha iyi, kalbin için de daha temiz bir iştir." dedi. Fakat o zât, bu nasîhati dinlemedi. Kendi bildiğine göre hareket etti. Bunun üzerine, Ali Havâs, bu kişinin dünyâyı sevmesi, fakat ondan mahrum olması için duâ etti. Allahü teâlâ Ali Havâs hazretlerinin duâsını kabûl etti. O kişi, öyle bir duruma geldi ki, kazancından ne yiyebildi, ne de sadakasını verebildi. Kendisine verilen emrin sırrını anlamadığı için, bütünü ile telef oldu. Bu kimse, her ticâret kervanında on beş bin dinârlık mal götürüp getiriyordu. Halk ona "cimri sûfî" diyordu.

Ali Havâs, bir fakîrin;

"Allah için eski bir elbise, Allah için ufak bir şey, Allah için az döküntü hurma, Allah için yeni bir şey verin!" diye seslendiğini duyduğu zaman, o fakîrin üstünde bulunan eski elbiseleri çıkarır, ona yeni elbise giydirir ve şöyle derdi:

"Ben bu kişinin bu şekilde feryâdını, yâni Allah için şunu bunu verin diye seslendiğini duyunca, utancımdan etlerimin eridiğini hissettim. Şâyet bu kimse üstümdeki şeyleri isteseydi, hepsini ona verirdim. O ânda duyduğum tadı kimse duyamaz."

Zamânın büyüklerinden Muhammed bin Anân'a, sultan veya daha başka devlet kademelerinde işi olan birisi geldiği zaman, onu Ali Havâs'a gönderir ve;

"Buralarda onun tasarrufu vardır. Bizim tasarrufumuz yoktur. Senin ihtiyâcını ancak o giderir." derdi.

Birgün Muhammed bin Anân'a bir kadın gelip;

"Oğlumu asmak için Kantarat-ül-Hacib denilen yere götürdüler." diyerek hâlini arz etti. Bunun üzerine Muhammed bin Anân;

"Hemen Ali Havâs'a gidin." dedi. O şahsın annesi, derhâl Ali Havâs'ın yanına gitti ve durumu anlattı. Ali Havâs hazretleri o kadına;

"Sen onun yanına git. İnşâallah o îdâm edilmeden, sultânın adamlarından biri gelir." dedi. Kadın, oğlunun yanına gitti. Ali Havâs'ın dediği gibi, oğlu asılmak üzere iken, sultânın adamlarından birisi gelip, kadının oğlunu serbest bıraktı.

Muhammed bin Anân, bir gece rüyâsında, Mısır üzerine büyük bir belâ indiğini gördü. Bir talebesini gönderip, rüyâsını Ali Havâs'a bildirdi. Ali Havâs şöyle buyurdu:

"Müjde haberi yok. Fakat bereket olacağı umulur." Bir müddet sonra Canbolat isminde birisi geldi.Ali Havâs'ı yakaladı. Bağlayıp, çok hakâret etti ve Mısır sokaklarında, elleri bağlı dolaştırdı. Muhammed bin Anân, öğle namazını kıldıktan sonra, Mısır üzerinde olan o belânın kalktığını gördü. Yanındakilere;

"Gidip bakınız! Ali Havâs ne durumda?" dedi. Onlar Ali Havâs'ın bu acıklı hâlini görüp durumu Muhammed bin Anân'a haber verdiler. Muhammed bin Anân bunu öğrenince;

"Allahü teâlâya hamdolsun ki, bu ümmet içerisinde, ümmetin belâ ve musîbetlerini yüklenecek olanları da yarattı." dedi ve şükür secdesine vardı.

Ali Havâs'a;

"Avâmın, mânâsını anlamadan Kur'ân-ı kerîm okumaları hakkında ne dersin?" diye sorduklarında;

"Okudukları Kur'ân-ı kerîmin her harfi için onlara on sevap vardır." buyurdu.

Ali Havâs, dost ve akrabâ ziyâretine çok dikkat ederdi ve;

"Allah için kardeşini ziyâret etmeye gidecek bir kimsenin yürümeye gücü varken, binecek bir vasıta bulmak için ziyâreti geciktirmesi doğru değildir." buyururdu.

Ziyâret eden, ziyâret ettiği kimsede gördüğü ayıp ve kusurları kimseye söylemeyip, onda gördüklerini saklayabilecekse, ziyârete gitmesi edebdendir. Eğer gördükleri ayıp ve kusurları muhâfaza edemeyip başkalarına söyleyecekse, ziyâreti terketmesi daha iyidir.

Ziyâretçinin, ziyâret ettiği kimseyi ziyâreti, Allahü teâlâ ile meşgûliyetine mâni olacaksa, gitmemesi, Allahü teâlâya karşı olan edebdendir.

Müslümanın karşılaşabileceği tehlikeler sorulduğunda;

"Aklın âfeti, devamlı ve lüzumsuz çekişme yapmasıdır. Îmânın âfeti, inkârdır. Amelin âfeti, tembelliktir. İlmin âfeti, iddiâ sâhibi olmaktır. Sevginin âfeti, şehvet yolunu tutmasıdır. Tevâzûnun âfeti, tahkîr olunacak derecede kendini aşağı tutmaktır. Sabrın âfeti, Allahü teâlâdan başkasına şikâyette bulunmaktır. Zenginliğin âfeti, hırsdır. Azizliğin, büyüklüğün âfeti, böbürlenmektir. Cömertliğin âfeti, israftır. Arkadaşlığın âfeti kavgadır. Anlayışın âfeti, münâkaşadır. Allahü teâlâya duâ etmenin âfeti, baş olmaya meyilli olmaktır. Zulmün âfeti, yayılmasıdır. Adâletin âfeti, intikam hâlini almasıdır. Hürriyetin âfeti, sınırları aşmaktır." buyurdu.

Sünnet hakkında bir soru sorulunca da;

"Ey Oğlum! Bilmiş ol ki, sünnet, Kur'ân-ı kerîmin hükümlerini açıklayan beyânlardır. Çünkü Resûl-i ekrem bize Kur'ân-ı kerîmin hükümlerini, mübârek sözleri ile bildirendir. Kur'ân-ı kerîmde, Necm sûresinin 3 ve 4. âyet-i kerîmelerinde meâlen; **"O boşuna konuşmaz. Hep, vahy olunanı söyler.",** Nisâ sûresi elli dokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Allah'ın kitâbına ve Resûlün hadîslerine mürâcaat edin!"** buyruluyor.

Sünnet, bize Kur'ân-ı kerîmdeki icmâlleri, kapalı mânâları bildirmeseydi, âlimlerden hiçbiri, fıkıhdaki sular ve abdest bahislerindeki hükümleri çıkaramaz, sabah namazının farzının iki, öğle, ikindi ve yatsının farzlarının dört, akşam namazının farzının üç olduğunu bilemezdi. Aynı şekilde hiçbir kimse, kıbleye dönüldükte, yapılan duâda, iftitahda ne söyleneceğini bilemezdi. Tekbîrin nasıl olduğunu, rükû ve secde tesbîhlerini, tâdîl-i erkânı, teşehhüde oturdukta ne okunacağını bilemezdi. Aynı şekilde, bayram namazlarının nasıl kılınacağını, cenâze ve istiskâ namazları gibi daha birçok şeyleri kimse bilemezdi."

Talebelerine şöyle nasîhat ederdi: "Din âlimlerine dil uzatmaktan sakının. Çünkü onlar, Allahü teâlânın isim ve sıfatlarının kapıcılarıdır. Velîleri inkârdan sakının. Zîrâ onlar, Allahü teâlânın zâtının kapıcılarıdır.

Bir şey yapmak istiyorsanız, size yakışanı yapın. İnsanlar, bir şey vermediğiniz için sizi cimrilikle itham etmesinler, bu yüzden size karşı çıkmalarına meydan vermeyin. Çünkü velî olmanın şartlarından biri de şudur: Bu gibileri, yanlarında bin dinar olsa da bunu bir fakire verseler, verdikleri paranın onların nazarındaki kıymeti, toprak üzerinde bulunan bir çakıl taşından daha kıymetsizdir.

Ramazân-ı şerîfin son on gününde, gece ibâdetinden geri kalmayınız. Hattâ bütün Ramazan

gecelerini ibâdetle geçiriniz. Çünkü Kadir gecesi bu aydadır.

Şâyet biriniz kendisini ilâhî huzurla hissederse, yalnız kendi nefsi için duâ etmemeli, başkası için de himmet ve gayretini esirgememelidir. Yapacağı duâların çoğu mümin kardeşleri için de olmalıdır.

Şuna yemin ederim ki, talebeler, Allahü teâlânın dünyâyı yarattığı günden yok edeceği güne kadar, hocalarının huzûrunda kor bir ateş üzerinde otursalar, doğru yola girmeleri için yol gösterip engelleri ortadan kaldıran hocalarının haklarını ödeyemezler.

Allahü teâlâ kullarına, bilinen rızıkların dağıtımını sabah namazından sonra, mânevî rızıkların dağıtımını da ikindi namazından sonra yapar. Bu iki vakitte uyumak, bunun için sizlere yasak edilmiştir.

Dünyâda Allahü teâlâdan hayâ edenleri, Allahü teâlâ kıyâmet gününde azarlamaktan ve gazab etmekten hayâ eder.

Allahü teâlâya kavuşturan yola dâvet edenler, fâsık kimselere dahi kaba ve kırıcı olmamalılar. Onlara rıfk ile muâmele edip, ihsân ve kerem göstererek gönüllerini hoş tutmalılar ki, kendilerine yönelsinler. Ancak bu meyil gerçekleştikten sonra nasîhatte bulunsunlar.

Bir kimse Ali Havâs'a; "Bana izin veriniz, sizin için bir türbe hazırlayayım. Vefât ettiğiniz zaman oraya gömülürsünüz." dedi. Ali Havâs bunu kabûl etmedi. Ali Havâs 1534 (H.941) senesinde vefât ettiği zaman, Kâhire'deki Hâkim Câmiinde cenâze namazı kılındı. Bu sırada çok şiddetli yağmur yağdı. Talebesi Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, kardeşi Efdalüddîn'e;

"Ali Havâs hazretleri nereye gömülecek söyler misiniz?" diye sordu. O da;

"Fetihler kapısı dışında Şeyh Berekât'ın zâviyesine defn olunacaktır." dedi. Tabutun oraya götürülmesine Şeyh Şerafüddîn Sagîr adında bir zât karşı çıktı ve İmâm-ı Şâfiî'nin kabrinin yakınlarında bir yere defnedilmesini söyledi. Efdalüddîn, Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'ye;

"Sakın bir şey söyleme. Bu kalabalığa, hazret-i Süleymân'ın emrindeki cinler dahi katılsa bu cenâzeyi denilen yere götüremez." dedi. O sırada kalabalığın arasından bir takım saçları kazınmış genç ve güçlü kimseler ortaya çıkarak, tabutu kaptıkları gibi, doğruca ilk gömülecek yer olan Fetihler kapısına götürüp, oraya defnettiler."

SÖZ DİNLEMEK

Sâlihlerden birisi, bir sene hacca gitmek için gelip, Ali Havâs'tan izin istedi. Ali Havâs ona, hacca gitmemesini, orada kin ve düşmanlıkla karşılaşacağını bildirdi. Bunun üzerine o zât, Ali Havâs'ın nasîhatini dinlemeyerek, hacca gitmek üzere Mekke'ye doğru yola çıktı. Mekke-i mükerremeye girdiği zaman, günlerden Cumâ idi ve imâm hutbe okuyordu. Ayağa kalkarak, orada bulunanlara;

"Ey Mekke ahâlisi! Cumânız bâtıldır. Zîrâ, Cumânın şartlarından biri de, hutbe dinleyenlerin en az kırk kişi olmasıdır. Burada ise, ancak uzaktan gelen yolcular vardır." dedi. Öğle vakti şiddetli sıcak dolayısıyla, halkın Kâbe duvarlarının gölgesine sığınmış olduklarını fark etmedi. Onun bu sözleri çevrede duyulunca, büyük bir gürültü oldu ve hutbenin yeni baştan okunmasına karar verildi. Bu olay sırasında Kâbe'de bulunanlar arasında kutub ve ebdallerle birlikte, kimsenin tanımadığı Allahü teâlânın velî kulları da bulunuyordu. Bu sebepten dolayı, bu zât, hac farîzasını yerine getirip Mısır'a döndüğü vakit, Ali Havâs onun üzerinde buğz ve adâvet izleri taşıdığını, çehresinin donmuş, ruhsuz bir buz parçası gibi olduğunu gördü. O zât, Ali Havâs'a;

"Hacca gitmememi, gittiğim takdirde kin ve düşmanlık taşıyarak döneceğimi söylemiştiniz. Şâyet ben bu sene hacca gitmeseydim, Mekke ahâlisinin bu hac mevsimindeki Cumâları bâtıl olurdu." dedi. O anda bir şey söylemeyen Ali Havâs, sonra;

"O adam bu karşılığı verince anladım ki, olay sırasında orada hazır bulunan kutub ve velîlerin

mevcûdiyeti, ilâhî buğz ve adâvet izlerinin bu zât üzerinde yerleşmesine sebeb olmuştur." buyurdu. Daha sonra Ali Havâs, bu kişi için;

"Hoş olmayan bir halde bu adamın ölmesinden korkuyorum." derdi. Buyurduğu gibi oldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.193

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.150

3) Mîzan-ül-Kübrâ

4) El-Uhûd-ül-Kübrâ

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.233

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.978

7) El-Cevâhir Ved-Dürer

8) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.13, s.267

ALİ BİN HEYTÎ;

Irak evliyâsından. Doğum târihi belli değildir. Irak'ın Heyt beldesinde doğdu. Heyt, Fırat Nehrinin yukarı kıyısında Ehbâr'ın yakınlarında bir belde olup, Kadsiye'ye 50 km mesâfededir. Ali bin Heytî, Rezirân denilen yerde ikâmet ederdi. 1168 (H.564) senesinde yüz yaşından büyük olarak Rezirân'da vefât etti. Kabri buradadır ve ziyâret mahallidir.

Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Ali bin Heytî, Allahü teâlânın ihsânlarına kavuştu. Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretlerinin talebesidir. Hocası, onu diğer talebelerinden önde tutar, üstünlüğünü bizzât kendisi söyler ve çok överdi.

Ali bin Heytî çok talebe yetiştirdi. Âlimler huzûruna gelir, ona talebe olmakla şereflenir, pek büyük makamlara kavuşurlardı. Allahü teâlâ insanların gönüllerine onun heybeti ve sevgiden doğan korkusunu, kalplerine de sevgisini yerleştirdi. İnsanlara rehber eyledi. Dînin emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçmakta çok titiz olup, mütevâzî, alçak gönüllü idi.

Ali bin Heytî, Abdülkâdir-i Geylânî'ye çok hürmet ve saygı gösterirdi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini ziyârete gitmeden önce gusl abdesti alır, talebelerine de aldırır ve derdi ki:

"Kalblerinizi temizleyiniz, zikirlerinizi, kötü şeylerden koruyunuz. Çünkü sultânın huzûruna gidiyoruz." Oraya varınca elbisesine çeki düzen verip, kapıda beklerdi. İçeriden Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri;

"Ey kardeşim, buyurunuz!" deyince, huzûruna varır, yanında titreyerek otururdu. Titrediğini görünce;

"Niçin titriyorsun. Sen Irak'ın emniyet âmiri ve âsâyiş memurusun!" buyururdu. O da;

"Ey efendim! Siz sultansınız. Beni korkunuzdan râhata erdirir misiniz? Eğer korkunuzdan bana güven verirseniz ancak emîn olurum." der, Abdülkâdir-i Geylânî de; "Ey kardeşim, sana korku yok!" buyururdu.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri sık sık;

"Bütün evliyâlar bizim ziyâfetimizdeler, sohbetimizle bereketlenir, bu ziyâfetten istifâde ederler. Biz de Ali bin Heytî'nin ziyâfetindeyiz, feyz ve bereketlerinden istifâde ediyoruz." derdi.

Ali bin Heytî birgün, Irak'ın Nehr-ül-mülk beldesinin bir köyüne gidip sâhibini hiç tanımadığı bir evin kapısını çaldı. Misâfir kabûl edilmesini ricâ etti. Ev sâhibi de tanımadığı bu yabancı misâfiri kabûl etti. Misâfir olan Ali bin Heytî hazretleri, ev sâhibine kapının

önünde dolaşmakta olan tavuğu işâret ederek;

"Bu tavuğu tutun ve benim yanımda kesin!" buyurdu. Ev sâhibi îtirâz etmeyip, tavuğu kesti. Bu sefer misâfir;

"Tavuğun karnını yarınız!" deyince, ev sâhibi yine;

"Peki." deyip karnını yardı. Bir de ne görsün, altın boncuklardan yapılmış bir gerdanlık. Meğer, ev sâhibi, kız kardeşine altın boncuklardan bir gerdanlık hediye etmiş, kız kardeşi de gerdanlığı iki gün önce kaybetmiş. Kızın beyi de;

"Bu gerdanlığı bul, yoksa seni öldürürüm!" demiş. Gerdanlık bulunmayınca, o gece öldürmek üzere kararını verdiğinden, herkes üzüntü içinde bekliyorlarmış. Gerdanlık bulununca, kadının suçsuz olduğu anlaşıldı. Ali bin Heytî hazretleri, Rezîrân'dan kalkıp buraya kadar gelmesinin sebebini izâh edip;

"Kız kardeşinin temizliği, beyinin kötü niyetini ve Rabbimden, bu durumu açıklamak ve sizi helâk olmaktan kurtarmak için izin isteyerek geldim." buyurdu.

Ali bin Heytî hazretleri bir yere gidiyordu. Yol üzerinde iki topluluk, ellerinde kılıç çarpışıyorlardı. Ortada bir ölü vardı. Her iki grup da birbirlerini, bu kimseyi öldürmekle suçluyorlardı. Bunlar kavgaya devâm ederken, Ali bin Heytî hâdise yerine gelip, öldürülen şahsın yanına oturdu. Elini ölünün alnına koyup;

"Ey Allahü teâlânın kulu! Seni kim öldürdü?" diye sordu. Bu söz üzerine ölü, Allahü teâlânın izni ile dirildi ve gözlerini açıp, Ali bin Heytî'yi başucunda görünce kalkıp diz üstü oturdu. Gözlerini kavga yapanların üzerinde gezdirip;

"Beni öldüren kimse filancadır" diyerek ismini ve babasının ismini söyledi, tekrar düşüp öldü.

Bir kısım âlimler ve büyük bir grup cemâat, Ali bin Heytî hazretlerini ziyârete gittiler. Ali bin Heytî, onlara uzun bir sohbette ve nasîhatta bulundu. Herkes çok memnun ve mesrûr oldu. Sâdece içlerinde, âlim görünüşlü birkaç kimse kalblerinden îtirâzda bulundular. Ali bin Heytî, kimlerin îtirâz ettiğini anladı ve herkes evine dağıldıktan sonra, îtirâz eden âlimlerin evlerine teker teker ziyârete gitti. Herbirinin yanına geldiğinde, yüzlerine dikkatlice bakarak ayrıldı. Ali bin Heytî'nin âlimlere o bakışı ile, onlarda bildikleri ne kadar ilim varsa hepsi gitti. Bütün ilimlerini unuttular. Hattâ Kur'ân-ı kerîmi dahi ezberden okuyamaz oldular. Bir ay kadar bu hâl devâm ettikten sonra, yaptıkları hatâyı anladılar. Toplanıp Ali bin Heytî hazretlerinden özür dilemeye geldiler. Tövbe ve istigfâr edip, elini öptüler, affedilmeleri için yalvardılar. Bunun üzerine Ali bin Heytî özürlerini kabûl edip, onları affetti. Bir sofra kurdurup hepsini dâvet etti. Yemeğe başladılar. Daha birinci lokmada, unuttukları bütün ilimler kendilerine iâde edildi.

Ebû Hasan Çevşekî adlı zât bir yere giderken yolda, bir hurma ağacının altında Ali bin Heytî'yi oturur gördü. Yanında ve etrâfında kimse yoktu. Hurma mevsimi olmadığı hâlde, ağacın dalları yeşil ve üzerinde hurmalar görülüyordu. Bir ara hurma dalı kendiliğinden aşağı doğru eğildi ve Ali bin Heytî'nin elinin hizâsına geldi. O da hurmayı koparıp yedi. Ebû Hasan merak içinde bekliyordu. Bir müddet sonra ağacın altından kalkıp gitti.Ebû Hasan hemen ağacın yanına giderek, yerde bulduğu taze bir hurmayı yedi. Ebû Hasan hayâtında öyle misk gibi kokan tatlı bir hurma yememişti.

Ali bin Heytî'nin, Reyhâne isminde sâlih bir hizmetçisi vardı. Lakabı da Sitül Behâ idi. Reyhâne bir gün hastalandı.Hastalığı ağırlaştı. Sekerât hâlinden önce, canının taze hurma istediğini bildirdi. O zaman Rezîrân beldesinde tâze hurma mevsimi değildi. Ali bin Heytî'nin, Ketfân taraflarında Abdüsselâm isminde sâlih bir arkadaşı vardı. Orada, o mevsimde tâze hurma bulunurdu. Ali bin Heytî, Ketfân beldesine doğru dönüp;

"Yâ Abdüsselâm! Kendi tâze hurmalarından bir mikdâr acele buraya getir!" buyurdu. Allahü teâlânın izni ile bu sesi, kilometrelerce uzakta olan Abdüsselâm işitti. Hemen tâze hurma toplayıp, yine Allahü teâlânın yardımı ile bir anda Rezîrân'a Ali bin Heytî'nin yanına geldi. Tâze hurmaları yiyen Reyhâne'ye, Abdüsselâm;

"Yâ Reyhâne! Şu ölüm ânınızda, niçin dünyâya meyledip hurma istediniz? Sabır etseydiniz, pekçok sevaplara kavuşurdunuz." dedi. O da;

"Ben Ali bin Heytî hazretlerinin yıllarca hizmetiyle şereflendim. Son anda böyle ufak bir istekte bulunmamı çok mu görüyorsunuz? Öyle görüyorum ki, dünyâya asıl sen meyl edecek ve hıristiyan olacaksın." dedi ve biraz sonra vefât etti. Cenâze işlerinden sonra Abdüsselâm Bağdât'a gitmek üzere yola çıktı. Yolda birkaç hıristiyan kadın gördü. Onlardan birine meyletti ve evlenmek istedi. Kadın hıristiyan olması şartı ile evlenme teklifini kabul edeceğini söyledi. Abdüsselâm, nefsine mağlûb olarak, hıristiyan oldu ve onların memleketine yerleşti. Bir süre sonra hastalandı. Bir kimse, Abdüsselâm'ın bu durumunu Ali bin Heytî'ye bildirdi. O da;

"Reyhâne'nin gadab ettiği bir kimseye ben de gadap ederim. Lâkin Abdüsselâm'ın hıristiyanlarla haşr olmasına dayanamam." dedi. Talebelerinden Ömer Bezzâz'a;

"Şu su testisini al! Abdüsselâm'ın yanına gidip üzerine, bu suyu boşalt!" buyurdu. Ömer Bezzâz da;

"Peki efendim!" deyip, târif edilen hıristiyan beldesine giderek Abdüsselâm'ı buldu ve üzerine o suyu döktü. Su üzerine değer değmez, Abdüsselâm, hasta yatağından ayağa fırladı ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Bu hâdiseyi gören hanımı, çocuğu ve evde bulunan diğer akrabâları hayret ettiler. Onlar da Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldular. Abdüsselâm, Ali bin Heytî hazretlerinin bereketi ile îmâna, eski sıhhatine ve ilmine tekrar kavuştu.

Ali bin Heytî'nin simâsı çok güzel idi. Çok zarîf ve kibâr olup pek mütevâzi idi. Güzel ahlâk sâhibiydi. Herkese iyilik ederdi. Çok zekî ve akıllı olup, îsâr sâhibiydi. Yâni kendisine lâzım olanı, ihtiyâcı olanlara verirdi. Diğer müslümanların rahatını, kendi rahatına tercih ederdi. Onun talebeleri de, onun yolunda yürüdüler, izinden ayrılmadılar. Ali bin Heytî'nin yanında, takke ve elbise olmak üzere, iki önemli giyeceği vardı. Bunlar elden ele dolaşarak kendisine kadar gelmişti. Ebû Bekr bin Hevvar bir gece rüyâsında,Ebû Bekr efendimizi gördü. Hazret-i Ebû Bekr, kullandığı hırkasını, Ebû Bekr bin Hevvar'a hediye etti ve giymesini emretti. İbn-i Hevvar, emri yerine getirip, hırkayı giydi. Sabah uyandığında, gece rüyâda giydiği hırkayı üzerinde buldu. O hırkayı ölmeden önceŞembekî'ye emânet etti. O da Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ'ya, o daAli bin Heytî'ye emânet etti. Ali bin Heytî de Ali bin İdrîs'e verdi. Bu zâtta hırka kayboldu, nerede olduğu bulunamadı.

Ali bin Heytî buyururdu ki:

"Gece karanlığında, küçük bir karıncanın, bir kaya üzerinde yürüdüğünü dahi Rabbim bana bildirir, ondan bile haberim olurdu. Bildirmemiş olsa, bir hatâ işledim de onun için bildirmedi diye düşünür, korkudan ödüm patlardı."

ALİ BİN HEYTÎ'NİN EMRİ VAR

Ali bin Heytî'nin zamânında, Acem pâdişâhı Bağdat'ta oturan halîfe ile savaş için askerini gönderdi.Halîfenin askeri az olduğu için, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden yardım talebinde bulundu. O sırada Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Ali bin Heytî hazretleriyle berâber sohbet ediyorlardı. Abdülkâdir-i Geylânî, Ali bin Heytî'ye bakarak;

"Gidiniz, Acem askerlerinin Bağdat'a girmelerine mâni olunuz." buyurdu. Ali bin Heytî de;

"Peki, başüstüne efendim!" diyerek izin alıp evine gitti. Hizmetçisine;

"Acem askerlerinin geldiği tarafa git. Acem ordusunun kumandanlarından üç kimseyi, falanca bölgede ağaçların altına oturmuş bulacaksın. Onlar, gölge yapsın diye büyük bir bezi ağaçtan ağaca çadır gibi bağlamışlardır. İşte onlara;

"Ali bin Heytî, buradan derhal gitmenizi istiyor." de! Şâyet; "Biz emirsiz gitmeyiz!" derlerse, "İşte ben, o emir üzerine geliyorum, dersin." buyurdu. Hizmetçi;

"Peki efendim!" diyerek hemen yola çıktı. Ali bin Heytî hazretlerinin târif ettiği şekilde onları gördü. Yanlarına varıp;

"Ali bin Heytî'nin emri var. Derhal toparlanıp gitmenizi istiyor." dedi. Hiç îtirâz etmeden kalktılar. Çadırlarını, eşyâlarını toparladılar. Askerlerine emir verip geri döndüler.

HAYÂ ÎMÂNDANDIR

Bu mübârek Velî'nin, bir hizmetçisi vardı,
Ehl-i hâl biri olup, hasta olmuş yatardı.
Git gide hastalığı, arttı ziyâdesiyle,
Artık öleceğini, anladı kalp gözüyle.
O, Ali bin Heytî'ye, dedi ki: "Ey üstâdım,
Tâze hurma yemeği, istiyor şimdi canım."
Lâkin hurma mevsimi, henüz olmadığından,
Bu arzûyu yerine, getirmek zordu o an.
Ali bin Heytî ona, buyurdu ki: "Ey evlât!
Bu zaman tâze hurma, bulunmaz gerçi fakat,
Keffan'da bolca vardır, olma hiç müteessir,
Çünkü şimdi orası, tam hurma mevsimidir."
"Abdüsselâm" adında bir zât vardı orada,
Altı aylık mesâfe, vardı fakat arada.
Ali bin Heytî ona, seslendi ki odadan;
"Ey Abdüsselâm, bize, hurma getir oradan."
Hizmetçi alıyorken, en son nefeslerini,
O getirip bir anda, bir hurma sepetini.
Dedi: "Niçin dünyâya, böyle meylediyorsun?
Bak ömrün sona gelmiş, sen hurma istiyorsun."
Hizmetçi çok üzülüp, dedi: "Bu, dünyâ değil
Asıl sen, çok yakında, edersin küfre meyil.
Hıristiyan olarak, tam verirken canını,
Yine üstâdımızın, görürsün imdâdını."
Bu sözleri söyleyip, göç etti bu dünyâdan,
Döndü Abdüsselâm da, biraz sonra oradan.

Yolda bir kadın gördü, çok güzel, açık saçık,
Gözü ona takılıp, bir anda oldu âşık.
Evlenmek isteyince, dedi ki ona kadın:
"Hıristiyan olmazsan, yanıma gelme sakın!"
Nefsine aldanmıştı, kabûl etti mâlesef,
Bir kadının uğruna, dînini etti telef.
Âniden hasta oldu, bir müddet sonra dahî,
Ve Ali bin Heytî de, haber aldı bu hâli.
Birine buyurdu ki: "Su dolu bir testi al,
Ve git Abdüsselâm'a, ölmeden yetiş derhâl.
En son nefeslerini, almaktadır o hâlen,
O suyu üzerine, birden boşalt tamâmen."
"Peki" deyip bir anda, vardı onun evine,
Götürdüğü o suyu, boşalttı üzerine.
O hasta vücûduna, su temas ettiği an,
"Allah Allah" diyerek, fırladı yatağından.
Kelime-i şehâdet, söyleyip tekrar yine,
Hidâyete kavuşup, girdi İslâm dînine.
Bu hâli görür görmez, hanımı, çocukları,
Hidâyete geldiler, hepsi de ayrı ayrı.
Buyurdu ki: "Bir kimse, hayâ etse Allah'tan,
Allah da hayâ eder, ona azâb yapmaktan.
O, Allah'a ne kadar, ederse çok itâat,
Ona da o nisbette, herkes eder iltifat.
O, ne kadar korkarsa, Allahü teâlâdan,
Herkes de o nisbette, çekinir, korkar ondan.
Kim azîz tutar ise, Rabbinin her emrini,
Allah da azîz tutar, mahşerde kendisini.
Kim hizmet eder ise, yaşlılara genç iken,
Yaşlanınca ona da, bulunur hizmet eden."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.160
2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.165
3) Kalâid-ül-Cevâhir; s.90
5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.116

ALİ İSFEHÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali olup, babasının ismi Sehl'dir. Nisbeti el-Ezher el-İsfehânî, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Türâb Nahşebî gibi büyüklerle görüştü. Muhammed bin Yûsuf el-Bennâ'nın talebesidir. Remle'de otururdu.

Ali İsfehânî, Velîd bin Müslim, Haccâc bin Muhammed, Zeyd bin Ebiz-Zerkâ, Damra bin Rebîa, Şebâbe bin Sevvar, Müemmil bin İsmâil ve başka zâtlardan ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf bildirdi. Kendisinden de; Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Huzeyme, İbn-i Cerîr, Muhammed bin Hârûn er-Re'yânî, Ebû Zür'a, Ebû Hâtem ve başkaları hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır.

Cüneyd-i Bağdâdî ile mektuplaşırlardı. Allahü teâlânın takdirine râzı olmak ve nefsinin arzularına muhâlefet etmekte, herkesin beğenip takdir ettiği, fevkalâde üstün ve şaşılacak bir hâle sâhib idi. Bâzan yirmi gün bir şey yemeden durduğu olurdu. Az sözle çok şeyi anlatan, hoş bir ifâdesi vardı. Amr bin Osman, kendisini ziyâret için İsfehan'a geldi. Ali İsfehânî, Amr bin Osman'ın otuz bin altın olan borcunu ödeyip, sıkıntıdan kurtardı.

Ali İsfehânî derdi ki: "Siz zannediyor musunuz ki, benim ölümüm başkalarının ölümü gibi olacak. Herkes gibi hasta olacağımı, herkesin ziyâretime geleceğini mi zannediyorsunuz? Hiç öyle olmayacak. Beni dâvet edecekler, ben de kabûl edeceğim." Birgün yolda giderken;

"Lebbeyk (Buyur. Emre âmâdeyim)." deyip yere çöktü. Bunu gören Ebû Hasan Müzeyyin hemen yanına koştu;

"Lâ ilâhe illallah" demesini söyledi. Tebessüm edip buyurdu ki:

"Sen, Kelime-i tevhîd söylememi istiyorsun. Allahü teâlânın izzetine yemîn ederim ki, onunla benim aramda yalnız izzet perdesi var." buyurdu ve rûhunu teslim etti. Bundan sonra Ebû Hasan Müzeyyin kendi kendine;

"Benim gibi birisi Allahü teâlânın velîsi olan bir zâta nasıl Kelime-i tevhîd telkin edebilir. Vah vah vah!" diye mahcûb oldu. Vefât târihi 874 (H.261) olup, kabri İsfehan'da Topçu mezarlığındadır.

Ali bin Sehl buyururdu ki: "Tasavvuf, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsini terketmektir."

"Allahü teâlâyı hakkıyla tanıyan O'ndan başkasında sükûn ve râhat bulamaz."

"Allahü teâlâya yaklaşmak, Allahü teâlânın velî kulları hâriç, bütün mahlûklardan uzaklaşmaktır. Allahü teâlânın velî kullarına yakınlık, insanı Allahü teâlâya yaklaştırır."

"Ahmak olanların sana çok iltifatkâr davranması ve düşünmeden cevap vermesi seni aldatmasın."

"Akıl ile berâber ruh, insanı âhirete, nefsin hevâ ve hevesine muhâlefet etmeye dâvet eder."

"Allahü teâlâ hepimizi, yaptığımız iyi ameller ile gururlanmaktan muhâfaza etsin."

"Akıl ile hevâ, yâni nefsin boş arzû ve istekleri, birbirinin zıddıdır. Aklın yardımcısı tevfîk (Allahü teâlânın yardımı), hevânın dostu ise yardımsız bırakılmaktır. Nefs bu ikisinin (akıl ve hevânın) arasındadır. Hangisi gâlib gelirse ona tâbi olur."

"Zenginliği aradım; ilimde buldum. Övülmeyi aradım; fakirlikte buldum. Âfiyeti günahsız olmayı aradım; zühdde, şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk etmekte buldum. Kolay hesâbı aradım, susmakta buldum. Rahat ve huzûru aradım; vermekte, cömertlikte buldum."

"Kim kalbini anlayışlı kılarsa, o kalp dünyâdan ve dünyâda olan şeylerden yüz çevirir. Kim kalbini cehâlette bırakırsa, o kalp aldatıcı ve geçici zevklere tâbi olur."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.404

2) Nefehât-ül-Üns; s.105.

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.6, s.329

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.94

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.131

6) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.233

7) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.66

8) Târih-i İsfehan; c.2, s.14

9) El-Muntazam; c.6, s.155

10) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.63

11) Tabakât-ı Ensârî; s.234

12) Şerh-i Tearruf; s.99

13) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.92

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.96

ALİ KAZVÂNÎ (Kîzvânî);

Suriye'de yaşayan velîlerden. İsmi Ali olup, babasının ismi Muhammed'dir. 1483 (H.888) senesinde Suriye'nin Hama şehrinde doğdu. 1548 (H.955) senesinde Hac farîzasını yerine getirdikten sonra, Peygamber efendimizi ziyâret için Medîne'ye giderken, Mekke-i mükerreme ile Tâif arasında vefât etti.

Ali Kazvânî, gençliğinde Hama şehrindeki Seyyid Ali binMeymun Magribî adlı büyük bir zâtın talebesi idi.

Hama şehri o zaman bağlık, bahçelik, yeşillik bir yerdi. Birkaç kimse berâberce yolda giderken, önlerine bir arslan çıktı. Yollarına devâm edemediler. O kâfilede bulunanlar Hama'ya geri gelip, Seyyid Ali hazretlerine arslandan şikâyetçi oldular ve;

"Bizim yolumuza çıkıp, geçip gitmemize mâni oluyor." dediler. Arslanın zararından kurtulmak için himmet ve yardımlarını ricâ ettiler. Seyyid Ali;

"O arslan yolunuza çıkarsa, ona karşı ezân okuyunuz! İnşâallahü teâlâ ezânı işitince size bir şey yapmadan çeker gider." dedi. Onlar tekrar yola çıktılar. Yolda arslan yine önlerine çıktı. Seyyid Ali'nin emri üzere ezân okudular. Fakat arslan, yerinden ayrılmadı. Dönüp tekrar durumu SeyyidAli'ye bildirdiler. Yine;

"Ezân okuyun!" dedi. Bunun üzerine yola çıktılar. Arslanın yakınına gelince ezân okudular. Fakat arslan, bu defâ da yerinden hiç kıpırdamadı. Durumu tekrar Seyyid Ali hazretlerine bildirdiler. Bunu duyan Ali Kazvânî, elinde olmadan yerinden kalkıp arslanın yanına gitti. Arslanın yanına yaklaşıp karşısına geçince, o anda arslan, oradakilerin gözünden kayboldu. Yer mi yuttu, yoksa eriyip gitti mi kimse bilemedi. Bu durumu, Ali Kazvânî'nin hocası Seyyid Ali'ye bildirdiler. Kerâmetini izhâr etmek, Seyyid Ali'nin yanında kusur sayılırdı. Bu bakımdan Ali Kazvânî'ye kırılıp;

"Kerâmet göstermekle sen bizim yolumuzu ifşâ eyledin, açığa çıkardın diyerek, bir daha dergâha gelmemesini söyledi.

Ali Kazvânî, üzgün bir hâlde memleketini terkedip, batı tarafına gitti. Şeyh Seyyid Ali'nin vefâtından sonra halîfesi olanŞeyh bin Arafa, Seyyid Ali'nin talebelerinden Şeyh Alvân'a

mektup gönderdi. Mektupta;

"Cenâb-ı Hakk'ın kapısından hiç kimse kovulmaz. Hocamız Seyyid Ali'nin, Ali Kazvânî'yi kovmaktan maksadı, terbiye ve hâlini düzeltmesi içindi. Siz onu niçin kabûl etmiyorsunuz?" diye yazıyordu. Bunun üzerine, Şeyh Seyyid Ali'nin halîfelerinden Şeyh Alvân Hamevî, Ali Kazvânî'yi talebeliğe kabûl etti. Ali Kazvânî, Şeyh Alvân'ın terbiyesi ile mânevî hâllere ve makamlara kavuştu. Bir müddet bu şekilde devâm etti. Ondan çok kimse istifâde etti. Daha sonra Anadolu'ya geldi. Buradan hac ibâdetini yerine getirmek için Mekke-i mükerremeye gitti.

Ali Kazvânî, Mekke-i mükerremede büyük âlim Abdülvehhâb-ı Şa'rânî ile görüşüp sohbette bulundu. Ali Kazvânî, insanlar arasında makamını gizlerdi. Bir sohbet esnâsında Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'ye şöyle dedi:

"Burası, Mekke-i mükerreme. Allahü teâlânın beldesidir. Kim burada iyi hâl ile görünürse, insanlar onun yanına koşuşur. Onu Allahü teâlâ ile berâber olmaktan alıkoyarlar. İşte bu sebepten, Mekke-i mükerremeye girdiğim zaman, dünyâyı seven birisi olarak göründüm, onlardan sadaka istedim. Onlar da, bu, dünyâyı seven birisi deyip, benden uzaklaştılar. Ben de, daha fazla Rabbime ibâdet etme imkânı buldum."

Sohbetlerinde buyurdu ki:

"Dînin edeblerine riâyet etmeden, yolunun kâmil olduğunu iddiâ edenin delîli yoktur."

"Kendisini fazla medheden kimse, başkasını da aynı derecede kötüler. Başkasını fazla kötüleyen, kendisini fazla medheder."

"Allahü teâlâyı taleb ve O'nun rızâsını isteme husûsunda samîmî ve doğru olan, insanların kendisini terk etmelerine aldırmaz!"

Ali Kazvânî, birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Za'd-ül-Mesakîn ilâ Menâzil-is-Sâirîn, 2) Dîvân-üş-Şi'r, 3) Keşf-ül-Kinâ' an Vech-is-Semâ, 4- Nesr-ul-Cevâhir fil-Mugâfereti Beyn-el-Bâtın vez-Zâhir, 5)El-Kenz-üd-Dânî fî Zübdet-it-Tasavvuf.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.28

2) El-Kevâkib-üs-Sâire; c.2, s.201

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.196

4) Tabakat-ül-Kübrâ; c.2, s.180

5) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.523

6) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.745

7) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.947

8) Ahlwardt; Verzeichniss der Arabischen Handschriften; c.6, s.112

9) Brockelmann; Sup-2, s.462

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.276

ALİ MAHALLÎ;

Mısır evliyâsından. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. 1495 (H.901) senesinde Kâhire'de vefât etti.

İlim ve irfân sâhibi olup, Allahü teâlânın sevgili kullarından idi. Çok kerâmetleri görüldü.

Geçimini kendi temin ederdi. Kurutulmuş balık, kavun, karpuz, hurma, yâsemin ve gül satardı.

Birgün ona bir talebe gelip, çok muhtâc olduğu için bir şeyler istedi. O da;

"Bulabildiğin kadar bana kurşun getir!" buyurdu. Talebe, kurşunu bulup getirdiğinde;

"O kurşunu ateşe at, erit!" buyurdu. Talebe denileni yaptı. Kurşun eridikten sonra, Ali Mahallî yerden bir mikdar toprak alıp onun üzerine ekti. Sonra da "Bismillâh" deyip, onu salladı. Kurşunun altın kesildiği görüldü ve onu ihtiyaç sâhibi talebeye verdi.

Dimyat'ın ileri gelenlerinden birisi, onun hakkında ileri geri konuşup kötüledi. Üstelik haber de gönderip, Mahallî'yi imtihân etmek istedi. Bunun üzerine Ali Mahallî, o tarafa dönüp baktı. Çok geçmeden o kişinin ölüm haberi geldi.

Hüseyin Ebû Ali adında bir zât, talebesiyle ona selâm gönderdi. Ali Mahallî selâmı aldı ve buyurdu ki:

"Getirdiğin selâma karşılık sana hediye verelim." Elini denize sokup, bir sele dolusu mücevher çıkardı. Fakat o talebe bu hediyeyi kabûl etmedi. "Benim ve hocamın böyle şeylere ihtiyâcı yok!" diye özür diledi. Ali Mahallî, o mücevher dolu sepeti tekrar denize bıraktı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.188

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.108

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.278

ALİ EL-MASÎSÎ;

Şam evliyâsından. İsmi Ali olup, babasının ismi Bekkâr'dır. Künyesi, Ebü'l-Hasan'dır. Doğum târihi ve yeri belli değildir. İbrâhim Edhem ile görüşüp sohbetlerinde bulundu. Bilhassa hadîs ilminde sika, güvenilir bir âlim olarak anılır. Kendisinden birçok zât, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ali el-Masîsî, ilim tahsîlini tamamladıktan sonra Şam yakınlarında Masisâ kasabasına yerleşti. Burada tâliplere doğru yolu öğretmeye çalıştı. Birgün talebelerinden biri ile odun toplamaya çıktı. Kendisi ormanın bir tarafına, talebesi başka bir tarafına gitti. Bir müddet sonra talebesi, topladığı odunlarla, ayrıldıkları yere döndü. Uzun süre beklediği hâlde, hocası gelmedi. Büyük bir merakla hocasının gittiği tarafa doğru yürüdü. Hocasının dizine bir arslan başını koymuş uyuyor, onu da hayvanın yelesini okşuyor, gördü. Çok hayret edip;

"Efendim orada nasıl oturabiliyorsunuz?" diye sorunca;

"Bu arslan geldi, başını dizime koyup uyudu. Çok yorgun olduğu belliydi.Ben de uyandırmaya kıyamadım. Uyandığında kalkıp senin yanına gelecektim." cevâbını verdi.

Ali el-Masîsî çok ibâdet ederdi. Gece yatağını hazırladıkları vakit, yalnız kalınca;

"Ey yatak! Sen rahat ve hoş bir şeysin. Ama ben senin üzerinde yatmam!" dedikten sonra, sabaha kadar ibâdet ederdi. Yatsı abdestiyle sabah namazını kıldığı çok olmuştur.

Fazla konuşmayı sevmezdi. Çok konuşanın hatâ yapacağını bilirdi. Dilin âfetinin çok konuşma olduğunu bildirir ve;

"Allahü teâlâ her şey için iki kapı, dil için ise dört kapı yapmıştır. Dudaklar iki kapı, dişler de iki kapıdır." buyururdu.

Hayâtının sonlarına doğru;

"Kırk yıldır beni üzen tek şey, sabahın olmasıdır." buyurdu. O, gece ibâdetine doyamadan

sabah oluyordu. 822 (H.207) yılında Masisa'da vefât etti. Oraya defnedildi.

1) Nefehât-ül-Üns; s.170

2) Risâle-i Kuşeyrî; s.303

3) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.73

4) Keşf-ül-Mahcûb; s.465

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.93

ALİ BİN MEYMÛN MAĞRİBÎ;

Evliyânın meşhurlarından. İsmi, Ali bin Meymûn bin Ebî Bekr bin Ali bin Meymûn bin Ebî Bekr el-Hâşimî el-Kureşî el-Mağribî el-Gamârî'dir. Künyesi Ebü'l-Hasan olup, şerîftir. 1450 (H.854) senesinde Afrika'nın Fimâre bölgesinde doğdu.

İlim tahsîli için, gençliğindeEndülüs'e ve Fas'a gitti. Fas'da Ebû Zeyd Abdurrahmân el-Hamîdî'den din ilimlerini ve bilhassa Mâlikî mezhebi fıkhını öğrendi. Diğer taraftan matematik ve lisan öğrendi.Tahsîlini tamamladıktan sonra bir müddet müderrislik ve kâdılıkta bulundu. Bu sıralardaPortekizliler, Kuzey Afrika'nın sâhil şeridindeki istilâlarını yaygınlaştırma hareketinde bulununca, müslümanlar cihâd îlân ettiler. Ali bin Meymûn bu sırada memleketine dönüp cihâd niyeti ile yapılan savaşlara katıldı.

Memleketine döndüğünde ilimde yetişmiş fazîletli bir âlim olmuştu. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine son derece riâyet ederdi. Memleketinde fısk ve fücûr çok yayılmıştı. İnsanların çoğu âhireti unutmuş dünyâya ve haramlara dalıp gitmişlerdi.

Ali bin Meymûn hazretleri memleketi halkına Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. İslâmiyet'i anlattı ve uymaları için teşvik etti. Ancak derin bir gaflet uykusuna dalan halk; haramlardan, kötülüklerden bir türlü uzaklaşmadı. Onların bu bozuk hâllerine daha fazla tahammül edemeyip babasından müsâde alarak doğu memleketlerine gitti. Önce Kuzey Afrika'ya gidip orada insanlara doğru yolu anlattı ve cihâdla meşgûl oldu. Askere komutanlık yaptı. Bu yıllarda İspanyollar Kuzey Afrika'ya akınlar yapıyorlardı. Ayrıca bu bölge her türlü sapık îtikâdın yayılmasına müsâid bir hâle getirilmişti. Buradaki sapık îtikâdların mensûblarına karşı yoğun ve kararlı bir mücâdeleye başladı. Ehl-i sünnet îtikâdını yaymak için üstün gayretler gösterdi ve Kuzey Afrika'nın değişik bölgelerine gitti. Diğer taraftan bu bölgede tasavvuf ehli âlimler de halka hak ve hakîkatı anlatmak için devâmlı gayret gösteriyorlardı. Bir seferinde bu alimlerle tanıştı. Bu hâdise tasavvufa yönelmesine yol açtı. Tanıştığı zâtlardan Şeyh İbn-i Arefe Kayrevânî onu Şâzilî tarîkatının meşhur şeyhi Ebü'l-Abbas Ahmed Tûzî ed-Debbûsî'ye gönderdi. Böylece ondan ilim ve feyz alıp, tasavvufta yetişti.

Sonra hacca gitti ve Sûriye'ye döndü. Lübnan'ı ve köylerini dolaştı ve Beyrut'a geçti. Burada en meşhûr talebesi Muhammed bin Arrak ile tanıştı.Bir müddet irşâd faâliyetinden sonra meşhûr talebeleriyle Sultan İkinci Bâyezîd Han devrinde Anadolu'ya geldi. Altı sene Bursa'da kaldı. Bursa'da insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Bu sırada Dımaşk'da (Şam) şiddetli bir kuraklık oldu. İnsanlar ve hayvanlar perişan halde, çâresiz kaldılar. Ali bin Meymûn hazretleri insanların sıkıntıdan kurtulmaları için merhamet ederek, nasîhatlerde bulunup, çâre göstermek istedi. Bu maksadla orada bulunan talebelerinden birine bir mektûb gönderdi. Mektubda çok kıymetli ve pek mühim tavsiyeler ve nasîhatler vardı.

Talebesi mektubu alıp Emevî Câmiine götürdü. O gün Cumâ ve Ramazân-ı şerîfin dördüncü günü idi. Mektubu, Dâr-ül-adl müftîsi Kemâleddîn bin Hamzâ, Şâfiî kâdısı İbn-i Ferfûr, Mâliki kâdısı Hayreddîn ve Hanbelî mezhebi kâdısı Necmeddîn bin Meflâh'a okudu. Bunlar

da mektubda bildirilen hususları diğer âlimlere naklettiler.

Mektubda; İslâmiyetin emirlerine uymayı, yasaklarından, haramlarından şiddetle sakınmayı, zulmetmemeyi, vakıf mallarını yememeyi, herkesin günahlarına tövbe etmesini, Emr-i mârûf ve nehy-i münkeri, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını terketmemeyi tavsiye etmişti.

Âlimler bu mektub geldikten sonra halkı toplayıp yağmur duâsına çıktılar. Ali bin Meymûn hazretlerinin talebesi, yağmur duâsı sırasında hocasından gelen mektubu halka okuyup, gözyaşı dökerek duâ etti. Tam bu sırada Allahü teâlânın izniyle yağmur yağmaya başladı. Her taraf suya kandı, kuraklık kalmadı.

Bursa'dan Suriye'ye geri döndü. Vaktini ilme hizmetle geçirdi. Derslerine ve sohbetlerine kâdılar, müftîler ve bölgenin ileri gelen ilim ehli katıldı. Sâlihiye'de dört sene kaldı, sonraMecdel Maûş'a gitti.

Ali bin Meymûn hazretleri bütün irşâd faâliyetlerinde Ehl-i sünnet îtikâdının yayılmasına gayret etti. Tasavvuf derslerinde; zühd, şüphelilerden sakınma, dünyâya düşkün olmama, kul hakkı ve takvâ, haramlardan kaçma üzerinde durdu.

Talebelerinden birisini başkasının mülkü olan duvar üzerinde ceviz kırarken gördü. Orada ceviz kırmamasını söyleyince talebe merakla sebebini sordu. O da;

"Sen öyle ceviz kırarken duvarın toprakları döküldüğünden başkasının malına zarar vermektesin. Bu da kul hakkına girer." buyurdu.

Yine birgün talebelerinden biri ile çarşıya giderken, kısa yol, bir hanın içinden geçiyordu. Herkes orayı yol yapmıştı. Talebesi;

"Biz de buradan geçelim!" dedi.Ali bin Meymûn;

"Burası nedir?" diye sorunca, talebe;

"Han" cevâbını verdi. Bunun üzerine;

"Bu han oradan geçilsin diye yapılmamış ki, oradan geçmek için sâhibinin izni olması lâzım." buyurarak yoluna devâm etti. Sultan Câmii ismi ile anılan bir câminin yanına geldiler. Talebe;

"Buyrun câminin içinden çarşıya gidelim!"deyince, Ali bin Meymûn;

"Câmiler, Allahü teâlânın evleridir. İnsanlar burayı yol yapsın diye yapılmamıştır." deyip, çarşıya oradan da girmeyip başka yoldan girdi.

Talebelerinin iyi yetişmeleri için son derece titizlik gösterirdi. Ufacık bir gevşekliklerine müsâmaha göstermez ve gördüğü kusurları hemen düzeltirdi. Çok heybetli ve sert bir mîzâca sâhib idi.

Zamânının, dînî dünyâlık kazanmaya âlet eden kötü din adamlarına çok kızar, onların zararlarından sakınılmasını söylerdi. Dâimâ hakkı söyler, insanların kınamasından hiç çekinmezdi.

"Yanıma gelen Sultan Bâyezîd Han da olsa İslâmiyetin bildirdiği şekilde davranırım." derdi. Bid'atlerden son derece sakınır, ilim ehline ikrâm ve iltifatta bulunurdu. Kendisi için ayağa kalkılmasını istemezdi. Her gün yirmi kadar fakir, talebesine yemek verirdi. Hediye kabûl etmezdi. Dul, yetim ve zayıflara çok merhametli idi. Onları kendisine tercih eder, fakir olduğu hâlde gücü yettiği kadar yiyecek, giyecek verirdi.

Talebelerinin meşhurlarından Alvân el-Hamevî, onun menkıbelerini, **Müclil-Hüzn Anil-Mahzûn fî Menâkıbı'ş-Şeyh Ali bin Meymûn** adlı kitabında toplamıştır.

Ali bin Meymûn 1511 (H.917) senesindeDımaşk'da vefât etti. Mecdel Mâûş adlı yerde medfûndur. Vefâtından seneler sonra birkaç âlim kabrini ziyârete gitti. Bunlardan biri yolda

kendi kendine;

"Kerâmetini görmediğimiz bir kimsenin kabrini ziyârete gidiyoruz." dedi. Kabre yaklaştıklarında, o çevrede bir avcının, köpeği ile birlikte bir ceylanı yakalamak için kovaladığını gördüler. Sağa sola kaçan ceylan en sonundaAli bin Meymûn hazretlerinin kabri başına gelip durdu ve hiç bir yere gitmedi. Bu hâl ziyâretçileri şaşırttı.

Avcı gelip, ceylanı yakaladı. Avcıya;

"Bu kabrin yanına gelip, sığınan hayvanı bırak. Onu kesip yemen senin için iyi olmaz. Bu kabirde evliyâ bir zât yatıyor..." dediler.

Avcı bu söze kulak asmadı. Ceylanı çeke çeke götürdü ve bir kenarda kesip etinden pişirip yedi. Yedikten sonra karnına bir ağrı girdi. Kıvranmaya başladı. Şiddetli ağrıdan bir türlü kurtulamadı. Gece vaktine kadar ağrı devam etti ve gece yarısı öldü. Sabahleyin cenâzesini yıkayanlar vücudunu yırtıcı bir hayvan yemiş gibi parça parça olmuş gördüler!

Ali bin Meymûn hazretleri buyurdu ki:

"Hâlinin onda dokuzu susmak, biri de konuşmak olsun."

"Kendisine kurtuluşa ermiş bir kimsenin nazarı, bakışı erişip, yâni bir büyük zâtı tanıyıp da kurtuluşa ermeyen kimseye şaşarım!"

Eserlerinden bâzıları şunlardır:

1) Beyân-ül-Ahkâm fis-Seccâdeti vel-Hırkati vel-A'lâm, 2) Beyânü Gurbet- ül-İslâm, 3) Ta'zîm-üş-Şeâir min-el-Cevâmi' vel-Mesâcid vel-Menâsir, 4) Tenbîh-ül-Gabî fî Tenzîhi İbn-i Arabî, 5) Tenzîh-üs-Sıddîk an Vasf-iz-Zındîk, 6) Risâlet-ül-İhvân min Ehl-il-Fıkh ve Hamelet-il-Kur'ân, 7) Er-Risâlet-ül- Meymûniyye fî Tevhîd-il-Cürümiyye, 8) Sefînet-ün-Necât, 9) Şerhu Erbe'în en-Neveviyye, 10) Şerhu Mukaddimet-ül-Cezûliyye, 11) Akd-üş-Şeref fit- Târihiyye, 12) Gurbet-ül-İslâm fil-Haleb veş-Şâm, 13) Keşf-ül-Emâre fî Hakk-ıs-Seyyâre, 14) Mebâdi-üs-Sâlikîn ilâ Makâmât-il-Ârifîn, 15) Münteh- it-Taleb fî Eş'âr-il-Arab, 16)Mevâhib-ür-Rahmân fî Keşfi Avrât-iş-Şeytân.

BU HÂLİN NEDİR?

İki arkadaş, Ali bin Meymûn'a talebe olmak üzere yanına geldiler. Kabûl edip ders vermeye başladı. Bir müddet sonra bunlardan biri ayrılıp gitmek istedi. Arkadaşı kalması için çok ısrar etti ise de, başaramadı. Nihâyet ayrılıp gitti. Gittikten kısa bir müddet sonra geri döndü. Hâli ve kararı değişmişti ve ağlıyordu. Arkadaşı hâlini merak edip;

"Bu hâlin nedir? Sana ne oldu, neden döndün?" diye sorunca şöyle dedi:

"Buradan ayrılıp memleketime dönmek üzere yola çıktım. Bir müddet yol aldıktan sonra yolda hocamızı âniden karşımda gördüm. Nasıl olur diye çok şaşırdım. Karşımda o kadar heybetli duruyordu ki, ürpermeye başladım. Sonra gözden kayboldu. Bundan gitmeme râzı olmadığını anladım. Onun bu kerâmetini görünce ayrılıp gitmekle büyük hatâya düştüğümü anladım. Artık dönüp ilim öğrenmek için karar verdim." diyen bu talebe, hocasının derslerine ve sohbetlerine devam edip, tam mânâsıyla olgun bir ilim ehli oldu.

1) Mu'cem-ül-Müellifin; c.7, s.251

2) El-A'lâm; c.5, s.271

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.188

4) Kevâkıb-üs-Sâire; c.1, s.271

5) SicilliOsmânî; c.3, s.495

6) Mir'ât-ı Kâinât; c.3, s.101

7) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.741

8) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.357, 377, 489

9) Nefehât-ül-Üns; s.682

10) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.261, 498, 992, c.2, s.1488, 1901

11) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.297, 329, c.2, s.573

12) Brockelmann; Sup-2, s.153

13) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.81

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.264

15) Nesemât-ül-Eshâr (Alvan Hamevî) Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi Kısmı, No:1776 vr. 160b-170b

ALİ BİN MUHAMMED;

Buhârâ evliyâsından ve Şâfiî mezhebi âlimlerinden. İsmi Ali olup, babasının ismi Muhammed'dir. Babasının isminin Ahmed olduğu da rivâyet edilir. Künyesi Ebü'l-Feth'dir. Doğum târihi ve yeri belli değildir. 1010 (H.401) senesinde Buhârâ'da vefât etti.

Ali bin Muhammed, zamânının büyük âlimlerinden idi. Ebû Hatem bin Hibbân'dan çok hadîs-i şerîf dinledi. İlim ve edeb sâhibi bir zât idi. Nazım ve nesir hâlinde yazılmış pekçok şiirleri vardır. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur.

Talebelerine sohbetlerinde sık sık şöyle buyururdu:

"Kim kendi bozuk hâlini düzeltirse, kendini, çekemiyenlere fırsat vermemiş olur.

Büyüklerin huzûrundaki edepsizlik ve dostların arasında onları aşağı görmek ne büyük cehâlettir.

Kişide îmân, ihlâs ve pişmanlık bulunursa, Allahü teâlâ onun bütün günâhlarını affeder.

Kişinin dünyâ malını arttırmaya çalışması, kendisi için bir noksanlık ve onun kârı, kazancı ise, hayır olmayıp hüsrandır."

Ali bin Muhammed, bir vâzında şöyle nasîhat etti:

Ey insanoğlu! Allahü teâlânın emirlerini hatırından çıkarma ve bütün âzâlarını O'nun yolunda kullan. Elin ayağın, gözün kulağın, itâattan çıkarsa; tekrar Allahü teâlânın ve O'nun Peygamberinin buyurduklarını onlara öğret ve yaptırmaya çalış.

Ey insanoğlu! Körpe ve tâze olan şu gençliğinle gururlanma. Her şeye gücünün yetmesi, seni aldatmasın. Senden önce, gençlerin pekçoğu saçı sakalı ağarmadan bu dünyâyı terk etti. Genç ve tâze bir fidanken göçüp gittiler. Farzet ki gençlik, sâhibine bir takım özür olacak şeyler gösterir. İhtiyarın özrü yoktur. Onun ileri sürdüğü şeyler, şeytanın eğlencesi olacak şeylerden başkası değildir.

Ey sonu harâb olacak olan bir evi tamir etmeye çalışan kişi! Allahü teâlâya yemin olsun ki, bu çalışma; harâb olacak ömür için tâmirden başka bir şey değil de nedir?

Ey aklını, fikrini, gönlünü, mal-mülk toplamaya vermiş kişi! Böyle yapma, bu işlerden geri dur. Zîrâ mal-mülk sevincinin netîcesi, hüzün ve kederdir. Ağlayıp, sızlamaktır. Onunla birlikte olmak, insanı Allahü teâlâya ibâdet etmekten uzaklaştırır.

Ey insanoğlu! İnsanların kalblerini kazanmayı, hoşnûd ve râzı etmeyi isteyerek, herkese iyilik et. İyilikten ayrılma. Bu yolda insanlara hizmetin devamlı olsun. Çünkü insan, iyiliğin kölesidir. Sana bir sıkıntı ve zarar gelirse, sen bunu yapanlara karşı gücün yettiğinde affedici

ol ve hatâları görme!

Ey şu anda sevinç içerisinde olan insanoğlu! Sen gaflet uykusunda yatıyorsun. Sevinç ve neşeni devamlı kalıcı sanma. Bu rüyâ, şimdi sana neşe ve sürûr veren bir zamandır. Sana cezâ, üzüntü ve sıkıntı veren zaman ise, uyanınca gelecektir.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.5, s.293

2) El-Bidâye ven-Nihâye; c.11, s.345

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.159

4) Miftâh-üs-Se'âde; c.1, s.229

5) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.376

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.334

ALİ BİN MUHAMMED BİN BEŞŞÂR;

Büyük velî ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Hasan'dır. 925 (H.313) senesinde vefât etti. Necma'ya yakın bir yer olan Akabe'de bulunan kabri ziyâret mahallidir. Ebû Bekr el-Mervezî, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin oğlu Sâlih, Abdullah ve daha başka büyük âlimlerin derslerinde bulundu. Kendisinden, Ali bin Muhammed bin Câfer el-Beclî, Ebû en-Necâd ve başka âlimler ders aldılar. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur.

Ali bin Muhammed bin Beşşâr, kendisinden bahsederken, şöyleyim böyleyim demezdi. Ben bir adamı tanıyorum. Onun şöyle şöyle durumu var, derdi. Birgün, ben bir adamı tanıyorum, otuz sene, özür dilemeyi gerektirecek bir söz konuşmamıştır, dedi. Hâlbuki burada kendisini kastediyordu.

Birgün Ali bin Beşşâr bir meclisde oturuyordu. Orada bulunanlardan bâzısı ona, nereden yiyip içiyorsun, diye sordu. Bu sırada başkaları söze karışıp, o istediği yerden bulur. Herkes ona verir, dediler. Bunun üzerine Beşşâr hazretleri;

"Ey cemâat! Şu kırk seneden beri, acabâ benim yiyip içtiğim yeri gören var mı? Yine bu kadar zamandır, bir kimseye bir ihtiyâcım olmuş mudur? Bir kimseden bir şey istemeye gittiğimi bilen var mıdır? Eğer gören bilen varsa söylesin." dedi.

Meclisinde konuşmak istediği zaman; **"Sen, ne istediğimizi biliyorsun."** meâlindeki âyet-i kerîme ile başlardı. O sırada birisi kalkıp, ona:

"Allahü teâlâ senden râzı olsun. Devamlı bu âyet-i kerîmeyi okuyarak sözüne başlıyorsun. Senin bundan maksadın nedir?" diye sordu. Ali bin Beşşâr, ona;

"Sen bunu niçin soruyorsun? Bu zamana kadar, kimse bana sormadı. Fakat yine sana, bundaki maksadımı söyleyeyim: Dünyâda da âhirette de, Allahü teâlânın rızâsından başka hiç bir maksadım ve murâdım yoktur. Onun için, devamlı meclislerimde, bu âyet-i kerîmeyi okuyarak başlıyorum." dedi.

Ali el-Beşşâr'ın bir sohbetinde Ahmed Bermekî, odanın en uzak kısmında oturdu. Sükûnet içerisinde, orada bulunanlarla birlikte sohbeti dinledi. Sohbetin sonunda, Lâ ilâhe illallah, dedi ve **"O Balık sâhibini** (Yûnus'u) **da hatırla ki o,** (dînini kabûl etmeyen kavmine) **öfkelenerek gitmişti de, kendisini hiç bir zaman sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken** (yutan balığın karnındaki) **karanlıklar içinde: "Senden başka hiç bir ilâh yoktur, seni bütün noksanlıklardan tenzîh ederim. Gerçekten ben, haksızlık edenlerden oldum." diye duâ etmişti."** meâlindeki Enbiya sûresinin seksen yedinci âyet-i kerîmesini okuyup;

"Yâ Rabbî!Sen, kendisini balığın karnında hapsettiğin zaman, sâlih bir kulun olan Zu'n-Nûn=

Yûnus aleyhisselâm karanlıkta sana; **"Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minezzâlimîn** (Senden başka hiç bir ilâh yoktur, seni bütün noksanlıklardan tenzîh ederim. Gerçekten ben, haksızlık edenlerden oldum.)" diye nasıl duâ edip yalvarmışsa, ben de sana öyle yalvarıyorum. Yâ Rabbî! Senin yüce kelâmın haktır. Sen sâlih bir kulun olan Yûnus'un bu duâsına karşılık; **"Biz de onun duâsını kabûl ettik. Kendisini kederden kurtardık. İşte biz müminleri böyle kurtarırız."** (Enbiyâ sûresi: 88) buyurdun. Allah'ım! Onun duâsını nasıl kabûl edip, içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumdan, rahmetinle onu nasıl kurtarmışsan, duâlarımızı kabûl buyurup, sıkıntılı ve elem verici durumlardan bizi muhâfaza eyle. Yâ Rabbî! Sen Erhamürrâhimînsin (merhamet edenlerin en merhametlisisin). Sonra, on kere yâ Rabbî!" dedi. Fakat o, her yâ Rabbî dediği zaman, Ahmed Bermekî içinden; "Yâ Rabbî! Bana genişlik, rahatlık ihsân et." diyordu. Daha sonra Ali bin Beşşâr'ın semâya doğru yönelmiş, sanki kendisine bir şeyler söyleniyor da, onları dinler bir durumu olduğunu gördü. Sonra Ahmed Bermekî'ye doğru döndü.

"Yazık sana, utanmıyor musun? Allahü teâlâdan Cennet'ini iste. Yine O sana, insanlara muhtaç olmayacak kadar rızık ihsân eder. Hâlbuki sen devamlı, dünyâyı, rahatı ve genişliği istiyorsun." Allahü teâlânın izni ve bildirmesiyle, içinden geçeni öğrenmişti. Ondan sonra ona emrettiği gibi Allahü teâlâdan Cennet'ini istedi.

Birgün bir talebesi ile ders yapıyordu. O sırada Ali bin Beşşâr'ın yüzü talebenin dikkatini çekti. Ay gibi parlıyordu. Kendi kendine, her hâlde yarınki sohbete hazırlık için traş olmuş, umûmî bir temizlik yapmış. Onun için yüzü böyle parlıyor, diye düşündü. O sırada talebeye;

"Sen niçin öyle düşünüyorsun, senin dediğin gibi değil." deyip, başını açtı. Traş olmadığını gördü. Bunun üzerine ona;

"Zannınız güzel olsun. Kalbinize iyi sâhib olunuz." dedi. Talebe çok utandı. Allahü teâlâ, bu velî kuluna, onun içinden geçenleri bildirmişti.

Ali bin Beşşâr buyurdu ki:

"Günahlardan sakınan kimseler, nefsleri üzerinden, terbiye kamçısını kaldırmazlar. Allahü teâlanın râzı olduğu işler için nefslerini zorlarlar. Onlar, mal ve mülkü Allahü teâlânın rızâsı için vermekten çekinmezler."

"Yemek yiyeceğin ve uyuyacağın zaman, fazla yeme ve fazla uyuma."

"Allahü teâlâya isyânkâr olup, günahlara dalan kimsenin, Allahü teâlânın verdiği cezâları çok görmesi münâsip değildir."

"Şu dört haslet kişinin kemâline alâmettir: Kalbi dünyâ sevgisinden kurtarıp, Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmak. Sonunda, hesâba çekilmeyi gerektirecek şeyleri terketmek, hâli hafîf ve yumuşak olmak. Dünyâlık biriktirmeyi azaltmak."

Ona, Allahü teâlânın rızâsına nasıl kavuşulur? diye sordular.

"Gizli günah işlediğin gibi, gizli tâatte (Allahü teâlânın beğendiği şeyler) bulunursun. Nihâyet kalbin, ibadet ve tâatlere doğru meyleder. Bu hâl, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya doğru gittiğinin alâmetidir." buyurdu.

Bir zât, Ali bin Beşşâr'ın yanına gitmişti. Üzerinde yünden bir cübbe vardı. Ali bin Beşşâr kendisine, "Kalbini mi güzelleştirdin, yoksa bedenini mi?" diye sordu. Sonra; "En önemli olan, kalbin güzelleştirilmesi ve temizliğidir." diye buyurdu.

"Sırf makam sâhibi olmak ve biliyor desinler için bir kaç mesele öğrenip, insanlara fetvâ vermeye kalkışmak, ne kadar ayıptır."

ÜZÜLMENE NE GEREK VAR?

İbn-i Uleyk ez-Zeyyât bir ara büyük bir maddî sıkıntıya düşmüştü. Odasında gamlı ve düşünceli bir hâlde oturuyordu. Tam bu esnâda İbn-i Beşşâr;

"Ey Abdullah!" diye seslendi. Halbuki onun bulunduğu oda ile İbn-i Uleyk'in arasından bir yol geçiyordu. Aralarındaki mesâfe de oldukça uzak idi. Ona, buyurun bir emriniz mi vardı? deyince;

"Buraya gel!"dedi. Yanına gitti.

"Niçin dünyâ için bu kadar çok üzülüyorsun? Maddî sıkıntın var, yanında da hiç bir şeyin yok herhâlde!" dedi. O da;

"Evet yok!" dedi.

"Hiçbir şeyim yok diye, bu kadar üzülmeye ne gerek var. Rızkın seni buluncaya kadar falanca nehrin kıyısında yürü. Rızkınla karşılaşınca onu al ve Allahü teâlâyı zikret, O'nu an ve hatırla." O anda, İbn-i Beşşâr'ın sözü üzerinde düşünmeye başladı. Fakat ona karşı çıkması mümkün değildi. Sonra yanından ayrıldı. Kendisine târif edilen nehre kadar, Allahü teâlâyı zikrederek gitti. Köprünün üst tarafına varınca, bir zât ona;

"Ey Abdullah!" diye seslendi. O da;

"Buyrun, bir emriniz mi vardı?" dedi. Yanına gittiğinde ona kırk dirhem verdi ve;

"Benim için bir kitap yaz!" dedi. Bir müddet sonra oradan ayrılarak evine gitti. İbn-i Beşşâr tekrar;

"Ey Abdullah!" diye seslendi. O da;

"Buyrun efendim!" dedi.

"Karşılaştığın zât sana kırk dirhem verip, kendisi için bir kitap yazmanı söyledi mi?" dedi.

"Evet" cevâbını verince;

"Eğer sen sabredip acele etmeseydin, rızkın kapına gelecekti. Acele ettin, rızkını almak için tâ oralara kadar gittin." buyurdu.

1) Tabakât-ı Hanâbile; c.2, s.57

2) Târih-i Bağdâd; c.12, s.73

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.267

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.376

ALİ BİN MÛSÂ FEŞLİ;

Evliyânın meşhûrlarından ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ali bin Mûsâ, künyesi Ebü'l-Hasan, nisbeti Cebertî ve Feşlî'dir. Zebîd şehrinde yaşadı. Doğum târihi bilinmemektedir. 1388 (H.791) senesinde vefât etti. Yemen'in Zebîd şehrinde Bâb-ı Sihâm kabristanına defnolundu. Kabri orada meşhûr olup, ziyâret edilmektedir. Onu sevenler, kabrini ziyâret edenler, rûhâniyetinden istifâde etmektedirler.

Âlim, sâlih ve velî bir zât olan Ali bin Mûsâ'da, bâzı vakitlerde tasavvuf büyüklerinde bulunan cezbe, Allahü teâlânın muhabbetiyle kendinden geçme hâli hâsıl olurdu. Bu hâlde ve her zaman, hep Allahü teâlâyı zikreder, hiç bir zaman O'ndan gâfil olmazdı. Evliyâ olduğunu gösteren keşif ve kerâmetler kendisinde çok görülürdü. Zamânında bulunan birçok âlim ve velî ile görüşüp, onların sohbetlerinde kemâle erdi. Zamânındaki âlim ve velîlerin önde gelenlerinden oldu. Şeyh-i kebîr İsmâil bin İbrâhim el-Cebertî onun talebelerindendir. Şeyh-i kebîr İsmâil Cebertî bu zâta çok hürmet eder, çok saygı ve edeb gösterirdi. Bir iş yapacağı zaman, mutlaka ona arzeder, danışmadan ve onunla istişâre etmeden bir iş yapmazdı.

Ali Mûsâ el-Feşlî hazretleri ibâdet ettiği sırada kendinden geçer, muhabbet-i ilâhiyyeye dalar giderdi. Dış dünyâdan tamâmen habersiz bir hâl alırdı. Bir gece mescidde ibâdet ve tâat ile meşgûl olurken, içeriye bir hırsız girdi. Hırsız gelip, içeride bulduğunu alıp gidiyor, içeride bulunan zâtın kendisine müdâhale etmediğini, kendinden geçmiş hâlde Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olduğunu görünce, tekrar tekrar girip mescidden bir şeyler götürüyordu. Nihâyet alacak bir şey kalmayınca, onun üzerinde bulunan elbiseyi almak için tuttu. O da, kendinden geçmişlik hâlinden bir an çıkıp, hırsıza;

"Beni elbisesiz mi bırakacaksın?" dedi. Elbisesini geri çekti. Hırsızın gözü dönmüş olduğundan bu sözleri dinlemeyip elbiseyi çekip aldı ve mescidden çıkıp kaçtı. Bu sırada onu gören gece bekçisi hırsızı yakalayıp, sabah olunca vâlinin huzûruna götürdü. Başka suçları da meydana çıktı. Vâli bunun cezâlandırılmasını, fakîh hazretlerinin elbisesinin de kendisine geri verilmesini emretti.

Fakîh Ali bin Mûsâ el-Feşlî hazretleri Zebîd'de bulunduğu bir sırada, büyük bir yangın çıktı. Bu sırada, ders verdiği medresenin karşısında bulunan bir mescidde ibâdet ve tâat ile meşgûl idi. O mescidin alt kısmında ise odun yığılı idi ve yangın her tarafı sarmıştı. Fakat hikmet-i ilâhî, Fakîh hazretlerine bir şey olmuyordu. Onun içeride bulunduğunu öğrenen İsmâil bin İbrâhim, yanında birkaç kişi ile berâber koşarak acele ile mescide girip onu dışarı çıkardılar. Tam onlar çıkar çıkmaz da mescidin tavanı çöktü. Orada bulunanlar, o büyük zâtın kerâmeti ile ona bir şey olmadığını anlayıp, onu daha çok sevmeye başladılar.

Kerâmetlerini ve güzel ahlâkını bildiren daha nice haberler ve menkıbeler vardır. Talebelerinin en büyüklerinden olan İsmâil bin İbrâhim el-Cebertî (r.aleyh) diyor ki:

"Her kim, fakîh Ali bin Mûsâ'nın kabrini ziyâret edip, orada dört defâ Yâsîn-i şerîf okursa, Allahü teâlâ, fakîh hazretleri hürmetine o kimsenin ihtiyâcını giderir."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.185

2) Tabakât-ul-Havâs; s.97

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.6

ALİ BİN MUSTAFA ÖMERÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Mustafa Ömerî'dir. Hazret-i Ömer bin Hattâb'ın soyundandır. Dımeşk (Şam)da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Babası Mustafa Ömerî, zamânının önde gelen evliyâsından idi. Ali Ömerî 1904 (H.1322) senesi Trablusşam'da vefât etti. Vefâtını önceden haber verdi ve defnedileceği yeri gösterdi.Burası evinin yanında bir yer idi. Sonradan kabri üzerine büyük bir kubbe yapıldı. Türbesi, ziyâret mahallidir.

Ali Ömerî, evliyâ bir zât olan babasının himâye ve terbiyesinde yetişti. Kendisinde küçük yaşlarda büyüklük ve evliyâlık hâlleri görülmeye başlandı. Henüz yirmi yaşlarında babasının emri üzerine Şam'ın sâhil şehirlerinden Lazkiye'ye gitti.

Kendisi anlatır: "Lazkiye şehrine vardım. Câmi-i Uveynî'ye giderek, orada ibâdetle günlerimi geçirmeye başladım. Yedi sene insanlardan uzak, gönlümü Rabbime vermiş bir halde nefsimin terbiyesiyle meşgûl oldum. Beni mânevî hâller kaplamaya başladı. Sonra dağlara ve çöllere düşüp senelerce ilâhî aşk ile kendimden geçmiş olarak dolaştım. Aklım başıma, şuurum yerine gelince, Lazkiye'ye döndüm. Ev bark edinip evlendim. Sonra Trablusşam'a yerleştim. Orada yaşamaya, insanları mânevî yönden terbiye ederek, dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşmalarına çalıştım."

Ali bin Ömerî hazretleri, gösterdiği güzel hâller ve kerâmetler ile çok meşhur oldu. Herkesin sevgi, saygı ve îtimâdını kazandı. **Câmiu Kerâmât** kitâbını yazan Yûsuf Nebhânî hazretleri

onun hakkında;

"Bu zamanda hârikulâde hâlleri bu kadar çok ve sayılamayacak derecede olan başka birini bilmiyorum." demektedir.

Bir zaman Lazkiye şehrine Ahmed Paşa mutasarrıf olarak tâyin oldu. Ahmed Paşa ile Ali Ömerî hazretlerinin İstanbul'dan bir tanışmışlıkları vardı. Ali Ömerî hazretleri onu ziyâret için geldi. Onun geldiğini işiten mutasarrıf, adamlarından birisine işâret edip, Ali Ömerî hazretlerini evine götürmesini ve misâfir etmesini söyledi. O öyle yaptı. Bir müddet sonra Ali Ömerî hazretleri aslen Trablusşamlı birinin evine gitmişti. Ev sâhibi olan Muhammed Efendi, Ali Ömerî hazretleriyle görüşmesi esnâsında mutasarrıfın kendi eliyle bir hediye gönderdiğini söyleyip hediyeyi gösterdi. Bu hediye kıymeti az bir şey olup, Ali Ömerî hazretlerine îtibâr etmediğini gösteriyordu. Evine kabûl etmediği gibi üstelik değersiz bir şey de göndermişti. Ali Ömerî hazretlerinin buna çok canı sıkıldı. Yüzünün rengi değişti. Kalbi mahzûn bir hâlde;

"Bana böyle mi yapılacaktı?" dedi. Bunu üç defâ tekrarladı. Sonra da;

"Ahmed Paşa azl oldu." buyurdu. O sırada azline hiç bir sebep yoktu. Ali Ömerî hazretleri Trablusşam'a döndü. Çok geçmemişti ki Ahmed Paşa'nın azl haberi geldi. Lazkiye vilâyetine yeni mutasarrıf tâyin edilmişti.

Ali Ömerî hazretleri birgün sevdikleriyle birlikte bir bahçede sohbet ediyordu. Orada su dolu bir havuz vardı. Bu sırada elbiseleriyle birlikte su dolu derin havuza kendini atıverdi. Suda kayboldu. Herkes dehşete kapıldı. Kimsenin yapacak bir şeyi yoktu. Çâresiz çıkmasını beklediler. Fakat bir türlü çıkmadı. Vakit hayli uzadı. Herkes başına bir şey geleceğinden korkmuştu. Kendisine seslenildi. Bu sırada bahçenin diğer bir tarafından seslendiği işitildi. O tarafa gidildiğinde Ali Ömerî hazretlerinin kendilerine baktığı ve tebessüm ettiği görüldü. Herkes bu hâle şaştı. Orada bulunanların ona karşı sevgileri daha da fazlalaşmıştı.

Ebû Ahmed Bayrakdâr anlatır:

"Zaman zaman Ali Ömerî hazretleri ve bir kısım sevdiklerimizle temiz hava almak için bahçelere çıkardık. Birgün yine bir bahçeye gelmiştik. Burası ile geldiğimiz şehir arası hayli uzak idi. Bizimle berâber olacağını söyleyen bir kardeşimiz henüz gelmemişti. Bunun üzerine hocamıza içimizden biri gider onu çağırır. Zîrâ kıymetli biridir." dedik. O zaman Ali Ömerî hazretleri;

"Kimse gitmesin. Ben ona buradan seslenir, çabuk gelmesini söylerim." dedi. Bu söze hepimiz hayret ettik. Zîrâ arada oldukça uzun bir mesâfe vardı. Sesin oraya ulaşması ise mümkün değildi. Ali Ömerî hazretleri;

"Ey falan kişi, çabuk hazır ol seni beklemekteyiz!" buyurdu. Sonra da;

"İşte ben ona sizin için seslendim. O da biraz sonra hazır olur." dedi. Az sonra beklediğimiz arkadaşımız geldi ve Ali Ömerî hazretlerine;

"Niçin bana seslendiniz. Hâlbuki beni beklemiyordunuz. Ben evimin kapısında iken işittim. Derhal elbiselerimi giyip dışarı çıktım. Lâkin sizi bulamadım. Yola koyuldum. Yine size kavuşamadım." dedi. Biz onun sözlerine güldük ve;

"Ali Ömerî hazretleri sana buradan seslendi kardeşim." dedik. O da;

"Yemîn ederim ki, sesini kapının önünde işittim." dedi. Hakîkaten Şeyh Ali Ömerî hazretlerinin bu kerâmeti, ceddi hazret-i Ömer'in kerâmetine benzemişti. Zîrâ hazret-i Ömer, İran'a gönderdiği ve orduya kumandan tâyin ettiği Sâriye ordusu mağlup olmak üzere idi. Bu sırada hazret-i Ömer, Medîne'de Cumâ hutbesi okuyordu. Hutbe arasında;

"Dağa yaslan ey Sâriye!" diye üç kere seslendi. Hazret-i Sâriyebu sesi o kadar uzak

mesâfeden işitip ordusunu dağa çekti. Arkasını dağa verip zafere ulaştı. Hazret-i Ömer'in bu hâdiseyi görmesi ve sesini duyurması onun kerâmeti idi.

Muhammed Şücân anlatır: "Lazkiye'de binbaşı olarak devlet hizmetinde çalışıyordum. Emrimde askerî birlik vardı. Bir zaman Nasîriyye dağına bir vazife sebebiyle gitmemiz emredildi. Emrimde cesûr, gözünü budaktan esirgemeyen birisi vardı. O sırada hastalandı. Nusayrîlerle aramızda meydana gelebilecek bir harpte onun aramızda olması bizim için son derece önemli idi. Bu sebeple geciktik. Ali Ömerî hazretlerine gidip durumu arzedip bu kişinin emniyetimiz açısından önemini belirttim. Ne yapacağımızı sordum. Şeyh Ömerî hazretleri anlattıklarım karşısında;

"Kalk o hasta askerin yanına gidelim!" buyurdu. Berâberce oraya gittik. Hakîkaten asker, ateşler içinde yanıyordu. Ali Ömerî hazretleri ona rahatsızlık duyduğu yeri sordu. O mîdesini işâret edip, acıyla kıvrandı. Ömerî hazretleri besmele çekip eliyle orasını meshetti.Allahü teâlânın izniyle acı geçip hasta ayağa kalkıverdi. Bunun üzerine ona;

"Şimdi dilediğin yere gidebilirsin." buyurdu. Daha sonra verilen vazîfe yerine gittik. Bu, Şeyh Ömerî hazretlerinin açık bir kerâmeti idi.

Muhammed Bey anlatır: "Şeyh Ali Ömerî hazretleri ile birlikte Lazkiye'den Trablusşam'a gidiyorduk. Bineklerimizle hayli yol katettik. Yolda karşımıza bir nehir çıktı. Nehrin öbür tarafında bir ağaç altında Nusayrî adı verilen dağ eşkıyâsından bir grup oturmuştu. Bundan çok korktum ve;

"Efendim bunlar yol kesicilerdir. Bizi öldürürler." dedim. Bana dönüp;

"Korkma, onlar bize bir şey yapamazlar!" buyurdu. Sonra atından indi. Atın ayaklarından yakalayıp yukarı kaldırdı. Biraz taşıyıp nehre girdi. Bu hal ile nehri geçti. Bunu gören eşkıyâlar onu cin zannedip yerlerinden kaçtılar. Bu acâib iş onun bir kerâmeti idi. Zîrâ bir insanın yapabileceği bir iş değildi. Şeyh Ömerî hazretleri tebessüm ederek;

"Bak kaçıyorlar." buyurdu.

Başka bir seferinde de yine Lazkiye'den gidiyorduk. Âniden dağ cihetinden kalabalık bir eşkıyâ grubu üzerimize hücûma kalktı. Onlarla baş etmemiz imkânsız diye düşündüm ve çok korktum. Benim bu hâlimi farkeden Ali Ömerî hazretleri;

"Korkma, bak onlara ne yapacağım!" buyurdu. Kılıcını sıyırdı. Atını onların tarafına sürdü. Kılıcını savurmaya başladı. Hâlbuki aralarında oldukça mesâfe vardı. Uzaktan savrulan kılıç her bir eşkıyânın kellesini yere düşürüyordu. Çok geçmeden kalanları geri çekilip, kaçtılar. Bu kerâmet onun en garip ve nâdir kerâmetlerinden biri idi.

Yine Muhammed Bey anlatıyor: "Trablusşam'da ikâmetim esnâsında bir zaman maddî sıkıntı içinde kaldım. Gidip hâlimi Ali Ömerî hazretlerine anlattım. Daha sonra onunla bir nehir kenarına gittik. Avucuyla nehirden su aldı. Bir de ne göreyim. Avucundaki su, altın olmuş. Bana dönüp;

"Al! Bizim bunlarla işimiz yok." buyurdu. Ben almak istemedim. Bunun üzerine onu suya attı."

Abdullah ed-Debbûsî anlatır: "Şeyh Ali Ömerî hazretleriyle defâlarca berâber oldum. İçi boş olan elini havaya uzatır, sonra parmaklarıyla bir şeyi yakalar gibi kapar, açtığında elinde o an için lâzım olan bir şeyin bulunduğunu görürdük."

Ali Ömerî hazretleri bir gün Lazkiye eşrâfından Mahmûd Ağa ile birlikte atlara binmiş olarak bir yere gitmek için yola çıkmışlardı. Giderken karşılarına nehir çıktı. Atla birlikte orayı geçmek istediler. Bir ara su, Mahmûd Ağa'yı boyladı. Ölümle burun buruna geldi. Şeyh Ömerî hazretlerinin ise hiç ıslanmamış olduğu görüldü. Sanki yer yüzünde yürümüştü.

Mahmûd Ağa; "Dönelim dönelim!" diye seslenince, hep birlikte geri döndüler.

Ali Ömerî hazretleri bir gün talebeleriyle deniz kenarına gitmişlerdi. Talebelerin içinden birisi susadı. Fakat bu ihtiyâcını söyleyemedi. Şeyh Ömerî hazretleri avucuyla denizden su alıp susayan talebesine uzatıp; "İç!" buyurdu. O talebe o sudan içti. Suyun tuzluluğundan eser kalmamış tatlı bir menba suyu oluvermişti. Bu, Şeyh Ali Ömerî hazretlerinin açık bir kerâmeti idi.

Lazkiye'de, Genç Ağa isminde îtibâr ve imkân sâhibi birisi vardı. Şeyh Ali Ömerî hazretlerine hürmet eder, duâsını almaya çalışırdı. Bunun çok azgın bir atı olup, kimse üzerine binmeye cesâret edemezdi. Hatta seyis bile korkusundan ata uzaktan yem ve su verirdi. Bir gün Şeyh Ali Ömerî hazretleri buraya geldi ve;

"Bugün senin âsî, huysuz atına binmem îcab etti." buyurdu. Genç Ağa buna şaştı ve;

"Efendim burada dilediğiniz kadar binilecek at var. Onlardan birini seçiniz. Zîrâ binmek istediğiniz bu huysuz hayvanın yanına bile yaklaşmak imkânsız." dedi. Şeyh Ali Ömerî hazretleri bu hayvana binmekte ısrâr etti. Bunun üzerine Genç Ağa seyise emredip huysuz hayvanı dışarı bırakmasını istedi. Seyis, denileni yaptı. Hayvan dışarı çıktı. Şeyh Ali Ömerî hazretleri, hayvana yaklaşıp eliyle başına vurdu. Hayvanın aksiliği geçip uysallaştı ve başını eğdi. Daha sonra Ali Ömerî hazretleri besmele ile ona bindi ve doğruca Şeyh Muhammed Mağribî Câmii tarafına gitti. Burası, merdivenlerle çıkılan yaklaşık yetmiş basamak idi. Şeyh hazretleri buraya geldi. Başka yoldan da çıkma imkânı olmadığını anlayınca, üzerinde olduğu hâlde atı bu merdivenlere sürdü. Çok geçmeden at basamak basamak tırmanmış ve tepesine çıkmıştı. Oradakiler buna hayretle baktılar. Ali Ömerî hazretleri attan indi. Ata ve kendine hiçbir şey olmamıştı. Ondan başka bu şekilde çıkan hiç işitilmedi.

El-Hac İbrâhim Haddâd anlatır: Ticâret için Beyrut'a gitmiştim. Dönüşte Trablusşam tarafına gidecek gemiye bindim. Vapurda Ali Ömerî hazretleri de vardı. Uğurlayanları çok olduğu için vedâ etmek üzere vapurdan indi. Uğurlayanlar içinde Beyrut'un eşrâfından kimseler de vardı. O anda içime bir takım düşünceler geldi ve ona îtirâz olarak;

"Onun bu hâli şöhretten başka bir şey değil. Hâlbuki bu hâl evliyâ hâli olamaz ve evliyâ tanınmak, bilinmek istemez, kendini gizlemeye çalışır." diye içimden geçirdim. Bu düşüncelerim bir müddet devâm etti. Bu esnâda Ali Ömerî hazretlerinin insanlarla görüşmeyi, vedâyı bırakıp, bana doğru yöneldiğini gördüm. Yanıma geldiler ve;

"Evlâdım! Allahü teâlâya tövbe et. Af dile yoksa seni edeplendirmemiz îcâb edecek!" buyurdu. Ben titremeye başladım, sonra; "Efendim tövbe ettim!" dedim ve ellerine sarılıp öptüm.

Ali Ömerî hazretleri Beyrut'a geldiğinde, El-Hâc İbrâhim Tayyare'nin evinde misâfir kalırdı. Böyle bir zamanda Beyrut zenginlerinden hıristiyan birisinin tek oğlu hastalanmıştı. Doktorlar tedâvîden âciz kaldılar. Müslümanlardan birisi o zengine hasta oğlunu bir de Beyrut'a gelmiş bulunan Ali Ömerî hazretlerine göstermesini söyledi. Hıristiyan zengin buna sevinip derhâl El-Hac İbrâhim Efendinin evine gitti. Ali Ömerî hazretlerini görüp oğlunun hâlini bildirdi.Ali Ömerî hazretleri yanına ev sâhibini alıp, hıristiyanın hasta oğlunu görmeye gittiler. Çocuk hakîkaten şiddetli bir hummaya tutulmuştu. Ali Ömerî hazretleri ev sâhibine;

"Bu hastalıktan oğlunuz ölmeyecek. Allahü teâlânın izniyle şifâya kavuşacaktır." buyurup, elini çocuğun göğsü üzerine koydu ve duâ etti. Sonra evden çıkıp çarşı tarafına gittiler. Çocuk kısa bir müddet sonra sıhhatine kavuştu.

Bir gün Ali Ömerî hazretleri sevdikleriyle kır gezintisine çıkmışlardı. Yolda bağlı bir maymun gördüler. Ali Ömerî hazretleri yaklaşıp, asâsını ona doğru uzattı ve dokundu. Maymun derhal o asâyı eline alıp öptü ve başına koydu. Herkes buna şaştı. Oradakilerden birisi herhalde bu maymun terbiye görmüş deyip, Ali Ömerî hazretlerinin asâsını aldı aynen

onun yaptığı gibi maymuna uzattı. Maymun o asâyı aldı lâkin öpmedi ve alay eder bir şekilde tuttu ve gülmeye başladı. Sonra Ali Ömerî hazretleri asâsını aldı ve tekrar maymuna uzattı. Maymun bunu alıp ilk aldığı gibi öptü ve başına koydu. Bu onun kerâmeti idi. Hayvanlar bile kendisine hürmet eder hâle gelmişlerdi.

Ali Ömerî hazretlerinin Beyrut'u teşrîf ettiği bir zamanda Nablus şehri âlimlerinden şeyh Abbâs Humaş da oraya gelmişti. Abbâs Humaş doktorların âciz kaldıkları bir hastalığa yakalanmıştı. Pekçok ilâç kullanmış, lâkin fayda görmemişti. Gidip hâlini Şeyh Ali Ömerî hazretlerine anlattı. Ali Ömerî hazretleri onu görünce;

"Allahü teâlânın izniyle şifâ bulacaksın!" buyurup odasına aldı, ağrıyan yerini açmasını söyledi. Şeyh Abbâs Humaş, ağrıyan yerini açtığında, Ali Ömerî hazretleri orasını eliyle mesh etti. Ağrıdan ve hastalıktan eser kalmamıştı. Sonradan Abbâs Humaş hastalığını soranlara;

"Allahü teâlâ Şeyh Ali Ömerî hazretlerinin ilâcıyla bana şifâ verdi." derdi:

Şeyh Ali Ömerî hazretleri Lazkiye'de iken, yanına şehrin eşrâfından bir kısım kimseler geldi. Gelenler içinde Vâli Nâşid Paşa da vardı. İçlerinden biri Ali Ömerî hazretlerine;

"Efendim, İstanbul'da iken Sultan ile olan görüşmenizden bize de bahseder misiniz? Zîrâ bu görüşmenizde Sultan size çok hediyeler vermek istemiş fakat siz bunları kabûl etmemişsiniz" dedi. Şeyh Ali Ömerî hazretleri tebessüm ederek; "Behram Ağa ile birlikte sultanın saray bahçesine alınmıştık. Sultan, sarayın balkonundan bize bakıyordu. Behram Ağa, Sultanın yanına gitti. Çok geçmeden geri döndü. Elinde büyük bir para kesesi vardı. Bana;

"Efendim! Bu, Sultanın size hediyesidir." dedi. Ben de ona;

"Bizim böyle şeylere ihtiyâcımız olmaz." dedim. O bana almam husûsunda ısrâr etti. Ben de;

"Almamız uygun olmaz; fazla yorulma!" dedim. O zaman;

"Efendim! Bunu Sultana geri vermem uygun olmaz. Haydi birlikte gidelim, orada özür beyân edip alamayacağınızı kendiniz bildiriniz." dedi. Berâberce Sultana gittik. Behram Ağa münâsip bir şekilde durumu îzâh etti. O zaman Sultan, bu keseyi almamı söyledi. Ben yine almak istemedim ve;

"Sultanım bizim buna ihtiyâcımız olmaz." diye arz ettim. Lâkin Sultan almam husûsunda ısrâr etti. Bunun üzerine şu keseyi cebimden çıkardım." dedi ve cebinden çıkarıp gösterdi. Bunu oradakilerin hepsi gördü. Lâkin içinde az bir şey vardı. Kesenin ağzı da iple bağlı idi. Düğümü çözdü. Keseyi ağzından tutup yanındaki masaya vurmaya başladı ve şöyle dedi:

"Sultana; "Bu kese dedem hazret-i Ömer bin Hattâb'ın bereketiyle boş kalmaz." dedim. Ali Ömerî hazretleri bu sözlerinin peşinden keseyi tekrar masaya vurdu. Bu esnâda kese para ile dolmaya başladı. Tâ ki kese ağzına kadar doldu. Sonra kesenin ağzını zorlukla bağladı ve cebine koydu ve; "Sultan bütün bunları görünce özrümü kabûl edip, hürmet etti." dedi.

O sırada oradakiler o mecliste bulunan bir nasrâniye;

"Sen, Ali Ömerî hazretlerinin keseyi boş olarak çıkarıp dolu olarak cebine koyduğunu gördün mü?" dediler. O da;

"Evet, hakîkaten acâib bir iş!" dedi. Sonra oraya Temîm'den biri geldi. Bir mikdâr mala ihtiyâcı olduğunu söyledi. Şeyh Ali Ömerî hazretleri cebinden keseyi çıkardı ve ondan hayli para verdi. Bu hâli oradakilerin hepsi görüp ona daha çok bağlandılar.

Yine o anlatır: "Seneler sonra Kudüs'e mahkeme reisi olarak naklim çıktı. O sırada Lazkiye şehri müftisinin bâzı davranışları beni çok üzmüştü. Hâlbuki kendisine çok iyiliklerim dokunmuştu. Oradan vapurlaYafa'ya müteveccihen yola çıktım. Oradan Kudüs'e hareket edecektim. Vapur Trablusşam'a uğradı ve burada akşama kadar kalacağını söylediler. Ben de

vapurdan inip Şeyh Ali Ömerî hazretlerini ziyârete gittim. Lâkin evinde bulamadım. Bahçelere doğru gittiğini ancak akşamleyin döneceğini söylediler. Üzüldüm. Şehir halkından birisi beni evine götürüp misâfir etti. Akşama kadar orada kalıp sonra araba ile iskeleye doğru yola koyuldum. Yolun yarısında iken iskele tarafından Ali Ömerî hazretlerinin geldiğini gördüm. Yanında sevdikleri olduğu hâlde at üzerinde idiler. Ben arabayı durdurup indim. O da atından indi. Koşup elini öptüm. Bir müddet oturduk. İlk sözü;

"Size üzüntü veren Lazkiye müftisini hesâba çekeriz." oldu. Bu onun kerâmeti idi. Zîrâ müfti ile aramızdaki işi kimse bilmiyordu. Onun başka kerâmetlerine de şâhit olarak ve duâsını alarak huzûrundan ayrıldım.

1896 senesinde Şeyh Ali Ömerî hazretleri Beyrut'a geldi. Abdülkâdir Efendi isminde şehrin eşrâfından birine misâfir oldu. O sırada hayatından ümîd kesilmiş sedye içinde bir hasta huzûruna getirildi. Hasta hareket edemiyordu. Ali Ömerî hazretleri;

"Hastayı sırt üstü yere bırakın!" buyurdu. Onu getirenler sedyeyi yere koydular. Ali Ömerî hazretleri elini hastanın üzerinde gezdirdi ve bâzı şeyler okuyarak şifâ için Allahü teâlâya yalvardı. Sonra hastanın hareketsiz ellerinden tuttu ve;

"Allahü teâlânın izniyle kalk!" buyurdu. O esnâda hasta yerinden doğruldu. Hürmetle Şeyh Ömerî hazretlerinin elini öptü. Evine gitmek üzere oradan ayrıldı. Oradaki kimseler Ali Ömerî hazretlerinin bu açık kerâmetine şâhid oldular."

Yûsuf Nebhânî hazretleri anlatır:

"Ali Ömerî hazretleri ümmî bir zât olup okuma-yazma öğrenmedi. Bununla birlikte ihtiyaç hâlinde istediğinde çeşitli dillerde konuşur ve yazardı. Onun Fârisî dilde yazdığı bir şiirini İbrâhim Tayyâr isminde bir zâtın evindeki bir levhada gördüm."

Şeyh Ali Ömerî hazretleri doksan yaşlarından sonra vefât etti. Güzel ahlâk sâhibi, yumuşak huylu ve tevâzuu çok idi. İnsanların sıkıntılarına göğüs gererek yaşadı. Şâzilî tarîkatına mensûb idi. Kendisine hediye olarak verilen şeyleri fakir, muhtaç ve yetimlere vererek yaşadı.

EMRE İTÂAT

Haznedâr Mahmûd Ağa anlatır:

"Bir zaman Trablusşam emniyet âmiri Binbaşı Osman Ağa idi. Ben o zaman devlet memuriyetinde değildim. Ali Ömerî hazretlerini ziyârete gittim. Bana;

"Seni yakında Osman Ağa'nın yerine tâyin edeceğiz." dedi. Ben de;

"Efendim!O kişi vefât etmeden yerine geçmem mümkün değil." dedim. Bana;

"O vefât edecek, sonra sen onun yerine geçeceksin." buyurdu. Hakîkaten çok geçmeden Osman Ağa vefât ediverdi. Hâlbuki sıhhati yerinde idi. Ben de Osman Ağa'nın yerine geçip emniyet âmiri oldum. Vazîfeye başladım. Ali Ömerî hazretleri âdeti üzere bâzı mühim şeyleri benim de yapmamı istedi. Bunlar oraya göç etmiş bâzı kimselerin bir takım ihtiyaçlarının âcilen karşılanması idi. Emirlerini derhâl yerine getirdim. Fakat bu iş uzayınca bıktım ve onun emirlerini geri çevirmeye başladım. Çok geçmeden sebepsiz yere azledildim. Bunun ona itâat etmememin netîcesi olduğunu anladım."

HAYIRLISI OLSUN

Yûsuf Nebhânî hazretleri anlatır:

"Bir zaman Lazkiye şehrinde cezâ mahkemesi reisi idim. İstanbul'dan bir mektup geldi. Mektubu Ahmed Cevdet Paşa yazmıştı. Mektupta Şam'a mahkeme reisi olarak tâyin edildiğimi, birkaç güne

kadar imzâdan çıkacağını ve telgrafla tarafıma bildirileceğini yazıyor ve sevinmem gerektiğini haber veriyordu. Bunun üzerine Şeyh Ali Ömerî hazretlerine durumu bildiren bir mektup yazdım. Cezâ Mahkemesi reisi olarak Şam'a tâyin edilmekte olduğum haberini verdim. Bu işin hangisinin hakkımda hayırlı olduğunu sordum. Zîrâ Lazkiye'de rahattım. Çok geçmeden mektubuma cevap geldi. Ali Ömerî hazretleri gönderdiği mektubunda;

"Sen, Şam'a tâyin edilmeyecek, yerinde kalacaksın. Üzülme!" diyordu. Daha sonra İstanbul'dan bir mektup aldım. Dostum Ahmed Paşa tâyinimin durduğunu, bir başkasının tâyininin yapıldığını bildiriyor ve hayırlısının olmasını yazıyordu. Şeyh Ali Ömerî hazretlerinin bereketiyle olduğum yerde kaldım. Bu, onun kerâmeti idi."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.202

ALİ BİN MUVAFFAK;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Muvaffak, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Bağdat'ta doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Zünnûn-ı Mısrî ve başka evliyâ ile görüştü. 878 (H.265) senesi vefât etti.

Ali bin Muvaffak, Allah aşkı ile çok yerler dolaştı. Pekçok velî ile görüşüp sohbet etti. Çok hac yaptı. Yetmiş dört defâ hac ettiği rivâyet edilmiştir. Kendisinden Mansur bin Ammâr, Ahmed ibni Ebi'l-Havârî hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır. Duâları makbûl, rüyâları meşhûr bir zât idi.

Ali bin Muvaffak hazretleri hacca gitmişti. Arafât Ovasında hacıların yalvarmalarını, içli iniltilerini duyunca; "Yâ Rabbî! Bu kardeşlerim içinde haccı kabûl olmayan birisi varsa, kendi haccımın sevâbını ona hediye ettim." diye duâ etti. Daha sonra Müzdelife'ye gitti. O gece rüyâsında kendisine; "Ey Ali bin Muvaffak! Rabbinin üzerine cömertlik mi yapıyorsun? O, buradakiler ve geride bıraktıklarını ve yakınlarının hepsini af ve mağfiret etti." buyruldu. Bu hâl Rabbine olan sevgi ve muhabbetini daha da arttırdı.

Ali bin Muvaffak hazretleri bir zaman Kâbe-i muazzamayı tavaf ettikten sonra Altın oluğun hizâsında oturup tefekküre daldı.

"Acabâ Allahü teâlâ indinde hâlim nicedir?" diye düşündü. Bu hâlde iken kendinden geçti uyudu. Rüyâsında kendisine;

"Ey Ali bin Muvaffak! Elbette sen evine sevdiğini ve seni seveni dâvet edersin. Biz de sevdiğimizi çağırırız." denildi. Sonra sevinçle uyandı.

Ali bin Muvaffak hazretleri anlattı ki:

"Kardeşlerinizden biri soğuk bir gecede uyudu. Daha sonra namaz için kalktı. Soğuktan elleri ve ayakları çatlayıp yarılmıştı. Gözleri yaşardı. O sırada kendisine gâibten; "Seni uyandırdık. Başkaları uykuda kaldı. Niçin ağlıyorsun?" diye seslenildi. Bu zât Ali bin Muvaffak hazretlerinin kendisinden başkası değildi.

Kendisi anlatır: "Bir gün ezan okumak için kalktım. Giderken bir kağıt buldum. Alıp yanıma koydum. Daha sonra ezân-ı Muhammediyyeyi okudum ve namazımı kıldım. Sonra Kur'ân-ı kerîm okudum. O sırada önümde yazılmış bir şey gördüm. Dikkatle baktığımda;

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Ey Ali bin Muvaffak fakirlikten korkma!" yazılı olduğunu gördüm."

KABÛL OLAN HAC

Ali bin Muvaffak şöyle anlatır:

"Bir sene hacca gitmiştim. Arefe gecesi olunca, Minâ'da Hîf Mescidinde uyudum. Rüyâmda; semâdan üzerlerinde yeşil elbiseler bulunan iki meleğin indiğini gördüm. Birisi diğerine; "Bu sene, Kâbe-i muazzamayı kaç kişinin ziyâret ettiğini biliyor musun?" diye sordu. Diğeri; "Bilmiyorum!" dedi. Soran melek; "Altı yüz bin kişi ziyârette bulundu." dedi. Yine; "Kaç kişinin haccı kabûl oldu, biliyor musun?" diye sordu. Diğeri yine bilmediğini söyleyince, soruyu soran melek; "Altı kişinin haccı kabûl oldu." dedi. Sonra, her iki melek havaya doğru yükselip, kayboldular. Ben korku ile uyanıp çok üzüldüm. Altı kişinin haccı kabûl olunca, benim bu altı kişi arasında olmam pek zor, diye düşündüm. Arafât'tan ayrılıp Meş'ar-i Haram'a geldim. Geceyi orada geçirdim. İnsanların çok olmasına rağmen, pek azının haccının kabûl olmasının üzerinde düşünmeye başladım. Bu düşünce ile uyuya kaldım. Önceki gördüğüm iki melek, yine aynı sûretleri üzere geldiler. Biri diğerine; "Bu gece, Allahü teâlânın nasıl ve ne ile hükmettiğini biliyor musun?" dedi. Diğeri; "Bilmiyorum!" dedi. Bunun üzerine soruyu soran; "Allahü teâlâ altı kişiden herbirine, yüz bin kişi verdi. Onların haccını, bu altı kişinin yüzüsuyu hürmetine kabûl etti." dedi. O sırada ben sevinçle uyandım."

1) Tabakât-ül-Evliyâ; s. 340

2) Târih-i Bağdâd; c.12, s.110, 112

3) Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.230

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.312

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.158

6) Nefehât-ül-Üns; s.110

7) Tabakât-ı Ensârî; s.240

8) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.157

9) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.66

10) Ravd-ür-Reyyâhîn; s.68, 81

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.54

ALİ MÜTTEKÎ EL-HİNDÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Abdülmelik Hüsâmeddîn bin Kâdı Hân el-Kâdirî eş-Şâzilî'dir. Lakabı, Alâüddîn'dir. Müttekî diye meşhûrdur. Babası, Hindistan'daki Canpur'dan Burhanpûr'a geldi. Babası da ilim sâhibi olup, Şâh Bâcîn-i Çeştî'nin talebesidir. Ali Müttekî, 1483 (H.888) senesinde doğdu.

Yedi-sekiz yaşlarında iken, babasıBurhanpûr'da vefât etti. Babasının vefâtından sonra bir müddet ticâretle uğraşıp, çok para kazandı. Ticâretle meşgûl iken, Allahü teâlânın hidâyet buyurması ile dünyâ malının geçiciliğini anladı. Şeyh Abdülhakîm bin Şâh Bâcîn-i Çeştî'nin sohbetine kavuştu. Çeştî büyüklerinin yolundan feyz aldı. Bundan sonra da tasavvufda yükselmek için Mültan tarafına gidip, Şeyh Hüsâmeddîn Müttekî'nin sohbetiyle şereflendi. Onun sohbetinin bereketiyle, ilim ve tasavvuf yolunda ilerledi. İki sene içinde **Beydâvî Tefsîri'**ni ve **Ayn-ül-İlim** kitabını onun huzûrunda okudu. Mekke ve Medîne'ye gidip, Şeyh Ebü'l-Hasan Bekrî'nin sohbet ve ilim meclislerinde bulunup, talebelerinden oldu. O sırada Mekke ve Medîne'de bulunan diğer âlim ve velîlerle de görüşüp, onlardan istifâde etti. Şeyh Muhammed bin Muhammed Sehâvî'den, Kadirî ve Şâzilî yollarından hilâfet, talebe yetiştirme izni aldı. Bir müddet Mekke-i mükerremede kaldı. İbâdet, ilim öğretmekle ve tasavvufla meşgûl olup, insanlara doğru yolu gösterdi. Ayrıca hadîs ve tasavvuf ilimlerinde kıymetli kitap ve risâleler yazdı. Resûlullah efendimizin sünnet ve hadîslerini araştırması, hayâtının sonuna kadar devâm etti. Gece-gündüz hadîs kitaplarının te'lif, tashih ve karşılaştırmasıyla

meşgûl olurdu.

İncelikleri anlamada, gizli ve derin mânâları bulup çıkarmada o dereceye geldi ki, hâlini, o şerefli ve mübârek beldede bulunan âlimler hayretle takdîr ederlerdi. Zamânında, fakîhlerin büyüğü ve Mekke âlimlerinin baş tâcı ve hadîs ve fıkıh ilimlerinde üstâd olan İbn-i Hacer Askalânî hazretleri bile, bâzı hadîs-i şerîflerin mânâsını anlamada güçlük çekip tereddüde düştüğü zaman, Ali el-Müttekî hazretlerinin fıkıh bâblarına göre tasnîf ettiği İmâm-ı Süyûtî'nin **Cem'ul-Cevâmi** adlı eserinde, o hadîs-i şerîfi hangi bâba koyduğuna bakar, böylece karîneye, sözün gelişine göre ve kıyâs ile onun mânâsını anlardı. İbn-i Hacer Askalânî, çok defâ kendisini AliMüttekî hazretlerine nisbetle talebe gibi görür ve biz onun talebesiyiz derdi. Sonra AliMüttekî hazretlerine tasavvuf yolunda tâbi olup, hilâfet hırkasını giydi. AliMüttekî, ilmiyle amel eden, çok ibâdet edip şüpheli ve haramlardan sakınan ve evliyânın meşhûrlarından bir zât idi.

Ali Müttekî hazretleri, hayâtını devâm ettirecek kadar çok az bir şey yer, mümkün olduğu kadar insanlardan ayrı ve uzak kalırdı. Çok az konuşur ve çok az uyurdu. Müslüman cinler gelip ondan ders alırlar ve nasîhatlerini dinlerlerdi.

Onun talebelerinden biri, Resûlullah efendimizi rüyâda gördü ve dedi ki: "Yâ Resûlallah! Bu zamânın en fazîletlisi kimdir?" Resûlullah efendimiz de; "Senin hocandır." buyurdu. "Sonra kimdir?" diye sorunca; "Hindistan'da bulunan Muhammed bin Tâhir'dir." buyurdu. Sonra rüyâsını hocası Ali Müttekî'ye anlatmak üzere geldiğinde, rüyâsını anlatmadan önce, Ali Müttekî hazretleri; "Senin gördüğün rüyâyı ben de gördüm." buyurarak rüyâsını anlattı.

Birisi suyun temizliği husûsunda vesveseli idi. Her çâreyi denedikleri hâlde, bu hâlden kurtulamadı. Ali Müttekî birgün bir evi teşrif etmişlerdi. Vesveseli şahıs da orada idi. Ali Müttekî bir tasla ibrik istedi. Başındaki başlığı üç defâ yıkadı ve bu suyu yere döktü. Başlığını dördüncü defâ yıkayıp onu dökmedi ve o şahsa dönerek; "Bu gâyet latîf bir sudur. Bunda şüphe etmek vesvesedendir. Vesvese ise şeytanın işidir. Bu suyu için. Kendinizde şüpheye hiç fırsat vermeyin." dedi. O şahıs Ali Müttekî'nin sözü üzerine o suyu içti. Kalbinde hiç vesvese kalmadı.

Ali Müttekî 1566 (H.974) senesinde Mekke-i mükerremeye gitti. Sıhhati yerinde idi. Kendisini ziyârete gelenlere buyurdu ki: "Şöyle bir kimse düşünün: Ölümü tatmış, ölümden sonraki şeyleri, başa gelecekleri görmüş, sonra Allahü teâlâ tekrar onu ikinci defâ dünyâya göndermeyi dilemiş ve göndermiş. Böyle bir kimse hiç ölümden gâfil olur mu? Ölümü hiç unutur mu? İşte bu fakîr de o kimse gibi ölümden gâfil ve unutmuş değilim." Bir süre sonra rahatsızlanan Ali Müttekî yanındakilere; "Ölüm ânında bende görülen sekerât, şuuru kaybetme ve şiddetli haller, kutubluğumun îcâbıdır. Bu haller, derecenin yükseltilmesi içindir. Şâyet vefât ânımda bende sekerât ve şiddet halleri görürseniz, hakkımdaki iyi îtikâdınız, inancınız azalmasın. Şehâdet parmağımızı zikr hareketine muvâfık olarak hareket ettiğini gördüğünüz zaman biliniz ki, rûhumuz henüz bedenimizdedir. Hareket kesilince rûhumuzun kabzolunduğunu biliniz." buyurdu. Vefâtına yakın buyurduğu gibi onda cezbe, kendinden geçme halleri, hareketlerinde ve davranışlarında değişiklikler görüldü. Başı Abdülhak-ı Dehlevî'nin dizinde idi. Abdülhak Dehlevî'ye şâirin şiirini oku dedi. O hangi şiiri istediğini anlayıp;

Gözlerim hiç görmedi aslâ senden güzeli

Ne güneşi, ne ayı, ne periyi ne hûrîyi.

beytini okudu. Bu sırada Ali Müttekî'yi bir hâl kapladı. Yüksek sesle; "Oku oku!" buyurdu. Abdülhak Dehlevî birkaç defâ okudu. Ondan sevgi ve ilâhî muhabbet sözleri geliyordu. Vefâtı yaklaştığı vakit, yalnız şehâdet parmağı zikreder şekilde hareket ediyordu. Vücudunun diğer organlarında his ve hareket yoktu. 1567 (H.975) senesi bir seher vakti vefât etti. Mekke'deki Cennet-ül-Muallâ kabristanına defnedildi.

Şeyh Ali Müttekî hazretlerinin vefâtından on iki veya on dört sene sonra, kardeşinin oğlu Ahmed vefât etmişti. Onu, Ali Müttekî hazretlerinin yanına defnetmek istediler. Bu sebeple Ali Müttekî hazretlerinin kabrini açtıkları zaman, mübârek vücûdu çürümemiş, kefeniyle tertemiz duruyor gördüler. Hâlbuki, Mekke toprağı ölüyü üç-dört ay içerisinde çürütürdü.

Abdülhak-ı Dehlevî, bir zaman Mekke-i mükerremede idi. Şeyh AliMüttekî'nin talebelerinden Abdülvehhâb'ın hizmetinde ve sohbetinde bulunuyordu. Zaman zaman Ali Müttekî hazretlerinin kabrini ziyâret ederdi. Birgün ziyârette hâlini arzedip, kendilerinden sevindirici bir haber istedi. Bir gece rüyâda gördü ki, Şeyh hazretleri makâmında bir dîvanda oturmuş, kendisi de huzûrunda ayakta duruyordu. Ona hâlini şöyle arzetti: "Talebeniz Şeyh Abdülvehhâb'ın sohbetinde bulunuyorum. Fakîri ona ısmarlayınız da, bana daha çok iltifât ve inâyet buyursun. Bu isteğimi kabriniz başında iken de arz etmiş idim!" Söylediklerimi dinledikten sonra; "Merak etmeyin, inşâallahü teâlâ maksadınız hâsıl olacaktır." buyurdu.

Ali Müttekî hazretleri, hayâtı boyunca bir çok kıymetli eserler yazdı. Eserlerinin sayısı, Arabî ve Fârisî olmak üzere yüzü aşkındır. İlk olarak yazdığı eseri **Mübeyyin-i Tarîk** risâlesidir. Bu eseri yazmaya ilhâmla emr olundu. **Mecmûa-i Hükm-i Kebîr,** faydalı ve kıymetli bir eseri olup, bütün tasavvuf kitaplarında yazılanların hülâsasıdır. İmâm-ı Süyûtî hazretlerinin **Kitâb-ül-Arf-il-Verdî fî Ahbâr-il-Mehdî, Cem'ul-Cevâmi', Ikd-üd-Dürer fî Ahbâr-il-Mehdiyy-il-Muntazar** adlı eserlerindeki hadîs-i şerîfleri tasnîf ederek yazdığı **El-Burhân fî Alâmât-il-Mehdî-yi-Âhır Zamân** adlı kıymetli eserinde, âhir zamanda Mehdî aleyhisselâmın geleceğini uzun anlatmaktadır.

Diğer eserlerinden bâzıları şunlardır. **1) Kenz-ül-Ummâl Sünen-ül-Akvâl vel-Ef'âl, 2) Muhtasar-ı Kenz-ü-Ummâl, 3) Minhâc-ül-Ummâl fî Sünen-il-Akvâl, 4) El-Mevâhib-ül-Âliyye fil-Cem'i Beyn-el-Hükm-il-Kur'âniyye vel-Hadîsiyye, 5) Cevâmi'ul-Kelîm fil-Mevâiz-il-Hikem, 6) İrşâd-ül-İrfân ve İbâret-ül-Îmân, 7) El Burhân-ül-Celî fî Ma'rifet-il-Velî, 8) Er-Rakk-ul-Merkûm fî Gâyât-il- Ulûm, 9) Telhîs-ül-Beyân fî Alâmât-il-Mehdî Âhır Zaman, 10) El-Hikem, 11) Muhtasar-ün-Nihâye;** İmâm-ı Cezerî'nin hadîs-i şerîf lügatı olan **En-Nihâye fî Garîb-il-Hadîs** adlı eserinin hülâsasıdır. **12) Ni'am-ül-Mi'yâr vel-Mikyâs li Ma'rifet-il-Merâtib-in-Nâs, 13) Er-Rütbet-ül-Fâhire fî Nesâih-il-Mülûk, 14) El-Unvân fî Sülûk-ün-Nisvân, 15) Hidâyetü Rabbî İnde Fakd-il-Mürebbî.**

ÜÇ ŞARTIM VAR

Birgün vezirlerden birisi, Ali Müttekî'yi; "Fakirhânemize teşrîf etseniz." diyerek ziyâfete dâvet etti. Maksadı onun teşrîfi ile bereketlenmek idi. Bu tür yemeklerden hoşlanmayan, yediği lokmaların helâl olmasına çok dikkat edenAliMüttekî; "Beni mâzur görünüz. Buradan da size duâ ederim. İnşâallah, Allahü teâlâ size bereket ihsân eder." dedi. Fakat o şahıs çok ısrar edince; "Peki geleyim. Fakat üç şartım var. 1) Nereye istersem oraya oturacağım. Bana daha yukarıya otur! Boş yere otur diye teklîf etmeyeceksin. Vezir; "Öyle olsun. Zâtı âliniz nereyi isterse oraya otursunlar." dedi. 2) Bunu yiyiniz, yahut şunu yiyiniz diye sözlerde bulunmayınız. Ben ne hoşuma giderse onu yiyeyim. 3) Ne zaman istersem kalkıp gideyim. Bu sırada "Biraz daha otursanız." denilmesin." buyurunca, Vezir bu şartları kabûl etti. Ali Müttekî; "Yarın gelirim inşâallah." diye söz verdi. Ertesi gün olunca, Ali Müttekî dâimâ yanında taşıdığı torbasına bir parça ekmek koyup, vezirin evine gitti. Yemek yenilecek odanın hemen kapısının yanına oturdu. Hâlbuki vezir, yemek sofrasını çok mükemmel hazırlatmıştı. Ali Müttekî'ye bir yer göstererek; "Buraya oturunuz!" dedi. Bunun üzerine AliMüttekî; "Ben istediğim yere otururum demedim mi?" buyurdu. Vezir bir şey diyemedi. Sonra Ali Müttekî; "Çabuk olunuz vakit dardır." deyince, yemek hemen getirildi. Ali Müttekî torbasından çıkardığı kuru ekmeği yemeye başladı. Vezir, hazırlanan yemeklerden yemesini isteyince; "Unutmayınız ki, istediğimden yememe müsâade edecektiniz." buyurdu. Bir süre sonra vedâ ederek oradan ayrıldı. Son şartı gereğince vezir

bir şey diyemedi.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.59

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.379

3) Keşf-üz-Zünûn; s.561, 597, 675, 1989.

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.746, 747

5) El-A'lâm; c.4, s,309

6) Nûr-us-Safîr; s.283

7) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.263

8) Brockelmann; Sup-2, s.518

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.298

10) Zafer-ul-Velîh; c.1, s.315

11) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.429

12) Persian Literature; c.2, s.979

13) Brockelmann; Sup-2, s.518, Gal-2, s.384

14) Sefînet-ül-Evliyâ; s.191

ALİ MÜZEYYEN;

Meşhûr velîlerden. İsmi, Ali bin Muhammed Müzeyyen, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Bağdât'ta doğdu. Sonra Mekke-i mükerremede yerleşti ve 939 (H.328)de orada vefât etti. Kabri Mekke'dedir. Zamanında yaşayan evliyânın büyüklerindenCüneyd-i Bağdâdî, Sehl bin Abdullah ve diğer tasavvuf ehli büyük âlimlerle görüşüp sohbet etti. Tasavvufta yüksek haller sâhibi idi. Haramlardan ve şüpheli şeylerden son derece sakınır, dünyâya hiç gönül vermezdi.

Başından geçen bir hâdiseyi kendisi şöyle anlatmıştır: "Tebük Çölünde idim. Su almak için bir kuyunun başına gittim. Kuyunun başında iken ayağım kayıp birdenbire kuyuya düştüm. Kuyunun içinde geniş bir yer gördüm. Orada bir yeri düzeltip oturdum. Kendi kendime dedim ki: "Eğer Allah indinde makbûl bir kul isem, bende bir şey varsa, burada, ölüp kalmam. Suyun bozulup, insanlar için faydasız hâle gelmesine sebeb olmam. Böyle dedikten sonra heyecânım gitti, sâkinleştim, kalbim rahatladı. Bu halde otururken birdenbire bir hışırtı işittim. Merak edip etrafıma bakınırken kocaman bir yılanın yukardan aşağıya doğru kuyuya indiğini gördüm. Hâlime bakıp, kendimi kontrol ettim sâkindim, telâşım yoktu. Yılan kuyuya indi, etrafımda dolaşmaya başladı. Ben son derece sâkindim. Hiç ürpermiyor, rahatsız olmuyordum. Yılan etrâfımda dolaştıktan sonra kuyruğunu sıkıca vücûduma sardı. Sonra beni çekerek kuyudan çıkardı. Dışarı çıkınca vücûduma doladığı kuyruğunu çözüp beni bıraktı ve gözden kayboldu. Nereye gittiğini göremedim. Sanki yer yarıldı yere girdi veya gökyüzüne uçup kayboldu!"

Câfer Huldî şöyle anlatmıştır: "Ali Müzeyyen'i dâvet ettim. Sohbet sırasında bana faydalanacağım bir şey söyle dedim. Buyurdu ki: "Bir şeyin kaybolduğu zaman yâhut da bir kimseyle buluşmak istediğin zaman şu duâyı oku: "Yâ câmiannâsî liyevmin lâ raybe fîhi. İnnellahe lâ yuhlif-ül-mîâd. İcmâ' beynî ve beyne..." duânın sonuna istediğin şeyin adını ilâve et. Allahü teâlâ aradığın şeyi veya insanı bulmanı nasîb eder. Ben bu duâyı okuyup ne istedimse duâm kabûl olundu."

Kendisi şöyle anlatmıştır: "Mekke'de idim. İçime bir yolculuğa çıkmak arzusu düştü. Yola çıktım. Birr-i Meymun denilen yere vardığımda, ölmek üzere olan birini gördüm. Yaklaşıp;

"Lâ ilâhe illallah de!" dedim. Gözünü açıp şu beyti okudu:

Bulursa cân azığı gönlüm muhabbet gibi doludur.

Âşıkların ölümü muhabbet borcunun üzerine olur.

Sonra vefât etti. Lâzım olan hazırlıkları yapıp namazını kıldırıp defnettim. Bu hâdiseden sonra içimden yolculuk arzusu çıktı; Mekke'ye geri döndüm."

Ali Müzeyyen hazretleri buyurdu ki:

"Bir kalpte, âhiret arzusu çoğaldıkça, dünyâ düşüncesi o kalpten kaybolur."

"Tasavvuf, her şeyin sâhibi olan Allahü telânın emirlerine büyük bir teslimiyetle boyun eğmektir."

"Allah yolunda nefsi ile yürümek isteyen, daha ilk adımında hatâ etmiş demektir. Nefsini terkedip de ihlâs ile her şeyde Allahü teâlânın rızâsını düşünerek yola çıkarsa, Allahü teâlâ ona, kendisine kavuşturacak rehberi tanıtır."

"Ucub sâhibi, iyi amellerini beğenip güzel ve kusursuz gören kimse, yavaş yavaş helâke gider. Yaptığı kötülükleri iyi zanneden ise zâten felâkettedir."

"Ucub, Allahü teâlânın ebedî hoşnutsuzluğuna sebeb olur."

"Yemin ederim ki helâk olanlar kalplerinde zenginlik sevgisi taşıdıkları için helâk olurlar."

"Bir kimse, görünüş îtibariyle sıddîklar mertebesinde de olsa, bir göz açıp kapayacak kadar zaman, kalbi, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylere meylederse, o kimse ilerleyemez."

"Allahü teâlânın, kendisine kâfi olduğunu bilmeyen kimseyi, Allahü teâlâ mahlûklara muhtâc eder."

"Bir kimsenin bir günâh işledikten sonra tekrar günah işlemesi, ilk günâhın cezâsıdır. Bir sevap işledikten sonra tekrar sevab işlemek de, birinci sevabın karşılığı, mükâfâtıdır."

"Mârifet; Allahü teâlânın Rubûbiyyetinin yâni kemâl sıfatlarla muttasıf ve noksan sıfatlardan uzaklığının kemâlde olduğunu, kendi nefsinin O'nun kölesi bulunduğunu idrâk etmek, O'nun her şeyin sâhibi olduğunu, her şeyin O'nunla var ve kâim olduğunu, her şeyin O'na döneceğini ve bütün mahlûkların rızkının O'na âid olduğunu bilmek demektir."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.340

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.316

3) Târih-i Bağdâd; c.12, s.73

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.111

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.158

6) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.211

7) Risâle-i Kuşeyrî; s.160

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1000

9) Tabakât-üs-Sûfiyye; (Ensârî); s.333

10) El-Bidâye ven-Nihâye; c.11, s.193

11) Sefînet-ül-Evliyâ (Fârisî); s.146

12) Tabakât-ül-Evliyâ; s.140

13) Tearrüf Şerhi; s.188

14) Sıfat-üs-Safve; c.2, s.175

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.180

ALİ NÂTİKÎ;

Horasan velîlerinden. İsmi Ali, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı Radiyüddîn, mahlası ise Nâtikî'dir. Nesebi, Peygamber efendimize dayanır. Horasan civârında Uçyar köyünde doğdu. Doğum târihi belli değildir. İlim tahsîli için Tebriz'e gitti. Zamânın âlimlerinden ilim öğrendi, tahsîlini tamamladıktan sonra Herat'a kâdı tâyin edildi.

Ali Nâtikî, kâdı iken bir rüyâ gördü. Rüyâsında kıyâmet kopmuştu. Halk, Arasat meydanında toplanmıştı. Günahkârların hesapları görülmüş olanlarını zebanîler yakalayıp Cehennem ateşine atmak için götürüyorlardı. Cehennem'e müstahak olanların başında kâdı tâifesi geliyordu. Bir ara, sıra Herât'ın eski kâdısına geldi. Bu zât kollarından sürüklenerek götürülürken feryad içinde AliNâtikî'yi de göstererek; "Benim yerime kâdı olan budur. Bunu da benimle ateşe atın!" deyince, Zebânîler Seyyid Ali'yi de yakalayıp sürüklemeye başladılar. O da feryâd içinde yardım istemeye başladı. Bu sırada bir zât gelip, onun ellerini çözüp, zebânîlerin elinden kurtardı. Seyyid Ali heyecan içinde uyandı. Hemen tövbe ve istiğfâr etti. Sonra kâdılıktan ayrılarak rüyâsındaki zâtı aramaya başladı.Soranlara kâdılıktan ayrılış sebebini hiç söylemedi. Bir köyden geçerken, yanına bir zât gelip; "Sizi hocam istiyor." diyerek Ali Nâtikî'yi berâberinde bir dergâha götürdü. Ali Nâtikî ile hocasının huzûruna girdi. O zât; "Rüyânda gördüğün o zâta çok benziyor muyuz?" buyurunca, AliNâtikî'nin o anda aklı başından gitti. Hemen o zâtın elini öperek, ona talebe oldu. Ondan tasavvuf yolunu öğrenerek, yüksek mertebelere kavuştu. Sonra hocası tarafından insanlara doğru yolu anlatmakla vazîfelendirildi.

Seyyid Ali Nâtikî, insanlara doğru yolu anlatmakla vazîfeli olduğu Horasan'da iken, 1378 (H.780) senesinde vefât etti. Niko denen köyde gömülüdür.

1) Lemezât

ALİ NEBTÎTÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ali olup, babasının ismi Cemâl'dir. Mısır'da doğdu. Doğum târihi belli değildir. 1495 (H.901) senesinde, Mısır'da vefât etti. Dergâhının yanına defnedildi.

Ali binCemâl, evliyânın önde gelenlerinden Ebü'l-Abbâs Gamrî'nin talebesidir. Ondan ilim ve edeb öğrendi. Büyük bir âlim oldu. Zor işleri kolaylıkla çözerdi. Himmet ve gayreti çok idi. Talebelerinin yetişmesi için çok gayret gösterirdi. Keşf ve kerâmetleri görüldü.

Ali bin Cemâl, hocası Ebü'l-Abbâs Gamrî, Muhammed bin Anân, Muhammed Münîr, Ebû Bekr Hadîdî ve Muhammed Adl ile birlikte hacca gitti. Ay ışığının olmadığı karanlık bir gecede, hurma yerlerken, içlerinden Ebû Bekr Hadîdî dedi ki: "Kimse arkadaşından bir tâne dahî fazla yememeye dikkat etsin." Böylece hurmaları bitirdiler. Önlerindeki hurma çekirdekleri sayıldığında, hepsinin aynı miktarda hurma yediği, birinin diğerinden bir hurma fazla yemediği anlaşıldı.

Ali bin Cemâl, hocası Ebü'l-Abbâs Gamrî'ye çok bağlıydı. Onu çok severdi. Bir defâsında hocası Rif'e geldi. Oradan bir kafes aldı ve onu Ali bin Cemâl'e emânet bıraktı. Bir müddet sonra kafesi istedi. Ali bin Cemal, o kafesi bir başkası ile gönderme imkânı olduğu hâlde göndermeyip, derhâl hazırlığını yaptı.Kafesi başının üstüne aldı. Nebtîtî'den Kâhire'ye kadar yürüyerek getirdi.Hocasına teslim edip, duâsını aldı.

Ali bin Cemâl, her yıl Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere halkına elbise, hubûbât ve şeker dağıtırdı. Verdiği şeylerin gizli tutulmasını ve verdiğini hiç kimseye bildirmemelerini isterdi. Birisi, onun verdiğini birine anlatsa, bir daha ona bir şey vermezdi. Ali bin Cemâl, kendi malını, talebelerine gelen hediyelere karıştırırdı. Sanki onların içinde kendi malı yokmuş gibi onları talebelerine taksim ederdi. Ali bin Cemâl, Hızır aleyhisselâm ile görüşürdü.

Buyurdu ki: "Hızır aleyhisselâm, kendisinde üç haslet bulunan kimse ile görüşür. Eğer bu üç haslet yok ise, meleklerin ibâdetini yapsa bile onunla görüşmez. Üç haslet şunlardır: Birincisi; kişinin her haliyle sünnet-i seniyyeye uyması. İkincisi; kalbinde müslümanlara karşı kin, düşmanlık, hased ve diğer kötülükleri beslememesi. Üçüncüsü; dünyâya düşkün olmamasıdır."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.188

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.125

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.242

ALİ OSMAN EFENDİ;

Son devir Anadolu velîlerinden. Tokat'ın Erbaa ilçesi Holay köyünde 1877 yılında doğdu. Doğduğu köyde tahsîlini tamamladıktan sonra saatçilik yapmaya başladı. Bir gün Eksel köyünde (yeni ismi Koçak) oturan Eksel şeyhi olarak bilinen Behrullah Efendinin saati bozuldu. Talebelerine tâmir edilmesini söyleyince, onlar; "Efendim, karşı Holay köyünden Ali Osman isminde birisi var ona tâmir ettirelim." dediler. Talebelerinden biri AliOsman Efendi ile Erbaa'da karşılaşınca, hocasının saatinden bahsetti. Ali Osman Efendi de Eksel köyüne gitti. Saati tâmir edip duvara astı. Behrullah Efendiye; "Tamam çalışıyor efendim." dedi. Behrullah Efendi saate bakınca çalışan saat durdu. Ali Osman Efendi tekrar yapıp duvara astı. Behrullah Efendi saate bakınca, saat yine durdu. Ali Efendi hayretler içinde tekrar yaptı. Yine Behrullah Efendi saate bakınca, saat durdu. O zaman Ali Osman Efendi kendi kendine; "Bu zât evliyâ bir zâttır. Şu an kalbimin saatini tâmir edecek kalp ustasının huzûrundayım." dedi ve Behrullah Efendiye talebe oldu. Arapça, Farsça ve kalp ilimleri de dâhil bütün ilimleri Behrullah Efendiden öğrendi. Behrullah Efendi vefâtına yakın; "Bende ne varsa Ali Osman Efendi aldı götürdü. Bende bir şey bırakmadı." buyurdu.

Ali Osman Efendi insanlara doğru yolu anlatmak için köy köy dolaşırdı. İnsanlara doğru yolu anlatırken çok yumuşak, hattâ arada nükte yapardı. Siyâset ve devlet işlerine hiç karışmazdı. Sohbetinin ağırlığı, güzel ahlâk üzerine olurdu. Güzel ahlâkın bulunmaz bir hazîne olduğunu anlatırdı. Fakat bâzılarının gözü hep altında olduğundan bir gün onlara dönüp; "Altının kulpu burası, çok altın var diye bir yeri işâret etti. Bunu duyan altın düşkünleri sabaha kadar orayı kazdılar. Fakat hiçbir şey bulamadılar. Elleri boş Ali Osman Efendinin köyüne döndüler. Kimseye de hiçbir şey anlatmadılar. Ertesi gün onları gören Ali Osman Efendi; "Oğlum işâret ederler ama, düşkünlerine vermezler." dedi.

Yine bir gün talebeleri ile Ladik'e ders vermek için gidiyordu. Talebelerinden birinin kalbine vesvese gelip hocası için; "Bu da insan biz de insanız." gibi bir düşünce geldi. Yolları bir ormandan geçiyordu. Bu sırada bir kurt, Ali Osman Efendinin önüne gelip iki ön ayaklarını havaya kaldırıp, arka iki ayağı üzerine durunca; "Dağ ve taşlardaki hayvanlar inandı da bâzıları hâlâ anlıyamadı." buyurdu. O talebe düşüncesinden dolayı hemen tövbe etti.

Dînî vecîbeleri yerine getirmenin yasak olduğu dönemde Ali Osman Efendi, Gümüşçakır köyünde sohbet ederken jandarmalar köyü bastı. Ali Osman Efendi tutuklanarak önce Vezirköprü daha sonra da Samsun cezâevine gönderildi. Ali Osman Efendi Samsun'da bir

hücreye kondu. Hücrede namaz kıldığını gördüklerinde, kılmaması için su vermediler. Bir süre sonra su olmamasına rağmen, yine onu namaz kılarken gördüler. Mahkeme esnâsında savcı, Ali Osman Efendiye akla gelmedik hakâretlerde bulundu. Duruşmada Ali Efendi sâdece; "Savcı bey biz insanlara namaz kılın, âhirete hazırlanın dedik. Söylediklerimizin hepsi bu kadar." dedi. Ertesi gün savcı kalp krizinden öldü. Bir süre sonra mahkeme, Ali Osman Efendiyi serbest bıraktı.

Ali Osman Efendi tütün kullanırdı. Huzûruna gelen bir fakir dilenci onun tütün yaktığını görünce; "Siz sigara içiyor muydunuz?" diye sordu. Cevâben; "Biz içmiyoruz yakıyoruz." buyurdu. O fakir; "Peygamber efendimiz hiç içmedi, sen niye içiyorsun?" diye sorduğunda, AliOsman Efendi kızmadan; "Peygamber efendimiz sırtında heybe, senin gibi dolaştı mı?" deyince, adam söyleyecek bir şey bulamadı.

Ali Osman Efendi, Erbaa zelzelesi olmadan önce atına binip, Erbaa'dan ayrıldı. O sırada herkesin Deli Mehmed diye bildiği bir meczub arkasından; "Tutun, yakalayın! Erbaa zelzelesini mühürledi gidiyor!" diye bağırdı. Deli diye kimse bu meczûbun sözlerini dikkate almadı. Bir süre sonra Erbaa'da çok büyük zelzele oldu. Bu zelzelede Ali Osman Efendinin 14 yaşındaki bir kızı da hayatını kaybetti. Zelzeleden sonra Erbaa'ya dönen Ali Osman Efendiye kızının vefât ettiği söylenince;

"Daha büyük belâ gelmemesi için evladımızı kurban verdik. Halk, Deli Mehmed'in sözlerine deli zannettikleri için inanmadılar." buyurdu.

Talebelerine sık sık şu nasîhatı yapardı: "Hiç kimse ile münâkaşa etmeyiniz. Söz dinleyiniz. Kim söz dinlerse, o benim öz oğlumdur. Birbirinizi sevin, beni sevmiş olursunuz. Aranızda dargınlık olmasın."

Ali Osman Efendi birgün dergâhında namaz kılıyordu. Oğlu İbrâhim babasının yanına girmek istedi. Babasının namaz kıldığını görünce, içeri girmedi. Birkaç kere baktığında babasını tehiyyatta oturur gördü. Sonra dayanamayarak içeri girdi. Babasının vefât ettiğini anladı. O esnâda kapıda bulunan köpek koşarak uzaklaştı. Talebelerinin bulunduğu bütün köyleri dolaştı. Hepsi bunda bir iş var diyerek dergâha geldiler ve cenâze namazını kılıp Holay köyü kabristanlığına defn ettiler.

1942 senesinde vefât eden Ali Osman Efendi, 63 yaşında idi. Kabri ziyâret mahallidir.

SOHBETİN BEREKETİ

Ali Osman Efendi, hocasının vefâtından sonra insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmaya başladı. Bir kış mevsimi Ali Osman Efendi talebesi Veysel Hâfız ile bir yere giderlerken namaz vakti daralır. Ali Osman Efendi talebesine; "Buralarda tanıdık bir köy yok mu?" diye sorunca, Veysel Efendi; "Tanıdık var ama îtikâdları bozuktur." dedi. Ali Osman Efendi olsun deyip köye gittiler. Veysel Hâfız tanıdığı birisinin kapısını çaldı. O zât bunları görünce, odada kim varsa herkesi dışarı çıkardı. Ali Osman Efendi, talebesi ile namaz kıldıktan sonra, sohbete başladı. Sohbete köyden herkes geldi ve sabaha kadar devâm etti. Sohbetin netîcesinde bu köyün halkı bozuk olan îtikâtlarına tövbe edip Ehl-i sünnet îtikâdını kabûl ettiler.

ALİ RÂMİTENÎ;

İslâm âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden. Buhârâ yakınlarındaki Râmiten kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1328 (H.728) yılında Harezm şehrinde vefât etti.

Râmiten'de küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Akıl ve zekâsının parlaklığı, kavrayış kâbiliyetinin yüksekliği dolayısıyla kısa zamanda ilim yolunda yükseldi. Sonunda herkese ilim saçan, yol gösteren, kalbinden nûr ve hikmet kaynakları fışkıran hazret-i Şeyh

Mahmûd-i İncirfagnevî'ye kavuştu. Ali Râmitenî, ondan mânevî yönden çok üstün makamlar elde etti. Ardı arkası gelmeyen vilâyet, evliyâlık derecelerine kavuştu. Mânevî ve maddî ilimlerde kemâl buldu. Öyle ki, şaşırmışların sığınağı, doğru yoldan ayrılanların rehberi, hakka dâvet edenlerin büyüklerinden oldu. Böylece, silsile-i aliyye denilen büyüklerin teşkil ettiği, altın halkalar diye isimlendirilen Hak yolu zincirinin on ikinci halkası olma şerefine kavuştu.

Hâce Mahmûd-ı İncirfagnevî hazretleri, vefâtı yaklaşınca, hilâfeti Ali Râmitenî hazretlerine verdi ve bütün talebelerini ona ısmarlayıp, emânet etti.

Ali Râmitenî hazretleri Pîr-i Nessâc ve Azîzan isimleri ile şöhret bulmuştur. Kendisi ibâdet ve derslerden sonra boş zamanlarda helâl lokma kazanmak için dokumacılık yapardı. Bu sebeple kendisine dokumacıların şeyhi mânâsına Pîr-i Nessâc derlerdi.

Ali Râmitenî hazretlerine, "Azîzân" denmesinin sebebi ise şöyle anlatılır: Bir zaman Ali Râmitenî'nin evinde iki-üç gün yiyecek bir şey bulunmadı. Evdekiler açlık sebebiyle çok üzülüyorlardı. Gelen misâfire de evde ikrâm edecek bir şey yoktu. O sırada Ali Râmitenî hazretlerinin talebelerinden yiyecek satan bir genç, pirinç doldurulmuş bir horoz hediye getirdi. "Bu yemeği, sizin ve yakınlarınız için hazırladım. Eğer hediyemizi kabûl buyurursanız, bizi memnun edersiniz." diyerek yalvardı. Bu nâzik anda gelen yemekten son derece hoşnud olup, o talebesine iltifâtlarda bulundu. Bu yemeği, misâfirine ikrâm ederek ağırladı. Misâfir gittikten sonra o talebesini çağırtarak; "Getirdiğin bu yemek, sıkıntılı bir ânımızda imdâda yetişti. Sen de bizden her ne murâdın var ise iste! Çünkü hâcet kapısı şu ânda açıktır." buyurdu. Genç de; "İlimde ve evliyâlık makâmında size benzemekten başka bir arzum yoktur. Beni bu hâle kavuşturmanızı istirhâm ediyorum efendim!" dedi. Ali Ramîtenî hazretleri; "Çok zor ve yükü ağır bir iş arzû ettin. Bunun yükünü kaldıramazsın. Üzerimizdeki yük, senin omuzlarına çökecek olursa ezilirsin. İstersen başka bir dilekte bulun." buyurdu. Genç ise; "Dünyâda tek murâdım, aynen sizin gibi olmaktır. Size benzemekten başka bir şey beni tesellî etmez. Buna rağmen, siz nasıl arzu buyurursanız, ona râzıyım efendim." dedi. Bunun üzerine Ali Râmîtenî hazretleri; "Pekâlâ" buyurup, elinden tutarak berâberce husûsî halvethânesine girdiler. Yüzyüze oturarak, o şahsa teveccüh etmeye başladı. O genç, bir müddet sonra zâhir ve bâtında Allahü teâlânın izniyle Ali Râmitenî'nin derecelerine kavuştu. Fakat aşktan sarhoş olup, kendinden geçti. Öylece kırk gün daha yaşayıp vefât etti. Ona bir anda kendi makamlarını verip, kendisi gibi yaptığı için, iki azîz mânâsında, hazret-i üstâdın ismi "Azîzân" olarak kaldı.

Bundan sonra Ali Râmitenî hazretlerinin sohbet halkası genişledi. İlim ve tasavvuf talipleri dünyânın her tarafından onun huzûruna koşuyorlardı. Herkes bilemediği ve çözemediği suâllerin cevâbını ondan soruyordu. Kısaca Azîzân hazretleri dünyâya İslâmiyeti yayan bir güneş gibi idi.

O, irşâd, insanlara doğru yolu gösterme makâmına gelmiş olan talebelerine şöyle nasîhat ederdi:

"İrşâd işine giren bir kimseye gerekir ki: Önce mürîdin, talebenin yeteneğini, kâbiliyetini bile... Bunu bildikten sonra ona zikir telkini yapar, yeteneğine göre onu yetiştirir. Bu bakımdan mürîd (talebe) terbiyesi işine girmiş olan tıpkı kuş yetiştiricisi gibidir. Kuş terbiyecisi, kuşun kursağına ne kadar yem gireceğini bilmesi gerekir ki ona fazla yem yüklememelidir. Buna göre mürşîd olan zât da, mürîdin kâbiliyeti nisbetinde ona zikir telkini yapar."

Ali Râmitenî hazretleri ile aynı yüzyılda yaşayan büyük âlim Rükneddîn Alâüddevle Semnânî zaman zaman Şeyh hazretlerine mektup yazar ve sorular sorardı. Bir gün yine bir talebesi gelerek Ali Râmitenî hazretlerine, hocasının şu sorulara cevap istediğini bildirdi.

Suâllerinden birisi şöyle idi: "Biz, gelenlere her hizmeti yaptığımız hâlde, gelenler size gelir.

Biz mükellef sofralar, çeşit çeşit yemekler ikrâm ettiğimiz hâlde, sizde böyle bir şey yok iken, gene de insanlar sizden râzı bizden değillerdir. Bunun sebebi nedir?"

Cevap: Minnet karşılığı hizmet edenler çoktur. Hizmetini minnet bilenlerse azdır. Çalışınız ki, hizmetinizi minnet bilesiniz. O zaman şikâyetçiniz olmaz.

İkinci suâl: Duyduğumuza göre, sizi Hızır aleyhisselâm terbiye etmiş; bu nasıl olmuştur?

Cevap: Allahü teâlânın, zâtına âşık öyle kulları vardır ki, Hızır da onlara âşıktır.

Üçüncü suâl: İşittik ki, siz gizli zikir yerine açık zikirle uğraşmaktasınız. Bu nasıl olur?

Cevap: Biz de işittik ki, siz, gizli zikirle meşgûl imişsiniz. Mâdemki işittik, demek sizinki de gizli zikir değil. Gizli zikirden murâd hiçbir şeyin bilinmemesi değil midir? Ha gizli zikirle meşgûl olmuşsunuz, ha açık zikirle. İkisi de müsâvîdir.

Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin en büyük talebelerinden olan Seyyid Atâ zaman zaman Ali Râmitenî hazretleri ile buluşur görüşürlerdi. Ancak buna rağmen bir gün Seyyid Atâ'nın dilinden Azîzân hazretleri hakkında uygun olmıyan bir söz çıktı. Aynı gün Asya içlerinden gelen çapulcu alayları Seyyid Atâ'nın bulunduğu havâliyi yağmalayıp, oğlunu da esir alıp gitmişler. Seyyid Atâ başına gelen bu felâketin, Azîzân hazretlerini üzmenin cezâsı olduğunu anladı, yaptığına pişmân oldu. Büyük bir ziyâfet hazırladı. Özür dilemek için Ali Râmitenî'yi dâvet etti. Azîzân hazretleri Seyyid'in maksadını anlayıp, ricâsını kabûl etti ve dâvetine geldi. Bu mecliste pek çok âlim ve velî var idi. Sofralar kuruldu. Herkes buyur edildiğinde, Ali Râmitenî; "Seyyid Atâ'nın oğlu gelmeyince, Ali bu sofradan ağzına tuz koymaz ve elini yemeklere uzatmaz." dedi ve sonra bir müddet sessiz beklediler. Orada bulunanlar, bu sözün ne demek olduğunu düşünürken, birden kapı çalındı, içeriye Seyyid Atâ'nın oğlu giriverdi. Bu hâli görünce meclisten bir feryâd-ü figândır koptu. Oradakiler şaşırdılar, dona kaldılar. Gelen gençten, nasıl kurtulduğunu sordular. Genç de; "Şu anda bir grup kimsenin elinde esir idim. Elim ayağım iplerle bağlı idi. Şimdi ise kendimi yanınızda görüyorum. Nasıl oldu, ellerim nasıl çözüldü, beni kim kurtararak on günlük yoldan yanınıza geldim, hiçbir şey bilmiyorum." dedi. Meclistekiler bunun Azîzân hazretlerinin bir kerâmeti ve tasarrufu ile olduğunu anladılar. Herbiri onun talebesi olmakla şereflendiler.

Ali Râmitenî hazretleri, talebelerinin zaman zaman sohbetlerinde sorduğu suâllere karşı şöyle buyurdular:

"Allahü teâlâ, mümin bir kulunun gönlüne bir gecede üç yüz altmış defâ nazar eder." sözünün mânâsı şudur: "Kalbin, vücûda açılan üç yüz altmış penceresi vardır. Gönül, Allahü teâlânın zikriyle kaynayıp coşunca, Allahü teâlâ o kalbe nazar eder. Bu nazar ile kalbe doğan feyzler ve nûrlar, bu üç yüz altmış koldan bütün vücûda yayılır. Böyle nûrların ve feyzlerin yayıldığı bir uzuv, kendi haline göre zevkle ibadet eder, yapılan tâat ve ibâdetlerden lezzet alınır."

Buyurdular ki: "Talebenin, maksadına kavuşması için çok çalışması, nefsini terbiye etmek için çok uğraşması lâzımdır. Fakat bir yol vardır ki, nefsi itmînâna kavuşturup, rûhu kısa zamanda yüksek derecelere ulaştırır. O da; Allahü teâlânın sevgili kullarından birinin gönlünü kazanmaktır. Zîrâ, onların kalbi, Allahü teâlânın nazar ettiği yerdir."

"Hallâc-ı Mansûr zamânında, büyük mürşid Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin talebesinden birisi bulunmuş olsa idi, elbette ona imdâd edip, tasavvufun en yüksek makamlarına çıkarır idi. Hallâc-ı Mansûr da o hâllere düşmezdi."

"Allahü teâlâya hiç isyân etmediğiniz bir dille duâ ediniz ki, duânız kabûl olsun."

"Duânızı öyle bir delil araya koyarak edin ki, o günah işlememişlerden olsun. O delil, Allah dostudur. Onlara tevâzu ve sevgi gösterin ki, sizin için duâ etsinler."

"İki hâlde kendinizi sakının: Söz söylerken ve yemek yerken."

"Halkı hakka dâvet eden kimse, canavar terbiyecisi gibi olmalıdır. Canavar terbiyecisi, nasıl uğraştığı hayvanın huyunu ve istidâdını bilip de ona göre davranırsa, o da öyle!.."

"İbâdetlere sarılmak ve onları yerine getirmek lâzımdır. Yerine getirilince de yapılmadı farzetmelidir. Böylece kendini kusurlu bilerek tâat ve ibâdete yeniden başlamalıdır."

Bir gün bir kişi huzuruna gelip kalbinin dağınıklığından ve kendisini ibâdetlere tam veremediğinden bahsetti. Şeyh hazretleri şu şiiri okudular:

Birisiyle oturup kalbin toparlanmazsa,

Kalbindeki dünyâ derdini senden almazsa,

Onun ile sohbetten etmez isen teberrî,

Sana yardıma gelmez azîzândan hiçbiri.

Ali Râmitenî hazretleri: **"Ey îmân edenler, Yüce Allah'a nasuh tövbesi ile tövbe ediniz."** meâlindeki Tahrim sûresinin sekizinci âyetini açıklarken buyurdu ki; "Bu âyet-i kerîmede hem işâret, hem de müjde vardır. Tövbeden dönseniz de tövbe ediniz demesi işârettir. Müjde ise tövbenin kabûlüdür. Çünkü Allahü teâlâ tövbeyi kabûl etmeyecek olsaydı, bunu emretmezdi. Emretmesi kabûl etmesini gösteriyor. Ancak tövbe dilden değil, gerçekten kusurunu bilerek kalpten olmalıdır.

Bir gün Mevlânâ Şeyh Bedreddîn Meydânî hazretleri, Ali Râmitenî hazretlerine gelerek şöyle sordu: "Allahü teâlâ Ahzâb sûresi 41. âyetinde meâlen; **"Ey îmân edenler! Allah'ı çokça zikrediniz."** buyurmaktadır. Bu zikirden murad mânâ dil zikri midir, kalb zikri midir?" Ali Râmitenî hazretleri bu soruyu şöyle cevapladı: "Tasavvuf yoluna ilk girenler için dil zikridir. İşin sonuna varanlar için de kalb zikridir. Bu yola ilk giren kimse yüce Allah'ı kendini zorlayarak da olsa zikretmeye çalışır. Yolun sonuna varan kimsenin durumu ise öyle değildir. Kalb zikirden etkilenince onun bu etkisi bütün bedene varır, hemen her organ zikr etmeye başlar. İşte o zaman çokça zikir başlar. Yine o zaman bir günlük ibâdet, bir senelik ibâdet yerine geçer.

Harezm'de de pekçok talebe yetiştiren Ali Râmitenî hazretleri 1321 (H.721) veya 1328 (H.728) yılında 130 yaşında iken vefât etti. İhtiyaç sâhipleri kabrini ziyâret ederek, mübârek rûhâniyetinden istifâde etmektedirler.

Ali Râmitenî hazretlerinin iki oğlu olup, ikisi de maddî ve mânevî ilimlerde söz sâhibi idiler. Hâce Azîzân, vefâtından sonra bulunduğu yerdeki talebelerle meşgûl olmayı küçük oğlu İbrâhim'e bıraktı. Büyük oğlu da maddî ve mânevî ilimlerde çok ileri idi. İnsanlara doğru yolu gösterme vazîfesi, niye büyük oğluna verilmedi? diye, bunları tanıyanlarda bir düşünce hâsıl oldu. Büyük âlim Hâce Ali Râmitenî, bu düşünceleri anlayıp buyurdu ki: "Büyük oğlum bizden sonra fazla yaşamaz. Kısa zamanda bize kavuşur." Gerçekten onun vefâtından on dokuz gün sonra büyük oğlu da babasına kavuştu.

Azîzân hazretlerinin dört büyük halîfesi olup, hepsi de fazîlet ve kemâl sâhibi idiler. Her biri onun vefâtından sonra, cenâb-ı Hakk'ı isteyen talebeye ders öğretmekle meşgûl oldular. Dört halîfesinin de adları Muhammed'dir. Birincisi, Hâce Muhammed Külâhdûz'dur. Hârezm'de medfundur. İkincisi, Hâce Muhammed Hallâc-ı Belhî'dir. Belh şehrinde medfundur. Üçüncüsü, Hârezm'de medfun olan Hâce Muhammed Bâverdî'dir. Dördüncüsü ve halîfelerinin en büyüğü, Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî olup, vefâtı yaklaştığında bütün talebelerini yetiştirmesi için onu vazîfelendirdi. Yerine Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerini vekîl bıraktı.

Ali Râmitenî hazretleri, Allahü teâlâ katında sevgili bir kul olabilmenin on şartı olduğunu bildirip bunları şöyle sıralamaktadır:

Birincisi; temiz olmaktır. Temizlik de iki kısma ayrılır. 1- Zâhirî temizlik: Dış görünüşün temiz olmasıdır. Bu, bütün insanların dikkat edeceği hususlardandır. Giyecek, yiyecek,

içeceklerin ve kullanılacak bütün eşyâların temiz olmasıdır. 2- Bâtın temizliği: Kalbin iyi huylarla dolu olmasıdır. Hased etmemek, başkaları hakkında kötülük düşünmemek, Allahü teâlânın düşmanlarından nefret etmek, dostlarına da muhabbet etmek gibi cenâb-ı Hakkın beğendiği iyi huylardır. Kalb, Allahü teâlânın nazargâhıdır. Bu sebeple kalbe dünyâ sevgisi doldurmamalıdır. Haram olan yiyeceklerle beslenmemelidir. Nitekim hadîs-i şerîfte; **"Uzak yoldan gelmiş, saçı sakalı dağılmış, yüzü gözü toz içinde bir kimse, ellerini göğe doğru uzatıp duâ ediyor. Yâ Rabbî! diye yalvarıyor. Hâlbuki, yediği içtiği haram, gıdâsı hep haram. Bunun duâsı nasıl kabûl olur?"**Yâni haram yiyenin duâsı kabûl olmaz buyruldu. Gönül, kalb temiz olmazsa ibâdetlerin lezzeti alınamaz, mârifete, Allahü teâlâya âit bilgilere kavuşulamaz.

İkincisi; dilin temizliğidir. Dilin münâsebetsiz ve uygun olmayan sözleri söylemeyip susması, Kur'ân-ı kerîm okuması, emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerde bulunması, Allahü teâlânın emirlerini yapmayı ve yasaklarından kaçınmayı bildirmesi, ilim öğretmesi gibi. Zîrâ sevgili Peygamberimiz; **"İnsanlar, dilleri yüzünden Cehennem'e atılırlar."** buyurdu.

Üçüncü şart; mümkün olduğu kadar insanlardan uzak durmağa çalışmalıdır. Bu sebeple göz, haram şeylere bakmamış olur. Zîrâ kalb, göze tâbidir. Her harama bakış, kalb aynasını karartır. Nitekim Peygamber efendimiz; **"Yabancı kadınların yüzlerine şehvet ile bakanların gözlerine, kıyâmet günü ergimiş kızgın kurşun dökülecektir."** buyurmuştur. Yabancı kadınlara bakmak haramdır.

Dördüncü şart; oruç tutmaktır. İnsan oruç tutmak sûretiyle meleklere benzemiş ve nefsini kahretmiş olur. Bununla ilgili hadîs-i kudsîde; **"Oruç bana âittir. Orucun ecrini ben veririm. Sevâbı nihâyetsizdir. Muhakkak, sabrederek ölenlerin ecirleri hesapsızdır."** buyrulmaktadır. Yine hadîs-i şerîfte; **"Oruç, Cehennem'e kalkandır."** buyuruldu. Oruç tutarak gönlü huzûra kavuşturmalı ve şeytanın yolunu kapatıp, siper hâsıl etmelidir.

Beşinci şart; Allahü teâlâyı çok hatırlamak, ismini çok söylemektir. En fazîletli olan zikir, "Lâ ilâhe illallah"tır. Lâ ilâhe illallah diyen kimse ihlâs sâhibi olur. İhlâs; bütün işlerini Allahü teâlânın rızâsı için yapmak, dünyâya âit mal ve makamlardan hevesini kesip âhireti istemektir. İhlâslı kimse; "İlâhî!Benim maksudum sensin, seni istiyorum!" der. Nitekim Resûlullah efendimiz, "Lâ ilâhe illallah" demenin çok fazîletli olduğunu ve günahların affedileceğini buyurdu. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, Ahzâb sûresinin kırk birinci âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Ey îmân edenler! Allah'ı çok zikrediniz."** buyurdu. Nefsin arzu ve isteklerinden kurtulmak için devamlı zikretmelidir.

Altıncı şart; hâtıra yâni kalbe gelen düşüncelerdir. İnsanın kalbine gelen düşünceler dört kısımdır. Bunlar; Rahmânî, melekânî, şeytânî, nefsânîdir. Hâtır-ı rahmânî; gafletten uyanmak, kötü yoldan doğru yola kavuşmaktır. Hâtır-ı melekânî; ibâdete, tâate rağbet etmektir. Hâtır-ı şeytânî; günahı süslemekdir. Hâtır-ı nefsânî de; dünyâyı taleb etmek, istemektir. Şeytânî ve nefsânî düşüncelerden kurtulmak gerekmektedir.

Yedinci şart; Allahü teâlânın hükmüne rızâ göstermek, irâdesine teslim olmaktır. Havf ve recâ, korku ve ümid arasında yaşamaktır. Zîrâ Allah'tan korkan kimse, günah işlemez. Ayrıca mümin, ümitsizliğe de düşmez. Allahü teâlâ, ümitsizliğe düşmemeyi emretmektedir.

Sekizinci şart; sâlihlerle sohbeti seçmektir. Sâlihlerle sohbet edildiği takdirde, günahlara perde çekilir, haramlar gözüne kötü görünür.

Dokuzuncu şart; iyi ve güzel hasletlerle bezenmektir. Bu da, her şeyi yaratan Allahü teâlânın ahlâkıyla ahlâklanmaktır. Çünkü Peygamber efendimiz; **"Allahü teâlânın ahlâkıyla ahlâklanınız."** buyurdu.

Onuncu şart, helâl ve temiz lokma yemektir. Bu da farzlardandır. Nitekim Allahü teâlâ, Bekara sûresinin yüz altmış sekizinci ayet-i kerîmesinde meâlen; **"Yeryüzündekilerden**

helâl ve temiz olanını yiyiniz." buyurmaktadır. Peygamber efendimiz ise; **"İbâdet on cüzdür. Dokuzu helâlı taleb etmektir."** Geriye kalan bütün ibâdetler bir cüzdür. Helâl yemeyen kimse, Allahü teâlâya itâat etme gücünü kendisinde bulamaz. Helâl yiyen kimse de, Allahü teâlâya isyânkâr olmaz. Helâl ve temiz yer, israf etmez.

GİTMEYE HAZIRIZ

Ali Râmitenî hazretleri ömrünün sonlarına doğru kalbine gelen ilâhî bir emirle Buhârâ'dan Harezm'e göçtü. Harezm'e geldiği zaman sur kapısında konakladı ve o yerin pâdişâhına iki talebesini gönderdi.

Talebelerine; "Sultâna gidiniz. Fakir bir dokumacı, şehrinize gelmiştir. Müsâade ederseniz burada kalacak, izin vermezseniz tekrar geri gidecektir, deyiniz. Şâyet izin verirse, sultânın elinden mühürlü bir vesîka alınız." buyurdu. Talebeleri gidip sultâna durumu arz ettiler. Sultan böyle bir isteği ilk defa duyduğu için tuhaf karşıladı. Fakat gelen talebeleri de kırmayarak mühürlü bir vesîka verdi. Bu vesîkayı talebeler hocalarına getirdiler. Azîzân hazretleri şehrin kenarında bir semte yerleşti. Her gün işçilerin toplandığı pazara gidip, içlerinden birkaç kişiyi alırdı. Onlara günlük yevmiyelerini sorduktan sonra; "Şimdi abdestlerinizi alıp, ikindi namazına kadar sohbetimize katılınız. İkindiden sonra da ücretlerinizi alıp evlerinize dönünüz." buyururdu. İşçiler, çalışmadan oturmak sûretiyle, ibâdetlerini de yaparak hiç işitmedikleri şeyleri öğreniyorlar, akşama doğru ise ücretlerini almayı ganîmet biliyorlardı. Ali Râmitenî'nin sohbetine bir defâ katılan kimse, sohbetin lezzetine doyamayıp, bir daha Azîzân hazretlerinden ayrılamıyordu. Bu durum, bütün şehre yayıldı. Herkes Ali Râmitenî'nin talebesi olmak, câna can katan sözlerini işitmekle şereflenmek için kapısına koştular. Her gün evi dolup dolup boşaldı, duâsını almak için herkes birbiriyle yarıştı. Nihâyet bâzıları, durumu sultâna şöyle anlattılar: "Şehirde bir hoca türedi, herkes akın akın ona koşuyor. Onun yolunda yürüyor, bir dediği iki edilmiyor. Bir arzusunu, emirmiş gibi yapmak için yarış ediyorlar. Bu gidişle şehirdekiler, onu başlarına sultan seçerler de saltanatınızdan olursunuz. Şimdiden çâresine bakmazsanız, sonu iyi olmaz. Yine de siz bilirsiniz..." Sultan, Ali Râmitenî'nin şehirden çıkması için bir ferman yazdırıp adamlarıyla gönderdi. O da gelen adamlara; "Biz, koynumuzda şehre girebileceğimize ve orada yerleşeceğimize dâir altı imzâlanmış, mühürlenmiş bir ferman taşıyoruz. Sultan, eğer kendi imzâsını, mührünü ve müsâdelerini inkâr ediyorsa, biz çıkıp gitmeye râzıyız." cevâbını verdi. Bu cevâbı sultâna bildirdiler. Sultan, verdiği müsâdeyi geri almak küçüklüğüne düşmedi. Ayrıca Ali Râmitenî hazretlerini ziyâret edip sohbetine katıldı. Onun sohbetindeki lezzeti, nasîhatlerindeki inceliği iyi anlıyan sultan, onun en önde gelen talebelerinden oldu.

KEMÂLE GELMEK İÇİN

Ali Râmitenî ki, büyük bir evliyâdır,
Her bir nasîhatinde, rabbânî tesir vardır.
Buyurdu ki: "Bu yolda, kemâle gelmek için,
Çok gayret göstermesi, lâzım gelir kişinin.
Yapsa da senelerce, mücâhede, riyâzet,
Yine de zor erişir, maksadına o gâyet.
Lâkin bir yol vardır ki, riyâzetten ayrıca,
İnsanı maksûduna, kavuşturur kolayca.
Bu da, "Bir evliyânın, kalbinde yer almaktır,
Ve bir gönül ehlinin, gönlünü kazanmaktır."
Zîrâ cenâb-ı Allah, çok sever bu kulları,
Onların hürmetine, açar çok kapıları.

Kalpleri, "Nazargâh-ı ilâhî"dir onların,
Mahrum kalmaz hiç biri, o kalpte olanların."
Ali Râmitenî'nin, sohbetine her yandan,
İnsanlar akın akın, gelirlerdi durmadan.
Dolup boşalıyordu, gece-gündüz hânesi,
Zîrâ onun sohbeti, cezb ederdi herkesi.
Bir hoca var idi ki, o devirde çok zengin,
Uğraşırdı herkesi, kendine çekmek için.
Ziyâfetler verirdi, şehrin ahâlisine,
Ki herkes onu sevip, gelsinler hânesine.
Lâkin gelen olmazdı, yine ona çok kişi,
O ise merak edip, anlamadı bu işi.
Ve bir mektup yazarak, Ali Râmitenî'ye,
Dedi ki: "Herkes size, geliyor, acep niye?
Ben yemekler yedirip, yapsam da çok ihsânlar,
Yine bana değil de, size gelir insanlar."
Buyurdu ki: (Hikmeti, şöyledir ki bu işin,
Siz hizmet yaparsınız, "halka yaranmak" için.
Bizimse yoktur, aslâ, böyle bir düşüncemiz,
Allah'ın rızâsıdır, yegâne, tek gâyemiz.
Kim halkın rızâsını, düşünürse, mâlesef,
İnsanların nezdinde, bulamaz izzet şeref.
Kim de Hak rızâsını, düşünürse sırf eğer,
İnsanlar nezdinde de, kazanır kıymet değer.
Dediler ki: "Efendim, duâ ediyoruz hep,
Lakin kabûl olmuyor, sebebi nedir acep?"
Buyurdu ki: "Haramdan, yer ise eğer bir kul,
Hak teâlâ indinde, duâsı olmaz kabul.
Hiç günah işlenmiyen, bir ağız ile şâyet,
Her kim duâ ederse, kabûl olur o elbet."
Biri de kendisinden, isteyince nasîhat,
Buyurdu ki: "Evlâdım, nefsine verme fırsat.
Zîrâ nefs-i emmâren kâfirdir senin şu an,
Ve Allah'a düşmandır, sen de ol ona düşman.
Onun hîlelerine, aldanma hiç bir işte,
Yoksa çok pişman olur ve yanarsın ateşte.

Bu yolun büyükleri, nefsine muhâlefet,
Ederek Rablerine, ulaştılar nihâyet.
Kötü arkadaştan da, çok sakın ki evlâdım,
O seni felâkete, götürür adım adım.
Nefisten de kötüdür, zîrâ kötü arkadaş,
Cehennem'e sürükler, seni o yavaş yavaş.
Gözünü iyi açıp, gelme ki hiç gaflete,
Yoksa dûçar olursun, ebedî felâkete.

1) Hadâik-ul-Verdiyye; s.120
2) Nefehât-ül-Üns; s.413
3) Reşehât; s.52
4) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.28
5) Reşehât (Arabî); s.37
6) İrgâm-ül-Merîd; s.54
7) Behcet-üs-Seniyye; s.12
8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.401, 985
9) Sefînetü'l-Evliyâ; s.77
10) Nesâyimü'l-Mehabbe; s.234
11) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.182

ALİ RIZÂ;

On iki imâmın sekizincisi. Muhammed Cevâd Tâkî'nin babasıdır. Nesebi, Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Câfer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynel Âbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir (r.anhüm).

Künyesi, babasının künyesi gibi Ebü'l-Hasan'dır. Mûsâ Kâzım hazretleri ona kendi künyemi bağışladım buyurmuşlardır. Lakabı Rızâ'dır. Babasına dediler ki: "Halîfe Me'mûn ondan râzı olduğu için mi oğlun Ali'yi, Rızâ diye çağırıyorsun?" Cevâbında; "Hayır, Allahü teâlâ ve Resûlü râzı oldukları içindir." buyurdu. Ona uyanlar ve muhâlifleri ondan râzıydı.

Rızâ lakabından başka her biri onun üstünlüğünü ifâde etmek için söylenmiş, Sâbir, Zekî, Velî gibi başka lakapları da vardır. 770 (H.153)de Medîne'de doğdu. 818 (H.203) senesiRamazân-ı şerîfin yirmi birinci Perşembe günü elli yaşında Tûs (Meşhed)de vefât etti.

Namazını halîfe Me'mûn kıldırdı. Me'mûn, İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini çok sever ve sayardı. Kızını nikâh edip, İmâmı kendine dâmâd yaptı. Yerine halîfe olmasını emir ve îlân edip, paralara ismini yazdırdı. Fakat, İmâm önce vefât etti. Bâyezîd-i Bistâmî ve Ma'rûf-i Kerhî hazretleri İmâmın sohbeti ile şereflenip kemâle gelip, yüksek derecelere ulaştılar.

İmâmlığı, tasavvufta rehberliği yâni Kur'ân-ı kerîmin mânevî hükümlerine kavuşturma vazîfesi, bunu kalplere yerleştirmek, tasavvuf hâllerine ve derecelerine ulaştırma vazîfesi vefâtına kadar sürdü.

İmâm-ı Ali Rızâ'nın babası İmâm-ı Mûsâ Kâzım'ın üstün talebelerinden biri şöyle anlattı: "Bir gün İmâm-ı Mûsâ Kâzım; "Mağrib (Fas) tüccarlarından gelen oldu mu?" diye

sordu."Bilmiyoruz." dedik. O da; "Gelmiştir." buyurdu. Atlara binip gittik. Orada câriye satan bir Mağribli vardı. Bize yedi câriye gösterdi. İmâm hazretleri hiçbirini kabûl etmedi. Bir daha bulunduğunu fakat hasta olduğundan göstermediklerini öğrendik. Hazret-i İmâm bana; "Yarın gel. Ne kadar ücret isterse kabûl edip o câriyeyi al!" buyurdu. Ertesi gün Mağriblinin yanına vardım. "Dün isteyip de hasta olduğu için göremediğimiz câriyeyi istiyorum." dedim. Yüksek bir fiat söyleyip; "Daha aşağı olmaz." dedi. Ben de; "O fiyata kabûl ettim." dedim. Bana; "Bunu kimin için alıyorsun?" diye sorunca; "Dünkü berâber geldiğimiz zât için." dedim. Tüccar; "O kimlerdendir?" dedi. "Benî Hâşim'dendir." deyince, Magribli tüccar, bu câriye hakkında şöyle anlattı: "Ben, bu câriyeyi Magrib'in en uzak beldesinden aldım. Bir kadın bana; "Bu câriyeyi kimin için aldın?" dedi. Ben de; "Kendim için aldım." diye söyleyince, o kadın; "Hayır! Bu senin olacak bir câriye değildir! Bu câriye, yeryüzünün en kıymetli zâtınındır! Bunların bir çocuğu olur. O büyüyüp yetişince, yeryüzünün en âlimi olacaktır." dedi. Daha sonra câriyeyi Mûsâ Kâzım'a getirdim. Bu câriyeden İmâm-ı Ali Rızâ dünyâya geldi.

Mûsâ Kâzım hazretlerinin annesi Hamîde Hâtun, Peygamber efendimizi rüyâsında gördü. Ona buyurdu ki: "Yakın zamanda, zamânın insanlarının en üstünü olan bir torunun olacaktır."

Ali Rızâ'nın annesi anlatır; "Hâmile olduğum zaman hiçbir ağırlık duymazdım. Geceleri uykuda karnımda tesbih, **Sübhânallah** ve tehlil, **Lâ ilâhe illallah** sesleri işitir, korkardım. Uyandığım zaman hiç ses duymazdım. Oğlum doğduğu zaman ellerini yere koyup, bir söz söyleyen veya münâcaat eden bir kimse gibi dudaklarını oynattı."

Huzâa kabîlesinden Da'bel bin Ali ismindeki zât zamânının en meşhûr şâirlerinden ve güzel söz söyleyenlerindendi. Şâir şöyle anlattı: "Ehl-i beyte muhabbeti anlatan **Medâris-i Âyât** isimli kasîdeyi yazıp, İmâm-ı Ali Rızâ'ya arzettim. Çok beğendiler ve; "Benden izinsiz hiç kimseye okuma!" buyurdular. Ben; "Peki!" deyip ayrıldım. Halife Me'mûn, bu kasîdeyi yazdığımı duyup beni çağırdı. Hâl hatır sorduktan sonra, yeni yazdığım kasîdeyi okumamı istedi. Ben özür dileyip hazret-i İmâm'ın emrini bildirdim. Halîfe, hazret-i İmâm'ı çağırıp, kendisinden izin alınca, ben de kasîdeyi okudum. Halîfe çok memnun olup bana elli bin akçe hediye etti. İmâm-ı Ali Rızâ da o kadar ihsânda bulundu. Ben de; "Efendim! Ben giydiğiniz elbiselerinizden istirhâm ediyorum. Bereketlenmek için yanımda bulundururum. Öldüğüm zaman kefenim olur." dedim. İhsân edip, giydiklerinden bir gömlek ve çok güzel bir havlu verip; "İnşâallah bunları saklarsın ve bunlarla belâlardan emin olursun." buyurdular. Bir zaman Irak'a gidiyordum. Yolda eşkıyâ yolumuzu kesip, neyimiz varsa hepsini almaya başladılar. Eşyâların alındığına değil de, İmâm hazretlerinin hediyesi olan gömlek ve havlunun da alınacağından çok korktum. Bir taraftan da hazret-i İmâm'ın; "Belâlardan emin olursun." sözlerini düşünüyordum. Bu sırada haydutlardan birinin, benim atıma bindiğini ve benim yazdığım kasîdeyi okuyup ağladığını gördüm. Haydudun Ehl-i beyte olan muhabbetine hayret ettim ve dedim ki: "O kasîdeyi kim yazdı?" Eşkıyâ; "Bu kasîdeyi yazan, İmâm-ı Ali Rızâ'nın şâiri, meşhûr Da'bel bin Ali'dir. Fakat sen onu tanımazsın." deyince; "Da'bel bin Ali benim!" dedim, inanmadı. Kâfilede bulunanlar tasdik edince, eşkıyâ kâfileden aldığı bütün malları sâhiplerine iâde etti. Bize de kılavuzluk edip tehlikeli yerlerden selâmetle geçmemize vesîle oldu. Hazret-i İmâm'ın hediyelerinin bereketiyle bütün kâfile belâdan kurtulduk."

Bir gün İmâm hazretleri, bir kimseye bakıp, "Hiç kimsenin elinden kurtulamayacağı işe hazırlık yap, vasiyyetini yaz!" buyurdu. Üç gün sonra o kimse vefât etti.

Bir kimse şöyle anlattı: Hacca gitmeye niyet etmiştim. Evdekiler, ihrâm olarak Sevb-i Mülcem denen, sert ve âdî dokunmuş kumaş elbise hazırlamışlardı. "Bunlarla ihrâm câiz midir, değil midir?" diye şübhe edip, ihtiyât olarak başka bir ihrâm aldım. Mekke-i mükerremeye varınca, İmâm-ı Ali Rızâ'ya bir mektup yazdım. Ama asıl sormak istediğim, Sevb-i Mülcem ile ihrâmın câiz olup olmadığı suâlini yazmayı unutmuştum. Bir müddet

sonra, Hazret-i İmâm mektubuma cevap gönderdiler. Mektubun sonunda "Sevb-i Mülcem ile ihrâm câizdir." yazısını okudum.

Ebû İsmâil Sindî isminde bir zât anlatıyor: Bir zaman İmâm-ı Ali Rızâ'nın huzûruna gittim. Arabî lisânından hiçbir şey bilmediğim için, Sind (Hindistan'ın kuzey batısında bir eyâlet) lisânı ile selâm verdim. Selâmıma benim lisânım ile cevap verdiler. Yine Sind lisânı ile bâzı suâller sordum, Sind lisânı ile gâyet açık cevap verdiler. Ben; "Efendim! Arabî lisânını hiç bilmiyorum. Fakat öğrenmeyi çok arzu ediyorum." diye sorunca, mübârek elini dudaklarıma sürdü. O anda Arabî konuşmaya başladım. Allahü teâlâ, hazret-i İmâm hürmetine bunu bana ihsân etti."

İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri Nişâbur'a gelince, yirmi binden fazla âlim ve talebe, kendisini karşıladı. Dedelerinden gelen bir hadîs-i şerîf okuması için yalvardılar. İmâm hazretleri; "Ben, babam Mûsâ Kâzım'dan, o da babası Câfer-i Sâdık'tan, o da babası Muhammed Bâkır'dan, o, babası Ali Zeynel Âbidîn'den, o, babası hazret-i Hüseyin'den, o, babası hazret-i Ali'den, o, Peygamber efendimizden, o, Cebrâil aleyhisselâmdan, o da Allahü teâlâdan. Bu hadîs-i kudsîyi okudu. **"Lâ ilâhe illallah kal'amdır. Bunu okuyan, kal'ama girmiş olur. Kal'ama giren de azâbımdan kurtulur."** İmâm-ı Ahmed ibni Hanbel hazretleri, bu hadîs-i kudsînin râvileri ile berâber okunduğunda bütün hastalıklara iyi geleceğini bildirmiştir.

Bir tanıdığı anlatır: Hanımım yüklü idi. İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerinin huzûruna varıp, "Duâ buyurun da bir oğlumuz olsun." dedim. Bunun üzerine; "Hanımın iki çocuğa hâmiledir." buyurdu.

Huzûrlarından çıkıp giderken çocukların adını Muhammed ve Ali koysam diye hatırımdan geçirdim. Beni yoldan çağırtıp: "Çocukların birine Ali, diğerine Ümm-i Amr adını koy!" buyurdu. Çocuklar doğdu, biri kız diğeri de oğlandı. Adlarını dedikleri gibi koydum. Anneme Ümm-i Amr adını sorduğumda; "O isim annemin adı idi." dedi.

Sâlih bir müslüman, İmâm-ı Ali Rızâ ile ilgili menkıbesini şöyle anlatır:

Peygamber efendimizi rüyâmda gördüm. Hacıların kondukları mescidde oturuyorlardı. Huzûrlarına vardım. Selâm verdim. Önlerinde hurma yaprağından örülmüş bir tabakta Seyhânî hurmaları vardı. Bana bir avuç hurma verdi. Saydım on yedi tâne idi. Kendi kendime on yedi yıl ömrüm kalmış diye tâbir ettim.

On beş yirmi gün sonra İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerinin bu mescidde konakladıklarını duydum. Hemen yanlarına koştum. Rüyâmda gördüğüm gibi Resûlullah'ın oturduğu yerde oturmuştu. Önlerinde de bir tabak hurma vardı. Beni yanına çağırarak bir avuç hurma verdi. Saydım tam on yedi tâne idi. Biraz daha hurma istediğimde; "Resûlullah'tan daha fazla verilir mi?" buyurdu.

Tüccarın biri dil tutukluğundan dolayı güçlükle konuşurdu. Kendi kendine; "İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri Peygamber efendimizin evlâtlarındandır. Huzûruna varayım da benim dilime bir ilâç tavsiye etsin." diye düşündü. O gece rüyâsında İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini gördü. Kendisine, "Kimyon, sa'ter ve tuzu, su ile karıştır, iki üç kere ağzında çalkala şifâ bulursun." buyurdu. Sabahleyin uyandığında rüyâsını hâtırladı; fakat rüyâ deyip fazla ehemmiyet vermedi. Hazret-i İmâmın huzûruna gidip, hâlini arz ettiğinde: "Senin dilinin ilâcını rüyâda söylemediler mi?" buyurdu. Tüccar, târif ettikleri ilâcı kullanınca, konuşması hemen düzeldi.

Birisi bir mektup yazarak bâzı suâllerini hazret-i İmâm-ı Ali Rızâ'ya arz etmek istedi. Evlerinin önüne vardığında çok kimsenin orada beklediğini ve kendileri ile görüşmek istediğini gördü. Bu kalabalıkta mektubunu veremeyeceğini düşünerek, üzüldü. Tam geri döneceği sırada bir hizmetçi dışarı çıkarak o şahsı ismiyle çağırarak; "Bu kâğıdı İmâm hazretleri gönderdi." dedi. O şahıs kâğıdı aldı. Baktığında elindeki suâllerinin cevâbı olduğunu hayret içinde gördü.

Sâlih bir zât anlatır: "Bir gün İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri ile bir evin duvarının dibinde duruyorduk. Biraz sohbet ettik. O sırada bir kuş geldi. İmâm hazretlerinin önünde yere kondu. Ötmeğe başladı. Dertli olduğu belliydi. İmâm hazretleri bana sordu. "Biliyor musunuz bu kuş ne diyor?" Ben de dedim ki: "Ehl-i beytten olan Peygamber efendimizin evlâtları daha iyi bilirler." Hazret-i İmâm; "Bu kuş, şu evde bir yılan olduğunu ve yavrularını yiyeceğini söylüyor. Kalk eve gir ve o yılanı öldür!" buyurdu. İmâm hazretlerinin buyurduğu gibi eve girdim, gerçekten içeride bir yılan dolaşıyordu. Hemen bir sopa ile yılanı öldürdüm."

Hüseyin bin Mûsa şöyle anlatıyor: "Biz Hâşimoğulları'ndan bir grup genç, İmâm-ı Ali Rızâ'nın yanında oturuyorduk. Biraz sonra akrabâmızdan Câfer bin Ömer, kılık kıyâfeti perişan bir vaziyette geçti. Biz hâline acıyarak ve üzülerek bakınca, buyurdu ki: "Ey gençler! Bu zâtın hâline acıyorsunuz değil mi?" buyurunca; "Evet efendim!" dedik."Kısa bir zaman sonra yanınızdan, kıymetli elbiseler ve etrâfında hizmetçiler ile geçerse hiç şaşmayın." buyurdu. Aradan bir ay geçti. Bu zât, halîfe tarafından Medîne'ye vâli tâyin edildi. Bir zaman sonra, biz gene aynı yerde otururken o zâtı gördük. Kıymetli elbiseleri ve etrâfında hizmetçileri vardı. Biz, hazret-i İmâm'ın bu durumu daha önceden haber verdiğini hatırlayıp, İmâm'ın kerâmeti olduğunu anladık.

Halîfe Me'mûn, İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini çok sever, sık sık onunla görüşürdü. Saraya gelişinde saray görevlileri onu karşılar, hürmet gösterirlerdi. Fakat bu hürmetleri mecbûriyetten idi. Çünkü İmâm hazretlerini sevmiyorlardı. Bir araya gelerek, hazret-i İmâm'ın geldiğinde sarayın perdesini kaldırmamaya ve onu karşılamamağa karar verdiler. Fakat hazret-i İmâm'ın her gelişinde ellerinde olmadan kalkıp, karşılayıp perdeyi de kaldırıyorlardı. Bir gün hazret-i İmâm'ın geldiğinde yine ayağa kalktılar; fakat perdeyi kaldırmakta biraz durakladılar. O anda bir rüzgâr peyda oldu ve perde kalktı. Çıkışında da yine rüzgâr gelip perdeyi kaldırdı.

Bunu gören saray görevlileri; **"Allahü teâlânın azîz ettiği kimseyi kimse küçültemez!"** diyerek eski âdetlerine devâm ettiler.

İbrâhim ibni Abbâs diyor ki: "İmâm-ı Ali Rızâ öyle büyük âlim idi ki, hangi ilimden olursa olsun, sorulan her meseleye çok güzel cevaplar verirdi. Halîfe Me'mûn, kendisine çok suâl sorar, verdiği cevaplara hayrân kalırdı. Hazret-i İmâm, az uyur, çok namaz kılar ve çok oruç tutardı. Muhtaçları arayıp bulur, onlara yardım ederdi. Bir hasır üzerinde oturur, yatacağı zaman da o hasır üzerinde yatardı. Her işinde Allahü teâlâya karşı tam bir teslimiyet ve tevekkül üzere idi. Yüzüğünün taşında; "Hasbiyallah=Allahü teâlâ bana kâfidir." yazılı idi.

MÜSLÜMANA HİZMET

İmâm-ı Ali Rızâ bir gün hamama gitti. Oturup yıkanırken bir asker geldi ve ona; "Başıma su dök de yıkanayım." dedi. O da, "Peki." deyip askerin başına su dökmeye başladı. Biraz sonra İmâmı tanıyanlardan biri gelip, bu hâli görünce çok üzüldü ve askere; "Ey asker! Senin, kendine hizmet ettirdiğin bu zât, hazret-i Aliyyül Mürtezâ'nın ve hazret-i Fâtımat-üz-Zehrâ'nın torunu İmâm-ı Ali Rızâ hazretleridir. Sen ne yaptığının farkında mısın?" dedi. Asker bunları duyunca, yaptığına pişman olup, Ali Rızâ hazretlerinin ayaklarına kapandı ve; "Aman efendim, niye bana kendinizi tanıtmadınız! Niçin bana hizmet ettiniz! Kusûrumuzu affediniz!" diye özür dileyip ağladı. Özrünü kabûl edip; "Müslümana hizmet etmek sevâb olduğu için senin isteğini kabûl ettim." buyurdu.

1) El-A'lâm; c.5, s.26

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.321, c.3, s.269

3) Târih-i Taberî; c.10, s.251

4) El-Kâmil fi't-Târih; c.6, s.119

5) Nuzhet-ül-Celîs; c.2, s.65

6) El-İber; c.1, s.340

7) Nûr-ül-Ebsâr; s.152

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1059

9) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.156

10) Sefînet-ül-Evliyâ (Fârisî); s.26

11) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.2, 6

12) Hadâik-ül-Verdiyye; s.41

13) Eshâb-ı Kirâm; s.158

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.98

15) Supleman; c.2, s.573

ALİ RIZÂ ACARA;

Kurtuluş savaşının mücâhid gâzilerinden. Birinci Devre Türkiye Büyük Millet Meclisinde "Batum Mebusu" olarak görev yaptı. Batum'a bağlı Acara'da doğdu. 1969'da Ankara'da vefât etti.

Ali Rızâ Acara'nın çocukluk ve gençlik yıllarına dâir bilgi yoktur. Kars, Ardahan ve Batum 1878'de Ruslar eline geçmişti. Bu yıllarda başlayan hürriyet ve istiklâl mücâdelesinde Ali Rızâ Acara da yerini aldı. Rus ve İngilizlere karşı Batum'un Türklük ve müslümanlığı kurtarmak üzere girişilen zor, çetin ve amansız mücâdele 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması ile hedefine ulaştı. Bu antlaşma ile Evliye-i Selase de denilen Kars, Ardahan ve Batum anavatana kavuştu.

Sultan Vahideddîn Han bu münâsebetle Elviye-i Selâseden bir heyeti İstanbul'a dâvet etti. Bunun üzerine Temur Paşa başkanlığında bir heyet İstanbul'a geldi. Bu sırada Ali Rızâ Acara İstanbul'da bulunuyor ve Mekteb-i Kuzâtta okuyordu. Yıldız'da pâdişâhın verdiği yemeğe katıldı. AliRızâ Acara bizzat şâhid olduğu bu vakayı şöyle nakletmektedir:

"Yemekte Vahideddîn Han, Temur Paşa'ya ve diğer heyet âzâlarına pekçok iltifat gösterdi. Yemekten önce ise şu konuşmayı yaptı: Bir baba düşününüz ki, evlatlarını kaybetmiştir. Kırk yıl onların yokluklarının ıstırabıyla yaşadıktan sonra birgün evine dönünce onları çıkıp gelmiş ve yemek masası etrâfında toplanmış bir halde görse, nasıl heyecan ve sevinç duyar, tasavvur edebilir misiniz? İşte ben o sevinç ve heyecan içindeyim."

Temur Paşa, İstanbul'da bulunduğu müddetçe kendisine her türlü resmî işlerde rehberlik eden Ali Rızâ Efendinin hizmetlerinden son derece memnun olduğu için Batum'a döndüğünde onu her tarafta medh ü senâ etmiş ve îtibârını yükseltmiştir.

Ali Rızâ Acara, Mekteb-i Kuzâttan mezûn olunca Batum'a geldi. Daha önce Temur Paşanın onun hakkında yaptığı medh ü senâsı sebebiyle muazzam bir iltifât ve alâka gördü. Cenûbî Garbî Kafkas Hükûmetinin kurucusu müteşebbisleri arasında yer aldı. 1915-17 yılları arasında düşmana ve komitacılara karşı hareketi bizzât idâre etti. Tamamen mahallî "Acara" elbisesi giydirilmiş bulunan milis askerleriyle karşılarındaki on sekiz komiteye karşı parlak zaferler kazandı. Yapılan savaşlarda sekiz bin esir ile pekçok silâh ve malzeme ele geçirdiler. Kâzım Karabekir Paşa ile yaptığı yazışmalar sonunda esirleri serbest bıraktı. Malzeme ve silâhları ise kendisine verilmek üzere Hopa'ya gönderdi.

Ancak bu sırada artan İngiliz baskı ve sıkıştırması üzerine Ali Rızâ Efendi Batum'dan çıkmaya mecbûr oldu. Esâsen bu sırada Birinci Büyük Millet Meclisine Batum Mebusu

olarak seçildiğinden Ankara'ya da çağırılmaktaydı. Fakat Batum'daki mücâdele dolayısıyla Meclise dört ay geç iltihâk edebildi. Gelirken Trabzon'a uğrayarak Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Barutçuzâde Ahmed ve ulemâdan İbrâhim Cûdî Efendilerle görüşüp konuştu. Câmilerde halka vâzlar vererek, onları millî mücâdeleye ve birliğe teşvik etti.

Ali Rızâ Efendi, bundan sonra "Deli" nâmıyla bilinen Hâlid Paşanın kuvvetleri içinde gerek silahı ve gerekse hitâbeti ile emsalsiz ve unutulmaz hizmetlerde bulundu. Yalova'dan Kars'a kadar "Tekâlif-i harbiye" için dolaşıp şehir şehir, câmi câmi vâz ve konferanslarla halkın Kurtuluş Savaşına teşviki istikâmetinde azim ve sebatla çalıştı.

Cephede bulunduğu bir sırada **İkdâm Gazetesi**'nin muhâbiri ile yaptığı mülâkat, onun cenâb-ı Hakk'ın lütfu ihsânıyla tahakkuk edecek zafere ümit ve inancını belirtmektedir. Muhâbir; "İleriyi nasıl görüyorsunuz?"

"Çok iyi olacak."

"İngilizler İstanbul'dan giderler mi?"

"Mecburen."

"Pek güç, bak Mısır'dan gitmediler."

"Mısır'ın arkası Sudan, İstanbul'un arkası ise Anadolu'dur. Anadolu'daki azim ve îmân, İngiliz'i İstanbul'dan kovacak bir kudrete sâhiptir."

"Bunu nasıl anlıyorsunuz?"

"Bu bir histir, böyle şeyler aklî hesaplara uymaz. Bu millet i'lâ-yı kelîmetullah dâvâsına bin yıl fedâkarâne hizmet etmiş büyük ve emsalsiz zaferler kazanmıştır. Biz de o şehid ve gâzilerin evlâdlarıyız. Cenâb-ı Hak bizi onların hizmetleri hürmetine yardımından mahrûm etmeyecektir. Benimle birlikte bütün Anadolu halkı, bu inancı taşımaktadır. İnanıyoruz, o hâlde zafer bizimdir."

Bu ümit ve cesâretle çarpışarak Kurtuluş Savaşının âbidevî şahsiyetleri arasında yerini alan Ali Rızâ Acara Efendi, savaş sonunda vatanı Batum'un Ruslara terkedildiğini esef ve üzüntü ile gördü. Savaş meydanlarının bu namlı mücâhidi, Cumhuriyet'in îlânından sonra kendini tamâmen tâat ve ibâdete verdi. 1969 yılında Ankara'da Rahmet-i Rahmâna kavuştu.

EZAN SESLERİ DEVÂM ETSİN!

İznik'le Mekece arasındaki bir mevkide Hâlid Paşa kuvvetleri yeni bir savaşa girmenin hazırlığı içinde bulunuyor. Bütün efrâd hazır vaziyette durmaktadır. Yoklama yapıldıktan sonra heybetli, siyah sakallı, ilim ve fazîlet sembolü, sarığıyla kır bir atın üzerinde Ali Rızâ Acara Efendi meydana çıktı. Efrâdı bir baştan bir başa at üstünde dolaştıktan sonra orta yerde durdu. Gür sesi ile ruhlara rahatlık, heybet ve heyecan veren şu konuşmayı yaptı:

"Askerler! Kardeşlerim! Mübârek dînimizin ana şartlarından biri de hacdır. Hacılar hac maksadıyla mübârek Kâbeye gittikleri zaman orada "Hacerü'l-Esvede" yüzlerini, gözlerini sürmek sûretiyle onu öperler. Çünkü Hacerü'l-Esved cenâb-ı Rabbülâlemin tarafından Cennet'ten gönderilmiş mübârek bir taştır. Siz de bugün öyle şerefli bir mücâdele ve hizmet üzerindesiniz ki, cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla muvaffak olup, zafer müyesser olunca, bütün millet, ihtiyar analarımız, güngörmüş babalarımız, genç kızlar, çocuklar, hâsılı bütün arkada bıraktıklarımız Hacerü'l-Esvedi öpen hacıların heyecan ve iştiyakiyle sizi sarılıp öpecek ve bağrına basacaktır. Siz bu mücâdelede ölürseniz "şehîd", kalırsanız "gâzi" olmak sûretiyle Cennet-i âlâdan gönderilmiş bulunan Hacerü'l-Esved gibi bu mazlûm milletin mukaddesâtına dâhil olacaksınız. Cenâb-ı Hak, nurlu ve açık alınlarınız gibi bahtınızı da açık eylesin ve yarın rûz-ı mahşerde Peygamber aleyhisselâtü vesselâm efendimizin iltifât ve şefâatlerine mazhar kılacak zaferi lütfu ihsân buyursun. Sizleri, İslâm'ın bin yıllık vatanı olan bu topraklarda ezan seslerini devâm ettirecek bu savaşın gâlibiyetiyle şereflendirsin."

Ali Rızâ Acara Efendinin böylece devâm eden heyecanlı vâzı sonunda erlerden yedi kişi aşırı heyecan sebebiyle bayıldı. Bundan sonra başlayan taarruzda erler, kükremiş arslanlar gibi düşmana saldırdılar. Ali Rızâ Efendi de elinde silâhla askerin arasında idi. Cenâb-ı Hakk'ın yardımı ile düşman püskürtüldü.

1) Sarıklı Mücâhidler; s.379-384

ALİ SEMERKANDÎ;

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde, Ankara'nın Çamlıdere beldesinde yaşayan büyük velîlerden. 1320 (H.720) senesinde İsfehan'da doğdu. Babasının ismi Yahyâ olup, hazret-i Ömer'e dayanır. Çok zekî ve pek akıllı idi. Küçük yaşda Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve muhtelif kırâatlere göre okumasını öğrendi. Genç yaşında; tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde pek yüksek derecelere kavuştu. Mekke-i mükerreme, Medîne-i münevvere, Şam, Kudüs, Irak, Semerkand, Çamlıdere gibi pekçok beldelerde İslâmiyeti öğretmek, emr-i mârûf nehy-i münker yapmak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmek için dolaştı.

Ali Semerkandî, tahsîlini tamamladıktan sonra, Mekke-i mükerremeye gitti. Kâbe-i muazzamada yıllarca imâmlık yaptı. Orada, insanları Ehl-i sünnet îtikâdına uygun bir îmân ile yaşamaları, ibâdetlerini sünnet-i şerîfe uygun yapabilmeleri için çok çalıştı. Mânevî bir işâret ile Medîne-i münevvereye geldi. Orada Resûlullah efendimizin mübârek türbelerinde yedi sene kadar türbedârlık hizmetinde bulundu. Bir gün rüyâsında, Peygamber efendimizin kerîmeleri Fâtımâ vâlidemizi gördü. Rüyâda; "Yâ Ali! Resûlullah'ın huzûruna git. Seni mânevî evlatlığa kabûl buyuracak!" dedi. Ali Semerkandî uyanınca, hemen Resûlullah'ın mübârek huzûruna koştu. Mübârek kabrinin karşısına geçip, diz üzerinde edeble oturdu. Başını önüne eğerek, murâkabe hâlinde beklemeye başladı. Bir müddet sonra Ravda-i mutahheradan Resûlullah efendimizin; "Buyur yâ Ali! Seni mânevî evlâdım olarak kabûl ettim. Kıyâmete kadar bu mûcizem bâkî kalsın. Yâ Ali! Öyle bir beldeye git ki, fakirlikleri sebebiyle beni ziyâret edemeyen ümmetim, seni ziyâret etsinler. Sen benim evlâdım olduğun için, sana yapılan ziyâreti bana yapılmış gibi kabûl ederim." mübârek sözlerini işitti. Bu sözleri, büyük bir zevk ile dinleyen Ali Semerkandî hazretleri, sevincinden ağladı ve cenâb-ı Hakk'ın verdiği bu nîmetten dolayı şükür secdesi yaptı. Anadolu'ya gitmesi gerektiğini anladı ve hemen harekete geçti.

Ali Semerkandî, bugünkü Ankara'nın Çamlıdere havâlisine geldi. (Çamlıdere'nin eski ismi Şeyhler olup, bu zâta izâfeten verildi.) Çamlıdere'ye bir derviş kıyâfetinde gelen Ali Semerkandî, oradaki insanların çok fakir olduğunu görerek, işâret buyurulan yerin burası olduğunu mânevî keşf ile anladı. Buradaki insanların irşâdı, Allahü teâlânın emirlerini bildirmek, yasaklarından sakındırmak için yıllarca çalıştı. Pekçok talebeleri oldu. İslâmiyeti yaymak için çalıştı.

Ali Semerkandî, bir gün kırda sığırları otlatırken, bir kurdun, bir öküzü öldürmek için hazırlandığını gördü. Hemen yanlarına varıp, kurda; "Ey kurt! Bu öküzü öldürmek için kimden izin aldın?" deyince, kurt dile gelip; "Ey Allahü teâlânın sevgili kulu! Bu öküz benim nasîbimdir. Allahü teâlânın izni ile bunu öldürüp yiyeceğim." dedi. O da; "Ey kurt!Öküzün sâhibine durumu anlatayım. Haberi olsun ki, bize bir kabahat bulup dil uzatarak âhiretini yıkmasın. Bugün müsâade et, yarın gel." buyurdu. Kurt, peki diyerek oradan ayrıldı. Akşam durumu öküzün sâhibine anlattı. Fakat öküzün sâhibi, Ali Semerkandî hazretlerinin büyüklüğünü idrâk edemiyenlerden idi. Onun bu anlattıklarının olamayacağını söyleyerek, ertesi gün öküzü yine gönderdi. O gün kurt, yine gelip öküzün başına dikildi. Hâdiseyi tâkib eden Ali Semerkandî, kurdun yanına gelip; "Mâdem ki yiyeceksin, hiç olmazsa derisini delik deşik etme de, sâhibinin işine yarasın!" dedi. Kurt, öküzü öldürüp, derisine zarar vermeyecek şekilde etini yedi. Akşam, öküzün yerine derisinin geldiğini gören öküzün sâhibi, doğruca Ali

Semerkandî'nin yanına koşup, durumu sordu. Hâdiseyi öğrenince, inanmayıp Ali Semerkandî'ye uygun olmayan sözler söyledi ve ertesi günü kâdıya şikâyet etti. Kâdı, her iki tarafı dinledikten sonra, Ali Semerkandî hazretlerine; "Şâhidin var mı?" diye sordu. O da; "Orada bu hâdiseyi gören ağaçlar ve kayalar şâhidimdir." der demez, hâdisenin geçtiği bölgeden bir gürültüdür koptu. Kayalar ve ağaçlar harekete geçmiş, kâdı efendinin bulunduğu yere doğru geliyordu. Herkes korkudan kaçmaya başladı. Bunun üzerine Ali Semerkandî hazretleri; "Ey kayalar ve ağaçlar! Olduğunuz yerde durun!" buyurunca, durdular. Kâdı ile dâvacı ve inanmayan kimselerin hayretlerinden akılları gideyazdı. Ali Semerkandî'nin büyüklüğünü kabûl edip, onun talebelerinden oldular.

Yaz mevsiminde, kadınlar tarlada ekin biçiyorlardı. Oralarda sığır otlatan Ali Semerkandî, namaz vakti girdiği hâlde abdest tâzeleyecek bir su bulamadı. Âsâsını yere vurarak; "Çık, yâ mübârek!" deyince, yerden gövde kalınlığında bir su çıktı. Sular, hızla meyilli arâzide etrâfa yayılırken, kadınlar bağırmaya başladılar: "Su çıkarmanın da zamânı mı? Ekinlerimiz sular altında kalacak..." Bunun yanısıra, Ali Semerkandî'ye hakâret dolu sözler ettiler. O da suyun çıktığı yere bakarak; "Ey mübârek su! Ne çıktığın belli olsun, ne de aktığın!" buyurdu. Bu söz üzerine suyun çıktığı yer, kuyu ağzı gibi olup hareketsiz kaldı.

O târihlerde Osmanlı pâyitahtı olan Bursa'da bir çekirge âfeti oldu. Her tarafı çekirge kaplamış, mahsûlleri ve çiçekleri harâb etmiş idi. Bu âfetten kurtulmak için, zamânın zirâatçılarından çâre soruldu. Yapılan bütün araştırmalardan bir netice alınamayınca, âlimlere ve velîlere haber gönderildi. Bu çekirge âfetinden kurtulma çâresinin ne olduğu soruldu. Bu haber, Çamlıdere'de yaşayan Ali Semerkandî'ye de ulaştı. Ali Semerkandî hazretleri, dağda asâsıyla çıkardığı sudan bir mikdâr Bursa'ya gönderdi. Bu suyu, zarar veren haşerâtın bulunduğu bölgeye dökmelerini tenbih etti. Suyu Bursa'ya götürdüler. Çekirge âfetinin bulunduğu bölgelere azar azar döktüler, çok kısa bir zaman içinde çekirgeler kayboldu. Mahsûller, bitkiler, çiçekler çekirgelerin istilâsından böylece kurtuldu. Bir rivâyete göre bu su, bir kap içinde yüksek bir yere asıldı. Allahü teâlânın izni ile suyun götürüldüğü yerde sığırcık kuşları toplanıp, bir anda çekirge sürülerini mahvettiler.

Pâdişâh, Bursa'nın çekirgelerden kurtulmasına vesîle olan Ali Semerkandî'yi Bursa'ya dâvet etti. Ali Semerkandî Bursa'ya geldiğinde, Pâdişâh ona çok izzet ve ikrâmlarda bulundu. Pek fazla iltifât edip, Bursa'da kalmasını arzu etti. Fakat Ali Semerkandî, nâzik bir ifâdeyle Bursa'da kalamıyacağını, bu ümmetin fakir olup, Resûlullah efendimizi ziyârete gidemeyen insanların bulunduğu bölgede kalmak istediğini bildirdi. Bunun üzerine Pâdişâh, bir istekte bulunmasını arzu etti. Ali Semerkandî de; "Çamlıdere havâlisindeki tebanız çok fakirdir. Onları, askerlik ve toprak kirâsı mükellefiyetinden muaf tutmanızı arzu ediyorum." buyurdu. Pâdişâh derhâl bir ferman yazdırarak, bundan sonra Çamlıdere havâlisinde bulunan kimselerin askerlik yapmayacağını ve toprak kirâsının alınmayacağını bildirdi. O günden, İstiklâl Harbi sıralarına kadar Çamlıdere bölgesinden vergi alınmadı ve askere giden olmadı. Bütün pâdişâhlar, o fermana riâyet ettiler. Ayrıca, "Çekirge Suyu" ismi ile meşhûr olan sudan zaman zaman alınarak, çekirgelerin zarar yaptığı bölgelere götürüldü. Bu su; hâlen Çamlıdere'nin kuzeyinde, Gerede'nin doğusunda, Eskipazar'ın güneyinde bulunmaktadır.

Çamlıdere'de Ali Semerkandî'nin külliyâtında bulunan bu fermânın bâzı maddeleri şöyledir: 1) Çamlıdere'de bulunan müslümanlar, Şeyh Ali Semerkandî hazretlerinin mânevî evlâdlarıdır. 2) Yine bu bölgenin halkına askerlik mükellefiyeti yoktur. 3) Toprak kirâsından muaf tutulacaklardır. 4) Çekirgeleri yok eden Sığırcık suyu, Şeyh Ali Semerkandî ve onun mânevî evlâdlarına âittir... Bu fermân, zaman zaman yenilenmiştir.

Ali Semerkandî, 1457 (H.862) târihinde Çamlıdere'de vefât etti. Türbesi Çamlıdere kabristanının ortasında bulunmakta, ziyâret edenler, ondan çok feyz almaktadırlar. Türbesinin kapısından girilince tam karşıda olan büyük sandukalı kabir ona, etrâfındaki kabirler de talebelerine âittir. Karaman ilinde vefât ettiği de söyleniyorsa da o zât başkadır.

ANNELERİNİ EMMESİNLER

Bulunduğu bölgeye ilk geldiği günlerde, köylülerin sığırlarını otlatacak çobanları yoktu. Arıyorlardı, fakat çobanlığa kimse yanaşmıyordu. Ali Semerkandî hazretlerinin de büyüklüğünü anlamış değillerdi. İnsanların bu sıkıntısını gören Ali Semerkandî onlara; "Sığırlarınızı otlatabilirim. Bu işten dolayı sizden ücret talep etmiyorum." buyurdu. Köylüler bu habere çok sevindiler. Köylerine yeni gelen, herkese dinden îmândan bahseden bu zâta dediler ki; "Biz, sığırlarımızla birlikte, buzağılarını da otlattırmak istiyoruz. Eğer buzağıların, annelerini emmeden otlamalarını sağlarsan memnûn oluruz." O da kabûl etti. Ertesi gün inekleri ve buzağıları bir arada otlatmaya götüren Ali Semerkandî, otlak yerinde sığırlara dönerek; "Ey inekler ve buzağılar! Akşama kadar berâberce otlayınız. Yalnız buzağılar, annelerini emmesin, anneler de yavrularını emzirmesin!" dedi. Bu söz üzerine, akşama kadar inekler buzağılarını emzirmedi. Buzağılar dahî annelerini emmek için uğraşmadı. Akşam merak içinde bekleyen köylüler, ineklerin memelerini süt ile dolu görünce hayretten şaşırıp kaldılar. Böylesini ne işitmiş ne görmüşlerdi. Bunun, Ali Semerkandî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu ve onun büyük velîler arasında yer aldığını anladılar.

1) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.733

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, 277

3) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.370

ALİ SEPTÎ

Anadolu evliyâsından. Aslen Diyarbakırlı olup seyyiddir. Kabri Elazığ-Palu ilçesinde. Murat Suyu kenarında bir tepe üzerindedir. Hanımı ve çocukları da aynı türbede medfundur. Ali Septî hazretleri, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin kardeşi Muhammed Sahib'in sohbetlerinde kemâle geldi (yetişti). Cân ü gönülden bu büyüklerin hizmetinde bulunarak onların sevgi ve takdirlerini kazandı. Muhammed Sahib'in hazırladığı icâzetnâmesini Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri tasdîk etti. İcâzetnâmesini talebelerinden Abdullah-ı Mekkî Palu'ya getirdi ve teslim etti. Ali Septî hazretleri, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını hatırlatır, Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdının üstünlüğünü ve buna bağlı olmayı anlatırdı. Namaz için titrer, fırsat buldukça kazâ namazı kılmayı söyler; "Namazlarınızı terk etmeyiniz, aksi halde iyiliği terk edersiniz" buyururdu.

ALİ SİNCÂRÎ;

Irak evliyâsından. İsmi Ali olup, babasınınki Vehb'dir. Doğum târihi belli değildir. Hayâtı, Sincâr'ın Bazâr kasabasında geçti. Küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. On üç yaşında Bağdat'a gitti. Orada büyük âlimlerden fıkıh, tefsîr, kelâm, hadîs ve tasavvuf ilimlerini öğrendi. Vakti, hocalarından ders görmekle ve mescidde ibâdet ederek geçiyordu. Bir gece rüyâsında Ebû Bekr-i Sıddîk'ı gördü. Ona; "Ey Ali bin Vehb! Sana bu takkeyi giydirmek bana emredildi." buyurdu ve koynundan çıkardığı bir takkeyi başına giydirdi. Uyandığında takkenin başında olduğunu gördü. Birkaç gün sonra, rüyâsında Hızır aleyhisselâmı gördü. Ona; "Yâ Ali! İnsanların arasına karış. Onlara dînin emir ve yasaklarını anlat da, senden istifâde etsinler!" buyurdu. Ondan sonraki günlerde, üç defâ Peygamber efendimizi rüyâsında gördü. Ona; "İnsanlar arasına karış, senden istifâde edecekler." buyurdular. Artık insanların arasına karışmaya başladı. Ertesi gün rüyâsında gâibden bir ses ona; "Ey kulum! Yarattığım bu yerde seni seçtiğim kullarımdan eyledim. Bütün işlerinde sana yardım ettim. Seni, kullarıma rahmet olarak yarattım. Onların arasına karış. Kur'ân-ı kerîmde bildirdiğim emir ve yasaklarımı kullarıma anlat, âyetlerimi onlara açıkla!" buyurdu. Bu günden sonra, insanlar onun yanına akın akın gelmeye başladılar.

Onlara hocalarından öğrendiklerini anlatmaya başladı.

Ali bin Vehb-i Sincârî, âlim, velî, güzel huylar ve fazîletler sâhibi idi. Çok güzel konuşurdu. İnsanlar, onun tatlı ve kalblere şifâ olan sözlerini işitmek için etrâfına toplanırlardı. Evliyânın büyükleri dahi onun sohbetlerini kaçırmazlar, talebesi olmakla şereflenirlerdi. Bunlar, Süveyd-i Sincârî, Ebû Bekr-i Gârî, Sa'd-i Senâbihî gibi büyükler idi.

Ali bin Vehb zirâat ile de uğraşır, tarlasını eker, çıkan mahsûlün onda birini öşür zekâtı olarak ayırır, müslüman fakirlere dağıtırdı. Bir gün çift sürerken öküzün biri öldü. Öküzün boynuzundan tutup; "Yâ Rabbî! Bunu bize dirilt!"diye duâ etti. Allahü teâlâ, haram yemeyen, günah işlemiyen bu sevdiği kulunun hatırını kırmadı, duâsını kabûl edip öküzü diriltti. Ali bin Vehb sabanla toprağı sürerken sabanın kulpuna dokunmazdı. Tohumu toprağa atar atmaz, hemen çimlenerek boy vermeye başlardı.

Bir grup fakir gelip, kendisinden yiyecek tatlı istediler. O da içeri girip narın yenecek kısımlarını su dolu bir tencereye doldurdu. Bu tencereyi fakirlerin önlerine koydu. Fakirler onu yediklerinde, hayatlarında böyle güzel ve hoş kokulu bir tatlı yemediklerini belirttiler.

Ali Sincârî zamânında Hemedan halkından Muhammed bin Ahmed isminde bir zât vardı. Onun basîreti, kalb gözü açık idi. Arş'a kadar bütün melekût âlemini görürdü. Bir ara bu hâlini kaybetti. Çok tövbe ve istigfâr etti. Büyük bir velînin kendisine teveccüh ve duâ etmesi ile buna kavuşabileceğini anladı. Eski hâline yeniden kavuşabilmek için, diyâr diyâr dolaştı. Sincâr'da Ali Sincârî'nin medhini duyup, huzûruna geldi. Ali Sincârî ona izzet, ikrâmda bulunduktan sonra; "Ey Muhammed Hemedânî üzülme! Allahü teâlânın izniyle eski hâlinden daha ziyâdesine kavuşacaksın." deyip gözlerini yummasını emretti. Gözlerini yuman Muhammed Hemedânî, melekût âlemini Arş'a kadar seyretti. Sonra gözlerini açtırıp buyurdu ki; "Bu gördüğün eski hâlin idi. Şimdi de yeni hâlini göreceksin." Yine gözlerini yumdurdu. Bu defâ hiç görmediği yerleri görüp, yedi kat yerin altından, Arş-ı âlâya kadar seyretti. Tekrar buyurdu ki: "Cenâb-ı Hak sana öyle bir kerâmet ihsân edecek ki, bir anda ufuklara ulaşacaksın." Bu söz üzerine MuhammedHemedânî, bir adımda Sincâr'dan memleketi olan Hemedan'a vardı."

Ali bin Vehb, bir bahçede talebelerine ders verirken, zamânın âlimlerinden Mûsâ Zûlî ile Adî bin Müsâfir huzûruna geldi. Kendisine, "Yâ Ali bin Vehb! Tevhîd ne demektir?" diye sordular. O da, "İşte bu demektir" buyururken, orada bulunan koca bir kayayı gösterdi. Kaya bir anda ikiye bölünmüştü. Orada bulunanlar hayret ettiler. Bunu işitenler gelip kayayı ziyâret ettiler ve duâlarının kabûlü için Ali bin Vehb'i Allahü teâlâya vesîle yaptılar.

Talebesine sık sık buyururdu ki:

"İhlâs; bütün işleri, insanların rızâsı için değil, Allahü teâlânın rızâsı için yapmaktır."

"Allahü teâlâ, sevdiği kulunun kalbine, kendine arzu etme isteğini yerleştirir."

"Talebe iki kısımdır. Mürîd olanlar, severler, kalplerine kendilerine âit olan bir isteği, arzuyu getirmezler. Gayretleriyle tasavvuf derecelerine yükselmeye başlarlar. Murâd olanları ise sevilirler, dâvetlidirler, çekilirler ve yükseltilirler. Onun için murâdlar çok kıymetlidirler. Murâd olunanların başı ve sevilenlerin önderi Muhammed aleyhisselâmdır. Başkaları ona tufeyl yâni, yanısıra kabûl olunmaktadırlar. Onlara aradığını buldururlar ve gideceği yolu tamamlarlar. Artık onların nazarında kâinâtın hiçbir kıymeti yoktur. Hep Allahü teâlâyı düşünürler. Bu yolda fenâ makâmına kavuşurlar."

"Ebedî olarak yaşamak istiyorsanız, Allahü teâlânın emirlerini yapınız, yasaklarından kaçınınız ve cenâb-ı Hakkı devamlı hatırlayınız. Ondan gelenlere râzı olunuz. O zaman, âhiretinizi kazanır, Cennet'te ebedî, sonsuz olarak yaşarsınız."

"Zühd, üç kısımdır. Farz olan, fazîlet olan ve Hakka yakınlığa sebeb olan zühddür. Haramlardan kaçmakla yapılan, farz olan zühddür. Şüpheli olanlardan kaçmak da fazîlet olan

zühddür. Mübahların fazlasından sakınmak da, Hakka yakınlığı sağlayan zühddür."

Ali Sincârî hazretleri, on ikinci asrın sonlarında, seksen yaşlarında iken Sincâr'da vefât etti. Allahü teâlânın ismini söyleyerek hiç yemin etmedi. Allahü teâlâya olan hayâsından, başını yerden kaldırmazdı. Keşif, kerâmet sâhibi bir kimse idi. Vefât ettiğinde, talebelerinden kırkı, büyük mertebeler, yüksek dereceler sâhibi idi.

Vefât ettiğinde, talebeleri kabrinin etrâfında toplandılar, üzüntü içinde birbirlerini tâziye ediyorlardı. Üzüntülerinden, oradaki bâzı bitkilerin yapraklarını koparıp koklamaya başladılar. O anda, Allahü teâlânın izni ile, Ali bin Vehb'in mezarının etrâfındaki yaprakların herbiri, ayrı ayrı renklerde çiçekler açtı, etrâfa misk gibi kokular dağıldı.

KABI DOLU OLANLAR

Ali bin Vehb bir gün talebeleriyle otururken, Magribli Abdurrahmân isminde bir kimse geldi. Torbasından çıkardığı bir gümüş külçeyi Ali bin Vehb'in önüne koyup; "Efendim! Bu gümüşü, fakirlere dağıtmanız için size getirdim. Uygun gördüğünüz kimselere verebilirsiniz!" dedi. Ali bin Vehb de; "Fakir kim varsa, birer bakır tabakla buraya gelsin!" diye o kasabada oturanlara haber gönderdi. Herkesin yanlarında getirdiği tabakları, gümüş külçenin etrâfına koydurdu. Sonra kendisi ayağa kalkıp yürüyünce, gelen kapların bir kısmı altın, bir kısmı gümüş ile doldu. İki kaba ise hiçbir şey dolmadı. Gelen gümüş külçeden hiç eksilme olmadı. Herkes tabağını alıp götürünce, Magribli Abdurrahmân bu işin hikmetini sordu. Ali bin Vehb; "Kabı altın ile dolanlar günâhı az olup, Allahü teâlânın sevdiği evliyâya muhabbeti olan kimselerdi. Tabağı gümüş ile dolanlar, günahları diğerlerine göre biraz daha çok olanlardır. Tabağına hiçbir şey dolmayanlar da, âlimlere, evliyâya muhabbet beslemeyen ve onları sevmeyen kimselerdi. Ey Abdurrahmân! Görüyorsun, bizim altına, gümüşe ihtiyâcımız yok. Allahü teâlâ bunların hepsini bize ihsân etti. Fakat biz, âhıreti dünyâya tercih ettik. Getirdiğini geri al!" buyurdu.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.95

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.162

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.138

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.6, s.124

ALİ ŞEVNÎ;

Mısır velîlerinden. İsmi Ali, lakabı Nûreddîn, nisbeti Şevnî'dir. Mısır'ın bir kasabası olan Şevnî'de doğup büyüdü. Doğum târihi belli değildir. Küçüklüğünden îtibaren Peygamber efendimize çok salevât okurdu. Âlim, kâmil, dünyâya düşkün olmayan, haram ve şüphelilerden kendini koruyan bir zât idi.

Küçüklüğünde çobanlık yapardı. Yanında bulunan yiyecekleri arkadaşlarına verir ve onlara şöyle derdi: "Bu yiyecekleri yiyin, sonra hep birlikte Peygamber efendimize salevât-ı şerîfe okuyalım." Yemeklerini yedikten sonra bütün günlerini salevât-ı şerîfe okumakla geçirirlerdi.

Ali Şevnî, herkesle iyi geçinirdi. Sohbetleri çok güzel idi. Hiç kimseyi kırmaz ve incitmezdi. Huyu ve ahlâkı herkese örnek idi. İnsanlara ikrâmda bulunurdu. Tebessüm, yüzünden hiç eksik olmazdı. Müslümanlardan birinin başına bir sıkıntı gelse, çok üzülürdü. Resûlullah efendimizi devamlı rüyâsında görürdü.

Bir gün Kâhire'den gelen misâfirini uğurlamak için bir gemiye binmişti. O anda gemi âniden denize açılmaya başladı. Ali Şevnî de gemideydi. Ne yaptıysalar, gemiyi kıyıya yanaştıramadılar. Bunda bir hikmet olduğuna inanan Ali Şevnî, gemiyle Kahire'ye giderek

oraya yerleşti ve bir daha memleketine dönmedi.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî yine bir rüyâsında şöyle gördü: Birisi Mısır sokaklarında şöyle bağırıyordu: "Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) Nûreddîn Şevnî'nin yanındadır. Kim orada bulunmak isterse, Süyûfiyye Medresesine gitsin!" O da hemen oraya gitti. Medresenin giriş kapısında Ebû Hüreyre'yi gördü. Ona selâm verdi. İkinci kapıda, Mikdâd bin Esved'i gördü. Ona da selâm verdi. Sonra Ali Şevnî'nin odasının kapısına geldi. Ali Şevnî'yi gördü, fakat Resûl-i ekremi göremedi. Daha sonra dikkatle bakınca, Resûlullah'ı da gördü. Selâm verdi. O da selâmını aldı ve; "Hoş geldin." buyurdu. Ona sünnet-i seniyyesinden bâzı hususları ısrârla tavsiye etti. Uyandıktan sonra rüyâsını Ali Şevnî'ye anlattığı zaman, çok ağladı ve sakalı göz yaşları ile ıslandı.

Ali Şevnî hazretleri 1537 (H.944) senesinde Kâhire'de vefât etti. Kâdiriyye Medresesinin kapısında bulunan Kubbe-i mücâvereye defnedildi. Vefâtından sonra Abdülvehhâb-ı Şa'rânî rüyâsında Ali Şevnî'yi gördü.Kabri çok genişti. Üzerinde ipekten yeşil bir yorgan vardı. İki buçuk sene sonra tekrar rüyâsında gördü. Ona; "Beni ört, çünkü çıplağım!" dedi. O gece oğlu vefât etti. Oğlunu Nûreddîn Şevnî'nin yanına defnettiler. Defin esnâsında Nûreddîn Sevnî'nin kabrinin bir kısmı açılmıştı. Ali Şevnî'nin bedeninin, toprak üzerinde çıplak durduğunu gördü. Kefeni çürümüştü. Fakat bedeni, nasıl defnedilmişse o hâlde duruyordu. Hâlâ sırtından kan damlıyordu. Onun üzerini bir bez ile örttüler.

GÜMÜŞ ZİNCİR

Ali Şevnî hazretlerinin sohbetlerini kaçırmayan ve âlim bir zât olan Abdülvehhâb-ı Şa'rânî bir gece şöyle bir rüyâ gördü. Beyaz ve çok güzel bir yer üzerinde, Ali Şevnî önde, o arkada yürüyorlardı. Yerden semaya kadar yükselen burçlar vardı. Âniden semâdan bir zincir sarkıtıldı. Zincir gümüşten olup, ucunda bir su kovası vardı. Su kovasının içinde süt gibi bir şey bulunuyordu. Ağız hizâsına gelince, önce Ali Şevnî o tastan içti. Sonra artanını Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'ye verdi. O da içti. Tadı baldan daha lezzetli idi. Bir süre sonra Şevnî hazretleri onun yanından ayrıldı ve gözden kayboldu. O bir süre daha gitti. Aynı şekilde altın bir zincir semâdan indi. Ucunda, eni boyu birer karış olan dört köşeli bir şey vardı. Bunun üç gözü bulunuyordu. Her gözde farklı şeyler yazıyordu. Üsttekinde; "Bu göz, Allahü teâlâdandır." ortadakinde; "Bu göz Arş'tandır." alttakinde; "Bu göz, Kur'ân-ı kerîmdendir." diye yazıyordu. O anda içine gelen his ile Abdülvehhâb-ı Şa'rânî orta gözden içti. Sonra geri dönerek Şevnî hazretlerinin yanına geldi. Ona olanları anlattı ve; "Orta gözden içtim." dedi. Bunun üzerine o; "Ey Abdülvehhâb! Ahlâkın rahmet olacak." buyurdu. Bu hâdiseye çok sevindi. Ertesi gün rüyâsını anlatınca, rüyâdaki gibi tâbir etti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.195

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.171

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.258

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13,s.282

ALİ BİN ŞİHÂB;

Mısır evliyâsından. Doğum târihi belli değildir. Nesebi dördüncü dedede Tilmsan sultânı Ebû Abdullah'a, sonra da Seyyid Muhammed bin Hanefiyye'ye ulaşır. Büyük âlim İmâm-ı Şa'rânî'nin dedesidir.

Ali bin Şihâb küçük yaşta babasını kaybetti. Annesinin terbiyesi ile büyüdü. Ücretle köylülerin hayvanlarını otlatırdı, nafakasını çobanlıktan sağlardı. Hayvan güderken, bir yandan da Kur'ân-ı kerîmi ezberlerdi. Bir gün, oradan geçmekte olan bir derviş, onun yanına gelip; "Yavrum, beni iyi dinle! Annene danış, Kâhire'ye git, orada ilim öğren." dedi. Ali bin

Şihâb akşam eve gidince durumu annesine anlattı. Annesi, ilim tahsîl etmesini uygun görerek yanına dört ay kadar yetecek azık hazırladı. Kâhire'ye giden Ali bin Şihâb, **El-Minhâc, Eş-Şâtibiyye, El-Minhâ** adlı eserleri okudu. Âdeti üzere annesi ona devamlı şekerli ve tahinli ekmek getirir veya gönderirdi. Bu onun gıdâsı idi. Annesi onun çamaşırlarını yıkamak istedi. Oğlunun bülûğ çağına geldiğini anlayınca; "Yavrum! Bu belde ehlinden sana zarar gelmesinden korkarım. Gel seni kendi memleketinden birisi ile evlendireyim." dedi. Annesine çok itâatkâr olduğu için, emrini dinledi. Ali bin Şihâb; "Ben, ilmi ve ahlâkı anamdan öğrendim." buyururdu.

Ali bin Şihâb, verâ sâhibi idi. Şüphelilerden çok sakınırdı. Değirmene gittiğinde, kendisinden önce un öğütülmüş ise, taşı kaldırır, başkalarının un kalıntılarını temizler, bunları toplayıp hamur yapar, sonra hayvanlara verirdi. Daha sonra kendi buğdayını öğütürdü. Başkalarına âit tarlanın otundan ve ekininden beslenmiş olmaları ihtimâliyle, vefâtına kadar, ekini ve otu bol olan yerlerde otlayan hayvanların etinden yemedi. Çok verâ sâhibi olması sebebiyle, arının yaptığı balı da yemezdi. Sebebini soranlara; "Bahçe sâhiplerini, bahçelerindeki şeftâli, zerdâli v.s. ağaçlarından arıları kovarken gördüm. Onların çiçeklerinden alıp yemelerine müsâade etmiyorlar. Allahü teâlâ, başkalarının rızâsı olmadan, onların arâzisinde, inek otlatmayı haram kıldı. Hem rızâları dışında ineği otlatacaksın, hem de sütünü sağıp içeceksin, böyle şey olmaz." buyurdu. Kendisine getirilen hediyeleri dul ve yetimlere dağıtırdı

Ali bin Şihâb, birine bir şey satıp da alacağı parada şüpheye düştüğünde, o parayı almaz, müşterinin istediği şeyi ona verir, ihtiyâcını karşılar; "Al, dilediğin gibi kullan, bizden yana helâl olsun." derdi. Müşteri malı alır, bunu kendisini sevdiği için yapıyor zannederdi.

Ali bin Şihâb, zâlimlere yardımcı olduklarını tahmîn ettiği kimselerin hiçbir şeyini alıp yemezdi. Bir gün kendisine, birisi yemek getirdi. Getirilen yemeği yemedi. Getiren kişi; "Efendim bu helâldir. Alnımın teri ile kazandım." deyince; "Ben terâzisini tutanın, hangi tarafın ağır bastığını ihlâsla gözetmeyenin yemeğini yemem!" buyurdu.

Ali bin Şihâb, vefâtına kadar hiçbir kimsenin gıybetini yapmadı. Bundan uzak durdu. Ömrü boyunca boş durmadı ve lüzûmsuz bir işle meşgûl olmadı. İbâdet ve insanlara faydalı işlerle meşgûl oldu. Geceleyin biraz uyur, sonra kalkar abdest alır, namaz kılardı. Daha sonra büyükçe bir kap alır, su doldurulması gereken yerleri doldurur, bir taraftan da Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bu hâli, sabah namazına kadar devâm ederdi. Çok kere, bu zaman zarfında Kur'ân-ı kerîmin yarısını okumuş olurdu.Dergâh, câmi ve o civârdaki yolculara âit sebilleri su ile doldururdu. Hattâ hayvanlara âit su içme yerlerine de su koyardı. Sonra câmideki abdest alma yerlerinin suyunu doldururdu. Temizlenmesi gereken yerlerin temizliğini yapardı. Bütün işleri bitirdikten sonra, dergâhın damına çıkar, Allahü teâlâdan af diler, tesbîh okurdu. Sonra sabah ezânını okur, iner câmiye girerdi. Sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra talebeleri ile birlikte kırâatine uygun Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bunu bitirince, cemâate namaz kıldırırdı. Namaz bittikten sonra, güneş doğuncaya kadar tekrar Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bu vakitte mektep çocukları gelirdi. Onlara, ikindi vaktine kadar ders okuturdu. Sonra tekrar abdest alma yerlerinin suyunu doldururdu. Bu işten sonra, dergâh kapısının yanındaki dükkânı açar, zeytinyağı, bal, pirinç, biber gibi şeyler satar, halkın bu tür ihtiyâcını da karşılar, gün batmadan evvel işini bitirirdi. Sonra da ezân okur, cemâate akşam namazını kıldırırdı. Namazdan sonra, yatsı namazına kadar Kur'ân-ı kerîm okurdu. Yatsı namazını kıldıktan sonra, Ali bin Şihâb evine gider, bir miktar istirahat ederdi. Sonra tekrar aynı işleri yapmaya başlardı. Hanımı onun bu hâline acıyıp; "Efendi, bir gece olsun kendine dinlenecek bir zaman ayırmaz mısın?" diye sorunca; "Biz buraya dinlenmek için gelmedik." buyururdu.

"Hac dönüşü, insanlar kendisini karşılamaya çıktılar. İkindi vakti idi. O, hemen dergâhın damına çıkıp ezân-ı Muhammedîyi okudu. Sonra inip, namaz kıldırdı. Namazdan sonra da etrâfı temizlemeye, abdest alma yerlerinin sularını doldurmaya başladı. Daha evine gitmeden, bu işlerini yapıp bitirdi. O geceden îtibâren, önceki âdeti üzere, hiç aksatmadan sebilleri

doldurmaya devâm etti. Başkalarının hac dönüşü günlerce dinlendiği, boş durduğu gibi yapmadı. "Vakit, keskin bir kılıçtır." buyururdu. Hacdan döndükten sonra, ağlaması ve hüznü daha da fazlalaştı. Vefâtına kadar hep bu hâl üzere yaşadı."

Berhami denilen bâzı kimseler, ateş yemek, ateşe girmek, dil üzerinde kılıç gezdirmek gibi işler yaparlardı. Bunlar Ali bin Şihâb'ın beldesine gelince, o bunlara mâni olup; "Yaptığınız bu işlerin dînimizdeki yerini gösterin ve Hocam İbrâhim ed-Düsûkî'den böyle bir haber söyleyin." dedi. Onlar cevap veremediler. O gece Berhamiler, rüyâda İbrâhim ed-Düsûkî'yi gördüler. Onlara; "Hepiniz Ali bin Şihâb'ın sözünü dinleyiniz. Ben, dört büyük halîfe olan Hulefâ-i râşidînin ve müctehid imâmların çizdiği hidâyet yoluna aykırı her işe karşıyım." dedi. Sabah olunca, hepsi yaptıklarına pişmân oldular ve tövbe ettiler. Ali bin Şihâb da onlara; "Eğer hocam İbrâhim ed-Düsûkî'nin bu işte rızâsı olduğunu bilseydim, sizden önce ben yapardım." dedi.

Ali bin Şihâb, bir yere oturup, oyun ve boş şeylerle vakit geçiren köylüleri görünce; **"Yavrularım, ömür çok kısadır. Oyun ve eğlence zamanı değildir. Yakında yaptıklarınıza pişman olursunuz."** diye nasîhat ederdi.

Ali bin Şihâb, seyyid idi. Resûlullah efendimizin soyundan olduğunu açıklamazdı ve; "Neseble öğünmek doğru değildir. Kişi, iyi amel sâhibi olmalıdır.Önceleri bir köle olan Selmân-ı Fârisî ve Bilâl-i Habeşî (r.anhümâ) Resûlullah'ın emrine girince, O'nun sohbetinde şanları ne kadar üstün oldu." buyurdu.

Ali bin Şihâb vefâtı yaklaştığında Abdülazîz ed-Dîrînî'nin **Tehâret-ül-Kulûb** kitabında yazılı zâtların vefât ediş hâllerinin okunmasını istedi. Bir müddet dinledikten sonra derin ve hüzünlü nefes aldı ve; "Onlar, kâfileler hâlinde atlarla geçip gittiler. Biz ise, topal bir merkep ile onları tâkibe çalışıyoruz." buyurdu.

Bir aralık dilinde bâzı kabarcıklar çıktı. Ev halkından birisinin; "Vallahi bu dil bu hâle gelmemeli idi. Zîrâ o, geceler boyu Kur'ân-ı kerîm okudu, hatim indirdi." dediğini duyunca; "Onun sözlerini duymamış olayım. Eğer o, hesab verme husûsunda benim bildiğimi bilseydi, öyle söylemezdi." buyurdu." Vefâtından az önce; "Kabrimi belli etmek için bir nişan koymayınız. Beni, şu kubbeli yerin arkasına defnediniz." diye vasiyette bulundu. Ali bin Şihâb 1486 (H.891) senesinde vefât etti.

Ali bin Şihâb; "Helâl lokma ile beslenen bedeni toprak çürütmez." buyururdu. Onun bu sözüne bâzıları îtirâz edip, bu durumun Peygamberlere ve şehîdlere mahsus olduğunu söylediler. Vefâtından yirmi bir sene sonra Ali bin Şihâb'ın söylediği söze yine îtirâz edenler oldu. Sözünün doğru olup olmadığını anlamak için, gidip kabrini açtılar. Onu, ilk gün koydukları gibi bembeyaz bir kefen içinde buldular. İnkârcılar tövbe ve istiğfâr edip, Allahü teâlâdan af dilediler."

Ali el-Iyâşî, Ebü'l-Abbâs'ın talebelerinden idi. Bir gece Ali bin Şihâb'ın dergâhında geceledi. O gece Ali bin Şihâb'ı, kabrinde Kur'ân-ı kerîm okurken gördü. Meryem sûresinden başlayıp, Rahmân sûresine kadar okudu. Sabah, tan yeri ağarırken okumayı bıraktı. Ali el-Iyâşî, durumu orada bulunanlara anlattı. Onlar da; "Evet! O, Ali bin Şihâb'dır." dediler.

Ali bin Şihâb buyururdu ki: **"Ben, birinin çok ibâdetine değil, Allahü teâlâdan korkusunun çokluğuna ve bir de nefsi ile olan mücâdelede onu hesâba çekişine bakarım."**

HESÂBINI TUTTU

Muhammed bin Abdürrahmân, bir bahar mevsiminde Ali bin Şihâb'ın bulunduğu bölgeye gelip zirâatle meşgûl oldu. Anbarlar yaptırdı ve oldukça fazla masraf yaptı. Oradan ayrılacağında, işini

yürütecek ve anbarları teslim alacak emin birisini aradı. İşini bu şekilde yürütecekti. Köylüler, Ali bin Şihâb'dan daha emin birinin olmadığını söylediler. Muhammed bin Abdürrahmân gidip, işini kendisine havale etmek istediğini Ali bin Şihâb'a söyledi. Fakat o kabûl etmedi. Muhammed bin Abdürrahmân da çok ısrâr ederek, işlerini ve anahtarları ona teslim etti. Ali bin Şihâb bu ısrâr üzerine onu kırmayıp, işlerini teslim aldı. Bir zaman sonra, tarladaki kavun ve karpuzlar oldu. Onları topladı ve bir yere koydu. Zamanı biraz geçince, telef olmasın diye satmak istedi. Tellâl tutup îlân etti. Alan olmadı. Telef olan bu malları kendi hesâbına yazdı. Sonra hayvanlara verilen otların dağılışını günü gününe bir yere yazdı. Hangisine ne kadar yem verildiğini ve neler verileceğini tesbit etti. Hasta olanları da yazdı. Birçok işi yapıp, hesâbını tuttu. Nihâyet malların sâhibi olan Muhammed bin Abdurrahmân geri döndü. Yapılan işleri, tutulan hesapları görünce, Ali bin Şihâb'ın ayaklarına kapandı ve; "Efendim, af buyurunuz. Sizin gibi bir zâtı kendime vekil yapıp işimde çalıştırdım." deyip, özür diledi.

İNSANIN ŞEREFİ

Ali ibni Şihâb ki, evlâd-ı Resûl'dendir,
Hem o devrin en büyük, din âlimlerindendir.
Geçirirdi vaktini, hizmet ve ibâdetle,
Vakar sâhibi olup, heybetliydi gâyetle.
Ne vakit namaz için, çıkıp da hânesinden,
Câmiye gitse idi, insanların içinden,
Heybetinden insanlar, her işi terk ederek,
Câmiye koşarlardı, onu tâkib ederek.
Boş duran insanları, görse idi o eğer,
Derdi ki: "Ey insanlar, çok kısadır ömürler,
Boşa geçirmeyin ki, vaktinizi siz şu an,
Yoksa mahşer gününde, olursunuz çok pişman."
Sülâle-i Resûl'den, olduğu halde bile,
Derdi: "Doğru değildir, öğünmek nesebiyle.
İnsana şeref veren, ilim ve edebidir,
Bir de ameli olup, neseb ve mal değildir.
Bilâl-i Habeşî'yle ve Selmân-ı Fârisî,
Îmân etmeden önce, köle idi ikisi.
Lâkin Resûlullah'ın, bir an durup yanında,
Mânevî sultanlığa, yükseldiler ânında."
Derdi ki: "Mühim olan, değildir çok ibâdet,
Günahlardan sakınmak, mühimdir daha elbet.
Hak teâlâ indinde, kıymetli olmak için,
Haramlardan kaçması, lâzımdır her kişinin."
Ömrünün sonlarında, Hacca gitti bir sene,
Dönüp hiç dinlenmeden, başladı hizmetine.

Dediler ki: "Efendim uzak yoldan geldiniz,
Hiç olmazsa birkaç gün, evde dinlenseydiniz."
Buyurdu: "Dinlenmeğe, gelmedik bu dünyâya,
Bizlere çalışmağı, emretti Hak teâlâ.
Vakit keskin bir kılıç, gibidir ey insanlar,
İyi kullanılırsa, insana fayda sağlar."
Hacdan sonra çoğaldı, ağlaması ve hüznü,
Gözünden akan yaşlar, ıslatırdı yüzünü
Vasiyyet eyledi ki, vefâtından az önce:
"Kabrim için bir nişan, koymayın ben ölünce."
Hayâtından bahsedip, önceki velîlerin,
Sonra bir nefes aldı, çok hüzünlü ve derin.
Dedi: "Onlar gittiler, atlı kâfilelerle,
Biz onları izleriz, topal bir merkep ile.
Biz tâkib ediyoruz, o büyüklerimizi,
Onların yollarından, ayırma yâ Rab bizi."
Oğlu naklediyor ki; Babam Ali bin Şihâb,
Derdi ki: "Hep helâlden, yememiz eder îcab,
Helâlle beslenirse, bir beden tam olarak,
Ölürse, o bedeni, çürütemez bu toprak."
Buna, bâzı kimseler, îtirâz ederlerdi,
Peygamber ve Sıddıklar, hiç çürümez derlerdi.
Babamın vefâtından, geçince yirmi sene,
Halk içinde bu mevzû, gündeme geldi yine.
Bunun doğruluğunu, görmek için âşikâr,
Babamın mezârını, bir gün gidip açtılar.
Hiç çürümemiş görüp, düştüler bir hayrete,
O zaman inandılar, bu açık hakîkate.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.109

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.272

ALİ BİN YAHYÂ GEYLÂNÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Ali olup, babasının adı Yahyâ'dır. Nesebi Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine dayanır. 1630 (H.1040) senesinde Suriye'nin Hama şehrinde doğdu.

Babası Yahyâ bin Ahmed, onun doğduğu gece rüyâsında Abdülkâdir-i Geylânî'yi gördü. Elinde etrâfı aydınlatan bir kandil vardı. Abdülkâdir-i Geylânî;

"Ey Yahyâ, Ali'yi al!" deyip ona elinde etrafa ışık saçan kandili verdi. Yahyâ Efendi sabahleyin kalkınca, hanımını uyanmış ve divanın üstünde oturuyor gördü. Hanımına;

"Bak anlatacaklarımı tasdik et. Sakın şüphe etme!" deyip, rüyâda gördüklerini olduğu gibi anlattı. Sonra;

"Eğer bir erkek çocuğumuz olursa ismini Ali koyacağız!" dedi. Sabaha karşı Ali Geylânî doğdu.

Ali bin Yahyâ, sâlih ve âbid bir insan olarak yetişti. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi, tecvîd üzere okudu. Fıkıh, hadîs, mantık, lügat, sarf, nahiv ilimlerini ve tasavvuf yolunun edebini zamânın büyük âlimlerinden öğrendi. Birçok âlimden icâzet aldı. İnce ve derin meseleleri öğrenmeye çok meraklı idi. İlim ve fazîlet ehli dâhil küçük büyük herkes onu severdi. Akıl, zekâ, fazîlet, verâ ve dindarlık bakımından derecesi çok yüksekti. Âkıl bâliğ olmadan, babası ile berâber hacca gitti. Hacdan önce, Medîne-i münevveredeHarem denilen yerde iken, rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü.Resûl-i ekrem ona; "Yâ Ali! Bu sene haccedersin. Hama ve Humus'taki nakîblik vazîfesini sen üzerine alırsın." buyurdu.Bir süre sonraAli Geylânî nakîblik vazîfesine tâyin edildi. Bir süre bu görevde kaldıktan sonra, Şam bölgesinde Kâdiriyye yolunu insanlara anlatmak için nakîblikten ayrıldı.

Ali Geylânî, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, iyi ve kötü ahlâkın neler olduğunu öğretti. Sayısız talebe yetiştirdi. Misâfirlerine çok ikrâmda bulunurdu. 1679 (H.1090) senesinde hacca giderken Dımeşk'a uğradı. Yanında çoluk çocuğu da bulunuyordu.Şam halkı ve ileri gelenleri, onları büyük bir hürmet ve ikrâm içerisinde karşıladı. Şamdaki âlim, meşâyih ve askerlerden onun yanına gelmeyen hiç kimse kalmadı. Bu sırada Dımeşk vâlisi Osman Paşa da ona lâzım gelen hürmeti gösterdi. Hacdan sonra memleketi Hama'ya döndü. Bir müddet sonra Trablus, Şam ve Haleb'e gitti. Uğradığı her yerde ikrâm ve iltifât gördü. Sonra tekrar döndüğü Hama'da 1701 (H.1113) senesinde vefât etti. Ali Geylânî aynı zamanda edîb idi. **Bülûğ-ül-Bugye fî Şerhi Manzûmet-il-Hilye, Er-Rıhlet-ül-Mekkiyye** adlı eserleri ile şiirlerinin toplandığı bir dîvânı vardır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.259

2) Silk-üd-Dürer; c.3, s.246

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.763

4) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.196

5) El-A'lâm; c.5, s.32

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.297

ALİ YEŞRÛTÎ;

Şam'daki evliyânın büyüklerinden. İsmi Ali Yeşrûtî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Şâzilî tarîkatının (yolunun) önde gelenlerinden sayılır. Çok kimse onun sebebiyle hak yolu bulup hidâyete kavuştu. 1897 (H.1315) senesinde Şam beldelerinden sayılan Akka'da vefât etti. Dergâhı bahçesine defnedildi. Kabri ziyâret mahallidir.

Ali Yeşrûtî, Şâzilî büyüklerinden Muhammed Zâhir Efendinin terbiyesinde yetişti. Kendisinden icâzet, diploma alıp Akka'ya gitti ve orada bir dergah inşâ edip insanlara ilim ve edeb öğretmeye başladı. O sırada Şam civarında ortaya çıkan bozuk inanıştaki sapık kimselerle mücâdele edip talebelerini ve oralardaki müslümanları küfre ve bid'ata, sapıklıklara düşmekten korudu. Dergâhında zikirle meşgûl olan pekçok kimse barınırdı. Misâfirlerine nefis yiyecekler ikrâm eder, kendisi su, kuru ekmek ve zeytinyağıyla yetinirdi.

Gece gündüz ibâdet edip gözyaşı dökerdi. Çok kerâmetleri görüldü.

Fazîlet sâhibi bir zât olan Ahmed Humaş Nablüsî, Ali Yeşrûtî ile ilgili bir hâtırasını şöyle anlatır: "Nablus şehrinde ilimle meşguldüm. Her gün belirli saatlerde tanımadığım birisi gelir derslerimi dinlerdi. Bir gün dersten sonra bana; "Tefsiriyle uğraştığın âyet-i kerîmenin başka tefsiri yok mu?" diye sordu. Ben de; "Bilmiyorum." dedim. Bunun üzerine kendisi bana tefsirini yaptı. Hayret ettim. Yaptığı tefsir makbûl bir tefsir şekli idi. Ona bunu kimden öğrendin dedim. O, bunu bana hocam Ali Yeşrûtî hazretleri öğretti dedi ve gitti.

O gece rüyâmda iki kişiyi gördüm. Yanıma gelip oturdular. Bana bakıp, gittiler. Ertesi gün yine derse gittim. Yine o kişi geldi. Dersten sonra bana; "Seni tebrik ederim." dedi. Niçin dedim. Sübhanallah dün akşam hocam Ali Yeşrûtî ile birlikte size gelmedik mi? dedi. Bunun üzerine gönlümde o zâta karşı sevgi ve muhabbet belirdi. Doğru Akka'ya gidip ona talebe oldum. İnsanların mânevî bir terbiye şekli olan Şâziliyye yoluna kavuştum. Maddî ve mânevî huzûra erdim."

Tasavvuftaki silsilesi, hocası vâsıtasıyla Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerine ulaşan Ali Yeşrûtî hazretlerinin yolu, Şam beldelerinde yayıldı. Yolunun esâsı; "Gizli ve âşikâr ve her yerde her durumda Allahü teâlâdan korku hâlinde olmak, her işinde Peygamber efendimizin ve kıymetli arkadaşlarının gösterdiği yola uyup bid'atlerden, sapıklıklardan sakınmak, bollukta ve darlıkta kimseden bir şey beklememek, aza ve çoğa râzı olmak, sevinçli ve kederli günlerde Cenâb-ı hakka sığınmak"tan ibâretti.

Kendisinden sonra Şâziliyye yolunu icâzet, diploma verdiği talebelerinin en önde geleni oğlu İbrâhim Efendi devâm ettirdi. Meşhur **Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ** müellifi Yûsuf Nebhânî hazretleri de kendisinin nazarlarına kavuşmuş ve icâzet diploma almış talebelerindendir.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.201

ALİHAN BABA

Horasan'dan Anadolu'ya gelip fetihlere katılan gâzi dervişlerden olduğu bilinen Alihan Babanın hayatı hakkında bilgi yoktur. Türbesi Aydın'ın Veys Paşa mahallesindedir.

ALKAME BİN KAYS;

Tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerinde büyük âlim. Tâbiînin büyüklerindendir. Künyesi ve ismi şöyledir: Ebû Şibl Alkame bin Kays bin Abdullah bin Mâlik en-Nehâî el-Kûfî. Muhadrâmûn'dandır. Yâni Peygamber efendimiz hayatta iken doğdu. Fakat onu göremedi. 681 (H.62) senesinde Kûfe'de vefât etti. İlimdeki üstünlüğü âlimler tarafından sözbirliği ile bildirilmiştir. Bu bakımdan ilimde rivâyetlerine mürâcaat edilen müstesnâ bir âlimdir. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden hazret-i Ebû Bekr'i, hazret-i Ömer'i, hazret-i Osman'ı, hazret-i Ali'yi, hazret-i Âişe'yi, Abdullah ibni Mesûd'u, Huzeyfet-ül-Yemânî'yi, Selmân-ı Fârisî'yi, Hâlid bin Velîd'i, Ebüdderdâ'yı, Habbâb bin Eret'i ve diğer Eshâbı görmüş olanlardan ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Hazret-i Ali ile Nihâvend'de, Hâricîlere karşı elinde kılıcı ile bizzât savaştı. Rabbânî âlimlerdendir. Yâni kendisine ilim ve hikmet verilmiş ve ilmi ile amel eden bir âlim ve büyük bir velî idi.

Şu âlimler ondan ilim öğrenmiş, rivâyette bulunmuştur: Ebû Vâil Şakîk bin Seleme, Âmir eş-Şa'bî, İbrâhim bin Yezîd en-Nehâî, Muhammed bin Sîrîn, Abdurrahmân bin el-Esved, Müseyyib bin Râfi', İbrâhim bin Süveyd en-Nehâî ve diğerleri. İbrâhim en-Nehâî ve Şa'bî gibi meşhûr âlimler ondan fıkıh ilmini öğrendi. Yahyâ bin Vessab, Ubeyd bin Nadle ve Ebû İshak es-Sebîî de ondan kırâat ilmini öğrendiler.

Alkame bin Kays, Kur'ân-ı kerîmi ve fıkıh ilmini Eshâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Mes'ûd'dan öğrendi. Onun derslerinde çok üstün bir seviyede yetişti. Nitekim hocası Abdullah ibni Mes'ûd; "Benim okuduğum her şeyi okur ve bildiklerimi bilir." buyurmuştur. Zamânın meşhûr âlimleri kendilerine bir mesele sorulduğunda, "Alkame'ye gidiniz!" diyerek onu tercih ederlerdi. Bilhassa fıkıh ilminde en büyük âlimlerden olanAlkame bin Kays çok sayıda âlim yetiştirdi. Ehl-i sünnet îtikâdının ve din bilgilerinin insanlara nakledilmesi ve öğretilmesi husûsunda büyük hizmetleri oldu. Ehl-i sünnetin reisi ve Hanefî mezhebinin imâmı, İmâm-ı A'zâm, ilmini onun talebeleri zincirinden aldı. Alkame bin Kays'tan ilim öğrenen ve rivâyette bulunanlardan en başta gelen talebesi ve yeğeni İbrâhim Nehâî, Ebû Vâil, Muhammed bin Sîrîn, İmâm-ı Şa'bî, Abdurrahmân bin Yezîd, Esved bin Yezîd ile Ömer bin Alkame, İmâm-ı Zuhrî ve daha çok sayıda âlimlerdir. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfenin senelerce derslerine devâm ettiği hocası Hammad bin Süleymân, Alkame bin Kays'ın en meşhûr talebelerinden İbrâhim en-Nehâî'nin ve Şa'bî'nin talebesidir.

Alkame bin Kays, hâl ve hareketleriyle hocası Abdullah İbn-i Mes'ûd hazretlerine çok benzerdi. Abdullah ibni Mes'ûd da Peygamber efendimize çok benzerdi. Sesi çok güzel idi. Kur'ân-ı kerîm okurken dinleyenler kendinden geçerdi.

İbrâhim Nehâî anlatır: "Alkame bin Kays, Abdullah ibni Mes'ûd'un huzûrunda Kur'ân-ı kerîm okurdu. Abdullah ibni Mes'ûd onu dinledikçe; "Oku! Anam babam sana fedâ olsun!" derdi. Kendisi de şöyle anlatmıştır: Abdullah ibni Mes'ûd beni yanına çağırtır, Kur'ân-ı kerîm okumamı isterdi. Ben de okurdum. Ben durunca, devâm et, buyururdu. A'rac dedi ki:

"Kur'ân-ı kerîm okumada, ses bakımından, insanların en güzeli idi. İbn-i Mes'ûd ne zaman onun kırâatini dinlese, kendinden geçer ve; "Eğer Resûlullah seni görseydi, seninle mesrûr olurdu ferahlardı." derdi. Ebû İshak, Esved bin Yezîd'in şöyle dediğini nakleder. Abdullah ibni Mes'ûd'u Alkame bin Kays'a ilim öğretirken gördüm. Kur'ân-ı kerîm sûrelerini öğrettiği gibi teşehhüdü de öğretiyordu.

Alkame bin Kays tefsîr ilminin büyük imâmlarındandır. Âyet-i kerîmeleri tefsîr ederken hadîs-i şerîflere mürâcaat ederdi. En'âm sûresi seksen ikinci âyet-i kerîmesinin tefsîri hakkında İbn-i Mes'ûd'dan şöyle rivâyet etmiştir: Meâlen; **"Îmân edip de, îmânlarını bir zulm ile karıştırmayan kimseler yok mu? İşte korkudan emin olmak onlara mahsustur, hidâyete erenler de onlardır."** âyet-i kerîmesi nâzil olunca Eshâb-ı kirâm; "Hangimiz zulüm etmiş bulunuyoruz?" diye Resûlullah'a sordular. Resûl-i ekrem; **"Bu sizin hakkınızda değildir."** dedi ve sonra; **"Hani Lokman da oğluna nasîhat ederek demişti ki: "Oğlum, Allah'a şirk koşma! Şüphe yok ki bu şirk pek büyük bir zulümdür."** (Lokman sûresi: 13) meâlindeki âyetini okudular. Bu âyet-i kerîme ile En'âm sûresi 82. âyetindeki zulmün, Allah'a ortak koşmak olduğunu bildirmiştir.

Gençliğinde bir şeyi ezberleyince, sanki önümdeki kâğıt üzerinde yazılı imiş gibi ezbere okurdum, demiştir. Fıkhî meseleleri sormak üzere kendisine çok kimse mürâcaat ederdi. Hadîs ilminde hâfız (Hadîs-i şerîf âlimi) derecesinde idi. Yüz bin hadîs-i şerîfi senetleri ile ezbere bilirdi. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, **Kütüb-i sitte** denen meşhûr altı hadîs kitabında yer almıştır. Vasiyetinin bir kısmı şöyledir: "Ben vefât ederken başımda Lâ ilâhe illallah diyerek telkinde bulununuz. Vefât haberimi yaymayın ve beni hemen kabrime götürün." Vefâtında bir örtü ile bir aba ve bir de Kur'ân-ı kerîmden başka bir şeyi yoktu. Hiç çocuğu olmamıştır. Ona Ebû Şibl künyesini hocası Abdullah bin Mes'ûd hazretleri vermiştir. Meşhûr fıkıh âlimi İbrâhim en-Nehâî'nin dayısı ve Esved bin Yezîd'in de amcasıdır.

Abdullah bin Mes'ûd'dan rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz; **"Mü'min, ta'n etmez** (kötülemez), **lânette bulunmaz ve müstehcen konuşmaz."** buyurdu.

Yine İbn-i Mes'ûd'dan; "Peygamber efendimiz seferî iken bâzan oruç tutar, bâzan iftâr ederdi. Farz namazları iki rekat kılardı." dediğini rivâyet etmiştir.

Yine Abdullah ibni Mes'ûd hazretlerinden rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz buyuruyorlar ki: **"Kalbinde hardal dânesi kadar îmânı olan hiç bir kimse, Cehennem'de ebedî kalmaz."**

"Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir; hakkı inkâr ve insanları tahkîr etmektir."

1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye (48. Baskı); s.1039

2) El-A'lâm; c.4, s.248

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.7, s.276

4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.6, s.86

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.48

6) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.98

7) Miftâh-üs-Seâde; c.2, s.20

8) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.3174

9) El-Menhel-ül-Azb-ül-Mevrûd; c.1, s.186

10) Târih-i Bağdâd; c.12, s.296

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.1, s.222

ALVÂN HAMEVÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Atiyye bin Hasan bin Muhammed bin Haddâd Heytî Hamevî Şâzilî olup, Alvân diye meşhûrdur. 1468 (H.873) senesinde doğdu. Doğum yeri belli değildir. 1530 (H.936) senesi Cemâzilevvel ayında Hama'da vefât etti. Vâz ettiği yerin civârında defnedildi. Şâfiî mezhebinden ve Şâziliyye tarîkatındandır.

Alvân Hamevî, **Buhârî** ve **Müslim'**deki hadîs-i şerîfleri Şemsüddîn Muhammed bin Dâvûd Bâzilî'den okudu. Hama şehrinde Nûreddîn Ali bin Zühre Hımsî'den **Buhârî'**nin bâzı bölümlerini dinledi. Kutb-ül-Haydarî, Burhâneddîn Nâcî, Bedreddîn Hasan bin Şihâbüddîn Dımeşkî, İbn-üs-Selâmî Halebî, İbn-ün-Nâsih Trablusî, Fahreddîn Osman Deymî Mısrî, Mahmûd bin Hasan bin Ali Bezûrî ve başkalarından ilim öğrendi. Tasavvuf yolunu, Seyyid Ali bin Meymûn Magribî'den öğrendi.

Alvan Hamevî 1518 senesinde Hama şehrinde vâizlik yaptı. Diğer vâizler gibi vâzını kâğıttan okuyordu. Bir gün vâz ettiği câmiye Ali bin Meymûn uğradı. Bir müddet dinledikten sonra; "Ey Alvân! Bundan böyle kâğıda bakmadan anlat!" buyurdu. Alvân buna aldırmayıp tekrar kâğıttan okudu. Ali bin Meymûn yine önceki sözünü tekrar etti. Üçüncü defâ da söyleyince, onun Allahü teâlânın evliyâsından birisi olduğunu anladı. Ona; "Efendim! Ezberden güzel vâz edemiyorum." dedi. O da; "Hele bir ezberden anlatın!" buyurdu. Alvân Hamevî; "Efendim! Allahü teâlânın izni ile siz himmet eder, yardım ederseniz, yapabilirim." dedi. O; "Allahü teâlâya tevekkül edip böyle yap." buyurdu. Ertesi gün, yine vâz etmeye gitti. Fakat ihtiyat olarak yine yanına kâğıd aldı. Vâz etmek üzere yerine oturduğunda Ali bin Meymûn hazretlerinin karşısında oturduğunu gördü. Vâzını kâğıda bakmadan yaptı. Ali bin Meymûn hazretlerinin bereketiyle Allahü teâlâ, Alvân Hamevî'ye kâğıda bakmadan konuşma kâbiliyeti ihsân etti.Vâzdan sonra hocası ona İmâm-ı Gazâlî'nin **İhyâ** kitabını mütâlaa etmesini emretti.

Alvân Hamevî, 1518 senesiŞevvâl ayında,Mekke-i mükerremede Temîm Medresesinde Şeyh Tâcüddîn'den ilim ve edeb öğrenip, icâzet aldı. Âlimler onu methettiler. Alvân Hamevî, ilim ile amelin berâberce yapılmasını bildirir, amelsiz ilmin insanlara yük olacağını anlatırdı. Çok

kimse ondan ve eserlerinden istifâde etti. Alvân Hamevî, Şeyh Zeynüddîn bin Şemma'ın hadîs-i şerîf derslerinde de bulundu ve üstün bir dereceye yükseldi.

Alvân Hamevî, Şam civârında yetişen evliyânın büyüklerinden ilim, amel ve irşâd, insanlara doğru yolu gösterme bakımından zamânının en meşhurlarından oldu. Çok kerâmetleri görüldü. Bu kerâmetleri oğlu Muhammed Şemsüddîn, **Tuhfet-ül-Habîb** adlı kitâbında yazıp istifâdeye sundu.

Alvân Hamevî'nin talebelerinden birisinin çocuğu olmuyordu. Bu durumu hocasına arzetmişti. Alvân Hamevî hazretleri bir gün o talebeyi çağırıp, beline eliyle vurdu. Ondan sonra birkaç tâne erkek çocuğu oldu.

Alvân Hamevî, bir gece yatsı namazından sonra talebeleriyle sohbet ederken, lâmbanın yağı bitti. Bir talebe kalkıp yağ koymak istedi. O esnâda lâmba söndü.Alvân Hamevî, talebesine; "Yavrum, sen yerine otur. Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, yağı olmayan bir lâmbanın yanmasını isteseler, derhâl yanar." buyurmasıyla, lâmba yandı ve sabaha kadar ışık verdi. Ancak Alvân hazretlerinin söndürmesiyle söndü.

Talebelerinden biri, kâfileyle Mısır'a giderken, hayvanı yoruldu. Kâfiledekiler onu beklemeyip, yollarına devâm ettiler. O talebe yalnız kaldı. Üstelik yağan yağmurdan iyice ıslandı. Sıkıntılı zamanlarda Allahü teâlânın sevgili kullarından yardım istemeyi hatırladı ve hocası Alvân'ın ismini söyleyerek Allahü teâlâya yalvardı. Hemen hocasını karşısında gördü. Hocası ona; "Seni kâfileden geri bırakan nedir?" diyerek hâl ve hatırını sordu ve yere çöken bineği tutup ayağa kaldırdı. Eşyâsını yükledi. Kendisini de üzerine bindirdi. Onu en kısa zamanda kâfileye yetiştirdi. Sonra gözden kayboldu ve nereye gittiğini göremedi.

Ticâretle uğraşan bâzı talebeleri gemiyle yola çıktı. Yolculuk esnâsında fırtına çıkıp, gemi batma tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Gemidekiler çok korktular. Gemide bulunan talebeleri, hocaları Alvân Hamevî'yi vesîle edip yardım istediler. O esnâda Alvân Hamevî hazretleri denizden bilinen şekli ile çıktı. Üzerinde her zaman giydiği elbiseleri vardı. Herkesin gözü önünde gemiyi fırtına zarar vermeden sâhile götürüp kayboldu.

Sultân Süleymân Han, Rodos'u fethe karar vermişti. Adanın fethi sırasında,Alvân Hamevî'nin beyaz bir at üzerinde harbe katılıp yardım ettiği, kale kapısını açtığı görüldü. Bu durum, vezir ve ileri gelenlere haber verilince, gerçekten kapının açık olduğunu gördüler. Hep birlikte kapıdan içeri girdiklerinde, Alvân Hamevî'nin, bir toplulukla namaz kıldığını gördüler. Sonra hâdiseyi gören birisi Hama'da Alvân Hamevî ile karşılaşınca ağladı. Alvân Hamevî ona; "Yavrum, gördüğün şeylerden kimseye bahsetme, yoksa helâk olursun." buyurdu. Fakat o şahıs bu durumu gizlice başkalarına söyleyince, Alvân Hamevî ona birini gönderip, bunları anlatmaktan men etmesini söyledi. Gönderdiği şahıs, gidip, "Niçin herkese anlatıyorsun? Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terketmesi müslümanlığın güzelliğindendir. Bunu bilmiyor musun?" dedi.

Hırsızlardan bir grup gece karanlığındaAlvân Hamevî'nin bulunduğu dergâha girdiler. Niyetleri ona eziyet etmek idi. Alvân hazretlerini namaz kılar buldular. Etrâfında göz kamaştıran bir nûr parlıyordu. Ortalıkta kandil ve lâmba gibi bir aydınlatıcı yoktu. Bunu gören hırsızlar, yanlış bir iş yaptıklarını anlayıp tövbe ettiler.

Alvân Hamevî'nin talebelerinden birini zorla alıp uzaklara götürdüler. Hapse atıp boynuna demir halka geçirdiler, ellerini, ayaklarını zincirle bağladılar. Akşam olunca hocasının rûhâniyetinden yardım istedi. Bu esnâda ellerinde ve ayaklarındaki zincir ve boynundaki demir halka kırılıp yere düşmüş, hapishânenin kapısı açılıvermişti. Kapıdaki nöbetçilerin de uyuduğunu görerek, rahatça oradan çıkıp, memleketine gitti.

Alvân Hamevî, bir Ramazan ayında talebelerinden birine buyurdu ki: "Ben yarın vâz için mescide gittiğimde, üç yahûdî, mescid kapısına gelir. İkisi gider, biri kalır. O, kapıdan vâz

dinler ve netîcede müslüman olur. Kalbime, bu meclisteki birinin vefât edeceği ve bir yahûdînin de müslüman olacağı geldi. Ben, Allahü teâlâdan o müslümanın da yaşamasını ve o yahûdînin de müslüman olmasını istedim." Sabah olduğunda, Alvân Hamevî mescide geldi. Vâz başladı. Akşam buyurdukları aynen oldu.

Alvân Hamevî, Bursa'ya hocası Ali bin Meymûn'u ziyârete geldiğinde, hocası, talebelerini yetiştirme vazîfesini ona verdi. Talebeler, ilim sâhipleri, ileri gelenler mescide toplandılar. Ali bin Meymûn, mescidin kapısında durup gelenlere; "İçeri giriniz; ilim, irfân ve hakîkat bilgilerini ondan dinleyiniz. Evet, işte bu, ilim öğreneceğimiz kişidir!" buyurup, sevinç ve neşe ile ellerini dizlerine vurdu.

Ali bin Meymûn, başka bir zamanda Alvân Hamevî hakkında; "Bu zâta bağlanınız, sultanlar onun kapısına gelir, saygı ve hürmet gösterir. Allahü teâlâ onun şânını her yere yayar. Kalplere onun sevgisini yerleştirir." buyurdu. Aynen söylediği gibi oldu.

Bir vâzında şöyle buyurdu:

"Ey kardeşim! Bir rehber ara. Bâzı kimselerin o büyükler hakkındaki sözlerine değer verme. Bunu bulamazsan, âlimlerden, Resûlullah efendimizin mübârek hayâtını, Eshâbının, Tâbiîn ve bu büyüklerin yolunda gidenlerin hayatlarını öğren. Onların yürüdüğü yolda yürü. Bu sûretle onların kavuştuklarına kavuşursun. Mezhebinin imâmı olan zâtın yolunda yürü ve ona uy. Zamânımızdaki âlim geçinen bozuk îtikât sâhiplerine aldanma. Onlara uyma ve yaklaşma. Onların meclisinde bulunma. İbn-i Atâ, **Hikem** isimli eserinde buyurdu ki: "Kendi nefsinden râzı olmayan câhille berâber bulunman, nefsinden râzı olan âlimle berâber olmaktan hayırlıdır, iyidir." Yine şöyle buyurdu: "Hâli ile sana fayda vermeyen kimseyle arkadaş olma. Takvâ ehlinin, haramlardan kaçanın kölesi, hizmetçisi ol. Onu sev. Belki, Allahü teâlâ bu vesîle ile seni onların arasına katar. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: **"Biliniz ki, Allahü teâlânın evliyâsı için azap korkusu yoktur. Nîmetlere kavuşmamak üzüntüsü yoktur. Onlar îmân edip takvâya ermiş olanlardır. Dünyâ hayâtında da âhirette de onlar için müjdeler vardır."** (Yûnus sûresi: 62-64).

Ey kardeşim! Devamlı Rabbini zikret, an, hatırla. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: **"Rabbini çok an."** (Âl-i İmrân sûresi: 41), **"Ey îmân edenler! Allahü teâlâyı çok zikr ediniz. Her zaman hatırlayınız. Hiç unutmayınız."** (Ahzâb sûresi: 41), **"İyi biliniz ki, kalpler, Allahü teâlânın zikri ile itmînâna, râhata kavuşur."** (Ra'd sûresi: 30). Zikirde çok faydalar vardır. Zikreden kimsenin kalbi parlar. Nûru artar. Zikrin, tesbih (Sübhanellah), tahmid (Elhamdülillah), tekbir (Allahü ekber), tehlîl (La ilâhe illallah) gibi çeşitleri vardır. En üstünü tehlîldir. Çünkü Peygamber efendimiz; **"Zikrin en üstünü Lâ ilâhe illallahtır."** ve**"Lâ ilâhe illallah sözü Cennet'in anahtarıdır."** buyurmuştur. İnsan ona Peygamber efendimize şehâdeti de ekleyerek söyleyip mânâsına inanmakla müslüman olur. Onunla ebedî Cennet'te kalır. Onun sebebi ile kul Cehennem'den kurtulur. "Zikretmek sebebiyle insanda Rabbinin sevgisi hâsıl olur. Bir şeyi çok anan, onu çok sever." buyrulmuştur."

Hanımın hakkını gözetmek konusunda şöyle buyurmuştur:

"Hanımına zorla bir iş gördürürsen, Allahü teâlâya âsî olursun. Yemek pişirmek, hamur yoğurmak, çamaşır yıkamak, ekmek yapmak, ev süpürmek, dikiş dikmek vs. onun vazîfesi değildir. Çocuğu emzirmesi ve bakmasına kadar onun bütün bunları yapması ihsânıdır. Eğer o yaptığı işe karşılık ücret isteseydi, onun kıymetini daha iyi anlardın. O hâlde, onu sana itâat ettirdiği ve işlerini gördürdüğü için Allahü teâlâya şükret. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: **"Şükrederseniz nîmetimi arttırırım."** (İbrâhim sûresi: 7). Peygamber efendimiz de; **"Müslümanların en iyisi, en faydalısı, zevcesine karşı iyi ve faydalı olandır."** buyurmuştur.

Oğlu Muhammed, **Tuhfet-ül-Habîb** kitabında dedi ki: "Pek çok kimse babamdan ilim ve

edeb öğrendi. Bunların her biri âlim, kâmil oldu." Oğlu Muhammed Ebü'l-Feth ve Muhammed Ebü'l-Vefâ da bu âlimlerden idi. Ömer Hamevî Eskaf el-Akîbî de ondan ilim öğrendi.

Alvân Hamevî ölüm hastalığına tutulmazdan önce vefât edeceğini, sonra talebeleri ile bir kısım insanların yapacakları işleri haber verdi. Zamânı gelince dediği ortaya çıktı. Vefâtından az önce de teyemmüm etti. Sonra namaza başladı. Fâtiha-i şerîfeyi okurken; **"İyyâkena'büdü ve iyyâke-nesteîn"** âyet-i kerîmesini okurken vefât etti. Vefâtı Şam'da duyulunca, Emevî Câmii hatîbi hutbede onun fazîletlerini söyledi.Herkes ağladı.

Alvân Hamevî, çok eser yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Üss-ül-Mekâsıd fî Ta'zîm-il-Mesâcid, 2) El-Emr-üd-Dirâsi fil-Ahkâm-i-Müte'allikâti bil Medâris, 3) Bedî-ul-Me'ânî fî Şerhi Akîdet-iş-Şeybânî, 4) Tuhfet-ül-İhvân fî Mesâil-il-Îmân, 5) Tuhfet-ül-İhvân min-es-Sûfiyyeti bil-Keşf, 6) Tuhfet-ül-Habîb, 7) Takrîb-ül-Fevâid ve Teshîl-ül-Mekâsıd.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.150

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.217

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.742

4) El-Kevâkıb-üs-Sâire; c.2, s.206

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.191

6) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.266,616,997, c.2, s.1142, 1234, 1596, 1968

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.286

8) Brockelman; Gal.2, s.333

9) Nesemât-ül-Eshâr

ALVARLI MUHAMMED LÜTFİ (Efe);

Nakşibendî büyüklerinden. 1868 (H.1285) târihinde Erzurum'un Hasankale ilçesine bağlı Kındığı köyünde doğdu. Babası Hâce Hüseyin Efendi, annesi, Seyyide Hadîce Hanımdır. İlk tahsîlini babasından aldı. Sonra Erzurum'daki tanınmış bâzı âlimlerin derslerine devâm etti. 1890 yılında Hasankale'nin Sivaslı Câmiine imâm oldu. Aynı yıl babasıyla Bitlis'e giderek Muhammed Küfrevî hazretlerine talebe oldu. Bâtınî ilimlerde ilerledi. Her gün iki saat hocasının sohbetinde bulunurdu.

Efe hazretleri anlatır: Bir gün sohbetten sonra hazret-i Pir dışarıya çıkmışlardı. Ben de kendimde olmaksızın kapıya yöneldim. Odadan dışarı çıktığımda hazret-i Pir'i bir kolunda büyük oğlu Şeyh Abdülhâdî, diğer kolunda Şeyh Abdülbâkî hazretleri olduğu halde sofada ayakta bekler gördüm. Elleriyle yaklaşmamı emrettiler. Yanına vardığımda mübârek ellerini şakaklarıma koyup öyle bir nazar ettiler ki, başımArşa değdi sandım."

Muhammed Lütfi Efendi, bu nazarla bilinmeyen, anlaşılmayan derecelere kavuştu. Ertesi sabah Pîr-i Küfrevî hazretleri kendisini halîfe seçtiğini ve halkı irşâda memur ettiğini bildirdi. Böylece icâzetini (diploma) aldıktan sonra bir müddet daha Sivaslı Câmiinde göreve devâm etti.

Sonra tâyini Erzurum'un Dinarkom köyüne çıktı. Burada iken 1916'da Rusların doğuda Van, Muş ve Bitlis'i ele geçirmeleri üzerine Erzurum'a geldi. Rus istilâsının devâm etmesi ile Tercan'ın Yavi Köyüne gitti. Burada bir taraftan imâmlık yaparken diğer taraftan gönlüne girdiği herkesi Rus zâlimlerine karşı silahlandırdı.

1917'de Rusya'da bolşevik ihtilâlinin vukû bulmasından sonra Ruslar, Osmanlı topraklarından çekilirken silahlarınıErmenilere vererek onları mâsum ve savunmasız Türkler üzerine kışkırttılar. Ermenilerin hedefi, Doğu Anadolu'yu da içine alan büyük Ermenistan devletini kurmaktı. Bunun için Türk ve Müslüman olan halkın bölgeyi terketmesini istiyorlardı. Bu gâyeleri tahakkuk ettirmek üzere görülmemiş bir kıyım ve imhâ hareketine başladılar. Beşikteki bebeklere ve yatalak hastalara varıncaya kadar öldürdüler. Bâzılarını câmi, ev ve ahırlara toplayarak sonra ateşe verdiler. Bu mezâlim, doğudan batıya doğru büyük bir göç dalgasının başlamasına sebep oldu.

Ermenilerin bu insanlık dışı fiillerine karşı, Muhammed Lütfî Efendi, Yavi ve komşu köylerden topladığı altmış kişilik bir müfrezeyle harekete geçti. Önce Oyuklu köyü yakınındaRusların karargâh deposu olan ve Ermenilerin elinde bulunan bir silah deposunu bastı. Bu silah ve malzemeleri Haydari Boğazı'ndaki Zergide köyünde bulunan Türk ordusuna ulaştırdı. 12 Mart 1918'de Türk ordusu ile birlikte Erzurum'a girdi. Ancak aynı gün babası Hâce Hüseyin Efendi şehîd düştü.

Doğu'nun Ermeni mezâliminden kurtarılmasından sonra tekrar Hasankale'ye döndü. Kendisine Hasankale müftülüğü teklif edildi ise de kabûl etmedi. Bu sırada Alvar köyü insanlarının ısrarlı istekleri üzerine oraya yerleşti. Bundan sonra halk arasında"Alvar İmâmı" ve "Efe hazretleri" ünvanıyla tanındı. Bir Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olarak 1939'a kadar bu köyde, bu târihten sonra da Erzurum'da halkı irşâd ile meşgûl oldu. 1947, 1949 ve 1950 yıllarında olmak üzere üç defâ hacca gitti. 12 Mart 1956'da vefât etti. Cenâzesi Alvar köyüne götürülerek oraya defnedildi.

Efe hazretleri, İslâmiyetin aleyhine cereyanların geliştiği ve pekçok müslümanın perişan olduğu o günlerde dertlerini daha çok şiirle dile getirdi. Onun Arapça, Farsça ve Türkçe yazdığı bu şiirleri ölümünden sonra oğlu Seyfeddîn Mazlumoğlu tarafından derlenerek **Hulâsâtü'l-Hakâyık** adıyla yayınlandı. Şiirleri ve gazelleri incelendiğinde, Allahü teâlânın aşkı ve Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem sevgisiyle dolu olduğu görülmektedir. Hac ettiği günlerden birinde Rabbine şöyle yakarmaktadır:

Alîl, zelîl bu yollara düzüldük
Hakîr fakîr denî râha süzüldük
Hâlimiz ne olur ya Rab üzüldük

Ey keremler kânı huccâcı affet
Rahmet-i Rahmân'a muhtâcı affet!

Gönderdin Habîb'in âleme rahmet
Sen eyledin bizi Habîb'e ümmet
Senden özge kimden görek merhamet

Ey keremler kânı huccâcı affet,
Rahmet-i Rahmân'a muhtacı affet.

Hürmet-i Ahmed'e bağışla bizi
Âl-i Muhammed'e bağışla bizi
Vüs'at-i rahmete bağışla bizi

Ey keremler kânı huccâcı affet,

Rahmet-i Rahmân'a muhtâcı affet.

Efe hazretlerinin huzûruna girenler büyük bir ferahlık duyarlar ve mânevî bir lezzete kavuşurlardı. Onu görmek için; içlerinde paşalar, bürokratlar, müftüler de dâhil olmak üzere, Türkiye'nin dört bir yanından insanlar gelirdi. Onu gören, tanıyan herkes kendisinin Peygamber efendimizin ahlâkı ile ahlâklandığını ve her hâlini O'na uydurduğunu söylerlerdi.

Talebelerine dâimâ kalp kırmamak husûsunda telkinde bulunurdu:

Ol fakîr ki, yüzen bakar
Gözlerinin yaşı akar
Mümin olan kalb mi yıkar
Boynuna la'net mi takar

Sakın incitme bir cânı
Yıkarsın Arş-ı Rahmân'ı

Bilirsin haram helâli
Bilirsin sevab vebâli
Aman olma lâ-übâli
Terk eyle boş kîl-u-kâli

Sakın incitme bir cânı
Yıkarsın Arş-ı Rahmân'ı

Bu dünya seni terk eder
Devletin hep elden gider
Ölüm bir gün kabre güder
Biri sürer biri yeder

Sakın incitme bir cânı
Yıkarsın Arş-ı Rahmân'ı.

Misâfirperverdi. Herkesi severdi.Zâviyesinde her gün en az yirmi misâfir bulunurdu. Misâfirleri uzaktan geldiyse, gece evinde ağırlar, sabah kahvaltılarını verir, dertlerini dinler ve uğurlardı. Altmış sekiz sene misâfirsiz bir sofraya el uzatmadı.

Dünyâyı hiç sevmezdi. Dünyâ malıyla hiç ilgilenmedi. Doksan senelik hayâtında taş taş üstüne koymadı. Bir evi yoktu. Cenâb-ı Hakka hamdederek; "Elhamdülillah, tapuda kaydım dünyâlık bir şeyim yok. Babam bu dünyâya bir çivi çakmamıştı. Benim de bir çivim yok." derdi.

Şenper-i zenburi değmez bu cihan kâşânesi" (Bu cihanın saltanatı bir sinek kanadına bile değmez) sözü dikkate şâyandır. Yine dünyânın boş olduğunu şu mısrâları ile dile getirmektedir.

İster allan güller gibi her seher
Âhiri ölümdür hayâldesin
İster olsun hazinende dür, güher
Âhiri ölümdür ne hayâldesin.

İster emirâne kur taht-ı revân
Şâhâne üstünde kurul nev-civân
Hüsrev gibi her gün eyle bir dîvân
Âhiri ölümdür ne hayaldesin

İsterse bu dünyâ hep senin olsun
Şân ü şöhret şerâfetinle dolsun.
Halk-ı zemân hep emrinde bulunsun
Âhiri ölümdür ne hayaldesin.

Herkese, bilhassa hasta ve düşkünlere karşı çok merhamet ve şefkatli idi. Fakir ve yoksullara hiç beklemedikleri anda yardım eder onların ne halde olduklarını kendilerinden iyi bilirdi. Birçok fakire fırınlardan ekmek göndererek günlük ihtiyaçlarını karşılardı. İhtiyacından dolayı huzûruna gelenler, derdini söylemeden, kendisi Allahü teâlânın izniyle onların isteğinin ne olduğunu anlar ve ihtiyaçlarını giderirdi.

Çok cömert idi. Herkes ve bilhassa varlıklı kimseler kendisine hediyeler gönderirdi. Fakat o bunlara hiç elini sürmezdi. Bunları minderin altına kor, evlenmek isteyenler, borcunu ödeyemeyenler ve cenâze masrafları vs. gibi sebeplerle kendisine gelenlere dağıtırdı. En büyük zevki hediyeleri lâyık olduğu yere ulaştırmaktı. Bâzan sohbetleri esnâsında üzerindeki en büyük parayı ortaya çıkardıktan sonra, çevresinde bulunanlara da; "Şuraya biraz para koyun!" derdi. Etrafındakiler de paralarını koyduktan sonra bunları toplatır, mahallin ileri gelenlerine veya muhtarına ihtiyaç sâhiplerine ulaştırmaları için gönderirdi.

Efe hazretlerinin pek çok gazellerinde bu duygularını görmek mümkündür.

Hasislikten elin çek sen cömerd ol kân-ı ihsân ol
Konuşma câhil-ü nâdân ile gel ehl-i irfân ol
Hakîr ol âlem-i zâhirde sen mânâda sultân ol
Karıncanın dahi hâlin gözet dehre Süleymân ol

Felekte hâsılı insân isen bir canı incitme
Günahkâr olma Fahr-i âlem-i zî-şânı incitme.

Efe hazretlerinin en çok sevdiği işlerden biri de ilim talebelerine yardım etmekti. İlme, irfâna çok önem verir, Erzurum'da medreselerde okuyan talebelere maddî mânevî yardımlarda bulunurdu. Alvar'da bir medrese kurarak gelenlere **Kur'ân-ı kerîm** ve fıkıh dersleri verdi.Bir zamanlar dindarlara, **Kur'ân-ı kerîm** okuyanlara ve okutanlara karşı düşmanlık gösterilmesi sebebiyle, Efe hazretleri de İslâmiyetin emirlerinin unutulmaması için fevkalâde gayret gösterdi. Onun emri ve izni ile köylerde **Kur'ân-ı kerîm** okutan hocalara en ufak bir zarar erişmedi.

Erzurum eski müftülerinden Solakzâde Sâdık Efendi, Efe hazretlerine muhâlif hareket ederdi. Sâdık Efendi bir gece rüyâda Efe hazretleri etrâfında talebeleri ile zikir ve sohbet ediyorlardı.Yalnız etrâfında bir kişilik boşluğun bulunması dikkatini çekti. Sabahı zor etti. Acele ile Efe hazretlerine gelerek rüyâsını anlattı ve ondan tâbirini istedi. Efe hazretleri gülümseyerek:

"Siz daha iyi bilirsiniz, müftüsünüz." dedi.

Sâdık Efendi daha fazla bekleyemedi. "Beni bendeliğe kabûl ediniz, efendim!" diyerek Efe hazretlerinin ellerine yapıştı. Bu bağlılık ve seâdet günleri uzun sürmedi. Ancak Efe hazretleri kısa zaman sonra vefât etti. Cenâzesinde Solakzâde'nin ağlamaları Erzurum'da bir destân oldu.

Eski Çat müftüsü Hâlis Hoca, Efe hazretlerinin yanına ilk defâ geliyordu. Bir ara Efe hazretleri şerbet içerlerken; "Eğer Efe içtiği şerbetin yarısını bana verirse, yanında kalacağım." diye içinden geçirdi. Bu sırada Efe hazretleri de bardağı yarılamıştı. Durdu ve; "Yarısı oldu mu?" diye sorduktan sonra bardağı kendisine uzattı. Hâlis Hoca bundan sonra 15 yıl devâmlı Efe hazretlerinin yanına gidip geldi.

Efe hazretleri bir defâ hacdan dönüşte yolu İstanbul'a uğradı. Yakınlarından birisine de Erzurum'a birinci mevkîden bilet almasını tenbih etti. Bileti alacak kimse unutup gecikti.Trenin hareketine az bir zaman kala istasyona gelen yakını birinci mevkiin tamâmen dolu olduğunu öğrenince büyük bir üzüntüye düştü. Sonra birinci mevkî vagonuna binerek dolaşmaya başladı. Kompartımanın birisinde iki kişi oturuyordu. Onlara; "Siz iki kişisiniz, muhterem ve yaşlı bir zât da Erzurum'a gidecek. O da yanınıza oturabilir mi?" diye sordu. "Kim o?" dediklerinde; "Alvarlı Hoca, Muhammed Lütfi hazretleri." cevâbını verince, onlardan; "Zâten biz bu yeri ona ayırdık, onu bekliyoruz." cevâbını aldı.

Mübârek Ramazan Bayramı, Erzurum mes'ûd ve bahtiyar günlerinden birini yaşamaktadır. Herkes birbirinin bayramını tebrik etmekte, hastalar ziyâret edilmekte, çocuklar sevindirilmektedir. Efe hazretlerinin dergâhının önü de sanki ana baba günü. Elini öpüp, hayır duâsını almak isteyenler yarış hâlindeler. Bu sırada Efe hazretlerinin, bayramını tebrik edenlere karşı söylediği sözler yıllar yılı herkesin dilinde tatlı bir nağme gibi söylene geldi.

Mevlâ bizi affede

Bayram o bayram olur

Cürm ü hatâlar gide

Gör ne güzel ıyd olur.

BU LOKMA SENİNDİR

Efe hazretleri Erzurum'da talebelerinin birinin evinde, sohbet sonunda duâ ediyordu. Öylesine cânu gönülden bir istek ve arzu ile yakarışı var idi ki, etrafındakiler sanki Allahü teâlâyı görür gibi duâ ettiğini zannediyorlardı. Yürekler yerinden fırlayacak gibi çarpmada, gönüller arşa açılmada idi. Duânın bitimi ile ortalığı sessiz bir sükût kapladı. Ev sâhibi fırsattan istifâde, hazırlattığı tatlıları getirdi. Bu sırada evin çocuğu, kapının arkasında; "Efe'ye büyük zât diyorlar, güyâ böyleleri kerâmet de gösterirmiş, eğer aslı varsa tabakta ilk lokmayı bana uzatsın da göreyim onun kerâmetini? Yoksa beni inandıramaz." diye düşünüyordu.

Bu sırada lokmayı alan Efe, ağzına götürecek yerde birdenbire;

"Kapı arkasındaki genç! Buraya gelir misin?" diye seslendi. İkinci defâ tatlı bir sesle tekrar;

"Buraya gel, bu lokma senindir, başkası alamaz!" buyurdu.

Utanarak yanına gelen gence Bismillah diyerek ilk lokmayı verdi.

1) Alvarlı Efe hazretleri (Ahmed Ersöz; İzmir 1991)

AMASYALI SEYDÎ HALÎFE;

Anadolu'da yetişen meşhûr velîlerden. İsmi, Şeyh Seyyidüddîn Ali el-Halvetî'dir. Amasyalı olup, doğum târihi bilinmemektedir. 1533 (H.940) senesinde Amasya'da vefât etti.

Küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Din ve fen bilgilerinde mütehassıs oldu. Mânevî feyzlere kavuşmak arzusu ile yanıp tutuşuyordu. Tam bu sırada evliyânın ve Halvetî tarîkatının büyüklerinden Şeyh Habîb-i Karamânî hazretleri Amasya'ya gelmiş ve halkı irşâda, yetiştirmeğe başlamıştı. Her taraftan talebeler huzûruna koşuyordu. Bereketli sohbetleriyle

talebelerin dünyâya meyilleri azalıyor, âhirete yöneliyorlardı.

Şeyh Seyyidüddîn, aradığı mürşidi, yol göstericiyi bulmanın heyecanıyla dergâha koştu ve bu zâta candan bağlandı. Bu bağlılık ve muhabbeti sebebiyle kısa zamanda yüksek derecelere kavuştu. Habîb-i Karamânî hazretlerinin baş halîfesi oldu, sonra Seydî Halîfe ünvânıyla anıldı.

Seydî Halîfe, hocasının vefâtından sonra onun yerine geçip, insanlara hak ve hakîkati anlattı. Allahü teâlânın dîninin emirlerini öğretip, yasaklarından sakındırmakla meşgûl oldu. Devamlı olarak haram ve şüphelilerden kaçınırdı. Hattâ nefsin istemediği şeyleri yaparak onu terbiye etmeye çalışırdı. Geceleri devamlı olarak ibâdet etmekle, namaz kılmakla ve gündüzleri oruç tutmakla meşgûl olurdu.

Kerâmetler sâhibi olan Seydî Halîfe'nin vefâtı ânında yanında bulunan, güvenilir bir kimse anlatır: "Rûhu bedenden ayrılmak üzere iken, Cennet-i âlâda kendi yüksek makâmını görüp, bir an evvel kavuşmak aşkı fazlalaştı. Allahü teâlâya; "Rûhumu hemen kabz edip, geciktirmeden beni o yüce makâmına ulaştır." diye duâda bulundu. Seydî Halîfe'ye gördüklerini sorduğunda; "Cennet-i âlâda hûrîler ve gılmânlar bana makâmımı gösterip, Allahü teâlânın benim için hazırladıklarına dâvet ettiler. Onun için o tarafa yöneldim." diye buyurdu ve rûhunu teslim etti.

Seydî Halîfe, Amasya'da Mehmed Paşa imâretinin avlusunda, hocası Şeyh Habîb-i Karamânî'nin kabri yanına defnedildi.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.433

2) SicilliOsmânî; c.3, s.121

3) Amasya Târihi; c.1, s.243

A'MEŞ (Süleymân bin Mihrân);

Tâbiîn devrinin büyük hadîs, kırâat, fıkıh imâmlarından ve velî. İsmi, Süleymân olup, babasının ismi Mihrân'dır. Mahlası El-Kâhilî, El-Esedî, El-Kûfî, künyesi Ebû Muhammed'dir. Babası, Demâvendli iken, Kûfe'ye hicret edip, orada yerleşti. A'meş 680 (H.61) senesinde başka bir rivâyette, hazret-i Hüseyin'in şehîd olduğu gün Kûfe'de doğdu. Gözlerinden çok yaş aktığından ve görme hassasının çok zayıf olmasından dolayı A'meş lakabı ile meşhûr oldu. Benî Esed'den Kâhiloğullarının âzâdlı kölesi idi.

Hazret-i A'meş, hadîs ilminde hâfız (yüz bin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezberlemişti), sikâ, güvenilir, sağlam bir zât olup, ilmi ve fazîleti çok yüksekti. İlminin çokluğu sebebiyle kendisine "Allâmet-ül-İslâm"; Sıdkı, doğruluğu dolayısıyla da "Mushaf" denilmiştir. Zamânında, Kûfe'de Allahü teâlânın kitâbını onun kadar iyi okuyan, onun kadar güzel söz söyleyen, onun kadar anlayışlı, sorulan her suâle onun kadar süratle cevap veren biri yoktu.

Onun nazarında herkes eşit idi. Sohbetlerinde zenginler, fakirler, hattâ sultânlar aynı safta bulunurlardı. Zengin, fakir herkes, huzûrunda emirlerini bekleyip arzûlarını yerine getirmek için can atarlardı. Bununla berâber, çoğu zaman bir dilim ekmeği bile bulunmazdı. Yediği lokmanın helâldan olmasına çok dikkat eder, şüpheli şeylerden kaçınan zâhid bir zât idi. Hep ölümü düşünür, ona hazırlıklı olmak için çalışırdı. Uykudan uyandığı zaman, su bulup abdest alması gecikecek olursa derhal teyemmüm ederdi. Su ile abdest alıncaya kadar geçecek olan az bir zamânı böylece abdestli geçirmiş olurdu. Bu hâlini görenlere; "Ben abdestsiz ölmekden korkuyorum. Çünkü ölümün ne zaman geleceği belli değildir." buyururdu.

A'meş hazretleri kırâat imâmlarından, hadîs ilminde çok yükselmiş olanlardan ve Kûfe'de bulunan fıkıh âlimlerindendi. Çok ibâdet ederdi. Yetmiş seneye yakın bir zaman, bütün

namazlarını cemâatle ve birinci safda kıldı.

Kırâat ilminde on imâmdan sonra meşhur olan dört kırâat imâmından birisi de A'meş'dir. Bu dört kırâat tevâtür derecesine ulaşmamıştır. A'meş, hadîs ilminde de âlim olup Kûfe'de en son vefât eden Sahâbî Abdullah bin Ebî Evfa hazretleri ile görüşüp ondan hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Büyük hadîs âlimi olan A'meş, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'den bir çok mesele sordu. İmâm-ı A'zam bu suâllerin her biri için hadîs-i şerîfler okuyarak cevab verdi. A'meş, İmâm-ı A'zam'ın hadîs ilmindeki derin bilgisini görünce; "Ey fıkıh âlimleri! Sizler mütehassıs tabib, bizler ise eczâcı gibiyiz. Hadîsleri ve bunları rivâyet edenleri biz söyleriz. Bizim söylediklerimizin mânâlarını siz anlarsınız." dedi. Bir defâsında bir kimse gelip bir mesele sordu. A'meş bunun cevâbını düşünmeye başladı. O esnâda İmâm-ı A'zâm Ebû Hanîfe geldi. A'meş, bu süâli imâma sorup cevâbını istedi. İmâm-ı A'zam, hemen geniş cevap verdi. A'meş, bu cevâba hayrân olup; "Yâ İmâm bunu, hangi hadîsten çıkardınız?" dedi. İmâm-ı A'zam bir hadîs-i şerîf okuyup; "Bundan çıkardım, bunu senden işitmiştim." buyurdu.

İmâm-ı A'zam hazretleri bir gün A'meş'in yanına gidip; "Hadîs-i şerîfte bildirildiğine göre, Allahü teâlâ kimin gözlerinden görme hassasını alırsa, ona karşılığını verir, sana ne verdi?" diye sordu. A'meş cevâbında dedi ki; "Allahü teâlâ, mükâfât olarak bana sıkıntı, ağırlık verenleri görmekten kurtardı."

"Neden gözün yaşarır?" diye sorduklarında, A'meş: "Ağırlık veren ahmak kimselere bakmaktan yaşarır." diye cevâb vermiştir.

Biz öyle kimselere yetiştik ki, onlardan biri, günlerce kardeşini göremez, sonra onunla karşılaştığında; "Nasılsın? Ne haldesin?" diye sorardı. Bu sorma laf olsun diye olmaz. Kardeşi, kendisinden malının yarısını istemiş olsa bile hemen verirdi. Şimdi öyle insanlar var ki, kardeşiyle her gün karşılaşsa bile; "Nasılsın? Ne haldesin?" diye soruyor. Hattâ evdeki tavuklarını bile soruyor. Fakat kardeşi kendisinden bir dirhem istese vermiyor..." buyururdu.

A'meş hazretleri buyurdu ki:

"Halkın işi gücü fesâd olunca, şerliler başlarına geçer."

"Öldükten sonra beni kimseye sormayın, varın beni Rabbime sorun. Ve beni bir çukura atın. Cesedim o kadar kıymetsizdir ki, tek kişinin dahi peşinden gitmesine değmez."

"Nefsimi elimle tutabilseydim, parça parça doğrar, hayvanların önüne yem olarak atardım."

"Görmeden evlenmenin sonu, elem ve kederdir."

"Bir cenâze olduğunda, bizi öyle hüzün kaplar ki, kime tâziyede bulunacağımızı tanıyamaz hâle gelirdik."

"İçinizde Allahü teâlâya âsi olanlar, işledikleri o çirkin işlerin isli bir duman olup yüzlerine çökeceğinden, mahşer günü halkın önünde başlarına böyle bir hâl geleceğinden niçin korkmuyorlar?"

"Ramazan ayında yapılan ibâdetler, gelecek Ramazana kadar, hac zamânında yapılan ibâdetler, gelecek hac zamânına kadar, cemâatle kılınan Cumâ namazı gelecek Cumâ'ya kadar, cemâatle kılınan vakit namazı da ondan sonraki vakit namazına kadar işlenen günahlara keffârettir. Ama büyük günah işlememek şartıyla."

A'meş hazretleri, vefâtından sonra da ilminin çokluğu sebebiyle, hayırla anılmıştır. 765 (H.148) senesinde vefât etti. 764 veya 766'da vefât ettiği de rivâyet edilmiştir. Vefâtından sonra, evini birçok âlim ziyâret etmiştir. Cerîr şöyle anlatır: "Vefâtından sonra A'meş'i rüyâmda gördüm; "Nasılsın?" diye sordum. Bana; "Allah'ın mağfireti ile kurtulduk.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun." cevâbını verdi."

1) Târih-i Bağdâd; c.9, s.3

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.4, s.222

3) Gâyet-ün-Nihâye; c.1, s.315

4) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.154

5) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.46

6) Mîzân-ul-İ'tidâl; c.1, s.423

7) El-A'lâm; c.3, s.198

8) Tabakât-ül-Fukahâ; s.59

9) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.400

10) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.342

11) Kâmûs-ul-A'lâm; c.2, s.997

12) Müsned-i Ahmed bin Hanbel; c.1, s.380

13) Fâideli Bilgiler; s.49

14) Nevâdir-ül-Alem; s.108

15) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.220

16) Brockelmann; Sup-1, s.721

17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.118

ÂMİNE-İ REMLİYYE;

Hanım evliyâlardan. Sekizinci asrın sonlarında, Kudüs civârında Remle şehrinde yaşamıştır. Doğum târihi bilinmemektedir. 815 (H.200) yılında vefât etti.

Âmine-i Remliyye, ilmî seviyesinin yüksekliği ile kadın evliyâlar arasında bilinmektedir. Kalbinde, dünyânın şan, şöhret ve malına zerre kadar yer vermezdi.Nefsinin zevk ve arzularından tamâmen uzak yaşar, devamlı Allahü teâlâya ibâdetle meşgul olurdu ve duâ ederdi. Haramlardan ve şüphelilerden kaçması, her şeyi Allah rızâsı için yapması herkes tarafından bilinirdi. Bu bakımdan onu tanıyanlar, devamlı duâsını isterlerdi.Hattâ zamânın büyük velîlerinden olan Bişr-i Hafî hazretleri, devamlı ondan duâ isterdi. Günlerden bir gün Bişr-i Hafî hazretleri hastalandı. Yaşlı ve ihtiyar olduğu rivâyet edilen, o büyük hanım evliyâ, Remle'den kalkıp, Bişr-i Hafî'nin ziyâretine geldi.Bu sırada Hanbelî mezhebinin kurucusu İmâm Ahmed bin Hanbel de Bişr-i Hafî'nin ziyâretine gelmişti. Yanında bulunan ihtiyar ve yaşlı hanımın kim olduğunu sorduğu zaman; Âmine-i Remliyye diye cevap verdi. İmâm Ahmed bin Hanbel hemen kendisinin duâsına ihtiyâcı olduğunu belirtti ve duâ istedi. Bunun üzerine; Âmine-i Remliyye'nin şu şekilde duâ ettiği rivâyet edilmektedir:

"Ey Allah'ım! Bişr-i Hafî ve Ahmed bin Hanbel, Cehennem azâbından kurtulmak istiyorlarsa, onları kurtar ve bağışla. Ey merhameti ve bağışı bol Allah'ım! Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin..."

1) Tabakât-ül Kübrâ; c.1, s.67

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.231

3) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.2, s.120

ÂMİR BİN ABDULLAH;

Tâbiînin meşhurlarından. İsmi Âmir bin Abdullah bin Zübeyr bin Avvâm el-Esedî Ebü'l-Hâris el-Medenî, künyesi Ebû Abdullah'dır. Annesi Hanteme binti Abdurrahmân bin Hişâm'dır. Eshâb-ı kirâmdan Zübeyr bin Avvâm'ın torunudur. Doğum târihi bilinmemektedir. 741 (H.124) senesinde vefât etmiştir. Vefâtını 741 senesinden birkaç sene önce ve sonra bildiren âlimler de vardır.

Âmir bin Abdullah, babasından, dayısı Ebû Bekir bin Abdurrahmân, Enes bin Mâlik, Amr bin Selîm ez-Zerkâ, Avf bin Hâris ve Sâlih bin Havvât bin Cübeyr'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de kardeşi Amr, kardeşinin oğlu Mus'ab bin Sâbit, Amr bin Abdullah bin Urve bin Zübeyr, Vebre ibni Abdurrahmân, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, İbn-i Cüreyc, Osmân bin Hakîm, Osman bin Ebî Süleymân, Amr bin Dînâr, Muhammed bin Aclân, Mâlik binEnes ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır. Abdullah bin Ahmed babasından rivâyetle; onun, zamânındaki âlimlerin en sikalarından, güvenilir, sağlam rivâyette bulunanlarından olduğunu söylemiştir. İbn-i Muîn, Nesâî, Ebû Hâtim onun sika ve sâlih bir zât olduğunu haber verdiler. Rivâyetleri **Kütüb-i Sitte** denilen hadîs kitablarında yer almıştır.

Âmir bin Abdullah, ilimde yüksek dereceye ulaşmış, fazîletler sâhibi, her sözü hikmetli, her hareketi âhireti hatırlatan bir mübârek zât idi. Gerek hadîs âlimleri, gerek fıkıh âlimleri, gerekse zamânında berâber bulunduğu ve yaşadığı insanların her biri tarafından övülmüştür. Râvilerin durumunu en çok inceleyen hadîs ilminin âlimleri dahi onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerin tamâmının huccet, dinde ikinci sened olan sahîh hadîs derecesinde bulunduğunu beyân etmişlerdir. Fakat az hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Âmir bin Abdullah hazretleri, fazîletler sâhibi bir Hak âşığı idi. Bütün ibâdetleri, söz ve işleri ihlâslı idi. Yüzünü tamâmen dünyâdan çevirmiş, âhirete tâlib olmuş mübârek bir insandı. Âmir bin Abdullah hazretleri son derece huzûr ve huşû içinde namaz kılan, Allahü teâlânın sevgili kullarındandı. Namaz kılarken sanki tamâmen dünyâdan çıkar âhirete giderdi. Namaza durduktan sonra konuşulan hiçbir şeyi işitmez, yanında olup biten hiçbir şeyin farkına varmazdı. "Namaz kılarken hatırına, bir şey gelir mi?" diye soranlara: "Evet, Allahü teâlânın huzûrunda hesâba çekileceğim gün ile, cennetlik veya cehennemlik mi olacağım korkusu gelir." cevâbını verdi."Bizim hâtırımıza gelen dünyâ düşünceleri veya dünyâ işlerinden sizin aklınıza bir şey gelir mi?" diye sordular. Cevâbında; "Namazda aklıma böyle bir şey gelmesinden ise, süngülerin uzanıp beni öldürmeleri bundan çok daha iyidir." buyurdu. Yaptığı ibâdetlerin daha makbûl, sevâbının daha çok olması için her gün gusl abdesti alırdı. İmâm-ı Mâlik bin Enes onun her gün gusl abdesti alarak ibâdet ettiğini ve devâmlı oruç tuttuğunu haber vermiştir. Devamlı ve uzun sürelerle namaz kılardı. Onu, bütün ömrü boyunca boş gören hiç olmadığı gibi, boş ve faydasız bir işle meşgûl gören de olmadı.

Benî Temim'in azâdlılarından Süheym, Âmir bin Abdullah'ın yanına gitmişti. Namaz kılıyordu, oturdu. Namazını bitirdi ve ona; "Çabuk ihtiyacını söyle, çünkü benim acele işim var." dedi. O da; "Hayırdır inşâallah, acelen nedir." diye sordu. "Azrâil'i aleyhisselâm yâni, ölümü bekliyorum." cevâbını verdi. Hemen onun işini gördü ve yeniden namaza başladı. Azrâil'in rûhunu namazda almasını isterdi. O her an Allahü teâlâyı hatırlayan, her an O'nun huzûrunda olduğunun şuûrunda olan, çok kuvvetli îmân sâhibi idi.

"Eğer aradaki perde kalkarsa (âhireti, Cennet'i, Cehennem'i görsem) îmânımda ve yakînimde hiç bir değişiklik olmaz." buyurmuştur. Namazı gibi duâsı da uzundu. İmâm-ı Mâlik bin Enes haber vermiştir ki; Âmir bin Abdullah nice defâlar yatsı namazını kılıp, Mescid-i Nebevîden ayrıldıktan sonra, evine giderken evine varmadan ellerini kaldırır duâ etmeğe başlardı. Müezzin sabah ezânını okuyup, müslümanları sabah namazı için dâvet edinceye kadar bir daha indirmez, sabah namazını kılmak için mescide döner ve yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kılardı. Kendisi; "Babam vefât ettikten sonra bir sene devamlı, fasılasız onun için Allahü teâlâya duâ ettim." buyurmuştur. Bütün gecelerini hiç uyumadan geçirir,

gündüzleri de öğleden önce Sünnet-i Resûlullah olan kaylûleden başka hiç uyumazdı. Geceleri kâim, uyanık ve ibâdet hâlinde, gündüzleri hep sâim idi; yâni geceleri ibâdetle geçirir, gündüzleri oruç tutardı.

Kendisine; "Gecelerin uykusuzluğuna, uzun ve sıcak günlerin susuzluğuna nasıl dayanıyorsun." diye sordukları zaman, cevâbında; "Ben yer değiştirdim, gündüz yemeğini geceye, gece uykusunu gündüze aldım. Bunda bir zorluk yoktur." cevâbını verdi. Yâni geceleri uyumam, gündüzleri de oruçlu olduğum için bir şey yemem demek istedi. Geceleri uyumazdı, bütün gecelerini ibâdetle geçirir devamlı gözyaşı dökerdi. Niçin hiç uyumadığını soranlara; "Cehennem'in harâreti uykularımı kaçırttı." cevâbını verdi. Her gördüğü şeyden ibret, karşılaştığı her hâdiseden âhiret için hisse alırdı. Yine İmâm-ı Mâlik (r.aleyh) haber veriyor ki: "Âmir bin Abdullah cenâzelerin önünde durur, kendinden geçer giderdi. (Âhirette olacak şeyler tek tek aklına gelir. Kabrin sıkması, suâl meleklerine nasıl cevap verilir, Mahşerde insânın hâli ne olur, Mîzânda hesâbı nasıldır, amel defteri hangi taraftan verilir, sırâtı nasıl geçer. Bütün bunları düşünür göz yaşı dökerdi.) Cenâzelerin affı için Allahü teâlâya yalvarır, sırtındaki abası düşer de farkında olmazdı."

Şehîdlik mertebesine ulaşmak için Allah yolunda savaşlara katılır, kâfirlerle, müşriklerle harb ederdi. Katıldığı bütün harblere yayan giderdi. Bir sefer de, Emir Mâlik bin Abdullah onun yaya yürüdüğünü görünce; "Yâ Âmir bir hayvana binmek istemez misin?" diye sordu. O da Peygamberimizden şu hadîs-i şerîfi işittiğini haber vermiştir: **"Her kimin ayakları Allah yolunda tozlanırsa, onlar Cehennem'e haram olur."** (Cehennem o ayakları yakmaz).

O kendisini, her şeyini Allah yoluna fedâ etmişti. Süfyân bin Uyeyne: "Âmir bin Abdullah yedi diyetle nefsini Allahü teâlâya sattı." buyurmuştur. Dünyâya zerre kadar ehemmiyet vermezdi. Eline geçen her dünyâlığı Allah yolunda sarfeder yanında bir gece dahi kalmazdı. Ma'n bin Îsâ, onun çok defâ içerisinde on bin dirhem bulunan bir kese ile müslümanların arasına çıktığını ve bunların tamâmını dağıtmadıkça yatsı namazını kılmadığını haber vermiştir. Bir defâ nalınları çalındı. Bir daha ölünceye kadar nalın giymedi.

"Bir şeyi arayan onun peşinden koştuğu ve bir şeyden korkan ondan kaçtığı halde, Cennet'i arayıp Cehennem'den kaçan kimselerin, bunlara hiç aldırış etmeden uyuyup kalmaları ne kadar şaşılacak şeydir!" buyurdu.

"Bir gün babama gittim. Bana nerede olduğumu sordu. "Ben bir kısım insanlar buldum onlardan daha hayırlısını görmedim. Onlar hep Allahü teâlâyı zikrediyorlardı. Hattâ onların her biri titriyor ve Allah korkusundan bayılıp kendinden geçiyordu. Onlarla berâber oturdum." dedim. Babam Abdullah bin Zübeyr benim onların içinde oturmamı hoş görmedi ve; "Resûlullah'ı, hazret-i Ebû Bekir'i, hazret-i Ömer'i Kur'ân-ı kerîm okurlarken gördüm; onlarda böyle bir hal olmadı. Sen onların, hazret-i Ebû Bekr ve Ömer'den (r.anhümâ) daha mı fazla Allahü teâlâdan korktuklarını zannediyorsun." buyurdu. Yâni onların Allahü teâlâdan korkuları, senin gördüğün kimselerden pek fazla olduğu halde onlar, böyle yapmadılar demek istedi. Âmir bin Abdullah; "Hal böyle olunca (doğruyu öğrendim ve) onları terkettim." buyurdu.

Âmir bin Abdullah, Amr bin Süleym'den, o da Ebû Katâde'den (r.anh) rivâyet etti. Ebû Katâde dedi ki: Resûlullah efendimiz; **"Sizden biriniz bir mescide girdiği zaman, iki rekat** (tahiyyet-ül mescid) **namazı kılmadan oturmasın."** buyurdu.

Âmir bin Abdullah bin Zübeyr, Amr bin Hâris'den rivâyetle hazret-i Âişe'nin kendisine şu hadîs-i şerîfi rivâyet ettiğini haber verdi; Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu: **"Yâ Âişe, sana günahları küçük gösteren şeyden sakın. Çünkü Allahü teâlânın emriyle günah işleyenlerin günahlarını bir yazan** (melek) **vardır."**

1) Hilyet-ül Evliyâ; c.3, s.166

2) Tehzîb-üt Tehzîb; c.5, s.74

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.120

ÂMİR BİN ABDULLAH ANBERÎ;

Tâbiînden ve evliyânın meşhurlarından. Sahâbî olduğuna dâir rivâyetler de vardır. İsmi Âmir bin Abdullah bin Abdülkays et-Temîmî el-Basrî'dir. Künyesi, Ebû Amr'dır. Bâzı kaynaklarda da Ebû Abdullah künyesiyle ve Âmir bin Abdülkays ismiyle geçmektedir. Benî Temîm kabîlesinin Benî Anber koluna mensub olduğundan Anberî nisbesiyle anılmaktadır. Doğum târihi belli değildir. 674 (H.55) senesinde Kudüs'te vefât etti. Eshâb-ı kirâmdan hazret-i Ömer'i, hazret-i Osman'ı ve Abdullah bin Mes'ûd gibi büyükleri gördü. Hazret-i Ömer'den ve Selmân-ı Fârisî'den hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden, Hasan-ı Basrî ve Muhammed bin Sîrîn rivâyette bulunmuşlardır.

Âmir bin Abdullah, hazret-i Ömer'in halîfeliği sırasında Medâin ve Tüster'in fethine katıldı. Sonra da Basra'ya yerleşti. Basra'da vâli Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den kırâat ilmini öğrendi. Kendisi de ders verir, vaktinin çoğunu Kur'ân-ı kerîm ve kırâat ilmini öğretmekle geçirirdi. Ayrıca yapılan savaşlara katılır, cihâd ederdi. Savaşa çıktıkları zaman arkadaşlarının hizmetini, müezzinliği o yapardı. Ayrıca arkadaşlarına mümkün olan her ikrâmı yapmaya çalışırdı. Bu üç hususu kendisinin yapmasını şart koşar, kabûl edenlerle yol arkadaşı olurdu. Yaşayışı gâyet sâdeydi. Az yer ve çok ibâdet ederdi. Hiç evlenmemişti. Hâli bir yerden bir yere gitmek üzere olan yolcu gibi olup, dünyâya rağbet etmezdi. Geceleri namaz kılar, gündüz oruç tutardı. Namaza durduğu zaman şeytan gelip secde edeceği yere uzanırdı. Bunun farkına varıp şeytanı secde yerinden eliyle kovardı. O namaz kılarken şeytan yılan şeklinde gelip gömleğinin içine girer, kolundan çıkardı. Bu hali görenler hayret edip, namazdan sonra, yanına yaklaşıp, yılanı niçin kovmadığını sorarlardı. O ise; "Vallahi ben namaza durduktan sonra koynuma girip gömleğimin kolundan çıktığını söylediğiniz bu yılandan hiç haberim yok, farkında değilim. Allahü teâlâdan başkasından korkmaktan Allah'dan utanırım." derdi.

Bir gün bir kâfile ile yolculuğa çıkmıştı. Epey yol aldıktan sonra karşılarına korkunç bir arslan çıkıverdi. Yolcular korku ve şaşkınlık içinde donakaldılar. Dehşete ve telâşa düştüler. Onların bu hâlini görüp ne oldu size? diye sorunca, kendilerine doğru yaklaşmakta olan arslanı gösterdiklerinde, arslana yaklaşıp ağzını tuttu. Aslan onu görünce sâkinleşti hareketsiz bir halde durdu. Kervandakiler oradan geçip gittiler. Sonra arslanı bıraktı. Hiç kimse zarar görmedi.

Kışın şiddetli soğuklarda abdest alacağı zaman soğuk su, sıcak su olurdu. Biri bir şey hediye ettiği zaman alıp cebine kor, karşılaştığı herkese verir ve o hiç eksilmezdi.

Son derece kanâatkâr ve merhamet sâhibi idi. Garibleri, özürlü ve delileri toplar onlara yemek yedirir, ikrâmda bulunurdu. Bunlar yemeği, ikrâmı ne bilir diyenlere; "Allahü teâlânın bilmesi kâfidir." cevâbını verirdi. Bir ibriği vardı. Abdest almak isteyince ibrikten su akardı. Acıkınca da aynı ibrikten süt akardı. "Dünyâda gam ve kederler var. Âhirette ise hesab ve Cehennem var! İnsan nasıl rahat ve ferahlık içinde olabilir! Mal, kadın, uyku ve yemek dünyâ lezzetleridir. İlk ikisine ihtiyâcım yok, uyku ve yemeğe gelince onları da gayretimle yenmeğe çalışacağım." buyururdu.

Vefâtına sebeb olan hastalığa tutulduğu zaman; "Niçin ağlıyorsun, ölümden mi korkuyorsun?" dediler. "Benden daha çok ağlamaya lâyık kim var? Dünyâ hırsıyla veya ölüm korkusuyla ağlamıyorum. Fakat yolun uzunluğundan ve azığın azlığından ağlıyorum. Gecelerimi hep Cennet'e kavuşma ümidiyle ve Cehennem'e düşme korkusuyla geçirdim. Şimdi hangisine gideceğimi bilmiyorum! Sıcak günlerde oruç tutmaktan, uzun gecelerde

namaz kılmaktan mahrum kalacağım için ağlıyorum. Çünkü dünyâ, kederler, üzüntüler yeridir. Âhiret ise, cezâ ve mükâfat yeridir."

Buyurdu ki: Kalbimde Allahü teâlânın sevgisi, muhabbeti yerleştikten sonra başıma gelen şeylere aldırmam. Bu muhabbet olduktan sonra günüm nasıl geçerse geçsin, nasıl sabahlarsam sabahlayayım umurumda değil!..

Duâ isteyen birine; **"Allahü teâlâya itâat et, emirlerine uy, sonra duâ et, kabûl eder."** dedi.

DÜNYÂYA DALAN

Âmir bin Abdullah'a; dünyâya dalan, keyfine düşkün olan ehl-i hevâ için ne dersin diye sorulunca; "Onlar hakkında ne söylememi istersiniz. Eshâb-ı kirâmdan biriyle görüşüp, sohbet ettim. Şöyle söyledi: "Bize bildirildi ki, kıyâmet günü îmânı en nurlu olanlar dünyâda iken nefsini şiddetle hesâba çekenlerdir. Dünyâya dalarak çok sevinenler, kıyâmet gününde üzüntüsü en şiddetli olacak olanlardır. Dünyâda çok gülenler, kıyâmet günü çok ağlarlar. Yine bize bildirildi ki, Allahü teâlâ emir ve yasaklar bildirdi. Emirlere uyup yasaklardan sakınanlar Cennet'e girer. Emirleri yapıp yasaklardan sakınmayan ve sonra da tövbe eden, azapla ve korkularla karşılaşır sonra Cennet'e girer. Emirlere uyup, yasaklardan sakınmayan ve bunda ısrar edip bu hâl üzere ölenleri ise, Allahü teâlâ dilerse affeder, dilerse azâb eder."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.87

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.7, s.103

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.51

4) Tehzîbü't-Tehzîb; c.5, s.77

5) El-A'lâm; c.3, s.252

AMMÂR-I YÂSER;

Anadolu velîlerinden. Bitlis'te doğup, büyüdü. Doğum târihi belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. İlim tahsîl etmek için Sühreverd şehrine gidip, Ebû Necib Sühreverdî'nin sohbetlerinde bulundu ve ona talebe oldu. Sonra hocası ile Bağdât'a gitti. Tahsîlini tamamladıktan sonra Bitlis'e yerleşip, insanları doğru yola kavuşturmak için vâz ve nasîhatlerde bulundu. Büyük velî Necmeddîn-i Kübrâ, Ammâr-ı Yâser'in ders ve sohbetlerinde yetişti ve halîfesi oldu. 1253 (H.650) senesinde Bitlis'de vefât etti.

Bir gün Ammâr-ı Yâser'e rüyâsında bir zât; "Yârın git meyhânedekilere vâz ve nasîhat eyle, onlara doğru yolu göster." dedi. Ammâr-ı Yâser uyanıp, istiğfâr ve Allahü teâlâya niyâzla meşgûl olduğu sırada, talebelerinden biri gelerek; "Hocam, kürsünüzü bugün meyhâneye mi koyalım, yoksa yerinde mi kalsın?" diye sordu. Ammâr-ı Yâser hayretle; "Evlâdım! Bu sırrı nereden öğrendin?" diye sorunca, talebe; "Size tenbih eden bize de söyledi." dedi. Sonra kürsü meyhâneye kuruldu. Ammâr-ı Yâser, meyhânedekilere vâz etmeye başladı. Onlara aşk şarabının keyfiyet ve hikmetlerini anlatınca, meyhânede bulunanlar tövbe ettiler. Bu sırada bir genç, Ammâr-ı Yâser'e; "Muhterem hocam! Allahü teâlâya hamd ve şükür olsun ki, bize bu lütfu ihsân etti. Zîrâ hâl ehli bir hoca zât, bir gün seni bulur, diye bana söylemişti." diyerek, Ammâr-ı Yâser'in elini öptü. O anda Allahü teâlânın aşkı ile; "Duâmız kabûl oldu." diyerek orada rûhunu teslim etti.

Şeyh Ammâr, dergâhından ayrılarak bir köye gidip, döndüğü sırada, talebelerinden biri, üzerine çöken vakar ve himmetten dolayı hocasının yaklaştığını anladı. Arkadaşlarına;

"Haydi geliniz. Hocamız geliyor, onu karşılıyalım!" dedi. Onlar nereden bildiğini sorunca; "Onun vakarı üzerime çöktü." dedi. Arkadaşları bu cevâba alay edercesine güldüler. Ondaki ciddiliği görünce, denemek için yola çıktılar. Şehrin dışına çıkar çıkmaz, Ammâr-ı Yâser'in bir at üzerinde kendilerine doğru geldiğini gördüler. Talebeler bu durum karşısında pişman olup tövbe ettiler.

1) Lemezât; c.2, s.323

2) Nefehât-ül-Üns; s.474

3) Sefînet-ül-Evliyâ; s.103

4) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.262

AMR BİN DÎNÂR;

Tâbiîn devri âlim ve evliyâsından. İsmi Amr bin Dînâr el-Cumahî, künyesi Ebû Muhammed'dir. 666 (H.46) senesi İran beldelerinden birinde doğdu. Arap kabîlelerinden Cumah'ın himâyesine girdi. 743 (H.126) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti.

Amr bin Dînâr, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbiînin büyüklerinden ders aldı. Onların sohbetinde bulundu. Abâdile-i Erbaa yâni dört Abdullah adı verilen Abdullah bin Abbâs, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Zübeyr, Abdullah bin Amr bin Âs gibi Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden, Saîd bin Müseyyeb, Atâ bin Ebû Rebâh, Mücâhid gibi Tâbiînin büyüklerinden hadîs ilmini öğrendi. Onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Sika, güvenilir ve sağlam hadîs imâmıdır. Kendisinden Tâbiînin büyüklerinden İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, Katâde bin Diâme, Eyyüb Sahtiyânî, Şu'be bin el-Haccâc, Süfyân bin Dînâr, Süfyân bin Ziyâd Usfurî, Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd ve daha pekçok Tâbiîn ve Tebe-i Tâbiîn âlimleri hadîs-i şerîf öğrenip, rivâyet etti.

Amr bin Dînâr, zamânında Mekke-i mükerreme müftisi oldu. Mertebesi çok yüksekti. Müslümanlar arasında her bakımdan büyük bilindi ve sevildi. Ahlâkı güzel olup, ilim ve fazîlette devrinin önde gelenlerinden idi. Hadîs âlimlerinden Şu'be bin el-Haccâc, Amr bin Dînâr'ın üzerine başkalarını tercih etmez ve buyururdu ki: "Hadîs-i şerîfler husûsunda Amr bin Dînâr'dan daha emîn bir kimse görmedim."

Muhaddisler, büyük hadîs âlimlerinden İbn-i Nüceyh; "Ben Amr bin Dînâr'dan daha fakîh ve dinde büyük âlim görmedim." buyurdu. Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Maîn, onu Katâde'ye tercih etmişlerdir. Çok ibâdet eder, geceyi üçe bölerdi. Üçte birinde hadîs okur, üçte birinde uyur, üçte birinde namaz kılardı.

Amr bin Dînâr anlatır: "Medîne'de birisinin kız kardeşi vefât etti. O kimse şöyle anlattı: "Kızkardeşimi defnettiler. Kabri başından ayrıldık. Benim değerli bir yüzüğüm vardı. Kayboldu. Onun kabrine düştü zannıyla kabrine gittim. Kabrin lahdi üzerindeki tahtayı kaldırdım. Ateş alevleri yüzüme vurdu. Baktım, mezarın içi ateşle dolu. Tahtayı yerine koydum. Mezarın üstünü sıkıca kapatıp ağlayarak eve döndüm. Annemden, kız kardeşimin huyunun nasıl olduğunu sordum. Bana; "İki kötü huyu vardı. Biri namazına gevşekti. İkincisi koğuculuk yapardı." cevâbını verdi. Bundan anlaşılmış oldu ki, bu iki kötü huy, kabir azâbına sebeptir."

Amr bin Dînâr hazretleri kelime-i tevhîdin fazîletine dâir şu hadîs-i şerîfi bildirmiştir:

Peygamber efendimiz buyurdular ki: **"Bir kimse inanarak "La ilâhe illallah" derse, muhakkak Cennet'e girer."**

Eshâb-ı kirâmı çok sever, onların büyüklüğünü İslâmiyete yaptıkları hizmetleri devamlı

talebelerine anlatırdı. Şu hadîs-i şerîfi sık sık tekrarlardı:

"Eshâbıma söğmeyiniz. Kim Eshâbıma söğerse, Allahü teâlânın lâneti onun üzerine olsun."

Oruçla ilgili olarak da şu hadîs-i şerîfi rivâyet ettiler:

"Hilâli görünce oruca başlayınız. Hilâli görünce bayram yapınız. Eğer hava bulutlu olur da hilâli göremezseniz, otuza tamamlayınız."

ELİNİ KESMEZSEK HELÂK OLURSUN!

Amr bin Dînâr hazretleri şöyle anlatır: "Önceki ümmetlerden birisi bir deniz sâhiline gitti. Orada yüksek sesle bağıran birisini gördü. Şöyle diyordu: "Beni gören kimse bir başkasına aslâ zulmetmeyecek!" Gelen kişi yanına yaklaşarak; "Ey Allah'ın kulu! Senin bu sözün nedir, ne demek istersin?" diye sordu. O da ona şöyle cevap verdi: "Ben bir zamanlar emniyet mensubu idim. Bir gün bu deniz sâhiline geldim. Şurada balık avlayan birini gördüm. Avladığı balığı bana hîbe etmesini söyledim, fakat râzı olmadı. Daha sonra satmasını istedim. Yine kabûl etmedi. Canım sıkıldı. Kızdım, kırbacımla başına vurmaya başladım ve o balığı zorla aldım. Elimde sallayarak geri dönmek için yola koyuldum.

Eve yaklaştığım bir sırada balık parmağımı kaptı. Parmağımı kurtarmak için yere atmak istedim, fakat bırakmadı. Hemen acele eve girip içeridekilerden yardım istedim. Onlar da uzunca bir zaman uğraştılar. Netîcede zorlukla parmağımı kurtardık. Lakin parmak şişti, kabardı. Balığın dişlerinin izleri göz göz açıldı. Bunun üzerine iyi bir tabibe gittim. Parmağımı görünce; "Bu kangren olmuş, eğer kesilmezse, helâk olursun." dedi. Sonra da kesti. Bu defâ hastalık elime sıçradı. Yine o tabîbe koştum. Bana; "Eğer elini kesmezsek helâk olursun." dedi.Rızâm üzerine eli de kesti. Bu defâ hastalık koluma geçmişti. Yine tabîbe koştum. Hastalığın kola yayılmış olduğunu söyleyip kolumu da kesti. Hastalık bu defâ pazuma çıkmıştı. Korku ve şaşkınlıkla evimden çıktım. Deli gibi koşuyor ve hayvanlar gibi bağırıyordum. Oralarda büyük bir ağacın gölgesine sığındım. Dalları arasında uyudum kaldım. Rüyâmda birisinin benim yanıma geldiğini gördüm. Bana; "Senin uzuvların kaç kere kesildi ve parça parça atıldı. Hakkını sâhibine götür ver. O zaman kurtulursun." dedi.

Uyandığımda aklım başıma geldi. Hak sâhibini hatırladım. Bu bana Allahü teâlâdan gelen bir cezâ idi. Hemen deniz kenarına gittim. Balık avcısını buldum. Ağını denize atmıştı. Onu çekinceye kadar bekledim. Çok balıklar çıkardı. O zaman balıkçıya seslenip; "Efendim ben senin kölenim!" dedim. Bana dönüp; "Sen kimsin?" dedi. Ben de; "Efendim falan zaman sizi dövüp zorla balığınızı gasbeden kimseyim." dedim. Sonra ona kolumu gösterdim. Onu görünce böyle belâdan Allahü teâlâya sığındı. "Sen şimdi serbestsin gidebilirsin." dedi. Ayrılmak istedim. Bana; "Dur. Bu benden sana adâlet olmaz. Çünkü bir balık için sana bedduâda bulunmuştum." dedi. Beni elimden tutup evine götürdü. Oğlunu çağırdı. Bir yer gösterip; "Şurasını kaz." dedi. Oğlu orasını kazdı. İçinde otuz bin dirhem olan bir kese çıkardı. Balıkçı oğluna emredip içinden benim için on bin dirhem saymasını söyledi ve bana; "Bunlarla ihtiyâcını gider." dedi. Sonra yine bir on bin dirhem daha verip; "Bunları da komşularına ve akrabâna dağıt!" dedi. Ben ayrılmak istediğimde ona; "Allah için bana söyle nasıl bedduâ ettin?" dedim. O da bana şöyle dedi: "Sen bana vurup balığı aldığında semâya baktım ve ağladım. Sonra da yâ Rabbî! Onu da beni de sen yarattın. Onu kuvvetli, beni zayıf kıldın. Sonra onu bana musallat eyledin. Onun zulmünü benden geri çevirmedin. Beni de onun zulmüne mâni olmaya kuvvetli kılmadın. Kudretin hakkı için onu âleme ibret olacak hâle koy! dedim." Bunun üzerine verdiklerini alıp oradan ayrıldım.

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.479

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.8, s.30

3) Tezkîretü'l-Huffâz; c.1, s.113

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.347

5) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.169

6) El-A'lâm; c.5, s.77

AMR BİN KAYS EL-MÜLÂÎ;

Sekizinci asırda Kûfe'de yetişen hadîs âlimi ve büyük velî. İsmi Amr bin Kays, künyesi Ebû

Abdullah'tır. Dokumacılık yaptığı için, Bezzâz, çarşaf sattığı için de Mülâî lakâbıyla meşhûr oldu. Doğum târihi ve doğum yeri bilinmemektedir. 763 (H.146) senesinde vefât etti. Vefât yeri olarak Kûfe bilinmekte ise de, başka rivâyetler de vardır.

Hayâtı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Amr bin Kays el-Mülâî, Kûfe'nin beş büyüğünden biri olarak tanındı. Dokumacılık ve bez satıcılığı ile de meşgul oldu. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem hadîs-i şerîflerini dinlemek ve nakletmek husûsunda yüksek gayret gösterdi. Ebû İshâk es-Sebîî, Semmâk bin Harb, Atîyye el-Avfî, Atâ bin Ebû Rebâh ve İkrime gibi Tâbiînden olan âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Bağdâd'a giderek Ahmed bin Hanbel hazretleriyle görüşüp sohbette bulundu. İlimde yüksek dereceye ulaşan Amr binKays'dan da pekçok kimse hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Bu zâtlardan bâzıları: Süfyân es-Sevrî, Ebû Hâlid el-Ahmer, Hakem bin Beşîr bin Selmân'dır. Amr bin Kays'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bâzıları **Sahîh-i Müslim** ve diğer meşhûr dört sünende yer almıştır. Buhârî ise Amr bin Kays'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîflere **Edebü'l-Müfred** isimli eserinde yer vermiştir. Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, Ebû Hâtim er-Râzî ve Nesâî gibi büyük âlimler Amr bin Kays'ın sika, güvenilir bir râvî olduğunu bildirdiler.

Hadîs ilminde yüksek derece sâhibi olan Amr bin Kays, kırâat yâni Kur'ân-ı kerîmi okuma ilmini kırâat imâmlarından olan Âsım bin Behdele'den öğrendi. Zamânında kâriler yâni Kur'ân-ı kerîmin kırâat ilmini bilerek okuyanlar arasında yer aldı. Zâhirî ilimlerde yüksek derece sâhibi olduğu gibi, tasavvuf ilminde de ilerledi. Sevgili Peygamberimizin ve O'nun Eshâb-ı kirâmının hayâtı gibi yaşamaya çalıştı. Ticâretle uğraştı.Kazandıklarının çoğunu fakirlere tasadduk etti. Güzel ahlâkıyla insanlara örnek olduğu gibi, İslâmiyet'in emir ve yasaklarını anlattı. İlim öğretip talebe yetiştirdi. Süfyân es-Sevrî onun yetiştirdiği büyük âlimlerdendir. Süfyân es-Sevrî hocasının yaşayışı ile ilgili olarak şöyle buyurdu: "Hocam Amr bin Kays beni terbiye etti ve bana ilim öğretti. Hadîs ilmini Kur'ân-ı kerîm okuma ilmini, ferâiz yâni mîrâs ilmini ve diğer ilimleri öğretti. Bâzan çarşıdaki dükkanına giderdim. Orada bulamayınca evine giderdim. Evine vardığım zaman ya namaz kılar veya Kur'ân-ı kerîm okurken bulurdum. Sanki dünyâdan uzaklaşmış, işlerini bir kenâra bırakmış zannederdim. Evinde de bulamazsam, Kûfe'nin mescidlerinden veya dergâhlardan birinde şiddetli bir şekilde ağlar hâlde bulurdum. Eğer mescidlerde de bulamazsam kabristana gider orada yüksek sesle feryâd ettiğini işitirdim."

Onun devamlı olarak ağladığını gören talebelerinden biri; "Niçin ağlıyorsunuz? Bu dünyâya mı ağlıyorsun? Zâten senin ömrün üzüntü ve kederle geçti." dediği zaman, Amr bin Kays buyurdu ki: "Hayır, dünyâ için ağlamıyorum. Âhiretteki nîmetlerden mahrûm kalırım diye ağlıyoum." Allahü teâlâdan korkusu ve âhiret endişesiyle ağladığında rengi değişir, bembeyaz olurdu. İnsanlara nasîhatta bulunur, onlara Kur'ân-ı kerîm okumasını öğretirdi. İki kimsenin arasında oturur, onlara Kur'ân-ı kerîm okutur, kalkınca da onların önünde yürümezdi. Onlara geliniz birlikte yürüyelim." buyurarak tevâzû gösterirdi. İlim ehlinden bir kimse gelince, önünde diz çöker; "Allahü teâlânın sana bildirdiklerinden bana öğret." derdi.

Ticâretle uğraşmasına rağmen dünyâya gönül vermez, kendini dünyâya kaptıran kimselere bakarak; "Bu insanlar ne gâfildir. Yazık ki âhirette kendileri için hazırlanan şeylerden haberleri yok." buyururdu.

Ömrünü Resûlullah efendimizin sünnetini öğrenmek, öğretmek ve yaşamakla geçiren Amr bin Kays hazretleri zâhid yâni dünyâdan uzak bir hayat yaşadı. 763 (H.146) senesinde Kûfe'de vefât etti. Amr bin Kays hazretleri vefât ettiği zaman bütün Kûfeliler onun cenâze namazında bulundular. Vasiyyeti üzerine cenâze namazını Ebû Hayyân et-Temîmî kıldırdı. Ebû Hayyân, cemâatin önüne geçip dört defâ tekbir aldığı zaman; "İhsân edici olan Amr bin Kays geldi." diye yüksek bir ses işitildi. Namazdan sonra baktıkları zaman beyaz renkli ve o zamâna kadar görülmemiş olan kuşların etrafı kapladığını gördüler. İnsanlar o kuşların güzelliğine ve çokluğuna şaştılar. Ebû Hayyân et-Temîmî; "Niçin şaşıyorsunuz? Bunlar

meleklerdir. Amr bin Kays'a iyi şehâdette bulunmak üzere geldiler." buyurdu.

Bâzı kimseler de cenâze namazı sırasında namaz kılınan yerin çevresindeki arâziyi üzerlerinde beyaz elbiseler bulunan çok sayıda kimsenin kapladığını gördüler. Namaz kılındıktan sonra o kimseler kayboldu.

Abdullah bin Sa'îd el-Ca'fî dedi ki: "Amr bin Kays'ın cenâzesinde bulundum. O sırada üzerlerinde beyaz elbiseler bulunan pekçok kimse vardı. Cenâze namazını kıldıktan sonra gittiklerini gördük."

Amr bin Kays rahmetullahi aleyh, sohbetleri esnâsında sevenlerine ve talebelerine; "Nefsinizle meşgûl olduğunuzda insanları, insanlarla meşgûl olduğunuzda nefsinizi unutursunuz." ve"Tevâzûnun başı üç şeydir. Karşılaştığınız kimseye önce selâm vermeniz, mecliste yüksek olmayan yere oturmaya râzı olmanız ve Allahü teâlâya ibâdet olarak yapılan işlerle medh edilmeyi ve gösterişi sevmemenizdir." buyururdu.

HELAL MEYDANDADIR, HARAM MEYDANDADIR

Amr bin Kays; kötülüklerden şiddetle kaçınır, iyilikleri yapmayı teşvik ederdi. "Hayırlı bir iş duyduğun zaman bir defâ da olsa yap!" buyururdu. Talebelerinin ve sevenlerinin iyi kimselerle arkadaşlık yapmasını ister; "Sapık ve bozuk kimselerle berâber bulunmayın. Zîrâ onun sapıklığı kalbinize sirayet eder." buyururdu. Ticârette ihsân sâhibi idi. Kazancının çoğunu fakirlere ihsân ettiği gibi; "Kim ihtikâr yapar, yâni insanların temel ihtiyacı olan bir yiyeceği yirmi gece saklayarak karaborsacılık yaparsa, o malın hepsini fakirlere verse dahi keffâretini ödeyemez." buyururdu. Haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçınan Amr bin Kays; **"Helâl meydandadır. Haram meydandadır. Şüpheliler ikisi arasındadır. Kim şüphelileri terk ederse, ırzını ve dînini hakkıyla korumuş olur. Kim şüphelileri yaparsa, her an harama düşebilir. Koruluğun yanında otlayan hayvan da her an koruluğa girebilir. Her sultânın bir koruluğu vardır. Allahü teâlânın koruluğu ise haramlardır."** hadîs-i şerîfini okurdu.

1) Hilyetü'l-Evliyâ; c.5, s.100-108

2) Tabakât-us-Sûfiyye (Sülemî); s.68

3) Târih-i Bağdâd; c.12, s.163-166

4) Tehzîbü't-Tehzîb; c.8, s.92-93

5) Siyer-i A'lâmü'n-Nübelâ; c.6, s.250-251

6) Sıfat-us-Safve; c.3, s.81

AMR BİN MEYMÛN EVDÎ;

Tâbiînin meşhurlarından. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Tâbiînin muhaddislerinden olup hadîs âlimidir. Aslen Yemenlidir ve Mezhic kabîlesine mensuptur. Hazret-i Ebû Bekr'in halîfeliği sırasında Kûfe'ye yerleşmiştir. Câhiliyye döneminde doğmuş olup, doğum târihi bilinmemektedir. 693 (H.74)te vefât ettiği rivâyet edilmiştir.

Peygamber efendimiz zamânında müslüman oldu. Ancak Peygamber efendimizi göremedi ve sahâbî olamadı. Eshâb-ı kirâmdan Muâz bin Cebel Yemen vâliliği sırasında, onunla tanışıp müslüman oldu. Muâz bin Cebel'i çok sevip yanından ayrılmadı. Ondan çok istifâde etti. Onun vefâtından sonra Eshâb-ı kirâmın en meşhûr fıkıh âlimlerinden Abdullah bin Mes'ûd'dan kırâat ilmini öğrendi. Ayrıca hazret-i Ömer, hazret-i Ali, Sa'd bin Ebî Vakkas, Ebû Hüreyre, hazret-i Âişe ve Ebû Eyyûb Ensârî'den hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de İmâm-ı Şa'bî, Saîd bin Cübeyr, Amr bin Mürre, Ebû İshak es-Sebîî ve diğer meşhur hadîs

âlimleri hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Hadîs ilminde sağlam ve güvenilir bir râvî olduğunda ittifak edilmiştir. Rivâyetleri **Kütüb-i Sitte** denilen altı meşhûr hadîs kitabında yer almıştır.

Amr bin Meymûn, ilmiyle, üstün ahlâkıyla ve yaşayışı ile zamânındaki insanların sevdiği ve takdîr ettiği bir zâttı. Dünyâya ve dünyâlık olan geçici şeylere hiç önem vermezdi. Hep ibâdet ve tâatla meşgûl olurdu. Pek çok defâ hacca ve umreye gitti.

Evliyânın sıfatlarından biri olan; "Görüldükleri zaman Allahü teâlâ hatırlanır." sözü, onun da hâlini bildirir. Onu gören, Allahü teâlâyı hatırlardı.

Buyurdu ki: "Mescidler, Allahü teâlânın evidir. Ziyâret edilenin, ziyâret edene ikrâmda bulunması şânındandır."

Kendisine; "Nelere dikkat edelim?" diye sorulduğunda; **"Beş şey gelmeden önce beş şeyi ganîmet bil: Ölümden önce hayâtını, meşgaleden önce boş vaktini, fakirliğinden önce zenginliğini, ihtiyarlığın gelmeden önce gençliğini, hastalığından önce sıhhatini."** hadîs-i şerîfini rivâyet etti.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.4, s.148

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.6, s.117

3) El-İstiâb; c.2, s.542

4) Üsüd-ül-Gâbe; c.4, s.275

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.82

AMR BİN MÜRRE;

Tâbiînden sonraki devir âlim ve evliyâsından. İsmi Amr bin Mürre bin Abdullah el-Murâdî el-Cemelî, künyesi Ebû Abdullah'tır. Kûfe'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Kûfe'nin meşhûr hadîs-i şerîf âlimi ve dünyâ malına îtibâr etmeyen zâhidi olarak şöhret buldu. 734 (H.116) senesi Kûfe'de vefât etti.

Amr bin Mürre, hadîs-i şerîf ilminde üstün bir dereceye yükseldi. İlim öğrenip hadîs rivâyet ettiği zâtlar, Abdullah bin Ebî Evfâ, Saîd bin Müseyyeb, Abdurrahmân bin Ebî Leylâ, Abdullah bin Hâris, Amr bin Meymûn ve diğer âlimlerdir. Kendisinden de; Ebû İshak es-Sebîî, A'meş, Şu'be bin Haccâc, Süfyân-ı Sevrî ve başka âlimler hadîs rivâyet ettiler. Zîrâ o, yüz bin hadîsi ezbere bildirdi. Bu bakımdan hadîs ilminde hâfız ünvânını almıştır. Abdurrahmân bin Mehdî onun hakkında; "O Kûfe'de yetişen hadîs hâfızlarından biridir." demiştir.

Amr bin Mürre zâhid olup dünyâya düşkün değildi. Şüpheli korkusuyla mubah yâni, izin verilenlerin, helal olanların da çoğundan sakınırdı. Şu'be bin Haccâc anlatır: "Amr bin Mürre'yi namaz kılarken gördüm. Duâsı kabûl olunmadıkça namazdan çıkmayacak gibi namaz kılıyordu."

Süfyân-ı Sevrî hazretleri anlatır: "Mis'ar'a: "Gördüğün kimselerin en fazîletlisi kimdir?" diye sordum. O da; "Amr bin Mürre'den daha fazîletli bir kimse görmedim. O, öylesine duâ ederdi ki, ben hâlini görüp, duâsı kabûl olundu derdim." dedi.

Selîm bin Rüstem anlatır: "Amr bin Mürre'nin huzûrunda ders okuduğum sırada hep; "Yâ Rabbî! Beni, seni tanıyanlardan ve emrine uyanlardan eyle!" diye duâ ederdi."

Ona, Allahü teâlâya îmân edip kulluk eden mümin hakkında soruldu. Bunun üzerine; "Allahü teâlâ, îmân edip, kulluk yapan bir mümine azâb etmez. Onun emirlerine uyup, yasaklarından sakınan müminin yüzü kara çıkmaz." diye cevap verdi.

Dünyâyı sevip onun peşinde ömrünü tüketenler hakkında da; "Kim dünyâya yönelip dünyâlık peşinde koşarsa âhiretini yıkar. Kim ahirete faydalı amel yaparsa, dünyâya düşkün olmaktan kurtulur. Böylece fânî geçici olanı verip bâki, kalıcı olanı alır." buyurdu.

Şeytanın hîlelerinden sakındırır ve bununla ilgili olarak şeytanın; "İnsan kızdığı zaman ben yanına yaklaşırım, sevindiği zaman da kalbine vesvese veririm. Kendini kontrol etmezse, elimden nasıl kurtulur?" sözünü hatırlatırdı.

Amr bin Mürre'ye selâm vermenin fazîleti sorulduğunda; "Bir kimse bir cemâate selâm verirse onun derece îtibârı ile fazîleti vardır. Şâyet selâm verdiği kimseler onun selâmına karşılık vermezlerse melekler onun selâmına karşılık verir. Öbürlerine de lânet eder."

Amr bin Mürre talebelerine ana-baba hakkına çok riâyet etmelerini söyler ve Peygamber efendimizin bu hususta buyurdukları şu hadîs-i şerîfi rivâyet ederlerdi. "Birisi Resûlullah efendimizin yanına geldi ve; "Ey Allahü teâlânın peygamberi! Ben beş vakit namazı kılıyorum, Ramazân-ı şerîf orucunu tutuyorum. Zekâtımı veriyor ve haccımı yapıyorum. Benim için başka bir şey var mı?" diye sordu. Peygamber efendimiz de; **"Kim ana ve baba hakkına riâyet ederek bunları yerine getirirse, peygamberlerle ve sıddîklarla berâber olur."** buyurdu.

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.6, s.315

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.94-100

3) Hulâsât-ü Tehzîb-i Kemâl; s.293

4) A'lâm-ün-Nübelâ; c.5, s.196-200

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.123

AMR BİN OSMAN MEKKÎ;

Meşhûr velîlerden ve akâid imâmı. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Aslen Yemenlidir. 908 (H.296)de Bağdat'ta vefât etti. Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebesi, Hallâc-ı Mansûr'un hocasıdır. Ebû Saîd Harrâz'la sohbet etmiş, Ebû Abdullah Nibâcî ile görüşmüştür.

Amr bin Osman'ın riyâzet ve verâı, haram ve şüphelilerden kaçması çok, içi dışı hakîkat ve güzelliklerle süslü idi. Çok güzel konuşurdu. Sözleri herkesce makbûldü. Husûsî bir riyâzet, nefsin isteklerini yapmama ve verâ haramlardan kaçma anlayışına sâhipti. Hakîkat ve latîfeler kendisinin vasfıydı. Harem-i şerîfte uzun yıllar îtikâfa çekilmişti. Sohbetlerde daha çok hadîs-i şerîf okurdu. Çoğunlukla İmâm-ı Buhârî'den naklen hadîs-i şerîf rivâyet ederdi.Başkalarından naklettiği de olurdu. Kendisinden birçok âlim, edep, erkân, yol, usûl öğrendi.

Amr bin Osman İsfehan'a gittiği zaman, bir çok kimse sohbetiyle şereflendi. Bunların arasında bir genç vardı. Babası sohbete katılmasına mâni olunca, genç hastalanıp yatağa düştü. Amr bin Osman bir süre sonra sohbetine katılanlardan bir grup ile gencin evine gitti. Genç, ondan birşeyler okumasını istedi. Bunun üzerine Amr bin Osman gence işâret ederek şu beyiti okudu:

Görem ki hasta seni niçin gelmez o tabîb.

Bir âyetini görmeye cân veririm, ben garîb.

Genç, bu beyiti dinleyince yatağından kalktı ve oturarak biraz daha okumasını istedi.

Can dostunun yüz çevirmesi hastalıktan beterdir.

Bâri yüzünü çevirme benden sen ey Habîb!

beytini okuyunca, hasta tamâmen sıhhat buldu. Babasının içinden geçirdiği bütün endişe kayboldu. Tövbe ederek oğlunu Amr bin Osman'a teslim etti. O da İslâm âlimlerinden oldu.

Amr bin Osman buyurdu ki:

"Mürüvvet, arkadaşının hatâ ve kusurlarını bilmezlikten gelmektir."

"Tövbe için bir özür olmaz. Bütün günâhkâr kullara ve âsilere tövbe farzdır. Yaptıkları ister büyük, ister küçük günah olsun."

"Sakın, Allahü teâlânın zâtından bir şey düşünmeyin. Günâha ve küfre düşersiniz."

"Tasavvuf, kulun her vakitte, o vakit için en iyi olan şey ile meşgûl olmasıdır."

"Fütüvvet güzel ahlâktır."

"Sabır, Allahü teâlâya dayanıp sebât etmek ve belâyı gönül hoşluğu ve rahatlığı ile karşılamaktır."

"İlim iticidir. Allah korkusu sevkedicidir. Nefs ise itâatsizdir, serkeştir. Murâdını eksiksiz eline geçirmen için, nefs atını ilim siyâsetiyle idâre et. Korku ile tehdîd ederek sür."

"Muhabbet rızâya, rızâ da muhabbete dâhildir. Rızâsız muhabbet, muhabbetsiz rızâ olmaz. Çünkü insan ancak sevdiğine râzı olur, râzı olduğunu sever."

"Allah bir kimsenin kalbini İslâma açmışsa, o kimse Rabbinden bir nûr üzerine olmaz mı hiç." (Zümer sûresi: 22) meâlindeki âyetin mânâsını sorduklarında buyurdu ki: Bunun mânâsı şudur: "Kulun nazarı, vahdâniyet ilminin azametine ve rubûbiyetine, haşmetine düşünce, nazarına düşen ve gözüne çarpan başka hiçbir şeyi göremez olur."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.291

2) Nefehât-ül-Üns; s.85.

3) El-A'lâm; c.5, s.81

4) Târih-i Bağdâd; c.2, s.223

5) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.200-202

6) Mu'cem-ûl-Müellifîn; c.8, s.10

7) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.803

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.2, s.276

9) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.222

10) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.30

11) Risâle-i Kuşeyrî; s.28

12) Tabakât-ı Ensârî; s.192

13) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.171

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.102

15) Sıfat-us-Safve; c.2, s.248

AMR BİN ŞURAHBİL;

Tâbiîn devri âlim ve evliyâsından. İsmi Amr bin Şurahbil, künyesi Ebû Meysere'dir. Hemedân'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 683 (H.63) senesi Kûfe'de vefât etti.

Amr bin Şurahbil, Eshâb-ı kirâmdan Abdullah bin Mes'ûd hazretlerinin önde gelen

talebelerinden idi. Hazret-i Ömer, hazret-i Ali, hazret-i Huzeyfe, hazret-i Selmân ve hazret-i Âişe vâlidemizden ve daha bir çok sahâbîden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisi de Ebû Vâil Şakîk bin Seleme, Ebû İshâk es-Sebîî, Şa'bî ve Mesrûk gibi hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf öğrendi. Vâdiaoğulları Mescidinde imâmlık yapması sebebiyle Vâdiî nisbesiyle de anıldı. Rivâyetleri İbn-i Mâce'nin **Es-Sünen'**i dışında **Kütüb-i Sitte'**de yer aldı. Sıffîn muhârebesinde hazret-i Ali'nin yanında idi.

Amr bin Şurahbil, zamânının âlimleri tarafından medhedildi. Âlimler ondan daha fazîletli kişi görmediklerini söylemişlerdir. O, Allahü teâlânın korkusundan; "Keşke annem beni doğurmasaydı." der ve çok ağlardı. Çok cömert olup, dünyâ malına değer vermezdi. Çok namaz kıldığı için dizleri nasır bağlamıştı. Câhiliyye âdet ve geleneklerinden uzak durur, bilhassa Eshâb-ı kirâmın yaşayış ve davranışlarına uymaya çalışırdı. Vefâtı, Abdullah bin Ziyâd'ın vâliliği döneminde olmuştu.

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.3, s.263-264

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.4, s.141-146

3) A'lâm-ün-Nübelâ; c.4, s.135-136

4) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.8, s.147

AMR BİN UTBE;

Tâbiîn devrinin mücâhid velîlerinden. İsmi, Amr bin Utbe bin Ferkad es-Sülemî'dir. Kûfe'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 643 (H.22) senesi Mâseyzân denilen yerdeki muhârebede şehîd düştü. Şehîd olduğu yere sırtındaki beyaz elbise ile defnedildi.

Amr bin Utbe'nin babası daha önce Kûfe'ye yerleşen sevilip sayılan kimselerdendi. Hazret-i Ömer devrinde bir çok seferlere katılmış, Tekrit, Şehrizor ve Samgan gibi bâzı şehirlerin fethinde kumandan olarak vazîfe almış, Âzerbaycan ve Musul vâliliğinde bulunmuştu. Amr bin Utbe, varlıklı bir âile içinde doğup büyüdü. İlim ve edeb öğrendi. Abdullah bin Mes'ûd hazretleri ve Sübeyât-ül-Eslem'den hadîs öğrendi. Şa'bî ve başka muhaddisler ondan hadîs rivâyetinde bulundular. Amr bin Utbe, dostluk için hizmeti şart koşar, arkadaşlarının her türlü hizmetini görür, hayvanlarını otlatıp, tımar ederdi. Şüpheli olmak korkusu ile mubah şeylerin çoğundan sakınır dünyâdan ve dünyâlık olan şeylerden uzak durur, zühd hayâtı yaşardı. Devamlı gazâlara katılır, cenâb-ı Hak'tan şehîdlik rütbesi isterdi. O; "Rabbimden üç şey istedim. Birincisi dünyâya rağbet etmeyeyim. Dünyâlıktan elde ettiğime de elde edemediğime de önem vermeyeyim. İkincisi, Allahü teâlâ çok namaz kılmayı nasîb etsin. Üçüncüsü, şehîdlik rütbesine kavuşayım. Allahü teâlâ bana ilk iki isteğimi nasip etti. Üçüncüsünü bekliyorum. İnşâallah ona da kavuşurum." demiş ve her üçüne de kavuşmuştur.

Amr bin Utbe, bir gün dört bin dirhem vererek çok soylu bir at satın aldı. Tanıdıkları; "Bu ata bu kadar para verilir mi?" dediler. Bunun üzerine onlara; "Bu atın, Allahü teâlânın yolunda attığı her bir adım, benim gözümde dört bin dirhemden daha kıymetlidir." cevâbını verdi.

Amr bin Utbe hazretleri geceleri çok namaz kılardı. Kız kardeşi anlatır: "O bir gece namaza durdu. Mü'min sûresinin başından okumaya başladı. Sûrenin on sekizinci âyet-i kerîmesine gelince, meâlen; **"**(Ey Resûlüm, müşrikleri gelmesi yakın) **kıyâmet günü ile korkut. O vakit kalpler hüzünle dolu olarak gırtlaklara çıkmış yutkunur dururlar. Zâlimlerin ne dostu ne de dinlenecek şefâatçisi vardır."** Okumaya devâm edemedi. Daha sonra sabaha kadar bu âyet-i kerîmeyi tekrar etti.

Bâzı geceler atına biner kabristana gider: "Ey kabirdekiler! Amel defterleri dürüldü. Yapılan işler Allahü teâlâya arzedildi." diye seslenir, sabaha kadar gözyaşı döker daha sonra sabah

namazı için mescide giderdi.

Sıcak havalarda çölde namaz kılardı. Bu esnâda bir bulut gelir onu gölgelerdi. Bunun yanında vahşî hayvanlar etrâfında dolaşır ama hiç zarar vermezlerdi.

Kölesi anlatır: "Amr bin Utbe bir gazâya çıkmıştı. Bir nöbet esnâsında namaza durdu. Bu sırada bir arslan kükremesi işitildi. Herkes telâşa kapılıp, sağa sola kaçmaya başladı. Amr bin Utbe, kendinden geçmiş bir vaziyette namazına devâm etti. Arslan, etrâfında dolaşıp bir şey yapmadı. Sonra arkadaşları; "Arslandan korkmadın mı?" dediler. O; "Allahü teâlânın dışında başka bir şeyden korkmaktan Allahü teâlâya karşı hayâ eder, utanırım." diye cevap verdi.

Amr bin Utbe hazretleri, babasının kumandasında katıldığı bir gazâda beyaz bir elbise çıkarıp onu giydi ve; "Kanımın bunun üzerine akmasını istiyorum." dedi. Daha sonra harb başladı. Mâseyzân denilen mevkide yapılan bu şiddetli muhârebede atılan iri bir taş ile yaralandı ve sonra vefât etti. Böylece uzun zamandır arzu ettiği şehîdlik makâmına kavuştu. Şehîd olduğu yere giydiği elbise ile defnedildi.

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.6, s.196, 206, 207

2) Fütûh-ül-Büldân Tercümesi; s.468

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.4, s.155, 158

4) A'lâm-ün-Nübelâ; c.4, s.135, 136

ANKARAVÎ İSMÂİL RUSÛHÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Babasının ismi Ahmed'dir. İsmi İsmâil, lakabı Rusûhî'dir. Ankaravî diye meşhur oldu. Ankara'da doğdu. Doğum târihi belli değildir.

İlk tahsîlini doğum yeri olan Ankara'da yaptı. Aklî ve naklî ilimleri, zamânının âlimlerinden okudu. Arapça ve Farsça öğrendi. Din ve fen ilimlerini öğrendikten sonra tasavvufa yöneldi. Bayrâmiyye yoluna girip feyz aldı. Tasavvuf derecelerinde yükseldi. Hocası tarafından insanlara Allahü teâlânın dînini ve sevgili Peygamberimizin güzel ahlâkını anlatmakla vazîfelendirildi. Halvetiyye yolunda da icâzet alıp, insanlara ilim öğrettiği sırada gözlerinden rahatsızlandı. Rahatsızlığından dolayı okuyup yazamaz oldu. Göz hastalıkları tabiplerine mürâcaat edip, bilinen bütün sebeplere yapıştıysa da bir çâre bulamadı. Gün geçtikçe gözündeki rahatsızlık şiddetleniyordu. Bu esnâda kalbine, Allah adamlarından, merhamet kaynağı, mânevî bir tabîb bulması lâzım geldiği doğdu. Dünyâ penceresi gözüne çâre bulacak bir Allah adamını aramak için Konya tarafına doğru yola çıktı. Yolculuğu sırasında, önemli ihtiyaçlarını temin edebilmek için; **"Çalışıp kazananı Allahü teâlâ sever."** hadîs-i şerîfi hükmünce, kendine göre ticâretle uğraşıyordu. Ayrıca uğradığı yerlerdeki âlimleri de ziyâret âdeti idi. Konya'ya vardığında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin torunlarından ve o sırada mevlevî şeyhi olan Çelebi Bostan Efendiyi ziyâret etti. İlk karşılaştıklarında rahatsızlığı ile ilgili olarak **Mesnevî**'den şiirler okuduktan sonra; "Gözünün iyi olması, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin **Mesnevî**'sini şerhetmenizin hediyesi olacaktır. O halde sizin **Mesnevî**'yi şerh etmeniz lâzımdır. Bu sûretle gamınız gidecek, gözünüzde iyileşme olacaktır." diye müjdeledi.

İsmâil Ankaravî, bu müjdeye sevinerek Çelebi Bostan'ın talebesi oldu. Bu arada gözlerinin ağrısı hafifledi. Kısa zamanda Çelebi Bostan'ın sevgisine, teveccühlerine kavuştu. Bir süre sonra Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin mânevî işâreti üzerine hocası tarafından Galata'daki Mevlevî dergâhına şeyh tâyin edildi. Burada İsmâil Ankaravî bir taraftan insanlara doğru yolu anlatıyor, bir taraftan da **Mesnevî**'yi şerh ediyordu. Şerhe başladığında gözünde biraz açılma oldu. Tamamladığında tamâmen açıldı. Allahü teâlânın izni ile o hastalığı büsbütün

geçti. İsmâil Ankaravî, bu şerhinde **Mesnevî'**nin derin ve anlaşılması zor mânâlarını açıkladı. Bu şerhin önsözünde; "Bu şerhi, baş gözümün ve kalp gözümün açılmasına devâ yapan, ummadığım yerden yardım ve ihsânı ile rızıklandıran, zâhirî, görünen, bilinen sebeplere beni muhtâc etmeyen ve beni hâl sâhibi kılan Allahü teâlâya hamdolsun" demiştir.

Zamânın sultânı Dördüncü Murâd Hana, tarîkat erbâbı kötülenmiş, onların bâzı işlerinin yasaklanması istenmişti. Sultan yalnız böyle söyleyenlerin sözleriyle hareket etmeyip, zamânın tasavvuf ehli âlim ve fazîletli kimselere de tarikatla ilgili hususları sorup cevap istemişti. Bunlar arasında İsmâil Ankaravî de vardı. O da üç gün içinde yirmi sayfalık bir risâle yazıp arzetti. Cevaplar, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ve diğer zamânın önde gelen âlimleri tarafından incelenip uygun görüldü ve pâdişâh tarafından da kabûl edildi. Böylece onların vesîlesi ile tasavvuf ehli, sıkıntıdan kurtuldu. Azîz Mahmûd Hüdâî onun bu cevaplarını beğenip; "Allahü teâlâ, muhâliflere karşı Rusûhî'nin ayağını sağlam ve sâbit eylesin. Onların inat damarlarını kesmekte söz kılıcını keskin eylesin. Muhâlifleri susturmakta mızrağını tesirli eylesin. Zamânımızda tasavvuf ehline karşı olanlarla onun cihâdı olmasaydı, onların eli hak tâliplerine uzanır, zarar verirdi. Doğru yolda olanlarla olmayanları birbirinden ayırmak zor olurdu. Allahü teâlâ onun delillerinin oklarını en doğru hedefe isâbet ettirdi." diye medhetti.

İsmâil Ankaravî'nin dergâhının civârında bir bakkal dükkanı vardı. Bir akşam vakti bakkal sâhibi Yûsuf Efendi dükkanını kapayacağı sırada dükkana gâyet yakışıklı ve kendini mânevî hâl kaplamış bir genç girdi. Genç kendisinden geçmiş ve ne yaptığının farkında olmadığı için, bakkal genci kovmaya hazırlanırken, ansızın dükkan kapısı sarsılarak açıldı, İsmâil Ankaravî göründü ve; "Bu bîçâre, Allah adamlarının dergâhı civârına îtimâd edip, güvenip geldi ve bu dükkana sığındı. Ev sâhipliği ve insanlık kâidesince sakın ona dokunmayasın. Sakın hâneni harâb etmeyesin." diye îkâz ettikten sonra kayboldu. Böylece hem genç bakkalın hışmından, hem de bakkal gönül kırmaktan kurtuldu. Fakat bakkal, İsmâil Ankaravî'nin heybetli teveccühlerinin tesiriyle altı ay yatakta yattı. Çok tövbe ve istiğfar etti. Sıhhat ve âfiyete kavuşunca bütün malını dergahdaki talebelere sarf etti. İsmâil Ankaravî'ye talebe olmakla şereflendi. Çileli bir hizmetten sonra, icâzet aldıysa da, vefâtına kadar hocasının hizmetinden ayrılmadı.

İsmâil Ankaravî'nin dergâhına talebe olmak için birisi geldi. İsmâil Ankaravî ona istihâre yapmasını söyledi. O şahıs istihâre şartlarına elinden geldiği kadar riâyet edip yattı. Ancak, o gece peşipeşine birkaç defâ ihtilâm oldu. Sabah olunca, istihâresi soruldu. Hayâ ve utancından hâlini beyâna cesâret edemedi. Şaşkınlık ve suskunluğunu gören İsmâil Ankaravî; "O sâdık âşık, büyüklerin rûhâniyetinin yardımı ile başkalarının riyâzet ve çalışma ile yirmi senede geçtiği, aştığı engeli o bir gecede geçti ve şehvet kirinden temiz oldu." diye müjdeledi. Bu sûretle onu talebeliğe kabûl etti. Ona nazar ve teveccüh ederek yüksek derecelere kavuşturdu. Ona Derviş-i Afîf diye hitâb etti. O da bu isimle meşhûr oldu.

İsmâil Ankaravî, ilmiyle âmil, fazîlet sâhibi bir zât idi. Allahü teâlânın emirlerine uyar ve yasaklarından titizlikle sakınırdı. Allahü teâlâya çok ibâdet eder, dünyâ malına kıymet vermezdi. Zamanındaki devlet adamları kendisini sever, ilmini takdir eder, hürmette kusûr etmezlerdi. İlim ehli ve sevenleri ile sohbetlerde bulunur, sohbeti, yalnızlığa tercih ederdi. İnsanlar arasına karışıp, Allahü teâlânın dînini anlatmayı, bir köşeye çekilip ibâdet ve tâatle meşgûl olmaktan üstün tutardı. Birçok ilimlerdeki yüksek derecesi yanında şâirliği de olan İsmâil Ankaravî, şiirlerinde Rusûhî mahlasını kullanırdı. İsmâil Ankaravî'nin her zamanki âdetleri şöyle idi: Sabahleyin Allahü teâlânın ism-i şerîfleri ile zikirden sonra, talebelerine ders verir, din bilgileri öğretirdi. Sonra kitap yazmakla meşgûl olurdu.

İsmâil Ankaravî hak ve hakîkat yolunda bulunmak gerektiğini şöyle anlatır:

"Resûlullah efendimizden Abdullah bin Mes'ûd hazretleri şöyle naklediyor: "Resûlullah efendimiz bize, doğru bir çizgi çizdi ve; **"Bu, Allahü teâlânın yoludur."** buyurdu. Sonra bu

çizginin sağından ve solundan çıkan çizgiler çizip; **"Bu yolların her birinde şeytan vardır ve kendine çağırır."** buyurdu ve; **"Doğru yol budur. Bu yolda olunuz. Fırkalara bölünmeyiniz."** meâlindeki En'âm sûresi 53. âyet-i kerîmeyi okudular."

Resûlullah efendimizin yolu tevhîd, birlik ve muhabbet yoludur. Onun için birçok âlim ve evliyâullah; "İnsanı doğru yoldan ayıran, sapıklığa götüren yollardan çok sakınınız. Biliniz ki, orta yol daha hayırlıdır." demişlerdir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de bu konuda; "Herkes gücü yettiği kadar, hak yoldan ayrılmadan çok sakınıp, sırât-ı müstekîm üzere olmalıdır." buyurmuştur. Fahreddîn-i Râzî de sırât-ı müstekîmi tefsîr ederken buyuruyor ki: "Allahü teâlâ niçin sırât-ı müstekîm buyurdu da sebîl-i müstekîm buyurmadı. Çünkü sırât lafzı, Cehennem'deki sırâtla ilgilidir. Öyle ki, insan bu dünyâda olan sırâtta, korku ve ümid üzere bulunmalıdır." Bir kısım müfessirler de "Sırât ikidir; biri dünyevî, dünyâ ile, diğeri uhrevî, âhiretle ilgilidir. Dünyâda olan sırât; Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîminde ve Peygamber efendimizin hadîs-i şerîflerinde buyurduklarını Ehl-i sünnet âlimlerinin tefsîr ederek bildirdiği doğru yoldur. Uhrevî, âhiretle ilgili sırât ise, hadîs-i şerîflerde bildirildiği gibi bütün insanların üzerine sevk edildiği, Cehennem üzerine kurulan kıldan ince, kılıçtan keskin, köprüdür. Abdullah bin Mes'ûd'dan rivâyet edilen hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz buyurdular ki: **"Cehennem üzerine kıldan ince kılıçtan keskin olan sırât köprüsü kurulur. Bu köprüden, bir kısım insanlar şimşek gibi, bâzısı fırtına gibi geçer. Bir grup insan da kuş uçar gibi, bir fırka atlı gibi, bir zümre piyâde gibi geçer. Bir cemâat da, ateş onların yüzlerini yalar."**

İsmâil Ankaravî hayâ ile ilgili bir soruya şöyle cevap verdiler:

"Bir gün Peygamber efendimiz Eshâbına buyurdu ki: **"Eshâbım! Allahü teâlâdan tam bir şekilde hayâ ediniz."** Eshâb-ı kirâm dediler ki: "Yâ Resûlallah! Bizim hepimiz Allahü teâlâdan utanırız." Peygamber efendimiz buyurdu ki: **"Hayâ bu değildir. O kimse ki Allahü teâlâdan tam bir şekilde hayâ eder. Gözünü, kulaklarını ve diğer uzuvlarını haramlardan, bâtınını ve fercini** (edeb yerini) **haram ve zinâdan korur, ölümü hatırlar, âhireti diler, dünyânın süs ve zînetlerini terk eder ise, hakîkatte bu kimse Allahü teâlâdan hayâ etmiştir."** Hayâ güzel bir huydur ki dînimizce iyi olduğu bildirilmektedir. Hakdan ve insanlardan hayâ etmelidir. Hayâ edilmeyen işte hayır yoktur."

İsmâil Ankaravî ömrü boyunca iyiliği emr edip, kötülükten sakındırmaktan geri durmadı. Bu hususlardaki nasîhatleri şöyle oldu:

Hazret-i Ali buyurdu ki: "Doğru bildiğini söylemek, susmaktan daha hayırlıdır. Günahkâr insanlara günah ve haramların kötülüğünü anlatmamak, iyilik değildir." Kötü bir işi yapanı o işten sakındırmak, ibâdetlerin en fazîletlisidir. Bir kimse bilmeyen birine yol gösterse, o da onun irşâdıyla hidâyete erse, yol gösteren kişi de, hidâyete kavuşan kimsenin sevâbı ve fazîleti kadar sevap kazanır. Zîrâ Peygamber efendimiz; **"Başkalarını doğruluğa çağıran kimseye, kendisine uyanların sevâbı gibi sevâb verilir. Bununla berâber onların sevâbından da hiçbir şey eksilmez. Sapıklığa çağıran kimseye de ona uyanların günâhı gibi günah verilir. Bununla berâber ona uyanların günahlarından hiçbir şey eksilmez."** buyurdu. Dînin direği nasîhattır. Bu sebeple Allahü teâlânın kullarına nasîhat etmeli ve yumuşak davranmalıdır. Eğer söz tutmazlarsa onlara yumuşaklıkla hakîkati anlatmaya devâm etmelidir. Zîrâ Peygamber efendimiz; **"Ümmetimden bir tâife,** (topluluk) **hak üzerine mücâdele etmekte, kıyâmete kadar gâlib olarak devâm edecektir."** buyurmuştur. Nasîhat edince fitne çıkma durumu varsa, bu hayırlı işten vazgeçilir. Nasîhati, kabûl edenlere, dinleyenlere yapmak gerekir.

Vefâtına yakın İsmâil Ankaravî şöyle dedi: "Yazdığımız eserlerle yaptığımız hizmetler, bu yolda kalpleri zayıf olanların îtikâdlarını kuvvetlendirmiş ve muhâliflere karşı bir müdâfaa olmuştur. İşimiz tamamlandı." Bu sözleri ile vefâtlarının yakın oluşunu işâret etti. 1630 (H.1040) senesinde İstanbul'da vefât etti. Vasiyeti üzerine Galata Mevlevîhânesi bahçesine

defnedildi.

İsmâil Ankaravî'nin yazdığı kıymetli eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Şerh-i Mesnevî, 2) Minhâc-ül-Fukarâ, 3) Zübdet-ül-Füsûs, 4) Îzâh-ül-Hikem, 5) Miftâh-ül-Belâga ve Misbâh-ül-Fesâha, 6) Fütûhât-ı Ayniyye fî Tefsîr-i Sûreti'l-Fâtiha.**

DERVİŞLERİN SUSUZLUĞUNU GİDERMEK

İstanbul'da bâzı kimseler, HasanAğa isminde birinin evinde toplanıp, Mevlevîlerin aleyhinde konuştular. Konuşmalarını; "Eğer mümkün olsa bir lokma ve yudum su verilecek kimseler değil." diye bitirmişlerdi. Hasan Ağa da onların bu sözlerini tasvip ve tasdik etti. O anda bedeninde umûmî bir bozukluk, rahatsızlık meydana geldi. Yakıcı bir hummaya tutuldu. Humma ateşini gidermek için soğuk su, buz konduğu için vücûdunun tabiî sıcaklığı azaldı. Şişme ve susuzluk görüldü. Tanıdık tabipler gerekli çârelere baş vurup bir netice alamayınca, şifâ bulması için İsmâil Rusûhî'ye mürâcaat edip yardım istemesini tavsiye ettiler. Bunun üzerine edeb ve anlayış sâhibi bâzı zâtlar, Hasan Ağanın durumunu İsmâil Ankaravî'ye arz etti. İsmâil Ankaravî; "Onun şifâsı, dervişlerin susuzluğunu gidermektedir." dedi. Bu müjde Hasan Ağanın kulağına varınca, kısa zamanda pekçok sadaka dağıttı ve hayır hasenât yaptı. Bulunduğu yerde dervişlerin ve gelip geçenlerin içip susuzluklarını gidermeleri için hemen bir çeşme yaptırdı. İsmâil Ankaravî bu çeşmeden bir kap su doldurup bunu şifâ ve devâ olması için hayır duâda bulunduktan sonra Hasan Ağaya gönderdi. Allahü teâlânın izni ile âcilen şifâya kavuşacağını müjdeledi. Ancak o sudan bir yudum olsun kendisinin içmemesini tenbih etti. Suyu alan Hasan Ağa, Allahü teâlânın izni ile derhal sıhhat buldu. Hummanın harâreti ve susuzluk hâli gitti. Bununla birlikte, Mevlevîler hakkındaki bozuk düşüncelerden kurtuldu. Hemen İsmâil Ankaravî'nin huzûruna varıp, talebesi olmakla şereflendi.

1) Hülâsât-ül-Eser; c.1, s.418

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.259

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.25

4) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.765

5) Keşf-üz-Zünûn; s.630,856,1114, 1872

6) Brockelman; Sup.2, s.662

7) Sefînet-ül-Evliyâ; c.5, s.161

8) Mecmuâ-i Terâcim; s.101

9) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.2, s.37

10) Ziyâret-i Evliyâ; s.70

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.177

ANKUZU BABA

Anadolu'nun fethinde bulunan gâzi dervişlerden. Nerede doğduğu ve nereden geldiği bilinmemektedir. Harput'un fethi sırasında şehid düşmüş, uzun yıllar bir mağara içinde bozulmadan kalan nâşı şimdi aynı bölgede medfun bulunan velîlerden Beyzâde Efendi tarafından yaptırılan tekke ve mescid yanına defnedilmiştir. Evliyâ Çelebi'nin; "Ankuzu Baba Tekkesi mihmanhâne-i fukaradır." diye bahsettiği bu tekke ve mescid daha sonra yıkılarak harab olmuştur. Son yıllarda bir türbe yaptırılarak kabrin kaybolması önlenmiştir. Türbe, Harput'un 7-8 kilometre kuzey-doğusunda, Buzluk kayalıkları ilerisindeki tepede bulunmaktadır. Kışın kar sebebiyle ulaşılamadığından ancak yaz günlerinde ziyâret edilebilmektedir.

ARAB BABA;

Harput velîlerinden. İsmi Yûsuf olup babasının ismi Arabşah'tır. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Doğum târihi ve yeri belli değildir. On üçüncü asırda yaşayan Arab Baba, Harput'un fethi için gelen Selçuklu kumandanlarından olup, aynı zamanda büyük bir velîdir.

İslâmiyeti yaymak için bâzan kılıç kullanan Arab Baba çoğu zaman insanlara doğru yolu göstermek için vâz ve nasîhatlerde bulundu. Sık sık "Kılıçla geldim kalemle gideceğim!" buyururdu. Vefât târihi belli değildir.

Arab Baba'nın türbesi 1276 târihinde yapılmıştır. Türbenin alt katında kabir odası, üst katında ise ziyâret edilen sanduka vardır. Arab Baba'nın kabrinin bir özelliği de nâşının herkes tarafından görülebilecek şekilde olmasıdır. Daha önce ziyârete gidenler yeşil örtüleri açıp bakabilirlerdi. Son zamanlarda Arab Baba'nın nâşı cemakan içine alındı. İnanmayanlar cesedin mumyalandığını iddiâ etmektedir. Bununla ilgili şöyle bir hâdise anlatılır:

Belediye başkanının birisi inanmayarak, nâşı müzeye kaldırdı. Halk buna mâni olmaya çalıştı. Ancak belediye başkanı:

"Hayır! Bu cesed mumyalıdır. Bunu âlem de görmeli. Müzeliktir bu cesed!" cevâbını verdi.

Ertesi sabah cesedin, müzeye kaldırıldığı yerde olmadığı görüldü. Belediye başkanı bunu birilerinin yaptığını sandı ve tekrar müzeye koydurdu. Aynı hâdise birkaç defâ tekrar etti. Belediye başkanı isteğinde çok ısrar etti, fakat sonunda felç oldu.

Arab Baba'nın başı vücûdundan ayrı gibidir. Bunun sebebi şöyle anlatılır: "Arab Baba'nın vefâtından uzun bir süre sonra Harput'ta, büyük bir kuraklık oldu. Aylarca yağmur yağmadı. Harput'ta yaşayan Ermeni büyücü, zengin bir âilenin kızına;

"Kuraklığın bir çâresi var. Eğer ilmi kuvvetli ölmüş bir zâtın başı kesilerek suya atılırsa, yağmur yağar ve kuraklık biter." dedi.

Bunun üzerine Arab Baba'nın türbesine gece vakti giden kız, kapının kilidini kırarak içeri girdi. Sandukanın kapağını açtığında o zamana kadar hiç çürümemiş olan Arab Baba'nın nâşını görünce, korktu ve türbeden çıktı. Türbeden biraz ayrılınca tekrar başını kesmek için geri döndü. Biraz önce taşla kırdığı kilidin yerinde yenisinin durduğunu gördü. Onu da taşla kırıp içeri girdi. Yanındaki bıçaklaArab Baba'nın başını kesti ve bez çuvala koyarak, götürüp bir dereye attı. O andan îtibâren gökyüzünde şimşekler çakmaya, Allahü teâlânın cezâsı ve gazâbı tecellî etmeye başladı. Şafak söktüğü zaman sağnak hâlinde yağmur yağıyordu. Yağmur âfet hâlini aldı. Arab Baba'nın başını kesen kızın bulunduğu konak, kırk gün kırk gece taşlandı.

Kız bir gece rüyâsında Arab Baba'yı gördü ve ona; "Başımı getir yerine koy!" dedi.

Bunun üzerine dereye giden kız uzun bir süre kesik başı aradıktan sonra, buldu ve türbeye getirip yanına koydu. Kısa bir zaman sonra yağmur dindi ve güneş açtı. Arap Baba'nın başını kesen kız ölüm ânında çok azap çekti. Öldükten sonra cesedi duvarlara çarpıldı, âilesi bu durum karşısında sâdece ağladı. Zîrâ ellerinden hiçbir şey gelmiyordu. Evliyâya yapılan ezâ ve sıkıntının cezâsı, Allahü teâlâ tarafından herkese ibret olarak gösterilmişti.

1) Harput Yollarında (İshak Sungur)

ARAB DEDE

Hayatı ve yaşadığı devir hakkında yeterli bilgi olmayan Arab Dede'nin kabri Niğde'de, eski Ebe Okulu ile Askerlik şubesi arasındaki asfalt yol üzerindedir. Halk arasında meşhur olup

ziyâret edilmektedir.

ARAB DEDE (Hacı Dede)

Yaşadığı devir hakkında bilgi bulunamayan Arab Dede halk arasında Hacı Dede olarak da bilinmektedir. Hayatını İslâmiyeti yaymakla geçirmiştir. Kabri, Denizli'nin Sarayköy ilçesinin Duacılı köyünde su deposu yanındaki Sivri Tepe üzerindedir. Bölge halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

ARABÎ FEŞTÂLÎ EL-MAĞRİBÎ;

On yedinci yüzyılda Kuzey Afrika'da yetişmiş olan fıkıh âlimlerinden ve evliyâdan. İsmi, Arabî Feştâlî olup, Mağribî nisbesiyle bilinir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1679 (H.1090) senesinde vefât etti.

Zamânının usûlüne göre ilim tahsîlinde bulunan ArabîFeştâlî el-Mağribî, fıkıh ilminde yüksek âlim oldu. Pekçok âlim ve evliyânın ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Kendisini zâhirî ilimler yanında tasavvuf ilminde de yetiştirdi. İlim ve tasavvufta yüksek dereceye ulaşan Arabî Feştâlî, ders okutup talebe yetiştirdi. Birçok âlim ve velî onun meclisinde yetişti. Ebû Mesûd ed-Debbağ ondan ilim öğrenen kimselerdendir.

Arabî Feştâlî'nin Râdiye isminde bir kız kardeşi vardı. Bu kız kardeşi zengin ve varlıklı bir kimse olan Alâl el-Kımârişî ile evliydi. Kız kardeşinin bu kocasından Fâriha isminde bir kız çocuğu vardı. Bir müddet sonra Alâl el-Kımârişî vefât etti. Arabî Feştâlî onun vefâtından sonra kız kardeşini başka bir kimseyle evlendirdi. Yeğeni olan Fâriha'yı da yanına alıp yetiştirdi ve terbiye etti. Fâriha evlenme çağına geldiği sıralardaydı. Arabî Feştâlî bir gün talebelerine ders verdi. Ders bittikten sonra, talebelerinden Ebû Mesûd'a dönerek; "Seni kızkardeşimin kızıyla evlendirmek istiyorum." buyurdu. Ebû Mesûd; "Eğer sen onu bana verirsen ben de kabûl ederim." dedi. Arabî Feştâlî, Ebû Mesûd'un bu sözü üzerine; "Eğer sen yeğenimle evlenirsen her türlü çeyizini ben vereceğim ve evinizin her ihtiyâcını karşılayacağım." buyurdu. Bu işe Ebû Mesûd'un babası da çok sevindi. Nihâyet onları nikahlayıp evlendirdi. Gerek evlenme sırasındaki gerekse evlendikten sonraki masraflarını Arabî Feştâlî karşıladı. Bu evlilikten Abdülazîz isminde bir oğlan çocuğu dünyâya geldi.

Derin âlim ve kerâmet ehli bir velî olan Arabî Feştâlî yeğeninin Abdülazîz isminde bir oğlunun dünyâya geleceğini Allahü teâlânın bildirmesiyle kerâmet olarak önceden haber verdi. Bir gün yeğeni Fâriha Hanıma buyurdu ki; "Sizin Abdülazîz isminde bir oğlunuz dünyâya gelecek, onun şânı yüce olup, büyük bir velî olacak. Çünkü bir gece rüyâmda Resûlullah efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem gördüm. Bana; "Senin yeğeninin, büyük velî olacak bir çocuğu dünyâya gelecek." buyurdu. Ben; "Yâ Resûlallah onun babası kimdir?" diye sordum. Resûlullah efendimiz; "Onun babası Ebû Mesûd ed-Debbağ'dır." buyurdu. Arabî Feştâlî'nin yeğenini Ebû Mesûd ile evlendirmek isteyişinin sebebi bu rüyâ idi.

Arabî Feştâlî, yeğeninin Abdülazîz ismindeki çocuğunun doğumunu görmeyi çok isterdi. Fakat, meydana gelen bir vebâ salgınında hastalandı. Vefât edeceği sırada talebesi Ebû Mes'ûd'a haber gönderip yanına getirtti. Ebû Mesûd'a buyurdu ki; "Zevcen nerededir? Onu da benim yanıma getir." Ebû Mesûd zevcesiyle birlikte Arabî Feştâlî'nin yanına geldi. İkisine birden hitâb ederek ve yanındaki emânetlere işâret ederek; "Bunlar, Allahü teâlânın size emânetidir. Sizin Abdülazîz isminde bir oğlunuz dünyâya geldiği zaman bu emânetleri ona veriniz." buyurdu.Bir sarık, bir nalin, bir de kitab emânet bıraktı. Bu emânetleri yeğeni aldıktan sonra, helalleşti ve 1679 (H.1090) da vefât etti.

Bu emânetleri, Fâriha Hanım yanında muhâfaza edip sakladı.Bir müddet sonra Abdülazîz dünyâya geldi. Büyüdükten sonra bir Ramazân-ı şerîf ayında oğlunu yanına çağırdı ve

emânetleri ona teslim etti. Dayısı Arabî Feştâlî'nin üstünlük ve fazîletlerini anlattı. Abdülazîz, sarığı başına sardıktan ve nalini ayağına giydikten sonra vücudunda bir ateşlenme meydana geldi. O derece oldu ki gözlerinden yaş geldi. Bu hâlin Arabî Feştâlî hazretlerinin bıraktığı emânetler sebebiyle olduğunu anladı.

Büyük velî Seyyid Ahmed bin Abdullah el-Mağribî bir gün bir yolculuk sırasında Arabî Feştâlî hazretlerinin yanında bulunuyordu.Says adıyla bilinen yere geldiklerinde Arabî Feştâlî buyurdu ki; "Bir hâdise oldu." Seyyid Abdullah; "Nedir o hâdise?" dedi. Arabî Feştâlî; "Seyyid Muhammed bin Nâsır vefât etti. Seyyid Abdullah; "Nereden biliyorsun?" deyince; "O şüphesiz vefât etti." buyurdu. Seyyid Abdullah bu sözleri şaşkın bir halde düşünürken karşıdan gelen atlılar göründü. Seyyid Abdullah'a; "Şu karşıdakilere bak, onlar bize Seyyid Muhammed bin Nâsır'ın vefât ettiği haberini verecekler..." buyurdu. Biraz daha yürüyüp gelenlerle karşılaştıkları zaman onlara; "Ne haber var?" diye sordular. Toplulukta bulunanlardan biri; "Seyyid Muhammed bin Nâsır vefât etti." dedi.

Seyyid Abdullah bin Muhammed el-Mağribî bir toplulukla birlikte oturuyordu.Bu sırada oraya gelen Arabî Feştâlî ona; "Sâliha bir hanım var. Sen onunla evleneceksin buyurdu. Seyyid Abdullah bin Muhammed evlenmeyi düşünmüyordu. Arabî Feştâlî'ye dedi ki: "Hangi kadından bahsediyorsun?" O da; "Senin evleneceğin kadından bahsediyorum." buyurdu. Seyyid Abdullah; "Benim evlenmek hatırımdan bile geçmiyor." dedi. Arabî Feştâlî; "Sen o kadınla evleneceksin." buyurdu. Aradan bir hafta bile geçmeden Seyyid Abdullah o kadınla evlendi.

Arabî Feştâlî hazretleri yüksek ilim, güzel ahlâk ve kerâmet sâhibi idi. Gizli hallerini ve kerâmetlerini kimseye bildirmek istemezdi. Bir gün bir cemâatle otururken buyurdu ki; "Siz keşf sâhibi olmayı çok büyük mü zannediyorsunuz. Eğer bundan şüphe ediyorsanız bana bakınız. Beni ve hallerimi biliyorsunuz. Benim velî olmadığımı da biliyorsunuz." Topluluk; "Evet biz seni ve senin velî olmadığını biliyoruz." dediler. Arabî Feştâlî orada bulunanlardan birine göz işâretiyle; "Sen filân zamanda şöyle şöyle yapmak istemiyor musun?" buyurdu. O kimse; "Evet o işi yapmak istiyorum." dedi. Ona cevâben; "Keşf sâhibi olmanın büyük bir iş olmadığını anladın mı?" buyurdu.

Seyyid Ahmed bin Abdullah bir gün Arabî Feştâlî ile birlikte çarşıda gidiyordu. Arabî Feştâlî etrafa bakıp; "Sultan Mevlâ Reşîd memlekete hâkim oldu. Karşısına çıkan bir kimse de yok. O saltanat ve rahatlık içerisinde yaşıyor." buyurdu. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Seyyid Ahmed'e dönerek buyurdu ki; "Sultan Mevlâ Reşîd'in öldüğüne işâret eden sesler işitiyorum. O Merrakûş'da vefât etti." Seyyid Ahmed; "Nasıl olur efendim? O mülkünde ve idâresinde yeni rahatlığa ermişti." Aradan bir gece bile geçmeden Sultan Mevlâ Reşîd'in vefât haberi geldi.

1) Câmiu Kerâmati'l-Evliyâ; c.2, s.150

2) El-İbrîz

ARABGİRLİ ÖMER BABA;

Meşhûr velîlerden. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Büyük velîlerden Terzi Baba lakabıyla bilinen Muhammed Vehbî Hayyât Erzincânî hazretlerinin talebelerindendir. Arabgir'de insanlara rehberlik etmesi için hocası tarafından vazîfelendirilmiştir. Terzi Baba ise, yüzlerce talebesiyle Anadolu'nun en ücrâ yerlerine kadar hizmet götüren, insanlara İslâmiyetin anlatılmasını veİslâm ahlâkının yayılmasını sağlayan büyük velî Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfesidir.

Arabgirli Ömer Baba, önceleri çok zengindi ve bir paşanın kız kardeşi ile evliydi. Her şeyini

dîn-i İslâm uğruna, hizmet için harcadı. Kendisi fakir bir hâle düştü. Geçimini sağlamak için çalıştırdığı bir değirmeni vardı. Değirmenini çalıştırdığı sıralarda, bir gün su kesik olduğundan değirmen taşı dönmez. Buğday öğütmek isteyenler, çâresiz suyun gelmesini beklerler. Uzun zaman su gelmeyince buğday sâhipleri:

"Baba ekmek yok, çocuklar aç. Bize bir çâre bul!" derler.

Bunun üzerine değirmenin koca taşının yanına yaklaşır. Allahü teâlâya yalvarıp, eliyle dönmesini işâret ederek taşa doğru üfürür. Koca taş, onun kerâmetiyle birdenbire gürültülü bir sesle dönmeye başlar. Buğdayları öğütür. Bu kerâmeti karşısında halk onu sever, hürmet gösterir. Sözlerini sohbetlerini can kulağıyla dinler.

Kövengli Hacı Ömer Hüdâyî Baba, onun en meşhûr talebesi ve halîfesidir.

1) Malatyalı Gönül Sultanları

ÂRİF-İ DİKGERÂNÎ;

On dördüncü yüzyılda, Buhârâ'da yetişen velîlerden. İnsanları Hakk'a dâvet eden doğru yolu göstererek dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" adı verilen büyük âlim ve velîlerden Seyyid Emir Külâl hazretlerinin dört halîfesinden ikincisidir. İsmi, Ârif'dir. Buhârâ civârındaki Dikgerân köyünde doğduğu için Dikgerânî nisbesiyle meşhûr oldu.Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Dikgerân'da vefât etti.

Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan Ârif-i Dikgerânî, bâzı velîlerin sohbetinde bulundu. Tasavvufa karşı alâka duydu. Zamânının en büyük velîsi Seyyid Emir Külâl hazretlerinin huzûruna gidip sohbetleriyle şereflendi. Uzun müddet hizmetinde bulunup maddî mânevî pekçok ihsânlara kavuştu. Tasavvuf yolunda ilerleyip Seyyid Emir Külâl hazretlerinin önde gelen talebelerinden oldu. Seyyid Emir Külâl hazretleri onun hakkında; "Benim yakınlarım arasında iki kimseden daha üstünü yoktur. Bunlar Behâeddîn Buhârî ve Ârif-i Dikgerânî'dir. Bunlar akranları ile olan yarışmada topu kapmışlardır." buyurdu. Hocası zâhirî ve bâtınî ilimlerde yükselen Ârif-i Dikgerânî'ye talebe yetiştirmek ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda tam icâzet, diploma ve hilâfet verdi.

Seyyid Emir Külâl hazretleri ölüm hastalığında iken, talebelerini toplayıp vasiyetini bildirdi. Sonra yanında bulunan oğullarından Emir Burhân'ı yetiştirilmek üzere Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî'ye, Emir Hamza'yı Mevlânâ Ârif-i Dikgerânî'ye, Emir Şâhı Şeyh Yâdigâr'a, Emir Ömer'i de Mevlânâ Celâleddîn Dehkesânî'ye havâle etti. Oğullarına dönerek buyurdu ki: "Hanginiz, Allahü teâlânın kullarına hizmet etmek husûsunda benim vekîlim olur?" Oğulları; "Ey yakîn yolunun rehberi! Biz buna nasıl güç yetirebiliriz. Fakat bu işi kim kabûl ederse biz onun hizmetinde bulunuruz." dediler. Oğullarının bu sözü üzerine başını eğip murâkabeye dalan SeyyidEmir Külâl hazretleri, bir müddet sonra başını kaldırdı ve; "Büyüklerin rûhâniyeti, Emir Hamza'nın bu işi kabûl etmesini işâret buyurdular." dedi. Yetiştirilmesi Ârif-i Dikgerânî'ye emânet edilmiş olan Emir Hamza, kabûllenmeyeceğini arz etti ise de; "Bunu kabûl etmekten başka çâre göremiyorum. Kabûl edeceksin. Bu iş bizim elimizde değildir. Sen de biliyorsun." buyurdu.

Bundan sonra Seyyid Emir Külâl hazretleri talebelerinden ve oğullarından ayrılıp husûsî odasına geçti. Üç gün üç gece dışarı çıkmadı. Sonra dışarı çıktı. Meclisinde toplananlar neden üç gündür dışarı çıkmadığını sordular. Buyurdu ki: "Üç geceden beri benim ve talebelerimin hâli nasıl olur?" diye düşünüyordum. Gâibden kulağıma bir ses geldi. Şöyle deniliyordu: "Ey Emîr Külâl! Kıyâmet gününde seni, senin talebelerini, dostlarını, sizin mutfağınızdan uçan bir sineğin üzerine konduğu kimseleri bile affettim." Allahü teâlâ, fadlından ve kereminden ihsân etti." Bunları söylediği Perşembe günü sabaha doğru vefât

etti.

Ârif-i Dikgerânî, Seyyid Emîr Külâl hazretlerinin vefâtından sonra insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak onların kurtuluşlarına vesîle olmaya çalıştı. Şâh-ı Nakşibend Buhârî hazretleri, hocası Emîr Külâl hazretlerinin Ârif-i Dikgerânî hakkındaki; "Bizim yakınlarımızdan iki kimseden daha üstünü yoktur." işâretine uyarak ona büyük saygı ve hürmet gösterdi.

Tam yedi yıl Mevlânâ Ârif-i Dikgerânî'nin sohbetlerine devâm etti. Öylesine saygı gösterdi ki, su kenarında abdest alsalar, onun üstüne geçmemeye ve altında abdest almaya dikkat etti. Yolda birlikte giderlerken de ileriye geçmemeye dikkat etti. Çünkü Mevlânâ Ârif-i Dikgerânî, Seyyid Emîr Külâl hazretlerinin hizmetine kendilerinden evvel girmiş, zaman yönüyle kendisinden daha kıdemliydi.

Hac ibâdetini yerine getirmek üzere iki defâ Mekke-i mükerremeye giden Ârif-i Dikgerânî'nin bu yolculukları sırasında yanında Şâh-ı Nakşibend Buhârî hazretleri de vardı. Ârif-i Dikgerânî'ye karşı saygıda kusur etmeyen Şâh-ı Nakşîbend, bu berâberlikleri hakkında şöyle buyurdu: "Gizli zikirle meşgûl olurken, içimizde esrârlı bir bilgi meydana geldi. O sırrı anlamak istedik. Otuz yıl boyunca Mevlânâ Ârif ile bu yolda birlikte ilerledik. İki kere Hicaz seferine çıktık. Pek çok Allah adamıyla karşılaştık. Köşe, bucak, zâviye, dergâh dolaştık. Eğer mânâ âleminde Mevlânâ Ârif kadar yüksek veya onun kavuştuğu esrârdan bir zerreye sâhib olan bir kimse görmüş olsaydım, buralara dönmezdim."

Hac yolculukları sırasında Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî, Merv'de inerek bir müddet orada kaldı. Sevenleri ve bağlıları da etraftan ve Mâverâünnehr'den gelip Merv şehrinde toplandılar. Sohbetlerinde bulunup engin mânâ denizinden inciler topladılar. Ârif-i Dikgerânî ise, memleketine dönerek sohbetleriyle insanlara hak yolu gösterdi. Pek çok insan onun sohbetinde bulunup istifâde etti. Bu sohbetleri sırasında sevenlerinden biri bir hediye getirip takdim etti. Ârif-i Dikgerânî özür beyân ederek bu hediyeyi kabûl etmedi ve; "Hediye kabûl etmek o insana yaraşır ki, onun duâsı bereketiyle hediye getiren murâdına ersin. Bizde ise öyle bir özellik yoktur. Hediyenizi kabûl edemeyiz." buyurdu. Böylece yüksek derece sâhibi olduğunu gizleyerek tevâzu gösterdi.

Bir sohbeti sırasında talebelerine yemek ikrâm ettikten sonra; "Bir insan yemek yerken her uzvu ayrı ayrı bir işle meşgûldür. Ya kalbi ne ile meşgûldür?" diye sordu. Talebeleri; "Allahü teâlânın zikriyle meşgûl olur." dediler. Onlara buyurdu ki: "Zikir, bu yerde kelimeyle değildir. Sebepten müsebbibe gitmek, nîmetten nîmet vericiye intikâl etmek sûretiyledir."

Bir başka sohbeti sırasında da buyurdu ki: **"Kendi tedbirine güvenenin yeri Cehennem'dir. Tedbirini aldıktan sonra Allahü teâlânın takdîrine bağlananın ise yeri Cennet'tir."**

Yüksek ilim, fazîlet ve güzel ahlâk sâhibi olup, Emr-i bi'l-mârûf ve nehy-i ani'l-münker vazîfesini bir an bile ihmâl etmeyen Ârif-i Dikgerânî hazretlerinin birçok kerâmetleri hâsıl oldu.

Bir gün Dikgerân köyünde şiddetli yağan yağışlar netîcesinde büyük bir sel felâketi başgösterdi. Köy halkı, bütün köyün silinip süpürüleceği korkusuyla feryâd etmeye başladı. Sanki bir ana-baba günü idi. Sesleri işiten Ârif-i Dikgeranî hazretleri mescidden dışarı çıkarak durumu gördü. Allahü teâlâya bu âfetten Dikgerân köyünü koruması için duâ etti. Sonra da sel sularına seslenerek; "Eğer beni alıp götürebilirsen hiç durma, al götür!" buyurdu. Sel suları bir anda yumuşayıp sindi. Köy ve köy halkı da bu âfetten kurtuldu.

Ârif-i Dikgerânî, ömrünün son günlerinde, hac dönüşünde Merv'de kalan ve insanları irşâd edip, doğru yolu gösteren Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretlerine haberci göndererek; "Çabucak yetişiniz. Âhirete göç etmemiz yakınlaştı. Size vasiyetlerim var."

buyurdu. Haberi alır almaz, Merv'den ayrılan Şâh-ı Nakşibend hazretleri süratle Buhârâ yolunu tuttu. Dikgerân köyüne geldiğinde, Ârif-i Dikgerânî'nin yanında yakınlarından ve talebelerinden bir topluluk bulunuyordu. Mevlânâ Ârif, Şâh-ı Nakşibend hazretlerini saygıyla karşıladı. Yanındaki topluluğa kendilerini başbaşa bırakmalarını istedi ve; "Hace Behâeddîn ile aramızda bir sır var. Bu sırrı görüşmek için ikimiz tenhâ bir yere gideceğiz, yoksa siz buradan çekilmeği tercih eder misiniz?" buyurdu. Topluluk uzaklaşınca, Şâh-ı Nakşibend Buhârî hazretlerine dönerek; "Aramızda mânâda büyük birlik ve berâberlik hâsıl oldu. Şimdi de bu birlik ve berâberlik üzereyiz. İşte vakit sona erişti. Kendi yakınlarıma ve sizinkilere nazar ettim. Bu tarîkatte ehliyeti ve yokluk sıfatını en ziyâde Hâce Muhammed Pârisâ'da buldum. Tarîkatte elime geçen her lütfu ihsânı ve mânâyı ona havâle ettim. Yakınlarıma ona bağlanmalarını emrettim. Sizin de bu hususta yardımınızı esirgemeyeceğinizden emin olmak isterim. Zâten Muhammed Pârisâ sizin de bağlılarınızdandır. Şimdi sizden isteğim; kendi elinizle su kaplarını yıkayın, iki diziniz üzerine oturup elinizle ateş yakın ve suyumu ısıtın. Techiz ve tekfin için lâzım olan şeyleri yerine getirin. Vefâtımdan üç gün sonra da yerinize dönün." buyurdu.

Yakınları ve talebeleriyle görüşüp helâlleştikten sonra Dikgerân'da vefât eden Ârif-i Dikgerânî hazretlerinin cenâzesini Şâh-ı Nakşibend Buhârî yıkadı ve namazını kıldırdı. Onu defnettikten sonra tekrar Merv'e döndü.

Ârif-i Dikgerânî'nin kendisinden sonra Hâce Muhammed Pârisâ, Mevlânâ Emir Şeref ve Mevlânâ İhtiyarüddîn adlı halîfeleriyle yolu devâm etti.

ÖLEN ÖKÜZLER

Mevlânâ Ârif-i Dikgerânî'ye karşı çıkan, kendinin tasavvuf erbâbı olduğunu söyleyip sesli zikir yapan biri vardı. Ârif-i Dikgerânî o kimsenin yanına kadar gidip sesli zikri bırakmasını, Allahü teâlânın ismini gizlice söylemesini istedi. Fakat o bu nasîhatı dinlemedi, açık zikre devâm edeceğini bildirdi. Ârif-i Dikgerânî; "Eğer nasîhatimi kabûl etmezsen tarlanı sürdüğün hayvanlardan her gün birinin öldüğünü görürsün." buyurdu. O kimse söz dinlemedi inatla açık zikre devâm etti. Ertesi gün çift sürdüğü öküzlerinden biri öldü. Bunun üzerine kapı kapı dolaşmaya, dergâh dergâh gezip bâzı şeyhlerden imdâd istemeye çalışan o kimsenin, ikinci öküzü de öldü. Bu hâl karşısında perişan olan ve şaşkınlık içinde kalan o kimse yaptığına pişmân oldu. Ârif-i Dikgerânî hazretlerinin huzûruna gelerek tövbe ettiğini bildirdi ve talebesi oldu.

1) Reşehât; s.57-59

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.35

ÂRİF-İ RİVEGERÎ;

Peygamber efendimizden sonra insanlara doğru yolu gösteren âlimler silsilesinin onuncusu. Buhârâ'ya 30 km uzaklıkta bulunan Rivger köyünde dünyâya geldi. Doğum târihi 1067 (H.560) olarak rivâyet edilmekte ise de kesin bilinmemektedir. 1315 (H.715) târihinde vefât etti.

Küçük yaşta medrese tahsîline başladı. Zekâ ve kavrayışının parlaklığı sebebi ile ilmî mertebeleri hızla geçti. Bu esnâda ilim ve hikmet sâhibi, ibâdet şartlarını harf harf yerine getiren, insanlara doğru yolu göstermede zamânın kutbu Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri ile tanıştı ve bütün dünyâsı değişti. Daha ilk günde ebedî saâdet tâcının başına konduğunu hissetti. Derhâl kendisine bağlandı, vefâtına kadar hiç ayrılmadı.

Hocası ilk sohbetinde ona şöyle dedi: "Hak yolcusu bir sâlik, talebe, vaktinin, zamânının değerini gâyet iyi bilmelidir. Üzerinden vakitler bir bir geçip giderken kendisinin ne hâlde

olduğunu sezmeye bakmalıdır. Şâyet geçen bir an içinde, huzurlu olduysa, bunu şükür gerektiren bir hâl bilmeli. "Allah'ıma şükürler olsun." demelidir. Eğer gafletle geçip gitmiş ise, hemen onu telâfî etme yoluna gitmeli, yüce Yaratana nefsânî mâzeretini bildirip ondan bağışlanmasını dilemelidir..."

Ârif-i Rivegerî, Abdülhâlık-ı Goncdüvânî hazretlerinin hayatlarında yüksek hizmet ve huzûruna devâm ile meşhûr olup pekçok feyz ve bereketlere kavuştu. Yüksek üstadının vefâtından sonra onun yerine Peygamber efendimizin ve Eshâbının yolunu insanlara öğretme işine memur oldu. Himmet, inâyet ve gayretlerini Allahü teâlâyı arayanlara sarfeyledi.

Pekçoğunun hidâyete ve evliyâlık makamlarında yüksek derecelere kavuşmalarına vesîle oldu. Zamânının bir tânesi idi. Herkese çok iyi ve yumuşak davranır, kimsenin kalbini kırmazdı.Nefsinin istediklerini hiç bir zaman yapmaz, istemediklerini yapmak, rûhunu yükseltmek için çok çalışırdı. Haramlardan şiddetle kaçar, hattâ harama düşmek korkusu ile mübahların fazlasını terkederdi. Geceleri vaktini hep ibâdetle, gündüzleri talebe okutmakla geçirir, sünnet olduğu için; gündüz öğleden önce bir mikdâr kaylûle yapardı, yâni biraz uyurdu. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesini çok iyi bilir, onun unutulmaması için nasîhatlerinde üzerinde durur, târif ederdi. Sünnet-i şerîflerin yaşanması için çok gayret gösterirdi. Her sohbetine; "Cenâb-ı Hak bizleri, hepimizi dünyâ ve âhiretin efendisi ve bütün insanların her bakımdan en yükseği ve en iyisi olan Resûlullah efendimize tâbi olmak saâdetiyle şereflendirsin! Çünkü cenâb-ı Hak, O'na tâbi olmayı, O'na uymayı çok sever. O'na uymanın ufak bir zerresi bütün dünyâ lezzetlerinden ve bütün âhiret nîmetlerinden daha üstündür. Hakîkî üstünlük, O'nun sünnet-i seniyyesine tâbi olmaktır. Ârif-i Rivegerî hazretlerinin bu gayretlerine karşılık cenâb-ı Hak, büyük makamlar ihsân etti. Uzun bir ömür yaşadı. 1315 (H.715) senesinde Rivger'de vefât etti. Kabri oradadır. Ziyâret edenler, onun feyz ve bereketlerine kavuşmaktadır. Onu vesîle ederek Allahü teâlâya yapılan duâlar kabûl olmaktadır.

DÜNKÜ GÜNAHINA TÖVBE ET!

Evliyâ-ı kirâmdan, şânı büyük bir velî,
İlmiyle insanlara, oldu çok fâideli.
Aslen Buhâralıdır, Rivgir'de doğdu fakat,
Uzun bir ömür sürüp, o yerde etti vefât.
Başladı küçük yaşta, din ilmini tahsîle,
Zâhirî ilimlere, çalışırdı zevk ile.
Hocası çok sever ve takdîr ederdi onu,
Bilirdi onda büyük, bir cevher olduğunu.
O yerde Abdülhâlık Goncdüvânî nâmında,
Çok büyük bir velî de, var idi o zamanda.
Lâkin "büyük" bilmezdi, önceden kendisini,
Ve başka hocalardan, alırdı hep dersini.
Bir gün Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'yi gördü,
Çarşıdan erzak almış, evine dönüyordu.
Baktı ki taşıdığı, çantası ağır gâyet,

Kalbinde bu velîye, duydu büyük muhabbet.
Yükünü taşımakta, bir yardım etmek için,
Edeble yaklaşarak, istedi ondan izin.
Hazret-i Abdülhâlık, onun bu teklîfini,
Derhal kabûl ederek, verdi elindekini.
Berâber yürüyerek, geldiler eve kadar,
Orada muhabbetle, etti ona bir nazar.
Buyurdu ki: "Evlâdım, bir saat sonra yine,
Bekliyorum seni ben, bu öğlen yemeğine."
"Peki efendim" deyip, ayrıldı ondan, fakat,
O anda kalbi sanki, yeniden buldu hayat.
Onu gördükten sonra, bir başka oldu hâli,
Zîrâ kaplamış idi, onu aşk-ı ilâhî.
Bir saat sonra tekrar, geldi yine o zâta,
Berâber yemek yiyip, kavuştu iltifâta.
O kadar bağlandı ki, bu mübârek velîye,
O günden sonra artık, gitmedi medreseye.
Çünkü aradığını, bulmuş idi o artık,
Hiçbir şey görmüyordu, olmuştu ona âşık.
Zîra onun kalbinden, feyz ve nûrlar, o zaman,
Artık bunun kalbine, akıyordu durmadan.
Lâkin o, medreseye, gitmediğinden sebep,
Evvelki hocaları, kızarlardı ona hep.
Ve hattâ bir tânesi, çok baskı yapıyordu,
Ağır sözler söyleyip, hakâret ediyordu.
Bir gün eski hocası, rastladı ona yine,
Hakâretler ederek, dedi: "Dön mektebine!"
Hâlbuki bir gün evvel, mümine yakışmayan,
O bir günah işleyip, olmuştu sonra pişman.
Ârif-i Rîvegerî, üstün firâsetiyle,
Anlayıp, şöyle dedi, ona kırık kalbiyle:
"Efendim, siz benimle, uğraşacağınıza,
Oturup tövbe edin, dünkü günâhınıza."
O bunu işitince, eyledi çok taaccüb,
Günâhını düşünüp, utandı, oldu mahcûb.
Bildi bu talebenin, yüksek kerâmetini,

Anladı bu hâlinin, nereden geldiğini.
O da Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'ye gidip,
Oldu bir talebesi, yanında tövbe edip.
Bu velî göç edince, âhiret âlemine,
Ârif-i Rîvegerî, geçti onun yerine.

1) Reşehât (Osmanlıca); s.51
2) Reşehât (Arabî); s.35
3) Hadâik-ül-Verdiyye; s.119
4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.987
5) Nefehât-ül-Üns; s.413
6) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.28
7) El-Behcet-üs-Seniyye; s.16
8) İrgâm-ül-Merîd; s.52
9) Hâcegân Hânedânı; s.27
10) Nesâyimü'l-Mehabbe; s.233
11) Sefînetü'l-Evliyâ; c.2, s.7

ARPACI DEDE

Türbesi Adana'nın Ramazanoğulları tarafından kurulan Ali Dede Mahallesi 82. sokakta bulunmaktadır. Yazılı bir kaynakta hakkında bilgi bulunmamakla beraber, halk arasında dilden dile anlatılagelen menkıbelerden on altıncı yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. Sağlığında arpa satarak kazandığı paralarla fakir, hasta ve yetimlere yardım ettiğinden Arpacı Dede diye meşhûr olmuştur. Kabri kaybolmaya yüz tutmuş olmasına rağmen halk tarafından sık sık ziyâret edilmektedir.

ASLAN BABA

Ahmed Yesevî'nin ilk hocası olan AslanBaba'nın doğum ve vefât tarihleri hakkında bilgi yoktur. Yesevî menkıbelerine göre Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden olup dört yüz veya yedi yüz yıl yaşamıştır. Ahmed Yesevî'nin geleceği hakkında aldığı işaret üzerine Türkistan'a gitmiş, uzun yıllar orada yaşadıktan sonra Ahmed Yesevî'yi bulup ilim öğretmiş, sonra da vefât etmiştir. Kazakistan'da bulunan türbesi bölge halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

ASLAN DEDE (Meczûb);

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Aslan Dede olup, Meczûb diye tanınır. Allahü teâlânın aşkı ve evliyâlık hâlleri ile kendinden geçmiş olarak bulunan evliyâdan idi. Doğum târihi bilinmemekte ise de, 1638 (H.1048) de vefât ettiği ve vefâtında yüz yaşını geçmiş olduğu bilinmektedir.

Zamânının usûlüne göre ilim tahsîl ettikten sonra, çeşitli vazîfelerde bulunan Aslan Dede, bir müddet kâdı vekilliği yaptı. Daha sonra tasavvuf yoluna yöneldi. Mevki ve rütbeyi terketti. Çok riyâzet ve mücâhede yaptı. Yâni nefsin arzularına uymamak, onu terbiye etmek için çok çetin sıkıntılar çekti. Yapayalnız bir kimse idi. Câmilerde yatar kalkardı. Bir de küçük bir

kulübesi vardı. Ara sıra orada kalırdı. Gece-gündüz hücresinde bulunur, dışarı pek çıkmazdı. Devamlı ibâdet ve tâat ile meşgûl olurdu. Çok az konuşurdu. Zarûret olmadıkça ağzını açmazdı. Muhammed Acemî isimli bir zât, kendisine hizmet ederdi.

Aslan Dede, birçok büyük zâta hocalık yaptı. Sesi ve yazısı çok güzel idi. Kadri yüce bir zât olup, herkesten hürmet görürdü. Hediye olarak gelen malların hepsini ihtiyaç sâhiblerine dağıtır, kendisi fakirlik ve sâdelik içinde yaşamayı tercih ederdi. İnsanlar onun bu hâlini görürler ve gıpta ederlerdi. Önceleri Antakya'da ikâmet ederdi. Sonra Haleb'e yerleşti.

Menkıbe ve kerâmetleri çok olup, bir çok kimse bunlara şâhid olmuştur. Yemen'de, Aslan Dede'nin büyüklüğünü, kerâmet sâhibi olduğunu bilip, onu çok seven, MuhammedZücâc isminde sâlih bir kimse vardı. Bu zât, Antakya'da bulunan Ahmed ismindeki bir tanıdığına mektup yazarak, Aslan Dede'yi ziyâret ederek ellerinden öpmek istediğini, fakat mühim vazîfede bulunduğu için gelmesinin mümkün olmadığını, Aslan Dede'yi ziyâret edip, selâmını söylemesini ve kendi yerine elini öpmesini bildirdi. Antakya'da bulunan Ahmed Efendi mektubu alır almaz, doğruca Aslan Dede'nin yanına gitti. Ahmed Efendi henüz bir şey söylemeden, Aslan Dede; "Merhabâ! Bize Yemen'deki dostumuzdan selâm getiren..." dedi ve bunu dört defâ tekrar etti. Sonra; "Ve aleyküm selâm ve rahmetullahi ve berekâtühü." dedi ve bunu da dört defâ tekrar etti.

Zamânın sultânı Dördüncü Murâd Han, 1638 senesinde Bağdât'ı fethe giderken, Aslan Dede'yi de yanında götürdü. Harb esnâsında, Aslan Dede'nin, daha önce görülmeyen, tanınmayan bir çok asker ile birlikte düşmana karşı hücum ettiği görüldü. Nihâyet, Allahü teâlânın izni ile Bağdat fethedildi. Fetihten sonra Dördüncü Murâd Han; "Görünürde Bağdat'ı biz fethettik ise de, gerçekte onu fetheden Aslan Dede'dir." demiştir.

Aslan Dede, fetihten sonra aynı sene içinde vefât etti.

SATILIK DÜKKAN

Talebelerinden birinin evinin bitişiğinde kullanılmayan bir dükkân vardı. Orayı satın alıp evini genişletmek istedi ve arzusunu o yerin sâhibine bildirdi. Dükkân sâhibi bu teklifi kabûl etmedi. Orayı kullanmadığı hâlde, satmak da istemedi. Teklifini reddetmesine o talebe üzüldü. Aslan Dede sık sık talebesinin evine giderdi. Bu hâdiseden sonra yine geldiğinde, o komşu ile konuşmalarını kendisine haber vermediği hâlde, bunu kerâmet olarak anladı ve onun almak istediği dükkân tarafına giderek, sırtını duvara dayayıp bir müddet oturdu. Sonra kalkıp iç odaya geçerek sohbete başladı. Sohbetten sonra da evine gitti. Aynı gün, dükkân sâhibi gelip, dükkânı satabileceğini söyledi. Hayretini görünce de; "İnanmıyor musun? İçimde, bu dükkânı mutlaka sana satmam îcâbettiği gibi bir his meydana geldi.Bunun için satmak istiyorum." dedi. O da adamın bu hâline çok şaşarak bunun hocasının kerâmeti olduğunu anladı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.360

2) Hulâsat-ül-Eser; c.1, s.419

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.181

AŞÇI YAHYÂ BABA;

Edirne evliyâsından. Doğum ve vefât târihi belli değildir. Hayâtı hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur. On beşinci asırda yaşamıştır. Tunca kenarında Sultan Külliyesinde aşçı başılık yapardı. Pişirdiği güzel yemekleri yiyip, yüce Allahü teâlâya şükreder; "Devâmı devlet nasîbi Cennet" diye duâ ederdi. Yemekten sonra sohbet ettiği zaman; "Vücudunu gıdâyla besleyen, şeklen pehlivan olur. Rûhunu Allahü teâlânın aşkı ile dolduran, gönülden evliyâ olur. Helâl

lokma ibâdet ettirir, haram lokma kötü yola sevk ettirir. Sizin karnınız toksa, hüner başka açları görmektir." buyururdu.

Aşçı Yahyâ Baba sâdece insanları değil, bütün mahlûkâtı severdi. Her gün yemek dağıtımından sonra artan pilavı Tunca balıklarına dökerdi. Bir süre sonra oranın anbar memuru; "Her gün pilavlar Tunca Nehrine dökülüyor. Demek ki fazla geliyor. Verilen pirinç mikdârını azaltın." diye emir verdi. Kilerci her gün artan pilav kadar az pirinç vermesine rağmen, her zamanki kadar pilav arttı. Aşçı Yahyâ Baba yine bu pilavı kepçe kepçe Tunca balıklarına serpti. Onlar yedikçe o doyuyordu. Her gün pirinç azaltılmasına rağmen sonuç değişmedi. Öyle oldu ki, durum pâdişâha aks etti. Sultan da denemek istedi. Kararlaştırılan günde bütün misâfirler yemeklerini yediler. Yemek yiyenler her zamanki misâfirden fazla ve pirinç mikdârından az olmasına rağmen pilav yetti ve arttı. Yahyâ Baba balıkların nasîbini nehre dökeceği sırada Sultan Bâyezîd-i Velî'nin; "Yahyâ Baba! Bu yaptığın isrâf değil midir?" demesi üzerine, binlerce balık başını sudan çıkarıp; "Sultânım! Devletin artığını bize çok mu görüyorsun?.. Senin devletinin ikrâmı sâdece insanlara mıdır?" dedi. Aşçı Yahyâ orada secdeye kapanarak rûhunu teslim etti. Onun büyüklüğünü anlayamayanlar, yaptıklarına çok pişmân oldular. Muhteşem bir cenâze merâsimi ile külliyesinin kuzey tarafındaki bahçeye defnedildi.

1) Edirne Evliyâları; s.45

ÂŞIK EFENDİ;

Edirne'de yaşamış büyük velîlerden. Adı, Mûsâ veya Mehmed'dir. Büyük velî İbrâhim Gülşenî hazretlerinin halîfesidir. Âşık Efendi adıyla meşhûr oldu. Aslen Edirne yakınlarındaki Âhûr köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Küçükpazar yakınındaki Şah Melik Zâviyesinde şimdiki ismiyle Hasan Sezâi dergâhında talebe yetiştirirken, 1567 (H.975) senesinde vefât etti. Zâviyenin yakınına defnedildi.

Şeyh Âşık Efendi, önce bir müddet ilim öğrendi. Daha sonra Yavuz Sultan Selîm Han ile berâber Mısır'ın fethine gitti. Mısır'da iken, İbrâhim Gülşenî hazretlerinin meclisine katıldı. Burada Şeyh Kerîm ile konuşurlarken, İbrâhim Gülşenî kulağına bir kere "Hû" deyip ona teveccüh eyleyince, kalbini tamâmen ona bağladı. O nefesin tesiriyle, kalbine aşk ateşi, Allahü teâlânın sevgisi düştü. Bir süre kendinden geçmiş bir hâlde Mısır'da gezinip durdu. Devamlı şu beyti söylerdi:

Ser-i kûya ki sehv ile n'ola basma kadem âşık?

Ser-ü-pây fikrin etmez, n'eylesin hem mest hem âşık?

(Sevgilinin bulunduğu yere yanlışlıkla gelmekten ne çıkar? Çünkü o kendinden geçmiş bir âşık olduğu için baş ve ayak düşüncesinde değildir.)

Daha sonra, Edirne hacıları hac dönüşü Mısır'a uğradılar. İbrâhim Gülşenî hazretlerinden, Edirne'ye halkı irşâd etmek, doğru yolu göstermek için bir talebesini göndermesini ricâ ettiler. İbrâhim Gülşenî hazretleri; "Hemşehriniz Âşık Efendi'yi gönderelim." dedi. Hemen Âşık Efendi'yi çağırttı. Teveccühleriyle yüksek mânevî makamlara kavuşturup, tarîkatını yayması için icâzet verdi. Hacılarla Edirne'ye gönderdi.

Edirne'ye gelen Âşık Efendi, Küçükpazar yakınında Şah Melik Zâviyesine yerleşti ve talebe yetiştirmeye başladı. İbrâhim Gülşenî hazretleri, daha kendisi hayatta iken, insanları yetiştirmek için iki tâne halîfesini başka şehirlere göndermişti. Bunlardan biri, Edirne'ye giden Âşık Mûsâ Efendi, diğeri de Diyârbakır'a gönderilen Sarı Saltuk'tur. SarıSaltuk'a, Sâdık Efendi de denirdi. Şeyh Âşık Efendi, İbrâhim Gülşenî hazretlerinin vefâtından sonra, Edirne'de yirmi beş sene dünyâ düşüncelerinden uzak talebe yetiştirdi. Çok kimsenin doğru

yola girip, sâlih bir mümin olmasına vesîle oldu. Civar şehirlere de talebeler gönderip, oralardaki insanlara doğru yolu gösterirdi. Âşık Efendi; ilim ve irfân sâhibi, dînî ilimleri iyi bilen, Hak âşığı bir kimse idi. Vefât edince yerine talebelerinden Abdülkerîm Efendi halîfe oldu.

Âşık Efendi, rüyâsında Kâbe'ye dâvet olundu. Dâvet üzerine hemen hazırlanıp yola çıktı. Kâbe'ye giderken Mısır'a uğradı. Kendi kendine; "Eğer Gülşenî zâviyesine uğrarsam, bir müddet orada kalmam gerekir. İçeri girmeden, dışarıda duâ edip geçeyim." diye aklından geçirdi. Bulak İskelesine geldi. İbrâhim Gülşenî'nin, Âşık Efendiyi karşılamaya gönderdiği talebeleri onu alıp, bir bahçeye götürdüler. O bahçeye girince, orada İbrâhim Gülşenî'yi gördü. İbrâhim Gülşenî, Âşık Efendiye; "Senin zâviyeye gelmen haccını geciktirir. Haccın gecikmesin diye biz seni karşılamaya çıktık." buyurdu. Âşık Efendi de; "Benim maksadım, sizin mezârınızı ziyâret etmekti. Fakat bizzât sizi görünce çok şaşırdım." diye özür diledi. (O zaman İbrâhim Gülşenî hayatta değildi.) Gülşenî; "Mâdemki senin niyetin haccetmekti, hemen ihrâmını giy!" deyip, bir ihrâm verdi. Şaşkınlık içinde uyanan Âşık Efendi, kendini yatağında buldu.

Bu rüyâ üzerine Âşık Efendi, hemen hacca gitmek için hazırlıklarını tamamladı. 30 kadar talebe ve Yeniceli Kerîm Efendi ile Mısır'a gitti. Mısır'a vardıklarında, İbrâhim Gülşenî'nin oğlu ve halîfesi Hayâlî, talebesini Âşık Efendiyi karşılamaya gönderdi. O dervişler onları alıp, rüyâsında gördüğü bahçeye getirdiler. Hayâlî Efendi, tâ kapıya kadar çıkıp onları karşıladı. Hasretle birbirlerine sarıldılar. Ahmed Hayâlî; "Eğer acele gitmek istiyorsanız, bu günlerde Hicaz tarafına bir gemi gidecek, siz birkaç gün bahçede kalıp istirâhat edin. Burada her türlü ihtiyâcınız görülsün. Süveyş'ten geçip hacca gidin!" dedi. Âşık Efendi, hemen talebesi Kerîm Efendi'ye bakıp; "Rüyânın bundan daha acâip bir şekilde gerçekleşmesi olur mu?" diye hayretini bildirdi. SonraAhmed Hayâlî'ye; "Biz sizi merhum hocamız İbrâhim Gülşenî hazretleri olarak görmüşüz." dedi. O sırada Âşık Efendinin talebesi, hocasının gördüğü rüyâyı anlatıyordu. İbrâhim Gülşenî'nin Âşık Efendi'ye ihrâm verdiğini anlatmamıştı. Ahmed Hayâlî, o anda Âşık Efendiye bir ihrâm getirdi. Böylece rüyâ, aynen gerçekleşmiş oldu. Bu hâdise üzerine orada bulunanlar çok etkilendiler. Hattâ Âşık Efendi, memnûniyetinden o gün ihrâmı üzerinden çıkarmadı. Daha sonra hacca gitti. Hacdan dönüşte tekrar Mısır'a uğradı. Burada Ahmed Hayâlî'nin teklifi ile Müeyyidiyye Câmiinde bir müddet vâz ve nasîhat eyledi.

Mısır'da bir mecliste sohbet ediyordu. Yüksekçe bir yerde bulunuyorlardı. Talebelerinden biri kendi kendine; "Aşağı atlamak, göklere çıkmak gibi zor bir şey." diye düşündü. Böyle düşünen talebe, sohbetin tesiriyle kendinden geçerek, aşağı atladı. Hiçbir yerine bir şey olmayıp ayak üstü yere düştü. O talebe; "Kendimi aşağı attığımdan haberim yoktu. Sanki bir kuşun kanatları üzerinde yere indim." dedi.

Ahmed Hayâlî'nin talebelerinden Dede Bâlî adında bir derviş vardı. Bu derviş, Âşık Efendinin meclisinde dâimâ suâl sorar ve anlattıklarına itirazlarda bulunurdu. Bir gün Âşık Efendi, Yâsîn sûresinin; **Rahîm olan yâni müminleri rahmetiyle murâda erdiren Rab'den doğrudan doğruya bir selâm vardır.** meâlindeki 58. âyet-i kerîmesini tefsîr ediyordu. Vâzı esnâsında; "Allahü teâlâ, Cennet'tekilere selâm eder. Kimine melek vâsıtasıyle, kimine de ikrâm olarak (derecelerinin yüksek olması bakımından) vâsıtasız olarak selâm eder." dedi. O anda Âşık Efendi duygulanarak ağlamaya başladı. "İnşâallah bize de vâsıtasız olarak selâm eder." diye duâ etti. Bu sözleri dinlemekte olan Dede Bâlî, ne denilmek istenildiğini anlayamadı. Âşık Efendiye; "Cennet ehlini umûmî olarak söylediniz. Halbuki peygamberlerden başkasına melek nasıl gelir? Hak teâlâ nasıl selâm verir? Nasıl olur da cennetliklerin bâzılarına ikrâm eder? Bu şekilde konuşmak sapıklıktır." gibi bâzı uygunsuz sözler söyledi. Dede Bâlî Efendinin Âşık Efendiye karşı yaptığı bu hareketleri hocası Ahmed Hayâlî Efendiye bildirdiler. Bir talebesini çağırıp; Âşık Efendi'nin vâzında anlattığı, Kâdı Beydavî'nin tefsîrinde yazılıdır. Dede Bâlî gereksiz yere ileri geri söz söyleyip, azîz bir

kimsenin sohbetinde huzursuzluk çıkarmasın. Eğer tekkede râhat edeyim diyorsa, ona göre davransın. Git ona haber ver." dedi. O anda çok kızgın bir hâlde idi. Ayrıca; "Âşık Efendiye de söyle, bizden Pîr'e (İbrâhim Gülşenî'ye) şikâyet etmesine izin vardır. Yoksa o haddini bilmez talebenin yaptığı işe râzı olmuş oluruz. Hem Dede Bâlî'nin yanına git, şu kıt'ayı oku!" dedi. Kıt'a:

"İster misin ki yerin ola tekke-i huzûr?

Benden bu pendi yürü kabûl eyle ey dede!

Buğz edip kimseye hışımla söyleme!

Bir söyleyenler iki işitir bu vakitte."

Talebe gidip durumu Âşık Efendiye de bildirdi. Bu duruma hayret edip, çok istigfâr etti. Talebe hayretinin sebebini sorunca, Âşık Efendi; "Dede Bâlî'nin uygunsuz îtirâzından dolayı bu gece hocamız İbrâhim Gülşenî'ye teveccüh ettim. Hayâlî Efendinin dervişlerinden biri meclisimizin huzûrunu bozdu, diye şikâyette bulundum. Senin bu haberin, benim bu hareketime cevaptır." dedi.

Daha sonra Dede Bâlî'nin yanına gitti. Ahmed Hayâlî'nin söylediklerini ona bildirdi. Emrettiği kıt'ayı da okudu. Dede Bâlî, o anda hüngür hüngür ağlamaya başladı ve şöyle dedi: "Bu gece Pîr hazretleri (İbrâhim Gülşenî) beni orta yere çıkardı. Oradaki bâzı kimselere emretti, beni yatırdılar. Tabanlarıma ve sırtıma vurarak beni çok dövdüler. Şu anda bile o dayağın acısından hareket edecek hâlde değilim. Her tarafım şiddetli şekilde ağrıyor." dedi. Sırtını açıp, dayak izlerini gösterdi. Sopa vurulan yerler kara bere içinde idi. Çok özür diledi, ağlayıp sızladı, tövbe ve istigfâr etti. Talebe, özrünü hocası Hayâlî Efendiye bildirdi. Dede Bâlî'nin perişanlığını anlatıp, affetmesini ricâ etti. Ahmed Hayâlî ona; "Gitsin Âşık Efendiden af dilesin. Dede Bâlî'nin işi ona havâle edildi." buyurdu. Hemen hocası Hayâlî Efendinin saâdethânelerinden çıkıp, Âşık Efendinin yanına gitti ve ona Dede Bâlî'nin durumunu anlattı. Affedilmesinin kendisine havâle edildiğini söyledi. Âşık Efendi şöyle buyurdu: "Onun tövbe ve istigfâr etmesi, yaptığı hareketin uygunsuzluğunu anlamış olması af yerine geçer. Biz onu affettik. Ancak Dede Bâlî'nin bize yaptığı uygunsuz hareketlerine karşılık, Yâsîn-i şerîf sûresinin; **"Ey günahkârlar! Sâlih müminlerden ayrılıp, yalnız kalınız."** meâlindeki 59. âyet-i kerîmesini okumuştum. Bunun için bir mikdâr zâviyeden çıkıp uzak olsun." dedi. Talebe de gidip bu durumu Dede Bâlî'ye bildirdi. Dede Bâlî zâviyeden çıkıp, kırk gün müddetle hiç görünmedi. Daha sonra çıkıp dergâha geldi. Çok zayıflamış, sararıp solmuştu. Nerede ve nasıl riyâzet çektiğini araştırdılar, kendisinden sorulduğunda, bir türlü cevap alamadılar. Âşık Efendinin işâreti ile yedi gün halvete çekildi. Bundan sonra insanları doğru yola dâvet etmek için icâzet, diploma verildi.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.195

2) Sicilli Osmânî; c.3, s.282

3) Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî; s.470, 474,547, 548

ÂŞIK PAŞA;

Anadolu'da yetişen Türk şâir ve mutasavvıflarının meşhurlarından. İsmi, Ali bin Muhlis bin İlyâs bin Ali Horasânî'dir. Paşa lakabı babasının ilk oğlu olduğundan olup, resmî bir rütbe değildir. 1272 (H.670) târihinde Kırşehir'de doğdu. Babası Muhlis Paşa, âlim, fazîletler sâhibi ve Ehl-i sünnet îtikâdında bir zât idi.

Âşık Paşa din ve tasavvuf bilgilerini KırşehirliSüleymân Efendi'den öğrendi. Zamânının zâhirî ve bâtınî ilimlerini çok iyi tahsîl etti. Çocukluğundan beri, tasavvuf ehli kimselerin yanlarında bulundu. Dolayısıyla, hayâtı hep evliyâ ile sohbet ederek geçti. Babasının küçük

yaşta vefâtı üzerine, dedesinin halîfelerinden Şeyh Osman'ın yanında tahsîline devâm etti. Şeyh Osman, kızı ile evlendirdiği Âşık Paşayı yerine halîfe olarak bıraktı.

Âşık Paşa, kibar, zarîf idi. Dünyâ malına meyletmez, haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübahları dahî terkederdi. Pekçok talebe yetiştirdi. Devlet işlerinde ehliyet sâhibi olan Âşık Paşa, bir süreMısır'da elçi olarak bulundu. Mısır dönüşü, 1333 (H.733)'de Kırşehir'de vefât etti. Türbesi, Kırşehir'de müslümanların ziyâretgâhı olup, mîmârî bir şâheserdir.

Orhan Gâzi zamânında şöhret sâhibi olmuştur. En meşhûr eserlerinden olan **Garibnâme;** muhabbet, mârifet, yâni Allahü teâlânın zâtı ile sıfatları hakkında bilgi sâhibi olmak, rûhun vasıfları ve hasletleri, dînî ve tasavvufî konulara dâir on bâb (kısım) üzerine tertib ettiği kıymetli bir kitaptır. **Dîvân-ı Âşık** ve **Mârifetnâme** isimleriyle bilinen **Garibnâme,** Türk tasavvuf edebiyâtının büyük eserlerindendir. Coşkun bir şiir kitabından çok, mantık ve düşünceye sevk eden öğretici bir eserdir. 1328 yılında yazdığı bu eserin dili oldukça açıktır ve 12.000 beyte yakındır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin **Mesnevî**'si gibi, aruzun "Fâ'ilâtün fâ'ilâtün Fâi'lün" kalıbıyla yazılmıştır. Şiirlerinde Yûnus ve Mevlânâ'nın tesiri büyüktür.

Risâle-i fî Beyân-is-Semâ isimli mensûr bir eseri de, Manisa'da Murâdiye Kütüphânesinde mevcuttur.

Âşık Paşa, dîni, âlimlerden öğrenmeyi her zaman tavsiye ederdi.Üstâddan öğrenilmeyen ilmin, insana faydası olmayacağını anlatırdı.

Bu şerîatdur kim üstâd öğredür,
Resm-ü erkân-ü nişân ad öğredür.

Farz-u sünnet bildürür nefse ayân,
Dâvet eyler tâata bellü beyân.

Pes bilün üstâd âlimler durur,
Kim şerîat neydüğüni bildürür.

Eyle olsa anda key izzet gerek,
Hem edeb erkân u hem hizmet gerek.

Kimse kim üstâdına hizmet kıla,
Hiç güman dutman kim ol alkış ala.

Hem Çalap hoşnûd ola andan ayân,
Kirtü bilgil bu sözü bellü beyân.

Bu dînin emir ve yasaklarını üstâddan öğrenmek lâzımdır. O üstâd; âdet, usûl ve esasları öğretir. Allahü teâlânın emrettiği farzları ve Resûlullah'ın sünnetini bildirir. Nefsi ibâdet etmeye açıkça dâvet eder. Şunu iyi biliniz ki, İslâmiyeti en doğru olarak anlatan, âlim olan üstâdlardır. Bu sebeple onlara karşı çok edepli olmalı, izzet, ikrâm ve hizmette bulunmalıdır. Bir talebe hocasına hizmet ederse, şüphesiz çok duâ alır. Onun duâsı bereketiyle cenâb-ı Hak da, o talebeyi sever. Bu sözümüzün hakîkat olduğunu kabûl etmelidir.

Gör ki âlem bir kitabdur mûteber,
Mâni gencinden virür her dem haber.

Yazlıdur zerrât-ı âlem harf-be-harf,
Zî-kitâb-ü-zî-lügât zî-nahv-ü-sarf.

Değme bir zerrât içinde bir hüner,
Pür maânîdür bu âlem pür hüner.

Göz göre kim göre vü akl anlaya
Anlayanlar lâcirem kim tanlaya.

Âlemin mûteber bir kitap olduğunu gör. O kitap ki, mânâ hazînesinden dâimâ haber verir. O öyle bir kitaptır ki, içinde lügat, nahiv, sarf ve mârifetler, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarıyla ilgili bilgiler vardır. Âlemde bulunan bütün zerreler harf harf yazılıdır. Bu âlem, görebilenlerin görmesi, aklı olanların anlayıp hayrette kalmaları için mânâlar ve hünerlerle dolu olarak yaratıldı.

Dünyâya girmekliğün pes aybı yok,
Gam değil bu dünyâlık olursa çok.

İlle dünyâ gönüle yol bulmasun,
Key sakın kim gemiye su dolmasın.

Dünyâ ile meşgûl olmak ayıp değildir. Dünyâ malının çok olması üzüntüye sebeb olmamalıdır. Ancak dünyâ sevgisini gönle doldurmak doğru değildir. Kalbi öldüren sevgiden çok sakınmalıdır.

1) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.3044
2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi(Mecdî Efendi); s.22
3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.109
4) Tâc-üt-Tevârih
5) Menâkıb-ı Kudsiyye
6) History of Ottoman Poetry; c.1, s.167
7) Rehber Ansiklopedisi; c.2, s.44
8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.12

ÂŞIKLI SULTAN

Anadolu Selçukluları zamânında gelip Kastamonu'nun fethine katılan gâzi dervişlerden olduğu sanılan Âşıklı Sultan, 1116 senesinde vefât etmiştir. Kabri Kastamonu'nun Püre Mahallesi, Kümbet sokağında 10 numaralı binanın içinde olup resimde önden ikinci sırada olandır.

ATÂ BİN EBÛ REBÂH;

Tâbiînin büyüklerinden, velî, fıkıh ve hadîs âlimi. Babasının ismi Eslem veya Sâlim'dir. Yemen'in Cened bölgesinde 647 (H.27) senesinde doğduğu, Mekkeli Cümeh veya Fihr kabîlesinin âzâdlısı olduğu rivâyet edilir. 732 (H.114) senesinde Mekke'de vefât etti. Mekke'de Eshâb-ı kirâmın sohbetleriyle yetişti. Zamânında Mekke-i mükerremenin müftüsü ve en büyük hadîs-i şerif âlimiydi. İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, İbn-i Amr, İbn-i Zübeyr, Usâme

bin Zeyd, Câbir bin Abdullah, Zeyd bin Erkam, Akîl bin Ebî Tâlip, Ömer bin Ebî Tâlip gibi büyüklerden hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden de birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Atâ bin Ebû Rebâh, verâ sâhibi, şüphelilerden çok sakınan, fazîlet ve ilim ehli bir zât idi. Gece namazlarına devâm ederdi. Gece namazında iki yüz veya daha fazla âyet-i kerîme okurdu. Kırk sene boyunca mescidde devamlı ibâdet etti. Tâdil-i erkâna riâyet edip, rükû ve secdeleri arasında tumânîneti, namazda biraz hareketsiz kalmayı gözeterek çok güzel ve mükemmel namaz kılardı. Alnında secde izleri açıkça belli olurdu. Yetmiş defâ hac yaptı. Sevenleri ziyârete geldiğinde; "Zaman ne kadar da değişmiş, artık bizim gibiler ziyâret edilmeye başlandı." derdi.

Atâ hazretleri, pekçok kimseye ve devlet adamlarına ders verirdi. Emevî halîfelerinden Velîd ve Süleymân bin Abdülmelik ondan ders alan talebeler arasındaydı. Süleymân bin Abdülmelik, Atâ hazretlerinin huzûruna gelir, diz çöker, hac ziyâretinin usûlünü, edeblerini öğrenip, sonra çocuklarına ilim öğrenmelerini teşvik ederdi. Yine Halîfe Velîd bin Abdülmelik (705/H.86-715/H.96) rivâyete göre kapıcısına; "Kapıda dur ve yoldan geçen ilk şahsı huzûruma getir. Onunla konuşalım." dedi. Kapıcısı bir müddet bekledikten sonra Atâ bin Ebû Rebâh'ın geçmekte olduğunu gördü, fakat tanımıyordu. Ona seslenip; "Emîr-ül müminîn seni çağırıyor. İçeri buyur!" dedi. Atâ hazretleri içeri girince; "Ey Velîd! Selâmünaleyküm." dedi. Halîfe selâmı alıp, onunla sohbet etti; "Cehennem'de Hembeb adında bir vâdi var. Zâlim hükümdârlar orada yanacaktır." buyurmasıyla Halîfe Velîd, bayılıp yere düştü. Devrin âlimlerinden ve daha sonra halîfe olanÖmer bin Abdülazîz; "Emir'i öldürdün!" deyince; "Ey Ömer! İş ciddîdir. Zulüm kötü bir şeydir. Şakaya gelmez." buyurup, onunla müsâfeha etti. Ömer bin Abdülazîz daha sonra; "Elimi öyle kuvvetli sıkmıştı ki, bir sene acısı elimden çıkmadı." dedi.

Atâ bin Ebû Rebâh'a; "Zikir meclisi nedir?" diye sorulduğunda, "Namaz nasıl kılınır, oruç nasıl tutulur, nikâh nasıl yapılır, alış-veriş nasıl olur, abdest ve gusül nasıl alınır, helâl ve harâm gibi meselelerin konuşulduğu meclistir." cevâbını verdi.

Atâ hazretlerine soruldu: "Kullara verilen en kıymetli şey nedir?" O da; "Dîni bilmektir." cevâbını verdi.

Atâ bin Ebû Rebâh yeğenine şöyle nasîhat etti: "Ey kardeşimin oğlu! Sizden öncekiler, dünyâya ve âhirete faydası olmayan boş sözü sevmezler, Kur'ân-ı kerîmi okumak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, Resûlünün sünnet-i seniyyesini okuyup, öğrenip, bunlardan ve ihtiyaç hâlinde konuşmaktan başkasını boş söz ve fuzûlî iş kabûl ederlerdi."

Atâ bin Ebû Rebâh hazretleri buyurdu ki:

"Kim, Allahü teâlânın anıldığı bir mecliste bulunursa, Allahü teâlâ, onun bu meclisini, on kötü meclisine karşı keffâret yapar. Eğer bir kimse, Allahü teâlânın rızâsı peşinde olursa, bu hareketi, bulunduğu yedi yüz kötü meclise keffâret olur."

"Üç gün geçince kardeşlerinizi arayınız. Hasta iseler ziyâret ediniz. Eğer bir işle meşgûl iseler, yardımda bulununuz. Eğer sizi ziyâreti unutmuşlarsa kendilerine hatırlatınız."

EY HALÎFE ALLAH'TAN KORK!

Halîfe Abdülmelik'in, hac için Mekke'ye geldiğini duyan Atâ bin Ebû Rebâh, onunla görüşmek istedi. Bu görüşmeyi Esmâî şöyle anlatır: "Halîfe Abdülmelik, devletin ileri gelenleriyle birlikte oturuyorlardı. O sırada Halîfeye, Atâ bin Ebû Rebâh'ın içeri girmek istediğini haber verdiler. Bunu duyan Halîfe hemen ayağa kalkarak, Atâ hazretlerini karşıladı. Elinden tutup, yanına oturttu. Hâlini hatırını sorup, gönlünü aldı. Ziyâretinin sebebini sordu. Bunun üzerine; "Ey müminlerinEmîri! Mescid-i Harâmın ve Mescid-i Nebînin bakım ve tâmiri hakkında Allahü teâlâdan kork, bu hususa çok ehemmiyet ver." diye tavsiyede bulununca, Halîfe; "Bu tavsiyenizi yerine getirmek için bütün

gücümle çalışacağım." dedi. Atâ hazretleri tekrar şu nasîhatı yaptı: "Eshâb-ı kirâmın evlâdına iyi muâmele et. Onları incitme. Çünkü sen, onların vâsıtasıyla bu makâma gelebildin. Emrin altında bulunanların durumlarını da gözet. Sınır boylarında düşmana karşı nöbet bekleyen müslümanlar hakkında da Allahü teâlâdan kork. Çünkü onlar düşmana karşı müslümanların kal'asıdır. İhtiyaçlarını gider. Onları unutma. Sonra müslümanların işlerini, hâllerini yokla araştır. Çünkü sen bunlardan mes'ûlsün. Kapında emrin altında bulunanlar hakkında da Allahü teâlâdan kork, onların hâllerinden habersiz olma. Kapıyı kilitleyip, onları kapı dışında bırakma." Atâ bin Ebû Rebâh hazretleri nasîhatını yapıp, bitirdikten sonra, gitmeye hazırlanırken, Halîfe; "Ey Ebû Muhammed! Bütün buyurduklarını yapacağım. Fakat hep başkasının ihtiyâcından söz ettin. Sizin hiç ihtiyâcınız yok mu?" diye sorunca; "Ben, dileklerimi, her şeyin sâhibi ve mâliki olan Allahü teâlâya arz eder, O'ndan isterim. Burada size, müslümanların ihtiyaçlarını dile getirdim." deyince, Abdülmelik; "İşte şeref ve üstünlük budur. Zâten seni yükselten de bu hâlindir." dedi.

1) El-A'lâm; c.4, s.235

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.7, s.199

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.310

4) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.318, c.3, s.261

5) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.467

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.344

7) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.39, 138

8) Muhâdarat-ül-Ebrâr; c.1, s.179

9) Ravd-ur-Reyyâhin; s.46,152,199

10) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.2, s.128

ATÂ EFENDİ;

Üsküdar'daki Özbekler Tekkesinin son şeyhi. İstanbul'un İngiliz işgâlinden kurtarılması sırasında büyük kahramanlık ve fedâkarlıklar göstermiştir. 1883 (H.1301) senesinde doğdu, 1936 (H.1355) senesinde vefât etti.

Zamânının usûlüne göre tahsîlini tamamlayan Atâ Efendi, Üsküdar'da SultanTepesinin Bülbülderesine bakan yamacındaki şeyh tâyin edildi. İnsanlara sohbetleri esnâsında çok faydalı oldu. İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşmaları için gayret sarf etti.

Atâ Efendinin postnişîn olarak vazîfeli bulunduğu Özbekler Dergâhının kuruluşuyla ilgili şu menkıbe nakledilir: Sultan İkinci Mahmûd Han devrinde Özbekistan'dan kalkıp hacca gitmek üzere yola çıkan bir grup Türkistanlı, Halîfeyi görmek ve izin almak için İstanbul'a gelmişlerdi. Çünkü eskiden beri hacca gidecek olanlar, sultandan izin almak maksadıyla İstanbul'a gelirler, Cumâ selâmlığında Halîfeyi görürler duâsını alırlardı. Bu bir nevî izin almak idi. Türkistan'dan gelen Özbekler de ilk Cumâ selâmlığındaHalîfeyi görmek üzereSultantepesinde çadırlarını kurup yerleşmişlerdi. Sultan İkinci Mahmûd Han maiyyetiyle oradan geçerken, çadırlarının şeklinden onların yabancı olduğunu anlayarak kim olduklarını merâk etti ve bir adamını göndererek durumu öğrendi. Sonra da atını sürerek yanlarına gitti. Durumlarını anladıktan sonra; "Halîfe emretse burada kalır mısınız?" deyince, hepsi birden; "Hay hay emr ü fermân Pâdişâhımız efendimiz hazretlerinindir." dediler. Bunun üzerine Sultan İkinci Mahmûd Han; "Öyle ise ben halîfeyim, emr ediyorum. Hacdan sonra dönünüz, burada kalınız. Size münâsip bir dergâh yapıla ve siz de gelecek hemşehri hacılarınızın hizmetini îfâ edesiniz!" diyerek onların el etek öpmesine meydan vermeden atını

sürüp gitti.Hac dönüşüne kadar, bir dergâh ve iki odalı bir ev yapıldı. O günden îtibâren "Özbekler Tekkesi" diye anılan bu dergâh yapıldı ve Türkistanlı hacıların hizmetlerinde kullanıldı.

İstiklâl Harbi sırasında, İstanbul ile Anadolu arasındaki gizli haberleşmenin merkezi veİstanbul'dan Anadolu'ya gitmek üzere hareket edenlerin üssü olarak kullanılan Özbekler Dergâhının şeyhi Atâ Efendi bu sırada büyük fedâkârlık ve kahramanlıklar gösterdi. İstanbul'un İngilizler ve İtalyanlar tarafından işgâl edildiği kara günlerde vatanı kurtarabilme çârelerini araştırdı. İngiliz işgâline, ilk karşı koyma hareketi olarak "Karakol Cemiyeti"ni kuranlar arasında yer aldı. Temsil ettiği dînî ve mânevî kıymetleri, vatanın selâmet ve kurtuluşuna vakfetti. Kendisi gibi olan tasavvuf ehli ve âlim kimselerle elele vererek en gözü pek gençlerin gösteremediği cesâreti ortaya koydu, kapı kapı dolaşarak, birçoklarının ağızlarının açılmadığı o günlerde müminlere ümit telkin etti, başına sarındığı yeşil destârı, sarığı ve üzerindeki siyah cübbesi ile işgâl kuvvetlerinin dikkatini çekmeden çalışmalarını sürdürdü. İşgâl kuvvetlerinin evlerin haremine bile soktuğu yerli-yabancı câsûslar, ilk zamanlar tekke, mescid ve câmilerden ve dînî şahsiyetlerimizden şüphe etmiyorlar, Türk'ün bu mânevî öncülerini yakından tanımıyorlardı. Başı sarıklı, destârlı, üzeri cübbeli olan bu vatanperver insanlardan olan Atâ Efendi, düşmanların bu gafletlerinden istifâde etmesini bildi. Evlerde, câmi ve mescidlerde müslümanlara cesâret veren ve onların işgâl kuvvetlerine karşı direnmelerini teşvik eden konuşmalar yaptı. Mahallelerde tesiri büyük olan câmi imâmlarını safına alarak onları silâh ve cephânelerin naklinde vazîfelendirdi.

Gündüzleri insanlara nasîhatlariyle ümid telkin eden Atâ Efendi, gece olunca silâhlanıyor, Nakkaş Karakolundan Özbekler Dergâhına kadar olan yolları tutturuyordu. Silâh ve cephâneler taşınıyor, oradan da Karakol Cemiyetinin fedâileri eliyle Büyük Çamlıca'nın arkasından dolandırılarak Libâdî'deki göz doktoru Esad Paşanın çiftliğine aktarılmak üzere Kısıklı imâmı Nûri Hocanın Libâdî'deki evinin yanındaki mahzende saklatıyordu. Münâsip zamanlarda tomruk taşıyan arabaların alt bölümüne yerleştirerek Alemdağı'nda gizli karargâh kuran millî kuvvetlere ulaştırılmasını sağlıyordu. Özbekler Dergâhında gizli bir hastâne bile kurmuştu. Azgın Rum ve Ermeni çeteleriyle çarpışırken, düşman işgâli altındaki cephâne depolarını basarken yaralanan mücâhidler burada yatırılıyor, gizlice gelen hamiyetli ve yardımsever doktorlar tarafından tedâvî görüyordu.

Atâ Efendinin asıl fedâkârlığı, Anadolu'ya geçecek kimseleri dergâhında barındırmasıydı. Birçok meşhûr isim onun dergâhında misâfir olmuşlar, daha sonra da müsâit vakitlerde Ankara yolunu tutmuşlardı. **Vurun Kahpeye** isimli eseriyle, Atâ Efendi gibi düşünen ve yaşayan din adamlarını kötüleyen, onları İstiklâl Savaşı aleyhindeymiş gibi gösteren Hâlide Edip Adıvar da, bu dergâhta misâfir olup, Anadolu'ya geçen kimselerdendi. Atâ Efendi, Üsküdar'ın çarşı ve kahvelerini dolaşır, tesbit edilmiş parola ile Anadolu'ya gidecek kimseleri bulup dergâhında toplardı. Sonra da bunları on beşer-yirmişer kişilik kâfileler hâline koyar, gerekli emniyet tedbirlerini aldıktan sonra Çamlıca'nın eteklerinden işgâl mıntıkası dışına çıkarırdı. Her gün Üsküdâr'da dolaşırken kurduğu gizli cemiyet vâsıtasıyla çeşitli haberler toplardı. Aldığı bu haberlere göre hareket eder, Müslümanlara yol gösterirdi.

Atâ Efendinin dergâhı bir posta merkezi gibi çalışırdı. İstanbul'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan İstanbul'a en kritik haberler bu kanaldan ulaştırılıyordu. Bilhassa İstanbul'dan Anadolu'ya geçmiş olan Kuvay-ı Milliyecilerin, İstanbul'daki âileleriyle irtibatları en fazla bu posta vâsıtasıyla temin ediliyordu. İstanbul'da, Anadolu'nun harekâtının adam ve silâh ihtiyâcını karşılamak üzere kurulan mahallî mukâvemet ve faâliyet merkezleri ile de temasta bulunan Atâ Efendi, onların gönderdikleri adam ve silâhları da kurduğu bu teşkilât sâyesinde Anadolu'ya gizlice ulaştırıyordu.

Atâ Efendinin talebeleri ve Özbekler Tekkesinin kahraman dervişleri Çamlıca eteklerine kadar sokulan milis kuvvetlerine yardım etmek, îcâbında onları saklamak ve yaralılarına

gerekli ihtimâmı göstermek sûretiyle de faydalı oluyordu.

1920 senesi Nisan ayının bir akşamı idi. Havada tatlı bir bahar şenliği ve serinliği vardı. Hafif esen rüzgâr, her yana bahar kokularını yayıyordu. Özbekler Tekkesi de benzeri sık sık görülen müstesâ gecelerinden birini daha yaşıyordu. Bütün odaları biraz sonra Anadolu yolculuğuna çıkacak misâfirlerle doluydu. Bu misâfirler arasında işgâl kuvvetleri tarafından kapattırılan son Osmanlı Mebuslar Meclisinin bir kısım âzâları, üyeleri de bulunuyordu. Atâ Efendi ise dergâhın bahçesinde bâzı kimselerle oturuyordu. Çadırlaşmış ve çiçeklerle donanmış bir akasya ağacının altında, tatlı tatlı sohbet ediyordu. Etrafını saran ve onu dinleyen yolcuları konuşmalarıyla teselli ediyor, yüreklerine çöken ayrılık acılarını, gariplik duygularını unutturmaya çalışıyordu. Bu esnâda Üsküdar câmilerinde yatsı ezânı okunmaya başlamıştı. Atâ Efendi sustu, yanında bulunanlarla birlikte huzûr ve huşû içinde okunan ezânları dinledi. Tam bu sırada Fıstıkağacı ile dergâh arasındaki yol üzerinde gözcülük yapan bir derviş soluk soluğa bahçeye girdi. Yanına sokulduğu Atâ Efendinin kulağına eğildi ve fısıldadı: "Aman Şeyhim!Üsküdar'daki İtalyan polis kumandanı, yanında birkaç İngiliz zâbit ve polisi olduğu hâlde buraya doğru geliyorlar!.. Bilmem ki..." Şeyh Atâ Efendi dervişin sözünü bitirmesine meydan bırakmadı. Hemen yerinden fırladı. Bahçede ve odalarda kümelenen ve dertleşen misâfirlerine koştu. Yaklaşan tehlikeyi haber verdi, alınması gerekli tedbirleri de hepsine ayrı ayrı bildirdi. İki dakika bile geçmemişti ki, bahçede sessiz bir hareket başladı. Anadolu'ya geçmek üzere orada bekleyen misâfirler kendilerine kılavuzluk eden dervişleri takib ederek dergâhtan, set başına doğru sarkan ağaçlık ve fundalıklı yamacın üzerindeki dik patikalardan akmaya başladı. Sağa sola saparak, tarlaların kenarlarındaki çalılıklara sokulup, gözden kayboldular.

Böylece, sayıları otuzu geçen misâfirler, tamâmiyle dağıldı, dergâh ve bahçe de her zamanki ıssız hâlini aldı. Dergâh kapısından içeri dalan işgâlci zâbitlerle berâberindekilerden bir kısmı bahçe ve mezarlığa saldırdı. Bir kısmı da açık duran kapıdan dergâhın içine daldı. Oda kapılarını tekmeleyerek açan ve içeriye dalan işgalciler, yüklük ve dolapları bile aradılar. Nihâyet dergâhın mescid olarak kullanılan büyük odasına daldılar. Karşılaştıkları manzara karşısında şaşırıp aptallaştılar. Çünkü Şeyh Atâ Efendi, gerisinde saf tutan dervişleri ile birlikte namaz kılıyorlardı. Aralarında yabancı kimselerin bulunmadığını gören ve biraz sonra bahçe ve mezarlıkta da kimsenin görülemediğini öğrenen işgalci zâbitleri, uğradıkları başarısızlık karşısında, hırs ve hayretlerinden dudaklarını ısırdılar. Kızgınlık ve hınç ile dergâhtan uzaklaşmak zorunda kaldılar.

O gece Özbekler Tekkesinde atlattıkları büyük tehlike dolayısıyla sevinerek ayrılan yolcular ise, ertesi günün akşamı geç vakitte Çal köyüne ulaşıp kurtuluşa erdiler. Onları tâkib eden ve Nal'a kadar uğurlayan Şeyh Atâ Eendi, her biri ile ayrı ayrı kucaklaşarak vedâ etti. Misâfirler ona takdirkâr bakışlarla; "Ne mutlu sana şeyhim. Kurtuluş savaşçılarına yaptığın bu büyük hizmetler, hiç bir zaman unutulmayacak ve milleti istiklâle kavuşturacak, yıldızlar arasında Şeyh Atâ adı da dâimâ hürmetle anılacak..." diyorlardı.

Anadolu'nun kurtuluş hareketinde, İstanbul ile Anadolu arasında köprü vazîfesi gören Özbekler Dergâhının kahraman şeyhi Atâ Efendi, kurtuluş hareketi tamamlanmadan işgâlciler tarafından tutuklandı. İngiliz İntellices (entelijans) servisi yetkilisi Harron Armstrong, Şeyh Atâ'nın tevkif edilip tutuklandığı zaman kendisiyle konuşmasından sonraki görüşleri için şu cümleleri kullandı:

"Bizler, Türk din adamlarının bu mevzûlarda faâl rol oynayacaklarını aslâ tahmin etmiyorduk. Diğer araştırmalarımız, Türk mukâvemet kaynaklarının meydana çıkarılması yolunda müsbet netîce vermeyince, vâki ısrarlı ihbarları değerlendirerek, tekkeler, mescidler, câmiler gibi dînî yapılar üzerinde durduk ve din adamlarını tâkib ve kontrola başladık. Elde ettiğimiz bilgiler ve karşılaştığımız hakîkatler bizleri hayrete düşürdü. Bu din adamları özellikle telkinlerle ve mâneviyâtı yükseltmekle yetinmemişler, fiilî olarak da mukâvemet

teşkilâtı içinde vazîfe almışlardı.Halk üzerinde nüfûzları fevkalâde olduğundan, üzerlerine aldıkları vazîfeleri başarıyla yerine getirmişlerdi."

İstanbul'un işgâlden kurtarılması ve Kurtuluş Savaşının zaferle netîcelenmesinden sonra dergâhından ayrılmayan Şeyh Atâ Efendi, sessiz kalmayı tercih etti. Tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra, Şeyh Atâ Efendinin Anadolu Kurtuluş hareketinin üssü olarak kullandığı Özbekler Tekkesi de kapatıldı. Tekkenin târihî kitâbesi de çimento ile sıvanarak terk edilmiş bir hâlde bırakıldı.

Himmet ve gayretlerini sâdece ve yalnızca vatanın kurtuluşu için sarfeden, bu uğurda müslümanları aydınlatan ve teşvik eden Şeyh Atâ Efendi, 1936 (H.1355) senesinde İstanbul'da vefât etti. Onun tatlı hâtıraları hâlâ zihinlerde yaşamakta, kendinden sonra gelen nesillere örnek teşkil etmektedir. Kabri Üsküdar'dadır.

1) Kurtuluşun ve CumhûriyetinMânevî Mîmarları; s.26, 27

2) Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücâhidler; s.210-220

ATÂ EL-EZRAK;

Büyük velîlerden. Doğum ve vefât târihleri, yerleri ve babasının adı kaynaklarda bildirilmemiştir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Yedinci asırda Irak'ta yaşamış ve Atâ es-Sülemî ile görüşmüştür. Kerâmetleri meşhurdur.

Atâ el-Ezrak hazretleri bir kere gece namazını kılmak için bir yere gidiyordu. Bu esnâda önüne bir hırsız çıktı. Hemen; "Allah'ım! Beni bu hırsıza karşı nasıl dilersen öyle muhâfaza et." diye duâ etti. O anda hırsızın iki eli ve ayakları kurudu. Hırsız, hatâsını anlayıp yaptıklarına pişman oldu. Bir daha böyle bir şey yapmayacağını söyleyince, onu affetti. Hırsız iyileşti ve Atâ hazretlerine ısrarla; "Allah aşkına söyle sen kimsin?" diye sordu. O da; "Atâ'yım." dedi. Sabah olunca herkese; "Gece falanca yere namaz kılmaya giden birisini tanıyor musunuz?" diye sordu. "Evet tanıyoruz. O Atâ es-Sülemî'dir." dediler. Hırsız, Atâ es-Sülemî'ye gidip hâlini arz edip, tövbe etmek istediğini söyleyince; "Aradığın ben değilim. Senin aradığın Atâ el-Ezrak'tır." dedi.

NE DE GÜZEL UNMUŞ!

Atâ el-Ezrak hazretlerine, hanımı, pazardan bâzı ihtiyaçlarını temin etmesi için iki dirhem verdi. Atâ el-Ezrak pazara varınca, ağlayan bir köle gördü. Ona niçin ağladığını sordu. Köle; "Efendim bana iki dirhem vermişti. Onlarla pazardan bâzı ihtiyâçlarını alacaktım. Fakat iki dirhemi kaybettim. Şimdi ben efendime ne cevap veririm, benim hâlim nasıl olur?" dedi. Atâ el-Ezrak elinde bulunan iki dirhemi o şahsa verdi. Oradan ayrılarak mescide gitti. Kendi kendine Allahü teâlâ bu müddet içerisinde bir kapı açar dedi. Akşam olunca, akşam namazını kıldıktan sonra, tanıdığı bir marangoz dostunun yanına gitti. Marangoz ona; "Şu talaşlardan al. Belki lâzım olur. Onunla tandır yakarsınız. Başka size verip gönül alacak bir şeyim yok." dedi. Atâ el-Ezrak da talaş ile torbasını doldurdu. Evine bırakıp, hanımına görünmeden yatsı namazını kılmak için mescide gitti. Evdekiler uyuduktan sonra eve gitmeye niyet etti. Çünkü hanımının verdiği iki dirhem ile evin ihtiyâcını görmemiş, bir şahsı sevindirmişti. Bu yüzden de evde bir huzûrsuzluk çıkabilir, diye düşünmüştü. Ev halkının uyuduklarını tahmin ettiği bir zamanda eve gitti. Hanımının uyumadığını ve ekmek pişirmiş olduğunu gördü. Hanımına unu nereden bulduğunu sorunca, hanımı; "Senin getirdiğin torbadan aldım. Ne de güzel unmuş, bir daha hep bundan alın." dedi. Allahü teâlâ, onlara hiç ummadıkları bir şekilde lütufta bulunmuştu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.152

2) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.152, 199

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.359

ATÂ BİN MEYSERE EL-HORASÂNÎ;

Tâbiîn devrinin tanınmış, hadîs ve tefsîr âlimlerinden. Ebû Eyyûb, Ebû Osman, Ebû Muhammed, Ebû Sâlih Belhî künyeleri vardır. 670 (H.50) senesinde doğup, 752 (H.135) târihindeEriha'da vefât etti. İbn-i Abbâs, Adiy bin Adiy el-Kindî, Mugîre bin Şu'be, Ebû Hüreyre, Ebüdderdâ, Enes bin Mâlik, Ka'b bin Ucre, Muaz bin Cebel ve daha başka sahâbeden r.anhüm hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Şu'be, Ebû Abdurrahmân, İshak bin Useyd el-Horasânî, Dâvûd bin Ebî Hind, Evzâî, Mâlik bin Enes gibi büyük âlimler, r.aleyhim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır. İbn-i Muîn, İbn-i Ebî Hâtim, Nesâî ve Dârekutnî, onun hadîs ilminde sika, güvenilir, sağlam bir âlim olduğunu söylemişlerdir. Atâ bin Ebî Müslim'in rivâyet silsilesinde yer aldığı hadîs-i şerîfler, **Sahîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî** ve **Sünen-i İbn-i Mâce**'de mevcuttur. İlmi ile amel eden mübârek bir zâttır.

Abdurrahmân bin Yezîd bin Câbir şöyle anlatır: Atâ-i Horasânî ile berâber gazâya, savaşa gitmiştik. Gecelerini, namazla geçirirdi. Gecenin üçte biri veya yarısı geçince, bize isimlerimizle seslenir, "Kalkınız, abdest alınız, namaz kılınız. Çünkü geceleri ibâdet ve gündüzleri oruçla geçirmek, Cehennem'den irinler içip, çeşitli azaplara yakalanmaktan daha kolaydır." der ve namaz kılmaya başlardı. Seher vaktine kadar ibâdet eder, sonra biraz uyurdu.

Nasîhat isteyenlere: "Dünyâya çok düşkün olduğunuzu görüyorum. Size âhireti tavsiye ederim. Dünyâ işleriyle uğraşırken âhiretinizi unutmayınız. Bir kimsenin dünyâda makam, mal ve mülk sâhibi olması, herkesin yanında sözünün geçmesi, âhiretteCehennem'e düşmesine, ateşte yanmasına mâni olamaz. Orada hüküm, Allahü teâlânındır. Dilerse azâb eder, dilerse Cennet'ine koyar. Onun için bu dünyâda, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya, şu imtihan yurdunda, îmân edip, sâlih ameller yapan, iyiliği emredip, kötülükten alıkoyan, bu uğurda gelen sıkıntılara katlananlardan olmaya çalışmak lâzımdır." buyururdu.

Bir defâsında şöyle buyurdu: "Günâh işlendiği zaman, Allahümmağfir lî, Allah'ım! Beni bağışla demeli. Böyle yapmak, Allahü teâlâya teslimiyet ve boyun eğmenin ifâdesidir."

Şeytanın hîlelerine aldanmamak, bu hususda çok dikkatli olmak gerektiğini şöyle anlatmıştır:

"Kim bir fenâlık yapar veya nefsine zulmeder de Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı, çok merhametli bulur." meâlindeki Nisâ sûresinin yüz onuncu âyet-i kerîmesi nâzil olunca, şeytan korkunç bir sesle feryâd etti. Sesi öyle yüksek çıktı ki, yeryüzündeki bütün askerleri işitip, yanına geldiler ve; "Nedir bu hâlin? Bu şiddetli feryâdın sebebi nedir?" diye sordular. O da; "Benim hîlelerim ile bu ümmete işlettiğim günahların af ve mağfireti hakkında Muhammed'e bir âyet nâzil oldu." dedi. Askerleri bunun hangi âyet olduğunu sorunca, Nisâ sûresi yüz onuncu âyetini onlara okudu. Sonra şöyle dedi:

"Bu âyette Allahü teâlâ istiğfâr edenlere af ve mağfiretini vâd etti. Allahü teâlânın vâdinde dönmek yoktur. Şimdi düşünün. Acabâ buna bir hîle yolu bulabilir misiniz?" Onlar; "Hayır, biz böyle bir hîle yolu bilmiyoruz." dediler. Bunun üzerine şeytan onlara; "Hele siz gidip biraz düşünün. Belki bir hîle yolu bulabilirsiniz. Bu arada ben de düşüneyim." dedi. Şeytanın askerleri oradan ayrıldıktan bir süre sonra, şeytan yine bir nâra attı. Bütün askerleri tekrar toplanıp geldi. Şeytan onlara; "Bir yol bulabildiniz mi?" diye sorunca, onlar; "Hayır!" cevâbını verdiler. Şeytan; "Ben bir hîle yolu buldum." dedi. Avânesi bunun ne olduğunu sorunca şöyle dedi:

"O büyük Peygamber âhirete intikâl ettikten sonra, ümmetine güzel amel sûretinde çeşitli

bid'atler işletelim. Bunları ne Peygamberler, ne halîfeleri ne de eshâbı yapmış olsun. Böyle amelleri onlara güzel göstermek sûretiyle, onlar o bid'atleri sünnet sanıp ısrârla üzerine düşüp yaparlar. O yaptıkları amelden de tövbe ve istigfâr etmezler. Bu işledikleri bid'atlerle onların Cehennem'e girmelerini sağlar, murâdınıza erersiniz." dedi. Allahü teâlâ cümlemizi şeytanın şerrinden muhâfaza eylesin. Âmin!.

Komşuluk ve komşu hakkının önemi husûsunda Hasan-ı Basrî'den (r.aleyh) naklen bildirmiştir. Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu:

"Komşular üç kısımdır. Birinin bir hakkı vardır. Bu, (hakkı) **en az olan komşudur. İkincisinin iki hakkı vardır. Üçüncüsünün üç hakkı vardır. En fazla hakkı olan budur. Bir hakkı olan müşrik komşudur. Akrabâ da değildir. Bunun sâdece, komşuluk hakkı vardır. İki hakkı olan, müslüman komşudur. Akrabâlığı da yoktur. Haklarından birisi, müslümanın, müslümana olan hakkı, diğeri komşuluk hakkıdır. Üç hakkı olan, müslüman komşudur ki, aynı zamanda, akrabâlığı da vardır. Haklarından biri, müslümanın, müslüman üzerinde olan hakkı, komşuluk hakkı, diğeri akrabâlık hakkıdır. Komşuluk hakkının en aşağısı, et ve benzeri yiyeceklerden çıkan koku ile komşuya eziyet vermemektir. Ancak tencerede pişenden bir mikdâr verilirse, eziyet edilmemiş olur."**

Buyurdu ki:

"Zikr meclisleri, Allahü teâlânın helâl ve haram kıldığı şeylerden bahsedilen yerlerdir."

"Büyüklerimizden birisi, hatâ ve noksanlarını avucunun içine yazar, avucuna bakıp, hatâ ve noksanlarını görüp hatırlayınca, eli titrerdi."

"Kişi, hesâbının mükemmel bir şekilde olabilmesi için, tanıdıklarının yanında hesâba çekilir."

"Bir kimse herhangi bir yerde Allahü teâlâya ibâdet ve tâatte bulunursa, o kimse öldüğü zaman o yer onun için ağlar ve kıyâmet gününde, ona kendi üzerinde ibâdet ve tâatte bulunduğuna dâir şâhidlik eder."

"Şu üç husus, gerçek kardeşliğin îcâblarındandır: Birincisi, hasta oldukları zaman, birbirini ziyâret etmek. Sıkışıp, daraldıkları zaman birbirine yardımcı olmak. Bir şeyi unuttukları zaman birbirlerine hatırlatmak."

"Bir mil uzakta da olsa, hasta bir kardeşini ziyâret et. İki mil uzakta da olsa, git, iki kardeşinin arasını bul, onları barıştır. Üç mil uzakta bile olsa, yürü, Allahü teâlânın rızâsı için sevdiğin bir kardeşini ziyâret et."

"Cehennem'in yedi kapısı vardır. Bunlardan en pis kokan, ateşi en şiddetli olan, haram olduğunu bildikten sonra zinâ yapanlara âid olandır."

"En güvendiğim amel olarak ilim öğretmemi, Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını insanlara anlatmamı görüyorum."

"Şeytanın insanların gözüne sürdüğü bir sürmesi vardır. Bu sürme, insanlar, Allahü teâlâyı anacağı zaman gelen uykudur."

TÜYLER ÜRPERTEN YOLCULUK

Atâ-i Horasânî şöyle nasîhat ederdi:

"Hep iyilik yapın. Zîrâ yapılan iyilikler, işlenen kötülükleri yok eder. Sonunda dünyâdan ayrılacağınız için, kendinizi ondan ayrılmış kabûl ediniz. Bir gün mutlaka tadacağınız için ölümü tatmış gibi olunuz. Bir gün âhiret âlemine göçüp, oraya yerleşeceksiniz. O halde şimdi kendinizi oraya gidip yerleşmiş tasavvur ediniz. Zâten bütün insanların varacağı son durak burasıdır. Her insan yolculuğa çıkacağı zaman mutlaka hazırlık yapar. Yolculukta lüzumlu eşyâlarını yanına alır. Sıcağa

karşı korunmak için gölgeliğini, yemek içmek için azığını, soğuğa karşı elbiselerini ve yorganını temin eder, öyle yola çıkar. Sefere, hazırlıklarını yaparak çıkan kimseye gıpta edilir. Hazırlıksız yola çıkan pişman olur. Çünkü, yola çıkıp, güneş altında kalınca, gölgelenecek bir şey bulamaz. Güneşin sıcağı altında nice sıkıntılarla karşılaşır. Susadığı zaman, susuzluğunu gidereceği bir su bulamaz. Soğukla karşılaştığında üzerine alacak bir şeyi yoktur. İşte böyle kimsenin, o sıkıntılı halde iken, hazırlıksız yola çıktığına ne kadar çok pişman olacağını siz düşünün. Bu sıkıntı dünyâdadır. Dünyânın sıkıntısı geçicidir. İnsan bir gün sıkıntı ile karşılaşır. Öbür gün, o sıkıntıdan kurtulabilir. Fakat ya âhiretin devamlı olan dayanılmaz acı ve ızdıraplarına yakalanırsak, hâlimiz nice olur? Bu bakımdan insanların en akıllısı, sonsuzluk âlemi, gerçek vatan olan, âhiret için iyi hazırlanandır. Dehşeti tüyler ürperten kıyâmet gününde, Allahü teâlâ kimi arşının gölgesi altında gölgelendirirse o kimseyi, o gün güneşin sıcaklığı aslâ rahatsız etmez. Oradaki sıkıntılardan kurtulur."

1) El-A'lâm, c.4, s.235

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.283

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.192

4) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.7, s.212

5) Tabakât-ül-Müfessirîn, (Dâvûdî); c.1, s.379

6) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.193

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.130, c.14, s.161

ATÂ SÜLEYMÎ;

Tâbiîn devrinin büyük velîlerinden. İsmi Atâ es-Süleymî'dir. Basra'da doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 757 (H.140) senesinden sonra vefât etti.

Atâ es-Süleymî, Eshâb-ı kirâmdan Enes bin Mâlik hazretleriyle görüştü. Hasan-ı Basrî, Câfer bin Zeyd ve Abdullah bin Gâlib gibi zamânın velîlerinden ve başka âlimlerden ilim ve edeb öğrendi. Hadîs-i şerîf ezberledi.

Atâ Süleymî, Allah korkusundan dolayı çok ağlardı. Gözyaşının dindiği günü gören olmadı. Yanına gelen ziyâretçiler etrâfı yaş bulur, abdest alırken su sıçramış sanırlardı. Ağlamaktan gözleri rahatsızlandı. Vâz dinlerken veya bir cenâze gördüğünde düşer bayılırdı. Bir gün ateş dolu bir tandır gördü. Cehennem ateşini hatırlayıp düşüp bayıldı. Binek üzerinde hatırlasa yere yuvarlanırdı. Evine öylece getirilir teslim edilirdi. Bir gök gürültüsü işitse, şimşek çaksa veya şiddetli bir rüzgâr esse; "Bütün bunlar benim gibi bir günahkâr kişinin aranızda olması sebebiyle Allahü teâlâ tarafından gönderiliyor. O ölse bunlar olmayacak ve herkes rahat edecek." derdi.

O sevdiklerinden bâzılarına; "Bana ruhsat olan (kolaylık ifâde eden) hadîsleri, dînin kolaylığına dâir hükümleri söyleyin ki, üzerimdeki korku hâli biraz hafiflesin" diye ricâda bulunurdu.

Bir gün Bişr bin Mansûr ona; "Büyük bir ateş yakılsa ve bu ateşe giren kurtulacak (başka bir rivâyette Cennet'e girecek) denilse o ateşe kendini atan çıkar mı?" diye sordu. Atâ hazretleri ona; "Kardeşim ben o ateşe kendimi atmayı o kadar isterim. Lâkin sevincimden ateşe yaklaşamadan rûhumun çıkacağını tahmin ederim." dedi.

Nuaym bin Müverrî anlatır: "Bir gün Atâ'nın yanına varmıştık. Akşam güneş batıncaya kadar; "Keşke anası Atâ'yı doğurmasaydı." sözünü tekrarlayıp durdu.

Beşir bin Mansûr Sülemî anlatır: Atâ Süleymî bana şöyle dedi: "Ey Beşir! Ölüm peşimde, kabir önümde, gideceğim yer mahşer, geçeceğim yol Cehennem üzerindeki sırât köprüsüdür.

Bilemiyorum ki, Rabbim bana ne muâmele yapar?"

Sonra öyle feryâd etti ki, düşüp bayıldı. Uzun zaman öyle kaldı. Ayılınca baktım ki benzi solmuş çok zayıf düşmüştü. Sâlih el-Mürrî'ye gidip hâlini anlattım. Benimle birlikte yanına geldi. Belki bir şeyler yedirip içirebiliriz dedik. Bize; "Şu keçeyi kaldırın." dedi. Kaldırıp baktık ki altında bir dirhem vardı. Onunla sevik (çorbalık) satın alıp, hazırladık ve ona içirmek istedik. Ağzına aldı. Fakat bir türlü içemedi. Boğazından geçmedi. Ölecek diye korktuk. Dedim ki: "Ey Atâ! Olur mu böyle? Bunu senin için aldık. Hazırlamak için uğraştık." dedim. Bana dönüp; "Ey Beşir! Onu bana içirirken sıcaklığını hisseder hissetmez meâlen; **"Zîrâ** (Âhirette kâfirler için) **bizim yanımızda bu kapılar ve** (içine girecekleri) **bir ateş var. Bir de boğaza takılıp kalan bir yiyecek var. Ayrıca acıklı bir azap da var."** (Müzzemmil sûresi; 12-13) buyrulan âyet-i kerîmeyi hatırladım. Böyle yapmamak elimde değildir." dedi.

Şöyle duâ ederdi. "Allah'ım! Dünyâdaki garipliğime acı. Ölüm ânında bana merhamet eyle. Senin huzûruna çıktığımda rahmetinle muâmele et."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.6, s.215

2) Ravd-ul-Fâik; s.54

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.127

ATÂ BİN YESÂR;

Tâbiîn devrinde Medîne'de yetişen büyük âlimlerden. Künyesi, Ebû Muhammed Medenî'dir. Hilâlî lakabı ile de tanınmaktadır. Peygamber efendimizin, sallallahü aleyhi ve sellem mübârek hanımlarından hazret-i Meymûne'nin kölesidir. Kendisi gibi yüksek âlimlerden olan Süleymân, Abdülmelik ve Abdullah bin Yesâr'ın kardeşidir. Yaklaşık 659 (H.39) târihinde doğdu. Hazret-i Osmân'ın zamânında yaşı küçüktü. 84 yaşında 721 (H.102 veya 103) tarihinde İskenderiye'de vefât etti.

Atâ bin Yesâr, Eshâb-ı kirâmdan birçok zât ile görüşüp onlardan ilim aldı. Kendisi hazret-i Meymûne, Muâz bin Cebel, Ebû Zer-i Gıfârî, Ebüdderdâ, Ubâde bin Sâmit, Zeyd bin Sâbit, Muâviye bin Hakem-i Selemî, Ebû Katâde, Ebû Hüreyre, Zeyd bin Hâlid-i Cuhnî, Abdullah bin Amr, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Abbâs, Peygamberimizin kölesi Ebî Râfî, hazret-i Âişe ve daha pekçok sahâbîden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Büyük hadîs âlimi İmâm-ı Buhârî, İbn-i Saîd ve Ebû Dâvud onun, Abdullah ibni Mes'ûd'dan da hadîs rivâyet ettiğini bildirmişlerdir. Rivâyetleri **Kütüb-i Sitte** denilen altı sahîh hadîs kitabında yer almıştır.

Atâ bin Yesâr'dan da akranı olan Ebû Seleme binAbdurrahmân, Muhammed bin Ömer bin Atâ, Muhammed bin Amr bin Halhala, Hilâl bin Ali, Zeyd binEslem, Şüreyh bin Ebî Nemr hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

Atâ bin Yesâr, Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmin okunuşunu en iyi bilenlerden birisiydi. Kırâat ilmi adı verilen bu ilimde,Eshâb-ı kirâmdan sonra en yüksek dereceye çıkan âlimler, Medîneliler, Mekkeliler, Kûfeliler, Basralılar ve Şamlılar olmak üzere beş tabakaya ayrılmışlardır. Medîne-i münevverede bu ilimle meşgul olanlardan biri deAtâ bin Yesâr'dı. Kur'ân-ı kerîmin okunuşunu bozulmaktan ve değişmekten korumak için gösterilen üstün gayretler o kadar çoktur ki, yapılan çalışmalar akıllara sığmayacak ölçüdedir. Eshâb-ı kirâmın gösterdiği gayreti, kelimelerle ifâde etmek mümkün değildir. Kur'ân-ı kerîmin mânâsının anlaşılması ve anlatılması yanında, her harfinin okunuşu ve bundaki ihtilâflar, öyle bir tesbit olunmuş ki, bu güne kadar bütün müslümanlar, Kur'ân-ı kerîmi bu ilk okunan şekli ile okumaktadır. Atâ bin Yesâr, bu ilmi öğrenip insanlara öğretmede üstün derecelere

kavuşan âlimlerdendir.

Hadîs ilminde de sika güvenilir bir âlim olup çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bu ilimde bir hazîne idi. İbn-i Hibbân, **Kitabüs-Sikkât'**ında onun sika râvilerden olduğunu zikreder. İbn-i Sa'd da **Tabakât'**ında, sika sağlam olup, çok hadîs rivâyet ettiğini zikreder.

Yine Atâ bin Yesâr, güneş tutulunca Peygamber efendimizin kıldığı iki rekat namazın her rekatında altı rükû ile dört secde yaptığını rivâyet etmiştir. Atâ bin Yesâr'ınResûlullah efendimizden bildirdiği hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"Kırk dirhemi veya bu değerde malı olduğu hâlde, dilencilik eden kimse, dilenmekte ısrar etmiş, günâha girmiş olur."**

Atâ bin Yesâr'ın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz hazret-i Ömer'e hitaben; **"Ey Ömer! Öldüğün vakit adamların gidip senin boyuna uygun bir mezar hazırlayıp, seni yıkayıp kefenledikten ve koku sürdükten sonra, seni götürüp mezara koydukları ve toprağı üzerine örterek geri döndükleri vakit hâlin nice olur? Münker ve Nekir adındaki kabrin iki büyük ibtilâsı** (suâl melekleri) **sana gelir. Sesleri yıldırım indiren gök gürültüsü, gözleri parlak şimşekler gibi, uzun saçlarını sürürler. Uzun ve sivri dişleri ile mezarın topraklarını alt üst ederler. Sana çeşitli zorluklar çıkarırlar. Seni korkuturlar. O vakit senin hâlin nice olur ey Ömer?"** buyurdu. Hazret-i Ömer de; "Bu zamanki aklım o zaman da başımda olacak mı?" diye sordu. Resûl-i ekrem efendimiz; **"Evet."** buyurunca; "Ben onların hakkından gelir, gerekli cevaplarını veririm." dedi.

Bir hadîs-i şerîfte; **"İnsanların en iyisi, borcunu en iyi şekilde ödeyenlerdir."** buyruldu.

Atâ bin Yesâr buyurdu ki: "Şâban ayının on beşinde, yâni Berât gecesinde o yıl içinde ölecek olanların listesi Azrâil aleyhisselâma verilir. Bu arada ev yapan, su akıtıp ağaç diken ve yeni evlenen nice kimseler vardır ve isimleri bu listededir. Fakat onlar bunu bilmezler."

Atâ binYesâr şöyle anlatıyor: Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Ey îmân edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları, şeytanın işlerinden bir pisliktir. Bunlardan kaçının ki, felâh bulasınız!"** (Mâide sûresi: 90) âyet-i kerîmesinin mânâsı Tevrât'ta şu şekilde vardı. "Bâtılı gidersin, oyunu boşa çıkarsın, çalgılı oyun âletlerini yok etsin! diye, biz hakkı indirdik. Şarap içene yazıklar olsun! Allahü teâlâ bu mânâda, izzetine ve celâline yemin ederek; "Bir kimse, haram olduğunu bilerek içerse, kıyâmet günü onu suya hasret bırakırım. Şarabın haram olduğunu bilerek bırakana, Cennet ırmaklarından içiririm." buyurdu.

Atâ bin Yesâr, Yâlâ binMürre'den şöyle anlatıyor: "Biz hazret-i Ali'nin yakınlarından bâzıları ile buluştuk. Yâlâ onlara dedi ki: O, şu anda savaşan kimsedir. Onun hayâtı için emin değiliz. Ona bir zarar gelebilir. Bundan sonra odasının kapısında nöbet tutmaya başladık. Bir ara namaza çıktı. Bizi görünce; "Burada ne yapıyorsunuz?" diye sordu. Biz de: "Seni bekliyoruz, yâ müminlerin emîri!.. Zîrâ sen, harp yapan bir kimsesin. Sana bir zarar gelmesinden korkuyoruz." diye cevap verdik. Onlara sordu: "Beni semâ (gök) ehlinden mi koruyorsunuz, yoksa yer ehlinden mi?" Biz de: "Elbette yer ehlinden! Semâ ehlinden nasıl koruyabiliriz?" deyince; "Allahü teâlânın takdir etmediği hiç bir şey semâda da olmaz. Herkesin işlerine vekil olan iki melek vardır. Kaderi olarak takdir edilen şeyler başına gelinceye kadar, her şeyi ondan uzaklaştırırlar. Kaderde olan başa gelince de, kaderi ile onu başbaşa bırakırlar." buyurdu.

Allahü teâlâya en çok yaklaşanların, güzel ahlâkta Peygamber efendimize en çon benzeyenler olduğuna işâret ederek; "Yükselenler hep güzel ahlâkları sâyesinde yükselmişlerdir. Ahlâkın kemâl mertebesine ancak Muhammed aleyhisselâm yükselmiştir." buyurdu.

ANNE DUÂSI

Atâ bin Yesâr anlattı: Yolculuk yapmakta olan bir kervân, bir yerde mola vermişti. Fakat bu sırada bir

merkebin sesi onların uyumalarına mâni oldu. Bunun üzerine bu sesin geldiği tarafa doğru gittiler. Sesin geldiği yere varınca kıldan yapılmış çadır içerisinde, yaşlı bir kadınla karşılaştılar. O kadına; "Bu merkep sesi nereden geliyor. Onun sesinden bir türlü uyuyamadık?" dediklerinde, kadın; "O merkep gibi ses çıkaran benim oğlumdur. Hayatta iken bana eşek diye hitâb ederdi. Allahü teâlâya onu eşek yapması için bedduâ ettim. Onun için böyle her gece sabaha kadar merkep gibi ses çıkarır." dedi. Bunun üzerine kervan sâhipleri o kadına; "Bizi onun kabrine götür, onun kabirdeki hâline bir bakalım." dediler. Kabre gidip, açıp baktıklarında, boynunun eşek boynu gibi olduğunu gördüler.

1) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.90

2) Mîzân-ül-İ'tidal; c.3, s.77

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.7, s.217

4) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.399

5) Tehzîb-ül-Esmâ ve'l-Luga; c.1, s.335

6) Miftâh-üs-Seâde; c.1, s.10,79,192, c.2, s.7,14, 16,18,162

7) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.173

8) Nevâdir-ül-Âlem (Kalyûbî); s.27

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.132, c.16, s.10, c.6, s.327

ATÂULLAH (ATÂÎ AHMED) EFENDİ;

Osmanlılar zamânında Anadolu'da yetişen âlimlerden ve evliyâdan. Sultan İkinci Selîm Hanın hocasıdır. İsmi Ahmed, lakabı Atâullah, ünvânı Molla ve Hâce'dir. MollaAtâullah veya Atâî Ahmed Efendi diye tanınır. Doğum târihi belli değildir. İzmir'e bağlı Ödemiş kazâsının Birgi kasabasındandır. 1571 (H.979) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, Şeyh Ebü'l-Vefâ Câmiinin bahçesindedir.

Dînine bağlı ve ilim ehli olan bir âileden olan Atâî Ahmed Efendi, çocukluğunda iyi bir tahsîl ve terbiye gördü. Zamânının âlimlerinden çeşitli ilimleri tahsîl etti. Lebisîzâde Pîr Ahmed Çelebinin talebesi oldu. Onun ilim meclislerinde, sohbet ve hizmetinde bulunarak istifâde etti. Sonra Merhaba Efendiden okuyup bütün ilimlerde yükseldi. Büyük âlim Ebüssüûd Efendi ile İstanbul kâdısı Sâdi Efendiden ilim tahsîl edip, yüksek ilmî derecelere ulaştı. Sâdi Efendiden **Kâdı Beydâvî Tefsîri**'ni okudu. Sâdi Efendinin derslerine devâm ederken 1525 (H.932) senesinde İsrâfilzâde Hayreddîn Efendi, Bursa SultâniyyeMedresesine müderris olunca, Atâullah Efendinin hocası Sâid Efendiye haber göndererek, Atâullah Efendiyi talebe okutmak üzere Bursa'ya göndermesini istedi. Hocasının izniyle bir müddet Bursa'ya gidip vazîfe yaptıktan sonra tekrarİstanbul'a döndü. Hocasının hizmetine devâm etti. Sâdi Efendi 1535 (H.942) senesinde Şam kâdılığına tâyin edilince, Atâullah Efendi de yardımcı olarak yanında gitti. Hocasının kızıyla evlenip, ona dâmâd oldu, aynı senede Kâdı vekîli oldu. Şam vilâyetinden hacca gitmek üzere hazırlanan hac kâfilesine başkan olarak vazîfelendirildi. Hac ibâdetini yaparak sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîflerini ziyâret edip, döndükten sonra, yirmi akçe yevmiye ile Birgi'deki Aydınoğlu Medresesine, sonra da, yirmi beş akçe ile Mudurnu Yıldırım Han Medresesine müderris tâyin edildi. Bir müddet talebe okutup, ilim öğrettikten sonra otuz akçe yevmiye ile Tokat Sultâniyye Medresesine nakledildi. Sonra otuz akçe yevmiye ile İstanbul'da Hacı Hasanzâde Medresesine, daha sonra da Dursun Efendi yerine kırk akçe ile Kâdı Hüsâm Medresesine müderris oldu. Bütün bu medreselerde İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlattı ve ilim ve edeb sâhibi pekçok talebe yetiştirdi. Hasan Bey Efendi isminde bir zâtın vâsıtasıyla Vezîr-i âzam Rüstem Paşa ile görüşüp, Rüstem Paşanın iltifât ve ihsânlarına kavuştu. 1547 (H.954) senesinde Rüstem Paşanın yeni yaptırdığı medreseye elli akçe ile müderris tâyin edildi. 1550 (H.957) senesinde Manisa sancağında

şehzâde olarak bulunan Sultan İkinci Selîm Hanın hocası ve terbiye edicisi Akşemseddîn evlâdından olan Şemsî Çelebi vefât edince, onun yerine Şehzâde hocalığı ile vazîfelendirildi. İlim ve edeb yönünden Şehzâdenin iyi yetişmesine çalıştı ve bu hususta büyük hizmetleri oldu.

1566 (H.974) senesi Rebî'ul-evvel ayında Sultan İkinci Selîm Han tahta geçip pâdişâh olunca, Atâullah Ahmed'i büyük bir câmide halka vâz ve nasîhat etmesi için vazîfelendirdi. Vâz ve nasîhatleri insanlar üzerinde çok tesirli idi. Çok sevilip sayıldı.

Asrındaki âlimlerin en büyüklerinden olanAtâullah Efendi, ulemânın ve vüzerânın mürâcaat kaynağı oldu. Âlimler ve vezirler, pek çok meseleyi Atâullah Ahmed'e sorarlardı. Karar vermekte keskin kılıç gibi idi. Gerek askerî, gerekse idârî makamlara tâyin olunacak kimseler tâyin edilmeden evvel, Atâullah Ahmed ile bu konuda istişâre yapılır, istişâre netîcesinde onun fikir ve sözüne göre amel edilirdi. Devlet dâirelerinde öyle îtibârı vardı ki, içeriye girerken hiç kimse mâni olmaz, istediği yere serbestçe girip çıkardı.

Zâhirî ilimlerde olduğu gibi tasavvufda da yüksek derece sâhibi idi. Gerek saray çevresinde, gerekse câmilerde vâz, nasîhat ve sohbetleriyle insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Pekçok kimsenin dünyâ ve âhiret seâdetine vesîle oldu. 1571 (H.979) senesi Safer ayının on birinci günüİstanbul'da vefât etti. Süleymâniye Câmiinde cenâze namazını Ebüssüûd Efendi kıldırdı. Cenâze namazında Vezîr-i âzam Mehmed Paşa, diğer vezirler, âlimler, devletin ileri gelenleri ve kalabalık bir halk topluluğu hazır bulundu. Müminlerin omuzları üzerinde taşınarak Şeyh Ebü'l-Vefâ Câmii hazîresinde kendisi için hazırlanan türbeye defn edildi. Evlâdından ve hizmetçilerinden elli kişiye vazîfe ve maaş verilerek taltîf edildi.

Atâullah Ahmed rahmetullahi aleyh, çok zekî idi. İlim ve irfân kaynağı idi. Üstün hâlleri, zâhirî görünüşünden de anlaşılırdı. Affı ve keremi, ihsânı ve ikrâmı pek çok idi. Fehmi, anlayışı ve idrâki, hâfızası çok kuvvetli idi. Sünnet-i seniyyeye yapışmakta, bütün işlerinin dînimizin emirlerine tam uygun olmasına gayret etmekte çok hassas idi. Çok tedbirli, temkinli ve ihtiyatlı hareket ederdi.Verâ ve takvâ sâhibi idi. İnsanlar için velînîmet olup, himmet ve feyz kaynağı idi.

Hâce Atâullah Ahmed Efendi, fıkıh, tefsîr ve diğer ilimlere dâir bâzı eserler tasnif etmiştir. **Hidâye** isimli meşhûr fıkıh kitabının baş tarafına tâlîkâtı, tefsîr-i şerîfi ile başka eserleri ve Atâî mahlası ile söylediği şiirleri vardır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.283

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.388

3) Ikd-ül-Manzûm; c.2, s.224

4) Sicilli Osmânî; c.3, s.474

5) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.149

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.211

ATEŞBÂZ VELÎ;

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin meşhûr talebelerinden ve bağlılarından. Hayâtı hakkında yeterli bilgi yoktur. Doğum yeri ve yılı belli değildir. 1285 (H.684)te Konya'da vefât etti.

Kendisinin asıl adı Yûsuf, babasının adı ise İzzeddîn'dir. Mevlânâ hazretlerinin babası Behâeddîn Veled ile Horasan'dan geldiği veya kâfileye Karaman'da katıldığı rivâyet

edilmektedir. Ancak Horasan'dan geldiği görüşü daha kuvvetlidir.

Yûsuf bin İzzeddîn, Konya'da Mevlânâ hazretlerinin sohbetleri ile olgunlaştı. Tasavvuf yolunda ileri derecelere kavuştu. Kendisini Mevlânâ hazretleri çok sevdiği için dergâhtan hiç çıkmak istemediğinden, ona dergâhın aşçılığı verildi. Böylece devâmlı hocasının sohbetlerinde bulunmaya ve ondan istifâdeye çalıştı.

Yûsuf bin İzzeddîn bir gün yemek pişireceği esnâda dergâhta hiç odun kalmadığını gördü. Yemek vakti de yaklaşmış olup, odun tedârik etmek çok zaman alacaktı. Mahcup bir hâlde Mevlânâ hazretlerinin huzûruna vardı ve; "Efendim mutfakta hiç odun kalmamış ne yapayım?" diye sordu. Mevlânâ'nın latife yollu; "Kazanın altına ayaklarını sokarak kazanı kaynat!" demesi üzerine, Yûsuf Efendi derhâl mutfağa girdi ve söyleneni aynen yaptı. Ayak parmaklarından çıkan ateşle aşı pişirdi. Ancak Mevlânâ hazretleri bunu duyunca kerâmetin açıklanmasını uygun bulmayarak; "Hay Ateşbâz hay!" dedi. Böylece Yûsuf bin İzzeddîn bu olaydan sonra ateşle oynayan mânâsına gelen "Ateşbâz" ünvânıyla anılmaya başladı.

Ateşbâz Velî hazretleri, Mevlânâ hazretlerinin vefâtından sonra dâimî olarak onun sözlerini söyleyerek kalbinin ve rûhunun sükûn ve huzûr bulmasını sağlardı. Sık sık "Eğer o sözler dilimde olmazsa, ben onun ayrılığına bir dakika dayanamaz ve sıkıntıdan, nefessiz kalmaktan ölürdüm." derdi.

O, Mevlânâ hazretlerinin şu mânâdaki şiirlerini dilinden düşürmezdi.

"Halkı tenvir eden, yol gösteren âlimlerin namazı, beş vakitti. Fakat âşıklar devâmlı namaz içindedir."

"Namaz kılarken tâzimsiz ve tertipsiz, kuş gibi başını koyup kaldırma. Yâni, onu yarım yamalak bir erkânla kılma. Namazın mîrâc-ı mümin olduğunu hatırla ve kıldığın namazda bu sırrı bulmaya çalış."

"Tövbe bineği ne acâib binektir. Bir lâhzada sâhibini zeminden semâlara eriştirir."

"Hangi kimsede tefekkür varsa, o kimse için her şeyde ibret vardır."

Yüz yaşına yakın uzun bir ömür süren Ateşbâz Velî hazretleri 1285 (H.684) yılında vefât etti. Türbesi Konya'da Meram'a giden eski yoldan biraz içeride Âşıklar Semtindedir.

Ateşbâz Velî hazretlerinin vefâtından sonra Mevlevîhânelerdeki özel ocağa "Ateşbâz Velî Ocağı" dendi. Yine Mevlevî Dergâhlarında meydân-ı şerîfte serili beyaz postun adı Ateşbâz postudur. Bu makâma teslimiyet, mevlevîliğe ikrâr vermek, çileye soyunmak denir. Mevlevîlikte onun makam ve mevkiine dâimâ büyük saygı gösterilmiştir.

1) Konya Velîleri; s.115-120

2) Diyânet İslâm Ansiklopedisi; c.4, s.57-58

3) Konya Târihi (Konyalı); s.587

ATPAZARLI OSMAN FADLI EFENDİ (KUTUP OSMAN);

İstanbul'da yetişen büyük velîlerden. 1632 (H.1041)'de Şumnu kasabasında doğdu. Fâtih'te Atpazarı denilen yerde oturduğu için; "Atpazarı Şeyhi Osman Efendi" nâmıyla şöhret buldu. Kıbrıs'ta ise Kutup Osman ismiyle bilinir. 1691 (H.1102) senesinde Kıbrıs'ın Magosa şehrinde vefât etti. Kabri Magosa'dadır.

Babası Seyyid Fethullah Efendi, âlim bir zât idi. Oğlunun tahsil ve terbiyesiyle bizzât meşgul oldu. Onu mükemmel bir şekilde yetiştirmeye çalıştı. Osman Fadlı, on yaşına geldiğinde babasını kaybetti. Bu durum kendisini çok sarstı. Bir gün çarşıda gezerken bir dükkanın

önünde şiir söyleyen bir şâiri dinledi. Şâir, ilim öğrenmenin kıymetinden ve âlimin değerinden bahsediyordu. Bu şiir, Seyyid Osman'a çok tesir etti. Annesinden izin alarak, tahsîlini artırıp tasavvuf yolunda ilerlemek için Edirne'ye gitti. Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin halîfelerinden, Saçlı İbrâhim Efendi ismi ile meşhûr âlimin talebesi oldu. İbrâhim Efendi, Seyyid Osman Efendinin gayret ve kâbiliyetini görerek, terbiyesinden âciz olduğunu bildirdi ve İstanbul'da bulunan büyük âlim Zâkirzâde Abdullah Efendiye gönderdi. İstanbul'a gidip, Zâkirzâde Abdullah Efendiyi görünce, kalbinden; "İşte, hocamı buldum!" diye geçirdi. Zâkirzâde Abdullah Efendinin de kalbinden; "İşte bize hakîkî talebe geldi." diye geçti. Osman Fadlı Efendi, uzun süre Zâkirzâde'nin derslerine devâm etti. Hocası, Osman Fadlı'ya; "Emir Çelebi, sende Şeyh-i Ekber (Muhyiddîn-i Arabî (r.aleyh)) meşrebi var." derdi.

Bir gün Zâkirzâde, talebelerinden bir işin yapılmasını istedi. Talebeler, o işi yapmak husûsunda biraz isteksiz hareket ettiler. Bu durumu duyan Seyyid Osman, Zâkirzâde'nin yanına giderek; "Emir buyuracağınız hizmet nedir sultânım? Derhal yerine getireyim." dedi. Zâkirzâde; "Senin dersin vardır. Bu işi yapman dersine mânidir." deyince, Osman Fadlı Efendi; "Bu zamanda önce ve sonra gelenlerin ilimlerini elde edeceğimi bilsem, yine şerefli hizmetinizi yerine getirmeyi tercih ederim." dedi. Bu söz, Zâkirzâde Abdullah Efendinin çok hoşuna gitti. Sonra; "Emir Çelebi! Allahü tealâ sana, önce ve sonra gelenlerin ilimlerini nasîb eylesin." diye duâ etti. Bu olay üzerine Seyyid Osman Fadlı Efendi, arkadaşlarına; "Bu duâdan sonra bir gece de bütün ilimler kalbime ilhâm olundu. Bilmediğim ilim kalmadı." dedi.

Bundan sonra Zâkirzâde, SeyyidOsman'a îcâzet vermek istedi. Osman Fadlı; "Sultânım, ben sizin hizmetinizi tercih ederim." diyerek kabûl etmedi. Osman Fadlı Efendi o gece rüyâsında: "Kullarımı bana dâvet etmek için kelâmımı al!" diye kendisine Mısḥaf-ı şerîfin uzatıldığını gördü. Korkuyla uyanan Osman Fadlı; "Talebenin vazîfesi hocasına teslim olmaktır." dedi ve hocasına tam olarak teslim oldu. Hocası onu Edirne tarafında Aydos isimli kasabaya, insanları doğru yola dâvet için gönderdi. Osman Fadlı, Aydos'da birkaç sene kaldıktan sonra, ilahî bir işâret üzerine, Filibe taraflarına gitti. Filibe'de on beş seneden fazla insanlara doğru yolu gösterdi.

Osman FadlıEfendi, bir gün kaylûle yaparken, şu rüyâyı gördü. Üç yüz kadar âlim gelip etrafında halka oldular. Hep birlikte oradan İstanbul'a geldiklerinde, hocası Zâkirzâde göründü ve; "Git şimdi senin irşâd yerin burasıdır." diyerek, Atpazarı'nda bulunan Kul Câmiini işâret etti ve bir sarık ile bir âsâ hediye etti. Gördüğü bu rüyâ üzerine İstanbul'a gelen Osman Fadlı, hocasının işâret ettiği yere yerleşti. Bundan sonra Atpazarı Emîri diye meşhûr oldu. Kul Câmiinin hatiplik ve imâmlık vazîfesi Osman Fadlı'ya verildi.

Kendisi şöyle anlatır: "İstanbul'a geldikten sonra, bâzı talebelerim ile Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin, **Füsûs** kitabını mütâlaa ederdik. Bâzıları; "Emîr Efendi, Şeyh-i Ekber imiş." diye alay ettiler. O gece gaybdan şöyle bir nidâ geldi: "Ceddinin yoludur, devâm et!" Bunun üzerine hiç kimseye bir şey söylemeden, **Füsûs** kitabını anlatmaya devâm ettim."

Sultan Dördüncü Ahmed Han, Osman FadlıEfendiyi çok severdi. Zaman zaman saraya dâvet eder, vâz ve nasîhatlerinden istifâde ederdi. Sultan bilemediği takıldığı mevzuları ona sorar, istişâre ederdi. Hattâ Ramazân-ı şerîfte, iftarda Seyyid Osman Fadlı'nın önünden artan yemeklerinden bereketlenmek için ister, iftârını onunla yapardı.

Bir zaman İstanbul'da isyân oldu. Zorbalar her tarafı darma-dağın edip yağmaladılar. Seyyid Osman Fadlı, hiç çekinmeden talebeleri ile birlikte zorbaları yakalayarak adâlete teslim etti. Böylece din ve devlete büyük hizmetlerde bulundu. Sultan İkinci Süleymân pâdişâh olunca, büyük bir kargaşa oldu. Seyyid Osman bu kargaşalığın ortadan kalkması için duâ etti. Bu duâ bereketi ile Allahü teâlâ belâyı kaldırdı. Sadreddîn-i Konevî hazretlerinden sonra, devlet işlerini düzeltme husûsunda en çok şöhret sâhibi Seyyid Osmân oldu.

Devlet işlerindeki tesiri gittikçe artan Seyyid Osman Fadlı'yı, devletin ileri gelenlerinden bâzıları çekemediler. Sultana, verdiği bir vâz yüzünden şikâyet ettiler. Çeşitli entrikalar çevirerek Magosa'ya gönderilmesini sağladılar. Kendisi; "Bu hâdise, dört ay önce Allahü teâlâ tarafından kalbime ilhâm edildi. Fakat; "Makâmından ayrılma, yerinde kal. Çünkü bunda Allahü teâlânın çeşitli hikmetleri var." dendi. Biz de bu emre uyup, yerimizden ayrılmadık." dedi. Magosa'ya gidişlerinin on dördüncü ayında vefât etti. Vasiyeti üzerine kabrinin üzeri açık bırakıldı. Vasiyeti şöyle idi: "Kabrimin üzerine türbe yapılmasın. Baş ucuna bir taş dikilsin. Belki mezârım kaybolmaz da gelip-geçen bir duâ okur. Daha sonra 1830 senesinde Kıbrıs'a tahsildâr olarak tâyin olan Hacı Mehmed Ağa, Osman Fadlı'nın kaybolmak üzere olan kabrini ortaya çıkarmış ve etrâfını temizletmiştir.

Talebesi İsmâil Hakkı Bursevî hazretleri, onun hakkında şöyle demektedir: "Hocam her hâlinde gizliliği tercih ederdi. Sünnete uygun olmayan bir şeyi yapmazdı. Şu üç şeyi hiç terketmezdi: 1) Her farz namaz için abdestini tâzelerdi. 2) Namazını dâimâ cemâatle kılardı. 3) Her ibâdet ve işi, Kitab ve sünnete uygun olarak yapardı. Her çeşit riyâzeti yapmıştır. Ramazân-ı şerîfte, bir yumurta ile iftâr ederdi. Bütün yediği bundan ibâretti. Derslerine iki yüz kadar talebe devâm ederdi. Bu talebelerin içinde; Trakya, Anadolu ve Arab Yarımadasından gelenler vardı."

Yine hocasından naklederek der ki;

"İnsanlar dört kısımdır:

1. Zikir, fikir, maksat, niyyet ve himmetleri sırf dünyâdır. Bunlar kâfirler ve onlara tâbi olanlardır. Sırf fâni olan dünyâ nîmetleriyle nasibdâr olmuşlardır.

2. Dillerinin ifâdesine nazaran âhiret ehli gibi görünürlerse de, bunların içten maksat ve niyetleri yine evvelkiler gibi tamâmen dünyâya yönelmiştir. Bunlar münâfıklardır. Önceki kısımdan çok aşağıdır. Bunlardan çok korkulur. Şeklen âhiret ehli gibi görünürler. Fakat mânen Allah'tan yüz döndürmüşlerdir. Niyyet ve himmetleri hep dünyâdır. Bunların îmânının zevâlinden, kaybolmasından pek korkulur. Zîrâ ibâdetten maksad İslâm, îmân mertebelerinin tamâmiyle, ihsân mertebesine, Allahü teâlâyı görür gibi ibâdet etme şerefine ulaşmaktır. Bu mertebelere kavuşmak için çalışmamak ve bu hususta kusur ve ihmâlde bulunmak, cenâb-ı Hak'tan elindeki nîmetin kaybolmasını istemektir.

3. Zikir, fikirleri, âhiret ve kalplerindeki niyyet ve himmetleri de âhirettir. Bunlar umum müminlerdir.

4. Zikir ve fikirleri, düşünceleri âhiret ve kalplerindeki niyyet ve himmetleri de odur ki bunlar mukarreblerdir. Mukarrebler, Allahü teâlâ için olmayan her şeyden sakınırlar. Din için niyyet etmedikçe hareket etmezler. Her sözleri Allah içindir."

İsmâil Hakkı Bursevî hazretlerinin, hocası için yazmış olduğu ve hocasının vefâtını anlatan manzûmenin bir kısmı şöyledir:

Hep bilirlerdi cihân halkı onu,

Cümle dilde nâmı şeyh Osman idi.

Reşk-i Hurşîd idi nûr-ı zâhiri,

Bâtını bir bahr-ı bî-pâyân idi.

Görmedi kimse izinin tozunu,

Bilmediler kimse ne kuhl-ü-cân idi.

Kabri Kıbrıs'ta olursa n'ola kim,

Terk-i şöhret itse âli-şân idi.

İsm-i resmini âhir itti bî-nişân,

Çünkü sırr-ı sûret-i Rahmân idi.

Osman Fadlı hazretlerinin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Misbâh-ul-Kulûb:** Sadreddîn Konevî'nin **Miftâh-ul-Gayb'**ının şerhidir. **2) Mir'ât-ı Esrâr-il-İrfân:** Sadreddîn Konevî'nin yazmış olduğu Fâtiha tefsîrinin şerhidir, **3) Tecelliyât-ı Berkiyye:** Kitabın asıl ismi **Risâle-i Berkiyye fî Şerhi Kasîde-i Işkiyye'**dir. Muhyiddîn-i Arabî'nin yazmış olduğu **Kasîde-i Işkiyye'**nin şerhidir. **4) Hâşiye-i Şerh-i Füsûs-ül-Hikem, 5) Tenkih Şerhi, 6) Telvih Hâşiyesi, 7) Risâle-i İmâm Hâşiyesi, 8) Hanefiyye Şerhi, 9) Hidâyet-ül-Mutehayyirîn, 10) Mutavvel Hâşiyesi, 11) Feth-ul-Bâb, 12) Risâlet-ür Rahmâniyye.**

EY ÂŞIK!

Atpazarlı Osman Fadlı Efendi, tekkedeki irşâd faâliyetlerinin yanısıra Cumâ günleri Vefâ, Çarşamba günleri de Süleymâniye Câmiinde vâz verirdi. Pekçok talebe yetiştirdi. Talebeleri uzakta oldukları zaman bile onlarla ilgilenir ve mektuplar göndermek sûretiyle onlara nasîhatler ederdi. Meşhur talebelerinden İsmâil Hakkı Bursevî hazretlerine yazdığı bir mektupta buyuruyor ki:

"Ey âşık ve sâdık oğlum! Niyetinde, amelinde ve ibâdetinde sıdka, doğruluğa yapış. Bu ihlâsın, samîmiyetin îcâbıdır. İhlâs, kulun işlerinin ve tavırlarının Allah için olmasıdır. Eğer kulun işlerine, nefsin arzularından, lezzetlerinden bir şey karışırsa sıdk, doğruluk bozulur. Böyle kimseye işlerinde ve hareketlerinde yalancı demek uygun olur. Sıdkın derecelerinin sonu yoktur. Kul işlerinin bazısında sâdık olup bazısında olmayabilir. Eğer bütün işlerinde sadık olursa ona "sıddîk", pek doğru denir.

Ey oğul, Rabbine karşı muâmeleni, davranışını Resûlullah efendimizin Allahü teâlâya karşı muâmelesi, davranışı gibi yap. Allahü teâlâ senin edebini Resûlullah'ın edebi içerisinde bildirdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Beni Rabbim terbiye etti. Benim terbiyemi güzel yaptı."** O halde Rabbine karşı davranışlarında Resûlullah'ın edebine uy. Rabbine karşı Resûlullah efendimiz gibi ol. Ondan gelen şeylere rızâ, hoşnutluk göster. İtirâz etme.

Sabırlı ol. Nîmetlere şükret. Hidâyet yolu, doğru yol budur. Nefsinin arzu ve isteklerine uyma. Yoksa felâkete uğrarsın.

Rabbinin huzûrunda, O'nun yüce divânında, korkarak, titreyip ürpererek, boyun bükerek hayâ ile dur. Kalbin devamlı Allahü teâlâ ile meşgûl olsun. Böyle olursan gafletten ve nefsinin bütün kötülüklerinden kurtulursun. Allahü teâlâya yakın olur, huzûr, sürûra ve mânevî lezzetlere kavuşursun. Şeytan sana musallat olup, üstünlük kuramaz.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.32

2) Kitab-ı Silsile-i İsmâil Hakkı Bursevî; s.96-100

3) Sicilli Osmânî; c.3, s.421

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.15

5) Târih-i Râşid; c.2, s.147

6) Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler; s.64-65

7) Aziz Mahmud Hüdâî; s 239

8) Sohbetnâme-i İmam Efendi; c.2 s.71

9) Diyânet İslâm Ansiklopedisi; c.4 s.83

10) Vekâyi-ul-Füdelâ; c.2 s.436

11) Kitâb-ül-Hitâb; s.295

AVDAN BABA;

On birinci yüzyılda yaşayıp Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında rol oynayan mücâhid velîlerden. Doğum ve ölüm târihleri bilinmemektedir.

1071 Malazgirt Meydan Muhârebesinden sonra Oğuzların o târihe kadar Anadolu'ya yapmış oldukları akınlar ondan sonra yerleşme şeklinde kendini göstermeye başlamıştı. Anadolu'ya gelen Türkmenler, bozkır kültürü ile yetişmiş olduklarından, daha ziyâde kendilerinin yaşadıkları şartlara elverişli toprak arayarak dağlık bölgeleri bırakıp ovalara yerleşiyorlardı. Başlangıçta Kızılırmak kaynaklarından Kütahya'ya kadar uzanan Orta Anadolu'nun geniş ovası, Türklerin yerleşme yeri oldu. Akabinde bu fetihler Ege bölgesini de içerisine aldı.

Yirmi dört Oğuz boyuna mensup insan kümeleri, Anadolu'nun dört bir yanını yeni köy ve kasabalarla süsledi. Yıllarca zulüm altında ezilmiş olan Anadolu'nun yerli halkı, İslâmiyetin güzel ahlâkı ile bezenmiş bu yeni misâfirlerine karşı öyle pek sert davranmadı. Onlara yalnız halkı soyan ve menfaatlerine halel gelen derebeyleri ile, bunlara bağlı adamlar karşı çıkıyorlardı.

Rivâyete göre Denizli bölgesine gelen bu Türkmen cemâatlerinden biri de Avaraslar idi. Avaras Obasının başında asıl adı Ali olan ve Avdan Baba denilen mücâhid bir zât bulunuyordu. Avdan Baba, obanın savaşta lideri, dînî konularda da rehberi idi. Herkes bilemediği mevzûu ondan sorup öğrenirdi.

Avdan Baba, Denizli'nin Tavas ilçesi yakınlarına geldiğinde kalabalık bir hıristiyan birliğine rastladı. Oymağına bir kez daha cihâdın öneminden bahsetti. Sonunda savaşta ölürse buraya defnedilmesini ve sebât edip geri çekilmemelerini, nihâî zaferin kendilerinin olacağını bildirdi. Oymağı, bu konuşmayı ağlayarak dinledi. Çünkü bu sözler onun şehîd olacağını belirtiyordu. Gerçekten Avdan Baba bu çarpışma sırasında şehîd düştü. Ancak müslümanların sebat ve gayretiyle zafer kazanıldı.

Avdan Baba'nın şehîd düştüğü yere derhâl bir türbe ile bir zâviye yapıldı ve burada bir köy vücuda geldi. Nitekim kurulan bu köy de Avdan adını aldı. Bugün türbesini ziyâret edenler, Avdan Baba'nın rûhunu vesîle ederek cenâb-ı Hakk'a duâ etmekte ve nice arzularına nâil olmaktadırlar.

Bir gün türbenin bahçesinde yer alan ağaçların tutuşması ile büyük bir yangın çıktı. Avdan Baba'nın türbesinin de yangından kurtulmasına imkân yok gibiydi. Köylüler büyük bir üzüntü ile yangını seyrederken diğer tarafdan da kerâmetini görsek diye ümitli bir bekleyiş içerisindeydiler. Tam bu sırada ters yönden esen bir rüzgâr yangını türbeden uzaklaştırdı ve yangın zarar vermedi.

1) Denizli'de Türbeler-Kitâbeler-Yatırlar; s.17-18

AVN BİN ABDULLAH;

Büyük velîlerden ve Tâbiînin tanınmışlarından. Doğum târihi belli değildir. Medîne'den Kûfe'ye hicret ederek orada yerleşti. Kesin olarak bilinmemekle berâber 733 (H.115) senesinde vefât ettiği bildirilmektedir.

Avn bin Abdullah, Eshâb-ı kirâmın huzûrlarında yetişmiş çok ibâdet eden bir zât idi. Kırâat ve hadîs ilminde büyük âlim idi. Babasından, amcasından, Abdullah bin Amr, Yûsuf bin Abdullah, Şa'bî, Sa'd bin Alâka, Ebî Bürde bin Ebî Mûsâ ve diğer Eshâb-ı kirâmdan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise; kardeşi Hamza, Mes'ûdî, Zuhrî, Mûsâ bin Ebî Îsâ, İshak bin Yezid el-Huzeli, Saîd bin Ebû Hilâl rivâyette bulundular.

Avn bin Abdullah, bir gün arkadaşları ile kırlara çıktı. Hava çok sıcaktı. Bir ara Avn bin

Abdullah arkadaşlarının yanından ayrıldı. Merak eden arkadaşları onu arayıp bulduklarında, uyuyordu. Üzerine bir bulut gölge yapıyordu. Uyandığı zaman arkadaşlarına; "Ben ölünceye kadar bu durumdan kimseye bahsetmeyin." buyurdu.

Bir gün Avn bin Abdullah ağlıyor göz yaşlarını yüzüne sürüyordu. Ona; "Gözyaşlarını niçin yüzüne sürüyorsun?" denildi. O da; "İnsanın, Allah korkusu ile olan göz yaşları, bedeninden bir yere değerse, Allahü teâlâ orasını Cehennem'e haram kılar ve yakmaz." buyurdu.

Avn bin Abdullah, insanlara Allahü teâlâya kavuşturan doğru yolu ve O'nun emir ve yasaklarını bildiren vâz ve nasîhatlarda bulunurdu. Bir gün şöyle nasîhat etti:

Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyunuz. Kim bunlara uyarsa, bu onlar için saâdettir. Bunlara uymayan bedbahttır. Öldükten sonra, kendisi yüzünden cezâ ve mükâfât göreceğiniz amellerinizi ıslâh edip düzeltiniz.

Sizden öncekiler, âhiret işleriyle uğraşıp, sâdece artan zamanlarını dünyâ işlerine harcarlardı. Siz ise bu gün hep dünyâ işiyle uğraşıyor, zaman kalırsa âhiret işlerini yapıyorsunuz.

Allahü teâlânın affı ile Cehennem'den kurtulursunuz. Rahmeti ile Cennet'e girersiniz. Amellerinize göre mertebeniz ve dereceniz olur.

Allahü teâlânın beğendiği işleri yaparken mütevâzî ve alçak gönüllü olunuz.

Günahlarından vazgeçip, Allahü teâlâya tövbe edenlerle berâber oturunuz. Çünkü onların kalbi, ince ve yumuşaktır.

Bir kimseyi övmekte ve yermekte acele etmeyin. Çünkü nice kimseler bu gün sizi memnun ve râzı eder de, yarın, kötülük yapıp sizi rahatsız edebilir. Aynı şekilde, bugün ondan memnun olmazsınız da, yarın memnun olabilirsiniz.

Sizce, çok önemli olan hâcetlerinizi, isteklerinizi farz namazlarda isteyiniz. Çünkü farz namazlarda yapılan duâ, farz namazın nâfileye üstünlüğü gibidir.

Allahü teâlâ âhiret için çalışanın dünyâ işlerine kâfi gelir, dünyâsı husûsunda ona yardımcı olur. Kim Allahü teâlâya karşı hâlini düzeltirse, Allahü teâlâ onunla insanlar arasını düzeltir, güzel yapar. İçini düzeltenin, Allahü teâlâ dışını düzeltir, güzel yapar.

Oğluna şöyle nasîhatta bulundu:

Ey oğul! Takvâya, Allah korkusu ile haramlardan kaçma ipine iyi sarıl. Eğer, bugünün dünden, yarının da bugünden daha hayırlı olmasını temin edebilirsen, bunu yap. Namaz kılarken, vedâ edip, ayrılacak olan kimsenin namaz kılışı gibi kıl. Çok ihtiyaç peşinde koşmaktan, özür beyân etmek zorunda kalacağın işi yapmaktan sakın."

YAZIK BANA!

Avn bin Abdullah hazretleri, hatâ ve günahlarını hatırlayıp ağlayarak pişmanlığını şöyle dile getirmiştir: "Vah! Yazık bana! Bana ne oldu da ben, bu kadar hatâ ve günahı işledim. Halbuki ben o hatâyı işlerken, Rabbimin nîmetleri içerisinde idim. Günahımın bir anlık lezzetine aldandım. O lezzet gitti. Şimdi onun mesûliyeti kaldı. Kaybolmıyacak, her şeyin inceden inceye tesbit edildiği amel defterime yazıldı. Yazık bana, Allahü teâlâdan utanmadan bu işi yaptım. Nefsime uydum. Bu nefs ne acâib düşman. Ben hatâmı düzeltmeğe çalışıyorum.O ise beni tekrar günâha çağırıyor. Ben ona insafla, adâletle davranmak istiyorum, ama, nefsim bana insâf etmiyor. Devamlı beni Rabbimin rızâsından çıkarmak için uğraşıyor. Benim helâkimi, dünyâ ve âhiret saâdetimi çalmak istiyor.

Yâ Rabbî! Nefsimi bana musallat kılma. Ona karşı beni yardımsız, yalnız bırakma. Nefsim bana acımıyor. Bana sen merhamet eyle. Ondan beni muhâfaza eyle.

Yazık bana! Ölümden nasıl kaçarım. Kaçsam bile o mutlakâ bana yetişecektir. Ben ölümü nasıl unutabilirim. Ben unutsam bile, ölüm beni unutmaz. O beni tâkib ediyor... Günahım o kadar çok ki,

kalbimi yaraladı. Günahımın çokluğundan, ağlamaktan, artık gözlerimden yaş da akmıyor. Gözlerime uyku girmiyor. Eğer, Rabbim bana merhamet etmezse, hâlim nasıl olur, benim....

Vah bana! Hatâlarım aklıma geldikçe, ben nasıl tenbel otururum, Rabbime tövbe edip, rızâsını kazanmaya çalışmam. Kıyâmet günü Rabbim beni temize çıkarmaz, yüzüme bakmazsa, benimle konuşmazsa, vay benim hâlime. Bütün bu durumlardan, günâh ve hatâlarımdan Allahü teâlâya sığınırım. Amel defterimin sol tarafımdan verilmesinden veya onu arkamda görmekten, Rabbim muhâfaza eylesin. Yüzüm simsiyah olursa, yazık bana. Rabbimin huzûruna ben nasıl çıkarım. Gözüm, ayağım, elim ve her şeyim benim hakkımda şâhittirler. Günahlarımı hatırlamam, bana her şeyi unutturuyor. Ey nefsim! İsteklerini hiç unutmuyorsun, fakat kulluk vazîfelerini yapmaya hiç istekli değilsin. Ey nefsim, hesâba çekileceğin kıyâmet gününde hâlinin ne olacağından hiç korkmuyorsun. Geçici olanı, ebedî ve sonsuz nimetlere tercih ediyorsun.

Ey nefsim! Hâlâ içerisinde bulunduğun gafletten uyanmıyacak mısın? Hasta ve zayıf düşersen, derhal yaptıklarından pişmanlık duyarsın... Sıhhatin yerinde olursa, günâh işlersin. Sana böyle ne oluyor. Muhtaç ve düşkün olursan, üzülür, mahzûn olursun. Zengin ve kimseye muhtâc olmazsan, âhiretini ve kendini unutursun.

Ey nefsim, hiç amelin olmadan, çalışmadan âhirette rahata kavuşmak istersin. Uzun uzun arzu ve isteklerin peşine düşüp, tövbeyi devamlı sonraya atıp, geciktiriyorsun."

ÖLÜNCE BAŞLAYACAK

Avn bin Abdullah var ki, Tâbiîn-i izâmdan,
O zamanın tanınmış, hadîs ulemâsından.
Derdi ki: "Her amelin, vardır bir efendisi,
İbâdetler içinde, odur en kıymetlisi.
Benim amelimin de, en kıymetlisi vardır,
O da Hak teâlâyı, her sâniye anmamdır."
Buyurdu: "Sizden önce, gelip geçen insanlar,
Âhireti dünyâya, tercih etmişti onlar.
Âhiret işlerini, ilk önce yaparlardı,
Zamanları artarsa, dünyâya harcarlardı.
Sizse dünyâ işine, evvelâ bakarsınız,
Âhiret işlerini, geriye atarsınız.
Dünyâdaki bu hayat, bir görüntüdür ancak,
Hakîkî hayat ise, ölünce başlayacak.
Âhirete gidip de, hesap sona erince,
Sevâbı çok olanlar, Cennetlere girince,
Görürler daha yüksek, olan mertebeleri,
Tanırlar o yerlerde, bulunan kimseleri.
Derler ki: "Yâ İlâhî, şuradaki kullara,
Niçin yüksek mertebe, ihsân ettin onlara?"
Hak teâlâ buyurur: "Siz tokken, açtı onlar,
Siz suya kanmış iken, onlar susuz kaldılar.
Siz erkenden yatıp da, uyurken geceleri,

Onlar ibâdet ile, geçirirdi ekseri."

Derdi: "Kim hazırlarsa, âhiret azığını,

Gönderir Hak teâlâ, onun dünyâlığını.

Ve her kim tam yaparsa, kulluğunu, Rabbine,

Allah iyi gösterir, onu halkın gözüne.

Kim uğraşıp pâk etse, kötülükten kalbini,

Allah da, o kişinin, pâk eder zâhirini

Dünyâ sevgisindendir, kalblerin paslanması,

Tövbe ile mümkündür, ayna gibi olması.

Günahtan kaçmak için, birazcık gayret etmek,

Hayır iş işlemekten, kıymetlidir daha pek.

Âhiretlik ameller, insana huzûr verir,

Dünyâlık işler ise, gam ve keder getirir."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.4, s.240

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.6, s.313

3) Tehzîb-ul-Esmâ ve'l-Lüga; c.2, s.41

4) El-A'lâm; c.5, s.98

5) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.8, s.171

6) Târih-i Bağdâd; c.12, s.292

7) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.240, 431, 432

8) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.36

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.134

AYDERÛSÎ;

Âlim ve büyük velî. İsmi ve nesebi Şeyh bin Abdullah bin Şeyh bin Abdullah Ayderûsî'dir. 1585 (H.993) senesinde Yemen'in Terîm şehrinde doğdu. İlim ve fazîlet sâhibi bir âile içinde yetişti. Hindistan'a hicret edip orada tesirli sözleri ve kerâmetleri ile İslâmiyetin yayılmasına çalıştı. 1631 (H.1041) senesinde Hindistan'da vefât etti. Devletâbâd yakınındaki türbesine defnedildi. Kabri, ziyâret mahallidir.

Şeyh Ayderûsî küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Büyük bir zât olan babasından çeşitli ilimleri öğrendi. Daha sonra; Fadl bin Abdurrahmân, Şeyh Zeynüddîn, Kâdı Abdurrahmân bin Şihâbüddîn ve başka âlimlerden fıkıh ilmini öğrendi. Şahar, Yemen ve Haremeyn'i ziyâret etti. Büyük âlimlerden Şeyh Muhammed ve Tayyâr, Şeyh Irâkî ile ilmî münâzaralarda bulundu. Fıkıh, hadîs ve diğer ilimlerde mütehassıs oldu. 1607 senesi hacca gitti. Haremeyn'de birçok âlimle görüştü. Hicaz'dan dönüşte, Seyyid Abdullah bin Ali, Seyyid Ahmed bin Ömer Ayderûs'dan icâzet aldı. Tasavvuf ilminde de mütehassıs oldu.

Yemen'de; Şeyh Ahmed Huşeybirî, Seyyid Câfer bin Rafiüddîn, Şeyh Mûsâ bin Câfer Keşmîrî, Seyyid Ali Ehdel ve daha birçok evliyânın meclisinde bulundu. Böylece Kâdiriyye, Şâziliyye, Cebertiyye, Sühreverdiyye, Rifâiyye, Kâzerûniyye, Ehdeliyye gibi, tasavvuf yollarında icâzet, diploma aldı. İnsanlara hak yolun bilgilerini öğretmeye başladı.

Şeyh Ayderûsî, 1616 senesinde Hindistan'a hicret etti. Daha önce oraya yerleşmiş âlim ve velî bir zât olan amcası Şeyh Abdülkâdir hazretlerinin sohbetlerine katıldı. Ondan da istifâde edip icâzet aldı. İnsanlara hizmete başladı.

Şeyh Ayderûsî, Hindistan'ın Iklim-üd-Deken bölgesine gitti. Orada Sultan Burhân Nizâm Şah ve Vezîr-i âzam Anber ile görüştü. Çok hürmet ve îtibâr gördü. Orada çok kimseler kendisinden istifâde ettiler. Kötü kimselerden birisi onun dedikodusunu yapmaya başlayınca oradan ayrıldı. Hind sultanlarından Sultan İbrâhim Âdil Şâhın yanına gitti. Orada da hürmet ve îtibâr gördü. O sıralarda Sultan, vücûdundaki bir çıban sebebiyle çok rahatsızdı. Tabibleri bir çâre bulamamışlardı. Şeyh Ayderûsî, sultanı bu hâlde görünce, sırt üstü yatmasını söyledi. Sultanın o andan îtibâren hastalığı geçti.

Hindistan sultânı İbrâhim, her nasılsa Eshâb-ı kirâmdan bâzılarını sevmezdi. Fakat zamanla bu kötü îtikâdından döndü. Şeyh Ayderûsî'nin bereketiyle Ehl-i sünnet müslümanları arasına girdi. O memleket ahâlisi de Eshâb-ı kirâmdan bâzılarını sevmiyordu. Sultânın, Ayderûsî'ye bağlılığını görünce ondan çekindiler ve karşı bir harekette bulunmadılar. Şeyh Ayderûsî, sultanın vefât etmesinden sonra, Devletâbâd şehrine gitti. Orada, Vezîr-i âzam Fetih Han ibni Mâlik ile görüştü. Vefâtına kadar orada ikâmet etti. İnsanlardan onun duâsını alanlar murâdlarına kavuşurlardı.

Es-Silsilet-ül-Münîfe fil-Hırkat-iş-Şerîfe, Şeyh Ayderûs'un yazdığı eserlerdendir.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.311

2) Hulâsat-ül-Eser; c.2, s.235

3) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.117-119

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.213-214

AYDERÛSÎ (Abdullah bin Abdullah);

Yemen'de yetişen evliyâdan. İsmi Abdullah bin Abdullah Ayderûsî'dir. 1617 (H.1027) senesi Yemen'in Terîm kasabasında doğdu. 1662 (H.1073) senesi Zilkade ayında Benderşahar'da vefât etti.

Abdullah Ayderûsî, velîlerden olan amcası Şeyh Zeynüddîn'in terbiyesinde büyüdü. Gençliğini ilim tahsîliyle geçirdi. Amcaoğlu Abdurrahmân Sekkaf'ın derslerine katıldı. Ayrıca zamânın büyüklerinden Ebû Bekr bin Abdurrahmân bin Şihâb, Abdurrahmân bin Muhammed ve başkalarından ilim tahsîl etti. Bender Şahar'a gitti. Oradaki âlim ve âriflerle görüştü. Sonra hac vazîfesi için Mekke'ye oradan da Medîne-i münevvereye gidip ceddi Resûlullah efendimizi ziyâret etti.Birçok âlim ve evliyâ ile görüşüp, Terîm'e döndü. Halk onu büyük bir coşkunlukla karşıladı. Karşılayanlar içinde hocası Abdurrahmân Sekkaf da vardı.

Hocasının vefâtıyla onun yerine geçip insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmeye başladı. Çok cömerd olup herkese sofrası açıktı. Darda kalanların yardımcısı idi. Sonra iki defâ daha hacca gitti. Oradaki âlimlerden Şeyhülislâm Abdülazîz Muhammed Zemzemî, Şeyh Abdullah bin Saîd, Muhammed bin Alevî ile görüştü. Kendisinden pek çok kimse istifâde etti. Sonra Medîne-i münevvereye Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyârete gitti. Orada evliyâ bir zât olan Ahmed bin Muhammed Kasâsî ile husûsî sohbetlerde bulundu. Ahmed Ayderûsî hazretleri buradan Hind diyârına giderek oradaki yakınlarını ziyâret etti. Amcası Muhammed Ayderûs da velîlerden idi. Ayrıca orada babasının talebeleri ile de görüştü. Beycâfûr şehrine geçip Sultan Mahmûd bin İbrâhim Şâh ile görüştü. Büyük hizmet ve hürmet gördü. Bâzı kimselerin fitnesi sebebiyle oradan ayrılarak memleketi olan Terîm'e döndü. Vakitlerini ibâdet ile geçirdi. Sonra Benderşahar'a gitti. Ömrünün sonuna

kadar orada kaldı. İnsanlara hizmetle vaktini geçirdi.

1) Hulâsât-ül-Eser; c.3, s.51

2) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.177

AYDERÛSÎ (Abdurrahmân bin Mustafa)

Yemen'de yetişen meşhûr velîlerden. 1135'de Yemen'de doğdu ve orada yetişti. Daha sonra Mısır'a giderek orada talebe yetiştirmeye başladı. Aldığı mânevî bir işaretle diyar diyar gezerek Ehl-i sünnet îtikâdını anlattı. Şam, Mısır, Sayda ve İstanbul'da pek çok talebe yetiştirdi. Son günlerinde yine Mısır'a dönerek Kahire'de vefât etti. Kabri Kahire Seyyidet Zeyneb Câmii bahçesindeki türbededir. Aynı türbede sağındaki kabirde ise Muhammed Itrîs hazretleri medfundur.

AYDERÛSÎ (Abdülkâdir bin Şeyh);

On altıncı yüzyılın sonu, on yedinci yüzyılın başında Hindistan'da yaşamış evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdülkâdir bin Şeyh bin Abdullah'dır. Ayderûsî ve Hindî nisbeleriyle bilinir. Künyesi Ebû Bekr, lakabı Şems-üş-Şümûs Muhyiddîn'dir. 1570 (H.978) senesinde Hindistan'ın Ahmedâbâd şehrinde doğdu. 1628 (H.1038) senesinde aynı yerde vefât etti. Kabri orada olup, ziyâret mahallidir.

Babası, o daha dünyâya gelmeden on beş gün önce, rüyâsında evliyâdan Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, Şeyh Ebû Bekr Ayderûs ve başkalarını gördü. Abdülkâdir-i Geylânî, ona bir istek ve bir arzusunun olup olmadığını sorunca, doğacak çocuğu için hayır duâ istedi. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de oğluna Abdülkâdir ismini, Ebû Bekr künyesini ve Muhyiddîn lakabını vermesini söyledi. O da doğacak oğlunun şan ve şerefinin üstün olacağını bu hâdiseden anladı. Çocuk doğunca, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine olan sevgi ve bağlılığından, ismini Abdülkâdir koydu. Ayderûsî'nin diğer kardeşleri, küçük iken vefât ettiler. Ayderûsî, âilesi içinde sevgi ve muhabbetle yetiştirildi. Âilesinden ilim ve edeb öğrendi. Zâten baba ve dedeleri âlim ve velîlerden idiler.

Kur'ân-ı kerîm okumayı babasından öğrendi. Âlim ve velîler huzûrunda hatim okudu. Kırâat ilminden başka, birçok âlimden çeşitli ilimleri tahsîl etti. Bu ilimlerle ilgili icâzet, diploma aldı. Yazılmış bâzı eserleri tasnif etmeye başladı. İmâm-ı Muhammed Gazâlî hazretlerinin **İhyâu Ulûmi'd-Dîn** adlı eserini çok okudu. Bu eserden medh ederek bahsederdi.

Bir zaman, o beldenin vâlisi gelip, bir işi için Ayderûsî'nin babasından duâ istedi. Ayderûsî daha o zaman küçük idi ve orada bulunuyordu. Vâli, meselesini anlattı. O zaman küçük Ayderûsî, Sâf sûresinin on üçüncü âyet-i kerîmesini okuyuverdi. Bunun üzerine babası, vâliye; "Cevâbını bu çocuk verdi." buyurdu. Daha sonra vâlinin meselesi halloldu. Ayderûsî'nin annesi sâlihâ ve çok cömert bir hanımdı. Ramazan ayında bir Cumâ günü vefât etti. Son sözü; "Lâ ilâhe illallah." oldu. Ayderûsî annesine çok hürmet ve hizmet edip, onun hayır duâsını kazandı.

Zamânının meşhûr âlimlerinden ilim öğrenen ve ders okuyan Abdülkâdir Ayderûsî, ilimde pek yüksek dereceye ulaştı. Tasavvufa karşı alâka duydu. Velîlerin sohbetlerinde bulunup onlardan istifâde etti. Tasavvuf yolunda ilerledikçe bir şey bilmediğini ve boş olduğunu hissetti. İlim ve tasavvuftaki yüksek derecesi gerek Hindistan'da gerekse Hindistan dışındaki yerlerde duyuldu. İlminden istifâde için pekçok kimse onun meclis ve sohbetlerine koştu. Ondan ilim öğrenen ve tasavvuf yolunda hırka giyen pekçok kimseden bâzıları şunlardır: Seyyid Celîl, Allâme Cemâleddîn Muhammed bin Yahyâ eş-Şâmî el-Mekkî, Şeyhu'l-kebîr ve Allâme Bedreddîn Hasan bin Dâvud el-Hindî, Şeyh Sâlih, Allâme ve Fakîh el-Velî

Muhammed bin Abdurrahîm el-Hadramî, Şihâbüddîn Ahmed bin Rebî', Allâme Ahmed bin Abdülhak es-Sinbâtî.

Abdülkâdir Ayderûsî'nin sohbetlerinde âlimler, devlet ve ticâret adamları da bulunup mânevî feyzinden istifâde ettiler. İnsanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatan Abdülkâdir Ayderûsî onların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmalarına vesîle oldu. Zamânındaki bütün âlimler ve velîler onun ilim ve fazîletteki yüksekliğini kabûl ettiler.

Eserleri: Birçok kıymetli eserler de telif eden Abdülkâdir Ayderûsî'nin bâzı eserleri şunlardır:

1) El-Fütûhatü'l-Kuddûsiyye fil-Hırkati'l-Ayderûsiyye, 2) Kitâbü Hadâik-il- Hadrati fî Sîret-in-Nebiyyi sallallahü aleyhi ve sellem ve Eshâbihi'l-Aşere, 3) Kitâbü İthâfi'l-Hadrati'l-Azîze bi Uyûni's-Seyri'l-Vecîze, 4) El-Müntehâbü'l- Müstasfâ fî Ahbâri Mevlidi'l-Mustafâ, 5) El-Minhâc ilâ Ma'rifeti'l-Mîrâc, 6) Kitâbü'l-Enmûzeci'l-Latîf fî Ehl-i Bedri'ş-Şerîf, (Bedir eshâbının fazîletleriyle ilgili bir eserdir). **7) Kitâbü Esbâbi'n-Necât ven-Necâh fî Ezkâri'l-Mesâi ves-Sabâh, 8) Kitâbü Dürri's-Semîn fî Beyâni'l-Mühimmi Mineddin, 9) Kitâbü'l-Havâşî er-Reşikâti Ale'l-Urveti'l-Vesîkati, 10) Minahu'l-Bârî bi-Hatmi'l-Buhârî, 11) Kitâbu Ta'rîfi'l-İhyâ.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.288

2) Nûr-us-Safîr; s.300

3) Hulâsat-ül-Eser; c.2, s.440

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.600

5) Brockelman Gal. 2, s.18

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.183

7) Meşre-ur-Revî; c.2, s.147

AYDERÛSÎ (Ebû Muhammed);

Yemen'de yetişen velîlerden. İsmi Abdullah bin Abdullah bin Abdullah Ayderûsî, künyesi Ebû Muhammed'dir. Seyyid olup, soyu Peygamber efendimize ulaşır. 1538 (H.945) senesi Terîm şehrinde doğdu. 1610 (H.1019) senesi Terîm'de ikindi namazının secdesinde vefât etti. Cenâze namazını oğlu Zeynelâbidîn kıldırdı. Cenâzesinde sultan ile devletin diğer ileri gelenleri hazır bulundu. Kendisinin önceden yerini aldığı Zenbil kabristanlığı ile Mescid-i Nûr arasındaki yerine defnedildi. Kabri üzerine sonradan bir türbe yapılmış olup ziyâret mahallidir.

Ayderûsî, babasının derslerinde yetişti. Ondan birçok ilimleri tahsîl etti. Sonra oradaki zamânın din büyükleriyle görüşüp istifâde etti. İcâzet, diploma aldı. Şihâbüddîn Ahmed bin Abdurrahmân, Hüseyin bin Abdullah Ahmed bin Abdullah bunlardandır. Babası ile birlikte 1558 senesi Ahmedâbâd'a gitti ve velîlerle görüştü. Sonra memleketi olan Terîm'e döndü. İnsanlara ilim ve edeb öğretmeye başladı. Çeşitli yerlerden insanlar akın akın sohbetine koştular. Ayderûsî hazretleri, Hadramût beldesinin şeyhi, büyüğü oldu. Baba ve dedeleri de öyle idi. Evlatları da sonradan insanlara hizmet yolunu canla başla devâm ettirdiler. Oğulları Muhammed, Zeynelâbidîn torunu Abdurrahmân Sakkâf bin Muhammed ve başkaları böyle idi. Ayderûsî çok ibâdet ederdi. Baba ve dedeleri gibi çok cömert idi. Âlimler, onun zamânın büyüğü olduğu husûsunda ittifak, sözbirliği ettiler.

Güzel huy ve ahlâkı yanında üzerinde büyük bir heybet hâli vardı. Sükûtu konuşmasından fazla idi. İhtiyaç hâli, insanlara bir şeyi öğretmek ve Cumâ namazı kılmanın dışında hiç bir

sebeple evinden çıkmayıp, evinde ibâdet ile meşgûl oldu. Dışarı çıktığında insanlar etrâfına toplanır elini öpmek isterler, duâsına kavuşmayı arzu ederlerdi. Ayderûsî'nin güzel hâlleri yanında bâzı kerâmetleri görüldü. Talebelerinden birinin malı çalınmıştı. Buna çok üzüldü. Ayderûsî hazretleri onun üzüntüsünün sebebini öğrenince; "Falan yere git. Orada bekle. İlk geçen kişiyi tut ve çalınan malını geri iste. Eğer verirse ne âla. Yok, inkâr ederse onu buraya getir." dedi. Talebe buyrulanı yaptı. İlk gelen kişiden malını istedi. O da malını aldığını îtirâf edip geri verdi ve özür diledi. Bu, Ayderûsî hazretlerinin kerâmeti ile olmuştu.

O zamanda sâlihlerden biri, rüyâsında, Müdeyhac Mescidinde Resûlullah efendimizin mihrâbda namaz kıldığını gördü. Ayderûsî hazretleri de arkasında efendimize uymuş birlikte kılıyordu. Sabah olunca rüyâsını tanıdıklarına anlatıp tâbirini istedi. Onlar da Ayderûsî hazretlerinin Resûlullah efendimize çok yakın ve tam uyduğu şeklinde tâbir ettiler.

Ayderûsî hazretleri, Terîm beldesine birçok hayırlı eserler yaptırdı. Mescid-i Ebrâr, Mescid-i Nûr bunlardandır. Fakir-fukarâ kimseler meyvelerinden istifâde etsinler diye çok meyve ağacı diktirdi. Ağaçlar kısa zamanda meyve vermeye başlayınca, fakir fukarânın bütün ihtiyaçları buradan temin edildi. Gariblerin duâsı hep onunla oldu.

1) Hulâsât-ül-Eser; c.3, s.49

2) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.175

AYDERÛSÎ (Muhammed bin Abdullah);

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Abdullah bin Abdullah bin Abdullah Ayderûs Hadramî'dir. 1562 (H.970) senesinde Yemen'de doğdu. 1621 (H.1030) senesinde Hindistan'ın Bendersûret nâhiyesinde vefât etti. Kabri orada olup, ziyâret edilmektedir.

İlim sâhibi ve asîl bir âileden gelen Muhammed bin Abdullah Ayderûsî, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Birçok kitap okudu. Babasının himâyesi altında yetişti. Âlim bir zât olan babasından çok istifâde etti. Birçok ilimleri öğrendi. Fıkıh ilmini, Seyyid Muhammed bin Hasan, Muhammed bin İsmâil ve Seyyid Abdurrahmân bin Şihâbüddîn'den tahsîl etti. Zamânının evliyâsının sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf bilgilerini öğrendi. Hadîs tahsîli de yaptı. İlimde ve fazîlette yüksek dereceye ulaştı. Hocaları ve çok kimseler onu medhettiler.

Hindistan'ın Ahmedâbâd şehrinde bulunan dedesi Şeyh bin Abdullah, onun fazîletini işitince yanına çağırdı. Ayderûsî 1581 senesinde Hindistan'a gitti. Âlim ve fazîlet sâhibi bir zât olan dedesinin derslerinde bulundu ve çok istifâde etti. Çok kitap ile şerhlerini mütâlaa etti. Evliyâlık derecelerinde yükseldi. Amcalarından da ilim öğrendi. Amcası onun hakkında babasına gönderdiği mektupta; "Ey Abdullah! Neslinden böyle bir evlâdın olması sana iftihâr edilecek şey olarak yeter." diye yazdı.

1582 senesinde, dedesinin vefât etmesiyle, onun yerine geçip, insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatmak vazîfesinde bulundu. Hindistan'da ve Hadramût'ta dedesinin ihsânda bulunduğu kimselere o da ihsân ve iyilik etti. Babası Abdullah kendisini çağırdığında ona hürmet dolu bir cevap yazdı. Babası bundan çok memnun oldu. Şükür secdesine vardı ve şöyle dedi: "Ben de onun böyle olmasını temennî ederdim. İnsan, oğlundan başka kimsenin kendisinden üstün olmasını pek istemez, fakat oğlunun üstün olmasını ister."

Baba ve dedesinin ilmine ve güzel ahlâkına vâris olan Ayderûsî herkese iyilik yapmaya, hayır ve hasenâta devâm etti. Hindistan'daki Bendersûret nâhiyesine yerleşti. İnsanlara İslâmiyet'in emir ve yasaklarını anlatarak onların hidâyete kavuşmalarına vesîle oldu. Pek çok talebe yetiştirdi. Sultan ile iyi geçinip, ona emr-i mâruf vazîfesinde bulundu. Sultan onun dergâhına ve talebelerine yetecek kadar maaş bağladı.

Hayâtını İslâmiyet'i öğrenmek ve öğretmekle geçiren Ayderûsî, 1621 (H.1030) senesinde Hindistan'ın Bendersûret nâhiyesinde vefât etti. Orada defnedildi. Daha sonra kabri üzerine büyük bir türbe ile yanına ayrıca bir mescid ve bir havuz yapıldı. Câmiye, arâzi ve başka gelirler vakfedildi. Kabri ziyâret mahallidir.

Yüksek ilim ve fazîlet sâhibi velî bir zât olan Ayderûsî çok ibâdet ederdi. Fazîlet, kemâl ve olgunluğunu herkes kabûl ederdi. İlim, amel, hâl, zühd, verâ ve meselelerin derinliğini anlamada herkesten önde idi.

1) Hülâsât-ül-Eser; c.4, s.26

2) El-Meşre-ur-Revî; c.1, s.185

AYDERÛSÎ (Şeyh bin Abdullah);

Yemen'de yetişen meşhûr fıkıh âlimlerinden ve evliyânın tanınmışlarından. İsmi, Şeyh bin Abdullah bin Şeyh Abdullah Ayderûsîdir. 1513 (H.919) senesinde Terîm şehrinde doğdu. 1582 (H.990)de vefât etti. İyi bir çevrede yetişti. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bâzı ana metinleri de ezberledikten sonra ilim tahsîline başladı. İlk bilgileri babasından okudu ve güzel bir edeble yetişti. Daha sonra Şehâbüddîn Abdurrahmân'dan, Şeyh Abdullah bin Muhammed'den ders aldı. Bundan sonra Yemen'e gidip Benderâden'de Şeyh Muhammed bin Ömer'den ve diğer âlimlerden ilim öğrendi. Buradan da hac yapmak için babası ile birlikte Mekke'ye gitti. Mekke'de Şeyhülislâm Ebü'l-Hasan el-Bekrî ve onun oğlu Tâcü'l-Ârifîn ile görüştüler. Babaları karşılıklı olarak birbirinden yanlarında bulunan oğulları için duâ istediler. Yapılan duâlar bereketiyle her ikisi de zamanlarının meşhûr âlimlerinden oldular. Hac ibâdetini tamamladıktan sonra babası ile birlikte Peygamber efendimizin kabri şerîfini ziyâret etmek üzere Medîne-i münevvereye gittiler. Büyük bir aşk ve muhabbet içinde ziyâret ettiler. Mübârek türbesine girmekle şereflendiler. İçeriye girdikleri sırada Ayderûsî'yi bir hâl kapladı. Kendinden geçip yere düştü ve bayıldı. Babası onun bu hâlden kurtulması için Peygamber efendimizi vesîle ederek duâ etti. Kendine geldi. O sırada çok yüksek hâllere kavuştu.

Ziyâretten sonra memleketine döndü. 1534 senesinde tekrar hacca gitti. Bu ikinci haccında üç sene Mekke'de kaldı. İlim ve ibâdetle meşgûl olup, tasavvuf yolunda çalıştı. Şeyhülislâm Ahmed bin Hacer Heytemî ve Allâme Abdullah bin Ahmed el-Fakîhî ve onun kardeşi Abdülkâdir el-Fakîhî'den ve Allâme Abdurraîf bin Yahyâ ve Allâme Muhammed el-Mâlikî'den ilim öğrendi. Usûl, tefsîr, hadîs, fıkıh, ferâiz, sarf, nahiv, tasavvuf, hesab ilimlerinde iyice yetişti. Mekke'de kaldığı süre içinde pekçok umre yaptı. Ramazan ayında büyük bir tâkat göstererek dört defâ geceleri, dört defâ da gündüzleri umre yapardı. Allâme Hamîd bin Abdullah es-Sündî, hiç kimsenin böyle umre yaptığı, buna güç yetirdiği nakledilmemiştir. Bu hâl onun kerâmetlerinden biri idi, demiştir. Ramazanda yapılan bir umrenin, sevâbının bir hac sevâbı kadar olduğu hadîs-i şerîfte bildirilmiştir.

Mekke'de kaldığı müddet içinde Medîne'ye de gidip Peygamber efendimizin kabri şerîflerini ziyâret ederdi. Bir defâsında ziyârete giderken hocası İbn-i Hacer Heytemî, hastalığının geçmesi için duâ istemişti. Duâsı makbûl idi. Duâ etti hocası hastalıktan kurtuldu.

Ayderûsî daha sonra memleketine döndü. Bu dönüşünde pekçok âlimden icâzet, diploma almıştı. Tasavvuf ehli çok kimseden de hırka giymişti. Bu sefer memleketinde bir müddet daha kalıp, 1551'de Hindistan'a gitti. Vezîr-i âzam İmâdülmülk ona yakın alâka ve hürmet gösterdi. Ders vermesi ve ilim öğretmesi için yardımcı oldu. Bu alâka üzerine, ilim öğretmeye başladı. Ondan ilim öğrenmek için pekçok talebe toplandı. Her ilimden ders verip, talebe yetiştirdi. Kendisinden oğlu Abdullah ve Şeyh Abdülkâdir, torunu Muhammed bin Abdullah, Abdullah bin Ali, Şeyh Ahmed bin Ali, Abdullah bin Ahmed bin Felah,

Muhammed bin Ahmed el-Fâkihî, Humeyd bin Abdullah es-Sündî gibi âlimler icâzet almışlardır. Hindistan'da otuz iki sene kaldı.

Zamânın büyük âlimleri ve meşhûr evliyâsı onu medhetmişlerdir. Onun yetişeceğini önceden müjdelemişlerdir. Müjdelendiği gibi zamânın en meşhûr âlimi ve evliyâsı olmuştur. Menkıbeleri, Şehâbeddîn Ahmed bin Ali el-Mekkî tarafından **Nüzhet-ül-İhvân ve'n-Nüfûs fî Menâkıbı Şeyh bin Abdullah Ayderûsî** adı altında yazılan kitapta toplanmıştır. Ayrıca oğlu Şeyh Abdülkâdir, **Futûhât-ül-Kudsiyye fi'l-Hırakât-ül-Ayderûsiyye** adlı eserinin mukaddimesinde yazmıştır.

Ayderûsî'nin eserleri şunlardır:

Kitâb-ül-Akd-ün-Nebî, Es-Sırr-ül-Mustafavî, Kitâb-ül-Fevz-ve'l-Büşrâ, Tuhfet-ül-Mürîd; bu eseri manzum olup, iki cild hâlinde şerh edip büyüğüne **Hakâik-üt-Tevhîd,** küçüğüne **Sirâc-üt-Tevhîd** adını vermiştir.

Mevlid ve mîrâc ile ilgili nazım eserlerinden başka tasavvufda **Hızb-un-Nefs, Nefehât-ül-Hukm** adlı eseri ve şiirlerinin toplandığı bir dîvânı vardır.

1) El-A'lâm; c.3, s.182

2) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.119

3) Nûru's-Safîr; s.333

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.312

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.423

AYDÎ BABA;

Gâziantep velîlerinden. İsmi Mehmed olup, babasının ismi Mehmed Nâmî Efendidir. Babası da âlim bir zât idi. Aydî Baba, 1812 (H.1227) senesinde Antep'te doğdu. İlk tahsîline bu vilâyette başlayan Aydî Baba sonra, ilim öğrenmek için, Halep, Kayseri ve İstanbul'a gitti. İlim tahsîlini tamamlayınca memleketine dönüşünde Kayseri Medresesinde bir süre müderrislik yaptı.

Aydî Baba, bir arkadaşı ile berâber tekrar İstanbul'a seyâhate gitti. İstanbul'da Kuşadalı İbrâhim Efendiye talebe oldu ve ondan Halvetî tarîkatını insanlara öğretmek için icâzet, diploma aldı. Bu seyâhatine, dükkânını ve mallarını satıp katılan arkadaşının bir süre sonra parası bitti ve sıkıntıya düştü. Aklından, "Gül gibi işimi ne diye dağıttım da burada sürünmeye geldim." diye geçirdi. Bu düşünceleri Aydî Baba'ya mâlûm olunca; ona kucağını açmasını söyledi ve takkesini kucağına ters çevirdi. Takkeden bir sürü para döküldü. Ona; "Haydi Antep'e git de dükkan aç!" dedi. Arkadaşı hatâsını anlayıp af diledi ise de, Aydî Baba onu Antep'e gönderdi.

Aydî Baba, İstanbul dönüşünde İki şerefeli Câmide imâmlık yapmaya başladı. Evinin bir bölümünü tekke hâline getirerek insanlara doğru yolu anlattı. Şehrin ileri gelenleri ve halktan pek çok kimse derslerine katıldı. Bir süre sonra Allahü teâlânın aşkı ile yanan Aydî Baba talebelerine; "Biz şeyhlik yapıyorduk ama talebe bile olamamışız. Ben size hoca olmaya lâyık değilim. Eğer halktan uzak olmazsak, Allahü teâlâya yakın olamayız." diyerek şeyhliği, imâmlığı ve hatipliği bıraktı.

Antep'in bir mahallesinde bir kadın doğum yaparken çok zor durumda kalmıştı. Yanında bulunan kadınlar, kocasına; "Aydî Baba'ya git de hanımının kurtulması için duâ etsin." dediler. Adam; "O deli ne yapabilir?" diye düşünmesine rağmen Aydî Baba'nın yanına gitti. Durumu anlattı.Aydî Baba gözlerini kapayıp biraz murâkabeden sonra; "Git. Nur topu gibi

bir oğlun oldu. Allahü teâlâ onu sâlih kullarından eylesin." dedi. Adam yine kalben inanmayarak evine gitti. Evdeki kadınlar bir erkek çocuğu olduğunu müjdelediler. Adam, Aydî Baba hakkındaki bu düşüncelerine tövbe etti.

Aydî Baba, Allahü teâlânın aşkı ile çok güzel şiirler söyledi. Fakat cezbe hâlinde söylediği bâzı sözleri ve davranışları yüzünden tenkitlere uğradı. Bir ara Birecik'e sürgün edildi. Sonra tekrar Antep'e geldi. Dönüşünden kısa bir süre içinde 1865 (H.1282)'te Antep'te vefât etti. Eski Mezarlığa defnedildi ise de kabri sonraları kurulan Yeni mezarlığa nakledildi.

Aydî Baba, Allahü teâlânın aşkı ile Yûnus Emre gibi şiirler söylemiştir. Gündüz yazdığı şiirlerinde Aydî, gece söylediği şiirlerinde ise Ayanî mahlasını kullanmıştır. Aydî Baba'nın şiirlerinin toplandığı bir dîvânı vardır. Yazması, Süleymâniye Kütüphânesi Yazma Bağışlar No: 2063'de vardır. Ayrıca 1937'de Gâziantep'te neşr edilmiştir.

AĞLAYU AĞLAYU

Dîvânında hocasının vefâtı üzerine yazdığı mersiye şöyledir:

Şeyhim bekâya gitti ben kaldım ağlayu ağlayu
Aktıkça kan bu dîdeden sildim ağlayu ağlayu
Geldi dil deryâsı cûşa, döndüm ol demek bî-hûşa
İhtiyârsız başım taşa, çaldım ağlayu ağlayu
Arttı derdim âh ile, göz kan döker dilhâh ile
Ser-tâ-kadem eyvâh ile, doldum ağlayu ağlayu
Yandı dil nâr-i furkata, sabrolunmaz bu hasrete
Şimdi deryây-i hayrete, daldım ağlayu ağlayu
....
Cismim yanar bu nâr ile, gönlüm dolar bu zâr ile
Bağrım fırak-i yâr ile deldim ağlayu ağlayu
Boynum eğüp sünbül gibi feryâd edip bülbül gibi
Aydî iken ben gül gibi, soldum ağlayu ağlayu

1) Gaziantep Evliyâları; s.157
2) Son Asır Türk Şâirleri; c.3, s.2120
3) Kuşadalı İbrâhim Halvetî; s.39,45

AYNÎ DEDE;

İstanbul'da yaşayan büyük velîlerden. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Esas ismi bilinmemektedir. Aynî Dede denilmesinin sebebi şöyle anlatılır: İbrâhim Paşa isminde bir zât bir rüyâ gördü. O rüyâyı Aynî Dede'ye tâbir ettirdi. Aynî Dede de tâbirini yaparken İbrâhim Paşa; "Aynî'dir dedem, aynîdir" diyerek tâbiri beğendi. Ondan sonra Aynî Dede lakabı ile şöhret buldu.

Küçük yaşta terzilik mesleğini öğrenmeye başladı. Bir kış günü ustasının evine su almaya gitmişti. Bu sırada bir grup çocuk, garib bir dervişi kartopuna tutmuşlardı. Aynî Dede onları; "Bir garip dervişi niçin incitirsiniz?" diyerek kovaladı. Gönlü kırık derviş; "Berhudâr ol

kardeş. Senin gönlünde merhamet eserleri var." dedi. Aynî Dede hemen koşup, annesinden iki kış armudu getirip verdi. O zât; "Ben seni oğul edindim. Lâzım olduğum zaman beni Bursa'da bulursun." dedi.

Aynî Dede sanatını öğrenip diploma aldıktan sonra, İstanbul'a gitmek üzere bir arkadaşıyla yola çıktı. İstanbul'a varıp hayranlıkla gezerken içinden Bursa'ya gitme arzusu geçti. Arkadaşına vedâ ederek yola çıktı. Bursa'da dolaşırken, merkebe binmiş bir dervişin çocuklar tarafından alaya alındığını gördü. Dikkatlice bakınca bu dervişin, daha önce görüştüğü ve çocukların elinden kurtardığı derviş olduğunu anladı. Oranın yabancısı olduğu için çocuklara mâni olamadı. O zât şehir dışına çıkınca, Aynî Dede yanına gitti. O zât Aynî Dede'yi görünce; "Ey oğul! Hoş geldin. Burada durma İstanbul'a git. Ayasofya Câmii yanındaki dergâhda Sünbül Sinân Efendinin hizmetine gir. Kapısında kalbini aşk ateşiyle dağla. Ona varıp, Bursa'daki derviş beni size gönderdi, de!" dedi.

Aynî Dede bu söz üzerine yola çıktı. İstanbul'daki dergâhı buldu. Durumu Sünbül Sinân Efendiye anlatınca, talebeliğe kabûl edildi. Hocası onun olgunluğa ermesi ve mânen yetişmesi için çalıştı. Kısa zamanda Aynî Dede tasavvufun yüksek derecelerine kavuştu.

Bu sırada Deysûka isimli bir kasabada Nâsûh Paşa isimli bir zât, geceleri uyanıp, göklere, yıldızlara bakar, bunlardaki incelikleri düşünürdü. Kalbinde yumuşaklık hâli meydana gelir, ömrünü boşa geçirdiğine ağlar ve Allahü teâlâdan rahmetine kavuşturmasını niyâz ederdi. Yine böyle bir gece yalvarırken, gâibden bir ses; "Allahü teâlâ senin günahlarını affetti. Gelecek sene şu sîmada, şu alâmetli hak dostlarından biri gelip sana hak yolu gösterir." müjdesini verdi.

Bir gün Aynî Dede rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. O'na; "Deysûka'ya git. Şu alâmette, şu halde olan Nâsûh Paşa isminde bir fakire doğru yolu göster." buyurdu. Sabah olunca Aynî Dede; "Bu ne haldir?" diye hayretle düşündü. Ertesi gece yine rüyâda; "Niçin hemen gitmedin?" diye îkâz edildi. Sabah olunca yol hazırlığını yapıp, hocasından izin alarak yola çıktı. Deysûka'ya vardığında, önce o zâtı, âlimler ve sâlihler arasında aradı, fakat bulamadı. Sonra araştırmaya devâm etti. Yine bulamadı. Ona; "Bu vasıflı bir kimse var, fakat ibâdet ve diyânet ile pek alâkası yoktur. Ondan bahsetmeye bile değmez." demelerine rağmen Aynî Dede o zâtın çağırılmasını istedi. O zât gelip, Aynî Dede'yi görünce; "Ey efendim! Teşrîf ettiniz mi? Sana emredilen sözü yerine getirdin, demek!" dedi ve Aynî Dede'nin ellerine sarıldı. Aynî Dede; "Beni nereden tanıdın?" diye sorunca, o zât olanları hemen anlattı. Aynî Dede derhal ona yapacağı hizmeti yerine getirdi. İbâdet ve tâatla ilgili öğreteceklerini ona öğretti. O zât gücü nisbetinde rızkını kazanmak için çalışıp, boş zamanlarında da Aynî Dede'nin sohbetlerine devâm ederdi.

Bir gün o zât Aynî Dede'nin sohbetine vaktinde gelemedi. Aynî Dede, merak edip evine gitti. Niçin gelmediğini sorduğunda, o zât; "Efendim! Bugün sohbeti ihmâl ettiğim sanılmasın. Vücûdumda hiç tâkat ve kuvvet kalmadı. Gözüm ve gönlüm başka âlemi seyretmekte. Bütün âlem gül bahçesi gibi olup, âhiret kokusunu duydum. Bir Yâsîn-i şerîf okusanız da, rûhum tertemiz olsa, gönlüm açılsa." dedi. Aynî Dede Yâsîn-i şerîf okumaya başladı. Daha okuma bitmeden o zât rûhunu teslim etti. Defin işlerini tamamladıktan sonra memleketine dönüp, insanların Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için çalıştı. Onlara Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını anlattı.

Bir gün Aynî Dede sevenleriyle kırlara doğru çıkıp dolaşırken, sağnak hâlinde yağmur yağmaya başladı. Bu sırada; "Dostlarımızın bizim yüzümüzden sıkıntı çekmesi lâyık değildir." dedi ve bir dâire çizdi. Hepsini dâirenin içine aldı. Böylece hiç biri ıslanmadı.

Ömrünü pekçok talebe yetiştirmekle geçiren Aynî Dede 1564 (H.971) senesinde vefât etti. Vefât yeri ve kabri belli değildir.

1) Kitâbu Silsilet-il-Mukarrebin; Vr. 81b.

AYN-ÜL-KUDÂT HEMEDÂNÎ;

Büyük velîlerden ve fıkıh âlimi. İsmi Abdullah olup, babasınınki Muhammed'dir. Künyesi Ebü'l-Meâlî, nisbeti ise Hemedânî'dir. Kâdıların gözbebeği anlamına gelen "Ayn-ül-Kudât" lakabıyla meşhur oldu. Doğum târihi ve yeri belli değildir.

Ayn-ül-Kudât küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. İmâm-ı Gazâlî'nin eserlerini mütâlaa etmeye başlayınca, maksadına kavuştuğunu anladı. Tam dört sene İmâm-ı Gazâlî'nin eserlerini okuyup, inceledi. Kendi kendine; "Ey gönül! Artık Allahü teâlâya kavuşturan yolu buldun. Bundan sonra senin dünyâya meyletmenin sebebi nedir?" diye sordu. Bu sırada Hemedan'a İmâm-ı Gazâlî'nin kardeşi Ahmed Gazâlî geldi. Onun sohbetine yirmi gün kadar devâm etmekle şereflendi. Bu zaman içinde daha önce onda bulunmayan tasavvuf derecelerine kavuştu. Öyle bir aşk hâli hâsıl oldu ki, bir an önce bu fâni âlemden çıkıp, Allahü teâlâya kavuşmak istiyordu. Kendi kendine şöyle düşünüyordu: "Nûh aleyhisselâmın ömrü kadar yaşasam, yine ölmeyecek miyim? Bu dünyâda kim ebedî kalıp, âhirete göç etmedi?" Bundan sonra aldığı her nefeste âhirete olan arzu ve isteği arttı.

Bir gün Ayn-ül-Kudât, Hemedan âlimleri ile sohbet ediyordu. Orada bulunanlardan birisi aşka gelip; "Benim ölüme olan arzum çok fazlalaştı." dedi. Ayn-ül-Kudât da; "Mâdem ki ölümü çok istiyorsun, öyleyse öl!" dedi. O kimse birden tuhaflaşıp, orada öldü. Sohbette zamânın müftüsü de vardı. Ayn-ül-Kudât'a dönerek; "Diriyi öldürdüğün gibi, ölüyü de diriltebilir misin?" diye sorunca, o da; "Ölen kimdir?" diye sordu. Fakîr Mahmûd olduğunu söylediler. Ayn-ül-Kudât ellerini açıp; "Yâ Rabbî! Bu fakir Mahmûd kuluna can ver!" deyince, Allahü teâlânın izniyle derhal dirildi.

Ayn-ül-Kudât bir sohbetinde şöyle buyurdu: "Kalp, Allahü teâlânın evidir. Dâvûd aleyhisselâm; "Yâ Rabbî! Seni nerede arayayım!" deyince, cevap olarak; "Ben, benim için kalpleri kırılmış, benim için kalpleri harâb olmuşların (evliyânın) yanındayım." buyruldu. Yine bu mânâdaki hadîs-i kudsîde buyruldu ki: **"Yere ve göğe sığmam, ancak mümin kulumun kalbine sığarım."**

Hakîkî îmâna kavuşan kimseler, Allahü teâlânın himâyesinde olurlar. Hakîkata vâsıl olmuşlardır. Bunlar hakkında hadîs-i kudsîde buyruldu ki: **"Evliyâm, kubbem** (örtüm) **altındadır. Onları benden başkası tanımaz. Bunların hâlleri, halkın anlayışlarına sığmaz. Halkın bunlar hakkında bildikleri, benzetme ve temsilden öteye geçmez. Bunlar öyle bir kâfiledir ki, Allahü teâlâya verdikleri ahde vefâ gösterirler."** Hadîs-i şerîfte buyruldu ki; **"Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, kalbleri güneşten daha parlak, fiilleri** (amelleri) **peygamberlerin amelleri gibidir** (yâni kerâmetleri vardır). **Onlar, Allah katında şehîdler mertebesindedirler."**

Başka bir hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"Size bir kavim bildiriyorum ki, onların Allah katında mertebeleri benim gibidir. Ancak onlar, peygamberler, şehîdler değildir. Enbiyâ ve şühedâ onlara gıbta ederler. Onlar birbirine, Allah rızâsı için muhabbet ederler."**

Başka bir hadîs-i şerîfte ise; **"İnsanlar üç kısımdır. Birinci kısım, hayvanlara benzer. İkinci kısım, meleklere benzer. Üçüncü kısım, Peygamberlere benzer."** buyruldu. Birinci kısımda olanların maksadı, hayvanlar gibi yiyip içmektir. Bunlar hakkında A'râf sûresinin 179. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: **"Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Belki daha da aşağıdırlar."** İkinci kısımdakilerin maksadı, melekler gibi tesbîh, namaz, oruç gibi ibâdetlerdir. Üçüncü kısım insanların hizmeti, maksadı, aşk-ı ilâhî rızâ-yı Bârî, muhabbetullah ve Allahü teâlâya teslim olmaktır.

Ayn-ül-Kudât Hemedânî halk arasında çok sevilen, îtibâr edilen bir zât idi. Bu sebepten kendisini çekemeyenler, hased edenler çıktı. Vezir Ebü'l-Kâsım, bunlardan biriydi. Fakat sultanın sevdiği, devletin ileri gelenlerinden olan Azîz ise, Ayn-ül-Kudât'a çok hürmet eder, muhabbetini izhâr ederdi. Bir ara Azîz, bir musîbete uğrayıp, bulunduğu mevkîden ayrılınca, vezîr Ebü'l-Kâsım, Abdullah Ayn-ül-Kudât imzâsıyla, dînin emir ve yasaklarına aykırı bir yazı hazırladı. Devrin âlimlerini toplayıp, bu yazıyı okuttu ve; "Böyle söyleyen bir kimsenin dînimizdeki yeri nedir?" diye sordu. Âlimler de; "Öldürülmesi lâzımdır." diye cevap verdiler. Böyle bir iftirâya uğrayan Abdullah Ayn-ül-Kudât, Hemedan'da 1131 (H.525) senesinde idâm edilerek şehîd oldu. "Abdullah Ayn-ül-Kudât'ın öldürülme zamânı yaklaşıp, asılmak için darağacına getirildiğinde, Şuarâ sûresinin son âyetini, meâlen; **"Zâlimler yakında nereye rücû edeceklerini** (döneceklerini) **bilecekler."** okudu."

Ayn-ül-Kudât Hemedânî buyurdu ki:

Biliniz ki, ilim üç kısımdır. Birincisi, Âdemoğlunun ilmidir. İkincisi, meleklerin ilmidir. Üçüncüsü ise, mahlûkâtın ve mevcûdâtın ilmidir. Bu kısımlardan başka dördüncü kısım vardır ki, bu da Allahü teâlânın ilmidir. Bu ilme, ilm-i meknûn (sır ilmi) de denir. Bu ilmi, Allahü teâlâdan başka kimse bilmez. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"İlim Çin'de de olsa alınız."** Başka bir hadîs-i şerîfte ise; **"Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir."** buyruldu.

"Her beldeye tabîb-i hâzık olan bir âlim lâzımdır. Bu âlim sebebiyle insanlar tedâvî olup, dertlerine derman bulur. Bu âlimi terk edenler, ilacı terk etmişler demektir. Böyle kimselere lâyık olan, hastalık içinde bulunmaktır. Enfâl sûresi 12. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: **"Eğer Allahü teâlâ, ezelî ilminde onlarda hayır ve saâdet takdîr etmiş olsaydı, onlara hakkı işittirirdi."** Yâni Allahü teâlâ onları hayırlı eyleseydi onlara hayrı işittirirdi.

Ayn-ül-Kudât Hemedânî'nin; **Zübdet-ül-Hakâik** (Tasavvuf ehlinin sözlerinin yer aldığı bir eserdir), **Medâr-ül-Uyûb fit-Tasavvuf ve Er-Risâlet-ül-Yemîniyye** adlı eserleri vardır.

ELİNİ GÖĞSÜNE KOY

Bir talebesine şöyle nasîhat etti:

Kalbinin ürperdiği işi yapma! Nefsine uyma! Şüphe ettiğin işlerde kalbine danış! Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"Nefse sükûnet ve kalbe ferahlık veren iş, iyi iştir. Nefsi azdıran, kalbe heyecan veren iş günahtır."** Yine hadîs-i şerîfte; **"Helâl olan şeyler bellidir. Haramlar da bildirilmiştir. Şüpheli olanlardan kaçınız. Şüphesiz bildiklerinizi yapınız!"** buyruldu. Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki, şüphe edilen ve kalbi sıkan şeyi yapmamalıdır. Şüphe edilmeyeni yapmak câiz olur. Şüpheli bir şeyle karşılaşınca, eli kalb üzerine koymalı. Kalp çarpması artmazsa, o şeyi yapmalı. Eğer fazla çarparsa, yapmamalıdır. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"Elini göğsüne koy! Helâl şeyde kalp sâkin olur. Haram şeyde çarpıntı olur. Şüpheye düşersen yapma! Din adamları fetvâ verseler de yapma!"**Îmânı olan kimse, büyük günâha düşmemek için, küçük günahtan kaçar.

İnsanların söz taşımalarını dinleme. Zîrâ hadîs-i şerîfte; **"Nemmâm** (Koğucu, söz taşıyan) **Cennet'e giremez."** buyruldu. İnsanların ayıplarını görme. Hadîs-i şerîfte; **"İnsanların ayıplarını araştırmayınız."** buyruldu. Sonra müşkil bir mesele olursa, ehlini buluncaya kadar sabret. Nefsine uyarak sabrı elden bırakma! Zîrâ nefsin senin en büyük düşmanın olup, sabretmene mâni olmaya çalışır. Sen her hâlükârda sabrı terketme!

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.132

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.7, s.128

3) Keşf-üz-Zünûn; s.901

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.455

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.75

6) Nefehât-ül-Üns, s.471

7) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.260

8) Sefînet-ül-Evliyâ; s.168

9) The Sûfi Orders in Islâm; s.53

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.127

11) Brockelmann; Gal.1, s.490, Sup.1, s.674

AYNÜZZEMÂN CEMÂLEDDÎN-İ GEYLÂNÎ;

Büyük velîlerden. Doğum târihi ve yeri belli değildir. On ikinci asrın sonlarında Kazvin'de vefât etti. Fazîletler ve kerâmetler sâhibi, son derece âlim, yüksek bir zât idi.

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin sohbetinde ve hizmetinde bulunmak üzere, ilk defâ memleketinden ayrılarak yola çıkacağı zaman, kendisine lâzım olur düşüncesiyle, kütüphânesinde bulunan, çeşitli ilimlere dâir kitapları alıp götürdü.

Uzun yolculuk esnâsında, bir gece rüyâsında Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerini gördü. Kendisine; "Ey Geylicik! Yükünü bırak da gel!" diyordu. Uyandığında, kendisinin dünyâlık bir şeyi bulunmadığını, dünyâlık toplayacak hâli de olmadığını düşünerek, üstâdın rüyâda kendisine böyle söylemesinin hikmetini anlıyamadı. İkinci gece yine aynı rüyâyı gördü. Uyandığında bu sözün mânâsını daha fazla merak etti. Üçüncü gece rüyâsında yine aynı şeyi söyleyince; "Ey efendim! Yüküm nedir?" diye suâl etti. "Toplayıp getirdiğin kitaplar." buyuruldu. Uyandığında, bu kitapların hocasından istifâde etmesine mâni olacağını anlayıp, hepsiniCeyhun Nehrine attı. Necmeddîn-i Kübrâ'nın huzûruna vardığında, kendisine; "Ey Cemâleddîn! Eğer o kitapları nehre atmasaydın, bizden istifâde edemezdin." buyurdu. Cemâleddîn söz dinleyip kitapları nehre attığı için çok sevindi. Hocasının dergâhında kırk gün kalmakla çok yüksek derecelere kavuştu. Kırk gün sonra hocası ona tarîkat hırkası giydirip, Aynüzzemân, zamânın gözbebeği ünvânını verdi.

Aynüzzemân Cemâleddîn hazretleri, Kazvin'de otururdu. Herkes, nûr saçılan sohbetlerinden istifâde etmek için, her taraftan akın akın yanına koşardı. Kazvin'de kendisinden istifâde eden, sohbetlerine koşan birçok talebesi bulunmakla berâber, uzak memleketlerde de talebeleri vardı. Şîrâz pâdişâhı da bu talebelerden idi.

Bir zaman Kazvin'in ileri gelenlerinden bir kimse, Şîrâz'a göç etmek istedi. Bu kimse, gideceği yerin pâdişâhının, Cemâleddîn hazretlerinin talebelerinden olduğunu biliyordu. Bunun için Cemâleddîn hazretlerine gelerek, Şîrâz pâdişâhına, oraya gittiği zaman kendisine kolaylık göstermesi için bir mektup yazması ricâsında bulundu. Cemâleddîn, kâğıt-kalem istedi. Getirdiler. Kâğıdın üzerine, "Bal ve Râziyâne (Dere otu cinsinden bir nevî ot adı)" yazdı. O kimse, bu mektubu da alarak yola çıktı. Şîrâz'a vardığında pâdişâhla görüşmek istedi. Pâdişâhın karın ağrısından muzdarip olduğunu, şu anda hamamda bulunduğunu söylediler. Hamama gitti. Pâdişâhın yanına girdi. Pâdişâhın, ağrılar sebebiyle çok sıkıntıda olduğunu gördü. Yanına varıp selâm verdi. Pâdişâh selâmını alıp nereden geldiğini sordu. "Kazvin'den." dedi. Pâdişâh, Kazvin ismini duyunca, hocası Cemâleddîn hazretlerinin durumunu, nasıl olduğunu sordu. O kimse iyi olduğunu bildirip, mektubu verdi. Pâdişâh mektuptaki iki kelimeyi okuyunca, hocasının kerâmet olarak bu sıkıntısını, rahatsızlığını bildiğini ve bu ilâcı yazdığını söyledi. Hemen, bal ile, mektupta bildirilen ot getirilerek ilâç hazırlandı. Pâdişâh bu ilâcı kullandı. Allahü teâlânın izni ile ağrılarından hiçbir şey kalmadı. Pâdişâh, Allahü teâlâya çok şükretti. Hocasına olan muhabbet ve bağlılığı daha da arttı.

Gelen kimseye de çok ikrâmda bulunup kolaylık gösterdi.

1) Nefehât-ül-Üns Tercemesi; s.488

2) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.272

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.118

AYSÂVÎ (Ahmed bin Yûnus ed-Dımeşkî);

Şam velîlerinden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed olup, babasının ismi Yûnus'dur. Lakabı Şihâbüddîn'dir. Aslen Şam'a bağlı olan Aysâ nâhiyesindendir. Buraya nisbetle Aysâvî denilmiş ve bu isimle meşhûr olmuştur. Babası Aysâ'dan gelip, Şam'da yerleşmiş idi. Ahmed Aysâvî 1534 (H.941) de Şam'da doğdu.

Burada yetişen Aysâvî, ilim öğrenme çağına gelince, ilk olarak Şihâbüddîn Ahmed bin Nebiyye'nin derslerine devâm edip, ondan Kur'ân-ı kerîm okudu. Fıkıh ve nahiv ilimlerini Şeyh Tâcüddîn'den öğrendi. Ayrıca, zamânın büyük âlimlerinden olan babası Yûnus bin Ahmed'den okumaya başladı. Babası bir müddet bu kâbiliyetli oğlunu okuttuktan sonra, "Fakîh-ül-asr" (asrın fakîhi, büyük fıkıh âlimi) olarak bilinen kâdı'l-kudât Nûreddîn Ali en-Nesefî'nin yanına gönderdi. Fakîhin yanında iki sene mülâzim; asistan, yardımcı oldu. Fıkıh ilminde iyice derinleşip mütehassıs oldu. Yine babasının emri ile, Alâeddîn bin İmâdüddîn'in derslerine devâm etti. Şemseddîn Muhammed bin Tûlûn'dan hadîs ilmini öğrendi. Kur'ân-ı kerîmin kırâatine âid ilimleri, kırâat âlimlerinin büyüklerinden olan Şihâbüddîn et-Tıybî'den okudu. Tasavvuf yolunda, Şihâbüddîn Ahmed bin Bedrüddîn el-Gazzî'den feyz ve icâzet aldı. Abdürrahîm es-Sâlihî'nin sohbetlerinde bulundu. Bunlardan başka daha nice âlimlerden okuyup ilim öğrenen Aysâvî, zâhirî ve bâtınî ilimlerde ziyâdesiyle yükselerek kemâle geldi. Zamânında bulunan hakîkî İslâm âlimlerinin büyüklerinden, önde gelenlerinden oldu. Kendisinden ise; Hasan el-Bevrînî, Muhammed el-Cevhî, Şerefüddîn ed-Dımeşkî, Necmüddîn-i Gazzî gibi birçok âlim ilim öğrenip istifâde etti.

Aysâvî, Şam'ın büyük âlimlerinden, ileri gelen zâtlarından idi. Fıkıh ilminde ve bu ilme uygun fetvâ vermekte diğer âlimlerden önde idi. Bütün zamânı ders ve fetvâ vermekle, insanlara faydalı olmakla geçerdi. Her hâli dînimizin emirlerine tam uygun idi. Haramlar ile birlikte şüpheli olan şeylerden de son derece kaçınırdı. Herkes tarafından sevilip hürmet edilen pek yüksek bir zât olup, büyüklüğü, üstünlük ve asâleti her tarafta konuşulurdu. Gâyet yumuşak huylu, İslâmın güzel ahlâkı ile süslü idi. Ayıb ve çirkin hâllerden, kin ve düşmanlık gibi bozuk düşüncelerden uzak idi. Güzel huylar ve iyi sıfatlar onda, meleke, alışkanlık hâline gelmişti. Konuşmasında bir şeyi anlatmasında öyle hoş, yumuşak, nâzik ve mülâyim idi ki, dinleyenler onun bu güzel hâline hayrân kalırlardı.

Aysâvî, Şam'daki meşhûr Emeviyye Câmiinde imâmlık, Câmi-i Muallak diye tanınanCedîd Câmiinde ve Dımeşk'ın hâricinde bulunan Kabr-i Âtike mahallesindeki Tevrîziyye Câmiinde hatîblik yaptı. Ömeriyye, Azîziyye, Zâhiriyye, Şâmiyye, Berrâniyye gibi medreselerde ders okuttu. Emeviyye ve Sultan Süleymân câmilerinde vâz verdi. İlim öğrenmek ve öğretmek maksadıyla çeşitli yerlere seferler yaptı. Akrabâlarını ziyâret için iki defâ Trablusşâm'a gitti. Haleb'e gitti. Oranın ahâlisi kendisini çok iyi karşıladı. Çok hürmet ve ikrâmda bulundular.

Ahmed Aysâvî **El-Hubeb** isminde, Şâfiî mezhebi fıkıh bilgilerini anlatan bir eser yazdı. Daha sonra bu eserini çok güzel bir şekilde şerhetti. Bunlardan başka, minâre yapılmasına dâir bir risâlesi ve başka risâleleri de vardır.

1617 (H.1026) senesinde, Ocak ayının üçünde Salı günü Şam'da vefât etti. Bâb-üs-sagîr kabristanında defnolundu. Vefâtına; "Yâ Rabbî! Kulun Ahmed Aysâvî'ye rahmet et."

mânâsında bir Arabî mısrâyı târih düşürmüşlerdir.

HAMURCU

Aysâvî'nin beldesinde, vazîfesi, hamur yoğurup ekmek yapmak olan bir kimse vardı. Bu kimse bir gün, hamurunu yoğurdu ve ekmek yaptı. Sonra câmiye geldi. Abdest aldı. Öğle namazı vakti idi. Namazını kıldı. İkindiyi de kılıp gitmek istedi. İkindi namazının vaktinin girmesini beklemek üzere bir köşeye çekilip oturdu. Yorgun olduğu için uyuyakaldı. Seher vaktine kadar uyumuştu. Uyandığında tanımadığı birinin, mihrabın üzerinde bulunan kandilleri yaktığını gördü. Bu kimse kandilleri yaktıktan sonra, birini şadırvanın kapısına astı. Akşam veya yatsı namazının vakti gelmiş olduğunu zannetti. Bu sırada ricâl-ül-gaybden (Allahü teâlânın insanlardan gizlediği evliyâ kullarından) olan kırk kişi şadırvana girip, kandil ışığında abdest aldılar. Câmiye girip saf tutarak oturdular ve imâmı beklemeye başladılar. Olanları hayretle tâkib eden hamurcu, bu işte bir gariblik olduğunu hissetti. Dışarıya göz gezdirdi. Hayreti daha da arttı. Çünkü vakit seher vakti idi ve sabah namazının vakti girmek üzere idi. Vakit girince o cemâatten birisi kalktı ve hamurcunun o zamâna kadar duymadığı, işitmediği güzellikte, kalblere, rûhlara tesir eden çok güzel bir ezân okudu. O sırada nûr yüzlü ve heybetli bir zât içeri girdi. Onu görünce cemâat ayağa kalktı. Bu zât Ahmed Aysâvî hazretleri idi. Sünnetleri kıldılar. Sonra Aysâvî onlara farzı kıldırdı. Namazdan sonra kandilleri söndürüp çıktılar. Hamurcu da dayanamayıp çıktı. Aysâvî onu görünce, kendisi hayatta iken bu hâli kimseye anlatmamasını emretti. Bundan sonra Aysâvî ve o cemâat uzaklaşıp oradan ayrıldılar. Biraz sonra müezzin o câmide ezân okumaya başladı.

Hamurcu bütün bu olanlardan iyice anladı ki, o cemâat ricâl-i gayb denilen kimseler idi. Câmide ezân okuyup, namaz kılmalarını kendisinden başka gören ve işiten olmamıştı. Bu hâl Aysâvî'nin bir kerâmeti idi ve bunun için kimseye anlatmamasını söylemişti. O da, Aysâvî hayatta iken bu hâli kimseye anlatmadı.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.215

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.154

3) Hülâsat-ül-Eser; c.1, s.369

4) El-A'lâm; c.1, s.276

5) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.391, 426

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.184

AZERÎ HAMZA BİN ALİ;

İlimlere vâkıf, ârif ve himmet sâhibi bir zât. 1380 (H.782) yılında Maverâünnehr'de İsferâyin kasabasında doğdu. 1462 (H.866) yılında vefât etti.

Asıl adı Hamza bin Ali Meliki't-Tûsî ve Beyhakî'dir. Babası İsferâyin'de mevki sâhibi bir zât idi. Hamza bin Ali küçük yaştan îtibâren ilim sâhipleri ve gönül sultanları ile berâber oldu. Gençlik çağında dahi dünyâ işlerine iltifat etmedi. Hiç bir emel peşinde koşmadı. Fen ve din ilimlerinde ilerledi. Şiir ile meşgûl oldu. Sultan Şahruh hakkında bir kasîde yazdı. Şeyhe çok hürmet ve tâzim gösteren Sultan ona "Melikü'ş-Şuarâ" ünvânını vereceğini vâdetti.Ancak Hamza bin Ali bu makamı dünyâ muhabbetine açılan bir pencere görüp, istemedi. O, dünyâyı tamamen terketmek istiyordu.

Bu maksatla şeyhlerin şeyhi, âriflerin önderi Muhyiddîn et-Tûsî el-Gazâlî'nin sohbetlerine katıldı. Ondan hadîs kitaplarını okudu. Tarîkat erkânını öğrendi ve bu yolda ileri derecelere kavuştu. Mânevî hazzın, ilâhî aşkın tadını aldığı bu büyük şeyhin yanından hiç ayrılmadı. Onunla birlikte hacca gitti. Ancak Şeyh Muhyiddîn hazretleri Halep'te hayâta gözlerini

kapadı.

Şeyh Azerî bundan sonra Seyyid Nîmetullah hazretlerinin derslerine devâm etti. Bu gönül sultanının yanında seyr ve sülûk yaparak, nefsini kötü huylardan ve çirkin sıfatlardan temizledi. Allahü teâlânın beğendiği şeylerde fânî olup tam ihlâsa, her işini yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapma makâmına, kavuştu. Bu hâle geldikten sonra Seyyid Nîmetullah hazretlerinden icâzet, diploma aldı.

Şeyh Azerî hazretleri bundan sonra iki defâ yaya olarak hacca gitti. Bir yıl Beytullah'ta kaldı. Harem'de, haccın âdâb ve erkânı ile Kâbe'nin târihi hakkında bilgi veren **Sa'yü's-Safâ** kitabını yazdı. Sonra Hind'e gitti. Bir müddet orada kaldı. Şeyh Azerî'nin sohbetlerine katılan Hind Meliki Sultan Ahmed, kendisinden çok memnun oldu. Şeyhe elli bin dirhem hediye gönderdi ve ülkesinde kalmasını istedi. Ancak Şeyh Azerî hazretleri bu hediyeyi kabûl etmedi. Bir müddet sonra da ülkesine döndü.

Bundan sonra otuz yıl ibâdet seccâdesinde oturdu. Allahü teâlâyı tefekkür ile meşgûl oldu. Âlimler, din ve devlet büyükleri, mülk ve millet sahipleri ve her sınıf insan ziyâretine gelirler, hizmetinde bulunurlar, nasîhat isterler ve rızâsına kavuşmak için can atarlardı.

Tîmûr Hanın torunlarından Sultanzâde Muhammed bin Baysungur, Irak'a gideceği vakit şeyhin ziyâretine geldi. Şeyh ona adâlet ve merhâmet hakkında pek çok nasihatlerde bulundu. Sohbet esnâsında şehzâdenin kalbinde şeyhe karşı büyük bir muhabbet hâsıl oldu. Şeyhin önüne bir kese altın bıraktı. Şeyh bunu kabûl etmedi ve şu beyti okudu:

"Altını dağıtmak, onu hiç almamaktan daha iyi ve hayırlı değildir." Sultanzâde bundan sonra şeyhe daha çok bağlandı.

Şeyh Azerî hazretlerinin kasîdelerini toplamış olduğu dîvânındaki şiirlerinden bâzıları şu mânâdadır:

"Ben sana hikmetten bir nükte öğreteyim. Sen bunu yaparsan iki âlemde büyük adam olursun. Tarîkat libasını giydiğin vakit zilletten müteessir olma. İzzet ile övün."

"Yaygı gibi yayılmış olan bu yeryüzünün durumunu gözünün önüne al. Bunu tıpkı siyâh, beyaz hânelere ayrılmış bir satranç tahtası gibi farz et. Birbiri karşısına konulmuş siyah ve beyaz hâneler ayniyle gece ve gündüzün aydın ve karanlık saatlerine benzer. Burada akıl ve nefs birer mühendis ve hokkabaz ve yekdiğerini yenmek isteyen iki satranç ustasıdır. Aklını başına al; nefis, hîleler yapan, dalavereci bir rakîptir. Ey Azerî, bir kimse nefsin kötü isteklerinden korunmazsa murâd atını, ilâhî yoldaki arzu ve isteğini kaybetmiştir. Zaman herkesle bir türlü oyun oynar. Onun oyunundan sakının."

"Hikmet hazînesinin anahtarı bizim elimize geçtiği zamandan beri hırs gözüne kanâat sürmesini sürdük. Ey gönül bu dünyâ olayları ayarı düşük bir pazardır. Biz bunu birçok kere himmet terâzisiyle tarttık. Ancak korkarım ki, bizim tâat ve ibâdet sayfalarını yok saydığımız gibi, yarın tevfik sayfamızı da yok saymasınlar. Bugün ayrılıktan çektiğimiz azâbın yanında yarın haşr gününde çekeceğimiz azâbın gözümüzün önünde hiç ehemmiyeti yoktur. Vatanın ve yar ile bulunmanın kadri kıymeti nedir? Bunu bizden sor. Çünkü biz gurbet mihneti nedir; bunu çekmişiz, ne acı olduğunu biliriz."

Şeyh Azerî hazretlerinin dîvânından başka **Cevâhirü'l-Esrâr, Sa'yü's-Safâ, Tuğrây-ı Hümâyûn** ve **Acâibü'l-Garâib** adında eserleri vardır. Şeyh hazretleri 82 yaşında iken 1462 (H.866) yılında İsferâyin kasabasında vefât etti. Mezarı buradadır. Bütün malını mülkünü sâlihlere, zâhidlere, dünyâya düşkün olmayanlara, fakirlere ve ilim talebelerine vakfetmişti. Bu sebeple türbesinin yanındaki zâviyede yıllarca ders okundu. Ziyâretçiler eksik olmadı. Sultanlar ve hâkimler de onun rûhu için orada ders gören talebelere ve gelip giden fakirlere, ihtiyaç sâhiplerine lütuf ve ihsânlarda bulunurlardı.

Hâce Ahmed-i Müstevfî, Şeyhin vefâtı üzerine şu kıtayı söyledi:

"Yazık ki zamânenin şeyhi Azerî'nin hayat kandili riyâsız kaldı. Gönül çerağı onun hayat körüğüyle hakîkatlerin her çeşidiyle parlıyordu. O şiir söylemekte Hüsrev-i Dehlevî'ye benzediği için, ölüm târihi "Hüsrev" oldu."

1) Devletşah Tezkiresi; s.466-472

AZÎZ MAHMÛD HÜDÂYÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. 1541 (H.948) yılında Şereflikoçhisar'da doğdu. Bursa'da Muhammed Üftâde hazretlerinden feyz aldı. 1598 (H.1007) de Üsküdar'da câmi ve dergâh yaptırdı. 1628 (H.1038)'de vefât etti. Kabri, İstanbul Üsküdar'da kendi dergâhı yanındaki türbesindedir.

Mahmûd Hüdâyî, Fadlullah bin Mahmûd'un oğludur. Çocukluğu Sivrihisar'da geçti. Burada ilk tahsîline başladı. İlmini ilerletmek için İstanbul'a gitti. Küçük Ayasofya Medresesinde tahsîline devâm etti. Çok zekî olup bir defâ okuduğunu zihninde tutar, tekrar kitaba bakmaya lüzum hissetmezdi. Hocalarından Nazırzâde Ramazan Efendi, ona husûsî bir ihtimâm gösterdi. Mahmûd Hüdâyî genç yaşta; tefsîr, hadîs, fıkıh ve zamânın fen ilimlerinde büyük bir âlim oldu. Hocası Nâzırzâde onu yanına yardımcı olarak aldı. Mahmûd Hüdâyî, bir taraftan hocası Ramazan Efendiye yardım ederken, diğer yandan da Halvetî yolunun şeyhlerinden Muslihuddîn Efendinin sohbetlerine katılarak tasavvuf yolunda ilerlemeye çalıştı. Bu arada hocası Nâzırzâde'nin, Edirne'de bulunan Sultan Selim Medresesine tâyini çıktı. Mahmûd Hüdâyî, yirmi sekiz yaşında iken hocası ile Edirne'ye gitti. Ramazan Efendi, kısa bir süre Edirne'de müderrislik yaptıktan sonra, Şam ve Mısır'a kâdı tâyin edildi. Talebesi Mahmûd Hüdâyî'yi oraya da götürdü. Mahmûd Hüdâyî Mısır'da Halvetî şeyhlerinden Kerîmüddîn hazretlerinden ders alarak, tasavvuf yolunda yetişmeye çalıştı.

Mahmûd Hüdâyî otuz üç yaşında iken, hocası Nâzırzâde ile Bursa'ya geldi. Üç sene Ferhâdiye Medresesinde müderrislik yaptı. Üç sene sonra, hocasının vefâtı ile Bursa kâdılığına getirildi. Bursa kâdısı olarak vazîfeye başlıyan Mahmûd Hüdâyî hazretleri, kâdılığı esnâsında bir gece rüyâsında Cehennem'i ve Cehennem'in ateşinde tanıdığı bâzı kimselerin yandığını gördü. Bu korkunç rüyânın verdiği dehşet ve üzüntü içindeki günlerde, bir hanım bir dâvâ getirdi. Bu dâvadan sonra Bursa kâdılığını bıraktı ki, hâdise şöyle idi:

O günlerde Bursa'da, evliyâullahtan olan Muhammed Üftâde hazretleri halkın mânevî terbiyesi işi ile meşgûl olurlardı. Yine Üftâde hazretlerini seven fakir bir kimse vardı. Her sene hac mevsiminde hacca gitmek ister, fakat gidecek parası olmadığı için arzusuna kavuşamazdı. Üzüntüsünden hiç yüzü gülmez, gözleri hep hacca gidenlerin yolu üzerine takılır kalırdı. Evde hanımı, yüzü gülmeyen kocasının bu hâline oldukça üzülürdü. Yine bir sene hac mevsiminde, parası olmadığı için hacca gidemeyen bu fakir üzüntüsünden ne yapacağını şaşırdı. Aralarında geçen bu konuşmanın sonunda elinde olmayarak hanımına; "Eğer bu sene de hacca gidemezsem seni üç talak ile boşadım." dedi.

Günler geçti. Kurban bayramı yaklaştı. Fakiri bir düşüncedir aldı. Hacca gidemezse, evde hanımı boş olacaktı. Bir yerlerden borç bulup hacca gidememişti. Ne yapacağını şaşırdığı bir gün, hatırına Muhammed Üftâde geldi. Hemen huzûruna gidip ağlayarak durumunu anlattı. O da; "Bizim Eskici Mehmed Dede'ye git, selâmımızı söyle. O seni hacca götürüp derdine dermân olur." buyurdu. Fakir, sevinerek huzûrdan ayrıldı, süratle Mehmed Dede'nin dükkânına koştu. Mehmed Dede'ye, hocasının selâmını söyleyip derdini anlattı. Mehmed Dede:

"Ey fakir!Gözlerini kapa. Aç demeden sakın açma." dedi. Fakir gözlerini açtığında

kendilerini Mekke'de buldular. Mehmed Dede, Allahü teâlânın izniyle, fakiri bir anda Hicâz'a götürmüştü. O gün, arefe idi, hacılar Arafat'a çıkmışlardı. Fakir ve Mehmed Dede de ihram giyip Arafat'a çıktılar. Ertesi günü Kâbe-i muazzamada vakfeye durdular. Ziyâret edilecek yerlere gittikten sonra, Bursalı hacıları buldular. Onlar, hemşehrileri olan Mehmed Dede'yi ve Fakiri görünce sevindiler. Fakir birkaç hediye alıp, bir kısmını da getirmeleri için komşusu olan hacılara emânet etti. Vedâlaşarak ayrıldılar. Yine Mehmed Dede'nin kerâmetiyle bir anda, Mekke-i mükerremeden Bursa'ya geldiler.

Fakir getirdiği bâzı hediyelerle eve gelince, hanımı birkaç gündür eve gelmeyen kocasını eve almak istemedi ve;

"Sen beni boşamadın mı? Hangi yüzle bana hediye getirerek eve giriyorsun?" dedi. Kocası da; "Hanım, ben hacca gittim geldim. İşte bu getirdiklerimi de Mekke'den aldım." dediyse de, kadın: "Bir de yalan söylüyorsun. Üç beş gün içinde hacca gidilip gelinir mi? Seni mahkemeye vereceğim." dedi ve Kâdı Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye gelerek; "Kâdı Efendi! Artık ben bu adamla bir arada yaşayamam. Nikâhımızın fesh edilmesini istiyorum. Bunun Kurban Bayramından iki gün evvel Bursa'da olduğunu herkes biliyor. Hâlbuki ona sorun, hacca gitmiş, Arafat'a çıkmış, şeytan taşlamış, zemzemler, sürmeler getirmiş... Beni aldatıyor. Bir haftada oraya gider, bu işleri yapar ve nasıl geri gelir? Yanına da bir yalancı şâhit bulmuş. "EskiciBaba gördü, yanımdaydı." diyor ve bu husus şer'iye siciline işleniyor.

Bu sözler üzerine Azîz Mahmûd Hüdâyî, hanımın kocasını mahkemeye çağırtarak onu da dinledi. Fakir; hacca gittiğini, Kâbe-i muazzamayı tavâf edip, ziyâret edilecek yerleri gezdiğini, Bursalı hacılarla görüşüp getirmeleri için emânet dahi verdiğini iddiâ etti. Bu sebeple boşanmanın vâki olmadığını söyledi. Fakir, Mehmed Dede'yi şâhit gösterdi. Mahkemeye gelen Mehmed Dede ise kâdının bu sözlere bir türlü inanmak istemediğini görerek; "A kâdı efendi! Şeytan, Allahü teâlânın düşmanı olduğu hâlde, bir anda dünyânın bir ucundan bir ucuna gidip gelir de, bir velînin bir anda Kâbe'ye gitmesi niçin kabûl edilmez!" dedi. Kâdı hayret ederek, mahkemeyi hacıların dönüşüne bıraktı. Aradan günler geçti. Bursalı hacılar geldi. Mahkeme gününde şâhid olarak, fakirin hac vazîfesini yaptığını, hattâ verdiği emânetleri getirdiklerini bildirdiler. Kâdı, şâhitlerin verdiği bu ifâde ile dâvâcı hanımın nikâhı fesh etme isteğini reddetti. Böylece boşanma olmadı.

Ancak bu hâdise, Kâdı Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendinin günlerce aklından çıkmadı ve çok etkiledi. Nihâyet Eskici Mehmed Dede'nin yanına gidip; "Beni talebeliğe kabûl buyurmanız için gelmiştim." dedi. O da; "Nasîbiniz bizden değil, Üftâde'dendir. Onun huzûruna giderek mürâcaatınızı bildirin." dedi. Kâdı evine gitti. Hizmetçisine atının hazırlanmasını emretti. Kendisi de sırmalı kaftanını, sarığını giyerek hazırlanan atına bindi. Yanına seyisini de alıp, Üftâde hazretlerinin dergâhına gitmek üzere yola çıktı. Bugünkü Molla Fenârî Câmiinin doğu tarafındaki sokağa geldiğinde, atının ayaklarının bileklerine kadar kayalara saplandığını gördü. Bütün uğraşmalarına rağmen bir adım ileri süremedi. (Bu kayanın üç kuzular semtinde olduğu da söylenmektedir.) Çâresiz, atından indi. Sırmalı kaftanıyla Üftâde Dergâhına doğru yürüdü. Kâdı, dergâha vardığında, bahçede yamalı elbiseler içinde bahçeyi çapalayan bir zât gördü. Ona hitâben; "Ben Bursa Kâdısı Mahmûd'um. Şeyh Üftâde'yi görmek istiyorum. Çabuk geldiğimi haber ver." dedi. Kâdının hizmetçi zannettiği Şeyh Üftâde hazretleri dinledi dinledi, sonra hafifçe doğrularak:

"Yazıklar olsun ey Kâdı Efendi! Herhâlde yanlış yere geldiniz. Burası yokluk kapısıdır ve biz bu kapının kuluyuz. Hâlbuki sen varlık sâhibisin. Bu hâlde ikimizin bir araya gelmesi mümkün mü? Senin ilmin, malın, mülkün, şânın ve mâmûr bir dünyân var. Bizim gibi kulların Allahü teâlâdan başka kimsesi yoktur. Atın bile gelmek istemeyip ayakları kayalara saplanmadı mı?" buyurdu. Bu sözler ve yaptığı hatâ Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye çok tesir etti. Gözlerinden iki sıra yaş döküldüğü hâlde; "Efendim! Her şeyimi mübârek kapınızın eşiğinde terk eyledim. Dileğim talebeniz olabilmek ve hizmetinizi görmekle şereflenmektir. Her ne

emrederseniz yapmaya hazırım." dedi. Bu samîmî ifâde üzerine Üftâde hazretleri tâne tâne buyurdu ki:

"Ey Bursa kâdısı! Kâdılığı bırakacak, bu sırmalı kaftanınla Bursa sokaklarında ciğer satacaksın. Her gün de dergâha üç ciğer getireceksin!" Her şeyi bırakacağına, her emri yerine getireceğine söz veren Mahmûd Hüdâyî derhal kâdılığı bırakıp ciğer satmaya başladı. Sırtında sırmalı kaftanı olduğu halde, ciğerleri, Bursa sokaklarında, "Ciğerci! Ciğerciiii!" diye diye bağırarak satıyordu. Bursalıların hayret dolu bakışlarına, kadınların ve çocukların alay etmelerine hiç aldırmıyordu. Onu görenler; "Bursa kâdısı Azîz Mahmûd Hüdâyî aklını oynatmış, tımarhânelik olmuş." diyorlardı. Bu şekilde, nefsini kırıp, rûhunu yükseltmek için her türlü alaya alınmaya katlanıyordu. Her akşam dergâha geldiğinde hocası ona; "Bugün ne yaptın? Ciğerleri satabildin mi?" diye soruyor, o da, başından geçenleri anlatıyordu.

Üftâde hazretleri daha sonra, yeni talebesinin nefsini iyice kırmak ve terbiye etmek için onu dergâhta helâ temizleme işi ile vazîfelendirdi.Hüdâyî bir gün abdesthâneleri yıkarken kulağına davul-zurna sesleri geldi. Şöyle bir kulak kabarttığında, kendi yerine tâyin olunan yeni kâdının geldiğini ve halkın karşılamaya çıktığını öğrendi. Bir anlık dalgınlık ile kendi kendine; "Yeni kâdı geliyor ha!.. Bîçâre Mahmûd, sen böyle bir mesleği bıraktın. Şimdi abdesthânelerde temizlik yapıyorsun." diyerek nefsinin aldatmasına yakalandı. Ancak daha bu düşünceler geçer geçmez derhal toparlandı ve;

"Mahmûd! Sen şeyhine nefsini ayaklar altına alacağına dâir söz vermemiş miydin?" diyerek bu hâle tövbe etti. Sonra da nefsini tahkir için elindeki süpürgeyi atarak, taşları sakalıyla süpürmeye başlayacağı bir anda, şeyhi Üftâde hazretleri kapıda göründü ve;

"Mahmûd, evlâdım! Sakal mübârek şeydir. Onunla böyle bir iş yapılmaz. Maksad sana bu mertebeyi atlatmaktı." buyurarak, Hüdâyî'yi alıp içeri dergâha götürdü.

Böylece nefsinin istek ve arzularına sırt çevirip istemediği şeyleri yapmakta büyük gayret sarfeden Azîz Mahmûd Hüdâyî kısa zamanda üstâdının en önde ve gözde talebesi oldu. Develer yükü kitâbın ona öğretemediğini Üftâde hazretlerinin bir bakışı öğretiyor, gönlünden geçen bir suâline bin cevap birden veriyordu.

Bir gün Üftâde hazretleri talebeleri ile kırlarda sohbet etmişlerdi. Bir ara talebeler etrafa dağılarak herbiri birer demet çiçek topladılar. Hüdâyî Efendi ise elinde kurumuş ve sapı kırılmış bir çiçek olduğu hâlde döndü. Herkes hediyelerini şeyhleri Üftâde hazretlerine takdim etmiş o da kabûl ederek memnuniyetini belirtmiş ve duâlar etmişti.Hüdâyî de hediyesini verince, Üftâde hazretleri:

"Oğlum, arkadaşlarınız demet demet çiçek getirdiler. Siz bize bir tek solmuş çiçeği mi lâyık gördünüz?" buyurdu. Hazret-i Hüdâyî de; "Efendimize ne getirsem azdır. Fakat koparmak için el uzattığım her çiçek Allahü teâlâyı tesbih ediyordu. Bu tesbihi işiterek el çekip hiç birini koparamadım. Ancak kurumuş ve sapının kırılmış olmasından dolayı bu çiçeği tesbihten kesilmiş gördüm. Bu sebeple bunu getirebildim." Azîz Mahmûd Hüdâyî bu cevâbıyla şeyhinin bir kat daha muhabbet ve teveccühünü kazandı. Çünkü Üftâde hazretleri Hüdâyî'ye her zaman; "Evlâdım her zerrede Hakk'ı göreceksin, her zerreye Hak muâmelesi yapacaksın, başka yolu yok, bu böyledir." derdi. Sevinci, talebesinin bu mertebeye ulaşmasından geliyordu.

Nitekim bir sabah Hüdâyî hazretlerinin artık nihâyete erdiğini ve halkı irşâda, doğru yolu göstermeye başlayacağının işâretini verdi. Hüdâyî hazretleri her sabah erkenden kalkarak hocasının abdest suyunu ısıtıp hazır ederdi. O sabah ise uykuya dalmış ve ancak son vakitte uyanabilmişti. Derhâl ibriği aldı. Fakat ısıtmaya vakit yoktu. Çünkü hocasının ayak seslerini işitiyordu. İbriği göğsüne bastırmış bir halde kalakaldı. Üftâde hazretleri eğilerek; "Haydi evlâdım suyu dök." dedi. Hüdâyî hazretleri ise ibriği göğsüne bastırmış hâlde duruyor ve buz gibi olan suyu hocasının eline dökmeye kıyamıyordu. Üftâde hazretleri tekrar; "Haydi

evlâdım! Ne duruyorsun? Geç kalacağız." deyince, çekine çekine ve korkarak suyu dökmeye başladı. Ancak hocasının sözü onu bir kat daha şaşırttı. "Evlâdım Mahmûd bu su ne kadar ısınmış böyle. Bunu normal ateş ile ısıtmayıp, gönül ateşi ile ısıtmışsın. Bu hâl artık senin hizmetinin tamam olduğunu gösteriyor."

Böylece Muhammed Üftâde hazretleri, Hüdâyî'ye icâzet, diploma verdi ve onu çocukluğunu geçirdiği Sivrihisar'a, İslâmiyeti yaymak, emir ve yasaklarını bildirmek üzere gönderdi. Azîz Mahmûd Hüdâyî, âilesiyle birlikte Sivrihisar'a giderek hizmete başladı. Ancak burada sâdece altı ay kadar kalabildi. Hocasının ayrılığına dayanamayarak tekrar Bursa'ya geldi. Bursa'ya geldiği günlerde, doksan yaşından ziyâde olan hocasının hizmetini görmeye başladı. Bu hizmetlerinden çok memnun olan Muhammed Üftâde; "Oğlum! Pâdişâhlar ardınca yürüsün." diye duâ etti. O sene Üftâde hazretleri vefât etti.

Azîz Mahmûd Hüdâyî mânevî bir işâretle Trakya'ya gitti. Bir müddet sonra da Şeyhülislâm Hoca Sâdeddîn Efendi vâsıtasıyla İstanbul'a geldi. Küçük Ayasofya Câmii tekkesinde hocalık yapmaya başladı. Bu arada Fâtih Câmiinde, talebelere, tefsîr, hadîs ve fıkıh dersleri verdi. Burada kaldığı müddet içinde, ilim ve devlet adamlarına kadar uzanan geniş bir muhit edindi. Bu arada, Üsküdar'da kendi dergâhının bulunduğu yeri satın aldı. Buraya dergâhını inşâ eyledi. Dergâhında yüzlerce talebenin yetişmesi için çok uğraştı. Kısa zamanda nâmı her tarafta duyuldu. Akın akın talebeler dergâhına koştular. Hasta kalblerine şifâ olan sohbetlerine kavuştular. Onun feyz ve bereketleri ile mârifetullaha kavuştular. Dergâh, en fakirinden en zenginine ve en üst kademedeki devlet ricâline kadar her tabakadan insanlar ile dolup taşıyordu. Devrin pâdişâhları da ona hürmette kusur etmiyorlardı. Üçüncü Murâd Han, Üçüncü Mehmed Han, BirinciAhmed Han, İkinci Osman Han ve Dördüncü Murâd Han'a nasîhatlarda bulundu. Dördüncü Murâd Han'a, saltanat kılıcını kuşattı.

1595 yılında İranlılarla yapılan Tebrîz seferine Ferhat Paşa ile berâber katıldı. Zaman zaman pâdişâhların dâvetlisi olarak saraya gidip, onlarla sohbetlerde bulundu.Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin, çeşitli câmilerde vâz vermesi için sevenleri devamlı taleplerde bulundular. O, Üsküdar İskelesindeki Mihrimah Sultan Câmii ile Sultanahmed Câmiinde belli günlerde vâz vererek, insanlara feyz ve mârifet sundu.

Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin talebesi olmakla şereflenmek için, herkes birbiriyle yarışıyordu. Bunların başında; Sadrâzam Halîl Paşa, Dilâver Paşa, Şeyhülislâm Hoca Sâdeddîn Efendi,Şeyhülislâm HocazâdeEsad Efendi, Okçuzâde Mehmed Efendi, İbrâhim Efendi, NevizâdeAtâyî Efendi geliyordu. O zamandaHüdâyî Dergâhı, İstanbul'un en mühim bir kültür merkezi hâline geldi.Pekçok âlim yetişti.

Osmanlı tahtında yirmi yıl kadar saltanat süren Üçüncü Murâd Han, Hüdâyî hazretlerine büyük muhabbet besler ve yapacağı işlerde onun ile istişâre yapardı. Pâdişâh 1595 Haziranında vefât ettiği zaman, Hüdâyî hazretleri şu ilâhîyi söylemiştir.

Yalancı dünyâya aldanma yâ hû,

Bu dernek dağılır dîvân eğlenmez.

İki kapılı bir virânedir bu,

Bunda konan göçer, konuk eğlenmez.

Bakma bunun karasına ağına,

Gönül verme bostanına bağına,

Benzer hemân çocuk oyuncağına,

Burda aklı olan insan eğlenmez.

Vârını îsâr et Mevlâ yoluna,

Bunda ne eylersen anda buluna,
Bir gün sefer düşer berzah iline,
Otağı kalkacak Sultan eğlenmez.

Sen ey gâfil ne sandın rûzigârı,
Durur mu anladın leyl-ü-nehârı,
Yükün yeynildigör evvelden bârı,
Yoksa yolcu gider kervan eğlenmez.

Doğrusuna gidegör bu yolların
Geçegör sarpını yüce bellerin,
Dünyâ zindânıdır mümin kulların,
Zindanda olan kul kolay eğlenmez.

Ömür tamam olup defter dürülür,
Sırat köprüsü ve mîzân kurulur,
Hakkın dergâhında elbet durulur,
Buyruğu tutulur fermân eğlenmez.

Hüdâyî n'oldu bu kadar peygamber,
Ebû Bekr u Ömer, Osman u Haydar,
Hani Habîbullah Sıddîk-ı Ekber,
Bunda gelen gider bir cân eğlenmez.

Üçüncü Murâd Hanın yerine geçen Üçüncü Mehmed Han ve ondan sonra tahta çıkan Birinci Ahmed Han da Şeyh Hüdâyî hazretlerine büyük bir saygı ile bağlı idiler.

Bir gün Sultan Birinci Ahmed Han rüyâsında; "Avusturya Kralı ile güreş tuttuğunu, fakat kendisinin arka üstü yere düştüğünü" görmüştü. Zâhiren bakıldığında rüyâ çok korkunç idi. Sabahleyin, derhal huzûra getirilen âlimler ve rüyâ tâbircilerinden hiçbiri bu rüyâyı, Pâdişâhı tatmin edecek şekilde tâbir edemedi. Nihâyet Üsküdar'da bulunan Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin, bu rüyâyı tâbir edebileceğini arz ettiler. Pâdişâh Birinci Ahmed bir mektup yazarak, yakınlarından biriyle gönderdi ve tâbir edilmesini ricâ etti. Haberci, mektubu alıp süratle Üsküdar'a geçti. Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin kapısını çaldığında, onun içerden elinde bir zarf ile kapıya çıktığını gördü. Habercinin getirdiği mektubu alırken, kendi elindeki mektubu da Pâdişâha verilmek üzere verdi ve; Sultânımızın gönderdiği mektûbun cevâbıdır." buyurdu. Mektubu şaşkınlık içinde alan haberci, derhal mektubu sultâna götürdü ve gördüklerini anlattı. Sultan Birinci Ahmed Hanın gönderdiği mektup, daha açılıp okunmadan cevâbı gönderilmişti.Sultan AhmedHan, gönderilen bu mektubu heyecanla okudu. Deniyordu ki: "Allahü teâlâ insan vücûdunda arkayı, cansız mahlûklarda ise toprağı, en kuvvetli olarak yarattı. İnsan ile toprağın birbirlerine değmesi, bu iki kuvvetin bir araya gelmesi demektir. Böylece, Pâdişâhımızın arka üstü yere yatması ile bu iki kuvvet birleşmiştir. Dolayısıyla bu rüyâdan İslâmın temsilcisi olan pâdişâhımızın, küffâra karşı zafer kazanacağı anlaşıldı." Pâdişâh bu tâbiri pek beğendi ve; "İşte gördüğüm rüyânın tâbiri budur." dedi. DerhalAzîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerine bin altın gönderdi.

Diğer taraftanAzîz Mahmûd Hüdâyî'nin hanımı hâmile olup doğumu yaklaşmıştı. Fakir oldukları için doğacak çocuğun ihtiyaçlarını alamamışlardı. ÇünküHüdâyî hazretleri kapısına gelen, kendisine el açan fakir ve ihtiyâç sâhiplerine hiç düşünmeden nesi olsa verirdi. Bu

sebeple çoğu kez evde yakacak mum bile bulamazlardı. Bu sebeple hanımı;

"Bursa kâdılığını bıraktın, medrese hocalığını terkettin...Elindeki malını mülkünü, ona buna vererek harcadın... Dünyâya gelecek yavruya saracak bir bez parçası bile yok!.." diye yakınıyordu.

Tam bu sırada kapı çalındı. Hüdâyî hazretleri kapıya doğru giderken hanımına da; "Hâtun, Allahü teâlâ istediğin dünyâlığı gönderdi." buyurdu. Kapıyı açtığında Sultan Ahmed Hanın hediyelerini ve bir kese içinde gönderdiği bin altını alarak hanımına teslim etti. Ertesi gün de Pâdişâh kendisi gelerek elini öptü ve talebesi olmakla şereflendi.

Sultan Ahmed Han, bir gün Hüdâyî hazretlerine bir hediye göndermiş, o da bunu kabûl etmeyerek iâde etmişti. Pâdişâh bu sefer aynı hediyeyi Şeyh Abdülmecîd Sivâsî'ye gönderdi. Onun kabûl etmesi üzerine bir gün pâdişâh kendisine; "Bu hediyeyi Hüdâyî'ye gönderdiğim halde kabûl buyurmadılar." dedi. Abdülmecîd Sivâsî de; "Pâdişâhım, Hüdâyî bir ankâdır ki, lâşeye tenezzül etmez." cevâbını verdi.

Pâdişâh birkaç gün sonra Hüdâyî hazretlerinin sohbetine gidince; "Geri gönderdiğiniz hediyeyi Abdülmecîd Efendi kabûl etti." dedi. Bu söz üzerine Hüdâyî hazretleri de; "Sultanım! Şeyh Abdülmecîd bir deryâdır. Ona bir katre necâset düşmekle pislenmiş olmaz." diyerek zârifâne bir cevap verdi.

Sultan Ahmed Han, büyük bir câmi yaptırmak istiyordu. Kararını verdi ve yerini tesbit ettirdi. Temel atma merâsimi için hocası Azîz Mahmûd Hüdâyî ve diğer âlimleri dâvet etti.Kurbanlar kesildi. Temel atmak için ilk kazmayı, Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretleri vurdu. Pâdişâh, yoruluncaya kadar temel kazdı. Böyle bir başlangıçtan yıllar sonra, câmi yapıldı ve açılışını yapmak ve Cumâ hutbesini okumak üzere Azîz Mahmûd Hüdâyî dâvet edildi. Ancak o gün beklenmedik bir şey oldu. Önce bardaktan boşanırcasına yağmur başladı. Sonra fırtına ile berâber denizde dalgalar büyüdü, yükseldi ve şiddetlendi. Bu şartlar altında Üsküdar'dan Sarayburnu'na geçmek imkânsızlaşmıştı. Ne var ki Şeyh hazretleri Hünkâra söz vermişti. Bu sebeple Üsküdar iskelesine geldi ve bir kayık kiralayarak içine atladı. O binince sâdık talebeleri durur mu? Hemen onlar da bindiler. Böylece Şeyh hazretleri yanında birkaç talebesiyle birlikte Sarayburnu'na doğru açıldı. Allahü teâlânın izniyle Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin himmeti bereketiyle, kayığın ön, arka ve yanlarından bir kayık mesâfesinde deniz süt liman oluyor, dalgalar kayığa hiç tesir etmiyordu. Bu şekilde herkes korkudan denize çıkamazken, Azîz Mahmûd Hüdâyî kayığıyla selâmetle karşıya geçti. Üsküdar ile Sarayburnu arasındaki bu yola "Hüdâyî yolu" dendi ki, fırtınadan uzak, selâmetle gidilen bir deniz yolu olduğu kabûl edilir.

Bu sırada Ahmed Han da, Fevkânî Kasr-ı Hümâyûnunda telaş ve üzüntü içerisinde Hüdâyî hazretlerini bekliyordu. Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretleri tam köşkün yanına gelince, müthiş bir gümbürtü koptu. Kulakları sağır edecek bir biçimde patlayan gürültünün ardından düşen yıldırım, Kasr-ı Hümâyûnun bir yanını çökertti. Binâ allak bullak olmuş; ne pâdişâh dışarı çıkabiliyor, ne de bir kimse içeri girip onu kurtarabiliyordu. Ancak Hüdâyî hazretleri telaşlanmadılar. Kimsenin de telaşlanmasına fırsat vermediler. Hemen Kasr-ı Hümâyûnun çöken tarafına asâsını dayayıp binânın yıkılmasına engel oldu. Sonra Pâdişâhı ve yanındakileri tek tek köşkten indirdiler.

Bu sırada dayanak direkleri de getirilmiş ve çöken yana konulmuştu. Köşkteki son kişinin de inmesini müteâkip gerekli tedbirlerin alındığını gören Hüdâyî hazretleri, bastonunu dayadığı yerden çektiler. O anda inanılmaz bir olay oldu. Küçük bir bastonun çektiği yüke direkler dayanamayıp çatır çatır kırıldı ve binâ çöktü.

Bu olayı gören herkes Hüdâyî hazretlerine daha fazla gönülden bağlandı. Artık yağan yağmur ve kopan fırtına kimsenin umurunda değildi. Büyük bir alayla Sultanahmed Câmiine gelindi.

Sonra câmi büyük mürşîdin eli ve duâsı ile ibâdete açıldı.

Sultan Ahmed Han, birgün bâzı devlet erkânıyla gezmeye çıkmışlardı. Ormanlık bir yerde istirâhat ederlerken hizmetçiler bir koyun kesip, kızartarak Pâdişâha ikrâm ettiler. Sultan Ahmed Han besmele çekerek elini ete uzattığı an, Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretleri beliriverdi. Pâdişâha; "Sultânım! Sakın yemeyiniz, o et zehirlidir." buyurdu. Etten bir mikdâr kesip, oradaki bir köpeğe verdiklerinde, köpeğin derhal öldüğü görüldü.

Zamânın pâdişâhı Ahmed Han; vezirlerinden birini azletmiş, mührünü de Üsküdar tarafında oturan bir başka vezire göndermişti. Yolda mührü götüren haberci, bir deniz kazâsına tutulduğu için mührü denize düşürdü. Mührün denize düştüğünü öğrenen Pâdişâh, Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye gidip durumu anlatınca, o da pöstekisinin altına elini uzatıp, suları damlamakta olan mührü Pâdişâha teslim etti.

Sultan Ahmed Han, hocası Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerini ziyârete gitmişti. Bir müddet sohbetten sonra atlarına binerek gezintiye çıktılar. Karacaahmed mezârlığının yanından geçerken, Mahmûd Hüdâyî, Pâdişâha dönerek; "Sultânım! İster misiniz bugün size bir şey göstereyim?" diye sordu. Sultânın, "İsterim!" demesi üzerine, kabristanlığa dönerek; "Kalkınız!" dedi. Bu hitâb karşısında bütün ölüler arpa başağı gibi kabirlerinin içinde dikiliverdiler. Pâdişâh bu hâli gördükten sonra, Mahmûd Hüdâyî; "Dönünüz!" emrini verince, kabir ehli yine eski hâllerine döndüler.

Sultan Ahmed Han, Peygamber efendimizin mübârek Kadem-i şerîfin izi bulunduğu bir taşı Mısır'da Kayıtbay Türbesinden İstanbul'a getirtmiş ve Eyyûb Câmiine koydurmuştu. Sultanahmed Câmii tamamlanınca da Nakş-ı Kadem oradan alınarak buraya nakledildi. Nakil işinin yapıldığı günün gecesinde Sultan Ahmed şöyle bir rüyâ gördü:

Bütün pâdişâhların toplandığı yüce bir dîvanda Peygamber efendimiz kâdılık yapmaktadır. Kayıtbay Türbesini ziyârete vesîle olan "Kadem-i şerîf" resmini kendi câmiine nakleden Sultan Ahmed'den dâvâcıdır. Peygamber efendimiz dâvâcıyı dinledikten sonra, Kadem-i şerîfin alındığı yere geri verilmesi istikâmetinde karar verir. Suçlu mevkıinde oturan Ahmed Han, kan ter içerisinde uyanır ve derhal şeyhi Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerine giderek rüyâsını anlatır. Hüdâyî hazretleri, rüyâyı; "Emânetin derhâl yerine gönderilmesi." şeklinde yorumlar ve Kadem-i şerîf taşı Kayıtbay Türbesine iâde edilir.

Bu hâdise üzerine Sultan Birinci Ahmed, "Kadem-i Saâdet-i Peygamberî" şeklinde bir sorguç yaptırıp, Cumâ, bayram ve diğer resmî günlerde bereketlenmek için hilâfet sarığına takmaya başladı. Ayrıca bir tahta üzerine resmedilen "Kadem-i şerîfin" kenarına da:

N'ola tâcım gibi başımda götürsem dâim

Kadem-i resmini dâim Hazret-i Şâh-ı Rusülün

Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir

Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün.

kıtasını kendi hattıyla yazıp şeyhi Hüdâyî Efendiye gönderdi. O da bunu dergâhının duvarına astırdı.

Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretleri bir gün Ahmed Hanı ziyârete gitmişti. Pâdişâh; "Efendim! Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin, kıyâmet günü talebelerine ve pekçok günahkâr mümine şefâat edeceği hakkında rivâyetler var. Bu rivâyetlerin doğruluğu hakkında ne buyurursunuz? diye suâl eyledi. Azîz Mahmûd Hüdâyî hemen cevap vermedi. Bir müddet murâkabe hâlinde kaldıktan sonra; "Bu söz doğrudur." buyurdu. Sonra Padişâh; "Efendim! Acabâ zât-ı âlinizin bizlere bir vâdiniz ve müjdeniz yok mudur?" diye sorunca, Mahmûd Hüdâyî ellerini kaldırarak: "Yâ Rabbî! Kıyâmete kadar bizim yolumuza katılan, bizi sevenler ve ömründe bir kere türbemize gelip rûhumuza fâtiha okuyanlar bizimdir. Bize talebe olanlar denizde boğulmasınlar. Ömürlerinin sonlarında fakîrlik görmesinler. Îmânlarını kurtararak

gitsinler ve öleceklerini bilip haber versinler." diye duâ eyledi. (Âlimler ve evliyâ bu duânın kabûl olduğunu, bu yola mensup kimselerin hiç denizde boğulmadıklarını ve pekçok kimsenin de vefât günlerine yakın, öleceklerini haber verdiklerini bildirdiler.)

Nitekim Ahmed Han da öleceğini bilip haber verdi. Şânı yüce pâdişâh 1617 senesinde hastalandı. Sırtında bir yara çıkmıştı. Mâbeynci Mustafa, Sultânın vefâtından bir gün önce huzûrunda iken, Ahmed Hanın odada sâhibini göremediği kimselere dört defâ; "Ve aleyküm selâm." dediğini işitti. Sebebini sorduğunda, Sultan Ahmed Han; "Şu anda yanıma hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk, hazret-i Ömer, hazret-i Osmân ve hazret-i Ali geldiler. Bana; "Sen dünyâ ve âhiretin sultanlığını kendinde toplamışsın. Yarın Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimizin yanında olacaksın." buyurdular." cevâbını verdi. Hakîkaten ertesi gün vefât etti. Cenâzesinin yıkanması için hocası Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretleri dâvet edildi. Ancak o; "Sultânımı çok severdim. Şimdi dayanamam. İhtiyârlığım sebebiyle beni mâzur görün." buyurdu ve talebelerinden Şâban Dede'yi gönderdi.

Kimyâ ilmini öğrenmeye merak eden bir kimse, Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin bu ilimdeki mahâretini, bilgisini öğrenmişti. Bir gün huzûruna çıkarak, kimyâ ilmini öğrenmek istediğini arzetti. O anda Azîz Mahmûd Hüdâyî, dergâhının bahçesinde bir asma ağacının altında istirahat ediyordu. Hiç kimseyi reddetmek âdeti olmadığı için, talebenin bu arzusunu kırmadı. Yeni talebe, bu hususta bir mârifet göstermesi için ısrar edince, Mahmûd Hüdâyî asma ağacından bir yaprak kopardı. Yaprağın üzerine bâzı duâlar okuduktan sonra, talebenin hayret dolu bakışları arasında yaprağın altın olduğu görüldü. Talebe fazla ısrar edince bu hâli üç defâ tekrâr etti. Talebenin maksadı, tekrârlar esnâsında duâyı öğrenmekti. Öğrendiğine kanâat getirince; "Bu iş çok basitmiş, ben de yapabilirim." diyerek asmadan bir yaprak aldı ve üzerine öğrendiklerini okudu. Fakat bir türlü altın olmadı. Sonra; "Efendim! Ben de sizin okuduklarınızın aynısını okuduğum hâlde yaprak altın olmadı. Sebebi nedir acabâ?" diye sordu. Azîz Mahmûd Hüdâyî de; "Evlâdım! Kimyâyı öğrenebilmek için, önce nefsi terbiye etmek icâbeder. Nefsi kimyâ etmeden, bu hallere bu mârifete kavuşulamaz." buyurdu.

Azîz Mahmûd Hüdâyî zamânında İstanbul'da vebâ salgını olmuştu. Öyle ki, her gün yüzlerce insan vebâdan ölüyordu. Her evi üzüntüye boğan bu âfet karşısında halk toplanıp Azîz Mahmûd'a başvurdular. Duâ edip, salgından kurtulabilmeleri için talebde bulundular. Fakat Mahmûd Hüdâyî; "Bu gibi hususlara karışmak bize uygun değildir." buyurduysa da, halk duâ etmesi için ısrâr ettiler. Onların bu ısrârına dayanamayan Azîz Mahmûd hazretleri; "Karacaahmed Mezarlığına gidiniz. Bir servi ağacının altında, sâdece hasırı bulunan yaşlı bir kimse oturur, İsmine Hasırpûş Dede derler. Onu bulunuz ve derdinizi anlatınız. Şâyet red ederse, bizim gönderdiğimizi söyleyiniz." dedi. Herkes sevinç içinde Karacaahmed Mezarlığına gitti. Hasırpûş Dede'yi bulup durumu anlattılar. Hasırpûş Dede önce kabûl etmedi, Mahmûd Hüdâyî'nin gönderdiğini öğrenince derhâl ayağa kalkarak ellerini açtı ve duâ etti. Gelenlere dönerek; "Bugün bir kimsenin daha cenâze namazı kılınsın da, sonra vebâ salgını dursun." dedi. O günden sonra vebâ salgınından ölen olmadı.

Zengin bir kimse, Mahmûd Hüdâyî'nin üstünlüğünü görmek, anlamak için huzûruna gitti. Hiçkimseye göstermeden, Mahmûd Hüdâyî'nin seccâdesinin yanına elindeki altın dolu keseyi bıraktı. Ayrılmak için izin isteyince, Mahmûd Hüdâyî; "Bırakmış olduğunuz altınlar ile, hem dünyâ hem de âhiret mâmur edilebilir. Altın, velîye de deliye de lâzımdır. Onun için bu altınları, hayr yoluna sarfetmek üzere kabûlünde bir mahzur görmüyor, red etmeyi uygun bulmuyorum." deyince, o zengin; "Efendim kalbimde gizlediğim şeyleri aynen ifâde ettiniz." dedi ve Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye muhabbeti ve hürmeti artmış bir şekilde huzûrdan ayrıldı.

Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretleri, 1628 (H.1038) senesinde hakîkî âleme göçtü. Vefâtından önce talebeleriyle ve tanıdıklarıyla helâlleşti, vasiyetini yaptı. Son nefeste de Kelime-i şehâdet getirerek rûhunu teslim etti. Türbesi Üsküdar'daki dergâhındadır. Âşıkları, onu ziyâret etmekte, feyz ve bereketlerinden istifâde etmektedirler.

Hayatta iken erkek evlatlarının hepsi vefât etmiş bulunan Hüdâyî hazretlerinin zürriyeti kızları vasıtasıyla devâm etmiştir.

Azîz Mahmûd Hüdâyî, insanların Ehl-i sünnet îtikâdında bulunmaları ve ibâdetlerini doğru yapmaları için pekçok eser yazmıştır. Bu eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Nefâis-ül-Mecâlis, 2) Tecelliyât, 3) Dîvân-ı İlâhiyât, 4) Habbet-ül-Muhabbe, 5) Necât-ül-Garîk, 6) Tarîkatnâme, 7) Tezâkir-i Hüdâyî, 8) Ahvâl-ün- Nebiyy-il-Muhtâr Aleyhi Salevâtullah-il-Melik-i-Cebbâr, 9) Câmi-ul-Fadâil ve Kâmi-ur-Rezâil, 10) Feth-ul-Bâb ve Ref-ul-Hicâb, 11) El-Feth-ül-İlâhî, 12) Hâşiyet-ül-Kühistânî fî Şerh-il-Fıkh-ı Keydanî, 13) Hayât-ül-Ervâh ve Necât-ül-Eşbâh, 14) Tarîkat-ı Muhammediyye, 15) Vâkıât, 16) Şerhun alel- Kasîdet-il Vitriyye fî Medhi Hayr-il-Beriyye, 17) Mensûr Mevlîd-i Nebî**...

Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretleri oğullarından birisinin sünneti için yaptırdığı merâsim dolayısıyla "dünyâya meyletti" denilmesi üzerine şu şiiri söyledi:

Alan sensin veren sensin kılan sen
Ne verdinse odur dahi nemiz var
Hakîkat üzre anlayıp bilen sen
Ne verdinse odur dahî nemiz var

Tutan el u ayak senden gelüpdür
Gören göz u kulak senden gelüpdür
Efendi dil dudak senden gelüpdür
Ne verdinse odur dahî nemiz var

Hudâyâ biz bu zâtı kanda bulduk
Neye ef'âl sıfâtı kanda bulduk
Fenâyı yâ sebâtı kanda bulduk
Ne verdinse odur dahî nemiz var

Bizim ahvâlimiz ey Hayy-u Kayyûm
Cenâb-ı Pâkine hep cümle mâlûm
Buyurdun oldu illa kaldı mâdûm
Ne verdinse odur dahî nemiz var

Hüdâyî'yi sen eriştir murâda
Senindir çünkü hükm arz u semâda
Efendi dahli yok ğayrın arada
Ne verdinse odur dahî nemiz var

DAHA BÜYÜK KERÂMET Mİ OLUR?

Azîz Mahmûd Hüdâyî bir gün, Sultan Ahmed Hanla sarayda sohbet ediyordu. Bir ara abdest tâzelemek istedi. İbrik ve leğen getirdiler. Pâdişâh hocasına hürmeten ibriği eline aldı ve abdest suyunu döktü. Sultan Ahmed Hanın annesi de kafes arkasında havluyu hazırlamıştı. Vâlide Sultan kalbinden; "Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin bir kerâmetini görseydim." diye geçirmişti. Bunun üzerine Mahmûd Hüdâyî, Vâlide Sultan'ın gönlünden geçenleri anlayarak; "Hayret! Bâzıları bizim kerâmetimizi görmek isterler, Halîfe-i rûy-i zemîn'in elimize su döküp, muhterem vâlidelerinin havlu

hazırlamasından daha büyük kerâmet mi olur?" buyurdu.

SULTANLAR RİKÂBINDA YÜRÜSÜN!

Bir gün Sultan Ahmed Han, mürşîdini ziyâret için Üsküdar'a gelmişti. Çarşıdan geçerken, Hüdâyî hazretlerinin alış-veriş ettiğini gördü. Genç Hünkâr bu esnâda attaydı. Derhal atından indi, hocasının elini öptü ve atına binmesi için ricâ etti. Bir müddetHüdâyî hazretleri at sırtında önde ve Pâdişâh da yaya olarak ardınca yürüdüler. Kısa bir süre sonra Mahmûd Hüdâyî dünyâyı titreten koca bir pâdişâhın, arkasında yaya yürümesine râzı olmadı ve; "Sultanım! Sırf hocam Muhammed Üftâde hazretlerinin duâsı ve emri yerine gelsin diye bindim. Çünkü o; "Pâdişâhlar rikâbında yürüsün." diye duâ etmişti." buyurarak atından indi. Ata tekrar Sultan Ahmed Hanı bindirdi.

Sultan Ahmed Hanın bu hâdiseden sonra aşağıdaki beytleri söylediği belirtilir:

"Varımı ben Hakka verdim, gayrı vârım kalmadı.
Cümlesinden el çekip pes dü cihânım kalmadı.
Çünkü hubbullah erişti, çekti beni kendine,
Açtı gönlüm gözünü, gayri gümânım kalmadı.

Evliyânın himmeti, yaktı beni kül eyledi,
Sâfiyim, buldum safâyı dü cihânım kalmadı.
Ahmedî der, "Yâ ilâhî! Sana şükrüm çok-durur",
Hamdülillah aşk-ı Haktan gayri vârım kalmadı."

HOCASININ DUÂSI

Pâdişâh Ahmed Hanın, gördüğü bir rüyâyı,
Güzel tâbir edince, Azîz Mahmûd Hüdâyî,

Memnun olup bin altın gönderdi kendisine,
Maddî sıkıntıdaydı, mübârek de o sene.

Zîrâ bir çocukları, olacaktı o ara,
Gerekli masraf için, elinde yoktu para.

Hanımı diyordu ki: "Bıraktın kâdılığı,
Dağıttın elindeki, ne varsa dünyâlığı,

Şimdiyse, çok yakında, çocuğumuz olacak.
Bez parçası bile yok, bu çocuğu saracak."

O böyle söylenirken, çalındı kapı birden,
Azîz Mahmûd Hüdâyî, açmak için giderken,

Buyurdu ki: "Ey hâtun, kendini üzme artık,
Belki de Hak teâlâ, gönderdi bir dünyâlık."

Açıp da gördüler ki, hakîkaten sultandan,
Çok büyük hediyeler, gelmişti tam o zaman.

Hem öyle çok idi ki, hanımı etti hayret,
Sırf bir kese içinde, altın vardı bin adet.

Ertesi gün pâdişâh, bizzat gelip kendisi,
Ellerini öperek, olmuştu talebesi.

Bir gün de Sultan Ahmed gitmişti Üsküdar'a,
Çarşıda üstâdını, görmüş idi bir ara.

Kendisi at üstünde, üstâdı yaya idi,

Görünce edebinden, hız ile yere indi.

Bindirdi hocasını, hemen kendi atına,
Geçiverdi kendi de, edeple rikâbına.

Allah'ın velî kulu, Hüdâyî hazretleri,
Pâdişâhın atında, biraz gitti ileri,

Ve dünyâyı titreten, Pâdişâh Sultan Ahmed,
Hocasının ardından, yaya gitti bir müddet.

Sonra o mübârek zât, râzı olmadı buna,
Hemen attan inerek, buyurdu ki sultana:

"Bir gün benim üstâdım, Üftâde hazretleri,
Mübârek ellerini, uzatarak ileri,

Bana cân-ü gönülden, eylemişti bir duâ
Buyurmuştu:"Sultanlar, yürüsün rikâbında."

Sırf hocamın bu sözü, yerine gelsin diye,
Rızâ göstermiş idim, atınıza binmeye."

Pâdişâhı, atına, bindirip hemen tekrar,
Kendi, yaya olarak, yürüdü eve kadar.

Azîz Mahmûd Hüdâyî, hürmetine İlâhî
Onun şefâatine, kavuştur bizi dahi.

YALAN DÜNYÂ DEĞİL MİSİN!

Kim umar senden vefâyı,
Yalan dünyâ değil misin?
Muhammed-ül-Mustafâyı,
Alan dünyâ değil misin?

Yürü hey vefâsız yürü,
Sensin hod bir köhne karı,
Nice yüzbin erden geri,
Kalan dünyâ değil misin?

Kimisini nâlân edip,
Kimisini giryân edip,
Âhir-i kâr üryân edip,
Soyan dünyâ değil misin?

Kasdedip halkın özüne,
Toprak doldurup gözüne,
Ehl-i gafletin yüzüne,
Gülen dünyâ değil misin?

Eğer şâh u eğer bende,
Her kişiyi salan bende,
Kimse mekân tutmaz sende,
Virân dünyâ değil misin?

Sihr ile donatıp kendin,
Meydana salan semendin,
Âleme mihnet kemendin,
Salan dünyâ değil misin?

İşin gücün dâim yalan,
Çok kişiden arta kalan,
Nice kere boşalarak,
Dolan dünyâ değil misin?

HÜDÂYÎ YOLU

Osmanlı Pâdişâhı Birinci Sultan Ahmed,
Bir câmi yaptırmaya, eyledi birgün niyet,

Temel atma gününde, âlimler toplandılar,
Kur'ân tilâvetiyle, kesildi çok hayvanlar.

Câminin temeline, o zaman ilk kazmayı,
Sultanın arzûsuyla, vurdu Mahmûd Hüdâyî.

Osmanlı pâdişâhı, Sultan Ahmed Han bile,
Yoruluncaya kadar, çalıştı kazma ile.

Kısa zaman içinde, câmi bitti nihâyet,
Sultan açılış için, herkesi etti dâvet.

Ve Cumâ hutbesini, okutmak gâyesiyle,
Üstâdı Hüdâyî'yi, çağırdı birisiyle.

Lâkin o, otururdu, Üsküdar mevkiinde,
Karşıya geçmek için, kıyıya geldiğinde,

Gördü ki, fırtınadan, denizde çok dalga var,
Cesâret edemedi, gitmeye kayıkçılar.

Nihâyet bir tanesi, geçmeye verdi karar,
Geçtiler selâmetle, Sarayburnu'na kadar.

Dalgalar adam boyu ard arda geliyordu,
Ve lâkin o kayığa, hiç zarar vermiyordu.

Onun bindiği kayık, Allah'ın izni ile,
Dalgalardan bir zarar, görmedi zerre bile.

Kayığın etrafını, çevreleyen bir alan,
Hikmet-i ilâhiyle, oluyordu süt liman.

Gelin gibi süzülüp, vardı Sarayburnu'na,
O gün bunu duyanlar, çok hayret etti buna.

Üsküdar-Sarayburnu, arasına bu yüzden,
Hüdâyî yolu diye, ad verildi o günden.

BİLMİYORUM DEMEK İLMİN YARISIDIR

"Ey oğul! Bir mecliste bulunduğun zaman az konuş. Sana sorulmayan şeye cevap verme. Bir şey sorulursa cevâbını bilmiyorsan, bilmiyorum de. Bilmediğine, bilmem demek ilmin yarısıdır. Eğer cevâbını biliyorsan, kısa cevap ver. Sözü uzatma. Mecliste bulunanlara imtihân için bir şey sorma. Onlarla münâzara ve münâkaşa etme. Kendini beğenerek en başa, yukarıya oturma. Edebe çok riâyet eyle. Edepsizlik her zaman ve her yerde yasak ve sevimsizdir. Her yerin kendine mahsus bir edebi vardır. Arkadaşlarına cömertlik et ve iyi muâmelede bulun. Dünyâ sevgisini gönülden çıkar. Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak yolunda senin önüne ve yoluna bir şey engel olursa onu terk eyle.

Ey oğul! Dünyâ ve dünyâ nîmeti hayaldir. Gök kubbesi altında hiçbir şey aynı hal üzere kalmaz, hep değişir. Onun için dünyâ malına, makâmına ve dünyâ hayâtına güvenme. Biz bu dünyâda misâfiriz, yolcuyuz. Sonunda ayrılıp gideceğiz. Sıkıntın varsa üzülme. Bir an sonra ne olacağımız belli değil."

BU KIŞ GÜNÜÜZÜM OLUR MU?

Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin yükselmesi bâzı talebelerin kıskançlığına yol açtı. Durumu sezen Üftâde hazretleri, Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin büyüklüğünü göstermek istedi. O sırada mevsim kış idi. Dışarıda kar yağıyor ve fırtına esiyordu. Hazret-i Üftâde talebeleri ile yemek yiyorlardı. Sofraya pilav konulunca Üftâde hazretleri; "Şimdi bağdan taze kopmuş üzüm olsa bu yemekle ne güzel giderdi." dedi. Bu söz üzerine talebeler içlerinden;

"Bu kış günü, bu karda tâze üzüm olur mu?" diye düşünürlerken, Azîz Mahmûd Hüdâyî de kendi kendine; "Mâdem ki bu sözü hocam söyledi, mutlaka bunda bir hikmet vardır." diyerek ayağa kalktı ve; "Efendim! Müsâade ederseniz bendeniz getireyim." deyiverdi. Müsâade edilince, sepeti aldığı gibi Bursa'nın Çekirge mevkıindeki bağa gitti.Bağ karlar altında idi. Bir asma çubuğunun üzerinden karları temizlediğinde, salkım salkım üzümlerin sarktığını gördü. Bunun, hocası Üftâde'nin bir kerâmeti olduğunu anlayıp, üzümleri sepete koymağa başladı. Asmadaki üzümler bittiğinde, sepet de ağzına kadar dolmuş idi. Sepeti omuzuna alarak yola koyuldu. Yolda, hızlı hızlı yürürken, birden ayağı kaydı ve bir çukura düştü. Çukur derin olduğundan, çıkmak için çok uğraştı fakat başaramadı. Çâresiz kalınca hocası Üftâde'den yardım istemek hatırına geldi ve içinden; "İmdât! Yâ mübârek hocam!" der demez, çukurun başından bir ses geldi. "Ey Mahmûd! Uzat elini de yukarı çekeyim." diyordu. Başını kaldırdığında birisinin kendisine gülümsediğini gördü. Elini uzattı. Yukarı çıktığında, bir anda o kimseyi göremez oldu. Yine sepeti omuzuna alarak süratle dergâha doğru gitti. Hocasının huzûruna vardığında sohbet devâm ediyordu. Omuzunda üzüm dolu sepeti gören arkadaşları şaşırıp kaldılar. Üftâde, yardım edenin Hızır aleyhisselâm olduğunu söyledi. Talebeler, hocaları Üftâde'nin, Allahü teâlânın katında yüksek bir velî olduğunu ve Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin hocalarına olan teslîmiyetini bir kere daha anladılar.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.372

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1033

3) Semerât-ül-Fuâd; s.145

4) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.760

5) Fezleke; c.2, s.113

6) Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi; c.1, s.479

7) Silsilenâme-i Celvetî; s.82

8) Lemezât-ül-Hulviyye vr. 187 a

9) Tezâkîr-i Hüdâyî (Fâtih blm. 2572)

10) Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî

11) Hadîkat-ül-Cevâmi; c.2, s.195

12) Menâkıb-ı Azîz Mahmûd Hüdâyî

13) Azîz Mahmûd Hüdâyî veCelvetiyye Tarîkatı

14) Anadolu Evliyâları; s.86-98

15) İstanbul ve Anadolu Evliyâları; c.1, s.354

16) Diyânet İslâm Ansiklopedisi; c.4, s.338

17) Mektûbât, Fâtih, Nr. 2572

18) Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî, Ziver Tezveren

19) Kutbü'l-Ârifîn Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî, Hayâtı-Menâkıbı-Eserleri

AZİZ NESEFÎ;

Mâverâünnehir bölgesinde yetişen velîlerin büyüklerinden. Doğum târihi belli değildir. Nesef şehrinde doğdu. Babasının ismi Muhammed'dir. Vefât târihiyle ilgili kaynaklarda değişik

bilgiler vardır. Eserlerindeki ifâdelerinden 1300 (H.700) yılından az önce veya bu târihte vefât ettiği anlaşılmaktadır. Küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Tahsîli esnâsında tıb ile de ilgilendi. Bu arada tasavvuf âlimlerinin sohbetlerinde bulundu. Horasan'a da ilim öğrenmek için giden Aziz Nesefî, bölgenin Moğol işgâline uğraması üzerine buradan ayrıldı ve çeşitli beldeleri dolaştı. Bu arada büyük velî Sâdeddîn-i Hammûî'ye talebe olmakla şereflendi.

Aziz Nesefî, hocasından icâzet, diploma, aldıktan sonra insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmeye ve tâliplerine ilim öğretmeye başladı. Çok tesirli vâz ve nasîhatlar yapardı. Konuşmalarında açık ve sâde bir ifâde kullanırdı.

Aziz Nesefî buyurdu ki:

"Her kim şunlara uyarsa kâmil bir müslüman olur: 1) Helal lokma, 2) Doğru söz, 3) Doğru iş, 4) Evliyânın sohbetinde bulunmak, 5) Allahü teâlânın varlığını birliğini tasdik etmek, 6) Allahü teâlâya karşı kulluk vazîfelerini yerine getirmek, 7) Kimseye eziyet vermemek, 8) Herkese rahatlık vermek, 9) İlim öğrenmek."

"Hakîkat ehlinin alâmeti şunlardır: 1) Allahü teâlânın rızâsına kavuşmuşlardır. 2) İnsanlarla sulh üzeredirler. Kimseye düşmanlık etmezler. İnsanları severler. " 3) Halka şefkat üzeredirler. Şefkatin aslı halka nasîhat etmek, onlara doğru yolu göstermektir. 4) Halka karşı tevâzu ve edeb gösterirler. 5) Tevekkül sâhibidirler. Sabır ve tahammülleri fazladır. 6) Tamâı, nefsin arzu ve isteklerini terketmiş, kanâat sâhibidirler. 7) Allahü teâlânın verdiğine şükrederler. 8) İnsanlara rahatlık ve ferahlık verirler."

Aziz Nesefî çok sayıda eser yazmıştır. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Tenzil:** Yirmi bölümden meydana gelen eser tasavvufa dâirdir. Yazma nüshası Süleymâniye Kütüphânesi (Şehîd Ali Paşa Kısmı, No: 1263/2) ve Bâyezîd Devlet Kütüphânesinde (Veliyyüddîn Efendi Kısmı, No: 1767) mevcuttur. **2) Keşf-ül-Hakâik, 3) Maksad-ı Aksâ, 4) Beyân-üt-Tenzîl, 5) Keşf-üs-Sırât, 6) Zübdet-ül-Hakâik, 7) Kitab-ül-İnsân-il-Kâmil, 8) Menâzil-üs-Sâirîn.**

1) Riyâz-ül-Ârifîn (Şarkiyat cb. 2200); s.175

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.580

3) Mecâlis-ül-Uşşak (Hüseyin Baykara); s.115

AZZÂZ BİN MÜSTEVDÎ EL-BETÂİHÎ;

Irak velîlerinden. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Zamânın büyük âlimlerinin sohbetlerinde yetişen Azzâz bin Müstevdî, Betâih'de senelerce talebe yetiştirdi. Talebeleri terbiye etmekte büyük bir mahâret sâhibi idi. Birçok âlim ve sâlihler, Azzâz bin Müstevdî hazretlerinin sohbetlerinde bulunup, kendisinden ders aldılar ve tasavvuf yolunda yükseldiler. Azzâz el-Betâihî, on ikinci asırda Mensûr el-Betâihî'nin vefâtından az önce vefât etti. Azzâz el-Betâihî hazretleri, kerâmet sâhibi bir zât idi.

Önceleri onu bir hâl kapladı. Bu hâl yaklaşık kırk gün sürdü. Bu süre zarfında ne yedi ne içti, ne de herhangi bir şeyle uğraşacak hâlde idi. Daha sonra eski hâline döndü. Bir ara canı sıcak buğday ekmeği, balık ve menba suyu istedi. Bir nehir kenarına gitti. Dalgalar arasında karaltılar gördü. Ona doğru yaklaştılar. Daha sonra bunların üç tâne balık olduğunu gördü. Onların birinin sırtında iki ekmek, diğerinin sırtında kabın içinde kızarmış balık, üçüncüsünün sırtında ise içinde su dolu bir kap vardı. Her biri sırtında olan şeyleri götürüp önüne bıraktılar. Ona, bir insanın diğerine hizmet etmesi gibi hizmetleri oldu. Sonra dönüp gittiler. Ekmekler, tam arzu ettiği gibi sıcak buğday ekmeği idi. Ekmekleri, kızarmış balığı yiyip, pırıl pırıl kaptan da menba suyunu içip karnını doyurdu. Fakat yediklerinden hiçbir şey eksilmemişti. Sofrayı olduğu gibi bıraktı ve duâ edip, ayrıldı.

Bir gün Azzâz el-Betâihî; dağ yolunda giderken, azgın bir arslanın gencin birisine saldırıp, onu parçalamak üzere olduğunu gördü. Hemen oraya koştu ve yerden çakıl taşlarından alıp o arslana attı. Arslan cansız yere düştü. Gencin yanına gittiğinde, onun kırık bacağını gördü ve kırık yerlerini elleriyle sıvazlayınca, genç, hiçbir şey olmamış gibi derhal ayağa kalktı. Koşarak köyüne döndü.

Azzâz el-Betâihî hazretleri sâhipsiz bir hurmalıktan geçiyordu. Canı hurma istedi. O esnâda hurma dalı eğildi ve bir hurma salkımı önüne geldi. Ondan yediler. Dal tekrar doğrulup eski hâline geldi.

Halîfe el-Muktedî Biemrillâh, Azzâz el-Betâihî hazretlerinin Bağdât'a gelmesini ricâ etti ve kendisiyle sohbet etmek istedi. Bağdât'a halîfenin huzûruna geldiğinde, etrâfına bir nazar etti.O anda oradaki bütün perdeler paramparça oldu. O zaman hâlifeye buyurdu ki: "Şu an bir acem ordusu senin üzerine gelmektedir. Fakat senin ordun gâlip gelecektir." Azzâz el-Betâihî hazretlerinin buyurduğu gibi oldu. Halîfe zafer sebebiyle çok sevindi. Fakir fukarâya ihsânlarda bulundu.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.133

2) Kalâid-ül-Cevâhir; s.82

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.151

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.130

B

BABA HAYDAR SEMERKANDÎ;

Anadolu evliyâsından Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin talebelerinin yükseklerinden ve halîfelerindendir. On altıncı yüzyılda yaşamıştır. Baba Haydar Semerkandî diye tanınmıştır. Doğum târihi ve hâl tercümesi hakkında kaynak eserlerde mâlûmât bulunmamaktadır.

Baba Haydar hazretleri, küçüklüğünde asıl memleketi olan Semerkand'da Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin derslerinde yetişti. Hâce hazretlerinin yüksek halîfelerinden olarak mezun olduktan sonra, bir ara Mekke-i mükerremeye gitti. Harem-i şerîfte mücâvir, komşu olarak epey müddet kalıp, sonra bir arkadaşı ile berâber İstanbul'a geldi.

İstanbul'da Eyyûb Sultan Câmii civârında kaldı. Kerâmetler ve fazîletler sâhibi, hocasına lâyık olgun bir talebe idi. Birçok güzel hâllerin kendisinde toplandığı yüksek bir velî idi.

Baba Haydar hazretlerinin zamânında yaşayan, verâ ve takvâ sâhibi, şüphelilerden kaçıp haramlardan sakınan mübârek bir zât şöyle anlatır: "Bir Ramazân-ı şerîfin son on gününde, Ebû Eyyûb-i Ensârî hazretlerinin Câmi-i şerîfinde, Baba Haydar ile ikimiz îtikâf yaptık. Ben îtikâfa girdiğimde, o zâten îtikâf hâlinde idi. Berâber bulunduğumuz on gün içinde, iki bâdemden başka hiçbir şey yemedi. Az yemekte bu kadar ileri, çok yüksek bir zât idi. Onun bu hâlini görünce hayretler içinde kaldım. Bütün zamânını ibâdet ve tâatle geçirir başka şeylerle hiç meşgûl olmaz idi.

1550 (H. 957) senesinin bir sonbahar günü sabaha karşı Baba Haydar vefât etti. Mahalle halkı ona son vazîfelerini yapmak için birbirleri ile yarıştılar. Yaktıkları ateş bir türlü su kazanını ısıtmıyordu. Ne kadar odun attılar ise fayda etmedi. Baba Haydar Efendinin vefâtını duyan Sultan, büyük üzüntü içinde mescide geldi. Mahallenin ileri gelenlerinden biri durumu Sultana anlattı ve:

"Sultanım ne yapacağımızı şaşırdık. Sabah namazından beri kazanın altına odun koyuyoruz. Nerede ise öğle ezânı okunacak, hâlâ su ısınmadı." demesi üzerine, Sultan gözleri dolu bir

şekilde yanındakilere:

"Baba Haydar'ın kulübesinin üzerindeki ağaç dallarından kazanın altına koyun." diye emir verdi.

Hemen kulübenin üzerindeki ağaç dallarından kırıp kazanın altına koydular. O anda su ısınmaya başladı. Gasil işlemi tamamlandıktan sonra öğle namazını müteâkip kılınan cenâze namazından sonra, kulübesinin olduğu yere defnedildi.

PÂDİŞÂHIM, BABA HAYDAR SİZİ BEKLİYOR!

Zamânın pâdişâhı Kânûnî Sultan Süleymân, bir gece rüyâsında ak sakallı, nûr yüzlü bir ihtiyârın sırtını sıvazladığını gördü. İhtiyâr kendisine:

"Efendimiz, Eyüp'teki BabaHaydar, sizi kulübesinde bekliyor. Onu ziyâret ediniz." dedi. Pâdişâh uyanınca bu sıcak sesi mânâlândırmaya çalıştı. Kimdi bu Baba Haydar? Devamlı Eyüb'e gitmesine rağmen, Baba Haydar diye birisinden bahsedildiğini hiç duymamıştı. Pâdişâhı ayağına dâvet eden bu zât kimdi? Kânûnî bunları düşünürken Şeyhülislâm huzûra girdi. Pâdişâhı düşünceli görünce; "Bir derdiniz mi var Sultânım?" diye sordu. Pâdişâh da; "Hayrolsun inşâallah. Bu gece rüyâda yaşlı bir zât bana; "Eyüp'te Baba Haydar sizi bekliyor." dedi. Buna bir mânâ veremedim. Bu dâvete, sen ne dersin?" dedi. Şeyhülislâm; "Hayırdır inşâallah Pâdişâhım! Eyüp'te hiç bu isimde kimsenin bulunduğunu bilmiyorum. Baba Haydar kim acabâ? Sizinle Baba Haydar'ı arayıp bir ziyâret etsek iyi olur." dedi. Kânûnî bir süre sonra rüyâsını unuttu. Akşam yatınca, yine o ak sakallı ihtiyârı rüyâsında gördü ve yine:

"Baba Haydar sizi kulübesinde bekliyor Pâdişâhım!" dedi. Sabah Pâdişâh, rüyâsını Şeyhülislâma anlatınca, o da; "Bu ziyâret artık mecbûr oldu Pâdişâhım!" dedi. Pâdişâh buna rağmen o gün de Baba Haydar'ın ziyâretine gidemedi. Gece yatınca rüyâsında üçüncü defâ yaşlı zâtı gördü. Pâdişâha dargın dargın bakıp, kırık bir sesle sâdece:

"Baba Haydar sizi bekliyor." dedi. Sabah olunca, Sultan lalasını yanına çağırıp; "Tez davran. Eyüp'ten dâvet aldık gidiyoruz." dedi. Her ikisi kıyâfet değiştirip, Eyüb'e gittiler. Öğle ezânı okunduğu sıra Eyüb'e vardılar ve namaz kıldıktan sonra cemâatten bâzı kişilere:

"Biz uzaktan geldik. Baba Haydar isimli birini arıyoruz. Acaba tanıyor musunuz?" diye sordular. Koca câmide Baba Haydar'ı tanıyan çıkmadı. Sokakta bulunan dükkan sahiplerine de sordular. Onlar da tanımıyordu. Bu sırada küçük bir çocuk:

"Siz şu tepede oturan ve kimseyle konuşmayan amcayı mı arıyorsunuz?" diye sordu. Sultan da gayr-i ihtiyârî; "Evet, onu arıyoruz." deyince, çocuk kendisini tâkib etmelerini istedi. Epeyce gittikten sonra, yapayalnız köhne bir kulübeyi işâret ederek; "O amca bu kulübede yaşar. Ama kimseyle konuşmaz, kimseyi de kulübeye almaz." dedi. Pâdişâh ve lalası yavaşça kulübeye yaklaşıp, kulübenin önünde tereddüd içinde beklerken içeriden titrek ince bir ses:

"Buyurunuz Pâdişâhım!" diyerek dâvet etti. Pâdişâh selâm vererek içeri girdi. Baba Haydar bir postekinin üzerinde oturuyordu. Binlerce sinek her yanını kaplamış onu gizliyordu. Geceleri rüyâsına giren zâtı merak eden Pâdişâh, büyük bir dikkatle Baba Haydar'ın yüzüne bakıyordu. Fakat sineklerden yüzünü seçemiyordu. Bir müddet duran Sultan dayanamayarak; "Hazret! Şu sinekleri kovalasan da yüzünü bir görsek." dedi. Baba Haydar; "Sultânım! Siz Peygamber efendimizin vekîlisiniz. Şu gücünüzü gösterin de sinekleri siz kovalayın." buyurunca, Sultan hemen harekete geçti. Ne kadar uğraştı ise sinekleri kovalayamadı. Baba Haydar hazretleri kalkıp, pencereyi açtı ve odaya doğru dönüp; "Haydi bakalım!" deyince, bütün sinekler emir almışçasına odayı hemen boşalttı. Pâdişâh o anda karşısında nûr yüzlü güleç bir ihtiyar zâtın durduğunu gördü. Elini öpmek istedi ise de Baba Haydar elini çekti. Pâdişâh ona:

"Efendim! Benden ne dilerseniz dileyin." dedi. "Senin sağlığından başka hiçbir şey istemem." deyince, Sultan postekinin altına, altın dolu bir kese bırakmak istedi. Bunu fark eden Baba Haydar, eliyle keseyi iterek:

"Mâdem çok istiyorsan, şuraya bir mescid inşâ ettir. Çünkü öyle zannediyorum ki bana komşular

gelecek. Eyüp Câmii uzak. Onlar için buraya bir mescit yaptır da gece gündüz ibâdet etsinler." dedi. Pâdişâh bu isteği hemen yerine getirdi. Câmi kısa zamanda tamamlandı. Câminin açılışında Kânûnî Sultan Süleymân da hazır bulundu ve Baba Haydar'ın yanına giderek:

"Efendi hazretleri buyurunuz. Artık mescid sizindir. Orada sizin için de husûsî yer yaptırılmıştır." dedi.

Baba Haydar, Sultana; "Ben ölünceye kadar mekânım şu gördüğün kulübedir. Öldüğüm zaman bu kulübenin bulunduğu yere gömülmek isterim. Benim başımın ucunda mescid olduktan sonra, üzerime sakın türbe yaptırmayın. Bir mezar taşı bana yeter. Bu bizim sana vasiyetimiz olsun." dedi. Pâdişâhın bütün ısrarlarına rağmen, mescidde kendisi için hazırlanan odada oturmadı. Baba Haydar, vefât edinceye kadar bu câmide imâmlık yaptı ve insanlara vâz u nasîhatleri ile doğru yolu anlattı.

1) Mir'ât-ı Kâinât; c.3, s.137

2) Sicilli Osmânî; c.2, s.260

3) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.435

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1069, 1092

5) Hadîkat-ül-Cevâmî; c.1, s.285

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.293-294

7) Kevâkib-üs-Sâire; c.2, s.140

BABA KEMÂL CÜNDÎ;

Türkistan evliyâsından. Baba Kemâl Cündî hazretlerinin doğum ve vefât târihleri kesin bilinmiyor ise de on ikinci asrın ikinci yarısında vefât etmiştir.

Baba Kemâl, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin huzûrunda yetişti. Kemâle geldiğinde, hocası kendisine hırkasını verdi ve; "Türkistan diyârında Mevlânâ Şemsüddîn Müftî'nin Ahmed Mevlânâ isminde bir oğlu vardır. Bizim bu hırkamızı ona ulaştır ve terbiyesi, yetişmesi ile de meşgûl ol!" buyurdu. Baba Kemâl; "Peki efendim!" deyip huzûrundan ayrıldı ve Türkistan yolunu tuttu. İşâret olunan Cünd beldesine geldi. Baktı ki, çocuklar oyun oynuyorlar. Ahmed Mevlânâ, o zaman daha çocuktu ve orada çocukların arasında idi. Fakat o, oyun oynamıyor, oyun oynayan çocukların çıkardıkları kaftanlarını, elbiselerini bekliyordu. Baba Kemâl'in kendisine doğru geldiğini görünce hemen ayağa kalkarak karşıladı. Selâm verdi. Baba Kemâl hiçbir şey söylemeden, o:

"Nasıl biz başkalarının elbiselerini bekliyorsak, siz de bizim elbisemizi bekliyorsunuz." dedi. Baba Kemâl onu bağrına bastı, sonra Müftî'nin yanına geldiler. Durumu kendisine anlatınca, Müftî, Baba Kemâl hazretlerine dedi ki:

"Bu çocuk meczûb olup delidir. Size münâsib hizmet edemiyebilir. Fakat bunun küçük kardeşi Dânişmend Mevlânâ gâyet akıllı ve terbiyelidir." Bunun üzerine Baba Kemâl:

"O da nasîblensin. Fakat biz, üstâdımızın işâreti ileAhmed Mevlânâ'nın yetişmesi ile meşgûl olacağız." dedi. Nihâyet, Ahmed Mevlânâ kısa zamanda yetişti. Kemâlâtı, yüksekliği etrafa yayıldı. Çok kimselerin de yetişip, kemâl mertebelerine yükselmelerine vesîle oldu.

1) Nefehât-ül-Üns; s.489

2) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.273

BABA NÎMETULLAH NAHÇIVÂNÎ;

Osmanlılar zamânında yetişen İslâm âlimlerinden ve Nakşibendiyye yolunun büyük velîlerinden. Âzerbaycan'ın Nahçıvân şehrinde doğdu. Asıl ismi Nîmetullah bin Mahmûd Şeyh Alvan'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1514 (H.920) senesinde Konya'ya bağlı Akşehir kasabasında vefât etti. Daha önce vefât ettiği de rivâyet edilir.

Küçük yaştan îtibâren doğum yeri olan Nahçıvân'da bulunan kıymetli âlimlerden dersler almaya başladı. Fen ve din ilimlerini tahsîlden sonra tasavvufa yöneldi. Böylece her yönüyle yetiştikten sonra aldığı mânevî işâret üzerine memleketinden ayrılıp Osmanlı ülkesine gelen Nahçıvânî, Nasreddîn Hoca'nın memleketi olan, Konya'ya bağlı Akşehir beldesinde yerleşti. Burada gerek yaşayış ve gerekse verdiği yazılı eserleriyle herkese ahlâk, fazîlet, ilim ve irfân nümûnesi oldu. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok yüksek idi. Mânevî ilimlerdeki engin bilgisi ile tasavvufta, ilâhî sırlar denizinin dalgıcı olmuştu. Yâni bu yolda derecesi çok yüksek idi. Bununla berâber, kendi hâlini gizler, tevâzu gösterirdi. Gâyet sâde yaşamayı sever, fakîrliği zenginliğe tercih ederdi.

Naklî ilimlerden, bilhassa tefsîr ilminde mütehassıs idi. **Fevâtih-ul-İlâhiyye vel-Mefâtih-ul-Gaybiyye** isimli tefsîri ve **Beydâvî Tefsîri**ne yazdığı hâşiyesi çok kıymetlidir. Ayrıca Muhyiddîn-i Arabî'nin **Füsûs-ül-Hikem** isimli eserine ve **Gülşen-i Râz** isimli manzûm esere hâşiyeleri vardır. Bunlardan başka, **Hidâyet-ül-İhvân** ve **Risâlet-ül-Vücûd** isminde tasavvufla ilgili iki risâlesi bulunmaktadır. **Fevâtih-ul-İlâhiyye** isimli tefsîrinin, bizzât kendi el yazısıyla olan nüshası, Topkapı Sarayı Üçüncü Ahmed Han Kütüphânesinde mevcuddur. 1908 (H.1326)de, Matbaa-i Osmâniyyede iki cild hâlinde basılmıştır. Nahçıvânî bu eserini, 1498 senesinde, Ramazân-ı şerîf ayının ortalarında tamamlamıştır.

Târihte ve günümüzde, bilhassa Akşehirliler arasında; Şeyh Alvân, Nîmetullah Nahçıvânî, Baba Nîmetullah, Baba Nîmet ve Nîmetullah Sultan gibi isimlerle anılan bu büyük Türk-İslâm âlim ve velîsi, zamânındaki âlim ve velîlerin en üstünlerinden idi. Akşehir'de uzun seneler ilme hizmet edip, çok talebe yetiştirdi. Türkçe ile birlikte, Arabî ve Fârisîyi de çok iyi bilirdi.

1514 (H.920) yılında vefât eden Baba Nîmetullah Nahçıvânî'nin türbesi Akşehir'de, Baştekke yolu üzerindedir. Tekkeye giden yolun sağında ve Akşehir deresinin solunda olup, birkaç defâ tâmir görmüştür. Türbenin önünde bir havuz vardır. O büyük zâtı sevenler, kabrini ziyâret ederek, mübârek rûhâniyetinden istifâde etmekte, onu vesîle kılınca yaptıkları duâlar kabûl olmaktadır. Baba Nîmet'in sandukasının dere tarafında, büyüklü küçüklü dört ayrı kitâbe taşı bulunmakta olup, ikinci taşın kitâbesinde şöyle yazmaktadır:

"Hû Dost. Kibâr-ı Ehlullahdan ve müfessirîn-i izâmdan Hâce Nîmetullah kuddise sirruh hazretlerinin merkâd-i münevvereleridir (mübârek, nûrlu kabirleridir)."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye; c.1, s.398

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.360

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.40

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.497

5) El-A'lâm; c.8, s.39

6) Mu'cem-ül-Müellifin; c.13, s.111

7) Keşf-üz-Zünûn; s.189, 1292, 2028

8) Konya Velîleri; s.169-171

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.292

10) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.1, s.401-402

BABA TÂHİR URYÂN;

İran'da yetişen şâir ve velîlerden. Onuncu yüzyılın sonu ve on birinci yüzyılın başında yaşadı. İsmi Tâhir olup, Baba Tâhir ve Tâhir Uryân-ı Hemedânî diye meşhûr oldu. İran'ın Hemedan şehrinde doğdu. 1010 (H.401) senesinde aynı yerde vefât etti. Kabri Hemedan'dadır.

Baba Tâhir Uryân'ın hayâtı hakkında verilen bilgiler çok az olup, daha çok kerâmetleri hakkında kıssalar nakledilmektedir. O küçük yaştan itibâren ilim tahsili için gayret sarfetmekte bu hususta elde ettiklerini bir türlü yeterli bulmamaktadır.

Nakledildiğine göre bir gün Baba Tâhir, Hemedan Medresesi talebelerine ilim elde etmek için ne yapmak lâzım geldiğini sordu. Talebeler onunla alay etmek için bir kış gecesini havuzun buzlu suyu içinde geçirmesi gerektiğini tavsiye ettiler. Baba Tâhir bu tavsiyeyi aynen tatbik etti. Ertesi sabah Allahü teâlânın ihsânı ve bereketi ile kendisini ilim nûru ile aydınlanmış buldu.

Bu vakadan sonra Baba Tâhir Uryân hazretlerinin pekçok kerâmetleri görüldü. Bir defâsında Elvend Dağının karını, içindeki ilâhî aşk ateşinin harâretiyle eritmiştir. Bir kere de ilm-i heyete, astronomiye dâir kendisine sorulan meselenin hallini ayak parmağının ucuyla çizmiştir. Böylece Hemedan ve Turistan bölgesinde şöhreti artan Baba Tâhir Uryân'ın duâsına kavuşmak ve sohbetinden istifâde etmek isteyenler onun huzûruna koşmaya başlamışlardır.

Nitekim Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey de Hemedan'a geldiği zaman, onunla sohbet etti ve duâsını kazanmayı büyük nîmet bildi. Tuğrul Bey Hemedan'a geldiği zaman üç zât vardı. Bunlar: Baba Tâhir, Baba Câfer ve Şeyh Hamşâd'dı. Bu üç zât, Hemedan şehrinin kapısında yer alan ve Hızır adıyla anılan bir tepenin yanında idiler. Sultan onları görünce bineğini durdurdu. İndi ve Vezir Ebû Nasr el-Kundûrî ile onların yanına gelerek ellerini öptü. Baba Tâhir, Sultana; "Ey Türk! Allah'ın kulları ile ne yapacaksın?" diye sorunca, Sultan; "Siz ne emrederseniz onu yapacağım." dedi. Baba Tâhir; **"Muhakkak Allah adâlet ve ihsân yapmayı buyurur."** (Nahl sûresi:90) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyarak; "Allahü teâlânın buyurduklarını yap." dedi. Sultan Tuğrul Bey ağlayarak; "Öyle yaparım." dedi. Baba Tâhir, Sultanın elini tuttu ve; "Benden bunu kabûl et." dedi. Sultan da; "Ettim." dedi. Baba Tâhir parmağında bulunan ve yıllarca taktığı yüzüğünü parmağından çıkararak Sultanın parmağına taktı ve; "Âdil ol!" dedi. Sultan katıldığı her savaşta o yüzüğü parmağına takardı.

Zâhirî ilimlerde âlim, tasavvufta yetişmiş bir velî olan Baba Tâhir Uryân'ın asıl şöhreti şâirliğinden gelmektedir. İran edebiyâtında daha çok Lûristan (Lûrî) lehçesiyle söylediği ârifâne ve etkileyici beyitleriyle ün kazanmıştır. Dübeyit adı verilen bu şiirlerin ölçüsü normal rubâî vezninden biraz farklıdır. Zamanla halk arasında yaygınlaştıkça bâzı değişikliklere uğrayan bu şiirler orijinalliklerinden bâzı şeyler kaybetmişlerdir. Baba Tâhir'in dübeyitleri (rubâi) dışındaki en önemli eseri, ahlâkî, tasavvufî konulardaki bâzı düşüncelerini özlü bir biçimde ifâde ettiği Arapça bir eserden **Kelimâtü'l-Kısâr** (Kısa Sözler) adlı mecmûadır. Tasavvuf erbâbı arasında büyük rağbet gören bu eser, yirmi üç bâbdan ibâret olup, Farsça ve Arapça çeşitli şerhleri yapılmıştır. Baba Tâhir'in dübeyitleri, bâzı gazelleri ve **Kelimâtü'l-Kısâr** adlı veciz sözler mecmûasını ihtivâ eden dîvânı, 1927 senesinde **Armağan Dergisi**'ni yayınlayan Hüseyin Vâhid Destgerdî tarafından Tahran'da neşredildi. Bu dîvânın **Kelimâtü'l-Kısâr** dışındaki dübeyitleri ve gazelleri ihtivâ eden kısmı Türkçe'ye çevrilmiştir.

Kaynakların bildirdiğine göre Hemedan ile Lûristan'da yaşadığı anlaşılan Baba Tâhir Uryân 1010 (H.401) senesinde Hemedan'da vefât etti. Şehrin kuzey-batı tarafındaki Bun-i Bâzâr mahallesinde küçük bir tepe üzerinde defnedildi.

Baba Tâhir Uryân dübeyitlerinde dünyânın geçiciliğini şöyle açıklıyor:

Dünyâ sofradır, insanlarsa misâfirdir
Bugün lâle görülür, yarın da hâzân olur.
Karanlık bir çukurun adın kabir koyarlar
Bana derler ki budur senin evin.

Dünyâ malının hepsi yanmalıdır
Dünyâ malından yüz çevirmelidir
Bugün yüreğinde olan derd ile gamı
Mahşer günü için toplamalısın.

ÇARE BULMAZLAR

Ne mutlu onlara ki cân ile vücûdu fark etmezler.
Candan cânânı, cânândan cânı ayrı bilmezler
Onun derdine alışırlar, aylarca yıllarca
Fakat kendi dertlerine bir çâre bulmazlar.

Âşık olan herkes cânından korkmaz
Âşık kütük ve zindandan korkmaz
Âşıkın gönlü aç bir kurtun heyheyinden
Korkmadığı gibi hiçbir şeyden korkmaz.

Yâ Rabbî! Gönlümün feryâdına yetiş
Kimsesizler kimsesi sensin, ben kimsesiz kaldım
Herkes diyor ki Tâhir'in kimsesi yoktur.
Allah benim yardımcımdır, başkasına ne hâcet.

Ben ne alış-veriş fikrindeyim ne de kâr
Yüreğimde ne iyilik ne de varlık düşüncesi var.
Çeşme başı, su kenarı istemem
Çünkü her gözüm binlerce akan nehir gibidir.

1) Baba Tâhir Uryân ve Şiirleri

2) Râhatüs-Südûr; s.98-99

3) Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Târihi; c.1, s.277,278

BABA YÛSUF SİVRİHİSÂRÎ;

Anadolu velîlerinden. Doğum târihi belli değildir. İzmir'in Seferihisar da denilen Sivrihisar kasabasında doğdu. 1511 (H.917) senesinde vefât etti. Evliyânın meşhûrlarından Hâcı Bayrâm-ı Velî tarîkatına mensûb ve bu yolda yetişmiş, edeb ve vakar ehli bir zât idi. Dînin emirlerine uyma husûsunda çok dikkatli davranırdı. İnsanlara vâz ve nasîhat ederdi. Sözleri çok tesirli idi.

Sultan İkinci Bâyezîd Han, Bâyezîd Câmiini yaptırınca, bir Cumâ günü câminin açılışı için geldi ve Baba Yûsuf Sivrihisârî'yi de dâvet etti. Baba Yûsuf Sivrihisârî, namazdan sonra kürsüye çıkıp vâz etmeye başladı. Tesirli vâzıyla, Pâdişâh ve câmide bulunan cemâat

ağlamaya başladı ve bu ağlama ile câmi inledi. Câminin açılışını seyretmek için gelip, dışarıda bekleyen üç hıristiyan, Baba Yûsuf hazretlerinin tesirli sözlerinden ve cemâatin topluca ağlamasından çok etkilenmişlerdi. Bu üç hıristiyan, müslüman olmaya karar verdiler. Hemen câmiye girip, Baba Yûsuf Sivrihisârî'nin huzûrunda müslüman oldular. Bu hâdiseyi gören Sultan İkinci Bâyezîd Han, yaptırdığı Bâyezîd Câmiinin ilk açılışında böyle bir hâdisenin vukû bulmasından dolayı çok sevindi. Sonra bunlara pek çok para ve mal hediye etti. Ayrıca vezîrlerinin de vermelerini söyledi. Böylece müslüman olmakla şereflenen üç kişi, dünya ve âhiret saâdetine kavuştular.

İkinci Bâyezîd Han, Baba Yûsuf Sivrihisârî'yi çok sever, sohbetinde bulunurdu. O da Sultanı çok severdi. Baba ve oğulluk sözleşmesi yapmışlardı. Bir sohbetlerinde pâdişâh ona; "Hacca gideceğin zaman mutlaka bana gel görüşelim." demişti. Bundan sonra Baba Yûsuf memleketine dönüp, orada bir müddet kaldı. Memleketinde iken rüyâsında Kâbe'de Hacer-i esved yanında manzûm bir kitap yazması işâret edildi. O zamana kadar hiç şiir yazmamıştı. Bu rüyâdan sonra şiir yazma kâbiliyeti hâsıl oldu. Sonra hacca gitmek üzere hazırlanıp, Pâdişâh İkinci Bâyezîd Hanı görmek üzere İstanbul'a gitti. Pâdişâh ona bir mikdâr altın verip; "Bunlar helâldir. Kendi elimle kazandım. Bu altınları Resûl-i ekrem sallallahü aleyhi ve sellemin türbe-i mutahherasının kandillerine harcarsın. Mübârek türbesinin yanında dersin ki: "Yâ Resûlallah! Ümmetinin koruyucusu, günahkâr kul Bâyezîd sana selâm söyledi ve bu helâl altınları türbenin kandillerine yağ almak için gönderdi." de. Sonra; "Bu hediyenin kabûlü için yalvar, senin vâsıtanla kabûl olacağını ümid ediyorum." dedi. O da bu isteğini yerine getirmek üzere altınları alıp, vedâlaştı ve yola çıktı.

Baba Yûsuf hazretleri, Mekke'ye varıp, hac ibâdetini yaptıktan sonra, bir sene orada kaldı. Rüyâsında Hacer-i esved yanında yazması emredilen manzûm kitabı yazdı. Çok güzel ve büyük bir kitâb oldu. Allahü teâlâ ona, orada daha önce hatırından geçirmediği mârifet kapılarını açtı ve bunları yazdığı kitapta topladı.

Bir sene sonra da Mekke'den Medîne'ye gitti. Medîne-i münevvereye varınca, bir yün elbise giydi. Ellerini esir gibi arkadan bağlattı. Yere yatıp yüzü koyun sürünerek ve şefâat dileyerek Resûlullah efendimizin mübârek türbesine yaklaştı. Türbenin kubbesi dışında değerli bir asâ vardı. Türbedâr onu dikkatle korurdu. Resûlullah efendimiz rüyâda Baba Yûsuf'a bu asâyı almasını, üç parça edip, bir parçasını Bursa'da Seyyid Emîr Sultan türbesine, bir parçasını Hâcı Bayrâm-ı Velî'nin türbesine, bir parçasını da bir başka zâtın (üçüncü zâtın ismi, bu hâdiseyi nakleden tarafından hatırlanamamıştır.) türbesine koymasını emir buyurmuştur. Bu emir üzerine asâyı almak istediğinde, türbedâr mâni olmak istemiş, ancak Peygamber efendimiz türbedâra vermesini işâret buyurunca, asâyı vermiştir. Baba Yûsuf hazretleri, İkinci Bâyezîd'in isteğini arzu ettiği gibi yerine getirip, asâyı da alarak İstanbul'a döndü ve asâ husûsunda buyrulan emri aynen yerine getirdi.

İnsanlara vâz ve nasîhat edip, saâdete kavuşmaları için çok hizmetler yapan Baba Yûsuf Sivrihisârî, Yavuz Sultan Selîm Hanın pâdişâhlığının ilk sıralarında vefât etti. Kabri, Eyyûb Sultan hazretlerinin türbesi çevresindedir.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.376

2) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.598

3) Bedâyi'ul-Vekâyi; varak 413a

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.41

5) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.1, s.402

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.294-295

BABAZÂDE;

On altıncı asır Osmanlı âlim ve velîlerinden. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1582 (H.990) senesinde İstanbul'da vefât etti.

Babazâde zamânın âlimlerinden ilim tahsîl ettikten sonra, çeşitli yerlerde müderrislik yaptı. Allahü teâlânın rızâsı için öğrendiği güzel ilimleri, yine O'nun rızâsı için tâliplerine öğretmeye başladı. Ayasofya ve Eyyûb Sultan medreselerinde müderrislik yaptı. İlmi, zühd ve takvâsı, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymaktaki gayreti, Resûl-i ekremin sallallahü aleyhi ve sellem sünnet-i şerîfine riâyette sebâtı ile meşhûr oldu. Allahü teâlânın kullarına emr-i mâruf yapar, İslâm dînini, Selef-i sâlihînin, sahâbe ve onlara tâbi olanların doğru yolundan kıl ucu kadar ayrılmayan din âlimlerinden öğrenmelerini nasîhat ederdi. Beş vakit namazı, hep Eyyûb Sultan Câmiinde cemâatle kılardı.Namazda tâdil-i erkâna çok uyar ve talebelerine de sıkı sıkıya tenbih ederdi. Bilhassa nâfile namazlarda tesbihleri çok uzatırdı.

Haram ve şüpheli şeylerden çok sakınan Babazâde, mübahların birçoğunu da terk ederdi. Kâfir, bid'at sâhibi ve fâsıklara yaklaşmanın, müslümanların nûrunu azaltacağını söylerdi.

Bu hususta talebelerine bir sohbetinde de şöyle buyurmuştur: "İyi biliniz ki Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının zamânında olmayan bir şeyi sonra ibâdet olarak yapan bid'at sâhibi ile oturmak, konuşmak, kâfirlerle arkadaşlık etmekten kat kat daha fenâdır. Bid'at sâhiplerinin en kötüsü Peygamber efendimizin eshâbına düşmanlık edenlerdir. Bunlara değer vermemeli, aşağı görmelidir. Bunlara kıymet veren İslâmiyet'i aşağılamış ona değer vermemiş sayılır. Çok dikkatli olunuz."

Kafirlere gelince, Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, onların, kendisine ve sevgili Peygamberine düşman olduklarını bildiriyor. Allahü teâlânın ve O'nun resûlünün düşmanları ile düşüp kalkmak ve o alçaklarla arkadaşlık etmekten daha çirkin bir iş olur mu?"

Hüseyin Çelebi anlatır: Bâzı kimselerle birlikte, o zaman kâfirlerin oturduğu Langa mahallesinden geçerek, Babazâde'nin huzûr-i şerîflerine geldik. Bir müddet sohbet buyurduktan sonra; "Değil kâfir mahallesine uğramak, kâfirin mumunun ışığının dokunduğu yerden geçmek bile îmân nûruna zayıflık verir. Yeniden eski hâlini alması için çok çalışmak gerektirir." dedi.

Ömrü, İslâmiyeti yaymak ve insanlara doğru yolu göstermekle geçen Babazâde Efendi, 1582 (H.990) yılında vefât etti. Vasiyeti üzerine Eyyûb Sultan yakınlarında bir türbeye defnedildi.

BİR RÜYÂ GİBİ!..

Babazâdenin vefâtından sonra bir akrabâsı şöyle anlattı:

"Bir gece Babazâde Efendi, âdetlerinden daha erken bir vakitte kalktı. Hazret-i Eyyûb el-Ensârî türbesine gitti. Türbedârı bulup, açtırmak ve bir müddet Kur'ân-ı kerîm tilâvet eylemek niyetiyle türbe kapısına yöneldi. Yaklaşınca, türbe kapısının açık, içeride de tanımadığı birçok kimsenin bulunduğunu gördü. "Acabâ bunlar kimdir?" diye düşünürken, bir topluluk daha geldi. Bunları da tanıyamadı. Ama onlar, kendisini tanıdıklarını ifâde eden nazarlarla bakıyorlardı. Ehl-i gaybdan olduklarını işâret edip, Babazâde'nin de kendilerinden olduğunu müjdelediler. Bu hâdise kendisine bir rüyâ gibi geldi. Bir kâğıt bulup, yazdı. Vefâtından sonra ben bu kâğıdı görerek Babazâde'nin yüksek hâllerini sevdiklerine anlatmakla şereflendim."

1) Kitâb-ı Silsile-il-Mukarrebîn ve Menâkıb-il-Müttekîn; Süleymâniye Kütüphânesi, Şehîd Ali Kısmı, No: 1819, vr; 144b

2) Târih-i Silsile-i Ulemâ; Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi Kısmı, No: 2142, vr; 212a

BAHRAK (Muhammed bin Ömer);

Hindistan'da yetişen velîlerin büyüklerinden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. Hadîs, nahiv, sarf ve tıb ilimlerinde büyük âlim idi. İsmi, Muhammed olup, babasının ismi Ömer'dir. Bahrak adıyla meşhûr olup, lakabı Cemâleddîn'dir. 1465 (H.869) senesi Mart ayında Hadramût'ta doğdu. 1524 (H.930) senesinde, Hindistân'da vefât etti.

Bahrak, Hadramût'ta büyüdü. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Daha sonra **Hâvî** kitabını, usûl ilminde Bermâvî'nin **Manzûme'**sini ve **Elfiyet-ün-Nahv** kitaplarının tamâmını ezberledi. Zamânındaki Hadramût âlimlerinden de ilim tahsîl etti. Buradan Aden şehrine gitti. Büyük âlim Abdullah bin Ahmed Mahzem'in derslerine devâm etti. Bu âlimden; fıkıh, usûl, Arab dili ve edebiyâtı ve diğer ilimleri öğrendi. En fazla ilim öğrendiği zât bu âlimdir. Abdullah bin Ahmed, Mahzem'den; İbn-i Mâlik'in **Elfiye'**sini, İbn-i Hişâm'ın **Sîret'**ini, **El-Haviy-üs-Sagîr** kitaplarının tamâmını okudu. Bunların yanında, diğer aklî ve naklî ilimlerin hepsini okudu. Fakîh Sâlih Muhammed bin Ahmed Ebâ Fadl'dan da ilim tahsîl etti.

Daha sonra Zebîd şehrine gitti. Buranın âlimlerinden de ilim öğrendi.Zeynüddîn Muhammed bin Abdüllatîf Şercî'den hadîs ilmini, Fakîh Cemâleddîn Muhammed bin Ebî Bekr Sâig'den usûl ilmini öğrendi. Bu âlimden; tefsîr, hadîs ve nahiv ilmi de öğrendi. Ebû Zur'a'nın, **Behcet-ül-Verdiyye** kitabını da okudu. Seyyid Şerîf Hüseyin bin Abdürrahmân Ehdel'den ilim tahsîl etti. Zebîd'de tasavvuf yoluna girip, Şeyh Ebû Bekr Ayderûs ile sohbetlerde bulundu. Ebû Bekr Ayderûs'un sohbetlerinden çok istifâde etti. 1488 (H.894) senesinde hacca gidince, Hâfız Şemseddîn Sehâvî'den hadîs-i şerîf öğrendi.

Erba'înden çıkışını kendisi şöyle anlatır: "Zebîd'de erbaîn'e girmiştim. (Erba'în; tasavvuf yolunda bulunanların 40 gün müddetle yalnız olarak bir yere kapanıp, ibâdet ve riyâzet ile meşgûl olmaları). Kırk günü tamamlamadan, bütün âzâlarımın Allahü teâlâyı zikrettiğini işitiyordum."

Hadramût'ta yetişen âlimlerin en büyüklerindendi. Nesir ve nazımda çok kâbiliyetli idi. İlim öğrenmek ve İslâmiyetin emirlerini yerine getirmek için çok gayret gösterirdi. Ömrünü, ilim öğretmek ve kitap yazmakla geçirdi. Zamânının süsü ve insanların doğru yolu bulması için Allahü teâlânın onlara bir lütfu idi. Çok güzel ve tesirli konuşurdu. Çok cömert olup, îsâr sâhibi idi. Kendisinin muhtâc olduğu bir şeyi, başka ihtiyaç sâhiplerine verirdi. Hayır sâhiplerini çok sever, kendisi de çok hayır ve hasenât işlerdi. Merhametli ve fazîlet sâhibi olup, Allahü teâlâya yönelmiş idi. Hadramût'un deniz sâhilindeki Şahr şehrinde kâdılık vazîfesinde bulundu. Verdiği hükümlerde hakkı ve adâleti gözetir, doğru yoldan ayrılmazdı. Kâdılığı herkes tarafından beğenilirdi. Sonradan kendi kendine kâdılıktan ayrıldı ve Aden şehrine gitti. Burada herkes tarafından çok iyi karşılandı. Aden emîri Mercân da ona çok hürmet etti ve alâka gösterdi. Emîr Mercân vefât edince, Hindistan'a gitti. Hind Sultanı Muzaffer, MuhammedBahrak'a çok ilgi gösterdi ve hürmet etti.Tasavvufta da yüksek derecelere erişmişti.

Bir gün Hindistan'da bir vezîrin meclisinde idi. O mecliste bir Hind sihirbâzı vardı. Kendi dîninin üstünlüğünü göstermek ve orada bulunanların îmânlarını sarsmak için sihirbâzlığını göstermeye kalktı. Oturduğu yerden yükselip, havada bağdaş kurup oturdu. Bu hareketi karşısında herkes hayretler içinde kaldı. Muhammed Bahrak bu duruma çok üzüldü. Hemen Peygamber efendimizin rûhâniyetinden yardım istedi. Orada bulunan maymuna, sihirbazı îmâ etti.Maymun, bu işâret üzerine yerinden fırlayıp, sihirbaza vurmaya başladı. Onu havadan yere indirinceye kadar vurdu. Sihirbazın sihiri bozulup, rezîl oldu. Mecliste bulunanlar, bunu apaçık gördüler. Muhammed Bahrak'ın kerâmeti olduğunu anladılar, sihirbâzın sihrine kanmaktan kurtuldular.

Muhammed Bahrak, hadîs, tasavvuf, sarf, nahiv, hesâb, tıp, edebiyât, astronomi ve diğer

ilimlerde çok kitap yazdı.

Yazdığı kıymetli eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Esrâr-un-Nebeviyye fî Muhtasarı Ezkâr-ın-Nevevî, 2) Tecrîd-ül-Mekâsıd anil-Esânîd veş-Şevâhid, 3) Tuhfet- ül-Ahbâb, 4) Tertîb-üs-Sülûk ilâ Melik-il-Mülûk, 5) El-Hadîkat-ül-Enîka fî şerh-ıl-Urvet-il-Vüskâ, 6) El-Hüsâm-ül-Meslûl alâ Munkıdı Eshâb-ir-Resûl, 7) Hilyet-ül-Benât vel-Benîn fîmâ Yahtâcü ileyhi min Emr-id-dîn, 8) El-Havâş-il-Müfîde alâ Ebyâtı Yâfi'î, 9) Zehîret-ül-İhvân min Kitâb-il-İstignâi bil-Kur'ân, 10) Ikd-üs-Semîn fî Ibtâl-il-Kavli bit-Takbîh vet-Tahsîn, 11) Ikd-üd-Dürer fil-Îmâni bil-Kadâi vel-Kader, 12) Akîdet-üş-Şâfiiyye fî Şerhil Kasîdet-ül-Yâfi'iyye, 13) Feth-ul-Ekfâl ve Dürûb-ül-Emsâl fî Şerhi Lâmiyyet- il-Ef'âl, 14) Müt'at-ül-Esmâ' bi Ahkâm-is-Simâ', 15) Mevâcib-ül-Kudüs fî Menâkibi İbn-i Ayderûs, 16) Tebşîrât-ül-Hadrat-iş-Şâhiyyet-il-Ahmediyye bi-Sîret-il-Hadrat-in-Nebeviyyet-il-Ahmediyye, 17) Risâletün fil-Hisâb, 18) Risâletün fit-Tıb, 19) Manzûmetün fit-Tıb, 20) El-Urvet-ül-Vüskâ fil-Cem'i Beyn-eş-Şerî'a vel-Hakîka:** Uzunca bir kasîdedir.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.89

2) El-A'lâm; c.6, s.315

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.176

4) En-Nûr-üs-Safir; s.133, 134

5) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.230

6) Keşf-üz-Zünûn; s.1536, 1538, 1843

7) Ed-Dav-ül-Lâmi; c.8, s.253

8) Brockelmann, Sup-2, s.554

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.34

BAHRİ DEDE;

Evliyânın meşhurlarından. Edirne'de doğdu ve orada yetişti. Doğum târihi bilinmemekte olup, 1566 (H.974) senesinde Bursa'da vefât etti. Kabri Bursa'daki zâviyesinde olup, ziyâret mahallidir.

Edirne'de zamânının âlimlerinden ilim öğrenen Bahri Dede, tasavvufta İbrâhim Edhem hazretlerinin yolunda yetişip kemâle ermiştir. Önce Kovacı Dede Dergâhında insanları irşâd, doğru yolu anlatma ile vazîfelendirildi. Daha sonra Bursa'da Murâdiye Dergâhında insanlara rehberlik etti. Sohbetleri çok tesirli ve duâsı makbul idi.

Bursa'da Hibe Halîfe ismiyle tanınmış bir kimse, Bahri Dede'yi çok üzmüştü. Allahü teâlânın evliyâ bir kulu olan bu zâtı üzmesi sebebiyle âniden kulunç hastalığına yakalandı. Bu hastalıktan kurtulmak için ne yaptıysa çâre bulamadı. Sonunda o evliyâ zâtı üzmesi sebebiyle başına böyle bir sıkıntı geldiğini farketti. Bahri Dede'nin huzûruna gidip özür diledi. Affetmesini ve duâsını istedi. Merhamet göstererek onu affetti. Sıhhate kavuşması için de duâ etti. Hibe Halîfe daha huzûrundan ayrılmadan sıhhatine kavuştu.

Kânûnî Sultan Süleymân Zigetvar seferine çıkmadan önce hazırlıklarını tamamlayıp, evliyâ kabirlerini ziyâret edip zafer kazanmak için duâ etti. Ayrıca hayatta olan evliyâ ve ulemâdan da duâ istedi. Devrin meşhûr evliyâsı olan Bahri Dede'den de duâ istemişti. Ayrıca fakirlere muhtaçlara dağıtır diye bir kese içinde bin flori altın hediye etti. Bahri Dede bu hediyeyi kabul edip bir yere sakladı. Sonra savaşa kendisinin de katılacağını söyledi. Ordunun hareket

günü gelince o da orduyla yola çıktı. Böyle evliyâ bir zâtın aralarında bulunması pâdişâh, komutanlar ve askerler için büyük bir ümit ve moral oldu.

Zigetvar Kalesi kuşatılıp peşpeşe iki taarruz yapılmasına rağmen kale fethedilemedi. Ordunun içinde büyük bir mânevî destek olan Bahri Dede, kalenin fethedileceğini müjdeledi ve zafer için çok duâ etti. Nihâyet üçüncü defâ büyük bir taarruz yapıldı. Bu taarruz sırasında şiddetli yağmur yağdığı için arâzi çamur ve bataklık hâlini almıştı. Her şeye rağmen Bahri Dede gibi evliyâ bir zâttan fetih müjdesi almışlardı. Bu sebeple büyük bir azim içinde idiler. Yeniçeri bölükbaşısı abdest alıp vasiyetini yazdı. Merdivenlerle kaleye tırmanıp mazgallardan birine humbara yerleştirip fitilini ateşledi. O anda düşmanın hücûmuna uğrayan yeniçeri bölükbaşısı şehît düştü. Fakat ateşlediği humbara patlayıp kalede büyük bir gedik açtı. Osmanlı askerleri bu gedikten dış kaleye, daha sonra da iç kaleye girerek kaleyi fethetti. Ordu zafere ulaştı. Bu seferde pâdişâh hastalanıp vefât etmişti. Ordu Bursa'ya döndükten sonra, Bahri Dede, sultanın kendine hediye ettiği bin altını sakladığı yerden çıkarıp geri iâde etti. Kısa bir müddet sonra da vefât etti.

1) Şakâyık-ı Numâniyye Zeyli (Atâî); s.190

BAHŞÎ;

Haleb'de yetişen Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve tasavvuf büyüklerinden. İsmi Muhammed bin Muhammed Halebî'dir. 1628 (H.1038) senesinde Haleb köylerinden Bekfâlûn'da doğdu. 1687 (H.1098)de Mekke-i mükerremede vefât etti.

İlim tahsîline, doğum yeri olan Bekfâlûn köyünde Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrenerek başlayan Bahşî, sonra Şam'a gitti. Orada; Abdülbâkî el-Hanbelî, Muhammed Habbâz el-Batnînî, Muhammed bin Belbân, Muhammed Aysâvî ile başka âlimlerden ilim öğrendi. Ârif-i billah Şeyh Eyyûb el-Halvetî'nin hizmetlerinde bulunup, Halvetiyye yolunda yetişti. Tasavvufun sırlarına ve inceliklerine vâkıf oldu. İlim ve evliyâlık yolunda emeline, arzu ettiği maksâdına kavuştuktan, iyice yetişip kemâle geldikten sonra, âilesinin yanına döndü. Artık ilim bakımından meyve veren bir ağaç, ilmiyle amel etmesi bakımından da o ağacın meyveleri misâli olmuştu. Fakat ilim âşığı olduğundan, ilim öğrenmeye doymuyor, ilmini durmadan arttırmak için gayret ediyordu. Haleb'e gidip orada yerleşti.Haleb müftîsi olan Muhammed bin Hasan el-Kevâkibî'nin sohbetlerine ve derslerine katıldı. Böylece ilim öğrenmeye devâm etti.

Bütün ilimlerde yükselmiş, pekçok âlimden icâzet, diploma almış, himmet sâhibi bir zât olarak, ilim neşretmeye, öğrendiği yüksek ilimlerden başkalarının da istifâde etmeleri niyetiyle, insanlara faydalı olmaya başladı. Haleb'de bulunan fazîlet sâhibi birçok zât, ondan çok istifâde etti. İlim ve tasavvuf yolunun tâlibleri onun sohbetine ve derslerine koştu. Ruhlara şifâ olan sözlerinden ve sohbetlerinden Halebliler yıllarca faydalandı.

Muhammed Muhibbî hazretleri, **Hulâsatü'l-Eser** isimli kitabında Muhammed Bahşî'nin hâl tercümesini verirken şöyle anlatır:

Muhammed Bahşî 1675 senesinde Anadolu'ya geldi.Ben kendisiyle Edirne'de buluştum. Edirne'de bir müddet kaldı. Ekserî vakitlerde onunla görüşüp sohbetinde bulunurdum. Konuşmasının, faydalı şeyler anlatmasının güzelliği karşısında, sohbetlerini pür dikkat dinlerdim. Onda gördüğüm güzel hâllere, edeb ve sükûnete hayran kalırdım. Gördüğüm kimseler arasında ondan daha halîm, yumuşak ve ondan daha tahammüllü, sabırlı bir kimse görmedim. Kerem ve ihsân sâhibi, iyilik yapmaktan hoşlanan, çok cömert bir kimse idi. Edirne'den İstanbul'a döndükten sonra, kendisiyle İstanbul'da da karşılaştım. Vezîri âzam Fâzıl Mustafa Paşa'nın, Muhammed Bahşî'ye karşı husûsî muhabbeti vardı. Fırsat buldukça

sohbetlerine katılır ve duâsını almayı büyük nîmet bilirdi. İlminden daha çok kişinin istifâdesi için onu Haleb'de bulunan Halvetî İhlâsiyye Tekkesinin meşîhatine, şeyhliğine tâyin etti. O da kabûl edip bir müddet vazîfe yaptı. Ayrıca, Haleb'de bulunan Mukaddemiyye Medresesinde ders verdi. Bir müddet vazîfe yaptıktan sonra, yerine oğlu Muhammed Efendiyi bırakarak, hac niyetiyle yola çıktı. Şam'a uğradı. Buradan Hicaz'a gitti. Mekke-i mükerremeye ulaştığında, ahâlî Muhammed Bahşî'yi çok güzel karşıladı. Başta Mekke-i mükerreme emîri, Şerîf Ahmed bin Zeyd olmak üzere, âlim ve fâdıllardan ve diğer insanlardan birçok kimse, onun gelişinden büyük bir sevinç duyarak memnûniyetlerini belirttiler. Onu medheden şiirler söylediler.

Hac vazîfesini îfâ edip, yerine getirdikten sonra geri dönmeyen Bahşî hazretleri, bu mübârek beldede daha çok ibâdet etmek için bir müddet ikâmet etti. Orada iken 1687 yılının 18 Şubatına (5 Rebî-ül-âhir 1098) rastlayan Salı gecesi vefât etti.

Ertesi günü öğleye doğru Mescid-i Haramda, kalabalık bir cemâat tarafından cenâze namazı kılınıp, Cennet-ül-Muallâ kabristanında ümm-ül-müminîn Hadîcet-ül-Kübrâ'nın (r.anhâ) yakınında defnolundu. Cenâze namazını büyük Şâfiî âlimlerinden Ahmed en-Nahlî kıldırdı.

Eserlerden bâzılarının isimleri şöyledir:

1) Eş-Şâfiye fî Nazm-il-Kâfiye (Nahiv ilmine dâir **Kâfiye** isimli eserin nazm hâline getirilmişidir), **2) Tefsîr** (Kur'ân-ı kerîmden bâzı sûrelerin tefsîridir), **3) Şerh-ul-Bürde** (İmâm-ı Busayrî'nin Bürde isimli meşhûr kasîdesinin şerhidir), **4) Reşehât-ül-Midad fîmâ Yete'alleku bis-Sâfinât-il-Ciyâd, 5) Şems-ül-Mefâhir (Kalâid-ül-Cevâhir fî Menâkıb iş-Şeyh Muhyiddîn Abdülkâdir** isimli eser üzerine, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torunlarından bahseden bir zeyl (ilâve)dir).

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.288

2) El-A'lâm; c.7, s.65

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.300

4) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.573, c.2, s.38, 56

5) Hulâsat-ül-Eser; c.4, s.208

6) Brockelmann; Sup-2, s.490

BAHŞÎ HALÎFE;

Anadolu'da yetişen velîlerden. Akbilek Bahşî Halîfe adıyla tanınırdı. Amasya'ya bağlı Taşova'nın Uluköy (Sonusa) kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir.

Önce, memleketinin âlimlerinden ders aldı. Sonra da zamânının büyük âlimlerinden ilim tahsîl etti. Daha fazla bilgi sâhibi olmak maksadıyla Arab ülkelerine gitti. Burada İmâm-ı Celâleddîn Süyûtî, Şeyhülislâm Zekeriyyâ Ensârî, Şemseddîn Muhammed Sehâvî gibi büyük âlimlerden de çeşitli dînî ilimleri tahsîl etti. Ayrıca tasavvuf büyükleriyle görüştü. Onların sohbetlerinde mânevî hâllere ve makamlara yükseldi.

Çok fazla zühd ve takvâ sâhibi idi. Yâni dünyâya düşkün olmayıp haramlardan çok sakınırdı. Dînî ilimleri iyi bilirdi. Devamlı nâfile namaz kılar ve oruç tutardı. Kanâat sâhibi olup, az bir dünyâlıkla idâre ederdi. Sert ve kalın elbiseler giyerdi. Fıkıh ve tefsîr ilimlerinde söz sâhibi idi. Tefsîrlerin çoğunu ezbere bilirdi. Osmanlılar zamânında yetişmiş İslâm âlimlerinin en büyüklerinden olan Müftiy-yüs-sekaleyn İbn-i Kemâl Paşa, Bahşî Halîfe'den tefsîr ilmi okuyup, hadîs-i şerîf öğrenen âlimlerdendir. Tefsîr, hadîs ve fıkıh gibi yüksek dînî ilimleri talebelere okuturdu. Ayrıca İnsanlara vâz ve nasîhat eder, din ve dünyâ saâdetlerinin yollarını

gösterirdi. İlmî sohbetlerinde bâzı âyet-i kerîmelerin fazîletleri hakkında söylediği sözler için; "Levh-i mahfûzda böyle yazılı olduğunu gördüm." der ve îzâh ederdi. Bu şekildeki cevaplarında hatâ ettiği hiç görülmedi.

Bir gün câmide vâzında abdest almanın fazîletlerini anlatırken, alınan abdest suyu ile günahların döküldüğünü söyledi. Cemâat arasında bulunanlardan birinin kalbine, bu nasıl olur diye bir düşünce geldi. O zaman Bahşî Halîfe kollarını sığayarak dirseklerine kadar havaya kaldırdı ve; "Böyle olur." dedi.Cemâat, Bahşî Halîfe'nin kollarından nûr fışkırdığını gördü. Bu yüzden Akbilek lakabı verildi.

Bahşî Halîfe, kırk sene müddetle ilmin yayılmasına çalıştı ve pekçok âlim yetiştirdi. Halvetî tarîkatına mensûb idi. Tarîkatte hocası Cemâl-i Halvetî'nin halîfelerinden Muhyiddîn bin Muhammed Efendi'dir. Resûlullah efendimizle rüyâsında sohbet ederdi.Rüyâlarını ve Peygamber efendimizle olan sohbetlerini anlatan ve bir benzeri olmayan çok güzel bir risâle yazmıştır. Akbilek Bahşî Halîfe'nin yazdığı eserler basılmamıştır. Bâzıları şunlardır: **1) Mi'râc-ül-Ulâ fî Tefsîri Sûret-il-İsrâ, 2) Tenbîh-ül-Gabî fî Rü'yet-in-Nebî.**

Akbilek Bahşî Halîfe 1523 (H.930) senesinde Amasya'da vefât etti. Medrese eğitiminin ilk dersi, Akbilek hazretlerinin kabri başında yapılarak başlanırdı. Âlimler dînî meselelerden halledemedikleri mevzularda Bahşî Halîfe'nin kabrini ziyâret edip, râbıta yaparak cevaplarını alırlardı.

Akbilek Bahşî Halîfe'den başka, Bahşî Halîfe adında iki âlim daha vardır.

Birincisi; Kastamonu'nun Küre kasabasından olup, müderristir. Sultan İkinci Selîm'in şehzâdeliğinde hocalık yapmıştır. 1544 (H.951) senesinde vefât etmiştir.

İkincisi; Balıkesir Kızılcatuzla'dan olup, 1537 (H.944)'de Trablusşam kâdısı oldu. Daha sonra Kudüs kâdılığına getirildi. 1558 (H.966) senesinde dürzîler tarafından şehîd edildi.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.411

2) SicilliOsmânî; c.2, s.9, 10

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.211

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.306

BÂKILLÂNÎ;

Büyük İslâm âlimi ve velî. İsmi Muhammed bin Tayyib bin Muhammed bin Câfer'dir. Künyesi Ebû Bekr, lakabı Bâkıllânî el-Eş'arî'dir. Aslen Basralı olup, doğum târihi bilinmemektedir. 1013 (H.403) senesinde Bağdât'ta vefât etti. Bağdât'ta kâdılık ve Sağra'da kâdılkudâtlık vazîfesi yapması sebebiyle Kâdı ünvânıyla da meşhûrdur. Babası veya dedesi bakla ticâretiyle meşgûl olduğu için ona önce İbn-i Bâkıllânî sonradan da Bâkıllânî lakabı verildi. Bâkıllânî bakla vs. satan mânâsında kullanılmıştır.

Bâkıllânî, ilim tahsîline Basra'da başladı. Zamânında Basra'da bulunan meşhûr âlimlerden ders aldı. Bilhassa kelâm ilminde meşhûr âlim oldu. Kelâm ilmini îtikâdda iki mezheb imâmından biri olan Ebü'l-Hasan Eş'arî hazretlerinin talebelerinden olan İbn-i Mücâhid et-Tâî'den ve Ebü'l-Hasan el-Bâhilî'den öğrendi.Ebû Abdullah eş-Şîrâzî'den usûl, İbn-i Ebû Zeyd el-Kayravânî'den ve Ebû Bekr el-Ebherî'den fıkıh ilmini öğrendi. İbn-i Sem'un'dan da ahlâk ilmini öğrendi. Basra'da tahsilini tamamladıktan sonra, genç yaşta önemli bir ilim merkezi olan Bağdât'a gitti. Tahsiline orada devâm etti ve zamânın meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Ebû Bekr bin Mâlik el-Katîî, Ebû Muhammed ibni Mâsî, Dârekutnî, Ebû Ahmed Hüseyin bin Ali Nişâbûrî'den hadîs-i şerîf dinledi. Bağdât'ta tahsîlini tamamlayıp Basra'ya

döndü.

Basra Câmiinde ders vermeye başladı. O sırada bulunduğu bölgede oldukça yaygın ve tesirli olan bâtınî ve şiî fırkalarının ileri gelen bilginleri ile yaptığı münâzaralarda muhâliflerini ağır yenilgilere uğrattı. Ehl-i sünnet îtikâdını anlatıp yaydı.

Bâkıllânî, Büveyhîler zamânında Şiraz'da Adudüddevle'nin huzûrunda açılan münâzaralarda Eshâb-ı kirâm düşmanlarına ve Mu'tezileye karşı Ehl-i sünneti savunmak üzere çağırılmıştı. Bu münâzarada muhâliflere karşı o kadar tesirli oldu ki, şiî olan Adüdüddevle onu takdîr edip, sevdi ve oğlu Simnânüddevle'yi yetiştirmesi için onu vazîfelendirdi.

Bu arada elçi olarak Bizans'a gitti ve elçilik vazîfesinden sonra Bağdât'ta, Ukbera veSağra'da kâdılık ve kâdılkudâtlık vazîfesi yaptı. Büveyhî hükümdârı Adûdüddevle'nin ölümünden sonra, Bağdât'ta Mansûr Câmiinde ders vermeye başladı. Onun derslerine Irak şehirlerinden, Endülüs'ten, Horasan'dan ve İslâm dünyâsının her tarafından pekçok talebe geldi. Ondan Ehl-i sünnet îtikâdını öğrenip, ilimde yetiştiler. Ebû Câfer es-Simnânî, Ali bin Muhammed el-Harbî, Ebû Abdullah el-Ezdî, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Ebü'l-Kâsım es-Sayrâfî, Ebû Zer el-Hirevî, Ebû Hâtim el-Kazvînî yetiştirdiği yüzlerce talebeden bâzılarıdır.

İlimdeki şöhreti yayılıp, hükümdar ve emîrler tarafından da büyük îtibâr görmüştür. Ayrıca Rafizîlere, Mûtezileye, Cehmiyeye, Hâricîlere karşı reddiyeler yazarak onların sapık fikirlerini çürütüp, Ehl-i sünnet îtikâdının yayılmasına çok hizmet etti. Geceleri çok ibâdet eder ve ilmî meseleler yazar, sabahleyin talebelerine yazdıklarını okutup yeniden gözden geçirirdi.

Bâkıllânî, İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin talebeleri zincirinden olup, İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin bildirdiği îtikâd bilgilerini yaymış, genişce izâh etmiş ve bu hususta kitaplar yazmıştır. Bu bakımdan, kelâm ilminde önemli bir yeri vardır.

Bu sebeple kendisine hicrî dördüncü asrın müceddidi denilmiştir.

Ebû Bekr Harezmî şöyle demiştir. "Bağdât'ta kitap yazan her zât, Bakıllânî'nin eserlerinden nakiller yapmıştır. Çünkü o herkesin kabûl ettiği, pek çok ilimde büyük bir âlim idi. Ali bin Muhammed Harbî de şöyle demiştir; "Kâdı Ebû Bekr Bâkıllânî, yazdığı eserlerini kısaltmak istedi. Fakat ilminin ve ezberlediği meselelerin çokluğu sebebiyle bunu yapması mümkün olmadı. Muhâliflerine karşı bir eser yazmak isteyen her âlim, bunu yazarken muhâliflerinin eserini okumuştur. Bâkıllânî ise, muhâliflerine reddiye yazarken, onların eserlerini gözden geçirmeğe ihtiyaç duymazdı. Çünkü muhâliflerinin fikirlerini gâyet iyi biliyordu."

Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah Beydâvî şöyle anlatmıştır:

"Bir rüyâ görmüştüm. Rüyâmda ders verdiğim mescidime girdim. Mihrâbda bir zât oturuyor, bir başka zât da ondan ders alıyordu. Ona karşı Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Öylesine güzel okuyordu ki, bu okuyan ve okutan kimdir acabâ dedim. Bana denildi ki; mihrâbda oturan, Resûlullah efendimizdir. Huzûrunda okuyan da Bâkıllânî'dir. Resûlullah ona dînimizi öğretiyor..."

Bâkıllânî vefât edince, cenâze namazını oğlu Hasan kıldırdı. Derb-ül-Mecûs denilen yerde defnedildi. Sonra kabri buradan Bâb-ı Harb kabristanına nakledildi. Ubeydullah bin Ahmed bin Ali Mukrî şöyle anlatmıştır: "Ebû Ali bin Şâzân ve Ebû Kâsım Ubeydullah bin Ahmed bin Ahmed bin Osman Sayrafî ile birlikte, Ebû Bekr Bâkıllânî'nin kabrini ziyârete gitmiştik. Vefât edeli bir ay kadar olmuştu. Kabrine vardığımızda orada bir Kur'ân-ı kerîm gördüm. Kur'ân-ı kerîmi elime alıp, yâ Rabbî! Ebû Bekr Bâkıllânî'nin hâli bu kabirde nasıldır? Şu Kur'ân-ı kerîmde bana beyân buyur, diye duâ ettim. Sonra Kur'ân-ı kerîmi açtım. Hûd sûresi 28. âyet-i kerîmesi çıktı. Bu âyet-i kerîmede, Nûh aleyhisselâmın, kavmine şöyle dediği bildirilmektedir: Meâlen; **"Ey kavmim! Söyleyin bakayım fikriniz nedir? Eğer ben Rabbimden verilen açık bir burhan** (mûcize) **üzerinde isem** (Bu benim Peygamber

olduğumu doğruluyorsa), **bir de Allah bana kendi katından bir Peygamberlik vermiş de, size, onu görecek göz vermemişse, istemediğiniz halde onu size zorla mı kabûl ettireceğiz."**

Bâkıllânî hazretlerinin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır:

1) İ'câz-ül-Kur'ân: Bu eserinde Kur'ân-ı kerîmin büyük bir mûcize olduğu ve îcâzı üzerinde durmuştur. Bu eserinde Peygamber efendimizin Hulefâ-i râşidînin beliğ ve ifâde tarzı yüksek olan mektuplarını ve hutbelerini, eski şâirlerin ve ediblerin meşhûr şiir ve hutbelerinden seçmeler almıştır. Yazma ve basma nüshaları vardır.

2) Temhîd-ül-Evâil ve Telhîs-üd-Delâil, 3) Menâkıb-ül-Eimme gibi eserleri vardır.

İSLÂMIN VAKARI

Zamânın hükümdarı Adudüddevle onu Bizans'a elçi olarak gönderdi. Bizans hükümdârı, kendisine meşhûr bir âlimin elçi olarak geldiğini duyunca, onu makâmına çağırdı. Yalnız, kendisine müslüman olmadığı için elçinin hürmet etmeyeceğini bildiğinden, bir hîle düşündü. Gelen elçinin huzûruna girerken, kendi tebeasının yaptığı gibi yerlere kadar eğilerek girmesini istiyordu. Bunun için, ancak eğilerek geçilebilecek üstü kapalı bir yer yaptırdı.

Bâkıllânî'nin bu dehliz gibi yoldan makâmına getirilmesini emretti. Bâkıllânî'ye, hükümdâr seni huzûruna çağırıyor diyerek, hazırlanan yerden geçirmek istediler. Bâkıllânî bu yeri görünce, öne eğilerek girmedi. Ters dönüp, eğildi ve Bizans hükümdârının odasına arka arka yürüyüp girdi. Girince doğrulup, yönünü hükümdâra döndü. Bu hareketi gören Bizans hükümdârı çok şaşırıp, heybeti ve vakarı karşısında ezildi.

Bâkıllânî hazretleri bir gün, Bizans hükümdârının sarayında, imparator meclisinde papazlarla münâzaraya oturmuştu. Papazlar hazret-i Âişe ile ilgili olan ifk hâdisesini konuşmaya başlayınca, Bâkıllânî, hazret-i Meryem'i ve hazret-i Âişe'yi kasdederek; "Biri kocasız çocuklu, bir kocalı çocuksuz iki mübârek kadının temiz oldukları vahiy ile bildirilmiştir." diyerek karşılık verdi ve papazları susturdu.

1) El-A'lâm; c.6, s.176

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.269

3) Târih-i Bağdâd; c.5, s.379

4) Tebyîn-i Kizb-ül-Müfterî; s.217

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.169

6) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.10, s.109

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.7

BÂLÎ EFENDİ (Sekrân);

Anadolu'daki evliyânın büyüklerinden. Zâhir ve bâtın ilimlerinde âlim bir zât idi. Babası Amasyalı olup, Sultan İkinci Bâyezîd Hanın oğlu Şehzâde Ahmed'in hocası idi. Yavuz Sultan Selîm Han tahta geçince, bâzı yerlerde kâdılık vazîfesi verildi. Tire'de kâdı iken, oğlu Şeyh Bâlî doğdu. Bâlî Efendinin doğum târihi bilinmemektedir. Allah aşkı ile mest olup cezbeye tutulduğu için kendinden geçmiş mânâsında Sekran (sarhoş) lakabı verildi. 1572 (H.980) senesinde, İstanbul'da vefât etti. Fâtih Câmiinde kılınan cenâze namazından sonra, vazîfeli bulunduğu Kurşunlu (Altuncu) zâviyesindeki türbesine defnedildi.

Bâlî Efendi, zamânın âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri öğrendi. Kânûnî Sultan Süleymân'ın

hocası Hayreddîn Efendinin yanında tahsilini tamamlayıp stajını bitirdi. Önce İstanbul'da Kepenekçi Medresesine müderris tâyin edildi. Burada bir müddet vazîfe yaptıktan sonra, Bursa'da talebe iken gördüğü bir rüyâyı aynen yaşadı ve hayâtının akışı değişti. Bu rüyâ onun tasavvufta yetişip kemâle ermesine vesîle oldu. Rüyâ ve hâdise şöyle idi:

Rüyâsında büyük bir caddede gidiyordu. Birden, Allahü teâlâyı zikreden, tesbîh ve tehlîl getiren insanların seslerini duyup yanlarına yaklaştı. Nûr yüzlü bâzı kimseler, halka hâlinde Kelime-i tevhîd okuyorlardı. Halkanın kenarında heybetli bir zât, murâkabe hâlinde oturuyordu. Başını kaldırınca Şeyh Bâlî'yi gördü. Onu da bu halkaya katılmaya dâvet etti. Şeyh Bâlî özür dileyerek; "Şu anda ilim tahsiline devâm ediyorum. Eğer dâvete uyarsam, tahsilim yarıda kalır. Fakat tahsilimi bitirdikten sonra dâvetinize icâbet edebilirim." dedi. O anda uykudan uyandı. Bu rüyâsı, birkaç sene sonra İstanbul'da aynen vâki oldu.

Bir arkadaşıyla berâber, Ali Paşa Zâviyesi yanından geçerken Kelime-i tevhîd sesleri duydu. Birkaç sene önce gördüğü rüyâyı hatırladı. Elinde olmayarak hânekâhın, zâviyenin içerisine girdi. Orada, rüyâsında gördüklerinin aynısını gördü. Kenârda duran zât, onu yanına dâvet etti. Hadîd sûresinin; **"Müminlerin Allahü teâlâyı ve Hak'tan ineni** (Kur'ân-ı kerîmi) **zikr için kalplerinin yumuşama zamânı gelmedi mi?"** meâlindeki on altıncı âyet-i kerîmesini okuyup; "Bundan önce bize katılmak için tahsili ve dersleri bahâne etmiştin. Artık bahâne kalmadı. Bundan sonra senin için en faydalı olan bu işle meşgûl olmaz mısın?" dedi. Bâlî Efendi, hemen o anda, bu dâveti cân u gönülden kabûl etti. Şeyhin elinde, daha önce yaptığı hatâlarına tövbe etti. Bu zâtın kim olduğunu araştırınca; Ramazan Efendi olduğunu öğrendi. Ramazan Efendinin yanında; ahlâkını güzelleştirmek, kalbini tasfiye ve nefsini tezkiye etmekle tasavvufta yetişip olgunlaşmakla meşgûl oldu. Zâhirî ilimlerindeki yüksekliklerine, bâtınî ilminin üstünlüklerini de ilâve etti. Ahlâkını Resûl-i ekremin sallallahü aleyhi ve sellem yüksek ahlâkı ile süsleyip, ibâdetleri zevkle ve seve seve yapmakla şereflendi. Kendisine verilen nîmetlere şükretmek için büyük gayret sarfetti. Ramazan Efendi 1555 (H.963) senesinde vefât edince, halîfesi olan Bâlî Efendiye talebeleri yetiştirmek vazîfesi verildi.

Meşhûr **Şakâyık-ı Nu'mâniyye** kitabına, zamânına kadar yaşayan âlimlerin hayatlarını da ilâve ederek zeyl yapan Atâî Efendi, babası Nev'î Efendi'den şöyle nakleder; "Bâlî Efendinin hâl ve sözlerini ihtivâ eden **Hasb-i hâl** isimli kitabı şiir şeklinde yazıp bitirince, Bâlî Efendinin huzûruna gidip, sohbetlerinde geçen bir sözünü kitaba isim olarak vermeyi düşündüm. Bâlî Efendinin huzûruna varınca, daha kitabı çantamdan çıkarırken; "Molla Nev'î! Hasb-i hâl mi? Hasb-i hâl mi?" diye sorup, kerâmetlerini izhâr ettiler."

Bâlî Efendi, bâzı sevdiklerinin cenâze namazını kılar, defnettikten sonra da mezarlarının başında telkîn verirdi. Telkîn esnâsında yanında bulunanlar, onun bir kerâmeti olarak ölünün sesini diri hâlindeki gibi işitirlerdi.

Zamânının evliyâsından Nûreddînzâde Muslihuddîn Efendi, Bâlî Efendi'ye haber gönderip; önce gelen evliyânın kerâmetlerini açıklamadıklarını, kendisinin de onlara uymasını, her yerde kerâmet göstermemesini bildirdi. Bâlî Efendi de, kerâmet inkârcılarının çoğaldığını bildirip; "Evliyâ, müslümanlara yardım etmek ve zâlimlerin zulmünü defetmekle emir olagelmişlerdir. İşleri düzeltmek, yetki sâhibi kimseleri ıslâh edip onlara nasîhatte bulunmak, halktan bin kişiyi irşâd etmekten doğru yolu göstermekten evlâdır." diye cevap verdi.

Bâlî Efendi, vefâtına yakın abdest aldı. Öyle göz yaşı döküyordu ki, görenler onun gözyaşları ile abdest aldığını zannederdi. Aldığı o son abdest ile, abdestli olarak vefât etti.

Bâlî Efendi, Allahü teâlâdan başka kimseye boyun eğmez, mevkı ve makam sâhiplerinin yanlarına gitmez, dâvetlerini münâsip bir lisanla reddederdi. Rüyâ tâbirinde çok ileri, cezbesi çok fazla idi. Serhatteki gâzilere yardım için para gönderirdi. Güzel ahlâkı ile herkes tarafından sevilirdi. Vefâtına yakın devamlı Allah aşkı ile sarhoş olduğu için, Sekrân Bâlî

Efendi de denilirdi. Bu yüzden vefâtına târih düşüren zamânının şâirlerinden Sâ'î Çelebi şöyle dedi:

"Mâh-ı Zilka'de de sâkî-i ecel.
Şeyh Bâlî'ye içirdi bir mey.

Geçti ol mest-i mey cânı fenâ,
Nâr-ı hasretle kodu dillere key.

Rihletin gûş edip onun Sâ'î,
Dedi târihini "Hey şeyhim hey"(980).

SİZE ZARARI DOKUNABİLİR

Kendisi anlatır: "Bir gün hocamın hizmetinde idim. Bir kimse gelip zamânın ileri gelenlerinden birinden selâm getirdi. Evliyânın büyüklerinden olan Muhyiddîn ibni Arabî hakkındaki görüşünü sordu. "**Füsûs** kitabı hakkında ne dersiniz?" dedi. Celâllenen Ramazan Efendi; "Efendine söyle, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinden alıp veremediği ne? Her gün haram yemekle karnını dolduran bir kimsenin bâtınî sırlara ulaşması mümkün müdür? Sel gibi göz yaşı dökmeyenler, hakîkat denizinden inci-mercan toplamaya muktedir olamazlar. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri o kitabı yazarken, on beş günde bir defâ yemek yerdi. Îtirâzı bıraksın. Muhyiddîn-i Arabî'nin adını söylerken, ağzını misk ve anber ile yusun. O mübârek kimsenin **Füsûs** adlı inceliklerle dolu kitâbından da elini ve dilini çeksin. Gücünün yetmediğini bırakıp, anlayabildiği şeylerle uğraşsın." diye cevap verdi. Biz de yine sohbetlerine katılmış olmakla; "Efendim, o kimse bu hususta mutaassıptır, olur ki size zararı dokunabilir." dedim. Ramazan Efendi; "Korkacak bir şey yoktur. Gâyesi meclis kurup, bizi tahkîr etmektir. Öyle birşey olursa, işte şöylece ederiz." deyip, başını paltosunun içine çekti ve o anda ortadan kayboldu. Beni bir dehşet kapladı. Bir hayli zaman o hâlde kaldım. Bir saat kadar geçince, tekrar mübârek yüzlerini görebildim."

1) Kitâb-ı Silsile-il-Mukarrebîn ve Menâkıb-il-Müttekîn (Münîrî Efendi), Süleymâniye Kütüphânesi, Şehîd Ali Kısmı, No: 2819, vr: 115a

2) Ikd-ul-Manzûm; c.2, s.259

3) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.208

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.80

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.306

BALTALI DEDE

Kabri Aydın'ın Balta köyündedir. Yaşadığı devir hakkında bilgi yoktur. Talebeleriyle beraber, elindeki tek silahı olan baltasıyla düşmana karşı savaşırken şehid düşmüştür. Şehid düştüğü yerden tatlı bir su çıkmış ve sonradan burada bir köy kurulmuştur. Kabir bölge halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

BALZAT HACI BABA VELÎ

Horasan erenlerinden olup Anadolu'nun fethi için bölgeye gelmiştir. Manisa'nın Demirci ilçesinin fethi sırasında şehid düşmüş ve oraya defnedilmiştir. Adını taşıyan tekkesi günümüzde Kur'ân kursu olarak kullanılmaktadır.

BÂYEZÎD-İ BİSTÂMÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakk'a dâvet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine Silsile-i aliyye denilen büyük âlim ve velîlerin beşincisidir. Sultân-ül-Ârifîn lakabıyla meşhûrdur. Künyesi, Ebû Yezîd'dir. İsmi Tayfûr, babasının adı Îsâ'dır. 776 (H.160) veya 803 (H.188)de İran'da Hazar Denizi kenarında Bistâm'da doğdu.

Daha annesinin karnında iken kerâmetleri görülmeye başladı. Annesi ona hâmile iken şüpheli bir şeyi ağzına alacak olsa, onu geri atıncaya kadar karnına vururdu.

Çocukken bir gün câmi avlusunda oynuyordu. Oradan geçmekte olan Şakîk-i Belhî kendisini görüp; "Bu çocuk büyüyünce zamânının en büyük velîsi olacak." buyurdu. Yine bir gün hadîs âlimlerinden bir zât onu görünce çok hoşuna gitti. Zekâ ve anlayışını ölçmek için sordu: "Güzel çocuk, namaz kılmasını güzelce biliyor musun?" Bâyezîd-i Bistâmî de ona; "Evet Allah dilerse becerebiliyorum." cevâbını verince; "Nasıl?" diye sordu. Bâyezîd-i Bistâmî de; "Buyur yâ Rabbî! Emrini yerine getirmek üzere tekbir alıyor, Kur'ân-ı kerîmi tâne tâne okuyor, tâzim ile rükûya varıyor, tevâzu ile secde ediyor, vedâlaşarak selâm veriyorum." deyince, o zât hayran kalarak; "Ey sevgili ve zekî çocuk! Sende bu fazîlet ve derin anlayış varken, insanların gelip başını okşamalarına niçin izin veriyorsun?" diye sordu. Bâyezîd-i Bistâmî de; "Onlar beni değil, Allahü teâlânın beni süslediği o güzelliği meshediyorlar. Bana âid olmayan bir şeye dokunmalarına nasıl engel olabilirim?" cevâbını verdi.

Küçük yaşta iken annesi, kendisini mektebe gönderdi. Bâyezîd hazretleri, büyük bir dikkatle derse devâm ediyordu. Bir gün Kur'ân-ı kerîm okumak için gittiği mektepte, okuduğu bir âyet-i kerîmenin (Lokman sûresi: 14) tesiri ile erkenden eve döndü. Annesi merak edip niçin erken döndüğünü suâl edince, şöyle cevap verdi: "Bir ayet-i kerîme gördüm. Allahü teâlâ o âyet-i kerîmede kendisine ve sana hizmet ve itâat etmemi emrediyor. Ya benim için Allahü teâlâya duâ et, sana hizmet ve itâat etmem kolay olsun, veyahut da beni serbest bırak, hep Allahü teâlâya ibâdet ile meşgûl olayım." dedi. Annesi; "Seni Allahü teâlâya emânet ettim. Kendini O'na ver." dedi. Bundan sonra Bâyezîd, kendini Allahü teâlâya verdi, emirlerinin hiç birisini yapmakta gevşeklik göstermedi; ama annesinin hizmetini de ihmâl etmedi. Annesinin küçük bir arzusunu, büyük bir emir kabûl edip, her durumda yerine getirmeye çalışırdı. Çünkü Allahü teâlânın emri de böyle idi. Elinde olmadan iki sefer annesinin arzusunu yerine getiremedi. Bu husûsu büyük pişmanlık içinde şöyle anlatır: "Hayâtımda yalnız iki defâ annemin arzusunu yerine getiremedim. Her defâsında mutlaka bana zararı dokundu. Birincide düştüm burnum ezildi. İkincisinde ayağım kaydı düştüm, omuzumdaki su testisi kırıldı.

Soğuk ve dondurucu bir kış gecesi idi. Annesi yattığı yerden oğluna seslenip su istedi. Bâyezîd-i Bistâmî hemen fırlayıp su testisini almaya gitti. Fakat testide su kalmamış olduğundan çeşmeye gidip, testiyi doldurdu. Buzlarla kaplı testi ile annesinin başına geldiğinde, annesinin tekrar dalmış olduğunu gördü. Uyandırmaya kıyamadı. O halde bekledi. Nihâyet annesi uyandı ve "Su, su!" diye mırıldandı. Bâyezîd elinde testi bekliyordu. Şiddetli soğuk tesiri ile eli donmuş, parmakları testiye yapışmış idi. Bu hâli gören annesi; "Yavrum, testiyi niçin yere koymuyorsun da elinde bekletiyorsun?" dedi. Bâyezîd-i Bistâmî; "Anneciğim uyandığınız zaman, suyu hemen verebilmek için testi elimde bekliyorum." dedi. Bunun üzerine annesi; "Yâ Rabbî! Ben oğlumdan râzıyım. Sen de râzı ol!" diye cân u gönülden duâ etti. Belki de annesinin bu duâsı sebebiyle, Allahü teâlâ ona evliyâlığın çok yüksek mertebelerine kavuşmayı ihsân etti.

Gençlik yıllarında yaptığı bâzı ibâdetlerden zevk alamıyordu. Bu durumu zaman zaman annesine anlatırdı ve yetişmesinde, terbiye edilmesinde bir kusur bulunup bulunmadığını sorardı ve; "Anneciğim; beni emzirdiğin zaman, benim yüzümden haramdan bir şey aldın mı? İçimde beni Rabbimden alıkoyan bir şey hissediyorum. Fakat neden olduğunu bilmiyorum." derdi. Annesi uzun bir müddet düşündükten sonra; "Evlâdım tek şey hatırlıyorum. Sen daha küçüktün. Komşulara oturmaya gitmiştim. Kucağımda iken ağlamaya

başladın. Bir türlü susturamadım. Seni susturmak için ocağın üstünde pişmekte olan tarhanaya komşudan izin almaksızın parmağımı batırıp ağzına koydum." dedi. Bunun üzerine annesinden, o komşuya gidip helallik dilemesini istedi. Annesi helallik diledikten sonra yaptığı ibâdetlerden zevk almaya başladı.

Üveysî olup, İmâm-ı Câfer-i Sâdık'ın vefâtından kırk yıl sonra doğduğu hâlde İmâm-ı Ali Rızâ'nın sohbetinden ve bunun bereketiyle İmâm-ı Câfer-i Sâdık'ın rûhâniyetinden istifâde etti. Bâyezîd, İmâm-ı Câfer-i Sâdık'ın rûhâniyetinden feyz almakla meşhûr oldu. Otuz sene Şam civârında bulunup, yüz on üç âlimden ilim öğrenmiştir. Aşk-ı ilâhîde o kadar ileri ve ibâdette o derece yüksekte idi ki, namaz kılarken Allah korkusundan göğüs kemikleri gıcırdar, yanında bulunanlar bunu işitirlerdi. Son derece âlim, fâdıl ve edîb idi. Şiirleri meşhûrdur.

Bâyezîd, ilim tahsîl ettiği üstâdlarından birine olan hürmet ve muhabbetinden dolayı, onun kabrinin yanına defnedilmeyi ve kabrinin, hocasının kabrinden daha derin yapılmasını, kendi vücûdunun, hocasının vücûdundan aşağıda olmasını vasiyyet etti. Hocalarının en büyüğü, Allahü teâlâya kavuşmak yolunda çok yüksek derecelere kavuşmasına vesîle olan, İmâm-ı Câfer-i Sâdık hazretleridir. Feyz ve mârifeti, İmâm-ı Câfer-i Sâdık'ın mübârek rûhâniyetinden aldı.

Bâyezîd-i Bistâmî hocalarından birinin huzûrunda bulunuyordu. Hocası; "Şu rafdaki kitabı getir." dedi. Bâyezîd; "Hangi rafdaki kitabı istiyorsunuz efendim?" dedi. Hocası; "Bunca zamandır buraya gelip gidiyorsun. Dershânede oturduğun yerin üstündeki rafı diyorum." deyince, Bâyezîd-i Bistâmî; "Efendim, mübârek sohbetinizi dinlemekteki dikkat ve edebe riâyetten dolayı, şu âna kadar başımı kaldırıp etrafa bakmış değilim." diye cevap verdi. Hocası bu söz karşısında "Mâdem ki durum böyledir. Senin işin tamamdır. Şimdi artık Bistam'a dönebilirsin ve bizden öğrendiklerini başkalarına öğretebilirsin." buyurdu.

Bir gün kendisine; "Mürşidin, yol göstericin kimdir?" diye sordular. O da; "Bir kadın." dedi. "Bu nasıl olur?" dediler. Cevâbında şöyle buyurdu: "Bir gün Allahü teâlânın sevgisi ile, kendimden geçmiş olarak yolda yürüyordum. Bir kadın gördüm. Elinde bulunan bir çuval unu, taşımam için bana ricâda bulundu. Gücüm yetmez diye düşündüm. Orada kafes içinde bulunan bir arslana işâret ettim. Kafes açılıp, arslan geldi. Un çuvalını yükledim. Fakat açıktan kerâmet göstermiş olduğum için de çok korktum ve mahcûb oldum. Kadının beni tanıyıp tanımadığını öğrenmek için; "Pazara varınca kimi gördüm diyeceksin?" dedim. Kadın; "Zâlim Bâyezîd'i gördüm diyeceğim." dedi. Ben hayretle; "Neden?" diye sordum. Kadın şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâ, bu arslanı yük taşımak için yaratmadığı hâlde, sen niçin yük yükledin? Bu zulüm değil de nedir? Bunu, insanlar sana kerâmet sâhibi desinler diye yapmış isen çok fenâ." dedi. Bunun üzerine çok ağlayıp istigfâr ettim. Bundan sonra benden fevkalâde bir hâl meydana gelse, "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah, Nûh Neciyullah, İbrâhim Halîlullah, Mûsâ Kelîmullah, Îsâ Rûhullah" yazısını veya bir nûr görüyorum. Böylece, benden meydana gelen hâllerin doğru olduklarının, Allahü teâlâ tarafından tasdik olunduğunu anlıyorum."

Bâyezîd-i Bistâmî, Allahü teâlânın aşkı ile öyle bir hâlde idi ki, O'ndan başka hiçbir şeyi hatırlamazdı. Yirmi yıl yanında bulunan ve hiç ayrılmayan talebesine her çağırdığında; "Yavrum ismin nedir?" diye sorardı. Bir defâsında, o talebe dedi ki; "Efendim. Yirmi yıldır hiç ayrılmadan, hizmetinizde bulunmakla şerefleniyorum. Lâkin her defâsında ismimi sormanızın hikmetini anlıyamadım." Bâyezîd-i Bistamî; "Evlâdım, kusura bakma. Her defâsında ismini soruyorum. Allahü teâlânın muhabbeti kalbime gelince, beni öyle bir hâl kaplıyor ki, O'ndan başka her şeyi unutuyorum. Senin ismini de hatırımda tutmaya çalışıyorum, fakat böyle hâl olunca unutuyorum. Sen hiç üzülme." buyurup talebesinin gönlünü aldı.

Bir gün yakınları kendisine; "Efendim, filan yerde büyük bir zât var. Fazîlet ve kerâmet

sâhibi bir velîdir." dediler ve daha başka sözlerle o zâtı çok medh ettiler. Bunun üzerine Bâyezîd-i Bistâmî; "Madem öyledir. O halde o büyük zâtı ziyârete gitmemiz lâzım oldu." buyurdular. Talebelerinden bâzıları ile birlikte onun bulunduğu yere geldiler. Bâyezîd-i Bistâmî bildirilen zâtın, mescide gitmekte olduğunu ve kıbleye karşı tükürdüğünü gördü. Görüşmekten vazgeçip derhal geri döndü. Sonra o kimse hakkında şöyle buyurdu: "Dînin hükümlerini yerine getirmekte, sünnet-i seniyyeye uymakta ve edebe riâyette zayıf birisine, nasıl olur da kerâmet sâhibi denilir. Böyle bir kimsenin, Allahü teâlânın evliyâsından olması mümkün değildir." buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî'ye; "Bu yüksek makamlara nasıl kavuştunuz?" diye sordular. Cevâbında şöyle anlattı: "Bir gece herkesin uyuduğu bir sırada, Bistâm'dan çıktım. Ay her tarafı aydınlatıyordu. Giderken âniden karşımda çok heybetli bir makam gördüm. On sekiz bin âlem onun heybeti yanında bir zerre gibi kalıyordu. Aklım başımdan gitti. Beni fevkalâde bir hâl kapladı. O halde iken; "Yâ Rabbî! Bu kadar büyük, bu kadar güzel bir dergâh acabâ niçin böyle boş?" dedim. Hemen; "Bu dergâhın boşluğu, kimse gelmediği için değil, belki gelenlerin lâyık olmadığı ve uygunsuzluğu sebebiyle gelenleri bizim kabûl etmeyişimizdendir." diyen bir ses duydum. Bir an, herkesin bu huzûra kavuşması için şefâatçi olayım diye kalbime geldi. Fakat, bu şefâat makâmının Sultân-ül-Enbiyâ Muhammed Mustafâ efendimize mahsus olduğunu hatırlayıp, benim öyle düşünmemin, bu şefâat makâmına karşı edebe riâyetsizlik olacağını anlayıp, o düşüncemden vazgeçtim. Bir ses duydum ki; "Ey Bâyezîd, Sultân-ül-Enbiyâ'ya olan muhabbetin ve edebe riâyetin sebebiyle, biz de senin edeb ve mertebeni yükseltiyoruz. Kıyâmete kadar, Sultân-ül-Ârifîn, diye anılırsın buyuruyordu."

Sultân-ül-Ârifîn Bâyezîd-i Bistâmî'yi bir gece uyku bastırıp, sabah namazına uyanamadı. Namazını kazâ edip o kadar ağlayıp inledi ki, bir ses işitti. "Ey Bâyezîd, bu günâhını affeyledim. Bu pişmanlık ve ağlamana da, ayrıca yetmiş bin namaz sevâbı ihsân eyledim." diyordu. Aradan birkaç ay geçtikten sonra onu, yine uyku bastırdı. Şeytan gelip, Bâyezîd'i Bistâmî'nin mübârek ayağından tutarak uyandırdı ve; "Kalk namazın geçmek üzeredir." dedi. Bâyezîd-i Bistâmî, Şeytan'a; "Ey mel'ûn! Sen hiç böyle yapmazdın. Herkesin namazının geçmesini, kazâya kalmasını isterdin. Şimdi nasıl oldu da beni uyandırdın?" buyurunca, Şeytan şu cevâbı verdi: "Birkaç ay önce sabah namazını kaçırdığında, pişmanlığın ve üzüntün sebebiyle çok ağlayıp inlediğin için ayrıca yetmiş bin namaz sevâbı almıştın. Bu gün, onu düşünerek, sâdece vaktin namazının sevâbına kavuşasın da, yetmiş bin namaz sevâbına kavuşmayasın diye seni uyandırdım." dedi.

Zamânında binlerce velî vardı. Hepsi de ibâdet, riyâzet, keşif ve kerâmet sâhibi idi. Fakat asrın kutupluğu, ümmî bir demircinin üzerinde idi. O bu işin sır ve hikmetine karşı hayretler içindeydi. Çoluk çocuğunun nafakası için geceli gündüzlü örs başından ayrılmayan demirciyi görmek istedi. Bir gün dükkânına gitti. Selâm verdi. Onu görünce, çocuklar gibi sevindi. Ellerine sarıldı, uzun uzun öptü ve ondan duâ ricâ etti. Henüz keşif âlemine girmemiş olduğu için kendi makâmından habersizdi. Ondan duâ isteyince dedi ki: "Ben senin ellerinden öpeyim de, sen bana duâ et! Sizin duânıza muhtaç olan benim!" O ise şöyle cevap verdi: "Benim sana duâ etmemle, içimdeki dert hafiflemez ki!" Bunun üzerine o da; "Derdin nedir? Söyle bir çâre arayalım?" dedi. "Acabâ kıyâmet gününde, bunca insanın hâli ne olur? Bunu düşünmekten, buna yanmaktan başka derdim yok." dedikten sonra hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bâyezîd-i Bistâmî'yi de ağlattı. O vakit içinden; "Bunlar nefsim, nefsim diyenlerden değil, ümmetim ümmetim diyenlerdendir." diyen bir ses duydu. Hemen içindeki hayret silindi. Kutupluk makâmının bu demirciye niçin verildiğini sezdi. Anladı ki, böyleleri, sevgili Peygamber efendimizin kalbine her an bağlıdır. Onun hakîkatine mazhardır. Demirciye dedi ki: "İnsanların azap çekmesinden sana ne?" Demirci de; "Bana mı ne? Benim fıtratımın mayası, şefkat suyuyla yoğurulmuştur. Cehennem ehlinin bütün azâbını bana yükleseler de, onları bağışlasalar, ben saâdete ererim ve derdimden kurtulurum." dedi.

O, namazda okunmak için, farz mikdarından fazla sûre ve âyet bilmiyordu. Bilmediklerini Bâyezîd-i Bistâmî öğretti. O da, kırk yıldır elde edemediği mânevî derecelere yükseldi. İçi feyz-i ilâhî ile doldu. O vakit iyice anladı ki, kutupluk sırrı başka bir şey imiş."

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri, kabristanda çok dolaşırdı. Bir gece gezerken, gece bekçisi elindeki sopayla vurdu. Bâyezîd; "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm." dedi. Bekçi birkaç kere daha vurunca sopa kırıldı. Bâyezîd hazretleri eve dönünce talebelerine sopanın fiatını sordu. O kadar parayı bir keseye koyarak, bir mikdar da tatlı ile berâber bir talebesiyle, o bekçiye gönderdi. Bir de mektup yazarak bekçiye vermesini söyledi. Mektup şöyle idi: "Muhterem Bekçi efendi, belki beni hırsız sanarak dövdün. Kabahat bendedir. Gece kabristanda gezmeseydim, dövmezdin. Sopanızın kırılmasına da sebeb oldum. Gönderdiğim parayla kendine bir sopa al! Sopanın kırılma üzüntüsünün kalbinden gitmesi için de, yolladığım tatlıyı ye! Allahü teâlânın selâmı üzerine olsun." Genç bekçi mektubu okuyunca, gelip özür dileyerek tövbe etti. Onunla birlikte birkaç bekçi daha hak yola girdi.

Bir sene hacca gitmek üzere yola çıktı. Bir devesi vardı. Azığını ve eşyâsını o deveye yüklemişti. Birisi kendisine; "Bu kadar uzun yol için, bu kadar yük bu deveye fazla gelmez mi?" dedi. Bâyezîd-i Bistâmî; "Acaba yükü taşıyan deve midir? Dikkat et bakalım, devenin sırtında yük var mı?" dedi. O kimse dikkatle baktığında gördü ki, yük devenin sırtından bir karış yukarıda durmaktadır. O kimse hayretini gizleyemeyip; "Sübhânallah!Ne kadar acâib bir iş." deyince, Bâyezîd-i Bistâmî; "Hâlimi sizden gizlesem, bana dil uzatıyorsunuz. Hâlimi size açık açık göstersem hayret ediyorsunuz, tâkat getiremiyorsunuz. Ben size ne yapayım bilemiyorum?" buyurdu ve yoluna devâm etti. Ziyâretleri esnâsında kendisine, annesinin hizmetine gitmesi bildirildi. Bistâm'a giden bir kâfile ile hemen yola çıktı. Bistâm'a geldiği duyulunca bütün halk yollara dökülüp, kendisini karşıladılar. Seher vakti evlerine geldi. Annesi abdest almış şöyle duâ ediyordu:

"Yâ Rabbî! Benim garib oğlumu her kötülükten muhâfaza buyur. Büyükleri kendisinden hoşnûd eyle. Oğluma güzel hâller ve iyilikler ihsân buyur..." Bunun üzerine Sultan-ül-Ârifîn kapıyı çalıp izin istedi. Annesinin "Kim o?" suâline, Bâyezîd-i Bistâmî; "Senin garîb oğlun." cevâbını verdi. Annesi koşup kapıyı açtı ve; "Senden ayrılık hasretiyle ağlaya ağlaya saçlarıma ak düştü, belim büküldü." dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî bir sene hac dönüşünde Hemedan'a uğrayıp, oradan bir mikdâr tohum satın aldılar. Bistâm'a gelip, Hemedan'dan aldığı tohum torbasını açınca, içinde bir kaç karınca bulunduğunu gördü. Bunları yuvalarından ayırmanın münâsib olmıyacağını düşünüp, tekrar Hemedan'a gitti. Tohumu aldığı yere bırakıp, ondan sonra Bistâm'a döndü.

Bâyezîd-i Bistâmî bir gece, talebelerinden bir kısmı ile bir yere misâfir oldular. Ev sâhibi, evin aydınlanması için bir kandil yaktı. Bâyezîd-i Bistâmî yanında bulunanlara; "Bu kandilde bir gariblik görüyorum. Yanıyor ama ışık vermiyor. Hikmeti nedir?" diye sordu. Ev sâhibi; "Efendim. Biz bu kandili bir gece yakmak için komşumuzdan emânet almıştık. Bu akşam ikinci gece yakıyoruz." deyince, Bâyezîd, kandili söndürdü ve hemen kandili sâhibine götürüp teslim edin. Arzu ederseniz, bir gece daha yakmak için izin isteyin." buyurdu. Ev sâhibi kandili alıp komşusuna götürdü. Olanları anlattı ve tekrar izin alıp geri getirdi. Eve gelince kandili yaktılar ve oda aydınlandı. Bâyezîd-i Bistâmî buyurdu ki: "İşte şimdi ışığını görüyorum."

Bâyezîd-i Bistâmî bir gün yanlışlıkla bir karıncayı öldürdü. Haberi olunca, çok pişman olup üzüldü. Ölü karıncayı avucuna alıp, şefkat, merhamet ve hüzün ve kırık kalbi ile karıncaya üfürünce, Allahü teâlânın izni ile karınca canlanıp yürümeye başladı.

Bir gün yolda yürürken, bir gencin kendisini takib etmekte olduğunu farkedip döndü ve gence; "Niçin beni tâkip ediyorsun, istediğin nedir?" dedi. Genç, edeple; "Efendim, sizin gibi olmak, yolunuzda bulunmak istiyorum. Lütuf elinizi uzatıp himmet buyurun da ben de

kazanayım." dedi. Cevâbında; "Benim yaptıklarımı yapmadıkça, benim derimin içine girsen istifâde edemezsin. Bu, Allahü teâlânın bir lütfudur." buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî kırk beş kere hacca gitmişti. Bir gün Arafat Tepesinde oturuyordu. Nefsi ona; "Bâyezîd! Senin bir benzerin var mıdır? Kırk beş defâ haccettin ve binlerce defâ hatmetme bahtiyarlığına eriştin." diye fısıldadı. Bu ses onu üzdü. Derhâl toparlandı ve oradaki mahşerî kalabalığa; "Kim benim kırk beş defâ yapmış olduğum haccı bir ekmeğe satın alır?" diye sordu. Bir adam başını kaldırıp; "Ben alırım." dedi ve ekmeği uzattı. Bâyezîd-i Bistâmî aldığı ekmeği orada bulunan bir köpeğin önüne attı. Sonra işini bitirip, yol hazırlığı yaparak, Rum diyârına doğru yola çıktı. Günlerce gittikten sonra bir râhip ile karşılaştı. Râhib, Bâyezîd-i Bistâmî'nin elini tutup, evine misâfir götürdü. Evinde ona bir oda verdi. Bâyezîd-i Bistâmî kendisine ayrılan bu odada ibâdete başladı ve kalbini Allahü teâlâya çevirdi. Râhip her gün onun yiyeceğini sabah akşam getirip önüne koyardı. Bu hal bir ay devâm etti. Bâyezîd-i Bistâmî daha sonra nefsine dönerek;

"Ey nefis! Seni kırmak istiyorum, fakat Sen o kadar kötüsün ki kırılmıyorsun." dediği sırada râhip içeri girdi ve; "İsmin nedir?" diye sordu. O da; "Bâyezîd!" cevâbını verdi. Râhip; "Ne güzel adamsın. Keşke Mesîh'in kulu olmuş olsaydın!" deyince, bu sözler Bâyezîd-i Bistâmî'ye ağır geldi ve evi terketmek isterken râhip;

"Bizim burada kırk günü tamamla, öyle git. Çünkü bizim büyük bir bayramımız var, onu görmeni çok arzu ediyorum. Aynı zamanda çok değerli bir vâizimiz, sâdece bu günlerde bir defâ konuşur. Onu dinlemeni istiyorum." deyince, bu teklifi kabûl ederek, kırk gün kalmaya râzı oldu. Kırkıncı gün geldiğinde râhib odaya girerek; "Buyurun dışarı çıkalım, bayram günümüz geldi." dedi. Bâyezîd-i Bistâmî dışarı çıkmak için hazırlandı. Fakat râhib ona; "Siz bu kıyâfetle nasıl bin kadar râhibin arasına gireceksiniz? Bu yüzden üzerindeki elbiseyi çıkarıp, şu râhip elbiselerini giy ve boynuna İncil'i as!" dedi. Bu teklif ona çok ağır gelmesine rağmen, bunda da bir hikmet vardır diyerek râhibin getirdiği giysileri giydi. Râhiplerin arasına katıldı. Hiç kimsenin dikkatini çekmedi. Biraz ilerledikten sonra râhiplerin en büyüğü geldi. Fakat konuşmuyordu. Niçin konuşmadığı sorulduğunda; "Nasıl konuşabilirim, aranızda bir Muhammedî var!" diye cevap verdi. Halk ve râhipler galeyâna gelerek; "Onu göster parçalayalım." diye bağrıştılar. Başrâhip; "Hayır, yemin ederim ki söylemem, ancak ona dokunmayacağınıza söz verirseniz, onu size tanıtabilirim." dedi. Bunun üzerine râhipler ve halk, Muhammedî olan zâta dokunmayacaklarına dâir yemin ettiler. Başrâhip;

"Allah için ey Muhammedî! Ayağa kalk ve kendini göster." diye seslenince, Bâyezîd-i Bistâmî ayağa kalktı. Baş râhip; "Adın ne?" diye sordu. "Bâyezîd!" cevâbını verdi. "Tahsil gördün mü?" diye sorunca; "Rabbim öğrettiği kadar bir şeyler biliyorum." dedi. Bunun üzerine râhip; "O hâlde bana şu hususları cevaplandır: İkincisi olmayan biri, üçüncüsü olmayan ikiyi, dördüncüsü olmayan üçü, beşincisi olmayan dördü, altıncısı olmayan beşi, yedincisi olmayan altıyı, sekizincisi olmayan yediyi, dokuzuncusu olmayan sekizi, onuncusu olmayan dokuzu, on birincisi olmayan onu, on ikincisi olmayan on biri, on üçüncüsü olmayan on ikiyi söyle bunlar nelerdir?"

Bâyezîd-i Bistâmî baş râhibe; "Beni iyi dinle!İkincisi olmayan bir, eşi-ortağı, dengi ve benzeri olmayan Allahü teâlâdır. Üçüncüsü olmayan iki, gece ve gündüzdür. Dördüncüsü olmayan üç, üç talâktır (boşamadır). Beşincisi olmayan dört; Tevrat, Zebûr, İncîl ve Kur'ân-ı kerîmdir. Altıncısı olmayan beş, beş vakit namazdır. Yedincisi olmayan altı göklerin ve yerin yaratıldığı altı gündür. Sekizincisi olmayan yedi, yedi kat göktür. Dokuzuncusu olmayan sekiz, kıyâmet günü Arş'ı taşıyacak sekiz melektir. Onuncusu olmayan dokuz, kadının dokuz ay hâmilelik müddetidir. On birincisi olmayan on, Mûsâ aleyhisselâmın Şuâyb peygambere on yıl çobanlık etmesidir. On ikincisi olmayan on bir, Yûsuf peygamberin on bir kardeşidir. On üçüncüsü olmayan on iki, on iki aydır." dedi. Râhip tebessüm ederek; "Doğru söyledin. Şimdi de bana, havadan ne yaratıldı, havada ne muhâfaza olundu ve kim hava ile helâk

edildi? bunlardan haber ver." dedi. Bâyezîd-i Bistâmî;

"Îsâ peygamber havadan yaratıldı, havada muhâfaza edildi. Âd kavmi hava ile helâk edildi." diye cevap verdi. Râhip; "Doğru söyledin. Ağaçtan kim yaratıldı, ağaçta kim korundu ve ağaç ile kim helak oldu?" diye sorunca; "Mûsâ aleyhisselâmın asâsı ağaçtan yaratıldı, Nûh aleyhisselâm ağaç içinde (gemide) korundu, Zekeriyyâ aleyhisselâm ise ağaç içinde testere ile biçilip helâk edildi." cevâbını verdi. Râhip tekrar; "Doğru söyledin. Kim ateşten yaratıldı, kim ateşten korundu ve kim ateş ile helâk oldu?" diye sordu. O da;

"İblîs ateşten yaratıldı. İbrâhim aleyhisselâm ateşten korundu. Ebû Cehil ateş ile helâk oldu." dedi. Râhip tekrâr; "Taştan kim yaratıldı, taş içinde kim korundu ve taş ile kim helâk oldu?" dedi. Bâyezîd-i Bistâmî;

"Sâlih peygamberin devesi taştan yaratıldı. Eshâb-ı Kehf taş içinde korundu ve Ebrehe ve ordusu taş ile helâk edildi." cevâbını verdi. Râhip; "Doğru söyledin. Âlimler, Cennet'te dört nehir vardır, biri baldan, biri sütten, biri sudan, biri de şaraptandır. Ayrı ayrı olan bu dört nehir aynı kaynaktan akıyormuş, diyorlar. Bunun dünyâda bir örneği var mıdır?" diye sordu.

"Evet vardır. İnsanın başından dört nehir akar. Kulak yağı acıdır. Göz yağı tuzludur. Burun suyu ayrı bir tad taşır. Ağızdan gelen su tatlıdır." cevâbını verdi. Râhip yine; "Doğru söyledin. Cennet ehli yer içer fakat abdest bozmaz, su dökmez. Bunun dünyâda bir benzeri var mıdır?" diye sorunca;

"Evet vardır. Ana rahmindeki cenin yer içer fakat dışkısı yoktur." cevâbını verdi. Râhip; "Doğru söyledin. Cennet'te Tûbâ ağacı vardır. Cennet'te hiç bir saray, hiç bir köşk yoktur ki, bu ağacın dalına dokunmasın. Bunun dünyâda bir örneği var mıdır?" diye sordu.

"Evet vardır. Güneş sabahleyin doğunca böyle değil midir?" cevâbını verdi. Râhip; "Doğru söyledin. Şimdi şunları cevaplandır: Bir ağaç vardır, on iki dalı bulunmakta, her dalında otuz yaprak ve her yaprakta beş çiçek yer almakta, bunlardan ikisi güneşe, üçü karanlığa bakmaktadır. Bu ağaç nedir?" deyince:

"Ağaç bir yılı temsil eder. On iki dalı, on iki ay, her daldaki otuz yaprak, günleri, her yapraktaki beş çiçek de, beş vakit namazı temsil eder." cevâbını verdi. Son olarak râhip şöyle sordu: "Bana şu kimseden haber ver. Hacca gitmiş, tavâf yapmış ve o makâmlarda bulunmuştur. Fakat onun ne rûhu vardır ne de hac kendisine vâcibdir?" Bâyezîd-i Bistâmî;

"Nûh peygamberin gemisidir." dedikten sonra, râhibe; "Ey râhip! Birçok sorular sordun. Biz onları cevaplandırmaya çalıştık. Müsâde ederseniz benim de sorularım var. Fakat ben bir sorudan başka sormayacağım. O da şudur:

Cennet'in anahtarı nerededir? Cennet kapılarının üzerinde ne yazılıdır?" Râhip sustu ve cevap vermekten kaçındı. Diğer râhipler bu duruma bozuldular ve; "Ey büyüğümüz mağlup mu oluyorsun?" dediler. O da; "Hayır mağlûb olmak istemiyorum." deyince; "Peki öyleyse niçin cevap vermiyorsun." dediklerinde; "Şâyet cevap verirsem benim cevabıma katılır mısınız?" dedi. Bunun üzerine hepsi birden söz verdiler. Râhip; "Dinleyin, şimdi cevap veriyorum. Cennet'in anahtarı ve kapılarının üzerinde yazılı olan ibâre; Lâ İlâhe İllallah Muhammedün Resûlullahdır." deyip müslüman oldu. Diğer râhipler de hep bir ağızdan Kelime-i şehâdeti getirip müslüman oldular. Bâyezîd-i Bistâmî de onların yanında bir süre kalıp İslâmiyeti öğretti. Böylece onun buraya gitmesinin hikmeti anlaşıldı.

Bâyezîd-i Bistâmî'ye bir kimse gelip: "Efendim, ben Taberistan'da idim. Bir zâtın cenâze namazını kılıyorduk. Siz de orada idiniz, cenâze namazından sonra Hızır aleyhisselâmın elinden tuttunuz. Sonra sizin havada uçtuğunuzu gördüm." dedi. Sultân-ül-Ârifîn ona; "Doğru söylüyorsun." buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî'ye bir gün bir kimse gelip; "Efendim! Ben otuz senedir, gündüzleri oruç tutup, geceleri namaz kılıyorum. Ama, kendimde hiç bir ilerleme göremiyorum. Halbuki

îtikâdım da düzgündür." dedi. Sultân-ül-Ârifîn; "Sen bu hâlde üç yüz sene daha devâm etsen bir şeye kavuşamazsın. Çünkü nefs engelin var." buyurdu. O kimse; "Efendim! Bunun bir çâresi yok mu?" diye sordu. Bâyezîd-i Bistâmî: "Var ama sen kabûl etmezsin." buyurdu. O kimse ısrâr edip; "Aman efendim, lütfen bildiriniz ve beni talebeliğe kabûl ediniz. Ne emrederseniz yaparım." dedi. Sultân-ül-Ârifîn buyurdu ki:

"Öyle ise şimdi evine git. Bu kıymetli elbiseleri çıkarıp, âdî ve eski bir elbise giy. Boynuna bir torba asıp içine ceviz doldur. Seni en iyi tanıyanların bulundukları sokağa git. Çocukları başına topla, (Bana bir tokat vurana bir ceviz, iki tokat vurana iki ceviz veriyorum) de." O kimse bunları duyunca; "Sübhânallah, Lâ ilâhe illallah. Ben bunları yapamayacağım. Bana başka bir şey emretseniz." dedi. Bâyezîd-i Bistâmî; "Senin ilâcın ancak budur ve biz de baştan; "Sen bunları kabûl etmezsin!" diye söylemiştik. Yolumuzun esâsı nefsi terbiye etmektir." buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî'nin mecûsî olan bir komşusu ve süt emme çağında bir de çocuğu vardı. Bu mecûsî sefere çıktı. Evlerini aydınlatacak bir şeyi bulunmadığı için çocuk ağlıyordu. Sultân-ül-Ârifîn her gün bir çıra alıp, komşusunun evine götürdü. Mecûsî seferden dönünce durumu haber alıp, kendisinde değişiklikler hissetti. Bâyezîd'e karşı kalbinde bir sevgi hâsıl olduğu halde; "O zâtın aydınlığı varken bizim karanlıkta bulunmamız hiç uygun değildir." dedi ve hemen Bâyezîd-i Bistâmî'nin huzûruna gidip müslüman oldu.

Bir gün sohbetinde bulunanlara; "Kalkınız, Allahü teâlânın velî kullarından birini karşılamaya çıkalım." buyurup, kalktılar. Yola çıktıklarında, İbrâhim bin Şeybe-i Hirevî ile karşılaştılar. Hazret-i Bâyezîd ona; "Hatırıma, seni karşılamak ve Allah katında sana şefâat etmek geldi." buyurdu. O da, "Efendim siz bütün mahlûkâta şefâat etseniz yine fazla sayılmaz." dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî bir gün talebeleriyle giderken delilerin bulunduğu bir tımarhânenin önünden geçiyorlardı. Talebelerinden birisi, orada delilerin tedâvileri için bir şeyler yapmaya çalışan baştabibe yaklaşıp; "Günah hastalığı ile hasta olanlar için bir ilâcınız var mıdır?" diye sordu. Baştabib cevap veremeyip susunca, ayağı zincirle bağlı delilerden biri, Bâyezîd'in teveccühü ile şöyle dedi: "O derdin ilâcı şöyledir: Tövbe kökünü istigfâr yaprağıyla karıştırıp, kalp havanına koyarak, tevhîd tokmağıyla iyice dövmeli. Sonra insaf eleğinden eleyip, gözyaşıyle hamur etmeli. Daha sonra Aşkullah ateşinde pişirip, muhabbet-i Muhammediyye balından katarak, gece gündüz kanâat kaşığıyla yemelidir."

Bâyezîd-i Bistâmî bir gün yolda giderken yanından geçen bir köpeği gördü. Köpeğe değip necâset bulaşmasın diye eteklerini topladı. O anda köpek dile gelip, şöyle dedi:"Benden sana bulaşacak kir, üç defâ yıkamakla temiz olur. Ama senin nefsindeki kibir kiri yedi deryâda yıkansa temiz olmaz." Bunun üzerine Bâyezîd-i Bistâmî, köpeğe; "Senin dışın pis, benim ise içim. Gel berâber olalım da belki birbirimize faydamız olur." dedi. Köpek de; "Sen benimle yoldaş ve arkadaş olamazsın. Zîrâ halk beni horlar, sana tâzim eder. Beni gören taşlar, seni gören ise iltifâta başlar ve "Ârifler sultanına selâm olsun!" der. Benim yarına yiyecek bir kemiğim bile yok, ama senin bir ambar buğdayın var." cevâbını verdi. Bâyezîd-i Bistâmî bu cevaptan kederlendi, bir köpeğin yol arkadaşı olmaya bile lâyık değilim, diye üzüldü.

Ebû Türâb Nahşebî'nin bir talebesi vardı. Allahü teâlâya olan muhabbetinin çokluğundan, hergün yüzlerce defa kendinden geçip bayılırdı. Bir gün hocası, kendisine; "Sen Bâyezîd-i görsen daha çok derecelere kavuşurdun." dedi ve o talebe ile beraber Bâyezîd'in yanına geldiler. Bâyezîd-i Bistâmî ile o talebe göz göze geldikleri anda talebe düşüp vefât etti. Bunun üzerine Ebû Turâb Nahşebî dedi ki: "Yâ Bâyezîd, bu talebe öyle idi ki, Allahü teâlânın aşkı ile kendisinde bâzı hâller olur, kendisinden geçerdi. Fakat sizi bir defâ görmekle düşüp can verdi. Bu nasıl oluyor?" Bâyezîd buyurdu ki: "O kişinin hâli doğru idi. Önceden, onun müşâhedesi, kalp gözü ile görmez kendi makâmı kadar idi. Beni gördüğü anda,

müşâhedesi benim makâmım kadar oldu. Lâkin o kimse buna tâkat getiremeyip, can verdi."

Bir gece, bâzı kimseler hazret-i Bâyezîd'in nasıl ibâdet yaptığını, neler söylediğini işitmek için penceresinin altında dinlemeye başladılar. Seher vakti olduğunda bütün kalbiyle "Allah" dedi. Sonra düşüp bayıldı. Bayılmasının sebebi sorulduğunda; "Sen kim oluyorsun? Senin haddine mi düştü ki ismimi ağzına alıyorsun? şeklinde bir nidâ gelir diye çok korktum da onun için bayılmışım." buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî namaz kılmak için mescide gelince kapıda bir mikdâr durur ve ağlardı. Sebebini soranlara; "Câmiyi, vücûdumla kirletmekten korkuyorum. Tövbe edip Allahü teâlâya yalvarıyorum, ondan sonra giriyorum." dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî'ye; "Nefsine verdiğin en hafif cezâ nedir?" diye sordular. Cevâbında; "Bir defâsında nefsim, bir itâatsizlikte bulundu. Buna cezâ olarak bir yıl boyunca hiç su içmedim." buyurdu.

Bir gün bâzı kimseler, Bâyezîd'in huzûruna gelip, yağmur yağması için duâ etmesini taleb etmişlerdi. Bâyezîd mübârek başını eğip, bir mikdar duâ ettikten sonra; "Gidiniz, damlarınızın oluklarını kontrol ediniz." buyurdu. Ondan sonra 24 saat durmadan yağmur yağdı.

Bir defâsında Bâyezîd hazretlerinin kalbine şöyle ilhâm olundu: "Ey Bâyezîd! Hazînelerim, başkaları tarafından yapılan ibâdetlerle ve güzel hizmetlerle doludur. Sen bize öyle bir şeyle gel ki, o bizde olmasın." Bâyezîd; "Yâ Rabbî! Hazînende bulunmayan şey nedir?" dedi. Kalbime ilhâm olundu ki: "Âcizlik, zavallılık, çâresizlik, zillet ve ihtiyaç."

Bâyezîd-i Bistâmî bir defâsında şöyle anlattı: Bizim rûhumuzu, semâlara götürdüler. Cennet'i, Cehennem'i gösterdiler. Hiçbir şeye bakmadım. Hep Allahü teâlâyı düşünüyordum. Nice makâmlardan geçirdiler. Nihâyet ezeliyyet ağacını gördüm. Sonra; "Yâ Rabbî! Sana gelebilmem için beni benliğimden kurtar." diye yalvardım. Bana bildirildi ki:"Ey Bâyezîd! Benliğinden kurtulup bana yaklaşman, Sevgili Peygamberime tâbi olmana bağlıdır. O'nun ayağının tozunu, gözüne sürme yap. O'nun bildirdiği hükümlere uymaya devâm et. (Tasavvuf ehli arasında bu menkıbeye Bâyezîd'in mîrâcı denir.)

"Bulunduğunuz şu derecelere nasıl kavuştunuz?" diye kendisine sordular. Cevâbında buyurdu ki: "Her yerde Allahü teâlânın gördüğünü ve bildiğini düşünüp, edebe riâyet etmekle." buyurdu.

Bir gün hazret-i Bâyezîd'e; "Peygamberler hakkında ne buyurursunuz?" diye sordular. Cevâbında buyurdu ki: "Biz onlar hakkında bir şey söyleyemeyiz ve onları anlayamayız. Hallerini anlamaktan âciziz. Onlar, bizim anlıyabildiğimizden çok daha yüksekdirler. Diğer insanlar, büyük velîleri ne kadar anlıyabilirse, velîler de peygamberleri ancak o kadar tanıyabilirler."

Bâyezîd-i Bistâmî, yanında bulunanlara; "Allahü teâlâ, kendilerinden râzı olduğu kimseleri Cennet'ine koyuyor değil mi?" diye sordu. Onlar; "Evet efendim, öyledir." diye cevap verdiler. Bunun üzerine; "Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsına kavuştuktan sonra, bir anlık duyduğu zevk ve saâdet, Cennet'teki bin köşkten daha fazladır." buyurdular.

Bâyezîd-i Bistâmî bir defâsında bir imâmın arkasında namaz kıldı. Namazdan sonra, o imâm, Bâyezîd'e; "Siz bir yerde çalışıp para kazanmıyorsunuz. Başkalarından da bir şey istemiyorsunuz. O halde siz, nafakanızı nereden temin ediyorsunuz?" dedi. Hazret-i Bâyezîd bunu duyunca; "Ben hemen namazımı iâde edeyim. Zîrâ rızıkları kimin verdiğini bilmeyen birinin arkasında namaz kılmışım, bu ise câiz değildir." buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî bir gün, talebeleri ile birlikte, gâyet dar bir sokaktan geçiyorlardı. Hazret-i Bâyezîd, karşıdan bir köpeğin gelmekte olduğunu gördü ve geri çekilip köpeğe yol verdi. Talebelerinden birinin hatırına şöyle geldi: "İnsanoğlu hayvanlardan şereflidir. Hem bizim

üstâdımız, Sultân-ül-Ârifîndir. Hem de etrâfındakiler onun, her biri çok kıymetli sâdık talebeleridir. Bütün bunlara rağmen, üstâdımız bu köpeğe yol vermesinin hikmeti acabâ nedir?" Bunun üzerine Bâyezîd buyurdu ki: "Şu köpek, hâl lisânı ile bana dedi ki; "Sana Sultân-ül Ârifîn olmak hil'atini ve bana da köpeklik postunu giydirdiler. Bunun tersi de olabilirdi." Bunun üzerine ben ona yol verdim."

Bir gece ıssız bir su kenarında hırkasını üzerine örtüp uyumuştu. İhtilâm oldu. Hemen kalkıp gusletmek istedi. Hava çok soğuk olduğu için, nefsi güneş doğduktan, hava ısındıktan sonra gusletmesini istiyerek gevşek davrandı. Nefsinin ona yaptığını görünce hemen kalkıp, buzu kırdı ve nefsine cezâ olarak, hırka ile berâber gusletti. Gusülden sonra da, hırkasını çıkarmadı. Hırka buz bağlamıştı. Sonra; "Ey Nefsim! Tenbelliğinin cezâsı işte budur." dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî, buyurdu ki: "On iki sene nefsimin ıslahı için çalıştım. Nefsimi riyâzet, nefsin arzularını yapmamak körüğünde, mücâhede, nefsin istemediği şeyleri yapmak ateşiyle kızdırdım. Nefsi, yerme, kötüleme örsünde, kınama, ayıplama çekici ile dövdüm. Böyle uğraşa uğraşa kendi benliğimden bir ayna yapıp beş sene kendimin aynası oldum. Yapabildiğim ibâdet ve tâatlarla bu aynayı cilâlayıp parlattım. Bir sene ibret nazarı ile bu aynaya baktım. Netîcede bu aynada gördüm ki, belimde, gurur, riyâ, ibâdete güvenip amelini beğenmek gibi kalp hastalıklarından meydana gelen bir zünnâr bulunuyor. Bu zünnârı kesip atabilmek için beş sene daha uğraştım. Yeniden hakîki müslüman oldum.

Ömrüm boyunca, Allahü teâlâya lâyıkıyla ibâdet edebilmeyi, namazımı lâyıkıyla kılabilmeyi arzu ettim. Bu arzu ile, belki güzel namaz kılarım diye sabaha kadar namaz kıldım. Fakat kıldığım bütün namazları O'na lâyık olarak bulmuyordum. Nihâyet, Allahü teâlâya şöyle yalvardım: "Yâ Rabbî! Sana lâyık şekilde tam ve kusursuz olarak hiç namaz kılamadım. Kıldığım bütün namazlar hep Bâyezîd'e yakışır şekilde oldu. Beni ve ibâdetlerimi kusurlarımla birlikte kabûl eyle."

Bir zaman; "Artık ben, zamânın en büyük evliyâsıyım." düşüncesi kalbime geldi. Hemen buna pişman olup gönlüm hüzünle doldu. Şaşkınlık içerisinde Horasan yolunu tuttum. Bir müddet gittikten sonra; "Allahü teâlâ beni, kendime getirecek birini bana gönderinceye kadar buradan ayrılmayacağım." diye niyet ettim ve orada üç gün bekledim. Dördüncü gün dişi bir devenin üzerinde bir gözü görmeyen biri geldi. "Nereden geliyorsun?" dedim. "Sen niyet ettiğin zaman üç bin fersah uzakta idim. Oradan geliyorum. Kalbini koru. "Zamânın en büyüğü benim." gibi düşünceleri hatırına getirme!" dedi ve kayboldu.

Uzun seneler nefsimi terbiye etmekle uğraşıp çile çektikten sonra, bir gece, Allahü teâlâya yalvardım. "Şu testi ve aba sende oldukça, sana ruhsat yoktur." diye ilhâm olundu. Bunun üzerine yanımda bulunan testi ve abayı terk ettim. Bundan sonra bana; "Ey Bâyezîd, nefsin hevâ ve hevesi için tuzaktaki tâne misâli olan dünyâ mallarına gönül bağlayıp, sonra da Allahü teâlâya kavuşmak için yol istiyen kimselere; "Bâyezîd, nefsin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yapmak sûretiyle kırk yıl uğraştığı hâlde, yanında bulunan kırık bir testiyi ve eski bir abayı terk etmedikçe izin alamadı. Siz, bu hâlinizle size izin verileceğini mi zannediyorsunuz.Aslâ izin alamazsınız." diye bildirildi.

Bâyezîd-i Bistâmî vefât ederken, kendisini sevenlerden Ebû Mûsa ismindeki zât yanında bulunamamıştı. Fakat o gece rüyâda; "Arşı, başı üzerine alıp taşıyordu". Bu rüyâya çok hayret edip, hikmetini anlıyamadı ve bunu Bâyezîd-i Bistâmî'ye sormak için yola düştü. Yolda, Bâyezîd-i Bistâmî'nin vefât ettiğini haber aldı. Bistâm'a geldiğinde cenâze merâsimi için, hesabı mümkün olmayan fevkalâde bir kalabalık gördü. Tabutunu taşımakla şereflenmek için yanaşmaya çalıştı. Fakat yanaşıp da tabutu taşımak mümkün olmuyordu. Diyor ki, "Gördüğüm rüyâyı unutmuş vaziyette, hazret-i Bâyezîd'in tabutunu taşımakla şereflenmek istiyordum. Bu mümkün olmayınca tabutu taşıyanlar arasından meşakkatle, sıkıntı ile geçip tabutun altına girdim ve başımı tabuta dayayıp öylece gidiyordum. Birden tabutun içinden bana şöyle hitâb ettiğini duydum: "Ey Ebû Mûsâ! İşte şu bulunduğun hal

akşamki gördüğün rüyânın tâbiridir."

Bâyezîd-i Bistâmî devamlı; "Allah!.. Allah!.." derdi. Vefâtı ânında da yine; "Allah!.. Allah!.." diyordu. Bir ara şöyle duâ etti: "Yâ Rabbî! Senin için yaptığım bütün ibâdet, tâat ve zikirleri hep gaflet ile yaptım. Şimdi can veriyorum. Gaflet hâli devâm ediyor. Allah'ım! Bana huzûr ve zikir hâlini ihsân eyle." Bundan sonra, zikir ve huzûr hâli içinde rûhunu teslim etti. Vefâtı 875 (H.261) senesinde Mayıs ayına rastlar. Kabri, Bistâm şehrindedir.

Sultân-ül-Ârifîn Bâyezîd-i Bistâmî vefât ettikten sonra, büyüklerden biri kendisini rüyâda görüp; "Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi." diye sordu. Buyurdu ki: "Beni toprağa koydukları zaman bir ses duydum ki; "Ey Bâyezîd! Bizim için ne getirdin?" diyordu. "Yâ Rabbî! Sana lâyık hiç bir iyi amel yapamadım. Huzûruna lâyık hiçbir şey getiremedim, ama şirk de getirmedim." dedim.

Hazret-i Bâyezîd, vefât ettikten sonra, büyük zâtlardan birisi kendisini rüyâda görüp sordu. "Münker ve Nekir sana nasıl muâmele eyledi?" Cevâbında; "O iki mübârek melek gelip; "Rabbin kimdir?" diye sorunca, onlara dedim ki: "Bunu sormakla sizin maksadınız hâsıl olmaz. Siz bana O'nu soracağınıza, beni O'na sorun. Eğer O, beni, kulu olarak kabûl ederse ne âlâ. Mâzallah O, beni kulu olarak kabûl etmezse, ben, yüz defâ; "O, benim Rabbimdir." desem ne faydası olur?" buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî vefât ettikten sonra, onun sâdık talebelerinden olan bir hanımefendi şöyle anlattı: Kâbe-i muazzamayı tavâf etikten sonra bir saat kadar tefekkür ettim. Bu sırada uykum geldi ve birazcık uyudum. Rüyâmda beni göğe çıkardılar. Allahü teâlânın izni ve lütfu ile, Arş-ı âlânın altını gördüm. Çok güzel kokusu vardı. Nurdan yazılmış bir yazı gördüm -Bayezîd Veliyyullah- yazılı idi ve yazının eni ve boyu da görünmüyordu.

Velîler tâifesinin efendisi Cüneyd-i Bağdâdî buyuruyor ki: "Velîler arasında Bâyezîd-i Bistâmî'nin yeri, melekler arasında Cebrâil'in yeri gibidir."

Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin tasavvufta derecesi çok yüksek idi. Tasavvuf ilminde sekr, ilâhî aşk ile kendinden geçme hâli denilen bir hâlin kendisini kapladığı bir an, içinde bulunduğu durumu, müşâhede ettikleri şeyleri anlatmak için "Sübhânî" demiştir. Bu sözü bâzı kimseler anlayamamış, Bâyezîd hazretlerinin şânına uygun olmayan sözler sarfetmişlerdir. Halbuki bu sözü büyük âlim İmâm-ı Rabbânî hazretleri, birinci cild 43'üncü mektubunda şöyle açıklamaktadır: "Hallâc-ı Mensûr'un "Enelhak" ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin "Sübhânî" sözünü tevhîd-i şühûdî bilmemiz lâzımdır. Bu sûretle dîne uygun olurlar. Bu büyükler o hâl içinde, Allahü teâlâdan başka, hiçbir şey göremeyince, bu sözleri söylemiş, Allahü teâlâdan başka bir şey yoktur demek istemişlerdir. "Sübhânî" sözü, Hak teâlâyı tenzihtir. Kendini tenzih değildir. Çünkü kendi varlığını bilmemektedir. Birşeye hüküm veremez."

Talebelerine sık sık şöyle nasîhat ederdi: "Müslüman kardeşinize saygılı olmanızdan daha kolay ne vardır? Onlara hürmet etmek, haklarını korumak ne güzel haslettir! Müslüman kardeşlerimize kin beslemek, onlara karşı saygısız olmak ne zararlı şeydir! Bu yol hiç kimseye fazîlet kapısını açmamış, hiç kimseyi başarıya ulaştırmamıştır..."

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri buyuruyor ki:

"Dilini, Allahü teâlânın ismini anmaktan başka işlerle uğraşmaktan ve başka şeyler konuşmaktan koru. Nefsini hesâba çek. İlme yapış ve edebi muhâfaza et. Hak ve hukûka riâyet et. İbâdetten ayrılma. Güzel ahlâklı, merhamet sâhibi ve yumuşak ol. Allahü teâlâyı unutturacak her şeyden uzak dur ve onlara kapılma.

"Otuz sene mücâhede eyledim, nefsimin istediklerini yapmadım. İlimden ve ilme uymakdan daha zor bir şey bulamadım."

"Gözlerini harama bakmaktan ve başkalarının ayıplarını görmekten koru."

"Bir gece karanlığında odamda otururken ayaklarımı uzatmıştım. Hemen bir ses duydum. Sultanla oturan edebini gözetmelidir diyordu. Hemen toparlandım."

"Allahü teâlânın kendileri sebebiyle nefsimi cezâlandırdığı bütün şeyler üzerinde düşündüm. Onların en şiddetlisi olarak gafleti buldum. Allahü teâlâdan bir an gâfil olmak (bir an O'nu unutmak) Cehennem ateşinden daha şiddetlidir."

"Ey Allah'ım! Ey kusurlardan uzak olan sonsuz kudret sâhibi Rabbim. Sen ne dilersen yaparsın. Benim vücûdumu öyle büyült, öyle büyült ki, Cehennem'i ağzına kadar doldursun. Böylece başka kullarına yer kalmasın. Onların yerine ben yanayım." Hazret-i Ebû Bekir de böyle duâ ederlerdi.

"Siz havada uçan birisini gördüğünüz zaman hemen o kimsenin fazîletli, kerâmet sâhibi birisi olduğuna hüküm vermeyin. Hatâ edebilirsiniz. O kimsenin hakîkaten fazîlet ve kerâmet sâhibi olduğunu anlamak için, İslâmiyetin emirlerine uymaktaki hassasiyetine, Peygamber efendimizin ahlâkı ile ahlâklanması ve sünnet-i seniyyeye uymasına, hakîkî İslâm âlimlerine olan muhabbet ve bağ-

lılığına bakın. Bunlar tam ise, o kimse fazîlet ve kerâmet sâhibidir. Bunlara uymakta en ufak bir gevşeklik ve zayıflık bulunursa, o kimse için fazîlet ve kerâmet sâhibidir, demek mümkün olmaz."

"Yâ Rabbî! Sana kavuşmak nasıl mümkün olur?" diye duâ ettim. Bir nidâ geldi, "Nefsini üç talakla boşa" diyordu."

"Bu kadar zahmet ve meşakkatlere, sıkıntılara katlanarak aradığımı, annemin rızâsını almakta buldum. Çok basit gibi gelen anne rızâsını almanın, bütün işlerin evvelinde lâzım olduğunu anladım."

"Günahlara bir defâ, tâatlere ise bin defâ tövbe etmek lâzımdır. Yâni yaptığı ibâdet ve tâatlere bakıp kendini beğenmek, o ibâdeti hiç yapmamak günahından bin kat daha fenâdır."

"İnsana zararı en şiddetli olan şeyin ne olduğunu bilmek istedim. Bunun, gaflet olduğunu anladım. Gafletin insana yaptığı zararı, Cehennem ateşi yapmaz. Yâ Rabbî! Bizleri gaflet uykusundan uyandır. Lütuf ve keremin ile bu duâyı kabûl eyle."

"Bütün âlemin yerine beni Cehennem'de yaksalar ve ben de sabretsem, Allahü teâlâya muhabbeti dâvâ edinmiş birisi olarak yine bir şey yapmış olmam. Allahü teâlâ da benim ve bütün âlemin günahını affetse, rahmetinden ve ihsânından bir şey eksilmiş olmaz."

"Bir kimsenin, Allahü teâlâya olan muhabbetinin hakîkî olup olmadığının alâmeti; kendisinde deniz misâli cömertlik, güneş misâli şefkat ve toprak misâli tevâzu gibi üç hasletin bulunmasıdır."

"Allahü teâlânın nîmetleri, her an herkese gelmektedir. O halde her zaman O'na şükretmek lâzımdır."

"Bizim sözlerimiz Kitap ve sünnettendir. Bu iki kaynaktan gücünü ve mânâsını almayan bir sözde değer yoktur."

"Ârifin alâmeti nedir?" diye sorulduğunda; "Allahü teâlâyı anmakta gevşeklik göstermemektir." buyurdu.

ANNEYE HİZMET

Bâyezîd-i Bistâmî, çocuk iken kendisi,

İlim için mektebe, göndermişti, annesi,

Hocasını büyük bir dikkatle dinliyordu,
Öğrendiği şeyleri, hemen ezberliyordu.

Bir gün normal vaktinden, erken geldi evine,
Annesi merak edip, sorduğunda kendine,

Dedi ki: "Anneciğim, bugün birşey öğrendim,
Duânı almak için, erkenden eve geldim.

Hak teâlâ Kur'ânda, buyuruyor ki bana,
İtâat eyleyeyim, kendisine ve sana.

Duâ et de yapayım, Rabbime çok ibâdet,
Sana da lâyıkıyla, yapayım iyi hizmet."

O günden itibâren, sarıldı ibâdete,
Koyuldu annesine, gece gündüz hizmete.

Karlı ve dondurucu, soğuk bir kış gecesi,
Yatağından seslenip, su istedi annesi.

Fırladı annesinin, emri için yerinden,
Lâkin testi boş idi, çeşmeye koştu hemen.

Testisini doldurup, döndüğünde evine,
Gördü ki vâlidesi, uykuya dalmış yine.

Onu uyandırmağa, gönlü râzı gelmedi,
Buzla kaplı testiyle, başucunda bekledi.

Biraz sonra annesi, uyandı "Su, su" diye,
Gördü ki oğlu bekler, elinde testi ile.

Dedi ki: "Ey evlâdım, niçin oturmuyorsun?
Başucumda, ayakta, öylece bekliyorsun?"

Dedi ki: "Anneciğim, beklerim şu sebepten,
Hemen verebileyim suyu geciktirmeden."

Vâlidesi silerek, yaşaran gözlerini,
Oğluna duâ için, kaldırdı ellerini:

"Yâ Rabbî, ben oğlumdan râzıyım sonsuz kere,
Sen de ondan râzı ol, kavuştur nimetlere."

Bâyezîd-i Bistâmî, hürmetine ilâhî,
Anne duâsı almak, nasîb et bize dahî

AYAKKABININ ÇAMURU

Bâyezîd-i Bistâmî yağmurlu bir havada Cumâ namazına gitmek için evinden çıktı. Sağnak hâlde yağan yağmur, yolu çamur hâline getirmişti. Yağmur bitinceye kadar bir evin ihâta duvarına dayandı. Çamurlu ayakkabılarını duvarın taşlarına sürerek temizledi. Yağmur yavaşlayınca câmiye doğru yürüdü. Bu sırada aklına bir mecûsînin duvarını kirlettiği geldi ve üzülerek; "Onunla helâlleşmeden nasıl Cumâ namazı kılabilirsin? Başkasının duvarını kirletmiş olarak nasıl Allahü teâlânın huzûrunda durursun?" diye düşündü ve geri dönüp o mecûsînin kapısını çaldı. Kapıyı açan mecûsî; "Buyrun bir arzunuz mu var?" diye sorunca; "Sizden özür dilemeye geldim." dedi. Mecûsî hayretle; "Ne özrü?" diye sordu. O da; "Biraz önce duvarınızı elimde olmadan çamurlu ayakkabılarımı temizlemek maksadıyla kirlettim. Bu doğru bir hareket değil. Yağmurun şiddeti bu inceliği unutturdu." deyince, Mecûsî hayretle; "Peki ama ne zararı var? Zâten duvarlarımız çamur içinde. Sizin ayağınızdan oraya sürülen çamur bir çirkinlik veya kabalık meydana getirmez." dedi. Bâyezîd-i Bistâmî; "Doğru ama, bu bir haktır ve

sâhibinin rızâsını almak lâzımdır." dedi. Mecûsî; "Size bu inceliği ve insan haklarına bu derece saygılı olmayı dîniniz mi öğretti?" diye sorunca; "Evet dînimiz ve bu dînin peygamberi olan Muhammed aleyhisselâm öğretti." dedi. Mecûsî; "O hâlde biz niçin bu dîne girmiyoruz?" diyerek kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu.

KURTLARIN VAZÎFESİ

Bir gün Yûsuf-i Bahirânî isminde bir zât kendi kendine; "Bâyezîd-i Bistâmî'nin yanına gideyim. Eğer, açıktan bir kerâmet gösterirse velî olduğunu kabûl edeyim. Böylece onu imtihân etmiş olayım." diye düşündü. Bu düşünce ile, Bâyezîd-i Bistâmî'nin bulunduğu yere geldi. Bâyezîd-i Bistâmî onu görünce buyurdu ki; "Biz kerâmetlerimizi, talebelerimizden Ebû Saîd Râî'ye havâle ettik. Sen ona git." Bu kimse gidip, Ebû Saîd Râî'yi sahrada buldu. Kendisi namaz kılıyor, koyunlarına da, kurtlar bekçilik ediyordu. Namaz bitince, gelen kimse kendisinden tâze üzüm istedi. Oralarda üzüm bulunmazdı ve zamânı da değildi. Ebû Saîd Râî, asâsını ikiye bölüp, bir parçasını gelen kimsenin tarafına, diğer kısmını da kendi tarafına dikti. Allahü teâlânın izni ile, hemen o parçalar asma oldu ve tâze üzüm verdi. Fakat, Ebû Saîd tarafında bulunan üzümler beyaz, gelen kimsenin tarafında bulunan üzümler siyah idi. O kimse, üzümlerin renklerinin farklı olmasının sebebini sordu. Ebû Saîd Râî; "Ben, Allahü teâlâdan, yakîn yolu ile istedim. Sen ise imtihan yolu ile istedin. Dolayısıyle, renkleri de niyetlerimize uygun olarak meydana geldi." buyurdu ve o kimseye bir kilim hediye edip, kaybetmemesini tenbih etti. O kimse kilimi alıp, hacca gitti. Fakat, kilimi, Arafat'da kaybetti. Çok aradı ise de bulamadı. Hac dönüşünde, Bistâm'a, Bâyezîd hazretlerinin yanına uğradı. Baktı ki kaybettiği kilim, Bâyezîd-i Bistâmî'nin önünde duruyor. Bu hâdiselere şâhid olduktan sonra, böyle yüce bir zâttan, kerâmet istediğine çok pişmân oldu. Tövbe ve istigfâr edip, Bâyezîd-i Bistâmî'nin talebeleri arasına katıldı.

ON ŞEY

Bâyezîd-i Bistâmî buyurdu ki: **"Şu on şey beden üzerine farzdır:**

1) Farzları noksansız yerine getirmek, 2) Haram kılınan şeylerden kaçınmak, 3) Allah için mütevâzî olmak, 4) Müslüman kardeşlerine eziyet etmekten sakınmak, 5) İyi ve kötü herkes için hayır isteyen olmak, 6) Allahü teâlânın mağfiretini arzulamak, 7) Her işte ve her hâlükârda Allah rızâsını gözetmek, 8) Öfkeyi, gurur ve taşkınlığı, zulüm ve haksızlığı, üzücü ölçüde mücâdeleyi terketmek, 9) Kendi kendine nasîhatçı olmak, nefsi terbiyeye çalışmak, 10) Ölüme bilerek hazırlanmak."

Şu on şey bedeni korur:

1) Gözleri haramdan ve lüzumsuz şeylerden korumak, 2) Dili zikre alıştırmak ve bunu îtiyâd hâline getirmek, 3) Nefis muhâsebesi yapmak, günlük hayâtı bu ölçü içinde sürdürmek, 4) İlim öğrenmek ve öğrenilen ilmi faydalı olacak şekilde kullanmak, 5) Edeb ve terbiyeyi her yerde ve herkese karşı muhâfaza etmek, 6) Bedeni, dünyânın faydasız işlerinden kurtarıp, dünyâ ve âhiret için faydalı işlerde kullanmak, 7) İnsanlarla haşır-neşir olmamak, kalbi geliştirmek, düşünceyi berraklaştırmak, zekâyı işletmek için uzlete çekilmek, 8) Nefis ile kıyasıya mücâdele etmek, 9) Çokça ibâdet etmek, 10) Peygamber efendimizin sünnetine uymak.

Şu on şey bedenin şerefidir:

1) Tevâzu içinde yumuşak huyluluk, 2) Hayâ ve edep, 3) İlim, 4) Haram ve şüpheli şeylerden kaçınmak, gönül rahatlığı içerisinde ibâdetleri hatâsız yapmaya çalışmak, dünyâ şatafatına değer vermemek, 5) Her işte, atılan her adımda Allahü teâlâdan korkmak, 6) Güzel ahlâk, 7) Başa gelen belâ ve musîbetleri yüklenmek, sabrı dayanak yapmak, 8) Halk ile iyi geçinme yollarını, idâre etmek çârelerini bilip yürütmek, 9) Öfkeye mâni olmak, 10) Dilenmeyi terketmek.

Şu on şey insanın maddî ve mânevî yapısını tahrib eder:

1) Dînine önem vermeyen kimseyle arkadaşlık etmek, 2) Hayırlı ve yararlı kişilerden ayrılmak, onlarla dostluk kurmamak, 3) Nefsin isteklerine boyun eğip onun peşine takılmak, 4) İslâmiyetten uzaklaşmak, 5) Dinden olmayan şeyleri din adına uydurup dîne sokan kimselerle oturup kalkmak, 6) Dünyâ ve âhiret için yararlı olmayan şeylerle uğraşmak ve bu tür şeyleri arzulamak, 7) Halkı kötü zan altında tutmak, 8) Üstünlük taslamak, 9) Dünyâlıktan yana üzüntüye kapılmak, 10) Âhireti

düşünmemek.

On şey insan varlığını öldürür:

1) Terbiye azlığı, 2) Cehâlet çokluğu, 3) Halktan nîmet beklemek, 4) Şehvet azgınlığı, nefis kudurganlığı, 5) Baş olma sevdası, 6) Dünyâya lüzumundan fazla meyletmek, 7) Allahü teâlâ katında nefis ile dostluk kurmak, 8) Çok yemek, 9) Çok uyumak, 10) Kalabalığa uymak.

On şey insanı aşağılık yapar:

1) Öfke ve hiddet, 2) Kin ve nefret, 3) Büyüklenme, 4) Zulüm ve haksızlık, 5) İnat yollu mücâdele, 6) Cimrilik, 7) Başkasına ezâ ve cefâ etmek, 8) Mümin kardeşine saygısızlık, 9) Kötü huy ve fenâ ahlâk, 10) İnsaf ölçülerini aşmak.

NASÎHATLERİN ÖZÜ

Bâyezîd-i Bistâmî'nin yakınlarından biri seyâhate çıkarken, huzûra gelip; "Bana tavsiyede bulunur musunuz?" dedi. O da; "Üç şey ile sana tavsiyede bulunurum: Yolculukta kötü huylunun biri sana arkadaşlık ederse, onun kötülüğünü kendi güzel ahlâk potana sok da şekillendirmeye çalış. Böylece işin ve yolculuğun selâmetle netîcelensin. Biri sana iyilikte bulunursa, devamlı sûrette Allahü teâlâya şükret. Çünkü o adamın kalbini sana çeviren cenâb-ı Hak'tır. Bir belâ sana dokunacak olursa, o belânın üzerinden kalkması için süratle Allahü teâlâya dön ve netîceyi sabırla bekle. Ümidin kırılmasın, îtimâdın sarsılmasın. Çünkü gelen belânın altında ne gibi hayırların yattığını o anda idrak edemezsin." dedi.

Talebesi Ebû Mûsâ'ya şöyle nasîhatta bulundu: "Sana yaşadığın sürece tamâmen Allahü teâlâya yönelmeni, yüzünü hiçbir vakit O'ndan çevirmemeni tavsiye ederim. Şüphe yok ki O'na kavuşacak ve O'nun yüce huzûrunda duracaksınız. Ve sen bütün işlediklerinden sorumlu tutulacaksın. Sakın gâfil olma. Gaflet uykusundan bir an önce kendini kurtar. Hiç kimseyi O'na tercih etme. Sana gelen belâlara sabret. Allahü teâlânın hükmüne ve kazâsına rızâ göster. Allahü teâlânın verdiğine kanâat et. Allahü teâlâya güven, vâdettiklerinin mutlaka yerine geleceğine inan. Hiç ölmeyecek ve hep diri olan Rabbine tevekkül eyle. Her işinde O'nun inayetini iste. O'nun emirlerine riâyet et. Hayatta olduğun müddetçe bu dediklerimi yapmaya çalış. Halkı bırakıp, Hakk'a yönel. İşini O'na ısmarla!.."

KÖTÜLÜĞE İYİLİK

Müslüman, kardeşine, güler yüzlü olmalı,
Din ve dünyâ işine, yardımda bulunmalı.

Bir köylü, Medîne'de, sordu efendimize,
Dedi: "Yâ Resûlallah, din nedir, öğret bize?"

Buyurdu ki: "Allah'ın, emrine itâattir,
Onun mahlûklarına, merhametli olmaktır."

Güzel ahlâk hakkında, suâl eden birine,
Buyurdu ki: "İhsân et, senden yüz çevirene!"

Çok defa Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri,
Kabristanın içinde, gezerdi geceleri.

Yine dolaşır iken, bir gece kabristanda,
Onu gece bekçisi, farketti karanlıkda.

Ve lâkin tanımadı, vurdu asâsı ile,
Bâyezîd-i Bistâmî çıkarmadı çıt bile.

Devâm etti vurmaya, bitsin diye cezâsı,
Sonra kırılıverdi, birden bire, asâsı.

Bâyezîd hazretleri, gelince hânesine,
Asânın fiyatını, sordu talebesine.

O miktarda parayı, koydu kese içine,
Gönderdi tatlı ile, o gece bekçisine.

Bir de mektup yazmıştı, kendisine şöyle ki,
"Sayın Bekçi Efendi, bu gece, dövdün beni.

Evet suç bende idi, kabâhatin yok senin,
Dövmezdin tabî ki, ben orada gezmeseydim.

Senin asân kırıldı, benim sebebim ile,
Bu parayla asâ al, hakkını helâl eyle.

Ye âfiyet üzere, gönderdiğim tatlıdan,
Korusun Hak teâlâ, seni her sıkıntıdan."

Okuyunca o bekçi, bu mektup geldiğinde,
Huzûruna gelerek, tövbe etti o günde.

Ve hattâ bu sâyede, geldi bir çok bekçiler,
Onun ile birlikte, hak yoluna girdiler.

İTÂAT BÖYLE OLUR

Allah adamlarından, "Bâyezîd-i Bistâmî",
Dîne hizmet uğrunda, bir hayli çoktu azmi.

Üstâdından aldığı, feyiz ve ilhâm ile,
Hizmete adamıştı, kendini tamâmiyle.

Gâye, bir kişi olsun, kurtarmaktı Ateş'ten,
Daha mühim iş yoktu, ona göre bu işten.

Buyurdu: "Kardeşlerim, verenler olur azîz,
Zîrâ veren kulları, çok seviyor Rabbimiz.

Almak istemeyin ki, bu, hiç makbûl şey değil,
Hep almak düşünenler, olurlar hor ve zelîl.

İnsanlar arasında, olan her türlü kavga,
Hepsi almak yüzünden, vukû bulur mutlaka.

Fakat "vermek" yüzünden, çekişme olmaz zinhâr,
Görülmüş mü vermekten, kavga etsin insanlar?"

Buyurdu: "Peki deyin, kaçının îtirazdan,
Zîrâ peki demeyip, kovuldu la'in şeytan.

Eshâb, Resûlullah'a, tam itâat ederdi,
O'nun her bir emrine, hemen "peki" derlerdi.

Mübârek huzûrunda, edepliydiler gâyet,
Sessizce oturur ve etmezlerdi hareket.

Hattâ ağaç zannedip, kuşlar o kimseleri,
Gelip üzerlerine, konarlardı ekserî.

Bir kabahat işledi, eshâbdan biri, bir gün,
Mübârek kulağına, gitti bu da Resûl'ün.

Resûl'e erişince, vukû bulan hâdise,
Buyurdu ki: "Onu ben, hapsettim öyle ise."

Bu haberi o zâta, gidip dediklerinde,
Bir "mıh gibi" çakılıp, kala kaldı yerinde.

Bu emri aldığında, nasılsa vaziyyeti,
Öylece dondu kaldı, aslâ değiştirmedi.

Allah'ın Resûlünün, emrine muhâlefet
Olur diye, bir milim, eylemedi hareket.

Hattâ bir ayağını, öbürünün yanına,
Bile getirmedi ki, îtiraz olur O'na.

Resûl'e bu derece, itâat ederlerdi,
"O'nun için canımız, fedâ olsun." derlerdi."

Bir gün de buyurdu ki: "Kardeşlerim, bu nefis,
Öyle bir canavar ki, aman dikkat ediniz!

Bir ahtapot misâli, insanın vücûdunu,
Kollarıyla sarmıştır, böyle düşünün onu.

Başı, tam alındadır, sanki bu canavarın,
İşi, mâni olmaktır, secdesine insanın.

Haram ile beslenir, nefis denen canavar,
Serpilir, kuvvetlenir, işlendikçe haramlar.

Sâdece tek gâyesi, vardır ki işbu nefsin
Sâhibini ebedî, azâba sürüklesin!

Siz düşman aramayın, sizin hâricinizde,
En büyük düşmanınız, nefistir içinizde,

Onu öldürmek için, iki yol vardır ancak,
Birisi, gıdâsını, kesmektir tam olarak.

Yâni, işlenmez ise, en küçük günah bile,
O, gıdâsız kalarak, zayıflar tamamiyle.

Öbürü, kelime-i tevhîdi söylemektir.
Bu kelime, nefs için, en te'sîrli kötektir."

Bu sohbet sâhibinin, hürmetine İlâhî
Nefsimizin şerrinden, hıfz eyle bizi dahî

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.67

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.33

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.89

4) Risâle-i Kuşeyrî; s.17

5) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.531

6) Sıfat-us-Safve; c.4, s.89

7) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.1, s.481

8) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.143

9) Mir'at-ül-Cinân; c.2, s.173

10) Nefehât-ül-Üns; s.109

11) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.86

12) Tabakât-ı Ensârî; s.87

13) Tabakât-ı Evliyâ; s.388

14) Ebû Yezîd Bistâmî (Dr. Abdülhalîm Mahmûd, Kâhire-1979)

15) Reşehât; s.14

16) Keşf-ül-Mahcûb; s.204

17) GAS (Fuad Sezgin); c.1, s.645

18) Nevâdir-ül-Âlem; s.29

19) Hadâik-ul-Verdiyye; s.7

20) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.105

21) Seâdet-i Ebediyye (48.Baskı); s.1042

22) Eshâb-ı Kirâm (7.Baskı); s.319

23) Rehber Ansiklopedisi; c.2, s.285

BAYRAKLI SULTAN

Asıl ismi Yûnus Mürebbî'dir. 1204 senesinde Selçuklu kumandanlarından Hüsâmeddîn Çoban Bey komutasındaki ordu ile Kastamonu fethine katıldı. Günlerce süren muhasarada kaleyi almak şöyle dursun, surlara tırmanmak dahi mümkün olmadı. Bir gün Yûnus Mürebbî, Hüsâmeddîn Çoban Beyin huzûruna çıkarak yapılacak ilk cenkde bayraktar olmak istediğini arzetti. Çocuk sayılacak yaşta olması sebebiyle hayır cevabını alınca:

- Ata Beyim gece rüyâmda sevgili ve şerefli Peygamber efendimizi görmekle şereflendim. **"Yarın bana kavuşacaksın. Fakat elinde bayrakla bana gel!"** dedi, diyerek rüyâsını anlattı.

Cenk esnâsında belindeki urganı kale burçlarına fırlatıp, dökülen kızgın yağlara, alevli parçalara aldırmadan burca tırmanıp sancağı dikti ve elindeki kılıç ile kale kapısının halatlarını keserek kapıyı açtı. Açılan kapıdan içeri hücum edilerek kale fethedilince, Yûnus Mürebbî'nin vücudunda pek çok ok yarası olmasına rağmen sancağı dimdik tuttuğu görüldü. Nâşı Kastamonu kalesine defnedilerek bir de türbe yapıldı. Yöre halkının Bayraklı Sultan olarak tanıdığı Yûnus Mürebbî sık sık ziyâret edilmektedir.

BAYTAZZÂDE HACI ABDULLAH;

Gâziantep velîlerinden. İsmi Abdullah, babasınınki Muhammed Efendidir. 1819 (H.1235) senesinde Kilis'te doğdu. Babası Muhammed Efendi, Çekmeceli Câmiinde müderrislik yapardı. Sülâlesi Taşkent bölgesinden hicret edip, Kilis'e yerleşmişti.

Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Baytazzâde, bir komşusunun himâyesinde büyüdü. İlk tahsîlini tamamladıktan sonra, Akçurun Câmii müderrisi Hacı Hâfız Efendinin derslerine devâm etti.

Baytazzâde ilim tahsîline devâm ettiği sıralarda, Kilis ve havâlisi Mısır Hidivi Kavalalı Mehmed Ali Paşanın oğlu İbrâhim Paşa tarafından işgâl edildi. İbrâhim Paşa, ordusuna katılmak üzere Kilislilerden gençler istedi.Paşaya asker olarak verilen gençler arasında yetim Abdullah da vardı. İbrâhim Paşa bu gençleri Mısır'a gönderdi.

Baytazzâde Abdullah Efendi Mısır'da iki yıl askerlik yaptı. Bu arada Kölit adındaki bir Fransızdan hekimlik ve biyoloji öğrendi. En zor ve karmaşık konuları kısa zamanda kavrayacak kadar akıllı zekî ve çalışkandı.

Hattatlık ve hâkkâklık alanında da üstün bir kâbiliyeti vardı. Kıymetli taşları oyup biçimlendirmede ve mahâretle mühürler kazmada çok başarılı idi. Elinin emeği ile geçindiği gibi, para da biriktiriyordu.

Bir gün çarşıda dört çocuklu yoksul bir hanım gördü. Kadının beyi ölmüş ve çocukları ile birlikte yersiz yurtsuz, aç bir halde sokakta kalmıştı. Yardım için baş vurduğu her yerden kovuluyordu. Baytazzâde Abdullah Efendi, gözyaşlarıyla dolaşan bu hanıma biriktirdiği paraları verdi.

Birkaç gün sonra rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz ona Mekke-i mükerremeye gitmesini söyledi. Askerlikten kaçmanın cezâsı ölüm olmasına rağmen, her şeyi göze alarak Mekke-i mükerremeye gitti. Evliyânın büyüklerinden olan Mevlânâ Muhammed Cân Mekkî'nin talebesi olmakla şereflendi. Hocasına on sene hizmet etti. Sohbetlerinde kemâle geldi.

Hocasının vâsıtasıyla Abdullah-ı Dehlevî'nin rûhâniyetinden istifâde etti. Muhammed Cân ona icâzet vererek, memleketine gönderdi. Hacı Abdullah, memleketinde Baytazzâde Tekkesini yaptırdı. Bu tekkede yıllarca insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Birçok âlim yetiştirdi.

Baytazzâde aynı zamanda Allahü teâlânın aşkıyla şiirler de söyledi. Şiirlerinin toplandığı dîvân basılmamıştır. Şiirlerinde Sermest ve Hâlis mahlasını kullanmıştır. Ayrıca **Sıffîn Vak'ası** adlı bir târihi ile tıbba dâir el yazması eserleri olduğu bilinmekte ise de, yeri tesbit edilememiştir. Şiirlerinden bâzı örnekler:

Sâkî hele kalk, bâdeye bak vakt-i seher bu

Sen sâat-i dünyâyı bil ki tezce geçer bu

Gel fursatı fevt etme bilip vakti ganîmet

Çün ömrü bilin, ömrü gibi ömrü gider bu.

Ağlayu gelmezseniz, cân ile bilmezseniz

Ölmeden ölmezseniz, burda hîç olmazsanız

Hayfâ size hem bize ger bizi bilmezseniz

Sâkî hemen mey getir, bî-gışş u bî şey getir.

Hacı Abdullah Efendi 1880 (H.1297) senesinde Kilis'te vefât etti. Kalabalık bir cemâat ile kılınan namazdan sonra tekkesinin içindeki âile mezarlığına defnedildi.

1) Âbidler ve Kitâbeleri ile Kilis Târihi (İ.H.Konyalı)

2) Kilis Tarihi (1932)

3) Kilisli Şâirler Antolojisi (Matbu değil. Seyfettin Başcılar)

BEDİRHAN BEY

Hangi devirde yaşadığı bilinmeyen Bedirhan Bey'in kabri, Denizli Acıpayam'da, Çameli yolu üzerinde ismini verdiği Bedir Köyü civârında olup, yaya olarak çıkılabilen bir tepenin üzerindedir. Bölge halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

BEDÎ'UDDÎN SEHÂRENPÛRÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Vefât târihi de kesin belli olmayıp on birinci asrın ortalarında vefât ettiği tahmin

edilmektedir.

Bedî'uddîn Sehârenpûrî, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine talebe olmadan önce memurluk yapıyordu. Zaman zaman hazret-i İmâm'ın yâni İmâm-ı Rabbânî'nin sohbetlerini dinlemeye giderdi. Bu sırada bir kıza âşık oldu. Sâlih amelleri yapmak, haramlardan kaçınmak gibi mühim amellere pek dikkat etmiyordu. Hazret-i İmâm, ona; "Bedî'uddîn, niçin namaz kılmıyorsun ve günahlardan sakınmıyorsun?" buyurdu. O da; "Çoklarından böyle nasîhatler dinledim. Eğer bu hususta teveccüh buyurursanız ve beni bu hâlden teveccüh ve tasarrufla kurtarırsanız, buyurduklarınızı yapabilirim, yoksa bana nasîhat tesir etmiyor." diye arzetti. Bir an teveccüh edip; "Yarın bu niyet ve emniyetle buraya gel." buyurdu. Ertesi gün, çok sevdiği kız onlara misâfir geldi. Onunla konuşmaya dalıp, hazret-i İmâm'a gidemedi. İki-üç gün sonra İmâm-ı Rabbânî'nin sohbetine gitti. Buyurdu ki: "Verdiğin sözü tutmadın. Ama mâdem ki bugün geldin, yine iyi ettin. Git abdestini yenile, iki rekat namaz kıl ve yanıma gel." Buyurdukları gibi yaptı. Onu husûsî odalarına götürdü ve teveccüh buyurdu. Kendinden geçip yere yıkıldı. O hâlde onu kaldırıp eve götürdüler. Bir gün bir gece sonra kendine geldi. Kalbini yoklayınca, o tutkunluktan bir iz kalmadığını gördü. Kalbini temizlenmiş, belki bütün tutulma ve bağlardan kopmuş buldu. Bundan sonra hocasının sohbetlerine devâm etti. O istekler hazînesinin yüksek teveccühlerinin bereketi ile sonsuz yükselme ve derecelere kavuştu.

Bedî'uddîn Sehârenpûrî, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine memuriyeti bırakıp, hep hizmetinizle şerefleneyim diye arz ettiğinde; "Bu sefer bırakma." buyurdu. Ne kadar ayrılmayı söylediyse râzı olmadılar. Bir ara yıllık izne ayrılmıştı. Saltanat merkezi Ekberâbâd'dan ayrıldığı ilk gün, Burhânpûr'a gidinceye kadar, her gün sabahtan akşama kadar, hocası hazret-i İmâm'ı yanında görürdü. Gelirler, insanlar arasında onun elini tutup kenara çekerler ve terbiye ederlerdi. Bu günlerde hiçbir gün ve hiç bir zaman ondan ayrılmadılar.

Bedî'uddîn Sehârenpûrî Ecbin'e gittiğinde, kâfirlerin râhiplerinden istidrâc ehli olup, zamânın pâdişâhının ve emirlerinin kendisine îtikâdı olduğu ve görmeye gittikleri Ecyed Rub Çükî'ye adlı biri vardı. Devlet ileri gelenleriyle birlikte onu görmeye gitti. Râhip onu görür görmez; "Ey Bedî'uddîn! Bugün dünyâda kendisinden daha büyük velî bulunmayan hocanı bırakıp da böyle nereye geldin?" dedi. "Sen onu nereden biliyorsun?" diye sorunca; "Bu asırda senin hocan gibisinin bulunmadığı bana keşf ve mâlum oldu." dedi. Bunun üzerine; "Mâdem ki öyledir, sen niçin onun hizmet ve sohbetine gitmiyorsun?" dedi. "Ben kendi dînimde olgunlaşmışım, ona ihtiyâcım yoktur." cevâbını verdi ve küfründe ısrâr etti.

Bir gün Allahü teâlânın ismini anarken bir anda kendini Resûl-i ekremin sohbetinde gördü. Birisi; "Yâ Resûlallah! Siz kuşluk namazını kılarmısınız, yoksa, kılmaz mısınız?" diye suâl etti. Cevap vermediler. Bedî'uddîn Sehârenpûrî arzetti ki: "Yâ Resûlallah! Meyân Şeyh Ahmed (yâni İmâm-ı Rabbânî hazretleri) bu namazı kılıyor. Onun hâli öyledir ki, sizin yapmış olduğunuz her ameli yapar." Resûl-i ekrem efendimiz biraz murâkabeden sonra, mübârek başlarını kaldırıp; "Meyân Şeyh Ahmed'in yaptığı her amel haktır, doğrudur ve bizim amelimizin aynıdır. Biz de bu namazı kılıyoruz." buyurdular.

Ne zaman Serhend'e mübârek hocasının huzûruna gitse kendiliklerinden buyururlardı ki: "Sen şu hâldesin, bundan sonra şöyle şöyle olacak."Gerçekten buyurdukları gibi vâki olurdu. Dâimâ ona hâllerini söyler, bu yolda ilerlemesini sağlar ve kontrol ederdi.

Bir gün bir tanıdığın ricâsı ile, kendisinden dîne muhâlif bâzı sözler duyulduğu için, hazret-i İmâm'ın yâni İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin kırgın olduğu bir şeyhin kabrini ziyârete gitti. Ama hem gidiyor, hem de hazret-i İmâm'ı incitip, kendisine darılacaklarından korkuyordu. Kabrin başına oturduğu sırada, yırtıcı bir arslanın kabristanın etrâfında dolaştığını gördü. O korku ve dehşetle arslana bakarken, gördü ki, arslanın gözleri, hazret-i İmâm'ın gözleri; arslanın yüzü, tamâmen hazret-i İmâm'ın yüzü gibidir. Üzerinde büyük bir kızgınlık hâli vardı. Hocasını hiç görmediği bir öfke hâli ile görünce, heybetinden titreyerek kalktı ve

oradan uzaklaştı. Vakit geçirmeden tövbe etti.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Bedî'uddîn Sehârenpûrî'ye icâzet verip, memleketine gönderince, dostlarından biri onu yolcu etmek için şehrin dışına kadar gitti. Aklına; "Babam öleli bir müddet zaman geçti. Bedî'uddîn hazretlerine babamın hâlini sorayım, azabda mı, yoksa nîmette midir?" diye geldi.Bedî'uddîn kuşluk namazı için hayvanından inince, o bu düşüncesini arz etti. Bir müddet başını eğdi ve sonra; "Şu heyet ve kıyâfette bir şahıs göründü. Gâyet beyaz elbise giyiyordu. Hâlini sordum: "İyiyim, bana yüksek makâm verdiler." dedi. "O makâmdan buraya gelmek istemezdim, ama siz çağırınca ister istemez geldim." buyurdu. Şeyh Bedî'uddîn'in ona târif ve tavsîf ettiği şahıs o zâtın babası idi. Hâlbuki Şeyh Bedî'uddîn babasını hiç görmemişti ve tanımazdı.

Bedî'uddîn Sehârenpûrî senelerce İmâm-ı Rabbânî'nin hizmetinde ve sohbetinde bulundu. Çok derece ve hâller, makam ve mertebelere erişip, kemâl sâhibi oldu. İcâzetle şereflenip, yurduna gitti ve Hak tâliblerini terbiye etmek ve yetiştirmekle meşgûl oldu. Sohbetlerinde o ekseriyâ hazret-i İmâm'ın hârika ve kerâmetlerinden, güzel ifâde ve tatlı sözlerinden anlatırdı. İlmiyle amel edenlerin en önde gelenlerinden olup, dünyâya hiç meyletmez, haramlardan çok sakınırdı. Sohbeti hoş, sözleri çok tatlı idi.

Bedî'uddîn Sehârenpûrî'nin, hocasıİmâm-ı Rabbânî hazretlerine gönderdiği mektûbdan bir kısmı şöyledir:

"Hizmetçilerinizin en aşağısı Bedî'uddîn'in yüksek huzûrlarınıza arzıdır. Peygamber efendimizden husûsî müjdeler alıyorum. Çok nasîhatler ediyorlar. Bir gün; "Sen Hindistan'ın ışığısın." buyurdular ve daha çok ibâdet etmemi emrettiler." Hazret-i İmâm buna cevap olarak birkaç satırlık şu mektubu yazdılar.

"Allahü teâlâya hamd olsun. Sevdiği, seçtiği kullara selâmlar olsun. Kıymetli mektûbunuzu okumakla şereflendik. Bu vâkıalar müjdecidirler ve te'vil edilmeleri lâzımdır. Ne kadar te'vil olunurlarsa o kadar nûrlu oluyorlar. Yâ Rabbî! Bizim nûrumuzu tamamla. Sen her şeye kâdirsin. Mâdem ki amelin, ibâdetin arttırılması ile emr olundunuz, elinizden gelebildiği kadar amel ve ibâdet ediniz. Çünkü, bu dünyâ ibâdet yeri, iş yeridir. Allah, işlerinizde yardımcınız olsun."

Bedî'uddîn Sehârenpûrî'nin hazret-i İmâm'a gönderdiği şu mektubu da hâlinin ve kemâlinin yüksekliğini, istikâmette olduğunu, kötülük yapmak isteyenlerin cefâlarına sabrettiğini bildirir.

"Yüksek dergâhınızın hizmetçilerinin en aşağısı olan Bedî'uddîn'in, yüksek makâmınıza arzıdır. Bu zavallının hâlleri teveccühlerinizin bereketiyle istikâmettedir. İşlerin yapılmasında bir gevşeklik olmuyor. Bütün ümidim, hayâtımdan kalan şu birkaç günlük zamanda da, hazretinizin ihsân nazarlarına kavuşmaktır. Çoğu zaman vâki olacak bâzı hâdiseler vukû gelmeden evvel bildiriliyor. Bir teşebbüsle değil, kendiliğinden oluyorlar. Gayb âleminden öyle müjdeler veriliyor ki, bunları ancak huzûrunuzda arzedebilirim.

Kabir ve âhiret hâllerini açık olarak haber veriyorlar. Bütün bunlar, yüksek dergâhınızın sadakalarıdır. Yoksa, bu kâbiliyetsiz zavallının, bu arzettiğim şeylerle ne ilgisi, bu yüksek makâmlarla ne münâsebeti vardır? Ey kalbimin sevgilisi! Hazretinizin teveccühü ile müşâhede makâmına kavuştum. Bütün arzûm bir kere cihânın efendisi olan Peygamber efendimizin cemâlini görmek ve kemâlâtından bir şûleye kavuşmaktı. Allahü teâlânın ihsân ve ikrâmı ile, bir gece teheccüd namazından sonra, beni bu devlete kavuşturdu. Bu makâmın hazret-i Gavs-üs-Sekaleyn'e bağlı olduğu, onların vâsıta ve vesîlesi olmaksızın o dergâha ulaşmanın zorluğu Peygamber efendimize tam uyan en büyük velîler hâriç, bu makâmın nûrlarından kimsenin alamayacağı bildirildi. Muhterem efendim! Bu cihânda hazretinizden başka terbiye edicim yoktur. Dâimâ Allahü teâlâdan, bu istidâdsızın ve kâbiliyetsizin, Allah yolunda bulunanları severek ve onların dergâhında hizmetçi olarak yaşamasını, bu şartlar

altında ölmesini ve haşr olmasını, sevgili Habîbinin hürmetine yalvararak duâ ediyorum."

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, Bedî'uddîn Sehârenpûrî'ye yazdığı bir mektup aşağıdadır:

Allahü teâlâya hamd olsun. O'nun seçtiği iyi insanlara selâm olsun! Kıymetli mektubunuz geldi. O taraflarda, iki korkunç hâdise başladığını, birinin tâûn vebâ hastalığı, ötekinin de kaht, kıtlık, gıdâ maddelerinin azlığı olduğunu yazıyorsunuz. Allahü teâlâ, bizi ve sizi belâlardan korusun. Hepimize âfiyet versin!

Bu büyük sıkıntı arasında, gece gündüz ibâdet ve murâkabe etmekteyiz. Kalbimiz her ân O'nun iledir yazıyorsunuz. Bunu okuyunca Allahü teâlâya hamd eyledik, şükr ettik. Böyle zamanlarda dört "Kul"u çok okuyunuz!(Yâni Kul yâ eyyühel kâfirûn ve Kul hüvallahü ve Kul e'ûzüleri okuyunuz! Cinnin ve insanların şerrinden korur.)

Erkeklerin kefeni, üç parça olmak sünnettir. Sarık sarmak bid'at olur. "Ahdnâme" denilen (suâl meleklerine verilecek cevapları ve duâ ve istigfâr) yazılı kâğıdı, kabre koymamalıdır. Mübârek yazıların, isimlerin, meyyitin pislikleri ile karışmasına sebeb olur ve (dînin dört delîlinden) bir sened ile bildirilmemiştir. Mâverâünnehr (Aral gölüne akan Seyhûn ve Ceyhûn nehirleri arasındaki şehirler) âlimleri, böyle bir şey yapmamıştır. Meyyite kamîs yerine, bir âlimin gömleğini giydirmek iyi olur. Şehîdlerin kefenleri, elbiseleridir. (Silâh yarası alarak ölen şehîdler yıkanmaz ve kefenlenmez. Muhârebede yara almadan ölen ve sulhda, sârî hastalık ve âfetlerle ölenler, şehîd sevâbı kazanırsa da, bunlar yıkanır ve kefenlenir). Ebû Bekr-i Sıddîk; "Beni, bu iki çamaşırım ile kefenleyiniz." buyurmuştu.

Kabirdeki hayât, bir bakımdan, dünyâ hayâtına benzediği için, meyyit terakkî eder, derecesi yükselir. Kabir hayâtı, insanlara göre değişir. Hadîs-i şerîfte; **"Peygamberler,** (aleyhimüsselâm) **kabirlerinde namaz kılar.** buyruldu. Peygamberimiz mîrâc gecesinde, Mûsâ aleyhisselâmın kabri yanından geçerken, mezarda namaz kılarken gördü. O ânda göğe çıkınca, Mûsâ aleyhisselâmı gökte gördü.Kabir hayâtı, şaşılacak bir şeydir. Bu günlerde, merhûm büyük oğlum (Muhammed Sâdık) dolayısı ile, kabir hayâtına bakarak, şaşılacak gizli şeyler görülüyor. Bunlardan az bir şey bildirsem, akıl ermez. Fitnelere, karışıklığa sebeb olur. Cennetin tavanı, Arş'dır. Fakat kabir de, Cennet bahçelerinden bir bahçedir. Akıl gözü bunu göremiyor. Kabirdeki şaşılacak şeyler, başka bir gözle görülüyor. Yarım yamalak da olsa, inanmak, azâbdan kurtulmağa sebeptir. Fakat, o güzel kelimenin (Kelime-i tevhîd) Hak teâlâ tarafından kabûlü için (dünyâda dînin emirlerine uymak), sâlih emirleri işlemek lâzımdır.

Ölmemek için, vebâ hastalığı bulunan yerden kaçmak büyük günahtır. Muhârebede, düşman karşısından kaçmak gibidir. Vebâ bulunan yerden kaçmayıp sabr eden kimse, ölünce, şehîdlerin sevâbına kavuşur. Kabir sıkıntısı çekmez. Sabr eden kimse, ölmezse, gâziler sevâbına kavuşur. Arabî beyt tercümesi:

Rabbim öl deyince, ölmeği severim,

Mevte çağırana safâ geldin derim.

1) Zübdet-ül-Makâmât; s.346

2) Hadarât-ül-Kuds; s.334

3) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.326

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.953

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.15, s.205

BEDÎ'UDDÎN ŞÂH MEDÂR;

Hindistan'da yetişen tanınmış velîlerden. Doğum târihi bilinmemektedir. 1436 (H.840) senesinde vefât etti. Kabri, Hindistan'da Mekanpûr beldesindedir. İbrâhim Şah Şarkî tarafından kabri üzerine türbe yaptırılmıştır. Lakabı Şah Medâr'dır. Evliyânın meşhurlarından Muhammed Taygur Şâmî'nin derslerinde ve sohbetlerinde yetişip kemâle erdi. **Sefînet-ül-Evliyâ** kitabında, Peygamber efendimizin soyundan geldiği ve seyyid olduğu yazılıdır. **Hazînet-ül-Evliyâ** kitabında ise baba tarafından, Eshâb-ı kirâmın meşhurlarından Ebû Hüreyre'ye, anne tarafından ise Abdurrahmân bin Avf'a dayandığı kaydedilmiştir.

Tasavvufta yüksek derecelere kavuşmuştur. Uzun zaman bir şey yemez içmezdi. Üzerine giydiği elbise hiç kirlenmez, bembeyaz kalırdı. Her kim onu görse heybeti karşısında ürperir ve Allahü teâlâyı hatırlardı. Bulunduğu bölgede çok meşhur olmuştur. Vefâtından sonra da bu şöhreti devâm etmiştir. Her sene Cemâz-ül-Ülâ ayında türbesinde özel olarak ziyâret toplantısı yapılırdı. O gün türbesinin etrafı Hindistan'ın her tarafından gelen ziyâretçilerle dolup taşardı. Ayrıca âlimler de bu ziyâret toplantısına katılır, onun hayâtı hakkında konuşmalar yaparlardı. Hayâtı, menkıbeleri ve talebeleri, **Tezkiret-ül-Müttekîn** adlı kitapta anlatılmıştır.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.170

2) Sefînet-ül-Evliyâ; s.187

3) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.310

4) Dâr-ül-Esrâr fî Havâr-ıBedîüddîn Şah Medâr (Peşâver-1957)

5) Bahr-ı Zehhâr (Vecihüddîn Eşref); s.1006

6) Ayn-ı Ekberî; c.3, s.412

7) The Sufi Ordersih İslâm; s.97

8) Persian Literatüre; c.2, s.1006

9) Mir'ât-ı Medârî

10) Tezkiret-ül-Muttekîn.

BEDREDDÎN SERHENDÎ;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. Hindistan'ınSerhend şehrinden olup, babası Şeyh Muhammed İbrâhim'dir. 1593 (H.1002) senesinde doğdu. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hânegâhında, ilim tahsîl ederek yetişti. Hocasının teveccühlerine kavuşup, sohbetlerinde bulunmakla şereflendi. 1688 (H.1098) senesinde vefât etti.

Bedreddîn Serhendî, zekî ve çok akıllı idi. Kısa zamanda keşf ve kerâmetler sâhibi oldu. Hocasının daha ilk teveccühlerinde, kalbi zikretmeye başladı. Kelâmda en büyük kitâb olan **Şerh-i Mevâkıf'ı, Beydâvî Tefsîrini** ve **Mîr Hâşiyesi** ile berâber, **Akâid-i Adudiyye'**yi, İmâm-ı Rabbânî'nin huzûrunda okudu. On beş yaşında iken İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûrunda tasavvuf yoluna girdi.

Bedreddîn Serhendî tasavvuf yoluna girdikten sonra, hazret-i İmâm'a yâni İmâm-ı Rabbânî'ye yazdığı bir mektûbta şu hâllerini yazdı: "Ne zaman bir kabre uğrasam, kabirdekinin hâli bildiriliyor. Azâb veya sıkıntıda, yâhut nîmetler içinde olduğunu görüyorum. Bâzan da kabri karanlık veya aydınlık görüyorum. Bir büyüğün mezarının başına gidersem, Cennet'te nîmetler içinde olduğu mâlûm oluyor. O azîzin bana merhamet ve lütuflarını müşâhede ediyorum. Bâzan yüz çevirdikleri ve teveccüh etmedikleri de oluyor. Uzun yalvarmalardan sonra, ne için böyle davrandıklarını soruyorum ve öğreniyorum."

Bir gün anne ve babasının kabirlerini ziyârete gitmişti. Abdest alıp iki rekat namaz kıldıktan sonra; "Yâ Rabbî, bu namazın sevâbını Peygamber efendimize ve bütün peygamberlere (aleyhimüsselâtü vesselâm), hepsinin eshâbına, evliyâya ve onlara tâbi olan anne ve babanın rûhlarına ihsân eyle." dedi. Duâsını bitirince, bütün kabirlerde olanların rûhları çekirgeler gibi ona koştular ve onları da bu duâya ortak etmesini istediler. Her ne kadar, "Ana ve babama çok sevâb verilmesini istiyorum." dedi ise de, fayda vermedi. Yalvardılar ve geri gitmediler. Gidip Şeyh Ebû Neccârî'nin türbesine girdi. Gördü ki, şeyhin türbesinin içine girmediler, dışarıda mahrûm kaldılar. "Dönüşte hepinize Fâtiha okuyacağım." diye söz verdi. Çok sevindiler. Büyük şeyhin türbesine döndü. Şeyh kalktı ve hürmet etti, çok lütuf ve merhamet eyledi ve bu şehirde salgın hâlinde olan vebâdan sen zarar görmeyeceksin diye müjdeledi.

İmâm-ı Rabbânî buyurdular ki: "Bizim büyüklerimiz kabirlerin keşfine îtibâr etmiyorlar. Onların kabir ziyâretindeki usûlleri, kabrin hizâsında kendini bütün bağlardan kurtarıp, bütün himmetiyle kabrin sâhibine teveccüh ederek oturmaktır. Bundan sonra kalblerine ne gelirse, kabirdekinin hâlinden bilirler. Yabancıların sohbetinde de, o büyüklerin hâli böyledir. O gibi şeylere güvenmeyiniz. Bu, kendini beğenmeye götürür. Ucb, yâni kendini beğenmek ise, yol keser."

Bir gece rüyâsında; büyük bir şehirde, yüksek bir sarayda, yüksek bir salonda İmâm-ı Rabbânî'nin huzûrunda oturduğunu gördü. Dışardan birisi gelip ona; "Hızır aleyhisselâm kapıda seni bekliyor." dedi. Hazret-i İmâm'dan izin işâreti geldi ve hemen kalktı, dışarı çıktı. Hızır aleyhisselâmın genç bir insan sûretinde, güzel yüzlü, beyaz benizli, sakalı yeni çıkmış bir hâlde kapıda durduğunu gördü. Selâm verdi. O çıkar çıkmaz, yürüdü. O da ardından gitti. O beldenin sokak ve yollarını dolaştı. Gezerken; "Efendim! Allahü teâlânın size ihsân ettiği feyz ve bereketlerden bana ihsân ediniz." dedi. "Sen öyle bir kimseden nisbet almışsın ki, sana ve âleme onun irşâdı yeter." diyerek, Hazret-i İmâm'ın büyüklüğüne işâret etti.

Bir defâ yine rüyâda Server-i âlemi ders verdiği mescidinde, sırtı kıbleye karşı iki dizi üzerinde oturuyor gördü. Mescide girip elinde olmayarak, kendini ayaklarına attı. Sonra kalkıp duâ eder gibi iki elini kaldırdı ve; "Yâ Resûlallah! Bana bir müjde verin!" diye arz etti. İsrâ sûresinin; **"Bütün noksanlıklardan münezzeh olan Allah, kulunu geceleyin götürdü."** meâlindeki birinci âyetini okudu. Bundan sonra buyurdular ki: "Senin evinde erkek çocuklar dünyâya gelecek." Bu rüyâdan on ay sonra bir oğlu oldu. İsmini Muhammed Ârif koydu. Bundan sonra doğan çocuklar hep erkek oldu. Allahü teâlâ, Resûl-i ekremin müjdesi üzerine, yedi çocuk verdi.

Bir gün İmâm-ı Rabbânî hazretleri, talebelerinin büyükleri ile sohbet ederken; "Bu yolun büyüklerinin dilinde kullanılan nisbet kelimesinin mânâsı nedir?" buyurdu. Bedreddîn Serhendî de; "Siz bilirsiniz!" diye arzetti. Bir an başlarını önüne eğdiler ve teveccüh ettiler. Sonra; "Nisbetten murâd; sâlik ile Hak arasında olan yakınlık ve alâkadır." buyurdu.

Hazret-i İmâm, **Mektûbât**'ın üçüncü cildini tamamlayıp, dostlara birkaç tâne daha mektûb yazınca, Bedreddîn Serhendî içinden; "Bu dördüncü cildin toplayıcısı fakîr olsa." diye niyetlendi: Nitekim birinci cildi Mevlânâ Yâr MuhammedCedîd, ikinci cildi Mevlânâ Abdülhay, üçüncü cildi Hâce Hâşim-i Keşmî toplamışlar idi. Bir gün yalnızken hazret-i İmâm'a bu niyetini arzetti. Bir an sustular, sonra buyurdular ki: "Vakit nerde, fırsat kime? Yakînen bilinmelidir ki, ömrümüz senelerden çıktı, günlere kaldı. Sen niyetinin sevâbını alırsın." Bu konuşmadan birkaç gün sonra o, dünyâyı aydınlatan güneş, toprak perdesi altına geçti. Yâni vefât etti.

Vebâ günlerinde, bir gece yarısı, Bedreddîn Serhendî'nin hanımının boğazında tâûn alâmeti görüldü. Birden ateşi yükseldi. Şaştı ve perişân oldu. Çünkü küçük çocukları vardı. Hemen ağlayarak ve kalbden inleyerek hazret-i İmâm'a ilticâ eyledi. Hocaları görünüp buyurdular ki: "Filân yere koyduğunuz şu ekmekleri sadaka verin, hanımınız sıhhat bulacaktır." Bunu

dediler ve kayboldular. Hanıma; "Evde ekmek var mıdır?" diye sorunca; "Evet, filân odada vardır." dedi. Hazret-i İmâm'ın gösterdikleri yeri işâret etti. Kalktı, ekmekleri aldı, dışarı çıktı, bir fakîri uyandırıp verdi. Daha sabah olmadan hastanın ateşi düştü ve tâûn alâmeti kayboldu.

Bir gün, mahrem kadın akrabâlarından bâzıları ve hazret-i İmâm'ın huzûruna gidemeyecek kadar yaşlı ve düşkün olan amcası Muhammed, ona; "Hazret-i İmâm'ın yolunun vazîfelerinden bana da ver." dedi. "Ben yetkili değilim, icâzetim yoktur. Hazret-i İmâm'a arz eder, size vazîfe vermeleri için elimden geleni yaparım." dedi. Huzûruna gidince; "Bâzı sâliha kadınlar, bu fakîrden zikir için vazîfe istiyorlar, nasıl buyurursanız öyle yapayım." diye arz etti, amcasının ismini söylemeyi unuttu. Buyurdular ki: "O kadınlara vazîfe ver, amcan Muhammed'e de istersen ver. Çünkü o da isteklidir." Bu arada, bir çocuk geldi. Yaşlı babası için vazîfe istedi. Bunun üzerine; "Onun da evine git, vazîfe ver." buyurdu. Bedreddîn Serhendî'nin sonra hâtırından; "Bu icâzet, izin yalnız bahis konusu şahıslara mı mahsustur, yoksa başkalarına da vazîfe verebilir miyim?" düşüncesi geçti. Bu düşünce daha yer etmeden; "Sana icâzet mutlaktır. Sen bizim âileye dâhilsin." buyurdular. Sonra gidip, o şahıslara ve başkalarına vazîfe verdi.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, Mevlânâ Bedreddîn Serhendî'ye gönderdiği bir mektup:

"Allahü teâlânın ismine sığınarak, mektubumu yazmağa başlıyorum. Kazâ ve kaderin ince bilgilerini, kullarından seçilmiş olanlara bildiren ve doğru yoldan sapmamaları için, câhillerden saklayan, Allahü teâlâya hamd ederim! Kazâ ve kaderin esrârını, din câhilleri anlayamayıp, doğru yoldan kayar. İnsanları işlerinde mecbûr, esir veya hâkim, yaratıcı sanmak tehlikesine düşerler. Allahü teâlâ, Peygamberlerinin en üstünü ile, kullarına doğru yolu, doğru bilgiyi gösterdi. Yanlış düşünen câhillerin ve âsilerin özür, bahâne etmelerine meydan bırakmadı. O büyük Peygambere ve akrabâsına ve Eshâbının hepsine bizden iyi duâlar ve selâmlar olsun! O'nun Eshâbının herbiri, Allahü teâlâya itâat edenlerin ve kadere inanıp, kazâya râzı olanların en iyisidir.

Kazâ ve kader bilgisini, çok kimseler anlayamamış, doğru yoldan ayrılmıştır. Bu bilgi üzerinde akıl yürütenler, vehm ve hayâllerine kapılmıştır. Bunlardan bir kısmı, insanların isteyerek yaptığı işlerinin cebr, zor ile olduğunu sanmış, çokları da, insanların her işi yaratarak yaptığını, isteyerek yapılan işlere, Allahü teâlânın karışmadığını söylemiştir. Üçüncü anlayış şekli de, doğru yolda gidenlerin, İslâmiyeti iyi anlıyanların sözüdür. Bunlar, "Fırka-i nâciye" ismi ile müjdelenmiş olan, "Ehl-i sünnet ve cemâat"dir. Allahü teâlâ, o yüksek âlimlerden ve onların yolunda gidenlerden râzı olsun! Bunlar birinci ve ikinci kısımda olanlar gibi taşkınlık yapmamış, orta yolu seçmişlerdir. Ehl-i sünnetin reîsi olan İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, İmâm-ı Câfer-i Sâdık'tan şöyle sordu: "Allahü teâlâ, insanların istekli işlerini onların arzûsuna bırakmış mıdır?" O da; "Allahü teâlâ, rübûbiyyetini (yaratmak ve her istediğini yapmak büyüklüğünü) âciz kullarına bırakmaz." buyurdu. "Kullarına, işleri zor ile mi yaptırıyor?" diye sorunca da; "Allahü teâlâ âdildir. Kullarına zor ile günah işletip, sonra Cehennem'e sokmak, O'nun adâletine yakışmaz." buyurdu. "O hâlde, insanların, istekli hareketi, kimin arzûsu ile oluyor, kim yapıyor?" diye sordu. O da; "İşleri insanların arzûsuna bırakmamış ve kimseyi cebr etmemiştir. İkisi arası olagelmektedir. Yaratmağı kullarına bırakmadığı gibi, zor ile de yaptırmaz." buyurdu.

İşte, Ehl-i sünnet âlimleri diyor ki kulların ihtiyârî, istekli hareketlerini, işlerini Allahü teâlâ îcâd etmekte, yaratmaktadır. O'nun kudreti ile var oluyorlar. Fakat, insanın kudreti de karışmaktadır. İstekli hareketlerimiz, Allahü teâlânın kudreti ile "yaratılır" ve bizim kudretimiz ile "kesb edilmiş" olur.

Bedreddîn Serhendî'nin **"Hadarât-ül-Kuds"** isimli eserinde, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini çeşitli hâlleri ile, dünyâya gelişinden Cennet'e gidişine kadar; keşfleri, kerâmetleri, tasavvuftaki dereceleri, eşsiz nasîhat ve sözleri, tatlı ve feyzli bir dille anlatılmakta, ondan

sonra yüksek oğulları ve halîfeleri bildirilmektedir. Bundan sonraki eserlerini kendi kalemiyle şöyle bildirmektedir:

"O emeller kutbunun âhirete irtihâlinden sonra, son hârika ve kerâmeti isbât eden, **Kerâmât-ül-Evliyâ** kitabını yazdım. Gavs-ı A'zam Abdülkâdir Geylânî'nin **Fütûh-ül-Gayb** kitabını, Arabîden Fârisîye tercüme ettim. Bir de tasavvuf ıstılahlarında, Kâdirî ve Nakşibendî yollarındaki vazîfeleri topladım, ismine, **Revâih** dedim. Bir te'lifim de, Âdem aleyhisselâmdan günümüze kadar gelmiş olan makbûlleri bildiren, **Senevât-ül-Atkıyâ der Beyân-ı Tevârîh-i Visâl ve Ahvâl-i Erbâb-ı Kemâl** isimli kitap olup, büyüklerin târih sırasına göre vefâtlarını ve hâllerini anlatır."

Diğer eserleri: **1) Siyer-i Ahmedî, 2) Mecma'ül-Evliyâ, 3) Makâmât-i Gavs-us- Sakaleyn Terceme-i Behçet-ül-Esrâr, 4) Terceme-i Ravdât-in-Nevâzir. 5) Terceme-i Tefsîr-i Arâis-il-Beyân.**

1) Hadarât-ül-Kuds; s.9, 386

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (48. Baskı); s.1020,1081,1101

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.209

BEHÂEDDÎN BUHÂRÎ (Şâh-ı Nakşibend);

Evliyânın büyüklerinden ve müslümanların gözbebeği olan yüksek âlimlerden. Seyyid olup insanları Hakka dâvet eden, doğru yolu göstererek saâdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin on beşincisidir. Muhammed Bâbâ Semmâsî ile Emîr Külâl'in talebesidir. İsmi, Muhammed bin Muhammed'dir. Behâeddîn ve Şâh-ı Nakşibend gibi lakabları vardır. Allahü teâlânın sevgisini kalplere nakşettiği için, "Nakşibend" denilmiştir. 1318 (H.718) senesinde Buhârâ'ya beş kilometre kadar uzakta bulunan Kasr-ı Ârifân'da doğdu. 1389 (H.791)'da Kasr-ı Ârifân'da Rebî'ul-evvel ayının üçünde Pazartesi günü vefât etti. Kabri oradadır. İslâm âlimlerinin en meşhûrlarından olup, tasavvufta en yüksek derecelere ulaşmıştır. Zamânında ve kendinden sonraki asırlarda onun sebebi ile pekçok insan, hidâyete, doğru yola kavuşmuştur.

Zamânının büyük velîlerinden Muhammed Bâbâ Semmâsî, henüz o doğmadan Kasr-ı Ârifân'a gelmişti. Bu gelişinde, burada bir büyük zâtın kokusu geliyor. Bu beldede büyük bir velî yetişecek diyerek işâret etmiş, tarîkatın imâmı olacak emsâlsiz bir zâtın buradan zuhûr edip ortaya çıkacağını talebelerine ve sevenlerine müjdelemişti. Daha sonra babası Seyyid Muhammed Buhârî şöyle anlattı: "Oğlum Behâeddîn'in doğmasından üç gün sonra, Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretleri, bütün talebeleri ile Kasr-ı Ârifân'a gelmişti. Ben kendisini çok sever ve muhabbet beslerdim. Kasr-ı Ârifân'ı teşrif edince, yeni doğan oğlum Behâeddîn'i alıp huzûruna götüreyim ve himmet, mânevî yardım isteyeyim, böylece feyze kavuşur dedim. Bu niyetle Behâeddîn'i kucağıma alıp, Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin huzûruna götürdüm. Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî, Behâeddîn'i elimden alıp, bağrına bastı ve; "Bu yavru, benim oğlumdur. Ben bunu, mânevî evlâtlığa kabûl ettim." buyurdu. Sonra yüzünü talebelerine çevirip, aralarında en meşhûru olan Seyyid Emîr Külâl'e şöyle dedi: "Size, bu yerde bir büyük zâtın kokusu geliyor derdim. Şimdi bu tarafa gelirken de, buraya yaklaştığımızda size önce duyduğum koku iyice arttı demiştim. Hakîkat şudur ki, size bahsettiğim mübârek zât doğmuştur. İşte o mübârek koku, bu melek yavrunun kokusudur. Bu yavru, büyük bir zât olsa gerektir." buyurdu. Böylece henüz daha üç günlük çocuk iken, zamânının en büyük evliyâ ve mürşid-i kâmili olan Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin müjdesine, himmetine ve feyzine kavuştu. Henüz daha küçük yaşta iken, evliyâlığa âit yüksek nûrlar ve eserler temiz alnında açıkça görünür, hidâyet ve irşâd,

hakkı bulma ve yol gösterme nişanları yüksek simâsından belli olurdu.

Annesi şöyle anlatmıştır: "Oğlum Behâeddîn dört yaşında iken, evimizde yavruluyacak bir inek vardı. Behâeddîn, doğumuna bir müddet daha olan bu ineği göstererek, öyle anlıyorum ki, bu inek beyaz başlı bir buzağı doğuracaktır dedi. Birkaç ay sonra inek, dediği gibi bir buzağı doğurdu."

Behâeddîn Buhârî hazretlerinin ilk hocası, daha doğar doğmaz kendisini mânevî evlâtlığa kabûl eden ve hakkında çok müjdeler veren Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî'dir. Önce ondan istifâde etti. Sonra bu hocası, onun yetiştirilmesini en meşhûr talebesi Seyyid Emîr Külâl'e havâle etti. Yedi sene Seyyid Emîr Külâl'in sohbetine devâm etti. Sonra da onun izni ile Mevlânâ Ârif Dikgerânî'nin sohbetine devâm etti. Yedi sene de onun yanında kaldı. Bundan sonra Kusam Şeyh ve Halîl Atâ'nın sohbetlerinde bulundu. Bir müddet de Halîl Atâ'nın yanında kaldı. Ayrıca Mevlânâ Behâeddîn Kışlâkî'den hadîs ilmini öğrendi. Sonra, Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin rûhâniyetinden feyz aldı. Üveysî olarak yetiştirildi. Böylece tasavvufda ve diğer ilimlerde çok iyi yetişti. Bu tahsil devresini ve tasavvufta yetişmesini bizzât kendisi şöyle nakletmiştir:

"Çocukluktan bülûğ çağına kadar, büyük hocam Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin sohbetinde bulundum. On sekiz yaşına girdiğim sırada, dedem beni evlendirmek istedi. Hocam Muhammed Bâbâ Semmâsî'yi düğünüme dâvet etmek için beni Semmâs'a gönderdi. Semmâs'a varıp hocamı görmekle şereflendim ve elini öptüm. Sohbetinin bereketinden bende öyle bir hâl hâsıl oldu ki, devamlı hocamın sohbetine can atıyordum. O gece kalbimdeki bu arzu ve istek ile gece yarısından sonra kalkıp abdest aldım ve hocamın mescidine gidip, iki rekat namaz kıldım. Başımı secdeye koyup çok duâ ettim. Dilimden şu duâ çıktı: "Allah'ım, bana belâ yükünü çekmeye kuvvet ver. Mihnet ve muhabbetini çekmeye tâkat, güç ver." Sabah olunca hocamın huzûruna vardım. Bana bakıp, gece olup bitenleri söyledikten sonra; "Evlâdım, duâda; "Yâ Rabbî, râzı olduğun şeyi bu zayıf ve güçsüz kuluna, fazlın ve kereminle ihsân et." demelidir. Çünkü Allahü teâlânın rızâsını kazanan kimseye belâ gelmez. Eğer Allahü teâlâ, hikmet-i ezelîsiyle sevdiği bir kuluna belâ gönderirse, kendi inâyetiyle o kuluna kuvvet ve tahammül ihsân eder ve o belâya tutulmasının hikmetini bildirir. Belâ istemekte güçlük vardır." buyurdu.

Daha sonra sofra kurulup, yemek yendi. Hocam, sofrada bir somun ekmeği alıp verdi. Ekmeği çekinerek aldım. Bu çekingenliğimi görüp; "Ekmeği almakta çekiniyorsun. Fakat bu ekmek, yolda lâzım olacaktır." buyurdu. Nihâyet dâvetimiz üzerine talebeleriyle birlikte köyümüz Kasr-ı Ârifân'a gitmek üzere yola çıktık. Ben, hocamın bindiği hayvanın üzengileri yanında yürüyordum. Rûhum zevkle dolmuş olduğundan kalbimde hiçbir dünyâ düşüncesi yoktu. Aşk ve şevkle dolu olan kalbim heyecanla çarpıyordu. Allah sevgisinden başka her şey kalbimden çıkmıştı. Bu sırada kalbim dünyâya meyledecek olsa, hocam hemen; "Kalbini ayrılıktan koru." buyururdu. Hocamın bu kerâmetini ve keşfini gördükçe, muhabbetim kat kat artıyordu. Yolumuz bir köye uğradı. O köyde hocamın dostlarından biri bizi karşılayıp evine dâvet etti. Hocam da bu dâveti kabûl edip, o zâtın evine indi. Ev sâhibinin, mahcûbiyetinden ızdırap içinde yüzü kızardı. Bu hâlini gören hocam, o kişiye; "Senin ızdırabının sebebi nedir?" dedi. O da; "Efendim, size yemek ikrâm etmek istiyorum, fakat sütten başka bir şeyim yoktur." dedi. Bunun üzerine hocam bana; "Behâeddîn, sana verdiğim ekmeğe ihtiyaç hâsıl oldu. O ekmeği ver." dedi. Ekmeği çıkarıp verdim. Ev sâhibi de sütü getirip sofraya koydu. Ekmeği süte batırarak yedik ve hepimiz doyduk. Bu kerâmeti karşısında hocamıza hayranlığımız arttı. Sonra kalkıp yolumuza devâm ettik."

"Hocam Muhammed Bâbâ Semmâsî vefât edince, dedem beni Semerkand'a götürdü. Orada bulunan büyük âlim ve velîleri ziyâret edip, benim için duâ ve himmet istedi. Sonra Kasr-ı Ârifân'a döndük. O günlerde Ali Râmîtenî hazretlerinden gelip, emâneten saklanmakta olan taç bana verildi. O anda kalbim Allahü teâlânın muhabbeti ile dolup, taştı. Sonra hocam

Seyyid Emîr Külâl, Kasr-ı Ârifân'a geldi. Bana çok iltifâtta bulunup; "Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî, bana; "Oğlum Behâeddîn'in yetişmesi ile ilgilen. Ondan şefâatini esirgeme! Eğer onun yetişmesinde kusûr edersen, sana hakkımı helâl etmem." buyurdu. Ben de bu vasiyeti üzerine senin yetişmen ile ilgileneceğime söz verdim." dedi. Seyyid Emîr Külâl hazretleri Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yetişmesi için titizlikle meşgûl olup, onu tasavvufta yüksek derecelere ulaştırdı. Hattâ bir gün ona şöyle buyurdu: "Yüce mürşidim Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin sizin terbiyeniz ile ilgili vasiyetini yerine getirdim. Sizi istenilen şekilde yetiştirdim. Hem hâl bakımından, hem de ilim bakımından yüksek bir himmete sâhip bulunuyorsun. Şimdi nereye gitmeyi arzu edersen gidebilirsin. Her kimden olursa olsun, sohbetinde bulunmak ve istifâde etmek husûsunda serbestsin. Tarafımızdan size izin ve ruhsat verilmiştir. Bizde olan hâl ve makamları size fazlasıyla verdim. Bostânı senin için kuru ettim. Yâni göğsümde, kalbimde olanların hepsini sana verdim. Rûhâniyet kuşunu, insanlık yumurtasından (dar nefis çerçevesinden) çıkardım. Ama senin himmet kuşun, yükseklerde uçuyor. Şimdiden sonra icâzetlisin, müsâdelisin, izinlisin."

Behâeddîn Buhârî hazretleri, hocası Emir Külâl hazretlerinin bu sözleri üzerine Mevlânâ Ârif'in sohbetine gidip, yedi sene de onun yanında kaldı. Sonra Halîl Atâ hazretlerinin yanına gidip, on iki sene sohbetinde bulundu. İki defâ hacca gitti. İkinci haccında Herat'a gidip, Mevlânâ Zeynüddîn hazretleriyle üç gün sohbet etti. İkinci hacca gidişinde Hicâz'dan dönüp, bir müddet Merv şehrinde ikâmet etti. Daha sonra Buhârâ'ya dönüp orada yerleşti. Emîr Külâl hazretlerinin vefâtından sonra, insanlara doğru yolu gösterip, rehberlik vazîfesini yaptı.

Şâh-ı Nakşibend hazretleri şöyle anlatmıştır: "Bir gece rüyâmda, Türk âlimlerinden Hakîm Atâ, beni yetiştirmesi için talebelerinden birine havâle etti. Sâliha bir ninem var idi, rüyâmı ona anlattım. "Oğlum, senin Türk âlimlerinden nasîbin vardır." dedi. Bunun üzerine rüyâda gördüğüm o dervişin sîmâsını hatırımda tuttum ve karşılaşacağım günü bekledim. Bir gün Buhârâ pazarında, Hakîm Atâ'nın rüyâmda beni yetiştirmesi için kendisine havâle ettiği zât ile karşılaştım. İsmi Halîl Atâ idi. Ben onu derhâl hatırlayıp, tanıdım. Fakat bir türlü yanına yaklaşıp sohbet edemedim. Bundan dolayı üzgün bir hâlde eve döndüm. Akşam bir kimse evime gelip, Halîl Atâ seni çağırıyor dedi. Bu habere çok sevindim ve bir mikdâr hediye bulup, hemen huzûruna gittim. Sohbetiyle şereflendim. Bana çok iltifât etti. Rüyâyı anlatmak isteyince; "Senin hâtırında olanı biz biliyoruz, anlatmana gerek yok." buyurdu. Bundan sonra uzun zaman sohbetine devâm ettim. Çok feyz alıp, istifâde ettim. Bir müddet sonra Mâverâünnehr sultânının vefât etmesi üzerine, oranın halkı, Halîl Atâ'yı sultanlık yapması için Buhârâ'dan Mâverâünnehr'e dâvet ettiler. Dâveti kabûl edince ben de birlikte gittim. O tahta oturdu. Ben de hizmetine devâm ettim. Kendisinde çok kerâmetler görülüyordu. Bana şefkat ve muhabbet gösterip yetiştirdi. Böylece orada altı sene süren sultanlığı sırasında da hizmetinde bulundum. Kendisine o kadar yakın oldum ki, her sırrına vâkıf, işlerinde idâreci oldum. Görünüşte diğer hizmetçiler gibi çalışırdım. Hâlimi bildirmezdim. Altı sene sonra bu büyük âlim tahttan indi. Sultanlığı sona erdi. Bundan sonra Zeyvertûn köyüne yerleştim.

Yine şöyle nakletti: "Bende tasavvuf hallerinin görüldüğü ilk günlerde mübârek bir zât ile yakınlığım oldu. Bu zât bana; "Seni Hakk'ın âşinâlarından görüyorum." deyince, "Umarım ki, sizin teveccühünüz ve yardımınızla âşinâlardan olurum." dedim. Dedi ki: "Arzular karşısında nefsin ile ne hâldesin?" "Bulursam şükrederim, bulamazsam sabrederim." dedim. "Bu kolay bir iştir. Asıl iş, nefsini bir yerde hapsedip, ekmek ve su vermeyeceksin ve nefsin o hâle gelmiş olacak ki, sana serkeşlik etmeyip, boyun eğsin." buyurdu. Bunun üzerine o zâta yalvardım. Bu hâle kavuşmam için teveccüh etmesini istedim. Buyurdu ki: "Nefsinin, başkalarından ümitsiz ve yalnız kalacağı bir sahrâya gideceksin, Allahü teâlâya ibâdet ile meşgûl olacaksın ve orada üç gün kalacaksın, dördüncü gün târif edeceğim bir dağa gideceksin, karşına çıplak ata binmiş bir kimse çıkacak. Ona selâm verip geç. Üç adım geçtiğin zaman sana o; "Ey genç! Dur sana ekmek vereyim." diyecek. Sen hiç aldırmayıp, ekmeği almadan geçip gideceksin. Bu zâtın emri üzerine, söylediği gibi üç gün sahrâda

yalnız kalıp ibâdet ile meşgûl oldum. Dördüncü gün târif ettiği dağın eteğine gittim. Giderken buyurduğu gibi ata binmiş bir zât karşıma çıktı. Selâm verip, geçtim. Bana; "Delikanlı sana ekmek vereyim." dedi. Ben aslâ aldırmadım ve ekmeği almadan geçip gittim. Sonra, bana bunları yapmamı tavsiye eden zâtın huzûruna gittim. Bana;

"Behâeddîn! Bundan sonra insanların hatır ve gönüllerini alıp, düşkünlerin hizmetinde bulunup, zayıflara ve gönlü kırık olanlara ikram ve hürmette bulunacaksın! İlim öğrenme husûsunda gayret ederek, kimsesizlere yoldaş olup, onlara karşı tevâzu göstereceksin!" buyurdu. Bu zâtın emirlerini de yerine getirdim. Uzun zaman bu yolda devâm ettim. Sonra tekrar huzûruna çıktım. Buyurdu ki: "Behâeddîn! Bundan sonra da hayvanlara bakacaksın. Onlar, seni yaratan Rabbinin mahlûklarıdırlar. Eğer yük çeken hayvanların vücutlarında yara görürsen tedâvi edeceksin." Bu emre de uyarak çok gayret gösterdim. Yolda eğer önüme bir hayvan gelse, o geçinceye kadar dururdum. Hayvanın önüne geçmezdim ve geceleri izlerine yüzümü sürüp, Allahü teâlâya yalvarırdım. Bütün bunlar, içimdeki nefs düşmanının kırılması, ıslâh olması için idi. Yedi sene böyle devâm ettim. Sonra tekrar o zâtın huzûruna gittim. Buyurdu ki:

"Behâeddîn! Bundan sonra yolların hizmetiyle meşgûl ol, yolları süpürüp temizle, gelip geçenlere eziyet veren şeyleri kaldır. İğrenç şeyleri yollardan alıp, görünmez bir yere at. Yollardan gelip geçenler zahmet çekmesinler ve rahatsız olmasınlar." Bu emrine de uyarak, bir müddet de bu işle meşgûl oldum. Bu zât ne emretmişse, büyük bir bağlılık ile hepsini yerine getirdim. Bu hizmetleri yaparken, Allahü teâlânın nice nîmetleri ve ihsânları bana göründü. Nefsim iyice ezildi. Nefsâniyetten ve mâsivâdan, Allahü teâlâdan başka herşeyden kurtulup, rûhâniyet derecesine eriştim. Bu sırada bana Allahü teâlâdan pekçok sırlar tecellî etti."

Behâeddîn Buhârî Şâh-ı Nakşibend hazretleri yine tasavvuftaki ilk hâllerini şöyle anlatmıştır: "Tasavvuf hâllerinden cezbe hâli çoğalıp kararsız düştüğüm günlerde, geceleri ay ışığında kabristanda dolaşırdım. Bir gece, devamlı ziyâret edilmekte olan üç büyük zâtın mezarını gördüm. Her birinin kabrinde yanmakta olan birer kandil vardı. Kandillerin yağı ve fitilleri olduğu hâlde çok sönük yanıyorlardı. Fitillerini hareket ettirmek lâzımdı ki, parlak yanıp, çok ışık versinler. O kandilleri öylece bırakıp, Hâce Muhammed Vasî'nin kabrinin başına gittim. Bana orada Hâce Ahmed Eçkarnevî'nin kabrine gitmem işâret olundu, oraya gittim. Onun kabrinin başına, bellerinde kılıç takılı olan iki kişi geldi. Beni tutup, bir hayvana bindirdiler. Hayvanın yönünü Mezdâhin tarafına çevirip, gittiler. O gece sabaha doğru Mezdâhin mezarlığına ulaştım. Orada da diğer kabirlerdeki gibi bir kandil yanıyordu. Fakat o da sönük yanmaktaydı. Kıbleye karşı dönüp oturdum. Bu sırada bana kendimden geçme hâli geldi. Kıble tarafında bir duvar gördüm. Duvar yarılıp, yeşil örtüler ile süslenmiş bir taht ve bu taht üzerinde bir zât oturmuş idi. Etrâfında ise kalabalık bir cemâat vardı. İçlerinde Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretleri de vardı. Sâdece onu tanıyordum. Bunların vefât eden ve bu yolun büyükleri olduğunu anladım. Fakat kürsünün üzerinde oturan kimdir diye merak ediyordum. Ben böyle düşünürken, kürsü etrâfında bulunan cemâatten biri bana şöyle dedi:

"Kürsü üzerinde oturan mübârek zât, Hâce Abdülhâlık Goncdüvânî'dir. Etrâfındaki cemâat ise, onun halîfeleri; Hâce Ahmed Sıddîk, Hâce Evliyâ Gülân, Hâce Ârif Rîvegerî, Hâce Muhammed İncirfagnevî, Hâce Ali Râmitenî'dir." Sonunda hocam Muhammed Bâbâ Semmâsî'yi göstererek; "Bunu, sen hayatta iken gördün, o senin şeyhindir. Sana tâc verdi. Kendisini tanıdın mı?" dedi. "Evet hocamı tanıdım fakat bıraktığı tâcın nerede olduğunu bilmiyorum." dedim. "O senin evindedir. Onu sana kerâmet olarak verdiler ki, bir belâ gelecek olsa, onun bereketiyle belâ def edilir." buyurarak müjdeledi. Cemâatten bana dediler ki: "Dikkat et, kulak ver, şimdi sana Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri nasîhat edecek! O nasîhatten başka bir şeyle Hak yolunda ilerlenemez. Hâce hazretlerinin elini öpmek için izin istedim. Bana izin verildi. Kalkıp yaklaştım. Selâm verip, edeble elini öptüm. Sonra

huzûrunda edeble ayakta durdum. Tasavvufda ilerlemek husûsunda buyurdu ki:

"Kabirlerin başında kandillerin sana öyle gösterilmesi, senin bu yolda kâbiliyet sâhibi olduğuna alâmettir. Fakat, fitil gibi olan kâbiliyeti hareketlendirmek lâzımdır ki, bu kâbiliyet ortaya çıksın. Hakkın gizli sırları sana açık olsun. Her durumda dînimizin caddesinde yürümek, azîmet ve sünnet-i seniyye üzere olmak lâzımdır. Emirlere ve yasaklara uymak husûsunda istikâmet üzere olacaksın. Bid'atlerden, Peygamber efendimiz ve arkadaşları zamânında olmayıp sonradan çıkan, ibâdet olarak yapılan şeylerden ve ruhsatla amel etmekten uzak duracaksın. Hadîs-i şerîfleri öğrenip, amel edersin." Sonra cemâattan bana dediler ki:

"Yarın acele Nesef tarafına gideceksin. Seyyid Emîr Külâl'in hizmetinde bulunacaksın. Oraya giderken yolda ihtiyar bir zât ile karşılaşacaksın. O sana sıcak bir çörek verecektir. Ekmeği al, fakat onunla hiç konuşma. O ihtiyârı geçtikten sonra bir kervana, sonra da ata binmiş bir kimseye rastlayacaksın, o kimse senin önünde tövbe edecek. Sen, o evindeki mübârek tâcını al, Emîr Külâl'e götür."

Bu konuşmalardan sonra bendeki o hâl gidip, eski hâlime döndüm. Derhal başında bulunduğum kabrin yanından ayrılıp, Zeyvertûn tarafına gittim. Evime varıp, bana bırakılmış olan tâcı istedim. Getirip verdiler. Onu giyince hâlim değişti. Bambaşka bir hâle girdim. Tâcı alıp yola çıktım. Sabah namazı vaktinde Mevlânâ Şemseddîn'in mescidine ulaştım. Sabah namazını orada kılıp, o gün Eyne adındaki köyde kaldım. Ertesi gün güneş doğarken Nesef tarafına hareket ettim. Yolda, önceden büyüklerin işâret ettiği gibi, bir ihtiyâra rastladım. Bana bir ekmek verdi. Ekmeği alıp, hiçbir şey söylemeden geçip gittim. Sonra bir kervana rastladım. Kervanın başı bana; "Ey yiğit, nereden geliyorsun?" deyince; "Eyne köyünden." dedim. Ne zaman yola çıktığımı sordular. "Güneş doğarken." dedim. Kervana rastladığım vakit kuşluk vakti idi. Kervandakiler bu sözümü işitince hayret edip; "Eyne köyü buraya dört fersah, yaklaşık 24 km mesâfededir. Sabah vakti çıkılsa, ancak buraya ikindiden sonra gelinebilir." dediler. Kervanı da geçip gittim. Kervanı geçtikten sonra bir atlıya rastladım. Bana; "Sen kimsin? Seni görünce içime bir korku düştü." dedi. "Ben öyle bir kimseyim ki, sen benim önümde tövbe edeceksin." dedim. O atlı yanıma gelip tövbe etti. Şarap yüklü bir beygiri vardı. Beygirin üzerindeki şarabı yere döktü. Onu da geçip yoluma devam ettim. Nesef taraflarında bir köye uğradım. Seyyid Emîr Külâl'in orada olduğunu öğrendim. Hâcegân büyüklerinin mübârek tâcını çıkarıp arz ettim. Bir müddet sükût ettikten sonra; "Bu tâc, Hâcegân büyüklerinin mübârek tâclarıdır." buyurdu. "Evet efendim." dedim. Devâm ederek; "Bu tâc-ı şerîfi almakta iki şart vardır. Birinci şart; bunu korumak, ikincisi; îcâbını yerine getirmek. Bu iki şart, büyüklerin (Hâcegân'ın) yolunda bulunmak ve bize hizmettir. Bundan sonra ben de bu şartlara uymak üzere tâcı alıp kabûl ettim." buyurdular.

Yine şöyle anlatmıştır: "Tasavvufda ilerlemek için çalıştığım ilk günlerde, bir yerde iki kişinin konuşup sohbet ettiğini görsem, gider onlara katılırdım. Onları dinlerdim. Eğer Allahü teâlâdan, Resûlullah'tan, Kur'ân-ı kerîmden konuşup, hayır olan işlerden bahsederlerse, memnun olur ferahlık duyardım. Boş şeyler konuşanlardan ise, keder ve üzüntü duyarak uzaklaşırdım."

"Hak yolda ilerleyip, günahlardan arınmağa ve olgunlaşmağa çalıştığım günlerde, bir gün yolum bir kumarhâneye uğradı. İnsanların kumar oynadıklarını gördüm. Bunlardan iki kişi kumara öylesine dalmışlardı ki, hiçbir şeyin farkında değildiler. Böylece bir müddet devâm ettiler. Nihâyet birisi kaybettikçe kaybetti. Neyi varsa ortaya koydu, onları da kaybetti. Dünyâlık neyi varsa hepsi bitti. Buna rağmen, kumar oynadığı kimseye şöyle diyordu: "Bu kadar kaybıma rağmen, bu oyunda başımı dahî versem oyundan vazgeçmem." Kumarbazın, kumar oynayıp bu kadar zarar ve ziyân görmesine rağmen, o oyuna olan hırsı bana ibret oldu. Hak yolunda yürüyüp daha da olgunlaşabilmek için, bende öyle bir gayret hâsıl oldu ki, o günden îtibâren Hak yolunda talebim her gün biraz daha arttı."

"Tövbe edip, tasavvufa yönelişim şöyle oldu. "Âileme ve çocuklarıma karşı kalbimde sevgi ve muhabbetim çok fazla idi. Bir gün evimde otururken, âileme ve çocuklarıma pek fazla iltifât ve muhabbet gösterdim. Bu sırada âniden kulağıma gizli bir ses geldi. "Her şeyi bırakıp Allah'a dönme zamânı daha gelmedi mi?" denildi. Bu sesi duyunca hâlim değişiverdi. Oturduğum yerde duramaz oldum. Hemen yakındaki nehre gidip, elbisemi yıkadım ve gusl ettim. Sonra iki rekat namaz kıldım. Bir daha günah işlememek üzere tam bir tövbe yaptım. Her şeyden el çekip, Allahü teâlâya döndüm. Nice seneler kıldığım o iki rekât namazın arzusundayım. Bu yola girdikten sonra Zeyvertûn köyünde oturdum. Beş vakit namazımı bu köyün câmisinde kılıyordum. Bir gün nasıl olduysa, bir vakit namazı cemâatle kılmayı kaçırmışım. Câminin, âlim ve takvâ sâhibi bir imâmı vardı. Bana; "Ben seni, ibâdet meydanının safını dolduran erlerinden zannederdim. Meğer sen, saf dolduran er değil, saf kıran imişsin." dedi. Buna karşılık imâma; "Zât-ı âliniz, hakkımda böyle düşünüyorsunuz, fakat ben yaldızlı ve parlak bir tuncum." dedim. Böyle deyince, imâm efendi şu beyti okuyarak cevap verdi:

"Kalbinin yönünü aşk pazarına çevir,

Demirin hâlis olması ateş iledir."

Bu söz kalbime ziyâdesiyle tesir etti ve içime öyle bir dert saldı, beni öyle bir aşka düşürdü ki bu aşk ile kararsız kaldım. Bundan sonra Allahü teâlâ bana lütuf ve kereminden kapılar açtı. Önceki dostlarımdan birkaçı, bir gece yoluma çıktılar. Bana her biri bir şeyler söyledi. Böylece benim kendilerine uymam için çok uğraştılar. Onlara tâbi olmak isterken, Allahü teâlânın inâyeti ile bir âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, Allahü teâlânın açtığı kapıyı kapatmaya ve kapamış olduğu kapıyı açmaya kimsenin gücü yetmez dedim. Bu söz, eski dostlarıma çok tesir etti. Onlar da benim bulduğum yola girdiler. Benim bütün gayretim, Allahü teâlâdan başka her şeyi bırakıp, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktı. Allahü teâlâya sonsuz hamdü senâlar olsun ki, bana inâyet-i Rabbânî, Allahü teâlânın yardımı erişti ve maksadıma kavuşturdu."

Şâh-ı Nakşibend hazretleri şöyle anlatmıştır: "Talebeliğimin ilk günlerinde, büyük hocam Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin emrettiği şeylerin hepsini yerine getirdim. Bunların faydalarını ve tesirlerini kendimde gördüm. Hocam bana, Resûlullah efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın yolunda bulunmamı söylemişti. Ben bu vasıyeti tuttum. Bu hususta son derece dikkat ve gayret gösterdim. Âlimlerin meclisine devâm edip, nasîhatlerini dinledim. Âlimlerin eserlerini okuyup, bildirilenlere göre amel ettim. Allahü teâlânın ihsânıyla bunların faydasını gördüm. Tasavvufta en faydalı ve maksada çabuk kavuşturan şey, Allahü teâlâya cân-u gönülden, kendinden geçerek duâ ve niyaz etmek, yalvarmak ve Allahü teâlânın rızâsını istemek, nefsi ezmek, onu mağlub etmektir. İşte bizi bunun için bu kapıdan içeri aldılar. Her ne bulduksa, bu sebeble bulduk. Bu mekânda sarı yüz ve eski elbise ararlar. Atlas ve ipeğin pazarı burası değildir. Bir sâlik, hakîkat yolunda kendi nefsini Fir'avn'ın nefsiyle mukâyese etmeli ve kendi nefsini onun nefsinden yüz bin defâ daha aşağı görmeli. Eğer böyle olmazsa, o sâlik, hakîkat yolunun ehli olamaz. O yolda yokluk, nefsi temizlemek kolay değildir. Fakat bu, yolda maksada ulaşmak için bir ip ucudur. İşte ben de bunun için, nefsimi varlıkların her tabakasına nisbet edip, bu yolda yürüdüm. Nefsimi kâinâttaki her şey ile karşılaştırdım. Hakîkatte her şeyi, her varlığı, her mahlûku daha üstün ve daha hoş gördüm. O hâle geldi ki, nefsim ile varlıklardan herhangi biri arasında kıyâs yaparak düşündüm. Kendimi aşağı ve âciz gördüm. Bu, benim içimdeki her türlü kir ve pası temizledi. Kâinâtta ne varsa hepsinden fayda gördüm. Fakat nefsimden hiçbir fayda görmedim. Nefsimin önüne geçmemiş olsaydım, onu terbiye etmeseydim ve kendi isteği ile başbaşa bıraksaydım, beni bu kapıdan içeri almadıkları, bu makama koymadıkları gibi, nefsimin daha bana nice zararları dokunacaktı."

Yine şöyle anlatmıştır: "Gençliğimde Allahü teâlâya yalvarıp; "Yâ Rabbî! Bana yardımını

ihsân et. Bu yolun ağırlığını çekmeye kuvvet ver. Bu yolda ne kadar riyâzet, nefsin isteklerini yapmamak ve mücâhede, nefsin istemediği ne varsa yapayım." diye duâ ettim. Allahü teâlâ duâmı kabûl buyurup, bana öyle bir kuvvet ve kudret ihsân etti ki bu yolun ne kadar zahmet ve meşakkati varsa hepsine katlandım. Ne yapmak lâzımsa Allahü teâlâya hamd olsun yaptım. Şimdi ihtiyâr hâlimde, riyâzetten ve nefsimle mücâdeleden kurtulmuş bulunuyorum... Evliyâ-i kirâmın rûhlarına teveccüh ediyor, hepsinin rûhâniyetlerinin eserini görüyordum."

Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretleri öyle bir yıldız olarak yetiştirildi ki irşâd semâsı onunla süslendi. O, ucu bucağı olmayan bir ilim ve irfan denizi idi. Her nerede cehâlet zulmeti varsa, onu üstün nurları ile örttü, kapattı. Kimin gönlüne bir şüphe düştüyse, özündeki çürütülmez belgelerle onu giderdi. İnsanlara üstün şânını anlatan nice işâretler gösterdi. Ölü kalbleri diriltti. Ruhlara kuvvet verip canlandırdı. Pekçok kerâmetlerin sâhibi oldu. İnsanları irşâd etmeye, doğru yolu göstermeye başladığının haberi bütün fezâyı doldurdu. Doğunun ve batının kalbi onunla sevince boğuldu. Kisrâlar ve sultanlar onun karşısında edeple durdu, ona merhabâya geldi. Çöldeki vahşi hayvanlar bile yardım istemeye geldi. İşte onun ciltler dolusu tutan kerâmetlerinden ve menkıbelerinden bir kaçı:

Bir defâsında Nesef'te büyük bir kuraklık oldu. Sıcaktan toprak çatlayıp, mahsûller kurumaya başladı. Halk, günlerce yağmur bekledi. Fakat bir damla bile düşmedi. Nesef halkı, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin duâsını almak için aralarından birini huzûruna gönderdiler. O da gelip durumu arz etti. Nesef ahâlisi kuraklıktan dolayı mahzûn ve kederlidir, dedi. Bunun üzerine, Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki: "Üzülmesinler, Allahü teâlâ onlara yağmur gönderecek." Aradan kısa bir zaman geçti, Nesef'e yağmur yağmaya başladı. Bir gün ve bir gece devâm etti. Kuraklık kalkıp bolluk oldu.

Bir talebesi şöyle anlatmıştır: "Ben küçük yaşta Cenânyan denilen yerden Buhârâ'ya geldim. Âlimlerin derslerine devâm ettim. Sonra kalbime Kâbe'yi ziyâret etme arzusu düştü. Mekke'ye gidip, Kâbe'yi ziyâret etmek şerefine kavuştum. Buhârâ'ya döndüm. Fakat nefsim çok azgındı. Hattâ eşkıyâlık yapacak kadar kötü bir hâlde idi. Ben bu hâlde iken, bir çekilme hâli hâsıl oldu. Bu hâl, beni ister istemez, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin huzûruna sürükledi. Huzûruna varınca, beni yanına yaklaştırdı. Sonra enseme öyle bir vurdu ki, yediğim sillenin tesirinden neye uğradığımı bilemedim. İstemeyerek bağırdım. Behâeddîn Buhârî hazretleri bu hâlime öfkelenip; "Sus!" dedi. Sonra da; "Eğer sabredip o nârayı atmasaydın, bir sohbetle işin tamâm olurdu." buyurdu."

Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerinden Şeyh Ömer Taşkendî şöyle anlatmıştır: "Benim, Behâeddîn Buhârî'ye muhabbetim ve talebe olmam şöyledir: Önce Taşkend'de talebelerinden bir kısmını tanımıştım. Onlar ile sohbet eder, hizmetlerinde bulunurdum. Sohbet sırasında bana, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin fazîletini, hâllerini anlatırlardı. Böylece görmediğim hâlde ona karşı içimde bir muhabbet hâsıl oldu. Bir gün Taşkend'deki talebelerinden birinin evine gittim. Hocasını hatırlıyor ve ona râbıta ediyordu. Bir müddet oturduktan sonra yemek getirdi. O anda Behâeddîn Buhârî hazretleri gözüme göründü ve kulağıma; "Senin Horasan'a gitmen gerekir." diye söyledi. Yemekten sonra Horasan'a gitmek üzere yola çıktım. Horasan'a, oradan da Beheâddîn Buhârî'nin yakın talebelerinden Mevlânâ Celâleddîn'in bulunduğu yere gittim. Evine varıp kapıda durdum, kendisi tarafından çağrılmamı bekledim. Bir saat sonra evinden bir cemâat çıktı. Beni çağırıp huzûruna kabûl ettiler ve; "Sen geldiğin sırada, gelişinden haberim var idi. Fakat seninle başbaşa görüşmek istedim. Onun için beklettim." dedi. Bundan sonra hâlimi ona anlattım ve çok ağladım, yardımcı olmasını istedim. Yemîn ederek dedi ki: "Behâeddîn Buhârî sana kâfidir, teveccühüne kavuşursun." Sonra onun fazîletinden, menkıbelerinden bahsedip, huzûruna kavuşmak için hemen yola çıkmamı söyledi.

Yolculukta başıma bâzı hâdiselerin geleceğini de işâret etti. Derhâl Nesef tarafına doğru yola çıktım. Oradan da Horasan'a hareket etmek üzere bir gemiye bindim. Gemi bir müddet yol

aldıktan sonra sabah namazının vakti girdi. Gemide bir ezân okudum. Hiç bir yolcu namaza kalkmadı. Bu duruma üzülüp, onlara nasîhat ettim. Fakat bana kızdılar. Bu durum karşısında bende öyle bir hâl oldu ki, kendimi suya atmak istedim. Ayaklarımı suya uzatıp gemiden ayrıldım, fakat batmadım. Öyle bir hâl oldu ki, suyun üzerinde yürümeye başladım. Gemidekiler bu hâlimi görünce ağlamaya başladılar. "Biz yanlış bir iş yaptık, yaptığımıza tövbe ettik. Gemiye gel, sen ne dersen onu yapacağız." dediler. Bunun üzerine tekrar bindim. Sabah namazını, gemideki yolcular ile cemâat olup kıldık. Bir müddet yolculuktan sonra Âmûre kalesine vardık. Orada da acâib hâdiseler oldu. Behâeddîn Buhârî hazretlerine ilticâ edip, sığındım. Şîrmüşter denilen bir dergâha vardım. Yola devâm ederken bir kervana rastladım. Bana;

"Bu çöle dalma, çok büyük bir çöldür, yolunu şaşırırsın. Burada dur, şâyet yola devâm edecek olursan sağ tarafa yönel, sol tarafdan gidersen sonunu bulamazsın ve helâk olursun." dediler. Kervan geçip gittikten sonra, kendi kendime; "Ben, Behâeddîn Buharî hazretlerinin huzûruna gitmek üzere yola çıkmış bulunuyorum. Ona tâbi olup, hak yola gireceğim için bana tehlike gelmez." dedim. Çöle dalıp yürümeye başladım. Bir müddet yürüdükten sonra aç olduğumu hatırladım. Kendi kendime bâzı nefis yemekleri düşünerek; "Âh o yiyecekler olsa da yesem!" dedim. Ben böyle düşünürken, o anda önüme birdenbire bir sofra geldi, üzerinde aklımdan geçen yemekler vardı. Bu durum karşısında hâlim değişti. Ağlamaya başladım. "Ey Allah'ım, senin rızânı arayan kimseye her ne lâzım olursa ihsân ediyorsun. Ben de senin rızândan başka bir şey aslâ taleb etmeyeceğim." dedim. O yemekleri yiyip, çölde yola devâm ettim. Yolda karşıma bir ceylan sürüsü çıktı. Beni görünce sağa sola kaçışmaya başladılar."Eğer bu yoldaki arzum ve isteğimde samîmî isem, ceylanlar benden kaçmazlar" dedim. Böyle der demez, ceylanlar yanıma toplanıp bana yüzlerini sürmeye başladılar. Bu durum karşısında da hâlim değişti ve çok ağladım. Behâeddîn Buhârî hazretlerine karşı muhabbetim o kadar arttı ki, huzûruna bir an evvel kavuşmak için can atıyordum. Ehan denilen yere vardığımda, yine Behâeddîn Buhârî hazretlerinin bereketi ile acâib hâllere kavuştum. Oradan Serahs'a vardım. Kendi kendime;

"Her yerde Allahü teâlânın dostları, sevgili kulları bulunur. Bu civarda da vardır. Onlardan müsâade almadıkça bu şehre girmeyeyim." dedim. Böyle düşünürken, karşıma dîvâne hâlde bir kimse çıktı. Halk onu görünce; "Divâne Dâvûd geliyor." dediler. Benim yanıma yaklaşınca, onu karşılayıp, selâmün aleyküm diyerek selâm verdim. "Ve aleykesselâm." deyip selâmımı aldı. "Hoş geldin Türkistanlı derviş!" dedi. Beni yanına yaklaştırıp koynundan bir ekmek çıkardı. Ekmeği parçalayıp yarısını bana verdi, ve;

"Ey derviş, bu ekmeğin yarısını sana verdiğim gibi, bu mülkün yarısını da sana verdim!" dedi. Bu hâdiseden sonra Serahs şehrine girdim. Çarşıya girince, bir başka divâne gördüm. Çocuklar taşa tutuyorlardı. "Bu divânenin adı nedir?" diye sordum."Câvadâr'dır. Bu beldenin divânelerindendir." dediler. Kendi kendime; "Bundan da izin alayım." dedim. Bir tarafdan da çocuklar onu taşa tutuyorlardı. Bana bakıp; "Ey Türkistanlı derviş, söz divâne Dâvûd'un söylediği gibidir!" diyerek ilk karşılaştığım kimse ile görüşüp kavuştuğumuz şeylere işâret etti. Bundan sonra bende güzel bir hâl, cem'iyyet hâsıl oldu. Yemek arzu ettim ve;

"Her hâlde bu şehirde Behâeddîn Buhârî hazretlerinin sevenlerinden bir kimse bulunur ve ilk lokmayı onun elinden yerim." dedim. Bu sırada yanıma biri gelip; "Ben Behâeddîn Buhârî hazretlerinin hizmetçilerindenim. Evime buyur." dedi. Beni evine götürdü. Üç çeşit yemek getirdi. Sonra bana; "Behâeddîn Buhârî hazretleri Behrâb denilen yere gitmişler, oradan burayı teşrif edecekler. Burayı teşrif edinceye kadar sen bizde kalacaksın, senin yerin burasıdır." dedi. Birkaç gün sonra Behâeddîn Buhârî hazretlerinin orayı teşrif etmek üzere oldukları haberini aldık. Karşılamak üzere derhâl dışarı çıktık. Behâeddîn Buhârî hazretleri bir merkeb üzerinde ve etrâfında talebeleri olduğu hâlde teşrif ettiler. Bir mezarlığa yöneldiler. Ziyâretinde o kadar insan toplanmıştı ki, kalabalıktan yanlarına yaklaşmak

mümkün olmadı. Kendi kendime;

"Çok uzaklardan geldim. Çok zahmetlere katlandım. Acabâ bana neden hiç iltifât etmediler? Artık ben kendi başıma kaldım." diye düşündüm. Bu düşünceler hatırımdan geçtiği sırada, Behâeddîn Buhârî hazretleri merkebden indiler ve yanına yaklaşmamı istediler. Bana;

"Hoş geldin ey Taşkendli Derviş Ömer, yanlış anlama, daha sen buraya geldiğin saatte haberdâr oldum. Şimdi şu gördüğün kalabalık ile bir müddet meşgûlüm." buyurdu. Sonra eve gittiler ve kalabalık da dağıldı. Beni huzûruna kabûl edip;

"Başından geçen hâdiselerin hepsini bilmekteyiz. Gemide iken denize inince sana biz yardım ettik. Çölde önüne sofra bizim tasarrufumuzla geldi. Ceylanların sana yaklaşması ve iki divâne ile karşılaşman ve vukû bulan diğer hâdiseler hep bizim teveccühümüz ile oldu." buyurdu. Bu sohbeti sırasında bana öyle teveccüh ve tasarrufda bulundular ki, bambaşka bir hâle girip, çok ağladım. "Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. Ben de; "Şimdiye kadar geçen ömrü zâyi etmişim." dedim. "Öyle söyleme; yalnız bundan evvel bunu bilmiş olsaydım diyebilirsin. Şu andaki müşâheden ve teslimiyetin ondan daha büyüktür." buyurdu. Sonra; "Şimdi sen, bulunduğun hâli mi, yoksa geçen hâlini mi istersin?" diye sordu. Ben de; "Bu hâlimi isterim." dedim. "Bu iş tâbi olmadan olmaz." buyurdu. "Ne işâret buyurursanız, ne emrederseniz yerine getiririm. dedim. Ben böyle deyince; "Huyunuz mübârek olsun!" buyurdu."

Talebelerinden Emîr Hüseyin de şöyle anlatmıştır: "Benim evim Kasr-ı Ârifân'da idi. Yirmi yaşına kadar çiftçilik ile uğraştım. Namazdan ve niyâzdan uzak idim. Yiyip içip yatmaktan başka işim yoktu. Tam gençlik cehâleti içinde idim. Behâeddîn Buhârî hazretleri câmiye giderken, gelip geçtikçe beni görüp tebessüm ederdi. Nihâyet bir gece rüyâmda Behâeddîn Buhârî hazretlerini gördüm. Mübârek elinde bir ayna vardı. Aynayı bana verdi. Aynaya baktım, kendimi gördüm. Uyanınca, beni bambaşka hâller kaplamıştı. Âniden Behâeddîn Buhârî hazretleri evime geldi. Bana dedi ki; "Aynayı sana kim verdi?" "Siz verdiniz efendim." dedim. "Niçin namaz kılıp, Kur'ân-ı kerîm okumazsın?" buyurdu. "Kur'ân-ı kerîm okumayı bilmiyorum." dedim. "Ben sana namazı ve Kur'ân-ı kerîmi öğretirim." buyurdu. Bundan sonra beni yetiştirip, terbiye etti. Pekçok ihsâna ve nîmete gark etti."

Nakledilir ki, Şeyh Şâdî adında bir zât, Kasr-ı Ârifân'a gelip, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin huzûruna girerek, ziyâretlerine gelmekte kusûr ettiğini söyleyip affetmelerini istedi. Behâeddîn Buhârî hazretleri ona şaka yaparak; "Bedâva özür kabûl edilmez." buyurdu. Gelen zât; "Bir öküzüm vardır, onu size vereyim." dedi. "Onu kabûl etmeyiz, köyünde uzun zamandan beri biriktirip, duvar arasında bir kap içinde gizlediğin kırk altının var, onları getirirsen kabûl edilir." buyurdu. Şeyh Şâdî; "Sakladığım altınları başka kimse bilmiyordu. Nasıl bildiler?" diye hayretler içinde kaldı, sonra köyüne gidip altınlarını getirdi. Behâeddîn Buhârî hazretlerinin önüne koydu. Behâeddîn Buhârî altınları sayıp, içinden bir tânesini ayırdı. Diğerlerini o zâtâ geri verdi. "Bunlarla öküz satın alıp çiftçilik yap, kaldırdığın mahsûlü Allahü teâlânın kullarına dağıt." buyurdu. Sonra ayırdığı bir altını göstererek; "Bu altın haramdır." buyurdu. Daha sonra o zâta; "Hâce hazretlerinin ayırdığı o bir altını nereden almıştın?" dediler. Behâeddîn Buhârî hazretlerini tanıyıp, ona talebe olmadan önce bir kumarda kazanmıştım, dedi.

Behâeddîn Buhârî hazretleri, talebelerinden birini, bir işi için bir yere göndermişti. Talebesi işi görüp dönerken, yolda havanın çok sıcak olması sebebiyle, dinlenmek için bir ağacın gölgesine oturdu. Dinlenirken uykusu gelip, uyuya kaldı. Uyur uyumaz rüyâsında hocası Behâeddîn Buhârî'yi gördü.Elinde bir asâ ile yanına yaklaşıp; "Uyan, kalk burası uyuyacak yer değildir." dedi. Bunun üzerine hemen uyanıp gözlerini açtı ve ayağa kalktı. Birden, iki kurdun kendisine doğru yaklaştığını ve hücûm etmek üzere olduklarını gördü. Hemen oradan uzaklaşıp yoluna devâm etti. Kasr-ı Ârifân'a varınca, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yola çıkmış, kendisini karşılamakta olduğunu gördü. Yanına yaklaşınca; "Hiç öyle korkulu ve

tehlikeli yerlerde istirahat edilir mi?" buyurdu.

Behâeddîn Buhârî hazretleri bir gün bir yere gitmekte iken, yolları bir akarsuya rastladı. Yanında bulunan talebelerinden Emîr Hüseyin'e; "Kendini bu suya at." buyurdu. Daha böyle derdemez, Emîr Hüseyin hiç tereddüt etmeden kendini akan suya attı ve suyun içinde kayboldu. Aradan bir müddet geçti. "Ey Emîr Hüseyin, çık gel!" buyurdu. Emîr Hüseyin derhâl sudan dışarı çıktı. Elbisesinde en ufak bir ıslaklık yoktu. Behâeddîn Buhârî hazretleri ona; "Ey Emîr Hüseyin, kendini suya atınca ne gördün?" diye sordu. Emîr Hüseyin dedi ki: "Emriniz üzerine kendimi size fedâ ederek suya atınca, bende öyle bir hâl hâsıl oldu ki, kendimi birden bire gâyet güzel döşenmiş bir odada buldum. Bu odanın hiç kapısı yoktu. Kapı aradım, orada zâtı âlinizi gördüm. Bana bir kapı gösterdiniz. İşte bu kapıdan çık buyurdunuz. Eliniz ile kapıyı açtınız, ben de kapıdan çıktım. İşte huzûrunuza geldim." dedi.

Behâeddîn Buhârî hazretlerine bir gün hediye olarak bir mikdâr balık getirilmişti. Balığın getirildiği sırada, o mecliste hazır bulunan talebeleri ile berâber balığı yemek arzu ettiler. Bunun üzerine balık hazırlanıp, sofra kuruldu. Talebeler, Behâeddîn Buhârî ile birlikte sofraya oturdular. İçlerinden biri, gelip sofraya oturmadı. Behâeddîn Buhârî ona; "Niçin gelip oturmuyorsun?" dedi. O da oruçluyum diyerek, nâfile oruç tuttuğunu bildirdi. Ona; "Gel bize uy!" dedi. Fakat gelmedi. Tekrar; "Gel bize uy! Sana Ramazan günlerinden bir günde tutulan oruç sevâbı kadar hediye edeyim." dedi. Fakat o kimse söz tutmayıp, inadında ısrâr etti. Bunun üzerine talebelerine; "Bu adam, Allahü teâlâdan uzaktır. Siz onu terkediniz." buyurdu. O oruçlu kimse, son derece zâhid bir kimse idi. Fakat Behâeddîn Buhârî hazretlerinin sözüne peki demeyip, muhâlefet göstermesi sebebiyle, zâhidliğini kaybetti, ne namaz, ne niyaz kaldı. Tamâmen dünyâya tapmaya başladı ve felâkete düştü.

Behâeddîn Buhârî hazretleri, Buhârâ'nın bir köyüne gitmişti. Şeyh Hüsrev adında bir zâtın evinde misâfir oldu. O akşam Şeyh Hüsrev, o köyde bulunan bütün âlimleri ve ileri gelenleri evine dâvet etti. Hep birlikte yemek yediler. Yemekten sonra Behâeddîn Buhârî hazretleri, ev sâhibi Şeyh Hüsrev'e; "Git kapıya bak kim var?" buyurdu. Gidip baktı ki, köy halkından Yûsuf adında biri, bir kap içinde armut getirmiş kapıda bekliyordu. İçeri girmesine müsâade edildi. O da içeri girip, elindeki armut dolu kabı Behâeddîn Buhârî hazretlerinin önüne koydu. Behâeddîn Buhârî; "Bu armutları nereden aldın?" dedi, o da aldığı yeri söyledi. Behâeddîn Buhârî hazretleri bir müddet susup, sonra ev sâhibine; "Bu armutları büyük bir kaba boşalt gel." dedi. Ev sâhibi armutları büyük bir kaba boşaltıp ortaya koydu. Behâeddîn Buhârî, armutlardan birini alıp getiren kimseye verdi. Sonra diğer armutların orada bulunanlara dağıtılmasını emretti. Dağıtıldıktan sonra;

"Hiç kimse kendine verilen armudu yemesin, beklesin." buyurdu. Sonra armutları getiren Yûsuf adlı köylüye dönüp;

"Armutları getirmekteki maksadın nedir bilir misin?" dedi. Getiren kimse; "Efendim, bana köyümüze keşf ve kerâmet sâhibi bir zât geldi dediler. Ben de sizi görmekle şereflenmek için, bu armutları satın alıp, size hediye getirdim. Fakat küstahlık edip, armutların içinden birine bir işâret koydum ve en alta yerleştirdim. Eğer o zât evliyâ ise, bu armudu bulup bana verir diye düşündüm." dedi. "Öyleyse elindeki armuda bak, o işâret koyduğun armut mu?" buyurdu. "Evet efendim. O armuttur." dedi. Bundan sonra Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki:

"Allahü teâlânın evliyâ bir kulunu, bir kimsenin denemesi uygun değildir. Fakat işâretlediğin armudu bulup sana vermeseydik, sen bizden uzak kalır ve çok zarar görürdün. Resûlullah efendimizin bildirdiği yolda bulunan kimseyi imtihâna hâcet yoktur." Armutları getiren kimse, yaptığı işten çok pişmân olup, Behâeddîn Buhârî hazretlerinden af ve özür diledi.

Talebelerinden biri şöyle anlatmıştır: "Semerkand'da oturuyordum. Behâeddîn Buhârî hazretlerinin keşf ve kerâmet sâhibi büyük bir zât olduğunu duyunca, ona karşı muhabbetim

iyice arttı. Sabrım kalmadı ve sohbetine kavuşmak için Buhârâ'ya gitmeye karar verdim. Yola çıkarken annem hırkamın bir yerine harçlık olarak dört altın dikti. Buhârâ'ya varınca, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin sohbetine katıldım. Sohbeti sırasında beni öyle bir hâl kapladı ki, sabrım kalmadı. Orada bulunanlardan birine, Behâeddîn Buhârî hazretlerine beni talebeliğe kabûl etmesini söylemesi için ricâ ettim. Durumumu arz edince, bana çok iltifât edip, kabûl ederiz, fakat senden altın alırız buyurdu. "Ben fakirim, altınım yoktur." dedim. Talebelerine dönüp; "Bunun hırkası içinde dört altını var, yok diyor." dedi. Behâeddîn Buhârî hazretleri bunu söyleyince, hayretler içinde kaldım. Hemen hırkamı söküp, içindeki dört altını çıkarıp önlerine koydum. O mecliste bir çocuk vardı. Talebelerinden birine; "Al şu altınları bu çocuğa ver." buyurdu. O talebe alıp çocuğa verdi. Fakat çocuk almadı. Çok ısrar etmelerine rağmen kabûl etmedi. Tekrar bana verdiler. Çok utanıp mahcub oldum. Bu hâdiseden sonra, Behâeddîn Buhârî hazretleri, talebeleri ile birlikte başka bir köye gitmek üzere yola çıktı. Ben de onlara katıldım. O köyde büyük bir sohbet meclisi kuruldu. Bir ara talebeleri, beni de talebeliğe kabûl etmesini arzettiler. Bu sefer yanımdaki altınları, o mecliste bulunan başka bir çocuğa vermemi söylediler. Verdim fakat, o da almadı. O kadar mahcub oldum ki, utancımdan yerin dibine girecektim. Talebeleri, beni talebeliğe kabûl buyurmaları için bir daha arz ettiler. O zaman buyurdu ki:

"Hasislik, cimrilik, herkes için sevimsiz ve iğrenç bir sıfattır. Bilhassa Hak yolunda ilerlemek isteyen bir kimsenin hasislik etmesi çok kötü bir iştir." Bundan sonra beni de talebeliğe kabûl etti. Beni irşâd ederek, dünyâ sevgisini kalbimden çıkardı. Hamdolsun tevekkül sıfatı böylece kalbime yerleşti.

Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerinden biri, bir yere gitmek istediği zaman kerâmetiyle havada uçarak gider, gideceği yere hemen varırdı. Diğer talebeleri onu bir iş için Kasr-ı Ârifân'dan Buhârâ'ya gönderdiler. Bu talebe uçarak giderken, Behâeddîn Buhârî hazretleri onun üzerinden tasarrufunu çekti. Talebe uçamaz oldu. Bu hâdise üzerine Behâeddîn Buhârî hazretleri; "Allahü teâlâ bana talebelerimin gizli açık bütün hâllerini bilmek ve onlar üzerinde tasarruf etme kudreti verdi. Arzu edersem, Allahü teâlânın izniyle talebelerime çeşitli hâller veririm ve yine ellerinden hâllerini alırım. Onları kâbiliyetlerine göre terbiye ederim. Çünkü yetiştirici ve terbiye edici, yetiştirmek istediği kimseye yarayan ve en çok faydası olan şeyi yapar." buyurdu.

Yine talebesi Emîr Hüseyin şöyle anlatmıştır: "

Bir gün hocam beni bir iş için Kasr-ı Ârifân'dan Buhârâ'ya göndermişti. Bu gece Buhârâ'da kal, sabaha doğru geri dönersin dedi. Ben hemen yola çıktım. Yolda nefsimle mücâdele edip; "Ey nefsim! Acabâ sen bir gün ıslâh olacak mısın ve ben senin elinden kurtulur muyum?" diyordum. Nefsimi böyle azarlarken, karşıma nûr yüzlü bir zât çıktı. Bana;

"Sen bu yolda ne mihnet, ne meşakkat çektin ki, nefsini ayıplıyorsun? Bu yolda gelip geçen büyükler öyle mihnet ve meşakkat çekmişlerdir ki, senin bir zerresini bile çekmeğe tahammülün yoktur." dedi. Sonra vefât etmiş olan büyüklerin isimlerini ve çektikleri meşakkatleri bir bir anlatıp, târif etti. Ben kusurlarımı kabûl edip, özür diledim. Bundan sonra karşı çıkan o zât, bana dağarcığından bir mikdar hamur çıkarıp verdi. "Bu hamuru Buhârâ'da pişirip, yersin." dedi. Hamuru alıp yoluma devâm ettim. Buhârâ'ya varınca, hamuru fırıncıya verdim. Fırıncı hamuru görünce hayret edip;

"Şimdiye kadar böyle hamur görmedim." dedi. Bana kim olduğumu ve hamuru kimin verdiğini sordu. Ben de Behâeddîn hazretlerinin talebesi olduğumu söyledim. Fırıncı hürmetle hamuru pişirip bana verdi. Bir parça koparıp ona verdim. Sonra hocamın emir buyurduğu işi bitirip, o gece Buhârâ'nın Gülâbâd mahallesindeki mescidde akşam ve yatsı namazını kıldıktan sonra, kıbleye karşı oturdum. Bu sırada canım elma istedi. O anda mescidin penceresinden birkaç elma attılar. Elmaları alıp ekmekle yedim. Gece yarısına kadar o mescidde kaldım. Sonra kalkıp yola çıktım. Sabaha doğru Kasr-ı Ârifân'a vardım.

Sabah namazını hocam Behâeddîn Buhârî ile kıldım. Hocam bana; "Sana hamuru veren kimdi bildin mi?" diye sordu. Bilemediğimi arz ettim. "O, Hızır aleyhisselâm idi." buyurdu. Sonra mescidin penceresinden bana atılan elmalardan bahsetti. "O fırıncıya ne büyük saâdet ki, senin verdiğin hamuru pişirdi ve ondan yemek nasîb oldu." buyurdu.

Behâeddîn Buhârî, Peygamber efendimizin sünnetine tam uyar. O'nun yaptığı şeyleri yapmağa çok gayret ederdi. Resûlullah efendimizin işlediği her sünneti işlerdi. Bir defâsında Peygamberimiz Eshâb-ı kirâm ile ekmek pişirmişlerdi. Şöyle ki, Eshâb-ı kirâmdan bir grup, her biri bir parça hamuru alıp tandıra koymuştu. Peygamber efendimiz de mübârek eline bir parça hamur alıp tandıra koydular. Bir müddet sonra baktılar ki, Eshâb-ı kirâmın koyduğu hamurlar pişmiş, fakat Peygamber efendimizin koyduğu hamur pişmemiş, olduğu gibi duruyordu. Ateş, Peygamber efendimizin mübârek elinin dokunduğu hamura tesir etmedi. Behâeddîn Buhârî hazretleri, Resûlullah'a uymak için, talebeleriyle aynı şekilde ekmek pişirdiler. Talebelerinin koyduğu hamurlar pişti. Fakat Behâeddîn Buhârî hazretlerinin koyduğu hamur aynen kaldı. Onun da mübârek elinin dokunduğu hamura ateş tesir etmedi. Resûlullah efendimize uymaktaki derecesi bu kadar çok idi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu hususta; "Her hususta tâbi olana, tâbi olunanın kemâlâtından büyük pay vardır." buyurdular.

Mevlânâ Abdullah-ı Hâcendî, Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî'ye talebe olmasını şöyle anlatır: "Bir ara içime öyle bir ateş düştü ki, yerimde duramıyordum. Bana yol gösterecek âlim bir zâta talebe olabilmenin istek ve arzusuyla yanıyordum. İçimdeki arzu dayanılmaz duruma gelince, bulunduğum Hâcend'den ayrıldım ve Tirmiz'e kadar hep bunu düşündüm. Oradan Ârif-i Kebîr Muhammed bin Ali Hakîm-i Tirmizî'nin kabrini ziyârete gittim. Sonra Ceyhun Nehri kenarında bulunan mescide geldim. Orada namazı kıldıktan sonra, bir ara uyuya kalmışım. Rüyâda heybetli iki zât gördüm. Onlardan biri bana:

"Ben Muhammed bin Ali Hakîm-i Tirmizî'yim, yanımdaki de Hızır aleyhisselâmdır. Sen hoca aramak için şimdilik zahmet çekme. Çünkü hem kimseyi bulamazsın, hem de istifâde edemezsin. On iki sene sonra Buhârâ'ya gidip orada bulunan ve zamânın kutbu olan Behâeddîn Buhârî'ye talebe olur, ondan istifâde edersin." buyurdu. Bunun üzerine Tirmiz'den Hâcend'e geri döndüm. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra, bir gün çarşıda iki Türk gördüm. Gayr-i ihtiyârî peşlerinden gittim. Bir mescide girdiler. Namazdan sonra, aralarında bir hocaya bağlanmanın kıymeti ile ilgili hususlar konuşuyorlardı. Onlar böyle konuşurlarken, onlara karşı olan ilgim arttı. Hemen acele ile dışarı çıkıp, çarşıdan bir şeyler alıp yanlarına geldim. Beni yanlarında görünce, biri; "Bu, iyi bir insana benzer, bizim hocamızın oğlu İshak'a talebe olabilir." dedi. Bu durum karşısında çok merak ettim ve o zâtın kim olduğunu sordum. Hâcend'e bağlı bir köyde olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine o köye gittim, zâtı buldum. Fakat bana hiç yakınlık göstermedi ve iltifât etmedi. Bu hocanın her hâliyle temizliği yüzünden belli olan bir de oğlu vardı. Bu durum karşısında, bu temiz yüzlü çocuk, babasına dedi ki:

"Babacığım, bu zât, sana talebe olmak ümidiyle buraya gelmiş, sen ise ona hiç yakınlık göstermiyorsun. Neden ilgilenmiyorsun, sebep nedir?" Bunun üzerine ağladı ve; "Ey evlâdım, bu, Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerindendir. Bizim onun üzerinde hiç bir hükmümüz yoktur." dedi. Bunun üzerine ben tekrar Hâcend'e, memleketime döndüm ve hocamla ilgili bir işâretin çıkmasını bekledim.

Aradan bir zaman geçtikten sonra kalbim, beni Buhârâ'ya gitmeğe zorladı. O isteği bir an dahi tehir etmeye kâdir değildim. Hemen kalkıp Buhârâ'ya doğru yola çıktım. Bir zaman sonra Buhârâ'ya vardım ve Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yerini öğrenip yanına gittim. Ne zaman ki huzûr-i şerîfleri ile şereflendim, bana buyurdu ki: "Yâ Abdullah-i Hâcendî, senin daha üç günün vardır. Yâni sana bildirilen on iki senenin tamam olmasına daha üç günün vardır. Bunu unuttun mu?" Bunları duyunca, âdetâ kendimden geçtim. Sohbetinin muhabbeti benim kalbimin ufuklarına yerleşti. Artık hep onlara olan bağlılık ateşi ile yanıyordum. Bir

müddet sonra himmet istedim. Behâeddîn Buhârî; "Himmetin zamânı var." buyurdu. Bunun üzerine bir müddet daha sohbete devâm ettim.

Büyük âlimlerden birisi anlatır: Gençlik zamânında, Hâce Behâeddîn Buhârî hazretlerini çok severdim. Himmetleri ile bende şaşılacak hâller meydana geldi. Bana dâimâ; "Beni hâtırından çıkarma!" derdi. Ben de dâimâ onları düşünür, hatırlardım. Bu hâl üzere iken babam hacca gitti. Beni de berâberinde götürdü. Giderken Hirat'a uğradık. Hirat şehrini seyrederken, Hâce hazretlerini unuttum, bağlılık hâtırımdan çıktı. O anda bendeki hâller gitti. Sonra İsfehan'a gittim. Orada bir büyük âlim var idi. Bütün İsfehanlılar ondan himmet ve duâ isterlerdi. O zâttan çok kerâmetler meydana gelmişti. Babam beni alıp, o zâtın huzûruna getirdi ve benim için ondan himmet istedi. Fakat ben Hâce hazretlerinden çok korktuğumdan, o zâtın huzûrundan dışarı çıktım. Sonra hacca gittik. Beytullah'ı ziyâret ettik. Dönüşte Hâce hazretlerinin ziyâreti ile şereflendiğim zaman, onu unuttuğum için çok çekiniyordum. Korktuğumu anlayıp; "Korkma, biz kusûru affederiz. Sen benim oğlumsun. Benim oğullarıma kimsenin tasarruf etmeye haddi yoktur." buyurup latîfe yollu; "Hirata gidince niçin beni unuttun?" deyip; "Unutmak katiyyen dostluğa sığmaz." mısrâını okudular."

Behâeddîn Buhârî, Tûs şehrine gidip, birkaç gün kaldı. Bir gün talebe ve ahbâbıyla Şeyh Mâşuk-ı Tûsî'nin kabrini ziyârete gittiler. Mezarın yanına gelince: "Esselâmü aleyke, yâ Mâşuk-ı Tûsî, nasılsın, iyimisin? buyurdu. Kabirden; "Ve aleykesselâm. İyiyim, çok rahatım." diyen bir ses geldi. Yanındakilerin hepsi, bu cevâbı duydular. Orada bulunanlardan biri, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin büyüklüğüne inanmazdı. Bu kerâmeti görünce, tövbe etti. Bundan sonra talebelerinden ve sevdiklerinden oldu.

Hâce Behâeddîn Buhârî'ye, talebelerinden biri bir mikdar elma hediye getirdi. O elmaları hazır bulunanlara bölüştürdü ve buyurdu ki: "Bir saate kadar, kimse kendi elmasını yemesin. Çünkü bu elmalar, şimdi tesbih ediyorlar." Hâce hazretlerinin mübârek ağzından bu söz çıkar çıkmaz, elmalardan tesbîh sesleri gelmeye başladı.

Mevlânâ Necmeddîn anlattı: "Birgün Hâce hazretleriyle Buhârâ'nın etrâfında bir sahrâda giderken, iki ceylânın gezdiğini gördük. Hâce hazretleri bana hitâben; "Hak teâlânın kulları yanına, bu ceylânlar gibi vahşî hayvanlar gelir. Sen de bunların yanına gelmesini dile." buyurdu. Ben; "Benim ne haddime, sizin huzûrunuzda kerâmet dileyeyim." dedim. Hâce hazretleri buyurdu ki: "Sen onlara teveccüh eyle. Onlar senin yanına gelirler." Ben de onlara doğru iki adım gittim. O ceylanlar, koşarak yanıma gelip durdular. Hâce hazretleri buyurdu ki: "Hangisini tutarsan tut!" Ben hangisini tutmak istedimse, diğeri beni tut diye geldi ve onu tutayım dedim. Diğeri geldi. Ben hayretler içerisinde kalıp, birini tutamadım. O esnâda Hâce hazretleri bir ceylanın sırtına mübârek elini koyup; "Sana lüzum kalmadı, ben tuttum." buyurdular. Sonra o ceylanları orada bırakıp gittik. Onlar ise arkamızdan bakıp durdular."

Talebesinden biri şöyle anlatmıştır: Kasr-ı Ârifân'da bir bostan ektim. Sulama vakti geldi. Fakat sular kesildiğinden, bostanı sulayamadım. Hâce hazretleri o günlerde bostanıma geldi ve buyurdu ki: "Bostanın sulama zamânı geldi." Ben de; "Sulama vakti geldi ama, sular kesildi." dedim. Hâce hazretleri buyurdu ki: "Yer ve gökleri yaratan, sana su vermeğe kâdirdir. Sen su yollarını aç." Acele ile su yollarını açtım. O gece sabah oluncaya kadar suyu bekledim. Sabah vaktinde su geldi. Bostanı suladım. Hattâ bir mikdâr soğan ve sarımsak var idi. Onları da suladım. Sonra su kesildi. Dağlara yağmur mu yağdı diye düşündüm. Gittim, ırmak tarafına su akıyor mu diye baktım. Aslâ sudan bir iz göremedim. Acabâ bu su nereden geldi, diye şaştım kaldım. Sonra Hâce hazretlerinin ziyâretine gittim. "Bostanı suladın mı?" buyurunca; "Evet, suladım." dedim. "Su kesildikten sonra ne yaptın?" buyurdu. "Irmağa gittim ve hiç su görmedim. Şaştım kaldım. Suyun nereden geldiğini anlayamadım." dedim. Hâce hazretleri; "Bunu sen gördün, kimseye söyleme." buyurdu.

Talebesinden biri şöyle anlatmıştır: "Hâce hazretleri bir gün bu fakirin hânesini şereflendirdi. Çok sevindim. Pazardan bir çuval un aldım, geldim. Behâeddîn Buhârî hazretleri unu

görünce; "Bu unu, çoluk çocuğun ile pişirip yiyin ve bunun sırrını kimseye söylemeyin." buyurdu. Hâce hazretleri o zaman evimde iki ay misâfir oldu. Talebelerinden bir kısmı da onun yanında idi. Çoluk çocuk ve diğer ahbâblarım, hepimiz, hattâ Hâce hazretleri gittikten sonra, o undan çok zaman yedik. Un hâlâ ilk aldığımız gibi duruyordu. Aslâ eksilmedi.

Sonra Hâce hazretlerinin mübârek sözünü unutup, o sırrı çoluk çocuğuma anlattım. Bunun üzerine o undan bereket kesilip, un tükendi."

Behâeddîn Buhârî hazretleri, birgün İshâk isminde bir talebesinin evine teşrif etmişlerdi. Orada bulunan talebeler, yemek pişirmek için tandıra çok odun koyup, ateş yakmışlardı. Her biri bir işle meşgûl oldukları sırada, tandırın ateşi alevlenip, tandırdan dışarı çıktı. Bunun üzerine hazret-i Hâce mübârek ellerini tandıra sokunca, Allahü teâlânın inâyeti ve yardımı ile tandırın ateşi sâkin oldu. Mübârek ellerini tandırdan çıkardığı zaman, ne elbisesine bir şey olmuş, ne de ellerinden bir tüy yanmış idi.

Derviş Muhammed Zâhid şöyle anlatmıştır: "İlk zamanlarımda, Hâce hazretleri ile bir gün sahrâda gidiyorduk. Bahar günlerinden bir gün idi. Canım karpuz yemek istedi. Hâce hazretlerinden bir karpuz istedim. Bunun üzerine bana; "Muhammed, çay kenarına git!" buyurdu. Ben de, o sahrâda akan bir çayın kenarına gittim. Suyun üzerinde, Baba Şeyh karpuzu denilen sulu karpuzları gördüm. Su üzerinde yüzen karpuzlardan biri, kenara yanaşıp durdu. Aldım, henüz bostandan kopmuş gibi olduğunu gördüm. Hâce hazretlerinin huzûruna bıraktım. "Bu karpuzu kes de yiyelim." buyurunca kestim. Hâce hazretleri ile yedik. Bu büyük kerâmeti hazret-i Hâce'den gördüğümde, onun, vilâyet ve tasarrufun en yüksek derecesinde olduğuna îtikâdım arttı. Bu yüzden de çok şeylere kavuştum."

Hâce hazretlerinin talebelerinden birisi şöyle anlatmıştır: "Bir gün Hâce hazretlerinin sohbetlerine kavuşma arzusu içime doğdu. O arzu ile Taşkend vilâyetinden Buhârâ'ya hareket ettim. Hanımım bir mikdâr altın getirip bana verdi ve; "Bu altınları Hâce hazretlerine ver!" dedi. Niçin gönderiyor diye merak edip sordum, fakat söylemedi. Hazret-i Hâce'nin sohbeti ile şereflendiğim zaman, o altınları önüne koydum. Görünce, tebessüm ederek buyurdu ki: "Bu altınlardan çocuk kokusu geliyor. Ümid ederim ki, cenâb-ı Hak sana bir çocuk verecektir." Hâce hazretlerinin bereket ve himmetlerinden Hak sübhânehu ve teâlâ hazretleri bana bir sâlih oğul ihsân etti."

Talebelerinden biri anlatır: "Merv'de, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin huzûrunda idim. Buhârâ'daki ehlimi, akrâbamı görmeyi çok arzûladım. Kardeşim Şemsüddîn'in vefât haberi geldi. Hazret-i Hâce'den izin istemeğe cesâret edemedim. Yakınlarından olan Emîr Hüseyin'e, bana izin almasını ricâ ettim. Cumâ namazını kılıp mescidden çıkınca, Emîr Hüseyin, kardeşimin ölüm haberini hazret-i Hâce'ye arz etti. "Bu nasıl haberdir! Onun kardeşi sağdır. Onun kokusunu alıyorum, hem de pek yakından." buyurdu. Sözleri biter bitmez, kardeşim Buhârâ'dan çıkageldi. Behâeddîn Buhârî'ye selâm verdi. Bunun üzerine hocam; "Ey Emîr Hüseyin! İşte Şemsüddîn." buyurdu.

Dâmâdı ve yüksek talebelerinden Alaeddîn-i Attâr hazretleri anlattı. Hazret-i Hâce Buhârâ'da idi. Eshâbının ileri gelenlerinden Mevlânâ Ârif, Harezm'de idi. Bir gün eshâbı ile, görme sıfatı üzerinde konuşuyordu. Söz arasında; "Mevlânâ Ârif, şu anda Harezm'den Serâ'ya doğru yola çıktı ve filân yere ulaştı." buyurdu. Bir müddet sonra; "Kalbime geldi ki, Mevlânâ Ârif, Serâ'ya gitmekten vaz geçti. Şu anda Harezm istikâmetine doğru geri döndü." buyurdu. Talebeleri, bu konuşmanın olduğu gün, saat ve târihi bir yere yazdılar.

Bir zaman sonra, Mevlânâ Ârif, Harezm'den Buhârâ'ya geldi. Behâeddîn Buhârî'nin buyurduklarını ona anlattılar. "Tam buyurduğu gibi olmuştur." dedi. Talebeleri hayretler içinde kaldı.

Talebelerinden biri anlatır: "Hazret-i Hâce'nin sohbeti ile şereflendiğimde, talebelerinin büyüklerinden olan Şeyh Şâdî, bana çok nasîhat etti ve edebden bahsetti. Bana

emrettiklerinden biri; hazret-i Hâce'nin bulunduğu yere doğru hiçbirimiz ayağımızı uzatmayız nasîhati idi. Bir gün hava çok sıcaktı. Gazyût'tan Kasr-ı Ârifân'a Hâce hazretlerini ziyârete geliyordum. Bir ağacın gölgesinde dinlenmek için yattım. Bir hayvan gelip, ayağımı iki kere kuvvetlice tekmeledi. Fırladım kalktım. Ayağım çok fazla ağrıyordu. Tekrar yattım. Yine o hayvan gelip beni tekmeledi. Kalkıp oturdum ve sebebini düşünmeğe başladım. Nihâyet Şeyh Şâdî'nin nasîhatını hatırladım ve ayaklarımı, hocamızın o anda bulunduğu Kasr-ı Ârifân'a doğru uzatarak yattığımı anladım."

Alâeddîn-i Attâr şöyle anlatmıştır: "Hocamız, Emîr Hüseyin'e, kış mevsiminde çok odun toplamasını emr etti. Odun toplama işi bittiğinin ertesi günü, kırk gün devâm eden kar yağmağa başladı. Sonra Hâce hazretleri, Hârezm'e gitmek için yola çıktı. Şeyh Şâdî de hizmetinde idi. Hırâm Nehrine geldiklerinde, suyun üzerinden yürümesini ona emretti. Şeyh Şâdî korktu, çekindi. Bir defâ daha emretti. Yine yapamadı. O zaman büyük bir teveccühle ona baktı. Bununla kendinden geçti. Kendine gelince, ayağını suyun üzerine koyup yürüdü. Suya batmadı. Hocamız da arkasından yürüdü. Suyun üzerinden karşıya geçince, Hocam; "Bak bakalım, pabucun hiç ıslandı mı?" buyurdu. Baktığında, Allahü teâlânın kudreti ile, en küçük bir ıslaklık yoktu."

Talebelerinden biri anlatır: "Hâce hazretlerini sevmem ve sohbetinde bulunmamın sebebi şudur: Bir gün Buhârâ'da dükkânımda idim. Gelip dükkânıma oturdu ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin bâzı menkıbelerini anlatmağa başladı. Anlattığı menkıbelerden biri şu idi: "Bâyezîd-i Bistâmî buyurdu ki: "Elbisemin eteğine bir kimse dokunsa, bana âşık olur ve ardımdan yürür." Ve sonra buyurdu ki: "Eğer kaftanımın kolunu hareket ettirsem, Buhârâ'nın büyükleri, küçükleri bana âşık ve hayran olup, ev ve dükkânlarını bırakarak bana tâbi olurlar."O sırada elini yeni üzerine koydu. O anda gözüm yenine daldı. Beni bir hâl kapladı. Kendimi kaybettim. Uzun zaman öyle kalmışım. Kendime gelince, muhabbeti beni kapladı. Ev ve dükkânı terk edip, hizmetini canıma minnet bildim."

Şeyh Ârif-i Dikgerânî, Seyyid Emîr Külâl'in halîfelerinin büyüklerindendi. O anlatır: "Bir gün, Behâeddîn Buhârî hazretlerini, Kasr-ı Ârifân'da ziyârete gittik. Buhârâ'ya döndüğümüzde, oranın fakirlerinden bir grup da bizimle berâberdi. Onlardan biri, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin aleyhinde konuştu. Sen onu tanımıyorsun, Allah'ın evliyâsına karşı sû-i zan ve sû-i edepte, kötü zan ve edepsizlikte bulunman uygun değildir dedik. Susmadı. Bir eşek arısı gelip, ağzına girdi ve dilini soktu. Dayanamayacak kadar canı yandı. Bu, o büyük zâta edepsizliğinin cezâsıdır dedik. Çok ağladı, pişmân oldu, tövbe etti. Ona karşı îtikâdını düzeltti ve hemen ağrısı geçti.

Bir defâsında Kıpçak çölü askerleri, Buhârâ'yı bir müddet kuşattılar. Buhârâlılar çok zor günler yaşadı. Birçok insan öldü. Buhârâ vâlisi, husûsî adamlarından birini hazret-i Hâce'ye gönderip; "Düşmana karşı koyacak gücümüz yok. Her çâremiz tükendi, plânlarımız bozuldu. Sizin yüksek kapınıza sığınmaktan başka çâremiz kalmadı. Bizi bu zâlimlerden siz kurtarırsınız. Müslümanların onların elinden kurtulması için Allahü teâlâya yalvarınız, duâ ediniz. Şimdi yardım zamânıdır." deyip, ricâda bulundu. Hazret-i Hâce; "Bu gece Allahü teâlâya yalvarırız. Bakalım Allahü teâlâ ne yapar." buyurdu. Sabah olunca, onlara; altı gün sonra bu belânın kalkacağı müjdesini verdi ve; "Vâlinize böyle müjde verin!" buyurdu. Buhârâlılar bu müjdeye son derece sevindiler. Buyurduğu gibi oldu. Altı gün sonra, şehri kuşatan düşman askerleri çekilip gitti.

Hazret-i Hâce, Herat melîkinin arzusuyla Tûs'dan Herat'a geldiklerinde, Pâdişâhın sarayına girdi. Her uğradığına dikkatle baktı. Kapıcıdan vezîrlere kadar, herkeste bir hal ve değişiklik oldu. Hâlden hâle girdiler. Kendilerinde olmayan mertebelere kavuştular.

Yâkûb-i Çerhî hazretleri anlatır: Buhârâ'nın âlimlerinden ilim öğrenip fetvâ vermeye izin aldıktan sonra, memleketime dönmeyi düşündüm. Hazret-i Hâce'ye uğrayıp; "Beni hâtırınızdan çıkarmayın." dedim ve çok yalvardım. "Gideceğin zaman mı, yanımıza

geldiniz?" buyurdu. "Hizmetinize müştâkım, arzu ve istekliyim." dedim. "Hangi bakımdan?" buyurdu. "Siz büyüklerdensiniz ve herkesin makbûlüsünüz." dedim. "Bu kabûl şeytânî olabilir, daha sağlam delîlin var mı?" buyurdu. Sahîh hadîsde; **"Allahü teâlâ bir kulunu severse, onun sevgisini kullarının kalbine düşürür."** buyuruluyor dedim. Tebessüm edip; "Biz azîzânız." buyurdu. Bunu duyunca birden hâlim değişti.

Bir ay önce rüyâda birisi bana: "Git, Azîzân'ın talebesi ol!" demişti. Onu unutmuştum. Onlardan duyunca, bu rüyâyı hâtırladım. Yine devâm ederek anlatır: "Hazret-i Hâce'ye, beni şerefli hâtırınızdan çıkarmayın!" dedim. Bunun üzerine; "Bir kimse Azîzân hazretlerinden, beni unutmayın diye ricâda bulundu, o da Allah'tan başka hâtırımda bir şey kalmaz. Yanımda bir şey bırak ki, görünce hâtırıma gelsin buyurdu." diye anlattıktan sonra, mübârek takyelerini bana verip: "Senin bana bırakacak bir şeyin yoktur. Bâri bu takyeyi sakla! Bunu gördüğün zaman beni hatırlarsın, beni hâtırladığın zaman yanında bulursun." buyurdu. Ayrılırken; "Bu yolculukta muhakkak Mevlânâ Tâcüddîn Deşt-i Gülekî'yi gör!O evliyâullahdandır." buyurdu. Hâtırıma; "Ben Belh'e gidip, oradan vatanıma varırım; Belh nerede, Deşt-i Gülek nerede?" diye geldi. Sonra Belh yolunu tuttum. Ama öyle bir zarûret hâsıl oldu ki, yolum Deşt-i Gülek'e düştü. Hazret-i Hâce'nin işâreti aklıma gelip, şaştım kaldım.

Seyyid Burhâneddîn, Hâce hazretlerine bir mikdâr balık getirdi. Hâce hazretleri bağda idi. Balıkları da bağda pişirmek istediler. İlkbahar mevsimiydi. Hâce hazretleri balıkları pişirirken, gök yüzünü büyük bir bulut kapladı. Yağmur yağmaya başladı. Hâce hazretleri, Seyyid Emîr Burhâneddîn'e; "Duâ et, benim olduğum yere yağmur yağmasın!" buyurdu. Burhâneddîn; "Efendim, benim ne haddime?" dedi. Hâce hazretleri; "Benim dediğimi yap." buyurdu. Seyyid Burhâneddîn emre uyarak duâ etti. Kudret-i ilâhî ile Hâce hazretlerinin olduğu yere yağmur yağmadı. Diğer yerlere o kadar yağdı ki, suları, sel gibi yanımızdan akıyordu. Bu hâli görenler hayretler içinde kaldı. Bu kerâmetten çokları istifâde ettiler.

Hâce hazretleri, talebeleri ile bir kimsenin evinin terasında otururlarken, gönülleri yakan, kalblere tesir eden bir sohbet ettiler. Sohbet esnâsında talebelerine; "Siz mi beni buldunuz, ben mi sizi buldum?" dediler. Talebeleri; "Biz sizi bulduk." dediler. "Mâdem ki, siz beni buldunuz, bu terasta beni bulun." buyurup, talebelerinin gözünden kayboldular. Talebeleri her tarafı arayıp, bulamadılar. Söyledikleri söze pişmân olup; "Sizin câzibeniz olmasa, siz lutf etmeseniz, kim sizin sohbetinize kavuşabilir?" deyip özür dilediler. Bunun üzerine Hâce hazretleri kendisini gösterdi. Biraz önce oturdukları yerde, aynı şekilde oturuyordu.

Bir defâ buyurdu ki: "Bizim yolumuz Resûlullah efendimizin sünnetine uymak ve Eshâb-ı kirâmın hâllerine bakmaktır. Bunun için bu yolda az bir amel, büyük kazançlara, netîcelere sebeb olur. Sünnete uymak çok büyük bir iştir. Bu yoldan yüz çeviren, dînini tehlikeye atmış olur."

Behâeddîn Buhârî hazretleri Buhârâ'da, yaz mevsiminde bir akşam, talebeleriyle birlikte Atâullah adında bir zâtın evinin damında oturmuş sohbet ediyordu. Mübârek ağzından inci gibi güzel sözler dökülüyor, dinleyenlere feyz saçıyordu. Evin yakınında, Buhârâ vâlisinin sarayı vardı. O akşam vâli de, sarayının damında adamlarıyla birlikte def ve çalgı çalıp, eğleniyordu. Ses her tarafa yayılıyordu. Behâeddîn Buhârî; "Bizim bu sesleri işitmemiz câiz değildir, kulağımıza pamuk tıkamak lâzımdır." dedi.

Böyle söyledikten sonra, sohbet meclisinde bulunan talebeleri ve kendisi, çalgı sesini işitmez oldular. Hâlbuki vâli ve adamları sabaha kadar çalgı çalmışlardı. Sabahleyin komşular, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerine; "Biz çalgı sesinden sabaha kadar uyuyamadık, siz nasıl durabildiniz?" dediler. Talebeler; "Hocamız bu sesi dinlememiz uygun olmaz, kulağımıza pamuk tıkamamız lâzımdır." buyurdu. O andan îtibâren sabaha kadar hiç çalgı sesi işitmedik." dediler. Bu durum, o vâliye anlatıldı. Vâli durumu öğrenince, yaptığı işe pişmân olup, tövbe etti. Bu hâdise Buhârâ'da günlerce anlatıldı. Herkes Behâeddîn Buhârî'nin

büyüklüğünü gördü. Ona muhabbetleri daha çok arttı.

Behâeddîn Buhârî hazretleri Kâbe'yi ziyârete giderken, Horasan'a uğramıştı. Orada Hâce Müeyyiddîn adında bir zâtın evinde misâfir olup, birkaç gün kaldı. Bu sırada bir gün, Kârubanî saray mesîresine gitmişlerdi. Orada huzûruna bir derviş geldi. Dervişe iltifât edip; "Bunlar bizim sevdiklerimizdendir, fakat bizi tanımazlar." dedi. Sonra o dervişi yanına alıp, misâfir kalmakta olduğu eve götürdü. Ev sâhibi yemek koyunca, ev sâhibine; "Bugün şehrimizdeki Allah dostlarından birini bulup getirdim. Müsâade ederseniz bizimle birlikte yemek yesin." dedi. Ev sâhibi; "Hay hay efendim, emrediniz, sofraya gelsin." dedi. Bunun üzerine o derviş de sofraya oturdu. Yemekten sonra sohbete başladılar. O derviş ile tarîkat hâllerinden ve hakîkat sırlarından bahsettiler.

Bir müddet sohbetten sonra, o derviş müsâade isteyip, gitmek üzere kalktı. Oradan, havada uçarak ayrılıp gitti. Behâeddîn Buhârî, dervişin bu hâline tebessüm edip; "Bu kolay iştir." buyurdu. Yatsı namazı vaktinde, o derviş tekrar geldi. Behâeddîn Buhârî ona uçarak ayrılıp gitmesini sorarak; "Allah dostlarının yanında böyle işler mûteber değildir. Allahü teâlâ bâzı kullarına öyle sırlar ihsân etti ki, bu sırlardan birini insanlara gösterse, halk perişân ve mahvolur." buyurdu. Derviş zât; "Ben, kırk beş seneden beri denizlerde ve karada dolaşırım, söylediğiniz gibi tasarruf sâhibi bir zât bulamadım. On defâ Kâbe'yi, on defâ da Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret ettim. Bahsettiğiniz sırlardan hiç birinin kokusunu duymadım." dedi. Behâeddîn Buhârî hazretleri o dervişe; "Bir an bana teslîm olursan, sana nice sırları koklamak nasîb olur ve âlemde öyle kimse olup olmadığını anlarsın." buyurdu. Derviş; "Peki" deyip teslîm oldu. Yanına oturdu. Behâeddîn Buhârî, şehâdet parmağı ile dervişe dokundu. Derviş kendinden geçip yere yıkılıverdi. Nefesi dahi kesildi. Bir müddet öylece kaldı. Sonra şehâdet parmağını dervişin alnına dokundurdu. Derviş kendine gelip kelime-i şehâdet getirerek kalktı, özür ve af dileyerek; "Câhillik ettim. Sizin gibi Allah'ın sevgili bir kulunun huzûrunda edepsizlik ettim. Uygunsuz sözler söyledim. Kerem ve ihsân ediniz, küstahlığıma bakmayıp, beni bağışlayınız ve terbiye ediniz. Bunca zamandır gezip dolaştım ve hep sizin gibi kemâl ehli bir büyük âlim aradım. Şimdi himmetiniz bereketiyle aradığımı buldum." dedi. Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî; "Bu mertebeye erişmek için, Allahü teâlânın rızâsına uygun amel işlemek ve O'nun sevgili bir kuluna teslîm olmak lâzımdır." buyurdu. Derviş dedi ki: "Emriniz başım üstüne, emir buyurun, hizmetinizde Kâbe'ye gideyim." "Sen on defâ Kâbe'ye gitmişsin." buyurunca; "Sizinle gitmeyi arzu ediyorum." dedi. Dervişe dedi ki: "Senin için hayırlı olan şudur: Sen Herat'a git ve bize bağlılığını sürdür. Derviş söz dinleyip, Herat'a gitti. Behâeddîn Buhârî hazretleri de, talebeleriyle birlikte Kâbe'ye gitmek üzere misâfir olduğu evden ayrılıp, Horasan'dan yola çıktılar.

Behâeddîn Buhârî hazretleri hacda iken hacılar Mina'da kurban kesiyorlardı. "Bizim de kurban kesmemiz lâzım, fakat biz oğlumuzu kurban edeceğiz." buyurdu. Talebeleri bu sözde bir hikmet vardır diyerek, o günün târihini kaydettiler. Hacdan sonra Buhârâ'ya döndüklerinde, Behâeddîn Buhârî'nin o sözü söylediği gün, oğlunun vefât ettiğini öğrendiler. Oğlunun vefâtı üzerine buyurdu ki: "Allahü teâlânın ihsânı ile oğlumun vefât etmesi husûsunda da Resûlullah efendimize uymuş oldum. Çünkü Peygamberimizin de oğlu vefât etti. Resûlullah'ın başından geçen işlerin hepsi benim başımdan da geçti. Yapmış olduğu her işle amel ettim. Hiçbir sünneti terketmedim. Hepsini yerine getirdim ve netîcesini buldum.

Behâeddîn Buhârî hacda iken, Kâbe'yi tavaf sırasında, ak sakallı bir ihtiyârın, Kâbe'nin örtüsüne sarılarak ağladığını ve göz yaşları ile orayı ıslattığını gördü. İmrenilecek bir hâlde olan ihtiyârın, bir de kalbine teveccüh etti. Keşfiyle gördü ki, ihtiyârın kalbi tamâmen dünyâlık şeylerle meşgûl. Minâ pazarında ise genç bir tüccar gördü. Bu genç tüccar, aşağı yukarı elli bin altın değerinde alış veriş yapıyordu. Görünüşte tamâmen dünyâya dalmış gözüken gencin kalbine teveccüh ettiğinde, kalbini hep Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl bir

hâlde gördü.

Behâeddîn Buhârî hazretleri, asrının en meşhûr âlimi ve mürşid-i kâmili idi. Tasavvufta en yüksek dereceye ulaşmıştır. Yıllarca insanları hidâyete, kurtuluşa, doğru yola kavuşturmuş, nice gönüller onun feyzleriyle nurlanmıştır. Vefâtına yakın halleri ve talebelerinin bu hususta nakilleri ise şu şekildedir. Büyük âlimlerden Mevlânâ Muhammed Miskin şöyle anlattı:

"Buhârâ'da Şeyh Nûreddîn Halvetî adında, sâlih ve meşhûr bir zât vefât etmişti. Behâeddîn Buhârî hazretleri talebeleriyle birlikte vefât eden o zâtın yakınlarına tâziyeye gitmişlerdi. Tâziyeye gelenlerden bir kısmı ve o evin halkı, yüksek sesle ağlayıp feryâd ediyorlardı. Behâeddîn Buhârî hazretleri bu hâli görüp, onları yüksek sesle ağlamaktan men etti. Orada bulunanlardan her biri bu hususta bir şeyler söyledi. Bu arada Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki: "Benim ömrüm sona erince, ölmek nasıl olurmuş dervişlere öğreteyim!" Bu sözü dâimâ benim hatırımda kaldı. Behâeddîn Buhârî hazretleri hastalandılar. Bu hastalığı ölüm hastalığı olup, ömrünün son günleri idi. Husûsî odasına çekildi. Vefâtına kadar orada kaldılar. Her gün talebeleri oraya giderler huzûrunda bulunurlardı. Talebelerinin herbirine şefkat gösterip, iltifatta bulunurdu. Vefât etmek üzere iken, ellerini kaldırıp duâ etmeye başladı. Ellerini uzatıp uzun müddet duâ etti. Sonra ellerini yüzüne sürüp vefât etti."

Alâeddîn-i Attâr hazretleri de şöyle anlatmıştır: Behâeddîn Buhârî hazretleri ömrünün son günlerinde bana kabrini kazmamı emretti. Gidip emredildiği gibi kabri kazdıktan sonra huzûruna geldim. Bu sırada, acaba kendilerinden sonra irşâd emrini kime verecekler diye hatırımdan geçmişti. O anda mübârek başını kaldırıp; "Söyleyeceğimi, Hicaz yolunda söylemiştim. Her kim bizi arzu ederse, Hâce Muhammed Pârisâ'ya nazar etsin." buyurdu. Bu sözü söyledikleri günden sonraki gün vefât etti.

Yine Alâeddîn-i Attâr şöyle anlatmıştır: "Hâce Behâeddîn Buhârî hazretlerinin vefâtı sırasında Yâsîn-i şerîfi okuyorduk. O da bizimle okuyordu. Yarısına gelince, nûrlar gözükmeye başladı. Kelime-i tevhîdi söyleyerek son nefeslerini verdiler." Kasr-ı Ârifân'da toprağa verildi. Talebeleri, üzerine güzel bir türbe yaptırdılar. Daha sonra türbenin yanına genişce bir mescid inşâ edildi. Gelen pâdişâhlar o mescid için vakıflar kurdular. Oranın bakımını yapmak, şanını, şerefini duyurmak için çok îtinâ gösterdiler. Bu muhabbet günümüze kadar devâm edegelmiştir. Temiz rûhu vesîle edilerek cenâb-ı Hak'tan yardım istenmektedir. Eşiğinin toprağı gözlere sürme gibidir. Dar zamanlarda onun kapısına sığınılır.

Zamânın büyüklerinden Abdülkuddüs şöyle anlatmıştır: Behâeddîn Buhârî hazretlerini kabrine koyduk. Gördüm ki, mübârek yüzleri tarafından **"Mü'minin kabri Cennet bahçelerinden bir bahçedir."** hadîs-i şerîfinde buyurulduğu gibi, Cennet'ten bir kapı, kabr-i şerîflerine açıldı. O kapıdan iki hûri gelip, ona selâm verdi ve; "Allahü teâlâ bizi, sizin için yarattığı vakitten beri sizi bekliyoruz." dediler. Hâce hazretlerinin onlara; "Ben Hak teâlâ hazretleri ile ahdettim ki, O'nun hiçbir şeye benzemeyen, nasıl olduğu anlatılamayan dîdârını görmedikçe, benim yolumda bulunanlara ve benden hakkı işitip amel edenlere şefâat etmedikçe, hiçbir şey ve hiçbir kimse ile meşgûl olmam." dedi. Vefâtından sonra sevenlerinden biri onu rüyâda görmüş ve; "Ne amel işleyelim ki kurtuluşa erelim?" diye sormuştur. "Son nefeste ne ile meşgûl olmak gerekirse, onunla meşgûl olunuz." buyurmuştur.

Behâeddîn Buhârî hazretleri orta boylu, mübârek yüzü değirmi olup, yanakları kırmızıya yakın idi. İki kaşı arası açık, gözleri sarı ile elâ renk karışımı olan kestane renginde idi. Sakalının beyazı siyahından çok idi. Ne hızlı, ne de yavaş yürürdü. Konuşmaları Peygamber efendimizin konuşması gibi tâne tâne idi. Konuştuğu kimseye yönünü dönmüş olarak konuşurdu. Kahkaha ile gülmez, tebessüm ederdi. Her gün kendini yirmi kere ölmüş ve mezara konmuş olarak düşünürdü. Kimseyi küçük ve hakîr görmez, dâimâ güler yüzle karşılardı. Ancak celâllendiği zaman kaşlarını çatardı. Bu zamanda heybetinden karşısında durulmaz olurdu. Şemâili, görünüşü birçok bakımdan Resûlullah efendimize benzediği gibi,

sözleri, işleri ve bütün hareketleri sünneti seniyyeye uygun idi.

En başta gelen talebelerinden Alâeddîn-i Attâr şöyle anlatmıştır: "Hâce Behâeddîn Nakşibend hazretleri o derece fakir idi ki, evlerinde kış günleri namaz kılmak için yere serecek bir şey bulunmadığından, eski bir kilim serip, onun üzerinde namaz kılarlardı. Maîşet ve geçimlerine bir çekirdek bile haram karıştırmazlardı. Kendilerinin ve âile efrâdının helâl yemesine çok dikkat ederdi. Şüphelendiği herhangi bir şeyden uzak dururlardı. **"İbâdet on kısımdır. Dokuzu helâl rızık aramaktır. Diğer kısmı sâlih ameller ve ibâdetlerdir."** buyurulan hadîs-i şerîfi bildirirlerdi.

Fakir olmalarına rağmen, lütuf ve keremleri bol olup, cömert idiler. Bir kimse bir hediye getirse, mümkünse getirilen hediyenin iki misli kıymetinde bir hediye verirlerdi. Tanıdığı veya tanımadığı bir kimse evlerine ziyârete gelse, güleryüzle karşılar, nezâketle yol gösterir, evde ne bulunursa ikrâm ederlerdi. Misâfirlerine bizzat kendisi hizmet ederdi. Eğer ev soğuk olursa, kendi giyeceğini ve yatağını misâfire verirdi. Misâfirin hayvanı varsa, hayvanın yemini ve suyunu verirdi. Nafakasını çalışarak temin ederdi. Bunun için eker, biçerdi. Bir mikdar arpa, biraz da hayvan yemi eker kaldırır, bununla geçinirdi. İşinde bizzat kendisi çalışır, bütün işlerini görürdü.

Zamânında âlim ve sâlih kimseler ziyâretine gelip, hâlis ve helâl yemek yiyelim diye onun yemeklerini yerlerdi. Her zaman ve her işte sünnet-i seniyyeye uyar ve bilhassa yemek husûsunda Peygamber efendimize uymaya çok dikkat ederdi. Çoğu zaman ekmeği kendi pişirir ve sofra hizmetini kendi yapardı. Yemek yerken; "Sofra başında kendinizi Allahü teâlânın huzûrunda biliniz. O'nun verdiği nîmeti yediğimizi unutmayınız." buyururdu. Cemâat ile toplu hâlde yemek yerken, içlerinden biri gaflet ile ağzına bir lokma alsa; "Önündeki yemeği, Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu unutmadan ye! Allahü teâlâyı hatırla, başka şeyler düşünme. Allahü teâlâ, sana senden yakındır. O'nu düşün." buyururdu. Bir yemek gafletle, öfkeyle veya zorla pişirilse, o yemekten kendisi yemez, yedirmezdi.

Rivâyet edilir ki, bir zaman Şâh-ı Nakşibend hazretleri Gazyut denilen bir yere gitti. Orada talebelerinden birisi onlara yemek getirdi. Şâh-ı Nakşibend hazretleri buyurdu ki: "Bu hamuru yoğuran ve yemekleri pişiren kimse, başlamasından bitirmesine kadar gadab hâlinde idi, kızmış hâlde idi. Biz ondan hiçbir şey yiyemeyiz. Zîrâ böyle yapılan yemeklerde hiçbir hayır ve hiçbir bereket yoktur. Belki de şeytan yemek yaparken hep onunla bulunmuştur. Bizler böyle bir yemeği nasıl yiyebiliriz?"

Buyurdu ki: "Yenilecek bir gıdâ, bir yiyecek, her ne olursa olsun gaflet içinde, gadabla veya kerâhatle hazırlansa, tedârik edilse, onda hayır ve bereket yoktur. Zîrâ ona nefs ve şeytan karışmışdır. Böyle bir yiyeceği yiyen kimsede, mutlaka bir çirkin netice meydana gelir. Gaflete dalmadan yapılan ve Allahü teâlâyı düşünerek yenen helâl ve hâlis yiyeceklerden hayır meydana gelir. İnsanların hâlis ve sâlih ameller işlemeye muvaffak olamamalarının sebebi; yemede ve içmede bu husûsa dikkat etmediklerinden ve ihtiyatsızlıktandır. Her ne hâl olursa olsun, bilhassa namazda huşû' ve hudû' hâlinde bulunmak, zevkle ve göz yaşı dökerek namaz kılabilmek, helâl lokma yemeye, Allahü teâlâyı hâtırlıyarak yemeği pişirmek ve yemeği Allahü teâlânın huzûrunda imiş gibi yemeğe bağlıdır. **Vücûduna haram lokma karışmış bir kimse, namazdan tad duymaz.**"

Tasavvufdaki hâllerinin kaybolduğunu söyleyen bir talebesine; "Yediğin lokmaların helâlden olup olmadığını araştır." buyurmuştur. Talebesi araştırdığında, yemeğini pişirirken ocakta helâl olup olmadığı şüpheli bir parça odun yakmış olduğunu tesbit ederek tövbe etmiştir.

Namazda hûdû' ve huşû' nasıl elde edilir? diye sorulunca, buyurdu ki: "Huzurlu bir hâlde helâl lokma yiyeceksiniz. Huzûr ile abdest alacaksınız ve namaza başlarken iftitâh tekbirini, kimin huzûruna durduğunuzu bilerek, düşünerek söyleyeceksiniz."

Buyurdu ki: "Nefsinizi dâimâ töhmet altında tutunuz ve ona uymayınız. Her kim bunda

muvaffak olursa, Allahü teâlâ ona bu işinin mükâfâtını, karşılığını verir, sâlih amel işlemeye muvaffak olur, buna tahammül ve güç bulur. Yaptığı her işi Allahü teâlânın rızâsı için yapmaya başlar. Bütün işlerde niyeti düzeltmek çok mühimdir.

Buyurdu ki: **"Namaz müminin mîrâcıdır."** buyurulan hadîs-i şerîfte, hakîkî namazın derecelerine işâret vardır. Namaza duran kimsenin, iftitâh tekbîrini söylerken, Allahü teâlânın azametini, yüceliğini düşünerek, hudû' ve huşû' hâlinde olması gerekir. Öyle ki, bu hâlini istigrâk, kendinden geçme hâline eriştirmelidir. Bu sıfatın kemâl derecesi, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemde vardı. Rivâyet edilmiştir ki, Resûlullah efendimiz namazda iken, mübârek göğsünden öyle bir ses gelirdi ki, bu ses, Medîne-i münevverenin dışından işitilirdi. Namazda kalp huzûru nasıl elde edilir? diye sorulunca da; "Helâl lokma yemek ve yerken gaflet içinde olmamak, abdest alırken, iftitâh tekbirini söylerken, tam bir âgâhlık, gafletten uzak olma, uyanıklık içinde bulunmakla." buyurdu.

Buyurdu ki: **"Oruç bana mahsustur. Onun karşılığını ben veririm."** buyrulan kudsî hadîste, hakîkî oruca işâret vardır. Bu ise, mâsivâyı, Allahü teâlâdan başka her şeyi terketmektir." Yine buyurdu ki: **"Allahü teâlânın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa, Cennet'e girer."** buyurulan bu hadîs-i şerîfteki "Ahsa" kelimesinin bir mânâsı, saymaktır. Diğer bir mânâsı ise, bu ism-i şerîfleri öğrenip, bilmektir. Bir mânâsı da, bu esmâ-i şerîfenin mûcibince amel etmektir. Meselâ "Rezzâk" ismini söylediği zaman, rızkı için aslâ endişe etmemeli. "Mütekebbîr" ismini söyleyince, Allahü teâlânın azametini ve kibriyâsını düşünmelidir."

Behâeddîn Buhârî hazretlerine bu dereceye nasıl ulaştınız? diye suâl olununca; "Resûlullah sallallahü aleyhi ve selleme tâbi olmakla." buyurdu. Yine buyurdu ki: "Bizim yolumuz sohbettir. Halvette, yalnızlıkta şöhret vardır. Şöhret ise âfettir. Hayır ve bereket cemiyyette, bir araya gelmektedir. Bu da sohbet ile olur. Sohbet, bir kimsenin arkadaşında fânî olmasıyla, arkadaşını kendine tercih etmesiyle hâsıl olur. Bizim sohbetimizde bulunan kimseler arasında, bâzılarının kalblerindeki muhabbet tohumu başka şeylere bağlılığı sebebiyle gelişmez, büyümez. Biz böyle kimselerin kalblerini başka şeylere olan bağlılıktan temizleriz. Bizim sohbetimizde bulunanlardan bâzılarının da kalblerinde muhabbet tohumu yoktur. Biz böyle olanların kalblerinde muhabbet hâsıl etmek için çok himmet ederiz, yardımcı oluruz."

"İnsanlara rehber olan, onları irşâd eden doğru yolu gösteren âlimler, usta avcıya benzerler. Usta avcılar, ince mahâretlerle vahşî bir canavarı tuzağa düşürüp yakalarlar, sonra avladıkları o vahşî hayvanı terbiye edip, ehlileştirirler. Bunun gibi, Allahü teâlânın velîleri de hikmet ehli olup, güzel tedbirler ile, huylarına göre tâliblere gereği gibi muâmele ederek, teslimiyyet makâmına ulaştırırlar. Sonra sünnet-i seniyyeye tâbi olmalarını sağlayarak, maksada ulaştırırlar." Yine buyurdu ki: "İnsanlara rehber olan zâtlar, herkesin kâbiliyetine ve istidâdına göre muâmele ederler. Eğer tâlib yeni ise, onun yükünü çekip, ona hizmet ederler. Dâvûd aleyhisselâma; "Ey Dâvûd! Beni taleb eden birini gördüğün zaman, ona hizmetçi ol!" buyrulduğu gibi, çok hizmet ve himmet göstermek gerekir ki, tâlibde bu yola girme kâbiliyeti peydâ olsun. Bizim yolumuzda olan kimse, bu yola tam uyup, bunun aksine bir iş yapmamalıdır ki, işin netîcesi meydana çıksın. Sünnet-i seniyyeye uymaktan ibâret olan yolumuza uyarak, işlerde ve amellerde dikkatli davranmalıdır ki, yolumuzda olanlarda ehlullahın tam bir mârifetine kavuşma saâdeti hâsıl olsun."

Yine buyurdu ki: "Resûlullah efendimizin, benim ümmetim buyurduğu ümmet, İbrâhim aleyhisselâmın Nemrud'un ateşinden kurtulduğu gibi Cehennem ateşinden kurtulurlar. Çünkü Resûlullah efendimiz; **"Benim ümmetim, dalâlet** (sapıklık) **üzerinde birleşmez."** buyurdu. Buradaki ümmetten maksad, hakîkî ümmettir. Yâni Resûlullah'a tâbi olan ümmettir. Bunun için Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Benim ümmetim üç kısımdır. Birincisi dâvet ümmeti** (müslüman olmayanlar), **ikincisi icâbet ümmeti** (müslüman olanlar), **üçüncüsü de müteâbât** (tam uyanlar) **ümmetidir."**

Buyurdu ki: "Bir kimse nefsine muhâlefet etmeye muvaffak olursa, ameli az da olsa, nefsinin isteklerine boyun eğmemeye muvaffak olduğu için şükretmesi lâzımdır. Ebdâllerin makâmını isteyen kimsenin, hâlini değiştirmesi, yâni nefsine muhâlefet etmesi lâzımdır."

Buyurdu ki: "Bizim yolumuz, Allahü teâlânın gösterdiği kurtuluş yoludur. Çünkü bu yol, sünnete uymak ve Eshâb-ı kirâma tâbi olmaktır. İşte bu sebeple, bizim yolumuzda az zamanda çok kazanç elde edilir. Fakat sünnete uymak ve riâyet etmek, sabır ve tahammül ister. Biz, bizim yolumuza girenleri, istersek kolayca çekme ile, dilersek bir başka usûlle terbiye ederiz. Çünkü rehber olan âlim, bir tabîbe benzer. Hastanın hastalığını, derdini tesbit eder ve ona göre ilâç verir. Bizim yolumuzda yalnız kalmak değil, sohbet esastır. Sohbetin de şartları vardır. İki kişi sohbet etmek isterse, birbirinden emin olmaları gerekir. Böyle olmazsa, sohbetten fayda hâsıl olmaz. Bizim sohbetimize girenlerin kalblerinde, muhabbet tohumu vardır. Kısaca bu yola, Ehl-i sünnet ve cemâat yolu denir. Bizim sohbetimize dâhil olanların kalbine muhabbet tohumu atılmıştır. Fakat Allahü teâlâdan başka her şeyden alâkasını kesmemiş olabilir. Bu durumda sohbetimize katılan kimsenin kalbinde, Allahü teâlânın sevgisinden başka neye bağlılık varsa, onu kalbinden temizleriz. Kalbinde bize karşı meyli ve muhabbeti olanlara muhabbet tohumu ekip, gece gündüz onu terbiye etmemiz bizim vazîfemizdir. Muhabbet için uzakta olmak farketmez."

Behâeddîn Buhârî hazretlerine siz nasıl bir yolda bulunuyorsunuz? diye suâl sorulunca, buyurdu ki:

"Ancak ârif olanların istifâde edebileceği bir yolda bulunuyoruz. Bu yol da üç şeyden ibârettir. Bunlar; murâkabe, müşâhede ve muhâsebedir. Murâkabe: Bu yola giren kimsenin, her şeyi bırakıp Allahü teâlâya dönmesidir. Murâkabe ehli pek azdır. Olanlar da gizlidir. Biz şu netîceye vardık ki, murâkabeyi elde etmenin yolu, nefse muhâlefet etmektir. Müşâhede: Gayb âleminden gelir ve kalb üzerine işlenen bir tecellîdir. Celâlî veya cemâlî olmak üzere ikiye ayrılmışdır. Muhâsebe: Bizim yolumuzda olan kimse, düşünüp araştırır. Kendini hesâba çekip bakar. Geçmiş zamânı gaflet ile mi, huzûr ile mi geçti? Eğer huzûr ile geçmişse, o kimsenin vakti değerlendirilmiştir. Allahü teâlâya hamd etsin. Eğer geçen zaman gaflet ile geçmişse, o kimse vaktini zâyi etmiştir. Yapacağı iş, geleceği için tedbirli olup, tövbe etmektir. Ârif olanlar, bu üç husûsa riâyet ettikleri için pekçok fayda elde ederler. Ârif olmadan istifâde edemezler. Bizler, maksada ulaşmakta vâsıtayız. Allahü teâlânın inâyeti olmadan ve rehber olmadan maksada erişmek mümkün olmaz. Şu hâlde bu yolda ilerleyen kimse, kıyâmete kadar yaşasa, kendisine rehber olan zâtın terbiye nîmetinin, lütuf ve himmetinin şükrünü yerine getiremez."

Behâeddîn Buhârî, Allahü teâlânın kullarına şefkat ve acımalarının çokluğundan, on iki gün başını secdeye koyup, Allahü teâlâdan, tasavvufta kolay ilerlenen, kolay ele geçen ve elbette kavuşturucu olan bir yol istedi. Duâsı kabûl edildi. Bu yol; yeme, içme, giyimde, oturmada ve âdetlerde orta derecede olmaktır. Kalbi çeşitli düşüncelerden korumaktır. Her ân güzel ahlâkla ahlâklanmaktır.

Kendisinden kerâmet isteyenlere buyurdu ki: **"Bizim kerâmetimiz açıktır. Bu kadar çok günâh ile yeryüzünde yürümemizden büyük kerâmet olur mu?"** Bir defâsında ise; "Biz Allahü teâlânın fadlına, ihsânına kavuştuk. Bizi murâdlardan, çekip götürülenlerden eyledi." buyurdular.

Behâeddîn Buhârî hazretlerinin yolunun esaslarından olan; "Biz sonda ele geçecek şeyleri başa yerleştirdik." buyurması, Resûlullah efendimizin daha ilk sohbetinde bulunan bir kimsenin kalbine hikmet ve feyz akmasına ve bir sohbetle nihâyete kavuşmasına benzetilmiştir.

Buyurdu ki:

"Yolun esâsı, kalbe teveccühdür. Kalp ile de, Allahü teâlâya teveccühtür. Kalp ile çok

zikretmektir. Farz ve sünnetleri edâ etmektir. Yeme, içme, giyme ve oturmada, işlerde ve âdetlerde orta derecede olmaktır. Kalbi kötü düşüncelerden, vesveseden korumaktır. Kendisine rehber olan âlimin sohbetini ganîmet bilmektir. Hocasının huzûrunda iken ve yanında yok iken edebe uymaktır. Bu yoldan maksad ve ele geçen şey; Allahü teâlânın devamlı huzûrunda olmaktır. Eshâb-ı kirâm zamânında buna "ihsân" denilmişti. Bu yolda ilerleme esnâsında; nefsin arzularını yok etmek, nûrlara ve hâllere gömülmek, fenâ ve bekâ makamlarına ulaşmak, üstün ahlâk ile ahlâklanmak gibi on makam ele geçer."

Buyurdu ki: "Lâ ilâhe illallah kelimesini söylemenin hakîkati, Allahü teâlâdan başka ne varsa hepsini yok bilmektir."

Yine buyurdu ki: "İslâm dîninin hükümlerini yapmak, yâni emirleri yapıp yasaklardan sakınmak, haramları, şüpheli şeyleri, hattâ mübahların fazlasını terketmek, ruhsatlardan uzak durmak, mübahları zarûret mikdârınca kullanmak, tamâmen nûr ve safâdır. Aynı zamanda evliyâlık derecelerine kavuşturan bir vâsıtadır. Vilâyet derecelerine bunlarla ulaşılır. Uzak kalanların hepsi, bunlara dikkat etmediklerinden uzak kalırlar ve kendi arzularına uyarlar. Yoksa cenâb-ı Hakk'ın feyzi her ân gelmektedir."

Bir kimse sizin yolunuzun esâsı ne üzere kurulmuştur? deyince; "Zâhirde halk ile, bâtında Hak ile olmak üzere kurulmuştur." buyurdu ve şu beyti okudu:

"İçerden âşinâ ol, dışdan yabancı,

Az bulunur cihânda böyle yürüyüş."

KOKUSUNU DUYUYORUM

Evliyâ-i kirâmın, en büyüklerindendir,
İnsanların kalbine, nûr salıp etti tenvîr.

"Seyyid Emîr Külâl'in, talebesidir bu zât,
Kararmış olan kalpler, onunla buldu hayat.

Seyyid olup, Resûl'ün, kerîm evlâdındandır,
Dînin yayılmasında, pekçok hizmeti vardır.

Bin üç yüz on sekizde, teşrîf etti dünyâya,
Yetmiş üç yaşındayken, göçtü dâr-ı bekâya.

Buhâra'da bir belde, var ki Kasr-ı Ârifân,
Kabri bu yerde olup, nûr saçılır oradan.

Bu büyük zât, dünyâya, gelmişti bu beldede,
Hem vefâtları dahi, oldu yine bu yerde.

O, dünyâya gelmeden, duyulmadan hiç adı,
Onun geleceğini, müjdeledi üstâdı.

Hâce Muhammed Bâbâ Semmâsî'ydi ki o zât,
Ondan saçılıyordu, dünyâya her füyûzât.

Ne zaman geçse idi, o, Kasr-ı Ârifân'dan,
Derdi: "Bana bir koku, geliyor ki buradan,

Zuhûr eder bu yerde, çok büyük bir evliyâ
Kararmış gönülleri, nûruyla eder ihyâ."

Gelince başka bir gün, bu bereketli yere,
Buyurdu ki: "O koku, fazlalaşmış bu kere.

Öyle zannederim ki, o, dünyâya gelmiştir,

Büyüyüp yetişince, İslâma kuvvet verir."

Böyle söylediğinde, hakîkaten o velî,
Henüz üç gün olmuştu, o dünyâya geleli.

Babası, kucağına, alarak bu oğlunu,
Bu büyük evliyâya, götürdü o gün onu.

O zât onu görünce, sevinip buldu huzur,
Buyurdu: "O dediğim, evliyâ işte budur.

Zaten ben, her ne zaman, geçseydim bu beldeden,
Alırdım kokusunu, bu büyük zâtın hemen.

Bu defâ gelirken de, bu koku geliyordu,
Hattâ biz yaklaştıkça, ziyâdeleşiyordu.

Düşündüm ki "Doğmuştur, dediğim o büyük zât,"
O koku, bu yavrudan, geliyor işte bizzât.

Size müjde olsun ki, işte o, bu bebektir,
Bu, ilerde çok büyük, bir zât olsa gerektir."

Daha sonra şefkatle, bağrına bastı onu,
Buyurdu: "Evlatlığa, kabûl ettik biz bunu."

Sonra Emîr Külâl'e, dedi: "Bu, benim oğlum,
Bunun yetişmesini, sana ısmarlıyorum."

Büyüyüp tâbi oldu, o da Emîr Külâl'e,
Ondan feyiz alarak, erişti tam kemâle.

O, henüz çocuk iken, evliyâlığa âit,
Alnında işâretler, görünürdü her vakit.

Annesi anlatır ki: "Bu oğlum Behâeddîn,
"Kerâmet" sâhibiydi, dört yaşındayken hemin.

Evimizde bir inek, vardı yavrulayacak,
Doğurmasına daha, bir müddet vardı ancak.

Bir gün bana dedi ki, ineği göstererek;
"Beyaz başlı bir yavru, doğuracak bu inek."

Birkaç ay geçmişti ki, o günden îtibâren,
Beyaz başlı buzağı, doğurdu inek aynen."

BU KİMDİR?

Behâeddîn-i Buhârî hazretleri şöyle anlatır: "Bir kış günüydü. Beni bir cezbe hâli kapladı. Kendimden geçip, kırlarda, sahrâ ve dağlarda, yalın ayak, başı açık gezip, dolaşmaya başladım. Ayaklarım yarılıp, parçalandı. Bu hâlde iken bir gece hocam Emîr Külâl ile sohbet etmek arzusu uyandı. Bu arzu ile huzûruna gittim. Talebeler etrâfında toplanmış, hocam da baş tarafta oturuyordu. İçeri girdim, aralarına katıldım. Emîr Külâl; "Bu kimdir?" dedi. "Behâeddîn'dir." dediler. Talebelerine beni meclisten dışarı çıkarmalarını söyledi. Onlar da beni dışarı çıkardılar. O zaman nefsim son derece azdı ve taşkınlık yapmak istedi. Az kalsın nefsim, irâdeme gâlip geliyordu. Fakat Allahü teâlânın ihsânıyla, nefsimi serkeşlikten ve îtirazdan menederek; "Ey nefs!Ben bu horlanmayı Allah için kabûl ettim. Beni, Allahü teâlâ elbette bundan dolayı mükâfatlandırır." dedim. Sonra başımı Emîr Külâl hazretlerinin kapısının eşiğine koydum. Sabaha kadar öyle kaldım. Üzerime kar yağdığı hâlde kalkmadım. Sabah namazı vakti Emîr Külâl, ayağını kapının eşiğine atınca, karlar arasında kalan başıma bastı. Beni o hâlde görünce teveccühte bulunup müjde verdi. İçeri alıp teselli ederek

ayaklarımdaki dikenleri mübârek elleriyle çıkardı. Yaralarıma ilâç sürdü. "Oğlum! Bu saâdet libâsı (elbisesi) ancak sana lâyıktır." buyurdu. Rûhânî feyz, işte bende o zaman hâsıl oldu. Şimdi, her sabah evimden mescide çıkarken, bir talebemi o hâlde görmek isterim; fakat şimdi talebe kalmadı. Hepsi şeyh oldu."

ÖYLE ZÂTLAR VARDIR Kİ!

Behâeddîn Buhârî hazretleri, bir defâsında Şeyh Seyfeddîn adlı bir zâtın ırmak kenarında bulunan kabri karşısında kalabalık bir cemâatle sohbet ediyordu. O cemâatte bulunanlardan bir kısmı, Behâeddîn Buhârî hazretlerinin tasavvufdaki yüksek derecesini bilmiyorlardı. Söz, velîlerin hâllerinden açılmıştı. Bir hayli süren bu konuşmada, evliyânın meşhûrlarından olan Şeyh Seyfeddîn ile Şeyh Hasan-ı Bulgârî arasında geçen kerâmetler anlatıldı. İçlerinden biri dedi ki: "Eskiden velîlerin tasarrufu, kerâmeti çok olurdu. Acabâ bu zamanda da onlar gibi tasarruf ehli var mıdır? "Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki: "Bu zamanda öyle zâtlar vardır ki, şu ırmağa yukarı ak dese ırmak tersine akmaya başlar." Bu sözler Behâeddîn Buhârî hazretlerinin mübârek ağzından çıkar çıkmaz, önlerindeki ırmak ters akmaya başladı. Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî hazretleri; "Ey su! Ben sana yukarı ak demedim." buyurdu. Irmak tekrar eski yöne akmaya başladı. Bu kerâmetini o kadar çok kimse gördü ki, bu sebeple çokları Behâeddîn Buhârî hazretlerinin büyüklüğünü anlayıp, tam bir teslimiyetle ona bağlandılar ve saâdete kavuştular.

MUHABBET DAĞI

Talebesinden Emîr Hüseyin anlatır: "Hâce hazretleri bir gece; "Yarın filân dostumu ziyârete gideceğim, inşâallah on beş güne kadar gelirim." dedi. Sabahleyin talebesi ile yola koyulup gittiler. O gün Hâce hazretlerinin ayrılığına dayanamayıp, onu görmek isteği beni kapladı. Hânekâhda benimle bir kişi daha kalmış idi. Akşam olunca ona; "Korkarım Hâce hazretleri kendilerine olan bu aşırı sevgimi keşf eder ve şefkat edip, bana acıyıp döner." dedim. Ertesi sabah gördüm ki, hazret-i Hâce dönüp geldi ve bana heybetle bakıp; "Ben sana demedim mi ki, on beş gün sonra geleceğim. Sen ise önüme muhabbet dağını sed çektin. Ben o dağı nasıl aşıp gideyim?" buyurdu. Sonra mübârek yüzünü yanımızdaki talebesine çevirip, buyurdu ki: "Emîr Hüseyin sana; "Korkarım Hâce hazretleri yoldan döner gelir." demedi mi?" O da; "Evet." dedi. Hâce hazretleri; "İşte o muhabbet ve arzulardır ki, önümüze sed çekti." buyurdular. Bunun üzerine Hâce hazretlerinin celâlini müşâhede ettiğimde, kalbimde büyük bir ürperme zâhir olup, ayaklarına düşüp af diledim. Onlar da bu âciz hizmetçilerine, merhamet edip affetti ve; "Eğer maksadın benden ayrılmamak ise, beni seninle düşün. Çünkü ben, senden ayrı değilim. Bundan sonra, sakın beni senden ayrı sanma!" buyurdular.

Beyt:

"Nerede olursan seninleyim ben,

Kendini sakın, yalnız sanma sen."

ONLAR KİMSEYE KILIÇ VURMAZ

Behâeddîn Buhârî hazretleri, kendisine karşı edebsizlik yapan birine kızmayıp, tebessümle karşıladı. Fakat edebsizlik yapan kimse büyük bir derde düşüp, helâk olacak hâle geldi. Hatâsını anlayıp tövbe etti. Behâeddîn Buhârî hazretleri bir ara o adamın evinin önünden geçerken, içeri girip hâlini sordu. "Allahü teâlâ şifâ vericidir, korkma iyileşirsin." dedi. O kimse bu söz üzerine kalkıp; "Efendim, size karşı edebsizlik ettim, hatırınızı incittim, beni affediniz." dedi. Bunun üzerine Behâeddîn Buhârî hazretleri buyurdu ki: "Kalbimiz o zaman incindi. Fakat şu anda gönül aynası tertemiz. İyi bil ki, mürşidlerin, yol göstericilerin kılıcı, kınından çıkmış yalın bir kılıçtır. Ama mürşid merhamet sâhibidir. Kimseye kılıç vurmaz. İnsanlardan belâsını arayanlar gelip kendilerini o kılıca vururlar.

EDEB

Behâeddîn Buhârî hazretleri bir sohbetlerinde buyurdu ki: "Bizim yolumuzdaki kimselerin şu edebi gözetmesi gerekir: Birincisi; Allahü teâlâya karşı edeptir. Yâni zâhiri ve bâtını ile tamâmen kulluk içinde olmalı. Allahü teâlânın bütün emirlerini yerine getirip, yasaklarından sakınması ve Allahü teâlâdan başka her şeyi, mâsivâyı terketmesidir. İkincisi; Resûlullah efendimize karşı edeb: Bu da iş ve hâllerde O'na uymaktır. Üçüncüsü; hocasına karşı edeb: Çünkü kendisinin Peygamberimize uymasına, hocası vâsıta olmuştur. Bu bakımdan, hocasını hiçbir zaman unutmamalıdır."

NEYLEYELİM Kİ NASÎBİN YOKMUŞ

Behâeddîn Buhârî hazretleri, bir defâsında Buhârâ'da Gülâbâd mahallesinde bir dostunun evinde, talebeleri ile sohbet ediyordu. Talebelerinden Molla Necmeddîn'e dönüp; "Sana ne söylersem, sözümü tutup söylediğimi yapar mısın?" dedi. Molla Necmeddîn, "Elbette yaparım efendim." dedi. "Eğer bir günah işlemeni söylesem yapar mısın? Meselâ hırsızlık yap desem yapar mısın?" dedi. Bunun üzerine MollaNecmeddîn; "Mâzur görünüz efendim, hırsızlık yapamam." dedi. "Mâdem ki bu hususdaki isteğimizi kabûl etmiyorsun, meclisimizi terket!" buyurdu. Molla Necmeddîn bunu duyunca, dehşet içinde kalıp, olduğu yere düştü ve bayıldı. Orada bulunanlar Behâeddîn Buhârî hazretlerine yalvarıp, onun affedilmesini istediler. Kabûl edip affetti. Molla Necmeddîn de kendine gelip kalktı. Bundan sonra hep berâber o evden dışarı çıktılar, Dervâze-yi Semerkand (Semerkand Vâdisi) denilen tarafa doğru gittiler. Behâeddîn Buhârî hazretleri yolda giderlerken, bir ev duvarı gösterip talebelerine dedi ki:

"Bu duvarı delin, evin içinde falan yerde bir çuval kumaş vardır. Onu alıp getirin." Talebeleri bu emre uyup, duvarı yardılar. Kumaş dolu çuvalı buldular ve çıkarıp getirdiler. Sonra bir köşeye çekilip bir müddet oturdular. Bu sırada bir köpek sesi işitildi. Behâeddîn Buhârî hazretleri, talebesi Molla Necmeddîn'e; "Bir arkadaşınla gidip evin etrâfına bakın ne vardır?" dedi. Gidip baktılar ki, eve hırsızlar gelmiş, başka bir duvarı yarıp evde ne varsa almışlar. Gidip bu durumu Behâeddîn Buhârî hazretlerine haber verdiler. Talebeler bu hâle şaştılar. Sonra tekrar talebeleri ile birlikte önceki misâfir oldukları eve döndüler. Sabahleyin, gece o evden aldırdığı kumaş dolu çuvalı sâhibine gönderdi. Talebelerine; "Gece buradan geçerken, bu malınızı alarak hırsızların çalmasına mâni olduk, bu malınızı hırsızlardan kurtardık." demelerini tenbih etti. Onlar da götürüp sâhibine teslim ederek durumu anlattılar. Behâeddîn Buhârî, bundan sonra talebesi Molla Necmeddîn'e dönüp;

"Eğer sen emrimize uyup da bu hizmeti yapsaydın, sana çok sırlar açılacak ve çok şey kazanacaktın. Neyleyelim ki, nasîbin yokmuş." dedi. Molla Necmeddîn ise, yaptığına çok pişmân olup, yanıp yakındı.

BEHÂEDDÎN'E UY!

Âlimlerden biri, Behâeddîn Buhârî'nin talebelerinden bir grupla Irak'a gitti. O anlatır: "Yolda Semnân şehrine varınca, burada ismi Seyyid Mahmûd olan, mübârek bir kimsenin bulunduğunu ve hocamızı çok sevenlerden olduğunu duyduk. Topluca onun ziyâretine gidip, hocamıza bağlılığının sebebini sorduk. Dedi ki:

"Resûlullah efendimizi rüyâda gördüm. Çok güzel bir yerdeydi. Yanında heybetli bir zât vardı. Ben, Resûlullah'a tevâzu ve edeb ile yaklaşıp; "Sohbetinizle şereflenemedim, bereketli zamânınızda ve huzûrunuzda bulunamadım, bu büyük ve eşsiz saâdeti kaçırdım, şimdi ne yapayım?" diye arz ettim. Bana; "Bereketime ve beni görmek fazîletine kavuşmak istersen, Behâeddîn'e uy!" buyurdu. Sonra yanında duran mübârek zâtı işâret etti. Bundan önce Behâeddîn Buhârî'yi görmemiş idim. Uyanınca, ismini ve şeklini, şemâilini bir kitabın üstüne yazdım. Uzun zaman sonra, bir manifaturacı dükkânında oturuyordum. Nûrlu ve heybetli bir zât gördüm. Geldi ve dükkânda oturdu. Yüzünü görünce, o simâyı hatırladım. Birden bende büyük bir hâl ve değişme oldu. Kendimi toparlayınca, evime gelip şereflendirmesini ricâ ettim. Kabûl buyurdu. Kalktık, o önde ben arkalarında yürüdük. Bizim eve gelinceye kadar, hiç dönüp bana bakmadı. Ondan gördüğüm ilk kerâmet buydu. Çünkü o, bizim evin nerede olduğunu, daha önceden bilmiyordu. Doğruca bizim eve gitti. Sonra kütüphânemin bulunduğu odaya girdi. Çok kitabım vardı. Elini uzatıp bir kitap çıkardı. Bana uzattı ve;

"Bu kitâbın üzerine ne yazdın?" buyurdu. Bir de ne göreyim. Yedi sene önce gördüğüm ve târihini

yazdığım rüyâ orada yazılı idi. Bu kerâmetlerinden, daha ilk anda bende büyük bir hâl hâsıl oldu. Kendime gelince, bana lutf ile mukâbele edip, beni talebeliğe kabûl buyurdu ve kapısında hizmet edenlerin saâdeti ile şereflendirdi."

1) Makâmât-ı Muhammed Behâeddîn Nakşibend (Selâhüddîn ibni Mübârek el-Buhârî)

2) Reşahât; s.78

3) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.44

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.144

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.990

6) Mu'cem-ül-Müellifîn

7) Kâmûs-ul-A'lâm; c.2, s.1412

8) Hadâik-ul-Verdiyye; s.125

9) Mektûbât (İmâm-ı Rabbânî); c.3, 123. Mektub

10) Nefehât-ül-Üns; s.418

11) Rehber Ansiklopedisi; c.16, s.33

12) El-Hadâikü'l-Verdiyye

13) İslâm Meşhurları Ansiklopedisi; c.1, s.439-459

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.16-55

BEHÂEDDÎN KIŞLAKÎ;

Buhârâ'da yetişen hadîs âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Buhârâ yakınlarında bulunan Kışlak köyünde doğdu. Buraya nisbetle Kışlakî denilmiştir. Doğum ve vefât târihleri tespit edilemeyen Kışlakî, sekizinci asırda yaşadı. Dokuzuncu asrın başlarında vefât ettiği bilinmektedir.

Çevresinde bulunan büyük âlimlerin sohbetlerinde bulunarak yetişen Kışlakî, ilimde yükselerek, zamânındaki âlimlerin önde gelenlerinden oldu. Bundan sonra, talebe okutmak, ders vermek sûretiyle hizmete başlayan Kışlakî hazretleri, Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin hocalarındandır.

Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, tasavvuf yolunun daha başında iken, Nesef beldesinde tesâdüfen Mevlânâ Behâeddîn Kışlakî'yi gördü. Bundan sonra onun sohbet ve hizmetine can atar oldu.

Kışlakî hazretleri, Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî'yi daha ilk gördüğünde; "Sen öyle yükseklerde uçacak bir kuşsun ki, bu yolda senin arkadaşın ve uçuş yoldaşın Ârif Dikgerânî olsa gerektir." dedi. Bu söz üzerine Şâh-ı Nakşibend, Mevlânâ Ârif'i bir an evvel görmek iştiyâk ve arzûsuyla yanmaya başladı. Onun bu hâlini anlayan Kışlakî, Behâüddîn-i Buhârî'ye; "Gönlün Mevlânâ Ârif'i çok çekiyorsa, çağırayım gelsin." buyurdu. Vakit öğle vakti idi. Bu sırada Ârif-i Dikgerânî hazretleri oraya iki buçuk günlük mesâfede bulunan köyünde çiftini sürmüş öğle namazını da edâ ettikten sonra talebeleri ile sohbet etmekte idi. Behâeddîn Kışlakî evinin damına çıkarak; "Ârif, Ârif, Ârif!" diye üç defâ seslendi. Sesi Allahü teâlânın izni ile mekân duvarını aşıp Ârif-i Dikgerânî hazretlerine ulaştı. Mevlânâ Ârif derhâl sohbeti kesip yanındakilere; "Beni Mevlânâ Behâeddîn Kışlakî çağırıyor. Hemen gitmeliyim. Sizler evlerinize dönebilirsiniz." dedi. Acele ile yola çıktı. Aralarında bulunan mesâfeyi bir anda aldı. Kışlakî ile Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin bulundukları yere geldi. Behâeddîn-i Buhârî ile Ârif Dikgerânî'nin ilk karşılaşmaları, Kışlakî hazretlerinin vâsıtası ile bu şekilde oldu.

Behâeddîn Kışlakî hazretlerinin dergâhı, talebelerle dolar taşardı. Dergâhına gelenlere, eğer feyz ve bereketlere kavuşmak, Allahü teâlâ katında makbul bir zât olmak istiyorlarsa öncelikle nefsin arzularını terkedip tam bir ihlâs ve samîmiyetle hocasının hizmetinde olmanın ehemmiyetini anlatırdı. Bir defâsında, yeni gelen bir talebesine bu durumu îzâh etmek için; "Mutfakta bir derviş var. Git onu gör." buyurdu. Bu yeni talebe mutfağa gittiğinde, sırtına odun yüklenip mutfağa taşıyan birisini gördü. Bu yeni talebe, böylece hafif ve ağır demeden, ne hizmet varsa hemen el atmak îcâb ettiğini, büyüklere hizmetin insana neler kazandıracağını anladı.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri bir gün talebeleri ile sohbet ederken onlara Behâeddîn Kışlakî hazretlerinin bu hâllerinden bahsettikten sonra buyurdular ki: "İhlâs ile sırf Allahü teâlânın rızâsı için bunca hizmetler edip, bu yolda nefislerini hiçe indirmiş nice insanlar vardır. Onların eriştikleri devlet başka hiç bir devletle mukâyese kabûl etmez. Siz hizmette bu dereceye ulaşamazsanız bile kabûl ve takdir ediniz ki, böyleleri mevcuttur.

Behâeddîn Kışlakî hazretleri pekçok talebe yetiştirdikten sonra dokuzuncu asrın başlarında Rahmet-i Rahmâna kavuştu.

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.49

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.78

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.269

BEHÂEDDÎN BİN LÜTFULLAH;

İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi Mevlânâ Behâeddîn bin Şeyh Lütfullah'tır. Doğum târihi kaynaklarda bulunamamıştır. 1490 (H.895) senesinde Edirne'de vefât etti.

Babası Şeyh Lütfullah, Hak yolu yolcularının rehberi ve helâke uğrayanların, İslâmiyetten uzaklaşanların kurtarıcısı Şeyh Hâcı Bayrâm hazretlerinin önde gelen halîfelerinden idi. Bu sebeple Behâeddîn, daha küçük yaşta iken o yüce velînin elini öpmek ve duâsına kavuşmak şerefine nâil oldu. Hâcı Bayrâm-ı Velî hazretleri tâcını Behâeddîn'e hediye etti. O bu tâcı ömrünün sonuna kadar başından çıkarmadı ve eriştiği dereceleri hep Hâcı Bayrâm-ı Velî hazretlerinin tasarrufu bereketi bildi.

Zamânındaki büyük âlimlerden ilim öğrenerek yetişen Mevlânâ Behâeddîn, daha sonra Hâcezâde Muslihuddîn Mustafa bin Yûsuf'un hizmetine girdi. Kısa zamanda yükselerek, Hâcezâde'nin ders vekîli oldu. Önce gelen hakîkî İslâm âlimlerinin yaptıkları gibi edebe riâyet ile ilmini arttırdı ve büyük âlimlerden oldu.

İlminin çokluğu ile berâber, fazîlet ve güzel hâllerde de çok üstün idi. Vakitlerinin çoğunu ilim ve ibâdete ayırdı.

İlimde çok yükselip, insanlara faydalı olacak, ders verecek hâle gelince, Balıkesir Medresesine müderris oldu. Sonra Bursa'da Yıldırım Bâyezîd Han Medresesinde görevli iken, Fâtih Sultan Mehmed Han tarafından İstanbul'da yaptırılan Sahn-ı Semân medreselerinden birine tâyin edildi. Bir müddet sonra, bu vazîfeye Magnisâvîzâde'nin tâyin edilmesi ile, tekrar Bursa'daki vazîfesine döndü. Bir zaman sonra, kendisini sırf ibâdet ve tâata vermek, başka hiçbir şeyle meşgûl olmamak istedi. Bunun için müderrislik vazîfesini bırakıp, Balıkesir'de yerleşti. İnsanlardan ayrı, kendi hâlinde yaşamayı tercih etti.

Sultan İkinci Bâyezîd Han, Edirne'de büyük ve mükemmel bir medrese yaptırınca, buraya, ilk müderris olarak bizzât Mevlânâ Behâeddîn'i tâyin etti. Böylece bu kıymetli vazîfeye tekrar başladı. Mevlânâ Behâeddîn hazretleri 1490 (H.895) senesinde vefâtına kadar bu görevde

kaldı. Pekçok talebe yetiştirdi. İnsanlar ondan çok istifâde ettiler. Vefâtı üzerine şu târih düşürüldü:

"Asrın âlimi Behâeddîn'i kaybettik

Rabbim ona rahmet et diye târih dedik."

Rivâyet olunur ki, Mevlânâ Behâeddîn hazretleri, bir gün Edirne'de velîlerden birine rastladı. O zât Mevlânâ'ya; "Yolculuk zamânı yaklaştı. Âhirete göç etmek zamânı geldi. Devamlı âhiret hazırlığında bulunmalı değil mi?" diye hitâb etti. Mevlânâ tebessüm ederek; "Evet!" mânâsına başını salladı.

Bu konuşmadan sonra evine gelen Mevlânâ, vasiyetini yaptı.Yedi gün hasta yattıktan sonra vefât etti. Onu sevenler, vefâtına çok üzüldüler.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye (Arabî); c.1, s.219

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi(Mecdî Efendi); s.213

3) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.162

4) Edirne ve Paşa Livası; s.99-100

BEHÂEDDÎN MECZÛB EL-KÂDİRÎ;

Mısır'da yetişen büyük velîlerden. Behâeddîn Meczûb el-Kâdirî diye tanınır. Doğum târihi ve yeri tesbit edilememiştir. 1514 veya 1516 (H.922) senesinde Mısır'da vefât etti. Bâb-üş-Şa'riye denilen yerin yakınında defnolundu.

İlk zamanlarında Câmi-i Meydan-il-Kamh'da hatîblik ve aynı zamanda mahkemede vazîfe yapardı. Bir defâsında, kâdı, nikâh akdi yaparken, o da şâhid olarak orada idi. Bu sırada nikâhı yapılacak olan erkek; "Bize şâhid olarak sıradan kimseleri değil, şühûd sâhibi, yâni kalp gözü açılmış, kerâmet sâhibi evliyâdan şâhidler getiriniz. Nikâh şâhidlerimiz öyle kimseler olsunlar." dedi. O kimsenin bu sözü kendisine çok tesir eden Behâeddîn Meczûb, kendisinde aranılan hasletler olmadığı için çok mahcûb oldu ve yüzünü kapadı. Derhâl oradan çıkarak yürümeye başladı. Bu hâlde, şehrin yakınında bulunan Mukattam dağına vardı. Hiçbir şey yemeden ve içmeden, orada üç gün kaldı. Tasavvuf yolunda bulunmak, bu yolda çok ilerleyip bu yolun yüksekliklerine kavuşmak arzu ve şevki ile çok ağlayıp, Allahü teâlâya yalvardı. Nihâyet, tasavvuf hâlleri kendisini kapladı. Bundan sonra dünyevî vazîfesinden ve meşgûliyetinden tamâmen ayrılarak, kendisini tasavvuf yoluna verdi. Bu yolda ilerlemek için çok gayret gösterdi. Allahü teâlâ ve Resûlullah efendimizin ve bu yolun büyüklerinin aşk ve muhabbetlerinin kendisini sardığı, bu aşk ile kendinden geçmiş hâlde bulunan meczûb velîlerden birisi oldu.

Keşf ve kerâmetleri her tarafa yayıldı. Onun yüksek bir zât olduğunu âlim olanlar bildiği gibi, diğer insanlar da bilir, ona hürmet ve edeb gösterirlerdi. Cenâb-ı Hakk'ın lütfu olarak, keşiflerinde hatâ ve yanılma görülmez, doğru çıkardı.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.137

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.369

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.316

BEHÂEDDÎN VELED (Bkz. Sultan Veled)

BEHÂEDDÎN VELED (Bkz. Sultan-ül Ulemâ)

BEHÂEDDÎN ZEKERİYYÂ (Muhammed bin Kutbüddîn);

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Muhammed bin Kutbüddîn bin Kemâleddîn el-Kureşî el-Esedî el-Mültânî es-Sühreverdî, lakabı Şeyhülislâm ve Behâeddîn'dir. Künyesi Ebû Muhammed, nesebi (soyu) Peygamber efendimizin mensûb olduğu Kureyş kabîlesine dayandığı dedelerinin, 815 (H.200) yıllarında Hindistan'a geldikleri rivâyet olunmaktadır. Behâeddîn Zekeriyyâ, 1169 (H.565) senesinde Hindistan'da Mültân şehrinde doğdu. Yüz sene ömür sürdükten sonra, 1266 (H.665) senesinde orada vefât etti. Namazını Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ kıldırdı. Türbesi tanınmakta olup, halkın ziyaretgâhıdır.

Behâeddîn Zekeriyyâ, çocuk yaşta ilim tahsiline başladı.On iki yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. O sene babası vefât etti. Bundan sonra, ilim öğrenmek arzû ve iştiyâkı ile Horasan'a gitti. Buhârâ'da yedi sene ilim tahsil etti. Sonra hacca gitti. Hacdan sonra, Mekke-i mükerremede kalıp ilim tahsiline orada devâm etti. Kemâleddîn Muhammed el-Yemenî hazretlerinden hadîs-i şerîf okuyup, icâzet, diploma aldı. Bundan sonra Şam ve her biri ilim merkezi olan mübârek beldeleri ziyâret ederek, oralarda bulunan âlim ve tasavvuf büyükleri ile sohbet etti. Nihâyet Bağdât'a gelip o zamânın büyük velîlerinden Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin talebelerinden oldu. Kısa zamanda yetişerek, hırka giyme nîmetine kavuştu. Bir gün rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Bir evde oturuyordu. Şeyh Şihâbüddîn Sühreverdî ise, Peygamber efendimizin huzûrlarında ayaktaydı. Duvardaki ipte birkaç hırka asılıydı. Şihâbüddîn Sühreverdî, talebesi Behaüddîn Zekeriyyâ'nın elinden tutarak, Resûlullah efendimizin mübârek ellerini öpmekle şereflendirdi. Peygamber efendimiz de ipte asılı hırkalardan birini işâret ederek; "Ömer (Şihâbüddîn Sühreverdî)! Bu hırkayı Behâeddîn'e giydir." buyurdu. Şihâbüddîn Sühreverdî buyurduğu gibi yaptı. Sabah olunca Şihâbüddîn Sühreverdî onu yanına çağırdı. Hocasının huzûruna varınca orada ipe asılı hırkayı gördü. Şihabüddîn Sühreverdî yerinden kalkıp Resûlullah efendimizin, rüyâda işâret buyurdukları hırkayı ona giydirip; "Ey Behâeddîn! Bu, Resûlullah efendimizin hırkasıdır. Ben arada vâsıtayım. Bunu kimseye izinsiz verememem." dedi. Evliyâlık yolunu, insanlara anlatmak için hocası tarafından icâzet verilerek memleketi olan Mültân'a gönderildi. Oraya gidip, hocasından öğrendiği yüksek hakîkat bilgilerini, kıymetli ve ince mârifetleri anlatmağa başladı. Onun bu gelişini beğenmeyip, kendisinin o beldede fazla olacağını düşünerek, kendisine; "Bu beldede âlimler var. Burası dolu, size burada yer yok." mânâsına, tam dolu bir kâse süt gönderdiler. Bundaki inceliği ve nükteyi iyi anlıyan Behâeddîn Zekeriyyâ, bunlara cevap olmak üzere; "Biz de âlimlerin gülü olmak üzere gönderildik." mânâsına, o kâsenin üzerine bir gül koyarak o kimselere geri gönderdi. Bu hâle hayret eden o kimseler, bu zâtın, tanımadıkları, bilmedikleri bambaşka birisi olduğunu anladılar. Yaptıklarına pişmân olup, hepsi de onun talebelerinden oldular. Orada, İslâmiyet bilgilerini anlattığını gören ilim âşıkları, her taraftan sohbetine koşmaya başladılar.

Behâeddîn Zekeriyyâ etrâfına nur saçıyordu. O zamanda Hindistan'da bulunan en büyük velîlerden Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker ve Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyâr Kâkî hazretleri ile aynı zamanda yaşamışlardır. Birbirlerini çok severlerdi ve birbirlerine çok bağlı idiler. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'in, Hâce Behâeddîn Zekeriyyâ'nın dayısı olduğu, aralarında akrabâlık bakımından da böyle bir yakınlığın bulunduğu rivâyet edilmiştir. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker ve Kutbüddîn-i Bahtiyâr Kâkî, Mültân'a geldiklerinde bunu ziyâret etmişler ve aralarında çok güzel sohbetler olmuştur. Birbirlerine olan muhabbet ve bağlılıkları o derecede idi ki, bir defâsında Hâce Behâeddîn, Ferîdüddîn'e yazdığı bir mektubunda; "Sizinle bizim aramızda Allah aşkının neşesi vardır." diye yazdı. O da, cevâbında; "Sizinle bizim

aramızda o aşkın neşesinden ziyâde Allah aşkının hakîkatı vardır." şeklinde yazdı.

Hâce Behâeddîn, bulunduğu beldede talebe yetiştirmekle kalmayıp, maddî bakımdan da insanların birçok hizmetlerinde bulunup, onlara faydalı oldu. Bulunduğu beldenin civârında, sırf ormanlık bölgelerde yaşayan, acı ve sıkıntı çeken insanlara yardım etti. Sulama kanalları ve su kuyuları açtırarak, bereketli yeşil tarlalar ve meyve bahçeleri meydana getirdi. Çok zaman ve emek isteyen bu işleri yaparken, talebe yetiştirmeyi hiç ihmâl etmeyip çok gayret gösterdi. Maddî bakımdan zengin bir kimse idi. Fakat bütün varlığını insanların faydasına ve Allahü teâlânın dînine hizmet etmeye harcadı. Ömrü boyunca bu hizmetinden hiç geri durmadı. Allahü teâlânın ve dîne hizmet eden büyüklerin aşkı ile yanardı. Bu aşkla yaşadı ve bu aşkla vefât etti. "Allahü teâlânın muhabbetiyle hakîkaten dolmuş olan kalbler, nasıl olur da bu aşkdan ve insanlara hizmetten kaçabilir." buyururdu. Talebelerinin bütün ihtiyaçlarını kendisi karşılardı. Bir zamanlar Mültân'da ciddî bir kıtlık olmuştu. Zamânın vâlisi bu büyük velînin yardımını istedi. Hâce Behâeddîn, malı çok olduğundan fakirlere, ihtiyaç sâhiplerine dağıtılmak üzere bol mikdârda tahıl, ayrıca yedi ölçek dolusu gümüş para gönderdi. Fakat kendisinin dünya malına hiç bağlılığı yoktu. Hepsini Allahü tealânın râzı olduğu, faydalı yerlere sarfederdi. "Mal sevgisi, hiçbir zaman Allahü teâlâya olan sevgi ve muhabbetimizi geçemez." buyururdu. Malın, kendisini Allahü teâlâdan uzaklaştıracağı kimseler için düşman olduğunu, mala düşkün olanların Allahü teâlânın rahmetinden uzaklaşıp, günaha ve kötülüğe doğru kayacaklarını bildirirdi. Mutfağında çeşitli ve lezzetli yemekleri hazırlattırır, kalabalık bir sofrada talebeleri ile birlikte yemek yerdi. Herkese iltifat eder, yemek esnâsında, etrâfında bulunanlara lokma ikrâm ederdi. Talebeler böyle iltifatlardan çok hoşlanırlar, böylece hocalarına olan muhabbet ve bağlılıkları daha da artardı. Yemek esnâsında, bâzan faydalı güzel şeyler anlatırdı. Bir akşam sofrasında, birlikte yemek yerlerken, talebenin birisi, aldığı bir lokma ekmeği çorbanın içine batırıp yedi. Hâce hazretleri bunu beğenip, sünnet olduğunu bildirdi ve; "Resûlullah efendimiz çorba tasına, lokmanın batırıldığı yemeğin üstünlüğünü, kendisinin diğer peygamberlere ve hazret-i Âişe'nin diğer kadınlara olan üstünlükleri gibi olduğunu bildirmişlerdir." buyurdu.

Malının çokluğuna rağmen, bunlara hiç muhabbeti yoktu. Bir gün talebelerinden birine içerden, içinde beş bin dînâr bulunan bir kutuyu getirmesini söyledi. Fakirlere dağıtacaktı. Talebe gitti. Biraz sonra gelip, kutuyu yerinde bulamadığını söyledi. Behâeddîn Zekeriyyâ; "Elhamdülillah." dedi. Biraz sonra talebe tekrar gelip, kutunun bulunduğunu söyleyince yine; "Elhamdülillah." dedi. Hâdiseye şâhid olanlar, her iki hâlde de hamdetmesinin hikmetini suâl ettiler. Bunlara cevâben buyurdu ki: "Dervişler için dünyâlık olan şeyin varlığı ile yokluğu birdir. O şey gelince sevinmezler, gidince üzülmezler. Kutunun kaybolup gittiğini öğrenince, kalbime baktım. Dünyâlığım gittiği için bir üzüntü hâlinin bulunup bulunmadığını, üzülüp üzülmediğini kontrol ettim. Bir değişme olmadığını anlayınca, Allahü teâlâya hamdettim. Kutunun bulunduğunu söyledikleri zaman bir sevinme hâli olup olmadığını yine kontrol ettim. Sevinç hâli bulunmadığını anlayıp, yine Allahü teâlâya hamdettim."

Hâce Behâeddîn, iyilik, lütuf, ikrâm ve ihsân sâhibi, eli açık, cömert bir zât idi. Misâfiri çok sever, çok ikrâmlarda bulunurdu. Onun zenginliği, fakirlerden ve zenginlerden bâzıları arasında çeşitli dedi-kodulara yol açtı. Allah adamlarının hâllerini anlıyamıyan bu zavallılar, o büyük zâtın mal toplamakla meşgûl olduğunu zannediyorlar; "Bizim bildiğimiz evliyânın dünyâ ile alâkası olmaz. Bunun ise, bu kadar malı var. Bu nasıl iştir." diyorlardı. Bunun gibi sözler, Behâeddîn hazretlerinin kulağına gidince, insanların dünyâlık şeyler ile meşgûl olmasına üzülerek; "Dünyânın tamâmının kıymeti nedir ki, bizde olan bir kısmının bir ehemmiyeti olsun? Allahü teâlâ, Nisâ sûresi 77. âyet-i kerîmesinde sevgili Peygamberine hitâb ederek meâlen; **"De ki, dünyâ metâ'ı** (menfaati ve ondan istifâde etme, faydalanma) **pek azdır** (ve çabuk sona ericidir.)" buyuruyor. Yılan ile arkadaşlık etmek, onun zehrini tanımayanlara zarardır. Ama zararını bilip iyi korunan için, yılanın ne zararı olabilir. Bunun gibi, dünyâ malı, kendisine gönül verenler, bunun zararını anlayamayanlar için elbette

zararlıdır. Fakat, zararını iyi anlayıp, kendisini koruyanlar, ona gönlünü kaptırmayanlarda dünyâlık bulunmasının hiç zararı olmaz." buyururdu.

Tevâzu sâhibi, gâyet alçak gönüllü idi. Hiç kızmazdı. Haddini bilmiyenlerden kendisini üzenler, rahatsız edip sıkıntı verenler, hattâ daha da aşırı giderek bağırıp çağıranlar, hakâret edenler olurdu. Bunların hepsine sabreder, hepsini affeder, hepsini hoşgörü ile karşılardı. Kendisine kötülük edenlere ve sıkıntı verenlere iyilik ile karşılık vermeye çalışırdı. Melek sıfatlı olup, çok yüksek bir velî idi. "Dervişliği seçenler, Allahü teâlâya götüren yolda denenirler, imtihan edilirler. Başkalarından gelen sıkıntılara karşı sâkin ve sabırlı olmak yetmez. Aynı zamanda onlara gül demeti sunabilmelidir." buyururdu.

Uzakta bulunan talebelerine mektup yazarak nasîhatlarda bulunurdu. Bir talebesine yazdığı mektup şöyledir: "Tasavvuf yolunda bulunan talebe; hâllerini kontrol etmeli, Allahü teâlânın rızâsından başka her şeyi gönlünden uzak tutmalı, insanlarla fazla görüşmemeli, Allahü teâlâyı anmaktan ve hatırlamaktan bir an uzak kalmamalıdır. Zikre kendisini alıştırmalıdır. Böyle bir alışkanlığı zikir ile yakınlığı yoksa, Allahü teâlânın sevgisine kavuşamaz."

Diğer bir mektubunda şöyle nasîhat etmektedir: "Bedenin selâmeti, sıhhati, az yemek; rûhun selâmeti, sıhhati, günâhları terk etmekte; dînin selâmeti, sıhhati ise Peygamber efendimize salât (hayır duâlar) getirmektir."

Behâeddîn Zekeriyyâ yine buyurdu ki: "Bir kalpte Allahü teâlâya olan aşk ateşi yok ise, o kalp ölü bir leş eti gibidir. Ama aşk ateşi varsa, o kalp, zât-ı ilahînin ve nîmetlerinin aynası hâline gelir."

NİÇİN HAMDETMİYEYİM?

Kerâmetler sâhibi, bir velîsidir Hakkın,
Kulların hizmetine, çalışmıştır bihakkın.

Dîne hizmet aşkıyle, kalbi hep çarpıyordu,
Bir şeyler yapmak için, fırsatlar arıyordu.

Zengin idi, malını, verdi İslâm yolunda,
Çünkü mal ve paranın, sevgisi yoktu onda.

Ne kadar çok idiyse, onun malı, serveti,
Çok idi o kadar da, o mallara nefreti.

Bir gün bir talebeye, buyurdu: "Odaya gir,
Beş bin dînar olacak, onları bana getir."

Talebe o odaya, girdi ve döndü geri,
Dedi ki: "Göremedim, içerde akçeleri."

"Elhamdülillah" deyip, dersine etti devam,
Olmadı bu hususta, onda hiç üzüntü gam.

Az sonra o talebe, içeri girdi yine,
Onları bulduğunu, arz etti kendisine.

Hazret-i Behâeddîn, aldı "Peki" diyerek,
Devâm etti dersine, bir daha hamd ederek.

Merak etti talebe, dedi ki: "Efendim siz,
Her iki halde dahi, yine hamd eylediniz."

Buyurdu ki: "Evlâdım, niçin hamd etmiyeyim?

Rabbimiz imân vermiş, dünyâlığı nideyim?

Paranın varlığıyla, yokluğu bu dünyâda,
Müsâvîdir, değişmez, dervişlerin yanında.

Dünyâ elden çıkınca, üzüntü duymazlar hiç,
Ele geçirince de, bulmazlar aslâ sevinç.

Ben dahi birincide, nazar ettim kalbime,
Gördüm ki üzüntü yok, hamd eyledim Rabbime,

İkinci seferde de, kalbime ettim nazar,
Gördüm ki bir sevinç yok, şükr eyledim, o kadar.

Bir kul ki Allah'ını, seviyorsa eğer çok,
Fark etmez ona göre, dünyâlık var veyâ yok."

Bu cevap, talebenin, sürûr verdi gönlüne,
Daha arttı yakîni, onun büyüklüğüne.

Hazret-i Behâeddîn, tevâzu sâhibiydi,
Kendini üzenlere, sabır küpü gibiydi.

Hattâ o, kendisine, kötülük edenlere,
İhsân ve ikrâmlarda, bulunurdu çok kere.

Derdi ki: "Hak yolunda, yürüyen kimseleri,
Rabbimiz imtihana, tâbi tutar ekseri.

Kulların cefâsından, olunca mutazarrır,
Hiç karşılık vermeyip, göstermeli hep sabır.

Sırf sabır kâfi değil, hattâ o insanlara,
Ayrıca gül demeti, sunmalıdır onlara."

Bu Allah adamı da, zengindi, malı çoktu,
Bu yüzden bâzıları, yapardı dedi-kodu.

Meselâ derlerdi ki; "Bu nasıl evliyâdır?
Hepimizden daha çok, malı ve mülkü vardır."

O, bunları duyunca, buyurdu: "Ey insanlar,
Hak teâlâ dünyâyı, sevmiyor zerre kadar.

Dünyânın tamâmının, olmayınca kıymeti,
Olur mu bir kısmının, hiç bir ehemmiyeti?

Evet, o dünyâlıktan, çok var ise de bizde,
Lâkin muhabbetleri, hiç yoktur kalbimizde."

NEFSİNİZİ HESÂBA ÇEKİN!

Behâeddîn Zekeriyyâ; vasiyetnâmesinde buyuruyor ki: "Kulların, Allahü teâlâya sıdk ve ihlâs ile ibâdet etmeleri gerekir. Bu ise, ibâdetlerde ve zikirlerde Allahü teâlâdan başkasına âit düşünceleri atmak, yok etmek, bunları sırf Allahü teâlâ için yapmakla mümkün olur. Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için hâllerinizi güzelleştirip düzeltmekten, sözlerinizde ve işlerinizde nefsinizi hesâba çekmekten başka yol yoktur. İhtiyacınız kadar konuşun ve iş yapın. Bir şey yapacağınız ve bir şey söyleyeceğiniz zaman önce Allahü teâlâya sığının. Yapacağınız ve söyleyeceğinizin hayırlı bir şey olması için O'ndan yardım dileyin. İhtiyâcınızdan fazlasını istemeyiniz.

Zikre, Allahü teâlâyı hatırlamaya devâm ediniz. Zikir; tâlibi, bu yolda ilerlemek isteyeni, mahbûba,

Allahü teâlâya kavuşturur. Muhabbet, her türlü kir ve lekeyi yakıp temizleyen bir ateştir. Bu hakîkî muhabbet hâsıl olunca, artık zikreden, zikrolunanı müşâhede ile, görür gibi zikreder. İşte böyle yapılan zikir, felâha, kurtuluşa ereceklere vâd olunanların yaptığı zikirdir. Nitekim Allahü teâlâ, Cum'a sûresinin onuncu âyet-i kerîmesinin sonunda meâlen; **"**(Her halinizde) **Allahü teâlâyı çok zikredin ki** (dünyâ ve âhirette) **felâh bulasınız** (kurtuluşa eresiniz)**."** buyuruyor.

1) Kâmûs-ül-A'lam; c.2, s.1411

2) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.32

3) Tıbyân-ül-Vesâil; c.2, s.151a

4) Sefînet-ül-Evliyâ; s.114

5) Nefehât-ül-Üns; s.583

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.122

BEHÂEDDÎNZÂDE (Muhyiddîn Muhammed bin Behâeddîn);

Osmanlılar zamânında Anadolu'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Tefsîr, hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Behâeddîn bin Lütfullah, lakabı Muhyiddîn'dir. Behâeddînzâde ve Behâî diye tanınır. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1545 (H.952) senesinde Kayseri'de vefât edip, hocasının hocası Şeyh İbrâhim-i Kayserî hazretlerinin yanına defn olundu.

Çocukluğundan îtibâren tam bir edeb ve terbiye ile yetiştirilen Muhyiddîn Efendi, ilim öğrenmek çağına geldiğinde, ilk tahsîlini zamânının âlimlerinden olan babası Behâeddîn bin Lütfullah'ın huzûrunda yaptı. Ayrıca; Mevlânâ Hatîbzâde, Müslihuddîn Kastalanî ve Sultan Bâyezîd Han Gâzinin hocası Mârûfzâde gibi devrin meşhûr âimlerinden ilim öğrendi. Bu mübârek zâtların bereketli sohbetlerinde bulunmakla, kısa zamanda yetişip ilim ve fazîlette emsâl ve akrânından ileri geçti. Zâhirî ilimlerin tahsîlini tamamladıktan sonra, tasavvuf yoluna yönelerek, büyük âlim ve evliyâ Şeyh Muhammed İskilibî'nin huzûr ve hizmetlerine vâsıl oldu. Bu yolda ilerlemek için çok gayret etti. Hocasının bereketli nazarlarına kavuşmak için bir an yanından ayrılmadı. Verdiği her emre; "Baş üstüne." deyip sarıldı. Bu ihlâs ve samîmî gayretlerinin mükâfatı olarak, tasavvuf yolunda da kemâle gelip, parlayan sabah güneşi misâli etrafı aydınlatmaya, feyz ve nûr saçmaya başladı. Evliyâlık derecelerinin yüksekliklerine, mânevî kemâlâta kavuştu. Talebeleri yetiştirmek üzere hocasından icâzet aldı. Bundan sonra asıl vatanı olan Balıkesir'e yerleşti ve orada bir mikdâr insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl oldu. Talebe yetiştirdi.

Bu arada, Muhammed İskilibî'nin talebelerinin en yükseği ve halîfesi olan Abdürrahîm Müeyyedî de, hocasının İstanbul'daki zâviyesinde talebe yetiştirmekle meşgûl idi. Onun vefâtından sonra Behâeddînzâde, hocasının mânevî işâreti üzerine İstanbul'a geldi. Hocasının zâviyesine yerleşerek ders vermeye başladı.

Behâeddînzâde hazretlerinin sohbetleri gâyet tatlı idi. Dinleyenlerin gönlünü çeker, bağlananların kalplerini mânevî kirlerden temizlerdi. Allahü teâlânın nîmetlerinin kendisinde tecellî ettiği bir kimse idi. Mübârek sînesi ilim hazînesi idi. Dili hep hakkı söylerdi. Her sözü hikmet dolu idi. Mübârek vücûdu mutlak nûr idi. İslâmiyetin emir ve yasaklarını gözetmekte gâyet titiz ve gayretli idi. Bunun için çok çalışırdı. Hakkı, doğruyu söylemekten çekinmezdi. Hakkı ve bâtılı ayırmakta keskin kılıç gibi idi. Kimseden korkmazdı. Bu hususta başkalarının ayıplamalarından çekinmezdi.

Fen ve din ilimleri ile Arap dili üzerinde çok geniş ve tam bilgiye sâhip idi. Tefsîr ve hadîs ilimleri üzerinde de çok geniş ihtisâsı vardı. Kelâm ilmi ile tasavvuf ilmini cemedip,

kendisinde topladı, birleştirdi. Görünüşte bu iki ilim, birbirinden ayrı gibi idi. Bu ayrılık, tasavvuf âlimleri ile kelâm âlimlerinin bir meseleyi ifâde etmekte kullandıkları kelimelerin çeşitli ve değişik olmasından meydana geliyordu. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin **Fıkh-ı Ekber'**ini şerh ederek, kelâm ve tasavvufun ayrı gibi görünen kısımlarını en iyi şekilde îzâh edip açıkladı. Ayrı zannedilen yerleri ortadan kaldırdı.

Şüpheli olmak korkusu ile mübah, izin verilen şeylerin çoğundan sakınır, dünyâdan ve dünyalık şeylerden uzak dururdu. İslâmiyetin emirlerine tam uyardı. Tasavvuf yolunun inceliklerine, edeplerine çok riâyet ederdi. Devrin âlimleri onun Kutbü'l-aktâb denilen yüksek evliyâdan olduğunu belirtmişlerdir. Şeyh Behâeddînzâde tasavvufa dâir çok risâle yazmıştır. Allahü teâlânın emirlerini, Resûlullah efendimizin sünnetini yaymak ve bu kıymetli bilgileri insanların öğrenerek iki cihân saâdetine kavuşmaları yolunda çok gayretli ve fedâkâr olup, kendisini bu yolda adamış, vakfetmiş idi. Hakkı ve bâtılı ayırd etmekte ve bildirmekte pervâsız ve korkusuz idi.

Osmanlı âlimlerinin en büyüklerinden Müftü Zenbilli Ali Cemâlî Efendi, ömrünün sonlarına doğru hastalanıp gücü kuvveti kalmamıştı. Uzun zaman hasta yattı. Fetvâ yazmakta zorluk çekiyordu. Pâdişâh ve âlimler kendisine bu işte yardımcı olmak üzere birini nâib, vekil seçmesini istediler. Zenbilli Ali Efendi, verâ ve takvâsından dînin emirlerini hakkıyla gözetmesinden ötürü bu işe Behâeddînzâde'yi münâsip gördü. Şeyh Behâeddînzâde, Zenbilli Ali Efendinin 1526 yılında vefâtına kadar bu görevde kaldı.

Rivâyet edilir ki, Behâeddînzâde Muhammed Muhyiddîn Efendi zamânında bâzı uygunsuz hâller zuhûr etmişti. Bu hâllere devlet ileri gelenlerinden de bulaşanlar oluyordu. Behâeddînzâde hazretleri sohbet meclislerinde meydana çıkan bu uygunsuz hâllerin, Resûlullah efendimizin bildirdiği hükümlere uygun olmadığını ve bunların derhâl yok edilmesini, bâzı densiz kimselerin dînimize uymayan işler yapmalarına müsâade edilmeyip, bunlara mâni olunması gerektiğini söyledi. Onun bu sözleri, o uygunsuz kimselerin kulağına gidince, onlar bu zâta sinirlendiler. Hattâ öyle oldu ki, Behâeddînzâde'nin talebeleri, o uygunsuz kimselerin, hocalarına bir zarar vermelerinden endişelenmeye başladılar. Bu endişelerini kendisine arzettiklerinde, dil anahtarı ile söz kilidini açarak, şu mühim ve açık cevâbı verdi:

"Dostlarım! Sizin korku ve endişeniz bende yoktur. Allahü teâlânın izni ve koruması ile onların zararından korkmam. Eğer beni öldürecek olurlarsa şehîd olurum. Hapsederlerse, benim için uzlet ve halvet olur. Yâni orada yalnız başıma ibâdet ve tâat ile meşgûl olurum. Eğer beni bu beldeden uzaklaştırırlarsa, hicret etmiş olurum. Bunların hepsi, Hakk'ı taleb edenler için saâdettir. Hepsinin karşılığında nihâyetsiz sevaplar ve sayısız faydalar vardır." Onun bu sözlerini dinleyenler, dînimizin emirlerine ne kadar bağlı olduğunu, din gayretinin çokluğunu ve Allahü teâlânın rızâsını başka her şeyden üstün tuttuğunu böylece daha iyi anladılar.

Behâeddînzâde Muhammed Muhyiddîn Efendi 1544 (H.951) senesinde hacca gitti. Ertesi sene dönüşünde Kayseri'de vefât edip, hocasının hocası olan İbrâhim Kayserî'nin yanına defnolundu.

Behâeddînzâde'nin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Şerhu-Esmâ-il-Hüsnâ, 2) Şerhu Fıkh-ı Ekber li Ebî Hanîfe, 3) Tefsîr-ul-Kur'ân.** Bunlardan başka tasavvufa dâir birçok risâle de yazmıştır.

RÜYÂNIN TÂBİRİ BUDUR

Şakâyık-ı Nu'mâniyye isimli meşhûr eserin sâhibi olan ve Taşköprüzâde diye tanınan Ahmed bin Mustafa Efendi, İstanbul'da Sahn-ı Semân medreselerinden birinde müderrislik yapmakta iken,

başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatır:

"Fâtih medreselerinde müderris idim. Bir gece, gecenin üçtebiri geçtikten sonra teheccüd namazını kıldım. Bundan sonra uyumuşum. Rüyâmda kendimi Medîne-i münevverede Resûlullah efendimizin huzûrunda gördüm. Başıma bir taç giydirdi. Bu rüyânın tesiri ve heyecânı ile büyük bir sevinç içerisinde yattığım yerden doğruldum. Abdest alıp, âdetim üzere Kâdı Beydâvî hazretlerinin tefsîrini mütâlaaya başladım. Bu mübârek ve saâdet dolu gecenin sabahında gördüğüm rüyâyı hiç kimseye anlatmadım. Sabah namazından sonra Behâeddînzâde hazretleri bir haberci göndermiş. Gelen haberci selâm verdikten sonra dedi ki:

"Behâeddînzâde Efendi size selâm ediyor. İnşâallah pek yakın bir zamanda zât-ı âlileri kâdılık makâmına getirilecektir. Bu gece gördüğü rüyânın tâbiri budur dedi." Hâlbuki rüyâyı kimseye anlatmamıştım. Behâeddînzâde Muhyiddîn Efendi, gayb âleminden keşf yolu ile rüyâmı anlamıştı. Bu vak'adan kısa bir zaman sonra kendisini ziyârete gittim. Gördüğüm rüyâyı ve kendisi tarafından gelen habercinin naklettiği tâbiri anlattım. Rüyâmın tâbirinin aynen öyle olduğunu bildirip, yakın zamanda kâdı olacağımı müjdeledi. Bu sohbet esnâsında, kâdılığı taleb etmediğimi, mesûliyetinden korktuğumu söyledim. Bunun üzerine:

"Kâdılık mesleğini taleb etme. Bu mesleğe istekli ve hırslı olmak uygun değildir. Ama talep ve rağbet etmediğin hâlde bu vazîfe verilirse, o zaman da reddetmeyip kabûl etmen gerekir." buyurdu. Bu çok güzel ve tesirli sözler gönlüme rahatlık verdi. Aradan çok zaman geçmemişti ki, bana Bursa kâdılığı verildi. Behâeddînzâde'nin sözlerini hatırlayıp, bu vazîfeyi kabûl ettim."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye; c.1, s.483

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.427

3) Sicilli Osmânî; c.4, s.344

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.293

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.120

6) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.238

7) El-A'lâm; c.6, s.60

8) Kevâkib-üs-Sâire; c.2, s.29

9) Keşf-üz-Zünûn; s.1034, 1287

10) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.181

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.317

12) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.3, s.1556

BEHİŞTÎ;

Osmanlılar zamânında yetişen İslâm âlimlerinden ve tasavvuf büyüklerinden. Edîb ve şâir. İsmi, Ramazan olup babasınınki Abdülmuhsin'dir. Behiştî diye tanınıp meşhûr oldu. Edirne vilâyetine bağlı Vize kasabasında doğup yetişti. Doğum târihi tesbit edilememiştir. Daha çok Çorlu'da ikâmet etti.

Doğup yetiştiği şehirde, zamânın âlimlerinden ilim öğrendi. Bu maksadla çeşitli yerlere gitti. Zamânının büyük âlim ve fâdıllarından olan Muhaşşî Sinân Efendinin yanında dânişmend, yardımcı iken, İstanbul'daki evliyânın büyüklerinden Merkez Efendi hazretlerinin talebeleri arasına girerek, o büyük zâttan feyz almaya başladı.

Merkez Efendinin sohbet ve hizmetinde yetişerek kemâle geldikten sonra Çorlu'ya gidip yerleşti. Uzun seneler, imâmlık, vâizlik ve hatîblik yaptı. Fesâhat ve belâgatı çok kuvvetli idi. İfâdesi çok güzel olup, herkes onun tesirli vâz ve sohbetlerinde bulunmak için can atardı.

Şöhreti her tarafa yayıldı.

Çorlu'da kaldığı evin yanında bir tekke yaptırdı. Orada talebelere ders okuttu. Bir çok kimse kendisinden istifâde etti. Vefâtına kadar, burada ilme ve ilim tâliplerine hizmet eden Behiştî, 1571 (H.979) ve başka bir rivâyetle 1569 (H.977) senesinde vefât edince, tekkesinin avlusunda defnolundu.

Zâhirî ve bâtınî ilimlerde derin âlim, tasavvuf yolunda yüksek derece sâhibi ve mübârek bir zât idi. Çok ibâdet ederdi. Dünyânın mevkıine ve malına düşkün değildi. Zühd ve verâ sâhibi idi. İlim, irfân ve mârifetteki üstünlüğü ile birlikte, şiir ve edebiyâttaki kâbiliyeti de fevkalâde idi. Arab edebiyâtını çok iyi bilirdi. Şiirleri pek makbûldür.

Behiştî bâzı kıymetli eserler de yazmıştır. Sâdüddîn-i Teftâzânî hazretlerinin **Şerh-i Akâid** isimli eserine ve **Âdâb-ı Mes'ûdî** adlı esere hâşiye yaptı. **Şerh-i Miftâh'**a ve **Câmi'** isimli esere de ta'lîk yaptı. Ayrıca; **Cem Şah ve Âlem Şah** isminde manzum bir eseri ve yarısı nazım, diğer yarısı da nesir hâlde olan **Süleymânnâme** isminde eseri de vardır.

Behiştî hazretlerinin şiirlerinden bâzı beyitler:

Visâlın Kâbe'dir, rûz-ı ecel azmi zamânıdır

Kefen ihrâmı, tâbût, ol yolun taht-ı revânıdır.

(Sana kavuşmak Kâbe'ye kavuşmak demektir. Ecel günü ise dünyâdan gitme zamânıdır. Bu yolda kefen ihram, tabût da yürüyen bir tahttır.)

Bülbül-i gülşen-i kudsüm bu cihân dâmımdır

Beni bunda tutan ol serv-i gül-endâmımdır.

(Ben aslında mukaddes ve azîz olan gül bahçesinin bülbülüyüm. Fakat vücûd denen dünyâ evinde hapsedildim. Beni burada eğleyen boyu gül gibi olan ve salınan servi boylu sevgilidir.)

Yâ sabır, yâ sefer derler, ne Rûm ü ne Acem kaldı

Dolaştım rub'ı meskûnu, hemen mülk-i adem kaldı.

(Âşık için yâ sabır yahut da sefer lâzımdır. Ben Anadolu'dan, Acem mülküne kadar dünyânın dört bir tarafını gezdim, gezip görmediğim sâdece yokluk ülkesi kaldı.)

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.171

2) El-A'lâm; c.3, s.33

3) Kâmûs-ul-A'lâm; c.2, s.1419

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.387

5) Şakâyik-i Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.156

6) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.42

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.320

8) Tezkiret-üş-Şuarâ; c.1, s.226

BEHLÜL-İ DÂNÂ;

Meczûb. Hak âşığı. Çok tanınmış evliyâdan biri. Asıl ismi Vüheyb bin Ömer Sayrâfî'dir. Behlûl-i Dânâ adıyla şöhret buldu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. Kûfeli olduğu hâlde ömrünün çoğunu Bağdât'ta geçirdi. Hârûn Reşîd'in kardeşi olduğuna dâir rivâyetler

varsa da aslı yoktur. Hârûn Reşîd'e nasîhat verirdi. Herkese ders olacak hikmetli sözleri çok meşhûrdur. 805 (H.190) senesi Bağdât'ta vefât etti. Dicle kenarında Şunûziyye kabristanlığına defnedildi.

Behlül-i Dânâ, zamânın büyüklerinin sohbetlerinde bulundu. Eymen bin Nâbil, Amr bin Dînâr ve Âsım bin Ebi'n-Necîd'den hadîs-i şerîf öğrendi. İbretli mânâlı sözler söyledi. Menkıbeleri dilden dile aktarıldı.

Behlül-i Dânâ bir gün Bağdât sokaklarından birinde giderken, oynayan çocuklar gördü. Çocuklardan biri ise bir köşeye çekilmiş onlara bakıyor ve ağlıyordu. Behlül-i Dânâ o çocuğun yanına gitti ve; "Ey çocuk niçin ağlıyorsun? Gel sana bir şeyler alayım da sen de arkadaşlarınla oyna." dedi ve çocuğun başını okşadı. Çocuk bakışlarını Behlül'e çevirdi ve; "Ey aklı az adam! Biz oyun için yaratılmadık." dedi. Behlül bu söze şaştı ve çocuğa; "Ey oğlum! Peki niçin yaratıldık." diye sordu. Çocuk; "Allahü teâlâyı bilmek ve O'na ibâdet etmek için." dedi. Behlül hazretleri; "Peki bunun öyle olduğunu nereden biliyorsun?" diye sordu. Çocuk, Mü'minûn sûresinin 115. âyet-i kerîmesini okuyuverdi. Meâlen; **"Sizi ancak boşuna yarattığımı ve gerçekten bize döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?"** Hazret-i Behlül tekrar; "Ey çocuk. Sen hakîmâne konuştun. Bana biraz daha nasîhat et." dedi ve ağlamaya başladı. Kendinden geçmişti. Kendine geldiğinde çocuğa; "Ey oğlum! Senin günâhın yok. Sen bir çocuksun. Nasıl oluyor da böyle düşünebiliyorsun?" diye sordu. Çocuk da; "Ey Behlül! Babamı ateş yakarken gördüm. İri odunları küçük çırpılarla tutuşturuyordu. Ben de Cehennem'in yanan küçük odunlarından olacağımdan korkuyorum." dedi. Bu sözler üzerine Behlül-i Dânâ hazretleri tekrar ağladı. Kendinden geçti. Kendine geldiğinde çocuğu yanında göremedi. Oradakilere bu çocuğun kim olduğunu sordu. Onlar; "Tanımadın mı?" dediler. Behlül; "Hayır." deyince, onlar; "Bu, hazret-i Hüseyin evlâdından seyyid bir çocuktur." dediler. Behlül de; "Ancak böyle bir ağacın meyvesi bu kadar olgun olabilirdi." deyip oradan ayrıldı.

Bir gün Behlül-i Dânâ'ya; "Basra'daki Hak âşıklarını sayar mısın?" dediler. O; "Bunlar sayıya sığmaz. İsterseniz öyle olmayanları söyleyeyim. Zîrâ bunlar birkaç tânedir." diye cevap verdi. Soranlar özür dileyip oradan ayrıldılar.

Bir gün Behlül'ü kabristanda gördüler. Ayaklarını kabir taşları arasına sokmuş toprakla oynuyordu. Kendisine; "Ey Behlül ne yapıyorsun?" diye sordular. Onlara gâyet sâkin olarak; "Bana eziyet etmeyen, gıybetimi yapmayan insanlarla oturup sohbet ediyorum. Bunlar sağ olanlardan daha emin." diye cevap verdi.

Bir gün devrin halîfesi Hârûn Reşîd ile karşılaştı. Halîfe; "Seni gördüğüme çok sevindim. Çünkü uzun zamandır seninle konuşmayı arzu ediyordum." dedi. Hazret-i Behlül güldü ve; "Benim böyle bir arzum yoktu." cevâbını verdi. Buna rağmen Hârûn Reşîd kendisinden nasîhat istedi. "Ne nasîhatı istiyorsun? Şu sarayına bak, bir de kabirlere bak! Bunlardan ibret almayan, nasîhat almayan nelerden alır! Hâlin ne olacak, ey müminlerin emîri! Yarın Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna çıkacaksın. Büyük küçük yaptığın her şeyden suâl olunacaksın. Bunlara nasıl cevap vereceksin iyi düşün! Bu hesap zamânında aç ve susuz olacaksın, çıplak bulunacaksın. Orada bulunanlar sana bakıp gülecekler. Perişan hâlin orada meydana çıkacak, başka nasîhatı ne yapacaksın?" dedi. Adâleti ile meşhûr olan Hârûn Reşîd onun nasîhatlarından çok istifâde ettiğini bildirdi.

Bir zaman Bağdât'ta fiyatlar çok yükselmişti. Hayat pahalılığı çekilmez bir hâl aldı. Muhammed bin İsmâil bin Ebî Fudayl gelerek; "Ey Behlül! Müslümanların ve bütün insanların hattâ hayvanların rahatlaması için Allahü teâlâya duâ etmez misin?" dedi. O şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâya yemin ederim ki, ben bu işe karışmam. Eğer bir buğday tânesi bir dinar olsa, bize emrettiği gibi Allahü teâlâya ibâdet etsek, O bize vâdettiği gibi rızkımızı verir." Sonra ellerini birbirine vurarak; "Ey dünyâyı ve süslerini toplayan, gözleri uykudan lezzet almayan kimse, nefsinle uğraşıp âhirete bir tedârik yapmadın, kıyâmet gününde Allahü

teâlâya ne cevap vereceksin?" dedi.

Abdullah bin Mihran anlatıyor: Hârûn Reşîd hacca gitti. Dönüşünde bir müddet Kûfe'de istirahat etti. Sonra yola çıkacağı zaman herkes kendisini yolcu etmek için sokağa döküldü. Behlül de çıkmıştı. Çocuklar onunla oynayıp eğleniyorlardı. Tam o sırada Hârûn'un develer üzerinde muhteşem kâfilesi gözüktü. Çocuklar da Behlül'ü bırakıp onun seyrine koyuldular. Tam Hârûn'un geldiği sırada Behlül yüksek sesle:

"Ey Hârûn!" diye seslendi. Hârûn, perdeyi kaldırarak: "Buyur Behlül, ne istiyorsun?" dedi. Behlül:

"Ey Müminlerin Emîri! Eymen bin Nâil, Kudame bin Abdülâmir'den bize şöyle haber verdi ve dedi ki: "Ben Resûl-i ekremi Arafat'tan dönüşte görmüştüm. Kızıl bir deveye binmişti. Yanında kimse dövülmediği gibi, kimse de kovulmazdı. "Yol verin, yol verin!" diyen münâdileri de yoktu. Sen de bu usûle riâyet eyle. Bilmiş ol ki; tevâzu ile yolculuk etmen, kibir ile seyâhatinden hayırlıdır."

Behlül Dânâ yine; "Bağdât ve etrafını nûrlandırıp aydınlatacak hediyeler götürüyor musun?" dedi. Halîfe; "Bu hediyeler nasıl olur?" deyince, Behlül hazretleri; "İnsanlara Allahü teâlânın sevgisini, O'ndan korkmayı, onlara örnek olacak şekilde hâl ve hareketler, onlar hakkında temiz ve güzel düşüncelere sâhib olmak en güzel hediyedir." dedi. Bunu dinleyen Hârûn Reşîd ağlayarak; Ey Behlül, biraz daha anlat!" dedi. Behlül:

"Memleketinin bir köşesinde bir mazlum zulme uğrasa, sen memleketin diğer köşesinde bile olsan, Allahü teâlâ bunun hesâbını senden soracak. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Şüphesiz ki iyiler Naîm Cenneti'ndedir. Kötüler ise Cehennem'dedir."** buyurdu (İnfitar sûresi: 13-14). Âhirette, Cennet veya Cehennem dışında gidilecek üçüncü bir yer yoktur. O hâlde hazırlığını buna göre yap." dedi. Halîfe; "Amellerimiz hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Behlül hazretleri; "Allahü teâlâdan korkarak ve emrettiğine uygun olarak yapılan amel makbuldür." buyurdu. Halîfe; "Peygamber efendimizle, akrabâlık olarak yakınlığımız hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Behlül; "Peygamber efendimize akrabâlıktan ziyâde, bildirdiği hükümlere bağlılıkta yakın olmak daha mühimdir." dedi. Halîfe; "Peygamber efendimizin şefâatine kavuşabilecek miyiz?" deyince de, Behlül; "Onu Allahü teâlâ bilir." buyurdu. Halîfe; Nasıl yaşayalım?" diye sordu. Behlül; "Allah'tan kork. Her hâlinde Muhammed aleyhisselâmın sünnetine tâbi ol. Bu durumda en kârlı yolu seçmiş olursun." dedi. Halîfe; "Çok güzel söylüyorsun, şu hediyemi kabûl et." dedi. Behlül hazretleri de; "Onu kimden aldınsa ona ver. Dünyâdaki sâhipleri yakana yapışmadan önce, verenin yoluna harca. Bunu burada yap. Âhirete kalırsa onlara bir şey bulup veremezsin, râzı edemezsin." diye cevap verdi. Parayı almayınca, Hârûn Reşîd; "Para borcun varsa onu ödeyelim." dedi. Behlül:

"Kûfe'de birçok ilim sâhipleri vardır. Borç ile borcun ödenmeyeceğinde ittifak etmişlerdir." dedi. Hârûn Reşîd:

"Bâri ihtiyâcını temin edelim." deyince, Behlül hazretleri; "Allahü teâlâ senin Rabbin olduğu gibi, benim de Rabbim'dir. Seni hatırlayıp beni unutması muhâldir." buyurdu. Hârûn Reşîd, bu sözleri işitince ağladı.

Bir gün halka doğru yolu göstermek için söylediği sözlerden rahatsız olanlar, Hârûn Reşîd'e gidip; "Sultanım, bizim yaptıklarımızın ona ne zararı var? Bizi kendi hâlimize bıraksın. Sonra her koyun kendi bacağından asılır." gibi sözlerle şikâyet ettiler. Bunun üzerine Hârûn Reşîd, Behlül Dânâ'yı çağırtıp, halkın isteğini bildirdi. Behlül Dânâ hiç sesini çıkarmadan sarayı terk etti. Birkaç koyun alıp kesti, bacaklarından mahallenin köşe başlarına astı. Bunu gören halk gülerek; "Deliden başka ne beklenir, yaptığı işler hep böyle zâten." diyorlardı. Aradan günler geçtikçe, asılan hayvanlar kokuyor, bundan da bütün mahalle zarar görüyordu. Kokudan durulmaz hâle gelince, aynı kişiler Hârûn Reşîd'e gidip, durumu anlattılar. Behlül Dânâ'yı çağırtıp, sorduğunda: "Bir kötünün herkese zararı olduğunu herhalde anladılar. Ben

bir şey yapmadım, her koyunun kendi bacağından asıldığını onlara gösterdim." diye cevap verdi.

Hasan bin Sehl anlatır: Bir gün çocuklar, hazret-i Behlül'e taş atmağa başladılar. Taşın birisi vücûdunu kanatınca, "Ey çocuklar! Ben, Allahü teâlâya tevekkül ettim. O elbette bana kâfidir. O ne güzel vekildir. Ancak Allahü teâlâya yaklaşmak insana rahatlık verir. İnsanlara ezâ ve cefâ yapanlar hiç merhametli olur mu?" dedi. Ben dayanamadım. "Ey Behlül, çocuklar sana taşla vuruyorlar, sen onlara merhamet ediyorsun. Bu nasıl iştir?" dedim. O da, "Sus!.. Allahü teâlâ, benim üzüntü ve acımı, onların da sevincinin çokluğunu elbet biliyor. Bâzımızı, bâzımıza bağışlaması umulur." buyurdu.

Adamın birisi namaz kılmaz, diğer ibâdetleri yapmaz ama her gece yatarken; "Yâ Rabbî! Bana Cennet'ini ver!" diye duâ ederdi. Bir gece aynı şekilde yattı. Geç vakitte, damdan bir tıkırtı geldiğini hissederek uyandı. Hemen çıkıp; "Kimsin, orada ne arıyorsun?" dedi. Damda bulunan Behlül Dânâ idi ve; "Devem kayboldu da onu arıyorum." dedi. Ev sâhibi, "Kaybolan deve damda olması mümkün mü? Bu akılsızlık değil midir?" deyince, Behlül-i Dânâ; "Senin, hiç ibâdet etmemen ve sonra da Allahü teâlâdan Cennet'i istemen daha akılsızlık değil midir?" buyurdu. Ev sâhibi O zaman, Behlül-i Dânâ'nın kendisine nasihat vermek için böyle yaptığını anladı. Hatâsını anlayıp, tövbe etti ve ibâdetlerini aksatmadan yapmaya başladı.

Bir gün Behlül-i Dânâ'nın evine hırsız girmiş, evde ne bulduysa götürmüştü. Doğruca kalkıp kabristânlığa gitti ve kapısına oturdu. Bunun farkına varanlar başına toplanıp; "Niçin hırsızın peşinden gitmedin de buraya geldin?" dediler. Onlara; "Yolunu şaşırmış o adamcağızı burada bekliyorum." diye cevap verdi. Bu söze oradakiler kahkaha ile güldüler ve; "Hay Allah iyiliğini versin, o adamın burada işi ne?" dediler. Bunun üzerine Behlül hazretleri; "Siz hiç merak etmeyin o mutlakâ bu kapıya gelecek. Ecel onu buraya getirecektir." buyurdu. Bu sözler üzerine herkes derin düşüncelere daldı.

Behlül bir gün Hârûn Reşîd'in taht odasını boş buldu ve çıkıp tahta oturuverdi. Bunu gören askerler onu kamçı ile dövmeye başladılar. Askerler vurdukça o; "Vah Hârûn Reşîd. Vah Hârûn Reşîd!" diyordu. O esnâda halîfe geldi ve manzara karşısında donup kaldı. Askerleri uzaklaştırdıktan sonra; "Ey Behlül! Bu ne hâl?" diye sordu. Behlül; "Senin için ağlıyorum. Burada tahtı boş bulup bir an oturdum. Bu kadar kırbaç yedim. Sen ise senelerdir bu tahtın üzerinde oturuyorsun. Hâlin ne olur diye düşündüm." Hârûn Reşîd; "Peki ne yapmam lâzım?" dedi. Behlül; "Mâdem ki bu yükün altına girdin. Zulme meyletme. Adâlet üzere ol. Böylece tahtında otur." buyurdu.

Behlül Dânâ hazretlerinin halîfe Hârûn Reşîd'e bir nasîhati de şöyle oldu. Bir gün halîfeye; "Ey Hârûn Reşîd! Yer içinde, yer üzerinde ve göklerde çok olan nedir?" diye sordu. Hârûn Reşîd; "Bunu bilmeyecek ne var? Yer içinde ölüler, yer üzerinde hayvanlar ve bitkiler, gökte ise meleklerdir." dedi. Behlül; "Değil." buyurdu. Halîfe; "Nedir?" deyince, Behlül-i Dânâ; "Ey Halîfe! Yer içinde çok olan ölülerin pişmanlıkları, yer üzerinde insanların hırs ve tamahı, gökte ise âdil hükümdarların sevaplarıdır." buyurdu. Bu sözler üzerine Hârûn Reşîd ağlamaya başladı.

Bir gün Hârûn Reşîd, Behlül ile görüşmek, hikmetli sözlerini duymak istedi. Bu şekilde adamlarını gönderip Behlül'ü getirmelerini söyledi. Gidenler Behlül'ü boş bir mezar içinde uyur buldular. Uyandırdıklarında; "Siz ne yaptınız. Beni pâdişâhlık makâmından indirdiniz. Şimdi ben ne yapacağım." dedi. Görevliler gidip bu sözleri halîfeye bildirdiler. Hârûn Reşîd onun bu hâline bir mânâ veremedi, huzûruna geldiğinde; "Ey Behlül! Bu ne iş. Sen hangi pâdişâhlıktan indirildin?" dedi. O, bu soru üzerine; "Ey Halîfe! Rüyâmda kendimi hükümdâr olmuş gördüm. Tahtımda oturuyordum. Hizmetçilerim vardı. Saltanat ve ihtişam içinde idim. Lâkin senin adamların beni uyandırdı ve tahtımdan oldum." Bu sözlere Hârûn Reşîd güldü ve; "Ey Behlül! Rüyâdaki pâdişâhlığa îtibâr olur mu?" dedi. Bunun üzerine Behlül hazretleri; "Ey müminlerin emîri! Benim hükümdarlığım ile seninki arasında ne fark var. Ben gözlerimi

açınca hayat buldum. Sen gözlerini kapayacak olsan ebediyyen emirlikten düşecek saltanatından olacaksın ve nedâmet, pişmanlık günün başlayacak. O halde hangimizin hükümdârlığına îtibâr yoktur siz söyleyin." dedi. Bunun üzerine Hârûn Reşîd söyleyecek söz bulamadı.

Behlül-i Danâ hazretleri bir gün Bağdât sokaklarından birinde giderken, iki kişinin kıyasıya kavga ettiklerini gördü. Biri diğerine ağza alınmayacak şeyler söylüyordu. Behlül-i Dânâ onun yanına yaklaşıp; "Sen bize gel ne söylersen söyle lâkin bizden bir tek kelime karşılık alamazsın." dedi. Öfkeden deliye dönmüş adam birden durdu ve; "Ey Behlül; Beni o mağlûb edemedi. Lâkin sen mağlûb ettin." dedi. Böylece kavgacılar dövüşü bırakarak hatâlarını anladılar.

Bir gün halîfe Hârûn Reşîd Behlül-i Dânâ'ya kıymetli bir hırka hediye etmek istedi: "Ey Behlül! Şu paha biçilmez hırkayı giy. Benim sana hediyemdir." dedi. Behlül-i Dânâ hazretleri geri çekilip; "Ben ancak pamuklu hırka giyebilirim. Pederimin bana nasîhat ve vasiyeti şu idi: "Oğlum! Toprak üstünde yat. Lâkin bir döşek kazanmak için kimsenin önünde eğilip, el etek öpme, pamuk hırka ile de yetin."

Birisi Behlül-i Dânâ'ya gidip; "Ey Behlül! Oğlum vefât etti. Kabir taşına ne yazayım." dedi. Behlül hazretleri buna gülüp; "Dün altımda olan çimenler bugün üstümde yeşerdi. Ey yolcu, bil ki şu toprak, günahlardan başka her şeyi örtmektedir, yaz." dedi.

Behlül-i Dânâ hazretleri şu beytleri sık sık okurdu:

"Bayram, yeni elbiseler giyenler için değildir.

Ancak ilâhî azâptan emin olanlar içindir.

Bayram bineklere binenler için de değildir.

Ancak hatâ ve isyânı bırakanlar içindir."

Behlül-i Dânâ, duâsı makbul bir zâttı. Aşağıdaki şiir onundur:

Hırsı bırak da, yorulma;

Geçimde tamaha kapılma...

Niçin malı cem edersin;

Kime topladın bilemezsin!

Rızık vaktiyle ayrıldı;

Sû-i zan faydasız kaldı...

Her hırs sâhibi fakirdir;

Her kanaatkârsa zengin.

HER KOYUN KENDİ BACAĞINDAN

Behlül Dânâ şehirde, dolaşıp ara sıra,
Nasîhat ediyordu, bir kısım insanlara.

Ve eğer görür ise, bâzı yanlış işleri,
Derhal îkâz ederdi, gidip o kişileri.

Bu durumdan rahatsız olan bâzı kişi de,
Şikâyet eylediler, onu Hârûn Reşîd'e.

Dediler ki: "Behlül'e, söyleyin de ey sultan,
Yaptığımız işlere, karışmasın her zaman.

Bizim günahımızla, ne derdi var ki onun,

Hem kendi bacağından, asılmaz mı her koyun?"

Çağırdı Hârûn Reşîd, Behlül'ü sarayına,
Halkın şikâyetini, söyledi aynen ona.

O, terk etti sarayı, hiç bir cevap vermeden,
Ve bir kaç koyun alıp, onları kesti hemen.

Her sokağın başına, o kesik koyunları,
Kendi bacaklarından, asıverdi onları.

İnsanlar bunu görüp, dediler: "Ne olacak,
Delinin yapacağı, nihâyet budur ancak."

Lâkin günler geçtikçe, o etler kokuyordu,
Bundan bütün mahalle, rahatsız oluyordu.

Artık durulmaz oldu, bu kokudan nihâyet,
Halk gidip halîfeye, eylediler şikâyet.

Dediler: "Ey halîfe, Behlül'e söyleyiniz,
Astığı koyunlardan, bîzar olduk hepimiz."

Hârûn Reşîd, Behlül'ü çağırıp sordu hemen,
O ise şöyle dedi, halîfeye cevâben:

"Kendi bacaklarından, astım ben her koyunu,
Ne için şikâyete, geldiler size bunu?

Demek ki bu şekilde, asılsa da her koyun,
Kokunca, her insana, zararı varmış onun.

Anlatmak istedim ki, onlara ben bu halle,
"Bir kötünün şerrini, çeker bütün mahalle."

BİZ DE VAKTİYLE GÜZEL YİYECEKLERDİK!

Halîfe Hârûn Reşîd bir gün Behlül-i Dânâ ile sohbet ederken; "Ey Behlül! Sana sarayımda bir oda ve hizmetçiler vereyim. Yeter ki bu eski elbiselerden kurtul. Yenilerini giy. İnsanlar arasına karış." dedi.

Bunun üzerine hazret-i Behlül; "Müsâde ederseniz bir danışayım." dedi. Halîfe; "Kime danışacaksın, kimsen yok ki?" diye cevap verdi. Behlül de; "Ben danışacağım yeri biliyorum." dedi ve oradan ayrıldı. Hârûn Reşîd arkasından adamlar salıp danışacağı yeri öğrenmek istedi. Behlül gide gide şehir dışında bir mezbeleliğe gitti. Başını eğip bir şeyler dinlermiş gibi yaptı. Bir şeyler söylendi. Daha sonra oradan ayrıldı. Saraya yöneldi. Sultanın adamları ondan önce saraya dönüp hâdiseyi halîfeye bildirmişlerdi. Behlül huzûra girince, halîfe Hârûn Reşîd ona; "Ey Behlül! Söyle bakalım vereceğin cevâbı." dedi.

Behlül; "Danıştım efendim. Lâkin insanlar arasına karışmam mümkün değil." dedi. Halîfe heybetle; "Ey Behlül! Sen gidip çöplere danışmışsın, haberim oldu." dedi. Behlül de; "Doğru söylüyorsun ben de onlara danıştım. Onlar bana cevap verdiler ve;

Ey Behlül! Biz de vaktiyle en güzel ve nefis yiyecekler idik. Bütün güzellikler bizde idi. Sevgi ve itibarımız çoktu. Ne zaman ki insanlar arasına karıştık. İşte bu hâle geldik. Çöpe atıldık. Sen de sakın insanların arasına karışma." dediler. Bu sözlerdeki ince mânâları anlayan Hârûn Reşîd: "Haklısın." deyip düşüncelere daldı.

ÖLÜM BİR NASÎHATTİR

Hârun Reşid devrinde, yaşayan velî bir zât,

Aslen Kûfeliyse de, Bağdat'ta sürdü hayat.

Hârûn Reşîd bu zâtı, kıymetli tutuyordu,
Nasîhatları ile, ferahlık duyuyordu.

Bir gün onu görünce, dedi ki: "Beni dinle,
Görüşmek istiyordum, çok zamandır seninle."

O, oralı olmayıp, etmedi hiç iltifât,
Dedi: "Öyle bir arzu, olmadı bende fakat."

Kızmadı Hârûn Reşîd, cevâbına Behlül'ün,
Dedi: "Biraz nasîhat, etsene bana bu gün."

Buyurdu: "Ey hükümdâr, ne diyeyim ben sana,
Bir şu sarayına bak, bir de şu kabristana.

Bundan ibret almayan, başka neden alır ki,
Ölümden daha büyük, nasihatçı var mı ki?

Ey emîrel müminin, nolacak senin hâlin?
Huzûr-u ilâhîye, çıkarsın sen de yârın.

İşlediğin her işten, soracaklar sana hep,
Onlara verilecek, cevâbın var mı acep?

O gün çıkar meydana, çok perişan olduğun,
Başka ne nasîhati, istiyorsun ey Hârun?"

1) Fevâtü'l Vefâyât; c.1, s.228, 230

2) El-A'lâm; c.2, s.77

3) El-Beyân ve't-Tebyîn; c.2, s.230

4) Tabakâtü'l Kübrâ li'ş-Şa'rânî; c.1, s.68

5) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.60

6) Muhâdarât-ül-Ebrâr; s.409

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.137

BEHRULLAH EFENDİ;

Anadolu'da yetişen evliyâlardan. Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı Eksel (Koçak) köyündendir.

İlk tahsîlini Tokat'ta yaptı. Bu sırada tanımadıkları bir zât misâfir oldu. Behrullah Efendi ertesi günkü dersini yapıp namazını kılıp yattı. Gece kalktığında o zâtın devamlı ilimle meşgûl olduğunu gördü. Bu zâtın ilim sâhibi, gayretli olduğunu anlayarak; "Efendim bu gece hiç uyumadınız. O ilimden bize de öğretseniz." diye arz edince, o zât; "Evlâdım senin ilmî nasîbin İstanbul'daki Yanyalı Hacı İsmet Efendiden olacak. Sende onun kokusu var." buyurdu. Bunun üzerine Behrullah Efendi, köye dönüp ağabeyinden izin aldıktan sonra İstanbul'a gitti.

Diğer taraftan da Yanyalı İsmet Efendi, talebelerine sık sık; "Anadolu'dan bir er gelecek. Benim İstanbul'a gelmemin sebebi bu eri yetiştirmek için hocamın isteği ile oldu." derdi. Behrullah Efendi, otuz sene Hacı İsmet Efendinin derslerini tâkib ederek ondan ilim öğrendi. Bütün ilimlerde ve tasavvuf yolunda yetiştikten sonra hocası tarafından kendi köyüne, insanlara doğru yolu anlatmakla vazîfeli olarak gönderildi.

Köyüne döndüğünün ilk zamanlarında kimse onu anlamadı ve tanımadı. Bu yüzden köylüler ona Garip Mehmed diyordu. Bu sırada Sivas'tan ziyâretine gelen Memduh Paşa, kimsenin onun ilmine değer vermediğini anlayınca köylülere:

"Behrullah gibi cihâna gelmez bir velî

Bulan buldu bulmayan mutlak deli."

mısraını okuduktan sonra; "Siz bu zâtın kıymetini bilmez iseniz elinizden çıkar." dedi. Bunun üzerine insanlar ondan ilim öğrenmeye koştular. Memduh Paşanın başkanlığında yapılan dergâhda, Behrullah Efendi ilim tâliplerine ders vermeye başladı.

Behrullah Efendi herkese müşfik, güler yüzlü davranırdı. Sokakta gördüğü çocukların başını okşayıp, onlara hediyeler vererek gönüllerini alırdı. Herkese Allahü teâlânın merhâmetinden bahseder; "Biz insanlar da merhametli olmalıyız." derdi. Kendisine gönderilen hediyeleri el sürmeden fakirlere dağıtırdı.

Behrullah Efendi, talebesi Ahmed Efendi ile bir gün dere kenarında oturuyorlardı. Talebesi kahve yapmakla meşguldü. Hocasına doğru bakınca kucağında bir yılan gördü ve korktu. Sonra yılan, Behrullah Efendinin kucağından inip gitti. Talebesinin merak içinde kaldığını fark edince; "Cinnîlerden idi. Hasankale'den geliyor. Dersini verdim gitti." buyurdu.

Talebelerinden İskender isminde bir zât, donanmada vazîfeli idi. Gemi denizde giderken fırtına çıktı. O sırada Behrullah Efendinin himmetine sığındı, yardım istedi. O anda hocasını karşısında gördü. Ona; "Evlâdım korkma, üzülme on dakika sonra fırtına geçer!" buyurdu. On dakika sonra Allahü teâlânın izni ile fırtına dindi.

Behrullah Efendi tütün kullanırdı. Sohbetine gelen Ahmed isimli zât, onun tütün kullandığını görünce, kalbinden; "Keşke sigara içmeseydi." diye geçirdi. Behrullah Efendi ona doğru dönerek; "Ahmed Efendi siz sigara kullanmıyorsunuz değil mi?" diye sordu. O da; "Kullanmıyorum efendim." dedi. O kişi yine kalbinden; "Firavunun bahçesinde yetişen tütünü ne diye içiyor." diye geçirir geçirmez; "Firavunun bahçesinde tütünün yetiştiğini sen ne biliyorsun? Firavunun bahçıvanı mı idin?" deyince, o zât tövbe ederek sâdık talebesi olmakla şereflendi.

Talebelerine buyururdu ki:

"Biz kuşlar kadar bile olamıyoruz. Onlar Allahü teâlâyı devamlı zikrediyorlar. Biz ise yatıyor ve gafletteyiz."

"Dînin emir ve yasaklarını bilmezseniz, bu yolda hiç mesâfe katedemezsiniz."

Behrullah Efendi 1915 (H.1334) senesinde Eksel köyünde vefât etti. Kalabalık bir cemâat ile cenâze namazı kılındıktan sonra köy kabristanlığına defnedildi. Hak âşıkları kabrini ziyâret edip, bereketlenmekte ve feyz almaktadır. Behrullah Efendinin yerine talebesi Ali Osman Efendi geçti.

BEHZÂT-I VELÎ

Kânûnî Sultan Süleymân devrinde yaşayan Behzât-ı Velî'nin kabri Tokat'ta Behzat Çayı yanındaki kendi yaptırdığı Behzat Câmii bahçesindedir. Bölge halkı tarafından çok sevilip ziyâret edilen Behzât-ı Velî, Tokat'ta bir çok yere adını vermiştir.

BEKÂ BİN BATÛ;

Irak'ta yetişen evliyâdan. İsmi, Bekâ bin Batû Irâkî'dir. Sıddîkûn denilen evliyânın önde gelenlerindendir. Doğum yeri ve târihi belli değildir. Hayâtı hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi yoktur. Nehr-ül-Mülk köylerinden Nânbûs'ta yaşadı. 1158 (H.553) senesi civârında,

orada vefât etti. Kabri bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

Bekâ bin Batû, şaşılacak kerâmetler ve üstünlükler sâhibi, derecesi çok yüksek bir zât idi. Evliyânın sultânı Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî bu zâtı çok över ve kendisinden hürmet ile bahsederdi.

Bekâ bin Batû hazretleri, bir gün deniz sâhilinde oturuyordu. Bulunduğu yere yakın, sâhilden bir gemi geçiyordu. İçinde askerler ve halktan bir grup, bir yere gidiyordu. Gemide bulunan bâzı kimseler içki içip eğleniyorlar ve yolcuları rahatsız ediyorlardı. Bekâ hazretleri karada idi. Fakat, keşf hâli ile onların yaptıklarını anlayıp üzülüyor, rahatsız oluyordu. Denizin kenarından geminin kaptanına seslendi. "Allah'tan kork!" buyurdu ve bâzı nasîhatlerde bulundu. O azgın kimseler, buna iltifât etmediler. Buna daha çok üzülen Bekâ hazretleri, derhal suya emredip; "Ey üzerindeki gemiyi taşıyan deniz!O günâhkârları içine al!" buyurdu. Derhal denizin suları yükseldi. Dalgalar çoğaldı. Gemi batmaya başladı. Gemidekiler feryâd ediyorlardı. Bekâ hazretleri, Allahü teâlânın izni ile su üzerinde yürüyerek, batmakta olan geminin yanına geldi. Gemidekiler, yaptıklarına pişman olduklarını, tövbe ettiklerini açıkladılar. Bekâ hazretleri su üzerinde namaz kılıp, sonra Allahü teâlâya duâ etti. Daha duâsını bitirmeden su sâkinleşti, dalgalar durdu ve gemidekiler kurtuldu. Bu kimseler, bu hâdise ile Bekâ hazretlerinin büyüklüğünü anladılar. Kendisini sık sık ziyâret edip, sohbetlerinde bulundular.

Zamânında bulunan fıkıh âlimlerinden üçü, bir akşam Bekâ bin Batû hazretlerini ziyârete geldiler. Yatsı namazını onun arkasında kıldılar. Namazdaki kırâatini, okumasını, arzu ettikleri gibi bulmadılar. Sû-i zânda bulunup, hakkında kötü şeyler düşündüler. O gece, Bekâ bin Batû hazretlerinin talebelerinin yanında misâfir olarak kaldılar. Üçü de o gece ihtilâm oldu. Yakında bulunan nehirde gusletmek için, tekkenin kapısından çıktılar. Nehre indiler. Guslediyorlardı. Bir de baktılar ki, büyük bir arslan gelip bunların elbiselerinin üzerine yattı. Soğuğun da çok şiddetli olduğu bir geceydi. Donacaklarını iyice anlamışlardı ki, tam o sırada Bekâ hazretleri tekkeden çıktı. Arslan onu görünce hemen yanına koştu. Yüzünü ayaklarına sürmeye başladı. O kimseler bu hâli görünce kabahatlerini anlayıp, tövbe ve istigfâr ettiler. Bekâ hazretleri hakkında yanlış düşündüklerini anladılar. Onun bu kerâmetini görünce, ona olan sû-i zanları muhabbete dönüştü. Bundan sonra kendisini çok sevdiler. Allahü teâlânın velî kullarından birisi hakkında sâdece kalpten yanlış düşünen kimseye, büyük bir arslan musallat olursa, evliyâya açıktan muhâlefet ve düşmanlık edenlerin hâllerinin ne kadar tehlikeli olduğunu düşünmelidir dediler.

Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Bekâ bin Batû'yu çok sever, kendisini medheder ve; "Diğer evliyâya verilen derecelerin, yükseklikllerin hepsi ölçü ile verildi. Ama Bekâ bin Batû bundan müstesnâ. Ona verilenlerin hepsi sayısız, ölçüsüz verildi." buyururdu.

Bekâ bin Batû hazretleri buyururdu ki: "Fakr hâli odur ki, kalbden Allahü teâlâdan başka her şey ile olan bağ koparılmalı, dünyâ sevgileri oraya girmemelidir. Böyle bir sevgisi varsa, silmeli, çünkü bu sevgi, birçok meşgûliyyetler çıkarır. Evliyâlık yolunda bulunmaya mâni olan sebebler meydana çıkarsa ve herhangi bir kimsenin kalbi, o maddî ve geçici mülklere bağlanırsa, o kimse bu yolda bulunamaz. Kalpten, mülk sevgilerinin ayrılmış olduğunun alâmeti, hiçbir hâlde kulda bir değişiklik olmamasıdır. Yâni bir kalpte dünyâ muhabbetinin bulunup bulunmadığının alâmeti, bir şeyin olması ile olmaması arasında fark bulunmamasıdır. Bu şeylerin varlığı veya yokluğu onda değişiklik yapmamalıdır. Mülklerin varlığı onu şımartmamalı, yokluğu ise onu harekete geçirmemelidir. Hal böyle olunca, hiçbir tehlikeli hâl ona tesir etmez. Hattâ bunun hâli öyle olur ki, bir mülke sâhib ise, onun hâli, mülkü yok gibi olur. Şâyet bir mülke sâhip değil ise, onun hâli, sanki dünyâya sâhipmiş gibi olur. Görenler böyle hissederler. Böyle bir kimse, dünyâ ve âhirette kendisi için bir makam görmez. Hâline bakar ve kendini bir şey görmeyen, bir talepte bulunmayan kimseye benzetir. Kulun, Allahü teâlâya kavuşmak yolunda bulunması, yukarıda bildirilen bu sıfatların

hakîkatine vardıktan sonra başlar. İşte bu hâllerin sâhipleri, yüksek derece ve makam sâhibidirler."

"Kendisinden daha aşağı derecede olan birinin nasîhatini kabûllenmek, yüksek derecelerden birine sâhib olmaya işârettir."

"Bir kalp, insanları kötülükten çekmek ve onlara faydalı olmak için çırpınmıyorsa, o kalp virânedir."

"Nefsine karşı Allahü teâlâdan yardım istemeyen kimse, nefsine yenilip mağlûb olur."

"Bir kimse, evliyâlık yolunun bidâyetinde (başlangıcında) bu yolda bulunanların edebleri ile edeblenmezse, onun bu yolda nihâyete varması nasıl düşünülebilir."

HEPSİ PİŞMÂN OLDULAR

İsmi Bekâ bin Batû, Irak'ta yetişmiştir,
Bin yüz elli sekizde, orada vefât etmiştir.

Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri,
Bu zâtı çok sever ve medhederdi ekseri.

Bir gün de buyurdu ki: "Mânevî yükseklikler,
Her velîye ölçülü, olmuştur hep müyesser.

Bekâ bin Batû ise, bunlardan müstesnâdır,
Onun nîmetlerine, yoktur ölçü ve sınır."

Bu zât bir gün sâhile, inmiş dinleniyordu,
O sırada uzaktan, bir gemi geçiyordu,

Bâzısı içki içip ve nâralar atarak,
Rahatsız ederlerdi, herkesi böyle nâ-hak.

Bekâ bin Batû ise, uzaktan firâsetle,
Buna vâkıf oldu ve kederlendi gâyetle.

Denizin kıyısından, seslendi ki: "Ey kaptan!
Sustur şu insanları, korkmaz mısın Allah'tan?"

Bekâ hazretlerinin, sesini cenâb-ı Hak,
İşittirdi kaptana, olsa da hayli uzak.

Lâkin o edepsizler, yine devâm edince;
Allah dostu bu velî, gadablandı bir nice.

Buyurdu ki: "Ey deniz, izni ile Allah'ın,
İçine al hepsini, şu âsi insanların."

Yükselmeye başladı, o an deniz suları,
Birden ölüm korkusu, sardı o insanları.

Dalgalardan o gemi, yüz tutunca batmaya,
Başladı o insanlar, feryâd-ü figanlara.

Lâkin hazret-i Bekâ, etti yine merhamet,
Onların bu hâline, acıdı yine gâyet.

Denizden yürüyerek, o geminin yanına,
Gidince, o insanlar, hayretle baktı ona.

Hatâlarını bilip, hepsi tövbe ettiler,

Bekâ hazretlerinden, çok özür dilediler.

O ise su üstünde, kılarak önce namaz,
Kurtulmaları için, eyledi duâ, niyâz.

Dedi: "Pişmân oldular, bu kullar yâ İlâhî,
Onları boğulmaktan, halâs eyle sen dahi."

Duâ bitmemişti ki, dalga durdu âniden,
Gemideki insanlar, kurtuldular ölümden.

Az önce içki içip, nâra atarken hepsi,
Oldular bu velînin, hâlis bir talebesi.

Bir gün nasîhat edip, buyurdu: "Ey insanlar!
Kalpten dünyâ sevgisi, ancak sohbetle çıkar,

Yâni kim bu sevgiyi, etmişse kalpten ihraç,
O zâtın sohbetidir, bu derde asıl ilâç.

Onların bir sohbeti, kalp derdine devâdır,
Onların sözlerinde, rabbânî tesir vardır.

O zâtlardan birine, rastlarsa biri eğer,
Kalbine girmek için, göstersin türlü hüner.

Çünkü o büyük zâtlar, dostudurlar Allah'ın,
Onlar sevilmedikçe, kurtuluş zordur yârın.

Kimin ki yeri vardır, o zâtların kalbinde,
Kurtulur Cehennem'den, âhiret âleminde."

Bu büyük evliyânın, hürmetine İlâhî,
Onların sevgisini, ihsân et bize dahi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.367

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.147

3) Kalâid-ül-Cevâhir; s.105

4) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.349

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.141

BEKÂ BİN MAHLED;

Endülüs'te yetişen velîlerden. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Zamânın âlimlerinden ilim tahsîl etti. Tasavvuf, hadîs ve tefsîr ilimlerinde söz sâhibi oldu. 986 (H.376) senesinde vefât etti.

Bekâ bin Mahled'in duâsı makbul idi. Bir gün Bekâ bin Mahled'in yanına bir kadın geldi; "Oğlum esir düştü. Onu kurtaracak elimde bir imkânım yok." dedi. Bekâ bin Mahled; "Sen git. Onun durumuyla Allahü teâlânın izniyle ilgilenirim." buyurdu. Sonra başını öne eğip Allahü teâlâya duâ etti. Bir müddet sonra kadın, oğlu ile geldi. Oğlu, başından geçenleri şöyle anlattı: "Rum memleketlerinden birine esir olarak düştüm. Bir işle meşgûl iken elimdeki kelepçe çözüldü ve yere düştü. Görevliler, demir zinciri tekrar bağladılar. Fakat biraz sonra kelepçe tekrar çözülüp düştü. Bu durumdan şaşkına dönen vazîfeliler, papazlarını çağırdılar, durumu onlara anlattılar. Bunları dinleyen papazlar; "Onu salıverin. Allah'ın sevgili bir kulu onun için duâ etmiş, ne yapsanız faydasız." dediler. Bunun üzerine, bana

yiyecek verip salıverdiler. Ben de memleketime döndüm."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.368

BEKKÂR RAHÎBÎ;

Şam evliyâsından. İsmi Bekkâr olup, babasının ismi İmran'dır. Şam'ın Menzil-ül-Ketife denilen bölgesine yakın Rahîbe köyünde doğdu. Bu yüzden buraya nisbetle Rahîbî denildi. Doğum târihi belli değildir. Hayâtı hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. 1656 (H.1067) senesinde Şam'da vefât etti. Türbet-ül-Gurâbâ diye bilinen Ferâdis kabristanına defnedildi.

Bekkâr Rahîbî, Mekke-i mükerremede bulunduğu sırada bâzı velîler ile sohbet ettiği sırada; "Osmanlı sadrâzamı Kemânkeş Kara Mustafa Paşa öldürüldü. Sadâret mührü, Rüstem Paşanın torunu ve Şam Nâibi olan Semih Mehmed Paşaya verildi." dedi. Bu haberi orada bulunanlardan öğrenen bir zât kabulde tereddüd etti. Şam'a gidince araştırdı. Gerçekten sadâret mührünün, durumu haber aldığı gün gelmiş olduğunu öğrendi. Sonra o zât, Şeyh Bekkâr'ın Şam'dan ayrılıp ayrılmadığını sordu. "Onu görmedik. Şam'dan ayrılalı epey zaman oldu." dediler.

Karaçelebizâde isminde bir zât, Kâdı olarak Mekke-i mükerremeye gitmek üzere Şam'a gelmişti. Bu sırada Bekkâr Rahîbî onu ziyâret etti. Ona; "Bir müddet sonra Şam kâdısı olarak tâyin edileceksin. Bu yüzden Mekke-i mükerremeye gitmemeni tavsiye ederim." dedi. O gün Şam kâdısı olarak tâyin olduğu emri geldi.Karaçelebizâde, Mekke-i mükerremeye gitmeyip Şam'da göreve başladı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.368

2) Hülâsât-ül-Eser; c.1, s.554

BEKR BİN ABDULLAH MÜZENÎ;

Tâbiînin tanınmışlarından büyük velî. Doğum târihi belli değildir. 726 (H.108) senesinde vefât etti. Ebû Hâtem; Alkame bin Abdullah el-Müzenî'nin, Bekr bin Abdullah'ın kardeşi olduğunu söylerse de, âlimler, kardeşi olmadığını bildirmişlerdir.

Bekr bin Abdullah el-Müzenî; Enes bin Mâlik, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Mugîre bin Şû'be, Ebû Râfî es-Sâığ, Hasan el-Basrî, Hamza, Urve bin Mugîre bin Şû'be, Ebû Temîme el-Huceymî ve diğer Eshâb-ı kirâmın sohbetlerinde yetişti. Bunlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Sâbit el-Benânî, Süleymân et-Teymî, Katâde, Gâlib el-Kattân, Âsım el-Ahvel de ondan hadîs-i şerîf bildirmiştir. İbn-i Muîn ve en-Nesâî, Ebû Zür'a ve İbn-i Sa'd, onun hadîs husûsunda, sika, çok güvenilir, mazbut ve huccet bir âlim olduğunu bildirdiler.

Bekr bin Abdullah el-Müzenî hazretleri, dünyâya düşkün olmayıp, haram ve şüphelilerden çok sakınırdı. İbretli sözleri vardır. Çok büyük âlim ve iyi insanlar arasında yetişti.

İlminin çokluğundan dolayı Bekr bin Abdullah el-Müzenî; kâdılık, hâkimlik makâmına getirilmek istendi. O zaman şöyle buyurdu: "Ben size bir şey söyleyeyim. Kendisinden başka ilâh olmayan Allahü teâlâya yemin ederim ki, ben kazâ (hâkimlik) işini yapamam. Eğer, bu sözüm doğru ise, sizin beni bu iş için görevlendirmeniz, uygun değildir. Eğer sözüm yalan ise, yalancı birisini bu vazîfeye tâyin etmeniz doğru olmaz."

Bir Cumâ günü vâza gittiği câmide cemâat oldukça kalabalıktı. Bekr bin Abdullah el-Müzenî, vâzında bir ara; "Bana, câmide bulunanların en hayırlısı ve iyisi sorulsaydı, insanlara en çok nasîhat eden, emr-i bil-mâruf ve nehy-i anil münker yapan, iyiliği emredip, kötülükten

nehyedeni, alıkoyanı arar bulur ve onu gösterirdim." Yine, bana; "İnsanların en şerlisi, kötüsü kimdir?" diye sorulsaydı, insanları en çok aldatanı bulur, onu gösterirdim." dedi.

Hac farîzasını yerine getirmek için Mekke'ye gitti. Arafat'ta vakfeye durduğu sırada kendi kendine; "Bunlar arasında ben olmasaydım, Allahü teâlânın hepsini bağışlayacağını ümid ederdim." dedi.

Yaşlı bir zât görünce, bu benden daha hayırlı, daha iyidir. Çünkü o, yaşça benden büyüktür. Bu sebeple, daha fazla ibâdet yapmıştır. Bir genci gördüğü zaman, ben ondan daha fazla günâh işledim. O ise, yaşı küçük olması sebebiyle, daha az günâh işlemiştir, derdi.

Birisi Bekr bin Abdullah el-Müzenî hazretlerine kötü sözler söyledi. O da hiç cevap vermeyip, sükût ile karşıladı. Adam bu sefer, daha da ileri gitti. Daha kötü sözler söyledi. Bunun üzerine, Bekr bin Abdullah hazretlerine, niçin ona cevap vermiyorsun, suskun duruyorsun. Baksana sana neler söylüyor, denilince; "Ben onun hakkında, kötü bir şey bilmiyorum ki, ona karşılık ve cevap vereyim. Hem, onun hakkında yalan yere, olmayan şeyleri söyleyip, atıp tutmam da bana helâl değildir." dedi.

Bekr bin Abdullah el-Müzenî hazretleri, gelen geçeni rahatsız etmemesi için, damının oluğunu bahçe tarafına yapar, yola akıtmazdı. İnsanların incinmesini istemez ve kimseyi rahatsız edecek bir iş yapmazdı.

Ölüm hastalığı sırasında Bekr bin Abdullah el-Müzenî başını kaldırıp; "Nefsini Allahü teâlâya tâat, Allahü teâlânın beğendiği şeyler için alıştıran, Allahü teâlâya isyân, emirlerini yapmaması için onu zorlayan kula Allahü teâlâ merhâmet etsin." buyurdu.

Bir talebesine şöyle nasîhat etti:

"Biri ile arkadaş olduğun zaman bâzı hususları yerine getirmen gerekir. Berâber olduğunuzda, şâyet onun nalınlarının ipi kopar ve o bunları düzeltip bağlayıncaya kadar sen onu beklemezsen, sen arkadaşlık hukukuna riâyet etmemiş olursun. Çünkü sen, bu hâlinle dost olamazsın. Yine, senin arkadaşın bir ihtiyâç için bir yerde oturduğunda, o işini bitirinceye kadar onu beklemezsen, yine hakîkî dost sayılmazsın.

Din kardeşlerinden bir cefâ görürsen, bil ki bu, yaptığın bir hatâdan dolayıdır. Derhal Allahü teâlâya dön ve tövbe et. Ayrıca, bir sevgi görecek olursan, Allahü teâlâya olan tâatdan ve Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmaktan hâsıl olduğunu bil ve şükret.

Eğer, şeytan senin önüne çıkıp; "Sen falanca müslümandan daha üstünsün, derse, dikkatli ol ve o müslüman kardeşin senden büyükse, şöyle söyle: "Bu kardeşim, benden önce müslüman olup, benden daha çok sâlih amel işlemiştir. Onun için, o benden daha üstündür. Eğer senden küçükse, ben günâhlarda onu geçtim. Bu bakımdan o benden daha hayırlıdır. Eğer sana ikrâmda bulunan ve hürmet gösteren, müslüman kardeşlerinle karşılaşırsan; "Bu, Allahü teâlânın bir ihsânıdır." de. Eğer onlardan cefâ görürsen; "Bu, yaptığım bir günâhtan dolayıdır." de.

Bir vâzında şöyle buyurdu:

"Ey Âdemoğlu! Allahü teâlânın rahmetinden öyle ümitli ol ki, bu ümidin seni, Allahü teâlânın mekrinden emin kılmasın. Eğer bundan emin olursan, günâhları işler, Allahü teâlânın gazâbına uğrarsın. Yine Allahü teâlâdan öyle kork ki, bu korku O'nun rahmetinden ümidini kestirmesin. Ne kadar günahkâr olursan ol, yine de Allahü teâlânın rahmet ve merhametinden ümidli ol. Tövbe ederek Allah'a dön.

Günâhı çok yapıyorsunuz. Halbuki istiğfârı çok yapmalısınız. Çünkü, insan âhirette, amel defterinde iki satır arasında istiğfâr görünce çok sevinir."

Bekr bin Abdullah buyurdu ki:

"Kişi, müslüman kardeşlerine tevazû etmesiyle, onların hürmet ve saygısını kazanır."

"Allahü teâlâ, mümin kulunun işinde sonunun hayır olmasını murâd ettiği zaman, ona biraz acı ve sıkıntı tattırır."

"Kim gülerek günâh işlerse, ağlıyarak Cehennem'e girer."

"Bir kimsenin, sanki o işe memurmuş gibi, durmadan halkın ayıbını sağa sola aktardığını görürseniz, bu hâliyle azap tuzağına tutulduğunu biliniz."

"İsâbet edip, doğru konuştuğunda sana bir ecir ve sevap getirmeyen, hatâ ettiğinde de seni günâha götüren bir sözü söylemekten sakın. Bu söz, müslüman kardeşine kötü zanda bulunmandır."

"Bir kimsenin tamâhı, dünyâ lezzetlerini haram yollardan araması ve gazâbı öfkesi iyice azalmadıkça müttakî, Allahü teâlâdan korkan olamaz."

"Bir kimsenin cimrilik huyu ile öfke duygusu körelmedikçe, müttakî sınıfına geçemez."

"Bir kimse ziyâfete çağrılır. O da ev sâhibine haber vermeden, yanında misâfir getirirse, bir tokat hak etmiştir. Eve geldiğinde, ev sâhibi, şuraya buyurunuz dediği zaman, hayır ben şuraya oturacağım diyen kimse ise, iki tokat hak etmiştir. Yemek yerken de ev sâhibine; "Sen de bizimle berâber yemiyor musun, sen de yesene." diyen, üç tokadı hak etmiş olur. Çünkü hepsinde söz ve hareketi boş ve fuzûlîdir.

EVLİYÂYI ÇOK SEVİN

Tâbiîn-i kirâmdan olan bu mübârek zât,
Tesirli sözleriyle, ederdi çok nasîhat.

Haram ve şüpheliden, sakınırdı pek fazla,
Emr-i mâruf yapardı, insanlara ihlâsla.

Derdi ki: "Ey insanlar, yapsanız da çok günah,
Hemen tövbe edin ki, affeder çünkü Allah."

Hak teâlâ Kur'ân'da, buyurur ki **"Ey insan,**
Semâyı doldursa da, yaptığın günah isyân,

Tövbe edip, îmânla, gelirsen bana şâyet,
Yaparım ben de sana, yer dolusu mağfiret."

Yine buyuruyor ki Müzenî hazretleri:
"Sevmeye gayret edin, Hak dostu velîleri.

İyi amellerimin, arasında ben bu gün,
O zâtlara sevgimi, görüyorum en üstün."

Yine o buyurdu ki: "Mütevâzi olunuz,
Halk içinde daha çok kıymetli olursunuz."

Arafat'ta vakfeye, durmuştu bu zât yine,
Şöyle düşünüyordu o an kendi kendine;

"Şu hüccâcın içinde, olmasaydım eğer ben,
Hak teâlâ onları, bağışlardı tamâmen."

Buyurdu: "Bir kimseyi, görürseniz ki eğer,
İnsanların aybını, herkese verir haber.

Yâni gıybet ediyor, yapıyorsa nemmâmlık,

Cehennem ateşine, hazırlansın o artık."

Zamânın hükümdârı, çok severdi bu zâtı,
Bir gün teklif etti ki, ülkeye olsun kâdı.

Lâkin o, kâdılığı, kabûl eylemeyince,
Hükümdâr, "olsun" diye, ısrâr etti bir nice.

O zaman hükümdâra, arz etti ki o artık,
"Yemin ediyorum ki, ben yapamam kâdılık.

Bu sözüm doğru ise, durumu eyledim arz,
Yalansa, yalancıdan, zâten kâdı olamaz."

Buyurdu: "Ey insanlar, din, öğüt, nasîhattır,
Ve emri mâruf yapmak, çok kıymetli tâattır."

Bir Cumâ namazında, çok fazlaydı cemâat,
O dahî ediyordu, halka vâz-ü nasîhat.

Buyurdu: Şimdi bana, sorsalar ki: "Ey Bekir,
Şu insanlar içinde, iyileri kimlerdir?"

Derim: "Emri mâruf ve nehyi anil münkeri,
En iyi yapanlardır, en çok kıymetlileri."

Yâni İslâmiyeti, öğrenip kendi önce,
Başkalarına dahî, öğretendir güzelce.

Çünkü bütün yapılan, nâfile ibâdetler,
Bunların sevapları, toplansa hepsi eğer

Allah için gazânın, sevâbının yanında,
Bir damla gibi bile, değildir esâsında.

Yine Allah yolunda, gazâda çarpışmanın,
Allah için harb edip, hattâ şehîd olmanın,

Ecri de, emri mâruf, sevâbına nisbetle,
Bir deryânın yanında, değildir damla bile.

Bütün peygamberlerin, yaptığı tek iş vardı,
Dîni, İslâmiyeti, halka anlatırlardı.

Bu yolda eziyyetler, görselerdi de hattâ,
Yine gevşemezlerdi, onlar bu nasîhatta.

HELÂL VE TEMİZ RIZK

Bekr bin Abdullah dâimâ şöyle duâ ederdi:

Yâ Rabbî! Senin yardımın olmazsa, maksuduma erememem, kötü şeyden nefsimi koruyamam. Ben ve işlerim senin kudretin altındayız. Sana çok, çok muhtâcız yâ Rabbî!

Allah'ım! Bizi öyle bir rızıkla rızıklandır ki, onun vâsıtasiyla sana çok şükür edebilelim. Yâ Rabbî! Her an her yerde sana muhtâcız.

Allah'ım! Bize rahmet hazînelerinden birini aç. Rahmetinden sonra bize dünyâ ve âhirette hiç azâb etme. Allah'ım! O geniş ihsânından bize helâl ve temiz rızık ihsân et. Rızık verdikten sonra bizi, senden başkasına muhtaç eyleme, Allah'ım! Merhametine ve ihsân ettiğin helâl rızka, ihsânına karşı şükrümüzü artır. Biz sana muhtâcız. Senin yardımın ve ihsânın ile ancak başkasına muhtâc olmaktan kurtuluruz."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.224

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.1, s.484

3) El-Kâşif; c.1, s.162

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.139

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.35

BEKR EL-MECZÛB;

Tanınmış evliyâdan. Meczûb lakabı ile anılmıştır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1892 (H.1310) senesinde vefât etti. Yafa yakınlarında Nablus'a bağlı Benî Sa'b köylerinden olan Tayra köyündendir.

Tasavvufta yetişmiş kerâmet sâhibi bir velî idi. Yûsuf Nebhânî hazretleri, Şeyh Reşîd Efendinin şöyle dediğini nakletmiştir: "İnsanların pek çoğundan onun kerâmetlerini dinledim. Bir gün benim kirâda olan bir evime girdi. Evin mutfak tarafına bakıp; "Bu ev çöker." dedi ve ayrılıp gitti. Bir hafta sonra ev işâret ettiği yerden çöktü. Evde bulunanlar, çöken duvarların arasında kaldılar. Ben bu sırada dışarda idim. Bu arada Bekr el-Meczûb geldi. Çöken ev altında kalanlar için onlar sağdır dedi ve ayrılıp gitti. İnsanlar hemen toplanıp enkaz altında kalanları kurtarmak için enkazı açtılar. Altında kalanların hepsi hiç yara almadan kurtuldular."

Bekr el-Meczûb hazretleri vefâtından üç gün önce vefât edeceğini haber verdi. Ali bin Alîm adındaki meşhûr velînin medfûn bulunduğu, sâhildeki Harem köyüne gitti. Üç gün kalıp vefât etti ve oraya defnedildi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.368

BEKR BİN ÖMER FERSÂNÎ;

Evliyânın meşhûrlarından. İsmi Bekr bin Ömer bin Yahyâ el-Fersânî es-Sa'lebî, künyesi Ebü's-Seccâd'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1301 (H.700) senesinde vefât etti. Kabri Yemânî beldesinde olup ziyâret edilmektedir. Kavmi olan Fersânîler, gasbedilmiş arâzilere yerleşmişlerdi. Bu sebeple helâl lokma bulmak için uzak yerlere gitmek zorunda kalıyordu. Âilesini geçindirecek kadar helâl kazanç sağlardı. Haramlardan son derece sakınır, şüpheli bir şeye düşmemek için çok gayret gösterirdi. Zamânının meşhur âlimlerinden ilim öğrenip bilhassa fıkıh ilminde büyük âlim oldu. Devrinin meşhûr fıkıh âlimlerinden Mûsâ el-Hamîlî, İbrâhim eş-Şeybânî gibi âlimlerle devamlı görüşürdü. İsm-i a'zâm duâsını bildiği ve kendisine peygamberlere mahsus hâller verildiği nakledilmiştir.

Zamânında hac için yollar emniyetli değildi. Yol kesiliyordu. Bekr bin Ömer Fersânî hazretleri, hac için yola çıktı, berâberindekiler de onunla birlikte sâlimen gidip hac yaptılar. Defâlarca kâfilelerle hacca gitti geldi. Onun bulunduğu kâfile yolda hiç bir zarara uğramazdı.

Şâhid olduğu bir hâdiseyi şöyle anlatmıştır:

"Bulunduğumuz yerde garib biri vardı. Bu kimse başını bir örtüyle devamlı örter, kimseye göstermezdi. Bir gün bu kimse bir yerde uyumuş başı da açılmıştı. Onu uyur hâlde ve başı açık vaziyette gördüm. Başında saç ve deri yoktu. Bu hâline çok şaştım. Bu sırada uyandı ve telâşa kapıldı. Telaşlanmamasını ve başının görülmesinden dolayı endişe etmemesini söyledim. Sonra bu hâlinin sebebini sorunca şöyle anlattı:

"Ben kabirleri açan ve kefen soyan biri idim. Bir gün bir tüccarın kızının öldüğünü ve kıymetli kefene sarıldığını duydum. Gece gizlice gidip kabrini açtım. Tam kefenini alacağım zaman kabirden bir el çıktı, başımın derisini sıyırıp aldı. Ben dehşet içinde; "Yâsîn, Yâsîn." dedim ve Allahü teâlâya sığındım. Bu arada; "Ey bedbaht insan! Allah'tan korkup tövbe edeceğin zaman gelmedi mi?" diyen bir ses işittim. Kimseyi görmüyordum. Tövbe ettim, dedim. "Eğer gerçek tövbe ettinse zarar görmezsin." diye bir ses daha işittim. O günden sonra başımın bu hâlini âilemden ve diğer insanlardan hep gizledim." diye anlattı."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.368

2) Tabakât-ül-Havâss; s.44

BEKR SIDKI VİSÂLİ;

Anadolu'da yetişen velîlerden. 1880 senesinde Manisa'nın Kula ilçesinde doğdu. Babası Mollazâde Hacı Mehmed Efendidir. İlk tahsiline Kula'da başladı. İlim öğrenmek için babasının rızâsı ile İstanbul'a gitti. Fâtih Câmii Medresesinde uzun yıllar ilim öğrendikten sonra icâzet, diploma aldı. Bu arada tasavvuf yolunu, Sâmi Niyâzî Uşşâkî Efendiden öğrendi. Onun sohbetlerinde kemâle geldi.

Hocası Sâmi Niyâzî Uşşâkî Efendi, talebelerine sık sık; "Akşam ne rüyâ gördün?" diye sorardı. Bir gün Bekr Sıdkı Efendiye sorunca; "Efendim rüyâmda bir meydanlıkta at koşusu vardı. Her at üzerinde bir kişi vardı. Ben ise birbiri üzerine binmiş dört atın en üstündekine binmiştim. Atlar koşuya başladıktan sonra, benim bindiğim atlar en öne geçti ve hedefe en önce vardım. Orada bizlere bakan kalabalık, Bekr Efendi kazandı, diye bana iltifât ettiler." diye anlattı. Sâmi Niyâzî Uşşâkî de; "Oğlum Bekr! Sen dört ilme kavuşacaksın. Birinci at şerîat, ikinci at tarîkat, üçüncü at hakîkat, dördüncü at ise mârifet ilmine işârettir." buyurdu.

Bekr Sıdkı Visâli, ilim tahsîlini tamamladıktan sonra Kula'ya döndü. Bir müddet halı ticâretiyle meşgul oldu. Fahrî olarak, câmilerde insanlara doğru yolu anlattı. Bir süre sonra İzmir'e yerleşerek tâliplerine ilim öğretti.

Bir gün talebeleri ile sohbet ederken bir talebenin kalbine kötü bir vesvese geldi. Bekr Sıdkı Efendi talebelerine tebessüm ile bakıp sohbet ederken, kalbine kötü bir vesvese gelen talebeye bakmaz oldu. Talebe o anda hatâsını anlayıp, Allahü teâlâya yalvardı ve sessizce gözyaşı döktü. Bir süre sonra Bekr Visâli Efendi tekrar o talebeye tebessüm ile muâmele ederek; "Hocanın yanında, kalbinizi kötü şeylerden koruyun." buyurdu.

İnsanlara doğru yolu anlatmakla ömrünü geçiren Bekr Visâli Efendi, 1962 senesinde İzmir'de vefât etti. Bekr Sıdkı Efendinin şiirlerinin toplandığı **Hakîkat ve Mârifet Sırları** isimli bir dîvânı vardır. **Dîvân**ından bâzı bölümler:

KASÎDE-İ VUSLAT

Allah Allah ilâhî
Gösteresin cemâli
Düştüm fenâ mülkine
Çıkarırsın bekâyı

Tevekkül dağı üçüncü
Çıkarır kalpten sivâyı
Sabır suyu dördüncü

Tasfiye eder kalbini

Rızâ bahçesi beşinci
Râzıdır kahrî lütfu
Teslim yuları altıncısı
Görür onu Rabbihâsı

Gülistan mârifet yedinci
İlm-i ledündür dersi
Muhabbet bostan sekizinci
Girer meclisi nebî'yi

Merâtib-i aşktır dokuzuncu
İçer şarâb-ı aşkı
Vuslatı Cemâl onuncu
Tamam olur mîrâcı

Visâli kemter kulunu
Tevfik eyle menzili
Güçtür sülûkun yolu
Bekliyorum lütfunu

Allah Allah ilâhî
Gösteresin Cemâli
Düştüm fenâ mülküne
Çıkarırsın bekâyı

DÜNYÂNIN PARASINA VE MALINA ALDANMAYIN

Ey gaflet uykusuna dalmışlar! Artık uykudan uyanınız. Şimdi uyuyacak zaman değildir. Ey kerîm olan Allahü teâlâdan yüz çevirenler! Siz O'ndan yüz çevirip haddi aşıyorsunuz. Allahü teâlânın sayısız nîmetleri içindesiniz. Dünyânın parasına, malına, mülküne kalbinizi bağlamayın. Bir gün gelip, her şey yok olup, elinizden çıkacak. Ancak Allahü teâlâ ve O'nun sevdiği, beğendiği ameller kalacaktır. Ovalara ve çöllere sığmayan orduları olan nerede o azgın, taşkın Fir'avnlar? Nerede o gelmiş geçmiş krallar, hükümdarlar? Nerede onların medhedicileri? Nerede onların siyah bayrakları ve sancakları? Nerede o dünyânın doğusuna ve batısına sâhib olan İskender? Nerede ilim irfân sâhipleri? Nerede vefâlı dostlar, kardeşler, yakınlar? Onların yaşadıkları yerleri gez gör ve onlardan haber sor. Netîcede hepsinin öldükleri haberini alırsın. Ümmetlerden nicesi toprak altında olup, kalbleri de hasret ile doludur. Onlar himâye, koruma altında idi. Onlar ve yaşadıkları vakitler de ölüp gitti. Zaman, esef ederek onlar için ağlamakta ve yaşlar dökmektedir. Dün onların hepsi evlerinde yaşamakta idi. Bu gün ise, toprak altında kemik ve toz yığını hâlindedirler. Dünyâ durdukça salât ve selâm, Muhammed aleyhisselâmın ve âlinin üzerine olsun.

1) En Yakın Yol (Sıddık Nâci Eren); s.157

BEKRÎ;

Mısır'da yetişen velîlerden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Babasının ismi Celâleddîn Muhammed'dir. İsmi Ali, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Doğum târihi ve yeri belli değildir. 1545

(H.952) senesinde Kâhire'de vefât etti. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin kabri civârına defnedildi.

Ebü'l-Hasan'ın babası Kâdı Celâlüddîn, Abdülkâdir Deştûtî'yi sevenlerden ve onun büyük bir velî olduğuna inananlardan biri idi. Gavrî isminde birisi ona haksızlık yapınca, Kâdı Celâlüddîn, hakkını geri almak için Abdülkâdir Deştûtî'ye başvurdu ve Gavrî'yi şikâyet etti. Deştûtî de;

"Ey Celâleddîn, hakkını aldığımda, bana oğlun Ebü'l-Hasan'ı hizmet etmesi için vereceksin!" dedi. O da kabûl etti. Netîcede, oğlu Ebü'l-Hasan'ı onun hizmetine verdi. O sırada Ebü'l-Hasan, fazîlet sâhibi, ilme âşık bir genç idi. Âlimlerin derslerine ve sohbetlerine devâm ediyordu. Abdülkâdir Deştûtî'nin huzûruna geldiğinde, Deştûtî ona;

"Ey Ebü'l-Hasan, Şam'dan sana ders verecek ve seni irşâd edecek hocan gelinceye kadar bundan böyle kimseden ders okuma!" buyurdu. O da emre uydu. Bu arada Abdülkâdir Deştûtî, Gavrî'yi çağırmak için birisini gönderdi. Gavrî, Abdülkâdir Deştûtî'nin büyük bir zât olduğuna inanır, bu sebeple ona hürmet duyardı. Gavrî gelince, ona;

"Kâdı Celâleddîn'in malını ver ve ona dokunma!" dedi. O da derhâl kabûl etti. Bunun üzerine Kâdı Celâlüddîn ile oğlu, Abdülkâdir Deştûtî'nin hizmetine kendilerini daha çok verdiler. Aradan bir zaman geçince, Ebü'l-Hasan oradaki hocalardan ders okumak arzusu ile Abdülkâdir Deştûtî'den izin istedi. O da tekrar;

"Olmaz! Hocan yakında Şam'dan gelecek." buyurdu. Çok geçmeden Şeyhülislâm Radiyyüddîn Gazzî Kâdirî geldi. Öteden beri aralarında muhabbet vardı. Abdülkâdir Deştûtî, Ebü'l-Hasan'a dönüp;

"Kalk ey Ebü'l-Hasan!İşte bu zât, Şam'dan geleceğini söylediğim hocandır." buyurdu. O da kalkıp hürmet etti. Abdülkâdir Deştûtî, Radiyyüddîn Gazzî'ye dönüp;

"Ebü'l-Hasan'a ilim öğretirsiniz." buyurdu ve Ebü'l-Hasan'a da onunla berâber gitmesini, derslerini dinlemesini tenbih etti. Ebü'l-Hasan, gece-gündüz onun yanından ayrılmadı. Başka bir talebe ile berâber her gün ders okudu. Ayrıca hocasının tavsiyesi ile Mısır'daki diğer âlimlerden de ders aldı. Şeyhülislâm Zekeriyyâ, Şeyhülislâm Burhan ibni Ebî Şerîf, Şeyh Kastalânî'den fıkıh, tefsîr, hadîs ve diğer dînî ilimleri öğrendi. Hocası Deştûtî, kimyâ ilmini öğrenmesini de tavsiye etmişti. Bu yüzden Radiyyüddîn Gazzî'den kimyâ ilmini öğretmesini istediğinde;

"Henüz vakti var." dedi ve onun mânevî terbiyesine, edepleri öğrenmesine gayret gösterdi. Nihâyet Ebü'l-Hasan, hocasının sohbetlerinde bulunup, terbiyesinde yetişip, ilim, edep ve güzel ahlâk sâhibi olunca, bir gün hocası onu çağırdı ve;

"Ey Ebü'l-Hasan! Şimdi senden bir şey istiyorum. Merkebine bineceksin. Bir elinde çörek, diğer elinde soğan olduğu halde, bunları yiyerek Câmi-ul-Ezher Medresesine gideceksin. Daha sonra da dönüp yanıma geleceksin!" buyurdu. Ebü'l-Hasan, hiç tereddüd etmeden hocasının emrini yerine getirdi. Geri döndüğünde, hocası;

"Ey Ebü'l-Hasan! Artık Mısır ikimizi almaz oldu. Birimizin buradan ayrılması îcâb ediyor. Kemâle gelmiş bir zât olarak burada kalacaksın" buyurdu ve Mısır'dan ayrılıp Şam'a gitti.

Ebü'l-Hasan'ın yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1- Hâşiyetün alâ Şerh-ıl- Mahallî, 2) Er-Risâlet-ül-Ehadiyye, 3) Şerh-ur-Ravd, 4) Şerh-ul-Âdâb, 5) El-Kenz fî Şerh-il-Minhâc, 6) El-Matlab fî Şerh-il-Minhâc, 7) El-Mugnî Şerh-un-Âhar alel-Minhâc, 8) Nebzetün fî Fedâil-in-Nısfı min Şa'bân.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.208

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.292

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.744

4) El-Kevâkib-üs-Sâire; c.2, s.194

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.266

BEKRÎ (Ebü'l-Mekârim);

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. Kendi ismi ve babasının ismi Muhammed'dir. Künyesi Ebü'l-Mekârim ve Ebî Bekr, lakabı Şemsüddîn'dir. Bekrî ismiyle meşhûr oldu. 1523 (H.930) senesinde Mısır'da doğdu. Soyu baba tarafından hazret-i Ebû Bekr'e, anne tarafından Peygamber efendimize dayanmaktadır.

Ebû Bekr künyesini ona babası vermiştir. Ebü'l-Mekârim künyesinin verilmesi ise şöyle oldu:

Ninesi Hadîce binti Hâfız, sâliha bir kadın idi. Hicaz'a gidip, Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevverede otuz sene ikâmet etti. Mekke'de iken Mısır'da Bekrî'nin doğduğu gece, bir rüyâ gördü. Rüyâsında Bekrî'yi kendisine getirdiklerinde onu kucağına alıp, Kâbe-i muazzamanın etrâfında tavâf etmiş, bu esnâda; "Yâ Rabbî! Senden bu torunumun âlim ve sâlih olmasını diliyorum." diye duâda bulunmuş, sonra Kâbe-i muazzama tarafından gelen, ve; "Ona Ebü'l-Mekârim künyesini verin." diyen bir ses işitmişti. Bunun üzerine Mısır'a döndüklerinde, Bekrî'ye, Ebü'l-Mekârim künyesini verdiler. Bekrî, 1585 (H.994) senesinde Mısır'da vefât etti. Karâfe Kabristanlığına defnedildi.

Büyük bir âlim ve velî olan babasının terbiyesinde yetişti. Yedi yaşının sonlarında Kur'ân-ı kerîmi, sekiz yaşında iken İbn-i Mâlik'in **Elfiye** adlı eserini ezberledi. Bunu, Mekke-i mükerremenin en büyük âlimlerinin huzûrunda okudu. Huzûrlarında **Elfiye'**yi okuduğu âlimler arasında; Şâfiî mezhebi âlimi İsmâil Kayrevânî, Mâlikî mezhebi âlimi Muhammed Hattâb-ı Kebîr, Hanefî mezhebi âlimi İbn-i Bûlâd bulunuyordu. Bunlardan icâzet, diploma aldı. On yaşına girmeden, büyük âlim ve velî bir zât olan Ebû İshak Şîrâzî'nin **Tenbîh** isimli eserini ezberledi. İlim öğrenmesi, babasının derslerine devâm etmek sûretiyle onun vefâtına kadar devâm etti. Bu süre içerisinde muhtelif ilimleri okudu. Meşhûr altı hadîs kitabından olan **Sünenleri** ve çeşitli fıkıh kitaplarını okudu. On yedi yaşlarında iken eser yazmaya başladı.

1545 (H.951) senesinde dedesinin ve babasının isimleri ile bilinen Câmi-i Ebyâd (Beyaz Câmi) diye meşhûr olan câmide; kırâat, hadîs ve fıkıh dersleri verdi. Aynı sene babası bir mecliste şöyle buyurdu: "Oğlum Muhammed'de bu sene öyle bilgi ve mârifetler hâsıl oldu ki, talebelerimin en gözde olanı bunları elde etmek için altmış sene uğraşmış olsaydı, bu mertebeye ulaşamazdı." Yine babası, son haccına gitmeden önce; "Bu sefer dönüşümde, şeyh ve mürebbî olursun." buyurdu. Nitekim hacdan dönüşünde, ona bu hususta izin verdi. Hattâ ona; "Senin durumunu Resûlullah efendimize arz ettim. "Yâ Resûlallah! Oğlum Muhammed için ne vardır?" diye sordum. Resûl-i ekrem; "Eğer Kureyş'e, onun gibiler için olan şeyi haber vermiş olsaydım, muhakkak ki, onlar hayret ederlerdi." buyurdu.

Babası Şeyhülislâm Ebü'l-Hasan Bekrî, vefâtına yakın onunla yalnız bir odada kaldı. Muhammed Bekrî bu arada, Allahü teâlânın, babasına lütuf ve ihsânda bulunduğu feyz ve mârifetlerden çok istifâde etti. Ebü'l-Hasan Bekrî, sonra herbiri şeyhülislâm ve zamânının ileri gelen âlimlerinden olan ve ömürlerinin büyük bir kısmını kendisinden ilim öğrenmekle geçiren talebelerini yanına çağırarak, oğlu Muhammed Bekrî'den istifâde etmelerini, ondan ilim öğrenmelerini ve emri altına girmelerini vasiyet etti.

Ebü'l-Hasan Bekrî vefât edince, talebelerinin büyüklerinden biri, onun yerine Câmi-ul-Ezher'de ders vermek istedi. O sırada Muhammed Bekrî'nin yaşı küçük olduğu için, daha babasının yerinde ders verebilecek durumda olmadığını sanıyordu. Daha önce ilim meclislerinde ders de vermemişti. Bütün bunlara rağmen, ders vermesi için ona bir meclis

kuruldu. Bu mecliste, Mısır'daki dört mezheb âlimlerinin ekserîsi hazır bulundu. Muhammed Bekrî ders vermeye başladı. Önce sâdece tefsîr ilmine dâir ders vereceği zannedildi. Fakat o, bütün ilimlerden, derin mârifetlerden ve hiç duymadıkları bilgilerden bahsedince, dinleyenler hayrete düştüler. Onun ilimdeki üstünlüğünü ve Mısır'da babasının yerine ders vermeye herkesten daha lâyık olduğunu kabûl ettiler. Sözlerinde ve hâllerinde babasına benziyordu. Câmi-ul-Ezher'de Besmele-i şerîfin "B" harfinin derin mânâlarını anlatmak için iki bin iki yüz ders yaptı.

Büyük âlim olan Muhammed Bekrî'nin derslerinde ve sohbetlerinde bulunanlar, onun anlattığı şeylere hayran kalırlardı. Anlattıkları, beşer aklı ile bilinebilecek şeyler değildi ve bu bilgiler Allahü teâlânın bir ihsânı idi. Muhammed Bekrî ilimde o kadar yükselmişti ki, ömrünü zâhirî ilimleri tahsîl ile geçirmiş ve ilâhî mârifetlerden de nasîbini almıştı. Âlimler onun hakkında; "Vallahi, ondan işittiğimiz bu sözleri nereden aldı, nereden öğrendi, bilmiyoruz. Eğer peygamberlik kapısı Resûlullah efendimiz ile kapanmamış olsa idi, sözlerini, onun peygamber olduğuna delîl getirirdik." derlerdi.

Muhammed Bekrî, tefsîr ilminde de derin bir âlim idi. Tefsîr dersleri verirken, derin ve ince mânâlardan bahsederdi. Âlimlerin, tefsîrini yaptığı âyet-i kerîmelerle alâkalı olarak bildirdiklerini de naklederdi. Bunlar arasında evlâ olan en iyi mânâyı da söylerdi. Sonra tasavvuf büyüklerinin her âyet-i kerîmeye dâir bildirdiklerini naklederdi. Bütün bunları; fesâhat, belâgat ve yüksek bir ifâde üslûbu ile açıklardı. Hadîs ve fıkıh derslerini de aynı şekilde anlatırdı. Hangi ilme dâir derse başlarsa, dinleyen onu, o ilmin bütün temel bilgilerine ve inceliklerine vâkıf görürdü. Câmi-ul-Ezher'de ve başka yerlerde ders verdi. İnsanlar, onun elini öpmek ve duâsını almak için yanına gelirlerdi. Onun bulunduğu yer çok kalabalık olurdu.

Bir defâsında Mekke-i mükerremede talebesi Abdurrahim Şa'râvî ile mücâvir, komşu idiler. Harem-i şerîfte, Bâb-ı İbrâhim denilen yerde oturdukları bir sırada, hizmetçisi gelip, bâzı ihtiyaçlarını almak için para istedi. O sırada parası olmadığı için hizmetçiye; "İnşâallah ben birazdan gönderirim." dedi. Sonra hizmetçi gitti. Fakat tekrar gelip, ısrarlı bir şekilde para istedi. Muhammed Bekrî önceki gibi cevap verdi. Fakat hizmetçi ısrarla para istiyordu. Hizmetçinin bu ısrârı karşısında Muhammed Bekrî, Kâbe-i muazzamayı tavâf etmek için kalktı. Talebesi de onunla birlikte gitti. Muhammed Bekrî tavâf ederken şu sözleri söylüyordu:

"Yâ Rabbî! Bitkiler kurudu. Onları lütfedeceğin yağmur ile sula. Bize yardım eyle. Çünkü biz, senin lütuf ve ihsânını umuyoruz." Bir müddet sonra Hindistanlı bir zât, Muhammed Bekrî'nin yanına gelerek, elini öptü. Cebinden, içerisinde bir mikdâr dinâr bulunan bir kese çıkarıp verdi ve; "Efendim! Bu kese size hediyedir. Bunu, Hindistan Sultânı gönderdi." dedi. Bunun üzerine Muhammed Bekrî bu ihsânından dolayı Allahü teâlâya şükür secdesi yaptı. Sonra o keseyi hizmetçisine verdi. Hizmetçi sevinçle ihtiyaçları karşılamak için çarşıya gitti.

Bir gün birisi Muhammed Bekrî'den bahsederek; "Bilmiyorum, Muhammed Bekrî, bu kadar bol yiyecek ve giyeceği nasıl buluyor?" dedi. Bu sırada Muhammed Bekrî, oraya gelerek; "Oğlum! Dünyâ bizim kalbimizde değil elimizdedir." dedi.

Muhammed Bekrî, bir sene hacca gitti. Bu sırada Resûl-i ekremin kabr-i şerîflerini de ziyâret etti. Mescid-i Nebevî'ye gelip, Ravda-i mutahhera ile minber arasına oturdu. O sırada Resûlullah efendimiz şifâhî olarak; "Allahü teâlâ seni ve soyunu mübârek kılsın." buyurdu.

Muhammed Bekrî, bir gün talebelerinden birisine; "Git, bize biraz yiyecek satın al, gel!" dedi. Talebenin üzerinde hiç para yoktu. Para yanında olan talebe o sırada orada değildi. Bu talebe; "Efendim, paranın bulunduğu arkadaşımız şu anda burada yok." deyince, Muhammed Bekrî; "Bizim masrafımızı, rızkımızı, her şeyin sâhibi ve mâliki olan Allahü teâlâ verir." deyip, elini orada bulunan bir ağacın dalına uzattı. Birkaç yaprak koparttı ve talebesine verdi.

Talebe yaprakları eline alınca, onların birer dinâr olduğunu gördü. Muhammed Bekrî tekrar; "Şimdi git, bir şeyler al da gel!" dedi. Orada bulunanlar da, ağaç yapraklarının, Allahü teâlânın izni ile dinâra döndüğünü gördüler.

Torunu bir gece seher vaktinde kalkmıştı. Bâzı sıkıntıları vardı. Bu sırada; "Ey Muhammed! Karafe'de bulunan deden Muhammed Bekrî'nin kabrini ziyâret et." diyen bir ses işitti. Ses gittikçe kuvvetleniyordu. Evin avlusuna çıktı. Fecr doğuyordu. Hava biraz aydınlanmıştı. Sabah namazını kıldı. Sonra bineğine bindi. O ses daha da kuvvetlenmişti. Doğruca Karafe kabristanına gitti. Hazret-i Ebû Bekr'in soyundan gelen büyüklerin bulunduğu tarafa yöneldi. Dedesi Muhammed Bekrî'nin kabrinin başına vardı ve oturdu. Kabre yaklaşıp, gizli bir sesle, ona bâzı ihtiyaçlarını arzetti. Sonra oradan ayrıldı. İmâm-ı Şâfiî'yi ziyâret etti. Sonra bineğine binip geri döndü. Bu sırada uzun boylu ve kırmızı cübbeli birisi peşinden; "Ey Muhammed!" diye bağırıyordu. Geriye dönünce ona; "Ey Muhammed! Deden Muhammed Bekrî sana selâm ediyor. Şikâyetlerini ve isteklerini işitti. Sen şikâyetlerini ve isteklerini söylerken, yanında Resûlullah da vardı. Deden Muhammed Bekrî, Resûlullah efendimize; "Yâ Resûlallah! Bu oğlum Zeynelâbidîn'dir. O benim yanımda çok kıymetlidir. Onun ihtiyaçlarını temin ederseniz çok memnun olurum." dedi. Resûlullah efendimiz de deden Muhammed Bekrî'nin bu ricâsını kabûl buyurdu." dedi. Sonra, senin deden Muhammed Bekrî'den isteklerin şunlar şunlardı diye, tek tek saydı. Bundan o kimsenin, keşfinin ve kerâmetinin doğru olduğunu anladı. Çünkü o, dedesinin mezarında isteklerini gizli olarak yapmıştı. O zâta; "Atıma bininiz. Ben yürüyerek giderim." dedi. O zât kabûl etmedi. Atına bindi, fakat atı yürümedi. Arkasına dönüp baktığında, o zâtı göremedi. Sonra talebelerini, o zâtı aramaları için gönderdi, fakat bulamadılar.

Büyük âlim Abdülkâdir Mahallî; "Bir yerde bir ihtiyâcınız olduğu zaman, Muhammed Bekrî'nin kabrine gidin. Ey hocam Muhammed Bekrî! Falanca ihtiyâcımın yerine gelmesi için, seni Allahü teâlânın katında vesîle ediyorum, deyin. Allahü teâlânın izni ile o ihtiyâcınız hâsıl olur. Bu tecrübe edilmiştir." buyurdu.

Muhammed Bekrî buyurdu ki: "Tasavvuf yolunda olan kimseye en önce lâzım olan, tövbe ile günah kirlerinden temizlenmesidir. Tövbe; günahtan vazgeçmek, o günâhı yaptığına pişmân olmak, o işi terketmeye azmetmek, haksız aldığı malı sâhibine geri vermek, kaçırmış olduğu namazlarını kazâ etmek, hocasının hizmetinde bulunmak, onun emrine uymakla olur. Kendisini günahlardan temizlemesi için, hocasını nefsine âmir ve hâkim kılmalıdır. Günahlardan kurtulmak için, Allahü teâlâya duâ etmelidir."

Muhammed Bekrî'nin bir şiirinin tercümesi şöyledir: "Darıldığın bir şeyden dolayı canın sıkıldığı zaman feryâd etme. İşini Allahü teâlâya teslim et. Bu niçin böyle oldu diye Hakk'a îtirâz etme. Çünkü Hakk'a îtirâz eden pişmân olur. Allahü teâlânın kazâ ve kaderine râzı olan kimse, pek yüksek ve şerefli derecelere kavuşur. Matlûbu ve maksûdu peşînen verilir. Sıkıntıları ondan gider. Evliyânın sözlerini yerine getirip, onlara sâdık kaldıklarından ve kendilerini Allahü teâlâya teslim, işlerini de havâle etmelerinden dolayı başkalarından üstün olur. Bir sıkıntın olduğu zaman ümîdini kesme. Duâlara icâbet eden Allahü teâlânın fazlından ve lütfundan ümitli ol. Nice sıkıntı ve darlığın peşinden Allahü teâlânın yardımı yetişmiştir.

Ey kalbim! Eğer benim kalbim isen, benlikten uzaklaş. Ey kalbim! Eğer kalbim isen, Allahü teâlânın kazâ ve kaderinden râzı ol. Gizlide ve açıkta Allahü teâlâyı murâkabe et. Ey kalbim! Eğer benim kalbim isen, Allahü teâlâdan başkasına meyletme. Rabbimin hükmüne sabret. Sonunda hayır bulursun. Allahü teâlâya karşı sâdık ve samîmî ol. Kuşlar gibi, bilmediğin yerden rızka kavuşursun."

Muhammed Bekrî çeşitli ilimlere dâir eserler yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Şerhi Muhtasar-ı Ebû Şücâ':** Şâfiî mezhebi fıkhına dâir bir eserdir. **2) Dîvân-ı Şi'r:** Yazma bir eserdir. Bir nüshası Paris'te Millî Kütüphânededir. Harflere göre tertib edilmiştir. On sekiz forma civârındadır. Kütüphânenin Sâdât-ı Bekriyye kısmındadır. **3) Tercümân-ül-Esrâr ve**

Dîvân-ül-Ebrâr, 4) El-Feth-ul-Mübîn bi Cevâbı Bâd-is-Sâilîn, 5) Risâletün fil-İsm-il-A'zam, 6) Risâletün fis-Salâti alen-Nebiyyi, 7) Risâletün fî Âdâb-iş-Şeyh vel-Mürîd, 8) Risâletün fî Ziyâret-in-Nebiyyi.

VÂLİYE DAYISINI TAVSİYE EDERİM

"Hüseyin Paşa, Bahîra vâlisi Ömer bin Îsâ'ya bir işinden dolayı kızdı. Adamlarını gönderip yanına getirmelerini emretti. Ömer bin Îsâ'yı getirdikleri vakit öldürecekti. Vâli yolda, Hüseyin Paşanın adamlarından, kendisini önce Muhammed Bekrî'ye götürmelerini ricâ etti. Hüseyin Paşanın adamları bu isteği kabûl ettiler. Muhammed Bekrî'nin evine vardıkları zaman, onun husûsî odasında yalnız başına olduğunu söylediler. Muhammed Bekrî bu sırada kimse ile görüşmezdi. Bunun üzerine Vâli, Muhammed Bekrî'nin talebelerinden Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin yanına götürülmesini istedi. Hüseyin Paşanın adamları bu isteği de kabûl ettiler. Oraya varınca, Vâli, Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'den, Hüseyin Paşanın yanında kendisine şefâatçi olmasını istedi. O da Vâliye:

"Hüseyin Paşa ile hiç görüşmemiz yoktur. Fakat ben Muhammed Bekrî'ye gidip, senin için Paşanın huzûrunda şefâatçi olmasını isterim." dedi. Sonra hemen Muhammed Bekrî'nin huzûruna gitti. Durumu Muhammed Bekrî'ye arzetti. O sâdece;

"Vâliye dayısını tavsiye ederim." buyurdu. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî onun bu sözünün mânâsını anlayamadı. Vâli Ömer bin Îsâ'nın annesi, oğlunun bu hâlde götürüldüğünü öğrenince, Hüseyin Paşanın hanımlarının yanına gitti. Oğlunun durumunu onlara anlattı. Vâlinin annesinin bu husus için geldiği haberi Hüseyin Paşaya ulaşınca, hazırlanıp makâmına gitti. Vâlinin annesi onunla görüştürüldü ve oğlunun durumu hakkında Hüseyin Paşa ile konuşmaya başladı. Hüseyin Paşa, Vâlinin annesine nereli olduğunu sordu. O da, memleketini ve âilesinin kimlerden olduğunu açıkladı. Hüseyin Paşa, kadına:

"Senin hiç kardeşin var mı?" diye sordu. Kadıncağız; "Evet, filan isimli bir kardeşim var." dedi. Bunun üzerine Hüseyin Paşa, o kadının kendi kardeşi olduğunu anladı ve; "Ben senin kardeşinim." dedi. Böylece Muhammed Bekrî'nin; "Ona dayısını tavsiye ederim." sözünün mânâsı anlaşıldı. Hüseyin Paşa, yeğeni olan Îsâ bin Ömer'i derhâl huzûruna çağırdı. Durumu ona anlattı ve eski vazîfesine onu tekrar tâyin etti. Vâli huzurdan ayrıldı. Doğruca Abdülvehhâb-ı Şa'rânî'nin yanına gitti. Durumu ona anlattı. O da, bu durumun Muhammed Bekrî'nin bereketiyle olduğunu; gidip ona teşekkür etmesini söyledi. Vâli derhâl Muhammed Bekrî'nin huzûruna giderek elini öptü ve hayır duâsını aldı."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.281

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.431

3) El-A'lâm; c.7, s.70

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.187

5) En-Nûr-us-Safir; s.369

6) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.270,336,672, c.2, s.1028,1797

7) İzâh-ul-Meknûn; c.1, s.250,280, c.2, s.87

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.231

BENÂ KUREŞÎ;

Büyük velî ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Beyân olup, ismi Benâ, babasının ismi Muhammed'dir. İbn-ül-Havrânî de denir. Ebü'l-Beyân hazretleri, aynı zamanda şâir ve lügat âlimi idi. Doğum târihi belli değildir. 1156 (H.551) senesi Rebiü'l-Evvel ayında Şam'da vefât etti. Bâbüssagîr denilen yere defnedildi.

Ebül-Beyân hazretleri, ilmiyle âmil ve Allahü teâlâdan çok korkan bir zât idi. Ömrünü, ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Çok ibâdet ederdi. Sünnet-i seniyye üzere yaşayan, hâller ve makamlar sâhibi idi. Ebü'l-Beyân; Ebü'l-Hasan bin Mevâzinî ve Ebü'l-Hasan Ali bin Ahmed bin Kubeys el-Mâlikî'nin yanında, birçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden de; Kâdı Es'âd bin el-Müneccî, Yûsuf bin Abdülvâhid bin Vefâ es-Sülemî, Ahmed el-Irâkî Abdurrahmân bin Hüseyin bin Abedan ve birçok âlim ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebü'l-Beyân; imâm, âlim, zâhid, âbid ve verâ sâhibi idi. Nahiv, lügat ve fıkıh âlimi olup, fazîlet sâhibi idi.

Bir gün Şam'da bir câmide, Ebü'l-Beyân hazretleri ile, Şeyh Reslân hazretleri oturuyorlardı. Oradan ayrılıp, birlikte yüksek bir tepeye çıktılar ve sohbete başladılar. Az sonra yanlarında havada durur gibi bir zât belirdi. Ebü'l-Beyân hazretleri ile Şeyh Reslân hazretleri, gelen zâtın huzûrunda edeple durup, çeşitli şeylerden suâl ettiler. Bir ara o gelen zât, Ebü'l-Beyân'ı işâret ederek, şu anda yeryüzündeki evliyânın büyüğü sizsiniz dedi. Ebü'l-Beyân hazretleri de ona, Ebü'l-Abbâs diye hitâb ediyordu. Orada bulunanlar sonradan bu zâtın Hızır aleyhisselâm olduğunun farkına vardılar.

Ebü'l-Beyân hazretlerinin vefâtından sonra, talebeleri onun evinde bir araya geldiler. Melik Nûreddîn eş-Şehîd, kendilerine bir haberci gönderip dağılmalarını söyledi. İçlerinden Şeyh Nâsır isminde bir zât, gelen haberciye hitâben; "Sen bizim bu mübârek yerden dağılmamızı bildiriyorsun. Şimdi geriye dön ve seni gönderen zâta bildir ki: Hâmile olan hanımı doğum yapacak. Allahü teâlânın kendisine hayırlı bir evlâd vermesi için duâ ve niyâzda bulunsun. Ebü'l-Beyân hazretlerinin yerindeki talebelerine dokunmasın." dedi. Haberci, geriye dönüp bunu arzettiğinde, Melik Nûreddîn; "Vallahilazîm bunu hiç düşünmemiştim." deyip, oraya bin dirhem ve yüz çeki odun gönderdi ve bir de tekke yaptırdı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.369

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.160

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.3, s.79

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.7, s.318

5) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.235

6) Bugyet-ül-Vuât; c.2, s.312

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.147

BENLİ SULTAN

Asıl ismi Muhiddîn olan ve on beşinci asırda yaşadığı sanılan Benli Sultan'ın kabri Kastamonu merkez ilçesine bağlı Hamal köyüne bir saat mesâfede bir yamaç üzerinde, Ilgaz ormanının eteklerindeki türbededir. Bayramî tarîkatına mensub olan Şeyh Muhiddîn Efendi uzun müddet bölgede islâmiyeti yaymış ve talebe yetiştirmiştir. Kendisinin büyük şöhret kazandığı ve tekkesine meşrûta olmak üzere birçok vakıflar yapıldığı Evkaf İdaresinde saklı bulunan vakfiyelerden anlaşılmaktadır. Gayet güzel inşâ edilmiş câmi ve türbe ile berâber misâfirlerin yeme içmeleri için kargir odalar yapılmıştır. Günümüzde de bölge halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

BENNÂN EL-HAMMÂL;

Mısır velîlerinden. İsmi Bennân, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Aslen Vâsıtlı olup babasının ismi

Muhammed'dir. Bütün ömrünü Mısır'da geçirdi. Hakkı söyleyen, iyiliği emreden âlimlerin önderi idi. Ebû İmrân-ı Kebîr'in talebesi idi. Cüneyd-i Bağdâdî Ebû Hafs Nişâbûrî ve zamânın âlimleriyle sohbet etti. Ebü'l-Hüseyin Nûrî'nin hocası idi. 928 (H.316) senesinin Ramazan ayında Mısır'da vefât etti.

Mısırlı bir kimse, kendisini sevmezdi. Yırtıcı bir hayvanın, Bennân bin Muhammed'i yemesi için duâ etti. Bir süre sonra Bennân-ı Hammâl hazretleri yolculuğa çıkmıştı. Ormandan geçerken, karşı taraftan gelen Mısırlı o kimse ile karşılaştı. Tam o sırada, yola bir kaplan çıktı. Hemen Bennân-ı Hammâl hazretlerinin yanına gitti. O, kaplanın sırtını sıvazladı, sonra onun yanından ayrıldı. Kaplan, Mısırlının yanına giderek onu parçalamak istedi. Bu kimse çok korktu ve rengi değişti. Bennân-ı Hammâl, kaplanı yanına çağırarak kulağına bir şeyler söyleyince, kaplan yanlarından uzaklaşıp, ormana geri gitti. Bu hâli gören kimse, derhal tövbe etti. Bennân-ı Hammâl'ın talebelerinden oldu ve sonra bir daha hiç kimse hakkında kötü düşünmedi.

Bennân-ı Hammâl hazretleri, zamânın sultânının yanına gidip, ona Allahü teâlânın emirlerini bildirip, nasîhatta bulundu. Nasîhatleri dinlemeyen sultan, onun yırtıcı hayvanlara atılmasını emretti. Yırtıcı hayvanlar yanına gelip koklamaya başladılar. Fakat zarar vermediler. Sultan yaptığı hatâyı anlayıp af diledi.

Bir gün biri gelip; "Efendim çoktan beri hastayım, birçok hekime gittim, fakat bir çâre bulamadılar. Şifâ bulmam için size geldim." dedi. Bennân-ı Hammâl; "Falan yerden bana bir avuç toprak getir!" buyurdu. Sonra o kimse gidip o toprağı getirdi. Bennân-ı Hammâl toprağı avucuna alıp, bir süre bir şeyler okudu. Sonra bu toprağı hasta kimseye verip; "Ağrıyan yerlerine bunu sür, inşâallah bir şeyin kalmaz." buyurdu. Bu kimse denileni aynen yaptı. Bir süre sonra hastalığından hiç eser kalmadı.

Mekke'de bir yerde oturuyordu. Yanında bir genç vardı. Biri gelip o gencin önüne bir kese altın koydu. Genç; "Benim ihtiyâcım yoktur."dedi. O zaman o kişi; "Fakirlere ve zavallılara dağıt." dedi. Genç bütün paraları dağıttı. Kendisine hiç bırakmadı. Akşam olunca o gencin bir yerde dilencilik yaptığını gördü. "Ey Genç! Dağıttığın bir kese akçeden birkaçını kendine ayırsaydın." deyince, genç; "O zaman, şu âna kadar yaşayacağımı bilmiyordum." dedi.

Uzun bir süre yiyecek bir şey bulamamıştı. Yolda giderken yerde bir altın gördü. Önce birisi düşürmüştür diye almadı. Fakat daha sonra aldı. Biraz yürüdükten sonra bir grup çocuğun bir arada oturduklarını ve birisinin güzel ahlâktan bahsettiğini gördü. Çocuklardan biri; "Kul ne zaman doğruluğun lezzetini bulur?" diye sordu. Tasavvuftan bahseden çocuk; "Kişi, altın parçasını attığı zaman, sıdkın, doğruluğun lezzetini bulur." dedi. Çocukları dinleyen Bennân-ı Hammâl, kendi hâlini düşündü. Kendi kendinden utandı. Bunun üzerine derhâl altını çıkarıp bir fakire verdi.

Bir şahıs, Bennân-ı Hammâl'ın yanına gidip; "Avladığım şu hayvanın eti yenir mi, yenmez mi?" diye suâl etmeye niyet etti. Tam onun huzûruna varır varmaz daha hiçbir şey konuşmadan sohbet arasında Bennân-ı Hammâl hazretleri buyurdu ki: "Falan hayvanın eti temizdir, yenir." O şahıs ise çok hayret etti ve suâl etmeden suâlinin cevâbını almış oldu.

Bennân-ı Hammâl hazretleri buyurdu ki:

"Allahü teâlâ semâyı yedi kat yarattı. Her katta mahlûklar ve melekler yarattı. Bunlar O'na ibâdet ve itâat ederler. Birinci kat, yâni dünyâ semâsında bulunanların ibâdeti korku ve ümid üzere bulunmaktır. İkinci semâda bulunanların ibâdeti, muhabbet ve hüzün üzere bulunmaktır. Üçüncü semâda bulunanların ibâdeti, minnet ve hayâ üzere bulunmaktır. Dördüncü semâda bulunanların ibâdeti, şevk ve heybet üzere bulunmaktır. Beşinci semâda bulunanların ibâdeti, münâcaat ve iclâl, saygı üzere bulunmaktır. Altıncı semâda bulunanların ibâdeti, inâbet, tövbe ve tâzim, saygı gösterme üzere bulunmaktır. Yedinci semâda

bulunanların ibâdeti ise, mürüvvet, cömertlik ve kurb, yakınlık üzere bulunmaktır."

"Tövbe iki çeşittir. Biri avâmın tövbesi, biri de seçilmişlerin tövbesidir. Avâmın tövbesi günâhlardan tövbedir. Seçilmişlerin tövbesi gafletten tövbedir. Avâm ile havâssın, seçilmişlerin tövbelerinde fark vardır. Avâm, günahlardan ve kötülüklerden tövbe eder. Havâs ise bunları zâten işlemez. Fakat onların tövbesi yanılmaktan, gaflete düşmekten ve yaptığı ibâdet ve tâatı sebebiyle kendini beğenme korkusundan tövbedir.

"Başkalarının zarar görmesine sevinen kişi, kurtuluşa kavuşamaz."

"Allahü teâlâyı tevhîd edersen, husûsî ihsâna kavuşursun. Eğer doğru yolda olursan, seçilmişlerden olursun. Eğer doğruyla yanlışı karıştırırsan cefâ çekersin.

"Tasavvuf ehli, Allahü teâlâya güvenen, emirlerini yerine getiren, sırra riâyet eden, mahlûklardan uzaklaşarak, O'na yönelen kimsedir."

"Allahü teâlâdan uzaklaşan kimse, bâtıl yollara sapar."

"Kötülüklerden sakınan cesâretli, hâin ise korkak olur. Kötülük yapan, kendini yalnız hisseder."

EFENDİM YÂ RASÛLALLAH

Bennân-ı Hammâl, Mısır'dan Mekke'ye giderken yanına bir mikdâr azık aldı. Bu sırada bir kadın karşısına çıkarak; "Ey Bennân! Allahü teâlâ senin rızkını vermeyeceğini sanarak rızkını hamal gibi taşıyorsun." dedi. Bunun üzerine azığını bir fakire verdi. Sonra üç gün aç kaldı. Yolda bir bilezik buldu. Kendi kendine; "Bunu alıp sâhibine vereyim.O da bana belki yiyecek bir şeyler verir." dedi. Tam bu sırada o kadın karşısına çıkarak; "Ne o, ticâret mi yapıyorsun?" dedi ve bir mikdâr para verdi. Bennân-ı Hammâl, Mekke'ye kadar bu para ile idâre etti.

Mekke'ye vardığında İbrâhim Havvâs da orada idi. Fakat onunla daha tanışmamıştı. Mekke'de bir berber vardı. Bu berber kendine hacâmat (kan aldırmak) için gelen fakirlere et satın alır ve onu pişirerek fakirlere yedirirdi. Bennân-ı Hammâl da kan aldırmak için bu zâta gitti. "Kan aldırmak istiyorum." deyince, o zât hemen birisini pişirmek için et aldırmaya gönderdi. Bu sırada aklından, ben kan aldırıncaya kadar yemek de pişer, diye geçirdi. Sonra bu düşüncenin kötü olduğunu düşündü ve eti yemeyeceğine yemîn etti. Kan aldırdıktan sonra çıkıp gitti. O gün akşama kadar bir şey yiyemedi. Ertesi gün ikindi namazına kadar da yiyecek bir şey bulamadı. İkindi namazını kılmak için ayağa kalktı. Fakat tâkatsızlıktan yüz üstü düştü. Oradakiler bunu delirmiş sandılar. İbrâhim Havvâs da orada idi. Yanına gelerek oturdu. Onunla konuşmaya başladı. Ona; "Bir şey yer misin?" diye sorunca; "Akşam yakındır." dedi. Daha sonra gitti. Yatsı namazından sonra İbrâhim Havvâs, bir tas mercimek çorbası ile iki börek getirdi. Onları yedi. Sonra ona; "Daha yer misin?" diye sorunca; "Evet!" dedi. Yine bir tas mercimek çorbası ve iki börek getirdi. Bunları da yedikten sonra; "Daha yer misin?" diye sordu. "Evet!" deyince, yine aynı şekilde bir tas mercimek çorbası ve iki börek getirdi. Onları da yedi. "Daha yer misin?" diye sorunca, bu sefer; "Hayır!" dedi. Daha sonra yatıp uyudu. Sabah namazına kalkamadı. Bir araPeygamber efendimizi rüyâda gördü. "Bennân!" diye çağırdı. "Efendim!Yâ Resûlallah!" dedi. "Kim doyduktan sonra yemek yerse, Allahü teâlâ onun gönül gözünü kör eder." buyurdular. Hemen uyandı. Bir daha doyduktan sonra yemek yemeyeceğine yemîn etti.

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.291

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.324

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.98

4) Nefehât-ül-Üns; s.256

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.138

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.271

7) Târih-i Bağdât; c.7, s.100

8) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.369

9) Sefînet-ül-Evliyâ; s.144

10) Tabakât-ı Ensârî; s.331

11) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.99

12) Tabakât-ül-Evliyâ; s.122

13) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.83

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.380

BERBEHÂRÎ;

Kerâmet sâhibi evliyâ zâtlardan ve Hanbelî mezhebinin meşhûr fıkıh âlimlerinden. İsmi, Hasan bin Ali Berbehârî, künyesi, Ebû Muhammed'dir. 847 (H.233) senesinde doğdu. 940 (H. 329)'da vefât etti.

Hanbelî mezhebinde zamânının en meşhûr fıkıh âlimi idi. Berbehâr, Hindistan'dan getirilen bir baharatın ismidir. O zaman bunu getirtenlere berbehârî denilmiştir. Bu işle uğraşan Hasan bin Ali'ye de "Berbehârî lakabı verilmiştir. Bugün baharat ve baharatcı denilmektedir.

Hasan bin Ali Berbehârî, bid'atlerden sakınır ve sakındırırdı. Ehl-i sünnet îtikâdının yayılması için çok hizmet ederdi. Bid'at ve bid'at ehline (Peygamber efendimizin ve O'nun dört halîfesi zamanlarında bulunmayıp da, dinde sonradan meydana çıkarılan, uydurulan sözlere, yazılara, usûl ve işlere, ibâdet olarak inananlara, bunları yapan ve yaptıranlara) karşı sert tutumu sebebiyle, birara Bağdat'tan Basra'ya sürülmüş, sonra tekrar Bağdât'a dönmüştür.

Muhammed bin Hasan Mukrî şöyle anlatmıştır: "Dedem ve ninem bana şöyle anlattılar: Ebû Muhammed Berbehârî ömrünün son günlerinde bir eve çekildi. Bir ay kadar orada kaldı. Sonra vefât etti. Vefât ettiğini görenlerden bir kadın, hizmetçisine; "Git bak, cenâzesini yıkamakla kim meşgûl oluyor." dedi. Hizmetçi, gördüklerini şöyle anlatmıştır: "Biri gelip, cenâzesini yıkadı. Sonra namazını kıldırdı. Üzerlerinde beyaz ve yeşil elbise olan kalabalık bir cemâat cenâzesinde bulundu. Namaz bitince hiç biri görünmez oldu, vefât ettiği evde defnedildi."

Hasan bin Ali Berbehârî'nin çeşitli eserleri vardır. Bunlardan **Şerh-i Kitâb-üs-Sünen** adlı eseri çok kıymetlidir. Buyurdular ki:

"Ortaya çıkarılan her bid'at, önce az bir şeyle başlatılır. Sanki hakka, doğruya benzer, buna dalan aldanır. Artık ondan kurtulamaz, iş büyür. Böylece bozuk bir yola girmiş olur. Bu iş dinden çıkmasına kadar uzanabilir. Zamânın insanlarının söylediklerine iyi bak. Acele etme. Âlimlerden işitmediğin ve onların nakletmediği bir işe dalma."

"Doğru yoldan ayrılmak iki türlüdür. Birincisi; iyi niyetli olduğu halde, yanlış iş yapan ve haktan ayrılan, ayağı kayan kimseye uymak. Bu, insanı helâk eder. İkincisi; hakka karşı inadcı olmak ve kendinden önce geçen sâlih, müttekî kimselere muhâlefet etmek. Böyle yapan kimse sapık ve saptırıcıdır. Böyle kimse, ümmet arasında şeytan gibidir. Kimsenin ona aldanmaması için, onun hâlini insanlara bildirmek lâzımdır."

"Ölüm ânında üç çeşit söz söylenir: Bâzılarına, ey Allah'ın kulu, sana Allah'ın rızâsını ve

Cennet'ini müjdelerim, denir. Bâzılarına, ey Allah'ın kulu, sana cezânı çektikten sonra Cennet'e gideceğini müjdelerim, denir. Bâzılarına da, ey Allah'ın düşmanı, sana Allahü teâlânın gazâbını ve Cehennem'ini bildiririm, denilir."

"Müslümanın din husûsunda nasîhatı gizlemesi, yapmaması helâl olmaz. Kim nasîhatı yapmazsa, müslümanlara hîle yapmış olur. Müslümanlara hîle yapan, dîne hîle yapmış olur. Dîne hîle yapan da, Allahü teâlâya, Resûlullah efendimize ve müminlere ihânet etmiş olur."

"Münâkaşaya oturmak, fayda kapılarını kapatır."

"Bid'at ehli olanlar, başlarını ve vücûdlarını toprakta gizleyip, kuyruklarını açıkta tutan ve yaklaşanı sokan akrebler gibidirler. İnsanlar arasında gizlenmiştirler, yanlarına yaklaşanı bid'ate düşürürler, bid'at yayarlar."

Ebû Muhammed Berbehârî, evliyânın meşhûrlarından Sehl-i Tüsterî'nin arkadaşı idi. Ondan şöyle nakletmiştir: "Allahü teâlâ dünyâyı yarattı. Dünyâ üzerinde âlimler ve câhiller yarattı. İlmin en fazîletlisi, kendisiyle amel edilen ilimdir. İlmin ancak kendisiyle amel olunanı delildir. Amelin doğru olanı hâriç, diğer kısmı hebâ olmuştur. Amelin sahîh olması için de çok şart vardır."

Fudayl bin Iyâd hazretlerinin de şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ehl-i sünnet bir kimseyi görünce, sanki Eshâb-ı kirâmdan birini görmüş gibi olurum. Bid'at ehli birini gördüğüm zaman da, münâfıklardan birini görmüş gibi olurum."

"Bid'at ehli ile oturana, hikmet verilmez. Bid'at ehli ile oturanın üzerine lânet inmesinden korkarım. Kim bid'at ehlini severse, Allahü teâlâ onun amelini yok eder ve kalbinden İslâm nûrunu çıkarır."

"Bid'at sâhibini üstün tutan, dînin yıkılmasına yardım etmiş olur. Kim bid'at ehline güler yüz gösterirse, dîni hafife almış olur. Bid'at ehlinin cenâzesine katılan, ayrılıncaya kadar Allahü teâlânın gazâbından kurtulamaz. Gayr-i müslim ile yemek yerim, fakat bid'at ehliyle sofraya oturmam. Bid'at ehli ile aramda demirden bir kale olması, bana çok sevimli gelir. Bid'at sâhibine buğzeden kimsenin ameli az da olsa, Allahü teâlâ onu affeder... Bid'at ehlinden yüzünü çevirenin kalbini, Allahü teâlâ îmân ile doldurur. Bid'at ehlini hakîr gören kimsenin, Allahü teâlâ Cennet'te derecesini yüz derece yükseltir. Ebediyyen bid'at sâhibi olma!"

1) Tabakât-ı Hanâbile; c.2, s.18

2) El-A'lâm; c.2, s.201

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.319

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.3, s.253

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.142

BERDEÎ SULTAN;

Anadolu'yu aydınlatan meşhûr velîlerden. On dördüncü yüzyılda yaşamıştır. Osmanlı pâdişâhı Kânûnî Sultan Süleymân Han zamânında Hamidili (Isparta) vâlisi Hızır Beyin dâveti ile Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş Eğridir'de, Eğridir Gölünün kenarında Mezâr-ı Şerîf denilen yerde yerleşmiştir. Kabri oradadır. Şeyhülislâm Berdeî diye de tanınır.

Osmanlı vâlilerinden o zamanki adıyla Hamidili diye anılan Isparta Vâlisi Hızır Bey, âlimleri ve velîleri çok sever, hürmet ve himâye ederdi. Bir defâsında hacca gitmişti. O sene evliyânın meşhurlarından Berdeî Sultan da hac ibâdetini yapmak için Mekke'ye, gitmişti. Bu zât Kâbe'yi tavâf ederken, Hızır Bey onun büyük bir velî olduğunu anlayıp kendisiyle tanıştı. Sohbet sırasında bir Osmanlı vâlisi olduğunu söyledi. Sonra da vâli olduğu yeri tanıtıp, dâvet

etti; "Vâlisi bulunduğum diyârın havası, suyu pek güzeldir. Beldeleri, köyleri bağlık, bahçelik bir memlekettir. Fakat halkına İslâmiyeti anlatıp rehberlik edecek bir mürşîd-i kâmil, yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehber yoktur. Bu sebeple halk, nefislerine uymuş ve bozuk bir haldedir. Acaba siz lutfedip o diyârın halkını irşâd için oraya hicret buyursanız olmaz mı? Büyük ve hesapsız sevâba kavuşacağınız şüphesizdir. Eğer lutfedip bu arzumuzu kabul buyurursanız, ben köleniz, sultanım için (sizin için) Eğridir kasabası civârında havası ve suyu güzel bir yerde size bir dergâh, makam yapıp, hayır duânızı almak istiyorum." diyerek büyük bir arzu ve edeb içinde, gâyet nâzik ifâdelerle dâvet etti. Berdeî Sultan hazretleri vâlinin bu samîmî ve hâlis niyyetle yaptığı dâvet üzerine; "İstihâre edelim." buyurarak, eğer gitmelerine mânen bir izin ve işâret verilirse gitmeyi kabûl ettiğini açıkladı. Birkaç gün sonra tekrar bir araya geldiklerinde vâliye; "Rûm diyârına, Anadolu'ya yapılan dâveti kabûl etmem için işâret olundu. İnşâallah bu sene memleketimize dönelim. Gelecek sene Allahü teâlânın izniyle Anadolu'ya gidelim!" buyurdu. Vâli Hızır Bey, bu sözleri üzerine son derece sevinip memnun oldu. Sonra Şeyhülislâm Berdeî ile vedâlaşıp Eğridir'e döndü. O sene Eğridir'de göl kıyısında Mezâr-ı Şerîf denilen yerde bir dergâh yaptırarak, Berde-î hazretlerinin gelmesini bekledi.

Şeyhülislâm Berdeî hazretleri ise söyledikleri zaman gelince memleketi Berde'den Anadolu'ya hicret etmek üzere âilesi, on altı oğlu ve kırk talebesiyle yola çıktı. İran'ın Hoy şehrine geldikleri sırada sonradan talebelerinin en meşhûru ve dâmâdı olan Pîrî Halîfe Muhammed ile görüşüp tanıştı. Daha o Hoy şehrini teşrif etmeden, Pîrî Halîfe bir gece Peygamber efendimizi rüyâsında görmüş, Resûlullah efendimiz ona rüyâsında; "Benim evlâdımdan, benim yolumda kâmil ve mükemmil bir mürşid (yetişmiş ve yetiştirebilen rehber) olan Şeyhülislâm Berdeî gelmektedir. Gâfil olma, onunla Rum diyârına, Anadolu'ya git." diye emir buyurmuştur. Şeyhülislâm Berdeî hazretleri onun bulunduğu şehre uğrayıp, onunla görüşüp tanıştı. Ona; "Oğlum Pîr Muhammed! Emre itâat eder misin?" diyerek daha o anlatmadan gördüğü rüyâyı ve Peygamber efendimizin emrini hatırlattı ve ayrılıp gitti. Şehrin dışında bir yerde konakladı. Pîrî Halîfe de hemen onunla birlikte gitmeyi arzûladı. Ancak annesi-babası ve akrabâları şiddetle karşı çıkıp gitmesini istemediler. Hattâ onu hapsedip zincire vurdular. Fakat kilitledikleri kapıların ve vurdukları zincirlerin kırıldığını görünce, şaşırıp kaldılar. Sonra arayınca şehrin dışında Şeyhülislâm Berdeî'nin yanında buldular. Geri götürmek istediler. Bunun üzerine Şeyhülislâm Berdeî; "Onu diyâr-ı Rûm'a (Anadolu'ya) alıp, götürmemiz, terbiye ve irşâd etmemiz emrolundu." dedi. Bu sözler üzerine annesi, babası ve akrabâları râzı olup bıraktılar. Babası âlim bir zâttı. Onu yanına alıp Eğridir'e gittiler. Eğridir'e varınca, gölün kenarından karşı tarafa bakıp; "Bizim toprağımız şu makamdan alınmış." diyerek tam hazırlanan dergâhın bulunduğu yeri işâret etti. Geldiklerini haber alan vâli Hızır Bey onları büyük bir memnuniyetle karşılayıp yaptırdığı dergâha yerleştirdi. Şeyhülislâm Berdeî hazretleri bir işâret üzerine yanına alıp getirdiği Pîrî Halîfe'yi altı ay kadar kısa bir zaman içinde tasavvufta yetiştirip kemâl derecelerine ulaştırdı. Ayrıca kızıyla evlendirip dâmâd edindi ve yerine halîfe bıraktı. Bu evlilikten evliyânın meşhurlarından olan Muhammed Çelebi Sultan doğdu.

Şeyhülislâm Berdeî hazretleri Eğridir'e geldikten sonra tesirli sohbetleriyle, ders ve vâzlarıyla halka doğru yolu anlattı. Ehl-i sünnet îtikâdının yayılmasını ve insanların İslâmiyet'i öğrenmelerini ve öğrendikleri doğru din bilgilerine göre yaşamalarını sağladı. Böylece onların dünyâ ve âhiret saâdetine vesîle oldu.

Bâzı menkıbeleri şöyle nakledilmiştir:

Eğridir'de câmiye giderken pekçok kimseyle karşılaştığı halde, iki-üç kişiye selâm verirdi. Başkalarına selâm vermezdi. Talebelerinden biri acaba neden birkaç kişiden başka kimseye selâm vermiyor diye merak edip kendisine sordu. Talebe bunun sebebini sorunca, Şeyhülislâm Berdeî hazretleri eliyle bu talebenin gözlerini sıvazladı. Sonra da dergâhdan dışarıya gönderdi. Talebe çarşıya çıkınca, insanlardan kimini maymun sûretinde, kimini

hınzır, kimini tilki, kimini çakal, kimini kurt, bir kısmını da köpek sûretinde gördü. Hocasının selâm verdiği kimselerden başkasının her birini çeşitli hayvan sûretinde gördü. Sonra hocasının yanına dönüp; "Efendim bu işin hikmetini anladım." dedi. Hocası yine gözlerini sıvazlayarak eski hâline çevirdi.

Şeyhülislâm Berdeî hazretleri bir gün talebelerini toplayıp; "Bu gece rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm! Bana; "Oğul bu dünyânın sıkıntısını çektiğin yeter. Artık bana gel." buyurdular. Ben de, "Yâ Resûlallah! Sana ne ile geleyim! Sana lâyık armağanım yok." deyince; "Oğullarından birkaçıyla gel. Armağan olarak bu yeter." buyurdular. Böyle söyler söylemez talebeleri feryâd edip ağlaşmaya başladı. Oğullarına; "Benimle hanginiz gider?" diye sordu. Hepsi cân-u gönülden âhiret yolculuğunu istediler. O gün hepsinin tabutlarını hazırlattı. Akşama doğru kendisi ve bütün oğulları vefât etti. Kendisinden sonra meşhûr talebesi, halîfesi ve dâmâdı Pîrî Halîfe Muhammed insanlara rehberlik edip, çok kıymetli hizmetler yaptı. Bu zâtın oğlu olan Muhammed Çelebi Sultan ve bunun torunu Şeyh Burhâneddîn hazretleri de orada yetişen meşhûr velîlerdendir.

1) Menâkıb-ı Burhâneddîn Eğridirî (Şerîfzâde Muhammed Efendi, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4552, Nâfiz Paşa Kısmı No: 1200)

BERGAMALI HACI İBRÂHİM EFENDİ;

Anadolu velîlerinden. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Doğum ve vefât yerleri ve târihleri belli değildir. On dokuzuncu asırda yaşamıştır.

Hacı İbrâhim Efendi, arpa ve burçak tarlalarında işçilik yaptığı sırada gördüğü rüyâ üzerine Seydişehir'e gidip Hacı Abdullah Dehlevî'nin sohbet ve derslerine katıldı. Kısa zamanda yetişen İbrâhim Efendi, Bergama'ya döndü. Her sene üç aylarda Seydişehir'e gelip, hocasının hizmetinde bulunurdu. On ikinci defâ gelişinde, hocası; "İbrâhim bu sene hacca git." dedi. Mâlî durumu iyi değildi. Hocasına; "Peki." deyip yola çıktı. Hocasının himmeti ile hac farîzasını yerine getirdi. Malî durumu da düzeldi.

İbrâhim Efendi, hocası tarafından zaman zaman çeşitli yerlere, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmek için gönderildi. Son olarak gönderildiği Mahmûdiye kasabasına yerleşmesi emredildi. Hacı İbrâhim Efendi, sonradan olan vâriyetine, zenginliğine rağmen, hocasının emrine uyarak, mahrûmiyet yeri olan bu kasabaya yerleşti.

İbrâhim Efendi, Dâvûd aleyhisselâm gibi bir gün oruç tutup bir gün yerdi. Ömrünün son günlerinde hocası gibi bayramlar hâriç her gün oruç tutmaya başladı. Gece sabaha kadar ibâdet ederdi. Gece namazlarında Kur'ân-ı kerîmi bitirirdi.

1) Seydişehir Târihi; s.83

BERK;

Şam velîlerinin büyüklerinden. On ikinci asrın sonlarında vefât etti. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Zamânında bulunan tasavvuf büyüklerinin önde gelenlerinden idi. Hâl ve hareketleri, güzel ahlâkı ile herkes tarafından sevilir, çok hürmet edilirdi. Kendi hâlinde yaşar, sıkıntıda olanların yardımına koşardı.

Bir gün, Şam kâdısı hayvanına binmiş bir yerden geçiyordu. Baktı ki, Berk hazretleri ileride bir yerde ayakta duruyor. Önünde bir hırka ve elinde de kalın, büyük bir sopa var. Çok hiddetli bir şekilde, elindeki sopayla o hırkaya hücûm ediyor ve sopayla vuruyordu. Her vuruşunda, hırkadan kan fışkırıyor, çıkan kanlar etrâfa yayılıyordu. Kendinden geçmiş bir

hâlde, arada bir "Allah!" diye haykırarak, sanki harb meydanında imiş gibi o hırkayı dövüyordu. Bu hâli dikkat ve hayretle seyreden kâdı efendi, hayvanından indi. Yerde, bir mikdâr daha Berk hazretlerini seyretti. Bir zaman sonra Berk hazretleri o hâlden ayrılıp, normal (zâhir) hâline gelince, "Efendim! Bu ne hâldir? Bu durumu izâh eder misiniz?" dedi. Berk hazretleri cevâbında şöyle anlattı:

"Şu anda Mensûre vak'ası meydana geldi. Müslümanlarla kâfirler harb ediyorlardı. Müslümanlara yardım ettim. Allahü teâlânın izni ile müslümanlar gâlib, kâfirler zelîl ve perişân oldular. Bu gördüğün kanlar, kâfirlerin kanıdır. Sen, şimdi bu günün târihini tut. Bir zaman sonra bu hâdisenin haberi gelir. Bu târih ile karşılaştırırsın. Aynı gün ve saatte olduğunu görünce, bu söylediklerime yakînen inanmış, iyice anlamış olursun." dedi. Berk hazretlerinin bu sözlerini hayretle dinleyen kâdı efendi, hâdisenin târihini, saatini not edip ayrıldı. Aradan bir zaman geçtikten sonra, bu hâdisenin haberi geldi. Hâdisede bulunanlardan bir grup kâdının huzûruna gelip, "Harbin şiddetli ânında, havada bir kimse görüldü. Elinde büyük bir sopa vardı. O sopa ile düşmanların başlarına vuruyor, vurdukça da kan fışkırıyordu. O kimsenin sıfatları da şöyle idi." diyerek Berk hazretlerini tarif ettiler.

İŞİ GECİKTİRMEYİN

Şam şehrinde yetişen, büyük bir evliyâdır,
Şaşılacak yüzlerce, kerâmetleri vardır.

Güzel ahlâk sâhibi, üstün bir velî idi,
Herkesçe sevilir ve çok hürmet edilirdi.

Bir gün Şam'ın kâdısı, binerek hayvanına,
Hayvanını durdurup, ona baktı bir zaman.

Zîrâ hazret-i Berk'in, hâli çok mânidardı,
Bir elinde kalın ve büyük bir sopa vardı.

Bir hırka duruyordu, önünde hem o zaman,
O hırkaya şiddetle, vuruyordu durmadan.

Her vuruşta, hırkadan, kalar fışkırıyordu,
Vurdukça çıkan kanlar, etrâfa sıçrıyordu.

Sanki harp ediyordu, düşmanla hazret-i Berk,
Kendinden geçiyordu, "Allah Allah" diyerek.

Hayretten dona kaldı, o an kâdı efendi,
O hal sona erince, yaklaşıp suâl etti.

Dedi ki: "Ey efendim, ne idi o hâliniz?
Hikmetini bana da, lütfen söyler misiniz?"

Buyurdu: "Kâfirlerle, müminlerden bir ordu,
Falan yerde tutuşmuş, çetin harp ediyordu.

Müminler zayıf idi, yardım ettim onlara,
Çok şükür müslümanlar, gâlip geldi küffâra.

Eğer yetişmeseydim, yardımına onların,
Hezîmeti olurdu, bu harp müslümanların.

Kâfirlerin halleri, çok fenâdır şu anda,
Ve küffâr kanlarıydı, o fışkıran kanlar da."

Şam kâdısı duyunca, hazret-i Berk'ten bunu,
Anladı bu kimsenin, hâl ehli olduğunu.

O günün târihini, not etti bir kenara,
Müslümanlar dönünce, sordu bunu onlara.

Onlar da hâdiseyi, şöylece anlattılar,

Dediler: "Kuvvetliydi, kat be kat bizden onlar.

Mağlup oluyorduk ki, neredeyse küffâra,
Havada çok heybetli, bir zât gördük o ara.

Elindeki sopayla, düşmana vurdu, vurdu,
Vurdukça küffâr kanı, etrafa sıçrıyordu.

Onun yarıdmı ile, düşmana gâlip geldik,
Lâkin o zât kim idi, onu hiç bilemedik."

Şam kâdısı dedi ki: "O, hazret-i Berk idi,
Size tâ Şam şehrinden, yardıma gelmiş idi.

Derdi ki: "Ey insanlar, sakın gaflet etmeyin,
Tövbe ve istiğfârı, bir an gecktirmeyin.

"Sonra tövbe ederim", derseniz bu gün eğer,
Nasib olmayabilir, âni gelir eceller.

İşi, biraz sonraya, bırakmayın ki aslâ,
Böyle geciktirenler, pişmân olur pek fazla.

Zîrâ buyurmuştur ki, bir gün Nebiyy-i zîşân;
"Sonraya bırakanlar, elbette eder ziyân."

Aklı olan, dünyâda, gelmeden henüz ecel,
Ölüm ve Âhirete, hazırlanır mükemmel.

Bilir ki dünya fânî, ebedîdir âhiret,

Esas âhiret için, gösterir fazla gayret."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.366

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.147

BEŞİK BABA

Türbesi Harput'ta, Balak Gâzi bahçesindedir. Bir vesile ile nâşının günümüze kadar bozulmadan geldiği görülen Beşik Baba'nın, Harput'un fethine gelen İslâm ordularıyla bölgeye geldiği, şehid olunca da bugün türbesinin bulunduğu yere defnedildiği sanılmaktadır. Bölge halkı tarafından sık sık ziyâret edilen velîlerdendir.

BEŞİR AĞA;

Osmanlı dârüsseâde ağası ve velî. 1652 (H.1063)'de doğdu.

Küçük yaştan îtibâren Yapraksız Ali Ağa'nın yanında sarayda yetişti. 1707 senesinde saray hazînedârı oldu. Üçüncü Ahmed'in şehzâdeliği sırasında müsâhibi, danışmanı idi. Sonraları dârüsseâde ağası Süleymân Ağa ile berâber 1713'de Kıbrıs'a gönderildi. Kıbrıs'dan Mısır'a ve oradan da Hicaz'a gönderilerek şeyhül-haremeyn vazîfesi verildi. Bu vazîfesi sırasında Mekke-i mükerremede bulunan ve evliyânın büyüklerinden olan Ahmed-i Yekdest hazretlerinin derslerine ve sohbetlerine katıldı. Ondan pek çok feyz alıp tasavvufda yükseldi. Duâlarına mazhar oldu. 1717 senesinde İstanbul'a çağrılarak dârüsseâde ağalığına tâyin edildi. Bundan sonra Sultan Üçüncü Ahmed Hanın pâdişâhlığının son ve Sultan Birinci Mahmûd Hanın pâdişâhlığının ilk devirlerinde olmak üzere ölümüne kadar tam otuz sene dârüsseâde ağalığı yaptı.

Bu vazîfesi sırasında çok hizmet eden Beşir Ağa, Bâb-ı âlî civârında câmi, medrese, tekke, çeşme ve kütüphâne; Eyyûb'da bir medrese, kütüphâne ve çeşme yaptırmıştır. Fâtih, Beşiktaş, Kocamustafapaşa, Fındıklı, Üsküdar ve Sarıyer'de çeşmeler, Medîne-i münevverede de pekçok hayrât yaptırmıştır. Yaptırdığı Bâb-ı âlî yakınındaki câmi yanındaki kütüphânede

1368, Eyyûb'deki kütübhânesinde ise 219 cild kitap vardır. Bu kitaplar bugün Süleymâniye Kütüphânesinde, adına ayrılan bir bölümde muhâfaza edilmektedir. Ayrıca ilk matbaanın kurulmasında mühim rolü vardır. İbrâhim Müteferrika, İstanbul'da ilk matbaayı açtığı gibi, ilk kâğıt fabrikasının da Yalova'da açılmasına gayret etti. Bu fabrika için en uygun yer Beşir Ağa'nın çiftliği idi. Çiftliğini bu iş için seve seve vakfeden Beşir Ağa, fabrikanın kurulmasından çok kısa bir zaman sonra 1746 (H.1159) yılında vefât etti. Kabri, Eyyüb Sultan Türbesindedir.

Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri şöyle anlatmıştır:

"Muhammed Kumul Efendi vefâtından önce, hastalığı sırasında bana; "Şu bir kaç cild kitâbı, dârüsseâde ağası Beşir Ağa'ya götür. Bizim duâ ettiğimizi söyle. Bunlar Medîne-i münevvereye gönderilecek. Bunların konulacağı yeri onlar bilirler. Gönderip bizi duâdan unutmasınlar." şeklinde vasiyette bulundu. Bir kaç gün sonra vefât etti. Vasiyetleri üzerine o kitapları alıp, vâlilerin toplantı günü olan Çarşamba günü huzurlarına vardım. Kalkıp kucaklayarak, yanlarına oturmamı söyledi. Hâl hatır sorduktan sonra, İstanbul'da bulunup, ziyâretlerine fazla gidemediğim için üzüldüğünü söyledi. Merhûm Muhammed Kumul Efendinin selâmını söyleyip kitapları arzettiğimde, büyük bir üzüntü ve ağlama ile kitapların yerine gönderilmesi için emir verdi. Mecliste bulunanlara beni tanıtıp; "Âhiret kardeşimizdir." dedi. Vedâ edip kalktığımda, hizmetçilerine şöyle emretti:

"Bize gelenler dünyevî bir iş için gelirler. Bu zâtı iyi tanıyın. Geldiği zaman misâfir var diye bekletmeyin. Zîrâ bunlar bizi Allah rızâsı için ziyârete gelirler." Koynuma bir kese koydu. Bakınca içinde yüz altın olduğunu gördüm."

Hacı Beşir Ağa, zamânının büyük evliyâsı ve meşhûr âlimi Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri ile yakın dost ve âhiret kardeşi idi. Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri ikinci defâ Mekke'ye gidişinde şöyle anlatmıştır:

"Mekke'ye giderken Medîne'ye uğradık. Hocam Ahmed-i Yekdest hazretlerinin vasiyetine uyarak Medîne'de ikâmet eden Şeyh Abdürrahîm Buhârî hazretlerinin yanına gittim. Görüşüp konuştuktan sonra beni Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem Kabr-i şerîfini ziyârete götürdü. Ziyâret sırasında koynundan bir kâğıt çıkarıp okuduktan sonra, bana vererek tebrik etti. O sırada yanımızda bulunan bir zât da beni tebrik etti. Bana verdiği bu icâzet sebebiyle kucaklayıp öptü. Ertesi gün tekrar Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem kabr-i şerîfini ziyârete gittim. Bu sırada kendimden geçip, yere çöktüm. Bir süre böyle kaldıktan sonra gözlerimi açtığımda, yanımda duran birini gördüm. Bana selâm verip; "Ağa sizi bekliyor, buyurun!" dedi. "Ağa kimdir?" dedim. "Şeyh-ül-harem, ağa hazretleridir." dedi. Yanına gittiğimde bir gün önceki ziyâretimizde yanıma gelip beni tebrik eden zât olduğunu gördüm. Bana; "Siz ziyâret sırasında kendinizden geçince, bu hizmetçiyi gönderip; "Yanında bekle, eğer düşecek olursa yavaşça tut ve yere oturt." dedim. Hamdolsun düşmediniz." dedi. Onunla oturup sohbet ettikten sonra, bu zâtın hocam Ahmed-i Yekdest hazretlerinin talebelerinden Hacı Beşir Ağa olduğunu öğrendim. Berâberce tekrar Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin kabr-i şerîfini ziyâret ettik. Ziyâretten sonra birbirimizi unutmamak üzere âhiret kardeşi olduk." Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerinin tanışıp âhiret kardeşi olduğu bu zât, o zaman şeyh-ül-harem vazîfesi ile orada bulunan dârüsseâde ağası Beşir Ağa idi."

1) Âlimler ve San'atkârlar; s.289

2) Osmanlı Târihi (Uzunçarşılı); c.4, kısım-1, s.332

3) Mir'üt-Tevârîh; 1147 olayları

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.67

5) Osmanlı Târihi Ansiklopedisi; c.2, s.51

BEŞİR AĞA;

İstanbul'da yetişen evliyâdan. Arnavutluk'un Gonca kazâsında doğdu. Doğum târihi belli değildir. Hamzaviyye yolunun büyüklerindendir. 1661 (H.1072) senesinde şehîd edildi.

Çocukluk yıllarına âit mâlûmât yoktur. Önceleri Bostancı ocağında vazîfeli idi. Zühd ve takvâ sâhibi olup vazîfesinden izinli olduğu zamanlarda, vakit namazlarını Ayasofya Câmiinde kılardı. Gönlü hep Allahü teâlânın rızâsını kazanmakta ve tasavvuf yolunda ilerlemek arzusundaydı. Bunun için Cenâb-ı Hakk'a duâ eder ve kendisine tasavvuf yolunu öğretecek birisini tanıtması için yalvarırdı. O, bu duygular içerisinde iken Ayasofya Câmiinde devamlı ibâdet ve zikir ile meşgûl olan heybet ve vakar sâhibi bir zât dikkatini çekerdi.

Beşir Ağa birgün o gönül ehli ile konuşmak fırsatını buldu ve ona; "Sultânım benim derdime bir çâre bulunuz. Lütfedip beni hizmetçiliğe kabûl buyurunuz." dedi. O gönül ehli de; "İnşâallah! Bakayım, eğer imkan bulursam olur." cevâbını verdi. Beşir Ağa bir gece yarısında Sarây-ı hümâyûnda bulunan odasında tefekkür ederken, odanın kapısı açıldı. O gönül ehli kapıda ona; "Kalk gideceğiz." dedi. Beşir Ağa onunla berâber dışarı çıkarken, saray kapısının açık olduğunu görünce, hayretler içerisinde kaldı. Birlikte Ayasofya Câmiine girdiler. Mihrâbın önünde başka bir gönül ehli vardı. O mihrâbdaki gönül ehli, Beşir Ağa'yı kabûl etmedi. Öbür gönül ehli onu tekrar odasına götürdü ve; "Merak etme, daha büyük mertebede olan birisine bağlanman sana nasîb olacaktır." diye tesellî etti.

Başına gelen bu hâdise, Beşir Ağa'nın hayretini daha da arttırdı. Yanında çalışanlardan birisinin vâsıtasıyla Pîr Sertûraş isminde bir zâtın sohbetinde bulundu. Ona talebe oldu. Bu sırada pâdişâh, Beşir Ağa'yı, Dâvûd Paşa Sarayına nakletti.

Beşir Ağa, Dâvûd Paşa Sarayından işine gidip gelirken, hergün hocasına uğrardı. Hocasının yalnız olduğu bir zamanda, temin edeceği birkaç kilo eti ona hediye etmeye karar verdi. Birgün hocasının yalnız olduğunu görerek sevindi. Hocasından hediyesini kabûl etmesini ricâ etti. Hocası; "Ben, fakir bir kimseyim. Darlığım zamânında benim gibi bir kimseye bunları getirmekteki maksadın nedir?" diye suâl etti. Beşir Ağa da; "Sultânım! Gönlüm size bağlandı. Hakkı talep ediyorum. Lütfedin de, hizmetçiliğe beni kabûl buyurun." dedi. O zaman Pîr Sertûraş; "Mâdem ki hakkı talep ediyorsun, sen ondan mahrum olmazsın. Seni evlâdım yerine kabûl ettim. Dînin emirlerine iyi sarıl. Dînin emirlerine sarılmadan kurtuluş olmaz." dedikten sonra, uzun süre sohbet ettiler.

Birgün Beşir Ağa, Fâtih Câmii şerîfinin türbe kapısının Haliç tarafından geçerken, hocası Pîr Sertûraş'ın yanında heybet sâhibi iki pîrin oturduğunu gördü. Derhal atından inen Beşir Ağa, edeple yere bakarak ve yaya olarak onların yanından geçerken o iki pîrden birisi; "Yâ Sertûraş bu kimdir?" diye sorunca, Pîr Sertûraş; "Sultânım, size arz ettiğim evlatlığımdır. Kendisi bostancıdır." cevâbını verdi. Yanındaki pîr; "Edeb sâhibi bir adamdır. Böylelerinden sır gizlenmez." dedi. Beşir Ağa bu sırada heyecan içerisinde kalıp, saraya nasıl döndüğünün farkında olmadı. Ertesi gün Pîr Sertûraş'ın yanına gelip; "Dün sizin yanınızda bulunan zâtlar kimlerdi?" diye sordu. Hocası; "Hâce İdris Ali ve Hâcı Kubây isimlerinde iki mübârek zâttır." dedi. Bundan sonra Beşir Ağa, bu zâtlardan tasavvuf âdâbını, nefsiyle uğraşma, mücâhede yollarını öğrendi.

Beşir Ağa sır gizlemekte çok titiz idi. Uzun bir süre feyz kaynağı o mübârek zâtlardan istifâde etti. Hâce İdris Ali (İdris Muhtefî) vefât edince, Beşir Ağa, Hacı Kubây'ın yanından hiç ayrılmadı. Bu sırada Sarây-ı hümâyûndan emekliye ayrıldı. Hocasının Topkapı dışındaki evine yakın bir yerde ikâmet etti. Yazın ise Silivri yakasındaki çiftlikte otururdu. Dâimâ iki inek besleyen Beşir Ağa âilesine yeten sütün fazlasını satar ve eline geçen parayı da diğer ihtiyaçlarına sarfederdi. Bu sebeple kendisine Sütçü Beşir Ağa da denilmiştir. Ayrıca

çevredeki fakir fukarâyı araştırıp ihtiyaçlarını görmeyi de büyük zevk edinmişti.

Beşir Ağa, hocası Hacı Kubây'ın vefâtından sonra ve Allahü teâlâyı zikir ile meşgul olurken diğer taraftan da kendisine gelen talebelere Ehl-i sünnet yolunu öğretmek için gayret sarfetti. Kendisine gelen yediden yetmişe her yaştan kişinin meseleleriyle ilgilenir herkese güleryüz ve tatlılıkla muâmele eder ve herkesin istidâdına göre nasîhat ederdi.

Uzaktaki talebelerine de mektuplar göndermek sûretiyle dînin emirlerini ve yasaklarını hatırlatırdı.

Beşir Ağa'nın talebelerine göndermiş olduğu mektubun bir bölümü şöyledir:

"Ey enbiyâ ve evliyânın sırrına âşık olanlar ve buna kavuşmayı isteyenler! Nedir bu hâliniz? Sizler yalnız istigfâr okuyup, Allahü teâlânın sevgisini elde etmeye gayret gösterip, ilâhî tecellilere kavuşuyor musunuz? İşlerinizde, sözlerinizde dînin emirlerine uymanızı isterim. Sakın ha! Dînin emirlerine muhâlif olarak, kendi aklınıza göre konuşmayınız. Dînin emirlerine uymakta aslâ ihmâlkârlık göstermeyiniz. Zâhirinizi dînin emirlerine uymakta, bâtınınızı Allah sevgisi nûru ile süslemeniz gerekir. Birbirinizle buluştuğunuz zaman, birbirinize sevgi ve tevâzu gösteriniz. Birbirinizle dînin emirleri ve tasavvuf yolunun âdâbı gereğince fâideli şeyler konuşup, mâlâyânîden (boş sözlerden) sakınasınız. Yüz bin söz, bir pul kadar etmez. Söz, mânâyı bilmek ve bulmak içindir. Canın kurtuluşu, mânâ iledir. Söz ile kurtuluş olmaz.

Şimdi herbiriniz, yolumuzu candan tâkip edip, mânâya kavuşmak, nefs ve şeytanın hîlesinden kurtulmak için, cenâb-ı Rabb-ül-âlemîne tam bir teveccüh ile teveccüh eyleyesiniz, yönelesiniz.

Mârifet sanıp, sattığınız (sarfettiğiniz) sözlerden sakınmanız gerektiğini bilmelisiniz. Haramdan sakınmalısınız. Her kim dikkat etmeyip, dînin emrine uymayan bir iş yaparsa bizden değildir. Onun dilini kesmek lâzımdır."

Otuz altı sene insanlara doğru yolu gösteren Beşir Ağa, feyz ve mârifet yaydı. 1661 (H.1072) senesinde 90 yaşı civârında iken bâzı hasedciler ve kötü kimseler tarafından şehîd edilerek denize atıldı. Böylece kabr-i şerîfi, bahr-ı rahmet-i Rahmân oldu.

1) Sefînetü'l Evliyâ; c.2, s.321

2) İstanbul ve Anadolu Evliyâları; c.2, s.323-325

BEŞİR-İ EBŞİR

Kabri Isparta Senirkent'te, Şeyhler mahallesindedir. On dördüncü yüzyılda yaşamıştır. Bölge halkı tarafından sevilen ve sık sık ziyâret edilen kabirlerden birisidir.

BEYZÂDE EFENDİ;

Anadolu evliyâsından. Asıl adı Ali Rızâ olup, babasının adı ise Hacı Bekir'dir. 1810 (H.1225) senesinde Harput'ta doğdu. Babası aslen Türkistanlı olup, önce Mısır'a, sonra da bu bölgenin Napolyon tarafından işgâli üzerine Harput'a göç etti. Beyzâde Efendi tahsîl çağına geldiğinde, ilk olarak Şeyhülulemâ diye tanınan Hacı Ali Efendiden ders almaya başladı. Daha sonra Dağıstanlı Hâfız Mehmed Efendinin derslerine devâm etti. Genç yaşına rağmen tahsil döneminde zekâ ve dirâyetiyle kendini herkese sevdirip, durup dinlenmeden çalışarak yüksek derecelere kavuştu.

Dağıstanlı Hâfız Efendinin en başarılı talebelerinden idi. Hocası Dağıstanlı Hâfız Efendi ölüm döşeğinde iken, vefâtından sonra kürsünün Beyzâde Efendiye verilmesi konusunda

medresenin kurucularından Çötelizâdelerden Sırma Hâtuna şöyle vasiyette bulundu:

"Ben yakında öleceğim. Ölümümden sonra, müderrislik için birçok dedikodular, hattâ kavgalar olacaktır. Yerimi ancak Beyzâde Ali Rızâ Efendi doldurabilir, müderrisliği ona vereceksin. Şâyet başkalarına verecek olursan, kıyâmet gününde senden dâvâcı olurum." Sırma Hâtun; "Vasiyetini emânet bilirim. Emânete ihânet edilmez. Bize sâdece o emâneti korumak ve bu vasiyete itâat etmek düşer." dedi. Bir süre sonra Dağıstanlı Mehmed Efendi vefât etti. Fakat bu zât, Beyzâde Efendiye icâzet, diploma vermedi. Bu yüzden Dağıstanlı'dan boşalan müderrislik için birçok dedikodular çıktı. Herkes Beyzâde'nin yaşına bakıp, onun ilminden ve fazîletinden şüphe ediyordu. Bu durumu öğrenen Gâziantep âlimlerinden Küçük Ali Efendi, Beyzâde'ye bir icâzetnâme, diploma gönderdi. Bu icâzet gelince, Beyzâde Efendi, Dağıstanlı hocadan boşalan müderrisliğe tâyin edildi.

Beyzâde Efendi, Urfa'dan Harput'a gelen Hartevîzâde Mehmed Rehavî ile tanıştı. Daha sonra Urfa'ya giderek bu zâta talebe oldu. Kısa sürede tasavvufun Nakşibendîlik yolunda ilerleyen Beyzâde'yi, Mehmed Rehavî halîfeliğe tâyin etti. Haramlardan, şüphelilerden sakınmaya önem veren Beyzâde Efendi, yıllarca Harput'ta insanlara Hak yolunu anlatarak onların kurtuluşuna vesîle oldu.

Beyzâde Efendi hac yolculuğuna çıktığı yıllardan birinde yanına oğlu Behâeddîn Efendiyi de aldı. Yolda her rastladığı fakire bakan Beyzâde Efendi, daha sonra oğluna; "Şu kadar ver." derdi. Böyle yol alırlarken, bir genç Beyzâde'nin yanına geldi ve sadaka istedi. Beyzâde Efendi sapasağlam gence baktıktan sonra, oğluna; "Yirmi kuruş ver." dedi. Behâeddîn Efendi gencin gücüne kuvvetine bakarak; "Babamı da anlamak zor. Sakata, köre bile daha yirmi kuruş vermedi. Acaba bu gence niçin bu kadar fazla para verilmesini istedi." diye düşündü. Yola devâm ederlerken bile bu düşünce Behâeddîn Efendinin aklından çıkmadı. Bu düşünce ile yürürken, Beyzâde Efendi oğluna dönerek; "Oğul oğul! Sen böyle şeylere karışma. O gördüğün fakirlerin hepsi de kendi nefisleri için para topluyorlardı. Lâkin o sapasağlam genç, Allahü teâlânın velî kullarından olup, verdiğimiz yirmi kuruşu fakirlere dağıtacaktı." dedi. Behâeddîn Efendi bu cevap üzerine pişman olup tövbe etti ve yollarına devâm ettiler.

"Vatanı sevmek îmândandır." hadîs-i şerîfine cânı gönülden bağlı olan Beyzâde Efendi, 93 Rus Harbinde memleketi müdâfaa gâyesiyle cepheye koştu. Oğlu Mehmed Nûri ve torunu Hâlid efendileri yanına alıp, bir grup gönüllü mücâhidin at, silâh ve bütün levâzımâtını kendi kesesinden karşılayarak Rus Harbine katıldı. Erzurum müdâfaasında büyük yararlılıklar gösterdi.

Beyzâde Efendi gösterişi ve ihtişâmı aslâ sevmezdi. Çok mütevâzî ve halka karşı büyük bir sevgi ve hürmet gösterirdi. Câmiye giderken halkı rahatsız etmemek için dâimâ ıssız ve ara sokaklardan geçer ve etrafına bakmazdı. Çünkü halk kendisini görünce işi ve gücü bırakıp, ona hürmet için ayağa kalkıp selâmlardı. Yüzünde şefkat ve mülâyemetle karışık bir muhabbet mevcûd olup, karşılaştığı kimselerde dâimâ derin bir hürmet ve muhabbet hissi hâsıl olurdu. Az konuşur, söylenenleri dikkatle dinleyip bir müddet düşündükten sonra cevap ve nasîhatlarda bulunurdu. Temizliğe son derece dikkat ve îtinâ gösterirdi ve; "İslâmiyetin belli başlı erkânı temizliktir. Temiz olmayanın îmânından şüphe edilir." diyerek bütün talebelerine nasîhat ederdi.

Seksen seneye yakın bir süre İbrâhim Paşa Medresesinde müderrislik yaparak, çok talebe yetiştiren Beyzâde Efendi, ömrünün sonlarına doğru müderrislik vazîfesini oğlu Müftü Hacı Mehmed Nûri Efendiye bırakarak, kendisi bir köşeye çekildi, ibâdetle meşgûl oldu. Ömrünün sonlarına doğru rahatsızlandı. Hasta olmasına ve ateşler içinde yanmasına rağmen yine diz çöküp oturduğunu ve ayaklarını uzatmadığını gören oğlu dayanamayıp, sebebini sordu. Oğlunun bu suâline hafif gülümsedikten sonra kaşlarını çatıp; "Heey oğul, güzel oğul!.. Demek ayaklarımı uzatayım öyle mi? Uzatayım lâkin kime karşı uzatayım dersin. Söyle kime karşı?" cevâbını verdi. Beyzâde Efendi, 1904 (H.1322) senesinde Harput'ta vefât etti. Cenâze

namazına çok sayıda insan iştirâk etti. Meteris mezarlığına defnedildi. Üzerine türbe yapılmamasını vasiyet ettiği için, sâde bir mezarı vardır.

KÂBE'YE HEP YÜRÜYEREK GİDİLMEZ!

Beyzâde Efendi, bir sene hacca gitmeye karar verdi. Arkadaşları ile anlaşıp, para biriktirmeye başladı. Hanımı o sene hâmile idi. Bir gün hanımı yatakta yatarken dışarıdan et kokusu gelir. Canı bu etten yemek ister ve Beyzâde Efendiye; "Efendi! Şu kızarmış et kimlerde pişiyorsa git benim hatırım için bir parça isteyiver. Canım çekti." deyince, Beyzâde Efendi;

"Heey hâtun hey!.. Bu kadar zenginliğimiz boşunaymış meğer. İstediğin et olsun, kebâb olsun. Hemen çarşıya gidip, en âlâsından sana kebap getiririm." cevâbını verdi. Hanımının ısrarla bu kızaran etten istemesi üzerine, Beyzâde Efendi üzgün bir şekilde dışarı çıktı. Bu kokunun fakir bir komşularının evinden geldiğini anladı. Utanarak kapıyı çaldı ve ayak üstü mevzuyu söyledi. Kapıyı açan kadıncağız; "Olmaz efendim! Pişirdiğim et size lâyık değildir." dedi. Beyzâde Efendinin ısrârı üzerine kadın gerçeği söylemek mecbûriyetinde kaldı ve;

"Efendim! Üç günden beri çoluk-çocuk açız. Çocukların ağlamalarına fazla dayanamadığım için, sokakta bir köpek yakalayıp kestim. İşte kızaran et budur. Çocuklarımın seslerinin kesilmesi için kızartıyorum. Onları oyalıyorum." dedi. Bu durum karşısında gözleri yaşaran Beyzâde Efendi, hemen evine dönerek hac için ayırdığı paranın büyük kısmını kadına verdi. Geri kalanını çevresindeki fakirlere dağıttı ve hacca gitmekten vaz geçti.

Arkadaşları ile kararlaştırdıkları gün gelince, Beyzâde Efendi arkadaşlarına hacca gidemeyeceğini söyledi. Sebebini öğrenmek istedilerse de, Beyzâde Efendi söylemedi. Bunun üzerine arkadaşları yola koyuldu. Uzun ve zahmetli bir yolculuktan sonra Mekke'ye varan arkadaşları hayret içinde kaldılar. Çünkü Beyzâde Efendi kendilerinden önce gelmişti. Bâzıları; "Eğer bizden sonra yola çıkmış olsaydı, mutlaka bizi gelip geçerdi. Biz de onu görürdük. Ama böyle bir şey olmadı." dediler. Kâbe'nin tavâfı esnâsında, namaz kılarken, Arafat'a çıkarken hep en ön saflarda Beyzâde Efendiyi gördüler. Harput'a döndüklerinde Beyzâde Efendiye bu durumun hikmetini sordular. O da; "Hayır ve hasenât yüzünden. Siz Kâbe'ye yürümekle mi varıldığını sanırsınız?" dedikten sonra, olanların hepsini anlattı. Bundan sonra Harput'ta fakirler hiç bir zaman muhtaç duruma düşmedi. Zenginler fakir aramak için yarıştılar.

1) Harput Yollarında; c.2, s.110

BEYZÂDE HACI MEHMED NÛRİ EFENDİ;

Anadolu'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. İsmi Mehmed Nûri olup, babasınınki Ali Rızâ Efendidir. 1853 (H.1270) senesinde doğdu. Tahsil çağına gelip, ilk öğrenimini tamamladıktan sonra, İbrâhim Paşa Medresesinde tahsîline devâm etti. Tahsil hayâtını tamamladıktan sonra devlet işlerinde vazîfeye başladı.

Mehmed Nûri Efendi 1894 (H.1312) senesinde büyük bir velî olan babasından icâzet aldıktan sonra onun yerine ders vermeye başladı. Bir süre sonra Harput müftülüğüne tâyin edildi. Meşrûtiyetin ilânından sonra iki dönem Harput-Elaziz mebusu oldu.

Mehmed Nûri Efendi, sözü sohbeti yerinde rey ve fikirlerinden dâimâ istifâde edilir, mert, dürüst, vefâkâr, hak ve hukûka son derece uyan, bu hususta titizlik gösteren bir zât idi. Devrin olayları hakkında fikirlerini söylemekten hiç çekinmezdi. Bölge halkı ve aşîret reisleri üzerinde büyük nüfuz sâhibiydi. Bunlar arasında sık sık meydana gelen ihtilâfları kısa zamanda halleder, verdiği âdilâne hükümler taraflarca memnunlukla kabûl edilirdi. 1913 (H.1329)'da hac farîzasını yerine getirmek için Hicaz'a gitti.

Şeyh Saîd isyânı sırasında Mehmed Nûri Efendi İzmit'te mecburi ikâmete tâbi tutuldu. Bu sırada çok eziyet ve sıkıntı çekti. Uzun süre sonra serbest bırakıldı. Harput'a döndükten bir

süre sonra 1938 (H.1354)'de vefât etti. Harput Meteris'teki âile mezarlığına defnedildi.

YUMUŞAK VE CÖMERT OL

Bir gün talebelerinden birine şöyle buyurdu:

"Allahü teâlâyı an. Allahü teâlâyı anmaktan gâfil olan ölü ve âmâdır, kördür. Allahü teâlâyı anmak kalbin cilâsıdır. Günahları temizler. Günahlarından tövbe et. İlmihâl bilgilerini ihlâs ile öğren. Din büyüklerinin yolunda ol. Kalbini dalâletten, yanlış ve bozuk inanışlardan temizle. Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdına yapış. Her zaman abdestli bulun. Farzları ve vâcipleri yerine getir. Resûlullah efendimizin sünnetlerine yapışmakta çok gayretli ol. Dinde azîmetlere yapış, ruhsatlardan, zarûret sebebiyle izin verilen şeylerle amel etmekten uzak dur. Bid'atleri, dinde olmayıp, dîne sonradan ibâdet ve îtikâd olarak giren hurâfeleri terk et. Bozuk kimselerin yanına gitme. Kötü huylarını at. İyi, beğenilen huylarla bezen. Yumuşak ve cömert ol. Câhillerle mücâdeleden yüz çevir. İnsanların faydası için yeryüzü gibi ol. İnsanlardan gelen eziyet ve sıkıntılara sabret.

1) Harput Yollarında

BEYZÂDE MUSTAFA AHISKALI;

Osmanlılar zamânında İstanbul'da yetişen velîlerden. İsmi, Mustafa'dır. Künyesi Ebü'l-İşrâk olup, Peygamber efendimizin soyundandır. Babası, Artvin'in kazâlarından Şavşat'ta sancakbeyliği hizmetinde bulunduğu sırada, MustafaEfendi Ahıska'da doğdu. Doğum târihi belli değildir.

Beyzâde Mustafa Efendi, ilk tahsîlini Erzincanlı Şeyh Ömer Efendide yaparak icâzet, diploma aldı ve tahsîline, İstanbul'da devâm etti. Sahn-ı Semân medreselerinde okudu. Tahsîlini tamamladıktan sonra oturduğu semtte bulunan medresede müderrisliğe başladı. Daha sonra Fâtih Câmii Medresesine müderris tâyin edildi. On sekiz senelik hocalık hayâtından sonra üç sene de, tasavvuf yolunda ilerlemek için, Nakşibendî yolunun büyüklerinden Hâfız Muhammed Efendinin sohbetlerine devâm ederek kemâle ulaştı. Hâfız Muhammed Efendinin emri üzerine, Sultan Dördüncü Mustafa Hanın çıktığı bir sefere katılarak, büyük yararlıklar gösterdi. Sefer dönüşünde Murâd Molla'nın Fâtih'te yaptırdığı Nakşibendî Tekkesine 1771 senesinde şeyh tâyin edildi. 1785 senesine kadar burada ilim tâliplerine, hak âşıklarına ders vererek doğru yolu gösterdi.

Bir hac mevsimi, bulunduğu bölgeden Mekke-i mükerremeye giden hacı adaylarından birisine şöyle bir mektup yazdı: "Ey kardeşim! Selâmımı yaratılmışların en hayırlısının o misk kokulu kabrine ilet. Benim için; "Ey Efendim! Ey günahkârların şefâatçısı, âciz kölen Mustafa sizin rızânızı, hoşnûdluğunuzu ve affınızı diliyor. Ona lutfet. Ona şefâat eyle! de. Allahü teâlânın selâmı üzerine olsun."

Yine bir gün kendisinden nasîhat isteyen bir talebesine şöyle nasîhat etti: "Ey kardeşim! Hayâtın sona ermeden, kefene bürünmeden önce haramlardan uzaklaş, takvâya sarıl. İnsanı lekeleyen şeyleri terk et. Farzları, vâcibleri ve sünnetleri yaparak kendini süsle. Hep Allahü teâlâ ile berâber ol. Allahü teâlâyı anmayı azığın yap. Düşman nefsinden ve arzu ettiğin dünyânın süsünden sakın. Allah adamları ile berâber ol. Onların meclislerinde bulun ve yolunda ol. Sıkıntıdan kurtulursun. Bid'atlere, dinde sonradan ortaya çıkarılan şeylere yaklaşma. Dînin emirlerine yapış. Dünyânın süsünü yaldızını dünyâyı isteyenlere bırak. Nefsini kötülüklerden koru. Allahü teâlâdan bir an gâfil olma. Böyle yaparsanız kalb aynanızın yüzü lekesiz, tertemiz olur.

"Sâlik yâni Allahü teâlânın yolunda çalışıp ilerlemek onun rızâsına ve muhabbetine, seâdet-i ebediyyeye kavuşmak isteyen bir kimse, kendisini yetiştirecek bir rehber bulamadığı zaman

acaba ne yapmalıdır? Kimden feyz alıp istifâde edebilir. Geçmiş evliyânın rûhâniyetinden nasıl istifâde edebilir? Ayrıca hayatta olup da kendileriyle görüşüp, sohbetlerinde bulunmak mümkün olmayan büyük âlim ve velîlerden istifâde edip rüşd ve hidâyet feyzlerine kavuşmak mümkün müdür? Mümkün ise bu nasıl olur?" diye sorulduğunda şöyle cevap verdi:

"Böyle bir sâlik, mürşid yol gösterici bulamadığı zaman, önce Ehl-i sünnet mezhebi üzere kitâb ve sünnetden yâni ahkâm-ı şer'iyyeden zarûrî, lâzım olan din bilgilerini bu yolun büyük âlimlerinin ilmihâl, fıkıh ve akâid kitablarından öğrenmeli, evliyâ-yı kirâmın kitaplarını okuyup her şeyini her işini bunlara uydurmaya çalışmalıdır. Azîmet yolunu tutup, ruhsatlardan sakınmalıdır. Zarûret hâlinde ruhsatlar ile, yâni şerîatin izin verdiği bâzı şeyleri yapabilir. Îtikâd ve amel ile ilgili konularda her türlü bid'atlerden sakınmalı, haram ve mekruhları terketmelidir. Dîn-i İslâmda hiçbir eksiklik yoktur. Büyük âlimler bunu herkesin anlayacağı şekilde ilmihâl ve fıkıh kitaplarında îzâh ve beyân buyurmuşlardır. Her gün Kur'ân-ı kerîmden bir mikdâr okumayı âdet edinmelidir. Yine her gün belli mikdâr da salâtü selâm getirmelidir. Böylece Resûlullah efendimizin mübarek rûhâniyetine teveccüh ile şereflenmiş olur.

Âhirete göçen büyük âlim ve velîlerin rûhâniyetinden feyz almak mümkün ve çok defâ vâki olmuştur. Meselâ büyük âlim ve velîlerden Bâyezîd-i Bistâmî, Câfer-i Sâdık hazretlerinin rûhâniyetinden feyz almış, üveysi olarak yetişmiştir. Aynı şekilde Ebü'l-Hasan-ı Harkânî de, Bâyezîd-i Bistâmî'nin rûhâniyetinden feyz alarak yetişmiştir.

Hayatta olup da görüşmek, huzûruna çıkmak mümkün olmayan, büyük âlimden istifâde edebilmek için, o mübârek zâtın bu kimseye mektup gönderip teveccüh buyurması, ona virdini ve vazîfesini tebliğ ve tenbih buyurması, diğer lüzumlu bilgileri îzah buyurup açıklaması, tâlibin de bunlara ihlâs ile uyması lâzımdır. Her işini, ibâdet ve tâatini buna göre tamam etmelidir. İstifâdenin en olgunu ve faydalısı ise, o mübârek âlim ve velînin sohbetinde bir müddet bulunmak sûretiyle olur. Emir buyurduğu görevleri seve seve yapar, edeplere riâyet ederse çok kazançlı olur. Ayrıldığında da kendini hep hocasının huzûrunda gibi düşünürse, pekçok fayda ve bereketlere kavuşur. Her hususta doğruyu en iyi bilen Allahü teâlâdır."

Beyzâde Mustafa Efendi, 1781 ve 1785 yıllarında olmak üzere iki defâ hacca gitti. Son haccında Cidde yakınlarında yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak vefât etti. Yerine Şeyh Abdülhalîm Efendiyi vekil bırakmıştı. Talebelerinden beşi meşhûr olup, bunlar; Abdülhalîm Efendi, Yanyalı Yûsuf Efendi, Ahıskalı Han Mahmûd Efendi (Kâdızâde), Geredeli Halil Efendi ve Bolulu Mustafa Efendidir.

Beyzâde Mustafa Efendinin talebesi sayılamayacak kadar çoktu. Son derece halîm, selîm, yumuşak huylu, âlim ve ârif bir zâttı. Zamânın tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerinde ve edebiyâtta derin âlim idi. Arabî, Fârisî ve Türkçeyi çok iyi kullanmış, bu dillerde bir çok şiir ve eser yazmıştır. Bu üç dille yazdığı manzûmeler ve mektubların yanında, **Mevlid-ün-Nebî, Menâsık-ül-Hac** risâleleri de vardır. Arabî manzûm **Nasîhatnâme,** Silsile-i Aliyye-i Nakşibendiyyeyi medheden bir manzûme, **Kasîde-i Dürriyye Mukaddimesi** ve **Kasîdesi** belli başlı eserleridir. Yazdığı birçok şiiri bir cild hâlinde 1848 senesinde İstanbul'da Matbaa-i Âmirede basılmıştır. Burada bâzı icâzetnâmelerin yanında Yûsufzâde'ye verdiği icâzetnâme de yer almaktadır.

GÜZEL AHLÂKLI OLMAK!..

Beyzâde Mustafa Efendinin, Geyve müftîsine yazdığı nasîhat dolu mektubu şöyledir:

"Mektubuma besmele ile başlıyorum. Allahü teâlâya hamd, Resûlüne salâtü selâm eylerim. Bol bol istigfâr etmenizi tavsiye ederim. Beş vakit namazdan ve ders okuttuktan sonra ve seher vakitlerinde

bizim için de duâ ediniz. Dâimâ takvâ üzere olunuz. Her nerede olursanız, Allahü teâlânın dînine uygun yaşayın.

Mâlûmunuzdur ki, takvânın üç mertebesi vardır. A'lâ, evsat ve ednâ, yâni en yüksek, orta ve aşağı mertebedir. Akıl sâhibi, ednâ mertebede olmak istemez. En azından orta mertebede bulunmaya çalışır. Hattâ a'lâ mertebesine ulaşmayı gâye edinir ve ulaşır. Zâten kıymetli ve lezzetli olanı da bu mertebedir. Bu mertebeye ulaşmak ise, ancak kalbi kötü huy ve işlerden tamâmen arındırıp sıyırmak, ilim, irfân ve güzel ahlâklı olmak, dâimâ Allahü teâlânın rızâsını gözetmekle elde edilebilir. Bu kıymetli işleri yapabilmek, kalpten Allahü teâlânın zikri, muhabbeti ve rızâsı dışındaki şeyleri çıkarmakla müyesser olabilir. Bunun için de Allahü teâlâyı zikre ihlâs ile devâm etmek, gece-gündüz her hâlde O'nun zikri ile meşgûl olmak lâzımdır. Bunun usûlünü size öğretmiştik. Ayrıca, zâhir ve bâtında Resûlullah efendimize sallallahü aleyhi ve sellem ve Eshâb-ı kirâmına ve selef-i sâlihîne uymak, yâni Ehl-i sünnet vel-cemâat yoluna; îtikâd, ibâdet, ahlâk ve her hususta sarılmak lâzımdır. Bu nasîhatim, mûteber kitablardaki nasîhatlerin özü ve hülâsasıdır. **Tarîkat-ı Muhammediyye** kitabında ve İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin eserlerinde uzun yazılı olup, hakîkî tasavvuf ehlinin, Allah adamlarının mübârek eser ve risâlelerinde de ifâde ve beyân buyrulmuştur. Cenâb-ı Hak bereketini bizlere ihsân eylesin. Nûrları ile kalbimizi münevver eylesin. Bu nasîhatim ile sizleri, ahbâbımı ve sâir müslümanları nasîblendirip, faydalandırsın. Habîb-i ekremi hürmetine bu duâmı kabûl buyursun. Âmîn!

Gönderdiğiniz hediyeleri aldım. Lutfeylemişsiniz. Muhabbetimizin artmasına vesîle oldu. Hadîs-i şerîfte; **"Hediyeleşiniz, sevişiniz."** buyruldu. Vesselâm..."

1) Âsâr-ı Şeyh Seyyid Mustafa (İstanbul-Tarihsiz)

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.63

3) Osmanlı Târihi Ansiklopedisi; c.2, s.54

BÎBÎ CEMÂL HÂTUN;

Evliyâ hâtunlardan. Horasan tarafındaki Sustan'da yaşamıştır. Doğum târihi bilinmemekte olup, 1639 (H.1049) senesinde altmış yaşını geçmiş olduğu halde vefât etti. Annesi, babası ve ağabeyi tasavvufta yetişmiş kimselerdi. Tasavvufta onların sohbetlerinde yetişip kemâle erdi.

Bîbî Cemâl'in çok kerâmeti görülmüştür. Bir defâsında bir mikdâr buğdayı kendi eliyle bir kaba doldurmuştu. Az mikdardaki bu buğdaydan fakir ve gariplere bir sene boyu dağıtıldı, onun bereketiyle, bitmedi.

Yine bir gün kendisine balık getirilip hediye edilmişti. Buna çok memnun olup, balığa bir nazar etti. Balık üzerinde bir nûr parladı. Sonra da bunu saklayın, kurusun ve bütün yakınlarımız ondan istifâde etsin dedi. Hakîkaten dediği gibi oldu. Az bir ürün ve mal onun bereketiyle şaşılacak derecede artardı. Her kimin bir ihtiyâcı olsa halledilmesi için ona mürâcaat eder, duâsını isterdi. Fâtiha okuyup duâ edince, o ihtiyaç hallolur, bir sebeple sıkıntı kalkardı.

Sevâbı büyüklerin rûhuna bağışlanmak üzere pişirilip dağılan yemeğe eliyle biraz tuz ekerdi. Ondan sonra o yemekten pekçok kimse yer, yemek bitmezdi.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; s.215

BÎBÎ HACERE HANIM;

Hindistan'da yetişen hanım velîlerden. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin neslindendir. Büyük âlim Ebü'l-Hayr Fârûkî'nin hanımı olup, Şeyh Hüseyin Efendinin kızıdır. 1867 (H.1284) senesinde doğdu. Babası şal ticâreti yaptığı için bu yüzden Hicaz'da Şalvâlâ diye tanınmıştı.

Bîbî Hacere Hanım babasından ilim öğrendi. Ev işlerinde çok mâhirdi. Allahü teâlâ ona olgun bir akıl ihsân etmişti. Çokça ibâdet ederdi. Vakitlerini Allahü teâlânın zikri ile geçirmekte olup, zamânının bir tânesi idi. Her gün Peygamber efendimize selâtü selâmları ihtivâ eden delâil-i hayrât ve daha başka çeşitli zikirleri, kocası Ebül-Hayr ile berâber okurdu. Ramazan hâricinde çok nâfile oruç tutardı. Müceddidiyye yolunda en mükemmel şekliyle yetişmişti. Ebü'l-Hayr hazretleri bir gün çocuklarına; "Vâlideniz yüksek makamlara kavuşmuştur. Bâtın halleri çok iyidir." buyurdu. Kadınları yetiştirme işi tamâmen ona verilmişti.

Bîbî Hacere Hanım, kırk yaşının sonlarına doğru şiddetli bir hastalığa yakalandı. Çok az konuşabiliyordu. Gücü ve kuvveti iyice azalmıştı. Ebü'l-Hayr hazretlerine; "Namazlarımı nasıl kılayım? Oturacak ve hareket edecek hâlim yok." dedi. O da; "Namazlarını işâretle kıl." buyurdu. Ebü'l-Hayr hazretleri hanımının hastalığı yüzünden devamlı mahzûn ve kederli idi. Çünkü kendisine çok hizmet etmişti. Üzerinde çok hakkı vardı. Bir gün oğlu Zeyd Efendiye; "Zeyd! Vâliden bize çok hizmet etti. İsterdik ki, bu hizmetlerin karşılığı olarak biraz da biz ona hizmet edelim." dedi.

Belûcistân'ın Kutia şehrinde 1935 (H.1354) senesi seher vaktinde büyük bir zelzele oldu. Binlerce insan bu zelzelede şehîd oldu. Bîbî Hacere Hâtun da şehîd olanlar arasında idi.

1) Makâmât-ı Ahyâr; s.542

BİLÂL-İ MA'RİBÎ;

Bağdât velîlerinden. Trablusgarb'ın Zât-ül-Ahcâr kasabasında doğdu. Doğum târihi belli değildir. 1015 (H.405) senesinde vefât etti. Yüz seneden fazla ömür sürdü. Tahsîl hayâtını tamamladıktan sonra Halîfe Hârûn Reşîd'in sarayında kâtip olarak vazîfelendirildi. Bu görevde iken, sara hastalığına yakalandı. Sık sık düşüp bayılıyordu. Bu hâl ile uzun zaman dolaştı.

Şeyh Muhammed Dîneverî Bağdât'a geldiğinde bir gün yolda kendinden geçmiş hâlde olan Bilâl Ma'ribî'yi gördü. Hemen kendi ağzından tükrük alıp, ilâç niyetiyle Bilâl-i Ma'ribî'nin ağzına sürünce, ayılıp iyileşti. Bilâl-i Ma'ribî talebeliğe kabûl edilmesi için Muhammed Dîneverî'ye yalvardı. Talebeliğe kabûl edilince, Vâdı-ül-Kurâ'ya gidip yerleşti. Hocasının hizmetinden bir an olsun ayrılmadı. Bilâl-i Ma'ribî yetişip, kemâle geldikten sonra, hocası ona icâzet, diploma verip insanlara doğru yolu göstermesi için memleketine gönderdi.

Bilâl-i Ma'ribî, Trablusgarb'a gitmek için bir gemiye bindi. Bir ara fırtına çıktı ve gemi batma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Yolcular boğulma korkusu ve heyecânı içinde ağlamaya başladılar. Bilâl-i Ma'ribî denize atlayıp, yürüyerek sâhile çıktı. Gemideki yolcular; "Sultânım, bize de bir çâre bul!" diye seslendiler. Bunun üzerine onlara; "İçinizden Allahü teâlâdan gayri her şeyi çıkarıp onun yerine Allah sevgisini koyanlar yanıma gelsin!" dedi. Bu izinden sonra birkaç kişi denize atlayıp, su üzerinde yürüyerek kıyıya ulaştı. Daha sonra Bilâl-i Ma'ribî, fırtınanın durması için Allahü teâlâya duâ etti. O anda fırtına dindi ve gemidekiler selâmete kavuştu. Yanına deniz üzerinde yürüyerek gelenler talebesi olmakla şereflendiler.

Bilâl-i Ma'ribî, memleketinde bir müddet kaldıktan sonra tekrar Bağdât'a döndü. Hocası Muhammed Dîneverî'nin vefâtından sonra yerine geçerek talebe yetiştirmeye başladı.

Bilâl-i Ma'ribî vefâtı sırasında dostlarına vasiyetini bildirdikten sonra; "Ben vefât ettiğimde, siz cenâzemi kabre götürürken, şiddetli bir yağmur yağacak ve sizleri rahatsız edip, inletecektir. O zaman cenâzemi yere koyup yüzümü açın. Allahü teâlânın inâyetiyle, yağmur hemen kesilecek ve siz râhat bulacaksınız." dedi. Vefâtından sonra cenâze namazı kılınıp,

tabutu kabire götürülürken, şiddetli bir yağmur yağmaya başladı. Cenâzeyi taşıyanlar yürüyemez hâle geldi. İçlerinden bâzıları defin işini tehir etmeyi bile teklif ettiler. O anda Bilâl-i Ma'ribî'nin vasiyeti akıllarına geldi, hemen tabutu yere koyup, yüzünü açtılar. Yüzü görünür görünmez, Allahü teâlânın izniyle yağmur dindi. Sular çekildi ve güneş bütün parlaklığı ile göründü. Cemâat da cenâzeyi önceden hazırladıkları kabre defnetti.

1) Lemezât; c.2, s.295

BİLÂL BİN SA'D;

Peygamber efendimizin arkadaşlarının yetiştirdiği âlim ve velîlerden. Âlim, vâiz, velî ve kârî, Kur'ân-ı kerîm hâfızı bir zât. İsmi, Bilâl bin Sa'd bin Temîm el-Eş'ârî olup, künyesi Ebû Amr'dır. Ebû Zûr'a da denildi. Şam'da bulundu. Doğum târihi belli değildir. Babası Sa'd bin Temim, Eshâb-ı kirâmdandır. Babasının yanında yetişti ve babasından, hazret-i Bilâl, hazret-i Muâviye, Ebüdderdâ, İbn-i Ömer, Câbir'den ve daha birçok Eshâb-ı kirâmdan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise Evzâî, Saîd bin Abdülazîz, Atâ bin Ebî Rebâh, İbn-i Sa'd gibi birçok zâtlar hadîs-i şerîf naklettiler. Âlimler, Bilâl bin Sa'd'ın sika, güvenilir olduğunu söyleyerek; "Basra'da Hasan-ı Basrî ne ise, Şam'da da Bilâl bin Sa'd odur." dediler. Her gün ve gece bin rekat namaz kılardı. 737 (H. 120) senesinde vefât etti.

Bilâl bin Sa'd, bir gün Ankebût sûresinden; **"Muhakkak ki benim arzım** (yeryüzü) **geniştir. O halde yalnızca bana ibâdet edin."** meâlindeki 56. âyetini okudu ve; "Bulunduğunuz yerde fitnelerin yayıldığını görürseniz, o yerden başka yerlere gidiniz. Çünkü yeryüzü çok geniştir." buyurdu.

Bir sene yağmur yağmıyordu. Halk ile yağmur duâsına çıktı. İnsanlara karşı; "Ey insanlar! Hepiniz günahkâr olduğunuzu îtirâf eder misiniz?" diye sordu. Onlar; "Evet, hepimiz günâhkârız. Günâhlarımız çok, hepsine tövbe ettik." dediler. Bunun üzerine Allahü teâlâya şöyle duâ etti: "Yâ Rabbî! Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"İhsân edip doğru söyleyenlerin duâsını kabûl ederim."** buyuruyorsun. Biz, çok günâhlarımızın bulunduğunu îtirâf edip, doğruyu söyledik ve tövbe ettik. Bizi affet ve bize yağmur ihsân et!". Biraz sonra yağmur yağmaya başladı.

Hazret-i Bilâl bin Sa'd'ın bir oğlu gazâda şehîd oldu. Bir kimse gelip; "Vefât eden oğlunuzda 20 dînâr alacağım vardı." dedi. Gelen kimseye; "Buna dâir bir şâhidiniz veya elinizde bir yazınız var mı?" diye sordu. O kimse; "Yok." dedi. "Peki bunun için yemin eder misiniz?" buyurdu. O kimse; "Yemin ederim." deyince, yemin etmesini istemeden 20 dînârı verdi ve; "Eğer doğru söylüyorsan oğlumun borcunu ödemiş olurum; yalan söylüyorsan sadakam olur." buyurdu.

Bilâl bin Sa'd buyururdu ki:

"Günâhlar gizli olarak işlenirse bunun zararı, günâhı işleyenleredir. Lâkin açıktan işleniyor ve buna mâni olunmuyorsa, bunun zararı herkesedir."

"Bir insanın iyiliklerini hatırlayıp, günâhlarını unutması gururdandır. Günâhların ne kadar küçük olduğunu değil, bu günâhı Allahü teâlânın huzûrunda işlediğini düşünmek lâzımdır."

"Allahü teâlâ bize, haramlardan, şüphelilerden, hattâ şüphelilere düşmemek için ihtiyatlı olup, mübahların çoğundan sakınmayı emrediyor. Biz ise, aşırı derecede dünyâyı sever, ona bağlanırız. Bu; günâh olarak, bize yeter."

"Allahü teâlânın emirlerini hatırlatan, nasîhat eden bir kardeşin, sana altın hediyye edenden daha hayırlıdır." Böyle birini bulunca; "Ey kardeşim! Bende bir kusur var mıdır? Lütfen bildir de düzeltmeye çalışayım." demelidir.

"Bir insan kendisinin medhi yapıldığı zaman, bu medh ve öğmeler kendisine iyi gelmiyorsa ne iyi... Ama bunları duyunca seviniyorsa zarardadır."

"Üç kimsenin hiçbir ibâdeti kabûl olmaz. Müşrik, kâfir ve râî" "Râî kimdir?" diye sordular. Dîn-i İslâmın bildirdiği hükümleri bırakıp, kendi re'yi, görüşü ile amel eden kimsedir." buyurdular.

"Bir kimse müslümânım dediği zaman Allahü teâlâ onun ameline bakmadan bırakmaz. Amel ettiği vakit verâ yâni şüphelilerden sakınmasına bakar. Verâ sâhibi olunca da niyetine bakar. Niyeti hâlis, Allah rızâsı için ise, artık diğer kusurlarını Allahü teâlâ düzeltir."

"Günâhın küçüklüğüne bakma. Fakat kime karşı âsî olduğuna bak."

"Bir kimsenin münâzara ve muhâlefet yaptığını, sâdece kendi görüşünü beğendiğini, ısrarlı bir tutum içerisinde olduğunu görürsen; hüsrânın tamam olduğunu bil."

"Ey ebedî yolun yolcuları! Sizler, yok olmak için yaratılmadınız. Sizler, sâdece bir evden, bir eve göç edersiniz. Nitekim siz, sulblerden rahimlere, buradan dünyâya, dünyâdan kabirlere, kabirlerden mevkif denilen mahşer meydanına, oradan da ebedî Cennet'e veya Cehennem'e gidersiniz."

EY İNSANLAR!

Bilâl bin Sa'd bir kimseye; "Ölmek ister misin?" diye sordu. O kimse; "Hayır efendim. Ben biraz daha yaşayıp iyi amel yapmak, ondan sonra ölmek istiyorum." dedi. Hazret-i Bilâl bin Sa'd; "Hem ölmek istemiyorsun hem de iyi amel yapmıyorsun. O halde senin hâlin dünyâya bağlanmış olmağı gösteriyor." buyurdu.

Bilâl bin Sa'd bir vâzında şöyle anlattı: "Ey insanlar! Allahü teâlâdan korkun. Sizin için O'ndan başka bir yardımcı yoktur.

Kıyâmet günü herkesin hesâbı görülür. Cennet ehli Cennet'e ve Cehennem ehli Cehennem'e yerleştirildikten sonra Allahü teâlâ meleklere, Cehennem'den iki kişi çıkarıp getirmelerini emreder. Allahü teâlâ meleklerin getirdiği iki kişiye; "Yerleriniz nasıldır?" diye suâl eder. Onlar; "Yâ Rabbî! Yerimizden daha zor yer yoktur." derler. Allahü teâlâ buyurur ki:

"Bunlar sizin işlediğiniz hatâların bedelidir. Ben aslâ, kimseye zulmetmem. Şimdi siz yerlerinize dönünüz." Bunun üzerine o iki kişiden birisi koşarak, diğeri de bir adım atıp geri dönerek yürürler. Allahü teâlâ, meleklere bu kimseleri tekrar huzûra getirmesini emreder. Bunlar, tekrar huzûra getirilince, Allahü teâlâ, koşarak gidene, böyle gitmesinin sebebini sorar. O kimse; "Yâ Rabbî! Her şeyi daha iyi bilen sensin. Ben dünyâda iken senin emirlerine uymakta gevşek davrandığım için Cehennem'i hak ettim. Emrine tekrar muhâlefet etmemek için; "Yerlerinize dönünüz!" emrinden sonra, yerime gitmek için koşmaya başladım." Allahü teâlâ, ikinci kimseye de suâl eder ki: "Niçin bir adım atıp, sonra geri dönüp bakardın?" O kimse de; "Yâ Rabbî! Sen her şeyi en iyi bilensin. Zannettim ki, Allahü teâlâ Cehennem'den çıkardıktan sonra, tekrar Cehennem'e göndermez. Onun için her adımda dönüp dönüp bakardım." der. Allahü teâlâ buyurur ki: "Ben kulumun zannettiği gibiyim. Bu iki kulumu da Cennet'e götürün!" O iki kimseCennet'e kavuşur.

ÖLMEYİ İSTER MİSİN?

Tâbiîn-i kirâmdan, büyük bir evliyâdır,
Babası İbn-i Temim, Eshâb-ı kirâmdandır.

Çok namaz kılıyordu, her gecede bin rekat,
Yedi yüz otuz yedi, yılında etti vefât.

"Ölmeyi ister misin?", diye sordu birine,

Dedi: Hayır efendim, daldım günah kirine.

Biraz daha yaşayıp, fâideli ve iyi,
İş yapıp ondan sonra, istiyorum ölmeyi.

Buyurdu ki: "Evlâdım, ne gibi iyi amel,
Yapacaksan çabuk yap, âni gelir hep ecel.

Sen iyi iş yapmağa, ettinse de tam niyyet,
O kadar yaşamağa, elinde var mı senet?

Büyükler buyurur ki; "Her gece yattığında,
Bil ki ölüm bekliyor, yastığının altında.

Ve yine sabahleyin, uyandığında bil ki,
Ölüm tam karşındadır, ölürsün o gün belki."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.221

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.1, s.503

3) El-Kâşif; c.1, s.165

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.142

BİRGİVÎ;

Osmanlı âlimlerinin meşhûrlarından, büyük velî. İsmi Muhammed, babasınınki Ali'dir. Lakabı Zeynüddîn'dir. 1521 (H.929) senesinde Balıkesir'de doğdu. 1573 (H.981)de Birgi'de vefât etti. Kabri, İzmir'in Birgi kasabasında bir tepe üzerindedir. İlimdeki yüksek derecesinden dolayı İmâm-ı Birgivî ismiyle meşhûr olup, Türk âlimlerinin baş tâcıdır. Hanefî mezhebinden olup, asrının en meşhûr âlimlerinden idi.

İmâm-ı Birgivî'nin babası âlim bir zât olup, müderris idi. Önce babasından ilim öğrendi. Babasının derslerinde yetişip, akranlarını geçti. Sonra yüksek ilimleri öğrenmek üzere İstanbul'a gitti. İstanbul'da bulunan meşhûr Semâniyye Medresesi müderrislerinden Ahîzâde Mehmed Efendiden, sonra da Kâdıasker Abdürrahmân Efendiden ders aldı. Büyük bir şevk ve gayretle ilim öğrenip, Semâniyye Medresesinden mezun oldu. Parlak bir başarı ile icâzet imtihânını vererek, müderrislik rütbesini kazandı. Bundan sonra bir müddet İstanbul medreselerinde müderrislik yaptı. Bu vazîfesi sırasında Bayrâmiyye tarîkatının şeyhlerinden olan Abdürrahmân Karamânî'ye talebe olup, onun sohbetlerinde bulunarak tasavvufta yetişti. Daha sonra hocalarından Abdürrahmân Efendinin vâsıtasıyla Edirne'de Kassâm-ı Askerî (Mîrâs taksîm eden kâdılık) vazîfesi yaptı. Bir müddet sonra bu işten de ayrıldı. Sonra uzlete çekilmek yâni dünyâ işlerini tamâmen bırakmak istemişse de, tasavvufta hocası Abdürrahmân Karamânî'nin ısrârı üzerine ders ve vâz vermeye devâm etti. İkinci Selîm Hanın hocası Atâullah Efendi, Birgivî'nin ilimdeki kudretini takdir ederek kendisini, Birgi'de yaptırdığı medresenin müderrisliğine tâyin etti. Bundan sonra orada, talebe yetiştirmek, vaz vermek ve kitap yazmakla ömrünü geçirip, büyük hizmetler yaptı. Yaşadığı bu yere nisbetle "Birgivî" adıyla meşhûr oldu.

Haramlardan sakınmanın önemini ve dünyânın fânîliğini çok iyi anladığından, dînin emirlerini aslâ tâviz vermeden açıklardı. Zamânın âlimleriyle, yazılı ve sözlü pek çok münâzaralara girerdi. Hak bildiğini, ilmî delilleri ile söylemekten hiç çekinmezdi. Birgi'den İstanbul'a gelerek, Sadrâzam Mehmed Paşaya nasîhatte bulunmuştur.

İmâm-ı Birgivî hazretleri duâ ederken; "Ey yardımcıların en iyisi! Ey ümitsizlerin sığınağı! Yâ Erhamerrâhimîn! Ey günâhları örten merhâmeti bol Allah'ım! Habîbin, sevgili

Peygamberin hürmeti için ve bütün peygamberlerin, meleklerin, peygamberinin Eshâbının ve Tâbiînin hürmetleri için, günâhı çok olan bizlere acı! Suçlarımızı affeyle!" derdi.

Buyururdu ki:

Mal büyük bir nîmettir. Malı isrâf, Allahü teâlânın nîmetini hakîr görmek, nîmete kıymet vermemek, nîmeti elden kaçırmak, kısaca küfrân-ı nîmet etmek, yâni şükür etmemek olur. Bu ise, nîmeti verenin düşman muâmelesi yapmasına, azarlamasına ve azâb etmesine sebeb olacak büyük bir suçtur. Nîmetin kıymeti bilinmeyince, hakkı gözetilmeyince elden gider. Şükür edilince ve hakkı gözetilince elde kalır ve artar. Cenâb-ı Hak, İbrâhim sûresi, yedinci âyetinde meâlen; **"Şükr ederseniz, verdiğim nîmetleri elbette arttırırım."** buyuruyor.

İsrâf çok kötü bir huydur. Çirkinliği meydandadır. Kalbi, durmayıp karartan, kemiren, tehlikeli bir hastalıktır. Tedâvisi pek güçtür. Bu sıfat kalbi kaplamadan önce, gidermek ve bu felâketten kurtulmak için bütün ilâçlarına baş vurup uğraşmalıdır. Kurtarması için, cenâb-ı Hakka yalvarmalı, duâ etmelidir. Allahü teâlâ, çalışana, her güçlüğü kolaylaştırır. O, sığınılacak, güvenilecek, biricik yardımcı ve kurtarıcıdır.

"Tasavvuf nedir?" diye sorulunca buyurdu ki:

"Tasavvuf; kalbi kötü huylardan temizlemek ve iyi huylar ile doldurmak demektir. Kalbi ıslâh etmek, her şeyden daha önemlidir. Çünkü kalp, bedende emrine itâat edilen ve her hükmü yerine getirilen bir hükümdâr gibidir. Vücûddaki uzuvlar onun emri altındaki hizmetçilerdir. Bunun için Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"İnsanın bedeninde bir et parçası vardır. Bu iyi olursa, bütün uzuvlar iyi olur. Bu kötü olursa, bütün organlar bozuk olur. Bu** (et parçası) **kalbdir."** Yâni bu yürek denilen, et parçasındaki gönüldür. Bunun iyi olması, kötü ahlâktan temizlenip iyi ahlâk ile süslenmek demektir."

İmâm-ı Birgivî, vefâtı yaklaştığı sırada şöyle vasiyette bulundu:

Din kardeşlerime vasiyetim odur ki, hastalığım artınca, ziyâretime geldiklerinde İhlâs sûresini okumayı bana telkîn edip hatırlatsınlar. Allahü teâlânın rahmetini, recâya, ümîd etmeye dâir âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfleri hatırlatsınlar. Kelime-i şehâdeti söylemeyi telkîn etsinler. Yanımda; **"Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah, eşhedü enlâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîkeleh ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü."** desinler. Söyle diye zorlamasınlar. Kelime-i tevhîdi söyledikten sonra başka bir şey konuşursam, yeniden telkîn etsinler. Söylemezsem o da yetişir. Tövbe etmeyi hatırlatsınlar. Ölünce başımı kazımayı, koltuk ve kasık kıllarımı yolmayı, bıyık kırkmayı, sakalım traş olmamışsa, traş etmeyi, tırnak kesmeyi yapmasınlar. Çünkü bunlar öldükten sonra yapılmaz. Mümkün ise gusl ettirsinler. Buna imkân yoksa, abdest aldırsınlar. Buna da imkân yoksa, teyemmüm ettirsinler. Kıbleye döndürüp sağ tarafıma yatırsınlar. Yâsîn sûresini okusunlar. Ölürken yanıma kadın ve çocuk koymasınlar. Ağlayıp, inleyip, feryâd etmesinler. Sâlih din kardeşlerim yanımda bulunsunlar. Kalbleriyle teveccüh edip, bu fakir için selâmet ve şeytanın şerrinden kurtulmamı dilesinler. Rûhum kabzolunca gözlerimi kapayıp, çenemi bağlasınlar. Bir kaba buhur koyup, üç-beş veya yedi kerre etrâfımda döndürsünler.

Defin yapılmadan önce, yakınım, velîm olan, helal kazançlı bir kimseden üç yüz akçe borç alsın. Tamahkâr olmayan iki fakir kimse bulsunlar. Beni sevenlerden olması daha iyi olur. Bunları yalnız bir yere götürsünler. Üçünden başka orada kimse olmasın. O üç yüz akçeyi (gümüş veya altını) hesap edip kaç günlük namaza karşılık olursa, Muhammed bin Pîr Ali'nin o kadar namaz iskâtı için sana şunu verdim desin. O da eline alıp, kabûl ettim desin. Gümüşü veya altını alana, aldığı paranın şer'an kendi mülkü olduğunu bildirsinler. O fakir diğerine, Muhammed bin Pîr Ali'nin namaz iskâtı için şunu sana verdim desin. O da eline alıp, kabûl ettim desin. Kendi malı olduğunu bilsin. Lutfedip o da yanındakine, yukarıda bildirdiğimiz şekilde versin. Böylece devredip tamamlasınlar. Doğum târihim hicrî dokuz yüz yirmi dokuz Cemâzil-evvel'inin onuncu günüdür. Ölüm târihi ne zaman olursa, on iki yılını düşsünler. Ne

kadar sene kalırsa, onun için devr etsinler. Vitr namazını bile hesap etsinler. Bir vakit namaz için beş yüz yirmi dirhem (2.4 kg) buğday hesâb etsinler. Namaz iskâtının devri tamam olunca, birkaç devir de, verilmemiş zekâtlar için ve sadaka-ı fıtr için, birkaç devir de, kalmış kurbanlar ve adaklar için ve kul hakları için yapsınlar. Bundan sonra, gümüş veya altınlar hangi fakirde kalırsa, kendi güzel arzusu ile velî olan akrabâma veya vasıyy-i muhtârıma, tâyin ettiğim vâsime hediye etsin. O da eline alıp, kabûl ettim desin. Sonra velî olan akrabâm, yüz akçesini ayırıp, ellişer akçe olmak üzere bu iki fakire versin. Sevâbını bu fakîre (bana) bağışlasın.

Bundan sonra iki kimse bulup, müslüman mezarlığında, sâlih bir kimsenin kabri yanında kabrimi kazdırsınlar. Kazmak için, asıl maldan yirmi beşer akçe versinler. Derinliği bir adam boyu, eni yarısı kadar olsun. Kabri kazıp tamamladıktan sonra, kıble tarafını kazsınlar. Bedenim sığacak kadar geniş ve derince olsun. Sonra kefen işine baksınlar. Orta bezden olup, israf etmesinler. Kefeni asıl maldan yapsınlar. Bundan sonra yıkamak üzere, yıkama tahtasına koysunlar. Etrâfımda buhur gezdirsinler. Bir sâlih kimse yıkasın. Sâlih biri de su döksün. Yanlarında başka kimse olmasın. Sünnet üzere yıkasınlar. Önce abdest aldırsınlar. Üçer defâ yıkamaya dikkat etsinler. Suyu çok döküp israf etmesinler. Saçımı ve sakalımı, hatmi ile, ısınmış su ile yıkasınlar. Üzerime son dökülen suya kâfûr katsınlar. Yakın velîmiz lutfedip kalan akçeden (paradan) yıkayana ve su dökene yirmi beşer akçe versin. Sonra kefene sarsınlar. Bundan sonra cenâze namazımı kılmaya hazırlansınlar. Dostlarıma haber versinler. Namazımda bulunan cemâat üç safdan eksik olmasın, fazla olursa zararı yoktur. Cenâzem getirilince, yüksek sesle zikr etmesinler. Kabrin yanına gelince, dostlarımdan sâlih bir kimse kabrime insin. Bu fakîri mezarın içine indirsinler. "Bismillahi ve alâ milleti Resûlillah" deyip lahdin içine koysunlar. Kıbleye çevirsinler. Sonra kerpiç ile lahdin ağzını kapatsınlar ve "Yâ Rabbî! Bu ölüyü kabir azâbından koru!" desinler. Kerpiç bulunmaz ise, kamış koysunlar. Ağaç, kiremit, hasır ve tabut koymasınlar. Kuru toprak üzerine koyup, sonra çukuru doldursunlar. Balık sırtı gibi yapsınlar. Bir karıştan yüksek yapmasınlar. Defn işi bitince, üzerime bir testi su döksünler. Su dökmeğe baş tarafımdan başlayıp, ayaklarıma kadar devâm etsinler. Din kardeşlerimden birisi mezarımın başında dursun ve; "Yâ Rabbî! Kabri yanlarına doğru geniş eyle. Bu ölünün rûhuna yükseklik ve saâdet ihsân eyle, ondan râzı ol!" desin. Bir kişi de; **"İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn."** (Biz Allah'ın kuluyuz ve yine O'na döneceğiz) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okusun ve; "Yâ Rabbî! Bu ölü senin emrine rücû' etti, döndü. Sen kendisine rücû' edilenlerin hayırlısısın. Bu kimsenin etrâfındaki yeri, iki tarafından geniş eyle ve bu ölünün rûhuna gök kapılarını aç ve onu güzel bir kabûl ile kabûl eyle. Münker ve Nekir'in suâllerine ve diğer suâllere karşı dilini sağlam ve doğru söyleyici eyle. Cevâbını kolay eyle!" desin. Bundan sonra orada bulunanlara; "Kardeşiniz için magfiret isteyiniz." desinler. Bütün bu işlerden sonra, oturup Kur'ân-ı kerîm okusunlar. Tebâreke ve yedi kerre İhlâs sûresini, Fâtiha ve Muavvizeteyn ve bunlardan sonra tekrar on bir defâ İhlâs sûresini okusunlar. Âyet-el-kürsî, Yâsîn sûresi ve Bekara sûresini sonuna kadar okusunlar. Bu okuduğumuz Kur'ân-ı kerîmi bütün ölülere bağışladık diye ağızdan söylesinler. Oruç, yemîn keffâretleri, Kur'ân-ı kerîm okuma ve duâ tamam olduktan sonra, yakın velîm lutfedip, kalmış olan yüz altmış akçenin altmış akçesini, altmış fakire versin. Bu fakîrin oruç keffâretine niyet etsin. Yüz akçesini de yüz fakire versin. Yemîn keffâretine niyet etsin.

Bundan sonra da telkîn için sâlih ve âlim bir müslüman, mezârımın yanında kalsın. Yüzüme karşı ayakta dursun. Desin ki: "Ey Muhammed bin Meryem!" Bunu üç defâ söylesin. Sonra desin ki: "Dünyâdan şehâdet getirerek çıktığın ahdi hatırla. İbâdete, Allahü teâlâdan başka lâyık ve müstehak kimse yoktur, deyip şehâdet getirmeni hatırla. Allahü teâlâ birdir, ortağı yoktur. Elbette Muhammed aleyhisselâm Allahü teâlânın resûlüdür. Elbette Cennet vardır. Cehennem ateşi de vardır. Allahü teâlânın ölüleri diriltip, mahşer yerinde toplaması muhakkak vardır ve olacaktır. Muhakkak ki, Allahü teâlâ mezarlarda bulunan ölüleri diriltir." Sonra üç kerre; "Yâ Muhammed bin Meryem! "Lâ ilâhe illallah" de." Sonra üç kerre; "Yâ

Muhammed bin Meryem! De ki Rabbim Allahü teâlâdır. Dînim İslâm dînidir. Peygamberim Muhammed aleyhisselâmdır." desin. Lutfedip mânâsını düşünerek yavaş yavaş okusun. Çabuk çabuk okuyup gitmesin. Sonra; "Yâ Rabbî! Sen bunu yalnız bırakma. Sen mâliklerin hayırlısısın." desin. Sonra dönüp evlerine gitsinler. Üzerime binâ yapmasınlar. Çadır kurmasınlar. Nöbet tutmasınlar. Baş ucuma tanınması, hatırlanması ve duâya sebeb olması için büyükçe bir taş diksinler. Kabrim yıkılacak olursa, tamir etsinler. Üzerime toprak döküp, balık sırtı gibi yapıp, yeni gibi yapsınlar. Bir karış yüksek yapsınlar. Bid'at olan şeylerden kaçınsınlar.

Çoluk-çocuğuma vasiyetim olsun ki, üzerime sesli ağlamasınlar. Allahü teâlâdan magfiret ve rahmet istemelidir. Öldüğüm günde, yedisinde, kırkında ve sene-i devriyesinde yemek pişirip ziyâfet vermesinler. Fakat sevâbını rûhuma hediye etmek üzere sadaka versinler. Çok ihsânda bulunsunlar. Allahü teâlâ kabûl eylesin. Paraları yoksa; ekmek, pirinç, yağ, tuz, soğan versinler ve ne yapabilirlerse, az olsun çok olsun, Allahü teâlâ için verip, sevâbını, kalpleriyle ve dilleriyle bu fakîre bağışlasınlar. Duâ ederken beni hatırlasınlar, unutup gitmesinler. Yine çocuklarıma vasiyetimdir ki; dünyâya düşkün olmayalar, mal ve mevki, makam peşinde koşmayalar. Allahü teâlâya tevekkül edip, faydalı ilimleri öğrenmeye ve bunları yaymaya çalışsınlar. Sâlih ameller işlesinler ve takvâ üzere olsunlar, haramlardan sakınsınlar. Meâlen; **"Allahü teâlâdan korkanı, Allahü teâlâ dünyâda ve âhirette her darlıktan kurtarır. Ona düşünmediği yerden rızık verir. Allahü teâlâya tevekkül edene Allahü teâlâ yetişir. İhtiyâcını ihsân eder, başkasına muhtaç etmez."** (Talak sûresi: 3-4) buyrulan âyet-i kerîmeyi düşünerek okusunlar."

İmâm-ı Birgivî hazretleri, kıymetli eserler yazmış olup, en meşhûr eserleri şunlardır: **1) Tarîkat-ı Muhammediyye:** Arapça kıymetli bir eser olup, Ehl-i sünnet âlimleri arasında büyük bir îtibâr görmüştür. Birçok âlim tarafından şerhedilmiştir. **2) Vasıyetnâme, Birgivî Vasıyetnâmesi** adıyla meşhûr olmuştur. Asırlardan beri okuna gelmiş, çok çok kıymetli ve faydalı bir eserdir. **3) Zuhr-ul-Müteehhilîn:** Bu eseri, kadınların hayz hâllerini bildiren bir kitap olup, çok kıymetlidir. Bu şerh, İhlâs Vakfı tarafından bastırılmıştır. **4) Ravdât-ül-Cennât fî Usûl-il-Îtikâd, 5) Risâletün fî beyânı Rusûm-il-Mesâhif-il-Osmâniyye, 6) Şerhu el-Hadîs-ül-Erbe'în, 7) Etfâl-ül-Müslimîn, 8) Ziyâret-ül-Kubûr, 9) Nûr-ul-Ahyâ, 10) Cilâ-ül-Kulûb, 11) Muaddil-üs-Salât, 12) Îkâz-ün-Nâimîn, 13) Ed-Dürr-ül-Yetîm fî İlm-it-Tecvîd, 14) Hâşiye-i Hidâye, 15) İmtihân-ül-Ezkiyâ, 16) Risâletün fî Usûl-il-Hadîs, 17) Ta'lîkât ales-Sadr-iş-Şerî'a, 18) Risâletün minel Âdâb, 19) Ulûm-ı Âliyye'den bahseden manzûm bir risâle, 20) Risâletün fî Hurmet-it-Tegannî ve Vucûbi İstimâ-il-Hutab, 21) Sihâh-ı Acemiyye** (Farsçadır), **22) Tefsîru Sûret-il-Bekara:** Bekara sûresinin yarısına kadar yaptığı tefsîrdir, **23) Îkâz-ül-Hâlikîn, 24) Şerhu Lübâb-ül-Elbâb fî İlm-il-I'râb lil-Beydâvî, 25) Dâfiat-ül-Mübtediîn ve Kâşifetü Butlân-il-Mülhidîn, 26) Avâmil:** Nahiv ilmiyle ilgili çok meşhûr bir eseridir. **27) İzhâr:** Bu eseri de nahiv ilminde meşhûr bir kitaptır. Asırlardan beri Arabca öğrenen talebelere okutulmuştur. **28) Emsile-i Fadliye:** Sarf ilmine dâir olup, oğlu Fazlullah Efendiye izâfeten bu adı vermiştir. **29) Kifâyet-ül-Mübtedî fis-Sarf;** Ermenekli Süleymân Sırrı Efendi bu esere bir şerh yazmıştır.

VASİYETİMDİR!

"Kardeşlerime, evlâdıma ve âhiret yolcularına vasiyetimdir ki, Allahü teâlânın emrettiği şeyleri yapınız. Kazâya kalmış namazlarınızı kılınız, kalmış zekâtlarınızı veriniz. Oruçlarınızı tutunuz. Üzerinize farz oluyorsa hac yapınız. Her müslümanın öğrenmesi farz-ı ayn olan ilmihâl bilgilerini öğreniniz. Âlimlerin sohbetine devâm ediniz. Güvenilir ve sağlam âlimlerin fetvâsıyla amel ediniz. Herkesin fetvâsıyla amel etmemelidir. Tegannî dinlememelidir. Allahü teâlânın ismi anıldığı zaman "Teâlâ ve Tebâreke" veya "Azze ve Celle", "Sübhânallah", "Cellecelâlüh" diyerek tâzim ediniz.

Resûlullah'ın ve diğer Peygamberlerin isimleri anıldığı zaman salevât getirmelidir. Yazarken de bunları açık yazmalıdır. Diğer âlimler ve meşâyıh anıldığı zaman, (rahmetullahi aleyh) demelidir. Hocasına da hürmet göstermelidir. Yol göstermek hâriç, hocanın önünden yürümemelidir. Ondan önce söze başlamamalı ve yanında çok konuşmamalıdır. Hizmetini severek yapmalıdır. Her yerde hocanın rızâsını gözetmelidir. Îtirâz etmemeli, dövse veya bağırsa nasîhat bilmeli, incinmemelidir. Hocasının yakınlarına da hürmet göstermelidir. Akrabâyı ziyâret etmeli, sıla-i rahmi, akrabâ ziyâretini terketmemelidir. Anne ve babanın da haklarını gözetmeli, onlara karşı yüksek sesle konuşmamalı ve kızgın bakmamalı, günah olmayan emirlerini yapmalıdır. Dövmesine ve bağırmasına sabretmelidir. Karşılık vermemelidir. Komşuların haklarını da gözetmeli, kokulu bir yemek pişirince, bir mikdârını komşulara vermelidir. Mümkün olduğu kadar komşuların ihtiyacını görmeli ve zarara uğrarlarsa yardım etmeli ve iyilik gelirse sevinmelidir. Diğer din kardeşlerini de sevmelidir. Kusurlarını mümkün mertebe affetmelidir. Müdâhene etmemeli, dünyâlık ele geçirmek için dîni vermemeli. Gerekirse müdârâ etmeli, dîni ve dünyâyı korumak için dünyâlık vermelidir. Müdârâ zararı gidermek için olur. Çok gülmekten, faydasız konuşmaktan sakınmalıdır. Alış verişte dînin emirlerine uymalı ve cemâate devâm etmelidir. Bid'atlerden sakınmalı. Misvâk kullanmaya devâm etmeli. Duâya, Allahü teâlâya hamd ve senâ ile ve Resûlüne salât ve selâm ile başlamalıdır. Duâ ederken bütün müminlere duâ etmeli, anneyi, babayı ve iyilik gördüğü kimseleri de duâlarında anmalıdır. Yalvararak ve gizli duâ etmelidir. Yalnız iken Allahü teâlâya yalvararak duâ etmeli, âcizliğini ve günahlarını düşünerek ağlamalıdır. Allahü teâlâdan istikâmet, af, âfiyet, rızâsını ve muvaffakiyet istemelidir. Îmânın gitmesinden korkup, dâimâ hüsn-i hâtime(son nefeste îmân ile gitmeyi) istemeli, İslâm nîmetine her zaman şükretmelidir. Çoluk-çocuğuna ilmihâlini (lâzım olan din bilgilerini) öğretip, İslâmiyete uymayan şeylerden korumalı ve sakındırmalıdır. Çocukları yedi yaşında namaza başlatmalı, on yaşına girdiklerinde namaz kılmazlarsa döverek kıldırmalıdır. Dâimâ istigfâr etmelidir.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye (Atâî); s.179

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.123

3) Kâmûs-ul-A'lâm; c.2, s.1284

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.255

5) Tarîkat-ı Muhammediyye

6) Vasiyetnâme (Birgivî); s.46

7) İkd-ül-Manzûm; c.2, s.276

8) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı), s.317

9) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (44. Baskı), s.1044

10) Rehber Ansiklopedisi; c.2, s.374

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.321

BİŞR-İ HÂFÎ;

Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Horasan'ın Merv şehrinde ve Bağdât'ta yaşamış olan büyük velîlerden. İsmi, Bişr bin Hâris Abdurrahmân, künyesi Ebû Nasr'dır. Yalınayak gezdiği için "Hafî" lakabıyla bilinir. Bişr-i Hâfî diye meşhûr olmuştur. 767 (H.150) senesinde Horasan'ın Merv şehrinde doğdu. 841 (H.227) senesinde Bağdât'ta vefât etti. Kabri orada olup ziyâret yeridir.

İtibârlı bir âileye mensûb olan Bişr-i Hâfî, Merv reislerinden birinin oğludur. Bu sebeple çocukluğu ve gençliğinin bir kısmı bolluk, refâh içinde geçti. Gençliğinde kendisini oyun ve eğlenceye verdi. Dünyânın câzibesine kapıldığı ve nefsin, şeytanın ve kötü arkadaşların teşviklerine kapılarak oyun ve eğlence âlemlerine daldığı gençlik yıllarında, bir gün kapısı çalındı. Hizmetçisi kapıya çıkarak gelen kimseye kimi aradığını sordu. Kapıdaki adam; "Bu evin sâhibi hür mü, kul mu?" diye sordu. Hizmetçi, "Hürdür." diye karşılık verdi. Adam;

"Belli!.. Eğer kul olsaydı, kulluğun edebine riâyet edecek oyun ve eğlence ile uğraşmayacaktı." diyerek çıkıp gitti. Hizmetçi içeri girip kapıda olanları Bişr-i Hâfî'ye anlattı. Bişr-i Hâfî, yalın ayak adamın peşinden koştu. Ona yetişerek söylediklerini tekrarlattı. O kimsenin sözlerinden etkilendi, yaptıklarına pişmân olup tövbe etti. Bir müddet sözünde durup oyun ve eğlence âlemlerine gitmediyse de, kötü arkadaşların tesiriyle tekrar eski hayâtına döndü. Babasından kalan serveti için kendisinden ayrılmayan arkadaşları onu bir türlü bırakmadılar.

Bir gün eğlence âlemlerinden sonra sarhoş ve bitkin olarak evine dönerken yolda üstünde Besmele yazılı bir kağıt buldu. İçi sızlayıp yerden aldı. Öpüp, çamurlarını silerek, temizledikten sonra, güzel kokular sürüp, evinin duvarına astı. O gece âlim ve velî bir zâta, rüyâda; "Git Bişr'e söyle! İsmimi temizlediğin gibi seni temizlerim. İsmimi büyük tuttuğun gibi, seni büyültürüm. İsmimi güzel kokulu yaptığın gibi, seni güzel ederim. İzzetime yemin ederim ki, senin ismini dünyâda ve âhirette temiz ve güzel eylerim." dendi. Bu rüyâ üç defâ tekrar etti. O zât sabah Bişr-i Hâfî'yi arayıp meyhânede buldu. Mühim haberim var diye içerden çağırdı. Bişr geldiğinde; "Kimden haber vereceksin?" dedi. "Sana Allahü teâlâdan haber vereceğim." deyince, ağlamaya başladı. "Bana kızıyor mu, şiddetli azap mı yapacak?" dedi. Rüyâyı dinleyince arkadaşlarına; "Ey arkadaşlarım! Beni çağırdılar, bundan sonra bir daha beni buralarda göremeyeceksiniz." dedi. O zâtın yanında hemen tövbe etti. Bu anda ayağında ayakkabı bulunmadığı için, hiç ayakkabı giymedi. Sebebini soranlara, "Allahü teâlâya tövbe ettiğim, günâh işlememeye söz verdiğim zaman yalın ayaktım. O zaman giymediğim ayakkabıyı şimdi giymeye hayâ ederim. Allahü teâlâ Bekara sûresi yirmi ikinci âyetinde meâlen; **"Biz yeryüzünü sizin için tefriş ettik, döşedik."** buyuruyor. Pâdişâhların mefrûşâtı üzerinde ayakkabı ile yürümek edebe uymaz. Ayağım ile yer arasında bir vâsıta olduğu hâlde onun sergisine basmayı câiz görmüyorum." derdi. Bu zamandan sonra ayakkabı giymediği için kendisine yalın ayak mânâsında "Hâfî" lakabı verildi.

Allahü teâlâya tövbe ettikten ve eski yaşayışını terk ettikten sonra bir müddet memleketi olan Merv'de ilim tahsîliyle meşgûl oldu. Dayısı Ali bin Harşam'a talebe oldu. Onun sohbetlerinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. İlim yolunda seyâhatlere çıktı. Mekke, Kûfe, Basra, Şam ve Lübnan taraflarına gitti. Gittiği yerlerdeki âlimlerin ve velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Bu yüzden Seyyâh Sûfilerden sayıldı. En sonunda Bağdât'a gelerek yerleşti. Gerek memleketinde, gerek gezdiği yerlerde ve gerekse Bağdât'ta devrinin ileri gelen âlimlerinden ilim tahsîl etti ve hadîs-i şerîf dinledi. İbrâhim Sa'd, Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem, Hammâd bin Zeyd, Şüreyk bin Abdullah, Muâfâ bin İmrân Mûsulî, Vekî bin Cerrâh, Ebû Bekr bin Iyâş, Hafs bin Gıyâs, Abdullah bin Mübârek, Îsâ bin Yûnus, Abdullah bin Dâvûd el-Hayrî, Ebû Muâviye ed-Darîr, Zeyd bin Ebi'z-Zerka onun ilim tahsîl ettiği ve hadîs-i şerîf dinlediği âlimlerden bir kısmıdır.

Onun geldiği yıllarda, dünyâ meraklılarının da âhiret sevdâlılarının da merkezi durumunda bulunan Bağdât'ta, Ahmed bin Hanbel hazretleriyle görüştü. Süfyân-ı Sevrî Fudayl bin Iyâd, Muâfa bin İmrân ve İmâm-ı Mâlik hazretlerinin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde de bulunup onlardan feyz aldı. Hadîs ilminde güvenilir âlimlerden olduğu gibi, tasavvufta da yüksek derecelere kavuştu.

Hanbelî mezhebinin kurucusu Ahmed bin Hanbel, Bişr-i Hâfî'yi çok sever, devamlı yanına giderdi. Talebeleri; "Siz âlimsiniz. Hadîste, fıkıhta, ictihadda ve bütün ilimlerde eşiniz yoktur. Niye Bişr-i Hâfî gibi birini sık sık ziyâret ediyorsunuz?" dediklerinde; "Evet, dediğiniz ilimleri ondan iyi bilirim. Fakat o, kalp ilimlerini benden iyi bilir." derdi.

Bişr-i Hâfî'ye, bu ilme, yüksek derecelere nasıl kavuştun diye sorduklarında; "Az yemekle." deyip, "Yiyip gülen ile, yiyip ağlayan aynı olmaz." buyurdu.

İlim ve fazîletteki yüksekliği, haram ve şüphelilerden sakınması sâyesinde insanlar arasında yüksek bir velî, konuşmaları ile, tesirli bir yol gösterici oldu. Mânevî derecesi öylesine

yükseldi ki, Halîfe Me'mûn onu ziyâret edebilmek için, Ahmed bin Hanbel'in arabuluculuk yapmasını istedi. Hattâ Halîfe Me'mûn onun hakkında; "Bişr-i Hâfî'den başka bu diyarda (Bağdât'ta) kendisinden hayâ edilip çekinilecek bir kimse kalmadı." demişti.

Dînî ilimlerde yüksek bir âlim, tasavvufta yüksek bir velî olan Bişr-i Hâfî, zamânının tıb bilgilerinde de söz sâhibi idi.

Bir gün Bişr-i Hâfî (rahmetullahi aleyh) rahatsızlanarak tabîb Abdurrahmân'a gitti. Ne gibi yemekler yiyeceğini sordu. Tabîb de; "Bana soruyorsun, fakat tavsiyelerime uymuyorsun." dedi. Bişr-i Hâfî de; "Hayır, uyacağım." deyince, tabîb; "Sirke ve baldan yapılmış sikencübin'i (mayhoş suyu) içer, ayvayı soyup yersin. Sonra da sıcak çorba içersin." dedi. Bunun üzerine Bişr-i Hâfî; "Sikencübinin yerini tutacak daha iyi bir şey bilmez misin?" diye sordu. Tabîb; "Bilmem." dedi. Bişr-i Hâfî; "Ben bilirim." deyince, tabîb söyle bakalım nedir?" dedi. Bişr-i Hâfî; "Hurdeba (günnük otu) sirke ile berâber." dedi. Sonra; "Ayvanın yerini tutacak ondan daha ucuz bir şey bilmez misin?" diye sordu. Tabîb; "Bilmem." deyince; "Ben bilirim." dedi ve keçi boynuzunu anlattı. Keçiboynuzundan daha iyisini sordu. Tabîb, bilmem deyince, ona da nohut suyu ile inek yağını anlattı. Bunun üzerine tabîb Abdurrahmân; "Sen tıb ilmine benden daha iyi vâkıfsın." diyerek bu ilimdeki üstünlüğünü kabûl etti.

Allahü teâlânın emirlerine ve Peygamber efendimizin sünnetine titizlikle uyan, haram ve şüphelilerden şiddetle kaçınan Bişr-i Hâfî hazretleri, bir gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz ona; "Allahü teâlânın seni neden üstün kıldığını biliyor musun?" buyurdu. O; "Hayır bilmiyorum yâ Resûlallah!" diye karşılık verdi. Hazret-i Peygamber şöyle buyurdu: "Sünnetime tâbi olman, sâlihlere hizmet etmen, din kardeşlerine nasîhat etmen, Ehl-i beytimi ve Eshâbımı sevmen sebebiyle bu dereceye kavuştun." buyurdu.

Bişr-i Hâfî pekçok kimseye ilim öğretip ders verdi. Nuaym bin Heydâm, Muhammed bin Heydâm, İbrâhim bin Hâşim, Nasr ibni Mansûr, El-Bezzâr, Muhammed bin el-Müsennâ, Sırrî-i Sekâtî, İbrâhim bin Harbî en-Nişâbûrî Ömer bin Mûsâ el-Celâ gibi birçok âlim kendisinden ders alıp, hadîs-i şerîf okumuşlardır.

İnsanlara vâz ve sohbetleriyle pek faydalı olan Bişr-i Hâfî hazretleri, onlara dünyâda ve âhirette kurtuluşa ermenin yollarını gösterdi. Bir sohbetinde;

"Bir gün Bağdât'ta bir adam gördüm. Bin kırbaç dayak yediği hâlde hiç sesini çıkarmadı. Sonra kendisini cezâevine götürdüler. Peşini tâkib ettim ve niçin dövüldüğünü kendisinden sordum. Bir kadına âşık olduğundan bu hâle düştüğünü söyledi. Bu kadar dayak yediği hâlde neden ses çıkarmadığını sordum. Sevgilim bana bakıyordu, dedi. Bunun üzerine kendisine; "Ya Allahü teâlânın seni devamlı gördüğünü bilseydin hâlin nice olurdu?" dediğimde, hemen haykırarak yere düştü ve öldü." buyurdu.

Gençliğimde Abadan'a gitmiştim. Cüzzamlı ve kör bir adamla karşılaştım. Sarası tutmuş, karıncalar vücûduna üşüşmüş etini yiyorlardı. Başını kaldırdım, kucağıma aldım, ayılıp, kendisi ile konuşmayı bekledim. Ayılınca; "Benimle Rabbim arasına giren bu boş adam kimdir? Rabbim beni parça parça yapsa, benim O'na ancak sevgim artar." dedi. Bundan sonra artık kul ile Allah arasında gördüğüm hiç bir hikmeti merak edip de, niçin böyle oluyor? demedim."

"Bir gün evime girince bir zât ile karşılaştım. İzinsiz, evime nasıl girersin, sen kimsin dediğimde; "Ben kardeşin Hızır'ım." dedi. Bana duâ et deyince, O; "Allah'ım!İbâdette bulunmasını buna kolaylaştır." diye duâ etti. Biraz daha duâ et dedim. "Allah'ım! İbâdetinin gizli kalmasını buna nasîb eyle." dedi.

Bişr-i Hâfî hazretleri yüksek hâller sâhibiydi. Bir gece evden çıkarken ayağının biri eşiğin iç, diğeri dış kısmında olduğu halde seher vaktine kadar hayret ve hayranlık içinde bekledi.

Kızkardeşinin kalbine; Bu gece Bişr sana geliyor." diye ilhâm olundu. Kardeşi onu beklemeye başladı. Bişr-i Hâfî yorgun ve perişan hâlde çıkageldi. Hemen evin damına çıkmaya gayret etti. Birkaç basamak yukarı çıktı. Ortalık aydınlanıncaya kadar hayran hayran orada kaldı. Namaz vaktinde aşağı inip câmiye gitti. Namazını kılıp eve geldi. Kızkardeşi; "Bu ne hâl böyle?" diye sorunca, Bişr-i Hâfî; "Hatırımdan geçti ki Bağdât'ta Bişr gibi bunca kişi bulunsun, bunlardan kimi yahûdî kimi hıristiyan, kimi de mecûsî olsun, benim ismim de Bişr olsun ve İslâmiyetle şereflenerek bunca yüksek devlete ermiş olayım! Ben ne yaptım ki bu devlete kavuştum, onlar ne yaptılar ki bu devletten mahrûm kaldılar. İşte bu konuyu düşünerek şaşkın bir hâlde kaldım." buyurdu.

Mansûr es-Sayyâd isimli bir zât, bir bayram günü bayram namazını kıldıktan sonra Bişr-i Hâfî hazretlerine geldi. Bişr-i Hâfî ona; "Bu erken vakitte niçin geldin?" buyurdu. Mansur; "Evde un ve ekmek yok onun için geldim." dedi. Bişr-i Hâfî; "Allahü teâlâ düşenlerin yardımcısıdır. Oltanı al ve dereye git. Abdest alıp iki rekat namaz kıl. Oltayı Bismillah diyerek at!" buyurdu. Mansûr es-Sayyâd onun dediklerini yaptı. "Bismillah" diyerek oltayı dereye attı. Büyük bir balık çıktı. Bişr-i Hâfî'ye geldi. Bişr-i Hâfî o balığı satmasını ve ihtiyaçlarını almasını istedi. O kimse balığı satıp ihtiyâcı olan yiyecekleri aldıktan sonra Bişr-i Hâfî hazretlerinin kapısını çaldı. Bişr-i Hâfî ona; "Kapıyı kapat. Elindekileri de hole bırak. Kendin de içeri gel." buyurdu. Mansûr es-Sayyâd içeri girince, Bişr-i Hâfî hazretleri; "Eğer bu isteği nefsimiz bize bildirseydi bu balık çıkmazdı." dedi.

Yine bir sohbetinde buyurdu ki:

"Dünyâda azîz olmak, âhirette selâmette kalmak isteyen, diline sâhib olsun. Şâhitlik yapmasın, halka imâm olmasın, hiç kimsenin yemeğini yemesin. İki şey kalbe kasvet verir. Çok konuşmak ve çok yemektir."

İlme çalışmayı teşvik husûsunda da buyurdu ki:

İlme çalışanın işâreti, dünyâdan kaçmaktır, dünyâyı sevip onda kalmak değil."

"Kendisiyle amel etmediğin şeyi bırakman daha iyidir. İlim, amel etmektir. Allahü teâlâya itâat ettiğin zaman sana öğretir. Allahü teâlâya isyân edersen, sana öğretmez. İlim, âlimlerin ihtiyaç malzemesidir."

"Kâmil olan Allah yolcusu ile sohbet etmek, Kur'ân-ı kerîm okuyan ile sohbet etmekten daha sevimlidir."

"Mârifetten mahrum kalan kimse, ibâdetinin tadını bulamaz."

"Sizden biri, bir eser yazacak olursa, daha çok mânâ bakımından doğruluğuna dikkat etsin."

"Âlimin sözü doğru, yediği helâl ve dünyâ malına karşı sevgisi yok ise, zühdü, dünyâya düşkün olmaması çok olur. Ne yazık ki, bugün bu üç hasletten birini bile onların birinde göremiyoruz. Bu durumlarıyla onlara nasıl gülelim ve nasıl yüz verelim. Bu vasıfları kendinde bulundurmayanlar, ilim sâhibi olduklarını, nasıl söylerler. Onlar dünyâya sarılır, dünyâyı birbirinden kıskanırlar. Dünyâlık için birbirine hased ederler. Devlet adamlarının yanında birbirlerini çekiştirir ve gıybet ederler. Maksadları, ellerine geçen dünyâlığı, başkalarına kaptırmamak ve fânî şeyleri ellerinden kaçırmamaktır. Yazıklar olsun ey âlimler! Siz peygamberlerin vârisleriydiniz. İlmi alırken birçok vazîfe yüklenmiş oldunuz. Şimdi o vazîfeleri yapmıyorsunuz. İlminizi şeref vesilesi yapıp onunla dünyâlık kazanmaya bakıyorsunuz. Âhirette, Cehennem'e ilk atılan zümre olmaktan nasıl korkmuyorsunuz, anlamıyorum!"

"Bugün ilim, onu vâsıta yapıp karnını doyuranların eline geçti."

Bir sohbetinde de sabırla ilgili olarak şöyle buyurdu:

"Sabır susmaktır. Susmak sabırdandır. Konuşan, susandan daha fazla verâ sâhibi olamaz. Şu

var ki, âlim kişi bir yerde konuşur bir yerde susar."

"Sabır güzeldir. Bu ise, insanlara şikâyette bulunmamaktır."

"Emri mârûf ve nehy-i anil-münker yapmak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmek için, eziyetlere sabretmek gerekir."

Şükürle ilgili olarak Bişr-i Hâfî hazretleri buyurdu ki: "Âzâları içinde yalnız dili ile şükreden kimsenin şükrü az olur. Çünkü gözün şükrü, bir hayır gördüğü zaman onu almak, eğer şer görürse onu örtmektir. Kulağın şükrü, bir hayır işittiği zaman onu ezberlemek, şer işitirse onu unutmaktır. Ellerin şükrü, onlarla hak olandan başkasını tutmamaktır. Mîdenin şükrü, ilim ve hilm ile dolu olmak; ayakların şükrü de, iyilikten başkasına gitmemektir. Kim böyle yaparsa hakîkaten şükredenlerden olur."

Bir sohbeti sırasında da;

"Nâfileler farzların terk edilmesine sebeb olduğu zaman nâfileleri terk ediniz. İyiyi iyi olarak kabul etmeyen, çirkini de çirkin olarak kabul etmez. İhtilâf ve ayrılıkla birlikte îtilâf ve birleşme olmaz.

Biz nîmetler yüzünden değil, nîmetlere karşı az şükrettiğimizden bu hâle geldik. Nitekim biz amelimizin azlığından değil de amelde sıdk ve ihlâsımızın olmayışından bu hâle geldik. Yine bizim uğradığımız musîbetler, günâhlarımızın çokluğundan değil, hayâmızın azlığındandır, istiğfârımızın azlığından değil, vefâmızın azlığından ve süratle günâhlara düşüşümüzdendir. Eğer biz derhâl günahlarımızın cezâsını görmüş olsaydık bütün günâhları bırakırdık.

Ey kardeş! Bunu bil ve içini dünyâ sevgisi ve şehvetinden temizle. Allahü teâlâyı çok zikret. Kalbini iyice temizlediğin zaman, Allahü teâlâ seni hikmetle konuşturur ve sen zamânın bir hakîmi olursun. Fakat dünyâ sevgisi ve şehveti ile birlikte hikmet sâhibi olamazsın." buyurdu.

Talebelerine ve sevenlerine verdiği muhtelif vâz ve nasîhatler sırasında buyurdukları ise şunlardır:

"İnsanlar arasında tanınmak isteyen, âhiretin tadını alamaz."

"Şöhreti seven kimse, Allah'tan korkmaz."

"Övülmekten hoşlanmak kadar ahmaklık düşünülemez."

"Dünyâ ve âhirette elem ve kederlerden kurtumak istiyenler, kötü ahlâk sâhipleriyle görüşmemelidir."

"Tasavvuf nedir?" diye sorulunca, buyurdu ki: "Tasavvuf üç anlama gelir. İlki mârifet nûruna ârif olmak ve verâ hâlini kaybetmemektir. İkincisi, dış görünüşünü bâtıl olan şeylerden alıkoymaktır. Sonuncusu ise kerâmetlerini gizlemektir."

"İnsanlardan biri, Allahü teâlâya tevekkül ettim, diyor. Halbuki Allahü teâlâya karşı yalan söylüyor. Gerçekten Allahü teâlâya tevekkül etseydi, O'nun, hakkındaki muâmelesine de râzı olurdu."

"Hüzün pâdişâhtır. Bir yere yerleşince oraya başka bir şeyin yerleşmesine râzı olmaz."

"Ben, Muâfâ bin İmrân'dan işittim. O da Süfyân-ı Sevrî'den şöyle dediğini işitmiş; insanları memnun etmek, ulaşılamayan gâyedir."

"Süfyân-ı Sevrî bir adamı ziyâret ettiği zaman, Allah seni ateşten korusun diye duâ ederdi."

"El-Evzâî şöyle buyurdu. Bir zaman gelecek ki, ünsiyet sâhibi kardeş, helâl bir lokma ve sünnete uygun bir amel o zaman çok az olacak."

"Kim Allahü teâlâya yaklaşırsa, insanlardan uzak kalır."

"İnsanların sırlarını ortaya çıkaracak sorular sorma."

"Nefsim için en güvendiğim amelim, Peygamber efendimizin Eshâbına sevgi ve hürmetimdir."

"Böbürlenmen, kendi ibâdetini çok, başkasınınkini az görmendir."

"Malınız varken aç sabahlamanızı, malınız yokken tok sabahlamanıza yeğ tutarız."

"Âdemoğlunu dünyâda tâkib eden musîbetlerin başında, sevdiklerinden ayrılması gelir."

"Bir kimse bize, hadîs anlat dediği zaman, anla ki, bize kolaylık göster, demek istiyor."

"Makâmların en yükseği, ölünceye kadar fakirliğe sabretmektir."

"İki haslet vardır ki, kalbe sıkıntı verir: Çok konuşmak, çok yemek."

"Bir kul Kur'ân-ı kerîmi hatmederse, melekler onun iki gözü arasını öperler."

"Kişi gazabını yenmedikçe, takvâ sâhibi olamaz."

"Konuşmak hoşuna giderse sus, susmak hoşuna gidince konuş."

"Kim Allahü teâlâdan dünyâyı isterse, Allahü teâlâ da onun dünyâda uzun zaman kalmasını ister."

"Müminin izzeti, insanlardan uzak durmasıdır. Şerefi ise gece namaz kılarak ayakta durmasıdır."

"Ana ve babanın evlatlarına duâları, bir peygamberin ümmetine olan duâsı gibidir."

"Verâ, şüphelilerden temizlenmek ve her an nefisle muhâsebe etmektir."

"Kötü insanlarla arkadaşlık yapmak, hayırlı insanlara sû-i zana, kötü düşünmeye sebeb olur."

"Cimrinin yüzüne bakmak, insanın kalbini karartır."

"Şâyet insanlar Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünselerdi, O'na isyân etmezlerdi."

"Akıllı kimse, hayrı ve şerri bilen kimse değildir. Akıllı kimse hayrı gördüğünde ona tâbi olan, şerri gördüğünde ondan kaçınan kimsedir."

"Ölümü hatırladığın zaman, dünyânın güzelliği ve şehvetleri senden gider."

"Kötülüklerini gizlediğin gibi iyiliklerini de gizle."

"Dünyâyı seven kişi ölümü sevmez."

"Melekler, kendisine hayran kaldığı kulun amelini yükseğe çıkarır ve Allahü teâlânın huzûruna götürür."

"Kişinin ameli az olursa, düşünce ve sıkıntıya mübtelâ olur."

Vaktin kıymeti ile ilgili olarak buyurdu ki:

"Dün öldü, bugün can çekişiyor, yarın doğmadı. Öyle ise şu anı değerlendirmek için amele sarıl."

Neden câmide vâz vermiyorsun diye sorduklarında; "Câmide vâz vermek için câmi hüviyetli olmak, o işin ehli olmak lâzımdır." buyurarak tevâzuda bulundu.

Bişr-i Hâfî cemâatle sohbet ediyor, rızâdan bahsediyordu. Sohbette bulunanlardan birisi; "Ey Bişr! Makam ve îtibâr sâhibi olduğun için halktan hiçbir şey kabûl etmiyorsun. Eğer zühd sebebiyle hakîkaten dünyâdan yüz çevirmişsen, halktan gizlice bir şeyler alıp fakirlere ver ve kendin de tevekkül üzere oturup rızkına râzı ol." dedi. Bu söz üzerine Bişr-i Hâfî buyurdu ki: "Bunun cevâbını dinle. Fukarâ ve dervişler üç çeşittir. Birinci kısım, aslâ kimseden bir şey istemez, verirlerse de almaz. Bunlar hâl sâhibi, rûhâniyet ehli kimselerdir. İzzet ve celâl

sâhibi Allahü teâlâdan her ne isterlerse, Allah onu bu kimselere verir. Allahü teâlâ şunu verecek diye yemin edecek olsalar derhâl duâları kabûl edilir. Diğer bir kısmı halktan bir şey istemez ama verildiğinde kabûl eder. Bunlar dervişlerin orta tabakasıdır. Allahü teâlâya tevekkül ederek sükûn, rahat bulurlar. Bu kısım, kudsiyet makâmında ebediyet sofrasına oturmuş bir tâifedir. Üçüncü kısım ise, güçleri yettiğinde sabrederek oturur ve rızkın geleceği vakti gözler. Böyleleri zarûrî ihtiyaçları mecbûr bırakırsa, kalpleri Allahü teâlâya bağlı olduğu hâlde çıkıp halktan isterler." Bu cevâbı alan kimse; "Bu söze râzı oldum. Allah da senden râzı olsun." dedi.

Bişr-i Hâfî hazretleri yerinde ve az konuşurdu. Talebelerine ve sevenlerine buyurdu ki: "Sahîfelerinize ne yazdığınıza dikkat ediniz. Çünkü bu, Rabbinize karşı okunacaktır. Yazık o kimseye ki çirkin söz konuşur. Eğer içinizden biri bir kardeşine içinde çirkin söz bulunan bir yazı gönderse, şüphesiz bu bir hayâsızlık olur. Ya Rabbine karşı kötü söz söyleyenin hâli ne olur?"

Şaşarım o adamın aklına ki din kardeşini arkasından çekiştirir de yüzüne gelince ona sevgi gösterir, hemen onu övmeye başlar. Kim insanların şeref ve haysiyetiyle oynadığı halde, Allahü teâlânın kendisini sevdiğini iddiâ ederse, şüphesiz o bir yalancıdır. Çünkü o bir şeytandır. Şeytan ise Allahü teâlânın düşmanıdır.

Bir kimse Bişr-i Hâfî hazretlerine gelerek; "Ben seni Allah için seviyorum." dedi. O da; "Sen sözünde sâdık ve doğru değilsin. Bâzan akşam olunca ahırdaki merkebini hatırlamak beni hatırlamaktan sana daha mühim göründüğü hâlde, nasıl oluyor da Allah için beni sevdiğini iddiâ ediyorsun?" buyurdu.

Bişr-i Hâfî'nin ilme ve irfâna bağlılığı, şöhret ve riyâset (başkanlık) sevdâsıyla değil, sünnet-i seniyyeye uyma arzûsuyla idi. Nitekim; "Reislik arzûsuyla ilim öğrenen, Allahü teâlâyı kızdıracak bir işle O'na yaklaşmaya çalışıyor demektir. Çünkü ilim sebebiyle reislik istemek gökte ve yerde öfkeyi gerektirir." buyururdu.

Hikmete ermenin yolunun Allahü teâlâya isyânı terk etmekte olduğunu söylerdi. O, ibâdetin lezzetine erenlerdendi. Bu lezzete ermenin yolunu şöyle bildirirdi: "Kendinle arzu ve isteklerin arasına demirden bir perde çekmedikçe, ibâdetten lezzet duyamazsın."

Bir kimse Bişr-i Hâfî'ye gelerek; "Gecenin bir saatinde olsun istirâhat etseniz." dedi. O da; "Allahü teâlâ geçmiş ve gelecek bütün günâhlarını bağışladığı Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, ayakları şişinceye kadar ibâdet ettikleri halde ben nasıl uyuyabilirim? Çünkü ben bir tek günahımın bile, Allahü teâlâ tarafından bağışlanmış olduğunu bilmiyorum."

Talebelerini ellerini açmış duâ ederken görünce; "Duâ, günahları terk etmektir." buyururdu. Rızık konusunda insanları haramlardan ve şüphelilerden sakınmaya teşvik ederdi. Özellikle ticâret erbâbını helâl ve temiz kazanca yönlendirmeye çalışırdı. Bu hususdaki âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfleri sık sık tekrar eder; "Ekmeğini nereden kazandığına iyi bak. Kendini Cehennem'e atma." diye nasîhat ederdi.

Amellerin kıymetlisinin üç tâne olduğunu bildirir: "Birincisi mal az olduğunda da cömert olabilmektir. İkincisi, tenhâda da verâ sâhibi olabilmek yâni haramlardan kaçınabilmektir. Üçüncüsü, kendisinden korkulan ve bir şeyler umulan kimsenin huzûrunda da hakkı söyleyebilmektir." buyururdu.

Dünyâya gönül verenlere; "Dünyâya tâlib olan insanlardan dünyâlık istemeye utanmıyor musun? Siz dünyâlığı, dünyâyı yed-i kudretinde tutan Allahü teâlâdan isteyiniz." buyururdu.

"Yediğin neredendir?" diye soranlara şöyle cevap verirdi: "Siz benim nereden yediğimi ne yapacaksınız. Kendinizin ne sûretle yediğinize bakınız. Çünkü gülerek yiyenle ağlayarak yiyen bir olmaz. Az yiyen el, çok yiyene denk olmaz. Yediğiniz ekmeğin nereden olduğuna, çoluk çocuğunun oturduğu evin hangi yoldan kazanıldığına dikkat ediniz." buyururdu.

Allahü teâlâya olan muhabbeti sebebiyle Allahü teâlânın düşmanlarına düşmanlık ederdi ve; "Sevgilini kızdırana muhabbet beslemen sana yakışmaz." buyururdu.

Cömert ve ikrâm sâhibi idi. Fakirlere ve düşkünlere yardım eder, onların ihtiyaçlarını giderirdi.

Nâfile hacca gideceklerden biri Bişr-i Hâfî'ye vedâ için geldi. Ona; "Ben hacca gidiyorum, bir emriniz var mı?" deyince; "Ne kadar harçlığın var?" diye sordu. "İki bin dirhem harçlığım var." diye cevap verdi. Bişr-i Hâfî: "Hacca gitmekle zühdü mü, yoksa Kâbe'ye olan aşkını mı, yoksa Allah rızâsını mı kastediyorsun?" diye sorunca, adam: "Allah rızâsını kastediyorum." dedi. Bunun üzerine Bişr-i Hâfî; "O halde evinde dururken, Allah'ın rızâsını kazandıracak bir şeyi sana söylersem, yapar mısın?" deyince; "Evet yaparım." karşılığını verdi. Bunun üzerine Bişr-i Hâfî;

"O halde sen bu iki bin dirhemi, borcunu ödeyemeyen bir fakire, yiyeceği olmayan bir yoksula, nüfusu kalabalık, geçimi dar olan bir âileye, yetimi sevindiren bir yetim bakıcısına ve bunlar gibi on kişiye yirmişer dirhem ve hattâ istersen hepsini bunlardan birine ver. Zîrâ müslümanı sevindirmek, düşkünlere el uzatmak, sıkıntıyı gidermek ve zayıflara yardım etmek, nâfile olarak yapılan yüz hacdan daha sevaptır. Kalk da dediğim gibi yap. Şâyet böyle yapmak istemiyorsan asıl kalbinde olanı bana söyle." dedi. Vedâya gelen kimse; "Doğrusu kalbimde hacca gitmek tarafı kuvvetlidir." dedi. Bunun üzerine Bişr gülümseyerek adama döndü ve; "Servet, şüpheli şeylerden kazanıldığı takdirde, nefs, kendi arzularından birinin yerine getirilmesini ve sâlih ameller yaptığını göstermek ister. Halbuki Allahü teâlâ, yalnız muttakîlerin, haramlardan sakınanın amelini kabul eder." buyurdu.

Adamın biri elinde bıçak ile bir kadına musallat oldu. Güçlü olduğu için kimse adama engel olamıyordu. Kadın çırpınıp duruyordu. Bu esnâda Bişr-i Hâfî rahmetullahi aleyh oradan geçmekte idi. Adama iyice yaklaşıp bir şey söyledi. Adam birden yere düştü. Kadın kurtuldu. Etrâfındakiler adamın yanına gittiler ve adamın zor nefes aldığını gördüler. Sana ne oldu diye sorulunca, adam; "Bilmiyorum, ihtiyar zât bana; "Senin bu yaptığını Allahü teâlâ görüyor." deyince, ayaklarımın bağı çözüldü ve gördüğünüz gibi yere düştüm. Bu zât kimdir?" dedi. Bişr-i Hâfî'dir dediler. Bunun üzerine adam; "Eyvâh ben onu bir daha nasıl göreceğim." dedi ve kuvvetli bir sıtma hastalığına yakalanarak kısa bir zaman içinde öldü.

Bişr-i Hâfî, Esved bin Sâlim'i, Ma'rûf-i Kerhî'ye yolladı. Esved bin Sâlim ona; "Bişr-i Hâfî, seninle kardeşlik olmak istiyor. Bunu açıkça size söylemekten çekindiği için, beni size gönderdi. Kendisini kardeşliğe kabûl etmenizi diliyor, fakat bâzı şartları da vardır. Onlar da: Bu kardeşliğin duyulmaması ve karşılıklı ziyâret ve görüşme yapılmamasıdır; zîrâ o, fazla iltifattan hoşlanmaz." dedi. Bunun üzerine Ma'rûf-i Kerhî;"Fakat ben kardeş olduğum kimseden gece ve gündüz ayrılmak istemem." dedi ve Allah için sevginin fazîletini anlatan birçok hadîs-i şerîf okudu. Sonra; "Resûl-i ekrem sallallahü aleyhi ve sellem, hazret-i Ali'yi kendine kardeş yapmakla, onu ilimde kendisine ortak etti. En sevimli kızını ona verdi. Şimdi sen şâhid ol, mâdem ki seni gönderdi. Ben de onu Allah için kardeşliğe kabûl ettim. O, beni ziyârete gelmezse de, ben onu ziyârete giderim. Ona söyle sohbetlerde buluşalım. Hâlinden hiçbir şeyi benden saklamasın, her hâlini bana bildirsin." dedi. İbn-i Sâlim, durumu Bişr-i Hâfî'ye anlatınca, râzı oldu ve memnuniyetle kabûl etti.

Bir gün Bişr-i Hâfî'nin eşyâsını çaldılar. Ağlamaya başladı. "Mal için ağlanır mı?" denilince; "Mal için değil, hırsızın günah işlediğini, kıyâmet gününde bunun azâbını çekeceğini düşünüp ağlıyorum." dedi.

Adamın biri Bişr-i Hâfî'ye gelip; "Bana vasiyet et." dedi. Bişr-i Hâfî ona; "Şöhretten sakın, helâl lokma yemeye gayret et." dedi.

Büyüklerden bir zât anlatır: Bişr-i Hâfî'nin yanında idim. Hava çok soğuk idi. Gâyet ince giymiş, titriyordu. Yâ Ebâ Nasr bu havada çok kalın giyerler, siz giydiklerinizi çıkardınız

dedim. "Fakirleri hatırladım. Malım, param yok ki onlara yardım edeyim. İstedim ki, ben de onlar gibi olup, sıkıntılarını çekeyim." dedi.

Bişr-i Hâfî bir gün kabristandan geçiyordu. Mezardakilerin hallerini Allahü teâlâ gösterdi. Mezarları üzerinde bir şeyi paylaşıyorlardı. "Yâ Rabbî! Bunların ne yaptıklarını bana bildir." dedi. Git, kendilerine sor diye bir ses duydu. Gitti sordu. Bir hafta önce, bir kimse üç İhlâs-ı şerîf okuyup bize gönderdi. O günden beri onun sevâbını taksim etmeye çalışıyoruz, henüz bitiremedik." dediler.

Hasan Hayyât anlatır: Bir gün Bişr-i Hâfî'nin yanında idim. Birkaç kişi gelip, Bişr-i Hâfî'ye selâm verdi. Bişr-i Hâfî onlara siz kimsiniz deyince; "Biz Şam'dan geliyoruz, hacca gidiyoruz. Duânızı almak için size uğradık." dediler. Bişr-i Hâfî onlara; "Allahü teâlâ sizden râzı olsun." dedi. Onlar; "Bizimle hacca gelmek istemez misin?" diye sorunca; onlara; "Üç şartla: Yanımızda bir şey taşımayacağız, hiç kimseden bir şey istemeyeceğiz, eğer birisi bize bir şey verirse kabûl etmeyeceğiz." dedi. Onlar; "Yanımızda bir şey taşımamaya evet! Kimseden bir şey istememeye de evet! Fakat bize verileni kabûl etmemeye gelince, buna gücümüz yetmez." dediler. Bunun üzerine Bişr-i Hâfî; "Siz Allahü teâlâya değil, hacıların azığına güvenerek yola çıkmışsınız." buyurdu.

Bişr-i Hâfî, hazret-i Âişe'den rivâyet edilen şu hadîs-i şerîfi nakletti: Hazret-i Âişe buyurdu ki: "Ben bir gün Resûlullah'dan sallallahü aleyhi ve sellem suâl ettim: "Yâ Resûlallah kadınların üzerinde cihâd var mıdır?" Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Kadınlar üzerinde de cihâd vardır. Lâkin o cihâdda harb etmek yoktur."** Ben de; "O cihâd nedir?" dedim. Resûlullah; **"Ocihâd hac ile umredir."** buyurdu.

Rivâyet ettiği başka bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz; **"Tencerede bir şey pişirdiğin zaman, suyunu çoğalt ve komşulara dağıt."** buyurdu.

Diğer bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz; **"Kula her taraftan belâ gelmedikçe, îmânın tadını tadamaz."** buyurdu.

Bişr-i Hâfî hazretleri hiç evlenmemişti. Kendisine; "Niçin evlenmiyorsun?" diye soranlara; "Bana ömrüm kadar bir ömür daha verilseydi, evlenebilirdim. Zîrâ ömrümde ancak Allahü teâlâya kulluk vazîfelerimi yapabiliyorum."buyurdu. "Eğer sen evlenseydin kulluğun tam olurdu." deyince de; "Kendi hakkımı yerine getirmekten korkuyorum da onun hakkını nasıl yerine getirebilirim." buyurdu. "Niçin evlenerek Sünnet-i seniyyeye muhâlif olmaktan kurtulmuyorsun?" diyenlere de; "Ben farzlarla meşgûl oluyorum. Zîrâ farzları yerine getirmek, sünnetten evlâdır." buyurdu. Bişr-i Hâfî hazretleri; **"İki yüz yılından sonra sizin en iyiniz, hafîfülhaz olandır, yâni zevcesi ve çocuğu olmayandır."** hadîs-i şerîfini kendine delil olarak almıştı.

Bişr-i Hâfî hazretleri ilim, irfân ve fazîlet sâhibi olup, güzel ahlâklı idi. Onun üstünlüğünü herkes kabûl ederdi, hâlleri ve yaşayışı ile ilgili olarak Abbâs bin Dehkam diyor ki: "Dünyâya geldiği gibi ölen tek insan Bişr-i Hâfî'dir. Dünyâya malsız geldi ve malı olmadan gitti. Ölüm döşeğine yattığı sırada biri gelerek ondan bir şey istedi. Onun bir gömleği vardı. Onu da çıkardı, dilenciye verdi ve bir başka kimseden ödünç gömlek aldı ve o şekilde öldü. Yâni ölünce bir gömleği de yoktu. Gömleksiz geldi, gömleksiz gitti."

İbrâhim Harbî şöyle der: "Ben üç büyük zât gördüm. Bu üç kişinin benzeri yoktur; Birincisi Ahmed bin Hanbel'dir ki, anneler onun gibisini doğurmaktan âciz kalır. İkincisi Bişr-i Hâfî'dir ki, asrından eski devirlere kadar akıllı bir zâttır. Üçüncüsü Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm ki, sanki o, ilmi kendisinde toplamış bir dağ gibidir. Bişr-i Hâfî hiçbir müslümana gıybette bulunmadı. Eğer onun aklı Bağdât halkına dağıtılsa, hepsi akıllı olurdu."

Bilâl el-Havvâs şöyle anlatır: "Bir gün Sina Çölünde yürüyordum. Yanımda bir zât belirdi. Kimsin deyince, "Kardeşin Hızır'ım." dedi. Sana suâl sormak istiyorum deyince; sor dedi.

"İmâm-ı Şâfiî hakkında ne dersin?" diye sordum. "Dünyâdaki dört büyük âlimden biridir." diye cevap verdi. "Ahmed bin Hanbel hakkında ne düşünürsün?" dedim. "Sıddık (doğru, samîmi) bir zâttır." dedi. "Bişr-i Hâfî hakkında ne söylersin?" deyince; "Ondan sonra onun gibi bir zât gelmedi." dedi.

Bişr-i Hâfî'nin üstünlüğünü âlimler, velîler kabûl ettiği gibi, diğer insanlar ve hattâ hayvanlar bile kabûl ederdi. O Bağdât'a geldikten sonra hayvanlar sokakları kirletmez oldu. Çünkü Bişr-i Hâfî hazretleri sokaklarda yalınayak geziyordu. Bağdât halkından biri bir gece hayvanıyla Bağdât sokaklarında giderken, hayvanın sokağı kirletmesi üzerine; "Eyvah Bişr-i Hâfî öldü." diyerek üzüldü. Araştırıp öğrendi ki hakîkaten Bişr-i Hâfî vefât edip, Allahü teâlânın rahmetine kavuşmuştu.

Bişr-i Hâfî hazretlerinin hastalığı sırasında talebelerinden birisi onu ziyârete gitti. Bişr-i Hâfî'ye; "Bana nasîhat et." dedi. Bişr-i Hâfî buyurdu ki: "Bir karınca vardı. Yazın tâneleri toplar, kışın yerdi. Bir gün topladığı tâneyi yemek üzere ağzına aldı. Tam bu sırada gelen bir kuş onun ağzındaki tâneyi kaptı. Karınca topladığı şeyi yiyemedi ve emeline kavuşamadı. Dünyâda insanlar da böyledir. Mal ve servet toplarlar. Onları ya başkaları alıp tüketir veya ölüm kuşu gelip o kimseyi alır da dünyâdaki emeline kavuşamaz. Hal böyle olunca, dünyâya gönül vermemeli, âhiret için hazırlanmalıdır."

Bişr-i Hâfî hazretleri bütün ömrünü ilim öğrenmekle ve öğretmekle geçirdi. Şüphelilerden son derece sakınırdı. Konuştuğu zaman etrâfa ilim, ahlâk, hikmet kokuları yayılırdı. Tasavvuf yolunda büyük makâmlara erişmişti. 841 (H.227) senesi Rebîülevvel ayında Bağdât'ta vefât etti. Vefât ettiğinde cenâzesini sabah evden çıkardılar. Fakat çok kalabalık olduğundan kabristana gece varabildiler. Kendisini rüyâda görüp; "Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?" diye sorduklarında; **"Benim cenâzemde bulunanı ve kıyâmete kadar beni seveni affeyledi."** buyurdu.

BESMELE'YE HÜRMETİ

Bişr-i Hâfî adında, bir büyük velî vardı,
Gençlik senelerinde, günah işler yapardı.

Bir gün sarhoş bir halde, sallanarak giderken,
Yerde çamur içinde, bir kâğıt gördü birden.

Besmele-i şerîfe, olduğunu anladı,
Ve içi sızlayarak, eğilip onu aldı.

Öptü ve tâzim ile, giderdi çamurunu,
Güzel koku sürerek, yükseğe astı onu.

O gece rüyâ gördü, bir âlim, yattığında,
Ona şöyle denildi, Bişr-i Hâfî hakkında:

"Git, Bişr'e haber ver ki, dün yaptığı bir işten,
Dolayı memnun olup, râzı oldum Bişr'den.

İsmimi yerden alıp, nasıl temizlediyse,
Onu, günah işlerden, temizlerim ben ise.

Nasıl benim ismimi, büyük tuttuysa o kul,
Ben dahî o kulumu, tutarım öyle makbul."

Uyandı sabahleyin, rüyâ gören o âlim,
Merak edip dedi ki; "Bu kişi acabâ kim?"

Hemen çıkıp aradı, onu o mahallede,

Nihâyet buldu onu, köhne bir meyhânede.

Çağırttırıp dedi ki; "Sana bir haberim var."
Bişr dedi ki: "Acabâ, bana kim haber yollar?"

"Allahü teâlâdan, haberim var" deyince,
Ağlamaya başladı, o bunu öğrenince.

Dedi ki: "Yoksa bana, kızıyor mu Rabbimiz?
Bana güceniyor mu, ne olur, söyleyiniz?"

O âlimin gördüğü, rüyâyı dinleyince,
Dönüp ahbaplarına, vedâ etti hemence,

Dedi: "Ey arkadaşlar, biz şu anda çağrıldık,
Beni bu meyhânede, göremezsiniz artık."

O âlimin yanında, "tövbe etti" böylece,
Büyük bir velî olup, edindi çok derece.

O buyurur: Bağdat'ta, gördüm ben birisini,
Askerler kırbaç ile, döverdi kendisini.

Dikkat ettim, bin kırbaç, vurdular kendisine,
Ve lâkin o sesini, çıkarmadı hiç yine.

Baktım o zavallıyı, o kadar çok dövdüler,
Sonra onu bağlayıp, hapise götürdüler.

Bu hâli merak edip, gittim onun yanına,
Niçin dövdüklerini, gizlice sordum ona.

Dedi ki: "Ben bir kıza, âşık oldum iyice,
Onu sevdiğim için, dayak yedim bir nice."

Dedim ki: "Bu kadar çok, dövdü de onlar seni,
Ne için bir kerrecik, çıkarmadın sesini?"

Dedi ki: "Oan bana, bakıyordu sevdiğim,
O bakarken, sesimi, çıkarabilir miydim?"

Dedim ki: "Hak teâlâ seni hep görmektedir,
Hattâ senin kalbinden, geçeni bilmektedir.

Rabbinin seni her an, gördüğünü bilseydin,
Acep nice olurdu o zaman hâlin senin?"

O bunu öğrenince, sararıp yere düştü,
Baktım Hak teâlânın, korkusundan ölmüştü.

Evliyânın sözünde, rabbânî tesir vardır,
Onlara kavuşanlar, tâlihli insanlardır.

EVLİYÂNIN İŞİNE KARIŞILMAZ

Ebû Abdullah Kâdî, Bişr-i Hâfî hazretlerinin yardımseverliğiyle ilgili bir kerâmetini şöyle nakletti:

Babamın şöyle anlattığını işittim: Bağdât'ta bir tüccar arkadaşım vardı. Çok zengin idi. Bir gün baktım bütün malını mülkünü fakirlere dağıtmış, iyi bir müslüman olmuştu. Bunun sebebini sorduğumda, bana şöyle anlattı: "Bir gün Bağdât'ın bir câmisinde Cumâ namazı kılmaya gittim. Namazı kıldıktan sonra gördüm ki, Bişr-i Hâfî câmiden çıktı. Acele acele bir yere gidiyordu. Ben kendi kendime, zühd ve takvâ sâhibi, dünyâya düşkün olmayan, haramlardan sakınan bir zât nereye acele acele böyle

gidiyor diye merak ederek onu tâkib ettim. Gördüm ki, önce bir fırına gidip ekmek aldı, sonra kebap yapan bir yere gidip kebab aldı. Daha sonra helvacıdan helva aldı. Ben kendi kendime böyle bir zâtın bunları alıp yiyeceğine kızdım. Fakat nasıl yiyeceğini merak ederek tâkibe devâm ettim. Bir süre sonra bir köye vardı. Köyün câmisine girdi. Baktım ki câmide yatalak bir hasta vardı. Bişr-i Hâfî aldıklarını lokma lokma bu zâta yedirdi. Ben bu arada köyü merak edip neresidir diye biraz dolaştım. Sonra hastanın yanına gittim. Bişr-i Hâfî'yi sorunca, Bağdât'a gitti dedi. Burası Bağdât'a ne kadar uzaklıktadır diye sordum. Bana 40 fersahdır (240 km) dedi. Ben bunu duyunca, benim bu yolu gidecek param yok. Burada kimseyi tanımam ve bu yolu yürüyemem dedim. Hasta şahıs, bekle Bişr-i Hâfî haftaya gene gelir dedi. Bekledim. Cumâ günü tekrar geldi. Hastayı aynı şekilde tekrar doyurdu. Giderken, o şahıs Bişr-i Hâfî'ye:

"Bu adam Bağdât'tan senin arkadaşın, geçen hafta seninle berâber gelmiş. Bir hafta burada kaldı. Onu tekrar yerine götür." dedi. Bana; "Sen benimle niye buraya geldin?" dedi. Ben özür dileyerek, hatâmı söyledim ve af diledim. "Haydi kalk ve yürü." dedi. Akşama kadar yürüdük. Akşam olmak üzere iken bana; "Sen Bağdât'ın hangi mahallesinde otursun." dedi. Ben falan mahallede otururum deyince, o mahallenin yolu burasıdır. Git ve arkana bakma dedi. Ben ondan sonra tövbe ettim ve bir daha böyle işlere karışmadım." dedi.

1) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.84

2) Hilyetü'l-Evliyâ; c.8, s.336

3) Tezkiretü'l-Evliyâ; s.68

4) Keşfü'l-Mahcûb; s.233

5) Câmiu-Kerâmâtil-Evliyâ; c.1, s.367

6) Risâle-i Kuşeyrî; s.68

7) Bişr bin Hâris el-Hâfî (Dr. Abdülhalîm Mahmûd) Kâhire-1974

8) Tabakâtü's-Sûfiyye; s.39

9) Sıfatü's-Safve; c.2, s.214

10) Vefeyâtü'l-A'yân; c.1, s.112

11) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48. Baskı) s.1044

12) Şezerâtü'z-Zeheb; c.2, s.60

13) Târih-i Bağdâd; c.7, s.67, 80

14) Kıyâmet ve Âhiret; s.103

15) Mir'âtü'l-Cinân; c.2, s.92, 94

16) El-Bidâye ve'n-Nihâye; c.10, s.297

17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.116

18) Rehber Ansiklopedisi; c.3, s.8

19) El-A'lâm; c.2, s.54

20) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.61, 86, 144, 209

21) Tabakât-ül-Evliyâ; s.109

22) Makâmât-ı Ebû Saîd; s.22

23) Tehzîbü't-Tehzîb; c.1, s.444

24) Kâmûs-ül-A'lâm; c.2, s.1312

25) Brockelman; Sup.1, s.351

26) El-Kevâkibü'd-Dürriyye; c.1, s.208

27) Ravd-ül-Fâik; s.149

28) Şerh-i Tearruf; s.96

29) Tabakât-ı Ensârî; s.71

30) Dirâsât fit-Tasavvuf-il-İslâmî s.133-152

BİŞR BİN MANSÛR ES-SÜLEYMÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Bişr bin Mansûr el-Ezdî es-Süleymî, künyesi Ebû Muhammed'dir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 796 (H.180) senesinde Basra'da vefât etti.

Bişr bin Mansûr, ilim ve edeb üzere yetişti. Zamânının en meşhur hadîs âlimlerinden oldu. Eyyüb Sahtiyânî, Âsım bin Ahvel Saîd el-Cüreyc ve başka âlimlerle görüşüp onlardan hadîs rivâyet etti. Kendisinden de oğlu İsmâil, Bişr-i Hâfî, Ali el-Medenî, Abdullah Kavârirî, Abdurrahmân bin Mehdî gibi âlimler hadîs rivâyetinde bulundular. Ahmed bin Hanbel hazretleri, Bişr bin Mansûr'un hadîs-i şerîf ilminde sika, güvenilir ve îtimâda şâyan bir zât olduğunu bildirdi.

Bişr bin Mansûr, bu ilmî üstünlüğü yanında, zühd sâhibi, dünyâya düşkün olmayan bir kimse idi. Şüpheli olur korkusuyla mübahların kullanılmasına izin verilen şeylerin, çoğundan sakınırdı. İbn-i Mehdî; "Onun gibi şüphelilerden sakınan ve yumuşak huylu birini görmedim". Ali el-Medenî de; "Bişr bin Mansûr her gün Kur'ân-ı kerîmin üçte birini okurdu. Beş yüz rekat namaz kılardı. Ondan daha çok Allahü teâlâdan korkan bir başkasını görmedim." demiştir.

Velid bin Nasr anlatır: "Bir günün ikindi sonrası Bişr bin Mansûr'un evine gidip kapıyı çaldık. Rengi değişmiş bir halde kapıyı açtı. Ona; "Ey Ebû Muhammed! Kim bilir sizi hangi işinizden alıkoyduk." dedik. Bunun üzerine o, hafif bir sesle: "Sizden gizlemem. Doğrusu Kur'ân-ı kerîm okuyordum." buyurdu.

Bişr bin Mansûr hazretleri ilme çok önem verirdi. Abdurrahmân Mehdî dedi ki; "O, bana nasîhat olarak; "Sen boş vakitlerinde devamlı ilimle meşgul ol ve ilmini arttır." buyururdu. Bir defâsında bir ihtiyaç için yanıma gelmişti. Ben efendim bana haber gönderseydiniz onu size getirirdim." dedim. Bunun üzerine; "İhtiyaç sâhibi benim, benim aramam lâzım." buyurdu. Başka bir görüşmemizde gideceği yere vereceğim bir binekle gitmesini söyledim. Kabul etmeyip: "Nefsimi bu şekilde geri döndürmeyi uygun görmüyorum." buyurdu. Gideceği yere yürüyerek gitti. Kul hakkından çok sakınırdı. Yine Abdurrahmân anlatır: "Îsâ bin Câfer bir havuz yaptı. Bişr bin Mansûr hazretleri o havuzun suyundan hiç içmezdi. Hizmetçisini nehre gönderir oradan su getirtirdi. Bir gün; "Şâyet zengin olsaydım onu bir binek üzerinde gönderirdim." buyurdu. Sonra da söylediği bu sözde, bir şeyler sezip; "Estağfirullah, estağfirullah, ağzımdan yanlış bir söz çıktı." deyip tövbe etti.

Bişr bin Mansûr, nefisle ilgili bir soru üzerine; "Her şey için bir koruyucu vardır. Nefsin için de bir koruyucu kıl. Nefsine taşıyamayacağı yükü yükleme." buyurdu.

Gassân bin Fadl dedi ki: "Bişr bin Mansûr öyle bir zât idi ki, kendileri görüldüğü zaman Allahü teâlâ hatırlanırdı. Bir an yüzünü görsem mutlaka âhireti hatırlar, düşüncelere dalardım." Birisi gelip ona; "Yüz bin dirheminin olmasını ister misin?" diye sordu. Bunun üzerine; "Gözlerimin çıkması o paraya sâhib olmaktan iyidir." diye cevap verdi.

Bişr bin Mansûr çok ibâdet eder beş vakit namazı câmide kılardı. Kardeşi Câfer onun için; "Bişr, aslâ hiç bir farz namazın iftitah (başlama) tekbirini kaçırmadı. Dâimâ imâmla birlikte tekbir alır. İftitah tekbirinin fazîletine kavuşmak isterdi. Vefât ettiğinde techiz ve tekfinini benim yapmamı vasiyet etti." dedi.

Bir defâsında kendinden geçerek namazını uzattı. Bitirince arkasından birinin kendini tâkib ettiğini farketti ve ona dönüp; "Kardeşim; benim bu yaptığım çok hoşuna gidiyor ve hayret ediyorsun değil mi? Ama şunu iyi bil ki şeytan da binlerce sene meleklerle berâber Allahü teâlâya ibâdet etti (İnsan yaptığı ibâdetlere değil, Allahü teâlânın lütfuna güvenmelidir)." buyurdu.

Bişr bin Mansûr, kendisini âhiretten alıkoyacak işlerden uzak dururdu. Bu sebeble; "Ne

zaman dünyâ işlerinden bir şey aklıma gelse, bu beni âhireti hatırlamaktan alıkor." buyururdu.

Birisi ona gelip; "Bana nasîhat ediniz." dedi. Bunun üzerine ona; "Azrâil aleyhisselâm ve yardımcıları seni bekliyorlar." buyurdu.

Bişr bin Mansûr'a, ömrünün son günlerinde borçların için vasiyette bulunmayacak mısın? denildikte; "Ben, Rabbimin günahlarımı af ve mağfiret edeceğini ümid ediyorum. Haliyle borçlarımın da ödenmeyeceğini nasıl ümid etmem." dedi. Çok geçmeden vefât etti. Sevdikleri borçlarını ödeyiverdiler.

Bişr bin Mufaddal anlatır; "Bişr bin Mansûr'u vefâtından sonra rüyâda gördüm ve; "Ey Ebû Muhammed! Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?" diye sordum. Bana; "Korktuğumdan daha kolay buldum. Allahü teâlâ beni mağfiret etti." buyurdu.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.6, s.239

2) A'lâm-ün Nübelâ; c.8, s.359

BORANLI MUSTAFA BABA;

Malatya velîlerinden. 1884 veya 1885 (H.1302)'de Malatya'nın Boran köyünde doğdu. 1968 (H.1388) senesinde vefât etti. Abdullah Fahri Babanın yetiştirdiği meşhur zâtlardan ve onun halîfelerindendir.

1912-1913'te Tabur imamı olarak Balkan savaşlarına katıldı. Bu vazîfesinden sonra Boran köyünde Fahri Baba Zâviyesinde sohbetleriyle halka doğru yolu göstererek, irşâd etti. Bir taraftan da zirâatle meşgûl oldu. Halk arasında çok sevilip hürmet gösterilmiş ve kerâmetleri anlatıla gelmiştir.

Boranlı Mustafa Baba'nın şöhretini duyan bir mühendis, bir gün onun köyüne giderken içinden; "Eğer bu zât erenlerden ise baklava ikrâm etsin." diye düşünür. Bu düşünce ile o zâtın evine gider. Vardığında bir cemâat yemek yemiş, fakat yerde tepsiler içinde baklavalar henüz yenmemiş. Mühendis içeri girince, Mustafa Baba ona bakıp; "Tez gel ki baklavaya yetişesin." der. Mühendis bu hâdiseye şaşıp, onun muhterem bir zât olduğunu anlar. Buna benzer halleri, şâhid olanlar tarafından anlatılmıştır.

1) Malatyalı Gönül Sultanları; s.82

BOSNALI ABDULLAH EFENDİ (Abdullah-ı Rûmî);

Osmanlı evliyâsının büyüklerinden. 1583 (H.992) senesinde Bosna'da doğdu. Asıl ismi Abdullah Abdî olup, babasınınki Muhammed'dir. Bosnâvî, Rûmî ve Gâibî nisbet edildi. Şârih-ul-Fusûs ve Şârih-il-Mesnevî diye meşhûr oldu.

Doğum yeri olan Bosna'da ilim tahsîline başlayan Abdullah Efendi, sonra İstanbul'a geldi. Tahsîlini tamamladıktan sonra Bursa'ya gitti. Bursalı Hasan Kabaduz Efendi ile görüştü. Bu zâtın sohbetlerinde kemâle gelip olgunlaştı. Hâcı Bayram-ı Velî halîfelerinden Bıçakçı Ömer Dede'nin halîfesi olan Hasan Kabaduz Efendinin feyz ve himmetleri ile yüksek derecelere kavuştu. Bosnâvî Abdullah Efendi, Bursa'dan ayrılıp Mısır'a, sonra 1636 (H.1046) senesinde hac vazîfesini yapmak için, Hicaz'a gitti. Mekke-i mükerremeyi ve Medîne-i münevvereyi ziyâret etmekle şereflendi. Hac dönüşünde, Şam'da Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin türbesi yanında inzivâya çekildi. Günlerce ibâdetle meşgûl oldu. Sonra Konya'ya geldi. Sadreddîn-i Konevî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi büyüklerin kabirlerini ziyâret edip,

rûhâniyetlerinden isifâde etti. Konya'da yerleşip, vefâtına kadar bu şehirde kaldı. Talebelerine ilim öğretmek ve emr-i mârûf yapmakla Allahü teâlânın emirlerini bildirmekle meşgûl oldu. 1644 (H.1054) senesinde hac dönüşü Konya'da vefât edip, çok sevdiği Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin türbesi civârında defnedildi. Sonradan yapılan kabir taşına, vasiyeti üzerine; "Hâzâ kabrû garîbillahi fî ardıhî ve semâihî Abdullah el-Bosnâvî er-Rûmî el-Bayrâmî" ibâresi yazıldı.

Mısır ve Hicaz'a yaptığı seyâhatlerinde ve Şam'daki ikâmetinde kendisi ile görüşen ilim erbâbı, Abdullah Bosnavî'nin ilmini ve eserlerini çok beğenirlerdi. Yüksekliğini anlayanlar, ilim ve feyzlerinden istifâde etmek için birbirleriyle âdetâ yarış ederlerdi. Arab âleminin meşhûr ulemâsından Garsüddîn Halîlî Muhammed Mirzâ Sürûcî, Dımeşkî Sûfî, Muhammed Mekkiyy-ül-Medenî, Seyyid Muhammed bin Ebî Bekr Ukûd gibi âlimler, Abdullah Bosnavî'nin talebesi olmakla şereflendiler.

Kaynaklarda Abdullah Bosnavî'nin altmış eserinin ismi verilmektedir. Bunlardan en meşhûru, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin meşhûr eseri **Füsûs-ül-Hikem** şerhidir. Mısır'da ve İstanbul'da birer defâ basılmıştır. Diğer eserleri çeşitli kütüphânelerde mevcûd olup, okuyanlar istifâde etmektedirler. Eserlerinden bâzıları şunlardır:

1) Mevâkib-ül-Fukarâ, 2) Hakîkat-ül-Yakîn, 3) Risâle-i Hazerât-il-Gayb, 4) Metâli-un-Nûr-is-Senî an Tahâret-in-Nebiyy-il-Arabî, 5) Risâletün fî Tafdîl- il-Beşer Alel Melek, 6) Tezyilün fî Münâzeat-i İblîs li-Sehl bin Abdullah et-Tüsterî, 7) Mekâsıd-ı Envâr-ı Ayniyye ve Meskâıd-ı Ervâh-ı Tayyibe-i Gaybiyye, 8) Muhâdarât-ül-Evâil. Bunlardan başka çeşitli âyet-i kerîme ve sûre-i şerîfelerin tefsîrleri, çeşitli mevzûlarda manzûm ve mensûr Türkçe ve Arapça eserleri vardır.

RESÛLULLAH'IN ANNE VE BABASI MÜMİN İDİ

Bir sohbeti esnâsında, Peygamber efendimizin peygamberliği bildirilmeden önce İbrâhim aleyhisselâmın dîninde olduğunu şöyle anlattı:

Sevgili Peygamberimiz, peygamberliği bildirilmeden önce, İbrâhim aleyhisselâmın dîninde idi. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde İbrâhim sûresi 40. âyetinde meâlen; **"Rabbim! Beni gereği üzere namâza devâmlı kıl. Zürriyetimden de böyle kimseler yarat. Ey Rabbimiz duâmı kabûl et."** buyruldu."

İbn-i Münzîr tefsîrinde, bu âyet-i kerîme hakkında, İbn-i Cerîr'den sahih bir senedle, "İbrâhim aleyhisselâmın zürriyetinden İslâma uygun olarak, Allahü teâlâya ibâdet eden kimselerin elbette bulunacağını" bildiriyor.

Kelime-i tevhîdin ve tevhîd îtikâdının, İbrâhim aleyhisselâmın zürriyeti arasında devâm etmesi, Allahü teâlânın onlara lütuf ve ihsânıdır. İslâm dîninin Resûlullah efendimize bildirilinceye kadar devâm edip gelmesi, Resûlullah efendimizin hazret-i İbrâhim'e kadar olan müslüman baba ve dedeleri vâsıtasıyla olmuştur. Çünkü onlar da, İbrâhim aleyhisselâmın müslüman olan zürriyetindendirler.

İslâmdan ibâret olan Hanîf dîni, Muhammed aleyhisselâmın peygamberliğinin bildirilmesine kadar devâm etmiştir. Hak dînin, İbrâhim aleyhisselâm zamânından, Resûlullah efendimiz zamânına kadar devâm etmesi, bu iki zaman arasında, bir Allah'a inanan müminlerin bulunmasıyla olmuştur. Bu sebeple Resûlullah efendimizin ana ve babalarının da müslüman oldukları sâbit olmaktadır. Resûl-i ekremin babası Abdullah ve annesi Âmine Hâtunun tevhîd inancı üzere bulundukları ve müslüman oldukları ortaya çıkmaktadır.

1) Hülâsâtül-Eser; c.3, s.86

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.43

3) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.337

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.476

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48.Baskı) s.1028

6) Sicilli Osmânî; c.3, s.367

7) Tuhfe-i Hattâtîn; s.280

8) Metâlî-un-Nûr-is-Senî an Tahâret-in-Nebiyy-il-Arabî (En-Ni'met-ül-Kübrâ Alel-A'lem kitabı içinde), Hakîkat Kitabevi, İstanbul-1986; s.275

9) Cevher-ül-Esnâ fî Terâcim-i Ulemâi ve Şuarâi Bosna (Muhammed Hancî Bosnevî, Mısır-1349; s.94-100

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.219

11) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.81

12) El-A'lâm; c.4, s.101

13) Brockelman; Gal-2, s.793

BOSTAN ÇELEBİ;

Mevleviyye yolunun büyüklerinden. Görünen ve görünmeyen kemâlât, olgunluklar, yüksek hâller sâhibi velî. Konya'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1631 (H.1040) yılında vefât etti.

Henüz dünyâyı teşrif etmeden önce, büyük bir velî olacağı ve insanlara İslâmiyeti öğreteceği, büyük mevlevî şeyhi Çelebi Ferruh tarafından müjdelenmişti. Bu müjdenin verilmesinden birkaç ay sonra dünyâya gelen çocuğa Bostan ismini verdi. Çelebi Ferruh hazretleri, Bostan'ın eğitim ve terbiyesiyle bizzat ilgilendi. Onu din ve fen ilimleriyle tasavvuf ilminde en yüksek mertebeye çıkardı ve kendi yerine halîfe tâyin etti.

Bostan Çelebi gerek çocukluğunda, gerekse gençliğinde, tabîatı îcâbı dünyâya gönül bağlamayanlar gibi giyinirdi. Hocası Çelebi Hüsrev hazretlerine ve diğer tasavvuf ehline ziyâdesiyle hürmet gösterip çok hizmet ederdi. Gurur ve kibirden uzaktı. Çehresi gâyet nûrânî idi. Bir kuru ekmek parçasıyla kanâat ederdi. Çeşitli yemekler yemeye düşkünlük göstermez istek duymazdı. Vakitlerinin çoğunu halvetle, yalnızlıkla, Allahü teâlâyı zikir ve sükûnet hâli üzere geçirirdi. Onda küçük yaştan îtibâren görülen bu haller, herkes tarafından sevilmesine yolaçtı.

1592 yılında Çelebi Ferruh hazretlerinin vefâtından sonra, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin türbesi yanındaki mevlevîhânede talebelerin yetiştirilmesi işiyle meşgûl olmaya başladı. Konya'da devlet adamları ve halk ondan istifâde edebilmek için sohbetlerine koşarlardı. Hiç isim vermeden sohbetine gelenlerin hallerine ve yaşayışlarına göre konuşurdu. Herkes onun sohbetinde ya bir bilmediğini öğrenir veya hatâlarının neler olduğunu anlar, ona göre hareketlerini ayarlardı.

Bostan Çelebi hazretlerinin hal, hareket ve tavırlarında gizli mânâlar ve işâretler bulunduğu firâset sâhipleri ile halkın çoğu tarafından bilinirdi. Meselâ av ile fazlaca ilgilenirse, müridlerinin çokluğuna; harp âletleriyle meşgûl olsa, ordunun cihâda çıkacağına; elbise ve sarıklarını sık sık değiştirseler, devlet kademelerinde tâyinler olacağına; giyinişlerinde değişiklik yapmayıp aynı elbiseleri uzun süreli giyseler, umûmî rahatlık ve ferahlığa; fazla ihsân ve bağışlarda bulunsalar, bolluk olacağına; tutumluluk gösterseler, kıtlık ve pahalılığa; sadaka vermekte gayret gösterseler, vebâ hastalığı çıkacağına işâret olurdu. Her bir tavrı ve hâli boş değildi ve bir mânâya işâretti. Bütün hareketleri ve davranışlarının gelecekte olacak işlere âit birer nümûne, örnek olduğunu basîret sâhipleri, kalp gözleri açık olanlar bilirdi. Bilhassa bâzı müşkillerine, meselelerine cevap bekleyenlerin onun söz ve hareketlerinden durumlarına göre cevap mâhiyetinde işâret aldıkları pek yaygındır. Meselâ yolculuğa çıkmış

birisi hakkında kötü bir haber duyulsa, doğru mu yalan mı bilinmese, fakat Bostan Çelebi; "Falanca şehirdedir, üzülme!" buyurursa, bu sözü o kimsenin hayatta olduğuna müjdedir. "Falanca yerdedir, üzülme." demez, susarsa, o haberin acı, kötü olduğuna yorumlanırdı. O mürşid-i kâmil olup, Allahü teâlânın nûru ile bakan bir zât idi. Bu sebeple bir işin başından ve sonundan haberi olurdu.

Bostan Çelebi hazretleri Konya'da talebeler yetiştirmekte iken, Mevleviyye yoluna düşman olanlar, kendisine çok eziyet vermekte idiler. Tam bu sıralarda Osmanlı tahtında değişiklik oldu ve Üçüncü Mehmed Hanın ölümüyle tahta Birinci Ahmed Han geçti (21 Aralık 1603). Birinci Ahmed Hanın sultân olduğu zaman, Osmanlı Devleti çok zor şartlar ile karşıkarşıya idi. Devlet batıda Avusturya ve doğuda İran ile harp hâlinde bulunduğu bu sırada; içte celâlî adı verilen âsîler yirmişer otuzar bin kişilik gruplar meydana getirmişler, köyleri yakıp yıkmaya, üzerlerine gönderilen orduları bozmaya başlamışlardı. Bu iç gâile, Osmanlı Devletini temelinden sarsacak bir manzara görünümündeydi. Bilhassa İran, bu iç fitneyi körüklüyor ve Osmanlı Devleti içerisindeki hurûfîler de bütün güçleri ile bu fitne hareketlerini destekliyorlardı.

Bostan Çelebi hazretleri, Sultan Birinci Ahmed'in tahta geçmesinden sonra büyük ceddi Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin mânevî işâreti üzerine İstanbul'a geldi. Kadir gecesi olması muhtemel bir gecede Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Aynı gece Sultan Ahmed Han da şöyle bir rüyâ gördü:

Saray-ı hümâyûndaki husûsî köşkün etrâfında heybetli ve nûrânî zâtlar geziniyordu. Onların kimler olduğunu araştırınca, yakın adamlarından birisi gelerek; "Sultânım! Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri köşkünüzü teşrif ettiler. Peşindekiler, onun dervişleri ve talebeleridir." dedi. Bu haberi alan Sultan büyük bir sevinçle sarayın içine girdi ve orada Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerini gördü. İkrâm ve iltifât olmak üzere ona saltanat tahtına oturmasını teklif etti. O zaman Mevlânâ hazretleri; "Arşın gölgesi altında oturanlar, bu birkaç ağaç parçasından yapılmış tahta iner mi? Bu tac ve taht sizindir." buyurdu. Bu sırada Sultan Ahmed Han, Mevlânâ hazretlerinin orada bulunuşunu fırsat bilip, ondan devlete isyân eden, azgınlık ve taşkınlık yapan celâlîlerin hakkından gelebilmek için himmet ve hayır duâda bulunmalarını istedi. Mevlânâ hazretleri ona; "Sen eğer bizim çocuklarımıza karşı azgınlık ve taşkınlık edip onlara sıkıntı verenlere mâni olursan, biz de bunun mükâfâtı olarak mânevî yolla size karşı gelenlerin zararlarını ve çıkardıkları fitneleri def ederiz. Bostan'ımıza var, himmetine sarıl!" diye tenbih eyledi. Mevlânâ hazretleri oradan Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerini ziyârete gitti. Sultan Ahmed de kendisini tâkib etmişti. Gördü ki, Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretleri hayatta ve Mevlânâ hazretlerinin torunlarından biriyle sohbet etmektedir. Mevlânâ hazretleri de oraya varıp bu büyük sahâbîyle sohbetten sonra vedâ edip ayrılırken; "Benim Bostan'ım budur." diye işâret etti.

Sultan Ahmed tam bu esnâda uyandı. Böyle mübârek bir rüyâ görmenin şükrânesi olarak Allahü teâlâ için kurbanlar kestirdikten başka, derhal Eyüb Sultan'a ziyârete gitti. Orada Bostan Çelebi'yi görünce sevindi. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin tenbihi üzere saray-ı hümâyûna dâvet etti. O da bu dâveti kabûl etti. Sultan ona Mevlânâ hazretlerinin oturduğu yere oturmasını teklif ettiğinde; "Mübârek dedemin yerine oturmam edebe sığmaz." diyerek, Sultanın akşamki rüyâsına işâret etti. Böylece Ahmed Han, Mevlânâ hazretlerinin; "Bostan'ımıza yapış." sözündeki inceliği ve Bostan Çelebi'nin de hâlinin yüksekliğini ve velî olduğunu anladı. Kendisine pekçok hürmet ve saygı gösterdi. Sohbetlerinden bereketlendi ve bütün sıkıntılarının giderilmesi için emirler verdi. Bu mübârek zâta ve mevleviyye yolunun büyüklerine eziyet edenlerin, rahatsızlık verenlerin cezâlandırılmasını istedi. Zâten Sultan Ahmed Hanın, Bostan Çelebi'ye gösterdiği hürmeti duyan fesadçılar, büyük bir korkuya kapılmışlar ve sözlerini kesmişlerdi. Bostan Çelebi bir müddet sonra Konya'ya gitmek üzere pâdişâhtan izin istedi. Bu mübârek zâttan ayrılmak, genç pâdişâh Ahmed Hana çok ağır geldi. Büyük bir kalabalıkla kendisini İstanbul'dan uğurladı. Ayrılırken memleketin isyâncıların

şerrinden kurtulması için pekçok duâ eden Bostan Çelebi, Konya'da da muhteşem bir kalabalık tarafından karşılandı. Bostan Çelebi'nin ayrılışının üzerinden çok geçmeden Ahmed Hanın Anadolu'da celâlîler üzerine gönderdiği ordunun zafer haberleri gelmeye başladı ve kısa sürede âsîlerin tamâmı temizlendi.

Bostan Çelebi bundan sonra daha rahat ve huzurlu bir şekilde talebelerine ders verdi. Bir gün yine Mevlevîhânede talebeleri ile meşgûlken içeriye bir haberci girdi. Şeyhe, kendisini Lala Mustafa Paşanın gönderdiğini ve ondan Şam'da boş bulunan Mevlevî Dergâhına bir halîfe göndermesini istirhâm ettiğini bildirdi. Bostan Çelebi bu istek üzerine himmet ve teveccühlerine kavuşmuş olan Kartal Dede'yi oraya halîfesi sıfatıyla göndermek istedi. Ancak Kartal Dede'ye hocasından ayrılık çok zor geldi. Gözyaşları içinde bu husûsu hocasına arzetti ve ayrıca; "Vâiz ve zikr meclisleri için lâzım olan ilmim de yok." diyerek kendisinin bu vazîfeden bağışlanmasını arz eyledi. Bunun üzerine Bostan Çelebi ona:

"Ağız senden, söz bizden. Sana büyük bir âlim de mürid olur." diyerek onu teselli etti ve mâzeret kapısını kapadı. Kartal Dede hocasının duâları bereketiyle Şam'a vardı. Vardığı gün şehrin büyük câmilerinden birinde vâz verdi. Halkın yanısıra büyük âlimler ve devlet adamları da vâzına geldi. Vâzında derin ve ince mânâlardan bahseden Kartal Dede'yi dinleyenler hayran kaldı. Onu umduklarından da daha yüksek buldular. Yine aynı gün câmide bulunan büyük âlim Alemî Dede de onun sözlerine hayran kaldı. Alemî Dede, Bağdâdlı olup, Irak'ın çeşitli yerlerinde ilim tahsîl etmişti. Tahsîlini tamamladıktan sonra İstanbul'da Fâtih Câmiinde ders vermiş, talebeleri Mısır'a kâdı gönderilmiş, böylece orada da tanınmıştı. Allahü teâlânın hikmeti bu sırada hacdan dönerken Şam'a uğradı ve böylece Kartal Dede ile tanışarak kendisine talebe oldu.

Bostan Çelebi hazretlerine talebeleri kendisinden sonra dergâhın ve talebelerin işleri ile kimin ilgileneceğini sorduklarında; "Hilâfet, Ebû Bekr Çelebi'nindir." buyurdu. Ebû Bekr Çelebi, Ferruh Çelebinin oğlu idi. Bostan Çelebi, 1631 (H.1040) senesinde Konya'da vefât etti. Kabri, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin türbesi içerisindedir.

Bostan Çelebi hazretleri, kendisine gelenlere dînin emirlerini öğretir, onları her bakımdan yetiştirirdi. Hattâ özel olarak dergâhına getirmek sûretiyle, pekçok kimseyi naklî ilimlerde kemâle kavuşturduğu rivâyet edilmektedir. Bunlardan bir tânesi şu şekildedir:

Gelibolu'da kerâmetleri açıkça bilinen Ağazâde Şeyh Muhammed Efendi, gençliğinde bile tâattan ayrılmamış ve bu şekilde yetişmişti. Daha pekçok güzel vasıfları vardı. İlim tahsîlinde ilerlemek ve ilmine göre amel etmek arzusuyla dolup taştığı bir gecede şöyle bir rüyâ gördü. Çeşmeleri ve çimenleri olan güzel bir yerde etrâfı seyredip dinlenirken âniden bir mevlevî yiğidi görünüp; "Sizi Mevlânâ'nın Bostan'ına dâvet ediyorlar." dedi ve kayboldu. Uyanınca gördüklerine hayret etti. Kendi kendisine biraz düşündükten sonra, rüyâsında gördüğü o dinlenme yerine gitti. Orada aynen rüyâda gördüğü zâtı gördü ve peşinden yine kayboldu. Şeyh Muhammed Efendi bu hal üzerine artık bir an olsun gecikmeden Anadolu'ya geçti. Konya'ya varıp Mevlânâ hazretlerinin türbesini ziyârete gitti. Oraya varınca rüyâsında kendisini dâvet eden zâtı yeşil renkli mihrapta büyük dedesi Mevlânâ hazretlerinin rûhâniyetine teveccüh etmiş ve bu sebeple kendinden geçmiş bir vaziyette buldu. Fakat içeri girmesiyle birlikte; "Hoş geldin, safâlar getirdin." diyerek kendisine seslendi ve iltifatta bulundu. Bu zât BostanÇelebi idi. Muhammed Efendi derhal Bostan Çelebi'ye talebe oldu. Allahü teâlânın ihsânı, hocasının himmet ve bereketiyle kısa zamanda yetişip icâzet, diploma aldı. Bostan Çelebinin sohbetlerinde ve ders halkasında böyle mânevî derecesi yüksek zâtların bulunduğunu İsmâil Ankaravî Rüsûhî Dede gazellerinde ifâde etmişlerdir.

ÜSTÂDDAN ÖĞRENİNİZ!

Uzun yıllar verdiği derslerle yüzlerce kıymetli talebe yetiştiren Bostan Çelebi, vefâtına yakın onlara

şu nasîhatlarda bulundu:

"Halîfelerimize itâat ediniz. Onların himmetleri ile dedelerimizin bereketlerine kavuşmaya çalışınız. Onlar hakkında îtikâdınız ve inancınız temiz olsun. Muhâlefet edenlerin vesveselerinden sakınınız. **Mesnevî'**nin işâretlerini üstâddan, ehlinden öğreniniz. Vakitlerinizi Allahü teâlânın beğendiği şeyleri elde etmeye çalışmakla geçiriniz. Nefsin arzu ve isteklerinden sakınıp, ibâdetleri yerine getirmekte gevşeklikten sakınınız. Bunlardan geri durmayınız. Hallerinizi ve niyetlerinizi düzeltiniz. Ahlâkınızı güzelleştiriniz. Böylece kıyâmet günü pişmân olmak durumu ile karşı karşıya kalmazsınız."

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.1, s.153

BOSTANCI BABA;

Kayseri velîlerinden. İsmi Behâeddîn Çelebi'dir. Doğum ve vefât târihi belli değildir. On üç ve on dördüncü yüzyılda yaşamıştır. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Kayseri'nin yukarı tarafındaki Saklan Kalesinin batısında yer alan tarlasında kavun, karpuz yetiştirirdi. Bu yüzden kendisine Bostancı Baba denilmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî ile görüşmüş ve ondan feyz almıştır. Bu konudaki hâdise ise şöyle anlatılır:

"Hacı Bektâş-ı Velî, sık sık Hızır aleyhisselâm ile buluşurdu. Bir gün Kayseri'nin yukarı tarafındaki Saklan kalesinin batısında Hacı Bektâş-ı Velî, Hızır aleyhisselâm ile buluştu. Orada bir kişinin kavun ve karpuz ektiğini gördüler.

Hızır aleyhisselâm ile Hacı Bektâş-ı Velî, o bostanın kıyısında bir taşın dibine oturdular. Hacı Bektâş-ı Velî, ismi Behâeddîn Çelebi olan bostan sâhibine; "Kardeş!" diye hitâb etti. Bostan sâhibi de ona; "Ne buyurursunuz?" dedi. Hacı Bektâş-ı Velî de; "Bostanından bir kavun koparıp getir, yiyelim." dedi. Bostan sâhibi Behâeddîn Çelebi; "Başüstüne. İnşâallah olunca getiririm." deyince, Hacı Bektâş-ı Velî; "Diktiğin yeri bir kontrol et. Belki olmuştur." dedi. Bostan sâhibi yine; "İnşâallah!" diyerek önceki cevâbı verdi. Bunun üzerine Hızır aleyhisselâm; "Bir kere dolaş gör." buyurdu. Behâeddîn Çelebi, kendi kendine; "Bir kere dolaşayım." dedi ve bostana girdi. Birden burnuna kavun kokusu geldiğini farketti. Bir kökende, üç tâne iri kavunun büyüyerek olgunlaşmış olduğunu gördü. Bunların ikisini koparıp, birisini Hızır aleyhisselâm, diğerini Hacı Bektâş-ı Velî'ye verdi ve; "Ey erenler!O birisini de çoluk çocuğumuza götürelim." dedi. Hacı Bektâş-ı Velî de bu durumu kabûl etti. Onlar kavunlarını alıp Kayseri'ye döndüler.

Behâeddîn Çelebi hazretleri, bostan işiyle meşgul olurken, birden aklına; bostan daha ekilirken kavun bittiğini cihanda kim gördü? O azizler kerâmet sâhibi zâtlardanmış. Bu iş onların kerâmetiyle zâhir oldu. Bana yazıklar olsun. Eyvâh mübârek ellerini öpmedim!" dedi ve bir hayli üzüldü. Bostan ekmekten vazgeçip bir süre onları aradı. Kendi kendine; "Son pişmanlık fayda vermez." deyip kalan o bir kavunu koparıp evine gitti. Evinin kapısından içeri girince, Hızır aleyhisselâm ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin misâfir odasında oturduklarını gördü. Selâm vererek odaya girdi. Elindeki o kavunu getirip ortaya koydu. Hemen onların mübârek ellerini öptü. Hacı Bektâş-ı Velî, bostan sâhibine; "Kavunları kes de yiyelim." dedi. Onlara vermiş olduğu iki kavun da duruyordu. Behâeddîn Çelebi hemen kavunları kesti, bir kısmını âilesine gönderdi, kalanını misâfirleriyle birlikte yediler ve Allahü teâlâya şükrettiler. Ellerini yıkadıktan sonra, Behâeddîn Çelebi misâfirlerine; "Size kim derler? Bu fakire himmet edin!"dedi. Hacı Bektâş-ı Velî;

"Bana Bektâş-ı Velî derler. Bu azize ise Hızır aleyhisselâm derler." dedi. Daha sonra Hacı Bektâş-ı Velî, Behâeddîn Çelebi'yi yanına çağırdı onun gözlerini sığayıp, sırtını sıvazladı. Ona hayır duâ etti. Sonra Hızır aleyhisselâm ile Hacı Bektâş-ı Velî, Behâeddîn Çelebi'ye vedâ edip evden çıktılar. Kapının önünde ikisi de kayboluverdi. "Velîlerin bir nazarı

kimyâdır, karataş, nazar ile yâkut olur." O saatte Behâeddîn Çelebi, yüksek merhaleler kat edip, velîlik mertebesine ayak bastı. Kalp gözü açıldı. Bir anda şarktan garba olan yerleri seyreyledi. Türbesi, Kayseri'de İncesu yakınlarında olup ziyâret edilir."

1) Kayseri Evliyâları.

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.131

BUHÂRÎ;

Hadîs-i şerîf âlimlerinin en büyüklerinden ve velîlerden. İsmi Muhammed bin İsmâil bin İbrâhim bin Mugîre el-Ca'fî künyesi Ebû Abdullah'dır. 810 (H.194) senesi Şevval ayının yirmi yedinci Cumâ günü Buhâra'da doğdu ve Buhârî nisbesiyle şöhret buldu. Hadîs-i şerîf ilminde en yüksek dereceye yükseldi. Kur'ân-ı kerîmden sonra İslâm dîninin en kıymetli kitabı olan **Buhârî-yi Şerîf** adıyla meşhur hadîs kitabını yazdı. 870 (H.256) senesi Ramazan bayramı gecesi Semerkant'ın bir kasabası olan Hartenk'de vefât etti. Cenâze namazı bayram namazından sonra kılınıp defnedildi.

Babası seçilmiş kimselerden ve hadîs rivâyet ehlinden idi. Evliyânın büyüklerinden Abdullah ibni Mübârek ile sohbet etmiş ilim ve feyz almıştı. Duâsı kabûl olanlardandı. Hattâ birçok defâ; "Yâ Rabbî! Benim duâlarımı isteklerimi kabûl etme, bir kısmını âhirete ayır karşılığını orada göreyim." derdi. Annesi de duâsı kabûl olanlardan sâlihâ bir hanımdı. Buhârî, küçük iken babası vefât etti. Onu annesi yetiştirdi. Annesi Buhârî ile kardeşini yetiştirme konusunda oldukça titiz davrandı. Babalarından mirâs kalan serveti, onların tahsîli ve terbiyesi için harcadı. Buhârî'nin küçük yaşta bir hastalıktan dolayı gözleri görmez olmuştu. Annesi tedâvî ettirmeye çalıştı ise de, oğlunun körlüğü devâm etti. Çocuğunun görmesi için, uzun zaman duâ etti. Bir gece rüyâsında İbrâhim aleyhisselâmı görüp, duâ istedi. İbrâhim aleyhisselâm ona; "Üzülme, Allahü teâlâ oğlunun gözlerini geri verecek." diye müjdeledi. Sabah olunca Buhârî'nin gözleri tekrar görmeye başladı.

Buhârî küçük yaşta iken, Buhâra'daki âlimlerden ilim öğrenmeye başladı. Kâbiliyet ve zekâsının üstünlüğü ile dikkati çekiyordu. İlk tahsil yıllarında, hadîs ilmini öğrenmeye ilgi duymaya başladı. Kendisine hadîs ilmini öğrenmeye nasıl başladığı sorulduğunda; "Bu ilmi öğrenmeye kâtipler arasında kâtiplik yaparak başladım. On yaşına kadar böyle devâm ettim." cevâbını vermiştir. On yaşından îtibâren gönlüne hadîs ezberleme arzusu ilhâm edilince, hadîs âlimlerinin derslerine devâm etmeye başladı. Henüz on beş yaşına girmeden, ezberinde yetmiş bin hadîs-i şerîf vardı. Bu garip hâdiseyi duyanlar, hakîkaten bu kadar hadîs-i şerîfi ezberledin mi?" diye sorduklarında, onlara; "Evet! Hattâ yetmiş binden daha fazladır. Ayrıca bu hadîslerin kim tarafından rivâyet edildiğini, râvîlerin doğum ve ölüm târihlerini de biliyorum." dedi.

Bu ilimde o kadar yükselmişti ki, hocaları ile karşılıklı ilmî münâzaralarda bulunurlardı. Nitekim hocası Dâhilî, bâzı hadîs rivâyetindeki eksikliklerini onun yardımıyla tamamladı. Zekâsının keskinliği ve hâfızasının kuvveti ile etrâfındakilerin hayret ve takdirini kazandı. On altı yaşına gelince, Abdullah ibni Mübârek ve Veki' bin Cerrâh'ın yazdıkları hadîs kitaplarını ezberledi. Bu yaşta, büyük din âlimlerinin yazılarını okuyup anlardı.

O zaman bilhassa hadîs ilmini öğrenmek için, meşhûr hadîs âlimlerinin bulunduğu ilim merkezlerine gitmek, ilim öğrenmek için önemli bir şart idi. Bu sebeple İmâm-ı Buhârî de on altı yaşından îtibâren, ilim öğrenmek için seyâhatlere çıktı. Pekçok ilim merkezine yaptığı seyâhatleri kırk yaşına kadar devâm etti.

Kendisi anlatır: "On altı yaşında iken Abdullah ibni Mübârek'in ve Veki' bin Cerrâh'ın kitaplarını ezberledim. Fıkıh ilminde müctehidlerin, bildirdiklerini öğrendim. Sonra annem

ve kardeşim Ahmed'le birlikte hacca gittik. Hac farizasını yaptıktan sonra, annemle kardeşim Buhâra'ya döndü. Ben Mekke'de kalıp, hadîs-i şerîf toplamaya başladım. On sekiz yaşına girdiğimde, Sahâbe ve Tâbiînin fetvâlarını topladım. Bu arada Medîne'ye gittim. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfi başında, geceleri ay ışığında **Târih-ül-Kebîr** adlı eseri yazdım. Bu kitapta yazdığım ve ismi geçen her zâtın, bende bir kıssası vardı. Kitabı uzatmamak için bunları yazmadım." İmâm-ı Buhârî Mekke'de bulunduğu sırada Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî'den Şâfiî fıkhını öğrendi. Ayrıca **Târih-i Kebîr'**ini yazarken istifâde ettiği Sahâbe ve Tâbiînin rivâyet ve fetvâlarını da bu sırada öğrendi.

Buhârî'nin gittiği ilim merkezleri; Mekke, Medîne, Bağdât, Basra, Kûfe, Mısır, Nişâbûr, Belh, Merv, Askalan, Dımeşk, Hums, Rey, Kayseriyye ve diğer yerlerdir. Gittiği yerlerde, zamânın meşhûr hadîs âlimleriyle görüşüp, onlardan hadîs-i şerîf dinledi. İşittiği hadîs-i şerîfleri yazdı ve ezberledi. O kadar kuvvetli zekâsı ve hâfızası vardı ki, hadîs-i şerîfi bir kere işitince veya okuyunca hemen ezberliyordu. Haşid bin İsmâil şöyle anlatır: "Buhârî, işittiklerini küçük yaşına rağmen yazmıyordu, ama ezberliyordu. Basra'da bizimle berâber hadîs âlimlerini dolaşırdı, biz yazardık, fakat o yazmazdı. Biz ona yazmamasının sebebini sorar dururduk. Aradan on altı gün geçmişti ki bize; "Yazdıklarınızı getirip gösterin bakalım." dedi. Ona yazdıklarımızı getirdik. O da bize, on beş binden fazla hadîs-i şerîfin hepsini ezberden okuyuverdi. Sonra şöyle dedi: "Görüyorsunuz ki boşuna gelip, günlerimi heder etmemişim!" O zaman hadîs ilminde hiç kimsenin onu geçemeyeceğini anladık."

Süleymân bin Mücâhid şöyle anlatır: "Bir gün Süleymân bin Selâm Bikendî'nin yanına gitmiştim. Yanına varır varmaz: "Biraz önce gelseydin, yetmiş bin hadîs-i şerîf ezberlemiş olan bir çocuk görecektin." dedi. Bu söz üzerine çok merak edip dışarı çıktım. Bir çocukla karşılaştım. Bahsedilen çocuk budur diye düşünerek; "Yetmiş bin hadîs-i şerîfi ezberleyen sen misin?" dedim. "Evet efendim, daha da fazlasını ve Sahâbeden, Tâbiînden olup da, rivâyet ettiği hadîs-i şerîf ezberlediğim râvilerin, doğum ve vefât târihlerini, yaşadıkları yerleri biliyorum..." dedi.

Kendisi şöyle anlatır: "Hadîs öğrenmek için iki defâ Mısır'a ve Şam'a, dört defâ Basra'ya gittim. Hicaz'da altı sene kaldım. Hadîs âlimleri ile birlikte Bağdât ve Kûfe şehirlerine kaç defâ gittiğimi sayamam." İmâm-ı Buhârî, bu seyâhatlerinde binden fazla âlimden hadîs ve diğer ilimleri öğrenmiş ve nakletmiştir. Hocalarından bir kısmı şu zâtlardır:

Buhâra'da; Muhammed bin Selâm el-Bikendî, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Muhammed bin Yûsuf el-Bikendî, İbrâhim bin el-Eş'as. Mekke'de; Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî el-Mekrî, Ebû Sâbit Muhammed bin Abdullah, Ahmed bin Muhammed el-Ezrâkî. Medîne'de; Abdülazîz el-Üveysî, Mutarrıf bin Abdullah. Vâsıt'ta; Amr bin Muhammed bin Avn. Bağdât'ta; Şüreyc bin en-Nu'mân, Muhammed bin Îsâ et-Tabbaî, Ali bin Mensûr. Basra'da; Ebû Âsım en-Nebil eş-Şeybânî, Bedel bin el-Minber, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Ömer bin Âsım el-Kilâbî, Abdurrahmân bin Muhammed bin Hammâd, Abdullah bin Gedânî. Kûfe'de; Ebû Nuaym el-Fazl bin Dükayn, Talak bin Ganem, Hasan bin Atiyye, Abdullah bin Mûsâ, Hâlid bin Muhalled, Hallad bin Yahyâ, Ferve bin Ebi'l Magraî. Mısır'da; Saîd bin Ebî Meryem, Abdullah bin Sâlih-il-Kâtip, Saîd bin Tüleyd, Amr bin Rebi' bin Târık. Şam'da; Ebû Mesher, Ebû Nasr-il-Ferâdisî. Rey'de; İbrâhim bin Mûsâ el-Hâfız. Merv'de; Ali bin el-Hasan bin Şekik, Abdan bin Osman el-Mervezî, Muâz bin Esed, Sadaka bin el-Fazl. Nişâbûr'da; Yahyâ bin Yahyâ, Bişr bin el-Hakem, Muhammed bin Yahyâ ez-Zühlî. Kayseriyye'de; Muhammed bin Yûsuf el-Feryâbî. Hums'ta; Ebü'l-Mugîre, Ahmed bin Hâlidî Vehbî, Ebü'l-Yemân, Yahyâ el-Vehazî, Ali bin Ayas. Askalan'da; Âdem bin Ebî Ayas. Ayrıca Ali bin el-Medînî, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, İsmâil bin İdris el-Medînî İshâk bin Râheveyh, Süleymân bin Harb, Ebû Gassan en-Nehbî, Ubeydullah bin Mûsâ el-Absî, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Abdülkuddüs bin el-Haccâc ve başkaları.

Buhârî hazretleri, hadîs-i şerîflerin râvilerini çok inceler, dînin emirlerine uymayan,

edeplerini gözetmeyen, ahlâkında kusur bulunan kimselerin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri almazdı. Hadîs-i şerîfin metnini ezberlediği gibi, o hadîs-i şerîfi rivâyet eden zâtların künyesini, doğum-ölüm târihlerini, ahlâkını, yaşayışını, kimden rivâyette bulunduğunu, o râviden başka kimlerin hadîs-i şerîf aldığını hep öğrenir, ezberlerdi. Bir kimse hadîs rivâyetinde ve râvilerin senedinde hatâya düşse, hemen İmâm-ı Buhârî hazretlerini bulur, doğrusunu ondan öğrenirdi.

Buhârî'den hadîs-i şerîf işitip, rivâyet edenlerin sayısı doksan binden fazladır. Gittiği yerlerde, etrâfı hadîs-i şerîf almak ve öğrenmek isteyenlerle dolup taşardı. Nişâbûr'a gittiğinde kendisini dört bin kişi karşılamıştı.

Hadîs ilminde çok yüksek bir dereceye yükselen Buhârî, üç yüz binden fazla hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezberledi. Bu sebeple kendisine Hadîs imâmı adı verildi ve İmâm-ı Buhârî adıyla meşhur oldu.

İmâm-ı Buhârî'den hadîs-i şerîf rivâyet eden hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır:

Ebû Îsâ et-Tirmizî, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin Nasru'l Mervezî, Müslim bin Haccâc, Sâlih bin Muhammed, İbrâhim bin İshâk el-Harbî, Ebû Bekir bin Huzeyme, Ebû Zür'a, Ebû Kays Muhammed bin Cum'a bin Saîd, En-Nesâî, Muhammed bin Ahmed ed-Dülâbî, Ebû Hâtim ibni Ebiddünyâ, El-Fazl bin Abbâs er-Râzî, Ebû Kureyş Muhammed bin Cum'a-el-Kühistânî, Muhammed Yûsuf el-Firebrî ve diğerleri.

İmâm-ı Buhârî âlimler arasında; müslümanların imâmı, hadîslerin dayanağı, dînin koruyucusu ve başka lakablarla anıldı.

İbn-i Huzeyme onun hakkında; "Bu gök kubbenin altında Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerini İmâm-ı Buhârî'den daha iyi bilen, onu daha fazla ezberlemiş kimseye rastlamadım."

Yâkûb bin İbrâhim Devrâkî; "İmâm-ı Buhârî, bu ümmetin fakîhidir." dedi.

Bağdatlılar onun hakkında şiir olarak:

"Aralarında kaldığın müddetçe

Müslümanlar hayır içindedir

Kaybedildiğin zaman

Senden sonra artık hayır yoktur."

diye söylediler.

İmâm-ı Buhârî, gerek akranlarının, gerekse hocalarının sonsuz iltifatlarına kavuşmuştur. Ahmed ibni Hanbel, Horasan'ın, onun gibi birisini yetiştirmediğini söyledi. Ali İbnu'l-Medînî de; "İmâm-ı Buhârî, kendisi gibi birisini görmemiştir." demiştir. Ahmed ibni Hamdün anlatır: "İmâm-ı Müslim, İmâm-ı Buhârî'ye geldi, ilimdeki üstünlüğünü görerek alnından öptü, sonra; "Müsâade et de, ayaklarını da öpeyim, ey üstâdların üstâdı, muhaddislerin efendisi, hadîs tabîbi!" dedi. Bundan sonra İmâm-ı Müslim, bir hadîs hakkında suâl sordu ve cevâbını aldıktan sonra; "Sana, yalnız hased edenler düşman olur. Şehâdet ederim ki, dünyâda senin bir eşin daha yoktur." dedi.

İmâm-ı Buhârî'nin ibâdetteki huşû ve ihlâsı, çok fazla idi. Bir defâ namaz kılarken arılar kendisini tam on yedi defâ soktuğu halde namazını bozmadı. Çünkü onların soktuğunu duymuyordu.

İmâm-ı Buhârî'ye babasından çok mal, para kalmıştı. Herkese iyilik ederdi. Çok cömerd idi. Mürüvvet, başkalarına iyilik yapan; verâ, haram ve şüphelilerden sakınan ve ihtiyat sâhibi idi. Fakirlere çok sadaka verir, talebelerinin ihtiyaçlarını kendisi karşılardı. Kendisi çok az yer, günde iki-üç bâdem ile iktifâ ederdi. Dört sene hiç yemek yemeyip, sâdece ekmek ile idâre etti. Bir zaman hastalandı. Doktorlar; "Bu hastalık, sâdece kuru ekmek yemekden

meydana gelmiştir." dediler. Bundan sonra bir bardak su ve ekmek ile idâre etti. Babası; "Malıma, bir dirhem haram ve şüpheli malın karıştığını bilmiyorum." dediği için, helâl mal olarak bildiği, yalnız babasının malından yerdi.

İmâm-ı Buhârî hazretleri, bayram günleri hâriç bütün yılını oruçla geçirirdi. Şüphelilerden dâimâ kaçardı. Gıybetten çok korkardı. Sebebi soruldukta; "İsterim ki Rabbime kavuştuğumda hiç gıybet etmemiş olayım ve böyle bir şey için kimse beni aramasın." dedi. Gecenin ilk saatlerinde biraz uyur, sonra kalkar ilim ve ibâdetle meşgûl olurdu. Üç günde bir hatim ederdi. Sonra duâsını yapıp; "Her hatim sonunda yapılan duâ makbûldür." buyururdu. Ramazân-ı şerîf gecelerinde arkadaşlarına namaz kıldırır, her kıldırdığında Kur'ân-ı kerîmin üçte birini okurdu.

İmâm-ı Buhârî Bağdât'a geldiğinde, buradaki hadîs âlimlerinden çoğu toplanıp, İmâm-ı Buhârî'yi imtihân etmek istediler. Yüz tâne hadîs-i şerîfin metin (Peygamber efendimizin mübârek sözleri) ve sened (bir hadîs-i şerîfi nakleden zâtların isim silsilesi) kısımlarının yerlerini değiştirdiler. Bu şekilde değiştirdikleri hadîs-i şerîflerden, bir kişiye on hadîs-i şerîf vererek, on kişiyi İmâm-ı Buhârî'ye gönderdiler. Bu kimseler, İmâm-ı Buhârî'nin bulunduğu meclise gelip, herbirisi yanlarında bulunan hadîs-i şerîfleri okuyup; "Bu hadîs-i şerîfi biliyor musunuz?" diye sordular. İmâm-ı Buhârî "Bu söylediğiniz şekilde bir hadîs-i şerîf bilmiyorum." dedi. On kişi, onar hadîs-i şerîfi okuyup bitirdikleri zaman, İmâm-ı Buhârî birinci kimseye dönüp; "Senin okuduğun birinci hadîs-i şerîfin metni böyle, isnâdı da şöyledir diyerek, onların okudukları sıra ile birden yüze kadar hadîs-i şerîfleri, sened ve metinlerini doğru olarak okudu. Bunun üzerine oradakilerin hepsi, Muhammed Buhârî'nin hâfızasının kuvvetliliğini, hadîs ilmindeki yüksekliğini anlayıp kabûl ettiler.

Ebû Bekir Medînî şöyle anlatır: "Bir gün Nişâbûr'da İshâk bin Râheveyh'in yanında idik. İmâm-ı Buhârî de vardı. İshak bin Râheveyh bir hadîs-i şerîf okudu. Bu hadîs-i şerîfi Atâ Keyhârânî yazıp, rivâyet etmişti. İshâk bin Râheveyh, İmâm-ı Buhârî'ye dönüp; "Keyhâran neresidir?" dedi. İmâm-ı Buhârî de; "Yemen'de bir köydür. Hazret-i Muâviye bin Ebî Süfyân, Eshâb-ı kirâmdan birini oraya göndermişti. Atâ Keyhârân ondan iki hadîs-i şerîf işitmişti." dedi. Bunun üzerine İshak bin Râheveyh; "Ey Ebû Abdullah (Buhârî), sanki sen aralarında yaşamış gibi bildin." dedi.

Yûsuf bin Mûsâ şöyle anlatır: "Basra Câmiinde idim. Birisi, ey ilim ehli, Muhammed bin İsmâil Buhârî Basra'yı teşrif etmiştir. İlminden istifâde etmek isteyenler gelsin, diye bağırdı. Gidip baktık ki, genç bir zât direk arkasında namaz kılıyordu. Namazını bitirdikten sonra, büyük bir kalabalık etrâfını sardı. Oturup, kendilerine hadîs-i şerîf yazdırmasını istediler. O da bu isteklerini kabûl edip, onlara söyleyip, yazdırdı. Sonra, onun geldiğini bağırarak ilân eden kimse tekrar bağırıp, yarın da falan yerde hadîs-i şerîf imlâ ettirip, yazdıracak dedi. Ertesi gün fıkıh âlimleri, hadîs âlimleri ve diğer âlimler, İmâm-ı Buhârî'nin yanına geldiler. Etrâfında toplananlar bin kişi kadardı. Ondan hadîs-i şerîf yazmak için bekliyorlardı. İmâm-ı Buhârî yazdırmaya başlamadan önce bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında; "Ey Basra ehli!Ben genç birisiyim. Benden hadîs-i şerîf işitmek istediniz. Size herkesin istifâde etmesi için, Basra âlimlerinden rivâyet ettiğim hadîs-i şerîfleri yazdıracağım." dedi. Oradakiler bu sözleri hayretle dinlediler. İmâm-ı Buhârî bu sözlerinden sonra etrâfını saran büyük kalabalığa hadîs-i şerîf yazdırmaya başladı. Sizin Basra şehrinden olan Abdullah bin Osmân bin Hable bin Ebî Revad'dan naklediyorum. O da Şu'be'den, o da Mansûr'dan ve diğer râvilerden, onlar da Sâlim bin Ebî Ca'd'dan, bu da Enes bin Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: Bir köylü, Peygamber efendimize gelip; "Yâ Resûlallah, insan kavmini sever." dedi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz; **"Kişi sevdiği ile berâberdir."** buyurdu. Bundan sonra İmâm-ı Buhârî şöyle devâm etti: "Bu hadîs-i şerîf, sizde bu rivâyet yoluyla yok, siz bunu Mansûr'un, Sâlim'den rivâyeti ile biliyorsunuz." dedi. Sonra yazdırmaya devâm ederek yazdırdığı her hadîs-i şerîf için; "Siz bunu şu râvilerin rivâyetiyle biliyorsunuz." diyerek hem kendi rivâyet ettiği râvi zincirini saydı, hem de Basralıların, aynı hadîs için bildikleri rivâyet

zincirini söyledi..."

İmâm-ı Buhârî bu ilmî üstünlüğü ile çok kıymetli eserler yazdı. Bunlardan bâzıları şöyledir: **1) Câmi-us-Sahîh:** En büyük ve en meşhur eseridir. **Sahîh-i Buhârî** ismiyle tanındı. Hadîs-i şerîfleri toplayan en kıymetli kitabıdır. İmâm-ı Buhârî hazretleri bu eserine **Sahîh** denilmesinin sebebini şöyle anlatır: "Rüyâda Peygamber efendimizi gördüm. Karşılarında oturuyordum ve elimde bulunan yelpazeyi sallayıp, mübârek vücûdunu serinletiyor, mübârek yüzüne yaklaşmak istiyen sinekleri uzaklaştırıyordum. Büyük zâtlar bu rüyâmı; "Sen, Peygamberimiz aleyhisselâmın hadîs-i şerîflerini, O'nun sözü imiş gibi uydurulan yalanlardan ayırırsın." şeklinde açıkladılar. Bundan sonra, çok uğraşarak, sahîh hadîsleri topladım ve bu şekilde meydana gelen eserin ismi **Sahîh** oldu."

İmâm-ı Buhârî hazretleri bu eserini Mescid-i Harâm'da yazdı. Her bir hadîs-i şerîfi yazmadan önce istihâreye, işin hayırlı olup olmayacağını anlamak için abdest alıp iki rekat namaz kıldıktan sonra doğru rüyâ görmek ile hakîkatı öğrenmek üzere uykuya yattı. İmâm-ı Buhârî zemzem suyu ile gusledip Kâbe'de, Makâm-ı İbrahîmin gerisinde iki rekat namaz kılıp, koyduğu sağlam usüllere göre sahîh olduğu kesin belli olan hadîs-i şerîfleri yazdı. Bu kitabı müsveddeden temize çekme işini de, Medîne-i münevverede Peygamber efendimizin kabr-i şerîfi ile minberi arasında "Ravda-i Mutahhera"da yaptı. Bu eserini nasıl yazdığını kendisi şöyle anlatır: **"Câmi-us-Sahîh** kitabını, altı yüz bin hadîs-i şerîf arasından seçtim. Her hadîs-i şerîfi kitaba koymadan önce gusledip, iki rekat namaz kılıp, istihâreye yattım. Ondan sonra hadîs-i şerîfi kitaba koydum. Bunları yapmadan hiçbir hadîsi yazmadım. Bunu on altı yılda tamamladım. Bu kitapta sahîh hadîsleri bildirdim. Bununla berâber almadığım, yâni bu kitapta olmayan hadîsler bunlardan çok fazladır."

İmâm-ı Buhârî hazretlerinin yazdığı bu hadîs-i şerîf kitâbı İslâm âleminde büyük hürmet ve itibâr gördü.

Ebû Muhammed Mûsenî, Kur'ân-ı kerîmi ve **Sahîh-i Buhârî'**yi tâzim ve hürmet için, baştan sona kadar altın suyu ile yazdı. Allahü teâlânın kitâbına ve Resûlullah efendimizin sünnetine olan hürmet ve bağlılığının çokluğu sebebi ile, yapmayı göze aldığı bu çok zor ve ağır çalışma netîcesinde, dokuz cildlik bir eser meydana geldi.

Bir kimse, **Buhârî-yi Şerîf**'i hangi niyetle baştan sona kadar okuyup hatmederse, maksadı en güzel şekilde hâsıl olur. Tâûn hastalığı zamanlarında bir evde okunsa, Allahü teâlâ o evde bulunanları tâûndan muhâfaza eder.

Sözleri dinde sened olan çok yüksek âlimlerden bir çoğu, dert ve belâlardan, hastalık ve sıkıntılardan kurtulmak ve bir çok şeylere kavuşmak için, **Buhârî-yi Şerîf'**i okuyup vesîle etmişlerdir. Böylece maksadlarını da elde etmiş ve onu kendileri için ilâç kabûl etmişlerdir. Hadîs âlimlerinden bir zât şöyle anlatır: "Karşılaştığımız müşkül hâllerde, kendim ve başkalarının sıkıntıdan kurtulmamıza vesîle olması için, yüz yirmi defâ kadar **Buhârî-yi Şerîf** okudum. Her defâsında hangi niyet ile okumuş isem, maksadım hâsıl oldu. Bu kitap hangi evde bulunursa, evi yanmaktan, hangi gemide bulunursa, o gemiyi batmaktan Allahü teâlâ korur."

2) Târih-i Kebîr, 3) Târih-i-Evsat, 4) Târih-is-Sagîr, 5) Kitâb-ud-Duafâ- is-Sagîr, 6) El-Edeb-ül Müfred, 7) Birr-ül-Vâlideyn, 8) Tefsîr-ül-Kebîr, 9) Kitâb-ül-Hibe, 10) Kitâb-ul-Mebsût, 11) Kitâb-ül-Fevâid, 12) Esmâ-üs- Sahâbe ve diğerleridir.

İmâm-ı Buhârî ömrünün son yıllarında, Nişâbûr'a döndüğünde, ilimdeki üstünlüğünü bilenler etrafında toplanmıştı. İlim meclisine devâm edenlerin çokluğu ve gördüğü îtibar, bâzı kimselerin kıskanmasına ve iyi olmayan tutum içine girmelerine yol açtı. Bundan dolayı Nişâbûr'dan ayrılıp, Buhâra'ya gitti. Buhâra'ya varınca vâli Hâlid bin Ahmed, İmâm-ı Buhârî'ye haber gönderip, eserlerini alıp, yanına gelmesini, onları bizzat kendisinden dinlemek istediğini bildirdi. Ayrıca kendi çocukları için husûsî hadîs-i şerîf dersi vermesini

istedi. Bunun üzerine İmâm-ı Buhârî; "Ben ilmi, emîrin kapısına götürüp zelîl etmem. Eğer ilmi istiyorsan, mescidde, yâhut evimdeki ilim meclisinde hazır bulun. Bu sözümü kabûl etmezsen, beni kürsüde ders vermekten men et de Allah katında mâzur olayım. Halbuki ben, Peygamber efendimizin; **"Her kime bir ilimden sorulur, o da onu gizlerse, kıyâmet günü ateşten bir gem vurulur."** hadîs-i şerîfi gereğince, ilmi gizleyemem." dedi. Çocukları için husûsi ders vermesini istemesine karşı da:

"Ben, bir kısım kimseleri hadîs-i şerîf dersinden men edip, birkaç kişiye ders veremem." dedi. Bunun üzerine vâli, İmâm'ın Buhârâ'dan çıkması emrini verdi. İmâm-ı Buhârî, vâliyi Allahü teâlâya havâle edip, Buhâra'dan çıktı. Aradan bir ay geçmeden bu vâli görevinden alındı. Bir merkebe bindirilip, şehri dolaştırıldı ve "Kötü işler yapanın sonu işte budur." diye bağırılması emri geldi. Vâlinin sözlerine uyarak, İmâm-ı Buhârî'ye çeşitli ezâ ve cefâlarda bulunan kimselerin de her birine, insanların ders ve ibret alacakları çeşitli belâlar isâbet etti.

İmâm-ı Buhârî hazretlerinin Buhâra'dan çıkış haberi üzerine, Semerkantlılar kendisini dâvet ettiler. Giderken yolda Semerkantlı bir topluluğun kendisini isteyip, bir kısmının istemediği haberini alınca, Hartenk'de akrabâlarının yanında kaldı. İnsanların bu hâlinden kalbi daraldı ve canı sıkıldı. Teheccüd namazından sonra ellerini açıp, "Yâ Rabbî! Yeryüzü bu genişlikle bana dar oldu. Beni tarafına al!" diye duâ etti. O ay, orada hastalandı ve Ramazan bayramı gecesi vefât etti.

Abdülvâhid bin Âdem Tevâvisî şöyle anlatır:

"Peygamber efendimizi rüyâmda gördüm. Eshâb-ı kirâmdan bâzıları ile berâber bir yerde durdular. Yanlarına gelip selâm verdim. Selâmımı aldılar. Daha sonra burada durmalarının hikmetini sordum. "Muhammed bin İsmâil Buhârî'yi bekliyorum." buyurdular. Birkaç gün sonra İmâm-ı Buhârî hazretlerinin vefât ettiğini öğrendim. Hesâb ettim. Peygamber efendimizi gördüğüm zaman vefât etmişti."

İmâm-ı Buhârî vefât ettikten sonra, elbisesi soyuluncaya kadar garip bir şekilde terledi. Ölümünden önce; "Beni üç parça beyaz bez ile kefenleyiniz." diye vasiyet etmişti. Cenâzesi yıkanıp kefenlendi ve cenâze namazından sonra defnedildi. Vefât ettiğinde 62 yaşında idi. Vefâtından birkaç gün sonra, mezarından güzel bir koku çıkmaya başladı ve günlerce devâm etti. Mezarına doğru bilezik gibi bir ışık hâlesi indi. Görenler hayret ettiler, hücûm edip toprağından götürmeye başladılar. Öyle ki, kabir açılacak duruma geldi. Her ne kadar mezarı korumak için bekçi tutulmuşsa da, halkın hücûmu önlenemedi. O zaman mezarın çevresine ağaçtan bir engel yaptılar. Böylece gelenler o engelden geçip kabre yanaşamadılar.

Recâ bin Mûrcî, İmâm-ı Buhârî hakkında; "O, Allahü teâlânın büyüklüğünü gösteren delillerden biri idi." dedi.

Necm bin Fadl anlatır: "Rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm. İmâm-ı Buhârî hazretleri arkasında idi. Resûlullah efendimiz bir adım hareket etse o da bir adım atıyor ve ayağını Resûlullah efendimizin kaldırdığı yere koyuyor, onun izi üzerinde gidiyordu.

İLMİ ZELÎL EDEMEM

İmâm-ı Buhârî'nin ilminin üstünlüğü,
Yayılınca her yere, dîninin bütünlüğü,

İnsanlar hayran kalıp, koştular kendisine,
Ve binlerce talebe, üşüştüler dersine.

Lâkin kıskandı onu, bâzıları mâlesef,
O dahî çok üzülüp, onlara etti esef.

Göç etti Nişâbûr'dan, Buhârâ'ya nihâyet,
İnsanlar akın akın, ettiler hep ziyâret.

O yere teşrîfleri, erişince vâliye,
Bir haberci gönderdi: "Yanıma gelsin!" diye.

O kimse de gelerek, dedi ki: "Efendimiz!
Sizi, huzûrlarına, çağırıyor vâlimiz.

İlmi, bizzat dinlemek, istiyor ağzınızdan,
Ayrıca bir isteği, olacak zâtınızdan,

İlim öğretmek için, kendi çocuklarına,
Bekliyor vâli şimdi, sizi huzûrlarına."

Bu teklif karşısında, düşündü, durdu biraz,
Buyurdu: "Benim ona, gitmem hiç uygun olmaz.

Ben onun ayağına, gidersem bu iş için,
İlmi zelil ederim, doğrusu budur işin.

Zîrâ ilim, herşeyden, şereflidir azîzdir,
Bu ise ilim için, hakâret-i bârizdir.

Kim ilme tâlip ise, gelir ilmin yanına,
Ve lâkin âlim gitmez, kimsenin ayağına.

O dahî istiyorsa, bir husûsu öğrenmek,
Buraya gelmelidir, ilme çok tâzîm gerek.

Çocuklarına dahî, ders veririm ben ama,
Onlar da zahmet edip, gelmeliler yanıma.

Zîrâ tahsis edersem, vakti o bebelere,
Haksızlık olmuş olur, sâir talebelere.

Herkes gibi onlar da, gelirse bize şâyet,
Edinirler onlar da, çok ilim ve mârifet."

Lâkin anlıyamadı, vâli bu hakîkati,
Bir haber gönderdi ki: "Terk etsin memleketi!"

Hazret-i İmâm ise, çok üzüldü bu hâle,
Çıktı, lâkin Allah'a, etti onu havâle.

Bir ay geçmemişti ki, bu işin üzerinden,
Yolsuzluk sebebiyle, alındı görevinden.

Bir merkebin üstüne, bindirildi o vâli,
Ve gelip tükürdüler, ona cümle ahâli.

Çoluk, çocuk toplanıp, ettiler çok hakâret,
Ve onun bu hâlinden, insanlar aldı ibret.

Hazret-i İmâm ise, giderken Semerkand'a,
Dedi-kodu işitti, yine kendi hakkında.

İnsanların hâlinden, bir hayli üzülerek,
Daraldı temiz rûhu ve canı sıkıldı pek.

Bir gece teheccüdde, yalvardı Allah'ına:
"Yâ Rabbî, al rûhumu, dar geldi dünyâ bana"

Hastalandı âniden, bir bayram arefesi,

Vefât etti nihâyet, o bayramın gecesi.

Kabrinden bir hoş koku, yayılırdı her gece,
Hem de hiç azalmayıp, devâm etti günlerce.

Sonra gökten kabrine, indi bir nûr şûlesi,
Bir hayret kaplamıştı, bunu gören herkesi.

NE GÜZEL RÜYÂ GÖRMÜŞSÜN!

Nasr bin Hasan es-Semerkandî anlatır: "1071 senesi yağmursuzluk yüzünden Semerkant'ta büyük bir kıtlık oldu. Halk bir kaç defâ yağmur duâsına çıktıysa da yağmadı. O civarda yaşayan sâlih bir zât, Semerkant kâdısına gelerek; "Bir rüyâ gördüm size arz edeyim mi?" dedi. Kâdı "Anlat dinleyelim." dedi. Adam; "Gördüm ki sen önden, halk arkandan Semerkant'tan çıkıyorsunuz ve İmâm-ı Buhârî hazretlerinin mezarı başında duâ ediyorsunuz." dedi ve olur ki cenâb-ı Hak bu sebepten bize yağmur gönderir." diye de ilâve etti. Buna karşılık kâdı; "Ne güzel rüyâ görmüşsün." dedi. Daha sonra Kâdı efendi önden halk arkadan Hartenk'e doğru yola çıktılar. İmâm-ı Buhârî hazretlerinin kabrine gelince gönülden duâ ettiler. Kimisi gözyaşları döktü ve onun hürmetine Allahü teâlâdan rahmet dilediler. Duâdan az zaman sonra yağmur yağmaya başladı. Öyle yağmur yağdı ki yedi gün Hartenk'te beklemek zorunda kaldılar. Semerkant'a gidemediler.

1) Sahîh-i Buhârî

2) El-A'lâm; c.6, s.34

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.9, s.47

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48. Baskı) s.1045

5) Eshâb-ı Kirâm; s.205

6) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.188

7) Târih-i Bağdât; c.2, s.4

8) Tehzîb-ül-Esmâ vel-Luga; c.1, s.27

9) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.2, s.212

10) Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.271

11) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.134

12) İrşad-üs-Sâri; c.1, s.31

13) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.541

14) Kâmûs-ül-A'lâm; c.2, s.1251

15) Tezkiret-ül-Huffâz; c.2, s.555

16) Tabakât-ül-Müfessirîn; c.2, s.100

17) El-Bidâye ve'n-Nihâye; c.11, s.24

18) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.16

19) Mir'ât-ül-Cinân; c.2, s.167

20) Miftâh-us-Seâde; c.2, s.130

21) El-Lübâb; c.1, s.231

22) En-Nücûm-üz-Zâhire; c.3, s.25

23) Fihrist; s.230

24) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.52

25) Rehber Ansiklopedisi; c.3, s.109

26) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.217

BURHÂNEDDÎN MUHAKKIK TİRMİZÎ;

Anadolu velîlerinden. Hazret-i Hüseyin'in torunlarından olup, seyyiddir. Kıymetli düşünceler ve hoş hâller sâhibi olduğu için, Seyyid-i Sırdân denmekle meşhûr olmuştur. Nisbesi Hüseynî'dir. 1165 (H.561) senesinde Tirmiz'de doğdu. İlk tahsîlini babasının yanında yaptı. İlim öğrenme arzusunun fazlalığından dolayı Belh'e giderek Sultân-ül-Ulemâ Behâeddîn Veled hazretlerine talebe oldu. On iki yıl hocasının hizmetinde bulundu. Bu zaman zarfında bütün ilimleri öğrendi ve mânevî yüksek derecelere kavuştu. Hocası, oğlu Mevlânâ Celâleddîn'in terbiyesini ona havâle etti. Seyyid Burhâneddîn, Mevlânâ'nın lalası ve atabeği olmakla meşhûr oldu. Daha sonra Allahü teâlânın aşkı ile uzun süre dağlarda tek başına yaşadı. Nefsinin istek ve arzularını yapmamakla çok riyâzet çekti. On iki günde bir yemek yerdi. Bir gün seher vakti gayb âleminden; "Bugünden îtibâren riyâzeti bırak." diyen bir ses geldi. Bunun üzerine Seyyid Burhâneddîn; "Peygamber efendimizi bütün insanlara gönderen Allahü teâlâya yemin ederim ki, cenâb-ı Hakk'ın cemâlinin tecellîleri ile şereflenmeden mücâhedeyi bırakmam." dedi. Allahü teâlâdan bütün isteklerine kavuştu. Bu sırada Sultân-ül-Ulemâ Behâeddîn Veled, âilesiyle birlikte Anadolu'ya göç etti. Riyâzetini tamamlayıp, hocasını ziyâret için Belh'e geldiğinde, onun Anadolu'ya hicret ettiğini öğrenince Tirmiz'e yerleşti.

Seyyid Burhâneddîn bir gün Tirmiz'de âlimler ile oturmuş sohbet ediyordu. Birden; "Eyvâh! Üstâdım gitti. Âlimlerin sultanı efendim vefât etti. Bizi terkederek bekâ âlemine göç eyledi." diyerek ağlamaya başladı. Hâlbuki, hocasının bulunduğu yer ile kendisi arasında binlerce kilometrelik mesâfe vardı. Hocasının vefât ettiğini kalp gözüyle anlamıştı. Hocasının vefâtından sonra, günlerini gâyet mahzûn ve dertli olarak geçirdi. Bir gece rüyâsında hocasını gördü. Hocası ona; "Burhâneddîn! Benim Celâleddîn Muhammed'imi nasıl yalnız bıraktın? Bu hâl, lalalık ve atabeklik vazîfene yakışmaz." buyurdu. O da bu işâret üzerine; "Hocamın oğlu Celâleddîn Muhammed yalnız kalmıştır ve beni beklemektedir. Anadolu diyârına gitmek, onun hizmetinde bulunmak ve hocamın bana bıraktığı bu ilmi ona teslim etmek bizzat bana farz olmuştur." diyerek yola çıktı. Tirmiz'deki âlimler bu büyük velînin gitmesine çok üzüldüler. Bir sene yolculuktan sonra Konya'ya gelebildi.

Mevlânâ da, babasının vefâtından dolayı fevkalâde hüzünlü ve kederli olduğundan hem biraz teselli bulmak ve hem de ilim tahsîlini devâm ettirebilmek niyetiyle Karaman'a kayınpederinin yanına gitmişti. Mevlânâ'nın ilim öğrenmek husûsunda pek gayretli olduğunu, daha çocuk iken büyük bir âlim ve velî olacağını anlayan Seyyid Burhâneddîn, mübârek hocasının emri olduğu için, onunla berâber olmayı arzu ediyordu. Mevlânâ'nın; ilim, irfân ve velîlik yolunda yükselip yetişmesi için, Karaman'a mektup yazarak Konya'ya gelmesini istedi. Mevlânâ mektubu alınca, merhum babasının bu çok kıymetli talebesinin kendisiyle meşgûl olmak, kendisini yetiştirmek üzere Konya'da bulunmasına pek fazla sevinip derhâl yola çıktı. Konya'ya geldi. Hemen Seyyid Burhâneddîn'i ziyâret etti. Birbirleriyle kucaklaştılar. Sonra Mevlânâ Celâleddîn, lalası Seyyid Burhâneddîn'in sorduğu bütün sorulara cevap verdi. Seyyid Burhâneddîn ona birçok iltifatta bulunduktan sonra; "Din ve dünyâ ilimlerinde bir hayli ilerlemişsin. Fakat baban hem dünyâ hem de âhiret ilimlerini tamamladı. Bundan sonra senin de tasavvuf ilmini öğrenmeni istiyorum. Bu, peygamberlerin ve velîlerin ilmidir. Bu ilmi babandan öğrendim. Sen de benden al da babanın hakîkî vârisi ol!" buyurdu.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî büyük bir aşk ve şevk ile bu yüksek zâtın derslerine devâm etti. Seyyid Burhâneddîn hazretleri, hem mübârek hocasının yâdigârı ve hem de ilim öğrenmekteki gayret ve istîdâdı pekçok olan bu kıymetli talebesinin mânevî terbiye ile yetişmesi için çok gayret gösterdi. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî tahsîlini tamamlayıp, zâhirî ve

bâtınî ilimlerde kemâle geldikten ve maddî mânevî olgunluklara, tasavvufta çok yüksek derecelere kavuştuktan sonra, Burhâneddîn Muhakkık Konya'dan ayrılıp Kayseri'ye gitmeye karar verince, Mevlânâ, ayrılığa tahammül edemeyeceğini bildirerek, gitmemesi için çok ısrâr etti. Fakat Seyyid hazretleri bunda kararlı idi. Mevlânâ, bu kadar ısrârına sebebin ne olduğunu suâl edince; "Öyle anlıyorum ki, yakında buraya Şems-i Tebrizî gelecek. Senin bundan sonraki yükselmen, onun vâsıtasıyla olacak. Sen artık ona havâle olundun. Onun şefkat kanatları altında aşamadığın engelleri aşar, daha yüksek mânevî hâllere kavuşursun. O seni, tasavvufun en mahrem noktalarına çeker. Sen de ona aynı âlemi anlatırsın. Bu şekilde birbirinizi tamamlar ve yeryüzünün en büyük iki dostu olursunuz. Ben de Kayseri'ye gidip, ömrümün sonlarını orada geçiririm." buyurdu. Mevlânâ, Kayseri'ye gitmeye kesin kararlı olan hocasını, hürmet ve edeple uğurladı. Daha sonraki senelerde onu ziyâreti terk etmedi.

Şeyh Selâhaddîn ismindeki bir zât da, Seyyid hazretlerinin önde gelen talebelerinden idi. Seyyid Burhâneddîn; "Hâlimi Selâhaddîn'e, kâlimi yâni sözümü de Mevlânâ'ya verdim." buyurmuştur.

Bağdât'taki evliyânın büyüklerinden olan Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretleri Anadolu'ya geldiği zaman, Seyyid Burhâneddîn hazretlerini ziyâret etti. Huzûruna vardığında, ona hürmeten yanına tam yaklaşmadı ve biraz uzakta, karşısına oturdu. Aralarında hiç konuşma olmadı. Daha sonra, talebeleri Şihâbüddîn hazretlerine bu hâlin hikmetini suâl ettiklerinde; "Hakîkatler âleminin ehli önünde, kalp lisânı lâzımdır. Konuşma lisânına ne hâcet var?" buyurdu. "Onu (Seyyid Burhâneddîn'i) nasıl buldunuz?" diye suâl ettiklerinde ise; "O, hakîkat ve mârifet deryâsının çok usta bir dalgıcı, mânâlar âleminin parlayan bir yıldızı ve gizli sırların kaynağı olan yüksek bir zâttır." buyurdu.

Seyyid Burhâneddîn birgün çarşıda giderken, kaftanının eteği, bir tarafa hafif eğilmiş idi. Bunu gören bir genç, dalga geçmek maksadıyla; "Hey derviş! Bu ne biçim kaftandır?" dedi. O da; "Kaftana ne olmuş? Nesi var kaftanın?" deyince, genç; "Ne olacak. Eğrilmiş." dedi. Gencin dalga geçtiği, kendisiyle alay ettiğini anlayan Seyyid Burhâneddîn ona; "Bu mühim değil, sen benim kaftanın eğriliğine bakacağına, kendi ağzının eğriliği ile meşgûl olsan daha iyi edersin." buyurdu. Genç, tam bu sırada ağzının eğrildiğini hissetti. Sanki felç olmuş gibi oldu. Hatâsını anlayıp, derhâl Seyyid'in huzûruna koştu. Kendisinden özür dileyip affını istedi. Seyyid Burhâneddîn, gencin özrünü kabûl edip ağzına şefkatle bakınca, gencin ağzı düzeldi. Eskisinden iyi oldu. Yâni ağzı, maddî ve mânevî bakımdan düzeldi.

Kayseri'de bir gün, yol kenarında Allahü teâlânın muhabbetiyle kendinden geçmiş hâlde bulunurken, Moğol askerlerinden birisi, atını bunun üzerine sürüp kılıç çekti. "Hey kimsin? Necisin?" dedi. Askere karşı; "Allahü teâlânın huzûrunda bulunan birine böyle söylemen uygun mu?" diye cevap verdi. Asker bunun heybetinden ve bu sözlerinden çok müteessir oldu. Derhâl atından indi. Kendisinden özür dileyip gitti.

Zamânında bulunan evliyânın büyüklerinden ve önde gelenlerinden olan Seyyid Burhâneddîn Muhakkık, devamlı Allahü teâlâya ibâdet ve tâat ile meşgûl olur, bir an O'ndan gâfil bulunmazdı.

Dâimâ riyâzet ve mücâhede eder, nefsin arzularını yapmaz, nefsin istemediği, ona zor gelen şeyleri yapardı. On beş gün ağzına lokma koymadığı zamanlar olurdu. "Karnınız aç olsun! Bunun için de çok oruç tutunuz! Çünkü oruç, hikmet hazînelerinin anahtarıdır. Oruç tutmak, kalp gözünün açılmasına, kalbin rikkate gelmesine sebeb olur. Ayrıca oruçlunun duâsı, Allahü teâlâ indinde makbûldür." buyururdu. Nefsinin isteklerini yapmamak için, kapıda köpekler için hazırlanan yemek artıklarının yanına gider, nefsine karşı; "Ey nefs, bana istediklerini yaptırıp, emrin altına almak mı istiyorsun? Arzunun yerine gelmesini istiyorsan, önce yemek artıklarını yemen lâzım. Ya ye veya beni bu hâlimle kabûl et!" diyerek nefsiyle mücâdele ederdi. Böylece nefsinin isteklerini hiç yapmaz, onu rûhuna köle ederdi.

Vefât târihi kesin olarak belli olmayıp, 1240 (H.638) senesinden sonra vefât ettiği bâzı kaynaklarda bildirilmektedir. Selçuklu vezîri Sâhip Şemseddîn, Şeyh Burhâneddîn'in kabrinin üzerine türbe yaptırdı. Ancak birkaç gün sonra türbenin yıkıldığı görüldü. Tekrar yapıldı ise de, yine yıkıldı. Bir gece rüyâsında Seyyid Burhâneddîn'i gördü. Seyyid Burhâneddîn ona; "Benim üzerime türbe yapmayınız." dedi. Seyyid Burhâneddîn'in vefât ettiği, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye 40 gün sonra bildirildi. Mevlânâ hazretleri, hocasının vefâtını haber alır almaz, derhâl yola çıkıp Kayseri'ye geldi. Hocasının kabri başında Kur'ân-ı kerîm okuyup, mübârek rûhuna hediye etti. Seyyid hazretlerinin kitaplarını Mevlânâ'ya teslim ettiler. Bu kitaplar arasında kendisinin hazırladığı **Makâlât** isimli eseri de vardı.

Seyyid Burhâneddîn hazretlerinin türbesi bugünkü şekliyle 1892'de Ankara Vâlisi Âbidîn Paşa'nın yardımlarıyla yapılmıştır.

Burhâneddîn Tirmizî buyurdu ki:

"Hased, nefis köpeğinin sıfatıdır. Çünkü o, dünyâ leşinin başında durmaktadır."

"İlmiyle amel etmeyen âlim, itâatte bulunmayan bilgisizden beterdir. Hiç olmazsa ilmi olmayan; "Bilseydim böyle bir iş yapmazdım." der."

"Kötülük etmeyen temiz bir kimseye iftirâda bulunmak, göklerden de ağır bir suçtur."

"Bedeniniz mezara girmeden, nefsinizin şerrinden emin olmayın."

Talebelerine şöyle nasihat ederdi: "Eğer Allahü teâlâya tâatta bulunamazsanız, hiç olmazsa oruç tutun. Karnınızı aç tutmaya ve acı çekmeğe önem verin. Çünkü oruç tutmaktan daha iyi bir tâat yoktur. Peygamber ve velîlerin kalplerinden hikmet pınarları, açlık ve oruç bereketi ile fışkırmıştır. Allahü teâlâya ulaştıracak oruçtan daha iyi bir binek yoktur. Oruç ehlinin duâlarına karşılık verilir ve kabûl edilir. Orucun Allahü teâlâ katında büyük değer ve önemi vardır. Oruç, hikmet hazînelerinin anahtarıdır. Bir kimse bütün kulluk vazîfelerini yerine getirse, fakat mîdesini doldursa hiç bir yere ulaşamaz. Orucu gereğince tutsa, başka kulluk vazîfelerinde kusur olsa bile, yine bir yere erişir. Oruca yavaş yavaş alışmak gerekir ki, sıhhate ziyan gelmesin, insanı işten alıkoymasın."

BENİ BAĞIŞLA

Seyyid Burhâneddîn hazretleri, bir gün gusl abdesti aldı. Hizmetçisine; "Ecel şerbeti bir bardağa konulmuş bana verilmek üzeredir. Beni yıkamaları için sıcak su hazırla. Dışarıya çık, "Seyyid Burhâneddîn vefât etti!" diye seslen ki, cenâzemde hazır bulunsunlar." dedi. Sonra içeri girip iki rekat namaz kıldı. Sonra Allahü teâlâya niyâza başladı: "Ey hâzır ve nâzır olan Allah'ım!Bana bir emânet verdin. Nihâyet o emâneti benden geri alacaksın." dedi ve; **"İnşâallah beni sabredenlerden bulacaksın."** (Sâffât sûresi: 102) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bundan sonra; "Yâ Rabbî! Seni ve Resûlünü çok seviyorum, sana kavuşmak arzum son haddine ulaştı. Beni bu sevgime ve arzuma bağışla. Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah." dedi ve rûhunu teslim etti.

Bu sırada hizmetçi dışarıda insanlara haber vermişti. Bu haber kulaktan kulağa duyularak, hemen etrâfa yayıldı. Kayseri bir anda ana-baba gününe döndü. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye haber gönderildi. Burhâneddîn Muhakkık hazretleri, yıkanıp kefenlendi. Defin işleri hâlledildi.

MÂDEMKİ TÖVBE ETTİN

Seyyid Burhâneddîn Konya'ya gelirken, yolda, Horasan ile Irak arasında bulunan Beyâbân isimli kasabaya uğradı. Bunu haber alan ahâli, onu karşılamak üzere yollara döküldü. O beldede ilim sâhibi biri, insanların buna hürmet ve alâka gösterdiklerini çekemeyip, hased etti ve karşılamaya çıkmadı. Seyyid Burhâneddîn bu beldede birkaç gün kaldı. Bu günlerden birinde, hased eden o kimsenin bulunduğu mahalleye uğramıştı. O kimse yanına gelip, önceki hâlini bildirdi. Fakat pişmân olup tövbe

ettiğini, özür dilediğini, artık çok sevdiğini söyledi. Bunun üzerine Burhâneddîn Muhakkık; "Mâdemki, özür diledin. Buna karşılık sana mühim bir haber vereyim. Ramazan ayının üçüncü günü hamam yolunda seni öldürecekler. Ramazan'ın üçüne kadar olan bu birkaç günlük zaman içinde, ölüm hazırlığı ile meşgûl ol." buyurdu. O kimse bu söze çok hayret etti. Hakîkaten bildirilen günde, bildirilen yerde, o âlim zât öldürüldü.

1) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.297

2) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.515

3) Meşâhir-i Kayseri; s.3

4) Risâle-i Sipehsâlâr

5) Menâkib-ül-Ârifîn; vr. 22b-28b

6) Sevâkib-ül-Menâkıb; vr. 12b-14b

7) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.298

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.256

BURHÂNEDDÎN BİN MUHAMMED EĞRİDİRÎ;

Anadolu'da yetişen ve Anadolu'yu aydınlatan meşhûr velîlerden. 1494 (H.900) senesinde Tosya'da doğdu. 1562 (H.970)'de Eğridir'de vefât etti. Kabri, Eğridir Yazla'daki câminin yanında bulunan kabristanda dedelerinin kabirleri yanındadır. Baba ve anne tarafından âlim ve fazîlet sâhibi bir âileye mensuptur. Peygamber efendimizin soyundan olup seyyiddir. Nesebi baba tarafından evliyânın meşhurlarından Seyyid Hakim Ali Tirmizî'ye ulaşır. Babası, Tokatlı Mehmed Muhyiddîn Efendidir. Annesi evliyânın meşhurlarından Seyyid Muhammed Çelebi Sultan'ın kızı Şehribânû Hâtundur. Annesi; "Oğlum Burhâneddîn doğduğunda kırk gün beşiğinde zikretti." demiştir.

Tahsîlini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gitti. Tasavvufta yetişmek üzere Zeyniyye tarîkatı şeyhi Tosyalı Şeyh Nasûh Efendinin, derslerine ve sohbetlerine devâm etti. Bu hocasının rehberliği ile kemâle erip, icâzet verildi. Eğridir'de dedesi Muhammed Çelebi'nin vefâtı ile boşalan zâviyede insanlara rehberlik yapmak, doğru yolu anlatıp, ilim öğretmekle vazîfelendirildi. Ayrıca vâz ve nasîhatlarıyla doğru yolu anlatıp halkı irşâd etti. Ehl-i sünnet îtikâdının kalplere iyice yerleşmesi, din bilgilerinin öğrenilmesi ve öğrenilen bu bilgilere göre amel edilmesi, yaşanması, İslâm ahlâkının yayılması husûsunda büyük hizmetler yaptı.

Menkıbe ve kerâmetlerinden bir kısmı şöyledir:

Hacı Halîfe adında bir zât şöyle anlatmıştır: "Muhammed Çelebi Sultan hazretleri vefât edince, Mezar-ı Şerîfdeki dergâhı bir müddet hocasız kaldı. Yerine geçecek kimse bulunamadı. Torunu Burhâneddîn Efendi dergâha yerleşti. Burada Zeyniyye tarîkatını, yolunu yaymak istedi. Dedesinin talebeleri; "Bu iş böyle olmaz, kişi kendiliğinden şeyh olamaz. Bir mürşîd-i kâmilin terbiyesinde yetişip, bu hususta icâzet alması lâzımdır." dediler. Burhâneddîn Efendi de bu sırada kendisini yetiştirecek bir mürşîd-i kâmil aramaya başladı. Bursa'da Şeyh Tâceddîn zâviyesinde bulunan Şeyh Nasûh Efendinin büyük âlim, yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehber olduğu haber verildi. Annesi istihâre edip, evliyânın meşhurlarından olan babası Muhammed Çelebi Sultanın rûhâniyetinden istimdâd, Allahü teâlânın izniyle yardım istedi. Oğlunu Şeyh Nasûh Efendiye göndermesi, kalp gözünün o zâtın rehberliği ile açılacağı işâret edildi. Şeyh Burhâneddîn Efendi o sırada henüz on yedi on sekiz yaşlarında idi. Beni de yanına aldı. Berâberce Bursa'ya gittik. Şeyh Nasûh Efendinin huzûruna varıp bir müddet sohbetinde bulunduk. Burhâneddîn Efendiye nazar edip, çok kâbiliyetli olduğunu ve

tasavvufta eğitilmeye muhtaç olduğunu gördü. Hemen halvete girmesini söyledi. Bana da halvete girmemi söyledi. Usûl üzerine her gün gördüğümüz rüyâyı hocamıza anlatıyorduk. Bir gün rüyâmızı arz etmek üzere huzûruna çıkacaktık. Kapıya vardığımızda içeride bir zât ile sohbet ettiğini anladık. Bu, Muallimzâde idi. Konuştukları dışarıdan duyuluyor ve şöyle konuşuyorlardı:

Muallimzâde, şeyhe; "Efendim, Eğridirli Burhan Çelebi'nin hâli nasıldır?" diye soruyordu. "Efendim onun hâlini sormaya ne hâcet! Eline bir balta almış ve bir ormana girmiş önüne geleni kesip ormanı yararak gider. Onun önünde durulmaz! Kısa zamanda bir mürşîd-i kâmil olur. Onun hâli dil ile anlatılamaz." diyordu. Nihâyet Şeyh Nasûh Efendinin yanında tahsîlini ve verilen vazîfeleri tamamlayıp kemâle erdi. Hocası ona icâzet vererek irşâd ve insanlara rehberlik etmekle vazîfelendirdi. Bundan sonra Eğridir'e dönüp dedesinin dergâhında mürşid oldu. Senelerce rehberlik edip pekçok insanın saâdete kavuşmasına vesîle oldu."

Osmanlı devlet adamlarından Rüstem Paşa vezir olmayı arzu edip bunun için uğraşırdı. Fakat bâzı kimselerin aleyhinde çalışması sebebiyle Teke sancağına tâyin edilip, merkezden uzaklaştırıldı. Teke'ye vazîfeli olarak gidince Isparta'ya da uğradı. Orada zamânın meşhur velîsi, büyük mürşid Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin şöhretini duydu. Bu zâtı tanımak ve sohbetinde bulunmak için Eğridir'e ziyâretine gitti. Sohbetinde bulunup duâsını aldı. Şeyh hazretleri kendisine iltifat gösterdi. Bu tanışmadan sonra dergâhına sık sık gidip sohbetinde bulunurdu. Yine bir gece dergâha misâfir olmuştu. Bu ziyâretinde Rüstem Paşaya vezir olacağını iki defâ müjdeledi. Rüstem Paşa çok arzu ettiği vezirlik için ümit kesilmişken böyle bir müjdeye çok sevindi. O zâtın duâsını ve himmetini aldıktan sonra günden güne devlet kademelerinde yükselmeye başladı. Sonunda vazîriâzam oldu. Burhâneddîn hazretlerinin verdiği müjde gerçekleşince ona muhabbeti ve bağlılığı iyice arttı.

Burhâneddîn hazretleri bir ara oğullarını görmek için İstanbul'a gitmişti. Rüstem Paşa vezîriâzam sıfatıyla ona çok alâka, hürmet gösterip, hizmet etti. Ayrıca Küçük Ayasofya Zâviyesini verip burada insanlara hak ve hakîkati anlatması için ısrarla ricâda bulundu. Ricâsını kabûl edip bir sene kadar bu zâviyede kaldı. Sonra evliyâ olan ecdâdının rûhâniyetinin işâreti ile Eğridir'de Mezâr-ı Şerîf denilen yerdeki dergâhlarına dönmeye karar verdi. Vezîriâzam Rüstem Paşaya; "Oğul! Biz dağ civârında büyüyüp uzlete, yalnızlığa alışmışız. Hayır duâmızı istersen bizi mekânımıza gönder. Sağ olursak üç dört senede bir İstanbul'a gelip sizi ve burada bulunan kâdı, müderris olan evlâdımızı ziyâret ederiz." dedi. Paşa bu durumu pâdişâh Sultan Süleymân Hana arz etti. Gerekli müsâade çıktı. Eğridir'de bir vazîfe verip maaş bağlamak istenince; "Bize otuz akçe kâfidir." dedi. Otuz akçe maaş ile Eğridir'e döndü. Dönmeden önce Rüstem Paşa onu pâdişâhla görüştürmeyi arzu ettiyse de şeyh hazretleri; "Sultanlarla görüşmek dervişlere zarar verir." diyerek görüşmedi. Burhâneddîn hazretleri Eğridir'e döndükten sonra Baba Çelebi adında biri hasedinden dolayı Rüstem Paşaya onun hakkında uygun olmayan sözler sarfederek kötüledi. Rüstem Paşanın îtimâdının ve muhabbetinin sarsılmasına sebeb oldu. Şeyh hazretleri bu durumun farkına varıp Rüstem Paşaya kırıldı. Bundan sonra Rüstem Paşa, Sultan Mustafa vak'asında vezirlikten uzaklaştırıldı. Ummadığı bir anda bu işin başına gelmesi onu şaşkın bir hâle soktu. Sonra bu işin, Burhâneddîn hazretlerini kırması sebebiyle başına geldiğinin farkına vararak ziyâretine gidip özür diledi. Daha sonra bir adamını gönderip, kusurumuza bakmasın, bizi bir kenara bırakıp himmetlerini çekmesinler diye haber yolladı. Ayrıca bu hâlini arzeden bir de mektup yazdı. Mektubu alıp okuyunca; "Evvelki sözümüz doğru çıktı ise sonraki sözümüz de doğru çıkar." buyurarak yeniden vezîriâzam olacağına işâret etti. Gelen haberci dönüp durumu Rüstem Paşaya anlattı. Rüstem Paşa onun teveccühleri ile yine vezîriâzam oldu.

Hacı Ferhad adında bir zât şöyle anlatmıştır: "Mısır'dan gelirken, Akdeniz'de gemimiz sâkin sâkin yol alıyordu. Peşimize bir korsan gemisi takıldı. Saldırmak için yaklaşmaya başladı. Gemimizde Şeyh Burhâneddîn ve dedesi Şeyh Muhammed Çelebi Sultan hazretleri de vardı.

Bu tehlikeli durum karşısında biz çok endişelendik. Geminin baş tarafına geçip oturdular ve bize; "Üzülmeyiniz! Allahü teâlâ sizi kurtardı!" dediler. Bir de baktık ki kuvvetli bir fırtına çıktı. Korsan gemisi dalgalar arasında kalıp battı. Bizim gemiye bir şey olmadı. Böylece korsanların şerrinden kurtulduk."

Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin sevenlerinden olan Ispartalı Abdülkâdir Efendi şöyle anlatmıştır: "Bir defâsında Karadeniz'de gemi ile sefere çıkacaktım. Yanımda bir de arkadaşım vardı. Gideceğimiz gemiye eşyâlarımızı koyduk. Bu arada arkadaşım bir iş için yanımdan uzaklaşmıştı. Onu beklerken Şeyh Burhâneddîn hazretleri âniden gözüme göründü; "Bre Abdülkâdir! Bu gemiye binme, Allahü teâlânın izniyle bu gemi batar! Ötede bir gemi var ona bin!" buyurdu. Ben hemen eşyâları alıp o gemiye geçmek için hareket ettim. Şeyh hazretleri bana yardım edip eşyâları öbür gemiye taşıdı. Sonra birdenbire gözden kayboldu. Oracıkta donup kaldım. Bu arada arkadaşım da geldi. Benim gemi değiştirdiğimi görüp; "Niçin o gemiyi bırakıp bu gemiye bindin?" diye çok sıkıştırdı. Fakat sonunda râzı olup bindiğim gemiye geldi. Binmeyip ayrıldığımız gemi denizde bir mil kadar yol aldıktan sonra battı. Arkadaşım geminin battığını görünce o gemiye binmediğimiz için çok sevinip Allahü teâlâya şükretti. Bana da çok minnettâr kaldı. Bunun üzerine ben o arkadaşa; "Benim bir şeyhim var, Şeyh Burhâneddîn hazretleridir. O sultan gözüme gözüküp o gemiye binme diye beni uyardı. Yoksa hâlimiz harabdı." dedim."

Ispartalı Osman Dede adında bir zât şöyle anlatmıştır: "Akdeniz'de bir gemi yolculuğunda idik. Mısır'dan Anadolu'ya geliyorduk. Yolda peşimizden bir korsan gemisi yetişti. Çâresiz kalmıştık. Ben; "Ey Şeyh Burhâneddîn hazretleri! Bizi kâfir diyârında esir kalıp hendek kazmaya lâyık görmeyesin!" diyerek Allahü teâlânın izniyle o zâtın rûhâniyetinden yardım istedim. Tam darda kaldığımız ve düşmanın pençesine düşeceğimiz anda Şeyh Burhâneddîn hazretleri deniz üzerinde görünüverdi. Bindiğimiz geminin arkasına geçip gemimizi itti. Sonra gözden kayboldu. Gemimiz öyle süratlendi ki, korsan gemisi çok gerilerde kalıp bize yetişemedi. Düşmana esir düşmekten kurtulup sağ sâlim yurdumuza ulaştık."

Uluborlu'dan Abdullah Dede şöyle anlatmıştır: "Burhâneddîn Efendi şeyhliğinin ilk yıllarında Uluborlu'ya geldi. O zaman yirmi yaşında idi. Câmide halka vâz ve nasîhat etti. Tesirli sözlerini dinleyince günahlarıma pişman olup tövbe ettim. Vâz bitince, onu evine dâvet edenler oldu. Daha sonra da yanında talebeleri ile Uluborlu'dan ayrılıp giderken halk büyük bir kalabalık hâlinde uğurlamaya çıktı. Biz hisar tarafında bâzı kimselerin işinde ücretle çalışıp taş çıkarıyorduk. Şehir halkı şeyh hazretlerini uğurladı. Biz de seyrediyorduk. Bizim yanımızda çalışan iki kişi vardı. Burhâneddîn hazretlerine dil uzatıp; "Bir oğlanın arkasına şeyh diye düşmüşler!" dediler. Bununla kalmayıp uygun olmayan bir hayli söz söylediler. Onların çirkin sözlerini işitince âdetâ ciğerim kanla doldu. Tam ileri geri konuştukları sırada, dağdan koca bir kaya kopup üzerimize doğru yuvarlandı. Ben hepsinden ön tarafta idim. Taş tam üstüme düşeceği sırada gaybdan bir el uzanıp ensemden tutarak beni oradan alıverdi. Yanımda bulunan o iki kişi ise taşın altında kalıp ezilerek öldüler. Bu hususla ilgili olarak sonra bana talebeleri şöyle anlattılar. Hocamız ile yolda bir yerde öğle namazı kıldık. Bu sırada hocamız; "Bana bir iplik verin." dedi. Hemen bir parça iplik verdiler. Bulunduğu yerde bir kere dönüp ipliğe bir düğüm atarak yere bıraktı. Talebelerinden biri bu işin hikmetini sorunca da; "Bir dervişim vardı. Onu kurtardık! İki inkârcıyı da taş bastı!" dedi."

Burhâneddîn hazretlerinin zamânında yaşayan ve şeyhlik dâvâsında bulunan bir kimse onu ve talebelerini son derece rahatsız ediyor, sıkıntı veriyordu. Yaptığı işlerde aşırılığa kaçıyor, onların da böyle yapmasını istiyordu. Şeyh Burhâneddîn hazretleri ve talebeleri ise bütün işlerinde îtidâl, orta yol üzere bulunuyordu. Talebeleri o kimsenin verdiği sıkıntılardan dolayı hep birlikte hocalarına şikâyette bulundular. Hocaları bir hac mevsiminde Arafat'ta kendilerine sıkıntı veren kimsenin zararından kurtulmak için duâ etti. Duâ sırasında

kendilerine ziyâdesiyle sıkıntı veren adam attan düşüp öldü.

Hac dönüşü esnâsında da hacılar memleketlerine dönmek üzere Cidde limanına geldiklerinde bir gemi görüp, gemiye binmek üzere hücum ettiler. Burhâneddîn hazretleri ise binmedi. Talebeleri, hocamızın oturmasında kalkmasında ve her hâlinde bir hikmet vardır, diyerek ona uydular. Binenler denize açılıp gittiler. Onlar ise bekledi. Gemiye binip gidenler denizde şiddetli fırtına ile karşılaşıp çok sıkıntılı anlar yaşadılar. Onlar ise bekleyip daha sonra gayet rahat bir yolculuk yaptılar.

Uluborlu'dan Hasan Dede şöyle anlatmıştır: "Tasavvuf kitaplarını okudum. Kalbime Allahü teâlânın râzı olduğu yolda bulunmak, tasavvufta ilerlemek arzusu düştü. Fakat kararsız ve tereddütlü idim. Çünkü okuduğum tasavvuf kitaplarında belirtilen şeyhlerin, mürşîd-i kâmillerin hallerini ve şartlarını taşıyan bir Allah adamı var mı diyordum. Allah adamlarını görmüş, onların halleriyle hallenmiş, yetişmiş ve yetiştirebilen bir zât arıyordum. Bu arayış hâlinde iken Şeyh Burhâneddîn hazretleri Uluborlu'ya gelmişti. Merhum babamla birlikte ziyâretine gittik. Babama acaba bu zâtın huzûrunda tövbe edip, talebe olsam mı?" dedim. Babam; "Şeyh Burhâneddîn Efendi gâyet mübârek bir zâttır. Çok kerâmetini gördük. Eğer kemâli zâyi olmadıysa, biz huzûruna varınca tövbe etmekle ilgili sözler söyler. Eğer bir işâret ederse ben de sana işâret ederim. O zaman hemen kalkıp eline yapış, onun huzûrunda tövbe edip talebesi ol." dedi. Böyle konuştuktan sonra huzûruna gittik. Biz oturur oturmaz Eûzübesmele çekip meâlen; **Şüphesiz sana bîat edenler, Allah'a bîat etmiş olurlar."** (Fetih sûresi: 10) buyrulan âyet-i kerîmeyi okuyup tefsîr etti. Sonra da buyurdu ki:

"Resûlullah sallallahü aleyhi ve selleme bîat eden, Allahü teâlâya bîat etmiş olur. Biz de bu yolda hizmetkârız. Bizden dahi bîat alıp tövbe eden Resûlullah aleyhisselâma bîat etmiş olur. Çünkü bizim elimiz silsile ile Resûlullah'a ulaşır." dedi. Bu sırada babam merhumun göz yaşları ak sakalı üzerine inci tâneleri gibi dökülmeye başladı. Bana; "Oğul durma!" dedi. Derhal kalkıp tövbe ve bîat ettim. Babam da benden sonra bîat etti. Artık tasavvufta onun talebesi olduk. Bu hâdiseden bir müddet sonra Isparta'da bulunan Pîrî Halîfe'nin ziyâretine gittik. O da; "Senin mürşîdin Şeyh Burhâneddîn'dir. Fethin, kalp gözünün açılması onun himmetiyledir." dedi. Bundan sonra da Şeyh Burhân hazretlerinin huzûruna gidip sohbetlerine devâm ettim. Bir müddet sonra annemin yanına dönmek için izin istedim. Bana, Allahü teâlâ Peygamber efendimize meâlen; **"Rabbin yetim olduğunu bilip de** (seni) **barındırmadı mı?"** buyurdu diyerek annemin vefât edeceğine işâret etti ve; "Analara meyl fazla olur. Rızâlarını gözetmek lâzımdır." dedi. Bana izin verince eve gittim. Birkaç gün sonra annem hastalandı ve vefât etti. Bu hâdiseden sonra hocamın huzûruna gidip, tasavvufta yetiştirmek üzere verdiği vazîfeleri yapıp maksada kavuşmakla şereflendim."

Uluborlu'dan Hasan Dede şöyle anlatmıştır:

"Şeyh Burhâneddîn Efendi ile hacca gitmiştik. Medîne-i münevvereye vardığımızda Şeyh Muhammed Çelebi Sultanın halîfelerinden bir zâtın oğlunu orada mücâvir olarak ikâmet ettiğini gördük. Sâlih ve âlim bir kimse idi. Hocamızın Şeyh Muhammed Çelebi'nin kızının oğlu, torunu olduğunu öğrenince huzûruna gelip elini öptü. "Hakk'ın tâlibiyim.Fakat Muhammed Çelebi Sultanın hallerini, üstünlüğünü gördüğümüzden beri her şeyhe bağlanamadım. Siz ne yapıyorsunuz?" Şeyh Burhâneddîn hazretleri; "Ben de Hakk'ı tâlibim, arıyorum." diye cevap verdi. O kimse; "Acem diyârında bir aziz varmış sizinle ona gidelim." dedi. Bir ara konuşma sırasında Şeyh Burhâneddîn hazretleri; "Bütün dünyânın mürşidi, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemdir. Burada yatmaktadır. Mübârek rûh-u şerîfinin tasarrufta bulunduğunda hiç şüphe yoktur. İstihâre edelim ümid ederiz ki, bir mürşîd-i kâmil işâret buyururlar." dedi. Bunun üzerine o zât, Resûlullah'ın mübârek Ravzasında on gün kadar uzlet üzere, bir tarafa çekilerek ibâdet ve tâatle meşgûl olmaya başladı. Kendisine bir mürşîd-i kâmil işâret olunması için yalvarıp duâlar etti. Bir gün ağlayarak Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin yanına geldi. Ayaklarına kapanıp; "Beni başkasına gönderirsin, kendini

gizlersin." diyerek, teslimiyetini bildirdi. Onu kabûl edip tasavvufta yetiştirmek üzere irşâd ve terbiye eyledi. Ravda-i mutahherada halvete soktu. Sonra da ona icâzet verdi. Bir gün ona Resûlullah'ın huzûrunda istihâre edince ne gördün diye sordum. Dedi ki:

"Sultan-ı Enbiyâ sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz bana gözüküp, Şeyh Burhâneddîn hazretleri için; "O, benim evlâdımdandır ve mürşîd-i kâmildir. Tevâzu ve edebinden sana kendini bildirmedi. Gâfil olma!" buyurdu." dedi. Daha sonra Mekke-i mükerremeye gittik. Mekke'de dervişlik iddiâsında olan bir kimse, bir adamını Burhâneddîn hazretlerinin yanına gönderip, ileri geri laflar söyletti. Ona ve onu yanına gönderenlere nasîhat etti ise de dinlemediler. Hattâ çok hased edip; "Konuşmasın başını keserim." diye haber yolladı. Burhâneddîn hazretleri; "Eğer zâhir kılıcı ile başımı alırsa ben zayıf bir fakirim. Nihâyet şehîd olurum. Eğer bâtın kılıcı ile, mânen bunu yaparım derse elinden geleni yapsın!" diye haber gönderdi. Ertesi gün hac kâfilesi Mekke-i mükerremeden çıktı. Şeyh hazretlerine hased edip çok üzen kimse de devesine binmiş, gitmek üzere yola çıkıyordu. Ancak Burhâneddîn hazretlerine dil uzatmaya devâm ediyordu. Adamın bu hâlini gelip haber verdiler. Şeyh Burhâneddîn hazretleri; "İlâhî! Bu mülhid, müslümanların îtikâdlarını bozmaktadır. Onun dilini tut, konuşmasın." diye duâ etti. Bir kargaşa oldu, bir de baktık ki, o azgın adam devesinden düşüp ölmüş. Dili bir karış dışarı çıkmış, gözleri fırlamış bir halde yerde yatıyordu."

Hasan Dede şöyle anlatmıştır: "Uluborlu'dan dervişleri alıp Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin sohbetine gittik ve bağını belledik. Biz bağda çalışırken gelip beni bir kenara çekti. Hızır aleyhisselâmdan ve onun bâzı vasıflarından bahsetti. Bu sırada içimden; "Sizin dedeniz Şeyh Muhammed Çelebi Sultan, hazret-i Hızır'ı görmek isteyen sâdık talebelerine gösterirmiş. Niçin siz göstermezsiniz?" diye düşündüm. Hemen o anda hepimize seslenip; "Mescide doğru geliniz. Yemek yiyiniz." dedi. Toplanıp hazırlanan yemekleri yedik. Yemekten sonra Şeyh Burhâneddîn hazretleri acelece yanımıza gelip; "Çabuk olun göl kenarında (Eğridir Gölü) cemâatle namaz kılın." dedi. Ben kendi kendime; "Bu acele dervişler içindir. Ben kalıp mescidde kendileri ile kılarım." diye düşündüm. Ben bu düşünce ile beklerken bana; "Sen de git." buyurdu. Ben de gittim. Göl kenarında abdestler alındı. Bu sırada nûr yüzlü ihtiyâr bir zât yanında bir derviş ile yoldan geçer gibi bir halde namaz kılınacak yere geldi. Namaza durdu. Yüzü nûrlu ak sakallı olup üzerinde yünden beyaz bir hırka ve ak yünden bir aba vardı. Yanındaki dervişin üzerinde de yünden bir aba vardı.

Arkadaşlarım onları Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin dostlarından, halîfelerinden birisi zannettiler. Cemâatle namaza dururken imâmlığı o zâta teklif ettik. Bize imâm olup namaz kıldırdı. Namazdan sonra duâ ederken göğsünde, kalbinin sesinden öyle bir hale girdik ki, sanki aklımız başımızdan gitti. Onun Hızır aleyhisselâm olduğunu anlamıştım. Ayaklarına kapanmak istedim. Ancak kalbime hocamın buna izin vermediği geldi. Diğer talebelere o zâtın Hızır aleyhisselâm olduğu açıklanmadı. Sonra Mezâr-ı Şerîf denilen yere doğru yürüdük. Yolda yürürken Hızır aleyhisselâm yanındaki dervişle birlikte âniden yanımızdan kayboldu. Durumu hocam Şeyh Burhâneddîn hazretlerine anlatıp bu hâli sordum. Verdiği cevapta babasının ve dedesinin de Hızır aleyhisselâmla görüşüp feyz aldığını ifâde etti."

Halîfezâde diye tanınan bir zât şöyle anlatmıştır: Bir defâsında İstanbul'a gitmek için yola çıkmıştım. Nasıl olduysa yolum Bursa'ya düştü. Bursa'da birkaç gün kalmam îcâb etti. Hatırıma Bursa'da yatan meşhur evliyâ Emîr Sultan hazretlerinin kabr-i şerîfini ziyâret etmek geldi. Yanımda birkaç arkadaşla türbesine gittik. Rûhuna Kur'ân-ı kerîm okudum. Ziyâret ve duâdan sonra türbedârla biraz sohbet ettik. Nereli olduğumu sorunca, Isparta'nın Kûnân denilen bir kasabasından olduğumu söyledim. Sonra; "Sizin vilâyetinizde, Eğridir'de Burhâneddîn Efendi denilen bir aziz zât var onu bilir misin?" dedi. Burhâneddîn Efendi o sırada vefât etmişti. Onun hasreti ve muhabbetiyle kalbim yanıp elimde olmadan ağlamaya başladım. "Vefât edip âhirete göçtü." dedim. Türbedâr da ağlamaya başladı. Sonra onun pekçok menkıbesini ve kerâmetlerini anlattı. "Siz o zâtı nereden bilirsiniz?" diye merak edip

sordum. Bunun üzerine bana şöyle anlattı:

"Merhum, Şeyh Nâsûh Efendiye talebe olmak için gelip erbeîne (çilehâneye girip kırk gün kalmak) oturduklarında ben de onlarla berâberdim. İstanbul'dan memleketi Eğridir'e dönerken Bursa'ya uğradı. Halka birkaç gün vâz ve sohbet etti. Halk sohbetini dinlemekle mübârek yüzünü görmekle şereflendi. Gidecekleri zaman yanında bulunan talebelerinden birine bir altın verdi. İhtiyaçları olan bâzı şeyleri alması için çarşıya gönderdi. O da bir dükkandan alacağını alıp, altını verip oradan ayrıldı. Dükkan sâhibi talebenin verdiği altını hemen sahte bir altın ile değiştirip, yanına gelerek sizin altınınız sahte imiş dedi. Talebe her ne kadar verdiği altının sahte olmadığını söylediyse de adam diretti. Talebeyle münakaşa etti. Nihâyet durum Şeyh Burhâneddîn hazretlerine anlatıldı. Şeyh hazretleri, dükkan sâhibine; "Hey kişi bu sahte altın bizim değildir. Bizim verdiğimiz altın sahte değildir." dedi. Adam bile bile ve inatla direterek; "Altın sizindir! Ya değiştirin veya aldığınız şeyleri geri verin." diyerek çok edepsizlik etti. Şeyh Burhâneddîn hazretleri; "Verin şu bedbahtın eşyâsını yıkılsın gitsin." diyerek alınanları geri verdirdi. Daha sonra da Bursa'dan ayrılmak üzere kalktılar. Henüz atına binmeden, altınınız sahtedir deyip haksızlık yapan dükkan sâhibinin hanımı feryâd ederek, şeyh hazretlerinin huzûruna geldi. "Sultanım! Sizi üzen o zâlim kimse benim kocamdır. Tamahkârlığından sizin verdiğiniz altını değiştirip, size sahte altın verdiniz demiş. Eve gelince birdenbire ağrı ve sancılara tutuldu. Kıvranmaya başladı. Bu dayanılmaz sancılar içinde feryâd ediyor! Beni size gönderdi, sizden aldığı altını da verdi, getirdim. Bu hâle, size karşı yaptığı edepsizlik ve sahtekârlık sebebiyle düştüğünü söylüyor." diyerek affedin diye yalvardı. Şeyh Burhâneddîn hazretleri; "Atılan ok geri dönmez." buyurdu ve yoluna devâm etti. Kadın evine dönünce kocasının hastalığının şiddetlendiğini gördü. Adam birkaç saat sonra da öldü." Türbedâr bu hâdiseyi bizzât gördüm, şâhid oldum. Burhâneddîn hazretleri büyük bir velî idi, dedi."

Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin talebelerinden Hacı Halîfe'nin oğlu şöyle anlatmıştır: Babam bana şöyle anlattı: "Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin zamânında oğullarımın hepsi vefât etti. Hiç oğlum kalmadı. Devamlı ağladım. Şeyh hazretlerinin huzûruna sık sık varıp; "Sultânım! Himmet eyle. Belki Allahü teâlâ bana bir oğulcuk verir. Ocağımız sönmez." derdim. Bana; "Sabreyle Allahü teâlâ her şeye kâdirdir." derdi. Aradan epey zaman geçti. Bir gün Burhâneddîn hazretleri dostları ve talebeleri ile birlikte Uluborlu'ya dâvet edilmişti. Bu dâveti kabûl edip giderken Kûnân'e uğrayıp, beni de yanlarına alıp götürdüler. Uluborlu'ya varıp bir müddet kaldıktan sonra döndük. Dönerken yolda Çatak denilen yere geldiğimizde orada gâyet güzel bir su akıyordu. Namaz vakti de girmişti. Namazı burada kılalım, buyurdular. Herkes abdest almaya başladı. Hocam da mübârek kollarını sıvamış tenhâ bir yerde kıbleye doğru dönüp durmuştu. Herkes kendi hâlinde meşguldü. Ben ise hocamın hâlini görüp acaba ne hâl üzeredir? Neye yönelmiş, ne arzu edip duâ ediyor? diye düşündüm. O sırada gözlerini açıp, bana doğru bakarak eliyle, yanıma gel diye işâret etti. Hemen yanına yaklaştım. "Hacı Halîfe oğul! Ağlayıp durma, Allahü teâlâ sana bir oğul verecek! İnşâallah bir oğlun olacak! İsmini Muhammed koyasın." dedi. Ben mübârek elini öptüm. Sonra sen dünyâya geldin. İsmini de Muhammed koydum, diye babam anlatırdı. Sonra ben Uluborlu'da Ömer Çelebi Efendiden ders alıp ilim öğreniyordum. Bu sırada Şeyh Burhâneddîn hazretleri Uluborlu'ya gelip, Ömer Çelebi Efendide misâfir oldu. Ben Ömer Çelebi Efendinin tekkesinde üst katta bir odada kalıyordum. Bir gün odamda otururken ayak sesleri işittim. Yukarı biri çıkıyordu. Bir de baktım ki Şeyh Burhâneddîn Efendi odamı teşrif ediyor. Hemen ayağa kalkıp, büyük bir sevinçle karşıladım ve elini öptüm. İçeri girince; "Mevlânâ Muhammed, senin burada olduğunu bilerek geldim. Bir müddet istirahat edeyim." buyurdu. Hemen yorganımı verdim. Yatağa uzanıp biraz yattı. Yattıkları yerden bir müddet sohbet etti. Söz arasında babam Hacı Halîfe'ye benim doğacağıma dâir işâret ettiklerini, babamın anlattığı üzere söyledim. "Hacı Halîfe bunu bize isnâd eder. Ancaak..." diye uzattı ve başka bir şey söylemedi. Sonra aradan yıllar geçti. Bir gün yine Kûnân'e geldiler. Birini gönderip beni huzûruna çağırdı. Huzûra

varıp edeple oturdum. Bana; "Muhammed Halîfe! Artık ömrümüzün sonuna geldik. Bir daha Kûnân'e gelmeyiz! Âhirete göçeriz! Talebelerimi, dervişleri sana bırakıyorum. Mümkün olduğu kadar bütün işlerini göresin. Sen bizim oğlumuzsun. Baban Hacı Halîfenin sana anlattıkları doğrudur. Dervişler rüyâlarını sana anlatsınlar. Sen dahi Zeynüddîn Hafî'nin **Risâle-i Kudsiye'**lerinde bulunan tâbirlere göre tâbir edersin. Sana bunları söylemek için çağırdım." buyurdu. Sonra bana duâ etti. Eğridir'e dönüp aradan çok geçmeden hastalandı ve vefât etti."

Kınalızâde Ali Çelebi şöyle anlatmıştır: Bursa'dan İstanbul'a gitmeye niyetlenmiştim. Gitmeden önce bir gece akrabâ ve bâzı arkadaşlarımla, müderris ve medrese mensupları ile sohbet ettik. Söz şeyhlerden açıldı. Bu arada hayatta olanlardan Şeyh Burhâneddîn Efendiden de söz edildi. Ben onun hakkında bâzı uygunsuz sözler söyledim. Ertesi gün Mudanya'dan gemiye binip yola çıktım. Rüzgâr ters yönden esiyordu. Bozburun denilen yere geldiğimizde bindiğimiz gemi batma derecesine geldi. Artık gemide bulunan herkes geminin batmakta olduğuna kanâat getirdi. Ben de geminin kaptan odasında oturup, hayâtımdan ümidimi kesmiş ve şaşkın bir halde ölümü bekliyordum. O sırada birdenbire deniz üzerinde Şeyh Burhâneddîn hazretleri göründü. Batmak üzere olan geminin sereninden kucaklayıp doğrulttu. Gemi batmaktan kurtuldu. Bu hâdiseyi görünce biraz kendime gelip ayağa kalktım. Şeyh hazretlerine doğru yürüdüm. Yanına yaklaşınca gözden kayboldu. Gemideki yolcuların hepsini deniz tuttuğundan, âdetâ baygın gibi yatıyorlardı. Geminin serendibine yakın bir yerde bir gayr-i müslim yolcu da vardı. O müslüman olmayan yolcuya yaklaşıp; "Az önce bir zât serendibinde gözüktü! Sen de gördün mü?" diye sordum. "Evet gördüm! Gelip batmak üzere olan gemimizi doğrulttu. Sonra da deniz üzerinde yürüyüp sâhile doğru gitti!" dedi. Daha sonra bu gayr-i müslim kimse gördüğü bu hâdise üzerine müslüman oldu. Allahü teâlânın izni ile gemimiz batmadan İstanbul'a ulaştık. İstanbul'a varınca, bir de öğrendim ki Şeyh Burhâneddîn hazretleri İstanbul'a gelmiş. Ona çok minnetdâr idik. Mübârek elini öpmek için ziyâretine gittim. Huzûruna varınca ayaklarına kapanıp; "Sultanım! Bizim kurtulmamıza sebep oldunuz. Denizde batmak üzere iken yardımlarınız yetişti. Sizi deniz ortasında bize yardım ederken gözümle gördüm!" dedim. Ben böyle deyince; "Hey Ali Çelebi! O gördüğün senin hayâlindir. Bizim gibilerden hiç böyle bir kerâmet görülür mü?" diyerek, Bursa'da onun hakkında konuştuğum uygunsuz sözlerimize işâret etti. O sırada öyle mahcûb oldum ki anlatılamaz. Hemen mübârek elini öpüp suçumdan dolayı özür dileyip, affetmesini istedim."

Eğridir'in Geresin köyünden Hâce İslâm adında bir zât şöyle anlatmıştır: Ticâret için Mısır'a gitmiştim. Dönüşte bindiğim gemide çok tehlikeli anlar yaşadık. Rüzgâr gidiş istikâmetimize ters yönden esiyordu. Deniz de korkunç derecede dalgalı idi. Büyük fırtınalar atlattık. Hattâ gemimiz batma derecesine geldi. Gemide bulunan yolcular hayatlarından ümit kesmiş geminin batacağı ânı bekliyorlardı. Gece vakti yorgun, bitkin, çâresiz bir halde deniz üzerinde sağa sola sürüklenip duruyorduk. Ben mahzun, boynu bükük bir halde geminin bir köşesinde oturuyordum. Dalgın dalgın düşünürken hatırıma Şeyh Burhâneddîn hazretleri geldi. Allahü teâlânın izni ile onun himmeti ve yardımını düşünerek imdâdımıza yetişmesini cân u gönülden istedim. Allahü teâlâya yalvarıp duâ ettim. O sırada yorgunluk ve bitkinlikten uyuya kalmışım. Rüyâmda Şeyh Burhâneddîn Efendiyi gördüm. Üzerinde yeşil bir elbise ve başında sarık vardı. Bana; "Hâce İslâm! Korkma! Bu musîbet sizin üzerinizden uzaklaştırıldı. Allahü teâlânın izniyle kurtulursunuz." buyurdu. Bu sözlerini işitince irkilip uyandım. Baktım, sabah olmak üzereydi. Gemi aynı şekilde fırtınadan sarsılıyor, yolcular; "Ha battı ha batacak!" diye ağlaşıyorlardı. Yolculara; "Korkmayın, inşâallahü teâlâ kurtuluruz." dedim. "Nasıl korkmayalım gemimiz batmak üzere, rüzgâr bir türlü dinmedi!" dediler. Biz böyle konuşurken rüzgâr yavaşladı ve kesildi. Yolcular şaşırıp; "Sen bu müjdeyi nasıl verdin, nereden bildin?" diye bana ısrarla sormaya başladılar. Ben de onlara rüyâmı anlattım. Büyük bir dikkatle ve hayretle dinlediler. Şeyh Burhâneddîn hazretlerini gıyâben tanıyıp çok sevdiler. Memleketime ulaşınca doğru Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin huzûruna gidip,

başımızdan geçenleri anlattım. Dinledikten sonra; "Ben hayatta iken bunu başka kimseye anlatma." buyurdular...

Eğridirli Hacı Dede şöyle anlatmıştır: "Şeyh Burhâneddîn Efendi bir gün bana; "Hacı Dede, var Eğridir'e git. Taze balık varsa bize alıver. Evden isterler." dedi. Ben de hemen Eğridir'e gidip, çarşıda sordum. Halk bana gülüşüp, sûfî deli mi oldun. Bu soğukta balık mı çıkar. Şeyh bu zamanda tâze balık olmadığını bilmez mi, dediler. Dönüp huzûruna geldim. "Efendim, balık yok halk bana gülüştü." dedim. Bana öyle heybetli baktı ki, neredeyse rûhum çıkacaktı. "Git çabuk getir." dedi. Emre uyup Eğridir Gölünün kenarına gittim. Bir de baktım ki küçük çakıllar arasında, iri iri balıklar su içinde canlı olarak duruyor. Pek de çoktu. Hemen bir kaba doldurup, huzûruna tekrar gittim. Balıkları görünce; "Ha şöyle!" buyurdu. Hayatta oldukları müddetçe bu kerâmetini kimseye anlatmadım."

Elmalı'dan Hâce Muslihiddîn anlatmıştır: "Şeyh Burhâneddîn Efendi Elmalı'ya dâvet edilmişti. Bu dâveti kabûl edip Elmalı'ya geldi. Geldiği gün Elmalı'nın pazarı idi. Halk pazarı bırakıp onu karşılamaya çıkmıştı. Bu sebeple pazar yeri tamâmen boşalmıştı. Pazarda yalnız üç pazarcı hıristiyan kalmıştı. Bunlar kendi aralarında; "Türk'ün papazı geldi, herkes onu karşılamaya çıktı." diyerek ileri geri konuşup hem Burhâneddîn Efendi ile hem de müslümanlarla alay etmişlerdi. Bu üç hıristiyanın üçü de o gece rüyâlarında Peygamber efendimizi görmüşler. Huzurlarında müslüman olmuşlar. Peygamber efendimiz herbirine birer de müslüman ismi vermiş ve onlara; "O Şeyh gerçekten benim evlâdımdandır. Huzûruna gidin size îmân telkin etsin, müslüman olun." buyurmuşlar. Sabahleyin uyandıklarında üçü de Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin bulunduğu eve gittiler. Kendisiyle görüşmek istediklerini söylediler. Bu sırada Şeyh hazretleri odasında kendi hâlinde zikir ve ibâdetle meşgûldü. Durum bildirildi. Onları içeri kabûl etti. Îmânı telkin etti. Onlar da müslüman oldular. Sonra herbirine bir müslüman ismi verdi. İsimleri konulunca her üçü de hayretle ve muhabbetle elini öptüler. Çünkü üçüne de rüyâlarında Peygamber efendimizin verdiği isimleri vermişti. Aynı isimleri bize verdi diyerek kerâmetini söylediler. Büyük bir sadâkatla ona bağlanıp, sevenlerinden oldular.

Talebelerinden biri şöyle anlatmıştır: "Hocam Burhâneddîn hazretlerinin huzûrunda bulunurdum. Bizi zâhiren ve bâtınen terbiye ederken bir gün halvette, başbaşa oturuyorduk. Birdenbire gözden kayboldu. Orada yalnız kaldım. Şaşırıp huzursuz oldum. Bu arada hocamın dedesi Seyyid Şeyh Muhammed Çelebi Sultan hazretleri gözüme göründü. "Huzursuz olma. Şeyh Burhâneddîn İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da nice müslümanı irşâd etmektedir. Biz kendisine himmet göndermekteyiz." Meşgûliyete tâkatım kalmadı deyince de, buyurdu ki: "Resûl aleyhisselâm bildirmiştir ki: **Bir kimse ilm-i zâhir veya ilm-i bâtın taleb ederken** (öğrenirken) **vefât etse, Allahü teâlâ o kimseye melek gönderip, o kimsenin rûhunu tâlim ve terbiye eder. Kıyâmette kemâle ermiş olanlarla haşrolunur,** buyurdu."

NİÇİN DÜNYÂDAN VAZGEÇMEZSİN

Şeyh Burhâneddîn hazretleri, talebelerinden Şeyh Muhammed Efendiye şöyle vasiyet etmişti:

"Benden sonra kâdılık yaparsan buna rızâm yoktur. Zarar görürsün, hemen benim yerime otur." Talebesi hocasının vefâtından sonra bir defâ daha kâdı olmuştu. Borçlarından tamâmen kurtuluncaya kadar kâdılığa devâm etmeyi düşünüyordu. Kâdılık yaptığı yerden gelirken bir köye uğramıştı. Bu köyde bütün eşyâsı yandı. Büyük zarara uğradı. Bir defâsında da Lofça'da bulunuyordu. Abdest aldığı sırada birdenbire gözüne hocası Burhâneddîn Efendinin Eğridir'deki kabri, sonra da hocası gözüktü. Hocasını mihrabda gördü, oradan şöyle seslendi:

"Oğul! Hani seninle ahd ü peymânımız, anlaşmamız vardı. Niçin dünyâdan vazgeçip seccâdeye, dergâha gelip oturmazsın." buyurdu. O talebe bu işâretten sonra kâdılığı bırakıp, hocasının emrine uydu. Beş altı sene dergâhta irşâdla meşgûl oldu. İnsanlara dînin emir ve yasaklarını anlattı. Rehberlik

yaptı.

SEN KİMSİN!..

Hasan Dede şöyle anlatmıştır: Şeyh Burhâneddîn zamanında Karahisar'dan Hacı Bayram Sultanın halîfesi Şeyh Abdurrahîm'in evlâdından bir yiğit genç vardı. O genç dedi ki:

Ben de senin gibi Hacı Bayram ocağındanım. Hattâ bir gece Karahisar Bîl'e yolunda, yol kesmeye, eşkıyâlık yapmaya çıktım. Bu kötü işe niyet ettiğim sırada Hızır aleyhisselâm gelip bana nasîhat etti. Hemen tövbe ettim. Bir ara alay beyinin oğlu ile arkadaş olup ona sağdıçlık da yaptım. Ancak bu samîmiyetimizi çekemeyenler hakkımda alay beyine olmadık şeyler anlatıp iftirâ etmişler. Alay beyi de inanıp beni öldürmeleri için iki kişiyi vazîfelendirmiş. "Bîl'e giderken onu öldürün!" demiş. Yola çıkıp Bîl'e giderken gâipten bir ses işittim; "Bre Abdurrahîm!O yola gitme!O yoldan gitmene izin yoktur. Seni öldürmek için peşinden geliyorlar!" diyordu. "Sen kimsin?" dedim. "Deden Abdurrahîm'in rûhuyum." dedi. Bunun üzerine yolumu değiştirip, başka yoldan devâm ettim. Bu yolda da yürürken yine bir ses; "Sağ tarafına bak! Evliyânın rûhâniyetleri geliyor! Önden gelen zât sana mürşid, rehber olacaktır." diyordu. Sağ tarafıma baktığımda evliyânın ruhlarını kendi şekillerinde gördüm. Ellerinde bir alem, bayrak; önlerinde ise heybetli bir zât vardı. Yaklaşıp o zâtın ayaklarına kapandım. Kendimden geçmiştim. Biraz sonra irkilip kendime geldim. Ancak bu sefer o zâtı hiçbir yerde göremedim.

Bir gün sonra Sandıklı kasabasına gittim. Orada bana mürşid olacak zâtın Burhâneddîn Efendi olduğunu gördüm. Sandıklı'ya dâvet edilmiş, bu sebeple gelmiş. Varıp ayağına yüz sürdüm. Elinde tövbe etmek istedim. Ancak izin vermedi. "Senin bağlı olduğun zât Hacı Bayram Sultan'ın ocağıdır." dedi. Ağlayarak evime döndüm.

O gece rüyâmda Hacı Bayram Sultan'ı gördüm. Bana; "Oğul! Feth, senin kalp gözünün açılması, bu zât vâsıtası iledir. Şu anda benim oğullarım arasında onun gibisi yoktur. Fakat kisve ve icâzet zâhiren bizden olsun." dedi.

Sabah olunca Burhâneddîn Efendinin huzûruna vardım. Bu defâ huzûrunda tövbe etmeme, talebe olmama izin verdi. Sonra hizmetine girip, halvete girdim. Yedi gün sonra yanıma geldi. Elinde bir mektup vardı. Bana; "Çabuk Ankara'ya var. Edhem Baba hazretlerinin vefâtı yakındır. Ondan icâzet al. Halvetini sonra tamamlarsın." dedi. Mektubu alıp yola çıktım. Mektuba; "Ethem Baba! Artık âhirete teveccüh etmeniz yakındır! Mektubu getirene icâzetnâme veresiniz." yazmış. Ethem Baba huzûruna varınca beni görür görmez ağladı. Bana bir icâzetnâme yazdı. Aradan çok geçmeden vefât etti.

Daha sonra o genç Hasan Dede'ye Receb ayında dedi ki: "İnşâallah şeyh hazretleri bayramda, sana ve beş kişiye hilâfet verir. Çünkü gördüm ki, Arş-ı âzâmda Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem, oturmuş halîfe olacakları getirip herbirine bir seccâde verdiler. Fakat sana bir rahle ile bir seccâde verdiler." Gerçekten bayramda bu fakire hilâfet verildi. Sonra yine bu fakire, Kur'ân-ı kerîm ilmi dahi müyesser oldu.

O genç, erbeîni yâni kırk günlük halveti bizimle berâber tamamlayıp pek meşhur oldu. Bir müddet sonra şehirde tâûn hastalığı salgın hâlini aldı. Rivâyet olunur ki, o genç; "Kendimi müslümanlar için kurban ettim." demiş. Büyük bir tâûn salgını olmuş. O gencin vefâtından sonra şehirde bu hastalıktan hiç kimse ölmemiş."

O yiğit gencin anlattığı hususlardan biri de şudur: Bir gün Şeyh Burhâneddîn hazretleri Kûnân'e dâvet edildi. Gitmeden, bana; "Odandan dışarı çıkma!" diye tenbih etti. Hocam ayrılıp gidince, gönlüm Bursa'nın tâze incirini çekti. Belki şehirde bulurum, diye tekkeden dışarı çıktım. Baba Sultan türbesine kadar gittim. Bu sırada hocam Burhâneddîn hazretlerinin atına binmiş bir halde şehir tarafından geldiğini gördüm. Hemen geri döndüm. "Bre nereye kaçarsın." dedi. Başımı önüme eğip cevap veremedim. Mezâr-ı Şerîf denilen yere gelince atından indi. Dergâha gitti. Ben de atı alıp ahıra bağladım. Sonra öğle namazının vakti girdi. Ezan okudum, bekledim. Vakit geçmeye yaklaşınca hocamın bulunduğu odanın kapısını çalıp; "Efendim namaz vakti geçmek üzeredir." diye seslendim. Orada bulunan talebeler bana, Şeyh, Kûnân'e gitmişti. Ne zaman döndü, dediler. Sonra içeri girip baktılar, yoktu. Her tarafı aradılar bulamadılar. Ben de hayret edip, ahıra bağladığım atına bakmaya

gittim. At da yoktu. Bir hafta sonra hocam şehre döndü. Bana; "Şehre çıktın mı? Senin hâlini bilmezler mi sandın? O arzu ettiğin şeyi mescide koydum, var al." dedi. Mescide varıp baktım ki üç tâne iyi cins incir bırakılmış. Alıp yedim Allahü teâlâya şükrettim."

SİZDE HACI KOKUSU VAR

Uluborlu'dan Hasan Dede ve Ali Dede adındaki zâtlar şöyle anlatmışlardır: "Berâberce hacca gitmeye niyetlendik. Hazırlıklarımızı yapıp duâsını almak üzere Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin Mezar-ı Şerîf denilen yerdeki mescidine gittik. Onu mescidde gördük. Huzûruna girip oturduk. Bizi görür görmez; "Sizde hacı kokusu vardır. Bu ne haldir?" dedi. "Sultanım biz hacca gitmeye niyetlendik. Himmet eyleyin." diyerek duâsını istedik. "Sizi Allahü teâlâya ısmarladık. Korkmayınız!" dedi. Gemiyle yola çıktık, yirmi gün sonra Cidde açıklarına doğru yaklaştık. Bir gece âniden bir fırtına çıktı. Gemideki yolcular batacağız diye telaşa kapıldılar. Geminin ağırlığını azaltmak için gemideki ağır eşyâlarını denize bırakmak istediler. Telaşlı ve şaşırmış bir halde kıvranırken, Şeyh Burhâneddîn hazretleri, dedesi Şeyh Muhammed Çelebi Sultan ile birlikte gelip gemimizin kenarında durdular:

"Korkmayın! Müslümanlar eşyâlarını denize atmasınlar. İnşâallahü teâlâ fırtına sabaha kadar sâkinleşir." dediler. Sonra gözden kayboldular. Buyurdukları gibi fırtına sabahleyin kesildi. Yolcular Allahü teâlâya çok şükrettiler. O sırada Ramazân-ı şerîf ayında idik. Döndükten sonra annemden öğrendik ki, Şeyh Burhâneddîn hazretlerinin hanımı bir gün anneme gelip; "Oğulların falan gün bir sıkıntı çekmişler mi?" diyerek bizim denizdeki sıkıntılı anlar yaşadığımız günü işâret etmiş. Sonra da falan gün akşam Şeyh hazretleri akşam yemeğinde; "Hey Hasan Dede. Hey Ali Dede!" dedi. Sonra da kalkıp dergâha gitti. Fakat biz işin sırrını anlayamadık." demiştir."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.77

2) Menâkıb-ı Burhâneddîn Eğridirî; (Şerîfzâde Muhammed Efendi, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Kısmı No: 4552)

3) İstanbul Târih Coğrafya Kataloğu; s.507

4) Mecmâ-üt-Terâcim; s.98

5) Sicilli Osmânî; c.3, s.141

BUSAYRÎ (Muhammed bin Saîd bin Hammâd);

İslâm âlimlerinin meşhûrlarından ve büyük velîlerden. İsmi, Muhammed bin Saîd bin Hammâd bin Abdullah es-Sanhâcî el-Busayrî el-Mısrî, künyesi Ebû Abdullah ve lakabı Şerefüddîn'dir. Aslen Magribli olup, dedeleri Mısır'a yerleşmişlerdi. İmâm-ı Busayrî, 1212 (H.609) senesinde Mısır'da Busayr şehrinde doğdu. 1211 (H.608) de doğduğu da rivâyet edilmiştir. 1295 (H.695) senesinde Mısır'da İskenderiyye şehrinde vefât etti. Kurâfe kabristanında, İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin yanına defnolundu.

İmâm-ı Busayrî, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin talebesidir. Ebü'l-Abbâs Mürsî de, Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'nin talebesidir. İmâm-ı Busayrî, hadîs ilminde, hattâtlıkta ve bilhassa şiirde çok derin âlim idi. İfâdesi çok tatlı ve derîn mânâlı olup, dinleyenleri tesir altına alırdı. Mahâret ve metâneti çok idi. Evliyâlık yolunda çok yüksek derecelerin sâhibi idi. Başta Resûlullah efendimiz olmak üzere, tasavvuf büyüklerine ve evliyâya olan muhabbet ve bağlılığı pek fazla idi. Eserlerini okuyanlar bunu açıkça görmektedirler.

İmâm-ı Busayrî hazretlerinin, Resûlullah'a olan sevgisini, aşkını anlatan kasîdeleri vardır. **Murâdiyye** ve **Hemziyye** ismindeki kasîdeleri meşhûrdur. Sonra gelen İslâm âlimleri, bunları severek okumuşlar, talebelerine okutmuşlar ve ezberletmişlerdir.

Sevgili Peygamberimizin üstünlüğünü anlatan, O'nu öven en kıymetli kasîdesi ise, **Kasîde-i**

Bürde'dir. İmâm-ı Busayrî bu kasîdesini yazdıktan sonra, daha çok meşhûr olup, bütün âlimlerin ve evliyânın sevgisine, iltifâtına kavuşmuştur. Bu kasîdenin yazılmasına sebeb olan hâdise şöyle anlatılmaktadır:

"İmâm-ı Busayrî hazretlerine, ömrünün sonuna doğru felç hastalığı geldiğinden, bedeninin yarısı hareketsiz kaldı. Allahü teâlâya, hastalığına şifâ vermesi için Resûlullah'ı vesîle edip çok duâ eyledi. İnsanların en üstünü olan Peygamberimizi öven meşhûr kasîdesini hazırladı. Rüyâda Resûl-i ekreme okudu, çok beğendiler, hoşlarına gitti. Üzerlerinde bulunan mübârek hırkasını çıkarıp, İmâm-ı Busayrî'ye giydirdiler. Bedeninin felçli yerlerini mübârek eli ile sığadılar. Uyanınca, vücûdu sıhhate kavuşmuş idi. Ayrıca Peygamber efendimizin rüyâda giydirdiği hırka-i seâdet de üzerinde idi. Bunun için bu kasîdeye **Kasîde-i Bürde** denildi. Bürde; hırka, palto demektir. İmâm-ı Busayrî sevinerek sabah namazına giderken, yolda, Allahü teâlânın sevgili kullarından evliyâ bir zâta rastladı. O evliyâ zât, İmâma; "Ey Busayrî, kasîdeni dinlemek isterim." dedi. "Benim kasîdelerim çoktur. Hepsini herkes bilir." dedi. O zât; "Kimsenin bilmediği, bu gece Resûlullah'a okuduğunu istiyorum." deyince, bunu hiç kimseye söylemedim. Nereden anladın?" dedi. O zât da, İmâmın rüyâsını, olduğu gibi haber verdi.

O zamanın vezîri Behâeddîn bu kasîdeyi işitince, hepsini okutup saygı ile ayakta dinledi. Hastalara okununca iyi oldukları, okunan yerlerin derdlerden, belâlardan emin oldukları görüldü. Faydalanmak için inanmak ve hâlis niyetle okumak lâzımdır.

Kasîde-i Bürde, on kısımdır:

Birinci kısım, Resûlullah'a olan sevginin kıymetini bildirmektedir.

İkinci kısım, insanın nefsinin kötülüğünü anlatmaktadır.

Üçüncü kısım, Resûlullah'ı övmektedir.

Dördüncü kısım, Resûlullah'ın dünyâyı teşrîfini anlatmaktadır.

Beşinci kısım, Resûlullah'ın duâlarının hemen kabûl olduğunu bildirmektedir.

Altıncı kısım, bu kısımda Kur'ân-ı kerîm övülmektedir.

Yedinci kısım, Resûlullah'ın mîrâcındaki incelikleri bildirmektedir.

Sekizinci kısım, Resûlullah'ın cihâdlarını anlatmaktadır.

Dokuzuncu kısım, Allahü teâlâdan af ve magfiret ve Resûlullah'tan şefâat istemektedir.

Onuncu kısım, Resûlullah'ın derecesinin yüksekliğini bildirmektedir.

Bu kasîdeye, **El-Kevâkib-üd-Düriyye fî Medh-i Hayr-ül-Beriyye** ismi verilmesine rağmen manzûme, **Kasîde-i Bürde** ismiyle meşhûr olmuştur. Çeşitli dillerde doksandan fazla şerhleri olan **Kasîde-i Bürde**'ye, **Kasîde-i Bür'**e (Şifâ kasîdesi) diyenler de olmuştur. Eshâb-ı kirâmdan Ka'b bin Züheyr'in (r.anh) yazdığı ve Peygamber efendimize okuduğu **Bâned Suâd** (Sevgili uzaklaştı) diye başlayan kasîdeye de **Kasîde-i Bürde** denilmiştir.

KASÎDE-İ BÜRDE'DEN

Selem ağaçlarının bulunduğu yerdeki,
Peygamber dostlarını yâd mı ağlatan seni?

Medîne rüzgârı mı, söyle seni ağlatan?
Gece çakan şimşek mi yoksa İdem dağından?

Gözlerine ne oldu, dur dedikçe akmakta?

Kendine gel dedikçe, kalbin coşup yanmakta?

.....

Hazret-i Muhammed'in, kerem yağmurlarından,
Bir damla almak ister, bilcümle peygamberân.

Zâhirî ve bâtınî, rûhânî ve cismânî,
Varlıkların hepsinden O'dur Hakk'a sevgili.

Hudutsuzdur zâtının fazîlet ve kemâli,
Mümkün değil anlatmak, dil ile kemâlini.

Eğer Resûlullah'ın cümle mûcizeleri,
Büyüklüğünü dile getirebilse idi,

Mübârek isimleri anıldığı zamanda,
Hep çürümüş kemikler dirilirdi bir anda.

Tâkatımız üstünde, bize yük yüklemedi.
Baş ve göz üzeredir, emir ve nehiyleri.

Hakîkî değerini, anlatmaktan âciziz.
Bu yönüyle övmekten, yeğdir sükût etmemiz.

.....

Peygamber efendimiz, güneş gibidir bilin,
Ondan ziyâ bulmakta nücûm-ı resûllerin.

Allah O'nu ahlâkta, tezyîn edip yarattı.
Güzel huy, güler yüzle, bezemiştir zâtını.

Latîf yaratılmıştır gül ve çiçek misâli,
Parlak ve şereflidir, ayın on dördü gibi.

Himmetli ve gayretli o Nebî zaman kadar,
O'nun cömertliğinde, damladır okyanuslar.

Mübârek bedenini, kucaklayan toprağın,
Kokusu misk-ü anber gibi hoştur, inanın.

Ne mutlu o toprağı, koklayıp öpenlere,
O mübârek kokuyu sîneye çekenlere.

.....

Arab olan olmayan, bilcümle insanların,
Efendisidir hem de, yüzü suyudur cihânın.

Kötülüğü yasaklar, emreder iyiliği,
Bir ilâhî emirdir, emir ve nehiyleri.

O Server, Rabbimizin öyle bir kuludur ki,
Her tehlike ânında, umulur şefâati.

O öyle bir Resûl ki, Allah'a ibâdete,
Çağırır insanları, O'na uyun elbette.

Hiç kopmayan sağlam bir ipe yapışmış gibi,
Emniyette hisseder, rahat bulur kendini.

İlâhî izin ver de âl ve Eshâbına da,
Onlara tâbi olan, ehl-i takvâlara da.

Rahmet bulutlarının, akması dâim olsun,
Halîm ve kerîm kullar, rahmetine kavuşsun.

1) Fevât-ül-Vefeyât; c.3, s.456

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.432

3) El-A'lâm; c.6, s.138

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48. Baskı) s.1046

5) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.120, 130

6) Rehber Ansiklopedisi; c.3, s.154, c.9, s.329

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.143

BÜNDÂR BİN HÜSEYİN ŞİRÂZÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü'l-Hüseyin, adı Bündâr bin Hüseyin bin Muhammed bin Mahleb'dir. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Şiraz beldesinden olup, Errecan'da ikâmet etmiştir. Bündâr bin Hüseyin, usûl ve akâid ilminde de âlim idi. Ebû Bekr Şiblî'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Hakâik (hakîkatler), tasavvufî incelikler ilmi üzerinde çok meşhûr sözleri vardır. 964 (H.353) senesinde Errecan'da vefât etti. Cenâzesini Ebû Zerâ-i Taberî yıkadı.

Bündâr bin Hüseyin buyuruyor ki:

"Bid'at ehlinin sohbetlerinde bulunmak, Allahü teâlâdan uzaklaşmaya sebeb olur."

"Dostlarına, nereye gittiklerini ve ne iş yaptıklarını suâl etmek edebe aykırıdır."

"Dünyâ sevgisi bir kalbe girdiği zaman, o kalbi Allahü teâlâya ibâdet etmekten alıkoyar."

"Cennet için, nefsin arzu ettiği şeylerden uzaklaşmak gerekir."

"Ağlamanın çeşitleri vardır. Bâzı ağlamalar, önceden olmayan bir şeyin elde edilmesi sebebi ile sevinçtendir. Birisi de, eldeki bir şeyi kaybetme sebebi ile üzüntüdendir. Allahü teâlâ bir âyet-i kerîmede sevinçten ağlamak hakkında meâlen buyuruyor ki: **"Peygambere indirileni** (Kur'ân'ı) **dinledikleri zaman, hakkı anladıklarından ötürü gözlerinin yaşla dolup boşandığını görürsün. Onlar şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Îmân ettik, şimdi bizi şehâdet getirenlerle berâber yaz."** (Mâide sûresi: 83) Allahü teâlâ bir âyet-i kerîmede üzüntü sebebiyle ağlamak hakkında meâlen buyuruyor ki: **"Bir de o kimselere günah yoktur ki, kendilerini bindirip savaşa gönderesin diye sana geldiklerinde, onlara: "Sizi bindirecek bir hayvan bulamıyorum." demiştin. Bu uğurda sarf edecekleri şeyi bulamadıklarından dolayı kederlerinden gözleri yaş döke döke döndüler."** (Tevbe sûresi: 92)

"Allahü teâlâdan başka her şeyi terk etmeyen, O'na tam kavuşamaz."

Bündâr bin Hüseyin'e, tasavvuf ehli ile zâhirî ilimlerdeki âlim arasındaki fark sorulduğunda, şu cevâbı verdi: Sûfî, Allahü teâlâ tarafından nefsi temiz kılınmış ve seçilmiş bir kimsedir. Fakat zâhirî ilimlerdeki âlim, bunları elde etmeye çalışan, Rabbinin emirlerini bilen ve kendini haramlardan koruyandır. Sûfî kelimesi üç harften müteşekkildir. Her harfin üç mânâsı vardır. "Sad" harfi, sadâkat, sabır ve temizliğe delâlettir. "Vav" harfi, sevgi ve vefâya; "Fâ" harfi de, fakirliğe, bir şeyi kaybetmeğe ve yok olmaya delâlettir."

Bündâr bin Hüseyin'in söylediği bir şiir:

Zamânın belâ ve musîbetleri, beni terbiye etmiştir.

Nasîhat, ancak akıllı olan içindir.

Ben acıyı, tatlıyı, hepsini tattım.
Yiğidin hayâtı çilelidir.
Bütün çile ve nîmetlerden,
Olmuştur benim mutlaka nasîbim.

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.467
2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.384
3) Risâle-i Kuşeyrî; s.175
4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.103
5) Tabakât-uş-Şâfiiyye; c.3, s.224
6) Tebyîn-ü Kizb-il-Müfterî; s.179
7) Tabakât-ı Ensârî; s.422
8) Sefînet-ül-Evliyâ (Fârisi); s.152
9) Firdevs-ül-Mürşidiyye; s.260
10) Tabakât-ı Evliyâ; s.120
11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.3

C

CABBÂR DEDE;

Çukurova bölgesi velîlerinden. On altı ve on yedinci asırda yaşamıştır. Hayâtı hakkında fazla bilgi bulunmayan Cabbâr Dede, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin yoluna yâni Kâdiriyye tarîkatına mensûbtur. Türbesi, Adana'nın Yakapınar (Misis) bucağına bağlı Kütüklü köyü yakınlarındadır.

Halk arasında mütevâzî bir hayat yaşayan Cabbâr Dede, çevredeki aşîretlere İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhirette kurtuluşa ermeleri için çalıştı. Kendisine karşı çıkanlar olduğu gibi, sohbetlerine koşup ondan feyz alanlar da çoktu. Onu sevenler çocuklarına Cabbâr ismini koydular. Bu sebeple Adana bölgesinde Cabbâr ismi yaygındır. Onun birçok menkîbe ve kerâmeti dilden dile anlatılarak günümüze kadar gelmiştir.

Cabbâr Dede'nin hâl ve kerâmetleri meşhûr olmuş, ünü zamânın pâdişâhına kadar gitmişti. Sultan Dördüncü Murâd Han, Bağdât seferine giderken, Ceyhan Nehri üzerindeki târihî Misis Köprüsünü geçip Havrâniye köyüne geldiği zaman; "Bu yörede Cabbâr Dede diye meşhûr bir zât olduğunu işitiriz. Çağırın gelsin, kendisiyle görüşmek dileriz." dedi. Vazîfeliler gidip Sultanın emrini bildirdiler. Cabbâr Dede, Sultânın emrini alır almaz atına binerek huzûruna geldi. Allahü teâlânın kudretiyle kerâmet olarak orada bulunanlar, Cabbâr Dede'nin atının kaplan, elindeki kamçının da kara yılan olduğunu gördüler. O zamâna kadar Cabbâr Dede'nin üstünlüğünü kabûl etmeyenler ise, gördükleri bu kerâmet karşısında pişmân oldular. Sultan Dördüncü Murâd Han, Cabbâr Dede'ye;

"Bağdât'ın fethi bana müyesser olacak mı?" diye sordu. Cabbâr Dede cevâbında;

"Haşmetlü pâdişâhım! Havraniye köyünde Genç Osman isminde bir delikanlı vardır. Onu da götürürsen, Bağdât geri alınacaktır". Sultan Dördüncü Murâd Han, Genç Osman'ı sefere götürdü. Böylece Bağdât fetholundu.

Cabbâr Dede'nin büyüklüğünü anlayamayan, onun devlet adamları ve diğer insanlar yanındaki îtibârını çekemeyen bâzı kimseler; "Cabbâr Dede'nin koyunları ekinlerimizi

yiyerek zarar veriyor." diye, zamânın Misis Zaptiye Karakol Kumandanına şikâyet ettiler. Karakol kumandanı, iki zaptiye göndererek Cabbâr Dede'yi getirmelerini emretti. Zaptiyeler, Cabbâr Dede'nin dergâhına varıp, hakkında şikâyet olduğundan bahisle kumandanın kendisini istediğini bildirdiler. Cabbâr Dede, zaptiyelere güler yüz ve hoş bir edâyla;

"Evlatlarım! Siz gidin ben kısa zaman içinde geliyorum." dedi. Zaptiyeler onun yanından ayrıldıktan kısa bir zaman sonra Ceyhan Irmağının kenarına gitti. Seccâdesini ırmak üzerine atıp üstüne oturarak kısa bir zaman içinde karşı tarafta bulunan Zaptiye Karakoluna ulaştı. Köprüden geçerek gelen zaptiyeler, Cabbâr Dede'nin kendilerinden önce geldiğini görünce hayret edip, büyük bir velî olduğunu anladılar. Zaptiye Karakol Kumandanı, Cabbâr Dede'ye;

"Köylüler senden şikâyetçi. Koyunlarına köylünün ekinlerini yediriyormuşsun. Onlara zarar veriyormuşsun, aslı var mı?" dedi. Cabbâr Dede, Kumandana;

"İki asker gönder, koyunlarımı onların ekin tarlasına sürsünler. Eğer ekini yerlerse suçlu olduğumu kabûl edeceğim." dedi. Bunun üzerine kumandanın vazîfelendirdiği iki zaptiye, Cabbâr Dede'nin dergâhının yanına gitti. Koyunlarını o civârdaki köylülerin ekin tarlalarına sürdüler. Fakat hiç bir koyunun başkalarına âid olan bu tarlalardaki ekin ve otları yemediğini, Cabbâr Dede'ye âid olan tarla ve otlağa sürdükleri zaman ekin ve otları yediklerini gördüler. Tekrar karakola gelip olanları kumandanlarına anlattılar. Kumandan, Cabbâr Dede'nin iftirâya uğradığını hükmedip, köylüleri azarladı. Câhil köylülerin bu hareketlerine üzülen Cabbâr Dede, köylülere hitâben;

"Mahsülünüz bol olsun, fakat bereketi olmasın." diye duâ etti.

İlk zamanlar Cabbâr Dede'nin büyüklüğünü takdir edemeyen köylüler ve diğer insanlar, durumu anlayınca onun sohbetlerine koşup, feyzinden istifâde ettiler. Pekçok gayr-i müslimin hidâyete erip müslüman olmasına vesîle olan Cabbâr Dede'nin dergâhı, gelip gidenlerle doldu taştı. Dergâhının bitişiğinde bir mescid yaptırdı. Vefât ettiği zaman mescidin bitişiğindeki kubbeli türbeye defnedildi. Adana ilinin merkez ilçesine bağlı Yakapınar (Misis) bucağının Kütüklü köyüne varmadan bir kilometre kadar sol tarafta bulunan türbesinin etrâfında en az dört-beş asırlık meşe ağaçları ve bu ağaçlar arasında da eski mezarlar bulunmaktadır. Bölge halkı, Cabbâr Dede'nin türbesini ziyâret etmekte, onu vesîle ederek Allahü teâlâya duâ edip murâdlarına ermektedirler.

Cabbâr Dede'nin hayâtı boyunca birçok hâl ve kerâmetleri görüldüğü gibi, vefât ettikten sonra da görülmüştür. Bir Ermeni, Cabbâr Dede'nin türbesinin karşısından yüklü olan kağnı arabasıyla gidiyordu. Kağnısı çamura saplandı. Bir hayli uğraşmasına rağmen çabaları boşa çıktı ve bir türlü kurtaramadı. Kendi kendine;

"Müslümanlar darda kaldıkları zaman; "Yetiş yâ Abdülkâdir Geylânî!" diyorlar. Bir de ben çağırayım." dedi ve; "Yetiş yâ Abdülkâdir Geylânî!" diye seslendi. Bu sırada Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin rûhâniyeti tecessüm ederek Ermeniyi ve kağnısını bataklıktan kurtardı. Ermeniye yönelerek; "Bizi Bağdât'tan buraya kadar yoracağına, işte şu karşıda Cabbâr Dede var. Çağırsan hemen yetişir, sizi kurtarırdı." buyurdu. Zaman zaman darda kalanların imdâdına yetişen Cabbâr Dede'nin türbesinin üzerine büyük bir nûr indiği ve geceleri türbesinde Kur'ân-ı kerîm okunduğu nakledilmektedir.

1) Çukurova Evliyâları

CÂBİR BİN ZEYD;

Tâbiînden yâni Peygamber efendimizin Eshâb-ı kirâmını gören büyüklerden ve evliyâdan. Hadîs ve fıkıh âlimidir. İsmi,Câbir bin Zeyd el-Ezdî el-Basrî'dir. Künyesi, Ebü'ş-Şa'sâ el-Cevzî'dir. Aslen Ummanlı olup, Basra'da yaşamıştır. Doğum ve vefât târihleri

bilinmemektedir.

Tâbiînin ileri gelenlerinden olan Câbir bin Zeyd, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, İbn-i Amr, İbn-i Zübeyr, Hakem bin Amr, Muâviye bin Ebî Süfyân, İkrime (radıyallahü anhüm) gibi pekçok Sahâbîden hadîs-i şerîf dinledi. Tâbiîn arasında ilmiyle ve zühdü yâni dünyâdan uzaklaşmasıyla meşhûr oldu. Ondan da Katâde, Amr bin Dînâr, Ya'lâ bin Müslim, Eyyûb-i Sahtiyânî, Amr bin Herem ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet edip, ilim öğrendiler.

Eshâb-ı kirâmdan Abdullah bin Abbâs'a bir mesele soruldu. Soru soran kişiye; "Câbir bin Zeyd aranızdayken bana soru mu soruyorsunuz? Bana soru sormanıza lüzûm yok. Ona sorun." buyurarak, Câbir bin Zeyd'in ilmî üstünlüğünü açıkladı. Eshâb-ı kirâmdan bâzıları ve Tâbiîn'den olan pekçok kimse, Câbir bin Zeyd'in sika, güvenilir bir râvî olduğunu söylediler. İbn-i Muîn ve Ebû Zûr'a bunlardandır.

İclî: "Câbir bin Zeyd, Tâbiîndendir ve sikadır. Buhârî târihinde Câbir bin Zeyd'den rivâyetle; "İbn-i Ömer ile görüştüm. Bana; "Yâ Câbir muhakkak ki sen, Basra'nın fıkıh âlimlerindensin." dedi. İbn-i Hibbân; "Câbir, sika râvilerden olup, fakîh idi. Enes bin Mâlik ile aynı gün vefât etti. O gün Cumâ idi. O, Allahü teâlânın kitâbını en iyi bilenlerden idi." demiştir. "Haricîlerin bir kolu olan ibâdiyye mezhebinden idi." diyenler var ise de bu doğru değildir. Fakat bu sözlerin yayılması üzerine Haccâc, onu Umman'a sürdü. Bir müddet sonra tekrar Basra'ya döndü. Dâvûd bin Ebî Hind, Uzrâ'dan rivâyet ederek dedi ki: Câbir bin Zeyd'in yanına girdim; "İşte şunlar ibâdiyye fırkasındandırlar ve seni kendilerinden sayıyorlar." dedim. Câbir bana; "Böyle birşeyden Allahü teâlâya sığınırım." diye cevap verdi.

Vefâtına çok yakın, ölüm döşeğinde yatarken kendisine bir isteği, arzusu olup olmadığı sorulduğunda; Hasan-ı Basrî hazretlerini görmek istediğini söylemiştir. Hasan-ı Basrî geldiği zaman; "Ey kardeşlerim! İşte bu saatte ben sizden ayrılıyorum. Ya Cennet'e veya Cehennem'e gideceğim." dedi ve ondan mânevî yardım istedi.

İbn-i Ömer bir gün tavaf sırasında Câbir bin Zeyd'e rastladı ve ona; "Sen Basra fukahâsındansın. Elbette senden fetvâ isterler. Delilin Kur'ân-ı kerîm ve Sünnet-i Resûl olmadıkça fetvâ vermeyesin. Eğer böyle yapmazsan hem kendin helâk olur hem de başkalarını helâk edersin." dedi. Câbir bin Zeyd daha önceden olduğu gibi bundan sonra da Kur'ân-ı kerîm ve Sünnet-i Resûlullah'a çok daha sıkı yapışmağa başladı. Çok cömerd olup kendisine hediye edilen şeylerin hepsini dağıtırdı.

Câbir bin Zeyd bir gün Mâlik bin Dinâr'ı ziyârete gitti. Namaz vakti gelince Mâlik bin Dinâr onu imâmete geçirmek istedi. Câbir bin Zeyd imâmete geçmek istemedi ve; "Ev sâhibi imâm olmaya daha lâyıktır" buyurdu.

Câbir bin Zeyd üç şeyde pazarlık etmezdi: Birincisi, Mekke-i mükerremede kirâ ücretinde, ikincisi âzâd etmek için satın aldığı kölede ve üçüncüsü kurban edeceği hayvanda. Câbir bin Zeyd hazretleri Cumâ namazı için mescide gelince ellerini açar ve; "Yâ Rabbî ben bugün sana (kavuşmağı) isteyenlerin en çok isteyeni, sana yaklaşanların en yaklaşanı, sana duâ eden ve seni isteyenlerin en başarılısı (duâsı ençok kabûl olanı) eyle." diye duâ ederdi.

Hammâd bin Zeyd Amr bin Dinâr Câbir bin Zeyd'den, o da İbn-i Abbâs'tan Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) **"Kim bana salevât okumayı terk ederse, Cennet yolunu bulamaz."**

"Neseb yolu ile evlenilmesi haram olanlar süt kardeşliği yoluyla da haramdır." buyurduğunu rivâyet etmişlerdir.

NE İYİ YAPIYORSUN

Haccac bin Ebî Uyeyne anlatıyor: Câbir bin Zeyd bir gün bizim namazgâhımıza geldi ve ayağında

deriden eskimiş iki ayakkabı vardı. Buyurdu ki:

"Ömrümün altmış yılı bunlarla geçti, ömrümün geçtiği bu iki ayakkabıyı hayır, iyilik ve Allahü teâlâya kulluk ile geçirdiğim zamanlar dışında kalan şeylerden çok daha severim."

Mâlik bin Dinâr buyuruyor ki: Bir gün ben İslâm ilimlerinden bir şey yazarken Câbir yanıma çıkageldi. Ona; "Bu sanatımı nasıl buluyorsun ey Ebü'ş-Şa'şâ!" dedim. "Evet, sanat senin sanatındır. Allahü teâlânın kitabındaki hükümleri insanlara bildirmekle ne iyi yapıyorsun. Bir yapraktan diğer yaprağa, bir kelimeden diğer kelimeye ve bir âyetten diğer bir âyete. Senin bu yaptığında hiç uygunsuz birşey yoktur." dedi.

İbn-i Sîrîn; "Câfer bin Zeyd dünyâyı ve parayı sevmekten kurtulmuştu. Yâni dünyâya ve paraya hiç kıymet vermezdi." buyurmuştur. Buyurdu ki: "Farz olan haccı yaptıktan sonra bir fakire veya yetime az bir şey sadaka vermeyi, nâfile hac olan umre yapmaktan daha çok severim."

1) El-A'lâm; c.2, s.104

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.72

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.2, s.38

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.85

5) Tehzîb-ül-Esmâ ve'l-Lüga; c.1, s.141

CÂFER BİN ABDÜRRAHÎM KİLÂÎ;

Âlim ve velîlerden. İsmi, Câfer bin Abdürrahîm el-Mehâî el-Kilâî, künyesi Ebû Abdullah'tır. Yemen'de Cünd şehri yakınlarında bir köyde doğdu. 1067 (H.460) senesi Cünd şehrinde vefât etti.

Câfer el-Kilâî, âlim bir zât olarak yetişti. Fıkıh ilminde üstün bir dereceye yükseldi. Âlim olduğu kadar âbid, çok ibâdet eden ve zâhid, dünyâya gönül bağlamayan bir zât idi. Salâhı, iyi hâlleri ve verâsı, haram ve şüphelilerden kaçması ile meşhurdur. Bir çok kimse yanında yetişip âlim oldu. Ebû İshak Sarzefî bunlardan biri olup, ferâiz (İslâm mîras hukûku) ilmine dâir olan **Kâfî** kitabının yazarıdır.

Câfer el-Kilâî, Cünd şehri yakınlarında bir köyde ikâmet ederdi. Bâzı kerâmetleri görüldü. Âlimleri seven ve iyi bir kişi olan Cünd vâlisi bir gün Câfer Kilâî'ye haber gönderip insanlara ilim ve irfânıyla, fetvâlarıyla yol göstermesini ricâ etti. Câfer Kilâî bunun üzerine vâliye bâzı şartlar ileri sürdü. Kendisine hâkimlik teklif etmemesini ve evine dâvet etmemesini bildirdi. Vâli bunları kabûl edince Câfer Kilâî Cünd'e gelip yerleşti ve insanlara ilim öğretmeye başladı.

Bir zaman sonra Süleyhî adında biri şehre vâli tâyin edildi. Süleyhî şehre gelince burada en büyük âlimin kim olduğunu sordu. Ona; "Burada en büyük âlim Ebû Abdullah Câfer'dir." dediler ve herkesin ona mürâcaat ettiğini bildirdiler. Vâli, Câfer Kilâî'yi çağırtıp; "Bu şehrin kâdısı, hâkimi sen olacaksın." dedi. Ebû Abdullah Câfer; "Ben bu vazîfeye lâyık değilim ve o vazîfe de bana uygun bir iş değildir." diyerek kabûl etmedi. Teklifini kabûl etmemesi, vâli Süleyhî'yi kızdırdı. Ebû Abdullah Câfer de oradan ayrılıp köyünün yolunu tuttu. Çok geçmeden Süleyhî, Ebû Abdullah Câfer'in nereye gittiğini öğrenip adamlarıyla peşine düştü. Yolda yetişip ona hücum ettiler, kılıçlarıyla vurdular. Allahü teâlânın hikmeti kılıçları kesmedi. Lâkin onlar bunun farkına varmadılar. Ebû Abdullah Câfer bu darbelerden bayıldı. Süleyhî ve adamları öldü zannedip geri döndüler. Oradan geçmekte olan birisi Ebû Abdullah Câfer hazretlerini tanıyıp köyüne götürdü. Başına gelenden sordular. O da başından geçenleri anlattı ve; "O sırada Yâsîn-i şerîf sûresini okuyordum. Vurdukları kılıçlar hiç bir yerimi kesmedi." buyurdu. Daha sonra durumunu Süleyhî'ye haber verdiler. Süleyhî yaptıklarından

pişman olup af diledi ve Ebû Abdullah Câfer hazretlerine hürmet etmeye başladı.

Ebû Abdullah Kilâî'nin; **El-Câmî** ve **Et-Takrîb** adlı eserleri vardır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.3, s.140

2) Tabakât-ül-Havâs; s.46

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.380

CÂFER BİN AHMED ES-SERRÂC;

Bağdât velîlerinden olup, on birinci yüzyılda yetişen hadîs, fıkıh âlimi. İsmi Câfer bin Ahmed bin Hüseyin, künyesi Ebû Muhammed'dir. Es-Serrâc ve el-Kârî lakablarıyla meşhûr olmuştur. Bağdâdî nisbesiyle de bilinir. 1026 (H.417) senesinde Bağdat'ta doğdu, 1106 (H.500) senesinde Bağdât'ta vefât etti. Kabri, Bâb-ı Ebrûz denilen yerdedir.

Câfer bin Ahmed es-Serrâc küçük yaşından îtibâren ilim tahsîline yönelip Bağdâd'ın meşhûr âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Kırâat yâni Kur'ân-ı kerîmi usûlüne göre okuma ilmini, sarf, nahiv ve lügat ilimlerini öğrendi. Bu ilimlerde yetişip yüksek dereceye ulaştıktan sonra Mısır, Şam, Trablus ve Mekke gibi beldelere giderek pekçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Hanbelî fıkhını öğrenip fıkıhta da yüksek âlim oldu. Gittiği yerlerde velîlerin sohbetlerinde bulunup mânevî feyz ve tasavvuf yolundan nisbet aldı. Onun ilim öğrendiği ve hadîs-i şerîf dinlediği âlimlerin başında; Ebû Ali bin Şâzân, Ebü'l-Kâsım bin Şâhin, el-Kazvînî, İbn-i Gîylâ el-Hilâl, El-Bermekî ve benzerleri gelmektedir.

İlim ve mârifette yüksek dereceye ulaştıktan sonra Bağdât'a dönüp ilim okuttu. Ondan Ebî Tâhir es-Silefî ve başka kimseler ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. İlim meclislerinde ve sohbetlerinde İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatıp insanların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmalarına gayret etti.

Tatlı sohbetleri esnâsında evliyâ zâtların hayatlarını ve menkîbelerini anlatarak müminlerin onları örnek almalarına gayret ederdi. Bir sohbetinde buyurdu ki:

İnsanlar o velîlerin büyüklüğünü anlamıyorlar. Onlara câhil diyorlar. Allahü teâlâ mazlûm olan o büyüklerin yardımcısıdır. Onlar akıl sâhibi, ileriyi gören kimselerdir. Naîm cennetlerini bu büyük zâtlar dolduracaklardır. Orada nûrdan kürsüler üzerine oturacaklar, kendilerine sayısız nîmetler verilecektir. Cennet'te "Feyyân" adında bir nehir vardır. Orada âlimler ve velîler, Muhammed aleyhisselâmın etrâfında toplanacaklardır. İslâm âlimleri ve velîler, Muhammed aleyhisselâmın vârisleridir."

Bir başka sohbetinde de Sehl bin Abdullah-ı Tüstürî hazretlerinin şöyle naklettiğini buyurdu:

"Bir gün bir arâziye çıkmıştım. İçim gâyet rahat ve huzurlu idi. Bu sırada kalbimde Allahü teâlâya bir yakınlık hissettim. Namaz vakti de gelmiş, abdest almak istemiştim. Küçüklüğümden beri, her namaz vaktinde abdestimi tâzelerdim. Bu, benim âdetim olmuştu. Ancak, su bulamadığım için üzüntülü idim. Bu sırada, iki ayağı üzerine kalkmış yürüyen bir ayı gördüm. Onu önce, mesâfe uzak olduğu için elinde yeşil bir testi bulunan bir insan zannettim. Fakat yanıma yaklaşıp testiyi yere koyunca, onun insan olmadığını gördüm. Kendi kendime; "Bu testi ve bu su nereden böyle?" diye düşündüm. Bunun üzerine ayı konuşmaya başladı ve:

"Ey Sehl! Biz, vahşî hayvanlardan bir grubuz. Allahü teâlâya olan tevekkülümüz ve sevgimiz sebebiyle, kendimizi Allahü teâlânın rızâsına adadık. Arkadaşımızla, bir mesele hakkında konuşurken âniden;

"Dikkat ediniz! Sehl bin Abdullah abdest için su istiyor." diye bir ses işittik. Bu testi bana

verildi. Yanımda iki tâne de melek var. Sana yaklaşınca, onlar, suyu havadan bu testiye döktüler. Ben suyun sesini bile işittim." dedi. Bu sözleri ondan duyunca bayıldım. Ayıldığım zaman, testi yine yerinde duruyordu. Fakat ayı ortada yoktu. Nereye gittiğini de bilmiyordum. Fakat "Ayıyı niçin konuşturmadım." diye çok pişmân oldum. Sonra testinin suyu ile abdest aldım. Abdest aldıktan sonra ondan su içmek istedim. O sırada vâdiden;

"Ey Sehl! Daha senin bu testiden su içme zamânın gelmedi!" diye bir ses işitince, testiyi bıraktım. Bir de ne göreyim, testi hareket edip gitti. Onun da nereye gittiğini bilmiyorum."

Sehl bin Abdullah-ı Tüstürî devâm ederek şöyle buyurdu; "İnsanlar üç sınıftır: Bir kısmı, Allahü teâlânın sevgi ve muhabbeti ile doludurlar, bunlar keramet ehlidirler. Bir kısmı, tövbe edip, niçin hatâ ve isyânda bulunduklarının pişmanlığı içerisindedirler. Bunlar Allahü teâlânın affını ümid ederler. Diğer bir kısmı da, gaflete dalıp, şehvetlerinin peşinde koşarlar ki, bunlar da cezâlarını beklerler."

Câfer bin Ahmed es-Serrâc, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin hallerini ve sözlerini anlatırken de şöyle buyurdu:

Zünnûn-i Mısrî; "Bir gün erken bir vakitte Abdullah bin Mâlik'in kabrine gitti. Kabristanda yüzü örtülü bir kişi gördü. Biraz sonra o şahsın Sa'dûn olduğunu fark etti. Ona; "Ey Sa'dûn, gel birlikte şu bedenlerimiz için ağlayalım." dedi. Sa'dûn, Zünnûn-i Mısrî'ye; "Allahü teâlânın huzûruna nasıl ve ne yüzle gideceğimize ağlamak, bedenlerimiz için ağlamaktan daha lâyıktır. Keşke bu bedenler kabirde kendi hâline çürümeye bırakılsaydı da, hesap vermek için diriltilmeseydi. Eğer sen Cehennem'e girersen, başkasının Cennet'e girmesi sana fayda vermeyecektir. Eğer Cennet'e girersen, başkasının Cehenneme girmesi de sana bir zarar temin etmeyecektir. Ey Zünnûn! Kıyâmet günü amel defterleri açıldığı zaman, O'na nasıl cevap vereceğiz! O bunu söylerken; "Yardım et yâ Rabbî;" diye bağırdı. Bu sözleri işiten Zünnûn-i Mısrî bayılıp yere düştü. Ayıldığı zaman Sa'dûn'un elbisesinin kolu ile kendi yüzünü sildiğini fark etti.

Zünnûn-i Mısrî, Allahü teâlânın sevgisiyle dolu olanları şöyle anlattı: "Onlara, Allahü teâlânın sevgisi içirilmiştir. Kalplerindeki nefsin arzu ve istekleri, günahların kötü âkıbetlerinin korkusu ile ölmüştür. Âhiretteki çeşit çeşit, bitmez tükenmez nîmetleri kaybetme korkusu, onlara bu dünyânın geçici zevk ve lezzetlerini unutturmuştur. Onlar kalplerini, her türlü riyâ, gösteriş, hased, kin gibi mânevî kirlerden temizlemişlerdir. Onların kalbleri, Allahü teâlânın rızâsına kavuşma gayretindedir."

Kırâat, hadîs ve fıkıh ilimlerindeki yüksek derecesi yanında edebî sanatlarda da yüksek bir şâir olan Câfer bin Ahmed es-Serrâc birçok kıymetli eser yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır:

1) Meşâriu'l-Uşşak: Bu eserinde Allahü teâlânın sevgili kulları olan evliyânın hallerini ve kerâmetlerini anlatmıştır.

2) Zühdü's-Sevdân. 3) Kitâbü'l-Mebde'. 4) Kitâbü Menâsiki'l-Hac. 5) Kitâbü't-Tenbîh li-Ebî İshâk eş-Şirâzî.

Ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve insanlara İslâmiyeti anlatmakla geçiren Câfer bin Ahmed es-Serrâc, 1106 (H.500) senesi Safer ayının yirmi birinci pazar günü vefât etti. Sevenleri ve talebeleri tarafından Bâb-ı Ebrûz denilen yerde defnedildi.

1) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.3, s.131

2) Vefeyâtü'l-A'yan; c.1, s.112

3) Buğyetü'l-Vuât; c.1, s.485

4) Tabakât-ı Hanâbile Zeyli; c.1, s.123

5) Şezerâtü'z-Zeheb; c.3, s.411

6) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.168

7) Brockelman Sup-1, s.594

8) Keşfü'z-Zünûn; c.1, s.492, c.2, s.957, 1073, 1833

CÂFER EFENDİ

On yedinci asırda Erzurum'da yaşadı. Âlim, fâdıl, cömert ve iyilik sever bir zât idi. Herkese İslâmiyeti anlatır, nasihat ederdi. 1650 yılında vefât ederek kendi yaptırdığı Câferiye Câmii bahçesine defnedildi. Kabri, bölge halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

CÂFER-İ HULDÎ;

Bağdât'ın büyük velîlerinden. İsmi Câfer olup, babasınınki Muhammed'dir. Künyesi, Ebû Muhammed el-Havvâs'dır. El-Huldî diye tanınır. Doğumu, yetişmesi ve vefâtı Bağdât'ta olmuştur. 867 (H.253) senesinde doğdu. 959 (H.348) de vefât etti. Kabri Şünûziyye'de, Sırrî-yi Sekatî ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin kabirlerinin yanındadır.

Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebelerinin en büyüklerindendir. Ayrıca, Ebü'l-Hüseyin Nûrî, Ruveym, Semnûn, Ebû Muhammed Cerîrî, İbrâhim Havvâs, Ali bin Abdülazîz, el-Begâvî, Ömer bin Hafs es-Sedûsî, Fadl binCâbir es-Sekâtî, Muhammed bin Mesrûk et-Tûsî, Muhammed bin Yûsuf et-Turkî ve başka birçok büyük zâtlarla görüşüp sohbet etti ve kendilerinden ilim öğrendi. İlim öğrenmek için pekçok seyâhate çıktı. Kûfe, Mekke, Medîne veMısır'a gitti. Oralarda bulunan büyük âlimlerle görüştü ve onlardan ilim öğrendi. Fıkıh ve hadîs ilminde de söz sâhibi oldu. Sonra Bağdât'a dönüp yerleşti ve ilim öğretti. Kendisinden de, Ebü'l-HasanDâre Kutnî, Ebû Ömer bin Hayve, Ebû Hafs bin Şâhîn, Ebü'l-Abbâs Nihâvendî ve başka zâtlar rivâyetlerde bulundular.

Haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, dünyâya meyletmezdi. Hasır dokuyarak geçimini temin ederdi. Tasavvuf büyükleri arasında zamânın en önde gelenlerinden (en büyüklerinden) olup, kerâmetler ve fazîletler sâhibi, emîn, sâdık ve sika, güvenilir bir zât idi. Tasavvufun inceliklerini ve bu yolun büyüklerinin hayat ve menkıbelerini çok iyi bilirdi. Bu yolun büyüklerinden bir çoğunu hâfızasında tutar; "Yanımda, tasavvufu ve tasavvuf büyüklerini anlatan yüz otuz tane kitap var." buyururdu. Diğer bütün ilimlerde de söz sâhibi olup, ince hakîkatlere vâkıf idi. Çok ibâdet ederdi. Altmış defâ hacca gittiği rivâyet edilmektedir.

Câfer-i Huldî, hâlini gizler, husûsî hâllerini, başkalarına nisbet ederek, menkıbe şeklinde herhangi bir zâtın başından geçmiş bir hâdise gibi anlatırdı. Bir gün şöyle anlattı: "Evliyâdan birisi Harem-i şerîfte bulunuyordu. Bir ara çok acıktı. Hicr-i İsmâil denilen yere gelip duâ etti. Allahü teâlânın bir ihsânı olarak, o anda, yemek hazır oldu. O yemeği yeyip, Allahü teâlâya şükretti. Bu "Birisi" diye, menkıbe gibi anlattığı hâdise, aslında kendi başından geçmişti. O ise kendini gizliyordu.

Câfer bin Muhammed Huldî tasavvuf yoluna girdiği ilk zamanlarında bir gün, kaylûle uykusuna yatmıştı. Rüyâda kendisine; "Yâ Câfer! Kalk! Falan yere git. Orada acâib bir şey göreceksin." dendi. Uyandığında hemen işâret edilen yere gidip bakınca, bir sandık gördü. Sandığı açtı. İçinde bir kitap vardı. Kitapta, altı binden ziyâde evliyânın isimleri, hâl tercümeleri ve menkıbeleri yazılıydı. Her gün oraya gidip, o kitaptan bir mikdar okuyordu. Nihâyet kitap bitti. Ertesi gün, kitabı tekrar baştan okuyabilmek için gittiğinde, kitabın ve sandığın orada bulunmadığını gördü. Çok üzüldü. Lâkin geri döndüğünde, okuduklarının hiçbirisini unutmadığını, hepsinin hâfızasında kaldığını anladı. Bundan sonra, tasavvuf yolunda ilerlemek ona kolay geldi, yüksek derecelere, büyük makam ve hâllere kavuştu.

Bir gün kendisine bir kimse gelip, "Yâ Câfer! İnsanlar bir ihtiyaçları için sana mürâcaat ettikleri zaman, beni hatırla! Beni vesîle ederek Allahü teâlâya duâ et. Allahü teâlânın izni ile onların ihtiyaçları görülür." dedi ve kayboldu. Bu kimsenin kim olduğunu anlayamadı. Ama ondan sonra, kendisine gelen ihtiyaç sâhipleri için, o zâtın hürmetine Allahü teâlâyâ duâ etti. Allahü teâlânın izni ile her müşkül halloldu.

Câfer-i Huldî kendisine sorulan suâllere, velîlere has bir üslûb ile, çok güzel cevap veren, derecesi yüksek bir zât, iyilikler ve fazîletler kaynağı idi.

Câfer-i Huldî buyurdu ki:

"Tevekkül, bir şeyin olması ile, olmaması arasında fark gözetmemektir."

"Allahü teâlâ, günah işlemekten kurtardığı kulunu malsız olarak zengin yapmış, aşîretsiz olarak aziz ve şerefli kılmış, kimsesi olmadığı halde onu arkadaş eylemiştir."

"İntikam alıp da sonunda pişman olmaktansa, affedip de pişman olmak benim için daha sevimlidir."

"Dünyâ ve âhirette iyilik, sabır ile ele geçer."

"Fütüvvet, nefsini aşağı tutup, müslümanlara hürmeti büyük bilmektir."

"Akıl, insanı helâk edici yerlerden uzak tutan şeydir."

"Allahü teâlâya âşık olanlar, insanı O'ndan uzaklaştıran her şeyden uzak olup, alâkalarını keserler."

"Kendine lâzım olan ilimleri öğrenmeli ve bu ilimlerle amel etmeyi de ihmal etmemelidir."

"İlim, Allahü teâlâyı tanımaya ve O'na itâat etmeye vesîle olduğu için, ilim öğrenmek büyük ibâdettir."

"Yediği yemeği, Allahü teâlâya ibâdet etmek ve O'nun dînine hizmet etmek niyeti ile yemeyen kimse, şu üç zarara birden yakalanmıştır. 1. Yemek yerken geçen zamânı zâyi etti, 2. İçinde bulunduğu vakti zâyi etmeye devam ediyor, 3. Gelecek zamânı karşılamak fırsatını kaçırdı."

"Sâlihlerle sohbette berâber olup, onlarla sohbet ediniz. Onlar, dünyâ hazîneleridir. Onlarla berâber olmak, ebedî saâdetin anahtarıdır."

"Allahü teâlâya itâatte tam kul ol ki, mahlûklar karşısında tam hür olasın. Allahü teâlâya ibâdet eden kimseye, mahlûklar itâat ve hizmet ederler."

Ebû Muhammed Huldî, Hocası hazret-i Cüneyd-i Bağdâdî'nin şu sözünü tekrâr ederdi: "Bir kimse, yaptığı ibâdetlerini ihlâs ile yaparsa, Allahü teâlâ o kimseye, boş hâllerden, lüzumsuz heveslerden halâs olmak, kurtulmak nîmetini, râhatını ihsân eder."

PİŞMİŞ TAVUK

Ebü'l-Hasan Hamza Hemedânî isminde birisi, bir akşam Câfer-i Huldî'nin yanına geldi. Gelmeden önce de, evinde, tandırda bir tavuk kızarttırmıştı. Akşam yemeğini evinde çocuklarıyla berâber yiyecekti. Câfer-i Huldî'nin yanına gelip bir müddet sonra gitmek için izin istedi. Câfer-i Huldî; "Bu akşam burada kal." buyurdu. O kimse, bu akşam burada kalırsam, sabah namazına kadar ayrılamam. Çocuklar da ben gitmeden yemek yemezler ve aç kalırlar diye düşünüp; "Müsâade ederseniz gideyim." dedi. Câfer-i Huldî; "Hayır bu akşam burada kalacaksın." buyurdu. Gelen kimse; "Mühim işim vardır, gideyim." deyince, Câfer-i Huldî; "Sen bilirsin." buyurdu. O kimse evine gelip, hizmetçisine kızarmış tavuğu getirmesini söyledi. Hizmetçi gidip, pişmiş tavuğu getirirken ayağı takılıp, yemek kabı elinden düştü. Yemek kabı kırılıp yemeğin suyu döküldü. Pişmiş tavuk da yola düştü. Ebü'l-Hasan hizmetçisine; "Hiç olmazsa pişmiş tavuğu getir, temizleyip yeriz." dedi. Hizmetçi

giderken, oradan geçmekte olan bir köpek, tavuğu kapıp gitti. Ebü'l-Hasan Hamza; "Her şeyi kaçırdık. Bâri, üstâdın sohbetini kaçırmıyalım." deyip, Câfer-i Huldî'nin yanına geldi. Üstâd kendisini görünce buyurdu ki: "Evliyânın kalplerine bir parça gönül vermeyenin ve söz dinlemeyenin tavuğunu, Allahü teâlâ köpeklere verir." Ebü'l-Hasan, bunu duyunca hatâsını anladı ve tövbe etti.

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.434

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.381

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.118

4) Nefehât-ül-Üns; s.212

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.167

6) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.180

7) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.237

8) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.378

9) Mir'ât-ül-Cinân; c.2, s.342

10) Sıfat-üs-Safve; c.2, s.264

11) El-A'lâm; c.2, s.128

12) Târih-i Bağdâd; c.7, s.226

13) Firdevs-ül-Mürşidiyye; s.93

14) Sefînet-ül-Evliyâ; s.151

15) Hazînet-ül-Asfiyâ c.2, s.200

CÂFER HUZÂ;

Onuncu yüzyılda yaşamış evliyâdan. İsmi Câfer, künyesi Ebû Muhammed'dir. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 952 (H.341) senesinde Şîrâz'da vefât etti. Kabri Şîrâz'dadır.

İran-Irak taraflarında yaşamış olan Câfer Huzâ, zamânının usûlüne göre bir çok âlimden ders aldı. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin ve onun asrında yaşamış velîlerin sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf yolunda ilerledi. Zamânında yaşayan âlim ve velîler onun ilim ve mârifetteki üstünlüğünü kabûl ettiler. İmâm-ı Şiblî hazretleri onun üstün hâllerini ve menkıbelerini anlatırdı. Bendâr bin Hüseyin de onun üstünlüğü hakkında; "Hal ve yaşayışta Câfer Huzâ'dan daha yüksek kimse görmedim." derdi.

Câfer Huzâ güzel ahlâk sâhibi olup, dünyâya meyletmezdi. Türlü nîmetler içinde bulunduğu hâlde, Allahü teâlâyı anmaktan bir an geri kalmazdı. Hattâ onu nîmetler içinde görenler hâl sâhibi bir velî olduğuna ihtimâl vermezlerdi. Bir gün Müemmil-i Hasas, Ebû Abdullah Hanîf'e dedi ki: "Yürü git. Câfer Huzâ ne hâldedir bir öğren."Ebû Abdullah Hanîf gidip Câfer'i buldu. O, bir halı üzerinde oturmuş, etrâfı yastıklarla döşenmiş, sırtında Şîraz kumaşından elbise, başında takkesi olduğu halde güzel bir saraydaydı. Ebû Abdullah Hanîf içeri girip selâm verdi. Onun selâmına cevap veren Câfer Huzâ, hâlini hâtırını sordu. Biraz sonra mutfak vazîfelisi içeriye üzerinde türlü yiyecekler olan bir sini getirdi. Ebû Abdullah Hanîf gitmek üzere müsâde istedi. Câfer Huzâ; "Oturun birlikte yemek yiyelim." dedi. Ebû Abdullah Hanîf oruçlu olduğunu bildirerek yanından ayrıldı. Müemmil'in yanına gidince ona; "Câfer ne hâldedir?" diye sordu. Ebû Abdullah Hanîf gördüklerini anlattı. Câfer Huzâ'nın böyle hâl içerisinde bulunacağına ihtimâl vermeyen Müemmil; "Yâ Rabbî! Bize selâmet ve âfiyet ver." diyerek hayretini belirtti.

Bir müddet sonra Müemmil, Ebû Abdullah Hanîf'i tekrar Câfer Huzâ'nın durumunu sormak üzere gönderdi. Ebû Abdullah Hanîf gidip Câfer Huzâ'yı sordu. Orada bulunanlar; "Câfer şu evdedir. Üç gündür ne bir lokma yemek yemiştir, ne de bir yudum su içmiştir." dediler. Ebû Abdullah, Câfer'in bulunduğu odaya girdi. Yüzünü yerlere sürüyor gördü, üzerinde de eski elbiseler vardı. Selâm verince, Câfer Huzâ yüzünü yerden kaldırdı ve selâmına cevap verdi. Yüzünü koyduğu yer göz yaşlarıyla ıslanmıştı. Ebû Abdullah Hanîf; "Ey Câfer! Bu ne hâldir?" diye sorunca; "Ey Abdullah! Hâlimi görüyorsun işte." dedi. Ebû Abdullah yumuşaklıkla muâmele edip, onu kaldırdı. Ona ev halkının hazırladığı yiyeceklerden az bir şey yedirebildi. Müemmil'in yanına dönüp gördüklerini anlattı. Müemmil; "İşte Câfer Huzâ'nın asıl hâli ortaya çıktı. Eğer o nîmetlere kıymet vermiş olsa böyle olmazdı." dedi.

Câfer Huzâ'nın vefâtına yakın, yanına sûfî, derviş elbisesi giymiş biri geldi. O kimseye bakıp; "Bu tâifenin yâni tasavvuf ehlinin bâtını harâb olduğu zaman, zâhiri süslüdür. Zâhiri harâb olanların ise bâtınları güzeldir." buyurdu.

952 (H.341) senesinde vefât etti. Şîrâz'da defnedildi.

1) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.281, 282

2) Nesâyim-ül-Mehabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve; s.150

3) Nefehât-ül-Üns; s.255

4) Sefînet-ül-Evliyâ; s.148

CÂFER MEKKÎ;

Büyük velîlerden. İsmi, Seyyid Câfer Mekkî'dir. Mekke-i mükerremede doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1721 (H.1134) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti.

Câfer Mekkî, evliyâdan Şeyh Muhammed Velîdî ile aynı zamanda yaşadı. Her ikisi de âlim, kâmil, sâlih ve velî kişilerdi. Talebelerinden Abdülkerîm Şirâbâtî yazdığı eserinde önce Muhammed Velîdî'nin sonra da Câfer Mekkî'nin üstünlüklerini ve kerâmetlerini bildirmiştir.

Şirâbâtî şöyle anlatır: "Câfer Mekkî'nin sayılamayacak kadar çok kerâmetleri vardır. Câfer Mekkî, Mekke-i mükerremede iken yanına bir kervancıbaşı gelip, Medîne-i münevvereye gitmek için izin ve duâ istedi. O da; "Şimdi gitmeyiniz." buyurdu. Birkaç gün sonra tekrar gelip izin istedi. Câfer Mekkî izin vermedi. Kervancıbaşı söz dinlemeyip yola çıktı. Yolda eşkıyâlar yollarını kesip birkaç kişiyi öldürdüler. Mallarını da aldılar. Kervancıbaşı o zaman Câfer Mekkî'yi hatırlayıp ondan yardım istedi. Eşkıyâlar da ona dokunmadılar. O da Mekke'ye döndü ve Câfer Mekkî'nin huzûruna gitti. O zaman ona; "Medîne'ye gitmeyiniz dedim söz dinlemedin ve gittin. Birkaç kişinin katline ve mallarının telef olmasına sebeb oldun. Hem bizden izinsiz gidersin hem de bizden yardım istersin. Mâdem ki kendi fikrine göre hareket ettin. Niçin bizden yardım istedin?" buyurdu. Bunun üzerine o şahıs tövbe etti ve bir daha evliyânın sözünden dışarı çıkmadı."

Yine Şirâbâtî anlatır: "Bir zaman bâzı hasetçiler, Câfer Mekkî'yi katletmek istediler. Gizlice Harem-i şerîfe gittiler. Câfer Mekkî, her gün talebeleri ile gelip, minbere yakın bir yerde namazını kılardı. Onlar da oraya gittiler. Lâkin o gün Câfer Mekkî gelmeyip, sâdece talebelerini gönderdi. Bir Cumâ günü o hasetçiler, onun evi civârına gidip saklandılar. Cumâ namazına çıkmasını beklediler. Çok sonra, talebeleri ile Cumâ namazını kılmış olduğu hâlde geri döndüğünü gördüler. Evinden çıkarken kimse görmemişti. Bunun üzerine tövbe edip, dâvâlarından vaz geçtiler."

Şirâbâtî anlatır: "Câfer Mekkî, hârikulâde hâller sâhibi idi. Ona çok kerre gaybdan rızk gelirdi. Yanındakiler bunu açıkça görürlerdi. Onun bir seccâdesi vardı. Her zaman üzerine

oturur, sohbet ederdi. Hizmetçileri ihtiyaç için para istediklerinde, alacakları şeyleri sorar, o kadar parayı seccâde altından alır onlara verirdi. Başka zaman hizmetçiler seccâdenin altına baktıklarında bir şey bulamazlardı."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.381

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.300

CÂFER-İ SÂDIK;

Ehl-i beytten ve meşhûr velîlerden. İslâm âlimlerinin gözbebeklerinden olup, seyyid ve oniki imâmın altıncısı. Hazret-i Ali'nin torunlarından.

Eshâb-ı kirâmı görmekle şereflenen Tâbiîn devrinin yükseklerinden ve evliyânın büyüklerinden olup, tasavvufda büyük rehberlerden olan ve kendilerine silsile-i aliyye denilen Nakşibendiyye yolu âlimlerinin dördüncüsüdür. İsmi Câfer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynelâbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib, künyesi Ebû Abdullah'dır. Tâhir, Fâdıl gibi lakabları vardır. En meşhûr lakabı, "Sâdık"tır. Babası Muhammed Bâkır, Annesi Ümmü Ferve'dir. Annesinin babası Kâsım, onun babası Muhammed ve onun babası da hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'tır. Annesinin annesi, Abdurrahmân bin Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dır. 702 (H.83) senesinin Rebîul-evvel ayının on yedisinde Pazartesi günü Medîne-i münevverede doğdu. 765 (H.148) senesi Recep ayının on beşinde Pazartesi günü Mekke'de vefât etti. Kabri, Cennet-ül-Bâkî'de olup, babası ve dedesi yanındadır.

İmâmlığı, yâni tasavvufta, Kur'ân-ı kerîmin mânevî hükümlerini kalblere yerleştirme vazîfesi, feyz vermesi otuz dört sene sürmüştür.

Câfer-i Sâdık hazretleri, temiz ve yüksek bir neseb ve soya sâhip olduğu gibi, güzel yüzlü ve tatlı dilliydi. Bedeni sanki nûr saçıyordu. Yüzünün renginde beyaz ve kırmızı karışmış olup, tatlı bir çehresi vardı. Kuvvetli ve orta boylu idi. Kısa ve şişman değildi, saçı kumrala yakındı. Hazret-i Ali'ye çok benzerdi. On evlâdı olup, yedisi erkek, üçü kız idi. Oğulları: Mûsâ Kâzım, İshak, Muhammed, İsmâil, Abdullah, Abbâs ve Ali'dir. Evlâtlarının hepsi zamânının süsü, âlimi ve üstünlerinden olup, evliyânın rehberiydiler. Mûsâ Kâzım, oniki imâmın yedincisidir.

İmâm-ı Câfer, ilmi, oniki imâmdan beşincisi olan babası Muhammed Bâkır'dan öğrendi. İlim ve fazîlette zamânının bir tânesi oldu. Bütün din bilgilerinde olduğu gibi, zamânının bütün fen ilimlerinde de söz sâhibiydi. Yetiştirdiği talebeler, cebir ve kimyâ ilimlerinde çeşitli keşifler yapmışlar, bu ilimlerin temel sistematiğini kurmuşlardır. Fizik ve kimyâ ilimlerinin konusunu teşkil eden madde ve onlar üzerindeki bilgisi, o kadar çoktu ki, bu hususlarda zamânında yaşayan herkese akıl-ilim hocalığı yapardı. Kimyânın babası sayılan Câbir de, Câfer-i Sâdık'ın talebesidir. İmâm-ı Câfer'in en meşhûr talebesi, Hanefî mezhebinin kurucusu ve Ehl-i sünnetin reisi olan İmâm-ı A'zâm Ebû Hanife Nu'man bin Sâbit'tir. İmâm-ı A'zâm, Câfer-i Sâdık'ın derslerine ve sohbetlerine iki sene devâm ederek, o gizli ve âşikâr mârifet kaynağından ilim ve evliyâlık yolunda çok istifâde etti. İmâm-ı A'zâm, onun huzûrunda kavuştuğu yüksek mertebeleri anlatmak için; "O iki sene olmasaydı, Nûman helâk olmuştu." buyurmuştur. İmâm-ı A'zâm bu sözü ile hocası Câfer-i Sâdık hazretlerinin büyüklüğünü, kıymetini, kavuştuğu yüksek dereceleri anlatmak istemiştir.

Kalbi, bütün kötü huylardan temizleyip, Allahü teâlâya kavuşmak için lâzım gelen mârifetleri, ibâdet ve işleri öğreten tasavvuf yollarının çeşitli isimler alması, başka başka olduklarını göstermez. Aynı mürşidin yol göstericinin talebeleri, birbirlerini tanımak ve hocaları, mürşidleri ile öğünmek için bulundukları yola, onların isimlerini vermişlerdir. Hazret-i Ebû Bekir vâsıtası ile gelen yolda zikr-i hafî yâni sessiz zikir yapılmış olup, hazret-i

Ali vâsıtası ile gelen yolda da zikr-i cehrî yâni yüksek sesle zikir yapılmıştır. Bütün tasavvuf yolları, İmâm-ı Câfer-i Sâdık hazretlerinde birleşmektedir. İmâm-ı Câfer-i Sâdık, iki yoldan Resûlullah'a bağlıdır. Birisi babalarının yolu olup, hazret-i Ali vâsıtası ile Resûlullah'a bağlıdır. Bu yola **vilâyet yolu** denir. İkincisi anasının babalarının yolu olup hazret-i Ebû Bekir vâsıtası ile Resûlullah'a bağlanmaktadır. Bu yola da **Nübüvvet yolu** denir. İmâm-ı Câfer-i Sâdık, hem ana tarafından Ebû Bekr-i Sıddîk soyundan, hem de, onun vâsıtası ile Resûlullah'tan feyiz almış olduğu için; "Ebû Bekr-i Sıddîk, beni iki hayâta kavuşturmuştur." buyurdu. Câfer-i Sâdık hazretleri, Resûlullah'tan gelen Peygamberlik, nübüvvet üstünlüklerine hazret-i Ebû Bekir, Selmân-ı Fârisî ve Kâsım bin Muhammed bin Ebû Bekir silsilesi ile kavuşmuştur. Evliyâlık, vilâyet üstünlüklerine de, hazret-i Ali, hazret-i Hasan ve Hüseyin, Zeynelâbidîn ve babası Muhammed Bâkır yolu ile kavuşmuştur. İmâm-ı Câfer-i Sâdık'ta bulunan bu iki feyiz ve mârifet yolu, birbirleri ile karışmış değildir. İmâm hazretlerinden, Ahrâriyye büyüklerine, hazret-i Ebû Bekir yolu ile, öteki silsilelere ise, hazret-i Ali yolu ile feyz gelmektedir.

İmâm-ı Câfer-i Sâdık'ın ilimde, mârifette, zühd, takvâ, kanâat ve bütün güzel ahlâktaki üstünlüğünü, büyüklüğünü duymayan kalmamıştır. Büyükler gibi çocuklar arasında da meşhûr olmuştur. Hikmetli sözleri ve menkıbeleri ile ibret dolu hayat olayları her yere yayılmış, kitaplara yazılmıştır. Onun büyüklüğü bâzı eserlerde şöyle anlatılmaktadır.

Câfer-i Sâdık; Muhammed aleyhisselâmın milletinin, dîninin sultanı, peygamberlik kemâlâtının, üstünlüklerinin bürhânı, delili, senedi, hakîkatların âlimi, evliyânın gönüllerinin meyvası, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem vârisi, âriflerin, Hak âşıklarının serveri, önderi idi. Zevk, aşk sâhiplerinin rehberiydi. Tefsîr ilminde eşi yoktu. Namazda kendinden geçip düştüğü olurdu. Mütevâzi yâni çok alçak gönüllü idi. Kimseyi incitmezdi. Her mümini kendisinden daha kıymetli bilirdi. Bir gün kölelerini çağırdı. Onlara dedi ki:

"Geliniz, sizinle sözleşelim. Kıyâmet günü içinizden hanginiz kurtulursa, onun diğerlerine şefâatçı olması için birbirimize söz verelim!"

Onlar; "Ey Allahü teâlânın Resûlünün evlâdı! Sizin bizim şefâatımıza ihtiyâcınız yoktur. Dedeniz Muhammed aleyhisselâm, bütün insanların ve cinlerin şefâatçısıdır." dediler. "Ben bu amellerimle, işlerimle yarın kıyâmet gününde ceddimin yüzüne bakmaya utanırım." buyurdu.

Tasavvuf ilimlerinde yüksek mârifetlere kavuşmuş olan ve bu bilgileri arzu edenlere öğreterek onlara mürşidlik, rehberlik yapan Câfer-i Sâdık, kelâm, tefsîr, hadîs ve diğer din ilimlerinde de yüksek derecelere ulaşmıştır. Bu ilimlerde kendisinin olduğu bildirilen eserler, risâleler sonradan yazılmıştır. Din bilgisi üzerinde hiç kitap yazmadı. Kelâm ilminde, sapık îtikâd, inanç sâhibi olan Ehl-i bid'ate ve felsefecilere karşı verdiği sağlam, vesikalı cevaplar, bu hususta yazılan Ehl-i sünnetin kelâm kitaplarında yer aldı.

İmâm-ı Câfer-i Sâdık, hadîs ilminde sika güvenilir bir râvi olup, kendisinden pek çok hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir. Bu hadîs-i şerîfleri, babasından, o da kendi babasından ve annesinden, Atâ bin Ebî Rebâh'dan ve Zührî gibi birçok râviden alıp öğrenmiş ve kendisinden de Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, İmâm-ı A'zâm Ebû Hanîfe, Mâlik bin Enes, Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî gibi büyükler hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Hadîs-i şerîfler, **Sahîh-i Buhârî'**nin dışında kalan **Kütüb-i Sitte'**nin hepsinde yer alır. Hadîs ilminde, İmâm-ı Şâfiî ve Yahyâ bin Muîn, onun sika, güvenilir olduğunu bildirmişlerdir. İmâm-ı A'zâm Ebû Hanîfe, onun hakkında; "Ondan daha fakih, fıkıh ilmini bilen kimse görmedim." buyurdu. Ebû Hâtem de, onun sika bir râvi olduğunu söylüyor. Sâlih bin Ebil-Esved, İmâm-ı Câfer'in; "Beni kaybetmeden önce, her ilimden sorunuz. Benden sonra, size, benim gibi söyleyen birisini bulamazsınız." buyurduğunu haber verdi. Her ilimde üstâd, her mârifette mâhirdi. Doğruluğu ve sadâkatı o kadar çoktur ki, bundan dolayı kendisine "Sâdık" lakabı verildi.

Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem nûrlu yolunu, hiç değiştirmeden, apaçık ve tam doğru olarak bugüne kadar ulaştırmada, Ehl-i sünnet âlimlerinin hizmeti çok büyüktür. Bu büyük hizmet için, aralarında vazîfe taksimi yapan bu âlimlerden îmân, inanç bilgilerini anlatıp öğretenlere "Mütekellimîn" denildi. İbâdetlerin ve işlerin nasıl olacağı, haram ve helâlı, farzı, vâcibi öğreten âlimlere de "Fukahâ" dendi. Kalp ile yapılacak ve sakınılacak şeyleri öğreten ilme "Tasavvuf" ve bu ilmin âlimlerine de "Mutasavvifîn" denildi. İşte İmâm-ı Câfer hazretleri, bu üçüncü ilmi anlattı, öğretti. Kelâm ve fıkıh âlimlerinin uğraştığı sâhada ayrıca kitap yazmadı. Yoksa bu bilgilerde de, bütün âlimlerin ve evliyânın üstâdı idi.

Üstün hallerinden ve menkıbelerinden bir kısmı şöyledir:

İmâm-ı Câfer hazretleri bir müddet halvet, yalnızlık hâlinde kalmış, evinden insanlar arasına çıkmamıştı. Evliyânın büyüklerinden Süfyân-ı Sevrî evine gelip:

"Ey Resûlullah'ın torunu! İnsanlar bereketli nefesinizden, faydalı sohbetinizden mahrum kaldı. Niçin uzlete çekildiniz?" deyince, buyurdu ki: "Şimdi böyle gerekiyor. (Zaman bozuldu ve dostlar değişti). Sözümüzün hakîkatı meydana çıktı." ve şu iki beyti okudu:

Geçen gün gibi geçip gitti, vefâ da,
İnsanların kimi hayâl, kimi ümit peşinde.

Dostluk, vefâ görünüşte kaldı aralarında,
Fakat kalbleri akreplerle dolu gerçekte.

Zamânın hükümdarı bir gece vezirine dedi ki: "Hemen git, İmâm-ı Câfer'i buraya getir. Onu hemen öldürmek istiyorum."

Vezir: "Evinde oturmuş, gece-gündüz ibâdetle meşgûl olan, devlet işlerine karışmayan bu kimseyi öldürmekten vazgeç!" dedi.

Hükümdârı bundan vazgeçirmek için epey dil döktü. Fakat iknâ edemedi. Mecbûren çağırmaya gitti. Vezir çağırmaya gidince, hükümdâr cellâtlara emir verdi.

"İmâm-ı Câfer içeri girince, ben başımdan külâhımı çıkardığım zaman hemen başını vuracaksınız!"

Bir müddet sonra, İmâm-ı Câfer-i Sâdık hazretleri içeri girdi. Hükümdâr bunu görünce, derhal ayağa kalktı. Büyük bir tevâzu ile onu karşıladı. Koltuğuna oturttu. Kendisi edeple karşısına diz çöküp oturdu. Cellâtlar ve hizmetçiler şaşırıp kaldılar. Hükümdar, Câfer-i Sâdık'a:

"Efendim, benden bir emriniz, isteğiniz olursa hemen emredin, yapayım." dedi.

Câfer-i Sâdık hazretleri; "Senden bir ricâm yok. Beni bir daha yanına çağırma! Rabbime ibâdetten beni alıkoyma, başka bir şey istemem." buyurup, gitmek üzere ayağa kalktı. Hükümdar, izzet ve ikrâmla onu uğurladı. Gittikten sonra vücûdunda bir titreme oldu, bayılıp düştü. Kendine gelince, veziri sordu: "Bu ne hâldir. Hani o zâtı öldürtecektiniz?"

Hükümdar; "O içeri girince, yanında büyük bir arslan gördüm. Lisân-ı hâl ile bana; "Onu incitirsen seni parça parça ederim." diyordu. Bunu görünce ne yapacağımı şaşırdım." dedi.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri, bir gün Câfer-i Sâdık'ın evine gitti. Câfer-i Sâdık:

"Ey Süfyân! Sen, zaman zaman sultân ile görüşüyorsun. O seni arıyor, sen de ona gidiyorsun. Ben ise, mümkün mertebe sultandan uzak duruyorum. Zamânın hâli bunu îcâb ettiriyor. Yanımdan hemen çık, git!"

Süfyân-ı Sevrî; "Bana bir hadîs-i şerîf nakletmedikçe buradan ayrılmayacağım, ey İmâm! Senden nasihat alacak bir şey işitip gideyim." dedi.

Câfer-i Sâdık; "Çok sözün sana faydası yoktur. Ben atalarımdan rivâyetle Resûlullah'tan bildirilen şu üç şeyi sana anlatayım." dedi. Bu üç şey şudur:

Allahü teâlânın nîmetine kavuşan ve bu nîmetin devamlı olmasını isteyen kimse, Allah'a hamd ve şükrünü çoğaltsın! Zîrâ Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde İbrâhim sûresi onuncu âyetinde meâlen; **"Nîmetlerimin kıymetini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları arttırırım. Kıymetini bilmez, bunları beğenmezseniz, elinizden alır, şiddetli azâb ederim."** buyurdu.

Bir kimse, rızkı azaldığı zaman çok tövbe ve istigfâr etsin! Zîrâ Allahü teâlâ Nuh sûresinde tövbe ve istigfâr edenlerin, günâhlarını bağışlayacağını ve rızıklarını arttıracağını vâd ediyor.

Bir kimse sultandan veya herhangi şeyden sıkıntı görür ve bir belâya uğrarsa; **"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil-aliyyil-azîm."** desin!

Bunun üzerine Süfyân-ı Sevrî, İmâm-ı Câfer'in elini tuttu ve ona dedi ki: "Hepsi, bu üçü müdür?" Câfer-i Sâdık; "Bunları iyi anla! Allahü teâlâya yemin ederek söylüyorum ki, bunları yaparsan çok ihsânlara, iyiliklere kavuşursun." buyurdu.

Bir gün Câfer-i Sâdık'a sordular: "Allahü teâlâ, fâizi niçin haram kılmıştır?"

Buyurdu ki: "İnsanların birbirine iyilik yapmaları, ihsânda bulunmaları için, Allahü teâlâ onu haram etti. Fâiz haram olmasaydı, birbirine karşılıksız iyilik yapan kalmazdı. Yapılan her iyiliğin karşılığı olarak dünyâda menfaat bekleyen çok olurdu."

İmâm-ı Câfer-i Sâdık hazretleri duâsı makbûl olanlardandı. Allahü teâlâdan birşey istediğinde daha sözü bitmeden isteği verilirdi. Bir gün yalnız başına yolda gidiyordu. Kendisini sevenlerden biri de arkasından yürüyordu. Bir ara Câfer-i Sâdık hazretleri; "Yâ Rabbî! Elbisem yoktur, bana elbise gönder." buyurdu. Âniden bir paket içinde elbise geldi. Arkadan tâkip eden zât evlerine kadar geldi. Hazret-i İmâma; "Yâ efendim siz duâ ederken ben de âmin dedim. Eski elbiselerinizi bana verin." dedi. Bu söz Câfer-i Sâdık hazretlerinin hoşuna gitti ve elbiselerini ona verdi.

Bir şahıs, İmâm-ı Câfer hazretlerinden, Allahü teâlânın kendisine çok mal verip, çok hac yapması için duâ buyurmasını istedi. O da; "Yâ Rabbî! Buna elli hac yapacak kadar mal ver!" diye duâ etti. O şahıs elli hac yaptı. Elli birinci hac için Cühfe denilen yerde gusül edecekti. Sel geldi ve orada vefât etti.

Hakem bin Abbâs-ı Kelbî buyuruyor ki; "Benim Zeyd isminde bir amcam var idi. O, Câfer-i Sâdık hazretlerine çok îtirâzda bulunurdu. Bir gün bir hurma mevzuu açıldı. Yine çok îtirâzda bulundu ve; Câfer-i Sâdık nerede, böyle işler nerede?" dedi. Câfer-i Sâdık'ın bu sözden haberi oldu ve şöyle buyurdu: "Yâ Zeyd-i Kelbî, eğer böyle bir şey varsa, Allahü teâlâ sana, kelb büyüklüğünde bir hayvan musallat etsin ki o hayvan seni helâk etsin."

Bir gün Zeyd bir yere giderken, yolda köpek büyüklüğünde bir arslan saldırdı ve onu öldürüp ciğerlerini söktü. Bu olaydan sonra kimse Câfer-i Sâdık'a îtirâzda bulunmadı.

İmâm-ı Câfer-i Sâdık hazretleri, Ehl-i beytin en büyüklerindendir. Nûrlu kalbine akıp gelen ilmin ve feyzin çokluğu, akıl ve dil ile anlatılamaz. İnce mârifetleri bildiren sözleri, nükte ve latîfeleri çok meşhûrdur. Sayılamayacak kadar hikmetli sözleri vardır.

Buyurdular ki: "Beş kimsenin sohbetinden, yâni beş kimse ile berâber bulunmaktan sakın: Birincisi, yalan söyleyenden sakın. Çünkü ona dâimâ aldanırsın. Sana iyilik yapayım derken, kötülük yapar. İkincisi, cimriden sakın. Üçüncüsü, ahmaktan yâni aklı az olandan sakın. Çünkü en çok işine yarıyacağı zaman, seni bırakır. Dördüncüsü, kötü kalbli kimseden sakın. Çünkü işi bozulunca, seni harcar. Beşincisi, fâsıktan yâni günâh işlemekten utanmayan kimseden sakın! Çünkü, seni bir lokma ekmeğe satar."

"Bir mümin kardeşine âit hoş olmayan bir iş duyarsan, birden yetmişe kadar özür kapısını araştır. Bulamazsan belki benim anlamadığım bir özür kapısı vardır de ve kapa."

"Müslüman kardeşinizden mânâsını anlamadığınız bir söz duyarsanız, iyiye yorunuz. Daha

iyisi kâbil olmayacak kadar iyiye yorumlayınız. Anlayamamaktan dolayı kendinizi ayıplayın."

"Bir hatâ işlediğiniz zaman istigfâr edin, hatâda ısrâr helâk olmaya sebeptir. Bir kimse geçim darlığı çekiyorsa istigfâra devam etsin."

"Mihnete şükretmeyen, nîmete şükretmez."

"Perşembe günü ikindi vakti olunca, Allahü teâlâ, meleklerini gökten yere indirir. Meleklerin yanında gümüşten sahifeler ve altından kalemler vardır. Ertesi gün güneş batıncaya kadar Resûlullah'a okunan salevâtı yazarlar."

Allahü teâlâ, dünyâya emretti ki: "Ey dünyâ, bana hizmet edene, sen de hizmetçi ol! Senin peşinden koşana da zahmet, sıkıntı ver!"

"Bu dört şeyi, her şerefli kimsenin yapması gerekir. Yapmaması ona yakışmaz:

1. Bulunduğu meclise babası gelirse ayağa kalkmak,

2. Misâfire hizmet etmek.

3. Yüz tâne hizmetçisi olsa, muhtâc olmadığı zaman bineğine yardım istemeden binmek.

4. İlim öğrendiği hocasına hizmet etmek."

"Bir kimse, sevdiği bir malının elinde devamlı kalmasını isterse, ona baktıkça, "Mâşâallah, lâ havle velâ kuvvete illâ billâh (yâni, Allah'ın dilediği olur, kuvvet O'nundur) desin!"

"Malı ve evlâdı çok olmasını isteyen, nebâtî, sebze yemek çok yesin!"

"Din âlimleri fakihler, sultanların, devlet adamlarının kapısına gidip, onlara yaltaklanmadıkça peygamberlerin vekilleridir."

"Namaz, her takvâ sâhibi için yakınlıktır. Hac, her güçsüzün cihâdıdır. Bedenin zekâtı oruçtur. Amel, ibâdet, hayırlı iş yapmadan karşılık bekleyen, yaysız ok atana benzer."

"Sadaka vererek rızkınızı çoğaltınız. Zekât vererek mallarınızı koruyunuz. İktisâd eden, tasarrufa riâyet eden aldanmaz. Tedbirli, düzenli yaşamak, geçimin yarısıdır. İnsanlarla iyi geçinmek, aklın yarısıdır."

"Ana-babasını üzen, onlara isyân etmiş olur. Musîbet zamânında dizini döven, sevâbından mahrûm olur. Allahü teâlâ sabrı, musîbet mikdârınca indirir."

"Takvâdan, Allahü teâlâdan korkup haramlardan sakınmaktan daha üstün azık yoktur. Susmaktan güzel şey yoktur. Bilgisizlikten zararlı düşman yoktur. Yalandan büyük hastalık yoktur."

"İyilik üç şeyle tamam olur:

1. O iyiliği yapmakta acele etmek.

2. Yaptığı iyiliği gözünde büyütmemek, dâimâ küçük görmek.

3. İyiliği yaparken, gizlice yapmak."

"Günâhlara tövbe etmeyi geciktirmek, Allahü teâlâya karşı mağrûr olmak, kibirli olmaktır."

"Uzun emel sâhibi olmak ve her şeyi sonraya bırakmak, perişanlık ve düşüncesizliktir."

"Allahü teâlânın yarattığı işlere karışmak, felâketine sebeb olur. Meselâ, Allah bana mal verseydi, hacca giderdim. Sıhhat verseydi ibâdet ederdim... gibi sözler söylemek, kişinin helâkidir."

"Dört şey vardır ki, onların azı da çoktur: 1. Ateş, 2. Düşmanlık, 3. Fakirlik, 4. Hastalık."

"Kız evlâtlar, ana-babası için hayır ve hasenâttırlar. Oğlanlar ise, nîmettirler. Hasenât sâhibi

olanlar sevap kazanır. Nîmetlerden ise hesâba çekilir, suâl sorulur."

"Bir kimse, kusûr, günah işlediği zaman utanmıyorsa, yaşlandığı zaman pişmanlık duyup kötü işlerinden vazgeçmezse ve tenhâ bir yerde olduğu zaman Allahü teâlâdan korkmazsa, onda hayır yoktur."

"Üç şey vardır ki, müslümanları çok aziz, şerefli eder:

1. Kendisine zulüm edeni affetmek.

2. Kendisine bir şey vermeyene iyilikte bulunmak.

3. Kendisini aramayanları, arayıp hâllerini sormak."

İmâm-ı Câfer-i Sâdık hazretlerinin, rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bâzıları şunlardır: Peygamber efendimiz buyurdu ki:

"Allahü teâlânın hidâyete kavuşturduğunu kimse saptıramaz. Allahü teâlânın hidâyet vermediğini, kimse hidâyete erdiremez. Sözlerin en iyisi, Allahü teâlânın kitâbıdır. Yolların en iyisi, Muhammed aleyhisselâmın gösterdiği yoldur. İşlerin en kötüsü, bu yolda yapılan değişikliklerdir. Bid'atlerin hepsi, dalâlettir, sapıklıktır."

"İlim, hazînedir. Anahtarı, sorup öğrenmektir. İlmi isteyiniz ki, Allahü teâlâ size merhamet etsin. İlim öğrenmekte dört kişiye sevap vardır. Talebeye, hocaya, dinleyenlere ve onlara icâbet edenlere."

Rivâyet ettiği hadîs-i kudsî'de: **"Lâ ilâhe illallah kal'amdır. Bunu okuyan, kal'aya girmiş olur. Kal'ama giren de, azâbımdan kurtulur."** buyruldu.

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri **Müsned'**inde buyuruyor ki: Cebrâilin Allahü teâlâdan naklen, Peygamber efendimize; **"Lâ ilâhe illallah hısnî, men kâlehâ, dehale hısnî ve men dehale hısnî, emine min azâbî"** şeklindeki duâyı her kim rivâyet edenlerin isimleriyle, inanarak ihlâsla bir deliye veya hastaya okursa şifâ bulur.

NİÇİN HAKKIYLA YAPMADIN?

Bir gün devrin meşhûr âlim ve zâhidlerinden Dâvûd-i Tâî, Câfer-i Sâdık'ın yanına gelmişti. Ona dedi ki:

"Ey Peygamber efendimizin torunu! Bana bir nasîhat ver. Çünkü kalbim karardı. O da buyurdu ki: "Ey Dâvûd! Sen, zamanımızın en zâhidi, Allah'tan en çok korkanısın. Benim nasîhatıma ne ihtiyâcın var?"

"Ey Resûlullah'ın torunu. Sizin bütün yaratılmışlara üstünlüğünüz var. O büyük Peygamberin kanı damarlarınızda dolaşmaktadır. Onun için herkese nasîhat vermeniz, üzerinize vâciptir, borçtur."

"Ey Dâvûd! Ben kıyâmet günü gelince, ceddim Muhammed aleyhisselâmın elimden yakalayıp;

"Niçin bana hakkıyla uymadın?" demesinden korkuyorum. Bu işler, nesep, soy işi değil, ibâdet ve amel işidir. Dâvûd-i Tâî bu sözleri duyunca ağlamaya başladı ve dedi ki:

"Yâ Rabbî! Onun varlığı Peygamberlik soyundan meydana gelmiştir. Sözleri yaşayışı herkese senettir, delildir. Dedesi Resûl aleyhisselâm, annesi Betûl (Hazret-i Fâtıma) olduğu halde, böyle düşünürse, Dâvûd da kim oluyor ki, yaptıklarının bir kıymeti olsun!"

AHMAKLAR ARASINDA BULUNAN

Câfer-i Sâdık hazretlerinin, oğlu Mûsâ Kâzım için olan nasîhatı pek meşhûrdur. Oğluna buyurdu ki:

"Ey oğlum, kendi rızkına râzı ol! Kendi rızkına râzı olan, kimseye muhtâc olmaz. Gözü başkasının malında olan, fakir olarak ölür. Allahü teâlânın taksim ettiği rızka râzı olmayan, O'nu kazâ ve

kaderinde, dilediğini yaratmakta töhmet altında tutmuştur. Kendi kusurlarını küçük gören, başkasınınkilerini büyütmüş olur. Her zaman kendi kusurlarını büyük gör. Başkasının gizli bir şeyini açığa vuranın, evindeki gizli şeyler herkesçe bilinir. Kardeşi için kuyu kazan, o kuyuya kendisi düşer. Ahmaklar arasında bulunan horlanır, âlimler arasında bulunan hürmet görür.

"Ey oğlum, insanlara kızmaktan çok sakın, yoksa sana da kızarlar. Boş iş ve söze karışmaktan sakın, sonra aşağılanırsın."

"Ey oğlum, lehinde veya aleyhinde de olsa, hakkı, doğruyu söyle! Böyle yaparsan herkes seninle istişâre eder danışır, fikrini alır."

"Ey oğlum, arkadaşlık yaptığın, ziyâretine gittiğin kimse, iyi ahlâk sâhibi olsun, kötü ahlâkı olanlarla arkadaşlık etme, onlarla görüşme! Çünkü onlar, suyu olmayan çöl, dalları yeşermeyen ağaç, ot bitmeyen topraktırlar."

"Ey oğlum, Allahü teâlânın kitâbını okuyucu, iyilikleri emredici, kötülüğü nehyedici, sana gelmeyene sen gidici, seninle konuşmayanla konuşucu ol! İsteyene ver. Gıybetten, koğuculuktan sakın. Çünkü söz taşımak, insanların kalbinde düşmanlığı arttırır. İnsanların ayıplarını görme, insanların ayıplarını gören, onların hedefi olur."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.192

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.166

3) Kâmûs-ul-A'lâm; c.3, s.820

4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd, c.5, s.187

5) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.327

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.220

7) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.3, s.145

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.145

9) Miftâh-us-Seâde; c.1, s.343, c.2, s.39, 202, 538, 549, c.3, s.94, 138, 140, 154, 300

10) El-A'lâm; c.2, s.126

11) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye; (48. Baskı) s.1046

12) Fâideli Bilgiler; (3. Baskı) s.42, 72, 156

13) Eshâb-ı Kirâm; (7. Baskı) s.111, 114, 319

14) Şevâhid-un-Nübüvve, cüz 7, s.11

15) Tabakât-ı Şa'rânî; c.1, s.111

16) Sıfat-üs-Safve; c.2, s.114, 117

17) Sefînet-ül-Evliyâ (Fârisî); s.25

18) Nûr-ul-Ebsâr; s.145

19) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.3, s.139

CÂFER-İ SÂDIK BİN ALİ AYDERÛSÎ;

Yemen'de yetişen büyük velîlerden. İsmi Câfer-i Sâdık bin Ali Zeynelâbidîn bin Abdullah bin Şeyh bin Abdullah Ayderûsî'dir. Seyyid bir âileye mensub olup, soyu Peygamber efendimize ulaşır. 1588 (H.997) senesi Terîm şehrinde doğdu. 1653 (H.1064) senesi Hindistan'da Bendersûre şehrinde vefât etti. Kabr-i şerîfi, velîlerden olan amcası Muhammed Ayderûsî'nin kabri yanında olup ziyâret mahallidir. Ziyâretine gelenler murâd ve arzularına kavuşmaktadır.

Câfer-i Sâdık Ayderûsî, babasının terbiye ve himâyesinde büyüdü. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve kendisinden ilim öğrendi. Sonra âlim ve velî olan amca oğlu Abdurrahmân Sakkaf'ın

derslerine katıldı. Bundan başka Ebû Bekr bin Abdurrahmân, Zeyn bin Hüseyin'den tefsîr, hadîs, fıkıh ve başka ilimleri okudu. Tasavvuf ilminde yükseldi. Hocalarından insanlara güzel ahlâkı öğretmek üzere icâzet aldı. Allahü teâlânın lütfu olarak zamânındaki insanlardan anlayış, kâbiliyet ve başka bakımlardan üstün idi. Herkesi hayran bırakan bir ahlâkı vardı.

Câfer-i Sâdık Ayderûsî hazretleri hac için Mekke-i mükerremeye gitti. Oradan Medîne-i münevvereye varıp, ceddi Resûlullah efendimizi ziyâret etti. Mekke'ye dönüşünde orada bulunan birçok evliyâ ile sohbetlerde bulundu. Sonra memleketi olan Terîm'e döndü. Dönüşünde şehrin ileri gelenleri büyük bir saygı ve sevgi ile kendisini karşıladılar. Ayderûsî hazretleri bir müddet Terîm'de kaldı. Bir zaman sonra Hind diyârına gitmek, oradaki evliyâ ve âlimlerle görüşmek istedi. Zîrâ orada akrabâlarından bir çok kimse vardı.

Câfer-i Sâdık Ayderûsî, Hindistan'a gidince Bendersûre şehrinde amcası Şerîf Muhammed'i ziyâret etti. Sohbetlerinden istifâde etti. Daha sonra Dekken diyârına gidip oradaki âlimlerle görüştü. Bölge hâkimi Melik Anber'den büyük hürmet ve îtibâr gördü. Orada kalıp insanlara ilim ve edeb öğretti. Pekçok kimse kendisinden istifâde etti. Melik Anber'in vefâtından sonra yerine geçen oğlu Fetih Han da, Câfer-i Sâdık Ayderûsî hazretlerine çok hürmet etti. Câfer-i Sâdık Ayderûsî daha sonra Bendersûre'ye döndü. Orada irşâd, insanlara doğru yolu anlatma vazîfesine devâm etti ve ibâdetle meşgûl oldu. Çok talebe yetiştirdi. Kerâmetleri görüldü.

Sevdiklerinden biri anlatır:

"Bir zaman memleketim olan Mekke-i mükerremeye dönmek istedim. Câfer-i Sâdık Ayderûsî'ye gelerek hayırlısı ile dönmem için duâ istedim. Bana duâ edip; "İnşâallah falan gün Mekke'ye varıp Kâbe'yi ziyâret eder, Safâ ile Merve arasında tavâf edersiniz." buyurdu. Ben uzun bir yolculuktan sonra Mekke'ye vardım. Kâbe'yi tavâf ettim. Sa'y edecek iken; birisi Câfer-i Sâdık Ayderûsî hazretlerinden haber sordu. O zaman onun sözünü hatırladım. Günleri saydım. Hakîkaten bana haber verdikleri gün ve saatte Mekke'ye gelmiştim. Bu, Câfer-i Sâdık Ayderûsî hazretlerinin kerâmetlerinden biri idi. Ona daha çok sevgim arttı."

1) El-Meşre-ur-Revî; c.2, s.85

CÂFER BİN SÜLEYMÂN DÂBİÎ;

Sekizinci yüzyılda yaşamış evliyânın büyüklerinden. İsmi Câfer, babasının ismi Süleymân'dır. Dâbiî nisbesiyle meşhurdur. Mâlik bin Dînâr, Sâbit el-Benânî, Ebû İmrân el-Cûnî, Ebü't-Tiyah, Ferkad es-Sebîhî ve Şumayt bin Aclân gibi büyüklerle aynı asırda yaşayıp onlarla sohbette bulundu. Sekizinci asırda vefât etti. Mâlik bin Dînâr'la, Sâbit el-Benânî'ye on sene müddetle gidip gelmiştir. Tasavvuf yolunda ilerleyip insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Sohbetlerinde Mâlik bin Dînâr'dan ve diğer zâtlardan nakiller yaparak insanların hak yola kavuşmalarına vesîle ve sebep oldu. Hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Mâlik bin Dînâr'dan naklederek buyurdu ki: "Allahü teâlâ kalplere ve bedenlere çeşitli musîbetler verir. Bunlar, rızık darlığı, ibâdetlerde gevşekliktir. Bunlardan daha şiddetlisi kalbin katılığıdır."

"Kalp mahzûn olmadığı zaman, içinde oturan kimse bulunmayan evin harâb olduğu gibi, harâb olur."

"Kim kötü bir şey ile medh edilmekten sevinç duyarsa, şeytan onun kalbine girmeye imkân bulur."

"Bâzı kitaplarda okudum; kıyâmet gününde kötü amelli çoban huzûr-ı ilâhîye getirilir. O çobana, ey kötü iş işleyen çoban! Süt içtin, et yedin, kaybedilmiş mallara sâhip çıkmadın,

kırılmış olanları sarmadın, güttüğün hayvanların hakkını tam olarak gözetmedin. Bugün senden onlar için intikam alıyorum, buyrulur." yazılıydı.

"İlmiyle amel etmeyen âlimin sözleri, düz bir taşın üstünde suyun durmadığı gibi, akıp gider, karşısındakine tesir etmez, kayar gider."

"Müminlerin göğüsleri, kalpleri hayırlı güzel işler sebebiyle kaynar, coşar. Fâcir kimselerin göğüsleri de kötü işler yüzünden coşar. Allahü teâlâ sizin kalbinizden geçenlere, niyetlerinize bakar. Niyetlerinize dikkat ediniz ki, Allahü teâlâ size merhamet etsin."

Sâbit el-Benânî'den naklederek buyurdu ki:

"Bize ulaştı ki, Allahü teâlâ Cebrâil aleyhisselâma; "Filan kulumun ağzının tatlılığını al." buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm o kulun ağzının tadını aldı. O kimse şaşkın, mahzûn ve üzüntülü bir hâlde sabretti. Allahü teâlâ Cebrâil aleyhisselâma buyurdu ki: "Ey Cebrâil! O kulumu imtihân ettim. Onu sabırlı ve sâdık buldum. Ona fazlasıyla karşılık vereceğim."

"Bize ulaştı ki: Kıyâmet gününde, yeniden dirilme esnâsında yer yarıldığı zaman insanlar başlarında duran iki koruyucu muhâfızı görürler. O muhâfızlar dünyâda iken iyi ameller işleyen kimseye derler ki: "Ey Allahü teâlânın velî kulu! Bugün korkma ve hüzünlenme. Sana vâdolunduğun Cennet'i müjdeliyoruz. Biz senin dünyâda ve âhirette dostlarınız. Sana müjdeliyoruz ki, bugün, şimdiye kadar görmediğin sana zarar vermeyen fakat senden başkaları için olan dehşet verici bir hâdiseyle karşılaşacaksın."

Ferkad es-Sebîhî'den naklederek buyurdu ki: "Sizden sonra şiddetli zamanlar gelecek. O zaman karınlarınız üzerine gömleklerinizi sıkıca bağlayınız ve lokmalarınızı küçültünüz, lokmalarınızı iyi çiğneyiniz, suyu süzünüz. Sizden biriniz yemek yeyince, gömleğinizi gevşetmeyin. Çünkü bağırsaklarınız genişler. Yemek yiyeceğiniz zaman iki kalçanızın üstüne oturunuz ve sağ uyluğunuzu karnınıza bitiştiriniz. Yemekten sonra oturmayarak gidip geliniz yâni yürüyerek hareket ediniz."

"Dünyâyı süt anneniz, âhireti de öz anneniz kabûl ediniz. Küçük çocuk süt annesine gitmek için feryâd edip çırpınır. Akıllandığı zaman ise öz annesine gitmeyi çok ister. Siz de akıl sâhibi iseniz öz anneniz olan âhirete yöneliniz."

Ebû İmrân el-Cûnî'den naklederek de buyurdu ki: "Mûsâ aleyhisselâm kavmine nasîhat ettiği sırada, kavmi arasından bir kişi, göğsünü açmak için gömleğini yırtıyordu. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma vahyederek buyurdu ki: "O gömleğini parçalayan kimseye kalbini bana göstermek için gömleğini yırtmamasını söyle. Yâni benim onun kalbinden geçenleri bilmem için gömleğini yırtması gerekmez."

"Allahü teâlâ nazar buyurduğu kuluna rahmet ve merhamet eder. Eğer Cehennem ehline de nazar buyursaydı, onlara da rahmet ederdi. Fakat Cehennem ehline nazar etmemeyi takdir buyurdu."

"Mûsâ aleyhisselâm, Allahü teâlâya ilticâ edip; "Yâ Rabbî! Senin rızâna kavuşmanın alâmeti nedir?" dedi. Allahü teâlâ buyurdu ki: "Sizin başınıza hayırlı olanlarınızı getirirsem, bu, rızâma ermiş olmanızın alâmetidir. Sizin başınıza şerli olanları getirirsem, bu, gazâbımın alâmetidir."

"Dünyâda Allahü teâlânın sevdikleriyle berâber bulunmak ve cemâatle namaz kılmaktan daha lezzetli bir şey kalmadı."

Rivâyet ettiği bâzı hadîs-i şerîflerde de buyruldu ki:

Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem zamânında vefât eden bir kimse, güzel ve hayırlı şeylerle yâd edildi. Resûlullah efendimiz; **"Vâcib oldu."** buyurdu. Vefât eden başka bir kimse ise, kötü şeylerle yâd edildi. Peygamber efendimiz; **"Vâcib oldu."** buyurdu. Yanında bulunan kimseler Peygamber efendimize; "Yâ Resûlallah! Falan kimse hayırla yâd

edilince; **"Vâcib oldu."** Falan kimse de kötü şeylerle yâd edilince; **"Vâcib oldu."** buyurdunuz. Hikmeti nedir?" diye sordular. Resûlullah efendimiz; **"Siz Allahü teâlânın yeryüzündeki şâhitlerisiniz. Yâni Allahü teâlâ sizin söylediklerinize göre o kimselere muâmele edecektir."** buyurdu.

Peygamber efendimiz ölüm hâlindeki bir kimseyi ziyâret etti ve; **"Kendini nasıl buluyorsun?"** buyurdu. O kimse; "Kendimi korku ile ümid arasında görüyorum." dedi. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: **"Allahü teâlâ bir kalpte korku ve ümidi bir arada bulundurmaz. Eğer bir kimsenin kalbinde korku ve ümidi bir arada bulundurursa, onu ümid ettiklerine kavuşturur, korktuklarından da emin eyler."**

Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Rabbiniz Rahîm'dir. Kim bir iyiliği yapmaya niyet eder, onu yapmazsa onun için bir sevap yazılır. Eğer niyet ettiği o iyiliği yaparsa, on mislinden yedi yüz misline kadar çok sevap yazılır. Bir kimse bir kötülük yapmaya niyet eder ve onu yapmazsa onun için bir sevap yazılır. Eğer niyet ettiği kötülüğü işlerse ona ya bir günah yazılır veya silinir."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.6, s.287-295

CÂKÎR EL-KÜRDÎ;

Irak'ta yetişen büyük velîlerden. İsmi, Muhammed bin Düşem (veya Düsem) olup, lakabı Câkîr veya Câkbir el-Kürdî el-Geylânî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Irak'ta Samerrâ'ya bir günlük mesâfede bulunan bir sahrâda yaşadı. Hanbelî mezhebi âlimlerinin büyüklerindendir. 1155 (H.550) senesinde yaşadığı yerde vefât etti. Vefâtı için başka târihler de rivâyet edilmiştir. Kabri, ziyâret edilmekte olup, kendisini sevenler, mübârek rûhundan istifâde etmektedirler. İnsanlar vefâtından sonra ona yakın olmak, bereketinden istifâde etmek için, kabri etrâfında bir köy kurdular.

Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri, Câkîr hazretlerini över, yüksekliğini anlatırdı. Câkîr'e, Ali bin Heytî ile bir takke gönderip, bunu kendisine yaklaşmak için başına koymasını emretti. Takkeyi vermek ve bu emrini bildirmek için huzûruna çağırmadı. "Câkîr'in benim talebem olması için Allahü teâlâya duâ ettim. Allahü teâlâ duâmı kabûl buyurdu. Onu bana verdi." buyurdu.

Irak'ta bulunan evliyâ sözbirliği ile; "Câkîr hazretleri, yılanın derisinden soyunduğu gibi, nefsinin bütün arzularından soyunmuştur." buyurdular ve böyle bildirdiler.

Câkîr hazretleri, Irak'ta bulunan evliyânın büyüklerinden, âriflerin güzîde ve seçkinlerinden, muhakkîk, araştırıcı âlimlerin önde gelenlerinden idi. Zamânındaki evliyâ içinde bir tâne olup, onların temel direklerinden biri oldu. Çok yüksek derecelerin, kerâmetlerin sâhibi idi. Yetiştirdiği talebelerin hepsi, çok kıymetli mübârek zâtlardır. Kendisine; "Niye herkesi talebeliğe kabûl etmiyorsun?" denilince; "Bana talebe olmaya gelen herkesin ismini, nasıl olduğunu, Levh-il-mahfûz'da görmedikçe, hiç kimseyi talebeliğe almadım." buyurdu.

Ebû Muhammed el-Hamîdî anlatır: "Üstâdımız Câkîr hazretlerinin ne yiyip içtiğini, nafakasının nereden geldiğini kimse bilmezdi. Bir gün yanında idim. Çobanları başında olduğu hâlde sığırlar oradan geçiyordu. İneklerden birisini göstererek; "Bu hayvan, kırmızı bir buzağıya yüklüdür. Falan ay ve falan günde doğurur. Doğan o kırmızı buzağıyı, büyüyünce bana vermek için nezr ederler. Falan gün fakirler onu keserler. Falan ve falan kimseler de ondan yerler." buyurdu. Sonra başka bir ineği işâret ederek; "Bu inek dişi bir buzağıya yüklüdür. O buzağının vasıfları şöyle şöyledir. Bu inek falan zamanda doğum yapacaktır. Büyüyünce, onu da benim için nezrederler. Fakirlerden filan kişi onu keser. Falan ve falan kimseler de ondan yerler. O ette, kırmızı bir köpeğin de nasîbi vardır." buyurdu.

"Vallahi Câkîr hazretlerinin vasfettiği şeylerin hepsinin aynen vâki olduğunu gördüm. Anlattıklarından hiçbiri noksan olmadı. İkinci anlattığı buzağı kesilip tekkeye getirildiği sırada, kırmızı bir köpek içeri girdi. O etten bir parça kapıp gitti."

Bir gün,Câkîr hazretlerine bir genç gelerek; "Bugün sizden, bana ceylân eti ikrâm edip, yedirmenizi istiyorum." dedi. O anda bir ceylân gelerek, Câkîr hazretlerinin huzûrunda durdu. O da bu ceylânın kesilmesini emretti. Bu emir üzerine ceylân kesilip, pişirildi. O yiğit de bu etten yedi." Hamîdî yine dedi ki: "Yedi sene hocam Câkîr'in hizmetinde bulundum. Bundan başka, bu yakınlarda hiç ceylân görmedim."

Bir zaman büyük bir kalabalığın iştirâkiyle Câkîr hazretlerinin dergâhı yapılmıştı. Büyük bir kalabalığa yemek verilecekti. Dâvetliler, pişirilecek yemekler ve her şey hazırdı. Hizmetlere bakan, o anda bir eksikliğin farkına vardı. Yemekleri pişirecek adam yoktu. Hizmetçilerden biri de hocalarına odun kalmadığını bildirdi. Câkîr hazretleri mutfağa girdi. Kapıyı kapatmalarını söyledi. Her bir ocağın altına ayağını uzattığında ocaklar ateşle doldu. İki yüz kadar ocakta yemekler hemen pişiverdi. Gören ve duyanlar bunun Câkîr hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladılar. Ona karşı olan sevgileri daha da fazlalaştı.

Câkîr hazretlerinin vefâtından sonra, yerine kardeşi Ahmed, ondan sonra Ahmed'in oğlu Gars, ondan sonra bunun oğlu Muhammed geçip talebelere ders verdiler.

Câkîr el-Kürdî hazretleri; **"Şunlar ki, Rabbimiz Allahü teâlâdır deyip,** (O'nun rubûbiyyetini ve vahdâniyyetini îtirâf ve ikrârdan) **sonra** (gizlide ve açıkta yalnız Allahü teâlâdan korkmak ve yalnız O'ndan ümitli olmakla, amellerinde ihlâs ve) **istikâmet üzere oldular."** (Fussilet sûresi: 30) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, burada geçen **"İstikâmet üzere oldular"** kelimesinin tefsîrinde; "İstikâmet üzere olmak demek, müşâhede üzere bulunmak demektir. (Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyin sevgisinin kalpte bulunmamasına müşâhede denir.) Çünkü Allahü teâlâyı tanıyan, O'ndan başka hiçbir şeyi bilmez. O'ndan başka her şeyi unutur. Kim bir şeyi severse, ondan başka bir şeye muttalî olmaz. Başka şeye itâat etmez, tâbi olmaz." buyurmuştur.

İMDÂDIMIZA YETİŞ

Bir gün Câkîr hazretlerinin huzûruna bir talebesi gelerek; "Efendim! Ticâret için deniz yolu ile Hindistan'a gitmek istiyorum. Uygunsa müsâdenizi, duânızı istirhâm etmek için geldim." dedi. Câkîr hazretleri tebessüm ederek; "Bir sıkıntı durumu meydana gelirse, benim ismimi hatırla, Allahü teâlânın izni ile imdâdına yetişirim." buyurdu. Talebe; "Peki efendim!" deyip ayrıldı. Aradan altı ay geçti. Bir gün Câkîr hazretleri ayağa fırlayıp eliyle bâzı işâretler yaptı ve; **"...Bunları bizim hizmetimize bağlayan Allahü teâlânın şânı ne yücedir. O, bütün noksanlıklardan münezzehtir. Yoksa biz, bunlara güç yetiremezdik."** (Zuhrûf sûresi: 13) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, sağa sola birkaç adım yürüdü. Sonra oturdu. Orada bulunanlar bu hâlden bir şey anlayamayıp sebebini sordular. "Filân kardeşiniz, denizde boğulmak üzere idi. Allahü teâlânın izni ile kurtuldu." buyurdu. Onlar, deniz yolculuğunda bulunan arkadaşlarını hatırlayıp rahatladılar. Bir ay sonra o talebe geldi. Hemen hocasının ayaklarına kapanıp; "Efendim, şâyet sizin yardımınız olmasaydı biz helâk olacaktık!" diyerek, ayaklarını öpmek istediyse de müsâade edilmedi. Daha sonra, yalnız kaldıklarında arkadaşları sordular. Şöyle anlattı:

"Denizin ortasında gemimiz yol alırken, şimâl tarafından bir fırtına çıktı. Dalgalar arasında, gemimiz çok su aldı. Herkes sulara gömüldü. Helâk olacağımı zannedip çok korktum. Dalgaların içine gömülüp, boğulmak üzere olduğumuz sırada, hocamın sözünü hatırladım ve Irak tarafına dönerek; "Ey Câkîr hazretleri! Hâlimizi görüp anla! Bizim imdâdımıza yetiş!" dedim. Daha sözümü bitirmemiştim ki, hocamızı yanımızda gördüm. Bir gemide idi. Şimâl tarafına işâret etti. Fırtına durdu. Sonra geminin direğine yaslanıp denize doğru, **"...Bunları bizim hizmetimize bağlayan Allahü teâlânın şânı ne yücedir. O, bütün noksanlıklardan münezzehtir. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik."** (Zuhrûf sûresi: 13) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, sağa sola birkaç adım attı.

Cenûba(güneye) doğru eliyle işâret etti. O taraftan tatlı bir rüzgâr esti. Câkîr hazretleri su üzerinde yürüyerek gözden kayboldu. Cenûb tarafından çıkan o tatlı rüzgâr, bizi gitmek istediğimiz yere ulaştırdı. Böylece biz, onun bereketi ile kurtulmuş olduk." Arkadaşları yemin ederek; "Hocamız bir an gözümüzden ayrılmadı. Sen de oraya bizzat geldiğini, sizi kurtardığını söylüyorsun." dediler. Bu hâdise üzerine talebeleri anladılar ki: "Allahü teâlâ, evliyâsına pek çok kerâmetler ihsân etmiştir. Evliyânın, aynı anda başka başka yerlerde görülmesi de, onların kerâmetlerindendir. Hattâ bu büyük velînin, birisi şarkta, diğeri garbda olan iki talebesi olsa ve bu iki talebe aynı anda vefât edecek olsalar, şeytanın onların îmânlarını çalmamaları için, son nefeste her ikisinin de imdâdlarına yetişir.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.378

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.145

3) Kalâid-ül-Cevâhir; s.112

4) Tabakât-ül-Evliyâ; s.425

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.305

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.152

CÂMÎ AHMED DEDE;

İstanbul'da yetişen büyük velîlerden. On yedinci asırda yaşamıştır. Doğum târihi belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Tahsil çağına geldiği andan îtibâren ilim öğrenmeye başladı. Boş vakitlerini devamlı ibâdetle geçirirdi. Babasının vefâtından sonra Mevlevî şeyhlerinden Subûhî Dede'nin sohbetlerine devâm etti. Doğruluğu, teslîmiyeti ve hocasının nazarları bereketiyle mânevî ilimlere kavuştu. Babasının vefâtından sonra kardeşlerinin ihtiyaç içerisinde olduklarını görüp, şefkat ve merhametinden kendisine düşen mîrâsın hepsini onlara bıraktı. Sebebini sorduklarında; "Malları verip, halleri aldık." cevâbını verdi.

Hocası Subûhî Dede'nin vefâtından sonra, yerine geçerek insanlara doğru yolu göstermekle, onları rûhen olgunlaştırmakla meşgul oldu. Duâsı makbul olmasıyla meşhurdu. Allahü teâlânın izniyle yanına gelen hastalar şifâ bulur, sıkıntısı olan sıkıntıdan kurtulurdu.

Ahmed Dede, hocasının yerine geçtikten sonra hac farîzasını yerine getirmek için Mekke-i mükerremeye gitti. Yolculuk esnâsında rastladığı bütün peygamberlerin makamlarını ve velîlerin kabirlerini ziyâret etti. Ahmed Dede, ihrâma girilen yer olan Mîkât'ta berâberindekilere şöyle buyurdu: "Talebe Mîkât'a ulaştığında günah kirlerinden tövbeyle temizlenmeli, dünyâ bağları ve düşüncelerinden soyunmalı, tam bir teslimiyetle telbiye getirmelidir." Buyurduğu gibi temiz niyetlerle hac vazîfesini yerine getirdi. Peygamber efendimizin mübârek kabirlerinde göz yaşı döktü, bütün müslümanlara duâlar etti. Hac dönüşünde herkese hâline göre hediyeler verdi.

Câmî Ahmed Dede hac dönüşünden kısa bir süre sonra vefât etti. Yerine talebelerinden Ahmed Dede geçti. Vefât târihi belli değildir.

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.2, s.106

CÂRULLAH VELİYYÜDDÎN EFENDİ;

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi, âbid ve velî. Asıl ismi Veliyyüddîn bin Mustafa'dır. 1659 (H.1069)da bugün Yunanistan sınırları dâhilinde bulunan Yenişehir'de doğdu. 1738 (H.1151) senesinde İstanbul'da vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren zamânın meşhûr ulemâsından din ve fen bilgilerini tahsîl etti. İlimde ilerleyip kemâl derecesine ulaştıktan sonra hocalarından icâzet, diploma alarak talebe yetiştirmeye başladı. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Veliyyüddîn Efendi ilim öğrenmeye başladığı ilk günden îtibâren Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etmek ve hac vazîfesini yerine getirmek aşkı ile dolu idi. Nitekim bu arzu ile 1691 senesinde Mekke-i mükerremeye gitti. Ancak çok sevdiği bu topraklardan yedi sene ayrılamadı. Bu müddet içerisinde devamlı olarak Mekke-i mükerremedeki Mescid-i Haram ile Medîne-i münevveredeki Mescid-i Nebîde ibâdetle meşgûl oldu.

Bu arada İslâm âleminin her tarafından gelen âlimlerle görüşme imkânı buldu. Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretlerinin talebelerinden olan Ahmed-i Yekdest hazretlerinin sohbetleriyle şereflendi. O büyük zâttan Nakşibendiyye yolunun âdâb ve erkânını öğrendi. Aldığı feyz ve himmetle kalbi nûrlanıp, nefsi İslâmiyetin haram ettiği, beğenmediği şeylerden, kötü isteklerden kurtuldu. İçini, Allahü teâlânın aşkı ve Resûlullah'ın sevgisiyle doldurup, dışını da Allahü teâlânın emir ve yasaklarına, Resûlullah efendimizin sünnet-i şerîfine uymakla süsledi. Bu arada yedi sene mücâvir olarak kalması dolayısıyla kendisine "Cârullah" lakabı verildi.

Tefsîr, hadîs, kırâat ve fıkıh ilimlerinde âlim, tasavvuf ehli mübârek bir kimse olarak hacdan dönen Cârullah Veliyyüddîn Efendi, Fâtih civârında bir medrese ve bir kütüphâne yaptırdı. Kütüphâneyi faydalı kitaplarla doldurdu. Kendi eserlerinin de bulunduğu bu kütüphâneyi vakfederek müslümanların istifâdesine sundu. İstanbul'a döndükten sonra daha çok, insanlara nasîhat edip talebe yetiştirmek, kitap yazmak ve ibâdet etmekle meşgûl oldu. Edirne ve Galata kâdılıklarında bulundu.

Cârullah Veliyyüddîn Efendi, çeşitli ilim dallarında pek kıymetli eserler yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır:

1) Üç yüz on dokuz hadîs-i kudsîyi içinde toplayan bir eser. **2) El-Fürkân** isimli, Kur'ân-ı kerîm kırâatı, Arap dilinin gramer özellikleri, kırâat âlimlerinin hâl tercümelerinden bahseden eseri, **3)** Çagminî'nin şerhine hâşiye, **4) Kavl-i Ahmed'**e hâşiye, **5) Hüseyniyye'**ye hâşiye, **6) Tasdîkât'**a hâşiye, **7) Âdâb-ı Mîrî'**ye hâşiye, **8)** Taşköprülü Efendinin eserine hâşiye, **9) Şerh-i Mekâsıd'**a hâşiye, **10) Tefsîr-i Kâdı Beydâvî'**ye hâşiye, **11) Mir'ât'**a hâşiye, **12) İ'râb-ül-Kur'ân, 13) Fedâil-i Cihâd, 14) Âdâb-ı Birgivî'**ye şerh, **15)** Köprülüzâde Nûmân Paşanın **Risâlet-ül-Adl fî Hâl-il-Hadr** risâlesine şerh ve hâşiye. **16) Isâm'**a hâşiye.

1738 yılında İstanbul'da vefât eden Cârullah Veliyyüddîn Efendi, Fâtih'te yaptırdığı medrese ve kütüphâneden ibâret olan külliyesinin bahçesine defnedildi. Kabri sonradan yıkılan ve yola dahil edilen bu külliyeden alınarak Fâtih Müftülüğü arkasındaki Sâdi Çelebi Dârü'l-Kurrâsının bahçesine taşındı.

1) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.501

2) Sicilli Osmânî; c.4, s.613

3) El-A'lâm; c.8, s.118

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.13, s.168

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.267

6) Tekmiletü'ş-Şakâyık; c.5, s.151-153

CEBE ALİ

Mısır Memlüklülerinin meşhûr sultanı Kalavun'un hocası idi. İstanbul'un fethinde bulunmak

için Anadolu'ya geldi. Bursa'da büyük velî Zeynüddîn Hafî hazretlerine talebe oldu. Gösterişe ve dünyâ malına zerre kadar değer vermezdi. Üzerine at çulundan bir cebe giydiği için ismi Cebe Ali kalmıştır. İstanbul'un fethinde orduda ekmekçibaşılık görevini yaptı. Çalıştırdığı fırından, hergün binlerce kişiye pembe gül renginde ekmek yetiştirirdi. İstanbul'un fethine beraber geldiği üç yüz kadar Zeynüddîn Hafî müridiyle birlikte Cibali'den şehre girdikten sonra şehid düştüler. Cibali'nin ismi de Cebe Ali'den kaldı.

CELÂL ALİ DEDE;

Anadolu velîlerinden. Atina'ya yerleşmiş olan müslüman bir âilenin çocuğu olarak doğdu. Doğum târihi belli değildir. İlk tahsîline Atina'da başladı. İlim tahsîl ederken, öğrendikleri ile amel ediyordu. Bir ara âilesi ve akrabâları onu evlendirmek istediler. Bunun üzerine Celâl Ali Dede, Atina'yı terk ederek Anadolu'ya geldi. Yolculuğu esnâsında yolu Konya'ya düştü.

Celâl Ali Dede Konya'da hastalandı. Birkaç ay bir köşede garip kaldı. Bu esnâda zamânın mevlevî dergâhı şeyhi Hüseyin Efendi ile tanıştı. Onun dergâhında sıhhate kavuşunca, rûhî susuzluğunu da gidermek için Hüseyin Efendiye talebe oldu. Mevlevî tarîkatine göre terbiye görüp yetişti. Bir ara bâzı arkadaşları ile arasında anlaşmazlık çıktı. Fakat Celâl Ali Dede onlarla münâkaşaya girmeyip oradan uzaklaştı. Bu durum hocasının çok hoşuna gitti. "Muhâlefetten geri duran halîfelikte tercih edilir." sözü gereğince, hocası Hüseyin Efendi tarafından Trablus'taki Mevlevî dergâhına şeyh tâyin edildi. Orada kıymetli ve kâbiliyetli talebeler yetiştirdi.

Celâl Ali Dede'ye devlet ve şehir ileri gelenleri iltifât ederlerdi. Oraya vâli olarak gelenler dergâha pekçok bağışta bulunurlardı. Bu sebeple, gerek devlet ve gerekse memleketin ileri gelenlerinden onu hased edenler ve kıskananlar vardı. Fakat bunlardan hiçbiri ona karşı edebe sığmayan bir şey yapmaya, ona karşı haddi aşmaya güçleri yetmezdi. Ancak birisi hasedinin şiddetinden ona karşı edepsizlik etmeye cüret gösterdi. Bir gün, büyük küçük, şehir ve devlet ileri gelenlerinin de bulunduğu bir meclisde, Dede kelimesinin kökünü ve nereden türediğini veya alındığını anlatıyordu. Bu esnâda hasedci; "Dede lafzı, Arapçadır. Oyun, eğlence mânâsındadır." dedi. Onun bu sözleri Celâl Ali Dede'nin gayretine dokunup; "Dede lafzı Farsçadır. Parçalayıcı mânâsınadır. Dedekân, saflar hâlinde dizilmiş olan nefsânî ve benlik düşüncelerini parçalayan orman arslanları demektir." buyurdu. Bunun üzerine o hasedci, bu açıklamayı kabûl etmeyip, kabalık edip daha ileri gitti ve böyle olduğuna dâir ısrarla delil istedi. O zaman Celâl Ali Dede; "Şâhidim, delilim odur ki, bu fakir cihâd-ı ekber arslanları arasındayım. Bugün seni parçalayacaklar." dedi. İkindiden sonra, o meclisde bulunanlar dağılıp herkes işine gitmek için dışarı çıktılar. O hasedci de giderken yolda pusu kuran düşmanları tarafından öldürülüp parçalandı. O mecliste bulunanlar bu olaydan sonra, dede kelimesinin şeyhin buyurduğu gibi Farsça olup, parçalayıcı demek olduğunu anladılar.

Celâl Ali Efendinin nazar ve teveccühlerine kavuşanlardan birisi de Mısır Vâlisi Mehmed Ali Paşadır. Mehmed Ali Paşa Mısır'a vâli olunca, Celâl Ali Efendiyi Kâhire'ye dâvet etti. Oraya geldiğinde kendisine çok ikrâm ve iltifatta bulundu. Bir müddet kaldıktan sonra Trablus'a geri dönmek için bir gemiye bindi. Yolculuğu esnâsında hava muhâlefeti yüzünden Sisam Adası açıklarında gemileri delindi. Dev dalgalar geminin Sisam Adasına yaklaşmasına mâni oluyordu. Yüzücülüklerine güvenip kıyıya ulaşmak isteyenler, herkesin gözü önünde boğuldu. Gemi devamlı su alıyordu ve batmak üzereydi. Bir anda kara ile gemi arasında bir köprü peydah oldu. Celâl Ali Dede ve gemide kalanlar korkusuzca sâhile ulaştılar. Celâl Ali Dede Sisam Adasından İstanbul'a gidip bir müddet Galata Mevlevîhânesinde kaldı. Sohbetlerinde, başlarından geçen hâdiseyi nakledip, normal hallerde olduğu gibi korkulu hallerde de yalnız Allahü teâlâya yönelip sığınmak, O'na güvenmek, kalbi O'na bağlayıp, vücûdu O'na teslim etmek lâzım geldiğini anlatırdı.

Bir müddet İstanbul'da kaldıktan sonra Trablus'taki dergâhına döndü. Dergâha vardıktan on

sekiz gün sonra vefât etti. Dergâhının bahçesine defnedildi. Yerine Sâdık isimli oğlu şeyh oldu. Diğer oğullarından Şeyh Muhammed, Şam Mevlevî Dergâhı, Şeyh Mûsâ ise Kasımpaşa Mevlevî Dergâhı şeyhliği yaptılar.

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.2, s.54

CELÂL TEHÂNİSERÎ;

Hindistan'da yetişen velîlerden. Doğum târihi belli değildir. Aslen Belhlidir. Babasının ismi Kâdı Mahmûd'dur. Anne ve baba tarafından hazret-i Ömer'e dayanır. 1581 (H.989) senesinde vefât etti. Vefât ettiğinde doksan beş yaşını geçmişti. Kabri, doğum yeri olan Tehâniser'dedir.

Celâl Tehâniserî küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. On yedi yaşına geldiğinde bütün ilimleri öğrenip ders ve fetvâ vermeye başladı. Bir gün hoş bir ses ile okunan gazeli duydu. O anda kendisini Allahü teâlânın aşkı kapladığından düşüp bayıldı. Ayıldığında tasavvuf yolunu öğrenmek için Abdülkuddûs hazretlerinin sohbetlerine devâm etti. Kısa zamanda kemâle gelerek icâzet, diploma aldı.

Celâl Tehâniserî, ilmi ile âmil idi. Ömrünü ibâdet, tâat, ders vermek ve insanlara vâz ve nasîhat etmekle geçirdi. Edepleri gözetmeye, farzlardan başka nâfileleri yapmaya, gece-gündüz Allahü teâlâyı zikretmeye ve vakitlerini değerlendirmeye çok dikkat ederdi. Çoğunlukla Allahü teâlânın aşkı ile kendinden geçmiş bir hâlde olurdu. Namaz vakti gelince talebeleri; "Allahü ekber, Allahü ekber." dediğinde kendine gelir, namazı kılmak için kalkardı.

Celâl Tehâniserî'nin ölüm hastalığı, sekerât hâli günlerce uzadı. Bu sebepten bir şaşkınlık ve ızdırap hâsıl oldu. On altı gün sonra kendine gelince, talebelerinin büyüklerinden olan Şeyh Nizâm bu hâle üzüldüğü için; "Efendim, bu ne hâldir?" diye sorunca, Celâl Tehâniserî coşarak şu beyti okudu:

Vücûdundan fânî olan kimseler,
Harften sûretten, mânâya geçerler.

Talebelerine şöyle buyururdu: "Âşıklar, keşf ve kerâmet konaklarında durmak istemesinler. Daha yukarılara çıksınlar. Hiçbir şeye bağlı kalmasınlar. Her şeyden kesilerek ve uzaklaşarak, can çıkarcasına ilerlesinler. Bu da şöyle olur; ibâdetlere, zühde; dünyâya düşkün olmamaya ve riyâzete, nefsin isteklerine uymamaya dikkat etsinler. Bunları vesîle bilsinler. Az yemek yesinler, hattâ can çıkıncaya kadar uğraşsınlar. Ölmeden evvel ölüp, nefslerini tam ıslâh edip, Hakk'a kavuşsunlar. Kendini tasavvuf yolunda sananlar ve câhil sûfîler (câhil tarîkatçılar) bu hususta hatâya düşüyor ve doğru yoldan çıkıyorlar. Bundan Allahü teâlâya sığınırız. Selef-i sâlihînden (radıyallahü anhüm ecmâîn) rivâyet edildi ki: "Usûlsüz vüsûl, kavuşma olmaz. Usûl; dînin emirlerine ve tasavvufta bulunduğu yola uymaktır." Kur'ân-ı kerîm okumak ve din ilimleriyle meşgûl olmak en iyi iştir."

HERKESİN KALDIRACAK GÜCÜ YOKTUR

Celâl Tehâniserî'nin talebelerinden birisi, birkaç sene onun sohbetlerinde bulunmasına rağmen, onda hiçbir mânevî hâl görülmemişti. Bir gün Celâl Tehâniserî'nin sohbetinde bulunan bu talebe, kendi kendine; "Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ öyle bir zât idi ki, nazar ettiği kimse evliyâlık mertebesine kavuşurdu. Bugün böyle bir zât yok." diye aklından geçirdi. Celâl Tehâniserî onun bu düşüncesine, Allahü teâlânın izni ile vâkıf oldu. Onun bulunduğu tarafa bakarak; "Bugün de öyleleri vardır." buyurup, bir kere ona baktılar. Talebe o anda evliyâlık mertebesine kavuştu ve kendinden geçti. Evliyâlıkta en yüksek dereceye kavuşan talebe, kısa bir süre sonra vefât etti. Bunun üzerine Celâl Tehâniserî; "Herkesin bu işi kaldıracak gücü yoktur." buyurdu.

1) Zübdet-ül-Makâmât (Berekât-ı Ahmediyye); s.103

2) Umdet-ül-Makâmât; s.111

3) Sefînet-ül-Evliyâ; s.101

4) Müntehâb-üt-Tevârih; c.3, s.3

5) Sevâfi-ul-Envâr; s.31

6) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.439

7) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.291

8) Persian Literature; c.1, s.17

CELÂLEDDÎN-İ DEVÂNÎ;

İslâm âlimlerinin ve velîlerin büyüklerinden. İsmi Muhammed bin Es'ad es-Sıddîkî ed-Devânî, lakabı Celâleddîn'dir. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'ın neslinden olduğu için kendisine Sıddîkî denildi. 1429 (H. 833) senesinde İran'ın Kâzerûn şehrinin Devân nahiyesinde doğdu. 1502 (H.908) senesi Kâzerûn'da vefât etti.

Celâleddîn-i Devânî ilk tahsilini Kâzerûn'daki Câmi-i Mürşid'de hadîs ilmi okutan babası Muhammed bin Sa'düddîn'den yaptı. Kendisinden sarf, nahiv, edebiyât, fıkıh, tefsir ilimlerini öğrendi. Sonra Şîrâz'a gidip Hüseyin Lârî, Hasan bin Bakkal, Seyyid Safiyyüddîn, Abdurrahmân Îcî, Ebü'l-Mecîd Abdullah bin Meymûn Kırmânî, Rükneddîn Rûzbekânî, Ömer Şîrâzî ve Muhyîddîn MuhammedEnsârî Köşknârî'den ilim öğrendi. Devânî, yazmış olduğu **Enmûzec-ül-Ulûm** adlı küçük ansiklopedik eserinde hocalarının isimlerini bildirmiştir.

Celâleddîn-i Devânî, zamânının din ve fen ilimlerini tamamlayıp icâzet, diploma aldıktan sonra, Karakoyunlu hükümdârı Cihân Şahın Tebrîz'de yaptırdığı Muzafferiyye Medresesinde müderris oldu. Sonraki yıllarda Akkoyunlu hükümdârı meşhûr Uzun Hasan'ın ülkesine giden Mevlânâ Celâleddîn-i Devânî, Şîrâz şehrindeki Medreset-ül-Eytâmda müderris oldu. Şîrâz'a yerleşti. Burada ilim ve irfan âşıklarına fen ve din ilimlerini okutarak, çok talebe yetiştirip fevkalâde hürmet ve saygı gördü. Şöhreti her yere yayıldı. Kendi memleketinin halkı ondan ilim öğrendiği gibi, Anadolu'dan, Mâverâünnehr bölgesinden, Horasan'dan nice ilim âşığı derslerine akın etti. Celâleddîn-i Devânî bir aralık Tebrîz'e gitti. Orada büyük âlim ve velî İbrâhim-i Gülşenî hazretlerinin sohbetine devâm ederek, tasavvufta da yetişti. Tesirli sözleri ve eserleriyle meşhûr oldu.

Celâleddîn-i Devânî çok konuşmanın zararlarını ve konuşma âdâbını şöyle anlatır:

"Fazla konuşmamalıdır. Zîrâ çok konuşmak; zihin hafifliği, akıl zayıflığının alâmetidir. Kişinin heybetini kırar, îtibârını düşürür. Hazret-i Âişe buyurur ki:

"Hiçbir sözü boş olmayan Resûlullah efendimiz, az, öz ve tâne tâne konuşurdu. Bir mecliste konuşsa, mübârek ağzından çıkan kelimeler sayılmak istense, sayılabilirdi." Âlimler demişlerdir ki, lüzûmsuz çok konuşan bir kimseyi görürsen, bilki, aklı yoktur. Söyliyeceği sözü iyice düşünmeden dile getirmemeli, ağzından çıkarmamalıdır. Hikmet sâhibleri; "Önce düşün, sonra söyle." demişlerdir. İhtiyaç, lüzûm olmadan konuşmamalıdır.

Konuşurken gülmemelidir. Mecliste birisi konuşurken, sözünü kesip araya girmemelidir. Bir kimsenin anlattığı bir şeyi bilse de, bildiğini belli etmeyip, o kimse sözünü tamamlamalıdır.

Başkasına sorulan bir suâle cevap vermemelidir. Onun da bulunduğu bir topluluğa sorulursa, başkalarından evvel davranıp, cevap vermede acele etmemelidir. Bir kimse cevap verirken, kendisinin daha iyi bildiğini anlarsa, o kimsenin bitirmesine kadar beklemeli, sonra cevap

vermeli ve kendinden önce konuşanı ayıplamamalıdır.

Kendisine bir şey söylendiği zaman, söyliyenin sözü bitmeden, cevap vermeye başlamamalıdır. Yanında olan mubâhase, konuşma ve tartışmalarda kendisi yoksa, yâni onu ilgilendirmiyor veya onun karışması istenmiyorsa, karışmamalıdır. Ondan gizli konuşuyorlarsa, kulak vermemelidir.

Lüzûmsuz hareketlerden kaçınmalıdır. Meselâ sakalı ile saçı ile, diğer uzuvları veya elbisesi ile oynamamalıdır. Parmağını burnuna veya ağzına sokmamalı, parmaklarını çıtırdatmamalı, esnememeli, gerinmemeli, tükrüğünü, balgamını, sümüğünü de, sesini başkalarının duyacağı şekilde atmamalı ve kıbleye doğru tükürmemeli, sümkürmemelidir. Elini ve yüzünü eteğiyle, elbisenin kol ağzıyla, yeniyle silmemelidir.

Bir meclise gidince, kendinden aşağı olanların veya yüksek olanların yerlerine oturmamalıdır. Ama meclisin büyüğü o ise, istediği yerde oturabilir. Anlamadan bu yerlerden birinde oturmuşsa, hâtırına geldiği zaman münâsib yere gitmelidir. Orada boş yer yoksa, hiç sıkıntı ve derd etmeden geri dönmelidir.

İnsanların yanında uyumamalıdır. Sırt üstü hiç yatmamalıdır. Hele uyurken horlayan buna çok dikkat etmelidir. Çünkü bu şekilde yatmak horlamayı arttırır. Eğer bir mecliste, kalabalıkta uyku gelirse, mümkünse kalkıp gitmeli, değilse, bir hikâye, bir düşünce veya bir başka yolla def etmelidir. Oradakiler hep uyuyorsa, ya onlara uyup uyumalı, yâhut kalkıp gitmelidir.

Kısaca, öyle hareket etmelidir ki, kimse ondan nefret etmemeli ve ona acımamalıdır. Yâni acınacak hâle düşmemelidir. Bu âdetlerden biri ona ağır gelirse, bunları yapmadığı zaman doğacak zarar ve ayıplamanın, bunlara katlanmaktan ağır ve çirkin olduğunu aklından çıkarmamalıdır.

Celâleddîn-i Devânî hazretleri çocuk terbiyesine çok önem verilmesini sık sık anlatırdı. Bir seferinde buyurdular ki:

"Çocuk dünyâya gelince, yedinci günü ona isim koymalıdır. Düşünüp iyi bir isim koymalıdır. Çünkü rastgele bir isim konursa, ömür boyu ona sıkıntı verebilir. Bunun için çocuğa iyi isim koymaya dikkat etmek, çocuğun babası üzerindeki haklarındandır.

Süt emme zamânı bitince, terbiyesi ile meşgûl olmalı, kötü ahlâk ve huy edinmesine engel olmalıdır. Çünkü çocukların kâbiliyetleri kemâl üzeredir. Tabiatının meyli ise kötülükleredir. Çabuk bozulabilirler. Bunun için iyi ahlâklı olmasına dikkat etmeli ve bunda bir sıra gözetmelidir. Çocukta ilk görülen, göze çarpan duygu hayâdır. Hayânın çokluğu, fazîlete işârettir. Çocukta hayâ hasleti görünce, daha çok ihtimâm etmelidir.

İlk terbiye, çocuğu kötü arkadaşlardan men etmek, alıkoymaktır. Çünkü, çocukların rûhu temiz bir ayna gibidir. Karşısında olanı hemen tutar, alır. Bundan sonra İslâmın şartlarını, dînin emirlerini ve sünnetin edeblerini öğretmeli ve bu öğretme işine devâm etmelidir. Öğrenmek istemezse müsâmaha etmemeli, devâm etmelidir. Gerekirse, azarlamalıdır. Fakat yaşı ve kâbiliyeti de göz önünde bulundurmalıdır. Nitekim dînimizin hükmüne göre, yedi yaşında namazı öğretmeli, kıldırmalıdır. Eğer on yaşına gelir de kılmazsa, azarlamalı, hattâ dövmelidir. İyileri övmeli, kötüleri ayıplamalı ve böylece iyiliğe teşvik etmelidir. Kötülükten, çirkin işlerden men etmelidir. İyi bir iş yaparsa, onu övmeli, âferin demeli, kötü bir iş işlerse, ayıplayıp korkutmalıdır. Elden geldiği kadar açık sitem etmeli, yanlışlıkla yaptı, unutarak etti deyip, cür'etini arttırmamalıdır. Gizli bir şey yapmışsa, yüzüne vurmamalı, hayâ perdesini yırtmamalıdır. Tekrar yaparsa, yalnız bir yerde, onu tembih etmeli, azarlamalıdır. Yaptığı o işin, çok çirkin olduğunu söylemeli, bir daha yapmaması için korkutmalıdır. Sık sık azarlamamalıdır. Yoksa azarlamak, ayıplamak âdet hâline gelir. "İnsanlar yasaklara karşı meyilli ve harîs olurlar." sözü gereğince, tekrar yapmaya koyulabilir. Bunun için iyi idâre

etmelidir.

Çocuğun nazarında yemeyi, içmeyi, iyi elbise giymeyi önemsiz göstermeli, süslü elbiseler, renkli kumaşlar kadınların beğeneceği şeylerdir, erkekler böyle şeyleri sevmez demelidir. Hep yemeye, içmeye düşkün olmaması için uyarmalıdır.

Önce yemek yemenin edeplerini öğretmelidir. Yemek yemekten maksad, bedenin sıhhatini korumaktır, lezzet almak değildir demelidir. Yemek ve içmek ilâç gibidir, onunla açlık ve susuzluk giderilir demelidir. İlaç belli miktârda alındığı zaman faydalı olduğu gibi, yemek ve içmek de, açlığı ve susuzluğu giderecek kadar olursa faydalı olur demeli, çeşitli yemeklere alıştırmayıp, bir yemekle yetinmeye alıştırmalı, iştihâsını zabt ettirmeli, istediğini değil, bulduğunu yemeğe alıştırmalı, lezzet ve zevklere önem vermemesini öğretmelidir. Zaman zaman çocuğa kuru ekmek vermeli, zaman olur ki, ondan başka bir şey bulamadığı olur. Onun için öyle alıştırmalıdır. Bu edebler, zengin olmayanlar içindir. Zenginler yaparsa daha iyi olur. Eti normal yedirmelidir. Yemekten hemen sonra mümkünse su içirmemelidir.

Her ne kadar alkollü içkilerden sakınmak herkese lâzım ise de, çocuklara akıllarına göre anlatıp, men etmek husûsunda çok söylemeli, rûha da, bedene de çok zararlıdır demelidir. İnsanın, kızgınlığını, sinirini, hayâsızlığını arttırır ve bu hâller onda meleke, alışkanlık hâline gelir demeli, böyle kimselerle düşüp kalkmaktan, arkadaşlık etmekten kesin olarak men etmelidir.

Çirkin sözleri, dînimize uymayan sesleri dinlemekten men etmelidir. Vazîfelerini bitirmeden ve sıkıntı çekmeden yemeğini vermemelidir.

Kapalı ve gizli işlerden onu men ederek, kabahate karşı cesâretini kırmalıdır. Gündüz ve gece çok uyutmamalı, yumuşak elbiselere alıştırmamalı, yaya yürütmeli, bineğe binmesini öğretmeli, oturma, kalkma ve konuşmanın edeplerini anlatmalı, kadınlar gibi süslenmemesini, vakti gelmeyince yüzük takmamasını söylemelidir. Babasıyla ve dünyâ malı ile arkadaşlarına övünmekten men etmeli, yalan söylemekten sıkı men etmeli, doğru veya yalan yemin etmemesini tembih etmelidir. Çünkü yemin, herkes için kötü bir şeydir. Uygun olarak yapılırsa da mekrûhtur. Ancak din için faydalı olursa, câizdir. Büyüklerin yemin etmeye ihtiyâcı olsa da, çocukların hiç ihtiyâcı yoktur. Büyüklerin yanında susup oturmasını, sorulursa, kısa cevap vermesini öğretmeli, hep iyi konuşmayı âdet etmesini anlatmalıdır. Büyüklerin çocuklarına bu edebler daha çok lâzımdır.

İlim öğrenmeye çok teşvik etmelidir. Hoca dövse de, kayırmamalı, lüzumsuz yere çocuğu azarlamamalıdır. Dayağa ihtiyâc olursa, bir daha yapmaması için önce kuvvetli azarlamalıdır.

Çocuğu cömerdliğe alıştırmalı, mal ve mülkü gözünden düşürmelidir. Çünkü para ve mal sevgisinin zararı, zehirden çoktur. İmâm-ı Gazâlî hazretleri; **"Yâ Rabbî, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut!"** meâlindeki İbrâhim sûresi: 35. âyetinin tefsîrinde buyuruyor ki: Putlardan murâd, altın ve gümüştür. Yâni İbrâhim aleyhisselâm; "Beni ve çocuklarımı altına ve gümüşe tapmaktan, kalbimizi onlara bağlamaktan koru!" diye duâ ediyor. Çünkü bütün kötülüklerin menşei; parayı, dünyâyı sevmektir.

Boş zamanlarında çocuklara oyun oynamak için izin vermelidir. Ama sıkıntılı ve zor oyunlar ve kötülüğe sebep olacak alışkanlıkları veren oyunlardan sakındırmalıdır. Bu edebler herkes için iyidir. Gençler için ise, daha iyidir. Anlama yaşına gelince, ona dünyâ malından esas maksadın, sıhhati korumak olduğunu anlatmalı, dünyâyı âhirete sermâye yapmayı tembih edip, öğütlemelidir.

Eğer ilim sâhibi olacaksa, ilim tahsîli için gerekli terbiye verilmelidir. San'at sâhibi olacaksa, dînî vecîbeleri öğrenip yaptıktan sonra, o sanatla meşgûl etmelidir. Burada en iyisi, çocuğun tabiatine, yâni kâbiliyetine bakmalı, durumunu incelemeli, neye istidâdı olduğunu sezmeli, kâbiliyetinin hangi ilim ve sanata daha yatkın olduğunu anlayıp, o tahsîl ve sanata vermelidir.

Zîrâ Peygamber efendimiz; **"Kişi ne için yaratılmışsa, o işi ona kolaylaştırılır."** buyurdular. Herkesin her sanata kâbiliyeti olmaz. Belki herkesin bir sanata istidâdı olur. Bunun altında derin bir sır vardır. Böyle olmasının sırrı, cemiyetlerin ayakta durması ve insanların düzenli, tertipli ve herbirinin ayrı işler görerek, birbirinin eksik taraflarını gidermesidir. Çünkü bir kimse bir sanata istidâtlı ise, küçük bir gayretle onu öğrenir. O işe istidâdı yoksa, ona boşuna emek verip, boşuna ömür tüketir. Eğer çocuğun bir sanata karşı kâbiliyeti yoksa, onu başka sanata vermelidir. Bunda da, çocuğun o işi yapamayacağını iyice anlamalıdır. Değilse ümitsizliğe, başarısızlığa kapılır. Bir sanatı öğrenince, geçimini ondan sağlamasını emretmelidir. Onun zevkini alıp daha iyi yapmaya çalışmalı ve o sanatın inceliklerini öğrenmeli, branşında ihtisâs yapmalıdır.

Çocuğa büyüklerin âdeti olan temiz, tayyib bir kazanç getirecek iş yaptırmalıdır. Baba veya anasından kendine ulaşana güvendirmemelidir. Çünkü babalarının malı, parası ile gururlanan, övünen zengin çocukları, sanat öğrenmekten mahrûm olmuşlar, durumları değişince de sıkıntıya düşmüşlerdir.

Çalışma, kazanma ve bir ev idâre etmeyi başardığında, onu evlendirmeli ve kazancını ayırıp, ona vermelidir."

Celâleddîn-i Devânî hazretleri ömrünü ilme ve insanlara hizmetle geçirdi. Uzun Hasan'ın oğullarından Yâkub ve Murâd beyler zamânında, Fars bölgesi kâdısı oldu. Bu büyük âlimin bir aralık Hindistan'a gittiği ve oranın sultânı adına bâzı ilmî eserler yazdığı rivâyet edilmiştir. Celâleddîn-i Devânî hazretleri her ilimde söz sâhibi idi. Özellikle kelâm ve mantık ilimlerine dâir yazdığı eserleri ile pek meşhûrdur. Eserleri, asırlarca İslâm ülkelerindeki medreselerde ders kitabı olarak okundu. Büyük İslâm âlimi İmâm-ı Rabbânî AhmedFârûkî Serhendî, **Mektûbât** kitabında bu büyük âlimin yüksek derecesini bildirmektedir.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri: "...Mantığa dayanarak, akl ile, düşünce ile hâsıl olan îmâna gelince, bu yoldan îmân elde edilebilir. Fakat elde edenler pek azdır. Allahü teâlânın varlığını bu yoldan isbât etmekte, Mevlânâ Celâleddîn-i Devânî gibi biri daha bulunduğunu bilmiyoruz. Çünkü, hem muhakkıkdır ve hem de sonra gelenlerdendir ve bu yüksek varlığı isbât etmek için çok uğraşmıştır." buyurmuştur.

Celâleddîn-i Devânî hazretleri pek çok eser yazdı. İstanbul kütüphânelerinde tesbit edilebilen eserlerinin sayısı otuz beşe ulaşmakta olup, bunlardan yirmi sekizi Arabca, diğerleri de Farsçadır. Farsça şiirler yazdığı, kaynaklarda ifâde edilmektedir. Bu eserlerin başlıcaları şunlardır: **1) Şerh-i Akâid-i Adûdiyye, 2) Ahlâk-ı Celâlî** (Bu eserin asıl adı **Levâmi'ul-Eşrâk fî Mekârim-il-Ahlâk'dır.). 3) Fâtiha ve Kâfirûn Sûrelerinin Tefsîri, 4) İsbât-ül-Vâcib (Risâle-i Kadîme), 5) Ef'âl-ül-İbâd, 6) Hakîkat-ün-Nefs, 7) Risâle-üt-Tevhîd, 8) Ta'rîfü İlm-il-Kelâm, 9) El-Es'ilet-üş-Şerîf-ül-Kur'âniyye, 10) Arznâme, 11) Ennümûzec-ül-Ulûm, 12) Erbeûn-es-Sultâniyye, 13) Şerh-i Rubâiyyât, 14) Şerh-ut-Tehzîb, 15) Hâşiyet-üt-Tasavvurât, 16) Heyâkil-ün-Nûr Şerhi, 17) Tehzîb-ül-Mantık Şerhi, 18)** Şâfiî mezhebi fıkıh bilgilerinde **Fetevâ-i Envâr** üzerine yaptığı hâşiye, **19) Tefsîr-i Kalâkıl** (Kul ile başlayan 4 kısa sûrenin, Kâfirûn, İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerinin tefsîridir.)

Celâleddîn-i Devânî hazretlerinin, **Ahlâk-ı Celâlî** adlı ahlâk ile ilgili eseri Farsça olup, 1882 (H.1304) senesinde Hindistan'da sekizinci defâ basılmış ve İngilizceye de tercüme edilmiştir.

YEMEK YEME ÂDÂBI

Yemek yeme âdâbıyla ilgili şöyle anlatır:

"Önce elini, ağzını, burnunu yıkamalıdır. Peygamber efendimiz buyurdu ki: **"Yemekten önce elini yıkayan, fakirlikten kurtulur."**

İlk lokmayı alırken Besmele ile yemeğe başlamalı, yemeği bitirince "Elhamdülillah!" demelidir. Ev sâhibi ise, en önce yemeğe o başlamalıdır.

Elini, elbisesini, sofrayı, örtüyü kirletmemeli, elle yenilecek şeyleri üç parmakla yemeli, yerken ağzını açmamalı, büyük lokma almamalı, lokmayı ağzına alır almaz, çiğnemeden yutmamalı, normalden fazla da ağzında tutmamalıdır. Bir lokmayı yutmadan, ikinci bir lokmaya el uzatmamalı, dökülen kırıntıları toplamalıdır. Yemek esnâsında parmağını yalamamalıdır. Ama yemek bitince yalayabilir. Hattâ o zaman yalamak sünnettir.

Yemeğin rengine bakmamalı, yemeği koklamamalı, yemeğin hep birinden yiyip, diğerlerinden yememezlik etmemelidir.

Eğer sofrada iyi bir yemekten az bulunursa, diğerlerini bırakıp hep onu yememeli, diğer arkadaşlarını kendine tercih etmelidir.

Önünden yemelidir. Ancak meyve tabağının diğer tarafından da alınabilir. Ağzına götürmüş olduğu kemik ve benzeri şeyleri, ekmeğin ve sofranın üzerine koymamalı, eğer yediği et veya lokmadan kemik çıkarsa, yavaşca ağzından çıkarmalıdır. Yemek yerken tiksindirici hareketlerden, sözlerden, hikâyelerden sakınmalıdır. Ağzından çıkardığı bir şeyi kâseye, tabağa atmamalı, kısaca; öyle yemek yemelidir ki, tabağında yemek artsa, bir başkası tiksinmeden yiyebilmelidir. Misâfir ise, ev sâhibinden önce yememeli, ama başkaları yemeğe başlamışsa, onlara uyup yemelidir. Aç da olsa, buna riâyet etmelidir. Ama evinde ve mahremlerinin olduğu yerde hemen başlayabilir.

Ev sâhibi ise, misâfirler yemekten el çektikten sonra, yemekten el çekmelidir. Yavaş yavaş yemeli, eğer kimse yemeğe devâm etmiyorsa, yalnız kalıp, utancından bırakmamalıdır.

Yemek arasında su içmek îcâbederse, rahat ve yavaş içmelidir. Ağzının ve boğazının sesi su içerken duyulmamalıdır. Dili ile dişlerinin arasından aldıklarını yutmalı, ama kürdanla aldıklarını uygun bir yere atmalı insanları tiksindirmemelidir.

Ellerini yıkarken ve temizlerken, parmaklarını ve tırnak diplerini iyice yıkamalı, aynı şekilde dudaklarını, ağzını, dişlerini iyice temizlemeli, leğene tükürmemelidir. Ağzını yıkadığı suyu dökerken, eliyle örtmelidir. Yemek yemeden önce el yıkarken, başkalarından öne geçmeye çalışmamalıdır."

1) Mektûbât (İmâm-ı Rabbânî); c.1, mektub, 272

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48. Baskı) s.1046

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.47

4) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c.7, s.133

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.160

6) En-Nûr-us-Safîr; s.123

7) El-A'lâm; c.6, s.32

8) Keşf-üz-Zünûn; s.39, 184, 195, 853, 877, 1141, 1905, 2047

9) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.54

10) Ahlâk-ı Celâlî; s.201, 206, 214, 217, 218, 220, 223, 228

11) Kâmûs-ul-A'lâm; c.3, s.1824

12) Rehber Ansiklopedisi; c.4, s.133

13) Fevâid-ül-Behiyye; s.89

14) Resâil-i Molla Celâl, Hamidiye No. 1438 vr. 131

15) Persian Literatüre; c.2, s.1277

16) Brockelman; Sup. 2, s.306

17) Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî; s.41-44

18) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.344

CELÂLEDDÎN EBÛ YEZİD PÜRÂNÎ;

Meşhûr velîlerden. Doğum târihi bilinmemektedir. 1457 (H.862) senesinde vefât etti. Kabri Püran'dadır. Önce din ilimlerini öğrenip, bu hususta yetişti. Öğrendiği din bilgilerine ve Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine son derece bağlı idi. Dînin emirlerine iyice bağlı olduğundan ve bütün gücüyle uyduğundan, tasavvufta kemâle erip, üstün hâllere kavuştu. Zâhirüddîn Halvetî'nin sohbetlerinde bulundu.

İnsanlarla münâsebetinde ve yaşayışında dâimâ dînin koyduğu ölçülere uyardı. Vaktinin çoğunu ibâdetle geçirirdi. Bunun dışında kalan vakitlerde müslümanların işlerini görürdü. Her kimin bir sıkıntısı olsa, hemen yardımına koşar bu hususta büyük bir gayretle işini görür, sıkıntıdan kurtararak duâsını alırdı. O işin halledilmesi için her kime mürâcaat edilmesi gerekirse bunu yapar ve işi halletmeye, müslüman kardeşini sıkıntıdan kurtarmaya çalışırdı. Nasîhatları ve vâzları çok tesirli idi. İnsanlara dînin emirlerine uymaları ve yasakladıklarından sakınmaları husûsunda çok nasîhat ederdi. Onun ağzından çıkan sözler bilinse ve daha önce duyulmuş olsa da dinleyenlere o söylediği zaman bambaşka bir tesiri vardı.

Tasavvufta üveysî idi. Peygamber efendimizin rûhâniyetinden feyz alırdı. Kendisi şöyle demiştir: "Her ne zaman bir zorlukla karşılaşsam veya bir sıkıntıya düşsem, Peygamber efendimizin rûhâniyeti vâsıtasız olarak beni, sıkıntıdan kurtarır." Evinden misâfir eksik olmazdı. Misâfirleri için nefis yemekler hazırlardı. Halbuki bağından ve tarlasından az bir mahsul elde ederdi. Her ne zaman şehirden kendisine misâfir olmak için yola çıkan olsa, bunu kerâmetiyle bilir, gelecek olanların sayısına göre nefis yemekler hazırlatırdı.

Yiyeceğin helâl olmasını ve şüpheli şeylerden sakınmak gerektiğini şöyle anlatmıştır: "Bir gece mescidde Kur'ân-ı kerîmi hatmettik. Irmak kenarında bulunan Türklerden biri, birkaç pişi ekmek getirip bana yemem için ısrar etti, yemin verdi. Ben de bir ekmek alıp dörde böldüm, bu parçalardan birinden az bir miktar yedim. Bunu yeyince feyz yolum bir müddet tıkandı."

Mevlânâ Câmî şöyle anlatmıştır: Bir gün bir cemâatle Celâleddîn Ebû Yezîd Pürânî'yi ziyârete gittik. O sıra üzüm zamânı idi. Bizi üzüm yememiz için bağına bıraktı. Kendisi gitti. Biz bağı gezdik ve dilediğimiz şekilde üzüm yedik. Aramızdan biri birkaç salkım üzümü götürmek için yanına aldı. Bir başkası üzümü alan kimseye götürmeye izin vermemiştir, dedi. Bu sırada bir başka zât bu hususla ilgili olarak şöyle anlattı: Bir zâta bir grup misâfir gelmişti. Misâfirlerden biri teberrüken sofradan bir şeyi yanına almıştı. Hizmetçi sofrayı kaldırınca, o âlim hizmetçiye niçin sofradan bir şeyin alınmasına mâni olmadın diye sorup, alınan şeyin tekrar sofraya bırakılmasını istedi. Hizmetçi de o şeyi sofraya geri bırakmasını ricâ edince, alan kimse bıraktı. Aramızdaki zât bunu anlattıktan sonra, Celâleddîn Ebû Yezîd hazretleri yanımıza geldi. Bizi yanına çağırıp yemek yedirdi. Yemekten sonra müsâde alıp gideceğimiz sırada kapının önüne durup; "Her kime bağa girmeye izin verilmişse, bu izin, yemeye ve götürmeye izindir. O sofrasından alınanı geri bıraktıran zât iyi etmemiştir. Şâyet baştan buna izin vermemiş ise, alınan şeyi sonradan helal edip almaması iyi olurdu, dedi." Kerâmetiyle hâdiseye ve konuşulanlara vâkıf oldu.

Bir defâsında da yine bir grup misâfir onu ziyârete gitmişti. İçlerinden biri hatırından şöyle geçirmişti: "Eğer bu zât evliyâ ve kerâmet sâhibi ise, bana bir miktar kişniş verir. Evine vardıklarında o kimseyi çağırıp bir müddet beklemesini söyledi. Evine girip bir miktar üzüm getirdi. Ona verip, kusura bakma bizim bağlarımızda kişniş olmaz!" dedi.

Namaz kılarken, kendinden geçer, bambaşka bir hâle girerdi. Yanında bulunanlar onun bu hâline şaşıp kalırdı.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; s.188

2) Nefehât-ül-Üns; s.569

3) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.322

CELÂLEDDÎN-İ HİNDÎ (Kutb-i Rabbânî, Kebîr-ül-Evliyâ);

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İsmi, Muhammed olup babasınınki Mahmûd'dur. Aslen Kâzrûn şehrinden olduğu için, Kâzrûnî, Hindistan'da Pâni-püt şehrinde yerleştiği için Pâni-pütî, hazret-i Osmân soyundan olduğu için Osmânî nisbet edildi. Celâleddîn, Kebîr-ül-evliyâ, Kutb-i Rabbânî lakabları verildi.Hindistan'da Celâl Pâni-pütî diye tanındı. Yüz yaşından fazla ömür sürdü ve 1363 (H.765) yılında vefât edip, Pâni-püt şehrinde defnedildi. Mezarının üstüne büyük bir türbe yapıldı.

Küçük yaşta babası vefât etti. Amcasının terbiyesinde yetişti. Temel din bilgileri ile âlet, yardımcı ilimleri öğrendi. Asrın büyüklerinden yüksek din bilgilerini tahsîl etti.

Nice büyük kimseler, Celâleddîn hazretlerinin büyüklüğünü daha küçük yaşta anlayarak, yetişmesine yardımcı olmak için zaman zaman ziyâretine giderlerdi. Bunlardan biri de Kutb-i ebdâl Şeyh Şerefüddîn Ebû Ali Kalender idi. Kutb-i Rabbânî Celâleddîn Pâni-pütî'yi çocuk iken de çok sever, her gün ziyâretine gider, ona teveccüh ederdi. Eğer evde bulamazsa, gittiği yeri öğrenir ve oraya varırdı. Yine bir gün onun ziyâretine gitti. Bağa gittiğini söylediler. O da atına binip bağa vardı. Onun geldiğini gören Şeyh Celâleddîn, bir kap içinde bir mikdâr yem getirdi. Ebû Ali Kalender; "Evlâdım, bu nedir?" diye sordu. Celâleddîn de; "Atınız için yem getirdim." dedi."Öyleyse, önce ata bir sor, bakalım aç mı, tok mu?" buyurunca, ata döndü. Daha birşey sormadan at konuşmaya başlayıp; "Tokum, efendim yem yedirdikten sonra sırtıma bindi." dedi. Çocuk yaştaki Celâleddîn, bu hâle çok hayret etti. Kap elinde kaldı. Kutb-i ebdâl Ebû Ali Kalender; "Ey evlâd! Kapta getirdiğiniz hediyeyi, biz de size bağışladık ve Allahü teâlâdan, bu kaptaki tâneler kadar sana evlât vermesini diledik." buyurdu. Gerçekten de Celâleddîn hazretlerinin sayılamayacak kadar çocukları, torunları oldu.

Şerefüddîn Ebû Ali Kalender hazretlerinin terbiyesine verildi. Yıllarca ilim öğrendi ve riyâzetler çekti. Çöllerde, sahrâlarda dolaşıp nefsini terbiye etti. Çöllere düşmesine, Ebû Ali Kalender hazretlerinin bir sözü vesîle oldu. Birgün Şerefüddîn Ebû Ali Kalender bir yolun kenarında oturuyordu. Kutb-i Rabbânî de güzel bir atın üstünde uzaktan geldi. Ebû Ali Kalender hazretleri, atlı yanına yaklaşınca; "Ne güzel at, ne güzel binici!" buyurdu. Bu sözü duyan Celâleddîn birden değişip, bambaşka bir hâle geldi. Hocasının önüne varıp attan düştü. Yakasını yırtıp elbisesini parçaladı. Kalkıp yola revân oldu. Senelerce çöllerde, ıssız yerlerde dolaştı. Pek çok âlim ve velî ile sohbet etti. Herbirinden çeşitli nîmetlere kavuştu. Yine de aradığını bulamayıp memleketine doğru yola çıktı. Herkes aradığını onda buluyor, fakat o, aradığını kimsede bulamıyordu. Bir kervandaki dervişlerle birlikte memleketine doğru giderken, Hansî şehrine geldiler.

Zamânın büyüklerinden Sultân-ül-meşâyıh Şeyh Cemâl Hansevî'ye rüyâsında Celâleddîn'i karşılamak için emir verilip; "Şeyh Celâl Kebîr-ül-Evliyâ Pâni-pütî geliyor, ona hizmet etmekte acele et. Senin silsilenin devâmı, onun senin hakkındaki hayırlı duâlarına bağlıdır." denildi. Daha kervan şehre girmeden, gelenleri karşılamaya çıktı. Hizmetçisine de târif edip; "Şöyle şöyle dervişler göreceksin, Onların hepsini al gel!" diyerek gönderdi. Dervişler, eşyâlarını taşıttıkları Celâleddîn-i Hindî'yi eşyâların başında bırakıp geldiler. Cemâl Hansevî, onları görünce; "İçinizden kimse ayrıldı mı?" diye sorup, Celâleddîn'in kaldığını öğrendi. Gidip onu da evine dâvet etti. Hepsine çok izzet ve ikrâmda bulundu. Dervişleri gönderdikten sonra, Kutb-i Rabbânî Celâleddîn Pâni-pütî hazretlerinden duâ istedi. Aczini ortaya koyup, onun duâsına çok ihtiyâcı olduğunu söyledi. Çok ısrâr etti. Hazret-i Kutb-i Rabbânî, Cemâl

Hansevî'ye duâ edip, Fâtiha okudu. Onun bu duâsı bereketiyle, Cemâl Hansevî hazretlerinin silsilesi, oğlu Nûreddîn vâsıtasıyla devâm etti.Kutb-i Rabbânî, derviş arkadaşlarının yanına döndü. Dervişler, onun büyüklüğünü anlayıp, çok edeb gösterdiler. Eşyâları alıp kendileri taşımak istediler. Ancak Celâleddîn-i Hindî râzı olmadı. Zorla eşyâları yüklendi. Yola koyuldular. Onlardan önde yürüyen Celâleddîn Hindî'nin eşyâları taşımasına hayret edip baktıklarında, eşyâların, başının üstünde asılı olduğunu ve devamlı onu tâkib ettiğini gördüler. Ona olan bağlılıkları daha da kuvvetlenip, eşyâları alarak özür dilediler. Affedilmelerini istediler. Hazret-i Kutb-i Rabbânî; "Ey azîzler, bize sizden hiçbir sıkıntı gelmedi. Belki sizin sohbetinizde, aranızda mahfûz kaldım. Bir kusûr olmuşsa bile, affedilmiştir." buyurdu.

Bu arada Şeyh Cemâl, henüz oradan fazla uzaklaşmıyan kâfileye tekrar adamlar gönderip, evine dâvet etti. Dönmek istemediyse de, çok yalvardılar. Birkaç gün daha onda misâfir kaldılar. O günler, hazretin muhabbetinin coştuğu ve sarhoş olduğu zamanlar idi. Vatanına dönmek istemiyordu. Şeyh Cemâl, nasîhatler edip râzı etti. "Bâbâ, sen Allah'ın sevgilisisin. İnsanların olgunlaşmasını sana verdi. Senin böyle hayrân durman uygun değildir. Memleketinize gidip oturmanız iyi olur. Bu günlerde oraya bir kemâl sâhibi gelecek. Sizin fütûhâtınız onun elinde olacaktır. Onun hizmetinde murâdınıza kavuşacaksınız. Bana da izin olsa, ben de gelir feyzlenirdim. Bugün hangi yoldan olursa, Pâni-püt'e gidiniz!" dedi. O, Sultân-ül-evliyâ Kutb-i âlem Cemâl Hansevî'nin ısrârına dayanamayıp memleketine döndü. O kemâl sâhibi bir kimse olarak bildirilen zât, Şems-ül-evliyâ Hâce Şemsüddîn Türk Pâni-pütî'den başkası değildi. Sonunda o mübârek zâtın sohbetine kavuşmakla şereflendi.

Bir rivâyete göre ise; bir gün Celâleddîn-i Hindî, Kutb-i ebdâl Şeyh Şerefüddîn Ebû Ali Kalender'e, kendini yetiştirmesi için çok yalvardı. Kutb-i ebdâl; "Ey azîz oğlum! Senin kalbinin açılması, başkasının eliyle olur. O da bugün yarın bu şehre gelir." dedi. Bekledi. Birkaç gün sonra vilâyet sâhibi, hidâyet semâsının güneşi Şems-ül-evliyâ Hâce Şemseddîn Türk, üstâdının izni ile Pâni-püt'i teşrif etti. O beldeyi vilâyet nûrları ile aydınlattı. Celâleddîn-i Hindî, ilâhî bir ilhâmla onun huzûruna gitti. Talebeliğe kabûl edildi. Çetin riyâzet ve mücâhedeler çekti, hilâfetle şereflendi, yüksek derecelere kavuştu. Hocasından hiç ayrılmak istemedi. Hâce Şemseddîn buyurdu ki: "Sen benim oğlumsun. Allahü teâlâdan, benden sonra benim yerime senin oturmanı istedim. Senin rehberliğin ile çok insanlar maksadlarına kavuşurlar. Yalnız Resûlullah'ın sünnetini, yâni evlenmeyi yerine getirmek, iki dünyâ saâdetlerindendir. Tâ ki, yarın Resûlullah efendimize karşı mahcûb olmayasın." Kutb-i Rabbânî; "Buyurduklarınız doğrudur. Tekrar özür dilemem yakışık almaz. Ancak çocuklarımın, kıyâmette beni mahcûb edecek ameller işlemesinden korkuyorum." diye arz etti. Şems-ül-evliyâ; "Buna üzülme! Allahü teâlânın emri ile sana söz veriyorum ki, iyileri sana, kötüleri bana âittir. Onların cevâbını yarın ben vereceğim. Dünyâda da kimin bir müşkili olursa, gelsin, bana hatırlatsın, ona yardım ederim. Sana bu işte çok yüklenmemin sebebi bunu ben Levh-i mahfûzda görmemdir. Senden çok sayıda evlâd dünyâya gelecek. Bu hususta bir şüphen varsa, gel, başını kaftanımın altına sok ve gör." buyurdu. Emre uyup, başını kaftanın altına sokunca, Levh-i mahfûzu gördü. Orada evlâdı gerçekten sayılamıyacak kadar çoktu. Onları silmek için elini uzattı. Birden görmesi durdu. Şems-ül-evliyâ, o anda elini tuttu ve; "Ey azîz oğlum, Allahü teâlânın irâdesine karışma. O kudret ve kudsiyet sâhibi, senin amel defterine evlâd yazınca, sen onu silemezsin." buyurdu. Kutb-i Rabbânî, hocasının ayaklarına kapandı. İstigfâr etti ve; "Emir, hazret-i pîrin emridir. Onun rızâsı nasıl ve nerede ise, bu kul onu kendi için saâdet bilir." dedi ve evlenmeye râzı oldu. Lâkin bir şart koştu. "Sağır, kör, topal ve benzeri kadın olursa, benim nikâhıma onu verin." dedi. Araştırmalardan sonra, Kirnâl şeyhzâdelerinde onun aradığı gibi temiz, afîf, zâhide ve benzeri üstün vasıflarda bir kız bulundu. Şems-ül-evliyâ, Kutb-i ebdâl, akrabâlar, ileri gelenler, Kutb-i Rabbânî ile birlikte Kirnâl'e gittiler, düğün yapıp, Pâni-püt'e döndüler. Kutb-i Rabbânî'nin hanımına ilk sözü; "Ey hanım, bana bak, kalk bana abdest suyu getir." oldu. Hanım hemen yüzünü açıp,

kalktı ve abdest suyu getirdi. Abdest aldırdı ve emir gereği kendisi de abdest aldı. Sonra o hazret, ağzının temiz suyunu o afîfenin ağzına sürdü, Kur'ân-ı kerîmi önüne koydu ve "Oku!" buyurdu. Hemen okudu. Bu hanım, mücâhede ve riyâzetle meşgûl oldu. Nefsinin istediklerini yerine getirmeyip, istemediklerini yapmayı âdet edindi. Neticede, bu hanımdan, beş oğlu ve iki kızı dünyâya geldi.

Rabbânî ilhâmla, Şems-ül-evliyâ Hâce Şemseddîn Türk'ün sohbet ve hizmetini seçen, onun teveccühü ile kısa zamanda kemâl mertebelerine ulaşan ve kutb-ül-aktâb olan Kutb-i Rabbânî, dünyâya hidâyet sunup, insanları yakınlık mertebelerine kavuşturdu. Üstâdı Şems-ül-evliyâ Hâce Şemseddîn Türk Pâni-pütî, Şeyh Celâleddîn Kebîr-ül-Evliyâya icâzet verip, kendi yerine tâyin etti. İcâzetnâmesinde, talebelerine onun hizmetinde bulunmalarını, duâlarına kavuşmak için çırpınmalarını bildirdi. Hocası, icâzetnâmede onun silsilesini şöyle açıkladı: "Resûlullah efendimiz, hazret-i Ali, Hasan-ı Basrî, Abdülvâhid bin Zeyd, Fudayl bin İyâd, İbrâhim-i Edhem, Hüzeyfe-i Mer'aşî, Hübeyret-il-Basrî, Mimşâd-i Dîneverî, Kutbüddîn Ebû İshâk Şâmî, Ebû Ahmed Çeştî, Ebû Muhammed, Nâsıreddîn Ebû Yûsuf, Hâce Mevdûd, Hâcı Şerîf Zendânî, Osman Hârûnî, Mu'înüddîn-i Çeştî, Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî, Ferîdüddîn Mes'ûd Şeker Genc, Alâeddîn Ali Ahmed Sâbir Kalyârî, o da fakîre hilâfet vermiştir. Ben de, hırka, asâ, makas ve kâseyi, maddî ve mânevî irşâdlarımla, halîfem Muhammed bin Mahmûd bin Yâkûb'a verdim. Ona, Çeştî isimlerinden olan Celâleddîn ile hitâb ettim. Onu şu anda makâmına oturttum. Bundan sonra kimseyi bu görevle vazîfelendirmem. Bendeki her vazîfeyi ona teslim eyledim. Ona icâzet verdim ve hepinizi ona ısmarladım." buyuran yüksek hocası Şemseddîn Türk Pâni-pütî, talebelerini de, kimsenin erişemeyeceği üstün derecelere yükselmiş olan talebesi Celâleddîn Pâni-pütî'ye teslim etti. Onun üstünlüğünü, zamânın büyükleri îtirâzsız kabûl ederlerdi. Kutb-i Rabbânî Celâleddîn hazretlerinin hizmetlerine koşarlar, pekçok nîmetlere kavuşurlardı. Duâsı kabûl olunanlardandı. Her sözü söylemez, dilinden çıkan birçok şey, Allahü teâlânın izniyle arzusuna uygun vâki olurdu.

Dayanılmayacak riyâzet ve mücâhedelerin ve hocasına yaptığı hizmetlerin sonunda kalbden kalbe gelen halîfeliğe ve İsm-i âzama kavuştu. Dünyâlığı da çok görünürdü. Mutfağında her gün çeşit çeşit yemek hazırlanır, yemek sofrasında bin kişi hâzır bulunurdu. Binden aşağı düşse; hizmetçiler, emre uyarak sokak ve çarşılardan eksik olan kadar adam getirirlerdi. Canı ava çıkmak istese, ava giderdi. Bâzan on beş, bâzan bir ay avda kalır; orada da o mikdar yemek gâibden mevcûd olur, o kadar insan da sofrada hazır bulunur ve yemek yerdi. Bütün bu hallerine rağmen, evinde fakirlik hâkim olup, bir günlük yiyecek bulunmazdı. Bu hâli bilenler; "Aman yâ Rabbî, bu ne ev, bu ne ikrâm, bu ne büyük bir tasarruftur." derlerdi.

Tayy-i zaman ve tayy-i mekân sâhibi olup zaman ve mekan elinde dürülür, Allahü teâlânın izniyle, kendisine uzaklar yakın olur, zaman uzar ve kısalırdı. Çok zaman, Cumâ namazlarını Kâbe-i şerîfte kıldığı halk arasında meşhûrdu.

Bir gün Kutb-i Rabbânî hazretleri oturuyordu. Bu sırada ihtiyar bir kadın, elinde boş bir ibrikle, güç belâ su taşımaya gidiyordu. Kutb-i Rabbânî kıymetli bakışlarını ona çevirdi ve hâline acıdı; "Anacığım, sana yetecek kadar suyu taşıyacak kimsen yok mu?" buyurdu. "Efendim, bir kimsem olsaydı, yâhut ücretle su taşıtacak kadar param olsaydı, bu sıkıntıyı hiç çeker miydim?" dedi. Kutb-i Rabbânî, hemen kalktı, ibriği elinden aldı, kuyunun başına gidip, doldurdu. Omuzuna alıp, kadının evine götürdü ve; "Yâ Rabbî, bu suya bereket ihsân et!" diye duâ etti. O günden sonra, ihtiyar kadın bu sudan ne kadar harcadıysa, hiç eksilmedi ve hayâtı boyunca su taşımak zahmetinden kurtuldu.

Bir zaman doğu tarafına sefere çıkmıştı. Bir gün bir yere geldi. Gördü ki, o köyün halkı, mallarını toplamış, kaçmak üzereler. Halkın ne için kaçtığını sordu. Onlardan biri; "Sultan çok vergi istiyor. Biz de veremiyoruz. Başka çâremiz kalmadı. Köyü terk edeceğiz." deyince; "Reisinizi bana çağırın." buyurdu. Gidip reisi çağırdılar. Reis geldi. "Ey reis, eğer şu kadar

altın bulunur, sultânın istediğini verdikten sonra, sizin için de bir miktâr kalırsa burada kalır mısınız?" buyurdu. Reisleri; "Bu iş, bizim için imkânsız, lâkinAllah dostlarının teveccühüyle çok kolaydır." dedi. Bunun üzerine Kutb-i Rabbânî; "Önce köyü bana sat, benim olsun, sen rahat et." buyurdu. O bunu canına minnet bilip kabûl etti. Sonra; "Köyünüzde ne kadar âlet varsa, toplayın." buyurdu. Hemen toplandı. "Bunların hepsini, içine tezek konmuş tandıra atın ve tandırı yakın." buyurdu. Öyle yaptılar. "Şimdi gidin, sabahleyin gelin bunları alın." buyurdu. Kendisi uyudu. Gecenin yarısı geçince ve insanlar uykuya dalınca, oradan kalktı ve memleketine döndü. Sabah olunca, köylüler tandırın yanına geldiler. Atılan her âleti, saf altın olarak buldular ve bozdurarak vergi borçlarını ödeyip râhata kavuştular. Öyle ki, çocukları bile zengin olup, o günden sonra sıkıntı çekmedi.

Bir gün dağ başında bir yere gitti. Bir cûkî, (hind fakîri) gördü. Oturmuş, gözü kapalı duruyordu. Önüne vardı. Cûkî gözünü açtı. Baktı ki, karşısında bir fakir durur. Cebinden bir taş parçası çıkarıp ona uzattı ve; "Buna fâris derler. Hangi demire sürsen, onu altın yapar." dedi. Hazret onu aldı ve yanlarındaki pınarın havuzuna attı. Cûkî bu hâli görünce, şaşakaldı. Kalktı ve hazreti hırpaladı, ağır lâflar söylemeye başladı ve: "Ağam, bu taş parçasını binlerce gayret ve mihnetle buldum. Yazık ki, kıymetini bilmedin. Ben acıdım da, onu sana verdim. Fakirlikten, darlıktan kurtulmanı istedim. Şimdi senin kurtuluşun, ne yapıp yapıp o taşı bulup bana vermendedir. Senin işine yaramadı ise, niçin bana iâde etmedin?" dedi. Hazret; "Ey cûkî! Mâdemki o taşı sen bana bağışladın, o benim malım oldu. Ne istersem yaparım." buyurdu. Cûkî; "Doğru söylersin, ama gözümün önünden gitseydin, istediğin gibi yapardın. Sen tutup benim yanımda suya attın, beni çok kızdırdın. Sen taşımı vermezsen, yakanı bırakmam." dedi. Adamın istediği olmazsa, rahat edemeyeceğini anlayıp: "Ey kıt düşünceli! O pınara git ve taş parçanı al! Ancak şu şartla ki, orada o cinsten birçok taş görebilirsin. Seninkinden başkasına tama' edip, el uzatmayacaksın." buyurdu. Cûkî kabûl etti. Pınara geldi. Orada milyonlarca fâris taşının olduğunu gördü. En üst taraflarında onun taş parçası duruyordu. Hayran ve şaşkınlığından ne yapacağını şaşırdı. Kendi taşını aldı. Kendi taşına kanâat etmeyip, bir taş daha aldı. İkinci aldığını gizlemek istedi. Kutb-i Rabbânî kalb nûru ile onun hâlini anladı ve; "Ey taş yürekli, kör kalpli (basîretsiz)! Sana öyle yapmayacaksın demedim mi? Sözünde durmadın." buyurdu. Cûkî pişmân oldu. Hemen gelip taşların ikisini de hazret-i Kutb'un önüne koydu ve yüzünü Kutb-i Rabbânî'nin mübârek ellerine sürdü ve; "Ey hazret! Seni bu ihtiyâçsız hâle getiren ilim ve mârifetten bana da bir parça ver ve teveccüh eyle." dedi. Kalp gözü ile, cûkînin saâdet vaktinin geldiğini anladı. Önce ona İslâmı anlattı. O da sıdk ve ihlâsla Kelime-i tayyibeyi söyledi ve müslüman oldu. Sonra hazret-i Kutb'un talebesi olmakla şereflendi, hizmetinde ve sohbetinde bulundu. Mücâhede edip, nefsine karşı gelerek kısa zamanda kâmil bir velî oldu.

Kutb-i Rabbânî Celâleddîn Pâni-pütî hazretlerinin, ilk evlendiği hanımından beş oğlu iki kızı olmuştu. Oğulları; Hâce Abdülkâdir, Hâce İbrâhim, Hâce Şiblî, Hâce Kerîmüddîn, Hâce Abdülvâhid idi. Temiz, afîf ve zâhide iki kızları Kirnâl şehzâdeleriyle evlendi. On ikinci torunu, Senâullah-i Pâni-pütî, pek kıymetli **Tefsîr-i Mazhârî** kitabının yazarıdır.

Kutb-i Rabbânî Celâleddîn Pâni-pütî hazretleri pekçok talebe yetiştirdi. Kırk kâmil halîfesi vardı. Torunlarından **Siyer-ül-Aktâb** kitabının yazarı Hidâye bin Abdürrahîm yüksek dedesini öven-birçok şey yazdıktan sonra, şu kıt'ayı ilâve eder:

"Bu ne söz, bu ne dil, bu ne bilgidir,
Diyen de, demeyen de pişmandır.

Gönül nerde, bu kol kanat nerede,
Ben kimim, Celâl'i tâzîm nerede."

Uzun zaman Hindistan'ı nurları ile aydınlatan ve insanları ebedî saâdete, âb-ı hayat suyuna kavuşturmak için uğraşan Kebîr-ül-evliyâ Kutb-i Rabbânî Celâleddîn Pâni-pütî, birçok kıymetli eser de yazdı. **Fevâid-ül-Füâd** ve **Zâd ül-Ebrâr** adlı eserleri çok ince bilgileri ihtivâ etmekte, severek okuyanların kalplerini serinletmekte ve gönüllere huzûr, sürûr ve neşe

vermektedir.

KAZANLAR BOŞ KALDI

Şeyh Ahmed Kalender adında bir derviş, kemâl sâhibi bir kimse bulabilmek için Hindistan'a gitti. Lüki-Çengel denilen yerde ikâmet etti. Âlim ve talebe bulunduğunu duyduğu her yere mektup yazıp, onları dâvet etti. Bu dâvet üzerine, oraya pek çok kimse geldi. Kutb-i Rabbânî de gitti. Bir sofra yayıp herkesi sofranın başına dâvet etti. Sofradaki kazan kapakları açılınca, yemeklerin haram ve şüpheli şeyler oldukları görüldü. Her kazanın içinde, eti pişirilen hayvanın başı da vardı. Orada bulunanlar bu hâli görünce, ellerini yemeklere uzatmadılar. Uzun zaman hayrette kaldılar. Hepsi Kutb-i Rabbânî'ye döndüler ve; "Ne yapmak lâzım?" diye arz ettiler. "Dostlar! Niye şaştınız. "Hak teâlâ, kullarını koruduğu şeylerden kulları yemesin diye, onlara, onları haram eyledi." diyen siz değil miydiniz? Şimdi emredin de, o gibi şeyler bu sofradan çıksın gitsin." dedi. Bu söz ağızlarından çıkmakla, eti pişen ve kellesi kazanda bulunan hayvanların hepsi canlanıp yerinden fırladı ve doğru kapıya koştu. Kazanlar boş kaldı. Ahmed Kalender bu büyük kerâmeti görünce, kalktı, Kutb-i Rabbânî'nin ellerine sarıldı ve; "Ey hazret, fakir bunun için bu ziyâfeti tertib etmiştim. Kemâl sâhibi arıyordum. Allahü teâlâ benim istediğimi verdi. Bu nîmetin şükrünü hangi dille yapayım." dedi. Sonra ziyâfeti tertib eden Ahmed Kalender, bütün âlimleri hürmetle uğurladı. Kutb-i Rabbânî orada bir müddet kaldı. O sâdık tâlib, dileğine hazretin hizmetinde bir defâda kavuştu ve kâmil evliyâdan oldu. Kutb-i Rabbânî ona hilâfet verdi ve Mültân'a gönderdi. Kendisi de Pâni-püt'e geldi.

1) Siyer-ül-Aktâb; s.197

2) Hediyyet-ül-Ârifîn; c.2, s.163

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.993, 1064

4) "The big five of India in Sufism", National Press, India, 1972; s.124, 126

5) Mir'ât-ül-Esrâr; s.22

6) Sevâti-ul-Envâr; No. 26

7) Hazînet-il-Asfiyâ; c.1, s.361

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.57

CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ;

Tanınmış büyük evliyâdan. Asıl adı Muhammed, lakabı Celâleddîn, ünvânı Mevlânâ'dır. Hüdâvendigâr, Sultân-ül-Âşıkîn, Sultân-ül-Mahbûbîn, Molla-yı Rûm ve Molla Hünkâr gibi lakapları da vardır. Babası, Sultân-ül-Ulemâ (Âlimlerin Sultânı) ismiyle meşhûr Muhammed Behâeddîn Veled hazretleridir. Soyu hazret-i Ebû Bekr'e ulaşır. Annesi sâlihâ ve evliyâ bir hanım olan Mü'mine Hâtun, İbrâhim Edhem hazretlerinin neslindendir. 1207 (H.604) senesi Rebîulevvel ayının altıncı günü Horasan'ın Belh şehrinde doğdu. 1273 (H.672) senesi Cemâziyelâhir ayının beşinci günü Konya'da vefât etti. Kabr-i şerîfi Konya'nın en meşhur ziyâret yerlerindendir.

Mevlânâ Celâleddîn, küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Âlim ve evliyâ bir zât olan babasının terbiye ve himâyesinde yetişti. Mânevî olgunluklara kavuştu. Henüz beş yaşında iken kendisinden bir takım hârikulâde ve olağanüstü hâller görüldü. Kirâmen kâtibîn meleklerini görür, evliyânın ruhlarıyla konuşurdu. Melekler ve Allahü teâlânın ricâl-i gayb ismi verilen velî kullarının rûhları kendisini ziyâret ederlerdi. Zâhiren tanımadığı bu kimselerin böyle sık sık görünmelerinden dolayı, mübârek benizleri sararıp solardı. Babası Sultân-ül-Ulemâ, ondaki bu hâlin, meleklerin ve velîlerin oğlunu ziyâreti sebebiyle olduğunu bildiği için memnûn kalırdı. Ancak, aklına bir noksanlık gelmesin diye, talebelerinden birkaçını oğluyla

meşgûl olmaları için vazîfelendirip; "Oğlum Muhammed'e görünenler, Allahü teâlânın çok sevdiği velî kullarıdır. Şefkat ve merhâmetleri sebebiyle oğluma görünüp, onunla sohbet ediyorlar. Kendi hâllerini ona öğretiyorlar, melekler âlemini gezdirip gösteriyorlar. Her ne kadar bunlar iyi şeyler ise de, o daha küçüktür. Kendisini zaptedemeyip, aklına bir ârıza gelmesinden korkarım. Bunun için sizler, onun heyecanlanmasına engel olun." derdi.

Sultân-ul-Ulemâ hazretlerinin talebelerinden Bedreddîn anlatır: "Hocam Muhammed Behâeddîn Veled'in mübârek el yazısı ile yazılmış bir sayfada şu notları gördüm: "Belh'te, oğlum Celâleddîn Muhammed beş yaşında iken, Cumâ günleri bizim evlerin damları üzerinde dolaşır, dâimâ Kur'ân-ı kerîm okurdu. Belh'in büyüklerinin oğulları da, her Cumâ hazır bulunur, onunla sohbet ve ülfet ederlerdi. Namaz vaktine kadar onun yanında kalırlardı. Bir gün onların arasında bir çocuk, ötekine; "Gel bu damdan öteki dama atlayalım." deyip, bunun için de bahse tutuşuyorlar. Oğlum onlara gülümseyerek; "Ey kardeşler! Bu türlü hareketi, kedi, köpek ve diğer canlılar da yapar. Allahü teâlânın şerefli kulu olan insana, hiç böyle şeylerle uğraşması yakışır mı? Eğer rûhânî kuvvetiniz ve candan isteğiniz varsa, geliniz göklere uçalım, Melekût âleminin konaklarını dolaşalım." diye cevap verir. Hemen o anda gökyüzüne doğru uçarak, o topluluğun gözünden kaybolmaya başlar. Çocuklar bu hâl karşısında feryâd edip çığlık koparırlar. Nihâyet herkesle birlikte ben de bu hâdiseyi işittim. Çocukların yanına gittim. Biraz sonra Celâleddîn'in rengi uçmuş, mübârek vücûdunda da bir değişme olduğu hâlde tekrar dönüp geldi. Bütün çocuklar, Celâleddîn'e sarılıp tebrik ettiler. Oğlum onlara dönüp; "Sizinle konuştuğum anda yeşiller giymiş, bâzı kimseler beni aranızdan aldı. Gökyüzünün tabakalarında dolaştırdı, melekler âleminin görülmemiş şeylerini bana gösterdiler. Sizin çığlığınız kulaklarıma gelince, tekrar beni buraya getirdiler. Eğer sizin üzüntünüz ve babamın bana olan şefkat ve muhabbeti olmasa idi, bu alçak âleme geri dönmezdim." dedi.

Sultân-ül-Ulemâ Behâeddîn Veled hazretleri mübârek oğlu Mevlânâ Celâleddîn'in terbiyesiyle meşgul iken, Belh civârındaki bâzı hasetçiler onun hizmetlerini çekemeyip sultâna şikâyet ettiler. O da kimseye zarar dokunmasın diye bir takım yakınlarıyla birlikte Belh'ten ayrılıp Nişâbur'a gitti. Nişâbur'a geldiklerinde evliyânın büyüklerinden Ferîdüddîn-i Attâr hazretleri kendilerini karşıladı. Onlara izzet ve ikrâmlarda bulundu. O sırada küçük yaşlarda bulunan Mevlânâ Celâleddîn bir rüyâ gördü. Rüyâsında nûr yüzlü bir pîr, kendisine altı dallı bir gül fidanı verdi. Mevlânâ Celâleddîn rüyâsını babasına anlattığında o; "Altı dallı gül, senin altı ciltlik bir kitap yazacağına işârettir." buyurdu. O anda orada hazır bulunan Ferîdüddîn-i Attâr da; "Altı dallı güle kavuşuncaya kadar bu kitap ile meşgûl olursunuz." diyerek; **Mantık-ut-Tayr** isimli kitabı Celâleddîn'e hediye etti. Meğer rüyâda görülen ve kendisine gül veren kimse, Ferîdüddîn hazretleri imiş.

Ferîdüddîn Attâr hazretleri, Mevlânâ Celâleddîn'de ilâhî nûrlar ve fıtrî, yaratılıştan gelen bir takım kâbiliyetleri görmüş ve ona dua etmişti.

Bir müddet Nişâbur'da kalan Behâeddîn Veled hazretleri ve Mevlânâ Celâleddîn, daha sonra yakınlarıyla birlikte Bağdât'a gelip Mustansıriyye Medresesine yerleştiler. Sultân-ül-Ulemâ burada oğlu Mevlânâ Celâleddîn'in ve talebelerinin terbiyesiyle meşgul oldu. Behâeddîn Veled hazretleri bâzı gecelerde oğlu Mevlânâ Celâleddîn'den su isterdi. Mevlânâ Celâleddîn de yatağından kalkar su aramaya giderdi. Geceleyin medresenin kapısına gelince kilitli kapı kendiliğinden açılır, Mevlânâ Celâleddîn de Dicle'den kabına suyu doldurur, babasının odasına getirirdi. Medreseye gelişinde kapı kendiliğinden kapanır kilitlenirdi. Bir defâsında kapıcı bu hâdiseye vâkıf oldu. Bâzı kimselere de söyledi. Mevlânâ'nın babası bunu duyunca, o kapıcıyı çağırıp; "Bu hâli kimseye açma, yoksa helâk olursun." buyurdu. Bunun üzerine kapıcı Mevlânâ Celâleddîn'in kerâmetini gizleyeceğine söz verip Sultân-ül-Ulemâ'nın talebeleri arasına katıldı.

Sultân-ül-Ulemâ Behâeddîn Veled hazretleri daha sonra Bağdât'tan, Mekke-i mükerreme ve

Medîne-i münevvereye geldiler. Hac ve Peygamber efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâretten sonra Şam'a ve Erzincan'a, oradan da Lârende'ye (Karaman'a) gelip yerleştiler.

Sultân-ül-Ulemâ, Lârende'de (Karaman'da) Emîr Mûsâ'nın kendisi için yaptırdığı medresede, başta oğlu Mevlânâ olmak üzere yedi sene kadar talebe okuttu. Yüzlercesine icâzet (diploma) verdi. Şöhreti her tarafa yayıldı.

Mevlânâ Celâleddîn, din ve fen ilimlerinde yetişip bülûğ, evlenme çağına erince, babası onu Hoca Şerâfeddîn Lâlâ Semerkandî'nin kızı Gevher Hâtunla evlendirdi. Mevlânâ Celâleddîn'in bu evliliğinden oğlu Sultan Veled dünyâya geldi. Daha sonra Mevlânâ'nın annesi Mü'mine Hâtun ve ağabeyi Muhammed Alâeddîn, Lârende'de vefât ettiler.

Bu sıralarda Mevlânâ Celâleddîn'in babası Sultân-ül-Ulemâ'nın ismi Selçuklu Devletinin her köşesinde duyulmuştu. Konya'da oturan Sultan Alâeddîn Keykûbâd onu Konya'ya dâvet etti. Bu dâvet üzerine Behâeddîn Veled hazretleri Lârende'den ayrılıp Konya'ya yerleşmek üzere yola çıktı. Kervan Konya'ya yaklaştığında sultan onu büyük bir hürmet ile karşıladı. Atının dizginlerinden tuttu. Saygı ve sevgi ile ellerinden öptü. Atın dizginleri sultanın elinde olduğu hâlde şehre girdiler. Behâeddîn Veled ve yanındakiler, Konya'da Altun Han Medresesine yerleştirildiler.

Mevlânâ Celâleddîn burada da tahsîline devâm etti. Konya'da iki seneyi doldurdukları sıralarda babası Sultân-ül-Ulemâ Hakk'ın rahmetine kavuştu. Babasının vefâtından sonra Mevlânâ Celâleddîn; babasının halîfesi, vekîli Seyyid Burhâneddîn Tirmizî'nin ders halkasına girdi. Dokuz sene kadar husûsî ve umûmî sohbetleriyle iyice yetişip olgunlaştı.

Mevlânâ Celâleddîn'in çocukluk yıllarında, terbiyesiyle meşgul olan ve kendisini çeşitli ilimlerde yetiştiren Seyyid Burhâneddîn Tirmizî hazretleri, babası Sultân-ül-Ulemâ'nın ileri gelen talebesiydi. Tirmiz şehrinde yaşardı. Bir gün talebeleriyle sohbet ederken birden; "Eyvah! Eyvah! Hocam Sultân-ül-Ulemâ vefât etti. Haydi namazını kılalım." diyerek, talebeleriyle gıyâben hocasının cenâze namazını kıldılar. Ondan sonraki gecelerden birinde, rüyâsında hocasını gördü. Hocası Sultân-ül-Ulemâ; "Burhâneddîn! Oğlum Celâleddîn Muhammed'e ilim öğretmeye devâm et!" emri üzerine yollara düştü. Konya'ya geldi. Bu sırada Mevlânâ, Lârende'de bulunan kayınpederinin yanına gitmişti. Hocasının Konya'ya geldiğini duyunca, derhal döndü ve tahsîline devâm etmeye başladı. Seyyid Burhâneddîn, zâhirî ilimlerde kemâl derecesine yükselen Mevlânâ'yı mârifet, Allahü teâlâyı tanıma ilminde de en yüksek seviyeye çıkarmak için Mevlânâ Celâleddîn'e riyâzet, nefsin isteklerini yapmama ve mücâhede, nefsin istemediği ve ona zor gelen şeyleri yaptırmaya başladı. Bir müddet sonra Halep ve Şam'a gidip, oradaki âlimlerden de ilim öğrenmesi gerektiğini Mevlânâ'ya anlattı. Böylece onu Halep ve Şam'a gönderdi. Kendisi de Kayseri'ye gitti.

Hocasının emri üzerine Mevlânâ ilim tahsîli için Şam'a giderken, Nusaybin'de hıristiyan papazlarının toplantısına rastladı. Papazlar sihir yapıp âdet dışı bâzı şeyler gösteriyorlardı. Mevlânâ'yı görünce, bir oğlanı havaya uçuruverdiler. Mevlânâ bu işe ilgi göstermeyip murâkabeye, Allahü teâlâyı düşünüp kalbini uyanık bulundurarak, gâfil olmama hâlini muhâfazaya vardı. Oğlan, havada olduğu yerde kaldı. "Beni kurtarın, yoksa düşüp öleceğim." dedi. Papazlar ne yaptılarsa bir çâre bulamadılar. Nihâyet oğlan; "O yanınızdaki zâtın murâkabesi yüzünden ben bu hâle düştüm. Onun yardımı olmazsa, muhakkak helâk olurum." dedi. Papazlar ister istemez Mevlânâ'ya yalvardılar. Mevlânâ; "Onu bir şey kurtaramaz, ancak Kelime-i şehâdet kurtarır." buyurdu. Oğlan bunu duyunca, hemen Kelime-i şehâdet getirdi ve kolayca yere indi. Mevlânâ'nın ellerini öptü. Bu hâli gören papazların hepsi müslüman olmakla şereflendi.

Mevlânâ hazretleri, Halep'te el-Halâviyye ve Şam'da el-Makdisiyye Medresesinde bulundu. Muhyiddîn-i Arabî, Kemâleddîn bin Adîm, Sâdeddîn-i Hamevî, Osman Rûmî, Evhadeddîn Kirmânî, Sadreddîn-i Konevî gibi zamânın âlim ve velîleriyle sohbet edip, onlardan da ilim

öğrendi. Onların teveccühlerini kazanan Mevlânâ Celâleddîn, Şam Medresesinde zaman zaman Hızır aleyhisselâm ile görüştü. Tasavvuf ilminde bir müşkili olursa Hızır aleyhisselâm ortaya çıkıp meselelerini hallederdi. Tefsîr, hadîs, fıkıh, mantık, usûl, meânî, edebiyât, matematik, fen, tıp gibi pek çok zâhirî ilimlerde mütehassıs oldu. Gündüzleri ilim öğrenir, gecelerini ibâdet içinde, Allahü teâlâyı zikrederek ve Kur'ân-ı kerîm okuyarak geçirirdi. Seher vakitlerinde tövbe ve istiğfâr ederek çok ağlar, gözyaşları sel gibi akardı. Allahü teâlânın muhabbetiyle yanar, O'na kavuşmak arzusuyla tutuşurdu. Tasavvuf ilminde de yüksek derecelere kavuşan Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî, hocalarından icâzet, diploma alıp, önce Kayseri'ye hicret eden Seyyid Burhâneddîn hazretlerini ziyâret etti. Onun feyz ve teveccühlerine kavuşup, duâsını aldı. Oradan berâberce Konya'ya döndüler.

Seyyid Burhâneddîn hazretleri, Mevlânâ'nın dört senelik Halep ve Şam tahsîlinde bir hayli ilerlemiş olduğunu gördü. Tasavvuf yolunda riyâzete ve mücâhedeye devâm ettirdi. Mübah olanları azaltıp, zarûret mikdârı kullanırdı. Ona; "Karnınız aç olsun. Bunun için de çok oruç tutunuz. Çünkü oruç, hikmet hazînelerinin anahtarıdır. Oruç tutmak; kalp gözünün açılmasına, kalbin rikkate gelmesine sebeb olur." buyurdu. Mevlânâ hazretlerinin, on beş gün ağzına hiç lokma koymadığı zamanlar olurdu. Nefsinin istediklerini yapmamak için kapıda köpekler için hazırlanan yemek artıklarının yanına gider, nefsine; "Ey nefs! Bana istediklerini yaptırıp, rûhumu emrin altına almak mı istiyorsun? Arzunun yerine gelmesini istiyorsan, önce yemek artıklarını yemen lâzım! Ya ye veya beni bu hâlimle kabûl et!" diyerek nefsiyle mücâdele ederdi. Böylece nefsinin isteklerini hiç yapmaz, onu rûhuna köle ederdi ve bu halde aylar birbiri ardından geçer giderdi.

Mevlânâ hazretlerinin iyice olgunlaştığını anlayan Seyyid Burhâneddîn hazretleri ona; "Evlâdım! Şimdiye kadar bildiğim ne varsa hepsini sana öğrettim. Bundan sonra senin daha da olgunlaşman, pek büyük mertebelere kavuşman, Tebrizli Şems'in (Şems-i Tebrîzî'nin) gelmesine bağlıdır. Onun şefkat kanatları altında aşamadığın engelleri aşar, mânevî hâllere kavuşursun. O, seni tasavvufun en mahrem noktalarına çeker, sen de ona, aynı âlemi anlatırsın. Bu şekilde birbirinizi tamamlar ve yeryüzünün en büyük iki dostu olursunuz. Bense Kayseri'ye gidip ömrümün sonlarını orada geçiririm." buyurdu. Mevlânâ hazretleri hocasına, Kayseri'ye gitmeyip berâber kalmaları için çok ısrâr ettiyse de kabûl ettiremedi. Mevlânâ, Seyyid Burhâneddîn hazretlerini Kayseri'ye uğurladı. Kayseri'de bir müddet yaşayan Seyyid hazretleri, bir gün abdestini alıp hizmetçisine; "Git kapıyı kapa ve dışarıda, Seyyid Burhâneddîn vefât etti, diye bağır." buyurdu. Hizmetçi dışarı çıkınca, Seyyid hazretleri secdeye kapanarak; "Yâ Rabbî! Seni ve Resûlünü çok seviyorum. Sana kavuşmak arzum son haddine ulaştı. Beni bu sevgime ve arzuma bağışla. Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah." dedi ve rûhunu teslim etti. Hizmetçinin haberi üzerine Kayseri bir anda anababa gününe döndü. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerine haber salındı. Cenâze hazırlıkları yapılıp kefenlendi. Namazı kılınıp, defn işleri halledildi. Mevlânâ hazretleri haberi işitince Kayseri'ye geldi. Hocasının kabri başında Kur'ân-ı kerîm okuyarak mübârek rûhuna bağışladı. Seyyid hazretlerinin kitaplarını Mevlânâ'ya teslim ettiler. Bu kitaplar arasında Şems-i Tebrîzî'nin hazırladığı meşhûr **Makâlât** isimli eser de vardı.

Mevlânâ hazretleri o sıralarda Konya'ya yerleşmiş bulunan zamânın en büyük kelâm ve tasavvuf âlimlerinden olan Sadreddîn-i Konevî hazretlerinden de ilim öğrendi. Onun feyz ve teveccühlerine kavuştu. Mânevî yolda yüksek derecelere ulaştı.

Hocası Sadreddîn-i Konevî hazretleri anlatır: "Rüyâmda Fahr-i kâinât efendimizi gördüm. Yanlarında Eshâb-ı kirâm ile medreseyi teşrîf etmişlerdi.Sofanın ortasına oturdular. Bu sırada Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de oraya gelip uygun bir yere oturdu. Peygamber efendimiz Mevlânâ'ya çok iltifât ettiler ve hazret-i Ebû Bekr'e dönerek; "Yâ Ebâ Bekr! Ben Celâleddîn ile diğer peygamberlerin arasında öğünürüm. Çünkü onun öğrendiği ilim, işlediği amelin feyz ve nûru ile ümmetimin gözleri aydın olur. O benim oğlumdur." buyurdular. Mevlânâ'yı sağ tarafına oturttular. Peygamber efendimiz bu rüyâ ile, talebelerimden Mevlânâ'nın derecesinin

yüksekliğine işâret buyurdular. Bu durumu diğer talebelere hatırını gözetip, ilminin yüksekliğini anlamaları için anlattım."

Bir gün büyük bir ilim meclisi kurulmuş ve Konya'nın büyükleri orada toplanmışlardı. Sadreddîn-i Konevî de orada bir seccâde üzerinde oturuyordu. Mevlânâ içeri girince seccâdeye oturmasını teklif etti. Bunun üzerine Mevlânâ; "Terbiyesizlik edip sizin seccâdenize otursam, kıyâmette bunun hesâbını nasıl verebilirim?" deyince, Sadreddîn hazretleri; "Senin oturmakta fayda görmediğin seccâde bize de yaramaz." buyurup, seccâdeyi oradan kaldırdı.

Mevlânâ Celâleddîn hazretlerinin hocalarından biri de Şems-i Tebrîzî'dir. Şems-i Tebrîzî, Tebriz şehrinde Ebû Bekr-i Tebrîzî'nin talebesi idi. Şems-i Tebrîzî evliyâlıkta yüksek makamlara ve derecelere yükseldi. Lâkin daha yüksek mânevî makamlara kavuşmak istiyordu. Şems-i Tebrîzî seyahat ettiği yerlerde, uğradığı memleketlerde iyi bir dost bulabilmek için duâ ederdi. Israrla yaptığı bu duâların netîcesi olarak rüyâsında, Konya'da bulunan Celâleddîn-i Rûmî'ye gidip onun yetişmesinde yardımcı olması îcâbettiği bildirildi. Şems-i Tebrîzî, Allahü teâlâya şükrederek; "Böyle dosta canım fedâ olsun." dedi. Konya'ya gelip, Şekerciler Hanına indi. Günlerini orada geçirirken, bir gün kapıda oturmuş, Allahü teâlânın mahlûkâtı hakkında tefekkür ediyordu. O sırada Mevlânâ hazretleri talebeleriyle oradan geçerken, kapı önünde tefekkür hâlinde duran, kıyâfetinden yabancı olduğu anlaşılan Şems-i Tebrîzî hazretlerine baktı, ona selâm verdi ve yoluna devâm etti. Kendi kendisine de; "Bu yabancı bir kimseye benziyor. Buralarda böyle birisini hiç görmedim. Ne kadar da nûrlu bir yüzü var." diye düşünürken, âniden atının yularını bir elin tuttuğunu gördü. Mevlânâ hazretleri, atı durduran elin sâhibinin o yabancı olduğunu görünce; "Buyurunuz! Bir arzunuz mu var?" dedi. O kimse; "İsminizi öğrenmek istiyorum?" deyince, o da; "Celâleddîn Muhammed." diye cevap verdi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî; "Bir suâlim var. Acabâ Muhammed aleyhisselâm mı, yoksa Bâyezîd-i Bistâmî mi büyüktür?" diye sordu. Böyle bir soruyu ilk defâ duyan Mevlânâ hazretleri; "Elbette ki Muhammed aleyhisselâm efendimiz büyüktür. Bütün mahlûkât ve Bâyezîd, O'nun hürmetine yaratıldı." buyurdu. Bu cevâbı bekleyen Şems-i Tebrîzî; "Peki Muhammed aleyhisselâm; **"Biz seni lâyıkıyla bilemedik yâ Rabbî!"** dediği hâlde, niçin Bâyezîd-i Bistâmî; "Sübhânî." "Benim şânım ne yücedir." diye söyledi. Bunun hikmetini söyler misiniz?" diyerek tekrar sordu. Mevlânâ hazretleri buna da şöyle cevap verdi: "Peygamber efendimizin mübârek kalbi öyle bir deryâ idi ki, ona ne kadar mârifet, aşk-ı ilâhî tecellî etse, ne kadar muhabbet, Allahü teâlânın sevgisi dolsa onu içine alır, onu kuşatırdı. Hattâ daha çoğunu isteyip; "Yâ Rabbî! Verdiğin bu nîmetleri daha da artır." derdi. Fakat, Bâyezîd-i Bistâmî'nin kalbi, o kadar geniş olmadığı için, ilâhî feyzlere tahammül edemeyerek tecellî ile dolup taşardı". Bu îzâhata hayrân kalan Şems-i Tebrîzî; "Allah!" diyerek yere yığıldı. Bayılmıştı. Mevlânâ hazretleri, hemen atından inerek Şems-i Tebrîzî'yi kucakladı, ayağa kaldırdı. Bu nûr yüzlü zâta o kadar ısınmıştı, kalbinde o kadar muhabbet hâsıl olmuştu ki, ayılınca büyük bir hürmet ve edeple evine götürdü. Bu zâtın, ilk hocası Seyyid Burhâneddîn hazretlerinin geleceğini söylediği Şems-i Tebrîzî olduğunu öğrenince; "Ey Muhterem efendim!Gerçi evimiz size lâyık değil ise de, zât-ı âlînize sâdık bir köle olmaya çalışacağım. Kölenin nesi varsa efendisinindir. Bundan böyle bu ev sizin, çocuklarım da evlâtlarınızdır." diyerek hizmetine koşmaya başladı.

Gece-gündüz hiç yanından ayrılmayıp, onun sohbetlerini büyük bir zevk içinde dinliyordu. Ondan hiç ayrılmıyor, talebelerine ders vermeye, insanlara câmide vâz ü nasîhate gitmiyordu. Yanlarına da, hizmetlerini görmek üzere, büyük oğlu Sultan Veled girebilirdi. Her gün Şems-i Tebrîzî ile sohbet ederler, Allahü teâlânın yarattıkları üzerinde tefekkürde bulunurlar, namaz kılarlar, cenâb-ı Hakkı zikrederek muhabbetlerini tâzelerlerdi.

Bir gün Şems-i Tebrîzî hazretleri, havuzun başında Mevlânâ ile sohbet ediyordu. Mevlânâ bir hizmet için oradan ayrıldı. Şems-i Tebrîzî de Mevlânâ'nın kitaplarını havuza attı. Bir değnek ile de suyun dibine bastı. Mevlânâ hazretleri oraya geldiğinde kitapları suda görünce çok

üzüldü ve "Diğerleri ne ise, Ferîdüddîn-i Attâr hazretlerinin hâtırası olan **Mantık-ut-Tayr** kitabı ıslanmasaydı." diyerek âh etti. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî hazretleri, kolunu sıvayarak havuza soktu. Kitabın birisini sudan çıkardı. Çıkan kitap **Mantık-ut-Tayr** idi ve hiç ıslanmamıştı.

Bu hâdise, diğer bir rivâyette de şöyle anlatılır: Bir gün, Mevlânâ havuz kenarında idi. Yanında kitaplar vardı. Şemseddîn gelip, kitapları sordu. Mevlânâ; "Sen bunları anlamazsın." dedi. Şemseddîn, kitapları suya attı. Mevlânâ; "Ah! Babamın bulunmaz yazıları gitti!" diyerek çok üzüldü. Şemseddîn, elini uzatıp herbirini aldı. Hiçbiri ıslanmamış görüldü. Mevlânâ; "Bu nasıl iştir?" deyince, Şems; "Bu zevk ve hâldir. Sen anlamazsın." buyurdu. Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'nin bu kerâmetini görünce ona olan bağlılığı daha da artıp, sarsılmaz bir kale gibi oldu. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled, onların hâllerini şöyle anlatır: "Ansızın Şems-i Tebrîzî hazretleri gelip babam ile görüştü. Babamın gölgesi, onun nûrundan yok oldu. Onlar birbirlerine öyle muhabbet gösterdiler ki, etraflarında kendilerinden başkasını görmüyorlardı. Şems-i Tebrîzî, babama mârifetten, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ince bilgilerden ve O'na muhabbetten bahsediyor, babam da bunları büyük bir haz ile dinliyordu. Eskiden herkes babama uyardı, şimdi ise, babam Şems'e uyar oldu. Şems, babamı bu muhabbete dâvet ettikçe, o da, Allahü teâlânın muhabbetinden yanıp kavrulurdu. Babam artık onsuz yapamıyor, yanından bir an ayrılmıyordu. Bu şekilde aylarca sohbet ettiler. Böylece babam, pek büyük mânevî derecelere yükseldi."

Mevlânâ Celâleddîn ile Şems-i Tebrîzî hazretlerinin zâhirî ve bâtınî çalışmaları devâm ederken, onların bu sohbetlerini hazmedemiyen ve Mevlânâ'nın kendi aralarına katılmamasına üzülen bâzı kimseler, Şems-i Tebrîzî hakkında uygun olmayan sözler söylemeye başladılar. Bu söylentiler, Mevlânâ'nın kulağına kadar geldi. Diyorlardı ki: "Bu kimse Konya'ya geleli, Mevlânâ bizden tamâmen uzaklaştı. Gece-gündüz hep birbirleriyle sohbet ediyorlar da, bizlere hiç iltifât göstermiyorlar. Yanlarına oğlu hâriç kimseyi de almıyorlar. Mevlânâ, Sultân-ül-Ulemâ'nın oğlu olsun da, Tebrîz'den gelen, ne olduğu belli olmayan bu kimseye gönül bağlasın. Onun için bize sırt çevirsin. Hiç Horasan toprağı ile Tebriz'in toprağı bir olur mu? Elbette Horasan toprağı daha kıymetlidir." Bu söylentilere Mevlânâ; "Hiç toprağa îtibâr olunur mu? Bir İstanbullu, bir Mekkeliye gâlip gelirse, Mekkelinin İstanbulluya tâbi olması hiç ayıp sayılır mı?" diyerek cevap verdi. Fakat söylentiler durmadı. Şems-i Tebrîzî hazretleri artık Konya'da kalamayacağını anladı. O çok kıymetli dostunu, o mübârek ahbâbını bırakarak Şam'a gitti.

Şems-i Tebrîzî'nin gitmesi, Mevlânâ'yı çok üzdü. Günler geçtikçe ayrılık acısına sabredemiyordu. Ayrılık, kendisinde tahammül edecek bir hâl bırakmıyordu. Şems'in ayrılık hasreti ve muhabbeti ile yanıyordu. "Şems, Şems!" diyerek ciğeri yakan kasîdeler söylüyor, göz yaşlarıyla dolu yazdığı mektupları Şam'a, Şems-i Tebrîzî hazretlerine gönderiyordu. Ona bir mektubunda; "Ey gönlümdeki nûr, gel! Ey gönlümde ona arzu olan gel. Ey sevgi ve samîmiyetini ispat eden gel. Gelirsen ne mutluluk ve ferah. Gelmezsen ne hüzün ve akla durgunluk. Gel, sen güneş gibisin uzak ve yakın olduğunda. Ey uzaktakilere yakın olan gel." diye yazıyordu.

Eğer bir kimse, Mevlânâ hazretlerine; "Şems'i gördüm." diye yalan söylese, ona müjde için üzerindeki elbisesini verirdi. Bir defâsında birisi; "Şems-i Tebrîzî'yi Şam'da gördüm. Sıhhati yerindeydi." dedi.Mevlânâ, ona elinde bulunan ne varsa hepsini verdi. Orada bulunan diğer bir kimse; "O, Şems-i Tebrîzî'yi görmedi, yalan söylüyor." deyince, Mevlânâ da; "Ona verdiğim bu elbiseler, sevdiğimin yalan haberinin müjdesidir. Onun hakîkî haberini getirene canımı veririm." diye cevap verdi. Böylece aylar geçti. Zamanla şehirdeki fitne ortadan kalktı. Şems-i Tebrîzî'ye olan düşmanlıktan, vazgeçildi. Mevlânâ hazretleri artık dayanamayacağını anlayınca, oğlu Sultan Veled'i Şam'a göndermeye karar verdi. Oğlunu çağırıp;

"Süratle Şam'a varıp, filanca hana gidersin. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin o handa bir genç ile sohbet ettiğini görürsün. O genci küçümseme sakın! O, Allahü teâlânın sevdiği evliyânın kutuplarından biridir. Selâmımı ve duâ isteğimi kendilerine bildir. İçinde bulunduğum şu vaziyetimi, hasretimi dile getir. Buraya acele teşriflerini tarafımdan istirhâm et!" dedi. Sultan Veled hemen hazırlıklarını tamamlayıp yola çıktı. Şam'da, babasının târif ettiği handa Şems-i Tebrîzî'yi bir gençle konuşuyor buldu. Durumu dilinin döndüğü kadar anlattı. Konya'da bu hâdiseye sebeb olanların tövbe ettiğini ve Mevlânâ'dan özürler dilediklerini de sözlerine ekledi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî, Konya'ya tekrar gitmeye karar verdi. Hemen yola çıktılar. Sultan Veled, Şems hazretlerini ata bindirdi, kendisi de arkasından yaya yürüyordu. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in ata binmesi için ne kadar ısrâr ettiyse, o; "Sultânın yanında, hizmetçinin ata binmesi bizce yakışık olmaz. Hizmetçilerin, efendisi arkasında yürümesi gerektiğini öğrendik." diyerek ata binmedi. Sultan Veled, Konya'ya yaklaştıklarında, babası Mevlânâ'ya haberci gönderip, Konya'ya girmek üzere olduklarını bildirdi. Mevlânâ hazretleri müjdeyi getirene o kadar çok hediye verdi ki, o kimse zengin oldu. Konya'da tellâllar bağırtılarak, Şems'in Konya'ya teşrif etmek üzere olduğu bildirildi. Konya'nın, başta sultan olmak üzere, ileri gelen vezirleri, hâkimleri, zenginlerinin yanısıra, bütün halk yollara döküldü. Büyük bir bayram havası içinde, mübârek velî Şems-i Tebrîzî hazretlerini karşılamaya çıktılar. Öğleye doğru Şems-i Tebrîzî ile Sultan Veled göründüler. Sultan Veled, atın yularından tutmuş, Şems de atın üzerinde başı önünde ağır ağır ilerliyorlardı. Bu muhteşem manzarayı seyredenler büyük bir heyecana kapıldılar. Mevlânâ koşarak ilerledi, atın dizginlerine yapıştı. Göz göze geldiler. Şems'in attan inmesine yardım eden Mevlânâ, üstâdının ellerini sevinç gözyaşları arasında doya doya öptü. Bu arada yanık sesli hâfızlar Kur'ân-ı kerîm okumaya başladılar. Herkes büyük bir haz içinde Kur'ân-ı kerîmi dinledikten sonra, sıra ile Şems-i Tebrîzî hazretlerinin ellerini öptü. Sonra Mevlânâ'nın medresesine geldiler. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in kendisine gösterdiği hürmeti ve yaptığı hizmetleri Mevlânâ'ya anlattı. Bundan çok memnun olduğunu bildirerek; "Benim bir serim (başım, bir de sırrım vardır. Başımı sana fedâ ettim. Sırrımı da oğlun Sultan Veled'e verdim. Eğer Sultan Veled'in bin yıl ömrü olsa da hepsini ibâdetle geçirse, ona verdiğim sırra yâni evliyâlıkta ilerlemesine sebeb olduğum derecelere kavuşamaz." dedi.

Mevlânâ Celâleddîn ile Şems-i Tebrîzî, eskisi gibi yine bir odaya çekilip sohbete başladılar. Hiç dışarı çıkmadan, yanlarına oğlundan başka kimseyi almadan, mânevî bir âlemde kendilerinden geçtiler. Halk, Şems gelince Mevlânâ'nın sâkinleşeceğini, aralarına katılıp, kendilerine nasîhatte bulunacağını, sohbetlerinden istifâde edeceklerini ümîd ederken, tam tersine eskisinden daha fazla Şems'e bağlandığını ve muhabbetinin ziyâdeleştiğini gördüler.

Şems-i Tebrîzî hazretleri, Mevlânâ'yı evliyâlık makamlarının en yüksek derecelerine çıkarmak için elinden gelen bütün tedbirlere başvuruyordu. Ona her türlü riyâzet ve mücâhedeyi yaptırdı. Bir gün; "Her kim; **"Âlimler, peygamberlerin vârisleridir."** hadîs-i şerîfinin sırrına vâkıf olmak isterse, Mevlânâ'nın hareketlerine, ahlâkına, davranışlarına baksın. Onun gibi olmaya çalışsın. Onu sevsin. Onda enbiyâ ve evliyânın bütün âdet ve vasıfları toplanmıştır. Her fende emsâlsizdir. Kısaca ben ona ulaşmış olmasaydım, mahrûm olurdum. Fakat Mevlânâ'nın sırrı, âlemde gizli kaldı, onu kimse keşfedemedi." buyurdu. Günler bu şekilde devâm ederken, halk, Mevlânâ'nın hiç görünmemesinden dolayı yine Şems'e kızmaya başladı. Söylenenleri, Şems-i Tebrîzî işitince, Sultan Veled'e; "Ey evlâdım! Hakkımda yine sû-i zan etmeye başlandı. Beni, Mevlânâ'dan ayırmak için söz birliği etmişler. Bu seferki ayrılığımın acısı çok derin olacak!" buyurdu.

1247 senesi Aralık ayının beşine rastlayan Perşembe gecesiydi. Mevlânâ ile Şems hazretleri yine odalarında sohbet ediyor, Allahü teâlânın muhabbetinden ve çeşitli evliyâlık makamlarından anlatıyorlardı. Bir ara kapı çalındı ve Şems hazretlerini dışarı çağırdılar. Dışarıda bir grup kimse, bir anda üzerine hücûm ettiler. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin; "Allah!" diyen sesi duyuldu. Mevlânâ hemen dışarı çıktı, fakat hiç kimse yoktu. Yerde kan

lekeleri vardı. Derhal oğlu Sultan Veled'i uyandırıp durumun tetkîkini istedi. Yapılan bütün araştırmalarda, Şems-i Tebrîzî hazretlerinin mübârek cesedini bulamadılar. Bir gece Sultan Veled, rüyâsında Şems-i Tebrîzî'nin cesedinin bir kuyuya atıldığını gördü. Uyanınca yanına en yakın dostlarından birkaçını alarak, gördüğü kuyuya gittiler. Cesed hiç bozulmamıştı. Cesedi alıp Mevlânâ'nın medresesine defnettiler.

Şems-i Tebrîzî hazretlerinin bu ayrılığına, Mevlânâ pek üzüldü. Ayrılığın verdiği hasret ile nice beyitler, kasîdeler söyledi. Evliyâlık hâllerini, derecelerini nazım ile öyle güzel anlattı ki, o zamâna kadar öylesini hiç kimse söyleyemedi. Hazret-i Ali'den gelen feyz ve bereketleri, vilâyet yolunu, onun kadar açıklayan bulunmadı. Şems-i Tebrîzî'ye olan muhabbetinden dolayı eserinde "Şems" ve "Hâmûş" kelimelerini mahlas olarak kullandı. Dîvânına **Dîvân-ı Şems** dendi.

Mevlânâ hazretleri, bundan sonra talebeleri arasına karışmaya, onlara ders vermeye, câmilerde nasihat etmeye başladı. Pek çok velînin yetişmesine sebeb oldu. Bunların arasında en meşhûru, Hüsâmeddîn Çelebi idi. İnsanların hasta kalplerine, tatlı, serin şerbetler vererek şifâ olmaya çalıştı.

İlim ve fazîleti sebebiyle az zamanda, o derece şöhret buldu ki, ilim talebesi, her taraftan huzûruna kavuşmak için cân atıyordu. Her zaman etrafında dört-beş yüz dinleyici bulunurdu. Evine gidip gelirken bile, etrâfını sarıp, çeşitli suâller sorar, müşkillerini çözerlerdi.

Mevlânâ, Kitap ve sünnetten zerre kadar ayrılmayarak, tasavvufta emsâlinden üstün oldu. Binlerce talebesi vardı. Onları büyük bir îtinâ ile yetiştirmeye çalıştı. Zamanla talebe sayısı arttı, medreseler çoğaldı. Büyük âlimler yetişti.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî'nin talebelerinin en önde gelenlerinden biri, Selâhaddîn Zerkûb idi. Selâhaddîn, önceleri kuyumculuk yapardı. Bir gün Mevlânâ, Selâhaddîn'in dükkanının önünden geçerken, içerden, altına şekil vermek için vurulan her çekicin; "Allah, Allah!" diye ses çıkardığını kalp gözüyle anladı. Bu hâl çok hoşuna giderek, dükkan sâhibi olan Selâhaddîn'i medreseye dâvet edip, iltifâtlarda bulundu. Selâhaddîn, Mevlânâ'nın sohbetlerinden çok haz duyduğundan kuyumculuğu bıraktı. Artık her gün medreseye gidiyor, hocası Mevlânâ'nın sözlerini sahrâda susuz kalan kimse gibi, damlasını telef etmeyerek âdetâ içiyordu. Mevlânâ da bu yeni talebesini çok sevip, bütün feyz ve teveccühlerini onun üzerine çevirdi. Selâhaddîn'i, kısa zamanda evliyâlık derecelerine yükseltti. Ona olan sevgisinden dolayı oğlu Sultan Veled'e Selâhaddîn'in kızını isteyerek nikâh yapıp akrabâ oldu. Selâhaddîn, on sene Mevlânâ hazretlerinin sohbetiyle ve hizmetiyle şereflendi. Mevlânâ'nın sağlığında vefât etti. Selâhaddîn'in vefâtına çok üzülen Mevlânâ hazretleri, talebelerinden Çelebi Hüsâmeddîn'in üzerinde çok durarak, onu kendisine vekîl olacak şekilde yetiştirdi. Çelebi Hüsâmeddîn'in, Mevlânâ'ya en mühim yardımı **Mesnevî'**yi yazması oldu. Mevlânâ hazretleri, mânevî bir aşkla edebî değeri yüksek İslâm ahlâkının üstünlüğünü anlatan ince bilgiler ve Allah sevgisiyle dolu beytler söyledi. **Mesnevî'**nin ilk on sekiz beytini kendisi yazdı, diğer beyitleri ise, kendisi söyleyerek Çelebi Hüsâmeddîn'e yazdırdı. Böylece daha bir benzeri yazılmamış olan **Mesnevî-i Şerîf** meydana geldi.

Mevlânâ bir gün meclisinde bir gencin, bir ihtiyârın üst tarafında oturduğunu gördü. O gence bir şey söylemeden, hazret-i Ali'nin sabah namazına giderken önünde yürümekte olan yahûdî bir ihtiyarı, yaşına hürmeten geçmediğini, bu sebeple namaza geç kalınca, birinci rekatın rükûunda Cebrâil aleyhisselâmın Resûlullah'ın sırtına lutf ile dokunup durdurduğunu ve hazret-i Ali'nin yetiştiğini anlatıp; "Yahûdî ihtiyara hürmet edilince, müslüman ihtiyara daha çok hürmet edilir. Hele ömrünü dîne uymakla geçirmiş ihtiyarlara saygı ve hürmet gösteren gençlerin, Allahü teâlâ katında ne kadar yüksek mertebe kazanacağını düşünmelidir." buyurdu. Bu nasîhatı dinleyen genç, mükemmel bir ders alıp, bir daha büyüklerin üst tarafına oturmadı.

Bir yerde büyük bir cemiyet tertîb edilmişti. İlim sâhibi biri; "Bugün Mevlânâ, bu mecliste ne söylerse, karşı gelip, ters cevap vereceğim." dedi. Oradakilerin nasîhatlerine rağmen, o sözünde ısrar etti. O sırada Mevlânâ kapıdan içeri girip, söze başladı: "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah, söylüyorum. Bana karşı çıkıyorsan çık, ters cevap verebiliyorsan ver." buyurdu. Bu hâli gören o kibirli adam, tövbe edip Mevlânâ'nın elini öptü, sâdık talebelerinden oldu.

Sultan Rükneddîn'in hanımı anlatır: "Bir gün Mevlânâ hazretleri âniden aramızda peydâ olup; "Acele bu evden çıkın, çabuk olun, evi boşaltın!" buyurdu. Biz hemen evden çıktık. Çıkar çıkmaz ev yıkıldı. Hepimiz kurtulduk. Mevlânâ'nın bu kerâmetinin bir şükrânesi olarak, Sultan Rükneddîn, bin altını Mevlânâ'nın medresesinde okuyan talebelere dağıttı.

Bâzı beyler, Sultan Rükneddîn'i Aksaray'a dâvet ettiler. Mevlânâ; "Gitme!" dedi. İkinci dâvette sormadan gitti ve orada öldürüldü.

İmâm İhtiyârüddîn anlatır: "Birgün Mevlânâ ile ikimiz Hüsâmeddîn Çelebi'nin bağına gidiyorduk. Ben, Mevlânâ'nın ardından yavaş yavaş giderken, onun bir arşın kadar yüksekten havadan gittiğini gördüm. Hayretimden kendimden geçmişim. Ayıldığımda gördüm ki, Mevlânâ hazretleri gitmiş. Acele ederek kendilerine yetiştim. Kulağıma eğilerek; "İnsanoğlu bir kuştan daha mı âciz ki, havaya kalkmasına hayret ediyorsun?" buyurdu. Bağa vardık. Sohbet esnâsında Mevlânâ, Hüsâmeddîn Çelebi'ye; "İsterim ki, Şeyh Ziyâeddîn'in dergâhı bizim Hüsâmeddîn Çelebi'nin olsun." buyurdu. Hüsâmeddîn Çelebi; "Efendim! Başkalarının makâmında gözüm yoktur." dedi. Mevlânâ; "İyi ama benim gönlümden öyle geçti." buyurdu. Sonra sohbet bitti. Ertesi sabah şehirden gelenler, Şeyh Ziyâeddîn'in, dergâhında âniden öldüğü haberini getirdiler. İki-üç gün sonra da Hüsâmeddîn Çelebi oraya müderris tâyin edildi."

Hanımı anlatır: "Bir gün Mevlânâ evden kayboldu. Hiçbir yerde bulamadık. Bir ara uyumuşum. Uyandığımda Mevlânâ'yı namaz kılarken gördüm. Mübârek ayakları tozlu idi. Sonra ayakkabılarını çevirmek istedim, onlarda kırmızı kumlar gördüm. Sorduğumda; "Mekke'de bir velî dostum vardır. Biraz onunla sohbet ettim. O kum, Hicaz'ın kumudur." buyurdu. Bu kadar kısa zamanda oralara gidip gelmek nasıl olacağı aklıma geldi. Hemen anlayıp; "Allahü teâlânın velî kulları gönül gibi, bir anda her yeri dolaşabilir." buyurdu. Böylece tayy-i mekânı târif ettiler. Yâni kısa zamanda uzak yerlere gitmeyi ve çok iş yapmayı anlattılar."

Mevlânâ'yı çok sevenlerden biri, vefât etmeden yaptığı vasiyyetinde; kabrine Mevlânâ hazretlerinin gelip, Kur'ân-ı kerîm okumasını istirhâm etti. O zât vefât edince vasiyyeti Mevlânâ'ya bildirdiler. Mevlânâ da memnun olup, onun kabrinde Kur'ân-ı kerîm okudu. Vefât eden kişinin çocuklarından biri, rüyâsında babasının çok iyi bir hâlde olduğunu görünce; "Babacığım! Bu dereceye nasıl vâsıl oldunuz?" diye sordu. Babası da: "Beni kabre koyunca Münker ve Nekir melekleri suâl sormaya gelirken, oraya güzel yüzlü bir melek geldi. Onlara; "Allahü teâlâ bu zâtı Mevlânâ'ya bağışladı. Onu bırakınız! dedi. O günden beri hamdolsun hâlim iyidir." diye cevap verdi.

Mevlânâ'nın mübârek hanımı anlatır: "Mevlânâ hazretleri, bir gün namaza durdu. Sükûnet ve tevâzu içinde tâzim ve hürmetle Kur'ân-ı kerîm okuyor, bir taraftan da gözlerinden yaşlar akıtıyordu. Evde bulunanlarla birlikte Mevlânâ'nın bu hâlini görüyor, hayretle ona bakıyorduk. Namazdan sonra her zamanki gibi tesbihini çekip cenâb-ı Hakk'a uzun uzun yalvarıp yakararak duâsını yaptı. Onun bu hâli bana çok tesir etti, ağlamaya başladım. Sonra; "Ey efendi! Dünyâda ve âhirette biz günahkârların ümîdi sensin. Bu kadar çok ibâdetinle, böyle korkar, ağlar, yalvarırsan, biz bu tenbel hâlimizle kıyâmet gününde ne yaparız?" diye sordum. Yemîn ederek; "Allahü teâlânın bana verdiği nîmetlerin, ihsânların yanında benim yaptığım ibâdet, yalvarışlar ve bütün hareketlerim, ziyâde kusûr ve nihâyetsiz eksiklikten başka bir şey değildir. Bütün bu korku ve yakarışlarımla; "Ey Kerîm olan Allah'ım! Benim

gibi bir âcizin, bir çâresizin kuvveti ve tâkatı ancak bu kadardır, mâzur buyur yâ Rabbî!" demek istiyorum. YoksaO'na lâyık bir ibâdeti kim yapabilir?" buyurdu.

Mevlânâ hazretleri, müslim veya gayr-i müslim herkese karşı yaptığı iyi muâmele ve güler yüz ile her tarafta meşhûr oldu. O zamanlar İstanbul'da bulunan meşhûr bir hıristiyan papaz, merâk edip Mevlânâ'yı görmek istedi. Yollara düşüp Konya'ya geldi. Konya'da yaşayan hıristiyanlar onu karşıladılar. Yolda giderken Mevlânâ'yı gördüler. Papaz süratle yetişip, Mevlânâ'ya çok tâzim ve hürmet gösterdi. Mevlânâ da onu iyi karşıladı. Papaza, papazın yaptığından daha fazla iltifatta bulundu. Papaz ve orada bulunan diğer hıristiyanlar, Mevlânâ'nın bu iltifât ve güzel ahlâkı ve bu olgunluğu karşısında dayanamayıp, Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldular.

Mevlânâ, bir gün oğlu Sultan Veled'e: **"Oğlum! Eğer Cennet'te olmak istersen, herkes ile dost geçin, hiç kimseye kin tutma, herkese tevâzu göster. Zîrâ alçak gönüllü olmak asıl sultanlıktır."** buyurdu.

Mevlânâ, ezân-ı şerîf okunmaya başladığı zaman, ya ayakta durur veya dizi üstüne oturarak huşû içinde dinlerdi. Bitince de ezân-ı şerîf duâsını okuyup, salevât-ı şerîfe söylerdi. Sonra namaza kalkar, talebelerine, namazı vaktinde kılmalarını tavsiye ederdi. Buyururdu ki: Belh şehrinde bir kimse vardı. Her ne zaman ezân okunmaya başlasa bütün işini bırakır, iki dizi üstüne gelerek otururdu. Ezânı, mütevâzî bir hâlde dinler, bitince salevât-ı şerîfe getirir, ezân duâsını okurdu. Sonra araya bir iş karıştırmadan hemen namazını kılardı. Bu kimse devamlı böyle yapar, hiç bu âdetini bozmazdı. Nihâyet bir gün vefât etti. Cenâzesini teneşirde yıkarken ezân-ı şerîf okunmaya başladı. Cenâze birden doğruldu, ezân bitinceye kadar diz üstü oturarak hareketsiz bekledi. Sonra tekrar yattı. Cenâzeyi kabre koyduklarında, suâl melekleri geldiler. Bu sırada onlara Allahü teâlâdan; "O kulum, ismim anıldığı zaman, ismimi aziz tutarak hürmetle beklerdi. Siz de onu ziyâret edip aziz tutun." hitâbı geldi.

Mevlânâ, başkalarından bir şey istemeyi talebelerine yasak ederek; "Başkasına el açıp bir şey isteyen, bizim talebemiz değildir. Ona dünyâda da âhirette de şefâat etmeyiz ve ondan uzak dururuz. Biz, talebelerimize dâimâ vermeyi, ihsân ve ikrâmlarda bulunmayı, herkese karşı tevâzu üzere bulunmayı, tatlı sözlü, güler yüzlü olmayı tavsiye ediyoruz. El açıp istemek bizim yolumuzda yoktur." buyurdu.

Sultân Veled anlatır: "Ben, beş yaşında idim. Bir gün babamın, talebelerine şöyle dediğini duydum: "Ben yedi yaşımda iken, nefsim tamâmiyle rûhuma tâbi oldu. Nefsî isteklerimden kurtuldum." Bunu dinleyen talebelerden biri; "Efendim! Biz, sizi devamlı nefsinizle mücâhede eder hâlde görüyoruz. Bu sözünüzü nasıl anlamak icâbeder?" dedi. Bu suâle; "Nefs, yaratıkların içinde en ahmak olanıdır. Hep kendi zararını ister. Onun yakasını bırakmağa gelmez. Çünkü en büyük düşman nefstir. Büyüklerimiz, ölünceye kadar nefsle mücâdele etmiştir. Biz de öyle yaparız." cevâbını verdi.

Önceleri Mevlânâ hazretlerinin büyüklüğünü anlayamayan, onun devamlı aleyhinde söz söyleyen biri bir gün rüyâsında gördüklerini anlattı: "Rüyâmda Karatay Medresesindeki dershânenin ortasında, Peygamber efendimizi oturur hâlde gördüm. Sanki güneş gökten inmişti. Nûrundan gözler kamaşıyor, Eshâb-ı kirâm da hizmet ediyorlardı. Ben huzûruna doğru ilerleyip kendilerine selâm verdim. Selâmımı aldılar ve yanlarında bulunan tabaktaki yahniden bir parça sundular. Yahniyi alarak; "Yâ Resûlallah!Etlerin en lezzetlisi, en güzeli hangisidir?" diye sordum. Buyurdu ki: "Etlerin en iyisi, kemiğe bitişik olanıdır." O anda uyandım. Her tarafımı nûr kaplamıştı. Büyük bir sevinç içinde Karatay Medresesine gittim. Dershânenin ortasında, Peygamber efendimizi gördüğüm yerde Mevlânâ hazretleri oturuyordu. Hayretle yanlarına yaklaştım ve selâm verdim. Selâmımı tebessüm ederek aldı. Daha ben rüyâmı anlatmadan: "Sevgili Peygamberimiz; "Etlerin en iyisi, kemiğe bitişik olandır." buyurdu." dedi. Mevlânâ'nın rüyâmdan haberdâr olduğunu anlayınca, düşüp bayıldım. Ayıldığımda büyük bir sevgiyle ellerini öpüp, talebeliğe kabûl edilmemi taleb ettim

ve sarsılmaz bir îtikâd ile kendisine bağlandım."

Bir kimse rüyâsında Resûlullah efendimizi görüp, huzûruna vararak hürmetle selâm verdi. Peygamberimiz, mübârek yüzlerini öbür tarafa çevirdiler. O zât, öbür tarafa dolanıp tekrar selâm verdi. Yine mübârek yüzlerini çevirip, iltifât etmediler. O zât çok üzülerek ağlamaya başladı ve sebebini suâl etti. Peygamber efendimiz; "Sen, bizim dostumuz olan Celâleddîn Muhammed Rûmî'den yüz çeviriyorsun. Hâlbuki o, bizim çok sevdiğimiz evlâdımızdır." buyurdular. O kimse korku ile uyanıp hatâsını anladı. Kendi kendine; "Ey bedbaht! Şimdiye kadar yarasa gibi güneşin ziyâsından kaçtın. Bundan sonra bâri Mevlânâ hazretlerinin huzûruyla şereflenip dünyâda ve âhirette saâdete kavuş." dedi. Hemen Mevlânâ'nın medresesine doğru, onun talebesi olmak için büyük bir ihlâs ile yola koyuldu. Kapıya geldiğinde, Muhammed ismindeki talebeyle karşılaştı. Talebe, ona; "Beni hocam Mevlânâ hazretleri gönderdi. Bize kalbinde sevgi hâsıl olan bir kimse geliyor, onu kapıda karşılayın." dediler. "Haydi içeriye buyurun!" dedi. O kimse içeri girip Mevlânâ'nın elini öpüp, talebesi olmakla şereflendi.

Konya eşrâfından Muînüddîn Pervâne, şehrin ileri gelenlerini yemeğe dâvet etti. Dâvetliler arasında Mevlânâ hazretleri de vardı. Herkese yemekler geldi. Mevlânâ'ya husûsî olarak altın bir tabak içerisinde, bir kese altın konulmuş ve üzerine pirinç pilavı doldurulmuş bir hâlde arz olundu. Mevlânâ, tabağı görünce yüzünü çevirdi ve elini uzatmadı. Ev sâhibi yemesi için; "Helâl lokmadır, buyurunuz efendim." diye ısrâr edince, Muînüddîn'e; "Altın tabak içinde altın kesesi saklıyarak bizi imtihan mı ediyorsun? Bir de yememiz için ısrâr ediyorsun, bu size yakışır mı?" dedi. Bu sözleri duyan ev sâhibi, pek mahcûb olarak Mevlânâ'nın ellerine sarılıp öptü ve kendisini talebeliğe kabûl etmesini istirhâm etti. Mevlânâ'ya öyle bağlandı ki, onun mânevî yardımları ile en önde gelen sâdık talebelerinden oldu.

Emîr Ahmed anlatır: "Mevlânâ'nın ismini ve vasıflarını işiterek ona âşık olmuştum. Memleketim Diyarbakır'dan Konya'ya gitmeme, annem ve babam müsâde etmiyorlardı. Her geçen gün ona olan kavuşma arzum artıyor fakat nasıl gideceğimi bilemiyordum. Bir gece iki rekat namaz kılıp, Allahü teâlânın sevgili kullarını vesîle ederek çok duâ ve niyâzlarda bulundum. Sonra En'âm sûre-i şerîfini okuyarak uyudum. Rüyâmda Mevlânâ hazretlerini gördüm. Sîmâsı bana anlatılanlara aynen uyuyordu. Bizim eve gelmişti. Onu görünce koşarak huzûruna yaklaştım ve hürmetle ellerinden öptüm. Beni kucaklayıp alnımdan öptü. Eline aldığı bir makas ile alnım üzerinden bir mikdâr saçımı keserek; "Bu, **Mesnevî** âlimi olacak." buyurdu. Uyandığımda, saçlarım ve makas yastık üzerinde duruyordu. Bu rüyânın tesiri altında idim. Annem ve babam, ısrârlarıma dayanamıyarak izin verdiler. Doğruca Konya'ya gittim ve Mevlânâ'ya talebe olmakla şereflendim. **Mesnevî** üzerinde çalışmamı emir buyurdular. Kısa zamanda **Mesnevî** hakkında sorulan her soruyu cevaplandıracak hâle geldim."

Kârî, Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilen Muhammed anlatır: "Hacca gidip vazîfemizi yaptıktan sonra Konya'ya dönmüştük. Hacı arkadaşlarımızdan bir delikanlı, diğer arkadaşlarımı zaman zaman Mevlânâ'ya götürüyor, onun sohbetlerine katılmayı teşvik ediyordu. Onun bu hâline şaşıyorduk. Birgün kendisine sebebini sorduğumuzda; "Hacca giderken bir konakda uyumuşum. Uyandığımda kâfilenin beni unutup gittiğini gördüm. Çok üzüldüm, zîrâ yolu bilmiyordum. Cenâb-ı Hakk'a yalvararak göz yaşları arasında yaptığım duâlardan sonra, herhangi bir istikâmete doğru yürümeye başladım. Bir müddet gittikten sonra, kendimi büyük bir sahrâda buldum. İleride bir çadır vardı. Yanına vardığımda, içeride heybetli birinin helva pişirdiğini gördüm. Durumumu ona anlattım ve bu helvayı kime pişiriyorsun? diye sordum. Bana; "Bu helvayı Sultân-ül-Ulemâ'nın oğlu Mevlânâ için pişiriyorum. Her gün buradan geçip gider. Birazdan gelmesi lâzım. Sabredersen onu görürsün." dedi. Hakîkaten biraz sonra Mevlânâ geldi. İkrâm edilen helvadan bir mikdâr yedi, ayrıca bana da verdi. Sonra kendisine durumumu arzedince, kerem sâhibi Mevlânâ hazretleri bana tebessüm ederek; "Hiç merak etmeyiniz, yalnız gözünüzü yumup biraz sonra açınız." buyurdular. Ben gözlerimi yumdum.

Açtığımda kendimi kâfilenin yanında buldum. İşte benim Mevlânâ hazretlerini çok sevmemin ve arkadaşlarıma tavsiyede bulunmamın sebebi budur." dedi.

Mevlânâ'yı çok sevenlerden biri, ticâret maksadıyla İstanbul'a gitmek için izin istedi. Mevlânâ hazretleri de; "İstanbul'a gitmenize izin verdim. Yalnız İstanbul'da şu adreste bir kilise var. İçinde şu vasıflarda birini bulacaksın. Ona benden selâm söyle." buyurdu. Tüccâr; "Peki!" diyerek yola çıktı. İstanbul'da işini hallettikten sonra, emredilen adrese gidip kiliseyi buldu. İçinde târif edilen kimse vardı. Ona, Mevlânâ'nın selâmını söyledi. O kimse ile konuşurlarken, bir köşede Mevlânâ hazretlerini murâkabe hâlinde oturuyor gördü. Hayretinden aklı gidip oraya düştü bayıldı. Kendisine geldiğinde, kilisede sâdece selâm getirdiği kimse vardı. Ayrılmak için izin istediğinde, o zât da; "Mevlânâ'ya benden selâm söyleyiniz." diye tenbihte bulundu. Tüccar oradan ayrılıp, uzun bir yolculuktan sonra Konya'ya geldi. Doğruca Mevlânâ'nın huzûruna gitti. İstanbul'daki kimsenin de kendisine selâmı olduğunu söyledi. Mevlânâ'ya bunu söylerken, Mevlânâ'nın önünde o İstanbullunun diz üstü oturduğunu gördü. Yine hayretinden aklı başından gidip, orada bayıldı. Ayıldığında, Mevlânâ; "Ey tüccar! Bu gördüklerini, sağlığımda kimseye söyleme." buyurdu. Bunun üzerine tüccar, bütün malını İslâmın yayılması için harcadı ve Mevlânâ'nın huzûruna gelip talebesi olmakla şereflendi. Dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaya çalıştı.

Deyr-i Eflâtun yâni Eflâtun Kilisesinde bir kimse vardı. Üzerine râhip elbisesi giyer, kiliseye gelenlere İslâmiyetin üstünlüğünü anlatır, konuştuğu kimselerin müslüman olmasına vesîle olmaya çalışırdı. Bu arada Mevlânâ hazretlerinin talebelerine de çok saygılı davranırdı. Bir gün kendisine; "Senin, Mevlânâ'nın yakınlarına bu kadar hürmetli olmanın, iltifât göstermenin sebebi nedir?" diye sordular. O da cevap olarak; "Biz Mevlânâ'nın pekçok kerâmetlerini gördük. İsterseniz size içlerinden birini anlatayım. Bir gün biz kırk papaz, cümlemiz Mevlânâ'ya bir suâl sormak için giderken, kendisiyle bir fırının önünde karşılaştık. İçimizden biri; "Kur'ân-ı kerîmde, Meryem sûresinin yetmiş birinci âyet-i kerîmesinin meâlinde; **"İçinizden, hiçbiri istisnâ edilmemek üzere, mutlaka Cehennem'e varacaktır. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür."** buyruluyor. Bu âyet-i kerîmeye göre, müslüman olsun kâfir olsun, herkesin Cehennem'den geçeceği bildiriliyor. Mâdem ki herkes Cehennem'e girecek, o zaman İslâmiyetin üstünlüğü nereden belli olacaktır?" dedi. Mevlânâ; "Evet. Âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, herkes Cehennem'e uğrayacaktır. Müminler Cehennem'e uğradığında, Cehennem'in ateşi ona tesir etmiyecektir. Hattâ Cehennem; "Ey mümin, çabuk geç, nûrun ateşimi söndürüyor." diyecektir. Aynı ateş, Allahü teâlânın emriyle kâfiri yakacaktır. Ateş, aynı ateştir. İsterseniz deneyelim ve şimdi size bunu göstereyim." dedi. Bizden, üzerimize giydiğimiz gömlekleri çıkarmamızı istedi. Çıkarıp, kendisine verdik. O da hırkasını çıkarıp, bizimkilerin içine sardı. Öylece fırının içine attı. Biraz sonra fırının kapağını açıp, elini alevlerin içine soktu. Biz hayretle hâdiseyi tâkib ediyorduk. Sonra içerden hırkayı alıp önümüze koydu. Hırkada en ufak bir yanık izi yoktu. İçini açtığında, bizim gömleklerimizin hepsinin yanıp kül olduğunu gözlerimizle gördük. Sonra Mevlânâ bize dönerek; "Ey râhipler! İşte gördüğünüz gibi, biz ateşe böyle uğrarız. Siz de böyle uğrarsınız." deyince, hepimiz insâf edip, Kelime-i şehâdeti getirerek müslüman olduk. Her birimiz de, bundan sonra İslâmiyetin yayılması için çalışacağımıza, hıristiyanların doğru yola gelmesi için uğraşacağımıza söz verdik. İşte benim Mevlânâ'nın talebelerine hürmet ve iltifât etmemin sebebi budur."

Bir gün Kâdı Sirâceddîn ismindeki bir hoca, talebelerine; "Bugün Mevlânâ'ya gidip, onu soru yağmuruna tutalım. Öyle sorular hazırlıyalım ki, hiç birisine cevap veremesin." dedi. Talebeler soru hazırlamaya koyuldular. Kendisi de çalışmaya başladı. Bir ara Kâdı Sirâceddîn'in yanında Mevlânâ hazretleri tecessüm etti. Kâdı Sirâceddîn'in yüzüne dikkatlice bakıp oradan kayboldu. Kâdı, talebelerine; "Mevlânâ buraya geldi." deyince, talebeler; "Biz görmedik efendim." dediler. Bu hâl, Kâdı Sirâceddîn'in zihnine takıldı, düşüncelere daldı. Bir saat kadar sonra Mevlânâ hazretleri tekrar orada göründü. Bunu kâdı ve talebeleri gördüler.

Hepsine selâm verdi ve oradan ayrıldı. Biraz sonra kâdı talebeleri ile namaz kılmak için büyük odaya geldiklerinde duvarlarda bir takım yazılar gördüler. İncelediklerinde, Mevlânâ'ya soracağı sorular ve bu soruların cevapları geniş olarak, yazılmış idi. Kâdı Sirâceddîn ve talebeleri, hayretlerinden dona kaldılar. Böyle büyük bir âlim ve velînin hakkında besledikleri kötü düşüncelerine pişmân oldular. Hep birlikte gidip Mevlânâ'nın talebesi olmakla şereflendiler.

Malatyalı Selâhaddîn Efendi anlatır: "Gençliğimde İskenderiyye'ye ticâret için gitmiştim. Gemimiz bir girdaba yakalandı, kurtulmamız imkânsızdı. Korku içinde idik. Herkes adaklar adamaya başladılar. Tövbeler ettiler. Helâllaşmaya başladılar. Bu arada bana, kurtulmak için duâ etmemi ricâ ettiler. Konyalı olmam hasebiyle, aklıma bir anda Allahü teâlânın evliyâ kullarından Mevlânâ hazretleri geldi. Hemen; "Yâ hazret-i Mevlânâ! İmdâdımıza yetişmen için yalvarıyorum." diye seslendim. O anda, herkesin gözü önünde, gelip gemimizin yanıbaşında göründü. Gemiye yapışıp girdaptan kurtardı ve kayboldu. İskenderiyye'den sonra Konya'ya gittik. Mevlânâ'nın huzûruna çıktığımızda bize; "Elhamdülillah. Allahü teâlânın sevdiği kullarından birine tâbi olanlar, dünyâda da âhirette de halâs olup, kurtulurlar." buyurdu. Bunun üzerine hepimiz Mevlânâ'ya talebe olmakla saâdete kavuştuk."

Tebrizli bir tüccar, ticâret için Konya'ya gelmişti. Konyalı tüccarlara; "Burada evliyâdan bir kimse var mıdır? Bir müşkilim var, onu soracağım." dedi. Orada bulunanlar, Mevlânâ'nın kerâmetlerinden bahsettiler. Seni ona götürelim dediler. Tebrizli, Mevlânâ'nın nâmını önceden duymuştu. Kabûl edip hemen Mevlânâ'nın dergâhına gittiler. Tüccâr huzûra çıktığında; "Efendim, namazımı kılıyor, Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınıyorum. Hayır-hasenâtımı yapıyor, kimseye zararım olmuyor. Ancak, kalbimde ibâdetlere karşı bir soğukluk var. Huzûrum yok. Sebebini de bir türlü bulamıyorum. Bana yardım etmenizi istirhâm ediyorum." dedi. Mevlânâ, şöyle bir murâkabeden sonra: "Ey Tâcir! Sen, Magrib'de bir yol üzerinde, Allahü teâlânın velî kullarından biriyle karşılaştın. Onun dış görünüşünü beğenmedin hattâ hakâret gözüyle baktın. Sendeki huzursuzluğun sebebi budur. İsterseniz şuraya bakın." diyerek, karşıdaki duvarı gösterdiler. Tüccar duvara baktığında, bir anda duvardan pencere gibi bir boşluğun meydana geldiğini ve bu boşluktan o velî kulun yine bir yol kenarında oturduğunu gördü. Mevlânâ sözüne devâm ederek; "Bu huzursuzluğunuzun çâresi de, o kimseye gidip, ondan özür dileyip, affına kavuşmaktır." buyurdu. Mevlânâ, tâcire daha birçok nasîhatler yaptıktan sonra; "Muhakkak onu bul, hakkını helâl ettirip duâsını al. Bizim de selâmımızı söyle." dedi. Tâcir; "Peki efendim!" deyip yol hazırlıklarını yaptı ve yola koyuldu. Araya araya o mübârek zâtı buldu. Çok özür dileyip Mevlânâ'nın selâmını söyledi. Affetmesini, hakkını helâl etmesini istirhâm eyledi. Bunun üzerine o mübârek zât; "Öyle bir kapıya sığınmışsın, öyle bir kimseden yardım taleb etmişsin ki, reddetmek mümkün değil. Seni Mevlânâ hazretleri hürmetine affettim. Kendisini görmek istersen şuraya bak." deyince, tâcir işâret edilen yerde Mevlânâ'yı gördü. Bu hâle gözleriyle şâhid olan tâcir, o kimseyle vedâlaşıp, Konya'ya geldi ve Mevlânâ'nın talebesi oldu.

Mevlânâ hazretleri her halleriyle insanları doğru yola teşvik eder, vâz ve nasîhatlarıyla hasta kalplere şifâ olan sözler söylerdi. Bir gün talebelerine; "Ey bizi sevenler! Sevgili Peygamberimizin gittiği Ehl-i sünnet yolundan yürüyüp, bu yolu ihyâ etmelidir. Allahü teâlânın sevdiği ameller, ibâdetler ile, helâl yollardan çoluk-çocuğunun ihtiyaçlarını kazanarak, râzı olunan kullar zümresine dâhil olmalıdır. Hep helâli istemeli, helâlinden yiyip, helâlinden içmeli ve helâlinden giymelidir. Söylediklerimiz, dinlediklerimiz, düşündüklerimiz hep helâl olmalı. Her hareketimizi Peygamber efendimizin hâl ve hareketlerine uydurmalıyız. Herkes, bir sanata sâhib olmalı ve din ilimlerini iyi öğrenmelidir. Talebelerimden bunu husûsen istiyorum. Bizim yolumuzda olanlara, kıyâmet günü yardımcı olur, yüzlerinin ak olmasına çalışırız. Ancak, edebe riâyet etmeyenler ve Ehl-i sünnet yoluna muhâlefet edenler, kıyâmet günü bizi göremeyeceklerdir." buyurdu.

Bir gün huzûruna birbirlerine dargın iki kişi getirdiler. Onlara barışmalarını söyledi sonra da;

"Allahü teâlâ, bâzı insanları su gibi latîf, mütevâzî, dâimâ aşağıya akıcı ve yumuşak huylu, bâzılarını da toprak, taş gibi sert mizaçlı yarattı. Su, toprağa karışır, meyvelerin büyümesini, canlıların içerek hayatlarının devâm etmesini sağlar. O sulardan rûhlara ve bedenlere gıdâ temin edilip, menfaat sağlanır. Su toprağa gitmezse, topraktan ve sudan lâyıkıyla istifâde edilmez. Ey Nûreddîn! Bu arkadaşın toprak hükmünde olup, yerinden kalkmaz ve barışmaz ise, sen su gibi tevâzu üzere olup, anlaş. Herkes bilir ki, iki küs olan kimseden hangisi öbüründen önce davranırsa, Cennet'e ötekinden önce girecektir. Daha çok sevap kazanacaktır. Dolayısıyla, bu barıştan her ikiniz de istifâde etmiş olacaksınız." buyurdu. Bunu dinleyen iki küs kimse, daha çok sevap kazanmak gayretiyle hemen barıştılar.

Bir kimse, geçim darlığından şikâyette bulundu. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri o kimseye; "Eğer sana, âzâlarından birini kesip, yerine bin altın verelim deseler râzı olur musun?" diye sordu. O da; "Hayır, râzı olmam." diye cevap verdi. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri; "Ey kardeşim! Mâdem ki râzı olmazsın, niçin geçim sıkıntısından şikâyette bulunursun? Fakirim diyorsun, bu kadar altından daha kıymetli âzâların var iken, vücûdun sıhhatte ve âfiyette iken, niçin bunları sana bedâvadan ihsân eden Allahü teâlâya şükretmiyorsun? Allahü teâlâ; meâlen **"Nîmetlerimin kıymetini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız onları arttırırım."** (İbrâhim sûresi: 7) buyurdu.

Mevlânâ hazretleri bütün işleri ihlâs ile, Allahü teâlânın rızâsı için yapmak lâzım olduğunu, bir misâl ile şöyle izâh ettiler: "Nişâburlu bir ilim talebesi ile bir tüccar yol arkadaşı oldular. Çok fakir olduğundan talebenin ayakkabısı yoktu. Yalın ayak yürürken, tüccar bir çift ayakkabı verdi. Sonra tüccar, talebeye ikide bir; "Ey talebe! Yolun düzgün yerinden yürü... Sivri taşlara basma... Ayaklarını sürüme... Dikenli yerlerden gitme.. Ayakkabıyı eskitme..." diye tembih ediyordu. Bu tenbihler talebeyi usandırdı. Sonunda talebe dayanamayıp ayakkabıları çıkardı, tüccarın önüne bıraktı ve; "Ben senelerce yalın ayak seyâhat ederim. Kimse bana bunun için bir şart koşmuyordu. Şimdi verdiğin bu ayakkabılar için sana mahkûm olamam." dedi. İşte burada olduğu gibi, yapılan hayır-hasenât karşılıksız olmalı Allahü teâlânın rızâsı için yapılmalıdır. Ancak böyle olursa makbûl olur.

Devlet memurlarından bir kimse, zaman zaman Mevlânâ hazretlerini ziyâret eder, vazîfesinden ayrılarak devamlı onun hizmetiyle şereflenmek istediğini bildirirdi. Mevlânâ da, vazîfesini bırakmamasını ister, ona nasîhatler ederdi. Bir gün ona şu menkıbeyi anlattı: "Abbâsî halîfesi Hârûn Reşîd zamânında bir zâbıta âmiri vardı. Hızır aleyhisselâm ile her gün görüşüp sohbet ederlerdi. Zâbıta âmiri bir gün vazîfesinden istifâ etti. Zâhid olup insanlardan ayrı yaşamaya, kimseyle görüşmeyip tek başına ibâdet yapmağa başladı. Fakat istifâ ettikten sonra Hızır aleyhisselâm kendisine hiç uğramaz oldu. Bu duruma zâbıta âmiri çok üzüldü. Her gün sabahlara kadar cenâb-ı Hakka yalvarıp, gözyaşı döktü, tövbe istigfâr etti. Bir gece rüyâsında Hızır aleyhisselâmı görüp yalvardı. "Ey vefâlı dost! Ben seninle devamlı olarak sohbet etmek maksadıyla dünyâ makamlarından istifâ ettim. Uzlete çekilip, yalnız başıma ibâdet etmeye başladım. Böylece sana kavuşurum sandım. Hâlbuki tam tersine seninle artık hiç görüşemedim. Beni, mübârek cemâlinize hasret bıraktınız. Acabâ bunun hikmeti nedir? Yoksa bir kusûr mu işledim? Bu şekilde daha ne kadar hasretinizle yanacağım?.." gibi sözlerle yanıp yakılarak ağladı. Zâbıta âmirinin bu acınacak durumuna dayanamayan Hızır aleyhisselâm; "Ey azîz dostum! Benim sana görünüp sohbet etmemin sebebi, yaptığın ibâdetler, hayır hasenât ile değildi. Senin o mühim vazîfeni yapıp müslümanların işlerini hak ve adâlet ile idâre ettiğin için gelip seninle sohbet ediyordum. Hâlbuki, sen bu kıymetli vazîfeyi bırakıp, müslümanlara hizmeti terkettin. Hattâ onları adâleti olmayan biriyle başbaşa bıraktın. Sâdece kendi menfâatin için bir köşeye çekildin. Kendi menfaatini müslümanlara tercih ettin. Şimdi o yerine geçen şahıs, müslümanlara zulüm ve gayr-i meşrû işler ile elem vermektedir. Şu anda onlar sıkıntı ve üzüntü içindeler. Bunlara hep sen sebeb oldun. Elbette senin şahsî menfaatinin, müslümanların umûmî menfaatleri yanında bir kıymeti yoktur. Çünkü uzlete çekilip abdest almayı, namaz kılmayı, oruç tutmayı, zikir etmeyi herkes

yapabilir. Fakat makâmı ile müslümanlara hizmet etmeyi herkes yapamaz. Bunun için artık senin yanına gelmiyorum." dedi. Zâbıta âmiri bunları dinledikçe gözyaşları sel oldu ve; "Çok doğru... Çok doğru..." dedi. Uyanınca, istifâ etmekle ne büyük bir hatâ yaptığını anladı. Sabah olunca derhal hükümdârın huzûruna çıkıp, eski vazîfesini yeniden istedi. Hükümdâr anlayışla karşılayıp, onu tekrar eski vazîfesine tâyin etti. İşte bu zâbıta âmirinin vazîfesi müslümanlar için ne kadar kıymetli ise, senin vazîfen de o derece mühimdir. Bunun için, benim hizmetime gelmenden çok, vazîfene devâm etmen önemlidir. Çünkü senin vazîfen, pekçok müslümanı ilgilendiriyor. Onların başında senin gibi adâletli ve emîn bir kimsenin bulunması lâzımdır. Böylece onlar da huzur ve refah içinde yaşasınlar. Bizim rızâmız bundadır. İstifâ edip bize hizmette bulunmana aslâ rızâmız yoktur."

Bir gün birkaç kişi gelip Mevlânâ hazretlerine; "Efendim! Allahü teâlânın velî kulları vefât edince, tasarruf hakkına sâhib olurlar mı? Hayatta oldukları gibi insanlara yardım edip, sıkıntılarını giderirler mi?" diye sordular. Mevlânâ hazretleri de; "Cenâb-ı Hakk'ın evliyâ kulları âhirete intikâl ettiklerinde, dünyâdakine oranla daha çok tasarrufa sâhib olurlar. Dünyâdaki tasarruf hududlu, âhiretteki ise hududsuzdur." buyurdu. Oradakiler; "Dostlarınıza ve talebelerinize dünyâdaki gibi âhirette de ihsân ve merhamet eder misiniz?" deyince, Mevlânâ; "Ey dostlarım! Kılıç kınında iken kesmez. Kınından çıktığı zaman keser. Bize şefâat hakkı verilirse, elbette biz de sizlere şefâat ederiz." buyurdu.

Mevlânâ hazretleri kendisine vedâlaşmak üzere gelmiş bulunan ve nasîhat isteyen sevdiklerine; "Kardeşlerim! Aklınız bir servet ve bir makâma bağlı kalmasın. Yalnız kalp gözlerinizin açılmasını düşünün. Birbirlerinizi çok seviniz. Çünkü düşmanlar pusudadır." buyurdular.

Talebelerinden biri, Mevlânâ hazretlerine incir getirmişti. Mevlânâ hazretleri inciri aldı ve; "Hayli güzel incir, fakat kemiği var." buyurdu ve yere bıraktı. Talebe; "İncirin nasıl kemiği olur?" diye hayret etti ve yavaşça incirleri alıp gitti. Bir zaman sonra tekrar bir sepet incirle dönüp geldi ve sepeti Mevlânâ hazretlerinin önüne koydu. Mevlânâ hazretleri bir tane alıp yedi ve; "Bu incirin kemiği hiç yoktur." buyurdular ve incirleri orada bulunanlara dağıtmasını emrettiler.

Herkes bu duruma şaşakaldı. O talebe dışarı çıktığında oradakiler ona gidip inciri nereden topladığını sordular. O da; "Vallahi bir dostum vardı. Onun bahçesine uğradım. Bahçıvanı bağda bulamadım. İzni olmaksızın bir sepet toplayıp Mevlânâ hazretlerine getirdim. Fakat niyetim bahçıvanı gördüğümde topladığım incirlerin bedelini ödemekti. Mevlânâ hazretleri velîlik nûru ile bunu anladı ve yemedi. İşte incirin kemiği buydu. Bu defâ doğruca o dostun bağına vardım. Ondan iyi incir satın alıp bedelini ödedim ve helâllaştım. O da kabûl etti. İşte Mevlânâ hazretleri bunu kabûl edip iltifâtlarda bulundu.

Bir gün Mevlânâ hazretlerine kötü huylu ve kötü tabiatlı kimselerden soruldu. Bunun üzerine şu ibretli hâdiseyi anlattı: "Bir gün bir akrep bir ırmağın kenarında dolaşıyordu. Birdenbire bir kaplumbağa akrebin yanına gelip ona; "Burada ne yapıyorsun?" dedi. Akrep; "Ben ırmağın öte yanına geçmek için bir çâre arıyorum. Çünkü benim bütün yavrularım ırmağın öte yanındadır." diye söyledi. Kaplumbağa da şefkati ve yabancıya iyi davranması sebebiyle onu en yakın bir akrabâsıymış gibi sırtına alıp su üzerinde yüzmeye başladı. Irmağın ortasına gelince akrebin sokmak arzusu uyandı. Kaplumbağanın sırtında iğnesini dokundurdu. Kaplumbağa; "Ne yapıyorsun?" diye sordu. Akrep; "Hünerimi gösteriyorum. Sen bana iyilik edip yarama merhem koydun. Ben de sana iğnemi sokuyorum. Benim göstereceğim şefkat de ancak budur." dedi. Bunun üzerine kaplumbağa hemen suya daldı. Akrep de boğulup gitti." Mevlânâ hazretleri bundan sonra şu beytleri okudu: "Câhil, yakınlık gösterse de sonunda câhilliğinden ötürü seni incitir." Sonra da; "Ahmağın sevgisi, ayının sevgisine benzer. Onun kini sevgi, sevgisi kindir. Haydi kötü nefsi öldürün. Bu hususta ihmal göstermeyin. Onu diri bırakmayın. Çünkü o akreptir." buyurdular.

Bir kısım insanlar Mevlânâ hazretlerine gelip; "Bâzı kimseler mescidde dünyâ lafı ediyor." diye şikâyette bulundular. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri; "Her kim altı yerde dünyâ sözü ile meşgûl olursa otuz yıllık temiz ve kabûl olmuş ibâdeti reddedilir ve boşa gider. Bu altı yerin birincisi mescid, ikincisi ilim meclisi, üçüncüsü cenâze, dördüncüsü mezarlık, beşincisi ezan vakti, altıncısı Kur'ân-ı kerîm okunurkendir. Bunların herbirisinin geniş açıklamaları vardır." buyurdu.

Bir gün Selçuklu Sultanı İzzeddîn Keykâvus, Mevlânâ hazretlerini ziyârete gelmişti. Mevlânâ hazretleri ona gerektiği gibi iltifat etmedi. Sultan bu hâle şaştı ve tevâzu gösterip; "Mevlânâ hazretleri bana nasîhatte bulunsun." dedi. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri; "Sana ne nasîhat vereyim? Sana çobanlık emretmişler, sen kurtluk ediyorsun. Sana bekçilik emretmişler sen hırsızlık yapıyorsun. Allahü teâlâ seni sultan yaptı, sen şeytanın sözü ile hareket ediyorsun." buyurdu. Bu ağır nasîhat üzerine Sultan ağlayarak dışarı çıktı. Medresenin kapısında başını açıp tövbe etti ve; "Yâ Rabbî! Mevlânâ hazretleri bana sert sözler söyledi ise de senin için söyledi. Ben zavallı kul da bu alçak gönüllülüğü ve yakarışı gösteriyor ve sana yalvarıyorum. Bana merhâmet et." dedi ve pişmanlıkla oradan ayrıldı.

Bir zaman Selçuklu vezîri Muînüddîn Pervâne, Mevlânâ hazretlerini ziyârete geldi. Fakat Mevlânâ hazretleri onu karşılamaya çıkmadı. Vezir büyük bir sıkıntıyla Mevlânâ'nın kapısında beklemeye başladı. Sultan Veled babası adına vezîre mâzeretler beyân edip özür diledi ve; "Efendim! Babam dedi ki, çok defâ benim Allahü teâlâ ile işim ve hâllerim olur. Vezirler ve dostlar beni her zaman göremezler. Onlar kendi hâlleri ve işleri ile meşgul olsunlar. Biz gider kendilerini buluruz." buyurdu. dedi. Vezir bu sözler üzerine başını iki eli arasına alıp düşüncelere daldı. Bu esnâda Mevlânâ hazretleri çıkageldi. Vezir hemen ayağa kalkıp; "Efendim niçin bize geç görünüyorsunuz?" dedi. Mevlânâ hazretleri buna hiç ses çıkarmadı. Vezir; "Ben şöyle bir şey düşündüm. Sanki bana; "Ey Pervâne! Muhtaç bir kimsenin beklemesi büyük zahmettir. Bunu öğren ve hiç kimseyi kapıda bekletme." demek istediniz öyle değil mi?" dedi. Mevlânâ hazretleri tebessüm edip; "Güzel düşünmüşsün. Ama öteden beri âdettir. Birinin kapısına çirkin bir dilenci gelse, onun karanlık benzini görmemek ve sesini işitmemek için eline bir şey tutuşturulup yolcu edilir. Ne var ki, güzel huylu, hoş biri geldiğinde; "Ekmek pişinceye kadar biraz sabret ve bekle." derler. Bizim de geç gelmemizin sebebi sizin muhabbet ve sevginizin bize hoş gelmesi ve bunları daha çok işitmek içindir. Vezir sevildiğini anlayıp gözyaşlarını tutamadı. Sevinçli olarak oradan ayrıldı.

Mevlânâ hazretleri çok ibâdet ederdi. Yine bir gece sabaha kadar namaz kılmıştı. Yakınları kendisine; "Bu nasıl namazdır?" dediler. Mevlânâ hazretleri onlara; "Allahü teâlânın yenilmez arslanı hazret-i Ali namaz vakti olunca titrer ve rengi solardı. Ona; "Ey İmâm! Neyin var?" diye sorulduğunda, o; "Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Biz emâneti, göklere yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler** (mesuliyetinden) **korktular. Onu insan yüklendi."** (Ahzâb sûresi: 72) buyruldu. Emânet vakti geldi." derdi. Namaz sözle anlatılamayacak bir şekilde Allahü teâlâ ile konuşmaktır. Hazret-i Ali'nin hâli böyle olunca bizlerinki nasıl olmalıdır?" buyurdular.

Buyurdular ki; "Sünnet-i seniyyeye harfiyen uymak lâzımdır."

"Helâl kazanıp helâlden yemeli, giyinmeli, çalışmalıdır. Her hareketi Resûlullah efendimize uydurmalıdır."

"Dargınlar barışmalıdır. Önce davranan önce Cennet'e girer."

"Tenhâda yalnız kalınca da günahtan sakınmalıdır."

"Nefsi mağlûb etmek için, onu rahatsız etmelidir. İstediği şeyi vermemelidir. En tesirlisi, gündüzleri oruç tutmak, geceleri az uyuyup namaz kılmaktır."

Gururlu olmayınız, nefsinizle mücâdele, riyâzet ediniz. Peygamberimiz hep riyâzet çekmiş, zenginlik istememiş, arpa ekmeğini bile doyuncaya kadar yememiştir."

"Hakîkî bir âlime, rehbere teslim olmalıdır."

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî hazretleri 1273 senesinde hastalandı. Hasta iken başkalarına olan borçlarını gönderdi. Onlardan bâzıları "biz helâl etmiştik" dedilerse de tekrar gönderip almalarını sağladı. "Elhamdülillah bu tehlikeden kurtulduk." diyerek kul hakkına çok dikkat etmek lâzım geldiğine işâret etti.

Mevlânâ hazretleri hasta döşeğinde yatmakta iken yedi gece çok şiddetli derecede zelzele oldu. Birçok evler ve bağların duvarları yıkıldı. Herkes bu durumdan korkup feryâd etmeye başladı. Bu sırada Mevlânâ hazretleri; "Evet zavallı toprak yağlı bir lokma istiyor. Bunu vermek lâzım." buyurdu ve sonra da; "Ben size, gizlide ve açıkta Allahü teâlâdan korkmayı, az yemeyi, az uyumayı, az söylemeyi, günahlardan çekinmeyi, oruca, namaza devâm etmeyi, dâimâ şehvetten kaçmayı, halkın eziyetine ve cefâsına dayanmayı, aşağı ve sefih kimselerle düşüp kalkmaktan uzak durmayı, kerîm olan sâlih kimselerle berâber olmayı vasiyet ederim. Çünkü insanların hayırlısı, insanlara faydası dokunandır. Sözün hayırlısı da az ve öz olanıdır. Hamd, yalnız Allahü teâlâya mahsustur." buyurdu.

Mevlânâ hazretleri bir ara talebelerinin önde gelenlerinden Sirâceddîn'i yanına çağırdı ve ona bir duâ öğretti. Bunu hoş ve sıkıntılı zamanlarda okumasını tenbih etti: "Yâ Rabbî! Beni sana ulaştırmaya vesîle olan Mevlânâ'ya hasret çekiyorum. Sana vesîle olan sağlığı, sıhhati seni bol bol tesbîh etmek, anmak için istiyorum. Yâ Rabbî! Bana, ne senin zikrini unutturacak, sana olan şevkimi söndürecek, seni tesbih ederken duyduğum lezzeti kesecek bir hastalık, ne de beni azdıracak, şer ve kötülüğümü arttıracak bir sıhhat ver. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi, merhametinle bu duâmı kabûl et."

Mevlânâ hazretlerinin hastalığında, yanına hocası Sadreddîn-i Konevî ve şehrin ileri gelen âlimleri geldiler. Ziyâret esnâsında Mevlânâ'ya; "Allahü teâlâ âcil şifâlar versin. İnşâallah en kısa zamanda sıhhat bulursunuz? Zîrâ siz, âlemin rûhusunuz, âlem sizinle hayat bulur." dediler. Mevlânâ onlara; "Bundan sonra cenâb-ı Hak, size şifâlar, sıhhat ve âfiyetler ihsân eylesin. Artık bizim işimiz bitmiştir. Rabbimle aramızda, kıldan yapılmış bir gömlek kaldı. Kısa zamanda o gömleği de çıkarıp nûru nûra ulaştırırlar. Artık bana duâ ediniz." buyurdu.

Mevlânâ hazretlerinin vefâtı sırasında medresede bulunan bir kedi feryâd etmeye başladı. Bunu hasta yatağında işiten Mevlânâ; "Bu kedicik niçin feryâd ediyor biliyor musunuz?" Orada bulunan dostları ve talebeleri; "Siz bilirsiniz efendim." dediklerinde; "Bu günlerde siz, hakîkî âleme, asıl vatana göç edeceksiniz. Biz çâresizleri yetim bırakacaksınız... Bizim hâlimiz ne olacak?.. diyor." buyurdu.

Dostları, talebeleri; "Efendim! Zât-ı âlinizden sonra kime tâbi olalım. Yerinize kimi bırakacaksınız?" diye sordular. Mevlânâ hazretleri de; "Hüsâmeddîn Çelebi'ye tâbi olunuz. Onu yerime vekil bırakıyorum." buyurdu. Oradakiler bu suâli üç defâ sordular. Üçünde de aynı cevâbı aldılar. "Cenâze namazınızı kim kıldırsın?" diye sordular. Ona da; "Hocam Sadreddîn Konevî hazretleri kıldırsın." buyurdular.

Hüsâmeddîn Çelebi anlatır: "Mevlânâ hazretlerinin son günüydü. Fevkalâde yiğit bir delikanlının, hocam Mevlânâ'nın bulunduğu yerde belirdiğini gördüm. Mevlânâ, kalkıp bu delikanlıyı karşılayarak, bana; "Döşeği kaldırın." buyurdu. Ben hayret ettim. Çünkü hocam hasta idi. O delikanlının yanına varıp; "Siz kimsiniz ki, hocam hasta yatağından kalkarak sizi karşıladı?" diye sordum. O da; "Ben Azrâil'im. Rabbimizin emrini yerine getirmek, Mevlânâ'yı öbür âleme dâvet etmek için geldim." dedi. Mevlânâ da; "Rabbimiz, beni kendi hazretine dâvet ediyor. Artık gitmek zamânıdır. Yâ Azrâil! Çabuk ol! Beni Rabbime çabuk kavuştur!" deyip Kelime-i şehâdet getirdi. Cemâziyelâhirin beşine rastlayan Pazar günü

ikindi vaktinde fânî hayâta gözlerini yumdu."

Mevlânâ hazretleri vefât edince, İmâm-ı İhtiyârüddîn gasl eyleyip yıkadı. Gasl ânında gördüklerini şöyle anlattı: "Mevlânâ'nın mübârek cesedini yıkamaya başlayınca, üzerime öyle bir ayrılık acısı çöktü ki ağlamaktan kendimi alamadım. Yıkamak şöyle dursun, zerre kadar hareket etmeye kâdir olamadım. Yüzümü yüzüne dayayıp ağladım. Yardımcılarım hiç ses çıkarmıyor, bana mâni olmuyorlardı. Bir ara dayanamadım. Vücûduna sarılarak ağlamak istedim. O anda Mevlânâ'nın eli bileğimi sıkıca tuttu. Korkumdan aklım başımdan gitti. Bayılmışım. Kulağıma uğultu hâlinde, sâhibini göremediğim sesler geliyordu; "Nûr, nûra karıştı. Âşık, Mâşuka kavuştu. Bunda endişe edecek bir şey yoktur. Çünkü, Allahü teâlânın velî kulları için, hiçbir korku yoktur ve onlar mahzûn da olmazlar. Müminler ölmezler, belki fânî âlemden, sonsuz âleme naklolunurlar." Bu sözler beni kendime getirdi."

Şerâfeddîn-i Kayserî anlatır: "Sadreddîn-i Konevî hazretleri, talebesi Mevlânâ'nın cenâze namazını kıldırmak için ilerlediği zaman, ona birden bire bir hıçkırık gelip kendinden geçti. Bir müddet sonra kendine gelip namazı kıldırdı. Mevlânâ'nın vefâtına çok üzülmüştü. Talebelerinin ileri gelenlerinden bâzıları; "Efendim! Namaz kıldıracağınız zaman, üzerinizde hiç görmediğimiz bir hâl vardı. Acabâ hikmeti nedir?" dediler. Bunun üzerine; "Namaz kıldırmak için ilerlediğim vakit, meydanda meleklerin saf saf dizilip, Peygamber efendimizin arkasında cenâze namazını kıldıklarını gördüm. Gökteki meleklerin hepsi mâvi elbiseler giyinmiş ağlıyorlardı." buyurdu.

Mevlânâ'yı sevenlerden Fahreddîn isminde biri vefât etmiş idi. Onu rüyâda gördüler. Hâli iyi idi. "Bu mertebeye nasıl kavuştun?" diye sorduklarında, "Mevlânâ'nın türbesi yapılırken bir direk lâzım olmuş. Bana gelip durumu bildirdiler. Ben de cân u gönülden direği verdim. Bu sebeple Allahü teâlâ beni magfiret eyledi." diye cevap verdi.

Muhammed Hâdim şöyle anlatır: "Mevlânâ'nın yanında kırk yıl hizmet ettim. Husûsî odasında ne yatak, ne de yastık gördüm. Bir gece bile, yatıp uyumak ve istirâhat etmek için yanını yere koyup yattığını da bilmiyorum. Mevlânâ ezân sesini duyduğu zaman, ya dizleri üzerine oturur veya ayağa kalkarak, ezân bitinceye kadar o vaziyetini hiç bozmazdı. Bütün ömründe hiç ayağını uzatmamış ve yatmamıştır."

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, olgun, âlim ve velî bir müslüman idi. Onun çeşitli din, mezheb, meşreb sâhibi kimseleri kendisine hayran bırakan merhameti, insan sevgisi, tevâzuu, gönül okşayıcılığı gibi üstün vasıfları, İslâm dîninin emrettiği güzel ahlâkından bâzı nümûnelerdir. Onda, bunlardan başka İslâm ahlâkının diğer hususları da kemâl derecede mevcuttu. Bunların hepsini saymak, İslâmiyeti tamam olarak anlamak ve anlatmakla mümkün olur. Hazret-i Mevlânâ'yı yalnız bir mütefekkir, şâir gibi düşünmek ve o şekilde anlamaya çalışmak, aslı bırakıp, herhangi bir özelliği içinde sıkışıp kalmaya benzer. Bu ise, en azından Mevlânâ'yı çok eksik ve yarım anlamaya, hattâ hiç anlamamaya sebeb olabilir. Nitekim hazret-i Mevlânâ'yı, sözlerini, yolunu anlamanın anahtarını, kendisi bir rubâisinde şöyle dile getirmektedir:

Ben sağ olduğum müddetçe Kur'ân'ın kölesiyim.
Ben Muhammed Muhtâr'ın yolunun tozuyum.
Benim sözümden bundan başkasını kim naklederse,
Ben ondan da bîzârım, o sözlerden de bîzârım.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri tasavvuf deryâsına dalmış bir Hak âşığıdır. İlmi, teşbihleri, sözleri ve nasîhatları bu deryâdan saçılan hikmet damlalarıdır. O, bir tarîkat kurucusu değildir. Yeni usûller ve ibâdet şekilleri ihdâs etmemiştir. Ney, rebap, tambur gibi çeşitli çalgı âletleri çalınarak yapılan törenler ve âyinler, ilk defâ on beşinci asırda ortaya çıkmıştır. İlk mevlevî bestelerinin bestelenmesi de aynı zamâna rastlar. Bu târih, Mevlânâ hazretlerinin yaşadığı devirden 3-4 asır sonradır. Onun **Mesnevî'**sinde geçen "ney" kelimesi, bâzı kimseler tarafından çalgı âleti olan ney şeklinde düşünülüp anlaşıldığı için, yanlış

olarak, kendisinin ney çalıp dinlediği sanılmıştır.

Allahü teâlânın aşkı ile dolmuş, evliyânın büyüklerinden olan Celâleddîn-i Rûmî (kuddise sirruh) ney ve başka hiç bir çalgı çalmadı. Mûsikî dinlemedi ve raks etmedi. Yâni dans etmedi. **Mesnevî'**de yirmi dört bin, **Dîvân'**da kırk sekiz bin beyit bulunmaktadır. Celâleddîn-i Rûmî hazretleri **Mesnevî'**sini nazım şeklinde yazarak, düşmanların değiştirmesine imkân bırakmamıştır. **Mesnevî'**sinden başka; **Dîvân-ı Kebîr, Fîhi Mâfih, Mektûbât, Mecâlis-i Seb'a** gibi kıymetli eserleri de vardır. **Mesnevî'**sine her memlekette, birçok dillerde şerhler, açıklamalar yapılmıştır. Bunlardan pek kıymetlisi ve lezzetlisi, Mevlânâ Câmî'nin kitabı, bunu da birçok kimse ayrıca şerh etmiştir. Bunların içinde de, Süleymân Neş'et Efendinin şerhinden elli altı sahifesi, yalnız dört beytin şerhi olup, Sultan Abdülmecîd Han zamânında, 1847 (H.1263)'de Matba'a-i Âmire'de tab edilmiştir. Bu kitapta, Mevlânâ Câmî (kuddise sirruh) buyuruyor ki: **"Mesnevî'**nin birinci beytinde [Dinle neyden, nasıl anlatıyor, ayrılıklardan şikâyet ediyor] ney, İslâm dîninde yetişen kâmil, yüksek insan demektir. Bunlar kendilerini ve her şeyi unutmuştur. Zihinleri her an, Allahü teâlânın rızâsını aramaktadır. Ney, Fârisî dilinde, yok demektir. Bunlar da, kendi varlıklarından yok olmuştur. Ney denilen çalgı, içi boş bir çubuk olup, bundan çıkan her ses, onu çalan kimseden hâsıl olmaktadır. O büyükler de, kendi varlıklarından boşalıp, kendilerinden, Allahü teâlânın ahlâkı, sıfatları ve kemâlâtı zâhir olmaktadır. Neyin üçüncü mânâsı, kamış kalem demektir ki, bundan da, insan-ı kâmil kasdedilmektedir. Kalemin hareketi ve yazması kendinden olmadığı gibi, kâmil insanın hareketleri ve sözleri de, hep Allahü teâlânın ilhâmı iledir." Sultan İkinci Abdülhamîd Han zamânında Ankara vâlisi olan, Âbidin Paşa, **Mesnevî Şerhi'**nde, ney'in insan-ı kâmil olduğunu, dokuz türlü isbât etmektedir. Mevlevîlik, sonraları câhillerin eline düşdüğünden, "ney"i çalgı sanarak, ney, dümbelek gibi şeyler çalmağa, dans etmeğe başlamışlar, ibâdete harâm karıştırmışlardır. Dînimizin ve Celâleddîn-i Rûmî'nin (kuddise sirruh) beğenmediği bu oyun âletleri, tekkelerden toplanarak, o tasavvuf üstâdının türbesine konunca, şimdi türbeyi ziyâret edenlerden bir kısmı, bunları, onun kullandığını zannederek aldanmakda ise de, (Mesnevî şerhlerini) okuyarak, o hakîkat güneşini yakından tanıyanlar, elbette aldanmamaktadır.

Ney çalmak, ilâhi okumak, oynamak, zıplamak şöyle dursun, Celâleddîn-i Rûmî (kuddise sirruh), yüksek sesle zikr bile yapmazdı. Nitekim **Mesnevî'**sinde;

Pes zi cân kün, vasl-ı cânânrâ taleb,
Bî leb-ü bî gâm mîgû, nâm-ı Rab!

buyuruyor. Yâni, "O hâlde, sevgiliye kavuşmağı, cân u gönülden iste. Dudağını ve damağını oynatmadan, Rabbin ismini (kalbinden) söyle!" demekdir. Sonradan gelen, Mevlânâ'yı tanımayanlar, ney, saz, def gibi çalgılar çalarak, gazel okuyup dönerek, dans ederek, nefslerini zevklendirmişlerdir. Bu, dînimize uygun olmayan hâllerine ibâdet adını verebilmek ve kendilerini din adamı tanıtabilmek için, Mevlânâ da böyle yapardı. Biz mevleviyiz, onun yolundan gidiyoruz diyerek, asıldan uzaklaşmışlardır.

Halbuki Celâleddîn-i Rûmî yine, **Mesnevî'**de bir çalgıcı ile hazret-i Ömer'in hikâyesine yer verir. Hikâyede yer alan çalgıcı uzun ve boşuna geçen bir ömrün sonunda mezarlığa gelmiştir. Sonunda pişman olmuş ve hazret-i Ömer'in elinde tövbe etmiştir.

Büyük âlim Abdullah-i Dehlevî hazretleri; "Üç kitabın eşi yoktur. Bunlar; **Kur'ân-ı kerîm, Buhârî-i şerîf** ve **Mesnevî'**dir." buyurdu. Yâni evliyâlık yolunun kemâlâtını bildiren kitapların en üstünü **Mesnevî'**dir. Fakat evliyâlık ve nübüvvet kemâlâtını bildiren kitapların en üstünü, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât** kitabıdır.

Mevlânâ hazretleri, ölüme, "Şeb-i Arûs= düğün gecesi" adını vermektedir. Onun için, tasavvuf ehline göre ölüm; bir felâket değildir, güzel ve tatlı bir şeydir. Tekrar Allah'a dönmek olduğundan, ancak bir sevinç vesîlesidir. Tasavvufta keder ve ümidsizlik yoktur.

Yalnız sevgi ve tecellîler vardır. Bunun için Mevlânâ'nın

"Gel, gel, her kim olursan ol gel!
Allah'a şirk koşanlardan, mecûsîlerden, puta tapanlardan da olsan gel!
Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir.
Tövbeni yüz defâ bozmuş olsan bile gel!"

buyurduğu söylenmektedir.

SANKİ ÜÇÜNCÜMÜZ SEN İDİN

Şemseddîn Attâr anlatır: Mevlânâ bir gün câmide vâz ederken, mevzû; Hızır ile Mûsâ aleyhimesselâmın kıssasına gelmişti. Bu kıssayı, öyle fesâhat ve belâgat ile anlatıyordu ki, herkes nefesini kesip, can kulağı ile dinliyordu. Benim yanımda bir şahıs başını önüne eğmiş bir şeyler mırıldanıyordu. Kulak verdim, dediklerini anladım. "Sanki yanımızda idin, sanki üçüncümüz sen idin." diyordu. Bunun Hızır olduğunu anladım. Yanına sokuldum. "Anladım. Sen Hızır'sın, ne olur, bana ihsân eyle!" dedim. Cevâben; "Burada hazret-i Mevlânâ varken, benim sana ihsânda bulunmam deniz yanında teyemmüm gibi olur. Senin bütün müşkillerini o halleder." dedi ve gözümden kayboldu. Ben bu hâli Mevlânâ hazretlerine anlatmak için yanına gittiğimde, ben daha söze başlamadan; "Ey Attâr! Hızır aleyhisselâmın sözleri doğrudur." diyerek benim sözümü kesti.

ŞÜPHESİZ MERHAMET EDER

Mevlânâ, Allahü teâlânın yarattığı bütün mahlûkâta merhamet sâhibi idi. Bir gün Nefîsüddîn Sivâsî'ye bir kuruş verip ekmek aldırdı. Ekmeği eline alıp bir virâneye gitti. Nefîsüddîn de gizlice onu tâkibe başladı. Sonunda, Mevlânâ'nın o ekmeği yeni yavrulamış bir köpeğe kendi elleriyle yedirdiğini gördü. Mevlânâ dönüşünde, Nefîsüddîn'in kendisini tâkib ettiğini anlayıp; "Bu hayvan yedi gündür açtır ve yavrularına şefkatle bakmış ve hiç yanlarından ayrılmamıştır. Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde; **"Merhametlilerin en büyüğü olan Allahü teâlâ, kullarından merhametli olanlara merhamet eder. Ey ümmet ve Eshâbım! Siz de O'nun yarattıklarına merhamet ediniz ki, size de semâ ehli merhamet etsin"** buyurdu. Nefîsüddîn bu sözler üzerine ağlayarak Mevlânâ'nın ellerini öptü ve hayvanlara bile bu kadar merhametli olan siz, tabiatiyle ahbâb ve dostlarınıza da merhamet edersiniz." dedi. Bunun üzerine Mevlânâ; "Evliyâullahın merhameti pek çoktur; bütün mahlûkâta ve ahbâblarına da şüphesiz merhamet eder." buyurdu.

BU ALTINLARI ÇAMURA ATINIZ

Selçuklu Sultânı Rükneddîn, Mevlânâ'ya beş kese altın gönderip almasını arzu etti. Talebelerinden Mecdüddîn, Mevlânâ'ya altınları arz edince; "Beni hakîkaten seviyorsanız, bu altınları dışarıdaki çamurun içine atın!" buyurdu. Talebeleri bu emri derhal yerine getirdiler. Dünyâya kıymet veren bâzı kimseler, bu altınları almak için çamurun içinde aramaya başladılar. Fakat üstleri, başları, yüzleri çamurdan görünmez hâle geldi. Mevlânâ, talebelerine onların bu vaziyetlerini göstererek; "Bu altınlar, şu gördüğünüz dünyâ ehlinin üstünü başını batırdığı gibi, âhiret ehli olanların da kalbini karartır, kirletir. Çeşitli günahlara sevkedip, ibâdetlerden alıkoyar. Bu sözlerimi yanlış anlamayınız. Dünyâ için çalışmayınız demek istemiyorum. Dünyâ malının muhabbetini kalbinize koymayınız diyorum. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâya, yarın ölecekmiş gibi âhirete çalışmak lâzım geldiğini herkes bilir. Burada dikkat edilecek nokta; hırs ve tamâ yapmadan kanâat üzere bulunmaktır. Dünyâda, âhiret saâdeti için çalışmalı, kazanmalı, niyeti düzeltmelidir. Çünkü İslâmiyet, insanlara faydalı olmayı emreder. En büyük saâdet, en büyük sermâye, helâlinden kazanıp, hayır ve hasenât yaparak âhirete göndermektir. Buna rağmen asıl sermâye, mal, mülk, para sâhibi olmak değil, ilim, amel, ihlâs ve güzel ahlâk sâhibi olmaktır." buyurdu.

ÂHİRETE BERÂBER GİTSİN

Bedreddîn Tirmizî isminde biri simyâ ile uğraşırdı. Mevlânâ'nın ismini duyarak Konya'ya ziyâretine geldi. Önce oğlu Sultan Veled'e uğrayarak, yapacağı altınlardan hergün bir dirhem Mevlânâ'nın talebelerine vereceğini vâd eyledi. Bu haberi Mevlânâ'ya ulaştırdılar, fakat o hiç cevap vermedi. Birkaç gün sonra Bedreddîn'in çalıştığı yere gitti. Bedreddîn simyâ ilmiyle uğraşarak altın yapmaya çalışıyordu. Mevlânâ'nın geldiğini görünce, ayağa kalkarak hürmette bulundu. Mevlânâ, oradaki demirden, bakırdan ve diğer mâdenlerden yapılmış eşyâları teker teker alıp Bedreddîn'e vermeğe başladı. Bedreddîn, her eline gelen eşyânın en yüksek ayarda som altından yapılmış olduğunu hayretle gördü. Mevlânâ, Bedreddîn'in şaşkın bir hâlde kendisine baktığını görünce; "Ey Bedreddîn! Sen simyâ ile uğraşmayı bırak. Çünkü sen âhirete gidince, simyâ dünyâda kalacaktır. Sen öyle bir simyâ ile uğraş ki, seninle berâber âhirete gitsin. İşte o da din ilmidir. Bu, kalbden mâsivâyı, Allahü teâlâdan başka her şeyin sevgisini çıkarıp, Allahü teâlânın beğendiği şeyleri kalbe doldurmakla olur." buyurdu.

EVLİYÂ ŞEFKATİ

Mevlânâ hazretleri, merhamet sâhibiydi,
Hayvanlara bile o, gâyet şefkatli idi.

Bir gün sevdiklerinden, para verip birine,
Bir ekmek aldırarak, aldı onu eline.

Sonra bir virâneye, gidiverip o saat,
Yedirdi bir köpeğe, eliyle onu bizzat.

Tâkib etti o kimse, nereye gittiğini,
Ve gördü bir köpeğe, ekmek yedirdiğini.

Mevlânâ ona gelip, buyurdu ki: "Ey filân,
Bilirim, yedi gündür, aç duruyor bu hayvan.

Yeni yavrulamıştır, hem de şu virânede,
Onları bırakıp da, ayrılmıyor yine de.

Bir anne şefkatiyle, yavrulara bakıyor,
Yanlarında bekleyip, bir yere ayrılmıyor.

Resûlullah hadîste, buyuruyor ki zîrâ;
"Allah da rahmet eder, merhametli kullara.

**Ey Eshâbım, siz dahi olun ki merhametli,
Merhamet eylesinler size de semâ ehli."**

O kişi ağlayarak, dedi ki Mevlânâ'ya:
"Efendim, hamd olsun ki, Allahü teâlâya,

Sizleri tanımakla, şereflendirdi bizi,
Himâye edersiniz, dünyâda hepimizi.

Âhiret için dahi, ümitliyim şimdiden,
Bizi kurtarırsınız, Cehennem ateşinden."

Buyurdu: "Velîlerin, pek fazladır şefkati,
Kurtarır dostlarını onların şefâati."

HEPSİ ÎMÂN ETTİLER

Mevlânâ, tahsil için, Konya'dan bir gün yine,
Şam'a gidiyordu ki, uğradı Nusaybin'e.

Hıristiyan papazlar, bir yere gelmişlerdi,
Acâyip istidraçlar, halka gösterirlerdi.

Gösteriş yapmak için, hazret-i Mevlânâ'ya,
Bir oğlan çocuğunu, uçurdular havaya.

Celâleddîn-i Rûmî, bir duâ etti o an,

Havada kala kalıp, düşmedi yere oğlan.

Feryâd ediyordu ki, korkusundan o çocuk;
"Düşüp de öleceğim, indirin beni çabuk!

Çok uğraştılarsa da, papazların birçoğu,
Hiç indiremediler, havadan o çocuğu.

Oğlan bağırdı ki: "Sizin yanınızdaki,
O zâtın duâsıyla, işbu hâl oldu vâki.

Ancak onun duâsı, kurtarır beni bundan,
Yoksa helâk olurum, yere düşüp buradan."

Papazlar bil-mecbûri, ona gelip bu kere,
Dediler: "Duâ et de, o çocuk düşsün yere."

Buyurdu ki: "Hiçbir şey kurtarmaz o çocuğu,
Kelime-i şehâdet, kurtarır yalnız onu."

Oğlan bunu duyunca, sevinip bu habere,
Kelime-i şehâdet, söyleyip indi yere.

Papazlar bunu görüp, hayrette kaldı hepsi
Ve insâfa gelerek, îmân etti cümlesi.

"ALLAH, ALLAH" NİDÂLARIYLA

Mevlânâ'nın Celâleddîn isminde bir talebesi vardı. Ticâretle uğraşır, at alıp satardı. O anlatır; "Bir gün Mevlânâ hazretleri sarığını sarıp, giyinmiş olduğu hâlde, bana bir at hazırlamamı emretti. Ben, atların içinden en güçlüsünü eğerlemek için huzûrundan ayrıldım. Fakat at huysuzluk yaptığından, bir türlü eğerleyemiyordum. Yanıma iki kişi daha alıp, atı zorla eğerledik. Buna rağmen at hâlâ huysuzluk yapıyordu. O hâliyle Mevlânâ'nın bulunduğu yere getirip, atın hazırlandığını bildirdik. Mevlânâ dışarı çıkar çıkmaz at sâkinleşti ve önceki huysuzluğu kalmadı. Mevlânâ ata binip, kıble istikâmetinde yola çıktı. Ancak akşama doğru, ter içinde, toza gark olmuş bir vaziyette döndü. At oldukça zayıflamış görünüyordu. Cesâret edip bir şey soramadık. Ertesi gün yine bir at hazırlamamı emretti. Başka bir atı eğerleyip getirdik. Dünkü gibi gitti, akşama doğru geldi. Üçüncü gün de aynı şekilde gitti. Akşama doğru geldiğinde; "Elhamdülillah! Ey cemâat! Müjdeler olsun ki, o kâfir, Cehennem'in dibini boyladı." dedi. Biz edebimizden yine bir şey soramadık. Aradan birkaç gün geçmişti. Şam tarafından bir kâfile gelip, o taraflarda, müslümanlar ile Moğolların yaptığı savaşı anlattılar. Dediler ki; "Düşman askeri oldukça çoktu. Müslümanlar mağlub olmak üzere idiler. Son üç günde, Mevlânâ hazretleri, bir atın üzerinde olduğu hâlde savaş meydanında göründü. En ön safta; "Allah, Allah" nidâlarıyla düşmana hücûm edip önüne geleni bir vuruşta ikiye bölüyordu. Müslümanlar, Mevlânâ'nın akıl almaz hâllerini ve yardımını görünce, bozulan moralleri düzeldi. Ard arda yaptıkları hücûmlarla düşmanı geriye püskürttüler. Mevlânâ hazretleri düşman komutanını öldürünce, kâfirler kaçmaya başladılar." Ben bu haberi işitince, doğruca hocam Mevlânâ'nın huzûruna çıktım. Beni görünce; "Müslüman askerlere yardım edilmiş ve zafere kavuşmalarına sebeb olunmuştur. Ey Celâleddîn! Bize cân u gönülden hizmet edenler dünyâ ve âhirette gam ve kederden kurtulur." buyurdu.

BAŞKA BİR ŞEY BİLMİYORUM

Mevlânâ'nın talebelerinden biri, hac vazîfesini yapmak üzere Hicaz'a gitti. O Hicaz'da iken, evinde hanımı, Arefe gecesi bir tepsi helva yapıp, Mevlânâ'nın talebelerine gönderdi. Mevlânâ, helvayı kabûl edip, orada bulunan bütün talebelerine bizzat kendi eliyle taksîm etti. Herkes hissesine düşeni aldığı hâlde, tepsiden hiçbir şey eksilmedi. Alanlar tekrar aldılar, doyuncaya kadar yediler, yine eksilmedi. Bunun üzerine helvâ dolu tepsiyi Mevlânâ mübârek eline alıp; "Bu tepsiyi sâhibine göndereyim." diyerek dışarı çıktı. İçeri girdiğinde, elinde tepsi yoktu. Ertesi gün helvayı getiren hanım, tepsisini medresenin mutfağında arattı, ancak, bulamadı. Mevlânâ'yı da bunun için rahatsız etmedi.

Aradan günler geçti, hacca gidenler dönmeye başladılar. Bu hanımın da beyi Kâbe'den dönüp Konya'ya geldiğinde, o tepsi, eşyâlarının arasından çıktı. Kadın tepsiyi görür görmez tanıyıp,

hayretinden dona kaldı. Beyine; "Ben Arefe gecesi bu tepsi ile helva yapıp Mevlânâ'nın talebelerinin yemesi için göndermiştim. Tepsiyi ertesi günü arattığım hâlde bulamadım. Nasıl oldu da bu tepsi senin eline geçti?" deyince, şaşırma sırası hacıya geldi. O da; "Arefe gecesi hacı arkadaşlarımla oturup sohbet ediyorduk. Bir ara çadırın kapısından bir el bu tepsiyi uzattı. Biz de tepsiyi aldık, elin sâhibini araştırmak da aklımıza gelmedi. Helvayı yedikten sonra tepsiyi tanıdım. Kimseye vermeyip eşyâların arasına koydum. Başka bir şey bilmiyorum." dedi. Bunun Mevlânâ'nın bir kerâmeti olduğunu anlayınca, ona olan bağlılıkları daha da arttı.

NE SORARLARSA BİLİYORUM DE!

Mevlânâ'yı sevenlerden bir kimse, Mısır'a ticâret yapmak için gitmeye hazırlandı. Akrabâsı gitmemesi için çok zorladı ise de, dinlemedi ve kararından vazgeçmedi. Bunun üzerine yakınları, durumu Mevlânâ'ya bildirip, gitmemesini istirhâm ettiler. Mevlânâ da: "Gitme!" dedi. Ancak o kimse dinlemeyip gizlice yola çıktı. Gemi ile yolculuk yaparken, bir küffâr gemisi bu gencin bulunduğu gemiye saldırdı. Pek çok yolcu ile berâber, bu genci de esir aldılar. Memleketlerine götürüp çeşitli yerlerde çalıştırdılar. Genç, başına gelen felâketlerin sebeblerini, Allahü teâlânın sevdiği bir kulun sözünü dinlememekten olduğunu anlayıp, çok pişmân olup, tövbeler edip istigfârda bulundu. Bu şekilde kırk gün devâm etti. Ertesi gün rüyâsında Mevlânâ'yı gördü. Ona;

"Yarın senden bâzı şeyler soracaklar. Ne sorarlarsa, biliyorum, de!" diye tenbihte bulundu. Bir hastalık ile ilgili ilâç târif etti. Genç uyandığında sevince gark olup, sabahı iple çekti. Sabahleyin yanına gelenler kendisine; "Doktorlukla ilgili bir bilgin var mı?" diye sordular. Genç de; "Var!" deyince, genci alıp o yerin hükümdârına götürdüler. Meğer o yerin hükümdârı hasta imiş. Hiçbir doktor derdine çâre bulamamış, hükümdâr da hastalıktan kurtulamamış. Bu genç, hasta hükümdârı görüp; "Bana, şu şu meyvelerden şu kadar, şu şu otlardan şu kadar getirin." dedi. Kısa zamanda bulup getirdiler. Genç, hepsini güzelce öğütüp karıştırdı ve mâcun hâline getirerek hastaya yedirdi. Hasta, Allahü teâlânın izniyle bir anda şifâ buldu. Hükümdâr bu hastalıktan ümidini kesmiş iken, birden şifâya kavuşunca, gence; "Bir murâdın varsa söyle, yerine getireyim. Mal, mülk istersen seni zengin edelim." diye ısrârla sorunca, genç;

"Ben, hiçbir şey bilmeyen bir kimseyim. Âilemden ve hocamdan izinsiz para kazanmak için evden çıktım. Beni yolda esir alıp, buralara getirdiler. Esir olunca, başıma gelen bu musîbetin sebebini anlayıp, çok tövbe ettim ve hocam Mevlânâ hazretlerinden mânen af diledim. Kendisini, kurtulmam için Allahü teâlâya vesîle eyledim. Bu akşam hocam Mevlânâ, bana bu size yaptığım şeyleri târif eyledi. Ben de aynen yaptım. Gördüğünüz gibi, bütün bunlar, hocamın himmeti ve bereketiyle oldu." dedi. Hükümdâr genci serbest bıraktı. Çok para vererek zengin eyleyip, memleketine gönderdi. Mevlânâ'ya da pek çok hediyeler gönderdi.

EY TÂLİHSİZ KİŞİ!

Konya'da Tâceddîn adında evliyâyı ve hâllerini inkâr eden biri vardı. Mevlânâ hazretlerinin de aleyhinde bulunurdu. Bu kişi bir gece kendisini nasılsa Cehennem kapısında durmuş gördü. Cehennemliklerin durumunu olduğu gibi seyretti. Orada bir adamı eli ayağı bağlı olduğu hâlde bir Cehennem'den çıkarıp, öteki Cehennem'e sokuyorlardı. Dört kişi de orada durmuş; "Ey tâlihsiz kişi! Bu aman vermeyen ağır ve acıklı yükün altından kurtulman için velîlerin sözlerini oku." diyorlardı. Tâceddîn bu heybetten orada donup kalmıştı. O zavallı kişi; "Bana Allahü teâlânın rızâsı için birkaç kelime öğretiniz." diye ricâ ediyordu. Bu sırada kendisine Mevlânâ hazretlerinin **Mesnevî**'sinden birkaç beyit öğrettiler. O da bu beyitleri okudu. Okur okumaz bütün zincirleri ve bağları üzerinden çözüldü. Sonra da Cennet tarafına yönelip gitti. Tâceddîn uykudan uyanır uyanmaz Mevlânâ'nın medresesine koştu. Yolda Mevlânâ hazretleri ile karşılaştı. Mevlânâ hazretleri ona; "Ey Tâceddîn! Bir yerde sâdece velîlerin sözleri insanın böyle imdâdına yetişir ve yardım isteyenlere yardım ederse, artık onların sohbetinin neler yapacağını ve onlara karşı beslenen sevginin bereketinin insanı nerelere ulaştıracağını düşün." buyurdu. Gördüğü rüyâya Mevlânâ hazretlerinin vâkıf olduğunu anlayan Tâceddîn, ellerini öpüp sâdık talebelerinden biri oldu.

YÂ RABBÎ!

Mevlânâ hazretleri gece-gündüz cenâb-ı Hakk'a niyâz eder yalvarırdı: "Yâ Rabbî! Bizim hâlimize bakarak muâmele etme. Kendi ikrâm ve ihsânına göre bize muâmele eyle.

Yâ Rabbî! Kerem ve lütfunla hidâyet ettiğin kalbi tekrar dalâlete, sapıklığa meylettirme. Belâları bizden sarf eyle, çevir ve değiştir.

Ey affı çok olan, günahları örten Rabbim! O günahlar dolayısı ile bizden intikam alma. Bize azâb etme.

Yâ Rabbî! Biz nefis ile şeytana köpek gibi tâbi olduksa da sen, azab arslanını bize saldırtma.

Ey Hayy, ebedî diri olan Rabbim! Taleb ve duâ üzerine nasıl olur da kerem etmezsin. Sen kerem sâhibisin.

Ey mahlûkâtın, yaratıkların canlıların ihtiyâcını gideren Rabbim! Sen varken hiç bir kimseyi hatırlamak ve ondan bir şey ummak lâyık değildir.

Yâ Rabbî! Rûhumda bir ilim katresi var. İlâhî onu hevâ rüzgarıyla ten toprağından muhâfaza eyle.

Ey ihsânı çok olan Rabbim! Cefâ içinde geçip giden ömre merhamet et.

Ey affetmeyi seven Rabbim! Bizi affeyle. İsyân derdimize çâre eyle.

Ey yardım isteyenlerin yardımcısı! Bizi hidâyete çıkar.

Yâ Rabbî! Duâ ve yakarışlarımızda sana lâyık olmayan sözleri bilmeyerek söyleyip hatâlarda bulunmuş isek, o kelimeleri sen ıslâh et ve duâmızı kabul buyur. Çünkü sözlerin hâkimi ve sultanı ancak sensin.

Ey âlemin yaratıcısı! Kasvetli, kararmış, katılaşmış âdetâ taş gibi olmuş olan kalbimizi mum gibi yumuşat, feryâdımızı, âh u vâhımızı, hoş eyle ki rahmetini celbetsin, çeksin.

Bizi köle gibi kullanan bu serkeş nefisten bizi satın al. O nefis bıçağı kemiğe dayandı (zulmü canımıza yetti).

Yâ Rabbî! Sana ne arz edeyim. Çünkü sen gizli ve açık her şeyi bilirsin."

ALLAHÜ TEÂLÂYA TEVEKKÜL EDİN

Moğolların Anadolu umûmî vâlisi Baycu Noyan, Konya'yı muhâsara etti. Konyalılar gâyet sıkıntılı ve ızdıraplı günler yaşadı. Muhasaranın kaldırılması için Mevlânâ hazretlerinin huzûruna çıkıp; "Efendim! Bize merhamet ediniz. Baycu Noyan, bildiğiniz gibi Konya'yı muhasara etti. Çoluk-çocuğumuzla gâyet sıkıntıya düştük. Korku içinde yaşıyoruz. Şâyet bize yardım etmezseniz, sonumuz felâket olur. Çünkü Baycu Noyan, hangi şehri fethettiyse halkı kılıçtan geçirip, mallarını yağmaladı. Bu işe bir tedbir istirhâm ediyoruz." dediler. Mevlânâ;

"Siz, Allahü teâlâya tevekkül edin. Doğru bir îtikâd ile cenâb-ı Hakk'ın evliyâsını vesîle ederek duâ edin. İnşâallah sıkıntınız def olur." buyurdu. Sonra şehirden dışarı çıkıp meydanın ortasında durdu. Kıbleye dönerek namaz kılmaya başladı. Etrafta binlerce Moğol askeri vardı. Baycu Noyan'a kocaman bir çadır kurmuşlardı. Askerler hemen komutanlarına koşup;

"Şehirden yaşlı bir kimse çıktı. Mâvi kaftanlı, sarıklı, heybetli bir kimse... Meydanda namaz kılmaya başladı. Ne bir korku, ne bir heyecânı var. Askerlerden hiçbiri yanına yaklaşmaya cesâret edemiyor...." dediler. Baycu Noyan, askerlerine; "Ok yağmuruna tutarak derhal öldürün!" dedi. Bu emir üzerine, okçular ellerini sadaklarına atmak için davrandıklarında, herbirinin kolları yerinden kalkmaz hâle geldi. Hiçbirisi ok atamıyordu. Bu durumu gören Baycu Noyan, süvârilere; "Atlara binip kılıçla üzerine saldırın!"emrini verdi. Süvâriler hemen ata binip sürmek istediler, fakat atların ayakları toprağa battı. Atlar, üzerindeki askeri götüremez hâle geldi. Bunu da hayretle gören Baycu Noyan'ın canı sıkıldı. Kendisi okunu çekip yayını gerdi. Nişan alarak Mevlânâ'ya fırlattı. Attığı üç ok da hedefe değil, Baycu'nun önüne düştü. Bu hâli de gören vâli Noyan, iyice öfkelenip atını getirmelerini emretti. Ata bindiyse de, atı bir türlü hareket ettiremedi. Hiddeti ziyâdeleşen Baycu, attan inip yaya olarak hücûm etmek istedi. Fakat ayakları tutulup yüzüstü yere düştü. Yüzü yaralanan

Baycu, ne yapacağını şaşırdı. Olanları şehirden tâkib eden halk, hayretten hayrete düştüler, hep bir ağızdan tekbîr getirdiler. Nihâyet Baycu Noyan hiçbir şey yapmaya kâdir olamayacağını ve Mevlânâ karşısında âcizliğini anlayınca;

"Bu kimse, şimdiye kadar karşılaştığım insanların hiçbirine benzemiyor. Bunun, Allahü teâlânın himâyesi altında olan kimselerden olduğu anlaşılıyor. Bu kadar askerî gücümle, değil kendisiyle mücâdele etmek, üzerine doğru bir adım bile atamadık. Dolayısıyle bununla iyi geçinmekte, anlaşma yapmakta fayda vardır." diyerek, askerini toplayıp muhâsaradan vaz geçti.

ÇOK SÖZ SÖYLEME

Oğlu Sultan Veled'e şöyle nasîhatlerinde; "Ey oğlum! Sana vasiyet ediyorum ki: Her halde ilim, edep ve takvâ üzerine bulun. Her zaman geçmiş din büyüklerinin eserlerini inceleyerek, Ehl-i sünnet vel-cemâat yolundan ayrılmamayı vazîfe edin. Fıkıh (İslâm hukûku) ve hadîs-i şerîf öğren, câhil sofulardan olma. Namazı her zaman cemâatle kıl, fakat imâm ve müezzin olma. Şöhret isteme, zîrâ şöhret âfettir. Makâma bağlı olma. Yazdığın şeylerde adını yazma. Mahkemede hâkim huzûruna çıkma. Kimseye kefil olma. Halkın işlediği işlere karışma. Devlet büyüklerinin çocuklarıyla arkadaşlık etme. Uzlete çekilme, yalnız kalma. Çok söz söyleme. Çok söz işitmek kalbe nifak verir. Sözü inkâr etme. Onun söyleyenleri ve sâhipleri çoktur. Az söyle ve halkın kötülük ve eğrilerinden arslandan kaçar gibi kaç, bir kenarda dur. Kadınlardan ve dinde eğri yollara girenlerden sakın. Herkesle ve zenginlerle sohbet etme (oturup kalkma). Helal ye ve şüphelilerden kaçın. Dünyâ malına kapılma. Dünyâ arzusu dînin zâyi olmasına sebeb olur. Çok gülme ve kahkaha atma. Zîrâ fazla gülmek kalbin ölümüdür.

Herkese şefkatle bak. Hâinlikle bakma. Dışını süsleme. Zîrâ dışın süsü; için, kalbin, rûhun harâb olduğunu gösterir. Başkalarıyla mücâdele etme ve hiç kimseden bir şey isteme. Kimseye hizmet buyurma. Âlimlere, evliyâya, mal, can ve tenle hizmet et. Din büyüklerinin hâllerini inkâr etme. Zîrâ inkâr edenler rahat ve kurtuluş yüzünü göremezler." buyurdu.

BENİ KASABIN ELİNDEN KURTAR

Mevlânâ hazretlerinin sağlığında kasabın biri, bir öküzü kesmek için satın aldı. Öküzün ayaklarını bağlayıp yatırmak istediğinde, öküz, ipleri koparıp kaçtı. Kasap arkasından yakalamak için koştuysa da yetişemedi. Öküz, Mevlânâ'nın babasının mezarı yakınlarına geldi. O esnâda mezarın başında Mevlânâ hazretleri Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Hâl lisânıyla ona; "Beni bu kasabın elinden kurtar." dedi. Mevlânâ, öküzün üzerine elini koyup okşadı; "Üzülme, cenâb-ı Hak her şeye kâdirdir." buyurdu. Bu sırada kasap, elinde urgan ve bıçak olduğu hâlde soluk soluğa çıkageldi. Mevlânâ gelen kasaba, öküzün âzâd edilmesini, hürriyetine kavuşturulmasını istedi. Kasap da Mevlânâ hazretlerinin hatırı için öküzü âzâd etti. Kasap gidince Mevlânâ, mübârek elini öküzün üzerine koyup duâ etti ve o günden sonra bir daha o öküzü gören olmadı. Bunun üzerine Mevlânâ; "Bu öküz, kesilip pişirilecek zamâna gelmiş iken, bizim tarafımıza gelmek sûretiyle, kesilip parçalanmaktan kurtuldu. İşte bunun gibi bir insan da, Allahü teâlânın evliyâsına cân u gönülden teslim olup emirlerine uygun yaşar, ona talebe olursa, kıyâmet gününde Cehennem'e götüren meleklerin elinden kurtulur." buyurdu.

İMDÂDINIZA YETİŞİRİM

Mevlânâ hazretleri vefâtından az önce talebelerini topladı. Şefkatle onlara baktı ve; "Vefâtımdan sonra hâtırınıza perişan ve huzursuz oluruz diye gelmesin. Ne hâlde olursanız olunuz, benimle olun. Beni hatırlayın. Allahü teâlânın izniyle size kendimi gösterir, maddî ve mânevî yardımlarda bulunurum. Karada ve denizde, Allahü teâlânın izniyle imdâdınıza yetişirim. Sözlerimi iyi dinleyiniz, size bâzı tavsiyelerde bulunacağım. Bunları işitenler, işitmeyenlere söylesinler. Gizli ve âşikâr Allahü teâlâdan korkunuz. Günahlardan sakınınız. Az yiyip, az uyuyup, az konuşunuz. Çok oruç tutunuz. Zamanlarınızı namaz kılarak değerlendirin. Şehveti terkedip, sefihlerle, câhillerle mücâdele etmeyiniz. Onlarla oturup kalkmayınız. Onları kendinize muhatap etmeyip, hep iyi insanlarla berâber olunuz. Ya hayır konuşunuz veya susunuz. İnsanların sıkıntılarına sabrediniz. Biliniz ki, insanların en

hayırlısı, insanlara en faydalı olandır.

Kabrimin üzerine yapacağınız türbenin kubbesi yüksek olsun. Çok uzaklardan görünsün. Çünkü, türbemi görenler doğru bir îtikâd ile beni, Allahü teâlâya vesîle ederek duâ ederler. Beni vesîle ederek Allahü teâlâdan rahmet ve mağfiret isterlerse, duâlarının kabûl olması için ben de Rabbimize yalvarırım. Böylece duâlarının netîcesi, Allahü teâlânın izniyle hâsıl olur. Rahmet ve mağfirete mazhar olurlar." buyurdu.

BİR ANDA KIRK YERDE

Birbirinden habersiz, kırk kişi, ayrı ayrı,
Eve dâvet ettiler, bir gece Mevlânâ'yı.

Hiçbirini kırmayıp, eylediler icâbet,
Hepsi ile oturup, ettiler gece sohbet.

Ertesi gün onlardan; birbirini görenler,
Hemen birbirlerine, verdiler bunu haber.

Ve lâkin diğerleri, şaşırarak bir nice,
Dediler ki: "Mevlânâ, bizde idi dün gece."

Halbuki hiçbirinde, değildi o büyük zât,
Kendi hânelerinde, yalnız idi o saat.

TAYY-I ZAMAN, TAYY-I MEKÂN

Hazret-i Mevlânâ'nın, mübârek hanımları,
Diyor ki, bir gün evde, görmedik Mevlânâ'yı.

Halbuki biraz önce, otururdu odada,
Biraz sonra baktık ki, görünmüyor ortada.

Biz böyle konuşurken, akşam oldu nihâyet,
Sonra kapı açılıp, içeri etti avdet.

Çevirmek isteyince, ayakkabılarını,
Gördüm kenarında, Mekke'nin kumlarını.

Nereden geldiğini, ondan suâl edince,
Buyurdu ki: "Mekke'de, bir dostum vardı önce.

Onun ziyâretine, gitmiştim biraz evvel,
O kumlar da Hicaz'ın, kumlarıdır muhtemel."

Düşündüm ki "Bu kadar, kısacık bir zamanda,
Hicaz'a gidip gelmek, nasıl olur acaba?"

O bunu anlayarak, buyurdu ki: "Velîler,
Kerâmet ehli olup, sanki rûh gibidirler.

Kısaltır Hak teâlâ, onlar için bu yeri,
Bir adımda giderler, uzun mesâfeleri."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48. Baskı), s.1047

2) Âbidin Paşa, Mesnevî Şerhi

3) Mevlânâ Câmî, Mesnevî Şerhi

4) Herkese Lâzım Olan Îmân; s.60, 402

5) Rehber Ansiklopedisi; c.3, s.194

6) Ahmed Eflâkî, Menâkıb-ül-Ârifîn

7) Nefehât-ül-Üns; s.516

8) Risâle-i Sipahsâlar; s.9

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.147

CELÂLEDDÎN TEBRÎZÎ;

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Tebriz taraflarında doğduğu için Tebrîzî nisbet edildi. Doğum târihi belli değildir. Celâleddîn lakabı verildi. 1345 (H.746) yılında Bengal bölgesinde vefât etti. İlim tahsîline hocası Ebû Saîd Tebrîzî'nin yanında başladı. Hocasının vefâtından sonra, Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinden ilim öğrenip feyz aldı. Ferîdüddîn-i Attâr hazretlerinin nazarlarından istifâde etti. Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin vefâtından önce Hindistan taraflarına gitti. Onun sohbetleriyle de şereflendi. Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî ve Behâüddîn Zekeriyyâ ile sohbet etti.

Şihâbüddîn Sühreverdî'nin yanında Zâhirî ve bâtınî, maddî ve mânevî ilimleri öğrenen Celâleddîn Tebrîzî, hocasına hiçbir talebeye nasîb olmayan hizmetleri yaptı. Şihâbüddîn hazretleri, her sene hacca giderdi. Sonunda yaşlandı. Zayıf ve güçsüz oldu. Onun için bulundurulan yiyecekler, bünyesine pek uygun değildi. Bu sebepten Şeyh Celâleddîn Tebrîzî, hocası için bir tencere ile tencere altı yapıp başının üzerinde taşırdı. Bunu öyle yapmıştı ki, başını yakmazdı. Hocası yemek isteyince, hemen önüne sıcak yemek koyardı. O mübârek kimsenin duâsı bereketiyle çok yüksek makamlara kavuştu. Şihâbüddîn Sühreverdî bir gün hacdan dönmüştü. Bağdatlılar, huzûruna geldiler. Herbiri fakirlere verilmesi için para ve diğer hediyeler getirdiler. Bu arada bir ihtiyâr geldi ve eski elbisesinin cebinden bir gümüş çıkarıp verdi. Şeyh Şihâbüddîn, o bir gümüşü aldı, hediyelerin en üstüne koydu. Sonra orada bulunanlara; "Kime ne lâzımsa bunlardan alsın." buyurdu. Her biri kalkıp, para kesesi ve elbiseleri aldılar. Şeyh Celâleddîn Tebrîzî de orada idi. Ona işâret edip; "Sen de birşey al." buyurdu. Şeyh Celâleddîn kalktı. İhtiyârın getirdiği gümüşü aldı. Şeyh Şihâbüddîn bunu görünce; "Bunların hepsini sen aldın." buyurdu.

Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin yanında kemâl mertebesine kavuşan Celâleddîn Tebrîzî hazretlerinin kerâmetleri meşhûr oldu. Hülâgü'nün işgâl ettiği Bağdât'ta, halîfe olan Mu'tasım'ın katledileceğini, Allahü teâlânın izniyle, bir gün önceden işâretle haber verdi. Ertesi sabah halîfe hunharca katledildi.

Celâleddîn Tebrîzî, kırk sene gündüzleri hep oruç tuttu. On günde bir kendi ineğinden sağdığı sütten bir mikdâr içer, başka hiç bir şey yemezdi. Bütün gecelerini namazla geçirirdi. Gecede bin rekat namaz kıldığı olurdu.

Allahü teâlânın dînini yaymak ve kullarını ebedî olan Cehennem azâbından kurtarmak için çalışırdı. Müînüddîn Çeştî hazretlerinin hizmetinde bulunmak ve feyzlerinden istifâde etmek için Hindistan taraflarına gitti. Dehli'de bulundu. Onun yüksek derecesi, hâllerinin açıklığı, bâzı kimselerin kıskançlığına sebep oldu. Bunlar arasında zamanın Dehli Şeyh-ül-İslâmı da vardı. Necmeddîn Sugrâ adındaki bu kimse, onu çirkin bir suçla ithâm eyledi ve Bengal tarafına sürdürdü. Bengal'e gelince, bir gün bir su kenarında oturuyordu. Kalktı, yeniden abdest aldı ve orada olanlara; "Gelin, Dehli Şeyh-ül-İslâmının cenâze namazını kılalım. Zîrâ bu saatte vefât etmiştir." dedi. Gerçekten böyle söylediği an vefât etmişti. Namazdan sonra yüzünü insanlara çevirip; "Dehli Şeyh-ül-İslâmı bizi şehirden çıkardıysa, Rabbimiz de onu dünyâdan çıkardı." buyurdu.

Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker (kuddise sirruh), çocukken çok zikreder ve kendinden geçmiş bir hâlde bulunurdu. Öyle ki, ona insanlar; "Kâdı dîvâne çocuk" derdi. Bir defâ Celâleddîn Tebrîzî oraya geldi. "Burada bir derviş var mıdır?" dedi. "Bir çocuk vardır. Dîvâne hâldedir. Büyük mescidde düşmüş kalmıştır." dediler. Şeyh Celâleddîn onu görmeye gitti ve eline bir nar verdi. Çocuk oruçlu idi. O narı oradakilere taksim ettiler. Nardan bir tâne yere düşüp

kaldı. İftar vaktinde, çocuk yaştaki Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker, o bir tâne ile orucunu açtı. O gün derecesi pek yükseldi. Kendi dedi ki: "Eğer o narı tamâmen yeseydim, kim bilir ne faydalara kavuşurdum." Şeker-Genc, Şeyh Kutbüddîn'e bu hikâyeyi anlattı. Şeyh buyurdu ki: "Bâbâ Celâleddîn ne verdiyse, senin için olan, yediğin o bir nar tânesinde verdi."

Bir vakitler Çin taraflarına gitti. Oranın insanlarının da huzur ve saâdete kavuşmaları için çalıştı. Bir dağ köyünde ikâmet etti. O köylüler ve çevre sâkinleri hep kâfir idi. Onun bereketiyle, bulunduğu köy ve çevresindekiler müslüman olmakla şereflendiler. Bir dergâh inşâ ettiler. Yıllarca orada insanlara feyz membaı oldu. Devlet ileri gelenleri ve diğer kimselerden birçok talebeleri oldu. Tayy-i mekân ve tayy-i zaman sâhibi olup, gitmek istediği yere Allahü teâlânın izniyle kısa zamanda varırdı. Dünyâ sanki ayağının altındaydı. Her gün sabah namazını Mekke'de kılardı. Her sene Arefe ve bayram günü insanların gözünden kaybolur. Hacca giderdi. Kimse onun nereye gittiğini bilmezdi.

Meşhûr seyyah ve âlim İbn-i Battûta, **Seyahatnâme'**sinde anlatır: "Çin taraflarında Celâleddîn hazretlerinin ziyâretine gittim. Onun ikâmet ettiği yere iki gün mesâfe kala, talebelerine misâfir oldum. Akşamleyin bana, nereden gelip nereye gittiğimi sordular. Onlara; "Ben Acem memleketinden gelip, Çin memleketine Celâleddîn hazretlerinin ziyâretine gidiyorum." deyince, onlar da onun talebeleri olduklarını söylediler. Bana; "Her gece yatsı namazından sonra Celâleddîn hazretleri yanımıza gelir, bir saat yanımızda kalır ve ondan sonra gider." dediler. Ben bu hâle çok sevindim ve hakîkaten yatsı namazından sonra talebeler bir telâş içine girdiler ve Celâleddîn hazretleri geldi. Biz orada onunla müşerref olduk, bir saat sohbet ettiler ve kalkıp gittiler. Sabah olunca, ben yine onun bulunduğu dağ köyüne hareket ettim. Yanına vardığım zaman elini öptüm. Benim memleketimi suâl ettiler. Acemistan olduğunu söyledim. Sonra şehrimi suâl etti. Bulunduğum şehri de ona söyledim. Sonra talebelerine; "Bu, benim bir Arab misâfirimdir. Ona çok izzet ve ikrâmda bulunun." buyurdu. Ben de; "Efendim! Ben Arab değilim, ben Acemim." dedim. Bana; "Yâ İbn-i Battûta! Senin falan deden Bağdât'tan oraya gitmiştir. Onun için senin aslın Arabdır. Ben de ona istinâden size Arab dedim." buyurdu. Daha önce, benim öyle bir şeyden haberim yoktu. Memleketime döndükten sonra araştırdım. Baktım, hakîkaten o hazretin buyurduğu gibi dedem, Bağdât'tan oraya hicret etmiş ve bizim esas soyumuz Arab imiş.

Celâleddîn hazretlerinin yanında bir müddet kaldım. Birçok kimsenin onu ziyâret için geldiklerini gördüm. Onların içinde inanmıyanlar da vardı. Onun sohbetinde bulunan bu inançsızlar, Allahü teâlânın izni ile hidâyete kavuşurlar, müslüman olurlardı. Öyle kalabalık olurdu ki, gelen misâfirleri evi almaz, mağarada yatarlardı.

Celâleddîn hazretlerinin üzerinde güzel bir elbise vardı. Kalbimden; "Keşke, şu elbiseyi bana verse de bereketlensem." diye geçirdim. Başka bir gün huzûruna vardığımda, bana; "Ey İbn-i Battûta, bu elbiseler bana hocamdan yâdigârdır. Buna rağmen iki parçadan birini sana vereceğim." deyip, elbisenin şal olan parçasını bana verdi. Onun bu söz ve hareketine hayret ettim. Çünkü bu isteğimi yalnız kalbimden geçirmiş, kimseye söylememiştim.

Gideceğim zaman, onun bulunduğu yere vardım ve vedâlaşmak istedim. Yanında edeble oturan bir şahıs gördüm. O anda beni yanına almadı. Bir müddet sonra beni huzûruna çağırdı. Talebelerine suâl edip, yanında bulunan şahsın kim olduğunu sordum. Yanında edeble oturan şahıs, kâfir olan, bu beldelerin pâdişâhıymış. Kısa bir zaman sonra yine Celâleddîn Tebrîzî'nin yanına gittiğimde, o kâfir pâdişâhın müslüman olduğunu öğrendim.

Ertesi sene yine Çin tarafına seyahat edip Hanbalık'a (Pekin'e) gittim. Sagurcî Zâviyesine vardım. Orada Burhâneddîn isminde büyük bir zât vardı. Onun ziyâretine gittim. Üzerime Celâleddîn hazretlerinin hediyesi olan şalı almıştım. O mübârek zâtın elini öpmek istedim. Benim yüzüme bakıp elini öptürmedi. Tutup, elimi kendisi öptü. Sebebini sorduğumda; "Ben, senin elini üzerindeki şal için öptüm. İlk önce şalı tanıdım. Ancak nereden elde edebileceğinizi düşündüm. Hocama râbıta ettim. Kendisinin hediye ettiğini söyledi. Ben de

hocamın şalına hürmeten senin elini öptüm." dedi. Burhâneddîn hazretlerinin yanında bir müddet kaldım. Sohbetlerinde hep Celâleddîn hazretlerinden bahseder, onun çok büyük bir âlim ve velî olduğunu söylerdi. Bu durumdan sonra Celâleddîn hazretlerinin büyüklüğü kalbime daha çok yerleşti. Buradan yine onun bulunduğu dağlık bölgeye gittim ve onu ziyâret ettim. Beni görür görmez; "Yâ İbn-i Battûta! Şimdi de benim kardeşim olan Burhâneddîn'den anlat, onun durumu nasıldır acabâ?" dedi. Ben de iyi olduğunu ve selâmlar gönderdiğini söyledim. Sonra; "O, çok mübârek bir zâttır. Üzerinde hocasının şalı bulunan kimseye elini öptürmez ve o onun elini öper." dedi. Ben bu hâle çok hayret ettim ve şaşırdım. Bir müddet sonra yine ziyâretine gittiğimde; "Bundan birkaç ay evvel vefât etti." dediler."

Celâleddîn-i Tebrîzî vefât etmeden önce, vefâtını haber verdi. Vefâtından bir gün önce yanına gelen talebelerine; "Yarın öğle vakti, inşâallah ebedî sefere çıkacağım, onun için vedâlaşmak isterim. Zîrâ, bu dünyâda bir daha birbirimizi görmeyeceğiz." buyurdu. Hakîkaten, ertesi gün öğle vakti, namaz kılarken, son rekatın son secdesinde rûhunu teslim etti.

Köylüler yanına geldiklerinde kaldığı mağaranın yanında kazılmış bir mezar, üzerinde de kefen ve cenâze için gerekli şeyler durduğunu gördüler. Hemen cenâze işlerini tamamlayıp, namazını kıldıktan sonra kazılmış olan mezara defnettiler.

Talebelerine vasıyyetinde; **"Benim size nasîhatim, Allahü teâlâdan korkarak, O'nun emir ve yasaklarına riâyet etmenizdir."** buyurdu.

Celâleddîn-i Tebrîzî, Behâeddîn Zekeriyyâ'ya yazdığı bir mektubunda; "Allahü teâlâdan başka şeye gönül bağlamak, dünyâya tapmak demektir." buyurdu.

BENDE BİR GÜMÜŞ KALDI

Celâleddîn Tebrîzî hazretleri, Bedâyin şehrine vardığı sıralardaydı. Birgün evin önünde otururken, sokakta bir yoğurtçu göründü. O, yoğurt satmak behânesiyle eşkıyâlık yapıp milleti soyan bir adamdı. Celâleddîn-i Tebrîzî, ona acıdı. Merhametinden keskin nazarlarla bakıp; "Muhammed aleyhisselâmın dîninde, böyle adamlar da olur." buyurdu. Adam, hemen tövbe etti. Şeyh, ismini Ali koydu. Evine gidip yüz bin gümüş getirdi. Celâleddîn Tebrîzî hediyesini kabûl etti ve buyurdu ki: "Bu gümüşleri yine sen sakla, söylediğimiz yere harcarsın." Vel-hâsıl bu gümüşleri herkese, her muhtâca, verdiriyordu. Kimine yüz, kimine elli, kimine daha az, kimine daha çok verin diyordu. En az verdiği beş gümüş idi. Bu dağıtma işi bir müddet devâm etti. Bütün gümüşleri verdi. Sâdece bir gümüş kaldı. Tövbekâr olan bu talebesi, bundan sonrasını şöyle anlatır: Kalbimden; "Bende bir gümüş kaldı. Hocamın en az ikrâmı ise beş gümüştür, bir kimseye daha verin derse, ben ne yapacağım." diye düşünüyordum. Böyle düşünürken, bir dilenci çıka geldi. Şeyh bana: "Bir gümüşü de ona ver." buyurdu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.382

2) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.50

3) Rıhletü İbn-i Battûta, Beyrût-1960; s.612

4) Persian Literature; c.2, s.971

5) Siyer-ül-Ârifin; No. 12

6) Sefînet-ül-Evliyâ; s.93

7) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.278

8) Nüzhet-ül-Havâtır; s.22

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.66

CELÂLZÂDE MUSTAFA ÇELEBİ;

On altıncı asır Osmanlı âlimi ve büyük devlet adamı. 1491 (H. 895) senesinde Tosya'da doğdu. 1567 (H.975) yılında İstanbul'da vefât etti.

Babası, Tosyalı Kâdı Celâl'dir. Celâleddîn Efendi, medreseden yetişerek Rumeli tarafındaki kazâlarda kâdılık etmiş, derecesi Eşrâf-ı Kudât rütbesine kadar yükseldikten sonra kâdılıktan çekilerek, emekliye ayrılmış ve 1528 târihinde vefât etmiştir. Kâdı Celâleddîn, doğruluğu, yumuşak huylu ve mütevâzi olmasıyla kendisini sevdirmiş, içi dışı tertemiz bir zât idi. Kâdı Celâleddîn'in Mustafa, Sâlih veAtâullah isimlerindeki üç fazîletli oğlunun büyüğü Mustafa Çelebi'dir.

Mustafa Çelebi ilk medrese tahsîlini memleketinde gördükten sonra İstanbul'a gelip, Sahn-ı Semân medreselerinde dânişmendliğe kadar yükseldi. Dîvânî yazıdaki üstün kâbiliyeti ve Vezîriâzam Pîrî Mehmed Paşa ile Nişancı Seydî Beyin kendisini himâye etmeleriyle, medrese hayâtından ayrılarak, genç yaşında devlet hizmetine alındı. Yavuz Sultan Selîm Hanın iltifâtına mazhâr olup, 1516 senesinde Dîvân-ı Hümâyûn kâtipliğine tâyin edildi.

Bir gün Yavuz Sultan Selîm'e bâzı kimseler gelerek Amasya'da Gümüşlüoğlu Şeyh Mehmed'in, Sultan Korkut sağdır diye propaganda yaptığını ve başına adamlar topladığını bildirdiler. Bunun üzerine Pâdişâh şeyhi getirtip İstanbul'da hapsettirdi. Şeyh Mehmed Efendi doğru sözlü, ihlâslı ve muhterem bir zâttı. Bunu bilen Vezîriâzam Pîri Paşa derhal Pâdişâhın yanına gelerek Şeyh Mehmed hakkındaki sözlerin asılsız olduğunu ve bunu tahkik için mûtemed birisinin memur edilmesini arzetti. Bunun üzerine Sultan Selîm Han da; "Ehl-i vukûftan birisini bana gönder." diye tenbihledi. CelâlzâdeMustafa Çelebi'yi gören Pîri Paşa; "Dîvânda meseleler görüşüldükten sonra pâdişâhın yanına gideceksin, bir yere ayrılma." diye bildirdi. Pâdişâhın huzûruna çıkacağını duyan Celâlzâde büyük bir heyecan geçirdi ve dîvân müzâkerelerinden sonra arz odasına girdi. Sultan Selîm Han bu esnâda bir kitap mütâlaası ile meşguldü. Celâlzâde'yi görünce; "Celâl oğlu Mustafa sen misin?" diye sordu. "Ben kulun Pâdişâhım." demesi üzerine; "Gümüşlüoğlunu nasıl bilirsin? Cevher veya meder midir? (Yâni cevher veya toprak mıdır) nice idrâk kılursın, bilürsin?" dedi. Mustafa Çelebi de; "Evliyâlık membaının, kaynağının cevheri ve nefisle mücâdele meydanının hâlis eri bir ulu kişi bilirim." diye cevap verince; "Ulu mu, ulu mu, ulu mu?" diye üç kere tekrar ederek hiddet göstermiş. Fakat Mustafa Çelebi'nin her defâsında; "Evet pâdişâhım ulu kişidir." demesiyle hiddeti geçmiş ve kendisiyle sonra yumuşak bir şekilde konuşmuştur. Bu arada Celâlzâde'ye yevmiyesini de soran Selîm Han, on akçe olduğunu duyunca çok az bulmuş ve artırılmasını emretmiştir. Sonra da; "Şeyhe bizden selâm söyle, hatırını hoş tutsun." diyerek Celâlzâde'yi Gümüşlüoğlu'na göndermiştir.

Celâlzâde Mustafa Çelebi çalışkanlığı, vazîfesini kavraması ve sır saklaması sebebiyle gün geçtikçe pâdişâhın îtimâdını kazandı. Yavuz Sultan Selîm Han, devlet erkânından mahrem, gizli olarak bâzı yerlere göndereceği emirleri, Mustafa Çelebi'yi çağırtarak kendisine yazdırırdı.

Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin dîvân işlerinde yetişmesinde, ikinci hâmisi Nişancı Seydî Beyin çok gayreti oldu. Nîmetin kadrini bilen bir kimse olan Mustafa Çelebi, Seydî Bey hakkında: "Benim mürebbî, muallim ve üstâdım idi. O, kânûn-şinâs idi. Umûr-ı kalemiyyede, yazışma işlerinde gâyet mâhirdi" demektedir.

Mustafa Çelebi, daha sonra hâmisi olan Vezîriâzam Pîri Mehmed Paşaya tezkireci, özel kalem müdürü oldu. Tahkîki îcâbeden bâzı mühim işlerde bulundu. Pîrî Paşa vezîriâzam bulunduğu müddetçe, onun tezkireciliğini yaptı. 1523 senesi Şâban ayında Pîrî Paşa emekliye sevk edilerek, yerine Rumeli Beylerbeyliği de üzerinde olarak, Enderûndan has odabaşı İbrâhim Ağa vezîriâzamlığa getirildi. Nişancı Seydî Beyin tavsiyesiyle Mustafa Çelebi,

İbrâhim Paşaya da tezkireci oldu. Celâlzâde, bunu şöyle anlatıyor: "Maktûl İbrâhim Paşa, harem-i pâdişâhîden ilk defâ vezîriâzamlıkla çıkdıkda, kâtiplerden ehl-i vukûf, işini bilen bir kimse isteyip bu hakîri getirtip tezkireci edindi. Kendisinin ahvâl-i âleme, hükümet işlerine dâir durumlara tecrübesi olmadığından, şikâyetçiler de sıkıştırırdı. Durum aramızda gizlice ittifâk olundu. Eğer dînî meseleleri ilgilendiriyorsa kâdıaskere gönderilir, mâlî işleri ilgilendiriyorsa defterdâra gönderilir ve eğer kendisine ait vezâret ile alâkalı ise ben divit ve kaleme yapışırdım. O, hüküm yazılsın diye emrederdi."

Yavuz Sultan Selîm Hanın, Mısır'ı fethinden bir müddet sonra, Çerkes beyleri halkı kışkırtıp isyâna teşvik ederek, eski Çerkes kölemen ocağını yeniden tüttürmek istemişlerdi. Halka adâlet gösterilmediğini ve birçok kimsenin bu durumdan şikâyetçi olmalarını da bahâne olarak ileri sürüyorlardı. Bu şikâyetleri yerinde incelemek, tetkik ve tahkîk etmek üzereVezîr-i âzam İbrâhim Paşanın Mısır'a gitmesine lüzum görülmüş ve tezkireci Celâlzâde Mustafa Çelebi ile berâber, oldukça kalabalık bir heyet ve beş yüz kadar yeniçeri ile ve deniz yoluyla, 1524 senesi Zilhicce ayının başlarında hareket etmişlerdi. Mevsimin sonbahar ve gün dönümü fırtınalarına tesâdüf etmesi sebebiyle, ancak Rodos Adası önlerine veMarmaris taraflarına kadar gidilebilip, oradan karayolu ile Sûriye üzerinden Mısır'a varıldı. Vezîr-i âzam Kâhire'de durumu tahkîk etti. Memlûk sultanlarından Kayıtbay ve Kansu Gavri ile Mısır'ın ilk Osmanlı Beylerbeyi Hayır Bey'in tatbik ettikleri kânunları getirterek inceledi. Bunun üzerine hem hazîneyi, hem de halkı koruyacak âdilâne bir kânun tertib ettirdi. Bu yeni kânunun tedvîninde, hazırlanmasında, Celâlzâde'nin büyük hizmeti görüldü. İbrâhim Paşa on bir ay sonra, 1525 senesi Zilkâde ayında karayoluyla İstanbul'a geldi. Mustafa Çelebi, göstermiş olduğu hizmet ve liyâkatına karşılık, Haydar Çelebi'nin yerine Reîs-ül-küttâb tâyin edildi. Bu hizmette on sene bulundu ve seferlere iştirâk etti.

Kânûnî Sultan Süleymân'ın 1554 senesinde Irakeyn (Irak-ı Acem ve Irak-ı Arab) seferinde Tebriz'den Bağdât'a hareketinden sonra Nişancı Seydî Beyin vefâtı sebebiyle makâmı boş kalmıştı. Bağdât'a girildikten sonra 5 Aralıkta, 180.000 akçe has ile Celâlzâde Mustafa Çelebi, Nişancılığa, Osmanlı Devletinde yabancı hükümdârlara gönderilecek mektuplarla ahidnâmelerin, vezirlere verilecek menşûr ve berâtların müsveddelerini hazırlamak, pâdişâhın adına yazılan fermân, berât vb. yazıların başına pâdişâhın tuğrasını çekmekle vazîfeli makama tâyin edildi. Celâlzâde nişancılıkta 23 sene kaldı ve asıl şöhrete bu çeyrek asırda kavuştu. Devlet kânunlarında mürâcaat edilen yegâne merci oldu. Kendisini yetiştiren Seydî Beyden daha fazla şöhret buldu. Devlet idâresine dâir bütün kânunlar onun elinden geçti ve onun tedbirleriyle hallolundu. Kânunlar üzerindeki bilgisi, ilmi ve ahlâkî fazîleti sâyesinde pek fazla şöhret bulduğundan; "Koca Nişancı" diye anılmaya başladı. En karışık meselelerin halli için onun mütâlaası alınıyordu. Meşhûr Tâcizâde Câfer Çelebi'den sonra Celâlzâde kudretinde bir nişancı gelmemiş ve yapmış olduğu kânunlar, yazışmalar, ahkâm ve menşûrlardaki ifâde tarzı, kendisinden sonra yarım asırdan ziyâde nümûne olmuştur. Celâlzâde'nin yüksek vukûf ve mesâisine mükâfât olarak, nişancılık hasları, o târihe kadar hiç bir nişancıya nasîb olmayan 300.000 akçeye çıkarılmıştır.

Celâlzâde Mustafa Çelebi, 1557 senesine kadar nişancılık makâmında kaldı. Yaşı yetmişe dayanmıştı. O târihte vezîr-i âzam bulunan Dâmâd Rüstem Paşanın tavsiye ve ısrârı üzerine görevinden istifâ etti ve"Müteferrika başılık" rütbesi verildi. Yerine değerli bir zât olan Eğri Abdizâde Mudurnulu Mehmed Bey tâyin olundu. Kânûnî Sultan Süleymân Han, Celâlzâde'nin kıymet ve ehliyetini ve uzun yıllar devâm eden hizmetini takdir ettiğinden, Vezîr-i âzam Rüstem Paşaya rağmen, o târihe kadar emsâli görülmemiş bir mükâfatla kendisini taltif etti. Nişancılığında almakta olduğu haslar ile emekli yaptı.

Kânûnî Sultan Süleymân Hanın son seferinde müteferrika olması dolayısıyle, onun maiyyetinde bulundu. Zigetvâr muhâsarası esnâsında Nişancı Eğri Abdizâde Mehmed Bey vefât ettiğinden, Celâlzâde ikinci defâ Nişancı tâyin edildi. Kendisi, ihtiyarlığını ileri sürerek kabûl etmek istemedi ise de, kesin emir üzerine kabûle mecbur kaldı. Nişancılığa tâyini

esnâsında Sultan Süleymân Han vefât etmişti (1566). Fakat vefât haberi pek gizli tutulduğundan hâriçten duyulmamıştı. Celâlzâde, pâdişâhın ölümünden haberdâr olmadığı için, nişancılık hil'atı giymek için otağ-ı hümâyûna girdiği vakit, hayatta zannettiği kadirşinâs pâdişâhının öldüğünü anlayınca, kendisini tutamayarak ağlamaya başladı. Fakat Vezîr-i âzam Sokullu Mehmed Paşanın îkâzı üzerine kendisini toplayanMustafa Çelebi memuriyet hil'atını giydikten sonra pâdişâhın vefâtını kimseye sezdirmemek için içi kan ağlar olduğu halde memnun bir şekilde sevinerek otağ-ı hümâyûndan dışarı çıktı. Onun bu hâlini görenler, pâdişâhın sıhhatte olduğu zannı ile şüphelerini giderdiler.

Mustafa Çelebi, ordu ile berâber İstanbul'a döndü ve Sultan İkinci Selîm Han zamânında da kısa bir müddet, yâni on üç ay kadar nişancılıkta bulundu. 1567 (H. 975) senesi Rebîulâhir ayında, yaklaşık 75 ilâ 80 yaşları arasında vefât etti. Eyyûb Sultan Nişancası'nda yaptırdığı câminin bahçesine ve kendisinden evvel vefât eden kardeşi Sâlih Çelebi'nin yakınına defnedildi. Vefâtı hakkında, Deli Kâdı'nın söylediği manzum târih, mezar taşına hâkkedilmiş, yazılmış olup, aynen şöyledir:

Celâl oğlu nişânî ki cihânın,
Fenâsın gördü azmetti bekâya.

Teni hâki olup aslına râci,
Karıştı rûh-ı pâki asfiyâya.

Yeri Cennet ola diyu melekler,
Feleklerden el açtılar duâya.

İşitip rûh-ı kudsî dedi târih:
İlâhî rahmet eyle Mustafa'ya!

Celâlzâde Mustafa Çelebi, câmiden başka, yine o civarda bir hamam ve Halvetiye tarîkatı için bir tekke yaptırdı.

Celâlzâde, uzun süren Reîs-ül-küttâblık ve nişancılığı zamânında çok adam yetiştirdi. Bunlar, gerek kendi zamânında ve gerekse sonradan devlet işlerinde mühim mevkilere geldiler. Kendisinin maiyyetinde bulunmuş olan Nevbaharzâde, Celâlzâde'nin nişancılığı zamânında onun divitdârı idi. Sonradan süratle yükselerek, defterdâr oldu. Defterdârlar, kânun üzere Dîvân-ı Hümâyûnda nişancının üst tarafında otururlardı. Bundan dolayı Nevbaharzâde'nin, nişancı Celâlzâde'den daha yüksekte oturması îcâbediyordu. Fakat Nevbaharzâde'nin; "Senelerce karşısında el kavuşturup durduğum devletlünün üst tarafına oturmam, azl-i ihtiyar ederim." demesi üzerine, keyfiyet, Kânûnî Sultan Süleymân Hana arzedildi. Pâdişâh, Nevbaharzâde'nin bu kadirşinâslığına memnûn olmuş ve bundan sonra nişancı ve defterdârdan hangisi kıdemli ise, o tekaddüm etsin (üst tarafta o bulunsun) diyerek, kânunu değiştirmiştir.

Celâlzâde Mustafa Çelebi, fevkalâde cömert bir zât idi. Tezkire sâhipleri ve Atâî, eserlerinde onun hâlinden çeşitli örnekler kaydetmektedirler. Bundan başka, çok merhametli ve iyilik sever bir zât olduğunda da, zamânının âlimleri ve bütün halk ittifâk etmişlerdir. 1558 senesinde, Eyyûb Sultan'daki konağında kendisini ziyâret etmiş olan Mekke Emîrinin elçisi Kutbüddîn-i Mekkî, Mustafa Çelebi hakkında; "Bu zât, huyunun güzelliği ve cömertliği ile o günkü insanların hepsinden üstün idi. Beni dâvet ile çok ihsânlarda bulundu. Ezcümle İstanbul'dan çıkacağım sırada bana; "Karadan mı, denizden mi gideceksiniz?" diye sordu. Ben de, denizden gideceğimi söyledim. "Niçin deniz tehlikesini tercih ediyorsunuz?" dedi. Ben de; "Elim dardır, onun için." diye karşılık verdim. Derhâl bana yüz altın liradan ziyâde para ile, gâyet latîf çuhalar ve güzel elbiseler verdi. Bir gece onun konağında yattım. Pek ziyâde ikrâm gördüm. Cenâb-ı Allah da onu azîz etsin, ona ikrâmda bulunsun, onun şânını yükseltsin!" diyerek, fevkalâde cömertliğini dile getirmektedir. Celâlzâde'yi tanıyan ve meclislerine devâm eden ve çeşitli hediyelerine kavuşan Latîfî, **Tezkire** sâhibi Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi gibi zâtlar da, onun ilmî kudretini uzun uzun medhettikten sonra, cömertlikte de zamânının en üstünü olduğunu, güzel ahlâk ile şöhret bulduğunu, ihsân ve

ikrâmlarının bolluğunu, zayıfların ve fakirlerin hâmisi olduğunu yazmaktadırlar.

Mustafa Çelebi Türkçe inşâ, yazı yazmadaki kudret ve mahâretinden başka Arapça ve Farsçada da kalem sâhibi, âlim ve şâir bir zâttı. Kaleme aldığı berât veya menşûrlardaki inşâ, yazma sanatı kudreti, zamânına göre pek kuvvetlidir ve münşeâtı, yazışmaları, senelerce nümûne olarak kullanılmıştır. Bilhassa Safevî hükümdârı Şah Tahmasb'a yazılan nâme-i hümâyûn ve pâdişâhın emriyle Vezîr-i âzam İbrâhim Paşa için kaleme aldığı seraskerlik menşûru, kuvvetli kalem sâhibi olduğunun en parlak nümûnelerindendir.

Celâlzâde Mustafa Çelebi, **Mevâhibü'l-Hallâk fî Merâtibi'l-Ahlâk** isimli eserinde, iyi ve kötü huyların fayda ve zararlarından bahsetmektedir. Celâlzâde, her konuyu îzâh ettikten sonra o konu ile ilgili olan âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf ve velîlerin sözlerini yazıp çeşitli hikâyeler de zikrederek okuyucuyu aydınlatma yoluna gider. Eser bu hâli ile hem bilgi kaynağı, hem de bir ibretler hazînesidir. Sanki bir sohbet niteliğindedir. Okuyucu, âlim bir zâtın huzûrunda oturuyor ve ondan ders alıyormuş gibi olmakta ve aradaki menkıbelerle de dikkatini toplamaktadır.

İşte bütün insanlara lâzım olan, kalplere şifâ sunan, ruhlara ferahlık veren nasîhatlerinin birinde buyurdular ki:

Tasavvuf ehline göre murâkabe; kulun, kalbi ile Allahü teâlâyı zikredip, devamlı Allahü teâlânın, kullarının hâllerine muttali olduğunu, görüp bildiğini hatırından çıkarmaması, her nefeste Allahü teâlânın azâbından ve cezâsından korku üzere olmasıdır. Büyüklerden birisi; "Kul harama bakmamak ve günah işlememek için ne yapmalıdır?" diye sorduklarında; "Kul bir günah işleyince, Allahü teâlânın o hâline vâkıf ve işlediği günâhı gördüğünü aslâ unutmamak sûretiyle günah işlemekten korunabilir." buyurmuştur.

Hikâye: Abdullah ibni Ömer hazretleri köle bir çobana rastladı. Çoban koyunları otlatıyordu. Çobana, koyunlardan birini kendisine satmasını söyledi. Çoban; "Koyunlar benim değildir." dedi. Bunun üzerine İbn-i Ömer hazretleri; "Sen bana koyunu sat, sâhibine kurt yedi dersin." dedi. Çoban; "Fakat Allahü teâlâ her yerde hâzır ve nâzırdır. O bizi görmektedir." deyince, İbn-i Ömer hazretleri çobanı ve koyunları sâhibinden satın aldı. Çobanı âzâd ederek, koyunları o gence hediye etti.

Allahü teâlânın kendisini her an gördüğünü düşünen kimse O'ndan hayâ eder, günah işlemekten utanır. Allahü teâlânın azâbından ve cezâsından çok korkar. Bu sebepten günahlardan çok sakınır. Allahü teâlânın her şeyden onu hesâba çekeceğini bildiği için, hiçbir nefesini zâyi etmez, boşuna geçirmez. Dâimâ Allahü teâlâya tâatla meşgûl olur.

Hikâye: Sâlihlerden birisi vefât etmişti. Cenâzesini sabahleyin kaldırmalarına rağmen, çok kalabalık olduğundan, ancak ikindiden sonra defnedilebilmişti. O beldenin sâlihlerinden birisi, defnedilen zâtı rüyâsında görüp, ne hâlde olduğunu sordu. O da şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâ beni af ve mağfiret eyledi. Pekçok ihsânlarda bulundu. Fakat çok çetin hesap verdim. Çünkü bir gün oruçlu idim. Bir arkadaşımın anbarının önünde oturdum. İftar zamânı gelince o anbardan bir buğday tânesi alıp, ikiye böldüm. Tam yiyeceğim sırada, benim olmadığını düşünerek, iki parça buğdayı tekrar yerine koydum. Bu sebeple, kırdığım o bir tâne buğday yüzünden sevaplarımdan alıp, o buğdayın sâhibine verdiler."

Hikâye: Selmân-ı Fârisî hazretleri gecelerini namaz ve ibâdetle geçirirdi. Çok namaz kılmaktan dolayı yorulduğu zaman, "Sübhânallah, Elhamdülillah, Allahü ekber, Lâ ilâhe illallah" gibi tesbîhle vakitlerini geçirmeye çalışırdı. Bundan da yorgunluk meydana gelince, Allahü teâlânın celâlini ve azametini, büyüklüğünü düşünürdü. Bir müddet tefekkürden sonra, nefsine; "Epeyce dinlendik, rahatladık." der, tekrar namaza dönerdi. Gece bitinceye kadar bu şekilde meşgûl olurdu.

Çok zaman olur ki, insan birinin ihtiyâcını gidermek için çok gayret sarfeder, fakat bu onun

için mümkün olmaz. Allahü teâlâ, bu ihtiyâcı başka yoldan gönderir.

Mümin olan kimse başkalarının ayıbını setredip, gizlemeli, onları ifşâ etmemelidir. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Kim bir müminin ayıbını örterse, Allahü teâlâ da kıyâmet gününde onun ayıbını örter."** Kabahatleri ve noksanlıkları görmemezlikten gelmek, dâimâ iyi şeyleri görmek, güzel ahlâktır.

Şöyle rivâyet edilir: Îsâ aleyhisselâm, havârîleri ile birlikte bir yere gidiyordu. Yolda bir köpek leşi gördüler. Çok da fenâ kokmaktaydı. Havârîlerin çoğu, köpek leşinin çok pis koktuğunu söylediler. Bunun üzerine Îsâ aleyhisselâm; "Ne kadar beyaz dişleri varmış." buyurdu. Yâni dâimâ iyi tarafları görüp, onlardan bahsetmeli, kötü ve ayıp tarafları görmezlikten gelmelidir. Ancak, dînen bildirilmesi îcâbeden ayıpların bildirilip, müslümanların aynı duruma düşmelerini önlemek için olursa, mahzuru yoktur."

Yine haberde şöyle gelmiştir: Kıyâmet gününde, birisinin Cehennem'e atılması emrolunur. Cehennem'e götürülürken, o şahıs Cehennem ateşinden kurtulma ümidi ile üç defâ geriye dönüp bakar. Allahü teâlâ o kulunu geri çevirir. Ona; "Üç defâ geriye dönüp niçin baktın?" buyurur. O da şöyle cevap verir: "Yolun üçte birine geldiğimde; **"...Gerçekten Rabbin cezâyı çok çabuk verendir. Yine şüphe yok ki, o çok bağışlayandır ve çok merhametlidir."** (A'râf sûresi: 167) meâlindeki âyet-i kerîmeyi hatırladım. Yolun yarısına gelince; **"Ve bir günah işledikleri veya nefslerine zulmettikleri zaman, Allahü teâlâyı anarak hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenleri** (ki günahları Allahü teâlâdan başka kim bağışlayabilir?), **hem de yaptıkları günaha bile bile ısrâr etmemiş olanlar** (var ya)**."** (Âl-i İmrân sûresi: 135) meâlindeki âyet-i kerîmeyi hatırladım. Ümîdim daha da kuvvetlendi. Yolun üçte ikisine gelince; **"**(Ey Resûlüm, tarafımdan kavmine) **de ki: Ey** (günah işlemekle) **nefslerine karşı haddi aşmış kullarım! Allahü teâlânın rahmetinden** (sizi bağışlamasından) **ümîdi kesmeyiniz. Çünkü Allahü teâlâ** (şirk ve küfürden başka dilediği kimselerden) **bütün günahları mağfiret buyurur."** (Zümer sûresi: 53) meâlindeki âyet-i kerîmeyi hatırladım." Allahü teâlâ mağfiret ve rahmeti ile o kulu Cehennem azâbından kurtardı.

Allahü teâlâ kullarına pekçok rızık vericidir. Rızık, mahlukların faydalandığı şeydir. Rızıklar zâhirî ve mânevî olur. Zâhirî rızıklar; yiyecekler, içecekler ve giyecekler v.b.dir. Mânevî rızıklar sayısızdır. Allahü teâlâ bunları kullarına ihsân eder. Kullar bunlardan faydalanırlar. Bütün faydalı rızıklar arasında iki rızık vardır ki, herkes ondan faydalanır. Merhum Şeyh Sâdî, bunu **Gülistan'**ın başında şöyle bildirmektedir: "İnsanın içine çektiği her nefes hayâtın devâmına, dışarı verilen nefes ise, vücûdun ferahlamasına ve rahatlamasına vesîledir. Her nefeste iki nîmet vardır. Her nîmetin şükrü ise vâciptir.

Allahü teâlâ kulları arasına, âlimler, pâdişâhlar, mürşidler, rehberler, sadaka verenler, insanlara faydalı kimseler koymuştur. Bunların hepsi rızıktır. İlme muhtâc olanlara âlimler yeter. İrşâda doğru yolu öğrenmeye muhtac olanlara mürşid-i kâmiller yol gösterir. Yiyecek ve içeceği olmayanların ihtiyâcını sadaka verenler giderir. Adâlete muhtâc olan mazlumlara âdil sultanlar fayda verir. Diğer dilek sâhiplerine de muhakkak bir yardım eden vardır.

Allahü teâlâ, düşmanlarından intikam alıcı, çirkin işleri beğenmeyip âsilere azâb edicidir. Allahü teâlânın cezâsı çok çetindir.

Hikâye: Peygamberlerden birisine bir cemâat gelip; "Allahü teâlânın, kullarından râzı olmasının alâmeti nedir?" diye sordular. Allahü teâlâ o peygamberine şöyle bildirdi: "Onların işlerini, onların iyilerine seçilmişlerine bırakırım. Yâni sultanlarını iyilerden eylerim. Gazabımın alâmeti odur ki, onların işlerini onların kötülerine bırakırım. Yâni adâletten ayrılan kimseleri onların başlarında bulundururum."

Eserlerinden başlıcaları şunlardır: **1) Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l- Mesâlik, 2) Mohaçnâme, 3) Rodos Fetihnâmesi, 4) Fetihnâme-i Karaboğdan, 5) Selîmnâme, 6)**

Mevâhibü'l-Hallâk fî Merâtibü'l-Ahlâk, 7) Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî, 8) Hediyyetü'l- Mü'minîn, 9) Cevâhirü'l-Ahbâr fî Hasâilü'l-Ahyâr, 10) Kânunnâme, 11) Târih-i kale-i İstanbul ve Ma'bed-i Ayasofya, 12) Mensûr, 13) Münşeât, 14) Dîvânçe.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.466

2) Tuhfe-i Hattâtîn; s.152

3) Peçevî Târihi; c.1, s.743

4) Künh-ül-Ahbâr; c.2, vr. 167

5) Tezkiret-üş-Şu'arâ (Hasan Çelebi); v.227

6) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.113

7) Rehber Ansiklopedisi; c.3, s.197

8) Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi; c.1, s.406

9) Osmanlı Müellifleri; c.3, s.37

10) Selânikî Târihi; s.51

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.351

CELÂLZÂDE SÂLİH ÇELEBİ;

Osmanlı Devleti zamânında Anadolu'da yetişen Hanefî mezhebi fıkıh âlimi ve devlet adamı. İsmi Molla Sâlih bin Celâl er-Rûmî olup, meşhûr kâdılardan Tosyalı Celâl'in oğludur. 1493 (H.899) senesinde Volçitrin'de doğdu. Doğduğu zaman, babası Volçitrin kâdısı idi. 1563 (H.973) senesi Rebîulevvel ayında vefât etti.

Celâlzâde Sâlih Çelebi, medrese tahsîlini tamamladıktan sonra, İstanbul'da İbn-i Kemâl Paşanın derslerine devâm etti. Meşhûr hattât Şeyh Hamdullah'tan hat sanatını öğrendi. Yazısı çok güzeldi. Bir taraftan ders okuyup, bir yandan da hocası İbn-i Kemâl'in bâzı eserlerini temize çekerdi. 1520 senesinde Kânûnî Sultan Süleymân'ın tahta çıkmasından sonra Celâlzâde, İbn-i Kemâl'in yanından ayrılarak, pâdişâhın hocası Hayreddîn Efendiye talebe oldu. Ondan icâzet, diploma aldıktan sonra, Edirne'deki Sirâciyye Medresesine müderris tâyin edildi.

Celâlzâde Sâlih Çelebi, Edirne'de müderris iken, Kânûnî SultanSüleymân Hanın Belgrad, Rodos ve Budin seferlerini yazarak, sultana takdîm etti.

1524 senesinde, İstanbul'daki Murâd Paşa Medresesine müderris tâyin edildi. Uzun süre bu medresede müderrislik yaptıktan sonra, Dîvânyolu'ndaki Haldun Ali Paşa Medresesi müderrisliğine getirildi. 1536 senesinde Sahn-ı Semân müderrisliğine tâyin edildi. Burada Sultan Süleymân Hanın emriyle, **Fîrûz Şâh** hikâyesini kısa zamanda 8 cilt hâlinde Farsçadan Türkçeye çevirdi. Değişik medreselerde görev aldıktan sonra, 1544 senesinde Halep kâdılığına getirildi.

Elli beş gün süren bu vazîfeden sonra, Mısır Beylerbeyi Haldun Dâvûd Paşanın durumunu ve Mısır Evkâfını tahkîk ve teftiş ile Mısır'a gönderildi. Vazîfesinin bitiminde, tekrar Halep kâdısı olması istendi. Ancak bu görevi kabûl etmedi ve İstanbul'daki Sultan Bâyezîd Medresesi müderrisliğine tâyin edildi. Fakat bu göreve başlamadan, Şam kâdılığına getirildi. Bir sene sonra da Mısır kâdısı oldu. 1550 senesinde emekliye ayrıldı. Emekliye ayrılma sebebini şöyle anlatmaktadır.

"Kâdılık yaptığım müddetçe İslâmiyetin hükümlerinden kıl kadar ayrılmadım. Lâkin o

diyarlarda (Mısır, Şam ve Halep) olan haksızlık ve zulüm göklere çıkmıştı. Aramızda çetin mücâdeleler geçti. Buna rağmen ne onlar beni zulme uydurabildi ne ben onları adâlete getirebildim. Âkıbet onlar zulm ile gâlip, ben de adl ile mağlûb oldum. Şaşkınlık ve hayretler içerisinde uzun bir müddet tefekküre, düşünceye daldım. Sonunda cümle hevâ ve hevesleri, arzuları bertaraf edip dünyâ makamlarından el çektim."

Sâlih Çelebi emekliye ayrıldıktan sonra, Eyyûb Sultan'da birâderi Mustafa Çelebi'nin konağının yanında bir ev alarak, orada yaşamaya başladı. Ziyâretine gelenlerle ve talebeleriyle sohbet ederek ve ilmî mütâlaalarda bulunarak tatlı bir ömür sürdü. Eser telif etmeyi de bırakmadı. Kânûnî Sultan Süleymân Hanın Şehzâdesi Bâyezîd'in emriyle, Cemâleddîn Mehmed Avfî'nin, BüyükSelçuklu Devletinin vezîri Nizâmülmülk adına Farsça olarak yazdığı **Cevâmi'ul-Hikâyât ve Levâmi-ur-Rivâyât** adındaki, târih ve ahlâka dâir eserini Türkçeye çevirdi. Bu eseri çok beğenen Şehzâde Bâyezîd'in; "Murâdı ve merâmı ne ise arzetsin!" diye haber göndermesi üzerine, Celâlzâde Sâlih Çelebi, talebeleriyle bir arada bulunmak ve eser telifine devâm etmek arzusu ile Eyyûb Sultan Medresesi müderrisliğine tâyin edilmesini ricâ etti. Ricâsı kabûl edilerek, tekrar müderrisliğe tâyin edildi. Bu görevde üç sene kaldı. Gözlerine perde indiğinden, 1561 senesi Safer ayında affını isteyerek emekliye ayrıldı.

Sâlih Çelebi, yüksek din ilimlerine vâkıf bir zât olup, bilhassa fıkıh ilminde mütehassıs idi. Nesir ve nazım vâdisinde kudretli bir kaleme sâhipti. Ahlâkı, fazîleti, dürüstlüğü ve hakşinaslığı ile kendisini tanıttı ve zamânının âlimleri arasında mevkı sâhibi oldu. Telif ve tercüme sûretiyle çok kıymetli eserler yazdı.

Sâlih Çelebi, elli yaşını geçtiği hâlde, dînî çalışmalarına mâni olur diye evlenmedi ve hizmetçilerinden birisini evlâdı gibi büyütüp, yanında alıkoydu. Herkes bu çocuğu, onun hakîkî oğlu zannederdi. Daha sonra Mısır kâdılığı esnâsında, annesi tarafından verilen bir câriye ile evlenerek, bundan İshak adında bir oğlu oldu. Bu çocuğun on yaşlarında vefât etmesi, Celâlzâde'yi çok müteessir etmiş ve bu üzüntüsü sebebiyle, manzûm olarak kısa bir zamanda **Leylâ ve Mecnûn** hikâyesini kaleme almıştır.

Sâlih Çelebi, yumuşak huylu, temiz kalbli, vefekâr ve birâderi Mustafa Çelebi gibi çok cömert idi. Gerek kâdılığı zamânında ve gerek emekli bulunduğu zamanda, fakirlere, akrabâsına ve civârındaki muhtaçlara yedirir, içirir, elbise ve para vermek sûretiyle yardım ederdi. Sanki fakirler babası gibiydi. Her gece sofrasında dostları ve talebelerinden misâfirleri bulunurdu.

Tezkire sâhibi Âşık Çelebi, Sâlih Çelebi'nin muîdi, yardımcısı, Çorlulu Hatmî Çelebi vâsıtasıyle Celâlzâde ile görüşmüş ve yüksek fazîleti hakkında medh ve senâda bulunmuştur. Nitekim bir şiirinde onun hakkında şöyle demektedir:

Ülemâ vü fuzelâ vü fukahâdandır ol
Şuarâ vü bülegâ vü fusahâdandır ol.

(O, âlim, fazîlet sâhibi ve fakihlerdendir. Ayrıca, şâir olup güzel ve açık konuşanlardandır.)

Sâlih Çelebi'nin Sâlih ve Salahî mahlasıyla şiirlerini içine alan bir dîvânı vardır. Nesir vâdisindeki kalemi şiirlerinden üstündür. Nesirlerinde daha sâde bir kalem kullanmıştır. Hüsn-i hattı, gençliğinde Amasyalı Şeyh Hamdullah'tan almıştır.

1563 yılında vefât eden Sâlih Çelebi Eyüp Sultan Nişanca'sında birâderi Mustafa Çelebi'nin yaptırdığı câminin bahçesinde yol kenarında defnedildi.

Kabrinin ayak ucundaki taşında şu şiir vardır:

Dâr-ı dünyâ menzil-i fâni imiş,
Hep geçer mîr-ü-vezîr-ü-pâdişâh.

İrse ger takdîr-i Hayy-u Lâyemût,

Saçılur toprağa tohm-ı izz-ü-câh.

Avn-i Hak ile birâder-i ferîd,
Fazl-ü irfân-ü ulûm ana sipâh.

Azm-i tarf-ı âhiret kıldı bu dem,
Rahmet-i Hakdan teâlâ lutf-hâh

Rıhleti sâlini ma'lûm etmeğe,
İstedi Hakdan Nişânî-i pür günâh.

Dedi hâtif bu duâ târihdir,
Kabr-i Sâlih Cennet ola yâ İlâh (973).

Dünyâ denen ülkenin durağı geçici imiş. Emir, vezîr ve pâdişâhların hepsi buradan geçer. Ölümsüz ve hayy olan Allahü teâlânın takdiri erince toprağa izzet ve mevkî sahiplerinin tohum gibi düştüğünü görürsün. Allahü teâlânın yardımı ile bu eşsiz kardeşe fazîlet, irfan ve ilim asker olmuştu. Bu zamanda o, âhiret tarafına yöneldi, ona Hakk'ın rahmetinden lütuf dile. Vefât yolunu belirtmek için, bu günahlara batmış nişânî, Hakka yalvarıp, gâibden; Ey Allah'ım Sâlih'in kabrini Cennet eyle!" diye duâ edip târih söyledi.

Sâlih Çelebi yazdığı bir kıtasında da Resûlullah efendimize şöyle yakarmaktadır:

Acep hayrette kaldım ben, hidâyet yâ Resûlallah!
Ne tahsîl-i metâlib var ne tâat, yâ Resûlallah!
Halâyık cümle yer yer hep huzûr-ı Hakk'a vardukda,
Kerem kıl Sâlih'i etme melâmet, yâ Resûlallah!

Eserleri ise şunlardır:

1) Belgrat Fetihnâmesi, 2) Rodos Fetihnâmesi, 3) Târih-iBudin, 4) Târih-i Sultan Süleymân, 5) Fîrûz Şâh Menâkıbı Tercümesi, 6) Târih-i Mısır, 7) Kitâb-ül-Muhtasar fî Ahvâl-il-Beşer, 8) Cevâmi-ul-Hikâyât ve Levâmi-ur- Rivâyât, 9) Leylâ ve Mecnûn Manzûmesi, 10) Dürer-i Nesâyıh, 11) Miftah Şerhi Hâşiyesi, 12) Mevâkıb Şerhi Hâşiyesi, 13) Vikâye Şerhi Hâşiyesi, 14- Islâh-ul-Îzâh Hâşiyesi, 15) Tagyîr-üt-Tenkîh adlı esere ta'likâtı. **16) Münşeât, 17- Dîvân.**

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.48

2) Osmanlı Müellifleri; c.3, s.279

3) Tuhfet-ül-Hattâtîn; s.229

4) Hadîkat-ül-Cevâmî; c.1, s.296

5) Latîfî Tezkiresi; s.218

6) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.5

7) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.423

8) Sicilli Osmânî; c.3, s.200

9) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.372

10) Ikd-ül-Manzûm; c.2, s.155

11) Îzâh-ül-Meknûn; c.1, s.216

12) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.109, c.2, s.1893

13) Tezkiret-üş-Şuarâ; c.1, s.548

14) Rehber Ansiklopedisi; c.3, s.198

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.363

CEMÂL HALÎFE;

On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda Anadolu'da yetişen âlimlerden ve evliyâdan. İsmi İshak, lakabı Cemâleddîn'dir. O zamanki Karaman iline bağlı Aksaray'dan olduğu için Karamânî ve Aksarâyî nisbeleriyle tanındı. Cemâleddîn İshak Karamânî veya Cemâl Halîfe diye meşhûr oldu. Büyük âlim ve büyük velî Cemâleddîn-i Aksarâyî hazretlerinin neslindendir. Aksaray'da doğmuş olup, doğum târihi bilinmemektedir. 1526 (H.933) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, İstanbul'da Çapa civârında Molla Gürânî Câmiinin karşısındaki Koruklu Tekkesi yanındadır.

Aksaray'ın meşhûr ve asil âilelerinden Cemâlîoğulları veya Cemâlî âilesine mensub olan Cemâl Halîfe, küçük yaşta ilim tahsîline başladı. İlk tahsîlini Aksaray'da yaptı. Dedelerinden Cemâleddîn Aksarâyî hazretlerinin uzun seneler ilim okuttuğu ve talebe yetiştirdiği Zincirli Medresesinde okudu. Temel ilimleri öğrendikten sonra o devrin önemli ilim ve kültür merkezlerinden olan Konya'ya giderek, Konya Medreselerinde çeşitli âlimlerden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Meşhûr Osmanlı âlimleri, Kâdızâde, Molla Muslihuddîn Kastalânî ve Kestelli gibi zâtlardan ilim öğrendi. Ayrıca o devrin meşhûr hat yâni güzel yazı üstâdlarından Yâkût-ı Musta'sımî'nin nesih yazısını öğrendi. Hat sanatında kendini yetiştirip devrinin büyük ve meşhur hattatları arasında yer aldı. Fâtih Sultan Mehmed Han ona İbn-i Hâcib'in nahiv ilmiyle ilgili **Kâfiye** adlı meşhur eserini yazdırdı. Bundan dolayı Cemâl Halîfeye bol ihsânlarda ve iltifatlarda bulundu. Pâdişâhın verdiği hediye para ile Hicâz'a gitti ve Hac ibâdetini yerine getirip sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîflerini ziyâret etti. Bu mübârek yolculuğu sırasında çeşitli İslâm memleketlerinden gelen âlimlerle görüştü, ilmî sohbetlerde bulundu. Pek çok velînin sohbetlerinde bulunup tasavvufa karşı alâka duydu.

Bir ara hacca gitti. Hac dönüşünde bir müddet müderrislik yapıp ilim öğretti. Tasavvufta Halvetiyye yolu büyüklerinden Molla Yahyâ Şirvânî'nin halîfelerinden Habîb Ömer-i Karamânî'ye bağlandı. Zâhirî ilimlerde yüksek dereceye ulaşmış olmasına rağmen, asıl maksada kavuşmanın ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmanın bâtınî, gizli ilimleri öğrenmek ve bu yolda çalışmakla olacağını anlayıp tasavvuf yolunda büyük gayret gösterdi. Hocasının hizmetinde ve sohbetinde bulundu. Çok riyâzet ve mücâhedelerden sonra tasavvuf yolunda velîlik derecesine ulaştı. Hocası Habîb-i Ömer Karamânî ona insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak ve talebe yetiştirmek husûsunda icâzet verdi. Cemâl Halîfe bir müddet memleketi olan Aksaray'da kalıp insanlara hakkı, hakîkatı anlattı. Onların dünyâ ve âhirette kurtuluşa ermelerine vesîle oldu.

Cemâl Halîfe, tasavvuf yolunda yükselip hocasından icâzet aldıktan sona Aksaray'dan İstanbul'a geldi. Hemşehrisi ve akrabâsı Sadrâzam Pîrî Mehmed Paşa kendisine bir dergâh yaptırdı. Bu dergâhta talebe yetiştirmekle meşgûl olan Cemâl Halîfe, insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatıp onların saâdete ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için gayret etti. Onun vâz ve sohbetlerine uzaktan yakından çok kimse gelerek istifâde etti. Kuvvetli bir hatîb olan Cemâl halîfe konuşmalarıyla müminleri coşturur, onlara mârifet deryâsından inciler dağıtırdı. Vâz esnâsında bâzan coşar ve ağlardı. Ağlamaktan konuşamadığı zamanlar olurdu. Onun bu tesirli sözlerini duyanlar kendilerinden geçer, yaptıklarına pişman olurlardı. Nice günahkâr kimse onun nasihatlarını dinleyerek tövbe etmişti. Onun bu hususstaki şöhretini duyup gelen hıristiyanlar vâz ve nasîhatlarını dinleyip müslüman olurlardı.

Cemâl Halîfe 1526 (H.933) senesinde vazîfe yaptığı Koruklu Dergâhında vefât etti. Eyüp Sultan hazretlerinin karşısındaki Sütlüce kabristanına defnedildi. Kabrinin yanına Süleymâniye Câmiinin yazılarını yazan Hattat Karahisarlı'nın talebesi Hattat Hasan Çelebi ve Şâir Yetim Ali Çelebi de defnedildiler. Cemâl Halîfenin kabri daha sonra, Çapa civârında Molla Gürânî Câmiinin karşısındaki Pîrî Mehmed Paşanın yaptırdığı Koruklu Dergâhının yanına nakledildi. Şimdi Molla Gürânî Câmii yok olmuş, Koruklu Tekkesi de yıkılmış yalnız mezarlığı kalmıştır. Koruklu Tekkesi Halvetî tekkesiydi. Burada şeyhlik yapan Seyyid Mehmed Efendi ve kayınbabası Şeyh Mehmed Fahri Efendi, Odabaşı çarşısı yakınındaki

Koruk mahallesinden oldukları için tekke sonradan Koruklu ismiyle anıldı.

Birçok âlim ve devlet adamı, Cemâl Halîfe'nin sevenleri ve talebeleri arasında yer aldı. **Şakâyık-ı Nu'mâniyye** adlı eserin müellifi Taşköprülüzâde onun talebelerindendi. Cemâl Halîfenin kendisi gibi zâhirî ve bâtınî ilimlerde iyi yetişmiş ve müderrislik yapmış bir oğlu vardı. Nakşibendiyye yoluna mensub olan oğlu Mehmed Efendi, İstanbul'daki Emir Buhârî dergâhında şeyh olarak vazîfe yaptı.

Eserleri: Cemâl Halîfenin çeşitli ilimlerde yazdığı kıymetli eserleri şunlardır:

1- Navâbî: Sarf ilmiyle ilgili bir eserdir. Mevlânâ Arapzâde bu eseri kopya ederek yanında saklamıştır. **2) Tefsîr-i Beydâvî'ye Hâşiye, 3) Tefsîr-i Cemâlî:** Mücâdele sûresinden başlayarakKur'ân-ı kerîmin sonuna kadardır. **4) Hadîs-i Erbeîn** (Kırk Hadîs) **Şerhi, 5) Etvâr-ı Sülûk Hakkında Risâle, 6) Vahdet-i Vücûd Risâlesi, 7)** Arapça kasîdeler. Eserlerinin hepsi yazma olup basılmamıştır.

TASAVVUF EHLİNİ ARA

Cemâl Halîfe çok ibâdet eder ve az yerdi. Kendi işlerini kendi görmeyi tercih ederdi. Yemeğini kendisi pişirir, çamaşırını kendi yıkardı. Çok temiz idi. Geceleri ibâdetle geçirir, Allahü teâlâya yalvarır, duâ ederdi. Zengin, fakir herkese aynı davranır, ayırım yapmazdı. Bir defâsında talebelerinden Taşköprülüzâde, ziyâretine giderek nasîhat istedi. Ona buyurdu ki:

"İrfan ehli kimselerin, zamânımızdaki tasavvufu bilmeyen sûfîlere tâbi olmaması lâzımdır. Zamânımızda tasavvufu ve tasavvuf hâllerini bilen kimse yok gibidir. Tevhîd ile ilhâd yâni dinsizliği birbirinden herkes ayıramaz. Şimdi sen, bulunduğun yolda devâm et. Eğer kalbinde tasavvufa meyl artarsa, dînin hudûdunu gözeten, emirleri ve yasakları iyi bilip bunlara uyan bir tasavvuf ehlini ara. Çünkü tarîkatın esâsı, dînin emir ve yasaklarına, bütün edeplerine eksiksiz uymaktır. Tarîkat ve hakîkatın temeli, hazret-i Muhammed'in sallallahü aleyhi ve sellem şerîatının hükümlerine uymaktır. Eteğine sarıldığın ve tâbi olduğun kimsenin, İslâmiyetin emirlerine muhâlif, uygun olmıyan ufak bir hareketini bile görsen onu hemen terket."

1) Sicilli Osmânî; c.2, s.82

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdi Efendi); s.372

3) Tâcü't-Tevârih; c.2, s.595

4) Lemezât; varak. 161b

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.80

6) Aksaray Târihi; c.2, s.2264

CEMÂLEDDÎN AKSARÂYÎ;

Osmanlı Devletinin kuruluş devrinde Anadolu'da yetişen âlimlerden ve evliyâdan. İsmi Muhammed'dir. Babası büyük âlim Fahreddîn-i Râzî hazretlerinin torunlarından Vâiz Muhammed bin Muhammed'dir. Nesebi bir koldan hazret-i Ebû Bekr'e, bir koldan da hazret-i Ömer'e ulaşmaktadır. Cemâleddîn lakabıyla ve Aksarâyî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Aksaray'da doğmuştur. Doğum târihi bilinememektedir. 1389 (H.791) senesinde Aksaray'da vefât etti. Kabri, Aksaray'daki Ervâh kabristanındadır.

İlk tahsîlini doğum yeri olan Aksaray'da babasından ve diğer âlimlerden yapan Cemâleddîn Aksârâyî, Amasya'ya giderek aynı lakabı taşıyan hemşehrisi Cemâleddîn İbrâhim Aksarâyî'nin oğlu Fahreddîn İlyâs Rûmî'den ders aldı. Hacı Şâdgeldi Paşa ile ders

arkadaşıydı. Her ikisi de aklî ve naklî ilimlerde en iyi şekilde yetiştiler. Hacı Şâdgeldi Paşa, Amasya emîri olunca, Cemâleddîn Aksarâyî hazretlerini Amasya kâdılığına ve Dârü'l-ilim müderrisliğine getirdi.Amasya Kazaskeri Pir Nizâmeddîn Muhammed Cürcânî vefât edince, onun yerine Amasya kazaskerliği vazîfesi de verildi. Bu vazîfeleri üstün bir liyâkat ve başarıyla yürüten Cemâleddîn Aksarâyî hazretleri, ilim okutup talebe yetiştirdi. Yüksek ilmi ve ahlâkı ile insanlara örnek oldu. Amasya'nın buhranlı devrinde insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşmaları için çalıştı. Amasya'da çıkan bir karışıklık üzerine oradan ayrılarak, Karamanoğulları Beyliğinin hâkimiyeti altında bulunan Konya'ya geldi. Karamanoğlu Alâeddîn Bey, yüksek ilim ve fazîlet sâhibi olanCemâleddîn Aksarâyî'yi Konya kâdılığına tâyin etti. Bir müddet bu vazîfede kalarak insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı ve adâletin devâmı için gayret etti, sonra doğduğu yer olan Aksaray'a döndü. Zincirli veya Müselsile Medresesine müderris tâyin edildi. Bu medreseyi yaptıran kimse, vakıf şartnâmesine, **Sihâh-ı Cevherî** adlı lügatı ezbere bilen kimsenin müderris tâyin edilebileceğini bildirmişti. Bu vasfa sâhib olan Cemâleddîn Aksarâyî bu medresede senelerce ilim öğretip büyük âlimler yetiştirdi.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Fahreddîn-i Râzî gibi Cemâleddîn Aksarâyî de dergâhından medreseye atla gelir giderdi. Cemâleddîn Aksarâyî hazretleri vaktini çok iyi değerlendirdiği ve medresesine normalin üstünde talebe geldiği için bir kısım talebelerine yolda ders verirdi. Atının üstünde giderken talebeleri etrâfını sararlar, hattâ atının üzengilerinden tutarak yürürlerdi. Yürürken hocaları onlara ders anlatırdı. Bu sebeple yürüyerek ders alan bu talebelere meşâiyyûn, yürüyenler adı verilmişti. Bir kısım talebeleri de medresenin revaklı dış bölümünde beklerler, Cemâleddîn Aksarâyî medreseye girip derse başlamadan önce bunlara da ders verirdi. Bu talebelerine de Revâkıyyûn, revaklı yerde bulunanlar, denirdi. Bir kısım ve asıl talebelerini de medresede okuturdu.

Onun tedris halkasından çok büyük âlimler yetişti. Bunların en meşhuru Osmanlı Devletinin ilk şeyhülislâmı Molla Fenârî hazretleriydi. Seyyid Şerîf Cürcânî hazretleri de onu ziyâret edip ilim ve feyzinden istifâde etmek için Anadolu'ya geldi. Fakat o Aksaray'a gelmeden Cemâleddîn Aksarâyî vefât etti. Bunun üzerine Seyyid Şerîf Cürcânî, Molla Fenârî hazretleriyle berâber Mısır'a gidip Ekmelüddîn Bâbertî'den ilim öğrendiler.

Âlim, fazîlet sâhibi, haram ve şüphelilerden şiddetle kaçınan, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalışan Cemâleddîn-i Aksarâyî hazretleri ömrünün son gününe hattâ son saatine kadar ilim öğretti. Nice âlim ve pek çok devlet adamı yetiştirdi. Ömrünün son günlerinde talebelerine vereceği dersleri tamamlamıştı. Ancak bir grubun dersini tamamlayamamış, üç günlük dersleri kalmıştı. Hastalığı sırasında talebelerine hitâb ederek; "Evlatlarım kalan dersimizi kabrimin başına gelin orada tamamlayalım." dedi. Her fâni gibi o da 1389 (H.791) senesinde ebedî âleme göç etti. Talebeleri ve sevenleri gerekli techiz ve tekfin vazîfelerini yerine getirdikten sonra, Ervâh kabristanındaki zâviyesinin önüne defnedildi.

Cemâleddîn-i Aksarâyî hazretlerinin zamanla yıpranan ve belirsiz hâle gelen kabrini 1883 (H.1301) senesinde vefât etmiş olan Perekzâde Müftü İbrâhim Hilmi Efendi yeniden tâmir ettirdi. Kabrin üzerine bir sanduka yaptırdı. Rengi siyâha çalan bir mermer üzerine de kitâbesini yazdırdı.

Cemâleddîn-i Aksarâyî hazretlerinin Mehmed, Mahmûd, Kemâleddîn Ahmed adlı üç oğlu vardı.

Bunlardan birincisi olan Mehmed Çelebi büyük âlim ve Şeyhülislâm Zenbilli Ali Cemâlî Efendinin dedesidir. Mehmed Çelebi babasının medresesinde yetişti. Aynı medreseye müderris oldu. Hatipliği ile meşhurdu. Aksaray'daki Ulu Câminin hatipliğini de yaptı. Şeyh Hamîd-i Velî'nin (SomuncuBaba) oğlu Baba Yûsuf-ı Hakîkî'nin 1479 (H.884) târihli vakfiyesine şâhid sıfatıyla Mevlânâ Muhammed Pir Paşa el-Hatîb ismiyle imzâ koymuştur.

Doksanını geçtikten sonra vefât etti.Vefât târihi kesin olarak bilinmemektedir. Babasının ilk oğlu olduğu için Türk geleneğine göre paşa ünvânı verildi.Cemâleddîn Aksarâyî'nin ikinci oğlu Şeyh Mahmûd'dur. Halvetiyye yoluna mensuptu. Bâzı kaynaklarda Cemâloğlu veCemâlî şekillerinde anılan Şeyh Mahmûd, Aksaray kâdılığı da yaptı. Musannifek adıyla anılan büyük âlim bu zâtın neslindendir.

Cemâleddîn-i Aksarâyî hazretlerinin Kemâleddîn Ahmed ismindeki üçüncü oğlu babasının sağlığında vefât etmiştir. Bir müddet Aksaray kâdılığı yapmış olanKemâleddîn Ahmed'in, Şemseddîn Mehmed isminde bir oğlu vardı.

İlim ve fazîleti yanında varlıklı bir âileye de mensub olan Cemâleddîn Aksarâyî, sağlığında iken ihtiyaç sâhiplerine bilhassa ilim ehline maddî ve mânevî yardımlarını esirgemezdi. Yaptırdığı dergâhında insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatır, onların dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşması için gayret ederdi. Dergâhında fakirlere, yolculara, kimsesiz ve ihtiyaç sâhiplerine ikramlarda bulunurdu. Bu dergâhının ve yaptırmış olduğu câminin giderlerini karşılamak üzere çeşitli vakıflar bırakmıştı. Bıraktığı vakıflarının 1893 (H.1311) senesinde düzenlenen bir evkaf mütevellî heyeti raporundan, senelik on beş bin kuruş kadar geliri olduğu tesbit edilmiştir.

Cemâleddîn-i Aksarâyî hazretlerinin senelerce ilim öğretip talebe yetiştirmiş olduğu Zincirli Medresesi bugün müze olarak kullanılmaktadır. Ervâh kabristanındaki kabri ziyâret edilmektedir. Kabrinin yanında bulunan mescidin yerine, aslına uygun olmayan bir mescid inşâ edilmiştir.

Ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek, talebe yetiştirmek ve eser yazmakla geçiren Cemâleddîn-i Aksarâyî hazretlerinin birçok kıymetli eserleri vardır. Bu eserleri şunlardır:

1) Şerhu'l-İzâh: Cemâleddîn Aksarâyî'nin kendi el yazısıyla mevcud olan bu eseri Arapçadır. Celâleddîn Muhammed bin Abdurrahmân el-Kazvînî'nin **El-İzâh fil-Meânî vel-Beyân** adlı eserine yazdığı şerhtir. İki cilt olan bu şerhi, Karamanoğlu Alâeddîn Beye ithâf etmiştir. Alâeddîn Bey bu eseri yazdığı her gün için bin dirhem gümüş ihsân etmişti. **2) Telhis, 3) Şerh-i İnnellahe Haleka Âdeme alâ Sûretihî, 4) Hadîs-i Erbaîn (Kırk Hadîs), 5) Mecmâ-ül-Bahreyn Hâşiyesi:** Fıkıh ilmine dâirdir. **6) Mültekâ Hâşiyesi, 7) Hallü'l-Mûcez:** İbnü'n-Nefis diye bilinen Alâeddîn Ali bin Ebi'l-Hazm el-Kureşî'nin tıb ilmine dâir **Mu'cezü'l-Kânun** adlı eseri üzerine yazdığı şerhtir. **8) Şerh-i Lübâb, 9) Ahlâk-ı Cemâlî:** Osmanlı Sultanı Yıldırım Bâyezîd adına yazdığı ahlâk kitabıdır. Bu kitap üç bölüm hâlinde yazılmıştır. **10) İtirâzât ale'l-Keşşâf an-Hakâiki't-Tenzil:** Zemahşerî'nin **Keşşâf** adlı tefsîrine îtirâzlarını yazmıştır. **11) Şerh-i Gâyetü'l-Kusvâ:** Kâdı Nâsırüddîn Abdullah Ömer el-Beydâvî'nin **El-Gâyetü'l-Kusva fî Dirâyeti'l-Fetvâ** adlı eserine yazdığı şerhtir. **12) Kitâbü'l-Esileti ve'l-Ecvibe:** Sualler ve cevaplar hâlinde kendi el yazısıyla hazırladığı bu Farsça eseri Amasya emiri Şâdgeldi Paşa adına yazdı. Bu eser Süleymâniye Kütüphânesi Nâfiz Paşa Kitaplığı 108 numarada kayıtlıdır. Kitap 95 sayfadır. Her sayfada 19 satır vardır. Güzel bir ta'lik yazı ile yazılmıştır. Kitap iki kısımdan meydana gelmiştir. Birinci kısmında tefsîre, ikinci kısmında hadîse dâir sualler vardır. Kitapta 171 kadar sual ve cevap vardır. **13) Beydâvî Tefsîri Hâşiyesi, 14) Tekmile-i Tefsîr-i Semerkandî, 15) Şerh-i Telbîs, 16) Nüzhetü'l-Ervâh fî Şerh-i Ebyât-ı Şeyh Evhadüddîn ve Bâzı Sûfiyye.**

ÖLÜMÜNDEN SONRA BİLE TALEBE YETİŞTİRDİ

Cemâleddîn-i Aksarâyî'nin defnedilmesinden sonra dersleri yarım kalan talebeleri birlikte toplanıp kabrinin başına gittiler. Saygı ve hürmetle ziyâret edip rûhuna Kur'ân-ı kerîmden sûreler okudular. Devâm ederek; "Hocam! Hocam! Biz geldik." dediler. Fakat Cemâleddîn-i Aksarâyî hazretlerinden ses gelmedi. İkinci ve üçüncü gün aynı durum oldu. Dördüncü gün kabrin başına geldiklerinde rûhâniyeti tecessüm edip; "Geldiniz mi yavrularım. Haydi dersimizi okuyalım." buyurdu. Yarım kalan

derslerini tamamlayıp ayrılacakları zaman talebeleri; "Hocam biz üç gündür kabrinizin başına geldik, toplanıp sizden cevap bekledik ama bir türlü cevap alamadık. Sebebi neydi?" diye sordular. Cemâleddîn Aksarâyî hazretleri cevâben buyurdu ki: ,"Evlatlarım! Defnedildiğim kabrin yanından bir mümin geçiyordu. Kabristana karşı dönüp bir Fâtiha ve üç İhlâs-ı şerîf okudu. Burada yatan müminlerin rûhlarına bağışladı. O sevaptan nasîbimizi alabilmek için biz de sıraya girdik.Üç günde bana ancak sıra gelebildi. Onun için geç kaldım. Özür dilerim."

Devâm ederek buyurdu ki: "Efendim! Tâbiînden Hasan-ı Basrî hazretleri bir gün dergâhta otururken ihtiyar bir kadın geldi. "Efendi hazretleri, benim bir kızım vardı öldü. Hasretine dayanamıyorum. Bana bir duâ öğret de rüyâmda görüp hasretimi gidereyim." dedi. Hasan-ı Basrî hazretleri gerekeni yaptıktan sonra kadın gitti. Fakat ertesi gün gözleri kan çanağı gibi olduğu hâlde ağlayarak tekrar dergâha geldi. Hasan-ı Basrî hazretleri kadına; "Niçin ağlıyorsun?" diye sorunca kadın; "Kızımı rüyâda gördüm, ama üzerine katrandan bir elbise giydirmişler cayır cayır yanıyor." dedi. Hasan-ı Basrî hazretleri ve yanında bulunanlar kendi sonlarının nasıl olacağını düşünerek ağlaştılar.

Aradan bir müddet geçtikten sonra Hasan-ı Basrî hazretleri kendi rüyâsında vefât etti. Cennet'e girdi. O, Cennet'te gezerken muhteşem bir köşk ve önünde bir kadın gördü. O kadına; "Yavrum sen hangi peygamberin hanımı veya kızısın?" diye sordu. Kadın; "Hayır ben bir peygamberin hanımı veya kızı değilim. Geçen gün size gelip de sizden rüyâsında kızını görmek isteyen kadının kızıyım." dedi. Hasan-ı Basrî hazretleri; "Kızım annen senin Cehennem'de yandığını söyledi. Hâlbuki sen yüksek makamlardasın. Bu makâma nasıl ulaştın?" buyurdu. Kadın; "Efendim biz kabir hayâtında beş yüz elli kişi azâb görüyorduk. Bir mümin kabristana gelip on bir İhlâs, on bir Felak, on bir Nâs sûresini okudu. Kabristanda yatan müminlerin ruhlarına bağışladı. Allahü teâlâ bize azâb eden meleğe; "Benim âyetlerim ve adım hürmetine burada bulunan ve azâb görenleri affettim. Onlara azâb etmeyin ve birer makam verin." buyurdu. Onun için bu makâma geldim." dedi.

1) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.14

2) Âşıkpaşazâde; s.201

3) Amasya Târihi; c.3, s.68

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.265

5) Aksaray Târihi; c.2, s.2278

6) Brockelman; sup.2, s. 328

7) Persian Literature; c.1, s.7

8) Tefsîr Târihi; c.1, s.391

9) Fevâidü'l-Behiyye; s.191

10) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.192

11) El-A'lâm; c.7, s.40

12) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.40

13) Kâmûs-ül-A'lâm; c.3, s.1832

14) Keşf-üz-Zünûn; s.36, 210, 1192, 1478, 1900

15) Keşf-üz-Zünûn Zeyli; c.2, s.433

CEMÂLEDDÎN EZHERÎ;

İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed, künyesi Ebü'l-Hasan ve lakabı Cemâleddîn'dir. Mısır'da Câmi'ul-Ezher Medresesinde ilim tahsîlinde bulunduğu için, Ezherî diye nisbet edilmiştir. Daha çok Cemâleddîn-i Ezherî diye tanınır. Seyyid olup, nesebi Peygamber efendimizin torunu hazret-i Hüseyin'e dayanmaktadır. Şîrâz nâhiyelerinden Kalincâr'a bağlı Yenkenler köyünde doğup büyüyen Cemâleddîn-i Ezherî'nin doğum târihi tesbit edilememiştir. 1358 (H.760) senesinde Geylân şehri civârında bulunan Lenger-Künân

mevkıinde vefât etti. Kabri oradadır.

Çocukluğu, doğum yeri olan Yenkenler köyünde geçen Cemâleddîn Muhammed, ilim öğrenme çağına gelince, Mısır'da bulunan meşhûr Câmi'ul-Ezher Medresesine gitti ve zamânın âlimlerinden dînî ilimleri okudu. Tahsîlini tamamladıktan sonra, Tebrîz'e yerleşti. Orada, tasavvuf yolunda ilerlemek için, Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin oğlu Şihâbüddîn-i Tebrîzî'nin talebeleri arasına girdi. O büyük zâtın huzûrunda, sohbet ve hizmetlerinde bulunarak kemâle geldikten sonra, insanlara doğru yolu göstermek için, hocası tarafından Geylân taraflarına gönderildi.

Geylân yakınlarında bulunan Poteste isimli köyde yerleşen Cemâleddîn-i Ezherî için, âlimleri ve evliyâyı sevenler, bir tekke ve mescid yaptırdılar. Burada uzun seneler hizmet edip, insanların saâdete kavuşmaları için çok gayret gösterdi. Çok talebe yetiştirdi.

İslâmiyetin bütün emir ve yasaklarına riâyet ettiği için, söylediği sözler insanlara çok tesir eden Cemâleddîn-i Ezherî, birçok kimsenin saâdete kavuşmalarına vesîle oldu. Riyâzet ve mücâhedede yâni nefsin istediği, hoşlandığı şeyleri yapmamakta ve ona zor gelen istemediği beğenmediği şeyleri yapmakta çok ileri idi. Yemesi ve içmesi çok az idi. Bâzan günlerce evinde yemek pişmediği olurdu. Fakat bu hâllerini kimseye bildirmez, kimsenin de bilmesini istemezdi. Hattâ bu hâllerin başkaları tarafından anlaşılmaması için, evde yemek pişiriliyormuş ve yemek yeniyormuş gibi sesler çıkarırdı.

Ufak bir arâzisi vardı. Orayı kirâya verir, geliri ile yetinirdi. Oradan gelen mahsûl gâyet bereketli olur ve kendilerine yeterdi. İlim ve velîlik yolundaki derecesi pek üstün olan Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî, yüksek dedelerine lâyık bir evlâd idi. Kendisi, bedenen, görünüş îtibâriyle çok zayıf olmasına rağmen, Allahü teâlânın emirlerini yapmakta hiç gevşeklik göstermezdi. Pek güzel olan Dâvûdî sesi ile çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu.

Cemâleddîn-i Ezherî'nin talebelerinden biri anlatır: "Bir sene, bir kâfile ile hacca gitmek üzere yola çıktım. Yanımda babam vardı. Haccımızı tamamlayıp geri dönerken, ihtiyâc için, bindiğim deveden indim. Tenhâ bir yere gittim. Bu sırada çıkan bir kum fırtınasından etraf görünmez oldu. Nerede olduğumu şaşırdım. Kâfile gitmişti ve ben çölün ortasında yalnız başıma kalmıştım. Ağlayarak, şaşkın vaziyette sağa sola koştum. Issız çölde hiç kimse yoktu. Sonunda biraz yüksekte bulunan bir kayanın kovuğuna sığındım. Aç susuz, yorgun ve çâresiz bir hâlde idim. Burada ağlaya ağlaya uyumuşum. Uykumun arasında, kulağıma bâzı seslerin geldiğini hissettim. Hemen ayağa kalktım. Bâzı kimselerin bulunduğum yere doğru gelmekte olduklarını anladım. Hemen aşağıya indim.

Her birisi bir arslana binmiş, heybetli ve nûrânî yüzlü yedi tâne zâtın bana doğru yaklaştığını gördüm. Önlerine çıkıp, onlara selâm verdim. Selâmımı aldılar. Ağlıyarak onlara durumumu bildirdim. Bana yardımcı olmaları, beni de berâber götürmeleri için yalvardım. İçlerinden birisi bana; "Bizim mühim bir hizmetimiz vardır. Onu görmeye gidiyoruz. Sen bizimle birlikte bulunmaya tahammül edemezsin. Fakat sabaha doğru, olgun ve kâmil bir zât buradan geçer, sen ona durumunu arzet. O, Allahü teâlânın izni ile seni dilediğin yere ulaştırır." dedi. Bundan sonra o yedi zât gözden kayboldu.

Geceyi orada geçirdim. Sabaha kadar gözüme uyku girmedi. Hep o gelecek zâtın yolunu gözetliyordum. Sabah namazına yakın, akşamki kimselerin bildirdiği vasıflarda, kâmil bir zâtın, yürüyerek vekar ve heybetle bulunduğum yere doğru geldiğini görüp, çok sevindim. Hemen yoluna çıktım. Hürmet ve edeble kendisine selâm verip, hâlimi ve başımdan geçenleri anlattım. Bana; "Üzülmeyin, haydi benimle geliniz." deyince, kendisini tâkib ettim. Giderken beni bir uyku bastırdı. Uyuklamışım. Gözümü açtığımda, kendimi memleketim olan Minâyin şehrinde, evimizin önünde buldum. Hâlbuki, arada günlerce yürümekle bitmeyecek uzak bir mesâfe vardı. Sevincimden ağlıyordum. Beni kaybetmekle üzüntü içinde olan babama başımdan geçenleri anlattım. O da çok sevinip Allahü teâlâya şükretti.

Aradan uzun zaman geçti. Babam vefât etmiş, ben de genç yaşta kimsesiz kalmıştım. Bir yandan da, senelerce önce, çölden kurtulmama vesîle olan o büyük zâtı görmek arzusuyla yanıyordum. Nihâyet bir gece rüyâmda bana; "Yârın maksadına kavuşuyorsun." denildi. Uyandığımda çok hayret ettim ve çok meraklandım. Sabah olduğunda, yakın tanıdıklarımdan biri bana; "Köyümüze evliyâdan bir zât gelmiş. Gel yanına gidelim. Sohbetinde bulunalım. Hayır duâsını alalım." dedi. Bu söz üzerine onlarla birlikte o zâtın bulunduğu yere gittim. Herkes; "Hoş geldiniz!" diyerek müsâfeha ettiler. Sıra bana geldiğinde, müsâfeha ederken; "Hac yolunda çok sıkıntı çektin ve çok üzüldün değil mi?" dedi. Kendisine dikkatle baktığımda, bu zâtın, seneler önce beni çölde kurtaran kimse olduğunu gördüm. O hâdiseyi hatırlayınca, tekrar ellerine sarılıp bir şeyler söylemek istedim. Hemen beni susturdu ve; "Ben sağ olduğum müddetçe, bunu hiç kimseye anlatma!" buyurdu. "Efendim! Benim bulunduğum yere sizden önce gelen, herbirisi bir arslanın sırtına binmiş olan ve bana sizin geleceğinizi müjdeleyen o nûrânî yüzlü zâtlar kimler idi? Ben onları anlıyamadım." dedim. Bunun üzerine; "Onlar, kendilerine yediler denilen velîlerdir. Zamânın kutbu olan, âlim ve velî zât ile görüşmek üzere Kâbe-i muazzamaya gidiyorlardı." buyurdu. Ben, bu hâli, o hayatta olduğu müddetçe kimseye anlatmadım. Cemâleddîn-i Ezherî'ye talebe olmam böyle oldu. Bundan sonra onun yanından hiç ayrılmadım ve talebelerinden oldum. Sohbet ve hizmetlerinde bulunmakla birçok mânevî nîmetlere ve olgunluk derecelerine kavuştum."

Bir defâsında meclisinde bulunanlara vâz ederken kendisini bilmez biri gelip, Seyyid Cemâleddîn'e edepsizce bâzı sözler sarfetti. O da bu sözlere üzüldü. Fakat cevap vermedi. O kimse, çıkıp gitmek üzere kapıdan adımını atar atmaz, dışarıda bulunan bir köpek ayağını öyle bir ısırdı ki, etraftan yetişenler ne kadar uğraştılar ise de, köpek, o kimsenin ayağını bırakmadı. Üstelik sürüyerek oradan uzaklaştırdı. Başı taştan taşa çarpan o edepsiz kimse, feryâd ederek fecî şekilde can verdi. O köpek, o kimsenin ayağını ölmedikçe bırakmadı. Bu hâdiseyi ibretle seyredenler, büyüklere dil uzatmanın ne kadar tehlikeli olduğunu daha iyi anladılar.

Bir defâsında Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî, traş olmak üzere bir berber dükkânına gidip, orada boş olan başberberin sandalyesine oturdu. Berber tam traş edeceği zaman, zengin bir müşteri geldi. Seyyid hazretleri fakir görünüşlü olduğu için, berber onu bırakıp, yeni gelen müşteriyi traş etmeye başladı. Seyyid hazretleri birşey söylemeyip bekledi. O kimsenin traşı bitip, berber hazret-i Seyyid'i traş etmeye başlayınca, önceki gibi, zengin bir müşteri daha geldi. Berber yine traşı bırakıp, yeni gelen kimseyi traş etti. Bu hâl üç defâ tekrarlanınca, Seyyid hazretlerinin gayretine dokundu. Bunların paraya düşkün olduklarını, insanlara ona göre muâmele ettiklerini düşünüp üzüldü. Ortada bulunan biley taşına; "Ey taş!Altın ol ki, bu kimsenin gözü doysun ve gönlü zengin olsun." buyurdu. O taş, Allahü teâlânın izni ile o anda som altın hâline dönüştü. O altını alıp, hayretler içinde kalan berberin avcuna koydu. Berber bunun velîlerden olduğunu ve ona karşı büyük hatâ ettiğini anlayıp, çok üzüldü. Pişmân oldu. "Efendim! Özür dileriz. Sizi tanıyamadık. Sizi üzdük. Bizi affedip, hakkınızı helal ediniz." dedi. Seyyid hazretleri buna cevâben; "Ben hakkımı helâl ettim. Ama sakın ola ki bir daha, zengin biri geldi diye, traşına başladığın birini bırakıp da yeni gelen kimseye gitme. Bir kimsenin gönlünü almak, birçok altın almaktan daha kıymetlidir. Fakirleri de hor görme. Senin, fakir görünüşlü olduğu için hakîr gördüğün o kimse, Allahü teâlânın, hürmetine taşı altına çevirdiği makbûl ve velî bir kulu olabilir. Böylece sen de, gelip geçici olan bir parça altın için, o makbûl zât hürmetine kavuşacağın hakîkî ve ebedî birçok nîmetten mahrûm olabilirsin." diye nasîhat edip, oradan ayrıldı. Berber ise, yaptığına çok pişmân olup, mahcub bir şekilde Seyyid hazretlerinin arkasından bakakaldı.

Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî hazretlerinin yetiştirdiği talebelerin sayısı pekçok, olup, en büyüklerinin ve kendisinden sonra halîfesi olan dört tânesinin isimleri şöyledir: Tâcüddîn İbrâhim Zâhid-i Geylânî, kendi oğlu Seyyid Ali, Seyyid Ebü'l-Kâsım ve Seyyid Muhammed el-Kesîre.

ÇÂRESİZLERİN ÇÂRESİ

Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî hazretleri anlatır: "Bir sene hacca gitmiştim. Çölün ortasında suyum bitti, susuzluktan çok bunaldım. Susuzluk sebebi ile takatim kesiliyor, fakat sabrediyordum. Nihâyet yürüyemeyecek hâle gelip, bir ağacın altına çöktüm. Sırtımı ağaca verip, öylece kalakaldım. Gözlerimi kapamış, kendimden geçmiş vaziyette idim. Bu arada elime bir su damlası düştüğünü hissettim. Hemen gözüm açıldı. Görünürlerde hiçbir şey yoktu. Yine gözlerim kapandı ve yine kendimden geçtim. Biraz sonra, tekrar bir su damlasının elime düştüğünü hissettim. Gözümü açıp yukarıya baktığımda, tam üzerimde, ağacın dalında asılmış vaziyette bir matara gördüm. Su ondan damlıyordu. Hemen matarayı aldım ve sudan içtim. O suyun tadı, şimdiye kadar içtiğim suların hepsinden fazla idi. Elimi yüzümü de yıkayıp serinledikten sonra aldığım yere tekrar astım.

Bir taraftan yola devâm etmek üzere hazırlanırken diğer taraftan da bu su matarasını buraya kimin bırakmış olabileceğini merak ettim. Sonra da, buradan geçen hacılardan birinin bırakabileceğini düşündüm. Tam bu sırada, gizliden bir ses; "Ey Cemâleddîn! Sen şu ânda yalnız başınasın ve bir ân Allahü teâlâyı unutmuyorsun. Her ân O'nu zikrediyor ve O'na ibâdette gevşeklik yapmıyorsun. Cenâb-ı Hak, her emrine ihlâs ile sarılıp yerine getiren kimseyi sever, sıkıntı ve zarûret içine düşüp, hiç kimseden yardım almak ümîdi olmadığı zamanda da onun imdâdına yetişir." diyordu. Gönüllere tesir eden bu tatlı sözleri dikkatle dinleyip, çok sevindim. Allahü teâlâya çok şükrederek yoluma devâm ettim. Bundan sonra yolculuğum boyunca hiç susuzluk çekmedim."

1) Lemezât (Süleymâniye Kütüphânesi Hâlet Efendi kısmı, 281 nolu kitap.)

CEMÂLEDDÎN HANSEVÎ;

Hindistan'da yetişen velîlerden. İsmi Ahmed, lakabı Cemâleddîn'dir. Hindistan'ın Pencab bölgesinin Hansi şehrinde doğdu ve orada yetiştiği için Hansevî nisbesi verildi. Doğum târihi belli değildir.

Hanefî mezhebine göre fetvâ verir, câmide hatîblik yaparak müslümanlara vâz ve nasîhatlarda bulunurdu. Ferîdüddîn Genc-i Şeker ile tanışınca, her şeyi terk etti. Dili söylemez, eli tutmaz, ayağı gitmez oldu. O şeker hazînesinin elinde işlenip, maddî ve mânevî olgunluğa kavuştu. Üstün derecelere yükseldi. Genc-i Şeker'in sevgi ve muhabbetine mazhar oldu. Genc-i Şeker; "Cemâl, cemâlimizdir." buyururdu. Cemâleddîn Ahmed Hansevî'ye olan muhabbetinden dolayı on iki sene Hansi'de kaldı. "Cemâl, devamlı senin başının etrâfında dolaşmak istiyorum." buyururdu. Kime hilâfet verse, Cemâleddîn Hansevî'ye gönderir, o kabûl etmedikçe hilâfeti geçerli olmazdı. Onun reddettiği kimse, bir daha kabûl görmezdi. Genc-i Şeker; "Cemâl'in yırttığını Ferîdüddîn dikemez." buyururdu.

Bir gün Hansi'den biri, Genc-i Şeker'in huzûruna vardı. Ferîdüddîn Genc-i Şeker ona; "Bizim Cemâl nasıldır?" diye sordu. O kimse; "Size bağlandığı günden beri, arâzi ve mal ile meşgûliyeti ve hatibliği tamâmen bıraktı. Açlık ve sıkıntılar çekerek nefsini terbiye etmeye çalışmaktadır." deyince, Ferîdüddîn hazretleri neşelendi. Rahatlayıp; "Elhamdülillah, iyidir." buyurdu.

Cemâleddîn Hansevî, on üçüncü asrın başlarında Hansi kasabasında vefât etti. Bugün ziyâret mahalli olan türbesine defnedildi.

"Kabir, ya Cennet bahçelerinden bir bahçe, yahut Cehennem çukurlarından bir çukurdur." hadîs-i şerîfini işittiği günden beri çok üzülür, bu va'îd ve tehdid sebebiyle huzursuz ve kararsız olurdu. Hakkın rahmetine kavuştuktan bir zaman sonra, kabrinin üzerine türbe yapmak istediler. Kazıcı tuttular. Lahde erişince, kıble tarafında bir oda bulunduğunu, oradan Cennet kokusu geldiğini gördüler. Hemen bırakıp, kabrin üstünü kapadılar, düzeltip

tâmir ettiler.

Vefâtından sonra kendisini rüyâda gördüler. Hâlini sordular. "Beni kabre koydukları zaman, iki azap meleği geldi. Arkalarından iki melek daha geldi. "O, akşam namazından sonra kıldığı iki rekat namaz ve farz namazdan sonra okuduğu Âyet-el-kürsî hürmetine bağışlandı." dediler." buyurdu.

Cemâleddîn Hansevî'nin çok güzel şiirlerle süslediği **Mülhemât** isimli bir eseri vardır. Eser, belâgat ilmi yönünden bir şâheserdir.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.73

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.69

CEMÂLEDDÎN MAHMÛD HULVÎ;

İstanbul'da yetişen meşhûr velîlerden. İsmi Mahmûd bin Ahmed, lakabı Cemâleddîn, mahlası Hulvî'dir. 1574 (H. 982) senesinde İstanbul'da doğdu. 1654 (H. 1064) de vefât etti. Kabri, İstanbul'da Şehremini semtinde Hulvî adıyla anılan Şirvânî Dergâhının bahçesindedir. Sünbülî ve Gülşenî tarîkatlarında yetişmiş ve rehberlik yapmış, talebe yetiştirmiştir.

Babası saray Helvacıbaşısı idi. On dört yaşında babası ile birlikte hacca gitti. Hac dönüşü sırasında Kocamustafapaşa Dergâhı şeyhi Hasan Zarîfî Efendi ile birlikte yolculuk yaptı. Yolda onun sohbetlerinden istifâde etti. Böylece tasavvufta ilk sohbetleri dinleyip bu yolun kıymetini anlayıp, lezzetini tattı. İstanbul'a dönünce, baba mesleği olan helvacılığa devâm etti. Daha sonra gençlik arzusuyla süvâriliğe heves etti ve emsâllerinin teşvîkiyle, Divân-ı Hümâyûn çavuşu oldu. Fakat gözü dünyâ mevkıi ve nîmetlerinde olmadığından, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için uğraşıyor, kendisine yol gösterecek bir rehber arıyordu. Bir süre sonra, Halvetiyye yolunun, Sünbüliyye koluna mensub olan Kocamustafapaşa Dergâhı şeyhi Zarîfî Hasan Çelebi'nin sohbetlerine devâm etti.

Mahmûd Hulvî Efendi, tasavvuf yoluna girişini şöyle anlatır: "Bir gün bir yeniçeri kâtibinin yaptırdığı Yenikapı Mevlevîhânesinde dervişlerin Mesnevî okuduklarını görünce, tasavvuf yoluna karşı kalbim meyl etti. Bu sırada sıtma hastalığından muzdarip idim. Yolda giderken sıtma nöbeti tuttu ve biraz dinlenmek için Merkez Efendi Dergâhına girdim. İstirâhat için uzandığım zaman uyuyakalmışım. Rüyâmda Merkez Efendi bana; "Oğul bize gel!" dedi. Heyecanla uyandım. Sıhhate kavuştuğumu hissettim. O hafta Salı günü vâz vermek üzere Merkez Efendi Dergâhına gelen daha önce berâber hacca gittiğimiz Zarîfî Hasan Çelebi'den, gördüğüm rüyâyı tâbir etmesini istedim. O zaman bana; "Sana şeyhlik hîbe etmişler." dedi. Gerçekten o hafta hocama bîat ederek tam mânâsıyla teslim oldum. Hocam; "Siz bizim hac yolunda yol arkadaşımız ve dostumuz olmuştunuz. Şimdi biz size tasavvufta yol arkadaşı olamaz mıyız?" dedi."

Mahmûd Hulvî Efendi, Şeyh Zarîfî'nin sohbetlerine devâm edip tasavvufta yetişti. 1619 senesinde ikinci defâ hacca gitti. Bu hac seferinde hocası Hasan Zarîfî'nin emriyle Kahire'ye uğrayıp orada bulunan Gülşenî tarîkatı şeyhi Necmeddîn Hasan Efendinin sohbetlerinde bulunup, ondan istifâde etti. Gülşenî yolunda îcazet alıp İstanbul'a döndü. Hocası Hasan Zarîfî Efendi de ona tasavvufta talebeleri yetiştirmek için icâzet verdi.

Önceleri bir müddet Dâvûdpaşa Câmiinde Cumâ günleri, haftanın diğer günleri de Sultanahmet, Şehzâde ve Sultan Mehmed Han (Fâtih) Câmiinde vâizlik vazîfesi yaparak halkı irşâd edip doğru yolu gösterdi. Sonra da hocasının emri üzerine şeyhlik, rehberlik yaptı. Kendi adı ile anılan Şehremini'ndeki Şirvânî Tekkesinde diğer meşhûr ismiyle Hulviyye Tekkesinde insanlara rehberlik yaptı, tasavvufda talebe yetiştirdi. Bu dergâhta talebelerin yiyeceklerini kendisi karşılardı. Ayrıca herbir talebeye beş-on akçe harçlık verirdi. Bu kadar

masrafı karşılamak için lâzım olan parayı nereden temin ettiğini kimse bilemezdi. Ancak onun bir bereketi ve kerâmeti olduğunu farkedenler de vardı.

Şiirde "Hulvî" mahlasını kullanırdı bu hususda şu menkıbe anlatılır: Bir gün Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin dîvânını hocası Hasan Zarîfî Efendiye götürüp hediye etti.

Hocası; "Gel Helvacızâde, sana Mevlânâ hazretlerinden bir mahlas ricâ edelim." diyerek üç İhlâs bir Fâtiha okuyup **Dîvân**'ı açınca, yüksekliklere mensub olan tatlı olur." mânâsında şu rubâî çıkar: "Menkâne ulviyyen kad câe hulviyyen" Bu rubâî işâret sayılarak Mahmûd Efendi, bu olaydan sonra "Hulvî" mahlasını kullandı.

Evliyânın meşhurlarından olan âlimlerden naklederek buyurdu ki: "Dünyâda oruç tut. Ölüm geldiğinde bayram sevinci içinde ol. Dilini tut, koru. Lüzumsuz şeylerden sakın. Dünyâya meyletme. Âhirete götüreceğin şeyler ölçüsünde dünyâ ile ilgilen."

"Her işin başı ilimdir. İlmin başı ise Allahü teâlânın inâyetidir."

"**Allahü teâlâya, dünyâ mertebesi ve halkın îtibâr ve sevgisini kazanmak için ibâdet edenler, Allahü teâlânın gazâbına uğrayan kişilerdir."**

"Allahü teâlâ bir kuluna iyilik murâd ederse, ona hayırlı amel kapısı açar, söz kapısını kapar. Kötülük murâd ettiğinde bunların aksini yapar. Kişinin yaramaz söz konuşması bedbahtlıktır."

"İhlâs, her şeyin Allahü teâlânın rızâsı için yapılması, amelin kabûlüne vesîle olan güzel düşünce (niyet) **dir."**

Mahmûd Hulvî Efendinin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Câm-ı Dil-Nevâz: Gülşen-i Râz** şerhinin tercümesidir. 2) Taşlıcalı Yahyâ Beyin **"Hamse"**sine bir nazîre, **3) El-Lemezât-ı Hulviyye El-Lemehât-ı Ulviyye:** İsmi, "Ulvî parıltıların ağızdaki tadı" mânâsına gelen bu eseri, 1609 senesinde yazmağa başlayıp, 1621 senesinde tamamladı. Eser bir mukaddime ve değişik bölümlerden meydana gelmiştir. Mukaddimede ilk dört halîfe, dört mezhebin imâmları ve oniki imâm, lemzalarda ise, Halvetîlik yolundaki büyük velîlerin hayâtı ve menkıbeleri anlatılmaktadır. Lemza ve mukaddimesinde 140 zâtın hâl tercümesi anlatılan bu esere, hâtime, son kısmında ise ayrıca, bizzât kendisinin görüştüğü 52 velînin hayâtını ilâve etmiştir. Mahmûd Hulvî Efendi, tasavvufu ve evliyânın hâl tercümesini anlatan elliye yakın mûteber kitabı tarayarak bu eseri meydana getirdiğini kaydedip faydalandığı eserlerin isimlerini bildirmektedir.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.61

2) Sicilli Osmânî; c.4, s.320

3) Ziyâret-i Evliyâ; s.99

4) Vakâyi-ül-Fudalâ; c.1, s.551

5) Lugât-ı Târihiyye; c.2, s.165

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.229

7) Lemezât

CEMÂLEDDÎN-İ UŞŞÂKÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Muhammed olup, künyesi Ebû Nizâmeddîn'dir. Uşşâkî Seyyid Muhammed Efendi diye de bilinir. Doğum târihi belli değildir. Edirne'de doğdu. Halvetiyye yolu büyüklerinden olup, Uşşâkîlik tarîkatında pîr-i sânî sayılır. 1751 (H.

1164) senesinde İstanbul'da vefât etti. Eğrikapı'da bulunan dergâhının avlusuna defnedildi.

Cemâleddîn-i Uşşâkî, ilim ve edebi ilk olarak Edirne'de medfûn bulunan Hamdi Bağdâdî'den öğrendi. Hamdi Bağdâdî'nin vefâtından sonra Sezâî ismindeki mânevî ilimlere sâhib olan zâta talebe oldu. Çok yüksek mânevî mertebelere kavuştu. Şeyh Sezâî'de bulunan mânevî sırları elde etti. İlk hocası Hamdi Bağdâdî'nin vefâtlarından on dokuz, Şeyh Sezâi'nin vefâtından dört sene sonra, mânevî bir işâretle, 1742 (H.1155) senesinde İstanbul'a gitti. Eğrikapı dışındaki Savaklar mevkıinde bulunan Hırâmî Ahmed Paşa Dergâhına, vefât eden Muhammed Efendinin yerine tâyin edildi. Cemâleddîn Uşşâkî, vefâtına kadar bu dergâhta isteyen herkese ilim ve tasavvuf yolunun edebini öğretti. Zamânında kaybolmaya yüz tutan Uşşâkiyye tarîkatını ihyâ ederek, bu yolda çok talebe yetiştirdi. Yetiştirdiği talebelerin en büyüğü Selâhaddîn-i Uşşâkî'dir.

Vefâtından sonra, türbesinin yanında bulunan mescid ve iki katlı ev, bir gece çıkan yangında yandı. Bu yangın sırasında türbenin çatısı da yandı. Çatıdaki tahtaların korları parçalar hâlinde kabrinin etrâfına düştü. Hikmet-i ilâhî o kor parçalarından bir tânesi kabrinin üzerine düşmedi. Sandukanın üzerinde bulunan örtüye ve baş tarafındaki beyaz sarığa hiç bir şey olmadı. Hattâ beyaz sarığın dumandan ve isten rengi bile değişmedi. Vefâtından sonraki bu kerâmetini gören birçok gayr-i müslim îmân ederken, onu anlayamayanlar da bu hâdiseden ibret alıp tövbekâr oldular.

Cemâleddîn Uşşâkî'nin çok sâde bir dille yazılmış dîvânı ve birçok ilâhileri vardır. Dîvânından bâzı bölümler.

Sohbet-i nâlân ile bîgânelikten al bizi,
Sohbet-i ârif ile et âşinâdan ey Çalab!
Bu Cemâlî'nin vücûdu perdesini ref' edip,
Bir dem ayırma anı zevk-i cemâlinden ey Çalab!

xxx

Hak yolun arar isen, dilde nihân içindedir,
Andan nişân sorarsan, her bir nişân içindedir.
Senden yakındır ol sana, sanma ânı senden cüdâ,
Sen de yürü var ana, ol sende can içindedir.

1. Ey Allah'ım bizi aşkın ile inleyenlere uzak olmaktan koru ve âriflerin sohbetine ulaştır.

2. Bu şâir Cemâlî'nin vücud perdesini kaldırıp onu güzelliklerin zevkinden bir an bile ayırma.

xxx

3. Hakk'a giden yolu ararsan o gönülde gizlidir. Ondan nişan istersen, her bir belirtide görünmektedir.

4. O sana senden yakındır. O'nu senden ayrı sanma. Sen de ona koş, O senin cânındadır.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.243

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.54

3) Sicilli Osmânî; c.2, s.83

CEMEL ALİ DEDE (Turut);

Selçuklular devrinde Konya'da yetişen evliyâdan. Aslen Horasan taraflarındandır. İsmi Ali'dir. Küçük çocuk iken Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi sırtına alıp deve taklidi yaparak eğlendirdiğinden Cemel (Deve) lakabı verilmiştir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1274 (H.673) senesinde Konya'da vefât etti. Kabri, Konya'da Meram tarafındadır.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin babası Sultânü'l-Ulemâ ile birlikte Konya'ya gelen

Cemel Ali Dede, Sultânü'l-Ulemânın sohbetinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. Selçuklu devri Konyasının tanınmış kişilerinden oldu.

İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp onların dünyâ ve âhirette kurtuluşa ermeleri için gayret etti. Pek çok kimse onun sohbet ve zikir meclislerinde bulunup yüksek derecelere ulaştı. Adına yaptırılan dergâhta ve mescidde ilim ve mârifet incilerini dağıtmakla meşgûl iken Konya'da vefât etti. Meram taraflarında Dede Bağı veyaCemel Ali Bağı diye anılan yerde defnedildi. Mütevâzi bir üslupla yaptırılmış olan türbesi, sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Cemel Ali Dede Türbesinin içinde, sandukası çinilerle süslü olan yedi kabir bulunmaktadır. Bunlardan ortadaki kabrin Cemel Ali Dede'ye, yanındakilerin de hanımına, kızına ve aşçısına âid olduğu söylenmektedir. Türbenin yanında yer aldığı söylenen Sıbyan Mektebi günümüze kadar gelememiştir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri, Cemel Ali Dede'nin mescid ve zâviyesinin bulunduğu Dede Bağı adı verilen yere giderdi. Buradaki sohbetlerde sevenlerine ledünnî âlemin sırlarından bahseder, onlara dünyâ ve âhirette Allahü teâlânın ve Resûlünün râzı olacağı işleri yapmalarını tavsiye ederdi.

1) Konya Târihi; c.1, s.215

2) Konya Velîleri; s.111

CERRÂHZÂDE;

Osmanlı âlimlerinden ve meşhûr velîlerden. İsmi, Muslihiddîn bin Alâüddîndir. Cerrahzâde diye meşhur olmuştur. 1495 (H.901)'de Edirne'de doğdu. 1575 (H.983) senesinde Edirne'de vefât etti. Kabri, Edirne'de Şeyh Şücâeddîn Dergâhı bahçesindedir.

Edirne'de büyüyüp, zamânının âlimlerinden aklî ve naklî, fen ve din ilimlerini tahsil etti. Tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet Câmi'ul-Atik Medresesi müderrisi olan Molla Lütfullah'tan ilim tahsîl edip **Kitab-ül-Miftâh** adlı eseri ondan okudu. Daha sonra Allahü teâlânın lütuf ve hidâyetiyle tasavvufa yöneldi. Babası tasavvuf ehli kâmil bir zât idi. Oğlunun tasavvuf yolunda olgunlaşıp yetişmesini çok arzu etmekte idi. İlk önce kabûl etmedi. Fakat, sonra babasının huzûrunda zikir ve mücâhedeyle uğraştı. Kalbinin temizlenip, nefsinin ıslahına çalışıp, bu yolda olgunlaştı. Sonra, kerâmetler hazînesi Hâcı Çelebi diye meşhûr olan büyük velî Abdürrahîm el-Müeyyedî'nin sohbetine kavuşup ondan feyz aldı. 12 sene müddetle hizmetinde kalıp, kemâle geldi. Sonra talebe yetiştirmek, Allahü teâlânın yüce dînini ve sevgili Peygamberimizin güzel ahlâkını anlatmakla, babasının yerine Edirne'deki Şeyh Şücâeddîn Dergâhında vazîfelendirildi. Birçok talebe yetiştirdi. Çevresindeki insanlara feyz verip aydınlattı. Sonra İstanbul'da bulunan Şeyh Muhyiddîn Dergâhında, yedi sene müddetle talebe yetiştirmek, insanlara vâz ve nasîhat edip güzel ahlâkı anlatmakla meşgûl oldu. Muhyiddîn Ali bin Bâlî, ondan feyz alıp yükselen zâtlardandır. Sonra tekrar Edirne'ye dönüp irşâd, insanlara doğru yolu anlatma vazîfesini yürütürken, Hakk'ın rahmetine kavuştu.

Cerrâhzâde'nin talebelerinden olan Muhyiddîn Ali bin Bâlî, **Ikd-ül-Manzûm** isimli eserinde, hocasının tasavvuf yoluna ilk girişini şöyle anlatır:

"Hocam Cerrâhzâde'ye tasavvufa nasıl girdiğini sordum. Buyurdu ki:

"İlk zamanlar tasavvufa karşı ilgim ve isteğim yoktu. Fakat zamanla istek duymaya başladım. Bu istek gittikçe fazlalaşıyordu. Bâzı geceler arkadaşlarla ve dostlarla toplanır sohbet ederdik. Bir gece toplantıda bulunanların hepsi uyuduğu zaman, uyku ile uyanıklık arasında bulunduğum sırada, âniden gökyüzünden şiddetli bir gürültü ve çeşitli sesler duyuldu. Başımı

kaldırıp baktığımda, içinde bulunduğumuz evin üzerine büyük bir taşın düştüğünü ve tavanın delinip taşın evin içine indiğini gördüm. Taş, evin içinde yerin dibine girip kayboldu. Bu şiddetli gürültüyü duyan ev halkı da uyandı. Gürültünün ne olduğunu birbirlerinden sorduktan sonra tekrar uyudular. Ben ise uyuyamadım, üzerimde bir hâl meydana geldi. Son derece heyecanlanıp korktum, kalbim duracak gibi çarpıyordu. Rahatlamak için oradan ayrıldım, fakat her geçen saat korkum ve heyecanım artıyordu. Nihâyet korku ve heyecan hâlim gidip, sâkinleştim. Aklım başıma geldiği zaman gördüklerimden aklımda hiçbir şey kalmamıştı.

Bir gün babam beni çağırdı ve tasavvufa girmemi teklif etti. Onun teklifini önce kabûl etmek istemedim. Bu esnâda gözümden perde kaldırıldı ve bana kabir ehlinin hâlleri gösterildi. Kabir ehlinin yanında sabaha kadar kaldım. Arkadaş ve akrabâlarım üzüntü ve sıkıntı içindeydiler. Onlara iltifât etmedim ve sözlerinden yüz çevirdim." dedi. Talebesi Ali bin Bâlî ona kabir ehlinin hâlleriyle ilgili neler gördüğünü sorunca da; şöyle anlattı:

"Allah onlara rahmet etsin. Onları kabirlerinde, evlerinde oturdukları gibi oturur hâlde gördüm. Bâzılarının kabri çok genişti. Kendileri sevinçli, refâh ve sürûr içinde idiler. Bir kısmı da oturduğu yerin darlığından ayağa kalkamıyordu. Bâzısının kabirleri dumanla dolmuş, bâzısının kabri ateşten kıpkırmızı idi. Bâzılarını zayıf ve ızdırap içinde gördüm. Onlarla konuşup hâllerini ve ölüm sebeplerini sordum. Hallerini anlattılar. Ayrıca bana gelip duâ istediler. Bu sırada kendimi bâzan İstanbul'da, bâzan Bursa'da, bâzan da hiç bilmediğim başka yerlerde görüyordum. Bütün bu hâlleri hayretle seyrettim. Bu hâl bir müddet devâm etti. Daha sonra anladım ki, babamın evindeyim. Aynı hâlim devâm ederken bir de baktım, bir kişi gelip elimden tuttu ve beni bir yere götürdü. Onunla berâber birçok garîb ve acâib yerlerden geçtikten sonra, bir dağın tepesine ulaştık. Orada bir zât oturuyordu. Adam beni o zâta takdim edip, size talebe getirdim dedi. O zâtın önünde diz çöktüm. O zât benim sağ elimden tuttu ve bir işâret koydu. Başka bir şahıs getirildi. Ona da bana yaptığının aynısını yaptıktan sonra, bize kalkmamızı ve bir kulübeye girmemizi emretti. Oraya gittiğimiz zaman, o kulübenin kapısı bize açıldı. İçeriye baktık. İçi, isi ve dumanı olmayan kor ateşle dolu idi. İçeri girmekten çekindik. Fakat zor ile içeriye sokulduk. Arkamızdan kapı kapatıldı. Orada, vücûdumuzun ateş değmedik yeri kalmayıncaya kadar yandık. Sonra kapı açıldı ve çıkmamız emredildi. Bizi getiren adam geldi, önceden geldiğimiz yere götürdü. Bu hâl üzerimden gittikten sonra, babam odama geldi. Sıkıntılı olduğumu görüp, sebebini sordu. Ona başıma gelenleri anlattım. Babam cevâbında; "O gördüğün ateş, ilâhî muhabbet ateşidir. Bu gördüklerin, senin Hak yoluna gireceğine ve tasavvufu seven kişilerden olacağına delâlet eder." dedi. Babamın huzûrunda tövbe ettim. O andan sonra mücâhede, nefsin istemediklerini yapmak ve zikirle meşgûl oldum.

İşte bu geceden sonra, kendimi beğenmekten, kibirden kurtulup, âciz, muhtaç bir kul olduğumu anladım. Kendimden geçme ve bâzı hâller hâsıl olmaya başladı. Tasavvufa karşı meylim, isteğim ve Allahü teâlânın aşkının cezbesi fazlalaştı. Büyük bir teslimiyet ve sâkinlik hâline girip, çok ibâdet etmeye başladım. Allahü teâlâ bana çok şeyler ihsân etti. Daha sonra beni, kerâmetler hazînesi, Allahü teâlânın velî kulu olan Hacı Çelebi diye meşhûr olan Abdürrahîm el-Müeyyedî'nin hizmetine verdi. Uzun zaman onun hizmetinde bulunup, zikir ve mücâhede, nefsin istemediklerini yapma ile meşgûl oldum. Bana talebe yetiştirmek husûsunda icâzet, izin belgesi diploma verdi."

Hocasının huzûrunda meydana gelen hâllerini de şöyle anlattı: "Hocamın hizmetinde halvette iken, zikre ve Kelime-i tevhîd söylemeye devâm ediyordum. Heybetli bir zât gelip, elleriyle, göğsümü yarıp, öyle bıraktı. Sonra göğsüm eski hâline döndü. Tekrar gelip, iki taraftan da vücûdumu yardı. Bu iş saatlerce sürdü. Bundan dolayı çok şiddetli acı ve ızdırap hissettim. Sonra, bende tasavvufta fenâ denilen hâl hâsıl oldu. Sâkinleşince, bu hâlimi hocama arz ettim. Çok sevindi, bana matlûba, sevgiliye kavuştuğumu müjdeledi. Bundan sonra bana

talebe yetiştirme husûsunda icâzet verip, babama gönderdi."

Cerrâhzâde, âlim, fazîlet sâhibi, asrının bir tânesi ve zamânının iftihârı idi. Talebelerinin kalbine hitâb ve tesir etmede büyük bir tasarruf sâhibi idi. Sohbetinde bulunanlar kısa zamanda yükselirdi. Devamlı olarak insanlara hayrı tavsiye eder, vâz ve nasîhatte bulunurdu. Çok ibâdet ederdi. Birçok kerâmetleri vardı. Bu kerâmetlerinden bâzıları:

Talebelerinden Ali bin Bâlî anlatır: "Onun sohbetinden sonra îtikâfda bulunurdum. Bir gün sabah namazını kıldıktan sonra, mescidde zikirle meşgûl iken, hocam Cerrâhzâde de mescidin bir kenarında kıbleye yönelmiş vaziyette murâkabeye varmıştı. Onun, bir ân için bana iltifât edip baktığını düşündüm. Bu anda beni kuvvetli bir cezbe hâli kapladı. Benim üzerimde garîb hâller zuhûr etti. Neredeyse kalbim duracaktı. Sonra bu hâlimin, onun tasarrufuyla olduğunun farkına vardım. Allahü teâlânın lütuflarına kavuştum."

Onun talebelerinden Osman Rûmî anlatır: "Bir gece mum yaktım ve odama getirip, direğin üzerine koydum. İşime başladım. Uyuya kalmışım. Mum bitmiş, onun ateşinden direk yanmış, neredeyse oda da yanmak üzereyken uyandım, ateşi söndürdüm. Allahü teâlâya şükrettim. Bu hâli kimse bilmiyordu ve kimseye de anlatmamıştım. Sabah olunca, hocam Cerrâhzâde'nin sohbet meclisinde idim; beni azarladı ve; "Neredeyse evi yakacaktın. Bir daha böyle yapma. Uyanık ol. Bu işini gizli tut." buyurdu."

Yine Molla Muhyiddîn Ahîzâde anlatır: "Edirne'de Atik Medresesinde müderris idim. Benim yanıma bir derviş geldi. "Sana bir müjdem var. Ancak âilem ve çocuklarımın nafakası yok. Bir şey vereceğini umarak geldim." dedi. Ondan neyi müjdeleyeceğini sordum: "Sen, büyük vezîr Rüstem Paşanın Hayrabolu'da yaptırdığı medresede müderris olacaksın. Haber sana filan saat gelecek." dedi. Onun vermiş olduğu habere inanmadım. Herhangi bir şey de vermeden geri gönderecektim. Sonra bu haberin nereden çıktığını ve onun kim olduğunu sordum. "Ben, Şeyh Muslihuddîn Cerrâhzâde'nin sevenlerindenim. Âile fertlerimin çok ve fakir olduğumu, borçlarımı ödemekte sıkıntı çektiğimi ona arz ettim. Bana buyurdu ki: "Bu gece Resûlullah efendimizi rüyâmda gördüm. Bana MollaMuhyiddîn'in Atik Medresesinden, Rüstem Paşa Medresesine naklolacağını haber verdi." buyurdu. Bu haber Cerrâhzâde hazretlerine filân gün filân saatte ulaştı. Ben sizi bilmediğim ve tanımadığım hâlde size gönderdi. Bu haberi müjdele, umulur ki, size yardım eder ve bâzı sıkıntılarınızı giderir." buyurdu. Onun emrine uyarak bu maksadla size geldim." dedi. Bundan sonra onun getirdiği habere inandım. Ona bir şeyler verdim. "Eğer senin dediğin gibi olursa, başka şeyler de veririm. Bâzı zarûrî ihtiyaçlarını gidermeyi söz veriyorum." dedim. Derviş yanımdan gitmişti. Ben olur mu olmaz mı diye tereddüd içinde iken, onun müjdelediği husus, bildirdiği zamanda bana haber verildi."

CERRÂHZÂDE'NİN SELÂMI VAR

Ahîzâde (Molla Muhyiddîn) anlatır:

"Bir gün bulunduğumuz beldeden bir yere gitmek üzere yola çıkmıştık. Hava çok sıcaktı. Son derece sıkıntılı ve harâretli bir hâle düştük. Susuzluk son haddine varmıştı. Kâfilede ise hiç su kalmamıştı. Bize suyun bulunduğu yeri gösterecek birisi de yoktu. Susuzluktan ve harâretten ölüm derecesine geldik. Bindiğim hayvandan indim ve hâlimi düşünerek oturdum. Bir de baktım, uzaktan bize doğru yaklaşan bir karaltı gözüktü. Bize yaklaşınca, ayağa kalkıp karşıladık. Yanımıza gelince, heybesini sırtından indirip, içinden birkaç karpuz çıkardı ve önümüze koydu. "Size Şeyh Muslihuddîn Cerrâhzâde'nin selâmı var. Yola gidebilmeniz için bu karpuzları yiyiniz. Bundan sonra azıksız yola çıkmayınız buyuruyor." dedi. Adama nereli olduğunu ve ne için geldiğini sordum. Cevâbında; "Şu dağın ardındaki Şeyh Muslihuddîn Cerrâhzâde'nin köyündenim. Bana; "Filân medresenin müderrisi Molla Muhyiddîn yoldadır. Şiddetli susuzluğa düşmüştür. Biriniz şu karpuzları ona çabukça götürüp versin" buyurdu. O, filân yerde ikâmet etmektedir. Ben onun emrine uyup, sizin tarafınıza bunun için

geldim." dedi."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.263

2) Ikd-ül-Manzûm (Vefeyât Kenarında); c.2, s.312

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.367

CEVHERE BERÂSİYYE;

Evliyâ hanımlardan. İsmi Cevhere'dir. Bağdât'ta yaşadı. Doğum ve vefât târihleri kesin olarak bilinmemektedir.

Cevhere Hanım, sâlih bir zât olan Ebû Abdullah el-Berâsî ile evlendi. Daha önceleri câriye idi. Âzâd edilince yuva kurdu ve kendini ibâdete verdi.

Ebû Abdullah el-Berâsî anlatır: "Birgün Cevhere bana; "Ey efendi! Kadınlar Cennet'e girdiklerinde süslenir zinetlenirler mi?" diye sordu. Ben de evet dedim. Bunun üzerine bir feryat koparıp bayılıp, yere düştü. Daha sonra kendine geldi. Ona; "Bu ne haldir." dedim. Bana; "Şu hâlimi düşünüyorum da dünyâ nîmetlerinden kavuştuğum şeyler beni korkutuyor ve âhirette mahrûm kalacağımı zannettim." diye cevap verdi. Bir zaman Cevhere Hâtundan çok ibâdet etmesinin sebebini sordular; Oşöyle anlattı: "Bir gece rüyâmda bana Cennet'te bir köşk gösterdiler. Burası kimin için hazırlandı diye sordum. Bana; "Burası gece kalkıp Kur'ân-ı kerîm okuyanlar içindir." denildi. Bundan sonra geceleri uyumayıp Kur'ân-ı kerîm okumaya ve gece ibâdetine devâm ettim." dedi.

Cevhere Hâtun geceleri efendisini uyandırır ve ona; "Ey efendi! Kalk kervan gidiyor!" derdi. Cevhere Hâtun edebe çok dikkat eder, kıbleye arkasını dönmez, yüzünü döner öylece otururdu.

Hakim bin Câfer anlatır: "Bir gün Ebû Abdullah'ın evine gittim. Kuru bir yer üzerine oturmuştu. Daha önceleri geldiğimde altında bir minder, döşek görürdüm. Lâkin bu defâ altındaki döşek yoktu. Ona; "Ey Ebû Abdullah! Daha önceleri oturduğun minderi ne yaptın. Şimdi kuru bir yer üzerine oturmuşsun? dedim. Bunun üzerine o; "Dün gece Cevhere Hâtun beni uyandırdı ve bana; "Ey efendi! Şu hadîs-i şerîfi duymadın mı? **"Yer, Âdemoğlu için; Ey insanoğlu benimle aranda sâdece bir perde var. Yarın ise benim altımda** (içimde) **olursun."** "Ben de evet öyledir dedim. Bana; "Öyleyse bu yaygıyı kaldır. Artık ona ihtiyâcımız yok." dedi. Ben de o yaygıyı kaldırdım.

1) Sıfat-üs-Safve; c.2, s.336

CEZÎRÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdülkâdir bin Muhammed bin Abdülkâdir bin Muhammed bin Yahyâ bin Muhammed bin Nasr'dır. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torunlarından olup, soyu Peygamber efendimize ulaşır, seyyiddir. 1475 (H.880) senesi Mısır'da doğdu. 1569 (H.977) senesinde Hama'da vefât etti.

Cezîrî, ilim ve edeb üzere yetişti. Bir zaman Kâhire'ye gelmişti. Orada bir ihtiyâcı sebebiyle velî bir zâtın torunu olan İbn-ül-Enbâbî'ye uğradı. İbn-ül-Enbâbî onu bir takım uygunsuz sözlerle üzdü. Bunun üzerine Cezîrî kırık bir kalp ile evine döndü. O gece duâ edip kendisine yapılan muâmeleyi dedesi Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine arzetti. O gece yarısı kapısı çalındı. Kalkıp baktığında İbn-ül-Enbâbî'yi kapıda gördü. İbn-ül-Enbâbî özür dileyip ellerine sarıldı. İhtiyâcı olan şeyi yerine getireceğini söyledi. Cezîrî buna hayret edip, gece yarısı

gelmesinin sebebini sordu. İbn-ül-Enbâbî yaşlı gözlerle şöyle anlattı:

"Rüyâmda hem Abdülkâdir Geylânî hazretlerini hem de ceddim Enbâbî'yi gördüm. Abdülkâdir Geylânî hazretleri bana; "Eğer deden İsmâil Enbâbî bu hususta sana şefâat etmeseydi, yaptığın işten dolayı cezâ görecektin." dedi. Dedem de dedi ki: "Şimdi, kalk, yastığının altındaki yılanı öldür." Bu korkuyla kalktım, yastığımı kaldırdığımda bir yılan gördüm ve onu öldürdüm. Hatâmı anladım ve bu vakitte sana geldim." İbn-ül-Enbâbî, tövbe etti, tekrar tekrar özür diledi ve hemen Cezîrî'nin ihtiyâcını karşıladı.

Cezîrî kıymetli eserler yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Dürer-ül-Ferâid-ül-Münazzama fî Ahbâr-il-Hâc ve Tarîkı Mekke el-Muazzama, 2) Hülâsât-üz-Zeheb fî Fadl-il-Arab, 3) Umdet-üs-Safve fî Hall-il-Kahve, 4) Mecmû' Fîhi Eş'âr ve Mürâselât ve Fevâid.**

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.96

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.300

3) El-A'lâm; c.4, s.44

4) Brockelman; Gal.2, s.325

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.370

CEZÛLÎ;

Fas'ta yetişen velîlerden ve hadîs âlimi. İsmi Muhammed, babasının ki ise Süleymândır. Künyesi Ebû Abdullah olup, Cezûlî nisbesiyle meşhur oldu. Şerîflerdendir. Doğum târihi bilinmemektedir. Fas'ın Sus şehrinde doğdu. 1465 (H.870) senesinde zehirlenerek şehîd edildi. Fas'ın Fugal bölgesinde yaptırdığı câminin bahçesine defnedildi. Seneler sonra Merrâkûş'e nakl edilerek, kendisi için yaptırılan türbeye defn edildi. Türbesi günümüzde ziyâret yeridir.

Muhammed Cezûlî, önce memleketinde bir süre sonra da Fas şehrine giderek, Saffârin Medresesinde tahsîline devâm etti. Tahsîlini tamamladıktan sonra tekrar memleketine döndü. Fakat yeniden ayrılmak zorunda kaldı. Bu hâdise şöyle anlatılır: "Muhammed Cezûlî'nin bulunduğu bölgede, iki kabîle arasında şiddetli kavga olmuştu. Bu kavga sırasında bir genç öldürüldü. Her iki kabîle, bu gencin kendileri tarafından öldürülmediğini iddiâ etti. Aralarındaki bu iddiâlaşma o kadar ileri gidince, tekrar kavga edecek duruma geldiler. Bu arada oraya gelen Muhammed Cezûlî, kan dökülmesini önlemek için, o genci kendisinin öldürdüğünü söyledi. O beldenin âdeti; bir adam öldüren kişi, kabîleden kovulurdu. Onlar da bu âdet üzerine, Muhammed Cezûlî'yi aralarından çıkardılar. Bunun üzerine Muhammed Cezûlî memleketinden ayrılarak, Arabistan yarımadasına gitti. Orada uzun bir müddet kaldı; Mekke, Medîne ve Kudüs şehirlerini dolaştı. Buralarda çeşitli âlimlerin sohbetinde bulundu.

Bir süre sonra memleketine dönen Muhammed Cezûlî, Tit şehrinde bulunan Ebû Abdullah Muhammed'in sohbetlerine katılarak, Şâzilî tarîkatına girdi. On dört sene müddetle halvete, yalnızlığa çekildi. Sonra talebe yetiştirmeye başladı. Talebelerinin sayısının on binleri bulduğu rivâyet edilen Muhammed Cezûlî, bir gün bir kuyu başına abdest almak için uğradı. Kuyunun yanında su çekmek için kova ve ip yoktu. Ne yapacağını şaşırmıştı. Bir kız, onun bu hâlini yüksekçe bir yerden gördü ve ona şöyle dedi: "Sen kimsin ve niye şaşırdın?" Muhammed Cezûlî, onun kova getireceği ümîdi ile kendisini tanıttı ve hâlini bildirdi. Kız bunun üzerine ona; "İnsanlar seni hayır ve kerâmetle överler. Sen ise kuyudan su çıkarmaktan âciz kaldın ve şaşırdın." dedi ve gelip kuyuya seslendi. Allahü teâlânın izni ile su, kuyudan taşıp dışarıya akmaya başladı. Muhammed Cezûlî abdest aldıktan sonra kıza;

"Sen bu kerâmete hangi amelin sebebi ile nâil oldun?" dedi. Kız da; "Resûl-i ekreme salevât-ı şerîfeyi çok getirmekle ve salevât okumaya devâm ederek kavuştum." diye cevap verdi. Muhammed Cezûlî, bu duruma hayret ederek; "Acabâ hangi salevât-ı şerîfeyi okumaya devâm etsem?" diye düşünmeye başladı. O gece, bu düşünceden dolayı uyuyamadı. Bu düşünce içerisinde yatakta yatarken, hanımı yatağından kalktı. En güzel elbisesini giyip, örtüsünü örtüp evden dışarı çıktı. Bunu görünce, hanımının bu saatte nereye gittiğini merak ederek arkasından dışarı çıktı ve onun deniz kıyısına doğru gittiğini gördü. Önünde ve ardında bir arslan ona bekçilik ediyordu. Merakı daha fazla arttı. Hanımı kıyıya varınca denize girdi ve yürümeye devâm etti, sonunda küçük bir adaya ulaştı. Arslanlar denizin kıyısında yattılar. Orada abdest alıp, namaz kılmaya başladı. İbâdetten sonra, yine su üzerinde yürüyerek kıyıya geldi. Arslanlar da kalkarak, biri önde, diğeri arkada yürümeye başladılar. Muhammed Cezûlî daha önce eve gelip, uyuyor göründü. Hanımı, eve gelip elbiselerini değiştirip, yattı. "Hanım bunu her gece mi yapıyor?" diye düşünerek, üç gece onu gözetledi. Hanımının her gece böyle yaptığını gördü.Üçüncü gecenin sabahında, bu durumu hanımına sordu. Hanımı ona; "Siz, bu işe şimdi mi vâkıf oldunuz? Uzun senelerdir ben böyle yapıyorum." dedi. Bunun üzerine Muhammed Cezûlî; "Acabâ, bu kerâmete ne sebeple kavuştunuz?" diye sorunca, hanımı; "Resûl-i ekreme salevât-ı şerîfe okumayı hiç bırakmadım. Nîmete bu yüzden kavuştum." dedi. Muhammed Cezûlî; "Devâm ettiğiniz bu salevât-ı şerîfe hangisidir?" diye suâl etti. Hanımı cevap vermedi. Israr edince; "Bu gece istihâre edeyim, izin olursa, cevap veririm." dedi. Sabahleyin hanımı; "Açıkça söyleyeyim, haber vermeye izin yoktur. Ancak salevât-ı şerîfeleri topla, onların içinde varsa, "Vardır" diye haber veririm." dedi. Bunun üzerine Muhammed Cezûlî, birçok kitaplarda bulunan salevât-ı şerîfeleri topladı ve bir kitap yazdı. Hanımına, yazdığı bu kitabı okuduğu zaman, hanımı; "İçinde birkaç yerde vardır." dedikten sonra; "Bu kitabı okumaya devâm edenin, Allahü teâlânın rahmetine kavuşacağında şüphe yoktur." dedi. Muhammed Cezûlî bu eserine; Hayırlara deliller ve nûrların doğuşu mânâsına gelen **Delâil-ül-Hayrât ve Meşârık-ul-Envâr** ismini verdi.

Cezûlî'nin kabrinin bulunduğu belde küffâr eline geçince, talebesinin talebesi, hocamızı orada bırakmıyalım diyerek kabrini açtırdı. Aradan yetmiş sene geçmesine rağmen, mübârek bedeninin nasıl defnedilmiş ise o hâlde olduğunu gördüler. Onu sevenlerden birisi, Muhammed Cezûlî'nin alnına parmağını bastırdı. Alnındaki kan dağıldı. Parmağını kaldırınca, yine toplandı. Sanki canlı idi. Oradan mübârek bedenini alıp, Merrâkûş'a getirip defnettiler. Kabrinin üzerine bir de türbe yaptırdılar.

Muhammed Cezûlî'nin **Delâil-ül-Hayrât'**tan başka eserleri de vardır. Fakat en meşhûru bu eserdir. **Hizb-ül-Felâh** ve **Hizb-i Sübhân ed-Dâim** yazmış olduğu eserlerdendir.

Delâil-ül-Hayrât'ta toplanmış olan salevât-ı şerîfelerden bâzıları şunlardır:

"Allahümme salli alâ Muhammedin ve ezvâcihî ve zürriyyâtihî kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve ezvâcihî ve zürriyyâtihî kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd."

"Allahümme salli alâ Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme inneke hamîdün mecîd."

"Allahümme salli alâ Muhammedin-in-nebiyy-il-ümmiyyi ve alâ âli Muhammed."

"Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd. Allahümme ve terahham alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ terahhamte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd. Allahümme ve tehannen alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ tehannente alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme

inneke hamîdün mecîd. Allahümme ve sellim alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ sellemte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd."

"Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme inneke hamîdün mecîd."

"Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âlihi ve eshâbihî ve evlâdihî ve ezvâcihî ve zürriyyetihî ve ehl-i beytihî ve eshârihî ve ensârihî ve eşyâihî ve muhibbihî ve ümmetihî ve aleynâ maahüm ecmaîne yâ erhamerrâhimîn."

"Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin ve alâ ehl-i beytihî."

1) Neyl-ül-İbtihâc

2) Brockelmann; Gal-2, s.252

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1042

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.313

CİHANGİRLİ HASAN EFENDİ;

İstanbul velîlerinden. İsmi Hasan Bedreddîn'dir. En son ikâmet yeri Cihangir olduğu için Cihangirli adıyla tanındı. Tasavvufta Halvetiyye yolunun büyüklerindendir. 1512 (H.970) senesi Harput şehrinin Perçih köyünde doğdu. 1663 (H.1074) senesi Rebîulevvel ayı yirmi üçüncü gecesi İstanbul Cihangir'de vefât etti. Cihangir Câmii yakınına defnedildi.

Hasan Efendi tahsîlini ilim ve velîler yurdu olan Harput'ta yaptı. Din ve fen ilimlerinde yüksek derecelere ulaştı. 1591 senesi Bursa'ya hicret etti. Orada evliyânın büyüklerinden Halvetî şeyhi Yâkup Fânî hazretlerine talebe oldu. Yâkup Fânî hazretleri İstanbul'daki evliyâdan Ramazan Efendinin önde gelen talebelerinden Mevlânâ Şerbetî Şeyh Muhammed Efendinin talebelerinden idi. Sonradan Bursa'ya gitmiş, orada Karaağaç mahallesindeki dergâhında irşâd, insanlara doğru yolu bildirme hizmeti yapıyordu. Hasan Efendi o ilim güneşinin mânevî feyzlerinden istifâde edip, tasavvuf ilminde yüksek makamlar elde etti. İcâzet, diploma alıp insanlara ilim ve edeb öğretmeye başladı. 1656 senesi Şevvâl ayında İstanbul'a gelip Eyüp Sultan hazretlerinin medfûn bulunduğu Eyüb semtindeki Baba Haydar Nakşibendî Dergâhına yerleşti. Burada dört sene kadar ibâdet ve tâatla, Allahü teâlânın beğendiği işlerle meşgûl oldu. Sonra Tophâne semtinde Cihangir Câmiinde ders ve vâz vermeye başladı. Pek çok kimse onun nasîhatlarından istifâde edip talebesi oldu.

Hasan Efendi sonraları câmi civârında bir dergâh inşâ edip, hak yoldaki hizmetlerine devâm etti. Vefâtında geriye Halvetiye yolunun edeplerini sonraki nesillere öğretecek, onları hak yola çağıracak seksen kadar halîfe; vekil ve icâzetli talebe bıraktı.

1) Ziyârât-ı Evliyâ; s.107

2) Vekâyı-ül-Füdelâ; c.1, s.559

3) Sicilli Osmânî; c.2, s.138

CÜBEYR BİN NÜFEYR;

Tâbiînin büyüklerinden. Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Abdurrahmân Hadramî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 699 (H. 80) senesinde vefât etti. Bâzı kaynaklar, Emevî halîfesi Abdülmelik bin Mervan'ın halîfeliği zamânında hayatta olduğunu kaydederler. Buna göre hicrî 80

târihinden daha sonra vefât ettiği de anlaşılmaktadır. Humus ve Şam'da yaşamıştır.

Cübeyr bin Nüfeyr, Peygamber efendimiz hayatta iken henüz müslüman olmamıştı. Hazret-i Ebû Bekir'in halîfeliği sırasında müslüman olmakla şereflendi. Eshâb-ı kirâmı görüp onlardan ilim öğrendi. Hazret-i Ebû Bekir'den, hazret-i Ömer'den, Ebû Zer Gıfârî'den, Ebüdderdâ'dan, Muaz bin Cebel, Ubâde bin Sâmit, Avf bin Mâlik, Ka'b bin İyad, Sevbân, Abdullah bin Amr bin Âs, Abdullah bin Ömer, Ukbe bin Âmir, Ebû Hüreyre, Enes bin Mâlik (r.anhüm) ve diğer Eshâb-ı kirâmdan hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise, oğlu Abdurrahmân bin Cübeyr, Hâlid bin Ma'den, Ebû Osman, Selîm bin Âmir ve diğer hadîs âlimleri, hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Taberî tarafından fıkıh ilminde de âlim olduğu bildirilmiştir. Hadîs ilminde sika, sağlam, güvenilir bir âlim olduğu bildirilmiştir. Cübeyr bin Nüfeyr'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, **Sahîh-i Müslim'**de ve meşhur dört **Sünen** kitabında kaydedilmiştir.

Cübeyr bin Nüfeyr buyurdu ki: Hazret-i Ebû Bekir, bir gün Medîne-i münevverede, Peygamber efendimizin minberi yanında durdu. Resûlullah'ı hatırladı ve ağladı. Sonra Resûlullah efendimiz hicretin birinci yılında burada durdu ve şöyle buyurdu, dedi: **"Ey insanlar! Allahü teâlâdan âfiyet dileyiniz. Çünkü Allahü teâlâ yakinden sonra âfiyetin benzeri olan bir nîmeti hiç kimseye vermemiştir."** (Âfiyet: Kalbin günah lekesine bulaşmadığı, günahlardan sâlim olduğu zamandır. Evliyâdan birisi; "Yâ Rabbî! Âfiyette olduğum bir gün ihsân eyle!" diye yalvarıyordu. Dediler ki: "Siz âfiyette değil misiniz?" Buyurdu ki: "Afiyette olduğum gün; Allahü teâlâya hiç bir günâh işlemediğim gündür.")

Cübeyr bin Nüfeyr, Muâz bin Cebel'den rivâyetle Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu: **"Bir kimseyi severseniz onunla münâkaşa etmeyiniz, birbirinize kızmayınız ve zulmetmeyiniz ve ondan bir şey istemeyiniz. Belki onun bir düşmanına rastlarsınız da, o; sana onda olmayan bir şey söyler ve seninle o dostunun arası açılabilir."**

Yine Ubâde bin Sâmit'ten rivâyetle, Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu: **"Bir müslüman, günâh ile duâ etmediği, sılâ-i rahmi** (akrabâyı ziyâreti) **terk etmediği müddetçe, Allahü teâlâ onun her duâsını kabul eder ve o kadar günâhdan da muhâfaza eder."** Cübeyr bin Nüfeyr, Ebî Zerr-i Gıfârî'den rivâyetle Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Allahü teâlâ buyurdu: Ey Âdemoğlu günün başında dört rekât** (sabah namazı) **ile bana rükû ediniz, geri kalanına** (diğer dört vakit namazı) **ben sizlere kâfiyim** (sizlere kolaylaştırırım. Kılmayı nasib ederim.)" Hadîs-i kudsîsini rivâyet etti.

Cübeyr bin Nüfeyr hazretlerine sordular: "Kibirler içerisinde en kötüsü hangisidir?" Buyurdu ki: "İbâdet edenlerin kibridir." Yine buyurdu ki: "Her an dilleriyle Allahü teâlâyı zikredip, onu bir an unutmayanlardan her biri; güler bir halde Cennet'e gireceklerdir." Cübeyr bin Nüfeyr: Ebüdderdâ'nın; "Allahü teâlâ bir kimseye sâdece yemek ve içmekden (yâni dünyâlık şeylerden) nîmet verir de; başka nîmeti (âhiret nîmeti) vermezse, onun fıkh ilmi az olur ve Allahü teâlânın azâbı o kimseyi yakalar." dediğini bildirmektedir. Yine Eshâb-ı kirâmdan Muhammed İbn-i Ebî Umeyre'den rivâyetle buyurdu ki: "Eğer bir kul doğumundan, ihtiyar bir halde ölünceye kadar her an secde ederek ibâdet etse (yâni pekçok ibâdet etse) kıyâmet günü, bu ecir ve sevâbı kendisine yetmez, sevablarını az görür." Yine Cübeyr bin Nüfeyr buyurdu ki: "İslâm askerleri, hazret-i Ömer'e hitâben: Yâ Emir-el-Müminîn, Allahü teâlâya yemin ederiz ki, biz senden daha doğru sözlü, münâfıklara daha şiddetli ve daha doğru hükmeden bir kimse görmedik. Sen, Resûlullah'dan sonra insanların en hayırlısısın." dediler. Hemen bunun üzerine Avf bin Mâlik; "Yanılıyorsunuz. Biz Resûlullah'dan sonra hazret-i Ömer'den daha hayırlı kimseyi gördük. Hazret-i Ömer; "O kimdir yâ Avf!" diye sorunca; "Ebû Bekr-i Sıddîk (r.anh)" diye cevap verdi. Hazret-i Ömer; "Avf doğru söylüyor. Allahü teâlâya yemin ederim ki, Ebû Bekir misk kokusundan çok daha güzel kokardı. Ben onun derecesinde değilim." buyurdu."

Cübeyr bin Nüfeyr şöyle rivâyet etmiştir: Kıbrıs adası fethedildiği zaman halk esir alınıp gâziler arasında paylaştırıldı. Esirler birbirleriyle dertleşip ağlaşıyorlardı. Bu sırada

Ebüdderdâ'yı gördüm bir yere oturmuş ağlıyordu. "Allahü teâlânın İslâm ve müslümanları zafere ulaştırdığı, güçlü kıldığı bir günde ağlamanın sebebi nedir?" dedim. Bana, "Ah Cübeyr! İnsanlar, Allahü teâlânın emirlerini terk ettiklerinde, Allah nazarında hiç kıymetleri kalmaz. Esirleri göstererek; bir millet güçlü ve hükümrân iken, Allahü teâlânın emirlerini bırakırsa, işte şu gördüğün duruma düşer." dedi.

1) El-Menhel-ül-Azb-ül-Mevrûd; c.2, s.155

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.2, s.64

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5 s.133

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.88

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.52

6) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.7, s.440

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.1, s.249

CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Tasavvuf ehlinin çok tanınmışlarından olup, Seyyid-üt-Tâife denmekle meşhûrdur. Künyesi, Ebü'l-Kâsım'dır. Cüneyd bin Muhammed 822 (H.207)'de Nehâvend'de doğdu. Bağdat'ta büyüdü ve orada yaşadı. 911 (H.298) senesinde vefât etti.

Cüneyd-i Bağdâdî yedi yaşında iken, mektepten gelince babasının ağladığını görüp, sebebini sordu: "Zekât olarak dayın Sırrî-yi Sekâtî'ye birkaç gümüş göndermiştim, almamış. Kıymetli ömrümü, Allah adamlarının, beğenip almadığı gümüşler için geçirmiş olduğuma ağlıyorum." dedi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Babacığım, parayı ver ben götüreyim." deyip dayısının evine gitti. Kapıyı çaldı. Dayısı, kim olduğunu sorunca; "Ben Cüneyd'im dayıcığım. Kapıyı aç ve babamın zekâtı olan bu gümüşleri al!" dedi. Dayısı; "Almam!" deyince, Cüneyd-i Bağdâdî; "Adl edip babama emreden ve ihsân edip, seni serbest bırakan Allahü teâlâ için al!" dedi. Dayısı; "Allahü teâlâ babana ne emretti ve bana ne ihsân etti?" dedi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Babamı zengin yapıp, zekât vermesini emretmekle adâlet eyledi. Seni de fakir yapıp, zekâtı kabûl etmek ve etmemek arasında serbest bırakmakla ihsân eyledi." dedi. Bu söz Sırrî-yi Sekatî'nin çok hoşuna gidip; "Oğlum! Gümüşleri kabûl etmeden önce seni kabûl ettim." dedi ve kapıyı açıp parayı aldı.

Cüneyd-i Bağdâdî dayısına talebe olduktan bir süre sonra onunla berâber hacca gitti. Mescid-i Harâmda dört yüz kadar büyük zât, şükür hakkında konuşuyorlardı. Her zât şükrü târif ve îzâh ettiler. Netîcede dört yüz ayrı îzâh meydana geldi ise de, hepsi de bu târif ve îzâhları yetersiz buldu. Hazret-i Sırrî-yi Sekatî, orada bulunan Cüneyd-i Bağdâdî'ye; "Mâdem ki buradasın, bu hususta bir de sen bir şeyler söyle." dedi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Şükür, Allahü teâlânın ihsân ettiği nîmet ile O'na isyân etmemek, O'na isyân için, ihsân ettiği nîmeti sermâye olarak kullanmamaktır." buyurdu. Orada bulunanların hepsi bu cevâba çok sevinip; "Seni tebrik ederiz. Maksadı en güzel şekilde ifâde ettin. Bu, ancak bu şekilde târif edilebilirdi." dediler. Sırrî-yi Sekatî; "Yavrum, öyle anlıyorum ki senin lisanın doğru ve kuvvetli olacak. Böyle güzel söyleyebilmek hâli sana nereden geliyor?" deyince, Cüneyd-i Bağdâdî; "Sizin sohbetlerinizde bulunmakla efendim." dedi.

Cüneyd-i Bağdâdî hocasına âid olan evin bir odasında kalırdı. Her an Allahü teâlâyı hatırlardı. Seccâdesi üzerinde, sabaha kadar "Allah, Allah" der, aynı abdestle sabah namazını kılardı. Bu hâl senelerce böyle devâm etti.

Bir gece yıkanmak için suya ihtiyâcı oldu. Hava çok soğuk olduğu için; "Sabah olmasını

bekleyeyim, su ısıtırım veya hamama gidip yıkanırım" dedi. Sonra düşündü ki: "Ben yıkanmayı tehir için, sabahın olmasını, su ısıtmak, hamama gitmek gibi bir sürü şeyleri istiyorum. Halbuki, Allahü teâlâ bana sâdece bir defâ yıkanmamı emrediyor. Ben de onu tehir için çeşitli bahâneler arıyorum. Benim yaptığım hiç münâsip değil." dedi. Hemen, gecelik elbisesi üzerinde olduğu halde, soğuk su ile gusletti.

Tasavvufu, dayısı Sırrî-yi Sekatî'den öğrendi. Asrının kutbu idi. Binlerce velî yetiştirdi. Otuz defâ yaya olarak hacca gitti. Kerâmetleri, nasîhatları, hikmetli sözleri ve ihlâslı amelleri ile meşhûr oldu. Zâhirî ilimleri, İmâm-ı Şâfiî'nin talebelerinden Ebû Sevr'den öğrendi. Ayrıca Hâris-i Muhâsibî, Muhammed Kassâb ve başka zâtlarla da sohbet etti.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri, otuz sene cemâatle namazda ilk tekbiri kaçırmadı. Namazda kalbine dünyâ düşüncesi gelse, o namazı tekrar kılardı. Dâimâ Allahü teâlâyı hatırlardı. Her gün 400 rekat namaz kılardı. Otuz yıl yatsı namazından sonra hiç uyumadan ibâdetle meşgûl oldu.

Hocası Sırrî-yi Sekatî, ona bir meclis kurup, insanlara ilim öğretmesini, nasîhat etmesini söylerdi, fakat o kendini bu işe lâyık bulmayıp, nefsini kötülerdi. Bir Cumâ gecesi Peygamber efendimizi rüyâda gördü. Ona; "Ey Cüneyd! İnsanlara nasîhat et! Zîrâ senin sözün halkın kalplerinin rahatlık ve ferahlık bulmasına sebeptir. Allahü teâlâ senin sözünü, insanların kurtuluşa ermesi için sebep kılmıştır." buyurdu. Uyandı, sabahleyin erkenden hocasının yanına vardı. O hiçbir şey söylemeden; "Peygamber efendimiz tarafından vazîfelendirilmedikçe, insanlara ilim öğretmekten çekindin." dedi. Ertesi gün bir meclis kurup, insanlara Resûlullah'ın yolunu anlatmaya başladı.

Cüneyd-i Bağdâdî'ye; "İhlâsı kimden öğrendiniz?" diye sorduklarında; "Mekke-i mükerremede bulunuyordum. Bir berber gördüm. Ona; "Allah rızâsı için benim saçlarımı düzeltebilir misin?" dedim. Berber; "Elbette." dedi. O sırada, mevki sâhibi birini traş etmekte idi. Hemen traşını bırakıp; "Efendi, kalk. Bir kimse Allah için bir şey istedi mi, bütün işler durur, derhal ona bakılır." dedi. Sonra berber koltuğuna beni oturtup traş etti. Sonra da bana bir mikdâr altın verip; "İhtiyaçların için lâzım olur, onlara harcarsın!" dedi. Ben bu hâle çok hayret edip, elime geçecek ilk parayı kendisine hediye etmeye niyet ettim. Az bir zaman sonra bana Basra'dan bir kese altın gönderdiler. Hemen götürüp o keseyi ona verince sebebini sordu. Ben de niyetimi açıkladım. Bunun üzerine bana; "Sen, Allah rızâsı için beni traş et." dedin. Ben de o niyetle seni traş ettim. Şimdi bunları alırsam, niyetimde bir değişme olmasından korkuyorum." dedi.

Sâlihlerden bir zât rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Cüneyd-i Bağdâdî de yanlarında bulunuyordu. Bu sırada biri gelip, Peygamber efendimize bir suâl sordu. Peygamber efendimiz; "Bunun cevâbını Cüneyd'den iste. O cevap versin." buyurdular. Cüneyd-i Bağdâdî; "Yâ Resûlallah! Sizin mübârek huzûrunuzda ben nasıl konuşabilirim?" deyince, Peygamber efendimiz; "Diğer peygamberler ümmetlerinin tamâmı için ne kadar öğünüyorlarsa, ben de, Cüneyd ile o kadar öğünürüm." buyurdular.

Zengin bir kimse vardı. Cüneyd-i Bağdâdî'nin huzûruna gelip tövbe etti ve talebeliğe kabûlünü istedi. Malını da fakirlere dağıttı. Bin altını kaldı. Cüneyd-i Bağdâdî; "Bu bin altını da Dicle nehrine at." buyurdu. O kimse, Dicle kenarına gidip altınları birer birer nehre attı. Geri döndüğünde Cüneyd-i Bağdâdî kendisine heybetle bakıp; "Niçin hepsini birden atmadın da birer birer sayarak attın? Demek hâlâ, gönlünde onlara muhabbet var." buyurdu ve bir müddet kendisini sohbetlere kabûl etmedi. Sonunda o kimse buna da tövbe edip, nihâyet talebeliğe kabûl edildi.

Büyüklerden bir zât, Cüneyd-i Bağdâdî'nin yanına gelmişti. Şeytanın, onun yanından hızla kaçtığını gördü. O kimse Cüneyd-i Bağdâdî'nin yanına yaklaşınca, yüz hâllerinden, onun çok öfkelenmiş olduğunu anlayıp, sordu: "Ey Cüneyd! Biz biliyoruz ki, insan öfkelenince şeytan

ona yaklaşır. Fakat görüyorum ki, bu kadar fazla öfkelenmiş olduğunuz halde, şeytan sizden kaçıyor. Bunun hikmeti nedir?" Cüneyd-i Bağdâdî cevâbında; "Sen bilmez misin ki, biz kendi nefsimiz için kızmayız. Başkaları, nefsleri için kızarlar. Bunun için de şeytan kendilerine musallat olur. Bizim kızmamız, hep Allah için oduğundan, şeytan bizden kızdığımız zaman kaçtığı gibi başka hiç bir zaman kaçmaz." buyurdu.

Cüneyd-i Bağdâdî'yi tanıyan ve sevenlerden Ebû Amr, bir gün bir ihtiyaç için çarşıya gitmişti. Bir cenâze gördü. "Cenâze namazına katılayım." dedi. Yolda giderken bir kadın görüp ona baktı. Bu yaptığının uygun olmadığını hatırlayıp derhal tövbe etti. Eve geldiğinde yüzünün niçin karardığını sordular. Aynaya baktığında hakîkaten yaptığı o uygunsuz iş sebebiyle yüzünün karardığını anladı. Kırk gün, devamlı olarak bu günahına tövbe ve istiğfâr etti. Cüneyd-i Bağdâdî'yi ziyâret etmek hatırına geldi. Bağdat'a gitti. Cüneyd-i Bağdâdî'nin hânesine varıp kapısını çaldığında, içeriden ona; "Gel bakalım ey Ebâ Amr! Sen Ruhbe'de günah işle, biz de Bağdat'ta bu günâha istiğfâr edelim." buyurdu.

Birisi, Cüneyd-i Bağdâdî'ye; "Gözümü yabancı kadınlara bakmaktan nasıl koruyabilirim?" diye sordu. Cüneyd-i Bağdâdî; "Yabancı kadını gördüğün zaman, Allahü teâlânın seni, senin o kadını görmenden daha iyi gördüğünü hatırla." buyurdu.

Mel'ûn şeytan, bir üstâdın hizmetçisi kılığında Cüneyd-i Bağdâdî'nin yanına gelip; "Efendim, size hizmet etmekle şereflenmek, feyiz ve bereketlerinizden istifâde etmek arzusuyla geldim. Lütfen kabûl buyurunuz." dedi. Cüneyd-i Bağdâdî kabûl etti. Şeytan yirmi sene kadar kendisine hizmet etti, ama bir kere olsun vesvese veremedi. Nihâyet ümidini kesip bir gün; "Ey üstâdım! Siz beni tanıyor musunuz?" dedi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Ben seni ilk geldiğin gün tanımıştım. Sen iblissin." dedi. Şeytan; "Ey Ebâ Kâsım! Ben senin kadar yüksek makam ve derecelere kavuşmuş olan bir zât daha tanımıyorum." dedi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Ey mel'ûn! Hemen defol git. Şimdi de kendimi beğenme, ucub gibi bir duruma düşürmek ve beni mahvetmek arzusundasın değil mi? Bu çirkin maksadına kavuşamayacaksın. Haydi defol!" buyurdu.

Hayr-ün Nessâc bir gün evinde oturuyordu. Kalbine; "Ebü'l-Kâsım Cüneyd-i Bağdâdî kapıdadır. Çıkıp karşılayayım." diye bir düşünce geldi. "Fakat o buraya gelmez. Kalbime gelen düşünce vesvesedir." deyip o düşünceyi kalbinden attı. Biraz sonra aynı düşünce yine geldi. Yine attı. Üçüncü defâ gelince; "Çıkıp bakayım." dedi. Çıktı, Cüneyd-i Bağdâdî kapıda idi. Ona selâm verdi ve; "Ey Hayr! Kalbine ilk geldiği zaman niçin kalkıp kapıyı açmadın?" buyurdu.

Bir gün sohbetinde bulunanlardan biri, kendisini imtihan için yanına geldi ve bir suâl sordu. Cüneyd-i Bağdâdî; "Bu suâle söz ile mi, yoksa mânevî olarak mı cevap verelim?" dedi. O kimse; "İki şekilde de cevap ver." deyince, Cüneyd-i Bağdâdî; "Keşke kendi kendini deneseydin. O zaman beni denemeye lüzum görmezdin. Mânevî cevap istiyorsan, böyle yapmakla artık bizim yolumuzdan ayrıldın. Allahü teâlânın dostlarını tecrübe etmeye, onları yaralamaya senin gücün yetmediğini bilmez misin?" buyurdu. Bunun üzerine hemen o kimsenin yüzü, simsiyah olup, kalbindeki bir parça yakîn de kayboldu. O kimse çok pişman olup yaptığına tövbe etti. Çok istiğfâr etti. Cüneyd-i Bağdâdî yine de o kimseye merhamet edip teveccüh etti. O kimsenin hâli bundan sonra daha düzgün oldu.

Kelâm ehlinden İbn-i Küllâb, bozuk fırkalar hakkında reddiyeler yazıyordu. Bâzı kimseler ona, tasavvuf ehlini de yazmasını söylediler. "Bunların reisleri kimdir?" diye sordu. Cüneyd-i Bağdâdî'dir dediler. İbn-i Küllâb, Cüneyd-i Bağdâdî'ye birisini gönderip görüşlerinin ne olduğunu öğrenmesini söyledi. Cüneyd-i Bağdâdî buna buyurdu ki: "Bizim yolumuz, bâkî olanı, fânî olandan ayırmak, bâkî olan için, faydası olmayan her şeyden uzak durmaktır." Bu cevap, İbn-i Küllâb'a gelince; "Bu nasıl bir şeydir ki, bizim bunu anlamamız dahi imkânsız." deyip, Cüneyd-i Bağdâdî'nin bulunduğu meclise gitti. Ona tevhîd hakkında bir suâl sordu. Cüneyd-i Bağdâdî'nin verdiği cevaptan hayrette kalıp; "Bu cevâbı tekrarlar mısınız?"

dedi.Cüneyd-i Bağdâdî daha değişik bir şekilde cevap verdi. İbn-i Küllâb'ın hayreti daha da artıp; "Bu cevâbı da tekrar eder misiniz?" dedi. Cüneyd-i Bağdâdî bu sefer de daha başka bir şekilde cevap verdi. İbn-i Küllâb; "Söylediklerinizi kavrayabilmem, ezberleyebilmem imkânsız. Bâri bunları söyleyin de yazayım." dedi. Hazret-i Cüneyd-i Bağdâdî; "Eğer, bütün bunları söyleyen, ben olsaydım yazdırırdım." buyurdu. Bunun üzerine İbn-i Küllâb, Cüneyd-i Bağdâdî'nin büyüklüğünü kabûl ve ona hayranlığını îtirâf etti.

Ebû Amr isminde bir zât bir sene hacca gidiyordu. Vedâlaşmak için Cüneyd-i Bağdâdî'ye uğradı. İhtiyacı olmadığı hâlde, bereket olarak yanında bulunması için kendilerinden bir dirhem borç istedi. Fakat yanlarında hiç para olmadığını da biliyordu. Buna bir müddet baktılar. Sonra cebinden bir dirhem çıkarıp ona verdiler. Hacca gitti. Döneceği zaman, Medîne-i münevverede; Cüneyd-i Bağdâdî'ye bir yüzük alıp hediye götürmek aklına geldi. Yüzüğü aldı. Bağdat'a döndü. Cüneyd-i Bağdâdî'nin ziyâretine gitti, fakat yüzüğü evde unuttu. "Neyse şimdi yüzükten hiç bahsetmem, sonra ziyâret ettiğimde yüzüğü takdim ederim." dedi. Ziyâret ettiğinde; "Efendim! Hacca giderken sizden ödünç olarak aldığım bir dirhemi iâde etmek istiyorum." dedi. O da; "Biz onu, Medîne-i münevvereden getirip de evde unuttuğunuz yüzük gibi unuttuk, o zaman hediye etmiştik." buyurdu.

Çocuğu kaybolan bir kadın, Cüneyd-i Bağdâdî'ye gelip çocuğunun bulunması için duâ taleb etti. Cüneyd-i Bağdâdî duâ etti. Çocuk bulundu.

Cüneyd-i Bağdâdî bir gece uyandı. Uyumak istiyor, uyuyamıyordu. Oturmak istiyor, oturamıyordu. Bir zaman sonra kapıyı açıp dışarı çıkınca; birinin üzerine bir aba örtüp, büzüldüğünü gördü. Cüneyd-i Bağdâdî'yi görünce başını kaldırdı ve; "Ey efendim! Bu kadar bekletilir mi?" dedi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Gece geç vakitte geldiniz." buyurdu. O kimse; "Kalplere hareket veren Allahü teâlâdan, sizin kalbiniz bana teveccüh etsin diye taleb ettim." dedi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. O kimse; "Nefsin hastalığına ilaç yok mudur?" deyince, Cüneyd-i Bağdâdî; "Nefsin ilacı, isteklerine muhâlefet etmektir." buyurdu. Bunun üzerine o kimse, kendi kendine; "Ey ahmak nefsim! Bunu ben sana kaç defâ söyledim. Ama sen Cüneyd'den duymayınca inanmadın." dedi.

Bir gün Cüneyd-i Bağdâdî câmide iken bir zât içeri girdi ve iki rekat namaz kıldı; sonra bir kenara çekildi. Biraz sonra, işâret ile Cüneyd-i Bağdâdî'yi yanına çağırdı. Yanına gittiğinde; "Ey Ebü'l-Kâsım! Allahü teâlâya ve dostlara kavuşma vaktim yaklaştı. Vefâtımdan sonra yıkanmam, kefenlenmem ve defnim bittikten sonra senin yanına bir genç gelir, elbisemi, asâmı ve su kabımı ona verirsin. O, Allahü teâlâ katında mânevî derecesi olan birisidir." dedi. O zât vefât edip, gömüldükten sonra Cüneyd-i Bağdâdî'nin yanına bir genç geldi ve; "Emânet nerede ey Ebü'l-Kâsım?" dedi. O da; "Sen bunu nereden biliyorsun? Bize söyle." deyince; "Falanca yerde bulunuyordum. Gizliden bir ses bana; "Kalk! Cüneyd'e git. Ondaki şu şu emâneti al. Sen ebdal denilen evliyâdan birinin yerine tâyin edildin." dedi. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdâdî emânetleri ona verdi. O genç gusül abdesti aldıktan sonra, o elbiseleri giyip, gitti.

Cüneyd-i Bağdâdî bir yolculuğu sırasında Kûfe'ye uğradı ve şehrin ileri gelenlerinden birisinin sarayını gördü. Saray çok güzel ve süslü, kapısında hizmetçiler vardı. Penceresinde birisi şu mânâda şiir söylüyordu: "Ey Saray! Sana hüzün, gam, keder, girmez. Zaman senin sâkinlerine, içindekilere bir şey yapmaz. Sen muhtaçlar için ne güzel bir konaksın." Aradan bir müddet geçtikten sonra Cüneyd-i Bağdâdî oraya tekrar uğradı. Bu sefer o sarayı öncekinden daha başka buldu. Kapısı kararmış, içinde yaşayanlar dağılmış, o güzelim saray perişan virâne bir vaziyetteydi. O manzara lisan-ı hâl ile sanki şunları fısıldıyordu: "Bu sarayın güzellikleri gitti. Yerini gördüğün şu manzara, aldı. Zaman içerisinde hiçbir şey aynı iyi hâl üzere kalmaz. İşte gördüğün şu saray güzel durumunu bu yalnızlık, gariplik hâline, sevincini gam ve kedere bıraktı." Cüneyd-i Bağdâdî sarayın kapısını çaldı. İçeriden gâyet zayıf bir sesle birisi; "Buyurun." deyince; "Bu sarayın o güzelliğine ne oldu? Nerede onun o

parlak hâli, nerede onun içerisinde en kıymetli elbiselerle gezinenler, hani o gelip giden ziyâretçileri?" diye sordu. O şahıs ağlayarak; "Efendim! Onlar burada emânetçi olarak kalıyorlardı. Ömürleri bitip, bu dünyâdan âhirete göçtüler. Dünyânın hâli böyledir. Ona gelen gider. Bu dünyâ kendisine iyilik edenlere kötülük eder." dedi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Daha önce buraya uğradığımda birisi bu sarayın penceresinde; "Ey saray! Sana hüzün, gam ve keder girmez, diyordu." deyince, o şahıs ağlayıp; "Vallahi şiiri okuyan bendim. Bu sarayın sâkinlerinden benden başka kimse kalmadı. Ah! Dünyâya aldananlara yazık!" dedi. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdâdî; "Bu harâbe, virâne olmuş yerde nasıl kalıyorsun, kalbin nasıl rahat ediyor?" diye sorunca; "O nasıl söz. Burası sevdiklerimin evi değil mi? Bu onların yâdigârı hâtırasıdır." dedikten sonra, şu mânâda bir şiir okudu: "Bana dediler, sen sevdiklerinin bulunduğu yerlerde durmayı seviyorsun, ben dedim, her ne kadar buralarda onlarla buluşamıyorsam da, onların kalbimde yerleri büyüktür. O hâlde onların gezip dolaştıkları yerlere olan sevgisi sebebiyle kalbim bağlı iken, bu virâneyi nasıl terkederim?" Onun bu sözleri Cüneyd-i Bağdâdî'ye çok tesir etti. Sevgisini samîmi bir dille anlatması, virâne olmasına rağmen sevdiklerine bağlılıkta gösterdiği sabır bakımından hoşuna gitti.

Gıybetten çok sakınırdı. Bir gün Şenûziyye mescidinde oturmuş cenâze namazı için cemâat bekliyordu. Bu sırada bir fakir gördü. Hâlinden ibâdet ehli olduğu anlaşılıyordu. Fakat dilenmek ile meşguldü. Kendi kendine; "Bu adamcağız böyle dileneceğine çalışıp nefsini bu hâle düşmekten korusa daha iyi olmaz mı? Üstelik sağlığı da yerinde." diye düşündü. O gece ibâdet yapmak için kalkamadı ve rüyâsında bir tepsi içinde o fakirin eti sunularak; "Ye bunu." dediler. "Ben onun gıybetini yapmadım ki." diyecek oldu. "Senin gibisinin böyle düşünmesi bile hoş değil, derhal git ondan helâllik dile." dediler. Sabah olunca o adamın peşine düştü. Bir yerde bakla yaprağı topladığını gördü. Yanına sokulup selâm verdi. Ona; "Bir daha böyle yapacak mısın?" diye sordu. Cüneyd-i Bağdâdî de; "Hayır." karşılığını verdi. "Allah beni de seni de bağışlasın." diye duâ etti.

Cüneyd-i Bağdâdî bir gün Câfer Huldî'ye bir dirhem verdi ve bir mikdâr incir almasını söyledi. O da alıp geldi ve önüne koydu. Cüneyd-i Bağdâdî ondan bir tâne alıp orucunu açmak için ağzına götürdü. O sırada ağlamaya başladı, inciri ağzından çıkarıp attı. Su ile de ağzını iyice çalkaladı. Câfer Huldî; "Niçin böyle yaptınız?" dediğinde; "Otuz seneden beri hep incir yemek istedim. O zamandan beri de hiç yemedim. Bugün nefsim ağır bastı ve ondan yemek istedim. Ağzıma aldığım zaman gizliden bir ses bana şöyle dedi: "Allah için yemesini bıraktığın şeyi yemeye utanmıyor musun?" Bunun üzerine onu ağzımdan çıkarıp attım. Onu yemeyi sözde durmamak kabûl ettim. Bu da bir hıyânettir. Hâin olan kimse de, Allah katında sevilen biri olamaz." buyurdu.

Cüneyd-i Bağdâdî, tasavvuf yolunda olmasına rağmen ulemâ elbisesi ile dolaşırdı. "Niye sofilerin hırkası gibi hırka giymiyorsun?" diye soranlara; "Hırka ve yamalı elbise giymenin bir işe yarayacağını bilsem, demirden ve ateşten elbise yaptırıp giyerim. Ama kalbime; îtibâr hırkaya değil, yanık kalbedir, şeklinde de bir ilhâm geliyor." karşılığını verdi.

Cüneyd-i Bağdâdî bir gün arkadaşı büyük velî Ebû Bekir Şiblî'yi; "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah." derken gördü. Ona; "Bu söz canı sıkılanların kelâmıdır. Can sıkıntısı ise kazâya rızâ göstermemekten kaynaklanır." buyurdu.

Bir kimse, Cüneyd-i Bağdâdî'ye; "Bu zamanda hakîki kardeşlikler azaldı. Nerede o, Allah için yapılan kardeşlikler?" deyince, Cüneyd-i Bağdâdî; "Eğer senin sıkıntılarına katlanacak, ihtiyaçlarını giderecek birini arıyorsan, bu zamanda öyle bir kardeşi, arkadaşı bulamazsın. Ama, kendisine Allah için yardım edeceğin, sıkıntılarına Allah rızâsı için katlanacağın bir kardeşlik istiyorsan böyleleri çoktur." buyurdu.

Bir kimse Cüneyd-i Bağdâdî'den duâ istediğinde şöyle duâ ederdi:

"Allahü teâlâ senin kalbini dağınık etmesin. Seni, kendisinden alıkoyan her şeyden kurtarsın.

Kendisine kavuşturan şeylere kavuştursun. Seni mâsivâdan (kendisinden başka şeylerden) kurtarıp, kendisiyle meşgul eylesin. Sana kendisiyle berâber olmaya lâyık bir edep ihsân eylesin. Kalbinden, râzı olmadığı, beğenmediği şeyleri çıkarıp, kendi rızâsını koysun. Seni kendisine ulaştıran yola kavuştursun."

Bir gün; "Derecesi hocasının derecesinden yüksek olan talebe var mıdır? diye Sırrî-yi Sekatî hazretlerine sordular; "Evet vardır. Cüneyd'in derecesi benden yüksektir." buyurdu.

Cüneyd-i Bağdâdî'ye; "Rızkımızı arıyoruz." dediklerinde; "Nerede olduğunu biliyorsanız, orada arayınız?" buyurdu. "Allahü teâlâdan istiyoruz." dediklerinde, "Eğer sizi unutmuş sanıyorsanız, hatırlatınız!" buyurdu. "Tevekkül ediyoruz, bakalım ne gönderecek?" dediklerinde; "İmtihan ederek, deneyerek tevekkül etmek, îmânda şüphe bulunmasını gösterir." buyurdu. "O hâlde ne yapalım?" dediklerinde; "Emrettiği için çalışmalı, rızk için üzülmemeli, tedbirlerin arkasında koşmamalıdır. Rızk için Allahü teâlânın verdiği söze güvenmelidir. Emrine uyarak çalışanı, rızkına ulaştırır." buyurdu.

Cüneyd-i Bağdâdî hastalanmıştı. Vefâtından önce, Ebû Muhammed Cerîrî başucunda idi. Cüneyd-i Bağdâdî, Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Hatmi tamamlayıp tekrar başladı. O zaman Ebû Muhammed Cerîrî: "Efendim zâten çok hâlsizsiniz. Kendinizi fazla yormasanız..."dedi. Ona; "Ey Ebû Muhammed! Şu anda bunlara benden daha çok ihtiyâcı olan kim vardır? Bak işte vefâtıma az kaldı." buyurdu.

Cüneyd-i Bağdâdî, vefât edeceği zaman çok üzgündü. Talebeleri korkup; "Efendim! Bizim ümidimiz, sizin şefâatiniz bereketi ile kurtulmaktır. Sizin ise ızdıraplı ve üzüntülü bir hâliniz var. Bu hâliniz bizim yüreğimizi parçalıyor." dediler. Bunlara cevâben; "Ey dostlarım! Ben, yetmiş senelik ibâdet ve tâatımdan ve sizlere üstâd olmak ile kazandıklarımın hepsini, bir kıl ile asılmış olduğunu ve rüzgâr esmesi ile bir tüy misâli sallandığını hissediyorum. Bu esen rüzgârın, red rüzgârı mı, yoksa kabûl yeli mi olduğunu bilmiyorum." buyurdu. Biraz sonra; "Allah!" diyerek rûhunu teslim etti. Vefât ettiğinde 91 yaşındaydı.

Cüneyd-i Bağdâdî'yi yıkayan kimse, mübârek gözlerinin içine su ulaştırabilmek için uğraştı ise de, mümkün olmadı. Gizliden bir ses duydu; "Kendini yorma! Cüneyd'in gözü Allahü teâlânın zikri ile kapanmıştır. O'nun dîdârını görmeden açılmaz." diyordu. Yıkayan kimse, parmaklarını da açmak için çalıştı. Fakat; "Kendisi açmayınca açılmaz." diye bir nidâ geldi. Mübârek vücûdu yıkandı, kefenlendi ve cenâze namazını oğlu kıldırdı. Cenâze namazında bulunanların sayısı sayılamayacak kadar çoktu. Hocası ve dayısı Sırrî-yi Sekatî'nin kabrinin yanına defnedildi.

Vefâtından sonra büyük zâtlardan biri kendisini rüyâda görüp; "Münker ve Nekir'in suâllerine nasıl cevap verdin?" diye sordu. Cüneyd-i Bağdâdî; "O iki melek bana gelip, men Rabbüke (Rabbin kim)? dediler. Ben, Allahü teâlâ benim rûhumu yaratıp, Elestü birabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim)? diye sorduğu zaman, ben, evet, sen bizim Rabbimizsin, cevâbını vermiştim. Sizin, şimdi tekrar sormanızın mânâsı nedir?" dedim. Böyle deyince beni bırakıp gittiler.

Cüneyd-i Bağdâdî'yi rüyâsında gören bir başka zât ona; "Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?" diye sordu. Cüneyd-i Bağdâdî; "İlim, mârifet dolu sözlerimin hiç faydası olmadı. Öğrendiğim kıymetli bilgiler işime yaramadı. Yalnız gece vakti kıldığım namazlar imdâdıma yetişti. Onun için akıllı insan sâlih ameli terk etmemeli, hâllerden, mânâlardan uzak olmamalıdır." buyurdu.

Ebû Câfer el-Haddâd diyor ki: "Eğer akıl, bir insan olsaydı, Cüneyd-i Bağdâdî'nin sûretinde ve şeklinde olurdu."

Cüneyd-i Bağdâdî'den bir kimse bir şey istese onu boş çevirmez, ona faydalı olmaya çalışırdı ve; "Ben, Peygamber efendimizin güzel ahlâkına uymaya çalışıyorum." buyururdu.

Alâüddevle bir gün, Cüneyd-i Bağdâdî'nin vaktiyle çile çekmiş olduğu odaya girdi. Burada, ona fevkalâde bir zevk hâli hâsıl oldu. Sonra, Cüneyd'in mezarına gitti. Orada, önceki zevki bulamadı. Sebebini hocasına sordu. "O zevkler, Cüneyd sebebi ile mi hâsıl oldu?" dedi. "Evet." dedi. "Ömründe birkaç gün kaldığı yerde zevk hâsıl olduğuna göre, senelerce birlikte bulunduğu bedeni yanına gidince, elbette daha çok zevk hâsıl olmak lâzım gelir. Belki, mezarı başında başka şeyleri görerek, ona teveccühün azalmış olabilir." dedi.

Cüneyd-i Bağdâdî'ye; "Hiç ibâdet ve tâat yapmadan karşılıksız olarak Allahü teâlânın lütfuna kavuşmak mümkün müdür?" diye sordular. Cevâbında; "Zâten gelen bütün nîmetler, bütün iyilikler, hep Allahü teâlânın lütfudur. Bu kadar âciz ve zavallı olan insanların yaptıkları ibâdet ve tâatlerin, O'nun lütfu olan nîmetlere karşılık olması mümkün müdür?" buyurdu.

Hazret-i Cüneyd, dükkanına girip kapıyı örter, içerde uzun süre namaz kılardı. Buyururdu ki: "Pazarda öyle kimse tanıyorum ki, her gün üç yüz rekat namaz kılmakta ve otuz bin tesbih okumaktadır." Âlim ve ârifler bunun kendisi olduğunu bildirmişlerdir.

Cüneyd-i Bağdâdî buyurdu ki:

"İnsanları Allahü teâlânın sevgisine kavuşturacak yol, yalnız Muhammed aleyhisselâmın yoludur. Bundan başka olan dinler, inançlar, rüyâlar çıkmaz sokaktır. İnsanı saâdete kavuşturmazlar. Kur'ân-ı kerîmin ahkâmını öğrenmeyen ve hadîs-i şerîflere uymayan kimse câhil ve gâfildir. Buna uymamalıdır."

Cüneyd-i Bağdâdî'ye; "Tevâzu nedir?" diye sordular. Cevâbında; "Şefkat ve merhamet kanatlarını (ana kuşun yavrularını koruyabilmek için üzerlerine germesi gibi) mahlûklar üzerine germen ve herkese karşı yumuşak davranmandır." buyurdu.

"Rabbim beni serbest bıraksa bir dilekte bulunmam. Kulun dilemesi olmaz. O'nun dilediğini yapardım."

"Her kim gördüğünden ibret almazsa, onun görmemezliği görmesinden üstündür."

"İbâdet etmek bakımından dünyânın bir saati, kıyâmetin bin senesinden daha iyidir. Zîrâ bu bir saatte, sâlih faydalı amel işlenebilir. Hâlbuki kıyâmetin o bin senesinde bir şey yapılamaz. O halde, ey mümin kardeşim! Vaktini boş şeylerle geçirme! Zamânının kıymetini bil ve en iyi şeyler için kullan! Namazlarını vaktinde kıl ki, kıyâmet günü pişman olmayasın ve büyük sevâba kavuşasın!"

Kendisine gelip duâ talep edenlere Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri şöyle duâda bulunurdu: "Cenâb-ı Hak, kendisine kavuşturan şeyleri yapmayı nasib etsin! Cenâb-ı Hak zenginliğini kalbine koysun! Seni bütün kötülüklerden alıp, kendisiyle meşgûl kılsın! Sana büyük edep ihsân etsin! Kalbinden râzı olmayacağı şeyi çıkarıp rızâsını koysun. Seni kendine varan en güzel ve doğru yola iletsin."

"İnsanı Allahü teâlâya kavuşturan yol, Peygamber efendimizin izinde bulunanların gittiği yoldur. Bu yola bütün kötü yollar kapalıdır."

"Bir kimse, Allahü teâlâya kavuşmak yolunda, milyonlarca sene sıdk ve ihlâs ile yürüse ve bir an geri dönse, kaybı kazancından fazladır."

"İnsanın, Allahü teâlâya kavuşturan yolda yürümesi, Peygamber efendimize ve O'nun hakîkî vârisi olan büyük âlimlere tam tâbi ve teslim olmakla mümkündür. Şüphe çukuruna ve bid'at karanlığına düşmüş olanlar bu yolda yürüyemezler."

"Allahü teâlânın rızâsına nasıl kavuşulur?" diye sorulunca; "Dünyâya düşkün olmayı terket, kavuşursun. Nefsin hevâsına uyma ulaşırsın." buyurdu.

"Belâ ve musîbet, âriflerin kandili, müridlerin uyanıklığı, gâfillerin de helâkıdır."

"Tasavvuf yollarından yalnız Resûlullah'ın izinde gidenlerin yolu, insanı kemâle ulaştırır.

Başka yollar çıkmaz sokağa benzer."

"Kur'ân-ı kerîmin çizdiği sınırları gözetmeyen ve hadîs-i şerîfleri bilmeyen kimse, mürşid, yol gösterici olamaz. Çünkü tasavvuf yolu, Allahü teâlânın kitâbına ve Resûlullah'ın sünnetine bağlıdır. Tasavvuf büyükleri, dîne uyan âlimlerdir. Resûlullah'ın vârisleridir. Sözlerinde, işlerinde ve huylarında hep Resûlullah'a uyarlar. Yâ Rabbî! O büyüklerden feyz almamızı, bereketlenmemizi nasîb eyle. Âmin! Her zaman söylüyorum ve bildiriyorum ki, Resûlullah'a uymakta gevşeklik eden, O'nun sünnet-i seniyyesini terk eden mutasavvıf olamaz. Onu Allah adamı sanmayınız!Onun dünyâdan kaçınır görünmesine, hârikalar göstermesine aldanmayınız! Onun zühd ve tevekkül ve mârifetler anlatan sözlerini kendinden bilmeyiniz!"

"Ey tasavvuf yolunda bulunanlar! Eğer Allahü teâlâyı tanıdığınızı ve O'na tâzimde bulunduğunuzu söylüyorsanız, yalnız bulunduğunuz zaman Allahü teâlâya karşı tavrınıza bakınız. Yiyip içmenizde, yatıp kalkmanızda, konuşmanızda ve bütün işlerinizde vakitlerinizi Allahü teâlânın râzı olduğu ve beğendiği işlere sarfedebilirsiniz. Bunları, niyetlerinizi düzelterek yapabilirsiniz. Çünkü ameller niyetlere göredir. Bu bakımdan yemek yerken, su içerken lezzet almak için değil de, ibâdete kuvvet kazanmak, elde ettiği enerji ile daha iyi ibâdet edebilme niyetiyle yiyip içmelidir. Uykuyu, üzerindeki yorgunluk ve bıkkınlığı giderip, ibâdeti daha zinde ve râhat bir şekilde yapabilmek niyetiyle uyumalıdır. Diğer bütün işleri ve edindiği mesleği helâl kazanmak niyetiyle yapmalıdır. Bütün yapılan bu işler, niyeti düzeltmek sûretiyle ibâdet olur. Bir insan hâlis niyetle yaptığı işler sebebiyle sevâba kavuşur. Bu sebeple kalp nûrlanır. Bu nûr, nefse sirâyet eder. O kimse mânevî kirlerden temizlenir. Beşerî tabîatı, melek tabîatı gibi olur. Artık elinde olmadan tâatları, Allahü teâlânın beğendiği işleri yapar. Elinde olmadan ister istemez kötülüklerden sakınır."

Birisi yanına gelip; "Bana nasîhat et." deyince; "Kim sana Allah yolunu gösterirse, onunla berâber ol ve kim sana dünyâ yolunu gösterirse ondan uzak dur." buyurdu.

"Tasavvuf nedir?" diye soran bir kimseye şöyle cevap verdi: "İnsanların rızâsını bırakıp, Allahü teâlânın rızâsını aramak, kötü huyları terkedip, nefsânî olan işlerden uzaklaşmak, rûhu yükselten vasıflar kazanmaya gayret etmek, hakîkî ilimlere sarılmak, hep en uygun şekilde hareket etmek, herkese nasîhatta bulunmak, Allahü teâlâya verilen ahidde durmak, Muhammed aleyhisselâmın dînine uymaktır."

"Kimde şu dört haslet bulunursa, bu hasletler o kimseyi yüksek derecelere kavuşturur. Hem Allahü teâlânın katında, hem de insanlar yanında kıymeti çok olur. 1. Hilm (yumuşaklık ve sabır) sâhibi olmak, 2. İlim sâhibi olmak, 3. Cömert olmak, 4. Güzel ahlâk sâhibi olmak. Yine dört haslet vardır ki, bu hasletler de sâhibini en aşağı derecelere düşürür. Allahü teâlâ katında ve insanların yanında sevilmeyen birisi olur. 1. Kibir (büyüklenme), 2. Ucb (amellerini beğenmek), 3. Cimrilik, 4. Kötü ahlâk."

Tasavvufun ne olduğu sorulduğunda, şöyle cevap verdi: "Tasavvuf on şeyi içerisine alan bir isimdir. Birincisi, dünyâdan (lâzım olan) az bir mikdârı edinmek. İkincisi, kalbin Allahü teâlâya güvenip dayanması. Üçüncüsü, tâat olan Allahü teâlânın beğendiği şeylere rağbet etmek. Dördüncüsü, yediği içtiği ve kullandığı şeylerin helâlden olmasında titiz davranmak. Beşincisi, kalbin Allahü teâlâ ile meşgûl olması. Altıncısı, gizli olarak Allahü teâlâyı hatırlamak. Yedincisi gerçek ihlâsa sâhib olmak. Sekizincisi, şek ve şüpheden uzak, kat'î bir îmâna sâhib olmak. Dokuzuncusu, tam bir teslimiyetle Allahü teâlâya yönelmek. Onuncusu, ihtiyaçlarını başkasından istemeyip, şikâyette bulunmamak. Kimde bu on haslet bulunursa, tasavvuftan söz etmeye lâyıktır. Yoksa yalancıdır."

"Allahü teâlânın ihsân ettiği nîmetlerin çokluğunu göreceksin. Bir de, O'na karşı yaptığın ibâdet ve tâatlardaki kusurlarını göreceksin. Bu iki görüş arasında meydana gelen hâle hayâ denir."

"Kulluk, her an Allahü teâlâya muhtâc olduğunu bilmek ve O'nun Resûlüne tam tâbi olmaktır."

"Allahü teâlâ her şeyi kıymetli yaratmıştır, ama bir şeyi en kıymetli yaratmıştır. O da vakittir. Vakit zâyi olursa tekrar elde edilmesi mümkün değildir. Bunun için en kıymetli şey vakittir."

"Müslüman temiz toprağa benzer. Temiz toprağa her şey atılır. Ezilip, hakâret görür. Lâkin ondan hep güzel, temiz, faydalı şeyler çıkar."

"Rızâ, belâyı nîmet saymaktır."

"Tasavvuf, kalbi temizlemek ve her an Allahü teâlâ ile olmaktır."

"İhlâs; ameli, Allahü teâlâ için olmayan karışık düşünce ve niyetlerden arındırmaktır."

"Birbirlerine muhabbet ve dostlukları çok kuvvetli olan iki kardeşten birinin, diğerinden az da olsa çekinmesi, mutlaka birinin kusuru sebebiyledir."

"Fakirlik, kimseden bir şey istememek ve kimseye îtirâz etmemektir."

"Bir kimsenin havada bağdaş kurup oturduğunu görseniz, İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymaktaki hassâsiyetine bakınız. Eğer bu tam ise ona uyabilirsiniz. Eğer emir ve yasaklara uymakta (çok az da olsa) bir gevşekliği varsa hemen ondan uzaklaşınız, çünkü zararı dokunur."

"Namazda kalbime dünyâ düşüncesi gelse, o namazı tekrar kılardım. İşin esâsı nefse uymamaktır."

"İlim, kendi haddini bilmek; tasavvuf, kalbi temizlemektir."

"Allahü teâlâdan gâfil olmak, ateşte olmaktan beterdir."

"Şükretmek, kendini bu nîmete ehil ve lâyık görmemektir."

"Sabır, yüzü ekşitmeden, acıyı yudum yudum içine sindirmektir."

VAKİT GELDİ

Cüneyd-i Bağdâdî, insanlara ilim öğretmek için bir meclis kurdu. Herkes bu sohbetlere gelip istifâde etmeye başladı. Bir gün hıristiyan fakat hıristiyan olduğuna dâir görünüşte bir alâmeti bulunmayan bir genç, Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbet ettiği meclise gelip, Cüneyd-i Bağdâdî'ye şöyle dedi: "Ey üstâd! Hazret-i Peygamber buyuruyor ki: **"Müminin firâsetinden korkunuz. Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar."** Bunun mânâsı nedir?" Cüneyd-i Bağdâdî bir müddet sustu. Sonra başını kaldırıp; "Müslüman ol. Müslüman olmak zamânın geldi." buyurdu. Meğer o genç hıristiyan imiş. Hemen zünnârını kesip orada müslüman oldu. İmâm-ı Yâfiî buyuruyor ki: "İnsanlar, bu hâdisede, Cüneyd-i Bağdâdî'nin bir kerâmeti var zanneder. Halbuki, bu hâdisede onun iki kerâmeti vardır. Birisi, o gencin hıristiyan olduğunu bilmesi, diğeri de, gencin, müslüman olma vaktinin geldiğini bilmesidir."

ESAS HASTA BENMİŞİM

Bir zaman Cüneyd-i Bağdâdî'nin gözlerinde ağrı meydana geldi. Tabib çağırdılar, gelen tabib, hıristiyan idi. Muâyene edip; "Gözlerinize su değdirmeyeceksiniz." dedi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Su değdirmesem nasıl abdest alırım?" deyince, tabib; "Gözleriniz size lâzım ise su değdirmeyeceksiniz." dedi. Cüneyd-i Bağdâdî abdest alıp namaz kıldı ve namazdan sonra bir mikdâr uyudu. Uyandığında gözlerinde hiç ağrı kalmamıştı. O anda duyduğu ses; "Yâ Cüneyd! Sen bizim için gözlerini fedâ ettiğin için, biz de senden o ağrıyı aldık." diyordu. Bir zaman sonra hıristiyan tabib tekrar geldi. Baktı ki gözleri tamâmen iyi olmuş. Hayret edip; "Nasıl yaptın da iyi oldu?" dedi. Cüneyd-i Bağdâdî olanları anlatınca, Cüneyd-i Bağdâdî'nin elini öpüp îmân etti ve; "Esas ağrıyan göz sizinki değil benim gözlerim imiş. Hakikatleri göremiyen ben imişim" dedi.

ŞEYTANIN PİSLİĞİ

Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebelerinden biri şeytanın vesvesesine kapılıp; "Artık ben kemâle geldim. Sohbete devâm etmeme lüzum kalmadı." deyip kendi başına bir yere çekildi. Benlik ve gururundan dolayı şeytânî bir rüyâ gördü. Rüyâsında, bağlık bahçelik içinde güzel nehirler ve çok lezzetli yemekler yediğini gördü. Bu rüyâyı hakîkat zannedip, kibiri daha da arttı ve bu hâlini arkadaşlarına anlattı. Onlar da Cüneyd-i Bağdâdî'ye arzettiklerinde, Cüneyd-i Bağdâdî çok üzüldü ve anlatılan kimsenin yanına gitti. Baktı ki o kimseyi şeytan aldatmış, Ona; "Seni bu gece Cennet'e götürürlerse, Cennet'e vardığında üç defâ Lâ havle oku." buyurdu. Hakîkaten o kimseyi rüyâsında Cennet'e götürdüler. O kimse Cennet'e vardığında üç defâ Lâ havle okudu. Gördüklerini ve kendisinde hâsıl olan şeytânî hâllerin hepsini unuttu. Bir anda kendisinin pislik ve çöplük içerisinde olduğunu gördü.Uyandığında gördüklerini hatırladı ve içine düştüğü hatâyı anladı. Çok pişman olup tövbe etti ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin elini öptü. Sohbetlere devâm edip, talebeler arasındaki yerini aldı. Hazret-i Cüneyd-i Bağdâdî buyurdu ki: "Herkese bir mürşid-i kâmil lâzımdır. Aksi halde mel'ûn şeytan gelip kendisine musallat olur ve insan maazallah ona tâbi olur."

KİMSENİN GÖRMEDİĞİ YERDE...

Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin bir talebesi vardı. Bütün iyilik ve fazîletler onda mevcuttu. Sonradan gelmesine rağmen Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri onu pek ziyâde seviyor, diğer talebeler bu hâli çekemiyorlardı. Talebelerinin bu hâli Cüneyd-i Bağdâdî'ye mâlûm oldu. Talebelerinin eline birer kuş verdi ve; "Her biriniz bu kuşları kimsenin görmediği bir yerde boğazlayıp getirsin." buyurdu. Hepsi de kendilerine verilen kuşları aldılar, varıp ıssız bir mahalde boğazlayıp getirdiler. Yalnız o talebesi boğazlamadan getirdi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Niçin boğazlamadın?" buyurdu. "Hocam! Siz; "Kuşları kimsenin görmediği bir yerde boğazlayın." demiştiniz. Ben ise ıssız bir yer bulamadım. Her yeri Allahü teâlâ görüyor." deyince, Cüneyd-i Bağdâdî buyurdu ki: "Arkadaşınızın firâsetini gördünüz mü?" Bunun üzerine; tövbe edip boyunlarını büküp, Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinden affedilmelerini dilediler.

BANA DA BİR ŞEY VAR MI?

Cüneyd-i Bağdâdî ordu ile bir sefere katıldı. Ordu kumandanı ona bâzı şeyler gönderdi. O da istemeyerek alıp, asker ve gâzilerin muhtaçlarına dağıttı. Bir gün öğle namazını kıldıktan sonra oturup; "Niçin o şeyi kabûl ettim?" diye kendi kendini kınıyordu. O sırada uykusu gelip uyudu. Rüyâsında, çok süslü bir takım köşkler gördü. "Bunlar kimin?" diye sordu. "Gâzilere dağıtılan malın sâhiplerinin" denildi. "Onlarla birlikte bana da bir şey var mı?" diye sordu. Ona içlerinde en güzel ve büyük olanı gösterip; "İşte bu senindir." dediler. O; "Bana onlardan üstün tutulmamın ve en iyisinin bana verilmesinin sebebi nedir?" diye sorunca; "Onlar mallarını sevap bekleyerek verdiler. Bu sebeple verilen saraylar, ona göredir. Sen ise, o malı kabûl etmekle yanlış bir iş yapmaktan korkarak, nefsini sîgaya, hesâba çekerek dağıttın. İşte Allahü teâlâ bu hâline, böyle düşünmene kat kat sevap verdi." dediler.

YÂ RABBÎ

Cüneyd-i Bağdâdî her zaman şöyle duâ ederdi: "Allah'ım sana dâimâ ve büyüklüğüne lâyık bir hamdle hamd olsun. Resûlullah efendimize, Ehl-i beytine, Eshâbına, O'nun yardımcılarına hayır duâlar olsun.

Yâ Rabbî! Yerde ve gökte sana itâat edenlere merhamet eyle. Ey kerîm olan Allah'ım! Lütuf ve keremin hürmetine bütün günahlarımızı, hatâ ve kusurlarımızı affeyle. Yaptığımız zulüm ve haksızlıklar sebebiyle olan kul borçlarından bizi kurtar. Kereminle eğriliklerimizi düzelt. Kötülüklerimizi iyiliğe tebdîl eyle.

Ey dilediğini yok ve var eden Allah'ım! Kalan ömrümüzde bizi kötülüklerden koru. Râzı olmadığın, beğenmediğin şeyleri bize çirkin göster, beğendiklerini sevdir. Bizlere râzı olduğun işleri yapmayı nasîb eyle. Vefâtımıza kadar bu hâlimizi dâim eyle. İrâdelerimizi bu hususta kuvvetlendir, niyetlerimizi sağlamlaştır. Bunlar için kalbimizi ıslâh eyle. Uzuvlarımızı bu işlere sevkeyle. Bizi muvaffak kıl ve işlerimizde yardım eyle.

Yâ Rabbî! Bize senden utanmayı, beğendiğin her söze koşmayı ihsân eyle. Seçtiklerine, sevdiklerine nasîb ettiğin, beğendiğin işleri yapma ve seni devamlı anma hâlini, sırf senin için yapılan amellerin en güzelini yapmayı ömrümüzün sonuna kadar devâm etmeyi nasîb eyle. Ölümümüzü iyi eyle. Ölümü bize ikram, ihsân, sana yakınlık ve sevinç eyle; pişmanlık, üzüntü eyleme. Kabirlerimize neşe ve sevinç ile girmek nasîb eyle. Kabirlerimizi Cennet bahçeleri ve rahmetinin indiği yerler eyle. Orada bizi korkudan emin eyle. Dirilteceğin güne kadar bizi emin ve kalpleri huzurlu olanlardan eyle.

Ey mahlûkâtı, geleceğinden şüphe olmayan günde toplayacak olan Allah'ım! Bizim o günden aslâ şüphemiz yoktur. O günün korkularından emin kıl ve sıkıntılarından kurtar. O günün büyük sıkıntısını bizden kaldır. Bizi Muhammed aleyhisselâmın yanında bulunanların arasına kat.

Allah'ım! Hesâbımızı kolay eyle. Lütfunla kereminle muâmele eyle. Bize amel defterimizi sağ tarafımızdan ver. Sıratı çabuk geçen ve gıbta edilenlerden eyle. Tartı gününde sevâbımızı ağır kıl. Cehennem'in sesini bize işittirme. Cehennem'den ve Cehennem'e yaklaştıracak işlerden ve sözlerden kurtar. Lütuf ve kereminle bizi Cennet'te kendilerine ihsânda bulunduğun peygamber, sıddıklar, şehîdler ve sâlihler ile berâber eyle. Onlarla arkadaş olmak ne güzel.

Yâ Rabbî! Orada bizi, babalarımız, annelerimiz, yakınlarımız ve çoluk çocuğumuzla en güzel bir hâlde berâber bulundur. Dünyâda iken bizimle ülfetleri, yakınlıkları olanları da bize kat. Onları umduklarına kavuştur. Dilediklerinden fazlasını ver. Dünyâdan îmânla ayrılan bütün mümin erkek ve kadınlara rahmetinle muâmele eyle. Onlardan hayatta olanların günahlarını affeyle, tövbelerini kabûl eyle. Zulüm ve haksızlığa uğrayanlara yardım et. Hastalarına şifâ ver. Bize ve onlara nasûh tövbe etmek nasîb et. Çünkü sen, çok ihsân sâhibisin ve her şeye kâdirsin.

Yâ Rabbî! Senin yolunda cihâd edenlere yardım eyle. Hem idâreciyi hem de idâre edileni ıslâh eyle. Müslümanların işlerini üzerine alanlara, müslümanlara karşı şefkat ve merhamet nasîb et.

Yâ Rabbî! Sözlerimi birleştir. Bizden fitneyi gider. Belâlardan kurtar. Bize müslümanlar arasında ihtilaf gösterme. Bizleri sana yaklaştıran şeylerde birleştir.

Yâ Rabbî! Bizi aziz kıl, zelîl kılma. Bizi, senin rızâna götüren dünyâ ve âhiret işlerinde birleştir. Bu ancak senin yardımınla olur.

Yâ Rabbî! Bize, senden korkmayı, sana tâzim ve hürmeti, sevdiklerine lütfettiğin mârifet ve nîmetlerini bize ihsân ve bunları devamlı eyle.

Yâ Rabbî! Bedenlerimize, bütün kardeşlerimize, bizden sonra gelecek çoluk çocuğumuza, yakınlarımıza, sıhhat ve âfiyet ihsân eyle. Bu âfiyeti diğer bütün mümin erkek ve kadınlara da ver."

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.155

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.255

3) Sıfat-us-Safve; c.2, s.270

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.98

5) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.373

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.2, s.260

7) Târih-i Bağdâd; c.7, s.241

8) Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.128

9) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48. Baskı) s.1048

10) Eshâb-ı Kirâm; s.210

11) Kıyâmet ve Âhıret; s. 66, 67, 68 192, 195, 321,
12) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.223
13) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.383
14) Nefehât-ül-Üns; s.81
15) El-Bidâye ve'n-Nihâye; c.11, s.113
16) Keşf-ül-Mahcûb; s.242
17) Tabakât-us-Sûfiyye; (Abdullah-ı Ensârî); s.161
18) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.229
19) Risâle-i Kuşeyrî; s.105
20) Hadâik-ul-Verdiyye; s.56
21) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.3, s.162
22) Keşf-üz-Zünûn; s.1727, 1806
23) Ravdât-ul-Cennât; s.164
24) Brockelman; Gal-1, 199, Sup-1, 345; II, 214
25) Rehber Ansiklopedisi; c.3, s.257, 258
26) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.81
27) Dirâsât fît-Tasavvuf-il-İslâmî; s.235
28) Tabakât-ül-Evliyâ; s.127
29) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.121
30) Ravd-ur-Reyyâhîn

Ç

ÇANDARLI KARA HALİL HAYREDDÎN PAŞA;

Osmanlı Devletinin ilk vezir ve kâdılarından. Hanefî mezhebi fıkıh âlimi ve meşhûr velî. İsmi Halil bin Ali'dir. Bugün Eskişehir'e bağlı Sivrihisar'ın Cendere köyünde dünyâya geldi. Bu sebeple Cenderî ve Çandarlı diye nispet edildi. Doğum târihi bilinmemektedir. 1787 (H.789) târihinde Serez'de vefât etti.

Çandarlı Kara Halil, küçük yaştan îtibâren devrin ulemâsından dersler almaya başladı. Ancak onun Bilecik ve İznik kâdılıklarına tâyinine kadar geçen zaman hakkında mâlûmat, bilgi yok denecek kadar azdır. Yalnız onun Osmanlı Beyliğinin kuruluşunda mühim rolü olan ahî teşkîlatı içinde yer aldığı ve Osman Gâzi'nin kayınpederi ahî reislerinden Şeyh Edebâlî'nin akrabâsından olduğu bilinmektedir.

Çandarlı Kara Halil, İznik'te Orhan Gâzi tarafından açılan Orhâniye Medresesi talebeleri arasında idi. Orhan Gâzi, 1331 yılında İznik'i fethedince, orada bir medrese yapıp, bir imâret inşâ etti. İmârette ilk olarak bizzat kendisi aş dağıtıp, kandil yaktı. Zamânın büyük âlimlerini medresede ders vermeye dâvet etti. İlk önce Dâvûd-i Kayserî'yi baş müderris tâyin etti. Sonra Tâcüddîn Kürdî baş müderris oldu.Üçüncü olarak baş müderris olan Alâüddîn Esved Ali bin Ömer isminde, Kara Hoca diye bilinen bir mübârek zât idi. Çandarlı Kara Halil, bu medresede ilim öğrenip, zamânın din ve fen bilgilerine sâhib oldu.

Sultan Orhan Gâzi, âlimleri, evliyâyı görüp gözeten bir büyük bey idi. O mübârek kimse, bir gün Alâüddîn-i Esved hazretlerini ziyârete gitti. Bu sırada Alâüddîn-i Esved hazretleri nâfile namaz kılmakta idi. Orhan Gâzi, avluda bekledi. Bu sırada farz namaz vakti geldi. Orhan Gâzi ve orada bulunan Alâüddîn-i Esved'in talebeleri namaz için hazırlandılar. Namazın sünnetini kıldılar. İkâmet okununca, talebeler arasında bulunan Kara Halil imâmete geçti.Hazır olan cemâate namaz kıldırdı. Alâüddîn-i Esved de odasından çıkıp geldi. Bir müddet sohbet ettiler. Orhan Gâzi edeple dinledikten sonra başını kaldırıp; "Seferde ve hazerde, ahâli arasında vâki olacak hâdiselerde hükmedip, hak ile bâtılı ayırmak, şer'î, dînî

hükümleri beyân etmek için bir hoca efendi, âlim lâzımdır. Talebenizden birini benimle sefere gitmek için tâyin etseniz." deyip, arzu ve isteğini arzetti. Alâüddîn-i Esved hazretleri Orhan Gâzi'nin bu arzusunu kabûl ettikten sonra, talebelerine baktı. Her birinin; "Ne olur beni gönderme!" diye yalvarır bir hâli vardı. Çünkü onlar, sultanla berâber olan ulemâyı, dünyâya düşkün biliyorlardı. Sultanın kötülüklerine ulemânın ilimlerini âlet etmelerinden korkuyorlardı. Ancak Sultan Orhan, öyle bir kimse değildi. Yanına ulemâyı emretmek için değil, Allahü teâlânın emirlerini onun ağzından dinlemek için, kendisini Allahü teâlânın yasaklarına kaymaktan sakındırması için istiyordu. Kendisine kul değil, başına sultan arıyordu. Devlet sultansız, sultan ulemâsız olmuyordu. Devletin bekâsı için sultana, sultanın yanlış yola sapmaması için ulemâya ihtiyaç vardı. Alâüddîn-i Esved namlı Kara Hocanın talebelerinden birinin de bu işi yapması lâzımdı. İş başa düşmüştü. Kara Hoca da en gözde talebesi Çandarlı Kara Halil'i, Sultan Orhan Gâziye verdi. Kara Halil de; "Memur mâzurdur." hükmünce, hocasının emrine tâbi olup, Orhan Gâzi ile birlikte gitti. Seferde ve hazerde, sultana müşâvirlik, anlaşmazlıklarda hâkimlik yaptı. Yanlış yola sapanları terbiye edip, dîn-i İslâmın emir ve yasaklarının tatbîkinin, Devlet-i aliyye-i Osmâniye içerisinde Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği şekilde icrâsına, yapılmasına gayret eyledi.

Bu arada sırasıyla Bilecik, İznik ve Bursa kâdılıklarında bulundu. Hocası Tâceddîn Kürdî'nin kızı ile evlendi. Orhan Gâzinin vefâtı ile Murâd-ı Hüdâvendigâr sultan olunca, Osmanlılarda ilk olarak kâdıaskerlik makâmını ihdâs edip, Kara Halil'i de ilk kazasker olarak tâyin etti. Kara Halil Efendi bundan sonra bütün bilgi ve tecrübesini, genç Osmanlı devletinin teşkilâtlanmasında seferber etti. O, Orhan Bey zamânında, ilk muntazam askerî teşkilâtın teşkilinde mühim vazîfeler görmüş, yaya ve müsellem adları ile müslüman Türk cengâverlerinden piyâde ve süvâri kuvvetlerini teşkilatlandırmıştı. Bu ocak, daha sonra, yine Kara Halil'in himmet ve gayreti ile Birinci Murâd zamânındaYeniçeri ocağının kurulmasına kadar Osmanlı Devletinin yegâne muntazam ordusu olarak kaldı.

Çandarlı Kara Halil Hayreddîn Paşa yine Molla Rüstem ile birlikte bir devlet hazînesi ve devletin mâlî teşkilâtını kurup, çeşitli düzenlemeler yaptı. Daha sonra HalilHayreddîn Paşa ünvânıyla vezîr oldu. Çandarlı'ya kadar, Osmanlılarda vezîrler, yalnız idârî ve mâlî işlere bakarlardı. Çandarlı'ya, bunlar yanında askerî kumandanlık da verildi. Devletin bütün idârî, mâlî ve askerî işlerini elinde topladı. 1385 yılında ordunun başında Rumeli'ye sefere çıktı. Karaferye, Serez ve Selânik'i aldı. Tesalya ve Manastır'a girdi. Arnavutluk içlerine kadar ilerledi. Ordusu ile berâber Vardar Yenicesi'nde fetih hareketlerine devâm etmekte iken hastalanıp, Serez'e nakledildi. 1387 (H.789) yılında orada vefât etti. Vefâtı sırasında yanında; Ali, İlyâs ve İbrâhim adlarında üç oğlu vardı. Oğlu Ali Paşa, babasının yerine vezir oldu. Yaklaşık yüz elli sene, Çandarlı soyundan gelen kimseler, Osmanlı Devletine en üst seviyede hizmet ettiler.

Çandarlı Halil Hayreddîn Paşa, ilim ve amelde eşsiz, verâ ve takvâda nâdirdi. Devlet idâresinde muktedir, kumandanlıkta üstündü. Tevâzu ve cömertlik sâhibi bir kimse olup, işlerini yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapardı. Dünyâya düşkün değildi. Dünyâ malına bağlılığı zarûret mikdârı idi. O, yalnız âhireti kazanmanın yollarını arar, dünyâ işleri ile çok az ilgilenirdi. Bütün fakir fukarânın yükü onun üzerinde idi. Yolda ağlayan bir çocuk, cenkte tökezleyen bir at ondan sorulurdu. Âhiret günü bunların hesâbını nasıl vereceğini düşünür, elinden geldiğince hatâ yapmamaya, kimsenin kalbini kırmamaya çalışırdı. Nitekim, kendisine sultânın emrine girmesi teklif edilince geri durmuş, ancak hocası emredince, itâat etmişti. Sultânın hizmetine de, Allahü teâlânın dînine hizmet edip, O'nun rızâsını kazanabilmek arzusuyla hocasının emriyle girmişti. Bütün ömrü boyunca bu niyetle hizmet ve gayret etti. Sultan Orhan ve Murâd Hanların takdirlerini kazandı ve duâlarını aldı.

Çandarlı Kara Halil Hayreddîn Paşa, Serez'de bir câmi ile İznik'te Yeşil Câmi, Gelibolu'da Eski Câmi, İznik'te Eski ve Yeniimâreti yaptırdı. Bunca hizmetleri arasında, ilm-i belâgatta

Celâleddîn-i Kazvînî'nin **Telhîs-ül-Miftâh** adlı eserini şerhetti.

MÂDEMKİ ALLAHÜ TEÂLÂNIN EMRİDİR

Murâd Han döneminde yeniçeri ocağının kuruluşuna ilk adım olmak üzere târihlerde şu vak'a anlatılmaktadır: "Sultan Murâd Gâzi, Edirne'de tahta geçüp oturdu. Bir gün Kara Rüstem derlerdi, Karaman vilâyetinden bir dânişmend geldi. Halil Hayreddîn Paşa ol vakitde kâdıasker idi. Kara Rüstem; Efendi! Bunca sultanlık malı niçün zâyi edersiniz, deyince, Kâdıasker; nice mal zâyi etmişiz, diye sordu. Kara Rüstem, bu gâziler ki gazâlarda esir çıkarırlar, cenâb-ı Hakk'ın emriyle beşde biri hünkârındır, dedi. Çandarlı Halil Hayreddîn bunu hemen Murâd Hana nakletti. Sultan: Mâdemki Allahü teâlânın emr-i şerîfidir şimden sonra alın, dedi... Bundan sonra Gâzi Evrenuz ve Lala Şâhin'e ısmarladılar ki akınlarda çıkan esirden beş başda birin pâdişâh için alalar. Bu usûl üzere hayli oğlanlar toplayıp Murâd Gâziye getürdüler. Halil Hayreddîn Paşa; bunları Türk'e verelüm hem müslüman olsunlar, dedi. Kabul edilip bunlar evvelen Türk köylüsünün yanına verildiler. Hem Türkçe öğrenip ve hem de müslüman oldular. Ondan sonra saray kapısına girüp, ak börk giydirip adını yeniçeri koydular."

1) Şakâyık Tercümesi (Mecdî Efendi); s.30

2) Rehber Ansiklopedisi; c.3, s.287

3) Kâmûs-ül-A'lâm; c.3, s.2072

4) Tâc-üt-Tevârîh; c.1, s.91

5) Nuhbet-üt-Tevârîh vel-Ahbâr; c.3, s.305

6) Hadîkât-ül-Vüzerâ

7) Tevârîh-i Âl-i Osmân; s.56

8) Neşrî; s.220

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.73

10) Çandarlı Vezir Âilesi; s.3-19

ÇELEBİ ABDÜLCELÎL;

Mevleviyye tarîkatının Mısır'da yetişen büyüklerinden. Doğum târihi ve yeri belli değildir. On yedinci yüzyılda yaşamıştır. Babası Mevlevî şeyhlerinden Çelebi Alâüddîn Efendidir. Küçük yaştan îtibâren babasından zâhirî ilimleri öğrendi. Sonra dergâhda bir köşeye çekilip devamlı tasavvuf büyüklerinin eserlerini okuyup mütâlaa etmekle vakit geçirdi. Gücü yettiği kadar büyüklerin nasîhat ve tavsiyeleri ile amel etmeye çalıştı. İlim, amel, ihlâs ve ahlâkda zamânının önde gelenlerinden idi. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî hazretlerinin mânevî işâretleri ile Kâhire'deki Mevlevî dergâhına insanlara doğru yolu anlatmakla tâyin olundu. Kâhire'deki mevlevî dergâhı, Câmi-ül-Ezher civârında idi. Ondan önce buranın şeyhi, Şeyh Dîvânî idi. Devlet adamları da sohbetlerine gelir, istifâde ederdi.

Çelebi Abdülcelîl bir gün yolda giderken, Mısır devlet ricâlinden Reşîd Fehhâme ile karşılaştı. Reşîd Fehhâme hemen Çelebi Abdülcelîl'in elini öptü ve evini şereflendirmelerini istedi. Onun ısrarlı arzusu üzerine bu teklifi kabûl eden Çelebi Abdülcelîl Efendi, bu evde üç gün kaldı. Daha sonra; "Misâfirlik üç gündür. Bundan sonra ağırlığı gidermek lâzımdır." buyurması üzerineFehhâme; "Efendim! Misâfirlik başkasının evinde olur. Bu ev mevlevîlerin evidir." dedikten sonra evini mevlevî dervişlerinin kalması için vakfettiğine dâir bir evrakı arz etti. Çelebi Abdülcelîl onun bu hediyesini kabûl etti.

Çelebi Abdülcelîl Efendi bir gün dergâha gelip Mevlevî tarîkatında talebe olmak isteyen bir

kişiyi, terbiye için binbir gün mutfak hizmeti yapmakla vazîfelendirdi. Bunun hikmeti sorulduğunda; "İnsan, yaratılış îcâbı, kendisine hizmet edilmesini sever ve bunu ister. Bu sebeple başkasına hizmet etmek, insanın burnunu yere sürtmekte, nefsinin isteklerini ve gurûrunu kırmakta, kötü sıfatları huyları gidermekte çok tesirlidir. Nefsi ıslâh etmek nâfilelerin en faydalısıdır. Talebeleri terbiyede başka hizmetlerin değil de, yemek pişirme hizmetinin olmasına gelince, bunun sebebi şudur: Hayvânî ve nebâtî gıdâlar, pişirmekle lezzetli olur, kıvâma gelir. Talebe de, yemeklerin pişerek lezzetlenmesinden olgunlaşmasından ibret alır. O da yemek gibi oluncaya kadar, nefsini pişirmeye, mânevî gıdâsını elde etmeye çalışır. Bu çalışması ile günden güne mânen ilerler. İşte, talebeleri terbiyede yemek pişirme hizmetinin seçilmesinin hikmeti onları terbiye ve mânen ilerlemelerini temin etmektir. Talebe bu müddet içerisinde bahsedilen hallere kavuşamazsa, onun işi zordur. Artık hocası ya salıverir, ya ona seyâhati emreder. Yahut orta dereceli talebelerden birinin gözetimine bırakır." buyurdu.

Çelebi Abdülcelîl Efendi, talebeleri ile berâber Nil Nehrinin kenarına gitmişti. Orada oturup sohbet ediyordu. Bu sırada Abdülcelîl Efendiye, Nil Nehrinin suyunun azlığından dolayı ileride kıtlık ve pahalılık olabileceği endişesinden bahsedildi. Bunun üzerine Çelebi Abdülcelîl, talebelerinden birisine bir kasîde okumasını emretti. Kasîde okunurken dinleyenlerde coşma halleri görüldü. Bu sırada Çelebi Abdülcelîl Efendi; "Ey Nil! Sen de şu âşıklar gibi coş." dedi. Allahü teâlânın izni ile Nil'in suyu yavaş yavaş artmaya başladı. Etrâfına taşacağı sırada; "Yeter!" buyurması ile yükselmesi durdu.

Çelebi Abdülcelîl Efendi yirmi sene kadar insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı ve onları terbiye etmeye çalıştı. Çelebi Abdülcemîl Efendi, onun terbiyesinde yetişip, evliyâlık derecesine ulaşınca, icâzet vererek yerine geçirdi. Sıla-i rahm için memleketine gitmek üzere bütün talebeleri ve sevdikleri ile helâllaştıktan bir süre sonra vefât etti.

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.1, s.220

ÇELEBİ ÂRİF KÜÇÜK;

Anadolu'da yetişen Mevleviyye tarîkatının büyüklerinden. Hayâtı hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi yoktur. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Yedi yaşında babasını kaybetti. Şeyh Küçük Muhammed Efendinin sohbetlerinde yetişip kemâle geldi. İlim öğrenmek ve büyüklerin kabirlerini ziyâret için çeşitli beldeleri dolaştı. Daha sonra tekrar Küçük Muhammed Efendinin dergâhına döndü. Her ne vakit; "Su akmadığı zaman kokar." düşüncesi kalbinde peydâ olsa, hocası ona; "Değişmeyen kokmayan deryâ, deniz ol!" buyurarak ona artık seyâhati, dolaşmayı bırakıp ikâmet etmesini işâret etti. Böylece seyâhati bıraktı. Hocası onu kızı ile evlendirerek kendisine dâmad yaptı. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin mânevî işâreti ile hocasının vefâtından sonra yerine geçti.

Çelebi Ârif Küçük, insanlara ilim öğretmek ve doğru yolu anlatmak için hocasının yerine geçince, çekemeyenler iftirâda bulundular. Bolvadin mahkemesine şikâyette bulunup, mahkeme ilâmı çıkarttırdılar. Ancak kerâmet olarak mahkeme ilâmı kendine ulaşmadan, Bolvadin'de bulundu. Mahkemede hasımlar kendisinden hak talebinde bulundular. Yaratılıştaki cömertlikleri sebebiyle istenilen meblağı îtirâz etmeden ödediler ve şöyle buyurdular: "Hasımlarımın bu fakiri tâciz ettiği, rahatsız ettiği akıl sâhipleri indinde mâlumdur. Ancak, bu istenilen meblağın gerekçesinin açıklanmasını istesek, biz onları tâciz etmiş olurduk. Çünkü o zaman işin iç yüzü ortaya çıkardı. Sonra biz bu borçtan berî olduğumuza yemin etsek, dedemiz hazret-i Ebû Bekr'in yolundan ayrılmış olurduk. Zîrâ yok yere ona bin dînar borç isnâd edildiğinde böyle bir borcu olmadığına dâir yemin etmeyip, o borcu verdi. Ayrıca onların bize karşı muâmeleleri sebebiyle sevap kazanmamız, onların ise

bizim yüzümüzden cezâlandırılmaları bize uygun düşmez."

Çelebi Ârif Küçük bir sohbetleri sırasında şöyle buyurdu: "Bizden istenilen malı îtirâz etmeden vermekle, o kadarcık bir şey için yemini fedâ etmekten, buna ilâveten aramızda düşmanlığın büyümesinden, pâdişâhımızın başını ağrıtmaktan da sakınmış olduk." Pâdişâh onun bu sözünü işitince çok beğendi. Onu rahatsız edenlerin cezâlandırılmasını isteyince, Çelebi Ârif Küçük onların affedilmelerini arz etti. Teklifi Pâdişâh tarafından kabûl edildi.

Çelebi Ârif Küçük, Büyükkalecik köyüne gitmişti. Etrâfı seyrederken yüksekçe bir kaya görüp oraya merdivenle çıktı. O bölge hep taşlık ve kayalıktı. Etrâfa ibret ve hayranlıkla bakıyordu. Bu sırada köy halkından şakacı birisi, kayaya dayalı merdiveni sakladı. Şeyh Ârif Çelebi inmek için merdiveni aradığında; "Bize bir ikrâmda bulunmadıkça merdiven gelmez." diye latîfe yaptı. Çelebi Ârif Efendi de; "Doğru söylüyorsun." deyip cebinden üç avuç dolusu para serpti. Herkes para toplamakla meşgul iken, Allahü teâlânın izni ile herkesin gözünden kaybolup, dergâhındaki odasında oturdu. Biraz sonra orada bulunanlar yerden paraları toplayıp doğrulduklarında taşın üstünde Çelebi Ârif Efendiyi göremediler. Etrâfı aradıkları halde bulamadılar. Herkes şaşırıp kaldı. Durumu haber vermek için dergâha gittiklerinde, Ârif Efendiyi odasında oturuyor buldular. Nasıl geldiğini sorduklarında; "Bu bize ecdâdımızdan mîrâstır. Bunda garib bir şey yoktur." buyurdu.

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.1, s.169

ÇELEBİ BUSTAN;

Konya'da yetişen velîlerden. 1647 (H.1057)'de doğdu. Mevlevî şeyhlerinden Abdülhalîm Efendinin oğludur. Babasının yanında yetişti. Çocukluğundan îtibâren dergâha âit vakıf işlerini görmeye başladı. Aynı zamanda babasının sohbetlerine de devâm ediyordu. Kısa zamanda babasının teveccühlerine kavuşan Çelebi Bustan, babasının 1680 (H.1091) de vefâtı üzerine 33 yaşında iken yerine geçerek talebe yetiştirmeye başladı. Bustan-i Sânî ve Kara Bustan diye meşhur oldu. 1694'de hacca gitti. 1704'de Kıbrıs'a gönderildi. Sonra Konya'ya döndü. 1706 (H.1118)de orada vefât etti.

Çelebi Bustan'ın sohbetlerini tâkib etmek için Konya içinden ve uzak beldelerden çok sayıda insan gelip, Mevlânâ hazretlerinin türbesi etrâfına yerleşti. Bu durumdan memnun olmayanlar Çelebi Bustan'ı ve sevenlerini devlete şikâyet ettiler. Bu sırada Dârüsseâde ağası ve pâdişâhın dâmâdı olan Yûsuf Ağanın tasarruf ve yardımları ile pâdişâh tarafından çok ikrâm ve ihsânlar yapıldı. Çelebi Bustan aleyhinde çalışanların bir kısmı gelip özür diledi. Kendilerini bu işe teşvik eden şahsa iyi bir ders vermek için Çelebi Bustan'dan izin istediler. Çelebi Bustan izin vermeyerek; "Biz kimseden kırılmadığımız gibi, kimseyi de kırmayız ve bizim vazifemiz kimseyi kırmamaktır, gönüller yapmaktır." buyurdu.

Konya'nın devlet adamlarından bâzıları Çelebi Bustan'a sıkıntı veriyordu. Çelebi Bustan bir gün akşam ile yatsı arasında mânâ âleminde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerini gördü. Kendisine bâzı müjdeler verdi. O gün onu sevenlerden âlim bir zât olan Elmalılı Halil Efendi yanına gelmişti. Ona; "Ey Halil Efendi! İnşâallah mübârek dedem bize himmet edip, yardım edecekler." dedi. Halil Efendi; "Bu elemlerim ve sıkıntılarım ile berâber içimde sevinçli bir hal hissediyorum. Şüphesiz bu müjde habercisidir." dedi. Çelebi Bustan ve talebeleri ibâdet ve tâat ile meşgûl oldukları sırada, gece yarısı devlet adamlarından birisi gelip Şeyhülislâmın emâneti olarak mühürlü bir torba getirdi. İçerisinde kendisine sıkıntı veren sivil ve askerlerin vazîfeden azledildiklerini, yerlerine uygun gördüğü kimselerin tâyin olacakları bildiriliyordu. Bu mektubu okuyan Çelebi Bustan, hemen Allahü teâlâya şükür secdesine vardı. Sonra şu mânâda bir şiir okudu: "Sen işini Allahü teâlâya havâle et, bırak ve gönlünü hoş tut, râhat ol. Çünkü hasmın sana acımazsa Allahü teâlâ acır."

Sultan İkinci Süleymân Han zamânındaki umûmî seferberliğe Çelebi Bustan da katılmıştı. Edirne Sahrasında ordu-yu hümâyûna katıldığında, talebeleri ve sevenleri birlikte gelip büyük bir izdiham meydana getirdiler. Durumu gören bâzı devlet adamları; sefer zahmeti ve sıkıntılarından uzak kalmaları, bunun yerine Konya'ya gidip, orada Sultanın zaferi için duâ ile meşgûl olmalarını söyleyerek kendisini geri göndermek istediler. Fakat o, bunun vehimden ibâret olan, etrâfındaki topluluğun devlet için zararlı olacağı, düşüncesinden kaynaklandığını anlayarak, kalbi kırıldı. Konya'ya doğru yola çıktı. Bir sohbet esnâsında; "Hak ehlini aralarından çıkarmakla iyi etmediler. Düşmanın gadrine uğrarlar." dedi. Öncü birliklerinde bulunan ve Çelebi Bustan'ın geri gönderilmesine sebeb olanlar düşman tarafından öldürüldü ve harp hezîmetle netîcelendi. Daha sonra sultanın kumandasındaki ordu, düşmanı mağlub ederek kaybedilen yerleri geri aldı.

1) Σεφ⌊νε–ι Νεφ⌊σε–ι Μεϖλεϖιψ®ν; σ.183

2) Sicillî Osmânî; c.2, s.17

ÇELEBİ CEMÂLEDDÎN;

Anadolu velîlerinden. Doğum ve vefât târihi belli değildir. Anadolu'nun neresinde yaşadığı da kesin olarak bilinmemektedir. Babasının ismi Emir Ali Küçük'tür. Hayâtı hakkında fazla bilgi bulunmayan Çelebi Cemâleddîn, Sultan Yıldırım Bâyezîd zamânında yaşamıştır. Zamânın âlimlerinden ve tasavvuf büyüklerinden ilim öğrendi. Şeyh Âdil'den icâzet, diploma alarak, halîfesi oldu.

Çelebi Cemâleddîn, hocası hayatta olduğu müddetçe kendisine başvurulmasına rağmen, ders vermedi. Hiç kızmazdı. Dostuna, düşmanına aynı muâmelede bulunurdu. Onun bu geniş müsâmahakâr hâlini anlayamayanlar; "Bu kadar yumuşaklığın, insanlara karşı bu kadar tahammül ve sabır göstermenin mânâsı nedir?" şeklinde sözler söylediklerinde; "Hilm, yumuşaklık kılıcı, demir kılıçdan, hattâ yüz zafere sebeb olan kılıçdan daha keskindir." diye cevap verirdi. Onun hilmi, güzel ahlâkı ve yaşayışı zamânındaki insanlar arasında gıbta ile, imrenerek konuşuldu.

Hocasının vefâtından sonra ders vermeye, insanlara nasihat etmeye başladı. Meclisleri ilim, irfan ve fazilet sâhiplerinin toplandığı yer oldu. Bulunduğu her yerde hürmet görürdü. Çok ihsan ve ikramlarda bulunurdu. Sultan da kendisine pek çok ikram ve iltifatta bulundu. Evinde sabah akşam misâfirlere, komşularına, fakir, yetîm ve dullara devamlı yemek çıkardı. Yolculara yemek ve binek temin ederdi. Gezdiği yerlerde, muhtaçlara imkanları dahilinde bir şeyler vererek, onları sevindirirdi. Bâzı kimselere verdiği elbiselerini talebeleri muhâfaza etmek için yüksek fiyatla satın alırlardı. Hayır, hasenât ve iyilik yapmakta acele ederdi. Sebebi sorulduğunda; "Hayır yapmakda acele etmek lâzımdır. Tehir ve sonraya bırakmakda, çabuk geçen ömre güvenmek ve cimrilik korkusu vardır." buyururdu.

Onun büyüklüğünü anlamayanlardan biri hacca gitmek üzere yola çıktı. Yolda hırsızlar yolunu kesti. Bütün parasını aldılar. Hiç parası kalmayınca, perişan bir hâle düşüp çok mahzun oldu. Bitkin bir şekilde ağlarken, o anda birden bire Çelebi Cemâleddîn'i karşısında gördü. Elinde bulunan keseyi verip; "Bunu al ve kimseye söyleme." buyurup kayboldu. Bu sırada o şahıs, kesedeki paraları saydığında çalınan altınları kadar olduğunu gördü. Hac dönüşündeÇelebi Cemâleddîn'in dergâhına gidip, çok teşekkür etti. Onun hizmetine ve talebeleri arasına girdi. Ömrünün sonuna kadar yanından ve sohbetlerinden ayrılmadı.

Devamlı yemek verdiği, ikram ve ihsanda bulunduğu için maddî ihtiyâcı olabilir diyerek, onu seven zenginler kendisine yardımda bulunmak düşüncesiyle huzûruna geldiklerinde, düşündüklerinin aksine gâyet bolluk içinde olduğunu gördüler. Hattâ daha söze başlamadan

"Allahü teâlâ, kendisi için verenlere, bire yüz ihsân eder." buyururdu.

Çelebi Cemâleddîn, elli sene insanlara doğru yolu anlattı, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi.

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.1, s.142

ÇELEBİ FERRUH;

On altıncı asır mevlevî büyüğü ve velîlerden. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin soyundandır. Neseben hazret-i Ebû Bekr'e dayanır. Doğum târihi belli değildir. 1592 (H. 1000) yılında vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren babası tarafından din ve fen ilimlerinde mükemmel bir sûrette yetiştirildi. Devrin diğer âlimlerinden de dersler aldı. İcâzet, diploma aldıktan sonra Bursa'da Sultan Murâd Türbesi şeyhliğine getirildi. Yaşayışı güzel, sözü makbul olduğundan kısa zamanda Bursalıların sevgi ve saygısını kazandı. Herkes müşkillerini halletmesi için ona mürâcaat etmeye başladı. Ancak Çelebi Ferruh Efendi bu ve daha başka güzel hasletleri sebebiyle dostlarının sevgi ve muhabbetini kazanırken, pekçoklarının da kötülemesine mâruz kaldı. Hased edenler ve fesadcılar ne kadar uğraştılar ise de halletmek çözmek istedikleri işler düğümlendi, düğümlemek istedikleri de çözüldü. Hülâsa maksatlarına kavuşamadılar. Hattâ birçoğu meselenin halli için yine ona başvurmak zorunda kaldı. Böylece ona verilen bu hasletlerin cenâb-ı Hakk'ın ona bir lütfu olduğunu ve bu işte Allahü teâlânın hikmeti bulunduğunu îtirâfa mecbûr kaldılar.

Halktan bâzı kimseler, zaman zaman kendisine bir mesele arz ettiklerinde, aldırıp alâka göstermezler, yâhud onu Allahü teâlâya havâle ederlerdi. Böyle yapmaları, o işin meydana gelmesinin mümkün olmadığına işâret idi. Bu durum bâzılarının "Dinlemeye tenezzül etmiyor." diye sûizan etmelerine sebeb oldu. Bu gibi sözlere üzülen Ferruh Çelebi görevinden ayrılarak Konya'ya geldi. Bu sırada babası ve hocası Hüsrev Çelebi hazretleri de son günlerini yaşamakta idi. Talebelerinin yetiştirilmesini oğlu Çelebi Ferruh'a ısmarladıktan sonra ebedî âleme göçtü.

Çelebi Ferruh hazretleri bundan sonra Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin türbesi yanındaki mevlevîhânede dersler vermeye başladı. Meclisi kısa zamanda âlimlerin, devlet ileri gelenlerinin ve halkın toplandığı bir yer oldu. Onun talebesi olup, türbe civârında bulunup, türbe ve mevlevîhânenin hizmetinde bulunanlar vergilerden muaf tutuldular. Bunlar bir hayli kalabalık olduklarından bâzı kimseler devletten onların da vergilere dâhil edilmesini istediler. Bunun üzerine Mevlânâ hazretlerinin soyundan gelenlere büyük bir hürmet beslediği bilinen İkinci Selîm Han tarafından bir muafnâme gönderilerek tartışmalara son verildi. Bu muafnâme ile Allah adamlarına olan hürmet gözetilmiş, onların varlığı ve onlarla berâberliğin dünyâ ve âhirette rahat ve huzûra vesîle olduğu ifâde edilmiştir. Nitekim vefât etmiş bile olsa evliyâ ile berâberliğin kıymetini ifâde için bir şâir şiirinde şöyle demiştir:

"Allah adamlarının türbesi, Cennet bahçelerinden bir bahçe gibidir. Onun civârına tatlı bir rahmet rüzgârı eser. Her kim o gülistâna komşuluk yaparsa, iki cihânda sıkıntı ve elemlerden korunmuş olur."

Çelebi Ferruh Efendinin memleket idârecileri ile dostluğu olup onlara dînin ve İslâmiyetin yayılmasını temin maksadıyla gâyet iyi muâmele ederdi. Ekseriyetle memleketin ileri gelenlerinin evlerine gider onlara mânen faydalı olmaya çalışırdı. Ancak hasedciler ve büyükleri çekemeyenler her yerde mevcuttu. Nitekim burada da harekete geçerek şeyhin devlet adamları ile berâber olmasını fırsat bilip hakkında dedikodu yapmaya başladılar. Onların böyle konuşmaları onun kalp aynasına aksedip kendisine mâlum olunca; "Velînin

kendi zamânının şartlarını iyi bilmesi lâzımdır." mânâsınca; "Zamânımız hevâ ve hevesine tutulmuş olan hastaların devridir. Bizler ise ruh hastalıklarını tedâvî eden tabipleriz. Onların yastığının başına kadar gitmekten başka çâre yoktur. Tâ ki Allahü teâlânın emirlerini onlara anlatalım. Bizden öncekiler böyle değildi. Onlar tabibin ayağına gelirlerdi. Fakat şimdi onlar yok. Ebedî âleme göçtüler. Bu bakımdan, zamânın îcâbına göre hareket edilir." buyurarak kötü zanda bulunanlara cevap verdi. Yine buyurmuşlardır ki: "Allahü teâlânın bir topluluğa merhamet ettiğinin alâmetlerinden birisi, onların başına şefkat sâhibi kimseleri tâyin etmesi, iyi kimseleri onlara idâreci yapmasıdır. Eğer o topluluk bu nîmete şükrederse, onlara yardım eder. Nankörlük ederlerse, onların işlerini acı yapar."

Çelebi Ferruh hazretleri tabiatı, hâl ve hareketleri hoş, heybetli, görünen ve görünmeyen yükseklikler ve olgunluklar sâhibi bir velî idi. Dünyâ ehli insanların din büyüklerine aşağı nazarla bakıp helâke dûçar olmasınlar, zarar görmesinler diye çok gayret sarfederdi. Avâmın, câhil halkın îtikâdını, inancını bulandırmaktan sakının der ve buna çok riâyet ederdi. Bu sebeple altına eski bir aba, dışına da pek kıymetli elbiseler giyerdi. Etrafı çeşitli nîmetlerle dolu olduğu hâlde günlerinin çoğunu oruçlu geçirirdi. Devamlı seherlerde uyanır, çok ibâdet eder ve Allah korkusundan ağlayarak gözyaşı dökerdi.

Çelebi Ferruh hazretleri sabahleyin talebelerine ders vermekle meşgul olur, akşamleyin ise başka meşgûliyetleri yanında **Mesnevî'**den anlatırdı. Bâzan mânâ âlemine dalar, kendinden geçerdi. Kendine geldiğinde, kalbine akıtılan derin, ince ve yüksek mânâları talebelerine anlatır, herkes kendi derecesine göre alacağını alır, çeşit çeşit faydalar elde ederlerdi. Yine bir defâsında mânâ âlemine dalıp ince nüktelerden ve derin mânâlardan anlattıkları bir sırada ancak derecesi yüksek olanların anlayabileceği bir ifâde ile kendisine halîfe olacak olan Bustan'ın geleceğini müjdeledi. Nitekim çok geçmeden dünyâya gelen çocuğa, Bustan ismini verdi. Kendisine niçin ona daha önce geçen büyüklerin isimlerinden birini vermediği sorulunca; "O dostların reisi, önderi olacaktır." diye cevap verdi ve dediği gibi oldu.

Çelebi Ferruh hazretleri talebelerine bahsettiği gizli mânâları, dış görünüşe îtibâr edenlere anlatmaz, herkese derecelerine ve kâbiliyetlerine göre konuşup muâmele ederdi. Onun bu şekildeki farklı muâmelesinin inceliğini kavrayamayan bâzı talebeleri üzüntüye kapıldılar. Çelebi hazretleri onlara; "Biz şeyhler topluluğu peygamberlerin aleyhimüsselâm yolunda gitmekle emrolunduk. İnsanların derecelerine, seviyelerine iner, akılları mikdârınca anlayabilecekleri şekilde konuşuruz." derdi. Bustan Çelebi'yi en iyi bir şekilde terbiye edip yetiştirdikten sonra kendi yerine halîfe kılan Çelebi Ferruh hazretleri 1592 (H.1000) yılında vefât etti.

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.1, s.149-152

ÇELEBİ HALÎFE;

Osmanlılar devrinde on beşinci yüzyılda Anadolu'da yetişmiş olan âlim ve velîlerden. İsmi, Muhammed olup, babasının ismi Mahmûd'dur. Büyük âlim ve evliyâ Cemâleddîn Aksarâyî hazretlerinin torunlarındandır. Cemâl Halvetî veya Çelebi Halîfe diye meşhûr olmuştur. Dedelerinin memleketi olan Aksaray'a nisbetle Aksarâyî, dedesi Cemâleddîn Aksarâyî'ye nisbetle Cemâlî denildi. Doğum târihi bilinmemektedir. Amasya'da doğdu. 1493 (H. 899) senesinde hac yolculuğu esnâsında vefât etti. Kabri, Hisa veya Tebük korusu denilen, hacıların uğrak yeri olan bir yerdedir.

Zamânının önemli ilim ve kültür merkezlerinden Amasya'da dünyâya gelen Çelebi Halîfe tamâmen ilmî bir çevrenin içinde büyüdü. Küçük yaştan itibâren ilim tahsiline başladı. Amasya'da bir müddet ilim tahsil ettikten sonra Aksaray'a gitti. Devrin din ve fen âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Âlim ve velî zâtların ilim meclisleri ile

sohbetlerinde bulunarak istifâde etmeye çalıştı. Bir gün Sa'deddîn-i Taftazânî hazretlerinin **Muhtasar-ül-Meânî** adlı **Telhîs** şerhini okurken, kalbine ilâhî aşk ateşi düşüp tasavvufa karşı büyük alâka duydu. Halvetiyye yolu büyüklerinden Alâeddîn Halvetî'nin halîfesi Şeyh Abdullah Efendiye gidip talebe oldu. Uzun müddet onun sohbetinde ve hizmetinde bulundu. Kısa zaman içinde tasavvuf yolunda ilerleyip mârifet deryâsından inciler toplamaya başladı.

Bir ara Aksaray'a gelen Alâeddîn Halvetî hazretlerinin huzûruna giderek onun sohbet ve hizmetiyle şereflendi.

Çelebi Halîfe, Alâeddîn Halvetî hazretlerini siyah bir at üzerinde siyah bir cübbe ve siyah bir sarıkla görünce, ona karşı gönlünde büyük muhabbet hâsıl oldu. Alâeddîn Halvetî hazretleri, Çelebi Halîfeye hitâb ederek; "İstersen bu cübbeyi sana vereyim." diye iltifatta bulundu. Çelebi Halîfe; "Efendim tasavvuf yolunda cübbe ve hırka hak edilmeden giyilmez. Ben ise o cübbeyi giymeye lâyık değilim!" cevâbını verdi. Alâeddîn Halvetî; "Sonunda sen benim talebelerime muhtâc olursun." diyerek kendisine tâbî olması gerektiğini işâret buyurdu. Bu işâret üzerine onun hizmetine ve sohbetine devâm etti. Fakat aradan fazla zaman geçmeden Alâeddîn Halvetî vefât etti. Ondan kısa bir müddet sonra da Şeyh Abdullah Halvetî hazretleri vefât etti. Sevdiklerini kaybeden Çelebi Halîfe, Tokat'a giderek kerâmetler sâhibi Şeyh İbn-i Tâhir'in hizmetine girdi. Onun sohbetlerinde bulunup nefsin istemediği şeyleri yapıp, istediklerini yapmamaya devâm etti.

İbn-i Tâhir veya Tâhirzâde nâmıyla tanınan bu mübârek kimse, Allah aşkıyla yanıp tutuşur, yanına gelenlerin de bu ateşte yanmalarını arzulardı. Çelebi Halîfe'ye de, iyi yetişmesi için riyâzetler çekip, nefsini terbiye etmesini tavsiye etti. O da açlık ve sıkıntılar çekti. Arkadaşları, uzun süren halvet ve açlığa dayanamayıp kaçtılar. Fakat o, sabredip, sonunda hocasının feyz ve himmetine kavuştu, duâsını aldı. Çok geçmeden, İbn-i Tâhir'in vefât etmesi üzerine Erzincan'a gitti. Pîr Muhammed Behâeddîn Erzincânî Halvetî ile görüştü. Orada fazla kalmayıp, Seyyîd Yahyâ Şirvânî'nin sohbetine kavuşmak için Şirvan'a gitmek üzere yoluna devâm etti. İki gün yol gittikten sonra, Seyyid Yahyâ Şirvânî hazretlerinin vefât ettiğini öğrenip, Erzincan'a geri döndü. Yahyâ Şirvânî'nin halîfelerinden olan Pîr Muhammed Erzincanî'nin hizmetine girdi. Erzincan'a 1464 (H.868) senesinde varmıştı. Orada bir müddet kaldıktan sonra, ilimde ilerleyip, tasavvufta yüksek derecelere ulaştı. Tefsîr, hadîs, fıkıh gibi naklî ve aklî ilimlerde yüksek âlim oldu. Hocası Pir Muhammed Erzincânî ona hilâfet verip insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhiret seâdetlerine vesîle olmakla vazîfelendirerek memleketine gönderdi. Amasya'ya gelip yerleşen Çelebi Halîfe, insanlara Allahü teâlânın dînini, Resûlullah efendimizin Sünnet-i seniyyesini ve güzel ahlâkını, Selef-i sâlihînin yolunu anlatmaya başladı.

O sırada Fâtih Sultan Mehmed Han pâdişâh, oğlu Bâyezîd de Amasya vâlisi idi. Şehzâde Bâyezîd, Çelebi Halîfe Muhammed Cemâleddîn Efendiye çok iltifât eder, talebelerine ve dergâhına ihsânlarda bulunur, duâlarını taleb ederdi. Fâtih Sultan Mehmed Han vefâtından önce de duâ etmesi için haber gönderip, fakirlere sadaka dağıttırmıştı. Her şehzâde gibi, şehzâdeİkinci Bâyezîd de, babasından sonra pâdişâh olmak, kendisine verilen onca emeğe karşılıkta bulunmak istiyordu. Çünkü her şehzâde sultan olmak için yetiştirilir, kısmetse sultan olurdu. Çelebî Halîfe, herkese karşı iyi niyet ve hüsn-i zân sâhibi, ilim ve tasavvuf ehli Şehzâdeyi kırmadı. Onun için duâ ve niyazda bulundu. Allahü teâlânın kerâmet sâhibi evliyâsından olan Çelebî Halîfe'ye, Şehzâde'nin sultan olacağı vakit ilhâm edildi. Çelebi Halîfe, Şehzâde Bâyezîd'e gönderdiği haberde; "Otuz üç gün sonra büyük bir hâdise olacak ve kırk gün sonra da sultan olacak." buyurdu.

Gerçekten de, otuz üç gün sonra Fâtih Sultan Mehmed Han vefât etti. Şehzâde Bâyezîd, Vezîr-i âzam Karamânî Pîrî Mehmed Paşanın dâveti ile İstanbul'a gelip, Allahü teâlânın dînini ehl-i küfre yaymakla, insanlara huzûr ve saâdet dağıtmakla meşgûl olan ordunun ve devletin başına geçti. Vazîfeyi oğlu Yavuz Sultan Selîm Hana devredinceye kadar, tam bir

adâletle memleketi idâre etti. Koca Mustafa Paşa'yı da kendine vezîr tâyîn etti.Koca Mustafa Paşa da, İstanbul'da bir dergâh ve câmi yaptırmıştı. Sultan, Çelebi Halîfe'yi İstanbul'a dâvet etti. O da İstanbul'a gelip, emrine verilen Kocamustafapaşa dergâhına yerleşti. İstanbul'da yıllarca hizmet verip, pekçok talebe yetiştirdi. Pâdişâh ve devlet adamlarından çok yakınlık görmesine rağmen, yanlarına hiç gitmezdi. Zikirle meşgûl olur, isteyenlere zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretmekle vakit geçirirdi.

Çelebi Halîfe'nin yetiştirdiği âlim ve velîlerin başında Sünbül Sinan Efendi gelmektedir.

Sultan İkinci Bâyezîd Hanın pâdişâhlığı sırasında İstanbul'da büyük bir zelzele olmuş, yüzlerce kişi ölmüş, vebâ salgını baş göstermişti.Çelebi Halîfe'nin büyüklüğünü kabûl eden Sultan İkinci Bâyezîd Han onu sık sık ziyâret ederek, duâsını almaya çalışırdı. Ona ve talebelerine iltifât ve ihsânlarda bulunurdu. Hattâ ilim ve fazîleti ile duâsının kabûl olduğuna inandığı Çelebi Halîfe'yi kırk talebesi ile birlikte Medîne-i münevvereye gönderdi. İstanbul'a isâbet eden, yüzlerce kişinin ölümüne sebeb olan vebâ musîbetinin kalkması için, Peygamber efendimizin kabrini ziyâret edip duâ ile şefâat dilemelerini istedi. Çelebi Halîfe talebeleriyle birlikte hac ibâdetini yerine getirmek ve Peygamber efendimizin kabr-i şerifini ziyâret etmek üzere İstanbul'dan ayrıldılar. Onların yola çıkmasından hemen sonra İstanbul'daki vebâ salgını son buldu.

Vebâ salgınının Allahü teâlânın izniyle âniden durması başta pâdişâh olmak üzere bütün devlet adamlarında ve halkta büyük sevince yol açtı. Sultan İkinci Bâyezîd Han, Çelebi Halîfe'ye haber gönderip; "Gitmenize lüzûm kalmamıştır. İsterseniz geri dönebilirsiniz." dedi. Fakat gönlü mukaddes topraklara ulaşmak aşkıyla dolu olan Çelebî Halîfe; "Mâdem ki bu hayırlı yolculuğa niyet ettik. Hac vazîfemizi ifâ ile, iki cihânın efendisini ziyâret edip, Devlet-i Aliyye-i Osmâniye'nin selâmeti için duâ ve niyazda bulunalım. Allahü teâlânın sultanımıza hayırlı uzun ömürler ihsân etmesi için yalvaralım." dedi. Sultandan müsâde alarak yoluna devâm etti.

Çelebî Halîfe, daha önce, insanlara Ehl-i sünnet îtikâdını, İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfeli olarak Mısır'a göndermiş olduğu halîfesi Sünbül Sinan Efendiye mektup göndererek kendisinin bu sene hac ibâdetini îfâ etmek üzere yola çıktığını bildirdi. Mektupta, Şam'dan Mekke-i mükerremeye giden yol güzergâhını tâkib edeceğini, bu yolculuğa Sünbül Sinan'ın da iştirâk etmesini bildiriyordu.

Çelebi Halîfe uğradığı beldelerde insanlarla sohbet ederek, onlara hak yolu anlatarak yolculuğuna devâm ediyor, uğradığı her belde halkı ona karşı büyük saygı ve iltifât gösteriyordu. Bu sırada hocasının mektubunu alan Sünbül Sinan Efendi; "Allahü teâlânın her işinde bir hikmet vardır. Kim bilir bu yolculukta ne hikmetler gizlidir." diyerek gerekli hazırlıkları yaptı, üç sene berâber bulunduğu Mısırlılarla helallaşıp vedâlaştı. O sene hacca gideceklerle birlikte yola çıktı. Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Mekke-i mükerremeye ulaştı.

Fakat hocası Çelebi Halîfe hazretleri Mekke-i mükerremeye varmadan Şam'dan sonra dokuz konak mesâfede bulunan Hisa veya Tebük korusu denilen yerde vefât etti. Çelebi Halîfe vefât etmeden önce vasiyetnâmesini bildirdi. Bir nüshasını da yazılı olarak halîfesi Sünbül Sinan Efendiye gönderdiği vasiyetnâmesinde: Kendisinin Kâbe-i muazzamaya gidecek hacıların yolu üzerine defnedilmesini, Sünbül Sinan EfendininİstanbuI'a gidip Kocamustafapaşa'daki dergâhında talebelerine ders vermesini, Sünbül Sinan'ın, kendi kızı Sâfiye Hatun ile evlenmesini bildirdi. 1493 (H.899) senesindeki hac yolculuğu sırasında vefât ettiği yerde vasiyetine uygun şekilde defnedildi.

Sünbül Sinan Efendi, Mekke-i mükerremeye vardıktan sonra, hocası Çelebi Halîfe'nin vefât ettiğini öğrendi. Hocasının vasiyetnâmesini bildiren mektubunu aldı. Bildirilen hususlara aynen riâyet etti. Hac vazîfesini yerine getirip Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve

sellem kabr-i şerîfini ziyâret ettikten sonra İstanbul'a geldi.

Hocasının Kocamustafapaşa'daki dergâhında onun yerine insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya ve talebe yetiştirmeye başladı. Hocasının kızı Sâfiye Hâtun ile evlendi. Otuz yedi sene müddetle insanlara doğru yolu, Allah aşkını anlattı. Onun ilim meclisinde ve sohbetlerinde nice âlim ve velîler yetişti. Bunların en meşhûru büyük velî Merkez Efendi oldu.

Çelebi Halîfe'nin, Sünbül Sinan Efendiden başka bir halîfesi de Kastamonu'da medfun bulunan Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin hocası Hayreddîn-i Tokâdî idi.

Osmanlı Devletinin kuruluş ve yükseliş devirlerinde yaşayan Çelebi Halîfe, Osmanlı Devletinin içtimâî, sosyal bünyesinde çok etkili oldu. Halvetiyye yolu büyüklerinden Yahyâ Şirvânî'nin halîfesi Pir Muhammed Erzincânî'den aldığı Halvetiyye yolu feyzlerinin Anadolu ve diğer Osmanlı memleketlerinde yayılmasını sağladı. Onun sohbetlerinde yetişen birçok âlim ve velî gittikleri yerlerdeki insanlara İslâmiyeti ve güzel ahlâkı anlattılar. Sultanlar ve diğer devlet adamları üzerinde de etkili olan Çelebi Halîfe'nin, tasavvuftaki yoluna, ismine nisbetle Cemâliyye adı verildi.

Cemâl Halvetî diye de bilinen Çelebi Halîfe'nin, Resûlullah efendimize uzanan tarîkat silsilesi şöyledir:

Çelebi Halîfe Cemâl Halvetî (Cemâliyye), Pîr Muhammed Erzincânî, Seyyid Yahyâ Şirvânî, Muhammed bin Nûr Halvetî, Tâcüddîn İbrâhîm Zâhid Geylânî, Rükneddîn Muhammed Sencâsî, Ziyâüddîn Ebû Necîb-i Sühreverdî, Ebû Ali Rodbârî ve Mimşâd Dîneverî, Cüneyd-i Bağdâdî, Sırrî-yi Sekatî, Ma'rûf-i Kerhî, İmâm-ı Ali Rızâ ve Dâvûd-i Tâî'den almıştır. Bunlardan Dâvûd-i Tâî, Habîb-i Acemî vâsıtasıyla Hasan-ı Basrî'den almış, Hasan-ı Basrî de, Kümeyl bin Zeyyâd vâsıtasıyla hazret-i Hasan ve hazret-i Hüseyin'den, onlar da hazret-i Ali ve Muhammed Mustafa'dan sallallahü aleyhi ve sellem almıştır. İmâm-ı Ali Rızâ da baba ve dedeleri vâsıtasıyla hazret-i Ali'den, o da, Resûlullah efendimizden feyz almıştır.

Çelebi Halîfe'nin mensûb olduğu Halvetîlik yolu, Türk toplumu ve insanı üzerinde bir hayli müessir olmuş, toplumun her kesimine hitâb etmesi, onun bağlılarını çoğaltmıştır. Buna bağlı olarak da, birçok şûbe ve kollar ortaya çıkmıştır.

Çelebi Halîfe Cemâleddîn Muhammed Efendi, yetiştirmiş olduğu pekçok talebe yanında, birçok kıymetli eser de yazdı. Bu eserlerden başlıcaları şunlardır: **1) Tefsîr-i Sûre-i Fâtiha, 2) Şerhu Erba'îne Hadîsen Kudsiyyen, 3) Şerhu Hadîs-i Erba'în-i Nebevî, 4) Zübdet-ül-Esrâr, 5) Cevâhir-ül-Kulûb, 6) Risâle-i Etvâr, 7) Risâle-i Sad Kelime-i Sıddîk-ı Ekber, 8) Risâle-i Fakriyye, 9) Câmiât-ül-Esrâr ve'l-Garâib, 10) Cenknâme, 11) Risâle-i teşrihiyye, 12) Risâle fî Beyâni'l-Velâyet, 13) Tefsîr-i Âyeti'l-Kürsî, 14) Esrâri'l-Vudû** (Abdestin Sırları), **15) Risâle fî İsmeyni'l-Azameyn Allah ve Rahmân, 16) Risâle-i Kevseriyye.** Bu eserleri el yazması olup hiçbirisi basılmamıştır.

1) Sicilli Osmânî; c.4, s.105

2) Şakâyık-i Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.284

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.51

4) Hediyyetü'l-Ârifîn; c.2, s.257

5) Amasya Târihi; c.1, s.321

6) Tâcü't-Tevârih

7) Şerhu Erbaîne Hadîsen Kudsiyyen (Süleymâniye Kütüphânesi Cârullah Efendi Kısmı, No: 1084)

8) Keşf-üz-Zünûn; s.1036

9) Tomar-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetîlik Silsilenâmesi (Sâdık Vicdânî, İstanbul, 1338-1341)

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.326, c.14, s.351

11) Rehber Ansiklopedisi; c.16, s.7

12) Aksaray Târihi; c.2, s.2501

ÇELEBİ HÜSÂMEDDÎN;

Konya'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî hazretlerinin en önde gelen talebesi olup, onun halîfesi, vekîlidir. İsmi, Hasan bin Muhammed olup, nesebi, Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretlerine dayanır.

Çelebi Hüsâmeddîn'in babası, devlet erkânından zengin bir kimse idi. Hüsâmeddîn Çelebi küçüklüğünde, zamânın büyük velîlerinden Mevlânâ'yı çok sevdiğinden babasına ricâda bulunup, onu sık sık eve dâvet ettirirdi. Ziyâfet esnâsında Mevlânâ'ya hizmet eder, hürmette kusûr etmemeye çalışırdı. Babası küçük yaşta vefât edince, bütün mal, mülk Çelebi Hüsâmeddîn'e kaldı. O, bu kadar servetin hiçbirine îtibâr etmeyip, Mevlânâ'nın huzûruna geldi. Talebeliğe kabûl buyurması için yalvardı. Kabûl edilince, canla başla hizmete başladı. Kısa zamanda babasından kalan mallar harcanıp hiçbir şey kalmayınca, babasının ticâret işlerine bakan hizmetçisi; "Makamlar, mallar kazanmayı terk edip, fakirlik yolunu tercih ettiniz. Ne kadar erzak, mal, mülk var ise hepsi elden çıktı." deyince, Çelebi Hüsâmeddîn, cenâb-ı Hakka hamd ve şükürler ederek; "Hocam hazret-i Mevlânâ'nın hürmetine sizi hânemden âzâd ettim." dedi ve bütün dünyevî isteklerini bir kenara itip, Mevlânâ'nın dergâhında hizmetini çoğalttı. Mevlânâ, dergâhın gelirlerini ve giderlerini tesbit etmek, talebelerin yiyecek, giyecek ve yakacaklarını temin etmek, dergâha ait malları korumak gibi mühim bir vazîfeyi ona verdi. O da, bu vazîfesine çok büyük bir îtinâ ile dikkat etti. Çıkan mahsûllerin bir tânesini bile telef etmeyerek yerinde sarf etti. Herkese güler yüzle ve adâletle davrandığı için, kısa zamanda bütün talebelerin sevgisine, hocasının iltifâtlarına mazhâr oldu. Mevlânâ Celâleddîn, Çelebi Hüsâmeddîn'e husûsî muâmele eder, onu daha iyi yetiştirmek için gayret gösterirdi. Ona olan teveccühleri, Selâhaddîn Konevî'den sonra gelirdi. Selâhaddîn Konevî, Mevlânâ'dan önce vefât edince, Çelebi Hüsâmeddîn en önde gelen talebesi oldu.

Mevlânâ, Çelebi Hüsâmeddîn'i pek ziyâde severdi. Onun olmadığı bir mecliste sohbetin tadı hissedilmezdi. Bir gün Mevlânâ'nın talebelerinden Muînüddîn Pervâne, hocasını, talebe arkadaşlarını ve Konya'nın ileri gelen eşrâfını dâvet edip, ziyâfet verdi. Yemekten sonra, sohbet için Mevlânâ hazretlerini dinlemek istiyorlardı. Fakat Mevlânâ hiç konuşmuyor, sessizce üzgün bir hâlde bekliyordu. Bâzıları sohbet buyurmaları için talebde bulundularsa da, Mevlânâ yine konuşmadı. Nihâyet ev sâhibi Muînüddîn, hocasının en çok sevdiği Çelebi Hüsâmeddîn'in orada olmadığını farkedince, Mevlânâ'ya; "Efendim! Çelebi Hüsâmeddîn dâvetimize teşrif buyurmadılar. Acaba hürmette bir kusûr mu ettik?" deyince, Mevlânâ da; "Hüsâmeddîn bağdadır." buyurdu. Bunun üzerine bir kimse ile Çelebi Hüsâmeddîn dâvet edilip, sohbete gelmesi sağlandı. Mevlânâ, Çelebi Hüsâmeddîn gelir gelmez ayağa kalkarak; "Merhaba ey Allahü teâlânın ve Resûlullah'ın sevdiği, ey canım, ey oğlum, ey sevdiğim Hüsâmeddîn." buyurdu ve yanıbaşına oturttu. O geldikten sonra Mevlânâ öyle neşelendi ki, o günkü sohbeti hiç kimse unutamadı. Sohbet esnâsında Muînüddîn Pervâne kalbinden; "Acabâ hocamın, Çelebi Hüsâmeddîn'e böyle bir tezâhürâtı, iltifâtı hakîkî midir? Yoksa bir teklif midir?" diye düşündü. Sohbet bittikten sonra Çelebi Hüsâmeddin, Muînüddîn Pervâne'nin kulağına eğilerek; "Hocamız boş söz söylemez, lüzumsuz tezâhürâtta bulunmaz. Kalbini böyle şeylerle meşgûl eyleme." dedi.

Mevlânâ'nın, Çelebi Hüsâmeddîn'e karşı îtibârı fevkalâde çok idi. Bir kış günü, sabahın erken saatlerinde kalkan Mevlânâ, dergâhın kapısına gelmişti. Namaz vakti girmediği için kapı kapalıydı. Bir taraftan da kar yağıyordu. Mevlânâ, Çelebi Hüsâmeddîn'in kapısının karşısında hizmetkâr gibi el bağlayıp beklemeye başladı. Kar lapa lapa yağdıkça, Mevlânâ'nın üzerini örtüyordu. Namaz vakti geldiğinde kapıyı açan Çelebi Hüsâmeddîn, karşısında karlar altında kalmış bir kimse gördü. Yaklaşıp dikkatle baktığında, hocası olduğunu anladı ve; "Cânım efendim! Bu ne hâldir ki, bu fakîrin kapısında karlar altında beklersiniz?" diyerek ayaklarına kapanıp özürler diledi. Mevlânâ ise, talebesinin bu hareketine mâni olmak isteyip; "Ey Hüsâmeddîn! İşte hoca, talebesini bu mertebede gözetirse, talebe de hocasına o kadar bağlı olur." buyurdu.

Çelebi Hüsâmeddîn, Mevlânâ hazretleri derse gelmediği zamanlar talebelere ders verir, onları irşâd eder, doğru yolu gösterir yetiştirirdi. Bâzıları; "Bu sonradan gelip, Arabîyi dahî bilmeyen kimseye nasıl böyle bir vazîfe verilir?" diye dedikodu yaptılar. Bir gece Çelebi Hüsâmeddîn rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Sevgili Peygamberimiz; "İlim deryâsında bir damla nasîbin olsun, bunu muhâfaza eyle de, sana düşman olanların sözleri kesilsin." buyurarak mübârek ağzının suyundan bir mikdâr Çelebi Hüsâmeddîn'in ağzına sürdüler. O andan îtibâren Arabî lisânıyla konuşmaya başladı. O günden sonra hiç kimse böyle sözler söylemedi.

Mesnevî yazılmadan önce talebelere, Ferîdüddîn Attâr hazretlerinin **Mantık-ut-Tayr** ve Hakîm Senâî'nin **İlâhinâme** isimli kitapları okutulurdu. Çelebi Hüsâmeddîn bir gün hocasına şöyle suâl eyledi: "Pek muhterem efendim! Cevâhirlerden daha kıymetli sözlerle cümlemizi irşâd edip yetiştiriyorsunuz. Buna rağmen kardeşlerimizle, önceki büyüklerimizin hazırladığı kitapları okumakla yetiniyoruz. Acabâ zât-ı âlînizin hazırlayacağı bir kitabı olsa, inci dolu sözleriniz hepimize bir hâtıra olarak kalsa uygun olur mu diye içimizden geçmektedir. Öyle ki, hem bu okuduğumuz kitaplarda bulunan konuları, hem evliyânın hâlleri, hem de Şems-i Tebrîzî hazretleriyle aranızda geçen gizli sırları içine alsa diye düşünürüz." Bu sözlerden Mevlânâ son derece memnun olup; "Ey gözümün nûru Hüsâmeddîn! Bu isteğiniz, daha sizin mübârek kalbinize gelmeden önce, gayb âleminden kalbime ilhâm edildi. İçinde mânevî cevâhirlerin bulunduğu, ibâdetlerin ihlâs ile yapılmasında ziyâde zevk ve muhabbet veren bir kitabın yazılmasını arzu ettim. Bunun için de, daha önce şu satırları yazdım." diyerek, **Mesnevî-i Şerîf'**in şu ilk beyitlerini gösterdiler:

"Bîşnev în ney çün hikâyet mî küned,
Ez cüdâyîhâ şikâyet mî küned."

"Dinle neyi nasıl anlatıyor,
Ayrılıklardan şikâyet ediyor." diye başlayıp,

"Puhte hâlin hîç fehm itsin mi hâm?
İhtisâr üzre gerek söz vesselâm."

"Ham olan, olgun olanın hâlini nasıl bilir?
Bunun için sözü kısa kesmelidir, vesselâm."

diyen ilk on sekiz beyti kendi eliyle yazdılar.

Sonra şöyle buyurdu: "Şems-i Tebrîzî ile aramızdaki gizli sırlar anlatılırsa, ona tahammül edemezsiniz. Onlar hakîkat ehline mâlûm olan şeylerdir."

Bundan sonraki beyitleri Mevlânâ hazretleri söyledi. Çelebi Hüsâmeddîn yazdı. Öyle ki, bu hâl sabahlara kadar sürerdi. Çok kısa bir zaman içinde, **Mesnevî'**nin birinci cildi tamam oldu. İki sene ara verdikten sonra, ikinci cildi de yazdılar. Daha sonra **Mesnevî**'yi altı cilde tamamladılar.

Başta Çelebi Hüsâmeddîn olmak üzere, diğer talebe arkadaşları, **Mesnevî**'de bildirilenleri öğrendiler ve içindeki mânevî sırlara vâkıf oldular. Son derece istifâde ettiler.

Bir gün Mevlânâ'dan sordular ki: "**Mesnevî**'nin cildleri arasında bir fark var mıdır?" O da; "Elbette **Mesnevî**'nin cildleri arasında fark vardır. Nasıl ki, yedi kat göklerin birbirlerinden farkı var ise, **Mesnevî'**nin de tercihi ve tafsilâtı birbirinden öyle farklıdır. Eğer daha geniş mâlûmât isterseniz, Hüsâmeddîn'e sorunuz." buyurdu.

Mesnevî hakkında Çelebi Hüsâmeddîn şöyle buyurdu: "Hocamın mübârek oğlu Sultan Veled, **Mesnevî'**nin bir beytine yetmiş mânâ vermişlerdir. Herkes kendi aklının yettiği kadar anlar ve o kadar istifâde eder. Zîrâ, lâyıkıyla anlamak mümkün değildir."

Çelebi Hüsâmeddîn bir gece gördüğü rüyâsını şöyle anlattı: "Rüyâmda, Bilâl-i Habeşî Kur'ân-ı kerîmi başının üzerinde tutuyor, Resûlullah efendimiz de mübârek ellerine **Mesnevî'**yi almış, büyük bir haz ve zevk içinde okuyup, arada; "Mâşâallah, bârekallah" diye kitabı beğendiğini bildiriyordu." Sabahleyin rüyâsını Mevlânâ'ya anlattığında; "O, gördüğün doğrudur. Çünkü Resûlullah efendimizin **Mesnevî-i Şerîf**'i alıp medhettiğine şüphe yoktur." diyerek, rüyâyı tâbir etti.

Mevlânâ, bir gün elinde sepeti olan bir hizmetkârı Çelebi Hüsâmeddîn'in kapısı önünde gördü. Evin ihtiyaçlarını alıp gelmiş idi.Mevlânâ; "Ey kardeşim! Keşke senin yerinde olsaydım. Her an o mübârek zâtın hizmetiyle şereflenirdim." diyerek, üzerinden cübbesini çıkardı ve hizmetkâra hediye etti.

Mevlânâ Celâleddîn hazretlerine son hastalığında; "Yerinize kimi halîfe, vekîl bırakıyorsunuz?" diye sorduklarında; "Çelebi Hüsâmeddîn'i bırakıyorum." buyurdu. Bu suâli üç defâ sordular, her defâsında aynı cevâbı verdi.

Sultan Veled, bir gün arkadaşlarıyla birlikte Çelebi Hüsâmeddîn'i bağında ziyârete gittiler. Yolda bâzıları kalblerinden; "Çelebi Hüsâmeddîn bize bal ikrâm etse." diye geçirdiler. Bağa vardılar, bir müddet sohbetten sonra Çelebi Hüsâmeddîn bahçıvana; "Gidip, kovanlardan birini açıp bir tabak bal getiriniz." buyurdu. Bahçıvan da emri yerine getirip balı getirdi. Biraz sonra, aynı kovandan yine bal istedi, getirdiler. Tekrar istedi, yine getirdiler. Tekrar isteyince, bahçıvan; "Yeni bir kovan açmamız lâzım. Önceki bitti." dedi. Bu söze karşı; "Sözümüzü dinleyiniz. O kovan nihâyeti olmayan bir denizdir. Gidiniz, oradan bal getiriniz." buyurdu. Bahçıvan tekrar gittiğinde, kovanın ağzına kadar bal ile dolu olduğunu, ilk açtığı gibi durduğunu hayretle gördü. Gelip durumu anlattığında, orada olanların hepsi Çelebi Hüsâmeddîn'in büyüklüğünü bir kere daha anladılar. Çelebi Hüsâmeddîn, o kovanı Sultan Veled'e hediye etti. Ondan sonra o kovanın balından hasta olan bir kimseye yedirseler, eğer eceli gelmemiş ise, bi iznillah Allahü teâlânın izni ile şifâ bulurdu.

Bir kış ve bahar mevsiminde, pek az yağmur yağmıştı. Bu sebeple ekinler bitmemiş, her tarafta kuraklık başgöstermişti. Konya'da halk, defâlarca yağmur duâsına çıktıkları hâlde, bir damla yağmur düşmemişti.

Çâresiz kaldıkları bir gün hatırlarına evliyânın büyüklerinden Çelebi Hüsâmeddîn geldi. Bir heyet hâlinde huzûruna geldiler, durumu anlattılar. Çelebi Hüsâmeddîn tebessüm buyurarak ricâlarını kabûl etti. Onlarla birlikte Mevlânâ hazretlerinin türbesine geldi. Mevlânâ'yı vesîle ederek, göz yaşları içinde Allahü teâlâya uzun uzun duâlar etti. Daha duâ bitmeden, gökyüzünde bulutlar birikmeye ve yağmur yağmaya başladı. Yirmi gün hiç durmadan devâm etti. Toprak suya kandı. Herkes evlerinin yıkılıp bir zarar geleceğinden korkarak tekrar ÇelebiHüsâmeddîn'e başvurdular. Yine onları kırmadı ve; "Üzülmeyin. Bu yağmuru, başka ihtiyâcı olan yerlere yağdırması için Rabbimize niyâz eder yalvarırız." demesiyle, yağmur dindi ve bulutlar dağıldı. O sene çok bereketli oldu, pek fazla mahsûl elde edildi. Böylece halkın gönlünde Çelebi Hüsâmeddîn'in sevgisi daha da arttı.

Bir gün Çelebi Hüsâmeddîn dostlarıyla birlikte bağa gitmişti. Orada dostlarına nasîhat ederken bir kimse gelip; "Efendim! Mevlânâ hazretlerinin türbesinin üzerindeki alem düştü. Bir türlü yerine konulamadı." dedi. Bunu işiten Çelebi Hüsâmeddîn çok üzüldü. Yüzlerinin

rengi bembeyaz oldu. Onun fevkalâde üzüldüğünü gören dostları, bu kadar üzüntünün sebebini sordular. O da; "Mübârek hocamız Mevlânâ'nın yakınlarından biri vefât edeceği zaman bu gibi işâretler meydana gelmektedir. Şimdi ise kubbenin üzerindeki alem yıkılmış. Bundan, yakınlarından büyük birinin vefât edeceği anlaşılmaktadır. Hesaplayınız, hocamız vefât edeli kaç sene oldu?" Onlar da; "On yıl oldu." dediler. Bunun üzerine; "Beni eve götürünüz. Vefât edecek olan bu fakîrdir. Artık bizim de ömrümüz bitmiştir." dedi. Çelebi Hüsâmeddîn'i hemen eve götürdüler. Alemin yerine konmasını emretti. Birkaç gün hasta yattı. Hasta olduğu günler Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled sık sık ziyâretine gelirdi. Bir gün üzüntüsünü bildiren şu sözleri söyledi: "Babamın vefâtından sonra, hepimizi kanatlarınız altına aldınız. Sizin zamânınızda hiçbir dert ve keder çekmeden huzûr içinde yaşayıp gidiyorduk. Sizden sonra hepimiz büyük bir ızdırâba düşeceğiz. Sizi kaybedince, biz kiminle dostluk kurup, kiminle görüşürüz?" Sonra kendini tutamayıp ağlamaya başladı. Çelebi Hüsâmeddîn bu hâle dayanamayıp buyurdu ki: "Ey mübârek hocamın oğlu Sultan Veled! Benim vefâtımdan sonra bir müşkilât ile karşılaşırsanız, bana tevessül ediniz! Eğer beni vâsıta yaparsanız, ben de Allahü teâlâya yalvarır, müşkilâtınızın halli için duâ ederim. Biiznillah duâmız reddolunmaz."

Mevlânâ hazretlerinin türbesinin aleminin yerine konulduğunu 1284 (H. 683) senesi Kasım ayının üçüne rastlayan Cumâ günü kendisine haber verdiler. Hüsâmeddîn Çelebi buna çok sevindi ve; "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü" diyerek rûhunu teslîm etti. Hocasının türbesinin içine defnedildi.

DERHÂL EVİ BOŞALTSIN

Bir gece Çelebi Hüsâmeddîn dostlarıyla oturmuş sohbet ediyordu. Bir ara sohbeti kesip; "Falan mahalledeki şu numaralı eve gidiniz. İçerde oturanlara; "Derhal evi boşaltıp, başka bir eve göç etmelerini söyleyiniz." dedi. Emri yerine getirdiler. Evin boşaltılması bittiği an, tavan çöktü, ev harâb oldu. Talebeler kendi aralarında; "Allahü teâlânın sevgili kulları, bu dünyâda insanların kurtulması için böyle faydalı olursa, kim bilir âhirette nasıl olur. Ne mutlu böyle zâtlara muhabbet edip, hizmetiyle şereflenenlere ve onların gönlünü kazananlara." diye konuştular.

1) Nefehât-ül-Üns; s.523

2) Âbidîn Paşanın Mesnevî Şerhi; c.1, s.17

3) Velednâme; s.123

4) Menâkıb-ül-Ârifîn; c.2, s.165

5) Risâle-i Sipahsalar; s.138

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.292

ÇELEBİ HÜSREV;

İkinci Bâyezîd ve Kânûnî Sultan Süleymân devri mevlevî büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin soyundandır. Babası Kâdı Mehmed Paşa, annesi Âbide Hanımefendidir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1562 (H.968) yılında Konya'da vefât etti.

Küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Bilhassa büyük âlim Çelebi Cemâleddîn Efendinin ders ve sohbetlerine katıldı. Tasavvufta yüksek derecelere ulaşınca, hocası tarafından, Konya Mevlevihânesi şeyhliğine getirildi. Bundan sonra pekçok kimse onun huzûruna ve sohbetlerine koştu. Memleketin ileri gelenleri ve devrin pâdişâhı Sultan İkinci Bâyezîd Han tarafından sevilip sayıldı.

Ancak Çelebi Hüsrev hazretlerine gösterilen bu sevgi ve yakınlık, kendisini çekemeyenlerin, hasedcilerin iftirâlarına sebeb oldu. Bunlar bu mübârek zâtı her fırsatta kötülemeye ve ona olmadık sıfatlar yakıştırmaya başladılar. Nitekim bu sözler o derece arttı ki, sonunda Sultan Bâyezîd-i Velî hazretlerine kadar geldi. Evliyânın hâlinden ancak velî olan anlar düsturunca, velî pâdişâh kendisine söz getirenlere şöyle dedi: "Allahü teâlânın aziz kıldığı bir zâtı, zelîl etmeyi istemek, o kimsenin alçalmasına rezil ve rüsvây olmasına sebeb olur. Böyle mübârek ve kıymetli kimselere izzet, ikrâm ve hürmetten başkası yapılamaz." Bu sözler iftirâcıların suratına bir şamar gibi patladı. Bir müddet Çelebi Hüsrev hazretleri hakkında söz söylemeye cesâret edemediler.

Kânûnî Sultan Süleymân Han 11 Haziran 1534'te Irakeyn seferine çıktığında 20 Temmuzda Konya'ya geldi. Burada otağını kurup birkaç gün kaldı. Bu esnâda Konya'da medfûn bulunan başta Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî olmak üzere velîlerin kabirlerini ziyâret etti. Kânûnî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin türbesi yanında dervişlerin namaz kılacakları, âriflerin duâ edip yalvaracakları bir mescid yaptırdı. Ayrıca Behâeddîn Sultan Veled hazretlerine âid eski ve yıkık bir medreseyi tâmir ettirip yeniledi. Bu sırada Çelebi Hüsrev hazretleri de dâhil olmak üzere mevlevî şeyhlerinin sohbet meclislerinde bulunup duâlarına kavuştu.

Kânûnî Sultan Süleymân Han, evliyâ duâlarının da bereketi ile seferi zaferle netîcelendirdi. Bağdât'ı fethetti. Buradaki İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin ve diğer velîlerin türbelerini tâmir ettirdi. Dönüşte tekrar Konya'ya geldi. Mevlânâ hazretlerinin türbedârı Osman Dede'nin sohbetlerinden bereketlenmek ve mânen istifâde etmek için onun birkaç sohbetinde bulundu. Bu sırada memleket meselelerinden bâzı müşkillerini arzeden Süleymân Han, o hususlarda kendisini rahatlatacak cevaplar aldı. Sohbet esnâsında kendisinde mânevî coşkunluk hâlleri meydana geldi. Bunları evliyâyı sevmenin bir alâmeti bilen şânı yüce pâdişâh bundan sonra şiirlerinde "Muhibbî" mahlasını kullanmaya başladı. Kânûnî Sultan Süleymân bu arada Çelebi Hüsrev Efendi ile de çok defâ sohbet etti. Çelebi hazretleri bu sohbetlerde pâdişâha **Mesnevî'**nin ince, derin ve akılları hayrette bırakan mânâlarından bahsetti. Kânûnî, işittiği, duyduğu bu gizli sırlardan öyle bir haz aldı ki, apayrı bir âlemde yaşadı. Kendisini değişik hâller kapladı. Kânûnî bir ara Şeyh Hüsrev hazretlerine bu hâllerini arzedip hikmetini sordu. Şeyh hazretleri; "Bu çeşit mânevî tesir ve kalb aydınlığı başka meclislerde hâsıl olmaz. Ancak gönül sâhiplerinin, Allahü teâlânın sevdiklerinin yüksek meclislerinde ele geçer." diye cevap verdi. Pâdişâh buna hayret edince de; "Sultânım! Her şey, kendisine uygun olan şeye tesir eder. Yâni söz ve kalıba âid olan şeyler, görünen his uzuvlarına tesir ettiği gibi, hâle ve kalbe âid şeyler de, görünmeyen duyguları, kalbi, aklı, rûhu aydınlatır." buyurdu. Bundan sonra pâdişâha, devamlı hal ve gönül sâhiplerine yönelip onlarla berâber ve irtibât hâlinde olmayı tavsiye etti.

Çelebi Hüsrev Efendi, mevlevîhânede devamlı olarak talebelerle meşgul olur, onları tasavvufun en yüksek derecelerine, mertebelerine yükselmeleri için teşvik ederdi. Hiç bir talebesinin aşağı mertebelere takılıp kalmasını istemezdi. Bu iki mertebe arasında büyük fark bulunduğunu misâllerle açıklardı. Kânûnî Sultan Süleymân, mevlevîhânenin ihtiyaçlarını görmesi için Şeyh Hüsrev Efendiye pekçok yardımlar yapar, hediyeler gönderirdi. Şeyh hazretleri de bunları talebelerine ve ihtiyaç sâhiplerine dağıtırdı. Bâzı kısa görüşlü ve kalbi bozuk kimseler, onun kendisine hiç mal ayırmamasını, sultanın hediyesine ehemmiyet vermemek, talebelere ve muhtaçlara dağıtmasını ise israfçılık olarak değerlendirdiler. Bu sözleri işiten şeyh hazretleri çok üzüldü. Kalbi yanık ve gözü yaşlı olduğu hâlde şu mânâda bir şiir söyledi: "Dervişim, gönlümde ve rûhumda bir karışıklık tutmam. Baştan ayağa nîmetler içerisindeyim. İçimde dünyâ malı düşüncesi yoktur. Bunun hevesi ve üzüntüsünü taşımam. Gözümde ve gönlümde hakîkî yâr olan Allahü teâlâdan başkası yoktur."

Fitne ve fesatçıların aleyhte sözlerine rağmen Çelebi Hüsrev'in şöhreti her tarafta yayıldı. Herkes onun sohbetine kavuşmak ve duâsına mazhâr olabilmek için huzûruna koşuyordu.

Onun nazarlarına kavuşanlar görünen ve görünmeyen nîmetlere, yüksek hâllere kavuşurlardı. Şeyh Hüsrev hazretleri ders vermekle meşgûl iken, Osmanlı Devleti içerisinde Kânûnî Sultan Süleymân Hanın oğlu Şehzâde Bâyezîd saltanat iddiâsı ile ayaklanmıştı. Kânûnî, diğer oğlu Selîm'i, onun üzerine gönderdi. Şehzâde Selîm kuvvetleri ile Konya'ya geldi. O öncelikle Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin kabrini ziyâret etmek istedi. Yanında bulunanlarla birlikte türbeye girdi. Her zamanki yürüyüşü ile serbest bir şekilde kabre doğru ilerlerken, türbedâr Mahmûd Dede önünü kesti ve; "Mânâ âleminin sultanları olan böyle mübârek zâtların huzûrunda mütevâzî ve boynu bükük olmalıdır." diyerek ziyâret usûlünü hatırlattı. Bunun üzerine şehzâde ve yanındaki askerî erkân hatâlarını anladılar. Orada bulunan mihrabda Allah rızâsı için namaz kıldılar. Türbenin içini ve kubbeyi seyreden Şehzâde Selîm, oradaki tezyinâtı, süslemeleri görünce; "Acaba önce gelen sultanlar ve vezirler niçin lüzum görmüşler de bu kadar masraf etmişler." diye düşündü. Ancak bu sırada maddî perdeler gözlerinin önünden kalktı ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin kabrinin yanında dikilen iki arslanın kendisine doğru hücum ettiklerini dehşetle gördü. Hemen, "Yetiş Mahmûd Dede!" diye bağırdı. Mahmûd Dede derhâl harekete geçerek şehzâdeyi arslanların parçalamasından kurtardı. Sonra şehzâdeye dönüp; "Evlâdım burası hakîkat sultanlarının pâyitahtıdır. Burada böyle arslanlar olmadan olmaz. Fakat onlar edep perdesini yırtanlara karşı harekete geçer ve böyle hârika gösterirler." diyerek îkâz etti.

Şehzâde Selîm ertesi gün tekrar Mevlânâ hazretlerinin kabrini ziyârete gittiğinde türbenin kapısında mânâ âleminin sultanlarından Çelebi Hüsrev hazretleri ile karşılaştı. Ondaki vakar ve heybetin karşısında Şehzâde Selîm'e dünyâ sultanlığının verdiği heybet bir anda yok oldu. Şeyh hazretlerine pekçok edeb ve hürmet gösterdi. Bu tavrı ile şeyhin mânevî yardımına kavuştu. Şeyh Hüsrev kendisine; "Mânâ sultânı ile dünyâ sultânı karşısında bir tek kişi baş kaldırmış ne yapabilir." diyerek onun endişesini giderdi. Böylece zafer kazanacağını müjdelemiş oldu. Ayrıca tasarrufunun onun yanında olduğuna işâret etti. Ertesi gün Konya yakınında Şehzâde Selîm, Şehzâde Bâyezîd'i bozguna uğratıp mağlup etti (1559). Savaştan sonra Şeyh Hüsrev Efendinin yanına gelip muzaffer olmaları için duâcı olmaları ve mânevî yardımlarından dolayı teşekkürlerini arzetti. Ona karşı kalbinde büyük bir sevgi peydâ oldu. Pekçok ikrâm ve iltifâtlarda bulundu. Bütün mevlevî şeyhleri ve dervişlerini donatıp ihsânlarda bulundu. Ayrıca bu zaferin şükrânesi olarak gelip geçenlerin içmesi için bir de sebil yaptırdı.

Çelebi Hüsrev hazretleri Kânûnî devrinin son yıllarında tahmînen 1562 yılında vefât etti. Vefât etmeden önce talebeleri arasından çok sevdiği sırlar sâhibi, mânevî derecesi yüksek oğlu Çelebi Ferruh'u talebeleri yetiştirmesi ve onların işini sevk ve idâre etmesi için kendi yerine halîfe tâyin etmiştir.

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.1, s.143-146

ÇERKEZ ŞEYHİ;

Çorum velîlerinden. İsmi Ömer Lütfi olup, babasınınki Abisal Beydir. Çerkez Şeyhi ismiyle meşhur oldu. 1849 (H. 1266)'da Kafkasya'da doğdu. Yedi yaşında âilesi ile birlikte Trabzon'a yerleşti. Sonra Tokat'ın Batmantaş köyüne taşındılar. Akrabâlarından Kundukzâde Mûsâ Paşa, tahsîlini tamamlaması için İstanbul'a götürdü.

Çerkez Şeyhi, daha 7 yaşında iken rüyâlarında gördüğü bir zât ona devâmlı; "İlim öğrenmek için İstanbul'a gel!" diyordu. İstanbul'a gittikten sonra rüyâsına giren zâta rastladı. Bu zât Edirneli Şeyh Seyyid Muhammed Nûrî idi. Çerkez Şeyhi ona talebe oldu. On bir senelik bir tahsil hayâtından sonra icâzet, diploma alan Çerkez Şeyhi, hocası tarafından Sivas'ın Aziziye kasabasına bağlı Kazancı köyüne ilim yaymak için gönderildi. Burada iki sene kadar

insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmeye çalıştı. Sonra Çorum'un Bakırboğazı köyüne yerleşerek, bir tekke inşâ ettirdi. Dört sene kadar bu köyde kaldıktan sonra 1891'de Çorum'a yerleşti. Çorum'da tâliplerine ilim öğretmeye çalıştı.

Sakarya Meydan Muhârebesinin başladığı gün, Çerkez Şeyhi bâzı talebeleri ile sohbet ederken birden bire ayağa kalkıp, kıbleye dönerek ezan okumaya başladı. Meclistekilerin hepsi ayağa kalkarak, şaşkın vaziyette birbirlerine bakıyorlardı. Ezanı bitiren Çerkez Şeyhi, mütebessim bir çehre ile; "Çok şükür, müjdeler olsun, Yunan kâfiri Sakarya'da bozguna uğradı, kaçıyor. Fakat çok da şehîdimiz var." dedi.

Çerkez Şeyhi'ni çok seven Kürevî Hâfız Mustafa Efendi isminde bir zât vardı. Çerkez Şeyhi ona, kısa boylu ve çok şişman olduğu için Kürevî lakabını takmıştı. Bu zât her hafta hocasını ziyârete gelir ve evinde yapılan yoğurttan bir tas getirirdi. Bir hafta yine hanımına; "Bugün yoğurt çal da hocamı ziyârete gideyim." dedi. O gün çamaşır hazırlığında olan hanımı; "Yarın da süt götürüver. Ölmezsin ya." dedi. Hâfız Efendi de sütü alıp hocasının evine gitti. Sıkıntı ile içeri girdi ve sütü hizmetçilere verdi. Biraz üzüntülü olarak hocasının yanına girdi. Çerkez Şeyhi onu kucaklayarak; "Kürevî mesele süt, yoğurt değil, dostluktur dostluk." diyerek gönlünü aldı.

Çerkez Şeyhi'nin büyük oğlu askerlikte öğrendiği fotoğrafçılık mesleğini sivil hayâtında da sürdürmekte idi. Babasının ne kadar resmini çekmek istedi ise hep filimleri yandı. Bir yaz günü, sabah kahvaltısı bahçede hazırlandı. Oğlu fotoğraf makinasını da getirmişti. Çerkez Şeyhi'nin gözleri katarakt sebebi ile çok zor seçiyordu. Bu sebepten hanımının yardımı ile bahçeye indi. Son basamağa geldiğinde, birden geri dönerek odasına gitti ve; "Hanım ben resmimin çekilmesini istemiyorum. Çekilenler için de çıkmaması için Allahü teâlâya yalvarıyoum. Söyle ona, bir daha böyle bir münâsebetsizliğe sebebiyet vermesin." dedi.

Çerkez Şeyhi, Çorum Ulu Câmiinde verdiği son Cumâ vâzında; "Ey cemâat! Artık ihtiyarladım. Sanırım bu son Cumâmızdır. Hakkınızı helâl edin." dedi. Vefâtından elli gün kadar önce evde çocukları ile sohbet ederken, rahatsızlandı ve sol tarafına felç geldi. Bir ara iyileştikten sonra 1924 (H.1343) senesi Ramazan ayının on altıncı akşamı iftardan önce vefât etti. Vasiyeti üzerine Çelebi Hüsâmeddîn Efendinin yanına defn edildi. Vasiyetinde; "Beni Çelebi hazretlerinin sol yanına defnedin ve başımı bir karış aşağı koyun. Zîrâ o, Peygamber soyundan büyük bir zâttır." demiştir.

ACELE ÇORUM'A DÖN

Talebelerinden Abbâs Efendi ticâret maksadı ile Samsun'da bulunduğu sırada gece rüyâsında Çerkez Şeyhi'ni gördü. Ona; "Acele Çorum'a dön." diyordu. Abbâs Efendi uyanmasına rağmen tekrar uyudu. Aynı rüyâ birkaç defâ tekrarlandı. Son defâ ise Çerkez Şeyhi rüyâsında elinde bir sopa ile yürüyünce hemen kalkıp, acele ile hazırlandı. Yanındakileri kaldırıp hemen yola çıktı. Çorum'a geldiğinde Abbâs Efendi yolda rastladığı birisine; "Çerkez Şeyhi vefât etti mi?" diye sordu. O da; "Hayır! Fakat ağır hasta olduğunu söylüyorlar." dedi. Abbâs Efendi derhal hocasının ziyâretine gitti. Odadan içeri girer girmez daha bir şey söylemeden; "Abbâs Efendi, bizim sopayı görmeden niçin yola çıkmayıp da, beni üzersin." diyerek tebessüm etti.

ÇIRAĞ-I DEHLİ;

Hindistan'da yetişen Çeştiyye yolunun büyük velîlerinden. İsmi Mahmûd, lakabı Nasîrüddîn'dir. Sülâlesi Horasan'dan gelip Hindistan'a yerleşmişti. Bâzı kaynaklara göre İmâm-ı Hüseyin'in bâzı kaynaklara göre de hazret-i Ömer bin Hattâb'ın neslinden olduğu bildirilmektedir. Doğum yeri hakkında değişik rivâyetler vardır. Hindistan'ın Uttar Pradeş

eyâletindeki Ayodin veya Bane Banki'de doğduğu zannedilmektedir. Doğum târihi belli değildir.

Çırağ-ı Mahmûd, dokuz yaşında iken babasını kaybetti. Yetiştirilmesini annesi üzerine aldı. Küçük yaşta mânevî ilimlere ve dînî vecîbelere ilgi duyar, namazlarını cemâatle vaktinde kılmaya titizlikle dikkat ederdi.Kâdı Muhyiddîn Kâşânî'den **Bezûdî** adlı eseri,Allâme Kerîm Şirvânî'den ise **Hidâye'**yi okudu. Allâme Kerîm Şirvânî'nin vefâtından sonra Mevlânâ İftihârüddîn Muhammed Geylânî'den ilim öğrendi. 25 yaşında dünyâ ile alâkasını kesti. Avaz ormanlarında sekiz yıl berâberce uzlet çektikleri akadaşı ile nefsine karşı çetin mücâdele yaptı. Bu zaman zarfında gündüzleri oruç tuttu ve iftarını ormandaki otlarla açtı. 40 yaşında Dehli'ye gitti ve Nizâmüddîn Evliyâ hazretlerinin talebeleri arasına katıldı. Bir gün Nizâmüddîn Evliyâ, dergâhının üst katındaki odasından inerken, bir ağaç gölgesinde, ümitsiz bir vaziyette duran Nasîruddîn Mahmûd'u fark etti. Yanına çağırtıp, hâl ve hatırını sordu. Kendini tanıttıktan sonra, Nasîruddîn Mahmûd; "Efendim, buraya sâlihlerin ve velîlerin ayakkabılarını tâmir etmek için geldim." dedi. Bu tek cümle, onun mütevâzî karakterini ve mânevî yükselmeye müsâid olmasını ortaya koyduğu gibi, Nizâmüddîn Evliyâ'nın himmetini kazanmasına yetti. Nizâmüddîn Evliyâ, kendi hocası ile arasında geçen bir olayı hatırladı ve ona bunu şöyle anlattı: "Ben, hocam Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in yanında iken, bir gün ders arkadaşlarımdan biri bana geldi ve beni, yamalı, eski bir elbiseyle görünce; "Nizâmüddîn, sen buraya geleli ne kadar oldu ki bu haldesin? Bu şehirde ilim okutsan, dünyâlık bakımından bir sıkıntın olmaz." dedi. Ben, onun bu sözüne hiç cevap vermedim ve oradan ayrılarak, doğruca hocamın huzûruna gittim. Hocam bana; "Nizâmüddîn! Eğer arkadaşlarından bir kimse gelir ve sana; "Senin bu hâlin nedir? Rahatlık ve bolluk temin eden ilim öğretmeyi niçin terk eyledin?" derse, ne cevap verirsin." buyurdu. Ben de; "Siz ne emrederseniz, onu söylerim." dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

Gittiğim yoldan git demen, arkadaşlık değildir.
Mutluluk sana olsun, benim boynum eğiktir.

Sonra yemek hazırlanmasını emir buyurdu. Yemek hazırlanınca bana; "Nizâmüddîn! Bu sofrayı başına al, o arkadaşının olduğu yere götür." buyurdu. Ben de söylenileni yaptım. O arkadaşım bu hâle şaşırarak; "Bu sohbet ve bu hal sana mübârek olsun." dedi.

Nizâmüddîn Evliyâ, hocası ile arasında geçen olayı anlattıktan sonra, ona, riyâzet ve mücâhedede bulunmasını emretti. Nasîruddîn Mahmûd bundan sonra günlerce bir şey yemedi. Ekseriyetle, arzu ve istekleri fazlalaştığında, meyve suyu içerdi.

Nasîruddîn Mahmûd hocasına çok bağlıydı. Bir gün Hâce Behâüddîn Zekeriyyâ'nın talebelerinden Hâce Muhammed Kâzerûnî, Nizâmüddîn Evliyâ'nın dergâhında müsâfir olarak bulunuyordu. Bir gece Muhammed Kâzerûnî teheccüd namazı için uyanmış ve paltosunu mescide bırakıp, abdest almaya gitmişti. Fakat dönüşte paltosunu yerinde bulamadı. Kızgınlıkla bağırmaya başladı. Nasîruddîn Mahmûd bu gürültüden şaşkına dönüp, gecenin bu ilerlemiş saatinde Nizâmüddîn Evliyâ'nın bu seslerden rahatsız olacağını düşünerek, Muhammed Kâzerûnî'nin kızgınlığının geçmesi için, hemen paltosunu çıkarıp ona verdi. Ertesi sabah, olup bitenler Nizâmüddîn Evliyâ'ya anlatılınca, Nasîruddîn Mahmûd'u yanına çağırdı ve ona yeni bir elbise hediye ederek, duâ etti.

Nasîruddîn Mahmûd, bir süre hocasının yanında kaldıktan sonra, izin alıp annesinin yanına gitti. Fakat halkın, sohbetlerine çok rağbet etmesi sebebiyle, fazla meşgûl edildiğinden, günlük husûsî vazîfelerini yapamaz hâle geldi. Bu durumu ve izin verirlerse gönül huzûru ile ibâdetle meşgûl olmak için sahrâlara gitmek istediğini Nizâmüddîn Evliyâ ile çok yakınlığı bulunan Emir Hüsrev vâsıtasıyla hocasına arz etti. Emir Hüsrev, her gün yatsıdan sonra Nizâmüddîn Evliyâ'nın huzûruna gider, o gün herhangi bir durum olduysa onu arz ederdi. İşte bu sırada, Nasîruddîn Mahmûd'un isteğini arz etmişti. Bunun üzerine Nizâmüddîn Evliyâ ona şu haberi gönderdi: "Allahü teâlânın kulları arasında kalmalı ve onların sıkıntılarına sabır ve

müsâmaha göstermelisin. Bunun mükâfâtını göreceksin. Her insan, bir işe uygun olarak yaratılmıştır. O yüzden, talebelerimin bâzısının sessiz oturmalarını, kapılarını dünyâya kapamalarını öğretirken, bâzılarının dünyâya düşkün insanlar arasında kalmalarını, sıkıntılarına tahammül etmelerini, onlarla iyi geçinmelerini tavsiye ederim. Zîrâ bu, peygamberlerin ve velîlerin yoludur." Nasîruddîn Mahmûd, bu emir üzerine Avaz'da insanlar arasında kalmaya devâm etti. Zaman zaman hocasını ziyârete ve ondan feyz almaya Dehli'ye giderdi. Annesinin vefâtından sonra Avaz'dan ayrıldı ve hocasının dergâhında kalmaya başladı. Hocası Nizâmüddîn Evliyâ'nın vefâtından sonra ise, bugün kabrinin bulunduğu ve Çırâğ-ı Dehli olarak bilinen mahalle yerleşti. Nizâmüddîn Evliyânın halîfelerinin en büyüğü ve mânevî hallerin vârisiydi. Nizâmüddîn Evliyâ'nın vefâtından sonra insanları Allahü teâlânın râzı olduğu yolda hizmet ve rehberlik vazîfesi ona geçti. Hocasına çok bağlıydı. Nizâmüddîn Evliyâ gibi onun yolu da; fakirlik, sabır, Allahü teâlâdan gelene rızâ gösterip hoşnûd olmak ve teslimiyetti.

Nasîruddîn Mahmûd'a Çırağ lakabının verilmesi şöyle anlatılır: Nizâmüddîn Evliyâ'nın dergâhında, birçok ileri gelen âlim toplanmıştı. Nasîruddîn Mahmûd, toplantıya biraz geç gelmişti. Nizâmüddîn Evliyâ ona yer göstererek, oturmasını söyledi. Nasîrüddîn Mahmûd ise; "Efendim, otururbut, bu muhterem cemâate sırtımı dönmüş olurum." dedi. Bunun üzerine Nizâmüddîn Evliyâ; "Çırağın ve kandilin önü, ardı yoktur." buyurdu. Yâni lambanın ne yüzü, ne de arkası vardır. O, ışıklarını her yöne saçar, ondan sonra Nasîruddîn Mahmûd bütün talebeler arasında "Çırağ" adıyla anıldı ve bu lakab ile meşhûr oldu.

Diğer bir rivâyet ise şöyledir: "Nizâmüddîn Evliyâ'nın dergâhının su ihtiyâcını karşılayacak bir sarnıç inşâ edilmekte idi. Gece yapılan bu işi aksatmak için, Sultan Gıyâsüddîn Tuğluk, yağ gönderilmesini durdurdu. Bunun üzerine Nizâmüddîn Evliyâ'nın emri ile Nasîruddîn Mahmûd dereden su getirip, kandillere koydu. Su, yağ gibi yandı. Bundan sonra ona Çırağ lakabı verildi."

Nasîruddîn Mahmûd, fakirlik içinde yaşardı. Üst üste hiçbir şey yemeden, iki gün oruç tuttuğu olurdu. Kendisini ziyârete gelen olursa; hocasının kıymetli cübbesini giyer, onları öyle karşılardı. Onlar gidince cübbeyi çıkarır, eski elbiselerini tekrar giyerdi. Hâli vakti iyi olduğu zamanlarda, kendisi her gün oruçlu olur, müsâfirleri ile talebelerine lezzetli yemekler ikrâm ederdi. Müsâfirlerine bizzât hizmet etmekten zevk duyar ve onlar yerken tatlı tatlı anlatırdı. Bir gün sofrada şöyle buyurdu: "Yemek sırasında insan, Allahü teâlânın kendisini gördüğünü düşünmeli, O'nun rızâsı için yemeli ve yemekten aldığı enerjiyi, Allahü teâlânın rızâsına hasretmelidir."

Bir gün yine Nasîruddîn Mahmûd, lezzetli yemeklerle bir ziyâfet veriyordu. Bu ziyâfet sırasında şu hikâyeyi anlattı: "Derviş'in biri, Şeyh Ebû Saîd hazretlerini görmeye gitmişti. Şeyhin debdebeli çadırını, ipekten iplerini, altından kazıklarını gören derviş şaşkına döndü. Şeyh Ebû Saîd gibi büyük bir velînin, bu lüksünü anlayamadı. Ebû Saîd hazretleri, dervişin aklından geçenleri anlayıp, durumu şöyle açıkladı: "Ey derviş, çadırımızın bu altın çubuklarını kalbimize çakmadık, onları yere çaktık. Bu dünyâ, senin gölgene benzer, yüzünü güneşe dönersen, gölgen arkada kalır. Eğer sırtını güneşe dönersen, güneş arkada kalır."

Hâce Kıvâmüddîn, Nasîruddîn Mahmûd'un talebelerinden idi. Sultânın hizmetinde bulunuyordu. Bir müddet sonra sebepsiz yere saraydaki vazîfesinden atıldı. İşsiz kalınca, arkadaşları, akrabâları ve yakınları ondan yüz çevirdiler. Pazara eşyâsını satmaya çıktığında, kimse alıcı olmadı. Sonunda çâresiz kalıp, yardım istemek için hocasına gitti. Daha sıkıntısını dile getirmeden, Nasîruddîn Mahmûd cevap olarak şu kıt'ayı okudu:

"Dünyâ fânidir, ondan vazgeçmek iyidir.
Az veya çok, rızkın ne ise, yaradandan gelir.
Malını almıyorlarsa, satmamak daha iyidir.
Eğer seni dinlemezlerse susmak daha iyidir."

Sultan Tuğluk, ilim sâhibi bir zât olmasına rağmen Nasîruddîn Mahmûd'a eziyet ederdi. Sefer ve yolculuklarında onu da berâber götürürdü. Bir kere onu kendi elbiselerine bekçi yapmıştı. Nasîruddîn Mahmûd bütün bunlara, hocasının sabır tavsiyesine uyarak tahammül edip katlanıyordu. Yine bir gün Sultan Tuğluk, Çırağ-ı Dehli'ye altın ve gümüş kaplar içerisinde yemek gönderdi. Bu şekilde yemek göndermesi, şeyhe eziyet ve sıkıntı vermek maksadı ile idi. Çünkü, eğer gönderdiğim yemeği yemezse ona eziyet ederim. Yerse altın ve gümüş kaptan yedin bu sebeple dînin emrine uymadın derim, düşüncesindeydi. Nasîruddîn Çırağ yemek gelince bir şey demedi. Et bulunan altın kâseden biraz alıp önce eline koydu. Sonra elinden alıp yedi. Böylece hem sultanın emrine muhâlefet edip kendisini tehlikeye atmamış, hem de dînin emrine uymayan haram bir işi yapmamış oldu. Bu sûretle sultanın kötü plânı Allahü teâlânın izniyle bozuldu.

Sultan Tuğluk'un ölümünden sonra Fîrûz Şahın başa geçmesi sırasında Çırağ-ı Dehli ondan tebeasına âdil davranması konusunda söz vermesini istedi. Yoksa Allahü teâlâya, millete başka âdil bir sultan vermesi için duâ edeceğini söyledi. Fîrûz Şahın âdil davranmaya söz vermesi üzerine Nasîruddîn Çırağ; "Eğer halkına sevgi ve adâletle davranırsan, biz de Allahü teâlâdan sana 40 yıllık bir hükümdârlık nasîb etmesini duâ ederiz. Gerçekten de hükümdarlığı 40 sene sürdü.

Bir gün Dehli'deki Cahri pazarına tâyin olan müfettiş, Nasîruddîn Mahmûd'un talebesiydi. Vazîfeye başlamasından sonra hocası; "Senin bir seyyid olman sebebiyle, özellikle Peygamber efendimize uyman ve o yolda bulunman uygundur. Peygamber efendimiz ve Allahü teâlâ tarafından yasak edilenlerden kaçınmalısın. Alış-verişte yalan söylememelisin. Eğer bir malı 5 dînara satın almışsan, satarken müşteriye 6 dînara satın aldım diye söylememelisin. Böyle şeylerle rahata erişilmez. Doğruluk hiç zarar vermez. Az bir kâra rızâ gösteren kimsenin zenginliği artar. O da nasıl arttığına şaşıp kalır." buyurdu.

Bir çiftçi; Çırağ-ı Dehlevî'yi ziyârete gelmişti. Onun bu ziyâretinden çok memnun olan Nasîruddîn Çırağ; "Çiftçilik saygı değer bir meslektir ve pekçok Allah adamı bu meslekle hayâtını kazanmaktadır." dedikten sonra şöyle nasîhatta bulundu: "Tarlayı sürerken, kalple ve dille Allahü teâlâyı hatırla. Bu senin tohumdan iyi hasat almanı sağlayacaktır. İyi niyet olmadan, hiç bir işe başlamamalıdır. Eğer bir kimse, başkaları namaz kılıyor diye, namaz kılarsa, kulların beğenmesi için kılınan namazı Allahü teâlâ kabûl etmez."

Nasîruddîn Mahmûd'a; "Dervişlerde görülen haller nasıl meydana gelmektedir?" diye sorulunca, şöyle buyurdu: "Hal, doğru amellerin netîcesindendir. Amel iki kısımdır. Biri beden ile olan amel olup, herkesin mâlumudur. Diğeri kalbin amelidir. Buna "murâkabe" denir. Murâkabe, kalbinde Allahü teâlânın seni gördüğü ve sana baktığı düşüncesini dâimâ bulundurmandır. Önce nûrlar, rûhlara iner. Sonra onun eseri kalplerde, ondan sonra bedende, âzâlarda zâhir olur. Beden ve âzâlar kalbe tâbidir. Kalp harekete gelince, beden de hareketlenir. Eğer derviş aç uyur, gece yarısında kalkar, ibâdetle meşgûl olur ve kalbini hiçbir şeye bağlamazsa, nûrların rûhlara inişini görür. İsterse şimdi bir kimse gitsin kalbinden bütün düşünceleri çıkarsın, mücâhedeyi seçsin bu haller ona hâsıl olur. Bunda şüphe yoktur." Sonra şu beyi okudu:

"Eğer kusur varsa, oluyor gözden.
Yoksa yârim gizli değil kimseden."

Sultanın memurlarından olan bir talebesine şöyle buyurdu: "Bilmelisin ki, evindeki atların, hizmetçilerin, dînarların ve dirhemlerin bir gün senden alınacak. O halde, ilâhî irâde ile elinden alınacak şeyler için niçin endişe ediyorsun? Onlar için endişe etmek faydasız değil mi? Ebedî olan şeyler için endişe etmelisin. Gözlerimizin önünden kimlerin geçtiğini ve onlardan kaç tânesinin göçüp gittiğini iyice düşünmelisin. Onlar bizden öndeydiler ve bizden önde gittiler."

Nasîruddîn Mahmûd Çırağ, huzûruna gelen herkese namazı zamânında ve cemâatle kılmasını

tavsiye ederdi. Kendisi de çocukluğundan îtibâren bu husûsa çok dikkat ederdi. Namazın faydalarını, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden ilgili yerleri okuyarak anlatırdı. "Hayâtımız iki önemli şeye dayanır. Bunlar: Allahü teâlânın ve Peygamber efendimizin emirlerini yapmak, O'nların yasak ettiklerinden kaçmaktır." buyururdu.

Çırağ-ı Dehli bir sohbetlerinde şöyle buyurdu: "Mübtedî yâni işe yeni başlayan, vakit sâhibidir. Vakit sâhibi, içinde bulunduğu vakti bir daha ya bulurum, ya bulamam deyip, vaktini fırsat bilip, değerlendiren, onu farzları yerine getirdikten sonra, Kur'ân-ı kerîm okumak, nâfile namaz kılmak, Allahü teâlâyı anıp hatırlamakla geçiren kimsedir. İşte, tasavvuf yolunda ilerleyen kimse böyle vakitlerini muhâfaza ve mâmur ederse, hal sâhibi olması umulur. Mânevî ilimlere ve hallere böyle gayretler, çalışmalar netîcesinde kavuşulur."

Nasîruddîn Mahmûd'un vefâtı yaklaştığı sırada, en sevdiği talebesi Mevlânâ Zeynüddîn Ali, hocasının yerine mânevî bir halef tâyin edilmesi zarûretini hissederek, hocasına şu şekilde arz etti: "Efendim! Talebeleriniz arasında kıymetliler vardır. Onlardan birini mânevî halîfeniz olarak tâyin ederseniz, bu yolun eski âdet ve gelenekleri, şimdiye kadar olduğu gibi, devâm etmiş olur." Bu teklif üzerine Nasîruddîn Mahmûd, Mevlânâ Zeynüddîn'den bu vazîfe için uygun bulduğu talebelerin listesini kendisine getirmesini söyledi. Mevlânâ Zeynüddîn Ali, talebeleri birinci, ikinci ve üçüncü derece olarak üç sınıf hâlinde seçerek hazırladığı listeyi hocasına arzetti. Bu isimleri gözden geçirdikten sonra, Nasîrüddîn Mahmûd; "Şüphesiz bunlar, dînini sevenlerdir. Fakat korkarım ki, hiç birisi diğerinin yükünü omuzlarında taşıyamazlar." buyurdu. Bu açıkca, verilen listeye hayır mânâsında bir cevaptı. Gerçekten öyle oldu. Hocasından kendisine geçen bu yolun emânetlerini kimseye vermedi ve kendisinde götürdü.

Nasîruddîn Mahmûd Çırağ, 1356 (H.757) senesi Ramazan-ı şerîf ayının on sekizinde vefât etti. Büyük bir kalabalık tarafından kılınan cenâze namazından sonra Dehli dışına defnedildi. Kabri üzerine türbe yapıldı. Türbe her gün çok sayıda kimse tarafından ziyâret edilmektedir.

GERÇEK SULTAN

Bir gün Nasîruddîn Mahmûd'u, Dehli sultanı zorla Tedted tarafına götürdü. Nârnûl yoluna girdiler. Nârnûl'a yaklaşınca Nasîruddîn Mahmûd bineğinden indi ve Şeyh Muhammed Türk'ün türbesine yöneldi. Bahçenin içinde kabre karşı bir taş vardı. Bir süre o taşa doğru ayakta durdu. Sonra Muhammed Türk'ün kabrine yöneldi ve ziyâret etti. Ziyâret bitince, orada bulunanlar; "Önce taşa dönmenizin sırrı neydi?" diye sordular, o da; "Ben Resûl-i ekremin rûhâniyetini bu taşın üstünde gördüm ve gördüğüm müddetçe oraya baktım. Resûl-i ekremin rûhâniyeti oradan kaybolunca, şeyhin türbesine girdim." diye cevap verdi. Bundan sonra Nasîruddîn Mahmûd bir müddet murâkabeye daldı. Sonunda başını kaldırıp; "Kimin zor bir işi olursa, gelsin bu türbeye yönelsin. Umulur ki, Allahü teâlâ bu büyük zâtın sebebiyle zorluğu kolayca hallolur." buyurdu. Orada bulunanlardan biri; "Bugün siz bir zorlukla mı karşılaşmıştınız?" diye sorunca; "İşte bunun için söylüyorum. Hak teâlâ, benim müşkilâtımı, bu zâtın bereketiyle kolay eyledi." buyurdu. Nârnûl'dan üç konak gitmemişti ki, sultan hal' edildi ve Nasîrüddîn Mahmûd rahatça Dehli'ye döndü.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.86

2) The big five of India in Sufism; s.178

3) Sefînet-ül-Evliyâ; s.100

4) Persian Literatur; c.1, s.942

5) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.353

6) Nüzhet-ül-Havâtır; c.1, s.37

7) Siyer-ül-Ârifîn; No: 12

8) Heft İklim; No: 402

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.341

ÇOMAK DEDE

Hangi asırda yaşadığı hakkında kaynaklarda bilgi bulunamayan Çomak Dede'nin kabri Kahramanmaraş'ın Sakarya mahallesindeki, Sakarya caddesi üzerinde küçük bir bahçe içindeki ağaçların arasında olup, dışarıdan bakıldığında görülmemektedir. 1917 yılındaki Fransız işgâli sırasında kabrinden iniltiler geldiği; 1919'da Sütçü İmam'ın Fransızlara karşı başlattığı mücadelede ise kabrinden kalkıp elindeki çomağıyla (ucunda topuz bağlı deynek) düşmanın başına vurarak en ön safta çarpıştığı, bu çarpışmalara katılan gâziler tarafından anlatılmaktadır.

D

DAHMEL BİN ABDULLAH;

Yemen'de yetişen evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi belli değildir. Yemen'in Sahban beldesinde doğdu. KünyesiEbü't-Tukâ'dır. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Zamânın âlimlerinden ilim öğrenerek yetişti. Talebe yetiştirmek ve insanlara doğru yolu anlatmak için icâzet (diploma) aldı. Ömrünü bu minval üzere geçiren Dahmel bin Abdullah, 1203 (H.600) senesinden sonra vefât etti.

Sultan Tuğtekin, Yemenlilerin topraklarının bir kısmını zorla almak istedi. Arâzi sâhipleri topraklarının ellerinden gitmesinden dolayı çok üzüldüler. Durumlarını arz etmek üzere Dahmel bin Abdullah'ın yanına geldiler. Şeyh Dahmel, yanında bâzı sâlih kimselerle berâber bir mescitte ibâdetle meşguldü. Durum arz edilince mescidden çıkıp; "Yâ Rabbî! Müslümanları zâlim sultanın elinden kurtar." diye yalvardı. Bir süre sonra da; "Dileğimiz yerine geldi. Sultan, harb meydanında vuruşma için er istemeğe çıktığı sırada etraftan gelen oklarla öldü." dedi. Orada bulunanlar daha sonra Sultanın, Şeyh Dahmel'in dediği gibi öldüğünü öğrendiler.

Arşân denilen yerin idârecisinin yanına, bir müslümanın işi hususunda yardımcı olmak için gitmişti. Fakat o idâreci onun isteğini kabûl etmedi. Bunun üzerine onda ve halkta gördüğü kibir ve mal çokluğu sebebiyle gururlanmalarına üzülerek, onların yanlarından ayrıldı. Şehirden çıkınca, o tarafa doğru dönüp; "Helâk ol ey Arşân beldesi!" dedi. Çok geçmeden şehrin hâli değişti. Eski rahatlık ve bolluğu kayboldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.8

2) Tabakât-ı Havâs; s.51

DA'LEC BİN AHMED;

Hadîs ve fıkıh âlimi, velîlerden. Künyesi, Ebû İshâk Sicistânî'dir. 874 (H.260) senesinde doğdu. 962 (H.351) de Bağdat'ta vefât etti. Mekke'deAli bin Abdülazîz ve diğer âlimlerden, Basra'da Hişâm bin Seyrafî ve onun tabakasından, Rey'de Muhammed bin Eyyûb Beclisen'den, İbrâhim el-Bûşencî'den, Nişâbûr'da zamanının âlimlerinden, Bağdât'ta Osman bin Saîd Dârimî'den, Muhammed bin Ribh'den hadîs-i şerîf işitip, ilim almış ve rivâyet etmiştir. İlmi çok olup, derin bir âlim idi. Kendisinden Dâre Kutnî, Hâkim, İbn-i Zerkaviye, Ebû İshâk İsferâyînî, Ebû Kâsım ibni Beşrân ve daha pekçok âlim ilim alıp rivâyette bulunmuştur. Hadîs ilminde sika, güvenilir ve pek sağlamdı. Zengin ve çok cömert bir zât

olup, hayırlar ve iyilikleriyle meşhûrdu. Mekke'de, Bağdât'ta ve Sicistân'da hadîs âlimlerine tahsis edilmiş vakıfları vardı. Kendisi ev satın alıp, bir müddet Mekke'de oturdu. Daha sonra Bağdât'a yerleşti.

Malı mülkü çok olup zengindi. Fakat Dünyâ malına hiç kıymet vermezdi. Elindekileri hep ihtiyâç sâhiplerine verirdi. Bu hususla ilgili olarak, Ebû Amr Muhammed bin Abbâs şöyle anlatmıştır: "Da'lec bin Ahmed, beni evine götürmüştü. Evindeki malları, paraları gösterip, bunlardan istediğin kadar al dedi. Teşekkür edip, sıkıntıda değilim dedim."

İbn-i Ebî Mûsâ'ya, bir yetime âid on bin dirhem, büyüyünce teslim için verilmiş ve kendisi vasî tâyin edilmişti. Bir ara sıkıntıya düşüp, bu paraları harcamıştı. Yetim büyüyüp yetişince, kâdı, hâkim paranın teslim edilmesini istedi. İbn-i Ebî Mûsâ durumu şöyle anlatmıştır: "Yetimin parası istendiği sırada ödeyecek param yoktu, yeryüzü bana âdetâ dar geldi. Sıkıntıdan çâre aramaya başladım. Katırıma binip, Kerh şehrine doğru yola çıktım. Nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilemiyordum. Katırı serbest bıraktım. Yolum Da'lec bin Ahmed'in mescidine vardı. Mescide girip sabah namazını Da'lec bin Ahmed'in arkasında kıldım. Namazdan sonra beni evine götürdü. Hoş geldin deyip, yemek hazırlattı. Sofraya oturunca; "Sende bir sıkıntılı hâl görüyorum." dedi. Ben de durumumu anlattım. "Yemeğini ye, ihtiyâcını hallederiz." dedi. Sonra sofraya tatlı geldi. Onu da yedikten sonra, sofradan kalkıp ellerimizi yıkadık. Hizmetçisine, "Şu kapıyı aç!" diyerek bir kapı gösterdi. Kapıyı açıp, bir odaya girdi. Odada mallar ve para kasaları vardı. Bana on bin dirhem verdi. Sevincimden uçacak gibi idim. Parayı aldıktan sonra vedâlaşıp ayrıldım. Gidip borcumu ödedim. Aradan üç sene geçti. Bu zaman içinde işlerim iyi gitti. Otuz bin dinâr kazandım. Daha önce aldığım on bin dirhemi ödemek için Da'lec bin Ahmed'e gittim. Yine berâber namaz kıldıktan sonra evine gittik. Sofra kuruldu. Yemek yedik. Yemekten sonra hâlimi hatırımı sordu. Ben de hâlimi bildirip, daha önce aldığım on bin dirhemi ödemek için geldiğimi söyledim. "Sübhânallah! Onu sana borç olarak vermedim, hediye ettim." dedi. Ben de; "Efendim bu malın aslı nedir ki, bana on bin dirhem hîbe ettiniz?" dedim. Şöyle cevap verdi: "Yetişip büyüyünce Kur'ân-ı kerîmi ezberledim, hadîs-i şerîf dinleyip, öğrendim ve ticâret yaptım. Bir tüccar bana gelip, Sen; "Da'lec bin Ahmed misin?" dedi. "Evet." dedim. "Ben malımı ortak olmak üzere sana teslim etmek istiyorum. Bir defter tut, kazançları peyderpey teslim edersin." dedi. Ayrıca bu maldan bol bol sadaka dağıtmamı da tenbih etti. Ticâret yapmak üzere bana binlerce dinâr bıraktı. Her sene gelir giderdi. Her gelişinde de, bir o kadar daha mal getirirdi. Yine bir senenin sonunda gelip; "Ben, deniz seferlerine çıkan biriyim. Bir kazâya uğrayabilirim. Bu malın hepsi senindir. Bu maldan sadaka dağıt, câmi yaptır." dedi ve ayrılıp gitti. Ben de onun arzusunu yerine getiriyorum. Allahü teâlâ bana bol servet ihsân etti. Bunu ben hayatta olduğum müddetçe kimseye anlatma." buyurdu.

BORCUN UNUTULDU

Ebû Bekr bin Ali bin Abdullah, bir zâtın şöyle anlattığını nakletmiştir: "Bir Cumâ günü Cumâ namazı kılmak için mescide gitmiştim. Önümdeki safta vekarlı, huşû' sâhibi bir zât gördüm. Devamlı namaz kılıyordu. Cumâ namazının başlamasına kadar nâfile namaz kıldı. Heybetinden, kalbimde ona karşı bir muhabbet hâsıl oldu. Sonra Cumâ namazı kılmaya kalktık. O gördüğüm zât, tedirgin bir hâlde elbisesine bürünerek, hep kendini birinden gizliyordu. Namazdan sonra sebebini sordum. Şöyle dedi. Benim bir zâta borcum var. Bu sebeple mahcûbiyetimden böyle yapıyorum, dedi. Kime borcun var dedim. Şu arkamda duran zâta dedi. Meğer alacaklı olan zât, Da'lec bin Ahmed imiş. Bu sözleri Da'lec bin Ahmed'in o safta bulunan bir arkadaşı işiterek, gidip durumunu ona anlattı. Da'lec bin Ahmed de, bu zâtı evine getirmesini söyledi. Evine gittiklerinde yemek ikrâm edip, borçlu zâta; "Senin borcun unutuldu." diyerek alacağını bağışladı. Ayrıca beş bin dirhem de hediye verdi ve; "Mescidde beni görüp, borçlu olduğundan dolayı üzülüp sıkıntıya düştüğün için hakkını helâl et." dedi.

1) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.3, s.291

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.145

3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.11, s.241

4) Târih-i Bağdâd; c.8, s.387

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.3, s.881

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.8

7) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.271

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.5

DÂRENDELİ MUHAMMED HİLMİ EFENDİ;

Son devir velîlerinden. Malatya'nın Dârende kazâsının Yenice nâhiyesinde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1916 (H.1334) yılında Maraş'ta vefât etti. Babasının ismi Hacı Yûsuf Ağa, annesinin ismi Emine Hanımdır. İlk tahsîlini Dârende'de tamamlayan Muhammed Hilmi Efendi, ihtisas için İstanbul'a gitti. Abdülazîz Han zamânında Fâtih Medresesinde tahsil gördü. Bu esnâda bilhassa Müderris Sâdık Efendinin husûsî himâyesine kavuştu. Bu arada İstanbul'da Gümüşhâneli Ziyâeddîn Efendinin ders ve sohbetlerine devâm etti. Bu zâttan halîfelik icâzeti, yetkisi alıp, Dârende'ye döndü. Tevâzuundan kendisini irşâd, insanları yetiştirme makâmına lâyık görmeyen Muhammed Hilmi Efendi, Sivas'ta Nalçacızâde Hacı Ahmed Efendiden feyz aldı. Bu zâttan da icâzet aldı. Hâcı Ahmed Efendi, Küçük Âşık Efendi denilen Âşık Muhammed Mısrî'nin bu da Hâlid-i Bağdâdî'nin halîfesidir. Bölgede büyük bir şöhreti olan Ahmed Efendi, zâten yetişmiş bulunan Muhammed Hilmi'ye kısa süre sonra icâzet verdi.

O esnâda Dârende halkı arasında büyük bir haksızlık ve zulüm görülüyor, kuvvetliler zayıfları eziyor, kâtiller gittikçe çoğalıyordu. Bunu gören Muhammed Hilmi Efendi, babası Hacı Yûsuf Ağaya; "Buradan asıl vatanımız olan Medîne tarafına doğru hicret edelim." dedi. Babası; "Niçin?" diye sorduğunda; "Burada biz şimdilik rahatız. Kimse bize dokunamıyor. Kimse bize zulüm etmez. Biz de kimseye zulüm etmeyiz. Fakat bizden sonra gelen çocuklarımız belki zâlim olup, zulmeder. O zaman biz mesul oluruz. Yâhud evlâdımız mazlum durumunda olur, zâlimden zulüm görüp ve yine biz mesul oluruz." cevâbını verdi. Bunun üzerine mallarını satılığa çıkardılar. Hiç kimse müşteri olmadı. Halk mallarını almazsak hicret etmezler diye düşünüyordu. Bunun üzerine mallarını orada bırakıp hayvanlarla yola çıktılar. Halk peşlerinden gelerek dönmeleri için çok ricâ ettilerse de muvaffak olamadılar. 1858 senesinde Maraş'a vardılar.

Muhammed Hilmi Efendi ve âilesi, Maraş'ta iki yıl kadar kaldı. Bu müddet içerisinde bugün Duraklı Câmi adı ile anılan Seyyid Ali Bey Câmiini tâmir ettirdiler ve bu câminin hücrelerinde kaldılar. Muhammed Hilmi Efendinin ilmî kıymetini takdir eden Maraşlılar bu sırada kendisine her türlü yardımı gösterdiler.

Muhammed Hilmi Efendi Duraklı Câmi yeniden ibâdete açılırken, şu şiirinin bulunduğu tâmir kitâbesini de kapısına astırdı:

Hamdülillah avn-i Hakla buldu bu mescid tamâm
Ehl-i hayrât sarf-ı himmet eyledi oldu tamâm

Hak teâlâ rahmet etsin kim buna bir taş kodu
Cennet-i âlâda versin onlara âlî makâm

Hem dahi bulsun selâmet beş vakit namaz
Kıl namazı bul rızâyı gel niyâz et subh u şâm

Bâ-husus bu âcize kılsın terahhum lutfile
Çün delâlet ettiği için vüs'i mikdârı müdâm

Yazdı Hilmi şevk-ıla umrânını târih hitâm
Bârekallah-ül-kadîr tâ-ilâyevmi'l-kıyâm.

(Bu mescid Allahü teâlânın yardımı ile ve hayır sâhiplerinin himmetlerini harcamaları neticesinde tamamlandı. Buna bir taş koyana Hak teâlâ rahmet etsin ve Cennet'te yüce makam versin, ayrıca her beş vakit namazda selâmet bulup kurtuluşa ersin. Gel sen de namaz kıl akşam sabah niyaz edip yalvar ve rızâya kavuş. Ayrıca hususiyle bu âcize; böyle bir hayra önderlik ettiği için lutf ile acısın. Hilmi arzu ederek, bu yapının bitiş târihini yazdı. Allahü teâlâ Kıyâmet'e kadar bunu ayakta tutsun.)

Bundan sonra Antep'e giden Muhammed Hilmi Efendi, orada on yıl kadar kaldı. Bu zamanda pekçok talebe yetiştirip halkın karşılaştığı güçlükleri çözdü ve herkese nasîhatta bulundu. Muhammed Hilmi Efendi on yıl sonra tekrâr Maraş'a döndü. Ancak bu sırada Antepliler ısrarla kendisini tekrar geri götürmeye çalıştılar. Maraşlılar da aynı ısrar içinde bu büyük velîyi bir türlü bırakmak istemiyorlardı. Hilmi Efendi hazretleri büyük bir sıkıntı içinde kaldı ve ne yapması gerektiğini Sivas'ta bulunan hocası Nalçacızâde Hacı Ahmed Efendiye sordu. Ahmed Efendi: "Şu anda nerede bulunuyorsan orada kal!" dedi. Muhammed Hilmi Efendi hocasının bu sözü üzerine vâz ü nasîhat işlerine, bundan sonra, Maraş'ta devâm etti. Yeniden Duraklı Câmiine yerleşti, hem namazları kıldırıp talebe yetiştirmeye, hem de vâzlara ve sorusu olanların suâllerine cevap vermeye başladı.

Bir vâzında insanlara şöyle nasîhat etti:

"Allahü teâlâyı, farzları, haramları, namazla alâkalı meseleleri bilmeyen, gerçek mümin olamaz. Demek ki mümin câhil olmaz. Bildiği ile amel etmeyen câhil demektir. Bildiğiyle amel edene cenâb-ı Allah bilmediğini öğretir. Nitekim hadîs-i şerîfte de; **"Bildiğiyle amel eden kimseye Allahü teâlâ bilmediğini öğretir."** buyruldu. İlmi ile amel etmeyen ve ilmini dünyâ kazancına vâsıta kılan âlimden kendi hâlinde bir câhil çok hayırlıdır. Akıllı olana bu kadar söz yetişir".

Muhammed Hilmi Efendi, malın faydalı mı zararlı mı olduğu yolunda soru soran bir kimseye: "Mal yılana benzer. Hem zehiri hem de panzehiri vardır. Eğer insan fayda ve zararını bilirse o yılanın şerrinden kurtulur. Malın faydası; şahsına, çocuklarına, hanımına isrâf etmeden sarf etmek, geri kalanı da hac, cihâd, dîn-i İslâmı yayma, câmi yaptırma ve fakirlere vermekle olur."

Muhammed Hilmi Efendi 1900 senesinde Duraklı Câmiinin bugünkü son şekli ile yapılması esnâsında inşâat çatısından aşağı düşerek yürüyemez hâle geldi. Bundan sonra vefâtına kadar geçen on altı sene zarfında câmiye çıkamadı. Bu zamanlarda oğullarının en âlimi ve en müttakîsi olan Mahmûd Nedim Efendiyi câmide namazları kıldırma ve sohbet meclislerini idâre etmekle görevlendirdi. Ömrünün bu son yıllarını Allahü teâlâyı zikir ve ibâdetle geçiren Muhammed Hilmi Efendi, 1916 (H.1334) yılında vefât etti. Kabr-i şerîfi, Maraş'ta Şeyh Âdil mezarlığındadır.

Muhammed Hilmi Efendi fıkıh ilmine çok önem verirdi. **İhyâu'l-Ulûm, Hadîka, Berîka** ve **Mültekâ** kitaplarını huzurlarında okutturur, açıklamalar yapardı. Ayrıca ilâhî aşkı artırır diye tegannîsiz olarak, Niyâzi-i Mısrî dîvânından okuttururdu. Hâllerini gizlemeye çok gayret eder ve şöhretten kaçardı. "Şöhrette âfet var." derdi. Bununla berâber zaman zaman o devrin Maraş ulemâsı, beyleri, paşaları çeşitli suâller sormak için huzûruna gelirler, çoğu kez henüz sorularını sormadan cevâbını alarak geri dönerlerdi.

Çok cömert olan Muhammed Hilmi Efendi, evine gelen hediyelerin tamâmını fakirlere dağıtırdı. Bir gün yeğeni; "Amca gelenin hepsini dağıtıyorsun." dediğinde; "Oğlum dağıtmazsan gelmez." demiştir.

Az konuşurdu. Halleri ve hareketleri ile İslâmiyet'in hükümlerini gösterirdi. Bir gün huzûrunda bir tânesi; "Falan kişi sigara içiyor, haram işliyor." diye konuştu. Hilmi Efendi sigara içmek âdeti olmadığı hâlde bu sözü işitince yanındaki birisine; "Evlâdım bana bir sigara sarıver." dedi. Sonra o sigarayı yaktırıp içti. Böylece sigaranın harâm olmadığını fiilen

herkese göstermiş oldu. Ayrıca böyle yerli yersiz konuşanlara, herhangi bir mesele hakkında kafasından hüküm verenlere; "İslâmiyet ilimsiz olmaz. Biz kırk sene şer'î ve tasavvufî ilimlere çalıştık." derdi.

Duraklı Câmiinin bitişiğinde Muhammed Hilmi Efendinin bir talebesinin evi vardı. Bir defâsında o talebeyi kış gününde nefsini temizlemesi için çilehâneye koydu. Bu sırada talebe henüz kışlık odununu alamamıştı. Çilehânede tefekküre dalmışken, bir adamın, odun yüklü bir merkebi evine götürdüğünü gördü. Gerçek mi değil mi diye çilehânenin kendi evi gözüken hücresinden baktığında gördüklerinin gerçek olduğunu anladı. "Tamam, ben artık eriştim." diye düşünerek hocasının huzûruna varıp başından geçenleri anlattı. Muhammed Hilmi Efendi ise; "Git oğlum halvete çekil. Çile esnâsında görünenlerin dokuzu şeytânî birisi rahmânîdir. Şeytan seni aldatmış. Halvetten ve tasavvuftan maksad hâl sâhibi olmak değil, nefse hâkim olmak ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktır." diyerek onu halvete devâm ettirdi.

Muhammed Hilmi Efendi, Duraklı Câmiinin inşâatı sırasında ücret ve masraf için gelenlere şiltesinin altından hiç eksilmeyen paradan ustalara, işçilere dağıtırdı. Bir gün Fakı Mehmed adındaki yeğeni, abdest almak için gittiğinde, şiltesini kaldırarak bu paralara bakmak istedi. Ancak şilteyi kaldırınca altında koca bir yılan gördü. Hemen şilteyi kapatırken korkudan bayılmamak için de kendini zor tuttu. Bu sırada odaya giren Muhammed Hilmi Efendi tatlı bir tebessümle ona şöyle dedi: "Yâ evlat her deliğe elini sokma, ya akrep çıkar veya yılan."

Bir defâsında Maraş uleması ileri gelenlerinden Tekerekzâde Mutîullah Efendi, Muhammed Hilmi Efendiyi imtihân etmek istedi. İçinde çeşitli sorular yazılı bir mektubu oğlu ile Muhammed Hilmi Efendiye gönderdi. Çocuk kapıyı çaldığında daha mektubu veremeden kendisine içeriden başka bir mektup uzatıldı. Şeyh Efendi çocuğa; "Evlâdım mektubu bize vermene gerek yok, al bunu babana götür. İstediği şey içerisindedir." buyurdu. Mutîullah Efendi çocuğunu dinledikten sonra büyük bir hayretle mektubu açtı. İçinden şu şiir çıktı:

Hakikat ilminden aldım dersimi
Okudum özümden illallah dedim.
Urundum tâcımı, geydim postumu
Destûr aldım pîrden illallah dedim.

El içinde elpendidir elpendi
Açtı bahar yazı, bülbül uyandı,
Benden nutk istemiş Mutîullah Efendi
Her varımdan geçtim illallah dedim.

Şiiri okuyan Mutîullah Efendi hatâsını anlayıp Muhammed Hilmi Efendinin yanına gelerek özür diledi ve talebelerinden oldu.

Bir gün talebelerinden biri çok hastalandı. Hiç bir tedâvî fayda vermedi. Doktorlar ümidi kesdiler. Başında bekleşen akrabâları hastanın küçük çocuğuna; "Dârendeli hoca efendiye git. Babam çok hasta, onun ilacı sendeymiş, diyerek ilaç iste, yalvar, ağla..." dediler. Çocuk Muhammed Hilmi Efendinin yanına gelip, babam hasta, babamın ilâcı sendeymiş deyip boynunu bükünce, şeyh hazretleri onun başını okşayıp; "Haydi oğlum sen evine git. İnşâallah baban şifâ bulmuştur." deyip gönderdi. Gerçekten de çocuk eve gelmeden ağır hasta olan babası iyileşerek ayağa kalktı.

Dârendeli Muhammed Hilmi Efendinin kalplere şifâ olan sözlerinden bâzıları şunlardır:

"Cehennem yoluna düşüp de Cennet arzu eden kimsenin hâli, kuzeye gidip hacc-ı şerîfe gidiyorum diyenin hâline benzer."

"Hırs sâhibi her zengin fakirdir. Kanâat eden herkes zengindir."

"Hiç bir velî ben evliyâyım yanıma geliniz, sizi irşâd edeyim, demez. Çünkü onlar kendilerini ve kerâmetlerini gizlemekle görevlidirler. Bize lâzım olan, evliyâ olduğu söylenen şahsa bakarız. Eğer yaşayışı İslâmiyet'e tam uyuyor ve elinde silsile-i aliyyeden gelen ve bu yolda

yetişmiş büyük bir zâttan tasdikli icâzeti, yetki belgesi varsa o zâta büyük zât diye hürmet ederiz."

"Fen ilimleri, sâlih ile fâsık arasında müşterektir. Müslüman, kâfir herkes öğrenebilir ve hem öğretmiş olduğu ilmi geri almak lâzım gelse alamaz. Nitekim sanatkârın hâli böyledir. Fakat İslâmiyetin emir ve yasaklarından birine muhâlefette ısrar edici olsa dînî ilimlerden bir şey kazanamaz. Tasavvuf yolunda edindiği dereceler ise talebenin hocasına ters düşmesi ile elinden alınır ve sanki hiç görmemiş, okumamış gibi olur. İşte dînî ilimler ile fen ilimlerinin farkı budur."

"Tasavvuf ehliyim diyenlere bakarız. Eğer sözlerinde ve amellerinde İslâmiyete muhâlif hâller görülmezse onlara muhabbet ederiz. Eğer İslâmiyet'e aykırı hâlleri görülürse kendilerine tenbih ederiz. Dînin doğru olan hükümlerini bildiririz. Bozuk yollarını terk ederlerse iyi olur. Terk etmezlerse kendilerini sevmeyiz."

"Herkes hâlinin ne olduğunu şu hadîs-i şerîf ile görsün: **"Kalbin hayâtı îmân iledir. Ölümü küfürledir. Sıhhati ibâdet ve tâat iledir. Hastalığı günâhla meşgûl olma iledir. Uyanıklığı Allahü teâlâyı zikretme iledir. Uyuması Allahü teâlâdan gâfil olma iledir."**

"Üç kimse şeytanın ve askerinin şerrinden korunmuştur. Onlar da, gece gündüz çok zikir edenler, seherlerde kalkıp istiğfâr edenler ve Allahü teâlânın korkusundan ağlayanlardır."

"Gözden yaş çıkmamak kalp katılığından ileri gelir. O dahi günah çokluğundan gelir. Günah çokluğu ölümü unutmadan ileri gelir. O dahi uzun emel sâhibi olmasından ileri gelir. O dahi dünyâyı sevmeden ileri gelir. Dünyâyı sevmek ise bütün günahların başıdır."

"Bir günah ne kadar küçük olsa bile onu bir şey sanmayıp, ne olur bundan dense, o ufacık günah dağlar kadar büyür. En büyük günah da, bir daha işlememek üzere nâdim ve pişmân olarak tövbe edilirse ve istiğfâr edilerek ağlanırsa; **"Günâhına tövbe eden, günâhı olmayan kimse gibidir."** hadîs-i şerîfi gereğince cenâb-ı Allah onun günahını affeder."

"Oturacak, kalkacak arkadaşların en hayırlısı, görüldüğü zaman, Allahü teâlâyı hatırınıza getirendir, onların sözleri ilminizi arttırır. Onların ameli âhireti aklınıza getirir."

ALLAH'TAN KORKAN O'NUN EMRİNİ TUTAR

Hadîs-i şerîfte; **"Eğer bir kimse Allahü teâlâdan korkarsa, herkes ondan korkar. Eğer Allahü teâlâdan korkmaz ise kendi herkesten korkar."** buyrulmuştur.

Bu sebeple eğer bir kimseyi bilmek istersen kendisine sorma, yakınlarına bak. Eğer onun yakınları şerli ise araştırmaya lüzûm yoktur. Hemen ondan kaç. Eğer yakınları hayırlı ise ona yaklaş. Meselâ bir âlim etrafında toplanan talebelere ve bir şeyh etrafında toplanan dervişlere bakmalı, eğer bunların işlerinde İslâmiyet'e zıt hâller görülürse onların reisleri de gerek âlim, gerek şeyh, hiç şüphe yoktur ki, dünyâ ehlidir. Eğer halleri İslâmiyet'e tam uyuyorsa âhiret ehlidir.

Herkes neyi severse onun zikrini çok eder. Allah'ı seven Allah'ı, Resûlullah'ı sallallahü aleyhi ve sellem seven O'nu, evliyâyı seven evliyâyı çok zikreder, anar. Yâni hiç hatırından çıkarmaz. Nitekim çocuklarını, hanımını, tarlasını, bağını, bahçesini, parasını seven bunları hiç gönlünden çıkarmadığı gibi. Herkes kalbini yoklarsa kimi çok sevdiğini anlar. Herkes sevdiği ne emrettiyse onu cânı gibi yerine getirir. Bâzısını yapar, bâzısını yapmazsa sevgisi az, hiç tutmazsa sevmediği anlaşılır.

Bir kimse cümle evliyâya hüsn-i zan etse de içlerinden birine etmese Allah katında hiç birine hüsn-i zan etmemiş olur.

1) Mîzânü'ş-Şerîa Burhânü't-Tarîka; s.4-238

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.407 (34. baskı)

DÂRENDELİ ÖMER RIZÂÎ;

Evliyânın meşhurlarından. Dârende'de 1757 (H. 1170) de doğdu. İlk tahsîline burada başladı ve Arap Fars dillerini öğrendi. Yirmi beş yaşlarında Hâdim'e varıp Müftü Yeğen Efendiden zâhir ve bâtın ilimlerinde dersler aldı. Sonra tasavvufa yönelip Bursa'da mürşid-i kâmil Seyyid Münzevî Abdullah Nasreddîn hazretlerinin sohbet ve derslerine katıldı. Hocasının kalp aynasını parlatması için koyduğu şartları aynen yerine getirdi. Nefsinin isteklerine sırt çevirdi. Az yemek, az konuşmak, az uyumak ve çok ibâdet etmekle tasavvuf yolunda ileri derecelere kavuştu. Hocasından icâzet, diploma aldı.

Ömer Rızâî hazretleri bundan sonra yürüyerek hac etmeyi murâd ettiler. Ancak bu sırada Osmanlı Devleti Rusya ile harp içerisine girmişti. Ulemâ ve şeyhler cihâda katılmaya başlayınca, Seyyid Abdullah Efendi, Ömer Rızâî'den cihâda iştirak etmesini istedi. Bunun üzerine Ömer Rızâî hazretleri asker ile İstanbul'a geldi. Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin kabr-i şerîfini ziyâret ederek duâ ve niyâzda bulundu. Sonra Avusturya cephesine hareket ettiler. Avusturya kuvvetleri 30 bin asker ve 70 topla Yergöğü'ni muhâsara altına almışlardı. Osmanlı yardımcı kuvvetlerinin gelmesiyle kale önünde kanlı bir savaş oldu. Osmanlı askerinin zaferi ile netîcelenen savaşta Ömer Rızaî Efendi kılıcı ve duâsı ile yardımcı oldu.

Gazâdan dönünce tekrar Bursa'ya hocası Seyyid Abdullah hazretlerinin huzûruna geldi. Şeyh hazretleri ona pekçok duâ ettikten sonra; "Şeyh Ömer! Yavrum şimdi bedeninizde kuvvet var iken Beytullah'ı hac etmeniz gerekir." dedi. Bundan sonra ona bizzat hazırladığı hacı elbiselerini giydirdi. Eline bir koyun postu ile bir abdest ibriği ve on para da harçlık verdikten sonra; "Var yavrum Mevlâm muînin, yardımcın olsun." diye duâ edip Fâtiha okudular ve uğurladılar.

Ömer Rızâî Efendi köy ve kasabalara vardıkça câmilerde ibâdet ediyor, halka vâz ve nasihatlarda bulunuyordu. Varsa o beldenin mübârek zâtlarını da ziyâretten sonra yoluna devâm ediyordu. Bu şekilde Rodos'a vardı. Bu sırada o havâlide birbirlerine hasım ve düşman iki derebeyi tâifesi vardı. Bunlardan birinin adamları Ömer Rızâî Efendiyi karşı tarafın câsusu diye tutup hapse attılar. Konuşturmak için çok sıkıştırdılar. Bu sırada yine karşı gruptan yakaladıkları bir adamı işkence ile öldürdüler. Ömer Rızâî Efendiye; "Şâyet yarın da konuşmazsan seni de bu şekilde öldürürüz." diye tehdid ettiler. O gece reisleri birkaç defâ korkunç bir rüyâ ile uyandı. Ne zaman uykuya dalsa büyük bir felâket ve azap ile karşı karşıya kalmakta idi. Sabah erkenden adamlarını toplayıp; "Bu ne haldir bir günahsıza zulüm mü yaptık?" diye sordu. Adamlarından bir tânesi dün bir kişi yakalamıştık. Devamlı hapishânede namaz kılıyor ve duâ ediyor diye bildirdi. Reis onun derhal huzûruna getirilmesini bildirdi. Böylece Ömer Rızâî hazretlerini reisin huzûruna getirdiler. Reis, Şeyhin ayaklarına kapanıp affedilmesi için yalvardı, ne dilerse vereceğini söyledi. Ömer Rızâî Efendi hakkını helâl ettiğini bildirip serbest bırakılmasını istedi.

Rodos'ta kırk gün kadar kalan Şeyh hazretleri, Hasan Kapudan ismindeki bir şahsın yardımıyla gemi ile Kâhire'ye geldi. Burada Câmiü'l-Ezher'deki ulemâ ile sohbet etti. Câmilerde vâzlar verdi.

Hac mevsimi geldiği zaman Mısır huccâcıyla Süveyş'ten Yenbua'ya, oradan da Medîne-i münevvereye vâsıl olup, Peygamber efendimizin mübârek kabr-i şerîflerini ziyâretten sonra Mekke'ye vardılar.

Ömer Rızâî hazretleri hac vazîfesini îfâdan sonra iki sene Mekke'de mücâvir olarak kaldı. Bu zaman içinde geceleri harem-i şerîfi tavâf etti, namaz kıldı, Allahü teâlâyı zikirle meşgul oldu. Mekke tüccarından bir kimse kendisine her gün bir tas çorba hazırlar ve onunla idâre ederdi.

İki sene sonraki hacılarla tekrar Medîne'ye geldi ve Peygamber efendimizin kabrini ziyâretten

sonra mukaddes beldelere vedâ etti. Dönüşte Kâhire'ye vâsıl olduklarında bir câmide vâz ü nasîhatla meşgûl iken Mısır Vâlisi İzzet Mehmet Paşanın dikkatini çekti. Paşa, Ömer Efendinin ilim ve ihlâstaki yüksek derecesini görerek onu ilim meclislerine dâvet etti. Bunu duyan Mısır'ın en değerli âlimleri meclisine gelerek Ömer Efendinin sohbetine katıldılar.

Diğer taraftan İzzet Paşa sadâret emeli ve arzusu ile de dolu idi. Nitekim o bu maksadla Ömer Efendiden duâ buyurmasını istedi. Bunun üzerine Ömer Rızâî Efendi; "Bizim elimizde bir şey yoktur. Allahü teâlâ ne dilerse o olur. Duâ edelim haklarında hayırlısı olsun." buyurdular. Sonra bir câmide kırk gün ibâdet ve zikirle meşgul oldu. Kırk günün sonunda murâkabeye daldığı bir sırada Peygamber efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz İzzet Paşayı kır bir atın üzerine bindirip; "Var Allahü teâlânın kullarının hizmetini güzelce gör." diye emir buyurdular.

Ömer Rızâî Efendi ertesi gün huzûruna gelen İzzet Paşanın adamlarına; "Paşanızın murâdları hâsıl oldu." diye müjde verdi. Nitekim İzzet Paşanın bu müjdeyi aldığı gün çok geçmeden İstanbul'dan dâvetçi tatar, postacılar gelerek kendisine sadâret verildiğini bildirdiler. İzzet Paşa müjdenin tahakkuk etmesi üzerine Ömer Rızâî Efendiye pekçok teşekkür ettikten sonra onu İstanbul'a dâvet edip nerede isterlerse o mahalde bir tekke veya medrese inşâ ettireceğini bildirdi. İzzet Paşaya muvaffak olması için duâ eden Ömer Rızâî hazretleri; "İnşâallahü teâlâ mübârek beldeleri bir kez daha ziyâret ve sıla-i rahmden sonra saâdet kapısına, İstanbul'a geliriz." buyurdu.

İzzet Paşa, 1794 senesi Rebîülevvel ayında İstanbul'a geldi. Ömer Rızâî Efendi ise Kudüs-i şerîf, Şam ve Halep'ten sonra doğum yeri olan Dârende'yi de ziyâret etmek istedi. Dârende'ye üç saat mesâfedeki bir köyde namaz esnâsında bir şahıs kendisini tanıyıp süratle Dârende'ye geldi ve Ömer Efendinin geldiğini bildirdi. Şehir halkı bu mübârek velîye hürmet için bir saat mesâfeye kadar yürüyüp kendisini karşıladı. Kardeşi Ebû Bekr'in hânesinde bir gece misâfir kalan Ömer Rızâî Efendi, daha sonra İstanbul'a gelerek Eyyûb'da Yazılı Medreseye teşrîf buyurdular.

İzzet Paşa, Şeyh hazretlerinin geldiğini haber alınca, sâdık dostu, müderris Abdülhalîm Efendiye; "Halîm mollamız! Mısır'da bir zât-ı şerîfle tanıştık. Hicaz ve Rum'u gezdim böyle içi ve dışı mâmur, mücâhid, keşf ve kerâmet sâhibi bir mürşid-i kâmil görmedim. Bu tarafa teşrîf etmelerini arzuluyordum. Şimdi Eyyûb'a gelmişler. Yarın selâmımızı tebliğ edip ve görüşüp hatır-ı şerîflerini suâl ediniz. Şâyet İstanbul'a gelirlerse kendilerine ya bir tekke veya bir medrese yaptırmayı vâd eylemiş idim. İnşâallahü teâlâ muvaffak olup binâ ederim. Bu hususları size ısmarlıyorum. Gerek tekke, gerekse sâir hususları iyice gör diyerek tenbih etti. Ertesi gün Ömer Rızâî Efendinin yanına gelen Abdülhalîm Efendi, kendisine İzzet Paşanın selâmlarını ve arzularını bildirdi.

Ömer Rızâî Efendi ise; "Azîzim! Efendim Münzevî Abdullah Nasırüddîn hazretlerinin âhir vakitleridir. Kendilerini ziyâret etmedikçe cevap vermeye cesâret edemem." buyurdu. Bunun üzerine İzzet Paşa bereketlenmek ve duâlarına kavuşmak için Ömer Rızâî Efendiye, Münzevî Abdullah Efendi hazretlerinin dergâhlarına verilmek üzere bir çalar saat ve talebelere dağıtılmak üzere 500 kuruş gönderdi.

Ömer Rızâî Efendi Bursa'ya gelerek hocasını ziyâret ile başından geçenleri naklettikten sonra; "Efendim emriniz olur ise yine Hicaz'a gideyim." diye sordu. Abdullah Efendi ise; "Yok yok Şeyh Ömer, mâdem ki İzzet Paşa vâd eylemişler. Hayra mâni olmayalım. Hayra delâlet eden, yol gösteren, yapan gibidir, sözü gereğince bir fukarâ meskeni ihyâ olsun, yapılsın. Sonunda yine Hicaz'a gidersiniz." buyurdular. Bunun üzerine bir müddet daha Bursa'da kalan Ömer Rızâî Efendi, sonra Eyyûb'a gelerek görüştükleri Abdülhalîm Efendiye İstanbul'da ikâmet edeceğini haber verdi. Bunun üzerine Abdülhalîm Efendi, İzzet Paşa ile görüşerek Eyyûb'da Ömer Rızâî Efendi için bir bahçe satın aldı. İçerisinde bir tekke ve hâne yapılması için emirler verdi ve her türlü ihtiyaçlarını gördü. Abdülhalîm Efendi bu arada

Ömer Rızâî Efendinin sohbet ve nasihatlarıyla tasavvuf yolunda ilerledi. O, Nûr-ı Osmâniye ve Bâyezîd Câmilerinde sarf, nahiv, mantık, meânî, akâid ve usûl-i fıkıh dersleri de veriyordu. Bir gün Ömer Rızâî Efendi kendisine; "Halîm Efendi! Allahü teâlânın kerem-i inâyeti olarak çok hizmetlerimizde bulundunuz. İnşâallah zâyi olmaz." diye duâlar ettikten sonra kendisinden bir istediği, bir murâdı olup olmadığını sordu. Bunun üzerine Abdülhalîm Efendi; "Efendim bir murâdım vardır. 1778 senesinde hacc-ı şerîfte iken Medîne-i münevverede medreseler gördüm. Onlardan birine gitmek Mevlâya niyâzımdır." dedi. Ömer Rızâî hazretleri bir müddet düşünceye daldıktan sonra; "Medîne-i münevverede Ağa Medresesi müderrisi HâdîmîzâdeMehmed Saîd Efendi ihtiyar olmuşlardır. Âhirete göçtükleri zaman nasîb sizindir." buyurdular. Bu konuşmanın üzerinden üç ay geçtikten sonra Şeyhü'l-haremden gelen bir yazıda müderris Saîd Efendinin vefâtı bildiriliyordu. Bunu haber alan müderris Abdülhalîm Efendi derhal Ömer Rızâî hazretlerine koşarak; "Aman efendim, sözleriniz gerçekleşti. Benim için Paşaya istekte bulunur musunuz?" diye ricâ etti. Bunun üzerine Ömer Rızâî Efendi Medîne'deki Ağa Medresesi müderrisliğine Abdülhalîm Efendinin uygun olduğunu bildiren bir yazı gönderdi.

İzzet Paşa bu teklifi derhal kabûl ederek Abdülhalîm Efendiyi Medîne-i münevveredeki Ağa Medresesine müderris tâyin etti. Ömer Rızâî Efendi, Abdülhalîm Efendiye; "Halîm Efendi siz gayri işlerinizle meşgul olunuz. Mevlâ selâmet versin. Lâkin bizim işlerimizi görecek ve Paşa ile aramızda irtibâtı sağlayacak bir kimsemiz yoktur. Sizin mîzâcınıza uygun bir kimseyi bu işle görevlendiresiniz." dedi. Bunun üzerine Abdülhalîm Efendi talebelerinden Şeyh Efendiyi, İzzet Paşaya götürerek durumu arzetti. İzzet Paşa, Şeyh Efendiye; "Göreyim seni güzelce hizmet eyleyüp duâlarını alırsanız iki cihânda selâmet bulursunuz. Zîrâ Hicaz'ı ve Rum'u gezdim böyle keşfi açık bir mürşid, rehber görmedim. Her ne isteği olursa gelip derhal bize haber ver." buyurdu.

Bundan sonrasını Şeyh Efendi şöyle nakletmektedir:

1795 senesinde tekkenin inşâsını tamamladık. Ancak mîmar, işi iyi tutmadığından binâ pek muhkem olmadı. O seneki kış da çok şiddetli geçiyordu. Pekçok eziyetlere mârûz kaldık. Bir gün İzzet Paşa tebdil-i kıyâfetle Eyyüb'deki dergâha geldi. Şeyh hazretlerinin sohbeti ile şereflendi. Şeyh hazretleri hiç bir sıkıntısından bahsetmeyip hayır duâda bulundu. Bu sırada Rusya ÇariçesiKaterina'nın İslâm düşmanlığından ve kabul edilemeyecek tekliflerinden bahsedip duâlarını istedi. Şeyh hazretleri ise; "Gönlünü ferah tut. İnşâallahü teâlâ kısa bir zaman sonra habisin ölüm haberini alırsın." buyurdu. Öte yandan binânın hâline vâkıf olan İzzet Paşa, saraya döndükten sonra ilk olarak mîmar ağayı azledip yerine başkasını tâyin etti.

Bu sırada Katerina'nın ölüm haberini de alan İzzet Paşa çok memnun oldu. Bunun şükrânesi olarak daha önce yaptırdığı tekkesine bitişik yan bahçeyi satın aldı ve oraya Şeyh için bir ev yaptırdı.

Yine o târihlerde bir gün İzzet Paşa tebdîl-i kıyâfetle Eğrikapı dışında Savaklar denilen mahaldeki bir dergâha gelmişti. Şeyh efendimize de haber göndererek oraya getirttirdi. Sohbet esnâsında bir ara İzzet Paşa Kaptan-ı deryâ Küçük HüseyinPaşanın uygunsuz hareketlerinden ve beytülmâli lüzumsuz yere sarfetmesinden bahsederek kendisinin uygun bir şekilde defedilmesi arzusunda olduklarını bildirince Şeyh hazretleri; "Bu fakir cellâd olmak için gelmedik. Bizlerden o şekilde bir iş meydana gelmez ve gelmesine dahi ihtimal yoktur. Zîrâ HüseyinPaşanın pekçok fakir, fukara, çâresiz ve kimsesizi vardır. Onların geçimlerine cenâb-ı Hak onu vesîle kılmaktadır. Şâyet bir tekke binâ eyledim diye yüzüme kakarsanız bana tekke lâzım değildir." diyerek üzüntülü bir halde dergâhı terk etti. O gün Hicaz'a gitmeye niyet eyledi. Ancak o gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz dergâha gelerek; "Şeyh Ömer bu dergâh Allahü teâlânın ve benim rızâm ile binâ edilmiştir. Kırka kadar (hicri 1240 yılına kadar) burada otur, sonra gelirsin." buyurdular. Bu emir üzerine Ömer Rızâî hazretleri 1824 (H.1240) yılına kadar dergâhta

ikâmet etti. Bu müddet zarfında nice fukara, dervişân, mürşidler, mücâhidler, devlet adamları gelerek sohbetine erdiler. Nasihatlarından istifâde ettiler. Duâları ile bereketlendiler.

Şeyh hazretleri zaman zaman mahalleleri, kahveleri dolaşır, garip, kimsesiz, yetim ve yoksulları bulur, ihtiyaçlarını görürdü. Dergâhta kaldığı 30 yıl boyunca hükümet kapısına bir defâ bile gitmedi. Dâimâ sünnet-i seniyye üzere hareket edip dünyâ işlerini dahi niyetini hâlis kılmayınca, Allah rızâsı için düşünmeyince işlemezdi. Devlet ileri gelenlerinden kimsenin konağına gitmezdi. Bâzan gitmeleri îcâb ettiğinde çok az kalırlar, nasihatlarda bulunurlar, yemeğe kalmazlardı. Çok ısrar ettiklerinde, ancak birkaç lokma alırlardı. Sebebini sorduklarında; "Şöhrete sebeb olur. Şöhret ise âfettir." buyururlardı.

Hâfız İsmâil Paşa, Ömer Rızâî hazretlerinin zaman zaman ziyâretine gider ve duâlarını istirham ederlerdi. 1805 yılında Sadâret makâmına geldikleri zaman bir gün Sultan Üçüncü Selîm Han; "Seksen bin asker hazır eyledim. Tuna boyuna göndermek murâdımdır." diye emir buyurdular. Bu emri alan İsmâil Paşa derhal Şeyh hazretlerine gelerek durumu bildirdi ve teveccühleri ile hayır duâlarına mazhar olmak istedi. Lâkin Ömer Rızâî hazretleri hiç bir söz beyan etmedi. O gece rüyâlarında hazret-i Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin türbe-i şerîflerine dâvet olundu. Vardıklarında kıbleyi şerîfe karşı oturan iki muhterem zât gördü. Onlar da Ömer Rızâî Efendiyi gördüklerinde; "Gel yâ Şeyh Ömer! Bizleri bilir misin? Ben Fâtih Sultan Mehmed'im bu da oğlum Bâyezîd'dir. Sultan Selîm oğlum Tuna cihetine asker göndermek ister. Ancak şimdi vakti değildir. Terk eylesün. Fesâda sebeb olur, haber ver." diye emir buyurdu. Ömer Rızâî hazretleri bu vakayı derhal İsmâil Paşaya yazarak haber verdi. Bunun üzerine harp ilânından vazgeçildi. Ancak 1806'da sadârete getirilen İbrâhim Hilmi Paşa döneminde Rusya'ya harp ilânı ile çıkan savaş ülke içinde fitne çıkarmak isteyen Nizâm-ı Cedid düşmanlarını harekete geçirdi. Kabakçı Mustafa adındaki bir âsinin liderliğinde kısa zamanda büyüyen isyan, Üçüncü Selîm Han'ın tahttan indirilmesine ve nihâyet şehid edilmesine kadar vardı.

Ömer Rızâî Efendi, 1824 yılı olduğunda, o senenin surre-i hümâyûn emîni Veliyyüddîn Paşa ile birlikte Mekke-i mükerremeye doğru yola çıktı. Şam'da sürre alayından ayrılarak Mısır'a geldi. Burada ulemâdan Tayyibizâde Hâfız Ali ve Derviş Mehmed efendilerle tanıştı. Onların içinde bulunduğu hacılar kâfilesi ile yola devâm etti. Üç yüz civârında olan hacı tâifesi dört kâfile hâlinde hareket ediyordu. Ömer Rızâî Efendinin kâfile başısı bedevî şeyhlerinden Şeyh Hasan nâmında birisi idi. Şeyh hazretlerine derin bir muhabbet ve saygı duyuyor ve itâatta kusur etmiyordu. Dört kâfile çölde ilerlerken bir dağ arasına geldiklerinde burada durmak hiç âdet olmadığı halde Şeyh hazretlerinin emri üzerine mola verdiler. O gece Hâfız Ali şiddetli bir hastalığa yakalandı. Şeyh hazretlerine; "Perişan bir haldeyim korkarım sizden ayrılacağım." dedi. Şeyh hazretleri ise; "Korkmayın siz sâlimen hac idüp İslâmbol'da evlâd-ı iyâlinize kavuşursunuz. Lâkin benim kendimden ümidim yoktur. Gelin vasiyet edeyim." dedikten sonra, vefât ettiğinde kendisini çölde bırakmayıp Medîne-i münevvereye götürmelerini istedi.

Nitekim tekrar yola koyulduklarından bir müddet sonra Şeyh hazretleri hastalandılar. Güçlükle yola devâm ediyorlardı. Yine bir konak yerinde Hâfız Ali Efendiye; "Bizim vaktimiz tamamdır. Heybedeki emânetleri al İslâmbol'da evlatlarımdan kalan kimseye götür." diye ricâ etti. Sonra Şeyh Hasan'ı yanına çağırıp, mûtâd üzere saat sekizde yola çıkmak gerekirken öğle sırası hareket etmesini söylediler. Şeyh Hasan bütün ısrarlara rağmen o sabah kâfileyi hareket ettirmedi. Hattâ kâfilenin biri kendisini dinlemeyip hareket etti.

Şeyh Hasan birkaç saat sonra hareket emrini verdi. Bir müddet gittikten sonra Ömer Rızâî hazretlerinin; "Allah!" diyen sesi duyuldu ve Ömer Rızâî hazretleri, (1824 (H.1240) yılında Hakk'ın rahmetine kavuştu. Az daha gittikten sonra Şeyhin hareketi tehir ettirmekteki gâyesi ortaya çıkmıştı. Söz dinlemeyip hareket eden hacı kâfilesi ise, eşkıyânın hücûmuna uğramış, içlerinden on bir kişi öldürülmüş ve hepsinin malları gasb edilmişti.

Bundan sonra Şeyh Hasan, Hâfız Ali Efendiye dönerek; "Kâidemiz budur ki kâfile içinde bir cenâze olduğu zaman bulunduğu mahalle defnolunur. Merhum efendimizin ise Medîne-i münevvereye defnedilmeleri husûsunda vasiyeti var. Bizim develer geç giderler bu sebeple güzel bir hecin devesi alıp önden gönderelim." diye teklif etti. Bunun üzerine Hâfız Ali Efendi yirmi üç buçuk riyale bir deve kirâladı, deveciye de durumu îzâh ettiği bir tezkire yazıp teslim ederek gönderdi. Bulundukları yer Medîne-i münevvereye 16 saatlik bir mesâfede idi. Devecibaşı da nasıl olduğunu anlayamadan bir saat içinde Medîne'ye girdi. Gördü ki cemâat da hazır beklemektedir. Ömer Rızâî Efendi, Bâbü's-Selâm tarafında üç sıra kabir sağda ve üç sıra kabir solda kalmak üzere orta sıraya bâb-ı şerîften kırk adım mesâfeye defnolundu. Vefâtında yetmiş yaşında idi. On kadar evlâdı olup, vefât ettiğinde sâdece Abdülkâdir ve Muhammed Kadri isimlerindeki evlatları hayatta bulunuyordu.

1) Menâkıb-ı Dârendeli ÖmerRızâî (Millet Kütüphânesi) Ali Emirî Şeriyye No: 1096/1

DÂVÛD BİN A'ZEB;

Evliyânın büyüklerinden. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Doğum ve vefât yerleri, târihleri belli değildir. Devrinin velî kulları huzûrunda yetişen Dâvûd bin A'zeb, haram ve şüphelilerden çok sakınan verâ ve takvâ sâhibi bir zât idi.

Bir gün bir seveninin evine misâfirliğe gitti. Ev sâhibi, hizmetçisine bir koyun kesip, hazırlamasını söyledi. Hizmetçi bir koyun kesip hazırladı. Yemek vakti Dâvûd bin A'zeb'in önüne getirilince; "Onu kaldırın, ondan haram kokusu geliyor." buyurdu. Ev sâhibi araştırınca, hizmetçinin yanlışlıkla sürüye katılan bir hayvanı kestiğini öğrendi. Böylece başkasına âid bir koyunu yemekten kurtuldular. Hak sâhibine durumu anlatıp başka bir koyun verdiler.

Bir talebesi onun için bir koyun kesip, pişirmiş getirmişti. Talebenin babası, koyunu kestiğini duyunca oğluna kızdı. Bu durumu öğrenen Dâvûd bin A'zeb, yemekte yanındakilere; "Kemikleri kırmayınız onları toplayınız." buyurdu. Oradakiler bundan bir şey anlamadılar. Biraz sonra dışarı çıktıklarında, talebe, kestiği koyunun otladığını gördü.

Bir kadının çocuğu felç geçirerek eli-ayağı eğrilmişti. Onu Dâvûd bin A'zeb'e götürdü. Elini çocuğun üzerine dokundurduğunda, Allahü teâlânın izni ile iyileşti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.6

DÂVÛD-İ HALVETÎ;

Osmanlılar zamânında Mudurnu'da yetişen evliyâdan. Ali Bey adında bir zâtın oğlu olup, "Uzun Dâvûd" ve "Dâvûd-i Mudurnî" diye tanınırdı. Doğum târihi belli değildir.

Halvetî şeyhlerinden Seyyid Yahyâ-i Şirvânî'nin yüksek talebelerinden Şeyh Habîb'in sohbetlerine devâm edip, tasavvufun yüksek mârifetlerine kavuştu. Meczûb bir zât idi. Allahü teâlânın sevgisinden kendinden geçmiş haldeydi.

İsfendiyâroğlu Kızıl Ahmed adında bir zât, Şeyh Dâvûd'a bir mektup yazarak, tasavvuf talebeleri arasında pek mâlum, başkalarına ise mestûr (gizli) olan "Devâir-i hamse"den bahseden bir eser yazmasını ricâ etmişti. Şeyh Dâvûd da, onun ricâsını kabûl edip, devâir-i sülûktan yedi dâireyi açıklayan **Gülşen-i Tevhîd** adında bir kitap yazıp gönderdi. Bu eser, Arabca ve Türkçe şiirlerle, tasavvufta cezbe, Allahü teâlânın, sevdiği bir kulu kendisine çekmesi ve sülûk, Allahü teâlânın sevgisine uğraşarak kavuşma hâllerini anlatmaktadır. Tasavvuf ehli arasında çok okunmuş ve uyulmuştur. Tasavvuftaki yüksek hakîkatleri anlatan

kıymetli bir eserdir. Ayrıca halîfelerinden "Kâşifî" mahlaslı bir şâirin, Şihristânî'nin **Milel ve Nihâl** kitabı tarzında, **Tehzîb-ül-Akâid ve Müfîdet-ül-Fevâid** isminde bir eseri de mevcuttur. Dâvûd-i Halvetî, 1507 (H. 913) senesinde Mudurnu'da vefât etti.

Dâvûd-i Halvetî hazretlerinin dostlarından biri şöyle anlatır: "Bâzı arkadaşlarımla Karaman diyârına seyahate çıkmıştık. Yolumuz susuz bir bozkıra uğradı. Susuzluk ve sıcak hava hâlimi perişân etmiş, helâk olayazmıştım. Bu hâlde iken, karşıdan bir kalabalık topluluk göründü. Onlarda su bulabilirim ümidi ile sevinmiştim. Yakınımıza geldiklerinde gördüm ki, meczûb bir derviş, zikrederek, Allah, Allah diyerek yürüyordu ve elinde su dolu bir ibrik taşıyordu. Bana doğru bakınca, elindeki ibriği havaya fırlattı. Havadan yere düştüğünde, o ânda harâretim geçiverdi. Bu zâtın kim olduğunu araştırınca, kâfilenin reisinin Şeyh Dâvûd ve meczûbun da, talebelerinden Şeyh Süleymân adında bir kimse olduğunu anladım. Hemen Şeyh'e koştum. Onun bu açık kerâmetini görünce, büyüklüğünü anlayıp ona talebe oldum."

DİLİ ÇÖZÜLDÜ

Şakâyik-i Nu'mâniyye kitabının sâhibi şöyle anlatır: Doğduğum andan bülûğ yaşına girinceye kadar dilim çözülüp konuşamamıştım. Birgün babam beni alıp, Şeyh Dâvûd'a götürdü ve benim bu hastalıktan bir an önce kurtulmam için duâ etmesini ricâ etti. Tâhâ sûresi 25-28'nci âyet-i kerîmelerinde meâlen; **"Ey Rabbim! Benim göğsüme genişlik ver. İşimi kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz. Böylece sözümü iyi anlasınlar!"** buyrulduğu gibi duâ etti. Kendi mübârek ağızlarından, benim ağzıma birşeyler okudu. Dilim hemen çözüldü. Evimize döndüğümde annemi görünce; "Anacığım, artık ben konuşuyorum." diye seslendim."

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.374

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye; c.1, s.415

3) Sicilli Osmânî; c.2, s.324

4) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.597

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.69

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.374

DÂVÛD-İ İSKENDERÎ;

İskenderiyye'de yetişen büyük velîlerden. Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Dâvûd olup, babasınınki Ömer'dir. Dâvûd-ul-Kebîr diye de bilinir. Künyesi Ebû Süleymân'dır. Kaynaklarda doğum târihine rastlanamayan Ebû Süleymân, 1333 (H.733) senesinde İskenderiyye'de vefât etti. Vefâtı için kaynaklarda başka târihler de bildirilmiştir. Tasavvufta Şâzilî tarîkatına mensûb idi. Bu yolun büyüklerinden Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî ve onun halîfesi olan Tâcüddîn İbn-i AtâullahİskenderÎ hazretlerinin sohbetlerinde yetişerek kemâle geldi. Mâlikî mezhebi âlimlerinin önde gelenlerinden ve Kur'ân-ı kerîmde medhedilen râsih ilimli âlimlerin imâmlarından ve büyüklerinden oldu. Bilhassa fıkıh, tefsîr, hadîs, nahiv, beyân ve diğer ilimlerde ve evliyâlık yolunda derecesi çok yüksek idi. Çeşitli ilimlere dâir çok kıymetli eserler yazdı.

Îzâh-ul-Mesâlik, Er-Risâlet-ül-Merdıyye fî Şerhi Düâ-iş-Şâziliyye, Şerh-ut-Telkîn, Uyûn-ül-Hakâik, Keşf-ül-Belâga ve Şerh-ül-Cümel liz-Zücâcî bunların belli başlılarıdır.

Ebû Süleymân Dâvûd-i İskenderî hazretleri, **"Ameller** (in kıymeti) **ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur."** hadîs-i şerîfinde geçen niyet hakkında buyurdu ki: "Bâtındaki derecenin yüksekliği, niyetin yüksekliği nisbetindedir. Yâni

niyetindeki üstünlüğün ne kadar ise, bâtınî âlemdeki derece ve yüksekliğin de o nisbette üstündür."

Dâvûd-i İskenderî'nin buyurduğu kıymetli sözlerinden bâzıları şunlardır:

"Mürşid, yol gösterici, rehber; sana ilâcı, tedâvî olmak yolunu gösteren değil, tedâvî eden, mânevî olarak terbiye edip, yetiştiren zâttır. Böyle olmıyana mürşid denmez."

"Allahü teâlânın muhabbetinden bir zerreyi, bin yıllık ibâdete değişme! Çünkü; Hadîs-i şerîfte **"Kişi sevdiği ile berâberdir"** buyrulmuştur.

"Şehvetler, bitmeyen arzu ve ihtiraslar, üstü örtülü azaplardır."

"Bir velîde, iki çeşit nûr bulunur. Birincisi; rahmet ve şefkat nûru olup, bu nûrla, evliyâlık yolunda bulunmaya müsâid olanları kendisine cezbeder, çeker. İkincisi ise; feyz, izzet ve kahr nûru olup, bu nûrla da, Allah yolunda bulunmaktan uzak, taşkın kimseleri kendisinden uzaklaştırır."

"Kulun ilmi arttıkça, ilim talebi, daha çok öğrenmek arzu ve ihtiyâcı da artar. Himmeti de yükselir. Çünkü kişi, cehâlet hâlinde, sâdece ilim öğrenmeyi, daha çok ilim sâhibi olmayı ister ve buna kendisini çok muhtaç hisseder. İlmin çok dereceleri vardır. Onun sonu yoktur."

"Âlimler, zâhirî ve bâtınî âlimler olarak ikiye ayrılır. Zâhirî âlim; ilmi arttıkça, zuhûru, ortaya çıkması, tanınması artan kimsedir. Fakat bâtınî âlim bunun zıddıdır. O gizlidir. Mânâlar âleminde ilerledikçe, kendisi, kendisini ve ilmini anlamaktan, idrâk etmekten âciz kalır. İlmi de kendisi ile birlikte gizlidir. Zâhirde, görünüşte onun ilminin ve kendi hâlinin bir belirtisi olmaz. Ancak ehli olanlar tarafından tanınabilirler."

"İnsanlar iki kısımdır. Birinci kısım, dünyâ ile uğraşanlar olup, onu îmâr etmeye çalışır. Onun yolunun esâsı dünyâ ile uğraşmaktır. İkinci kısım insanlar ise, mânâ âlemi ile, mânevî işlerle uğraşan kimseler olup, bunlar, matlûba (Allahü teâlâya) kavuşmak, O'nu istemek arzusuyla yanarlar. Bütün gayretleri bunun içindir."

"Kalbin tam bir ihlâs ile "Lâ ilâhe illallah (Allahü teâlâdan başka hiçbir ilâh yoktur)" diyerek bir defâ Allahü teâlâya yönelmesi, Allahü teâlâdan gâfil olarak yapılan yer dolusu ibâdetten hayırlıdır."

"Mümin kulların kalbleri, evliyânın kalblerinin gölgeleri altındadır. Evliyânın kalbleri, enbiyânın kalblerinin gölgesi altındadır. Enbiyânın kalbleri de, Allahü teâlânın inâyet ve yardım nûrları altındadır."

"Gönül kapılarının açılmasında elde edilebilecek en büyük nasîb, gaflet hâlinden kurtulabilmektir."

"Bir kimse, sâhibi olan Allahü teâlâyı bırakır, O'ndan başka birine kalb gözünü çevirip, ona bakar ve ona gönül verirse, başına şu üç şey gelir: 1. Kalbinde, ilâhî nûrları müşâhede etmesine, hakkı ve hakîkati görmesine mâni olan perde hâsıl olur. 2. Kalbini hangi sebeple mahlûklara kaptırdığına dâir hesâba çekilir. 3. Allahü teâlâdan başka bir şeye gönül verdiği ve niyeti bozuk olduğu için azap görür."

"Bir kimsenin dünyâ ve âhiretine faydalı olan bir hâli yoksa, o kimse, cansız maddelerden farksızdır. Şâyet bir kimsenin işi gücü şer, kötü işler ve mâsiyet, günah olursa, bu durumda o, bir şeytandan farksız olur. Bir kimse hem dünyâ ve hem de âhiret işlerini birlikte yürütmeye çalışıp, dünyâlık işlere daha fazla önem verirse, o kimsenin hayvandan farkı kalmaz. Düşüncesi, işi, meşgûliyeti yalnız Allahü teâlâ için olan kimse ise, bir melek gibidir."

"Eğer, insanlar velî zâtların kadrini, kıymetini bilip iyice anlayacak derecede olsalardı, herkes karşılaştığı bütün insanlara karşı edebli olurdu. Çünkü, görünüş îtibâriyle velî de bizim gibi bir insandır ve karşılaştığımız bir kimse de, Allahü teâlânın bir velî kulu olabilir.

Velî, şekil ve şemâil bakımından, giyinip kuşanma bakımından ve diğer birçok beşerî sıfatlarla, öteki insanlardan farklı olmayan bir kimse gibi görünür. Hâlbuki, haddizâtında o, diğer insanlardan tamâmen farklı, apayrı bir insandır. Her ân gönlü Allahü teâlâ iledir ve O'nun muhabbeti ile yanmaktadır. İşte velînin asıl hâlini bildiren bu husûsiyetini, ancak onun gibi olanlar anlar. Diğer insanlar ise, onu kendileri gibi bir kimse zannederler."

"Âbidde (Allahü teâlâya çok ibâdet edende) ve ârifde nefse düşmanlık vardır. Fakat ikisinin düşmanlıkları farklıdır. Âbid, nefsinin yaptıklarının kendisi için zararlı olduğunu bildiği için, nefsin yaptığı işlere düşmandır. Ârif ise, işleriyle birlikte, nefsin kendisine de düşmandır. Çünkü nefs, Allahü teâlâya düşmandır."

"Bir kimse birini severse, onun bu sevgisi, bu sevgiye kavuşmasına sebeb olanı da sevmeyi gerektirir."

"İnsanoğlu dünyâya etten bir kanat ile gelir. Üstünde çeşit çeşit nîmetlerin bulunduğu yükseklikler, altta ise Cehennem ateşi vardır. İnsanoğlu bu kanadını iyi besleyip, damarlarını iyi kuvvetlendirmeli ki, kanat zayıf olup, vazîfesini yapamayacak hâle gelmesin ve sâhibini ateşe düşürmesin."

"Allahü teâlâ bir kulu için hayır murâd edince, onun kalbine hakîkî ilimleri yerleştirir."

"Kur'ân-ı kerîmi hakîkî olarak dinleyebilmenin, böylece onun mânevî lezzetinden haz alabilmenin ilk mertebelerinden birisi, fânî olan mahlûkların hepsini, gözünden ve gönlünden silmektir."

"Bir talebe, kendisine ilim ve edeb öğreten ve hakîkî âlim olan hocasına edep ve muhabbetle nazar edip bakınca, hak yoluna girmiş olur."

"Mahlûklar arasında hîlekârlık, düzenbazlık olmadığı zaman, Allahü teâlânın tevfîk, yardım ve başarı ihsânları yağmur misâli yağmağa başlar."

"Bir kul, kalbini Allahü teâlâya tevcih edip döndürdüğü müddetçe, Allahü teâlâ onun bütün dağınık işlerini toparlar, bir araya getirir.Fakat kul, Allah korusun, kalbini bir kula tevcih eder, kendisi gibi âciz bir mahlûktan meded umarsa, bütün işleri darmadağınık olur."

"Allahü teâlâyı tanıyan âriflerin, dünyâya düşkün olanlardan kaçıp, onlardan uzaklaşmaları, onların üzerinde dünyâ cîfesinin pis kokusu duyulup, etrâfı rahatsız ettiği içindir."

"Bakış durumlarına göre gözler dört kısımdır. Birincisi; peygamberlerin gözleridir ki, görüşü kuvvetli ve keskindir. Tesirini ilk bakışta gösterir. Bu gözlerin sıhhati tamdır. İkincisi; velî zâtların gözü olup, bunların da sıhhatleri tam olmakla berâber görüşleri birinci kısımdakiler kadar kuvvetli değildir. Üçüncüsü; müminlerden gâfil olanların gözüdür ki, görünüşte var olduğu hissedilir ve görülür. Fakat görüşü zayıftır, tesir etmez. Yâni perdelidir. Dördüncüsü ise; kâfirlerin gözü olup, kördür ve hiçbir hakîkati göremezler."

"Evliyâ, bütün gizliliğine ve tanınmamasına rağmen bir lamba gibidir. Etrâfını aydınlatır. İnsanlar, kendilerine gelen birçok faydalı şeyin onun sebebi ve hürmetine geldiğini anlayamazlar. Bunun böyle olduğunu, çoğu zaman velînin kendisi bile bilmez."

"Peygamberler, peygamberlere tâbi olup izlerinde yürüyenler, muhabbet ehli olup, Allahü teâlâyı ve O'nun **"Seviniz"** buyurduklarını sevenler, ziyandan kurtulup, nîmetlere kavuşmuşlardır."

"Velîlerden bir zât, şarkta Allahü teâlânın dînine âit bir şey konuşsa, garbda bir kimse o velînin sözlerini duyup kabûl etse ve bunlara tâbi olup, uysa, nasîbi kadar o velînin nûrundan istifâde eder. Aradaki uzaklık istifâdeye mâni olmaz."

"Senin, az amel, nûrlu ve parlak bir kalb ile Allahü teâlânın huzûruna çıkman; çok amel, fakat nûrsuz bir kalb ile çıkmandan daha hayırlıdır."

"Âlimler ve velîler, dünyâ hayâtında hakîkî hâlleri ile zuhûr eyleyip meydana çıkmazlar. Ancak ilmî hüviyeti ile zuhûr eyler. Ama Allahü teâlâ, âhirette onları hakîkî hâllerinde gösterecektir."

"Kendisinden ilim ve edeb öğrendiğin üstâda hizmet, babaya hizmetten önce gelir. Çünkü baba, senin, bu birkaç günlük keder ve sıkıntı âlemine gelmene vesîle oldu. O kıymetli üstâd ise, seni safâ âlemine, yüce âleme yükseltmekte, ebedî saâdetine vesîle olmaktadır."

"Dünyâya gelip, kâmil bir mürşidin (yol göstericinin) mânevî terbiyesi ile yetişmeden ölen bir kimse, kirli, pis olarak ölür. İsterse, insanların ve cinlerin sayısı kadar ibâdet yapmış olsun."

"Allahü teâlânın, kullarına ihsân ettiği nîmetlerin en büyüklerinden birisi, aralarında irfân sâhibi velî bir zâtı bulundurmasıdır. İsterse insanlar onu tanımasınlar ve bilmesinler."

"Âriflerden bir zâtın yanında ve sohbetinde bir an bulunmanın faydası, babanın terbiyesinden, öğretmenin zâhirî meseleleri öğretmesinden çok daha fazladır. Onun bir anlık terbiyesi, öbürlerinin yirmi yıllık terbiyesinden daha fazla ve daha tesirlidir. Çünkü onlar dış görünüşü terbiye etmeye uğraşırlar. Ârif zât ise, insanın bâtınını, rûh yapısını terbiye eder, yetiştirir."

"Cehennem ehli için azapların en şiddetlisi, Cennet nîmetlerinden mahrum olmaktır. Bu mahrum olmanın sıkıntısı, onlara azapların hepsinden daha acı gelir."

"Kadir gecesi, o senenin kalbidir. Îmân dolu bir kalb de, içinde bulunduğu cesedin kadir gecesidir."

ÖYLE BİR KİMSEYLE ARKADAŞ OL Kİ...

Sohbetlerinde şöyle nasîhat ederdi:

"Ey Âdemoğlu! Kendi kendine ne kadar insafsız davranıyorsun. Hayâtın boyunca, her gün dünyâ ile meşgûl olursun, onun geçici ve aldatıcı güzellikleri ile oyalanırsın. Fakat her gün bâkî olan, hakîkî saâdet ve sonsuz nîmetler yeri olan Cennet'e dâvet olunursun. Cennet'e hiç îtibâr etmezsin. Dünyâyı bir tarafa itip, âhirete yönelmedin. Hiç olmazsa ikisini aynı seviyede tutup ona göre hareket etseydin. Sen ise âhireti sanki unutmuş gibisin."

"Yaptığın bütün ibâdetlerde gâyen, sâdece kendisine ibâdet ettiğin Allahü teâlâya yakınlık olsun. Hattâ bu gâye, ecir ve sevaptan daha önce olmalı. Allahü teâlâya yakın olmak nîmeti ele geçince, öyle sevaplar, öyle ecirler gelir ki, anlamak, hesâb etmek mümkün olmaz."

"Amelin ve ilmin hâlis olanını iste! Hâlis niyetle Allahü teâlâya ibâdet ederken, insanlık hâli bâzı kusûrların olursa, onlar için de derhâl tövbe et!"

"Sen, şu anda bulunduğun dünyâda ebedî kalacak değilsin. Bâkî, sonsuz olan âhiret yurduna da henüz ulaşmış değilsin. Bu hâl karşısında sana düşen, kendisine çok yakın olduğun, senin her hâlini gören, duyan ve bilen zâta (Allahü teâlâya) yönelmektir."

"Hakîkî irfân sâhibi makbûl bir zâta tâbi olarak peşinden bir adım gitmen, kendi boş arzunla, nefsine uyarak ve güyâ hak yol zannederek, kendine göre tuttuğun yolda yüz bin fersah yürümenden daha faydalı ve daha hayırlıdır."

"Öyle bir kimse ile arkadaş ol ki, onda maddeye temâyül edecek onu sevecek bir kalb bulunmasın."

"Bir kimse sana, nefsânî hazînesinden bir şeyler vermek isterse, onu sakın kabûl etme! Bir kimse ki, sana akıl hazînesinden bir şey vermek isterse, bunu, içindeki hikmet nûru ile mukâyese et! Arzuna göre ister kabûl et, istersen reddet! Bir kimse de, sana kalb

hazînesinden bir şey vermek dilerse, sakın onu reddetme! Hemen kabûl et! Hattâ fazla vermesini, arttırmasını iste! Şâyet bir gün gayb âlemi hazînesinden bir şey dağıtana rastlarsan, sakın onu kaçırma! İyi bil ki, en büyük hazîne odur."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.8

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.188

3) Bugyet-ül-Vuât; c.1, s.562

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.140

5) El-A'lâm; c.2, s.333

6) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.2, s.100

7) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.360

8) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.557, 569; c.2, s.133

9) Keşf-üz-Zünûn, s.481, 661, 890

10) Neyl-ül-İbtihâc; s.116

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.76

DÂVÛD-İ KAYSERÎ;

Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde yetişen âlim ve velîlerden. Asıl adı Dâvûd bin Mahmûd bin Muhammed, lakabı Şerefüddîn'dir. Dâvûd-i Kayserî diye meşhur olmuştur. Doğum târihi kesin olarak bilinmemekte ise de, 1258 (H.656) veya 1261 (H.659) senelerinde doğduğu tahmin edilmektedir. Kayseri'de doğmuştur. Karaman'da doğduğunu söyleyenler de vardır.

İlk önce Kayseri ve çevresinde ilim tahsîl etti. Sirâceddîn Urmevî'den Arapça ile mantık, kelâm, usûl-i fıkıh ve diğer dînî ilimleri öğrendi. Kayseri'de zamânının usûlüne göre tahsîlini tamamladıktan sonra, ilmini ilerletmek maksâdıyla Mısır'a gitti. Kâhire'de üç-dört sene kalıp hadîs-i şerîf, tefsir ve diğer aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Zekâsı, çalışkanlığı ve ilimdeki yüksek derecesiyle akranları arasında çok parladı. İran'ın Sava şehrine giderek, Sadreddîn-i Konevî'nin talebelerinden Kemâlüddîn Kâşânî'nin talebeleri arasına katılıp, onun sohbetlerinde bulundu. Onun rehberliğinde tasavvuf yolunda ilerleyip, yüksek derecelere kavuştu. Aynı zamanda zamânın fen ilimlerinde yüksek bir dereceye ulaştı. Onun ilimdeki üstünlüğü, derecesinin yüksekliği Anadolu'da meşhur oldu. Bu sırada İznik'i fetheden Osmanlı Sultânı Orhan Gâzi ilk olarak yaptırdığı Orhâniye Medresesine Dâvûd-i Kayserî'yi müderris tâyin etti. Vefâtına kadar bu medresede ilim öğretip, pekçok âlim yetiştirdi. Böylece ilk Osmanlı medresesinin ilk müderrisi olan Dâvûd-i Kayserî'nin talebeleri, Omanlı Devletinin ilk ilmiye heyetini teşkil etmiştir. Hayâtını ilim öğrenmek ve öğretmekle geçiren Dâvûd-i Kayserî 1350 (H.751) yılında İznik'te vefât etti. Çandarlı Halil Paşa Câmiinin karşısında ve bugün Çınardibi denilen yerde defnedildi. Kayseri'de medfun olduğunu söyleyen kaynaklar da vardır.

Dâvûd-i Kayserî, enerjitizm yâni tabiatta var olan her şeyin esâsını ve bütün tabiat olaylarını enerji ve enerji değişimiyle açıklayan bir fizik doktrininin kurucusudur. Enerjitizmin kurucusu olduğu iddiâ edilen Alman kimyâcısı Wilhem Ostwald'dan yaklaşık altı asır önce yaşayan Dâvûd-i Kayserî; âlemi, görünür ve görünmez, maddî ve rûhî, her türlü varlıkların toplamı olarak târif etmiştir. Âlemdeki bütün varlıklar, Allahü teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının tecellîsi, akisleridir. Tabiattaki her şey, atomlardan ve moleküllerden meydana gelmiştir. Ona göre tabiat, kendi özünde enerjiden başka bir şey değildir. İlk enerji olan ve

Kur'ân-ı kerîmin Fussilet sûresi on birinci âyetinde bildirilen "Duhan", Allahü teâlânın izni ile birçok şekiller aldı ve varlıkların şeklini belirleyen su, hava, ateş ve toprak gibi ilk dört unsura dönüştü. Varlıkların, atomlardan (cevher) ve moleküllerden teşekkül ettiğini, onların farklılıklarının, atomların sayı ve diziliş farklarından kaynaklandığını söyleyen Dâvûd-i Kayserî, kendinden önceki Yunanlı atomculardan farklı olarak, ilk defâ atomların enerji yüklü olduğunu söylemektedir. Suyu, beyaz atom ve hayat sırrı olarak nitelemiş, belki de ondaki statik ve dinamik enerjinin önemini ilk defâ anlatmak istemiştir.

İlim ve fazîlette yüksek, güzel ahlâk sâhibi, çok ibâdet eden, dünyâya önem vermeyen ve çok merhametli bir zât olan Dâvûd-i Kayserî, başta tasavvuf olmak üzere kelâm sâhasında eserler vermiş ve felsefeyi tenkit eden eserler yazmıştır. Bu eserlerden bâzıları şunlardır:

1) Matlau Husûs-il-Kelîm fî Maâni Füsûs-il-Hikem: Muhyiddîn ibni Arabî'nin **Füsûs-ül-Hikem** adlı tasavvufî eseri üzerine yazdığı şerhtir. Bu eser, ilk defâ Tahran'da, ikinci defâ olarak, Hindistan'da basılmıştır. **2) Nihâyet-ül-Beyân fî Dirâyet-iz-Zamân:** Bu eserinde felsefecileri bilhassa Aristo ve Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî'yi tenkit etmiştir. **3) Keşf-ül-Hicâb an Kelâmı Rabb-il-Erbâb:** Kelâm ilmine dâirdir. Mu'tezilenin ve Kerrâmiye fırkasının bozuk inanışlarına cevaplar verilmektedir. **4) Tahkîku Mâ-il-Hayât ve Keşfu Esrâr-iz-Zulümât, 5) Esâsu'l-Vahdâniyye ve Menbeu Ferdâniyye, 6) Şerh-ul-Kasîdet-it Tâiyye, 7) Şerh-ul-Kasîdet-il-Mîmiyye.**

1) Şakâyık Tercümesi (Mecdî Efendi); s.27

2) Keşf-üz-Zünûn; s.266, 888, 1038, 1262, 1338, 1720, 1987

3) Kâmûs-ül-A'lâm; c.3, s.2112

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.67

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.142

6) Brockelmann; Gal.2, s.231, Sup.2, s.323

7) Tâc-üt-Tevârih; c.1, s.73

8) Güldeste-i Riyâzı İrfan; s.20

9) Introduction to the History of Seince III; c.2, s.62

10) Mu'cem-ül-Matbuat; c.2, s.1537

11) Sicilli Osmânî; c.2, s.333

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.82

DÂVÛD SAMADÎ;

Havran civarında yaşıyan velîlerden. Doğum ve vefât târihi belli değildir. On üçüncü asırda yaşamıştır. Hayâtı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Zamânın âlimlerinin sohbetlerinde bulunarak kemâle geldi.

Dâvûd Samadî bir gün hizmetçisine:

"Muhârebemiz var, bana silahlarımı getir." buyurdu. Giyinip silahlarını kuşandıktan sonra evinden dışarı çıkıp gözden kayboldu. Bir süre sonra elbiseleri çeşitli yerlerinden parçalanmış olduğu halde geri döndü. Hizmetçisine; "Ellerime su dök yıkayayım." buyurdu. O anda hizmetçisi onun ellerinin dirseklerine kadar kan içinde olduğunu gördü ve merakla; "Efendim! Bu nedir?" diye sual etti. O da; "Evlâdım, şu anda Akka'yı fethettik!" dedi. Sonra, Akka'nın fethinin Şeyh Dâvûd'un elini yıkadığı vakitte tamamlandığı öğrenildi.

Zamânın şarkıcılarından biri, Dâvûd Samadî'nin yanında tövbe etti. Bunun üzerine Dâvûd

Samadî, ona bir misvak hediye etti. O şahıs bir müddet sonra bir kafile ile Şam'a gitmek üzere yola çıktı. Yolculuk sırasında, kervandan birisi ondaki misvağı görünce istedi, o da verdi. Misvağı alan şahıs, misvak ile alay etti ve edebe aykırı hareketlerde bulundu. Sonra başka birisi de misvağı isteyince ona attı. Fakat isteyen yakalayamadı. Bir süre sonra ikisi de yaptıkları bu hareketlerin cezâsını çekti. Misvağı isteyip de yakalayamayan, vücutta su birikmesi hastalığına yakalanarak öldü. Diğerinin ise karnı büyüyüp, hâmile kadınlara döndü. Bir süre sonra da öldü.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.7

DÂVÛD BİN SEYYİD EL-HÜSEYNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Dâvûd bin Seyyid Bedr el-Hüseynî'dir. 1301 (H.701) senesinde Beyt-i Makdis civârında vefât etti. Doğum târihi ve hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Çok kerâmetleri görüldüğü halde bunlar kitaplara geçmemiş, dilden dile o bölgede anlatılagelmiştir.

Seyyid Dâvûd, Beyt-i Makdis civârında bir köyde yaşadı. Oradakilerin çoğu hıristiyan olup, bağ ve bahçelerinden elde ettikleri üzümleri şarap yapıp, oradaki müslümanlardan fâsık, günahkâr olanlara da satmaya başlayınca, Seyyid Dâvûd buna çok üzüldü. Allahü teâlâya duâ edip, yalvardı. Hıristiyanların ellerindeki şarapların sirke hâline döndüğü görüldü. Hıristiyanlar bu durum karşısında Seyyid Dâvûd'a sihirbâz deyip, oradan başka yerlere gittiler.

Seyyid Dâvûd, bulunduğu beldenin vâlisine mürâcaat edip, bir dergâh yapmak istediğini bildirdi. Daha sonra vâli tarafından onun için bir dergâh inşâ edildi. Pek çok kimse orada ilim ve ahlâk öğrendi. Yetişen bu insanlar, halleri, bilgileri, yaşayışları ile herkese örnek insan oldular. Ehl-i sünnetin güzel ahlâkını herkese anlattılar. Dîne sonradan sokulan ve ibâdet olarak yapılan şeylerin, îmânları bozan bir zehir olduğunu anlattılar. Seyyid Dâvûd bu dergâhda vefât etti. Hayatta iken yaptırdığı, üzeri kubbe ile örtülü türbesine defnedildi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.7

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.76

DÂVÛD-İ TÂÎ;

Sekizinci yüzyılda Horasan ve Irak taraflarında yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi Dâvûd olup, babasının ismi Nasîr'dir. Künyesi Ebû Süleymân, lakabı Sirâcüddîn'dir. Tayy kabîlesine mensûb olduğu için Tâî ve Kûfe'de doğduğu için Kûfî nisbeleriyle meşhurdur. Aslen Horasanlıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 781 (H.165) senesinde Bağdat'ta vefât etti. Kabri oradadır.

Çocukluğundan îtibâren ilim öğrenmeye başlayan Dâvûd-i Tâî, zamânının âlimlerinden çeşitli ilimleri tahsîl etti. Tâbiînden; Nûman bin Sâbit, Abdülmelik bin Umeyr, Habîb bin Ebî Amre, Hamîd et-Tavîl, İsmâil bin Ebî Hâlid, Süleymân el-A'meş, Muhammed bin Abdurrahmân bin Ebû Leylâ gibi büyüklerden hadîs-i şerîf dinledi.

Gençliğinde ilim tahsîliyle meşgûl olan Dâvûd-i Tâî'nin kalbinde dünyâya karşı sevgi de vardı. Bir gün ölen bir kimsenin arkasından mersiye, ağıt söyleyen bir şarkıcının söylediği;

Hangi güzel yüz ki toprak olmadı,
Hangi tatlı göz ki yere akmadı.

beytini işitince, dünyâya karşı sevgisi azaldı. Gençliğinde yaptığı bâzı hareketlere pişman oldu. Kalbine bir ateş düştü. Şaşkına döndü. Derdine çâre bulmak için de dolaştı. Bağdat'ta bulunan zamânının en büyük âlimi İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin huzûruna geldi. İmâm-ı A'zam bunun yüzünün renginin değiştiğini görünce sebebini sordu. Dâvûd-i Tâî; "Dünyâdan soğudum. Bende meydana gelen bu hâli, anlatamayacak hâldeyim. Bu hâlin ne olduğunu okuduğum kitaplarda bulamıyorum. Ne yapmamı tavsiye edersiniz?" dedi. İmâm-ı A'zam hazretleri ona, ilme ve az konuşmaya devâm etmesini tavsiye etti. Dâvûd-i Tâî, İmâm'ın gösterdiği yolda, dünyâya düşkünlüğü tamâmen terk edip, dînin emir ve yasaklarına uymada, haram ve şüphelilerden kaçmada örnek olacak şekilde ilerledi. Evine çekildi. İnsanların arasına karışmadı. İbâdetlerini hep evinde yaptı. Aradan bir müddet geçtikten sonra, İmâm-ı A'zam hazretleri evine gelip; "Evde oturup, insanlar arasına karışmamak uygun değildir. Talebe arkadaşlarının arasına gir. Onları iyi dinle, fakat hiç konuşma, meseleleri çok iyi öğren." buyurdu. Dâvûd-i Tâî; "Peki efendim." diyerek İmâm-ı Muhammed, İmâm-ı Ebû Yûsuf, İmâm-ı Züfer gibi arkadaşlarının arasında bir sene daha derslerine devâm etti.

Dâvûd-i Tâî hazretleri hem İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin derslerine devâm etti, hem de zamânındaki tasavvuf ehli velî zâtların sohbetlerinde bulundu. Ayrıca, "Silsile-i aliyye" adı verilen ve insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatıp onların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermelerine vesîle olan büyük velîler zincirinin dördüncüsü olan Câfer-i Sâdık hazretlerinin sohbetinde de bulundu. Bir gün Câfer-i Sâdık hazretlerine; "Ey Peygamber efendimizin torunu! Kalbim çok karardı. Bana nasîhat eder misiniz?" dedi. Hazret-i Câfer-i Sâdık; "Ey Dâvûd! Sen, zamânımızın zâhidisin, benim nasîhatıma ne ihtiyâcın var?" dedi. Dâvûd-i Tâî; "Ey Resûlullah'ın torunu! Peygamber efendimizin mübârek kanını taşıman hasebiyle, senin bütün insanlardan üstünlüğün vardır. Onun için hepimize nasîhat etmen lâzım değil midir?" deyince, Câfer-i Sâdık hazretleri de; "Ey Dâvûd! Kıyâmet günü dedem Resûlullah'ın yakama yapışıp, dîn-i İslâma niçin lâyıkıyla hizmet etmedin? İslâma hizmet, iyi, asîl bir soya ve nesebe sâhib olmakla olmaz. Bu iş, Allahü teâlânın emirlerini yapmak, yasaklarından kaçmakla olur." buyurmasından korkuyorum." dedi. Dâvûd-i Tâî, bu sözleri işitince ağladı ve; "Yâ Rabbî! Peygamberimizin mübârek kanını taşımak şerefine kavuşan bir zât, böyle hayret içinde olursa, Dâvûd da kim oluyor ki, ibâdetlerini ve yaptığı işleri beğensin" dedi. Dâvûd-i Tâî hazretleri, İbrâhim Edhem hazretleriyle de görüşüp sohbetinde bulundu.

Yirmi sene müddetle İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin derslerine devâm edip başta fıkıh olmak üzere bütün aklî ve naklî ilimleri tahsîl eden Dâvûd-i Tâî, yüksek bir âlim oldu. Fıkıhta ictihâd derecesine ulaştı. Ondan İsmâil bin Aliyye, İshak es-Selûlî, Ebû Nuaym el-Fazl bin Dükeyn, Mis'ar bin Kedâm ve pekçok kimse ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İlimde yüksek dereceye ulaşmış olan Dâvûd-i Tâî, bir gün İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin huzûrunda bulunuyordu. İmâm-ı A'zam ona; "Yâ Dâvûd! Bir âleti, yâni ilmi sağlamlaştırdık. Geriye onunla amel etmek kaldı." buyurdu. Bu söz üzerine kendi nefsiyle mücâdele etmeye başlayan Dâvûd-ı Tâî nefsine; "Hiç bir meselede konuşmamak şartıyla Ebû Hanîfe'nin meclislerine devâm etmedikçe seni uzlete çekmem" dedi. Kimseyle konuşmamak şartıyla bu meclislere devâm etti.

Dâvûd-i Tâî tasavvufta Habîb-i Acemî hazretlerinin sohbetlerine devâm edip, ondan feyz aldı. Tasavvuf yolunda ilerleyip evliyâlıkta yüksek derecelere ulaştı. Bir taraftan Habîb-i Acemî'nin sohbetlerine devâm etti. Diğer yandan da İmâm-ı A'zam'ın derslerine devâm etti. Birara uzlete çekildi. Dünyâyı tamâmen terk edip, insanlardan uzaklaştı. Uzlete çekildiğinde kalbi nûrlarla doldu. Kalbinde mârifetullah hâsıl olunca, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri Dâvûd-i Tâî'nin ziyâretlerine gelmeye başladı. Zaman zaman ziyâret ederek ona iltifâtta bulundu. Dâvûd-i Tâî'nin feyz aldığı zâtın Habîb-i Râî olduğunu bildiren kaynaklar da vardır.

Dâvûd-i Tâî halktan tamamiyle ümidini, alâkasını kesti. Kendisinin küçük bir arâzisi vardı. Hazret-i Ömer, İranlılarla yapılan savaşlarda alınan arâzilerden bir kısmını da onun dedesine vermişti. Bu arâzinin üçte ikisini dört yüz dirheme satarak, ömrünün sonuna kadar bu parayla yaşadı. Hattâ kefenini de bu para ile aldı. Arâziyi sattığı sıralarda; "Bizim yolumuz parayı saklama yolu değildir, ihtiyaç sâhiplerine dağıtma yoludur" diyen arkadaşlarına; "Ben bu parayı, dünyâlık kazanma sıkıntılarına karşı, başkalarına yük olmadan, ölünceye kadar âhiret için hazırlık yapayım diye saklıyorum." dedi. Evinde hiç durmadan, biraz sonra ölecekmiş gibi ibâdet ederdi. Boş şeylerle meşgûl olmazdı. Lüzumsuz bir tek kelime konuşmaz, ibretsiz bir yere bakmazdı.

Yemek yerken vakitten tasarruf olsun diye ekmeği suyun içine doğrar, çorba gibi yapıp öyle yerdi. "Çiğnemek, zamânı uzatıyor, bir lokmayı çiğnemek, elli âyet-i kerîmeyi, okumama engel oluyor, niçin zamânı zâyi edeyim." derdi.

Dâvûd-i Tâî hazretleri o derece riyâzet ve takvâ üzere idi ki, zarûrî ihtiyaçları dışında evinden çıkmamış, ağzına lezzet veren bir nîmet koymamıştır. Güzel ve yeni elbiseler giymedi. Halkın getirdiği yemekleri fakirlere bağışlayıp, oruçlu olduğunu kimseye bildirmedi. Annesi bile onun oruçlu olduğunu bilmez, gelen yemekleri yediğini zannederdi. Kimseden bir şey kabûl etmez, kâr ve kazanç peşinde koşmazdı. Babası vefât ettiğinde kalan mîrâsı bir vekilharç tutarak ona teslim etti. Bu para çoğalarak yirmi miskâl altına ulaştı. Dâvûd-i Tâî ihtiyaçlarını bu paradan karşıladığı hattâ isteyenlere ödünç para verdiği gibi fakirlere sadaka da dağıtmıştı. Parası bittiğinde ömrünün de tamam olması için duâ ve niyazda bulunmuştu; "Ey Rabbim! Bu mîrâs malını bize kâfi ve vefâlı kılıp, başkasının malına muhtâc etme. Malımız sona erince, senin huzûruna yüz akıyla gelenlerden olayım." diye ettiği duâ, Allahü teâlâ tarafından kabûl buyrulmuş, hakîkaten malı bittiğinde vefât etmişti.

Bir defâsında hacamat yaptırarak kan aldırmıştı. Hacamat yapana bir altın verdi. Ona dediler ki: "Bir altın vermeniz çok değil mi? İsrâf etmiş olmuyor musunuz?" O da: "Hacamatçıya yardım olsun diye verdim. Mürüvveti olmayanın ibâdeti ve dîni olmaz." dedi.

Dâvûd-i Tâî, evinden sâdece namaz vakitlerinde çıkar, câmide namazını kılar kılmaz hemen kalkar, aceleyle evine dönerdi. Bir gün, onu cemâata hızla giderken görüp; "Niçin acele ediyorsun?" diye sordular. O da; "Askerler beni bekliyorlar." dedi. "Hani askerler?" diye sordular. O da "Mezarlıkda bulunan ölüler." dedi. Câmiden çıkınca, eve birinden kaçıyormuş gibi aceleyle gelirdi. "İnsanlar dünyâya çok bağlanıyor, onlarla görüşünce kalbime dünyâ sevgisi geliyor." der. İnsanlarla bir araya gelmemeye çalışırdı.

Dâvûd-i Tâî'ye; "İnsanların arasına, niçin karışmıyorsun?" dediler. "Kiminle konuşayım? Akıllı kimseler, benimle dînî bir mevzûda konuşmuyorlar, emir ve yasaklardan anlatmıyorlar; yaptığım hatâ ve kusurlarımı yüzüme karşı söylemiyorlar, aksine hatâlarımı fazîletmiş gibi anlatıyorlar. Böyle insanların bana fayda yerine zararı oluyor, onlarla niçin oturayım." dedi.

Fudayl bin Iyâd hazretleri, Dâvûd-i Tâî ile ömründe iki defâ görüşmüş karşılıklı sohbette bulunmuştu. Bu görüşmeleriyle övünürdü. Bir defâsında evin tavanındaki çatlağı gördü ve Dâvûd-i Tâî'ye; "Buradan kalk, zîrâ tavan çatlamış, üstüne yıkılacak." dedi. Dâvûd-i Tâî; "Ben çok zamandır buradayım. Bırak çatlağı, tavanın bile farkında değilim." diye cevap verdi.

İbn-i Semmâk hazretleri, Dâvûd-i Tâî'ye gelip; "Bana nasîhat et." dedi. O da; "Öyle gayret et ki, Allahü teâlâ seni yasak ettiği yerde görmesin, emrettiği yerden de ayrılmış bulmasın. Allahü teâlâdan hayâ et ki, senin O'na yakın olduğunu ve senin üzerindeki kudretini göz önüne getiresin. Dünyâya karşı oruçlu ol ki, iftarın ölüm olsun, insanlardan, aslandan kaçar gibi kaç, fakat cemâatla namazı terk etme ve sünnetten ayrılma." buyurdu.

Birisi kendisinden nasîhat isteyince; "Dünyâ için, dünyâda ne kadar kalacaksan, o kadar;

âhiret için, âhirette ne kadar kalacaksan o kadar çalış." dedi.

Akrabâlarından birisi: "Akrabâyız. Bana nasîhat verip vasiyet ediniz." dedi. Dâvûd-i Tâî hazretleri ağlamaya başladı. Bir müddet sonra kendisinde konuşacak hâl buldu ve; "Gece ve gündüz, yolculukta bir konak yeri gibidir. Dünyâ ile âhiretin arası bu kadardır. Dünyâdan, âhirete mutlaka gideceğimize göre oraya hazırlanmak lâzım. Çünkü yolculuğun bitmesi yakın, ecelin gelmesi de ondan daha aceledir. Ben bunları sana söylüyorum, fakat bu nasîhata, senden çok, benim ihtiyâcım vardır." dedi. Nasîhat isteyen birisine; "Ölmüş olanlar seni bekliyor." dedi.

Kûfe'de bir cenâze vardı. Dâvûd-i Tâî hazretleri de oradaydı. Kabristana mevtâyı defnettikten sonra, oradaki insanlar Dâvûd-i Tâî'nin etrâfına toplandılar. "Bize biraz nasîhat eder misiniz?" dediler. O da "Kim ki, Allahü teâlânın vâd ettiğinden korkarsa arzularına çabuk kavuşur. Kimin arzuları çoksa, ona bütün azaplar yakındır. Ey kardeşlerim, en büyük sermâye, Allahü teâlânın râzı olduğu bir iş ile meşgûl olmaktır. Kabirdekiler, kıyâmet kopunca kabir azâbı kalkacağı için, kıyâmetin çabuk gelmesini beklerler. Dünyâdakiler ise; kabirdekilerin pişmanlıklarını bilmedikleri için hep günah işlerler. Halbuki onlar da ölünce, dünyâda iken neden çok ibâdet yapmadık, diyerek pişman olacaklar." dedi.

Bir gün Dâvûd-i Tâî pazara çıktı. Tâze hurmaları gördü. Almak istedi, fakat parası yoktu. Hurma satıcısına; "Bana, parasını yarın vermek üzere bir dirhemlik hurma ver." dedi. Hurmacı da "Veresiye hurma satmıyorum." cevâbını verdi. Biraz sonra satıcı, bu kimsenin, Dâvûd-i Tâî hazretleri olduğunu öğrendi. Çok üzüldü. Hemen Dâvûd-i Tâî'nin bulunduğu yeri öğrenip, yanına geldi. İçinde yüz dirhem olan bir kese uzatarak; "Kusurumu bağışlayınız. Biraz önce ben sizi tanıyamadım. Bir dirhemlik hurma istediniz, vermemiştim. Şimdi ise size, yüz dirhem hediye ediyorum, ihtiyâcınıza harcarsınız, lütfen kabûl buyurunuz." deyince, Dâvûd-i Tâî hazretleri; "Benim bunlara ihtiyâcım yoktur. Nefsimin istekleri yerine gelecek mi diye tecrübe için yapmıştım. Elhamdülillah, nefsimin isteği yerine gelmedi ve bu dünyâda bir dirhemlik bile îtibârının olmadığını gördü." buyurdu. Dâvûd-i Tâî hazretleri bir kabrin yanından geçiyordu. Bir ses işitti: "Ben zekât vermedim mi? Namaz kılmadım mı? Oruç tutmadım mı? Falan falan hayırlı işleri yapmadım mı?" diyordu. Bir ses ona cevap verip; "Evet yaptın ey Allahü teâlânın düşmanı! Fakat yalnız kalınca, Allahü teâlâya karşı geldin. Allahü teâlânın seni gördüğünü düşünüp O'ndan korkmadın." diyordu.

Dâvûd-i Tâî hazretleri dünyâya önem vermediği gibi elinde olanları da yetim veya fakirlere tasadduk ederdi. Kendisi muhtaç hâle gelinceye kadar verirdi. Kırk sene müddetle bayram günleri hâriç oruç tuttu. Yakınlarından hiç kimsenin haberi bile olmadı.

Dâvûd-i Tâî, dâimâ hüzünlü hâlde bulunurdu. Geceleri Allahü teâlâya yalvarır, duâ eder; "Yâ Rabbî! Sana olan korku ve muhabbetim bende en büyük dert oldu, öbür dertleri düşünecek zaman bırakmadı. Senin derdin uykumla arama girdi." der, sabahlara kadar Kur'ân-ı kerîm okur, namaz kılar, istiğfâr edip günahlarına pişmanlığını dile getirir, göz yaşı dökerdi.

Geceleri feryâd ederek ağlar; "Ey geceler bana bu gam herkesten fazladır. Bu gamla uyumak mümkün değildir. Gecelerde aydınlık yolları bulmak mümkün iken yollarda kalmak revâ mıdır? Yâ Rabbî! Beni bundan kurtar. Uykuyu gözlerimden gider. İbâdetlerimde uyanık ve dikkatli eyle." diye duâ ederdi.

Ebû Hâlid der ki: "Bizim evlerimiz karşı karşıya idi. Ben gecenin hangi saatinde uyansam, Dâvûd-i Tâî'nin ışıkları yanardı. İçerden duâ ve ağlama sesleri gelirdi. O, geceleri hiç yatmazdı."

Mârûf-i Kerhî hazretleri; "Dâvûd-i Tâî kadar dünyâya değer vermeyen ve nazarında dünyâ hiç olan bir başka kimse görmedim. Onun nazarında dünyânın ve ehl-i dünyânın değeri bir sivrisineğin kanadı kadar bile değildi." buyurdu.

Dâvûd-i Tâî'ye göre ilim, amel etmek içindi. "Amel edilmeyen ilmin faydası yoktur. Bir ilim talebesi, ömrünü ilim öğrenmeye harcarsa, nerede ve ne zaman amel etmeye vakit bulacak." buyururdu.

Rebî'i Vâsıtî, Dâvûd-i Tâî'ye seslenerek; "Bana nasîhat eyle." dedi. O da; "Dünyâ hayâtında oruçlu gibi ol. Ölüm geldiğinde bayram sevinci içinde, halktan yırtıcı hayvandan kaçar gibi kaçıp kendini mesûd kıl. Dilini koru. Lüzumsuz şeylerden kaçın. Dünyâ ile çok az ilgilen. Âhirete götüreceğin şeyler nisbetinde dünyâ ile ilgilen." buyurdu.

Dâvûd-i Tâî hazretleri çok az görüştüğü insanlardan zaman zaman kendisinden nasîhat isteyen kimselere şöyle buyurmuştur:

"Her nefs, dünyâdan susuz olarak gidecektir. Ancak Allahü teâlâyı zikreden kullar bundan müstesnâdır."

"Uzun emele dalan bir kul, üzerindeki kul borçlarını unutur ve tövbe etmeyi sonraya bırakır. Siz böyle yapmayınız."

"Her an kusur ve günahları çoğalan, kabahatları yenilenen bir kul, nasıl olur da üzülmez."

"Dünyâya düşkün kimsenin, insanlardan ayrı yaşamasının ve uzlete çekilmesinin bir faydası olmaz. Dostu, Allahü teâlâ, nasîhatçısı Kur'ân-ı kerîm olmayan kimse, şüphesiz yolu şaşırmıştır. Onun uzleti uygun değildir."

"Dünyâyı sevenler, dünyâlıkları için âhiretlerini terkediyorlar. Sen, Allahü teâlânın emirlerini yapabilmek için dünyâyı terket."

"Senin ayıplarını araştıran, kötü insanlarla arkadaş olma."

"Hayâtımda, gece ibâdet edenlerden başka hiç kimseye imrenmedim."

Vefâtından bir gün önce kendisini ziyâret eden zât şöyle anlatmıştır: "Hazret-i Dâvûd'un hastalandığını duydum ve ziyâretine gittim. Hava çok sıcaktı. Evine geldim, yastık yaptığı bir kerpicin üzerine başını koymuş, hem çok ızdırap çekiyor, hem de Kur'ân-ı kerîmden, Cehennem ateşi geçen bir âyet-i kerîmeyi okuyor, onu durmadan tekrar ediyordu. "Açık havaya çıkarayım ister misin?" dedim. Cevâben; "Hayâtımda nefsim, bana hiç bir isteğini kabûl ettirememiştir. Nefs için, böyle bir şey istemekten Allahü teâlâya sığınırım. Ben ölünce, şu duvarın arkasına gömünüz ki beni kimse görmesin. Sağlığımda uzlet ve yalnızlıkta idim, ölünce de öyle, kimsenin görmediği bir yerde yatayım." dedi. Benimle helâllaştı."

Vefât ettiği gece sabaha kadar Kur'ân-ı kerîm okumuş, duâ ve zikirde bulunmuş, uzun uzun ağlamıştı. Namaz kılarken uzun rükû ve secdeler yapmıştı. Secdeden uzun müddet başını kaldırmadığını gören annesi merak edip yanına vardığında, rûhunu Hakk'a secdede teslim etmiş olduğunu gördü.

Vefât ettiğinde semâdan bir ses; "Ey insanlar! Dâvûd, Allahü teâlânın rahmetine kavuşmuştur. Allahü teâlâ ondan râzı olmuştur." diyordu.

Salât bin Hâkim diyor ki: "Dâvûd-i Tâî'nin vefât edeceği gece, nur ve çok melekler gördüm."Cennet-i âlâ, Dâvûd'un gelişi için süslenip, hazırlandı. Dâvûd murâdına erdi." diyorlardı. Birisi, o gece rüyâsında Dâvûd-i Tâî'yi gördü; "Artık zindandan kurtuldum." diyordu. Sabah olunca rüyâyı anlatmak için evine geldiğinde onu vefât etmiş buldu. Vefât haberi Bağdât'ta çabuk duyuldu. Cenâzesini taşımakla şereflenmek için binlerce insan toplandı. Kabrin başında İbn-i Semmâk, "Ey Dâvûd! Kendini, kabir zindanına konmadan önce dünyâda hapsettin. Hesap günü gelmeden önce, sen kendini hesâba çektin. Sen geceleri insanlar uyurken uyumazdın. İnsanlar kaybederken, zarar yaparken, sen kazanırdın. İnsanlar batarken sen selâmette idin. Bugün Allahü teâlânın rahmetine ve Rıdvânına kavuşursun." dedi. O sözünü bitirince, Ebû Bekr-i Nahşebî kalkıp, Allahü teâlâya hamd ve Resûlullah'a selâmdan sonra; "Yâ Rabbî! İnsanlar sâdece bildiklerini söylediler. Allah'ım sen onu

rahmetinle bağışla, onu kendi ameline bırakma." diye duâ etti.

Dâvûd-i Tâî'nin vefâtından sonra halîfeleri, Ahmed el-Antâkî, Sa'dûn-ı Mecnûn ve yerine vekîl bıraktığı Mârûf-i Kerhi onun tasavvuftaki yolunu devâm ettirdiler. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak, onların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermelerine vesîle oldular.

SECDEDE VEFÂT ETTİ

Bir kimse anlatıyor, duydum ki Dâvûd Tâî,
Hastalanmış yatıyor, hava da güzel idi.

Ziyâret maksadıyle, gittiğimde yanına,
Gördüm koymuş başını, kerpiçten yastığına.

Hem ızdırap çekiyor, hem Kur'ân okuyordu,
Bir âyeti durmadan, hep tekrar ediyordu.

O âyetin mânâsı, şöyle idi meâlen:
"Cehennem'de şiddetli, azap var ebediyyen."

Dedim ki: "Dışarıda, çok güzel bir hava var,
Dışarı çıkarayım, isterseniz bir miktar."

Buyurdu ki: "Ömrümde, hiç uymadım kendime,
Böyle şey istemekten, sığınırım Rabbime,

Ölürsem gömün beni, şu duvar arkasına,
Görmesin kimse beni, vasiyettir bu sana."

Muhterem vâlidesi, anlatır ki şöylece;
Oğlum, ibâdet ile, sabahladı bir gece.

O gün sabaha kadar, namaz kıldı huşûyla,
Sonra da ağlıyarak, meşgûl oldu duâyla.

En son vardı secdeye, bekledi uzun mikdâr,
Kaldırmadı başını, fecir sökene kadar.

Merak ettim doğrusu, onun bu durumunu,
Bir de baktım secdede, teslim etmiş rûhunu.

Vefât ettiği gece, bir ses geldi gâibden,
İşitti cümle âlem, şöyle diyordu aynen:

"Bilin ki Dâvûd Tâî, Rabbine kavuşmuştur,
Cennet nîmetleri, şimdi onun olmuştur.

Cennetler hazırlanıp, süslendiler hep ona,
Ne mutlu Dâvûd'a ki, tam vardı murâdına."

Onun cenâzesini, taşımak gâyesiyle,
Binlerce kişi gelip ağladı gözyaşıyle.

Hazret-i İbn-i Semmâk, gelip cenâzesine,
Şu târihî sözleri, söyledi kendisine:

"Zâten ölü gibiydin, sen ecelin gelmeden,
Görmüştün hesâbını, hesâba çekilmeden."

Sen onun hürmetine, affeyle yâ Rab bizi,

Âhiret derdi ile, dertlendir hepimizi.

HESAPTAN KURTULUŞ YOKTUR

Bir gün, Halîfe Hârûn Reşîd, Ebû Yûsuf'a; "Beni, Dâvûd'un yanına götür. Onu ziyâret edeceğim. Nasîhat isteyip, duâsını alacağım." dedi. Bunun için kalkıp, Dâvûd'un evine gittiler. İçeri girmek için izin istediler. Fakat içeri girmeye izin alamadılar. Annesine ricâ ettiler. Annesi oğluna; "Evlâdım, müsâde et de içeri girsinler." deyince, o; "Anneciğim, dünyâ ehli ile benim ne işim vardır? Onları görünce, dünyâyı hatırlıyor, âhireti unutuyorum. Bunun için beni mâzur gör." dedi. Annesi tekrar ricâ edince, kırmadı; "Ey benim Allah'ım!"Annenin hakkını gözet, zîrâ onun rızâsı benim rızâmdır." buyurduğun için kapıyı açıyorum." dedi. Halîfe Hârûn Reşîd ile İmâm-ı Ebû Yûsuf içeri girdiler. Dâvûd-i Tâî ile müsâfeha yaptılar. Hârûn Reşîd'in elini tutunca, onun ellerinin nâzik bir el olduğunu belirtti ve; "Ey Halîfe! Bunca zaman ömür ve saltanat sürdün. İnsanlara hükmettin. Sakın zulme meyletme. Zîrâ hesaptan kurtuluş yoktur." buyurdu.

Dâvûd-i Tâî'nin bu tesirli sohbetini dinleyen halîfe kendinden geçip, göz yaşları döktü. Duâsını istedi. Duâdan sonra bir kese altın verdi ve; "Kendi öz malımdandır ve helâldir, alınız." dedi. Halîfenin hediyesini ve ricâsını kabûl etmeyen Dâvûd-i Tâî; "Size mübârek olsun. Bizim böyle şeylere ihtiyâcımız yoktur. Babamdan kalan mal ve mülk satıldığında elime geçen altınlar bize yeter. Rabbim o paralar bittiğinde işimizi bitirip bizi başkalarına muhtaç kılmasın. O kendisine yapılan duâları reddetmez. İzzeti hakkı için kabûl eder." buyurdu.

Hârûn Reşîd ve İmâm-ı Ebû Yûsuf keseyi alıp gittiler. Dâvûd-i Tâî'nin vekilharcına giderek parasının mikdârını sordular. Vekilharcın bildirdiği mikdârı hesab ettiler. Bu ölçüye göre parası hesap edildiğinde şeyhin vefât edeceği günü buldular. Nakledilir ki hesab edilen gün geldiğinde İmâm-ı Ebû Yûsuf; "Gidin bakın bugün Dâvûd-i Tâî vefât etmiştir." buyurdu. Gidip baktıkları zaman vefât ettiğini öğrendiler. İmâm-ı Ebû Yûsuf onun hakkında; "Duâsı makbûldür. Allahü teâlânın indinde yeri seçilmişlerin yanıdır." buyurdu. Biraz sonra haberci, Dâvûd-i Tâî'nin ölüm haberini getirdi.

ASLANDAN KAÇAR GİBİ

Dâvûd-i Tâî dünyâ malına aslâ kıymet vermezdi. Vefâtından önce ziyâret edenler yastığının kerpiç, yiyeceğinin bir çanak suya batırılmış kuru ekmekten ibâret olduğunu görmüşlerdi. Dünyâ hakkında şöyle buyurdu: "Eğer selâmette olayım dersen, dünyâya, haydi sana selâm olsun, diyerek vedâ et. Eğer kerâmet istersen âhirete, sen nazarımda ölü gibisin, diyerek cenâzesini kılmak üzere tekbir al ve Allahü teâlâyı dileyen tasavvuf yolcusunun alâmeti dünyâya rağbet etmemek, dünyâdan zarûret mikdârıyla yetinmek, fazlasını arayıp sormamaktır ve yükün, uzun yola çıkacak birinin ağırlığı kadar olsun. Sakın bundan fazla dünyâlığı kalbinize yerleştirmeyin ve ey insanlar! Dünyâyı isteyenler, nefislerinin isteklerine karşı acelecidir. Dünyâ hesâbıyla bedenlerini yorarlar. Hâlbuki dünyâya rağbet, dünyâ ve âhirette yorgunluktan başka bir şey değildir. Zâhidlik ise dünyâda ve âhirette rahatlıktır. Öyle ise arslandan kaçar gibi dünyâyı isteyen insanlardan kaçmalıdır."

NE İÇİN ŞEREFLİYDİ?

"Hangi güzel yüz ki, toprak olmadı?
Hangi tatlı göz ki, yere akmadı."

Bir şarkıcı kadından, duyunca bu sözleri,
Hidâyete gelerek, yaşla doldu gözleri.

Ve İmâm-ı A'zam'ın, hânesine giderek,
Anlattı bu hâlini, çok taaccüp ederek.

Dedi ki: "Ey efendim, bir söz duydum birazdan,
Şuûrum alt üst oldu, soğudum bu dünyâdan.

Hidâyete gelmeme, sebep oldu bu şiir,

Bu fakire, şu anda, nasîhatiniz nedir?"

İmâm'ın emri ile, öğrendi din ilmini,
Ve ilmine göre de, düzeltti her hâlini.

Sonra da, öyle kavî, sarıldı ki İslâma,
Örnek oldu hayatı, bilcümle müslümâna.

Geldi bir gün Câfer-i Sâdık'ın huzûruna,
Dedi ki: "Bir nasîhat, eyleyin lütfen bana."

Buyurdu ki: "Ey Dâvûd, zâhidisin zamânın,
Benim nasîhatime, var mı ki ihtiyâcın?"

Dedi ki: "Sen Resûl'ün, torunusun bir kere,
Ve mübârek kanından, taşıyorsun bir zerre,

Bu yüzden var elbette, bizlere üstünlüğün,
Senin nasîhatine, muhtaçtır herkes bu gün."

Buyurdu: "Korkum şu ki, mahşer günü, Peygamber,
Bana şöyle bir bakıp, buyurursa "Ey Câfer!

Sen, evlâdım olarak, böyle mi olacaktın?
Ve benim sünnetime, böyle mi uyacaktın?"

Dâvûd bunu duyunca, başladı ağlamaya,
Uğraştı sırf kalbini, Allah'a bağlamaya.

İnzivâya çekilir, sever idi uzleti,
Buna rağmen cihâna, yayılmıştı şöhreti.

Sordular sebebini, devrin âlimlerinden:
"Dâvûd, uzlette iken, bu şöhreti nereden?"

Dediler ki: "Kalbinde, sırf Allah vardır onun,
Yâni Allah'tan başka, kimsesi yok Dâvûd'un.

Mahlûktan yüz çevirip, kul, dönerse Rabbine,
Öyle şeref bulur ki, akıl ermez hâline."

Bir gece otururken hânesinin damında,
Allah'ın kudretini, tefekkürü ânında,

Başladı ağlamağa, Rabbini düşünerek
Düştü komşu damına, kendisinden geçerek.

O zât sesi duyunca bacaya çıktı birden,
Onu görüp dedi ki: "Sen mi düştün deminden?"

Buyurdu ki: "Tefekkür, ediyordum Rabbimi,
Bayılmışım ve sonra, burda buldum kendimi."

Su içine doğrayıp, yerdi hep yavan ekmek,
Nefsi azmasın diye, yemezdi yağlı yemek.

Bir gün bâzı dostları dediler: "Zaîfsiniz,
Size yağlı bir yemek, getirsek yer misiniz?"

"Evet" dediği için, getirdiler önüne,
Lâkin biraz düşünüp, yemedi ondan yine.

Dedi: "Filân kimsenin, nasıldır yetimleri?

Alıp ona götürün, bu nefis yemekleri."

1) Hilyetü'l-Evliyâ; c.7, s.535

2) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.76

3) Tezkiretü'l-Evliyâ; s.141

4) Risâle-i Kuşeyrî; s.74, 75, 76, 301, 329, 572, 579

5) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.6

6) Nefehâtü'l-Üns; s.94

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1050

8) Min Alâmi'l-Ârifîn; s.79

9) Envârü'l-Kudsiyye fî Menâkıbı-ıs-Sâdetü'n-Nakşibendiyye; s.82-86

10) Vefeyâtü'l-Â'yân; c.1, s.177

11) Keşfü'l-Mahcûb; s.109

12) Eshâb-ı Kirâm; s.326

13) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.256

14) Tabakâtü's-Sûfiyye (Sülemî); s.85

15) Sıfât-üs-Safve; c.3, s.86

16) Sefînetü'l-Evliyâ; s.121

17) Tabakât-ı İbni Sa'd; s.27, 56, 276

18) El-A'lâm; c.2, s.235

19) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.154

DAYGAM BİN MÂLİK;

Evliyâdan. İsmi, Daygam bin Mâlik'tir. Doğum, vefât yeri ve târihleri kesin olarak bilinmemektedir.

Çok iyi bir terbiye ile yetişti. Gönlü her zaman Allah sevgisi ile dolup taşardı. Annesi kendisi ile çok ilgilenirdi. Oğlunun Allah sevgisinden çeşme gibi akan göz yaşlarını gördükçe o da kendini tutamayıp ağlardı. Çok ibâdet ederdi.

Seyyâr bin Hâtem anlatır: Daygam'ın gece ve gündüzü ibâdetle geçer, çok duâ ederdi. Bir defâsında secde hâlinde; "Yâ Rabbî! Mahlûkâtın kalpleri senden nasıl döner?" diyordu. Kendisine bir hastalık geldiğinde gusül, boy abdesti alır evine kapanır, kapısını kilitler ve; "Yâ Rabbî! Sana geldim." der, rükû ve secde ederdi. Daygam hazretlerinin günlük virdi, âdet ettiği ibâdeti dört yüz rekat namaz kılmaktı. Yaz ve kış bu ibâdetine devâm ederdi."

Abdullah bin Amr anlatır: "Sevdiğim bir arkadaş olan Amr bin Müslim'in yanına gittim. Mescidde ıslanan iki ayrı yer gösterdi. Biri onun hizâsında idi."Hayırdır inşâallah bu nedir?" dedim. O; "Vallahi bu, akşam ile yatsı arasında rükûda iken Daygam bin Mâlik'in akıttığı gözyaşlarının izleridir." dedi."

Ezher bin Mervan Rakkaşî anlatır: "Daygam, ibâdeti çok bir zât idi. Başkalarına hiç benzemezdi. Dâimâ üzüntülü görünürdü. Birisi annesine onun bu üzüntülü hâlinden sordu. Annesi ağladı ve; "Çağırıldığı şey (âhiret) için varsın üzülsün. Hazret-i Hasan ve sevdikleri de üzüntülü gittiler." dedi."

Bir gün annesi, Daygam'a seslendi. O da; "Buyur anneciğim." diyerek yanına geldi. Annesi; "Allahü teâlâya yakın olman sebebiyle sevinçli misin?" dedi. Bunun üzerine Daygam, bir

feryâd koparıp yere baygın düştü. Onun bu feryâdı gibi bir feryâd hiç duyulmamıştı. Annesi ağlayarak yanına oturdu ve; "Ey oğlum! Senin yanında Rabbinin işinden bir şey de sormaya gelmez oldu." dedi.

Yine bir gün annesi Daygam'a seslenmişti. O her zamanki edebini gösterip; "Buyur anneciğim!" dedi. Annesi ona; "Ölümü seviyor musun?" diye sordu. Daygam; "Evet anneciğim!" dedi. Annesi; "Niçin seversin?" diye sordu ve açıklamasını istedi. O da; "Allahü teâlânın yanında hayırlı olan şeyi ümid ediyorum." dedi. Ana-oğul ağlamaya başladılar. Ev halkı da onlarla birlikte ağladı.

Bir defâsında yine annesi; "Ey oğlum! Ölümü seviyor musun?" demişti. Daygam buna karşı; "Hayır Anneciğim!" dedi. Annesi buna hayret edip sebebini sordu. O da; "Ölüme hazır değilim." dedi. Bunun üzerine ana-oğul ağlamaya başladı.

Hakem bin Nuh, bir gün Daygam'ın oğluna şöyle anlattı: "Baban Daygam bin Mâlik ile bir gemide idik. Gece sabaha kadar ağladı, inledi. Sabah olunca biz; "Ey Mâlik! Gecen çok uzun sürdü." dedik. Yine ağladı. Sonra; "İnsanlar yarın başlarına gelecek şeyleri bilseler, hayattan ebedî lezzet almazlar. Vallahi şu gecenin şiddetli karanlık ve korkusu, bana âhireti ve oradaki işin zorluğunu hatırlattı. O gün bütün işler insanı üzer dedikten sonra, Lokman sûresi 33. âyet-i kerîmesini okudu. Meâlen **"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evlâdı, ne evlâdın babası için bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünyâ hayâtı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın."**

HOR VE HAKÎR OLUR

Mevlânâ Ebû Eyyûb anlatır: "Daygam bin Mâlik bir gün bana; "Ey Ebâ Eyyûb! Nefsinin düşmanlığından sakın. Ben insanların dünyâda üzüntülerinin bitmediğini gördüm. Allahü teâlâya yemin ederim ki, âhirette mümin sürûr, sevinç görmezse iki şeyle karşılaşır: Dünyâda iken yaptıklarına pişman olur. Bunu niye yaptım der. Diğeri âhirette hor ve hakir olur." dedi. Bunun üzerine ona; "Mümine âhirette sevinç neden olmasın, zîrâ o dünyâda, Allah'ı için yorulup didiniyor?" dedim. Bana; "Ey Ebû Eyyûb! Nasıl kabûl görsün nasıl selâmete ersin? Zîrâ nice kimseler işinin gücünün; îmân, ibâdet ve ihlâsının doğru olduğunu zanneder. Sonra da artık kurtuldum, der. Bunların yaptıkları işler, Allahü teâlânın rızâsına uygun olmadığı için, işleri âhirette yüzlerine vurulur." dedi."

1) Sıfât-üs-Safve; c.3, s.240-243

DEDE HALÎFE;

Osmanlı âlimlerinin meşhurlarından. On altıncı asırda yaşamıştır. 1565 (H.973)'te vefât etti.

Gençliğinde ticâret ve deri dabağcılığı yaptı. Yirmi yaşına kadar ilimden bir harf okumamış, bir ilim ehlinin sohbetinde bulunmamıştı. Yirmi yaşından sonra bir hâdise sebebiyle ilme başlayıp devrinin meşhur âlimlerinden oldu. Amasya'da deri dabağcılığı ile meşgul iken, Amasyalılar şehirlerine gelen bir müftüyü ağırlamak için bir bahçeye götürmüşlerdi. Dede Halîfe de bir tanıdığı vâsıtasıyla bahçedeki cemâatın arasına katılmıştı. Yemek hazırlıkları yapılacağı sırada biraz odun lâzım oldu. Dede Halîfe; "Ben toplayayım." diye yerinden fırladı. Bu arada misâfir müftü ona bakarak; "Bu câhil gitsin." dedi. Müftünün bu sözlerini duymuştu ve kendinin ilimden habersiz bir câhil olduğunun da farkında idi. Ancak o anda bu şekilde hor görülmesi kendisini başından kaynar sular dökülür gibi yakmıştı. Birdenbire büyük bir kırıklık hâline girmiş, son derece mahzunlaşmıştı. Perîşân bir halde kalabalıktan yavaş yavaş uzaklaşarak odun toplamaya gitti. Kalabalık gözden kaybolunca, oradaki bir sudan abdest aldı. İki rekat namaz kıldı. Sonra yüzünü yere koyarak secde hâlinde tam bir teslimiyet ve yakarışla Allahü teâlâya duâ edip, câhillikten kurtarmasını istedi. İlim ve fazîlet

sâhibi kimselerden olmak için içli duâlar yaptı. Duâ için yüzünü toprağa koyduğu sırada o kadar kendinden geçti ki, bu sebeple toprakta yüzü çizilip kanamış ve farkında olmamıştı. Sonra kalkıp odun topladı. Götürebileceği kadar yüklenip bahçede oturan cemâatin yanına getirdi. Kalabalığa yaklaşınca yüzündeki çizikleri ve kanları görerek ağaç toplarken yüzünü yaralamış diye gülüştüler. Bahçede bulunanların hepsinin biraraya toplanmış olduğu bir anda Dede Halîfe misâfir ve ilim sâhibi müftünün yanına yaklaşıp elini öptü. "İşimi bırakıp, ilim öğrenmek istiyorum!" dedi. Müftü; "Çok zor senin bu isteğin. Çok çalışıp, gayret sarfetmeden ve bir hocanın dersine, hizmetine devâm etmeden mümkün değildir. Sen bu yükün altından kalkamazsın." dedi. Ama o çok kararlı bir halde yalvararak ısrâr etti. Müftü sonunda ona ilim öğretmeyi kabûl etti.

Ertesi gün işini bırakıp dükkanında bulunan mallarını satıp ilim öğrenmek için hazırlık yaptı. Kitaplar satın aldı. Derhal ilim tahsîline başladı. Büyük bir gayret ve şevkle günden güne ilmini ilerletti. Sonunda Bursa'da Sultan Murâd Medresesinin meşhur müderrislerinden Müderris Sinânüddîn'e muîd, yardımcı müderris oldu. Bu vazîfesinden sonra ise müderris olarak değişik yerlerde ve çeşitli medreselerde uzun müddet müderrislik yaptı. En son İznik'teki Süleymân Paşa Medresesinden emekliye ayrıldı. Daha sonra müftülük vazîfesi de verildi.

Tefsîr ve fıkıh ilimlerinde büyük ve fazîlet sâhibi bir âlim idi. Ayrıca eserler de yazdı. Sarf ilminde en meşhûr kitaplardan olan **Taftazânî** kitabının şerhi üzerine bir hâşiye (açıklama) yazmıştır. Fıkıh ilmine dâir bir manzumesi ve çeşitli ilimlere dâir risâleleri vardır.

1) Ikd-ül-Manzûm; c.2, s.164

DEDE MOLLA;

Orta Anadolu'da yetişen velîlerden. Dedemoğlu diye bilinir. Doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. Hakkında anlatılan meşhur bir menkıbeye göre on altıncı yüzyılda Yavuz Sultan Selîm Hanın pâdişâhlığı sırasında yaşamıştır. Kabri, Konya'nın Çumra ilçesinde, kendi adıyla anılan Dedemoğlu köyünde olup ziyâret edilmektedir.

Meşhur menkıbesi şöyle anlatılır: Yavuz Sultan Selîm Han Mısır seferine giderken, yolu bu zâtın bulunduğu köyden geçer. Sultan, atı üzerinde ordusunun önünde yol alırken, ihtiyar bir köylüyü tarlasını sürerken görür. Yaklaşıp selâm verir. Köylü gelenin kim olduğunu farketmemiş gibi bir tavırla selâmını alır ve işiyle meşgul olur. Atı üzerinde onu seyreden Sultan; "Baba duydun mu? Pâdişâh sefere çıkmış. Mısır'a gidiyormuş" der. "Mevlâ yolunu açık eylesin. İnşâallah hayırlı olur. Emeline nâil ve muzaffer olarak döner." dedikten sonra işine devam eder. Sultan onun bu olgun hâline ve teslimiyetine bakıp, dünyâya gönül bağlamayan, lâzım olduğu kadar çalışan ve tevekkül sâhibi bir zât olduğunu anlar. Sultan nasıl karşılık vereceğini merak ederek tekrar; "Dede, uzak yerden geliyorum. Karnım aç, yiyeceğin var mı? der. Bunun üzerine biraz ilerde iki taşın üzerine yerleştirilmiş tencerede pişmekte olan aşı işâret ederek; "Pilav, pişmek üzere, işte orada, karnın doyuncaya kadar ye!" der. Pâdişâh; "İyi ama, ardımdaki ordu da aş ister." deyince; "İşte tencere orada, indir sen de ye askerlerin de yesin. Hepinize yeter inşâallah!" diye söyler. Sonra tarlasını sürmeye devâm eder. Biraz sonra, ordu yaklaşınca vezirlerine, mola vermelerini emreder. Mola veren askerler grup grup aksakallı ihtiyar zâtın pilavından yemek için sofraya oturur. Başta sultan, vezirler ve bütün ordu bu pilavdan yer, fakat pilav hiç eksilmez. Bu ihtiyar zâtın erenlerden olduğunu anlayan Sultan, onun kerâmetiyle pilavın bitmediğini görerek, hürmetle elini öpüp, duâsını alır ve ordusuna ilerle emrini verir.

Osmanlı ordusu Mısır seferinde zafer kazanıp İstanbul'a dönerken Sultan yine bu zâta uğrar. Bir arzusu olup olmadığını sorar. Yavaş bir sesle; "Mendilimi isterim" der. Sultan önce bir şey anlayamaz. Biraz sonra, savaş sırasında kolundan hafif yaralandığını ve o sırada yanında

savaşan ihtiyar bir askerin koynundan mendilini çıkararak yarasını sardığını hatırlar. İşte o asker, velîlerden olan bu zât imiş. Sultan bu kerâmetini de anlayınca, ona hürmet gösterip, bulunduğu bölgeye ihsânlarda bulundu.

1) Konya Velîleri; s.191

DEDE ÖMER RÛŞENÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve Osmanlı âlimlerinden. Aydın vilâyetinin Güzelhisar köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Aydınlı olduğu için aydınlık mânâsında Rûşenî lakabı ile anılmıştır. 1487 (H.892) senesinde Tebriz'de Kur'ân-ı kerîm okurken vefât etti. Kabri, Tebriz'de kendi adına Selçuk Hâtun tarafından yapılan dergâhdadır. Tasavvufta Halvetiyye yolundan Rûşeniyye kolunun kurucusudur.

Güzelhisar'da doğup yetişen Ömer Rûşenî, ilim tahsîli için Bursa'ya geldi. Yeşil Câmi imâretinde bulunan medreseye yerleşti. Orada bir müddet zâhirî ilimleri tahsîl ettikten sonra, içinde tasavvuf yoluna girme arzusu çoğalıp, Bursa'dan ayrılarak Karaman beldesine gitti. Seyyid Yahyâ Şirvânî hazretlerinin büyük kardeşi Alâeddîn Ali Aydınî'nin talebeleri arasına girdi. Daha sonra Şirvan'ın nâhiyelerinden olan Bakü'ye giderek, Seyyid Yahyâ Şirvânî hazretlerinin sohbet ve hizmetine girdi. Kısa zamanda yükselerek hocasının önde gelen talebelerinden ve halîfelerinden oldu.

Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin sohbetlerine kavuştuktan sonra, kendisini ilme daha çok verdi. Sıkı riyâzetler çekti. Nefsin terbiyesi için çok gayret etti. Bu sebeple nefsin arzularını hiç yapmaz ve karşı çıkardı. Bu yoldaki gayret ve istidâdının fazlalığı sebebiyle, kısa zamanda çok yükseldi.

Hocasının vefâtından sonra onun yerine irşâd, insanlara doğru yolu anlatma vazîfesi yaptı. İnsanlara Allahü teâlânın râzı olduğu yolu gösterdi. Bir müddet Karabağ, Gence ve Tebriz civârında insanlara rehberlik yaptı. Akkoyunlu sultanlarının dâveti üzerine Tebriz'e gitti. Orada kendisi için yaptırılan zâviyeye yerleşti. Vefâtına kadar orada hizmet etti. Çok talebe yetiştirdi. İlim ve feyz kaynağı oldu. Talebelerinin en yükseklerinden birisi, Halvetiyye yolunun kollarından olan "Gülşeniyye" kolunun kurucusu olan ve Gülşenî diye tanınan İbrâhim bin Muhammed hazretleridir.

Dede Ömer Rûşenî hazretleri bir defâsında Tebriz'e gitmişti. Sultan Hasan, bir Cumâ gecesi onu dâvet etti. Meşhur âlimleri ve velîleri de çağırmıştı. Sultan bir ara âlimleri göstererek, şikâyette bulundu. Bunun üzerine Dede Ömer Rûşenî sultana şöyle nasihat etti: "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Dînin direkleridir." dedikten sonra, evliyânın meşhurlarından Bişr-i Hafî hazretlerinin bir gün yolda yere düşmüş bir kâğıt üzerindeki besmeleyi alıp temizleyip, güzel kokular sürerek hürmet göstermesi sebebiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmasını, bu sebeple büyük bir velî oluşunu anlattıktan sonra; "Bu âlimlerin kalplerinde Allahü teâlânın kelâmı Kur'ân-ı kerîm, O'nun mübârek isimleri ve ilmi vardır. Onların bereketli nefeslerini koklayıp, Cennet kokularına kavuşasın. Peygamber efendimiz, Veysel Karânî için; **"Yemen tarafından rahmet rüzgârı esiyor."** buyurdu. Veysel Karânî hazretlerinin mübârek nefesleriyle nefsinizi temizleyiniz ki, Allahü teâlânın rahmetine kavuşasınız. Resûlullah efendimiz; **"Kim bir âlime ikrâm ederse, bana ikrâm etmiş olur. Bana ikrâm eden, Allahü teâlâya ikrâm etmiş olur. Allahü teâlâya ikram eden, Cennet'e girer."** buyurdu. Âlimlere hürmet husûsunda âyet-i kerîmeler vardır. Bu hususta hadîs-i şerîfler de çoktur. Dolayısıyla âlimlere hürmet mutlaka lâzımdır. Onlara kötülük yapmayı düşünmek, insanın felâketine ve Allahü teâlâdan uzaklaşmasına sebeb olur. Âlimleri kim zemmedip kötülerse, onların etlerini yemiş gibi olur. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; **"Âlimlerin etleri zehirlidir. Kim koklarsa hastalanır. Kim yerse ölür!"** buyurdu." Sultan Hasan büyük bir dikkatle bu sohbeti dinledikten sonra misâfirler dağıldı.

Dede Ömer Rûşenî, vefâtından on beş gün önce, talebeleriyle sohbet etti. Sonra müsâfeha edip vedâlaştı. Bu vedâdan sonra artık sohbet etmedi. Vefâtına kadar talebesi İbrâhim Gülşenî hizmetinde bulundu.

Dede Ömer Rûşenî hazretleri, Peygamber efendimizin ve O'nun vârisleri olan hakîkî İslâm âlimlerinin tam bir âşığı idi. Sevgili Peygamberimiz için yazdığı Türkçe ve Fârisî nâtları (O'nun vasıflarını anlatarak öven şiirleri) çok kıymetli olup, bu nâtlara pekçok şâir tarafından nazîreler yapılmış, yâni aynen onun vezin ve kâfiyesi ile şiirler söylenmiştir.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s. 1008

2) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.539

3) Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî; s.3

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.69

5) Tezkire-i Latîfî; s.48

6) Heşt Behişt (Sehi Bey); s.123

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.373

DEDEBAĞ DEDE

Ne zaman yaşadığı bilinmeyen Dedebağ Dede'nin kabri Aydın Karacasu'daki Dedebağ yaylasındadır. Bölge halkı tarafından sık sık ziyâret edilmektedir.

DEDİĞİ SULTAN;

Yaşadığını diyen ve söylediğini yaşayan, bu sebeple Dediği veya Didiği Sultan adları ile anılan büyük Hak dostu velî. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. On ikinci asırda yaşadığı tahmin edilmektedir.

Horasan'da Ahmed Yesevî neslinden gelen Şahoğulları sülâlesine mensuptur. Küçük yaştan îtibâren yüksek ecdâdının himmet ve tasarrufları ile yetişti. İlimde kemâl derecesine ulaştıktan sonra hocalarının işâreti ile diyâr-ı Rum'a, Anadolu'ya doğru yola çıktı. Bu sırada Turgud ve Bayburd adlarında iki kardeş de kendisine katıldı. Aylarca süren yolculuktan sonra Anadolu'ya yaklaştıkları esnâda, Dediği Sultan, iki kardeşe; "Burada yollarımız ayrılıyor. Siz Anadolu'ya doğru yolunuza devâm edin. Ben Hicaz'a gidiyorum. İnşâallah tekrar buluşuruz." dedikten sonra onları Anadolu içlerine saldı. Kendisi Hicaz'a yöneldi. İnsanlara doğru yolu gösterecek mübârek irşâd görevine başlamadan önce Beytullah'ı tavâf ederek Fahr-i Kâinât efendimizi ziyâret etti. Bu arada Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevverede bulunan âlimler ve evliyâların sohbetlerine katıldı. Bilhassa Hacı İbrâhim Sultanın derslerine katılarak ondan tasavvuf yolunu öğrendi. Tasavvufta kemâl mertebelere kavuştu.

Sonra yola çıkarak Anadolu'ya gelip Beyşehir yakınındaki Melengörit Dağı eteğine çadır kurdu. İlim tâlibleri kısa bir süre sonra onun kıymetini anlayıp etrâfında geniş bir halka meydana getirdiler. Dediği Sultan talebelerine ders vermekle meşgûl iken yine Horasan'dan gelen büyük velî Seyyid Hârun hazretleri de Seydişehir'e gelip yerleşerek insanlara Ehl-i sünnet yolunu öğretmeye başlamıştı. Seyyid Hârun'un şöhretini duyan Dediği Sultan'ın talebeleri hocalarına gelerek:

"Efendimiz Vervelid eline büyük bir velî gelmiş, çok çeşitli kerâmetleri zâhir olmuş, onun fazîlet ve şerefi halk arasında dillere destan olmuş, herkes ondan bahsediyor." dediler. Dediği Sultan hazretleri: "Öyle ise o mübârek zâtı ziyâret etmek bize borç oldu. Hemen onun

ziyâretine gitmeliyiz." dedi. Yanına iki dervişini alıp yola çıktılar. Çiğil Dağına geldiklerinde önlerine bir ayı çıktı. Kendisine itâata geldiğini anlayan Dediği Sultan hayvana bindi. Dervişlerle berâber yürüdüler. Öte yandan bunların gelişi Seyyid Hârun'a mâlum oldu.

"Dediği Sultan bir ayıya binmiş, bize geliyor. Gelin biz de o mübârek zâta istikbâl edip karşılayalım." dedi. Hârun Velî'nin talebeleri; "Efendim mâdemki o zât bir ayıya binmiş geliyor. Onun bir kerâmeti ola. Bu kerâmeti sâyesinde içimizdeki îmânsızların îmâna gelmelerini kuvvetle zannetmekteyiz. Senden zâhir olan hârika işlere biz doyamadık. Onları hatırladıkça bizleri büyük bir aşk kaplıyor." dediler. Bu sözler üzerine Hârun Velî işâretle bir taşı göstererek; "Yâ Allah!" deyip taşın üzerine bindi. Taş, Allahü teâlânın izniyle yürümeye başladı. Görenler ne söyleyeceklerini bilemiyorlardı. Bu halde giderlerken uzaktan kendilerine doğru gelen kalabalık bir grup gördüler. Dediği Sultan ayıya binmiş, yanında iki dervişi ve etraftan görenler de peşinde olduğu halde geliyorlardı. Onlar da gördüler ki Seyyid Hârun, taş üzerine binmiş karşılamak için geliyor. Kalabalık halk hayret ettiler. Dediği Sultan; "Biz canlıya bindik, o cansıza binmiş Allah selâmet versin." dedi.

Tam karşı karşıya gelince selâmlaştıktan sonra, bineklerinden indiler. Birbirleriyle kucaklaştılar. Bu manzarayı gören kâfirlerden pekçoğu Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu. Bu hayırlı karşılaşmaya şâhit olan müslümanlar da sevinçten tekbir getirdiler. Bu sırada tam öğle vakti idi. Seyyid Hârun hazretleri; "Cemâatle öğle namazı kılalım. Herkes abdestini alsın." dedi. Fakat abdest almak için su bulamadılar. Hârun Velî asâsını yere vurdu. Cenâb-ı Hakk'ın izniyle oradan su fışkırmaya başladı. O pınar şimdi Dediği Sultan Pınarı olarak anılmaktadır. Pınardan abdestlerini alıp öğle namazını kılmak için hazırlandılar. Hârun Velî; "Dediği Sultan sen imâm ol." dedi. Dediği Sultan ise:

"Hayır siz varken imâmlık yapamam, ümmîyim, ilm-i zâhir bilmem. Lütfen siz buyurun." dedi. Böylece öğle namazını Seyyid Hârun Velî'nin arkasında edâ ettiler. Bundan sonra Dediği Sultan üç gün Hârun Velî'nin ibâdethânesinde kaldı. Bu müddet içinde sohbet edip hal dillerince söyleştiler. Dediği Sultan üç günün bitiminde müsâade isteyip talebelerinin başına döndü.

Dediği Sultan'ın sâhib olduğu ahlâk ve fazîleti sebebiyle kısa sürede etrâfındaki talebeler ve dostlar halkası büyüdü. Bunun üzerine Aladağ taraflarında bir müddet daha kalan Dediği Sultan, Turgud ve Bayburd kardeşlerin yanına gelmesinden sonra Ilgın'a döndü ve Mahmûd Hisar köyüne yerleşti. Ancak talebeleri de hocalarını bırakmadılar. Onunla birlikte gelerek köye yerleştiler. Ona gönül verip bağlananlar, duydukları ve şâhit oldukları birbirinden enteresan ve unutulmaz hatıralardan başkalarının da istifâde etmesi için bunların bir kısmını kaydettiler. Böylece 484 beytlik **Menâkıbnâme** vücûda geldi.

Ömrünü İslâmiyete hizmetle geçiren Dediği Sultan, vefât ettiği zaman çok uzak yerlerden yüzlerce insan geldi. Her birisi onun mübârek nâşını alıp kendi bölgelerine götürmek istiyorlardı. Ancak hiçbirisi nâşı yerinden kaldırmaya muvaffak olamıyorlardı. Sonunda Dediği Sultan, Selçuklu Sultanının âilelerinden Kadıncık Ana'nın inşâ ettirdiği zâviye yanındaki türbeye defne karar verildi ve öyle yapıldı. O günden bugüne Dediği Sultan hazretlerinin kabri ünlü bir ziyâretgâh oldu.

Dediği Sultan'ın, Mahmûd adında bir oğlu vardı. Ayrıca yetiştirdiği yüksek halîfelerinden 350 tânesinden herbirini Anadolu'nun bir bölgesine göndermiş, halkın eğitim ve terbiyesiyle meşgul olmalarını sağlamıştır.

1) Konya Velîleri; s.123

2) Makâmât-ı Seyyid Hârun Velî; s.56-60

3) Turgutoğulları, Eserleri, Vakfiyeleri; Vakıflar Dergisi, c.III, s.43-49

4) Dediği Dede ve Tekkeleri, Belleten; c.39, sayı 155, s.447-471

DEHHÂK BİN MÜZÂHİM;

Peygamber efendimizin mübârek arkadaşlarının huzurlarında yetişen velîlerden ve meşhûr tefsîr âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım ve Ebû Muhammed'dir. Gülerdi, güldüğü zaman dişleri görünürdü. Bunun için gülen anlamına gelen Dehhâk denildi. Aslen Kûfeli olup, sonra Belh'de yerleşti. 720 (H.102) senesinde Belh'de vefât etti.

Dehhâk bin Müzâhim, Eshâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Abbâs hazretlerinin sohbetlerinde yetişti. Ondan tefsîr, hadîs gibi birçok ilimleri öğrendi. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs ilminde sika, güvenilir idi. Ayrıca birçok Eshâb-ı kirâmdan hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden de birçok âlim hadîs-i şerîf nakletti.

İlim tahsîlini tamamladıktan sonra Belh'e yerleşen Dehhâk bin Müzâhim, orada ücretsiz ilim öğretir, Kur'ân-ı kerîm okuturdu. Mektebinde üç bin erkek ve yedi yüz kız çocuk bulunduğu bildirilmektedir.

Dehhâk bin Müzâhim, bir Cumâ gecesi mescide gitmek üzere evden çıktı. Mescide vardığında bir gencin secdede ağladığını gördü. O genç secdede bir şeyler söylüyordu. Dinlemek için yanına yaklaştı. Allahü teâlâya şöyle niyaz ediyordu:

"Ey Celâl sâhibi olanAllah'ım! Sana güveniyorum. Maksadı sen olan kimseye ne mutlu. Ne mutlu o kimseye ki, senden korkar. Sıkıntısını derdini sana arz eder. O, senin sevginle dertlenmiştir. Hava kararıp, yalnız kaldığında, sana yalvarıp, yakarır ve sen onun dileklerini duâsını kabûl edersin.

"Ey Celâl sâhibi olan Allah'ım! Sana güveniyorum." diye ağlayarak tekrarladıkça, Dehhâk bin Müzâhim de ağlamaya başladı. O sırada şöyle bir ses duyuldu: "Lebbeyk ey kulum! Sen benim himâyemdesin. Bütün dediklerini işittim. Senin sesine melekler âşıktır. Bütün günahlarını affettim." Daha sonra Dehhâk bin Müzâhim, ona selâm vererek; "Allahü teâlâ seni ve geceni mübârek eylesin. Sen kimsin?" dedi. "Râşid bin Süleymân'ım." deyince onunla karşılaşmayı çok istediğini hatırladı. Ona; "Bizimle berâber olmanız mümkün mü?" diye sorunca; "Çok zor. Âlemlerin Rabbine yakın olmak, O'na yalvarmak lezzeti varken, mahluklarla berâber olunur, onlarla yakınlık kurulur mu?" dedi ve gözden kayboldu. Nereye gittiğini anlayamayan Dehhâk bin Müzâhim, Allahü teâlâya ölmeden önce onunla tekrar buluşmayı nasîb etmesi için yalvardı. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra Dehhâk bin Müzâhim hac farîzasını yerine getirmek için Mekke'ye gitti. Kâbe'nin gölgesinde Râşid bin Süleymân oturmuş, huzûrunda Kur'ân-ı kerîmden En'âm sûresini okuyan bir grup gördü. O zât kalkıp, Dehhâk bin Müzâhim'le kucaklaştı ve müsâfehâ etti; "Allahü teâlâdan ölmeden önce bizi bir daha birbirimize kavuşturmasını istememiş miydin?" dedi. Dehhâk bin Müzâhim; "Evet." dedikten sonra mescidde bulundukları gece gördüklerini anlatmasını isteyince, onu bir hal kapladı ve kendinden geçti. Kendine gelince vedalaşıp; "Ey Kardeşim! Allahü teâlâ bizi Cennet'te berâber eylesin. Orada ayrılık, yorgunluk ve hüzün yoktur." dedikten sonra kayboldu. Dehhâk bin Müzâhim o zâtı bir daha göremedi.

Dehhâk bin Müzâhim aynı zamanda büyük tefsîr âlimlerindendir. **Tefsîr-i Kur'ân** adlı bir eseri vardır. **"Kur'ân'ı açık açık, tâne tâne tertil ile oku!"** meâlindeki Müzzemmil sûresi dördüncü âyet-i kerîmesini tefsîr ederken; "Onu harf harf, ağır ağır kırâat et, her harfini kendisinden sonra gelen harften temyiz et." diye buyurdu. Âyetlerin mânâlarını iyice anlayabilmek için tekrar tekrar okurdu.

"...Bize bunun tâbirini haber ver! Çünkü biz seni muhsinlerden görüyoruz." meâlindeki Yûsuf sûresi otuz altıncı âyet-i kerîmesi hakkında şöyle buyurmaktadır: "Yûsuf aleyhisselâmın ihsânı; hapishânede her hasta olana hizmet ve yardım etmesi, her muhtaç

olanın elinden tutması idi. Kendisine bir dilenci geldiği zaman kapı kapı dolaşır onun ihtiyâcının giderilmesine yardımcı olurdu."

Akşam olunca ağlardı. Niçin ağladığı sorulduğunda; "Bugünkü amellerim iyi mi, yoksa kötü mü yazıldı bilmiyorum da onun için ağlıyorum." cevâbını verirdi.

Dehhâk bin Müzâhim buyururdu ki:

"Bir kimse şaraba devâm ettiği halde ölürse, kıyâmet günü, sarhoş olarak haşredilir."

"Ben âhiret âlimlerine yetiştim. Onlar birbirlerinden ancak takvâ ve verâ, haram ve şüphelileri ve onlardan sakınmayı öğrenirlerdi. Şimdiki âlimler ise, kelâm mücâdelelerini öğrenmekle meşgûl oluyorlar."

1) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.1, s.471

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.4, s.453

3) El-A'lâm; c.3, s.215

4) Miftâh-üs-Seâde; c.2, s.14, 67, 68, 74, 75, c.3, s.217, 376, 590

5) Ravd-ur-Reyyâhin; s.83

6) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.133

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.153

DEHLEVÎ;

Hindistan'da yetişen Çeştiyye evliyâsının büyüklerinden. İsmi Muhammed olup, babasının ismi ise Nasîreddîn Câfer'dir. Aslen Mekkeli olup seyyiddir. Mekkeli olduğu için Mekkî, seyyid olduğu için Hüseynî, Çeştiyye yolunun büyüklerinden olduğu için Çeştî ve Dehlî'de yetişip orada vefât ettiği için de Dehlevî nisbetleri ile tanınmış ve daha çok Dehlevî diye meşhur olmuştur. Dedeleri Mekke-i mükerreme şerîflerinden idi. Oradan Dehli'ye göç ederek Serhend'e yerleştiler. Dehlevî Muhammed'in doğum târihi bilinmemektedir.

Dehlevî, Dehli şehrinde yaşayıp yetişti. Çerâğ-ı Dehlevî Nasîruddîn Mahmûd'un sohbetlerinde kemâle geldi. Bu zâtın en büyük talebelerinden ve halîfelerinden oldu. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derecelere kavuştu. Seyyid Muhammed Dehlevî 1486 (H.891) senesinde Dehli'de vefât etti. Vefâtında yüz yaşını geçmiş idi. Serhend'de bulunan türbesi tanınıp ziyâret edilmektedir.

Muhammed Dehlevî kıymetli eserler yazmış olup bâzıları şunlardır: **1) Bahr-ul-Me'ânî:** 1421 ve 1422 yılları arasında Melik Mahmûd'a yazdığı mektuplardan meydana gelen bu eserinde, aklın şaşıp kalacağından ve tasavvufun ince ve derin mânâlarından bahseder. Bu eserinde, **Dekâik-ul-Me'âni** ve **Hakâik-ul-Me'âni** isimlerinde kitaplar yazacağını da bildirmekte ise de, bunları yazıp yazmadığı tesbit edilememiştir. **2) Bahr-ul-Ensâb:** Eserde seyyid ve şerîflerin Resûlullah efendimize kadar olan neseb (soy) silsilesini bildirmekte, bu arada kendi baba ve dedelerinin isimlerini de zikretmektedir. **3) Penç Nikat** (Beş Nükte).

Bahr-ul-Me'ânî adlı eserdeki kelimeler, Kur'ân-ı kerîmin açıklamasıdır. Onun için çok kıymetlidir. O bu eserle ilgili olarak; eseri yazarken rüyâmda Kuba Mescidinde, Resûlullah efendimiz ile Eshâb-ı kirâmın hepsini ve hocama kadar gelen bütün büyük velîleri gördüm. Peygamber efendimiz bana; "Ey oğlum! **Bahr-ul-Me'âni'**yi getir." buyurdu. Ben yazdıklarımı verdim. Gözden geçirdi ve Allahü teâlâya hamd edip; "Allahü teâlâ ilmini artırsın." buyurduktan sonra Farsça olarak; "Ey Eshâbım! Bu **Bahr-ul-Me'ânî'**nin müellifi öyle birisidir ki, bütün Kur'ân-ı kerîmin mânâlarını beyân ediyor. Eğer bütün yeryüzünde ilim

kalkmış, ilimden bir yaprak bile kalmamış olsa bu şahıs, kalemi eline alıp, bütün ilimleri ezberden yazabilirdi." buyurdular. Sonra kitabı hazret-i Ali'ye verdiler. O da mütâlaa ettikten sonra Hasan-ı Basrî'ye verdi. O da Hâce Abdülvâhid bin Zeyd'e verdi. Şeyh Nasîruddîn Mahmûd'a gelinceye kadar herkes birbirine verdi." demektedir.

Yine bu eserde; ebdâl, evtâd, aktâb, efrâd diye bilinen evliyâullah ile diğer Allah adamlarının sayıları, isimleri, mertebeleri, zikirleri, ömürleri, halleri ve kısımları gâyet açık ve geniş olarak anlatılmıştır. Kendisi; "Bu zâtlar ile ayrı ayrı görüştüm. Herbirinden çok faydalar elde ettim. Hepsinin makamlarını, mertebelerini de müşâhede ettim." demiştir.

Velîlik üzerine efrâdlarla ilgili olarak sorulduğunda: "Ey dostum! "efrâd" denilenlerin adedi belli değildir. Sayıları pek çoktur. Bunlar, insanların gözlerinden saklıdırlar. Onları ancak kutb-ı medâr denilen büyükler ve kutublardan da bâzısı bilir ve görür." buyurdu.

1) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.214

2) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.166

3) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.142

4) Persian Literature; c.1, s.183

5) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.402

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.338

DELİ BİRÂDER (Muhammed bin Durmuş);

Osmanlı devri âlim ve velîlerinden. 1465 (H.870) senesinde Bursa'da doğdu. İsmi Muhammed bin Durmuş'tur. 1534 (H.941) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren zamânının âlimlerinden din ve fen ilimlerini öğrenerek yetişti. Büyük âlim ve velî Muhyiddîn-i Acemî hazretlerinin derslerine ve sohbetlerine devâm etti. Eksikliklerini tamamlayarak ondan insanlara din ve fen ilimlerini öğretmek için icâzet, diploma aldı. Bu arada tasavvuf erbâbının sohbetleri ile nefsini kötü düşüncelerden ve yanlış işlerden kurtarıp kalbini yalnız Allahü teâlâya bağladı. Ahlâkını Peygamber efendimizin güzel huyları ile süsledi. Herkesin sevdiği, sohbetini dinlemeye can attığı bir kimse oldu.

Muhammed bin Durmuş, güzel ahlâk ile donatılmış, serbest tabiatlı, yâni bir yerde uzun müddet kalmayıp, hareket ve değişikliği seven halîm selîm bir zâttı. Temiz kalpli ve doğru îtikâdlı, zarîf bir kimse idi. Merâsimli işlerden ve yapmacık davranışlardan hiç hoşlanmaz, herkesle iyi geçinirdi. İnsanlarla konuşurken, nükteli ve latîf kelimeler kullanırdı. Şiir söylemeye kâbiliyetli olup, şiirlerinde Gazâlî mahlasını kullanırdı. Bâzı halleri ve söylediği şu beyit üzerine kendisine "Deli Birâder" lakabı verildi ve bununla meşhûr oldu.

"Mecnûn ki fenâ deştini geşt itdi serâser
Gamhâneme geldi, dedi: Hâlin ne birâder?"

"Mecnûn baştan başa yokluk çölünü dolaştı, sonunda benim üzüntü dolu kulübeme gelerek ey Birâder hâlin nasıldır diye sordu."

Fârisî lisânını çok güzel konuşur, tûtî dilli dedikleri kimselerin onun yanında dilleri tutulurdu. İkinci Bâyezîd Hanın oğlu Şehzâde Korkut, Manisa sancakbeyi iken onunla sohbet arkadaşı oldu. Berâber oturup kalkarlar, berâberce yer içerlerdi. Şehzâde Korkut ile birlikte Mısır'a gitti. Yine onunla tekrar Anadolu'ya döndü. Şehzâdenin vefâtına kadar ondan hiç ayrılmadı. Şehzâde Korkut vefât edince, Yavuz Sultan Selîm Han tarafından Bursa'daki Geyikli Baba Zâviyesinde vazîfelendirildi. Burada bir müddet ibâdet, tâat ve Allahü teâlâyı zikirle meşgul oldu. Talebelere dersler verdi.

Deli Birâder Mehmed Efendi bir müddet sonra asıl mesleği müderrisliğe dönmek istedi. Bunun üzerine Sivrihisar'a tâyin edildi. Ancak Deli Birâder hazretlerinin tabiatı herhangi bir yerde uzun müddet kalmaya müsaid değildi. Bu sebeple adı geçen şehirden de "müddetim doldu" diyerek tâyinini istedi. Devlet adamları; "Niçin yerinde oturmayıp tiz geldin." diye suâl eylediklerinde; "Sivri yer olmağın oturup huzur idemedim. Bir düzcesin inâyet idün." diyerek latife yollu bir cevap verdi. 50 akçe yevmiye ile Akşehir Medresesine tâyin edildi. Burada da bir müddet talebe yetiştirip halka vâz ü nasîhatlerde bulunan Mehmed Efendi, Kâdıasker Kadri Efendi'ye gelerek Ağros Müftülüğünü istedi. Onun; "Pâyen değildir." diyerek reddetmesi üzerine şu şiiri söyledi:

"Deminde yağmasa bârân-ı ihsân,
Letâfet sebzezârı tâze olmaz.

Cihanda küçük ve büyük katında,
Keremden râst hiç âvâze olmaz.

Efendi lutfet ölçüp dökmeği ko
Metâ-ı himmete endâze olmaz."

(Eğer ihsân yağmuru zamânında yağmazsa, letâfetin bağçesi yeşerip tâzelenmez.

İster küçük isterse büyüklerin yanında, bu dünyâda kerem ve ihsândan daha düzgün söz yoktur.

Ey efendi ölçüp dökmeği bırak, lutf et, himmet için ölçü yoktur. Himmetin malı ölçüye gelmez."

Bunun üzerine Kadri Efendi arzusunu yerine getirdi. Deli Birâder Mehmed Efendi bilâhare İstanbul'da Fâtih Sultan Mehmed Hanın vakıflarının idâresinde vazîfelendirildi. Sonunda buradan emekli olup, Beşiktaş tarafında uzlete çekilerek, tâat ve ibâdetle meşgul olmayı arzu etti. Bir câmi, dergâh ve bunlara gelir getirecek hamam inşâ etmeyi istiyordu. Onun bu hayırlı arzusundan haberdâr olan ve onu çok seven devlet erkânı, bu niyetini gerçekleştirmek için aralarında para toplayıp verdiler. Pâdişâh Kânûnî SultanSüleymân Han ve Vezîriâzam İbrâhim Paşa da ihsânlarda bulundu. Bu esnâda Edirne'de köprü inşâsıyla meşgûl olan Mustafa Paşa, İstanbul'a dönmeden vefât edince, vârisleri paşanın adına on bin akçe verdiler. Deli Birâder Efendi de, köprüye ve Mustafa Paşanın vefâtına şöyle bir şiirle târih düşürdü.

Bildi merhûm Mustafa Paşa,
Köprüdür fil-Hakîka bu dünyâ

Yaptı bir köprü harcedip varın,
İde tâ kim bu mânâya îmâ

Dahi köprü tamam olmadın,
Âna itdi hücûm seyl-i fenâ

Geçti merhum dediler târih,
Köprüden geçti Mustafa Paşa.

Bu şiiri okuyan merhum paşanın hanımı, yüz altın daha hediye etti. Deli Birâder Efendi, toplanan paralarla arzusunu gerçekleştirdi. Beşiktaş'ta bir câmi, dergah ve hamâm inşâ ettirdi. Çevre halkı onun sohbetine hücûm etti. Bu arada, hamamın da şifâ saçtığı, halk arasında yayıldı. Diğer hamamcılar, müşteri bulamayıp, şikâyetçi oldular. Deli Birâder Efendi de, fitne çıkmasına meydan vermemek için zâviyesini Ateş Baba isminde bir talebesine bıraktı. Pâdişâhtan izin alarak Mekke-i mükerremeye gitti. Orada hac vazîfesini îfâ edip, Resûlullah efendimizin mübârek makâmına yüz sürdükten sonra, Mekke'de yerleşti. Orada da bir mescid yaptırıp, yanında latîf bir bahçe tanzîm ettirdi. İbâdet, tâat, insanlara nasîhat ve dostlarla sohbet ederek vakit geçirdi.

1534 senesinde, bir gün dostlarını dâvet etti. Onlara çeşitli ikrâmlarda bulundu. Bir müddet sonra rahatsızlanıp, dostlarından müsâade istedi. "Müsâdenizle azıcık uyuyayım, rahatsızlığım geçer." dedi. Bir müddet sonra uyanıp gözlerini açtı. "Ey ahbablarım!

Elhamdülillah sohbetle geldik sohbetle gittik, ülfetle geldik ülfetle gittik." deyip, tövbe ve istiğfâr eyledi. Arkasından Kelîme-i şehâdet söyleyerek rûhunu Hakk'a teslim eyledi. Mekke-i mükerremede yaptırdığı mescidin avlusuna defnedildi.

Deli Birâder Mehmed Efendi, Şehzâde Korkut ile berâber iken, **Dâfî-ul-Gumûm ve Râfî-ul-Humûm** adlı bir eser yazdı. Güzel şiirler söyledi. Şiirleri, sevenleri tarafından bir dîvânda toplandı.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.471

2) Hadîkat-ül-Cevâmi; c.2, s.115

3) Tezkîre-i Sehî (İstanbul-1325); s.86

4) Tezkîre (Latîfî) (İstanbul-1314); s.254

5) Tezkiretü'ş-Şuarâ (Kınalızâde); c.2, s.721

6) Güldeste-i Riyâzı İrfân; s.496

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.374

DEMİR HOCA;

Nevşehir'de yaşamış velîlerden. İsmi Mustafa, babasınınki Ahmed'dir. Nevşehir'in Karasoku mahallesinde 1870 (H.1287) senesinde doğdu. Halk arasında Demir Hâfız veya Demir Hoca ismiyle meşhur oldu. Tahsil çağı gelince Köse Vâiz Medresesinde ilim öğrenmeye başladı. Hocası Hacı Hamdi Efendiden icâzet, diploma aldı.

Demir Hoca, ilim tahsîlini tamamladıktan sonra manifaturacılık yaparken, Nevşehir'in Tavukçu ve diğer câmilerinde ücretsiz imâmlık ve hatiplik yaptı. Bir süre sonra ticâreti tamâmen bırakıp insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmeye çalıştı. Kendisi için tutulan han odalarında talebe yetiştirdi.

Aksaray'dan ziyâretine gelen bâzı talebeleri; "Keşke hoca efendiye iki Aksaray kavunu getirseydik iyi olurdu." diye aralarında konuştular. Demir Hoca'nın yanına geldiklerinde, Hoca Efendi evdekilere; "Misâfirlerimize karpuz getirin de yiyelim. Kavun olacağına karpuz olsun." dedi.

Bir ara Konya'ya giden Demir Hoca, burada bir ay boyunca vâz ve ders verdi. Ramazanın sonunda Demir Hoca'ya bir mikdâr para verdiler. O bunu kabûl etmedi. Paranın az olduğunu sanarak iki katına çıkardılar. Yine kabûl etmeyip; "Ben ilmi parayla satmam." buyurdu.

Üçhisarlı emekli müftü Ali Efendi bir gece rüyâsında, Demir Hoca'yı Resûlullah efendimizin bahçesine girmiş, ağaçtan bir nar koparmak isterken gördü. Bahçenin bekçisi ona; "Burada nar hissen var. Narı alman için biraz daha beklemen lâzım." dedi. Demir Hoca'nın huzûrunda rüyâsını anlatınca, talebelerinden biri; "Âhirete yolculuk var." diye tâbir etti. Orada bulunan arkadaşlarının; "Bunu nasıl söylersin?" demeleri üzerine, Demir Hoca; "Dokunmayın! Hacı doğru tâbir etti." dedi. Bu hâdiseden bir süre sonra Demir Hoca'yı köylerine vâz için götürmeye gelen köylülere; "Sizlerle gitmeye izin yok. Ancak Nar köyüne gitmeye izin var." diyerek onlarla helallaştı. Daha sonra Nar köyüne gitti. Buradaki câmide bir müddet vâz verdi. Vefâtından önceki gece yanında bulunanlara; "Eğer vefât ederken şuurunuz yerinde olursa, Peygamber efendimizin son nefesinde okuduğu duâyı okursunuz." dedi ve yanındakiler gidince, onlara bu duâyı okumalarını söyledi. Bu halde iken 1952 (H.1372) senesinde vefât etti. Cenâzesi Nevşehir'e getirilerek Dâmâd İbrâhim Paşanın yaptırdığı Kurşunlu Câmiinde kalabalık bir cemâatle namazı kılındı. Nevşehir mezarlığına defnedildi.

DEMİRTAŞ MUHAMMEDÎ;

Mısır'da yetişen büyük velîlerden. Demirtaş Muhammedî diye tanınır. Tasavvufta, Halvetiyye yolunun ileri gelenlerindendir. Evliyânın büyüklerinden olan Ömer Rûşenî hazretlerinin talebelerinden ve İmâm-ı Şa'rânî hazretlerinin de hocalarındandır. Doğum târihi, doğum yeri ve hâl tercümesi hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunamayan Demirtaş Muhammedî Mısır'da Hüseyniyye beldesinde 1522 (H.929) senesinde vefât etti.Kendi zâviyesinin bulunduğu yerde defnedildi.

Demirtaş Muhammedî, önceleri Sultan Kayıtbay'ın yanında çalışıyordu. Onun adamlarından idi. Bir defâsında Sultan Kayıtbay, içinde dinârlar (paralar) bulunan bir keseyi Demirtaş'a verdi ve bu keseyi o zamânın evliyâsından olan Ahmed bin Akabe el-Hadramî hazretlerine götürüp vermesini söyledi. O da keseyi alıp o zâtın yanına geldi. O zât parayı kabûl etmek istemeyince, keseyi kabûl etmesi için üsteledi. Hattâ bıktırıncaya ve usandırıncaya kadar ısrâr etti. O da nihâyet keseyi eline aldı ve sıktı. Bunun üzerine, kesenin alt kısmından kan sızmaya başladı. Demirtaş Muhammedî'nin hayret dolu bakışları arasında, Ahmed bin Akabe el-Hadramî keseyi sıktıkca, altından kan sızıyordu. Sonra Demirtaş'a hitâben; "İşte sizin altınınız!" buyurdu. Demirtaş, bu dehşet verici hâl karşısında dona kaldı. O büyük velînin açık bir kerâmetini görünce, tuhaf oldu. Âdetâ aklı başından gitmişti. Getirdiği paranın uygun olmayan bir yoldan kazanılmış olabileceğini düşünerek tövbe etti. Artık dünyâ işleriyle uğraşmamaya karar verdi. Sonra Sultan Kayıtbay'ın yanına döndü ve sultandan, kendisini serbest bırakmasını isteyip, istifâ ettiğini bildirdi ve bu isteğinde çok ısrâr etti. Bunun üzerine Sultan, kendisini serbest bıraktı ve dilediği yere gidip, dilediği işle meşgûl olabileceğini bildirdi.

Sultanın yanından ayrıldıktan sonra, tekrar Ahmed bin Akabe el-Hadramî'nin yanına dönen Demirtaş Muhammedî, artık o zâtın talebesi oldu ve o vefât edinceye kadar sohbet ve hizmetinden ayrılmadı. Ahmed bin Akabe'nin vefâtından sonra, tekrar böyle bir zât bulmak ve ona teslim olup, feyz ve bereketlerinden istifâde edebilmek için seyâhate çıktı. Halvetiyye yolunun büyüklerinden olan Dede Ömer Rûşenî hazretlerinin yanına varıp, onun talebeleri arasına girdi. O büyük zâtın sohbet ve hizmetinde bulunmakla ve çok gayret etmekle, üstün derecelere, yüksek mertebelere ve kıymetli hâllere kavuştu. Dede Ömer Rûşenî'nin yanında, zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsîl edip, kemâlâta ve yüksek olgunluklara kavuştuktan sonra, talebelere ders okutmaya, insanlara, iki cihan saâdetine kavuşmaları için lâzım olan bilgileri anlatmaya başladı. Mısır'da bulunan Hüseyniyye beldesindeki zâviyesinde kalır, orada talebelerine ders verirdi.

Demirtaş Muhammedî, kendilerine Selef-i sâlihîn denilen ilk iki asırda yaşıyan müslümanların yoluna tam uyan, îtikâdı düzgün, yüksek bir zât idi. Zirâatle meşgûl olur, tarlalarını ekip biçerdi. Kazancının ihtiyâcından fazlasını fakir fukarâya verirdi. Hattâ zâviyesinin yakınında bulunan bir bostanın gelirini, tamâmen fakirlere dağıtırdı. Bir defâsında, bu bostanı beş senedir ektiğini, beş senedir bu bostanda yetişen şeylerin hiçbirinden yemediğini, çünkü fakirlere vermek niyetiyle ektiğini ve bu sebeple ektiklerini tamâmen ihtiyaç sâhiplerine verdiğini bildirmiştir.

Demirtaş Muhammedî hazretleri geceleri ya hiç uyumaz veya çok az uyurdu. Uyumadığı geceler, namaz kılmakla, Kur'ân-ı kerîm okumakla, zikir ve tesbih ile meşgûl olurdu. Çoğu geceler devâmlı Kur'ân-ı kerîm okur, tan yeri ağarmadan evvel hatim etmiş olurdu. Bir mikdâr uyuduğu gecelerde de, az bir uyku ile yetinir, hemen kalkıp abdest alarak, aynı şekilde ibâdet ve tâat ile meşgûl olurdu.

Vefâtına yakın, malını, servetini üç kısma ayırdı. Bir kısım gelirini, bahçe ve zâviyesinin bakımı için, bir kısmını çocuklarının ihtiyaçları için ve bir kısmını da zâviyesinde kalan

talebeler için harcanması şeklinde vasiyette bulundu.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.147

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.9

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.376

DERDİMEND DEDE

Osmanlı devri velîlerinden olan Derdimend Dede'nin kabri Kahramanmaraş'ın kuzey doğusunda, çevre yolu üzerinde, Sütçü İmam Lisesi karşısındaki tepededir. Çıkan bir yangın sonucu dergâh ve yazılı belgelerin yanması sebebiyle hakkında yeterli bilgi yoktur. Yaptığı ilaçlarla insanların dertlerine devâ olmuş ve yöre halkı tarafından çok sevilmiştir. Günümüzde de hasta olanlar tarafından kabri ziyâret edilmekte, duâ edilip bereketlenilmektedir.

DERVİŞ AHMED SEMERKANDÎ;

Mâverâünnehr bölgesinde yetişen âlimlerden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed, nisbesi Semerkandî ve lakabı Derviş'dir. Semerkand'da Zeynüddîn Hafî'nin derslerinde yetiştiği için Semerkandî diye nisbet edilmiştir.

Doğum ve vefât târihleri tesbit edilemeyen Derviş Ahmed, on dördüncü asrın sonlarında vefât etti. Zâhirî ilimlerde Zeynüddîn-i Hafî'nin derslerinde yetişip, kalb ilimlerinde ve tasavvuf yolunda da Hâce Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetlerine devâm etmekle ilerledi. Zeynüddîn-i Hafî, Derviş Ahmed'i çok sever, himâye eder, yetişmesi için husûsî ihtimam ve îtinâ gösterirdi. Ahmed Semerkandî, burada zâhirî ilimleri tahsîl ederken, diğer taraftan Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetlerini kaçırmamaya gayret ederdi. Bir zarûret, mecbûriyet sebebiyle sohbete gidemezse, hocasının sohbet ve hizmetlerinden mahrum kaldığı için çok üzülürdü. Bu acı ve üzüntülerini, Fârisî bir mektubunda yana yakıla, uzun uzun anlatır. Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri ile de görüşüp, onun da mânevî feyz ve bereketlerine kavuşan Derviş Ahmed, Hirat'ta bir câmide vâz ederdi.

Sözlerini yanlış anlayanlar, insanları onun vâzına gelmekten men etmeye çalıştılar. Böylece vâzına devâm eden, sâdece yedi sekiz kişi kaldı. Bu hâle çok üzülen Derviş Ahmed, bu günlerde Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri ile karşılaştı. Ona hâlini, içinde bulunduğu zor durumu anlattı. Ubeydullah-i Ahrâr; "Gam çekme, var git, falan mescidde vâz vermeye başla. Öyle anlıyoruz ki, pek yakın bir zamanda vâz meclisiniz, eskisinden çok daha kalabalık olacaktır." buyurdu. Bu habere çok sevinen Derviş Ahmed, kendisine söylenen câmide vâz vermeye başladı. Birkaç gün sonra, vâza gelenler o câmiye sığmaz oldu. Daha büyük bir câmiye geçmek îcâb etti. O câmide de aynı hâl vâki olup, kalabalıktan içeriye girmek mümkün olmayınca, bu şekilde, daha büyük birkaç câmi dolaşıldı. Vâza koşanlar o kadar çok idi ki, herkes çok sıkışık vaziyette otururdu. Hâce Ubeydullah-i Ahrâr'ın, mânevî feyz, himmet, tasarruf ve bereketleri ile Derviş Ahmed'in vâzına koşanlar, büyük bir câmiye dahî sığmaz oldular.

Derviş Ahmed Semerkandî hazretleri, sohbetlerinde devamlı olarak; Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Bekr-i Şiblî, Ebû Hafs-ı Haddâd, Ebû Osman Hayrî gibi tasavvuf büyüklerinden anlatırdı. Çok güzel bir anlatımı vardı. Hitâbeti kuvvetli, sözleri hikmetli idi. İnce mânâlardan, tasavvufî hakîkatlardan anlatırdı. Derin meseleler üzerinde konuşurdu.

Birgün yine böyle ince mânâlardan anlatırken, bir kimse ayağa kalkıp; "Böyle hiç kimsenin anlıyamadığı sözleri anlatmanızda ne mânâ var?" dedi. Derviş Ahmed buna dedi ki: "Bir

kimse, bu tâifenin yüksek sözlerini anlıyamıyorsa, herkesin de anlıyamadığını nereden anlıyor ki? Tasavvufî hakîkatlerden hiç haberi olmayan birinin bu hâli, başkalarının yüksekliğine mâni değildir."

Tasavvuf ehlinin büyüklerini iyi anlıyan kimseler, Derviş Ahmed'in vâzlarına çok kıymet verirler, çok istifâde ederlerdi. Anlıyamadıkları sözler olursa, îtirâz etmezler; "Derviş Ahmed boş söz konuşmaz. Çünkü o, kendi irâdesi ile konuşmuyor, muhakkak konuşmalarında bir hikmet vardır." derlerdi.

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.81

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.150

3) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.318

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.339

DERVİŞ HACI;

Gâziantep velîlerinden. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. Zamânın âlimlerinin sohbetlerinde yetişti. İlk zamanlarında halk arasında tanınmayan garip, fakir biri idi. Sonraları Hacı Baba ismiyle meşhur oldu.

Derviş Hacı, her sabah Arasa civârındaki fırının önünde durup, fırının yanışına bakardı. Fırın yanıp, ekmek piştikten sonra, fırıncı kendisine ne verirse alır, evine gidip Allahü teâlâya ibâdet ederdi. Bir gün Derviş Hacı yine fırının önüne gidip ateşin yanmasını beklediği sırada, fırıncı kendisini kovaladı. Fakat bütün gücü ile çalıştığı halde, akşama kadar fırını kızdıramadı. Netîcede o gün ekmek pişiremedi. Sonraki günlerde fırını yakmaya çalıştı ise de başaramadı. Bu yüzden ne yapacağını, bu işin içinden nasıl çıkacağını düşündüğü sırada aklına Derviş Hacı'ya karşı yaptığı yanlış hareket geldi ve hemen onun yanına gitti. Meseleyi olduğu gibi anlattı. Af dileyip yalvararak bir kere fırına gelip, nazar etmesini, yoksa perişan olacağını söyledi.

Bunun üzerine Derviş Hacı; "Peki oğlum, biraz bekle, vasiyetimi yazayım çünkü sırrım açığa çıktı. Artık bizim için yaşamak olmaz." dedi. Fırıncı sevinerek oradan ayrıldı. Biraz sonra Derviş Hacı fırının önüne geldi. Odunlara doğru bir nazar edip oradan ayrıldı. Fırın yanmaya, fırıncı da ekmek çıkarmaya başladı. Bu durumu öğrenen halk, Derviş Hacı'nın büyüklüğünü anlayarak, ilminden istifâde etmek için akın akın ona koştular. Dergâhında insanlara doğru yolu anlattı.

Bu olaydan sonra fazla yaşamayan Derviş Hacı kısa bir süre sonra vefât etti. Vefât târihi belli değildir. Gâziantep'in kuzeybatısındaki Hacı Baba Tepesine defnedildi. Üzerine yapılan türbe Gâziantep'in Fransızlar tarafından muhâsarası sırasında yıkıldı. Daha sonra tâmir ettirildi.

Derviş Hacı buyururdu ki:

"Âhiret seferi uzak seferdir. Yollarında nice korkular vardır. Fakat bu dünyâ fânidir. Bâki olan ancak Allahü teâlâdır. Bunun böyle olduğuna yüz yirmi dört binden ziyâde peygamberin ölümü şâhittir. Herkes onların gittiği yola gidecektir. Allahü teâlânın buyruğu böyledir. Zamânı gelince can emânetini geri vermek zarûridir. Ah edip döğünmek, ağlamak, çırpınmak nâfiledir. İnsan Allah tarafından çağrılınca dil dolaşır, gözlerin önündeki gaflet perdeleri açılır, gidilecek yol görünür. Artık yerlere yüz süre süre gitmekten başka çâre yoktur."

"Ölüm bilinmeyen bir şeydir. Gelmeden görünmez, gelince de aman vermez. Ölüm seferine çıkanın bir daha geri dönmesine imkân yoktur. Bu yalan dünyâ nice defâlar dolup boşalmıştır. **Ölüm nice anaların yavrusunu almış, nice babaların boynunu bükmüş, nice**

yavruları anasız, babasız koymuştur. Herkes birbirinin öldüğünü, gül benzinin kara toprakta solduğunu görür. Bununla berâber dünyâya bağlanmaktan vazgeçmez, dünyâ derdini çeker, dünyâ işine dalar. Fakat nihâyet yaptığını bırakıp gider. Böyle olduğu hâlde kimse aklını başına toplayıp yalancı dünyânın hâlini anlayamamakta ve bu yolculuğa hazırlanmamaktadır."

1) Gâziantep Evliyâları; s.64

DERVİŞ MUHAMMED;

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakka dâvet eden, doğru yolu göstererek saâdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin yirmincisidir. Doğum târihi bilinmemekte olup, 1562 (H.970) senesinde vefât etti.

Rûh ilimlerinde mütehassıs idi. Büyük âlim ve kâmil bir velî olan dayısı Kâdı Muhammed Zâhid'in derslerinde yetişti. Dayısına talebe olmadan önce, on beş sene nefsinin isteklerinden kurtulmak için mücâdele etmiş ve insanlardan uzak yaşamıştı.

Bir gün ellerini açıp, âcizliğini ve çâresizliğini Allahü teâlâya yalvararak arz etmişti. Âniden Hızır aleyhisselâm gelip; "Eğer sabır ve kanâat istiyorsan, Muhammed Zâhid'in hizmet ve sohbetine kavuşmakta acele et. O sana sabır ve kanâati öğretir." buyurdu. Hemen Muhammed Zâhid'in yüksek huzûruna varıp, orada ilim tahsîl etti. Güzel terbiye görüp, kemâle geldi. Hocası ona, insanlara doğru yolu anlatmak, ebedî olan Cehennem azâbından kurtaracak şeyleri bildirmek için hilâfet verdi. Hocasının vefâtından sonra yerine geçip, Semerkand'da, doğru yoldan ayrılanlarla ve dîne sonradan sokulan bid'atlerle uğraştı. Bid'atleri yok etti. Çok velî yetiştirdi.

İnsanları Allahü teâlânın yoluna çağırmada çok gayret gösterdi. Talebelerinin terbiyesi husûsunda, insan üstü bir kuvvet ve gayrete sâhipti. 1562 (H.970) senesinde, ikinci binin yenileyicisi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin dünyâya gelmesinden bir sene önce, Büster kasabasının Dasferar köyünde vefât etti. İnsanları irşâd için yetiştirdiği yüksek talebeleri pekçoktur. Bunların en büyüğü, oğlu Hâce Muhammed İmkenegî'dir.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48. Baskı) s.1050

2) Umdet-ül-Makâmât; s.75

3) Hadâik-ül-Verdiyye; s.177

4) Reşehât Zeyli; s.5

5) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.88

6) Behçet-üs-Seniyye; s.8

7) İrgâm-ül-Merîd; s.67

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.378

DERYÂ ALİ BABA;

Anadolu velîlerinden. On beşinci yüzyılda yaşadı. İsmi Ali olup, İstanbul'un fethi sırasında orduda Sakabaşı olarak vazîfe yaptığı için SakaAli Baba veya Deryâ Ali Baba diye meşhur olmuştur. Doğum yeri, doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. İstanbul'da vefât etti. Türbesi, İstanbul Kazlıçeşme'dedir.

Canını, malını Allahü teâlânın yüce dîni olan İslâmiyeti yaymak, insanların dünyâ ve âhirette saâdete, mutluluğa ermelerine vesîle olmak için fedâ etmeye hazır olan Deryâ Ali Baba'nın hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Ancak Anadolu'da yetiştiği ve Fâtih Sultan Mehmed Hanın İstanbul fethi için hazırladığı ordunun Sakabaşısı yâni Sucubaşısı olduğu bilinmektedir.

Fâtih Sultan Mehmed Han, İstanbul'u küffâr elinden kurtarmak üzere kuşatmıştı. Fetih ordusu İstanbul surlarına dayanmış, Fâtih Sultan Mehmed Han fethin gerçekleşeceği zamânı sabırsızlıkla bekliyordu. Leşker-i duâ adı verilen duâ ordusu âlimler ve velîler, fetih için gözyaşı dökerek duâ ediyorlardı. Kır atının üstünde heybet ve celâdetle duran genç hükümdâr, orduyu şevke getirici konuşmalar yapıyordu. Etrâfa dalga dalga yayılan ordu, Feth-i mübînin gerçekleşmesi için canla başla çarpışıyordu. Şehir düşmek üzere idi. İşte tam bu kritik zamanda ordunun arasında; "Ordu susuz kalmak tehlikesiyle karşı karşıya, kuyular boş, çeşmeler akmıyor." şeklinde bir söylenti yayılmaya başladı.

Bu kötü haber kısa zamanda her tarafta yayıldı. Ağızdan ağıza, kulaktan kulağa yayılan bu söylenti nihâyet genç pâdişâhın kulağına kadar geldi. Bu haber üzerine genç pâdişâhın yüz hatları bir anda değişti. Etrâfında bulunan vazîfelilere hitâb ederek; "Tez gidin Sakabaşını bana getirin!.." dedi. Vazîfeliler hemen gidip Sakabaşı Ali Efendiyi genç pâdişâhın huzûruna getirdiler. Yüzünden nûr akan, hafif beli bükük Ali Efendi sırtında kırbası olduğu hâlde Fâtih Sultan Mehmed Hanın huzûruna girdi. Pâdişâh ne kadar telaşlı ve üzüntülüyse, Saka Ali Efendi de o kadar soğukkanlı ve sâkin duruyordu. En ufak bir endişe izi taşımıyor, her zamanki gibi tebessüm eder bir hâlde pâdişâhın yüzüne bakıyordu. Pâdişâh onun böyle kritik bir anda gâyet sâkin ve aldırmaz bir durumda olduğunu görünce iyice celâllendi ve şöyle seslendi:

"Olanlardan haberin yokmuş gibi duruyorsun Ali Efendi!.. Ordu susuz kalmış, asker susuzluktan kırılıyor. Neden gerekli tedbiri almazsın da bizi müşkil hâle düşürürsün? Şimdi ne olacak. Bu hâle nasıl çâre bulacağız?"

Sakabaşı Ali Efendi gâyet sâkin ve tebessüm ederek; "Devletlü pâdişâhım! Merak etmeyiniz. Su çok." diye cevap verdi. Onun bu hâli karşısında daha da hiddetlenen genç pâdişâh; "Su çok mu dersin? Alay mı edersin sen askerle? Ordu susuzluktan kırılırken ne biçim laf edersin?" Sultanın iyice öfkelendiğini ve üzüldüğünü gören Sakabaşı Ali Efendi, arkasını pâdişâha dönüp, sırtındaki su kırbasını pâdişâhtan tarafa çevirdi ve; "Ben yalan söylemem sultanım. Bakın isterseniz ne kadar çok suyumuz var." dedi.

Sakabaşı Ali Efendinin bu sözünden pek bir şey anlamayan Fâtih Sultan Mehmed Han, Ali Efendinin sırtındaki kırbanın içine baktı. Bir de ne görsün? Kırbanın içinde bir deryâ büyük bir okyanus görünmekte. Göz alabildiğine uzanan su, bir değil, binlerce orduyu doyuracak kadar çok. Gözlerine inanamayan genç pâdişâh, yanında bulunanlara da kırbanın içine bakmalarını emretti. Sırasıyla kırbanın içine eğilip bakan vezirler, kumandanlar ve diğer vazîfeliler de büyük bir şaşkınlık ve hayret içinde aynı manzarayı gördüler.

Olanların, Allahü teâlânın velî kullarına ihsân ettiği bir kerâmet olduğunu anlayan genç pâdişâh, su bulunmasına rağmen askerin susuz bırakılmasından maksadın ne olduğunu birden kestiremedi. Sakabaşı Ali Efendiye dönerek; "Su bulunmasına rağmen nedir senin bu yaptığın?" diye seslendi. Pâdişâhın daha fazla gazaplanmasından çekindiği için olanları tek tek anlatmaya başladı:

"Ey cihan pâdişâhı! İstediğin kadar su işte burada. Fakat ben askere suyu doyumluk veremiyorum. Çünkü onlar kahramanca savaşıyor, yorulup terliyorlar. Eğer istedikleri kadar suyu versem hepsi hastalanıp yatacaklar. Sonra da zaferimiz tehlikeye düşecek düşüncesiyle böyle yapıyorum." dedi.

Sakabaşı Ali Efendinin ârifâne sözleri ve kerâmeti karşısında söyleyecek söz bulamayan

Fâtih Sultan Mehmed Han, saygı ve muhabbet dolu nazarlarla ona bakmaya başladı.

Kerâmet göstermekten kaçındığı halde, kerâmetinin ortaya çıktığını gören Sakabaşı Ali Efendi, sırtındaki kırbayı hızlıca yere bıraktı. Başta pâdişâh olmak üzere bütün vezirlerin ve âlimlerin hayret dolu bakışları arasında kırbanın düşüp parçalandığı yerde bir su kaynağı ortaya çıktı. Şırıl şırıl akan bu pınardan ordunun su ihtiyâcı giderildi. Bu hâdise üzerine Fâtih, Sakabaşı Ali Efendiye Deryâ Ali Baba ismini verdi.

Olanlardan son derece memnun olan Fâtih Sultan Mehmed Han, yüksek bir velî olduğunu anladığı Deryâ Ali Baba'ya; "Ne murâd edersin ey Deryâ Ali! İste ki verelim." dedi.

Deryâ Ali Baba'nın bu dünyâ ile ne alâkası olabilirdi. O, gönlünü yüce Rabbine bağlamış, Hakk'ın zikriyle ömrünü geçirmekteydi. O, görünen deryâlarda değil, ilâhî aşk deryâsında gark olmuştu.

Fâtih Sultan Mehmed Han, fetihten sonra büyük bir velî olan Sakabaşı Deryâ Ali Dede'yi unutmadı. Ona şimdi Kazlıçeşme'nin kurulu bulunduğu yerde geniş bir arâzi tahsis etti. Uzun yıllar burada yerleşen, İslâm dînine ve müslümanlara hizmet etmeyi tek gâye edinen Deryâ Ali Baba, Fâtih Sultan Mehmed Hanın saygı ve muhabbet duyduğu kimselerden oldu. Zaman zaman ziyâret eden Fâtih Sultan Mehmed Han ona ve sevenlerine iltifât ve ihsânlarda bulundu.

Uzun yıllar civârın en sevilen kişisi olarak yaşayan Deryâ Ali Baba; kendisine tahsis edilen arâziyi sağlığında vakfetti. Yakınlarına da; "Bunlardan fakir fukara sebeplensin." diye vasiyette bulunduktan sonra vefât etti. Bugünkü Kazlıçeşme otobüs durağının yanındaki türbeye defnedildi. Türbesi, sevenleri ve çarşı esnafı tarafından ziyâret edilmektedir.

1) İstanbul Evliyâları; s.163

2) İstanbul ve Anadolu Evliyâları; c.2, s.103

DESTÎNE HÂTUN;

Konya'da yetişen evliyâ hanımlardan. Mevleviye tarîkatının büyüklerinden. On yedinci yüzyılda yaşadı. Babası, Mevleviye tarîkatının ileri gelenlerinden Şeyh Muhammed'dir. Doğmadan önce annesi rüyâsında Şeyh Dîvânî'nin kendisine süslü bir bilezik taktığını, ayrıca bir bilezik daha verip; "Bu da doğacak kızınızın." dediklerini gördü. Rüyâsını ertesi gün beyine anlatınca, doğacak çocuğun kız olacağına, ona Destîne ismi konmasına işâret vardır, diye yorumladı. Doğum târihi belli değildir.

Destîne Hâtun küçük yaştan îtibâren ibâdet etmek, Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmak, nefsinin istediği şeyleri yapmamakta çok gayretli olup, dünyâ süsüne ve lezzetlerine kıymet vermezdi. Babasından; tefsîr, hadîs ve medreselerde okutulan bütün ilimleri öğrendi ve **Mesnevî'**yi incelikleri ile okudu. Zamânının büyük bir kısmını, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin türbesinde sâlihâ hanımlar için yapılan kafeste ibâdet, zikir ve murâkabe ile geçirirdi. Babasının vefâtından sonra dergâhı idâre etmek kendisine kaldı. Fakat **Mesnevî** okutmak ve ders vermeye babasının yetişmiş talebelerinden birisini tâyin etti. Herhangi bir müşkil ortaya çıktığında ve bir husus hakkında görüşü alınmak istendiğinde, yazılı olarak kendisine arz edilir, o da cevap gönderirdi.

Karahisar Mevlevî Dergâhına âit vakıflar vardı ve dergâha mensup kimseler tarafından işletiliyordu. Devlet, Mevlevîleri bâzı yükümlülüklerden muaf tutmuştu. O sırada Karahisar sancağı vâlisi bâzı kötü kimselerin teşviki ile devletin Mevlevîlere tanıdığı muâfiyet hakkına riâyet etmeyip, sırf onların mallarını müsâdere etmek için iftirâ ile zengin olanları yakalatıp hapsettirerek, mallarına el koydu. Bunların çoluk-çocuğu gelip durumlarını Destîne Hâtuna

anlattılar. O da; "Eğer vâli onları hapisten çıkarmazsa yakalanacağı hastalıktan kurtulamaz." diyerek gelenleri teselli etti. O sırada vâli çeşitli yerlerinden rahatsızlandı. Doktorlara gidip ilaç kullandıkça hastalığı daha da arttı. Vâlinin hanımı, Destîne Hâtunu sever ve ona hürmet gösterirdi. Kocasının rahatsızlığına çâre bulunamayınca, Destîne Hâtundan duâ istemeye gitti. Destîne Hâtun; "Sevdiklerimiz hapisten ve ayakları zincirden kurtulmadıkça murâd hâsıl olmaz." dedi. Vâlinin hanımı bunları işitince kocasının hastalık sebebini ve o kadar tedâvî görmesine rağmen niçin iyileşmediğini anladı. Durumu kocasına bildirince, derhal hapsettiği o şahısları serbest bıraktı. O anda iyileşti ve yaptığına pişmân oldu. Allahü teâlânın lütfu ile hastalıktan kurtulmasının şükrânesi olarak dergâhta bulunanlara ikrâmda bulundu.

Destîne Hâtun, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin türbesi yakınlarında dar ve karanlık bir odada yaşardı. Gündüzleri oruç tutar, vakitlerini Allahü teâlâyı anmakla geçirirdi. Allah korkusu ile göz yaşları dökerdi. Onun bu hallerini görüp, gönülleri râzı olmayan sâlihâ hanımlar; "Kendinize çok eziyet ediyorsunuz. Birazcık bedeninizin rahatını düşünseniz olmaz mı?" dediklerinde, onlara; "Bunlarsız olmaz. Binicinin serkeş, dikbaşlı, itâatsız ata yumuşaklık yapması onun serkeşliğini arttırır." diye cevap verirdi.

Destîne Hâtun'un bedeni zayıf idi. Bir kerre yanına gelenler bir tek post üzerine oturduğunu ve üzerinde eski bir elbise olduğunu gördüler. "Bedeninizi rahat tutacak birkaç elbise ile birkaç yaygı alsak." dediklerinde; "Biz postu, Allahü teâlânın yolunda ayağımızın altına koyduk. Üstelik bu, Allah yolunda kurban olan koyunun postudur. O binlerce güzel elbiseden daha iyidir." buyurarak dervişlerin post üzerine oturmalarının sırrını da beyân etmişlerdir.

Küçük Muhammed Efendinin annesi vefât edince, Destîne Hâtun onu yanına alarak, bizzat terbiyesi ile meşgul oldu ve yetiştirdi. Maddî ve mânevî her şeyini ona teslim etti. Dergâh işlerini ona bırakıp, kendisi bütün dünyevî alâka ve düşüncelerden sıyrılıp, odasında ömrünün sonuna kadar uzlet ve yalnızlık hâlinde kaldı. Seksen senelik ömrünü hep Allahü teâlâ ile berâber bulunarak, âhireti düşünüp hazırlık yaparak geçirdi. Bu halde iken vefât etti.

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.1, s.246

DEVECİ SULTAN

Hangi devirde yaşadığı bilinmeyen Deveci Sultan'ın kabri Kastamonu Deveciler Mahallesinde, Deveciler Câmiinin yanındadır. Asıl isminin Yûsuf Horasânî olduğu sanılmaktadır. Türbede on bir tane daha kabir vardır.

DEYNEKLİ BABA

On ikinci yüzyılda Anadolu'nun fethi için bölgeye gelip şehîd olan gâzi dervişlerden olduğu sanılmaktadır. Türbesi Denizli'nin Babadağ ilçesinin Demirli Köyü mezarlığı kenarındadır. Bölge halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

DIRÂR BİN MÜRRE;

Evliyânın büyüklerinden ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Sinan eş-Şeybânî'dir. Doğum târihi ve yeri belli değildir. 749 (H.132) senesinde vefât etti. Dırâr bin Mürre, zamânının âlimlerinden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf nakletti. Bu âlimlerden bâzıları şunlardır:

Ebû Sâlih es-Semân, Saîd bin Cübeyr, Kuz'a bin Yahyâ, Muharib bin Desâr, Abdullah bin Hâris Zübeydî, Abdullah bin Hüzeyl, Ebû Sâlih el-Hanefî ve diğerleri. Kendisinden ise, Şu'be bin Haccâc, Şureyk, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne ve Abdülazîz bin Müslim, Muhammed bin Fudayl ilim öğrendiler.

Dırâr bin Mürre'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, İmâm-ı Buhârî'nin **Edeb-ül-Müfred** adlı eserinde, **Sahîh-i Müslim'**de, **Sünen-i Tirmizî'**de, **Sünen-i Nesâî'**de yer almıştır. Yahyâ Kettan, Ebû Hatîm, Nesâî, İclî ve diğer birçok âlim onun sika, güvenilir, sağlam bir râvi olduğunu söylemişlerdir.

Dırâr bin Mürre, Cumâ günleri Muhammed bin Sûka ile bir araya gelince, Allah korkusu ile ağlarlardı. Dırâr bin Mürre talebelerine; "Yanıma teker teker gelin, toplu hâlde gelmeyin. Çünkü toplu geldiğinizde vaktinizi aranızda şuradan buradan konuşmakla geçirirsiniz. Fakat yalnız geldiğinizde, ya dersinizle meşgul olursunuz, yâhut Allahü teâlâyı anarsınız. Bunlar sizin için daha hayırlıdır." buyururdu.

Dırâr bin Mürre, çarşıdan bir şeyler alınca onu kendisi taşırdı. Onu sevenler; "Ver biz taşıyalım." dediklerinde kabul etmez, böyle eşyâsını gücü kuvveti yerinde olduğu hâlde kendisi taşımayıp, başkasına taşıtmayı kibirlilik olarak görür, kibirlileri sevmediğini söylerdi.

Dırâr bin Mürre buyururdu ki:

"Hayırlı kimse, âilesine, çoluk-çocuğuna faydalı olan kimsedir."

"Gıybet etmek, annesi ile yetmiş kere zinâ etmekten daha kötüdür."

"Şeytan şöyle demiştir: Âdemoğluna üç şeyi yaptırdığımda maksadıma, murâdıma kavuşmuş olurum, istediğimi yaptırırım. Birincisi, günahlarını unuttuğu zaman, ikincisi amelini çok gördüğü zaman, üçüncüsü kendi görünüşünü beğendi zaman."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.91

2) El-Kâşif; c.2, s.37

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.4, s.457

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.259

DİMİTROFÇALI MUSLİHUDDÎN EFENDİ;

Rumeli evliyâsının büyüklerinden. Sınır boylarında yetişerek, Rumeli'de İslâmiyetin yayılması için gayret gösteren gâzî dervişlerdendir. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1575 (H.982) senesinde Dimitrofça'da vefât edip, orada defnedildi.

Muslihuddîn Efendi, ilim tahsîlinden sonra, memleketinde sanat ile meşgûl oldu. İnsanlara bildiklerini öğretir, yanlışlıkları düzeltir, garib ve kimsesizlere yardımda bulunur, herkese iyilik ederdi. Soğuk bir kış gününde, çoluk-çocuğunun maîşetini temin ettiği dükkânında çalışırken, bir kadın ve iki çocuğunun yoldan geçtiğini gördü. Çocukların hâline çok acıdı. Garîblerin üşüdükleri, yürüyüşlerinden belli oluyordu. Hemen peşlerinden koşup:

"Bre kadın, bu garibleri bu kış gününde sokağa döküp de nereye gidiyorsun?" dedi. Çâresiz kadın, iki gözü iki çeşme ağlayarak; "Bu garîblerin babaları vefât etti. Yakınımızda bulunan bir zâlim de, eline geçirdiği sahte hüccetle (senetle), yetimlere babalarından mîrâs kalan çiftliği elde etmek istedi. Bu kış günü bizi tâciz ediyor." dedi. Kadıncağız bunları anlatırken, hasmı da geldi. Muslihuddîn Efendi, adama çıkışıp; "Behey adam, bu garîbleri niçin incitirsin? Senin gibiler bunlara yardım edecek yerde, bu fakirleri incitirse, kimden merhamet beklenir?" dedi. O adam da, kendisini savundu. Muslihuddîn Efendi, onları kâdıya götürdü. "Resûlullah efendimizin hürmetine bu kadıncağızın işlerini hallediverin." dedi. Deliller, senetler karşılaştırıldı. Adamın yalan söylediği anlaşıldı. Elindeki hüccet, senet alınıp yırtıldı. Yetimler için yeniden hüccet yazıldı. Muslihuddîn Efendi, yetimlerin ihtiyaçlarını görüp köylerine gönderdi. Kadın ve çocuklar, yana yakıla duâ ettiler. O gece Muslihuddîn Efendi rüyâsında Resûlullah efendimizi görmekle şereflenip, hazret-i Ali'nin terbiyesi ile müşerref

olarak, aynı yola hizmet etmesi işâret edildi. Sabahleyin yol hazırlığı yapıp, yanına bir yol arkadaşı da bularak, Çelebi Halîfe'nin halîfesi ve dâmâdı Sünbül Sinân Efendinin halîfesi, Saraylı Aynî Dede'nin yanına gitti. Yıllarca onun hizmetinde bulunup, ilim ve feyzinden istifâde etti. Ahlâkını, Resûlullah efendimizin ahlâkına uydurmak için çalışıp, yüksek makamlara kavuştu. Sofyalı Bâlî Efendiyi görmek için hocasından müsâade istedi. Ancak, bir başka zâta gitmesine müsâade edildi. Hocasının bildirdiği zât için istihâreye yattı. Rüyâda bildirilen usûl dâhilinde hazırlıklarını yapıp, yanına aldığı yol arkadaşı ile birlikte, gitmesi emredilen zâtın bulunduğu Dimitrofça kasabasına vardı. Câmi önünde konakladı. İki-üç gün orada kalıp, ibâdet ile meşgûl oldu. Aradığı zâtı bulamadı. Câmiden ayrılıp çarşıya vardı. Dükkânlardan birinde, ölü gibi duran bir zâta gözü takıldı. Âdetâ mıknatısın demiri çektiği gibi, ihtiyâr onu yanına çekti. Dükkâna varıp selâm verdi. O zât selâmını alıp; "Hoş geldin, Muslihuddîn Efendi, sen gelince bizim gitmemiz îcâbeder." dedi. Muslihuddîn Efendi de; "Ben, ülfet ve sohbete, sizden istifâde ümîdiyle geldim. Ayrılık arzusuyla gelmedim." dediyse de, o mübârek zât; "Elbette sizin gelmeniz, bizim gitmemizi îcâbettirir." buyurdu. Bir-iki gün içinde de oradan ayrılıp gitti.Muslihuddîn Efendi, Dimitrofçayı vatan edinip, âilesini ve çocuklarını getirdi. Yıllarca orada insanlara feyz saçtı. Çevre kasaba ve köylerden birçok talebe geldi. Vakitlerini tâat ve ibâdetle, kıymetlendirdi. Onu sevenler, Velî Bey Câmii yakınlarında bir dergâh inşâ ettiler. Orada yüzlerce insan ilim öğrendi. Kalplerini tasfiye ve nefslerini tezkiye edip, nice makamlara yükseldiler. Nice garibler, dertliler, Muslihuddîn Efendinin mübârek duâları ile dertlerinden kurtulup sıhhat ve âfiyet üzere yaşadılar.

Şikloş kasabasından Dervîş isminde bir hattata bir cinnî musallat olmuştu. Gidip Muslihuddîn Efendiye hâlini arzetti. Muslihuddîn Efendi; "Eğer sen burada iken cinnî gelirse bana göster." buyurdu. O kimse de, birkaç gün orada kaldı. Cinnî hiç gelmedi. Hâlini Muslihuddîn Efendiye arzetti. O da bir duâ yazıp verdi. "Bunu üzerinde taşırsın. İnşâallah gelmez." buyurdu. O kimse Şikloş'a geri döndü. Bir hafta sonra o cinnî kapıda göründü. İçeri giremiyordu. Oradan; "Bre zâlim, ben sana neyledim ki, beni şikâyet ettin?" dedi. Adamcağız, utanç ve korkusundan birşey diyemedi. Sonra cinnî, "Âh!" deyip feryâd ederek gitti. On beş gün sonra tekrar göründü. Daha sonra hiç görülmedi.

Bir gün Muslihuddîn Efendinin huzûruna gâzi-levend kılığında bir kimse geldi. Bir mikdâr sohbetten sonra gitti. Muslihuddîn Efendi talebelerine; "Levendi gördünüz mü? O ebdallerdendi." dedi. Muslihuddîn Efendinin de ebdallerin reisi olduğu söylenirdi. Pâdişâhlar, paşalar, uç beyleri ondan istimdâd eyler, yardım beklerdi. O da, gönlü cihâd aşkıyla yanan gâzilerin yardımına koşardı.

Bu hâdiseyi, Muslihuddîn Efendi daha önce Hüseyin Dede'ye haber vermişti. Hüseyin Dede o sıralarda Sâkmâr önlerindeki İslâm askerlerinin hâlinin ne olduğunu düşünür, meraklanırdı. Bir gece rüyâsında, Muslihuddîn Efendiyi gördü. Câminin bahçesi önünde silâh kuşanmış, savaşa gidecek bir hâldeydi. Bu sırada pür-silâh bir grup asker ortaya çıktı. Hüseyin Dede; "Bunları Şâkmâr'a gönderelim. Oradaki askerlere imdâda gitsinler." dedi. Kabûl etmedi. "Onlar rahattırlar, istersen bak da gör." deyip işâret etti. O da işâret ettiği yere dönünce, oradaki askerlerin ne kadar rahat olduklarını gördü. "Ama Hasan Paşaya imdâda gidelim." deyip, onu da yanlarında götürdüler. Sonra da; "Kâfirin Hasan Paşa tarafından yenilmesi muhakkaktır, inşâallah." buyurdu. Birkaç gün sonra Korşik'in yenilip esir edildiği haberi geldi.

Talebelerinden Dimitrofçalı Dürrî Efendi gençliğinde ağır hasta olmuştu. Yakınları ondan ümitlerini kesmişlerdi. Annesi son çâre olarak gidip Muslihuddîn Efendiden duâ istedi. O da duâ ettikten sonra, duâlar yazıp verdi. Annesi daha eve gelmeden, Allahü teâlânın izniyle bedenine kuvvet geldi. Kalktı, abdest alıp namaza durdu. Bu sırada annesi geldi. Onu namazda görünce aklı başından gitti. Allahü teâlâya nasıl hamdedeceğini şaşırdı.

Muslihuddîn Efendiye içten duâlar etti ve büyüklüğünü yakînen anlamış oldu.

Dimitrofçalı Gaybî Efendinin kardeşleri doğduktan birkaç ay sonra ölürlerdi. O doğunca, dedesi Muslihuddîn Efendinin huzûruna varıp; "Kızımın evlâdı yaşamıyor. Şimdi de bir oğlancığı oldu. Hayır duânızı beklerim." dedi. Muslihuddîn Efendi duâdan sonra; "Adını Gaybî koy, inşâallah yaşar." buyurdu. Gaybî Efendi Allahü teâlânın izni ile uzun yıllar yaşadı ve Muslihuddîn Efendinin talebesi olmakla şereflendi.

Kânûnî Sultan Süleymân Han, Zigetvar seferi esnâsında kaleyi kuşatınca, Pertev Paşa da Küle kalesini kuşatıp, topa tuttu. Zafer müyesser olmadı. Muslihuddîn Efendi, Dimitrofça'dan talebelerini toplayıp, Küle'ye doğru yola çıktı. Muslihuddîn Efendinin oraya ulaştığı gün, asker arasında zafer haberi yayıldı. Askerin mâneviyâtı çok yükseldi. Askerler, daha kale alınmadan birbirlerini tebrik ediyorlardı. Kısa süre sonra İslâm ordusu kaleyi fethetti. Muslihuddîn Efendi, fetihten sonra Hüseyin Dede'ye; "Hemen bir (atlı) araba bul, öğleyin çıkıp Zigetvar gazâsına yetişelim!" diye tenbih etti. Hüseyin Dede, arayıp taradı, münâsip bir şey bulamadı. Bütün arabacılar, askere erzak ve silâh yetiştirmekle meşgûldü. Gelip Muslihuddîn Efendiye durumu arzetti. Muslihuddîn Efendi; "Ne yapıp yapmalı, bir araba bulmalıyız. Bütün erenler, gazâya çıktılar." dedi. Hüseyin Dede, yeniden araba aramaya çıkıp, ikindiye doğru bir araba buldu. O gece Travnik kasabasına vardılar. Ertesi gün ikindi saatine doğru, havâlideki nehre ulaştılar. Ancak yakında konak yeri olmadığından, bir saldırı tehlikesi vardı. Bunun için köprüden geçmeyip yukarıdan dolaştılar. Cumâ günü seher vakti kalkıp, öğle vaktinden sonra Şikloş'a yetiştiler. Oradan da sevenleri yanlarına katılıp, akşama doğru pâdişâhın ordusuna ulaştılar. Ertesi gün savaş alanına vardılar. Çok geçmeden hisâr tutuştu, yanmaya başladı. Bir müddet sonra da İslâm bayrağı Zigetvar kalesi burçlarında dalgalandı.

Gargarofça kasabasından Koca Şâban adlı bir sipâhi, Terzi Sûfî nâmında sâlih bir kimse ile berâber Zigetvar seferine katıldı. Sirem sancakbeyi, Bâlî Beyin yanında karakol hizmetinde idiler. Çevreyi kontrol ettikten sonra, sahrada uyuya kaldılar. Bir müddet sonra uyanan Terzi Sûfî, Şâban Beyi uyandırıp; "Gel Şâban Bey, hücûma katılalım. İnşâallah hisar fetholunur." dedi. O da latîfe edip; "Düşte görmüşsen hayrola." dedi. Terzi Sûfî de; "İnşâallah olur. Ak abalı dervişler gelip, hisarı ateşe verip içeri girerler, hayır alâmetidir." dedi. Abdest alıp yola koyuldular. Kaleye yaklaştıklarında, sevinç çığlıkları atan askerler; "Muslihuddîn Efendi geldi. Kalenin fethini haber verdi." diyorlardı. Onlar yürüyüşe devâm ettiler. İşte bu sırada, hisarın alevler içinde yandığını gördüler. Hep berâber hücûm edip, fetihten ümitsiz iken, o gün kaleyi ele geçirdiler.

Hoca Paşa adlı bir talebesi günahlar içerisinde yuvarlanıp, kötülerle düşüp kalktığı günlerden birinde rüyâsında, Muslihuddîn Efendi yanına geldi. Tabanına öyle bir değnek vurdu ki, acısı tepesine çıktı. Sabah olunca, tabanının acısıyla bir merkebe binip, Dimitrofça'ya Muslihuddîn Efendinin huzûruna vardı. Onu görür görmez; "Ey zavallı! Seni döven ben değildim. Başka bir kimseydi." deyince, hayretinden dona kaldı. Aklı başına gelince, tövbe edip, Muslihuddîn Efendinin talebesi oldu.

Muslihuddîn Efendi, her sene Kurban bayramından önce öksüzleri toplar, kimisine ayakkabı, kimisine elbise alıverir, onları gözetirdi. Vefât ettiği senenin Zilhicce ayının sekizinci günü, öksüzlere alacaklarını alıp, topluca hamama götürdü. Hamamda, Üstâd Oruc nâmında bir tellak vardı. Aynı zamanda berberlik yapardı. Muslihuddîn Efendi; "Üstâd Oruc, şu oğlancıkların da gönüllerini hoş et ki, son bir işimizi daha görmüş olasın." dedi. Çocukların traş işi bitince, hepsini yanına alıp gitti. Ertesi gün sabah namazını kıldıktan sonra, gün doğarken Hakk'ın rahmetine kavuştu. 1575 (H.982) yılı Zilhiccenin dokuzuncu (Arefe) günü idi. Talebelerinden Dimitrofça'da hatîblik yapan Gaybî Efendi, vefâtına târih düşürüp, şu kıt'ayı söyledi:

Kutb-i âlem cihânı terk etti,

Müddet-i ömrü çünkim oldu tamam.
Oldu bu Gaybiyâ ona târih,
Yâ İlâhî, ola behişt (Cennet) makâmı (982).

Muslihuddîn Efendinin birçok talebesi vardı. İcâzet verdiklerinin en meşhûrları; Timeşvarlı Veli Dede, Muslihuddîn Dede, Bâlî Dede, Hasan Hoca, Hüseyin Dede ve bir başka Hasan Hoca idi. Bu mübârek kimseler, Timeşvar ve Belgrat gibi serhat boylarında gâzilere yardım ederler, ahâlinin müslüman olması için gayret gösterirlerdi. Onlardan birinin asker arasında mevcudiyetinin hissedilmesi, gâzilerin mâneviyatlarını yükseltir, zaferin kazanılmasına sebeb olurdu.

Gazâlardan sonra ganîmet mallarından Muslihuddîn Efendiye de gönderilir, talebelerinin ihtiyaçları görülür, duâları alınırdı. Serhadde vukû bulan her savaşta, böyle mübârek kimselerin bulundurulmasına gayret edilirdi. Onların ordu içinde mevcudiyeti, askerin cesâret ve mâneviyâtının yükselmesine sebeb olurdu.

DÜĞÜN NE ZAMAN OLACAK

Medrese tahsîli yapmış biri, Dimitrofça'ya hatîb olarak geldi. Orada yerleşmeye karar verip, isteğini bildirdi. Kasabalı, ilim ehline rağbetlerinin çokluğundan, dul ve bir çocuğu olan bu zâta bir kız bulup, düğün için zaman tesbit ettiler. Muslihuddîn Efendi, hatîbin işleriyle ilgilenen Hacı Hasan Efendinin dükkanına uğradı. Düğünü ne zaman yapacaklarını sordu. O da; "Falan Cumâya kadar zaman verildi." dedi. Muslihuddîn Efendi; "Hayır, bu iş bu Cumâya tamamlanmalı, değilse müyesser olmaz." buyurdu. Bu söze uyup, düğünü yaptılar. Öbür hafta içinde, hatîbin önceki hanımından olan kızı vefât etti. Muslihuddîn Efendinin kıymetini anlayamamış olan hatîb efendi; "Eğer o gün düğünüm olmayıp, kızım vefât etmiş olsaydı; burada kalmaya gönlüm râzı olmaz ve evlenmezdim. Hakk'ın takdîri böyle oldu." dedi. Daha sonraları hatîb, Muslihuddîn Efendiyi bir hâdise için üzüp kalbini kırdı. O anda yere düşen hatîbi sedyeyle götürdüler. Kırk gün zahmet çekti. Tövbe ettikten sonra, Muslihuddîn Efendinin hayır duâsı ile yatağından kalkabildi.

KALENİN FETHİ

Muslihuddîn Efendinin vefâtından yıllar sonra, İbrâhim Paşa, 1600 senesinde Kanije kalesini kuşattı. Muslihuddîn Efendiyi sevenlerden Dimitrofçalı Gaybî ve Belgratlı Münîrî Efendiler, Dimitrofça'da Muslihuddîn Efendinin kabrine vardılar. Selâm verip, kabrini ziyâret ettiler. Sonra da; "Şeyh Efendi, nice üstünlüklerini duyduk, nice hâllerine şâhid olduk. Tahkîkim neticesinde meydanların arslanının sen olduğunu anladım. Kanije'nin de Allahü teâlânın yardımı, Enbiyâ ve Evliyânın himmetiyle fetholması murâdımızdır." dedikten sonra, Muslihuddîn Efendinin rûhu için Fetih sûresini okumaya başladılar. Sûre-i şerîfin yarısına doğru, Münîrî Efendi; "Elhamdülillah, kalenin fethine dâir işâret verildi." deyip, sûre-i şerîfin tamâmını okuyup ruhûna bağışladı. O haftanın Cumâ günü, Kanije'yi koruyan düşman kuvvetlerine yardım geldi. Bir hafta savaş oldu. Kalenin barut deposuna ateş düşmesi netîcesi meydana gelen patlamada, kale muhâfızlarının mâneviyâtı iyice bozulup, Cumâ gecesi bir kısmı firâr etti. Kalede kalanlar, Cumartesi günü aman taleb edip, 8 Kasım Pazar günü kale teslim alındı.Burçlara Osmanlı sancağı dikildi.

1) Kitâb-ı Silsilet-il-Mukarrebîn veMenâkıb-il-Müttekîn (Münîrî), Süleymâniye Kütüphânesi, Şehid Ali Paşa Kısmı, No: 2819, vr. 82a

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.272

DİZDARZÂDE AHMED EFENDİ

Osmanlı devri âlim ve velîlerinden. Karaman'da doğup yetişti. İlk tahsilini tamamladıktan sonra Çivizâde Muhammed Efendinin mülâzimi (yardımcısı, ders vekili), daha sonra

müderris oldu. 1596'da müderrislikten ayrıldı. Bir müddet Diyarbakır'da mal müfettişliği yaptıktan sonra tasavvufa yöneldi. Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin talebeleri arasına girdi. Kısa müddet içinde mânevî kemâlâta, yüksek olgunluklara kavuştu ve hocasından hilâfet aldı. İzmir'e gidip on iki sene insanlara İslâmiyeti anlattı. Daha sonra Edirne'ye gidip yerleşti. On beş sene boyunca, Edirne'de yaptırdığı câmide vâz verip medresede de talebe yetiştirdi. 1623 yılında vefât etti. Medresesinde bulunan zâviyesine defnedildi.

Dizdarzâde-Celvetî ve Saçlı İbrâhim Efendi Zâviyesi gibi isimlerle bilinen yerinde iken vakıflar tarafından satılması sebebiyle bugün binalar yükselmiştir. Hayır sahibi bir kişi tarafından iki taş ile belli edilen kabri, Sarıcapaşa (Kilerci Yakup, Hızırağa) Mahallesi, Eski Tophâne, Yeni Kayık Caddesinde Tophâne bayırını çıkarken solda, yarısı gömülmüş târihi çeşmenin yanındadır.

DURSUN FAKİH (Tursun Fakih);

Tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimi. Şeyh Edebâlî hazretlerinin dâmâdı. Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Beyin bacanağıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. Sultan Orhan devrinde vefât etti.

Aslen Karamanlı olup, hocası Edebâlî hazretlerinin hemşehrisidir. Çeşitli ilimleri, Edebâlî'den tahsîl edip, tefsîr, hadîs ve fıkıh bilgilerinde âlim, tasavvufta yüksek derecelere sâhib oldu. Kalbi, kötülüklerin pisliklerinden temizlendi. Dünyâlık olan şeylerden uzaklaşmakta ve takvâda, güzel ahlâkta, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakta, insanlara doğru yolu göstermekte çok ileri idi.

Bu sırada Anadolu Selçuklu Devleti Sultanının, İlhanlı Gâzan Han tarafından İran'a götürülmesi üzerine devlet parçalandı. Her önüne gelen bey, herkes sığınacak yer arar oldu. Haber Osman Beyin meclisine ulaştı. Mecliste hazır bulunan Osman Beye, hatîb ve vâiz Dursun Fakîh şu teklifi yaptı: "Beyim! Cenâb-ı Hak size, sığınacak yer arayan müslümanları bir araya toplayıp idâre etmek basîretini ve gücünü ihsân etmiştir. Allahü teâlânın inâyeti, duâ ordusunun himmet ve bereketi, gazâ ordusunun kuvvet ve kudretleriyle çevrenizdeki tekfurları dize getirip, birçoklarının topraklarını mülkünüze dâhil ettiniz. Şimdi sıra Anadolu topraklarını ehil olmayanların elinden kurtarıp, ahâlisini huzûra kavuşturmaya gelmiştir. Müsâade buyurun da, adınıza hutbe okuyup, sizi sultan îlân edelim." dedi. Sultan düşünüp, istişâre etti. Dursun Fakîh'e hak verdi. O gün Dursun Fakîh, Osman Gâzi adına hutbe okuyup, beyinin sultanlığını îlân etti.

Dursun Fakîh bundan sonra Osman Gâzinin cihâd hareketine iştirak etti. O hem elinde kılıcı ile gazâlara katılıyor hem de namaz vakitlerinde gâzilere namaz kıldırıyordu. Ayrıca gâzilerin dînî meselelerdeki suâllerini de Dursun Fakîh çözüyordu. Bu husûsiyetleri ile onun Osmanlı Devletinin resmî olmamakla berâber ilk kâdıaskeri hüviyetini taşıdığı anlaşılmaktadır.

Dursun Fakîh, okuduğu hutbelerde vâz ve nasîhatlarında gâzilerin gazâ şevkini artırıcı sözler söylerdi. Resûlullah efendimizin ve O'nun mübârek Eshâbının güzel ahlâk ve örnek yaşayışını anlatırdı. Bu mübârek âlimin sözleri ve duâları bereketi ile Osman Gâzinin seçme yiğitleri, Allahü teâlânın dînini yaymaya, insanlara merhametli davranıp zarar vermemeye çok gayret ettiler. Herkese iyilik edip, hayırlı amel işlediler. Nefslerini terbiye edip, ebedî saâdete kavuşmak için gayret gösterdiler.

Osman Gâzi 1302'de memleketi beş idârî bölgeye ayırıp, Bilecik'in idâresini Şeyh Edebâlî hazretlerine bıraktı. Dursun Fakîh bundan sonra hocası Şeyh Edebâlî'nin yanında kalıp onun yerine tefsîr okuttu ve fetvâ işlerini yürüttü. Edebâlî hazretlerinin vefâtından (1326) sonra onun zâviyesinde şeyhlik makâmına oturdu. 1330'da İznik, Orhan Gâzi tarafından alındıktan sonra Bilecik kâdısı olan Çandarlı Kara Halil, İznik kâdılığına getirildi. Bu târihten îtibâren Dursun Fakîh'e de Bilecik kâdılığı vazîfesi verildi. Dursun Fakîh'in bu görevde iken vefât ettiği tahmin olunmaktadır. Kabri Bilecik'teki hocası Şeyh Edebâlî türbesi içindedir. Şeyh

Edebâlî hazretleri hatip, kâdı ve şâir olan talebesi Dursun Fakîh ile yanyana yatmaktadır. Bu çok sevilen derviş gâzinin bir makam türbesi de, Söğüt'ün Küre köyü civârında bir tepe üzerindedir.

Dursun Fakîh'in ilmi, zühd ve takvâsı güzel ahlâkı yanında diğer bir yönü de şâir oluşudur. Nitekim onun; **Mukaffâ Kalesi Gazâvatnâmesi** isimli eseri günümüze kadar gelmiştir.

Dursun Fakîh eserini şu şekilde bitirmektedir:

Yâ İlâhî Habîbinin hürmeti
Rahmetinle bağışla bu ümmeti

Suçumuz çok anı şefi kılıruz
Rahmetini ol sebebden bilirüz

Rahmetin umar isen Dursun Fakı
Resûlullah'ın mücâzâtların oku.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.21

2) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.3020

3) Türk Dünyâsı Araştırmaları Dergisi, sayı 6, s.117-130

4) Âşıkpaşaoğlu Târihi; s.27

5) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.2-3

E

EBDAL HASAN

İslâmiyeti yaymak için Horasan'dan Anadolu'ya gelen gâzi dervişlerden olduğu zannedilen Ebdal Hasan'ın kabri Kastamonu-taşköprü'nün on beş kilometre güneyindeki Abdal Hasan köyündedir. Hakkında bilgi yoktur. Türbesinde yer alan diğer kabrin de Yıldırım Bâyezîd Hanın kızına âit olduğu rivâyet edilmektedir. Türbenin yakınında Ebdal Hasan'ın talebe yetiştirdiği medresesi, tekkesi, câmii ve bir de hamamı vardır. Medrese birkaç sene önce yıkılmış olup, tekke ve hamam metruk haldedir. Câmi ibâdete açıktır.

EBDAL KUMRAL;

Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında yaşamış mücâhid ve akıncı bir derviş. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. Asıl adı Turgut olup Şeyh Edebâlî hazretlerinin müridlerindendir.

Şeyh Edebâlî hazretleri Eskişehir yakınlarındaki İtburnu adlı köyde ikâmet eder, tâliblerine ilim öğretmek, insanlara huzur dağıtmakla meşgûl olurdu. Talebelerini daha çok kâfirlerle cihâda sevk ederdi. Nitekim sohbetlerinde kemâle gelen Ebdal Kumral'ı da hem talebe yetiştirmek ve hem de Allahü teâlânın dînini yaymak için kâfirlerle harbetmek üzere vazîfelendirdi.

Ebdal Kumral, İslâmiyetin yayılması için pekçok gayret gösterdi. Zaman zaman Hızır aleyhisselâm ile görüşüp sohbet ederlerdi. Yine bir defâsında Ermeni derbendi denilen yerde dinlenirken Hızır aleyhisselâma rastgeldi. Tatlı tatlı konuştular. Hızır aleyhisselâm, Ebdal Kumral'a Osman Bey'den söz etti. Onun dağılmış olan müslümanları bir bayrak altında toplayacağından ve kurduğu devletin üç kıtaya yayılacağından bahsetti. Ebdal Kumral hazretleri bu genç beyi tanımıyordu. Ancak, birçok gazâda bulunduğunu ve zaman zaman gelip Şeyh Edebâlî'nin zâviyesinde misâfir kaldığını duymuştu. Hızır aleyhisselâm; "O genç erin, geleceği çok ümitlidir. Kendisine bu müjdemizi ulaştır" dedi. Kumral Ebdal kendisini

tanımadığını söyleyince, Hızır aleyhisselâm; "Onu, Edebâlî hazretlerinin yanında bulacaksın. Şeyhe bu mevzuda bir rüyâsını nakledecektir." buyurdu.

Kumral Ebdal, Hızır aleyhisselâmdan ayrılınca, içini bir ateş ve özlem sardı. Büyük doğuşun müjdesini içinde hissediyordu. Doğruca şeyhi Edebâlî hazretlerinin huzuruna varmak üzere yola çıktı.

Bu sırada Osman Gâzi Şeyh Edebâlî'nin Bilecik'teki zâviyesinde misâfir bulunuyordu. Osman Gâzi o gece bir rüyâ gördü. Rüyâsında, Edebâlî hazretlerinin koltuğu altından çıkan bir nûr, gelip Osman Beyin koltuk altına girdi. O nûrun girmesiyle, Osman Beyin karnından bir ağaç peyda oldu. Birden dallanıp budaklandı. Dalları çok yükseklere ulaştı. Altındaki nice dağlar ve nehirleri gölgeledi. Onun gölgesindeki dağ ve nehirlerden birçok insan gelip istifâde etmeye başladı, Osman Bey uyandı. Hemen abdest alıp şeyhinin huzûruna vardı. Baktı ki şeyhi birkaç derviş ile sohbet etmekte. Bunlardan biri de Ebdal Kumral'dı.

Ebdal Kumral Osman Gâzinin rüyâsını dinlerken heyecandan kalbinin duracak gibi olduğunu hissetti. İşte Hızır aleyhisselâmın bahsettiği genç. İşte muazzam İslâm devletini kuracak genç mîmâr. Bu sıradaOsman Gâzinin rüyâsını dinleyen Şeyh Edebâlî tebessüm edip, ruhları okşayan tatlı bir sesle şöyle tâbir etti:

"Ey Osman! Sana müjdeler olsun. Sana ve senin evlâdına Hak teâlâ saltanat verdi. Ve dünyâ âlem, evlâdının saltanat güneşi altında ola. Ve hem kızım Mal Hâtun sana helâl oldu."

İşte şeyhi ile Hızır aleyhisselâmın söyledikleri de birbirini doğruladı. Ebdal Kumral hazretleri artık daha fazla dayanamayıp şeyhi ile mürid arasına girdi. Osman Gâziye Hızır aleyhisselâmın müjdesini de söyledikten sonra; "Ey Osman! Sana pâdişâhlık verildi. Bize şükrâne ne verirsin?" diye sordu. Osman Gâzi ise;

"Ne vakit pâdişâh olursam sana bir şar, şehir vereyim." dedi. Ancak Ebdal Kumral'ın gözü öyle yükseklerde olmadığından; "Bize şu köyceğiz yeter. Şehirden vazgeçtik." dedi. Osman Gâzi kabûl etti. Ama Ebdal Kumral, ileride bu vaadi Osman Gâzinin çocuklarına karşı ispat etmek için yazılı bir belge istiyordu. Bu maksatla;"Öyleyse bize bir kâğıt ver." dedi. Osman Gâzi ise; "Kâğıt yerine işte bir kılıcım var. Babamdan ve dedemden kalmıştır. Onunla birlikte bir de maşrapa vereyim. Birlikte senin elinde olsunlar. Neslin bu nişanı saklasın. Eğer Hak teâlâ beni pâdişâhlığa eriştirirse benim neslim dahi bu alâmeti görüp kabûl etsinler, köyünü almasınlar." deyip verdi.

BöyleceOsman Gâzinin kılıcı Ebdal Kumral ve onun nesli eline geçti. Ancak Kumral Ebdal hazretleri Osman Gâzinin tahta çıktığını göremedi. 1288'de Osman Gâzi, babası Ertuğrul Gâzinin yerine baş seçildiğinde o vefât etmişti. Osman Gâzi ise bu mücâhid şeyh hazretlerini unutmadı. Ona Ermeni Derbendinde güzel bir zâviye yaptırdı. Birçok köy ve tarlalar vakfetti. Çünkü o, günün birinde rüyâsı her anlamıyla gerçekleşir ve Osmanlı Devleti cihânı kaplayan bir devlet olursa, bunda îmânlı kılıç sâhipleri kadar, îmân sâhibi dervişlerin de payı olacağına yürekten inanıyordu.

Bu arada her Osmanlı pâdişâhı, Ebdal Kumral neslinden gelen dervişler elinde o kılıcı görünce pekçok ihsânlar ettiler ve o kılıcın kınını yenilediler.

1) Âşıkpaşazâde Târihi; s. 12-13

2) Hammer, Osmanlı Devleti Târihi; c.1, s.68

EBDAL MURÂD;

Bursa velîlerinden. İsmi Murâd olup Horasan'da doğdu. Bursa'nın fethinden önce Buhârâ'dan Bursa'ya gelen hak âşığı adı verilen kırk abdaldan biridir. Doğum ve vefât târihi kesin

bilinmemektedir. Bursa'nın fethinden sonra vefât etti. Ebdâl Murâd'ın kabri, Bursa'nın dağ yamacında Alacahırka semtinin yukarısında, hâkim bir tepe üzerindedir.

Ebdal Murâd, Orhan Gâzinin Bursa'yı fethinde yanında bulunan mücâhidlerden idi. Yanında dâimâ bir tahta kılıç bulundurur, bu nasıl kılıç deyip alay edenlere; "Siz onun ne kadar keskin olduğunu bilmezsiniz" derdi.

Ebdal Murâd fetih esnâsında Bursa kalesini gözetleme vazîfesi yaptı. "Hıdmet-ül-Mülûk nısf-üs-sülûk" (Devlet başkanlarına hizmet tarîkat yolculuğunun yarısıdır) sözü gereğince fetihde Sultan Orhan Gâziye maddî ve mânevî yardımlarda bulundu. Dört arşın uzunluğundaki tahta kılıç ile şaşılacak kahramanlıklar gösterdi. Tahta kılıcını kocaman bir kaya parçasına vurmasıyla kayayı ikiye ayırması düşmanı dehşete düşürdü.

Harp bitip Bursa feth olunduktan sonra Ebdal Murâd'ın, Keşiş Dağı eteklerindeki tekkesine çekildiği ve Orhan Gâzinin tekkeye binden fazla bakır kapkacak verdiği rivâyet edilmektedir.

Eskiden bu tekkede esnafa peştemal kuşatılır ve çeşitli eğlenceler yapılır, sonra daEbdal Murâd'ın türbesine gidilerek duâ edilir ve; "Destini destime vergil destikeremdir. Allah bir dedik, pervâne geldik, yönümüz dergâha döndük. Gün kubbe altında, yeşil seccâde üzerinde, erenler meydanında, sizler huzurunda peştemal kuşanıp bir murâd almaya geldik." denirdi. Sonra tekbirler getirilir. Velîlere rahmet okunurdu. Kalfalar, çıraklar esnâfın en yaşlısının ve ustasının elini öperlerdi. İhtiyâr usta da; "Allah mübârek etsin oğlum, sanatına doğru ol." diyerek duâ ederdi.

1) ⇒ακ®ψ}κ–} Νυэμ®νιψψε Τερχ]μεσι; σ. 34

2) Tâc-üt-Tevârih; c.5, s.11

3) Güldeste-i Riyâz-ı İrfân; s.212

4) Âşıkpaşazâde Târihi; s. 200

EBNÂSÎ (İbrâhim bin Mûsâ);

Mısır'da yetişen velîlerden. Şâfiî mezhebi fıkıh âlimidir. İsmi, İbrâhim bin Mûsâ bin Eyyûb el-Ebnâsî el-Maksî el-Kâhirî'dir. Künyesi, Ebû İshâk ve Ebû Muhammed olup, lakabı Burhâneddîn'dir. Daha çok Ebnâsî diye tanınmıştır. İbn-i Hacer-i Askalânî'nin hocalarındandır.

1325 (H. 725) senesinde Mısır'da sâhil şeridinde bulunan Ebnâs isimli küçük bir köyde doğdu. 1400 (H.802) senesi Muharrem ayında, hacdan dönerken yolda vefât etti. Uyûn-ül-Kasb denilen yerde defnedildi.

Genç yaşında Kahire'ye gelenEbnâsî, burada ilim tahsîline başladı. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Ayrıca diğer bâzı mühim eserleri de ezberleyince, ilim öğrenmeye çok hevesli ve bu hususta çok gayretli olduğu anlaşıldı. Mısır'daki Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden olan Veliyyüddîn el-Menfelûtî ve Esnevî'den fıkıh okudu. Bunlardan başka; Vâdiyâşî, Meydûmî, Muhammed bin İsmâil Eyyûbî, Ebû Nu'aym Si'ridî, Ahmed bin Kâsım Harrârî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Hocalarının çoğundan icâzet aldı. Tefsîr, hadîs, fıkıh, ve Arabî ilimlerde derin âlim oldu.

İlim tahsîlini tamamladıktan sonra ders vermeye başlayan Ebnâsî, Sultan Hasan Medresesi, Âsâr-in-Nebeviyye Medresesi ve daha başka medreselerde ders verdi. Câmi'ül-Maksî'de hatîblik yaptı. Aynı zamanda ders okuttu. Bir müddet Sa'îd-üs-Sü'adâ Medresesinin meşîhat makâmında bulundu. Oranın idâreciliğini yaptı. Sonra buradan ayrılıp, Kâhire dışında bulunan bir hânekâha yerleşti. Orada talebe okutmakla meşgûl oldu.

Talebelerine çok iyilik ve ikrâmlarda bulunurdu. Onları bir araya toplar, fıkıh okuturdu.

Yemeği berâberce yerlerdi.

Talebelerinin çoğu ilimde çok ilerleyip, meşhûr âlimlerden oldular. İbn-i Hacer-i Askalânî, Veliyyüddîn Irakî, Cemâleddîn bin Zahîre ve İbn-ül-Cezerî bunlardandır. Kendisinden ilim öğrenen zâtlar sayılamıyacak kadar çoktu. Şemsüddîn el-Beşbisî, Zeynüddîn eş-Şenvânî, Burhâneddîn el-Kelimşâvî, Ebnâsî hazretlerinin en son talebelerindendir.

İbrâhim bin Mûsâ el-Ebnâsî hazretleri, güzel ahlâk sâhibi idi. Herkesle iyi geçinirdi. Gösterişten, giyim-kuşama düşkün olmaktan uzak, gâyet sâde bir hayat yaşayan, çok mütevâzî bir zât idi. Çok ibâdet ederdi. Külfetli iş yapmaktan uzak idi. Masraf ve süslenmede mübâlağa yaparak öğünenler gibi hareket etmek onda yoktu. Yaşayışı gâyet rahat ve huzûr içinde idi. Fakirleri sever, onlarla berâber bulunmaktan hoşlanırdı. Menkıbe ve kerâmetleri çoktur. Birçok güzel hasletlerin kendisinde bulunduğu nâdir şahsiyetlerden biri idi.

Bir ara Mısır diyârının kâdılığına tâyin olunan Ebnâsî, mesûliyetinin ağırlığından korkarak kabûl etmek istemedi ve bir yere gizlendi. Gizlendiği sırada Kur'ân-ı kerîmi açtı. Açınca, ilk olarak; **"Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni yapmaya çağırdıkları işten daha hayırlıdır."** (Yûsuf sûresi: 33) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bundan, kâdılığı istememesinin isâbetli olduğunu anladı. Kur'ân-ı kerîmi kapayıp, doğruca Münyet-ül-Mi'râc diye bilinen yere gitti. Orada günlerce saklandı. Kimseye görünmedi. Onu bulamayınca, kâdılığa İbn-i Ebi'l-Bekâ isminde birini tâyin ettiler. Ebnâsî, bundan sonra ortaya çıktı ve beldesine döndü.

Birçok defâ hacca gidip geldi. Bir sene, hacdan sonra memleketine dönmeyip, Mekke-i mükerremede mücâvir olarak kaldı. Orada hadîs-i şerîf, kırâat ve başka ilimler okuttu. Sonra memleketine dönerken 1400 (H. 802) senesi Muharrem ayının sekizine rastlayan Pazartesi günü, yolda, Kefâfe denilen konaklama yerinde vefât etti. Yıkanıp, kefenlendikten ve cenâze namazı kılındıktan sonra, Uyûn-ül-Kasb denilen yere kadar taşındı ve orada defnedildi. Kabri orada bilinmekte ve tanınmaktadır. Hacılar, oradan geçerken kabrini ziyâret edip, rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Aynı yerde, hac emîri Bahâdır Cemâleddîn en-Nâsırî'nin kabri de vardır ve her iki kabir aynı türbededir.

Ebnâsî, Allahü teâlânın izniyle, kabirde bulunan mevtâların sözlerini işitirdi. Bir gün bir kabristana gitmişti. Orada yeni bir mezar görüp, bu yeni mezarın sâhibini sormak üzere, mezarın yanına vardı ve selâm verdi. Selâm verdiği şahıs, yâni kabirdeki kimse, iniltili bir şekilde; "Ey efendim! Bu râfizînin kabri yanında niçin duruyorsunuz?" dedi. Ebnâsî hazretleri böylece, kabir sâhibinin dünyâda iken, Eshâb-ı kirâma düşman olanların yolunda olduğunu ve bu bozuk îtikâdının cezâsını çektiğini anladı.

Bir defâsında, bir mesele hakkında Ebnâsî hazretlerinden bir fetvâ istenmişti. O da cevâbını orada bulunan birine yazdırıp, suâli soran kimseye verdi. Sonra, fetvânın yazılışında bir yanlışlık olduğu, bu sebeble fetvânın yanlış anlaşılacağı ortaya çıktı. Hemen fetvayı götüren kimsenin arkasından onu tanıyan birisini gönderip, fetvâyı geri getirmesini emretti. Giden kimse o kadar aradığı halde, fetvâyı götürenibulmak mümkün olmadı. Ebnâsî hazretleri de bu hâle çok üzüldü.

Aradan çok az bir zaman geçmişti ki, fetvâyı götüren kimse gelerek, fetvânın yazılı olduğu kâğıdı denize düşürdüğünü söyleyerek, tekrar yazılmasını istirhâm etti. Ebnâsî bu hâle çok sevinip, Allahü teâlâya hamdetti. Sonra, fetvâyı bizzât kendisi yazarak o kimseye verdi. Bu hâdiseye şâhid olanlar, fetvâyı taşıyan kimsenin fetvâyı denize düşürmesinin, Ebnâsî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladılar.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.117

2) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c.1, s.172

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.13

4) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.437

5) El-A'lâm; c.1, s.75

6) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.19

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.340

EBÛ ABDULLAH EL-BASRÎ;

Sekizinci yüzyılda Basra'da yetişmiş olan evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Sâlim, künyesi Ebû Abdullah'tır. Basralı olduğu için Basrî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Doğum târihi belli değildir. 909 (H.297) senesinde Basra'da vefât etti.

Uzun müddet büyük velî Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî'nin hizmetinde ve sohbetinde bulundu. Tasavvuf yolunda ilerleyip yüksek mânevî derecelere kavuştu. Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî'den sonra da başka bir zâta talebe olmadı.

Hocasının tasavvuftaki yolunu devâm ettiren Ebû Abdullah el-Basrî, Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî'nin söz ve hallerini talebelerine anlattı. Pek çok kimse onun sohbetlerinde bulunup istifâde etti. Zâhirî ilimlerde ictihâd derecesinde olan Ebû Abdullah el-Basrî, insanların müşkillerini ve meselelerini halletmeye çalıştı.

Kendisi gâyet yumuşak huylu ve tatlı sözlü olup, herkese yumuşaklık ile davranılmasını tavsiye etti. Bu hususta;

"Bir kimse, ayıplarının örtülmesini ve gizlilik perdesinin yırtılmamasını isterse; kendisine âsî ve kaba davranana hilm ve yumuşaklık göstersin. Elinde olan şeylerle insanlara ihsân ve ikrâmda bulunsun." buyurdu.

Her işinde tevekkül sâhibi olan, Allahü teâlâya güvenen Ebû Abdullah el-Basrî rahmetullahi aleyh, her işini Allahü teâlâya havâle eder, yalnız O'na güvenir, her şeyi O'ndan beklerdi. O tevekkülü, bâzı câhillerin söylediği gibi hiç bir sebebe yapışmadan, her şeyi Allahü teâlâdan beklemek olarak değil, sebeplere en güzel şekilde yapışıp, sebepleri yaratanın Allahü teâlâ olduğunu bilmek ve O'na tam güvenmek olarak kabûl ederdi. Tevekkül hakkında buyurdu ki:

"Tevekkül, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem hâli; kesb, çalışıp kazanmak da, O'nun sünnetidir. Kim Allah'a tevekkül ederse, Allahü teâlâ onun kalbini hikmet nûruyla doldurur. Allahü teâlâ her istediğinde ona kâfi gelir, onu sevdiği her şeye kavuşturur. Allahü teâlâ, Talâk sûresi 3. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Kim Allah'a tevekkül ederse, O, ona kâfidir."** buyuruyor. Bunun için Allahü teâlâ her işinde o kimseye kâfidir. Allahü teâlâya tevekkül etmek farzdır. Çünkü Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Mâide sûresi 23. âyetinde meâlen; **"Eğer gerçek müminlerseniz, Allahü teâlâya tevekkül ediniz."** buyuruyor.

Sevdiklerinden birisine dostluk yapacağı kimselerle ilgili olarak şöyle nasîhat etti:

"Yalancı kerem sâhibi, riyâkâr huylu olan kimselerle dostluk etmekten kendini uzak tut ve hakîkî dostlar olan Allah adamlarıyla berâber yaşa. Eğer kerem sâhibi gibi görünen kimselerle berâber bulunursan, hakîkî dostlardan uzaklaşır, onlarla ülfet, yakınlık ve muhabbeti kesersin. Eğer riyâkâr, kötü huylu kimselerden usanır, dostluğunu kesersen; helâk olmaktan kurtulur, yüksek makamlara ulaştırılırsın. Bu hal sende hâsıl olduğu zaman, senin için büyük bir kıymet de hâsıl olur ve sen kıymetlenirsin (çünkü, Allahü teâlânın velî kulları, hakîkî dostlarıyla berâber bulunanlar, bir gün onlardan olurlar)."

Çeşitli sohbetlerinde buyurdu ki:

"Minnet sâhibinin ihtiyâcını görmek, dostluğun anahtarıdır."

"Kişinin aklı, hilmi ve yumuşaklığı, cömertliği, ayıplarını örter. Her hâlinde doğru olması, onu kuvvetli kılar."

"Allahü teâlânın emrettiği şeylere uy. Kim Allahü teâlânın emirlerine uyarsa, sağlam bir kale içinde hıfz olunmuş korunmuş olur."

"Allahü teâlâ bir kimseye iyilik ile muâmele ederse, ondan kerâmetler zuhûr eder."

"Kalpten riyâ hastalığı, ihlâs; yalan hastalığı ise, doğruluk nûru ile giderilip tedâvî olunur. Kim nefsinin arzu ve isteklerine muhâlefet eder karşı çıkarsa, Allahü teâlâ onu, ünsiyet, dostluk ve muhabbet makâmına kavuşturur."

VELÎ NASIL TANINIR

Bir gün kendisine; "Velî halk içinde nasıl tanınır? Alâmetleri nelerdir?" diye sorulunca, evliyânın, Allahü teâlânın dostlarının alâmetlerini şöyle bildirdi: "Velî, dilinin çok tatlı olması, ahlâkının güzel olması, özür dileyenlerin özrünü kabûl etmesi, ister iyi ister kötü olsun, bütün mahlûkâta tam bir şefkat ve merhametle, acımasıyla anlaşılır."

Ömründe hiç bir kimseyi kırmayan, incitmeyen Ebû Abdullah el-Basrî, en küçük mahluklara bile merhâmet eder, yolda yürürken bir karıncayı bile ezmemeye çok dikkat ederdi. Dünyâya hiç kıymet vermeyen Ebû Abdullah el-Basrî, insanları Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsinin dünyâ olduğunu beyân buyurur ve herkese; "Dünyânın oğullarına (dünyâ malı, mevkii, şan, şöhret, para, çocuk vs.) karşı zâhid olmak, onlara kıymet vermeyip terketmek; akıllı kişinin şânındandır. Çünkü onlar kendisini meşgûl eder, Allahü teâlâyı zikirden alıkor. Kendisi, din ve dünyâ işlerinin düzgün olmasını istediği halde, dünyâ oğulları öyle değildir."

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.414

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.378

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.116

4) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.236

5) Tabakât-ı Ensârî; s.257

6) Nefehâtü'l-Üns; s.122

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.9

EBÛ ABDULLAH CAVPÂRE;

Evliyânın büyüklerinden. Ebû Abdullah künyesiyle meşhur oldu. Sofî lakabıyla da tanındı. Doğum ve vefât târihleri ve yerleri bilinmemektedir. Dördüncü asrın ortalarında vefât etti.

Çeşitli bölgelere seyâhatlerde bulunan Ebû Abdullah Sofî, Mısır'da Şeyh Ebû Bekr-i Zekkâk-ı Mısrî hazretlerinin sohbetinde kemâle geldi. Başka birçok büyüklerin sohbetinde bulunmakla şereflendi. İnsanları günahlardan sakındırmak için çok uğraştı. Talebeleri ve halk, sohbetlerinden çok istifâde etti. Yaptığı her şeyi Allahü teâlânın rızâsı için yapar, karşılığını yalnız O'ndan beklerdi. Mısır'da halk ve devlet adamları onu çok sever, hürmet ederdi. Mısır'daki İhşidî emirlerinden Kâfûr onun talebelerindendi.

İhşidî emîri Kâfûr, âlimlere çok hürmet gösterip, sapıklara karşı devamlı mücâdele ederdi.Yıllarca Fâtımîlerin zulmünden, Kâhire'yi korudu. Sağlığında, Fâtımîler oraya giremedi. Bir gün, Ebû Abdullah Cavpâre'ye bir hayli altın gönderdi. O ise; "Bu askere âittir, ben kabûl edemem." deyip almadı.

Dostları anlatır: Gönlünü her şeyden nefret ettirerek, hiçbir şey yememeye ahdetti. Mescid-i Şünûziyyede otururken yemek getirdiler. Yine gönlünü ondan nefret ettirerek yemedi. Dostları; "Her getirilen şeyi reddediyorsun. Artık şundan yiyiniz." dediler. Isrâra dayanamayıp ondan birkaç lokma yedi. O gece rüyâsında; "Gönlünün istemediği şeyi yedin. Sana bir belâ ereceğini bilmez misin denilip azarlandı.

Üstâdı Ebû Bekr-i Zekkâk-ı Mısrî'ye; "Kiminle sohbet edeyim?" diye sordu. "Senden olan her şeyi Allahü teâlâ görür, dediğin zaman, senden nefret ederek ayrılmayan kimse ile sohbet et." buyurdu.

1) Nefehât-ül-Üns; s.173

2) Tabakât-ı Ensârî; s.258

3) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.74

EBÛ ABDULLAH DÎNEVERÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed bin Abdülhâlık Dîneverî künyesi, Ebû Abdullah'tır. Medîne-i münevvere ve Şam arasında Vâdi-i Kurâ'da ikâmet etti. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Dînever şehrinde vefât etti.

Ebû Abdullah Dîneverî zamânındaki bâzı âlim ve evliyâ ile görüşüp mânevî ilimlerde yüksek dereceye ulaştı. İslâmiyete uymaktaki gayreti ve talebelerini mânevî yönden yetiştirmekteki azmi çok fazlaydı. Vâdi-i Kurâ denilen yerde senelerce hak yoluna gönül verenler için lüzumlu edepleri öğretmekle meşgûl oldu. Âlim ve velîlerin dersleri ile sohbetlerine koşmayı teşvik eder; "Küçüklerin büyüklerle berâber olmak, onların sohbetlerinde bulunmak arzuları, akıllılıktır." derdi. Güzel ve temiz giyinirdi. Sebebi soruldukta; "Tasavvuf yolunda bulunanlardan bâzısının kıymetli elbiseler giymesi seni şaşırtmasın. Onlar bâtınlarını, kalplerini iyice temizlemeden evvel, gördüğün o kıymetli ve süslü elbiseleri giymezler." buyurdu. Nefsi gözetmeyi bildirir; "Nefsini hayırlı işlerle meşgul eyle. Aksi halde o seni kötü şeylerle meşgul eder." derdi.

Ebû Abdullah Dîneverî hazretleri zaman zaman başından geçen hâdiselerden anlatırdı:

"Çok kere sefere çıkardım. Bir defâsında birisini gördüm Tek ayağı vardı. Uzun bir yolculuğa çıkmıştı. Aksayarak gidiyordu. Ona; "Bu hâlin nedir? Bu kadar uzak yere nasıl gidersin? Bu hâlinle nasıl yolculuğa çıktın?" dedim. Bana; "Sen müslüman mısın?" diye sordu. Ben de; "Evet." dedim. Sonra bana; "Peki sen Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmdeki meâlen; **"Biz hakîkaten insanoğlunu şan ve şeref sâhibi kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerine güzel güzel rızıklar verdik. Yine onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık."** (İsrâ sûresi: 70) âyet-i kerîmesini taşıyan o olduktan sonra bize ne düşer." dedi. Bunun üzerine emin, tevekkül sâhibi biri olduğunu anladım."

Kendisine çok konuşmanın zararlarından soruldu. O zaman; "Çok söz, iyilikleri yer bitirir. Hattâ yer, kurutur. Tıpkı kuru arâzinin suyu yuttuğu gibi olur." buyurdu.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.125

2) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.515

3) Nefehât-ül-Üns; s.312 (Fârisî 252)

4) Tabakât-ı Ensârî; s.479

5) Tabakât-ül-Evliyâ; s.296

6) Menâkıb-ül-Ebrâr ve Mehâsin-ül-Ahyâr

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.11

EBÛ ABDULLAH HADRAMÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed bin İsmâil bin Ali bin Abdullah bin Ahmed bin Meymûn, künyesi Ebû Abdullah, nisbesi El-Hadramî'dir. Aslen Hadramutlu olup doğum târihi bilinmemektedir. 1253 (H.651) senesi Yemen'de Tihâme taraflarında, Dıhhî köyünde vefât etti. Kabri ziyâret mahallidir.

Ebû Abdullah Hadramî birçok âlimden ilim tahsîl edip hadîs, fıkıh ilimlerinde büyük bir âlim oldu. Bunun yanında Allahü teâlânın sevgili kullarıyla görüşüp tasavvuf yolunda ilerledi. Devamlı onlarla bulunmayı arzu eder, onlardan bir an ayrı kalmamaya çalışırdı. Vaktini Allahü teâlânın râzı olduğu işlerde geçirir, ilim öğretir, talebe yetiştirir, emr-i mârufta bulunmakla meşgûl olurdu. Ahlâkının güzelliği, ilminin çokluğu, dînine ve ibâdetine düşkünlüğü, cömertliği, tatlı dili ve güler yüzü, insanlar tarafından çok sevilmesine vesîle oldu. Kendisini çok seven insanlar, gittiği yolu daha iyi öğrenmek için, nasîhatlerini can kulağı ile dinlediler. Birçok kerâmetlerini gördüler. Bu durum, ihlâslarının ve hocalarına karşı sevgilerinin artmasına sebeb oldu. Ebû Abdullah Hadramî, Yemen'de Tihâme taraflarında Dıhhî köyünde yerleşti. Kendisine bir dergâh yaptı ve dersler vererek ilim öğretti. Ölü kalpleri diriltip, insanlara huzur ve saâdet hazînelerinin kapılarını açtı. Pekçok talebe yetiştirip kıymetli eserler yazdı. Talebeleri arasında oğulları İsmâil ve İbrâhim, Rablerine lâyık kul, Resûlullah'a lâyık ümmet, babalarına lâyık evlâd olmaya gayret ettiler. Bu mübârek evlâdlarının hâlleri, kendisine doğmadan önce müjdelendi. Gâibten bir ses; "Ey Muhammed! Senin iki oğlun olacak. Biri fıkıh, diğeri de hadîs ve fıkıh âlimi olacak." diye onları haber vermişti.

Bir talebesi anlatır: Bir gün onun evinde uyuyordum. Bir gürültü ile uyandım. Uyuduğum evin kapısında iki kişi duruyordu. Biri kapının sağında diğeri de solundaydı. Sağdakinin Hızır, soldakinin de İlyâs aleyhimesselâm olduğunu söylediler. Hızır aleyhisselâmın koltuğunun altında bir paket vardı. İlyâs aleyhisselâm Hızır'a dönüp; **"Buhârî'**deki hadîs-i şerîfleri, fakîh Burhan Hadramî'den mi veya fakîh Ali bin Mes'ûd'dan mı veya Muhammed bin İsmâil Hadramî'den mi okumak doğru olur?" diye sordu. O da; "Nasıl ki İbn-i Abbâs hazretleri insanlardan kendisini ilmî bakımdan en çok tatmin edeni olarak hazret-i Ömer'i seçtiyse, ben de Muhammed bin İsmâil Hadramî'yi seçtim." buyurdu. Daha sonra ortadan kayboldular.

Birçok kıymetli eserin müellifi olan Ebû Abdullah Hadramî, İmâm-ı Beyhekî hazretlerinin; **Şa'b-ül-Îmân** adlı eserini kısaltarak bâzı ilâvelerde bulundu. Bu eser üzerinde çalışırken, birçok hârikulâde haller müşâhede etti. Kitâbın isminin **Kitâb-ül-Mürtedâ** olması, kendisine keşf ve ilham yoluyla bildirildi.

Talebelerinden biri anlatır: Rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm, Lehac kâdısı Muhammed bin Saîd Kurayzî'nin yazdığı **Müstesfâ fî Sünen-il-Mustafâ** kitâbını, Muhammed bin İsmâil Hadramî'den veya Fakîh Ebü'l-Hadîd'den okumamı emir buyurdu. Rüyâmı fıkıh âlimlerinden Ebû Muhammed'e anlattım. Bu rüyâya çok sevinip; "Allahü teâlâya hamd olsun ki, Resûlullah efendimiz bu Yemen beldesinde, **Müstesfâ** kitabının yazıldığı yerde okunmasını emir buyurdu. Bu emir, bu kitabın yazarını ve yazıldığı yerin fazîletini gösterir." buyurdu. Ben de Ebû Abdullah Hadramî hazretlerine talebe olup vefâtına kadar yanından ayrılmadım.

Hadramut tarafları bâzı kimseler tarafından işgâl edilmeye başlanınca, âlim bir zât olan Şeyh Ebü'l-Gays bin Cemîl, Ebû Abdullah Hadramî'ye mektup yazarak, istilâcıların fitnesinden kurtulmak arzusuyla, Yemen illerinden birlikte hicret edelim diye arz etti. Muhammed bin

İsmâil Hadramî, yazdığı cevâbî mektupta ona; "Benim çoluk-çocuğum var. Âilem kalabalıktır. Onları bırakıp göç etmem mümkün olmadığı gibi, onlarla berâber göç etmem de mümkün değildir. Bana iki cihetimi de korumak düşer, siz de cihetinizi himâye ediniz." buyurdu. Vatanından ayrılmadı. Daha sonra bu tehlike ortadan kalktı.

Ebû Abdullah Hadramî, insanların maddî ve mânevî ihtiyaçlarını karşılamayı çok sever, bâzan iki üç günlük yol kat ederek o ihtiyacı görür, sâhibini memnun ederdi. Zebîd şehrinde Şeyh Ahmed Sayyâd'ın türbesini çok ziyâret eder orada uzun zaman kalır, kendinden geçerdi.

Defni esnâsında Şeyh Ebü'l-Gays bin Cemîl de hazır bulundu. Kabrine girip mübârek cesedini yerleştirdi. Bir müddet yanında kaldı. Kabirden çıkınca; "Elhamdülillah! Onun vefâtı, Allahü teâlânın dâvetine icâbet etmekten başka bir şey olmadı." buyurdu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.127

2) Tabakât-ül-Havâs; s.122

3) El-A'lâm; c.6, s.36

4) Şezerât; c.5, s.251

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.58

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.194

EBÛ ABDULLAH EL-HÂKAN ES-SÛFÎ;

Bağdât evliyâsının büyüklerinden. İsminden Türk asıllı olduğu anlaşılmaktadır. Bağdât'ta yerleşti.Zamânının büyüklerinden ders aldı. Ebû Abdullah bin Hafif'le sohbet etti. Câfer Huzâî eş-Şirâzî, onun kerâmet sâhibi bir zât olduğunu söylerdi. Ömrü boyunca Allahü teâlânın kullarını Cehennem ateşinden kurtarmak için çalıştı. Çok talebe yetiştirdi. **Nefehât-ül-Üns** kitâbında 892 (H. 279) yılında vefât ettiği bildirilmektedir.

Dünyâya hiç kıymet vermez, eline geçeni fakirlere dağıtırdı. İşi, Allahü teâlâya ibâdet etmek, O'nun kullarının kalblerini kötülüklerden temizlemekti. İnsanlardan bir şey istemez, hâcet ve ihtiyâcını Allahü teâlâdan beklerdi.

Talebelerinden İbn-i Fadlan er-Râzî anlatır:

"Babamın Bağdât'ta bir dükkânı vardı. Ona dükkânda yardım ederdim. Bir gün ben dükkânda iken Ebû Abdullah Sûfî hazretlerinin geçmekte olduğunu gördüm. Onun kim olduğunu bilmiyordum. Bağdât fakirlerinden zannettim. Geçip gittikten sonra yerimde duramaz oldum. Peşinden koşup selâm verdim ve cebimde bulunan bir dinârı eline koydum. O bana hiçbir şey söylemeden uzaklaştı. Peşine düştüm Şünûziyye Câmiine girdi. Onu tâkip ediyordum. Avluda oturan fakirlerden birine elindeki parayı verdi ve namaza durdu. Parayı alan fakir dışarı çıkıp çarşıya gitti. Yiyecek bir şeyler aldı. Getirip arkadaşlarıyla berâber yediler. Ebû Abdullah hazretleri namaza devam ediyordu. Onlar yemeği yiyip bitirdikten sonra yanlarına gelip; "Size verdiğim parayı nereden buldum biliyor musunuz?" dedi. Onlar da; "Bilmiyoruz, söyleyin de bilelim." dediler. "Bu dinârı bana bir genç verdi. Bu zamana kadar onu dünyâya düşkün olmaktan kurtarsın diye Allahü teâlâya hep duâ ederdim. Allahü teâlâ da onu kurtardı" buyurdu. Bundan sonra ben elimde olmayarak gidip eline sarıldım ve "Doğru söylüyorsun üstâdım" dedim ve talebesi olmakla şereflendim.

1) Târih-i Bağdâd; c.8, s.344

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.331

3) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.124

4) Nefehât-ül-Üns; s.163

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.131

EBÛ ABDULLAH EL-KUREŞÎ;

On ikinci yüzyılda Endülüs, Mısır ve Filistin taraflarında yaşamış olan büyük velîlerden. İsmi Muhammed bin Ahmed bin İbrâhim'dir. Hazret-i Hasan'ın soyundan olup, Kureşî ve Hâşimî nisbeleriyle bilinir. Ebû Abdullah künyesiyle meşhûr olmuştur. 1150 (H.544) senesinde Endülüs'te doğdu. 1202 (H.599) senesinde Kudüs'te vefât etti. Kabri orada olup ziyâret yeridir.

Endülüs'te dünyâya gelen Ebû Abdullah el-Kureşî, küçük yaşından îtibâren ilim tahsîline başladı. Memleketinin âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti ve velîlerin sohbetlerinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. Hem zâhirî hem de mânevî ilimlerde yükseldi. Fıkıh, tefsîr, hadîs gibi ilimlerde yüksek âlim, tasavvuf yolunda ise, üstün bir velî oldu.

Büyük velî Ebû Yezid el-Kurtubî'den feyz aldı ve uzun müddet hizmet ve sohbetinde bulundu. Hocası Ebû Yezîd el-Kurtubî'den tasavvuf yoluna girişini sordu. O da buyurdu ki: "Beni bu yola sevk eden şu hâdisedir: "Ticâretle meşgûl oluyordum ve benim ıtır ve koku sattığım bir attar dükkanım vardı. Bu dükkânda kıymetli ve pahalı şeyler satıyordum. Giydiğim elbiselerim de kıymetliydi. Bir gün sabah namazını kılmak için câmiye girmiştim. Namazı bitirir bitirmez büyük bir halka hâlinde insanların toplanmaya başladıklarını ve bir şeyler okuyup anlattıklarını gördüm. Bir kenara çekilip dinlemeye başladım. Topluluktan biri bir kitaptan sâlihlerin hal ve menkıbelerini okuyordu.

Kendi kendime yanımdaki kimsenin işitebileceği kadar hafif bir sesle; "Sübhânallah, bu kitaba şu hikâyeleri de almışlar. Hayret edilecek şey doğrusu." dedim. Yanımda bulunan bir kimse; "Ya bu kitapta neler anlatılmasını beklerdin?" dedi. Ben; "Bu anlatılan şeyler yalan veya çok abartılmış sözlere benziyor. Adam bir sene müddetle su içmiyor, fakat yaşıyor." dedim. O kimse; "Bu anlatılanları inkâr etme. Çünkü ben buradaki insanlar arasında sâlih ve velî kimseler görüyorum." dedi. Bu sırada halkada oturan zayıf, elbisesi yıpranmış bir kimse başını kaldırıp bana baktı ve; "Sâlih kimseler hakkında böyle konuşmaktan sıkılmıyor musun" dedi. Ben; "Nerede o senin dediğin sâlih kimseler?" dedim.

Bu konuşmalardan sonra oradan ayrılıp şaşkın bir hâlde dükkanıma geldim. Öğleye yakın, dükkanda her zaman olduğu gibi oturuyor, alış-verişe devâm ediyordum. Bakınca câmide gördüğüm o kimsenin dükkanın önünden geçtiğini gördüm. Beni görmeden geçti. Az sonra geri dönüp geldi. Beni arıyordu. Selâm verdi, selâmına cevap verdim. Bana; "Senin ismin nedir?" diye sordu. Ben de; "Abdurrahmân'dır." dedim. "Beni tanıyor musun?" diye sordu; "Evet tanıyorum. Sen câmide konuştuğum kimsesin." dedim. Bana; "Sâlih kişiler hakkında hâlâ aynı düşünce ve inanışa sâhip misin? Yoksa tövbe ettin mi?" dedi. Ben ona; "Benim inanışımda tövbe edilecek bir yer yoktur." dedim. O kimse dükkanın masasına dayandı ve bana;

"Ey Ebû Yezîd! Sâlih kimseler hakkında ne diyorsun?" dedi. Ona; "Nerede senin dediğin sâlih kimseler?" dedim. O da; "Çarşıda yürüyorlar. Eğer onlardan birisi, şöyle şöyle söylese" derken dükkanın boşluğundaki taşa işâret etti. Onun işâreti ile dükkan sarsılmaya başladı. Dükkanın depo kısmının duvarında iki yarık meydana geldi. Hayretle o yarıklara bakıp; "İnsanların böyle yapabilmek gücü var mıdır?" dedim. O kimse; "Bu gördüklerin,Allahü teâlânın sâlih ve velî kullarına verdiği kerâmetler yanında nedir ki." dedi. "Bundan daha büyük hâller de mi var?" dedim. O kimse; "Eğer o kimseler senin bu dükkanın tamâmen sarsılmasını dileseler, bu dükkanın içinde cam ve kap cinsi bir şey kalmazdı." dedi. O

kimsenin bu sözleri karşısında hayret ve şaşkınlık içinde bakıp kaldım. Sonra yanımdan ayrılıp gitti.

Olanlar karşısında korku ve dehşete düştüm. Kendi kendime; "Benim gibi bir adamın ömrü o sâlih kimselerin bir işâretiyle yıkılabilecek olan bu dükkanı beklemekle geçiyor. Halbuki sâlih kimseleri her zaman bulmam mümkün değildir." dedim. Ertesi gün câmiye gidip o zâtın ders halkasına dâhil oldum. Sonra dinlemeye başladım. Dinlediğim şeyler benim hâlimde büyük değişikliklere yol açtı. Dükkana gidecek hâlim kalmadı. Sonunda gidip anahtarları dayıma verdim. Dükkanın sâhibi dayım oldu. Dayım bana; "Nereye gidiyorsun?" diye sorunca; "İnşâallahü teâlâ geleceğim." deyip ayrıldım. Dayım asıl maksadımı bilmiyordu. Bundan sonra dükkana dönmedim. Böylece dünyâ işlerini terk edip tasavvuf yoluna yöneldim. Kısa bir müddet içinde yüksek hâl ve derecelere kavuştum."

Ebû Abdullah el-Kureşî bir müddet sonra Mısır'a gidip âlim ve velî zâtların sohbetlerinde ve ilim meclislerinde bulundu. İnsanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatıp, onların kurtuluşu için çalışmaya başladı. Mısır'da bulunduğu sırada pekçok kimse onun ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Kâdıl-Kudât İmâdüddîn bines-Sükkerî, Allâme Şihâbüddîn Ebü'l-Hasan, Ebü'z-Zâhir Muhammed el-Ensârî, Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Ali el-Ensârî el-Kastalânî ve daha birçok âlim ve velî ondan ders aldılar.

İnsanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhirette saâdete kavuşmalarına vesîle olan Ebû Abdullah el-Kureşî, birçok âlim ve velî yetiştirdi. Güzel ahlâkı, güler yüz ve hoş sohbetleriyle insanların gönüllerini fethetti. Herkes onun yüksek bir velî olduğunu kabûl edip, uzaktan yakından gelerek sohbetlerinden istifâde ettiler. İlim ehline son derece saygılı olan Ebû Abdullah el-Kureşî halk arasında hikmetli sözleriyle onların kalplerine şifâ akıttı. İnsanlar onun hikmetli sözleriyle ilim ve ihlâs sâhibi oldular.

Sohbetlerinde Allahü teâlânın velî kullarına karşı edepli olmayı ve kusur etmemeyi tavsiye etti. Bir defâsında buyurdu ki:

Evliyâya dil uzatan, onlara karşı edep dışı harekette bulunan ve onları inkâr eden kimse, en kötü hâl üzere ölür.

Talebeye tövbeden sonra ilk emredilen, kötü arkadaşları terk etmesi, maksaddan uzaklaştıracak şeylerden uzak durmasıdır.

Verâ yâni şüphelilerden kaçmak, amellerin, ibâdetlerin esâsı, temelidir.

Bir işin başı, sonuna delildir, alâmettir.

Dünyâ mezbelelik gibidir. Hiç bir kıymeti yoktur. Bunun içindir ki, sâdık mümin, dünyânın ne sevgisi, ne buğzu ile uğraşmaz.

Dostlarının, arkadaşlarının hukûkunu gözetmeyen, onlarla sohbetin, berâber olmanın bereketine kavuşamaz.

Ömrü uzadığında iyi amelinin artması, ihtiyâcı çoğaldığında cömertliğinin artması, ilmi arttıkça tevâzûunun artması, evliyânın alâmetlerindendir.

Kul, ibâdetlerinde doğru olursa, ummadığı yerden yardımlara kavuşur.

Mâsiyetin, günâh işlemenin sebebi gaflettir. Yâni Allahü teâlâyı unutmaktır.

Rehberi olmayan yolunu şaşırır.

İhtiyâcın olmadıkça, kimseden bir şey isteme.

Her makâmın kendine mahsus bir ilmi, her hâlin riâyet edilmesi gereken bir edebi vardır.

Kalben hocasını beğenmeyen, hocasından gelen hiç bir feyze kavuşamaz.

Allahü teâlânın velî kullarını hakîr görmek, kötü işleri yapmaya bir vesîledir.

"Her kim Allahü teâlânın ârif bir kulunu veya bir velîsini üzerse, onun kalbi mühürlenir. Onları üzmeye devâm eden, îtikâdı bozulmadıkça ölmez."

Allahü teâlâya kulluk vazîfelerini ihmâl etmemek ve O'na tevekkül etmek husûsunda da buyurdu ki:

"Allahü teâlâya kullukta edepten ayrılma! O'na karşı haddini aşma! Seni isterse kendisine ulaştırır."

"Allahü teâlâya kavuşturan doğru yoldan ayrılmayınız. Çünkü O'na bu yoldan başka bir yolla kavuşulamaz."

Fıkıh âlimi Ebû Tâhir şöyle anlatır: "Bir gün Kudüs'te bir medresenin önünden geçtim. Fıkıh âlimleri medresenin kapısında, üzerlerinde süslü elbiseler olduğu hâlde toplanmışlardı. Oradan geçip Ebû Abdullah el-Kureşî hazretlerinin yanına döndüm. Geceyi orada geçirdim. Ertesi gün Ebû Abdullah Kureşî bana; "O medreseye git. Orada hoca ol!" dedi. Bu, büyük ve olması imkânsız bir işti. Oraya gidince, kapıcıların beni içeri almayacaklarını zannettim. Fakat hiçbiri, içeri girmeme mâni olmadı. İçeri girdim. Müderrisin bir yere oturduğunu ve etrâfında birçok zâtın dâire hâlinde ders halkası teşkil ettiklerini gördüm. Ben de onların arasına katılmak istedim. Beni hakîr görerek yer açmadılar. Bunun üzerine arkalarına oturdum. Sonra medreseye bir zât geldi. Müderris onu görünce, yüzünün rengi değişti ve ona doğru giderek karşıladı. Oradakiler de peşi sıra gittiler. Ben, orada birisine gelenin kim olduğunu sordum. Ondan, münâkaşa ve münâzarası çok kuvvetli biri olduğunu, o gelince kimsenin ona cevap yetiştiremediğini, herkesin ondan korkup çekindiğini öğrendim. O kişi baş köşeye oturup konuşmaya başlayınca, bende birşeyler olduğunu hissettim ve sorularına cevap vermeye başladım. Neticede, söyleyecek bir şeyi kalmadı. Oradakiler ve müderris, benim böyle ona hiç zorlanmadan cevap vermeme çok şaşırdılar. Sırf bu yüzden hürmet ve saygı göstermeye başladılar. Münâzara eden o zât, müderrise dönerek benim kim olduğumu sordu. Müderris bilmediğini söyleyince; "Medreseler bu gibiler için inşâ edilmiştir." dedi. Müderris buna çok sevindi ve yanıma gelerek benim kim olduğumu sordu. Ben de söyleyince; "Sizi bu medreseye hoca kabûl ettik." dedi. Ben, Ebû Abdullah el-Kureşî'nin yanına gitmek üzere kalkınca, hepsi kalkarak bana; "Bizim âdetimiz medresemize hoca kabul ettiğimiz kişiyi, evine kadar uğurlarız." dediler. Medreseden çıkınca, büyük bir kalabalık arkamdan yürümeye başladı. Gelmemelerini söyleyince geri döndüler. Ebû Abdullah Kureşî'nin huzûruna varınca; "Ey Tâhir! Niye onların gelmelerine mâni oldun? Âdetlerini yerine getirselerdi." buyurunca; "Efendim, zâtı âlinizin hatırını düşünerek onlara mâni oldum." dedim. Bu olanlar onun kerâmetiydi. Ebû Abdullah Kureşî'nin vefâtına kadar o medresede hocalık yaptım."

Hanımı şöyle anlatır: "Bir gün onun yanından çıkmıştım. Odada yalnız idi. Sonra bulunduğu odadan bâzı sesler işittim. Birisiyle konuşuyordu. Konuşmaları bitinceye kadar bekledim. Sonra odaya girerek kiminle konuştuğunu sorduğumda; "O Hızır aleyhisselâm idi. Bana uzak bir yerden meyve getirmiş. Onu yememi istedi ve şifâ olacağını söyledi. Ben de, bu hâlimle daha iyi olduğumu belirterek ona teşekkür ettim ve o meyveye ihtiyâcım olmadığını söyledim." buyurdu."

Ebû Abdullah Kureşî oturduğu şehrin vâlisi ile bir yerde yemek yerken, vâli yemekten elini çekti. Ebû Abdullah; "Eğer elinizi çekmeniz, benim şu yaralı elim sebebi ile ise mesele yok." buyurdu ve eli gümüş gibi parlayan bir el oldu. Onda hiç bir hastalık kalmadı.

Ebû Abdullah el-Kureşî hazretleri duâsı makbul bir zât idi. Mısır'da bulunduğu sırada büyük bir kıtlık olmuştu. Rüyâsında ona; "Bu hususta sizin hiçbirinizin duâsı kabûl olmaz." denildi. Bunun üzerine Mısır'dan ayrılıp Kudüs'e gitti. Filistin'deki Halîlürrahmân denilen yerdeki İbrâhim aleyhisselâmın makamını ziyâret etti. Ziyâret sırasında İbrâhim aleyhisselâmın

makâmı yanında uyuya kaldı. Rüyâsında İbrâhim aleyhisselâm tarafından karşılandı. Ebû Abdullah el-Kureşî, İbrâhim aleyhisselâma; "Ey Halîlullah! Mısır'da büyük bir kıtlık var. Duâ buyurunuz." diye arz etti. Hazret-i İbrâhim de kıtlığın kalkması için duâ etti. Ebû Abdullah el-Kureşî daha sonra uyanıp Kudüs'e döndü. Çok geçmeden kıtlığın kalktığı haberini öğrendi.

Ebû Abdullah bin Es'ad, Ebû AbdullahKureşî'nin şöyle anlattığını nakletti: Bana hocam Ebü'r-Rebî bir gün şöyle dedi: "Sana bitmek tükenmek bilmeyen bir hazîne öğreteyim mi?" Ben de; "Evet." deyince, Ebü'r-Rebî bana; "Şu duâyı devamlı oku." dedi.

Okumamı istediği duâ şöyle idi: "Yâ Allah, yâ Vâhid, yâ Mûcid, yâ Cevâd, yâ Bâsit, yâ Kerîm, yâ Vehhâb, yâ Ze't-Tavl, yâ Ganî, yâ Mugnî, yâ Fettâh, yâ Razzâk, yâ Alîm, yâ Hayy, yâ Kayyûm, yâ Rahmân, yâ Rahîm, yâ Bedîassemâvâti vel-ard, yâ Ze'l-celâli vel ikrâm... Yâ Hannân, yâ Mennân infehnî minke bi nafhat-i hayrin tugnînî bihâ ammen sivâk... in testeftihü fekad câekümü'l-feth... İnnâ fetehnâleke fethan mübînâ... Nasrun minellahi ve fethun karîb... Allahümme yâ Ganî, yâ Hamîd, yâ Mubdî, yâ Muîd, yâ Vedûd, yâ ze'l-arşil-Mecîd, yâ Fe'âlen limâ yürîd, ikfinî bihelâlike an harâmike ve agninî bi fadlike ammen sivâke ihfaznî bimâ hafizte bihizzikr... Vensurnî bimâ nasarte bihirrusül... İnneke alâ küllî şey'in kadîr..." Sonra bana şöyle dedi."Her kim bu duâyı namazlardan özellikle Cumâ namazından sonra okursa, Allahü teâlâ onu her türlü kötülükten muhâfaza eder. Düşmanlarına karşı muzaffer kılar, ona ummadığı yerlerden rızıklar verir, geçimini kolaylaştırır. Borcu dağlar kadar büyük ve kabarık olsa dahi, Allahü teâlânın lütfu keremi ve inâyeti ile öder."

Kendisi şöyle anlatır: "Bir gün Abdullah el-Muâvirî'ye gittim. Bana; "Ey şerîf! Başın darda kaldığı zaman, yapacak olduğun bir duâ öğreteyim mi?" diye sordu. Ben de; "Evet." dedim. Bunun üzerine şu duâyı öğretti: "Yâ Vâhid, yâ Ehad, yâ Vâcid, yâ Cevâd, İnfehnâ minke bi nefhati hayrin inneke alâ külli şey'in kadîr..." Abdullah el-Muâvirî bu duâyı bana öğretmek için okuduktan sonra başım hiç darda kalmadı, rızkım çoğaldı."

Ebû Abdullah el-Kureşî hac için Mekke-i mükerremeye gitmişti. Minâ'da bulunduğu sırada çok susamıştı. Fakat su bulamadı. Su alacak parası da yoktu. Bir kuyunun yanına gitti. Kuyunun başında bâzı insanlar vardı. Su kabını uzatarak, biraz su vermelerini istedi. Onlar ona ezâ edip, su kabını uzak bir yere fırlattılar. Kırık bir kalp ve üzgün olarak kabını almak için oraya gittiğinde içi tatlı su dolu bir havuz gördü. Kanıncaya kadar o sudan içti ve kabını doldurdu. Başka yerde olan arkadaşlarına haber verdi. Onlar da gelip o havuzdan içtiler. Sonra başından geçen hâdiseyi onlara anlattı. Daha sonra, önceden gittiği kuyunun yanına hep berâber gittiler. Orada sudan hiç bir eser yoktu. O zaman bunun Allahü teâlânın bir imtihanı olduğunu anladı.

Ebû Abdullah el-Kureşî hazretleri çok cömert ve hayır sâhibi idi. Çarşıdan kendi evinin ihtiyâcı için un satın alır, eve getirirken de ihtiyaç sâhibi kimselere verirdi. Fakat eve geldiğinde un kesesinden hiç eksilme olmadığı görülürdü. Bir gün yine çarşıdan un satın alıp geliyordu. Yolda muhtaç birine rastladı. Bu kimse kendisinden un isteyince, her zamanki gibi verdi. Yolda giderken; "Eve vardığımda un isterlerse ne diyeceğim?" diye düşünerek gidiyordu. Elinde bir şeyin var olduğunu hissetti. Avucuna baktığında fakire verdiği unun değeri kadar para vardı. Tekrar çarşıya dönüp o parayla un aldı ve evine götürdü.

Bir kişinin, gece devamlı ağlayan bir çocuğu vardı. Annesi ile babası, Abdullah Kureşî hazretlerinin huzûruna gelerek dört yıldır durmadan ağlayan çocuklarının durumunu anlattılar. Bunun üzerine Abdullah Kureşî, çocuğun annesi ve babası ile evlerine gidip, çocuğa; "Ey Yûsuf! Bu gece ağlama." dedi. Çocuk o günden sonra hiç ağlamadı.

Ebû Abdullah Kureşî hazretlerinin, vefâtına yakın gözleri görmez oldu. Hanımının yanına girince cüzzam hastalığından kurtulduğu gibi, gözleri de açılıyordu. Bir gün gözleri açılmış, vücûdu cüzzam hastalığından kurtulmuş bir hâlde, gümüş gibi bembeyaz bir tenle dostlarının

yanına girdi. Onlar Abdullah Kureşî'nin bu hâline çok şaşırdılar. Sonra; "Bu hâl ne?" diye sormaktan kendilerini alamadılar. Bunun üzerine Abdullah Kureşî; "Allahü teâlâ bana önce âfiyet, sonra da, beni imtihân için, hastalık elbisesini giydirdi. Şimdi ise gördüğünüz gibi, yine âfiyet elbisesini giymiş bulunuyorum." diye îzâh etti.

Ömrünü İslâm dîninin emir ve yasaklarını öğrenmek ve öğretmekle geçiren Ebû Abdullah el-Kureşî hazretleri 1202 (H.599) senesinde Kudüs'te vefât etti. Orada defnedildi. Eski Kudüs'de olan kabri hâlen sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir. Burada yapılan duâların kabûl olduğu çok tecrübe edilmiştir.

Ebû Abdullah el-Kureşî'nin sohbetleri ve hâllerini talebeleri **Fusûl** adlı eserde toplamışlardır.

İHTİYAÇ KADAR

Kendisi şöyle anlatır: "Bir arkadaşımla berâber gemiyle bir yere gidiyorduk. Arkadaşım çok susadı. Su alacak paramız yoktu. Yalnız bende, kadifeden bir ihram vardı. Onu verip, su satın almak istedik. Gemidekilerden hiç kimse su satmadı. Arkadaşıma ihrâmı verip; "Bunu geminin kaptanına götür." dedim. Arkadaşım gitti ve üzüntülü bir hâlde geri geldi. Kaptanın kendisini yanından kovduğunu ve elindeki su testisini fırlattığını söyledi. O zaman; "Allahü teâlâ bizlerin yardımcısıdır." dedim. Su kabını alıp, denize daldırıp çıkardım ve arkadaşıma verdim. Allahü teâlânın izniyle deniz suyu tatlı bir su olmuştu. Arkadaşım kanıncaya kadar içti. Sonra ben içtim. Sonra yanımızda suyu olmayan bir başkası da içti. İkinci sefer daldırdığımda, Allahü teâlânın ihsânıyla su kabı, un ve et ile dolu çıktı. Unu ve eti pişirerek yedik. Üçüncü defâ kabı denize daldırdığımda, bildiğimiz tuzlu deniz suyu çıktı. Anladım ki, bizim ihtiyâcımız tamam olmuştu."

BENİ EBÛ ABDULLAH KUREŞÎ İLE EVLENDİR

Ebû Abdullah el-Kureşî'yi sevenlerden bir kişi bir gün evinden işine giderken, hanımına bir arzusu olup olmadığını sordu. Hanımı; "Kızına sor." dedi. O zât kızına dönerek; "Ne arzu ediyorsan söyle." deyince, kızı; "Benim isteğime senin gücün yetmez." dedi. Bunun üzerine o zât kızına; "Allah'ın izniyle dediğini yapmaya çalışırım, istersen bin altın olsa bile." deyince, kızı; "O hâlde beni Ebû Abdullah Kureşî ile evlendir." dedi. O zât buna çok şaşırdı. Çünkü, Ebû Abdullah Kureşî cüzzamlı olduğu için, dış görünüşüne göre hiç bir kadın onunla evlenmeye râzı olmazdı. Bunun üzerine, kızına söz verdiği için Ebû Abdullah Kureşî'nin yanına gitti ve durumu ona anlattı. Ebû Abdullah Kureşî o zâta; "Kâdıyı çağır." dedi. Adam kâdıyı çağırdı. Kâdı geldi ve kızla nikâhlarını kıydı. Kızı, Ebû Abdullah Kureşî'nin yanına girmesi için hazırladılar. Bütün hazırlıklar bitince, herkes evden ayrıldı. Ebû Abdullah Kureşî ile kız evde yalnız kaldıklarında, Ebû Abdullah Kureşî hamama girdi. Hamamdan çıktığı zaman, uzun boylu ve yakışıklı bir sûret almıştı. Üzerinde güzel bir elbise vardı. Değişik bir hâlde gören kız onu tanıyamadı. Kendine yakın olmamasını söyledi. Ebû Abdullah el-Kureşî; "Benden çekinme, ben yabancı değilim. Nikâhlın Ebû Abdullah el-Kureşî'yim." deyince, kız; "Sen Kureşî değilsin." dedi. Bunun üzerine Ebû Abdullah el-Kureşî;

"Allah adına yemin ederim ki, ben Kureşî'yim." deyince, kız inandı ve;"Bu ne hâldir?" diye sordu. Ebû Abdullah Kureşî, "Bundan sonra, seninle olduğum zaman böyle kalacağım. Ama başkaları ile berâber olunca, öbür şeklimle, yâni cüzzamlı olacağım. Fakat bu durumu, ben ölünceye kadar kimseye söyleme." dedi. Bunun üzerine gelin hanım;"Kimseye söylemeyeceğime söz veriyorum. İstersen benim yanımda dururken de cüzzamlı olarak kalabilirsin." dedi. Ebû Abdullah Kureşî, onun kendisiyle dış görünüşü için değil de, ilmi ve takvâsı için evlendiğini anlayarak; "Allahü teâlâ sana bolca hayırlar ihsân etsin." diye duâ etti. Hanımı bu durumu, Ebû Abdullah Kureşî hazretleri ölünceye kadar kimseye anlatmadı.

ELLİ ALTINIM VAR

Annesinden kendisine bir ev mîrâs kalmıştı. Bu evi elli altına sattı. Altınları bir keseye koyup beline

bağladı ve hacca gitmek üzere yola çıktı. Yolda eşkıyâ yolunu kesip; "Neyin var?" dedi. "Elli altınım var." buyurdu. Eşkıyâ; "Altınları ver!" deyince; çıkarıp verdi. Eşkıyâ altınları eline alıp bir müddet düşünceye daldı. Sonra geri verip, devesini çöktürdü ve; "Buyurunuz efendim, deveme bininiz!" dedi. Ebû Abdullah hayret edip; "Sana ne oldu?" buyurdu. O kimse; "Siz, bu altınların bulunduğunu inkâr etmeyip doğruyu söylediğiniz için kalbimde size karşı muhabbet hâsıl oldu. Ben şimdiye kadar yaptıklarıma pişman olup tövbe ettim. Sizinle berâber gelmek istiyorum." dedi. Berâberce hacca gittiler. O kimse, hazret-i Ebû Abdullah ile olan bu berâberliği ve sohbetinde bir müddet bulunmasıyla Allahü teâlânın velî kullarından oldu.

1) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.159

2) Ravdu'r-Reyyâhîn; s.33, 247, 248, 255, 269, 270

3) Nevâdirü'l-Âlem; s.58

4) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.114

5) Kalâidü'l-Cevâhir; s.123

6) El-A'lâm; c.5, s.319

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.342

8) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.6, s.162

9) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.8, s.226

10) Füsûl (Fâtih Kütüphânesi numara 5375)

11) Brockelman; Gal.1, s.461, Sup.1, s.833

EBÛ ABDULLAH MAĞRİBÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Adı Muhammed bin İsmâil Mağribî, künyesi Ebû Abdullah'tır. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 892 (H.279) veya 911 (H.299) senesi Tûr-i Sinâ'da vefât etti. Hocası Ali bin Ruzeyn'in kabri yanına defnedildi.

Evliyânın büyüklerinden Ebü'l-Hasan Ali bin Ruzeyn hazretlerinin sohbetlerinde ilim ve edeb öğrenerek yükseldi ve zamânının en büyüklerinden oldu. Talebe yetiştirmekte fevkalâde mâhir idi. Pekçok büyük zâtın yetişmesine vesîle oldu. İbrâhim bin Şeybânî, İbrâhim bin Havvâs, Ebû Bekr Bîkindî bunlardandır.

Çok az yemek yerdi. Yediği şeyler ise insan eli değmemiş, yemeği âdet hâline getirdiği bâzı ot kökleriydi. Yolculuğa talebeleriyle berâber çıkar, devamlı ihramlı durmaya çalışırdı. Onu yakından tanıyanlar; "Elbisesi hiç kirlenmez, saçı sakalı hep aynı halde durur, büyümezdi." dediler. Dört oğlu vardı. Herbirine bir sanat öğretti. "Hepsinin, sanat sâhibi olması için niçin bu kadar gayret ediyorsunuz, sebebi nedir?" diye soranlara; "Vefâtımdan sonra geçim sıkıntısına düşerler. Sonra da, bizi sevenlere; "Ben falanın oğluyum." deyip, onlardan bir şey isteyip, üzerler, korkusuyla herbirinin sanat sâhibi olmasını istedim. Böylece, ihtiyaç ânında geçimlerini temin edip güçlük çekmezler." buyurdu. Güzel halleri ve kerâmetleri çoktu.

Talebelerine ve sevdiklerine çoğu zaman dünyâ sevgisinin kötülük ve zararlarından anlatırdı. Bu hususta; "Kalbini dünyâya bağlamayan, nefsine bu yolda bir varlık tanımayan fakir bir kişi, faziletli işlerden pek azını yapsa dahi şu dünyâ hırsını kalbinde taşıyıp, âdeten ibâdet edenlerden daha kıymetlidir. Bu fakir kişinin çok az bir ameli, dünyâ sevgisine kapılmış kimselerin dağlar gibi yapacağı amelden çok daha kıymetli ve fazîletlidir." buyurdu. Sonra da; "Bir kimse, samîmî olarak, dünyâdan yüz çevirir, Allahü teâlâya yönelirse, o kimse, dünyânın şerrinden ve âfetlerinden, sıkıntılarından emin olur, kurtulur." buyurdu.

Ebû Abdullah Mağribî zâhir ve bâtın (kalp) ilimlerinde Allahü teâlâya tevekkül etmekte, güvenmekte çok yüksek bir derecede olup, şaşılacak sözler sâhibi idi. Vakitlerini Allahü teâlânın rızâsına uygun bir şekilde geçirir, bu hususta; "Amellerin en kıymetlisi, vakitlerini, Allahü teâlânın rızâsına uygun olarak değerlendirmektir." buyururdu.

Herkese karşı çok şefkatli idi. Talebelerine bir gün; "Mâsiyet günah irtikâb etmiş, işlemiş olan müslümanlara rahmet gözüyle bakmayan kimseler, bizim yolumuzdan ayrılmış sayılır." buyurdu.

Kendisine insanların en aşağısı kimdir? diye sordular. O; "İnsanların en aşağısı, zengine zengin olduğu için, kıymet verip, onun karşısında zelîl olan kimsedir. İnsanların kıymetlisi de, fakirlere hürmet edip tevâzu gösteren zenginlerdir." buyurdu.

Fakir fukarâya merhâmetli olmayı anlatırdı. Bu hususta; "Allahü teâlânın takdirine râzı olup sıkıntılara sabreden fakirler, yeryüzünde, Allahü teâlânın emin kullarıdır. Onlar hürmetine, Allahü teâlâ diğer insanları belâlardan muhâfaza eder." derdi.

Kulun, Allahü teâlânın emirlerine göre hareket etmesi gerektiğini söylerdi.

"Kul olduğunu iddiâ edip, şahsî arzuları da bulunan kimse bu iddiâsında yalancıdır. Çünkü, kulun arzuları bulunmamalı, sâhibinin irâdesi istikâmetinde hareket etmelidir." buyurdu.

Gurbete çıkanları üç şeyin süslediğini anlatırdı; "Bunların birincisi güzel edep, ikincisi güzel ahlâk, üçüncüsü şüpheli kimselerden uzak kalmaktır." derdi.

İbrâhim bin Şeybân anlatır: "Hocam Ebû Abdullah Mağribî hazretlerinin sıkılıp rahatsız oldukları bir gün gördüm. O da Tûr Dağına çıktığımız gündü. Orada bir ağacın altına oturup sırtını o ağaca dayadı ve bize; "Kişi ancak yalnız kalmak sâyesinde Rabbiyle olmakla rahata kavuşur." buyurdu. Sonra titredi ve sarsıldı. O zaman etraftaki kayalar da bir müddet titredi. Hocamın bu hâli geçince, sanki kabirden kalkmış gibi bir hâli vardı."

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.242

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.335

3) Risâle-i Kuşeyrî; s.130

4) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.142

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.130

6) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.94

7) Tabakât-ı Evliyâ; s.402

8) Tabakât-ı Ensârî; s.204

9) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.101

10) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.276

11) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.161

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.132

13) Nefehât-ül-Üns; s.91

EBÛ ABDULLAH EL-MEHÂÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Abdullah, ismi Câfer bin Abdürrahîm el-Mehâî'dir. Cünd şehrine yakın bir yerde ikâmet etti. Açık kerâmetleri görüldü. 1067 (H.460) senesinde, oturduğu köyde vefât etti. Fıkıh ilmi üzerine birçok eser yazdı. Ebû Abdullah, çok ibâdet eden, zühd sâhibi, sâlih, haram ve şüphelilerden kaçmasıyla meşhûr bir

âlimdi. Birçok âlim, kendisinden fıkıh öğrendi. **Kâfî** kitabının sâhibi İmâm Ebû İshak es-Sarzetî bu âlimlerdendir. Ebû Abdullah, fıkıh ilmi yanında ferâiz ve diğer ilimlerde de söz sâhibiydi. Oğlu Ebû Bekr, zamânın büyük ve meşhur âlimlerindendi.

Şöyle anlatılır: "Ebû Abdullah hazretlerinin bulunduğu köye bir gün düşman askerleri saldırdı. Köylüleri öldürmek için evlerine hücûm ettiler. Kime kılıçla vursalar, ona hiçbir şey olmuyor ve kan bile akmıyordu. Köy halkı ve Ebû Abdullah'ın talebeleri bu duruma çok şaşırdı. Bu sırada talebelerinden biri kendi kendine; "Burada harb var. Ben kaçıp memleketime gideyim, harb bitince geri dönerim." diye düşündü. Hocasından izin almadan memleketine gitmek için yola çıktı. Köyden biraz uzaklaştıktan sonra, düşman askerleri onu yakalayıp öldürdüler. Düşman askerleri, buna kılıç darbelerinin nasıl işlediğini, köyde bulunanlara ise neden işlemediğini merak ettiler. Bunun sebebini araştırmaya başladılar. Köylülere, bunun sebebini sorduklarında, onlar; "Burada şöyle büyük bir zât vardır. İsmi, Ebû Abdullah Câfer'dir. Onun yüzü suyu hürmetine Allahü teâlânın izni ile kılıç darbeleriniz bize tesir etmez." dediler.

Bunun üzerine düşman askerleri, Ebû Abdullah hazretlerinin evine gittiler. Onu yakalayarak, kılıçla vurmaya başladılar. Ebû Abdullah hazretleri darbelerle yere düştü. Düşman askerleri onu öldü zannederek, öylece bırakıp evi terk ettiler. Onların arkasından Ebû Abdullah'ın talebeleri, hocalarının evine girdiklerinde, onu namaz kılarken buldular. Namazı bitince talebeleri ona; "Hocam! Size bu kadar kılıç darbesi vurdukları halde hiçbir şey olmadı ve vücûdunuzdan bir damla bile kan akmadı. Bu nasıl oldu?" diye sordular. Ebû Abdullah; "Allahü teâlâ her şeye kâdirdir. Ben onların bana vurduklarının farkında bile değildim." deyince, talebeleri; "Hocam! O anda ne ile meşgûl idiniz?" diye suâl ettiler. Ebû Abdullah bunun üzerine; "Ben o anda Yâsîn sûresini okuyordum. Onlar gittikten sonra namaz kılmaya başladım." dedi.

Düşman askerleri, bütün uğraşmalara rağmen bir şey yapamayacaklarını anlayınca çekilip gittiler. Ebû Abdullah, talebelerine ilim öğretmeye ve insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmaya, feyz vermeye devâm etti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.380

2) Tabakât-ül-Havâs; s. 46

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.369

EBÛ ABDULLAH MERRAKÛŞÎ;

Tasavvuf büyüklerinden velî ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup, ismi Muhammed bin Mûsâ bin Nûman'dır. 1210 (H.607) yılında doğdu. Aslen Cezayir'deki Tilemsan şehrindendir. Tilemsânî, Merrakûşî, İşbilî, Fâsî, Mezâlî ve Hentâtî nisbet edildi. Tasavvuf âlimi olduğu için Sûfî, Allahü teâlânın dînine hizmetlerinden dolayı Şemseddîn lakabı verildi. 1284 (H.683) yılında Kâhire'de vefât etti.

Ebû Abdullah Merrakûşî küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Tilemsan ve Merrakeş'teki âlimlerden ders aldıktan sonra ilmini ilerletmek üzere İskenderiye'ye gitti. Burada Muhammed bin Ammâd ve Faslı Safravî gibi âlimlerden ilim tahsîl etti. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim ve zamânın imâmı oldu. Tasavvufta ince bilgilere, yüksek derecelere kavuştu. Allahü teâlânın dînine hizmet için durmadan çalıştı. Öğrendiklerini insanlara öğretti. Sapık yolda olanlara doğru yolu anlatmaya, doğru yoldakileri muhâfazaya gayret etti. Ömrü boyunca Allahü teâlânın dînini öğrenmek, öğretmek ve yaymak onun asıl işi idi. Diğer zamanlarını, ibâdet etmek ve kitap yazmakla geçirirdi. Güzel ahlâkı, tatlı dili, güler yüzü, cömertliği, insanlara şefkat ve merhameti, onu herkesin sevmesine vesîle oldu. Bu güzel

ahlâkı sebebiyle, birçok kimse elinde tövbe edip, sâlih kimseler arasına karıştı. Sık sık insanlara nasîhatlarda bulunurdu.

Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Bu eserlerinde, tasavvuftan ve tasavvuf büyüklerinin hâllerinden, kabir ziyâretinden ve büyüklerin kabirlerini ziyâret ederken görülen bâzı hârikulâde hâllerden bahsetti.

Ebû Abdullah Merrakûşî hazretleri, bir sohbetlerinde şöyle buyurdu:

Resûlullah efendimizin âşıklarının temiz kalplerinden çıkan sözler, edebe, saygıya uygunsuz görünse de, bunlara bir şey dememeli, susmalıdır. Buradaki edeplerden, saygılardan biri de susmaktır. Âşıklardan biri, Kabr-i saâdetin yanında her sabah ezan okur; "Namaz uykudan daha iyidir." derdi. Mescid-i Nebî hizmetçilerinden birisi; "Resûlullah'ın huzûrunda terbiyesizlik yapıyorsun." diyerek bunu dövdü. Bu da; "Yâ Resûlallah! Yüksek huzûrunuzda adam dövmek, sövmek edepsizlik sayılmaz mı?" dedi. Çok ağladı. Biraz sonra döven kimsenin felç olduğu, eli ayağı tutmadığı görüldü. Üç gün sonra da öldü.

Anlatılır ki, Bağdât'ta Kerhli bir attâr vardı. Doğruluğu, iyiliği ve güvenilirliği ile meşhur olmuştu. Fakat bir hayli borcu vardı. Hayâsından evinden çıkamaz hâle geldi. Cumâ gecesi olunca, âdeti üzere namaz kıldı. Resûlullah efendimize salât ve selâm getirdi ve duâ edip uyudu. Rüyâda Peygamber efendimizi gördü. Resûlullah ona; "Vezîr Ali bin Îsâ'ya git! Ben ona, sana dört yüz dînar vermesi için emir verdim. Onları al, ihtiyaçlarını giderip hâlini düzelt." buyurdu. Sabah olunca, attâr, vezîrin yanına gitti. Fakat muhâfızlar onu içeri almadılar. Biraz sonra, vezîrin yakınlarından biri dışarı çıktı. O, attârı tanıyordu. Muhafızlara durumu anlatıp, attâra; "Vezir, seher vaktinden beri seni bekliyor. Bana, seni ve kaldığın yeri sordu. Sen şimdi burada bekle, ben vezîrin yanına gidip geleyim." dedi. O şahıs süratle vezîrin yanına gidip geldi. Attârı alıp vezîrin huzûruna götürdü. Vezîr attâra ismini sordu. O da kendisini tanıttı. Kerh ehlinden olduğunu söyledi. Bunun üzerine vezir, attâra; "Allahü teâlâ sana iyi karşılıklar versin, dün geceden beri uyuyamadım. Dün gece Resûlullah efendimizi rüyâmda gördüm. Bana; "Falanca attâra dört yüz dînar ver, hâlini düzeltsin." buyurdu." dedi. Attâr da vezîre; "Ben de dün gece Resûlullah'ı rüyâmda gördüm. Bana; "Vezîr Ali bin Îsâ'ya git, ona, sana dört yüz dînar vermesini emrettim." buyurdu." dedi. Vezîr, Resûlullah efendimizin kendisinden bahsetmesinin sevincinden çok ağladı. Attâra bin dînar verilmesini emretti. Hizmetçiler bin dînar getirdiler. Attâra; "Dört yüz dînârı, Resûlullah'ın emri üzerine diğer altı yüz

dînârı da, ayrıca sana hîbe ediyorum." dedi. Attâr ise fazlasını kabûl etmeyip; "Resûlullah'ın verdiğinden ve ihsânından fazlasını istemem. Ben, Resûlullah'ın ihsânı olan bu dört yüz dînârdan başkasından bereket ummuyorum. Bu söz üzerine vezir ağladı. Uygun olanı budur, nasıl istersen öyle yap." dedi. Attâr, dört yüz dînârı aldı. Bir kısmı ile borcunu ödedi. Resûlullah efendimizin bereketi ile hâli iyileşti ve malı çoğaldı.

Ebû Abdullah Merrakûşî hazretlerinin **Misbahü'z-Zulâm fi'l-Müstegîsîn bi-Hayri'l-Enâm** adını verdiği ve Resûlullah efendimizi vesîle ederek yapılan duâların kabûl olunduğunu uzun uzun anlattığı bu eserinden başka diğer kıymetli eserlerinden bâzıları şunlardır: **En-Nûr-ul-Vâdıh ilâ Muhaccet-il-Münkir Ales-Sarîh fî Vücûh-is-Sâih, Misbâh-üz-Zulâm fil-Müstegîsîn bî-Hayr-il-Enâm** (sallallahü aleyhi ve sellem)**, A'lâm-ül-Ecnâd vel-Ubbâd Ehl-il-İctihâd bi-Fadl-ir-Ribât vel-Cihâd.** O bu eserlerinde Ehl-i sünnet vel-cemâat yolunu anlatmanın yanısıra, İbn-i Teymiyye'nin ortaya koyduğu bozuk fikirleri ve yanlış îtikâd sâhiplerinin sapıklıklarını da ortaya koymaktadır.

Ömrünü İslâmiyeti yaymak, talebeler yetiştirmek ve eser yazmakla geçiren Ebû Abdullah Merrakûşî hazretleri, 1284 (H.683) yılında Kâhire'de vefât etti. Karâfe kabristanına defnedildi.

YETİŞ YÂ RESÛLALLAH!

Ebû Abdullah Merrakûşî hazretleri, Resûlullah efendimizi vesîle ederek Allahü teâlâdan bir şey istemek, Resûlullah efendimizin yardım ve şefâatlerine kavuşmak husûsunda bir eser yazdığı esnâda başından geçen bir hâdiseyi şöyle nakletti:

"1239 senesinde Sader kalesinden seçkin bir cemâatle berâber çıktık. Yanımızda bize kılavuzluk eden biri vardı. Bir müddet gittikten sonra suyumuz tükendi. Durup su aramaya çıktık. Ben de bu arada ihtiyâcımı görmek için gittim. Bu sırada müthiş bir şekilde uykum geldi. Nasıl olsa giderken beni uyandırırlar deyip, başımı yere koydum. Uyandığımda kendimi çölün ortasında yapayalnız buldum. Arkadaşlarım beni unutup gitmişlerdi. Yalnızlıktan büyük bir korkuya kapıldım. Çölde sağa sola yürümeye başladım. Nerede bulunduğumu, nereye gideceğimi bilemiyordum. Her taraf dümdüz kumdu. Az sonra hava karardı. Yolculuk yaptığımız kâfileden hiçbir iz yoktu. Ben, gece karanlığında yapayalnızdım. Korkum daha da şiddetlendi. Telâşla daha süratli yürümeye başladım. Bir müddet gittikten sonra, çok susamış ve yorulmuş bir hâlde yere düştüm. Artık hayâtımdan ümîdimi kesmiş, ölümümün yaklaştığını hissetmeye başlamıştım. Susuzluk ve yorgunluktan, ızdırap ve elemim son haddine varmıştı. Birden aklıma geldi. Gece karanlığında: "Yâ Resûlallah! Yetiş! Senden Allahü teâlânın izniyle yardım etmeni istiyorum!" diye inledim. Sözümü bitirir bitirmez, birinin bana seslendiğini duydum. Sesin geldiği tarafa baktığımda; gece karanlığında, etrâfına ışıklar saçan, bembeyaz elbiseler giyinmiş, o zamâna kadar hiç görmediğim bir kimsenin beni çağırdığını gördüm. Bana yaklaşıp, elimi tuttu. O ânda bütün yorgunluğum ve susuzluğum kayboldu. Yeniden doğmuş gibi oldum. Ona canım birden ısınıverdi. Elele bir müddet yürüdük. Hayâtımın en tatlı anlarından birini yaşadığımı hissettim. Bir kum tepeciğini aşınca, berâber yolculuk yaptığım kâfilenin ışıklarını görüp, arkadaşlarımın seslerini duydum. Onların yanlarına doğru yaklaştık. Benim bindiğim hayvan en arkada onları tâkib ediyordu. Birden gelip önümde durdu. Bineğimi önümde görünce, sevinç çığlıkları attım. Ben bağırınca, benimle gelen zât elini elimden çekti. Daha sonra elimden tutup bineğime bindirdi. Sonra da; "Bizden bir şey isteyeni ve yardım talebinde bulunanı boş çevirmeyiz." diyerek geri dönüp gitti. O zaman onun Resûlullah efendimiz olduğunu anladım. O, geri dönüp giderken, çevresine yaydığı nûrların gece karanlığında göğe doğru yükseldiği görülüyordu. O, gözümden kaybolunca, birden aklım başıma geldi; "Nasıl olup da ben, Resûlullah efendimizin elini ayağını öpmedim." diye çırpındım. Ama iş işten geçmiş, fırsat elden kaçmıştı. Şiir:

"Seven, hayattan hiç tat almaz, o hayattan hoşlanmaz, lezzet alamaz. Ne zaman dünyâyı düşünsem, ondan nasîbim olmadığını görürüm. İnsanlar arasında sanki garîb gibiyim. Başa gelen belâ ve musîbetlerin zevâl vakti gelince; sıkıntıdan kurtulup rahata kavuşmak pek yakın oluyor."

Eserimi yazmaya başladığım sırada yaşadığım bu hârikulâde vakânın tadını ömrüm boyunca unutmadım. İnşâallah eserimde de; çöllerde, denizlerde, tehlikeli ve ıssız yerlerde, Resûlullah efendimizle istigâse eden, onu vesîle ederek Allahü teâlâdan yardım isteyenlerin nasıl arzularına kavuştuklarını, sıkıntıdan nasıl kurtulduklarını, çok acıkıp veya susayıp yiyecek içecek bir şey bulamayan, düşman eline esir düşen, zâlimlerin zulmüne uğrayan bâzı kimselerin, Resûlullah efendimize hâllerini arzetmelerini, karıncaların, yağmur ve kuraklık zamanlarında Resûlullah'a sığınmalarını, deve ve ceylan gibi hayvanların Resûlullah'la olan hâllerini, Mescid-i Nebevîdeki hurma kütüğünün inlemesini, Ebû Bekr-i Sıddîk'in hicret esnâsında, Sürâka peşlerinden gelirken Resûlullah efendimizle istigâse etmesini, sıkıntı ve meşakkate düçâr olan bâzı kimselerin Resûlullah efendimize hâllerini nasıl arzettiklerini ve netîcesinin nasıl olduğunu anlatmaya çalışacağım..."

1) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.522

2) Tabakât-ül-Evliyâ; s.488

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.384

4) El-A'lâm; c.7, s.118

5) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.134

6) Kıyâmet ve Âhıret; s.116

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.406, 997

8) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.12, s.68

9) Siyer-Ehl-is-Sülûk (Süleymâniye Kütüphânesi, Şehid Ali Paşa Kısmı, 1345 numaralı mecmûada)

10) "Gunyet-üt-Tâlib", Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı, 1345 numaralı mecmûada.

11) Misbâh-uz-Zulâm, fil-Müstegîsi bi-Hayr-il-Enâm Muhammed Aleyhi Efdalüs-Salâtü Ves-selâm fil-Yakazati vel-Menâm (Süleymâniye Kütüphânesi, Şehid Ali Paşa kısmı, 57 numaralı eser.)

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.111

EBÛ ABDULLAH EL-MUKRÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdullah, ismi Muhammed bin Ahmed el-Mukrî'dir. Ebû Abdullah; Yûsuf bin Hüseyin Râzî, Abdullah el-Harrâz, Muzaffer el-Kirmanşâhî, Ruveym bin Ahmed, İbn-i Cerîrî ve İbn-i Atâ'nın sohbetlerinde bulundu, onlardan ilim öğrendi. Ayrıca Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah'ın talebesidir. Evliyânın meşhurlarından Cüneyd-i Bağdâdî'yi görmüştür. Evliyânın en çok fetvâ vereni, en cömert, en güzel ahlâklı, himmetçe yüksek olanı, verâ ve takvâ sâhibi, haramlardan ve şüpheli şeylerden sakınan bir âlim idi. 976 (H.366) senesinde Nişâbûr'da vefât etti.

Hocalarından Abdullah Harrâz ona şöyle nasihat etmiştir:

"Sana üç şey tavsiye ederim. Biri tam bir gayret ve itâatla farzları yerine getir. Bu hususta hırslı ol. İkincisi, müslüman cemâatine, topluluğuna hürmet, üçüncüsü ise kendini ve hatırına gelen dağınık düşüncelerini iyi bilmemektir."

Buyurdu ki:

"Fütüvvet; kızdığı kimseye karşı güzel huylu olmak, hoşlanmadığı kimseye ihsân etmek, kalbinin nefret ettiği kimse ile hüsn-i sohbette, güzel sohbette bulunmaktır."

"Kişi, din kardeşlerine ve dostlarına hizmetinden dolayı böbürlenirse, Allahü teâlâ ona öyle bir alçaklık verir ki, kat'iyyen ondan kurtulamaz."

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.509

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.125

3) Nefehât-ül-Üns; s.310

4) Sefînet-ül-Evliyâ; s.154

5) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.202

6) Tabakât-ül-Evliyâ; s.75

7) Tabakât-ı Ensârî; s.476

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.12

9) Firdevs-il-Mürşidiyye; s.181

EBÛ ABDULLAH NİBÂCÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Saîd bin Yezid'dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, Basra yakınlarında

Nibâc köyünde doğmuştur. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Hicrî üçüncü asrın ilk yarısında vefât ettiği tahmin edilmektedir. Evliyânın meşhurlarından Zünnûn-i Mısrî ve diğer büyük zâtlarla görüşüp sohbet etmiştir. Ahmed bin Ebi'l-Havârî, Amr bin Osman Mekkî, Ebû Saîd Harrâz gibi âlim ve velîler onun talebelerindendir. Şam, Mekke ve diğer bâzı yerlere seyâhat etti. Daha çok Basra'da bulundu. Kerâmetlerini, hal ve sözlerini Ahmed bin Ebi'l-Havârî hazretleri nakletmiştir.

Gündüzleri oruç tutar, geceleri hep ibâdet ederdi. Haramlardan çok sakınır, şüpheli şeylerden kaçar, harama düşerim korkusuyla mübahlardan da zarûret mikdârı istifâde ederdi. Cömertliği ve güzel ahlâkıyla insanların sevgisini kazanır, dünyâlık vererek âhiretlerini kazandırmaya çalışırdı.

Buyurdu ki:

"Hür insana edepli olmak ne güzel yakışır."

"Mûsâ aleyhisselâm; "Yâ Rabbî! Ben seni nasıl bulurum?" diye suâl etti. Cevâbında; "Niyetini düzelttiğin an beni bulursun." buyruldu.

"İbâdetin esâsı üçtür: Allahü teâlânın hükümlerinin hepsini kabûl et, O'nun yanında kıymeti olmayan bir şey yapma, O'ndan başkasından bir şey isteme."

"Her şeyin bir yardımcısı vardır, dînin hizmetkârı da edeptir."

"Bir gün canım bir şey arzu etmiş, ben de onu insanlardan istemiştim. O gece rüyâmda; "Mevlâsından istediğine kavuşan birinin, O'nun kulundan bir şey istemesi yakışık olmaz." denildi. O günden beri, o işime tövbe ederim."

"Rızkını Allah'a havâle edip, yalnız O'ndan bekleyenin ahlâkı güzelleşir, harcarken cömert olmak ona zor gelmez, namazda dünyâ malı için vesveseye düşmez."

"Fudayl bin İyâd hazretlerine; "İnsan Allahü teâlânın muhabbetinde ne zaman son dereceye ulaşır?" diye sorulunca; "Allahü teâlânın vermesi ile vermemesi o insan yanında müsâvî olduğu zaman."(Her hâlukarda râzı olduğu zaman) diye cevap vermiştir."

"Allahü teâlâdan gelen şeyleri, nîmetleri ve kendisinden Allahü teâlânın neyi istediğini bilmeyen kimse, kalbini perdelemiş olur. Kim nefsinin isteklerine kavuşmak için acele ederse, iyiliklere kavuşma yollarını keser. Kim nefsinin her istediğini yer ve bunların peşine düşerse, o kimsenin başına çeşitli belâlar gelir. Allahü teâlâyı unutmak, O'ndan gâfil olmak, Cehennem'e girmekten daha şiddetli bir haldir. Allahü teâlâdan başka şeyleri anmak, onlardan bahsetmek kalpte kasvete, katılığa sebeb olur. Şeytan; "Kim bana karşı kendini benim tuzağımdan kurtardığını zannederse, ben onu ucub ile yâni kendini beğenmekle tuzağıma düşürürüm." demiştir.

HELÂL YEMEK

Ebû Abdullah Nibâcî buyurdu ki:

"Müminin bilmesi gereken beş haslet vardır ki, şunlardır: Birincisi, Allahü teâlâyı bilmek, tanımak, mârifetullah. İkincisi, hakkı, hukûku tanımak, gözetmek. Üçüncüsü, yapılan işte, amelde ihlâslı olmak, sırf Allah için yapmak. Dördüncüsü, sünnet ile amel etmek, sünnete uymak. Beşincisi, helal yemek. Eğer Allahü teâlâyı bilir fakat hakka, hukûka riâyet etmezse, bu bilmesinden bir fayda elde edemez. İhlâsla amel, iş yapmazsa tanıması, bilmesi ona yine fayda vermez. Sünnete uymazsa ve helal yemezse, yine Allahü teâlâyı bilmesinden fayda elde edemez. Eğer yediği helalden olursa kalbinde bir safâ, temizlik hâsıl olur. Bu temizlik ile dünyâ ve âhiret işlerini görür. Eğer yediği şüpheli ise yediği şüpheli şeyin mikdârı kadar da işleri şüpheli olur. Yediği haramdan olursa, onun dünyâ ve âhiret işleri karanlık olur.

İnsanlar böyle bir kimseyi gözü görüyor diye vasıflandırsalar bile aslında o kördür. Tövbe edinceye kadar da bu mânevî körlükten kurtulamaz."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.9, s.310

2) Tabakât-ı Ensârî; s.207

3) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.233

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.26

5) Nefehât-ül-Üns; s.143

6) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.98, 200

EBÛ ABDULLAH-I RODBÂRÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Onuncu yüzyılda Bağdât ve Şam diyarlarında yaşamıştır. İsmi Ahmed bin Atâ'dır. Büyük velî Ebû Ali Rodbârî hazretlerinin kız kardeşinin oğludur. Ebû Abdullah künyesiyle ve Rodbârî nisbesiyle meşhur olmuştur. Bağdât'ta doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 979 (H.369) senesinde Sûr şehri yakınlarındaki Menvas köyünde vefât etti. Kabri Sûr şehrindedir.

Bağdât'ta doğup büyüyen Ebû Abdullah-ı Rodbârî küçük yaşından îtibâren ilim öğrendi. Hadîs, fıkıh ve tefsîr gibi zâhirî ilimlerde yüksek ilim sâhibi oldu. Uzun müddet Bağdât'ta kaldıktan sonra Şam taraflarına gitti. O bölgenin âlimlerinin ilim meclislerinde ve velîlerin sohbetlerinde bulundu. Ebü'l-Kâsım el-Begâvî, Ebû Bekir binEbî Dâvûd, Kâdı el-Mehâmilî, Yûsuf bin Yâkub bin İshak bin Behlûl ve daha pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenip, rivâyet etti. Tasavvuf yolunda yüksek dereceye ulaştı. Şam'ın sâhil tarafında bulunan Sûr şehrine geldi. Buradaki âlim ve velîlerle de görüşüp, sohbetlerinde bulundu. Zâhirî ve mânevî ilimlerde yükseldikten sonra insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya başladı. İlim meclislerinde talebe yetiştirdi. Vâz ve nasîhatlarda bulunup insanların dünyâ ve âhirette saâdete kavuşmaları için gayret etti. Hikmet dolu sözleriyle kalplere tesir edip insanların kurtuluşuna vesîle oldu.

Yaşadığı devirde Şam bölgesinin en büyük velîsi olarak tanınan Ebû Abdullah-ı Rodbârî bir sohbeti sırasında buyurdu ki: "Sâdece ilim öğrenmek için evinden çıkan kimse, öğrendiği ilimden faydalanamaz. Öğrendikleri ile amel etmek isteyerek ilim öğrenen kimse, ilmi azalsa bile faydasını görür. İlim kendisiyle amel edilince kıymetlidir. Amel ise, ihlâs ile kıymetlenir. İhlâs, bir işi Allahü teâlânın rızâsı için yapmaktır. Bu, Allahü teâlânın anlayış ihsân etmesine sebeb olur."

Güzel ahlâklı kimselerle oturup kalkmanın lüzûmunu ve herkese sır verilemeyeceğini bildiren Ebû Abdullah Rodbârî buyurdu ki:

"Ahlâkı ve anlayışları birbirine zıt olanlarla oturup görüşmek, ruhlar için kurtlardır. Bunlar insanın içini kemirirler. Huyları ve anlayışları iyi olanla oturup kalkmak ise, ruhların gıdâsı, akılların aşısıdır. Aklın bereketlere kavuşarak artmasına bunlar sebeb olur."

"Berâberce oturup kalkılan her kimse ile, ülfet ve muhabbet üzere olmak uygun olmaz. Her ülfet ve yakınlık duyulan kimseye de, sırların kapısı açılıp söylenemez. Yalnız emin olan, sırları saklayacak kimseye sırlar açılır, vesselâm!"

Ebû Abdullah-ı Rodbârî hazretleri bir vâzı sırasında namazın mâhiyeti ve huşû içerisinde bulunmanın önemini bildirerek şöyle buyurdu:

"Namazda huşû, namaz kılanın kurtuluşunun alâmetidir. Nitekim Allahü teâlâ, Mü'minûn

sûresi başında; **"Muhakkak ki, müminler kurtuluşa erdiler. O müminler ki, namazlarında huşû** (tevâzu ve korku) **sâhipleridir."** buyurmaktadır. Peygamber efendimiz de buyurdu ki: **"Bir müslüman doğru olarak ve huşû ile iki rekat namaz kılınca, geçmiş günahları affolur."** Yâni, Allahü teâlâ onun küçük günahlarının hepsini affeder. Huşûu terketmek ise, münâfıklık alâmetidir ve kalbin harâb olmasıdır. Nitekim Allahü teâlâ, Mü'minûn sûresi 117. âyetinde meâlen; **"Gerçek şudur ki: Allah'tan başkasına tapınan kâfirler, felâha, kurtuluşa kavuşamazlar."** buyurmaktadır."

Namazda huşû ve hudû: Bütün âzâların hareketsiz kalıp tevâzu hâlinde bulunması ve kalbin de Allahü teâlâdan korku üzere olması demektir. Hadîs-i şerîfte; **"Kalbin hazır olmadığı namaza Allahü teâlâ bakmaz."** buyruluyor. İbrâhim aleyhisselâm namaz kıldığı zaman, kalbinin hışırtısı çok uzaklardan duyulurdu. Hazret-i Ali namaz için kalktığı zaman, vücûdunu bir titreme alır, yüzünün rengi değişirdi ve; "Yedi kat göklere ve yere arzedilen ve onların taşıyamadıkları emânetin zamânı geldi." derdi. Süfyân-ı Sevrî de; "Namazı huşû ile kılmayanın, namazı doğru olmaz." derdi. Bunun için namazda tumânînete ve tâdîl-i erkâna dikkat etmelidir. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem; **"En büyük hırsız, kendi namazından çalan kimsedir."** buyurdu. "Yâ Resûlallah! Bir kimse, kendi namazından nasıl çalar?" diye sordular. **"Namazın rükûunu ve secdelerini tamam yapmamakla."** buyurdu. Bir defâ da; **"Rükûda ve secdelerde, belini yerine yerleştirip biraz durmayan kimsenin namazını, Allahü teâlâ kabûl etmez."** buyurdular. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem bir kimseyi namaz kılarken, rükûunu ve secdelerini tamam yapmadığını görüp; **"Sen namazlarını böyle kıldığın için, Muhammed'in** (aleyhisselâtü vesselâm) **dîninden başka bir dinde olarak ölmekten korkmuyor musun?"** buyurdu. Yine; **"Sizlerden biriniz, namaz kılarken, rükûdan sonra tamam kalkıp, dik durmadıkça ve ayakta, her uzuv yerine yerleşip durmadıkça, namazı tamam olmaz."** buyurdu. Bir kere de; **"İki secde arasında dik oturmadıkça, namazınız tamam olmaz."** buyurdu. Bir gün Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem birini namaz kılarken, rükûdan kalkınca dikilip durmadığını ve iki secde arasında oturmadığını görüp; **"Eğer namazlarını böyle kılarak ölürsen, kıyâmet günü sana, benim ümmetimden demezler."** buyurdu. Bir kere de; **"Altmış sene, bütün namazlarını kılıp da, hiç bir namazı kabûl olmayan kimse, rükû ve secdelerini tamam yapmayan kimsedir."** buyurdu. Zeyd ibni Vehb, birini namaz kılarken rükû ve secdelerini tamam yapmadığını gördü. Yanına çağırıp; "Ne kadar zamandır böyle namaz kılıyorsun?" dedi. "Kırk sene." deyince; "Sen kırk senedir namaz kılmamışsın. Ölürsen, Muhammed Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem dîni olan İslâmiyet üzere ölmezsin." dedi.

Bir mümin, namazını güzel kılar, rükû ve secdelerini tamam yaparsa, namaz sevinir ve nûrlu olur. Melekler, o namazı göğe çıkarır. O namaz, namazı kılmış olana, iyi duâ eder ve sen beni kusurlu olmaktan koruduğun gibi, Allahü teâlâ da, seni muhâfaza etsin, der. Namaz güzel kılınmazsa, siyah olur. Melekler o namazdan iğrenir. Göğe götürmezler. O namaz, kılmış olana, fenâ duâ eder. "Sen beni zâyi eylediğin, kötü hâle soktuğun gibi, Allahü teâlâ da seni zâyi eylesin." der. O halde, namazları tamam kılmaya çalışmalı, tâdîl-i erkânı yapmalı, rükûu, secdeleri, kavmeyi yâni rükûdan kalkıp dikilmeyi ve celseyi yâni iki secde arasında oturmayı iyi yapmalıdır. Başkalarının da kusurlarını görünce söylemelidir. Din kardeşlerinin namazlarını tamam kılmalarına yardım etmelidir. Tumânînet ve tâdîl-i erkânın yapılmasına çığır açmalıdır."

Yüksek ilmi, güzel ahlâkı yanında birçok kerâmetleri de görülen Ebû Abdullah Rodbârî hazretleri, hac ibâdetini yerine getirmek ve sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret etmek için Hicâz'a gitti. Bu yolculuğu sırasında şöyle bir kerâmeti görüldü:

Yolculuk esnâsında kervandaki develerden biri, Allahü teâlânın kudretiyle dile gelip konuştu. Ebû Abdullah Rodbârî hazretleri kendi kendine develere ağır yükler yüklendiğini düşünüyordu. Bu sırada develerden biri boynunu uzatarak; "O yüklere tahammül ettiren zâtı

tesbîh ederim." dedi. Bir başka deve de; "Allahü teâlânın şânı yücedir. Allahü teâlânın şânı yücedir." dedi. Bu hal karşısında Ebû Abdullah-ı Rodbârî Allahü teâlâya şükredip secdede bulundu.

Ebû Abdullah Rodbârî hazretleri temizlik hususunda titizlik gösterirdi. Bir gece, gusl, boy abdesti alırken titizliği sebebiyle çok su kullandığını düşünerek kalbi daraldı. Allahü teâlâya yalvarıp; "Yâ Rabbî! Beni affet." diye duâ etti. Bu sırada gâibden bir ses; "Sen affedildin." dedi. Bundan sonra kalbindeki sıkıntı gidip, şükretti.

"Edebe riâyet etmeksizin evliyâya hizmet eden kimse helâk olur. Ondan istifâde edemez."

"Sultanlara akılsızca hizmet eden kimsenin câhilliği, kendisini ölüme götürür."

"Vaktini Allahü teâlâyı zikirle geçiren kimse, belâ ve sıkıntılara düşmez."

İnsanlara söylediği şiirleriyle de nasihat eden Ebû Abdullah Rodbârî'nin bir beytinin mânâsı şöyledir: İnsanlarla arkadaşlık yaptığın zaman her arkadaş için, sanki kölesi olan bir genç ol. Susuzluktan ciğeri yanan her arkadaş için tatlı ve serin suyun tadı gibi ol."

Hayâtını, İslâm dînini öğrenmek, öğretmek ve insanların iki cihanda kurtulmalarına sarf etmekle geçiren Ebû Abdullah Rodbârî hazretleri 979 (H.369) senesinin Zilhicce ayında Sûr şehri civârındaki Menvas adlı köyde vefât etti ve Sûr şehrinde defnedildi. Kabri orada olup, sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

EN ÇİRKİN ŞEY

Bir gün dervişlerin peşi sıra gidiyordu. Sofîleri arkadan tâkib etmek âdeti idi. Hepsi bir dâvete gidiyordu. Bunları gören bir bakkal; "Bunlar halkın malını yemeyi helâl sayıyorlar." diyerek sofîler hakkında ileri geri konuştu. Devam ederek; "Dervişlerden biri benden yüz dirhem aldı, fakat getirip vermedi. Adamı nerede arayacağımı da bilmiyorum." dedi. Dâvet yerine vardıklarında, sofîleri seven ev sâhibine Ebû Abdullah Rodbârî buyurdu ki: "Kalbim sükûn ve huzur içinde olsun dersen, bana yüz dirhem getir." Ev sâhibi derhal istenen parayı getirdi. Ebû Abdullah Rodbârî talebelerinden birine; "Bu parayı al, falan bakkala git. Bu parayı arkadaşlarımızdan biri sizden borç almış, zamânında ödemesine mâni olan bir mâzereti çıkmış, parayı ancak şu anda gönderebildi. Özrünü kabûl et, de." buyurdu. Talebe hemen gidip Ebû Abdullah Rodbârî hazretlerinin dediklerini yaptı. Dâvetten dönerken dervişler bakkal dükkanının önünden geçtiler. Bakkal, sofîleri medhetmeye başladı. "Bunlar emin, güvenilir ve sâlih insanlardır." diyordu. Bunun üzerine Ebû Abdullah Rodbârî buyurdu ki: "Bütün çirkinliklerden daha çirkin olan bir çirkin şey vardır. O da bir sofînin, velînin cimrilik yapmasıdır. Yâni hem kendisi iyilik etmez, hem de iyilik edene mâni olur. Bu hal herkes için çok kötü bir huydur. Hele tasavvuf ehli için fenâlıkların en fenâsıdır. Bu hâlin kötülüğü sırf cimrilik olsun diye yapıldığı zamandır. Ancak bir hikmet bir fayda düşünüldüğü için yapılıyorsa, o zaman iş değişir. Çünkü bâzı kimselere vermemek, Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyyesindendir. Bunu iyi anlamak lâzımdır. Rabbimiz işin doğrusunu en iyi bilendir."

1) Tabakâtü's-Sûfiyye; s.497

2) Netâicü'l-Efkâr el-Kudsiyye; c.2, s.131, c.4, s.555

3) Mîzânü'l-Îtidâl; c.1, s.56

4) Sefînetü'l-Evliyâ; s.154

5) Hazînetü'l-Asfiyâ; c.2, s.204

6) Nefehâtü'l-Üns; s.248

7) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.383

8) Risâletü'l-Kuşeyriyye; s.29

9) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.293

10) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.123

11) Şezerâtü'z-Zeheb; c.3, s.68

12) Târih-i Bağdâd; c.4, s.336

13) El-Bidâye ve'n-Nihâye; c.11, s.296

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.13

EBÛ ABDULLAH SECZÎ;

Evliyânın meşhurlarından. Dokuzuncu asırda (hicrî üçüncü asırda) yaşamıştır. Horasan diyârında yetişen velîlerdendir. Horasan'ın Sicistan veya Secz şehrindendir. Evliyânın büyüklerinden Ebû Hafs Haddâd ve Abdullah bin Menâzil ile görüşüp, sohbet etmiştir. Onunla görüşüp sohbet eden sofîlerden bir zât şöyle anlatmıştır:

Bir defâsında Ebû Abdullah Seczî ile yol arkadaşı oldum. Trablus'tan yola çıkıp günlerce yol aldık. Hiçbir şey yemedik, yanımızda da yiyecek bir şey yoktu. Uzun yolculuğumuz sırasında bir gün yol üzerinde bir parça yaş meyve kabuğu gördüm. Dayanamadım ve alıp yemek istedim. Bana öyle bir baktı ki, bu bakışından meyve kabuğunu yememe râzı olmadığını anlayıp, almaktan vazgeçtim. Sonra elimize beş dinar kadar para geçti. Yolumuz bir köye uğramıştı. Köye girince, elimize geçen parayla acaba yiyecek bir şeyler satın alır mıyız diye ümid ettim. Fakat hiçbir şey almadan yola devâm etti. Bir müddet yol aldıktan sonra bana; "Eğer aç ve yaya yürüyoruz. Hiç bir yiyecek almadık, diyorsan yakında bir köye daha ulaşırız. O köyde âilesi kalabalık bir kimse var. Varınca onu buluruz. Bize hizmet eder bir şeyler yedirir. Elimizdeki beş dinarı da ona veririz çocukları için harcar." dedi. Nihâyet köye ulaştık. Bahsettiği kimseyi bulduk ve misâfir olduk. Bize bâzı yiyecekler ikrâm etti. Yanımızdaki beş dinarı ona hediye ettik. Ertesi gün yola devâm etmek üzere misâfir olduğumuz evden ayrıldık. Bana; "Sen nereye gidiyorsun?" dedi. "Seninle birlikte yolculuğa devâm etmek istiyorum." dedim. Fakat bana; "Ben seninle yol arkadaşı olamam. Çünkü bir parça meyve kabuğunu görünce dayanamayıp ahdi bozmaya kalkıştın." dedi. Sonra benden ayrılıp gitti. Arkasından hayran ve şaşkın bir halde bakakaldım.

Dünyâya ve dünyâ malına aslâ düşkünlük göstermezdi. Tasavvufta yüksek hallere gark olmuştu. Bir gün sevenlerinden biri; "Bir dinar param var onu sana vermek istiyorum. Ne dersiniz?" deyince; "Eğer onu bana verecek olursan senin için iyi olur. Vermezsen benim için hayır olur. Sen bilirsin." diye cevap verdi.

"Neden sofîler gibi hırka giymiyorsun?" diye sorulunca; "Hırka giymek fütüvvet sâhibi yiğit kimselere yakışır. Fütüvvet ehlinden olmayan kimselerin böyle şeyler giymesi nifak alâmetidir. Fütüvvet yükünün altına girmeden, fütüvvet ehli gibi gözükmek yakışmaz." dedi. "Peki o halde fütüvvet nedir?" diye sorulunca; "Fütüvvet, kendini kusurlu, insanları mâzur görmektir. Kendini noksan, başkalarını tam görmektir. İnsanların iyisi olsun kötüsü olsun hepsine merhamet ve şefkat nazarıyla bakmaktır. Fütüvvetin en yüksek derecesi ise hiç bir zaman halk seni Hak'tan alıkoymaması, perde olmamasıdır." buyurdu.

Talebelerine ve dostlarına en faydalı işin sâlih kimselerle, iyi insanlarla görüşüp sohbet etmek, arkadaşlık kurmak olduğunu söylerdi. Ahlâk ve davranış bakımından sâlih, iyi kimselere uymak lâzım olduğunu önemle tavsiye ederdi. Ayrıca velîlerin kabirlerini ziyâreti, arkadaş ve dostlara hizmeti tavsiye ederdi. Kendi günahlarının tamâmen bağışlandığına kanâat getirmeyen kimsenin herhangi bir günahı sebebiyle başkasını kınamasını doğru bulmazdı. Kişinin ise kendi günahlarının tamâmen bağışlandığını bilemeyeceğine göre, başkalarını kınama husûsunda hiç konuşmaması gerektiğini belirtirdi.

Buyurdu ki: "Evliyânın alâmeti üçtür: Birincisi, derecesi yükseldikçe, tevâzusu, alçak gönüllülüğü artar. İkincisi, elinde imkân bulunduğu halde dünyâya değer vermez, düşkün olmaz. Üçüncüsü, intikam almaya gücü yettiği halde merhametli ve insaflı davranarak

intikam almaz."

"İlmini, din bilgisini doğru ve sağlam öğrenmeyenin işi, ameli doğru ve sağlam olmaz. Ameli doğru olmayanın bedeni saf ve temiz olmaz ve kalbi temizlenmez. Kalbi temiz olmayanın da niyeti temiz, doğru olmaz."

"Âzâlarıyla ve kalbiyle günâh işleyip de, sâdece dili ile tövbe eden, âzâsını ve kalbini günahlardan uzak tutmayan kimse ne kötü kuldur."

1) Tabakât-ı Ensârî; s.245

2) Tabakât-üs-Sofiyye (Sülemî); s.254

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.350

4) Nefehât-ül-Üns; s.115

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.404

EBÛ ABDULLAH SÜBEYHÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Hüseyin bin Abdullah bin Bekr, künyesi Ebû Abdullah ve Ebü'l-Hasan'dır. Künyesine Ebû Ali Sübeyhî diyen de vardır. Aslen Basralı olup doğum târihi bilinmemektedir. Sonradan Basra'dan Tûs şehrine gitti. Onuncu asırda Tûs'ta vefât etti. Kabri ziyâret mahallidir.

Zamânının âlim ve büyüklerinden ilim öğrendi. Pek kıymetli kitaplar yazdı ve yüzlerce talebe yetiştirdi. Çok ibâdet eder, dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi. Basra'daki evinde, yer içinde kazılmış bir odası vardı. Orada otuz yıl devamlı ibâdet etti. Çok az yerdi.

Bir Cumâ günü Basra mescidinin kapısında durdu. Talebelerine; "Şu gördüğünüz insanlara doğru yolu göstermek, uygun amel etmelerini sağlayarak Cehennem azâbından kurtarıp, Cennet'e koyma işi bize verilmiştir." buyurdu. Onun zamânında Basra mescidinde, insanların çokluğundan yere secde etmek mümkün değildi. Müslümanlar birbirlerinin sırtına secde ederlerdi.

Kendisine; "Allahü teâlâya karşı gerçek kulluktan soruldu. O zaman; "Allahü teâlâya karşı gerçek kulluk, Resûlüne, sallallahü aleyhi ve sellem tam uymakla isbât edilir. Bu da, ahde vefâ, O'nun emirlerine uygun hareket, mevcûd olana rızâ, kayıp olana sabretmektir." buyurdu.

Yine o; "Seni, herhangi bir şey diğer bir şeyden alıkoymasın, veya alıkoyan daha üstün olsun. Diğeri eşit olmasında hüküm, kalbe gelene göre verilir." buyurdu.

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.329

2) Nefehât-ül-Üns; s.213 (Fârisî160)

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.103

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.354

5) Tabakât-ı Ensârî; s.337

6) Tabakât-ül-Evliyâ; s.334

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.17

EBÛ ABDULLAH-I TURUĞBÂDÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Onuncu yüzyılda İran'ın Tûs şehrinde yetişti. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Hüseyin veya Hasan'dır. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Tûs'un Turuğbad köyünden olduğu için Turuğbâdî nisbesiyle şöhret bulmuştur. Doğum târihi belli değildir. 961 (H.350) senesinde Tûs'da vefât etti.

Zamânında bulunan âlim ve velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulunan Ebû Abdullah-ı Turuğbadî ilimde derece sâhibi oldu. Tasavvufa karşı büyük alâka duydu. Onun tasavvuf yoluna bağlanması şöyle olmuştur: Ebû Abdullah'ın yaşadığı Tûs şehrinde büyük bir kıtlık oldu. Bu sırada insanlar açlıktan ot, çöp yiyorlardı. Bir gün evine geldi. Anbarında iki ölçek buğday olduğunu gördü. İnsanlara merhametinin çokluğundan içine bir ateş düştü ve kendi kendine; "Ey Ebû Abdullah! Müslümanlara şefkat ve merhametin bu mudur? Onlar açlıktan kırılıp geçerken, sen anbarında buğday saklıyorsun. Yazıklar olsun sana!.." dedi. Bu durum kendisine çok tesir etti, üzüntüsünden aklı başından gitti. Evinden ayrılıp, sahralara düştü. Uzun zaman açlık çekerek riyâzetlere başladı. Nefsinin kötü arzularından kurtulmak için çok mücâhede etti. Sonunda kendisini düşünecek hâli kalmadı. Sâdece Rabbini zikrediyor ve O'nun kullarına merhamet ve şefkat gösteriyordu. Bu hâl üzere devâm ederken, İslâm âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden Ebû Osman Hîrî hazretlerinin hizmetinde bulunmaya başladı. Onun sohbet meclislerinde yetişip tasavvuf yolunda ilerledi. Başka velîlerle de görüşüp sohbetlerinde bulunan Ebû Abdullah-ı Turuğbadî, Ebû Osman Hîrî hazretlerinin önde gelen talebelerinden oldu. Zâhirî ilimlerde yükseldiği gibi, tasavvufî hakîkatlarda da üstün mârifetlere kavuştu. Nefsinin isteklerine karşı çıkıp, riyâzetler çekerek üstün haller ve kerâmetler sâhibi bir velî oldu.

Hocası Ebû Osman Hîrî hazretleri, Ebû Abdullah-ı Turuğbâdî'ye insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak ve talebe yetiştirmek husûsunda vazîfe verdi. O da insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhirette saâdet ve kurtuluşa kavuşmaları için çalıştı. Birçok talebe yetiştirdi. Hallâc-ı Mensûr hazretleriyle görüşüp sohbet etti. Bir gün talebeleriyle birlikte yolculuğa çıkmıştı. Yolda yemek yemek için bir yere oturdular. O sırada Keşmîr'de bulunan Hallâc-ı Mensûr da yola çıkmıştı. Aralarında çok uzun bir mesâfe vardı. Bir aralık talebelerine; "Şimdi bir genç yola çıktı. Şu şu vasıflardadır. Derhal onu karşılayınız! O, yüksek bir velî ve anlaşılmaz bir hâl sâhibidir." dedi. Talebeleri gidip onu karşıladılar. Bir müddet sonra Hallâc-ı Mensûr, yanında iki köpeği olduğu halde Ebû Abdullah'ın yanına geldi. Yemeğini bırakıp ayağa kalktı. Yerine Hallâc-ı Mensûr'u oturttu. Ona çok izzet ve ikrâm etti. Talebeler bu işe şaşıp kalmışlardı. Hallâc-ı Mensûr'un elbiseleri, üstü başı dağınık idi. O, ayrılıp gittikten sonra talebelerine, "Siz, onun dışına bakmayınız! O nefsi ile mücâhede hâlinde bir gençtir ve bütün kötü arzulardan kurtulmuştur. Velîlik âleminin pâdişâhı olmaya namzettir. Bu devlet kuşu, onun başına konacaktır." buyurdu.

Bir gün kendisine; "Allah yolunda bulunup, O'nun rızâsını kazanmak isteyen talebenin vasfı nasıldır?" diye sorulduğunda; "Talebe, bu yolda meşakkat ve sıkıntı içindedir. Fakat karşılaştığı zorluklar, kendisine neşe ve huzur vermektedir. Hakîkî talebe böyle olur!" cevâbını verdi.

Kendisine; "Sofî ve zâhid kime denir?" diye suâl edilince de;

"Sofî, her an Rabbi ile berâber olandır. Zâhid ise, daha o makâma kavuşamayıp, nefsi ile uğraşan, onun kötü isteklerinden kurtulmaya çalışandır." dedi.

Ebû Abdullah-ı Turuğbâdî zühd sâhibi olup, dünyâya ve onun içindekilere meyletmezdi.

Takvâ ve verâda kemâl derecesindeydi. Haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçınır, her sözünün ve her işinin Allahü teâlânın rızâsına uygun olmasına çalışırdı ve buyururdu ki:

"Gençliğini, Allahü teâlânın emirlerine ve yasaklarına uymayarak geçiren kimseyi, Allahü teâlâ da ihtiyarladığında zelîl eder."

"Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için, O'nun beğendiği şeylerden başkasını vesîle yapmayan kimselere müjdeler olsun! Çünkü O'na kavuşmak için, O'nun râzı olduğu şeylerden başka bir vesile yoktur."

İnsanlara karşı çok şefkat ve merhamet sâhibiydi. Onlara hizmet etmeyi kendine şiâr edinmişti ve hizmette insanlar arasında fark gözetmezdi. Buyurdu ki:

"İnsanlara hizmet ederken, aralarında fark gözetmekten sakının! Çünkü, kendisine hizmet etmek için fark gözetilecek olanlar, geçip gitmişlerdir. Şimdi öyle birisini bulmak çok zordur. Murâdına kavuşmak istiyorsan ve maksadının da elinden kaçıp gitmemesini diliyorsan, herkese hizmet et!"

"Bir kimse, ömrünün tamâmından sâdece bir gününü, fütüvvet sâhibi olan Allah dostlarından birine hizmet etmekle geçirirse, bu hizmetinin bereketine ve feyzine kavuşur. Bütün ömrünü, böyle kimselere hizmet ederek geçiren kimsenin hâli nasıl olur? Varın bir mukâyese edin!"

Kendisi tevâzu sâhibi olup, kibirlenenleri sevmezdi. Bu hususta buyurdu ki:

"Kibir, yâni büyüklenmek, çok defâ zenginlerde bulunur. Tevâzu yâni alçak gönüllülük ise, fakirlerin ahlâkındandır."

Müminlere gelen dert ve belâların Allahü teâlânın onlara ihsânı olduğunu bildirerek buyurdu ki:

"Allahü teâlâ, kendisinin bilinip tanınmasına yarayan mârifetlerden bir mikdârını her kuluna vermiştir. Ayrıca her kuluna ihsân etmiş olduğu mârifetin karşılığı kadar da, dert ve sıkıntı vermektedir. Nîmet olarak bahşedilen bu mârifet, sıkıntılara tahammül etmesinde ona yardımcı olur."

İlim sâhibi olduğu için Allahü teâlâdan çok korkardı. Bu hususta;

"İlim, insana Allah korkusunu kazandırır. İlim sâhibi olan kimsenin başkalarından korkusu gidip, kalbinde yalnız Allah sevgisinden hâsıl olan bağlılık duygusunun artması ile huzur ve sükûna kavuşur. Bu haller ise, herkesin ilimdeki derecesine göredir." buyurdu.

Bir sohbetinde buyurdu ki:

"Resûlullah efendimiz, sallallahü aleyhi ve sellem her zaman Allahü teâlâdan ümmetini istemiş, onlar için Allah'a yalvarıp yakardığı kadar, kimse için yalvarmamıştır. Çünkü O, âlemlere rahmet olarak gönderilmişti. Ümmetine şefkat ve merhameti çoktu. Ümmetinden birinin günah işleyerek, Allahü teâlânın gazâbına uğrayabileceğini düşünerek çok üzülürdü. Nitekim cenâb-ı Hak, Tevbe sûresi yüz yirmi sekizinci âyetinde meâlen; **"Size, içinizden öyle bir peygamber geldi ki, zahmet çekmeniz O'nu incitir ve üzer. Size çok düşkündür, müminlere çok merhametlidir. Onlara hep hayır diler."** buyurmaktadır."

Ömrünü İslâm dîninin emir ve yasaklarını öğrenmek, öğretmek, Allahü teâlânın rızâsına uygun olarak yaşamak için sarfeden ve birçok kerâmetleri görülen Ebû Adullah-ı Turuğbadî 961 (H.350) senesinde Tûs'da vefât etti. Orada defnedildi.

1) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.832

2) Nefehâtü'l-Üns; s.307 (Fârisî247)

3) Tabakâtü's-Sûfiyye; s.489

4) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.146

5) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.242

6) Tabakât-ı Ensârî; s.469

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.15

EBÛ ABDURRAHMÂN SÜLEMÎ;

Tâbiînden olup âlim ve velîdir. Doğum târihi bilinmemektedir. İsmi Abdullah olup babasınınki Habîb'dir. Irak'ta vefât etmiştir. Vefât târihi 699 (H.80), 702 (H.83), 703 (H.84) gibi değişik olarak bildirilmiştir. Doğumunda, Peygamber efendimiz hayatta idi. Babası Eshâb-ı kirâmın ileri gelen âlimlerinden ve kırâat imâmlarındandır.

Hazret-i Ali'den, İbn-i Mes'ûd'dan kırâat ilmini öğrendi. Kırk sene Mescid-i Nebî'de Kur'ân-ı kerîm okuttu, kırâat dersi verdi. Kendisinden Âsım bin Ebi'n-Necîd, Yahyâ bin Vassab, Atâ bin Sâib, Abdullah bin Îsâ, Muhammed bin Ebû Eyyûb, İmâm-ı Şa'bî, İsmâil bin Ebî Hâlid, kırâat ilmini öğrendiler.

Talebelerinden ücret almaz, hediyelerini kabul etmez ve; "Biz Allahü teâlânın kitabını ücretle satmayız." derdi. Âyet-i kerîmeleri beşer beşer okuturdu ve; "Bizim Kur'ân-ı kerîm öğrendiğimiz, kırâat dersi aldığımız sahâbîler, okudukları on âyeti öğrenip bu âyet-i kerîmelerde buyrulan hususlarla amel etmeden başka âyet okumazlardı. Bizden sonra gelenler, Kur'ân-ı kerîm okuyacaklar onu su gibi içecekler fakat Kur'ân-ı kerîm boğazlarından aşağıya inmeyecek." buyururdu.

Hiçbir zorluk karşısında Kur'ân-ı kerîm okumayı ve kırâat derslerini ihmâl etmezdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra sabah namazına kadar namaza devâm ederdi. Sabahlara kadar namaz kıldığı hâlde sabah namazı vakti girince henüz namaz kılmaya yeni başlıyoruz gibi şevkli ve istekli oluyorum derdi. Pek cömert idi. Çok kerre yanına aldığı azığını yolda rastladığı fakir ve garîb kimselere verir, o gün aç dururdu.

Ömrünün son zamanlarında gözleri görmez oldu. Bu hâliyle ders vermeyi ihmâl etmedi. Vefât etmeden önce; "Tam seksen sene Ramazan ayında oruç tuttum. Rabbimin bana rahmetle muâmele edeceğini umuyorum." demiştir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, **Kütüb-i sitte** denilen altı sahîh hadîs kitabında yer almıştır.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.4, s.191

2) Siyer-i A'lâm-ün-Nübelâ; c.4, s.267

EBÛ AFFÂN OSMAN EL-YEMENÎ;

On dördüncü asırda yaşayan fıkıh âlimi ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Osman bin Ebî Kâsım bin Ahmed bin İkbâl el-Yemenî, künyesi Ebû Affân'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1374 (H.776) senesinde vefât etti.

Zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl eden Ebû Affân Osman el-Yemenî, fıkıh ilminde yüksek âlim oldu. Velîlerin sohbetlerinde bulunup tasavvuf yolunda ilerleyerek, büyük bir velî oldu. Hal ve sözleriyle insanlara faydalı olup onların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaları için gayret ederdi.

Ebû Affân Osman, fakîh, verâ ve zühd sâhibi bir zât idi. Dünyâ malına hiç önem vermezdi. Kendisine Zebid'de Hanefî Mensûriyye Medresesinin müderrisliği teklif edildi ise de, o bu vazîfeyi kabûl etmedi. Ebû Affân Osman el-Yemenî'nin birçok kerâmetleri görüldü.

Şöyle anlatılır: "Osman el-Yemenî'nin bulunduğu köye Iraklı biri geldi. Osman el-Yemenî'yi

görünce, onun talebelerine; "Bu sene bu zât hacca gitmiş midir?" diye sordu. Talebesi o zâta; "Hocam bu sene hacca gitmediler." dedi. O bunun üzerine; "Vallahi ben onu hac mevsiminde Harem-i şerîfte beş vakit namaz kılarken gördüm." dedi. Daha sonra o, Osman el-Yemenî hazretlerinin yanına gitti ve ondan duâ istedi."

Yine şöyle anlatılır: "Osman el-Yemenî'nin bulunduğu köyde bir zengin vefât etti. Zamânın sultânı köyde bulunanlara; "O kimsenin evinin kapısını mühürleyin. Bütün mallarını Şeyh Osman'ın talebelerinden iki kişinin huzûrunda tesbit edip, buraya gönderin." diye bir emir yazarak, elçi ile gönderdi. Elçi, Osman el-Yemenî'nin iki talebesinin yanına gelerek, durumu onlara anlatınca; hocamızdan izin alalım dediler. Osman el-Yemenî, talebelerine bu işe karışmamalarını söyledi. Talebe, elçiye durumu söyleyince, elçi, onu zorla götürmek istedi. Bu esnâda Ebû Affân'ın dersinden çıkan talebeler arkadaşlarını kurtardılar. Bunun üzerine elçi, huzûruna gelerek kendi kendini yaraladı ve böylece Ebû Affân'a eziyet etmek istedi. Bu arada, durumu bildiren ve Ebû Affân'ın talebelerini suçlayan bir mektubu da sultâna gönderdi. Duruma çok kızan sultan, askerleri ile birlikte Zebîd beldesine gitmek üzere yola çıktı. Akşam oldu. Çok iyi bildikleri Zebîd köyünün yolunu bir türlü bulamadılar. Bu duruma çok şaşırdılar. Sabaha kadar buluruz ümîdiyle dolandılar. Yine yolu bulamadılar. Sabah olunca, bütün gece aynı yerin çevresinde dolandıklarının farkına vardılar. Sultan, bütün bunların Osman el-Yemenî hazretlerinin kerâmetlerinden olduğunu anladı. Derhâl cân u gönülden tövbe etti. Sonra Osman el-Yemenî'nin yanına gitti. Ondan af ve özür diledi. Osman el-Yemenî de onu affetti."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.144

2) Tabakâtü'l-Havâs; s.79

EBÛ AHMED EBDÂL ÇEŞTÎ;

Çeştiyye yolu büyüklerinden. İsmi Ebdâl Çeştî, künyesi Ebû Ahmed'dir. Babası Firisnâfe, Horasan bölgesindeki Çeşt şehrinin emîriydi. Firisnâfe'nin çok edepli, sâlihâ bir kız kardeşi vardı. Ebû İshâk Çeştî eş-Şâmî bu mübârek hanımın hâlini bildiği için kendisine haber gönderip; "Yakın bir zamanda ağabeyin Firisnâfe'nin çok mübârek bir erkek çocuğu dünyâya gelecek, onun hanımına iyi bak, çok dikkat et. Bilhassa hâmileliği müddetinde mîdesine şüpheli bir lokma girmesin." dedi. O sâlihâ hâtun, bu sözden sonra yengesinin yediğine, içtiğine çok dikkat edip, daha ihtiyatlı hareket etti. Öyle ki, kendi eliyle ipi eğirip satar, kazandığı parayla yengesinin yiyeceklerini hazırlar, mîdesine şüpheli lokma girmemesi için gayret ederdi. Nihâyet, 873 (H.260) senesi Ramazan ayında Ebû Ahmed Ebdâl Çeştî dünyâya geldi. Büyük bir dikkat ve ihtimâm ile yetiştirildi. Kıymetli hocalardan din ve fen ilimlerini öğrendi.

Ebû Ahmed, Ebû İshâk Şâmî'nin meclis ve sohbetlerinde kısa zamanda evliyâlık makâmına kavuştu. Nefsini terbiye etmek için riyâzet etti, nefse ağır gelen, nefsin istemediği şeyleri yapmak ile meşgûl oldu. Gönlünde dünyâ düşüncelerinin bulunmamasına çok gayret ederdi. İnsanların işlerine karışmaz, kendi hâlinde bulunurdu. Nefsin, Allahü teâlâya düşman olduğunu, her isteğinin kendi zararına olduğunu ve ona muhâlefet etmekten, Allahü teâlânın râzı olduğunu bilir, ona göre hareket ederdi. Nefsine muhâlefet için, günlerce yemek yemediği olurdu. Her yemekte de, sâdece üç lokma yerdi. Mübârek cemâli çok güzel olup, yüzünü gören kendisine âşık olurdu. İslâmın nûru alnında parlar, öyle ki, geceleyin karanlık bir odada bulunsa, alnında parlayan o nûrdan o da aydınlanır, gündüz gibi olurdu. Otuz sene, uyumak için başını yastığa koymadı.

Bir gün babasına âit bölgeye gitmişti. Babası onun geldiğini öğrenince, kızgın bir şekilde yerden taş toplayıp, ona atmak üzere dama çıktı. Ebû Ahmed oraya yaklaştığında büyük bir

taşı atmak için kaldırdı. Taş havada asılı kaldı. Babası bunu görünce, oğlunun yanında tövbe etti. Çeştiyye yoluna girdi.

Ebû Ahmed'in sohbetinde bulunanlar, maddî ve mânevî hastalıklardan şifâ bulurdu. Kime teveccüh edip baksa, o, kerâmet sâhibi bir velî olurdu. Sohbeti esnâsında mübârek yüzünden nûr yayılır ve gökyüzüne doğru yükselirdi. Ebû Ahmed Çeştî 965 (H.355) senesinde Çeşt'te vefât etti.

AVA GİDEN AVLANIR

Ebû Ahmed, yirmi yaşındayken babasıyla berâber ava çıktı. Av esnâsında babasından ve yanında bulunanlardan uzak düştü. Vardığı yerde Allah adamlarından kırk kişiyle karşılaştı. Şeyh Ebû İshâk Şâmî de onlar arasındaydı. Ebû Ahmed, o büyük velînin bir nazarına mazhâr olunca, kendinde değişiklikler olduğunu anladı. Hemen atından inip Ebû İshâk Şâmî'nin talebesi oldu. Sâhib olduğu her şeyi terk etti. Babası ve adamları onu bütün aramalara rağmen bulamadılar. Bir kaç gün sonra; "Falanca yerde Şeyh Ebû İshak'ın yanındadır." diye haber geldi. Babası, oğlunu getirmeleri için adamlarını gönderdi. Adamları oraya gidip Ebû Ahmed'e kendileriyle geri dönmesi için ne kadar ısrar ettilerse de, kabûl etmedi. Sonunda bağlayıp getirmek istediler. Yine muvaffak olamayıp, elleri boş, geri döndüler.

SIĞINACAK BİR YER İSTERİM

Ebû Ahmed'in arkadaşlarından Ebû Muhammed er-Ribâtî el-Mervezî anlatır: Bizim ilk defâ gördüğümüz, riyâzet çekip, nefsin isteklerini yapmayıp, açlık çeken, nefsini terbiye etmek için çöle giden Ebû Ahmed hazretleridir. Bu güzel ahlâkı, diğer insanlara ondan mîrâs kaldı. Bir keresinde onunla berâber ben de çöle gittim. Onun emir, reis olmasını şart koştum. Yola çıktık, beni açlığımda doyurdu. Susuzluğumda suya kandırdı. Bütün bunlar onun merhametindendi. Bir gün yağmur yağmaya başladı. Şiddetli rüzgarla berâber çöl kapkaranlık oldu. Ben; "Yâ Ebâ Ahmed! Sığınacak bir yer isterim." demiş bulundum. Beni bir yere götürüp oturttu. Elini başıma koyup, kendisi ayağa kalktı. Üstündeki elbiseleri ve başındaki başlığı bana giydirdi. Sanki bir evin içindeymişim gibi hissettim. Bana ne yağmur ne de rüzgar zarar verebiliyordu. Ben ağzımı açıp îtirâz edecek oldum. "Emîrin emrine uymak lâzımdır. Ona îtirâz edilmez. Sen beni yolculuğumuzun başında emir seçtin." dedi.

1) Nefehât-ül-Üns; s.362

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.17

3) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.204

4) Sefînet-ül-Evliyâ; s.89

EBÛ AHMED EL-KALÂNİSÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Mus'ab bin Ahmed bin Mus'ab, künyesi Ebû Ahmed, nisbesi es-Sûfî el-Kalânisî'dir. Bağdât'ta doğdu. Aslen Mervlidir. Zamânındaki büyük velîlerin sohbetlerinde bulundu. 883 (H.270) senesi hac için gittiği Mekke-i mükerreme dönüşü vefât etti.Ecyâd denilen yerde defnedildi.

Cüneyd-i Bağdâdî ve Ruveym bin Ahmed hazretlerinin sohbet arkadaşıydı. Birçok velînin yetişmesinde ve insanların ihlâs kazanmasında her işi Allahü teâlânın rızâsı için yapmalarında emeği geçti. Onun mümtaz seçilmiş talebelerinden olan Ebû Saîd İbnü'l-Arabî, Kuzey Afrika ve Endülüs, (İspanya) müslümanlarının ihlâslarını yâni her şeyi Allahü teâlânın rızâsı için yapma arzularını arttırmak için ziyâdesiyle gayret sarfetti. Ebû Saîd, batı İslâm âleminde, Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebû Ahmed Kalânisî gibi evliyânın büyüklerinden aldığı

feyz ve bereketleri saçtı. İnsanların kalplerini aydınlattı. Münebbih el-Mısrî de Kalânisî'nin talebeleri arasındaydı.

Ebû Saîd el-Arabî; "Ölünceye kadar el-Kalânisî'nin sohbetinde bulundum. Onun altın ve gümüşten bahsettiğini hiç duymadım. O, gündüz kazandığını gece fakirlere dağıtırdı." buyurdu.

Ebû Ahmed Kalânisî hazretleri duâlarında; "Yâ Rabbî! Eğer yanında bir kıymetim varsa, benim canımı yolculuk esnâsında ve iki yer arasında al!" diye duâ ederdi. Hac dönüşünde Mekke'den ayrıldıktan bir müddet sonra Hedif yakınlarında Ecyâd'da vefât etti ve oraya defnedildi.

Ebû Ahmed Kalânisî hazretleri buyurdu ki: **"Bizim yolumuzun esâsı üçtür: İnsanlardan bir şey istememek, üzerimizde hakkı olanların haklarını yerine getirmek, kendimizi kimseden üstün görmemek."**

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.306

2) Tabakât-us-Sûfiyye; s.195

3) Târih-i Bağdad; c.13, s.114

4) Tabakât-ı Ensârî; s.241

5) Nefehât-ül-Üns; s.110

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.134

EBÛ ALİ CÜRCÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Hasan olup, babasınınki Ali'dir. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. On ikinci asırda yaşadığı bilinmektedir. Horasan âlimlerinden olup, Muhammed bin Ali Tirmizî'nin ve Muhammed bin Fazl'ın sohbetlerinde yetişti. Hocalarından icâzet aldıktan sonra insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmek için vâz ve nasîhatlarda bulundu. Veciz sözleri ve kerâmetleri çoktur. Fakat kerâmetlerinin çoğu kaynaklara geçmediği için zamânımıza ulaşamamıştır.

Ebû Ali Hasan bin Ali Cürcânî'ye; "Allah'a giden yol nasıldır?" diye sorulunca, şöyle buyurdu: "Kulu, Allah'a kavuşturan yollar çoktur. En açık ve şüpheden uzak olanı; sözüyle, işiyle, niyetiyle ve maksadıyla sünnete uymaktır. Zîrâ Allahü teâlâ, Nûr sûresinin 54. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Eğer Resûlüme uyarsanız, hidâyete erersiniz."** buyuruyor."

"Sünnete tâbi olmanın yolu nedir?" diye soranlara şöyle buyurdu: "Sünnete giden yol; bid'atten kaçmak, Eshâb-ı kirâmın icmâ'ına yâni söz birliğine uymak, bozuk din adamlarından uzaklaşmak, bir tasavvuf büyüğünü tanımak ve eserlerini okumaktır."

Cimrilik anlamına gelen "buhl" kelimesinin harflerini ayrı ayrı tahlil ederek şöyle buyurdu: "Buhl'un be'si belâya, hâ'sı hüsrana, lâm'ı da levm yâni kınama ve kötülüğe delâlet eder. Nitekim cimri insan, nefsiyle belâda, çalışma ve gayretiyle hüsranda, cimriliği, kimseye faydasızlığı îtibârıyla kötülenme ve kınanmadadır."

Ebû Ali Cürcânî buyurdular ki:

"Bir kulun, Allahü teâlânın beğendiği işleri kolayca yapabilmesi, sünnete göre hareket etmesi, sâlih kimseleri sevmesi, eş-dost ile güzel geçinmesi, Allah rızâsı için insanlara iyilik yapması, müslümanların işini görmesi ve vakitlerini Allahü teâlânın dînine hizmetle geçirmesi, saâdet alâmetlerindendir."

"İnsanların çoğunun gâfil dolaştıklarını gördüm. Bu yolda dayandıkları şey, bir zan ve

tahminden ibârettir. Durumları bu iken, hakîkat üzere olduklarını anlatır ve kendilerine göre mükâşefeden (keşifden) bahsederler. Ne var ki, işin aslından habersizdirler."

"Bir kulun ereceği saâdet, emredilen ibâdetleri ve tâatleri kolayca yapmasıdır. Bütün işlerinde sünnet üzere yürümeyi başarmasıdır. Sâlih kullara karşı içten sevgi beslemesi, hangi işte olursa olsun, ahlâkını değiştirmemesidir."

"Bedbaht kişi, unutulmuş günahlarını açığa vuran kimsedir."

"Ârif; tamamiyle gönlünü Allahü teâlâya, vücûdunu halka hizmete veren kişidir."

"Allahü teâlâya ulaşan en emin yol; bütün iş, hareket ve ibâdetlerde Peygamber efendimizin sünnetine tâbi olmaktır."

"Peygamber efendimizin sünnetine tâbi olmak, bid'atlerden kaçmak, İslâm âlimlerinin gittiği yoldan gitmekle olur."

"Kişinin saâdetinin ve ibâdetlerin ona kolay gelmesinin alâmeti, bütün işlerinde sünnete uymak, sâlihlerle sohbet etmek, dostlarına karşı güzel ahlâklı olmak, ilâhî mârifet ve insanlara muhabbet ile bezenmek ve vakitlerini değerlendirmektir."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.350

2) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.246

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.90

4) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.301

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.18

6) Nefehât-ül-Üns; s.178

7) Firdevs-ül-Mürşidiyye; s.177, 494

8) Keşf-ül-Mahcub; s.147

9) Tabakât-ül-Evliyâ; s.333

EBÛ ALİ DEKKÂK;

Büyük velîlerden. İsmi Hasan bin Muhammed, künyesi Ebû Ali Dekkâk'tır. Nişâbur'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1014 (H.405) senesi Zilkâde ayında Nişabur'da vefât etti.

Zamânındaki birçok âlim ve evliyânın ders ve sohbetlerinde bulundu. Fıkıh, tefsîr, hadîs ve başka ilimlerde yükseldi. Özellikle Ebü'l-Kâsım Nasrabâdî'nin feyz ve bereketleriyle kemâle gelip olgunlaştı. İcâzet, diploma aldı. Tasavvuftaki hoca silsilesi; Ebü'l-Kâsım Nasrabâdî, İmâm-ı Şiblî, Cüneyd-i Bağdâdî, Sırrî-yi Sekatî, Ma'rûf-ı Kerhî, Dâvûd-i Tâî, Ferkad-üs-Sencî, Hasan-ı Basrî, Enes bin Mâlik hazretleridir (rahmetullahi aleyhim). İnsanlara ilim ve edeb öğretip çok talebe yetiştirdi. İmâm-ı Kuşeyrî hazretleri, talebelerinin en önde gelenlerinden olup, aynı zamanda dâmâdıydı.

Ebû Ali Dekkâk hazretleri, gâyet açık, çok tesirli ve güzel konuşurdu. Her yıl başka memlekete giderek insanlara vâz ve nasîhat verir, sonra memleketi olan Nişâbur'a dönerdi.Zamânındaki âlimler, sâlihler, velîler kendisini medhettiler. Evliyânın büyüklerinden Ebû Ali Fârmedî hazretleri onun hakkında; "Yarın kıyâmet günü kurtuluşum için Ebû Ali Dekkâk'ın adaşıyım demekten başka bir delilim olmayacak." buyurmuştur.

Ebû Ali Dekkâk hazretleri, ilmi âlimden öğrenmeyi teşvik eder; "Kendiliğinden yetişen ağaç, yaprak verir. Fakat meyve vermez. Verse de tatsız olur. İnsan da böyledir. Hocası olmayan

kimseden hiçbir şey hâsıl olmaz. Ben söylediklerimi kendiliğimden söylemiyorum. Bu anlattıklarımı hocam Nasrabâdî'den öğrendim. O, Şiblî'den, o da Cüneyd-i Bağdâdî'den öğrendi. Bizim büyüklerimize olan hürmet ve tâzimimiz o kadar fazlaydı ki, hocamın huzûruna gideceğim zaman, mutlaka gusül abdesti alıp, ondan sonra giderdim."

Bir defâsında Ebû Ali Dekkâk hazretlerine birisi gelerek, büyüklerin sohbetinde bulunmanın faydasını sordu. Cevâbında; "Bunda iki fayda vardır. Birincisi; eğer o kimse ilme tâlib olmuşsa, Allahü teâlâya ve O'nun dînine olan muhabbeti, bağlılığı ve sohbetin bereketiyle ilmi artar. İkinci faydası; eğer sohbette bulunan kimsenin kalbinde benlik ve gurur varsa, o duygular yok olup, ilmi ve edebi artar. Mânevî bakımdan yüksek derecelere kavuşur." buyurdu.

"Hocasına muhâlefet edenin hâli nicedir?" diye soran birisine; "Her kim hocasına kalbinden muhâlefet etmeye niyet etse, onunla aynı yolda bulunamaz. Verdiği sözü bozmuş olur. Bunun için tövbe etmesi vâcib olur. Üstâdına saygısızlık edenler içinse tövbe yoktur." buyurdu.

Bir gün, meclisine bir kimse tevekkülün ne olduğunu sormak için geldi. İçeri girince Ebû Ali hazretlerinin başında çok kıymetli bir sarık olduğunu gördü. O kimsenin gönlü o sarığa meyletti. Bu sırada Ebû Ali hazretleri gelen kimseye dönüp; "Tevekkül, Allahü teâlâya îtimâd etmek, onun-bunun sarığına tama' etmemektir." buyurdu ve sarığını çıkartıp o kimseye hediye etti.

Ebû Ali Dekkâk hazretleri hiçbir şeye dayanmazdı. Bir gün bir yakını ona sırtını dayasın diye bir yastık getirmiş ve oturduğu yerde arkasına koymuştu. Fakat o, hafifçe yastığı kendisinden uzaklaştırıp; "Bir şeye yaslanmak âdetimiz değil." buyurdular.

Kendisine edebi gözetmekten soruldu. O; "Edebi terk, kovulmayı îcâbettiren bir sebeptir. Huzurda edepsizlik edeni kapıya, kapıda edepsizlik edeni ise hayvanlara bakmak için ahıra koyarlar. Kul, ibâdeti ve tâatıyla Cennet'e, ibâdet ve tâatteki edebiyle Allahü teâlâya vâsıl olur." buyurdu.

Ebû Ali Dekkâk hazretleri anlatır: Bir gün Merv'deyken bizi sevdiğini söyleyen biri yanıma geldi ve; "Uzak bir mesâfeden geldim. Sana ulaşmak için uzun yollar katettim. Maksadım seninle görüşmekti." dedi. Bunun üzerine ona; "Nefsinden sefer edebilseydin, uzak kalsaydın, bir adım atman bile kâfiydi." dedim.

"Hürriyet nedir?" diye soran birisine; "Eğer nefsinin arzularına boyun eğmiş, nefsin dünyâya meyletmişse, malın kölesisin." buyurdu.

"Fütüvvet nedir?" diye soranlara da; "Fütüvvet, Peygamber efendimizin güzel ahlâkından biridir. Bunun içindir ki, mahşer gününde herkes; "Ben! Ben!" derken, O; "Ümmetim! Ümmetim!" diye yalvaracaktır." buyurdu.

Allahü teâlâdan korkmak husûsunda buyurdu ki: "Korkunun havf, haşyet ve heybet gibi çeşitli mertebeleri vardır. Havf, îmânın şartındandır. Bunun ispatı, Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Eğer mümin iseniz benden korkunuz."** (Âl-i İmrân sûresi: 187) buyurmuş olmasıdır. Haşyet, ilmin şartındandır. Allahü teâlâ bu hususta meâlen; **"Allah'tan ancak âlim olan kullar korkar."** (Fâtır sûresi: 28) buyurmuştur. Heybet, mârifetin (Allahü teâlâyı tanımanın) şartıdır. Bu hususta da Allahü teâlâ; **"Allah sizi kendinden sakındırmaktadır."** (Âl-i İmrân sûresi: 28) buyurmuştur."

Bir gün kendisine; "Sabır nedir?" denildi. "Sabır, ismi gibidir. (sabır, ilaç olarak kullanılan tadı acı bir ağacın adıdır.) Sabırlılar dünyâ ve âhiret izzetine konarak necât ve kurtuluşa erdiler. Çünkü onlar Allahü teâlâdan O'nunla olma şerefine nâil olmuşlardır. Allahü teâlâ bunun için; **"Şüphe yok ki Allah sabredenlerle berâberdir."** (Tûr sûresi: 4) buyurmuştur.

Sabrın târifi ve sınırı takdire îtirâz etmemektir. Şikâyet yollu olmaksızın başa gelen musîbetleri açıklamak sabırsızlık olmaz. Allahü teâlâ, Eyyûb aleyhisselâm kıssasında; **"Biz**

onu sabırlı bulduk, o ne güzel bir kuldur." buyurmuştur. Halbuki O, Eyyûb aleyhisselâmın; **"Başıma bu dert geldi."** (Enbiyâ sûresi: 83) dediğini haber vermiştir. Bu ümmetin zayıfları(ruhsatla, izin verilen şeylerle amel ederek sıkışık kalmasınlar ve) nefes alsınlar diye Allahü teâlâ, Eyyûb aleyhisselâmın; **"Başıma bu dert geldi."** dediğini bildirmiş ve böyle şeyler söylemeyi haram kılmamıştır." buyurdu.

Bir gün nasîhat isteyen birisine; "Sen kimin esiri ve mülküysen onun kulusun. Eğer nefsinin esiri (ve mülkü) isen nefsinin kulusun. Eğer dünyânın esiriysen, dünyânın kulusun (ve kölesisin)." buyurdu.

Zaman zaman hocası Nasrabâdî'den anlatırdı: Hocam buyurdu ki: "Kul olanın kıymeti, mâbudu olan Allahü teâlâya göredir. Ârifin şerefi de mârufa (bilinene tanınana) göredir. Maddeye tapanın değeri maddeye göre, Allahü teâlâya tapanın değeri de O'na göredir. Kulluktan daha şerefli bir şey yoktur. Mümin için ubûdiyetle, kullukla ilgili isim almaktan daha mükemmel bir isim yoktur. Bundan dolayı Allahü teâlâ mîrac gecesi Peygamber efendimizi vasfederken meâlen; **"Bir gece kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulumu** (Muhammed aleyhisselâmı) **Mescid-i Haramdan, çevresini mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâya götüren Allahü teâlâ, noksan sıfatlardan münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir."** (İsrâ sûresi: 1) buyurdu.

"Kendisine mürid kime denir?" denildi. O; "Mürid, meşakkat ve sıkıntılara katlanan mütehammil, sabırlı kimsedir. Murâd ise, taşınan kimsedir." buyurdu.

"Sükût, Allahü teâlânın huzûrunda olma edeplerinden bir edeptir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Kur'ân-ı kerîm okunduğu zaman onu dinleyiniz ve susunuz ki rahmete nâil olasınız, kavuşasınız."** (A'râf sûresi: 204) buyurmuştur."

Allahü teâlâ, cinlerin, Resûlullah efendimizin huzûrundaki hâlini haber verirken de; meâlen **"Cinler hazret-i Peygamberin huzûruna gelince, birbirlerine; "Susun" dediler."** (Ahkâf sûresi: 29) buyurmuştur."

Ölüm hakkında soru soran birisine şunu anlattı: Bir gün, hasta olan İmâm Ebû Bekr bin Fürek'i ziyârete gittim. Onu görünce gözlerim yaşardı. Ona; "İnşâallah Hak teâlâ sana âfiyet ve şifâ ihsân eder." dedim. O zaman bana; "Kardeşim korkum ölümden değil, ölüm ötesindendir." dedi.

Kendisine vakitten soruldu. O zaman; "Vakit, içinde bulunduğun haldir. Eğer sen dünyâda isen (yâni zihnin ve kalbin dünyevî düşüncelerle dolu ise) vaktin dünyâdır. Eğer âhirette isen vaktin âhirettir. Eğer neşeliysen vaktin neşedir. Hüzünlüysen, vaktin hüzündür." buyurdu.

Biri gelip şeytanın vesvesesinden şikâyette bulundu. Ebû Ali Dekkâk hazretleri ona; "Kalbini dünyâya bağlama. Dünyevî alâkaları kökünden sök ki üzerine serçe konmasın. Zîrâ böyle ağaçta şeytanın yuvası bulundukça, iblisin kuşları gelip oraya konarlar." buyurdu.

Ebû Ali Dekkâk hazretleri talebelerinin tâkat ve kudretine göre iş verirdi. Bâzılarına ağır, bâzılarına hafif işler verirdi. "Niye böyle yapıyorsunuz." denildikte; "Bir kimse bakkallık yapacaksa, ona bir ton sabun lâzım, yok eğer çamaşırlarımızı yıkıyacaksa, bir kilo sabun yeter." derdi.

Vâz ve nasîhatlerinde günahlardan çok bahsederdi. Birgün; "Yâ Rabbî! Biz amel defterimizi günahla siyah ettik. Sen, saç ve sakalımızı günlerle beyaz ettin. Ey beyazın ve siyahın yaratıcısı olan Allah'ım! Lütfun ve fadlınla günahlarımızı affeyle!"

"Cehennem korkusu veya Cennet arzusu ile tövbe etmek mümkün değildir. Allahü teâlâ, Bekara sûresi 222. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Muhakkak ki Allahü teâlâ tövbe edenleri sever."** buyuruyor. Burada bildirilen sevgiye kavuşmak için, tövbe etmelidir." buyurdu.

"Bir kimse kendini, hocasının kapısında süpürge yapamazsa, hakîkî âşık değildir."

"İhlâs, insanların teveccüh, alâka göstermelerinden sakınıp, ameli yalnız Allah için yapmaktır. Sıdk ise; nefsi, yaptığı ameli beğenmekten temizlemektir. Bunun için ihlâs sâhibi muhlislerde riyâ, gösteriş, sıdk sâhibi olan sâdıklarda da ucub (amelini güzel görmek) hâli bulunmaz."

"Sıdk; insanlara karşı olduğun gibi görünmen veya onlara karşı göründüğün gibi olmandır."

"Allahü teâlâ, Dâvûd aleyhisselâma vahyedip; "Beni taleb eden birisini gördüğün zaman, ona hizmetçi ol!" buyurmuştur."

"Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakta gevşek davranan ve böylece Allahü teâlâya yakın olmak nîmetinden mahrûm olan tenbel kimselerin ayaklarına, zelîl ve sefîl olmak bukağısı bağlanır. O kimse kurb, Allahü teâlâya yakınlık hâlinden çok uzak olur."

"Büyüklerin huzûrundan kovulmayı icâb ettiren şey, edebi terketmektir."

"İnsanların giydiklerini giy, yediklerini ye, fakat kalben onlardan ayrı ol."

"Kalbi kırık, hüzün sâhibi olanlar, hüzünlü olmayanların senelerce katedemedikleri, Allahü teâlâya giden yolu bir ayda katederler. Peygamber efendimiz; **"Allahü teâlâ, kalbi hüzün içinde olan bütün kullarını sever."** buyurdu."

"Hakîkî tövbe; tövbe, inâbe ve evbe olmak üzere üç kısımdır. Cehennem'de azâb görmek korkusu ile, günâha pişman olmak tövbedir. Cennet nîmetlerine kavuşmak ümidi ile günaha pişman olmak inâbedir. Bunlarla alâkalı olmaksızın, tövbe etmek, Allahü teâlânın emri olduğu için, emre uyarak günaha pişman olmak ise evbedir."

"Bir defâ Merv şehrinde, biraz hasta oldum. Nişâbur'a dönmeye niyet ettim. Bu düşünceler içerisinde uyuyakalmışım. Rüyâmda bir kimse bana, (Bu memleketten ayrılman imkânsız. Sohbetlerin, cinlerden bir cemâatin çok hoşuna gitti. Onlar, senin ders verdiğin meclisine devâm ediyorlar. Onların istifâde etmelerinin kesilmemesi için, burada bulunman icâb etmektedir.) dedi." Bunun üzerine orada kaldım.

"Ebû Amr-ı Bikendî bir mahalleden geçiyordu. Mahalle halkı, gencin birisini tutmuşlar, kendilerini rahatsız ediyor diye mahalleden dışarı atmaya çalışıyorlardı. Gencin annesi olduğu anlaşılan bir kadın ise ağlıyordu. Ebû Amr, kadıncağıza acıdığı için mahalle halkına ricâda bulunup, kendi hatırı için, bir defâya mahsus olmak üzere genci affetmelerini tekrar rahatsız etmesi hâlinde, hemen çıkarmalarını istedi. Ebû Amr'ın hatırı için, halk genci serbest bıraktı. Bir zaman sonra, Ebû Amr yine o yerden geçerken, o kadının yine ağladığını gördü. Sebebini sorunca, gencin vefât ettiğini öğrendi. "Peki, hâlinde düzelme olmuş muydu?" diye sordu. Kadın şöyle anlattı: "Vefâtı yaklaştığında beni yanına çağırdı ve; "Öldüğüm zaman, ölüm haberimi kimseye duyurma. Onları rahatsız etmiştim. Cenâzeme gelmedikleri gibi, bana da lânet ederler. Ben yaptıklarıma pişman oldum. Çok göz yaşı döktüm. İnşâallah Rabbim beni affeder. Sen de benim için Allahü teâlâya duâ et. Beni kabre defnederken, senden başka kimse bulunmasın. Defin işi bittikten sonra da, beni affetmesi ve hesâbımın kolay geçmesi için Allahü teâlâya duâ et. Zîrâ, ana duâsı kabûl olunur." dedi ve biraz sonra vefât etti. Ben vasıyyetini aynen yerine getirdim. Kabrin başından ayrılacağım sırada, kabirden oğlumun sesini işittim. "Anneciğim! Eve dönebilirsin. Rahat ol. Benim için üzülme. Artık ben, kerem sâhibi olan Allahü teâlâya kavuştum." diyordu."

Ebû Ali Dekkâk hazretleri anlattı: "Vezirin birisi bir gün pâdişâhın huzûrunda iken, orada bulunan hizmetçilerin birisinden bir ses duyup ona baktı. Pâdişâh vezirin kendisiyle ilgilenmeyip, başka bir yere baktığını gördü. Vezir, bunu anlayınca, o tarafa bakmasını, pâdişâhın yanlış anlamaması için bakmasına devâm etti. Bundan sonra bu vezir, pâdişâhın huzûrunda bulunurken, hep bir yere bakardı. Öyle ki, pâdişâh, bu vezirin tabiî hâlinin böyle olduğunu ve gözlerinde şaşılık bulunduğunu zannetti. Allahü teâlânın mahlûku olan bir kimsenin, kendisi gibi mahlûk olan başka bir kimse huzûrunda, bu derece dikkat ve riâyet

ettiği, edeb ve korkunun, her şeyin yaratıcısı olan Allahü teâlânın huzûrunda nasıl olması icâb ettiğini iyi düşünmek lâzımdır."

"Rızâ, gelen musîbetler karşısında kayıtsız kalmak, vurdum duymaz olmak demek değildir. Rızâ; Allahü teâlânın hükmüne, takdirine îtirâz etmeyip, boyun eğmektir."

"Bir zaman gözlerim ağrımıştı. Günlerce uyuyamadım. Bir sabah uyuya kaldım. Bir kimse bana; **"Allah kuluna kâfi değil mi?"** (Zümer sûresi: 36) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bunun üzerine uyandım. Gözlerimde hiç ağrı kalmamıştı. Ondan sonra da göz ağrısı bende hiç olmadı."

"Her insanın vücûdunda binlerce damar vardır. Bu damarların hepsi, Peygamber efendimizin Eshâb-ı kirâmına karşı muhabbet üzere bulunsa, yalnız biri, Eshâb-ı kirâmdan birine düşmanlık, sevgisizlik üzere olsa, ölüm zamânında emir gelir ve canını o bir damardan alırlar. Bunun bozukluğu sebebiyle dünyâdan îmânsız gider."

Ebû Ali Dekkâk hazretleri son zamanlarında sık sık küçük abdeste çıkar, iki rekat namaz kılmak için birkaç kere abdest yenilediği olurdu. Lâkin kürsüye oturup insanlara vâza başladığında uzun müddet kalır ve abdest yenileme ihtiyâcını duymazdı. Talebeleri ve tanıdıkları onun bu hâlinin kerâmet olduğunu bilirlerdi.

SOFRA HAZIRLAYIN

Bir gün onu Merv'de bir zât yemeğe dâvet etmişti. Yolda giderken bir evden; "Yâ Rabbî! Biz aç ve muhtaç bir halde kaldık. Bu sabileri, yavrularımı da bana havâle ettin." diye sızlanan bir kadıncağızın sesini işitti. Sonra yoluna devâm edip, dâvet yerine geldi. Ev sâhibinin iznini alıp, derhal bir sofra hazırlanmasını emretti. Dâvet sâhibi bu işe şaştı; "Herhâlde Ebû Ali Dekkâk hazretleri ziyâfet yemeğinden kendi hânesine götürecek." diye çok sevindi. Sofra hazırlanınca, Ebû Ali hazretleri, dışarı çıktı ve başına koyduğu tepsiyi doğruca o kadıncağızın evine götürüp ona verdi.

BAŞI AĞRIYAN KİMSE

Ebû Ali Dekkâk hazretlerinin, tüccar bir talebesi vardı. Bu talebe bir gün hastalandı. Hocası ziyâretine gitti. Talebesine; "Nasıl hastalandınız?" diye sorduğunda, talebesi; "Teheccüd, gece namazı için kalkmıştım. Abdest almaya hazırlanırken, sırtımda bir sıcaklık hissettim. Bu sıcaklıkla birlikte, şiddetli bir acı da belirdi. Hummaya yakalandım." dedi. Bunları dinleyen Ebû AliDekkâk; "Evlâdım! Başı ağrıyan bir kimsenin, ayağına ilaç sürmesiyle hastalığı iyi olmaz. Senin birinci vazîfen, kalbinde bulunan dünyâ sevgisini çıkarıp atmaktır. Birinciyi bırakıp başkasını yapmaya kalkarsan, faydasına kavuşamazsın. Yapacağın bütün işleri izin alarak yaparsan, faydasına kavuşursun." buyurdu.

SON VASİYYET

Ebû Ali Dekkâk hazretleri hastalanmış, vefâtı yaklaşmıştı. Talebeleri ve sevdikleri, başucuna geldiler ve son nasîhat ve vasiyetlerinin ne olduğunu öğrenmek istediler. O; "Cumâ günü gusül abdesti alınız. Her akşam abdestli olarak yatınız. Her hâlinizde Allahü teâlâyı hatırlayınız. Bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz; **"Cumâ günlerinde bir an vardır ki müminin o anda ettiği duâ reddolmaz."** buyurdu. Başka bir defâsında; **"Cumâ günü sabah namazından önce, Estağfirullah el azîm ellezî lâ ilâhe illâ hüvel hayyel kayyûme ve etûbü ileyh, okursa, bütün günahları affolur."** buyurdu. Yine; "Cumâ namazından sonra yedi İhlâs ve Muavvizeteyn okuyanı, Allahü teâlâ bir hafta kazâdan belâdan ve kötü işlerden korur." buyurdu. Cumâ günü yapılan ibâdetlere, başka günde yapılanların en az iki katı sevap verilir. Cumâ günü işlenen günahlar da iki kat yazılır. Bir hadîs-i şerîfte; **"Cumartesi günleri yahûdîlere, Pazar günü nasâraya verildiği gibi, Cumâ günü müslümanlara verildi. Bu gün müslümanlara hayır, bereket, iyilik vardır."** buyurdu."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48. Baskı) s.1051
2) Keşf-ül-Mahcûb; s.267
3) Nefehât-ül-Üns; s.331
4) Kevâkib-üd-Düriyye; c.2, s.62
5) Makâmât-ı Ebû Saîd; s.44
6) Firdevs-il Mürşidiyye; s.260
7) Meşreb-ül-Ervâh; s.141
8) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.144
9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.378
10) Risâle-i Kuşeyrî

EBÛ ALİ FÂRMEDÎ;

Büyük velîlerden. İnsanların îtikâd, amel, ibâdet ve ahlâk husûsunda doğruyu öğrenip yapmaları ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için onlara rehberlik edip, buna kavuşturan ve kendilerine tasavvuf yolunda silsile-i aliyye denilen meşhûr velîlerden olup, bu âlimlerin yedincisidir. İsmi, Fadl bin Muhammed'dir. 1042 (H.433) senesinde doğdu. Horasan'da yaşadı. 1085 (H.478)'de vefât etti. Kabri, Tûs yâni Meşhed şehrindedir.

Yaşadığı devrin âlimleri arasında bir tâne idi. Zâhirî din ilimlerini, Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî hazretlerinden öğrendi. Ayrıca Ebû Abdullah Muhammed bin Muhammed Şîrâzî, Ebû Mensûr Temîmî, Ebû Abdurrahmân Neylî, Ebû Osman Sâbûnî ve daha başka âlimlerden de ilim tahsîl etti. Sözü, nasihatları pek tesirli idi. Selçuklu Devletinin meşhur veziri Nizâm-ül-mülk ve zamânın devlet erkânı kendisine çok hürmet ederdi.

Tasavvuf, rûh ilimlerinin mütehassısı idi. Evliyânın meşhurlarından olan Ebû Saîd Ebülhayr'dan da istifâde ederek feyz aldı. Hocası Ebü'l-Kâsım-ı Gürgânî, Ebû Osman-ı Magribî'nin, bu da Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin talebesi olup, herbirisi, insanlara doğru yolu göstermek için yetişmiş ve yetiştirebilen âlimler idi.

Tasavvuf ilminde yüksek derecelere kavuşması iki vâsıta ile olmuştur. Birisi Ebü'l-Kâsım Gürgânî Tûsî vâsıtasıyla Kübreviyye yolundan, diğeri de Ebü'l-Hasan Harkânî vâsıtasıyla olmuştur.

Ebû Ali Fârmedî hazretleri, hem İmâm-ı Gazâlî, hem de Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin hocası idi. Her ikisi de ondan istifâde ederek kemâle gelmiş, yüksek derecelere kavuşmuştur.

Ebû Ali Fârmedî hazretleri tasavvuf yoluna girişini şöyle anlatmıştır: "Gençliğimin ilk yıllarında Nişâbur'da Sirâcân Medresesinde ilim öğreniyordum. Aradan bir müddet geçti. Bir gün Şeyh Ebû Saîd Ebülhayr hazretlerinin Mihene'den Nişâbur'a gelmekte olduğu haberini aldık. Halk arasında kerâmetleri meşhur idi. Nişâbur halkı, âlimler ve ileri gelenlerin hepsi onun büyüklüğünü biliyor ve saygı duyuyordu. Pek çok kimse karşılamaya çıktı. Aralarında ben de bulunuyordum. Mübârek yüzünü görmek istiyordum. Kendisini görür görmez ona ve tasavvuf ehli büyüklere karşı kalbimdeki muhabbet ve sevgi pek fazlalaştı. O gün sohbetini dikkatle dinledim. Artık onun huzûrunda bulunup sohbetlerini dinleyenler arasına katıldım. Beni tanımaz, bilmez sanıyordum. Bir gün medresemdeki odamda iken onu görmek arzum çok arttı. Fakat o gün sohbet için belirlenen günlerden değildi. Sabredeyim, dedim. Dayanamayıp dışarı çıktım. Dışarı çıkınca etrâfıma bakındım. Ebû Saîd hazretleri yanında kalabalık bir cemâatle bir yere gitmekte olduğunu gördüm. Yalnız başıma onları tâkib ettim. Bir yere dâvete gidiyorlarmış. Dâvet edilen evin kapısına varıp içeri girdiler. Peşlerinden ben de girip bir köşeye oturdum. Beni görmüyordu. Bir müddet kendi hallerinde meşgûl oldular. Ebû Saîd hazretleri öyle bir hâle girdi ki, kendinden geçip üzerindeki abayı parçaladı. Sonra

üzerlerinden o hal geçti. Abayı çıkarıp yere bıraktı. Meclisde bulunanlar yırtılmış abayı parçalara ayırıp dağıtması için Şeyh hazretlerinin önüne bıraktılar. Bu parçalardan işlemeli bir kısım olan kolun yen kısmını ayırıp; "Ey Ebû Ali Tûsî neredesin?" dedi. Ben kendi kendime beni tanımaz, bilmez, herhalde talebelerinden, adı Ebû Ali olan birini çağırıyor diyerek cevap vermedim. İkinci defâ çağırınca, yine cevap vermedim. Oradakiler bana; "Şeyh hazretleri seni çağırıyor." dediler. Kalkıp huzûruna yaklaştım. Ayırdığı işlemeli elbise parçasını bana verdi ve; "Sen bize bu elbise parçası gibi yakınsın." dedi. Verdiği elbise parçasını alıp öptüm. Artık devamlı huzûrunda bulundum. Nûrlu feyz ve bereketlere kavuştum. SonraEbû Saîd hazretleri Nişâbur'dan ayrıldı. Ben Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî'nin yanında kaldım. Bende hâsıl olan halleri ona anlattığımda, bana; "Evlâdım, ilim öğrenmekle meşgul ol." diyordu. İki-üç sene ilim öğrendim. İlimle meşgul oldum. Bir gün kalemimi mürekkep hokkasına batırıp çıkardım. Bembeyaz çıktı. Üç defâ böyle batırıp çıkardım. Her defâsında mürekkeb beyaz çıkıyordu. Bu hâli Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî'ye anlattım. "Mâdemki kalem senin elinden kaçıyor, sen de onu bırak." deyince, medreseden ayrılıp, dergâha geçtim. Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî'nin hizmetiyle meşgûl oldum."

Kendisi anlatır: Bir gün bana bir hal olmuştu. Kendimden geçtim. Bu hal içinde sanki yok ve fark edilmez oldum. Bu hâlimi hocama anlattım. "Ey Ebû Ali! Benim gönül kuşum, buradan yukarısını bilemez." buyurdu. Ben de kendi kendime, beni bu makamdan ileri götürecek bir mürşide, rehbere ihtiyâcım var, diye düşündüm. Bunun üzerine bir müddet geçti. Gün geçtikçe bu hal artardı. Bu sırada Ebü'l-Kâsım Gürgânî'nin ismini işitmiştim. Tûs şehrine hareket ettim. Evini bilmiyordum. Şehre gelince sordum. Yerini târif ettiler, gittim. Talebelerinden bir cemâatle mescidde oturuyorlardı. Ben de iki rekat namaz kılıp, önünde diz çöktüm. Şeyhin başı önüne eğikti. Başını kaldırdı ve; "Gel ey Ebû Ali!" buyurdu. Vardım, selâm verip oturdum. Mânevî hallerimi anlattım. "Evet... Başlangıcın mübârek olsun! Henüz bir dereceye erişmişsin, ama terbiye görürsen, yüksek derecelere kavuşacaksın." buyurunca, gönlümden; "Artık rehberim budur." dedim.

Ebü'l-Kâsım Gürgânî hazretleri beni tasavvufta yetiştirmek üzere nefsimin terbiyesi için çeşitli riyâzetler yâni nefsimin isteklerini yapmamamı emretti. Nihâyet arzu edilen derecelere ulaştım. Sonra arkadaşlarımdan Ebû Bekir Abdullah ile beni kardeş yaptı ve bizi berâberce Ebû Saîd hazretlerinin yanına Mihene'ye gönderdi. Ebû Saîd hazretlerinin huzûruna varınca, bana bir parça bez verip duvarların tozunu silmemi söyledi. Arkadaşım Ebû Bekir Abdullah'a da müsâfirlerin ayakkabılarını düzeltme vazîfesini verdi. Üç gün bu hizmeti yaptım. Dördüncü gün beni Ebü'l-Kâsım hazretlerinin yanına geri gönderdi. Sonra iki hocam da vefât etti. Onların yerine sohbetleri ben yapmaya başladım. Talebelerim çoğaldı. İsmim her tarafa yayıldı. Arkadaşım Şeyh Ebû Bekir Abdullah büyük bir zât olduğu halde adı duyulmadı. O şöyle dedi: Şeyh Ebû Saîd onun için; "Ebû Ali bez ile duvarın tozunu sil de, ömür boyunca söz bezi ile Allahü teâlânın kullarının gönül duvarlarındaki mâsiyet, günah kirlerini silersin!" buyurdu. Bana da dervişlerin ayakkabılarını düzeltmemi emretti. Ben de bu vazîfede kaldım. Kimse beni tanımadı, ismimi anmadı."

Ebû Ali Fârmedî hazretleri, bu hocalarından sonra zamânındaki evliyânın en meşhurlarından ve büyüklerinden olan Ebü'l-Hasan Harkânî hazretlerinin sohbetlerinde daha yüksek derecelere kavuşmuş, kemâl mertebelerine ulaşmıştır. Bunu şöyle ifâde etmiştir:

"Kalbimde hâsıl olan aşk ve şevk ziyâdesiyle artmıştı. Bu arzumun çokluğu sebebiyle, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerinin sohbetine kavuştum. Hizmetinde bulundum. Nihâyetsiz feyzlere, mânevî zevklere eriştim."

Ebû Ali Fârmedî zamânında evliyânın önderi ve hidâyet güneşiydi. Nizâm-ül-Mülk'ün makâmına gelince, büyük vezir derin bir hürmetle ayağa kalkar, onu kendi makâmına oturturdu. Halbuki, başkaları geldiği zaman, sâdece ayağa kalkar, yerini terketmezdi. "Neden böyle yapıyorsun?" diye sorduklarında; "Ebû Ali Fârmedî hazretleri benim yüzüme karşı

kusurlarımı söylüyor, yaptığım yanlış işleri, haksızlıkları açıklayıp beni îkâz ediyor. Diğerleri ise, beni yüzüme karşı övüyorlar. Bu yüzden nefsim gururlanıyor. Ebû Ali Fârmedî hazretlerinin yermesi, benim için daha hayırlı olduğundan, ona daha çok hürmet ediyorum." derdi.

Ebû Ali Fârmedî buyurdu ki: "Talebenin hocasına karşı dili ile saygılı olması gerektiği gibi, söylediğini kalbinden de reddetmemelidir." Bununla ilgili şu rüyâsını anlatır: Hocam Ebü'l-Kâsım Gürgânî'ye bir rüyâmı anlattım ve ona; "Sizin bana rüyâmda şöyle şöyle dediğinizi gördüm ve niçin böyle yaptığınızı sordum." dedim. Hocam, bunun üzerine bir ay benimle konuşmadı ve; "Eğer içinde benim söylediklerimi reddetmek duygusu ve cevâb almak arzusu olmasa, rüyânda bana bu şekilde sormazdın." dedi.

BİR KOVA SU İLE

Ebû Ali Fârmedî hazretleri anlatır: Bir gün hocam Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî hamamda gusül abdesti alıyordu. Sormadan ve istemedikleri halde, kuyudan bir kova su çıkarıp hamamın havuzuna boşalttım. O anda hakîkaten bu mikdâr suya olan ihtiyaçlarını bilmiyordum. Sonra öğrendim. Hamamdan çıkınca; "Hamamın havuzuna su boşaltan kimdi?" diye sordu. Niçin yaptın? diyeceğinden korktum. Şaşırdım. Nihâyet; "Ben idim." dedim. "Ey Ebû Ali! Ebü'l-Kâsım'ın yetmiş senede elde ettiği dereceleri, sen bir kova su ile kazandın. Allah senden râzı olsun." buyurdu. Bir müddet daha hocamın huzûrunda bulunarak, nefsimin terbiyesi ile meşgûl oldum. Birçok mârifetlere kavuştum.

ZAHMET ETMİŞSİN

Ebû Ali Fârmedî hazretleri şöyle anlatmıştır: "Bir defâsında bir yolculuğumuz sırasında bir dağa yaklaşmıştık. Bu sırada önümüze çok büyük bir yılan çıktı. Hepimiz korktuk ve kaçıştık. Ebû Saîd hazretleri de orada idi. Atından inip o koca yılana yaklaştı. Ben Şeyh hazretlerinin yanında idim. Yılan onun önünde başını yerlere sürerek saygı gösterir gibi hareketler yaptı. Ebû Saîd hazretleri yılana hitâb ederek; "Zahmet etmişsin" dedi. Sonra yılan dağa doğru uzaklaşıp gitti. Bu hâdise üzerine Ebû Saîd hazretlerine bu ne haldir, diye sorduk. Dedi ki: "Bu dağda bulunduğum sırada birkaç yıl bu yılanla aynı yerde bulunduk. Bizim buradan geçmekte olduğumuzu anlayınca gelip dostluğunu tâzeledi. Ahdin güzelliği îmândandır. Güzel huylu olana karşı her şey güzel huylu olur. Nitekim İbrâhim aleyhisselâm güzel huylu idi. Ateş de ona güzel huylu oldu. Onu yakmadı."

1) Nefehât-ül-Üns, s.402

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48. Baskı) s.1051

3) Rehber Ansiklopedisi; c.4, s.304

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.5, s.304

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.355

6) El-İber; c.3, s.288

7) El-Lübâb; c.2, s.191

8) Reşehât (Arabî); s.16

9) El-Ensâb; s.316

10) Hadâik-ül-Verdiyye; s.106

11) Behcet-üs-Seniyye; s.13

12) İrgâm-ül-Merîd; s.48

13) Umdet-ül-Makâmât; s.52

14) Makamât-ı Ebû Saîd Ebü'l-Hayr; s.128, 196, 199

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.3

EBÛ ALİ MÜŞTEVLÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Adı, Hasan bin Ali bin Mûsâ, künyesi Ebû Ali'dir. Ebû Ali Kâtib, Ebû Ya'kûb Sûsî ve başka zâtlardan ilim öğrendi. Mısır'a on fersah mesâfede bulunan Müştevl köyündendir. 951 (H. 340) senesinde orada vefât etti.

Ebû Ali Müştevlî (rahmetullahi aleyh), bir gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Buyurdu ki: "Yâ Ebâ Ali! Seni, dervişleri sever ve onlara meyleder görürüm." Ebû Ali "Öyledir yâ Resûlallah!" dedi. "Seni, dervişlerin mühim işlerini yerine getirmek üzere vekil kıldım." buyurdu. Ebû Ali (rahmetullahi aleyh), bu vazîfeyi îfâ ederken, uygunsuz bir iş yapmaktan ve yapamıyacağı bir işle karşılaşmaktan korkup; "Yâ Resûlallah! Ben bu vazîfeye lâyık mıyım? Bu iş için lâzım olan günâhtan korunma ve kifâyet, yeterlilik şartı bende mevcut mudur?" dedi. Peygamber efendimiz; "Günahtan korunma ve kifâyet şartıyle..." buyurdu. Ebû Ali; "Peki efendim." deyip sustu. Bundan sonra Allahü teâlâ, Ebû Ali'ye mal varlığı ihsân etti. Bu malı ile dervişlerin ihtiyâçlarını karşıladı. Arzularını, isteklerini yerine getirdi. Hiçbirinin bir sıkıntısı olmaması için çok gayret ederdi. Onun bu hâli açığa çıktıktan sonra, dervişler kendisine gelerek ihtiyâçlarını, sıkıntılarını arzederlerdi. Bâzıları onun hakkında; "Dervişlik, bir şeye mâlik olmamak, başkalarının ihtiyaçlarını temin etmek için de olsa, zenginlikten iyidir" dediler. Abdullah-i Ensârî, "O, bu işi kendiliğinden istemedi. Bilakis, Peygamber efendimiz tarafından vazîfelendirildi. Sakın gaflete düşmeyesiniz ve aldanmıyasınız" buyurdu.

1) Nefehâtü'l-Üns; s.196

2) Nefehât-ül-Üns Tercümesi.; s.250

3) Tabakât-ı Ensârî; s.384

4) Sefînetü'l-Evliyâ; s.148

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.19

EBÛ ALİ RODBÂRÎ;

Dokuzuncu asrın sonlarında, onuncu asrın başlarında Bağdât'ta ve Mısır'da yaşamış evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Muhammed'dir. Künyesi Ebû Ali olup Rodbârî nisbesiyle meşhurdur. Doğum târihi bilinmemektedir. Bağdât'ta doğdu. 933 (H.321) senesinde Mısır'da vefât etti. Kabri, Karafe kabristanında Zünnûn-ı Mısrî'nin kabri yakınındadır.

Zamânının ilim ve mârifet merkezlerinden olan Bağdât'ta dünyâya gelen Ebû Ali Rodbârî, küçük yaşından îtibâren ilim öğrenmeye başladı. Âlim ve velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulunarak kendini yetiştirdi. Ebü'l-Abbas bin Süreyc'den fıkıh ilmini tahsîl etti. Hadîs ilmini İbrâhim Hasbî'den öğrendi. Tasavvufa karşı alâka duydu.

Ebû Ali Rodbârî'nin tasavvufa yönelişinin sebebi şöyle nakledilir: Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri

mescidde birisi ile sohbet ediyordu. Bir ara o kimseye; "Ey kardeşim, iyi dinle!" diye îkâzda bulundu. Bu îkâzın kendine yapıldığını kabûl eden Ebû Ali Rodbârî, Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerini dinlemeye başladı. Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbeti o kadar tatlı ve tesirli idi ki, sözleri Ebû Ali Rodbârî'nin gönlünde yer etti. Bundan sonra kendini tasavvuf yoluna verip Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbetlerine devâm etti.

Uzun müddet Cüneyd-i Bağdâdî'nin hizmetinde ve sohbetlerinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Ayrıca, Ebü'l-Hüseyin Nûrî, Ebû Hamza, Mes'ûd er-Remlî, Sa'leb, İbrâhim Ceyzî ve başka zâtların sohbetlerinde bulunup, yüksek ilimlerinden istifâde etti ve feyz aldı. Şam'da

Ebû Abdullah Celâ ile görüşüp sohbet etti. Ebû Bekr ed-Dekkâk ile görüştü. Fıkıh ilminde derin âlim, hadîs ilminde hâfız olan Ebû Ali Rodbârî hazretleri, tasavvufta yüksek bir velî oldu. Tasavvufun inceliklerine vâkıf oldu. Mücâhede ve riyâzet yâni nefsinin istediklerini yapmamak ve istemediklerini yapmak sûretiyle mânevî derecesi git-gide yükseldi. İnsanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatarak onların bu dünyâda ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşmaları için gayret etti. Sohbetlerinde bulunan birçok kimse, yüksek âlim ve evliyâlık derecelerine ulaştı. Muhammed bin Abdullah er-Râzî yetiştirdiği âlimlerdendir. Nasrâbâdî ve Ebû Ali bin Kâtip gibi zâtlar da sohbetlerinde bulundular.

Bütün Bağdâtlılar, Ebû Ali Rodbârî'nin ilimdeki ve tasavvuftaki derecesini anlayıp, etrâfında toplandılar. O, vâz ve nasihatlarıyla insanların saâdeti için gayret etti.

Bütün Bğdâtlılar onun üstünlüğünü bilir, fazîletlerini anlatırlardı. Ebû Ali Kâtib diyor ki: "Ben, İslâmiyeti iyi bilmekte ve tasavvufun yüksek derecelerine kavuşmakta Ebû Ali Rodbârî gibi birisini görmedim."

Bir sohbeti sırasında şöyle buyurdu:

"İnsanlara felâket şu üç yoldan gelir. Hasta tabiat ve mîzac, alışkanlıklara sıkı bağlılık ve kötü arkadaşlık."

"Hasta tabiatla neyi kasdediyorsun?" diye sorulunca;

"Haram yemeyi kasdediyorum." buyurdu.

"Alışkanlıklara sıkı bağlılık ile neyi kasdediyorsun?" diye sorulunca da;

"Harama bakmayı ve gıybet dinlemeyi kasdediyorum." buyurdu.

"İnsana felâket getiren kötü arkadaşlıktan maksad nedir?" diye sorulunca da;

"Nefiste şehvet coşunca ona uymayı, yâni nefisle dostluk yapmayı." diye cevap verdi."

Ebû Ali Rodbârî'ye; "Sofi kimdir?" diye sorulunca; "Nefsinin istek ve arzularına karşı çıkan, ona eziyetin tadını tattıran, dünyâyı arkasına atan ve Muhammed Mustafa'nın sallallahü aleyhi ve sellem yoluna sıkı sarılan kimsedir." buyurdu.

Bir başkası; "Tasavvuf nedir?" diye sorunca da; "Tasavvuf sevgilinin kapısına çökmektir. İsterse kovsun. Tasavvuf, uzaklığın kederlerini, acı tadını tattıktan sonra yakınlığın tadına ermektir. Sâfiyetini saflığını, temizliğini bulmaktır. Biz bu tasavvuf konusunda, kılıcın keskin tarafı gibi bir hadde ulaştık. Azıcık meyl ve sapma göstersek ateşe düşeriz. Bizim bu mezhebimiz yâni tasavvuf yolu, baştan sona ciddiyettir. Ona şaka nâmına bir şey karıştırmayız." buyurdu.

Ebû Ali Rodbârî hazretleri, Allahü teâlâya çok ibâdet ve duâ eder, kendisine ihsân edilen nîmetlerin şükründen âciz olduğunu söyleyerek şöyle niyâzda bulunurdu: "Her âzâm ve organımın bir dili olsa da bununla verdiğin nîmetler için sana hamd ve senâ etsem, bu benim şükrümün ziyâdeleşmesinden çok, senin nîmet ve ihsânının artmasına delâlet ederdi. Zîrâ nîmetine şükretmeyi nasîb etmen de bir nîmettir."

Çok ibâdet ve tâatta bulunan, Allahü teâlâyı hatırlamaktan bir an gâfil olmayan Ebû Ali Rodbârî hazretleri, nefsinin isteklerine karşı çıkar, riyâzet ve mücâhedede bulunurdu. Bu hususta buyurdu ki: "Kalp, rûh ve nefs dışarıdan gelen kötü tesirlerden emin olunca, kalpten hikmet, nefsten hizmet ve ruhtan mükâşefe yâni gizli sırların açılması zuhur eder. Bu üç şeyden sonra da Allahü teâlânın sıfatlarının tecellilerini görme, mânevî sırlarını mütâlaa etme ve O'na âit hakîkatleri anlamak nasîb olur. Söylediklerinizin alâmeti nedir? denilecek olursa deriz ki; sağa sola bakmamak, Allahü teâlâyı hatırlamaya mâni olan şeylerden kaçınmaktır. Nefsine bir defâ olsun lâyık olduğundan fazla kıymet vererek bakan kimse, kâinâttaki eşyânın hiçbirine ibret nazarıyla bakamaz."

Ebû Ali Rodbârî rahmetullahi aleyh çok cömertti. Dostlara olan ikrâmları fevkalâde idi. Allahü teâlânın rızâsı için, dostlarına verdiği bir yemek ziyâfetinde, birçok kandil yakmıştı. Birisi gelip kendisine; "Bu kadarı da israf olmuyor mu?" diye sorunca; "İçeri gir de bak. Allah rızâsı için olmayıp, gösteriş için yanan bir kandil varsa onu söndür." buyurdu. O kimse içeri girip, kandillerin hepsine baktı, herbirinin lüzumlu yerlerde yandığını, hiçbirisinin söndürülecek halde olmadığını gördü.

Kendisi tevâzu sâhibi olan Ebû Ali Rodbârî hazretleri;

"Yükselen ancak tevâzû ile yükselir, alçalan da ancak kibirle alçalır." buyurdu.

Ebû Abdullah-ı Rodbârî Bağdat'ta bulunduğu bir gün Fırat Nehri kenarında yürüyordu. Canı balık çekti. Hemen kıyıya bir balık çıktı. O sırada bir kimse görünüp; "Ben balığı kızartırım." dedi. Kızarttı ve kendisine verdi. Sonra gözden kayboldu.

Zamânındaki âlim ve velîlerle sohbet eden Ebû Ali Rodbârî hazretleri, Peygamber efendimizin, Eshâb-ı kirâmın ve diğer âlim ve velî zâtların hayatlarını okur, insanlara anlatırdı. Bir gün Amr bin Sinân'a, Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî'den bir menkıbe naklet dedi. Amr bin Sinân dedi ki: "Sehl şöyle derdi: Tevekkülün yâni her şeyi Allahü teâlâdan beklemenin, O'na güvenmenin alâmeti üçtür. Kimseden bir şey istememek, dilenmemek, verileni reddetmemek ve ele geçeni biriktirmemektir."

Uzun müddet Bağdât'ta kalıp insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatan ve onların kurtuluşu için çalışan Ebû Abdullah-ı Rodbârî, Mısır'a giderek yerleşti. Onun büyüklüğünü ve şöhretini duyan Mısır halkı etrâfında toplanarak istifâde etmeye çalıştılar.

Bir sohbetinde; "Muhabbetin alâmeti muvâfakat, yâni emredilene uyup, peki demektir. Sevgi, kendini büsbütün sevgiliye hîbe ettiğin için sana senden hiçbir şeyin kalmamasıdır." buyurdu.

Sohbet edilecek ve berâber bulunulacak kimseyle alâkalı olarak; **"Ehil olmayan bir kimse ile oturmak; insanı, dar bir zindanda olmaktan daha çok sıkar."** buyurdu.

Ebû Ali Rodbârî hazretleri havf, korku ve recâ, ümid arasında bulunur insanların her yaptıkları işte Allahü teâlânın rızâsını kasdetmelerini tavsiye eder, Allahü teâlâdan korkmaları gerektiğini söylerdi. Bu hususta buyurdu ki:

"Havf, Allahü teâlânın azâbından korkmak ve recâ, Allahü teâlânın rahmetinden ümitli olmak, bir kuşun iki kanadı gibidir. İkisi birden bulunursa, hem kuş, hem de uçuş düzgün ve mükemmel olur. Kanatların birisi bulunmazsa, kuş da, uçuş da noksan olur. Kanatlarının ikisi de bulunmazsa kuş ölüme terkedilmiştir.

"Bir kimsenin Allahü teâlâdan korkmasının hakîkî olduğunun alâmeti, Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyden korkmamasıdır."

Tövbe husûsunda; "Tövbe; pişmanlık ve günahı bırakmaktır."

"Affa, mağfirete, müsâmahaya kavuşurum diyerek, günahlardan tövbe etmeyi terk etmek, o günahı işlemekten daha beterdir. Tövbe ve pişmanlıkta Allahü teâlânın hoşnûdluğu vardır." buyurdu.

"Tefekkür nedir?" diye soran birisine ise;

"Tefekkür dört türlü olur: Allahü teâlânın mahlûklarındaki güzel sanatları, faydaları düşünmek, O'na inanmaya ve sevmeye sebeb olur. O'nun vâd ettiği sevapları düşünmek, ibâdet yapmaya sebeb olur. O'nun haber verdiği azapları düşünmek, O'ndan korkmaya, kimseye kötülük yapmamaya sebeb olur. O'nun nîmetlerine, ihsânlarına karşılık, nefsine uyarak günah işlediğini, gaflet içinde yaşadığını düşünmek, Allah'tan hayâ etmeye, utanmaya sebeb olur." diye cevap verdi.

Sabır husûsunda buyurdu ki: "Sıkıntılara sabretmeyen kimsede rızâ yoktur. Nîmetlere

şükretmeyen kimsede kemâl yoktur. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ârifler, Allahü teâlâya muhabbet, O'nun takdirine rızâ ve O'nun nîmetlerine şükür ederek vâsıl olmuşlardır."

"Dünyâyı kazanmakta nefsler için zillet, âhireti kazanmakta ise nefsler için izzet vardır. Acaba niçin insanlar, bâkî olan âhireti istemekteki izzetin yerine, fânî olan dünyâyı isteyerek zilleti seçerler?"

Tasavvuf yolunda bulunan bir mürîdin talebenin dikkat etmesi gereke hususları şöyle bildirdi:

"Mürid, Allahü teâlânın kendisi için irâde etmiş olduğu şeyden başkasını, nefsi için irâde etmez. Murâd ise iki cihânda O'ndan başka bir şey irâde etmez.

Hakk'ın irâdesine râzı olan kendi irâdesini terkettiği zaman mürîd olur. Sevenin ve âşıkın kendi irâdesi yoktur ki, murâdı olsun. Hakkı irâde eden, Hakk'ın irâde ettiğinden başka bir şey irâde etmez. Murâdı Hak olanın Hakk'ın murâdından başka murâdı olmaz. Hak bir kimseyi irâde ederse, o kimse Hak'tan başka bir şey irâde etmez. Hakk'ın murâdı olan bir kimsenin murâdı sâdece Hak olur."

Ebû Ali Rodbârî hazretleri yüksek bir evliyâ olduğu halde kerâmet göstermekten çok sakınırdı. En büyük kerâmetin, Allahü teâlânın emirlerine ve Peygamber efendimizin Sünnet-i seniyyesine uygun olarak yaşamak olduğunu bildirirdi. Bu hususta buyurdu ki: "Hak teâlâ mûcizeleri ve diğer delilleri açıklamayı peygamberler üzerine nasıl emretmişse, yabancıların gözü değmesin, kimse görmesin ve bilmesin diye aynı şekilde evliyâda zuhûr eden halleri, makamları ve kerâmetleri gizlemeyi de velîlere emretmiştir."

Ömrünü İslâm dînini öğrenmek, öğretmek, insanlara anlatıp onların dünyâda ve âhirette kurtuluşa, saâdete ermeleri için çalışan Ebû Ali Rodbârî, Mısır'da bulunduğu sırada rahatsızlandı. Hastalığı sırasında başını kız kardeşiFâtıma'nın dizine koydu. Ölüm hâli yaklaşmıştı. Gözlerini açtı ve; "İşte semâların, göklerin kapıları açıldı. Cennetler de süslenmiş. Birisi de şöyle diyor: Ey Ebû Ali! Her ne kadar senin muradın değil idiyse de, işte biz seni en yüksek ve en son rütbeye ulaştırmış bulunuyoruz, buyurdu." Sonra da şu meâldeki şiiri okudu: "Ulûhiyyetine yemin ederek söylüyorum. Seni temâşâ edene kadar hiçbir şeye severek bakmadım." Bu sözlerden sonra Kelime-i tevhîd getirerek rûhunu teslim etti ve hakîkî sevgilisine kavuştu. Gerekli techiz ve tekfîn vazîfeleri yerine getirildikten sonra Karâfe kabristanında Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin kabri yakınında defnedildi. Sevenleri tarafından kabri ziyâret edilmektedir.

GİT İŞİNE!

Şeyhülislâm Abdullah-i Ensârî (rahmetullahi aleyh) şöyle anlatıyor: "Ebû Ali Müştevlî, hocalarından Ebû Yâkûb es-Sûsî'yi ziyâret için Basra'ya gitti. Bir mahalleden geçerken, talebe arkadaşlarından birini gördü. Ona hocalarının bulunduğu yeri sordu. Talebe; "Hocamız falan yerdedir. Yanına vardığın zaman; "Git! İşine gücüne bak." diyecektir. Gelen herkese böyle demek âdetidir." dedi. Ebû Ali Müştevlî, hocasının bulunduğu yere varıp kapısını çaldı. "Gir" diye ses geldi. Ebû Ali içeri girince, hocası: "İnsanların çoğu, yanıma dünyâ meselelerini konuşmak için geliyorlar. Konuşmalarından, hâllerinden çok rahatsız olduğum için, böyle kimselere, "Git! İşine gücüne bak!" diyorum. Sen ise Allah rızâsı için, ilim ve edeb öğrenmek için geldin. Ben sana; "Git! İşine gücüne bak!" demem. Herkese aynı şey söylenmez." buyurup, yanına oturttu. Çok ikrâm ve iltifâtta bulundu."

EVET! CEHENNEM'E KAVUŞTU

Ebû Ali Rodbârî'ye; "Bir kimse günah işler; meselâ çalgı dinler ve bunu dinlemek bana helâldir. Çünkü ben öyle bir dereceye yükseldim ki, günahlar bana zarar vermez, bana tesir etmez, benim

kalbim temizdir, sen kalbe bak derse bu kimse hakkında ne dersiniz?" diye soruldu. Cevâbında; "Öyle bir makâma kavuştuğunu söyleyen kavuştu, fakat Cehennem'e kavuştu. Yoksa Cennet'e ve Hakk'a kavuşmadı. Çünkü haram olan şeylerin helal olacağı makam yoktur. Haram olan her makamda haramdır. Her âlim kendi makâmına uygun amel işler. Yükselmeye mâni olan işlerin yanına uğramaz. İşte bir asırdır, âlemde hak ve doğru sûretinde bâtıl işleri yapanlar meşhur oldu."

İKRÂM SÂHİBİNE İKRÂM MI EDİYORSUN

Birgün Ebû Ali Rodbârî'ye bir kimse misâfir gelmişti. Fakat o gün vefât etti. Kefenlenip namazı kılındıktan sonra mezara konuldu. Ebû Ali Rodbârî; "Aziz ve celîl olan Allah, bu kimseye garipliği sebebiyle rahmet etsin." diyerek yüzünü açarak toprağa koymak istedi. Bu sırada vefât eden kimse gözünü açtı ve; "Ey Ebû Ali! İkrâmına nâil olduğum zâtın huzûrunda bana ikrâm mı ediyorsun?" dedi. Ebû Ali Rodbârî; "Efendim ölümden sonra hayat manzarası mı görüyorum?" dedi. O kimse; "Evet ben hayattayım. Aziz ve Celîl olan Allahü teâlâya âşık olan her insan hayattadır, ölmez. Ey Rodbârî, elde ettiğim makamla yarın sana yardımcı olacağım." dedi.

SENDEN ÂFİYET İSTERİM

Ebû Ali Rodbârî, tahâret ve abdest konusunda çok titiz davranırdı. Bâzan vesvese derecesine varan bu titizliği sebebiyle güç durumda kalırdı. Bir defâsında tahâret husûsunda vesveseye kapıldı. Abdest almak için tam on bir kere deniz sâhiline indi. Güneş batıncaya kadar orada kaldığı halde sahîh bir abdest aldığına kalbi kanâat getirmedi. Bu durum sebebiyle göğsü daralıp sıkıldı. Üzüntülü ve incinmiş bir halde ellerini kaldırıp, Allahü teâlâya; "Yâ Rabbî! Senden âfiyet ve bu halden kurtulmayı dilerim." diye duâ ve niyâzda bulundu. Gâibden bir ses; "Âfiyet, ilimde ve İslâmiyetin hükümlerine riâyet etmektedir." dedi. Bu sesi işiten Ebû Ali Rodbârî hazretleri kendinde bulunan hâlin vesveseden ibâret olduğunu anlayıp, kalbi rahatladı. Bu rahatlama sebebiyle Allahü teâlâya şükretti.

1) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.356

2) Sıfatü's-Safve; c.2, s.293

3) Risâle-i Kuşeyrî; s.170

4) Şezerâtü'z-Zeheb; c.2, s.296

5) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.124

6) Ravdü'r-Reyyâhin; s.121

7) Tabakâtü'ş-Şâfiiyye; c.2, s.99

8) Tabakâtü's-Sûfiyye; s.354

9) Hazînetü'l-Asfiyâ; c.2, s.204

10) Nefehâtü'l-Üns; s.193

11) Tezkiretü'l-Evliyâ; c.2, s.224

12) Firdevsü'l-Mürşidiyye; s.225

13) Târih-i Bağdâd; c.1, s.329

14) Teârruf Şerhi; s.107

15) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.50

16) Meşrebü'l-Ervâh; s.180

17) Keşfü'l-Mahcûb Tercümesi; s.261, 358, 380, 428

18) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.20, c.17, s.16

EBÛ ALİ SEKAFÎ;

Büyük velîlerden. İsmi, Muhammed bin Abdülvehhâb, künyesi Ebû Ali Sekafî'dir. Nişâbur'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 939 (H. 328) senesi Nişâbur'da vefât etti.

Zamânındaki âlimlerden ilim tahsîl edip, hemen hemen bütün ilim dallarında ihtisas sâhibi oldu. Sonra tasavvuf yâni mânevî bilgileri tahsil için evliyânın büyüklerinden Ebû Hafs Haddâd ve Hamdûn Kassâr'ın sohbetlerine katıldı. Kısa zamanda velîlik bilgilerinde de yükselip kâmil, olgun bir zât oldu. Güzel konuşması ile insanları cezbedip kendine çekerdi.

Ona; kişi için en güzel hasletler nelerdir? denildi. O; "Kişi, şu dört hasletten gâfil olmamalıdır: İlki doğru söz, ikincisi doğru iş, üçüncüsü samîmî dostluk, sonuncusu ise emânete riâyeti gözetmektir." buyurdu.

Âlimlerin sohbetinde bulunmanın önemini anlatır, edebin gözetilmesinin lüzumuna işâret ederdi. Bu hususta;

"Bir kimse âlimlerin sohbetinde bulunur, fakat onlara hürmet etmezse, ilâhî feyz ve bereketlerden mahrum kalır ve âlimlerdeki nûrlar, kendinde görünmez." buyurdu.

İlmi över, amellerin ihlâs ile yapılmasının fayda vereceğini söylerdi. Bunun için; "İlim; cehâlete karşı kalbin hayâtı, karanlığa karşı gözün nûrudur." buyurdu.

"Allahü teâlâ, amellerden iyi olanını, iyi olanının da ihlâslı, samîmî olanını, samîmî olanının da, sâdece sünnete uygun olanını kabûl eder."

"Sağlam bir dal, ancak sağlam bir kökten çıkar. Şimdi hareketlerin sıhhat ve sünnet üzere olmasını isteyen kimse, önce kalbindeki ihlâsı sıhhatli hâle getirmelidir. Zîrâ zâhir amellerdeki sıhhat, bâtın amellerindeki sıhhattan hâsıl olur." buyurdu.

Güzel ahlâkı ile herkese örnekti. Kendisine kötülük edeni bağışlar ve nasihat ederdi.

Kuşçuluk yapan bir komşusu vardı. Her zaman ona sıkıntı verirdi. Çünkü onun evinin damına konan güvercinleri taşlayıp uçururdu. Bir gün Ebû Ali Sekafî hazretleri evinin damında oturmuş Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Kuşçu komşusu yine güvercinlere taş attı. Lâkin attığı taş bu defâ Ebû Ali Sekafî hazretlerinin alnına rastladı ve yardı. Yüzünden aşağı kanlar akmaya başladı. Etraftan bu hâli görenler; "Şimdi Ebû Ali hazretleri şehrin vâlisine gider, onu şikâyet eder ve zararını defeder. Zîrâ vâli onun ricâsını kabûl eder. Böylece hepimiz onun zarârından kurtuluruz." dediler. O zaman Ebû Ali hazretleri hizmetkârını çağırdı ve; "Evlâdım! Şimdi şu bahçeye git ve uzunca bir çubuk yap getir." buyurdu. Hizmetçi çubuğu hazırlayıp getirdi. O zaman; "Şimdi şu çubuğu kuşçu komşumuza götür ve şu güvercinleri taş atarak değil de, bu çubukla uçurmasını söyle." buyurdu. Hizmetçi gidip Ebû Ali Sekafî hazretlerinin sözlerini söylediğinde, kuşçu yaptıklarına pişman oldu ve özür diledi.

Ebû Ali Sekafî hazretleri evliyâya uymak konusunda soranlara; "Bir kişi çeşitli ilimleri kendinde toplasa bile, bir Allah adamı tarafından terbiye edilmedikçe evliyâlık derecelerine yükselemez. Ameldeki kusurlarını ve nefsinin benliklerini birer birer gösterecek bir velîden edep ve terbiye görmeyen kimselere uymak câiz ve uygun olmaz." buyurdu.

Ebû Ali Sekafî hazretleri nasîhat olarak buyurdu ki: "Bir kimse dünyâya yönelirse, dünyâ meşgaleleri onun için âfettir."

"Bir kimsenin, nefsinin istek ve arzuları gâlip gelirse, aklı gizli kalır."

"Dürüst olmayan birinden doğruluk bekleme, edepsiz birinden edepli olmasını isteme."

Bir talebesi kendisinden nasîhat istedi. Ona; "Doğru söz, doğru ve samîmi amel, doğru ve samîmi sevgi ve emânete sadâkatten ayrılma." buyurdu.

HOR VE HAKİR GÖRÜYORLARDI

Ebû Ali Sekafî hazretleri anlatır: "Bir gün üç erkek bir kadın tarafından omuzlar üzerinde taşınan bir cenâze gördüm. Gittim cenâzenin kadın tarafından tutulan kolunu omuzuma aldım ve mezarlığa kadar

götürdüm. Sonra cenâze namazını kılıp defnettik. Oradakilere; "Size yardımda bulunacak bir başka komşunuz yok muydu?" deyince; "Vardı ama bunu hor ve hakîr görüyorlardı." dediler. Ben yine; "Peki ne yapmıştı?" dedim. Onlar; "Çünkü bu çok günahkârdı." dediler. Sonra oradan ayrıldık. Vefât eden kişiye acımıştım. O gece bir rüyâ gördüm. Rüyâmda biri yanıma geldi. Yüzü ayın on dördü gibi parlıyordu. Ayrıca çok kıymetli elbiseler giymişti ve tebessüm ediyordu. Kendisine; "Sen kimsin?" dedim. Bana; "Cenâze namazını kılıp defnettiğiniz, günahkâr kişiyim. Halk tarafından horlanmıştım. Lâkin yüce Rabbim son ânımda bana merhâmet eyledi. Şimdi bu merhâmetin nîmetleri içindeyim." diye cevap verdi.

1) Nefehât-ül-Üns; s.249

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.315

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.3, s.192

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.107

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.153

6) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.361

7) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.413

8) Tabakât-ı Ensârî; s.381

9) Sefînet-ül-Evliyâ; s.147

10) Vefeyât-ül-A'yân; c.7, s.348

11) Hazînet-ül-Evliyâ; c.2, s.192

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.22

EBÛ AMR EZ-ZÜCÂCÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed bin İbrâhim bin Yûsuf bin Muhammed, künyesi Ebû Amr ez-Zücâcî'dir. AslenNişaburlu olup, doğum târihi bilinmemektedir. Mekke-i mükerremede ikâmet etti. Kırk sene Mescid-i Harâmdan ayrılmadı. 959 (H.348) senesi Mekke-i mükerremede vefât etti.

Evliyânın büyüklerinden Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Osman en-Nûrî, Ruveymâ, İbrâhim Havvâs hazretlerinin sohbetlerinde yetişip kemâle geldi, olgunlaştı. Mekke-i mükerremeye yerleşip orada hak yolun bilgilerini öğretmekle meşgul oldu. Mekke-i mükerreme evliyâsının büyüğü adıyla meşhur oldu. Altmış defâ hac yaptı.

Kendisi anlatır: "Babamın vefâtından sonra, bana elli dinâr mîras kaldı. Hacca gitmek maksadıyla yola çıktım. Yolda bir şahıs yanıma yaklaşarak kaç paran var diye sordu. Kalbimden; "Doğru söylemekten daha güzel bir şey yoktur." diye geçirdim ve o şahsa; "Elli dinârım var.' dedim. Parayı benden isteyip kesedekileri saydı. Dediğim kadar çıkınca; "Al sende kalsın, doğru sözlülüğün beni sevindirdi." dedi. Sonra merkebinden inerek beni bindirdi ve bana; "Arkandan yetişirim." dedi. Ertesi yıl bana Mekke'de yetişti. Vefât edinceye kadar hep benim yanımda kaldı."

Ebû Amr ez-Zücâcî'nin sohbetini Harem-i şerîfte herkes dinler, konuşmaya başladığında herkes büyük bir huşû içerisinde kendinden geçerdi. Dinleyenler arasında el-Kettânî, en-Nehrecûrî, el-Mürteiş ve başka velîler de vardı. Mekke-i mükerremede kaldığı kırk yıl içerisinde büyük ve küçük abdest için Harem hudûdlarının, Mekke'nin çok uzaklarına giderdi. Mekke'de ihtiyâc için abdesthâneye gittiği görülmedi. Fazîletleri üstünlükleri pek çoktu. Mekke-i mükerremede mücâvir yâni komşu olup geçici kalanlar için; "Kim ki Harem-i şerîfte mücâvir kalırken, kalbini Allahü teâlâdan başkasına bağlarsa, ziyân içinde olduğunu kendi hâli ile açığa çıkarmış olur." buyurur, gelenleri îkâz ederdi. Hırsızlık yapanlar için de; "Hacılardan kim bir hırsızlık yaparsa ve bununla ihtiyâcını temin etmek isterse, Allahü teâlâ böylesini zâtından uzaklaştırır; kalbine hırs, cimrilik, başkalarının yapacağı iyiliğe engel olma hâlini koyar. Dili dâimâ şikâyetçi olur. İnsanlar arasında Allahü teâlânın gadabına

uğramış kişi olarak dolaşır." buyurdu.

Namazlarını, gönlünü Hakk'a vererek kılardı. Bu sebeple kendisine; "Farz namazlarında tekbîr alırken renginiz niçin değişiyor?" diye sorduklarında; "Çünkü farz namazlara sıdk ve doğrulukla başlamamaktan korkuyorum. Kim namaza durup, Allahü ekber diye tekbir getirir, fakat o sırada kalbinde Allahü teâlâdan başka bir ilâh düşüncesi bulunursa veya hayâtı boyunca O'ndan başka birinin büyüklüğünü ve yüceliğini kabul ederse, kendi aklı ile kendini yalanlamış olur." buyurdu.

Birgün bir grup insan; **"Bir saat tefekkür, bir sene ibâdetten hayırlıdır."** hadîs-i şerîfinin şerhi, açıklaması nedir?" dedi. Onlara; "Buradaki tefekkürün mânâsı, nefsi unutmak, yok bilmektir." buyurdu.

Ona kaybolan eşyânın bulunmasından sordular. Şöyle anlattı: "Bir duâ şekli daha vardır ki, tecrübe edilmiş, kaybolan şeyin bulunduğu görülmüştür. Şöyle ki, önce üç defâ Duhâ sûresi okunur, sonra da üç defâ; ey Allah'ım! Geleceğinden şüphe olmayan günde insanları toplayan Rabbim! Bana kaybettiğim şeyimi bulmamı nasîb et, denir."

"Bir kimse, kendinde olmadığı bir halden konuşursa, dinleyenleri fitneye sürükler. Kendisi de Allahü teâlâyı tanımaktan mahrûm kalır."

HAC YOLCULUĞUN NASIL GEÇTİ

Kendisi anlatır: "Bir gün hocam Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin huzûruna çıkarak hacca gitmek arzumu bildirmiştim. Uygun görüp bana bir dirhem verdiler. Ben de onu alıp koynumda bir yere diktim. Daha sonra yola çıktım. Yolda nereye uğrasam bir yardımcı ve bir arkadaşla karşılaştım. İhtiyâcım görüldü. Koynumdaki paraya hiç hâcet kalmadı. Haccımı yapıp geri dönünce mübârek hocamın huzurlarına çıktım. Ellerini bana doğru uzatıp; "Dirhemi verebilirsin." buyurdular. Koynumdaki dirhemi çıkarıp verdim. Sonra da; "Haccın, yolculuğun nasıl geçti." buyurdular. Ben de; "Efendim! Bereketinizle hiç zahmet çekmedim, sâlimen edâ edip geldim." dedim. Sonra bana tebessüm ettiler.

BERÂTIMI VER

Hac zamânında yabancı birisi onun yanına gelerek; "Haccımı yaptım. Berâtımı ver. Senin arkadaşların, berâtımı almam için sana gönderdiler. Ebû Amr, o kimsenin gönlünün temiz ve saf olduğunu gördü. Ona şaka yaptıklarını anladı. Kâbe'nin kapısı ile Hacer-ül-esved arasındaki Mültezim'e işâret ederek; "Git oraya ve yâ Rabbî! Bana berâtımı ver, de!" dedi. Bir süre sonra o yabancı, elinde bir kâğıt ile geri döndü. Kâğıdın üzerinde yeşil hat, yazı ile; "Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu falan oğlu falanın Cehennem'den berât kâğıdıdır." yazılı idi.

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.431

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.376

3) Risâle-i Kuşeyrî; s.166

4) Nefehât-ül-Üns; s.267 (Fârisî 211)

5) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.180

6) Meşre-ul-Ervâh; s.129

7) Sefînet-ül-Evliyâ; s.151

8) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.199

9) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.138

10) Tabakât-ül-Evliyâ; s.156

11) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.308

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.23

EBÛ BEKR BİN ABDURRAHMÂN SEKKÂF;

Yemen bölgesi velîlerinden. Terim'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1650 (H.1061) senesinde Terîm'de vefât etti.Zenbil kabristanına defnedildi.

Ebû Bekr Sekkâf hazretleri zamânının en seçkin âlimlerinden idi. İlim tahsîline memleketi Terim'de başladı. Kur'ân-ı kerîmi ve nahiv ilminden pekçok ana metinleri ezberledi. Meşhur fıkıh âlimi Muhammed bin İsmâil'den fıkıh ve hadîs, usûl-ı tefsîr ve tasavvuf ilimlerini öğrendi. Ayrıca bu hocasının kardeşi Abdurrahmân bin İsmâil'den ve Abdullah bin Şeyh Ayderûs'dan da çeşitli ilimler öğrendi. Sonra Mekke ve Medîne'ye gitti. Buralarda pekçok âlimden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf dinledi. Mekke ve Medîne'de Seyyid Ömer bin Abdurrahîm el-Basrî, Şeyh Ahmed bin Alân, Abdülazîz ez-Zemzemî gibi âlimlerden ilim öğrendi. Aklî ve naklî ilimlerde çok üstün derecede yetişti. Zamânın önde gelen âlimlerinden oldu.

Ebû Bekr Sekkâf hazretleri, ilimde yükseldikten sonra insanlara faydalı olmak, onlara İslâmiyeti öğretmek için ders vermeye, ilmini yaymaya başladı. İlim medreselerini yeniden canlandırdı. Derslerine o kadar çok talebe geliyordu ki, bir grup dersini bitirir bitirmez başka bir grup etrafında halka oluyordu. İlim öğretmekte ve ilmî incelemelerde son derece gayretli ve tahammüllü idi. Yaşı ilerleyip ihtiyarladığı sıralarda ilimde bir umman gibi olmuştu. Onun sohbet meclislerinde ve derslerinde büyük tat, faydalar ve bereketler vardı. Huzûrunda bulunanlar çok istifâde ederlerdi. Muhammed bin Ömer bin Fakîh, Terîm'de bir medrese yaptırıp, bu medresenin idâresini ona verdi. Bu medresede bir müddet hocalıkta bulundu. Daha sonra da evine çekildi. Sâdece Cumâ günleri ve dostlarını ziyâret için dışarı çıkardı.

1) Hulâsât-ül-Eser; c.1, s.85

2) El-Meşre-ür-Revî; c.2, s.30

EBÛ BEKR AYDERÛS;

Evliyânın meşhurlarından. İsmi Ebû Bekr bin Abdullah Alevî Şâzilî'dir. Lakabı Ayderûs'dur. 1447 (H.851) senesinde Terîm'de doğdu. 1508 (H.914)'de Aden'de vefât etti. Kabri ziyâret mahallidir. Peygamber efendimizin soyundan olup, seyyiddir. Zamânın meşhur ve benzeri az görülen kıymetli âlim ve velîlerinden idi. Babasına o doğmadan önce rüyâsında kıymetli bir evlâdı olacağı müjdelenmiştir. Küçük yaşta babasından ilim öğrenmeye başladı. İlk temel bilgileri babasından öğrendikten sonra beldesinde bulunan âlimlerden ilim öğrendi. Seyyid Muhammed bin Ali bin Hacdeb'den kırâat dersleri alıp, Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sâlim bin Numeyrî'den de ders aldı. İlim tahsîlini tamamladıktan sonra babasından ve amcaları Şeyh Ali, Seyyid Ahmed'den, el-İmâm Sa'd bin Ali bin Medhâc'dan tasavvuf ilmini öğrendi. Fıkıh ilmini, Abdullah bin Abdurrahmân Belhâc bin Fadl'dan ve Allâme Seyyid Muhammed bin Abdurrahmân'dan öğrendi. Ayrıca amcası Şeyh Ali'den çeşitli ilimleri öğrendi. **Bidâyet-ül-Hidâye, Minhâc-ül-Âbidîn, Mihâd-üt-Tâlibîn, Hülâsât** ve **Umdetü İbn-i Nâkıb** gibi kıymetli kitapları çok okurdu. Talebelerine de bu kitapları okumalarını tavsiye ederdi. Bilhassa büyük İslâm âlimi İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin **İhyâu Ulûmiddîn** kitabından her gün belli mikdâr okur ve okutup dinlerdi. Evliyânın meşhurlarından Muhyiddîn-i ibni Arabî hazretlerinin kitaplarını da çok okurdu.

Babası onu tasavvufta yetiştirmek için halvete sokmuş, bir yerde yalnız bırakmıştı. Yedi gün sonra onu çıkarıp hâline bakarak, riyâzet ihtiyâcı kalmadı diyerek onu sohbet meclislerinde

yanına oturttu. Sonra da tasavvuf ve diğer ilimlerde icâzet verdi.

Ebû Bekr Ayderûs hazretleri, amcasının oğlu Abdurrahmân bin Ali ile geceleri vâdiye çıkarlar, orada namaz kılarlardı. Her rekatte on cüz Kur'ân-ı kerîm okurdu. Sabah namazı vakti girerken şehre dönerlerdi. Küçüklüğünden îtibâren geceleri uyumayıp ibâdetle meşgul olmayı âdet edinmişti. Nefsini ıslâh edip, olgunluklara ermek için çok uğraşmıştır. Günlerce gece ve gündüzleri hiç uyumazdı. Bu halden hiç etkilenip yıpranmazdı. Bir yakını; "Onun otuz seneden beri geceleri üç saatten fazla uyumadığına şâhid oldum." demiştir. Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için en önemli sebeplerden biri olan seher vakti uyanık bulunup, zikir, ibâdet ve tâatla meşgûl olmak husûsunda çok gayretliydi. Başkalarına çok zor gelen bu husus ona kolaylaştırılmıştı.

Babasının âdeti olduğu gibi, Ebû Bekr hazretleri de, Hûd aleyhisselâmın kabrini ve evliyâ kabirlerini ziyârete çok giderdi. Bu hal üzere memleketinde bir müddet kaldıktan sonra Harameyn'e ziyârete gitti. Aden'e varınca oradaki âlimlerden Allâme Abdullah bin Ahmed bin Mahreme'den ve Allâme Muhammed bin Ahmed bin Fadl'dan ilim öğrendi. Zebîd şehrinde ise; Şeyhülislâm Ahmed bin Ömer el-Mezced'den ve İmâm Yahyâ bin Ebî Bekr Âmirî'den istifâde etti.

Peygamber efendimiz rüyâsında mübârek eliyle Ebû Bekr Ayderûs'un sırtını sıvazlamış ve mübârek parmaklarının izi ömür boyu sırtında kalmıştı. Yahyâ bin Ebî Bekr Âmirî büyük bir âlimdi. Bu parmak izlerini göstermesi için ricâda bulununca gösterdi. Bu zât ona hırka giydirip, icâzet verdi. Uğradığı diğer yerlerde de değişik âlimlerle görüşüp onlardan istifâde etti ve icâzet aldı. Sonra hacca gitti. Mekke'de Hâfız Muhammed bin Abdurrahmân es-Sehavî'den ilim öğrendi, o zâttan da, icâzet aldı. Açık zihinli, parlak zekâlı, anlayışlı ve isâbetli görüşleriyle, karşılıştığı her zât tarafından takdir ve medhedilmiştir.

Ebû Bekr Ayderûs hazretleri, hal, iş ve sözleriyle çok beğenilen bir zâttı. Hac ibâdetini tamamladıktan sonra memleketi Terîm'e döndü. İlim öğretmekle meşgûl oldu. Onun ilim meclisinde ve sohbetlerinde pekçok kimse toplandı. Kıymetli talebeler yetiştirdi. Bu talebelerinden bâzıları, kardeşi Hüseyin, yeğeni Abdullah, Allâme Abdullah bin Muhammed Kuşeyr ve diğerleridir. Bütün vakitlerini ilim öğretmekle ve kitap mütâlaası ile geçirirdi. Çok kimsenin çözmekte güçlük çektiği zor meseleleri çözer ve açık bir şekilde îzâh ederdi. İlim, fazîlet sâhibi sâlih kimselerle görüşüp sohbet ederdi. Dünyâya düşkün olanlardan uzak dururdu. Âriflerin; "Allahü teâlâyı tanıyan kimsenin hayâtı tatlı ve yaşayışı safâlı olur. İnsanlar arasında yalnız gibi, yalnız iken cemâat arasında gibi olur. Vefâtında garîb gibi, vatanından uzak olunca da vatanında gibi olur. Bulunmadıkları yerde var gibi hissedilir, bulunduğu yerde de yok gibi hissedilir. Bedeniyle insanlar arasında fakat kalbiyle onlardan uzak olur. Allahü teâlâyı zikretmenin, anmanın lezzetine gark olmuş halde bulunur." diye târif ettikleri gibi mübârek bir zât idi. Dâimâ tebessüm ederdi. Herkese güler yüzlü davranırdı. Huzûrunda bulunanları hoş sohbetiyle ferahlandırırdı. Bulunduğu yerde boş söz söylenmez ve boş işler yapılmazdı. Talebelerine ve sevenlerine tatlılar ve çeşitli meyveler ikrâm ederdi. Onu tanıyıp sevenler birbirlerine karşı da gâyet samîmî ve dostça davranırlar, birbirlerine yardım ve ikrâm yaparlardı. Fakirlere, dul ve yetimlere, muhtaçlara dâimâ yardımda bulunur, sıkıntılarını giderirdi. Zamânındaki edib ve şâirler onun üstün hâllerini, güzel vasıflarını şiirleri ve yazılarıyla dile getirmişlerdir. Yaşadığı cemiyette İslâmiyete uyması, dîni anlatması insanlara karşı muâmelesi ve diğer bütün münâsebetlerinde, büyük-küçük herkesin örnek aldığı, dâimâ kendisine baş vurduğu bir zât idi. Menkıbeleri ve kerâmetleri, Allâme Muhammed bin Ömer tarafından yazılan **Mevâhib-ül-Kuddûs fî Menâkıbı İbn-il-Ayderûs** adlı kitapta toplanmıştır. Bir kısmı şöyle anlatılmıştır:

Ebû Bekr Ayderûs, fıkıh âlimi Muhammed bin Ebî Bekr bin Sâig'in çocuklarının yanına uğradı. Onlar, koyunlarını sulamak için bir kuyu başında duruyorlardı. İnsanların kuyunun suyunu bitirdiklerini gördü. Ebû Bekr Ayderûs hizmetçisine; "Kovayı al ve koyunları sula."

buyurdu. Kuyuda su tükendiği halde onun kerâmetiyle su çıktı. Hizmetçi koyunları suladıktan sonra, diğer hayvanlar da suya kandılar ve insanlar su kaplarını doldurdular.

Yine bir gün Harameyn'den dönerken, Zeylâ denilen yere girdi. O zaman oranın hâkimi Muhammed bin Atik idi. İttifakla bildirildiğine göre, bu zâtın, kendisine çok düşkün olduğu oğlu vefât etmişti. Ebû Bekr Ayderûs, tâziye ve sabır tavsiye etmek için hâkimin yanına vardı. Bu hususta ona hiçbir şey fayda vermiyordu. Onu büyük bir üzüntü içinde gördü. Devamlı ağlıyordu. Ayderûs, vefât etmiş çocuğun yüzünü açtı ve onu ismiyle çağırdı. Çocuk, Ayderûs'a cevap verdi. Allahü teâlâ, ona rûhunu iâde etti. Kalkıp, hazırlanmış olan keşkekten onlarla berâber yedi. Uzun bir müddet daha yaşadı.

Ebû Bekr Ayderûs, kişinin niyetini ve içinden geçirdiği şeyi haber verirdi. Bir gün birisine; Rebî'ul-evvel ayında Haleb'e gittiğini, Kasırîn caddesinde filancanın evinde kaldığını hatırlıyor musun?" dedi. O; "Evet, siz o sene Haleb'de miydiniz?" dedi. Orada bulunanlardan bâzıları, Ayderûs'un, Şam'a, Mısır'a, hiçbir yere gitmediğini söylediler. O kişi, Allah'a yemîn ederek, Ayderûs'un söylediğinin aynen vâki olduğunu söyledi.

Sâlih bir zât olan Ahmed bin Sâlim şöyle anlatır: "Muhammed bin Îsâ Bâncar, bâzı hediyelerle birlikte beni Ebû Bekr Ayderûs'a gönderdi. Kendisine daha ilk selâm verişte, ismimi ve yanımda neler olduğunu söyledi. Ben hediyeleri ona anlatmadan; "Filancaya verin." buyurdular. Yanımdaki şeylerin ne olduğunu Allahü teâlâdan başka bilen yoktu."

Talebeleri bir sıkıntı ve belâya düştüklerinde, Ebû Bekr Ayderûs'tan yardım isterler ve Allahü teâlâ onları bu vesîleyle o dertten kurtarırdı. Nitekim, Âmir bin Abdülvehhâb'ın emîrlerinden, Emîr Mercan bin Abdullah dedi ki: "Harpte San'a-i ûlâ denilen yerde idik. Düşman üzerimize yüklendi ve arkadaşlarım dağılıp bir kısmı yaralandı. Her tarafımızı düşmanlar çevirdi. Hocam Ebû Bekr'in ismini söyleyip, Allahü teâlâdan yardım istedim. Vallahi, güpegündüz ve ayan beyân gördüm ki, atımın perçeminden tuttu, onların arasından beni aldı ve evime ulaştırdı."

Dâvûd bin Hüseyin Habânî şöyle anlatır: "Bir yerde zâlim bir vâli bana eziyet etti. Günlerce Yâsîn sûresini, bu adamın bana olan şerrine son vermesi için Allah'a yalvararak okudum. Sonra rüyâmda, birisi bana; "Ey Ebû Bekr Ayderûs, de!" diyordu. Böyle söyledim. Zâlimin bana olan zulmü sona erdi.Hâlbuki Ayderûs'u tanımıyordum. Onu suâl ettim; Aden'de oturduğunu söylediler. Huzûruna vardığımda, başımdan geçenleri haber vermeden kendisi haber verdi.

Seyyid Celîl Muhammed bin Ahmed Vatab şöyle anlatır: "Habeş diyârında geziyordum. Üzerime hırsızlar saldırdı. Katırımı ve onun üzerindeki şeyleri aldılar. Beni öldürmek istediler. Şeyh Ebû Bekr'in adını söyliyerek üç kerre; "Ey Ebâ Bekr Ayderûs!" diye seslendim. Bir zât çıkageldi. Onlara saldırdı. Katırımı ve üzerindeki şeyleri bana geri verdi ve; "Cenâb-ı Hakk'ın emânında olmayı istedin, kurtuldun." dedi.

Neîmân-ı Mehrî şöyle anlatır: "Hindistan'a giden bir gemiye binmiştim. Gemi bir yerinden su almaya başladı. Gemidekiler bağrışıyor ve bâzıları kendi hocasının adını söyleyerek yardım istiyordu. Ben de hocam Ebû Bekr Ayderûs'u söyledim. Bana bir uyuklama geldi. O an hocamı gördüm. Elinde bir şeyle gemideki çatlağın olduğu yere doğru yönelmişti, orayı gösteriyordu. Sevinerek uyandım. Avazımın çıktığı kadar bağırıyor ve üzüntüden kurtulmuş bir şekilde; "Ey gemidekiler sevininiz ve benden sorunuz!" diyordum. Onlar benim bu sevincimi görünce, bu hâle rağmen niye sevindiğimi sordular. Onlara gördüklerimi haber verdim. Baktıklarında, çatlağın sağlam bir şekilde tıkanmış olduğunu gördüler.

RABBİM VÂDETTİ

Ayderûs, fakirlere yardım etmek ve ihtiyaçlarını görmek için çok borç para isterdi. Hattâ borçları iki

yüz bin dinârı geçti. Bununla birlikte o, zâhiren ödeyememe korkusu içinde görünmüyordu. Sonunda bâzıları onu kötülediler. O, şöyle buyurdu: "Rabbimle benim arama girmeyiniz. Ben bu şekilde aldığım parayı, O'nun rızâsından başka yere sarfetmedim. Rabbim, benim borcumu ödemeden, beni bu dünyâdan çıkarmıyacağını bana vâdetti." Söylediği gibi oldu. Allahü teâlâ, kendi nezdinde ihsânı bol birinin vâsıtasıyla, ölmeden önce onun borcunun ödenmesini kolaylaştırdı. Emîr Nâsıruddîn bin Abdullah, Ayderûs'un oğluyla parayı gönderdi. Sonra çarşıda; "Kimin Ebû Bekr Ayderûs'da alacağı varsa gelsin!" diye nidâ edildi ve bütün borçları ödendi.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.3, s.65

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.263

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.39

4) En-Nûr-us-Safîr; s.77

5) El-Kevâkib-üs-Sâire; c.1, s.113

6) El-A'lâm; c.2, s.66

7) Brockelman, Gal-2, s.181, Sup-2, s.233

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.314

EBÛ BEKR EL-BETÂİHÎ;

Irak'ta yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi Ebû Bekr olup, babasınınki Hüvârâ'dır. Irak'ta Betâih'te yaşadığı için Betâihî nisbesi ile meşhur oldu. On ikinci asrın sonları ile on üçüncü asrın başlarında yaşadı. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Irak'ın Hüvârîn veya Hüvâriyyîn kabîlesine mensuptur. O zamanda Irak'ta bulunan evliyâ arasında şânı yüce, kadri yüksek bir zât idi. Evliyâdan birçoğu kendisine talebe olup ilim öğrenmiş, istifâde etmiştir.

Önceleri, Betâih beldesinde yol kesicilik yapardı. Bu yolda berâber oldukları arkadaşları vardı. Bu da onların reîsi idi. Bir gece tenhâda, bir kadının, kocasına; "Çabuk buraya gel! Nerede ise İbn-i Hüvârâ ve arkadaşları gelip bizi bulurlar, yakalarlar." dediğini duydu. Gizliden de bir ses; "Allahü teâlâdan korkma zamânın gelmedi mi?" diyordu. Bu sözler çok tesir etti. Ağlamaya başladı. "İnsanlar benden korkuyorlar, ben ise Allahü teâlâdan korkmuyorum. Olacak iş değil." dedi. Tövbe edip Allahü teâlâya yöneldi. Arkadaşları da tövbe edip, haydutluktan vazgeçtiler. İbn-i Hüvârâ, bundan sonra tam bir dönüşleAllahü teâlâya yöneldi. Tam bir sıdk, ihlâs ve kuvvetli bir irâde ile Allahü teâlâya giden yolda ilerlemeye, yükselmeye başladı. Allahü teâlânın lütfu, inâyeti ve tevfîki ile kısa zamanda velîlerden oldu ve şânı yüceldi.

Ebû Bekr el-Betâihî, hazret-i Ebû Bekr'in rüyâda kendisine hırka ve takke giydirdiği ilk zâttır. Şöyle ki; Ebû Bekr el-Betâihî bir gece rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Yanlarında da hazret-i Ebû Bekr vardı. Ebû Bekr el-Betâihî, Peygamber efendimize; "Yâ Resûlallah! Bana bir hırka verir misiniz?" dedi. Resûlullah efendimiz; "Ben senin peygamberinim. (Hazret-i Ebû Bekr'i işâret ederek) Bu da senin üstâdındır." buyurup, sonra hazret-i Ebû Bekr'e döndü ve; "Arkadaşın olan Ebû Bekr el-Betâihî'ye giydir!" buyurdu. Hazret-i Ebû Bekr de ona, hırka ve takke giydirip, başını okşadı, alnını sıvazladı. Sonra da; "Allahü teâlâ, bunu sana mübârek eylesin." buyurdu. Resûlullah efendimiz de, Ebû Bekr el-Betâihî'ye hitâben; "Yâ Ebâ Bekr! Sen Irak'ta, ümmetimden tasavvuf ehli olanların, unutulmuş yolunu yaşatacaksın. Allahü teâlânın dostlarından hakîkat ehli olanların, kaybolan yollarını canlandıracaksın. Bu yolda olanların öncüsü, ışığı, yol göstericisi olacaksın. Bu yolun önderliği, kıyâmete kadar sende kalacak. Senin ortaya çıkman ile, Allahü teâlânın rahmet rüzgârları esecek. Senin meydana çıkman ile, Allahü teâlânın yardım, lütuf ve ihsânı bol bol gönderilecek." buyurdu. Ebû Bekr el-Betâihî uyandığında, kendisine rüyâda

giydirilen elbise ve takkeyi üzerinde buldu. O zaman Irak ufuklarından, herkesin rahatlıkla duyabileceği bir ses; "Muhakkak ki Ebû Bekr el-Betâihî, Allahü teâlâya vâsıl olan velîlerdendir." diyordu. Bundan sonra, her taraftan insanlar, onu görmek için akın akın yollara düştü. Bu rüyâdan hemen sonra, onda Allahü teâlâya yakın olma alâmetleri görülmeye başladı.

Ebû Muhammed Şenbekî ve başka birçok velî, kendisinden ilim ve feyz aldı. İnsanlar akın akın gelip, bereketli sohbetlerinden istifâde ederlerdi. O zamandaki evliyâ ve âlimler, ona; saygı, hürmet ve tâzimde ve sözlerine îtibâr etmekte ittifak hâlinde idiler. Bir ihtilâf meydana gelirse, son söz onun olurdu. Hal ve hareketleri, sûreti, ahlâkı çok güzel idi. Tam bir edep ve tevâzu sâhibi idi. Dînin hükümlerine uymakta çok sabırlı ve gayretliydi. Bunda gevşeklik göstermezdi. Dîne bağlı ve Ehl-i sünnet îtikadında olanlara çok ikrâmda bulunurdu.

Azzâz bin Müstevdâ anlattı: "Ebû Bekr el-Betâihî'yi dinlemeye gelen ricâl-i gayb ismi verilen velîler, başlarını eğmiş oldukları halde, sohbetlerini dinlerken, yayılan nûrlar, Betâih şehrini aydınlatırdı. O, duâsı kabûl olan tasavvuf ehli, çok yüksek bir velî idi."

Bir gün kadının biri, Ebû Bekr el-Betâihî'ye gelerek; "Oğlum nehir kenarında boğuldu. Kendisinden başka da kimsem yoktu. Azîz ve celîl olan Allahü teâlâya yemin ederim ki, Allahü teâlâ sana öyle bir kuvvet ve izin vermiştir. Oğlumu bana geri getirebilirsin. Eğer bunu yapamazsan, seni Allahü teâlâya ve Resûlüne şikâyet ederim ve; "Yâ Rabbî! İçim yanarak büyük bir üzüntüyle ona gittim. O ise, üzüntümden kurtulmam için duâ yapması elinde iken bunu esirgedi." derim. Ebû Bekr el-Betâihî, kadını dinledikten sonra, başını önüne eğip bir müddet murâkabe etti ve; "Oğlunun nerede boğulduğunu bana göster!" buyurdu. Kadın, Ebû Bekr el-Betâihî'yi oğlunun boğulduğu yere götürdü. Bir de baktılar ki, boğulan çocuğun cesedi, boğulduğu yerde ve su üzerinde duruyor. Ebû Bekr el-Betâihî suda yüzerek çocuğun yanına vardı. Çocuğu omuzunda taşıyarak kıyıya çıkardı ve annesine teslim edip; "Onu al!" buyurdu. Kadıncağız oğlunun sağ olduğunu gördü. Kadın ile oğlu oradan ayrıldılar. Oğlu kendisi ile berâber yürüyor, elinden tutuyordu. Sanki hiç bir şey olmamış gibiydi.

Bir defâ, Vâsıt ile Behmût arasında zelzele oldu. Her taraf bu zelzelenin tesiriyle sallanmıştı. Ebû Bekr el-Betâihî zelzeleye hitâben; "Ey Allah'ın mahlûku, sâkin ol!" buyurdu. Zelzele, Allahü teâlânın izniyle dile gelip; "Sana itâat etmekle emrolundum." dedi ve sâkinleşti.

Ebû Bekr el-Betâihî, Betâih' te bir gün, suyu çok aşağılarda olan bir kuyudan abdest almak istedi. O anda, Allahü teâlânın izniyle kuyunun suyu yükseldi ve abdest aldı. Su gâyet tatlı ve hoştu.

Ebû Bekr el-Betâihî bir defâsında sohbet ederken; "Irak'ın en yüksek sekiz evliyâsı şunlardır. Mârûf-i Kerhî, Ahmed bin Hanbel, Bişr-i Hâfî, Mensûr bin Ammâr, Sırrî-yi Sekatî, Sehl bin Abdullah-i Tüsterî, Cüneyd-i Bağdâdî ve Abdülkâdir-i Geylânî." buyurdu. O zaman Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri henüz tanınmamış olduğundan, dinleyenler suâl ettiler: "Efendim, saydığınız âlimlerden yedisini duyduk biliyoruz da, Abdülkâdir-i Geylânî'yi duymadık. O kimdir?" dediler. Buyurdu ki: "Iraklıdır. Çok şerefli bir zâttır. Bağdât'ta yaşar. Çok yüksek bir zât olduğunun herkes tarafından bilinip tanınması çok yakındır. Sıddîklardan ve zamânının en büyük, en yüksek velîlerinden biridir." Dinleyenler, Abdülkâdir-i Geylânî'nin henüz meydana çıkmadığını, Ebû Bekr el-Betâihî'nin onun geleceğini kerâmet olarak anlayıp müjdelediğini ve Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin tanınmasının çok yakın olduğunu anlayıp sevindiler.

Ebû Bekr el-Betâihî hazretleri buyurdu ki:

"Kırk Çarşamba kabrimi ziyâret edene, sonunda kendisine Cehennem'den kurtulduğuna dâir berât verilir."

"Benim bu türbeme giren bir cesedi ateşin yakmaması için Rabbimden ahid, söz aldım." Nakledilir ki, bu zâtın türbesine, herhangi bir şekilde balık ve başka bir et girmiş olsa, daha sonra o eti ateş yakmaz, kızartılamaz, yemek ve başka bir şey yapılamazdı.

"Allahü teâlâya yakınlık; edebe riâyet, devamlı korku ve ibâdete devâm etmekle olur. Resûlullah'a sallallahü aleyhi ve sellem yakınlık; sünnetine tam tâbi olmak ve ilme, canla başla sımsıkı sarılmakla olur."

"Allahü teâlâ ile olmak, O'ndan başkasından uzaklaşmaktır. O'ndan başkasından uzaklaşmak da O'nunla olmak demektir."

"Allah korkusu, insanı Allahü teâlâya yaklaştırır."

"İnsanları, hor, hakîr ve aşağı görmen, senin için tedâvîsi mümkün olmayan büyük bir hastalıktır."

ARSLANIN RIZKI

Ebû Muhammed Şenbekî bir defâsında Ebû Bekr el-Betâihî'nin yanına gitmişti. Huzûrunda büyük bir arslan vardı. Arslan, Ebû Bekr el-Betâihî'nin huzûrunda ağzını yüzünü toprağa sürüyordu. Ebû Bekr el-Betâihî ise, bâzı suâllere cevap veriyormuş gibi arslana bir şeyler söylüyordu. Biraz sonra arslan oradan ayrılıp gitti. Ebû Muhammed Şenbekî, Ebû Bekr el-Betâihî'ye yaklaşıp; "Size hayvanlarla konuşup onlara faydalı olmak gibi nîmetleri ihsân eden Allahü teâlâ için bana söyler misiniz? O arslan size ne dedi? Siz ona ne söylediniz?" dedi. Buyurdu ki: "Yâ Şenbekî! Arslan bana dedi ki, üç gündür ağzıma yiyecek bir şey almadım. Açlık beni çok rahatsız etti. Seher vakti Allahü teâlâya yalvardım. Bana, senin rızkın, Hemâmiyye köyündeki bir inektir. Onu parçalayıp yiyeceksin. Onu avlarken sana da bir zarar isâbet edecek, denildi. Ben ise şimdi, bana geleceği bildirilen o zarardan korkuyorum. Ne yapayım? Ben de arslanın anlattıklarını dinledikten sonra ona, sana isâbet edecek zarar, sağ tarafında hafif bir yaradır. O yara sebebiyle bir hafta elem çekersin. Sonra yara iyi olur, dedim. Çünkü o köydeki bir ineğin bu arslanın rızkı olduğunu, o ineği avlarken o köyden on bir kişinin çıkıp buna hücûm edeceklerini, adamlardan üçünün çarpışma sırasında ağır olarak yaralanacağını, arslanın da sağ tarafından bir yara alacağını, yaralılardan birinin öleceğini, bir saat sonra ikincisinin ve yedi saat sonra üçüncüsünün öleceğini, arslanın da bir hafta sonra yarasının iyi olacağını Levh-i mahfûzda görmüştüm." diye anlattı.

Ebû Muhammed Şenbekî, bu anlattıklarını hayretle dinledikten sonra, hâdiseyi tâkib etmek üzere Hemâmiyye köyüne doğru yola çıktı. Oraya vardığında arslanın ondan önce köye vardığını gördü. Durum aynen Ebû Bekr el-Betâihî'nin bildirdiği gibi olmuştu. Bir hafta sonra Ebû Bekr el-Betâihî'nin yanına tekrar geldi. Baktı ki yine o arslan, Ebû Bekr el-Betâihî'nin huzûrunda duruyordu ve yarası da iyileşmişti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.255

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.132

3) Kalâid-ül-Cevâhir; s.78

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.168

EBÛ BEKR-İ DÜKKÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Dâvûd ed-Dînûrî olup, künyesi Ebû Bekr-i Dükkî'dir. Aslen Dînûrlu olup, Bağdât'ta ikâmet ederdi. Sonra Şam'a yerleşti. 961 (H.351)

den sonra, 100 yaşını geçmiş olarak Şam'da vefât etti. Vefât târihi bilinmemekte olup daha sonraki târihler de rivâyet edilmiştir.

Evliyânın meşhurlarından Cüneyd-i Bağdâdî'yi görmüştür. Ebû Ali Rodbârî'nin akrânıdır. Ebû Abdullah bin Cellâ'nın sohbetlerine devâm edip, kendisinden ilim ve feyz aldı. Ayrıca Ebû Bekr ez-Zekkâk el-Kebîr, Ebû Bekr el-Mısrî ve diğer bâzı büyük zâtların sohbetinde bulundu. Dînin emirlerine uymak bakımından, zamanındakilerin en gayretlisiydi. Sohbeti, insanlara dünyâyı unutturup, haram ve günahların zehir olduğunu hissettirmesi bakımından, yolunu şaşıranlara Allahü teâlânın gönderdiği bir nîmet ve lütuf sofrasıydı.

Kendisine, fakirlik ve tasavvuf hakkında soruldu. Cevâbında; "Fakirlik, tasavvuf hâllerinden bir hâldir." buyurdu. "Tasavvuf yolunda bulunanın alâmeti nedir?" diye sordular. "Her durumda ve her işte, en faydalı şey ile meşgûl olmak ve kötülüklerden uzak durmaktır." buyurdu.

Kendisinden sordular; "Kiminle dost olalım?" Cevâbında; "Senin her hâlini bilen, kendisinden emîn olduğun, kendisinden bir şeyi saklamak lüzûmunu duymadığın, aranızda hiçbir şeyin saklı bulunmadığı kimse ile dost ol." buyurdu.

Ebû Bekr-i Dükkî buyurdu ki:

"Allahü teâlâya yakın olmanın alâmeti, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran her şeyden uzak olmaktır."

"Nice sevinçler vardır ki, sonları keder, nice hüzünler vardır ki, sonları kurtuluştur."

"İhlâs odur ki; insanın zâhiri, bâtını, durması, hareket etmesi, nefes alıp vermesi, yâni her hâli Allahü teâlâ için olmalıdır. Nefsin, hevânın payı bulunmamalı, hiçbir hareket, bir mahlûk için olmamalıdır."

"Bir kalpte Allahü teâlâya kavuşmak arzusu doğar, bu aşkla yanarsa, beşeriyet kötülükleri o kalbden ayrılır."

"Mîde, yenilen şeylerin toplandığı yerdir. Oraya helâl lokma koyarsan, âzâlardan sâlih ameller meydana gelir. Şüpheli lokma koyarsan, âzâlar Allah yolunda amel etmekte şüpheye düşerler. Eğer, haram lokma koyarsan, o lokma seninle Allahü teâlâ arasında bir perde olur da, bu yolda yürümen mümkün olmaz."

"Allahü teâlâyı tanıyan kimse O'ndan ümîdini kesmez ve hep O'na ilticâ edip, sığınır. O'nu unutan kimse de, mahlûklara ilticâ eder. Nefsinin kötülüklerini tanıyan kimse, hiçbir amelini beğenmez, güzel ve kusursuz bilmez. Hep kendini kusurlu bilir. Mümin bilerek hatâ yapmaz. Gaflet ile bir hatâ yaparsa, hemen hatâsını düşünüp üzülür ve derhal tövbe istigfâr eder."

"Mârifet ehli, Allahü teâlâyı tanımakla hayattadırlar ve hakîkî hayat da, onların yaşadıkları hayattır. Allahü teâlâyı tanımayanlar diri sayılmazlar. Onlar ölü gibidir."

1) Târih-i Bağdâd; c.5, s.266

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.119

3) Nefehât-ül-Üns; s.236

4) Risâle-i Kuşeyrî; s.169

5) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.448

6) Sefînet-ül-Evliyâ; s.153

7) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.202

8) Tabakât-ül-Evliyâ; s.306

9) Tabakât-ı Ensârî; s.425

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.29

EBÛ BEKR-İ EBHERÎ;

Onuncu yüzyılda Horasan bölgesinde yetişen velîlerden. İsmi, Abdullah bin Tâhir bin Hâtim et-Tâî, künyesi Ebû Bekr'dir. Ebherî nisbesiyle meşhur olmuştur. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 941 (H.330) senesinde vefât etti.

Zamânındaki âlim ve velî zâtların sohbetlerinde ve ilim meclislerinde bulunan Ebû Bekr-i Ebherî, Yûsuf bin Hüseyin er-Râzî'nin hizmetinde bulundu. Ondan ilim öğrendi. Ebû Bekr-i Şiblî'nin akranı olup, Ebû Muzaffer Kirmasânî ile arkadaşlık yaptı. Hadîs ilminde yüksek âlim olup, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Zâhirî ilimlerde yüksek bir âlim, tasavvuf yolunda büyük bir velî oldu. İlim meclislerinde pekçok kimse bulunup istifâde etti. Vâz ve sohbetleriyle insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatıp, onların dünyâda ve âhirette saâdete kavuşmaları için gayret etti. Mahleb bin Ahmed el-Mısrî onun sohbetleriyle ilgili olarak dedi ki: "Birçok velînin sohbetinde bulundum. Hiçbirinin sohbeti bana Ebû Bekr-i Ebherî'nin sohbeti kadar faydalı olmadı."

Ebû Bekr-i Ebherî hazretleri ilim ehline ve ilim öğreten hocaya çok önem verirdi. Hocanın talebeye göre ana ve babasından daha kıymetli ve değerli olduğunu bildirirdi. Ona; "İnsan nasıl oluyor da hocasının emirlerine anne ve babasınınkinden daha fazla uyuyor?" diye sorulunca; "Anne ve baba, insan oğlunun fâni hayâtının sebebidir. Yâni onun bu dünyâya gelmesine sebeb olmuşlardır. Hocası ise, onun bâkî, sonsuz hayâtının sebebidir. Çünkü onun hem bu dünyâda hem de sonsuz olan âhiret hayâtında saâdete kavuşmasına sebeptir." buyurdu.

Bir sohbeti sırasında Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem şu hadîs-i şerîfini nakletti: **"Ne mutlu nefsini küçültene ve kazancını helâl yoldan temin edene, iç hâli güzel, dışı da kerim olana ve insanlara da kötülük yapmayana. Ne mutlu ilmi ile amel edene, malının fazlasını dağıtana ve sözünün fazlasını tutan kimseye."**

Peygamber efendimizin ümmetine olan şefkat ve merhâmeti husûsunda buyurdu ki:

"Allahü teâlâ, Peygamber efendimize vefâtından sonra ümmeti arasında vukû bulacak ayrılıkları ve başlarına gelecek musîbetleri bildirdi. Peygamber efendimiz bunu hatırladıkça üzülürdü. Bunun için, ümmetinin Allahü teâlâ tarafından bağışlanmasını isterdi."

İnsanın başına gelen kötülük ve musîbetlerin onun faydasına ve kurtuluşuna vesîle olacağını bildiren Ebû Bekr-i Ebherî hazretleri buyurdu ki: "Başa gelen musîbet ve belâlarda üç iyilik ve üç fayda vardır: Birincisi; o kimsenin büyük günahlarının affına sebeptir. Yâni o kimse günahlarından temizlenir. İkincisi; bu musîbet ve belâ o kimsenin küçük günahlarına da keffârettir. Üçüncüsü; sıkıntılara dalıp, Allahü teâlâyı, sevgili Peygamberimizi ve büyük zâtları hatırlamaya sebeb olur."

"Her sınıf insanın bir himmeti, ulaşmak için gayret ettiği bir gâyesi vardır. Sâlihlerin himmeti de Allahü teâlâya isyân etmeden, O'nun râzı olduğu işleri yapmaktır. Âlimlerin himmeti sevâbın artmasına gayret etmektir. Âriflerin himmeti kalplerinde Allahü teâlânın büyüklüğünü bulundurmak, Allahü teâlâyı hatırlamaya mâni olan şeyleri terk etmektir."

Bir gün bir cenâzede bulundu. Ölenin yakınları çok ağlıyorlardı. Ebû Bekr-i Ebherî hazretleri şu meâle gelen bir şiir okuyarak; "Kendini unutmuş bir halde, ağlıyor ölünün hâline. Ölünün yakınlarının, mevtâya az tâziyede bulunduklarını iddiâ ediyor. O kimse akıl ve fikir sâhibi olsaydı, kendi bulunduğu hâle ağlardı." Esas ağlanması gereken kimsenin imânla giden mevtâ değil, geride kalan kimseler olduğunu, çünkü ölenin dünyânın günah ve sıkıntılarından kurtulduğunu bildirdi.

İlm-i vehbînin yâni Allahü teâlânın ihsân ettiği çalışmakla ele geçmeyen ilmin, ilm-i kesbîden yâni çalışarak öğrenilen ilimden daha üstün olduğunu bildiren Ebû Bekr-i Ebherî

buyurdu ki: "İlim şüpheye mâruzdur. Yakînde ise şüphe söz konusu değildir. Yakîn olan yerde şüphe olmaz ki, zıtlık olsun. Tasavvuf ehlinin ilmi ilk zamanlar kesbîdir, sonraları vehbî ve bedîhî hâle gelir. Bu ilimde şüphe olmaz."

Ömrünü İslâm dîninin emir ve yasaklarını öğrenmek, öğretmek yolunda sarf eden Ebû Bekr-i Ebherî hazretleri, 941 (H.330) senesinde vefât etti.

GÜZEL AHLÂK

Ebû Bekr-i Ebherî hazretleri ilimde yüksek olduğu gibi, güzel ahlâk sâhibiydi. Kendisine karşı saygısızlık yapanları affederdi. Bir gün çarşıda dolaşırken, bir manifaturacı dükkanının önünden geçti. Manifaturacının oğlu, Ebû Bekr-i Ebherî'nin sohbetine katılanlardan birisiydi. O genç, Ebû Bekr-i Ebherî'yi görünce, dükkanı bırakıp peşinden gitti. Manifaturacı, dükkana gelip oğlunu göremeyince çok kızdı ve hemen onların arkasından gidip oğlunu kolundan tuttu. Ona eziyet ederek, alıp dükkana getirdi. Bu hâdise Ebû Bekr-i Ebherî hazretlerini çok üzdü. Sabah olunca manifaturacının kapısına, yanına hizmetçisini alarak geldi. Manifaturacıyı dışarı çağırdı ve ona; "Dün geceyi çok huzursuz geçirdim. Dünyâlık olarak sâdece şu hizmetçim var. Şâyet dün seni incittiğimden dolayı kabûl edersen, bunu sana verdim gitti. Yok eğer kabûl etmezsen onu azâd ettim gitti." dedi. Manifaturacı hemen af dileyerek; "Olacak şey değil. Hatâyı, günâhı ben işledim. Fakat sen özür diliyorsun." dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr-i Ebherî; "Doğrusu günâhı sen işledin, fakat elemi bana erişti ve beni üzdü." dedi. Bundan sonra manifaturacı yaptığına pişman oldu ve tövbe etti. Ebû Bekr-i Ebherî'nin sohbetlerini hiç kaçırmadı.

1) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.351

2) Risâle-i Kuşeyrî; s.161

3) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.112

4) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.233

5) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.391

6) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.216

7) Tabakât-ı Ensârî; s.392

8) Nefehâtü'l-Üns; s.179

EBÛ BEKR BİN EBÛ VEFÂ;

Halep bölgesinde yetişen velîlerden. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Doğum yeri ve târihi belli değildir. Babası Halep'te bir câmide müezzinlik yapan sâlih bir zât idi. Zamânın âlimlerinden ve velîlerinden ders alarak kemâle geldi. Küçük-büyük herkese Allahü teâlânın rızâsı için nasihat etmeye başladı. Âlimlerden, sâlihlerden ve devlet adamlarından birçoğu sohbetlerine gelirdi. Bir ara Şam'a gitti. Orada Muhammed Zağbî ile görüştü. Muhammed Zağbî, dünyâ sevgisini kalbinden çıkarmasını tavsiye etti. O da dünyâlık neyi varsa fakirlere dağıttı. Sohbetlerinde birçok talebe yetişti.

Halep âlimlerinden Şeyh Ömer Faradî, talebeleri ile mantık ilmini anlatan **Şerhüşşemsiye** isimli kitabı okutuyordu. Mevzû karışık hükümler olup, mantık ilminin en zor konularından idi. Şeyh Ömer bir yere gelince durakladı, uzun müddet düşündü. Sonra talebelerine; "Birlikte Şeyh Ebû Bekr'in ziyâretine gidelim de gönlümüz, zihnimiz açılsın." dedi. Talebeleri ile berâber Şeyh Ebû Bekr'in huzûruna gitti. Şeyh Ömer daha bir şey sormadan Şeyh Ebû Bekr bir şeyler anlatmaya başladı. Şeyh Ömer başı önünde anlatılanları dinledi. Şeyh Ebû Bekr'in konuşması bitince, Şeyh Ömer talebeleri ile berâber medreseye döndü.

Talebelerine; "Şeyhin anlattıklarını anladınız mı?" diye sordu. Talebeler anlamadık deyince; "Şeyh Ebû Bekr bana takıldığımız dersi anlattı. Karışık kâidelerin şekillerini açıkladı." dedikten sonra onun anlattıklarını talebelerine îzâh etti.

Bir gün Şeyh Ebû Bekr dergâhda uyuyordu. Yanında bir zât vardı. O sırada bir seveni bir mikdar balmumu getirdi ve; "Bu, Şeyh Efendinindir." dedi. Şeyhin yanındaki şahıs, Şeyhe gelen mumu kimse görmeden ateşte ısıtıp yumuşattıktan sonra beline koydu. Biraz sonra Ebû Bekr Efendi uyandı. O zâta; "Elbisenin altındaki nedir?" diye sordu. O zât korkup, elbisesini açtı ve belinde bir yılanın sarılı olduğunu gördü. Büyük bir korku ile elbisesini çıkarıp attı. Bu sırada yılan mum olarak yere düştü. Bunun üzerine Şeyh; "Eğer onu alsaydın, seni sokardı." dedi.

Kilis beldesinden bir kadının oğlu Frenk memleketinde esir düşmüştü. Kadın, Ebû Bekr Efendiye gelip oğlunun kurtulması için duâ istedi. Ebû Bekr Efendi; "Demek ki oğlunun kurtulmasını istiyorsun? Öyleyse bana pirinç ile bir tavuk pişir getir." dedi. Kadın, pirinç ile bir tavuğu güzelce pişirip, getirdi. Ebû Bekr Efendi; "Kızıl Hamûr!" diye seslendi. Yanına kızıl bir köpek geldi. Tavuğu onun önüne atıp; "Ye!" dedi. Köpek tavuğu yedi. Kadın bunu görünce, özen göstererek hazırladığı yemeğin köpeğe verilmesine üzüldü. Köpek tavuğu bitirince, Ebû Bekr Efendi, asâsiyle işâret ederek; "Haydi şimdi git!" dedi. Köpek dağlara doğru hızla gitti. Aradan bir süre geçince Ebû Bekr Efendi kadına; "Evine dön!" buyurdu. Kadın evine gidince oğlunun kapı önünde durduğunu gördü. Nasıl kurtulduğunu sordu. O da şöyle anlattı: "Frenk memleketinde esirdim. Onlar beni domuz çobanı yaptılar. Domuzların başında çobanlık yaparken, kırmızı bir köpek gelip bana hücûm etti. Korkup kaçmaya başladım. Düşe kalka kaçıyordum. Nihâyet düşüp bayıldım. Ayıldığımda kendimi Kilis yakınlarında buldum." Akrabâları ve annesi çok sevinçli idi. Annesi bâzı hediyeler alıp, Şeyhin yanına gelmek için yola çıktı. Yolda talebeleri onu geri çevirerek, Şeyhin yanına girmesine izin vermediler. Çünkü Ebû Bekr Efendi bu sırrın yayılmasını istemiyordu.

Ebû Bekr Efendi, 1583 (H.991) senesinde vefât etti. Namazı çok kalabalık bir cemâat tarafından kılındı. Vefât ettiğinde seksen yaşlarında idi. İri vücutlu, yuvarlak yüzlü, sevimli bir simâya sâhipti. İleri yaşlarında kuvvetli ve dipdiri idi. Talebelerini yalnız sözleri ile değil, halleri ve işleri ile de terbiye ederdi. Terbiyesi daha ziyâde hal ile olurdu.

ALLAHÜ TEÂLÂDAN HAYÂ ETMİYOR MUSUN?

Halep'te Şeyh Hâlid isminde bir zât vardı. Şeyh Ebû Bekr'in büyüklüğüne inanmazdı. Kendisi fakir olup, Ulvâniyye tarîkatı üzere câmide insanlara nasihat ederdi. Fakat Şeyh Ebû Bekr'in hallerini iyi görmez; "O, şerîate aykırı hareket ediyor, onun yanına gitmeyin." diye devamlı kötülerdi. Bir gün Haleb'e yeni bir vâli tâyin edildi. Vâli, Şeyh Hâlid'in vâzlarını ve iyi hallerini duyunca, onun ziyâretine gitti. Görüştüklerinde ona hâlini, ne ile geçindiğini sorunca, Şeyh Hâlid, serveti, bir maaşı olmadığını, sevenlerin, dostların yardımı ile geçindiğini, kimseden de bir şey istemediğini, mescidde müslümanlara nasihat etmekle meşgul olduğunu söyledi. Bunun üzerine vâli kulağına; "Beni dinlersen İstanbul'a git. Sultan, hâlini öğrenirse sana maaş bağlar." dedi. Bu teklif Şeyh Hâlid'in hoşuna gitti. Yol hazırlıklarını yaptığı sırada Şeyh Ebû Bekr ziyâretine geldi. Şeyh Ebû Bekr kimseye gitmezdi. Fakat o gün talebelerine; "Kalkın Hâlidciğin ziyâretine gidelim." dedi. Mescidin önüne gelince, içeri girmeden kapının önünde durdu. Şeyh Hâlid bu ziyârete çok şaşırdı. Şeyh Ebû Bekr ona; "Sana yaşını sormaya geldim. Bana söyle kaç yaşındasın?" diye sorunca; "Seksen yaşındayım." dedi. Bunun üzerine Şeyh Ebû Bekr; "Ey Hâlid! Sen bu zamâna kadar hangi gün aç ve çıplak kaldın. Nereye gidiyorsun. Allahü teâlâdan hayâ etmiyor musun?" deyince, Şeyh Hâlid'in gözünden yaşlar akmaya başladı ve; "Beni ayıplama! Ben kararımdan vazgeçtim..." dedi. Şeyh Ebû Bekr'in büyüklüğünü, Allahü teâlânın velî bir kulu olduğunu anlayıp, o günden sonra çok hürmet gösterdi. O güne kadar söylediklerinden tövbe etti.

1) Menâkıb-ı Ebû Bekr ibni Vefâ (Süleymâniye Kütüphânesi Bağdatlı Vehbi Kısmı, No: 1131)

EBÛ BEKR ENSÂRÎ;

Irak velîlerinden ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Muhammed, babasınınki Abdülbâkî'dir. El-Ensârî, el-Ka'bî, el-Bağdâdî, el-Basrî, el-Bezzâz, el-Faradî nisbeleri vardır. 1050 (H.442) senesinde doğdu. Babası Ebû Tâhir Abdülbâkî de, Bağdât'ta yetişen âlimlerin büyüklerinden idi. Babası, Kâdı Ebû Yâlâ'nın ders ve sohbetlerinde yetişti.

Ebû Bekr Ensârî, Kur'ân-ı kerîmi yedi yaşında ezberledi. Ebû İshak Bermekî'nin derslerine devâm etti. Birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Ebü'l-Kâsım et-Tenûhî, İbn-i Şifâ'dan icâzet, diploma aldı. Ebû Bekr Ensârî; güzel sûretli, konuşması tatlı, edep timsâli, hâfızası kuvvetli, anlayışı yüksek, birçok ilimde söz sâhibi ve ferâiz ilminde yüksekti. Ömründen az bir zamânı bile boş yere harcamadı.

Bir hac mevsimi sonrası Mekke-i mükerremede kalan Ebû Bekr Ensârî, uzun süre aç kaldı. Açlığını giderecek bir şey de bulamadı. Nihâyet bir gün ibrişim bir kese görüp aldı. Doğruca kaldığı eve gidip o ibrişim keseyi açtı. İçinde pırıl pırıl, benzeri bulunmayan, inciden bir gerdanlık olduğunu gördü. Bir ara bir ses duyup dışarı çıktı. İhtiyar bir kişi bağırarak; "İçinde inci olan kaybolmuş keseyi bulup getirene, şu elbise ile beş yüz dinar vereceğim." diyordu. Onun yanına giderek, kendisini tâkib etmesini söyledi ve onu kaldığı yere götürdü. O ihtiyar kaybolan kesenin ve içindekilerin vasıflarını söyleyince, keseyi çıkarıp teslîm etti. O da vâd ettiği elbiseyi ve beş yüz dinarı verdi. Ebû Bekr Ensârî onun verdiklerini almak istemedi ve; "Benim onu size geri vermem uygundur. Bunun için bir karşılık istemem." dedi. O; "Mutlaka alman lâzım." diyerek ne kadar ısrar ettiyse de kabûl etmedi. O ihtiyar, nihâyet yanından ayrılıp gitti.

Bir süre sonra Ebû Bekr Ensârî Mekke-i mükerremeden ayrıldı. Bir sâhilden gemiye bindi. Gemi yola çıktıktan bir zaman sonra fırtına çıktı ve dalgalar gemiyi parçaladı. Gemide bulunanların çoğu boğuldu. Malları telef oldu. Ebû Bekr Ensârî büyükçe bir tahta parçasına tutunup bir müddet denizde kaldı. Sonra bayıldı, ancak dalgalar onu bilmediği bir yere sürükleyip kıyıya attı. Kendine gelince, sonra orasının bir ada olduğunu öğrendi. Oradaki insanlar la tanıştı. Mescidlerinden birinde Kur'ân-ı kerîm okudu. Oranın halkının büyük bir kısmı onu dinlemek için mescide koştu. Ondan, kendilerine ve çocuklarına Kur'ân-ı kerîmi öğretmesini isteyince, dileklerini yerine getirdi. Daha sonra ona; "Aramızda yetim bir kızcağız var. Onunla evlenmenizi isteriz." diyerek ısrar ettiler. O da ısrarlarına dayanamayarak evlendi. Akrabâları kızı, boynunda pırıl pırıl parlayan gerdanlık olduğu halde evine getirdiler. Bu gerdanlık, yolda bulduğu kesenin içindeki gerdanlığın aynısı idi. Ona dikkatle bakmaya başladı. Gerdanlığa dikkatle bakması, kızın akrabâlarının dikkatini çekti. Sebebini sorduklarında, onlara, Mekke-i mükerremede başından geçen gerdanlık hâdisesini anlattı. O zaman onlar, tehlîl ve tekbîr getirmeye başladılar. Onlara; "Siz niye böyle yapıyorsunuz?" diye sorduğunda; "Anlattığın hikâyedeki o gerdanlığın sâhibi olan ihtiyar, bu kızın babasıdır. O duâ eder ve senin için; "Ben, onun gibi müslüman görmedim. Ey Allah'ım! Onunla benim aramı birleştir. Kızımı da ona nikâh edeyim." derdi. İşte şimdi o durum hâsıl oldu. Siz onun kızıyla evlendiniz." dediler. Bu evlilikten iki çocuğu oldu. Daha sonra zevcesi vefât etti. Gerdanlık, çocuklarıyla ona kaldı. Sonra iki çocuğu da vefât edince, o gerdanlık ona intikâl edip elinde kaldı. O da onu sattı ve eline geçenleri Allah yoluna sarfetti.

Ebû Bekr el-Ensârî'nin söylediği bir şiirin tercümesi şöyledir: "Benim için bir ecel zamânı vardır. O zamâna muhakkak ulaşacağım. Ecel geldiğinde, onun keskin kılıcı ile ömrüm biter, dünyâ hayâtım son bulur. Et arayan aslanlar, yemek için üzerime gelseler, ecel vaktim gelmediği müddetçe bana zarar veremezler. Sözde, ben doğduğum zaman müneccimler, ömrümün elli iki sene olacağında söz birliği etmişler. Allahü teâlânın izniyle işte ben, doksan

yaşımı geçmiş olduğum hâlde dimdik ayaktayım."

Ebû Bekr el-Ensârî'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Bir kimse kasdî olarak bana izâfeten yalan söylerse, Cehennem'deki yerine hazırlansın."**

Ebû Bekr el-Ensârî buyurdu ki: "Hocanın, talebeyi azarlamaması, talebenin de, hocasına çekinmeden sorması lâzımdır."

Ebû Bekr el-Ensârî'nin yazmış olduğu eserlerden biri de, **Şerh-i Euklides fî Usûl-il-Hendesi vel-Hisâb'**dır.

Ebû Bekr Ensârî doksan üç yaşında iken sıhhati yerinde vücûdu sapasağlam ve zinde idi. Uzaktan, çok küçük yazıları okurdu. 1141 (H.535) senesinde Kur'ân-ı kerîm okurken Bağdât'ta vefât etti. Câmi-i Mensûr'da cenâze namazı kılındı. Cenâzesi büyük bir kalabalık ile, Bâb-ı Harb Kabristanındaki babasının mezarının yanına defnedildi. Kabri Bişr-i Hafî hazretlerinin kabrine yakındır.

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.192

2) Lisân-ül-Mîzân; c.5, s.241

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.108

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.10, s.123

5) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.138

6) El-A'lâm; c.6, s.183

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.99

EBÛ BEKR EL-FERRÂ;

Nişâbur'da yetişen velîlerin büyüklerinden. Onuncu yüzyılda yaşamıştır. İsmi, Muhammed bin Ahmed, künyesi, Ebû Bekr'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 980 (H.370) senesinde Nişâbur'da vefât etti.

Zamânında bulunan evliyânın önde gelenlerinden Ebû Ali es-Sekafî, Abdullah bin Menâzil, Ebû Bekr-i Şiblî, Ebû Bekr bin Tâhir, Ebû Muhammed Mürteiş ve başka büyüklerle görüşüp, sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf yolunda ilerleyip velîlerden oldu. Vâz ve nasîhat ederek insanların kurtuluşları için gayret etti. Bu vesîleyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalıştı. Bir sohbeti sırasında; "Bir kimse Allahü teâlâyı bütün yaratılmışlara tercih etmezse, onun kalbinde hiçbir zaman mârifet nûru parlamaz." buyurdu.

Sohbetlerinde büyüklere hürmet etmenin ve ana-babanın rızâsını almanın ehemmiyeti üzerinde çok durdu.

Evliyâdan olan Ammû-ı Hirevî rahmetullahi aleyh şöyle anlatır: "Bir zaman bir cemâatle, hacca gitmek üzere yola çıktık. Nişâbur'a vardığımızda, ben Ebû Bekr el-Ferrâ ile görüşmek istedim. Arkadaşlarım bana; "Onu ziyâret edersen, anne ve babanın rızâsını alman için seni geri gönderir. Kendisini hacdan dönüşte ziyâret edersin." dediler. Fakat bende bu arzu çok fazla olduğu için, arkadaşlarımın tavsiyelerine aldırmayıp, Ebû Bekr el-Ferrâ'nın rahmetullahi aleyh bulunduğu mescide gittim. Selâm verdim. Selâmıma karşılık verip; "Nerelisin?" diye sordu. "Heratlıyım." dedim. "Nereye gidiyorsun?" dedi. "Hacca gidiyorum?" deyince; "Baban var mı?" diye sordu. "Evet." dedim. Geri dön ve onun rızâsını al." buyurdu. "Peki efendim, dediğiniz gibi yapacağım." dedim. Oradan ayrılıp yol arkadaşlarımın yanına gittim. Bana geri dönmemem için ısrâr ettiler. Ben; "Acaba eve

dönmesem mi?" diye düşündüm. Ertesi gün tekrar huzûruna vardığımda bana; "Ahdini bozdun." dedi. O hâlime tövbe ettim. "Söylediğinize uygun hareket edeceğim." deyince, bana teveccüh ettiler ve duâ buyurdular. Eğer kendisini görmeyip, duâ ve teveccühlerine kavuşmasaydım, tasavvuf yolunda ilerleyemezdim."

Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasak ve haramlar ile şüphelilerden şiddetle sakınan Ebû Bekr el-Ferrâ, emr-i mârûf ve nehy-i ani'l-münker yapardı. Emr-i mârûf yaparken dikkat edilecek hususlarla ilgili olarak buyurdu ki:

"Emr-i mârûf ve nehy-i münker yapmanın (iyiliği emredip, kötülüklerden sakındırmanın) şartları vardır. İlk önce kendi nefsinden başlamak, söylediğini ve vesikalarını çok iyi bilmek ve doğacak sıkıntılara sabretmektir."

Hadîs ilminde de derin âlim olan Ebû Bekr el-Ferrâ bir sohbeti esnâsında, Resûlullah efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem şu hadîs-i şerîfini rivâyet etti: Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem evinin avlusunda yıkanan bir adam gördü; **"Sizden biriniz yıkandığı zaman, bir duvar arkasına geçerek de olsa örtünsün."** buyurdu.

Ebû Bekr el-Ferrâ hazretlerine; "Ebrâr kimdir?" diye sorulunca; "Allahü teâlâdan çok korkanlardır." buyurdu. İnsanların, günahlarını az da olsa çok görmeleri, iyiliklerini çok da olsa az görmeleri gerektiğini bildirerek; "İyiliklerini gizlemen, kötülüklerini açıklamandan daha makbuldür. Sen böylece kurtuluşa erebilirsin." buyurdu.

Bir sohbetinde de; "Kişinin ameli, o işi yapmaya verdiği ehemmiyet mikdârınca, o ameli işlerken olan kusurlarına üzülmesi mikdârınca ve işlediği amelin sünnet-i seniyyeye uygun olması için olan gayreti mikdârınca sahîh ve makbul olur." buyurdu.

Ömrünü, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak yolunda harcayan Ebû Bekr el-Ferrâ 980 (H.370) senesinde Nişâbur'da vefât etti.

1) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.214

2) Vefeyâtü'l-A'yân; c.1, s.402

3) Tabakât-ı Ensârî; s.453

4) Hazînetü'l-Asfiyâ; c.2, s.205

5) Nefehâtü'l-Üns; s.185

6) Nefehâtü'l-Üns Tercümesi; s.238

7) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.126

8) Sefînetü'l-Evliyâ; s.155

EBÛ BEKR BİN İYÂŞ;

Peygamber efendimizin arkadaşları olan Eshâb-ı kirâmın huzûrunda ilim öğrenen büyük velî, hadîs ve kırâat âlimi. İsmiyle künyesi aynıdır. Künyesi Ebû Bekir'dir. Vâsıl el-Ahdeb'in âzâdlısıdır. 715 (H.97) senesinde Süleymân bin Abdülmelik zamânında doğdu.

Ebû Bekr bin İyâş, meşhûr kırâat âlimi İmâm-ı Âsım'ın râvilerinden ve hadîs ilmi âlimlerindendir. Babasından, Ebû İshâk es-Sebîî, Ebû İshak eş-Şeybânî, Hümeyd et-Tavîl ile Eshâb-ı kirâmın bir çoğundan hadîs-i şerîf rivâyet etti ve ilim öğrendi. Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Mübârek, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, İbn-i Medînî, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Yahyâ Nişaburî ve başka âlimler de ondan rivâyette bulundular.

Ebû Bekr bin İyâş, fıkıh ilminde de geniş bilgiye sâhipti. O, sâlih, fazîletli ve çok ibâdet eden

bir zâttı. Elli sene yumuşak yatakta yatmamıştı. Kur'ân-ı kerîmi çok okurdu.

Bişr bin Hâris anlatır: Ebû Bekr bin İyâş'ın şöyle dediğini duydum: "Ey sağımda ve solumda bulunan Kirâmen kâtibîn melekleri, benim için, Allahü teâlâya duâ ediniz. Çünkü siz, Allahü teâlâya benden daha çok ve daha iyi itâat ediyorsunuz, emirlerine uyuyorsunuz."

"Sükûtun en küçük faydası, sıkıntı ve belâlardan kurtarmasıdır. İyilik olarak, insana bu yeter. Fazla ve lüzumsuz konuşmanın en küçük zararı, şöhrettir. Belâ olarak, şöhret insana yeterlidir."

"Gençliğimde biri bana, dünyâya köle olmaktan kendini kurtar, âhirete yönel, dedi. Ben de ömrüm boyunca öyle yaptım."

"Dünyâ sevgisini kalbine dolduran kişinin bir dirhem dünyâlığı kaybolunca gündüzü kararır."

Ebû Bekr bin İyâş bir gün ağlayarak, şu beyti söyledi: "Yaşım sekseni aştı, artık neyi arzu edeyim, neyi bekleyeyim. Seneler, peşipeşine gelip geçti. Beni yıprattı ve eskitti. Kemiklerimi inceltip, gözlerimi küçülttü. Zayıflıktan eski bir elbise gibi oldum."

Ebû Bekr bin İyâş bir gün yolda yürürken ihtiyar bir kadın kılığında şeytanı gördü. Tam bir şirret tipi vardı. Def çalıp oynuyordu. Halk da el çırpıp peşinden gidiyordu. Bir ara, o ihtiyar kadın Ebû Bekr bin İyâş'a dönüp baktı ve; "Ah sana karşı bir zafer kazansaydım. Bunlara yaptığımı sana da yapabilseydim." dedi.

Bir gün; "Ben seksen seneden beri Kur'ân-ı kerîm okumaktayım." Yine bir defâsında; "Hasta olduğum zaman bile Kur'ân-ı kerîm okumadığım hiçbir gecem geçmedi." demiştir.

Oğlu şöyle anlatır: Babamın ölümüne yakın yanında bulunuyordum. Onun durumu bana tesir edip, ağlamıştım. Ağladığımı görünce; "Niçin ağlıyorsun, evlâdım? Baban, bildiğin gibi, hayâtı boyunca kötülüklerden ve günahlardan uzak kalmaya çalışmıştır." dedi. Vefâtından evvel yine yanında ağlayan oğlu İbrâhim'e; "Yavrucuğum. Bu kadar ömrümü hep Kur'ân-ı kerîm okumakla geçirdim. Üzülme, Allahü teâlâ benim için, böyle bir ömrü boşa çıkarmayacak, onun karşılığını verecek." dedi. 808 (H.193)'de Kûfe'de vefât etti.

Vefâtından sonra Heysem bin Hârice, gece rüyâsında Ebû Bekr bin İyâş'ı gördü. Önünde bir hurma tabağı vardı. Ona; "Ey Ebû Bekr! Beni dâvet etmiyor musun? Bilirsin ben hurmayı severim." dedi. O da; "Ey Heysem! Bu, Cennet ehlinin yiyeceğidir. Dünyâdakiler ondan yiyemez." deyince; "Bu mertebeye nasıl ulaştın?" dedi. Ebû Bekr bin İyâş da; "Bütün hayâtım boyunca, bir gecemi olsun, Kur'ân-ı kerîm okumadan geçirmedim. Bundan dolayı Allahü teâlâ beni bu mertebeye kavuşturdu." cevâbını verdi.

1) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.353

2) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.4, s.499

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.8, s.34

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.303

5) Târih-i Bağdâd; c.4, s.499

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.160

EBÛ BEKR KETTÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû Bekr, adı Muhammed bin Ali bin Câfer Bağdâdî el-Kettânî'dir. Aslen Bağdâtlı olup, ömrünün büyük bir kısmını Mekke'de geçirmiştir. Ebû Bekr Kettânî, Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebesidir. Ebû Saîd-i Harrâz, Abbâs bin Mühtedî, Amr

el-Mekkî, Ebü'l-Hüseyin Nûrî gibi âlimlerin sohbetinde bulundu. 933 (H.322) senesinde Mekke'de vefât etti.

Ebû Bekr Kettânî; verâ, takvâ, haram ve şüphelilerden kaçmada zühd, dünyâya düşkün olmama ve mârifette son derece ileri olup, Hicaz âlimlerinin büyüklerinden idi.Mücâhede ve riyâzette nefsin isteklerini yapmama, istemediklerini yapmada gerçekten ileride ve çeşitli ilimlerde kâmil olup, özellikle hakîkat ve mârifet ilimlerinde pek derin idi.

Kendisine Harem'in kandili derlerdi. Sabaha kadar namaz kılar ve Kur'ân-ı kerîm okurdu. Kâbe'de otuz sene, altın oluğun altında ibâdet etti. Bu zaman içinde, yirmi dört saatte bir defâ abdestini tâzelerdi. Tavaf yaparken, Kur'ân-ı kerîmi pekçok defâ hatm etmiştir. Ona, Resûlullah efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem rüyâsında çok gördüğü için Muhammed aleyhisselâmın talebesi derlerdi.Peygamberimizi rüyâda hangi gece göreceğini bilirdi. Kendisine sorulan sorulardan bâzılarını, rüyâda Resûlullah'a arz eder, cevaplarını alırdı.

Bir rüyâsını şöyle anlatır: "Bir gece rüyâmda sevgili Peygamberimizi gördüm. O'na; "Kalbimdeki hevânın, nefsin istek ve arzularının yok olması ve bundan kurtulmak için nasıl duâ edeyim?" diye sordum. Buyurdular ki: "Her gün kırk kere hulûs-i niyetle, yâ Hayyû, yâ Kayyûm, yâ lâ ilâhe illâ ente es'elüke en tuhyiye kalbî bi-nûri ma'rifetike edeben, dersen, kalbindeki hevâ kaybolur."

Emîr-ül-müminîn hazret-i Ali'ye karşı, bende biraz soğukluk vardı. Bunun sebebi de; Resûlullah efendimiz; **"Ali'den başka yiğit yoktur."** buyurmuşlardır. Gerçi hazret-i Ali hak üzere idi. Fakat halîfeliği hazret-i Muâviye'ye bırakıp çekilseydi, bunca kan dökülmezdi. Asıl yiğitlik budur." diyordum.

Kendisi şöyle anlatır:

Safâ ile Merve arasında bir evim vardı. Resûlullah efendimizi rüyâmda gördüm. Eshâbıyla birlikte oturuyorlardı. Beni yanlarına çağırıp, hazret-i Ebû Bekr'e işâret ederek; "Bu kimdir?" buyurdu. Ben; "Hazret-i Ebû Bekr'dir." dedim. Sonra; hazret-i Ömer'e işâret ederek; "Bu kimdir?" buyurdu. "Hazret-i Ömer'dir." dedim. Sonra hazret-i Osman'a işâret ederek; "Bu kimdir?" buyurdu. Ben de; "Hazret-i Osman'dır." dedim. Sonra hazret-i Ali'yi işâret ederek; "Bu kimdir?" buyurunca, ona karşı kalbimde olan kırgınlık sebebiyle utandım. Peygamber efendimiz beni hazret-i Ali ile kardeş yaptılar. Sonra kucaklaştık ve Eshâb-ı kirâm dağıldılar. Hazret-i Ali ile başbaşa kaldık. Bana; "Ebû Kubeys Dağına çıkalım." deyince kabûl edip, bu dağın tepesine çıkıp oradan Mekke'yi seyretmeye başladık. Uyandığım zaman kendimi bu dağın başında buldum. Bu rüyâdan sonra hazret-i Ali ve hazret-i Muâviye'nin kıymetini daha iyi anladım."

Şöyle anlatır: "Gençliğimde hacca gitmek için annemden izin alıp yola çıkmıştım. Çölde giderken, üzerim kirlendi. Galiba şartlarına uygun olarak yola çıkmadım, diyerek geri döndüm. Eve gelince annemi kapının arkasında oturup bekler gördüm. "Anneciğim bana izin vermemiş miydin?" dedim. "Verdim fakat bu evi sensiz görmek gücüme gitti. Sen yola çıkalıdan beri oturuyorum. Dönüp gelmene kadar buradan kalkmamaya karar vermiştim." dedi.

"Biri benim sohbetime devâm ederdi. Ama onun sohbetimde bulunması bana ağır geliyordu. **"Hediyeleşiniz, sevişirsiniz."** hadîs-i şerîfine uyarak ona hediye verdim. Yine kalbimdeki duygu gitmedi. Nihâyet bu zâtı evime götürdüm; "Ayağını yüzüme bas." dedim, ama basmadı, ısrâr ederek ayağını yüzüme bastırdım. Kırgınlık gidip, kalbime sevgi yerleşene kadar ayağını yüzümden kaldırtmadım.

Bir gün üzerinde ridâsı, paltosu bulunan nûrânî yüzlü bir zât, Mescid-i Haramın, Benî Şeybe kapısından heybetli bir şekilde içeri girdi. Başını önüne eğmiş duran Kettânî hazretlerinin yanına gelip selâm verdi. Sonra; "Ey imâm! Makâm-ı İbrâhime neden gidip de, kısa

senedlerle hadîs nakleden hocalardan hadîs dinlemiyorsun?" dedi. Bunun üzerine Kettânî hazretleri doğrularak; "O, kimden hadîs rivâyet ediyor?" diye sordu. İhtiyâr zât; "Ma'mer' den, Zührî'den, Ebû Hüreyre'den ve Resûlullah'ın senediyle Abdullah'tan." dedi. Kettânî hazretleri; "Sen uzun senedli olarak bahsettin. Onların isnadla bahsettiği hadîsi, ben şurada isnadsız dinliyorum." dedi. "Kimden dinliyorsun?" dediğinde; "Haddesenî kalbî an Rabbî'den, yâni kalbim, sözü yüce olan Allahü teâlâdan dinlemektedir." dedi. İhtiyar zât; "Peki bu sözün senedi nedir?" diye sordu. Kettânî; "Delil şudur ki, sen Hızır aleyhisselâmsın dedi. O zaman Hızır aleyhisselâm; "Ebû Bekr Kettânî'yi görene kadar, Allahü teâlânın velîlerinden tanımadığım yoktur sanırdım. Kettânî ise beni tanıdı ama, ben onu tanıyamadım. Anladım ki, Allahü teâlânın beni tanıyan, ama benim kendilerini tanımadığım birçok dostları vardır." dedi.

Bir zât şöyle anlatır: Bir zaman, helâl yoldan elime yirmi dirhem gümüş para geçti. Kettânî'nin huzûruna vardım ve bu parayı seccâdesinin bir kenarına koydum. İhtiyaçlarına bu parayı harcarsın dedim. Bana göz ucuyla şöyle bakarak; "Ben, içinde bulunduğum şu hâli, elimde bulunan her şeyi vermekle kazandım. Sen ise, dünyâ malı vererek kazandıklarımı kaybettirmek istiyorsun." dedi ve kalktı. Seccâdesini silkeledi ve oradan gitti. Ben dağılan gümüş paraları yerden toplarken; "Onun yüksekliği kadar yüksek, benim de aşağılığım kadar aşağılık olan bir şeyi aslâ görmedim. O ne kadar yüksek, ben ne kadar aşağıyım." diye düşündüm.

Kettânî anlatıyor: Bir gün yanıma ağlayarak bir fakir geldi ve; "On günden beri karnım aç, arkadaşımdan birine karnım aç diye yakınmış, sonra pazara gitmiştim. Yolda bulduğum (Allah tarafından gönderilen) bir dirhem üzerinde şöyle yazıyordu: Hak teâlâ aç olduğunu bilmiyor mu ki, ona bu şikâyette bulunuyorsun." diyordu.

Ölümü yaklaştığı zaman Kettânî'ye; "Hayatta iken ne durumda idin de, bu makâma ulaştın?" diye sordular. "Şâyet ecelim yaklaşmamış olsaydı söylemezdim." dedi ve devâm etti: "Kırk yıl kalbimin bekçisi oldum. Allahü teâlâdan başka her şeyi kalpten uzaklaştırdım. Nihâyet kalp, Allahü teâlâdan başkasını bilmez hâle geldi."

Buyurdu ki: "İbâdet yetmiş iki bölümdür. Onların yetmiş biri Allahü teâlâdan hayâ etmek, diğeri de bütün iyiliklerdir."

"Bedeninle dünyâda, kalbinle âhirette ol."

"Allahü teâlânın yarattığı şeylere dalıp avunmak, kula bir cezâdır. Dünyâyı ve dünyâyı sevenlere yakın durmak, onlara güvenmek ise felâkettir."

"Nefsin arzuları, şeytanın taktığı bir yulardır. Kim, şeytanın o yularına takılırsa, doğruca onun yanına gider ve ona köle olur."

"Ya göründüğün gibi ol veya olduğun gibi görün."

"Zâhid; nefsi istediği halde dünyâdan yüz çeviren, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem yolunda ve izinde yürüyen, gâyesi âhiret olan, cömert olup, Rabbine yönelendir."

"Allahü teâlânın, Arşın altında sabâ isimli bir rüzgârı vardır. Bu rüzgâr, seher vakti eser ve seher vakti gönülden tövbe ve istiğfâr edenlerin hallerini Allahü teâlâya götürür."

"İstigfâr, tövbedir. Tövbe, şu altı şeyi ihtivâ eder: Yaptığına pişman olmak. Bir daha günah işlemeyeceğine azmetmek. Kaçırdığı farzları yerine getirmek. Üzerinde olan hakları sâhiplerine vermek. Haramdan hâsıl olan vücuttaki fazlalıkları atmak. Bedene, günahın tadını tattığı gibi, ibâdet zevkini tattırmak."

"Allahü teâlâ, bir mümin kulunun dilini özür dilemek için açtığı zaman, peşinden de af ve mağfiret kapısını açar."

"Takvâ sâhibi; nefsinin isteklerine uymayan, İslâmiyetin emirlerine tam uyan, yakîn ile huzur

bulan, tevekkül direğine dayanan kimsedir."

"Yakînin en faydalısı, Hak teâlâyı büyük görmek, O'ndan başkasını küçük görmek, korku ve ümidi kalbinde bir arada tutmaktır."

"Tövbe; kötü şeylerden tamâmen uzaklaşmak, Allahü teâlânın emirlerine yönelmek, sıkıntılara göğüs germek, nefsin arzularına karşı koymak, sıkıntılara sebât etmek, doğru yola kavuşmak, Allahü teâlânın dostluğuna ve yardımına mazhâr olmaktır."

"Medîne, Irak, Şam ve Kûfe âlimlerinin üzerinde birleştikleri husus şudur: Dünyâya düşkün olmamak, cömert olmak ve halka karşı samîmi davranmak, insanlara nasihat etmektir."

"Ameller, kulluk elbisesidir. Allahü teâlâ mahrûm ettiği kimselerden bu elbiseyi çıkarır. Kendisine yaklaştırmak istediği kimselere şefkat eder, devamlı bu elbise içinde kalmalarını nasîb eder."

"Bir müminin kalbini hoş tutmak, bana nâfile hac yapmaktan iyi gelir."

Altmış yaşındaki bir kimse nefsini hesâba çekmişti. Bunu gün olarak hesapladı yirmi bir bin beş yüz gün çıktı. Bu gün sayısını görünce feryad etti. Düşüp bayıldı. Ayılınca âh yazık bana Rabbime gideceğim. Eğer her gün bir günah işlemiş olsam bu hesâba sığmaz günahlarla hâlim nice olur? dedi. Sonra eyvâh, dünyâya daldım! Âhiretimi harâb ettim! Çok ihsân edici Rabbime karşı, isyânkâr oldum. Sonra da harâbe gibi olan bu dünyâdan saâdet yeri olan âhirete gitmekten kaçınıyorum. Kıyâmette hesap günü amelsiz, sevapsız bir halde nasıl hesap vereceğim! dedi."

"Dostlarımdan birini vefâtından sonra rüyâmda gördüm. Sana ne muâmele yapıldı? diye sordum. "Günahlarımdan bana birer birer bildirilip, böyle böyle yaptın mı? denildi. Evet, dedim. Amel defterimde yazılı günahlarımın herbiri gösterilip bunları yaptın mı? denildikçe evet, deyip çok utanç duydum. Uzun müddet bu şekilde utanç içinde terler döktüm. Sonra Rabbim beni ihsânı ile affetti, dedi."

SEN KİMSİN

Kettânî hazretleri şöyle anlatıyor: "Bir kere rüyâmda çok güzel bir genç gördüm. "Sen kimsin?" diye sordum. "Takvâyım." dedi. "Nerede ikâmet edersin?" deyince; "Dertlilerin kalbinde." dedi. Sonra diğer tarafa baktığımda, çirkin, siyah bir kocakarı gördüm. "Sen kimsin?" dedim. "Ben kahkaha, zevk ve keyifim." dedi. "Nerede ikâmet edersin?" deyince; "Çok gülenlerin kalbinde." dedi. Uyandıktan sonra hiç bir zaman kahkaha ile gülmemeye niyet ettim."

İMTİHÂNA TÂBİ TUTULANLAR

Sohbetlerinde buyurdu ki: "Varlıklar dört kısımdır, birincisi mâzûr olanlar; bunlar hayvanlardır. Akılları olmadığı için, emir ve yasaklarla mükellef değildirler. İkincisi, imtihâna tâbi olanlar; onlar, insanlardır. Bu dünyâda yaptıklarından âhirette hesap verecekler, amellerinin karşılığını orada göreceklerdir. Üçüncüsü; hep ibâdet ve tâat (Allahü teâlânın beğendiği iyi işler) üzere olanlardır ki, bunlar meleklerdir. Onlar, hiç günah işlemezler. Devamlı, Allahü teâlâya kulluk edip, noksansız devâm ederler. Dördüncüsü; iblistir ki, Allahü teâlânın lânetine uğrayıp, helâk olmuştur."

DUÂ EDERSEN

Bir gün Kettânî, namaz kılarken bir hırsız gelip, omuzundaki elbisesini aldı ve satmak için pazara götürdü, ama eli derhal kurudu. Ona; "Senin yapacağın iş, bunu geri verip, sâhibinin duâsını almandır. Senin için duâ ederse, Allahü teâlâ senin elini iyileştirir" dediler. Bunun üzerine hırsız geri geldiğinde, Kettânî hâlâ namazda idi. Aldığı elbiseyi Kettânî'nin omuzuna koydu ve namazını bitirinceye kadar

oradan ayrılmadı. Namazını bitirince ayaklarına kapanarak yalvardı ve hâlini anlattı. O zaman Kettânî; "Allah'a yemîn ederim ki elbisemin ne götürülmesinden, ne de getirilmesinden haberim var." dedi ve; "Allah'ım! O, onu götürmüş ve getirmiş, sen de ondan aldığını geri ver." diye duâ edince, hırsızın eli iyileşti.

1) Târih-i Bağdâd; c.3, s.74

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.104

3) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.302

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.110

5) Kıyâmet ve Âhiret; s.162

6) Risâle-i Kuşeyrî; s.172

7) Nefehât-ül-Üns; s.226

8) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.357

9) Tabakât-ı Ensârî; s.367

10) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.2, s.151

11) Sıfât-us-Safve; c.2, s.294

12) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.296

13) Tabakât-üs-Sûfiyye (Sülemî); s.373

14) Sefînet-ül-Evliyâ; s.145

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.31

16) Makâmât-ı Ebû Saîd; s.262, 263

17) Ravd-ül-Fâik; s.16, 101

18) Ravd-ür-Reyyâhîn; s.83

19) Dirâsât fî Tasavvuf-il-İslâmî; s.347

EBÛ BEKR-İ KİSÂÎ DÎNEVERÎ;

Dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ile onuncu yüzyılın başlarında Kûhistan taraflarında yaşayan büyük velîlerden. Kaynaklarda asıl ismi bildirilmemiştir. Ebû Bekr künyesiyle meşhur olmuştur. Kûhistan bölgesinin Irak taraflarında bulunan Dînever köyünde doğduğu için Dîneverî, giydiği elbiseden dolayı Kisâî nisbeleriyle meşhur olmuştur. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Ancak kendisiyle aynı asırda yaşamış olan Cüneyd-i Bağdâdî'nin 910 (H.298) senesinde vefâtından önce âhiret âlemine göçtüğü bilinmektedir.

Zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl eden Ebû Bekr-i Kisâî Dîneverî ilimde yetiştikten sonra tasavvufa yöneldi. Büyük velîlerin sohbetlerinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleriyle görüşüp sohbette bulundu. Mücâhede ve riyâzetlerde bulunup, nefsin istediklerine karşı, istemediklerini yaparak Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalıştı. Etrafında toplanan insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşmaları için gayret etti.

Bir sohbeti sırasında buyurdu ki:

"Allahü teâlâya yakınlığın alâmeti, Allahü teâlâdan başkasından bağını kesmektir. Allahü teâlâyı tanıyan O'ndan ümidini kesmez. Nefsini, kendisini tanıyan da, kendi yaptığı işleri beğenip kibirlenmez. Rabbini tanıyan O'na sığınır, Rabbini unutan O'nun yarattıklarına sığınır."

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri, Ebû Bekr-i Kisâî Dîneverî'yi çok severdi.Hattâ bir defâsında; "Ebû Bekr-i Kisâî olmasaydı, ben Irak'ta olmazdım." buyurdu.

Şeyh Ebû Hayr-ı Askalânî hazretleri, Ebû Bekr-i Kisâî'nin mânevî derecesinin yüksekliğini bildirmek için; "Ebû Bekr-i Kisâî uyurken yanından geçenler, onun kalbinin Kur'ân-ı kerîm

okuduğunu işitirlerdi." buyurdu.

Ebû Bekr-i Kisâî Dîneverî, Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine mektuplar yazarak suâller sorar, cevaplar alırdı. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri ona yazdığı mektuplardan birisinde şöyle buyurdu:

"Ey kardeşim! **"Kıyamet günü mallar boş bırakıldığı zaman"** (Tekvîr sûresi, dördüncü âyet-i kerîme) yerin neresidir? Evler yıkıldığı, dağların uçuşup bulutlar gibi yürümeye başladığı, denizlerin taştığı, güneşin nûrunun kaybolup simsiyah olduğu, dağların yerle bir olup, yeryüzünün boş bir toprak hâline getirildiği, göklerin gülyağı gibi eriyip değirmen taşı gibi döndüğü zaman ne yapacaksın? Görülecek yer bulunmadığı zaman nereye bakacak, haber alınacak yer olmayınca nereden haber alacak, sabır ve teselliye imkân olmadığı zaman nasıl sabredeceksin? Öyle ise, şimdiden durmadan ağla, o zaman ağlama ve sızlamanın bir faydası yoktur. Çocuğunu kaybeden bir kadının döğünerek ağladığı gibi ağla. Seni yalnız bırakıp giden büyüklere kıymetli dostlara ağla. Fırsatcıların meydanı boş bulmasına, fırtınaların ortalığı dehşete vermesine ağla. Seni o dehşetli günlerde kimin kurtaracağını, nereden gelip nereye gideceğini düşün ve ağla!..

İnsanlara acımak lâzımdır. Onlara anlayamayacakları şeyleri söylemek, onlara acımanın icablarından değildir. Allah sana rahmet etsin, diline sâhib olmalısın. İnsanlara anlayabilecekleri şeyleri söyle. Anlayamayacakları şekilde hitâb etme. Çünkü, insanlardan bilmedikleri ve anlamadıklarına düşman olmayan pek azdır. İnsanlar ipleri salıverilmiş develer gibidir. İçlerinde yük yüklemeye ve binilmeye yarayanı yoktur. Cenâb-ı Hak, âlimleri ve hikmet sâhiplerini rahmet olarak yaratmış ve onları kulları üzerine rahmet olarak dağıtmıştır. Sen de çalış ve başkalarına rahmet ol. Sen halkın durumuna uygun bir halde aralarına gir ve onlara anlayacakları şekilde söyle. Böyle yapman, hem kendin, hem de onlar için daha hayırlıdır. Allahü teâlânın selâm, rahmet ve bereketi üzerine olsun."

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri ona yazdığı mektupların eline ulaşmamasından ve ehil olmayan kimseler tarafından okunup yanlış anlaşılmasından korkardı. Bir defâsında yazdığı bir mektupta buyurdu ki: "Ey Ebû Bekr! Bu mektubu sana yazarken, Allahü teâlâya çok hamd ediyor, O'ndan dünyâ ve âhirette af ve âfiyet diliyorum. Senden bana birçok mektup geldi. Orada yazdıklarını anladım. Beni sana cevap yazmaktan alıkoyan şey, senin hatırına gelen ve senin endişe ettiğin şey değildir. Beni sana mektup yazmaktan alıkoyan şey, mektubumda yazdıklarımın, senin bilgine sâhib olmayan birinin eline geçebilmesi endişesidir. Çünkü bir müddet önce İsfehan halkından bâzı kimselere bir mektup yazmıştım. Mektubum açılmış, kopyası alınmış, onda yazılan bazı şeyler o insanlara yabancı gelmiş. Onların yanlış anladıklarını düzeltmek beni hayli yordu. İşte onlara böyle yük olmak ve insanları şüpheye düşürmek endişesi beni bundan alıkoydu."

Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine yazdığı son mektuplardan birinin cevaplarını vefâtından önce yok etti. Cüneyd-i Bağdâdî rahmetullahi aleyh, onun vefâtını duyunca; "Keşke yazdığım cevapları yok etseydi." buyurdu. Yok ettiğine dâir haber gelince memnun oldu. Şeyhülislâm Abdullah-ı Hirevî hazretleri; "O, mektubunun halkın ve sultânın eline geçeceğinden korkmadı. Doğru yoldan sapmış tarîkatçıların eline geçmesinden korktu. Çünkü onlar, orada bildirilen meseleleri anlayamadıklarından halkın felâketine sebeb oldukları gibi, bunları dünyâlık toplamada kullanabilirlerdi." buyurdu.

1) Tabakât-ı Ensârî; s.268

2) Nefehâtü'l-Üns; s.128

3) El-Lüma; s.311

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.3, s.135, c.8, s.287

EBÛ BEKR-İ NESSÂC;

Evliyânın büyüklerinden. On birinci yüzyılda İran'ın Tûs şehrinde yaşadı. İsmi, Ebû Bekr bin Abdullah'tır. Et-Tûsî nisbesiyle ve en-Nessâc lakabıyla meşhurdur. Doğum târihi bilinmemektedir. Tûs (Meşhed) şehrinde doğdu. 1094 (H.487) senesinde aynı yerde vefât etti.

Zamânın âlimlerinden ilim tahsîl eden Ebû Bekr-i Nessâc, Ebü'l-Kâsım Gürgânî'nin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulunup, talebelerinin ileri gelenlerinden oldu. Ayrıca Ebû Bekr-i Dîneverî ve başka âlim ve velî zâtlarla görüşüp onların sohbetlerinde bulundu. Zâhirî ilimlerde derece sâhibi olup tasavvuf yolunda ilerledi.

Nefsin istediği şeyleri yapmamaya ve istemediği şeyleri yapmaya devâm etmekteki azim ve gayreti ve bu yolun büyüklerine olan bağlılığı sâyesinde birçok mânevî derecelere kavuştu. Allahü teâlâya olan niyâz ve münâcâtları meşhurdur. Allahü teâlâya kavuşmak aşkıyla yanarak yaptığı bir münâcâtından sonra, kendisine şöyle bir nidâ geldi: "Ey Nessâc! Bizi taleb ve isteme derdi ile kanâat et! Zîrâ bu derdi taleb şerefi, herkese ihsân edilmiş değildir."

Zâhirî ilimlerde âlim ve tasavvuf yolunda yüksek bir velî olan Ebû Bekr-i Nessâc hazretlerinin ilminden ve feyzinden pekçok kimse istifâde etti. İnsanlara sohbetleriyle faydalı olmaya çalıştı. İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak sûretiyle onların kurtuluşa ermelerine gayret sarfetti.

"Tevekkül nedir?" diye soran bir talebesine; "Tevekkül, varlığı ve darlığı Allahü teâlâdan başkasından bilmemektir." buyurdu.

Allahü teâlânın rızâsına ulaşmayı tek gâye edinen Ebû Bekr-i Nessâc hazretleri bu hususda buyurdu ki:

"Suyu düşünmek susuzluğu gidermediği, âteşi düşünmek insanı ısıtmadığı gibi, dâvâyı sâdece istemek de gâyeye ulaştırmaz. Çok gayret etmek ve çok çalışmak lâzımdır. Bunun gibi Allahü teâlâya ulaştıran yolda bulunmak istiyorum demek de matlûba eriştirmez. O'ndan ve O'nun için olan şeylerden başka her şeyden yüz çevirmek ve O'ndan başka her şeyden uzak durmak, vaz geçmek lâzımdır. Yalnız O'na kavuşturacak şeylere yönelmek lâzımdır ki, bu dâvâsında sâdık olduğu anlaşılsın.

Bir kimse gönlünde, Allahü teâlânın râzı olmadığı şeylere muhabbet besleyip Allahü teâlâya kavuşturan yolda bulunmayı isterse, bu o kimsenin sâdık ve doğru olmadığını gösterir. Eğer sâdık ve doğru ise, önce o şeyleri bırakması lâzımdır. Çünkü, ekilmiş yere ekin ekilmez ve yazılmış kâğıda tekrar yazı yazılmaz."

Ömrünü İslamiyetin emirlerini öğrenmek, yaşamak, insanlara anlatmak ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için sarfeden Ebû Bekr-i Nessâc hazretleri, 1094 (H.487) senesinde Tûs (Meşhed) şehrinde vefât etti. Onun hikmetli sözleri ve iyi halleri dilden dile dolaşarak günümüze kadar geldi.

1) Sefînetü'l-Evliyâ; s.102

2) Nesâyimü'l-Mehabbe; s.227

3) Nefehâtü'l-Üns Tercümesi; s.404

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.5, s.16

EBÛ BEKR BİN SA'DÂN;

Evliyânın meşhurlarından. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Ebî Sa'dân, künyesi Ebû Bekr'dir. Ebû Bekr Sa'dân diye meşhûr olmuştur. Doğum târihi belli değildir. Aslen Bağdâtlıdır. Gençliğini ilim tahsilinde geçirmiş, Rey şehrinde ikâmet etmiş ve büyük âlim olmuştur. Şâfiî mezhebinde idi. Amel ve ibâdetle ilgili çok güzel sözleri vardır. Uzun müddet Tarsus'ta oturmuş, konuşma ve hâlindeki kemâl ve olgunluk sebebiyle Bizans İmparatoruna elçi gönderilmiştir.

Ebû Bekr Sa'dân, büyük âlimlerden olan Kâdı Ebû Abbâs el-Bertî, Muhammed bin Gâlip et-Temmâm, Muhammed bin Yûnus el-Kedîmî, Hüseyin bin Hakem el-Hiberî el-Kûfî ve daha başkalarından ilim öğrendi. Cüneyd-i Bağdâdî ve Ahmed Nûrî'nin rahmetullahi aleyhim sohbetlerinde yetişti. İmâm-ı Şa'rânî; "Allahü teâlâ, Cüneyd-i Bağdâdî ve Ahmed Nûrî'den râzı olsun. Böyle büyük bir velînin yetişmesine sebeb olmuşlardır." buyurmuştur.

Abdüssamed bin Muhammed es-Sâvî, Ali bin Muhammed el-Mervezî, Sâlih bin Muhammed el-Hemedânî ve pek çok âlim, Ebû Bekr bin Ebî Sa'dân'dan ilim öğrenmiştir. Üstâd Ebü'l-Kâsım er-Râzî onun sohbetlerinde yetişmiştir.

Evliyâullahın hâllerine âid ilmî meselelerde, kendi vaktinde yaşayan velîlerin en âlimlerinden idi. Şâfiî mezhebine göre amel edip, vâz etmekte eşsiz idi. Çok kuvvetli bir hitâbeti olup, gâyet fasîh ve beliğ konuşurdu. Birçok meselelerde yapmış olduğu beyanları, fevkalâde güzel ve anlaşılır idi. Zamânında Bizans'a elçi gönderilmek istendiği zaman, halîfenin emri ile ilim adamlarını birbir gözden geçirdiler ve Ebû Bekr bin Ebî Sa'dân'dan daha lâyık birini bulamadılar.

O, her hâlinde şükreder, Allahü teâlâdan gelen derd ve belâlar da, nîmetleri gibi tatlı gelirdi. O bu hâliyle de Resûlullah efendimize tâbi olur, herkese bunu tavsiye ederdi. Buyurdu ki: "Şükür; Allahü teâlâdan nîmetler ve ihsânlar geldiği zaman şükrettiğin gibi, dert ve belâ hâlinde de öylece şükretmektir."

Ebû Bekr bin Ebî Sa'dân,Allahü teâlânın rızâsına ve sevgisine kavuşmak için; haramlardan, günahlardan ve bid'atlardan mutlaka sakınmak lâzım olduğunu beyân etmiştir. Çünkü amelde ve îtikâddaki bid'atin zulmeti, kalbe envâr-ı ilâhînin, Allahü teâlâdan gelen nurların girmesine mâni olur. Buyurmuştur ki: "Kim, Allahü teâlâya kavuşmak isterse, bid'attan, dalâletten, isyândan ve gafletten uzak dursun."

Ebû Bekr bin Ebî Sa'dân, kimseyle münâkaşa etmeye izin vermezdi. Herkesi münâkaşadan meneder, ancak nasîhat için bir başkasına söz söylemeğe izin verirdi. Buyurdu ki: "Bir kimse, Allahü teâlâdan gâfil olduğu hâlde, münâzara etmek için otururbut, onun için üç ayıp vukû bulur. Birincisi; münâzara ettiği kimseye cidâl ve bağırıp çağırmaktır ki, o kişi bundan men edilmiştir. İkincisi; halka karşı kendini üstün görmek sevgisi ki, o kişi bundan men edilmiştir. Üçüncüsü; münâzara ettiği kimseye gadap, öfke ve kindir ki, o kimse bundan men edilmiştir. Allahü teâlâ bunları haram kılmıştır."

"Ruhlar, nurdan yaratıldı ve karanlık heykellere, yâni bedenlerde yerleştirildi. Ruh kuvvetli olursa, akıl ile hemcins olur ve ona Allahü teâlânın nurları yağmaya başlar. Nefsin zulmeti gider. Böylece nefs, akıl ve rûhun nurlarıyla rûhânî bir varlık olur ve nefs, rûh ile berâber aklın emrine, yoluna girer. Ruhlar ise gelmiş oldukları gayb hazînelerine dönerler ve kaderin akışını öğrenirler. Ruh, kaderden cereyân eden şeylere muttalî olup, öğrenince, kazâ ve kaderden gelen her şeye râzı olur. İşte bu, rûhun hâllerinin latîfelerinden birisidir."

İHSÂNINDAN ÜMİD KESMEZ

Ebû Bekr bin Sa'dân, her hâlinde Allahü teâlâya ümid bağlamış ve O'na tevekkül etmiş kimselerdendi. Vâz-ü nasîhatlarında dâimâ sabır ve ümidi, yâni Allahü teâlâdan beklemeyi tavsiye ederdi. Buyurdu ki: "Allahü teâlâdan ümid ettiği şeyler üzerine sabreden, O'nun fadl ve ihsânından ümid kesmez. Kim

bir şeyi kulağı ile dinlerse, o dinlediğini başkalarına anlatır. Kim kalbi ile dinlerse, onu anlar ve kabûl eder. Kim işitip, öğrendiği ile amel ederse, hidâyet bulur ve başkalarının hidâyete kavuşmasına sebep olur."

Dünyâda, Allahü teâlâdan başka herşeyi maksad ve arzu etmekten uzaklaşmış olan Ebû Bekr bin Ebî Sa'dân, herkese de Allahü teâlâdan başka her şeyden uzaklaşmayı tavsiye ederdi. Buyurdu ki: "Nefsden gelen arzu ve maksadları bırakmak, Allahü teâlâya kavuşmağa sebeptir."

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.420

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.377

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.117

4) Târih-i Bağdâd; c.4, s.361

5) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.234

6) Tabakât-ı Ensârî; s.393

7) Firdevs-il-Mürşidiyye; s.232

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.24

9) Nefehât-ül-Üns; s.180

EBÛ BEKR BİN SÂLİM AYDERÛS;

Yemenli meşhûr velîlerden. İsmi Ebû Bekr bin Sâlim bin Abdullah bin Abdurrahmân bin Abdullah bin Abdurrahmân es-Sekkâf'dır. 1513 (H.919) senesinde Terîm'de doğdu. 1584 (H.992)'de Hadramût köylerinden Aynat'da vefât etti.

Tasavvufta üstün haller sâhibi idi. Zamânında herkes tarafından sevilen ve sohbetine gidilen bir velî idi. Küçük yaşta ilim tahsîline başladı. İlim öğrenme husûsunda büyük bir gayret ve azim gösterdi. Ulûmu âliyye denilen yüksek din bilgilerini öğrendi. Zamânının meşhur âlimlerinden Şeyh-i Kebîr Ömer bin Şeybâd'dan, Şeyh-ül-Fakîh Abdullah bin Muhammed bin Sehl bin Kuşeyr'den, fıkıh âlimlerinden Ömer bin Abdullah bin Mahreme'den, Ahmed bin Alevî bin Hucdeb'den ilim öğrendi. Okuduğu her hocadan aldığı dersleri başarı ile tamamladı. Bu zâtlardan sonra da zamânında benzeri az bulunan fazîlet sâhibi İbn-i Cemâl'den ders alıp ilimde iyice yetişti. Artık ilim denizinde usta bir yüzücü olmuştu.

Tahsil devresinden sonra Aynat köyüne dönüp, bir ev yaptırarak kendi köşesine çekildi. İlim ve ibâdetle meşgul oldu. Geceleri az uyur, çok ibâdet ederdi. Nefsini ıslah için çok gayret gösterdi. Nihâyet Allahü teâlânın ihsanları peşpeşe gelmeye başladı. Pek az kimseye nasîb olan üstün hallere ve kemal derecelerine kavuştu. Kerâmetleri ve keşifleri görüldü. İnsanlar arasında güneş gibi parlayan bir evliyâ oldu. Bu hâlini görenler ziyâretine ve sohbetine koştular. Uzaktan yakından gelenlerle etrâfı dolup taştı. Sohbetleriyle insanlara rehberlik etti. Meşhur hocası Seyyid Ahmed bin Alevî bin Hacder duyunca, memnun olup, onu çok methetti. Sonra bu hocasının huzûruna gitti. Hocası; "Sende bu yüksek haller hangi sebeple hâsıl oldu?" diye sorunca, hâlini kısaca bildirip hepsinin Allahü teâlânın ihsânı olduğunu ifâde etti. Hocası ona Aynat köyüne dönüp orada insanlara rehberlik yapmasını söyleyince, Aynat köyüne döndü. İnsanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. İslâmiyete uymalarını sağlayıp, saâdete ermelerine sebeb oldu. Ayrıca talebelere ders verdi. Bulunduğu yerde sohbetinden ve ilminden istifâde edilen ve herkesin mürâcaat ettiği bir kimse oldu. Pek çok talebe yetiştirdi. Seyyid Ahmed Habeşî, Seyyid Abdurrahmân bin Muhammed Câferî, Seyyid Muhammed Alevî, Seyyid Abdurrahmân el-Beyd, Seyyid Yûsuf Kâdî, Seyyid Hasan bin Şuayb, Şeyh Ahmed bin Sehl, Muhammed bin Sirâceddîn bunlardan bâzılarıdır.

Son derece merhâmetli ve cömert idi. Mallarını muhtaç, fakir, zayıf ve kimsesizlere yardım için ortaya koymuştu. Üstün ahlâk ve hoş muâmelesi ile herkes tarafından sevilirdi. O kadar mütevâzi idi ki, kendisini tanımayanlar kendi halinde halktan biri zannederlerdi. Kerâmetlerini son derece gizlerdi. Muhammed bin Sirâceddîn tarafından menkıbeleri **Bulûg-uz-Zafer vel-Megânim fî Menâkıb-ı Şeyh Ebû Bekr bin Sâlim** adlı kitapta toplanmıştır.

Hadramût bölgesinde yetişen âlimlerin büyüklerinden olup, çok kerâmetleri görüldü. Talebelerinin hepsinin hatırından geçenleri bilirdi.

Talebelerinden biri Terîm denilen yerde idi. Orada oturmak için bir ev yapmak istiyordu. Hocası Ebû Bekr Ayderûs ile istişâre edip danışmayı düşündü. Sonra hocasının gönderdiği bir haberci, ona evi yapması haberini getirdi. Habercinin Aynat denilen yerden çıkışı, onun istişâre etmeyi düşündüğü vakte tesâdüf ediyordu.

Sevdiklerinden bâzıları, gece kalkıp ibâdet edebilmek için kahve içiyorlardı. Birisinin kahvesi tükendi. Parası olmadığı için satın da alamadı. Hocası ona ağaç kabuğu gönderdi ve ona; "Bundan pişir ve bir yerine bir şey olursa bundan üzerine koy." diye haber gönderdi. O da böyle yaptı. Bu kabuk kahve lezzetinde olduğu gibi dertlere de şifâ idi. Senelerce buna devâm etti.

Talebelerinden birisi, tüccarlarla birlikte Hindistan'dan dönüyordu. Maksadları, Nedr-ül-Mehâ denilen yere gitmekti. Rüzgâr muhâlefeti sebebiyle gemileri batma tehlikesi geçirdi, çok yoruldular. Sonra Hindistan'a dönmeye karar verdiler. Talebe, rüyâsında hocası Ebû Bekr bin Sâlim Ayderûs'u gördü. O şöyle dedi: "Gemidekilere adakta bulunmalarını ve sevinmelerini söyleyin." Uyandı ve gördüklerini haber verdi. Her biri gücü yettiği kadar adakta bulundu. Sonra güzel bir rüzgâr çıktı. Onları Nedr-ül-Mehâ denilen yere ulaştırdı. Talebe, Aynat'a geldiğinde, daha hiçbir şey söylemeden, hocası başlarına neler geldiğini haber verdi ve; "İşte bu senin adağındır. Denizde şöyle olmuştur. Filanca şunu adamıştır." diye uzun uzun anlattı.

Ebû Bekr bin Sâlim Ayderûs, bir zaman, hapiste olan Ömer bin Bedr Kuseyrî'ye haber gönderip, hapisten kurtulacağını ve vâli olacağını müjdeledi. Çok geçmeden o hapisten çıktı ve Hadramût'a vâli oldu.

Ebû Bekr bin Sâlim hazretlerinin şu eserleri vardır: **Feth-ül-Mevâhib ve Bugyet-üt-Tâlib, Mi'râc-ül-Ervah ilâ Menhec-ül-Vedâh, Miftâh-us-Serâir ve Kenz-üz-Zehâir, Mi'râc-üt-Tevhîd.**

KAYBOLAN DEVE

Bir köylü, devesini kaybetti, aradı bulamadı. Ebû Bekr bin Sâlim'in talebelerinden bâzısı ona; "Hocamız senin devenin yerini bilir." dediler. Köylü geldi ve Ebû Bekr bin Sâlim'e talebelerinin kendisine söylediği şeyi haber verdi. O da talebelerini çağırdı ve durumu sordu. Talebelerden biri dedi ki: "Efendim, sizden, dünyâ bizim iki elimiz arasındaki çanak gibidir, dediğinizi işittim. Bu köylünün devesi de dünyânın içindedir." Ebû Bekr bin Sâlim, talebesini bir daha bu şekilde konuşmaktan menetti ve köylüye; "Deveni filanca vâdide ara, belki bulursun." buyurdu. Köylü devesini orada buldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.265

2) Nûr-us-Safir; s.368

3) El-Meşre-ür-Revî; c.2, s.26

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.3, s.62

5) El-A'lâm; c.2, s.64

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.197, 426

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.5

EBÛ BEKR ES-SEKKÂF;

On dördüncü yüzyılın sonlarında ve on beşinci yüzyılın başlarında Yemen'in Hadramût bölgesinde yaşamış büyük velîlerden. İsmi Ebû Bekr bin Abdurrahmân'dır. Es-Sekkâf lakabıyla meşhûr oldu. Doğum târihi bilinmemektedir. Terîm'de doğdu. 1427 (H.831) senesinde Terîm'de vefât etti.

İlim ve güzel ahlâk sâhibi asîl bir âileye mensûb olan Ebû Bekr es-Sekkâf, küçük yaşından îtibâren ilim öğrenmeye başladı. Çocukluğunda babasının ders meclisinde bulunup küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Babasının huzûrunda kalıp tasavvuf ilmini öğrendi. Tasavvuf yolunda ilerleyip mânevî derecelere kavuştu. Zâhirî ilimlerde ve tasavvufta yüksek derecelere ulaştıktan sonra babası ona icâzet, diploma verdi ve insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda hırka giydirdi. Babasının sağlığında iken insanların müşkil meselelerine cevap veren Ebû Bekr es-Sekkâf, insanlara vâz ve nasîhat ederek onların dünyâ ve âhirette saâdete kavuşmalarına gayret etti. Babası onun hakkında; "Allahü teâlâ ihtiyarlığımızda Ebû Bekr ile bize fayda verdi. Çocuklarımızın terbiye ve yetiştirilmesinde bize yardımcı oldu." buyurarak oğlunun üstünlüğünü işâret etti. Kardeşleri, Ebû Bekr es-Sekkâf'a çok saygı ve hürmet gösterip ondan istifâde ettiler. Kardeşlerinden Ahmed bin es-Sekkâf; "Kardeşim Ebû Bekr'in başı üzerinde meşîhât, şeyhlik tâcını gördüm." demiştir.

Ömer el-Muhdâr da onun hakkında; "Eğer Abdurrahmân es-Sekkâf'ın âile fertleri terâzinin bir kefesinde, Ebû Bekr es-Sekkâf da diğer kefesinde bulunsa, Ebû Bekr'in bulunduğu taraf ağır gelir." diyerek üstünlüğünü ifâde etti.

Ebû Bekr es-Sekkâf hazretleri Allahü teâlânın emirlerini yapıp, haramlardan kaçınarak ve nefsin istediklerinin tersini yaparak yüksek sırlara vâkıf oldu. Fakat bu sırları kimseye açmadan mütevâzî bir halde hayâtını devâm ettirdi. Kalbinden Allahü teâlânın sevgisinden başka her şeyi uzaklaştırdı. Her hâlinde Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem sünnet-i seniyyesine uyarak, hakîkat nûrlarına kavuştu. Onun bu örnek yaşayışını gören insanlar, ondan çok istifâde ettiler.

Oğlu Ali bin Ebî Bekr, babası hakkında şöyle dedi: "Babam, Resûlullah efendimizin sünnetine tam uymak husûsunda Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn, Tebe-i tâbiîn ve diğer evliyânın büyükleri gibiydi. İslâmiyete uymak husûsunda bütün mânileri yenmiş, dünyâya ve dünyâ ehline hiç meyletmemişti. Bu yüksek halleri sebebiyle yüksek tecellîlere, büyük derecelere kavuştu. İnsanlardan mümkün olduğu kadar uzak kaldı. Bu sırada kendisine melekût âleminin perdeleri açıldı. Pekçok mânevî ihsânlara kavuştu. Allahü teâlâ ona gayb hallerini gösterdi. Peygamberler, melekler ve velîlerle görüşüp onların makam ve hallerini seyretti. Kendisine, berzah yâni kabir âlemiyle ilgili sırlar açıldı. Kabirdeki kimselerin içinde bulundukları nîmetleri ve azâbları müşâhede edip, gördü. Peygamber efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem rüyâsında ve uyanık iken görmek şerefine nâil oldu. "Yer yüzünden Arşa kadar olan her şeyi Allahü teâlâ bana bildirdi. Eğer bana ihsân edilenleri açıklasam, Terîm halkı; "Bu, kıyâmet gününde bizim şefâatçimizdir." derdi." buyurdu.

Ebû Bekr es-Sekkâf hazretleri, içinde bulunduğu haller sebebiyle yemeden içmeden kesilir günlerce uyumazdı. Duyduğu hoş bir ses sebebiyle bulunduğu yerde şaşkın ve kendinden geçmiş bir hale dönerdi. Bu halde iken kendisine söylenen hiç bir sözü işitmezdi. Bâzan yaz gününde kışın soğuğundaki gibi üşür ve titrerdi. Oturduğu evin kapılarını kapatır, sırtına

kalın elbiseler giyerdi. Bâzan da soğuk kış gününde, yaz sıcağında gibi harâretten şikâyet eder, sergisiz bir yer üzerinde yatıverirdi.

Pekçok kerâmetleri görülmüş olan Ebû Bekr es-Sekkâf, talebelerine çölde acıktıkları zaman, henüz fırından çıkmış sıcak ekmek ikrâm ederdi.

Bir defâsında iki kişi, şehrin bâzı ileri gelenlerini ziyâret etmek için Terîm'e gelmişlerdi. Bir Cumâ günü idi. Önce Ebû Bekr es-Sekkâf'ı aradılar. Onu câmide ibâdetle meşgûl buldular. Fakat o, güneş sararıp batıncaya kadar câmiden çıkmadı. O iki kişi, onu bekledi. Bir hayli acıktılar. O zaman es-Sekkâf onların yanına geldi ve bir örtü uzatıp; "Bunun içindekini alınız." buyurdu. Onlar örtüyü açtıklarında; fırından henüz çıkmış sıcacık bir ekmek buldular ve doyuncaya kadar yediler. Geriye az bir şey kaldı. Onu da Ebû Bekr es-Sekkâf yedi.

Bâzı kimseler, ziyâret maksadıyla Terîm'e geldiler. Canları kavrulmuş buğday ve et istedi. Ebû Bekr es-Sekkâf'ın huzûruna çıktılar. Ebû Bekr es-Sekkâf, Allahü teâlânın bildirmesiyle onların kalplerinden geçenleri anlayıp, canlarının istediği yiyecekleri getirip ikrâm etti. O kimseler onun büyüklüğünü kabûl ettiler ve duâsını alıp, oradan ayrıldılar.

Ebû Bekr es-Sekkâf, birisinin bir kadınla evlenmek istediğini duyunca; "Bu adam, o kadınla değil de, o kadının annesi ile evlenecek. Annesi evlidir. Kocası onu boşayacak, o zaman bu kişi bu kadını nikahlayacak." buyurdu. Dediği gibi oldu.

Bir gün hava kararıp, her taraftan şimşekler çaktı. Çok şiddetli yağmur yağmaya başladı. Herkes bütün vâdilerin su ile dolup aktığını zannetti. Ebû Bekr es-Sekkâf; "Falan vâdide hiç su akmıyor." buyurdu. Gidip baktılar, dediği gibi olduğunu gördüler.

Birisi, Ebû Bekr es-Sekkâf hakkında ileri geri konuştu. Es-Sekkâf; "Bu kişinin iki ay sonra gözleri görmez olur. Vefâtından sonra da evi zorla alınır." buyurdu. Orada bulunanlar târihi yazdılar. Dediği gibi, iki ay sonra o kişinin gözleri kör oldu ve evi, vefâtından sonra zorla alındı.

Vâlinin biri, dergâhın hizmetçilerine âit bir malı zorla alıp götürdü. Onlar da Ebû Bekr es-Sekkâf'ı vesîle ettiler ve yardım istediler. Sabah olunca, vâli gasbettiği şeyleri gönderdi ve haklarını helal etmelerini istedi. Böyle yapmasının sebebini sorduklarında; "Bana şöyle bir zât geldi. Yaptığım işin doğru olmadığını ve aldığımı geri vermedikçe dönmeyeceğini söyledi. Beni korkuttu. Bunun üzerine derhal aldığım malları iâde ettim. Sâhiplerinden rızâ ve helâllık diledim." dedi.

Ahmed bin Ali Habbânî, bayram parası bulmak için Terîm'e geldi. Yolda Ebû Bekr es-Sekkâf ile karşılaştı. Ebû Bekr es-Sekkâf, ona ihtiyâcını sorunca; "Çoluk-çocuğuma sarfetmek için üç dirheme ihtiyacım var." dedi. Es-Sekkâf da; "Çok geçmeden aradığını bulacaksın." buyurdu. Nihâyet Erciş denilen yerde, Ali bin Mûsâ adlı biri, ihtiyâcı olan üç dirhemi ona verdi.

HOCA TALEBESİNİ UNUTMAZ

Bir talebesi, yanında hanımı olduğu halde bir vâdide yolunu kaybetti. Ayrıca şiddetli bir şekilde susadılar. O talebe, hocası Ebû Bekr es-Sakkâf'ı vesîle ederek duâ etti ve yardım istedi. O esnâda uyudu. Rüyâsında, atına binmiş bir halde hocasını gördü ve hocası ona; "Seni unutacağımızı mı zannedersin? Hoca talebesini unutmaz." dedi. O esnâda uyandı. Karşısında, elinde su kırbası olan birisi duruyordu. Getirdiği suyu içip, kaplarını doldurdular. Sonra da o kişi, gidecekleri yolu târif etti.

1) El-Meşre-ur-Revî; s.32, 33

2) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.262

3) İslâm Âlimleri Asiklopedisi; c.11, s.343-344

EBÛ BEKR EŞ-ŞELÎ;

Yemen'in büyük velîlerinden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Ahmed bin Ebû Bekr'dir. **Meşreü'r-Revî** kitabının müellifi olan Muhammed bin Ebû Bekir'in babasıdır. Hazret-i Hüseyin'in neslinden olup, seyyiddir. Hazret-i Ali'nin soyuna mensûb olanlar mânâsına kullanılan Benî Alevî ve hazret-i Hüseyin'in soyuna mensûb olanlar için kullanılan Benî Hüseyin nisbeleriyle anıldı. Bu terkipler daha sonra mahallî olarak Ba'levî ve Bâ-Hüseyin şeklinde değiştirilerek de kullanılmıştır. 1582 (H.990) senesinde Yemen'in Terîm beldesinde doğdu. 1643 (H.1053) senesinde aynı yerde vefât etti. Kabri, Zenbel kabristanındadır.

Asîl, temiz ve âlim bir âileye mensûb olan Ebû Bekr eş-Şelî, küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Kısa zamanda Kur'ân-ı kerîmin tamâmını ezberledi. Babası Seyyid Ahmed bin Ebû Bekr onun terbiyesine özel îtinâ gösterdi. Fakat büluğ, ergenlik çağına ulaşmadan önce babası Seyyid Ahmed bin Ebû Bekr vefât etti. Babasının vefâtından sonra hocası Ömer bin Abdullah el-Hatîb onun tahsîl ve terbiyesiyle ilgili her türlü mesûliyetini üzerine aldı. Onu çok iyi terbiye edip yetiştirdi. Sonra Şeyhülislâm Abdurrahmân bin Şihâbüddîn'in yanında tahsîline devâm eden Ebû Bekr eş-Şelî, temel dînî ilimleri tahsîl etti. Fıkıh, hadîs, tefsîr ve tasavvuf ilimlerini ondan okudu. Arapça lisânıyla ilgili sarf, nahiv, meâni ve belâgat ilimlerini öğrendi. Hocası Şeyhülislâm Abdurrahmân bin Şihâbüddîn ve zamânının diğer âlimlerinden, Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf, Ebû Bekr bin Ali el-Muallim, Muhammed bin Ali bin Ukayl gibi zâtların ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Bunlar onun ilim ve fazîletteki yüksekliğini görüp icâzet verdiler. Büyük velî Abdullah Ayderûs'un sohbetlerinde, ders halkasında ve hizmetinde de bulundu. Onun huzûrunda yüzden fazla meşhûr kitabı okudu. Şeyh Abdullah ona tasavvuf yolunda hırka giydirdi ve diğer ilimlerde icâzet verdi.

Ebû Bekr eş-Şelî, icâzetini, diplomasını aldıktan sonra çeşitli beldelere seyahat ederek, âbid ve velîlerle görüşüp sohbet etti. İlimdeki ve tasavvuf yolundaki derecesi pek yüksek oldu. Daha sonra kendi memleketi Terîm'e döndü.

Terîm'e geldikten kısa bir zaman sonra bir gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz ona kendisini ziyârete gelmesini işâret buyurdu. Bu mânevî işâret üzerine Mekke-i mükerremeye giderek hac ibâdetini yerine getiren Ebû Bekr eş-Şelî, orada da pekçok âlim ve velî ile görüşüp sohbette bulundu. Sonra Medîne-i münevvereye giderek Cedd-i muhteremi olan sevgili Peygamberimizin mübârek kabr-i şerîflerini ziyâret etti. Medîne-i münevverede dört yıl mücâvir olarak kaldı. Başta Uhud Şehitleri olmak üzere Cennetü'l-Bakî' kabristanında bulunan Eshâb-ı kirâmın ve diğer âlim ve velîlerin kabirlerini ziyâret etti.

Gerek Mekke-i mükerremede, gerekse Medîne-i münevverede bulunduğu sırada Seyyid Ömer bin Abdürrahîm, Ahmed bin Allân, Ahmed el-Hatîb, Abdülkâdir et-Taberî, Muhammed Menûfî, Ebü'l-Feth bin Hacer, Abdülmelik el-İslâmî ve daha birçok âlimin sohbetlerinde bulundu. Onlardan ilim, edep ve fazilet bakımından istifâde edip yüksek mânevî derecelere kavuştu. Sonra Hicaz'dan ayrılıp Yemen'deki Aden limanına ulaştı. Oradan Hindistan diyârına gitmeye niyet etti. Hocası Ahmed bin Ömer el-Ayderûs ile istişâre etti. O gitmemesini söyleyince, önceki niyetinden vazgeçti ve Terîm'e doğru yola çıktı. 1605 (H.1014) senesinde, Terîm'e gelişinden bir müddet sonra evlendi.

Hocalarından olan Ebû Bekr bin Ali el-Mu'allim'in vefâtından sonra, âlimler Ebû Bekr eş-Şelî'ye gelerek, Ebû Bekr bin Ali'nin yerine geçmesini ve onun yerine talebe okutmasını söylediler. O da kabûl ederek yatsıdan sonra mahallenin mescidinde ders okutmaya başladı.

Derslerine ilim ve fazîlet sâhibi, büyük zâtlar da gelip hazır bulunurlardı. Sohbetine gelenlerin sayısı günden güne çoğaldı. Bu hâli haber alan Şeyh-ul-Velî Abdullah Bâ'levî (rahmetullahi aleyh) ilim meclisini genişletmesini, kalbindeki yüksek ilimleri etrâfa yaymasını emretti. O da meclisini genişletti. Hemen her sene İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin **İhyâ-ül-Ulûm** isimli meşhur eserini baştan sona okuturdu. İnsanlar ondan çok istifâde ettiler. Yüzlerce talebe yetiştirdi. Seyyid Abdullah bin Akîl bin Abdullah, Seyyid Abdurrahmân bin Ahmed bin Abdullah, Câfer-i Sâdık bin Zeynüddîn Ayderûs, Seyyid Abdullah bin Hüseyin ondan ilim öğrenenlerden birkaçıdır.

Yemen'de bulunan büyük İslâm âlimlerinin en önde gelenlerinden olan Seyyid Ebû Bekr eş-Şelî; aklı, zekâsı, hâfızası kuvvetli, dikkatli ve çok uyanık bir zât idi. Sîmâ olarak yüksek dedelerine benzerdi. Gayet nûrlu, çok güzel bir zât olup, kendisini görenin kalbinde ona karşı muhabbet hâsıl olurdu. Her hâlinde istikâmet üzere olup, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem sünnet-i seniyyesine tam bağlı idi. Selef-i sâlihîn denilen ilk iki asrın âlimleri ile halef-i sâdıkîn denilen sonra gelen âlimlere tâbi olmak esas olduğu için, onların ve onlardan sonra gelen büyük âlimlerin hallerini çok anlatırdı.

Rivâyet edilir ki: Seyyid Ebû Bekr bâzan dostlarıyla birlikte oturur, binlerce tesbih çeker, sevâbını mevtâlara hediye ederlerdi.

Talebelerine ve sevenlerine şöyle buyurdu: "Abdullah ibni Abbâs'ın (r.anhümâ) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"Bir kimse sabaha çıktığında bin defâ "Sübhânellahi ve bi-Hamdihî" derse, nefsini Allahü teâlâdan satın almış olur."** Bir çok velî de; "Bunu söylemeye devâm etmelidir." buyurmuşlar, kendileri söyledikleri gibi talebeleri ile sevenlerine de söylemeyi emir buyurmuşlardır."

Seyyid Ebû Bekr eş-Şelî, sık sık zikreder ve Kur'ân-ı kerîm okurdu. Teheccüd, uyanıklık namazını hiç kaçırmaz, vitr namazını teheccüd için, gecenin üçte ikisi geçtikten sonra kalktığında kılardı. Talebelerine teheccüde kalkmalarını, bunu ihmâl etmemelerini tenbih ederdi.

Kendisi herkesle birlikte bulunmak yerine yalnızlığı tercih ederdi. Talebelerine olan şefkat ve yakınlığı, âlimler ve velîlere olan hürmet ve tâzimi pekçok idi. Sohbet esnâsında olsun, çeşitli yazışmalarda olsun, kendisinin medhedilmesini katiyyen istemezdi. Kerâmet göstermeyi sevmez, kendisinden fevkalâde bir hal sâdır olup kerâmet meydana gelirse bundan üzülüp mahcûb olurdu. Bir şey için bir kimseye duâ etse, Allahü teâlâ duâsını kabûl ederdi. Bir kimse Seyyid Ebû Bekr'in büyüklüğünü, üstünlüğünü bilip, kabûl ederek, inanarak ve onu vesîle ederek, onun hürmetine duâ etse, Allahü teâlânın izni ile murâdına kavuşurdu. Bir kimse Seyyid Ebû Bekr'e düşmanlık edecek olsa, sonunda pişman olur, düşmanlığından vazgeçerek, gelip özür dilerdi. Yine birisi ona hîle etmeyi düşünse, sonunda pişman olur, hîlesinden vazgeçerdi. Bu hâl defâlarca vâki olmuştur.

Seyyid Ebû Bekr'in oğlu şöyle anlatır: "Bir zaman Hindistan memleketine gitmek için babamdan izin istedim. Babam; "Öyle anlıyorum ki, müddet tamam oldu. Vefâtım yaklaştı. Vefâtımda yanımda bulunmanı isterdim." dedi. "Yâni Hindistan'a gitmemi istemiyor musunuz?" dedim. Bir nevî gitmekte ısrar etmiş gibi oldum. Bunun üzerine; "Sefere git! Allahü teâlânın emânında (emniyeti altında, korumasında) ol. Allahü teâlâ ne dilerse o olur." dedi. Ben sefere gitmekten vazgeçtim. Hakîkaten de dediği gibi oldu. Bundan az bir zaman sonra 1643 (H.1053) senesi Safer ayının yirmi beşinde ikindi vaktine yakın bir sırada vefât etti. Vefâtı sırasında herhangi bir rahatsızlığı görülmedi. Terîm'deki Bâ'levî Mescidinin yakınındaki evinde gece-gündüz kavuşmayı arzu ettiği Rabbine kavuştu. O gece defin için gerekli hazırlıklar yapıldı, kefenlendi. Talebeleri ve sevenleri o gün sabaha kadar rûhu için Kur'ân-ı kerîm ve hatm-i tehlîl okudular. Ertesi günü sabah namazından sonra cenâze namazı kılınıp, seyyidlerin, şerîflerin ve pekçok mübârek velînin medfûn bulunduğu Zenbel

kabristanına defnedildi. Kabri ziyâret edilmektedir.

KERÂMETİNİ GÖRMEK İSTERDİM

Seyyid Ebû Bekr hazretlerinin oğlu anlatır: "Henüz çocuk yaşta idim ve babamın kerâmetlerini görmeyi arzu ettim. Bundan sonra ben ne zaman ibâdetlerimi yerine getirdikten sonra babamın huzûruna girseydim, benim hâlimi bilir, güzel muâmelede bulunurdu. Eğer ibâdetlerimi yerine getirmeden onun huzûruna girseydim, hemen kerâmet olarak hâlimi anlar ve beni azarlardı. Ne zaman oyun ile meşgul olup ondan sonra huzûruna varsam, beni oyun oynarken görmediği halde yine kerâmet olarak hâlimi anlar; üzüntülü, mahzûn görünürdü."

HATM-İ TEHLİL

Ebû Bekr eş-Şelî hazretleri hatm-i tehlîlin fazîletiyle ilgili olarak buyurdu ki: "Âlimler, tasavvuf büyükleri bu hatm-i tehlîl okunmasına çok ehemmiyet verirlerdi. Bu güzel ve mühim âdeti devâm ettirmeleri ve ihmâl etmemeleri için de dostlarına, tanıdıklarına tavsiyelerde bulunurlardı. Âlimlerimiz, bir mevtânın rûhuna hatm-i tehlîl sevâbı hediye edilince, o mevtâ îmân ile vefât etmiş ise, Allahü teâlânın o mevtânın günahlarını affedip, Cehennem'den âzâd edeceğini bildirmişlerdir. Bu hususta İmâm-ı Râfi'î'nin bildirdiği bir hâdise şöyledir: "Keşf sâhibi bir genç vardı. Bir gün bu gencin annesi vefât etti. O genç ağlayıp sızlamaya, büyük üzüntü ile gözyaşları dökmeye başladı. Bu hâlin sebebini soranlara da; "Annemi Cehennem'e götürdüler. Elemim bunun içindir." dedi. Gencin orada bulunan dostlarından birisi ellerini açarak dedi ki: "Yâ Rabbî! Ben yetmiş bin kelime-i tevhîd okumuştum. Sen şâhid ol ki, o hatm-i tehlîlin sevâbını (bu gencin annesi olan o mevtâya hediye ettim." Genç keşf yoluyla annesinin durumunu murâkabe edip anladı ve sevinçle; "Bu hediye hürmetine annemi Cehennem'den çıkardılar ve Cennet'e koydular." dedi. Bâzı büyük âlimler, bu hâdisenin ve gencin keşfinin doğru olduğunu haber vermişlerdir."

Ebû Bekr eş-Şelî'nin bu teşvik ve nasihatlarını dinleyen Terîm ahâlisi, fecr ve tan yerinin ağarması ile güneşin doğması arasında, hatm-i tehlîl yâni yetmiş bin kelime-i tevhîd okuyup, sevâbını ölmüş kimselerin ruhlarına hediye ederlerdi. Terîm ahâlisi bu kadar tesbih ve hatm-i tehlîli bu kadar kısa zamanda nasıl okuduklarına hayret ederlerdi. Bunu, Ebû Bekr eş-Şelî hazretlerinin kerâmeti bilirlerdi.

1) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.266

2) Hulâsâtü'l-Eser; c.1, s.71

3) Meşreu'r-Revî; c.2, s.20

4) El-A'lâm; c.2, s.61

5) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.3, s.56

6) Esmâü'l-Müellifîn; c.1, s.240

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.233

EBÛ BEKRŞİBLÎ (Bkz. Şiblî)

EBÛ BEKR TAMİSTÂNÎ;

Onuncu yüzyılda İran'da yaşayan büyük velîlerden. İsmi Ebû Bekr'dir. Tamistânî nisbesiyle meşhur olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. 951 (H.340) senesinde Nişâbur'da vefât etti.

Zamânındaki âlim ve velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulunarak ilimde ve tasavvufta yetişti. Şiblî ve İbrâhim Debbâğ'ın sohbetlerinde bulunarak tasavvuf yolunda yüksek bir velî oldu. Zamânındaki evliyâların en yükseklerinden idi. Halleri ve güzel

sohbetleriyle insanlara çok güzel örnek oldu. Uzaktan yakından gelip etrâfında toplananlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaları için gayret etti. Talebe yetiştirdi. Sohbetleri sırasında nefsin ve isteklerinin kötülüklerini anlattı. Bir sohbetinde buyurdu ki:

"Nefis, bir ateş gibidir. Yanar durur. Bir yandan söndürülse de başka taraftan parlar. Nefis hep böyledir. Bir taraftan yola getirilse, öbür yandan kötü iz yine görünür. Nefse uymaktan kurtulmak, dünyâ nîmetlerinin en büyüğüdür. Çünkü nefis, Allahü teâlâ ile kul arasındaki perdelerin en büyüğüdür.

"İnsanın nefsi ölmeden kalbi hayat bulmaz. Hakîkat, nefsin ölümünden ibârettir."

Talebelerine şöyle nasîhatta bulundu:

"Allahü teâlâyı anmak, O'nunla berâber olmak ve O'na ibâdet etmek husûsunda gayretli olunuz. Eğer bunu kendi kendinize başaramıyorsanız, O'nunla berâber olmak ve O'na ibâdet etmek husûsunda başarılı olan kimselerle yâni velîlerle sohbet ediniz, birlikte olunuz. Bunların sohbetindeki bereket ve feyz, sizi azîz ve celîl olan Allahü teâlâya yaklaştırır."

Bir defâsında büyük velîlerin hallerinden bahsediyordu. Şöyle buyurdu: "Bir kimse, Allahü teâlâ ile arasındaki geçen mânevî haller âleminde, sadâkatı, doğruluğu ve bağlılığı esas alırsa, bu sadâkatı onu halka, yaratılmışlara meyletmekten korur."

Ebû Bekr Tamistânî hazretlerinin dünyâ ve âhirette tek gâyesi, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktı. O, zât-ı ilâhîden başka şeyleri kendine düşman sayıyordu. Bu düşüncesini bir sohbetinde şöyle ifâde etmiştir: "Ne yapabilirim ki? Bu sonradan yaratılmış olanlar hep bana düşmandır."

Ölümü, Allahü teâlâya kavuşturan bir kapı olarak vasıflandıran Ebû Bekr Tamistânî hazretleri; "Ölüm, âhiret kapılarından bir kapıdır. Bu kapıdan geçmeyen Allahü teâlâya kavuşamaz." buyururdu.

Dünyâya ve dünyâda bulunanlara aslâ meyletmeyen Ebû Bekr Tamistânî hazretleri, dünyâyı îmâr etmenin gaflet ehlinin işi olduğunu bildirerek buyurdu ki: "Gaflet, gaflet ehlinin işi olduğu gibi, dünyâya önem vermek ve ona bel bağlayarak îmâr etmek de gaflet ehlinin işidir.

Ancak her dünyâya çalışan gaflet ehli sayılmaz. Dünyâ ehli bir sanat ehlidir. Bir sanat ehli, yaptığı sanatla kullara faydalı olmayı niyetine almalıdır. İş böyle olunca, ona gaflet ehli denmez. Ancak dünyâya gönül verip, onu elinde toplamak isterse, dünyâ ehli olur ve gaflet ehli sayılır. Yaptığı sanatla kullara faydalı olmayı niyetine alan kimse, hem dünyâyı hem de âhireti îmâr etmiş olur.

Çok ibâdet eden, kerem sâhibi ve cömert olan Ebû Bekr Tamistânî'nin kendine has yüksek halleri vardı.

Bir sohbetinde; **"İnsanların en hayırlısı, haklı olsa bile, karşısındakine sen haklısın diyebilendir."** buyurdu.

Aklı olan kimse, ihtiyâcı olduğu kadar konuşur, fazlasından vaz geçer. Kim kendine konuşmayı âdet edinmişse, ne kadar sussa yine konuşan kimselerden sayılır."

İslâm dîninin emirlerine uyma ve yasaklarından sakınma husûsunda da şöyle buyurdu: "Kim kitaba yâni Kur'ân-ı kerîme ve Peygamber efendimizin sünnetine tâbi olursa ve bir de bütün işlerinde Eshâb-ı kirâma uyarsa, sevab alma işinde hemen hemen Eshâb-ı kirâm ile bir olur. Eshâb-ı kirâmın üstünlüğü Peygamber efendimizi görmüş olmaları sebebiyledir.

Ömrünün sonuna doğru Nişâbur bölgesine gelen Ebû Bekr Tamistânî orada insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. 951 (H.340) senesinde Nişâbur'da veya bu bölgedeki Herat'ta (Hire) vefât etti.

Ebû Bekr Tamistânî hazretlerinin kabrinin durumuyla ilgili olarak Ebû Bekr Saydalânî şöyle anlattı: Birçok defâ Ebû Bekr Tamistânî'nin Hire'deki mezarının taşını düzeltmiş, üzerine ismini yazmıştım. Fakat her defâsında bu taş sökülüyor ve çalınıyordu. Diğer mezar taşlarında ise bu hal görülmüyordu. Onun için bu hâdiseye şaşıyordum. Bir gün bu husûsu üstad Ebû Ali Dekkâk'a (rahmetullahi aleyh) anlattım ve sebebini sordum. Ebû Ali Dekkâk dedi ki: "Bu Şeyh, dünyâda iken gizli kalmayı tercih etmişti. Sen ise düzeltmeye uğraştığın taşlarla mezarını meşhûr etmek istiyorsun. Hak sübhânehü ve teâlâ ise bu mezarın gizli kalmasından başka bir şeye râzı olmamaktadır. Nitekim bizzat Şeyh de sağlığında gizli kalmayı tercih etmişti."

1) Ρισ®λε–ι Κυ⌋εψρ⌊; σ.177

2) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.141

3) Nefehâtü'l-Üns; s.184

4) Tabakât-ıEvliyâ; s.353

5) Tabakâtü's-Sûfiyye; s.436, 471

6) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.382

7) İslâm Ahlâkı; s.73

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.41

EBÛ BEKR VÂSITÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed bin Mûsâ, künyesi Ebû Bekr'dir. İbn-i Fergânî olarak da bilinir. Aslen Fergânelidir. Doğum târihi bilinmemektedir. Gençliğini Irak'ta geçirdi. Sonra Horasan beldelerinden Merv'e yerleşti. 932 (H.320) senesi Merv'de vefât etti. Merv şehrindeki türbesi ziyâret edilmektedir.

Evliyânın büyüğü Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebü'l-Hüseyin Nûrî hazretlerinin sohbetlerinde yetişti. Birçok velî ile görüştü. Sözleri çok derin mânâlar taşırdı. Hocası Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri kendisine; "Yâ Ebâ Bekr! Âlimler ve hâkimler, Allahü teâlâ tarafından insanlara rahmettir. İnsanlara söz söyleyebilecek şekilde aralarına gir ve güçlerine, durumlarına göre söz söyle. Sen, onların nefisleri için beliğ sözler söyle." buyurmuştur.

Ebû Bekr Vâsıtî, Horasan beldelerinden Merv'de çok talebe yetiştirdi. Zamânındaki insanların rehberi oldu. Hakîkat ve mârifete dâir ondan güzel konuşanı görülmedi.

Vakitlerini ibâdetle geçirirdi. Zaman zaman kendinden bahseder: "Ebû Bekr Vâsıtî bülûğ çağına erdiğinden beri kimse gündüzleri yediğine ve hiçbir gece de uyku uyuduğuna şâhid olmamıştır. İbâdeti korumak, onu yapmaktan daha zordur. O, tıpkı çabuk kırılan cam eşyâ gibidir. Ona, riyâ, gurur, ucub, kibir dokunsa ve değse, kırar." buyururdu.

İnsanları Allahü teâlânın emir ve yasaklarını yerine getirmeye teşvik ederdi. Bu hususta; "Yüzünü nefsine döndüren, sırtını dîne döndürmüş olur. Yüzünü dîne döndüren sırtını nefsine döndürmüş olur. Nefsinin istediği işlere değil, nefse aykırı olan işlere gönül ver." buyurur ve; "En büyük ibâdet, vaktini boş yere harcamamaktır." derdi.

"Yaptığı ibâdetine güvenmek, Allahü teâlânın ihsânını unutmaktandır."

"Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için amel eden, sevap kazanır."

"Yapılan ibâdete karşı bedel beklemek, Allahü teâlânın lütfunu unutmaktandır."

"Allahü teâlânın verdiği nîmetleri, yaptığınız ibâdetlerin karşılığı olarak bilenlerden olmayın." derdi.

Bir gün kendisine; "En kötü huy nedir?" dediler. O; "En kötü huy; takdir edilene, karşı durmaktır. Ezelde takdir edileni, arzu ve duâ ile değiştirmeyi istemektir." buyurdu. Sonra;

"Utanan kişinin alnından dökülen terler, ondaki fazîletin eseridir."

"İyi ahlâk; mârifetin kuvveti sebebiyle, kimseye düşman olmaman ve hiç bir kimsenin de sana düşman olmamasıdır." buyurdular.

Peygamber efendimizin makâmının çok yüksek olduğunu anlatırdı. "Hiç kimse, Peygamber efendimizin makâmına ulaşamamıştır. O'nun makâmını geçtim veya geçerim diyen doğru yoldan ayrılmış olur. Zîrâ velîlerin en son dereceleri, Peygamberlerin ilk dereceleridir." buyurmuştur.

Kendisine havf, korku ve recâ, ümitten soruldu. O zaman; "Korku ve ümit, kul itâat hâlini bırakıp benlik sevdâsına düşmesin diye, nefsi bağlayan iki yulardır." buyurdu.

Ebû Bekr Vâsıtî hazretlerine velînin mânevî hâlinden sordular. O; "Allahü teâlâ; evliyâsını başlangıç hâlinde ibâdeti, olgunluğunda lütufları ile örterek terbiye eder. Sonra onu kendisi için takdir edilen mânevî sıfatlara garkeder. Daha sonra vakitlerini Allahü teâlâ için geçirmenin zevkini tattırır." buyurdu.

Ebû Bekr Vâsıtî hazretlerine son hastalığında; "Bize vasiyette bulun." dediler, o zaman; "Allahü teâlânın sizden istediği şeylere uygun hareket edin." buyurdu.

Ebû Bekr Vâsıtî buyurdu ki:

Velînin dört alâmeti vardır.

1) Kendisine gelen musîbetten şikâyet etmemesi.

2) Kendisinden ortaya çıkan kerâmeti gizlemeye çalışması, âşikâr etmemesi, halka gösteriş yapmaktan ve şöhretten kaçması.

3) İnsanların verdiği sıkıntı ve belâlara katlanması, onlara karşılık vermemesi.

4) Kendilerinden ortaya çıkan fiillerle Allahü teâlânın kullarına karşı gizlenmeleridir.

Yine buyurdu ki: Havftan, azab korkusundan daha yüksek makam, Allahü teâlânın sevmediği kimseyi sevmemektir.

BİR KEDİNİN TEŞEKKÜRÜ

İnsanlara elinden geldiği kadar yardımda bulunur ve iyilik yapmaya teşvik ederdi. Kendisi anlatır: "Bir zaman mühim bir iş için gidiyordum. Başımın üzerinde bir kuş uçmaya başladı. Bir anlık gaflet eseri olarak kuşu yakaladım. O elimde iken, başka bir kuş daha uçmaya başladı. Elimdeki kuşun eşi veya annesi zannederek kuşu elimden bıraktığım anda, kuş öldü. Buna çok üzüldüm. O günden sonra bende bir sıkıntı başladı ve bir sene geçmedi. Bir gece Peygamber efendimizi rüyâmda gördüm. Bir senedir, o kadar çok sıkıntının tesirinde kaldığımı, çok zayıflayıp ayakta namaz kılamaz hâle geldiğimi arz ettim. O zaman; "Bunun sebebi, bir serçenin, huzurda senden şikâyetçi olmuş bulunmasıdır." buyurdular. Bunun üzerine af diledim, kabûl olunmadı. Bundan bir zaman sonra, evimizdeki kedi yavrulamıştı. Ben bu sıkıntı içinde düşünürken, bir yılanın kedi yavrularından birisini yakalamaya çalıştığını gördüm. Asâmı yılana vurunca, kaçtı. Kedinin annesi gelip yavrusunu aldı gitti. Ondan sonra iyileştim; namazlarımı ayakta kılmaya başladım. O gece rüyâmda yine Peygamber efendimizi gördüm. "Yâ Resûlallah! Bugün sıhhat buldum." deyince; "Bunun sebebi, huzurda, bir kedinin senin için teşekkür etmesidir." buyurdular.

1) Ηιλψετ–⎤λ–Εϖλιψ®; χ.10, σ.349

2) Nefehât-ül-Üns; s.170

3) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.302

4) Risâle-i Kuşeyrî; s.141

5) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.323

6) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.104

7) Târih-i Bağdâd; c.3, s.244

8) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.236

9) Tabakât-ı Ensârî; s.362

10) Sefînet-ül-Evliyâ; s.145

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.41

12) Nefehât-ül-Üns Terc; s.224

13) Firdevs-ül-Mürşidiyye; s.82, 248

14) Makâmât-ı Ebû Saîd; s.216, 274

15) Şerh-ut-Tearrûf; c.1, s.106

EBÛ BEKR VERRÂK;

Evliyânın meşhurlarından. İsmi Muhammed bin Ömer'dir. Künyesi Ebû Bekr, lakabı Verrâk'tır. Doğum târihi bilinmemekte olup 893 (H.280) senesinden önce vefât ettiği tahmin edilmektedir. Aslen Tirmizli olup, Belh şehrine yerleşmiştir. Zamânının büyük âlimlerinden ve evliyânın meşhurlarından olan Ahmed bin Hadreveyh ve Muhammed bin Ali Hâkim Tirmizî'nin derslerinde ve sohbetlerinde bulunup kemâle ermiştir. Allahü teâlânın sevgili kuluydu. Dünyâya ve dünyâlığa aslâ düşkünlük göstermezdi. Devamlı ibâdet eder, günahlardan şiddetle sakınırdı. Velî yetiştiren mânâsında "Müeddib-ül-Evliyâ" lakabıyla anılmıştır.

Ebû Bekr Verrâk hazretleri şöyle anlatmıştır: Hocam Muhammed bin Ali Tirmizî bir gün bana; "Seni bir yere götürmek istiyorum." deyince; "Emir sizindir efendim!" dedim. Sonra birlikte yola çıktık. Çok geçmeden büyük bir sahrâya ulaştık. Sahrânın ortasında yeşil bir ağaç ve ağacın altında bir çeşme ve çeşmenin yanına konulmuş bir taht vardı. Gâyet güzel giyimli bir zât bu tahtın üzerine oturmuştu. Hocam yanına yaklaşıp selâm verdi. Selâmdan sonra yerinden kalkıp hocamı yerine oturttu. Bir müddet sonra başkaları sağdan soldan gelmeye başladı. Nihâyet kırk kişi oldu. Taht üzerinde ilk gördüğümüz zât semâya işâret etti. Semâdan çeşitli yiyecekler indi. Bunları yedikten sonra hocam o zâta bâzı suâller sordu. Her birine uzun uzun cevap verdi. Fakat ben bir kelime bile anlayamamıştım. Bir müddet sonra hocam izin istedi. Oradan ayrıldık. Döndükten sonra bana; "Ey Ebû Bekr! Haydi git! Hiç şüphen olmasın ki ebedî saâdete erdin!" buyurdu. "Efendim o gittiğimiz yer neresiydi? O görüştüğümüz zât kimdi?" dedim. "Orası Sina Çölüydü. Görüştüğümüz kimse evliyânın kutbuydu." dedi. "Kısa sürede Tirmiz'den Sina Çölüne nasıl ulaştık?" diye sorunca, bunun hal olduğunu ifâde eden bir cevap verdiler.

Ebû Bekr Verrâk hazretleri Ömrü boyunca Hızır'la aleyhisselâm görüşmeyi murâd ederdi. Her gün kabristana gider gelir ve bu arada bir cüz Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bir gün yine bu maksatla evinden çıkarken, kapıda nûrânî yüzlü bir ihtiyar kendisine selâm verip; "Benimle sohbet etmek ister misin?" diye sordu. O da "İsterim." deyince, berâberce konuşarak kabristana gidip geldiler. Evin kapısına gelince, o nûr yüzlü ihtiyar; "Bunca zamandır görmek istediğin Hızır benim. Benimle sohbet edeceğim derken bugün bir cüz Kur'ân-ı kerîm okumaktan mahrûm kaldın. Hızır'la sohbet etmenin sonucu bu olunca, diğer insanlarla konuşmanın netîcesi ne olur?" buyurdu.

Biricik oğlunu mektebe gönderdi. Birgün çocuğun benzinin sararıp bedeninin titrediğini gördü. Sebebini sorduğunda: "Hocam bana bir âyet-i kerîme öğretti. O âyette cenâb-ı Hak meâlen; **"Eğer siz** (dünyâda) **küfrederseniz, çocukları aksaçlı ihtiyarlara çevirecek olan bir günde** (kıyâmet gününün şiddet ve azâbından) **kendinizi nasıl koruyabilirsiniz?"** (Müzzemmil sûresi: 17) buyuruyordu. Bu âyetin şiddetinden böyle oldum." dedi. Çocuk hastalandı. Bir müddet sonra da vefât etti. Babası Ebû Bekr el-Verrâk oğlunun mezarının

başında ağlayarak kendi kendine şöyle dedi: "Ey Ebû Bekr! Çocuğun bir âyet işitmekle hastalanıp can verdi. Bunca yıldır Kur'ân-ı kerîm okur hatmedersin, sana birşey olmuyor. Yoksa kalbin taş mıdır?"

Ebû Bekr Verrâk hazretlerini, vefâtından sonra rüyâda gördüler. Benzi sararmış bir hâlde hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Sebebini sorduklarında; "Gömülü bulunduğum şu kabristana defnedilen cenâzelerden, onda biri bile mümin olarak ölmemiş." buyurdu. "Öldükten sonra sana nasıl muâmele edildi?" diye sorduklarında: "Elime bir sevap ve günah defteri verildi. Bunu okurken, bilmediğim bir günahtan dolayı, amel defteri baştan başa simsiyah oldu. Geriye kalan kısmını okuyamadım. O sırada bir nidâ geldi ve; "Dünyâda iken lütuf ve ihsânımız olarak bu günâhını gizlemiştik, burada açıklamak bize yakışmaz, affettik." buyruldu.

Talebelerinden Bekr-i Sugdî; "Ebû Bekr-i Verrâk, ibâdetini Allahü teâlâyı tâzim için yapardı. Ondan karşılık almak için değil." derdi.

Yine talebelerinden Hâşim-i Sugdî nakleder: Ebû Bekr-i Verrâk hazretleri buyurdu ki:

"Çok uyumak, çok yemek, çok konuşmak gönlü katılaştırır."

"Çok sözden murâdım hayır ve şerden bahsederken sarfedilen sözlerdir. Hiçbir işe yaramayan kelimeler ise, değil katılaştırmak, kalbi öldürür bile."

"Dünyâ peşinde koşanların yanında, ilim ve mârifetten bahseden kimse ârif değildir."

"İnsanlarda üç sınıf önemlidir: Devlet adamları, âlimler ve zâhidler. Devlet adamları bozulunca, halkın huzûru bozulur. Âlimler bozulunca, halkın dîni zayıflar. Varını yoğunu Allah yolunda harcayan zâhidler bozulunca da, ahlâk fesâda uğrar. Devlet adamlarının kötülüğü zulüm ile, âlimlerin bozukluğu hırs ve tamah ile, dünyâya düşkün olmayanların, zâhidlerin bozulması da riyâ ve gösteriş ile olur."

"Uzuvlarını nefsinin istekleriyle tatmin ederek memnun eden, kalbine pişmanlık ağacı dikmiş demektir."

"İyiliği görüp, kıymetini takdir ederek ona karşı saygılı olmak, nîmetin şükrüdür."

"Çok defâ Allah rızâsı için iki rekat namaz kılar, selâmdan sonra O'na lâyık ibâdet yapamadığım için kendimi hırsızlıktan tövbe eden biri gibi suçlu hissederim."

"Derviş, dünyâ ve âhirette mes'ûddur." sözünün mânâsı soruldu. "Dervişten dünyâda sultan vergi almaz. Âhirette Allahü teâlâ hesap sormaz." buyurdu.

"Kötü huydan, haramdan sakınır gibi sakınınız."

"Allahü teâlâ ile kendi aranda doğruluğu, halkla kendi aranda da yumuşaklığı sağla."

"Yeterli ilme sâhip ve ehil olmadan kelâm ilmiyle uğraşmak, insanı dinsizliğe götürür."

"Fıkıh öğrenmeyip tasavvufla uğraşan dinden çıkar, zındık olur. Fıkıh öğrenip tasavvuftan haberi olmayan, bid'at sâhibi yâni sapık olur. Her ikisini edinen hakîkate varır."

"Avâmın (sıradan halk) kalbleri saf, dilleri temiz olmalı ve bunlar nâmusunu korumalıdır. Bu huylardan nasipsiz olanların işi gücü kötülük olur. Onlar şeytana iş bırakmazlar."

"Âlimler bozulunca din ortadan kalkar, çünkü âlimler dînin bağıdır. Bağ çürüyünce neyi bağlayabilir?"

"Kötü istekler, insana hâkim olunca kalp kararır. Netîcesinde göğüs, kalp daralır, huy kötüleşir, sevilmez olur. Zulmetmeye başlar. Bu artık insan değildir. İnsan kılığında bir şeytandır."

"Belânın gelişi çeşitlidir, bunlardan biri ihtilâftır. İhtilâf, düşmanlığa sebeb olur. Düşmanlık

da, ortalığı belâ ve âfetlere boğar."

"Nefsine âşık olan, kibirli, kıskanç, aşağı ve hakîr olur."

"İhlâs sâhibi mi olmak istiyorsun, önce baş olma sevgisini kalbinden at. Sonra kendini kimseden üstün görme."

"Seni Allah'a yaklaştıran şey, ihtiyacını O'ndan istemendir. Halka sevdiren şey de onlardan bir şey istememendir."

"Sabahleyin insanlara bakar; kimin helâl, kimin haram yediğini bilirim: Kim kalkar kalkmaz, boş lâf ve sövüp saymakla dilini açarsa, o haram yemiştir. Kim ki, dilini Allahü teâlânın zikri ve kelime-i tevhidle açar ve istiğfârla meşgûl ederse, o kişinin helâl yediğini bilirim."

"Müminin dört alâmeti vardır: Dili zikreder, sessizliğinde tefekkür eder, ibret nazarıyla bakar, hayırlı amel işler."

"Hikmetin birinci husûsiyeti sükût edip, ihtiyaç kadar konuşmaktır."

"Allahü teâlâ bir kulundan şunları ister. Kalbin; Allahü teâlânın evine hürmet, yarattıklarına şefkat etmesi. Lisanın; Kelime-i tevhidi söyleyip, yaratıklara yumuşaklıkla muâmele etmesi. Bedenin; ibâdet ve tâatte bulunup, müminlere yardım etmesi. Huyun; Allahü teâlânın hükmüne sabır gösterip, yarattıklarına karşı halîm-selîm olması."

"Büyüklerden birinden duydum; Şeytanın bir mümini yoldan çıkarma taktiği şudur: O, bir mümine ilk önce; "Kâfir ol!" diye vesvese verecek kadar budala değildir. İlk önce onu mübahlara karşı hırslandırır. Mümin kimse, nefsinin helâl isteklerine esir düşünce de, işini daha da kolaylaştırmak için günah işlemeye teşvik eder ve sonunda "Kâfir ol!" teklifini vesvese yoluyla yapar."

"Akıllılara tâbi ol, dünyâya düşkün olmayanlarla güzel geçin, câhillere karşı da sabırlı ol!"

Dâimâ seninle olması gereken beş şey vardır. Bunlar, Allah, nefis, şeytan, dünyâ ve halktır. Eğer bunlara karşı şu beş şeyi tatbikte muvaffak olursan saâdete erersin. Allahü teâlânın emirlerine itâat edip, yaptığı her şeyi beğenip râzı olmak, nefse muhalif olup, şeytana düşman olmak, dünyâdan sakınmak, halka karşı da şefkatle muâmele etmek lâzımdır."

"Halktan uzak durmadıkça Hak'la berâberliği düşünme, dünyâ ile meşgûl olduğun müddetçe tefekkürü düşünme, gönlünü makam ve mevki düşüncesinden temizlemedikçe de ilhâm ve hikmeti düşünme. Çünkü bunlar birbirinin bulunduğu yerde bulunmazlar."

"Eskiden fütüvvet sâhipleri (başkasını kendine tercih edenler) arkadaşlarını över, kendilerinden bahsetmezlerdi. Hattâ kendilerini kötülerlerdi. Rahatlığı dostları için, zahmeti kendilerine seçerlerdi. Şimdiyse herkes kendini övüp, dostlarını kötülüyor. Zahmeti arkadaşlarına, rahatı kendilerine alıyorlar."

"Harem bin Hayyam el-Abdî, Eshâb-ı kirâmdan Hamâme'nin yanında gecelemişti. Hamâme radıyallahü anh bütün gece sabaha kadar ağladı. Sabahleyin; "Niçin ağladın?" diye sorunca; "Kabirlerin içerisinde bulunanları ortaya çıkardığı, gökteki yıldızların dağıldığı, gecenin sabahını, kıyâmetin kopacağı günü hatırladım da ağladım." diye cevap verdi."

"Günahlara baktık, îmânın gitmesine sebeb olan en kötü günahın, Allahü teâlânın kullarına zulmetmek olduğunu gördük."

"Edep, konuştuğun zaman dilini korumak, yalnız kaldığın zaman kalbini korumak, dışarıya çıktığın zaman gözünü korumak, yediğin zaman boğazını korumak, uzattığın zaman elini korumak, yürüdüğün zaman ayağını korumak ve bütün işlerinde vaktini korumaktır. Kim âzâlarını korumaz ve vaktini zâyi ederse, onun uzuvları edepsizliğe gider. Kim vaktini değerlendirir, sırrını gözetlerse, Allahü teâlâ onun vakitlerini ve uzuvlarını korur."

Allahü teâlânın emirlerine uymayı tercih etmek, nefsi ayıplamak ve dostların nasîhatini öğüt kabûl etmek husûsunda da şöyle buyurmuştur: "Kul, gizli ve açık her zaman Allahü teâlâya itâat eder, hiç bir an O'nun emrinden çıkmaz. Kendisine kötülük edene iyilik eder, nefsin arzusuna uymaz, nîmet zamânında şükreder, şiddet zamânında sabreder. Kendinden aşağı olana ikrâm eder. Kendisiyle istişâre edenin sözünü dinler."

Birisi ziyâretine gelmiş huzûrundan ayrılırken; "Bana ne tavsiye edersiniz?" deyince; "Dünyâ ve âhiretin hayrını, halvette ve kıllette (yalnızlıkta ve azlıkta) buldum. Şerrini ise, halk arasına karışıp halkla berâber olmakta buldum." demiştir.

"İnsana nefsin hâkim oluşunun temeli, arzulara, isteklere uymaktır. Arzu ve heveslere uyma gâlip gelince kalbi kararır. Kalp kararınca can sıkılır, can sıkılınca huy kötüleşir."

"Kalbin altı hasleti vardır: Hayâtı ve ölümü, sıhhati ve hastalığı, uyanıklığı ve uyuması. O, hidâyetle diri olur. Dalâletle ölür. Temizlik ve saflıkla sıhhat bulur. Dünyâya meyletmek ve kararmakla hastalanır. Zikirle uyanır, gafletle uyur. Bunlardan her birinin alâmetleri vardır: Kalbin diriliğinin alâmeti; iyiliğe rağbet, kötülükten el çekmek ve hayırlı amel işlemek. Ölümü de bunların tersidir. Sıhhati, bunlarla sıhhat ve lezzet bulması, hastalığı da tersidir. Uyanıklığının alâmeti duyması ve görmesidir. Uyuması da sağırlığı ve körlüğüdür."

"Dünyâ rahatlığının peşinden koşmak, dünyâ ve âhirette sıkıntıya sebeb olur. Dünyâyı terkedip Hakka yakın olmak, sevâbın rahatlığını getirir. Nefsinin arzularını terk eden, onların musîbetlerinden de kendisini korumuş olur."

"Seçilmişlerin kalbleri temiz, ahlâkları güzeldir. Onlar insanların önderleridir. İnsanları hayırlı amellere dâvet eder, sultan ve devlet adamlarına emr-i mârûf nehy-i anilmünker yaparak, yâni Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirerek huzur ve âsâyişi sağlarlar. Seçilmişler bozulduğu zaman yalancılar hâkim olur.

ÖYLEYSE ATMADIN

Ebû Bekr Verrâk şöyle anlatır: Hocam Muhammed bin Ali Tirmizî bir gün bana yazdığı eserlerden bâzılarını verdi. "Bunları götür, Ceyhun Nehrine at!" dedi. Bunları alıp atmaya kıyamadım, götürüp evime bıraktım. Huzûruna gelince; "Kitapları nehre attın mı? Ne gördün deyince; "Hiçbir şey görmedim." dedim. "O halde atmadın." dedi. Kendi kendime dedim ki: "Şimdi bu husûsu merak ediyorum. Atarsam acaba ne olacak?" diyordum. Evime dönüp kitapları aldım, gönlüm râzı değildi ama nehrin kenarına varıp kitapları nehre attım. Bir de baktım ki nehrin suyu ikiye ayrıldı. Suyun dibinde ağzı açık bir sandık ortaya çıktı. Attığım kitaplar sandığın içine düştü. Sonra sandığın kapağı kapandı, nehrin yarılan suyu birleşti. Hocama gidip gördüğüm hâdiseyi aynen anlattım. "İşte şimdi atmışsın." dedi. Bu işin sırrını sordum. Buyurdu ki: "Tasavvuf ilmine dâir yazdığım o kitapları benden kardeşim hazret-i Hızır istedi. O gördüğün sandığı onun emriyle bir balık getirdi. Su onu ulaştırır." dedi.

DİLE BİZDEN

Kâbe'yi ziyâret için giderken yolda yaşlı bir kadın; "Delikanlı sen kimsin?" diye sordu. "Garip bir adamım." deyince de; "Rabbinle berâberken, O'nun yolunda yürürken, gurbetin verdiği sıkıntıdan şikâyet mi ediyorsun?" şeklinde sordu. Ebû Bekr Verrâk, yürüyecek tâkatı kalmayıp dona kaldı. Orada ona mânevî kapılar açtılar. "Dile bizden dilediğini." dediler. O da; "Yâ Rabbî! Sen bilirsin ki, peygamberlerin ve yaratılanların serveri olan Muhammed aleyhisselâmın başına her türlü dert ve belâ geldi. Halbuki sen hiçbir kimseye hayırdan başka bir şey vermezsin. Belâya katlanmaya tâkatım kalmadı. Bulunduğum çâresizlikten beni kurtar." diye yalvardı.

1) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.144

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.106

3) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.86

4) Tabakât-ı Sûfiyye; s.221

5) Nefehât-ül-Üns; s.174 (Fârisî 124)

6) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.235

7) Risâle-i Kuşeyrî; s.128

8) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.97

9) Keşf-ül-Mahcûb; s.142

10) Tabakât-ül-Evliyâ (İbn-i Mülakkîn); s.374

11) Tabakât-us-Sûfiyye (Ensârî); s.261

12) Firdevs-ül-Mürşidiyye; s.243, 271, 276

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.137

EBÛ BEKR YA'FÛRÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. Şam'a yakın Ya'fûr köyünde yaşadı. 1294 (H.693) senesinde vefât etti. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Açık hâlleri ve kerâmetleri vardır. Zühd, takvâ ve verâ sâhibi bir zât idi.

Kalabalık bir cemâat, haçlıların Akka'da yaptıkları zulümden ona şikâyette bulundu. Bunun üzerine Ebû Bekr Ya'fûrî onlara; "İnşâallah orayı ve sâhildeki diğer yerleri yakında fethederiz." buyurdular. Bir müddet sonra Sultan Selâhaddîn tarafından fethedilecek şehirlerin isimlerini saydılar. Zamanla haçlılar ile müslümanlar arasındaki savaş çok şiddetlendi. Akka muhâsara edilmişti. Düşman ordusu kalenin dışına çıkarak, İslâm ordusu ile şiddetli bir çarpışmaya girdi. Sonra tekrar kaleye geri çekilerek kuvvetlerini takviye ettiler ve büyük bir sebât gösterdiler. Kalenin fethi bir gün gecikti. Şemseddîn bin Sel'ûs, orada bulunan Ebû Bekr Ya'fûrî'nin talebelerinden bir cemâate; "Hocanızın bir va'di olduğunu biliyoruz. Ona gidip hatırlatınız. Artık bu harbin şiddeti son haddine ulaştı." dedi. Benî Mibşere Dağındaki Keferkânâ köyünde bulunan, Ebû Bekr Ya'fûrî'nin yanına gittiler ve durumu haber verdiler. Ebû Bekr Ya'fûrî atına bindi, Ümm-ül-kerûm denilen Akka'nın dört saat mesâfede doğusuna düşen bir köye varıncaya kadar yol aldı. Oradan, Akka'nın ışıkları ve dumanları görünüyordu. Yanındakilerden birine; "Ey oğlum! Bana üç taş getir." buyurdu. Birinci ve ikinci taşı, "Allahü Ekber! Yâ Muhammed!" diyerek attı. Sonra onlara: "Haydi dönünüz. İnşâallah yarın kale fethedilir." buyurdu. Günlerden Perşembe idi. Muhâsarada bulunan bir grup kimse, durumu şöyle anlattılar: "İki taşın atıldığı gün, her atışta büyük bir ses vukûa geldi. Surlar parça parça oldu. Büyük bir toz bulutu yükseldi. İnsanlar, gökten belâ indi diye bağırıştılar." Ebû Bekr Ya'fûrî'nin yanında bulunanlar, niçin üçüncü taşı atmadın? diye sorduklarında; "Eğer onu da atsa idim, bütünüyle deniz altüst olurdu. Bu hususta bize izin yok." buyurdu. 1291 (H.690) senesinde Akka fethedildi. Bunu tâkiben, Şam sâhilindeki haçlıların elinde bulunan; Beyrut, Sayda, Sûr, Hayfa ve Usleys alındı. Buralar, Ebû Bekr Ya'fûrî'nin isimlerini tek tek saydığı yerler idi.

Ebû Bekr Ya'fûrî, Şam'dan bir gün uzaklıktaki Banyas ehline; "Benî Kantûra oğulları! Burada niçin oturuyorsunuz? Bu toprak kayar." dedi. Onlar orada bir süre oturdular. Oraya kamıştan evler yaptılar. Câhiller, Ebû Bekr Ya'fûrî'nin sözüyle alay ettiler. Dört ay gibi kısa bir zaman sonra Ebû Bekr Ya'fûrî hazretlerinin dediği gibi oldu. Benî Kantûra oğulları oradan ayrılmak zorunda kaldılar.

Ebû Bekr Ya'fûrî, vefâtından önce Nemr köyü yakınında bir yere geldi. Defnedileceği yeri tâyin etti. Bu yerin vasıfları kabir için uygun idi. Bir müddet sonra Nemr köyüne üç saat mesâfedeki Telciyat'a geldi ve orada vefât etti. Vefât etmeden önce bir talebesine; "Ben ölünce, beni atım üzerinde gizlice Nemr köyüne götürün. Bunu kimse bilmesin ve hiç kimse benim için bir şey yapmasın. Sahrâdan bir kişi gelir. Benim gaslimi yapar ve cenâzemi kabre indirir." buyurdu. Buyurduğu gibi, onu alıp Nemr köyüne götürdüler. Nemr'e vardıklarında,

civâr yerlerden onu sevenler geldiler. Gelenlerin önünde birisi vardı. Önünden herkesin görebileceği bir şekilde büyük bir nûr yükseliyordu. O şahıs; "Velîsi kimdir?" diye sordu. Ona; "Sensin." dediler. O da gasl, techîz ve tekfîn işlerini yaptı. Tâbûtu kabre koyduktan sonra, o kişiyi kimse bir daha göremedi. Orada bulunanlar, o zâtın Hızır aleyhisselâm olduğunu söylediler. Sonra Telciyat ve diğer köylerden onu sevenler geldi. Her biri Ebû Bekr Ya'fûrî'yi kendi köylerine defnetmek istiyorlardı. Bu durum, Banyas kalesindeki sultânın nâibi, Emîr İzzeddîn Eydemir'e bildirildi. Emîr İzzeddîn, yanına askerlerini alarak oraya gitti. Emîr onlara; "Eğer Ebû Bekr Ya'fûrî'nin bu şekilde defnine muhâlefet ederseniz, size kılıçla karşılık veririm." dedi. Talciyat'ın ileri gelenleri: "Biz, bizden iki ve sâlihlerden de iki kişinin kabrin yanında gecelemesini istiyoruz. Şüphesiz Allahü teâlânın izniyle Ebû Bekr Ya'fûrî hangi tarafa îtimâd ettiğini söyliyecektir." dediler. Emîr İzzeddîn; "Biliyorum ki, Ebû Bekr Ya'fûrî sizin düşündüğünüzden daha büyüktür." dedi ve gece kendisi de Nemr köyünde kaldı. İstenildiği gibi dört kişi kabrin başında sabahladılar. Sabah olunca, sâlihlerden olan iki kişi; "Kabirden yırtıcı bir hayvanın çıktığını gördük. O arada bir sesin: "Beni kabrimden çıkaranı Allahü teâlâ parçalasın dediğini duyduk." dediler. Telciyatlı diğer iki kişi de: "Biz de yırtıcı hayvanı gördük ve bir sesin öyle söylediğini duyduk." dediler. Böylece aralarındaki ihtilâf hayırlı bir şekilde halledildi.

EY SÂLİHLER

Bir gün, Ebû Bekr Ya'fûrî bir mecliste bulundu. O mecliste birçok sâlih ve velî var idi. Bu meclisin toplanmasından maksad, kalblerde itminân hâsıl eden delîllerin açıklanması idi. Herkes bir delîl ileri sürdü. Sonra Ebû Bekr Ya'fûrî'ye döndüler. O da; "Delîl göstermek lâzım mıdır?" deyince, onlar evet dediler. Ev sâhibi, küçük çocuklarını gürültü yapmasınlar diye başka odaya koymuştu. Ebû Bekr Ya'fûrî, eliyle çocukların bulunduğu odayı işâret etti. Kapı ortadan yarılarak açıldı. Orada bulunan çocuklar, tövbe ve istigfâr ediyorlardı. Meclis, titredi ve dalgalandı. Sonra tekrar eliyle işâret etti. Duvar yarıldı ve tavan açıldı. Orada bulunanlar yıldızları gördüler. Bu durum onları korkuttu. Ebû Bekr Ya'fûrî; "Ey sâlihler bunu eski hâline getirin!" buyurdu. Onlar: "Allahü ekber! Buna gücümüz yetmez." dediklerinde; o, iki elini birbirine vurdu. Her şey eski hâline döndü.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.258

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.197

EBÛ CÂFER HADDÂD EL-KEBÎR;

Dünyâya değer vermemesi ve ibâdete düşkünlüğü ile tanınan büyük ve meşhûr velî. Çok ibâdet edenlerin ve zâhidlerin, dünyâya düşkün olmayanların reislerindendir. Onuncu asırda yaşamıştır. Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleriyle sohbet etti. Aslen Bağdâdlıdır. Şam, Mısır ve Mekke'de bulundu. Ömrünü ibâdet ve riyâzetle geçirdi. İbâdet ve cömertliği son derecede idi.

Çarşıda demircilik yapar, günde bir dinar on akçe kazanınca işi bırakırdı. Eline geçen parayı akşamla yatsı namazları arasında fakirlerin kapısını tek tek çalarak dağıtırdı. Kendisi günlerce bir şey yemezdi. Oruç tutmak haram olan Ramazan bayramının birinci günü ile Kurban bayramının dört günü hâriç, yıl boyu hep oruç tutardı. Akşam olunca Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin kapısına gelir, bir-iki parça kuru ekmekle iftâr ederdi. Kendinde olanı dağıtır kimseden bir şey istemezdi.

Tasavvufta yetişip yüksek hallere kavuşmuştu. Bir hâlini şöyle anlatır: "Bir defâsında kazvin Mescidinde yirmi gün kaldım. Çok kar yağmıştı. Kuşlar bir köşeye sığınmışlardı. Hiç biri uçamıyordu. Yiyecek bir şey de bulamıyorlardı. Ben bu kuşlar gibi garib ve azıksız bir halde

idim. Yirmi gün böylece kaldık. Sonra hava açıldı. Kuşlar uçup gitti. Ben de oradan ayrılıp gittim." Yine şöyle demiştir: "Ebû Mansûr el-Cemşiyârî'nin kendi el yazısı ile şöyle yazmış olduğunu gördüm: "Muhammed ibni el-Ferrâ'ya; fütuhât, kalp gözünün açılması hâsıl olunca, insanın hâli nasıl olur? diye sordum. O; "Kimseden bir şey istemez. Kimseye hâlini söylemez. İstemeden kendisine bir şey verilirse, helâlinden kendisine yetecek kadar alır. Fazlasını almaz." diye cevap verdiler.

Bir hâlini de şöyle anlatmıştır: Sa'lebiye'ye gitmiştim. Orası harab olmuş bir vaziyette idi. Yedi günden beri hiçbir şey yememiştim. Son derece aç idim. Bir kümbetin içine girip oturdum. O sırada Horasan'dan bir grup insan kümbetin yanına gelmişti. Onlar

da açlıktan bitkin bir halde idiler. İçinde bulunduğum kümbetin yanında yığılıp kaldılar. Bu insanlar çâresiz bir halde iken bineği üzerinde bir atlı çıka geldi. Açlıktan kıvranan insanların önüne bir mikdâr hurma dökünce, hurmaları yediler. Bana hiçbir şey söylemediler. Hurmaları verip giden atlı beni görmedi. Atlı, ayrılıp gittikten bir müddet sonra geri geldi. Oradakilere; "Burada sizden başka biri daha var mı?" diye sorunca; "Evet var." dediler ve künbetin içine işâret ederek beni gösterdiler. Atlı içeri girip bana; "Sen kimsin? Neden konuşmazsın ve hâlini bildirmezsin? Buraya uğrayıp ayrıldıktan sonra yolda karşıma bir kimse çıktı. Benimle çekişti ve; "Geride bir kimse bıraktın, ona yiyecek bir şey vermedin." dedi. Seni doyurmadan gitmem mümkün olmadı. Halbuki ben uzun yolculuktan yorgun düşmüş bir haldeyim." diyerek bana bir mikdâr hurma verip gitti. O gittikten sonra kümbetin yanında bulunan Horasanlıları da çağırdım. Hurmaları berâberce yedik."

Ebû Câfer Haddâd hazretleri, gıybetin insanı felâkete düşüreceğini gösteren bir hâdiseyi şöyle nakletmiştir: "Yanımızda çok çalışan, çok ibâdet eden bir genç vardı. Bununla berâber bu genç, başkalarını çok gıybet ederdi. Bir ara kayboldu. Bir müddet sonra onu kötü kimselerin yanından çıkarken gördüm. Niye bu hâle düştüğünü sordum. O da; "Gıybet beni bu hâle düşürdü. Bu kötü insanlardan birine tutuldum. O mânevî hallerin hepsini elimden kaçırdım. Şimdi bunların yanından ayrılamıyorum. Duâ et de, bu halden kurtulayım." dedi.

Buyurdu ki: "Firâset, karşısına çıkan bir şey hakkında hâtırına gelen ilk şeydir. Eğer hâtırına aynı cinsten başka şeyler de gelirse, o nefsten gelen sözlerdir."

Ebû Câfer-i Kebîr hazretlerinin talebelerinden ve Mekke'de komşularından olan Ebû Câfer Haddâd es-Sagîr başka olup, Mısırlıdır. İbn-i Atâ ve zamânın büyükleriyle sohbet etti. Hocası Ebû Câfer-i Haddâd el-Kebîr gibi o da zâhid ve âbid olup, kazancını fakirlere sadaka vermek, Allahü teâlâya ibâdet ve kullarına yardım etmekle meşhurdu.

ALLAH İÇİN TRAŞ

Ebû Câfer el-Haddâd hazretleri anlatır: "Mekke'de saçlarım uzamıştı. Yanımda traş âletim de yoktu. Bir berberi gördüm. İyi bir insan olduğunu tahmin ettim ve; "Beni Allahü teâlânın rızâsı için traş eder misin?" diye sordum. "Evet." deyip, yanındaki müşterisini gönderdi. Beni oturtup traş etti. Hem para almadı, hem de harçlık verdi. Ben de elime geçen ilk şeyi getirip Müzeyyin ismindeki o berbere ikrâm etmeye niyet ettim. Mescidde bir adam yanıma gelerek; "Basra'dan bir dostun gönderdi." deyip önüme bir kese bıraktı. İçinde üç yüz dinar para vardı. Hemen kalkarak ahdimi yerine getirmek niyetiyle Müzeyyin'in yanına vardım; "Al bunu! İhtiyaçların için kullanırsın." dedim. Fakat kabûl etmeyip; "Ey mübârek insan! Hem bana geliyor, Allah rızâsı için beni traş et diyorsun, sonra da gelip para veriyorsun, hiç böyle şey olur mu? Haydi işine git, Allah senden râzı olsun." dedi.

1) Tabakât-ı Sûfiyye; s.234

2) Târih-i Bağdâd; c.14, s.412

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.339

4) Tabakât-ı Ensârî; s.351

5) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.88

6) Nefehât-ül-Üns; s.165

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.139

EBÛ CÂFER EL-MECZÛM;

Allahü teâlânın velî kullarından. Duâsı kabûl olan, vesîle edilerek kendisinden meded umulan bir zât idi. Darda kalanlara yardım ederdi. Duâsı bereketiyle pekçok kimse sıkıntılardan kurtulmuş, niceleri de arzularına kavuşmuştu. Doğum ve vefât târihleri tesbit edilememiştir. On birinci asır ortalarında vefât etmiş olup, İbn-i Atâ'nın akrânı idi. Yaş, ilim ve mârifet yönüyle onun emsâllerindendir.

İbn-i Hafîf, Ebü'l-Hasan ed-Derrâc'ın başından geçip anlattığı şu hâdiseyi haber verdi: Şeyh Ebü'l-Hasan ed-Derrâc buyurdu ki: "Bir sene, arkadaşlarla gitmeyip, yalnız başıma hac yolculuğuna çıktım. Kadîsiye mescidine vardığımda, orada cüzzam hastası olan bir ihtiyar gördüm. Üzerinde büyük musîbet vardı. Beni görünce, selâm verdi ve: "Ey Ebü'l-Hasan! Hacca gitmek ister misin?" buyurdu. Ben onun bu hâlinden çekinerek; "Evet." dedim. "Benimle yol arkadaşı olmak ister misin?" buyurdu. O zaman kendi kendime; "Sağlam arkadaşları terkettim de, şimdi cüzzamlı bir ihtiyarın eline düştüm." dedim ve ona; "Yok istemem." diye cevap verdim. O; "Sana yol arkadaşı olayım." buyurdu. Ben "Allah hakkı için senin ile yol arkadaşı olmam." dedim. O; "Ey Ebü'l-Hasan! Allahü teâlâ öyle şeylere kâdirdir ki, zayıf bir kuluyla öyle bir iş yapar; güçlü kuvvetli kimse ona şaşırıp kalır." buyurdu. Ben; "Öyledir." dedim ve onun teklifini kabûl etmeyerek yoluma devâm ettim. Kuşluk vaktinde istirahat için bir yere uğramıştım. Onu orada, rahat bir şekilde oturmuş vaziyette gördüm. Bana daha önce söylediğini tekrarladı. "Ey Ebü'l-Hasan, Allahü teâlâ öyle şeylere kâdirdir ki, zayıf bir kuluyla öyle bir iş yapar; kuvvetli kimse buna şaşar kalır." buyurdu. Ben hiçbir şey söylemeden yoluma devâm ettim. Fakat onun hakkında bende şüphe ve tereddüt meydana geldi. Acele ile yoluma devâm ederek, sabah vakti bir köye ulaştım. Bir de ne göreyim; oradaki mescidde rahat bir şekilde oturuyordu. Bana: "Ey Ebü'l-Hasan, Allahü teâlâ öyle şeylere kâdirdir ki, zayıf olan kuluyla öyle bir iş yapar; kuvvetli kimse buna şaşar kalır." buyurdu. Önüne varıp, yüzümü önüne eğdim ve ona; "Allahü teâlâdan af ve senden özür dilerim." dedim. O; "Maksadın nedir?" buyurdu. Ben; "Hatâ ettim, sizinle yol arkadaşı olmak istiyorum." dedim. O; "Sen yol arkadaşı olmak istemedin ve yemin ettin. Senin yeminini bozup da, seni yalancı çıkarmak istemem." buyurdu. Ben; "Hiç değilse öyle ol ki, seni her istirahat ettiğim yerde göreyim." dedim. O; "Peki, dediğin gibi olsun." buyurdu. Bu sözünü duyunca bütün açlığım ve yol yorgunluğum kayboldu. Tek düşüncem ve arzum, çabucak bir sonraki menzile varıp onu görmek oldu. Mekke-i mükerremeye ulaştığım zaman, olanları oradaki büyük velîlere anlattım. Ebû Bekr el-Kettânî ve Ebü'l-Hasan el-Müzeyyen;"O anlattığın zât, Ebû Câfer el-Meczûm'dur. Biz dâimâ onu görmeye çalışıyoruz. Keşke onu bir defâ olsun görebilseydik." buyurdular. Sonra kalkıp tavâf etmeye gittim. Onu da tavâf eder gördüm. Tekrar yanlarına gelip, onu gördüğümü haber ettim. Onlar; "Eğer bir daha görürsen, iyi dikkat et ve bizi de çağır." buyurdular. Ben de "Peki." deyip ayrıldım. Arafat'a çıktım. Sonra Minâ'ya gittim. Onu orada aradım, fakat bulamadım. Minâ'da cemre atılması yâni şeytan taşlama sırasında birisi arkamdan; "Selâmün aleyküm ey Ebû Hasan!" dedi. Dönüp baktığım zaman Ebû Câfer el-Meczûm'u gördüm. Onun teveccühleri bereketiyle o anda bende değişik hâller meydana geldi. Vücûdumu bir titreme aldı, kendimden geçerek yere düştüm. Hîfe mescidine geldiğim zaman, olanları arkadaşlarıma anlattım. Vedâ gününde Makâm-ı İbrâhimin arkasına geçmiş, namaz kılıyordum. Birisi beni çekip; "Ey Ebü'l-Hasan!

Daha fazla duâ etmek ister misin?" dedi. Ben de; "Kat'iyyen efendim, sadece bana duâ buyurun yeter." dedim. Buyurdu ki: "Ben duâ etmem. Fakat sen duâ et ben âmin diyeyim." Ben üç defâ duâ ettim. O, "Âmin" buyurdu. Duâlarımdan birisi şöyle idi:

"Yâ Rabbî! Kuvvetim günden güne artsın." Gerçekten de öyle oldu. Nice seneler vâki oldu ki, ben bir gecede ertesi günkü ihtiyaçlarımı topladım ve hiçbir ibâdette aslâ yorgunluk ve bıkkınlık duymadım. İkinci duâm: Allahü teâlânın kendine giden yolu ve dervişliği bana sevdirmesi için oldu. Ondan sonra dünyâda hiçbir şey bana Allahü teâlânın rızâsından daha tatlı gelmedi. Dünyâyı unutup Allahü teâlânın sevgi denizine daldım. Üçüncü duâmda da şu istekte bulundum: "Yâ Rabbî! Yarın mahşer gününde, insanları haşrederken, beni sevdiğin dostlarının (evliyâullahın) arasında bulundur ve bana yol ver!(Cehennem'den muhâfaza et.") "İnanıyor ve ümid ediyorum ki, inşâallah öyle olacaktır."

Ebû Câfer el-Meczûm, cüzzamlı bir deri altına gizlenmiş, Allahü teâlânın sevgili bir kulu idi. Her hâlinde Allahü teâlâya şükreder ve O'ndan gelen her şeyi severdi. Hattâ sevgiliden gelen musîbetleri ve belâları, nîmetlerinden daha çok severdi. Sanki toprakla örtülmüş, kıymetli mücevherle süslü bir altındı. Gittiği pekçok yerden kovulur, insanlar onu görünce tiksinerek bakarlardı. Fakat tanıyanlar, onunla görüşmek, bir teveccühüne kavuşmak, bir duâsını almak için gayret ederlerdi. Peygamber efendimizin; **"Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, gittikleri kapılardan kovulurlar. Fakat Allahü teâlâya yemîn etseler, Allahü teâlâ o şeyi yaratır."** hadîs-i şerîfi, kendisinde tecellî etmişti. O dâimâ kalbi kırık, gönlü mahzûn ve Allahü teâlânın zikri ile meşgûldü. Duâsının kabûlü, darda olan pek çok kimselere yardımı, teveccühünün kuvvetli ve keskin olmasıyla meşhûr olmuştu. Pekçok velî onu bir defa görüp, sohbetinde bulunup, teveccühüne kavuşabilmek için duâ ederdi. Ebû Câfer el-Meczûm, Allahü teâlânın; **"Dostlarım benim kubbelerim altındadır. Benden gayrisi onları tanımaz."** hadîs-i kudsîsinde bildirilen, Allahü teâlânın kubbeleri altında, beşerî sıfatlar içinde gizlediği ve insanların pekçoğunun tanımadığı bir velî idi.

1) Sîret-üş-Şeyh el-Kebîr Ebû Abdullah; s.68

2) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.230

3) Tabakât-ı Ensârî; s.355

4) Sıfat-us-Safve; c.2, s.99

5) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.33

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.43

EBÛ CÂFER BİN SİNÂN;

Büyük velîlerden. İsmi, Ahmed bin Hamdan bin Ali bin Sinan el-Hayrî en-Nişâbûrî'dir. Künyesi Ebû Câfer'dir. 854 (H.240)'te doğdu. 923 (H.311) senesinde vefât etti. Hadîs ilminde yüz bin hadîs-i şerîfi ezbere bilen, hâfız derecesinde âlim idi. Muhammed bin Yahyâ ez-Zühlî'den, Abdullah bin Hâşim Tûsî, Ebû Ezher Abdî, Abdurrahmân ibni Berir bin Hakem ve Ahmed bin Yûsuf Sülemî'den hadîs-i şerîf dinlemiş, rivâyet etmiştir. Tasavvufta Ebû Osman Hayrî hazretlerinin talebesidir. Onun derslerinde ve sohbetlerinde yetişip, kemâle ermiştir. Zamânının meşhur evliyâsından Ebû Hafs Haddâd ve diğer zâtlarla görüşüp sohbetlerinde bulunmuştur.

Ebû Câfer bin Sinân hazretleri, üstün hallere sâhib olup, haramlardan ve şüphelilerden çok sakınır, şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terkederdi. Allahü teâlâdan korkması pek fazla olup, çok ibâdet eder, geceleri de aynı şekilde geçirirdi. Duâsı makbul yüksek bir zâttı. Kendisiyle berâber âilesi ve çocukları da bu halde idi. Evinde İslâmiyetin incelikleri

hakkında mütâlaalar yapılır ve tatbik edilirdi. Ebû Câfer bin Sinan hazretleri ömrünün son yirmi senesini Mekke-i mükerremede, Harem-i şerîfte geçirdi ve orada bulunan âlimlerin ileri gelenlerinden oldu. Hadîs ilminde İmâm-ı Müslim'in usûlü ile tasnif ettiği **Sahîh** adlı eseri vardır.

Ebû Câfer bin Sinan hazretleri buyurdu ki:

"Allahü teâlânın emir ve yasaklarına itâat eden kimsenin, bu itâati sebebiyle âsî, günahkâr olanlara karşı tekebbür etmesi, âsilerin isyânından daha kötü, onun bu hâli, âsilerin hâlinden daha zararlıdır."

"Bir kimsenin işlediği günahlara tövbe etmemesi, o günahı işlemesinden daha kötüdür."

"Kişinin güzelliği sözlerinin güzelliğinden, kişinin kemâli de işlerinin doğruluğundandır."

"Allahü teâlâdan başka her şeyden yüz çeviren kimsenin, bu hâlinde doğru olmasının alâmeti; dünyâ ve başka şeylerin kendisini hiç meşgul etmemesidir."

"Bildiği bir şeyi, nefsinden bilip onu beğenen kimse, Allahü teâlânın beğenmediği bir şeyi sevmiş demektir."

"Israr ile devâm edilen küçük bir günah, pişman olunmuş, tövbe edilmiş büyük bir günahtan daha büyüktür. İhlâs ile yapılan az bir iyilik de, gösteriş için, kendini beğenerek, kibirle yapılan çok iyilikten daha çoktur."

"Kendisinden gördüğün bir ayıptan dolayı, müslüman kardeşini kötüleme. Olur ki, aynı hatâya sen de düşersin ve ondan da kötü olursun. O halde, onda bir kusur bulunduğunu anladığın zaman, onun için Allahü teâlâya duâ et ve Allahü teâlâdan ona rahmet etmesini iste. Onda bulunan kusurun sende de bulunmasından kork. Onda olan musîbetin, sana gelmediğini düşünerek, Allahü teâlâya şükret."

ALLAHÜ TEÂLÂYI TÂZİM

Buyurdu ki: "Allahü teâlânın kıymet verdiği şeye, ancak Allahü teâlâyı tâzim edenler hürmet gösterir. Allahü teâlâyı tanıyan, O'nun râzı olduğu şeylere yapışır. O'nun emir ve yasaklarına teslim olur. Onun bu teslimiyeti, Rabbine olan tâzimden doğar. O'nu tâzim ettiği zaman, Allahü teâlâdan başka her şey kendisine küçük görünür. Bu hal, kalbindeki Allahü teâlâya olan tâzimdendir. Bu tâzimden, Allahü teâlâyı tanıyan ve O'na itâat edenlerin, yâni bütün müminlerin hürmetini gözetmek hâsıl olur."

1) El-A'lâm; c.1, s.119

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.103

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.261

4) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.332

5) Tabakât-ül-Evliyâ; s.48

6) Târih-i Bağdâd; c.4, s.115

7) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.212

8) Tezkiret-ül-Huffâz; c.2, s.293

9) Tabakât-ı Ensârî; s.348

10) Nefehât-ül-Üns; s.217

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.44

EBÛ HAFS HADDÂD EN-NİŞÂBÛRÎ;

Büyük velîlerden. İsmi, Amr bin Seleme en-Nişâbûrî'dir. "Ebû Hafs" künyesi ile meşhurdur.

Babasına Müslim ve Selem de denir. Demircilikle uğraştığı için "Haddâd" lakabı ile anılmıştır. Buhârâ yolu üzerinde, Nişâbur şehri girişine yakın Kürdâbâz isimli köyde doğdu. 883 (H.270) senesinde Nişâbûr'da vefât etti. Vefâtı hakkında başka târihler de vardır.

Ebû Hafs Haddâd, Ubeydullah bin Mehdî Ebyurdî ve Ali en-Nasrabâdî'nin sohbetinde bulunup, feyz aldı. Ahmed bin Hadreveyh el-Belhî ile arkadaşlık etti. Bağdât'ta Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri ile görüştü. Şah ibni Şücâ el-Kirmânî ve Ebû Osmân Saîd bin İsmâil talebelerinin önde gelenlerindendir.

Ebû Hafs-ı Haddâd hazretleri, kerâmet ve mürüvvet îtibâriyle zamânında eşsizdi. Âbid, çok ibâdet eden, âşık, zâhid, dünyâyı terketmiş, gönül sultanı büyük bir zâttı. Allahü teâlâyı hatırlayınca, rengi değişir ve kendinden geçerdi. Yanında bulunup, onun bu hâlini görenler Allahü teâlâyı hatırlardı.

Onun tövbesi ve büyüklerin yoluna giriş hâli şöyle anlatılır: Bir câriyeyi sevmişti, ona kavuşmayı çok arzu ediyor ve bunun çârelerini araştırıyordu. Yakınları kendisine şöyle bir yol gösterdiler: "Senin derdine devâ bulacak yahûdî bir büyücü var, onun yanına git!" dediler. Ebû Hafs vakit geçirmeden büyücüye gitti. Durumunu anlattı yardım istedi. Efsuncu yahûdî ona; "İyiliği terkedeceksin, kırk gün gece ve gündüz namaz kılmayacaksın, hayırlı iş ve hak bildiğin şeylerin yanına varmayacaksın. Ancak o zaman murâdına kavuşturabilirim." dedi. Ebû Hafs, büyücünün dediği şeyleri yaptı. Kırk günün bitiminde, büyücü, Ebû Hafs'a sihir yaptı. Fakat Ebû Hafs murâdına nâil olamadı. Bunun üzerine yahûdî; "Sen mutlaka iyi bir iş ve harekette bulunmuşsun, hayır yapmışsın. Yoksa sihir tutardı. Yaptığın iyiliği hatırlamaya çalış!" dedi. Ebû Hafs; "Şu yaptığım iş hâriç, hiç bir güzel niyet ve hayrımı hatırlamıyorum. O da, giderken kimsenin ayağı takılıp düşmesin diye yoldaki bir taşı alıp kenara koymamdır." buyurdu. Yahûdî; "Sen, kırk gün O'nun emrini yerine getirmeyip hükmünü terk ettiğin halde O seni terketmedi. Sen Allahü teâlâ gibi, kerem sâhibini nerede bulacaksın. Öyleyse O'na dön ve başka şeyleri bırak." dedi. Bu sözler Ebû Hafs'ın içine ateş düşürüp her tarafını sardı ve dayanamaz hâle geldi. Oracıkta tövbe etti. Yahûdî de müslüman oldu.

Ebû Hafs-ı Haddâd, o sırada demircilik yapıyordu. Tövbe ettikten sonra hâllerini gizlemeye çalışırdı. Her gün kazandığı bir altını kimsesiz ve yoksullara dağıtır, geceleri dul kadınların kapısına yiyecek bırakırdı. Kendisi akşam namazında borç alır, bununla orucunu açardı. Öyle zaman olurdu ki, pınarda kalan sebzeleri toplar, bunları temizler, pişirir ve yerdi.

Ebû Hafs-ı Haddâd hazretleri bir gün sokakta gözleri görmeyen birinin; **"Eğer, yerde ne varsa hepsi ve onunla birlikte bir misli daha o zulmedenlerin olsaydı, kıyâmet gününde azâbın fenâlığından** (kurtulmak için) **elbette bunları fedâ ederlerdi. Halbuki o gün onlar için, Allah tarafından, hiç hesâba katmadıkları şeyler ortaya çıkmıştır** (zulmedenlerin karşılarına çıkacak şeyler, ilâhî gazap ve azaptır. Çünkü bunları hiç zannetmiyor ve hatırlarına getirmiyorlardı)**."** (Zümer sûresi: 47) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuduğunu işitince, kendinden geçti. Elini ocağa sokup, kızgın demiri çıkarıp, örs üzerine koydu. Çıraklar hayret içinde; "Bu ne hâl usta!" diye bağrıştılar. Ebû Hafs-ı Haddâd; "Dövün!" buyurdu. Çıraklar; "Usta, bu dövülüp temizlenmiş!" dediler. Ebû Hafs, kendine gelince; "Yıllardır bu işi bırakmaya çalıştım, fakat başaramadım, ama meslek bizi bıraktı." buyurup işini terketti. Ebû Hafs hazretleri bundan sonra Rabbine ibâdete yönelip, halka karışmaz oldu. Kendilerine yakın bir yerde, hadîs-i şerîf okunur ve dinlenirdi. Ebû Hafs'a; "Sen niçin gelip de dinlemiyorsun?" dediklerinde; "Bir hadîs-i şerîf işitmiştim, otuz senedir bu hadîs-i şerîfe uygun hareket etmek istiyorum, fakat yapamıyorum. Diğer hadîs-i şerîfleri işittiğimde nasıl yaparım?" buyurduklarında, onlar; "O, hangi hadîs-i şerîftir?" dediler. Ebû Hafs; **"Kişinin işine yaramayan şeyleri terketmesi, iyi bir müslüman oluşundandır."** hadîs-i şerîfidir." diye cevap verdi.

Bir gün yolda giderken, ağlayıp sızlayan şaşırmış bir adama rastladı. Ona; "Bir derdin mi

var?" diye sorunca, adam; "Bir tek bineğim vardı, onu da kaybettim, başka bir şeyim yok." dedi. Ebû Hafs duâ edince bineği çıkageldi.

Ebû Osman anlatır: "Ebû Hafs'ın yanına gitmiştim. Önünde birkaç muz vardı, birini aldım, yerken boğazımda kaldı. Ebû Hafs-ı Haddâd, bana; "Hangi hakla muzlarımdan alıp yiyebiliyorsun?" dedi. Ben de; "Efendim, kalbinizi bilirim, size îtimâd ederim. Elinizdeki şeyleri dağıtıp ikrâm edersiniz." dedim. Bana; "Ey kendini bilmez! Ben kendime güvenemiyorum da, sen nasıl güvenirsin. Bunca senedir kalbimin hevâ ve hevesine göre hareket ediyorum. Kendimde meydana gelecek şeyleri bilmiyorum. Kişi, kendisinden hâsıl olacak şeyleri bilmezse, başkasından olacak şeyleri nasıl bilir?" buyurdular.

Ebû Hafs, öyle heybetli otururdu ki, bu hâli sohbetinde bulunanlara tesir eder, hiçbir talebesi emri olmadan oturup kalkamaz, yüzüne bakmaya cesâret edemezdi. Edepli bir şekilde otururlardı. Bir gün Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri ona; "Talebelerine, büyüklerin yanında oturma edeplerini ne iyi öğretmişsin." dedi. Ebû Hafs; "Sen, mektubun başlığına önem vermiyorsun. Bâzan başlık, mektuptaki bilgilerin sıhhatine delil olabilir." buyurdu. Sonra; "Bir kazan baharatlı yemek ve helva yapmaları için talebelerinize söyleyiniz." deyince, Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri bir talebesine işâret etti. Bir müddet sonra yemek geldi. Ebû Hafs-ı Haddâd; "Bunu bir hamalın başına koy, yorulduğu evin kapısında seslensin!" Hamal, denileni yaptı. Yorulduğu yerdeki ev sâhibine seslendi. Ev sâhibi; "Eğer, baharatlı bir yiyecek ve helva getirdiysen, içeriye buyur!" dedi. Hamal; "Allah Allah, acâib şey!" dedi ve ev sâhibine; "Benim baharatlı yiyecek getireceğimi nereden bildin?" dedi. Ev sâhibi; "Çocuklarım, bu yemeği uzun zamandır benden istiyorlardı. Dün duâ ederken hatırımdan bu yemekler geçmişti. İsteğimin çevrilmeyeceğini biliyordum." dedi.

Ebû Hafs-ı Haddâd'ın, edebe son derece riâyetkâr, kibâr bir talebesi vardı. Cüneyd-i Bağdâdî birkaç defâ ona dikkat etti. Ebû Hafs'a; "Bu talebe, kaç senedir yanınızdadır?" diye sordu. Ebû Hafs da; "On yıldır." diye cevap verdi. Cüneyd-i Bağdâdî; "Üstün bir nezâketi, gence yakışır iyi hâlleri, mükemmel bir edebi var." buyurdu. Ebû Hafs, bunun üzerine; "Öyledir!" Bu talebemiz, bizim için on yedi bin altın harcadı, on yedi bin altın da borçlandı. Fakat, daha bunları bize söyleme cesâretini kendinde bulamadı." buyurdu.

Talebesi Ebû Osman anlatır: Ebû Bekr-i Hanefiyye'nin evindeydim. Hocam Ebû Hafs-ı Haddâd da oradaydı. Arkadaşlar bir dostumuzdan bahsettiler. Ben; "Keşke, o da burada olsaydı!" dedim. Ebû Hafs; "Kâğıt, kalem olsaydı. Ona gelmesi için mektup yazardık." buyurunca, ben; "Burada var." dedim. Ebû Hafs-ı Haddâd hazretleri; "Fakat ev sâhibi çarşıya gitti. Eğer orada öldüyse, bunlar vârislerinin olur, böyle olunca onlara yazı yazılmaz." buyurdu. O kalem kâğıdı kullanmadı.

Talebesi Ebû Osman anlatır: Ebû Hafs-ı Haddâd'a; "İnsanlara nasîhat etmek, ilim öğretmek istiyorum." dedim. Bana; "Sende bu hâl neden hâsıl oldu?" buyurdu. Ben de; "İnsanlara şefkat hissinden." dedim. Bana; "İnsanlara şefkat hissi sende ne derecededir?" buyurdu. Ben de; "Öyle bir durumdadır ki, bütün günahkârların yerine Cehennem'de yanmaya hazırım." dedim. İzin verip bana nasîhatle; "Önce kendine, sonra etrâfındakilere nasîhat et! Etrâfındaki halk topluluğu seni şımartmasın! Çünkü cemâat dışına, cenâb-ı Hak ise içine nazar eder, bakar." buyurdular. Ben bir yerde sohbet ederken, hocam gizli bir köşeye saklanmışlar. Sohbet bitince, sadaka isteyen bir kimseye herkesten önce gömleğimi çıkarıp verdim. O anda Ebû Hafs-ı Haddâd; "Seni yalancı, in bakayım o kürsüden." dedi. Hatâmı sorduğumda hocam bana; "Hem halka karşı beslediğin şefkat ve merhametten bahsediyorsun. Hem de sadakayı acele ile verip, hepsinden önce sevâba ben kavuşayım diyorsun! Şâyet önce söylediğin dâvâ üzere olsaydın, bu bencilliği yapmazdın. İn bakalım oradan. Orası senin yerin değildir?" buyurdu.

Ebû Zekeriyyâ anlatır: Malım olmasına rağmen fakirlikten korkardım. Bir gün Ebû Hafs-ı Haddâd bana; "Eğer Allahü teâlâ sana fakirliği takdir ettiyse, kimse seni zengin yapamaz."

buyurdular. Bunun üzerine bende fakirlik korkusu kalmadı.

Talebesi ve dâmâdı Ebû Osman Hîrî Nişâbûrî anlatır: Nişâbûr'a ona talebe olmak için gitmiştim. Henüz çok gençtim. Yanına gittim. Bana; "Sen henüz gençsin, bizimle oturamazsın." buyurdular ve beni kabûl etmediler. Çıkarken arkamı dönerek gitmedim. Arka arka giderek çıktım. Kalbim ona çok ısınmıştı. Bir müddet sonra kapısına tekrar vardım, bekledim. Bir yere gidemiyordum. İçimden; "Şu kapının önünde bir çukur kazayım, içine gireyim, ondan çık artık emri gelinceye kadar orada durayım." diyordum. Hattâ yapmaya da karar vermiştim. Sonra sadâkatımı anladı ve beni yanına çağırdı. Huzûruna aldı. Gönlümü hoş etti ve talebeliğe kabûl etti."

Bir gün ona; "Aklı başında bir kimse, kendisine zulmeden birini mâzur görebilir mi?" diye soruldu. O da; "Evet, mümkündür. Ama o zulmedeni, kendisine Allahü teâlâ tarafından gönderilmiş bir nîmet olarak bilirse!.." buyurdu.

Ebû Hafs-ı Nişâbûrî sohbetlerinde sık sık mübârek lisânından çıkıp gönüllere tesir eden şu kıymetli sözleri söylerdi:

"Hakîki âlim, suâli cevaplandırırken, kıyâmette; "Bu cevâbı nereden buldun?" diye sorulacağından korkan kimsedir."

"Firâset sâhibi olduğu iddiâsında bulunmaya, kimsenin hakkı yoktur. Yapılacak şey, başkasının firâsetinden sakınmak ve korunmaktır. Zîrâ Resûlullah efendimiz; **"Müminin firâsetinden korkunuz."** buyurdu, fakat firâset sâhibi olmaya çalışın buyurmamışlardır. Şu halde firâsetten korunmak mevkiinde bulunan bir kimsenin, firâset dâvâsında bulunması nasıl doğru olabilir."

Bir gün Ebû Hafs hazretlerinden tasavvufu sordular. O; "Tasavvuf, baştan başa edeptir. Zîrâ her vaktin bir edebi, her makâmın bir edebi ve her hâlin bir edebi vardır. Vakitlerle ilgili edebe riâyet edenler (vaktini iyi şeylerle geçirenler), velî kimselerin makâmına ulaşırlar. Edebi terk edenler, Allahü teâlâya yakın olduklarını zannettikleri hâlde, O'ndan uzaktırlar. Bâzı kullar da vardır ki, kendilerinin zannettiklerinden daha yüksek bir mertebeye sâhiptir, daha sevgilidirler."

Kulu Allahü teâlâya yaklaştıran en iyi iş nedir? dediler. Haddâd hazretleri; "Kulu, Allahü teâlâya yaklaştıran en iyi vesîle, kulun her hâlükârda dâimî sûrette O'na ihtiyaç duyması, bütün işlerde sünnet-i seniyyeye dört elle sarılması ve gıdâyı helâl yoldan temin etmesidir." buyurdu.

"Ubûdiyyet (kulluk) nedir?" diye sordular. O; "Malı bırakıp emrolunan husûsa sımsıkı sarılmakdır. Hak aramak yerine vazîfeye koşmaktır."

"Öyleyse kerem nedir?" "Dünyâyı ona muhtac olanlara bırakıp, Allahü teâlâya kulluğa yönelmektir."

"Cimri kime derler?" "İhtiyaç ânında başkasını düşünmeyene." buyurdu.

Dünyâ ve âhiret işlerinde kardeşlerini kendisinden önde tutana ne denir?" denildi. O; "Îsâr sâhibi denir." buyurdu.

Ona; "Bid'at nedir?" dediler. Şu karşılığı verdi: "İlâhî hükümleri çiğnemek, sünneti küçümsemek, şahsî istek ve düşüncelere tâbi olarak Kur'ân-ı kerîm ve sünnete uymayı terketmektir."

Bir sohbetinde; "Zamânın fesâda varmasına şu üç topluluğun hareketi sebeb oldu: 1. İrfân sâhibi olduklarını iddiâ edenlerin günah işlemesi. 2. Muhabbet ehli olduklarını söyleyenlerin hıyâneti. 3. Allah yolunda olduklarını söyleyenlerin yalanı." buyurdu.

Ebû Hafs hazretleri şöyle buyurmuştur:

"Her zaman nefsini suçlamayıp, ona muhâlefet etmeyen aldanmıştır. Nefsine rızâ gözüyle bakan mahvolmuştur."

"Allah korkusu, kalpte bulunan bir meşâleden ibâret olup, hayır ve şer nâmına kalpte bulunan her şey, ancak onunla görülebilir."

"Hakîki fakirlik, bir kimsenin almaktan çok, vermekten hoşlanmasıdır."

"Üzerinde dâimâ Allahü teâlânın lütfunu gören kimsenin mahvolmayacağı ümid edilir."

"İbâdet ve amel sâhibi için en fazîletli şey, Allahü teâlânın huzûrundaki murâkabe hâlidir."

"Allahü teâlâya güvenip kendini zengin bilmek ne hoştur. Bir nâmerde dayanıp kendini zengin bilmek ise ne fenâdır."

"Kulluk, kulun zînetidir. Kulluğu terkeden süsten mahrûm kalır."

"Zehir ölümün habercisi olduğu gibi, günahlar da küfrün habercisidir."

"Gönlünde tevâzûun, alçak gönüllülüğün bulunmasını isteyen bir kimsenin, sâlihlerin sohbetinde bulunması ve onlara hizmetten ayrılmaması lâzım gelir."

"İşlenen kusur ve kabahatlardan ötürü her zaman gönlü kırık olmak lâzımdır."

"Mürüvvet, insafı yerine getirmek ve hiç kimseden intikâm almayı istememektir."

"Her kim söz, iş ve hâllerini Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uygun yapmaz ve günahlarından dolayı kendini suçlamazsa, onu velîler sınıfından saymazlar."

"Velî kimdir?" dediler. O; "Kendisine kerâmet verilen lâkin kerâmete güvenmeyen kimsedir." dedi. Ebû Hafs Haddâd hazretleri kerâmet peşinde koşanlardan değil, istikâmeti esas alanlardandı. Bir gün talebeleriyle birlikte hava almak için bir bahçeye gitmişlerdi. Sohbet tatlanıp talebelerin duygulandıkları sırada bir ceylan koşarak geldi ve başını Ebû Hafs hazretlerinin dizine koydu. Ebû Hafs hazretleri ceylanı yanından uzaklaştırdı. Yanındakiler; "Efendim niçin ceylanı kovdunuz?" deyince, onlara; "Sohbetimiz güzelleştikçe, keşke bir koyun olsa da kesip size ikram etsem de dağılmasanız, sohbetimiz devâm etse diye gönlümden geçirdim. Bir de baktım, ceylan dizime yaslanmış. Hemen hatırıma Nil Nehrini ters akıtması için Allahü teâlâya duâ eden ve duâsı kabûl edilen Firavn geldi. Firavn'a benzemekten korkarak ceylanı kovdum." dedi.

Ebû Hafs hazretlerine; "Velînin sükût hâli mi yoksa konuşma hâli mi daha fazîletlidir?" diye sordular. O; "Konuşan, sözde bulunan felâketi bilse, Nûh aleyhisselâm kadar ömrü bile olsa gücü yettiği kadar sükût eder konuşmazdı. Sükût eden, susmada bulunan âfeti bilse, konuşayım diye Nûh aleyhisselâmın yaptığının iki katı bir müddetle Allahü teâlâya duâ ve niyazda bulunurdu." buyurdu.

Ebû Hafs Haddâd hazretleri yaptığı amelleri dâimâ kusurlu görür ve; "Kırk senedir nefsim hakkında beslediğim kanâat: Şüphe yok ki Allahü teâlâ bana gadablı olarak nazar etmektedir. Amellerimde bunun delili bulunmaktadır." derdi.

Mürtaiş anlatır: Ebû Hafs ile birlikte bir hasta ziyâretine gitmiştik. Ebû Hafs, hastaya; "Sıhhate kavuşmak ister misin?" diye sordu. Hasta sevinçle; "Evet." dedi. Ebû Hafs; "Yâ Rabbî! Bu kardeşimizin derdine şifâ eyle." buyurarak duâ edince, hasta şifâ buldu ve ayağa kalktı.

Kendisine; "Güzel ahlâk sâhibi olmak nasıl olur?" diye soruldu. Bunun üzerine; "Evliyânın haklarına riâyet etmek, dostlar ile iyi geçinmek, küçüklere nasîhat vermek, dünyâ için kimseye düşmanlık etmemek, başkalarını kendi nefsine tercih etmek, dünyâ malı yığmaktan kaçınmak, kendi yollarında olmayanla sohbeti terk etmek, din ve dünyâ işinde yardımlaşmak." buyurdu.

Vefât edeceği zaman Ebû Hafs Haddâd hazretlerine talebeleri ve sevdikleri; "Bize nasîhatin nedir?" dediler. O; "Konuşmaya tâkatim yok." dedi. Sonra kendinde biraz güç hissedince, önde gelen talebelerinden Ebû Osman Hîrî ona; "Efendim! Bir şeyler söyleseniz de sizden yâdigâr olarak nakletsem." dedi. O zaman Ebû Hafs Haddâd hazretleri; "İşlenen kusur ve hatâlara bütün kalbinizle pişman ve üzgün olunuz sözü size nasîhatim olsun." buyurdu.

MİSÂFİRPERVERLİK YOL HEDİYESİ

Ebû Hafs-ı Haddâd hazretleri hacca gitmişti. Dönüşünde, Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebeleri karşılayınca, onlara; "Yol hediyem şu sözümdür: Eğer bir arkadaşınız size saygısızlık ederse, onu özür dilemeye teşvik edin! Fakat siz, onun dilediğinden çok özür dileyin. Eğer kırgınlık gitmemişse ve hakkın da kendi tarafınızda olduğuna kanâat getirirseniz, yine arkadaşınızı en güzel bir şekilde özür dilemeye teşvik edin ve siz de özür dileyin! Kırk gün buna devâm edin! Yine kırgınlık gitmezse, o zaman kendinize şöyle deyin: "Ey ahmak nefs! Ne inatçı, ne bencil, ne vurdumduymaz, ne edepsizsin. Sende azıcık mertlikten eser yok. Kırk gün arkadaşın senden özür diledi de özrünü kabûl etmedin. Ben senden el etek çektim, sen bilirsin, nasıl istiyorsan öyle ol!" buyurdu.

NASIL OLUR?

Ebû Hafs-ı Haddâd, Ebû Bekr-i Şiblî'nin evinde kırk gün misâfir kaldı. Çeşit çeşit yemeklerini yedi. Ayrılıp giderken yanına vardığında; "Ey Şiblî! Eğer yolun Nişâbur'a uğrarsa, yanıma gel! Misâfirperverlik nasıl oluyormuş, sana öğretirim." dedi. Şiblî de; "Ben ne yaptım ki?" deyince; "Başka ne yapacaksın, külfete girerek çeşitli yemekler hazırladın, civanmertlikte bu yoktur. Misâfir gelince öyle davranmalı ki, hizmet ederken üzerine bir ağırlık çökmemeli, gittiği için de ferahlamamalısın! Külfete girdiğinde, gelişi ağır gelir, gittiğinde de rahatlarsın. Böyle ev sâhipliği olmaz." buyurdu. Bir müddet sonra, İmâm-ı Şiblî kırk arkadaşıyla berâber Nişâbur'a geldi. Ebû Hafs-ı Haddâd'a uğradı. Ebû Hafs-ı Haddâd o gece kırk bir mum yakmıştı. Şiblî bunları görünce; "Bu ne hâl böyle?" dedi. Ebû Hafs-ı Haddâd; "Ne oldu?" buyurdu. Şiblî; "Külfete girmeyin, demiştiniz. Bu mumlar ne böyle?" dedi. Ebû Hafs-ı Haddâd; "Öyleyse onları söndür." buyurdu. Şiblî, kalkıp hepsini söndürmeye çalıştı, fakat, birini söndürebildi. Bunun üzerine Ebû Hafs-ı Haddâd; "Sizi Allahü teâlâ gönderdi. Ben de Allah rızâsı için kırk mum yaktım. Birini de kendim için yaktım. Benim için olanı söndürdün. Allah rızâsı için olanı söndüremedin. Sen ise Bağdât'ta her yaptığın şeyi benim için yapmıştın. Seninki külfet oldu, benimki ise külfet olmadı." buyurdu.

GÜZEL HASLETLER

Allahü teâlâya ve O'nun kullarına karşı edeb hakkında şöyle dedi: "Allahü teâlâya karşı edeb, onun emirlerini ihlâs ile yerine getirmek, O'ndan korkmak, çekinmek. Bir belâ ve sıkıntı sırasında insanlara rıfk, güzel muâmele, genişlik zamânında hilm, yumuşaklık ile, nefsin yoksulluğa düşmekten çekindiği zamanlarda cömertlik ve kerem ile davranmak, gücü yettiği zaman affetmek, insanlara merhamet ve şefkat göstermek, fazîletli olmak, gelmeyene gitmek, kötülük yapana iyilik yapmak ve bütün müslümanlara hürmet etmektir. Çünkü müslümanlardan herbiri mutlaka Allahü teâlânın bir lütfuna mazhardır (onun duâsı insanı Allahü teâlânın rahmetine kavuşturur).

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.229

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.150

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.96

4) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.286

5) Keşf-ül-Mahcûb; s.262

6) Târih-i Bağdâd; c.12, s.220

7) Nefehât; s.60

8) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.107

9) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.115

10) Meşreb-ül-Ervah; s.135

11) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.218

12) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.37

13) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.155

14) Tabakât-ı Ensârî; s.95

15) Makâmât-ı Ebû Saîd; s.269

16) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.147

EBÛ HAFS-I KEBÎR;

Dokuzuncu yüzyılda Buhârâ'da yaşamış olan Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Hafs'dır. Ebû Hafs-ı Kebîr künyesiyle ve Buhârî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. Buhârâ'da doğup, aynı şehirde vefât etti. Kabri oradadır.

Küçük yaşından îtibâren ilim tahsîline başlayan Ebû Hafs-ı Kebîr, zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin talebesi İmâm-ı Muhammed Şeybânî'den fıkıh ilmini öğrendi. Bu ilimde ictihâd derecesine yükseldi. Reîsü'l-ulemâ (âlimlerin reîsi) ünvânına sâhib oldu.

Ebû Hafs-ı Kebîr, Ehl-i sünnetin ve Hanefî mezhebinin reisi İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin, ilimde ve ictihadda yüksek talebelerinden olan büyük âlim Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî'nin derslerinde bulunup Hanefî fıkhında yüksek bir dereceye ulaştı. Kendisinden de, meşhûr imâmlar (yüksek âlimler) fıkıh ilmini aldılar ve rivâyette bulundular. O, dinde yüksek ve güvenilir âlim, haramlardan sakınma husûsunda verâ ve zühd sâhibi olup, Resûlullah'ın sünnetlerine tâbi olmada çok ileri, Rabbânî ilimlere sâhib, tasavvuf yolunda yüksek bir velî idi.

Ebû Hafs-ı Kebîr hazretlerinin, Ebû Hafs-ı Sagîr künyesiyle de meşhûr olan oğlu, Ebû Abdullah-ı Buhârî onun yetiştirdiği âlimlerdendir. Mâverâünnehr'de yetişen Hanefî âlimlerinin on dördüncü tabakasından olduğu, kaynaklarda bildirilmektedir. Babasından ilim öğrenip Buhârâ âlimleri arasında Reîsü'l-ulemâ, âlimlerin reisi, ünvânına ulaştı. Hattâ ilim öğrenmek için seyahatlere çıktı. Ebû Velid-i Tayâlisî, Hamîdî, Yahyâ bin Maîn ve daha başka âlimlerden ilim aldı ve hadîs-i şerîf öğrenip rivâyette bulundu. **Kitâb-ül-Ehvâ vel-İhtilâf** ve **Er-Reddü alel-Lafziyye** adında meşhur iki eseri vardır. **Er-Reddü alâ-Ehlil-Hevâ** kitabı da, Ebû Hafs-ı Sagîr'indir. **Keşf-üz-Zünûn'**da (R) harfinde, babası Ebû Hafs-ı Kebîr'e âid olduğunun bildirilmesi bir yanlışlıktır.

HAYIZ İLMİNİ ÖĞRENDİN Mİ?

Ebû Hafs-ı Kebîr hazretlerinin ilimde yüksek dereceye ulaşmasının sebebi şu menkıbeyle nakledilir. Ebû Hafs hazretleri gençlik yıllarında evlenmek isteyince, ilim ve iffet sâhibi, sâlihâ bir kızla evlendirdiler. Evliliğinin birinci gecesi, kız buna; "Kadınların âdet hâlleriyle ilgili hayız ilmini öğrendin mi?" dedi. "Hayır!" diye cevap verince, kız; "Allahü teâlâ, Tahrîm sûresi 6. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Kendinizi ve emrinizde olanları Cehennem ateşinden koruyun!"** buyurdu. Câhil olan nasıl koruyabilir?" dedi. Bu söz, Ahmed bin Hafs'a hoş geldi. Hanımını Allahü teâlâya emânet ederek, Merv şehrinde on beş yıl ilim tahsîl edip, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin yüksek talebelerinden olan İmâm-ı Muhammed'den de ders aldı. Bu kadar zamandan sonra vatanına dönmesi için ona izin verdi. Hocası buna Ebû Hafs-ı Kebîr adını koymuştu. Dönüşünde, yanında Ebû Süleymân-ı Cürcânî de vardı.

Harezm'de, Ceyhun Irmağının üzerinden geçerken, Ebû Hafs'ın kitapları suya düştü. Ebû

Süleymân'dan yazmak için kitaplarını âriyet, ödünç istedi. O da; "Sen, öyle ilim öğrenmeliydin ki, kitaba ihtiyâcın kalmamalıydı." dedi. Ebû Hafs, geri dönüp Merv şehrine geldi. Altı senede o kitapları ezberledi. Âlim olarak hanımının yanına döndü. Buhârâlılar, suyun kenarına kadar onu karşılamaya geldiler. Çok izzet, ikrâm ve tâzimde bulundular.

1) Fevâhidü'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye; s.18

2) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.1, s.239

3) Riyâd-un-Nâsihîn; s.133

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.537

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.151

EBÛ HAMZA BAĞDÂDÎ;

Kelâm, fıkıh, tefsîr, hadîs âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Dokuzuncu yüzyılda Bağdât'ta yaşadı. İsmi, Muhammed bin İbrâhim, künyesi Ebû Hamza'dır. Bağdâtlı olduğu için "Bağdâdî", tasavvuf ehlinden olduğu için "Sûfî" nisbeleriyle meşhur oldu. Bez sattığı için Bezzâz lakabı ile de bilinir. Bağdât'ta doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 901 (H.289) senesinde Bağdât'ta vefât etti. Kabri oradadır.

İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin talebesi olan Kâdı Îsâ bin Ebân'ın âzâdlısı olan Ebû Hamza Bağdâdî, Bağdât'taki âlimlerden ilim tahsîl etti. Kelâm, fıkıh, tefsîr, hadîs ve kırâat ilimlerinde yüksek âlim oldu. İslâm dîninin emirlerine uyup yasaklarından sakınmak sûretiyle mânevî hallerde ilerledi. Sırrî-yi Sekatî ile başka velîlerin sohbetlerinde bulundu. Onlardan ilim ve mârifet aldı. Büyük velî Hâris-i Muhâsibî'nin sohbetlerinde bulunup, talebesi oldu. Uzun müddet onun hizmetinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. Ebü'l-Hüseyin Nûrî ve Hayrunnessâc gibi velîlerle akran olup, onlarla arkadaşlık yaptı. Bâzı câhil ve kıskanç kimselerin halîfeye şikâyeti sebebiyle arkadaşlarıyla birlikte halîfe tarafından îdâma mahkûm edildiği sırada Ebü'l-Hüseyin Nûrî'nin kendinin arkadaşlarından önce îdâm edilmesini istemesi üzerine îdâm edilmekten kurtuldu. Ebû Türâb-ı Nahşebî ile arkadaşlık etti. Bir yere gideceği zaman onunla giderdi. İlim öğrenmek ve hadîs-i şerîf rivâyet etmek üzere defâlarca Basra'ya gitti. Büyük velî Bişr-i Hafî hazretleriyle sohbet etti. Hasan Musûhî'nin sohbetlerinde bulundu. Ahmed bin Hanbel hazretleri onun sohbetlerinde bulunup ona saygı ve hürmet gösterdi. Hattâ tasavvufla ilgili bir meseleyle karşılaşınca; "Ey Ebû Hamza! Bu hususta ne buyurursunuz?" diyerek ondan istifâde etmeye çalıştı. Ebû Bekr Kettânî ve Hayrunnessâc gibi büyükler ondan hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyet ettiler. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri de onun sohbetlerinde bulundu.

Zâhirî ve mânevî ilimlerde yükselen derin bir âlim ve yüksek bir velî olan Ebû Hamza Bağdâdî, ilim meclislerinde ve sohbetlerinde pek çok âlim ve velî yetiştirdi. Uzaktan yakından sohbetlerine ve ilim meclislerine koşan insanlar ondan çok istifâde ettiler. Bağdât'ta Ressâfe isimli mescidde vâz ve nasîhat ederek insanların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermeleri için gayret etti. Bu vâz ve nasîhatlarından birisinde buyurdu ki:

"Allahü teâlâ meâlen; **"Câhillerden yüz çevir."** (A'râf sûresi: 199) buyuruyor. Nefs, câhillerin en câhilidir. O halde ondan daha fazla yüz çevirmelidir."

Fakirliği sevmek çetin bir imtihandır. Buna sıddıklardan başkası sabredemez. Ne zaman yoksul bir halde bulunursam kendi kendime; "Bu yoksulluk hâli sana kimden geldi." derim. Sonra düşünür hiç bir kimseye bu yoksulluk hâlinin benden daha çok yaraşmadığını görürüm. O zaman onu hoşça kabullenir, berâber olurum.

"Sâdık ve samîmî bir sûfînin alâmeti; aziz iken zelil, zengin iken fakir, meşhûr iken meçhûl

olmasıdır."

Ebû Hamza Bağdâdî hazretleri çok sevdiği talebelerinden birine nasîhat ederek buyurdu ki:

"Allahü teâlâ sana hayır yollarından birini açarsa, sen o yolda gayretle devâm et. Ama o nîmeti sana ihsân edeni ve o nîmete kavuşmana vesîle olanları da unutma. O nîmete kavuştuğun için büyüklenme. Senin yapacağın şey, buna kavuşturana şükretmendir. Eğer şükretmezsen, o nîmet, elinden alınır. İhsân edeni üzmüş olursun. Eğer şükredersen, sana daha hayırlı yollar, daha güzel nîmetler ihsân edilir. Nitekim Allahü teâlâ, İbrâhim sûresi 7. âyetinde meâlen; **"Eğer şükrederseniz elbette size nîmetimi arttırırım ve eğer nankörlük ederseniz, haberiniz olsun, gerçekten azâbım çok şiddetlidir."** buyuruyor.

"Bir kimsenin, Allahü teâlâyı sevmesi, sonra da O'nu unutması, devamlı Allahü teâlâyı hatırlayıp, sonra da O'nu bulamaması ve Allahü teâlâyı anmadaki tadı alıp, sonra da O'ndan gâfil olması düşünülemez."

Hak teâlânın yolunu bilen için o yola girmek kolaydır. Allah'a giden yolda, Resûlullah'a hâl, fiil ve sözlerinde tâbi olmak tek kurtuluş yoludur.

Çeşitli sohbetleri sırasında şöyle buyurdu: "Bir kimse Hakk' ın yolunu bilirse kolaylıkla bu yolu tutabilir. Yolu bilmek, Hak teâlânın vâsıtasız olarak bunu ona öğretmesiyle olur. Yolu istidlalle yâni akıl yürüterek bulan kimse gâh isâbet, gâh hatâ eder."

"Cömertlik varlıklının yoksula vermesi değil, yoksulun varlıklıya vermesidir."

Birçok kerâmetleri görülmüş olan Ebû Hamza Bağdâdî hazretleri bir gece yolculuğa çıkmıştı. Gece yarısından sonra uykusu geldi. Bu sırada yol kenarındaki bir kuyuya düştü. Etrâfına bakındı çıkabilecek durumda değildi. Tevekkül üzere kuyunun içinde oturdu. O sırada kuyunun başına iki kişi geldi. Biri diğerine; "Bu kuyuyu böyle açık bırakmamız uygun olmaz. Onu dolduralım." dedi. Diğeri ise; "Bu kuyuyu dolduramayız ancak bunun ağzını kapatalım." dedi. Onlar böyle konuşurken Ebû Hamza Bağdâdî kendi kendine; "Ben buradayım." demek istedi. Tam bu sırada gâibden bir ses; "Bize tevekkül ediyorsun, bizim belâmızdan başkasına şikâyette mi bulunuyorsun?" dedi. Bunun üzerine sustu. Gelenler kuyunun ağzını kapatıp gittiler. Ebû Hamza Bağdâdî bir gündüz ve bir gece kuyuda kaldıktan sonra, bir hayvan kuyunun ağzını açıp ayağını; "Bana sıkı yapış." dercesine uzattı. Ebû Hamza hazretleri onu cinnî zannedip elini uzattı. Eline sert bir cisim değdi. O cisme yapışıp kuyunun dışına çıkıp kurtuldu. Bir de ne görsün. Onun çıkmasına çalışan varlık yırtıcı bir hayvanmış. O sırada kendisine gâibden bir ses; "Ey Ebû Hamza! Biz seni bir belâdan bir belâ ile kurtardık. Seni korktuğun şeyden başka bir korktuğun şeyle kurtardık."

Ebû Hamza Bağdâdî'ye nisbet edilen kerâmetlerin bir kısmı Ebû Hamza Horasânî'ye de isnâd edilmektedir.

Uzun bir ömür süren Ebû Hamza Bağdâdî hazretleri, son zamanlarına doğru Medîne isimli mescidde insanlara vâz etmeye başladı. Bir Cumâ günü bu mescidde vâz ederken kendisine gâibden bir ses geldi ve; "Ey Ebâ Hamza! Bugüne kadar konuştun. Çok güzel ve tesirli konuşuyorsun. Ama bundan sonra konuşmaman daha hayırlıdır. Bakalım güzel konuşmayı başardığın gibi güzel sükûtu da başarabilecek misin?" denildi. Bu sesi işitince, birden rengi değişti. Halsiz ve bitkin olarak kürsüden yere düştü. Ondan sonra hiç konuşmadı. Allahü teâlâya ibâdet ve zikirle meşgûl oldu. Ertesi Cumâya varmadan 901 (H.289) senesinde vefât etti. Sevenleri tarafından Bağdât'ta defnedildi.

HERKESİN HAKKINI GÖZET

Nasîhat isteyen birisine buyurdu ki: "Nefsin, senden selâmet bulursa, onun hakkını vermiş olursun. Halk selâmette kalırsa onların haklarını ödemiş olursun. Yâni haklar iki türlüdür. Biri nefsinin

üzerindeki hakkı, ikincisi halkın üzerindeki hakkıdır. Nefsini günahtan men eder ve âhiretteki selâmetini taleb edersen, hakkını îfâ etmiş olursun. Halk senin kötülüğünden emin olur, sen de onlar için kötülük istemezsen, haklarını edâ etmiş olursun. Kötülüğünün sana da halka da zarar vermemesi için çalış. İşte bunun için Hakk'ın hakkını ödemek ile meşgul ol. En iyi bilen Allahü teâlâdır.

GARÎB

Ebû Hamza Bağdâdî hazretleri bir yolculuk sebebiyle Likâm Dağında bulunuyordu. Üç kişiyle karşılaştı. Bunlardan ikisi aba, birisi de altın işlemeli bir gömlek giymişti. Bu kimseler Ebû Hamza Bağdâdî'yi görünce; "Garib misin?" diye sordular. Ebû Hamza Bağdâdî; "Bir kimsenin sığınağı Allahü teâlâ olursa, onun için gariblik söz konusu değildir." dedi. Bu sözü işiten o kimseler, Ebû Hamza Bağdâdî hazretlerine yakınlık duydular. Sonra içlerinden birisi; "Bana bir parça peksimet verin." dedi. Ebû Hamza hazretleri; "Ben şeker ve helvasız peksimet yemem." dedi. Hemen onun istediği şeker ve helva ile birlikte peksimet verdiler.

Ebû Hamza Bağdâdî hazretleri sırmalı gömleği olan kimseye dönerek; "Şu altın sırmalı gömlek nedir?" diye sordu. O kimse; "Zararlı olan haşerelerden şikâyetçi olduğum için, Allahü teâlâ bana cezâ olarak bu gömleği giydirdi." dedi. Ebû Hamza Bağdâdî bu cevap üzerine, kendisinin fakirlik, belâ ve musîbetler içerisinde bulunmasına şükretti.

1) Tabakâtü's-Sûfiyye; s.295

2) Risâle-i Kuşeyrî; s.139

3) Târih-i Bağdâd; c.1, s.390

4) El-A'lâm; c.5, s.294

5) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.99

6) Nefehâtü'l-Üns; s.123

7) Nesâyimü'l-Mehabbe; s.44

8) Tabakât-ı Ensârî; s.126

9) Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi; s.754

10) Keşfü'l-Mahcûb

11) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.166

12) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.320

13) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.270

14) Muntazam; c.3, s.63

EBÛ HAMZA HORASÂNÎ;

Horasan bölgesi velîlerinden. Nişâbur'un Mülkâbâd mahallesindendir. Doğum târihi bilinmemektedir. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleriyle aynı asırda yaşamıştır. Ebû Türâb-ı Nahşebî ve Ebû Saîd-i Harrâz ile yolculuk edip sohbet etmiştir. Zamânındaki âlimlerin ve evliyânın ileri gelenlerinden idi. Dînî meselelerin inceliklerine vâkıftı. Verâ sâhibiydi. Haramlardan çok sakınırdı. Ahmed bin Hanbel hazretleri ona hürmet duyar, tasavvufla ilgili meselelerde ona sormadan cevap vermezdi. Kendisine sorulan bir meseleyi Ebû Hamza Horasânî'ye arz eder; "Bu hususta ne buyurursun ey sofî!" derdi. Uzun seneler insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaları için gayret sarfeden Ebû Hamza Horasânî pekçok defâ hacca gitmiştir. Hac yolculukları ve hac ibâdeti esnâsında pekçok âlim ve evliyâyla görüşüp sohbette bulundu. 902 (H.290) senesinde Nişabur'da vefât etti. Ebû Hafs-ı Haddâd'ın kabri civârına defnedildi.

Ebû Hamza Horasânî hazretleri, derin âlim ve büyük velî idi. Allahü teâlânın emirlerine ve Peygamber efendimizin sünnetine tam uyardı. Haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçınırdı. Dünyâya meyletmezdi. "Bir kimse ölümü unutmaz devamlı düşünürse, bâkî

devamlı olan her şey ona sevdirilir ve fânî, geçici olan her şeyden nefret ettirilir." buyururdu.

"Allahü teâlâ hakkında mârifet sâhibi olan ârif-i billah kimse, maîşetini günü gününe temin eder. Yâni sâdece günlük maîşetini düşünür. Dünyevî maîşetini asgarîye indirerek uhrevî maîşetini âzamiye çıkarır." buyurmuştur.

Bir kimse gelerek; "Bana nasîhat et." dedi. Ebû Hamza Horasânî ona; "Önündeki sefer için azık hazırla." buyurdu.

"Garip kimdir?" diye sorulunca; "Ülfetten sıkılandır. Yâni dost ve akrabâsından sıkılan ve onlara yabancılaşan kimsedir. Bir kimse her nevî ülfetten sıkılırsa o garîb olur. Zîrâ dervişin dünyâda vatanı yoktur. Vatan olmayan yerde ülfet sıkıntıdır. Dervişin ülfeti, yaratılmışlardan ve Allahü teâlâdan başkasından kesilince, o her şeyden sıkılır. O işte o zaman garîb olur. Bu yüksek bir derecedir. En iyi bilen Allahü teâlâdır."

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri bir gün yolda giderken, çıplak bir şekilde halkın arasında dolaşan iblisi gördü ve; "Ey mel'ûn! Şu insanlardan utanmıyor musun?" buyurdu. İblis; "Hangi insanlardan? Bunlar insan mıdır? Şünûziye'dekiler insandır. Çünkü onlar ciğerimi yakmışlardır?" dedi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri kalkıp Şünûziye'deki câmiye gitti. Ebû HamzaHorasânî'yi başını önüne eğmiş, zikir ve tefekkür ile meşgûl olduğunu gördü. Olanları Ebû Hamza'ya anlattı. Ebû Hamza Horasânî hazretleri; "O mel'ûn yalan söylemiştir. Zîrâ Allahü teâlânın evliyâsı, iblisin kendilerine muttalî olamayacağı kadar azizdirler." buyurdu.

Bir ara Rey şehrinde bulunuyordu. Rey mescidinde ayağına sarmak üzere bir bez istedi. Birisi ona kıymetli olan Mısır ipeği getirdi. O bu ipeği ayağına dolak yaptı. Ona; "Niçin böyle yaptın. O pahalı şey dolak olur mu?" dediler. Buyurdu ki: "Ben yoluma hıyânet etmem. Yâni dünyâya ve dünyâdaki kıymetli şeylere değer vermem. Dünyâdan çekilmek lâzımdır. Yanında dünyânın bir kıymeti olsa tereyağından kıl çeker gibi o şey seni tasavvuftan çeker dışarı bırakır. Sofîler dünyâya kıymet vermezler. Bundan dolayı da gam yemezler. Eğer bütün dünyâyı derleyip toplayıp bir dervişin ağzına koysan, o israf olmaz. İsrâf, Hak teâlânın rızâsının hilâfına, tersine sarfettiğin şeydir. Hak teâlâ senin dünyânın terkini değil, gönlünden dünyâ sevgisinin terkini ister. Yâni gönlünden dünyâ muhabbetini gidermek Hak teâlânın indinde mûteberdir. Elinden dünyâyı çıkarıp tekrar ona dönmek değil. Dünyânın hepsi bir kerpiç parçasıdır. Senin ondan nasîbin ancak bir toz kadardır."

İnsanlara dünyâ ve âhirette kurtuluşun yolunu göstermek için ettiği sohbetlerinde buyurdu ki: "Nefsinden sıkılan kimsenin gönlü, yüce Mevlâsına bağlanmakla ünsiyet, yakınlık ve huzur bulur."

"Ârif, ikrâm olunan şeyin yok olmasından, eldeki nîmetin gitmesinden ve vâd edilen azâbın başa gelmesinden korkar. Ârif maîşetini günü gününe savar, gıdâsını günlük olarak alır."

"Allahü teâlâ bir kimseye şefkatle nazar ederse, hiç şüphe yok ki bu nazar o kimseyi mesûd kişilerin menzillerine ulaştırır. Onun içini ve dışını doğrulukla süsler."

"Sofî kimdir?" diye soran bir kimseye; "Sofî, her çeşit pislikten tasfiye edilen ve kendisinde hiç bir şekilde muhâlefet kiri kalmayan kimsedir." buyurdu.

PARAYI ÇIKARIP ATTI

Ebû Hamza Horasânî hazretleri, bir keresinde hiç kimseden bir şey istemeden ve hiç kimseye iltifat etmeden tevekkül ederek çölde sefere çıkmayı nezr etti. Bu nezir sebebiyle su tulumu ve ip almadan yola çıktı. Cebinde kız kardeşinin verdiği bir mikdâr gümüş para vardı. Yolda giderken nefsinden tevekkül esâsı üzerine olmasını isteyerek; "Utanmıyor musun? Semâyı direksiz olarak muhâfaza eden Allahü teâlâ, senin mîdeni gümüş para olmadan doyurmaya kâdir değil midir?" dedi. Hemen o parayı çıkarıp attı ve yoluna devâm etti. Derken yol üzerinde kazılmış bir kuyuya düştü. Nefsi; "İmdat." diye bağırması için kendisiyle çekişmeye başladı. Nefsine karşı; "Olmaz böyle şey, vallahi Allahü teâlâdan başka kimseden yardım istemem." dedi. Kendi kendine

mücâdele ederken kuyunun yanından geçen iki adamdan birinin diğerine; "Şu yol üzerindeki kuyunun ağzını kazâra bir kimsenin düşmemesi için kapatalım." dediğini işitti. Biraz sonra kuyunun yanına gelen yolcular kuyunun ağzını ağaç ve odunlarla kapattılar. Yerle bir oluncaya kadar toprakla örttüler. Bu sırada Ebû Hamza Horasânî'nin feryâd etmek aklına geldi. "Ey şu adamlardan bana daha yakın olan!" diye nidâ etti ve sustu. Kuyunun ağzını kapatan adamlar oradan ayrılıp gittikten sonra bir hayvanın kuyunun ağzından ayaklarını; "Bana sarıl." der gibi aşağıya doğru sarkıttığını gördü. Ona sarılan Ebû Hamza Horasânî yapışıp kuyudan çıktı. Bunun bir arslan olduğunu gördü. O zaman ona gâibden bir ses dedi ki: "Ey Ebû Hamza! Seni kuyuda mahvolmaktan arslanla bir tehlikeden başka bir tehlike ile kurtarmamız güzel bir şey değil mi?" Ebû Hamza Horasânî hazretleri olanlar üzerine şu ilâhîyi okuyarak yoluna devâm etti: "Gizlediğim şeyi sana anlatmaktan korkuyorum. Gözümün gönlüme anlattıklarını sırrım açıklıyor. Senden hayâ etmem aşkımı gizlememe engel oluyor. Bana bahşettiğin fehm (idrak) sâyesinde keşfe muhtâc olmaktan beni kurtardın. İşlerim konusunda bana lütfettin ve dış yüzümü iç yüzüme gösterdin. Zâten lütuf, lütf ile idrâk edilir. İhsâna ihsânla kavuşulur."

1) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.91

2) Tabakâtü's-Sûfiyye (Sülemî); s.326

3) Nefehâtü'l-Üns; s.72

4) Nesâyimü'l-Mehabbe; s.44

5) Tabakâtü'l-Kübrâ(Türkçe); c.1, s.418

6) Kuşeyrî Risâlesi (Tercüme); s.159, 312

7) Keşfü'l-Mahcûb; s.248

8) Tabakât-ı Ensârî; s.123

9) Sefînetü'l-Evliyâ; s.135

10) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.166

11) Tearruf Tercümesi; s.210-211

12) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.155

13) Nevâdirü'l-Âlem; s.71

14) Ravdü'r-Reyyâhîn; s.98

15) Câmiu Kerâmât (Horasânî); c.1, s.270

EBÛ HÂŞİM SOFÎ;

Tasavvufta ilk defâ sofî nâmıyla anılan meşhur velî. Ebû Hâşim Sofî künyesi ile tanınmış olup, doğum târihi bilinmemektedir. Aslen Kûfelidir. Bağdât'ta ikâmet etmiştir. 777 (H.161) senesinde vefât etti.

Ebû Hâşim hazretleri, evliyânın büyüklerinden Süfyân-ı Sevrî'nin hocasıdır. Remle'de bir dergâhda ikâmet ederdi. Bu dergâhın yapılması şöyle anlatılır:

Ebû Hâşim Sofî tasavvuf deryâsına dalmış bir hâlde, hep yüksek hâller ve mârifetler içinde günlerini geçirirdi. Bu derecede olanlarla sohbet ederdi. Bir gün kırda velîlerden bir dostu ile buluşup derin sohbetlere dalmışlar, sonra yanlarına aldıkları azıklarını da birlikte yiyip ayrılmışlardı. Onların bu hâlini o sırada ava çıkmış olan bir vâli ibret ve hayretle seyretmişti. Vâli, Ebû Hâşim Sofî'nin yanına yaklaşıp merakla sohbet ettiği arkadaşının kim olduğunu sordu. Bilmiyorum cevâbını alınca hayret etti. Samîmî görüşmelerinin sebebini sorunca, bu bizim mesleğimiz ve yolumuzdur. Böyle emrolunmuşuz, dedi. Vâli bu tatlı sohbetler için toplandıkları bir yerlerinin olup olmadığını sorup, hayır cevâbını aldı. Size bir binâ, dergâh yaptırayım orada toplanırsınız, dedi. Sonra Şam Remle'sinde bir dergâh yaptırdı. Tasavvuf erbâbı ve muhabbet ehli için yapılan ilk dergâh bu oldu. Bu dergâhda sohbet edenEbû Hâşim Sofî, sohbetleriyle ve yaşayışı ile insanlara örnek olup rehberlik yaptı. Tasavvuf onun rehberliği ile daha yaygın bir hâle geldi. Kendisinden önce de zühd, verâ, tevekkül ve muhabbette meşhur velîler vardı. Fakat ilk defâ Sûfî adı verilen ve tasavvufu belli bir dergâhta anlatan o oldu.

Büyük İslâm âlimleri, Ebû Hâşim Sofî'yi çok övüp, onu hep hürmetle yâd ederlerdi. Süfyân-ı

Sevrî onun hakkında şöyle buyurdu: "Ebû Hâşim Sofî'yi görmeden önce tasavvuf ehli kimdir, sofî nedir bilemezdim. O olmasaydı, ben ince bilgileri bilmezdim. Onunla görüşüp sohbet etmeden önce bende riyâ eseri varmış. Riyânın inceliklerini ve riyâyı terketmeyi ondan öğrendim."

Mansûr İmâr-ı Dımaşkî onu şöyle anlatır: "Ebû HâşimSofî'ye ölüm hastalığında, kendini nasıl buluyorsun?" dedim. Muhabbet ve aşk, belâdan çoktur, yâni gerçi belâ büyüktür, fakat muhabbet yanında küçük kalır." Ebû Hâşim Sofî; "Yâ Rabbî! Faydası olmayan ilimden sana sığınırım." derdi. Mânevî ilimlerde mütehassıs idi.

Buyurdular ki:

"İğne ile dağı devirmek, kalpten kibri söküp atmaktan kolaydır."

"Kişinin nefsini güzel edeb ile süslemesi, ehlini terbiye etmeye sebebdir."

"Allahü teâlâ, kullarının sâdece kendi rızâsını isteyip, onunla hoşnûd olmaları, dünyâdan yüz çevirmeleri için, dünyâyı keder ve üzüntü yeri yaptı."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.225

2) Nefehât-ül-Üns; s.86

3) Kıyâmet ve Âhiret; s.110

4) Er-Riyâd-ud-Tasavvufiyye; s.3

5) Târih-i Bağdâd; c.14, s.397

6) Sıfat-üs-Safve; c.2, s.203

7) Tabakât-ı Ensârî; s.7

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.164

9) Dirâsât fî Tasavvuf-il-İslâmî; s.93

EBÛ İDRÎS HAVLÂNÎ;

Tâbiînin meşhurlarından ve büyük velî, fıkıh âlimi. İsmi Aizullah olup, babasınınki Abdullah'tır. Künyesi Ebû İdris'dir. 629 (H.8) senesinde doğdu. Doğum yeri belli değildir. Şam'da yaşayan Ebû İdris Havlânî Eshâb-ı kirâmın sohbetleriyle yetişti. Onlardan çok sayıda hadîs-i şerîf nakletti. İlmiyle amel eden bir zât idi. 699 (H.80) senesinde Şam'da vefât etti.

Ebüdderdâ, Ebû Zer, Huzeyfe, Ubâde bin Sâmit, Avf bin Mâlik, Ebû Hüreyre gibi birçok âlimden hadîs bildirmiştir. Ondan da Zührî, Mekhûl, Yûnus bin Meysere ve başka âlimler, hadîs rivâyet etmişlerdir. Nesâî, onun hadîs ilminde güvenilir olduğunu kabul etmektedir. Ebû İdris hazretleri, Şamlıların vâizi ve hâkimiydi.

Ebû İdris Havlânî bir gün Muaz bin Cebel'e; "Ben seni Allah için seviyorum." dedi. Muaz bin Cebel de ona; "Müjdelerim. Müjdelerim. Resûlullah'tan duydum. O; **"İnsanlardan bir topluluk için, kıyâmet günü Arş'ın etrâfında kürsüler vardır. Onların ise, yüzleri dolunay gecesindeki ay gibidir. İnsanlar korku içindedirler. Fakat onlar korkmazlar. Onlar; Allahü teâlânın kendilerine korku vermediği velî kullarıdır. Onlar mahzûn olmazlar."** buyurdu. Peygamber efendimize; "Onlar kimlerdir, yâ Resûlallah?" diye sorulduğunda; **"Allahü teâlâ için birbirini sevenler."** buyurdu." diye müjde verdi.

Ebû İdris hazretleri buyurdular ki:

Yemenli bir zât şöyle duâ ediyordu. "Allah'ım! Benim bakışımı ibret, susmamı tefekkür,

konuşmamı zikir yap."

"Horasan'da Dahhâk hazretleri ile karşılaştım. Üzerimde, eski bir kürk vardı. Dahhâk; "Kirli elbiseler içerisinde temiz bir kalp, temiz elbiseler içindeki kirli bir kalbden daha hayırlıdır, iyidir." buyurdu.

"Mescidler, iyi kimselerin meclisleridir."

"Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın emirlerine itâat edenleri müjdeler, günahkârları korkutur. Yapılması gerekli işleri bildirir. Geçmiş ümmetlerin, hikâyeleri ve haberlerini bildirir."

"Kişi için vakar, ağırbaşlılık en güzel süslerdendir."

"Bir mescidde toplanmış insanlar arasında yanan bir ateş görmek, orada âlim olmıyan birinin anlatmasını görmekten daha iyidir.

"Bir mescidde söndürmekten âciz olduğum bir ateş görmem, orada değiştiremiyeceğim bir bid'atı, dinde olmayıp da sonradan ortaya çıkarılan hurâfeleri görmemden daha iyidir."

"Allahü teâlâ: Ey Âdemoğlu! Kızdığın zaman beni hatırlarsan, gazablandığım zaman ben de seni hatırlar, helâk ettiğim kimselerle berâber seni helâk etmem." buyurdu.

"Allahü teâlâ, kıyâmet gününde, gece karanlıkta mescide gidenlerin yollarını aydınlatır."

"Îmânının gitmesinden korkmayan kimsenin îmânı gider."

1) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.56

2) Tehzîb-ut-Tehzîb; c.5, s.85

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.88

4) El-A'lâm; c.5, s.239

5) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.122

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.1, s.272

EBÛ İMRÂN (Mûsâ);

İslâm âlimlerinden ve büyük velîlerden. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretlerinin beşinci batından dedesidir. Mısır'da Sa'îd-i Mısır adlı bölgenin aşağı kısmında ve Nil Nehrinin batı sâhilinde bulunan Behensâ beldesindendir. Doğum târihi belli değildir. Benî Zuglâ kabîlesine mensup, Tilmsân Sultânı Ebû Abdullah ez-Zuglâ'nın evlâdındandır.

Ebû İmrân, sultan olan babasının yanında yetişip büyüyünce, Allah yolunda bulunmayı, kendisini tasavvufa vermeyi saltanata tercih etti. Babası ilk zamanlarda onun bu hâlini garip karşıladı. Daha sonra işinde kendisini serbest bıraktı. Ebû İmrân Mûsâ, talebe olmak üzere, Şeyh-ül-Magrib olarak tanınan Ebû Midyen et-Tilmsânî hazretlerinin huzûruna vardı. Ebû Midyen buna; "Kime mensûbsun?" diye sordu. O da; "Sultan Ebû Abdullah'a." dedi. "Nesebin (soyun) kime kadar ulaşır?" diye sorunca, "Muhammed bin Hanefiyye bin Ali bin Ebî Tâlib'e." dedi. Ebû Midyen; "Fakîrlerin (tasavvuf yolunda bulunanların) yolu ile saltanat ve neseb (soy) asâleti bir arada bulunmaz." dedi. O da; "Ey efendim! Siz şâhid olun ki şu andan îtibâren sizden başkasına bağlı bulunmayı terkettim. Başka şeylerin hepsinden ayrıldım. Soyumla anılmayı değil, sizinle anılmayı şeref kabûl ettim." dedi.

Bunun üzerine Ebû Midyen hazretleri bunu talebeliğe kabûl etti. Gayret ve istîdâdının fazlalığı sebebiyle, kısa zamanda ilimde ve mânevî hâllerde yükselerek, o büyük zâtın talebelerinin önde gelenlerinden oldu. Birçok kerâmeti görüldü. Vahşî hayvanlar ile konuştuğu herkes tarafından bilinirdi. Arslanlar bile bu zâtın Allah'a bağlılığından hâsıl olan

heybetinden korkup çekinirlerdi. Halktan, bizzât bunları görenler az değildi.

Ebû Midyen et-Tilmsânî hazretlerinin huzûrunda yetişerek, üstün derecelere, yüksek makamlara kavuşan Ebû İmrân, kendisi gibi yetişen bâzı arkadaşları ile birlikte, hocaları Ebû Midyen tarafından, insanları irşâd etmek, onlara saâdet yolunu göstermek üzere, Mısır'da değişik beldelere gönderildi. Yola çıkacakları zaman, Ebû Midyen hazretleri, Ebû İmrân'a; "Mısır'a ulaştığında, Sa'îd bölgesinde bulunan Hûr nâhiyesine git! Senin kabrin orada olacaktır." buyurdu. O da; "Başüstüne efendim." diyerek, bildirilen yere vardı. Hocasından öğrendiği yüksek din bilgilerini, talebelerine, ilim âşıklarına anlatmaya, öğretmeye başladı. Pekçok talebe yetiştirdi. Çok kerâmeti görüldü. Bir talebesine nidâ ettiği, seslendiği zaman, o talebe bir senelik mesâfede de olsa, Allahü teâlânın izni ile hocasının sesini duyar ve cevap verirdi. Yine talebelerinden birisi bir sıkıntıya düşüp ondan yardım istese, ona seslense, Allahü teâlânın izni ile o talebesinin hâlini anlar, sesini duyar, bir senelik mesâfede de bulunsa, Allahü teâlânın izni ile derhâl imdâdına yetişirdi. Ona yardım edip, sıkıntıdan kurtarırdı. Ebû İmrân Mûsâ hazretleri burada, aşk ve şevk ile uzun yıllar hizmet etti. Birçok kimse ondan ilim öğrenip, istifâde ettiler. Hocası Ebû Midyen'in işâret ettiği gibi, o beldede vefât etti. Kabri oradadır.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.20

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.103

EBÛ İSHÂK EL-FEZÂRÎ;

Sekizinci yüzyılda Kûfe ve Şam taraflarında yaşamış olan evliyâdan ve İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, İbrâhim bin Muhammed bin Hâris'dir. Ebû İshâk künyesiyle ve Fezârî nisbesiyle meşhur olmuştur. Kûfe'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 802 (H.186) senesinde Masîsa şehrinde vefât etti.

Kûfe'de dünyâya gelen Ebû İshâk el-Fezârî, küçük yaşta tahsîle başladı. Şam'a gelerek, o beldenin âlimlerinden ilim tahsîl etti. Hadîs ilmini öğrendi. Tâbiînden Humeyd et-Tavîl, Ebû Tıvâle, Ebû İshâk es-Sebiî, İmâm-ı A'meş, Mûsâ bin Ukbe, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, İmâm-ı Mâlik, Şû'be bin Haccâc, Süfyân-ı Sevrî gibi büyüklerle görüşüp, onlardan ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. İmâm-ı Evzâî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Hadîs, fıkıh ilimlerinde imâm ve sika, güvenilir bir zât oldu. Pekçok kimse ondan ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Muâviye bin Amr, El-Ezdî, Zekeriyâ bin Adiy, Ebû Üsâme, Muhammed bin Selâm el-Bîkendî, İbn-i Mübârek, Muhammed bin Kesîr el-Masîsî gibi zâtlar bunlardandır.

Zâhirî ilimlerde yüksek bir âlim olan Ebû İshâk el-Fezârî hazretleri, sünnet-i seniyyeye tam tâbi olmak sûretiyle kalb ilimlerinde de ilerledi. Fazîlet sâhibi ve güzel ahlâklı bir velî oldu. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem sünnetine son derece bağlı olan Ebû İshak el-Fezârî, bid'atlere, Peygamber efendimiz ve eshâbı zamanında olmayıp da sonradan dîne ibâdet olarak sokulan şeylere şiddetle karşı çıktı. Bulunduğu şehrin sınırları içine bid'at sâhibi biri girse, onun derhal dışarı çıkartılması için çalışırdı. Beyrut civârında bulundu. İnsanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlattı. Edebi ve Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem sünnetini öğretti.

İlim ve fazîletteki yüksek derecesi, zamanında yaşayan âlim ve velîler tarafından takdir edildi. Şöhretini duyan halîfe Hârûn Reşîd, insanlara İslâmiyeti anlatması için onu Bağdât'a dâvet etti. Bağdât'a giderek insanlara faydalı olmaya çalışan Ebû İshâk el-Fezârî'ye, halîfe çok iltifât ve ihsânlarda bulundu.

Bağdat'ta bulunduğu sırada namaz vakitlerinin hesaplanmasında ilk defâ usturlâb âletini

kullandı. Namaz vakitlerinin hesaplanmasıyla ilgili geniş çalışmalar yaptı. Astroloji üzerine bir kasîde yazdı. Gerçek zevâl (öğle) vaktinin ölçümüyle ilgili bir eser hazırladı.

Halîfenin ve sarayın çevresinde yaşadığı hayat onu sıktığı için insanlardan uzak bir hayat yaşamayı tercih ederek Bağdat'tan ayrıldı. Masîsa şehrine yakın bir yerde, insanlardan uzak münzevî bir hayat sürdü. Tenhâ yerlerde sâde olarak yaşamayı tercih etti.

Ebû İshâk, Ehl-i sünnet bilgilerini yayarak, hakîkî müslümanlara yardım ederdi. Doğru yoldan kaymış bid'at sâhiplerini, nakle dayanan vesikalarla cevap vererek sustururdu.

Abdurrahmân bin Mehdî; "İmâm-ı Evzâî ile İmâm-ı Fezârî hadîs ilminde imâmdır. Onların rivâyet ettikleri hadîslerin sıhhatine, hiç düşünmeden, rahatlıkla emin olabilirsiniz." buyurdu.

Fudayl bin İyâd hazretleri de; "Rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm. Oturuyorlardı. Yanlarında, oturulacak boş bir yer vardı. O yere oturmak üzere yaklaştım. Bana buyurdu ki: "Bu boş yer Ebû İshâk Fezârî içindir."

Üstün ilmine ve şöhretine rağmen insanlar tarafından medhedilmekten hoşlanmayan Ebû İshak Fezârî buyurdu ki:

"Bâzı kimseler, insanlar tarafından medholunmayı seviyorlar. Halbuki, Allahü teâlânın rızâsı yanında, insanların övmelerinin, hiç kıymeti yoktur."

Allahü teâlânın kullarının kendilerine verilen nîmetlere şükretmesi gerektiğini bildiren Ebû İshâk Fezârî buyurdu ki:

"Bir nîmete kavuşan kimse **Elhamdülillahi alâ küllî hâl** duâsını okursa, o nîmete şükretmiş olur. Bir musîbetle karşılaşınca bu duâyı okursa, o musîbete sabretmiş olur."

Ebû İshâk el-Fezârî hazretleri ömrü boyunca Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesini öğrenmek, öğretmek ve yaşamakla meşgul oldu. Masîsa'da bulunduğu sırada 802 (H.186) senesinde vefât etti. Vefât târihi hakkında başka rivâyetler de vardır.

Ebû İshak el-Fezârî'nin siyer ve megâzî ilmine dâir **Kitâbü's-sîre fil-Ahbâr vel-Ahdâs** adlı iki cildlik bir eseri vardır.

1) Hilyetü'l-Evliyâ; c.8, s.253

2) Ravdü'r-Reyyâhîn; s.114

3) El-A'lâm; c.1, s.59

4) Şezerâtü'z-Zeheb; c.1, s.307

5) Tezkiretü'l-Huffâz; c.1, s.283

6) Tehzîbü't-Tehzîb; c.1, s.153

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.166

EBÛ İSHÂK İBRÂHİM BİN MÜVELLED;

Suriye'de yetişen velîlerden. Onuncu yüzyılda yaşamıştır. İsmi, İbrâhim bin Ahmed'dir. Ebû İshâk ve Ebü'l-Hasan künyeleriyle bilinir. Suriye'nin Rakka şehrinde doğduğu için Rakkî nisbesiyle tanındı. Doğum târihi bilinmemektedir. 953 (H.342) senesinde vefât etti.

Ebû İshâk İbrâhim bin el-Müvelled, zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri öğrendi. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde yüksek âlim oldu. Tasavvufa karşı alâka duydu. Kendisine rehberlik edecek velî bir zâtı aramaya başladı. Evliyâdan olan Müslim-i Mağribî'nin ziyâretine gitti. Bundan sonrasını kendisi şöyle anlatıyor:

"Müslim-i Mağribî'nin rahmetullahi aleyh ziyâretine gitmiştim. Mescidine vardığım zaman,

namaz kıldırıyordu. Fâtiha, tecvîd ilmine göre okunmamıştı. Kendi kendime; "Buraya gelmek için boşuna zahmet çekmişim." dedim. O gece orada kalıp ertesi günü Fırat Nehri kenarına gitmek için yola çıktım. Yolda bir arslanın yattığını gördüm. Yanından geçmekten çekinip geri döndüğümde, başka bir arslanın bana doğru geldiğini farkettim. Korkudan bağırdım. Müslim-i Mağribî sesimi duyunca dışarı çıktı. Arslanlar kendisini görünce sâkinleştiler. Onların kulaklarından tutup götürdü ve; "Kim olursa olsun, benim misâfirim olan kimseye saldırmayın." buyurdu. Bana da dönüp; "Ey Ebû İshâk! Sizler zâhirinizi düzeltmekle meşgul oluyor ve Allahü teâlânın mahlukundan korkuyorsunuz. Biz ise bâtınımızı düzeltmekle meşgul olunca, mahluklar bizden korkmaya başladı." buyurdu. Hatâmı anlayıp tövbe ettim ve kendisinden özür diledim. Özrümü kabûl edip, bana iltifât etti. Bu hâdiseden sonra, görünüşe göre hüküm vermenin çok yanlış olduğunu, kendisinden ilim öğrenilecek zâtta kusur aranırsa (görülürse) ondan hiç istifâde edilemeyeceğini anladım. Kendisinden ilim ve edeb öğrenilecek hakîkî din âlimine tam teslim olmalı, onda bir noksan aranmamalıdır. Bütün kusur ve kabahatleri kendisinden bilmeli, her hâl-ü kârda edebe riâyet etmelidir. Hocasının ilminden, feyz ve bereketlerinden istifâde etmenin, ancak bu şekilde olduğunu düşünerek, bu yolda ilerlemek için gece-gündüz çalışmalıdır. Kolaylık vermesi için ve bunca nîmetlere kavuştuktan sonra mahrûm olmak felâketine düşmekten koruması için, ağlayarak Allahü teâlâya yalvarmalıdır."

Ebû İshâk hazretleri, bundan sonra tasavvuf yolunda ilerlemek için çok çalıştı.

Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Abdullah bin Cellâ, İbrâhim-i Kassâr, Abdullah bin Câbir'in yanında başka âlim ve velîlerin ilim meclisleri ve sohbetlerinde bulundu. İlimde ve fazîlette yükselip zamanla, ilim sâhibi insanların, müşkillerini halledebilmek için kendisine mürâcaat ettikleri, derecesi çok yüksek bir zât oldu. İnsanlara vâz ve sohbetleriyle İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâda ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermelerine vesîle oldu. İnsanlar onun derin mânâlı sözlerinden istifâde edebilmek için etrâfında toplanıp, ilminden ve güzel ahlâkından çok faydalandılar.

Başlangıçta; "İnsan, kalbini düzeltmek için meşgûl olduğu zaman mahluklar ondan korkarlar." sözünü kendisine düstûr edinen Ebû İshâk İbrâhim bin el-Müvelled, her an Allahü teâlâyı düşünür, O'nunla meşgûl olurdu. Bu sebeple de diğer mahluklar ondan korkarlardı.

Bir gün talebelerinden birisine elbisesinden bir parça hediye etmişti. O talebe, sahrada yalnız başına giderken, bir arslan gördü. Arslan hemen saldıracak gibi dikkatle baktı. Sonra yüzünü toprağa sürdü ve yavaşça oradan ayrılıp gitti. O kimse, hocasının elbisesinden bir parçanın üzerinde bulunduğunu, arslanın bakınca o parçayı gördüğünü hatırladı. O kumaş parçasının sâhibi olan mübârek hocası hürmetine, arslanın kendisine saldırmadığını anlayıp, Allahü teâlâya şükretti. Hocasına olan muhabbet ve bağlılığı, daha da arttı.

Ebû İshâk İbrâhim bin el-Müvelled, ihlâs ile Allahü teâlânın rızâsını düşünerek ibâdet ederdi. İhlâs ile ilgili olarak buyurdu ki:

"Yapılan ibâdetin tadı, ihlâs iledir. İhlâs ile yapılan ibâdet, kalbe, rûha rahatlık ve lezzet verir. Ucb, kendini ve amelini beğenmek durumu olursa bu tad kalmaz."

"Bir kimse Allahü teâlânın emir ve yasaklarından birini nefsi için yaparsa, o ameli ya kabûl olunur veya kabûl olunmaz. Ama, o ameli yapmaya kalkarken Allah için niyet ederse, o amelin kabûl olunacağı muhakkaktır."

"Allahü teâlânın Zümer sûresi 54. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Başınıza azap gelip çatmadan** (tövbe edip) **Rabbinize dönün. O'na hâlis ibâdet edin, sonra kurtulamazsınız."** buyurduğunu ve Allahü teâlâya kavuşacak yolu bildiği halde, O'ndan başkası ile meşgûl olana çok taaccüb edip şaşarım."

Yiyip içmenin edepleriyle ilgili olarak buyurdu ki: "Yemekte edeb odur ki, yemek ancak

zarûret olduğu zaman yenir. Her zaman yenmez."

Diğer aklî ve naklî ilimlerde yüksek âlim olan Ebû İshâk İbrâhim bin el-Müvelled, hadîs ilminde de yüksek idi. Peygamber efendimizin şu hadîs-i şerîfini rivâyet etti:

Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem hazret-i Ebû Hüreyre'ye buyurdu ki: **"Yâ Ebâ Hüreyre! Verâ sâhibi ol! İnsanların en âbidi olursun. Kanâat sâhibi ol! İnsanların en çok şükredeni olursun. Kendin için istediğini, insanlar için de iste! Kâmil mümin olursun. Sana komşu olanlarla iyi komşuluk yap! Hakîkî müslüman olursun. Gülmeyi azalt! Şüphesiz ki çok gülmek kalbi öldürür."**

Onun ilim meclislerinde ve sohbetlerinde pekçok kimse hidâyete kavuşup, Allahü teâlânın sevdiği kulları arasında yer aldı. Rakka şehrinin en büyük âlimi ve velîsi olan Ebû İshâk İbrâhim bin el-Müvelled 953 (H.342) senesinde Rakka'da vefât etti. Orada defnedildi.

1) Tabakât-ı Ensârî; s.405

2) Sefînetü'l-Evliyâ; s.149

3) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.364

4) Tezkiretü'l-Evliyâ; c.2, s.63

5) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.115

6) Nefehâtü'l-Üns; s.206

7) Nefehâtü'l-Üns Tercümesi; s.262

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.47

EBÛ İSHÂK ŞÂMÎ-İ ÇEŞTÎ;

Tasavvufta Çeştiyye yolunun büyüklerinden. Lakabı Şerefüddîn'dir. Çeşt'te otururdu. Bu yüzden ona Çeştî, yoluna Çeştiyye, talebelerine Çeştiyye mensubu denildi. 940 (H.329) yılında vefât etti. Kabr-i şerîfi Akka'dadır.

Zâhirî ve bâtınî ilimleri Hâce Mimşâd Dîneverî'den tahsil etti. İlk zamanlarda evliyâullahtan birine talebe olmak istedi. Kırk gün istihâreye yattı. Kırkıncı gün gâibden bir ses; "Ey Ebû İshâk! Git Mimşâd Dîneverî'nin emniyet ve kurtuluşa götüren eteğine yapışıp maksadına ulaş." dedi. Bunun üzerine Mimşâd Dîneverî'nin yanına gidip, hizmetine girdi. Yedi sene onun yanında bulundu. Bu zaman zarfında kemâle geldi. Hocasına halîfe oldu. İzin alıp, Çeşt şehrine giderek, insanları irşâd etmeye, onlara doğru yolu anlatmaya başladı. Hocasının vefâtından sonra da yerine geçti. Çeşt'te birçok talebe yetiştirip, çok sayıda insanın âhiret saâdetine kavuşmasına sebeb oldu. Vefâtından sonra yerine, talebelerinin en üstünü olan Ebû Ahmed Ebdâl Çeştî hazretleri geçti.

Ebû İshâk Çeştî hazretleri, dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi. Değil günah işlemek, işlediği hayırlı amellere tövbe ederdi. Haftada bir yemek yer ve; "Açlık, dervişlerin mîrâcıdır." buyururdu. Vaktini, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapılan amellere ayırırdı. Ömrü, hep ibâdet ve insanları doğru yola çağırmakla geçti. Ebû İshâk hazretlerinin sohbetlerinde bulunan kimse günahtan çok sakınırdı. Hasta bir kimse o meclise gelse, şifâ bularak çıkar giderdi.

Çeşt şehri ahâlisinden biri anlatır: "Çeşt bölgesinde kuraklık olup, aylarca yağmur yağmadı. İnsanlar ve hayvanlar susuzluktan ızdırap içindeydi. Belde sâkinleri gidip, Ebû İshâk Çeştî hazretlerinden yağmur için duâ etmesini istediklerinde; duâ etti. Çok geçmeden yağmur yağmaya başladı. O kadar çok yağdı ki, halk bu defâ yağmurun durması için duâ isteğinde bulundu. Tekrar duâ etti ve yağmur kesildi."

Siyer-ül-Aktâb adlı eserin yazarı; "Ebû İshâk Çeştî hazretlerinin Akka'da kabrinin yanına

giden, akşamdan sabaha kadar, kabrinin üzerinde yanan nûrânî ışığı görür. Rüzgâr ve yağmur ne kadar şiddetli olursa olsun, o ışığa aslâ zarar veremez." buyurmaktadır.

1) Nefehât-ül-Üns; s.361

2) Sefînet-ül-Evliyâ; s.89

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.48

4) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.203

EBÛ İSHÂK-I ŞÎRÂZÎ;

Meşhûr âlim ve velîlerden. İsmi, İbrâhim olup babasınınki Ali'dir. Künyesi Ebû İshâk-ı Şîrâzî olup "Cemâl-üd-dîn", "Şeyh-ül-İslâm" ve "Şeyh-ül-İmâm" lakabları ile tanınmaktadır. 1003 (H.393) senesinde, İran'ın köylerinden biri olan Fîrûzâbâd'da doğdu ve orada büyüdü. Fîrûzâbâd'ın, Hârezm şehirlerinden birisi olduğu da söylenmektedir.

İlk tahsiline Fîrûzâbâd'da başladı. Orada kendisinden ilim aldığı hocalarının ilki; Ebû Abdullah Muhammed bin Ömer eş-Şîrâzî oldu. Bu beldede, imkânı ölçüsünde elde ettiği ilimleri daha çok arttırmak için, 1019 (H.410) senesinde Şîrâz'a geldi ve bir müddet orada yaşadı. Bu arada Gandecân'a gitti. Her iki şehirde ve diğerlerinde kaldığı sürede, birçok âlimden fıkıh ilmini öğrendi. Şîrâz'da ve Gandecân'da Ebû Ahmed Abdurrahmân bin Hüseyin el-Gandecânî ve Şîrâz'da Ebû Abdullah el-Beydâvî ve Ebû Ahmed Abdülvehhâb bin Muhammed bin Râmin el-Bağdâdî ilim aldığı âlimlerdendir. Bu iki âlim, Bağdâdlı âlimlerin üstâdlarındandı. O, bu ikisinden iki merhalede ilim öğrenmişti. Önce, Şîrâz şehrinin hatîb ve müftî vekîllerinden olan Ebû Abdullah el-Celâb'tan ders okudu. Bu arada Dâvûd-i Zâhirî'nin mezhebinden olan Ebü'l-Ferec-i Fâmî eş-Şîrâzî ile karşılaştı. Genç yaşında onunla ilmî münâzaralarda bulundu. Çünkü o, **Tabakât'**ında; "Ben, Şîrâz'da küçük olduğum halde, onunla münâzara etmiştim." dedi. Bu hâdise, onun cedel ilminde, daha o yaşlarda alışkanlık kazandığına delâlet etmektedir.

Ondan sonra ilim öğrenmek için önce Basra'ya gitti. Oradaki fakîhlerden ders okudu. El-Hûzî bunlardandır. Sonra, 1024 (H.415) senesinde, 22 yaşında iken Bağdât'a gelip hemen ilim öğrenmeye başladı. Gittiği şehirlerde ve köylerde, daha önce gördüklerinden olan bir ilmî çevre ile karşılaştı. Orada, Şâfiî mezhebini öğretip yayan büyük fakîhlerle buluştu. Bunlar; eş-Şîrc-il-Faradî el-Hâsib, İbn-i Râmin, Ebû Abdullah el-Beydâvî, Mensûr bin Ömer el-Kerhî idiler. Onun bu devirdeki hocalarının en büyüğü, Ebû Tayyib et-Taberî'dir. Kendisi bu hocası hakkında diyor ki: "Gördüğüm kimseler içinde, ondan daha çok çalışan birini, daha çok tahkîk yapanı ve görüşü ondan daha iyi olanı görmedim." Hocalarının arasındaki yeri husûsunda bunu, "Kazvînî" adı ile meşhûr olan Ebû Hâtim Mahmûd bin Hasan et-Taberî tâkib eder. Bunun hakkında da; "İlim için yaptığım seyahatlerde, ondan ve Kâdı Ebû Tayyîb et-Taberî'den faydalandığım gibi, başka kimseden faydalanamadım." dedi. Ebû İshâk-ı Şîrâzî, fıkıh ilmini, ez-Zücâcî'den, Ebû Abdullah Muhammed bin Ömer eş-Şîrâzî'den ve başka âlimlerden öğrendiği gibi, usûl ilmini de, Ebû Hâtim'den okumuştu. Hadîs ilmini ise, Ebû Bekr el-Berkânî ile Ebû Ali bin Şâzân'dan öğrendi. Şâfiî âlimlerinin yanında; başka ders halkalarında da bulundu. O, Hanbelî âlimlerinden Kâdı Ebû Ali el-Hâşimî hakkında; "Ben, onun ders halkasında bulundum ve ondan istifâde ettim." demektedir.

Ebû İshâk, kısa zamanda hocası Ebû Tayyîb et-Taberî'nin takdîrine ve îtimâdına mazhâr oldu. Hocası, kendinin bulunmadığı zamanlarda onu, talebelerine ders vermesine izin verip yardımcı seçti. Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin ilimle meşgûliyeti, şaşılacak derecede, akıllara durgunluk verecek ölçüde idi. Meselâ her dersi bin defâ tekrar edip sağlamlaştırırdı. Bu zamandaki hâlini, kendisi şöyle anlatır: "Her kıyâsı bin defâ tekrâr eder, onu bitirince diğer

bir kıyâsa geçer, onda da bu minvâl üzere meşgûl olurdum. Bir meseleye dâir şâhid, delil olacak bir beyit olursa, o beytin bulunduğu kasîdenin tamâmını ezberlerdim." Bu ise, ancak tedbirli davranmak ve iyi öğrenmek için bir arzu ve istek idi.

Ebû İshâk, hocası Ebû Tayyîb et-Taberî'nin kendisinin mescidlerden birinde ders vermesini istedikten sonra, on beş seneye yakın Bağdât'ta kaldı. Bâb-ı Merâtıb'da bulunan bir mescidde ders vermeye başladı. Bu tedrisât işi ve şöhreti Bağdât'tan başka, çeşitli memleketlere de yayıldı. Dört bir taraftan gelen ilim talebeleri, onun huzûrunda olgunlaşır, ilim ve hâl sâhibi olurlardı. Kara ve deniz yolu ile fetvâ sormaya gelenler, onun meclisinde toplanırlardı.

Büyük Şâfiî âlimi ve Kâdı'l-kudât olan Ebû Abdullah Hüseyin bin Câfer bin Mâkûlâ, 1055 (H. 447) senesinde vefât edince, halîfe Kâim bi-emrillâh'ın görevlileri, Ebû İshâk-ı Şîrâzî'ye gidip, halîfenin kendisini Kâdı'l-kudât yâni Temyiz reisi tâyin etmek istediğini bildirdiklerinde râzı olmadı. Gelenler kabûle zorlamaya çalıştı. O, yine bu mesûliyeti ağır işten kaçındı. Gelenler, onun bu vazifeyi kabûl etmesine kadar ısrâr edilmesi husûsunda, halîfeden kat'î tâlimât almışlardı. Isrâr çok olunca, Ebû İshâk, halîfeye bir mektup yazarak; "Kendini helâk etmen, sana kâfî gelmedi mi? Hattâ kendinle berâber beni de mi helâk etmek istiyorsun?" dedi. Halîfe buna çok üzüldü ve: "İşte âlimler böyle olmalıdır!Çok şükür, zamânımızda kendisine kâdılık vazîfesi verilebilecek ve bundan yüz çeviren birisi var. O, bunu istemedi ve biz de affettik." dedi.

Hocası Ebû Tayyîb et-Taberî'nin 1058 (H.450) senesinde vefâtından sonra, Ebû İshâk, Şâfiî mezhebinin fakîhleri arasında bir sabah yıldızı gibi parlamaya başladı. Bâb-ı Merâtıb'daki mescidinde ders vermeye başladı. Nihâyet, ilmi ve âlimleri çok seven ve Ebû İshâk'a ayrı bir sevgisi olan Nizâm-ül-mülk, onun ders okutması içinBağdât'ta bir medrese inşâ ettirdi. Medresenin inşâatına 1065 (H.457) senesinde başlandı ve 1067 (H.459) senesinde tedrisâta açıldı. Vezir Nizâm-ül-mülk, medreseyi inşâ edip müderrisliğini ona teklif edince, çekinerek kabûl etti. Bunun üzerine Nizâmiye Medresesini ilk defâ tedrisâta açmak için ilk müderris olarak onun tâyini yapıldı. Vefâtına kadar ders verip, ilme çok hizmet etti ve çok talebe yetiştirdi.

Bir gün Nizâm-ül-mülk, kendisinin yaptığı hayır ve hasenâtı, insanlara ikrâm ve iyiliklerini, günahlardan sakınmasını, Allahü teâlânın emirlerine yapışmasını anlatıp, yüksek âlimlerden, yaptıklarının İslâmiyete uygunluğu hakkında fetvâ istedi. Bütün âlimler cevâbında; "Bu yapılanların hepsi doğrudur. Cennet'e girmenize vesîledir." diye yazıp, onun hakkındaki iyi düşüncelerini bildirdiler. Nizâm-ül-mülk, âlimlerin kendisi hakkındaki şâhitliğini görüp yazılarını okuyunca; "Bunlarla benim kalbim rahat olmadı.Ancak, büyük âlim Ebû İshâk-ı Şîrâzî de bunu yazar ve hakkımda diğer âlimler gibi şehâdette bulunursa, inanırım." dedi. Şeyh Ebû İshâk'a başvurduklarında o da: "Hasan (yâni Nizâm-ül-mülk), zulüm mevkıinde bulunanların hayırlısıdır." diye yazdı. Nizâm-ül-mülk, bu zâtın yazısını okuyunca; "Şeyh doğru söylemiştir. Doğru cevap, işte budur!" dedi. Nizâm-ül-mülk vefât edeceği zaman vasiyet edip, Ebû İshâk'ın fetvâsının sûretinin kefenine bağlanmasını istedi. Bu isteği yerine getirildi. Sonra sâlih bir zât rüyâsında Nizâm-ül-mülk'ü görüp hâlini sordu. O da cevâbında: "Allahü teâlâ bütün günahlarımı bağışladı ve: "Bu ihsânımız, senin hakkında Ebû İshâk'ın, hayırlı diye yazmasındandır." buyurdu" dedi.

Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin ilmi, menkıbeleri ve yüksek hâlleri sayılamıyacak kadar çoktur. Zamânının büyük âlimleri ile birçok ilmî münâzaraları olmuştur. İmâm-ül-Haremeyn Ebü'l-Me'âlî el-Cüveynî ile olan münâzaraları **Tabakât-ı Şâfiiyye** kitabında yazılıdır. Onun talebeleri ve kendisi ile arkadaşlık yapıp yetişenler oldu. Onlardan kadılık, müftîlik ve hatîblik vazifesine tâyin edilenler çoktu. Haydar bin Mahmûd bin Haydar eş-Şîrâzî anlatıyor: Şeyh Ebû İshâk'tan işittim. Diyordu ki; "Horasan taraflarına gitmiştim. Uğradığım her beldenin ve her köyün, ya kadısının veya müftîsinin yahut da hatîbinin talebelerimden veya ilim arkadaşlarımdan olduğunu gördüm."

Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin, ibâdetinin çokluğunu, secdelerde yüzünün renginin değişmesini kimse inkâr edemezdi. Bütün gecesini ibâdetle, Kur'ân-ı kerîm okumakla geçirirdi. Nitekim **Müzehheb** kitâbının her faslını tamamladığı zaman iki rekat namaz kılardı. Zühdü, dünyâya hiç kıymet vermemesi o kadar çoktu ki, bir gün mescidde unuttuğu ve kendisinin de o günkü nafakası olan bir dinârı (4.8 gr altını), geri döndüğünde yerinde bulduğu hâlde, belki başkasınındır diye düşünüp, almaktan vazgeçti. Bu zühd ve verâ, onun zamânında başka birisinde görülmedi. Sanki o, zamânındaki bütün insanların zühdünü kendinde toplamış, bu zühd onun süsü olmuştu.

Ebû İshâk'ın bedeni zayıf ve ince idi. Kuvvetli bir hâfızaya sâhib olup, zekî bir kimseydi. Ders okumak ve ilim tahsil etmek için çok gayret ediyordu. Yemeği ve elbisesi azdı. Aza kanâat eder ve fakirliğe sabrederdi. Kâdı Ebü'l-Abbâs el-Cürcânî ve diğer arkadaşları diyorlar ki: "Ebû İshâk-ı Şîrâzî, dünyâlık olarak hiçbir şeye sâhip değildi. Hattâ o hâle geldi ki, bir günlük yiyeceğini ve giyeceğini bulamadığı zamanlar olurdu."

Ebû Bekr Muhammed bin Ali el-Bürûcirdî anlatıyor: "Bir gün Ebû İshâk, talebelerinden birine: "Bana üzüm ve hurma pekmezi satın alman husûsunda seni vekil ettim." dedi. O da gidip, fâsid bir alış-verişte bulundu. Ebû İshâk, böyle şüpheli satın alınan üzüm ve hurma pekmezini yemedi."

Kâdı Ebû Bekr Muhammed bin Abdülbâkî el-Ensârî anlatıyor: "Bir gün Ebû İshâk-ı Şîrâzî'ye birçok mesele hakkında fetvâ sormaya gitmiştim. Onu yolda yürür görüp selâm verdim. Ekmek satan bir dükkâna girdi. Ondan kalemini istedi. O hâlde iken, suâlimin cevâbını hemen cebinde taşıdığı mürekkeb ile yazıp, istediğim fetvâyı bana verdi."

Ebû İshâk-ı Şîrâzî, fakir bir kimse olup, Nizâmiyye Medresesinde ders vermeye başlamasından sonra da durumu değişmedi. Talebelerini çok severdi ve "Benden bir mesele okuyan kimse, benim evlâdım sayılır." derdi. Fakirliği sebebiyle hacca da gitmemişti. Nizâm-ül-mülk'e yakın olmasına rağmen maddî bakımdan hâlinde bir değişiklik olmadı. Mala, paraya hiç düşkün değildi. El-Mâhânî diyor ki: "Onun bir yiyecek ve binek almaya yetecek kadar malı yoktu. Fakat isteseydi, onu el üstünde taşırlardı."

Ebü'l-Hasan-ı Hemedânî anlatıyor: "Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin şöhreti o kadar çok yayılmıştı ki, gittiği her yerde ve girdiği her şehirde, şehrin bütün insanları ve çocukları onu karşılamağa çıkarlardı. Kaldığı yerlerde, içinde olduğu mahfelin direklerine ellerini sürerler, nâlınlarının ve ayakkabılarının toprak ve tozunu alır, şifâ ve bereketlenmek için saklarlardı. Sanat sâhipleri, metâlarını, âlet ve edevâtını ayaklarının tozuna sürerlerdi."

Ebû İshâk hazretlerinin gittiği beldelerde, ona arkadaşlık yapıp, ilminden istifâde eden birçok âlim olmuştur. Bunlardan Fahr-ül-islâm eş-Şâşî, **Umde** adlı eserin sâhibi Hüseyin bin Ali et-Taberî, İbn-i Beyân el-Meyâncî, Ebû Muâz, el-Bendelînî, Ebû Sa'leb el-Vâsıtî, Abdülmelik eş-Şâbürhuvâstî, Ebü'l-Hasan el-Âmidî, Ebü'l-Kâsım ez-Zencânî, Ebû Ali el-Fârikî, Ebü'l-Abbâs bin er-Rutâbî gibi birçok âlim ondan istifâde ettiler.

Ebû Bekr eş-Şâşî diyor ki: "Şeyh Ebû İshâk, asrının âlimlerine, Allahü teâlânın bir hucceti, senedi idi."

Ebû İshâk hazretleri, çok talebe yetiştirdi. Bunlardan bâzısının isimleri "Tabakât" kitaplarında sayılmaktadır. Zâten Nizâm-ül-mülk, Şâfiî mezhebinin yayılması ve bunu da Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin yapmasını isteyerek, NizâmiyyeMedresesini yaptırmış ve böylece binlerce talebeyi yetiştirmiştir. Çok kısa bir zamânının dışında, vefâtına kadar bu medresede hep talebe okutmuştur. Daha önce Bâb-ı Merâtıb'daki mescidinde yüzlerce talebe yetiştirmişti.

Ebû İshâk hazretleri, 1083 (H.476) senesinde Bağdât'ta Ebü'l-Muzaffer bin Reis-ür-Rüesâ'nın evinde vefât etti. Cenâzesini Ebü'l-Vefâ bin Ukayl el-Hanbelî yıkadı.

Namazını Bâb-ül-Firdevs'te Ebü'l-Feth Muzaffer bin Reis-ür-Rüesâ kıldırdı. Bâb-ı İbrâz'da defnedildi. Vezir Tâc-ül-mülk, onun için bir türbe ve yanında bir medrese yaptırdı.

Ebû Ali Makdîsî diyor ki, "Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin vefâtından sonra onu rüyâmda gördüm ve; "Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti?" diye sordum. Cevâbında; "Bu Nizâmiyye Medresesi hakkında soruldum. Eğer bu medresenin yapılma maksadına riâyet etmeyip, orada ders vermeseydim, elbette helâk olanlardan olurdum." dedi.

Ebû İshâk Şîrâzî vefât ettikten sonra rüyâda beyaz elbiseler içinde ve başında tac olduğu halde görüldü. "Bu beyaz elbiseler nedir?" diye sorulunca o; "Bunlar Allahü teâlânın emirlerine itâatın şerefi." dedi. Bu tâc nedir?" diye sorulunca; "Bu da ilmin izzeti." dedi.

Ebû İshâk hazretleri çok eser yazmıştır. Bunlardan başlıcalarının isimleri şunlardır:

1) El-Mühezzeb fil-Müzehheb: Keşf-üz-Zünûn'da **El-Mühezzeb fil-Fürû** adı ile bildirilmektedir. Fıkıh ilmine âit büyük bir eserdir. Eserini 1063 (H.455) senesinde yazmaya başlamış ve 1076 (H. 469) senesinde tamamlamıştı. Bu, kıymeti yüksek olan bir eserdir. Şâfiî fakîhleri, ona çok önem verip şerh ettiler. Ebû İshâk, bundan çok hoşlanırdı. Hattâ kendisi bu kitap hakkında buyurdu ki: "Hazırladığım bu kitap, şâyet Resûlullah efendimize arz edilmiş olsaydı; "Bu, benim ümmetime emrettiğim dînin tâ kendisidir." buyururdu."

2) Et-Tenbîh fil-Fıkh: Keşf-üz-Zünûn'da **Et-Tenbîh fî Fürû-ış-Şâfiiyye** ismi ile zikredilmektedir. Bu eser, Şâfiîler arasında çok okunan beş kitaptan birisidir.

3) En-Nüket fil-Hılâf: Keşf-üz-Zünûn'da **En-Nüket fî İlm-il-Cedel** adı ile zikredilmektedir.

4) Et-Tebsıra: İbn-i Hıllıgân bunun cedel ilmi hakkında; **Keşf-üz-Zünûn** sâhibi de, usûl-i fıkıh ilmi hakkında olduğunu bildirmektedir. İbn-i Cinnî, ona şerh yaptı.

5) El-Maûne fil-Cedel.

6) Et-Telhîs: İbn-i Hıllıgân, cedel ilmi hakkında olduğunu bildirmektedir.

7) El-Lum'a fî Usûl-il-fıkh.

8) Şerh-ül-Lum'a fî Usûl-il-Fıkh.

9) Nushu Ehl-il-İlm.

10) Tabakât-ül-Fukahâ.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.4, s.215-262

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.29

3) Tabakât-ül-Fukahâ li-Ebî İshâk (Mukaddime)

4) Miftâh-üs-Se'âde; c.2, s.319-320

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.349

6) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.124

7) Tehzîb-ül-Esmâ vel-Lüga; c.2, s.172

8) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.68

9) Mir'ât-üz-Zeman fî Târih-il-A'yân; s.135, 186 (1968 Ankara)

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.23

11) Brockelmann; Sup:1, s.669

EBÛ MİDYEN MAĞRİBÎ;

Kuzey Afrika'da yetişen büyük velîlerden ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. On ikinci

asırda yaşadı. İsmi, Şuayb bin Hasan (Hüseyin veya Sinan) olup, künyesi Ebû Midyen'dir. Mağribî nisbesiyle ve Şeyhu'l-Meşâyih lakabıyla meşhur olmuştur. Bugün İspanya'da bulunan Sevilla(İşbiliyye) şehri civârındakiKatniyon kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1197 (H.594) senesinde Cezâyir şehirlerinden Tlemsan yakınındaki Ribâtu'l-Ubbâd kasabasında vefât etti. Kabri orada olup ziyâret edilmektedir. Vefâtı için 1184 (H.580) ile 1193 (H.590) ve başka târihleri bildiren kaynaklar da vardır.

Küçük yaştan îtibâren zârûrî olan temel îmân ve ibâdet bilgilerini öğrenen ve Kur'ân-ı kerîmi ezberleyen Ebû Midyen Mağribî, dokumacılık sanatını öğrendi. Bir müddet bu sanat ile meşgul oldu. Fakat ilme ve âlimlere karşı aşırı sevgisinden, bu yola girmeyi arzu etti. Fakir bir âileye mensûb olması sebebiyle bâzı maddî engellerle karşılaştı. Fakat ilim yolunda hiçbir engeli dinlemeyen ve memleketini terk eden Ebû Midyen, adlarını ve şöhretlerini duyduğu müderrislerden ilim öğrenmek üzere Fas'a gitti. Murâbıtlar Hânedânının sonunda veya Muvahhidler Hânedânının ilk zamanlarında Fas'a giden Ebû Midyen Mağribî, buranın ileri gelen âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti.

İlim öğrenmeye başladığı zamanlarda başından geçen hâdiseleri şöyle anlattı:

"Talebeliğimin ilk günlerinde, Fas hâricinde rahatça ibâdet edebileceğim boş bir yer bulmak için ayrıldım. İbâdet için boş bir yer buldum. Orada yerleştim. Bir ceylan gelip bana sığındı. Onunla yakınlık kurdum. Ayrıca, Fas'a bitişik bir köyün köpekleri de etrâfımda dolaşıp beni korurlardı. Artık orada ikâmet ediyordum. Bir gün Fas'ta, Endülüs'ten tanıdığım bir kimse ile karşılaştım. Onun yardıma ihtiyâcı vardı. İmdâdına yetişmek îcab ettiğini düşünerek, elbisemi on dirheme sattım. Parayı o kimseye vermek üzere gittiğimde, kendisini bulamadım. Yolumun üzerinde bulunan köyden geçerken, her zaman etrâfımda dolanıp beni korumak isteyen köpekler, bu defâ bana saldırdılar. Geçmeme izin vermiyorlardı. Zorlukla kurtulup, yalnız kaldığım yere ulaştım. Ceylan geldi, eskisi gibi bana yaklaşıp beni koklamadı. Kendisine yaklaşmak istediğimde benden uzaklaştı. Beni hoş görmedi. Huysuzlaşıyor, yerinde duramıyordu. Bu ceylanın ve köpeklerin niçin böyle davrandıklarını düşünmeye başladım. Nihâyet cebimdeki on dirhemden olduğunu anladım. Sonra Fas'a geri giderek, tanıdığım Endülüslüyü bulup on dirhemi ona verdim. Aynı köyden geçerken, köyün köpekleri bu sefer çıkıp etrafımda dolaşmaya, bana yaklaşmaya başladılar. Yalnız kaldığım yere gelince, ceylan da eskisi gibi yakınlık gösterdi. Önümde hareket ediyor, sanki seviniyor gibi hareketler yapıyordu. Epey müddet orada kaldım. Bir zaman sonra büyük âlim ve velî Ebû Ya'zî hazretlerinin haberleri, sözleri, kerâmetleri, dilden dile nakledilerek bana kadar gelince, kalbim ona karşı muhabbetle doldu. Bâzı kimseler ile berâber kendisine gittik. Bizi karşıladı. Yanında ders okumaya başladık ve çok istifâde ettik.

Ebû Ya'zî hazretlerinin sohbetlerinde ve ilim meclislerinde bulunan Ebû Midyen Mağribî, zâhirî ilimlerde yüksek dereceye ulaştı. Bilhassa hadîs, tefsîr ilimlerinde ihtisas sâhibi oldu. Ayrıca tasavvuf yolunda da ilerledi.

Hocası Ebû Ya'zî hazretleri Ebû Midyen Mağribî'yi çok sever ve fazlası ile yakınlık gösterirdi. Talebeleri arasında ona ayrıca iltifat gösterip diğer talebelerinden üstün tutardı.

Ebû Ya'zî hazretlerinin hizmetinde olgunlaşıp kemâle gelen Ebû Midyen Mağribî, ondan izin alarak hacca gitmek istedi. Hocası ona izin verdi ve; "Yolunun üzerinde bir arslan ile karşılaşırsan ondan korkma! Şâyet korkacak olursan ona, Ehl-i beyt-i Resûl hürmetine yolumdan çekil, de!"buyurdu. Hocasının huzûrundan "Peki." deyip ayrılan Ebû Midyen Mağribî, yolda hocasının dediği gibi arslanla karşılaştı. Kendisine tavsiye edilenleri yapınca, arslan ona zarar vermedi.

Ebû Midyen hazretleri hac yolculuğu sırasında birçok yerlere uğrayıp âlimler ile görüştü. Harem-i şerîfte Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri ile karşılaştı ve sohbetlerinde bulundu. Kendisinden çok hadîs-i şerîf ve tasavvufun inceliklerini dinledi. Abdülkâdir-i

Geylânî rahmetullahi aleyh kendisine sûfîlik hırkası giydirdi. Onun yanında nice nûr ve sırlara kavuştu.Ebû Midyen Mağribî, Abdülkâdir-i Geylânî'nin sohbetinde bulunmakla iftihâr eder ve onu, kendilerinden ilim öğrendiği hocalarının en büyüklerinden sayardı.

Tasavvuf yolunda ilerleyen Ebû Midyen Mağribî hazretleri, kutubluk ve gavslık makamlarına ulaştı. Hac vazîfesini yerine getirip sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret ettikten sonra Kuzey Afrika'ya dönüp Becâye şehrine yerleşti. Dünyâdan ve içinde bulunanlardan tamâmen yüz çevirip zühd hayâtı yaşadı. İnsanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatıp, talebe yetiştirmeye başladı. İnsanlar derslerinde bulunup, sohbetlerinden istifâde etmek için onun etrâfında toplandılar.

Husûsî derslerinde talebelerine daha ziyâde İmâm-ı Tirmizî hazretlerinin **Câmî** isimli meşhûr eserindeki hadîs-i şerîfleri ile İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin **İhyâu Ulûmiddîn** adlı eserini okuttu. Mâlikî mezhebinin fıkıh bilgilerinde ziyâdesiyle bilgi sâhibi olduğu için, kendisine sorulan suâllere cevap verirdi.

Ebû Midyen Mağribî'nin şöhreti her tarafta duyulup insanlar akın akın onun sohbetine koştular. Herkes, ona talebe olmak için can attı. Zamanın âlimleri ve evliyâsı onun şerefini ve yüksek mertebesini kabûl ettiler. İnce, kibâr ve zarîf bir zât olan Ebû Midyen Mağribî hakkında; "Doğudaki evliyânın reisi Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî ve batıdakilerin reisi de Ebû Midyen Mağribî'dir." diye medholundu.

Ebû Midyen Mağribî hazretlerinden Muhyiddîn-i Arabî ve başka birçok büyük zâtlar ilim öğrenmişlerdir. Haram ve şüphelilerden çok sakınırdı. Büyüklüğü herkes tarafından bilinir, her taraftan insanlar akın akın sohbetine gelirlerdi. Herkes kendisine talebe olmak isterdi. Bütün veliler onun şerefini ve yüksek mertebesini kabûl etmişlerdi. Yanına gelenler, huzûrunda edeple durur, konuşmasını dinlerlerdi. Mütevâzi, zâhid ve verâ sâhibiydi.

O, sözleri kalplere tesir eden fazîlet sâhibi, hakîkî âlimlerin büyüklerindendir. Allahü teâlâyı tanıyan evliyânın imâmı ve üstünü olmakla bilinir. Evliyâdan bir zât, rüyâsında bir kimse gördü. O kimse evliyâdan olan bu zâta dedi ki: "Ebû Midyen'e şöyle söyle: İlmi yay! Yarın yüksek kimselerle birlikte bulun, kimseye aldırma! Sen zürriyetlerin babası olan Âdem aleyhisselâmın durumundasın." Bu zât, ertesi gün rüyâsını Ebû Midyen hazretlerine anlattı. Rüyâyı dinledikten sonra buyurdu ki: "Ben buralardan ayrılıp, tenhâda yalnız kalmak, kendi başıma bulunmak istiyordum. Her şeyden uzaklaşmak niyetindeydim. Senin bu rüyân ise, benim bu niyetime mâni oluyor. Meclis kurup, insanlara ilim öğretmemi emrediyor. "Yarın yüksek kimselerle berâber bulunacaksın." sözü, "Allahü teâlâyı zikredenlerin, O'nun hatırlandığı, emirlerinin anlatıldığı yerin Cennet bahçelerine benzetildiği." hadîs-i şerîfine işârettir. "Yüksek kimseler", Cennet ehlinin "İlliyyîn" denilen yüksek tabakasına işârettir. "Zürriyetlerin babası olan Âdem aleyhisselâmın durumundasın." sözü şuna işârettir ki, Âdem aleyhisselâma, nikâh (izdivac) verildi ve nikâh yapması emrolundu. Fakat bu nikâhdan meydana gelecek zürriyetin hepsinin mümin ve itâatkâr olması kuvveti ona verilmedi." İnsanları hidâyete kavuşturmak kuvveti yalnız Allahü teâlâya mahsustur. İşte bunun gibi, bize de ilim verildi ve onu yaymak, öğretmek emredildi. Fakat, bu ilim öğrettiklerimizin hepsinin muvaffak olmaları, hepsinin bize tâbi olmaları kudreti bize verilmedi."

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, **Fütûhât-ı Mekkiyye** isimli kıymetli eserinde şöyle anlatıyor: İnsanlardan birçoğu, bereketlenmek için Ebû Midyen hazretlerine ellerini sürerlerdi ve ellerini öperlerdi. Kendisine suâl edildi ki: "Efendim! Bu hal karşısında hiç nefsinize bir düşünce gelir mi?" Cevâbında buyurdu ki: "Hacer-ül-Esved'e bu zamâna kadar, nebîler, resûller ve velîler el sürüp, onu öptüler. Ona, onu taş olmaktan çıkaracak bir düşünce gelir mi?" Gelmez. İşte ben de bu hükümdeyim. Bana da öyle bir düşünce gelmez."

Ebû Midyen hazretlerinin kalbi, her an Allahü teâlâ ile meşgul dü. Hayâtının son kelimesi; "Allah." olmuştur. Kendisinden bir meselede fetvâ istense, ânında cevap verirdi. İnsanlara

İslâmiyetin doğru bilgilerini anlattığı bir vâz meclisi vardı. İnsanlar etrâfında toplanıp vâz edeceği zaman, kuşlar üzerinde uçuşmaya başlardı. Vâz başlayınca, kuşlar da durup dinlerlerdi.

Ebû Midyen hazretlerine bir gün, Allahü teâlâya muhabbet ve O'ndan hayâ etmek husûsunda suâl edildi. Cevâbında buyurdu ki: "O'nun evveli, Allahü teâlâyı devamlı zikretmek, her an O'nu hatırlamak, ortası, zikredilene yakınlık, sonu ise O'ndan başka bir şeyi görmemek, her görünen şeyde, o şeyi yaratan Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünmektir."

Yine bir gün kendisine; "Allahü teâlânın emirlerine tam teslim olmanın alâmeti nedir?" diye suâl edildi. Cevâbında; "Nefsi, Allahü teâlânın hükümlerinin îfâ edildiği meydana göndermek, ona devamlı Rabbimizin râzı olduğu şeyleri yaptırmak, bu hususta çekeceği elem ve sıkıntılarda ona şefkat göstermemektir." buyurdu.

Ebû Midyen Mağribî hazretleri bir ara insanlardan uzaklaşıp evine kapandı. Bir yıl müddetle dışarı çıkmadı. Yalnız Cumâ namazlarına çıktı. Halk onun ayrılığına dayanamayıp, kapısı önüne yığıldı.Evden çıkıp, kendilerine nasihatte bulunmasını istediler. Sonunda iknâ ettiler, dışarı çıktı. Evinin bahçesinde bir ağaç vardı. Üzerine serçe kuşları konmuştu. Kendisini görünce kaçtılar. Bu hâle çok üzüldü, hemen içeri girip; "Eğer sizlere ders için faydalı olsaydım, bu kuşlar benden kaçmazdı." buyurdu.

Bir yıl daha evinde kaldı. Sonra halk yine toplandılar ve sohbetini tekrar istediler. Dışarı çıktı. Bu sefer kuşların kendilerinden kaçmadıklarını gördü ve insanlarla konuşmaya başladı. Öyle konuşmalar yapardı ki, kuşlar gelip önünde sevinerek kanat çırparlardı. Hatta bir kısmı düşüp can verirdi. O konuşmaları dinleyen cemâatten bâzıları, kendinden geçerek düşüp bayılırdı.

Bir sohbeti sırasında buyurdu ki:

"İlim ganîmettir. Sükût kurtuluştur. Halktan bir şey ummamak rahatlıktır. Zühd, dünyâya düşkün olmamak âfiyettir. Bir göz açıp kapayacak kadar Allahü teâlâyı unutmak, O'nun verdiği emânete hıyânettir."

"Almayı, vermekten daha tatlı gören, hal sâhibi olamaz."

"Fakirliğin kendine has bir nûru vardır ve onu gizlediği müddetçe durur. Açığa vurunca, kaybolup gider."

"Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından sakınmakla huzur bulmak, Cennet'tir. Bu halden yüz çevirmek ateştir. Allahü teâlâya yakınlık, lezzettir. O'ndan ayrılmak, O'na karşı yabancılık, ölümdür."

"Kalp, birçok tarafa yönelebilir. Onu hangi tarafa yönlendirirsen, diğer tarafları kapalı kalır. Bir kimse dünyâ ve âhiretin ikisine birden yönelemez. Bunlardan biri diğerine mâni olur."

Ebû Midyen Mağribî ilimde yüksek derece sâhibi olduğu gibi güzel ahlâk sâhibiydi. Güzel ahlâkla ilgili olarak buyurdu ki:

"Fütüvvet, kulların iyiliklerini ve güzelliklerini görmek, gıybet ise onların kötülüklerini görmektir.

"İnsanlarla birlikte bulunmakta güzel ahlâk, onlarla iyi geçinmektir. Âlimler ile berâber olmakta güzel ahlâk, onlara ihtiyâcı olduğunu bilmek ve onları edebe uygun olarak dinlemekle olur. Mârifet ehli ile bulunmakta güzel ahlâk, sükûn üzere, ümitli ve sabırlı olarak beklemekle olur. Yüksek velî ile berâber olmakta güzel ahlâk, kırıklık hâlinde bulunmakla olur."

Her işinde Allahü teâlânın rızâsına kavuşmayı arzu eden Ebû Midyen Mağribî hazretleri, ihlâs sâhibi idi. İhlâsla ilgili olarak buyurdu ki:

"İhlâsın alâmeti, her an Allahü teâlâyı müşâhede etmek, O'ndan başkasını hiç hatırına getirmemektir."

"Kalbinde, kendisini kötülükten koruyan bir kuvvet bulunmayan kimse, harâb olmuştur."

"Allahü teâlâ, vicdanlardaki gizli sırlara, insanın her nefeste ve her haldeki hâline muttalîdir, hepsini bilir. Hangi kalbi kendisine yönelmiş görürse, onu felâketlerden, sıkıntılardan, sapıklıklardan ve fitnelerden muhâfaza eder."

Muhyiddîn-i Arabî, **Fütûhât-ı Mekkiyye** kitâbında şöyle anlatıyor: "Büyük zâtlardan biri ile uzak bir dağa gittik. Orada önümüze keskin bakışlı bir yılan çıktı. Arkadaşım bana; "Ona selâm ver, selâmına mukâbele edecektir." dedi. Selâm verdim. Selâmıma cevap verdi. Sonra bize; "Neredensiniz?" dedi. "Bicâye'deniz." dedik. "Ora halkı ile Ebû Midyen'in arası nasıl?" dedi.Hakkında uygun olmayan şeyler söyleyenler çıkıyor." dedik. Bu cevâbımıza şaştı ve; "Allah'a yemin olsun ki, bu âdemoğullarına şaşıyorum. Yine Allah'a yemin ederek diyorum ki, Allahü teâlâ, kullarından birine velâyet tâcını giydirsin de, sonra onu kötü gören olsun. Böyle bir şey olacağını hiç sanmıyordum." dedi. "Ebû Midyen'i sana kim tanıttı?" dedim. "Yâ, şaştınız mı? Sübhânallah... Acabâ yeryüzünde onu tanımayan bir hayvan var mıdır? Allah'a yemin ederim ki, Allahü teâlâ bir kimseyi velî yaparsa, kullarının kalbine de onun sevgisini verir. Bundan sonra onu kim sevmezse, ya kâfirdir veya münâfıktır." dedi.

Ebû Midyen hazretleri, bir defâsında namazda; **"Cennet'te kendilerine zencefil karıştırılmış Cennet şerbetinden dolu bir bardak da içirilir."** meâlindeki İnsan sûresi on yedinci âyetini okumuştu. Namazdan sonra dudaklarını yalamaya başladı. Sebebini soranlara; "O şerbetten bir bardak içtim. Tadından dudaklarımı yalıyorum." buyurdu.

Yine bir defâsında namazda; **"Muhakkak ki iyiler, Na'îm Cennetindedirler. Fâcirler ise,Cehennem'dedirler."** meâlindeki İnfitâr sûresi on üç ve on dördüncü âyet-i kerîmelerini okudu. Namazdan sonra; "Her iki kısımda olanların yerleri, Cennet ve Cehennem bana gösterildi." buyurdu.

Evliyâdan birisi şeytana; "Ebû Midyen ile aran nasıldır?" diye sordu. Şeytan; "Onun kalbine bir vesvese getiremem. Benim hâlim, okyanusa bevletmek gibidir. Koskoca okyanus bununla kirlenmediği gibi, temiz durur. Ne zaman kalbine bir vesvese verecek olsam, benim vesvesem yok olup, tesirsiz hâle geliyor."

Bir gün, bir sözüne îtirâz için biri huzûruna geldi. Ebû Midyen hazretleri onu görünce; "Niçin geldin?" diye sordu: Cevâbında: "Sizden istifâdeye geldim." "Koynunda ne var?" "Kur'ân-ı kerîm var, efendim." "Kur'ân-ı kerîmi çıkar ve herhangi bir sayfasını aç! Kendi düşünceni oradan oku!" buyurdu. O şahıs, Kur'ân-ı kerîmden bir sayfa açtı ve Şuayb aleyhisselamın kıssasında geçen; **"Şuayb'ı yalanlayanlar, ziyân etmişlerdir."** meâlindeki Ârâf sûresi doksan ikinci âyetini okudu. Ebû Midyen hazretlerinin adı da Şuayb idi. O kimseye hitâben; "Bu sana yetişir mi?" buyurdu. Gelen şahıs, suçunu îtiraf edip tövbe etti ve hâlini düzeltti.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleriyle ve diğer evliyâ ile mânevî âlemde görüşür, onların güzel hallerini insanlara anlatırdı.

Bir gün yakınları ile otururken başını önüne eğmiş vaziyette duruyordu. Bu esnâda; "Allah'ım, ben de onlardanım. Sen ve meleklerin şâhidim olun, duydum ve kabûl ettim." dedi. Bu konuşmayla neyi kasdettiği sorulduğunda, buyurdu ki: "Şu anda Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri Bağdât'ta, benim iki ayağım bütün evliyânın boyunları üzerindedir, buyurdu, onu kabûllendim." dedi. Kendisi Cezâyir'de idi. Târihini tuttular, gerçekten aynı gün ve aynı saatte, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin bu sözü söylediği tesbit edildi.

Talebelerinin ve sevenlerinin yaptıkları işleri ve hattâ düşündüklerini Allahü teâlânın bildirmesiyle bilirdi.

Derslerine devâm eden talebelerinden birisi, bir gece hanımına çok hiddetlendi. Onu boşamaya kat'î olarak karar verdi. Sabahleyin, ders için hocasının meclisine geldiği zaman, Ebû Midyen hazretleri bu talebeye hitâben; **"Zevceni nikâhında tut!** (Onu boşama) **Allah'tan kork!"** meâlindeki Ahzâb sûresi otuz yedinci âyet-i kerîmeyi okudu. Talebe; "Vallahi ben bu durumu hiç kimseye anlatmadım." dedi. Ebû Midyen hazretleri buyurdu ki: "Mescide girdiğim zaman, sırtında bulunan hırkanın üzerinde bu âyet-i kerîmenin yazılı olduğunu gördüm. Aranızdaki meseleyi ve senin niyetini böylece anlamış oldum."

Bir gün deniz kenarında abdest alıyordu. Yüzüğü denize düştü. "Yâ Rabbî! Yüzüğümü bir sebeb ile göndermeni istiyorum." dedi. O anda denizden bir balık çıktı. Ağzında Ebû Midyen hazretlerinin yüzüğü vardı. Yüzüğünü balığın ağzından alıp, Allahü teâlâya şükretti.

Becâye'deki ilim talebeleri; "**Mümin ölünce, Cennet'in yarısı ona verilir."** hadîs-i şerîfinde ihtilâf edip, hadîs-i şerîfin görünüş mânâsına göre, iki mümin ölünce, Cennet'in bütünü onların olur. Bu ise mümkün değildir. En iyisi gidelim, bu hadîs-i şerîfin mânâsını Ebû Midyen hazretlerinden suâl edelim dediler. Nihâyet Ebû Midyen hazretlerine geldiler. Ebû Midyen rahmetullahi aleyh o sırada talebelerine ders veriyordu. **Risâle-i Kuşeyrî'**den anlatıyordu. Gelir gelmez, ne için geldiklerini anlayıp; "Bundan murâd, kendiCennet'inin yarısı ona verilir, kabrinde onunla nîmetlenmek ve sevinmek için, ona Cennet'le arasındaki perde açılır. Diğer yarısı da kıyâmette verilir." buyurdu. Talebeler, Ebû Midyen hazretlerinin bu kerâmetini görünce, ona olan muhabbet ve bağlılıkları daha da artarak döndüler.

Evliyânın vasıflarını ve hallerini soran birisine buyurdu ki:

"Hâlis olarak evliyâlık yolunda bulunmanın alâmeti, fakr hâli, yâni varlığını Allah yolunda harcamaktır."

"Velî olduğu söylenen kimse, dînin emir ve yasaklarına aykırı hareket ederse, ondan sakınmak lâzımdır."

"Bütün evliyânın kerâmetleri, efendimiz Muhammed aleyhisselâmın mûcizelerinin neticeleridir. Bizim bu yolumuz da, O'nun sallallahü aleyhi ve sellem yoludur. Biz bu yolumuzu, senetle, icâzetle, Ebû Ya'zî'den aldık. O da aynı şekilde, Cüneyd-i Bağdâdî'den, o, Sırrî-yi Sekatî'den, o, Habîb-i Acemî'den, o, Hasan-ı Basrî'den, o, hazret-i Ali'den aldı. O da Resûlullah'tan sallallahü aleyhi ve sellem, O da Cebrâil'den (aleyhisselâm) ve o da, âlemlerin rabbi olan Allahü teâlâdan aldı."

"Mukarreb odur ki, kendisine kalb-i selîm (küfür, dalâlet, günahlar ve sâir âfetlerden temizlenmiş, ihlâs ile dolu olan kalp) verilen kimsedir. Öyle ki, Allahü teâlâdan başka her şeyden kurtulmuştur. O kalp, Allahü teâlânın rızâsından başka bir şey bulunmayan bir kaptır. İşte bu ve bunun gibi güzel hasletlere sâhib olan zâta mukarreb denir."

Ebû Midyen Mağribî hazretleri çeşitli sohbetleri sırasında buyurdu ki:

"Allahü teâlâ bana; talebelerimin hepsine ve beni sevenlere çok hayırlar vereceğini vâdetti."

"Hatâsı olan kimsenin, bu hatâsını üzülerek, kalbinin kırık, boynunun bükük olması, itâatkâr kimsenin, itâatına güvenerek kendini kıymetli sanmasından, kırıcı hareket etmesinden hayırlıdır."

"Hakîkî âlim, yol gösterici zât; güzel ahlâkı ile sana doğru yolu gösteren, gidişâtı ile seni kuvvetlendiren, nûrları ile senin bâtınını aydınlatan zâttır."

"Bir kimse halkı doğru yola dâvet ettiği halde, kendisi bu yolda değilse, halkı fitneye düşürür."

"Normal insanların bozulmasının alâmeti, âmirlerinin kendilerine zulmetmesiyle meydana çıkar. Büyük zâtların, ileri gelen âlimlerin bozulmasının alâmeti de, dinde çeşitli

karışıklıkların ve fitnelerin ortaya çıkmasıdır."

"Kim dünyâyı (insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeyleri) istemekle meşgûl olursa, Allahü teâlâ onu zillete mübtelâ kılar."

"Sâlihlerin hizmetinde bulunan kimse yükselir. Allahü teâlânın, kendisini, sâlihlere hürmet etmekten mahrûm ettiği kimse, insanlardan gelen sıkıntılara mübtelâ olur."

"Nefsini tanıyan kimse, insanların övmelerine aldırmaz."

"Nefs, ihlâs sâhibini doğru yoldan kaydıramaz."

"Yaratılmış olan bir şeye, şehvet arzusu ile bakan kimse, o şeyden ibret alamaz ve o şeyden faydalanamaz."

Ebû Midyen Mağribî hazretlerinin pekçok kerâmeti görülmüştür. Bir gün deniz sâhilinde yürüyordu. Bulunduğu şehri istilâ eden düşmanlar, onu esir alıp sâhildeki gemiye koydular. Gemide pekçok müslüman esir vardı. Yakalayan kimseler, gemiyi hemen hareket ettirmek istediler. Fakat bütün uğraşmalarına rağmen buna muvaffak olamadılar. Müslüman esirler; "Son olarak getirdiğiniz o şahıs, Allahü teâlânın sevgili bir kuludur. O, gemide olduğu müddetçe bu gemiyi hareket ettiremezsiniz." dediler. Bunun üzerine Ebû Midyen hazretlerini serbest bıraktılar. Fakat o; "Gemideki bütün müslüman esirler serbest bırakılmadıkça, dışarı çıkmam." dedi. Düşmanlar baktılar başka çâre yok, bütün esirleri bıraktılar. Gemi de normal şekilde hareket edip yoluna devâm etti.

Mağrib'de, müslümanlarla frenkler arasında harp çıkmıştı. Frenkler gâlip gelmek üzere iken, Ebû Midyen kılıcını alıp, talebelerinden biri ile sahraya çıktı. Bir kum tepesi üzerine oturdu. Uzaktan sahrayı dolduran domuzlar görüldü. Yakına gelinceye kadar bekledi. Sonra kılıcını kaldırıp, başlarına vurmaya başladı. Pek çoğunu öldürdü. Nihâyet, geri dönüp kaçtılar. "Bunlar nedir?" diyenlere; "Frenklerdir. Allahü teâlâ onları mağlûb ve perişân etti." buyurdu. Bir zaman sonra, düşmanın kırıldığı haberi geldi. İslâm askerleri gelip; "Eğer siz ön safta olmasaydınız, mağlûb olmuştuk." dediler. Halbuki, Ebû Midyen hazretlerinin bulunduğu yer ile harbin yapıldığı yer arasında bir aylıktan çok mesâfe vardı.

Ebû Midyen hazretleri devlet ve siyâset işlerine karışmaz, kendi hâlinde yaşardı. Fitne ve fesat durumu olursa, bulaşmamak îcâb ettiğini bildirir, böyle bir durum ile karşılaşılması hâlinde nasıl davranılacağına işâretle; "Ne tanın, ne de tanı." buyururdu.

Becâye'de ikâmet eden, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhirette kurtuluşa ermeleri için çırpınan Ebû Midyen Mağribî'yi, fitneciler ve çekemeyenler rahat bırakmadılar. Şöhretinin her geçen gün biraz daha arttığını, talebeleri ile sevenlerinin çoğaldığını gören hasedciler, onu Merrâkeş'te bulunan Muvahhidî sultanı Ebû Yûsuf Yakub el-Mansûr'a şikâyet ettiler. Sultan, Ebû Midyen Mağribî'nin sorgulanmak üzere Merrâkeş'e gönderilmesini emretti. Sultânın emri üzerine Merrâkeş'e götürülürken, Tlemsan yakınındaki Ribâtü'l-Ubbâd denilen yere gelince; "Bizim sultanla işimiz yok. Bu gece müminleri ziyâret etmek isteriz." dedi. Bineğinden indi. Yanında bulunanlara, vefât edince, Ribâtü'l-Ubbâd denilen yere defnedilmesini vasiyet etti. Kıbleye döndü. Sonra Kelime-i şehâdet getirdi. "İşte geldim, işte geldim." dedi. Sonra da; **"Rabbim sana acele geldim, tâ ki râzı olasın."** meâlindeki Tâhâ sûresi seksen dördüncü âyet-i kerîmesini okudu. Sonra; "Allah el-Hak" deyip rûhunu teslim etti.

Onun vefâtını haber alan Tlemsanlılardan büyük bir kalabalık cenâze namazında bulundu. Gerekli hazırlıklar yapılıp cenâze namazı kılındıktan sonra vasiyeti üzerine Tlemsan yakınındaki Ribâtü'l-Ubbâd denilen yerde defnedildi.

Bu büyük velîye aşırı ve pek ziyâde sevgi gösteren Tlemsanlılar, onun defnedildiği Ribâtü'l-Ubbâd denilen yerde yerleşmeye başladılar. Böylece Ribâtü'l-Ubbâd kasabası meydana geldi. O zamandan sonra Tlemsan'ın pîri ve hâmisi olarak kabûl edilen Ebû Midyen

Mağribî'nin kabrinin üzerine türbe ve etrâfına medreseler yapıldı. Ebû Midyen Mağribî'nin kabri üzerindeki türbe, Muvahhidî Sultânı Muhammed en-Nâsır'ın emri üzerine yaptırıldı. Bilhassa Merînî sultanları Ebû Midyen Mağribî'nin türbesi civârında câmi ve medreseler yaptırarak buranın tam bir ilim beldesi olmasına çalıştı. Sonra gelen sultan ve emirler de gereken ihtimâmı gösterip, bu mübârek zâtın feyz ve bereketinden, istifâde ettiler.

Ebû Midyen Mağribî hazretlerinin Tlemsan yakınındaki Ribâtü'l-Ubbâd kasabasında bulunan kabri bugün bütün müslümanlar tarafından ziyâret edilmektedir. Kabrini ziyâret edip kendisi vesîle edilerek yapılan duânın kabûl edildiği çok tecrübe edilmiştir. Muhammed el-Havârî bu hususta **Tenbih** adlı bir kitap yazmıştır.

Ebû Midyen Mağribî hazretlerinin bâzı tasavvufî şiirlerinden başka, **El-Vasiyye** ve **El-Akîde** adlı eserleri vardır. Bu kitaplar, Pâris Millî Kütüphânesi Arapça yazmalar kısmı, 1230, 3410, 4585 numaralarda ve Cezâyir Millî Kütüphânesi Arapça yazmaları Kısmı, No: 376, 599, 938, 1859 numaralarda mevcuttur.

İTÂATKÂR ARSLAN

Ebû Midyen hazretlerinin en büyük talebelerinden olan Ebû Muhammed Abdürrezzâk diyor ki: Hocam bir defâsında bir merkeb gördü. Bir arslan saldırmış, onu yiyordu; yarısını bitirmişti. Sâhibi de uzaktan bakıyor, yanına yaklaşamıyordu. Bu hâli biraz seyretti. Sonra merkeb sâhibinin yanına gitti. "Benimle gel." dedi. Birlikte arslanın yanına gittiler. Sonra merkebin sâhibine baktı ve üzülmüş görünce; "Tut şu arslanın kulağından al götür, merkebin yerine kullan." dedi. Adam; "Efendim! Ben ondan korkarım." dedi."Korkma, sana bir şey yapamaz." buyurdu. Adam arslanın kulağından tuttu, üzerine bindi, gitti. Bu hâli gören insanlar hayretle onlara bakıyorlardı.

Bir zaman sonra o adam, arslan ile birlikte Ebû Midyen hazretlerinin huzûruna gelerek; "Efendim! Bu arslan ben nereye gidersem oraya gidiyor. Bana çok itâat ediyor, yanımdan ayrılmıyor. Fakat ben, alışkın olmadığım için kendisinden çok korkuyorum. Onunla birlikte olmaya tâkat getiremiyorum." dedi. Ebû Midyen rahmetullahi aleyh, arslana; "Şimdi git! Bir daha dönme! Ne zaman âdemoğluna eziyet verirsen, onlar da size musallat olurlar." buyurdu.

BENİM HATÂLARIMDIR

Ebû Midyen Mağribî hazretleri, vefâtından sonra rüyâda görülüp; "Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi?" diye soruldu. Cevâbında buyurdu ki: "Allahü teâlâ beni huzûrunda durdurup; "Yâ Şuayb! Sağındakiler nedir?" buyurdu. "Yâ Rabbî! Senin ihsânındır." dedim. "Solundakiler nedir?" buyurdu. "Yâ Rabbî! Bunlar senin takdîrindir ve benim hatâlarımdır. Affını dilerim." dedim. "İyiliklerini çok arttırdım, hatâlarını da mağfiret ettim, sana ve seni sevenlere müjdeler olsun." buyurdu.

1) Târifü'l-Halef bi-Ricâli's-Selef; c.2, s.180

2) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.39

3) Kalâidü'l-Cevâhir; s.108

4) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.154

5) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.437

6) Nefehâtü'l-Üns Tercümesi; s.605

7) El-Bustân fî Zikri'l-Evliyâ vel-Ulemâ bi Tlemsan; s.108

8) El-A'lâm; c.3, s.166

9) Brockelman; Gal.1, s.438, Sup.1, s.784

10) Neylü'l-İbtihâc; s.107-112

EBÛ MUHAMMED EL-BASRÎ;

Basra velîlerinin büyüklerinden. İsmi, Kâsım bin Abdullah el-Basrî, künyesi Ebû Muhammed'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1184 (H.580) senesinde Basra'da vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren din ve fen ilimlerini öğrendi. Nefsinin isteklerine hep sırt çevirdi.Tasavvuf büyüklerinin sohbetinde ileri derecelere kavuştu. Zamanında Irak'ta bulunan evliyânın gözbebeği, âriflerin, Allahü teâlâya yakın olanların en üstünlerinden oldu. Mâlikî mezhebi âlimlerinden idi. Bu mezheb hükümlerine göre fetvâ verirdi. Sohbetlerinde fıkıh ilmini ve tasavvufî hakîkatleri anlatırdı. İnsanlar, onun yüksek mânâlı, kalplere tesir eden kıymetli sözlerini dinleyip istifâde edebilmek için, sohbetlerine koşarlardı. Her biri pekçok mânâları ifâde eden vecîz sözleri, insanlar arasında dilden dile dolaşırdı.

Haram ve şüpheli şeylere hiç yanaşmaz, dünyâya meyil ve îtibâr etmezdi. Devamlı ibâdet ve tâatle, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği işleri yapmakla meşgûl idi. Kendi hâlinde yaşardı. Kimseye karışmaz, ne yiyip ne içtiğini, nafakasının nereden geldiğini kimse bilmezdi. Çok defâ Hızır aleyhisselâm ile görüşüp sohbet ederlerdi. Kerâmetleri pek çoktur.

Ebû Abdullah-i Belhî hazretleri şöyle anlatıyor: "Bir gün Mekke-i mükerremede, Mescid-i Haram içinde bulunan Makâm-ı İbrâhim denilen yerde oturuyordum. Duhâ, kuşluk vakti idi. Birden Ebû Muhammed el-Basrî hazretlerini gördüm. Yanında dört kişi daha vardı. Kâbe-i muazzamayı yedi defâ tavaf edip namaz kıldılar. Sonra Benî-Şeybe kapısından çıktılar. Ben de onlara tâbi olup, arkalarından gittim. İçlerinden birisi beni geri çevirmek istedi. Fakat Ebû Muhammed hazretleri mâni olup; "Onu bırak, mâni olma!" buyurdu. Sonra herbirini, diğerinin önüne gelecek şekilde bir hizâya getirdi. En sonlarında da ben vardım. Sonra onlardan herbirinin, adım atarken bir öndekinin ayak izine basmasını, başka yere basmamasını emretti. Önümüzden yürümeye başladı. Biz arkasından emrettiği şekilde yürüyorduk. Altımızdaki yer katlanıp dürülüyor ve çok mesâfe alıyorduk. Medîne-i münevvereye ulaştık. Duhâ vakti ile öğle namazı arasındaki az bir zamanda, Mekke'den Medîne'ye gelmiştik. Hâlbuki, bu mesafe takrîben on iki günlük yol idi. Öğle namazını Mescid-i Nebî'de kıldık. Namazdan sonra aynen evvelki gibi yola çıktık. Kısa zamanda kendimizi Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'da bulduk. İkindi namazını orada kıldık. Sonra yine aynı şekilde yola çıktık. Akşam namazını bir sed üzerinde kılıp, aynı şekilde yola devâm ettik. Yine az bir zaman içinde büyük bir dağın başına vardık. Namaz vakti gelince yatsı namazını kıldık. Ebû Muhammed hazretleri dağın en yüksek yerinde oturdu. Biz de etrafındaydık. Dağın her tarafından, ona bâzı kimseler gelmeye başladı. Her birisi heybetli kimselerdi. Ebû Muhammed hazretlerinden, güneş misâli nûr yayılıyordu. Ve gelenlerin her biri, ay gibi parlıyordu. Her biri gelip selâm veriyor ve Ebû Muhammed hazretlerinin huzûrunda oturuyordu.Sonra diğer bâzı kimseler, havadan inip yanına geldiler. Bunlar da havada yürüyorlar, şimşek çakması gibi parlıyorlardı. Bâzıları Ebû Muhammed hazretlerine bir şeyler soruyorlar, o da cevap veriyor, onlarla konuşuyordu. Öyle tatlı sohbet ediyor ve öyle güzel konuşuyordu ki, bu hal karşısında o heybetli kimselerden bâzıları düşüp bayılıyor, bâzıları ayakta titreyerek zor duruyorlardı. Bâzıları göz yaşlarını sel gibi akıtıyorlardı. Bâzıları feryâd ediyorlar, bâzıları da havada döne döne gidip, gözden kayboluyorlardı. Öyle bir hâl idi ki, sabah namazı vaktinde orada bulunanlar ile berâber sabah namazını kılıncaya kadar, sanki dağın altımızda sallandığını hissediyorduk. Sonra dağın arka tarafına indi. Peşinden biz de geldik. Bir de ne görelim, önümüzde sonu görülmeyen, bembeyaz, çok nûrlu ve tatlı bir yer vardı. Miskden daha tatlı olan kokusu her tarafa yayılıyordu. Biz orada bâzı kimseler gördük. Çeşitli tesbîhler söyliyerek, Allahü teâlâyı zikrediyorlardı. Onların nûrları gözleri kamaştırıyordu. Ebû Muhammed hazretleri de, Allahü teâlânın zikri ile kendinden geçmiş bir hâlde, sağa sola sallanıyordu. Ayakta zor duruyordu. Allahü teâlâya şöyle niyazda bulunuyordu:

"Yâ Rabbî! Sana olan şevk beni sarsıyor. Senden ayrı olmak beni perişân ediyor. Azâbından

çok korkuyor isem de, rahmetinden ümitsiz değilim. Bana gazab etmenden korkuyorum ve bu hâl beni mahvediyor. Senin muhabbetin ile şaşkın hâldeyim. Senin yakınlığın, beni derleyip toparlıyor ve sevindiriyor. Seninle beraber olmak, benim en büyük sürûr ve sevincimdir." Bu hal duhâ vaktine kadar devâm etti. Sonra geldiğimiz yere döndük. Orası, dünkü gördüğümüz gibi değildi. Kimseler yoktu. Sonra yürüdü. Biz hep kendisini tâkib ediyorduk. Altın ve gümüşlerle süslü bir şehre geldik. Orada, dalları birbirine girmiş çok güzel ağaçlar, tatlı suların aktığı nehirler, dallarda dizilmiş ve olgunlaşmış çok meyveler vardı. Biz, o şehre girdik. Olgun meyvelerden yiyip, tatlı sulardan içtik. Ebû Muhammed hazretleri, bizlere birer tâne elma almamızı emretti. Emir icâbı hepimiz birer elma aldık, yalnız Mekke-i mükerremede benim onlarla birlikte gitmemi istemeyip, beni reddeden kimse elma alamadı. Ebû Muhammed hazretleri ona;

"Bu, senin edebte kusûr etmen ve bu kimsenin hatırını kırman sebebiyledir." buyurup, beni işâret etti. Sonra bana; "Bunun için Allahü teâlâdan magfiret iste! Bu yol, edebi muhâfaza ve edebin hükümlerine riâyet etmek üzerine kurulmuştur." buyurdu.

Ben, o şahıs için cenâb-ı Hak'tan magfiret diledim. O kimse de, mahcûb bir şekilde çok tövbe ve istigfâr etti. Bundan sonra Ebû Muhammed hazretleri; "Şimdi sen de arkadaşların gibi bir elma al!" buyurdu. O talebe de elini uzattı ve elmayı aldı. Ebû Muhammed sonra buyurdu ki: "Burası evliyâ şehridir. Buraya velî olmayan giremez. Sen velî olduğun için buraya girdin. Fakat bir defâ edebe riâyetsizlik etmen sebebiyle, o nîmetten mahrûm olmuş idin. Tövbe ve istigfârdan sonra tekrar o elmadan alabildin."

Sonra yürüdük, bâzı yerlerden geçtik. Arâziye isâbet eden bir felâket sebebiyle kurumuş bir ağaç gördük. Onun için duâ ettiler, hemen ağaç yeşerip, yaprak açtı. Bir de baktım Mekke-i mükerremeye gelmişiz. Öğle namazı vakti idi. Namazı kıldık. Sonra, kendisi hayatta olduğu müddetçe bu durumdan hiç kimseye bir şey anlatmamam için benden söz aldı. Sonra kayboldular. Bir müddet onları hiç göremedim.

Bir zaman sonra, Ebû Muhammed hazretlerini görmek arzusu bende dayanılmaz bir hâle gelince Basra'ya gittim. Yanında günlerce kaldım. Bir gün Basra'nın dışına çıktı. Ben de yanında idim. Eshâb-ı kirâmdan Talhâ bin Ubeydullah'ın türbesine geldik. Kabri görünce geriye döndü. Sonra dönüp kabri ziyâret etti.

Başı öne eğik, çok saygılı ve çok edebli olarak, mahzûn bir hâlde idi. Sonra ben ziyâret ederken, dönüp tekrar gitmesinin hikmetini suâl ettim. "Birinci defâ gittiğimde, Talhâ hazretleri oturuyordu. Üzerinde çok kıymetli yeşil bir elbise, başında inci ve mücevherlerle süslü çok güzel bir tâc vardı. Yanında da, iki tâne hûrî vardı. O durumda gidip ziyâret etmekten hayâ ettim. O hûrîler gittikten sonra ziyâret ettim." buyurdu. O hayatta olduğu müddetçe ben bu hâli hiç kimseye anlatmadım."

Ebû Muhammed Basrî hazretleri halvethânesinden, yalnız kaldığı yerden çıkıp gezerken kuru bir ağacın yanına varsa, ağaç o anda yapraklanırdı. Bir hastanın yanına gitse, hasta o an şifâ bulurdu. Sıkıntısı varsa hafifler, âfiyet bulurdu. Derdi olan da derdinden kurtulurdu.

1184 (H.580) yılında vefât eden Ebû Muhammed Basrî hazretleri Basra'da defnedildi. Kabri herkes tarafından bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

ŞU GÖRDÜĞÜN MALLARIN HEPSİ EMÂNETTİR

Menâvî hazretleri kendisini sevenlerden birinin şöyle naklettiğini haber vermektedir:

Ebû Muhammed-i Basrî hazretlerini ziyâret için Basra'ya gelmiştim. Geçtiğim yerlerde hayvan sürüleri, arâziler, hurmalıklar gördüm. Bunların kime âit olduğunu sordum. Ebû Muhammed hazretlerine âit olduğunu söylediler. Hatırıma, bunlar hükümdarların işidir diye geldi. Acabâ Allah adamlarından birisi, kalbini böyle şeylerle niye meşgûl ediyor? Bu düşüncelerle yoluma devâm ettim.

Kur'ân-ı kerîmden En'âm sûresini okuyordum. Kalbimden öyle niyet ettim ki, o zâtın kapısına vardığım zaman hangi âyet-i kerîmeyi okuyor olursam, o âyet benim hâlimi bildirsin. Bu niyetlerle ve En'âm sûresini okuyarak, o zâtın dergâhının eşiğine ayağımı koyduğumda, En'âm sûresinin; **"Onlar ki, Allahü teâlânın kendilerini hidâyetine eriştirdiği kimselerdir. Sen de onların gittiği yoldan yürü..."** meâlindeki 90. âyetini okuyordum. Ben henüz içeri girmek için izin istemeden, hizmetçi acele ile çıkıp beni karşıladı ve Ebû Muhammed hazretlerinin yanına götürdü. Bu hâle çok hayret ettim. Ebû Muhammed hazretleri, ismim ile hitâb ederek: "Yâ Ömer! Benim malım diye yeryüzünde gördüğün şeylerin hepsi emânettir. Onlara âid en ufak bir muhabbet, bu kulun kalbinde yoktur. Allah adamları bunları, Allahü teâlânın dînine hizmet ve O'nun kullarına yardım için ellerinde bulundurur. Ama zerre kadar bunlara muhabbet etmez ve bunlarla kalbini meşgûl etmez. Zâten, kalbinde zerre kadar dünyâ düşüncesi bulunan kimseye, Allahü teâlâyı tanımak nasîb olmaz. Nerede kaldı ki, bunlara gönül vermiş olsunlar." Bu hâli görünce, hayretim ve Ebû Muhammed hazretlerine olan muhabbet ve bağlılığım daha da arttı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.235

2) Tabakâtü'l-Memâlik; c.1, s.150

EBÛ MUHAMMED BAYRAM EFENDİ;

On yedinci yüzyılın sonunda, on sekizinci yüzyılın başında Anadolu'da yaşayan âlim ve velîlerden. Aydî lakabıyla meşhûr olan Mustafa Efendinin oğludur. Ebû Muhammed künyesiyle ve Amâsî nisbesiyle meşhurdur. Merzifon'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir.

İlim ve fazîlet sâhibi bir âileye mensûb olan Ebû Muhammed Bayram Efendi, küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Zamânının ileri gelen âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. SivaslıTefsîrî Efendi onun ders aldığı âlimlerdendir. Tahsîlini tamamlayıp ilimde yükseldikten sonra Amasya müftülüğüne ve Sultan Bâyezîd Medresesi müderrisliğine tâyin edildi.Müslümanların müşkillerini halledip talebe yetiştirdi. Sonra ilmî rütbelerden mevleviyyet ünvânına yükseltildi. Medîne-i münevvere, Trablusşam, Sofya, Konya ve Kayseri kâdılığı yaptı. Bu vazîfeleri sırasında ilmi ve güzel ahlâkı ile insanlara örnek oldu. Onların dünyevî ve uhrevî (âhiretle ilgili) her türlü müşkillerinin halline çalıştı. Velîlerle görüşüp sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf yolundan nisbet aldı. İlim ve fazîlet sâhibi bir velî oldu. 1709 (H.1121) senesinde Konya'ya giderken Eskişehir'de vefât etti. Orada defnedildi.

Ebû Muhammed Bayram Efendi, güzel ahlâk sâhibi bir zât idi. Tasavvufu, tasavvuf ehlini çok severdi. Fakirlere, hâfızlara ve diğer ilim ehline çok ikram ve ihsânlarda bulunurdu. Anadolu'yu aydınlatmak, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhirette saâdete kavuşmalarına vesîle olmak için çalışan gönül ehli dervişleri misâfir eder, her türlü ihtiyaçlarını karşılardı. İlmin ve âlimlerin kıymetini takdir eder onlara iltifatlarda bulunurdu. Mevleviyyeti zamânında kendisine âid olan Sultan Bâyezîd Medresesi müderrisliğini oğlu Mustafa Âkif Efendinin hocası Abdullah Çorumî'ye takdim etmişti. İnsanların; "Medreseni kendi oğluna ver." demeleri üzerine onlara; "Onun hocası böyle bir ihsâna muhtaç iken ona vermem uygun olmaz." demişti.

İnsanlara hizmet için kendi mülkü olan arâzileri kullanırdı. Fakir fukarânın ihtiyaçlarını temin için arâzi satın alır, vakıflar ihdâs ederdi. Vakıf ve arâzilere sâhip çıkar, rastgele kullanılmasına mâni olurdu.

Amasya kütüphânelerinde bulunan pekçok kitabı inceler, onlarla ilgili açıklamalar yapardı. Özellikle dînî ilimlerle ilgili kitapları yazmaya ve tashih etmeye azmederdi. Bu sebeple onun yazdığı kitaplar yayılmıştı. Edebiyata ve Farsçaya karşı özel merakı vardı.

1) Kitâbü'l-Mecmû fi'l-Meşhûd ve'l-Mesmû'; s.44

EBÛ MUHAMMED CERÎRÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Muhammed bin Hüseyin, künyesi Ebû Muhammed, nisbesi Cerîrî veya Cüreyrî'dir. Cerîr, Kûfe yakınlarında bir yerin adı, Cüreyr ise Mekke yakınlarında bir yer ile Kûfe civârında yaşayan bir kabîlenin ismidir. Doğum târihi bilinmemektedir. 923 (H.311) Hübeyr senesi diye bilinen, Karâmita ve Karmatî denilen sapıkların halkı kırıp geçirdiği yıl, yaşı yüzü aşkın iken vefât etti.

Ebû Muhammed Cerîrî, evliyânın büyüklerinden Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinden ilim ve edeb öğrendi. Onun en önde gelen talebesi oldu. Fıkıh ilminde imâm ve müftî, edeb ilminde mükemmel bir zât olarak yetişti. Aynı zamanda büyük velî Sehl bin Abdullah Tüsterî'den feyz aldı. Tasavvuftaki derecesi o kadar yüksekti ki, Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri bunun için; "Zamânımızın velîsidir." buyurdu. Hazret-i Cüneyd'e vefât edeceği zaman; "Sizden sonra kimin sohbetlerine devâm edelim?" diye sordular. "Ebû Muhammed Cerîrî'ye gidin." buyurdu.Tasavvufun üstün hâllerine vâkıf olmakta nihâyette olup, mürşid-i kâmil bir zâttı. Edebinin çokluğundan, yalnızken bile ayaklarını hiç uzatmaz; "Allahü teâlâya karşı edebli olmak lâzımdır." buyururdu.

Bir sene müddetle Mekke-i mükerremede kaldı. Hiç uyumadı, konuşmadı, sırtını bir yere dayamadı ve ayağını uzatmadı. Ebû Bekr Kettânî; "Bu kadarını nasıl yapabildiniz?" diye sorunca; "Kalbimi ve niyetimi, Allahü teâlânın râzı olacağı şekilde düzelttim. (Kalbimi riyâ, kibir, ucub, düşmanlık gibi mânevî hastalıklardan temizledim.) Nihâyet bu, zâhirime tesir etti. Âzâlarım da Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmaya başladı. İşte, bende görüp beğendiğin hâlin sebebi ve sırrı budur." buyurdu.

Ebû Muhammed Cerîrî, Mekke-i mükerremeden döner dönmez, hemen hocası Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerini ziyâret edip evine döndü. Ertesi sabah, namaz kılarken hocasını yanında duruyor gördü. Namazdan sonra; "Muhterem efendim! Mekke-i mükerremeden dönünce bana geleceğinizi biliyordum ve sizi yormamak için dün gelir gelmez ziyâretinize geldim." dedi. Hocası Cüneyd; "O senin fazîletlerindendir. Seni ziyâret etmek de bizim vazîfemizdir. Sen buna fazlasıyla lâyıksın." buyurdu. Çünkü, sâdık talebe, hocasını yanına çeker.

Talebelerinin arasında, içinden devamlı; "Allah Allah" diye zikreden birisi vardı. Bir gün bu gencin başına bir hurma dalı düşüp, başı yarıldı. Başından akan kan, yer üzerinde; "Allah Allah" yazıyordu. Anlaşıldı ki, her kaptan, içinde olan dışarı sızar.

Bir gün talebeleri kendisine; "Efendim, sizi üzen, unutamadığınız bir hâdise var mıdır?" diye sordular. Cevâbında buyurdu ki: "Bir gün ikindi namazında mescidimize, hâlinden garîb olduğu anlaşılan bir kimse geldi. Abdest alıp namaz kıldı ve namazdan sonra başını önüne eğip tefekküre başladı. O gün akşam yemeğinde, halîfe bizleri dâvet etmişti. Gideceğimiz zaman o kimsenin yanına yaklaşıp; "Biz dâvete gidiyoruz siz de bulunmak ister misiniz?" dedim. Başını kaldırdı. "Dâvete gitmeyeyim. Bir bulamaç aşı getirebilirseniz yerim. Yoksa siz bilirsiniz." dedi. Ben de, her halde bizim arkadaşlarla berâber olmak istemiyor diye düşünüp, kendisine fazla iltifât etmedim. O gece rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm. Yanlarında yaşlıca iki zât ve arkalarında kendilerini tâkib eden birçok kimseyle geliyorlardı. Yanımdakilere, Peygamber efendimizin yanındaki iki zâtın kim olduklarını sordum. Birisi İbrâhim Halîlullah, diğeri Mûsâ Kelîmullah ve arkalarındakiler de binlerce nebîdir, dediler. İleri atılıp kendileri ile konuşmak istedim. Fakat, Peygamber efendimiz bana iltifât etmediler. "Yâ Resûlallah! Ne kabahatim var ki, mübârek yüzünüzü benden çeviriyorsunuz?" dedim. "Dostlarımızdan biri senden bulamaç aşı istedi. Sen ise vermekten çekindin." buyurdular. Ağlayarak uyandım. Hemen mescide koştum. O zât hâlâ başı önüne eğik olarak tefekkür ediyordu. Kendisine; "Ey efendim! Arzunuzu yerine getirebilmem için bir mikdâr

bekleyiniz." dedim. Tebessüm edip; "Bir kimse bir ihtiyâcını size söylüyor. Siz de, yüz yirmi bin nebî şefâat etmedikçe onu yerine getirmiyorsunuz değil mi?" dedi ve çıkıp gitti. Bundan sonra ne kadar aradım ve sordum ise kendisini bulamadım. İşte kırk yıldır bu hâdisenin üzüntüsü bende devâm ediyor." buyurdu.

Bir gün Cerîrî'ye; "Tasavvuf nedir?" dediler. Cerîrî; "Tasavvuf, sulhu olmayan bir cenktir. Yâni, tasavvuf talep ve sulh ile ele geçmez. Ancak nefisle muhârebe netîcesinde gerçekleşir."

Başka bir keresinde de; "Tasavvuf, çirkin ve aşağı her türlü kötü huydan vazgeçmek ve güzel huylarla bezenmektir."

Tasavvuf kalp huzûru, murâkabe ve gönül uyanıklığı ile Allahü teâlâyı zikretmek, sünnete uygun amel etmektir." dedi.

Cerîrî hazretleri, çok Kur'ân-ı kerîm okur, Allahü teâlânın hitâbındaki mânâyı tefekkür eder, düşünürdü. Kur'ân-ı kerîmi dünyâlık ve fâni, gelip geçici şeylere âlet edenlerin, onun hayır ve bereketini büsbütün kaybettiklerini söylerdi.

Hikmet ehlindendi. "Allahü teâlâ indinde her şeyin bir hakkı vardır. Allahü teâlânın yanında hakların en yücesi hikmetin hakkıdır. Kim hikmeti (faydalı ilim, fen, sanat, söz, nasîhat, din ilmi, mânevî ilim, Peygamber efendimizin sünneti) ehli olmayana bırakırsa, Allahü teâlâ ondan hikmetin hakkını ister." buyururdu.

Bir gün kendisine; "Dînin sermayesi nedir?" diye sordular. Bunun üzerine; "Ârifler, dînin sermâyesinin bâtınî ve zâhirî olmak üzere bir takım esaslar üzerine sözbirliği etmişlerdir. Bunlardan bâtınî olanları; Allahü teâlânın sevgisi, O'ndan uzak kalma korkusu, O'nu görememe endişesi ve O'na ulaşma ümididir. Zâhirî olanlar ise; doğru sözlülük, cömertlik, alçak gönüllülük, başkasına eziyet vermemek, nefsin isteklerine sabırdır." buyurdu.

Ameline (yaptığı ibâdet ve iyi işlere) güvenenleri îkâz edip uyarır hattâ onlara; "Kim amelinin kendisini kurtaracağını zannederse, yolunu şaşırır. Çünkü Peygamber efendimiz; **"Sizden hiç birinizi ameli kurtaramaz."** buyurmuştur. İnsanı korktuğundan kurtarmayan şey, umduğuna nasıl kavuşturur? Kimin Allahü teâlânın ihsânına güveni tamsa, onun korktuğundan emin, umduğuna nâil olacağı ümid edilir." buyururdu.

"Âlim kimdir?" diye sordular. O; "Âhireti isteyen, dünyâdan, dünyevî meşgûliyetlerden yüz çevirendir." buyurdu.

Îmânın esâsının üç şeye bağlı olduğunu bildirirdi. "İktifâ, ittikâ ve ihtimâ. İktifâ; Allahü teâlâyı kâfi görmektir. Allahü teâlâyı, kendisi için kâfi görenin içi rahat olur. İktifâ netîcesinde mârifete, Allahü teâlâyı tanımaya kavuşur. İttikâ; Allahü teâlânın yasak ettiği şeylerden sakınmaktır. Yasaklardan (haram ve mekruhlardan) sakınanın içi ve dışı, yaşayışı düzelir. Hayâtı intizâma girer. İnsan bunun netîcesinde güzel ahlâka kavuşur. İhtimâ; nefsi perhiz etmeye, az yemeye alıştırmaktır. Haram ve helal olan gıdâlara dikkat eden nefsini riyâzet üzere bulundurur. Helâlinden az yiyenin beden sıhhati düzgün olur." buyurdu.

Nefis hakkında da; "Nefsine aldanan, şehevî duygularına esir olur. Hevâî arzûlarının zindanına kapatılır ve o kulun kalbi faydalı işlerden zevk alamaz. Kur'ân-ı kerîmi her gün hatm etse bile, ilâhî kelâmı okumaktaki esas tadı bulamaz. Bunun çâresi, nefsin esâretinden kurtulmayı candan arzu etmektir." buyurdu.

Ebû MuhammedCerîrî uzleti, yalnızlığı, halktan uzaklaşmak olarak görmez, Hakk'a yakın olmak olarak kabûl ederdi. "Uzlet, kalabalık arasına girmek, lâkin kalbi korumak ve nefsi günahtan uzaklaştırmak, kalbi sâdece Allahü teâlâya bağlamaktır." buyururdu.

"Sabır nedir?" dediler. O; "Kalbin nîmet ve mihneti, sükûnetle bir görmesidir. Zorlanarak sabretmektense, mihnet yükünün ağırlığını kalbinde hissetmekle berâber musîbetleri sükûnetle karşılamaktır." diye cevap verdi.

İhlâs hakkında da; "İhlâs, âhiretteki nîmet ve azaplara yakînen inanmanın alâmetidir. İbâdetlerdeki riyâ, gösteriş de, âhiretteki nîmet ve azaplara inanmakta tereddüd olduğunun alâmetidir." buyurdu.

Mekke yolunda Karâmita sapıklarının çok zulmedip müslüman kanı döktükleri sırada şehîd oldu. Vefâtı için, başka târihler de rivayet edilmektedir. İbn-i Atâ er-Rûzbârî diyor ki: "Vefâtından bir sene sonra, Ebû Muhammed Cerîrî'nin kabrine uğradım. Kabirdeki hâli bana gösterildi. Dizleri göğsüne dayalı, parmağı ile Allahü teâlânın birliğini gösteren işâreti yapar halde oturuyordu."

DUÂ, BELÂ GELMEDEN YAPILIR

Talebelerinden birisi anlatır:

Ebû Muhammed Cerîrî'nin vefâtı senesi, Karâmita sapıkları ile yapılan muhârebede ben de bulunuyordum. Savaş bittikten sonra, müslümanların bulunduğu kâfilenin yanına döndüm. Yaralılar arasında Ebû Muhammed Cerîrî'yi gördüm. Çok halsizdi. Yüz yirmi yaşlarındaydı. "Ey efendim! Allahü teâlânın bu belâyı üzerimizden def etmesi için duâ etseniz." dedim. "Duâ, belâ gelmeden önce yapılır. Belâ geldikten sonra râzı olmaktan ve sabretmekten başka çâre yoktur." buyurdu.

1) Târih-i Bağdâd; c.4, s.430

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.347

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.94

4) Risâle-i Kuşeyrî; c.1, s.133

5) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.111

6) Nefehât-ül-Üns; s.180

7) Tabakât-us-Sûfiyye; s.259

8) Sıfât-üs-Safve; c.2, s.288

9) Sefînet-ül-Evliyâ; s.143

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.86

EBÛ MUHAMMED ER-RÂSİBÎ;

Bağdat'ta yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed er-Râsibî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Bağdat'ta doğdu. 977 (H.367)de orada vefât etti. İlim tahsîl etmek için bir ara Şam'a gitti. Bir müddet sonra Bağdat'a döndü ve vefâtına kadar orada kaldı. İbn-i Atâ Muhammed Cerîrî ve başka zâtlarla görüşüp sohbet etti.

Buyurdu ki:

"İnsan ile Allahü teâlâ arasındaki en büyük perde, insanın Allahü teâlâya değil de, kendisi gibi âciz olan birine güvenmesidir."

"Sıkıntı ve üzüntüler, günahların cezâlarıdır."

"Bir kimse için en büyük sıkıntı, uygunsuz birisi ile sohbet etmek, berâber bulunmak mecbûriyetinde kalması ve o kimseyi terk edip gitmek mümkün olmamasıdır."

"Siz geçici dünyâ malını istiyorsunuz. Halbuki Allahü teâlâ âhireti kazanmanızı diliyor." meâlindeki âyet-i kerîmeyi şöyle tefsîr etti: "Dünyâyı isteyen kimseyi, Allahü teâlâ âhireti istemeye dâvet eder. Âhireti isteyen kimseyi de, Allahü teâlâ yakınlığına dâvet eder."

"Allahü teâlânın haram ettiklerinden sakınan bir kalpten, dünyâ sevgisi ve arzularına düşkünlük çıkıp gider."

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.513

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.125

3) Nefehât-ül-Üns; s.311

4) Tabakât-ı Ensârî; s.478

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.157

EBÛ MUHAMMED RÂZÎ;

Nişâbur'da yetişen büyük velîlerden. İsmiAbdullah bin Muhammed er-Râzî, künyesi Ebû Muhammed'dir. Şa'rânî ve Haddâd diye de tanınır. Aslen Reyli olup, Nişâbur'da doğup büyüdü. Doğum târihi bilinmemektedir. 964 (H.353) senesi Nişâbur'da vefât etti.

Evliyânın büyüklerinden Ebû Osman Hîrî'nin sohbetlerinde yetişip kemâle geldi. Ebû Osman hazretleri Ebû Muhammed Râzî'nin yetişmesinde husûsî ihtimâm gösterirdi.

Ebû MuhammedRâzî; Cüneyd-i Bağdâdî, Muhammed bin Fadl, Ruveym, Semnûn, Yûsuf bin Hüseyin, Ebû AliCürcânî, Muhammed bin Hamid ve başka büyük zâtlarla görüşüp sohbet etti. Fıkıh, hadîs ve diğer ilimlerde âlim idi. Çok hadîs-i şerîf yazdı ve rivâyet etti. Sika, güvenilir bir râvi idi. Bilhassa tasavvuf yolunun inceliklerini iyi bilirdi. Haram ve şüphelilerden sakınmakta, hattâ şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terketmekte, nefse zor gelen şeyleri yapmakta çok dikkatli idi.

Talebeliğinde Muhammed Râzî, hocasıOsman Hîrî'nin, Muhammed bin Fadl Belhî'yi medhettiğini işitmişti. Onu görme arzusuna düştü. Ziyâretine gitti. Fakat zannettiği gibi bulmadı. Hocasına döndü. Hocası ona; "O zâtı nasıl buldun?" deyince, o; "Zannettiğim gibi değil." diye cevap verdi.Ebû Osman hazretleri ona; "Evlâdım! Sen onu küçümsedin. Bir kimse bir kimseyi küçümserse ondan istifâde edemez. Hemen hürmetle ona dön!" buyurdu. Abdullah Râzî hatâsını anlayıp geri döndü. Ondan çok istifâdesi oldu.

Hikmetli sözleri pekçoktur.

Kendisine; "Dünyâ sevgisi nedir?" denildi. O; "Dünyâ, Allahü teâlâ ile senin aranda perde olan her şeydir." buyurdu.

Yine, şikâyet ve gönül darlığından suâl edildi. Buna da; "Şikâyet ve gönül darlığı, mârifet azlığından Allahü teâlâyı tanımamaktan ileri gelir." buyurdu.

Sohbetlerinde; "Bir kimse, İslâmiyetin emirlerine uyup uymadığını anlamak istiyorsa, bu emir ve yasakları nefsine tatbik etsin. Eğer emirleri yapmakta ve yasaklardan sakınmakta bir isteksizlik, gevşeklik yoksa, bilsin ki İslâmiyete uymaktadır."

"Ahlâk, Allahü teâlânın sana ihsân ettiklerini büyük, senin O'nun rızâsı için yaptıklarını küçük görmendir."

"Allahü teâlâya yakınlık makâmına kavuşmak isteyen, nefsin arzuları ile kendisi arasında, demir gibi kavî bir duvar bulundursun."

"Sabrın alâmeti, şikâyeti terk edip, musîbeti ve sıkıntıları gizlemektir."

"Devamlı ilimle meşgûl olmak, insanın ayıplarını anlamasına sebeb olur."

"İlim öğrenmek, ilmi ile amel etmek, amelini düzgün yapamadığını düşünüp korkmak, Allahü teâlâyı tanımanın alâmetlerindendir."

"Susmayı ganîmet saymayan kimse, ne kadar konuşursa konuşsun boşunadır."

buyurdu.

Hocası, Osman Hîrî hazretlerini çok sever ve; "Pek çok evliyâ ile görüşüp sohbet ettim. Lâkin Allahü teâlâyı tanımak husûsunda hocamdan daha çok mârifet sâhibi birini görmedim." derdi.

Ebû Nasr Harrânî anlatır: Ebû Muhammed Râzî'ye bana bir duâ öğretmesini ricâ ettim. Bana şöyle duâ etmemi söyledi: "Yâ Rabbî! Bize, seni hakkıyla tanımayı, sana hakkıyla ibâdet edebilmeyi ihsân et. Bizi sana yaklaştıracak şeyleri nasîb eyle. Bizlere hâlis tevekkül, hüsn-i zan, dünyâ ve âhirette âfiyet ve iyilikler ihsân buyur."

TUHAF HÂLLER

Bu insanların hâli ne tuhaftır. Kusur işler, kusurlu olduklarını bilirler, fakat bir türlü bu bozuk halden vazgeçmezler ve doğru yola dönmezler. Böyle insanlar hakkında ne buyuruyorsunuz? diye soranlara; "Bunlar öğrendikleri ilimler ile amel etmekle değil, o ilimler kendilerinde bulunduğu için, öğünmekle meşgul oluyorlar. Hep zâhir ile uğraşıyorlar ve bâtın edepleri ile meşgûl olmuyorlar. Allahü teâlâ böylelerinin doğruyu ve hakkı gören basîret gözlerini kapatır. Böylece âzâları da ibâdet yapamaz olur." buyurdu.

1) Risâle-i Kuşeyrî; c.1, s.170

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.119

3) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.451

4) Nefehât-ül-Üns; s.272 (Fârisî 216)

5) Tabakât-ı Evliyâ; s.139

6) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.4, s.89

EBÛ MUHAMMED TALHÂ BİN ÎSÂ;

Yemen'in büyük velîlerinden. İsmi Talhâ bin Îsâ, künyesi Ebû Muhammed'dir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1378 (H.780) senesi Yemen'de Bâb-ı Sihâm denilen yerde vefât etti. Kabri üzerine sonradan büyük bir türbe yapılmıştır.

Çok kerâmet ve hârikaları görüldü. Bereketli sözleri vardı. Gençliğini ilim öğrenmekle geçirdi. Çok Kur'ân-ı kerîm okur, geceleri devamlı ibâdet ederdi. Allahü teâlâya olan aşk ve muhabbetinin çokluğu sebebiyle, mânevî hallere ve kerâmetlere kavuştu.

Ebû Muhammed Talhâ, rüyâsında Resûlullah efendimizin işâretiyle, hazret-i Ebû Bekr'in elinden tasavvuf hırkasını giydi. Tasavvuf yolunda üstün derecelere kavuştu. Allahü teâlâ ona İsm-i a'zamı öğretti.

Kendisi anlatır: "İsm-i a'zamı kimseden öğrenmedim. Onu, havada nurdan yazılmış harflerle görüp öğrendim." buyurdu.

Bir gün kendisine Abdullah Yâfiî'nin oğlu gelip, bir mesele için hakem yapmak istedi. Bunu kabûl etmedi. Niçin kabûl etmediği sorulunca; "Bana kendi meselesi için hakemlik yapmamı teklif edince, babası bana göründü ve; "O benim oğlumdur, fakat boynumda bir yüktür." dedi. Babasının ondan râzı olmadığını bildiğim için, bu teklifini kabûl etmedim." buyurdu. Yine bir gün Mekke-i mükerremede, aynı zâtın oğullarından biri kendisinden duâ istedi. O zaman yine babası göründü ve; "Efendim, bu oğlumu gözetmenizi istiyorum." dedi. Ebû Muhammed Talhâ da o gence dönüp; "Evlâdım, şunu bil ki, hoca talebesini gözetir ve korur." buyurdu. Daha sonra Ebû Muhammed Talhâ yanındakilere; "Ben, Abdullah Yâfiî gibi evlâdını bu

derece gözetip kollayan başka birini görmedim." buyurdu.

Talebeleri nerede olursa olsun kerâmet olarak onların hâlini bilirdi. Bir gün talebeleriyle sohbet ederken, biri Bağdât'ta, diğeri Mısır'da iki talebesinin ismi anıldı. Onların hâlinden haberdâr olmayı arzû etti. Derhal onların hâli, Ebû Muhammed Talhâ'nın gözleri önüne geldi. Yanındakilere; "Bağdat'taki Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin soyundan olan talebem, şu anda ayakta kıbleye dönmüş, Kâbe-i muazzamanın şark rüknüne isâbet eder vaziyette ibâdete hazır bir halde duruyor, Mısır'daki ise, etrafında birçok kişi ile berâber, onlara İslâmiyeti anlatıyor." dedi.

Ebû Muhammed Talhâ, uyanık iken karşısında Peygamber efendimizi görürdü. Bir gün birisi Zebid Hâkimi Kâdı Ahmed et-Tihâmî'ye gelip bu husûsu söyledi. O da bu duruma inanmadığı halde; "Gel berâberce ona gidip konuşmasını dinleyelim." dedi. Huzûruna gittiklerinde, Ebû Muhammed onlara hiç bakmadı. Fakat; "Bâzı kimseler, uyanık iken Resûlullah efendimizin görüleceğini kabûl etmiyorlar. Böyle inanmaktan Allahü teâlâya sığınırız." buyurdu. Gelenler hatâlarını anlayıp özür dilediler. Başka bir rivâyette ise; kâdı, Ebû Muhammed Talhâ'nın huzûrunda hiç konuşmadan edeple bir müddet oturdu. Hiçbir şey konuşmadan ayrılıp gitti. Yanındaki; "Niçin bir şey sormadın?" dediğinde, kâdı; "Yemin ederim ki, huzuruna girer girmez, Resûlullah efendimizi yanında gördüm." dedi.

Ebû Muhammed Talhâ hazretleri kabirleri ziyâret eder, kabirdeki evliyâ ile görüşür, konuşurdu.

Ebû Muhammed Talhâ bin Îsâ, bir defâsında hacca giderken, büyük fıkıh âlimi Ahmed bin Ömer ez-Zeylâî'nin türbesine uğrayıp ziyâret etti. Onu, başında çiçeklerden bir taç demeti olduğu halde gördü ve onunla konuştu.

Bu sebeple "Hangi velînin kabri başında dursam, Allahü teâlâ, o zâtın rûhâniyetinden beni haberdâr eder." buyururdu.

Zebid şehrinde bir karışıklık oldu. Sultan şehirden çıktı. Herkes malını ve kıymetli şeylerini bir yere sakladı. Ebû Muhammed Talhâ o vakitte hasta idi. Talebesi gelip durumu anlatınca; "Bu insanlara bir şey olmayacak. Ancak bir âlim vefât edecek. Âlimin ölümü, âlemin ölümü demektir." buyurdu. Çok geçmeden kendisi vefât etti.Vefâtından sonra da kerâmetleri görüldü.

EVET DOĞRUDUR

Kızkardeşinin oğlu Hibetullah Sücâf anlatır: "Hanımımın bir elbiseye ihtiyâcı vardı. Param olmadığı için alamadım. Üzüntülü hâlimle Ebû Muhammed Talhâ'nın kabrine gidip yalvardım. Beni hafif bir uyku hâli kapladı. O anda karşımda onu gördüm. Bana; "Falan yerdeki filan kişiye git. Benden selâm söyle ve benim şu sözümü bildir. O sana ihtiyâcını verecektir." buyurdu. Derhal kendime geldim. Buyurduğu köye gidip, o kişiyi buldum. Selâmını söyledim ve Ebû Muhammed Talhâ'nın; "Senin her biri çeşitli yerlerde olan beş küp altının var. Birisi de falan ağaç altındadır. Senden kırk dirhem istiyorum." sözünü naklettim. O kişi; "Evet, Ebû Muhammed Talhâ bin Îsâ'nın dediği doğrudur. Hoş geldiniz. Bundan sonra ne ihtiyâcınız olursa ben karşılayacağım." dedi ve ihtiyâcım olan şeyleri verdi."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.47

2) Tabakât-ı Havâs; s.62

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.109

EBÛ MUHAMMED EL-YEMENÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Abdurrahmân bin Osman bin el-Mu'terid,

künyesi Ebû Muhammed'dir. "Nedîmü'l-Kur'ân" yâni Kur'ân-ı kerîmin arkadaşı lakabıyla anılırdı. Yemen'de doğdu ve 1426 (H.830) senesi yine orada vefât etti.

Evliyânın büyüklerinden Ebü'l-Gays bin Cemîl hazretlerinin sohbetlerinde yetişti. Âlim, kâmil, tevâzû ve ihlâs sâhibi, gönlünü Allahü teâlâya vermiş bir zâttı. Kur'ân-ı kerîmi çok okurdu. Bu hususta bir benzeri yoktu. Kur'ân-ı kerîmi eline aldığı anda, kendisini bir titreme ve korku alır, okumaya başlayınca bu hal sona ererdi.

Nedîmü'l-Kur'ân olma hususunu kendisi şöyle anlatır: "Beni kendisine yaklaştıracak bir ibâdet yolu üzerinde olmayı Allahü teâlâdan istedim. Bana, kendi kitâbını, yâni Kur'ân-ı kerîmi okumamı nasîb etti."

Çok kerâmetleri görüldü. Bir talebesi şöyle anlatır: "Bir gün Abdullah-ı Yemenî'nin yanında idim. Bir kadıncağızın feryâd ettiğini ve doğum zamânı geldi dediğini duyduk. Ebû Muhammed; "Yâsîn sûresini okuyun. İnşâallahü teâlâ selâmet bulur." dedi. Biraz sonra da; "Şimdi o kadıncağız bir erkek evlâdı dünyâya getirdi. İsmini de Ali koydu." buyurdu. Bir ara gidip olup biteni sorduğumda hâdisenin hakîkaten hocamın bildirdiği gibi olduğunu öğrendim."

Kendisi anlatır: "Atâ isminde birinin evinde misâfir idim. Bana vâlinin çoluk-çocuğuna zarar vereceğini söyledi ve onun hakkında şikâyette bulundu. O zaman, ben Resûlullah'ı (sallallahü aleyhi ve sellem) vesîle ettim. O'ndan yardım istedim. Resûl-i ekrem efendimiz; "İşte ben yanındayım." buyurdu. Sabahleyin vâlinin azli haberi geldi."

Yine kendisi şöyle anlatır: "Rüyâmda bana bir kâğıt parçası verildi ve; "Günahlarını buna yaz!" dendi. Kâğıt genişledikçe genişledi. Sonra da; "İşte biz, senin ne kadar günâhın var ise hepsini affettik denildi."

Ebû Muhammed el-Yemenî sık sık hocasının kabrini ziyâret ederdi. Bu hususta şöyle anlatır: "Bir gün hocam Ebü'l-Gays'ın kabrine gidip ihtiyâcımı arzettim. Bir müddet sonra başımı kaldırıp baktığım zaman kabir parmaklıkları arasında; "Maksadın olacak, olacak!" diye yazılı bir mektup gördüm." buyurdu.

Yemen'deki sâlihlerin önde gelenlerinden olan babası Şeyh Abdurrahmân bin Osman da güzel hal ve kerâmetler sâhibiydi. Yeğeni ile karanlık bir gecede bir yere gidiyordu. Lâkin yolu şaşırdılar. O zaman Şeyh Abdurrahmân hazretleri cebinden misvakını çıkardı. Kandil gibi ışık vermeye başladı. Bu ışıkla gidecekleri yolu kolayca buldular ve istedikleri köye vardılar.

Bir gün Şeyh Abdurrahmân hazretleri, oğlu Ebû Muhammed Yemenî'ye; "Ey oğlum! Allahü teâlâ katında benim için ne derece varsa, senin için de öyledir." dedi. O zaman Ebû Muhammed Yemenî; "Ey babacığım! Ceddim Şeyh Muhammed bin Minhâ'nın mânevî derecesine kavuştunuz mu?" diye sordu. Babası bunun üzerine; "Evet, cenâb-ı Hak bu dereceyi bize de nasîb etti. İnşâallah sen de bu derecelere ulaşacaksın." buyurdu. Hakîkaten Ebû Muhammed el-Yemenî hazretleri babasının ve ceddinin mânevî mîrâsına nâil oldu.

HALIYA BAS

Rüyâsında çok kere Peygamber efendimizi görürdü. Şöyle anlatır: "Rüyâmda her tarafı bir nûr kaplamıştı. Muhammed aleyhisselâm, hocam Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, hocam Fakîh Ahmed bin Ömer ez-Zeylâ'î, Ebü'l-Gays bin Cemîl ve velîlerden birçok zât bulunuyordu. Orada bir halı vardı ve herkes nalınlarını çıkarıp onun etrâfına toplanmıştı. Ayağımda nalın olduğu halde bana; "Halıya bas!" dendi. Buyrulduğu gibi yapıp, oraya oturdum. Daha sonra Ebü'l-Gays kalktı ve bana bir elbise giydirmek istedi. Fakat Resûl-i ekrem efendimizin işâretiyle yerine oturdu. Server-i âlem mübârek elleriyle başıma beyaz bir tülbent koydu. Sonra Ebü'l-Gays bin Cemîl bir takke giydirdi. Orada bulunanlar da tekbir getirdiler."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.122

2) Tabakât-ül-Havâs; s.73

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.353

EBÛ MÜSLİM HAVLÂNÎ;

Evliyânın meşhurlarından ve Tâbiînin büyüklerinden. İsmi Abdullah bin Sevb'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 681 (H.62) senesinde Şam'da vefât etti. Kabri Şam'da olup, ziyâret mahallidir. Peygamber efendimiz hayatta iken müslüman oldu. Resûlullah'ı sallallahü aleyhi ve sellem görmek için Medîne'ye gitmek üzere yola çıkmıştı. Yolda iken Peygamber efendimizin vefât ettiğini haber aldı. Bunun üzerine yoldan geri döndü. Daha sonra hazret-i Ebû Bekr'in halîfeliği sırasında Medîne'ye gitti.

Ömer bin Hattâb, Muaz bin Cebel, Ebû Ubeyde bin Cerrah, Ubâde bin Sâmit, Ebû Zer ve diğer tanınmış sahâbîlerden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ebû İdrîs Havlânî, Şurahbil bin Müslim Havlânî, Atiyye bin Kays gibi zâtlar da ondan hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Hadîs sâhasında güvenilir bir zât olarak bilinir. Kendisine; "Bu ümmetin hâkimi" denilmiştir.

Zühd konusunda emsâli az görülen kimselerdendi. Dünyâ işlerinden ancak zarûret mikdârı konuşurdu. Alkama bin Mersed demiştir ki: "Zühd, dünyâya düşkün olmamak olup, bu da Tâbiînden sekiz kişi ile sona erdi. Bunlardan biri de Ebû Müslim Havlânî'ydi. Çünkü o hangi mecliste oturup konuşsa sözü dünyâ ile ilgili şeylerden çevirir, böyle şeylerin konuşulmasına mâni olurdu. Bir gün mescide girmişti. Orada bir cemâat, işlerinden, kölelerinden bahsederek konuşuyorlardı. Onlara dikkatle bakıp; "Sübhânallah! Biliyor musunuz siz şu hâlinizle neye benziyorsunuz? Şiddetli yağmura tutulup sığınacak yer arayan bir kimseye benziyorsunuz. Aranırken bir de bakıyor ki önüne iki kanatlı büyük bir kapı çıkıyor. Kapıyı açıp yağmur kesilinceye kadar durmak için içeri giriyor. Bir de bakıyor ki girdiği evin tavanı yok! Üstü açık! Sizin yanınıza oturdum ve istiyorum ki Allahü teâlânın zikri ile ve hayırlı şeylerle meşgul olasınız. Yoksa siz dünyâ ehli, dünyâya düşkün kimseler olursunuz!" dedi.

Ebû Müslim Havlânî hazretleri her ânı değerlendirir, devamlı ibâdet, tâat ile meşgul olurdu. Yaşı ilerleyip vücûdu zayıf düştüğünde; "Yaptığınız tâatlardan birazını azaltsanız." dediler. Bunu söyleyenlere; "Siz bir atı yarış için gönderseniz, yarışı tamamlayıp hedefe ulaşmadan atın sürücüsüne, buna yumuşak davran ve kendi hâline bırak demezsiniz değil mi?" dedi. "Evet." dediler. İşte ben de hedefi gördüm. Fakat henüz geçemedim. Her vaktin bir gâyesi vardır. O vakit geçince bir şey hâsıl olur. Bütün vakitlerin hedefi ise ölümdür. Bütün zaman geçer, sonunda ölüm gelir." diye cevap verdi.

Bir defasında da iki kişi ziyâret edip, sohbetinde bulunmak için evine gitmişlerdi. Evde olmadığını öğrenince mesciddedir diye mescide gittiler. Oradaydı ve namaz kılıyordu. Bitirmesini beklediler. Uzun müddet namazdan ayrılmadı. Bunun üzerine seslenip; "Efendim arkanızda oturup sizi beklemekteyiz." dediler. Namazını bitirip onlara döndü ve bu arzunuzu bilseydim, ben sizin yanınıza gelirdim. Sizi beklettim. Fakat yeminle söylüyorum ki çok secde etmek, çok namaz kılmak kıyâmet günü için elbette hayırlıdır." dedi.

Gayr-i müslimler ile yapılan savaşlara katılır, cihâd ederdi. Öyle bir zâtın İslâm askeri arasında bulunması asker için bambaşka bir moral ve gayrete getirici sebeb olurdu. Çünkü duâsıyla, davranışlarıyla, nasîhatlarıyla ve kerâmetleriyle ordu için bir nîmet olurdu. Bir defâsında Rum diyârında cihâd etmekte idiler. Ordunun önüne derin bir nehir çıktı. Ebû Müslim Havlânî hazretleri öne geçip; "Bismillâhirrahmânirrahîm." diyerek; "Geçiniz." dedi. Kendisi önden gitti, ordu da peşinden yürüdü. Nehrin suyu atların sırtlarına kadar yükseliyordu. Geçtikten sonra; "Bir şeyini düşüren oldu mu?" diye sordu ve; "Bir şeyini

düşüren olduysa, onu bulmaya kefilim."dedi. Bir asker; "Benim torbam düştü." dedi. Ona; "Beni takib et." deyip nehre daldı. Torbayı nehrin suları arasından eliyle koymuş gibi bulup çıkararak askere verdi.

Bir defâsında hanımı; "Evde un kalmadı." deyince, hanımına hiç para var mı? dedi. Hanımı bir dirhem var deyince; "Ver, bir de torba getir." diyerek bunları alıp pazara gitti. Yiyecek satan bir satıcıya yaklaştı. O sırada bir dilenci; "Ey Müslim bana bir sadaka ver." dedi. Yanında bir dirhemden başka bir şey olmadığından, oradan uzaklaşıp bir dükkana gitti. Fakat dilenci onu takib ediyordu. Gene sadaka istedi. Oradan da uzaklaşıp başka bir dükkana gitti. Dilenci peşini bırakmadı. En sonunda cebindeki tek dirhemi çıkarıp dilenciye verdi. Sonra bir marangoz dükkanına gidip atılmış ve toprakla karışmış talaşları yarı topraklı halde torbasına doldurdu. Eve gidip kapıyı çaldı. Hanımı kapıyı açınca içi talaş ve toprak dolu torbayı bırakıp dönüp gitti. Hanımı un geldi diye sevinerek torbayı aldı. Biraz sonra da ekmek yapmak için çuvalı açtı. Baktı çuvalın içi hâlis unla dolu. Bir mikdar alıp hamur yoğurdu ve ekmek pişirdi. Ebû Müslim Havlânî hazretleri gece geç vakit eve döndü. Hanımı sevinçli ve memnun bir hâlde karşıladı. Sonra da sofra hazırladı. Nefis çörekler getirdi. "Bunları nereden buldun?" diye sordu. "Efendim bugün getirdiğiniz undan yaptım." deyince, Allahü teâlâya hamdederek hem yedi hem ağladı. Allahü teâlâ, onun kırık kalple evine getirip bıraktığı torba içindeki toprak ve talaşı una çevirmişti.

Bir hizmetçisi vardı. Ebû Müslim Havlânî'yi sevmez, düşmanlık beslerdi. Bu sebeple onu zehirlemek için içeceklerine zehir katmıştı. Ancak gözü önünde içtiği halde hiç tesir etmedi. Tekrâr tekrâr içtiği halde zehirlenmediğini görerek bir gün; "Uzun zamandan beri seni zehirlemek istedim. Zehir tesir etmedi." dedi."Niçin bunu yapmak istedin." deyince; "Çünkü sen ihtiyarladın." dedi. Hizmetçiye; "Ben her ne zaman bir şey yemeye veya içmeye başlasam, Bismillâhirrahmânirrahîm derim." dedi ve sonra o hizmetçiyi serbest bıraktı.

Osman bin Ebû Atîke şöyle anlatmıştır: Rum diyârında gazâda idik. Komutanımız bir yere bir bölük asker gönderdi. Dönecekleri zamânı da belirlemişti. Belirtilen vakit geldiği hâlde gönderilen birlik dönmemişti. Bu sırada Ebû Müslim Havlânî namaz kılmak için mızrağını önüne sütre olarak dikti. Bir kuş gelip mızrağa kondu ve dile gelip; "Müfreze, askerî birlik selâmettedir. Zafer kazanıp, ganîmet aldı. Falan gün, falan saatte size gelecektir." dedi. Ebû Müslim Havlânî, dile gelip konuşan kuşa "Allahü teâlânın rahmeti senin üzerine olsun, kimsin?" dedi. Kuş; "Ben müminlerin kalplerinden üzüntüyü gideren bir kuşum." dedi. Ebû Müslim, bu haberi komutana ulaştırdı. Böylece komutan merakla beklediği asker hakkında haber almış oldu.

Ebû Müslim Havlânî sözleriyle ve yaşayışı ile insanlar için üstün örnek bir zâttı. Bir sohbetinde huzûrunda bulunanlara; "Ne dersiniz ben bir kimseye ikram ettiğim, istediğini verdiğim halde o yarın Allahü teâlânın indinde beni kötüler. Fakat ben o kimseye zorluk göstersem, iş yaptırsam, sıkıntıya soksam yarın o Allahü teâlâ indinde beni metheder, över, benden memnun olduğunu söyler." dedi. Dinleyenler şaşarak bu kimdir? diye sorduklarında; "Vallahi o benim nefsimdir." diye cevap verdi.

Harâbe yerleri görünce, başında durup; "Ey harâbe senin sâhibin, senin üzerinde yaşayanlar nerede?" "Onlar ölüp gitti. Sadece amelleri, yaptıkları işler kaldı. Her türlü istekler arzu ve hevesler bitti. Hatâlar, günahlar kaldı. Ey insanoğlu! Hatâyı, günahı terketmek, tövbe etmekten ve af dilemekten daha kolaydır. " derdi.

Derdi ki: "Benim en güzel şekilde yetişip büyüyen çok tatlı bir evlâdım olsa ve en tatlı zamânında vefât etse benden alınsa, bu Allahü teâlânın takdîri ile olduğu için buna râzı olmak bana dünyâdan ve dünyâdaki şeylerden daha hayırlıdır."

Ceylanlar, Ebû Müslim Havlânî hazretlerine uğrar, çocuklar da ona, ne olur, Allahü teâlâya duâ et de ceylan bize duruversin, ona elimizle dokunalım, sevelim diye, ondan istirhamda

bulunurlardı. O da Allahü teâlâya yalvarır, çocuklar, ceylanlar duruverdiği için dokunup, severlerdi. Yine çocuklar yanına gelip; "Efendim duâ ediniz de kuşlar bize yaklaşsın tutup oynayalım." derlerdi. Duâ edince kuşlar çocuklara yaklaşır, çocuklar tutup oynarlardı.

Muhammed bin Şuayb, bir zâttan şöyle bildirir: Humus'tan çıkıp, Şam'a doğru gidiyorduk. Gece sonunda, Humus'tan dört mil ötede Umeyr denen yere uğradık, orada bulunan kilise papazı bizim geldiğimizi duyunca, yanımıza geldi. "Siz kimsiniz?" dedi. "Şamlıyız." dedik. "Siz, Ebû Müslim Havlânî'yi tanıyor musunuz?" diye sordu. "Evet." dedik. "Ona gidince, selâmımı söyleyin. Kendisini kitaplardan Îsâ'nın (aleyhisselâm) yakın dostu diye gördüğümü söyleyin. Fakat göreceksiniz onu hayatta bulamayacaksınız." dedi. Gerçekten Guta denilen yere vardığımızda onun ölüm haberi geldi.

Ebû Müslim hazretleri buyurdu ki: "Bu ümmeti üç kısım buldum. Birincisi,Cennet'e hesapsız girerler. İkinci kısmı, azıcık sorguya çekilir, ondan sonra Cennet'e girerler. Üçüncü sınıf ise biraz azap görüp, ondan sonra Cennet'e girerler. Ben, birinci kısımda olanlardan olmak isterim. Onlardan olamazsam, az bir hesaba çekilenlerden, onlardan da olamazsam, biraz azab görüp,Cennet'e girenlerden olmak isterim."

"Alçak ve düşük kimseler kibirlenir. Böyle kimseler övünür. Hatâ ve haksızlıkta ısrar edenler de bunlardır."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir:

"Gadap (kızgınlık) **şeytandandır. Şeytan ise ateştendir. Su ateşi söndürür. Sizden birisi kızdığı zaman abdest alsın."**

Buyurdu ki:

"Eğer Cennet'i ve Cehennem'i gözümle görseydim, şimdiki yaptıklarıma ilâve edeceğim bir şey olmazdı. Çünkü, ben sanki her ikisini görmüş gibi hareket ediyorum."

"İyiliğin sevâbından daha güzel bir şey yoktur. İyilik yapmaya gücü yeten herkeste iyilik yapma niyeti bulunmaz. Bir kimsede hem iyilik yapma gücü hem de niyeti varsa, saâdet hâsıl olur. Kalplere en çok tesir eden şey iyiliktir. Ciğerleri serinleten iyilik, beklenen ve vâd edilip geciktirilmeden yapılan iyiliktir."

ATEŞ ALEVLENİNCE

Ebû Müslim hazretleri, aslen Yemenli olup sonradan Medîne'ye gelmiştir. Yemen'de yalancı peygamberlerden Esvedi Ansî, Ebû Müslim Havlânî'yi sorguya çekip hazret-i Muhammed'in peygamber olduğuna inanır mısın?" dedi. "Evet." deyince; "Benim peygamber olduğuma inanır mısın?" diye sordu. Onun yalancı peygamber olduğunu belirtmek için; "İşitmedim." cevâbını verdi. Bu soruyu birkaç defâ tekrarladı aynı cevâbı aldı. Bunun üzerine ona çok kızan Esvedi Ansî onu öldürmeye karar verdi. Büyük bir ateş yakılmasını emretti. Büyük bir ateş yaktılar ve ateş iyice alevlenip kızarınca, Ebû Müslim Havlânî'yi içine atmalarını söyledi. Attılar fakat kendisini ateş yakmadı. Bu hâline şaşırıp kaldılar. Sonra da Esvedi Ansî'ye; "Bunu memleketinde bırakma, memleketini karıştırır." dediler. Bunun üzerine onu Yemen'den çıkardılar. O da Medîne'ye gitti. Medîne'ye vardığı sırada hazret-i Ebû Bekr halîfe idi. Hazret-i Ömer onu görünce nereli olduğunu sordu. Yemen'den geldiğini öğrenince; "Allahü teâlânın düşmanı Esvedi Ansî ateşe atıp da ateşin yakmadığı Müslim kardeşimiz ne hâldedir?" diye sordu. O kimsenin kendisi olduğunu söyleyince, iyice anladıktan sonra onun alnından öptü. Sonra hazret-i Ebû Bekr'in huzûruna götürdü ve; "Allahü teâlâya hamd olsun ki ölmeden önce Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden İbrâhim aleyhisselâma yapılan muâmele gibi muâmele edilen birini görmeyi nasîb etti." dedi.

NİÇİN ORUÇ TUTUYORMUŞ?

Ebû Bekr bin Ebî Meryem, Atiyye bin Kays'dan naklen şöyle anlatmıştır: "Şam'dan bir grup insan Ebû Müslim Havlânî hazretlerini ziyârete gitmişlerdi. O sırada Rum diyârında bir gazâya katılmıştı. Arayıp buldular. Bir çadır içinde idi. Yere deri bir yaygı sermiş, bir köşeye de su koymuştu ve oruçlu idi. Oruçlu olduğunun farkına vardıklarında; "Kendine neden bu kadar sıkıntı veriyorsun? Sefer halinde oruç tutmayabilirsiniz, buna izin verilmiştir." dediler. "Eğer fiilen savaş başlarsa tutmuyorum ki, güçlü kuvvetli bir halde cihâd edeyim. Savaş yapılmıyorsa tutuyorum. Bilmez misiniz iyice beslenip semizleşen at savaş sırasında hedeflere iyi koşamaz. Ancak fazla yağlı olmazsa çevik koşabilir. Önünüzde ibâdet ve hayırlı işler yapabileceğimiz belirli günler, kısa bir zaman var." diye cevap verdi.

KAPANAN GÖZLER

Ebû Müslim hazretleri, mescidden evine döndüğü zaman evine yaklaşınca; "Allahü ekber" diyerek geldiğini haber verirdi. İçerden hanımı da aynı şekilde söylerdi. Kapıya kadar ve kapı önünde olmak üzere üç defâ böyle söyler ve cevap alırdı. İçeri girince hanımı karşılar paltosunu ve ayakkabılarını alır, sonra da sofra hazırlardı. Bir gün gene aynı şekilde tekbir getirerek evinin kapısına geldi. Fakat içerden hiç cevap gelmedi. İçeri girince hanımı karşılamadı. Lamba yakılmamıştı. Hanımı suratı asık bir hâlde bir köşeye oturmuştu. "Sana ne oldu ki böyle üzgün bir haldesin?" deyince, hanımı; "Sen halîfe hazret-i Muâviye tarafından sevilen sayılan birisisin. Halbuki bizim bir hizmetçimiz yok! Eğer ondan istesen sana bir hizmetçi verir." dedi. Bunun üzerine üzülüp; "Allah'ım hanımın fikrini kim karıştırdı ise, gözlerini kör et." dedi. O gün hanımının yanına bir kadın gelmişti ve ona; "Senin kocan halîfe tarafından sevilen birisidir. Kocana söylesen sizin için halîfeden bir hizmetçi ister o da verir ve rahat edersiniz." demişti. Bu sözleri söyleyip giden kadın o gece evinde otururken âniden lambayı neden söndürdünüz? dedi. Yanında bulunanlar; "Hayır söndürmedik. Lamba yanıyor." dediler. Kadın gözlerinin âmâ olduğunun farkına vardı. O gün Ebû Müslim Havlânî hazretlerinin hanımının kafasını karıştırdığını bu sebeple o mübârek zâtı üzdüğünü anladı. Hatâsını anlar anlamaz Ebû Müslim Havlânî hazretlerinin kapısına gitti. Ağlayarak özür diledi ve gözlerinin açılması için duâ etmesini yalvararak istedi. Özrünü kabul edip affetti ve gözlerinin yeniden görmesi için duâ etti. O anda kadının gözleri görmeye başladı.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.122

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.29

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.12, s.235

4) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.176

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.103

6) Nevâdir-ül-Âlem; s.41

7) Müsâmerât-ül-Ahyâr; c.2, s.239

8) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.1, s.281

EBÛ NASR PÂRİSÂ;

Evliyânın meşhurlarından. İsmi Muhammed bin Muhammed el-Hâfız-ı Buhârî olup, Muhammed Pârisâ hazretlerinin oğludur. Künyesi Ebû Nasr, lakabı Hâfizüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1460 (H.865) senesinde vefât etti. Kabri Belh şehrindedir.

Küçük yaştan îtibâren babası ve Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn Buhârî hazretlerinin pak huylu, temiz soylu halîfesi Muhammed Pârisâ hazretlerinin terbiyesi ve eğitimi altında yetişti.Ondan aldığı feyz, bereket ve mârifetle âlimler arasında seçkin bir yere geldi. Dînî ilimlerde ve tasavvuf ilminde çok yüksek derecede bir âlim oldu. Tasavvuf makamlarında babasının yerini tutacak kadar bir üstünlüğe kavuştu.

Bütün bu hallerine rağmen görülmemiş bir tevâzua sâhipti. İlmini ve tasavvuftaki üstün hallerini hep gizlerdi. Kendisine bir suâl sorulduğu zaman, kitâba bakalım der, kitaplara

bakar sonra cevap verirdi. Kitabı eline alıp açar açmaz, sorulan suâlin cevâbı bulunan yer çıkardı. Bâzan da bir iki sayfa yakını çıkardı.

Ebû Nasr Pârisâ hazretleri pekçok talebe yetiştirdi. Bunlardan en meşhurları, Süleymân Firketî, Şeyh Abdurrahmân Niyestânî ve Şeyh Pîr Halta'dır.

Ebû Nasr Pârisâ hazretlerinin sohbetinde ve hizmetinde bulunan meşhur halîfelerinden Pîr Halta ondan şu beyti nakletmiştir:

"Sabırla kanâati kendine yol tut;
Bu derdi huy edinenler elem çekmez."

1) Nefehât-ül-Üns; s.435

2) Reşehât; s.92

3) Hadâik-ül-Verdiyye; s.143

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.11, s.355

EBÛ OSMAN HÎRÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Saîd bin İsmâil Hîrî; künyesi Ebû Osman'dır. Aslen Rey şehrinden olup, Nişâbur'a yerleşmiştir. Zamânının en meşhur rehberi ve bir tânesi idi. 910 (H.298) senesinde vefât etti. Horasan'da tasavvufun yayılması için büyük hizmetleri oldu. Zamânın meşhur velîlerinden Cüneyd-i Bağdâdî, Rüveym, Yûsuf bin Hüseyin ve Muhammed bin Fadl gibi büyüklerin sohbetinde bulundu. Üç büyük hocası vardır. Bunlardan ilk hocası Yahyâ bin Muâz, ikincisi Şâh Şücâ Kirmânî, üçüncüsü Ebû Hafs Haddâd'dır. Tasavvuf ehli zâtların sözlerini insanlara anlatması ve açıklaması için Nişâbur'da onun için husûsî bir kürsü kurulmuştur.

Ebû Osman Hîrî hazretlerinin tasavvuf yoluna girişi, şöyle anlatılır: Henüz küçük yaşta olmasına rağmen, Allahü teâlânın ihsân ettiği bir azimle yükseklikleri arar bir hâli vardı. Bir gün dört kişi ile mektebe gidiyordu. Gâyet güzel bir elbise giymiş, başına da güzel bir sarık sarmıştı. Giderken harâbe bir yerin önünden geçiyorlardı. Bu harâbe içinde sırtı yara olmuş bir eşek duruyordu. Bir karga bu hayvanın yarasını gagalıyordu. Hayvan âciz ve çâresiz bir halde kargayı kovamıyordu. Gâyet ızdıraplı ve perişân bir halde acı içinde kıvranıyordu. Bu hâl Ebû Osman Hîrî'yi çok üzdü, kalbi sızladı. Hemen hayvanın yanına yaklaşıp, başındaki sarığı çıkardı. Hayvanın yarasını sarığı ile sardı. Sırtındaki kıymetli cübbeyi de üzerine örttü. Zavallı hayvanı içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtardı. Bu hareketiyle kalbi rahatlamıştı. O gün daha eve dönmeden içine evliyânın feyzi ve sevgisi doğmuştu. Büyük bir şevkle arayışı artmıştı. Kalbi yanık ve perişan bir halde zamânın meşhur velîlerinden Yahyâ bin Muâz hazretlerinin huzûruna gitti. Bu zâtın dergâhına girip talebesi oldu. Bir müddet sonunda ders ve sohbetlerinde olgunlaşıp, pişti. Ancak arayışı sona ermiş değildi. Bir gün dergâha gelen bir grup misâfir, zamânın meşhur evliyâsından olan hocaları Şâh Şücâ Kirmânî hazretlerinden bahsedip, onun hallerini anlatmışlardı. Anlatılanları dinleyince içine o zâtı görme arzusu düştü. Bu sebeple Kirman'a gitti. Sohbetinde bulunmak için müsâde istedi. Ancak; "Sen recâyı, devamlı ümitli olma hâlini, kendine huy edinmişsin. Ümidi huy hâline getirmişsin. Recâyı taklid etmek benliktendir. Hocan Yahyâ bin Muâz'ın recâsı hakîkî, seninki ise taklîdîdir." diyerek talebeliğe kabûl etmedi. Fakat, dergâhından ayrılmadı. Devamlı yalvardı. Bu yalvarma hâli yirmi gün devâm etti. Sonunda onu sohbetine kabûl edip, talebeleri arasına aldı. Şah Şücâ Kirmânî hazretlerinin ders ve sohbetlerinden çok istifâde edip, feyz aldı.

Şah Şücâ Kirmânî, bir gün Ebû Osman Hîrî ile birlikte zamânın meşhûr velîlerinden Ebû

Hafs Haddâd'ın ziyâretine gitmişti. Ebû Hafs Haddâd'ın sohbetinde bulunmaya can atıyor, ona talebe olmayı çok arzu ediyordu. Ancak hocası Şah Şücâ'dan da müsâde istemekten çekiniyordu. Allahü teâlâya duâ edip o zâtın yanında kalmayı nasîb etmesini istedi. Misâfirlikleri sırasında bir gün Ebû Hafs Haddâd gâyet neşeli bir hâlde Şah Şücâ Kirmânî'ye; "Bu genci burada bırak. Bu bizim hoşumuza gitti, onu sevdik." diyerek Ebû Osman Hîrî'yi istedi. Hocası onu kıramayıp kabûl etti. Onu bırakıp, memleketine döndü. Artık Ebû Osman Hîrî, Ebû Hafs Haddâd'ın talebesi oldu. Bir müddet ders ve sohbetlerine devâm etti. Bir gün hocası ona huzûrundan ayrılıp gitmesini söyledi. "Bir daha yanımıza gelmeni istemiyorum!" dedi. Ebû Osman Hîrî bu çetin imtihan karşısında edeple yerinden kalktı, bir şey söylemeden ve hocasına sırtını dönmeden geri geri yürüdü. Hocası gözden kayboluncaya kadar bu halde yüzünü dönmeden geriye doğru hem yürüdü hem de gâyet içli bir şekilde ağladı. Dergâhın eşiğine yakın bir yere bir çukur kazıp içine girmeyi ve buradan hocasını seyretmeyi, hocası emretmeyince bu çukurdan çıkmamaya karar verdi. O böyle âşık ve yanık bir halde kıvranırken, hocası Ebû Hafs Haddâd onun hâlini müşâhede edip yanına çağırdı. Yakın talebeleri arasına aldı. Ayrıca kızını verip kendine dâmâd yaptı. Ebû Osman Hîrî bu hocasının yanında kemâle erip büyük bir velî ve meşhûr bir mürşid-i kâmil, yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehber oldu. Yaşayışı, sohbetleri, vâz ve nasîhatlarıyla insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. İnsanların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmalarına vesîle oldu. Dergâhında pek çok kıymetli âlim yetişti.

Ebû HüseyinVerrâk şöyle demiştir: "Biz tasavvufta ilk talebeliğimiz sırasında Ebû Osman Hîrî'nin dergâhında şu hususlara dikkat ederdik. Bize haberimiz olmadan ihsân edilen, verilen şeyleri ihtiyâcımız olsa bile severek muhtaç birine verirdik. Yanımızda yiyecek bulundurmadan gecelerdik. Yanımızda tutmaz, ihtiyâcı olanlara verirdik. Bize kötülük yapanlardan aslâ intikam almaz, hattâ onları mâzur görüp, alçak gönüllülük gösterir ve özür dilerdik. Hakâret gördüğümüz kimseye iyilik yapardık. İçimizdeki kötü düşünceler yok oluncaya kadar ona ihsânda, ikrâmda bulunurduk."

Menkıbeleri pek çoktur. Talebelerinden Ebû Amr adında bir zât şöyle anlatmıştır: "Ebû Osman Hîrî hazretlerini tanıyıp sohbetlerinde bulundum. Önceden içinde bulunduğum kötü hallerimi terkettim. Günahlarıma tövbe edip bir daha işlememeye karar verdim. Ancak bir müddet sonra yine günaha başladım. Uygunsuz hallerim oldu. Bu sebeple hocamın huzûruna çıkamıyordum. Görünmemek için kaçıyordum. Bir gün yolda karşılaşıverdik. Bana şefkat ve merhâmetle yaklaşıp; "Evlâdım! Düşmanlarınla günahlardan ve kusurlardan uzak olmadıkça oturma. Eğer onlarla günahlara batmış bir halde görüşürsen senin bu hâline sevinirler. Sen günahsız temiz olduğun zaman ise üzülürler. Eğer günah işlemen gerekiyorsa bizim yanımıza gel ki, biz sana katlanalım! Böylece düşman arzusuna kavuşamasın." dedi. Bana bu sözleri söyleyince kalbimden günah işleme düşüncesi silindi. Gerçek bir şekilde tövbe ettim."

Bir gün yolda yürürken ayyâş, derbeder ve elinde saz bulunan bir genç, Ebû Osman'ı görünce sazını abasının içine sakladı. Ebû Osman'ın kendisine bu yaptıklarının kötülüğünü anlatacağını zannetti. Fakat Ebû Osman onun yanına şefkatli bir şekilde giderek, direk sözle ayıplayıp sakındırmadan onun anlayacağı ve kabûl edeceği bir tarzda; "Hiç çekinme, zîrâ insanların hepsi birdir, talebelerin hepsi aynıdır." dedi. Genç onun böyle merhametli davranışından, kendisinin kurtuluşunu çok arzu ettiğini anladı ve yaptığı işlerden ziyâdesiyle pişmanlık duyarak tövbe etti. Ebû Osman Hîrî hazretleri onun bu hâlini memnuniyetle karşıladı. Gidip gusül abdesti almasını ve tekrar yanına gelmesini söyledi. Genç gidip gusül abdesti alıp gelince, huzûruna oturtup, şöyle duâ etti: "Ya Rabbî! Bana düşen vazîfeyi yaptım. Gerisini sana havâle ediyorum." Duânın hemen ardından genci iyi bir hal kapladı. Gencin bu hâline şaşan birine ise, bu, Allahü teâlânın ihsânıdır demek isteyerek; "Hâle hâkim olan Allahü teâlâdır." dedi.

Ebû Osman hazretlerine talebe olup sohbetlerinde bulunan biri, bir gün huzûrunda eski hallerini hatırladı. Önceden tanıyıp görüştüğü bir kadını düşünmeye başladı. Bu hâli

kerâmetiyle anlayıp, o talebeye bakarak; "Utanmıyor musun?" diyerek îkâz etti. Talebe toparlanıp kendine geldi.

Ferganalı bir zât her sene nâfile hac yapardı. Yolu Nişâbur'a uğradığı ve Ebû Osmân Hîrî hazretlerinin şöhretini duyduğu halde sohbetine gitmemişti. Bir seferinde ise huzûruna varıp selâm vermişti. Hiç cevap vermemişler. Kendi kendine, selâm verdiğim ve hal hatır sorduğum halde cevap verilmiyor? Bu nasıl iştir?" diye düşünürken, Ebû Osman Hîrî hazretleri söze başlayıp; "Hiç böyle hac yapılır mı? Anne hasta bir halde bırakılıyor. Rızâsı alınmadan yola çıkılıyor?" dedi. Gelen kimse diyor ki: "Hatâmı anladım, büyük bir pişmanlık içinde annemin yanına döndüm. Anneme hizmet ettim. Vefât edinceye kadar hizmetine devâm edip, yanından ayrılmadım. Annemin vefâtından sonra, hac için yola çıktım. Ebû Osman Hîrî hazretlerine uğradım. Beni büyük bir alâka ile karşıladı. Artık onun talebesi olmak için hizmetine girmeyi çok arzû ediyordum. Kabul buyurunca talebeleri arasına girdim. Bana dergâhta hayvanlara bakma işini verdiler. Uzun müddet sohbetlerinde bulunup, verilen vazîfeyi yaptım."

Bir kimse; "Efendim dilimle Allahü teâlâyı zikrediyorum ve kalbimle yapamıyorum. Ne yapayım!?" diye sorunca; "Şükret, hiç olmazsa bir organın, dilin itâatkâr oluyor. Senden bir uzva bu iş için yol açılmış inşâallah bir gün kalp de ona uyar." buyurdu.

Akıllı bir kimse kendine zulmeden birini mâzur görebilir mi? diye sorduklarında; "Tabi mâzur görebilir. Fakat zulmedeni Allahü teâlânın gönderdiği bir musîbet olarak kabûl etmek (imtihan edildiğini, günahları sebebiyle veya yüksek dereceye kavuşturulması için) şartıyla." dedi.

Buyurdu ki: "Reddedilmemek için Allahü teâlâya itâate devâm etmek, saâdetin; tövbesinin kabûl olunacağını umarak, tövbe etme ümidiyle isyânda ısrar ve günaha devâm etmek, şekâvetin alâmetidir."

"Üç şey düşmanlığa sebeb olur: Mala tamahkârlık, insanların ikrâmlarına düşkünlük göstermek, insanların göstereceği îtibâra önem vermek!"

"Korku, Allahü teâlânın adâletinden; ümid ise lütfundandır."

"İnsanlar isteklerine karşı çıkılmadıkça, bulundukları ahlâk üzere halim selîmdirler. İsteklerine karşı çıkılınca iyi görünen insanlar hemen kötü ahlâklı kesiliverirler. Gerçekten iyi insanlar isteklerine karşı çıkılınca da değişmezler."

"Akıllı, korktuğu şey başına gelmeden önce, onun çâresine bakandır."

"Allah korkusu, seni O'na ulaştırır ve kendini beğenmekten uzaklaştırır."

"Dünyâyı sevmek, Allah sevgisini kalpten götürür. Allahü teâlâdan başkasından korkmak, Allah korkusunu kalpten çıkarır; Allah'tan başkasından istemek, Allahü teâlâya olan ümidi kalpten uzaklaştırır."

"Zenginlerle sohbet ederken azîz, fakirlerle sohbet ederken alçak gönüllü ol. Zenginlere karşı izzetli davranman tevâzu, fakirlere karşı alçak gönüllü olman şereftir."

"Evliyânın sohbetine kavuşan kimse, Allahü teâlâya kavuşturan yolu bulur."

"Nefsine âit bir şeyi güzel gören kimse ayıplarını ve kusurlarını görmez. Her hususta nefsini itham edenlerden başkası, kendi kusurlarını göremez."

"Verâ, şüpheli şeylerden sakınmak nedir?" diye sorulunca; "Ebâ Sâlih Hamdûn Kassâr, can çekişen bir dostunun karşısında bulunuyordu. O kimse vefât etti. Hamdûn Kassâr odada yanan lambayı söndürdü. Lambayı niçin söndürdün, diye sorulunca, lambanın içindeki yağ şimdiye kadar vefât eden bu kişiye âitti. O vefât edince mîrasçılarına kaldı. Başka yağ bulunuz." cevâbını verdi.

"Her çeşit üzüntü fazîlettir, mümin için derecede ziyâdeliktir. Fakat üzüntünün sebebi günah olan şeyler olmamalı. Bunları yapamadım diye üzülmemeli. Her çeşit üzüntünün fazîlet olması, üzüntünün insanın derecesini yükseltmese bile günahlarının silinmesine, affedilmesine sebeb olmasıdır."

"Bir mürşide, rehbere talebe olan kimsenin, samîmî değilse, günden güne betbahtlığı artar."

"Tasavvufta yetişmek isteyen mürid, talebe, tasavvuf erbâbı olanların ilminden bir şey işitir ve bu işittiği şeyle amel ederse, bu husus kalbinde ömrünün sonuna kadar istifâde edeceği bir hikmet olur. İşitip amel etmeyen kimse için ise, işittiği şey ezberlenen bir hikâye gibi akılda kalır ve zamanla unutulup gider."

Hocası Ebû Hafs vefât edeceği sırada, bir nasîhatta bulununuz da bize yâdigâr kalsın demişti. Bunun üzerine; "İşlenen kusur ve hatâlara bütün kalbinizle kırgın ve üzgün olunuz. Bu söz size nasîhatim olsun." buyurmuştur.

"Kim sözüyle ve işiyle sünneti nefsine hâkim kılarsa, sünnete uyarsa hikmetle konuşmuş ve yapmış olur. Kim nefsine ve arzusuna göre iş yaparsa ve konuşursa bid'at işlemiş olur."

"İnsanların içine nereden geldiği bilinmeyen keder nasıl çöker?" diye sorulunca; "Ruh, insanın işlediği günahları ve kötülükleri unutmaz. Nefs ise bunları unutur. Ruh, nefsin mahvolduğunun farkına varır ve bu sebeple insanın içine bir keder çöker. İnsan bunun sebebini anlayamaz."

"Kul için güzel edepten daha iyi mertebe göremedim. Çünkü aklın hayâtı edeptir. İnsan edep ile dünyâ ve âhirette yüksek derecelere kavuşur."

"Kim nefsini terbiye ederse, herkes ondan terbiye öğrenir. Edep ehline aykırı hareket eden, yasaklara dalar ve kendisine tâbi olanlar yoldan saparlar."

"Edep iki kısımdır: Bâtının edebi, zâhirin edebi. Bâtının edebi, kalbin temizlenmesi; zâhirin edebi ise uzuvları kötülük yapmaktan ve günahlardan korumaktır."

"İbâdetin tadını alan kimse ibâdetten usanmaz. Usanan kimse, Allahü teâlâyı az tanıdığı için usanır. Peygamber efendimiz o kadar çok namaz kılardı ki, mübârek ayakları şişerdi."

"Allahü teâlânın mârifetle aziz kıldığı bir kimseye yaraşan, günah işleyerek kendini zelîl etmemesidir."

"Zühd; dünyâdan el etek çekmek ve dünyâ kimin eline geçerse geçsin kaygılanmamaktır."

"Dürüst, gerçek ve doğru korku, açık ve gizli günahlardan büyük bir dikkatle sakınmaktır."

"Sabırlı kimseler, sıkıntılara katlanmayı huy edinenlerdir."

"Tevâzuun kaynağı şunlardır: İnsan cehâletini hatırında tutmak, işlediği günahı unutmamak ve Allahü teâlâya devamlı muhtâc olduğunu hiç aklından çıkarmamak."

"Arzu ve isteklerinin peşinde koştuğun müddetçe zindanda gibisin. İşi, Allahü teâlâya havâle edersen, râhata ve selâmete erersin."

EY OBUR!

Ebû Osman Hîrî, öyle mübârek bir zâttı ki, rastladığı iyi veya kötü davranışlar karşısında takındığı tavırla muhâtap olduğu kimselere faydalı olur, onların kurtulmasını düşünürdü. Bir gün onu iyi tanımamış ve kabullenememiş olanlardan biri onu yemeğe dâvet etti. Dâveti kabûl ederek gitti. Adam kapıdan ona; "Ey obur! Yiyecek bir şey yok, geri dön!" dedi. Ebû Osman geri dönüp giderken tekrar çağırdı ve; "Bir şeyler yiyebilmek için ne kadar ciddî davranıyorsun. Yiyecek hiçbir şey yok." dedi. O yine geri döndü. Fakat adam tekrar çağırdı ve; "Köpek var yersen ye, yoksa hemen git."dedi. Bu hal defâlarca tekrarlanmasına rağmen Ebû Osman hiç incinmedi, hiç kırılmadı. En sonunda adam onun

olgunluğunu, tevâzuunu, kibirden ve kızmaktan uzak olduğunu gördü. Bu halin ancak evliyâda bulunacağı kanâatına vardı. Özür dileyip talebesi oldu. "Sen nasıl bir kişisin ki, sana defâlarca hakâret ettim ve kovdum. Ama sende hiç kırılma ve incinme belirtisi görülmedi." diye sordu. O da cevap olarak; "Kırk yıldan beri, Allahü teâlâ beni hangi hal içinde bulundurursa bulundursun, hiç hoşnudsuzluk duymadım." dedi.

EDEB NASIL OLUR?

Ebû Osman Hîrî hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlâya karşı edep, O'ndan devamlı korku üzere bulunmak ve O'nu murâkabe üzere olmaktır. Resûlullah'a karşı edeb, sünnet-i seniyyeye yapışmakla; evliyâya karşı edeb, ona hürmet etmek, hizmetlerinde bulunmakla; çoluk-çocuğa karşı edep, onlara güzel ahlâk ile muâmele etmekle; arkadaşlara ve dostlara karşı edep, onlara güler yüzlü olmakla; câhillere karşı edep, onlara duâ ve merhâmet göstermekle olur."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.244

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.86

3) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.369

4) Târih-i Bağdâd; c.9, s.99

5) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.259

6) Keşf-ül-Mahcûb; s.222

7) Tabakât-üs-Sûfiyye (Sülemî); s.170

8) Kıyâmet ve Âhiret (5. baskı); s.333

9) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.94

10) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.26

11) Meşreb-ül-Ervâh; s.17, 61

12) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.173

13) Tabakât-ı Ensârî; s.198

14) Sefînet-ül-Evliyâ; s.139

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.157

EBÛ OSMAN MAĞRİBÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Saîd bin Sâlim Mağribî, künyesi Ebû Osman'dır. Mağrib memleketinde Kayravân'ın Kevkeb köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 983 (H.373) senesinde yüz otuz yaşlarında iken Nişâbur'da vefât etti. **Tabakât-ı Ensârî** kitabında seyyid olduğu yazılmıştır. Vasiyeti üzerine, cenâze namazını Ebû Bekr bin Fûrek kıldırdı. Kerâmetleri meşhûrdur. Bağdât'a geldi. Bir müddet ikâmetten sonra Nişâbûr'a geçti ve buraya yerleşti. Ebû Ali Kâtib, Ebû Ali Rodbârî, Habîb-i Magribî, Ebû Amr-ı Zücâcî, Ebû Yâkûb Nehrecûrî, Ebü'l-Hasan bin Sâig Dînûrî ve başkalarıyla görüşüp sohbet etti ve kendilerinden ilim öğrendi. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde âlim idi. Haram ve şüphelilerden sakınmakta, dünyâya düşkün olmamakta, sıhhatli hüküm vermekte fevkalâde olup, heybetli ve firâset sâhibiydi.

Tasavvuf yoluna girmesine ve bu yolda ilerlemesine sebeb olan hâdise şöyle nakledilir: Ebû Osman hazretleri önceleri zengin idi. Ava çok meraklıydı. Bunun için kendisine çok iyi alışmış olan köpekleri ile ağaçtan yapılmış bir süt kabı vardı. Geceleri süt içmek âdetiydi. Bir gece yine süt içecekti. Fakat süt çok sıcak olduğundan, soğuması için başucuna koydu. Beklerken uyuyuverdi. Kendisine çok bağlı olan av köpeği de orada idi. Uyandığında sütü içmek için kaba uzandı. Fakat köpek üzerine saldırıp sütü içmesine mâni oldu. Buna bir mânâ veremeyip, süt kabına tekrar uzandı. Köpek hırlayıp yeniden saldırdı. Bu hâl üç defâ tekrar etti. Nihâyet köpek fırlayıp, süt kabının içine başını sokup bir miktar içip çekildi. O, hayretler içerisinde bakarken, köpek birden şişmeye başladı ve biraz sonra da öldü. Meğer Ebû Osman

hazretleri uyurken, büyük bir yılan süt kabının içine başını sokup zehirini akıtmıştı. Köpek de sâhibinin sütü içmesine bunun için mâni olmak istemiş, mâni olamayınca da efendisine sadâkatından dolayı sütü kendisi içmişti. Böylece efendisi için kendisini fedâ etmişti. Ebû Osman Mağribî bu durumu anlayınca, kendisinde bâzı değişiklikler olup çok ağladı ve tövbe etti. Bu hâdiseden sonra bütün malını Allah rızâsı için muhtaçlara dağıtıp, Allahü teâlânın sevdiklerinden olmaya çalıştı.

Başlangıçta yirmi yıl müddetle, insanlardan uzaklaşıp kendi hâlinde yaşadı. Allahü teâlâ tarafından kalbine gelen ilhâm üzerine, insanlar arasına karışıp nasîhat etmeye başladı. Mekke-i mükerremeye gidip Harem-i şerîfin imamlığında bulundu. Edebe riâyetinin çokluğundan, hiçbir zaman Harem-i şerîfe dâhil sayılan çevrede abdest bozmadı. Böyle bir ihtiyaç hâsıl olursa, çok uzaklara giderdi. Sözleri, sohbetleri çok bereketli ve tesirli olup, dinliyenler istifâde ederlerdi. Bu şekilde otuz sene vazife yapıp, sonra Nişâbûr'a döndü. Nişâbûr'da bulunduğu sırada Karâmita sapıklarının Mekke'de müslümanlara yaptıkları mezâlimi ânında haber verip; "Onların önlerinde siyah bir köle, başlarında kırmızı sarık vardır. Din bilgisi olan kimselerle konuşmaktan çekinirler, müslümanları aldatmak için önce herkesin inandığı şeyleri müdâfaa edip, sonra da ibâdetlere lüzûm yoktur, iş, kalbin temiz olmasıdır derler." buyurdu. Yine önceden kerâmet olarak; "Vefât ettiğim gün melekler kabrimin üzerine toprak serperler." buyurdu. Hakîkaten vefât ettiği gün bir fırtına çıkıp, tozdan hiçbir taraf görünemez oldu. Defin işi tamamlandığı sırada fırtına durdu.

Kendisi şöyle anlattı: "Bir zaman Mısır'a gidecektim. Bineceğim gemi sâhilden ayrılmıştı. Gemiye giden bir sandal vardı. Başka çârem olmadığı için, su üzerinden yürüyerek sandala ulaştım. Sonra gemiye binip yolumuza devam ettik. Herkes benim su üzerinde yürüdüğümü görmüştü. Ama bana; "Bu yaptığın âdet dışı bir şeydir." demediler. O zaman velîlerin meşhûr olsalar da, mestûr, örtülü ve gizli olduğunu anladım.

Bir gün bir kimse Ebû Osman Mağribî'nin yanında bulunuyordu. Kendi kendine; "Acabâ Ebû Osman'ın arzu ettiği bir şey var mıdır?" diye düşündü. Bu anda Ebû Osman hazretleri; "İhsân edilenler yetmiyormuş gibi, bir de başka şeyler mi arzu edeyim." buyurdu.

Bir gün huzûrunda, İmâm-ı Şâfiî'nin; "İlim iki kısımdır. İlm-i edyân ve ilm-i ebdân." sözü zikredildi. Buyurdu ki: "Allahü teâlâ, İmâm-ı Şâfiî'ye rahmet eylesin, ne güzel söylemiş. İlm-i edyân, hakîkatler ve mârifetler ilmidir. İlm-i ebdân, siyâset, riyâzet ve mücâhede ilmidir." buyurdu.

Ebû Osman Mağribî hazretleri buyurdu ki:

"Şükür, nîmete hakkıyla şükretmekten âciz olduğunu bilmektir."

"Güzel ahlâk, Allahü teâlânın takdirine râzı olmaktır."

"Tasavvuf yolunda bulunanın yapacağı ve dikkat edeceği en makbul şey; nefsini hesâba çekmektir."

"Verânın, şüpheli şeylerden sakınmanın faydası, âhirette hesâbın kolay olmasıdır."

"Bir kimse zenginlerle sohbeti, fakirlerle bulunmaya tercih ederse, kalbi ölür."

"Başkalarının halleriyle meşgul olan, kendi hâlini kaybeder."

"Her şey zıddı ile bilinir. Bir şeyin zıddı bilinmezse, o şeyi tanımak mümkün değildir. İhlâs sâhipleri de, ihlâsın zıddı olan riyâyı tanıyıp onu terkettikten sonra ihlâsı bilebilirler."

"Mecbûriyet gibi özür hâli müstesnâ, aç gözlülük ve iştahla zenginlerin yemeğine el uzatan kimse, ebediyyen iflâh olmaz."

"Mahlûkâtı ibret almak, kendi nefsini nasîhat almak, Kur'ân-ı kerîmi onun hakîkatine ermek için düşün."

"Zühd; harama düşmek korkusuyla mübahların fazlasını terketmek, sonra da dünyâlıklar kimin eline geçerse geçsin aldırmamaktır."

"Şüphesiz ki Allahü teâlâ, dünyâya düşkün olmayan zâhide istediğinden fazla, dünyâya rağbet edene, düşkün olana istediğinden az verir. İstikâmet sâhibine ise istediği kadar verir."

"Nefsini recâ ve ümid ile meşgul eden tembelleşir, amelsiz kalır. Kendini havf korku ile meşgul eden ümitsizliğe düşer. Bu sebeple insan hem recâ hem havf ile meşgul olmalıdır."

"Avam, yiyecek ve giyecek şeyler nevinden nîmetlere şükreder. Havâs, seçilmişler ise, kalplerine gelen feyze şükrederler."

"Sabır Allahü teâlânın emirlerini yerine getirirken sebâtlı olmak. O'ndan gelen musîbetleri sükûnet içinde ve gönül hoşluğu ile karşılamaktır."

"İlmin nûrları ârife ışık tutar. Ârif bu ışık ile gaybın acâib ve garib cihetlerini görür."

BİZİM ASIL FAYDAMIZ

Ebû Amr bin Nüceyd tasavvuf yolunda yetişmek üzere Ebû Osman hazretlerinin sohbetlerine devâm ederdi. Sohbetinin tesiriyle günahlarına tövbe edip kendini toparladı. Bir ara işi gevşetip, sohbetlerden uzak kaldı. Ebû Osman hazretlerini gördükçe ondan kaçıyor ve sohbetlere gitmiyordu. Bir gün yine karşılaştılar. Onu görünce yolunu değiştirip uzaklaşmaya başladı. Ebû Osman hazretleri tâkib edip, yanına yaklaştı ve; "Evlâdım sâdece günahsız olduğun zaman seni sevenlerle arkadaşlık etme! Biz sana asıl bu kendini suçlu, günâhkâr halde bulduğun zaman faydalı oluruz." dedi. Bunun üzerine Ebû Amr bin Nüceyd tekrar tövbe edip, talebeliğindeki gibi önceki hâline döndü. Bu hocasının sohbetlerinde olgunlaşıp yetişti.

1) Târih-i Bağdâd; c.9, s.112

2) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.256

3) Risâle-i Kuşeyrî; c.1, s.179

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.122

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.281

6) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.479

7) Nefehât-ül-Üns; s.266

8) Tabakât-ül-Evliyâ; s.337

9) Sefînet-ül-Evliyâ; s.74

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.91

EBÛ SAÎD BİN EL-ARABÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Ahmed bin Muhammed bin Ziyâd Basrî, künyesiEbû Saîd'dir. İbn-ül Arabî diye de bilinir. Aslen Basralıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 952 (H.341) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti.

Ebû Saîd bin el-Arabî, evliyânın büyüklerinden Cüneyd-i Bağdâdî, Amr bin Osman, Ebü'l-Hasan Nûrî, Hasan Mevsihî, Ebû Câfer Haffâr, Ebü'l-Feth Hammâl ve başkalarıyla sohbet edip kemâle geldi. Mekke-i mükerremede ikâmet edip orada ilim ve edep öğretti. Kendisine Haremin Şeyhi, Mekke'nin en büyük velîsi adı verildi. Tasavvuf ve hadîs-i şerîf ilimlerine dâir eserler yazdı. Hikmetli sözleri pekçoktur. Kendisine tasavvuftan sorulduğunda: "Tasavvufun tamâmı boş şeylerden uzaklaşmak, mârifetin tamâmı ise cehâletini îtirâf etmektir." buyurdu.

Nefsin ve dünyâ sevgisinin zararlarından sakındırırdı. Bu hususta da; "Nefsin ile meşgûl

olman, seni Allahü teâlâya ibâdetten alıkoyar. Dünyâya olan merâkın da, âhiret merâkından uzaklaştırır." buyurdu.

Riyâ ve gösteriş yapanları münâsip bir lisanla îkâz ederdi. Bu sebeple; "Hüsranda kalanların en kötü durumda olanı, yaptığı iyi amelleri halka gösteren ve şahdamarından daha yakın olan Allahü teâlânın huzûruna, kötü amellerle çıkandır." buyururdu.

En iyi vakit ne zamandır? denildi. O; "Bütün vakitler, Allahü teâlânındır. En iyi vakit, Allahü teâlânın râzı olduğu vakittir." buyurdu.

Sevdiklerine nasîhat olarak: "Allahü teâlâ, nîmeti mârifete ihsânı ibâdete, rahmetini tövbeye, tövbeyi de günahların affına sebep kıldı."

"Eğer ârife, devamlı dünyâda kalacaksın denilseydi, üzüntüsünden ölürdü. Cennet ehli için de, sizler Cennet'ten çıkacaksınız denilseydi, onlar da üzüntülerinden ölürlerdi."

"Dünyâ, bir an önce oradan çıkmakla güzel, Cennet onu istemek ve orada devamlı kalmakla güzel olur."

"Allahü teâlâ, dostlarının bâzı ahlâkını düşmanlarına vermiştir. O ahlâk ile Allah dostlarına yardım ederler, bu sebeple Allah dostları da rahat ederler."

"Ebû Seîd bin Arabî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz; **"Ey müminler! Eshâbıma kötü söz söylemeyiniz. Allahü teâlâya yemin ederim ki, sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın sadaka verse, bu sadakanın sevâbı Eshâbımdan birisinin iki avuç hurma sadakasının fazîletine ulaşamaz. Hattâ bunun yarısına da ulaşamaz."** buyurdu.

Eserlerinden bâzıları şunlardır:

1) Tabakât-ün-Nüssâk, 2) Kitâb-ül-Cem' vet-Tefrîk fî Âdâb-it-Tarîka, 3) Kitâb-ül-Fevâid fil-Hadîs, 4) Kitâb-ül-Vasâya.

ALLAHÜ TEÂLÂNIN KUDRETİYLE

Kendisi anlatır: "Bir zaman, gönül ehli güzel haller sâhibi bir kısım cemâatle Mekke'den Irak'a gidiyorduk. Yol güzergâhında konaklayıp bir kuyu başında mola verdik. Çok susamıştık. Lâkin kuyudan su çekecek ipimiz yoktu. Paltolarımızdan şerit hâlinde bağlar kesip birbirine ekledik. Sonra bunu kovaya bağlayıp kuyudan su çekerek o cemâatte bulunanların herbirine dağıttım. Kana kana su içip susuzluklarını giderdiler. Sonra kendim için kovayı kuyuya sarkıttım. İp koptu. Kova kuyuya düşüp kayboldu. O sırada Allahü teâlânın kudretiyle kuyunun suyu ağzına kadar yükseliverdi. Sudan içtim. Bu hâli oradakiler de görüp hayretler içerisinde kaldılar. O zaman onlara dönüp; "Ey yol arkadaşlarım! Niye buna şaşıyorsunuz?" dedim. Onlar; "Bu hârikulâde bir iş." deyince, ben; "Evet öyle! Lâkin âlemlerin rabbi olan Allahü teâlânın kudretiyle olan bir iştir." diye cevap verdim."

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.428

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.375

3) Risâle-i Kuşeyrî; s.164

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.137

5) Nefehât-ül-Üns; s.266

6) Tabakât-ı Evliyâ; s.77

7) Sefînet-ül-Evliyâ; s.148

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.92

EBÛ SAÎD EBÜ'L-HAYR;

Türkistan'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Ahmed lakabı Fadlullah'dır. Babasının ismi Ebü'l-Hayr Muhammed'dir. Ebû Saîd adı ile meşhûr oldu. Babası verâ sâhibi dindar bir zât

idi. 967 (H.357) senesinde Horasan bölgesinde Serahs ileEbyurd arasında yer alan Meyhene (Mihene) şehrinde doğdu. 1049 (H.440) senesinde aynı yerde vefât etti.

Ebû Saîd küçük yaşta babasının yanında velî zâtların sohbetlerine giderdi. Kur'ân-ı kerîm okumaya başladığı zaman babası onu Cumâ namazlarına götürmeye başladı. Bir seferinde yolda zamânın büyük âlimlerinden ve tasavvuf büyüklerinden Ebü'l-Kâsım Bişr ile karşılaştılar. Ebü'l-Kâsım onları görünce, Ebü'l-Hayr Muhammed'e; "Bu çocuk kimindir?" diye sordu. "Bizimdir." cevâbını verdi.Bunun üzerine gözleri dalan Ebü'l-Kâsım; "Evliyâlık makâmının boş kalacağını, bu dervişlerin, talebelerin bizden sonra zâyi olacaklarını görürken bu dünyâdan gönül huzûru ile nasıl ayrılabilirim. Şimdi bu çocuğu görünce gönlüm rahatladı. Zîrâ velîlik makâmı buna nasîb olacak. Namazdan çıkınca, çocuğu bizim yanımıza getir." dedi. Namazdan çıkınca Ebü'l-Kâsım Bişr'in yanına gittiler. O büyük zât Ebû Saîd'in babasına; "Ebû Saîd'i tutuver. Şu yüksekçe yerde ekmek vardır. Onu uzanıp alsın." dedi. Babası kaldırınca, Ebû Saîd oradan ekmeği aldı. Ekmek arpadan olup, sıcaktı. Sıcaklığını elinde hissediyordu. Ebü'l-Kâsım ekmeği alıp, yarısını Ebû Saîd'e verdi ve; "Ye!" dedi. Yarısını da kendisi yedi. Bunun üzerine babası; "Efendim bu ekmekten bana vermeyişinizin hikmeti nedir?" diye sordu.Ebü'l-Kâsım Bişr; "Ey Ebü'l-Hayr! O ekmeği otuz sene önce oraya koymuştum. Bize; insanların mânen ihyâsı, irşadları, doğru yolu bulmaları bu ekmeğin elinde sıcak olduğu kimse ile olacaktır." diye bildirildi. Müjdelenen kimse senin bu çocuğundur." buyurdu. Sonra Ebû Saîd'e dönerek; "Bu kelimeleri hâtırında tut. Dâimâ söyle. Sübhâneke ve bi hamdike alâ hilmike ba'de ilmike subhâneke ve bihamdike alâ afvike ba'de kudretike." Ebû Saîd Mîhenî bu sözleri ezberleyip devamlı söylerdi.

Ebü'l-Kâsım Bişr'in sohbetlerine giden babası, yanında Ebû Saîd'i de götürürdü. Bir gün Ebü'l-Kâsım Bişr; "Ey Ebû Saîd! Tamâ ve dünyâya düşkünlükten kurtulmaya gayret et. Çünkü insanda tamâ varken, ihlâs yâni herşeyi Allah için yapma arzusu bulunmaz. Kulluk, ihlâs ile olur. Şu hadîs-i kudsîyi unutma! Allahü teâlâ mîrâc gecesi Resûlullah efendimize buyurdu ki: **"Kulum farzları yapmakla bana yaklaştığı gibi başka şeyle yaklaşamaz. Kulum nâfile ibâdetleri yapınca, onu çok severim. Öyle olur ki, benimle işitir, benimle görür, benimle her şeyi tutar, benimle yürür. Benden her ne isterse veririm. Bana sığınınca onu korurum."**

Ebû Saîd Mîhenî'nin babası ile Sultan Gazneli Mahmûd birbirlerini çok severlerdi. Babası Meyhene'de bir köşk yaptırdı. Günümüzde Üç Şeyhin Sarayı diye meşhurdur. Sarayın duvarına Sultan Mahmûd'un komutanlarının, fillerinin ve gemilerinin isimlerini yazdırdı. Küçük bir çocuk olan Ebû Saîd, babasına; "Bu köşkte bana âid bir yer tahsis et." dedi. Babası sarayın üst katında ona bir yer yaptırdı. Tamamlanınca, Ebû Saîd oranın duvar ve tavanına hep Allahü teâlânın ism-i şerîfinin yazılmasını emretti. Bunu gören babası; "Oğlum! Böyle ne yapıyorsun?" diye sorunca; "Herkes kendi evinin duvarlarına kendi emirinin ismini yazıyor. Ben de Rabbimin ism-i şerîfini yazdırıyorum." dedi. Onun bu sözleri babasının çok hoşuna gitti. Hemen köşkün duvarlarına yazdırdıklarının hepsini sildirdi.

Ebû Saîd Mîhenî'nin babası her gece yatsıyı kılıp eve geldikten sonra sokak kapısını açılmasın diye zincirle bağlardı. Sonra herkes uyuduktan sonra yatardı. Bir gece yarısı uyandı. Ebû Saîd'in evde olmadığını fark etti. Bütün köşkü aradı. Köşkün kapısına baktığında zincir de yoktu. Yatağına yattı. İmsak vakti Ebû Saîd Mîhenî'nin köşkün kapısından içeri yavaşça girip, zinciri yerine bağlayıp, odasına çıktığını fark etti. Babası birkaç gece oğlunu tâkib etti. Her akşam aynı şeyi yapıyordu. Bir gece babası dayanamayarak, onu tâkib etti. Ebû Saîd Mîhenî eski bir dergâha vardı. Babası da dergâhın damına çıktı. Ebû Saîd, dergâhın mescid kısmında Kur'ân-ı kerîm okumaya başladı. Sehere kadar okuyup, hatmetti. Sonra abdest tâzelemek için hazırlık yaptığı sırada babası hemen saraya döndü. Ebû Saîd her zamanki gibi eve dönüp, yattı. Sabah namazı vaktinde babası hiçbir şey bilmiyormuş gibi kaldırır, berâberce namaza giderlerdi. Bu işe uzun müddet devâm etti.

Fıkıh ilmini, Merv şehrinde, Şâfiî fıkıh âlimlerinden Ebû Abdullah el-Husrî'den öğrendi. Onun vefâtından sonra Ebû Bekr-i Kaffâl'dan ders aldı. Merv şehrinde ilim öğrenmek için on sene kaldıktan sonra, Serahs şehrine geldi.Yüksekçe bir tepe üzerinde Lokmân-ı Mecnûn'u gördü. Yanına gitti, kaftanını yamıyordu. Ebû Saîd onu seyrederken kendi gölgesi, Lokmân'ın kaftanının üzerine düşüyordu. Lokmân-ı Mecnûn, yamayı kaftanına dikince buyurdu ki: "Ey Ebû Saîd! Biz seni bu yama ile bu kaftana diktik." Sonra elinden tutup, Ebü'l-Fadl-ı Serahsî hazretlerinin huzûruna götürdü. Ona; "Ey Ebü'l-Fadl! Bunu sakla, bu sizdendir." dedi. Ebü'l-Fadl-ı Serahsî, Ebû Saîd'in elinden tutup yanına oturttu ve; "Maksadımız, insanlara Allahü teâlânın yolunu göstermektir. İnsanlara gönderilen yüz yirmi dörtbinden ziyâde peygamber, onlara "Allah" dedirtmek ve O'na ibâdet ettirmek için geldiler." buyurdu. Ebû Saîd, Ebü'l-Fadl'ın kalblere hayat veren bu güzel sözlerini, kendinden geçmiş bir hâlde dinledi. Ebü'l-Fadl, kendisini talebeliğe kabûl etti ve;

"Kendinden geçerek geri kalma amelden,
Bu büyük devleti, sakın çıkarma elden."

buyurdu.

Ebû Saîd Mîhenî tasavvufta çok yüksek mertebeye ulaştı. Zamanındaki bütün evliyânın sultânı, baş tâcı oldu. Bütün müslümanların matlûbu, sevdiği idi. Tasavvuf yolunun bütün inceliklerine vâkıf olup, ayrıca; fıkıh, tefsîr, hadîs ve başka ilimlerde de çok yüksek âlim idi. Oruç tutulması câiz olmayan günler hâriç, senenin bütün günlerini oruçlu geçirirdi. Sâde bir ekmek ile iftar eder, gece gündüz ibâdetle meşgûl olurdu. Bütün ibâdetlerde, bilhassa namaz husûsunda çok hassas ve ihtiyatlı hareket eder, her namaz için guslederdi. Kendi hâlinde her an Allahü teâlâyı hatırlar, hep; "Allah, Allah." derdi. Ne zaman uyku basacak olsa, elinde ateşten mızrak bulunan çok heybetli bir kimse karşısında zuhûr eder. "Allah de!" derdi. Böylece, vücûdundaki bütün zerreler de zikreder hâle gelirdi. Geceleri herkes uyuduktan sonra kalkar ibâdet ederdi. Kendini ayıblı ve kusurlu görmekte, nefse muhâlefet etmekte, nihâyette idi. Tevâzuu çok idi.

Konuşmalarında o, ben ve biz demez, hep onlar yâni o büyükler derdi. Mübârek sözleri o kadar hoş ve tesirli olduğundan; "Ebû Saîd'in sözünün ulaştığı bir yerde, bütün kalbler neş'elenirler." denilmiştir. Aklı, zekâsı, anlayışı, hâfızası fevkalâde idi. Daha çocuk iken otuz bin arabî beyt okuduğu söylenmektedir. Kerâmetleri, hikmetli sözleri her tarafa yayılmıştır. Fakat o, meşhûr olmak, parmakla gösterilmek istemez, bütün hâllerin, İslâmiyetin emir ve yasaklarına tam uymakla kıymetli olacağını söylerdi.

Birgün kendisine; "Filanca kimse su üstünde yürüyor. Buna ne dersiniz?" diye sorulunca; "Bunun kıymeti yoktur. Ördek ve kurbağa da yüzer." dedi. "Filan adam havada uçuyor." dediler. "Sinek ve çaylak da uçuyor. Sinek kadar kıymeti var." dedi. "Filan kimse, bir anda şehirden şehre gidiyor." dediler. "Şeytan da, bir solukta şarktan garba gidiyor. Böyle şeylerin dînimizde kıymeti yoktur. Merd olan, herkesin arasında bulunur. Alış-veriş yapar, evlenir. Fakat, bir an Rabbini unutmaz." buyurdu.

Çocukluğundan beri şu şiiri okurdu:

Ben sensiz bir an karar kılamam.
Senin ihsânlarını tek tek sayamam.
Bedenimdeki her kıl gelse de dile,
Şükrünün binde birini yapamam bile.

Mihene şehri yakınlarında bir dağın yamacında sarp kayalar arasında mağaralar vardı. Onlara bakanın dizinin bağı çözülürdü. Bir gün Ebû Saîd Mîhenî bu mağaralardan birine çıkıp, hemen kenarında namaz kılmaya başladı. Namazdan sonra nefsine; "Ey nefsim! Eğer burada uyursan, kendini aşağıda ölmüş görürsün. Burada Kur'ân-ı kerîmi hatim edinceye kadar uyumak yok." dedi. Sonra Kur'ân-ı kerîm okumaya başladı. Bir müddet sonra uyudu. Uyandığında boşlukta hızla yere inmekte olduğunu gördü. "İmdât!" diye bağırdı. Bu sefer de

kendini yukarı çıkar vaziyette gördü. Allahü teâlâ imdâdına yetişmişti.

Ebû Saîd Mihenî, bir mescidde vâz edip, hocasını ilk gördüğü gün kendisine işâret buyurduğu şekilde; "İnsanlara Allahü teâlânın yolunu göstermek için nasîhat ediyordu. Huzûruna gelip tövbe edenlerin sayısı çoktu. Halk kendisini çok sever, mübârek sözlerinden, tatlı sohbetlerinden istifâde etmek için can atarlardı. Ebû Ali Dekkak'ın kızı, Ebû Saîd hazretlerinin vâzına gitmeyi arzu etti. Babası çok arzu ettiğini görünce; "Başına eski bir örtü al, kimse seni tanımasın." diyerek izin verdi. O da babasının dediği gibi giyinerek kadınların bulunduğu üst kata çıkıp oturdu. Ebû Saîd hazretleri vâz ediyordu. Bir ara; "Bu sözü, Ebû Ali Dekkak'tan duydum ve şimdi onun bir parçası buradadır." buyurdu. Bu sözü duyan kız, kendisinden geçip üst kattan aşağı düştü. Ebû Saîd hazretleri; "Yâ Rabbî! Bu hanımı tekrar eski yerine çıkar!" buyurdu.O anda kız hava boşluğunda yukarı doğru çıkmaya başladı. İkinci katın hizâsına gelince havada kaldı. Kadınlar çekip yanlarına aldılar.

Onu sevenler kullandığı eşyâlardan bir şeyi yanlarında bulundurup bereketlenmek için çok gayret ederlerdi.Hattâ bir gün, elinden düşen bir karpuz kabuğu yirmi altına satılmıştı.

Kendisini tanıyamadıkları için, büyüklüğünü inkâr edenler oldu ise de, bunların çoğu hatâlarını anlayıp tövbe ettiler. Büyüklüğünü inkâr edenlerin sözleri, hakâretleri kendisine ulaştıkça gizliden bir ses; **"Rabbin sana kâfi değil mi?"** (Fussilet sûresi: 53) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okurdu.

Ebû Saîd'i çekemiyen, büyüklüğünü inkâr edenlerden, kendisine hakârette daha ileri gidip, çok lânet eden, Ebû Hasan Tûnî isminde biri vardı. Bu kişinin Ebû Saîd'e olan hürmetsizliği o kadar fazla idi ki, Ebû Saîd'in bulunduğu mahalleye bile girmezdi. Ebû Saîd bir gün; "Atımı eyerleyip hazırlayınız. Ebû Hasan Tûnî'nin yanına gideceğiz." buyurdu. Bir çokları bunun hikmetini anlayamayıp hayret ettiler. O gerçekten bizim yanlış yolda olduğumuzu zannediyor ve Allah rızâsı için, yanlışa lânet ediyorsa bu lânet sebebiyle Allahü teâlâ ona rahmet eder." buyurdu. Talebelerinden bir kaç kişi ile yola çıktılar. O kimsenin bulunduğu yere yaklaşınca, talebelerden birini gönderip, kendisiyle görüşmek için geldiğini haber verdi. Ebû Hasan Tûnî bu hâli haber alınca; "Onun burada ne işi var. O, kiliseye gitsin. Onun yeri orasıdır." dedi. O talebe mecbûren bu haberi hocasına getirince, "Bismillah! Mâdem ki öyle diyor, biz de oraya gideriz." buyurup kiliseye gittiler. O sırada kilisede hıristiyanlar âyin için toplanmışlardı. Acabâ niye geldi diye merak edip onun etrafında toplandılar. İçeri girdi. Duvarda, Îsâ aleyhisselâmın ve hazret-i Meryem'in resimleri diye çizilmiş iki büyük tablo vardı. Ebû Saîd resimlere bakıp; **"Ey Meryem oğlu Îsâ! Allah'ı bırakıp da beni ve annemi iki ilâh edinin diye insanlara sen mi söyledin?"** (Mâide sûresi: 116) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu ve "Muhammed aleyhisselâmın dîni hak ise, şu anda bu iki resim de secde etsinler." buyurdu. Allahü teâlânın izni ile o iki resim yere düştü. Yüzleri Kâbe tarafında olup, secde hâlini aldılar. Orada bulunan hıristiyanlar feryâd ettiler. Kırk tânesi hemen Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Bu hâl, Ebû Hasan Tûnî'ye ulaşınca hatâsını anlayıp, pişman oldu, tövbe etti. Hemen Ebû Saîd hazretlerinin yanına gelip özür diledi ve sâdık talebelerinden oldu.

Bir gün Ebû Saîd Mîhenî, talebelerinden Hasan Müeddeb'i yanına çağırarak; "Dışarı çık. Sağ elini aç. Önüne kim çıkarsa, elini ona uzat ve; "Neyin varsa buraya koy!" de" diye emretti. Hasan Müeddeb bu emir üzerine dışarı çıktı. Yolda bir mecûsî ile karşılaştı. Ona yaklaşıp, elini uzatarak, hocasının emrini yerine getirdi. Mecûsî; "Önce bir müslüman olayım. Beni hocanın huzûruna götür." dedi.Ebû Saîd Mîhenî'nin huzûruna varınca; "Efendim! Banaİslâmı anlatınız." dedi. Ebû Saîd Mîhenî ona İslâmı anlattı. Mecûsî anlatılanları dinledikten sonra müslüman oldu ve sâhib olduğu her şeyi hocasının hizmetine sarfetti.

Ebû Saîd Mîhenî, Nişâbur'da bulunuyordu. Sultan Tuğrul'un vezîri Ebû Mansûr vefâtına yakın hastalandı. Bu sırada Ebû Saîd Mîhenî ile İmâm-ı Kuşeyrî'yi yanına dâvet etti ve; "Sizi çok severim. Size çok yardımlarım oldu. Şimdi ise, sizden bir dileğim var. Vefât ettiğimde, cenâzemde bulunup, defnolunduktan sonra hizmetinizle, suâl meleklerinin sorgusundan

kurtuluncaya kadar, kabrimin başında kalınız." dedi. Her ikisi de, bu ricâsını kabûl ettiler. Vezir Ebû Mansûr vefât edince, ikisi de cenâzesinde hazır bulundular. Definden sonra İmâm-ı Kuşeyrî, Ebû Saîd Mîhenî'ye; "Ben cemâatle gideyim. Siz artık vezirin vasiyetini yerine getirirsiniz." dedi. Ebû Saîd seccâdesini serip, bir müdded kabrin başında bekledi. Sonraİmâm-ı Kuşeyrî'nin yanına varınca; "Vezirin vasiyetini yerine getirdiniz mi?" diye sordu. Ebû Saîd Mîhenî; "Vezir defnolununca, iki suâl meleği geldiler. Birisi suâl sormaya başlayınca, diğeri ona; "Görmüyor musun? Kabrin başında kim oturuyor." dedi. Bunun üzerine kalkıp gittiler. Onlar gidince ben de kalkıp geldim." dedi.

Gencin birisi, ticâret için bir kervan ile sefere çıkmıştı. Çok uykusuz olduğu için, kervanın konakladığı bir yerde istirâhat edip, sonra yola devâm etmeyi düşündü. Kervan mola verince, yolun kenarına uzandı. Uyuya kalmıştı. Uyandığında vaktin çok geçmiş, yol arkadaşlarının çoktan gitmiş olduklarını anladı. Issız sahrada, arkadaşlarının izlerini de bulamadı. Ne tarafa gittiğini bilmez bir hâlde koştu. Fakat kimseyi bulamadı. Bilmediği bir tarafa doğru gitmeye başladı. Sıcak bastırmış, açlık ve harâret başlamıştı. Sabretti. Ertesi gün oldu. Buralarda kalıp öleceğini anladı. Bu sırada son bir ümit ile etrâfı gözetledi. Çok uzaklarda bir yeşillik vardı. Bütün gücünü toparlayıp oraya koştu. Çeşme vardı. Hemen abdest alıp namaz kıldı. Biraz bekledi. Öğle vakti olmuştu. Uzaklardan, birisi geldi. Uzun boylu, heybetli, gür sakallı, beyaz tenli, çok hoş biriydi. Abdest aldı. Namaz kıldı ve gitti. Genç, kendisi ile konuşmaya cesâret edemedi. İkindi vakti olunca o zât gene geldi. Namazdan sonra genç ona hâlini anlatıp, kendisinden yardım istedi. Bu esnâda bir arslan geldi. O zât, arslanın kulağına eğilip bir şeyler söyledi. Sonra da genci arslanın sırtına bindirip; "Gözlerini kapa! Arslan nerede durursa, orada inersin" dedi. Genç; "Peki." deyip ayrıldı. Bir miktar gidince arslan durdu. Genç de indi. Gözlerini açınca arslanın gittiğini gördü. Memleketi olan Buhârâ'ya gelmişti. Birkaç gün sonra,Ebû Saîd hazretlerinin Buhârâ'ya geldiğini haber aldı. Kendisini merak edip görmek istedi. Bir de baktı ki, kendisini arslana bindiren zât idi. O gence dönerek; "Hayatta olduğum müddetçe bu sırrı hiç kimseye söyleme." buyurdu.

Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr hazretlerinin bir oğlu vardı. Küçük iken mektebe gitmekten çok çekinir, korkardı. Bir günEbû Saîd; "Talebelerin geldiğini haber veren kimsenin her arzusunu yerine getireceğim." buyurdu. Bu sözü duyan oğlu hemen dama çıkıp misâfirleri gözetledi. Bir zaman sonra, beklenen misafirlerin gelmekte olduğunu görüp, hemen babasına haber verdi. Babası; "Ne dilersen dile!" buyurdu. "Beni mektebe gönderme!" dedi. Ebû Saîd; "Peki gitme." buyurdu. Çocuk; "Hiç gitmiyeyim mi?" dedi. Ebû Saîd başını eğip, bir müddet düşündükten sonra; "Hiç gitme. Ama Fetih sûresini mutlaka ezberle." buyurdu. Çocuk sevinerek kabûl etti. Kısa zamanda Fetih sûresini ezberledi.

Ebû Saîd'in vefâtından sonra, Ebû Tâhir adındaki bu oğlu çok fakir ve borçlu oldu. İsfehan hâkimi Hâce Nizâm-ül-mülk'ün yanına gitti. Hâkim kendisini tanıdığı için, çok izzet ve ikrâmda bulunup hürmet etti. İhtiyaçlarını temin etti.Ebû Tâhir'i sevmeyen bir kimse bu durumu görünce; "Öyle birine yardım yapıyorsun ki, dînî ilimlerden haberi yok, Kur'ân-ı kerîm okumasını dahi bilmiyor." dedi. Hâce Nizâm-ül-mülk buna üzülüp; "Onu çağıralım. Senin istediğin bir sûreyi okusun, eğer okuyamazsa, o zaman senin söylediklerini kabûl ederim. Biz kendisini din işleriyle, dîne hizmetle meşgûl olarak tanıyoruz." dedi.

Büyük zâtların bulunduğu bir meclise Ebû Tâhir'i çağırdılar. Nizâm-ül-mülk o kimseye dönerek; "Hangi sûreyi okumasını istiyorsun?" diye sordu. O da; "Fetih sûresini okusun." dedi. Ebû Tâhir ağlıyarak Fetih sûresini okudu. O iddiâcı kimse mahcûb, Nizâm-ül-mülk çok memnun oldu.Nizâm-ül-mülk, Kur'ân-ı kerîmi okurken ağlayıp çok gözyaşı dökmesinin sebebini sordu. O da babasının kendisine Fetih sûresini ezberlemesini söylediği hâdiseyi anlatınca, Nizam-ül-mülk; "Öyle büyük bir zât ki, evlâdının yetmiş sene sonra karşılaşacağı sıkıntının çâresini tâ o zamandan bildiriyor. O zâtın derecesini anlamaktan biz âciziz." dedi. Bundan sonra o büyüklere olan muhabbeti daha da arttı.

Şu rubâîyi Ebû Saîd söylemiştir:

"Nefsine uymak doğru değildir elbet,
Bas nefse ayağını, himmeti yükselt.
Ey dost, Allah yolunda çok eyle gayret,
Yılanla ol da, nefsinle etme sohbet."

Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr buyurdu ki:

"Tasavvuf; başındaki sevdayı atmak, elindeki dünyâyı dağıtmak ve vâki olanda karar kılmaktır."

"Allah bâkî ve kâfidir. O'ndan başkası boştur. O'ndan gayri her şeyden nefsini uzak eyle!"

"Allahü teâlâ ile kul arasında perde, yer ve gök değildir. Arş ve Kürsî de değildir. Perde, insanın benliğidir. Bu aradan kaldırılırsa Allah'a kavuşulur."

"Zikr, Allahü teâlâyı anıp, hatırlamak, O'ndan başkasını unutmaktır."

"Allahü teâlâdan ihlâsı, her şeyi O'nun rızâsı için yapmayı isteyiniz. İhlâsta, dünyâ ve âhirette kurtuluş vardır."

"Vakit, iki nefes arasındadır. Biri geçti biri henüz gelmedi. O halde dün gitti, yarın nerede. Gün bugündür. Vakit keskin bir kılıçtır."

"Kim kendini iyi zannederse o kendisini bilmiyordur."

"Kul, Allahü teâlâ için neyi terk ederse, Allahü teâlâ ona karşılık daha hayırlısını verir."

"Kişinin helâkı, Allahü teâlâdan başkasına gönül bağladığı şeydir."

HELÂL OLAN, HELÂL YİYENLERE GELİR

Ebû Saîd Mîhenî'nin büyüklüğünü inkâr edenlerden biri, Ebû Saîd'in; "Âlemde hiç kimse helâl lokma bulamayıp haram yese, biz haram yemeyiz." sözünü duymuştu. Kendisini imtihân etmek istedi. Helâl para ile bir oğlak satın aldı. Haram para ile de, birincisine çok benzeyen başka bir oğlak aldı. Bunları kızarttırıp, hizmetçisi ile Ebû Saîd'e gönderdi.Kendisi de önden gidip, onların bulunduğu yerde oturdu. Hizmetçi kızarmış oğlakları getirirken karşısına iki sarhoş çıkıp, haram para ile alınan oğlağın bulunduğu tepsiyi alıp yediler. Hizmetçi, elinde kalan ve helâl lokma ile alınmış olan oğlağı, Ebû Saîd'in önüne koydu. Oğlakları gönderen kimse durumu öğrenip anlayınca, sarhoşlara çok kızdı. Fakat bu hâlini açıktan belli etmedi. Sonra Ebû Saîd dönerek; "Kendini boşuna üzme! Haram olan köpeklere gider, helâl olan da helâl yiyenlere gelir." buyurdu. O kimse çok mahcûb olup hâline tövbe etti ve bu hâdiseden sonra bir daha aleyhinde bulunmadı.

VAKTİ SAATİ GELİNCE OLUR

Müslümanlardan birinin yahûdî bir ortağı vardı. Ortağını ne kadar İslâma dâvet etti ise, müslümanlığı kabûl etmedi. Hattâ bu ortağına; "Eğer müslüman olursan, malımın üçte birini sana veririm." dedi. Yahûdî yine kabûl etmedi. O müslüman başka bir gün; "Eğer müslüman olursan, malımın yarısını sana veririm." demesine rağmen yine kabûl etmedi. Müslüman tüccar bir süre sonra; "Eğer müslüman olursan, malımın üçte ikisini sana veririm." dedi.Yahûdî yine kabûl etmedi. Müslüman tüccar artık ortağının müslüman olmasından ümidini kesmişti. O müslüman, bir gün Ebû Saîd Mîhenî'nin dergâhının yanından geçiyordu.Yahûdî ortağı da yanında idi. Bu sırada dergâha girdi. Ebû Saîd Mîhenî bu sırada sohbet ediyordu. Yahûdî ortağı da kendi kendine; "Ben de mescide gireyim, bir dinleyeyim, bakalım neler anlatıyor. Onun halk arasında kabûl görmesinin sebebi nedir bir göreyim? Yahûdî olduğuma dâir üzerimde her hangi bir işâret olmadığı için beni nasıl olsa tanımaz." dedi. Yahûdî, gizlenerek mescide girdi. Bir direğin arkasına oturdu. Ebû Saîd Mîhenî sohbet esnâsında bir ara yahûdînin arkasında oturduğu direğe doğru dönerek; "Ey yahûdî! Direğin arkasında ne kadar

kendini gizlemeye çalışsan da gizlenemezsin." dedi. Yahûdî gayri ihtiyârî ayağa kalktı.Ebû Saîd Mîhenî'nin yanına vardı. Ebû Saîd hazretleri ona müslüman olmasını söyleyince, bu dâveti kabûl edip, müslüman oldu.Ebû Saîd hazretleri ona; "Şimdi ortağının yanına git. Sana müslümanlığı öğretsin. İşler vakti zamânı gelince olur. Ondan önce olmaz. Zamânı gelince müslüman olmak için malın üçte birine, yarısına ve üçte ikisini vermeye hâcet kalmaz." buyurdu.

HAYRET ETTİM

Hucvirî **Keşf-ül-Mahcûb** isimli eserinde şöyle anlatıyor: "Mihene şehrinde, Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr'ın türbesinde bulunuyordum. Türbenin üzerinde bir kumaş parçası vardı. Beyaz bir güvercin uçarak gelip o kumaşın altına girdi. Herhalde bir şeyden kaçıyordu.Onun için oraya gizlendi diye düşündüm. Biraz sonra merakım arttı. Kumaşı kaldırdığımda güvercin yoktu.Hayret ettim. Ertesi ve daha sonraki gün bu hâdise tekrar etti. Hikmeti nedir? diye düşünürken, bir gece rüyâmda Ebû Saîd'i gördüm. Gördüğüm hâdiseyi kendisine sordum. "O güvercin, amellerimin safâsıdır. Her gün kabrime gelip bana nedîm (sohbet arkadaşı) olur." buyurdu. Anladım ki, o büyük zâtın güzel amelleri, beyaz bir güvercin şeklinde kabrine geliyor ve kendisi ile tatlı tatlı sohbet ediyorlar."

1) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.270

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.295

3) Nefehât-ül-Üns; s.339

4) Firdevs-ül-Mürşidiyye; s.76, 293

5) Sefînet-ül-Evliyâ; s.162

6) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.228

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.4, s.10

8) Keşf-ül-Mahcûb; s.224

9) Persian Literatüre; c.2, s.928

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.86

EBÛ SAÎD-İ FÂRÛKÎ;

Hindistan'da yetişen meşhûr velîlerden. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunlarındandır. Babasının ismi Sâfî'dir. 1782 (H.1196) senesinde Râmpûr'da doğdu. Ebû Saîd Fârûkî, daha çocuk iken, sâlih ve kıymetli bir zât olacağının alâmetleri yüzünden okunuyordu. Çocukluğunda, çocukların düşkün oldukları oyun ve eğlenceler ile hiç meşgûl olmadı. On yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Kur'ân-ı kerîmi tertîl üzere o kadar güzel okurdu ki, dinleyenler kendilerinden geçerdi. Tecvîd ilmini, kırâat âlimlerinden olan Kârî Nesîn'den öğrendi. Kur'ân-ı kerîmi ezberledikten sonra, aklî ve naklî ilimleri öğrenmeye başladı. Önemli ders kitaplarını Müftî Şerefüddîn'den okudu. Şâh Veliyyullah Dehlevî'nin oğlu Mevlânâ Refîüddîn'den hadîs ilminde ders aldı. **Kâdı Beydâvî Tefsîri**'ni, **Sahîh-i Müslim** şerhini de ondan okudu. **Sahîh-i Buhârî**'yi ise yine Mevlânâ Refîuddîn'den, hocası Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinden ve kendi dayısı Sirâc Ahmed'den okuyup rivâyet ve nakletme icâzeti aldı.

Ebû Saîd Fârûkî hazretleri, aklî ve naklî ilimleri öğrendikten sonra, tasavvuf ilmini öğrenip bu yolda yetişti. Tasavvufta, önce babasından feyz aldı. Babası onu tasavvufda bir müddet yetiştirdikten sonra; "Ey oğlum! Senin himmet kuşun çok yükseklere uçmaktadır." dedi. Bundan sonra Kâdirî yolunun o zamanki meşhûr şeyhi Şâh Dergâhî'nin hizmetine gidip, on iki sene, derslerine ve sohbetlerine devâm etti. Nefsini ve kalbini ıslâh için çok gayret göstererek nefsin isteklerini yapmayıp, nefsin istemediklerini yaptı. Dünyâdan yüz çevirdi. Çok oruç tuttu. Yetişmek için ne lâzımsa yaptı. Nihâyet hocası Şah Dergâhî ona Kâdirî yolundan icâzet ve hilâfet verdi.

Ebû Saîd Fârûkî, bundan sonraki hâlini şöyle anlatmıştır: "İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât'**ını okurken anladım ki, tasavvufta bu derecelere ulaşmama rağmen, henüz kemâlât-ı nisbet-i Ahmedî'ye kavuşamamışım. Bu sebeple Dehli'ye gidip oradan, Pâni-püt şehrinde bulunan Senâullah-ı Pâni-pütî'ye bir mektup gönderip, bu nisbete kavuşma arzumu bildirdim. Buna cevâben gönderdiği mektupta, Şâh Gulâm Ali'nin yâni Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin sohbetine gitmemi yazmıştı."

1810 (H.1225) senesinde Muharrem ayının yedinci günü Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin sohbetine kavuştu. Fevkalâde izzet ve ikrâm gördü. Abdullah-ı Dehlevî hazretleri, ondan talebe yetiştirmesini isteyince; "Efendim ben buraya istifâde etmek için geldim." cevâbını verdi. Bunun üzerine daha ziyâde iltifât ve teveccühe kavuşup, Abdullah-ı Dehlevî'nin meşhûr talebelerinden oldu. Birkaç ay sohbetlerinde bulunduktan sonra, Müceddidiyye, Çeştiyye, Kâdiriyye yollarından icâzet verip mezun eyledi. Talebelerinin çoğunu ona havâle etti. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Seyyid İsmâil Medenî gibi âlim zâtlar, ondan istifâde ettiler. Hocası Abdullah-ı Dehlevî hazretleri talebelerine hitâben; "Talebenin irâdesi (kendi arzu ve isteği), Ebû Saîd'in irâdesi gibi olmalı. Zîrâ hocalığı bırakıp talebeliği tercih etti." buyurdu.

Ebû Saîd-i Fârûkî hazretleri, tam on beş sene Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin sohbetine devâm etti. Onun vefâtından sonra, yerine geçerek talebe yetiştirmeye başladı. Hak âşıklarının, susamışların kalblerini Allahü teâlânın mârifeti ile doldurdu. Bütün ecdâdı gibi İslâm dînini yaymağa çalıştı. Bâzı talebelerinin ricâsı üzerine yazdığı, **Hidâyet-üt-Tâlibîn** kitabı Fârisî olup, pek kıymetlidir. Ebû Saîd-i Fârûkî hazretleri, daha önce yaşamış insanların din ve dünyâ seâdetleri için her şeylerini fedâ etmiş olan büyüklerin yaşayış ve ahlâkı ile ahlâklanmıştı.

Ebû Saîd Fârûkî hazretlerinin talebelerinden birinin karşısına bir gün bir arslan çıktı, hemen hocasını hatırlayıp imdâdına yetişmesini istedi. Ebû Saîd Fârûkî hazretleri birdenbire gözüküp elinde tuttuğu bir sopa ile arslana vurup oradan uzaklaştırdı.

Nevvâb Ahmed Yâr Hân'ın hanımının hiç çocuğu olmazdı. Çocuğu olması için Ebû Saîd Fârûkî hazretlerinden duâ istedi. Duâsı bereketiyle birçok çocuğu oldu.

Ebû Saîd Fârûkî hazretleri, bir kimseye evinin yanacağını işâret etmişti. Gerçekten evi yandı.

Ebû Saîd Fârûkî hazretleri bir defâsında Râmpûr'dan Sünbül'e gidiyordu. Yolu gece vakti sâhile ulaştı. Karşıya geçmek için gemi kalmamıştı. Kendisini oraya kadar bir arabacı götürmüştü. Kirâladığı arabanın sâhibi gayr-i müslim idi. Sâhile gelip durduklarında arabacıya; "Arabayı suya sür!" buyurdu. O da heybeti karşısında korkup arabayı suya sürdü. Ebû Saîd Fârûkî hazretlerinin kerâmetiyle araba suya batmadı. Normal bir yolda gibi sürüp karşıya geçtiler. Gayr-i müslim arabacı onun bu kerâmeti karşısında hayret edip, müslüman oldu.

Meyân Ahmed Asgar anlatır: "Bâzan uyuyup kalır, teheccüd namazı kılamazdım. Bu hâlimi Ebû Saîd Fârûkî hazretlerine arz ettim. Buyurdu ki: "Bizim hizmetçiye söyleyin, teheccüd zamânında bize hatırlatsın, sizi kaldıralım. Bu kadarı bize, diğeri size âid olsun." Bundan sonra teheccüd saati gelince, sanki birisi gelip beni kaldırırdı. Böylece bir daha teheccüd namazımı kaçırmadım."

1833 (H. 1249) senesinde hacca gitti. Oğlu Şâh Ahmed Saîd'i kendi yerine bıraktı. Her uğradığı şehir halkı, gelişini şeref, nîmet ve bereket bilip, huzur ve sohbetine koştu. Ramazân-ı şerîfte Bander Münebbî'de idiler. Burada terâvih namazında bir hatim okudu. Şevval'in başında gemiye binip Zilhicce'nin başında Cidde'ye ulaştılar. Mevlânâ Muhammed Cân (r.aleyh) o zaman sanki Harem'in en büyük âlimi idi. Karşılamaya geldi. Zilhicce'nin ikisi veyâ üçünde Mekke'ye gitti.

Haremeyn halkı, kâdıları, müftîleri, ümerâ ve ulemâsı ile birlikte son derece tâzim ve

hürmetle huzûruna geldiler. Şeyh Abdullah Sirâc, Şâfiî müftîsi Şeyh Ömer, Müftî Seyyid Abdullah Mirgânî Hanefî, amcası Şeyh Yâsîn Hanefî, Şeyh Muhammed Âbid Sindî ve diğer meşhûr zâtlar onunla görüşmeye geldiler.

Haremeyn-i şerîfeyni ziyâretten sonra, vatanına dönmek üzere yola çıktı. Yolda hastalığı gitgide şiddetlendi. Ramazân-ı şerîfin ilk günü oruç tutup, zarar vermezse hepsini tutarım buyurdu. Ramazanın yirmi ikisinde Tunk beldesine geldi. Nevvab Vezîrüddevle çok hürmet ve ikram gösterdi. Bayram günü sekarât ve ölüm hâli görüldü. Öğle namazından sonra, hâfızın Yâsîn-i şerîf okumasını emretti. Üç defâ dinledi. Sonra "Yeter." buyurdu. Az kaldı dedi ve; "Bugün Nevvâb eve gelmesin. Ümerânın gelmesinden zulmet hâsıl oluyor" buyurdu. 1834 (H.1250) senesinde elli üç yaşında iken Ramazan bayramı günü öğle ile ikindi arası vefât eyledi. Günlerden Cumartesi idi. Nevvâb ve şehir halkı gelip toplandılar.

Mevlevî Habîbullah Sâhib ve kâfilede olan diğerleri gasl işi ile meşgûl oldular. Şehrin kâdısı Mevlevî Halîlurrahmân imâm oldu. Cenâze namazını kıldırdı. Cenâzesini Dehli'ye naklettiler. Hocası Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin batı tarafına defnedildi.

Vefâtında, "Mâte kutb-ul-vera'" (İnsanların kutbu, Allahü teâlânın emri ile vefât etti) mânâsında bir cümle, ebced hesabına göre vefât târihi olarak düşürüldü.

Ebû Saîd hazretlerinin üç oğlu vardı. Birincisi Ahmed Saîd'dir. İkincisi Abdülganî Müceddidî, üçüncüsü de Abdülmugnî'dir.

Şâh Ebû Saîd Fârûkî hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlânın sonsuz ihsânı, kullarından birine eriştiği zaman, o kulunu kendi dostlarından birinin hizmetine ulaştırır. O da nefsinin isteklerine uymamağı ve ona ağır gelen şeyleri yapmayı, yâni İslâmiyete uymağı emir buyurur. Böylece onun bâtınını yâni kalbini ve nefsini temizler. Bu zamanda talebenin hizmetleri kusurlu ve dağınık olduğu için, bu yolun büyükleri önce talebeye zikretmeyi, yâni Allahü teâlâyı kalbi ile anmayı emrederler. Amel ve ibâdetlerde ve her işte orta yolda olmayı emredip nice kırk günlük çilelere bedel olan teveccühlerini dâimâ talebeleri üzerinde bulundururlar. Talebelerine, Ehl-i sünnet îtikâdına göre inanmayı, sünnet-i seniyyeye uymayı, bütün bid'atlerden sakınmayı emrederler. Mümkün oldukça azîmetle amel edip ruhsatlara kapılmamalarını tenbih ederler."

AĞIR HASTAYIM

Abdullah-ı Dehlevî hazretleri vefâtı hastalığında, Luknov'da bulunan Ebû Saîd Müceddidî'yi Dehli'ye çağırmak için birkaç mektup yazdı. Maksatları onu kendi makam ve yerlerine oturtmak idi. Bu mektuplardan biri şöyledir:

"Sâhibzâde, nesebi ve hasebi yüksek, Şâh Ebû Saîd Sâhib hazretleri: Allahü teâlâ size selâmet versin. Esselâmü aleyküm ve rahmetullah! Bugünlerde kaşıntım, zaîfliğim ve nefes darlığım arttı. Oturmak ve kalkmak çok güçleşti. Ayrıca bel ağrıları da bunlara eklendi. Namazları ayakta kılamıyorum. Şu anda ağır hastayım. Oturmaya bile tâkatim yoktur. Sizin gelmeniz çok uygun olur. Mevlevî Beşâretullah Sâhib, evindekiler hasta olduğu için, evine gitti. Gelip gelmeyeceği belli olmaz. Bundan önce, yine sizi buraya çağıran birkaç mektup yazıp göndermiştim. Buraya gelmeyi düşünmediğinize hayret ettim. Fakîrin görünüşe göre düzelmesi, sıhhat bulması imkânsız gibidir. Çok yazık ki, siz bu kadar gecikebiliyorsunuz.

Mısra':

"Bu işte güzeller naza çekerler."

Görüyorum ki, bu yüksek hânedânın makâmına oturmak bizden sonra size verildi. Önceki hastalığım esnâsında sizin, bizim makâmımızda oturduğunuzu ve kayyumluğun size verildiğini gördüm. Bu garib teveccühlere kâbiliyetli sizden başka biri yoktur. Bu mektubumu alır almaz bu tarafa hareket ediniz ve olgun oğlumuz Ahmed Sâîd'i, orada kendi yerinize bırakınız."

Ebû Saîd Fârûkî hazretleri, hocasının bu emri üzerine kendi yerine oğlu Ahmed Saîd Fârûkî'yi bırakıp Delhi'ye gitti. Hocası Abdullah-ı Dehlevî'nin vefâtından sonra yerine geçip irşâd, insanlara hak ve hakikatları bildirme makâmına oturdu. Dokuz yıl kadar tâliblerin irşâd ve hidâyeti ile meşgûl oldu. Güzel yollarının îcâbı olan acıları, şiddetleri, yoksulluk ve darlıkları hep çekti.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. baskı), s.1072

2) Makâmât-ı Mazhariyye; s.167

3) Makâmât-ı Ahyâr; s.64

4) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.134

5) Rehber Ansiklopedisi; c.4, s.314

6) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.18, s.8

EBÛ SAÎD BİN HALEF BİN YAHYÂ TEMÎMÎ EL-BACCÎ

Tunus'ta yetişen, ibâdet ve tâatı ile meşhûr bir velî. Tevhid ve tasavvufla ilgili çok söz söylemiştir. 1156'da Tunus'ta, Bacce şehrinde doğdu. İlk tahsilini burada gördükten sonra Tunus şehrine gitti. Tahsilini tamamladıktan sonra ilmiyle meşhûr olup, tanındı. 1206'da hacca gitti. Mekke'de üç sene kalıp ibâdet ve taâtle meşgul oldu. Oradan Şam'a, sonra da tekrar Tunus'a geldi. Çeşitli medreselerde Kuşeyrî Risâlesini ve İbn-i Cevzî'nin eserlerini okuttu. Bir çok talebe yetiştirdi. Ebû Yûsuf Muhammedî, Ali ibni Abdürrafî gibi âlimleri yetiştirdi. 1231 yılında vefât etti. Namazını Şeyh Abdüsselâm Bercinî kıldırdı. Kartacna'da defnedildi. Türbesi ziyâret edilmektedir.

EBÛ SAÎD-İ HARRÂZ;

Bağdât'ın büyük velîlerinden. Dokuzuncu yüzyılda yaşadı. İsmi Ahmed, babasınınki Îsâ'dır. Künyesi Ebû Saîd olup, Harrâz lakabıyla meşhûr olmuştur. Hakîkatten çok bahsettiği için; "Tasavvufun lisanı" ve Kamer-üs-Sôfiyye=Tasavvuf ehlinin ayı diye bilinir. Tasavvufta ona tâbi olanların mensûb olduğu yola Harrâziye denmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir. Bağdat'ta doğmuştur. 890 (H. 277) senesinde orada vefât etti. Kabri Bağdât'tadır.

Zamânında yaşayan evliyânın imâmı sayılan Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri; Zünnûn-i Mısrî, Sırrî-i Sekatî, Cüneyd-i Bağdâdî, Nebâcî, Ebû Ubeyd Busrî gibi büyük velîlerin sohbetinde bulunup tasavvuf yolunda yetişti. Bişr-i Hafî, Ebû Hamza Horasânî ve Yûsuf bin Hüseyin gibi zâtlarla da arkadaşlık yaptı. Amr bin Osman Mekkî, Ebû Bekir Kettânî gibi kimseler de onun sohbetlerinde yetiştiler.

Tasavvuf yolunda yüksek dereceye kavuşmuş bir velî olan Ebû Saîd-i Harrâz, verâ yâni haram ve şüphelilerden sakınmak ve riyâzette yâni nefsin isteklerini yapmamakta gâyet ileriydi. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çok çalışırdı. "Allahü tealâya yönelen ve O'ndan başka her şeyi unutan bir kula, sen neredensin, murâdın nedir diye sorulsa, şüphe yok ki, Allah der ve bundan daha güzel vereceği hiçbir cevap yoktur." buyururdu.

Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri Allahü teâlânın ismini çok anar, O'nun rızâsına kavuşmak için çok zikretmek gerektiğini bildirirdi. Bu hususta; "Kulun bu yolda gıdâsı, Allahü teâlânın zikri, yatağı da toprak olmadıkça şeref sâhibi olamaz." buyururdu.

Bir defâsında yaptığı ibâdet sebebiyle vecde dalıp, kendinden geçmiş bir arkadaşını görünce; "Sakın ibâdetin verdiği tada kanma, aldanma. Çünkü bu tada dalmakta Rubûbiyet, Rablık vasfını unutmak vardır." "Peki bundan kurtulmak için ne yapmalı?" diye soran birine; "İbâdet eden, yaptığı ibâdeti Hakk'ın yardımıyla yaptığını bilip nefsini bir eliyle itmelidir. Yaratanına

yönelip, böyle yaptığı takdirde, ibâdetin habersiz iteceği çukura düşmekten kurtulur."

Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri bir gün sokağa çıktığında bir kalabalığı gördü. İnsanlar bir delinin başında toplanmışlardı. Deli kaçıyor, onlar peşinden koşuyorlardı. Deli onlara doğru dönünce kaçıyorlar. Sonra deli peşlerine düşüyordu. Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri; "Dur ey deli!"diye seslendi. Bunu duyan deli dönüp baktı ve; "Deli kime derler biliyor musun?" dedi. Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri; "Hayır bilmiyorum." deyince, deli dedi ki: "Deli ona derler ki, attığı her adımda Allahü teâlâyı anmaz ve gâfil gezer."

Ebû Saîd-i Harrâz tevekkül sâhibiydi. Sebeplere yapıştıktan sonra her şeyi Allahü teâlâdan bekler, O'ndan başkasından bir şey beklemezdi. Tevekkül husûsunda buyurdu ki: "Tevekkül, kalbin Allah'a güvenmesidir"

Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri, en büyük ihsân sâhibi olan Allahü teâlâya şükretmek gerektiğini söylerdi. Peygamber efendimizin; **"Kendilerine ihsânda bulunanları sevmek, kalplerin yaratılışında mevcuddur."** hadîs-i şerîfiyle ilgili olarak buyurdu ki: **"Bir kimse bir şahsa iyilik yaparsa, muhakkak sûrette o şahıs iyiliğe bedel olarak o kimseyi sever"** hadîs-i şerîfine dayanarak derim ki: Şaşarım o kimseye ki bütün âlemde Allahü teâlâdan
başka ihsânda bulunan bir zâtı görmediği halde, nasıl olur da kalbini tamâmen ona yöneltmez. Çünkü hakîkî mânâda ihsân, her şeyin sâhibi olan Allahü teâlânın yaptığı şeydir. Zîrâ ihsan, iyiliğe muhtâc olana, iyilik yapmaktan ibârettir. Bir kimse başkasına bir iyilik yapınca, ona teşekkür etmeli ve o kimseye iyilik yapmak istidâdını ve gücünü veren yâni iyiliğin hakîkî sâhibi olan Allahü teâlâya da şükretmelidir."

Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri verâ yâni şüphelilerden sakınmakta ve riyâzette nefsine muhalefet etmekte gâyet ileriydi. Nefsi şöyle târif ederdi: O, durgun bir suya benzer. Dıştan bakılınca temiz gibidir. Ama biraz tahrik edilip dalgalandırılınca dibinde saklı pek çok mikropların olduğu görülür. Nefsin durumunu anlamak için onu imtihan etmelidir. Hem de mihnet, meşakkatle ve boş arzularına muhâlefet ederek imtihan etmelidir. Herkes nefsine bakmalı, mihnet ve meşakkat ânında ne gibi bir şekil alıyor. Yersiz ve boş arzularını yenebilmek için direnmesini biliyor mu? Görmeli ve bilmelidir.

Nefsin içinde gizli hallere vâkıf olmayan kimse ne cesâretle Rabbini tanıdığını iddiâ etmeye kalkar. Çünkü önce nefsi bilmek gerekir. Tâ ki bundan sonra o nefsi yaratan bilinsin.

Allahü teâlâyı zikredip onun kudreti ve nimetlerini düşündüğü zaman, dış dünyâdan tamâmen irtibâtını kesen Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri, bir defâsında sahrâda yolculuk yapıyordu. On adet yırtıcı çoban köpeği üzerine saldırdı. O anda Allahü teâlâya yönelmiş, murâkabe hâlinde bulunuyordu. Bir ara, köpeklerden tarafa dönüp baktığında, bu köpeklerden birinin diğerlerine hücum edip, hepsini uzaklaştırdığını gördü.

Ebû Saîd-i Harrâz şöyle anlattı: "Şeyhlerden biri bana; sâhip olduğun gizli halleri korumaya ve Allahü teâlânın sıfatlarını ve nimetlerini düşünmeye îtinâ göster." dedi. Bir gün sahrâda dolaşırken arkamda bir hışırtı işittim. Bu ses içime bir korku saldı. Ona bakayım diye düşündüm. Fakat Allahü teâlâ ile olan sırrımı koruyayım diye bakamadım. Birden omuzumun üzerinde duran bir şey gördüm. Sonra bu şey dönüp gitti. Ben hâlâ sırrımı korumaya devâm ediyordum. Sonra bakınca; karşımda kocaman bir arslan olduğunu gördüm." dedikten sonra buyurdu ki: "Hakîkî yakınlık, kalpte bulunan, eşyâya âit hissin yok olması ve vicdanın Allahü teâlâ ile huzur ve sükûn bulmasıdır."

Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri ihlâs sâhibi olup, yaptığı her işi Allahü teâlânın rızâsına uygun yapardı. Başkalarına da ihlâslı olmayı tavsiye ederdi.

Ebû Saîd-i Harrâz'ın bâzı işlerini gören ve ona hizmet eden bir fakir vardı. Ebû Saîd ona ihlâs ile amel etmesi için, ihlâstan bahsetmişti. Fakir kendisini yoklayıp, Ebû Saîd'e yaptığı işlerde ihlâsının olmadığını görünce, bu hizmeti bıraktı. Sonunda Ebû Saîd, biraz zorlukla karşılaştı.

Fakire; "Neden bizi bıraktın?" deyince, o; "Yaptığım işte ihlâs bulamadım." cevâbını verdi. Ebû Saîd de; "Ben sana ameli terk et demedim, ihlâsı ara dedim. İşine devâm et ve ihlâsı elde etmeye çalış." buyurdu.

Kendisi anlatır: Gençliğimde biri bana kötülük yapmak için fırsat arıyor ve beni sıkıştırıyordu. Ondan hep kaçıyordum. Bir gün çölde giderken beni tâkib ettiğini gördüm. İçimden; "Allah'ım, bu adamın şerrinden beni koru!" diye duâ ederek yürürken yakınımdaki kuyunun içine düştüm. Allahü teâlâ o kuyunun içinde beni korudu. Kuyuda; "Yâ Rabbî! Kudretinle beni bu kuyudan çıkar ve o şahsın şerrinden koru!" diye duâ ettim. Allahü teâlâ benim kuyudan çıkmamı ihsan etti ve o adamın yanına koydu. Sonra o benden özür diledi ve "Beni hizmetine kabûl et" dedi. Onun bu teklifinde samîmî olduğunu gördüm. Sonunda ölünceye kadar, hep benimle oldu.

Evliyâlık hallerinden bahsettiği bir sohbetinde buyurdu ki: "Cenâb-ı Hak kullarından birinin başına vilâyet tâcını giydireceği zaman, önce ona zikir kapısını açar. Kalbine zikretme tadını verir. O kul bu tadı tattıktan sonra, zâtına yakınlık kapısını açar. Ünsiyet, yakınlık ve ülfet (berâberlik) çadırına oturur. Bundan sonra tevhîd kürsüsüne çıkarır. İşte asıl olacaklar bundan sonra görülmeye başlar.

Hak teâlâ, hakîkî varlığı ona kapayan perdeleri bir bir açar. O, azamet ve celâl sıfatlarıyla tecelli eder. Bu azamet ve celâl sıfatının tecellîsinden bir kıvılcımına gözü ilişir ilişmez, o kul benliğini kaybeder. O anda fena hâline erer. Bize göre yokluk olan tam varlık âlemine kavuşur. Artık o kulun hiç bir varlığı yoktur. Kendisini koruyacak güce de sâhip değildir. Allahü teâlâ, onu nefis tarafından gelebilecek saldırılardan korur.

İlk defâ tasavvuf yolundaki fenâ ve bekâ makamlarından bahseden Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri fenâ ve bekâ hakkında şöyle buyurdu:

"Fenâ, Hak ile yok olmak, bekâ Hak'la hazır olmaktır."

"Allah'a hakîkaten yakın olmak, kalbi her şeyden arındırıp Hak teâlâ ile huzur bulmasını temin etmektir."

Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri tevhid hakkında buyurdu ki:

Tevhîdin ilk basamağını çıkamayanın öbürlerini geçmesi mümkün değildir. Böyle kimseler ilâhî hazrete erişemez. Tevhîdin ilk basamağı, bütün eşyâyı kalpten silmektir ve kalbi tamâmen zât-ı ilâhîye verip, teslim olmaktır.

"İlim seni amele götürür, yakîn ise seni taşır."

Bir gün Ebû Saîd-i Harrâz hazretlerine; "İrfan sâhibi için göz yaşlarının akmadığı bir makam var mıdır?" diye sordular. Buyurdu ki: "Evet öyle makamlar vardır. Çünkü ağlamak ve gözyaşı akıtmak ancak yolculuk anlarında olan şeylerdir. İlâhî yakınlığın hakîkatini bulup vuslat ve kavuşmanın tadını aldıktan sonra göz yaşları diner. Onlarda görülen önceki ağlama, sızlama halleri kaybolur. İşte bundan dolayı, irfan sâhiplerine; "Göz yaşlarınız akmıyorsa, zorla akıtmaya çalışınız." buyruldu.

Şâyet onlar için göz yaşlarının dindiği bir makam olmasaydı, böyle bir emirle karşılaşmazlardı. İrfan sâhipleri öyle bir makâma varırlar ki, göz yaşları diner. Ama onlar birer rehber, yol gösterici oldukları için onlara uyacaklar vardır. Onlara uyan ilk yolcuya ağlamak düşer. O uyan kimseler irfan sâhiplerinde göz yaşı göremeyince hiç ağlarlar mı? İrfan sâhipleri ağlamalıdırlar ki onlar da bakıp ağlasınlar.

Bir gece semâdan inen iki melek, Ebû Saîd-i Harrâz'a gelerek; "Doğruluk nedir?" diye sordular. O da; "Ahde vefâ etmektir." dedi. "Doğru söyledin." diyen melekler yine semâya çıktılar.

Ebû Saîd hazretleri buyurdu ki:

"Hakk'ın kulları içinde öyle bir zümre vardır ki, onları yüce Allah'ın korkusu susturmuştur. Yoksa onun hakkında gâyet fasîh ve belîğ konuşmayı da bilirler."

"Kalbinde (ilâhî) mârifetin yer tuttuğu bir kimseye, iki cihanda ancak O'nu görmek, O'ndan duymak ve O'nunla meşgul olmak yaraşır."

Hac vazîfesini yerine getirmek, Mekke-i mükerremeye ve sevgili Peygamberimizin kabrini ziyâret etmek üzere Medîne-i münevvereye giden Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri bu yolculuğu sırasında pekçok âlim ve velî ile görüşüp sohbet etti. Pekçok kimse de onun sohbetlerinde bulunup istifâde ettiler. Hac için gittiği Mekke-i mükerremede iken Mescid-i Haramda bulunuyordu. Üzerinde iki hırka bulunan bir dervişin halktan bir şeyler istediğini gördü. İçinden; "Bunun gibisi de halka yük oluyor." dedi. O kimse Ebû Saîd'e bakarak; "Dikkatli olunuz. **"Allahü teâlâ içinizden geçenleri bilir."** meâlindeki Bekara sûresi 235. âyet-i kerîmesini okudu. Ebû Saîd-i Harrâz yaptığına ve düşündüğüne pişmân olup tövbe etti. Sonra, derviş; **"Kullarının tövbesini kabûl eden O'dur."** meâlindeki Şuarâ sûresi 25. âyetini okudu.

Birisi gelerek ona; "Zenginlerin fakirlere vermeleri gereken hak neden yerine ulaşmıyor?" diye sordu. Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri ise; "Bunun üç sebebi vardır: İlki, onların sâhib oldukları mal helâl değil. İkincisi; Allah onları buna muvaffak kılmıyor. Üçüncüsü; fakirler sıkıntıyı tercih etmişlerdir." diye cevap verdi.

Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri, iblisi rüyâda gördü. Ona vurmak için eline bir sopa aldı. Fakat gâibden bir ses; "O sopadan korkmaz. Kalpte bulunan mârifet nûrundan korkar." dedi. Ebû Saîd-i Harrâz iblise seslenip; "Beri gel!" dedi. İblis; "Gelip de ne yapayım. Zîrâ siz halkı kandırmak için kullandığım şeyi içinizden çıkarıp atmış bulunuyorsunuz." diye cevap verdi. Ebû Saîd; "Bu şey nedir?" diye sorunca, iblis; "Dünyâdır." dedi ve devâm ederek; "Ey Ebû Saîd! Ben sopadan korkmam. Ben ancak ârifin kalbinin semâsından doğan mârifet güneşinin ışıklarından korkarım." dedi ve yanından ayrıldı.

Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri bir sohbeti sırasında firâset sâhibiyle ilgili olarak buyurdu ki: "Firâsetin nûru ile bakan, Hakk'ın nûru ile bakmıştır. Firâset sâhibinin ilminin aslı ve menbaı, sehiv (yanılma) ve gaflet bahis konusu olmaksızın Hak'tır. Daha doğrusu firâset, kulun dili ile söylenen Hakk'ın hükmüdür."

Cüneyd-i Bağdâdî rahmetullahi aleyh şöyle demiştir: "Eğer Allahü teâlâ bizden Ebû Saîd-i Harrâz'ın yaptığının hakîkatini taleb etse, muhakkak ki hepimiz helâk olurduk." Başka bir âlim ise Ebû Saîd-i Harrâz ömür boyunca ayakkabı dikiciliği yaptı. Fakat iki dikiş arasında aslâ Allahü teâlâyı unutmadı." dedi.

Ebû Kâsım bin Mervezî ve Ebû Bekir Verrak, Ebû Saîd-i Harrâz ile arkadaş olmuşlardı. Deniz sâhilinde Sayda şehrine doğru yürüyorlardı. Ebû Saîd-i Harrâz uzaktan bir şahsı gördü ve yanındakilere; "Gelin oturalım. Çünkü o şahıs muhakkak Allahü teâlânın velî kullarındandır." dedi. Orada beklemeye başladılar. Çok geçmeden karşılarına, elinde bir su kırbası ile mürekkep hokka bulunan yakışıklı bir genç çıktı. Üzerinde yamalı bir hırka vardı. Hokka ile birlikte su kabını da taşımasını hoş karşılamayan Harrâz bu gence döndü ve; "Ey delikanlı! Allahü teâlâya giden yollar nasıldır ve nelerdir?" dedi. Delikanlı; "Ey Harrâz! Allahü teâlâya giden iki yol biliyorum. Birisi husûsî bir yoldur. Diğeri ise umûmîdir. Senin tuttuğun yol umûmî yoldur. Husûsî yola gelince, beni tâkib et öğrenirsin. Senin tuttuğun yol umûmî yoldur. Çünkü sen amellerini Hakk'a kavuşmak için sebep kılıyor, diğer taraftan da kalemi ve hokkayı, vuslata, kavuşmaya perde kabûl ediyorsun." dedi. Sonra su üstünde yürümeye başladı ve gözden kayboldu. Ebû Saîd-i Harrâz gördüğü manzara karşısında hayret edip, gencin büyüklüğünü anladı.

Ömrünü Allahü teâlânın rızâsını kazanmak, bu yolda hayırlı işler yapmak, insanları bu yola sevk etmek için gayret sarf eden Ebû Saîd-i Harrâz hazretleri 890 (H.277) senesinde Bağdât'ta vefât etti ve orada defnedildi.

Ebû Saîd-i Harrâz hazretlerinin tasavvufî konulardaki bâzı sözleri yanlış anlaşılmıştır. Görünüşe göre hüküm veren bâzı kimseler onu uygunsuz sözlerle ithâm ettiler. Fakat onun kıymeti kendinden sonraki asırlarda daha iyi anlaşılmıştır.

Ebû Saîd-i Harrâz hazretlerinin çeşitli tasavvufî konuları îzâh eden eserleri vardır. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Kitâbü's-Sır, 2) Kitâbü's-Sıdk.**

BARİ SABIR İSTE

Ebû Saîd-i Harrâz, çölde yolculuk yapıyordu. Açlık son haddine varmıştı. Allahü teâlâdan yiyecek istemesi için nefsi onu sıkıştırdı. Fakat Ebû Saîd-i Harrâz kendi kendine; "Yemek istemek tevekkül ehlinin işi değildir." dedi. Nefsi yemekten ümidini kesince ona başka bir tuzak kurdu ve; "Allah'tan yemek istemiyorsun, bâri sabır iste." dedi. Ebû Saîd-i Harrâz, nefsin bu isteğine uyarak sabır istemeye karar verdi. Fakat Allahü teâlâ sevdiği kulu Ebû Saîd-i Harrâz'a imdâd eyledi. Gâibden gelen bir ses ona; "Şu dostumuz, bizim kendisine, yakın olduğumuzu söylüyor. Bize yönelen bir kimseyi zâyi etmeyeceğimizi bildiği halde kendi âcizliğini ve zayıflığını ileri sürerek bizden gıda ve sabır istiyor. O, ne bizim onu gördüğümüzü, ne de onun bizi gördüğünü zannediyor, Ey Harrâz! Yemek istemekle bizimle arana bir perde koymuş oldun. Zîrâ yemek, bizden ayrı bir şeydir. Sabır istemekle de aynı şekilde bizden perdelenmiş oldun. Çünkü sabır da bizden başka bir şeydir. Bizden bizi iste, rızkı ve sabrı değil." dedi. Düşündüklerine pişmân olup Allahü teâlâya duâ ve niyâzda bulundu.

ARANA BİR GÖMLEK BİLE KOYMA

Bir gün Ebû Saîd-i Harrâz, kendinden önce vefât eden oğlunu rüyâsında gördü. Ona; "Yavrucuğum! Allahü teâlâ sana nasıl muâmele yaptı?" dedi. Oğlu; "Beni Cennet'ine koyarak ağırladı." dedi. "Yavrucuğum! Bana nasîhat et." dedi. Bunun üzerine oğlu; "Babacığım! Allahü teâlâya karşı kötü kalpli olma. Allahü teâlâ ile arana, bir gömlek bile koyma!" dedi. Ebû Saîd, bundan sonra yaşadığı süre içinde üzerindeki gömlekten başka gömlek giymedi.

EN DEĞERLİ ŞEY

Ebû Saîd-i Harrâz, kendisinden nasîhat isteyen birine buyurdu ki: "Aziz ve kıymetli olan vaktini, en aziz ve en değerli olan şeyden başkası ile meşgûl etme. Kulun en kıymetli şeyi, geçmiş ile gelecek arasında bulunan haldeki meşgûliyettir. Yâni vakti ve hâli muhâfazadır. Çünkü Peygamber efendimiz; **"Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki, ne mukarreb bir melek, ne de mürsel bir peygamber benimle birlikte o vaktin içine sığmaz** (Allahü teâlânın en kıymetli varlıklarını dahi vakit içinde iken düşünemem. O vakit içine sâdece bir ben, bir de Hak sığar başkası sığmaz)." buyurmuştur. Yâni izzet ve celâl sâhibi olan Allahü teâlâ ile öyle bir ânım ve zamanım vardır ki, o vakit içinde benim gönlümden on sekiz bin âlemden hiçbir şey geçmez. Benim gözümde bunların hiç bir önemi olmaz. Bundan dolayıdır ki, **"**(Mîrâc gecesi yeryüzünün ve göklerin mülkü ile alâkalı zînetini O'na arz ettiklerinde) **dönüp de hiçbir şeye bakmadı. Muhammed'in** (aleyhisselâm) **gözü oradan ne kaydı, ne de onu aştı."** meâlindeki Necm sûresi on yedinci âyetinden anlaşılan budur. Zîrâ o aziz idi. Azîz olanı azizden başkası ile meşgûl etmezler."

1) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.92

2) Sıfâtü's-Safve; c.2, s.281

3) Tabakâtü's-Sûfiyye (Sülemî); s.228

4) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.246

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.129

6) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.40

7) Tezkiretü'l-Evliyâ; s.248

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1056

9) Ed-Dirâsat fit-Tasavvufî'l-İslâmî; s.215-234

10) Nefehâtü'l-Üns; s.125

11) Târih-iBağdâd; c.4, s.276

12) El-A'lâm; c.1, s.191

13) Câmiu Keramâti'l-Evliyâ; c.2, s.290

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.159-160,

EBÛ SAÎD KAYLAVÎ;

Evliyânın ve bütün ilimlerde söz sâhibi olan imâmların büyüklerinden. Hazret-i Ali'nin neslinden olup seyyiddir. Irak'ın Nehr-ül-melik kasabalarından biri olan Kaylaviye'de yaşadı. Yine orada 1162 (H. 557) senesinde vefât etti. Kabri orada olup, ziyâret edilmektedir.

Allahü teâlânın sıfatlarında bilgi sâhibi, kerâmetleri görülen bir zât idi. Kaylaviye ve çevresindeki insanlar huzûruna gelip bilmediklerini sorarlar, kendisinden fetvâ alırlardı. O kadar çok gelen olurdu ki, yüksek bir kürsî yaptırmak mecbûriyetinde kaldı. Kürsî üzerinde, insanların dertlerine çâre olurdu. Nasîhatleri ile pekçok kimsenin doğru yola gelmesine sebeb olurdu. Talebelerinden Ebü'l-Hasan el-Kureşî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Medînî, Halîfe bin Mûsâ, Mübârek bin Ali el-Ceylî, Muhammed bin Ali el-Keydî meşhûrdur.

Ebû Saîd Kaylavî, Hızır aleyhisselâm ile görüşürdü. Abdülkâdir-i Geylânî ile sohbet ederlerdi. Gavs-ı âzam Abdülkâdir Geylânî'ye çok hürmet eder, edebli davranırdı. Bir gün Abdülkâdir-i Geylânî, Ali bin Heytî ve Ebû Saîd Kaylavî ve pekçok kimse bir yerde toplandılar. Gavs-ı âzam insanlara ve cinlere nasîhat eden, Abdülkâdir-i Geylânî, Ali bin Heytî'ye; "Konuşunuz." buyurdu. O da; "Efendim! Huzûrunuzda nasıl konuşabilirim?" dedi. Bunun üzerine Ebû Saîd'e; "Siz konuşunuz" buyurdular. O da az bir şey konuştuktan sonra; "Efendim! Emrinize uymak için konuştum, size olan hürmetimden dolayı da sustum." dedi. Konuşmasını, tasavvufun yüksek dereceleri üzerine yapmıştı. Orada bulunanlar, bu konuşmayı iyice anlıyamadılar ve îtirazlarda bulundular. Ebû Saîd izin isteyip bir şiir okudu. Bu şiiri dinleyen Abdülkâdir-i Geylânî, oturduğu yerde birden vecde gelip, Allahü teâlânın izniyle havada uçmaya başladı. Orada oturanlar hayretler içinde kaldılar ve arkasından, talebelerin okuduğu medreseye gittiler. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'yi orada buldular.

Ebû Saîd Kaylavî, abdest alacaktı. Talebelerinden Ebü'l-Hasan Ali el-Kureşî kendisine ibrik götürüyordu. İbrik birden elinden düşüp parçalandı. Talebe çok telaşlandı. Ebû Saîd talebesine şefkatle bakarak, yerdeki ibriğin bir parçasını eline alır almaz, diğer parçaları ona yapışmış gördüler. Hattâ içi su ile dolu idi.

Yine bir defâsında kıra gitti. Öğle vakti olduğunda, kıbleye dönerek ezân okumaya başladı. "Allahü ekber" dediğinde, tekbîrin heybetinden yer sarsıldı, bâzı yerler çatladı.

Ebû Saîd'in duâlarını cenâb-ı Hak kabûl eylerdi. Çok hasta olan bir kimseyi ziyâret etse, hasta sıhhate kavuşur, iyileşirdi. Bir kimseye şefkatle baksa, o şahıs kötü ahlâklı bile olsa, sâlih bir müslüman olurdu. Her kim onu üzerse, o da helâk olurdu.

Vefâtı ânında oğlu Saîd; "Babacığım, bana vasiyet eder misin?" dedi. O da oğluna; "Evlâdım! Abdülkâdir-i Geylânî'ye karşı çok hürmetli ol!" buyurdu. Orada bulunan âlimlerden Muhammed el-Medînî; "Ey efendim! Abdülkâdir-i Geylânî'nin hâlinden bize anlatır mısınız?" dedi. O da; "O bu zamandaki evliyânın çiçeğidir. Yeryüzündeki insanların, Allahü

teâlâya en yakın ve O'na en sevimli olanıdır." buyurdu.

Ebû Saîd Kaylavî buyurdu ki: "Velînin kalbinde dünyâ malına karşı hiçbir muhabbet olmamalı, kalbi, bütün kötü huylardan temizlenmelidir. Hiç kimse ile münâkaşa etmemeli, herkesle hoş geçinmelidir. Elinde olanları muhtaçlara verip, onlara hizmeti ganîmet bilmelidir."

TOPAL OL!

Bir gün, Ebû Saîd'in huzûruna iki sandık getirdiler. O sırada talebelerine ders veriyordu. Sözünü yarıda kesip gelenlere; "Sizler, Eshâb-ı kirâma dil uzatan, haklarında kötü sözler söyleyen kimselersiniz. Bu sandığın içindekilerle beni imtihân için geldiniz." dedi. Kürsüden inip sandıkların yanına geldi. Birinin kapağını açtığında, içinde bir çocuğun oturmakta olduğu görüldü. Çocuğun elinden tutup, "Kalk!" deyince, çocuk, içinden fırlayıp dışarıda koşmaya başladı. Diğer sepetin ağzını açtığında, onun da içinde bir çocuğun olduğu görüldü. O çocuğun alnına parmağını dokundurup, "Topal ol!" dedi. Çocuk dışarı çıktığında topallayarak yürüdüğü görüldü. Çocuğu getirenler hayretten dona kaldılar. Çünkü önceki sepete topal bir çocuk, diğerine de sağlam bir çocuk koymuşlardı. Topal çocuk sağlam, sağlam olan da topal olmuştu. Onlar bu hâli görünce derhal tövbe ettiler ve dediler ki: "Yemîn ederiz ki, bu çocukların durumlarını Allahü teâlâdan başka kimse bilmiyordu."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.276

2) Kalâid-ül-Cevâhir; s.106

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.147

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.214

EBÛ SAÎD BİN SUN'ULLAH;

On altıncı asrın büyük velîlerinden. 1514 (H. 920) senesinde Tebriz'de doğdu. 1572 (H.980) senesinde İstanbul'da vefât etti. Şeyh Vefâ Câmii bahçesinde medfundur.

Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Önce babası Şeyh Sun'ullah hazretlerinden dersler aldı. Sonra büyük âlim, velîlerin önderi Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin halîfelerinin sohbet ve derslerinde bulundu. İlimde ve tasavvuf mertebelerinde kemâl dereceye ulaştıktan sonra talebe yetiştirmek üzere vazifelendirildi.

Horasan'dan Âzerbaycan'a gidip, Allahü teâlânın yüce dînini ve sevgili Peygamberimizin güzel ahlâkını anlatmaya, yaymaya ve talebe yetiştirmeye başladı. 1499 senesinde, Safevî hânedânından olan Şah İsmâil ortaya çıkıp, İran'da Eshâb-ı kirâm düşmanlığı ve sapıklık yaygınlaşınca, Bitlis'e gitti. Orada talebe yetiştirme ve insanlara İslâmiyet'in emir ve yasaklarını bildirme vazîfesini yürüttü. Daha sonra; **"Vatan sevgisi îmândandır."** hadîs-i şerîfi mûcibince tekrar Tebriz'e döndü. Ebû Saîd bin Sun'ullah hazretlerinin geldiğini duyan Şâh İsmâil Safevî onu huzûruna çağırttı. Yanına geldiği zaman bâtıl inançları gereğince kendine secde etmesini emretti. Ebû Saîd hazretleri, Ehl-i sünnet îtikâdında olduğu için bunu kabûl etmedi. Şâh İsmâil, askerlerine onu öldürmeleri için emir vereceği zaman gördüğü heybetin tesirinde kaldı. Ne söyleyeceğini ve ne yapacağını bilemedi. Şeyh Saîd hazretlerini serbest bıraktı. Böylece rahat bir şekilde sarayı terketti.

Ebû Saîd hazretleri, o beldenin âlimlerinden Mîr Gıyâsüddîn Mensûr'un hizmetine kavuşup, ondan ve diğer âlimlerden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Molla Ahmed Kazvînî, hac dönüşü Anadolu'ya gidince, Şeyh Ebû Saîd de büyük amcası Şeyh Azîz ile birlikte Anadolu'ya gitmek üzere yola çıktıklarında, Şâh Tahmasb tarafından yakalatılarak hapsedildiler. Mal ve servetlerine el koyuldu. Malları yok pahasına çok ucuza sattırdığı gibi pekçok eziyetlerde

bulunduktan sonra idâm ettirmeye karar verdi. Ancak, kendini sevenlerin yardımıyla Ebû Saîd bin Sun'ullah hapishâneden kaçıp, Erdebîl'e giderek, tehlikeden kurtuldu. Fakat amcası zayıf olduğu için onunla gelemedi. Erdebil'de, iki sene Molla Hüseyin Erdebilî'nin hizmetinde bulundu. 1548 senesinde, Kânûnî Sultan Süleymân İran seferinde Erdebil'i fethedince, amcası da hapisten kurtuldu. Bu olaya pekçok sevinen Ebû Saîd hazretleri, Pâdişâhla birlikte Haleb'e gitti. Pâdişâhtan izzet ve ikrâm gördü. Kendisine ihsânda bulunuldu. Daha sonra yine Pâdişâhla birlikte İstanbul'a geldi. 1563 senesinde hac ibâdetini yerine getirip, tekrar İstanbul'a döndü.

1572 (H.980) senesinde İstanbul'da vefât den Ebû Saîd bin Sun'ullah hazretleri, zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derecede olup, aklî ve naklî ilimlerde parmakla gösterilirdi. Çok cömert ve kerem sâhibiydi. Temizliğe son derece önem verirdi. Her zaman her yerde doğruyu söyler ve onunla amel ederdi. Sözü tesirli olup, herkes tarafından kabûl edilirdi.

Kâdı Beydâvî hazretlerinin tefsîrini Türkçeye tercüme etmiştir.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.207

2) Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri; s.57

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.10

4) Ikdü'l-Manzûm, c.2, s.252

EBÛ SÜLEYMÂN DÂRÂNÎ;

Şam'da yetişen büyük velîlerden. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda yaşamıştır. İsmi, Abdurrahmân bin Ahmed bin Atiyye el-Ansî'dir. Künyesi Ebû Süleymân olup, Şam'ın güneyindeki Dâran (veya Dâreyya) köyünde doğduğu için Dârânî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Lütuf ve ihsânı pek fazla idi. Nazik ve zarif olması bakımından çok sevilmiş ve bu sebeple ona; gönüllerin güzel kokulu çiçeği mânâsında "Reyhânü'l-kulûb" adı verilmiştir. Nefsine muhâlefet etmekte ve açlık çekmekte çok ileri olduğu için açların reisi mânâsında "Bündârü'l-Câiîn" denildi. Doğum târihi bilinmemektedir. 820 (H.205) senesinde Şam'da vefât etti. Kabri, Dâran köyündedir.

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri çocukluğunda ve gençliğinde rastgele bir hayat yaşıyordu. Diğer insanlar gibi normal günlük hayâtına devâm ediyordu. Allah adamı sâlih kimselerin hâllerinden haberi yoktu. Bir gün namaz kılmak için câmiye gitti. Câmide vâz ve nasîhat eden bir zâtın konuşmaları ona çok tesir etti. Dışarı çıkınca bu tesir kayboldu. Ertesi gün tekrar gelip o zâtın sohbetini dinledi ve yine önceki tesir hâsıl oldu. Fakat dışarı çıkınca tesiri biraz devâm ettiyse de yine kayboldu. Üçüncü defâ gelip o zâtın sohbetini dinledi. Bu defâ öyle bir hâl oldu ki, bu tesir eve kadar devâm etti. Eve gelince günahlarına tövbe etti, evindeki mûsikî âletlerini kırdı. Allahü teâlâya kavuşturacak hakîkî yola yöneldi. Âlim ve sâlih kimselerin ilim meclislerine, sohbetlerine devâm etti. Onun bu halini işiten Yahyâ bin Muâz hazretleri; "Bir serçe, bir turnayı avlamış." buyurarak onun kavuştuğu mânevî yolun büyüklüğüne işâret etti.

Şam'da bulunan âlimlerin ve velî zâtların meclislerine devâm eden Ebû Süleymân Dârânî hazretleri ilimde ilerlediği gibi, tasavvuf yolunda da büyük mesâfe kat etti, yüksek derecelere kavuştu. İbrâhim bin Edhem hazretleriyle görüşüp sohbetinde bulundu. Şakîk-i Belhî, Mârûf-ıKerhî, Ahmed bin Âsım el-Antâkî, Sırrî-yi Sekâtî ve Hâris el-Muhâsibî gibi büyük velîlerle sohbette bulundu. Daha önce rağbet ettiği, sevdiği dünyâdan yüz çevirip zâhid bir hayat sürmeye başladı. Ondaki bu yüksek dereceleri ve mânevî hâlleri gören insanlar onun etrâfında toplanıp istifâde etmeye çalıştılar. O insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhirette mutlu olmaları için gayret etti. Sohbetinde birçok

evliyâlar yetişti. Kardeşi Dâvûd bin Ahmed Dârânî ve Ahmed bin Ebü'l-Havârî bunlardandır.

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri, dünyâdan ve içindekilerden yüz çevirmiş olup, zâhid bir hayat yaşadı. İlk defâ yünlü elbise giyen sofîlerden oldu.

Zühd nedir diye soranlara; "Zühd, Allahü teâlâ ile meşgûl olmana mâni olan her şeyi terk etmektir. Dünyânın hiç olduğunu bilmeyen, zühd sâhibi olamaz."

Dünyâya rağbet etmemek gerektiği husûsunda da; "Dünyâ, kendisini isteyenden kaçar, kendinden kaçanı kovalar. Kendinden kaçanı yakalayabilirse, yaralar. Kendini isteyip bağlananı ise öldürür. Çünkü dünyâ ile güreş etmeye gelmez. İnsanı yener, sırtını yere getirir. Dünyâya bağlanmak, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya mâni olan bir perdedir. Âhireti düşünmek ise, gönlün canlanmasına sebeb olur. İbret almakla ilim, tefekkür ile de Allah korkusu artar. Dünyâ sevgisinin yerleştiği bir kalpte, âhiret düşüncesi göç edip gider." buyurdu.

"Âhireti düşünmek aklın alâmeti ve kalbin hayâtıdır."

"Kadın olsun, çocuk olsun, mal olsun, seni Allahü teâlâyı anmaktan alı koyan her şey hayırsızdır. Allahü teâlâyı tanıdıktan sonra, O'ndan başkasına meyletmeyin."

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri bir gün insanlara nasîhat ediyordu. İleri gelen talebelerinden Ahmed bin Ebü'l-Havârî, hocasının nasîhat ettiği meclise gelip; "Efendim,fırın ısındı. Bugün ne pişirmemizi emredersiniz?" diye sordu. Hazret-i Ebû Süleymân cevap vermedi. Talebesi aynı suâli birkaç defâ tekrar edince, talebesine; "Gidip içine oturunuz!" buyurdu. Talebe; "Hocamın her sözü hikmetlidir. O, mâdemki böyle buyurdu, onun dediği doğrudur." diyerek, gelip fırının içine girdi. Ebû Süleymân Dârânî sohbet bittikten sonra etrâfındakilere; "Derhal gidip, Ahmed'i fırından çıkarın!" buyurunca, yanındakiler hayretle; "O, hakîkaten dediğinizi yapmış, fırına girmiş midir?" dediler. Ebû Süleymân Dârânî; "Elbette. O söz dinler. Nefsine uymaz. Bana muhâlefet etmez." buyurdu. Oradakiler merakla fırına gelip, kapağı açtılar. Ahmed, hakîkaten kızgın fırında oturmakta, bir kılı dahi yanmamış hâlde beklemekteydi.

Nefsin isteklerine karşı çıkan Ebû Süleymân Dârânî çok riyâzet ve mücâhedede bulundu. Açlık çekmek husûsunda meşhur oldu. Bu sebeple "Bündârü'l-Câiîn" (açlık çekenlerin reisi) adıyla anıldı. Aç kalmanın fazîletiyle ilgili olarak sohbetleri sırasında şöyle buyurdu:

"Dünyânın anahtarı tokluk, âhiretin anahtarı açlıktır. Helâlden bir lokma az yemeği, akşamdan sabaha kadar namaz kılmaktan daha çok severim. Çünkü, mîde dolu olunca, kalbe gaflet basar. İnsan Rabbini unutur. Helâlin fazlası böyle yaparsa, mîdeyi haram ile dolduranların hâli acaba nasıl olur?"

"Açlık, Allahü teâlânın hazînelerinden bir hazînedir. Onu sevdiklerine ihsân eder. İnsanın karnı doyunca, bütün âzâlarını şehvet açlığı kaplar. Karnı aç olanın ise âzâları şehvetlere karşı bir arzu duymaz."

"En sağlam kale, dilini korumaktır. İbâdetin özü açlıktır. İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylere muhabbet etmek, bütün kötülüklerin başıdır."

"Karın tokluğu, Allahü teâlâya karşı yapılacak ibâdetlerin tam yapılmasına mânidir."

"Her şeyin bir helak sebebi vardır. Kalpteki nûrun helâkinin sebebi ise tokluktur. Her şeyin pası vardır. Kalp nûrunun pası tokluktur."

"Ben öyle insanlara yetiştim ki, onlar açlığı kendileri için ganîmet sayardı. Tıpkı şimdikilerin tokluğu ganîmet saydığı gibi."

Yemek yerken hızlı ve çok yememeyi tavsiye ederek şöyle buyurdu: "Karnını tıkabasa doyuran kimse altı şeye mübtelâ olur. Birincisi; ibâdetlerinden haz duymaz, ikincisi; hâfızası zayıflamaya başlar. Üçüncüsü; ibâdetler ona ağır gelmeye başlar. Dördüncüsü; başkalarına

karşı şefkati azalır. Beşincisi; arzu ve istekleri çoğalır. Altıncısı; aç olan müminler câmiye giderken, çok yiyen kimse helâya koşar."

"Dünyâ ve âhirete âit bir iş dilemeden önce bir müddet aç kal. Dileğini sonra Allahü teâlâya arzet. Zîrâ tokluk, aklı ve kalbi bozar. Karnı aç olanın kalbi saf ve ince olur. Tok olanın kalbi ise kör ve azgın olur."

Yemeye şöyle bir sınır getirdi: Bir kimse kardeşinin yemeğinden onu memnun etmek için yerse yediğinin kendisine zararı olmaz. Fakat nefsânî bir hırs ve şehvetle yiyecek olursa o zaman zarar görür.

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri nefsine muhâlefet etmekte ve açlık çekmekte çok ileri idi. Öyle ki bu ümmetten onun kadar açlığa tahammül eden pek az kimse olmuştu. Yemek zamânı âdet üzere tuzluğu getirip önüne koyar, ekmeği tuza batırıp yerdi. Bir defâsında tuzlukta kalmış olan bir susamı yemişti; "Bu susamı yeyince bir müddet mânevî hâllerimi kaybettim." buyurdu.

Hazret-i Ebû Süleymân şöyle anlattı: "Bir gece câmide ibâdet ediyordum. İçerisi çok soğuktu. Öyle ki soğuğun şiddetinden duâ ederken bir elimi koynuma sokuyor diğer elimi semâya doğru açıyordum. Bu şekilde duâ etmek, beni fevkalâde rahatlatmıştı. Uyuduğumda hafifden bir ses; "Yâ Ebâ Süleymân! Duâ için kaldırdığın eline nasîbini verdik. Diğerini de kaldırsaydın ona da nasîbini verirdik." diyordu. Bunun üzerine kendi kendime; "Ne kadar soğuk olursa olsun, bir daha her iki elimi de semâya kaldırmadan duâ etmeyeceğim." diye söz verdim.

Bir gece bir hûri gördüm. Tebessüm ediyordu. Yüzü o derece nûrlu idi ki, anlatılacak gibi değil. Ben; "Bu kadar nûr ve güzelliğine sebeb nedir?" dedim. Cevâben; "Bir gece gözünden birkaç damla yaş akmıştı. Onunla yüzümü yıkadılar. Onun tesiri ile bu nûr ve güzellik hâsıl oldu. Sizin gibi temiz zâtların göz yaşları, hûrilerin yüzlerinin parlatıcısı olmaktadır. Göz yaşı ne kadar çok olursa o kadar iyidir." dedi.

Bir sohbeti esnâsında buyurdu ki:

"Takvâ ehli olan müminlerin, Allahü teâlâdan uzun ömür istemeleri, sırf Allah'a daha çok tâatta bulunmak içindir."

"Açlıktan karnım arkama yapıştığı zaman yaptığım ibâdetlerin tadını daha çok duyuyorum. Zîrâ hikmet, gelin gibidir. Rahat içinde uyuyacağı ve güveyi ile başbaşa kalacağı boş bir ev ister!"

"Bir âyet-i kerîmeyi okurum, dört gece üzerinde durur, tefekkür ederim. Üzerinde iyice tefekkür etmeden, derin mânâları ve murâd-ı ilâhîyi düşünmeden diğer âyete geçmem."

Kalan ömründe Allahü teâlâya karşı yaptığı isyânlara, kaçırdığı ibâdet ve tâatlara ağlamak, akıllı kimseye düşer. Fakat ömrünün geri kalan kısmını günahlar içinde geçiren akılsız kimseye, ağlamak yaraşır."

"Başa gelen her şeye râzı olmak hâline kavuşanlar, irfan sâhipleri, âriflerdir. Allahü teâlâ önce gelen peygamberlerden birine vahy ederek bildirdi ki: Cebrâil aleyhisselâm yeryüzüne indiğinde ibâdet ile meşgûl olan bir kimseyi gördü. Hoşuna gittiği için; "Yâ Rabbî! Bu kimse ne iyi." dedi. Allahü teâlâ da; "Ey Cibrîl! Levh-i mahfûza bak." buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm Levh-i mahfûzda o kimsenin Cehennemlikler arasında yazılı olduğunu gördü. Allahü teâlâya; "Yâ Rabbî! Bu işin hikmeti nedir?" diye sordu. Allahü teâlâ; "Ben yaptığım işlerden kimseye karşı sorumlu değilim. Hiç kimse kullarım hakkındaki ilmime akıl erdiremez." buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm; "Yâ Rabbî! İzin verirsen o kimseye gidip durumu bildireyim." dedi. İzin verilince, o kimsenin yanına gitti ve; "Senin yaptığın ibâdetleri Allahü teâlâ kabûl etmedi. Levh-i mahfûzda senin Cehennem ehli arasında olduğunu gördüm." deyince, o kimse düşüp bayıldı. Cebrâil aleyhisselâm onun ayılmasını bekledi. Ayılınca şöyle

mırıldanıyordu: "Ey benim Allah'ım! Sana hamd ederim. Bütün hamd eden kulların sana Nasıl hamd ediyorsa ben de öyle hamd ederim." Sonra Cebrâil aleyhisselâma dönerek; "O bizim Rabbimizdir. Bütün ilmî kudretinin kemâli, rahmeti ve şefkati ile benim hakkımda öyle uygun görmüş. O'na yine hamd ederim. O beni benden daha iyi bilir." dedi ve secdeye kapandı. Secdede cenâb-ı Hakk'ı tesbih etmeye başladı. Bu durumu Cebrâil aleyhisselâm Allahü teâlâya arz edip o şahıs hakkında üzüldüğünü bildirdi. Cebrâil aleyhisselâma, Allahü teâlâ tarafından tekrar Levh-i mahfûza bakması bildirildi. Bu defâ Levh-i mahfûzda o kimsenin cennetlik olduğu yazılıydı. Cebrâil aleyhisselâm, cenâb-ı Hakk'tan hikmetini suâl ettiğinde; "Kullarım işlerime akıl erdiremezler." buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm bu durumu yine bildirmek istedi ve izin verildi. O zâtın yanına gidip; "Müjdeler olsun sana! Yerin Cennet oldu." dedi. O kimse bu sözlere hiç şaşmadı ve eski hâlini hiç bozmadı. Eskisi gibi yine hamd ve cenâb-ı Hakk'ı tesbih etmeye devâm etti."

Mûsâ aleyhisselâm bir gün yırtıcı hayvanların parçalayıp karnını deştiği bir adama rastladı ve onu tanıdı. Başı üzerinde durarak dedi ki: "Yâ Rabbî! O sana itâatkâr idi. O hâlde bu hâl nedir?" Allahü teâlâ ona vahyedip; "Ey Mûsâ! Bu kulum bana ameli ile yükselemeyeceği bir derece istedi. Kendisini istediği dereceye ulaştırmak için ona bu musîbeti verdim." buyurdu.

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri çok ibâdet etmesine rağmen mekr-i ilâhîden emîn olmazdı. Ümid ile korku arasında olmayı tavsiye ederdi.

Ahmed bin Ebü'l-Havârî şöyle nakletti: Ben hocam Ebû Süleymân Dârânî'nin huzûruna girdim. Onu ağlar hâlde buldum. Ona; "Seni ağlatan nedir?" diye sorunca; "Ey Ahmed! Ben nasıl ağlamayayım. Bana bildirildi ki, gece olduğu, gözler uykuya vardığı, herkes kendini sevenlerin yanında bulunduğu zaman; âriflerin kalpleri, Rablerinin zikriyle coşar ve lezzet duyar. Onların niyet ve gayretleri Allahü teâlâya kavuşmak olur. Onlar Rablerinin huzûrunda diz çökerler, mahzûn bir hâlde Allahü teâlâya münâcaat ve niyâzda bulunup yalvarırlar. Allahü teâlâdan korkmak ve O'nun rızâsına kavuşmak için gözyaşlarının aktığı, secde ettikleri yerler ıslanır. Allahü teâlâ bu kullarına rahmet nazarıyla bakar ve; "Ey beni iyi tanıyan dostlarım! Benim zikrimle meşgûl oldunuz ve benim rızâma kavuşmak için gayret ettiniz. Kalplerinizden benim zikrimden başkasını uzaklaştırdınız. Size müjdeler olsun ki, bana kavuştuğunuz zaman yakınlık ve sevinç sizin içindir." buyurur. Allahü teâlâ Cebrâil aleyhisselâma buyurur ki: "Ey Cebrâil! Benim kelâmımı okuyarak kalbi rahatlayan ve benim ismimi zikr ederek lezzet duyan ârif kullarımın hâlini biliyorum. Onların ağlamalarını ve inlemelerini işitiyorum. Onların benim rızâma kavuşmak için çırpındıklarını ve çalıştıklarını görüyorum. Sen onlara gidip; siz niçin ağlıyorsunuz? Sizin bu tazarrû, yalvarma ve hüzün hâliniz nedendir? Size Allahü teâlânın kendini seven kimseleri Cehennem'de azâb edeceği haberi mi geldi. Yoksa Allahü teâlânın, benim zikrimle lezzet duyanları huzûrumdan kovarım, buyurduğunu mu işittiniz? Allahü teâlâ; izzetime yemin olsun ki, sizi Cennet'ime koyacağım. Sizinle aramdaki perdeleri kaldıracağım. Göz yaşlarınızın karşılığı olarak sevinç ve müjdeler ihsân edeceğim." buyurdu.

Bir sohbeti sırasında; "Mârifetin hakîkati nedir?" diye sordular. Cevâbında; "İki cihanda kişinin murâdının birden yâni Allahü teâlâdan başka olmamasıdır. Gece Hak teâlâdan gâfil yatıp uyuyan kimse, muhabbetullah veAllah sevgisi dâvâsında yalancıdır. Cezâ görecektir." buyurdu.

"Seni Hak'tan başkasına çevirecek sebeplere bağlayan şey sana düşmandır. Gafletle çıkan, Hak teâlâyı hatırlamadan aldığın her nefes sana kızgın demirlerle bir nişandır."

Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için gece gündüz gayret eden Ebû Süleymân Dârânî hazretleri, tevâzu sâhibiydi. Buyurdu ki:

"Allah'tan râzı olmak ve Allah'ın kullarına acımak, peygamberlerin ahlâkındandır."

"Bütün insanlar başıma toplansa ve beni küçük görmekten vazgeçirmeye çalışsalar vaz

geçiremezler."

"Allahü teâlâ ile kul arasında en açık şey, kulun Mevlâsının verdiği her nîmetin nereye sarf edildiğini ona birer birer arz etmesidir."

"Gözünüzü ağlamaya, kafanızı düşünmeye alıştırın." buyuran Ebû Süleymân Dârânî hazretleri, ağlamayı terk etmeyi, ilâhî inâyetten mahrumiyet sayardı. Çünkü irfan sâhibi geceleri kâim olarak ibâdete devâm ettiği sürece Allahü teâlâ ona rahmet kapılarını açar. "Her şeyin bir alâmeti, işâreti olduğu gibi, ilâhî feyzlere kavuşmaktan mahrum kalmanın alâmeti de ağlamamak, ağlamayı terk etmektir." buyururdu.

"Nefsimin güzel gördüğü hiçbir işi güzel görmedim."

"En zor, ama en makbûl şey sabırdır. Sabır, iki kısımdır. Birincisi, Allahü teâlânın yapmamızı emrettiği, fakat nefsimizin istemediği ibâdetleri yapmaya devâm etmekte sabretmek, ikincisi ise, Allahü teâlânın yapmamızı yasak ettiği, fakat nefsimizin hoşuna giden şeyleri yapmamaya devâm etmekteki sabırdır."

"En fazîletli amel, nefsin istediğinin zıddını yapmaktır."

İnsanlara şefkat, merhâmet ve tevâzu ile davranırdı. Bu hususta da;

"Bütün insanlar beni, olduğumdan daha aşağılamak, hakâret etmek isteseler, bunu yapamazlar. Çünkü, herkesin, hakâret derecelerinin en aşağısı olarak düşünebileceklerinden daha aşağı olduğumu biliyorum." buyururdu.

"Bir dostundan, bir uygunsuz hareket görürsen hemen tenkid etme. Çünkü onu tenkid ederken sana, önce yaptığından daha zor ve ağır gelecek bir söz söyleyebilir."

"Bir kimse, bir mümini gözünde küçültür, kendini ondan daha kıymetli zannederse, hangi ibâdeti yaparsa yapsın, tad ve zevkine varamaz."

"Cehennem'de azap yapan, Zebânî adlı melekler, puta tapan kâfirlerden önce, şerîate uymayan hâfızlara saldıracaklardır."

Haram ve şüphelilerden şiddetle sakınır ve;

"Farkında olmadan, şüpheli bir lokma yemiş olsam, bir Cumâdan öbür Cumâya kadar içimde bir ateş yanar ve acısını hissederim." buyururdu.

"Kul, Allahü teâlâdan hayâ ederse, Allahü teâlâ onun ayıplarını örtüp, insanlardan gizler, hatâlarını affeder. Kıyâmet günü hesâbını kolay eyler."

"Bütün işlerde, kulun niyeti Allahü teâlânın rızâsı olursa, o işin sonu mutlaka iyi olur."

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri sohbetleri esnâsında şöyle buyururdu:

"Bugünü, düne eşit olan zarardadır."

"Âhiret için sana faydası olmayan kimse ile arkadaş olma."

"Allahü teâlâ benim sağ gözüme, Cehennem'in yedi tabakası ile azâb etse râzı olurum. Azâbın birazını da öbür gözüme niye koymuyor diye düşünmem. Zîrâ, O'nun benim için en faydalı olanı yaptığını bilirim."

"Bir gece, uyku bastırdığı için biraz uyudum. Rüyâmda gördüm ki, bir hûri bana; "Beş yüz senedir beni senin için yetiştiriyorlar, sen ise uyuyorsun." dedi."

"Bir kimse, güzel bir amel işleyince, bunu kendi gayretleri ile değil de, Allahü teâlânın lütfu, ihsânı ve yardımı ile yapabildiğini iyi bilirse, o kimsenin, ucba kapılması, ibâdetini beğenmesi mümkün değildir."

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri güzel ahlâk sâhibi, güler yüzlü ve hoş sohbetli idi. Ayrıca

çeşitli hâlleri ve kerâmetleri görülürdü. Fakat o, hâllere ve kerâmetlere önem vermezdi.

Ebû Süleymân Dârânî'nin talebesi Ahmed bin Ebü'l-Havârî şöyle anlatıyor: Bir sene hocam ile berâber hacca gidiyorduk. Yolda su tulumunu düşürmüşüm. Suya ihtiyâcımız oldu. Susuz kaldık. Hocama; "Efendim su tulumunu kaybettim." dedim. Ellerini açıp şöyle duâ etti: "Ey gaybları bilen ve sâhiplerine iâde eden, dalâlette olanları hidâyete erdiren Allah'ım! Kaybettiğimiz şeyi bizlere iâde eyle." Duâsını bitirir bitirmez bir kimsenin; "Bu su tulumunu kaybeden kimdir?" diye seslendiğini duyduk. Tulumumuzu alıp yolumuza devâm ettik.

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri Mekke-i mükerremeye giderek hac ibâdetini yerine getirdikten sonra Medîne-i münevvereye gidip Peygamber efendimizin kabrini ziyâret etti. Mübârek beldelerde pekçok âlim ve veli ile görüşüp sohbetlerde bulundu. Memleketine döndükten sonra 820 (H.205) senesinde vefât etti. Dâran köyüne defnedildi. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Sâlih zâtlardan birisi bir gece rüyâsında hazret-i Ebû Süleymân Dârânî'yi nûrdan kanatlarla uçuyor gördü. "Hayırdır inşâallah! Bu ne hâldir?" dedi. Ebû Süleymân Dârânî rahmetullahi aleyh; "Şimdi cezâevinden kurtuldum, serbest oldum." buyurdu. Rüyâyı gören zât sabah uyandığında, hazret-i Ebû Süleymân Dârânî'yi ziyârete gitti, vefât ettiğini öğrenince rüyâsının yorumunu anladı.

Vefâtından sonra kendisini rüyâda görüp; "Allahü teâlâ size nasıl muâmele eyledi?" dediklerinde, "Rahmet ve inâyetle fakat, insanlar tarafından parmakla gösterilmem bana çok zarar verdi." buyurdu.

EĞER BENİ CEHENNEM'E KOYARSAN

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri çok ibâdet eder, Allahü teâlâya şöyle yalvarırdı: "Allah'ım! Eğer bana günâhım sebebiyle azab edeceksen, senden affını diliyorum. Çünkü senin af ve rahmetin benim günahlarımdan daha çoktur. Allah'ım! Eğer cimriliğim sebebiyle azâb edeceksen, senden keremini istiyorum. Eğer bana kötülüklerim sebebiyle azâb edeceksen, senin ihsânını ve iyiliklerini dilerim. Eğer beni Cehennem'ine koyacaksan, Cehennem ehline seni sevdiğimi haber vereceğim." O anda gâibden bir ses; "Ey Ebû Süleymân! Seni Cehennem'e koymayacağım. Bilâkis Cennet'ime koyacağım. Cennet ehline, onları sevdiğimi haber ver. Çünkü dostların yeri Cennet, düşmanların yeri ise Cehennem'dir." buyurdu.

IRAKLI GENÇ

Ebû Süleymân Dârânî hazretleri hac vazîfesini yerine getirmek üzere Mekke-i mükerremeye gitmek için yola çıktı. Yolda, Iraklı bir gençle arkadaş oldu. Yolculuk esnâsında Iraklı genç devamlı Kur'ân-ı kerîm okuyor, durdukları yerlerde vakit namazı hâricinde nâfile namaz kılıyor, gündüzleri oruç tutuyordu. Nihâyet Mekke-i mükerremeye ulaştılar. Genç, Ebû Süleymân Dârânî hazretlerinden ayrılmak istedi. Ebû Süleymân Dârânî o gence; "Benim sende gördüğüm hâllere seni sevk eden nedir?" diye sordu. Genç dedi ki: "Ey Ebû Süleymân! Beni böyle yapmamdan dolayı kınama. Çünkü ben rüyâmda altın ve gümüşten yapılmış birçok şerefeleri olan bir köşk gördüm. İki şerefenin arasında şimdiye kadar hiç görmediğim güzellikte hûriler vardı. Bu hûrilerin tebessüm etmesi sırasında dişlerinden yayılan nûr etrâfı aydınlatıyordu. O hûrilerden biri bana dedi ki: "Ey genç! Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için çok çalış ki bana kavuşasın." Sonra uykudan uyandım. Bu rüyâ, benim senin gördüğün hâllere kavuşmamın sebebidir." dedi. Ebû Süleymân Dârânî o gençten duâ istedi. Genç ona duâ ederek ayrıldı. Ebû Süleymân Dârânî kendi nefsini kınayarak; "Ey nefsim! Uyan ve bu gencin bildirdiği işaretlere ve müjdelere kulak ver. Bir hûriye kavuşmak için bu şekilde çalışılırsa, bu hûrinin Rabbine kavuşmak için nasıl çalışmak gerekir?" diye nefsini azarladı.

Allahü teâlânın sâlih kimselere böyle rüyâlar ve hâller ihsân etmesi, ona bâzı sırları açmak, saf ve temiz kalplerini iyi hâllere sevk etmek, onları güzel amellere teşvik etmek içindir. Çünkü sâlih rüyâ, peygamberlikten bir parçadır.

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.75
2) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.192
3) Nefehâtü'l-Ünss; s.93
4) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.55
5) Ravdu'r-Reyyâhîn; s.260-261
6) Hilyetü'l-Evliyâ; c.9, s.254
7) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.91
8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; s.1057
9) Târih-i Bağdâd; c.10, s.248
10) Sıfâtü's-Safve; c.4, s.189
11) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.386
12) Kıyâmet ve Âhiret; s.194
13) Risâle-i Kuşeyrî; s.86
14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.161-163

EBÛ ŞU'BE HADRAMÎ;

Yemen'de yetişen velîlerden. İsmi Muhammed bin Yahyâ, künyesi Ebû Abdullah'tır. Ebû Şu'be diye tanınır. Hadramut'ta doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1277 (H.676) senesinde, Aden şehrinde vefât etti.

Zamânının önde gelen tanınmış âlimlerinden, fıkıh ve diğer ilimleri öğrendi. Tasavvuf ilminde icâzet, diploma aldı. Kendisinden de birçok kimse ilim öğrendi. Uzun zaman Aden'de Mescid-i Tövbe diye bilinen mescidde ilim ve ibâdetle meşgûl oldu. Burada çok kaldığından, Mescid-i Tövbe sonradan, Mescid-i Ebû Şu'be diye meşhur oldu. Ebû Şu'be hazretlerinin büyüklüğünü, yüksekliğini herkes söyler ve inanırdı. Her yerden birçok kimse onun feyz ve ilminden istifâde etmek maksadıyla ziyâretine gelir, kendisi ile birlikte bulunarak bereketlenirdi. Ebû Şu'be hazretlerinin birçok kerâmetleri, halleri görüldü. Cündî onun güvenilir talebelerinden birinin şöyle haber verdiğini nakleder:

Günlerden bir gün her günkü âdetim üzere kendisinden ders okumak üzere Mescid-i Ebû Şu'be'ye gittim. Mescidin kapısına vardığımda içeride bir grup kimsenin hocam ile konuştuklarını duydum. Yanında ziyâretçileri olduğunu düşünerek rahatsız etmemek için içeri girmedim. Bir müddet bekledim. Konuşmalar kesilince, kapıda beklediğimi bildirmek için öksürür gibi ses çıkardım. Hocam; "Kim o?" deyince, ismimi söyleyerek; "Hizmetçiniz filân kimse." dedim. "Gir!" buyurdu. İçeri girdiğimde hocamın yanında hiç kimse yoktu. Sonra; "Ey efendim! Biraz önce sizinle berâber bâzılarının konuştuğunu, size bâzı şeyler sorup, sizin de cevap verdiğinizi duymuştum ve ziyâretçilerinizin bulunduğunu zannetmiştim. Fakat burada sizden başka kimse yok. Hikmeti nedir?" diye sorduğumda; hocam hayret edici bir hal ile; "Sen o konuşmaları duydun ha!" buyurdu. "Evet." dedim. Bunun üzerine; "Yanımda cin tâifesinden olan talebe kardeşlerinizden bir grup vardı. Bâzı meseleleri sordular ben de cevaplandırdım. Sonra gittiler." buyurdu.

Şemseddîn Beylekânî devlet adamlarının ileri gelenlerindendi. Bir zaman çok şiddetli bir hastalığa tutuldu. Hastalığı ağırlaşınca, hayatından ümit kesildi. Bir gecenin sabahında yatağından sapasağlam kalkıverdi. Hemen hazırlıklara başlayıp âilesine ve dostlarına; "Ebû Şu'be Hadramî hazretlerinin ziyâretine gitmek istiyorum." dedi. Âile efrâdı büyük bir sevince gark olmuştu. Şemseddîn Beylekânî doğruca Ebû Şu'be hazretlerinin mescidine gitti. Huzûruna girip selâm verdi. Fakîh Ebû Şu'be ona yer gösterip hâlini hatırını sordu. O da; "Ey Allahü teâlânın sevgili kulu! Sizin bereketinizle hastalığımdan şifâ buldum. Sıhhatime kavuştum." dedi. Ebû Şu'be hazretleri; "Hayırdır inşâallah anlat dinleyelim!" buyurdu. Şemseddîn Beylekânî onun tevâzuuna, alçak gönüllülüğüne hayran olup şöyle anlattı:

"Efendim! Dün gece bir rüyâ gördüm. Rüyâmda bir zaman önce vefât eden amcamın oğlu yanıma gelmişti. Elimden tutup beni dışarı çıkardı. Dolaşmaya başladık. Nihâyet sizin şu mescidinizin kapısına geldik. Ben ona; "Ey amcaoğlu! Elimi bırak burası Ebû Şu'be hazretlerinin ikâmet ettikleri mesciddir. Buraya girip ona bir selâm vereyim. Ondan sonra birlikte istediğin yere giderim." dedim. Sonra içeri girdim. Size selâm verdim. Amcamın oğluna söylediklerimi ve beni dışarıda beklediğini size haber verdim. O zaman siz şu pencereye yaklaşıp dışarıda bekleyen amcamın oğluna; "Ey filan! İçeri gel. Zîrâ amcanın oğlu artık seninle gelmeyecek." buyurdunuz. Sonra ben uykudan uyandım. Hiç bir rahatsızlığım kalmamıştı. Yataktan fırlayıp kalktım. Anladım ki, bu sıhhate kavuşmama siz vesîle oldunuz ve bu, bereketinizle oldu."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.133

2) Tabakât-ı Havâs; s.144

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.195

EBÛ TÂHİR MAHALLÎ;

Tasavvuf, hadîs, Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi, vâiz ve hatîb. Künyesi Ebû Tâhir'dir. İsmi, Muhammed olup babasınınki Hüseyin'dir. 1159 (H.554) yılında Mısır'da Dimyat taraflarında bir yer olan Cevcer'de doğdu. Mahallî ve Ensârî nisbet edildi. Câmi-i Mısr-ı Atîk'de ve Câmi-i Amr ibni Âs'da hatîblik yaptığı için Hatîb Ebû Tâhir diye tanındı.

Önceleri kötü kimselerle arkadaşlık edip, Allahü teâlânın rızâsına uygun olmayan işlerle meşgûl idi. Genç yaşta hâlinin kötülüğünü anlayıp tövbe ederek, kendini ilim ve ibâdete verdi. Zamanında Mısır'ın üç büyük fıkıh âliminden ders aldı. Bu âlimlerden Tâcüddîn Muhammed bin Hibetullah Hamevî'nin sohbetinde kemâle geldi. Ebû İshâk Irâkî ve Ali bin Zeyn et-Tüccâr da, onun diğer fıkıh hocalarıydı. Hadîs ilmini ise, Hâfız İbrâhim bin Ömer Si'ridî'den öğrendi. Eş-Şeyh-ül-Celî, es-Seyyid-ül-Kebîr Ebû Abdullah Kuraşî'nin sohbetlerinde bulundu.

Ebû Tâhir Abdullah fıkıh ve usûl ilimlerinde çok ilerledi. İnsanların sorularına cevap verir, sıkıntılarını giderirdi. Kendisine yapılan kadılık tekliflerini reddederdi. Câmi-i Atîk ve Câmi-i Amr ibni Âs'ta hatîblik yapar, tâliblerine usûl ve fıkıh dersleri verirdi. Şâfiî mezhebine göre fetvâ verirdi. Kimseden hiçbir şey istemez, hiçbir şekilde hediye kabûl etmezdi. Mısır Eyyûbî Sultanı Melik Nâsırüddîn Kâmil tarafından, kardeşi Şam Sultanı Melik-ül-Eşref Muzafferüddîn Mûsâ'ya, aralarında sulh yapmak için elçi olarak gönderildi. İki kardeşin aralarındaki kırgınlıkları atarak barışmalarını sağlayıp, iki müslüman devletin birlik ve beraberlik hâlinde yaşamalarına vesîle oldu. Allahü teâlânın rızâsını kazanabilmek gâyesiyle kendisini ilim ve ibâdete verdi. Gece ibâdet eder, gündüzleri oruç tutardı. Vakitlerini ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. **"Din nasîhattir."** emrine uymak için, insanlara devamlı nasihatlerde bulunurdu.

Allahü teâlânın emir ve yasaklarını çok iyi bilir ve bildiklerini tatbik ederdi. Allahü teâlânın rızâsına muhâlif bir iş yapmamak ve bir söz söylememek için çalışırdı. Selef-i sâlihîn gibi yaşamaya gayret eder, Resûlullah efendimize bütün hâl ve hareketlerinde uymağa çalışırdı. Dünyâ ve dünyâ malına hiç kıymet vermezdi. Eline geçeni Allahü teâlânın dîninin yayılması ve kullarının ihtiyaçlarının karşılanması için harcardı. Kimseye ihtiyâcından bahsetmez, ihtiyâcını cenâb-ı Hakk'a arz ederdi. Pekçok kerâmetleri görüldü. Kıymetli eserler yazdı.

Birçok talebe yetiştirdi. İbn-i Kalyûbî'nin babası Ziyâüddîn Ebû Ravh Îsâ bin Rıdvan Askalânî, Ebü'l-Hüseyin Yahyâ bin Hüseyin bin Attâr Kuraşî, İbn-i Rif'a ve daha birçok âlim kendisinden ilim öğrendi. İbn-i Kalyûbî, onun kerâmet ve menkıbelerini **Ez-Zâhir fî**

Menâkıb-ı Ebû Tâhir adlı eserinde yazdı. Bu eserden okunan, Ebû Tâhir Mahallî hazretlerinin hâl ve kerâmetleri, dilden dile, gönülden gönüle aktarıldı.

Yine İbn-i Kalyûbî babasından şöyle nakleder: "Bir gün Ebû Tâhir'in kitaplarından bir kitap aldım. Dışına bir şey bulaştı. Öyle bırakırsam eline bulaşır, diye düşündüm. Su ile yıkadım, temizlendi. Kitabı teslim etmek için götürdüğümde: "Kimden izin alıp da kitabın cildini yıkadın?" diye suâl edince, hiçbir şey söyleyemedim. Bir defâsında da huzûrlarına vardım. Arkasında namaz kıldıktan sonra müthiş bir şekilde karnım ağrımaya başladı ve şiddetinden yerimde duramaz oldum. Ebû Tâhir hazretleri ellerini uzattılar. Onun eline yapıştığım anda hiçbir şeyim kalmadı."

Kâdı Şerefüddîn ibni Ayniddevle, minberde iken kendisi için duâ etmesini istedi. Uzun bir zaman sonra karşılaştılar. Kâdı Şerefüddîn'e; "Sen söylediğinden bu yana, hiçbir Cumâ hutbesinde, senin için duâ etmeyi unutmadım." dedi.

Ebû Tâhir Mahallî 1235 (H.633) yılında vefât etti. Cenâze namazını çok kalabalık bir cemâat kıldı. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin talebelerinden İmâm-ı Müzenî'nin cenâze namazından bu yana, Mısır'da böyle bir kalabalık görülmedi. Âlim, âmir, fakîr, zengin, câhil, sultân herkes onun cenâzesine iştirâk etti. Melik Kâmil Şam'da olduğu için, oğlu Sultan Âdil hazır bulundu. Mukattam dağı eteklerine, sıcak bir günde defnedildi. Kabri herkes tarafından bilinmekte ve ziyârette bulunularak, istifâde edilmektedir.

HİÇ SAVAŞA GİRMEMİŞ GİBİ

İbn-i Kalyûbî anlatır: Zamânın sultânı yolculuğa çıkacağı zaman Ebû Tâhir Mahallî'ye uğrar, onun duâsını almadan yola çıkmazdı. O da her defâsında; "Allahü teâlâ, sultânı muvaffak etsin." diye duâ ederdi. Yine bir seferinde Sultan ve arkadaşları kendisini ziyâret edip duâsını aldılar. Onlar ayrıldıktan sonra; "Sanki düşmanlarının üstüne gidiyormuş gibi benden nusret için duâ istedi." dedi. Daha sonra sultânın askerleri arasına katılıp, Avrupa'dan gelen zâlim Haçlı kuvvetlerine karşı çarpışmak için gitti. Mensûre'deki savaşta atından inip düşmanla savaştı. Yanındakiler, hep şehid oldular. O da pekçok kâfiri öldürdü. Ebû Tâhir Mahallî'ye de birçok ok ve kılıç darbesi isâbet etmesine rağmen, hiç savaşa girmemiş gibi geri döndü."

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî); c.8, s.48

2) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.411

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.260

EBÛ TÜRÂB-I NAHŞEBÎ;

Horasan bölgesinin büyük velîlerinden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. Dokuzuncu yüzyılda yaşamıştır. İsmi, Asker bin Hüseyin'dir. Ebû Türâb künyesiyle ve Nahşebî nisbesiyle meşhur olmuştur. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 859 (H.245) senesinde Basra civârında vefât etti.

Horasanlı olan Ebû Türâb-ı Nahşebî, zamânının âlimlerinden ilim tahsîl etti. Aklî ve naklî ilimlerde âlim oldu. Şâfiî mezhebi fıkıh ilminde derin âlim idi. Ahmed bin Hanbel'in ilim meclislerinde bulundu. Hâtim-i Esam ve Ebû Hâtim-i Attâr el-Basrî gibi velîlerin sohbetlerinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından şiddetle kaçındı. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine sıkı sıkıya sarılıp fazîlet ve güzel ahlâk sâhibi yüksek bir velî oldu. Nefsin istediklerinden kaçarak ve istemediklerini yaparak yüksek tasavvufî derecelere ulaştı. Hamdûn-ı Kassâr, Şâh Şücâ Kirmânî, Ali bin Sehl İsfehânî, Ebû Hamza Horasânî, Ahmed bin Hadreveyh, Ebû Ubeyd Busrî, Hâkim Tirmizî ve İbn-i Cellâ gibi zâtlar onun sohbetlerinde yetiştiler.

Ebû Türâb-ı Nahşebî'nin ilim ve fazîletteki üstünlüğünü işiten insanlar onun gittiği yerlerde

etrafına toplanarak sohbetlerinden, hikmetli ve tesirli sözlerinden istifâde ettiler.

Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri bir sohbeti sırasında;

"Allahü teâlânın ahkâmını bilmeyen kimse, Allah'ı bilemez. İnsan ancak Allahü teâlânın emirlerini bilmekle mârifetin esâsına erer. Rabbini bilirse, O'nun hükümlerini ve emirlerini bilir ve gücü yettiği kadar onları tutar. Böylece onun üzerinde sıdk, doğruluk alâmetleri belirir. Sonra doğrulukta iyice meleke kazanır, sâdıklardan olur." buyurdu.

Ebû Türâb-ı Nahşebî'ye büyük günahlar hakkında sordular. Buyurdu ki: "Hak teâlânın bildirdiği büyük günâhlar şunlardır: Boş iddiâlar, bâtıl işâretler, gelişi güzel sözler, boş laflar gibi nefsin hevâsı olan meselelerdir.

Pekçok yerleri dolaşan Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri gittiği yerlerdeki âlim ve velîlerle görüşüp sohbet etti. Şakîk-i Belhî ile karşılaşıp onunla birlikte Bâyezîd-i Bistâmî'yi ziyâret etti. Bu ziyâret sırasında kendileri için bir sofra hazırlanmıştı.

Şakîk ile Ebû Türâb, Bâyezîd'e hizmet eden bir gence; "Delikanlı gel, yemeği berâber yiyelim." dediler. Genç; "Ben orucum." dedi. Ebû Türâb; "Gel bizimle ye, bir ay oruç tutmuş kadar sevap alırsın." dedi. Fakat genç bu teklifi kabûl etmedi. Sonra Şakîk; "Gel bizimle ye bir sene oruç tutmuş kadar sevap kazanırsın." dedi. Fakat genç bunu da kabûl etmedi. Bunun üzerine Bâyezîd-i Bistâmî; "Allahü teâlânın rızâsından uzaklaşan şu herifi ne dâvet edip durursunuz." buyurdu. Bunlardan bir sene sonra o genç hırsızlığa başladı. Hırsızlık sebebiyle yakalanıp cezâlandırıldı.

Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri nefsin istemediklerini yapma ve haramlardan kaçmada kuvvetliydi. Yıllarca başını yastığa koyup uyumadı. Geceleri ibâdet ve zikirle meşgûl olur, bâzan dışarı çıkıp dolaşır, ihtiyaç sâhibi olanlara yardımcı olurdu. Bir gece Nahşeb'in mahallelerinde dolaşırken, âniden kulağına sesler geldi. Dikkat edince bâzı erkeklerin, bir kadınla tartıştıklarını anladı. Kendi kendine, buraya gitmeliyim, bir mazlum ise ona yardım etmeliyim." dedi. Yanlarına varınca kadın onu gördü ve yanına geldi. "Ey üstâd! Fâsık ve ömrünü kötü şeylerle harcayan bir oğlum var. Yaptığı kötülükler, işlediği günahlar hakîkaten çoktur. Dün gece fısk meclisi kurmak ve şarab içmek istedi. Akşamdan sonra, Allahü teâlâ ona bir hastalık gönderdi. Şimdi hasta yatağında yatıyor. Evimiz mescidin yanındadır. Cemâat geceki sesleri duyup geldi ve onu mahalleden çıkarmamı istedi. Ben de ağır hasta olduğunu bildirdim. Ölürse hepimiz ondan kurtulur, yâhut tövbe eder, kendisi kurtulur. Ölmez ve tövbe de etmezse, o zaman onu şehirden dışarı çıkarın dedim." Ebû Türâb-ı Nahşebî, kadına yardım etti ve kalabalık dağıldı. Sonra aklına o genci görmek ve tövbe ettirmek geldi. Evden içeri girince, genç onu görür görmez feryâd edip ağlamaya başladı. "Allah'ım ne kadar kerîmsin. Benim gibi ömrünü boşa geçirmiş bir zavallının duâsını ânında kabûl eyledin." dedi. "Ey genç! Ne duâ ettin?" dedi. "Üstâdım, bugün seher vaktinde iki duâ ettim. Biri; yâ Rabbî sabahleyin bana, Ebû Türâb'ın yüzünü görmek nasîb eyle, ikincisi; yâ Rabbî, nasûh tövbesi ihsân eyle dedim. Duâmın birini şu anda kabûl edilmiş görüyorum, umarım ikincisi de kabûl edilir. Ey hocam çok günahkârım. Tövbe etsem, kabûl olur mu?" deyince; "Ey genç! Ümitsiz olma! Çünkü Allahü teâlânın rahmet denizleri dalga dalga geliyor. Allahü teâlâ ziyâdesi ile tövbeleri kabûl edici ve affedicidir. Kulların günahlarını bağışlayıcıdır. Âsilerin tövbelerini kabûl edicidir. Âcizlere kâfidir. Düşkünlerin en iyi vekîlidir. Bütün günahlardan tövbe makbûldür." buyurdu. Genç elinde tövbe etti ve gözlerinden yaşlar döküldü. Ebû Türâb oradan ayrılınca, genç annesine; "Ey anneciğim! Sana bir vasiyetim var. Yerine getir." dedi. Annesi; "Evlâdım, ne vasiyetin var, söyle!" dedi. Beni bu yataktan ve yumuşak yastıktan, hakîr ve zelîl toprağa indir. Ebû Türâb'la tövbe ettiğim andan sonra, yerde Allahü teâlâya tekrar tövbe edeyim. Çünkü bu hastalık beni iyice sardı. Artık bu hastalıktan öleceğimi anlıyorum." dedi. Annesi isteğini yerine getirdi ve onu yere indirdi. Genç, yüzünü toprağa sürdü, kalp ve rûhunun derinliklerinden gelen bir ses ile; "Ey Allah'ım! Yaptıklarıma pişman oldum. Tövbe ettim. Senin dergâhından başka kapım yok.

Dertlilerin dayanağı, muhtaçların sığınağı sensin. Toprakla bir olmuş, zamânını boşa geçirmiş ben kuluna rahmet et." diye yalvarıp inledi. Onu topraktan kaldırıp, yatağa yatırdılar. Gece olunca genç vefât etti. Ebû Türâb; "O gece rüyâda Peygamber efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem gördü. Yanında iki yaşlı zât var idi. Onlarla berâber çok kalabalık geldi. Birisi ona; "Bu, Muhammed Mustafâ'dır sallallahü aleyhi ve sellem, diğer taraftaki yaşlı zât ise, İbrâhim Halîlullah'tır (aleyhisselâm), diğer taraftaki ise Mûsâ Kelîmullah'tır (aleyhisselâm). Bu kalabalık ise, yüz yirmi bin küsûr peygamberdir." dedi. Ebû Türâb ileri koştu. Selâm verdi. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem selâmına cevap verdi. Onunla müsâfeha etti. "Yâ Resûlallah, siz Nahşeb'e gelmiş miydiniz?" diye arz etti. Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Ey Ebû Türâb! Dün senin elinde tövbe eden genç, bu gece vefât etti. Allahü teâlâ onu, dostları derecesine kavuşturdu. Ona velîlik makâmı ikrâm eyledi. Beni ve yüz yirmi bin küsür peygamberi, onu ziyârete gönderdi. Ey Ebû Türâb! O gence izzet gözü ile bakın. Cenâzesinde hazır bulunun." Ebû Türâb-ı Nahşebî uyandığında bu halden kalbine bir incelik geldi ve; "Ey Allah'ım! Ne kadar kerîmsin. Daha dün fıskı yüzünden, mahalleden çıkarmak istedikleri bir fâsıkı, bir ağlama ve inleme, bir tövbe ve pişmanlık ile bu dereceye kavuşturdun." dedi. Bu zevk ve halde iken, diğer odadan küçük kızın feryâdını duydu. Ağlıyordu. "Evlâdım, seni ağlatan şey nedir?" dedi. "Babacığım, rüyâmda filan mahallede tövbe eden bir gencin vefât ettiğini ve her kim onun cenâzesine bakarsa, Allahü teâlâ, ona, kendisinden istediği her şeyi verir dendiğini görüp duydum. Babacığım, evden dışarı çıkmayı aslâ istemezdim, fakat şimdi izin verirsen, gidip o gencin cenâzesini göreyim ve Allahü teâlâdan kendim ve diğer kullar için necât, kurtuluş isteyeyim." dedi. Ona izin verdi. Cenâzesine giderken yolda yaşlı bir kadın gördü. Ona; "Ey Ebû Türâb! Hakk'ın rahmetinin neler yaptığını gördün mü? Fıskının çokluğu yüzünden mahalleden çıkarılmak istenen genç, bu gece vefât etti. Evliyâ silsilesine dâhil edildi. Rüyâda bana, cenâzesinde bulunan magfiret olunur diye söylediler." dedi. Başka âlim zât da aynı rüyâyı gördü. İnsanlara bu durum haber verildi. Bütün şehir halkı akın akın gencin cenâzesine katılmak için geldi. Tam bir izzet ve ikrâm ile onun namazı kılındı, sonra defnettiler.

Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri pekçok hac etti ve sevgili Peygamberimizin kabrini ziyâret etmek için Medîne-i münevvereye gitti. Bu yolculuklar esnasında da pekçok âlim ve velî ile görüşüp sohbet etti. Birçok kerâmetleri görüldü.

Ebû Türâb-ı Nahşebî, Mekke-i mükerremede bulunduğu sırada Harem-i şerîfte bir kenara yaslanarak uyumuştu. Rüyâsında hûrîlerden bir kısmı gelip kendilerini ona göstermek, onunla konuşmak istedi. Ebû Türâb; "Ben kendimi Allahü teâlâya o kadar verdim ki, hûrilerle oturup konuşacak vaktim yok." dedi. Hûriler etrâfında gürültü ederlerken, Cennet meleklerinin reisi Rıdvan gelip; "Bu azîzin size yüz vermesi mümkün değildir. O, Cennet'teki yerini almadıkça sizinle ilgilenmez. Gidin, o zaman gelirsiniz." dedi.

Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri tasavvuf yolundaki talebelerin dikkat edecekleri hususları açıklarken hac yolculuğu husûsunda şöyle buyurdu: "Tasavvuf yolundaki talebeler için, nefslerine uyarak yaptıkları seferden daha zararlı bir şey yoktur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Yurtlarından çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak çıkanlar ve Allah yolundan alıkoymaya çalışanlar gibi olmayın..."** (Enfâl sûresi: 47) buyurdu. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem bir hadîs-i şerîfte; **"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelir ki, ümmetimin zenginleri hacca seyâhat için giderler. Orta durumda olanları ticâret için, kurrâlar** (Kur'ân-ı kerîm okuyucuları) **riyâ için, fakîrler de dilenmek için giderler."** buyurdu.

Ana-baba ve hocanın rızâsı ve izni olmadan yola çıkmamalıdır. Eğer izinsiz çıkarsa, seferinde birçok engelle karşılaşır ve yolculuğunda bereket olmaz.

Topluluk hâlinde yolculuk yapılıyorsa, en zayıfların yürüyüşü gibi yürümelidir. Arkadaşı durduğu zaman durmalıdır. Mümkün mertebe, namazları vaktinden sonraya tehir

etmemelidir. Eğer mümkün ise, yürüyerek gitmeyi, bir vâsıtaya binerek gitmeye tercih etmelidir. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem bir hadîs-i şerîfte; **"Bir bineğe binerek hacca giden kimsenin, bineğinin attığı her adım için yetmiş hasene, yürüyerek giden kimsenin her adımına karşılık ise harem hasenâtından yedi yüz hasene** (iyilik) **vardır."** buyurunca, Eshâb-ı kirâm (r.anhüm); "Harem hasenâtı nedir?" diye sordular. Bunun üzerine Resûl-i ekrem; **"Onun bir hasenesi, yedi yüz bin hasenedir."** buyurdular.

Toplulukla yapılan yolculukta, mümkün mertebe yolculuk arkadaşlarına hizmet etmeli, onların meşakkatlerini gidermelidir. Adiy bin Hâtem şöyle rivâyet etti: Resûlullah'a sallallahü aleyhi ve sellem; "Ey Allah'ın resûlü! Sadakaların en fazîletlisi hangisidir?" diye sorulunca; **"Kişinin, Allahü teâlânın rızâsı için arkadaşlarına hizmet etmesidir."** buyurdu.

Bir memlekete varılınca, eğer orada büyük bir âlim varsa, önce onun ziyâretine, yoksa, sâlih kimselerin yanına gidilir. Böyle kimseler çoksa, en fazîletli ve kıymetli olanının yanına gidilir. Yine bir memlekete gidildiği zaman, abdest ve temizlik ihtiyâcının giderilmesi için uygun bir yer aranır. Akarsu olan yer, yerleşmek için tercih edilir. Abdest aldıktan sonra, iki rekat namaz kılar ve yanına gideceği büyük bir zât varsa onun yanına gider. Yanında bir süre oturur. Soracağı bir husus varsa sorar, yoksa onun yanında konuşmaz. Eğer o büyük zât bir şey sorarsa, cevap verir.

Yolculuğa çıkan kimsenin yanında abdest için bir kab bulundurması lâzımdır. Büyüklerden bâzısı, yolculuk yapan birisi ile müsâfeha yapınca, onun avucunda ve parmaklarında su kabı taşıdığına dâir bir izin olup olmadığına bakardı. Eğer böyle bir iz bulursa, onu çok iyi karşılar, bulamazsa, ona yüz vermez ve kabûl etmezdi. Yine onlardan birisi, yolculuk yapan birisinin yanında su kabı görmezse, bundan, onun namazı terketmeyi göze aldığına hükmederdi. Yola çıkacak kimsenin yanına; iğne, iplik, makas, çakı v.b. gibi şeyleri alması müstehabdır. Çünkü bunlar, farzları edâ etmeye yardımcı olurlar. Yolculuğa çıkmak isteyen bir kimsenin, dostlarını ve tanıdıklarını ziyâreti, onlara vedâ etmesi ve onlarla helallaşması lâzımdır. Yola çıkan kimsenin özellikle namazlarını terk etmemesi lâzımdır.

Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri çok ibâdet ettiği gibi, nefsinin isteklerine de şiddetle karşı çıkardı. Günlerce ağzına yiyecek bir lokma almadığı, bir yudum su içmediği olurdu. Onun bu hususdaki gayretini İbn-i Cellâ şöyle anlattı:

"Ebû Türâb, Mekke'ye geldi. Bitkin, yorgun ve zayıf görünmüyordu. "Nerede yemek yedin?" dedim. "Basra'da, Bağdât'ta, bir de burada." dedi. Yine İbn-i Cellâ der ki: "Üç yüze yakın velî gördüm. Bunlardan dördü çok büyük olup, ilki Ebû Türâb idi."

Sohbetinde bulunanlardan birisi üç gün bir şey yememişti. En sonunda karpuzun kabuğuna elini uzattı. Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri ona; "Sen tasavvufa yaraşmazsın. Hadi git, senin çarşıda bulunman ve geçimini oradan temin etmen lâzımdır." buyurdu.

Kulzüm Mescidinin kayyımı şöyle anlatıyor: "Ebû Türâb-ı Nahşebî bu mescide girdi. Kendisini tanımıyorduk. Burada günlerce oturup ibâdet etti. Hiç mescidden dışarı çıkmadı. Yanına gittim. "Bugün bir şey yedin mi?" diye sordum. "Hayır yemedim." dedi. "Ya dün?" dedim. "Hayır." dedi. "Ondan önceki gün yedin mi?" deyince de; "Hayır." dedi. Ben; "Peki kaç günden beri böylesin?" diye sorunca; "Yedi günden beri." buyurdu. Çarşıya gittim. "Mescidde yedi günden beri hiçbir şey yemeyen adama bir şeyler götürün." dedim. Kendisine çok miktarda yiyecek ve içecek getirdiler. İhtiyâcı kadar yedikten sonra doyan Ebû Türâb-ı Nahşebî bir bardak su içti. Sonra ibriğini alıp mescidden çıktı. Kimseye bir şey söylemedi. Biz, temizlenmeye gidiyor, döner zannettik. Fakat o, şehirden ayrılmak üzere yola çıktı. Bir müddet gittikten sonra ardından gittik. Baktık Mekke yolunda gidiyordu. Ben ardından yürüdüm; "Allah aşkına sen kimsin?" dedim. "Ben Ebû Türâb'ım." diye cevap verdi.

Ebû Câfer Haddâd şöyle anlattı: Çölde bir su kuyusunun başında otururken Ebû Türâb-ı

Nahşebî beni gördü. On altı günden beri bir şey yememiş ve içememiştim. Bana; "Neden burada oturuyorsun?" dedi. Dedim ki: "Ben ilim ile yakînden hangisi bana gâlip gelirse, ona göre hareket edeceğim diye bekliyordum. Eğer ilim gâlip gelirse su içeceğim. Eğer yakîn gâlip gelirse geçip gideceğim." Bana, "Sen büyük bir mâneviyât adamı olacaksın." dedi.

Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri dünyâya gönül vermezdi. Özellikle kendisine hizmet eden kişilere ikrâm ve ihsânı boldu. Başını tıraş eden Ebû Ali el-Müzeyyin'e yetmiş dinar vermişti.

Dünyâ sevgisiyle ilgili olarak; "Kalbinde zerre kadar dünyâ sevgisi olan, Allahü teâlânın rızâsına kavuşamaz." "İki şeyi istersiniz, ama bulamazsınız. Bunlar neşe ve rahatlık olup, ikisi de Cennet'te olur." buyurdu.

Bir sohbeti sırasında da;

"Sâdık kul, daha amel etmeden, hâlis kul, amel edince, amelin tadını alır."

"Şu dört şeyi dört yerde sarf edersen Cennet'i kazanırsın: Uykuyu kabirde, rahatı sırat köprüsünde, iftiharı ve öğünmeyi mîzânda, nefsin arzularını Cennet'te."

"Ey insanlar! Şu üç şeyi seviyorsanız, biliniz ki onlar sizlerin değildir. Nefsinizi ve canınızı seviyorsanız, onlar Allahü teâlânındır. Malınızı seviyorsanız, onlar da vârislerinizindir.

Âlimlere ve evliyâya karşı çok hürmet gösteren Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri buyurdu ki:

"Allahü teâlâ kimi felâkete düşürmek isterse, ona âlimlerin ve evliyânın aleyhinde bulunma hasletini verir."

"Âlim olan, karşısındakinin anlayışına göre konuşur."

Ebû Türâb-ı Nahşebî haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçınırdı. Bu hususta buyurdu ki:

"Kul bütün gücüyle günahlardan uzaklaştığı zaman, Allahü teâlânın yardımı, ihsânı her tarafını kaplar. Kalbin günahlar ile kararmasının alâmeti üçtür. Birincisi günah işlemekten korkmamak, ikincisi ibâdetlerde gevşeklik, üçüncüsü de vâz ve nasîhatların ona tesir etmemesidir."

Hızır aleyhisselâmla sık sık görüşen Ebû Türâb-ı Nahşebî, Hızır aleyhisselâmla görüşmesini şöyle anlatır: "Bir gün çölde geziyordum. Birine rastladım. Kim olduğunu sordum. Hızır'ım dedi. Sonra bana; "Ey Ebû Türâb!Şimdi Allahü teâlânın sevdiği velî kullarının kalbini düzeltmeye memurum. Bu yolda ilk iş, yok olmak (benliğini öldürmek) ondan sonrası ise kurtulmaktır." dedi.

Ebû Türâb'ın, Câbir bin Abdullah'tan radıyallahü anh rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem; **"Hastalarınızı yemek için zorlamayın, zîrâ Allahü teâlâ onları yedirir ve içirir."** buyurdu.

İbn-i Süfyân'dan radıyallahü anh rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte ise Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem; **"Bir kimse gösteriş ve yaptığını işittirmek isterse, Allahü teâlâ onu teşhîr eder. Riyâ yapanın da, Allah riyâsını gösterir."** buyurdu.

Ebû Türâb-ı Nahşebî ve sevenleri toplanmışlardı. Kendilerine fakirlik ve açlık erişti. Ebû Türâb; "Bu nedir, toplanmış aç kalıyorsunuz? Araştırın bir şey çıkar." buyurdu. Araştırdılar, içlerinden birinin yanında yiyecek bir şey buldular. Ebû Türâb ona; "Onu arkadaşlarına hibe et. Bize acımadıkça kendine acıyamazsın." dedi. Onun azığını aldı ve sevenlerine infâk etti. Fakat o kimseye hiçbir şey düşmedi. Bunun üzerine o kimsenin basireti, kalp gözü açıldı.

Ebû Türâb, talebelerinde beğenmediği bir şey gördüğü zaman tövbe eder ve; "Bu zavallı benim yüzümden bu belâya düştü." derdi.

Tevekkül sâhibi bir zât olan Ebû Türâb-ı Nahşebî tevekkülle ilgili olarak buyurdu ki:

"Tevekkül, kendini kulluk denizine atıp, kalbini Allahü teâlâya bağlamaktır. Verirse şükür,

vermezse sabretmelidir."

"Senin bize ihtiyâcın yok mu?" diye soranlara; "Allahü teâlâya muhtâc iken, size ve sizin gibilere nasıl ihtiyâcım olur. Fakirin bulduğu şey gıdâsı, mahrem yerini örten şey ise elbisesidir. Kanâat, Hak teâlâdan gıdâ (ve güç) almaktır. Hakîkî zenginlik, dengin olan bir kimseye muhtaç olmaman, hakîkî fakirlik ise dengine muhtâç olmandır."

Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleri ömrü boyunca Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için gayret etti. Bir yolculuk sırasında Basra sahrasında 859 (H.245) senesinde vefât etti. Yanında kimse yoktu.

Vefât ettiği sırada namaz kılıyordu. Bu halde uzun müddet kaldı. Onun vefât ettiğinden kimsenin haberi olmadı. Bir topluluk yoldan geçerken kendisini görüp, yanına yaklaştıklarında vefât ettiğini anladılar. O hiçbir şeye yaslanmadan, yüzü kıbleye çevrili bedeni kurumuş bir halde idi. Bu zaman içinde cesedine vahşî hayvanlar ve kuşlar hiç yaklaşmamış ve vücûduna dokunmamışlardı. Topluluk onu kefenleyip cenâze namazını kıldı ve orada defneyledi.

MAKSAT VE ARZU

Hac yolculuğu sırasında beraberinde bulunan Ebû Abbâs Rakkî şöyle anlattı: "Mekke-i mükerreme yolunda, Ebû Türâb Nahşebî ile berâber gidiyorduk. Talebelerinden birisi ondan su istedi. Ebû Türâb ayağını yere vurunca, bir pınar kaynadı. Birisi; "Ben bardakla içmek istiyorum." dedi. Ebû Türâb elini toprağa vurdu. Ona beyaz camdan bir bardak verdi. Bu bardak, gördüğüm bardakların en güzeli idi. Hepimiz aynı bardakla su içtik. Mekke-i mükerremeye kadar o bardak yanımızda idi. Bir gün Ebû Türâb bana; "Allahü teâlânın kullarına ikrâmda bulunduğu bu işler ve kerâmetler hakkında talebelerin ne diyor?" diye sordu. Ben de, hepsinin bunlara inandığını ve kabûl ettiklerini söyledim. Bunun üzerine Ebû Türâb; "Ben sana ahvâl bakımından sordum. Sen ise, onların o mevzuda hiçbir sözünü söylemedin. Senin talebelerin, bu hallerin Allahü teâlânın onlara mekr-i ilâhîsi olduğunu söylüyorlar. Halbuki durum, onların dediği gibi değildir. Şâyet bu hallere meyl duyulur, onlar arzu edilirse, mekr-i ilâhî olur. Fakat böyle bir istek olmadan, böyle haller zuhûr ederse, bu, rabbânîlerin mertebesidir." buyurdu.

Ebû Türâb'ın bu sözünde önemli iki husus vardır: 1) Kerâmetler ve keşifler, yalnız ona rağbet duyan, o hallerin kendisinde zuhûr etmesini arzu eden kimseler içindir. O kimsenin bütün maksadı ve arzusu bu kerâmetler olur. Bir kısım kimseler, kerâmetlere îtibârda o kadar ileri gittiler ki, bu sebeple mânevî ihsânlardan mahrum kaldılar. Bâzıları ise, bunlara meyletmediler. Doğru olan, Ebû Türâb'ın kerâmetlere meyletmenin, onları arzu etmenin noksanlık olduğunu anlatmak istediği sözdür. Hiçbir ârifin inkar etmediği husus, ârif olanın kerâmete arzu ve meyl duymamasıdır. Onun maksadı ve arzusu, kerâmet değildir. Kerâmet, âriflerin yolunda meydana gelir. Arzusu, hedefi ve matlubu bu olan kimse, aldanmıştır ve helâke gider. Böyle kimse, arzu ettiği kerâmetlere de ulaşamaz. Kerâmetlere, sâdece, isteği ve maksadı kerâmet olmayan kimseler kavuşur.

BU HIRSIZ DEĞİLDİR

Kendisi anlatır: "Bir gün çölde gidiyordum. Nefsim yumurta ve sıcak ekmek istedi. Hiçbir zaman nefsimin istediğini yapmamış idim. Fakat nasıl olduysa isteğim gâlip geldi. Yolumu değiştirip, bir köye girdim. Köyde hırsızlık olmuştu. Onun için köylüler bir yere toplanmış durumu konuşuyorlardı. Beni görünce içlerinden biri, bu adam hırsızla beraberdi, dedi. Beni yakaladılar ve yetmiş sopa vurdular. Bu arada biri gelip beni tanıdı. Bu hırsız değildir. Bu âlim Ebû Türâb'tır, dedi. Bunun üzerine benden özür dilediler. İçlerinden biri beni eve yemeğe götürdü. Bana tâze ekmek ve yumurta getirdi. Nefsime; "Ey nefs! Yetmiş sopadan sonra ekmekle yumurta yiyebilirsin." dedim.

1) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.152

2) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.355

3) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.45, 219

4) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.96

5) Tabakâtü's-Sûfiyye; s.146

6) Risâle-i Kuşeyrî; s.97

7) Nefehâtü'l-Üns; s.53

8) Tezkiretü'l-Evliyâ; c.1, s.262

9) Riyâdü'n-Nâsihîn; s.259

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.164

EBÛ UBEYD EL-BUSRÎ;

Şam'da yetişen âlimlerin ve evliyânın meşhurlarından. İsmi, Muhammed bin Hasan, künyesi Ebû Ubeyd'dir. Havran civârındaki Busr köyünden olup, oraya nisbetle Busrî denilmiştir. 859 (H.245) senesinde vefât etti. Ebû Türâb Nahşebî, Ahmed bin Yahyâ Celâ, Ebû Saîd-i Harrâz ve daha birçok evliyâ ve âlimden ilim öğrendi ve sohbetlerinde yetişti. Tasavvufta kemâl derecelerine kavuşup, evliyânın büyüklerinden oldu.

Ebû Zür'a şöyle anlatmıştır: "Ebû Ubeyd hazretleri bir defâsında oğlu ile birlikte hacca gitmişti. Arefe günü Arafat'ta iken oğluna; "Bir süvâri ile tebrik edildin!" dedi. "Babacığım hangi süvâri?" deyince; "Şu anda bir oğlun dünyâya geldi." dedi. Memleketlerine döndükleri zaman oğlu Arefe günü bir erkek evlâdının doğduğunu öğrendi.

Talebelerinden biri şöyle anlatır: Ebû Ubeyd Busrî hazretlerinin yanına hac zamânına üç gün kala evliyâdan iki kişi geldi. Hacca gidip gitmeyeceğini sordular. O da, gidemeyeceğini söyledi ve yüzünü bana dönerek; "Senin şeyhine onlara nisbetle daha kısa zamanda oraya varma ve tayy-i mekân imkânı verilmiştir." buyurdu.

Allah yolunda cihâd etmek niyetiyle bir savaşa katıldı. Bir ata binmişti. Yolda atı öldü. Duâ edip, seferden dönünceye kadar Rabbinden atın diriltilmesini istedi. Ölen at, Allahü teâlânın izniyle dirilip ayağa kalktı. Gazâ bittikten sonra Busr'daki evine varınca, oğlundan atın eğerini almasını istedi. Oğlu, hayvanın çok terli olduğunu görünce eğeri almaktan vazgeçti. Bunun üzerine; "Eğerini al, bu bize ödünç verilmiştir." buyurdu. Oğlu eğerini alınca, at yere düşüp öldü.

Ebû Ubeyd Busrî hazretleri bir gün Şam'da dostlarıyla otururken yanlarından bir atlı geçiyordu. Peşinden atın eğer örtüsünü taşıyan kölesi kızgın bir halde koşuyordu. Köle; "Yâ Rabbî! Sen beni bu güç durumdan kurtar." diye duâ edip; Ebû Ubeyd hazretlerine de; "Ey Allah'ın sevgili kulu! Bana duâ et." dedi. Bunun üzerine; "Yâ Rabbî! Bu kulunu Cehennem ateşi ve kölelikten kurtar." diye köleye duâ etti. O anda attaki binici kuşağını yere atıp, kölesine; "Seni âzâd ettim." diye bağırdı. Köle de taşıdığı örtüyü bırakıp; "Beni sen değil, bunlar âzâd etti." diyerek, Ebû Ubeyd Busrî ve dostlarının yanına gitti ve ölünceye kadar onlarla berâber kaldı.

Ebû Ubeyd Busrî hazretleri derslerinde, sohbetlerinde ve yaşayışında, insanlarla olan muâmelelerinde dâimâ emr-i mâruf yapar, Allahü teâlânın dînini insanlara öğretir ve dînin emirlerine uymalarını sağlamak için uğraşırdı. Ramazân-ı şerîf ayı girince, bir yere çekilir, oruç tutar ve dâimâ ibâdetle meşgûl olurdu. Âdetâ yemez, içmez, uyumaz bir halde geçirirdi. Yemesi için odasına bıraktıkları ekmeklere hiç dokunmadığı görülürdü. Duâsı çok makbuldü.

Ahmed bin Yahyâ Celâ; "Altı yüz kadar yetişmiş ve yetiştirebilen evliyâ ile görüştüm. Bunların en mümtazları, en büyükleri Zünnûn-i Mısrî, Ebû Türâb-ı Nahşebî, Ebû Abdullah Busrî ve Ebü'l-Abbâs bin Atâ idi." buyurdu.

Ebû Ubeyd hazretlerinin oğlu geçimini yağ satarak sağlardı. Bir gün babasına gelerek; "Babacığım sermâyem olan birkaç testi yağım vardı. Dışarı çıkarken düşürüp kırdım. Bütün sermâyem yok oldu." dedi. O da, rızkı verenin Allahü teâlâ olduğunu, başka bir iş yapabileceğini ve yeni imkânların çıkabileceğini, bir de dünyâya ve dünyâ malına düşkün olmamak gerektiğini işâret ederek; "Evlâdım, sen de babanın sermâyesinden sermâye edin. Yemin ederim ki, babanın dünyâ ve âhirette Allahü teâlâdan başka sermâyesi yoktur."

buyurdu.

Buyurdu ki:

"Zikir kalple olmalıdır. Yalnız dille yapılır da kalbe işlemezse, riyâ ve gösteriş olur."

İKİ REKAT NAMAZ KIL

Ebû Ubeyd Busrî hazretlerine hizmet etmekle şereflenen bir talebesi şöyle anlatmıştır: Bir hac mevsiminde hacca gitmek üzere hocam Ebû Ubeyd Busrî'den duâ alıp yola çıkmak üzereydim. Hocam; "Yanında bir şeyin var mı?" deyince; "Su kabımdan başka bir şeyim yok." dedim. Bunun üzerine bana; "Bir şeye ihtiyâcın olduğu zaman veya acıkınca yâhud da susayınca, iki rekat namaz kıl.O su kabını da sağ tarafına koy. Namazı bitirip selâm verdiğin zaman arzu ettiğin şey ne ise onu sağ tarafında bulursun." buyurdu. Vedâlaşıp yola çıktım. Epey bir zaman gittim. Yolum öyle bir yere düştü ki orada hiç su yoktu. İnsanlar susuzluktan çâresiz bir halde inliyorlardı. Bu hâli görünce hocam Ebû Ubeyd Busrî'nin vedâlaşırken söylediği sözleri hatırladım. Hocam elbette doğru söyler, onun tembihinde bir hikmet vardır diyerek boş su kabımı sağ tarafımda çukur bir yere bırakıp iki rekat namaz kıldım. Selâm verdiğim zaman, bir rüzgâr esmeye başladı. Rüzgâr, su kabımı attığım çukur yerden üzerime su serpiyordu. Baktığımda kabımı bıraktığım çukur yer su ile dolmuştu. Kabı alıp, susuzluktan kıvranan insanları çağırdım. Suyun yanına gelerek, içe içe kandılar. Böylece Allahü teâlânın izniyle ve hocamın kerâmetiyle susuzluktan kurtulduk.

1) Nefehât-ül-Üns; s.146

2) Risâle-i Kuşeyrî; s.124

3) Tabakât-us-Sûfiyye; s.176

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.115

5) Tabakât-ül-Evliyâ; s.362

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.253

EBÛ YÂKÛB NEHRECÛRÎ;

Tasavvuf büyüklerinden. İsmi, İshak bin Muhammed, künyesi Ebû Yâkûb'dur. 941 (H.330) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti. Irak'ta Ahvaz'ın yakınındaki Nehrecûr adlı köyden olduğu için, Nehrecûrî diye bilinir. Hicaz'a gitti. Uzun seneler Harem-i şerîfe komşu olarak kaldı. Cüneyd-i Bağdâdî, Yâkûb es-Sûsî ve Amr bin Osman el-Mekkî ve daha başka büyük zâtlarla görüşüp, sohbet etti.

Fazîlet sâhibi bir zâttı. Tasavvufun yüksek makamlarına kavuştu. Lütfu ve ikrâmı bol, edebi pekçoktu. Arkadaşları kendisini çok severdi. Yüzünde herkesin farkettiği bir nûrânîlik vardı. Çok ibâdet ederdi. Gönlü bir gün bile rahat olmamıştı. Nitekim; "Ey Yâkûb! Sen kulsun. Kul rahat olmaz." diye bir ses işitti.

Kendisi anlatır: Bir gün Kâbe-i muazzamayı tavâf eden tek gözlü birisini gördüm; "Allah'ım senden sana sığınırım." diyordu. Ona; "Bu nasıl duâdır?" diye sorduğumda bana şöyle cevap verdi: "Ben elli seneden beri buradayım. Bir gün bir kadın gördüm. Çok beğendim, ondan lezzet aldım. Bu sırada gözümün üzerine bir tokat indi. O anda gözüm yanağımın üzerine aktı. Ben, ah, dedim. Bir ses; "Bir bakış, bir tokat karşılığındadır. Ne kadar bakarsan, o kadar tokat atarız." dedi.

Mekke'de iken bir fakir, elinde bir dînarla yanıma geldi. "Ben yarın öleceğim. Bu paranın yarısı ile beni techiz ve tekfin et. Diğer yarısı ile de mezarımı kazdır." dedi. Gâlibâ bu genç delidir diye düşündüm. Ertesi gün tavâf sırasında o genci gördüm. Bir kenara çekildi ve yere

uzanıverdi. Gâlibâ ölmüş gibi gözükmek istiyor dedim. Yanına yaklaştım. Bir de baktım, gerçekten vefât etmiş. Vasiyet ettiği gibi defnettim.

Birisi ona gelerek; "Namaz kılıyorum, fakat tadını içimde bulamıyorum." dedi. Ebû Yâkûb o zâta; Allahü teâlâyı sâdece namazda hatırlarsan böyle olur. Allahü teâlâyı her zaman hatırlarsan, yapılan ibâdetlerin tadını alabilirsin." diye cevap verdi."

Ebû Yâkûb Nehrecûrî buyurdular ki: "Doğruluk, açıkta ve gizlide hakka uymak ve uygun olmaktır. Doğruluğun hakîkatı, darlık ve kıtlık zamanlarında da hakkı söyleyebilmektir."

"Allahü teâlâyı en iyi tanıyan, O'nun eserlerini, kâinatdaki eşsiz nizâm ve intizâmı, ondaki ince ve yüksek sanatı görüp, Allahü teâlânın büyüklüğü ve yüceliği karşısında hayran olup, hayrette kalan kimsedir."

"Dünyâ bir deryâ, insanlar bu denizde yolcu, gemi takvâ, âhiret ise sâhildir."

"Doyması yemekle olan kimse, dâimâ açtır. Zenginliği mal ile olan fakirdir. Çünkü o mal, her zaman elde kalmaz. Allahü teâlâdan yardım istemeyen, başarısızlığa mahkûmdur. İhtiyâcını insanlara arz eden mahrum kalır. Gerçekte bütün ihtiyaçları gideren Allahü teâlâdır. Kullar birbirinin ihtiyaçlarını gidermekte vâsıtadır. Allahü teâlâ, insanlara, birbirinin ihtiyâcını gidermek için güç ve kuvvet vermezse, kimsenin kimseye yardımcı olmaya gücü yetmezdi. Bu bakımdan ihtiyaçları, her şeyin sâhibi ve mâliki Allahü teâlâya arz etmeli. Allahü teâlâ bir işin olmasını dilerse, onun meydana gelmesini temin edecek sebebleri de yaratır."

"İnsan kendisine verilen nîmete şükrederse, Allahü teâlâ, o nîmeti insanın elinden almaz. Eğer nîmete şükretmeyip, kıymetini bilmezse, o nîmet devâm etmez, elden gider."

"Kul mânevî yönden yüksek mertebelere erişip kemâle gelince, artık ona, belâ ve sıkıntılar nîmet şeklinde görünür. Çünkü, onun Allahü teâlâya olan muhabbet ve sevgisi o kadar fazladır ki, artık O'ndan gelen her şey, ona güzel ve tatlı gelir."

"İnsanın kazançlı olmasının esâsı, az yemek, az uyumak, az konuşmak ve nefsin arzu ve isteklerini terketmektir."

"Kişi, kendi benliğinden sıyrılıp, Hak ile berâber olursa, o zaman kulluk makâmına kavuşur. Kul olabilmek pek yüksek bir makamdır."

"İnsanda huzûr ve sevinç, şu üç şeyle hâsıl olur: Birincisi; kişi Allahü teâlâya ibâdet edip, beğendiği işleri yaptığı zaman duyduğu sevinç ve rahatlık. İkincisi; kalbini Allahü teâlâdan başka her şeyden sıyırıp, sâdece Allahü teâlâ ile berâber kılmak. Üçüncüsü; Allahü teâlâdan başka şeyler hakkında konuşmayı bırakıp, Allahü teâlâyı anmaktan hâsıl olan tatlılık ve sevinç. Allahü teâlânın anılması sebebiyle meydana gelen neşe ve sevincin alâmeti üç şeydir: Birincisi; kulun dâima, tâat yâni Allahü teâlânın beğendiği şeyler üzere olması. İkincisi; dünyâdan ve dünyâya düşkün olanlardan uzak kalması. Üçüncüsü; yaptıkları ibâdet ve tâatlerde, sâdece Allahü teâlânın rızâsını gözetmesi. İnsanların da görmesi ve bilmesi düşüncesinden kurtulması."

Allahü teâlânın rızâsına nasıl kavuşulur? Allahü teâlâya kavuşma yoluna nasıl girilir? diye soran birine; "Âlimlerle berâber olur, câhillerden uzak durur, amel ve zikre devâm edersen, Allahü teâlâya kavuşursun." buyurdu.

"Ebû Yâkûb Sûfî'ye, ârif, Allahü teâlâdan başka bir şey için esef ve hüzün duyar mı? diye sordum. Dedi ki: "O'ndan başkasını görür mü ki esef etsin." "Ârif mahlûkâta, eşyâya hangi gözle bakar?" dedim. "Yok olacak ve yok olmuş gözüyle bakar." buyurdu.

"Allahü teâlâyı seviyorum deyip de, O'nun emrine uymayan kimse dâvâsında yalancıdır. Korkmadan sevdiğini söyleyen aldanmıştır."

"En fazîletli ve üstün amel, bilerek yapılan ameldir." (Bilmeden amel yapan kimsenin, harama düşmesi ihtimâli vardır.)

"Gerçek tevekkül sâhibi, her şeyi Allahü teâlâdan bekler, başkasına eziyet ve sıkıntı vermez. Başına gelen belâ ve musîbetlerden dolayı kimseden şikâyetçi olmaz. Mahrum kaldığı şeyler sebebiyle de kimseyi kötülemez. Çünkü o, hayrın da, şerrin de, Allahü teâlâdan olduğuna îmân etmiştir."

Ebû Yâkûb Nehrecûrî'ye, Allahü teâlânın rızâsına nasıl kavuşulur diye sordular. O da; "Câhillerden uzak kalmak, âlimlerin sohbetinde bulunmak, ilmi ile amel edip, Allahü teâlâyı anmaya devâm etmekle." buyurdu.

KALPTEKİ KATILIK

Anlatılır ki: Birisi gelip Ebû Yâkûb'a; "Benim kalbimde bir katılık var. Bâzı kimselerle istişârede bulundum. Bana çeşitli tavsiyelerde bulundular. Fakat kalbimdeki bu katılık, yine gitmedi. Bunun üzerine Ebû Yâkûb; "Onlar hatâ etmişler. Sen şöyle yap, herkes uyuduğu zaman, Kâbe-i muazzamadaki Mültezeme'ye (Hacer-ül-esved ile Kâbe-i muazzamanın kapısı arasındaki yere) git, orada namaz kıl. Allahü teâlâya yalvarıp yakar. Yâ Rabbî! İşimde şaşırıp kaldım. Bana yardımını ihsân eyle diye duâ et." dedi. O şahıs da Ebû Yâkûb'un dediği gibi yaptı. Kalbindeki o katılık gitti.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.356

2) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.378

3) Nefehât-ül-Üns; s.180

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.111

5) Tabakât-ül-Evliyâ; s.105

6) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.354

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.109

EBÛ YA'ZÎ MAGRİBÎ;

Fas velîlerinin büyüklerinden. Ebû Ya'zî künyesi ve Magribî nisbetiyle tanınır. Magribliler ona, kendi aralarında büyük baba mânâsına gelen Dede lakabını vermişlerdir. On ikinci asrın son yarısında vefât edip, Fas'ta Bâît kasabasında defnedildi. Kabri ziyâret edilmektedir.

Ebû Ya'zî Magribî, kerâmetleri herkes tarafından görülüp bilinen, ilim sâhibi bir velî idi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sohbetlerinde yetişti. Daha sonra Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmek için Fas'a gitti.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin yolu, Magrib'te onun vâsıtasıyla yayıldı. Magrib evliyâsının büyükleri ondan feyz aldılar. Şarktan birçok kimse gelip, onun ilim ve feyzinden istifâde için âdetâ birbirleriyle yarıştılar. Magrib ve Meşrık'a nâmı yayıldı. Darda kalan her Magribli ondan yardım isterdi. Yağmur yağmadığı zaman Allahü teâlâya duâ edince, yağmur yağardı. Hayvanlar ve kuşlarla sohbet ederdi. Bilhassa ilk zamanlarında, on beş sene hiç şehre inmeden ormanda yaşadı. Yalnız ot tohumları ile gıdâsını temin etti. Elde ettiği ilim ve feyziMagrib'de yaydı. Tâlibleri, Magrib ve Meşrik'ten gelip onu buldular. Meclisinde bulunmakla şereflendiler. Magrib'de şanları duyulan evliyâ onun elinde yetişti. Mâlikî mezhebi âlimlerinin meşhûrlarından ve Magrib evliyâsının büyüklerinden Şeyh Ebû Medyen künyesi ile bilinen Şuayb bin Hasan Endülüsî, talebelerinin büyüklerindendir. Ebû Ya'zî Magribî hakkındaki bilgileri, Ebû Medyen hazretleri vermektedir.

Ebû Ya'zî Magribî'nin yanına arslanlar ve kuşlar gelir, o da onlarla sohbet ederdi. Arslanlar yaramazlık yapıp hayvanlara ve insanlara saldırınca, onları yanına çağırır, kulaklarını

çekerek azarlardı. Hattâ bâzan: "Haydi! Ey Allah'ın köpekleri! Buralardan gidin, rızkınızı başka yerde arayın. Sizi bir daha burada görmeyeceğim." buyururdu. Bu söz üzerine, arslanlar uslu uslu çekip giderlerdi.

Dağa odun için gidenleri, arslanlar rahatsız edince, gelip Ebû Ya'zî hazretlerine şikâyet ettiler. "Arslanlar bize saldırıyor, odun toplayamıyoruz. Lutfedip bir çâresine bakıverseniz." dediler. O da, hizmetinde bulunanlardan birine: "Git, sesin çıktığı kadar şöyle bağır: "Ey Arslanlar, Ebû Ya'zî Magribî sizin buradan göçmenizi ve buralarda görünmemenizi emrediyor" buyurdu. Hizmetçi ormana gidip, âvâzı çıktığı kadar bağırıp, emredilen sözleri söyledi. Bütün arslanlar, yavrularını yanlarına alarak, başka diyârlara çekilip gittiler. Bir tek arslan bile kalmadı.

Ebû Medyen'in dostlarından biri Ebû Ya'zî hazretlerine gelerek kuraklıktan şikâyet edip: "Efendim, bu yıl çok sıkıntıdayım. Havalar kurak gidiyor. Tarlam çoraklaştı. Hiçbir şey vermez oldu. Siz duâ buyurun da, çocuklarımızın rızkını temin edelim." dedi. Ebû Ya'zî hazretleri, o şahsın tarlasına doğru gitti. Onun tarladan geçmesiyle, yağmurun başlaması bir oldu. Tarla yemyeşil oldu, bol mahsûl verdi. O yıl Magrib'de o kadar kuraklık oldu ki, o tarladan başka hiçbir yer ekilemedi.

Buyurdular ki:

"Tesiri, kulun işinde ve hâlinde görülmeyen hakîkat, hakîkat değildir."

"Hak'tan fazîleti taleb eden, ona vâsıl olur."

"Kimseye faydası olmayan, kimseden faydalanamaz."

"Sözün hası odur ki, ya Allahü teâlâyı hâtırlatmalı ya da O'ndan haber vermelidir."

İŞTE GÖRÜYORSUN

Ebû Medyen Şuayb Endülüsî anlatır: "Magrib'de kıtlık oldu. Her canlı, açlık ve sıkıntı çekiyordu. Bir gün Ebû Ya'zî Magribî hazretlerinin yanına gittim. Bir meydanda oturuyordu. Çevresini çepeçevre arslan ve kaplan gibi yırtıcı hayvanlar ve kuşlar kuşatmışlardı. Hepsi sessizce durmaktaydılar. Hiçbiri diğerine saldırmıyor, tam bir teslimiyet içerisinde bulunuyorlardı. Yanlarına yaklaşınca, üstâdımın onlarla sohbet ettiğini gördüm. O sırada büyükçe bir kuş geldi ve açlıktan şikâyet etti. Ebû Ya'zî hazretleri de: "Falan yere git, senin rızkın oradadır." buyurunca, kuş uçup gitti. Diğer hayvanlara da çeşitli yerler târif etti. Onlar da dağılıp gittiler. Daha sonra bana dönüp: "İşte görüyorsun, böyle, günde binlerce kuş ve vahşî hayvan gelip açlıktan yakınırlar, ben de onlara rızıklarının nerede olduğunu söylerim. Gidip oradan yerler. Bu hayvanlar benim yanımda durmaktan hoşlandılar. Açlık pahasına benim yanımda kaldılar. Benim için, uzun zaman açlık çektiler. Bu bana Allahü teâlânın bir lütfudur. Benimle berâber kalmayı arzu ederseniz kalabilirsiniz." buyurdu.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s. 92

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.136

3) Bustân fi Zikr-il-Evliyâ vel-Ulemâ bi-Tlemsân; s.108

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c. 6, s. 27

EBÛ YÛSUF;

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin en önde gelen talebesi, en büyük velîlerden. Asıl adı, Yâkub bin İbrâhim'dir. Ebû Yûsuf künyesidir. Soyu Eshâb-ı kirâmdan Sa'd bin Buhayr el-Ensârî'ye dayanır. 731 (H.113) senesinde Kûfe'de doğdu. 798 (H.182) senesi Bağdât'ta

vefât etti. Kabr-i şerîfi ziyâret mahallidir.

Ebû Yûsuf'un ceddi hazret-i Sa'd, Resûlullah efendimizin hayır duâlarına kavuştu. Henüz küçük yaşlarda olan hazret-i Sa'd, Uhud muhârebesinde Peygamber efendimize gelerek kendisini de bu harbe götürmelerini arzetti. Peygamber efendimiz başını okşayıp; **"Küçüktür, gazâya gidemez."** buyurdular. Çünkü âkıl ve bâliğ olmayanlara gazâya izin vermezlerdi. Bu okşamanın eseri, onda ve neslinde görüldü. Hazret-i Sa'd daha sonraki gazâlara iştirak etti. Kûfe'ye yerleşip orada vefât etti.

Ebû Yûsuf, Kûfe'de doğdu. Sonra Bağdât'a yerleşip orada yetişti. Fakir bir âilenin evlâdı olan Ebû Yûsuf önce Ebû İshak Şeybânî, Süleymân et-Temîmî, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, Süleymân bin Mihran el-A'meş, Hişam bin Urve gibi büyük fakîh ve muhaddislerin derslerine devâm etti. Muhammed bin Abdurrahmân bin Ebû Leylâ'nın derslerine de devâm ettiği sırada, bu zâtın bâzı müşkil meselelerde İmâm-ı A'zam'a mürâcaat ettiğini ve onun talebelerinin ilimdeki üstünlüğünü görünce, İmâm-ı A'zam'ın büyüklüğünü anlayıp, ona talebe oldu.

Yetim olup fakir bir âilenin çocuğu olmasına rağmen, İmâm-ı A'zam'ın derslerine büyük bir gayretle devâm etti. İmâm-ı A'zam, onun keskin zekâsını görüp derslere sürekli devâm etmesi için fakir olan âilesinin geçimini de kendi üzerine aldı. Âilesini rahatlıkla geçindirip ilme yönelmesi için ona devamlı yardımda bulundu.

Şucâ' Muhammed, başka bir rivâyet olarak Ebû Yûsuf'un şöyle dediğini nakleder: "Babam öldüğü zaman cenâzesinde bulunamadım. Akrabâ ve komşularımın cenâze ve defn işleriyle uğraşmalarını temin ettim. Zîrâ İmâm-ı A'zam'ın bir dersinde bulunamayacaktım. Eğer o dersi kaçırsaydım, ondaki faydalı bilgilere kavuşamamanın hasreti ölünceye kadar devâm ederdi. Ve yine demiştir ki: "Ferâiz (mîras) ve hayza âit (kadınlara mahsus) bilgileri İmâm-ı A'zam'ın bir meclisinde, nahiv ilmini de âlim bir kimsenin huzûrunda bir defâda öğrendim."

Ebû Yûsuf kısa zamanda İmâm-ı A'zam hazretlerinin talebeleri arasında ilimde ilerleyip hocasının iltifâtına kavuştu. Ebû Hanîfe hazretlerinden ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Bir derste elli altmış hadîs-i şerîf ezberler ve dersten çıkınca yazdırırdı. Diğer hocalarından bâzıları şunlardır: Ahves bin Hakîm, İbrâhim bin Ebû İshak, İsmâil bin İbrâhim, İsmâil bin Ümeyye, İsmâil binEbî Hâlid, İsmâil bin Aliyye, Eyyüb bin Utbe, Beyân bin Bişr, Ebû Bekr bin Abdullah el-Hüzelî, Sâbit bin Ebû Hamza, İbn-i Cüreyc, Ebû Cenâb Yahyâ Kelbî, v.b. Muhammed bin Hasan Şeybânî, Amr bin Muhammed-i Nâkıd, Ahmed ibni Münîr, Ali ibni Mûsâ Tûsî, Abdüs bin Bişr, Hasan bin Şebîb ve daha birçok âlim de Ebû Yûsuf'tan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Ebû Yûsuf, İmâm-ı A'zam'ın derslerine on yedi sene aralıksız devâm edip, ilimde yüksek dereceye ulaştı ve müctehid oldu. İmâm-ı A'zam'ın fıkhını ve mezhebini yayan talebelerinin başında geldi. Bu hususta ilk kitap yazan da odur.

Talhâ bin Muhammed bin Câfer der ki: "Ebû Yûsuf, İmâm-ı A'zam hazretlerinin talebeleri arasında en yükseğidir. İmâm-ı A'zam hazretlerinin ilmini bütün yeryüzüne yayan odur."

Ebû Yûsuf, hakkında âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf (nass), bulunmayan bir meseleyi hükme bağlarken önce hocası İmâm-ı A'zam'ın ictihâdına bakar, bulursa ona göre hüküm verirdi, bulamazsa kıyas ve kendi re'yi ile hareket ederdi. Bu hususta da hocasının koyduğu usûl ve kâidelere bakarak meseleyi hükme bağlardı.

Bir gün İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretleri çok hasta olmuştu. Birisi gelip İmâm-ı A'zam'a Ebû Yûsuf'un öldüğünü söyledi. İmâm-ı A'zam; "O ölmedi" buyurdu. Ölmediğini nereden bildiniz dediklerinde; "İlme çok hizmet etti, meyvelerini toplamadan ölmez" buyurdu. Hakîkaten ölüm haberinin doğru olmadığı anlaşıldı. İlmi, üstünlüğü ve talebeleri her tarafa yayılıp, meyvelerini topladı. İmam-ı A'zam hazretleri bir defâsında; "Bu genç hayatta iken ona

muhâlefet eden bulunmaz." buyurdular.

Ebû Yûsuf iyileşince, bir ders meclisi kurdu ve insanlara fıkıh ilmini, haram ve helâli öğretmeye başladı. Bu haber Ebû Hanîfe hazretlerine ulaştırıldı. İmâm-ı A'zam hazretleri huzûrunda bulunanlardan birine; "Şimdi Yâkub'un (Ebû Yûsuf'un) meclisine git ve ona; "Bir kimse elbisesini kısaltmak için bir terziye verse, sonra elbisesini istese, terzi de inkâr etse, sonra tekrar terziye gelse ve elbisesini istese terzi de elbisesini kısaltmış olarak ona verse ücret alabilir mi? diye sor. Eğer alır derse hatâ ettin, dersin. Eğer ücret almaz derse yine hatâ ettin dersin." dedi. Bu talebe Ebû Yûsuf'un ders okuttuğu meclisine geldi. Soruyu sordu. Ebû Yûsuf; "Terzi ücret alır." dedi. O da; "Hatâ ettin. Öyle değildir." dedi. Ebû Yûsuf bir müddet düşündü ve; "Hayır ücret alamaz." dedi. Soran yine; "Yanıldın. Öyle değildir." dedi. Bunun üzerine Ebû Yûsuf hemen yerinden kalkıp Ebû Hanîfe hazretlerinin huzûruna gitti. Ebû Hanîfe hazretleri onun geldiğini görünce; "Seni buraya elbiseyi kısaltma meselesi mi gönderdi?" dedi. Ebû Yûsuf da; "Evet efendim." diye cevap verdi. Ebû Hanîfe hazretleri tebessüm ederek; "İnsanlara fetvâ vermeye koyulan ve Allahü teâlânın dîninde söz söylemek için kendine meclis kuran, ücret bahsinden bu kadarını nasıl bilemez." buyurdu. Ebû Yûsuf; "Hocam bana bunun cevâbını söyleyiniz." dedi. Ebû Hanîfe hazretleri; "Eğer o elbiseyi gasbettikten sonra kısalttı ise ücret verilmez. Çünkü kendisi için kısaltmış demektir. Eğer gasbetmeden önce kısalttıysa, ücret verilir. Çünkü onu sâhibi için kısaltmıştır." buyurdu. Bunun üzerine Ebû Yûsuf hocasının ellerine sarılıp öptü.

Ebû Yûsuf hazretleri anlatır: "Hocam bir kimseye bir şey verince kendisine teşekkür ederlerdi ve ona; "Allahü teâlâya şükret! Bu, Allahü teâlânın sana gönderdiği rızkıdır" derdi. "Sizlerden daha cömert kimse görmedim." dediğim zaman, bana; "Keşke hocam Hammâd'ı görseydin, güzel huyları, iyi hasletleri kendisinde toplamıştı." buyururdu.

Ebû Yûsuf hazretlerinin olgunluk, ahlâk güzelliği ve insanlar üzerindeki îtibârı ortaya çıkınca, hocası İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri ona şu vasiyet ve tavsiyelerde bulundu:

"Ey Yâkûb, sultâna saygı göster. Mevkiine hürmet et. Huzûrunda yalan söylemekten sakın.

İlmî bir mesele için seni çağırmadığı vakitlerde yanına gitmekten kaçın. Çünkü ona gidip gelmeyi, girip çıkmayı çoğaltırsan, sana îtibâr etmez olur, mevkiin yanında küçülür.

Huzûruna girdiğin zaman hem kendi kadrini hem de başkasının kadrini kıymetini bilen ol.

Sultanın dostları ve tarafları ile buluşma. Etrâfındakilerden uzaklaş ki şerefin ve merteben yerinde kalsın. Halk önünde konuşma, yalnız sorduklarına cevap ver. Halk ve tüccar arasında da dînî ve zarûrî bilgiye âid olmayan sözlerden kaçın ki, sevgin ve mala rağbetin üzerinde durulmasın. Zîrâ onlar kötü zanda bulunabilirler ve yaklaşmanı kendilerinden rüşvet almana atfederler.

Halk arasında ne gül ne de gülümse. Çarşı pazara da çok çıkma.

Yol ağızları ve köşebaşlarında oturma. İcâbederse mescidde ve avlusunda otur. Çarşı, sokak ve câmilerde bir şey yeme. Dükkanlarda da oturma. Yol kenarlarında bulunan çeşmelerden, musluklardan ve sakaların ellerinden su içme. İpekten yapılma atlas veya çeşitli ipekler giyme. Çünkü bunlar insanı ahmaklığa, gevşekliğe götürür.

Eşinin (hanımının) yanında yabancı kadınlardan konuşma. Sen başka kadınlardan bahsedince o da yabancı erkeklerden söz etmek hakkını kendinde bulur. Evlilik hayâtının maddî bütün ihtiyaçlarını sağlamaya muktedir olduğunu bilmeden evlenme. Önce ilim tahsîl et. Sonra helâlından mal ve servet edin. Ondan sonra evlen. Çünkü tahsil zamânında hayâtını da kazanmak istersen ikisini bir arada yürütemez, tahsîlini noksan bırakırsın. İlim tahsîlinden önce edineceğin servet ise seni dünyâ ile uğraşmaya, hizmetçiler tutmaya teşvik eder. Bu sûretle vaktin boşa gider. Çoluk-çocuğun olur. Nüfûsun artar, onların ihtiyâcını temine çalışırken ilmi bırakırsın. Gençliğinin kuvvetli, gönlünün âsûde, rahat, kafanın zinde

zamânında ilim tahsîli ile uğraş. Sonra mal ve mülk toplamaya çalış. Zîrâ evlat ve ıyâlin bakmakla yükümlü olanların çoğalması zihni karıştırır. Hayâtını kazanınca da evlenebilirsin.

Her halde Allahü teâlâdan kork, fenâlıklardan korun. Emânetleri koru. Küçük-büyük, zengin-fakir herkese iyilik ve nasihatte bulun. Hiç kimseyi küçük görme. Vakarlı ol ve herkese değer ver. İnsanlar ile düşüp kalkma. Onlar seni arasınlar. Ziyâretine gelenleri iyi karşıla. Meselelerine cevap ver. Eğer o meselenin ehli ise ilim ile meşgul olur, değilse sana muhabbet sevgi besler. Her kim sana bir mesele sormaya gelirse, yalnız sorusuna cevap ver. Fazla şeyler ilâve etme. Çünkü, sorusunun uzun cevâbı onun zihnini karıştırır.

Kazançsız, azıksız on sene de kalsan, ilim öğrenmekten yüz çevirme. Çünkü tahsilden vazgeçtiğin takdirde yine geçimin darlaşacaktır.

Fıkıh ilmini öğrenmek ve bu ilimde derinleşmek anlayışlarını arttırmak üzere sana gelenlerin ilme karşı rağbetini arttırmak için onların herbirini birer oğul ve evlâd edinmişçesine karşıla.

Halktan veya emrin altında çalışanlardan biriyle münâkaşa etme. Çünkü böyleleri ile münâkaşa, itibârını giderir.

Hiç kimsenin yanında, isterse sultân olsun hakkı anmaktan ve söylemekten çekinme.

Başkasının yaptığından daha çok ibâdet, verdiklerinden ziyâde ihsanda bulunmadıkça, canın rahat etmesin. Çünkü insanlar senin, kendi ibâdetlerinden fazlasına önem vermediğini görünce sende ibâdete karşı rağbet azlığına hükmederler. İlminin sana bir fayda vermemiş olduğuna inanırlar. Kendi câhillikleri ile yaptıkları amelleri, senin ilim ile yaptıklarından üstün görürler.

Hoca ve üstadlarına hürmet et, onlara dil uzatma. İnsanlardan dâimâ çekin. Allah için gizli hâlinde ne isen, açık durumunda da öyle ol.

Çok gülme. Zîrâ çok gülmek kalbini öldürür. Vakarlı bir şekilde yürü. Acele acele, salına salına yürüme. İşlerinde aceleci olma. Konuşurken yüksek konuşma, bağırıp çağırma. Dâimâ kendin için sükûn ve sükûtu seç.

İnsanlar yanında Allahü teâlâyı çokça an ki, onlar da bunu senden öğrensinler. Namazlarının arkasında kendine bir vird, bâzı işleri vazife edin. Meselâ; Kur'ân-ı kerîm okur, Allahü teâlâyı zikreder, belâ ve musîbetlere karşı ihsân ettiği sabır ve tahammül kudretine, bahşettiği çeşitli nîmetlere şükredersin. Her ayın belirli günlerinde oruç tutmayı âdet edin ki başkaları da bu hususta sana uysun.

Nefsini dâimâ murâkabe et, gözet, kontrol et, başkasına karşı koru ki, hem dünyâ ve hem de âhiretine âid amellerinde ilminden istifâde edebilesin.

Dünyâya ve dünyâlığına güvenme. Bulunduğun hale de dayanma. Çünkü Allahü teâlâ, varlığının cümlesinden sana soracaktır.

İnsanlara hatâlarında uyma. Dîne uygun işlerinde tâbi ol. Fenâlığını bildiğin bir kimseyi o kötülüğü ile anma. Ondan fayda ve iyilik ara ve iyi hâli ile an. Meğer o kimsenin fena hâli din husûsunda ise o zaman bunu insanlara söyle de, ona uymasınlar ve ondan sakınsınlar.

Ölümü hatırından çıkarma. Hocaların ve kendisinden bilgi aldığın zâtlar için Allahü teâlâdan af ve mağfiret dile. Kur'ân-ı kerîm okumaya devâm et. Kabirleri ve büyük zâtları ve mübârek yerleri çokça ziyâret et. İnsanların sana arzedeceği, Peygamber efendimizi rüyâda görmüş olmalarını, câmilerde, türbelerde ve makberlerdeki mübârek zâtların gördükleri rüyâlarını iyi karşıla. Red ve inkâr etme.

Hayvânî zevklerine düşkün, nefsânî arzularına uyan kimseler ile berâber oturma. Yalnız dîne dâvet yolunda böyleleri ile birlikte bulunmakta bir mahzûr yoktur. Oyun ve eğlence yerlerine ve söğülüp sayılan yerlere gitme. Ezân okununca hemen câmiye gitmeye hazırlan ki başkaları

senden önce davranmasın.

Komşundan gördüğün nâhoş halleri ört. Çünkü sır sana emânettir. İnsanların gizli taraflarını açma.

Seninle bir şey hakkında istişâre etmek, danışmak isteyen kimseyi dinle. Seni Allahü teâlâya yaklaştıracağını bildiğin şeyleri ona söyle. Bu tavsiyemi de kabul eyle. Çünkü, bundan dünyâ ve âhirette istifâde edeceksin.

Cimrilikten kaçın. Zîrâ herkes cimrilere buğzeder. Onları sevmez. Tamahkârlık ve yalancılıktan sakın. Karıştırıcı olma. Bütün işlerde insanlığını koru. Güzel huylu ol. İnsanları incitmekten kaçın. Her zaman her yerde temiz elbise giy. Dünyâya rağbet ve hırsı azaltarak nefsini temizle. Dünyâ sevgisini içinden at. Kalbin temiz olsun.

Fakir olsan da fakirliğini belli etme. Zengin görün. Himmet ve gayret sâhibi ol. Azmi ve gayreti zayıflayanın, mevkii de zayıflar.

Yolda giderken sağa sola bakma. Dâimâ önüne bakarak yürü.

Dünyâyı ilim adamları yanında hor ve hakir göster. Çünkü âhirette olanlar dünyâdakilerden daha hayırlıdır.

Münâzara âdâbını bilmeyen ve iddiâlarını delilleri ile ispat edemeyen kimselerle söze girişmekten kaçın.

Mevki ve makam peşinde koşan, halk arasındaki meselelere dalan ve bu sûretle kendilerine şöhret ve menfaat sağlamak isteyenlerin sözlerine ve aralarına karışma. Çünkü onlar bu hususta seni haklı bilseler dahi sözlerine de önem vermezler. Şarlatanlıkları ile seni susturmak ve utandırmak isterler.

Kibar ve efendi bir topluluğun arasına girdiğin vakit sana yer göstermedikçe onların üst taraflarına oturma ki onlardan sana üzüntü verecek bir şey gelmesin.

Bir cemâat içinde bulunduğun zaman seni saygı ile öne geçirmedikçe kendiliğinden ileri safa geçme. Aynı şekilde muâmele görmeden de mihrâba geçip imâm olma.

Herkese âid olan park ve mesireliklere çıkma.

Zâlim sultan ve âmirlerin yanlarında bulunma. Belki onlar senin yanında hak, doğru ve helâl olmayan bir iş yaparlar, sen de onları bunlardan men edemezsin. Sükûtunu gören insanlar onların söz ve hareketlerinin hak, doğru olduğunu sanırlar.

İlim meclislerinde hiddet ve şiddet göstermekten sakın.

Beni de hayırlı duâdan unutma. Bu nasihatımı kabul et. Onu ancak sana, senin ve bütün müslümanların iyiliği için yapıyorum."

Tefsîr, fıkıh ilimlerinde yüksek dereceye sâhip ve üç yüz bin hadîs-i şerîfi ezbere bilen Ebû Yûsuf hazretleri, hocası İmâm-ı A'zam' ın vefâtından sonra bâzı talebelerine ders vererek onları ilimde yetiştirdi. Ayrıca İmâm-ı A'zam'ın fıkhını yâni Hanefî mezhebini nakletti ve bu hususta kitaplar yazdı. Ebû Yûsuf'un muâsırlarına göre üstünlüğünü gören Abbâsî halîfesi Mehdî onu kâdılığa tâyin etti. Abbâsî halîfelerinden Hâdî ve Hârûn Reşîd zamanlarında da kâdılık yaptı. İlk defâ "Kâd-ül-Kudât" ünvânını alan Ebû Yûsuf hazretleri, Hârûn Reşîd zamânında bütün kazâ, hâkimlik işlerinde, hüküm verdiği için "El-Kâd-ül-Kudât-üd-dünyâ" ünvânı ile anıldı. Kâdılık yaptığı on altı yıl boyunca halkın suâllerine fetvâ verip müşküllerini halletti.

Ebû Yûsuf hazretleri; hakkı, doğruyu bulmak, onu sâhibine vermek için mümkün olan her çâreye mürâcaat ederdi. Özellikle dâvâ sâhibini, yeterli miktarda, delili bulunmadığında, hak sâhibinden başkasının lehine hükmetmekten çok korkardı. Kıyâmet gününde, verdiği hükümler hakkında niçin böyle hüküm verdin? diye sorulduğunda ne cevap vereceğini

düşünür bunların cevaplarını hazırlardı.

Ali bin Îsâ el-Kummî anlatır: "Ev ihtiyâçları ile meşgul olduğunu tahmin ettiğim bir vakitte İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretlerinin yanına gittim. Benimle görüşeceğini hiç tahmin etmiyordum. Fakat düşündüğüm gibi çıkmadı. Kapıyı çaldığımda dışarı çıktı. Beni içeri buyur etti. Evde yalnız imiş. Oturduğu yerin dört bir yanı kitap doluydu. Onları mütâlaa ediyordu. Bana; "Bu gördüğün kitaplar, verdiğim hükümlerdir. Yarın kıyâmet gününde niçin böyle hüküm verdin denildiğinde, ne cevap vereceğim. Şimdi onları hazırlamakla meşgûlüm." buyurdu.

Bişr bin Velîd anlatır: "Benim hanımım, Ebû Yûsuf hazretlerinin hanımı ile görüşür, zaman zaman yanına giderdi. Ebû Yûsuf hazretlerinin hanımı şöyle nakleder: "Ebû Yûsuf önceleri gece ve gündüz İmâm-ı A'zam hazretlerinden hemen hemen hiç ayrılmazdı. Nihâyet bir gün İmâm-ı A'zam hazretlerinin huzurlarına gidip hâlimizi ve fakirliğimizi anlattım. İmâm-ı A'zam hazretleri bana nasihat edip; "Bu hal kısa bir zaman böyle devâm eder. En kısa bir zamanda, dünyâ nîmetleri size akar, gelir ve ümid ettiğinizin çok daha fazlasına kavuşursunuz." buyurdu. Hakîkaten buyurdukları gibi oldu. Çok geçmeden Allahü teâlâ rahmet ve nîmet kapılarını açtı."

Ebû Yûsuf'un ilmi yanında zekâsı da insanları hayrete düşürürdü. Bâzı hâdiseler bunun açık delili oldu. Kâdılığı zamanında adamın biri; "Eğer Allahü teâlâ bana bir erkek evlat ihsân ederse, boynuzu dört karış bir koç kurban edeceğim." diye bir adakta bulunmuştu. Sonra bu adamın bir oğlu oldu. Adağını yerine getirmek için boynuzu dört karış olan koç arattı, fakat bulamadı. Sağa sola, civar memleketlere adamlar gönderdiyse de istenen vasıfta koç bulmak mümkün değildi. Adam zamânın din âlimlerine mürâcaat ederek hâlini anlattı. Yine bir çâre bulamadılar. Adamı bir telaş aldı. Dostlarından birisi ona, Ebû Yûsuf hazretlerine gidip derdini anlatırsa bir çâre bulabileceğini söyledi. Adam gidip durumu Ebû Yûsuf hazretlerine anlattı ve bir çâre bulmasını istedi. Bu adam zengin fakat eli sıkı biri idi. İmam bunu bildiği için; "Bir çâre bulurum. Fakat şartım var!" dedi. Adam Ebû Yûsuf hazretlerinin ellerine sarılarak; "Şartını söyle" deyince; Ebû Yûsuf; "Sen zenginsin. Memleketin fakir çocukları için dört mektep, bunların masrafını karşılamak için yanına dört de dükkân yaptırırsan müşkülün hallolur." dedi. Adam kabul etti. Fakat: "Bu inşâat bir hayli uzun sürer. Bunun bitmesini bekleyemeyeceğim. Sabrım tükendi, adağımı hemen yerine getirmek istiyorum." dedi. Ebû Yûsuf hazretleri ona; "Peki o halde inşaat için ne kadar para sarfolunacaksa onu devlet hazînesine teslim edersin. Ben de fetvâyı veririm." dedi. İnşâata gidecek parayı bilir kişiye keşfettirip devlet hazînesine yatırdı. Ebû Yûsuf hazretleri talebelerinden birine; "Bana uzun boynuzlu bir koç bulup getir!" buyurdu. Talebe uzun boynuzlu bir koç bulup, getirdi. Ebû Yûsuf küçük bir çocuk çağırdı. Çocuğa koçun boynuzlarını karışlattırdı. Dört karış geldi. Ebû Yûsuf hazretleri:

"İşte adadığın koç. Bunu keser, adağını yerine getirirsin. Zîrâ sen sâdece boynuzu dört karış bir koç adadın. Karışın büyük veya küçük olduğu husûsunda bir şey belirtmedin. Ben de bu husûsa dayanarak fetvâ verdim." buyurdu. Herkes, hazret-i İmâmın üstün zekâsına hayran kaldı.

Ebû Yûsuf hazretleri, kâdılığı zamânında halîfe ve devlet adamlarına nasihatlar ederek adâletten ayrılmamalarını ve halka iyi muâmelede bulunmalarını tavsiye etti.

Bir defâsında Halîfe Hârûn Reşîd, hanımına bir münakaşa sonucunda; "Bu geceyi benim hüküm sürdüğüm topraklarda geçirirsen seni boşadım." demişti. Fakat sonradan öfke hâli geçince pişmân oldu. Çok sevdiği hanımından ayrılmak istemiyordu. Meselenin çâresini zamânın âlimlerine sorup, bir çâre bulunmasını istedi. Fakat işin içinden çıkamadılar. Başka bir devletin sınırları içinde geceyi geçirmesi de mümkün değildi. Ona; "Senin meseleni ancak Ebû Yûsuf halleder." dediler.

Hârûn Reşîd hemen Ebû Yûsuf hazretlerini dâvet etti. Hâdiseyi anlatınca, Ebû Yûsuf

hazretleri; "Hanımınız bu geceyi mescidde geçirsin. Çünkü, mescidde kimsenin sâhipliği ve mâlikliği yoktur. Nitekim Allahü teâlâ meâlen; **"Mescidler Allah içindir."** (Tevbe sûresi:18) buyuruyor." dedi.

Bunun üzerine, Halîfe Hârun Reşîd, hazret-i İmâm'ın zekâ ve ilmine hayran kaldı.

Bir defâ Hârun Reşîd, Ebû Yûsuf hazretlerine karşı Hâşimoğullarından, yâni Peygamber efendimizin mensûb olduğu Kureyş kabîlesinin Hâşimoğulları kolundan olmakla övündü ve; "Ben kimlerdenim bilir misin?" dedi. Bunun üzerine Ebû Yûsuf; "Sen ancak nesebinle, soyunla iftihâr edebilirsin, ama dünyâda senin gibi Hâşimî soyundan gelen binlerce insan vardır. Fakat ilimde asrının teki, zamânının bir tânesi olan, soyla şerefli olanlar gibi değildir. Cihânı arasalar bir ikincisini bulamazlar." buyurarak halîfenin sözünü kesti. Bunun üzerine halîfe sustu ve nefsini kötüleyip; "Bu kadar malım ve mülküm olacak yerde, ilim öğrenseydim çok daha iyi olurdu." dedi.

Zamânındaki ve sonra gelen bütün âlimler, onun fazîletleri ve üstünlüğü üzerinde söz birliği ettiler.

İbn-i Maîn; "Ebû Yûsuf, hadîs-i şerîf âlimi idi. Hadîs âlimlerini çok sever ve hürmet ederdi." dedi.

Muhammed bin Cemâa; "Ebû Yûsuf kâdı olduktan sonra da her gün iki yüz rekat namaz kılardı." buyurdu.

Hüseyin bin Velîd ise; "Ebû Yûsuf konuşmaya başladığı zaman, insan, sözlerinden etkilenir, hayrân olurdu." buyurdu.

Hasan bin Ebî Mâlik anlatır: Ebû Yûsuf hazretlerinden işittim; "Namaz kılıp da arkasından hocam İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerine hayır duâ etmediğim hiç bir namazımı hatırlamıyorum. Bütün namazlarımın sonunda hocama duâ ettim. İstigfâr okudum." diye bildirdi.

İbrâhim bin Mesleme Tayâlisî anlatır: "İmâm-ı A'zam hazretleri hocası Hammâd'a ebeveyninden önce duâ ettiği gibi" Ebû Yûsuf hazretleri de hocası İmâm-ı A'zam'a, anne ve babasından önce duâ ederdi."

Ebû Yûsuf hazretleri kendisinden nasihat isteyenlere çok kere;

"Nîmetlerin başı üç nîmettir. Birincisi bütün iyilikleri içine alan İslâm nîmetidir. İkincisi, hayâta tad veren sıhhat ve âfiyet nîmetidir. Üçüncüsü, insana faydalı olan (azdırmayan) zenginliktir."

"Ar bilmeyen ve utanması olmayanla arkadaşlık, kıyâmette insanı utandırır."

"Sen her şeyini ilme vermedikçe, ilim sana bir kısmını vermez." buyururdu.

Hârûn Reşîd bir gün Ebû Yûsuf hazretlerine; "Sen beni ziyârette ihmal ediyorsun. Yâni seyrek geliyorsun. Halbuki benim seni çok sevdiğimi, aradığımı, sohbetine doymadığımı bilirsin." dedi. Ebû Yûsuf hazretleri; "Ey Halîfe-i müslimîn! Arasıra ziyârete gelirsem, daha iyi olur. Ama sık sık gelirsem kıymeti olmaz." buyurdu. Halîfe bu sözü beğenip ikrâm ve ihsânlarda bulundu.

Bir gün halîfe Hârûn Reşîd, Ebû Yûsuf hazretlerini yemeğe dâvet etmişti. Sofraya tereyağı, fıstık, bâdem ezmesi getirdiler. Hârûn Reşîd; "Bunlardan âfiyetle yiyiniz, her zaman böyle yiyecekler ikrâm etmezler." dedi. Bu durum karşısında Ebû Yûsuf hazretleri hocasının yıllar önce annesine söylediği sözleri hatırlayıp hocasının kerâmetini anlayarak gözleri yaşardı. Hârûn Reşîd hayretle sebebini sordu. Ebû Yûsuf hazretleri de hâdiseyi anlattı: "Hocam İmâm-ı A'zam hazretlerinin derslerine yeni başlamıştım. Bir gün annem gelip; "Hoca efendi sizin geçiminiz yerinde, fakat biz muhtacız. Çocuğun geçimimizi temin etmesi için ücretle

çalışması gerekiyor." dedi. Bunun üzerine hocam tebessüm edip; "Bu çocuk burada tereyağ, fıstık, bâdem ezmesi yemeyi öğreniyor." buyurdu dedi ve; "İşte bu yediğimiz hocamın haber verdiği yiyecektir." diyerek, İmâm-ı A'zam hazretlerine rahmetle duâ etti.

İbrâhim Cerrâh anlatır: "Bir defâ Ebû Yûsuf hazretleriyle birlikte hacca gitmiştim. Orada hastalandı. Bir ara ziyâretine gittim. Hastalığı oldukça fazlalaşmıştı. Mübârek vücûdunu böyle zayıf dermansız görünce gözlerim yaşla doldu. Fakat o, durmadan sorulanlara cevap veriyordu. Hattâ daha çok suâl sorulmasını istiyordu. Ona; "Efendim! Harâretiniz fazladır. Hastasınız. Bu kadar yorulmayınız. Ben size yardımcı olayım." dedim. O zaman; "Ey İbrâhim Cerrâh! Faydalı ilim okutmak, insana hastalığın şiddetini hissettirmez." buyurdu. Onun ilim öğretmedeki gayretine hayran olmamak elde değildi."

Abbâsî Halîfesi Hârûn Reşîd bir ara Ebû Yûsuf hazretlerinden nasihat istemişti. Bunun üzerine Ebû Yûsuf hazretleri; "Allahü teâlâ müminlerin emîrine uzun ömür, nîmet, haysiyet ikrâm edip, şeref ve izzetini yükseltsin!Ona ihsân ettiği dünyâ nîmetlerini, bitmeyen, tükenmeyen âhiret saâdetlerine ve Resûlullah efendimize kavuşmaya vesîle kılsın...

Ey müminlerin emîri! Allahü teâlâ sana öyle bir vazîfe verdi ki, sevâbı sevâbların en büyüğü, cezâsı da cezâların en büyüğüdür. Allahü teâlâ seni bu ümmetin işlerine memur etti. Bu vazîfenin başına geçtikten sonra artık sen, idârelerini emânet aldığın insanlar sebebiyle imtihâna çekildin. Onların işlerini üzerine alarak ömrünü tüketmeye başladın. Binâ; adâlet ve doğruluk temelleri üzerine kurulup, işler adâlet ve doğrulukla yürütülmezse, Allahü teâlâ o binânın temellerini bozar, yapanların ve yardımcı olanların üzerlerine yıkar. Bu bakımdan Allah'ın sana ihsân ettiği vazîfelerini ihmâl edip, hakların zâyi olmasına sebeb olma! Çünkü bir işi yapmaya güç kuvvet veren Allahü teâlâdır.

Bugünün işini yarına bırakma, yoksa işleri ve hakları zâyi edersin. İstekler bitmeden ecel gelir çatar. Ecel gelip çatmadan sâlih amel işle. Çünkü ölüm gelince, amel yapılmaz. Çobanlar sâhiblerine karşı sürülerinden sorumlu olduğu gibi idâreciler de, idâre ettiklerinden Allahü teâlâya hesap vereceklerdir. Allahü teâlânın sana ihsân ettiği bu vazifede bir saat bile kalsan hakkı yerine getir. Çünkü âhiret gününde Allah indinde idârecilerin en mesûdu, tebeasını mesûd eden idârecidir.

Doğruluktan ayrılma, yoksa idâre ettiğin kimseler de doğruluktan ayrılır. Nefsin isteğine göre emir vermekten ve kızgınlıkla iş görmekten sakın. Biri âhiret ile diğeri dünyân ile ilgili iki işle karşılaştığın zaman, âhiret işini tercih et. Çünkü dünyâ fânî âhiret bâkîdir. Allah korkusuyla titre, Allah'ın emirlerinde insanlara farklı muâmele yapma. Allahü teâlânın emirlerini yapmakta hiç bir kınayıcının kötülemesinden korkma!

Dâimâ temkinli ol. Temkinli olmak dil ile değil kalb iledir. Azâbından korkarak ve rahmetini umarak Allahü teâlâya sığın. Sığınmak ve korunmak, korku ve ümid iledir. Kim Allah'a sığınırsa Allah onu korur. Dâimâ doğru yol iyi bir âkıbet, hakka ulaştıracak sağlam bir gidiş üzere ol. Zâyi olmayacak bir iş ve herkesin gideceği âhiret için çalış. Çünkü varılacak bu yer, kalblerin hopladığı, bahânelerin son bulduğu yerdir. O gün bütün mahlûkât, Allah'ın huzûrunda baş eğer ve zillet içinde dururlar. Onun hükmünü beklerler. Azâbından korkarlar. Sanki her şey olmuş bitmiş gibidir.

Kıyâmet gününü bilip de amel etmeyenin, o gün çekeceği hasret ve duyacağı pişmanlık bitmez. Öyle bir gündür ki, o gün ayaklar kayar, renkler değişir, duruş uzar, hesap çetin olur...

O ne korkunç bir ayak kayması! O ne fayda vermez bir pişmanlıktır! Bu hayat gece ve gündüzün yer değiştirmesinden ibârettir. Durmadan biri diğerinin peşini takibediyor. Gece ve gündüz (zaman) her yeniyi eskitir, her uzağı yaklaştırır, vâd edilmiş olan her şeyi getirir. Allah herkesi ona göre cezâlandırır. Allah'ın hesâbı çabuktur. Öyleyse Allah'tan kork, sakın! Çünkü ömür az, iş mühim, dünyâ ve dünyâdakiler fânîdir. Âhiret ise devamlı kalma yeridir.

Mahşer günü, haddi aşanların yolunu tutmuş olarak Allah'ın huzûruna çıkma! Şunu iyi bil ki, kıyâmet gününün hâkimi olan Allahü teâlâ, kullarına mevki ve makamlarına göre değil, amellerine göre hükmedecektir. O halde dikkatli ol. Çünkü sen boşuna yaratılmadın ve başı boş bırakılmayacaksın. Şüphesiz yaptıklarından hesâba çekileceksin. Nasıl cevap vereceğini düşün. Bil ki, kıyâmet günü insanoğlunun ayakları, Allah huzûrunda hesâba çekildikden sonra kayacaktır.

Resûlullah efendimiz hadîs-i şerîflerinde şöyle buyurdu: **"Kıyâmet günü herkes, dört suâle cevap vermedikçe hesaptan kurtulamayacaktır. Ömrünü nasıl geçirdi. İlmi ile nasıl amel etti. Malını nereden nasıl kazandı ve nerelere harcetti. Cismini, bedenini nerede yordu, hırpaladı."**

"Her kim bana bir defâ salâtü selâm getirirse, Allah ona on salâtü selâm sevâbı verir ve on tâne günâhını affeder."

"Şüphesiz hayır, bütün kısımları ve taraflarıyla Cennet'tedir. Şüphesiz şer de bütün kısımları ve taraflarıyla Cehennem'dedir. Biliniz ki, Cennet sevilmeyen şeylerle çevrelenmiş, Cehennem de şehvetlerle çevrelenmiştir. Bir kimseye nefisce sevilen kötülük perdelerinden birisi açılır da ona sabrederse Cennet'e yaklaşır ve Cennet ehlinden olur. Yine bir adama şehvet ve hevâ perdelerinden biri açılır da ona yaklaşırsa ateşe yaklaşır ve Cehennem ehlinden olur. Haydi, ancak hak ile hükmedilecek bir gün için hak ile amel ediniz. Böyle yaparsanız hak menzillerine koşmuş ve konmuş olursunuz."

"Benim sözümü işitip de, duyduğu gibi nakleden kimsenin Allah yüzünü ak etsin. İlim yüklenip nakleden nice kimseler vardır ki, âlim değildir. Nice âlim kimseler de vardır ki, duyduklarını kendilerinden daha âlim olanlara naklederler. Üç haslet vardır ki, mümin kişinin kalbi onlarda aldanmaz, yâni kötülüğe sapmaz. Yaptıklarını Allah için yapmak, müslümanların âmirlerine doğruca nasîhat etmek, cemâate devâm etmek. Zîrâ cemâatin duâsı, ferdi kötülüklerden korur."

Ey müminlerin emîri bu suâllerin cevâbını hazırla!Çünkü bu gün amel defterine yazılan, dünyâda işlediğin her şeyden yarın âhirette sana okunacak, sorulacaktır. İşlediğin her şeyin şâhitler huzûrunda açığa çıkarılacağı günü hatırla!

Ey müminlerin emîri, korunması emredilen şeyi koru, bakıp gözetilmesi emredileni de gözet. Bu vazîfeleri Allah rızâsı için yapmanı tavsiye ederim.

Eğer bunları yapmazsan yürünmesi kolay olan yol zorlaşır. Gözlerin etrafı görmez olur, alâmetler, işâretler ortadan kalkar, gerçekler kaybolur. O geniş yol sana daralır... Nefsine karşı koy... Emrinde olanların zarar ve telefine sebeb olma. Yoksa Allah onların haklarını senden alır. Sen de kendi hak ve sevâbını kaybedersin... Allah'ın, idâresini sana emânet ettiği kimselerin, tebeanın işlerini unutmazsan, sen de unutulmazsın. Onlardan ve haklarından gâfil olmazsan, sen de aldatılmazsın. Şu fânî dünyâda kalbin ve dilin, Allah'ı zikretmekten, O'nun resûlüne salât ve selâm getirmekten nasîbini alsın...

Ey müminlerin emîri! Sana verilen nîmetleri iyi koru ve iyi muamele et. Nîmetlerin şükrünü yap ve artmasını iste. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Eğer şükrederseniz nîmetlerimi arttırırım ve eğer nankörlük ederseniz şüphesiz azâbım çok şiddetlidir."** (İbrâhim sûresi: 7) buyurdu.

Allahü teâlâ indinde ıslahdan daha sevgili ve fesattan daha kötü ve sevimsiz bir şey yoktur. Günahları işlemek nîmetlere karşı nankörlüktür. Nîmete nankörlük edip de buna tövbe etmeyen milletler, kavimler izzet ve şereflerinden mahrum olurlar ve Allah onlara düşmanlarını musallat kılar.

Ey müminlerin emîri! Allahü teâlâ sana ihsân ettiği şeylerde, seni kendi nefsine uymaktan

muhâfaza etsin. Sevgili kullarına ihsân ettiği nîmetleri sana da ihsân etmesini dilerim..."

Kâsım bin Hakîm anlatır: Ebû Yûsuf hazretlerinden duydum; "Keşke evvelce olduğum gibi fakir olarak vefât eylesem. Ama yine Allahü teâlâya hamd olsun ki, bile bile hiç bir hususta cevr ve zulüm etmedim."

Muhammed bin Cemâe anlatır: Ebû Yûsuf hazretleri vefât etmezden az önce; "Yâ Rabbî! Kullarının arasında bile bile hükümde zulüm ve adâletsizlik etmediğimi sen bilirsin? Senin kitâbına ve Resûlünün sallallahü aleyhi ve sellem sünnetine uygun ve muvafık olmak üzere ictihad hüküm eyledim (verdim). Bulamadığım şeyde seninle benim aramda vâsıta, vesîle Ebû Hanîfe hazretlerini kıldım. Çünkü o şeyi o meseleyi ondan daha iyi bilen olmadığını biliyorum." buyurdu.

Bişr bin Velîd anlatır: İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretleri vefâtı hastalağında; "Yâ Rabbî! Nâmahremle, yabancı kadınlarla bir arada bulunmadığımı ve bir gümüş bile olsa haram yemediğimi sen bilirsin." buyurdu.

Ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçiren Ebû Yûsuf hazretlerinin yazdığı kıymetli eserler şunlardır: 1) Fıkıh ve usûle dayalı olanlar: **Kitâb-us-Salât, Kitâb-uz-Zekât, Kitâb-us-Sıyâm, Kitâb-ül-Ferâiz, Kitâb-ül-Büyû', Kitâb-ul-Hudûd, Kitâb-ul-Vekâle, Kitâb-ul-Vesâyâ, Kitâb-us-Sayd ve'z-Zebâyıh, Kitâb-ul-Gasb ve İstibrâ, Kitâbü İhtilâf-il-Emsâr. 2) Kitâb-ül-Haraç:** Halîfe Hârûn Reşîd'in isteği üzerine yazdığı bu kitapta: Devletin mâlî kaynaklarını ve gelir yollarını geniş bir şekilde ele aldı. Bu hususta Kur'ân-ı kerîme, Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellemden rivâyet olunanlara ve Sahâbe fetvâlarına dayanmaktadır. Bu eser Fransızcaya, İngilizceye ve başka dillere de tercüme edilmiştir. **"Er-Ritâc** adlı şerhi Bağdât'ta 1980 yılında yayınlanmıştır. **3) Kitâb-ul-Âsâr:** İmâm-ı A'zam'dan rivâyet ettiklerini topladığı bir kitaptır. Kitap, fıkıh bâblarına göre tertib edilmiştir.

4) İhtilâfu Ebû Hanîfe ve İbn-i Ebî Leylâ: Bu kitapta Ebû Hanîfe ve İbn-i Ebî Leylâ'nın ihtilâf ettikleri meseleleri topladı. Bu kitabı ondan İmâm-ı Muhammed nakletti. Bâzı ilâveler yaptı ve bölümlere ayırıp bir tertibe tâbi tuttu.

5) Kitâb-ur-Red alâ Siyeri Evzâî: İmâm-ı Evzâî ile İmâm-ı A'zam'ın ihtilâf ettikleri mevzûları anlatmıştır.

6) Kitâbu İhtilâf-ül-Emsâr, Kitâb-ül-Cevâmî, El-Emâlî, El-İmlâ, En-Nevâdir diğer eserlerindendir. Ebû Yûsuf'un yazdığı kitapları ve bunlardaki meseleleri İmâm-ı MuhammedŞeybânî, Ebû Ya'lâ, Muallâ bin Mansûr er-Râzî ve kendi oğlu Yûsuf ve diğer Hanefî âlimleri naklettiler.

ONUN EKMEĞİ PİŞMİŞ...

Ebû Yûsuf hazretleri anlatır: "Ben hadîs-i şerîf ve fıkıh ilmini öğrenmek isterdim. Çok fakir olup hiç param yoktu. Bir gün İmâm-ı A'zam hazretlerinin yanında iken, annem çıka geldi ve; "Ey oğlum! Sen onunla bir değilsin, onun ekmeği pişmiş, yemeği hazırdır, ama sen yiyecek şeylere muhtaçsın" dedi. Ben de annem için çalışmayı, anneme hizmet etmeyi seçip ilim öğrenmekten vaz geçmeyi düşündüm ve buna karar verdim. Bir gün hocam İmam-ı A'zam talebesi arasında beni göremeyince çağırttı ve; "Seni bizden ayıran sebep nedir?" buyurdu. Ben de; "Geçim sıkıntısı efendim." dedim. Meclis dağılıp yanındakiler gidince, bana ihtiyâcım olan birçok şeyi ihsân etti. Verdiği şeyler arasında bir hayli gümüş para da vardı. Sonra; "Bunları harca, bitince bana bildir, fakat ders halkamızdan ayrılma." buyurdu. Verdiği para bittiği gün, daha kendisine durumu arzetmeden tekrar verirdi. Her zaman devâm eden bu hâlini görerek, benim paramın bittiğini ona Allahü teâlâ bildiriyor, kerâmetiyle anlıyor diye düşündüm. Hocamın bu ihsân ve ikrâmına kavuşmak sebebiyle huzûrunda ilimden de maksadıma kavuştum. Allahü teâlâ ona en iyi mükâfât, mağfiret ve karşılıklar versin."

EĞER DOĞRU İSE

İmâm-ı Ebû Yûsuf bir dâvâda halîfe Hârûn Reşîd'in kumandanlarından birinin şâhidliğini kabûl etmemişti. Bunun üzerine kumandan, Ebû Yûsuf'u halîfeye şikâyet etti. Halîfe sebebini sorduğunda; "Onun, ben halîfenin kölesiyim." dediğini duydum. Eğer söylediği doğru ise köle şâhidlik yapamaz. Yalan ise yalancının şâhidliği kabûl edilmez." buyurdu. Halîfe bunları dinledikten sonra; "Peki ben bir kimse hakkında şâhidlik yaparsam kabûl eder misin?" deyince; "Hayır." buyurdu. Halîfe hayretle sebebini sordu. O zaman; "Çünkü sen halka karşı kibirleniyorsun. Müminlerle berâber namaz kılmak için cemâate gelmiyorsun." buyurdu. Halîfe sonunda bu nasihatlara göre hareket etti.

HAZÎNE YETMEZDİ

Bir gün adamın biri İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretlerine suâl sordu. "Bilmiyorum." cevâbını alınca sinirlendi.

"Nasıl olur da bilmezsiniz? Hazîneden şu kadar para alırsınız." dedi. İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretleri sâkin sâkin;

"Kardeşim, bize bildiğimiz kadar para veriyorlar. Yok, eğer bilmediklerimize göre para alsaydık, hazîne yetmezdi" diye cevap verdi.

1) Târih-i Bağdâd; c.14, s.242, 255

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.6, s.378

3) Fevâid-ul-Behiyye; s.225

4) Miftâh-üs-Seâde; c.2, s.234

5) Kitâb-ul-Haraç; (Ebû Yûsuf)

6) Rehber Ansiklopedisi; c.8, s.136, 138

7) El-A'lâm; c.8, s.293

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (Kırk dokuzuncu baskı); s.1073

9) Eshâb-ı Kirâm (Altıncı baskı); s.331

10) El-Kâmil fi't-Târih; c.6, s.53

11) Hüsn-ül-Tekâdî fî Siret-i İmâm-ı Yûsuf

12) Mevdûat-ül-Ulûm; c.1, s.691

13) Mesânîd-ü İmâm-ı A'zam; s.82

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.260

EBÜ'L-ABBÂS EL-BASÎR;

Endülüs'te yetişen büyük velîlerden. İsmi, Ahmed el-Endülüsî el-Hazrecî, künyesi Ebü'l-Abbâs el-Basîr'dir. İbn-ül-Gazâle diye tanınır. On ikinci asrın ikinci yarısında yaşadı. On üçüncü asrın başlarında vefât etti. Kurâfe-i Sugrâ denilen yerde defnedildi. Kabri, Cumâ günleri ziyâretçiler ile dolup taşmaktadır.

Ebü'l-Abbâs, doğduğu gün, annesi, onun iki gözünün âmâ olduğunu gördü. Babası, o memleketin sultânıydı. O günlerde seferde bulunuyordu. Kadıncağız, sultânın, gözleri görmeyen bir çocuğunun olmasını istemiyeceğini, bu hâli beğenmiyeceğini, hakîr göreceğini düşünerek çocuğu yanına aldı ve evlerinden ayrıldı, çok uzak bir yere gitti. Çocuğunu orada bir yere bıraktı. Efendisi geldiğinde de, ona bir oğlanlarının olduğunu, fakat çocuğun doğumdan hemen sonra öldüğünü söylemeye karar verdi. Bu sırada, kadının ıssız bir yere bıraktığı çocuğa, Allahü teâlâ bir ceylân gönderdi. Bu ceylân muntazam olarak gelip bu yavruyu emziriyordu. Nihâyet sultân seferden döndükten sonra, hanımı kendisine; "Bir oğlumuz oldu. Fakat doğumdan hemen sonra öldü." dedi. Sultân, Allahü teâlânın takdîrine

teslim olarak ve görünüşte mahzûn olan hanımını tesellî için; "Ümîd edilir ki, Allahü teâlâ o nîmeti almakla, bize ondan daha hayırlısını ihsân eder." dedi. Bir zaman sonra sultân ava çıktı. Bir yerde, av için arkadaşları ile geniş bir halka teşkil edip, geniş bir yeri kontrolleri altına aldılar. Arâzi kontrol edilip, halka iyice daraltıldığında, sultân, ortada bir çocuğu emziren bir ceylânı gördü. Yanına gidip çocuğu şevkatle bağrına bastı; "Oğlumun yerine bunu alayım." diye düşündü. Onu alıp, evine getirdi. Gâyet sevinçli idi. Hanımına; "Oğlumuzun yerine, Allahü teâlâ bize bu çocuğu verdi. Bunu al! Yetiştir! Bizim oğlumuz olsun." dedi. Kadın çocuğa bakınca, kendi çocukları olduğunu anladı ve şiddetli bir şekilde hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Efendisine de; "Vallahi bu benim oğlumdur." dedi. Hâdiseyi de olduğu gibi anlattı. Sultan da; "Onu bize kavuşturan Allahü teâlâya hamdolsun." diyerek, Allahü teâlâya şükretti. Kadın, çocuğu emzirip ihtimâm ile büyüttü. Kur'ân-ı kerîm okumasını öğretti. Yedi yaşına gelince, Kur'ân-ı kerîmin kırâatine âid ilimleri öğrenmeye başladı. Ebû Midyen Magribî hazretlerinin yetiştirdiği velîlerden olan Ebû Ahmed Câfer el-Endülüsî'nin huzurunda güzel bir şekilde yetişti. İnsanlardan ayrı ve uzak bir hâli vardı. Dünyâ malına rağbet etmezdi. Babası memleketinin sultânı olduğundan, dünyâ nîmetlerinden fazlasıyla çok çok faydalanmak elinde ve gâyet kolay olduğu hâlde, o bunların hiç birine iltifât etmez, kalın kumaşlardan elbise giyer, fakirler arasında bulunur, peksimet, limon ve tuz yerdi. Evliyâlık yolunda bulunanlara mahsûs olan bu hâlini anlıyamıyan bâzı insanlar, elinde çok fazla imkânları olduğu hâlde, dünyâ nîmetlerinden niçin istifâde etmiyor diye hayret ederlerdi. Ebü'l-Abbâs hazretleri de, bu insanların niçin bu kadar gaflette olduklarına, dünyânın gelip-geçici, aldatıcı ve çabuk bitici zevk ve eğlencelerine dalarak, sonsuz olan âhiret için hazırlanmayı ihmâl etmelerine ve böylece ebediyyen bitmeyecek gerçek saâdete, sonsuz nîmetlere kavuşmaktan mahrûm kalmalarına çok hayret ediyordu. Ebü'l-Abbâs el-Basîr, memleketinde bir zaman kaldıktan sonra Mısır'a gitti. Nil Nehri kenarında yerleşti. Nil Nehri kıyısında Bâb-ül-Hark denilen yerde bulunan tekkesinde talebelerine ders verirdi. Ebü's-Süûd'un tekkesi de Nil'in karşı kıyısında Bâb-ül-Kantara denilen yerde idi. Bu iki zât, birbirleri ile mektuplaşırlardı. Ebü'l-Abbâs hazretleri mektup göndereceği zaman, mektubu Nil Nehrine su üzerine bırakırdı. Mektubu karşı kıyıdan alırlardı. Orada bulunan Ebü's-Süûd hazretleri cevap yazarak yine aynı şekilde nehrin üzerine bırakır, bu taraftan alırlardı. Alınan ve gönderilen mektuplar, Allahü teâlânın izni ile hiç ıslanmazdı.

Evliyâdan Hâtim isimli bir zât, Ebü's-Süûd hazretlerine yirmi sene hizmet etti. Bu yolda ahd verip kendisini mezûn etmesini istedi. Ona; "Sen benim evlâdımdan, (benim yanımda yetişecek kimselerden) değilsin. Sen, Magrib memleketinden gelecek olan kardeşim Ebü'l-Abbâs'ın evlâdındansın." buyurdu. Nihâyet Ebü'l-Abbâs hazretleri Mısır'a gelince, Ebü's-Süûd hazretleri, Hâtim'e dedi ki: "Senin üstâdın, seni yetiştirecek zât bu gece geldi. Bulak şehrine git! Orada o zât ile konuş!" Bunun üzerine Hâtim, Bulak şehrine gelip Ebü'l-Abbâs'ı buldu. Bu sebeble Ebü'l-Abbâs ile Mısır'da ilk karşılaşan zât, bu Hâtim oldu. Ebü'l-Abbâs, Hâtim'i görünce, kendisiyle müsâfeha etti. Hâtim hiçbir şey söylemeden, Ebü'l-Abbâs; "Evlâdım Hâtim, hoş geldin. Allahü teâlâ, kardeşim Ebü's-Süûd'a hayırlı karşılıklar ihsân buyursun. Biz gelinceye kadar seni korudu, himâye etti." buyurdu.

Ebü'l-Abbâs, Mısır'dan yürüyerek hacca gitti. Mekke-i mükerremede, Ebü'l-Haccâc el-Aksarî ile karşılaştı. Harem-i şerîfte bir yerde oturup sohbet ediyorlardı. Bir ara Ebü'l-Haccâc, Ebü'l Abbâs'a; "Siz Kâ'be-i muazzamayı çok tavaf ettiniz mi?" diye sordu. Ebü'l-Abbâs hazretleri buna karşılık; "Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, beytini (Kâ'be-i muazzamayı) o kulların etrâfında tavâf ettirir." buyurdu. Bu söz üzerine Ebü'l-Haccâc etrâfına bakınınca Kâbe'nin etraflarında döndüğünü gördü.

Ebü'l-Abbâs hazretleri, yemek olarak peksimet, limon ve tuzlu şeyleri, zarûret mikdârı yer, gelenlere de onlardan ikrâm ederdi. Ebü's-Süûd bin Ebi'l-Âşâir'in ve talebelerinin âdeti ise, tatlı ve lezzetli yemekler idi. Ebü'l-Abbâs'ın talebelerinden bir grup, bu güzel yemeklere kavuşmak arzûsuyla bu zâtın yanına gitmeye karar verdiler. O yemeklere meyletmeleri

sebebiyle Ebü's-Süûd hazretlerinin dergâhına geldiler. O zât, kalp gözüyle bunların niyetlerini, maksadlarını anladı. Onlara ikrâm olarak, dilimlenmiş peksimet ve ekşi limon verdi. Onlar kendi kendilerine; "Biz hocamızın yanına dönelim ve Allahü teâlânın bizim için taksim ettiği rızka kanâat edelim." dediler. Hocalarının yanına geldiklerinde, Ebü'l-Abbâs kalb gözüyle bunların hâlini anladı ve onlardan birine; "Şu tuğlayı al!Kuyumcuya git! Onu sat!" buyurdu. O kimse tuğlaya bakınca, sapsarı altın olduğunu gördü. O altını bin dînâra satıp, parasını aldı, hocasına getirdi. Hocası orada bulunanlara: "Burada bulunanlar içinde kaç tâneniz fakirdir?" diye sordu. "On tâne" dediler. O on kişiye; "Her biriniz buradan yüzer dînâr alsın ve sohbetimizden ayrılsınlar. Çünkü biz fakirler, dünyâlık istiyenler ile sohbet etmeyiz. Sizler dünyâya ve dünyâ malının aldatıcı güzelliğine meylettiniz." buyurdu. O talebeler bu hâle üzülerek ve yalvararak; "Ey efendim! Bizim ona ihtiyâcımız yok. Biz dünyâ malını istemiyoruz. Sizin sohbetinizden başka bir şeye rağbet etmiyoruz." dediler. O zaman buyurdu ki: "Bu bin dînârı kuyumcuya iâde ediniz! Ona verdiğiniz tuğlayı da bana getiriniz!" Getirdiler, o altın hâlinde bulunan tuğla eski hâline gelip, normal tuğla oldu. Ebü'l-Abbâs hazretleri, o tuğlayı bir köşeye doğru attı. Sohbetine devâm etti.

Ebü'l-Abbâs hazretlerinin vefâtından bir zaman sonra, talebelerinden biri, o zamanda bulunan meşhûr âlimlerden Abdürrahîm el-Kınâvî'nin huzûruna giderek, ona talebe olmak istedi. Müsâfeha etmek üzere elini uzattığında, Abdürrahîm el-Kınâvî henüz elini uzatmadan evvel, duvardan Ebü'l-Abbâs hazretlerinin elinin çıktığı görüldü ve talebesinin elini tutarak müsâfeha etti. Bunun üzerine Abdürrahîm el-Kınâvî; "Allahü teâlâ, kardeşim Ebü'l-Abbâs'a rahmet eylesin. O, hayâtındaki gibi vefâtından sonra da talebelerine sâhip çıkıyor ve başkalarına gitmesine mâni oluyor." buyurdu.

YAMALI ELBİSE

Bir defâsında Ebü'l-Abbâs hazretlerinin hanımı, yüksek rütbeli emîrlerden birinin evinde verilecek olan bir düğün yemeğine dâvet edildi. Hanım, efendisine danıştı. O da, bu düğün yemeğine gidebileceğine dâir izin verdi. Bu hanımın da, yamalı bir elbisesinden başka elbisesi yoktu. "Bu elbise ile gidebilirim değil mi?" diye arzedince; "Evet, bu elbise ile gidiniz!" buyurdu. Hanımı hiç îtirâz etmeden "Peki efendim." deyip gitti. Yolda giderken, Allahü teâlânın izni ile mantosunun altındaki o yamalı elbise ipeğe çevrildi. Hem öyle ki, bu ipek elbise, gümüş tel ipliklerle çok güzel süslenmişti. Ayrıca yüzük ve benzeri şekilde öyle kıymetli zînet eşyâsı olmuştu ki, bunlar, sultânların hazînelerinde bile bulunmayan cinstendi. Ebü'l-Abbâs hazretlerinin hanımı bu hal ile düğün evine vardığında, orada bulunan kadınlar hayretler içinde kaldılar. "Bu fakir bir kadın idi. Bu zînet nasıl oluyor?" dediler. Hattâ orada bulunan zengin kadınlardan biri, gelen hanımın üzerinde bulunan çok kıymetli mücevherlerden sâdece bir tânesini bin dînâra almak istedi ise de, o; "Bana bunları satmak için izin yok." dedi. Daha sonra dâvet bitip, hanım eve dönünce, Ebü'l-Abbâs hazretlerine olanları anlattı. O da tebessüm ederek; "Allahü teâlâ kullarından dilediğini gizler. Yâni, Allahü teâlâ indinde senin derecen çok yüksek olmakla berâber, Allahü teâlâ seni o yamalı elbise içinde gizliyor." Bu söz üzerine, Ebü'l-Abbâs hazretlerinin hanımı çok sevindi ve hâline çok şükretti.

1) Câmiu Kerâmât-il Evliyâ; c.1, s.302

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.3

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.203

EBÜ'L-ABBÂS DÎNEVERÎ;

Meşhûr velîlerden. İsmi, Ahmed bin Muhammed Dîneverî'dir. Künyesi Ebû Abbâs'tır. Velîler arasında ve kitaplarda Ebü'l-Abbâs Dîneverî ismiyle zikredilmiş ve bu isimle meşhur olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. 951 (H.340) senesinde Semerkand'da vefât etti.

Allahü teâlâdan başka her şeyi unutmuş ve muhabbet deryâsına gark olmuş çok mübârek bir zâttı.

Önce ilim öğrenmek için, daha sonra ise irşâd, yol gösterme ve nasîhat için çok dolaştı. Nişâbûr'a geldiği zaman Hamîde bölgesinde ikâmet etti. Uzun zaman Nişâbur'da oturdu. Sonra, ömrünün son zamanlarında Semerkand'a gitti.

Ebü'l-Abbâs Dîneverî; Yûsuf bin Hüseyin, Abdullah bin Harrâz, Ebû Muhammed Cerîrî ve Ebü'l-Abbâs bin Atâ'dan (r.aleyhimâ) feyz aldı, ilim öğrendi. Büyük âlim Ruveym hazretleri ile görüştü. Onun bereketlerine kavuştu. Her türlü ilimlerde üstâd, fazîletler sâhibi, gâyet fasîh, güzel ve düzgün konuşan, hikmetli sözler söyleyen, İslâmiyet'e son derece bağlı mübârek bir zât idi. O, zamânındaki câhil kimselerden sakınır, ilimden haberi olmayan câhil tarîkatçılardan da son derece şikâyetçi idi. Onların yaptıkları şeylerin din ile bir ilgisi olmadığını, şu sözleriyle beyân etmiştir: "Bu kimseler tasavvuf yolunu değiştirdiler, büyüklerin doğru yolunu bozdular. Kendilerine göre bâzı isimler uydurup, bunlara da yanlış mânâlar vererek tasavvufun asıl mânâsını bozdular. Meselâ: "Tamah kelimesine ziyâde, edepsizliğe ihlâs, boş arzular peşinde koşmaya selâmet, kötü (kerih) işlerle meşgûl olmaya lezzet, dünyâya dalmaya vuslat ismini verdiler. Allahü teâlânın râzı olduğu yoldan ayrılıp, sapık yollara dalmak, onlara göre şenliktir. Kötü huylar, onlar için kuvvettir. Evliyânın yolu bu mudur? Halbuki bu büyüklerin yolu; edepli olmak ve dünyâya ehemmiyet vermemek üzerine kurulmuştur. Allahü teâlâ o büyüklerden râzı olsun."

Ebü'l-Abbâs Dîneverî, sözü özüne, ilmi ameline uygun bir zât olup, sözleri ve hâlleri hep doğru idi. O,Allahü teâlâya muhabbetten, Allahü teâlâyı sevmekten bahsetmeye başlayınca kendinden geçer, O'nu tefekkür etmeğe başladığı zaman ise kendini bir hâl kaplardı. Ebû Abdurrahmân Sülemî şöyle anlatır: Bir gün Allah sevgisinden anlatıyordu. Anlatılanlar o kadar tesirli idi ki, orada bulunan bir ihtiyar kadın kendinden geçerek Allah diye feryâd etti. Dîneverî; "Eğer bu hâlinde sâdık isen kendini göster." buyurdu. İhtiyar kadın ayağa kalktı, bir kaç adım attı, dönüp Dîneverî'ye baktı ve orada canını sevdiğine (Allahü teâlâya) teslim etti.

Muhammed bin Ahmed şöyle anlatıyor: "Ebü'l-Abbâs Dîneverî, Semerkand'a gitmek istediği gün yanına girdim ve; "Nişâbûrlular seni severken, niçin Nişâbûr'dan ayrılıyorsun?" dedim. Bunun üzerine şu şiiri ile cevap verdi:

"Senin üzerine bir hüküm takdîr edildiği zaman.
Takdir edilenden gayrisi muhaldir."

Buyurdu ki: "Şunu iyi bilmelidir ki, kul, Allahü teâlâdan bir şey isteyeceği zaman; O'nun kendisine ihsân ettiği nîmetlerini, emir ve nehiyleri (yasakları) husûsundaki kusurlarını düşünerek bir şey istemelidir."

"Gözler bakmakla görür, kalblerin mükâşefesi, görüp açılması ise, her an cenâb-ı Hakk'ı zikredip onu bir an unutmamakla olur."

"Evliyâlık derecelerine, ancak doğrulukla ulaşılır. Her hâlükârda doğruluktan başkası bâtıldır, boştur." Sonra şu şiiri söyledi:

Yerinde doğruluk ne güzeldir.
Her yerde de doğruluk güzeldir.

"Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, Allahü teâlâyı doğru olarak tanıyıp her şeyi Allah rızâsı için yaparlar. Bu tanımaları sebebiyle, O'nun (Allahü teâlânın) hizmetinde bulundurulurlar. Yine öyle kullar vardır ki, Allahü teâlâyı doğru olarak bilemez ve her şeyde Allahü teâlânın rızâsını gözetmezler. Bu sebeple, onlar da bu hâlleri sebebiyle pekçok nîmetlerden mahrûm kalırlar."

"Şunu iyi biliniz ki, insanın dışı(ne olursa olsun) içini değiştirmez."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.383

2) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.475

3) Nefehât-ül-Üns; s.144

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.122

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.178

6) Tabakât-ı Evliyâ; s.79

7) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.4, s.50

EBÜ'L-ABBÂS EL-GAMRÎ;

Şâfiî mezhebi âlimlerinden ve büyük velîlerden. İsmi, Ahmed olup, babasınınki Muhammed'dir. Künyesi Ebü'l-Abbâs ve lakabı Şihâbüddîn'dir. Ebü'l-Abbâs el-Gamrî diye tanınmıştır. Aslen, Mısır'da Kâhire ile Dimyât arasında bulunan Mahalle beldesindendir. Doğum târihi ve yeri tesbit edilememiştir. Daha çok Kâhire'de ikâmet ederdi. 1499 (H.905) senesinde orada vefât etti.

Ebü'l-Abbâs el-Gamrî, çok küçük iken, babası ile birlikte Mekke-i mükerremede Ebü'l-Feth el-Merâgî gibi âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Çocuk yaşta iken babası vefât etti. Kendisi ilim öğrenmek gayreti içinde yetişti. Ebû Cüleyde'nin yanında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. İbn-i Hacer-i Askalânî hazretleri ile görüşüp, sohbetinde bulundu. Ders aldı. Ayrıca; Alemüddîn-i Bülkînî, Şâvî, Hicâzî ve İmâm-ül-Kâmiliyye gibi zâtlardan ilim öğrendi. Birçok âlimden icâzet aldı. Eskiden ezberlemiş olduğu şeyleri (kitapları), 1448 (H.852) senesinde Hayreddîn İbn-ül-Kasbî'ye dinletirdi. Durup dinlenmeden çalışmış ve zamânının büyük âlimlerinden olmuştur.

İlk önceleri Mahalle ve Kâhire beldelerinde tanındı. Sonra meşhûr olup, şöhreti her tarafa yayıldı. Birkaç defâ hacca gitti. Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevverede bir miktar mücâvir olarak kaldı.

Ebü'l-Abbâs el-Gamrî'nin yazı kâbiliyeti pek fazla idi. Pekçok kitabı yazarak çoğaltmıştır. İlim ve mârifette; sağlam, kuvvetli ve dayanıklı bir dağ misâli idi. Vekâr sâhibi, gâyet ağırbaşlı ve heybetli bir zât idi. Çok hayır ve hasenât yapardı. Çok câmi ve mescid yaptırmakla tanınmıştır. Çeşitli yerlerde câmi ve mescid yaptırmış olup, bunların en tanınmışı, kendi adıyla bilinen ve kendisinin medfûn bulunduğu câmidir. Kerâmetleri pekçoktur.

Bir defâsında, Ebü'l-Abbâs el-Gamrî'nin talebelerinden bâzıları bir gemide yolculuk yapıyorlardı. Yanlarında, kendilerine lâzım olacak gümüş paraların bulunduğu bir büyük kese bulunuyordu. Deniz dalgalı ve fırtınalı olduğundan, gemi zorla yol alıyor, batacak gibi oluyordu. Para keseleri denize düştü. Fakat onlar bu hâli, Semmânûd nâhiyesine vardıklarında anladılar. Hocaları olan Ebü'l-Abbâs da orada bulunmakta idi. Ona durumu arzettiler. O da gemi ile birlikte geri dönün. Falan yere vardığınızda ağı sarkıtın. İnşâallah keseyi orada bulursunuz" dedi. Dediği gibi yaptılar ve keseyi buldular.

"Bir defâsında Ebü'l-Abbâs el-Gamrî, oğlu ile birlikte, bir mermer sütunu iki deveye yükledi. Mermer sütun çok ağır olduğundan, develeri yanyana durdurup, mermerin birer ucunu develerin sırtlarına koyup yola çıktı. Öyle bir köprüye geldi ki, ancak bir deve geçebilirdi. İkisinin birden sığması mümkün değildi. Oğlu ne yapacağız diye düşünürken, tam köprünün ağzına geldiğinde Ebü'l-Abbâs el-Gamrî, develerden birini köprüye soktu. Mermerin, diğer devenin sırtında olan ucunu da eline alıp, köprünün dış kısmında havada yürümeye başladı.

Böylece gâyet rahatça geçtiler. Oğlu da diğer deve ile berâber geçti. Normalinde bir kimsenin, hem havada yürümesi, hem elinde bir devenin zor taşıdığı bir ağırlığın bulunması, bir de deve ile berâber mermeri karşıya geçirmesi mümkün değildi. Fakat, o kerâmet olarak, Allahü teâlânın izni ile bunu gâyet rahat olarak yaptı.

Bir defâsında Gamrî hazretleri, bulunduğu beldeden Zeftâ beldesine geçmek istemişti. Fakat arada nehir vardı ve karşıya geçmek için bir vâsıta yoktu. Ebü'l-Abbâs el-Gamrî işâret etti. Bu sırada, nehirden çıkan bir timsah, Gamrî'ye doğru yaklaştı. Sonra da bu timsahın sırtına bindi ve rahatlıkla karşıya geçti.

Ebü'l-Abbâs el-Gamrî, meclisinde günah işlenmesine, hele gıybet edilmesine ve insanların birbirleriyle sert konuşmasına, alay etmesine aslâ izin vermezdi. Bir defâsında orada bulunanlardan iki kişi, birbirlerine uygunsuz sözler söylüyorlardı. Bunların ikisini de eşyaları ile birlikte dışarı attırdı. Dünyâya düşkün olanlardan uzak durur, böyleleri ile görüşmezdi.

Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed el-Gamrî'nin yazmış olduğu kıymetli eserlerden bâzılarının isimleri şöyledir: **1) Es-Sihâm-ül-Mârika, 2) Resâil-ül-Gamriyye, 3) Hall-üt-Tılsım.**

GECE GEÇEN GEMİ

Bâzı kimseler, bir gemi ile Mahalle beldesinden başka bir yere yük taşıyacaklardı. Mahalle'nin bulunduğu yerde, kıyıya yakın suların derinliği gâyet az olduğundan, gemiciler oraya pek yanaşmak istemezlerdi. Bu gemiciler ise, bilmiyerek geldikleri kıyıda yük de aldılar. Fakat hareket zamânı geldiğinde, gemiyi hareket ettiremediler. Gemi sâhipleri, Gamrî hazretlerine gelerek; "Ey Efendim! Gemimizi hareket ettirebilmemiz için başka bir gemiye ihtiyâcımız var. Lüfen bize yardımcı olur mususuz?"Ebü'l-Abbâs el-Gamrî bunlara hiç cevap vermedi. Kendisi namaz kılmakla meşgûl oldu. Gemiciler, tan yeri ağardığında gemilerinin yanında başka bir geminin bulunduğunu ve içinde birinin uyuduğunu gördüler. Ebü'l-Abbâs el-Gamrî de gelerek, o gemiye geçip, uyuyan adamı uyandırdı. O kimse uyandığında, hayretler içinde etrâfına bakınarak; "Beni buraya kim getirdi. Ben, Sâkiye-i Ebî Şa're sâhilinde idim." dedi. Orada bulunanlar, buna cevap verip; "Seni buraya büyük bir zât getirdi." diyerek, Ebü'l-Abbâs el-Gamrî'yi işâret ettiler. Sonradan gelen gemi ile önceki gemiyi çekip, rahatlıkla yollarına devâm ettiler. İkinci geminin çok uzak bir yerde bulunmasına rağmen, gemici uykuda olduğu hâlde oraya gelmesinin, Ebü'l-Abbâs el-Gamrî'nin bir kerâmeti olduğu anlaşıldı.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.121

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.324

3) Ed-Dav-ül-Lâmi; c.2, s.161

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.137

5) Brockelmann; Gal-2/139, Sup-2/173

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.6

EBÜ'L-ABBÂS EL-HARRÂR;

Meşhûr velîlerden. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Mîlâdî on birinci asırda Mısır'da yaşamıştır. Hayâtı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Talebelerinin meşhurlarından Safiyyüddîn bin Ebi'l-Mansûr şöyle anlatmıştır: "Hocam Mısır'da talebeleri yetiştirip insanlara rehberlik yaptığında ben Fırat'ın öbür tarafında bir beldede idim. Babam, Melik Eşref'in vezîri idi. Mısır'a gittik. Bu sırada Melik, babamı vazîfeli olarak Mekke'ye gönderdi. Ben ise Ebü'l-Abbâs el-Harrâr hazretlerinin huzûruna gittim. Henüz küçük idim. Yanımda velîlerden bahsedilince, hocamın sûreti karşımda gözüküyordu. Bir müddet

sohbetinde bulundum. Durumum değişti. Sonra babamın Mekke'den döndüğü haberi geldi. Hocam ve halk onu karşılamaya çıktılar. Hocam bana babamı karşılamaya çıkmamı söyleyince; "Babam sizsiniz." dedim. Sonra da karşılamaya çıktım.

Âilemdekiler beni görünce, tasavvufta ilerlemek için çalışmam sebebiyle değişen hâlime bakıp ağladılar. Babam da ilk görüşte tanıyamadı. Büyük bir kalabalık onu karşılıyordu. Etrâfında askerler ve hizmetçiler vardı. Beni tanıyınca, dona kaldı. Hayretinden yüzü sarardı. Hâlime çok şaşmıştı. Sonra bir yerde konakladı. Bütün âile fertlerim etrâfında toplanmıştı. Ben bir köşeye çekilip oturmuştum. Hocamdan ayrı kaldığım için, evinden, yurdundan ayrı bırakılmış bir esir gibi ağlıyordum. Babam bana hocamı bırakıp yanına dönmemi istedi, dönmediğim takdirde hapsedeceğini söyledi. Hocam da babamın yanına dönmemi isteyince, çâresiz döndüm. Fakat hocamın ayrılığı bana çok ağır geldi. Beni neden gönderdi diye epey düşündüm. Sonra kalbime şöyle doğdu. Hocamın beni denemek için böyle yaptığını anladım. Babamla birlikte eve gelince, bir odaya kapandım. Hocam beni kabûl edip, çağırıncaya kadar hiçbir şey yememeye, içmemeye ve uyumamaya yemin ettim. Babam bir ara beni sormuş. Hâlimi söylemişler. Açlığımın ve susuzluğumun şiddetlendiği bir sırada babam uykudan uyanmış ve benim için; "Ona söyleyin hocasına gitsin. Hocası ne diyorsa yapsın." demiş. Durumu bana ilettiler. "Benimle birlikte babam da gelmezse gitmem." dedim. Babam benimle gelmeyi de kabûl etti. Berâberce evden çıkıp hocamın bulunduğu mescide gittik. Huzûruna varınca babam hocamın elini hürmetle öptü. Sonra da beni göstererek; "Efendim bu çocuk sizin evlâdınızdır. Teslim ediyorum dilediğinizi yapın." dedi. Hocam; "Umarım ki Allahü teâlâ onun sebebiyle size faydalar nasîb eder." dedi. Sonra babam ayrılıp gitti. Babamı ayda bir görürdüm. Hocam bana dergâha su taşıma vazîfesi verdi. Her gün bir ağaca bağlı iki kab dolusu suyu omuzumda ve yalın ayak olarak taşırdım. Bu hâlimi görenler durumu babama bildirmişler. Babam; "Ben onu Allah için o zâta bıraktım. Allahü teâlâ onun mükâfâtını verir. Onun sebebiyle biz de nîmete kavuşuruz." cevâbını vermiş. Daha sonra babam vefât etti.

Ebü'l-Abbâs Ahmed Harrâr hazretleri şöyle anlatmıştır: "Bir defâsında Şeyh Ebû Ahmed Endülüsî hazretlerinin sohbetine gitmiştik. Huzûruna girdiğimizde yanında büyük bir kalabalık gördük. Sohbetinde halktan başka ileri gelen devlet adamları da toplanmıştı. Biz de bir cemâat hâlinde kalabalık idik. İçeri girip oturunca, bize baktı ve; "Küçük çocuk muallime, öğretmene ders almaya gidince yazı levhasının silinmiş ve temiz olması lâzımdır. Eğer yazı yazılacak levhası, sayfası temiz olmazsa öğretmen nereye yazsın. Geldiği gibi döner gider." dedi. Bir müddet sohbete devâm etti ve bize tekrar bakıp; "Kim çeşitli suları içerse mizacı suların özelliklerine göre değişir. Tek bir suyu içerse mizacı saf ve duru olur, değişmez." dedi. Bu zâtın huzûrunda çok talebe vardı. Sayılarının dört bin olduğunu öğrendim. Her biri birer cevher ve on beş yaşlarında idiler. Herbiri, kalp gözü açılmış ve keşif ehli idiler. Ebû Ahmed Endülüsî bâzan beni huzûruna çağırırdı. Bir gün gene çağırdı. Hemen gittim. Huzûrunda bir cemâat vardı. Onlara nasîhat ediyordu. Sohbetini dinlemek için ben de oturdum. Oturunca o zâtı başımın üzerinde ayakta durur gördüm. Elinde bir şeyle bana vurmaya başladı. Vücûdumun âzâları birer birer parçalanıp ayrıldı. Parçalanmadık hiçbir âzam kalmadı. Sonra dağılan parçalarımı birer birer yerine yerleştirip dimağıma kadar vücudumu yeniden topladı. Ben bambaşka bir hâle girmiştim. Bu hâlden sonra bana; "Seni zenginleştirdik, doyurduk. Memleketine dönebilirsin." dedi. Huzûrundan ayrıldığımda, kalp gözüm açıldı. Artık melekût âlemini seyreder bir hâle geldim."

Yine şöyle anlatmıştır: "Bir gün Şeyh Ebû Yûsuf Dehmânî beni Abdullah Kureşî'ye gönderdi. O gün sohbet yapılacak mı diye sormamı emretti. Evine yaklaştığımda heybetinden huzûruna nasıl gireceğim diye düşünüyor ve çok çekiniyordum. Ben böyle bir tereddüd içinde iken, âniden evinin penceresi açıldı. Hizmetçisi bana; "Bugün sohbet toplantısı yapmayacağız." dedi. Rahatladım ve haberi alıp döndüm. Ebû Yûsuf Dehmânî'nin huzûruna gelip haberi bildireceğim sırada bana; "Sormaya gittiğinde çekinip tereddüd ettin. Hizmetçi sana haber

verdi." dedi. "Evet efendim heybetinden dolayı nasıl huzûruna çıkacağım diye düşünüyordum." dedim. Kalbimden geçeni anlamıştı. Huzûruna çıkmak için tereddüt ettiğim mübârek zât Ebû Abdullah Kureşî ise bir ayna gibiydi. Hâdiseleri seyrediyordu.

Ebü'l-Abbâs Ahmed Harrâr hazretleri tasavvufta kemâle ermiş, keşif ehli olmuş ve pekçok şeyleri müşâhede etmiştir. Kendisi şöyle anlatmıştır: "Mısır'da bulunduğum sırada Kurafe yolundan geçerek evden mescide gider gelirdim. Gece vakti çıktığımda bende korkuyla karışık bir ürperti olurdu. Allahü teâlâ gözümden perdeyi kaldırıp bana kabirdeki mevtânın hâllerini görmeyi nasîb etti. Nîmet ve azâb içinde olan ölülerin hâllerini de görürdüm."

Ebü'l-Abbâs hazretleri bir defâsında bir taşı alıp bir işinde kullanmak istedi. Taş dile gelip; "Beni bırak." dedi. Onu bırakıp bir başka taş aldı. O da dile gelip; "Beni bırak." dedi. Bunun üzerine benim yapacağım iş dinimizin emrine uygundur, diyerek ilk aldığı taşla işini gördü.

Bir kimseyle Mekke'de arkadaş olmuştu. Mısır'a gittikten sonra o arkadaşı gelip, Ebü'l-Abbâs Ahmed Harrâr hazretlerini buldu. Yanına gelince çok açım bana bir şeyler yedir, dedi. O sırada yanında para ve yiyecek bir şey yoktu. "Şu anda yanımda hiçbir şey yok. Birinden de isteyemem." diyerek üzüldü. Bu sırada içeri evin penceresinden iri bir kuş girdi. Gagasında büyükçe bir para tutuyordu. Ebü'l-Abbâs'ın kucağına bıraktı ve uçup gitti. Bu parayla yiyecek satın alıp, arkadaşına yedirdi.

HAYIRLI RÜYÂ

Talebelerinden Safiyyüddîn bin Ebi'l-Mansûr anlatır: "Hocamın sâlihâ ve evliyâ bir kızı vardı. Ben ona talebe olmadan önce talebelerinden çoğu o kızla evlenmeyi düşünmüşler. Hocam kerâmetiyle onların bu arzularını anlamış ve şöyle demiş: "Bu kızım doğduğunda kiminle evleneceğini Allahü teâlâ bana bildirdi. Ben onu bekliyorum. Onunla evlendireceğim." demiştir. Bir gece rüyâmda hocamı görmüştüm. Bana; "Safiyüddîn senin hanımın benim kızımdır." dedi. Uyanınca şaşırıp kaldım. Utancım sebebiyle bunu hocama anlatmam mümkün değildi. Anlatmasam olmazdı. Rüyâmı gizlemem de beni rahatsız ediyordu. Çünkü hocamdan hiçbir şeyi gizlemezdim. Ben bu hâlde ne yapacağımı düşünürken, hocam bana; "Rüyâda ne gördüysen anlat." dedi. Heybetli bir hâlde idi. Bir müddet sustu ve; "Ne gördüysen mutlaka anlatmalısın." dedi. Ben de rüyâmı aynen anlattım. Bana; "Evlâdım bu senin için takdir edilmiştir." dedi ve beni kızıyla evlendirdi. Kızı velî bir hanımdı. Yüzünde velîlik nûru parlardı. Kim görse evliyâ olduğunu nûrundan anlardı. Bu hanımdan olan evlâdımın herbiri âlim ve fazîletli kimseler oldu. Hocamın vefâtından sonra onunla uzun zaman saâdet içinde ömür sürdük. Keşfi çok kuvvetli idi. Vefât edeceği zamânı ve vefât ettikten sonra vukû bulacak birçok acâib hâdiseleri bildirdi. Vefât edeceği anda; **"Ey mutmeinne olmuş nefs! Râzı olmuş ve râzı olunmuş olarak Rabbine dön."** meâlindeki âyet-i kerîmeyi rûhu çıkıncaya kadar okudu.

ÖLÜM VAKTİN HENÜZ GELMEDİ

Ebü'l-Abbâs el-Harrâr hazretleri anlatır:

"Memleketim İşbiliye'de iken bir hastalığa tutulmuş yatıyordum. Bu hâlde iken yeşil, beyaz, kırmızı renklerde büyük kuşlar gözüme gözüktü. Aynı anda çok âhenkli bir şekilde kanat çırpıyorlar. Kanatlarını birlikte indirip kaldırıyorlardı. Ellerinde üstü örtülü bir tabak vardı. Bana bu tabakta ölüm hediyesi olduğu bildirildi. Bunun üzerine onları karşılayıp, Kelime-i şehâdet getirmeye başladım. İçlerinden biri bana dedi ki: "Senin ölüm vaktin henüz gelmedi. Bu başka bir mümin içindir." Bu kuşlar gözden kayboluncaya kadar onları seyrettim."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.299

2) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.238

EBÜ'L-ABBÂS EL-MÜLESSEM;

Mısır'da yetişen evliyânın büyüklerinden ve kelâm âlimi. İsmi Ahmed olup, babasınınki Muhammed'dir. Künyesi Ebü'l-Abbâs ve lakabı Ziyâüddîn'dir. Devamlı yüzünü peçe ile örttüğü için el-Mülessem diye tanınır. Mısır'da Nil sâhilinde bulunan Kûs ve Saîd şehirlerinde ikâmet ederdi. Doğum târihi bilinmemektedir. 1274 (H.672) senesinde Kûs şehrinde vefât etti. Orada bulunan dergâhının bahçesinde defnolundu. Kabrini ziyâret edenler, mübârek rûhâniyetinden feyz almaktadırlar.

Talebelerinin en büyüklerinden olan Abdülgaffâr bin Nûh, **El-Vahîd fî Ehl-it-Tevhîd** kitabında, hocasının kerâmetlerini uzun yazmıştır. Bu kitapta zikredildiğine göre, Ebü'l-Abbâs el-Mülessem garib hâller ve kerâmetler sâhibi idi. Dünyâya düşkün olmamak, Allahü teâlâdan gâfil bulunmamak için kıldan yapılmış bir elbise giyerdi. Gömlek ve aba gibi diğer elbiseleri, bu kıldan yapılmış elbisenin üzerine giyerdi.

Orta boylu, yakışıklı, hoş sohbetli bir zât idi. Yanına bir şey sormak için biri gelse, daha o kimse söze başlamadan, suâlinin cevâbını söylerdi. Devâmlı ibâdet ve tâatle, Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgûl olurdu. Geceleri de ibâdet eder, bir an ibâdetten uzak kalmazdı. Kendisini sevenlerin evlerine gider, onları sevindirirdi. Yolda yürürken bile Kur'ân-ı kerîm okur, boş durmazdı. Kendisini ziyârete gelenleri, babalarının ve dedelerinin isimleriyle hitâb ederek ve hepsi için duâ ederek karşılardı. Acem, Irak, Çin ve başka yerlerden gelenleri de böyle isimleriyle hitâb ederek, baba ve dedelerinin isimlerini söyleyerek karşılardı. Gelenlere memleketlerinden haber verir. "Akrabâlarınızdan falanca kimse bizi severdi" derdi. Talebelerinden Abdülgaffâr, Ebü'l-Abbâs'a bir şey sormak istese veya onu görmek arzu etse, bu düşünce hatırından geçer geçmez, Ebü'l-Abbâs hazretleri o sırada orada olsa da, olmasa da, Abdülgaffâr'a görünür, onun arzusu böylece yerine gelmiş olurdu.

Abdülgaffâr bin Nûh şöyle anlatır: "Sâlihlerden biri bana geldi ve Ebü'l-Abbâs hakkında insanlar arasında söylenen bâzı şeyleri kendisine sormamı istedi. Söylentiler, Ebü'l-Abbâs'ın, Yûnus aleyhisselâmın kavminden olduğu ve İmâm-ı Şâfiî'yi görerek onun arkasında namaz kıldığı idi. İnsanlar arasında böyle bir şâyia yayılmıştı. Bu sırada bir çocuk geldi ve; "Ebü'l-Abbâs evdedir, seni çağırıyor." dedi. O esnâda elbisemi yıkamıştım. Başka elbisem de yoktu. Hemen üzerime bir şeyler giyip hocamın evine gittim. Selâm verdim ve oturdum. Ona Mekke'de olanları sordum. Onun her sene hac yaptığına inanıyordum. Zîrâ her hac mevsiminde ortadan kayboluyor, hac mevsimi geçmeyince de ortalarda görünmüyordu. Hacda ne olduğunu sorunca, olanları anlattı. Bundan sonra o sâlih kimsenin sorduğu şeyi düşündüm. Bu daha hatırıma gelir gelmez, bana döndü ve; "Ey genç! Ben, Yûnus aleyhisselâmın kavminden değilim. İmâm-ı Şâfiî'ye gelince, o ne zaman yaşadı? Onun vefâtından sonra çok zaman geçti. Onun zamânında Câmi-i Mısır yoktu ve Kâhire de küçük bir yer idi" buyurdu. Bunu iyice anlamak istedim ve "İmâm-ı Şâfiî Muhammed bin İdrîs'in arkasında namaz kıldınız mı?" dedim. Tebessüm etti: Buyurdu ki: "Uykuda ey genç, uykuda ey genç" diyor ve tebessüm ediyordu. O zaman hocamın rüyâda İmâm-ı Şâfiî'nin arkasında namaz kıldığını anladım.

Abdülgaffâr isimli talebesi Hicaz'a gitmek istedi. Ebü'l-Abbâs'dan izin istedi. Şimdilik yola çıkmasının uygun olmadığını bildirip izin vermedi. Gönlünde şiddetli bir sıkıntı vardı. Bir gece, dar bir yolda karanlıkta yürüyordu. Birden bire göğsünde bir el gördü ve sıkıntısı geçti. Baktığında o zâtın, hocası Ebü'l-Abbâs olduğunu gördü. Sonra; "Ey evlâdım! Berâber gitmek istediğin kâfile esir oldu. Hacıların seyâhat ettikleri gemi battı, boğuldular. Sen ise, sözümüzü dinleyip onlardan ayrı gittiğin için kurtuldun." buyurdu.

Ebü'l-Abbâs hep ibâdetle meşgûl olurdu. Gündüzleri Kur'ân-ı kerîm okur, geceleri namaz kılardı. Babası doğuda sultan idi. Bir defâsında kendisine talebelerinden biri; "Ey efendim! Filan kimse, filan gün ölecek, filan gemi batacak ve benzeri şeyleri söylüyorsunuz. Hâlbuki peygamberler böyle şeyleri söylemezlerdi. Onlar kemâlleri ve kuvvetleri ile berâber, ancak

kendilerine emredileni söylerlerdi. Evliyânın nûru, peygamberlik nûrunun bir damlasıdır. Niçin bu sözleri söylüyorsunuz?" dedi. Hocası ona dönüp tebessüm ederek; "Ey Genç! Bu benim irâdemle, isteğimle değildir?" buyurdu.

Bir gün, kendisini fıkıh âlimi zanneden bir kimse, Ebü'l-Abbâs'ın büyüklüğünü inkâr edici sözler söyledi. Ona; "Ey fakîh! Sen başkasını bırak kendi hâlinle meşgûl ol! Ömrünün bitmesine yedi gün kaldı. Öleceksin!" buyurdu. O kimse, bu hâdiseden bir hafta sonra vefât etti.

Rivâyet edilir ki, Ebü'l-Abbâs'ın bulunduğu şehrin kâdısı, onun büyüklüğünü inkâr ederdi. Bir gün, onun hakkında zabıt tuttu. Tuttuğu zabtı, dolabına koyup kilitledi ve anahtarını da yanına aldı. Ebü'l-Abbâs'a da haber gönderip, güneş doğarken mahkemede hazır olmasını emretti. Ertesi gün güneş doğarken, Ebü'l-Abbâs kâdı efendinin yanına geldi. Kâdı, hazırladığı zabtı çıkarmak için dolabı açtığında, akşam koyduğu zabtı yerinde bulamayınca, hayret etti. Anahtarı kimseye vermemişti. Zabtı kim alabilirdi? Bu hâlde iken Ebü'l-Abbâs cebinden, kâdı efendinin akşam dolaba kilitlediği zabtı çıkardı, ve; "Senin dolabından bu zabtı almaya gücü yeten Allahü teâlâ, senin kalbinde bulunan îmânı da almaya kâdirdir. Eğer Allahü teâlânın velî kullarına karşı gelir, büyüklüklerini inkâr edersen, sana cezâ olarak kalbinden îmânı çıkartabilir." buyurdu. Bu hâl karşısında kâdı çok mahcûb olup tövbe etti ve Ebü'l-Abbâs'ı muhâkeme etmek düşüncesinden vaz geçti.

Talhâ isminde bir zâtın hanımı anlatır: "Bir gün efendim bana, yarın eve Ebü'l-Abbâs hazretlerinin geleceğini, bunun için yemek hazırlamamı söyledi. O günlerde hâmile idim. Bir iş yapmaya mecâlim yoktu. Canım sıkıldı ve yine bana iş çıktı diye üzüldüm. O gece rüyâmda, ateşten bir kuyu gördüm. Dün Ebü'l-Abbâs hazretleri hakkında düşündüğüm uygunsuz şeyler sebebiyle, o kuyuya atılmak üzere iken uyandım. Önceki düşüncelerime pişman oldum ve bundan sonra kendisine çok muhabbet ettim."

Necmüddîn isminde birisi bir yere gidiyordu. Yolda Ebü'l-Abbâs el-Mülessem'e rastladı. Bineğine onun da binebileceğini söyledi. Ebü'l-Abbâs teşekkür edip kabûl etmedi. Necmüddîn de süratle ilerleyip gideceği yere vardı. Orada Ebü'l-Abbâs hazretlerinin kendisinden çok önce şehre vardığını öğrendi. Onun bu kerâmetine şâhid olduktan sonra, ona olan muhabbeti ve bağlılığı fazlalaştı.

Ebü'l-Abbâs el-Mülessem bir defâsında uyuyordu. Uyandığında, rengi solmuş, benzi sararmış ve korku içinde idi. Sebebi sorulduğunda şöyle anlattı: "Rüyâmda Cehennem'i gördüm. Cehennem meleklerinin reîsi olan Mâlik bana; "Sen burada ne arıyorsun? Sen Cehennem ehlinden değilsin." dedi. Böyle olduğu hâlde, bana çok yumuşak konuşup, hoş davrandığı hâlde, onun heybetinin fazlalığından bu hâle geldim."

Ebü'l-Abbâs'ın geleceğe âit hayret verici keşifleri vardı. Olacak diye haber verdiği şey, Allahü teâlânın dilemesiyle, bildirdiği gibi olurdu. Bunları kendi irâdesi, düşüncesi ile söylemediğini, Allahü teâlâ tarafından kalbine ilhâm olunduğunu, bildirildiğini söylerdi.

Buyurdu ki: "Allahü teâlâya yaklaşmak yolunda bulunan bir velî, Resûlullah efendimize olan hürmet, muhabbet ve bağlılığı, O'nu anlaması, O'nun bildirdiği İslâmiyet yoluna sımsıkı sarılması, hürmette kusûr etmemesi ve O'nun edebi ile edeblenmesi nisbetinde velîdir. Başka şekilde ilerlemek bu yolda mümkün değildir."

Zecr-ül-Müfterî alâ Ebü'l-Hasen-i Eş'arî isimli eseri vardır.

EĞER EVLİYÂ İSE

Kûs şehrinde bir grup kimse, Behâüddîn isminde bir zâtın evinde toplanmışlar, sohbet ediyorlardı. Sohbet esnâsında Kâdı Izâb isminde bir zat, Ebü'l-Abbâs el-Mülessem hazretlerinin kerâmetlerinden

bahsediyordu. Orada bulunanlardan birisi, bu sözlere îtirâz ederek: "Bize böyle sözleri söyleme. Eğer o, hakîkaten sâlih bir zât ise, kerâmet sâhibi ise, hemen şu anda buraya gelir" dedi. Orada bulunanlardan bâzıları bunu tasdîk ederek aynı şeyi istediler. Ebü'l-Abbâs o sırada, uzakta bir yerde bulunuyordu. Onlar, bu sözleri söyler söylemez. Ebü'l-Abbâs hazretleri içeri girip; "Selâmün aleyküm." dedi. Meclistekiler Ebü'l-Abbâs'ın selâmını aldılar ve onun bu kerâmetinden dolayı hayrette kaldılar. Ebü'l-Abbâs orada bulunan ve kendisine îtirâz edip, büyüklüğünü inkâr edenlere dönerek; "Aleyhimde konuştunuz." buyurup, ayrılıp gitti. Orada bulunanların hayret ve teaccübleri daha da arttı.

NEREYE EVLÂDIM

Abdülgaffâr bin Nûh anlatır: "Bir gün Ebü'l-Abbâs sohbet ediyor, biz de dinliyorduk. Sohbeti dinliyenler çok büyük zevk alıyorlardı. O sırada ileride bir genç de abdest alıyordu. Abdestini bitirdikten sonra, Ebü'l-Abbâs o gence; "Nereye ey evlâdım! diye sordu. O da; "Câmiye, namaz kılacağım." diye cevap verince, Ebü'l-Abbâs; "Ben namazı kıldım." buyurdu. Talebelerin yanından hiç ayrılmadığına göre, namazı ne zaman kılmış olabileceğini düşünen bir talebesi hemen mescide gitti. İnsanlar mescidden çıkıyorlardı. Cemâate hocasını sordu. İçeride olduğunu, namazdan sonra biraz sohbet ettiğini, onun için biraz geciktiklerini söylediler. Bunun kerâmet olduğu anlaşıldı. Yâni o, Allahü teâlânın izni ile bir anda hem namazda bulunmuş, hem de talebesi yanında görünmüştü."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.308

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.157

3) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.8, s.35

4) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.521

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.141

6) Tabakât-ül-Evliyâ; s.420

7) El-Vahîd fî Sulûki Ehl-it-Tevhîd (Süleymâniye Kütüphânesi Es'ad Efendi kısmı No: 1794, Lâleli kısmı No: 1583/2)

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.206

9) Brockelman; Sup-1, s.490

EBÜ'L-ABBÂS-I MÜRSÎ;

On üçüncü yüzyılda Endülüs'te ve Mısır'da yetişmiş olan büyük velîlerden. Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Ömer bin Muhammed, künyesi Ebü'l-Abbâs'tır. Endülisî, Mürsî, Ensârî nisbeleriyle meşhûr olmuştur. 1219 (H.616) senesinde Endülüs'ün Mürsiyye kasabasında doğdu. 1287 (H.686) senesinde Mısır'ın İskenderiye şehrinde vefât etti. Kabri, Humeyter denilen yerdedir.

Küçük yaşından îtibâren ilim tahsîline yönelen Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, zamânındaki Endülüs âlimlerinden ilim tahsîl etti.Büyüklük halleri ve kerâmetleri daha çocuk yaşlarında görülmeye başladı. Kendisi anlatıyor: "Küçük bir çocuk idim. Mektebe yeni başlamıştım. Bir defâsında, bir levhaya bâzı yazılar yazarken, yanıma bir kimse gelerek; "O beyaz levhayı karalama!" dedi. Ben de; "İş senin zannettiğin gibi değil. Ben buraya mühim şeyler yazıyorum. Asıl mühim olan, amel defterlerinin günah lekeleriyle karalanmamasıdır." dedim.

Aklî ve naklî ilimlerde kendini yetiştirdi. Bilhassa Mâlikî mezhebi fıkıh ilminde mütehassıs, büyük âlim oldu. Âlim ve velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulunup akranlarından üstün oldu. Bu hususta hocası ve mânevî rehberi olacak olan Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî onun ismini

duymuş ve kendisini medhetmişti.

Ebû Zekeriyyâ Yahyâ Belensî rahmetullahi aleyh şöyle anlattı: "Bir müddet, Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri ile berâber kaldım. SonraEndülüs'e gitmem îcâb etti. Hocam Ebü'l-Hasan, vedâlaşacağımız zaman bana; "Endülüs'e varınca, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî ile görüş ve hizmetinde bulun!Çünkü o, yüksek makamlara kavuştu. İnsanlar, onun bu durumunu bilmezler. Onu gördükleri gibi sıradan biri zannederler." dedi. Yanından ayrılıp, uzun bir yolculuktan sonra, Endülüs'e geldim. Doğruca Ebü'l-Abbâs'ın yanına gittim. Ebü'l-Abbâs beni görünce, ben bir şey söylemeden; "Henüz senden önce beni kimse tanımadı. Ey Yahyâ! Elhamdülillah zamânın kutbu ile görüştün. Hocam Ebü'l-Hasan'ın sana söylediklerini kimseye söyleme!" dedi.

Ebü'l-Abbâs'ı Mürsî, ilmini ilerletmek için memleketinden ayrılıp Tunus'a geldi. Oradaki çeşitli âlimlerden ilim öğrendi. Tasavvuf yoluna karşı alâkası iyice arttı. Zâhirî ilimlerin yanında, mânevî ilimlerdeki derecesini yükseltmek için kendisine yol gösterecek bir rehber, âlim ve velî aradı. Bu sırada İskenderiye'de bulunan büyük velî Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerinin isim ve şöhretini duydu. Onunla görüşmek istedi. Bundan sonrasını kendisi şöyle nakletti: "Bir kimse bana, kendisiyle berâber gidebileceğimizi söyledi. Ertesi günü gidecektik. O gece rüyâmda kendimi, bir dağın tepesine doğru çıkıyor gördüm. Tepeye varınca, üzerinde yeşil hırka giymiş bir zâtı orada oturur gördüm. Sağında ve solunda iki kişi vardı. Ben ortadaki oturan heybetli zâta baktım. Bana zamânın halîfesi ile karşılaşıyorsun, buyurdu. Sonra uyandım. Sabah olunca, sözleştiğimiz kimse ile buluşup, Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'nin huzûruna gittik. Bir de ne göreyim, Ebü'l-Hasan hazretleri, gece rüyâmda gördüğüm zât idi. Aynen rüyâmda gördüğüm gibi oturuyordu. Çok hayret ettim. O vakit bana; "Zamânın halîfesi ile karşılaşıyorsun." buyurdu. Sonra ismimi sordu. İsmimi ve nesebimi söyledim. "Sen bana, on sene evvel arzedilmiş idin." buyurdu ve beni talebeliğe kabûl etti.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerinin hizmet ve sohbet meclisinde bulundu. Onun huzûrunda bulunmakla tasavvuf yolunda ilerledi.

Uzun müddet Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerinin sohbetlerinde bulunan, yüksek makam ve derecelere ulaşan Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, hocasının sağlığında talebe yetiştirmeye başladı. Hocasıyla olan berâberliklerinden şöyle bahsetti:

"Bir defâsında, sohbetlerinde bulunmak niyetiyle hocamın yanına girmiştim. Bana; "Konuş evlâdım! Allahü teâlâ seni mübârek eylesin." buyurdu. Bundan sonra, Allahü teâlânın izni ile çok fasîh ve beliğ olarak konuşmaya, insanlara tesirli sözler söylemeye başladım."

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî onun üstünlüğünü bildirerek buyurdu ki: "Aralarında şu dört kimseden biri bulunan bir topluluk helâk olmaz: İmâm, velî, sıddîk ve üstâd. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, imâmdır."

Hocasının kendisine icâzet vererek talebe yetiştirmekle ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfelendirdiği Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, Mukassim denilen yere gitti. Hem talebe yetiştirdi, hem de akşamları Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerinin sohbetlerine devâm etti.

Ebü'l-HasanCerîrî anlattı: "Bir gece Ebü'l-Hasan-ıŞâzîlî'nin yanında idim. Onun huzûrunda, Hakîm-i Tirmizî'nin **Hatm-ül-Evliyâ** kitâbı okunuyordu. Bu sırada orada oturan birini gördüm. Geldiğimizde orada yoktu ve bizimle de gelmemişti. Yakınında oturan birisine onu sordum. Bana, mevcut görünen cemâattan başka kimse olmadığını söyledi. O zaman ben sustum. Onun, kastettiğim, oturan zâtı görmediğini anladım. Cemâat dağılıp gidince, Ebü'l-Hasan-ıŞâzilî'ye onun kim olduğunu sordum. "Efendim, burada birisi var, geldiğimizde de yoktu. Bizim ile berâber de gelmiş değildi. Bu kimdi." dedim. O zaman Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî; "O, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'dir. Her gece Mukassim denen yerden gelir, sohbeti dinler,

yine oraya döner." dedi. Ebü'l-Hasan rahmetullahi aleyh ise o zaman İskenderiye'de idi. Arada çok uzak mesâfe vardı.

Ebü'l-Abbâs anlattı: "Hocam Ebü'l-Hasan ile denizde gemideydik. Şiddetli rüzgâr vardı. Hocam: "Semâyı gördüm. Semâdan iki melek indi. Birisi, Mûsâ aleyhisselâm Hızır aleyhisselâmdan daha âlimdir diyor, diğeri ise, Hızır aleyhisselâm, hazret-i Mûsâ'dan daha âlimdir, diyordu. Sonra semâdan başka bir melek indi. O şöyle söyledi: "Vallahi hazret-i Mûsâ'nın ilmi yanında, hazret-i Hızır'ın ilmi, Süleymân'ın ilmi yanında, Hüdhüd'ün ilmi gibidir." O böyle deyince, ben anladım ki, Allahü teâlâ bize bu seferimizde selâmetle kurtulmayı nasîb edecek. Çünkü, Mûsâ'ya deniz musahhar kılınıp emrine verilmiş ve denizi kolayca geçmişti." buyurdu.

Ebü'l-Hasan'ı Şâzilî'nin hayatta iken, talebe yetiştirmekle vazîfelendirdiği ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda icâzet, diploma verdiği Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, kerâmet sâhibi bir velî oldu. Ebü'l-Hasan-ıŞâzilî hazretleri sağlığında talebelerine, kendisinden sonra Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'ye tâbi olmalarını işâret ederek; "Ebü'l-Abbâs'a bağlanınız. Allahü teâlâya yemin ederim ki, kendini temiz tutmaktan âciz, yürüyemeyen bir köylü ona gelse, huzûrunda bulunmakla, Allahü teâlânın izni ile evliyâlık yolunda çok yükseklere çıkar. Yine Allahü teâlâya yemin ederim ki, şimdiye kadar ne kadar velî zât gelmiş ve bundan sonra ne kadar velî gelecek ise, hepsinin isimlerini, sayılarını, hallerini, Allahü teâlâya olan yakınlıklarını, evliyâlık yolundaki derecelerini, Allahü teâlâ hem ona, hem de bana bildirdi." buyurdu.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'nin vefâtından sonra onun halîfesi oldu. Hocasının yolu olan Şâziliyye yolunu anlattı ve yayılmasına çalıştı. Birçok talebe yetiştirdi. Tâcüddîn-i İskenderî, İmâm-ı Busayrî ve Abdullah-ı İsfehânî gibi meşhûr velîler onun talebelerindendir. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri mensûb olduğu Şâziliyye yolunun hazret-i Hasan'a dayandığını bildirerek; "Bizim bu yolumuz, hazret-i Hasan'a dayanmaktadır. Hocalarımız silsile yoluyla hazret-i Hasan'a ulaşmaktadır. Her insanın da, kendilerinden ilim öğrendiği hocalarının silsilesini bilmesi elbette lâzımdır." buyurdu.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, zamânında bulunan evliyânın en büyüklerinden, kerâmetler ve hârikalar hazînesi çok yüksek bir zât idi. Onun sohbetlerine devâm etmekle, huzûrunda yüksek derece ve makam sâhibi pek çok velî olup, bunların sayısı bilinmemektedir. İnsanlar dört bir yandan sohbetine koşar, çok kıymetli ve tesirli sözlerinden istifâde etmeye çalışırdı.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, sohbetlerinde hep; "Hocam Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî buyurdu ki. Hocam şöyle anlattı." şeklinde söze başlar, hep hocasından nakiller yapardı. Bir gün biri; "Hep hocanızdan nakil yapıyorsunuz. Hiç kendinizden bir şey söylemiyorsunuz. Kendinizden bir şey söylediğinizi hiç görmedik." dedi. Bunun üzerine Ebü'l-Abbâs; "Eğer istesem; "Allahü teâlâ buyurdu ki, Allahü teâlâ buyurdu ki" diyerek, nefesler adedince pekçok şey anlatırım. Eğer istesem; "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki, Resûlullah efendimiz buyurdu ki" diyerek, nefesler adedince pekçok şey anlatırım. Eğer istesem; "Ben diyorum ki, ben diyorum ki" diyerek nefesler adedince, pekçok şey anlatırım. Yâni Allahü teâlânın izni ile ilmim o kadar genişledi. O kadar çok şey biliyorum, fakat bütün bunları öğrenmeme, bu dereceye yükselmeme vesîle, vâsıta olan mübârek hocama karşı edebe riâyet ederek, edepte noksanlık olmaması ve daha çok ihsânlara kavuşmak için, hep hocamdan naklederek konuşuyorum. Lâyık ve uygun olan da budur." buyurdu.

İnsanların uzaktan yakından koşarak gelip istifâde ettikleri sohbetlerinin birinde buyurdu ki:

"Bir gece rüyâmda hazret-i Ömer bin Hattâb'ı gördüm. "Ey müminlerin emîri! Dünyâ sevgisinin alâmeti nedir?" dedim. Şöyle cevap verdi: "Kötülenme korkusu ve övülmeyi sevmektir." Dünyâyı sevmenin alâmeti bunlar olunca, zühdün (dünyâyı terk etmenin) alâmeti, doğru yolda bulunmakta kötülenmekten korkmamak ve övülmeyi sevmemektir."

"Dünyâsını veya âhiretini düzeltmek için değil de, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için çalışan kimseyi, Allahü teâlâ ıslâh edip düzeltir."

"Zâhid dünyâda gurbettedir. Çünkü onun asıl vatanı âhirettir. Yâni o âhirete yönelmiştir. Zâhidin dünyâda gurbette olması, kendisi gibi âhirete yönelmiş olanların yok denecek kadar az olup, insanların çoğunun dünyâya dalmış olması sebebiyledir. Kendisi gibi olanlar bulunmadığı için, dünyâda gurbette sayılmıştır."

"Allahü teâlâya yemin ederim ki, üstünlük ve şerefi, mahluklardan bir şey beklememekte buldum. Bir gün bir köpek gördüm. Yanımdaki ekmeği, yemesi için önüne koydum. Hiç iltifât etmedi. Bu hâline hayret ederek, ekmeği ağzına yaklaştırdım, yine iltifât etmedi. Yâni mahluklardan bir şey beklemiyor ve mahlûklardan gelen bir şeyi kabûl etmiyordu. Bu sırada gizliden bir ses duydum. "Köpeğin, kendisinden daha zâhid olduğu kimseye yazıklar olsun!" diyordu."

"Yağcıdan yağ satın alırken, normalinden kıl kadar fazla yağ isteyen, satın aldığı mikdârdan fazla olarak, satıcının elindeki malda gözü olan kimsenin dîninin kuvveti kıl gibi zayıftır. Bunun gibi, kömürcüden kömür alan kimse, normal alacağı tamam olduktan sonra; "Biraz daha ver!" diyen, yâni aldığı ile yetinmeyen, kalanda gözü olan kimsenin kalbi, o kömürden daha karadır."

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî rahmetullahi aleyh kerâmet sâhibi olup, kendisine gelenlerin hallerini, derecelerini, Allahü teâlâ indindeki mertebelerini, Allahü teâlânın izni ile bilirdi. Gelenlere de hallerine göre iltifât ve ikrâmda bulunurdu. Bâzan huzûruna, görünüşte dînin emirlerine çok bağlı birisi gelir, ona hiç iltifât etmez, daha sonra görünüş îtibâriyle günahkâr bir kimse gelir ona iltifât eder, yakınlık gösterirdi. Birincisinin, ibâdetine ve ilmine güvenerek geldiğini, ikincisinin ise, aşağı gönüllülükle, kırıklıkla geldiğini, dolayısı ile ikinci gelenin birinciden hayırlı olduğunu bildirirdi.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri şöyle anlattı: "Mevkı ve makam sâhibi, varlıklı, zengin bir kimse, büyüklerden birisine; "Sana iyilikte bulunabilirim. Arzu ve ihtiyaçlarını bana bildirebilirsin." dedi. O zât da; "Sen, bana böyle söylüyorsun ama, benim iki tâne kölem var. Ben onlara hâkimim ve onlar benim emrim altındadır. Sen ise, bu ikisinin hâkimiyeti altındasın. Onlar sana hükmediyorlar. Ben, o iki şeyi kahrettim. Seni ise, o ikisi kahretti. O iki şeyden birisi şehvet, diğeri ise hırstır. (Şehvet; nefsin, aşırı ve zararlı istekleridir. Hırs; azgınlık, kızgınlık, sonu gelmeyen arzu demektir.) Yâni sen, benim kölelerimin kölesisin. Kölelerimin kölesi olan birine ihtiyaçlarımı bildirip, ondan fayda ve menfaat beklemem doğru olur mu?"

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'nin vücûdunda on iki çeşit hastalık; bâsûr hastalığı, başka hastalıklar ve böbreklerinde taş vardı. Bununla berâber, meclisinde oturur, gelenlerle sohbet ederdi. Otururken hiçbir zaman ah, of diye inlemezdi. Onda çeşitli hastalıkların bulunduğunu da kimse bilmezdi. Sohbet esnâsında, bedenindeki rahatsızlıkların elem ve şiddetinden dolayı, istemiyerek de olsa yüzü kızarırdı. Ve buyururdu ki: "İnsanlara sohbet etmek için, kendi arzum ile meclis kurup oturmadım. Bilakis teşvik ve tehdid olunup, âdetâ bu iş için zorlandım. Bana: "Eğer İslâmiyet bilgilerini anlatmak için meclis kurup oturmazsan, hîbe ettiğimiz ilimleri geri alırız." denildi. Ben, onun için meclis kurup insanlara sohbet ediyorum. Benim sohbetlerime devâm ediniz! Benden başka bir zâtın sohbetinde bulunmaktan da sizi men etmiyorum. Bu kaynaktan daha tatlı bir kaynak bulursanız, ona koşunuz!" buyururdu.

Bir ihtiyâcı olup, bunun devlet adamları tarafından görülebileceğini bilen kimseler, Ebü'l-Abbâs'a gelerek, bu hâcetinin görülmesi için devlet adamlarına bir mektup yazmasını istirhâm ettikleri zaman, mektup yazmaz; "Ben, senin bu işinin hallolmasını Allahü teâlâdan istiyorum. O'na duâ ediyorum." buyururdu.

Ebü'l-Abbâs, her hâliyle İslâmiyetin bildirdiği güzel ahlâk ile hareket eder, yanına ziyârete

her gelen kimse, kendisinden memnun ayrılırdı. Talebelerine; "Ziyâretimize bir kavmin büyüğü gelirse, bizi haberdar ediniz! Onlarla alâkadâr olalım." derdi. Böyle kimseler, gelip ziyâret ettikten sonra ayrılırlarken, dışarıya kadar çıkarak onları uğurlar; "Onlar, uzaklardan bizi ziyârete geliyorlar. Biz ise onları ziyâret edemiyoruz. Hiç olmazsa bu şekilde yapalım." buyururdu. Kendisine gelenler yanından ayrıldıkları zaman, onlara duâ eder. Müslümanın, müslüman kardeşinin gıyâbında, arkasından yaptığı duânın kabûl olacağını bildirirdi.

Kendisine az bir şey hediye edilse, güler yüzle karşılar, kabûl ederdi. Çok fazla bir şey hediye edilse, karşıdakine külfet olmamak için, kabûl etmekten çekinirdi. Hased edilmek tehlikesi olmaması için, talebelerinden birini, diğer talebeleri arasında övmezdi. Her hâli edebe tam uygun idi. Allahü teâlânın, Resûlullah'ın ve bu yolun büyüklerinin muhabbeti ve aşkı ile yanardı. Bunlara karşı lüzumlu edebi göstermeye her zaman gayret ederdi. Bu güzel hasletleri ile evliyâlık yolunda çok yüksek derecelere kavuştu. "Kur'ân-ı kerîmi okuduğum zaman, Allahü teâlânın huzûrunda okuyor gibi oluyorum." buyururdu. Bir kimseden, Allahü teâlânın veya Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) mübârek isimlerini işitse, hemen ağzını o kimsenin ağzına yaklaştırır, öyle dinlerdi. O mübârek ismi anlatan, bildiren sesin, o kimsenin ağzından çıktıktan sonra havaya değil, kendi ağzına, dolayısı ile kalbine girmesini ister gibi bir hâl alırdı. Bir kimseden, "Bu geceKadir gecesidir." sözünü duysa, "Allahü teâlâya hamdolsun ki, bizim her ânımız Kadir gecesidir." buyururdu. Yâni, diğer insanların sâdece Kadir gecesinde yapabildikleri ibâdetleri, tâat ve zikri, Ebü'l-Abbâs hazretleri her vakitte yapmaya devâm ederdi.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri, sohbetlerinde daha çok, akl-ı ekber denilen en büyük akıldan, İsm-i a'zamdan ve isimlerden, harflerden bahsederdi. Evliyâlık derecelerini, Allahü teâlâya yakîn olanların makamlarını, Arş-ı âlâya yakın olanların sâhib oldukları üstünlükleri, evliyâdan yardım istendiği zaman imdâda yetiştiğini ve yardım ettiğini, sır ilimlerini, kader (kıyâmet) gününü, kişilerin ilimlerini, kıyâmet günü neler olacağını, Allahü teâlânın kullarına yumuşaklık, nîmet vermek, cömertlik ve intikam bakımından neler yapacağını ve bunun gibi yüksek ilimleri anlatırdı. "Akıllar zayıf olmasaydı (anlayamayacaklarından ve anlaşılamayacağından korkmasaydım) Allahü teâlânın rahmetinden çok haberler verirdim." buyurdu.

Evliyânın halleri ve üstünlükleri husûsunda buyurdu ki:

"Allahü teâlânın velî kulu, O'nun katında, ana kucağındaki arslan yavrusu gibidir. Acabâ o yavruya kötülük etmeyi kasdedene, anası imkân ve fırsat verir mi? Allahü teâlâ dostlarını muhâfaza eder."

"Velîler, peygamberlerin makamlarını görebilirler, ancak varamazlar."

"Evliyânın büyüklüğüne îtirâz ettikleri için helâk olanlar, velîlik yoluna girerek kurtulanlardan daha çoktur."

"Evliyâlık yolunda bulunan bir kimse, ortaya çıkmak, meşhûr olmak, herkes tarafından tanınmak isterse, şöhretin kölesi olur. Gizli kalmayı, bilinmemeyi isteyen, gizliliğin kölesi olur. Kim de Allahü teâlâya kul olmak arzusunda ise ve başka bir niyeti yoksa, yâni evliyâlık yolunda bulunmak dâvâsında samîmî ise, o kimse için, meşhûr olmak ile gizli kalmak aynıdır."

"Zâhirî ilimlerde âlim bir kimse, sıdk ile evliyânın sohbetinde bulunursa, o kimsenin ilmi artar."

"Allahü teâlânın evliyâsından, sizi hatırlamasını, hatırında tutmasını taleb etmeyiniz. Bilâkis, siz devamlı olarak o velîyi hatırınızda tutmaya gayret ediniz. Çünkü, sizin yanınızda o ne ise (siz onu ne kadar çok hatırlar iseniz), onun yanında siz de öylesiniz (o da sizi o kadar hatırlar)."

"Allahü teâlânın bir velî kulu, kendisine eziyet, sıkıntı veren bir kimseye darılsa, o kimse o anda helâk olur. Fakat velînin, Allahü teâlâyı tanıması, mahluklara merhameti pek fazla olduğundan, kendisine eziyet ve sıkıntı da verse, bir kimsenin helâk olmasını istemediği için, insan ve cinlerden kendisine eziyet verenlerin sıkıntılarına tahammül eder. Kendisine sıkıntı verenlerden hiçbir kimseye de hiçbir zararı dokunmaz."

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri, evliyâlık yolunda bulunan bir kimsenin, Allahü teâlâya duâ ederek; "Beni her ne sûretle imtihân edip denemek istersen öyle yap!" dediğini, bunun üzerine kendisine idrâr tutukluğu illeti verdiğini, buna dayanamayıp, yakınlarına; "Yalancı amcanızın (benim), bu dertten kurtulması için Allahü teâlâya duâ edin!" dediğini, yâni sabredemediği için kendisini yalancı saydığını bildirerek; "Bu zât, ilk başta Allahü teâlâya; "Yâ Rabbî! Beni affeyle!" diye yalvarsaydı, daha hayırlı olurdu." buyurdu.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri Allahü teâlâdan çok korkar, haram ve şüphelilerden sakınırdı. Bu hususda buyurdu ki:

"Allahü teâlâdan korkan, haram ve şüphelilerden çok sakınan, emirlere tam uyan kimse, Allahü teâlânın kendisini koruduğu kimsedir."

"İnsanların bağlandıkları çok sebepler, vâsıtalar vardır. Bizim sebeplerimiz; îmân ve takvâdır." Ebü'l-Abbâs hazretleri bundan sonra; **"Eğer o memleketlerin halkı** (küfür ve isyândan vazgeçip) **îmân etseler, takvâ sâhibi olsalardı** (Allahü teâlâdan korksalardı), **muhakkak ki, üzerlerine semâdan** (yağmur yağdırarak) **ve yerden** (bitki bitirerek), **bereketler açardık. Fakat onlar, peygamberleri yalanladılar.** (Küfür ve isyânı) **tercih etmeleri sebebiyle biz onları azapla yakalayıverdik."** (A'râf sûresi: 96) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

"Eğer sana; "Allahü teâlâdan korkuyor musun?" derlerse; "Evet Allahü teâlânın kalbime koyduğu korku mikdârınca Allahü teâlâdan korkarım." de!" Allahü teâlâyı seviyor musun? derlerse, yine böyle cevap ver!"

Bir kimse Ebü'l-Abbâs hazretlerini imtihan için, ona helâl olduğu şüpheli bir yemek getirdi. Ebü'l-Abbâs hazretleri o yemeği kabûl etmedi ve; "Şüpheli bir şey ile karşılaştığımda, vücûdumdaki damarlar hareket edip beni îkâz ederler. Vallâhi karnıma, aslâ haram lokma girmedi." buyurdu. O kimse, hatâsını anlayıp pişman oldu ve orada tövbe etti.

Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine titizlikle bağlı olan Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri, sohbet arkadaşlarına ve talebelerine; "İçinizde, Peygamber efendimize verdiği selâma, O'nun tarafından yapılan mukâbeleyi kulağı ile işiteniniz var mı?" dedi. Arkadaşları; "Hayır." diye cevap verdiler. "O halde Allah ve Resûlünden yana perdelenmiş kalpler için ağlayınız." buyurdu ve ilâve ederek; "Vallahi ben, kırk seneden beri Resûlullah ile berâberim. Gecede ve gündüzde Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemden bir an perdelenmiş olsam, kendimi müslüman saymam." buyurdu.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri, **"**(Ey Resûlüm) **deki: "Bu** (tevhîde) **Allahü teâlâya dâvet benim** (memuriyetim, apaçık) **yolumdur. Ben ve bana** (îmân ve tasdîk ile) **tâbi olanlar basîret üzereyiz."** (Yûsuf sûresi: 108) meâlindeki âyet-i kerîmede geçen **"Bana tâbi olanlar"**dan maksadın; "Her hususta benim gösterdiğim yolda bulunan, bana uyan ve gittiğim yolda gidendir." demek olduğunu bildirmiştir.

"Peygamberler, ümmetleri için atıyyedir. Fakat Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz hediyedir. Hediye ile atıyye arasında fark vardır. Atıyye muhtaçlara, hediye ise sevilenlere verilir."

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri çok ibâdet ettiği gibi, haramlardan şiddetle kaçınırdı. İnsanların ibâdetlerinden çok, günahlarını düşünmeleri gerektiğini bildirerek buyurdu ki:

"Bâzı kimseler, şu kadar hatim yaptım. Şu kadar rekat namaz kıldım, şu kadar hac yaptım vs.

derler. Halbuki, onlar kötülüklerini, hatâ ve kusurlarını sayıp onları düşünseler daha hayırlı olur. Bâzıları da; "Benim, Allah yolunda harcanmış şu kadar senem var." derler. Halbuki; "Allahü teâlânın ilminde saîdlerden mi yoksa şakîlerden miyim? diye düşünmek, ilmine ve ameline güvenmemek lâzımdır.

"Kulun iyiliği üç şeydedir: Allahü teâlâyı tanımak, nefsini tanımak ve dünyâyı tanımak. Allahü teâlâyı tanıyan O'ndan korkar. Dünyâyı tanıyan ona düşkün olmaz. Haramlardan, şüphelilerden ve mübahların çoğundan sakınır. Nefsini tanıyan da, Allahü teâlânın kullarına karşı mütevâzi olur."

Vefâ ve bağlılık husûsunda da buyurdu ki:

"Allahü teâlâ, Âdemoğlunun bedenini üç kısım yaptı. İnsanın lisanı (dili) bir kısım, uzuvları, âzâları bir kısım, kalbi de bir kısımdır. Allahü teâlâ bu kısımlardan her birine bâzı şeyler emredip, bu emirlere uymalarını, vefâ göstermelerini istedi. Kalbin vefâsı, Allahü teâlânın tekeffül ettiği, üzerine aldığı rızık için üzülmemesi, endişelenmemesi, kendisinde; hîle, düzen, oyun, hased gibi kötü düşüncelerin bulunmamasıdır. Lisânın (dilin) vefâsı, gıybet etmemesi, yalan söylememesi, dünyâsına ve âhiretine yaramayan faydasız ve boş sözler söylememesi, böyle sözlerle vakit geçirmemesidir. Âzâların vefâsı, Âdemoğlunun âzâ ile hiçbir zaman herhangi bir günâha koşmaması ve o âzâlar ile hiçbir kimseye eziyet vermemesidir."

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri ilimdeki yüksek derecesi ve güzel ahlâkı yanında kerâmet sâhibi idi. Onun pekçok kerâmetleri anlatılarak ve nakledilerek günümüze kadar gelmiştir.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'yi sevenlerden birisi gelerek, Cumâ namazından sonra velime, düğün yemeği vereceklerini, kabûl ederlerse, kendilerini de yemeğe dâvet ettiklerini bildirdi. Ebü'l-Abbâs (rahmetullahi aleyh); "Peki, inşâallah gelirim." buyurdu. Daha sonra, ayrı ayrı dört kişi daha gelerek, aynı zaman için kendisini yemeğe dâvet ettiler. Onlara da; "Peki, inşâallah gelirim." dedi. Cumâ namazı vakti oldu. Namazdan sonra, talebeleriyle oturdu. Bir yere gitmedi. Daha sonra, o dâvet eden beş kişinin hepsi ayrı ayrı gelerek, yemeklerinde bulunmakla kendilerini çok sevindirdiğini ve teşekkür ettiklerini bildirdiler. Orada bulunanlar, Ebü'l-Abbâs'ın yanlarından hiç ayrılmadıklarını, bu hâlin, onun bir kerâmeti olduğunu anladılar.

Ebü'l-Abbâs, çok sıcak bir günde, asîde diye bilinen bir çeşit bulamaç yemeği pişirdi. Hâlbuki, bu yemek kış mevsiminde pişirilirdi. Kendisine; "Efendim! Bildiğimize göre bu yemek kış mevsiminde yapılır. Başka zamanlarda yapılmaz. Sizin bu sıcak günde bu yemeği pişirip bizlere ikrâm etmenizin hikmetini anlıyamadık." dediler. Bunun üzerine; "Bu, Habeşistan beldelerinden birinde bu gün doğan oğlumuz Yâkût'un doğum asîdesidir." buyurdu. Orada bulunanlar bu sözlerden de bir şey anlıyamadılar. Fakat, hocalarının sözlerinde mutlakâ bir hikmet bulunacağını bildikleri için, bu günün târihini kaydettiler. Bir zaman sonra, Habeşistanlı Yâkût isminde bir genç, köle olarak, elden ele satılarak, nihâyet Ebü'l-Abbâs hazretlerinin yanına gelip, hizmetçisi oldu. Gelen gencin Habeşistanlı ve isminin de Yâkût olduğunu öğrenenler, Ebü'l-Abbâs hazretlerinin senelerce önce söyledikleri sözü hatırladılar. Hesâb ettiler. Ebü'l-Abbâs hazretleri, o sözü bu Yâkût'un doğum gününde söylemişti. Böylece, o sözün hikmetini anlayıp, hocalarının büyük bir kerâmetine daha şâhid oldular.

Bir defâsında hacdan gelen birisine; "Haccınız nasıl oldu?" diye sordu. O kimse, gâyet rahat geçtiğini, suların bol, her şeyin çok ucuz olduğunu ve buna benzer şeyler söyledi. Ebü'l-Abbâs hazretleri, o kimselerin verdiği bu cevaplara üzülerek; "Biz hacdan, orada, ilimden, feyzden ne bulduklarını suâl ediyoruz. Onlar ise, suyun bolluğundan, rahatlıktan her şeyin çok ucuz olduğundan anlatıyorlar." buyurdu.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin talebelerinden Necmeddîn-i İsfehânî şöyle anlattı:

Hocam Ebü'l-Abbâs bir gün bana Acem beldelerinden falanca belde ile falanca belde arasında kaç nehir var!" dedi. Ben de dört nehir olduğunu söyledim. Bunun üzerine; "Bir de senin, boğulma tehlikesiyle karşılaştığın nehir." dedi. Gerçekten ben o nehri unutmuştum. Bu nehre girmiştim. Az kalsın, boğulacaktım.

Ebü'l-Abbâs rahmetullahi aleyh vesvese için; "Sübhânelmelik-il-Hallâk in yeşe' yüzhibküm ve ye'ti bihalkın cedîd. Ve mâ zâlike alallâhi biazîz" okunmasını tavsiye ederdi.

Bir defâsında, yanında talebelerinden beş kişi ile birlikte Kûs şehrine doğru yola çıktılar. Kendisine; "Bu yolculuğunuzdan maksad nedir?" diye suâl edildiğinde; "Bunları defnetmektir." buyurdu. Soranlar, bu sözden pek bir şey anlayamadılar. Nihâyet yola çıktılar. Gerçekten o yolculukta, yanında bulunan beş kişi de vefât etti. Ebü'l-Abbâs onları defnetti. İskenderiye'ye döndü. Yola çıkacakları zaman kendisine sorulan suâle verdiği cevâbın hikmeti, anlaşılmış oldu.

İskenderiye halkı, düşman hücûmundan korkup silahlanmaya başlamışlardı. Ebü'l-Abbâs rahmetullahi aleyh; "Korkmayın! Ben aranızda oldukça düşman size zarar veremez." buyurdu. Hakîkaten o vefât etmeden önce, düşman o şehre giremedi.

Kadının biri doğum yaparken çok sıkıntı çekti. Bir türlü doğum yapamadı. Ölecek hâle geldi. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin takkesini, o kadının karnı üzerine koydular. Allahü teâlânın izni ile hemen doğum yaptı ve kurtuldu.

"Allah tarafından O'nun dînini kullarına anlatmak vazîfesi alanın konuşması, çok tesirli olur. Âdetâ onun üzerinde nûr parlar. Başkalarının konuşması ise, sönük ve tesirsiz kalır."

Evliyâdan bâzılarının; "Velî, yirmi sene müddetle soldaki meleğe hiçbir günah yazdırmadıkça tam velî olamaz." sözü hakkında buyurdu ki: "Bunun mânâsı; yirmi sene ondan hiç günâh sâdır olmaz demek değildir. Belki de bunun mânâsı, günah işlemekte ısrâr etmez, günâha devâm etmez, günah işlemiş olsa bile, vakit geçirmeden derhal tövbe ve istiğfâr ederek o günâhı yazdırmaz demektir."

Allahü teâlâyı tanımakla alâkalı olarak buyurdu ki:

"İnsanın Allahü teâlâyı tanıması kolaydır. Çünkü Allahü teâlâ her türlü kemâl ve cemâl sıfatlarıyla mâruftur, tanınmaktadır. Fakat, insanın, kendisi gibi yiyip içen, görünüş îtibâriyle kendisine benzeyen bir velîyi tanıması, anlayabilmesi çok zordur."

"Ben, iki defâ doğduğuma yemin etsem yalan olmaz. Birincisi, herkesin bildiği normal doğum. İkincisi Allahü teâlâyı tanımak yolunda rûhumun yeniden doğuşudur."

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin büyüklüğünü gerek sağlığında iken, gerekse vefâtından sonra dost düşman herkes kabûl etmiş, onun ilim ve mârifetteki yüksekliğini takdir etmişlerdir.

Ebû Abdullah Nu'mân, Ebü'l-Abbâs hakkında yazdığı bir şiirde der ki: "O, gerçekten Şâzilî'nin ilminin vârisi idi. O bir kutub idi. Vefâtından sonra inkârcıların bile şâhid olduğu garip hâdiseler meydana geldi. Onun vefâtından sonraki acâib hâdise; cenâzesinin yıkandığı suyun çoğalması ve tatlılaşmasıdır."

Ebü'l-Abbâs hazretleri, bir gün sakalını tutarak buyurdu ki: "Allahü teâlâya yemin ederim ki, çok uzaklarda, Irak'ta, Şam'da bulunan âlimler, bu sakalın sâhibinin ne olduğunu bilmiş olsalardı, aradaki uzaklığa ve yol meşakkatine bakmadan, yüzüstü sürünmek pahasına da olsa yanımıza gelirlerdi."

Hayâtını, İslâm dîninin emir ve yasaklarını öğrenmek, insanlara anlatarak onların dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşmalarına vesîle olmak için sarf eden Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri

1287 (H.686) senesinde İskenderiye'de vefât etti. Humeyr denilen yerde defnedildi. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin defnedildiği yer susuz ve çorak bir yer olmasına rağmen, o defnedildikten sonra onun kerâmeti olarak suyu çoğalıp tatlılaştı.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin mensûb olduğu Şâziliyye yolu, onun vefâtından sonra talebeleri tarafından devâm ettirildi. Yetiştirdiği velîlerin en yükseği olan İmâm-ı Busayrî rahmetullahi aleyh yazdığı **Kasîde-i Hemziyye'**de Peygamberimizi sallallahü aleyhi ve sellem medh ederken; "O en iyi insanın, anaları babaları da hep iyi idi. Allahü teâlâ mahlukları arasında, O'nun için en iyi anaları, babaları seçti." buyurmaktadır.

BİRAZ DA SEN KONUŞ

Bir gün Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'nin huzûruna biri geldi. Gelen kimse, Kur'ân-ı kerîmi ezbere biliyordu. Meşhûr on sekiz ilimde de ihtisası vardı. Ebü'l-Abbâs'ın rahmetullahi aleyh yanında bir mikdâr konuştu. Ebü'l-Abbâs rahmetullahi aleyh edebinin çokluğundan, tevâzu ile sessizce o kimsenin anlattıklarını dinledi. Bir müddet sonra o kimse, kendisinde bulunan ilimle öğünerek ve kendini ondan üstün görerek kibirli bir şekilde Ebü'l-Abbâs'a; "Şimdi biraz da sen konuş!" dedi. Ebü'l-Abbâs; "Ey bunun öğünmesine sebeb olan şey çık!" buyurdu. O zât, Kur'ân-ı kerîm ve diğer ilimlere âit bütün bildiklerini bir anda unuttu. Hepsi hâfızasından silindi. Şehrin sokaklarında aylak aylak dolaşır oldu. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî rahmetullahi aleyh kendisine acıyıp, namaz içinde okunacak olan çok lüzumlu bilgileri o kimseye iâde etti. O kimse, ölünceye kadar bu hâlde kaldı. Bu hâli görenler, Allahü teâlânın velîsine karşı edepsiz davranıp onları küçük görmenin, onlara düşmanlık etmenin ve onları imtihan etmeye kalkmanın cezâsının pek ağır olduğunu, böyle kimselerin elbette cezâlarını göreceklerini, dünyâda da, âhirette de perişan olacaklarını iyice anladılar.

LEŞ OLAN TAVUK

Bir defâsında zamânın sultanı, hizmetçilerine, bir tavuğu kesmelerini, başka bir tavuğu kesmeden boğazlamalarını, sonra ikisini de aynı kazanda pişirmelerini emretti. Hizmetçiler, sultânın dediği şekilde tavukları pişirip hazırladılar. Bu sırada Ebü'l-Abbâs hazretleri de orada idi. Sultan, Ebü'l-Abbâs'ın rahmetullahi aleyh velî bir zât olup olmadığını anlamak için, o tavukları, yemek olarak Ebü'l-Abbâs'a ikrâm etti. Ebü'l-Abbâs hazretleri hizmetçiye, boğulmuş tavuğu göstererek kaldırmasını emredip; "Bu, leştir yenmez." buyurdu. Kalan tavuk için ise; "Bu, leş değildir. Fakat leş olan tavuğun suyunda, o tavuk ile berâber aynı kapta piştiği için, bu da necis oldu. Onun için bu da yenmez." buyurdu.

DOĞRU TÜCCÂR

Ticârette dürüstlükten ayrılmamak gerektiğini bildiren Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri bir sohbetinde buyurdu ki: "Hadîs-i şerîfte doğru olan tüccârın, peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihlerle birlikte haşrolunacağı bildirildi. Peygamberlerin aleyhimüsselâm husûsiyetleri; emâneti edâ etmek, nasîhatta bulunmaktır. İşte doğru olan tüccâr; emâneti edâ etmek ve başkalarına nasîhatta bulunmak vasıfları ile peygamberlerle birlikte haşrolunur. Zâhir ve bâtın bakımından sıddîklar gibi olduğundan, sıddîklarla birlikte haşrolunurlar. Sıddîkların husûsiyetleri odur ki; hem zâhiren, hem de bâtınen safâ hâlinde bulunurlar. Şehîdlerin husûsiyetleri odur ki; cihad ederler. Doğru olan tüccâr ise; nefsi, şeytanı ve hevâsı ile cihâd eder. Bu vasıfları sebebiyle şehîdlerle birlikte haşrolunur. Sâlihlere gelince, onlar, helâlı alır, haramı terkederler, doğru olan tüccâr da helali alır, haramı terkeder. Bu vasıfları sebebiyle sâlihlerle birlikte haşrolunur."

1) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.314

2) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.418

3) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.2, s.12

4) Nefehâtü'l-Ünsi Tercümesi; s.645

5) Hüsnü'l-Muhâdara; c.1, s.523

6) El-A'lâm; c.1, s.186

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (Kırk dokuzuncu baskı); s.1070

8) Neylü'l-İbtihâc; s.64

9) Letâifü'l-Minen

10) Ravdu'r-Reyyâhîn; s.272

EBÜ'L-ABBÂS MÜSTEGÂNİMÎ;

Cezâyir'de yetişen büyük velîlerden. İsmi Ahmed bin Mustafa, künyesi Ebü'l-Abbâs, nisbesi Alevî'dir. 1874 (H.1291) senesi Müstegânim şehrinde doğdu. 1934 (H.1353) senesi, doğum yeri olan Müstegânim şehrinde vefât etti.

Ebü'l-Abbâs, iyi bir âile terbiyesi gördü. Sâlih bir zât olan babası Mustafa Efendinin terbiye ve himâyesinde yetişti. İlim ve edeb öğrendi. Annesi de sâlihâ bir hanım idi. Hâmile iken rüyâsında Peygamber efendimizi görmekle şereflenmiş ve Peygamber efendimizin müjdesine kavuşmuştu.

FâtımaHanım anlatır: "Bir gece rüyâmda âlemlerin efendisi olan Peygamber efendimizi görmekle şereflendim. Mübârek ellerinde bir demet nergis çiçeği vardı. Tebessüm ederek çiçek demetini bana attılar. Ben de onu büyük bir hayâ ve edep içerisinde yakaladım ve uyandım. Büyük bir sevinç içerisinde rüyâmı zevcime, kocama anlattım. O da buna çok sevinip; "Bu rüyân, Allahü teâlânın bizlere sâlih bir erkek evlâd ihsân edeceğine alâmettir." diye tâbir etti. Yedi ay sonra bir oğlum dünyâya geldi. Allahü teâlâ bizi, rüyâmdaki müjdeye kavuşturmuştu."

Ebü'l-Abbâs Ahmed, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Müstegânim'deki ilim sâhibi zâtlardan istifâde için derslerine iştirâk etti. Evliyânın önde gelenlerinden Şeyh Muhammed Bûzidî'nin sohbetlerinde kemâle gelip, olgunlaştı. O hocasıyla olan görüşmesini şöyle anlatır: "Bir gün dükkanımıza Şeyh Muhammed Bûzidî hazretleri gelmişti. Bir ara bana; "Senin yılanlardan korkmadığını duydum. Eline alıp onları tutarmışsın." dedi. Ben de; "Evet efendim doğrudur." dedim. Yine o; "Pekâlâ! Şimdi bir yılan bul getir de huzûrumuzda ona dokun görelim." dedi. Ben de; "Kolay." dedim ve oradan ayrıldım. Şehir dışında bir yerden küçük bir yılan yakalayıp önüne koydum. Elimde onu evirip çevirmeye başladım. Muhammed Bûzidî dikkatle benim hareketlerime bakıyordu. Sonra bana; "Pekâlâ bundan büyüğünü getirebilir misin?" dedi. Ben de; "Büyüğü küçüğü benim için birdir." dedim. O zaman bana; "Ben sana büyük bir yılan söylesem acaba onu tutabilir, onunla başa çıkabilir misin? Onu tutup, zararından korunabilirsen, sana gerçekten hakîm derim." dedi. Ben hayretler içinde; "O nerede?" dedim. Bunun üzerine; "O, senin nefsindir. Onun zehrinin şiddeti yılanın zehrinden daha çoktur. İşte bu yılanı tutarsan, onu hâkimiyetin altına alırsan, sen o zaman yetişmiş sayılırsın." dedi ve şöyle ilâve etti: "Evlâdım şimdi âdetin olan şeyleri bu söylediğim şey için yap. Şayet yapabilirsen." buyurdu. Sonra oradan ayrıldım. Nefsi ve nefs yılanının zehrinden daha şiddetli olan zehrin ne olduğunu düşünüyordum. Daha sonra gidip Şeyh Muhammed Bûzidî'ye talebe oldum. Onun yardımıyla yılandan daha zararlı ve şiddetli zehiri olan nefsimin kötülüklerinden korundum. Riyâzet, nefsimin istediği şeyleri yapmamakla onu ıslah etmeye çalıştım."

Ebü'l-Abbâs Müstegânimî hocasının terbiyesi altında yetişti. Vefâtından sonra yerine geçti. Tunus, Trablus, Hicaz, Şam, İstanbul gibi birçok yerleri dolaştı. Gittiği yerlerdeki ilim sâhipleriyle sohbetlerde bulundu. Dönüşünde Müstegânim ve başka yerlerde birçok dergâh inşâ etti. Çok talebe yetiştirdi. Aleviyye adı verilen tasavvuftaki yolu her yere yayıldı. Kerâmetleri görüldü. Çok ibâdet ederdi. Uzun boylu ve çok heybetli idi. Allah için sever,

Allah için düşmanlık ederdi. Hilmi, yumuşaklığı çoktu. İyiyi emreder kötülükten sakındırırdı.

Şeyh Muhammed bin Habîb el-Bûzidî vefâtı ânında yerine açıkça kimin geçeceğini bildirmedi. Lâkin talebelerinin ve sevdiklerinin gördükleri sâlih rüyâlar, Ebü'l-Abbâs Müstegânimî'nin yerine geçtiğini tasavvuftaki yolunu gösterdiğini işâret etmişti.

Ebü'l-Abbâs Müstegânimî anlatır: "Hocamın vefâtından bir gece evvel rüyâmda, yerde oturuyordum. Hocam çıkageldi. Ona hürmet için derhal ayağa kalktım. Heybetinden titredim. Oturmamı emretti. Huzûrunda oturdum. Sonra onun Peygamber efendimiz olduğunu anladım. Nasıl anlayamadım diye kendime sitem ettim. Zîrâ O'na gereken hürmeti gösterememiştim. Başım yerde olarak kalakaldım. Az sonra efendimiz; "Sana niçin geldim biliyor musun?" buyurdular. Ben de; "Bilmiyorum yâ Resûlallah!" diye cevap verdim. O zaman; "Bir sevdiğimiz vefât etti. İnşâallah onun yerine sen geçeceksin. Bu hususta ne dersin?" buyurdular. Ben; "Ey Allah'ın resûlü! Böyle bir makâma geçince bana kim yardım eder, beni kim kabûl edip tâbi olur." diye arzettim. O zaman Resûlullah efendimiz; "Ben seninle berâberim. Ben sana yardım ederim." buyurdular ve sükût ettiler. Sonra ayrıldılar. Ben de rüyâmdan büyük bir ferah içinde uyandım. Benim, hocamın yerine geçeceğimi müjdelemişlerdi."

İsmâil Müstegânimî anlatır: "Şeyh Muhammed el-Bûzidî hazretlerinin vefâtından sonra onu seven ve yolunda gidenler olarak, Ebü'l-Abbâs Müstegânimî'nin sohbetinde ve hizmetinde bulunuyorduk. O günün gecesinde bir rüyâ gördüm. Rüyâmda Muhammed Bûzidî hazretleri neşeli bir şekilde yanıma geldi ve; "Sizi tebrik ederim. Yaptığınızı beğendim. Sizler onun sohbetine devâm ediniz." buyurdu. Sonra uyandım. Anladım ki El-Bûzidî hazretleri, yolunun edebi ve gizliliği bakımından açıkça değil de mânen onu yerine vekil bırakmıştı."

Abdülkâdir bin Konâvî anlatır: "Muhammed el-Bûzidî'nin vefâtından sonra bir rüyâ gördüm. Rüyâmda bâzı kimseler onun yerine geçecek olan hakkında konuştular. Netîcede aralarında münâkaşa çıktı. Onlardan birisi; "Şehrin kadısına gidelim aramızda o hüküm versin." dedi. Beraberce gittik. Kâdı bizi heybetle karşıladı ve; "İşiniz nedir?" diye sordu. Meseleyi anlatınca, bizi bir odaya aldı ve; "Uzun söze hâcet yok. Ebü'l-Abbâs Müstegânimî bu makâmın sâhibi, ehliyetli bir zâttır. Başkasının hakkındaki meşveretine ihtiyâcı yoktur." dedi. Herkes bu sözü kabûl etti."

Abdülkâdir bin Abdurrahmân anlatır: "Muhammed Bûzidî'nin vefâtı bizim için çok acı oldu. Kalplerimiz mahzûn kaldı. Vefât ettiği günün gecesi rüyâmda onu gördüm. Çok sevindim. Ona hâlinden, Allahü teâlânın ne muâmele yaptığından sordum. O; "Şu anda Allahü teâlânın rahmeti deryâsında yüzüyorum." buyurdu. Ben; "Efendim! Sizi sevenlere yolunuzu devâm ettirecek, onlara rehberlik edecek kimi bıraktınız?" diye sordum. O zaman bana; "Fidan, benim diktiğim fidandır. Ahmed Müstegânimî onu korur ve gözetir." buyurdu."

Muhammed Sûsî anlatır: "Bir gece rüyâmda evimizin kapısı çalındı. Gidip baktığımda, kapının açık olduğunu gördüm. Halbuki kapı kilitli idi. Karşımda Şeyh Muhammed el-Bûzidî'yi gördüm. Arkasında uzun boylu, heybetli bir zât duruyordu. Sonra onun Ebü'l-Abbâs Ahmed Müstegânimî olduğunu anladım. İçeri girip bir müddet kaldılar. Şeyh el-Bûzidî hazretleri gitmek istediğinde ona; "Efendim, siz âhirete gidince bize kimi bıraktınız." dedim. Bunun üzerine o; "Sevdiklerimize bunu, bunu bıraktım." buyurarak eliyle Şeyh Ahmed Müstegânimî'yi işâret etti."

İbrâhim bin Felih anlatır: "Hikmet-i İlâhî rüyâmda Eshâb-ı Kehfi gördüm. Yanlarında Kıtmîr adlı köpekleri de vardı. Onlara kabirlerinden kalkıp buralara gelmelerinin sebebini sorunca, bana; "Allahü teâlânın izniyle Ahmed Müstegânimî ve talebelerine yardım ederiz. Devâm ettirdiği yolunu korumak için diriltildik." dediler."

Ahmed bin Muhammed Dahman anlatır: "Rüyâmda hazret-i Hasan ve hazret-i Hüseyin'i gördüm. Resûlullah efendimizin huzûr-ı şerîflerinde konuşuyorlardı. Onlara yaklaşıp; "Ey

Resûlullah efendimizin mübârek torunları! Bize şefâat edin. Sizin anneniz hazret-i Fâtıma'dır." dedim ve şefâat etmeleri için ısrar ettim. O zaman bana; "Sen Ahmed Ebü'l-Abbâs'ın hizmetinde bulunmakla arzuna kavuşursun. Zîrâ o bize hizmet eder, yolumuzda bulunur." buyurdular."

VESVESE

Ebü'l-Abbâs hazretlerini sevenlerden birisi şöyle anlatır: Abdest alırken bende çok defâ vesvese meydana gelirdi. Bu durum Ebü'l-Abbâs'a ulaştı. Bir gün bana dedi ki: "Duyduğumuza göre, abdest alırken sende vesvese olurmuş." Ben de; "Evet öyledir." dedim. O zaman bana; "Bu tâife (ehl-i tasavvuf) şeytanla oynar, yoksa şeytan onlarla oynayamaz." dedi. Sonra aradan epeyce zaman geçti. Tekrar huzûruna girdim. Bana; "Vesvese durumun nasıl oldu?" deyince; "Aynen devâm ediyor." dedim. Bunun üzerine bana; "Eğer bu vesveseyi terk etmezsen, bize gelmeyeceksin." dedi. Bu söz bana ağır geldi. Çok korktum. Ondan sonra Allahü teâlânın izni ile vesvese benden kayboldu.

HOCAMIZA ÖLÜ DEME!

Münevver bin Tunus anlatır: "Bir gece rüyâmda kendimi Şeyh Muhammed el-Bûzidî hazretlerinin dergâhında gördüm. Ebü'l-Abbâs Müstegânimî de onun kabri yanında oturuyordu. Kabri de açıktı. O sırada el-Bûzidî hazretleri kefeni ile kabrinden çıkıverdi. Ebü'l-Abbâs Müstegânimî ona döndü ve yüzündeki kefeni açtı. Nûrânî çehresi daha da güzelleşmiş bir şekilde ortaya çıktı. Sonra Ahmed Ebü'l-Abbâs Müstegânîmî'den içmek için su istedi. Ebü'l-Abbâs hemen bir kâse su getirdi. O da alıp içti. Sonra bana da içirdi. O zaman ben; "Kapta kalan bu su sevdikleriniz için de şifâ olur." dedim. Şeyh el-Bûzidî hazretleri bu esnâda Ebü'l-Abbâs Müstegânimî ile konuşmaya başladı. Ona ilk sözü; "Ey Ebü'l-Abbâs! Nerede olursan ol ben seninle berâberim. Korkma. Dünyâ ve âhiretin hayırlarını topladığına dâir seni müjdelerim." buyurdu. Sonra Ebü'l-Abbâs bana doğru döndü ve; "Hocamıza ölü deme. O gördüğün gibidir. O yapması gereken vazîfeyi yerine getirmiştir." dedi."

1) Min Kitâbı Ravd-üs-Seniyye; s.7

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.179

3) El-A'lâm; c.1, s.258

EBÜ'L-ABBÂS SEBTÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed olup, babasınınki Câfer'dir. Künyesi Ebû Abbâs olup, Sebtî diye bilinir. 1130 (H.524) senesinde Sebte'de doğup, 1204 (H.601) târihinde Merrâkûş'ta vefât etti. Merrâkûş'un dışında bir yere defnedildi. Sebtî, Muvahhidîn sultanlarından Yâkub bin Mensûr'un zamânında yaşadı. Çok meşhûr idi. Menkıbeleri herkesin arasında yayıldı. İnsanları, fakirlere ve muhtaçlara sadaka vermeye teşvîk ederdi. Garîb bilgilerden olan ve hesâb ilmine benziyen "Zâyırce" ilmi ona nisbet edilir. Bu ilim, Sehl bin Abdullah'a da nisbet edilmiştir. Şihâb el-Mukrî, **Nefh-ut-Tayyib** ismindeki eserinde, onun hayâtını anlatmış, büyük âlimlerin onu övdüğünü, en büyük velîlik derecesinde bulunduğuna şehâdet ettiklerini bildirmiştir.

Ebû Abbâs Ahmed Sebtî'nin yakınlarından olan Ebû Hasan Senhâcî, Ebû Abbâs Ahmed Sebtî'den, başlangıcından sonuna kadar hâllerini anlatmasını isteyip, Allahü teâlânın izni ile eşyâ üzerinde nasıl tesirli olduğunu, yaptığı duâların kabûl olma sebebinin, hâlinden şikâyette bulunanlara ve dileklerini elde etmek istiyenlere niçin sadaka vermesini ve îsâr sâhibi olmasını emrediyorsun? diye sorunca, ona şunları anlattı: "Ben, insanlara sâdece faydalarına olan şeyleri tavsiye ediyorum. Yirmi yaşında iken, Kâdı İyâd'ın talebesi olan büyük âlim Ebû Abdullah Fahhâr'ın yanında, ahkâmla ilgili kitapları okudum. Yirmi yaşıma

geldiğimde Nahl sûresi 90'ıncı âyetine rastladım. Bu âyet-i kerîme üzerinde düşündüm. Kendi kendime; senden, adâlet ve ihsân sâhibi olman isteniyor, dedim. Bu âyet-i kerîme üzerinde yine düşünmeğe devâm ettim. Bundan sonra elime geçen az çok ne olursa olsun, üçte birini kendime bırakıp, geri kalan üçte ikisini Allah rızâsı için fakirlere ve muhtaçlara sarfetmeye karar verdim. Sonra Allahü teâlânın ihsân makâmında olan bir kimseye, ilk önce farz kıldığı şeyin ne olduğunu araştırınca, bunun, nîmetine şükür olduğunu anladım.

Ebû Abbâs Ahmed Sebtî, bir gece ilim ile meşgûl olan talebelerin yanında bulunuyordu. Derslerini müzâkere ettikleri için, fazla gürültü oluyordu. Bu sırada bekçiler, talebelerin kaldığı evin kapısını çaldı. Talebelerin hizmetleri ile uğraşan hizmetçi, onları karşıladı. Bekçiler, hizmetçiye; "Geceleyin gürültü yapanların cezâlandırılacağını bilmiyor musunuz?" dedi. Sonra bekçilerden ikisi, sabah olunca oradaki talebeleri karakola götürmek için, medresenin kapısı önünde beklemeye başladı. Hizmetçi, bu durumu talebelere haber verince, çok korktular. Eğer götürürlerse, bizi mutlakâ öldürürler, diyorlardı. Bu sırada orada hazır bulunan Ebû Abbâs gülüyor ve talebelerin endişe ettikleri husus için hiç aldırmıyordu. Seher vakti bir müddet yalnız kaldıktan sonra, talebelere; "Hiç korkmayın! Ben, Allahü teâlâdan sizi muhâfaza buyurması için duâ ettim. Onlar size hiçbir şey yapamıyacaklar." dedi ve dediği gibi çıktı. Bekçiler, bir şey yapmaya muvaffak olamadılar.

Bâzıları Ebû Abbâs Ahmed bin Âfir'e evliyânın kerâmeti hakkında sordular. O da şöyle cevap verdi: Ölüm ile velînin kerâmeti kesilmez. Merrâkûş'da defnedilmiş bulunan Ebû Abâs Sebtî'yi işâret ederek; fakirlere sadaka verdikten sonra, onun kabrinin yanında, onu vesîle ederek Allahü teâlâya duâ eden kimsenin ihtiyâcının nasıl giderildiğine bak!" dedi."

Nefh-ut-Tîb kitabının sâhibi Makkarî şöyle anlatır: "Ebû Abbâs Ahmed Sebtî'nin kabrinin yanında birkaç defâ durup, Allahü teâlâdan dileklerde bulundum. Dileklerimden birisi de; ilim sâhibi olmam ve öğrenmek istediğim bazı kitapları bana anlamayı nasîb etmesi idi. Ebû Abbâs Sebtî'nin kabrinin yanında duâ ettim. Allahü teâlâ benim bu duâmı kısa zamanda kabûl etti."

Abdurrahmân bin Yûsuf Hıstî, Ebû Abbâs Sebtî'nin aleyhinde konuşan biri idi. Bir gece rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü: "Ey Allah'ın Resûlü! Sebtî hakkında ne buyurursun?" diye sordu. Resûlullah efendimiz tebessüm ettikten sonra, Sebtî'nin iyi kimselerden olduğunu, buyurdu. "Yâ Resûlallah! Bana bunu açıklar mısın?" dedi. O zaman Resûlullah efendimiz onun Sırat köprüsünden şimşek gibi, pek süratli bir şekilde geçeceğini buyurdu.

SUYA KANDI

Ebû Hasan Habbâz, Ebû Abbâs Sebtî'ye; "İnsanlar kuraklık ve pahalılık sebebiyle büyük bir sıkıntı içerisindeler" deyince, ona; "Cimriliklerinden dolayı, Allahü teâlâ onlara yağmur vermiyor. Eğer siz, elde ettiğiniz mahsûllerin zekâtı ile fakirlere sadaka verseydiniz, buna karşılık Allahü teâlâ da size yağmur verirdi." dedi. Ebû Abbâs'ın bu sözleri üzerine Ebû Hasan Habbâz, fakirlere sadaka verip, yardımda bulundu. Güneş pek kızgın, hava çok sıcaktı. Yağmurdan, ümîdini kesmişti. Ağaçların ve diğer bitkilerin kurumaya yüz tuttuğunu gördü. Bir müddet sonra, öyle bir yağmur yağdı ki, bütün her taraf suya kandı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.303

2) El-A'lâm; c.1, s.107

3) Keşf-üz-Zünûn; s.748

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.201

EBÜ'L-ABBÂS SEYYÂRÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Kâsım bin Kâsım el-Mehdî, künyesi Ebü'l-Abbâs Seyyârî'dir. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde büyük âlim idi. Fazîletler ve kerâmetler sâhibi olup, zamânın seçkin âlimlerindendi. Ebû Bekr-i Vâsıtî'nin en büyük talebesidir. Zamânındaki büyük âlim ve velîlerle görüşüp onlardan ilim ve edeb öğrendi. Tasavvufta yetişip kemâl derecelerine ulaştı. 953 (H.342) senesinde Merv şehrinde vefât etti. Kabri orada olup, herkes tarafından ziyâret edilmektedir. Kabrini ziyâret edip, bu zât hürmetine Allahü teâlâya duâ ve istekte bulunanların, murâdlarına kavuştukları tecrübe ile sâbittir. Tasavvuf yoluna girmeden önce zengindi. Babasından kendisine çok mîrâs kalmıştı. Servetinin hepsini vererek, Resûlullah efendimizin iki tel mübârek Sakal-ı şerîfini satın aldı. Allahü teâlâ, Sakal-ı şerîflerin bereketiyle ona tövbeyi ve velîliği nasîb eyledi. Ebû Bekr-i Vâsıtî'nin sohbetiyle şereflendi. Yüksek derecelere kavuştu. Vefât ettiği zaman, vasiyeti üzerine, mübârek Sakal-ı şerîfleri ağzına koydular. Tasavvufta Seyyârî adıyla bilinen yolun temsilcisi ve yayıcısı oldu.

Ebü'l-Abbâs Seyyârî hazretleri, haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, dünyâya kıymet vermezdi. Allahü teâlâya isyân olabilecek hiç bir şeye ömrü boyunca yanaşmadı.

Kendisine; "Gönlünün Cennet bahçesi misâli çok güzel olması için Allah yolunda yürüyen bir kimse hangi ameli işlemelidir." dediler. Cevâbında; "Allahü teâlânın emirlerini yapmaya ve yasaklarından sakınmaya sabırla devâm etmek, sâlihlerle berâber olup, sohbetlerinde bulunmak ve dostlarına hizmet etmekle." buyurdu. Yine; "Bu yolda ilerlemek nasıl mümkün ve kolay olur?" diye sorulunca; "Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet etmek ve sâlihlerin sohbetine devâm etmekle." buyurdu.

Bir defâsında ceviz satın almak için bir dükkâna girdi. O ceviz isteyince dükkan sâhibi çırağına; "Cevizlerin iyilerini seç." dedi. Bunun üzerine Ebû Abbâs Seyyârî hazretleri; "Her ceviz sattığınız kimseye aynı muâmeleyi yapıyor musunuz. Herkes için iyilerini seçiyor musunuz?" dedi. Dükkan sâhibi; "Hayır bunu sizin ilminizin hâtırı için yapıyorum." dedi. "İlmin fazîletini, iki çeşit ceviz arasındaki farkla değiştirmem." buyurup, ceviz almaktan vazgeçti.

Yine; **"Bir kimse, mutlakâ haklı olduğu halde, kendisini suçlu kabul edip, karşısındakine; "Sen haklısın, ben kabahatliyim." derse, âhirette bütün sıkıntı ve meşakkatlerden emin olur."** buyurdu.

Buyurdu ki: "Hikmet ehli bir zâta sordular: "Rızkın nereden gelmektedir, nereden temin ediyorsun?" Dedi ki: "Dilediğinin rızkını genişleten ve dilediğini daraltan Allahü teâlâdan." diye cevap verdi.

"Her kim kalbini Allahü teâlâya karşı sadâkat üzere muhâfaza ederse, sıdk üzere olursa, Allahü teâlâ onun dilinden hikmet akıtır."

"Allahü teâlâ bir kuluna iyilik murâd edince, onu kötü hallerden korur. Gadâb ettiği kuluna da öyle bir hal verir ve o kimsenin sıkıntısından, zararından herkes kaçar."

HASSAS DAVRANIRSA

Ebü'l-Abbâs Seyyârî hazretleri bir defâsında;

"Bir kimse, hayâtında İslâmiyete uymakta ne kadar hassas dikkatli ve ince davranır, İslâmiyete uygun olmayan bir iş yapmamak için ne kadar gayret ederse, âhirette, Sırat köprüsünden geçerken, Sırat köprüsü ona, dünyâda İslâmiyete uymak için olan gayreti nisbetinde geniş, ferah ve rahat olur. Yine bir kimse, dünyâda emirlere uymakta gâyet gevşek ve geniş davranır, İslâmiyete tam uymak için çalışanlara; "O kadar da çok inceleme." derse, âhirette Sırat köprüsünden geçerken, Sırat köprüsü o kimse için, dünyâda İslâmiyete uymaktaki gevşekliği nisbetinde daralır." buyurdu.

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.366
2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.380
3) Risâle-i Kuşeyrî; s.168
4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.119
5) Nefehât-ül-Üns; s.194
6) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.255
7) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.4, s.51

EBÜ'L-BEREKÂT EMEVÎ HAKKÂRÎ;

Irak ve Doğu Anadolu'da yaşayan büyük velîlerden. İsmi Sahr olup babasınınki de Sahr'dır. Künyesi Ebü'l-Berekât'tır. Hocası, Adiy bin Müsâfir'in kardeşinin oğludur. Emevî ve Hakkârî nisbet edildi. Aslen Lübnan'da Ba'lebek yakınlarında Beyt-i Fâr beldesinde doğdu. On üçüncü asrın sonlarında Hakkâri'de vefât etti. Amcasının inşâ ettirdiği ve kendisinin ders verdiği zâviyeye defnedildi.

Her ferdi, Allah aşkıyla yanıp tutuşan bir âilenin evlâdı olan Ebü'l-Berekât Emevî hazretleri, küçük yaşta yüksek ilim sâhibi âlimlerin meclislerine devâm etti. Gençliğinin baharında ilimle doldu. Kalbi Allah aşkı ile yandı. Tasavvufta en üstün makamlar, ilimde yüksek dereceler sâhibi, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin halîfelerinden olan amcası Adiy bin Müsâfir, o sırada Hakkâri civârında bıkıp usanmadan insanları Allah yoluna çağırmaktaydı. Ona olan sevgisi, Ebü'l-Berekât hazretlerinin ana ve babasını, akrabâ ve yakınlarını bırakıp, Hakkâri gibi dağlık ve sert kış şartlarına sâhip bir memlekete gitmesine sebeb oldu. O, orada amcasının elinde kısa zamanda yüksek makamlara ulaştı. Üstünlükleri dillere destan oldu. Sevgisi gönüllerde yeşermeye, Allah aşkı ile terennüm ettiği şiirler dillerde dolaşmaya başladı. Üstâdı ve amcası Adiy bin Müsâfir hazretleri onun için; "Ebü'l-Berekât gerçek bir velîdir." buyurup, Hakkâri dağlarındaki talebelerinin yetiştirilmesi ile vazîfelendirdi.

Doğu evliyâsının birçokları ile görüştü. Yüce makamlara, üstün ahlâk ve davranışlara sâhib oldu. Allahü teâlâya yakın olmaktan bahsedilince, sözü o alır, vilâyetin üstünlük ve hükümleri onun dilinden dinlenirdi. O, Allahü teâlânın ölü kalpleri diriltmek, karanlık gönülleri aydınlatmak, hikmetli sözleri söylemek, Allah adamlarını yetiştirmekle vazîfelendirdiği bir mübârek kimseydi. O, zühd ve takvâda eşsiz, dünyâya kıymet vermez, Allahü teâlânın rızâsına muhâlif hiçbir söz ve harekette bulunmazdı. Tevâzu ve kerâmetler sâhibi, akıl ve zekâda üstün bir kimse idi. O, değil haram ve şüphelilerin yanından geçmek, helâlden kullandığı şeylerin hesâbını nasıl vereceğini düşünürdü. Mübahları, yaşamak için zarûrî olduğu mikdârda kullanırdı.

Amcası Şerefüddîn Adiy bin Müsâfir'in vefâtından sonra, ondan aldığı ilim ve feyzi insanlara yayan Ebü'l-Berekât Emevî hazretleri, birçok talebe yetiştirdi. Doğu evliyâ ve ulemâsının birçoğu onun ilim ve feyzlerinden istifâde etti. Sâlih kimseler, gelip onun meclisinde bulundular. Onun yetiştirdiği evliyâdan biri de, oğlu Ebü'l-Mefâhir Adiy bin Ebi'l-Berekât hazretleriydi.

Dostlarından Ebü'l-Feth Nasr bin Rıdvân anlatır: "Bir ilkbahar günü Ebü'l-Berekât Hakkârî, talebeleri ve birçok Allah dostu da olduğu hâlde, zâviyeden çıkıp dağa doğru tırmandılar. İçlerinden biri, "Bugün canımız ne kadar da nar istiyor. Acı tatlı farketmez." dedi. Daha sözünü bitirmeye fırsat kalmadan, etraftaki meşe ağaçları narla doldu. Ebü'l-Berekât hazretleri, narları toplayıp yemelerini söyledi. Toplayıp yediler. Sonra zâviyeye döndüler. Bir saat sonra hocalarından ayrılan bir grup talebe biraz önce nar yedikleri yere gittiler. Ağaçlarda narın eseri bile yoktu."

Talebelerinden Nasrullah bin Ali Humeydî, bir gün yüksekçe bir dağın tepesine yakın bir

yerinde yürüyordu. Ebü'l-Berekât hazretleri de dağın eteğinde oturuyordu. Birden bir rüzgâr çıktı. Nasrullah bin Ali'yi rüzgâr önüne katıp, dengesini kaybettirdi. Yuvarlanmaya başladı. Ebü'l-Berekât hazretleri rüzgârın dinmesi için duâ etti. O anda rüzgâr dindi ve Nasrullah da bulunduğu vaziyette kıpırdayamadan durdu. Ebü'l-Berekât hazretleri rüzgâra emredip, Nasrullah'ı aldığı yere bırakmasını söyledi. Allahü teâlânın izni ile rüzgâr onun bu emrini hemen yerine getirdi.

Ebü'l-Berekât Emevî buyurdu ki:

"Muhabbet sarhoşluğu ile mest olan bir kimse, ancak mahbûbunu, sevdiğini görmekle ayılabilir."

"Muhabbetin esâsı üç şeydedir. Bunlar; vefâ, edeb, mürüvvettir."

"Vefâ; kalbin, ezeliyetin nûru ile ünsiyet yakınlık peyda edip, Allahtan başkasına muhabbeti bırakarak, O'na yakînînde ısrârlı olmasıdır.

"Edeb; kulun, Allahü teâlâya karşı vazifelerini, vakitlerini nasıl ayarlayacağını, kendini O'ndan uzaklaştıran şeylerden nasıl korunacağını bilmesidir."

"Mürüvvet ise; Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyi hatırlamayan kalble zikre devâm etmek, sözlerinde ve işlerinde Allahü teâlânın emrine uymak, içte ve dışta Allah'tan başka her şeyden uzak durmak, kendisine bir sermâye olan vaktini iyi değerlendirmekten ibârettir."

Bir kulda bu üç haslet; vefâ, edeb ve mürüvvet bulunursa, Allahü teâlâya yakîn olmanın tadını tatmış olur. Onun gönlüne O'ndan ayrı kalmanın korkusundan bir kor düşmüş olur. O'na kavuşmak ateşiyle yanmaktan kurtulamaz.

İSTEDİĞİN BİR ŞEY VAR MI?

Ebü'l-Fadl Meâli bin Temîmî Mûsulî anlatır: "Yedi sene Ebü'l-Berekât hazretlerine hizmet ettim. Bir gün yemek yedikten sonra elini yıkıyor, ben de su döküyordum. Bana, "İstediğin bir şey var mı?" diye buyurunca; "Evet, duânız bereketiyle Kur'ân-ı kerîmi ezberlemek isterim." dedim. O da; "Allahü teâlâ sana kolaylık versin, her uzağı yakın etsin. Kur'ân-ı kerîmi ezberlemekte yardımcın olsun." diye duâ etti. Ondan sonra Kur'ân-ı kerîmi kısa zamanda hıfzettim. Allahü teâlâ onun duâsı bereketiyle, bana uzak olan yerleri yakın, güç olan şeyleri de kolay eyledi."

İSTEK BÖYLE OLUR

Âriflerden Cârullah Ebû Hafs Ömer bin Muhammed Magribî anlatır: "Ebü'l-Berekât bin Sahr hazretlerinin tasarrufları açık, kerâmetleri çok, devamlı Allahü teâlâ ile berâber, halka karşı çok merhametli, insanları kırmayan bir hâli vardı. Bu hâller onun huyu olmuştu. Bir gün Laliş köyündeki zâviyesinde, sohbetiyle şereflenmekteyim. Yufka içinde, kızarmış koyun eti yemek hatırımdan geçti. Çok geçmeden bir arslan ağzında dürülmüş yufka ekmekle kapıdan girdi. Ebü'l-Berekât hazretlerine doğru yürüdü. Ebü'l-Berekât hazretleri beni gösterince; Arslan getirip ekmeği benim önüme koyup gitti. Ekmeğin içinde kızarmış koyun eti vardı. O sırada yukarıdan bir adam indi. Onun inmesi ve ekmeği görmesiyle, benim biraz önceki et yeme arzum tamâmen kayboldu. Ona ikrâm ettik. Hepsini yedi. Ebü'l-Berekât hazretleriyle bir müddet sohbet ettikten sonra, geldiği gibi gitti. Ebü'l-Berekât hazretleri bana, "Yâ Ömer! İstek dediğin bu adamın arzusu gibi olur. Onun isteği öyle şiddetlidir ki, başkalarının isteğini yok eder ve arzu ettiği anda onu yapması gerekir. Şu anda o, tâ Çin'e gitti." buyurdu.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.109

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.253

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.178

EBÜ'L-FADL AHMEDÎ;

Evliyânın önde gelenlerinden.İsmi Ahmed, künyesi Ebü'l-Fadl'dır. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1535 (H.942) senesi Bedir'de vefât etti ve oraya defnedildi.

Ebü'l-Fadl Ahmed, hak âşığı bir zât olarak yetişti. Evliyânın büyüklerinden, Aliyyül Havas hazretlerinin sohbetlerinde mânevî hallere ve evliyâlık makamlarına kavuştu. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretlerinin hak yoldaki dostu, sohbet arkadaşı ve sırdaşı idi. Sözleri, halleri, kerâmetleri her tarafa yayıldı. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri kendisini çok sever, sohbetlerinde bulunur, hürmet ve hizmet ederdi.Kendisine ona hizmet etmesinin sebebi soruldukta; "Seher vakitlerinde gizliden bâzı sesler işitirdim. O seslerde; "Sen şimdiye kadar Ebü'l-Fadl gibi biri ile sohbet etmedin. Bundan sonra da onun gibisini bulamazsın." deniyordu." buyurdu. Kendisine kaç yıl hizmet ettiği ve sohbetinde bulunduğu soruldukta da; "On beş yıl." buyurdu.

Ebü'l-Fadl Ahmed hazretleri çok az yerdi.Yaz olsun, kış olsun günde on nefes alacak kadar bir uykusu olurdu. Giydiği şeyler eski fakat temizdi. Başkalarından önce davranıp hizmete koşardı. Birlikte gittiği bir cemâatin bir kısım eşyâlarını taşımakta ısrar etmiş ve taşımıştı. Allahü teâlânın evi olan mescidlere çok hürmet ederdi.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri anlatır: "Onun kadar insanlar arasında mescidlere tâzim ve hürmet eden birini görmedim. O katiyyen tek başına girmez, mescidin kapısında bekler, biri girerse peşinden girerdi. Sebebini soranlara; "Bizim gibilere ancak müslümanların peşinden girmek yaraşır. Mescid âdâbını yerine getirememekten korkarız." derdi."

Sohbet arkadaşı Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri anlatır: "Bir gün Ebü'l-Fadl'ın yanında bir dervişi övdüm. Bana; "Beni onunla buluştur. Görmek isterim." buyurdu. Birlikte gittik. Dervişi bulduk. Derviş Ebü'l-Fadl'ı görünce, korkudan çeşitli hallere girdi. Neredeyse aklı başından gidecekti. O zaman Ebü'l-Fadl hazretleri; "Bu ne bulursa yer. Verâ, haram ve şüphelilerden kaçma hâli yoktur." buyurdu. Sonra meâlen; **"Fâiz yiyen kimseler** (kabirlerinden) **şeytan çarpmış kimseler gibi çarpılmış olarak kalkarlar."** (Bekara sûresi: 275) âyet-i kerîmesini okudu."

Ebü'l-Fadl Ahmedî hazretlerinin hikmetli sözleri çoktur. Devamlı müslümanlara hüsn-i zan etmenin önemini anlatırdı. Bu hususta; "Müslüman idârecilere iyi zanda bulunmalı. Şâyet onlar zulüm ederlerse, Allahü teâlâ âhirette hiç kimseye; "Neden kullara iyi zanda bulundun?" diye sormaz." buyurdu.

Mahluklara kötü söz sarfetmekten sakındırırdı. Bu hususta; "Allahü teâlânın yarattıklarından hiç kimseye sövmeyin. Şâyet kötü söz sarfederseniz bir bakıma kendinizi üstün tutmuş olursunuz. Sonra da sonunuzun ne olacağını bilemezsiniz." buyurdu.

Yine bir gün sohbet ederken; **"Allahü teâlânın kulları olunuz. Nefsinizin, altınlarınızın, paralarınızın kulu olmaktan sakının. Sizler nefisleriniz için değil, ancak Allahü teâlâ için yaratıldınız. O halde O'ndan kaçmayın."** buyurdu.

İyi işleri yapmaya teşvik ederdi. Çok söylediği şeylerden birisi de; "İlim sâhipleri ile konuşurken dilinize sâhib olunuz. Evliyâ ile konuşurken de kalbinizi koruyunuz. Zîrâ bunlar Allahü teâlâya yakın olmakla şereflenmişlerdir. Bunların huzûruna ancak edeple gidiniz. Çünkü onların kalpleri, Allahü teâlânın zikriyle meşguldür. Nefisleri ibâdeti istemekte, akılları da bildiğiniz akıl gibi değildir. Bunun için edebinize dikkat ediniz. En ufak bir saygısızlığınıza kırılabilirler. Allahü teâlâ da onların istediğini sizde yerine getirir." buyurdu.

Kendisine Allahü teâlâya nasıl duâ edelim diye soruldu. O zaman; **"Allahü teâlâdan dâimâ**

af ve âfiyet isteyiniz." diye cevap verdi.

Kalp ve gönül temizliğinden anlatırdı. Bu hususta; "İçinizi hırs, kin, hased gibi kötü huylardan temizleyiniz. Bunlardan biri varken kimse size yakın olmaz. Böyle olunca Allahü teâlânın sevgisi kalbinizde meydana gelmez." derdi.

Yenilen içilen şeylerin helalden olmasına çok dikkat ederdi. Bu sebeple sohbetlerinde; "Gücünüz yettiği kadar, yiyip içtiklerinizin helal ve temiz olmasına dikkat ediniz. Çünkü bu, din binâsının ayakta kalmasını sağlayan bir temeldir. Bütün amellerinizin kabûlü buna bağlıdır.

Allahü teâlânın sevgili kulları kendilerine gelen lokmaların nereden geldiğini iyi bilirler."

Bir gün Ebü'l-Fadl hazretlerine Kur'ân-ı kerîmde; **"Zulmedenlere meyletmeyin. Size ateş dokunur** (Cehennem'de yanarsınız)." (Hûd sûresi: 113) meâlindeki âyet-i kerîme okundu ve; "Buradaki meyletmeye, nefse meyletme de girer mi?" diye soruldu. O; "Evet, zulüm de nefsin sıfatlarındandır." buyurdu.

Ebü'l-Fadl Ahmedî bir gün Cennet'ten anlattı; "Cennet bâzı kimselere iştiyâk duyar, arzu eder. Tıpkı onların Cennet'i arzu ettikleri gibi. Bunlar îmân sâhibi sâlih kimselerdir. Bir kısım insanlar daha vardır ki Cennet onları arzu etmez ama onlar Cennet'i isterler. Bunlar ise âsî günahkâr müminlerdir. Bir başka grup insan daha vardır ki, Cennet bunları arzu eder. Ama bunların arzuları Cennet değildir. İşte bunlar hal sâhibi velîlerdir. Bunların dışında bir takım insanlar vardır ki, Cennet bunları kesinlikle istemez, onlar da Cennet'i istemezler. Bunlar da kıyâmet gününü ve sonrasını inkâr eden küfür ehlidir.

Cennet ehli Cennet'te bir şey isteyip, temennî ettiğinde o nîmet hemen verilir." buyurdu.

O GÜN GELMEDİKÇE...

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri anlatır:

"Bâzı geceler beni mânevî haller ve bilgiler kaplardı. Hemen onları yazardım. Ertesi gün Ebü'l-Fadl hazretleri ile görüştüğümüzde onları kendisine okur, arz ederdim. O sırada sarığının içinden bir kağıt çıkarır; "Oku!" derdi. Okuduğumda aynı mânevî bilgiler olduğunu görürdüm. Bir harf bile olsa, aralarında fark yoktu.

Zamânında Emir Muhyiddîn isminde birisi zindana atılmıştı. Bu kişi Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretlerine haber salıp zindandan kurtulması için duâ istedi. Bunun üzerine ona duâ etmeye başladı. Bu hâli kimse bilmiyordu. Yine duâ ettiği bir gece yanına Ebü'l-Fadl Ahmed hazretleri geldi ve; "Kardeşim Abdülvehhâb! Onun zindanda beş ay yedi gün kalması mukadderdir. O gün tamam olmadıkça kimse onu oradan çıkaramaz. Semâya çıkan duâlarını yine sana dönüyor gördüm." buyurdu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.361

2) Tabakât-ül-Kübrâ

EBÜ'L-HASAN BA'KÛBÎ;

Evliyâdan. İsmi, Ali bin İdrîs Ba'kûbî'dir. Çok kerâmetleri görüldü. Bağdât civârında yaşadı. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Kerâmetleri görüldü.

Kendisi anlatır: "Allahü teâlâ bana kâinâtın bütün sırlarını bildirdi." Sonra yine; "Cennetlik ve cehennemlik olanları, kabirdekilerin hallerini bilirim." buyurdu.

Muzaffer bin Mühezzeb anlatır: "Bir gün Ebü'l-Hasan hazretlerinin dergâhına giderek zulmü

herkese dokunan birini şikâyet etmek istedim. Üç gün kadar o dergâhta kaldım. Ebü'l-Hasan hazretlerinin heybetinden dolayı bir türlü bu şikâyeti dile getirmeye kâdir olamadım. Dördüncü gün Ebü'l-Hasan hazretleri bir bahçede talebeleri ile akşam namazını kıldılar. Namazdan sonra orada bir ok ve bir yay gördüler; "Yayı ve oku bana veriniz." buyurdu. Oradakiler ok ve yayı hemen verdiler. Ebü'l-Hasan oku yaya yerleştirip bana doğru döndüler ve; "Atayım mı?" buyurdular. "Ben de; "Siz bilirsiniz." dedim. O, bu cevâbımdan sonra oku attı. Ok bir ağacın dibine saplandı. O zaman Ebü'l-Hasan hazretleri; "Ey Muzaffer! Doğrusu istediğine kavuştun. O zâlim cezâsını gördü." buyurdu. Ben buna hayret edip; "Allahü ekber." diye tekbir getirdim. Oradakiler de tekbir söylediler. O gecenin sabahı olduğunda bana; "O zâlim kişi akşam namazı sonrasında evinin damında yatarken nereden geldiği bilinmeyen bir ok ile öldü." haberi bildirildi.

Ebü'l-Hasan hazretlerinin ziyâretine gelenler pekçoktu.Bunların sayısının yedi bine ulaştığı bildirilmiştir.

1) Menâkıb-ül-Ârifîn Kerâmât-ül-Kâmilîn, Üniversite Kütüphânesi,No: 558 vr, 169

EBÜ'L-HASAN BEKRÎ;

Mısır'da yaşayan velîlerin büyüklerinden. İsmi Muhammed olup, babasınınki de Muhammed'dir. Lakabı Tâcülârifîn, künyesi Ebü'l-Hasan, nisbesi ise Bekrî'dir. 1493 (H.899) yılında Kahire'de doğdu. Ebû Bekr-i Sıddık'ın neslindendir. Aynı zamanda soyu, hazret-i Hasan tarafından da Resûlullah efendimize ulaşır. 1545 (H.952) senesinde Kahire'de vefât etti. İmâm-ı Şâfiî'nin kabri civârına defnedildi.

Sâlihâ bir hâtun olan annesi ona hâmile iken bir rüyâ gördü. Sanki güneş ve ay şehâdet parmağında idi. Uyandıktan sonra rüyâsını kocasına anlattı. Büyük âlim olan Muhammed bin Abdurrahmân şöyle dedi: "Doğacak oğlumuz, doğu ve batıyı ilim ile dolduracak." Nitekim öyle oldu. İlimde ve tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuştu. Tatlı ve hoş sohbetinden dolayı, insanlar onun meclisine koştu.Allahü teâlâdan bahsedince, en katı kalpler bile yumuşardı. Onun meclisinde bulunanlar kendilerinden geçerdi.

Ebü'l-HasanMuhammed Bekrî'nin annesi her gün Allahü teâlâyı zikr ederdi. Oğlu Ebü'l-Hasan Muhammed'in doğumundan bir müddet geçmişti. Bir gün annesi, her günkü zikrini unutmuştu. O sırada Ebü'l-Hasan şehâdet parmağını kaldırarak, Allahü teâlânın zikrini annesine hatırlatmak için; "Allah, Allah, Allah!" dedi. Yanlarında bulunan ve Ebü'l-Hasan'ın konuştuğunu işiten bir kişi, çocuğun bu durumuna hayret ederek, kaç yaşında olduğunu sordu. Annesi oğlunun hâlini belirtmemek için, başka sözlerle durumu geçiştirdi.

Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan Ebü'l-Hasan Muhammed, fıkıh ve diğer ilimleri; Kâdı Zekeriyyâ, Burhâneddîn bin Ebû Şerîf ve daha birçok âlimden öğrendi. Tasavvuf yolunu, Radıyyüddîn Gazzî, Âmirî ve Abdülkâdir Deştûtî'den öğrendi.

Ebü'l-Hasan Muhammed, tasavvuf yolunda hal ve ilim bakımından çok yüksekti. Allahü teâlâ, ona derin ilim ve mârifetler ihsân etmişti. Bir ilim dalında konuştuğu zaman, onun o ilimde deryâ gibi olduğu görülürdü. Nûrânî yüzlü ve görünüşü heybetli idi. Büyük-küçük, herkesin hakkına riâyet eder, onlara hürmet gösterirdi. Gizli ve açıktan çok sadaka verirdi.

Devâsı, çâresi olmayan bir iş başına geldiği zaman, Allahü teâlâya sığınırdı. Devletin ileri gelenleri, onun çok meşakkat içerisinde olduğu halde Harem-i şerîfe gitmesine, her sene orada üç bin dinara ulaşan masraf yapmasına çok şaşarlardı. Hattâ ona; "Efendim! Hicaz'a ne kadar da çok gidiyorsunuz?" dediklerinde, onlara, "Siz memleket işleri ile alâkalı bir işiniz olduğu zaman ne yaparsınız?" dedi. Onlar; "Onu arz etmek için sultânın kapısına gideriz." dediler. Bunun üzerine o da; "İşte benim de hâcetim, dileklerim olduğu zaman, sultânın

kapısına gidiyordum. Bu kapı, Allahü teâlânın kapısıdır." dedi.

Muhammed Zafarî anlattı: "Bir gün akşam namazından sonra, Ebü'l-Hasan'ın huzûrunda bulunuyordum. Bir ara Ebü'l-Hasan Muhammed uyumaya başladı. O sırada hatırımdan; "Yatsı namazından önce nasıl uyuyor? Hâlbuki öyle uyumak iyi değildir." diye geçti. Vallahi bu düşünceler hatırıma gelir gelmez, Ebü'l-Hasan Muhammed gözlerini açıp; "Resûlullah efendimiz uyurlar, fakat kalbleri uyumazdı." dedi. Onun bu sözleri karşısında tüylerim diken diken oldu ve utandım."

Ebü'l-Hasan Bekrî'nin annesi Hadîce hanım, geceleri ibâdet edip, gündüzleri oruç tutardı. Fakat oğlu Ebü'l-Hasan Bekrî'yi bâzı hususlarda beğenmezdi ve onu kırardı. Bu durum bir müddet devâm etti. Ebü'l-Hasan, bu duruma rağmen annesine hürmette kusûr etmez, ona hürmet ve saygıda âzami gayret gösterirdi. Ebü'l-Hasan Bekrî'nin annesi bir gece uyuyunca, rüyâsında kendisinin Resûlullah efendimizin mescidine girdiğini gördü. Ravda-i mutahherada pekçok kandil vardı. Bunlardan bir tânesi hem parlak, hem de daha güzeldi. O büyük ve güzel kandilin kime âid olduğunu sorunca; "Oğlun Ebü'l-Hasan'a âittir." denildi. Sonra, Hücre-i Seâdete gitti. Orada Resûl-i ekrem ile oğlunu gördü. Oğlu, uygun görmediği elbiselerle Resûlullah efendimizin yanında duruyordu. Kendi kendine; "Oğlumun, Resûlullah efendimizin huzûrlarında bu elbise ile bulunması hiç uygun değil." diyordu. Bu sırada Resûl-i ekrem; "Bu elbiseleri oğlunun giymesinde hiçbir mahzur yoktur." buyurdu. Bunun üzerine o; "Oğlumun bu hâlini kınadığım için tövbe ediyorum yâ Resûlallah!" dedi. O günden sonra annesi, Ebü'l-Hasan'ı hiç kınamadı.

Ebü'l-Hasan Bekrî, çok kıymetli eserler yazdı. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1- Teshîl-üs-Sebîl:** Yazmadır. Kur'ân-ı kerîm tefsîrine dâirdir. Buna **Tefsîr-ül-Bekrî** de denir. **2) Şerh-ul-Lubâb lil-Müzeccid, 3) Şerhu Minhâc-in-Nebevî, 4) Tuhfetü Vâhib-il-Mevâhib fî Beyân-il-Makâmât vel-Merâtib:** Tasavvuf ilmine dâir yazma bir eserdir. **5) Ed-Dürret-ül-Mükellile fî Feth-i Mekket-il- Mübeccele, 6) Ikd-ul-Cevâhir-ul-Behiyye:** Resûlullah efendimize salevât-ı şerîfe okumaya dâirdir. **7) İrşâd-üz-Zâirîn li Habîbi Rabb-il-Âlemîn, 8) Şerhu Ravdı İbn-i Mukrî, 9) Şerh-un-Nefhat-ül-Verdiyye.**

NİÇİN BİNMİŞ?

Mekke-i mükerremenin kâdılarından bir zât, bir kâfile ile berâber Medîne-i münevvereye gidiyordu. Kâfilede Ebü'l-Hasan Muhammed Bekrî de vardı. O, taht-ı revâna binmişti. Kalbinden, Ebü'l-HasanMuhammedBekrî'nin Medîne-i münevvere gibi mübârek bir şehre böyle taht-ı revânda gitmesinin hoş olmadığını geçirdi.Kendi kendine; "Onun gibi tasavvuf yolunda yüksek bir mertebeye kavuşmuş birinin, Resûl-i ekremin ziyâretine taht-ı revâna binmiş olarak gitmemesi gerekir." dedi. Bu düşünceleri hatırından geçirdiği zaman, Ebü'l-Hasan Muhammed Bekrî, taht-ı revânın kapısını açıp, ona doğru bakarak selâm verdi ve şöyle dedi: "Taht-ı revâna binmem gerekiyor. Çünkü özürüm var. Vallahi, eğer Resûlullah efendimizi yürüyerek ziyâret etmek mümkün olsaydı, hiçbir şeye binmeden yürüyerek ziyâretine giderdim. Eğer taht-ı revândan başkasına binmeye gücüm yetse idi, ona binerdim. Fakat, ondan başkasına binmem mümkün olmadığı için taht-ı revâna bindim."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.229

2) El-A'lâm; c.7, s.57

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.292

4) El-Kevâkıb-üs-Sâire; c.2, s.192

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.181

6) Nûr-us-Safir; s.414

7) Brockelman; Gal-2, s.438, Sup-2, s.461

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.244

EBÜ'L-HASAN CÛSUKÎ;

Irak velîlerinin büyüklerinden. Ebü'l-Hasan künyesi olup, Dicle kenarında bir belde ve doğduğu yer olan Cûsuk'a nisbetle Cûsukî denildi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin halîfelerinden, Ali bin Hîtî'nin talebesi idi. On ikinci asır sonlarında vefât etti. Doğum yeri olanCûsuk köyüne defnedildi. Kabri halk tarafından ziyâret edilmekte, onun feyz ve bereketinden faydalanılmaktadır.

Allahü teâlânın dostlarının büyüklerinden, kerâmet, hârikulâde hâller ve insanları sapıklıktan kurtarmada yüksek dereceler sâhibi olan Ebü'l-Hasan Cûsukî, temel din bilgilerini öğrendikten sonra, gençliğinin baharında Ali bin Hîtî'nin hizmetine girdi. Ali bin Hîtî hazretleri, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin, "Bağdât'a gelen her velî bizim misâfirimizdir. Biz de, Ali bin Hîtî'nin misâfiriyiz" buyurduğu ve sık sık karşılıklı ziyâretlerde bulundukları bir büyük zât idi. Nehr-ül-melik civârında Rezirân köyünde ikâmet ederdi. Allahü teâlânın izniyle ölüleri dirilttiği, hastalara şifâ dağıttığı, körlük ve sağırlık a'râzlarını giderdiği meşhûr olanAli bin Hîtî hazretlerinin hizmetinde yıllarca kalan Ebü'l-Hasan Cûsukî, onun ilim ve feyzlerinden çok istifâde etti. Evliyânın büyükleriyle sohbet etti. Ali bin Hîtî'nin yanında kemâle geldi. Maddî, mânevî bütün ilimlerin inceliklerine kavuştu. Kalbi bütün kirlerden temizlendi. Gönlünde Allah aşkından başka bir sevgi, dilinde Allah adından başka bir söz bulunmaz oldu. Allahü teâlâya olan aşkını, şiirlerinde terennüm eyledi. İşi, sözü, düşüncesi, tefekkürü, her şeyi ile, Allahü teâlânın râzı olduğu şeylere yöneldi. Hücreleri, zerreleri de Allahü teâlâyı zikreder oldu. Kimsenin duyup haberdâr olmadığı hâllere kavuştu. Ali bin Hîtî hazretlerinin halîfesi oldu.

Pekçok talebe yetiştirdi. Feyz ve nûrları her tarafa yayıldı. Çöller, Allah aşkıyla parladı. Ölü kalbleri diriltti. Zulmet dalgalarını, beldelerden, insanlardan kaldırdı. Pek çok insan onun feyziyle kemâle geldi. Bir çok kimse doğruyu görüp îmân ile şereflendi. Beldeler, sâlih ve temiz insanlarla doldu. Allah aşkı gönüllerden çıkmaz, Rabbin adı dillerden düşmez oldu.

Abdurrahmân bin Ebü'l-Hasan ve Ümran Büreydî Dârânî, Ebü'l-Hasan Cûsukî'yi ziyâret için yola çıktılar. Cûsuk'un karşısından Dicle'yi geçtiler. Yolun kenarında, görünüşü çirkin ve pis kokulu bir adamın zincirlerle bağlı olduğunu gördüler. Onlara; "Ne olur, Ebü'l-Hasan'a söyleyin de beni çözüversin. Beni bu hâle o koydu." diye yalvardı. Ebü'l-Hasan'ın huzûruna vardıklarında, durumu arzetmeye kalmadan kendisi söze başladı: "Sizin yolda gördüğünüz şeytandı. Onu cezâlandırdım. Çünkü o, ikide bir gelip îmân sâhiplerini saptırmak için çabalıyor, onlara vesvese veriyordu. Kaç defâ gelmemesi için tenbîh ettim. Sözünde durmadı. Gelip, dostlarımı rahatsız etti. Ben de Allahü teâlânın izniyle onu yakalayıp bağladım" buyurdu.

Ebü'l-Hasan Cûsukî hazretleri buyurdu ki:

"Âlimlerin bozulmasının alâmeti ikidir: "Biri, bildiklerini yapmazlar, bilmedikleriyle amel ederler. İkincisi, yapmamaları emredilen şeyleri yaparlar."

"Faydasız söz söylemek ve herkesle haşir-neşir olmak, Allahtan yüz çevirmenin alâmetidir."

"Bir kimsenin Cehennemlik olduğu, üç şeyde açıkça görülür: Kendisine ilim verilir, amelden mahrûm edilir. Amel verilir, ihlâstan mahrum edilir. Allah adamlarının sohbetleri ile şereflenir, onlara hürmet etmez."

"İlim yükseltir, cehâlet alçaltır."

"Sabır şecâat, yalan âcizlik, doğruluk kuvvettir."

"İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğreterek, seni yanlış yollara düşmekten sakındıracağını bilmediğin kimselerle arkadaşlık etme!"

İki beytinde şöyle demektedir:

"Gözlerimin göremediğini gören kalbim seni arzuluyor,
Gönlüme ümid etme ve isteme arzusunu sen verdin.

Bana bu isteği verdiğin gibi, isteyeceğimi de bilmektesin.
Kalbim, yalnız seni istiyor ve ben, gönlümde senden başkasına yer ayırmadım."

EMRİNİZDEYİZ

Ali bin Hîtî hastalanmıştı. Kendisini, başta Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri olmak üzere, Bekâ bin Batû, Ebû Saîd Kaylevî, Ahmed Cûsukî Sarsarî gibi büyükler ziyâret ettiler. Ali bin Hîtî, hizmetinde bulunan Ebü'l-Hasan Cûsukî'ye sofrayı kurmasını emretti. Ebü'l-Hasan sofrayı kurdu. Ancak, ekmeği koymağa kimin önünden başlayacağında tereddüd etti. Bir mikdar düşündükten sonra, ekmeğin hepsini birden sofranın ortasına koydu. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri; "Ne güzel hizmetçin var? Sofrayı hemen hazırladı" buyurarak iltifât etti. Ali bin Hîtî de; "Ben de, hizmetimde bulunan bu kimse de sizin emrinizdeyiz." diye karşılık verdi. Arkasından Ebü'l-Hasan'a dönüp; "Bundan sonra üstâdın Abdülkâdir-i Geylânî hazretleridir. Artık ona hizmet edeceksin!" deyince, Ebü'l-Hasan ağlamaya başladı. Bunun üzerine, Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri; "Hasan, emdiği memeden başka meme emmek istemiyor, bırak üstâdından feyz almaya devâm etsin." buyurdu.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.102

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.201

EBÜ'L-HASAN-I EŞ'ARÎ;

Ehl-i sünnetin îtikâddaki iki imâmından biri ve büyük velîlerden. İsmi Ali bin İsmâil, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Eshâb-ı kirâmdan Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin neslinden geldiği için Eş'arî nisbesiyle meşhûr olmuştur. 874 (H.260) veya 879 (H.266) senesinde Basra'da doğdu. 935 (H.324) veya 941 (H.330) senesinde Bağdât'ta vefât etti. Kabri Bağdât'ta olup, Basra kapısı ile Kerh arasındaki kabristandadır.

İmâm-ı Eş'arî diye de bilinen Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî hazretleri küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline yöneldi. Tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerini zamânının meşhur âlimlerinden Zekeriyyâ bin Yahyâ es-Sâcî, Ebû Halîfe el-Cümehî, Sehl bin Serh, Muhammed bin Yâkub el-Mukrî, Abdurrahmân bin Halef ve Ed-Dâbiî'den öğrendi. Ebû İshâk Mervezî'nin hadîs derslerine devâm etti. Üvey babası ve Mûtezile kelâmcılarından olan Ebû Ali el-Cübbâî'den kelâm ilmini öğrendi. Kırk yaşına kadar Mûtezile bozuk yolu üzerinde bulundu. Bu fırkanın meşhurları arasında yer aldı. Yazdığı kitaplarında Mûtezilenin fikirlerini müdâfaa etti. Kırk yaşından sonra bozuk yolda olduğunu anladı. Tövbe edip Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine tâbi oldu.

Önceden Mûtezile yolu üzere yazdıklarını ve bildirdiklerini iptâl etti. Ehl-i sünnet îtikâdı üzere kitaplar yazıp, dağıttı. Ömrünün sonuna kadar bu doğru îtikâdın yayılması için uğraştı.

Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî hazretlerinin Ehl-i sünnet mezhebine geçmesi ile, kelâm ilmi, Mûtezilenin elinden kurtulmuş oldu. Onların elinde tehlikeli ve zararlı iken, doğru yolda gidenlere rehber oldu. Onun Ehl-i sünnete geçmesi, Ehl-i sünnet îtikâdının yayılmasında büyük bir zafer olmuştur. O zaman tesirli ve zararlı olan Mûtezile yolu mensupları, İmâm-ı

Eş'arî tarafından susturulmuştur. Onları öyle zorlayıp sıkıştırdı ki, hepsi küçük ve güçsüz karıncalar gibi kaldılar. Daha önce hocası olan Mûtezilenin ileri gelenlerinden Ebû Ali Cübbâî ile yaptığı münâzarada onu mağlûb etti. Çok meşhûr olmasına rağmen, Eş'arî'nin (rahmetullahi aleyh) karşısında cevap vermekten âciz kaldı.

Basra'da bir mecliste Ebü'l-Hasan Eş'arî ile Mûtezilîler arasında çetin bir münâzara oldu. Mûtezilîler çok kalabalıktı. Onunla münâzaraya giren herkes yeniliyor, susmak mecburiyetinde kalıyordu. Öyle oldu ki, o gün artık kimse karşısına çıkamadı. İkinci defâ böyle bir münâzara için gittiklerinde, Mûtezileden kimse gelmemiş, münâzaraya cesâret edememişlerdi. Bunun üzerine bir zât, İmâm-ı Eş'arî'ye: "Firâr ettiler, kaçtılar yaz, kapıya as!" dedi.

İmâm-ı Eş'arî'nin zamânı, Mûtezile fırkasının Ehl-i sünnete çok saldırdığı, hattâ zorbalığa baş vurduğu bir döneme rastlamaktadır. Vâlilik, kâdılık gibi makâmlar, Mûtezile fırkasından olanların elinde bulunuyordu. Böylece bozuk îtikâdlarını yayıyorlar, insanları saptırıp, îmânları ile oynuyorlardı. Bu sırada İmâm-ı Eş'arî ve diğer Ehl-i sünnet âlimleri, kitablar yazarak onları reddediyorlar, bozuk fikirlerini çürütüyorlardı. İmâm-ı Eş'arî ayrıca, Mûtezile fırkasının ileri gelenleri ile çetin münâzaralara girip, onları susturdu. Kendisine, neden onların yanlarına, hattâ devlet erkânından olanlarının makâmına gittiği sorulunca, şöyle cevap vermiştir: "Onlar vâlilik, kâdılık gibi makâmlarda bulunuyorlar. Kibirleri sebebi ile bize gelmezler. Biz de gitmezsek, hak nasıl ortaya çıkacak? Ehl-i sünneti anlatanların, onu yayıp, hizmet edenlerin bulunduğunu nasıl bilecekler ve nasıl anlayacaklar?"

Ebû Abdullah ibni Hafîf şöyle anlatmıştır: "Gençliğimde, İmâm-ı Eş'arî hazretlerini görmek için Basra'ya gitmiştim. Basra'ya vardığımda, heybetli ve güzel yüzlü, yaşlıca bir zât gördüm. Ona, "Ebü'l-Hasan Eş'arî hazretlerinin evi nerededir?" dedim. "Onu niçin arıyorsun?" dedi. "Onu seviyorum ve görüşmek istiyorum." dedim. Bana, "Yarın erkenden buraya gel." dedi. Ertesi gün erkenden söylediği yere gittim. Beni yanına alıp, Basra'nın ileri gelenlerinden birinin evine götürdü. İçeri girince, o zâta yer gösterdiler. O da oturdu. Mûtezilenin meşhûr âlimleri, münâzara için orada toplanmıştı. Biz girip oturduktan sonra, o mecliste bulunanlar, aralarında oturan bir Mûtezile âlimine çeşitli meseleler sormaya başladılar. O şahıs cevap vermeye başlayınca, beni oraya götüren zât karşısına çıkıp, söylediği yanlış şeyleri reddediyor, doğrusunu söyleyip, onu susturuyordu. Öyle konuşuyordu ki, dinleyenleri tam iknâ edip, doyurucu bilgi veriyordu. Ben, bu zatın hâline ve ilmine hayran oldum. Yanımda bulunan birine "Bu zat kimdir?" dedim. "Ebü'l-Hasan Eş'arî'dir." dedi. İmâm-ı Eş'arî evden çıktıktan sonra, yine peşinden gittim. Yanına yaklaşınca, "İmâm-ı Eş'arî'yi ve hizmetini nasıl buldun?" buyurdu. "Fevkalâde." dedim. Sonra; "Efendim, o mecliste neden siz baştan bir mesele sormadınız? Başkaları sorduktan sonra mevzuya girdiniz?" dedim. Biz, bunlarla konuşmak için söze girmiyoruz. Ancak Allahü teâlânın dîninde yanlış ve sapık şeyler söylediklerinde reddediyoruz. Yanlış olduğunu isbât edip, kendilerine doğrusunu bildiriyoruz." buyurdu."

İmâm-ı Eş'arî; eser yazmak, münâzaralara girmek ve kıymetli talebeler yetiştirmek sûretiyle, Ehl-i sünnet îtikâdının yayılması ve böylece insanların saâdete kavuşması husûsunda büyük hizmetler yaptı ve talebe yetiştirdi. Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah, Ebü'l-HasanBâhilî, Ebû Abdullah bin Hafîf Şirâzî, Hâfız Ebû Bekr Cürcânî el-İsmâilî, Şeyh Ebû Muhammed Taberî el-Irakî, Zâhir bin Ahmed Serahsî, Ebû Abdullah Hameveyh es-Sayrafî, Dimyânî talebelerinden bâzılarıdır. Bunlardan Ebû Abdullah Tâî, İmâm-ı Ebû Bekir Bâkillânî'nin hocasıdır. Ebü'l-Hasan Bâhilî de Ebû İshâk İsferânî'nin ve hocası olan Ebû Bekr Fûrek'in hocasıdır. Bu zât, önceden imâmiyye fırkasından iken, Ebü'l-Hasan Eş'arî hazretleri ile yaptığı bir münâzara ve ilmî mübâhese sonunda hatâsını anlayıp, imâmiyye fırkasını terkedip, Ehl-i sünnet îtikâdına girdi. İmâm-ı Eş'arî'nin bildirdiği îtikâdı Basra'da yaydı. İbn-i Hafîf ise, İmâm-ı Eş'arî'nin en meşhûr talebelerinden olup, (Şeyh-i Şiraziyyîn) Şirazlıların şeyhi, üstâdı ismiyle meşhûr olmuştur. Diğer meşhûr bir talebesi olan Dimyânî ile

İbn-i Hafîf, İmâm-ı Eş'ârî'nin münâzara meclislerinde yanında bulunurlardı. Talebelerinden Ebû Abdullah Hameveyh es-Sayrafî, uzun müddet İmâm-ı Eş'arî'nin yanında bulunmuştur. Sonra memleketi Sayraf'a dönüp, orada ders verip, talebe yetiştirmiş; İmâm-ı Eş'arî'nin bildirdiği îtikâd bilgilerini memleketinde yaymıştır. Şeyh Ebû Ali Zâhir de, hocası İmâm-ı Eş'arî'den öğrendiği Ehl-i sünnet bilgilerini Horasan'da yaydı. Böylece İmâm-ı Eş'arî'nin bildirdiği îtikâd bilgileri, Ehl-i sünnet mezhebi, doğuda ve batıda yayıldı. Hicrî 300 senesinden îtibâren Irak havâlisinde, İran'da yayıldı. Selçuklu Devleti hükümdarlarının resmî mezhebi oldu. Daha sonra Atabekler tarafından müdâfaa edilip, Şam ve Bağdât çevresinde yayıldı. Selâhaddîn Eyyûbî'nin fethinden sonra Mısır'da da yayıldı.

Eshâb-ı kirâmın Peygamber efendimizden sallallahü aleyhi ve sellem naklederek bildirdikleri, müctehid imâmların da onlardan naklettikleri Ehl-i sünnet vel-Cemâat îtikâdını anlatmak ve yaymak için gayret sarfeden Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî hazretleri bir sohbeti esnâsında buyurdu ki:

Allahü teâlâya hamd olsun ki, bizi doğru yola ulaştırdı ve sünnet-i seniyyeye uymayı sevdirdi. Helâke götüren bid'atlerden uzaklaştırdı. Kalblerimizi, yakîn denen kat'î ve kuvvetli îmânın hâsıl ettiği serinlik ve huzûr ile doldurdu. Müslümanlık ile bizi azîz kıldı. Bizi, Resûlüne (sallallahü aleyhi ve sellem) uyanlardan, O'nun rehberliğine yapışanlardan eyledi. Bid'atlere dalıp, Resûlullah efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın (aleyhimürrıdvân) yolundan ayrılarak yalnız kalmaktan kurtarıp, cemâatle berâber olmayı ihsân etti.

Resûlullah efendimize salât-ü-selâm olsun ki, bizi Allahü teâlânın emir ve yasaklarına dâvet etti. Allahü teâlâ bu hususta ona âyetleriyle yardım etti. Kendisine mûcizeler vererek, hakkındaki şüpheleri giderdi. Kendi rızâsına nasıl ulaşılacağını O'nun ile bildirdi. İçlerinde kendisine delâlet eden deliller bulunduğunu en açık bir şekilde haber verdi. Nihâyet bâtıl, sönüp gitti. Hak, gâlip ve muzaffer olarak parladı. Resûlullah efendimiz peygamberlik vazîfesini yerine getirdi. Kendisine bildirilenleri tebliğ edip, ümmetine nasîhatta bulundu.

Sevdiklerinden bir topluluğa yazdığı mektupta ise şöyle buyurdu:

Ey Bâb-ül-Ebvâb halkından olan âlimler ve büyükler! Allahü teâlâ sizleri yüce kudreti ile muhâfaza buyursun. Sizlere yardım eylesin. Medînet-üs-Selâm'da (Bağdât'ta) mektubunuzu aldım. Allahü teâlânın nîmetleri içerisinde olduğunuzu, hâlinizin düzgünlüğünü yazıyorsunuz. Bu sebeple, kederim ve üzüntülerim dağıldı. Allahü teâlâya çok şükrettim. Size olan ihsânını tamamlamasını, size ve bize olan nîmetlerini artırması için Allahü teâlâya yalvardım. Duâları kabûl eden O'dur. Büyük lütuflarda bulunmak O'na lâyıktır. Allahü teâlâ yardımcınız olsun. Geçen sene bir takım suâller sormuştunuz. Mektubunuzda bundan da bahsediyorsunuz. Verdiğim cevapları beğendiğinizi, faydalı olduğunu, doğruluğunu kabûl ettiğinizi, şüphelerinizin gittiğini, sizi kendilerine inandırmak isteyenlerden yüz çevirdiğinizi yazıyorsunuz. Bunları okuyunca, dinde saptıranların, Resûlüne uymaktan alıkoyanların şüphelerinden bizi ve sizi muhâfaza buyurduğu için Allahü teâlâya hamdettim.

Yine siz mektubunuzda, benden Selef-i sâlihînin asıl kabûl edip, dayandıkları bâzı hususları yazmamı istiyorsunuz. Sonra gelenler de bu asıllara (bilgilere) uymak sûretiyle, bid'at sâhiplerinin düştüğü, Kur'ân-ı kerîm ve Sünnet-i seniyyeye muhâlefet durumuna düşmekten kurtulmuşlardır. Bu bilgilere şiddetle ihtiyâcınız olduğunu bildirdiğiniz için, size olan hürmetim ve üzerimdeki hakkınızdan dolayı, suâllerinize ve isteklerinize cevap vermekte acele ettim.

Size bâzı temel bilgileri, delilleri ile berâber bildirdim. Bu deliller, sizin Selef-i sâlihîne tâbi olmakta haklı olduğunuzu, Ehl-i bid'atın ise, Selef-i sâlihîne muhâlefet edip, daha önce üzerinde bulundukları haktan sapmakla hatâ ettiklerini, bununla şer'î delillerden, Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) bildirdiği şeylerden ayrıldıklarını gösterecektir. Yine bu delilleri reddeden, peygamberlerin aleyhimüsselâm getirdiklerini inkâr eden

felsefecilerin yollarına uyduğunu da gösterecektir. Size ve söylediklerimi düşünen diğer kimselere söylenmesi gerekenleri söyledim. Allahü teâlâdan yardım diliyerek ve O'na güvenerek, sizin isteklerinizi yerine getirmekle, sevâba kavuşacağımı ümid ediyorum. Allahü teâlâ bana kâfîdir ve O ne güzel vekildir.

Allahü teâlâ sizi doğru yola hidâyet eylesin. Biliniz ki, Selef-i sâlihînin ve onların yolunda giden halefin (sonra gelen âlimlerin) yolu şudur:

Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmı bütün dünyâya peygamber olarak gönderdiği zaman, insanlar, birbirine zıt bir takım fırkalara ayrılmışlardı. Onlardan bir kısmı Allahü teâlânın gönderdiği Tevrat ve İncîl'i değiştirip, kendi uydurdukları şeyler ile insanları Allahü teâlâya dâvet ediyorlardı. Bir kısmı felsefeci idi. Bunların, akıl ile elde ettikleri bir takım bilgilerde, yanlış netîcelere varmaları sebebiyle, bir çok bâtıl ve yanlış yollar ortaya çıkmıştı. Bir kısmı, brehmen idi. Bunlar, Allahü teâlânın peygamberlerini inkâr ediyorlardı. Bir kısmı, dehrî idi. Bunlar da, kâinâtın sonsuz devâm edeceğini, yok olmıyacağını iddiâ ediyorlardı. Bir kısmı, mecûsî idi. Bunlar ise, hiç tecrübe etmedikleri, bilmedikleri şeyleri iddiâ ediyorlardı. Bir kısmı putperest idi. Bunlar, putlara tapıyorlardı. Peygamber efendimiz ise, insanların, kâinât ve içindekilerin sonradan yaratılmış birer mahlûk olduğuna, onların hepsinin yaratıcısı, sâhibi ve mâliki olan Allahü teâlânın varlığı ve birliği inancına dâvet etti. Onların, üzerinde bulundukları yolun yanlışlığını ve böyle bâtıl yolları terk etmelerini istedi. Resûlullah efendimiz onların yollarının bozukluğunu, kendisinin ise, Allahü teâlâdan bildirdiği husûslarda doğru olduğunu, apaçık âyetler ve mûcizelerle isbât etti. Sonra Allahü teâlâya nasıl kulluk edileceğini açıkladı. Allahü teâlâ Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmı bunları insanlara bildirmesi ve izâh etmesi için gönderdi. Resûlullah efendimiz insanlara, kendilerinde dil, sûret ve daha başka yönlerden farklılıklar bulunduğunu, böyle değişikliklerin onların sonradan yaratıldığını göstermesini bildirdiği gibi, gerek kendilerinde, gerekse onların dışındaki varlıklarda, Allahü teâlânın varlığına, irâdesine ve tedbirine delâlet eden şeyler ile, Allahü teâlâyı tanıma yolunu da bildirdi. Şöyle ki; Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Arzda da gerçekten tasdîk edenler için birçok ibretler vardır. Nefslerinizde de** (hücrelerden vücûd yapınıza kadar) **bir çok alâmetler vardır** (ki, hep Allahü teâlânın kudretine, ilmine, azamet ve irâdesine delâlet ederler)**. Hâlâ görmeyecek misiniz."** buyurdu. (Zâriyât sûresi: 20-21)

Bir sohbeti sırasında insanın yaratılışını ve yaratılış safhalarını açıklayarak şöyle buyurdu:

İnsanın yaratılış safhaları, sûret ve şekillerindeki değişik durumlara; **"Biz insanı** (Âdem'i) **şüphesiz ki, çamurun özünden yarattık. Sonra Âdem'in neslini, sağlam bir yerde** (rahimde) **bir nutfe** (az bir su) **yaptık. Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı hâline getirdik. Ondan sonra kan pıhtısını bir parça et yaptık. O et parçasını da kemikler hâline çevirdik. Kemiklere de et giydirdik. Sonra ona başka bir yaratılış** (ruh) **verdik. Bak ki, şekil verenlerin en güzeli olan Allahü teâlânın şânı ne kadar yücedir."** meâlindeki Mü'minûn sûresi 12-14 âyet-i kerimelerinde işâret buyuruldu.

Bunlar, Allahü teâlânın varlığının muhakkak lâzım olduğunu ifâde eden, O'nun irâde ve tedbîrine delâlet eden en açık delillerdendir.

İnsan, çamur özünden yaratıldı. Çamur özünün bir çok şekil ve durumlara kâbiliyeti vardır. Fakat, insanın başka bir sûretle değil de, kendisine has özellikleriyle mâlûm olan ve en güzel sûrette meydana gelmesi, mutlaka bir yaratıcının varlığını göstermektedir.

İnsana baktığımızda şunları görüyoruz: 1. İnsanın başka varlıklarda bulunmıyan, kendisine mahsus bir sûreti vardır. 2. İşitmek, görmek, koklamak, hissetmek, tatmak gibi, ihtiyaçlarını temin edebilmesi için hazırlanmış bir takım vâsıtalara (duyu organları) sâhiptir. 3. İhtiyaç hâsıl oldukça, tertib üzere hazırlanmış gıdâ âletleri. Meselâ, yeni doğmuş çocuk gıdâsını, önce annesini emmek sûretiyle temin eder. Çünkü o, bu sırada dişsizdir. Gıdâsını

kendiliğinden temin edemez. Bir müddet sonra, dişlerle donatılır. Gıdâsını yemekle elde eder. 4. Ağızdan alınan gıdâlar, mîdeye gelir. Mîde, kendisine ulaşan gıdâları pişirir. Bu gıdâlara öyle bir incelik verir ki, bunlar en ince yollardan geçerek, sonunda saç ve tırnaklara kadar ulaşır. 5. Karaciğer, öd (safra) çıkarmak, vücûdun şeker durumunu ayarlamak, zehirleri bir dereceye kadar zararsız hâle getirmek gibi bâzı vazîfeler için hazırlanmıştır. 6. Akciğer, dışarıdan temiz havayı (oksijen) alıp, kan dolaşımı ile dokulara iletmek ve kandan (karbondioksit alarak) kirlenen havayı nefesle dışarı vermek için hazırlanmıştır. 8. Ayrıca alınan gıdâlardaki fazlalıkların atılması için gerekli âletler (âzâlar). Bunlardan başka, tesâdüfî olarak düşünülmesi imkânsız olan, mutlaka bunları tertip ve düzenleyen bir yaratıcının varlığını gerektiren sayılamıyacak kadar çok şey vardır. Bütün bunların çamur özü ve su ile düzenlenip, kısımlara ayrılması, mutlaka bir yaratıcıyı, bir düzenleyiciyi gerektirir. Bunu, düşünen her akıl sâhibi anlar. Aynı şekilde, bir plân dâiresinde düzenleyen, kasdeden bir binâ yapıcısı olmadan, bir binânın meydana gelmesi bile mümkün olmayınca, bütün bu saydığımız hâllerin de bir yapıcı ve yaratıcı olmadan çamur ve su ile kendiliklerinden, tertip ve düzen içerisinde meydana gelmeleri mümkün olamaz.

Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî hazretleri Allahü teâlâdan başka her şeyin sonradan yaratıldığını ve her birisinde çeşitli hikmetler bulunduğunu îzâh etmek için buyurdu ki:

Allahü teâlâ meâlen: **"Gerçekten, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, akıl sâhipleri için, Allah'ın varlığını, kudret ve azametini gösteren, kesin deliller vardır."** (Âl-i İmrân sûresi: 190) âyet-i kerîmesiyle Allahü teâlâdan başka her şeyin sonradan yaratıldığı, bunları Allahü teâlânın yarattığını ve bunda çeşitli hikmetler bulunduğunu daha ziyâde beyân eyledi. Feleklerin (Dünyâ, ay, güneş v.s.) hareketiyle, meydana gelen faydaların büyüklüğüne ve mikdârına işâret buyruldu. Meselâ, gece, insanların istirahatı olduğu gibi, mahsûllerin de fazla gelen güneş harâretini (sıcaklığını) serinletmektedir. Gündüz ise, mahlûkâtın dağılıp hareket etmeleri, geçimlerini temin etmeleri için yaratılmıştır. Eğer devamlı gece olsa idi, karanlık, onların fayda sağlayacak şeylerin peşine düşüp, bunları elde etmeye mâni olacaktı. Aynı şekilde devamlı gündüz olsa idi, bu da zararlı olurdu. Gündüzün aydınlığı fırsat bilinerek tâkatın (gücün) üstünde hırsla çalışılır, kâfi miktârda istirahat etmedikleri için insanlar helâk olurlardı. Bundan dolayı, onlara, çalışmaları için tâkatlarını geçmeyecek şekilde, zamanın bir kısmı gündüz, istirahatleri için yeterli bir mikdarı da gece kılındı. Böylece, onların hâlleri mutedil (normal) olarak gecenin serinliğinden, gündüzün sıcaklığından, kendileri, ekinleri, malları ve hayvanları için lüzûm duyulduğu kadarını alacaklardır. Böyle yapmakla, Allahü teâlâ mahlûkâtına merhamet buyurmuş, lütuf ve ihsânda bulunmuştur.

Yine, mahlûkâtı kuşatan renk tabakası, onların gözlerine münâsip ve muvâfık gelen renklerden yaratılmıştır. Eğer bu renk, şimdi âlemi saran renkten olmasaydı, gözleri bozacaktı.

Cisimlerin büyük ve ağır olmasına rağmen, yer ve göklerin ve onlarda bulunan hükümlerin (kânunların) Allahü teâlânın tutmasına muhtaç olduğuna, meâlen; **"Doğrusu, gökleri ve yeri zeval bulmaktan Allahü teâlâ koruyup, tutuyor. Andolsun ki zevâl bulurlarsa, onları O'ndan başka kimse tutamaz. Gerçekten O, halîmdir. Azap için acele etmez, gafûrdur** (çok bağışlayıcıdır)." (Fâtır sûresi: 41) âyet-i kerîmesiyle işâret buyruldu. Bu âyet-i kerîme ile bize, yer ve göklerin yerlerinde durmalarının Allahü teâlâdan başkası tarafından olmadığı ve onları bir durduran olmadan da yerlerinde durmalarının mümkün olmadığı bildirildi.

Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî hazretleri vahyi kabûl etmeyen ve her şeyi âciz olan akılla îzâh etmeye çalışan felsefecileri iknâ edici delillerle susturdu. Bu hususta da, buyurdu ki:

"Felsefecilerin tabiatçı inanışlarından dolayı, ağaçların ve onlardan çıkan meyvelerin ancak, yer, su, ateş ve havanın tesiri ile meydana geldiği hakkındaki iddiâlarının bozukluğunu bize; "Allahü teâlâ; **"Arzda birbirine komşu kıt'alar** (kara parçaları)**, üzüm bağları, ekinler,**

çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki, hepsi bir su ile sulanıyor. Halbuki yemişlerin de bâzısını bâzısına üstün kılıyoruz." (Tad, renk ve kıymetleri başka başkadır.) **Şüphesiz ki, bunlardan da düşünen bir topluluk için pekçok ibretler** (alâmetler) **vardır."** meâlindeki Râd sûresi 4. âyetinde bildirdi.

Daha sonra Allahü teâlâ, her şeyin yaratıcısı olduğuna, bir olduğuna, işlerinin intizam ve tertip dâiresinde cereyân etmesi ile delil getirdi. Allahü teâlâ işlerinde hiç bir ortağı bulunmadığını; **"Eğer yer ile gökte, Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, bunların ikisi de fesâda uğrar, yok olurdu."** meâlindeki Enbiyâ sûresi 28. âyet-i kerîmesi ile bildirdi.

Sonra, önce yaratıldıklarını kabûl ettikleri halde, öldükten sonra tekrar diriltilmeyi inkâr edenlere karşı tekrar yaratılmalarının mümkün olduğunu bildirdi. Onlar tekrar yaratılmayı uzak görerek, çürümüş kemikleri kim diriltecek dedikleri zaman, meâlen; **"**(Ey Resûlüm) **de ki: "Onları ilk defâ yaratan diriltir ve O her yaratılanı tamâmiyle bilir."** (Yâsîn sûresi: 79) buyurdu. Sonra bunu onlara meâlen; **"O** (Allah) **ki, size yeşil ağaçtan bir ateş yaptı da, şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz."** (Yâsîn sûresi: 80) âyet-i kerîmesi ile beyân eyledi. Yaş ve yeşil iki ağaç olan ve rüzgâr sebebiyle biri diğerine sürtülünce tutuşan uşar ve murah denilen ağaçlardan ateşin çıkarılmasını, çürümüş kemiklere, parçalanmış derilere, hayâtı iâde etmenin câiz olduğuna delil getirdi. (Uşar ile murah, eskiden Arapların ateş çıkarmak için kullandıkları iki ağaçtır.)

Peygamber efendimizin son peygamber olduğunu bildiren ve O'nun peygamberliğini kabûl etmeyen yahûdî ve hıristiyanlara cevap veren Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlâ Resûlullah'a sallallahü aleyhi ve sellem peygamber olduğu ve bildirdiklerinin doğru olduğu hakkında mûcizelerle yardım eyledi. Resûlullah'a en büyük mûcize olarak Kur'ân-ı kerîm verildi. Müşrikler, Kur'ân-ı kerîmin Allahü teâlânın kelâmı olduğuna inanmıyorlar, hazret-i Muhammed'in sözüdür, diyorlardı. Allahü teâlâ, o zaman en fasîh ve edebiyâtta zirveye ulaşmış olanlarından, Kur'ân-ı kerîmin on sûresi veya bir sûresi gibi bir söz söylemelerini istedi. İnsanlar ile cinlerin bir araya gelip çalışsalar, bunu yapamayacaklarını bildirdi. Nitekim onlar, böyle bir söz söylemekten âciz kaldılar. Böylece onların, Resûlullah'a îmân etmeme husûsunda özürleri ortadan kalkmış oldu.

Hazret-i Mûsâ da Firavn'ın sihirbâzlarını, asâsıyla rezîl ve rüsvâ edip, hem sihirbazların, hem de diğer insanların kendisine îmân etmeme mâzeretlerini ortadan kaldırdı. Mûsâ aleyhisselâmın asâsından meydana gelen hârikulâde hâllerin kendi güçleri dışında olduğuna, böyle bir şeyi yapabilmenin hatırlarından bile geçmediğine, böyle bir şeyi ancak Allahü teâlânın yapacağına, hem sihirbazlar, hem de başkaları kanâat getirdi. (Nihâyet, bu mûcize karşısında sihirbazlar, hazret-i Mûsâ'ya îmân ettiler.)

Hazret-i Îsâ da ölüleri ilaçsız diriltmek, anadan doğma körleri ve derisi alaca, abraş olanları iyileştirmek, o zamanda insanları âciz bırakan şeylerle (mûcizelerle), o devre göre tıpta en yüksek dereceye ulaşan tabiplerin kendisine inanmama mâzeretlerini ortadan kaldırdı. (Çünkü böyle işleri, ancak Allahü teâlânın yardım ettiği bir kimse yapabilirdi.)

Resûlullah efendimiz, kendi kavminden olan, edebiyâtta yüksek dereceye ulaşan ediblerin, kendisine îmân etmeme husûsunda bu mâzeretlerini bertaraf etti. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin edebî yüksekliğini onlar da kabûl ediyorlardı.

İşte Resûlullah efendimiz yukarıda bildirilen yanlış yollara sapmış kimselere, getirdiği deliller ve mûcizelerle, gittikleri yolun bozukluğunu, dâvet ettiği yolun en doğru olduğunu anlatıyordu. Resûlullah efendimiz, onlara dâimâ karşısında duramayacakları deliller getirdiği, aralarında uzun müddet kaldığı halde, fevkalâde ihtiraslarından dolayı îmân etme şerefine kavuşamadılar.

Allahü teâlânın Resûlullah efendimize verdiği mûcizelerden bâzısı şöyledir: Şiddetli açlık vakitlerinde, kalabalık cemâatı, az bir yiyecek ile doyurması, susuzluk zamanlarında,

mübârek parmakları arasında fışkıran sudan hayvanlar ile sâhiplerinin kanıncaya kadar içmeleri, kurdun kendisine konuşması, kızartılmış koyunun zehirli olduğunu haber vermesi, ayın ikiye bölünmesi, çağırması üzerine ağacın köklerini sürüyerek huzurlarına gelip, emri üzerine tekrar yerine gitmesi, insanların kalplerinde saklayıp da haber vermesini istedikleri sırları haber vermesi.

"İnsanlar Allahü teâlâyı görecekler midir?" diye soran birisine buyurdu ki: "Âhirette müminler Allahü teâlâyı göreceklerdir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Nice yüzler vardır ki, o gün** (kıyâmette) **güzelliği ile parıldar.** (O yüzler) **Rablerine bakar."** (Kıyâme sûresi: 22-23) buyurmaktadır. Resûlullah efendimiz de; **Ayı gördüğünüz gibi, kıyâmet gününde Rabbinizi mutlaka göreceksiniz. O'nu görmekte güçlük çekmeyeceksiniz."** buyurmaktadır.

Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî hazretleri insanların âhiretteki hallerini soran bir kimseye de buyurdu ki:

Allahü teâlâ mahlûkâtını iki kısma ayırdı. Birisini Cennet'i için yarattı. Onları, isimleri ve babalarının isimleri ile berâber yazdı. Diğer kısmını Cehennem için yarattı. Onların isimlerini de yazdı. Resûlullah efendimizle hazret-i Ömer arasında şöyle bir konuşma oldu. Hazret-i Ömer Peygamber efendimize; "Yâ Resûlallah! Bizim evvelce hesap ve kitabımız görülüp bitmiş midir, yoksa, daha yeni başlanmış bir iş midir?" diye sorunca, Resûlullah efendimiz; **"Bunlar, hesâbı ve kitabı görülüp bitmiş işlerdir."** buyurdu. Bunun üzerine hazret-i Ömer; "Öyleyse niçin ameller yapıyoruz (çalışıp, çabalıyoruz) yâ Resûlallah?" diye sorunca, Peygamber efendimiz; **"İbâdet yapınız! Herkese ezelde takdîr edilmiş olan şeyi yapmak kolay olur."** buyurdu.

Bir kimse Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî hazretlerine gelerek ehl-i kıble olan bid'at ehlinin îmânıyla ilgili olarak sordu. Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî buyurdu ki:

"Allahü teâlâya ve Peygamber efendimizin îmân etmeye dâvet ettiği şeylere îmân eden kimseleri, küfürden başka hiç bir günah îmândan çıkarmaz. Îmânlarını, ancak küfür giderir. Ehl-i kıble, günahları sebebiyle îmândan çıkmayıp, dînin bütün emirleriyle mükelleftirler, yapmaları gerekir.

Ehl-i kıbleden olup, günahkâr olanları da, Allahü teâlâ; **"Ey îmân edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzünüzü ve ellerinizi** (dirseklerinizle berâber) **yıkayın, başınızı mesh edin ve ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boy abdesti alın."** meâlindeki Mâide sûresi 6. âyet-i kerîmesi ile mümin diye isimlendirmiştir. Eğer akîdesi (inanışı) bozuk olan Kaderiyyenin dediği gibi, günahkârlar, günahları sebebiyle îmândan çıkmış olsalardı, onlara abdest farz olmazdı. Allahü teâlânın hitâbı da bütün müminlere değil, yalnız itâat edenlere olurdu. Yine Allahü teâlâ Cumâ sûresi 9. âyetinde meâlen; **"Ey îmân edenler!Cumâ günü namaz için ezân okunduğu zaman, Allahü teâlânın zikrine** (hutbe dinlemeye, namaz kılmaya), **koşunuz. Alış-verişi bırakın."** buyurdu. Bu hitâbı yalnız itâat edenlere tahsîs buyurmadı. Bu hitâb aynı zamanda günahkârları da içerisine almaktadır.

Bid'atten başka herhangi bir günahı yaparak, günahkâr olanlardan hiç bir kimse hakkında, Cehennemliktir diye hükmedilemez. Resûlullah efendimizin Cennet'le müjdelediklerinden başka Ehl-i tâattan kimse hakkında Cennetliktir denilemez.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde; **"Muhakkak ki, Allahü teâlâ kendisine ortak koşanları bağışlamaz. Bu günahtan başkasını dilediği kimseden magfiret buyurur** (affeder)**."** meâlindeki Nisâ sûresi 6. âyet-i kerîmesi ile delâlet ediyor. Çünkü Allahü teâlâ kendisi haber vermedikçe, âsîler hakkındaki irâdesinin ne olduğunu bilmeye kimse için yol yoktur. Peygamber efendimiz; **"Ehl-i kıbleden hiç kimseyi, kendi kendinize Cennet'e, yâhut Cehennem'e koymayınız."** buyurdu.

İnsanların amellerini yazan hafaza melekleri vardır. Allahü teâlâ bu husûsa; **"Halbuki**

üzerinde gözetleyici melekler var. (Amellerinizi yazan ve Allah katında) **kerîm olan kâtib melekler var."** meâlindeki İnfitar sûresi 10. ve 11. âyet-i kerîmeleri ile delâlet buyurdu.

Kabir hayâtı ve âhiret halleriyle ilgili olarak buyurdu ki:

"Kabir azâbı haktır. İnsanlar, kabirlerinde diriltildikten sonra imtihân edilecek. Kabirde suâl sorulacak, Allahü teâlâ dilediği kimseye cevap vermeyi kolaylaştıracaktır. Kıyâmet günü ilk sûr üfürülünce, göklerde olanlar ve Allahü teâlânın diledikleri bayılıp düşecek (ölecekler). İkinci sûrun üfürülmesi üzerine hepsi bakarak ayağa kalkacaklar (dirilecekler). Allahü teâlâ insanları, ilk yaratmasında olduğu gibi, yalın ayak ve çıplak olarak diriltecek. (Dünyâda iken) Allahü teâlâya itâat eden ve isyân eden bedenler, kıyâmet günü diriltilecektir. Yine dünyâda iken sevap ve günah işleyen eller, ayaklar ve diller de diriltilecek, sâhipleri hakkında şâhidlik edeceklerdir. Allahü teâlâ insanların amellerini tartmak için terâzi koyacak. Kimin sevâbı ağır gelirse, o kurtulacaktır. Kimin de sevâbı hafif gelirse, hüsran ve zarara uğrayacaktır. Kıyâmet gününde insanlara, amel defterleri verilecek ve amel defteri sağ eline verilen kimsenin hesâbı kolay görülecektir. Amel defterini sol elinden alanlar ise azap göreceklerdir.

Sırat, Cehennem üzerine kurulmuş bir köprüdür. İnsanlar oradan amellerine göre süratli veya yavaş olarak geçecekler. (Yalnız kıyâmette köprü, terazi vardır denince, dünyâdaki köprü ve terâziler akla gelmemelidir. Sırat köprüsü için de durum böyledir. Âhirette amellerin tartılması için terâzi kurulacağına inanmalı, fakat nasıl, ne şekilde olduğunu düşünmemelidir.)

Kalbinde zerre mikdarı îmânı olan, günahı kadar yandıktan sonra, Cehennem'den çıkarılacaktır.

Peygamber efendimizin şefâatinin hak olduğunu bildiren Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî hazretleri şöyle buyurdu:

"Resûlullah efendimizin şefâatı, ümmetinden büyük günah sâhipleri için olacaktır. Ümmetinden bir topluluk yanıp, kara kömür olduktan sonra ateşten çıkarılarak hayat nehrine atılacaklar, vücutları hiç azap görmemiş gibi taptâze olacak. Kıyâmet gününde Resûlullah efendimizin havzı bulunup, içmek için ümmeti oraya gelecektir. Ondan içen, bir daha susamayacaktır. Tuttukları doğru yolu; Peygamber efendimizden sonra değiştirenler, o havuzdan uzaklaştırılacaklar."

İyilikleri emretmek, kötülüklerden sakındırmak husûsunda buyurdu ki:

"Müminlerin üzerine, emr-i mârûf ve nehy-i anil-münker, iyiliği emredip, kötülükten alıkoymak vâcibtir. Muktedir olurlarsa, yapılan kötülüğe el ve dil ile mâni olurlar. Güçleri yetmezse kalpleri ile o işi kötü görürler."

Sevgili Peygamberimizin Eshâb-ı kirâmının üstünlüğü ve bunlar arasındaki derece farklarını da şöyle bildirdi:

"Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfi gereğince, asırların hayırlısı, Eshâb-ı kirâmın (r.anhüm) zamânıdır (asrıdır). Sonra Tâbiîn ve Tebe-i tâbiînin asırlarıdır. Eshâb-ı kirâmın en üstünleri, Bedir muhârebesine katılanlardır. Bunların en üstünü, Aşere-i mübeşşeredir (Cennet'le müjdelenen on Sahâbî). Aşere-i mübeşşerenin en üstünü dört halîfedir. (Hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman, hazret-i Ali.) Bunların halîfelikleri, o zamandaki müslümanların rızâsı ile olmuştur. Müslümanlar bu tertîbe göre ittifak edip, birleştiler.

Muhâcir ve Ensârdan ibâret olan Bedir ehli arasında, Aşere-i mübeşşereden sonra efdaliyet, hicret ve önce müslüman olmaya göredir. Peygamber efendimizin dâvet ettiği şeylere îmân ederek, bir saat olsun kendisi ile görüşen yâhut onu bir defâ gören Eshâb-ı kirâm, Tâbiînden üstündür.

Eshâb-ı kirâm için, haklarında söylenen hayır sözlerden başkasından sakınmalıdır. Onların

iyiliklerini yaymalı, yaptıkları işler için sahîh ve doğru te'vîl yolları aramalı, tâkib ettikleri yolun en iyi yol olduğuna hüsn-i zân etmeli, iyi düşüncelere sâhib olmalıdır.

Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebinin îtikâddaki iki imâmından biri olan Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî, zâhirî ilimlerde yüksek âlim olduğu gibi, tasavvuf yolunda da yüksek bir velî idi. İnsanlara karşı gâyet tatlı, açık ve iknâ edici konuşurdu. Güzel ahlâkıyla insanlara örnek olurdu. Hakkın, doğrunun ortaya çıkması için münâzarayı sever; yazarak ve anlatarak hak uğrunda müdâfaadan çekinmezdi.

Eserleri: İmâm-ı Eş'arî'nin eserleri, beş grubta toplanır:

1- Kırk yaşından önce mûtezile iken yazdığı eserler. Bunları sonradan iptâl etmiştir.

2- Felsefecilere, yahûdî, hıristiyan ve mecûsîlere yazdığı reddiyeler.

3- Hâriciye, mûtezile, şia ve zâhiriyye fırkalarına yazdığı reddiyeler.

4- Makâleler

5- Kendisine sorulan suâllere cevap olarak yazdığı risâleler ve diğerleri.

El-Umed adlı eserde bildirilen kitaplardan bâzıları:

1) **Kitab-ül-Füsûl:** Mülhidler (dinsizler), tabiatçı felsefeciler, dehrîler, zamanın ve âlemin kadîm olduğuna inananlara reddiyedir. Bu kitapda; brehmenler, yahûdîler, hıristiyanlar ve mecûsîlere de cevaplar vermiştir. Bu kitap büyük bir eserdir.

2) **El-Mûcez:** On iki kitaptan ibârettir.

3) **Halk-ül-Ef'âl**

4) İstitâa hakkındaki kitap

5) Sıfâtlar hakkındaki kitap

6) **El-Luma' fi'r-Reddi alâ Ehli'z-Zeyği ve'l Bid'a:** Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın irâdesi, Allahü teâlânın görülmesi, kader, istitâa, va'd ve va'îd ve imâmet meselelerinden bahseden on bölüm ihtivâ eden kıymetli bir kitaptır. İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin bu mevzularda söyledikleri hakkında iyi bir kaynaktır. Yakın zamanda Mısır'da ve Beyrut'ta basılmıştır. Beyrut baskısında, ayrıca Richard J.Mc. Carthy tarafından bir mukaddime ve İngilizce tercümesi vardır. Spitta, bu eseri hülâsa etmiş, Joselp Hell tarafından Almancaya tercüme edilmiştir.

7) **Risâlet-ül-Îmân;** Spitta, Almancaya tercüme etmiştir.

8) **Kitâb-ul-Fünûn:** Mülhidlere (dinsizlere) cevap olarak yazılmıştır.

9) **Kitâb-ün-Nevâdir:** Kelam ilminin inceliklerini anlatır.

10) Dehrîlerin (dinsizlerin) Ehl-i tevhid'e karşı yaptıkları bütün îtirâzlarının toplandığı bir kitap.

11) **El-Cevher fi'r-Reddi alâ Ehli'z-Zeygi ve'l-Münker.**

12) Nazar, istidlâl ve şartları hakkında Cübbâî'nin suâllerine verilen cevaplar.

13) **Mekâlât-ül-Felâsife:** Felsefecilere cevap olarak yazılmış bir eserdir. Kitap üç makâleyi ihtivâ eder. Eserde İbn-i Kays ed-Dehrî'nin bâzı şüpheleri, Aristo'nun semâ (gök) ve âlem hakkındaki fikirleri çürütülmüştür; hâdiseleri, saâdet ve şekâveti yıldızlara bağlıyanlara lâzım gelen cevaplar verilmiştir.

14) **Cevâb-ül-Horasâniyyîn:** Çeşitli meseleleri ihtivâ eder.

El-Umed'de bildirilenlerden başka, İbn-i Fûrek'in zikrettiği eserlerinden bâzıları da

şunlardır:

1) Tenâsühe inananlar hakkındaki eser.

2) Mantıkçılara dâir yazılan eser.

3) Hıristiyanlar hakkında yazılan kitap.

4) **Delâil-ün-Nübüvve** hakkındaki kitap.

İmâm-ı Eş'arî'nin ayrıca: **Risâle Ketebehâ ilâ Ehli's-Sagr bi Bâb-ül-Ebvâb** adlı eseri vardır. Kitap, Kafkas Dağlarının Hazar Denizi ile bitiştiği yerde Bâb-ül-Ebvâb (Demirkapı yâhut Derbend) denilen kasabanın âlimlerine yazılmıştır. Bu eser, Ehl-i sünnet vel-cemâat akâidini geniş olarak anlatmaktadır.

Bunlardan başka şu eserleri de meşhûrdur:

Makâlât-ül-İslâmiyyîn: Bu eserinde îtikâdî fırkalardan ve kelâm ilminin ince meselelerinden bahsetmektedir. Mezhebler târihinin temel kitaplarından olan eser matbûdur.

El-İbâne an Usûl-id-Diyâne; Ehl-i sünnet dışı fırkaların reddi için yazılmış olup, bu hususta delilleri içinde toplamaktadır. İngilizce tercümesi ile birlikte basılmıştır.

Kavl-ül-Cumlât, Eshâb-ül-Hadîs ve **Ehl-üs-Sünne fi'l-İtikâd** (Basılmamıştır.) **Risâlet-ül-İstihsân el-Havdu fî İlm-il-Kelâm,** basılmıştır. İngilizce tercümesi vardır.

Îzâh-ül-Bürhân et-Tebyîn alâ Usûliddîn, Kitâb-ül-Ulûm, Tefsîr-ül Kur'ân eş-Şerh vet-Tafsîl, İbn-i Asâkir'in bildirdiğine göre, Ebü'l-Hasan Eş'arî'nin tefsîri 70 veya 300 cild idi.

SÜNNETİME YARDIM ET

Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî'nin, Mûtezile denilen bozuk yoldan dönmesi şöyle olmuştur:

Bir Ramazân-ı şerîf ayının ilk günlerinde rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem ona; "Yâ Ali! Benden nakledilen yola yardım eyle." buyurdular. Bu rüyâdan sonra Ramazân-ı şerîf ayının ortasında, ikinci defâ Peygamber efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem rüyâda görmekle şereflendi. Rüyâsında; "Sana emrettiğim şey ne oldu, ne yaptın?" buyurdu. "Benden bildirilen yola, sünnetime yardım et, bu yola uy!" buyurdular. Bu rüyâdan sonra kelâm ile uğraşmayı terketti. Üçüncü defâ Ramazân-ı şerîfin yirmi yedinci gecesi, Peygamber efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem tekrâr rüyâda gördü. "Sana emrettiğim şey ne oldu?" buyurdu. "Kelâm ilmini terkedip, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs ilmine sarıldım." dedi. "Benden rivâyet edilen, bildirilen yola, sünnetime yardımcı olmanı emrettim." buyurdu. Bunun üzerine İmâm-ı Eş'arî özür dileyip; "Meselelerini ve delillerini öğrenmek için otuz yıl harcadığım yolu (Mû'tezileyi) nasıl terk edeyim?" dedi. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; "Allahü teâlâ sana, ilâhî yardımı ile yardım eyledi. Bunu yakînen bilmeseydim sana bunu emretmezdim." buyurdu. İmâm-ı Eş'arî bu rüyâyı da gördükten sonra uyanıp; "Haktan öte, sapıklıktan başka bir şey yok." diyerek, Mûtezile yolundan dönüp, Ehl-i sünnet itikâdına girdi. Bu rüyâsından sonra on beş gün evinden çıkmadı. Meseleleri derinlemesine inceleyip, gözden geçirdi. Sonra Basra Câmiine gidip, kürsüye çıktı. O sırada Mûtezile yolunun meşhûr ve kuvvetli âlimlerinden sayılan ve böyle bilinen İmâm-ı Eş'arî, kürsüden cemâate şöyle hitâbetti: "Ey insanlar! Çoktan beri size görünmez oldum. Dikkatle düşündüm. İnsafla inceledim. Yanımdaki delilleri gözden geçirdim. Tercih husûsunda zorlandım. Sonunda Allahü teâlâdan beni hidâyete, doğru yola kavuşturmasını istedim, duâ ettim. Allahü teâlâ beni hidâyete, doğru yola kavuşturdu. Mûtezile yoluna âit îtikâdlarımın hepsinden vazgeçip, kurtuldum." diyerek, Ehl-i sünnet îtikâdına girdiğini herkese ilân etti.

1) Tebyînü Kizbi'l-Müfteri; s.38

2) Nazmü'l-Ferâid; s.17

3) Kavlü'l-Fasl; s.3

4) Tabakâtü'ş-Şâfiiyye; c.3, s.347

5) Târih-i Bağdâd; c.11, s.346

6) El-Milel ve'n-Nihâl; c.1, s.94

7) Temhid (Bâkıllânî); s.3, vd.

8) Risâle-i Kuşeyrî; s.1,3

9) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.131

10) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1070

11) Tathîrü'l-Fuâd min Denîsi'l-Îtikâd; s.5

12) Esâsü't-Takdis; s.98

13) Fetevây-ı Hadsiyye; s.111

14) Rehber Ansiklopedisi; c.4, s.323

15) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.7, s.35

16) Vefeyâtü'l-A'yân; c.1, s.326

17) Miftâhus-Seâde

18) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.54

19) Esmâü'l-Müellifîn; c.1, s.676

20) Brockelman; Gal.1, s.194, Sup.1, s.345

21) El-A'lâm; c.4, s.263

EBÜ'L-HASAN-I HARKÂNÎ;

Allahü teâlâya ve âhirete âit ilimler yâni mârifetler sâhibi büyük âlim ve velî. Künyesi Ebü'l-Hasan, ismi Ali bin Câfer'dir. Bistâm'ın bir kasabası olan Harkân'da dünyâya geldi. Ebü'l-Hasan-ı Harkânî, uzun boylu, güzel yüzlü, geniş alınlı, iri gözlü ve kumral idi. Hazret-i Ömer'e benzerdi. İnsanları Hakk'a dâvet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine Silsile-i aliyye denilen büyük âlim ve velîlerin altıncısıdır. Büyük İslâm âlimi Bâyezîd-i Bistâmî'nin rûhâniyetinden istifâde ederek kemâle gelmiş, yükselmişti. Zamânının kutbu idi. 1034 (H.425) senesinde Harkân'da vefât etti. Kabri Harkân'dadır.

Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri, on iki sene Harkân'dan Bistâm'a, hocasının kabrini ziyâret için gitti. Bu ziyârete giderken, yolda Kur'ân-ı kerîmi hatm ederdi. Her gittiğinde ziyâret ile ilgili vazîfelerini yaptıktan sonra; "Yâ Rabbî! Bâyezîd'e ihsân ettiğin sana âit ilimlerden, büyüklüğünün hakkı için, Ebü'l-Hasan kuluna da ihsân eyle!" diye yalvarırdı. Geri dönerken, hiçbir zaman Bâyezîd'in türbesine arkasını dönmezdi. On iki sene sonra, Allahü teâlânın lütfu ile Bâyezîd'in rûhâniyetinden istifâde edip olgunlaştı. Allahü teâlâyı tanıtan kalb ilimlerinde ve diğer ilimlerde talebe yetiştirmeye başladı. Pekçok talebesi vardı. Kerâmetleri pekçokdur. Böyle büyük zâtların halleri, sözleri, yaşayışları hep kerâmetlerle doludur. Sevenleri onlarda her an kerâmetler görmekte, bağlılıkları artmaktadır. Onlar Allahü teâlânın sevgilisidir. Sevgiliye her ikrâm yapılır. Kör, güneşi göremiyorsa güneşin kabahati olmaz.

Bir gün İbn-i Sînâ, Harkân'a Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerini evinde ziyârete geldi. Hanımı, azarlayarak, ormana gittiğini söyledi. Hanımı, Ebü'l-Hasan hazretlerinin büyüklüğüne inanmadığı için, ona uygunsuz şeyler söyledi. İbn-i Sînâ ormana doğru giderken, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerinin, bir arslana odun yüklemiş gelmekte olduğunu gördü."Bu ne hâldir?" diye sorunca, "Evimdekinin sıkıntı ve belâ yükünü taşıdığım için, bu arslan da bizim yükümüzü taşıyor." buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri, her sene bir defâ, Dıhistan'da şehidlerin kabirlerinin bulunduğu kum tepeyi ziyârete giderdi. Harkân'dan geçerken durur ve havayı koklardı. Talebeleri kendisine; "Efendim, sizin bu şekilde havayı koklamanızdaki hikmet nedir? Biz herhangi bir şeyin kokusunu duymuyoruz." diye sorduklarında, buyurdu ki; "Evet öyledir. Fakat bu kasabadan öyle birisinin kokusu geliyor ki, onun adı Ali, künyesi Ebû Hasan'dır. O, zamânın

kutbu olacaktır."

Vaktiyle Bistâm şehrine bir çekirge sürüsü hücûm etti. Bütün ekinleri ve sebzeleri yediler. Halk, çekirgelerden ve bu musîbetten kurtulmaları için feryâd ederek, duâ ediyordu. Fakat bu musîbetten bir türlü kurtulamadılar. Halkın telâşını ve üzüntüsünü gören Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri; "Ne oldu, bu halkın feryâdı nedir böyle?" diye sordu. Çekirge istilâsı bütün ekinlerin perişanlığını ve halkın bundan üzüntülü olduğunu söylediler. Bunun üzerine, ayağa kalkarak dama çıktı. Ve etrafa bir nazar etti. Çekirgeler toplanıp şehirden derhal uzaklaştılar. İkindi namazı vaktine kadar bir tek çekirge kalmadığı gibi, bütün ekinlerin yaprakları da eski hâline gelip, hiç ziyân olmadı.

Sultan Mahmûd Gaznevî, bütün Asya'ya hâkim olduğu zamanda, Harkân şehrine yakın gelmişti. Adamlarından bir kaçını, Harkân'a Şeyh Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerinin huzûruna göndermiş ve Şeyh hazretlerini yanına çağırmıştı. Şeyh hazretleri buna karşılık, bir özür beyân ederek gitmek istemediler. Durum, Mahmûd Gaznevî'ye bildirilince, "Haydi kalkınız! Zîrâ o, bizim sandığımız kimselerden değildir. Biz ona gidelim." dedi. Sonra kendi elbisesini Kâdı İyâd'a giydirdi ve kendisi de silâhtar olarak, Kâdı İyâd'ın yanında Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'nin evine girdi. Mahmûd Gaznevî selâm verince, Ebü'l-Hasan hazretleri selâmını aldı. Fakat ayağa kalkmadı. Mahmûd Gaznevî, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'ye; "Sultan için neden ayağa kalkmadınız?" diye sorunca, Ebü'l-Hasan, Sultan Mahmûd'a; "Mâdem ki seni öne geçirmişler, yanıma gel bakalım." dedi. Soruya o ânda cevap vermediler.

Sultan Mahmûd Gaznevî, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'ye; "Bâyezîd-i Bistâmî nasıl bir zât idi?" diye sordu. Ebü'l-Hasan-ı Harkânî: "Bâyezîd, öyle kâmil bir velî idi ki, onu görenler hidâyete kavuşurdu. Allahü teâlânın râzı olduğu kimselerden olurdu." diye cevap verdi. Sultan Mahmûd bu cevâbı beğenmedi ve; "Ebû Cehl, Ebû Leheb gibi kimseler, Fahr-i kâinâtı, Server-i âlemi nice kere gördüler. Fakat hidâyete gelmediler. Hâl böyle olunca, Bâyezîd'i görenlerin hidâyete geldiklerini nasıl söylüyorsun?" dedi. O, Resûlullah efendimizden daha yüksek mi ki, iki cihânın efendisini, üstünlerin üstünü olan Allahü teâlânın sevgili Peygamberini gören, küfürden kurtulamadı da, Bâyezîd'i görenler mi kurtulur demek istedi. Ebü'l-Hasan; "Ebû Cehl ve Ebû Leheb gibi ahmaklar, Allahü teâlânın sevgili Peygamberini, insanların en üstünü olan hazret-i Muhammed olarak görmediler. Ebû Tâlib'in yetimi, Abdullah'ın oğlu olarak gördüler. O gözle baktılar. Eğer, Ebû Bekr-i Sıddîk gibi bakarak, Resûlullah olarak görselerdi, eşkıyâlıktan, küfürden kurtulur, onun gibi kemâle gelirlerdi." buyurdu.

Sultan Mahmûd Han bu cevâbı çok beğendi. Din büyüklerine olan sevgisi arttı. Sultan Mahmûd; "Bana nasîhat ediniz." deyince Ebü'l-Hasan-ı Harkânî; "Şu dört şeye dikkat et: Günahlardan sakın, namazını cemâatle kıl, cömert ol, Allahü teâlânın yarattıklarına şefkat göster." dedi. Sultan Mahmûd; "Bana duâ buyurun." deyince, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî; "Ey Mahmûd, âkıbetin makbûl olsun." dedi. Bunun üzerine Sultan Mahmûd, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'nin önüne bir kese altın koydu. Buna karşılık Ebü'l-Hasan, sultânın önüne arpa unundan yapılmış bir yufka ekmeği koydu. Sultan ekmekten bir lokma aldı. Fakat lokmayı yutamadı. Bunun üzerine Ebü'l-Hasan hazretleri; "Bir lokma ekmeği yutamıyorsun. İster misin, şu bir kese altın bizim de boğazımızda dursun? Biz paralarla olan alâkamızı kestik. Şu altınları önümden alınız." dedi. Sultan, Ebü'l-Hasan'ın paraları almasını çok istedi ise de, kabûl etmeyince, ondan bir hâtıra istedi. Ebü'l-Hasan hazretleri ona hırkasını verdi.

Sultan Mahmûd giderken, Ebü'l-Hasan ayağa kalktı. Bunun üzerine Sultan Mahmûd; "Geldiğim zaman hiç iltifat etmemiştin, fakat şimdi ayağa kalkıyorsun. O hâl niye idi? Bu ikrâm nedir?" diye sordu. Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri; "Buraya pâdişâhlık gururu ile beni imtihan için geldin. Şimdi ise dervişlik hâliyle gidiyorsun ve dervişlik devletinin güneşi üzerinde ışıldamaya başladı. Önce gurur içinde olduğundan dolayı ayağa kalkmadım. Fakat şimdi derviş olduğun için ayağa kalkıyorum." dedi.

Sultan, sonra gazâya gitmek üzere Harkân'dan ayrıldı. Sevmenât'a geldi. İçine mağlûb olma korkusu düştü. Birden atından inip, bir köşede Ebü'l-Hasan hazretlerinin hırkasını eline alıp; "Yâ İlâhî! Şu hırkanın sâhibinin yüzü suyu hürmetine, şu kafirlere karşı bizi muzaffer kıl. Ganimet olarak ele geçireceğim her şeyi dervişlere vereceğim." diye duâ eder etmez, düşman tarafında bir toz-duman ortaya çıktı. Düşmanlar, bu toz-duman içinde birşey görmiyerek, kılıçlarını birbirlerine vurdular ve kendi kendilerini öldürdüler. Sağ kalanları dağılıp gitti. O akşam Sultan Mahmûd, rüyâsında Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerini gördü. Ebü'l-Hasan-ı Harkânî, Sultan Mahmûd'a; "Allahü teâlânın dergâhında, hırkamızın yüzü suyu hürmetine zafer kazandın. Eğer o anda isteseydin, kâfirlerin hepsinin müslüman olmasını sağlayabilirdin." buyurdu.

Bir gün, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerinin bir talebesi çok hastalandı. Buna hiç bir tabîb çâre bulamadı. Talebe, hastalığın ağrısına dayanamaz hâle gelmişti. Sonunda durumu Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'ye bildirdiler. Bunun üzerine Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri terliklerini vererek; "Bunları ağrıyan yere sürün." buyurdu. Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerinin dediği gibi yaptıklarında, Allahü teâlânın yardımıyla talebe iyileşti ve hiçbir rahatsızlığı kalmadı.

Talebelerinden biri, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerinden; "Lübnan Dağına gidip Kutb-i âlemi görmek için bana izin ver." diye ricâda bulundu. Ebü'l-Hasan hazretleri izin verince, o talebe Lübnan Dağına vardı. Orada, yüzleri kıbleye dönmüş hâlde oturan bir cemâat gördü. Önlerinde bir cenâze duruyordu. Fakat cenâze namazını kılmıyorlardı. Talebe dayanamıyarak; "Niçin cenâzenin namazını kılmıyorsunuz?" diye sordu. Oradakiler; "Kutb-i âlemin gelmesi lâzımdır. Kutb-i âlem buraya her gün beş kere gelir ve imâmlık yapar." diye cevap verdiler. Talebe bunu duyunca çok sevindi ve beklemeye başladı. Bir süre sonra herkes ayağa kalktı. Kendi hocası Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'nin Kutb-i âlem olduğunu gördü. Bu durum onu dehşete düşürdü ve kendinden geçti. Tekrar kendine geldiğinde, namaz kılınmış ve cenâze defnedilmişti. Kutb-i âlem de gitmişti. Talebe orada bulunanlara; "Kutb-i âlem tekrar ne zaman gelir?" diye sorunca; "Önümüzdeki namaz vakti." diye cevap verdiler. Talebe onlara; "Ben onun talebesiyim. Ona karşı şöyle şöyle demiştim. Uzun süreden beri yollardayım. Ona durumumu arzedin de, beni berâberinde Harkân'a geri götürsün." diye yalvardı. Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri, tekrar namaz kıldırmak için oraya geldiklerinde, talebe elini ona doğru uzattı ve tekrar bayıldı. Ayıldığı vakit, Rey şehrinin çarşısındaydı. Harkân'a hocasının yanına gidince, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri ona; "Gördüklerini kimseye anlatma. Çünkü, Allahü teâlâdan bu dünyâda beni halktan gizlemesini ve bir tâne ârif ve büyük zât hariç, hiçbir kimsenin görmemesini istedim. Öyle de oldu. O zât da Bâyezîd-i Bistâmî'dir." buyurdu.

Bir gün Ebû Saîd, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerinin yanına büyük bir kalabalıkla ziyâret için gelmişti. Hizmetçi kadın, arpadan yapılmış birkaç adet ekmeği, bir sepet içinde Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'nin yanına getirdi. Ebü'l-Hasan hazretleri o kadına; "Şu ekmeklerin üzerine bir örtü ört ve oradan istediğin kadar ekmek çıkar." diye tenbih etti. Kadın denileni yaptı ve kalabalık bir halk topluluğuna, durmadan örtünün altından ekmek çıkardı. Fakat ekmekler bitmiyordu. Bir süre sonra kadın örtüyü kaldırınca, sepetin içinde hiçbir şey kalmadığı görüldü. Bunun üzerine Ebü'l-Hasan hazretleri; "Şâyet örtüyü kaldırmasaydın, kıyâmete kadar bunun altından ekmek çıkarıp duracaklardı." buyurdu."

Bir gece Ebü'l-Hasan-ı Harkânî; "Bu gece falan sahrada savaş yapılıyor. Şu kadar kişi de yaralandı." buyurdu. Durumu araştırdıklarında, Ebü'l-Hasan hazretlerinin dediği gibi olduğu anlaşıldı. Aynı gece, Ebü'l-Hasan hazretlerinin oğlunun kafasını kesip, kapısının eşiğine attılar. Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'nin hiç haberi olmadı. Kendisini inkâr eden hanımı; "O kimseye ne demeli, şu kadar mesâfe uzaklıktaki cereyân eden bir olayı haber veriyor, ama oğlunun kafasını kesip kapısına attıkları hâlde, bundan haberi olmuyor?" deyince, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî; "Evet, dediğin doğrudur. Ama biz onu gördüğümüz vakit, aradaki

perde kaldırılmıştı. Oğlanı katlettikleri zaman ise, perde çekmişlerdi." dedi.

İhlâs ve riyâ nedir? diye sorduklarında; Ebü'l-Hasan hazretleri buyurdular ki: "Allahü teâlâ için yaptığın her şey ihlâstır. Halk için yaptığın herşey de riyâdır."

Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri, birgün sohbetinde bulunanlara şöyle sordu: "Dünyâda en iyi şey nedir?" Orada bulunanlar; "Siz, bizden daha iyi bilirsiniz. Siz bildirin." dediler. Bunun üzerine Ebü'l-Hasan hazretleri, "En iyi şey, Allahü teâlâyı unutmayan gönüldür." buyurdu.

Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri buyurdular ki: "Nîmetlerin en iyisi, çalışarak kazanılanıdır. Arkadaşların en iyisi, Allahü teâlâyı hatırlatandır. Kalblerin en nurlusu, içinde mal sevgisi olmayandır."

"Dünyâda, âlimler ve âbidler (ibâdet eden) çoktur. Ama, akşam ve sabah cenâb-ı Hakkın rızâsı üzere bulunmak mühimdir."

"Kalblerin en nurlusu, içinde Allahü teâlânın sevgisinden başka bir şey bulunmayandır. Amellerin en iyisi, riyâdan uzak olan, yâni ihlâs üzere olanıdır."

"Siz Allahü teâlâdan konuşurken, başka şeyden bahsedenle arkadaşlık etmeyiniz."

"Cennet'te Tûbâ ağacının altında, Allahü teâlâdan bîhaber olarak bulunmaktansa, dünyâda bir diken ağacının altında, dâimâ O'nu hatırlamayı daha çok arzu ederim."

"Resûlullah efendimizin vârisi; O'nun işlerine uyan ve şerîatine tâbi olandır."

"Ömrüme bakınca, yetmiş üç yıllık ibâdetlerimin hepsini, bir saatlik kadar kısa, günahlara bakınca da, Nûh aleyhisselâmın ömrü kadar uzun gördüm."

"**Dünyâ, peşinden koştuğun sürede senin pâdişâhındır. Ondan yüz çevirince, sen ona sultan olursun."**

"Allahü teâlâ, nasıl senden vaktinden evvel namaz kılmanı istemiyorsa, sen de O'ndan, vaktinden önce rızık isteme."

"Ulemâ; "Biz Peygamberin vârisiyiz." diyor. Fakat Peygamberimizin vârisleri arasında biz de varız. Çünkü O'nda olan şeylerin bâzısı bizde de var. Resûlullah efendimiz fakirliği seçmişti. Biz de fakirliği tercih etmiş bulunuyoruz. O cömertti. Güzel bir ahlâkı vardı. Hâinlik bilmezdi. Basîret sâhibiydi. Halkın rehberiydi. Aç gözlü ve hırs sâhibi değildi. Hayır ve şerri Allahü teâlâdan bilirdi. Tabiatında yalan ve kandırma diye bir şey yoktu. Zamânın esiri değildi. İnsanların korktuğu şeyden korkmazdı. İnsanların güvendiği şeye güvenmezdi. Hiç gururlanmazdı. İşte bunlar evliyânın sıfatlarıdır. Resûlullah efendimiz, ucu bucağı bulunmayan bir umman idi. Eğer o ummandan bir damla ortaya çıksaydı, bütün âlem ve mahlûkât şaşırır kalırdı. Sûfîlerin kervanı; Allahü teâlâ, Resûlullah ve Eshâb-ı kirâm sevgisinden ibârettir. Bu kervanda bulunan ve ruhları bunların ruhlarıyla kaynaşan kimseye ne mutlu."

"Yol ikidir: Biri hidâyet, öbürü dalâlet, sapıklık yoludur. Kuldan Allahü teâlâya giden yol dalâlet yoludur. Allahü teâlâdan kula gelen yol ise hidâyet yoludur. Şimdi her kim hidâyete erdim derse, o, hidâyete ermemiştir. Her kim beni hidâyete erdirdiler derse, o, hidâyete ermiştir."

"Allahü teâlânın karşısında şu üç şeyi muhâfaza etmek zordur: Hak ile iken sırrı, halk ile iken dili, amel (iş, ibâdet) yaparken temizliği."

"Yakınların yakını, bizim maksadımız olanın yanında uzak kalır. Ey kardeşim, suya daha yakın olan daha çok batar; ateşe daha yakın olan, daha çok yanar.

"Ne zaman Allahü teâlânın varlığına nazar etsem, kendi yokluğumu görürüm, ne zaman kendi varlığıma nazar etsem, Allahü teâlânın varlığını görürüm."

"Şu iki kişinin çıkardıkları fitneyi, şeytan bile çıkaramaz: Dünyâ hırsına sâhip âlim ve ilimden yoksun sûfî."

"Şâyet bir mümini ziyâret edersen, hâsıl olan sevâbı, yüz adet kabûl edilmiş hac sevâbı ile değiştirmemen lâzımdır. Çünkü bir mümini ziyâret için verilen sevap, fakirlere verilen yüz bin altın sadakanın sevâbından daha fazladır. Bir mümin kardeşinizi ziyârete gittiğinizde, Allahü teâlânın rahmetine kavuştuk diye îtikâd edin."

"İlimden en fazla nasîb alan, onunla amel edendir. En fazîletli amel ise, üzerine farz olandır."

"Dilini, Allahü teâlâdan başkası hakkında konuşmamak için mühürle! Kalbini, Allahü teâlâdan başkasını düşünmemek için mühürle! İhlâssız bir iş yapmaman ve helâl olmayan bir şeyi yememen için de, davranışlarına, dudaklarına ve dişlerine aynı şekilde mühür vur!"

"Bir mümin kardeşini sabahtan akşama kadar incitmeyen kimse, o gün akşama kadar Peygamber efendimizle yaşamış olur. Eğer bir mümin kardeşini incitirse, Allahü teâlâ onun o günkü ibâdetini kabûl etmez."

"Allahü teâlâ kuluna, îmândan sonra temiz yürek ve doğru dilden daha büyük hiçbir şey ihsân etmemiştir."

"Çok ağlayınız, az gülünüz; çok susunuz, az konuşunuz. Çok veriniz, az yiyiniz; çok uyanık olunuz, az uyuyunuz."

"İnsanoğlu, şu üç şeyle sürekli olarak tâatı yaparsa, sorgusuz suâlsiz Cennet'e gidebilir: Kalb, nefs ve dil."

Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'nin **Beşâretnâme** adlı eseri ve Türkçeye tercüme edilen **Esrâr-üs-Sülûk** kitapları vardır.

Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri vefâtları yaklaştığında; "Kabrimi derin kazın. Yatacağım yer, hocam Bâyezîd hazretlerinin mezarından aşağıda bulunsun." diye vasiyet etti. Bu vasiyetini yaptığı gece Harkan'da vefât etti. Toprağa verildiği günün akşamı, çok kar yağdı. Ertesi gün baş ucuna, büyük ve beyaz bir taşın dikildiğini gördüler. Mezarın çevresinde, sâdece bir arslanın ayak izleri vardı.

Kim kabrinin üzerine elini sürerek, cenâb-ı Hak'tan maksadının hâsıl olmasını istese, Allahü teâlânın izniyle duâsının kabûl edildiği ve hâlis kalple yapılan duâların da kabûl olduğu çok görülmüştür.

Bir rivâyete göre Ebü'l-Hasan Harkânî, Kars'ın fethine katılmış ve kale önlerinde şehit düşmüştür. Kars'ta, Hasan Harkânî'nin kabrinin bulunmasıyla ilgili çeşitli rivâyetler vardır. Evliyâ Çelebi, **Seyahatnâme'**sinde bir rivâyeti şöyle nakletmektedir:

Kars kalesi Osmanlılar tarafından Üçüncü Murâd Han devrinde tekrar geri alınınca, kale tâmirâtı Lala Mustafa Paşaya verilmişti. Tâmirâtın yapıldığı sırada askerlerden Hâfız Osman isimli hal sâhibi biri rüyâsında Hasan-ı Harkânî'yi gördü. Ona; "Oğlum Hâfız Osman! Uzun müddetten beri toprak altında yatmaktayım. Paşana söyle, kabrimi ayan edip açığa çıkarsın, okunacak Fâtihalardan nasîbdâr olayım." dedi. Ertesi gece Hâfız Osman aynı rüyâyı tekrar gördü. Fakat cesâret edip Paşaya söyleyemedi. Üçüncü gece de aynı rüyâyı gördü. Ebü'l-Hasan Harkânî, mütebessim çehresiyle bu defâ şöyle dedi: "Yavrum Hâfız Osman! Gördüğün rüyâlar sâdık rüyâlardır. Yalnız makâmımın nerede olduğunu, evvelki rüyâlarında söylemediğim için, seni tereddütte bıraktım. Bunun için de paşaya söylemeye cesâret edemedin. Şimdi dikkatlice dinle târif ediyorum. Yarın hemen Paşaya çık ve söyle. Kars Kale içi mahallesinde Kağızman Kapısı'na girdiğinde yirmi iki adım gün batı tarafına gidersin, son adımın altında benim tabutum bulunur. Üzerimdeki kül ve toprak yığınlarını temizledikten sonra, hâlis topraktan üç arşın eşin. Sandukam meydana çıkar. Tekrar Kars Kalesine doğru on sekiz adım götürür oradan da üç arşın derinliğinde hâlis topraktan kabrimi eşer oraya

defnedersiniz. Baş ucuma bir de câmi inşâ edersiniz." Hâfız Osman gördüğü bu sâdık rüyâyı ertesi gün Paşaya büyük bir heyecanla anlattı. Paşa bu askerini kucakladıktan sonra; "Yâ evlâdım! Sen de mi bu rüyâyı gördün? Evet oğlum, bir pîrî fânî, bana da bu husûsu defâlarca rüyâda buyurdularsa da senin tafsilâtlı rüyân gibi olmadığından büyük tereddüt ve endişe içindeydim. Bihamdillah bu telaşlı endişeden beni kurtardın." dedi.

Ertesi gün Lala Mustafa Paşa bir tamim yayınladı. Bütün halk ve askerî erkân, tekbir sesleriyle rüyâda târif edilen yere geldi. Kazma işi tamamlanıp tabut çıkınca, Mustafa Paşa ulemânın müsâdesiyle açtı. Tabuttan hoş bir koku yayıldı. Arkasındaki yaş hırka bile henüz çürümemişti ve savaş sırasında yaralanan sağ bacağı ile sol pazusuna bağlanan mendillerden, hâlâ kan damlamaktaydı. Durum sultana bildirilince, Üçüncü Murâd hemen bir türbeyle yanına câmi yaptırılmasını emretti.

Ebü'l-Hasan Harkânî'nin asıl türbesi Harkân'dadır.

SÖZ DİNLEYEN KAZANIR

Bir kâfilede bulunan insanlar, Ebü'l-Hasan Harkânî hazretlerinin huzûruna gelip; "Yollar korkuludur. Bize bir duâ öğretiniz." diye istirhâm edince; buyurdu ki: "O zaman, Ebü'l-Hasan'ı hatırınıza getiriniz!" Bu söz, gelenlerin hoşlarına gitmedi. Yolda eşkıyâ, önlerine çıktı. Hepsinin mal ve metâlarını aldı. Yalnız, Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretlerini hatırlayan bir kimsenin malına zarar gelmedi. Bu hâle arkadaşları şaşıp, sebebini sorduklarında; "Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'yi hatırladım ve kurtuldum." cevâbını aldılar. Gelip durumu Ebü'l-Hasan hazretlerine anlattılar. Ve; "Biz Allah'tan yardım istedik, eşkıyâlar bizi soydu. Fakat seni hatırlayıp, senden yardım isteyen şu arkadaş kurtuldu. Bunun hikmeti nedir?" diye sordular. "O arkadaşınızı kurtaran, Allahü teâlâdır. Günahkâr ağızdan çıkan duâyı cenâb-ı Hak kabûl etmez. Bunun için siz Allah'a yalvardığınız zaman duânız kabûl olmadı. Bu arkadaşınız beni hatırlayıp imdât isteyince, ben de Rabbime duâ ettim; "Yâ Rabbî! Şu kulunu içinde bulunduğu belâdan kurtar." dedim. Rabbim benim duâmı kabûl ettiği için, o arkadaşınız kurtuldu. Mesele bundan ibârettir." buyurdu.

ANNEYE HİZMET

Ebü'l-Hasan-ı Harkânî hazretleri şöyle anlatır: "İki kardeş vardı. Her gece sırayla annelerinin hizmetiyle uğraşır, diğeri Allahü teâlâya ibâdet ederdi. Bir akşam, Allahü teâlâya ibâdet eden kardeş, yaptığı ibâdet, duyduğu hazdan dolayı çok memnun oldu. Bu sebepten ertesi gün kardeşine; "Bu gece de anneme sen hizmet et, ben ibâdet edeyim." dedi. Kardeşi kabûl etti. İbâdet ederken secdede uyuya kaldı ve o anda bir rüyâ gördü. Rüyâsında bir ses ona; "Kardeşini affettik, seni de onun hâtırı için bağışladık." deyince, genç; "Ben, Allahü teâlâya ibâdet ediyorum. Kardeşim ise anneme hizmet ediyor. Fakat beni, onun yaptığı amel yüzünden bağışlıyorsunuz." dedi. Ses ona; "Evet, senin yaptığın ibâdetlere bizim hiç ihtiyâcımız yok. Fakat kardeşinin annene yaptığı hizmetlere, annenin ihtiyâcı vardı." dedi."

1) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.337

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.375, 948, 1031, 1067, 1070

3) Keşf-ül-Mahcûb; s.268

4) Hadâik-ül-Verdiyye; s.105

5) Behcet-üs-Seniyye; s.16

6) Reşahât; s.14

7) Müjdeci Mektuplar; s.225

8) Eshâb-ı Kirâm; s.150

9) Rehber Ansiklopedisi; c.4, s.323

10) Sefînet-ül-Evliyâ; s.74

11) Mecâlis-ül-Uşşâk; No: 6

12) Heft İklim; No: 837

13) Riyâd-ül-Ârifîn; s.47

14) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.522

15) Makâmât-ı Ebû Saîd Ebü'l-Hayr; s.53

16) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.39

EBÜ'L-HASAN KÛSÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ali olup, babasınınki Humeyd (veya Ahmed)'dir. Künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Mısır'da, Nil Nehri sâhilinde bulunan Kûs kasabasındandır. Buna nisbetle Kûsî denilmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir.

Ebü'l-Hasan el-Kûsî hazretleri, o zamanda bulunan evliyânın en büyüklerinden Abdürrahîm el-Kınâvî hazretlerinin dâmâdı ve en üstün talebesi idi. Zâhirî ve bâtınî birçok ilimleri ondan öğrendi. Ayrıca; İbn-i Dakîk-il-İyd (Muhammed bin Ali el-Kuşeyrî), Ebû Yahyâ bin Şâfiî, Ebü'l-Kâsım el-Meragî gibi meşhur âlimlerin sohbetlerinde bulunup, kendilerinden ilim öğrendi. Kendisinden ise; Ebû Yahyâ, Yûsuf bin Muhammed bin Ali Ebû İshâk bin Adîs, İlmüddîn Ebû Tâhir İsmâil bin İbrâhim bin Câfer el-Menfelûtî ve başka âlimler ilim öğrendiler.

Ebü'l-Hasan el-Kûsî hazretleri, hâli ve yaşayışı insanlara örnek, fazîletler ve kerâmetler sâhibi çok yüksek bir zât idi. Tasavvuf ehli olan büyük zâtların sohbetlerinde çok bulunurdu. Babası, elbise ve kumaş boyacılığı yapardı. Oğluna da; "Bana yardım etmiyorsun, gidip sûfîlerin sohbetinde bulunuyorsun." diyerek sitem ediyordu. Bir gün Ebü'l-Hasan, boyanacak elbiselerden birini, boyanın içine batırdı. Babası, hiddetlenip; "Ne yaptın? O elbise, o boya ile boyanmayacaktı. Elbisenin sahibine ne cevap vereceğim?" diye çıkıştı. Ebü'l-Hasan, elbiseyi boyanın içinden çıkarınca, esvabın o boyanın renginde olmayıp istenilen renge boyandığını gördüler. Babası, bu hâli görünce oğlunu serbest bıraktı. Sûfîlerin sohbetlerinde bulunmasına hiç mâni olmadı.

Talebelerinden Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Kureşî, Ebü'l-Hasan Kûsî'nin hizmetinde bulunuyordu. Memleketi, bulunduğu yere çok uzaktı ve dokuz aydır âilesinden hiç kimseyi görmemişti. Kendilerini çok özlemişti. Kınâ şehrinde, Ebü'l-Hasan hazretlerinin hânekâhında bu düşünceler içinde iken, birden bire Ebü'l-Hasan ona; "Âile efrâdını çok özledin değil mi?" deyince; "Evet." cevâbını aldı. Onu bir odaya götürdü. Gözlerini kapamasını emretti. Kapadı. Biraz sonra; "Başını kaldır!Gözlerini aç!" buyurdu. Gözlerini açtığında, kendini memleketindeki evinin önünde buldu. Halbuki, Kınâ şehri ile memleketi arası 15 günlük yol idi. Eve girdi. Çoluk çocuğu ile görüştü. Bir gün kaldı. Evindekiler ile berâber iki defâ yemek yedi. Annesine de, evin ihtiyaçları için 20 dirhem para verdi. Akşam ezânı okununca evden çıktı. Allahü teâlânın izni ile, bir anda kendini Kınâ şehrindeki hocasının hânekâhında buldu. Akşam namazından sonra Ebü'l-Hasan ona iltifât ederek; "Arzu ve iştiyâkın, özlemin geçti mi?" diye sorunca; "Evet efendim." dedi. Bir ay sonra Ebü'l-Hasan ona tekrar izin verdi. Bu sefer normal yürüyerek memleketine geldi. Evindekiler onu görünce çok sevindiler. Önceki gelişinde, kendilerinden habersiz ayrıldığı için onu çok merak etmişler ve bir yerlerde ölmüş olabileceğini düşünmüşlerdi. O, kendilerinden özür dileyerek lâfı kesti ve hocasının bu kerâmetini kendileri hayatta iken hiç kimseye anlatmadı.

İlmüddîn İsmâil bin İbrâhim el-Menfelûtî şöyle anlattı: "Bir gün hocam Ebü'l-Hasan Ali bin Humeyd ile berâber deniz kenârında bulunuyorduk. Hocam abdest alıyordu. Birden bir feryâd işittik. Bir kargaşalık meydana geldi. Sebebini sorduk. Timsahın, kıyıda duran bir adamı yakalayıp, denizin içine doğru götürdüğünü söylediler. Baktık, timsah yakaladığı kimse ile berâber, kıyıdan uzaklaşıyordu. Hocam, timsaha; "Dur!" buyurdu. Timsah olduğu yerde kaldı. Sonra hocam; "Bismillâhirrahmânirrahîm." diyerek, deniz üzerinde yürüdü.

Timsahın yanına vardı. "O adamı bırak!" dedi. Timsah adamı bıraktı. Sonra timsahın üzerine elini koydu ve "Öl!" dedi. Timsah o anda öldü. Sonra o adama; "Haydi, kıyıya git." buyurdu. Adam; "Bu kabarık dalgalar arasında kıyıya nasıl giderim?" dedi. Hocam ise; "Sen kıyıya doğru git! Hiçbir şey olmaz. Deniz de sana bir şey yapamaz. Çünkü bu yol senin için kurtuluş yoludur." dedi ve kendisi de berâber, karada yürüyor gibi, deniz üzerinde yürüyerek sâhile geldiler. Orada bulunan herkes hocamın bu kerâmetini gördü."

Büyük hadîs âlimlerinden Abdülazîm-i Münzirî hazretleri diyor ki: "Ebü'l-Hasan Kûsî ile 1209 (H.606) yılında Kınâ şehrinde karşılaştım. Onun bereketli sohbetlerinde bulunanların hallerinin değiştiğini, bunun açıkça belli olduğunu gördüm. Talebe yetiştirmekte pek mâhir idi. Kendisinden birçok kimse istifâde etti. Allahü teâlâ, onun vâsıtası ile pekçok kimseye hidâyet, kurtuluş nasîb etti."

Bir defâsında Ebü'l-Hasan Kûsî yedi kişilik yemek hazırlattırdı. Bu yemekten yüze yakın kimse yedi ve yemek hepsine yetti. Hattâ bir mikdâr da arttı.

Ebü'l-Hasan Kûsî sohbetinde bulunmak ve kendine talebe olmak için biri geldiğinde, başını önüne eğerek bir müddet düşünür, Allahü teâlânın izniyle, kalp gözüyle o gelen kimsenin Levh-ül-Mahfûz'daki hâlini görür, ona göre, talebeliğe kabûl eder veya geri gönderirdi.

Yine bir gün bir kimse gelerek sohbetinde ve hizmetinde bulunmak istediğini söyledi. Ebü'l-Hasan Kûsî o kimseye; "Bizim yanımızda sana verebileceğimiz bir vazîfe yok. Ancak, istersen her gün bir bağ halfâ (kandırma) otu getirirsen, hizmette bulunmuş olursun." buyurdu. O kimse; "Peki." deyip ayrıldı. Her gün orağını alıp gider bir bağ halfâ otu getirirdi. Bir zaman sonra usanıp, bu işi terketti. Rüyâsında kıyâmetin koptuğunu ve kendisinin ateşe düşmek üzere olduğunu ve Ebü'l-Hasan hazretlerinin hânekâhına getirdiği bir bağ halfânın, ateş ile kendisi arasında set, siper olduğunu gördü. O halfa bağı kendisini ateşten uzaklaştırdı. Ebü'l-Hasan Kûsî'ye gelip gördüklerini anlattı. Ebü'l-Hasan; "Biz sana ne dedik? Bizim yanımızda seni ıslâh edecek hizmetin, halfâ taşımak olduğunu söylemedik mi?" buyurdu. Bunun üzerine o kimse istigfâr etti ve eski hizmetine devâm etti.

Ebü'l-Hasan Kûsî 1215(H.612) senesinde başka bir rivâyette ise 1216 (H.613) senesinde Mısır'da Nil Nehri sâhilinde bulunan ve Kûs'a yakın olan Kınâ şehrinde vefât etti. Ders verdiği medresenin bahçesine, hocası Abdürrahîm el-Kınâvî'nin yanına defnedildi. Kabrini ziyâret edip, onun hürmeti için, onu vesîle ederek yapılan duânın kabûl olunduğu çok görülmüştür.

Rivâyet edilir ki: "Biri, Ebü'l-Hasan hazretlerinin türbesine yakın bir yerde, çirkin bir günah işlemek üzereydi. Tam bu sırada, Ebü'l-Hasan hazretlerinin kabrinden; "Ey Filân! Bu işi yaparken Allahü teâlâdan hayâ etmiyor musun?" diyen bir ses duyuldu. Böylece o kimse, büyük günah işlemekten vazgeçti.

KADİR GECESİ

Ebü'l-Hasan Kûsî'nin talebelerine ders verdiği bir hânekâhı vardı. Her gün ve gecesinde bir defâ hânekâha giderek, talebelerinin hâllerini kontrol ederdi. Bir Ramazân-ı şerîfin son gecesi yine hânekâha geldiğinde, talebelerden birisinin ağladığını görüp, sebebini sordu. Talebe; "Efendim! Bu gece rüyâmda, bu gecenin Kadir gecesi olduğunu müşâhede ettim. Herkesi secde ediyor gördüm. Ben de secde etmek istedim. Fakat bütün gayretlerime rağmen secde edemedim. Sanki karnımda demirden bir direk vardı ve eğilemiyordum. Bu demir direk, secde etmeme mâni oluyordu."

Talebenin bu anlattıklarını dinleyen Ebü'l-Hasan, tebessüm edip buyurdu ki: "Evlâdım! Bunun için hüzünlenme, korkma!O demir bir direk gibi secde etmene mâni olan şey, senin içine bizim tarafımızdan konulmuş bir şeydir. Senin gördüğün o hâl, şeytânî bir hâldir. Eğer secde etseydin, şeytan senin içine girmek için yol bulmuş olacaktı." Bu sözleri dinleyen talebe; "Bu hâlin böyle olduğunu ben nereden bileyim. Hâl gerçekten bu anlatılan gibi midir?" diye düşündü. Hâtırına gelen

bu ve bunun gibi şüpheye yer veren düşünceler içindeyken, Ebü'l-Hasan o talebeye: "Ben sana böyle söylüyorum. Yoksa delîl mi istiyorsun?" buyurdu. Bundan sonra da sağ elini uzattı. Talebe, hocasının sağ elinin meşrıka kadar uzandığını gördü. Sonra sol elini uzattı. O da magribe kadar uzandı. Sonra sağ elini sol eline doğru yaklaştırdı. O kadar ki, iki elinin birleşmesi için arada çok az bir mesâfe kalmıştı. Nihâyet iki eli arasında gördüğüm nûr, insan şeklinde duruyordu. Benim nûr şeklinde gördüğüm o şey, şimdi siyah ve çok çirkin bir şekildeydi ve Ebü'l-Hasan'a kendisini bırakması için yalvarıyordu. Ebü'l-Hasan ellerini biraz daha yaklaştırdı. O elindeki acâib şeyin bağırması, feryâdı daha da fazlalaştı. Nihâyet, o iğrenç ve çirkin şekil bir duman hâline geldi. Havada yok olup gitti. Bu hâli müşâhede edip gören talebenin gönlüne gelen îtirâz ve şüphe şeklindeki düşünceler artık yok oldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.163

2) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.516

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.52

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.161

5) Tabakât-ül-Evliyâ; s.452

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.235

EBÜ'L-HASAN-I ŞÂZİLÎ;

On ikinci yüzyılda Kuzey Afrika'da yetişen büyük velîlerden. Şâziliyye adı verilen tasavvuf yolunun kurucusudur. İsmi, Ali bin Abdullah bin Abdülcebbâr, künyesi, Ebü'l-Hasan, lakabı Nûreddîn'dir. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem torunu hazret-i Hasan'ın soyundan olup şeriftir. 1196 (H.592) senesinde Tunus'un Şâzile kasabasında doğduğu için Şâzilî nisbesiyle meşhûr olmuştur. 1256 (H.654) senesinde hac yolculuğu sırasında Hamisre'de vefât etti. Kabri, Hamisre mevkiindeki Ayzâb sahrâsındadır.

Küçük yaştan îtibâren doğduğu Şâzile kasabasında ilim öğrenmeye başlayan Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, önceleri kimyâ ilminde uzun çalışmalar ve araştırmalarda bulundu. Bu ilimde iyi yetişmesi için cenâb-ı Hakk'a yalvararak duâ ediyordu. Bu esnâda, aldığı mânevî bir işâretle, tasavvuf yoluna yöneldi. Din ilimlerinin hepsinde mütehassıs ve derin âlim oldu. Hepsinin inceliklerine ve sırlarına kavuştu. Tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl, nahiv, sarf, lügat ilimleri yanında, zamânın fen ilimlerinde de yüksek âlim oldu. Zamânındaki âlimler ve diğer insanlar onun ilimdeki bu yüksek derecesi karşısında üstünlüğünü kabûl ettiler.

Zâhirî ilimlerde bu derece yüksek olan Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri, tasavvufa karşı alâka, ilgi duydu. Birçok velînin sohbetinde bulunup, onlardan istifâde etmeye çalıştı. Bu sebeple pek çok seyâhat yaptı. Bir defâsında Irak'a giderek buradaki âlimlerden Ebü'l-Feth Vâsıtî'nin sohbetlerinde bulundu. O sıralarda zamânın en büyük velîsini arıyordu. Bir gün, Ebü'l-Feth Vâsıtî hazretleri ona dönerek; "Sen onu Irak'ta arıyorsun. Halbuki aradığın kimse, senin memleketindedir. Oraya dön, orada bulacaksın." buyurunca, geri memleketine döndü.

Büyük velîlerden olan Şerîf Ebû Muhammed Abdüsselâm İbn-i Meşîş-i Hasenî hazretlerinin, aradığı zât olduğunu anladı. İbn-i Meşîş hazretleri, Rabat (Ribâte)' deki bir dağda mağarada yaşamaktaydı. Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, onun huzûruna çıkmak için, dağ eteğinde bulunan çeşmeden gusl abdesti aldı. Kendindeki bütün meziyetleri ve üstünlükleri unutarak, yâni tam bir boş kalb ve ihtiyaç ile huzûrlarına doğru yürüdü. İbn-i Meşîş hazretleri de mağaradan çıkmış, aynı şekilde ona doğru yürüyordu. Karşılaştıklarında hocası selâm verip, Resûlullah efendimize kadar uzanan nesebini tek tek saydıktan sonra ona: "Yâ Ali, bütün ilim ve amelinizden soyunarak tam bir ihtiyaç ile buraya çıktınız ve bizdeki dünyâ ve âhiret servet ve zenginliğini aldınız." buyurdu. Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî diyor ki: "Onun bu hitâbından sonra,

bende fevkalâde bir korku hâsıl oldu. Hak teâlâ kalb gözümü açıncaya kadar mübârek huzûrlarında oturdum. Sohbetlerine devâm ettim." Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, hocasının yüksek derecesini bildirirken şöyle buyurdu: "Bir gün hocamın huzûrunda oturuyordum. Kendi kendime; "Acaba hocam İsm-i âzamı biliyor mu?" dedim. Bu düşünce ile meşgûl iken dış kapıda bulunan oğulları, bana bakıp; "Ey Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, şeref ve îtibâr, İsm-i âzamı bilmekle değil, belki İsm-i âzama mazhâr olmakladır." dedi.

Kendisi anlattı ki: "Bir arkadaşımla bir mağarada bulunuyor ve Allahü teâlânın muhabbetiyle yanmayı ve O'na kavuşmağı istiyorduk. Yarın kalbimiz açılır, velîlik makamlarına kavuşuruz derdik, yarın olunca da, yine yarın açılır derdik. Yarınlar gelip geçiyor ve bir türlü bitmiyordu. Bir gün birden heybetli bir zât yanımıza girdi. Ona; "Kimsin?" dedik. Abdülmelik'im, yâni Melik olan Rabbimizin kuluyum dedi. Velîlerden olduğunu anladık. "Nasılsınız?" dedik. "Yarın olmazsa, öbür yarın kalbim açılır diyenin hâli nasıl olur? Allahü teâlâya, sırf Allah için ibâdet etmedikçe, vilâyet ve kurtuluş yoktur." dedi. Bu söz üzerine gafletten uyandık. Tövbe ve istigfâr ettik. Bunun üzerine kalblerimiz Allahü teâlânın muhabbetiyle doldu."

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'nin hocasına olan teslimiyeti tam ve mükemmel bir hâle gelince, karşılaşacağı birçok sıkıntıları, hocası kendisine haber verdi. Şöyle vasiyet etti: "Hak teâlâyı bir an unutup gaflette olma. Dilini halkın diline ve kalbini halkın kalbine benzetmekten sakın, bütün uzuvların ile İslâmiyete uy. İslâma uygun olmıyan şeylerden sakın. Farzları yerine getirmeye devâm et. İşte o vakit Allahü teâlânın velîliği sende tamâm olur. Allahü teâlânın haklarını yerine getirmekten başka hiçbir şeyi halka hatırlatma. İşte o zaman verâ ve takvâya yâni haram ve şüphelilerden kaçmaya tam uymuş olursun.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri Şâzile kasabasında yerleştikten sonra, gerçekten birçok mihnet ve sıkıntılara mâruz kaldı. Hocalarının haber verdiği sıkıntılar açıkça meydana geldi. Sonra İskenderiyye'ye yerleşti. Doğudan ve batıdan binlerce âlim ve hak âşığı ziyâret ve sohbetlerine akın etti. Meselâ devrin büyük âlimlerinden İzzeddîn bin Abdüsselâm. Takıyyüddîn bin İbn-i Dakîk-ül-Iyd, Abdülazîm Münzirî, İbn-üs-Salâh, İbn-ül-Hâcib, Celâleddîn bin Usfûr, Nebîhüddîn ibni Avf, Muhyiddîn bin Sürâka ve Muhyiddîn-i Arabî'nin talebesi el-Âlem Yâsîn bunlar arasındaydı. Ayrıca Kâdı'l-kudât Bedreddîn ibni Cemâ'a da sohbetlerine kavuşmakla iftihâr ederlerdi. Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî gibi evliyânın büyüklerinden olan birini yetiştirmiştir.

İbn-i Hâcib, İbn-i Abdüsselâm İzzeddîn, İbn-i Dakîk-ül-İyd, Abdülazîm Münzirî, İbn-i Sâlih ve İbn-i Usfûr gibi büyük âlimler, Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'nin meclisinde bulunmak arzusuyla, Kâhire'deki Kemâliye Medresesinde, muayyen vakitlerde hazır bulunarak **Şifâ** ve **İbn-i Atiyye** kitaplarını okurlardı. Dersten çıktıktan sonra da onunla berâber yaya yürürlerdi.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî; "İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın fıkıh meclisi, Abdülazîm Münzirî'nin hadîs meclisi, senin tasavvuf meclisinden daha kıymetli bir meclis yoktur diye bana müjde verildi." buyurdu.

Hızır aleyhisselâm bir gün kendisine; "Ey Ebü'l-Hasan! Allahü teâlâ, seni kendisine dost edinmiştir. Kalsan da, gitsen de, O seninle berâberdir." dedi.

Bir gün Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, zühdden, dünyâya rağbet etmemekten bahsediyordu. Fakat üzerinde yeni ve güzel bir elbise vardı. O mecliste üzerinde eski elbiseler olan bir fakir; kalbinden; "Ebü'l-Hasan, hem zühdden anlatıyor, hem de üzerinde yeni elbiseler var. Bu nasıl zâhidliktir? Hâlbuki asıl zâhid benim." diye geçirdi. Bu kimsenin kalbinden geçenleri anlıyan Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, onu yanına çağırarak; "Senin üzerindeki elbiseyi görenler, seni zâhid sanarak hürmet ederler. Bundan dolayı sende bir gurur, kibir hâsıl olabilir. Hâlbuki benim üzerimdeki elbiseyi görenler, zâhid olduğumu anlayamazlar. Böylece ben, hâsıl olacak gururdan kurtulurum." buyurdu. Bunu dinleyen fakir, yüksek bir yere çıkarak oradaki

insanlara; "Ey insanlar!Yemîn ederim ki, biraz önce kalbimden Ebü'l-Hasan hazretleri hakkında uygun olmayan şeyler düşünmüştüm. Kalbimden geçeni anlıyarak, beni huzûrlarına çağırıp nasîhat ettiler. Şimdi hakîkatı anlamış bulunuyorum. Şâhid olunuz ki, huzûrunuzda tövbe istigfâr ediyorum." dedi. Bunun üzerine Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî o kimseye yeni bir elbise giydirip; "Allahü teâlâ sana seçilmişlerin muhabbetini versin. Sana hayırlar, bereketler ihsân eylesin." diye duâ eyledi.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri; "Mısır'da Muhammed Hanefî isminde birisi ortaya çıkacak. Bizim yolumuzda yürüyüp, meşhûr ve büyük şân sâhibi olacaktır. Kırmızıya yakın beyaz benizlidir. Sağ yanağında bir ben bulunur. Gözünün beyazı çok beyaz, siyahı da tam siyahtır. Yetim ve fakir olarak yetişir. Benden îtibâren beşinci sıradaki halîfemiz olur." buyurdu. Gerçekten öyle olmuştur. Vasıfları anlatılan Muhammed Hanefî, bu büyüklerin yolunu Nâsırüddîn ibni Melik'ten, o, dedesi Şehâbüddîn bin Melik'ten, o, Yâkut Arşî'den, o, Mürsî'den, o da, Şâzilî'den almıştır.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, Allahü teâlânın nihâyetsiz ihsân ve ikrâmlarına kavuşmuş, görünen ve görünmeyen bütün olgunluklara erişmişti. Bir gün seyâhate çıkmıştı. Kendi kendine; "Yâ Rabbî! Sana ne zaman şükür edici bir kul olabilirim?" dedi. Bu sırada gâibden bir ses; "Bana şükür edici bir kul olabilmen için, yeryüzünde senden fazla nîmet verilmiş bir kulun olmadığını düşünmelisin." diyordu. Bu sözleri işitince; "Yâ Rabbî! Kendimden fazla nîmet verilmiş bir kimsenin olmadığını nasıl düşünebilirim? Zîrâ sen, peygamberlere, âlimlere, pâdişâhlara herkesten fazla nîmet verdin." dedi. Bu defâ; "Eğer peygamberlere (aleyhimüsselâm) nîmet verilmeseydi, sen doğru yolu bulamazdın. Âlimler olmasaydı, dinden çıkıp küfre girerdin. Pâdişâhlar olmasa, evinde emin bir hâlde rahat oturabilir miydin? Bunların hepsi, sana ihsân ettiğim nîmetlerden değil midir?" buyruldu.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri Resûlullah efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem rüyâda gördü. Peygamber efendimiz ona; "Yâ Ali! Elbiselerini kirden temizle ki, her nefesinde Allahü teâlânın imdâdına mazhâr olasın." buyurdu. "Yâ Resûlallah! Benim elbisem hangisidir?" dedim. Buyurdu ki: "Allahü teâlâ sana beş hil'at giydirmiştir. Muhabbet, tevhîd, mârifet, îmân ve İslâm hil'atlarıdır. Allahü teâlâya muhabbet edene, sevene her şey kolay olur. Allahü teâlâyı tanıyanın gözünde dünyâdan bir şey kalmaz. Allahü teâlâyı vahdâniyetle bilen, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaz. Allahü teâlâya inanan, her şeyde emin olur. İslâmla sıfatlanan, Hak teâlâya âsî olmaz. Eğer âsî olursa, af diler. Af dilerse, kabûl edilir. Ebü'l-Hasan der ki: Bu îzâhtan, Allahü teâlanın Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Ve elbiseni temizle."** âyetinin mânâsını anladım."

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri talebelerine nasihat ederek buyurdu ki:

"Yolumuzun esâsı beş şeydir: 1) Gizli ve âşikâr, her hâlükârda Allahü teâlâdan korku hâlinde olmak. 2) Her hal ve ibâdetinde, Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem ve Eshâbının (radıyallahü anhüm) gösterdiği doğru yola uyup, bid'at ve sapıklıklardan sakınmak. 3) Bollukta ve darlıkta, insanlardan bir şey beklememek. 4) Aza ve çoğa râzı olmak. 5) Sevinçli veya kederli günlerde cenâb-ı Hakk'a sığınmak."

"Bizim yolumuzda olan talebe, din kardeşlerini, arkadaşlarını, son derece merhametle gözetmeli, onlara son derece hürmet etmelidir. İçlerinden birini kendisine sohbet arkadaşı seçmeli, bu arkadaş, gaflete düştüğünde, seni uyandırmalı, ibâdette tenbelliğe düştüğünde seni heveslendirmeli, âciz kaldığın yerde sana yardım etmeli ve sen doğru yoldan kaydıkça seni doğru yola çekmeli. Sana nasihat vermeli, kötü harekette bulunduğunda veya bir günah işlediğinde sana uymayıp vaz geçirebilecek vasıflarda olmalıdır. Arkadaşlarına gelebilecek eziyetlere mâni olmalısın. Güzel ahlâk edinip, şefkat ve merhamet üzere bulunmalısın. Hak teâlâya, itâat ve ibâdeti, bu yola hizmeti gözetmeli ve buna sımsıkı sarılmalısın. Lüzumsuz şeylerle gözü meşgûl edip, gönlü dağıtmamalısın. Zîrâ bu, insandaki şehvet kuvvetini

arttırır."

Tasavvufta en yüksek derecelere kavuşmuş olan ve Allahü teâlâdan başkasına gönül vermeyen, dünyâdan uzak olan Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri bir sohbeti esnâsında buyurdu ki:

"Biz Hak'la olunca, mahlûktan hiçbirini görmeyiz. İnsanlık îcâbı baksak bile, onlar güneş ışığında dalgalanan havadaki ince toz gibi görünür. Dikkatle baksan bir şey bulamazsın."

"En büyük günahlar ikidir: Biri dünyâ sevgisi, diğeri bilmediği bir işin başına isteyerek geçmek."

"Dünyâdan ve dünyâ ehlinden tamâmen uzaklaşmaz isen, velîlik kokusunu alamazsın."

"Şu üç şey bir insanda mevcut olursa, ona ilmin aslâ bir faydası olmaz: 1) Dünyânın faydasız şeylerine aşırı bağlılık. 2) Âhireti hatırdan çıkarmak. 3) Fakir olmaktan korkmak."

Günahlardan kaçınmak ve iyiliklere devâm etmek husûsunda da şöyle buyurdu:

"Kalp huzursuzluğuna tutulmamak, eleme uğramamak ve günahlardan temizlenmek istersen, iyi ve hayırlı işlerini çoğalt."

"Günahların bağışlanması ve başa gelen belâlardan korunmak için en güzel sığınak, istiğfârdır, tövbe etmekdir."

"İlmi arttıkça günâhı artan kimse, şüphesiz ki helak içindedir."

"Allahü teâlâya hakkıyla îmân ve Resûlüne tâbi olmaktan daha büyük kerâmet yoktur."

"İki iyilik vardır ki, onlar bulunduğu sürece, çok da olsa kötülüklerin zarârı dokunmaz. Biri cenâb-ı Hakk'ın kazâ ve kaderine râzı olmak, diğeri Allahü teâlânın kullarına iyi muâmele etmek."

Ebü'l-Hasan Şâzilî hazretleri bir sohbetinde de buyurdu ki: "Bizim bildiğimiz ve bildirdiğimiz bilgilerden haberi olmayan zavallılar, büyük günahlarda ısrar ederek devâm ettikleri halde vefât ederler. Çünkü onlar iyiliğin kıymetini, kötülüğün zarârını, yâni bunları anlamaya yarayan bilgileri öğrenmemişlerdir. Böylece nefislerinin hevâ ve arzularına tâbi olarak günahlara dalmışlar ve ömürleri bu gaflet ve câhillik içinde geçip gitmiştir."

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerine; "Zâhirde senin öyle büyük bir kemâlin, olgunluğun, bir ibâdetin olmadığı halde bu insanlar neden sana bu derece hürmet gösteriyorlar? Bunun sebebi nedir?" diye sorduklarında, Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri buyurdu ki: "Yalnız bir sebeple insanlar böyle yapıyor. O da Allahü teâlâ onu her kimseye farz kılmıştır. Ben o farzı yerine getirince, insanlar bana böyle yapıyorlar. O da dünyâ ehlini terk etmektir. Dünyâ ve ehlini terk etmek, işimizi gücümüzü terk etmek değil, yalnız dünyâ ve dünyâ ehlinin sevgisini gönülden çıkarmaktır. Bu mahlûkâtı gönlümüze sokmamak, dünyâyı ve mahlûku cenâb-ı Hakk'ın muhabbetine ortak ettirmemektir. Bu insanlar acâibdir. Onlar dâimâ dış görünüşe bakarlar ve adamın zâhid, dünyâya düşkün olmadığını görürler. Âbid, çok ibâdet eden ise, büyük kimse derler. Şüphesiz bu büyüklük ise de asıl büyüklük ve olgunluk kalpteki olgunluktur. Zâhir, görünen işlerimiz mâlumdur. Yemek, içmek, yatmak, uyumak, ibâdet ve tâat etmek, haramlardan sakınmak, vesâiredir. Bâtının işi ise, Allahü teâlâ ile huzur bulmaktır. Ahlâk-ı ilâhiyye ile ahlâklanmaktır. İnsanın esas olgunluğu bâtınladır. Zâhirde her işi yerli yerine yapsak fakat kalbimizde kötü ahlâktan kurtulamasak, gâfil ve câhil kalarak, cenâb-ı Hakk'ın rızâsına kavuşabilir miyiz?"

Kendisi anlatır: "Bir gece rüyâmda hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'ı gördüm. Bana; "Dünyâ sevgisinin kalpten çıktığının alâmeti nedir, biliyor musun?" diye sordu. Bilmediğimi söyleyince; "Dünyâ sevgisinin kalpten çıktığının alâmeti; bulunca vermek, olmayınca kalben rahat olmaktır." buyurdu.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri insanlara nasihattan, İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattıktan sonra kalan zamanlarında Allahü teâlâya ibâdet eder, O'nun ismini zikrederdi. **Hizbü'l-Bahr** adlı kitabındaki tesbihleri ve duâları okur ve okuturdu. **Hizbü'l-Bahr** okumanın dertlerden, sıkıntılardan kurtulmaya vesîle olduğunu bildirirdi. Okunmasını istediği **Hizbü'l-Bahr** hakkında şöyle buyurdu:

Dârimî'nin **Müsned'**inde Abdullah ibni Mes'ûd (radıyallahü anh) diyor ki: "Evde Bekara sûresi başından Müflihûn'a kadar beş âyet okunduğu gece, şeytan o eve girmez." Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdular ki: **"Bir evde, şu otuz üç âyet okunduğu gece, yırtıcı hayvan ve eşkıyâ, düşman, sabaha kadar canına ve malına zarar yapamaz: Bekara sûresi başından beş âyet, Âyet-el-Kürsî başından "Hâlidûn"a kadar üç âyet, Bekara sonunda "Lillâhi"den sûre sonuna kadar üç âyet, A'râf sûresinde, "İnne Rabbeküm"den "Muhsinîn"e kadar, elli beşten îtibâren üç âyet, İsrâ sûresi sonundaki "Kul"den iki âyet, Sâffât sûresi başından "Lazib"e kadar on bir âyet, Rahmân sûresinde "Yâ ma'şerelcin"den "Feizâ"ya kadar iki âyet, Haşr sûresi sonunda "lev enzelnâ"dan sûre sonuna kadar, Cin sûresi başından "Şatatâ"ya kadar dört âyet."**

Yedi defâ Fâtiha okuyup, dert ve ağrı olan uzva üflenirse, şifâ hâsıl olur. Âyet-i kerîmenin ve duânın tesir etmesi için, okuyanın ve okutanın Ehl-i sünnet îtikâdında olması, haram işlemekten, kul hakkından sakınması, haram ve habis şey yiyip içmemesi ve karşılık olarak ücret istememesi şarttır.

Bâzıları bu kitaba îtirâz edince; "Yemin ederim ki, bu kitabı harf be harf, harfi harfine Resûlullah'ın mübârek ağzından, rüyâda işitip yazdım." buyurdu.

Ebû Abdullah anlattı: "Ben, Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerini çok sever ve her sıkıntımda Allahü teâlâya onu vesîle ederek duâ ederdim. Cenâb-ı Hak da bütün istek ve ihtiyaçlarımı onun hürmetine ihsân eder, verirdi. Bir gün Resûlullah efendimize rüyâda, "Yâ Resûlallah! Siz Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'den râzı mısınız? Ben, her ne ihtiyâcım olursa, onu vesîle ederek Allahü teâlâdan isterim ve bütün ihtiyaçlarım yerine gelir." dedim. Bunun üzerine Peygamber efendimiz; "Ebü'l-Hasan benim evlâdımdır. Bütün evlâdlarda, babalarının bir cüz'ü bulunur. Her kim ki benim bir cüz'üme temessük ederse, onu vesîle ederse, benim bütünüm ile temessük etmiş olur. Sen, Ebü'l-Hasan'ı vesîle ederek Allahü teâlâdan bir şey istediğin zaman, beni vesîle ederek Allahü teâlâdan istemiş olursun." buyurdu.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî şöyle anlattı: "Cenâb-ı Hakk'a yemîn ederim ki, her ne zaman bir felâketle karşılaştım ve müşkilâta uğradımsa, hocam Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'yi imdâda çağırıp, kurtuldum. Ey kardeşim! Sen de bir sıkıntıya düşersen, hemen onun ismini an ve kurtul. Allahü teâlâ bilir ki, sana doğru bir nasihat veriyorum."

Yine Ebü'l-Abbâs anlattı: "Bir gün hocam Ebü'l-Hasan hazretlerinin arkasında namaz kılıyordum. Beni hayretlere düşüren hallere şâhid olup, şunları gördüm. Hocamın vücûdundan o kadar çok ve parlak nûrlar çıkıyordu ki, onlara bakamıyordum."

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî rahmetullahi aleyh şöyle anlattı: "Ayzâd Sahrâsında yolculuk yapıyordum. Hızır aleyhisselâm ile karşılaştım. Bana; "Ey Ebü'l-Hasan! Allahü teâlâ sana lütufta bulundu. Hazerde de seferde de senin arkadaşın var. Ben hep senin yanında bulunuyorum." dedi.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri hemen her sene hac ibâdetini yerine getirmek üzere Mekke-i mükerremeye giderdi. Aynı zamanda Medîne-i münevvereye giderek sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret ederdi. Bir sene talebelerinden Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî onunla bulunduğu sıradaki bir hâdiseyi şöyle anlattı:

Hocam Ebü'l-Hasan ile birlikte Medînetürresûl'de yâni Medîne-i münevverede bulunuyorduk. Bu arada ben, hazret-i Hamza'nın kabrini ziyâret etmek istedim. Medîne-i münevvereden

ayrıldım. Benimle berâber birisi de oraya gidiyordu. Hazret-i Hamza'nın kabrine vardık. Kapısı kapalı idi. Fakat Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem bereketiyle kapı açıldı. İçeri girdik. İçeride velîlerden biri vardı. Benimle beraber gelen şahsa; "Allahü teâlâdan ne dileğin varsa iste, çünkü şu anda yapılan duâ kabûl olur." dedim. Ancak bu şahıs, duâsında Allahü teâlâdan bin dirhem istedi. Medîne'ye dönünce biri kendisine bin dirhem verdi. Bu şahıs, Ebü'l-Hasan'ın huzûruna girince, hazret-i Hamza'nın kabrine berâber gittiğimiz zâta; "Ey Batlâ! İcâbet vaktine, duânın kabûl olacağı vakte rastladın. Fakat Allahü teâlâdan bin dinâr istedin. Keşke, Allahü teâlâdan Ebü'l-Abbâs'ın istediği gibi isteseydin. O, Allahü teâlâdan; kendisini dünyâ düşüncesinden muhâfaza buyurmasını ve âhiret azâbından kurtarmasını diledi ve bu dilekleri kabûl oldu." buyurdu.

Arabistan'daki Hicaz halkı gibi buğday tenli ve uzunca boylu olan Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri, konuşmalarındaki fesâhat ve tatlılık, açıklık ve vecizlik bakımından, Hicazlı olmamasına rağmen, Hicazlı zannedilirdi. Tasavvufta Sırrî-yi Sekatî ve Seyyid Ahmed Rıfâî'nin rahmetullahi aleyhimâ yollarından feyz aldı. İbn-i Meşîş-i Hasenî'nin hizmetinde ve sohbetinde bulunarak velîlik derecesine kavuştu. Tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl, nahiv, sarf, lügat ve zamânın fen ilimlerinde de son derece yüksek olan Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri; "Her istediğim zaman, Resûlullah efendimizi, baş gözümle görmezsem, kendimi O'nun ümmeti saymam." buyurarak tasavvuftaki derecesini ifâde etmiştir.

İnsanlara bir sohbeti sırasında; "Allahü teâlâ sözlerinde doğru ve işlerinde ihlâslı olana dünyâda yağmur gibi rızık verir. Onu kötülüklerden korur. Âhirette de günahlarını affedip, bağışlar. Ona yakın olur. Cennet'ine koyar ve yüksek derecelere kavuşturur. Kendi kusurlarını ıslâh etmek istersen, insanların kusûrlarını araştırma. Çünkü hüsn-i zân, îmân şûbelerinden olduğu gibi, insanların ayıplarını araştırmak da münâfıklıktandır. Kıyâmet günü, yol gösteren nûr içinde haşrolunup karanlıktan korunmak istersen Allahü teâlânın hiç bir mahlûkuna zulmetme." buyuran Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri, sonuncu defâ hac yolculuğuna çıktı. Bu seyâhatinde talebesine, yanına bir kazma, bir ibrik ve bir de kâfur almasını emretti. Bunları niçin aldırdığını soran talebesine; "Hamisre'ye varınca anlarsın." buyurdu. Talebesi bilâhare şöyle anlattı: Sahrâ-i Ayzâb'da Hamisre'ye vardık. Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri, gusl ederek iki rekat namaz kıldı. Sonra seccâdede rûhunu teslim etti. Yanlarına aldıkları kazma ile mezar kazılıp, ibrikle su taşınıp yıkandıktan sonra, kâfur konup hemen oraya defnedildi. Vefât ettiği yerin suyu tuzlu olduğundan bir şey yetişmezdi. Oraya definlerinden sonra, vücûdlarının bereketiyle o yerin suyu tatlılaştı ve münbit bir yer hâline geldi."

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerinin şu eserleri vardır: **1) Hizbü'l-Bahr:** Kıymetli bir duâ kitabıdır. **2) El-İhtisâs min-el-Kavâidi'l-Kur'âniyye vel-Havâs, 3) Risâletü'l-Emîn li-Yencezibe li-Rabbi'l-Âlemîn, 4) El-Cevâhirü'l-Masûne, 5) El-Leâli'l-Meknûne, 6) Kıyâfetü't-Tâlibi'r-Rabbânî li-Risâleti Ebû Zeyd el-Kayravânî, 7) El-Mukaddimetü'l-İzziyye lil-Cemâati'l-Ezheriyye.**

ALTIN OLAN TAŞ

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, memleketinden İskenderiyye'ye geldiğinde, o zamânın sultânı bir mektup yazarak kendisini dâvet etti. Sultan, dâveti kabûl edip gelen Ebü'l-Hasan'a çok izzet ve ikrâm gösterip hürmette bulundu. Sonra İskenderiyye'ye, büyük bir saygıyla uğurladı. Sultâna, bir müddet sonra Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî aleyhinde iftirâlarda bulundular. Öyle ki, sultan çok kızıp, muhâfızına, onu öldürme emrini verdi. Muhâfız, İskenderiyye'ye, Ebü'l-Hasan'ın huzûruna gelip sultânın emrini bildirdi ve; "Efendim, benim size çok hürmetim ve muhabbetim vardır. Sizin, Allahü teâlânın sevgili kullarından olduğunuza inanıyorum. Öyle bir şey yapınız ve söyleyiniz ki, sultan bu kararından vazgeçsin." dedi. Bu sözleri dinleyen Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî dışarı çıktı. Muhâfız da onu tâkib etti. Muhâfıza dedi ki: "Şu taşa bakınız!" Muhâfız, biraz önce taş olarak gördüğü cismin, şimdi altın

olduğunu görerek hayret etti. Taş, Allahü teâlânın izniyle Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'nin teveccühleri ile altın olmuştu. Muhâfıza; "Bu taşı alıp sultana götürünüz. Beyt-ül-mâl hazînesine koysun." buyurdu. Muhâfız altını alıp sultânın huzûruna gitti ve iftirâ durumunu anlattı. Bu hâdise üzerine sultan, İskenderiyye'ye kadar gelip Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'yi ziyâret etti. Özür diledi ve ona pekçok mal ve erzak gönderip, ihsânlarda bulundu. Fakat Şâzilî hazretleri hiçbir şey kabûl etmeyip; "Biz Rabbimizden başka hiç kimseden bir şey istemeyiz." buyurdu.

SOHBETİN EHEMMİYETİ

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerinin talebelerinden birisi, tasavvuf yolundaki dereceleri geçerken kendini hocası gibi görmeye başladı. Neye baksa Şeyhini görüyordu. Bu sebeple Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî'nin sohbetlerine gelmemeye başladı. Bir gün İmâm-ı Şâzilî hazretleri yolda giderken talebesiyle karşılaştı ve; "Canım sen nerede kaldın. Sohbetlere gelmiyorsun!" buyurdu. Talebe; "Efendim, sizinle sözden müstağnî oldum. Yâni her an sizi karşımda görüyorum ve kendimi sizin sûretinizde görüyorum. Sohbetinize gelmeye ihtiyaç duymuyorum." dedi. Bu cevap üzerine Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri buyurdu ki: "Çok garib. Eğer iş senin söylediğin gibi olsaydı, hazret-i Ebû Bekr'in Resûlullah efendimizin sohbetlerine gitmemeleri gerekirdi. Eğer sohbetten müstağnî olsaydı, hazret-i Ebû Bekr efendimiz müstağnî olurdu."

1) Menâkıb-ı Ebi'l-Hasan Şâzilî lil-Fâsî

2) Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî (Ali Sâlim Ammar)

3) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.458

4) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.2, s.4

5) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.7, s.137

6) Şezerâtü'z-Zeheb; c.5, s.278

7) Kevâkibü'd-Düriyye

8) Esmâü'l-Müellifîn; c.1, s.79

9) Hüsnü'l-Muhâdara; c.1, s.298

10) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.175

11) Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî (Dr. Abdulhalîm Mahmûd)

12) Ravdü'r-Reyyâhîn; s.177, 272

13) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı) ; s.1071

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.226, c.11, s.76, 177, c.17, s.175, 195

15) Letâifü'l-Minen

16) The Müslim World Sene 12, Sayı; 179, 257

17) Sohbetnâme; c.1, s.88, 123

EBÜ'L-HAYR EL-AKTA;

Büyük velîlerden. İsmi Abbâd bin Abdullah, künyesi Ebü'l-Hayr, lakabı el-Akta'dır. Aslen Mağripli olup doğum târihi bilinmemektedir. Sonradan Şam sâhil beldelerinden Tinat'a yerleşti. 960 (H.349) senesinde Mısır'da vefât etti. Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin yanına defnedildi. Kabr-i şerîfi Küçük Kurâfe'de Deylemî minâresi yanındadır.

Evliyânın büyüklerinden Abdullah bin Cellâ'nın sohbetlerinde yetişti. Cüneyd-i Bağdâdî ile diğer evliyâyı gördü. Riyâzette, nefsin isteklerini yapmamakta ve Allahü teâlâya tevekkül etmede emsalsizdi. Yabânî ve yırtıcı hayvanlar kendisine zarar vermezdi. Kerâmetleri, menkıbeleri ve kıymetli sözleriyle meşhur oldu.

Ebü'l-Hayr hazretlerinin elinin biri kesilmişti. Bu hâdiseyi kendisi şöyle anlatır: "Lübnan taraflarında bir yerde bulunuyordum. Sultan gazâdan zaferle dönmüştü. Kimi gördüyse avucuna bir altın koyuyordu. Birini de bana verdi. Altını elimin içiyle değil de dış tarafında

tutarak aldım. Onu bir arkadaşımın eteğine fırlattım. Daha sonra oradan ayrıldım. Şehirde bir yerde tesâdüfen abdestsiz olarak üzerinde âyet-i kerîme yazılı kâğıt parçalarını tutmuş ve kaldırmış bulundum. Buna çok üzülmüştüm. Pazarda tanıdık birkaç kişi ile birlikte dolaşırken hırsızlık yapan birkaç kişi kaçıp kalabalığın arasına girdi. Bütün halkta bir karışıklık başladı. O sırada ben; "Onların reisi benim. Kimse sesini çıkarmasın." dedim. Nihâyet emniyet görevlileri beni alıp götürdüler ve bir elimi kestiler. Gelen birisi beni tanıyıp görevlilere; "Siz ne yapıyorsunuz? Göklerin üzerimize yıkılmasını mı istiyorsunuz? Bu sâlih bir kimsedir. İsmi de Ebü'l-Hayr Tinâtî'dir." dedi. Bunun üzerine görevliler; "Eyvah mahvolduk." dediler ve yaptıklarından pişman olup, üzüntülerini dile getirmeye başladılar. Ben onlara; "Korkulacak, üzülecek bir şey yok. Çünkü elim hâinlik yaptı ve kesilmeye müstehak oldu." dedim. Bana şaşkınlıkla ne yaptığını sordular. Ben; "Elim bir şeye değmişti. Halbuki elim ondan daha temizdi ve o şey de gâzilerin parası idi. Elim bir şeye daha değmişti ama o şey elimden çok çok daha temizdi. Bu şey de Mushaf-ı şerîfti. Onu abdestsiz tutup kaldırmıştım." dedim. Bana; "Hakkınızı helâl edin." dediler. Ben de üzülmemeleri için; "Size hakkımı helâl ettim. Elimi kestiğiniz için sizden bir hak talep etmeyeceğim." dedim ve ayrıldım."

Ebü'l-Hayr Akta (bu halde) evine dönünce, âile efrâdı feryâd etmişti. Onlara da; "Ortada ağlanacak, tâziye edilecek bir şey yok, aksine tebrik edilecek bir hal var. Şâyet elimiz kesilmeseydi, kalbimiz kesilecek, gönlümüz ölüp gidecekti. Elimizin ne önemi var." diye cevap verdi.

Başka bir rivâyet de şöyledir: Bir kısım insanlar kendisine; "Elinizin kesilmesine sebep ne oldu?" diye sordular. O; "Gençliğimde bir günah işledim. O yüzden kestiler." buyurdu. "Bunun ne zamandan beri olduğunu ve sebebini öğrenmek isteriz." dediler. O; "Ben Magribli idim. İçimde sefere gitmek arzusu uyandı. İskenderiye'ye gelip on iki yıl ikâmet ettim."Onlar; "İskenderiye mâmur bir şehirdir. Orada kalmak mümkündür. Fakat Şitt ve Dimyat arasında mâmur bir yer yoktur." dediler. Ebü'l-Hayr; "Dimyat'a dökülen ırmak kenarında kamıştan bir ev yapmıştım. O sıralarda birçok yolcu Dimyat'a gelirdi. Akşam yemekleri yer ve sofralarını kalenin surlarından dışarıya silkelerlerdi. Dökülen ekmek parçalarına köpeklerle berâber üşüşür ben de nasîbimi alırdım.

Yaz mevsiminde bütün azığım buydu. Kış olunca şöyle yaptım. Evimin etrâfında çok saz yetişiyordu. Onun kökünün beyazını ve tâzesini alarak yerdim. Kurumuşlarını veya yaşlarını atardım. Azığım buydu.

Bir gün hatırıma; "Ey Ebü'l-Hayr! Sen halkın azığına ortak olmadığını zannediyorsun ve tevekkül üzere olduğunu iddiâ ediyorsun." diye geldi. Sonra: "İlâhî! Senin izzetin hakkı için, bundan böyle elimi yerden biten şeylere uzatmayacağım ve onlardan hiçbir şey yemeyeceğim. Sâdece bana ihsânın ile göndereceğin şeyleri yiyeceğim." dedim. Bunun üzerinden on iki gün geçti, namazın farzını, sünnetini ve nâfilelerini edâ ettim. Sonra nâfileleri kılmaktan âciz kaldım. On iki gün de farzı kıldım. Sonra kıyamdan da âciz kaldım. On iki gün de oturarak farzları edâ ettim. Sonra oturmaktan da âciz kaldım. Artık farzları da edâ edemiyordum. Sonra Hak teâlâya sığındım. Gizlice niyâz edip yalvararak; "İlâhî! Benim üzerime farz ettiğin bir hizmetten geri kaldım. Kefil olduğun rızkımı göndermeni beklerim; o rızkı bana ihsân et." dedim. O zaman önümde iki sofra belirdi. O sofralar her gece bana gelir oldu.

Bir gün meyvelerinin bâzısı yeşil, bâzısı kızarmış bir ağaç gördüm. Üzerine çiğ düştüğü için parıldıyordu. Çok hoşuma gitti. Bunlar bana ettiğim yemini unutturdular. Elimi uzattım ve yemişlerden topladım. Bâzıları ağzımda, bâzıları elimde iken yeminimi hatırlattılar. Elimde olanları serptim, ağzımda olanları tükürdüm. Kendi kendime, mihnet ve belâ vakti erişti dedim. Harbemi ve kalkanımı uzağa attım. Bir yerde oturdum, elimi şakağıma dayadım. Daha tam karar tutmamış iken bir bölük atlı ve yaya gelip etrâfımı sardılar. Sonra beni alıp deniz kenarına götürdüler. Orada, oranın emîri (sultânı) atın üstünde duruyordu. Atlılar ve

piyâdeler etrâfına toplanmışlardı. Bir topluluk elleri bağlı duruyordu. Beni de emirin önüne getirdiler. Bana; "Kimsin, necisin?" dedi. Ben; "Allahü teâlânın kullarından bir kulum." dedim. Emir, o eli bağlı olanlara; "Bunu tanıyor musunuz?" diye sordu. Onlar, tanımadıklarını söylediler. Emir; "Bu sizin büyüğünüzdür. Kendinizi buna fedâ ediyorsunuz." dedi. Sonra kararını verdi. O cemâatı birer birer götürdüler. Birer el ve birer ayaklarını kestiler. Sıra bana gelince; "İleri gel ve elini uzat." dediler. Elimi uzattım, kestiler. Ayağımı da uzatmamı söylediler. Ayağımı da uzattım. Ellerimi göğe kaldırdım ve; "İlâhî! Elim günah işlemiştir. Ayağım günah işlemedi." dedim. Ansızın onların arasından atın üzerinde duran birisi kendini yere attı; "Siz ne yapıyorsunuz. Göklerin üzerimize yıkılmasını mı istiyorsunuz. Bu Ebü'l-Hayr olup, sâlih kişidir." dedi. O zaman emir atından indi. O kesilmiş elimi yerden kaldırarak öptü. Beni kucaklayarak ağladı. "Hakkını helâl et." dedi. Ben helâl ettim ve; "Bu günah işlemiş bir el idi." dedim. Ondan sonra ağladım."

Başka bir rivâyette ise şöyle anlatılır: Ebü'l-Hayr hazretlerinin eli cüzzam hastalığına tutulmuştu. Tabibler; "Bu elin mutlaka kesilmesi lâzım." dediler. Ama o buna râzı olmadı. Bunun üzerine talebeleri tabiblere; "Namaza durana kadar sabrediniz. Çünkü o namazda iken kendinden geçer ve bunun eleminden haberi olmaz." dediler. Böyle yapıldı. Namazını tamamladığında elini kesilmiş buldu. Bu sebeple Ebü'l-Hayr hazretleri, Akta, eli kesik lakabıyla tanındı.

Ebü'l-Hayr hazretlerini çekemeyenler; "Onun yeri kilisedir." dediler. Bunun üzerine bu sözleri söyleyenleri yalancı çıkarmamak için kiliseye gitti. Kilisenin duvarlarında Îsâ aleyhisselâm ve hazret-i Meryem'in resimleri diye yapılmış tablolar vardı. Hıristiyanlar kendisini kilisede görünce sevinerek hürmet gösterip, etrafını çevirdiler. Ebü'l-Hayr hazretleri duvardaki resimlere bakıp; **"Allah'tan başka, beni ve annemi iki mâbud edinin sözünü insanlara sen mi söyledin?"** (Mâide sûresi: 116) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Sonra; "Eğer Muhammed aleyhisselâmın dîni hak ise, şu anda şu iki resim secde etsinler." dedi. O anda, duvardaki iki resim yere düştü. Yüzleri kıbleye karşı, secde eder bir hal aldılar. Bu hâli gören ve orada bulunan kırk kadar hıristiyan müslüman oldu.

Bir zaman talebelerine şöyle anlattı: "Sakın Allahü teâlâdan sabır istemeyin. Lütfunu isteyin. Lütuf, sabır acılığını tatmaktan iyidir. Çünkü sabır, bizim gibilere güç gelir." Bundan sonra hazret-i Zekeriyyâ'nın kıssasını anlattı: "Zekeriyyâ aleyhisselâm yahûdîlerden kaçarken, bir ağacın yanından geçti. Ağaç dile gelip, gel yâ Zekeriyyâ dedi. Zekeriyyâ aleyhisselâm ağaca yaklaştı. Ağaç açıldı, içine saklandı. Sonra ağaç, onu arayan düşmanlar geçerken dile gelerek, hazret-i Zekeriyyâ'nın kendi içinde saklı olduğunu söyledi. Birisi gelip ağaca bakınca; "İşteZekeriyyâ buradadır." dedi. Testereyi çıkarıp ağaçla birlikte onu da biçtiler. Testere, hazret-i Zekeriyyâ'nın başına geldiği zaman bir defâ; "Ah!" dedi. Bunun üzerine Hak teâlâ ona; "Bir defâ ah dedin. Eğer ikinci defâ ah deseydin, izzetim ve celâlim hakkı için seni Peygamberlik dîvânından silerdim." diye vahy gönderdi. Zekeriyyâ aleyhisselâm hâline sabretti. Testereyle vücûdunu ikiye böldüler." buyurdu.

Ebü'l-Hüseyin-i Karâfî anlatır: "Ebü'l-Hayr Tinâtî'nin ziyâretine gitmiştim. Ayrılacağım sırada mescidin kapısına kadar gelerek bana; "Biliyorum ki, Ebü'l-Hüseyin bir şey saklamaz. Fakat bu iki elmayı al, berâberinde götür." dedi. Onları alıp yola çıktım. Yolda, o iki elmadan birini çıkarıp yedim. Bir süre sonra ötekini de çıkarıp yemek istedim. Baktım ki, o iki elma olduğu gibi yerinde duruyordu. Musul'a kadar hangi elmayı yedimse hiç eksilmedi. Musul'da aklıma, bu elmalar bende kaldığı süre içinde, Allahü teâlâya tevekkülümün eksik olduğu geldi. Onları çıkardığım sırada, yaşlı bir kimsenin; "Ben elma istiyorum." diye söylendiğini duydum. Bunun üzerine elmaları ona verdim. Sonra kalbimden; "Demek ki o elmaları, Ebü'l-Hayr Tinâtî bu dervişe göndermiş." diye geçirdim. Dönüp o zâtı aradım, fakat bulamadım."

İbn-i Şefik ise şöyle anlatır: "Bir gün, Ebü'l-Hayr Tinâtî hazretlerinin ziyâretine gitmek üzere

yola çıkmıştım. Yolda yırtıcı bir hayvanın beklediğini gördüm. Korkarak yanına yaklaştığımda bana; "Ben Ebü'l-Hayr'ın bineğiyim. Sırtıma bin de seni onun yanına götüreyim." dedi. Fakat korktuğum için binmedim ve yaya olarak yoluma devâm ettim. Evinin önüne vardığımda o hayvanı orada gördüm. Huzûruna varınca; "O bizim sözümüzü dinler." buyurdu.

İbrâhim Râkî anlatır: "Ebü'l-Hayr'ın yanına gittim. Arkasında akşam namazını kıldım. Fâtiha-i şerîfeyi yüksek bir sesle, hâfızların okuduğu gibi okuyamadı. Kendi kendime; "Boşuna gelip yorulmuşum." dedim. Daha sonra ihtiyâcımı görmek için dışarı çıktığım sırada, yırtıcı bir hayvan saldırdı. Hemen içeriye kaçtım. Ebü'l-Hayr'a; "Gâlibâ bir arslanın saldırısına uğradım." deyince, o hemen dışarı çıkıp arslana; "Ben sana misâfirlerime dokunma demedim mi?" dedi. Arslan kaçıp gitti. Ben dışarı çıkıp ihtiyâcımı giderip, abdest aldım ve içeriye girdim. Ebü'l-Hayr bana dönerek; "Siz dışınızı düzene koymakla meşgûl olduğunuz için, arslanı görünce korktunuz. Biz ise, kalbimizi düzeltmekle meşgûlüz. Bunun için arslan bizden korkuyor." dedi.

Bir gün, Bağdât'tan yanına bir grup misâfir geldi. Herbiri kendi hâlini ve mânevî üstünlüğünü anlatmak istiyordu. Ebü'l-Hayr bu konuşmalardan sıkıldı ve dışarı çıktı. Biraz sonra içeri bir arslan girdi. Orada bulunanların hepsi korkup, bir köşeye sığındılar ve sustular. Önceki anlattıkları şeyleri unuttular. Ebü'l-Hayr içeriye girdi ve; "Ey kardeşim! Deminki iddiâlarınız nerede kaldı? Demek onların hepsi boşmuş." buyurdu ve arslanı dışarı çıkarıp, onları korkudan kurtardı.

Münâvî hazretleri anlatır: "Bir gece rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm. Bana; "Yâ Münâvî! Kim Ebü'l-Hayr'ın yanındaki mescidde iki rekat namaz kılar ve birinci rekatta Fâtiha ve Tebâreke, ikinci rekatta Fâtiha ve Hel'etâ (İnsan) sûrelerini okuyup, sonra da hâceti için duâ etse, Allahü teâlâ bu duâyı kabûl edip, hâcetini giderir." buyurdular.

İnsanları sû-i zan ve gıybetten sakındırır, kendinden misâl verirdi.

"Birisi yanına su ve yolculukta lâzım olacak erzakı, yiyeceği almadan yola çıkmıştı. Hatırımdan; "Şunun hâline bak." diye geçti. Bunun üzerine bana; "Gıybet haramdır." dedi. Onun sözünden bayıldım. Kendime geldiğimde tövbe ettim. O derviş bana bakarak Allahü teâlânın; **"Kullarından tövbeyi kabûl eden O'dur. O günahları affeder."** (Şûrâ sûresi: 25) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu ve oradan ayrıldı."

Ebü'l-Hayr-ı Aktâ hazretleri hikmetli sözleriyle insanları irşâd etti, hak yolu gösterdi. Buyurdu ki: "Allahü teâlâyı zikreden, O'ndan bir karşılık beklememelidir. Kim zikrine karşılık Allahü teâlâdan bir şey bekler ve o beklediği şey olursa, karşılığında maddî bir şey aldığı için, zikrin bir mânâsı kalmaz."

Kendisine; "Kalbin îmân ile dolu olmasına alâmet nedir?" diye soruldu. O; "Bütün müslümanlara şefkat etmek, onların dertleri ile dertlenmek, işlerinde onlara yardımcı olmaktır. Nifakla dolu olan kalbin alâmeti; kin, hased ve düşmanlıktır." buyurdu.

İnsanları gösterişten sakındırır, ve; "Yaptıkları ibâdetleri herkese gösterme arzusunda olan, gösteriş yapmış olur. Her durumunu, bulunduğu her hâlini, insanlara göstermek isteyen de, gösteriş yapmış demektir." buyururdu.

"Kalp; niyetleri düzeltmek, yaptıklarımızı sırf Allah için yapmakla, riyâ ve gösteriş kirlerinden temizlenir. Beden de, Allahü teâlânın velî ve sâlih kullarına hizmet etmekle kıymet kazanır."

"Şerefli bir insan olabilmek için; edep sâhibi olmak, farzları edâ etmek, sâlihlerle bulunmak ve fâsıklardan uzak durmak lâzımdır." buyururdu.

YÂ RESÛLALLAH SANA MİSÂFİR GELDİM

Ebü'l-Hayr Aktâ, Medîne'de beş gün aç kalmıştı. Hücre-i seâdetin yanına gelip, Resûlullah'a selâm verdi ve; "Yâ Resûlallah, sana misâfir geldim." diye arzetti. Bir yana çekilip uyudu. Rüyâda, Resûlullah efendimizin geldiğini gördü. Sağında Ebû Bekr Sıddîk, solunda Ömer Fârûk ve önünde Aliyyül Mürtezâ vardı. Hazret-i Ali gelip; "Yâ Ebel Hayr! Kalk, ne yatıyorsun? Resûlullah efendimiz geliyor." dedi.Hemen kalktım. Resûlullah efendimiz gelip, büyük bir ekmek verdi. Ebü'l-Hayr diyor ki: "Çok aç olduğum için, hemen yemeye başladım. Yarısı bitince uyandım. Kalan yarısını elimde buldum."

BURASI EVİN İÇİ SAYILMAZ

Hamzet bin Abdullah anlatır: "Bir gün Ebü'l-Hayr Tinâtî hazretlerini ziyâret için yola çıkmıştım. Niyetim, işim acele olduğundan ziyâret edip, evde bir şey ikrâm ederse yemeden çıkmaktı. O niyetle evine vardım. Hal hatır sorduktan sonra müsâade istedim. O da müsâade etti. Beni dışarıya çıkardı. Sonra biraz beklememi söyleyip, bir tabak içinde yemek getirdi. "Burası evin içi sayılmaz. Onun için burada ikrâm edileni yiyebilirsin. Buraya kadar gelip de, bir şey yemeden gidilmez. Buradaki yemekler ihlâs ile pişirilmiştir. Onun için bunlarda şifâ vardır." buyurdu. Ben de bir kenara oturup, ikrâm edilen yemeği yedim."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.377

2) Tabakât-uş-Şâfiiyye; s.370

3) Risâle-i Kuşeyrî; s.154

4) Nefehât-ül-Üns; s.255 (Fârisî 200)

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.109

6) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.337

7) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.271

8) Tabakât-ı Ensârî; s.398

9) Sefînet-ül-Evliyâ; s.150

10) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.235

11) Tabakât-ı Evliyâ; s.190

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.69

EBÜ'L-HAYR FÂRÛKÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İsmi Abdullah olup, babasınınki Şah Muhammed Ömer'dir. Lakabı Muhyiddîn'dir. Çırağ-ı Nebevî ismi ile de meşhurdur. Dedesi, büyük âlim Abdullah-ı Dehlevî'nin halîfesi Ahmed Saîd-i Fârûkî'dir. Ebü'l-Hayr, 1856 (H.1272) senesinde Abdullah-ı Dehlevî Dergâhında doğdu.

Ebü'l-Hayr'ın babası Şah Muhammed Ömer'in çocuğu olmuyordu. Bir gün ağabeyi MuhammedMazhar, babası Ahmed Saîd'in huzûrunda iken; "Kardeşim Şah Muhammed Ömer'in bir çocuğu olması için duâ buyursanız." dedi. Ahmed Saîd-i Fârûkî de; "İnşâallah çocuğu olur. Allahü teâlâ kerîmdir ve kâdirdir. Dilerse bir çocuk ihsân eder." buyurdu. Sonra Ahmed Saîd-i Fârûkî'nin tasavvur ve himmeti ile Muhammed Ömer'in evlenmesinden on sene sonra bir oğlu dünyâya geldi. Dedesi ona Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin lakabı olan Muhyiddîn lakabını, Abdullah ismini ve hayırlı bir insan olması dileğiyle Ebü'l-Hayr künyesini verdi.

Onun doğumu ile ilgili olarak şöyle bir şiir yazılmıştır:

"Ebü'l-Hayr, Saîd ve Ömer'in servi bahçelerinde, şerrin kökünü kazıyıcı hep hayır söyleyicidir. O, Allah ve Resûlünü sever. Resûlullah'ın hak saçan yolunun fedâisidir. Onun

gönlü tevhid ile öyle doludur ki, başkası onda yer bulamaz. Onun gönlü hep Allahü teâlâyı anmakla meşgûldür. Eğer onun lütuf gözü, nazarı erip olgunlaşmamış bir tâlibe düşse onu asrın kâmili yapar."

Ebü'l-Hayr henüz iki yaşına geldiği sırada İngilizler Delhi'yi işgâl etti. Bunun üzerine dedesi Ahmed Saîd-i Fârûkî, talebeleri ile Medîne-i münevvereye hicret etti. Ahmed Saîd hazretleri, torunu Ebü'l-Hayr'ı çok severdi. Ekseriyetle onun ile berâber Mescid-i Nebîye giderdi. Küçük bir çocuk iken dedesinin feyz ve bereketinden istifâde etmeye başladı. Bir gün Ahmed Saîd-i Fârûkî, talebeleri ile sohbet ediyordu. Torunu Ebü'l-Hayr da yanında idi. Mecliste bulunanlardan birisi; "Efendim! Sizden sonra muhterem çocuklarınızdan hangisi yerinize geçecek?" diye suâl etti. Ahmed Saîd hazretleri; "Allahü teâlânın lütuf ve ihsânı ile üç oğlum da Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Üçü de âlim, veliyy-i kâmil ve takvâ sâhibidir. Nakşibendiyye yolunda nihâyete kavuşmuş, hilâfet almışlardır. Bizim yerimize geçmeye üçü de lâyıktırlar. Fakat benden sonra halîfem bu mübârek çocuk olacaktır." buyurarak ellerini Ebü'l-Hayr Fârûkî'nin başına koydu. Beş yaşına girince, babası, Ebü'l-Hayr'ı elinden tutup Ahmed-i Saîd-i Fârûkî'nin huzûruna götürdü ve ona bîat ettirdi. Böylece küçük yaşta dedesine talebe olmakla şereflendi. Ahmed-i Saîd-i Fârûkî hazretleri bu olaydan kısa bir süre sonra 1860 senesinde vefât etti. Dedesinin vefâtından sonra babası ayrılık acısına dayanamayıp, âilesi ile birlikte Mekke-i Mükerremeye gitti. Ebü'l-Hayr dokuz yaşına geldiğinde Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. On bir yaşına geldiğinde nahv ilminden İbn-i Hâcib'in **Kâfiye** kitabını, on üç yaşında Hâfız Abdullah Darirî'den sarf ilmine dâir olan **Şâfiiyye** kitabını okudu. Ebü'l-Hayr hazretleri **Delâil-i Hayrât'**ın başına şu tavsiyeleri yazdı:

"Havanın ağarmaya başlamasından bir saat önce olan teheccüt, seher vaktinde uyanık olup, birkaç rekat namaz kılmalıdır. Sonra bir müddet Allahü teâlâyı zikretmeli, havanın ağarmaya başladığı vakitte ise sabah namazını kılmalıdır. Bundan sonra İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât'**ını, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin **Mesnevî'**sini, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin **İhyâu Ulûmiddîn'**ini, Molla Câmî'nin **Nefehât'**ını ve İmâm-ı Birgivî'nin **Tarîkat-ı Muhammediye'**sini mütâlaa etmelidir. Yemek yedikten sonra bir müddet kaylule yapmalıdır. Sonra bir mikdâr zikirle meşgul olmalı ve her gün en az altı sahife Kur'ân-ı kerîm okumalıdır. Her talebe planlı ve proğramlı bir şekilde bu işleri zevkle yerine getirmelidir."

Ebü'l-Hayr, on beş yaşına gelince Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ve amcalarını ziyâret için Medîne'ye gitti. Bu ziyâreti sırasında amcasından hadîs ilminde icâzet, diploma aldı. Böylece ilim tahsîlini tamamladıktan sonra 1888 senesinde Hindistan'a dönerek Dehli'deki Abdullah-ı Dehlevî dergâhına yerleşti. Dergahın tâmir işlerini tamamladıktan sonra birkaç sene dergâhtan dışarı çıkmadı. Sonra insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmaya başladı.

Ebü'l-Hayr Fârûkî, hediye kabûl etmekte ihtiyatlı idi. Haram işleyen ve îtikâdı bozuk kimselerden hediye kabûl etmezdi. Aldığı hediyeleri evinde husûsî bir köşeye bırakırdı. Eğer kalbinde bir sıkıntı, bulanıklık meydana gelirse, ertesi gün o hediyeyi getiren şahsa iâde ederdi. Sevenlerinden Afganlı bir zât, bir mikdâr yağ getirmişti. Ertesi gün yağı geri gönderdi ve; "Bana bu yağdan haram kokusu geliyor." buyurdu. O şahıs hayret içinde kaldı. Koyunları helâl para ile satın almış, hanımı da yağı kendi eliyle çekmişti. Evine dönünce yağın durumunu araştırdı. Koyunlarından bâzısı bir ara başkalarının arâzisine giderek orada otlamış. Yağdaki haramlık kokusunun buradan geldiğini anladı.

Mevlevî Bereketullah ilk talebelerinden idi. Bir gün Ebü'l-Hayr'ın huzûruna gelip, bir mikdâr para hediye etti. Bir iki gün dergâhta kaldıktan sonra, memleketine geri döndü. Ebü'l-Hayr arkasından şöyle bir mektup yazdı:

"Sizin dönmek üzere izin aldığınız gün ikindiden sonra kalbime hakkınızda bir lütufsuzluk, hoşnutsuzluk vâsıl oldu. Hemen sizi aradık, fakat gitmişsiniz. Hediyeniz geri gönderildi. Çünkü sizin hâliniz şüphelidir. Eğer durumunuz iyi olsa idi, kalbimde size karşı hoşnutsuzluk

meydana gelmezdi. Biz her şahsın hediyesini almadığımız gibi, herkes de bizden nasîbdâr olamaz. Size düşen tövbe etmenizdir."

Allahü teâlâ Ebü'l-Hayr hazretlerinin bütün işlerini ve vakitlerini güzel hoş eylemişti. **Mişkat** kitabında geçen bir hadîs-i kudsîde; **"Ey Âdemoğlu! Kendini bana ibâdete ver. Böyle yaparsan gönlünü zenginlik ile doldurur, ihtiyâcını gideririm. Eğer böyle yapmazsan elini meşgûliyetle doldururum. İhtiyâcını gidermem."** buyrulmaktadır. Ebü'l-Hayr hazretlerinin bu hadîs-i kudsîye uygun şekilde Allahü teâlânın lütuf ve ihsânı ile gönlü mâsivâdan, dünyâ düşüncelerinden temizlenmişti. Onların her ânı böyle saf ve temiz idi. Kalbi her an Allahü teâlâyı zikrederdi.

Ebü'l-Hayr'ın birkaç sene dergâhtan dışarı çıkmamaları yüzünden sıhhatlerinde bozukluk görüldü. Bunun üzerine sevenlerinden bir zât dışarı çıkıp, biraz gezinmelerini tavsiye etti. O günden îtibâren böyle dolaşmaya başladı. Ekseri yanlarında iki kişi bulunurdu. Bunlardan birisi Hâfız Münîrüddîn diğeri Mevlevî Abdüssübhân idi. Hâfız Münîrüddîn devamlı Kur'ân-ı kerîm okurdu. Ebü'l-Hayr okunan âyet-i kerîmelerin tefsîrini yaptığı zaman, Mevlevî Abdüssübhân çok lezzet alırdı. Bir gün Hâfız Münîrüddîn, Lut kavmi ile alâkalı olan âyet-i kerîmeleri okudu. Ebü'l-Hayr bu âyet-i kerîmeleri öyle açıkladı ki, Allah korkusundan Mevlevî Abdüssübhân'ın gözlerinden yaşlar aktı.

Ebü'l-Hayr hazretlerinin bâtını, iç dünyâsı Allahü teâlânın aşkı ile yanardı. Bâzan bu aşk dışına da vurur ve görenler vücûdundan buhar çıkıyor zannederlerdi. Yazın sıcak günlerinin harâreti de eklenince, onun ince ve zayıf vücudu bu harârete dayanamaz ve hastalanırdı. Sevenlerinden Hakim Abdülhakîm bir yaz mevsiminde kendilerine serin bir yere gitmelerinin iyi olacağını bildirdi. Bunun için Belücistan'da Kuita'nın uygun olduğunu arzetti. BurasıEbü'l-Hayr hazretleri için yeni bir yerdi. Tanıdık kimsesi yoktu. 1900 senesi başlarında çoluk çocukları ile berâber Kuita'ya gidip orada bir ev kiraladılar. Berâberinde yalnız Hindli bir hizmetçi vardı. Ebü'l-Hayr hazretleri ne Afgan ne de Beluci dillerini biliyordu. Buna rağmen Allahü teâlâ oradaki insanların kalplerini ona meylettirdi. Onu herkese sevdirdi. Nitekim **Mişkât** kitabında **Sahîh-i Müslim'**den alınan bir hadîs-i şerîfte buyrulduğu gibi: **"Şüphesiz Allahü teâlâ bir kulundan râzı olup, onu sevdiğinde, Cebrâil aleyhisselâmı çağırır ve ona buyurur ki: Ben falan kulumu seviyorum sen de onu sev. Cebrâil aleyhisselâm onu sever. Sonra semâda seslenip der ki: Allahü teâlâ falan kulu seviyor, siz de onu sevin. Semâdakiler onu sever. Sonra onun sevgisi yerdekilerin gönüllerinde yerleşir."**

Nitekim Ebü'l-Hayr hazretleri Kuita bölgesine gittiği zaman buradaki âlimler, sâlihler onun sohbetine koştular. Devrin âlimlerinden olan Mîr Hasan Sâhibzâde, Kuita'ya uzak bir yerde oturuyordu. Küçük oğlu Seyyid Abdülhalîm'i çağırıp; "Mübârek bir zâtın "Dehli'den teşrif ettiğini duyduk. Kuita'ya git. Onun ahvâlini, durumunu öğrenip bize haber getir." dedi. Abdülhalîm Kuita'ya gelip Ebü'l-Hayr'ı ve hallerini sordu. Yakınlarından da onun hakkında bilgi aldı. Dönüp babasına şöyle anlattı: "O zât, iyi bir âlim ve Kur'ân-ı kerîm hâfızıdır. Herkesle görüşmüyor. Kendini açıkça günâh işleyenlerden uzak tutuyor. Kimse hakkında kötü konuşmuyor. Yolda yürürken ayaklarına bakarak yürüyor. Onun meclisi ilim meclisi olup, yalnız ilimden konuşuluyor. Talebelerini uygun olmayan şeylerden men ediyor." Bunları dinleyen Mîr Hasan Sâhibzâde; "Ey oğlum! Anlattığına göre o zât muhakkak Allahü teâlânın velîlerindendir. Onların huzûruna varmak saâdettir." dedi. Daha sonra Ebü'l-Hayr'ı ziyâret etmek için Kuita'ya gitti ve sohbetlerinde bulundu.

Ebü'l-Hayr hazretleri çok sevdiği Kuita'da 1910 yılında bir ev satın aldı. 1911'de Kuita'dan Dehli'ye geldi. 1915'te ise çoluk çocuğu ile birlikte Rampur'a gitti. Rampur'da çok güzel bir bahçe vardı. Şeyh hazretleri bâzan ferahlamak ve dolaşmak için oraya giderlerdi. Yolda giderken her gün okudukları zikir kelimelerini ve esmâ-i hüsnâyı söylerlerdi. Genellikle içlerinden okudukları halde bâzan da yanındakilerin duyacağı kadar yüksek sesle okurlardı.

Bir gün yine böyle yüksek sesle zikrederek giderken kendilerinden mânevî bir hal meydana geldi. Yolda kimse yoktu. Karanlık bir gece idi. Etrafta derin bir sessizlik vardı. Bir anda Ebü'l-Hayr hazretleri buyurdular ki: "Ey ağaçlar! Ey kırık dökük taşlar! Ey yer! Yarın kıyâmet gününde bir kul bu yolda Allahü teâlâyı zikrederek, anarak giderdi diye şâhitlik ediniz." dedi. Bu esnâda gözlerinden yaşlar geliyordu.

Molla Tayyib, Ebü'l-Hayr Efendinin talebelerinden idi. Ebü'l-Hayr, onun Kur'ân-ı kerîm okumasını çok beğenirdi. Bir gün sohbet esnâsında Ebü'l-Hayr Efendi; "Acabâ Molla Tayyib vefât mı etti?" dedi. Orada bulunanlar o gün ve târihi yazdılar. Birkaç gün sonra Molla Tayyib'in vefât haberi geldi. Araştırdıklarında Molla Tayyib'in, Ebü'l-Hayr Efendinin; "Acabâ Molla Tayyib vefât mı etti?" buyurduğu gün vefât ettiği öğrenildi.

Ebü'l-Hayr Efendi bir gün dergâhda oturmuştu. Yanında bâzı talebeleri vardı. Bu sırada gökyüzüne baktı ve; "Melekler sâlih birisini götürüyorlar." buyurdu. Oradaki talebelerinden birisi kimin vefât ettiğini araştırdığında, yüzücü bir pehlivanın vefât ettiğini öğrendi. Gerçi o şahıs sâlih ve gönül ehli birisi değildi. Ancak, Şâh Cihân kalesinin yanındaki nehir taştığı zaman yüzlerce insanı boğulmaktan kurtarmıştı.

Hâfız Fazlurrahmân, Pâniputlu idi. Kur'ân-ı kerîmi gâyet güzel okurdu. Ebü'l-Hayr sohbetlerinde Kur'ân-ı kerîmi ona okuturdu. Bir gün Ebü'l-Hayr Efendi bir yere gitmişti. Orada birisi Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Fakat tecvide vâkıf olmadığından doğru okumuyordu. Bunun üzerine Ebü'l-Hayr Fârûkî onu Kur'ân-ı kerîm okumaktan men etti ve Hâfız Fazlurrahmân'a seslendi. Fazlurrahmân o sırada bir işi için Pânipût'a gitmişti. İşini bitirmiş, dinlenmek için bir yerde otururken uyuya kalmıştı. Uykuda Ebü'l-Hayr Fârûkî'nin sesini işitti. Hemen kalkıp Dehli'ye doğru yola çıktı. Akşamdan sonra Dehli'ye vardı. Durumu arkadaşlarına anlatınca, onlar da; "Gündüz hocamız sana seslenmişti." dediler.

Ebü'l-Hayr Fârûkî, talebelerinin ahlâkını güzelleştirmek için çok gayret gösterirdi. Onları benlik ve ucub, kendini beğenme girdâbından çekerdi. Buyururdu ki: "Kötü ahlâk yok olmadıkça kalp kemâle gelmez."

Fadl Ömer Dehlevî, Ebü'l-Hayr Fârûkî'nin Hindistan'daki en yakınlarından ve hâlis bağlılarından idi. Fadl Ömer vefât ettiği sırada Ebü'l-Hayr Efendi Kuita'da idi. Dehli'ye döndüklerinde hemen Fadl Ömer'in kabrini ziyârete gitti. Beraberinde sevenleri ve Fadl Ömer'in akrabâları da vardı. Ebü'l-Hayr Fârûkî kabrin başında Fâtiha okuduktan sonra orada bulunanlara; "Bakınız! Fadl Ömer'in kabrinde bulunan toprağın her zerresi Allahü teâlâyı zikretmekte." buyurdular.

Ebü'l-Hayr Fârûkî'yi sevenlerden birisinin çocuğu olmuyordu. Muhaccer-i Mübârek denilen yerde bulunduğu esnâda kalbinden; "Ebü'l-Hayr hazretleri duâ buyursalar da bir çocuğum olsa, murâdıma kavuşsam." diye geçti. O anda karşısında Ebü'l-Hayr Fârûkî'yi gördü. Yanına yaklaşıp; "Niçin Ecmir'e gidip, Muînüddîn-i Çeştî'nin kabrini ziyâret edip duâ etmiyorsun?" dedi. O zât, Muînüddîn-i Çeştî'nin kabrini ziyâret edip duâ etti. Allahü teâlâ o büyük zâtın hürmetine duâsını kabûl ederek, bir çocuk ihsân etti.

Ebü'l-Hayr Fârûkî, seyyidlere çok hürmet ederdi. Bir gün Abdülkâdir-i Geylânî'nin soyundan gelen Seyyid Süleymân Şerîf ile Habîburrahmân Şirvânî, Ebü'l-Hayr'ı ziyârete geldiler. Habîburrahmân Şirvânî, Süleymân Efendinin seyyidlerden ve Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin soyundan olduğunu söyleyince, Ebü'l-Hayr Fârûkî onu her zaman nasihat için oturduğu yere dâvet ederek, oturmasını ricâ etti. Seyyid Süleymân Efendi de; "Efendim orası irşâd makâmıdır. Oraya siz lâyıksınız." deyince, Ebü'l-Hayr Efendi; "Siz seyyidsiniz. Size hürmet etmek lâzımdır. Bize bir şeyler anlatınız da onunla amel edelim." buyurdu.

Şâkir Ahmed Ensârî bir gün Habîbullah Pânî-pütî ile beraber Ebü'l-Hayr Fârûkî'nin huzûruna gitmişlerdi. Ebü'l-Hayr Fârûkî o sırada üzerinde iki şal olduğu halde taht gibi bir şeyin üzerinde oturuyordu. Ebü'l-Hayr Fârûkî'yi bu halde görünce, Habîbullah'ın kalbinden; "Şeyh

olan birisi iki şala bürünüp böyle taht üzerinde nasıl oturur? Bu, sultanlara mahsus bir haldir." diye geçti. Ebü'l-Hayr Efendi başını kaldırıp; "Eğer şeyh olan kimse eski bir elbise giyip, kül üzerinde otursa, fakat kendini bir şey zannetse, o hiçbir şey değildir. Başka şeyh de iki şala bürünüp, taht üzerinde otursa, fakat kendini hiçbir şey olarak görse, bil ki o esas şeyhdir." buyurdu. Habîbullah bu durumu arkadaşlarına anlatınca, arkadaşı; "Onlar Allahü teâlânın izni ile kalpten geçeni bilirler. Onun için bizler, onların yanına kalbimizi vesveselerden temizleyerek girelim." dedi.

Ebü'l-Hayr Fârûkî, Dehli'de hacca gitmek için yola çıkanlara şöyle tavsiyede bulundu: "Yolculuğun meşakkat ve güçlüklerine zevkle, şevkle katlanmalıdır. Sabırsızlık, sıkıntı, rahatsızlık sözlerini ağıza almamalıdır. Eğer bir kimsenin sıkıntı ve meşakkatlere katlanmaya gücü yoksa, ona bu sefere izin vermek doğru değildir."

"Dehli'de Hacı Zafirüddîn isminde temiz kalpli bir zât vardı. Bir gün Ebü'l-Hayr hazretlerine; "Efendim! Nefsânî arzu ve istekler biz insanların tabiatında, yaratılışında var, bunlardan korunamayız ki." deyince; "Allahü teâlâ insanda bu nefsin isteklerini yarattı. Fakat onları def edecek kuvveti de verdi. İnsan bu kuvvetleri kullanarak, meşrû yollarla, nefsin isteklerini gidermeye çalışması, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmesi ve yasaklarından sakınması lâzımdır. İşte dindarlık da budur."

Birisi Dehli civârında bulunan çok yüksek bir tepeye çıkmış, kendini oradan aşağıya atıp intihar etmek istiyordu. Tam kendisini dağdan aşağı atacağı sırada arkasından birisi onu kuvvetle tuttu. Dönüp baktığında, kendisini tutanın Ebü'l-Hayr Fârûkî olduğunu gördü. Ebü'l-Hayr Fârûkî buyurdu ki: "İntihar etmeye utanmıyor musun? İrâden kadınlardan da aşağı imiş." Sonra ona birkaç dirhem verip; "Al şu balta ile ipi; odun satarak helal kazan." dedi. O şahıs yaptığına tövbe etti ve talebelerinden oldu.

Ebü'l-Hayr Fârûkî, kabir ziyâretlerine gider, mânen istifâde ederdi. Kabir ziyâreti için sefere çıkmak câizdir buyururdu. Serhend ve Pâni-püt'e oradaki kabirleri ziyâret için gitmişti. Din büyüklerinin kabirlerini ziyârete gidince tam bir edeb üzere bulunurdu. Ayakkabılarını çıkarıp, ellerini bağlar, başını önüne eğerek, kabrin yanına giderdi. Yüzünü kabre dönerlerdi. İki dizi üzerine oturarak Kur'ân-ı kerîm okurdu. Edeb ve hürmetle geri geri giderek kabrin yanından ayrılırdı.

Ebü'l-Hayr Fârûkî, sohbetlerinde sık sık şöyle nasihat ederdi:

"Din bilgisini öğreniniz. Geliş-gidişlerinizde, oturup kalkmalarınızda, kısaca her vakit, kalbinizi Allahü teâlâyı anmak ve hatırlamakla meşgul ediniz. Böylece dâimâ Allahü teâlâyı anma ve hatırlama hâli, melekesi hâsıl olur."

"Çok istiğfâr ve Lâ havle velâ kuvvete illâ billah, okuyunuz. Kalpteki vesveselerden ve günahlardan uzaklaşmak için çok faydalıdır."

"Musibet ve sıkıntı zamanlarında sabırlı olunuz. Böyle vakitlerde Allahü teâlâyı anmakla meşgul olmak kalbe rahatlık verir. Allahü teâlâyı çok anınız. Bu dünyâya gelen bir gün mutlaka buradan göç edecektir. Saâdetli o kimsedir ki, tövbe edip zikr ile meşgul olarak vefât eder."

"Tâatler, ibâdetler için çok gayretli olunuz. Kıymetli ömür sermâyesini zâyi etmeyiniz. Sıkıntı ve kederden kendinizi uzak tutunuz. Gıybetten ve yalan söylemekten çok sakınınız. Kötü huylardan sakınmakta çok gayret ediniz."

"Hocasının huzûrunda sağa sola bakan, kalben hazır bulunmayan edepsizlik etmiş olur. Nefislerinin esiri olanlar ölüdürler. Kalb ehli ise diridirler. Ey Allah'ın kulu! İnsanlara karşı mütevâzî ol. Kibirli ve inâd olma. Halka tevâzû ederek, başını önüne eğ. Fakir kimse gibi yürü. Emir gibi, ihtişamlı yürüme. Din büyüklerine hizmet et. Dünyâda nefsi ölen bir daha ölmez. Seher vakti kalkıp namaz kılmakla, Kur'ân-ı kerîm ve istiğfâr okumakla meşgul

olanlara ne mutlu. Zikirlerin en üstünü "Lâ ilâhe illallah" söylemektir.

"Ey aziz! Fırsat ganîmettir. Hadîs-i şerîfte; **"Sonra yaparım diyenler helâk oldu."** buyruldu.

"Uzun emel, uzun arzular ile kıymetli vaktinizi zâyi etmeyiniz. Kötü düşüncelerden kalbinizi uzak tutunuz. Vesveselerden, boş düşüncelerden zihninizi temizleyiniz. Her gün belli bir vakitte Kur'ân-ı kerîm okuyunuz. İyilerin yolu budur. Dünyâ gam ve kederinde kalmak, eline dünyâlık geçmedi diye üzülmek, akıllıların işi değildir. Dünyâlık için üzülmekten ele ne geçer? Zamânı iyi işlerde harcamak gerekir. Ticâret ve zirâat iyi işlerdendir. İhlâsla Allahü teâlâyı anmak en büyük nîmettir."

Dünyâlık elde etmek ve zengin olmak için yanına gelenlere, kendisinden duâ isteyenlere ise şöyle buyururdu:

"Dünyevî maksatlar için benim yanıma gelmeniz ve benden bir şey taleb etmeniz ahmaklıktır. Allahü teâlâ kitaplarını, dünyevî kazanç yollarını bildirmek için indirmemiş, Peygamberlerini bunun için göndermemiştir. Bilakis onları kullarına dîni öğretmek için göndermiştir. Dünyâlık kazanmak için kitap ve peygambere ihtiyaç yoktur. Kitap ve peygamber olmadan da dünyâlık kazanılabilir. Cenâb-ı Hak bu hususta dinli dinsiz bütün yaratıklarının rızıklarına kefildir. Bir kimse uygun bir mürşid-i kâmil, rehber elinde kemâlin zirvesine ulaşırsa, Peygamber efendimizin vekîli olur. Peygambere dünyâyı kazanma yollarını öğretmesi lâzım değil iken onun vekillerine niye lâzım olsun. Pîr-i kâmilin duâsıyla dünyâlık elde etmek makbûl değildir. Bid'at ve gaflet ehli böyle şeylere müptelâ olmuş, tutulmuştur. İşin özü şudur ki: Bir kul namaz, oruç, Kur'ân-ı kerîm okumak ve zikri bu maksatla yaparsa, dünyâlık bakımından onun durumu iyi olur. Fakat âhiret sevabından mahrûm kalır. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyrulmaktadır: **"Kim dünyâ hayâtını ve onun süsünü isterse, onlara yaptıklarının** (çalıştıklarının) **karşılığını burada tam olarak veririz. Bu hususta bir eksikliğe de uğratılmazlar. Onlar öyle kimselerdir ki, âhirette kendileri için ateşten başkası yoktur. Dünyâda yapageldikleri şeyler orada boşa gitmiştir. Zâten yapageldikleri şeyler hep boştur."** (Hûd sûresi: 15-16)

Yine buyurdu ki:

"Her söylediğinizi kalp huzûru ile ihlâsla, Allahü teâlâ için söyleyiniz. Gafletten, Allahü teâlâyı unutmaktan, kötü ve bozuk ahlâktan uzak durunuz."

"Kur'ân-ı kerîmi okumanın üç derecesi vardır. En aşağı derecesi, yalnız tecvid ile okumaktır. Orta derecesi tecvidle ve mânâsını anlayarak okumaktır. En üstün derecesi ise, tecvidle ve mânâsını anlayarak ve tadını kalbinde duyarak okumaktır."

"Yabancı kadın, bid'at sâhibi ve fâsıkla berâber olmaktan çok sakının."

"Bedenin sıhhati şu üç şeye bağlıdır: İyi gıdâ, vücutta bozuk zararlı bir madde bulunmaması ve zararlı şeylerden uzak durmak. Kalbin sıhhati ise şunlara bağlıdır: 1) Sâlih amel; kalbin ve rûhun gıdâsıdır. 2) Kin, kibir gibi kötü ahlâktan sakınmak; bunlar bedendeki bozuk maddeler gibidir.3) Günahlardan sakınmak."

"Mânevî perdelerin, kalp gözünün açılması, herkese nasîb olmaz. Allahü teâlâ bunu dilediğine ihsân eder. Allahü teâlânın lütuf ve ihsânına kavuşmadıkça, bu saâdet, pazu kuvveti ile ele geçmez."

"Bir kimse ihlâsla, her şeyi Allahü teâlânın rızâsı için yapmakla, ona saâdet kapıları açılır. Bir zât, okuma-yazma bilmezdi. Fakat Allahü teâlâya ve Resûlullah efendimize o kadar âşık idi ki, bu hâli bütün bedenine sirâyet etmişti. Okuma-yazması olmadığı için Kur'ân-ı kerîmi okuyamazdı, ancak Kur'ân-ı kerîme olan sevgisinden kıbleye doğru oturur, Kur'ân-ı kerîmi bir rahle üzerine koyar, her satırı parmağı ile okuyormuş gibi tâkib ederdi. Sonra sevgi ve ihlâsla; "Allah'ım! Ne hoş buyuruyorsun." derdi. Her gün belli vakitlerde öyle Kur'ân-ı

kerîmle meşgul olurdu. Bir müddet sonra kendisinde yüksek haller meydana geldi ve murâdına kavuştu."

Ebü'l-Hayr Fârûkî, 1925 (H.1341) senesinde Dehli'de vefât etti. Kalabalık bir cemâat tarafından kılınan namazdan sonra dedesi Ebû Saîd Fârûkî'nin yanına defnedildi. Kabri ziyâret mahallidir. Oğullarından Zeyd Efendi hâlen sağ olup dergâhda ders vermektedir.

NASİPSİZİM

Ebü'l-Hayr Fârûkî istasyonda tren beklerken bir köşede oturuyordu. Yanında da Hâfız Hafîzüddîn isminde bir talebesi vardı. Bu talebenin birden kalbine; "Böyle büyük bir zâtın talebesiyim, fakat nasîpsizim." diye geldi. O anda Ebü'l-Hayr Efendi onu yanına doğru çekerek; "Ey kardeşim! Hem dîne, hem de dünyâya kavuştun. Allahü teâlânın lütuf ve ihsânından başka ne istersin." buyurdular. Bir müddet sonra cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsânı ile hem mânevî derecesi arttı, hem de dünyevî makam, mevki, mal ve servete kavuştu.

NİÇİN KENDİNİ PERİŞÂN EDİYORSUN?

Ebü'l-Hayr Fârûkî'yi sevenlerden Hâfız Abdülhakîm Dehlevî ticâretle uğraşıyordu. Ticâretinde zarar etmişti. Bu durum ona mânen de zarar vermişti. Bir gün Ebü'l-Hayr dükkanın önünden geçerken, içeri girdi. Hâfız Abdülhakîm'in omuzuna elini koydu. İltifât göstererek; "Ey aziz! Niçin kendini perişan ediyorsun? Niçin keder, üzüntü ve sabırsızlıkla vakitlerini geçiriyorsun. Allahü teâlâ sana mal, hanım, çoluk-çocuk, sıhhat, şeref ve îtibâr gibi pekçok nîmet ihsân etmiş. Bunlar içerisinde maldan bir kısmı zâyi olsa ne olur sanki? Şâyet Allahü teâlâ kalanını da alırsa ne yapacaksın?" buyurdu. Bu sözler Hâfız Abdülhakîm'in kalbindeki derde şifâ oldu. Kalbi şaşılacak derecede sükûnet ve huzur buldu, bütün mânevî kirlerden ve bulaşıklardan temizlendi.

SULTÂN ABDÜLHAMÎD HAN

Ebü'l-Hayr hazretleri buyurdu ki: Bir gece Resûlullah efendimizi gördüm. Bir taraftan diğer tarafa gidip geliyorlardı. Mübârek yüzlerinde keder ve üzüntü görülüyordu. Anam-babam sana fedâ olsun yâ Resûlallah! Üzüntü ve kederinizin sebebi nedir? diye sordum. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: Bugün Abdülhamîd Han tahttan indirildi. Bunun için kederliyim." Ebü'l-Hayr hazretleri rüyâsını naklettikten sonra, gözleri yaş içerisinde şöyle buyurdu: "Bu yüz sene içerisinde Sultan Abdülhamîd Han gibi takvâ sâhibi bir sultan gelmemiştir. O, kavminin derdi ile dertlenir, milletinin iyiliğini ve refahını isterdi. Müttekî ve ilmi seven bir sultândı. Hocam Rahmetullah Efendiyi Mekke-i mükerremeden İstanbul'a yanına dâvet etmiş, çok ikrâm ve iltifâtta bulunmuştu. Hattâ kendi eliyle ona namaz için seccâde sermişlerdi. O yüce Hâkana bu muâmeleyi revâ görenlerin sonları pek fecî olacaktır. Ama din ve millet çok zarar görecektir, ona yanıyorum."

İSTEKLERE KAVUŞMAK...

"Ey oğlum! Temennîleri bırak. Gece-gündüz dünyâ malı toplar, amel yapmazsan, hiçbir isteğine kavuşamazsın. Yalnız yaptıklarının meyvesini bulursun. Gece gündüz dünyâ için çalışırsın, sonra da dindârların kavuştuğu derecelere kavuşmayı beklersin. Ne kadar uzak. İşin sonunda kurtuluş, sizin temennî ve arzûlarınıza bağlı değildir. Bilakis îmân ve amele bağlıdır. Kötü amel yapan herkes onun cezâsını görür. Hiç kimsenin Allahü teâlâdan başka hakîkî yardımcısı yoktur. Îmân edip, iyi amel işleyenler Cennet'e girerler. Büyüklerimiz; Allahü teâlâdan ve sevdiklerinden başkasına tutulmuş olandan ne hayır beklenir." buyurmuşlardır.

1) Makâmât-ı Ahyâr; s.116

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (48. Baskı); s.1039

EBÜ'L-HÜSEYİN NÛRÎ;

Bağdât'ın büyük velîlerinden. Onuncu yüzyılda yaşadı. İsmi, Ahmed bin Muhammed'dir. Babası Horasan'ın Bağşûr veya Bağ şehrinden olduğu için "İbn-i Bagavî" diye anıldı. Ebü'l-Hüseyin künyesiyle meşhur oldu. Karanlık gecede odasında söz söylese mübârek ağzından nûr çıkar ve oda aydınlanırdı. Dişlerinin arasından nûr çıktığı, firâset nûrunun fazlalığı sebebiyle bâtın hallerinden haberler verdiği için, Nûrî nisbesiyle şöhret buldu. Tasavvufta kurduğu yola da Nûriyye dendi. Sonra gelen âlim ve velîler onun üstünlüğünü kabûl ettikleri için Emîrü'l-Kulûb (kalplerin pâdişâhı) lakabı verildi. Doğum târihi bilinmemektedir. Bağdat'ta doğdu. 908 (H.295) senesinde orada vefât etti. Kabri Bağdât'tadır.

Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başlayıp zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsil etti. Birçok zâtlardan hadîs-i şerîf dinledi. Zünnûn-i Mısrî, Ahmed bin Ebi'l-Havârî, Muhammed bin Ali Kassâb gibi velîlerin sohbetlerinde bulundu. Büyük velî Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin uzun müddet sohbetlerinde ve hizmetinde yetişip tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuştu. Zâhirî ilimlerde derin bir âlim, tasavvufta yüksek bir velî oldu. İbrâhim-i Havvâs, Hayru'n-Nessâc, Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri gibi velîlerle aynı zamanda yaşayıp onlarla sohbette bulundu. Ebû Bekir Kettânî, Vâsıtî, Ebû Saîd bin Arabî gibi zâtlar da onun sohbetinde bulunup ondan ilim öğrenip feyz aldılar.

Zâhid, dünyâdan tamâmen uzak bir hayat yaşardı. Peygamber efendimizin; **"İki yüz yılından sonra sizin en iyiniz hafîfülhâz** (zevcesi ve çocuğu olmayan) **olandır."** hadîs-i şerîfine uyarak hiç evlenmemişti.

Allahü teâlâya kavuşturan yolda ilerliyebilmek için, nefs engelini aşmak lâzım olduğunu düşünüp, kendi nefsine şöyle derdi: "Ey nefsim! Senelerdir, hevâ ve hevesine uygun olarak yiyip-içtin, yatıp uyudun, gezip-gördün, dilediğin gibi yaşayıp, her arzunu tatmin ettin. Ama bundan sonra hevâ, boş faydasız şeylerin hepsini terkedip, hep ibâdet ile meşgûl olacaksın ve bu zamâna kadar, hevâ ve hevesine uyarak, yaptığın şeylerin ve arzu ettiklerinin hiç birisine kavuşamıyacaksın. Bunları yaparken, sabredip tahammül gösterebilirsen çok büyük saâdete kavuşursun. Eğer tahammül edemeyip helâk olursan hiç değilse bu yolda ölürsün."

Ebü'l-Hüseyin Nûrî hazretleri Bağdât'ta yaptığı nasihatlarla insanların dünyâ ve âhirette saâdete kavuşmaları için çalıştı. Sonra Mısır'a gitti. Mısır'a varınca, kendisinden nasîhat etmesini istediklerinde; "Kim yaptığı işlerde Allahü teâlânın rızâsını gözetmezse, hallerinde Allahü teâlâyı göremez. Kim Allahü teâlânın kendisini dâimâ bildiğini ve gördüğünü düşünmezse, Allahü teâlâ da ona rahmet nazarıyla bakmaz." buyurdu.

Kendisi ilmiyle âmil olduğu gibi, ilmiyle amel eden âlimleri çok severdi. Zamânının insanlarına bakarak; "Zamânımızda yok denecek kadar az, fakat değeri fazla olan iki zümre vardır. Birincisi ilmiyle amel eden âlimler ve ikincisi hakîkatı söyleyen âriflerdir." buyurdu.

Ebü'l-Hüseyin Nûrî hazretlerinin büyüklüğünü bilen İsfehanlı bir genç, kendisini ziyâret için Bağdât'a gitmek istedi. İsfehan hükümdârı bu gence, oraya gitmemesini, o zâtla görüşmemesini istedi. Bu arzusundan vaz geçmesi hâlinde kendisine bir köşk, bin altın kıymetinde eşyâ ile, bir câriye ve ayrıca bin altın vereceğini bildirdi. Fakat genç, muhabbetinin çokluğu sebebiyle, yalın ayak yola çıktı. Bağdat'a yaklaştığı sırada, Ebü'l-Hüseyin Nûrî talebelerine emredip gencin geçeceği yolun bir kısmının süpürülerek temizlenmesini istedi ve;"Bu yolun büyüklerinin muhabbeti ile yanan bir genç, yalın ayak buraya geliyor." buyurdu. Genç geldiğinde; "Nereden geliyorsun?" diye sordu. O da; "İsfehan'dan." deyince; "Şâyet İsfehan hükümdârı;(Eğer oraya gitmekten vaz geçersen sana, içinde bin altın kıymetinde eşyâ ve bir câriye bulunan çok güzel bir köşkü, içindekilerle birlikte vereceğim. Ayrıca bin altın da hediye edeceğim) deseydi ne yapardın?" dedi. Bunu

duyan gencin muhabbeti daha da fazlalaştı. Kendini tutamayıp ağladı ve; "Hepsini terkedip geldim efendim." diyebildi. Hazret-i Nûrî; "On sekiz bin âlemi bir tepsinin üzerine koyup, bu yolda yürümek arzusunda olan bir talebenin önüne sunsalar, bu kimse de, o tepsiye göz ucuyla bir baksa, ona, bu yolda ilerlemek nasîb olmaz." buyurdu.

Ebü'l-Hüseyin Nûrî hazretleri kendisine yapılmasını istemediği bir şeyin başkasına yapılmasını istemezdi. Hatta îsâr sâhibi olup kendine çok lâzım bir şeyi başkasına lâyık görürdü. Ona göre gerçek îsâr, arkadaşın rahatı için güçlüğü tercih etmekti. Tasavvufun ince rûh dünyâsını kavrayamayan devrin vezîri Gulam Halil, zamânın halîfesine gidip, tasavvuf ehli hakkında çirkin sözler sarfedip, cezâlandırılmaları gerektiğini söylediler. Öyle ki, tasavvuf ehli olanların hâllerini, halîfeye hâşâ küfür üzere bulunuyorlar diye anlattılar. Halîfe bunları duyunca, bahsedilen zâtların îdâm edilmesi için ferman çıkardı. Bunlar; Ebü'l-Hüseyin Nûrî, Cüneyd, Şiblî, Ebû Hamza ve Rakkâm idi (r. aleyhim). Cellâd, önce Rakkâm'ı îdâm edecek iken hazret-i Nûrî fırlayıp, îdâm sehbâsına geldi ve; "Önce beni idâm et." dedi. Cellâd; "Kılınç, kendisine koşulacak bir şey değildir. Niçin acele ediyorsun? Sana henüz sıra gelmedi." deyince, Ebü'l-Hüseyin Nûrî; "Bizim yolumuz îsâr yâni arkadaşını, kendine tercih etme, fedâkârlık yoludur. En kıymetli ve tatlı şey candır. Ben kendimi fedâ edip, bir kaç sâniye de olsa bu kardeşlerimin yaşamasını arzu ediyorum..." buyurdu. Bunlar halîfeye arzedilince halîfe şaşırıp; "Bunların hâllerini kâdı (hâkim) incelesin." dedi. Kâdı, Nûrî'nin bu sözlerini duymuştu ve hazret-i Cüneyd'in ilminin yüksekliğini biliyordu. Kâdı, Şiblî'ye; "Yirmi altının zekâtı nedir?" dedi. Şiblî; "Yirmi buçuk altın." deyince, kâdı; "Böyle yapan bir kimse var mı?" diye sordu. Hazret-i Şiblî; "Evet, Ebû Bekr-i Sıddîk, elinde bulunan kırk bin altının hepsini vermiş idi." buyurdu. Kâdı; "Peki, yirmi buçuk altın dediniz. Elinde bulunan yirmi altının hepsini verdikten sonra, bu yarım altın ne demek oluyor?" deyince, hazret-i Şiblî; "O, altınları elinde biriktirmiş olmanın cezâsıdır." buyurdu. Kâdı, hazret-i Nûrî'ye de bir suâl sorup, hemen cevâbını aldı. Nûrî rahmetullahi aleyh; "Ey kâdı! Bu suâlleri soruyorsun ama, Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, onların oturması, kalkması, durması, yürümesi, uyuması, dinlenmesi, hâsılı bütün hayatları, bir an kesintiye uğramadan hep Allahü teâlâ iledir. Sen niçin bunları sormuyorsun. Esas ilim bu âlimlerdedir..." buyurdu. Kâdı bunları dinleyince, derhal halîfeye haber gönderip; "Eğer bu zâtlar zararlı ve kötü kimseler ise, ben, yeryüzünde iyi bir kimsenin bulunduğunu kabûl etmem. Bunlar çok yüksek kimselerdir. Kendilerinden devlete hiçbir zarar gelmez." dedi. Halîfe bu haberi alınca, hepsini çağırarak bir arzuları olup olmadığını sordu. Onlar; "Bizim arzumuz, bizi unutmandır. Biz, senin bizi kabûl etmen ile şeref kazanmayız, buradan kovman ile de hakîr olmayız. Bizi kabûl etmen veya kovman bizim için aynıdır. En iyisi sen bizi unut ve kendi hâlimize bırak." dediler. Halîfe çok ağlayıp, izzet, ikrâm ve hürmet ile kendilerini uğurladı.

Kendisine mârifetle ilgili olarak soranlara; "Mârifet iki türlüdür. Hakkı bilmek, hakîkatı bilmek. Hakk'ı bilmek en bâriz sıfatlarla vahdâniyeti yâni Allahü teâlânın tek olduğunu isbattır. Hakîkatı bilmenin yolu yoktur. Çünkü semedâniyyete ermek, Rablığın hakîkatını anlamak mümkün değildir."

"Tasavvuf, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsinden uzaklaşıp, Allahü teâlâya yaklaşmaktır."

Ebü'l-Hüseyin hazretleri îsârsız sohbeti ve fedâkarlığa dayanmayan dostluğu haram bilirdi. Arkadaşlıkta arkadaş, arkadaşın hakkını kendi hakkına tercih etmeli diye emredip; "Dervişlerle sohbet etmelidir. Uzlet (insanlardan uzak kalmak) iyi değildir." buyururdu.

Buyurdu ki:

"Allahü teâlâ bütün kalplere nazar kıldı. Kendisini görmeye Muhammed aleyhisselâmın kalbinden daha şevk ve iştiyak duyan bir kalp bulmadı. O sebeple Allahü teâlâyı görme ve O'nunla konuşma hâlini çabuklaştırmak için kendisine mîrâcı nasîb eyledi."

Ebü'l-Hüseyin Nûrî hazretleri güzel ahlâkı yanında, kerâmet sâhibi bir velîydi.

Bir defâ sahrâda yürürken ayağına diken battı ve ayağı kanadı. Akan her damla kan yerde "Allah" yazıyordu.

Bir defâ hamama gitmişti. Bir kimse, elbiselerini alıp gitti. "Yâ Rabbî! Elbisesiz ne yaparım? Bana elbiselerimi iâde eyle." diye duâ etti. Biraz sonra çaldığı elbiseyi geri getiren hırsızın eli kurumuş ve felce uğramıştı. Hırsızın durumunu görüp acıyan Ebü'l-Hüseyin Nûrî; "Yâ Rabbî Elbisemiz iâde edildi. Şu halde bu kulunun kolunu da iâde et." diye duâ etti. Hırsız eski hâline gelip sıhhate kavuştu. Yaptıklarına tövbe etti.

Nûriyye adıyla anılan bir yolun kurucusu olan Ebü'l-Hüseyin Nûrî 908 (H.295) senesinde Bağdat'ta vefât etti. Orada defnedildi.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri onun vefâtı üzerine; "Nûrî zamânın sıddîki idi. Onun vefâtı ile ilmin yarısı gitti." buyurdu. Ebû Ahmed el-Mağâzilî de; "Ebü'l-Hüseyin Nûrî'den daha çok ibâdet eden bir kimse görmedim. Belki Cüneyd'den daha çok âbiddi. Âilesinden bile hiç kimse onun oruç tuttuğunu bilmeden yirmi sene müddetle oruç tutmuştu." Ebû Bekir Şiblî de onun cenâzesinin ardından; "Minberleri yere vurunuz yâni minberleri dolduracak kimse kalmadığı için kıymeti kalmamıştır. Çünkü ilim yeryüzünden gitti." buyurmuştu.

BİN ALTIN VERECEĞİM

Ebü'l-Hüseyin Nûrî hazretleri dünyâya gönül vermezdi. Bir defâ Bağdat'ta bakırcıların bulunduğu çarşıda çıkan büyük yangında pekçok kimse yandı. Dükkânlardan birinde iki tâne çocuk vardı. Ateş etraflarını sarınca, çocuklar imdâd istemeye başladılar. Ateş çok şiddetli olduğundan, hiç kimse bu çocukları kurtarmak için ateşe girmeye cesâret edemiyordu. Çocukların ustası ise; "Kim bunları kurtarırsa kendisine bin altın vereceğim." dedi. Bu sırada Ebü'l-Hüseyin Nûrî rahmetullahi aleyh oraya gelmişti. Durumu görünce, Besmele çekip ateşe girdi ve çocukları tutup çıkardı. Hiç birine zarar gelmedi. Çocukların ustası, Ebü'l-Hüseyin hazretlerine bin altını takdim edince, o kabûl etmeyip; "Sen Allahü teâlâya şükret ve o altınları al. Allahü teâlâ bize bu mertebeyi paraya pula meyl etmememiz sebebiyle verdi. Biz dünyâyı değil âhireti istiyoruz." buyurdu.

AVINI BEKLEYEN KEDİ GİBİ

Câfer-i Huldî şöyle anlatıyor: Ebû Hüseyin Nûrî, birgün Allahü teâlâya şöyle yalvardı: "Yâ Rabbî! Cennet ve Cehennem'i insanlarla doldurmak senin murâdındır. Benim vücûdumu, Cehennem'in tamâmını dolduracak kadar büyüt de, yanacak insanların yerine ben yanayım. Onlar da Cennet'e gitsinler. Böylece hem senin murâdın yerine gelmiş, hem de insanlar azap görmemiş olurlar." dedi. Biraz sonra ben uyudum. Rüyâmda bana; "Nûrî'ye gidip, Allahü teâlâ buyuruyor ki, onu, o merhameti sebebiyle mağfiret eyledim, de." denildi. Hazret-i Şiblî, Ebü'l-Hüseyin Nûrî'ye; "Allahü teâlânın huzûrunda bulunduğunuzu düşünerek murâkabeye daldığınızda, bir kılınızın dahi kıpırdamadığını, aynı hâlde kaldığınızı görüyoruz. Bunu kimden öğrendiniz?" diye sorunca; "Fâre deliğinin ağzında, avının çıkmasını beklerken, benden çok daha sâkin ve dikkatli duran kediden" buyurdu.

KAYBOLAN BOHÇA

Ebü'l-Hüseyin Nûrî'nin hizmetinde bulunan, daha evvel de Ebû Hamza ve Cüneyd-i Bağdâdî'ye hizmet etmiş olan Zeytûne isminde bir hizmetçi vardı. Soğuk bir gün idi. Ebü'l-Hüseyin Nûrî'ye; "Sana bir şeyler getireyim mi?" dedi. "Evet." buyurdu. "Ne istersiniz?" dedi. "Ekmek ve süt" buyurdu. İstediklerini getirdi. Yanında kömür vardı. Kömürü eli ile karıştırırken eli karardı. Böyle iken ekmek yiyor ve üzerinde kömürün siyahlığı bulunan elinden süt akıyordu. Zeytûne onun bu hâlini küçümsedi. Bu düşünce ile dışarıya çıktı. Dışarı çıkınca yanına gelen bir kadın onun eteğine yapıştı ve; "Benim bohçamı sen çaldın." dedi. Halkı etrafına topladı. Zeytûne'yi zabtiyeler götürüp hapse

attılar. Durumu haber alan Ebü'l-Hüseyin Nûrî vâliye giderek; "Bu kadın için tâkibât ve tahkîkat yapmayın." dedi. Vâli; "Ben bunu nasıl yapabilirim ki, karşıda dâvâcısı var." dedi. Ebü'l-Hüseyin Nûrî hazretleri kaybolan bohçanın gelmekte olduğunu söylediyse de vâli aldırış etmedi. Tam bu sırada bir kadın kaybolan bohçayı getirdi. Ebü'l-Hüseyin Nûrî'nin kerâmet ehli büyük bir zât olduğunu anlayan vâli yaptıklarına pişman oldu ve Zeytûne'yi serbest bıraktırdı.Ebü'l-Hüseyin Nûrî Zeytûne'ye; "Benim hakkımda küçümseyici düşüncelerde bulunacak mısın?" buyurdu. Zeytûne de hatâsını anlayıp pişman oldu ve; "Aslâ böyle bir şey düşünmeyeceğim." dedi ve tövbe etti.

1) Tabakât-üs-Sûfiyye (Sülemî); s.164

2) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.239,249,255

3) Nefehâtü'l-Üns; s.130

4) Risâle-i Kuşeyrî; s.112

5) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.291

6) Tezkiretü'l-Evliyâ; c.2, s.39

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı) ; s.1071

8) Dirâsât fit-Tasavvufi'l-İslâmî; s.195-213

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.154, c.5, s.115

EBÜL VEFÂ (Bkz. Vefâ Könevî)

EBÜSSÜ'ÛD EBÜ'L-AŞÂİR EL-BÂZİNÎ;

Mısır'ın büyük velîlerinden. Babasının ismi Şâbân, dedesinin ismi ise Tayyib'dir. Künyesi Ebüssü'ûd olup, asıl ismi kaynaklarda zikredilmemektedir. Bâzin denilen yerde doğduğu için "Bâzinî" nisbeti ile tanınırdı. Ayrıca el-Irâkî el-Mısrî nisbetleri de vardır. Bâzin, Irak ile Cezîre arasında bir beldenin adıdır. Buraya Vâsıt da denir. Dedesi buralı olup, kendisi Mısır'a yerleşti. Birçok kimse kendisinin sohbetlerine devâm edip yetişti. 1246 (H.644) senesi Şevvâl ayının dokuzuncu günü Kâhire'de vefât etti. Aynı gün Maktam Dağının eteğine defnedildi.

Mısır'ın büyük âlimleri ve evliyâsı arasında yer alan Ebüssü'ûd el-Bâzinî hazretleri, küçük yaşta kerâmetleri görülen bir zâttı. Öyle ki, daha beşikte iken oruç tutardı. Ramazan ayında gündüzleri, imsaktan (sahurdan) iftâr vaktine kadar hiçbir şey yiyip içmez, ana sütü emmezdi.

Zamânın devlet başkanı olan halîfe bile kendisini sık sık ziyârete gelir, sohbetlerinden istifâde ederdi. İmâm-ı Şârânî'nin hocalarından Dâvûd-i Magribî, Şerâfeddîn, Hızır-ül-Kürdî ve sayısı belli olmayan daha nice âlimler, kendisinden istifâde etmek, ilim öğrenip feyz almak için sohbetine devâm ederlerdi.

Her hâlinde İslâmiyete tam bir bağlılığı vardı. Kibir ve riyâdan çok sakınırdı. Birçok kimsenin kendisini ziyârete gelmesi, ondan ilim öğrenip feyz almaya çalışması, onun hâlinde hiçbir değişiklik yapmazdı. Dâimâ tevâzu üzere olup, herkese karşı alçak gönüllüydü. Çok îtibâr görmesi ve sevilmesi gibi olan bu hâllerinden nefsinin haz duymamasına, gurûr ve kibire kapılmamasına çok gayret gösterirdi. Hiç kimsede görülmeyen hâllerinden birisi de şöyleydi: Ayakkabılarını çıkaracağı zaman, kendisinde bir inilti duyulurdu. Bu, daha ziyâde sohbet yapacağı zamanlarda olurdu. Sebebini sordular. Şöyle anlattı: "İnsanlarla sohbet ederken, kibre kapılmaktan çok korkuyorum. Bu kibirden korunmak için, ayakkabıyı çıkartırken, nefsten de soyunuyorum." Yâni; "Nefsimin hevâsına, arzularına kapılmamak için onunla mücâhede etmeye, onun isteklerine boyun eğmemeye çalışıyorum. Bundan dolayı bende inilti duyuluyor." demek istedi.

Bir vâzında, güzel ahlâkın ve kötü huyların menşeini, kaynağını şöyle anlattı:

"Bütün güzel huylar kalbden, kötü huyların tamâmı ise nefsten doğar. İyi huylu olmak istediğini söyleyen doğru sözlü bir kimse, hemen nefsini tezkiye edip, dînin emir ve yasaklarına itâat eder bir hâle getirmeli, kalbini de tasfiye ile, Allahü teâlâdan başka şeylerin sevgisini ondan çıkarmalı, bütün günahlar ve kötü düşüncelerden temizlemelidir. Tâ ki böylece, kötü huylar, güzel ahlâka çevrilmiş olsun. Kötü huylar gidip, yerini iyi huylar alınca, kalbden şek ve şüphe kalkıp, yerini tasdîk alır. Şirk yok olur. Gizli ve âşikâr Allaha ortak koşulmaz. Kalpte ve bütün âzâlarda Allahü teâlânın tevhîdi yâni O'nu, eşi ve benzeri bulunmayan tek bir varlık olarak tanımak hâsıl olur. Dilde ve kalpteki çekişme duygusu yok olup, Hakka teslimiyet meydana gelir. Başa gelene ve emredilene kızıp îtirâz etmek şöyle dursun, tam teslimiyet hâli hâsıl olup, cenâb-ı Hakkın takdîr ettiği her şeye râzı olunur. Her iş, Allahü teâlâya ısmarlanır. Gaflet sona erer, cenâb-ı Hakka yakınlık ve her ân O'nunla olmak düşüncesi hâsıl olur. Tefrikadan kurtulup, cemiyyete, yâni Allahü teâlânın dostları ile bir ve berâber olmaya çalışılır. Tabiatındaki sertlikler, kabalıklar, kırıcı ve incitici davranışlar yok olup, onların yerini yumuşaklık, latîfeler ile güzellikler ve tatlılıklar alır.

Kalb temizlenip, nefs doğru yola girince, insanın her hâli değişir. Artık kimsenin ayıpları görülmez olur. Gözler, insanların hep iyi hâllerini görür. Onlara karşı kalbde bulunan katılık, acıma duygusu, şefkat ve merhamete dönüşür. Kin, hased gibi düşmanlıklar terkedilip onlara nasîhat etmek, hep iyilik yapmak duyguları ortaya çıkar. İnsanlar arasında düşmanlıklar tamâmen ortadan kalkıp, herkes birbirine nasîhat etmeye başlar. Güzel ve tatlı nasîhatlerle, insanlar birbirini doğru yola çağırırlar. Artık bundan sonra, cenâb-ı Hakkın rızâsına kavuşmak isteyen bir kimsede, nazlanmak kalmaz, korku başlar. Bu korku ondaki hâllerin iyiliğe çevrilmesi sebebiyledir. Kendisinde iyi hâllerin meydana çıktığı kimse, kusûrunu bildiği ve aczini anladığı için korkar ve kusurlarının hesâba sığmayacak kadar çok olduğunu bilir. Allahü teâlânın kendi üzerindeki hakkını, hiçbir zaman ödeyemeyeceğini, kendisine nasîb edilen sayısız nîmetlerin, hayırlı işlerin şükrünü yapmaktan âciz olduğunu anlar. İşte bu anlayışa erişen kimse, Allahü teâlâya hakkı ile kulluk etmeye başlar. Kalbinde tam bir tevhîd hâsıl olur. Gönlündeki mâbûdlar teker teker yıkılıp gider. Hâlleri ve yaşayışı güzelleşir. Cennet'tekilerin yaşayışı gibi, hep Allahü teâlâ ile berâber olarak yaşar. Daha dünyâda iken, Cennet hayâtı yaşamaya başlar. Buraya kadar sayılan bu güzel huyların hepsi, peygamberlerin, sıddîkların, evliyânın, sâlih kulların, ilmiyle amel eden âlimlerin ahlâkıdır."

Talebelerine sık sık şöyle buyururdu:

"Allahü teâlânın rızâsını kazanmak isteyen bir tâlib için, işlerini sağlam temel üzerine kuracağı dört esas vardır: 1- Dili, tam bir gönül huzûru içinde Allahü teâlâyı zikirle meşgûl etmek, 2- Kalbi, dâimâ Allahü teâlâyı murâkabe hâlinde bulundurmak, 3- Nefsin günah olan arzularına karşı, Allahü teâlânın rızâsını düşünerek muhâlefet etmek, 4- Allahü teâlâya tam kulluk edebilmek için helâl lokma yemek. Helâl lokma ile kalp; saf, berrâk bir hâle gelir."

Dostlarından birisine yazdığı uzun bir mektubunun tercümesi şöyledir:

"Ey kardeşim! Allahü teâlânın selâmı, rahmeti ve bereketi, senin üzerine olsun! Ey dostum, benden sana duâ etmemi istemişsin. Evet, doğru ve haklı bir istek!Fakat bu kulun, duâsı kabûl olmaktan yana ümîdi azdır. Fakat böyle olsa da, arzunuza uyarak duâ etmem gerekiyor.

Ey kardeşim! Allahü teâlâ, kendi zikrini sana ilhâm etsin. Nîmetlerine karşı şükretmeni nasîb eylesin. Senin kalbine, O'nun kaderine karşı râzı olmayı yerleştirsin. Seni, yardımından ve sevgisinden mahrum bırakmasın. Nefsinin kötülüklerine karşı, senin vekîlin olsun. Yarattıklarından herhangi birine seni muhtaç bırakmasın. Seni, sözünde ve işinde doğru olanlardan ve ahdine vefâ gösterenlerden eylesin. Allahü teâlâ seni, zâtını sadâkat ve edeb ile taleb edenlerden eylesin. Resûlünü de tasdîk edip, sünnetine uymak isteyenlerden yapsın. İyi amelleri işleyerek, herkesin eziyetine katlanıp kimseye eziyet etmeden âhireti taleb edenlerle birlikte bulundursun. Senin için cenâb-ı Hak'tan dileğim, seni dâimâ zikri ile meşgûl eylemesidir. Kalbinde kendi korkusunu bulundurup titreyenlerden eylesin. İhlâs sâhibi olup,

kendi rızâsını düşünerek amel edenlerden kılsın. Zâtının birliğini tasdîk edenlerden eylesin. Hak teâlâyı nefslerine üstün ve vazifelerini, nefsinin haklarından önde tutanlardan eylesin. Çünkü böyle kimseler, kalblerini kin, hased ve her türlü kötü huylardan temizlemişlerdir. Onların kalblerinde, Allah'tan başkasına yer yoktur. Onların, Rablerinden tek talebi, O'nun râzı olduğu dîni üzere bulunmaktır. Bu kimseler, şahsî arzuları için herhangi birşey tercih etmezler. Onlar, kendilerinin sebeb olduğu bir sıkıntıya kimsenin düşmesini istemezler ve hiçbir şeyi kendilerine tahsis etmezler.

Rablerinden, başka şeyler için istekte bulunmazlar. Ona kavuşmaktan başka şeye sevinmezler. Dünyâ olarak kaybettiği hiçbir şeye üzülmezler. Sonra bu kimseler, bütün ümmet-i Muhammed'e karşı şefkat ve merhamet doludurlar. Onlara dâimâ yumuşak davranırlar. Hiç kimseyi incitmezler, kırmazlar. Onlar, bu ümmetten olan herkese nasîhat ederler. Hiç kimseyi ayıplamazlar. Kendilerine bir şey sorulunca, sorana bildikleri kadarını öğretirler ve hiç kınamazlar. Bir ayıbından ötürü kimseye kızmazlar. Müslümanların ayıplarını dâimâ örtücüdürler. Bütün hareketlerinde ve duruşlarında Allahü teâlânın emir ve yasaklarına tâbidirler. Dâimâ O'nun rızâsını gözetirler. Bunların gazâba geldiği, öfkelendiği olursa, bu hal, kin ve hasedlerinden değildir. Öfkelenmelerinde, kötü bir temennîleri, arzuları yoktur. Nefslerinin hevâsına, arzusuna uymaksızın, sâdece Allahın rızâsını düşünerek kızarlar. Bunlar, dîn-i İslâmın emrettiği şeyden başkasını kimseye emretmezler. Güçleri yettiğince her işlerini emr-i ilâhiyyeye uygun yaparlar. Allah yolunda bulunurlarken, kimsenin ayıplamasından korkmazlar. Öyle ki, bir zâlimin zulmünü gördükleri zaman, Allah rızâsı için o zâlime ve yaptığı zulme kızarlar. Aslâ zâlimin hatırını düşünüp ona tâzim ve hürmette bulunmazlar. Zâlimin mevkii ne olursa olsun böyledir. Allahü teâlâdan, zâlimleri acze düşürüp zulüm yapmamaları, bundan tövbe etmeleri ve tövbelerini kabûl buyurması için duâ ve niyâzda bulunurlar. Bu büyük insanlar, Allahü teâlânın gönderdiği kitaba, (yâni Kur'ân-ı kerîme) ve Peygamber efendimizin sözlerine uymayı tavsiye ve telkinde bulunurlar. Onların dünyâya düşkünlükleri yoktur. Zühd ve takvâ üzeredirler. Halka el açmazlar. Bütün varlıklarıyla Allah'a yönelmişlerdir. Onlar, ancak Allahü teâlânın râzı olduğu ve güzel gördüğü şeylere bakarlar ve aslâ nefslerinin hoşlandığı ve Rablerinin gazablandığı şeylere dönüp bakmazlar. Allahü teâlâ, seni de bunların zümresine ilhâk buyursun!

Ey kardeşim! Allahü teâlâdan dilerim ki, seni, râzı olmadığı, beğenmediği âdetleri, modayı terkedip, O'na ibâdet ve tâatı muhâfaza edenlerden eylesin. Onlar nefslerini beğenmezler. Ondan râzı olmazlar. Nefslerini, her yaptığı kendi aleyhine olan çok ahmak bir mahlûk olarak bilirler ve ona tâbi olmazlar. Onların nefes alıp vermeleri de, her şeyleri de Rableri içindir. Kendilerinde kin ve düşmanlık yoktur. Kimsenin hakkını yemezler. Peygamber efendimizi çok severler, O'na tâbi olurlar. O'nun akrabâsının, Ehl-i beytinin ve Eshâbının hepsine hürmet ederler ve hepsini çok severler. Hepsini fazîletli bilirler. Geçmişteki büyük zâtların fazîleti ve üstünlüklerini kabûl ederler. Onlar kendi arzularına ve heveslerine göre hareket etmezler. Müslümanları bid'atlere, dinde sonradan meydana çıkarılan, uydurulan hurâfelere sevketmezler. Dînin emirlerine riâyetsizlik etmezler. Allahü teâlâya, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe îmân eden kimseye karşı onların kalblerinde sû-i zân, müslümanlar hakkında kötü düşünmek yoktur. Kalblerinde, sâdece şefkat ve merhamet vardır. Dünyanın süslü ve aldatıcı şeylerinden hoşlanmazlar. Dünyânın, azîzini azîz, zenginini zengin, mülkünü mülk, rahatını rahat saymazlar. Sıhhatte olan kimseyi de âfiyette saymazlar. Bunlar için mühim olan; âhiret izzeti, âhiret zenginliği ve âhiret rahat ve saâdetidir. Dünyâya dalmış olanlara da acırlar. Bir şeyin uygun olup olmadığını, nefse uygun olması ile ölçmezler. Nefsin hakka, doğruya uymasına gayret ederler. Onlar, rızıklarına Allahü teâlânın kefîl olduğunu bildikleri için, rızık husûsunda endişe etmezler. Allahü teâlâdan başka hiçbir mahlûktan korkmazlar. Bu güzel vasıfları hiç değişmez. Güzel ahlâk üzere bulunurlar. Her zaman nefslerine muhâlefet ederler, onun hiçbir arzusunu yerine getirmezler. Allahü teâlâyı çok sevdikleri gibi, insanlara da O'nu sevdirmeye, onların, Allahü

teâlânın nîmetlerini hatırlamalarına vesîle olmaya çalışırlar. Onlar, Allahü teâlâya itâat üzere bulunurlar. O'nun sonsuz nîmetlerini îtiraf ederek, O'na şükrederler. O'na ibâdetteki hatâlarından dolayı da kırıklık ve pişmanlık içinde af ve magfiret dilerler. İnsanların mallarında hiç gözleri yoktur. Başkasının mallarına ellerini uzatmazlar. Âzâları ile insanlara eziyet vermekten çok uzaktırlar. Onlarla berâber bulunan müslümanlar çok rahat olurlar. Onlar kötülüğe kötülükle mukâbelede bulunmazlar. Bilakis affederler ve üzerinde durmazlar. Senin de bu güzel hasletlere sâhib olman için Allahü teâlâya duâ ederim. Allahü teâlâ nasîb eylesin! Âmin (Allah'ım kabûl eyle."

KALP TEMİZLİĞİ

Kendisinden nasihat isteyen bir talebesine şöyle buyurdu:

"Bir kimse, seni dünyâlık şeylerle anar ve senin yanında onları överse, ondan kaçın! Yine bir kimse, Rabbine karşı senin gaflete dalmana sebeb olursa, ondan yüz çevir, derhal ayrıl! Dünyâ sevgisini doğuran her türlü maddî düşünceyi ve buna benzer meşgaleleri kalbinden söküp at. Seni, Allahü teâlâyı hatırlamaktan alıkoyan her ne olursa olsun, bundan yüz çevir! Kafanda ve kalbinde yer eden lüzûmsuz hâtıralarla oyalanıp durmaktan sakın. Böyle düşüncelerden keder meydana gelir. Çok kerre kederden de gaflet hâsıl olur. Böyle olunca, insanda nefsânî arzular harekete geçer. Bu istek kuvvet bulunca, boş ve faydasız şeylerle uğraşmak arzusu hâsıl olur. Bu arzular gâlip gelince, kalp zayıflar ve nûru söner. Çok defâ tamâmen telef olur ve akıl ondan sıyrılıp gider. Artık bundan sonra, sanki kalbin üzerine bir perde gerilmiş olur."

Kalbin temizlenmesi, Allahü teâlâdan başkasına orada yer vermemekle ve tam bir sadâkat ile olur. Kalbin bozulması da, Allah'tan başkasına gönül bağlamak, başkalarını O'na ortak koşmakla ve riyâ, gösteriş yapmakla olur. Kalpte tevhîdin, tek olan Allah'a bağlılığın bulunduğunun alâmeti; O'nunla berâber bir ikincisinin olmadığını her ân müşâhede etmektir. Bu da, ancak Allahü teâlâdan korkmak ve her şeyi O'ndan ümîd etmekle anlaşılır. Sadâkatın alâmetine gelince; fânî olan her şeyden soyunmak, yâni onlara bağlılığı kalpten çıkarmak ve ebedî, sonsuz var olana bağlanmaktır. Görünüşte var olan her şey, zaten yok olacaktır. Kalbinin mahlûkâta meylettiğini fark ettiğin zaman, orada şirk var demektir. Ondan şirki temizlemeye bak, kalbini şirkten uzak tut. Kalbinde dünyâya karşı bir meyil gördüğün zaman, orada bir şek, şüphe var demektir. Derhal ondan kalbini temizle!

Dâimâ Allah'a istigfâr edici olman lâzımdır. O'na istigfâr etmekten, yalvarıp bağışlanmanı istemekten âciz kalırsan; o takdirde, Allahü teâlâ ile meşgûl ol, dâimâ O'nu hatırla. Bundan da âciz kalırsan, Allah'a tâat ve kulluk ile meşgûl olmalısın. Artık, Allahü teâlâya tâat ile meşgûl olmaktan, seni herhangi bir şeyin alıkoyacağını sanmıyorum. Senin için, bundan uzaklaşmana yol açacak bir özür kapısı da göremiyorum. Çünkü, insanı yükseltecek şeylerin başı tâattır. O'na kulluk etmektir. O'nu terk eden, terakkî yoluna giremez ve yükselemez."

1) Tabakât-ül-Evliyâ; s.406

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.162

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.274

4) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.518

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.247

EBÜSSÜ'ÛD EFENDİ;

Osmanlı âlimlerinin en meşhûrlarından. Büyük velî. On üçüncü Osmanlı Şeyhülislâmı olup, tefsîr, fıkıh ve diğer ilimlerde büyük âlim idi. İsmi, Ahmed bin Mustafa'dır. Bağdâtlı İsmâil Paşa, yaptığı inceleme ve araştırma neticesinde, isminin Mehmed değil Ahmed olduğunu tesbit etmiştir. İsminin Ahmed olduğu **Kâmûs-ul-A'lâm** da da yazılıdır. Ebüssü'ûd el-İmâdî

ismiyle meşhûr olup, Hoca Çelebi ismiyle de tanınmıştır. 1492 (H.898) senesinde doğdu. Bâzı kaynaklarda İstanbul'da bugün Güngören diye bilinen semtte doğduğu kaydedilmiş ise de, kendi vakfiyesinde İskilip'de doğduğu yazılıdır. Yine onun İmâdî nisbetine dayanılarak Kürdistandaki İmâdiye şehrinden olduğunu iddiâ edenler çıkmışsa da bu görüşlerin tamamen asılsız olduğu bugün meydana çıkmıştır. 1574 (H.982) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, Eyyûb Sultan'da kendi yaptırdığı medresenin yanında, Eyyûb Câmii karşısındadır.

Ebüssü'ûd Efendi, âlimler yetiştiren bir âileye mensub idi. Dedesi, meşhûr âlim Ali Kuşcu'nun kardeşi Mustafa İmâdî'dir. Dedeleri Türkistanlı olup, Semerkand'dan Anadolu'ya gelmişlerdir. Ebüssü'ûd Efendinin dedesinin babası Mehmed Kuşcu, Tîmûr Hân'ın torunu olan Uluğ Beyin yakını ve Doğancıbaşısı idi. Senelerce Uluğ Beyin hizmetinde bulunup, sevgisini kazanmıştı. Mehmed Kuşcu'nun oğulları Ali Kuşcu ve Ebüssü'ûd Efendinin dedesi olan Mustafa İmâdî, Uluğ Beyin elinde yetişip ilim öğrenmişlerdir. Mustafa İmâdî, bilhassa tasavvufta yetişip ilerlemiştir. Uluğ Beyin vefâtından sonra, Ali Kuşçu ve Mustafa İmâdî, âileleri ile birlikte Akkoyunlu devleti pâdişâhı Uzun Hasan'ın yanına gittiler. Uzun Hasan onlara yakın alâka gösterdi. Onlar da, siyâsî ve ilmî faâliyetleriyle hizmet ettiler. Burada bulundukları sırada Ali Kuşçu, Osmanlı Sultanı Fâtih Sultan Mehmed Hana uzun Hasan'ın elçisi olarak gitmişti. Ali Kuşçu'ya çok iltifât eden Fâtih Sultan Mehmed Hân, onun İstanbul'a gelmesini ısrârla istedi. Uzun Hasan'dan müsâade alan Ali Kuşcu, kardeşi Mustafa İmâdî ile birlikte İstanbul'a gelip yerleşti. Fâtih Sultan Mehmed Hân, onların Tebrîz'den İstanbul'a yaptıkları yolculukları için, günlüğü bin akçe olarak hesaplatıp vermiştir. İstanbul'a geldiklerinde, Fâtih Sultan Mehmed Hân, Ali Kuşçu'yu Ayasofya Medresesine müderris tâyin etti. Mustafa İmâdî de, ilim öğretmekle meşgûl olan tasavvuf ehli bir âlim idi. İstanbul'a geldikten sonra, Ali Kuşçu, kızını kardeşi Mustafa İmâdî'nin oğlu Yavsi Muhyiddîn Mehmed'e nikâhladı. Bu evlilikten Ebüssü'ûd Efendi doğdu.

Ebüssü'ûd Efendinin babası, hem amcası hem de kayınbabası olan Ali Kuşcu'dan ve kendi babası Mustafa İmâdî'den ilim öğrendi. Senelerce süren bu tahsîlden sonra, babası gibi o da tasavvufa yönelip zamânının meşhûr evliyâsından veAkşemseddîn hazretlerinin halîfesi olan İbrâhim Tennûrî'ye talebe oldu. Onun sohbetlerinde bulunarak, tasavvufda yetişti. Hocası İbrâhim Tennûrî'nin vefâtından sonra, onun halîfesi olduğu için yerine geçti ve İstanbul'da insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl oldu. İkinci Bâyezîd Han, ona büyük bir zâviye yaptırdı ve buraya mülk vakfetti. İkinci Bayezîd Hân, onun sohbetlerinden çok tad alırdı. Bu sebeble, ekseriyâ berâber bulunurlardı. Zamânının meşhûr devlet adamları ve âlimleri, "Hünkâr Şeyhi" lakabıyla da anılan Yavsî Muhyîddîn Mehmed İskilîbî'nin sohbetine gelirler, dergâhı dolup taşardı. Meşhûr târihçi Hoca Sâdeddîn Efendi, bu hâli şöyle ifâde etmiştir: "Sultanların Şeyhi, Şeyhlerin Sultânı olmuş, herkesin gönlünü kazanmıştır."

Böyle bir zâtın oğlu olan Ebüssü'ûd Efendi, küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayıp, çocukluk ve gençlik çağında babasından dersler aldı. Ondan **Hâşiye-i Tecrîd**'i, **Şerh-i Miftâh**'ı bütün hâşiyeleri ile birlikte iki kerre ve **Şerh-i Mevâkıf**'ı baştan sona tahkîk ederek, iyice okudu. **Miftâh-ül-Ulûm** adlı meşhûr eserin metnini ezberledi. Babası, vefât edinceye kadar onun yetişmesi için gayret gösterip, ders vererek eğitip terbiye etti ve icâzet verdi. Babasından sonra; meşhûr Osmanlı âlimlerinden Müeyyedzâde Abdürrahmân Efendiden, tefsîr ve hadîs ilimlerinde âlim ve kayınbabası olan Mevlânâ Seyyidî Karamânî'den ve meşhûr Osmanlı âlimi Müftiy-yüs-Sakaleyn İbn-i Kemâl Paşadan ilim öğrendi. Tahsîlini tamamlayıp, ilimde yetiştikten sonra, zamânının Şeyhülislâmı olan İbn-i Kemâl Paşanın emri ile Çankırı Medresesine müderris tâyin edildi. Fakat bu vazîfeye gitmeden, o sırada İnegöl'de İshak Paşa Medresesi müderrisi Bursalı Şems Çelebi vefât ettiğinden, 1516 senesinde onun yerine tâyin edildiği sırada yirmi altı yaşlarında idi ve bu zamanda Osmanlı Devleti, mühim hâdiselerle önemli gelişmelere sahne oldu. Yavuz Sultan Selîm Han, Çaldıran'da Şah İsmâil'i ve Safevîleri Anadolu'dan çıkararak, Güneydoğu sınırlarının güvenliğini sağladı. Bir yıl sonra Mısır üzerine yaptığı sefer neticesinde, halîfelik Osmanlılara geçti.

Ebüssü'ûd Efendi, İnegöl'deki İshak Paşa Medresesindeki müderrislik vazifesinden 1520 senesinde alındı. On ay sonra 1521'de İstanbul'da Dâvûd Paşa Medresesine müderris tayin edildi. Aynı sene, Sa'dî Efendi yerine Mahmûd Paşa Medresesine, 1524'de İkinci Vezîr Mustafa Paşanın Gebze'de yaptırdığı medreseye tâyin edildi. 1525'de ise, Kireççizâde yerine Bursa Sultâniye Medresesine tâyin edildi. 1527 senesinde Abdüllatîf Efendi yerine Sahn-ı semân Müftî Medresesi müderrisliğine terfî olundu. Bu vazifesi beş sene sürdü. Çok sayıda ve kıymetli âlimler yetiştirdi.

Ebüssü'ûd Efendi 1532 senesinde Bursa kâdılığına tâyin edildi. Bursa kâdılığı önemli mevkîlerden olup, bu vazîfede başarılı olan İstanbul kâdılığına, İstanbul kâdılığında muvaffak olan da Anadolu kâdıaskerliğine tâyin edilirdi. Bundan sonra da şeyhülislâmlık makâmına getirilirdi. Ebüssü'ûd Efendi, Bursa'da bir yıl kâdılık yaptıktan sonra, İstanbul kâdılığına tâyin edildi. Bu vazîfesinde başarılı hizmetler yaptı. Bu vazîfesinde adlî işlerin tamâmına, belediye reisliğine, denetleme ve tâkib müesseselerinin tamâmına ve idârî işlerin bir kısmına bakıyordu. Ebüssü'ûd Efendi, bu vazîfesinde öyle seri ve çok çalışıyor, işleri öyle yürütüyordu ki, kâtibleri ona yetişemiyorlardı. Bu sebeple kâtiplerden bir grup günün yarısında, diğer bir grub da günün diğer yarısında işleri yetiştirmeye çalışıyorlardı. İstanbul kâdılığı, ilmiye sınıfı için önemli bir mevkî idi.Ebüssü'ûd Efendinin İstanbul kâdılığı vazifesi üç sene sürdü. Bu zaman içinde fevkalâde başarı ve mehâretle kâdılık yaptı. Bundan sonra, ilmiye sınıfı için en yüksek makamlardan sayılan kadıaskerlik vazifesine tâyin edildi. Normalde Anadolu kâdıaskeri, sonra da Rumeli kâdıaskeri olması gerekirken, bir rütbe atlanarak, 1537 senesinde Rumeli kâdıaskerliğine getirildi. Sekiz sene bu vazifede bulunarak, büyük hizmetler yaptı. Ebüssü'ûd Efendi, kâdıasker tâyin edilmeden önce gördüğü bir rüyâyı şöyle anlatmıştır: "Kadıasker olmadan bir hafta önce, rüyâmda Fâtih Sultan Mehmed Câmiinin mihrâbında benim için bir seccâde serilmiş olduğunu gördüm. Halka imâm oldum ve sekiz rekat namaz kıldım. Bu rüyâdan sonra kadıasker oldum. Meğer bu rüyâ, kadıaskerlikte sekiz sene kalacağıma işâretmiş. Keşke kıldığım o sekiz rekatlık ikindi yerine yatsı namazı kılmış olsaydım."

Kânûnî Sultan Süleymân Hân kıymetini ve ilimdeki üstünlüğünü anladığı Ebüssü'ûd Efendiyi çok sever ve değer verirdi. Onu bütün seferlerinde yanında bulundurdu. 1541 senesinde Budin'in fethinde, zafer şükrânesi olarak şehrin en büyük kilisesini câmiye çevirten pâdişâh burada ilk namazı Ebüssü'ûd Efendiye kıldırttı. Yine pâdişâhın emri üzerine, Budin'in ve Orta Macaristan'ın tapu ve tahrir işlerini yaptı. Mühim hizmetler yaptığı bu vaifesinden sonra, 1545 senesinde Fenârîzâde Muhyiddîn Efendinin ihtiyarlığı ve rahatsızlığı sebebi ile şeyhülislamlıktan ayrılması üzerine bu göreve getirildi. Bu sırada elli beş yaşında bulunuyordu. Otuz sene şeyhülislâmlık yaparak, dîne ve devlete üstün hizmetler yaptı.

Kânûnî Sultan Süleymân Hân ve İkinci Sultan Selîm'in saltanatları zamânında 30 sene şeyhülislâmlık yaptı. Osmanlı şeyhülislâmları arasında en çok bu makamda kalıp hizmeti geçen Ebüssü'ûd Efendidir. Bu vazifede bulunduğu sırada çok mühim hizmetler yapmıştır. Kânûnî Sultan Süleymân Hân, Ebüssü'ûd Efendiyi çok sever ve her önemli işinde onun fetvâsına mürâcaat ederdi. Süleymâniye Câmiinin temel atma merâsiminde, mihrâbın temel taşını Ebüssü'ûd Efendiye koydurtmuştur. Devrinde âlimler arasında bir mesele hakkında farklı hüküm ortaya çıksa, Kânûnî Sultan Süleymân Hân, Ebüssü'ûd Efendinin tarafını tercih ederdi. Ebüssü'ûd Efendi, o devirde, devlet kânunlarını dînin hükümlerine uygun bir şekilde düzenlemiştir. Tımar ve zeâmetlere dâir mevzûlarda verilen kararlar, genellikle Ebüssü'ûd Efendinin fetvâlarına dayanmıştır. Mülâzemet usûlü de onun kadıaskerliği zamanında kurulmuştur. Kânûnî, arâzi kânunnâmesini de Ebüssü'ûd Efendiye yaptırmıştır.

Kânûnî Sultan Süleymân Hân 1566 (H.974) senesinde vefât edince, cenâze namazını Ebüssü'ûd Efendi kıldırdı. Kılınan cenâze namazından sonra Kânûnî'nin hayatta iken yaptırdığı Süleymâniye Câmii bahçesindeki türbesine gelindi. Cenâze kabre konuldu. Bu sırada bir çekmece getirilip kabre konulmak istendi. Şeyhülislâm Ebüssü'ûd Efendi müdâhale

etti. Çekmecenin niçin konulduğunu, dînimizde kıymetli bir şeyin cenâzeyle gömülmesinin mümkün olmadığını söyledi. Sultan Süleymân Hanın, vefâtından bir gün önce vasiyet edip bu çekmecenin kendisi ile gömülmesini istediğini bildirdiler. Ebüssü'ûd Efendi, mutlaka içindekilerin görülmesi gerektiğini, kıymetli bir şey varsa gömülemeyeceğini söyledi. Çekmece Ebüssü'ûd Efendiye verilirken, elden kayıp düştü ve içindekiler döküldü. Kâğıtların her birinde bir fetvâ ve altında şeyhülislâmın imzâsı vardı. Ebüssü'ûd Efendi, yazıların altında kendi imzâsını görünce; "Ey Süleymân! Sen kendini kurtardın ama, biz ne yapacağız?" diyerek ağlamaya başladı. Kânûnî Sultan Süleymân Han, yapacağı her işi şeyhülislâma sormuş ve aldığı fetvâya göre hareket etmişti. Delîl olarak da, aldığı fetvâların yanında gömülmesini vasiyet etmişti.

Ebüssü'ûd Efendi, Kânûnî Sultan Süleymân Hana hayatta iken bir vesîle ile şu meâlde bir kıt'a yazmıştı; "Asıl gerçek, gerçeği gören cihân pâdişâhının görüşüdür. Onun fikri ve görüşü şeriatin senedi, dînin ise direğidir." O, sultanın kaybından duyduğu büyük üzüntü ve acıyı ifâde etmek üzere Arapça olarak şu mânâda bir şiir söylemiştir:

"Yıldırım gürültüsü mü, yoksa İsrâfil Sur'u mu?
Ki böyle doldu kıyâmet sayhalarıyla yeryüzü
Bundan her tarafa büyük bir korku isâbet etti,
Bundan bütün insanlar Tûr'daki helâk hâdisesini tattı."

Ebüssü'ûd Efendi, sekiz sene de Sultan İkinci Selîm Hân zamânında şeyhülislâmlık yaptı. Sultan İkinci Selîm Hân, Ebüssü'ûd Efendiye çok hürmet edip, onu incitecek hareketlerden sakınırdı. Bu dönemde de pek mühim hizmetler yaptı. En mühim hizmetlerinden biri, Kıbrıs'ın fethi için fetvâ vermesi ve Kıbrıs'ın fethini sağlamasıdır. Bu ada, İslâmiyetin ilk zamanlarında Eshâb-ı kirâm tarafından fethedilmişti. Osmanlı Devletinin Kıbrıs üzerinde târihî bir hakka sâhib olması ve bir de o zaman Kıbrıs'a hâkim olan Venediklilerin, yapılan anlaşmayı bozarak deniz yollarına tecâvüz etmeleri sebebiyle, Kıbrıs'ın fethine fetvâ verdi.

Kuruluşundan beri durmadan gelişen Osmanlı Devleti büyüdükçe, geniş arâzileri ve değişik kabîleleri içine almıştı. Bütün bunların idâresinde, her devrin âlimleri pâdişâha yardımcı olmuşlar, aldıkları mühim vazifeler ile hizmet etmişlerdir. Ebüssü'ûd Efendi, bu âlimlerin en başta gelenlerindendi. Zamânında en parlak dönemine ulaşan Osmanlı Devletinin bu başarısına büyük katkıları olmuştur.

Ebüssü'ûd Efendi, dînine bağlı, haramlardan ve şüpheli şeylerden son derece sakınan, Allah korkusu çok olan bir âlimdi. Güler yüzlü, tatlı dilli olup, latîfeden hoşlanırdı. Etrâfında bulunanlara yumuşaklıkla muâmele ederdi. Çok ibâdet eder ve zâhidâne, dünyâya gönül vermeden yaşardı. Gâyet temiz ve sâde giyinirdi. Heybetinden meclisinde kimse konuşmaz, onun konuşması hürmetle dinlenirdi. Devlet işlerini ve hizmetlerini mükemmel bir şekilde yürütmesi yanında, talebe yetiştirmek ve kıymetli eserler hazırlamakla da vakit geçirirdi. Meşgûliyetinin çokluğuna rağmen, talebelerine zamânında ve aksatmadan derslerini verirdi. Zeyrek civârındaki Çırçır'da bulunan konağında oturur, müslümanların işlerine bakardı. Belli zamanlarda Topkapı sarayına giderek pâdişâhı ziyâret ederdi. Bu ziyâretlerine giderken devamlı bugün Ebüssü'ûd Caddesi denilen caddeden gittiği, bu sebeple onun ismine izâfeten bu caddeye Ebüssü'ûd Caddesi denildiği bâzı kaynaklarda kaydedilmiştir.

Osmanlı Devletinde yetişmiş en büyük şeyhülislâmlardan birisi idi. Cinlere de fetvâ vermesiyle meşhûrdur. Eyyûb Sultan'da Yazılı Medrese olarak bilinen medresede bulunduğu sırada, bir defâsında cinler kendisinden fetvâ sormak üzere gelmişlerdi. İçlerinden bâzısı suâl sorarken, diğerleri de medresenin duvarlarına birşeyler yazmışlardı. Cinlerin bu duvarlara yazı yazmaları sebebiyle, o medreseye "Yazılı Medrese" ismi verilmiştir. Bu yazılar daha sonra üzerlerine badana çekilmek sûretiyle kapatılmıştır.

Ebüssü'ûd Efendi, kendisine sorulan suâllere gâyet yerinde ve faydalı cevaplar verirdi. Şeyhülislâmlığı dönemindeki fetvâlarının herbiri, bir kânun maddesi mâhiyetindeydi. Bu

fetvâları, **Fetâvâ-i Ebüssü'ûd** adlı bir kitapta toplanmıştır. Sorulan suâl manzûm ise, cevâbı da kâfiye ve vezin bakımından suâle uygun olarak verilirdi. Sorulan suâl nesir ve secîli ise, cevâbı da öyle olurdu. Suâl Arabca ise cevabı Arabca, Farsça ise Farsça, Türkçe ise Türkçe olurdu. Çoğu gün binden fazla fetvâ verirdi. İki defa işlerin çokluğu sebebiyle, sabah namazından sonra sorulan suâllere cevap vermeye başlayıp, ikindi namazında bitirmiştir. Birinde 1412, diğerinde 1413 fetvâ verdiği tesbit edilmiştir.

Ebüssü'ûd Efendi, Yavuz Sultan Selîm ile Kânûnî Sultan Süleymân Hanın fevkalâde sevgi ve iltifâtını kazandı. Kânûnî Sultan Süleymân Hanın Ebüssü'ûd Efendiye gönderdiği şu mektup, ona karşı beslediği hâlisâne duyguları dile getirmektedir. Mektup özetle şöyledir:

"Halde hâldaşım, sinde sindaşım (yaşta yaşdaşım), âhiret karındaşım, Molla Ebüssü'ûd Efendi hazretlerine, sonsuz duâlarımı bildirdikten sonra, hâl ve hâtırını suâl ederim. Hazret-i Hak, gizli hazînelerinden tam bir kuvvet ve dâimî selâmet müyesser eylesin! Allahü teâlânın ihsânı ile, lütuflarınızdan niyâz olunur ki, mübârek vakitlerde, muhlislerinizi şerefli kalbinizden çıkarmayınız. Bizim için duâ buyurunuz ki, yere batasıca kâfirler hezîmete uğrayıp, bütün İslâm orduları mensûr ve muzaffer olup, Allahü teâlânın rızâsına kavuşalar... Duâlarınızı, yine duâlarınızı bekleyen, Hak teâlânın kulu Süleymân-ı bî riyâ."

Ebüssü'ûd Efendi, başta muhteşem bir hükümdâr olan Kânûnî Sultan Süleymân Hân, ilimde Zenbilli Ali Efendi ve İbn-i Kemâl Paşa, İmâm-ı Birgivî gibi âlimlerin, edebiyatta Fuzûlî ve Bâki gibi şâirlerin, mîmârîde Mîmar Sinân, tarihte Selânikli Mustafa ve Âlî, Nişancı Mehmed, coğrafyada Pîrî Reis, denizcilikte Barbaros ve Turgut Reis gibi meşhûr kimselerin bulunduğu bir devirde bulunmuş ve o da ilimdeki yüksek derecesi ve mahâretiyle şeyhülislâmlık makâmında hizmet etmiştir. Bu devir, Osmanlı Devletinin en parlak dönemlerindendir. İlimde, sanatta ve diğer birçok husûslarda en meşhûr kimseler bu devrede bir araya gelmiştir. Osmanlı Devleti, o devirde dünyânın yarısına hükmeden muazzam bir devlet idi. Devletin bu hâle gelmesinde, diğer Osmanlı âlimleri gibi, Ebüssü'ûd Efendinin de büyük emeği geçti. Hattâ en çok emeği ve hizmeti geçen âlimlerdendir. Ömrü boyunca Osmanlı Devletinde adâletin yerleşmesinde ve yaygınlaşmasında her türlü çalışmayı yapmış ve pek üstün gayretler göstermiştir.

Ebüssü'ûd Efendi, bütün bu meziyet ve üstünlükleri yanında, edebiyât ve şiir sâhasında da yâdigâr eserler bırakmıştır. Zamânının şâir ve edîbleri, yazdıkları nefîs kasîdelerle onu övmüşler, şânını dile getirmeğe çalışmışlardır. Kendisinin Türkçe, Arabca ve Farsça şiirleri vardır. Arabca şiirlerinden **Kasîde-i Mîmiyye** en meşhûrudur. Sorulan bâzı suâllere şiirle cevap verdiği de olurdu. Şiirlerinde daha ziyâde fikir hâkim olup, âlimâne ve hâkimâne yazardı.

Meselâ;

"Eşk-i pür-hûn ser-be-ser tutdı cihân eknâfını,
Sîne-i sûzânım içre âteş-i hasret gibi."

Ve aynı kasîdesinde;

"Âleme beyhûde bakma, eyle im'ân-ı nazar,
Sun'i üstâd-ı ezelde, nâzır-ı ibret gibi.
Her biri zerrât-ı ekvânın lisân-ı hâl ile,
Keşfeder sırr-ı cihânı hâtik-i hikmet gibi."

Ebüssü'ûd Efendi, benzeri az yetişen bir âlimdi. Arabcaya ve Arab edebiyâtına vukûfiyetini ve bu husûstaki ihtisâsını zamânın âlimleri ve Arab şâirleri tasdîk etmişlerdir. Arabcayı gâyet güzel yazar ve güzel konuşurdu. Şemsi Paşanın yazdığı beş yüz beytlik manzûm **Vikâye'**nin incelemesini yapıp, yanlışlarını göstererek nâzik ve zarîf tarzda bir yazı ile iâde etmesi meşhûrdur. Sorulan nükteli ve garip suâllere aynı tarzda ve aynı uslûpta cevaplar verirdi. Nüktedan birinin hazîne mânâsına gelen "Hızânetü" ve çanak mânâsına gelen "Kas'atü"

kelimesinin fetha ile mi yoksa kesre ile mi okunur diye sorduğu soruya; "Lâ teftah-ül-hızânete velâ teksırul-kas'ate" diye cevap verdi. Burada, "hızâne"yi feth etme, yâni "fetha" ile okuma, Kas'ayı da kesr etme, "kesre" ile okuma derken, "fetha" kelimesini açma mânâsında, "kesre" kelimesini de kırma mânâsında kullanarak; "Hazîneyi açma, çanağı da kırma" diyerek, sanatlı bir ifâde kullanmıştır.

Tefsîr ilminde de büyük bir âlim olduğu için, "Müfessirlerin hatîbi" ünvânı verilmiştir. Yine fıkıh ilmindeki yüksek derecesinden dolayı, âlimler arasında "Nu'mân-üs-sânî (İkinci Ebû Hanîfe)" lakabıyla ve "Müftiy-yüs-sekaleyn (cinlerin ve insanların müftîsi)" ve İbn-i Kemâl Paşadan sonra "Muallim-i sânî" lakabıyla tanınmıştır. Bütün ilimlerde mâhir olup, bilhassa tefsîr, fıkıh ve Arabî ilimlerde mütehassıs idi. Asrında İslâm âleminde onun derecesinde bir âlim yetişmemiştir. Zamânında Hanefî mezhebinin reisliği onda idi. İslâm hukûkunda, usûl ve fürû' meselelerinde tam bir selâhiyete sâhipti. Dört mezhebin fıkıh bilgilerine vâkıf idi.

Bütün bu üstün vasıflarıyla devletine ve milletine pekçok hizmetlerde bulunan Ebüssü'ûd Efendi, 25 Ağustos 1574 (H.982) târihinde 84 yaşında iken vefât etti. İslâm âleminde çok tanınmış olduğundan, duyulduğu zaman büyük bir üzüntü ile karşılandı. Cenâze namazını Kadıasker Muhşî Sinan Efendi, Fâtih Câmiinde kıldırdı. Cenâze namazı için o devrin âlimleri, vezîrler, dîvân erkânı ve halk, büyük bir kalabalık hâlinde toplandı. Cenâzesi Eyüp semtinde kendisinin yaptırdığı medresenin bahçesine defnedildi. Yine Mekke ve Medîne âlimleri vefât haberini aldıkları zaman büyük bir üzüntü içerisinde Ebüssü'ûd Efendi için gâib cenâze namazı kılmışlardır. Sultan İkinci Selîm Hân, Ebüssü'ûd Efendinin vefâtından dolayı pek ziyâde üzülmüştür. 58 sene müddetle müderrislik, kâdılık ve şeyhülislâmlık vazifeleri ile, millete ve devlete çok hizmeti geçmiş, pâdişâhlar ve halk tarafından çok sevilmiş müstesnâ bir âlim idi. Yetiştirdiği âlimler, yaptığı mühim hizmetler ve yazdığı eserleri ile hem yaşadığı, hem de sonraki asırlarda şükran ve rahmetle yâd edilen ve benzeri az yetişen bir İslâm âlimi idi.

Ebüssü'ûd Efendinin talebelerinden ve o devrin en meşhûr şâirlerinden olan Bâki Efendi, Ebüssü'ûd Efendiyi metheden şu şiiri yazmıştır:

"Şer-i efâdıl-âfâk müftî-i âlem.
Sipihr-i fazl-u-kemâl, âfitâb câh-ü-celâl.
İmâm-ı saff-ı efâdıl, emîr-i hayl-i kirâm.
Emîn-i dîn-ü-düvel, hâce-i hûceste hısâl,
Ebû Hânîfe-i sânî Ebüssü'ûd ol kim,
Fezâil içre olupdur efâdıl ona ıyâl."

Ün yapmış üstün ilim adamlarının başı ve kâinât müftüsü, kemal ve fazîletin semâsı, güneş mertebeli ve güneş otoriteli. / Âlimlerin önderi, cömertler zümresinin başı. / Din ve devletin emniyeti, güzel huyların nümûnesi. / İkinci Ebû Hanîfe denilen o Ebüssü'ûd ki, / Tam bir fazîlet timsâli, diğer âlimler onun çocukları).

Ebüssü'ûd Efendi; uzun boylu, yanakları çukurca, buğday benizli, ak sakallı, nûrânî yüzlü, vakûr ve heybetli idi. Gösterişten uzak bir şekilde giyinir, yiyip içmede, giyim ve kuşamda Eshâb-ı kirâmın ve Tâbiînin yolundan ayrılmazdı. İstanbul ve memleketi olan İskilip'te yaptırmış olduğu pek çok hayrâtı vardır.

İskilip'te, babası Muhyiddîn Mehmed İskilîbî'nin ve annesinin medfun bulunduğu türbenin yanında bir câmi ve bir medrese, o civarda bir de köprü yaptırmıştır. İstanbul Eyyûb'de bir medrese yaptırdı. Yine İstanbul'da Şehremini ve Mâcuncu semtlerinde birer çeşme ve hamam yaptırmıştır. Mâcuncu'da bir konağı ve Sütlüce'de bahçeli bir yalısı vardı. Tefsîrini bu yalıda yazmıştır.

Ebüssü'ûd Efendi Osmanlı sultanlarından İkinci Selîm, Üçüncü Murâd veÜçüncü Mehmed'in zamanlarında yetişen ilim adamlarının çoğunun hocasıdır. Bunlardan bâzıları şu zâtlardır: Mâlûlzâde Seyyîd Mehmed, Abdülkâdir Şeyhî, Hoca Sa'deddîn, Bostanzâde Mehmed

Sun'ullah Efendi, Bostanzâde Mustafa, meşhûr şâir Bâki Efendi, Hâce-i sultan Atâullah, Kınalızâde Hasan ve Ali Cemâlî Efendinin oğluFudayl Efendi.

Ebüssü'ûd Efendi, kendi oğullarını da ilimde yetiştirmiştir. Dört oğlu iki kızı vardı. Oğullarından Mehmed Çelebi, ilimde yetişip, çeşitli medreselerde müderrislik, Şam vâliliği ve Haleb kadılığı yaptı. "Meylî" mahlası ile meşhûr olup, hattatlığı ve şâirliği ile de tanındı. Farsçada ve şiirde mehâretli idi. Farsça gazelleri vardır. Bu oğlu, kırk yaşında iken vefât etmiştir.

İkinci Oğlu Şemseddîn Ahmed Çelebi, Taşköprüzâde Ahmed, Efendiden ve babasından ilim öğrendi. Babasına muîd, yardımcı ve asistan oldu. Daha on yedi yaşında iken, Rüstem Paşa Medresesine müderris oldu. Sahn-ı semân ve Şehzâde Medresesinde de müderrislik yaptı. Bu oğlu da otuz yaşlarında vefât etti.

En küçük oğlu Mustafa Efendiyi kendisi ilimde yetiştirip, icâzet verdi. Önce Sahn Medresesi müderrisliğine tâyin edildi. Edirne Selimiye Medresesinde de müderrislik yaptı. Selânik Galata, Bursa,Edirne ve İstanbul kadılığı yaptı. Bundan sonra Anadolu, bir sene sonra da Rumeli kadıaskerliği yaptı. Hat sanatında mâhir, fıkıh ve usûl-i fıkıh ilminde âlim idi. Meşhûr fıkıh kitabı **Dürer'**e hâşiye yazmıştır. Bu oğlu da 43 yaşında vefât etmiştir. Oğullarından Mustafa Çelebi hâriç, diğerleri kendisinden önce vefât etmişlerdir. Kızlarından biri, şeyhülislâm Müeyyedzâde Abdülkâdir Şeyhî'nin hanımı idi. Bu zât, Ebüssü'ûd Efendinin kız kardeşinin oğludur. Diğer kızı, yine şeyhülislâm olan Ma'lûlzâde Mehmed Efendinin hanımı idi. Bâzı kaynaklarda bir kızının daha olduğu, onun da Ali Cemâlî Efendinin oğlu Fudayl Efendinin hanımı olduğu kaydına rastlanmıştır. Ebüssü'ûd Efendinin kardeşi Şeyh Nasrüddîn de âlim ve ehl-i tasavvuf bir zât idi. Önce İskilib, sonra İstanbul'da insanlara rehberlik ederek irşâd vazifesi yapmıştır.

Ebüssü'ûd Efendi, tefsîr, fıkıh ve diğer ilimlerde pekçok eser yazmıştır. Eserlerinden en meşhuru, **İrşâdü Akl-is-Selîm** isimli tefsîri olup pek kıymetlidir. Ebüssü'ûd Efendi yazdığı bu tefsîrde, **Keşşaf Tefsîri** ile, müfessirlerin baştâcı olan İmâm-ı Beydâvî'nin **Envâr-üt-Tenzîl**'ini kaynak olarak almıştır. Bu tefsîrlerden aldığı bilgiler yanına, yeni inceleme ve mütâlaalar da ilâve etmiştir. Evliyâ Çelebi, bu tefsîrden, **Seyahatnâme** adlı eserinde şöyle bahsetmiştir: "Üç bin ulemâdan ve bin yedi yüz kadar mûteber tefsîrden istifâde etmek, feyz almak sûretiyle yazdığı tefsîr, hâlen âlimler arasında makbûl ve medhedilen bir tefsîrdir. Ona denk bir tefsîr yoktur." **Mir'ât-ı Kâinât** müellifi Nişancızâde de bu tefsîr için; "Yazdığı güzel tefsîr-i şerîfi dünyânın en güzel tefsîrlerindendir." demiştir.

Ebüssü'ûd Efendi, bu tefsîrini nasıl yazdığı hakkında yaptığı açıklamanın bir bölümünde **Keşşaf Tefsîri**'nin ve İmâm-ı Beydâvî'nin **Envâr-üt-Tenzîl** adlı tefsîrinin, yazılmış tefsîrlerin en meşhûru ve seçilmiş tefsîrler olduğunu belirttikten sonra şöyle demektedir: "Önceden bu iki kitabı okuyup incelemekle meşgûl olurken, bunların ihtivâ ettiği cevherlere, kıymetli bilgilere, diğer kitaplarda bulduklarımı da ilâve etmek sûretiyle, güzel bir uslûb ile tertib etmek ve Allahü teâlânın lütfu olarak kalbime doğan şeyleri de, Kur'ân-ı kerîmin şânına uygun bir şekilde ilâve edip, Sultan Süleymân'ın hazîne-i şâhânesine hediye etmeyi düşündüm. Lâkin seyahatlerim azmime mâni oldu. Yapılacak işin büyüklüğü beni tereddüde düşürdü. Aradan aylar ve yıllar geçti. Meşgûliyetin çokluğu, muhârebelerde, seferlerde, beldelerde dolaşmam bu işe mâni oldu. Baktım ki fırsat elden gidiyor, ecel yaklaşıyor, hayat güneşi batmak, sönmek üzere, artık meşgalemin çokluğuna bakmadan arzu ettiğim kitabı yazmaya karar verdim. Allahü teâlâya sığınarak işe başladım."

Ebüssü'ûd Efendi, Sâd sûresine geldiği zaman Kânûnî Sultan Süleymân Hân tefsiri görmek istedi. Yazılan kısım takdim edilince, büyük bir hürmetle karşıladı. Ebüssü'ûd Efendinin o zaman iki yüz akçe olan meşihât yevmiyesini beş yüz akçeye çıkardı. Büyük ihsân ve ikrâmlarda bulunup, hil'at (elbise) giydirdi. Bu tefsîr 1566 senesinde yazılıp tamamlanınca, Ebüssü'ûd Efendinin yevmiyesi, yüz akçe daha ilâve edilerek altı yüz akçeye çıkarıldı. Tefsîr

yazılıp tamamlandıktan sonra, Mekke'ye ve Medîne'ye iki nüsha gönderilip, o zaman ilim öğrenmekte olan talebelerin istinsâh edip, yazarak çoğaltmalarına izin verildi. Bu tefsîrin İstanbul ve Anadolu'nun muhtelif kütüphânelerinde bulunan çok sayıda nüshaları vardır. İlk baskısı 1858-1868 seneleri arasında, Bulak'ta müstakil olarak yapılmıştır. Yine Bulak'ta 1872 senesinde İmâm-ı Râzî'nin **Tefsîr-i Kebîr**'i **Mefâtîh-ül-Gayb** kenarında ikinci baskısı yapıldı. Daha sonra 1889-1890 senelerinde, Kâhire'de müstakil olarak üçüncü baskısı yapıldı. Aynı yıllarda İstanbul'da Dâr-üt-tabâat-il-âmire matbaasında, yine İmâm-ıRâzî'nin tefsîri kenarında dördüncü baskısı yapıldı. 1952 senesinde, Mısır'da beş cild hâlinde beşinci baskısı yapıldı. Ebüssü'ûd Efendinin bu tefsîri üzerine şerh ve ta'likler, incelemeler yazıldı. Bu tefsîr, Mısır'da Câmi'ul-Ezher'de yıllarca ders olarak okutulmuştur.

Ebüssü'ûd Efendinin diğer önemli eserleri ise şunlardır:

1) Ma'rûzât, 2) Hasm-ül-Hilâf, fil-Meshi Alel-Hıfâf, 3) Tehâfüt-ül-Emcâd fî Evveli Kitâb-il-Cihâd, 4) Meâkıd-üt-Taraf fî Evveli Tefsîri Sûret-il-Fethi min-el-Keşşâf, 5) Ğamezât-ül-Melîh fî Evveli Mebâhıs-il-Kasr-ıl-âm Minet-Telvîh, 6) Tevâkıb-ül-Enzâr fî Evveli Menâr-ül-Envâr, 7) Ta'likâtün alel-Hidâye; 8) Fetvâlar: Ebüssü'ûd Efendinin fetvâları, Bostanzâde Muhammed bin Ahmed Efendi tarafından toplanmıştır. Bâblara ve fasıllara ayrılmıştır. **9) Kânunnâmeler:** Ebüssü'ûd Efendinin fetvâ şeklinde tertib ettiği kısımları ihtivâ eden bir eserdir. **10) Risâletü Vakfinnukûd, 11) Galatât-ül-Avâm, 12) Tescîl-ül-Vakf, 13) Kânûn-ül-Muâmelât, 14) Risâle-i Mesh, 15) Münşeât, 16) Kıssa-i Hârût ve Mârût, 17) Tuhfet-üt-Tullâb fil-Münâzarât, 18) Risâletün fil-Ed'iyyet-il-Me'sûre, 19) Mektupları, 20) Şiirleri;** Arabça, Farsça ve Türkçe şiirleri olup, **Kasîde-i Mîmiyye**'si meşhûrdur.

Ebüssü'ûd Efendinin vermiş olduğu binlerce fetvâdan bir kısmı ise şu şekildedir.

"Bir tavuk boğazlanıp, içi ve gursağı çıkarılmadan, kaynar suda haşlasalar, yolsalar, yemesi helâl olmaz, haramdır. Kesip içi ve gursağı çıkarılıp, içi yıkandıktan sonra haşlanırsa, tüylerine necâset bulaşmamış ise, yemesi helâl olur."

"İmâm, amel-i kesîr oluncaya kadar tegannî ederse, yâhut üç harf ziyâde ederse, namazı fâsid olur. Tegannî, ırlamaktır, sesini hançeresinde terdîd edip, yâni tekrarlayıp türlü sesler çıkarmaktır."

"Bir köyde veya mahallede mescid olmayıp, cemâatle namaz kılmasalar, hükûmet bunlara zorla mescid yaptırmalıdır. Cemâati ihmâl edenleri tâzir etmelidir.

Suâl: Namazda otururken şehâdet parmağı kaldırmak mı kaldırmamak mı daha iyidir?

Cevap: Her ikisi de iyi demişlerdir. Fakat parmağı kaldırmamak daha iyi olduğu meydandadır.

Suâl: Bir dilenci gelip: "Allah aşkına, Peygamber aşkına; Allah'ı seversen, Peygamber'i seversen bana bir akçe ver" dese; o dilenciye: "Allah versin!" tarzında cevap verilse veya hiç bir yardımda bulunulmasa günaha girmiş olunur mu?

Cevap: Sevmek, vermeyi gerektirmez... Vermemesi sevmemesine bağlı değilse, hiçbir hatâ ve günah yoktur.

Suâl: Karacaahmet tekkesine hasta götüren ve orada kurban kesen kimseler: "Hasta oraya varınca şifâ bulur" diye inansalar" dînen onlara ne gerekir?

Cevap: Eğer şifâ verenin Allahü teâlâ olduğunu bilirler ve Karacaahmed'i de sâlih bir kişi olarak tanırlarsa bir şey gerekmez.

Suâl: Cenâb-ı Hak hazretleri mekan mefhumundan münezzehtir. Böyle olduğu halde "Allah göklerdedir" tarzında mı veya bir başka şekilde mi inanmak gerekir?..

Cevap: "Allahü teâlâ bütün mekanlardan münezzehtir. Gökler, yerler onun idâresindedir. İlmi ve gücüyle onlara hâkimdir" tarzında îtikâd etmek gerekir. Duâ ânında elleri yukarı kaldırmak, üst cihetin, semânın, duânın kıblesi kabul edilmesinden dolayıdır.

Suâl: Bir mescide imâm olmak mı yoksa marangozluk mu daha iyidir?

Cevap: Bir sanatı, namazı hiç terketmeden yürütmek, Allah katında makbul ameldir.

MÜFTÎ OLSA GEREKTİR

Ebüssü'ûd Efendi, şeyhülislâm olmasıyla ilgili bir rüyâsını şöyle anlatmıştır: "Henüz daha medresede talebe iken, bir gece rüyâmda ZeyrekCâmiine girdim. Câmi çok kalabalık idi. "Bu topluluk nedir?" dedim. "Resûl-i ekrem efendimizin dîvân-ı seâdetleridir, toplantılarıdır" denildi. Hürmetle bir köşede durdum. Önümde de, o devrin müftîsi İbn-i Kemâl Paşa oturuyordu. Peygamber efendimiz mihrâbda bulunuyordu. Sağ ve solunda Eshâb-ı kirâm efendilerimiz edeble ayakta duruyorlardı. Resûlullah efendimizin huzûrunda da bir zât vardı. Kıyâfetinden onu Arab zannetmiştim. Peygamber efendimiz ile dizdize denilecek bir hâlde oturuyor ve konuşuyordu. Acabâ bu zât kimdir ki, Eshâb-ı kirâm efendilerimiz ayakta oldukları hâlde, o, Resûlullah'ın huzûrunda oturuyor? diyerek hayret ettim. Konuşmalarını dinledim; Peygamber efendimiz Arabca konuşuyorlar, o zât ise Farsça söylüyordu. Peygamber efendimiz ona; "Yâ Mevlânâ Câmî, ben Arabca konuşuyorum, sen de Arabca konuş" buyurunca, Arab zannettiğim o zâtın Mevlânâ Abdürrahmân Câmî olduğunu anladım. Mevlânâ Câmî, Peygamberimize; "Yâ Resûlallah! Bir hatâmdan dolayı sizden özür dilemiştim. Acabâ özrüm makbûl olmadı mı?" dedi. Peygamber efendimiz; "Ne yolla îtirâz etmiştin?" buyurunca, şöyle dedi: "Sizi methetmek için yazdığım bir kasîdemde; "Onun sırrına eremiyorum, O Arabdır, ben ise Acemim..." demiştim" dedi. Peygamber efendimiz; "Beis yok, Farsça konuşman da makbûldür" buyurdu. Sonra Peygamberimiz, Mevlânâ Câmî'ye hitâben; "Şu oturan kimseyi bilir misin?" diyerek İbn-i Kemâl Paşayı gösterdiler. Mevlânâ Câmî; "Bilmem yâ Resûlallah" dedi. Peygamber efendimiz; "O, İbn-i Kemâl Paşadır ve hâlen ümmetimin müftîsidir." buyurdu. Sonra da beni göstererek; "Ya onun arkasında oturan şu kimseyi bilir misin?" buyurdu. Mevlânâ Câmî yine; "Hayır Yâ Resûlallah" dedi. Peygamber efendimiz; "O, Ebüssü'ûd bin Yavsî'dir. O da ümmetimin müftîsi olsa gerektir." buyurdu. Bu sâdık rüyâdan tam otuz yıl sonra, bu âcize fetvâ işleri vazifesi verildi.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.301

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.398

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1072

4) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.183

5) Peçevî Târihi; c.1, s.52

6) Brockelmann Sup-2; s.651

7) Fevâid-ül-Behiyye; s.81

8) Devhât-ül-Meşâyıh; s.23

9) Mir'ât-ı Kâinât; c.2, s.131

10) Ikd-ül-Manzûm (Vefeyât kenarında); c.2, s.282

11) Kâmûs-ul-A'lâm; c.1, s.722

12) Menâkıb-ı Ebüssü'ûd (Menâkıb Mecmûası), Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi kısmı, No: 3622

13) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.65, 247, 898, c.2, s.1219, 1481, 2036

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.12-23

EDEBÂLÎ (Üdebâlî);

Osmanlı Devletinin kuruluşunda hizmeti geçen büyük İslâm âlimi. Osman Gâzinin kayınpederi ve hocası. Karaman civârında 1206 (H.603) yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. 1326 (H.726) yılında Bilecik'te vefât etti.

İlk tahsîlini memleketinde yaptıktan sonra Şam taraflarına gitti. Hadîs-i şerîf, tefsîr ve fıkıh ilimleri tahsîl etti. Tasavvuf yoluna meyletti. Zamânının büyük âlimlerinden feyz aldı. Memleketine döndü. Bir rivâyette Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin sohbetleri ile kemâle geldi. Bu esnâda Selçuklu Devleti çöküntüye doğru gidiyor, Anadolu'da bir karışıklık hüküm sürüyordu. Moğolların önünden kaçan Oğuz boyları Anadolu'ya büyük gruplar hâlinde gelerek çeşitli bölgelere yerleşiyorlardı. Bu boylardan biri de önce Karacadağ, sonra da Söğüt mıntıkasına yerleşen Kayılar idi ve başlarında Ertuğrul Bey bulunuyordu. Daha ilk zamanlardan îtibâren Ertuğrul ve oğlu Osman Gâzinin başından geçen hâdiseler ve onların velîler ile olan münâsebetleri büyük bir devletin müjdesini veriyordu.

Ertuğrul Gâzi bir gece ulemâdan bir kimseye misâfir oldu. Sohbet esnâsındaErtuğrul Gâzi, yüksekçe bir yerde duran kitabı göstererek ne olduğunu sordu. Ev sâhibi; "Bu kitap Allahü azîmüşşân hazretlerinin Resûl-i ekremine indirdikleriKur'ân-ı kerîmdir." cevâbını aldı. Sonra ev sâhibi uyumak için gittiğinde, Ertuğrul Gâzi mushafın bulunduğu odada sabaha kadar mushaf-ı şerîfin huzûrunda hürmet ve tâzim ile ayakta durdu. Fakat sabaha karşı bir ara dayanamayıp uykuya daldı. Bu sırada rüyâda kendisine; "Sen benim kelâmıma hürmet ve tâzimde bulundun, ben de senin evlâdına kıyâmet gününe kadar dâim olacak bir ulu devlet ihsân eyledim." diye hitâb olunduğunu işitti.

Diğer taraftan Ertuğrul Gâzi zaman zamanKonya'ya gelir ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerini de ziyâret ederdi. Bir gelişinde henüz küçük yaşta olan Osman Gâziyi de berâberinde Mevlânâ'ya getirip hayır duâlarını ricâ etti. O sırada Selçuklu Sultanı bulunan kimsenin, Kalenderî tarîkatinden olan bir şahsa bağlandığını işiten hazret-i Mevlânâ; "Hoş şimdi hükümdâr kendine bir baba bulduysa, biz de kendimize bir oğul bulduk." diyerek küçük Osman'ın elinden tuttu ve hayır duâlar eyledi.

Bu hususta üçüncü büyük müjde ise, Osman Gâzi ile Şeyh Edebâlî hazretleri arasında cereyân etti. Edebâlî hazretleri Konya'dan gelerek cihâd sınırının en uç bölgesi olan Eskişehir yakınlarında İtburnu denilen bir köyde yerleşmişti. Burada tâliplerine ilim öğretmek, insanlara huzur dağıtmakla meşgûl olurdu. Dînî meselelerde herkes ona mürâcaat eder, dünyâ ve devlet işlerini ona danışırdı. İslâm dünyâsında eskiden beri mevcûd olan "Fütüvvet ehli" ve Anadolu'da mühim bir yer tutan "Ahîler" ile irtibâtı vardı. Ayrıca Ertuğrul Beyin oğlu Osman Bey de bu büyük âlimi sık sık ziyârete gider, ilim ve feyzinden istifâde ederdi. Edebâlî hazretlerinin kendi parasıyla yaptırıp talebelerine ders verdiği Bilecik'teki zâviyesini ziyâretlerinden birinde, Osman Bey bir rüyâ gördü. Rüyâsını hocası Edebâlî hazretlerine anlattı. Osman Beyin rüyâsında, Edebâlî hazretlerinin koltuk altından çıkan bir nûr, gelip Osman Beyin göğsüne girdi. O nûrun girmesiyle, Osman Beyin karnından bir ağaç peydâ oldu. Birden dallanıp budaklandı. Dalları çok yükseklere ulaştı. Altındaki nice dağlar ve nehirleri gölgeledi. Onun gölgesindeki dağ ve nehirlerden birçok insan gelip istifâde etmeye başladığı sırada, Osman Bey uyandı. Edebâlî hazretleri, Osman Beyin böyle bir rüyâ görmesine çok sevindi. Onun yapacağı büyük hizmetlerde, kendisinin de nasîbi olmasına çok şükretti. Osman Beyin bu güzel rüyâsını şöyle tâbir etti: "Oğul sen, Ertuğrul Gâzi oğlu Osman, babandan sonra "Bey" olacaksın, kızım Mâl Hâtunla evleneceksin. Benden çıkıp sana gelen nûr budur. Sizin asîl ve temiz soyunuzdan nice pâdişâhlar gelecek. Onlar, nice devletleri bir çatı altında toplayacaklar. Allahü teâlâ, nice insanın huzur ve saâdete kavuşmasına, dîn-i İslâmla şereflenmesine senin neslini vesîle edecek." dedi. Osman Beyi tebrik etti. gözünün nûru kızını, bu mübârek insana nikâh etti.

Osman Beyin, Mâl Hâtunla izdivâcından Orhan Bey dünyâya geldi.Edebâlî hazretleri, dâmâdı tarafından kurulan Osmanlı Devletine mânevî güç verdi. Sultan Osman Gâzinin hürmet ettiği, her hususta istişâre edip danıştığı en yakın yardımcılarından oldu.

Osman Gâzi, Yenişehir'i aldıktan sonra memleketi beş idârî bölgeye ayırdı. Karacahisar'ı oğlu Orhan Beye, Subaşılığını da kardeşi Gündüz'e verdi. Yarhisar'ı Hasan Alp'a, İnegöl'ü

Turgut Alp'a verdi. Kaynatası Edebâlî'ye Bilecik gelirini timar verdi. Hanımını babası ile Bilecik'te bıraktı. Kendisi Yenişehir'e giderek yanındaki gâzilere evler yaptı.

Şeyh Edebâlî, Bilecik'te fıkıh, tefsîr ve hadîs ilimleri üzerinde dersler verdi. Bu sûretle son günlerini Bilecik'te geçiren Edebâlî hazretleri 120 yaşlarında iken 1326 (H.726) yılında vefât etti. Cenâzesi, yıllarca huzur saçarak insanlara saâdet yolunu gösterdiği zâviyenin yanına defnedildi. Eskişehir'de Odunpazarı üstündeki kabristanda da bir makâmı vardır. Yerine kendi talebesi Dursun Fakih geçip, ders verdi.

Edebâlî hazretlerinin Rahmet-i Rahmâna kavuşmasından bir ay kadar sonra Mâl Hâtun, dört ay sonra da Osman Gâzi vefât ettiler. Edebâlî hazretlerinin feyz ve bereketleri, yol göstermesi ile altı asırdan fazla devâm edecek olan cihan devletinin temellerini atan Osman Gâzi, âlimlere ve evliyâya yakın olmanın ehemmiyetini de belirttiği vasiyetnâmesinde kendisinden sonra gelecek oğluna dolayısıyla evlâtlarına şunları vasiyet etti:

"Allahü teâlânın emirlerine muhâlif bir iş işlemeyesin! Bilmediğini, dînimizin ulemâsından sorup anlayasın! Sana itâat edenleri hoş tutasın! Askerine inâmı, ihsânı eksik etmeyesin ki, insan ihsânın kulcağızıdır. Zâlim olma! Âlemi adâletle şenlendir ve Allah için cihâdı terk etmeyerek beni şâd et! Ulemâya riâyet eyle ki, şerîat işleri nizâm bulsun! Nerede bir ilim ehli duyarsan, ona rağbet, ikbâl ve hilm göster! Askerine ve malına gurur getirip, dînimizin âlimlerinden uzaklaşma! Bizim mesleğimiz Allah yoludur ve maksadımız Allah'ın dînini yaymaktır. Yoksa, kuru kavga ve cihângirlik dâvâsı değildir. Sana da bunlar yaraşır. Dâimâ herkese ihsânda bulun! Memleket işlerini noksansız gör! Hepinizi Allahü teâlâya emânet ediyorum." Osmanlı sultanları, bu vasiyetnâmeye candan sarıldı. Bu vasiyetnâme, devletin altı yüz sene hiç değişmeyen anayasası oldu.

Altı asır, insanlara huzur ve saâdet, onların eli, onların yardımı ile dağıtıldı. Allahü teâlâ, o büyük devleti bu mübârek insanlara nasîb etti.

ASIL ÖLÜM...

Edebâlî hazretlerinin vefâtlarına yakın talebelerine vasiyet mâhiyetinde söylediği sözlerden bâzıları şunlardır:

"Tevâzu; zenginlere karşı kibirli, yoksullara karşı alçak gönüllü olmaktır."

"Toprağa bağlanınız, suyu israf etmeyiniz, mîrâsınızın sağlam kalmasına dikkat ediniz, veriniz, elleriniz yumuk, kapalı kalmasın, ilim sâhiplerini koruyunuz, ağaç dikiniz, ödünç aldığınızı fazlası ile iâde ediniz, Kur'ân-ı kerîmi güçlü olmak için okuyunuz, bağınızı bahçenizi viran bırakmayınız, Peygamber efendimizi çok iyi tanıyınız. Hadîs ezberleyiniz, bildiklerini öğretenler unutulmazlar."

"Asıl ölüm, ilimden payını almayanlar içindir. Faydalı ile faydasızı bilenler bilgi sâhipleridir."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.20

2) Kâmûs-ül-A'lâm; c.2, s.817

3) Rehber Ansiklopedisi; c.4, s.330

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1132

5) Tâc-üt-Tevârih; c.5, s.1-2

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.110

EDHEM BABA;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Edhem olup, Edhem Baba denmekle şöhret buldu.

Annesi Güneş Hanım olup, babası evliyânın büyüklerinden Müştâk Kâdirî hazretleridir. 1804 (H.1219) senesi Bitlis'te doğdu. 1886 (H. 1304) senesinde bir Cumâ günüİstanbul'da vefât etti. Cenâze namazıFâtih Câmiinde kılınıp Edirnekapı kabristanlığına götürülürken Kabakulak Dergâhı bahçesine defnedildi. Kabakulak Dergâhı Karagümrük'te Vatan Caddesi yönünde iki yüz metre içeride Kabakulak sokaktadır.

Edhem Baba âlim bir zât olan amcası Hacı Mahmûd Efendiden okudu. Babası Müştâk-ı Kâdirî hazretlerinden de Kâdirî yolunun edeplerini öğrendi ve mânevî ilimlerde yüksek bir dereceye çıktı. İcâzet, diploma alıp insanlara hak yolun bilgilerini öğretmeye memur edildi.

Edhem Baba önce Bağdât'a gitti. Dedeleri Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin kabr-i şerîflerini ziyâret etti. Mânevî üstünlüklere kavuştu. Bağdât'ta Nakîb-ül Eşrâftan, seyyid ve şerîflerin işleriyle uğraşan makamdan icâzet, izin aldı. Sonra da seyâhata çıkıp Basra, Hindistan, Horasan'ı dolaştı. Erzurum'a avdet edip, dönüp akrabâlarının yanında bir müddet ikâmet etti.

Edhem Baba hazretleri Bitlis'te evlendi. İki oğlu bir kızı dünyâya geldi. Oğullarının isimleri, SeyyidNecib ve Seyyid Ahmed idi. Her ikisi de ilim ve edepte yükselip Kâdirî yolu büyüklerinden oldular.

Edhem Baba hazretleri Hicaz'a gitmek niyetiyle yola çıktı. İstanbul'a geldiğinde ortaya çıkan bâzı sebeplerle Hicaz'a gidemeyip burada kaldı. O zamanlar yetmiş yedi yaşlarında idi. Bilâhere İstanbul'dan bedel olarak yerine birini gönderdi.

Edhem Baba, İstanbul'da Eğrikapı civârında ikâmet etti. Dünyâ işine hiç rağbeti yoktu. Sultan Abdülmecîd Han zamânında kendilerine "Yurdluk, ocaklık" adıyla maaş tahsîs edilip kadr ve kıymeti bilindi.Edhem Baba bu maaş ile geçindi. Muhterem babalarından kendisine kalan malı, Allahü teâlânın yolunda fakir ve fukarâya dağıttı. Eline para geçtikçe kimsesizlere dağıtmaktan geri durmadı.

Edhem Baba hazretlerinin bir dergâhı yoktu. Sevdiği zâtların dergâhlarına giderek zikreder, vaktini ibâdetle geçirirdi. Yetiştirdiği talebelerinden bazıları şunlardır:

1) Saçlı İbrâhim Efendi, 2) Hoca Rahîm Efendi, 3) Gümüş Baba Dergâhı Şeyhi İbrâhim Efendi, 4) Keşfî Osman Efendi Dergâhı Şeyhi Muhammed Müştâk-ı Kemterî Efendi, 5) Cebbârzâde Süleymân Neyir Beydir.

1) Risâle-i Müştâkiyye; Yazma Bağışlar No: 2320

2) Sefînet-i Evliyâ; c.1, s.119

EDHEM ÇELEBİ

Tokat'ta yetişen velîlerden. 1301 yılında Tokat'ta doğdu. Babası Muînüddîn Halil Efendi, annesi Ümmügülsüm Hâtundur. Küçük yaştan îtibâren dayısı olan büyük velî Acepşir hazretlerinden ders almaya başladı. Ondan aldığı ilim ve feyzlerle kemâle erdi. Zile'ye gitti. Bâyezîd-i Bistâmî Câmiinde insanlara İslâmiyeti anlatıp onların doğru yola, din ve dünyâ saâdetine kavuşmaları için çalıştı. Birçok talebe yetiştirdi. Otuz beş yaşlarında iken Artovalı Seyyid Ömer'in kızı ile evlendi. Bu hanımından olan oğlu Abdurrahmân Efendi de ilim ve ihlâsı ile tanınan büyük bir velî oldu.

Uzun müddet taliblerine ders verip kıymetli talebeler yetiştiren Edhem Çelebi 1350'de vefât etti. Kabri, Zile'de Mûsâ Fakîh türbesindedir. (Resimde ortadaki)

Edhem Çelebi'nin ilmiye silsilesi ise şöyledir: Edhem Çelebi, Acepşir, Osman-ı Rûmî, Aliyyül-Mücerrât, Mûsâ Fakîh, Mustafa Safiyüddîn Bistâmî, Necîbüddîn Osman Bistâmî, Mehmed Bistâmî, Bâyezîd-i Bistâmî, İmâm-ı Câfer-i Sâdık, İmâm-ı MuhammedBâkır, İmâm-ı Zeynel Âbîdin, İmâm-ı Hüseyin, İmâm-ı Aliyyül-Mürtezâ, Peygamber efendimiz

Muhammed Mustafâ (sallallahü aleyhi ve sellem).

ELVÂN ÇELEBİ;

On dördüncü asırda yaşamış Anadolu velîlerinden ve şâir. İsmi Elvân bin Ali'dir. Babası meşhur şâir, târihçi Âşık Paşadır. Doğum ve vefât târihleri tesbit edilememiştir. Babası Âşık Paşa, Kırşehir'de yaşayıp orada vefât ettiğinden, Kırşehir'de doğduğu söylenmiştir. Kabri, Çorum-Mecidözü, Elvân Çelebi köyündeki zâviyesinin yanındadır. Elvân Çelebinin mensub olduğu âile, on üçüncü asrın ilk yarısında Moğol istilâsı sebebiyle Anadolu'ya gelmiş ve Anadolu'da önemli bir nüfuz kazanmıştır. Elvân Çelebi, ömrünün çoğunu Çorum-Mecidözü arasında kendi ismiyle anılan Elvân Çelebi köyünde geçirmiştir. Burada daha önceden dedesi Muhlis Paşa yerleşmiştir. Dedesi Muhlis Paşa da babası Baba İlyas Horasânî (Şücâüddîn Ebi'l-Bekâ)'nin kabrinin bulunduğu Ellez (Eski Çat, İlyas) köyünde kabri üzerine bir türbe yaptırmıştır. Bu köye yerleşip, talebeleri ile birlikte orada evler yaptırıp, çiftçilik ile meşgul olmuştur. Vefât edince de bu köyde defnedilmiştir. Elvân Çelebi de babası Âşık Paşanın izniyle bu köye yerleşti. Câmi, zâviye, türbe ve hamam yaptırdı. Bu köye yerleşmesi sebebiyle köyün ismi de Elvân Çelebi olarak anıldı.

Elvân Çelebi, babası ve dedesi gibi meşhur bir velî idi. Tasavvufta babasının önde gelen talebesi ve halîfesi Şeyhülislâm Fahrüddîn'den ders alarak yetişti. Babasının vefâtından sonra da onun yerine geçip insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirerek onların doğru yola girmeleri ile meşgul oldu.

Elvân Çelebi'nin **Menâkıb-ül-Kudsiyye fî Menâsıb-il-Ünsiyye** adlı manzum eseri, târihi ve edebî değer taşıyan mühim bir eserdir. Ecdâdının hayât ve menkıbelerini anlatan bu eserinde bâzı târihî hâdiselere de ışık tutmaktadır. Bu eserin yazma nüshası 1957 senesinde bulunmuştur. Konya Mevlânâ Müzesi kitaplığında muhâfaza edilmektedir.

1) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.5

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; c.1, s.22

EMÂNULLAH LÂHORÎ;

Hindistan'da yetişen âlimlerin ve velîlerin büyüklerinden. İsmiMevlânâ Emânullah, nisbeti Lâhorî'dir. Doğum ve vefât tarihleri belli değildir. On yedinci asrın ortalarında vefât ettiği bilinmektedir.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûr ve sohbetlerinde kemâle gelen Emânullah Lâhorî, icâzet almakla ve o yüce imâmın talebelerinin büyüklerinden olmakla şereflendi. Üstün hâller, kerâmetler ve yüksek dereceler sâhibi idi. Hocası İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, rûhlara hayat veren teveccüh ve himmetleriyle yetişerek, evliyâlık yolunda çok ilerlemişti. Kendisi de bu yolda çok talebe yetiştirdi. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

İmâm-ı Rabbânî Müceddîd-i elf-i sânî hazretleri bu yüksek talebesine yazdığı mektublardan birinde buyurdu ki:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâ, sana doğru yolu göstersin!İyi bil ki, Allah yolunda bulunmak isteyene, önce lâzım olan şey, îtikâdını düzeltmektir. Doğru îtikâd; Ehl-i sünnet âlimlerinin Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden ve Eshâb-ı kirâmdan öğrendikleri, anladıkları îtikâddır. Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin mânâsını doğru anlayan, doğru yolun âlimleridir. Bunlar da, Ehl-i sünnet ve cemâat âlimleridir. Bunların anladığı, bildirdiği mânâlara uymayan her şeye; akla, fikre, hayâle iyi gelse de ve tasavvuf yolunda keşf ve ilhâm ile anlaşılsa da, hiç kıymet verilmemelidir. Bu büyüklerin anladığına uymayan

bilgilerden, buluşlardan Allahü teâlâya sığınmalıdır. Demek ki, tasavvuf yolcularının keşflerinin, buluşlarının doğru olup olmadıkları, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri doğru mânâlara uygun olup olmamaları ile anlaşılır. Bu yolculara ilhâm olunan bilgilerin doğruluğu, ancak, o doğru mânâlara uymaları ile belli olur. Çünkü onların bildirdiği mânâlara uymıyan her mânâ, her buluş kıymetsiz ve yanlıştır. Çünkü her sapık her bozuk kimse, Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uyduğunu sanır ve iddiâ eder. Yarım aklı ve kısa görüşü ile, bu kaynaklardan yanlış mânâlar çıkarır. Doğru yoldan kayar, felâkete gider.

Ehl-i sünnet âlimlerinin anladıkları mânâlar doğrudur, kıymetlidir. Bunlara uymayanlar kıymetsizdir. Çünkü bu mânâları, Eshâb-ı kirâmın ve Selef-i sâlihînin eserlerini inceleyerek elde etmişlerdir. O hidâyet yıldızlarının ışıkları ile parlamışlardır. Bunun için, ebedî kurtuluş bunlara mahsus oldu. Sonsuz saâdete bunlar kavuşdu. Allah yolunda giden kâfile bunlar oldu. Kurtuluş, ancak Allah yolunda bulunanlar içindir.

İtikâdı bunlara uygun olan din âlimlerinden biri, İslâmiyete yapışmakta gevşek davranırsa, kusurlu olursa, buna bakarak, bütün âlimleri kötülemek yersiz olur. İnâdcılık olur. Onların doğru bilgilerini inkâr etmek, kötülemek olur. Çünkü, doğru bilgileri bizlere ulaştıran onlardır. Kurtuluş yolunu, bozuklarından, sapıklarından ayıran onlardır. Onların hidâyet ışıkları olmasaydı bizler doğru yolu bulamazdık. Doğruyu bozuk olanlardan ayırmasalardı, bizler, taşkınlık ve azgınlık uçurumlarına düşerdik. İslâmiyeti bozulmaktan koruyan, her yere yayan, onların çalışmasıdır. İnsanları kurtuluş yoluna kavuşturan onlardır. Onlara uyan kurtulur, saâdete kavuşur. Onların yolundan ayrılan, sapıtır, herkesi de saptırır.

Tasavvuf yolcusunun, işin iç yüzüne varmadan önce, kendi keşf ve ilhâmına uymasa da, Ehl-i sünnet âlimlerine tâbi olması lâzımdır. Âlimleri haklı ve doğru bilip, kendini yanlış bilmelidir. Çünkü, âlimler bilgilerini, peygamberlerden aleyhimüssalevâtü vetteslîmat almışlardır. Bu bilgiler, vahy ile gelmiş olup sağlamdır. Yanlışlıktan, şaşırmaktan korunmuştur. Bu bilgilere uymayan kendi keşf ve ilhâmı ise, yanlıştır ve bozuktur. Bunun için kendi keşfini, âlimlerin sözünün üstünde tutmak, vahy ile inmiş sağlam bilgilerin üstünde tutmak olur. Bu ise sapıklığın tâ kendisidir, zarar ve ziyandan başka bir şey değildir.

Kitab ve sünnete, yâni Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uygun îtikâd lâzım olduğu gibi, müctehidlerin kitab ve sünnetden çıkardıkları ahkâma, yâni İslâmiyete uygun işleri yapmak da lâzımdır. Bu ahkâm; helâl, haram, farz, vâcib, sünnet, müstehâb, mekrûh ve şüpheli olan işler demektir. Bu ahkâmı öğrenmek de lâzımdır.

İtikâdı ve ameli doğrulttuktan, bu iki kanadı ele geçirdikten sonra, Allahü teâlâya yaklaştıran yolda, ilerlemek sırası gelir. Zulmânî ve nûrânî konakları aşmağa başlanabilir. Fakat şunu iyi bilmelidir ki, böyle konakları aşarak yükselebilmek; ancak, yolu bilen, yolu gören, yol gösteren, kâmil yetişmiş ve mükemmil yetiştirebilen bir rehberin teveccühü ve tasarrufu yâni idâre etmesi ile olabilir. Bunun bakışları, kalb hastalıklarına şifâ verir. Onun teveccühü, yâni kalbini bir kimseye çevirmesi, kötü ve çirkin huyları insandan siler, süpürür.

Tasavvuf yolcusunun, bu yolda gözetilmesi lâzım olan şartları da öğrenmesi ve bunlara riâyet etmesi lâzımdır. Bu şartların en başta geleni, nefse uymamaktır. Bu da, verâ ve takvâ ile olur. Verâ ve takvâ, şüphelilerden ve haramlardan sakınmak demektir. Haramlardan sakınabilmek için, mübahların lüzûmundan fazlasını terk etmelidir. Çünkü mübahları, yâni yasak olmayan şeyleri, alabildiğine yapan kimse, şüphelileri işlemeğe başlar. Bunlar ise, harama yakındır, yâni haram işlemek ihtimâli çok olur. Uçurum kenarında yürüyen, içine düşebilir. Demek ki haramdan sakınabilmek için, mübahların fazlasından kaçmak lâzımdır. Bu yolda ilerlemek için verâ sâhibi olmak şarttır dedik. Çünkü insanın işleri, iki şeyden biridir. Ya emr edilen şeydir, yâhut yasak edilmiş şeylerdendir. Melekler de, emr edilen şeyleri yapmaktadır. Bunu yapmak insanı ilerletseydi, melekler de terakkî ederdi. Meleklerde, yasak edilen şeyden sakınmak yoktur. Çünkü onlar, yasakları yapmıyacak şekilde yaratılmıştır. Yasakları işleyemezler. Onun için meleklere bir şey yasak edilmemiştir. Demek ki, terakkî etmek,

yasaklardan sakınmakla olabilmektedir.

Bu sakınmak ise, nefse uymamak demektir. Allahü teâlâ dinleri, nefsî isteklerden kurtarmak, karanlık ve kötü âdetleri yok etmek için gönderdi. Çünkü nefs, hep haram işlemek veya mübahları lüzûmundan fazla yaparak, böylece harama kavuşmak ister. Demek ki, haramlardan ve mübahların fazlasından sakınmak, nefse uymamak demektir. (1. cild. 286 mektûb)

1) Berekât-ı Ahmediyye; s.388

2) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî; c.1, 286. mektûb.

3) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.349

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.239

EMÎR AHMED-İ BUHÂRÎ;

İstanbul'un büyük velîlerinden. Buhârâlı olup Peygamber efendimizin torunlarındandır. Tasavvuf yolunda yükseldi. İstanbul Fâtih'de yıllarca talebe yetiştirdi. 1516 (H.922) senesinde vefât etti.

Küçük yaşta Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine talebe oldu. Onun hasta kalplere şifâ veren sözleriyle yetişti. Hizmetiyle şereflenip, teveccühlerine kavuştu. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri onu çok severdi. Nerede görse ayağa kalkar, tâzim ve ikramda bulunurdu. Seyyid Ahmed, hocasının bu iltifâtlarına çok mahcub olurdu. Bir gün hocasına; "Muhterem efendim! Bu fakir için gösterdiğiniz hürmet bizi çok üzmektedir." deyince, Ubeydullah-ı Ahrâr ona; "Size nasıl tâzim, hürmet etmeyelim ki? Sizi gördüğümüz zaman iki büyüğün azametini müşâhede etmekteyiz. Biri; sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın neslindensiniz. Diğeri de; Hâce Mahmûd İncirfagnevî ceddinizdir." buyurdu. Seyyid Ahmed-i Buhârî, daha sonra hocasının işâretleri üzerine yine hocasının halîfelerinden Simavlı Abdullah-ı İlâhî ile berâber Anadolu'ya geldi. Yolda Molla Câmî ile görüşüp sohbet ettiler.

Kütahya'nın Simav kazâsına gelen Abdullah-ı İlâhî hazretleri burada insanlara doğru yolu göstermeye başladı. Emîr Ahmed-i Buhârî hazretleri de Abdullah-ı İlâhî'ye tâbi olup, onun hizmetine girdi. Abdullah-ı İlâhî onu çok severdi. Dâimâ sağ tarafına oturturdu. Böylece Abdullah-ı İlâhî hazretleri, insanların olgunlaşmasını, îmânının vicdânîleşmesini sağlayan tasavvufta bir yol olan Nakşibendî tarîkatını Anadolu'ya yaymaya başladı. Etraftan pekçok talebe akın akın ona koşmaya, feyzlerine kavuşup hasta kalplerine şifâ aramaya başladı. İşte böyle bir evliyânın terbiyesinde olan Seyyid Ahmed-i Buhârî, beş vakit namazda imâm olur, arkasında hocası ve diğer talebeler namaz kılarlardı. Abdullah-ı İlâhî buyurdu ki: "Simav'da altı sene, Emîr Ahmed bize yatsının abdestiyle sabah namazını kıldırdı." Buradan da anlaşıldığı gibi, Ahmed Buhârî geceleri hiç uyumazdı. Sâdece kuşluk vaktinde, dağa oduna gittiğinde bir saat kadar uyurdu. Ahmed Buhârî bu günlerdeki hâlini şöyle anlattı: "Hocamla Simav'da bulunduğumuz zaman, beş vakit namazda bizi imâmete geçirirdi. Kuşluk namazından sonra, hocamın merkebini ve katırını alıp dağa çıkardım. Yüklediğim odunları, öğle namazına yetişecek şekilde eve getirirdim. Öğle namazını kıldırdıktan sonra, çift sürmeğe giderdim. Yaz geldiğinde ise ekinleri biçer, kaldırırdım. Diğer zamanlarda sırtımda çalı taşır, bağ ve bahçe duvarını tâmir ederdim. İkindi namazından sonra da hocamın huzûrunda otururdum." Ahmed Buhârî hazretleri, geceleri hep ibâdet eder, gündüzleri oruç tutardı. Bid'atlerden şiddetle kaçınır, sünnet-i seniyyeye uymaya çok dikkat ederdi. Dâimâ Allahü teâlâyı hatırlar, kalbi devamlı zikrederdi. Dünyâya hiç meyletmez, haramlardan kaçar, şüpheli korkusuyla mübahları dahî terkederdi. Devamlı Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu

düşünür, ona göre hareketlerini düzeltirdi.

Ahmed Buhârî, Simav'da bir müddet kaldıktan sonra, hocasından izin alarak hacca gitmeye karar verdi. Hocası ona on akçe yol harçlığı, binek olarak da eşeğini verdi. Yolda okumak üzere bir Kur'ân-ı kerîm ve **Mesnevî** aldı. Akşam namazını kıldırdıktan sonra, hocası ve arkadaşlarıyla vedâlaşarak yola koyuldu. Yolda, bir kimsenin çok ısrârı üzerine **Mesnevî'**yi ona verdi. O kimse de hediye olarak iki yüz akçe vermek istedi. Almamak için çok uğraştı ise de, sonunda kabûl etmek mecbûriyetinde kaldı. Bir müddet daha gittikten sonra, bir konakta Kur'ân-ı kerîmini çaldılar. Kudüs'e kadar parası kendisine yetişti. Ahmed Buhârî hazretleri bundan sonrasını şöyle nakletmektedir:

"Kudüs-i şerîfte idim. Mescid-i Aksâ imâmı bize muhabbet edip, Kudüs Medreselerinin birinde bir oda ayırdı ve orada günlerimi geçirmeğe başladım. Medresenin kayyımı, hizmetlisi bize iki ekmek getirirdi. Bir gün dedi ki: "Bu ekmek, odanın hissesidir." O zaman içime bir sıkıntı düştü. Vakıf ekmeğini yemeyi kabûl etmeyip; "İhtiyâcım yoktur, istemiyorum." dedim. Kayyım da; "Öyle söylüyorsun ama, görenler seni zengin zannederler ve odadan çıkarırlar. Ekmeği al, yemezsen bir başkasına verirsin." dedi. Ben de; "Senin olsun." dedim. Ondan sonra hatırıma; "Bir kazanç yolu olsa da ondan günde bir akçe gelir olsa ve onunla nafakamı temin etsem." düşüncesi geldi. O anda içeri bir köylü girdi. Bana; "Efendim! Yazı yazmayı bilir misin?" dedi. "Biraz okumuşluğumuz var." dedim. Bir kitap göstererek; "Bunu yazarsan, her yaprağına bir akçe vereceğim. İstediğin kadar yazabilirsin. Hepsi de kabûlümdür." dedi. Kalem, kağıt ve mürekkep de getirdi. O kitaptan hergün bir yaprak yazardım ve bir akçe alır, onu nafakamda kullanırdım. Hiç kimseden sadaka almazdım. Bey gibi geçinip giderdim. Sonra artan paralarla hac yolculuğuna devâm ettim. Mekke-i mükerremeye gittiğimde, hergün yedi defâ tavâf yedi defâ da sa'y yapacağıma nezr etmiştim. Sayı olarak kırk dokuz sa'y ediyordu. Gece yarılarına kadar devâm ederdim. Gece yarısı harem-i şerîfe karşı ayakta durarak duâ ederdim. Bâzan da otururak duâda bulunurdum. Sonra tavâfa devâm ederdim. Hiçbir gün yatıp uyuduğumu hatırlamıyorum." Seyyid Emîr Ahmed-i Buhârî, bir sene kadar Kudüs-i şerîfte, bir sene de Mekke-i mükerremede kaldı. Hocası Abdullah-i İlâhî, Simav'dan hacca gidenlere tenbih ederek, Ahmed'in artık gelmesini buyurdu. Haberi alan Ahmed; "Başüstüne!" diyerek, o sene hacılarla berâber Simav'a geldi.

Hac dönüşü bir müddet daha Simav'da hocasının hizmetinde bulunan Ahmed-i Buhârî, bir gün hocasına; "Efendim! İstanbul evliyâsını merâk eder dururum. Müsâade ederseniz, gitmek istiyorum." dedi. Hocası da; "Bizi de sık sık İstanbul'a dâvet ediyorlar. Vezîr, kâdıasker Manisalı Çelebi, hediyeler ve haberciler göndermiş, gelmemi istemişler. Sen önce git, bize oradan haberler gönder. Durum nedir öğrenelim." buyurdu. Ahmed-i Buhârî hemen yola çıktı ve İstanbul'a geldi.

Emîr Ahmed-i Buhârî hazretleri bu yolculuktan sonra hâlini şöyle anlatır: "İstanbul'a geldim. Fakat ne bir kimse beni tanırdı, ne de ben bir kimseyi. Vefâ'ya gittim. Şeyh Vefâ hazretlerinin câmiine vardım. İkindi namazını bir köşede kıldıktan sonra, beklemeye başladım. Şeyh Vefâ, mihrâb içindeki kapıyı açıp girdi. Talebelerine imâm oldu. Namazdan sonra, talebeleriyle Allahü teâlâyı zikre başladılar. Sessizce, herkes kendi hâlinde cenâb-ı Hakk'ın ismini anıyordu. Onları uzaktan seyre daldım. Hocaları Vefâ hazretlerine bakmak isteyince, o da başını kaldırıp bana doğru bakıyordu. Zikrleri bitince, yerimden kalkıp, hocaları ile müsâfeha etmek istedim. Şeyh de yerinden kalkıp, bana doğru geldi ve beni kucaklayıp bağrına bastı. Epey zaman konuşmadan oturdum. Sonra talebelerine dönerek; "Seyyid Ahmed, bizim misâfirimizdir. Hak ve hukûkuna riâyet ediniz." diyerek ayrıldı. O gece rüyâmda Vefâ hazretlerinin câmiinin direklerinden birinde bir kandil yanıyor gördüm. Fakat alevi parlak değildi. Benim de elimde bir mum vardı. Mumu o kandilden yakmak istedim ve uzattım. O anda kandil ortadan kayboldu. Yerime geldim. Oturdum. Direğe baktığımda, kandil yine orada duruyor, sönük bir vaziyette yanıyordu. Tekrâr mumu yakmak için gittim, yine kayboldu. Bu şekilde üç defâ tekrar ettim. Mumu yakmaya muvaffak

olamadım. Ertesi gün Vefâ hazretlerinin sohbetlerine katıldım. Bir gün daha orada kalıp, izin alarak ayrıldım. İstanbul'un durumunu bildirir bir mektup yazarak, hocam Abdullah-i İlâhî'ye gönderdim. İstanbul'un durumunu bildiren mektupta;

Burada kişi gönül rahatlığında ama, gerçekte
Dostun eteklerine yapışmış sohbeti özlemekte

diyerek hocasına hasretini bildirmekte ve dâvet etmekteydi.

Abdullah-i İlâhî hazretleri, bu mektuptan bir müddet sonra İstanbul'a geldi. O sırada pâdişâh İkinci Bâyezîd idi. Vezîr Manisavîzâde Muhyiddîn Mehmed Efendi, Abdullah-i İlâhî ve talebeleri için yer tahsîs etti. Fakat bunu kabûl etmeyip, Zeyrek Câmiinin boş ve virân hâle gelmiş medresesine yerleşti. Âlimler ve diğer insanlar, onun câna cân katan sohbetlerine koştular. Ondan feyz aldılar. Abdullah-i İlâhî, Seyyid Ahmed'i Buhârî'ye burada icâzet, diploma verdi. Evranos Beyin oğlu Ahmed Bey, Rumeli'de Vardar Yenicesi'ne Abdullah-i İlâhî'yi dâvet etti. Abdullah-i İlâhî, yerine Seyyid Ahmed-i Buhârî hazretlerini vekil bırakarak Vardar Yenicesi'ne gitti ve orada vefât etti.

Bundan sonra Emîr Ahmed-i Buhârî, İstanbulluları irşâda, yetiştirmeğe başladı. Her taraftan talebeler huzûruna koşuyordu. Bereketli sohbetleriyle, talebelerin dünyâya meyilleri azalıyor, hidâyete kavuşarak, âhirete yöneliyorlardı. Talebeleri çoğalınca, Fâtih Câmiinin batısında bir yere mescid ve talebelerin kalacağı bir ev yaptırdı. Orada ders vermeye başladı. Talebesi daha da çoğalınca, Balat'a yakın bir yerde, Galata'ya karşı birçok odalar yaptırdı. Talebeler, orada ikâmet ederek derslerine devâm ettiler.

Talebeleri, huzûrunda çok edepli otururlardı. Dâimâ gösterişten uzak durur, kalben Allahü teâlâyı zikrederlerdi. Seyyid hazretleri, sohbetlerinde hiç dünyâ kelâmı konuşmazdı. Allahü teâlânın emir ve yasaklarından, Resûlullah efendimizin mübârek sözlerinden, âlimlerin hallerinden başka şey anlatmazdı. İnsanların kalbinden geçenleri, evliyâlık nûru ile keşfederdi. Çok kimse arzusunu söylemeden cevaplarını alır, tatmin olur giderlerdi.

Seyyid Emîr Buhârî hazretleri, talebelerine, yollarının esaslarını şöyle bildirdi: "1) Ruhsatlardan sakınarak, nefse zor gelenleri yapmak, 2) Dinde Peygamber efendimiz ve dört büyük halîfe devrinde olmadığı halde sonradan çıkarılmış âdet ve uygulamaları, bid'atleri terketmek, 3) Sünnet-i seniyyeye sıkı sarılmak, 4) Gösterişten uzak olmak, 5) İnsanlarla ihtiyacı kadar görüşmek, 6) Az konuşmak, az yemek, az uyumak, 7) Geceleri ibâdet etmek, 8) Gündüzleri oruç tutmak."

Seyyid Emîr Ahmed-i Buhârî, 1516 senesi Cemâzil-âhir ayının bir Pazartesi günü, kuşluk vaktinde talebelerine vasiyetini yaptı. Vasiyetlerinden biri de; "Mezarımı, mescidimin güneyindeki duvarın dibine kazınız. Yanındaki defne ağacını kesmeyiniz." şeklindeydi. Talebeleriyle vedâlaştı ve onlara son nasîhatlarını yaptıktan sonra, Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti.

Mahmûd Çelebi anlattı: Hocamız Seyyid Buhârî hazretleri vefât edince, mübârek bedenini bu fakîr yıkadım. Bir talebe arkadaşım da su döküyordu. Yıkama esnâsında, üç defâ mübârek gözlerini açıp, hayattaki gibi baktılar. Mezara indirip toprak üstüne koyunca, kıbleye doğru sağ yanı üzerine döndü. Orada olanlar hayret ederek salevât getirmeye başladılar. Mezarı kapandıktan sonra, talebe arkadaşlarım üzerini örtmek istediler. Bunun için de ağacı kesmeyi onunla mezarın üzerini örtmeyi uygun gördüler. Ben müsâade etmedim. Onlar çok ısrâr ettiler. Ben de; "Ben gideyim, siz bildiğiniz gibi yaparsınız." dedim ve oradan ayrıldım. Gittikten sonra ağacı kesmişler. Kabrin etrâfını duvar yapıp üzerini örtmüşler. Fakat bir müddet sonra, o taşların arasından aynı ağaç çıkıp, büyümeye başladı."

Mezarı, Fâtih Câmiinin batısındaki Emir Buhârî Câmiinin kenarındadır. Yol tarafına pencere açıldı. Ziyâret edenler, onun feyz ve bereketlerinden istifâde etmektedirler.

Anadolu kâdıaskeri Ahmed Paşanın oğlu Hızır Bey Çelebi, kaplıca müderrisi iken vazîfeden ayrılıp, Emîr Ahmed-i Buhârî hazretlerinin talebesi olmuştu. Hızır Bey Çelebi, hocasının vefât târihini şöyle düşürdü:

Zorlu imiş ayrılığın, pek zor, âh Şeyh. Nere gitti bilmem ki, Hakka eren Şeyh. Bu ayrılık, hasret, keder ve hâlete.

Gönlüme dedim de târih. Dedi: "Vâh Şeyh."

Lâmiî Çelebi de şöyle söyledi:

Hani o hakîkat güneşi, Hakkın lütfu, ihsânı.
Tarîkat yolunun kutbu, pâdişâhların mürşidi.
Işık salmıştı Buhârâ'dan doğarak Rûm üstüne,
İftihârıydı ecdâdımın, şâh idi din mülküne.
Ahbâbın yıldız gibi koydu, ay misâli batınca,
Gam bulutlarıyla dolu, yeryüzü olur kapkara.
Çünkü bu sevdâ buharı can dimağını kapladı.
Dil dedi târih: "Ey Seyyid Ahmed-i Buhârî âh-vâh."

Emîr Ahmed Buhârî hazretlerinin en büyük halîfeleri Bursalı Mahmûd Lâmii Çelebi, tıb sâhasındaki mahâreti ve Hakîm Çelebi adıyla meşhur olan Şeyh Mahmud bin Seyyid Ahmed ile dâmâdı Şeyh Mahmûd Çelebi idi. Emir Ahmed hazretleri, Halîfe-i Hâmidî'yi Eğridir ve havâlisinde, Lâmiî Çelebi'yi Bursa ve çevresinde, dâmâdı Mahmûd Çelebiyi de Edirnekapısı dışındaki zâviyede şeyhliğe tâyin etmek sûretiyle pekçok talebe yetiştirmelerine sebeb olmuştur.

İYİLEŞEN HASTA

Seyyid Ahmed-i Buhârî'nin dâmâdı Mahmûd Çelebi anlattı: "Oğlum Necmi Çelebi, şiddetli hastalığa yakalandı. Öyle ki, şehrin doktorları ilaç bulmaktan âciz kaldılar. Artık iyi olacağından ümidi kesmiştik. Yakınlarımızdan biri, Ahmed-i Buhârî hazretlerine duâ etmeleri için haber vermiş. Hemen gelip, hastanın yanına oturdular. Hastanın nabzı çok hafif atıyor, ölü gibi yatıyordu. Gözleri de kapalıydı. Seyyid Ahmed-i Buhârî, hastaya teveccüh etmeye, Kur'ân-ı kerîm okumaya başladı. Sonra duâ etti. O anda hasta, gözlerini açtı. Emîr Buhârî'yi görünce, hemen doğrulup ellerini öptü. O da hastaya bir tesbîh verip, istigfâr ve tövbe etmesi için emir buyurdu. Hasta bir-iki günden sonra tam olarak sıhhatine kavuştu."

1) Nefehât-ül-Üns; s.465

2) Sicilli Osmânî; c.1, s.195

3) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.362

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1156

5) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.587

6) Mir'ât-ı Kâinât; c.3, s.101

7) Hadîkat-ül-Cevâmî; c.1, s.42

8) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.31

9) Menâkıb-ı Emîr Ahmed Buhârî (Esad Efendi, No: 3622)

10) Hadâikü'l-Verdiyye; s.707

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi;c.14, s.33

EMÎR-İ ÇİN ŞEYH OSMAN EFENDİ;

Şeyh Ahmed Yesevî hazretlerinin halîfelerinden. Lakabı Şerefüddîn olup, babasının adı Muhammed'dir. Emirci Sultan adı ile de anılmaktadır. Doğum târihi bilinmemektedir. Ancak on ikinci asrın ortalarında doğduğu tahmin olunmaktadır. Kaynaklarda ecdâdının Veysel

Karânî hazretlerinin sohbeti ile bereketlendiği ve duâsını aldıkları kaydedilmektedir. 1240 (H.638) yılında Yozgat'ın Osmanpaşa nâhiyesinde vefât etti.

Doğumunda babası kendisine dört büyük halîfeden hazret-i Osman'ın adını koydu. Tahsil çağına geldiği zaman kendisinin de bağlı bulunduğu büyük velî Şeyh Ahmed Yesevî hazretlerinin yanına gönderdi. Küçük Osman bundan sonra Yesevî hazretlerinin yanından ayrılmadı. Dâimâ onun hizmetinde oldu. Mübârek sohbetlerinde bulunup dersleriyle yetişti. Tasavvuf makamlarında ilerledi. Talebelerinin en meşhurları arasında yer aldı. Kendisinde daha küçük yaştan hârikulâde haller ve kerâmetler görülmeye başlandı.

Bir kış günü talebelerine ders vermekte iken, Ahmed Yesevî hazretlerinin canı tâze üzüm yemek istedi. Bulup bulunamayacağını sordu. Talebeleri tâze üzüm bulmanın güçlüğünü hattâ mümkün olmadığını bildiklerinden sükût hâlinde kaldıkları sırada küçük Osman içeri girdi. Elinde tuttuğu bir salkım tâze üzümü hocası Ahmed Yesevî hazretlerine takdim etti. Hayret içerisinde kalan halîfeler çocuğa üzümü nerede bulduğunu sordularsa da, Yesevî hazretleri, bu sırrı kendilerinin bilmesi gerekmediğini söyledi.

Günlerden bir gün Ahmed Yesevî hazretlerinin hânekâhına Çin diyârından bir grup tüccar geldi. Şeyhin huzûruna çıkıp memleketlerinde o güne kadar görülmemiş korkunç bir ejderhanın türediğini ve küçük-büyük herkesi âciz bıraktığını arzederek kendilerini bu belâdan kurtarması için yardım istedi. Çin tüccarlarının perişan hallerine bakan Ahmed Yesevî hazretleri, talebelerine dönerek; "Ejderi öldürmeye hanginiz gider?" diye sordu. Hepsi de; "Emir sizindir." diye cevap verdilerse de az da olsa çekindikleri belli oluyordu. Şeyh Hazretleri düşünceye daldığı sırada Osman Efendi ileri atılarak müsâade ettikleri takdirde, bu iş için gidebileceğini söyledi. Şeyh hazretleri Osman'ın beline bir tahta kılıç kuşandırarak; "Cenâb-ı Hak yardımcın ve uğurun açık olsun." diye duâ ettikten sonra yolcu etti.

Halîfe Osman Çin'e doğru yola çıktıktan sonra içinde tahta kılıcın ejderhayı kesip kesmeyeceği husûsunda tereddüt hâsıl oldu. Onu güçlü bir şey üzerinde denediğinde keskin bir kılıçtan daha etkili olduğunu hayretle gördü. Hocasına olan derin îtimâdı bir kat daha arttı ve hiç endişe ve korku duymadan yoluna devâm etti. Çin diyârına vardığında ejderi bir nehir kenarında buldu. Tahta kılıcını çekip bir hamlede öldürdü. Bu hizmeti böylece îfâ eden Osman, tekrar Hâce Ahmed Yesevî'nin yanına geldi ve elini öptü. Şeyh hazretleri gazâsını tebrik ettikten sonra ejderi nasıl öldürdüğünü sordu. Osman olup bitenleri anlatınca Şeyh, ona, Emîr-i Çin lakabını verdi. Ahmed Yesevî hazretleri çok geçmeden Emîr-i Çin Osman'a icâzet, diploma verdi.

Ahmed Yesevî hazretlerinin 1194'te vefâtından sonra Emîr-i Çin Osman, Türkistan'da duramaz oldu. Gönlü hocasının ayrılığı ile yanıyordu. Bir müddet sonra 1204 yılında hocasının meşhur talebelerinden Avşar Baba, Şeyh Nusret, Gaygay Dede, Pîr Dede ve Pertev Sultan gibi o da İslâmiyeti yaymak gâyesiyle Rum diyarına doğru yola çıktı. Talebesi İmad Sultanla birlikte günlerce yol alıp, Anadolu'ya geldi ve Keykavus Kalesi yakınlarında konakladı. O gece rüyâsında şeyhi Ahmed Yesevî hazretlerini gördü.Şeyhi ona; "Bu yakınlarda bir köy vardır, halkı, gelip geçen misâfir yolcuları öldürür. Onların irşâdını, yetişmesini sana vazîfe verdim." buyurdu.

Ertesi sabah Emîr-i Çin Osman hazretleri İmad Sultanla birlikte söz konusu köye varıp misâfir oldular. Şeyh Osman, yanlarına toplanan ahâliye, kendilerini de öteki yolcular gibi öldürüp öldürmeyeceklerini sordu. Halk bu soru üzerine; "Sizi öldüreceğimizi de nereden çıkardınız?" deyince, Şeyh; "Öküzleriniz haber verdi." dedi. Bu cevap üzerine daha da şaşıran köylüler öküzlerin nasıl konuştuklarını görmek istediklerini söylediler. Şeyh Osman hazretleri hemen bir adam göndererek hayvanları getirtti ve onlara köy halkının misâfirleri öldürüp öldürmediklerini sordu. Öküzler, Allahü teâlânın kudretiyle lisana gelip; "Evet öldürüyorlar." cevâbını verdiler. Gördükleri manzaradan şaşkına dönen köy halkı ve Keykavus kalesi sâkinleri karşılaştıkları kimsenin mübârek bir zât olduğunu anlayıp onun

telkini ile İslâmiyeti kabûl ettiler. Yanlış ve bozuk âdetlerinden vazgeçtiler. Emîr-i Çin Osman hazretleri de hocasının öğüdüne uyarak; "Keçikıran" adındaki bu köye yerleşti. Yaptırdığı zâviyede köylülere İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğretmeye başladı.

O sıralarda Selçuklu vezirlerinden Osman Paşa adında bir zât, Sivas'a vâli tâyin edilmiş olup memuriyet yerine gitmekteydi. Keçikıran köyünden geçerken daha önceden burada oturduğunu duyduğu güzel ahlâkı ve kerâmetleriyle meşhur Şeyh hazretlerini görmek istedi. Zâviyeye gelerek sohbetine dâhil oldu. Şeyhin fazîleti, bilgisi, tatlı ve rûhları cezbeden sözleriyle kendinden geçti. Sonra da bu mübârek kişinin sohbetinden istifâde etmenin kendisi için çok daha iyi olacağını düşünerek vazîfesine gitmekten vazgeçti. Bir istifâ mektubu yazarak hükümdâra yollayıp, Şeyhin talebelerinden oldu. Zâviye civarında bulunan birkaç köyü ve bir kısım arâziyi satın alarak buraya vakfetti. Tekkenin adı da o günden sonra Osman Paşa Tekkesi adı ile anılır oldu. Tekkede yıllarca talebe yetiştiren Emîr-i Çin Şeyh Osman hazretleri 1240 (H.638) senesinde vefât etti. Kabri, tekkenin yanında yer alan türbesindedir. Yozgat'a bağlı Keçikıran köyü bugün Osmanpaşa nâhiyesi adıyla anılmaktadır.

1) Âli, Künhü'l-Ahbâr; c.5, s.58-61

2) Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâme; c.3, s.237-238

3) Ahmed Eflâkî, Menâkıbü'l-Ârifîn; c.2, s.860

4) A.Y.Ocak, "Emirci Sultan ve Zâviyesi", Târih Enstitüsü Dergisi, sayı-9, s.132-179

EMÎR GİLÂN-İ VÂŞÎ;

Buhârâ'nın büyük velîlerinden. Buhârâ yakınlarında bulunan Vaş köyünde doğduğu için Vâşî nisbet edilmiş ve böyle tanınmıştır. Doğum târihi bilinmemektedir. On dördüncü asırda yaşadı ve bu asrın sonlarında vefât etti.

Emir Gilân-ı Vâşî küçük yaştan îtibâren din ve fen ilimlerinde tahsîle başladı. Daha sonra o devirde ilâhî feyzlerin kaynağı, gizli sırların perdedârı ve insanlara doğru yolu göstermede, irşâd makâmının en üst noktasında bulunan Seyyid Emir Külâl hazretlerinin talebelerinden oldu. Onun dersleri, sohbetleri ve teveccühlerinin bereketi ile ilimde ve evliyâlık derecelerinde yükseldi. Emir Külâl hazretlerinin vefâtından sonra, talebelerin terbiye ve tahsîli işi ile meşgul olmaya başladı.

Evliyânın büyüklerinden Hâce Alâeddîn Goncdüvânî hazretleri, Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn Buhârî hazretlerine erişmezden önce Emir Gilân-i Vâşî hazretlerinden zikir dersleri almışlardır. Bu hususta, Hâce Ubeydullah hazretleri, Alâeddîn Goncdüvânî'nin şunları söylediğini nakletmiştir:

Ben on altı yaşlarında iken, Emîr Gilân-i Vâşî'ye yetiştim. Gizli, sessiz zikir yolunda idi. Bana da, gizli zikir ile meşgûl olmamı tavsiye etti. Gizli zikir esnâsında, hâlimi gizli tutmamı, benimle yanyana, dizdize oturanların bile hâlimden bir şey anlamamaları, lâzım geldiğini bildirdi. Bu tavsiyelerde çok ısrar etti. Nice zaman bu şekilde zikre devâm ettim. Nefsin arzularını yapmamakta ve nefsimin gıdâsını kesmekte, yâni az yemekte o kadar ileri gittim ki, yüzüm sararıp soldu.

Bir gün annem bu hâlimi görünce, hasta olduğumu ve bunu saklamamamı söyledi. "Hasta değilim." dedim. Yine ısrar etti. "Eğer bu hâlinin sebebini söylemezsen, verdiğim sütü helâl etmem." dedi. Ben de vaziyeti olduğu gibi anlattım. Bu işin büyüklerin yoluna girmek olduğunu söyledim. Annem, fevkalâde sevindi. Kelime-i tevhîd okumakla meşgûl oldu. Ben, bu gizli sırrı açıklamak zorunda kaldığım için çok üzüldüm. Durumu Emîr Gilân-i Vâşî'ye arzettim. Emîr Gilân-i Vâşî hazretleri tebessüm edip; "Annene de bu yolda çalışmak izni

verildi." buyurdu. Annem bir müddet bu zikre devâm etti. Bir gün erkek kardeşim sahrâya gitmişti. Annem beni çağırdı. "Oğlum, kazanı yıka ve temiz su doldur. Bu sana vasiyetimdir." dedi. "Peki." deyip, söylediğini yapmaya başladım. Bu işi yaparken, annem abdest alıp iki rekat namaz kıldı. Beni karşısına alıp zikre devâm etmemi söyledi. Okumaya başladım. Kendisi de içinden zikre başladı. Bu vaziyette bir saat ya geçmiş veya geçmemişti ki, annem birden sustu ve öylece kaldı. Baktım rûhunu teslim etmişti."

Emîr Gilân-i Vâşî hazretleri zâhirî ve bâtınî ilimlerde zamânın en ileri gelenlerindendi. Şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğundan sakınır, dünyâlık olan her şeyden uzak dururdu. Her işinde Allahü teâlânın rızâ-i şerîfini arardı. Allahü teâlâdan korkması, O'nun emir ve yasaklarına riâyet etmesi fevkalâde idi. Güzel sıfatlarla kendini süslemişti. Haram ve şüphelilerden çok sakınır, dünyâ malına kıymet vermezdi. Çok cömerd idi. Devamlı zikr, ibâdet ve tâat ile meşgûl olurdu. İslâmın vekarını korur, bundan tâviz vermezdi. Her hâliyle örnek alınacak çok yüksek bir zâttı. Emîr Gilân-ı Vâşî hazretleri on dördüncü asrın sonlarında vefât etti.

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.48

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.75

3) El-Hadâikü'l-Verdiyye; s.532

4) Îslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.120

EMÎR HAYÂLÎ ÇELEBİ;

Mısır'da yetişen evliyâ ve şâirlerden. Meşhûr velî İbrâhim Gülşenî hazretlerinin oğlu ve halîfesidir. İsmi Ahmed, lakabı Şemseddîn, künyesi Ebü's-Safâ olup, Emîr Hayâlî Çelebi adıyla meşhûrdur. 1485 (H.890) senesinde Tebriz'de doğdu. 1569 (H.977) senesinde Mısır'da vefât etti.

Doğduğu zaman babasının hocası Dede Ömer Rûşenî hazretleri hayattaydı. Küçük yaştayken kendisine gösterildiğinde, onun ileride velîlerden olacağını ve çok kimsenin kendisinden feyz alacağını firâsetiyle müjdelemişti. Nitekim daha çocuk yaştayken başından geçen hâdiseler Dede Ömer Rûşenî hazretlerinin sözlerini doğruluyordu.

Tebriz'de Sultan Rüstem devrinde türeyen eşkıyâ, geceleri evleri yağma etmeye başladı. Bunlara kimse engel olamadı.

Tebrîz halkı İbrâhim Gülşenî'ye gelip, bu belânın kalkması için duâ istediler. İbrâhim Gülşenî; "Onların zararı bize dokunmayınca, onlar bu işlerine devâm ederler." diye cevap verdi. O zaman bir bey, başka bir yere gitmişti. Hanımı, mücevherlerinin hepsini bir sandığa koyup, İbrâhim Gülşenî'ye emânet etti. Ayrıca başkaları da kıymetli eşyâlarını emânet bıraktılar. Bunu duyan harâmîler, mücevherleri almak için İbrâhim Gülşenî'nin evini bastılar. İbrâhim Gülşenî'yi öldürmek için kılıçla saldırdılar. Fakat kılıçları hiç tesir etmedi. Sonra İbrâhim Gülşenî, çoluk-çocuğunu alıp dışarı çıktı. O zaman Ahmed Hayâlî çocuktu ve uyuyordu. Onu uyur olduğu hâlde bıraktılar. Ahmed Hayâlî'ye acıyan hizmetçisi de orada kaldı. Harâmîler, İbrâhim Gülşenî'ye emânet edilen hiçbir eşyâyı yerinden kaldıramayınca, bu duruma şaşırıp kaldılar. Hizmetçi onlara; "Kendiniz bu kadar denediniz. Ne efendimin ne de müslümanların emânetlerinden bir şey alamadınız. Hâlâ aklınız başınıza gelmedi mi?" deyince, ona saldırdılar. Bu gürültüye, uyumakta olan Emîr Ahmed Hayâlî uyandı. Evde olup biteni öğrenince; "Babam nerede?" diye bağırmaya başladı. O esnâda İbrâhim Gülşenî, hizmetçilerinden birine bir sopa verip; "Git onları dışarı çıkar." dedi. Hizmetçi "Bismillah!" deyip eve girdi, verilen sopayla harâmîlere vurmaya başladı. Harâmîler korkuya kapılıp kaçmaya başladılar. O sırada Ahmed Hayâlî'nin eline bir bıçak geçti. Kaçan harâmîlerin

arkasından fırlatınca, birinin ayağını yaraladı. O harâmînin bir ayakkabısı düşüp, orada kaldı. Ertesi gün hâdiseyi duyan emânet sâhipleri, gelip eşyâlarının durumunu sordular. Eşyâlarına hiçbir şey olmadığını, hepsinin yerli yerinde durduğunu gördüler. Ama İbrâhim Gülşenî'nin talebelerinin bâzı eşyâları çalınmış diğerlerine bir şey olmamıştı. Talebelerin eşyâlarının zarar görmesinin hikmetini İbrâhim Gülşenî'ye sordular: "Yarın hepsi yakalanıp, birer uzuvlarının kesileceğine alâmettir." diye cevap verdi. Ertesi gün harâmîler, gerçekten de yakalandılar. Kimi öldürüldü. Kiminin ayağı, kiminin eli kesildi. Ama Ahmed Hayâlî, ayağını yaraladığı kişi için; "Bu benim yaraladığım harâmîdir. Bunu serbest bıraksınlar." dedi. O adamı, daha henüz küçük olan Ahmed Hayâlî'ye bağışladılar. Cezâlandırılmaktan kurtulan harâmî, hatâsını anlayıp tövbe etti ve dervişlerden oldu.

Şâh İsmâil ve çevresinde toplanan çapulcular, Akkoyunlu Devletinin merkezi olan Tebrîz'i işgâl etmeden önce, İbrâhim Gülşenî hazretleri bir rüyâ gördü. Rüyâsında gözlerini kan bürümüş, işi-gücü insanlara zulmetmek olan Şâh İsmâil ve çapulcularının, Tebrîz'i işgâl ederek, her evi talan edip, yakıp-yıktıklarını gördü. Bu rüyâdan sonra yakınlarına durumu anlattı. "Bu belâ gelmeden buradan gidelim." dedi. Talebeleri ve yakınları ile yola çıktılar. Bu sırada oğlu Emîr Ahmed Hayâlî küçük bir çocuktu. Babası; "Evlâdım, korkuyor musun?" dedi. Ahmed Hayâlî; "Mâdem ki sizinle berâberim; hiçbir şeyden korku ve endişe etmem." dedi. İbrâhim Gülşenî hazretleri; "Bizden ayrı olduğun zamanda da Allahü teâlâ seni korkudan muhâfaza etsin. Arkana bakma, İhlâs sûresini okumaya devâm et." dedi. Bundan sonrasını Emîr Ahmed Hayâlî şöyle anlatır: "Ondan sonra kalbim rahatladı. Artık hiç korku ve endişem kalmadı. İhlâs sûresini her okuyuşumda, kalbimde yeni bir nûr meydana gelirdi. Böyle hep berâber giderken, açık bir arâziye geldik. Ben, babamın atının terkisinde idim. Babam benimle meşgûl olurken çok yoruluyordu. Ona bir hayli sıkıntı vermiştim. Kalbimden; "Keşke babamın yanında olmasaydım da rahat etseydi." diye geçirdim. Ben bu düşüncede iken, babam bana dönüp; "Ahmed, istersen birkaç gün bizden ayrıl. Sakın ha namazlarını terk etmeyesin. Su bulamazsan, yoldan biraz içeri git, su ve yiyecek bulursun. Düşmandan kurtulur, sonra bana ulaşırsın." deyip, beni attan indirdi. Kendisi atını koşturup gitti. Gece karanlığında, büyük bir sahrânın ortasında tek başıma kalakaldım. Kâh ayrılık üzüntüsü, kâh ne tarafa gideceğimi bilememenin şaşkınlığı içinde bocaladım. Bir müddet gittikten sonra, bir ateş gördüm. Ateşin yanına yaklaşınca, bir köyün en son evinin ateşi olduğunu farkettim. Ev sâhibine seslendim. Dışarı çıkıp beni içeri aldı. Kim olduğumu sordular. Kendimi tanıttım. Orada bulunanlar, babamı tanıdıklarını söylediler. Bana çok hürmet ve iltifâtta bulundular. Sonradan onları ben de hatırladım. Onlar Tebrîz'e babamı ziyârete gelmişler; süt, kaymak gibi hediyeler getirmişlerdi. Babam da onlara hediyeler vermiş; "Siz garîbsiniz, ama oğlum Ahmed de sizin garîbinizdir." demişti. O zaman kimse bu sözden bir şey anlamamıştı. Bu hâlin babamın bir kerâmeti olduğunu söyleyip, benim için ne yapacaklarını şaşırdılar. Ben de, annemin Tebriz'den ayrılmadan önce, kuşağımın içine koyduğu, altın ve mücevherlerden birini çıkarıp ev sâhibine verdim. Diğerleri bunu görünce, aralarında fısıldaşmaya, bana ters ters bakmaya başladılar. Hepsini para hırsı kapladı. Beni tutup elbisemi soydular. Eski bir elbise giydirdiler. Kuşağımdan çıkan otuz kadar altın ve mücevherimin hepsini aldılar. Bana zarar verebileceklerinden korktum. Akşam olunca evden çıktım. Babamın gittiği tarafa doğru koşarak gittim. Onlar da peşimden çıktılar. Adımı söyleyip çağırdılar. Hangi tarafa gittiğimi bilemeyip geri döndüler. Bu sırada önüme beyaz bir kuzu çıktı. Onun peşine düştüm. Kuzuyu göremediğim zaman, hemen meleyerek yerini haber verirdi. Kalbim çok rahattı. Sabaha kadar böyle gittim. Bir çeşmeye vardım. Abdest alıp namazımı kıldım. Kuzu beni bekledi. Ona su verdim. Yine önüme düştü. Bir sahrâdan geçtik. Öğleye doğru bir ormanlığa vardım. Su bulup namazımı kıldım. Kuzu ile berâber ben de ot yedim. İkindi vaktine kadar yine yola devâm ettik. İkindi namazını da kılıp tekrar yola koyulduk. Yolda giderken, iki tâze ekmekle, bir peksimet buldum. Fakat sâhibini bilmediğim için almak istemedim. Kuzu yanıma geldi. Peksimeti verdim, yemedi. Ekmeği uzattım yedi. Ben de peksimeti yedim. Sâhibi gelirse ücret olarak külâhımı veririm diye düşündüm. Akşam

namazını kılıp, yoluma devâm ettim. Birara kuzu yanıma geldi. Acâib sesler çıkararak bana sürtündü. Ben de onu okşadım, yüzünden gözünden öptüm. Tüyü çok yumuşak idi. Yatsı vakti oldu. Kuzu yolun bir kenarında durdu. Başı ile işâret edip gitti. Bunun Allahü teâlânın bir lütfu, ihsânı olduğunu anladım. Gözümden kayboldu. İşâret ettiği yöne gittim. Fakat kalbime aslâ korku gelmedi. Gece yarısı üç kimse önden gidiyordu. Onları görünce şüphelendim. Arkalarından yavaş yavaş gidip dinledim. Biri benim hocam Muslihuddîn Efendi idi. Yanlarına varıp selâm verdim. Sesimden tanıdılar. Fakat elbiselerim değişik olunca şaşırdılar. Hâlimi sordular. Kuzudan başkasını anlattım. Yatsı namazı kılacaktık, su bulamadık. Babamın sözü aklıma geldi. Dağın arkasına dönersek su buluruz dedim. Bir müddet gittik. Bir çeşmeye rastladık. Orada ateş yanıyordu. Abdest aldık. Ateşte biraz ısındık. Ekmek parçaları bulduk. Yedik. Cemâatle namazı kıldık. Biraz uyuduk, yine yola çıktık. Biraz gittikten sonra, otuz kadar süvâri yolumuzu kesti. İçlerinden birisi ileri gelip hâlimizi sordu. Hocam Muslihuddîn; "Yolcuyuz. KaraAhmed'e gidiyoruz. Kâfilemiz önden gitti; onlara yetişmek için acele gitmemiz lâzım." dedi. O kimse hocamı sesinden tanıdı. "İbrâhim Gülşenî'nin oğlunu gördünüz mü? Çünkü, onu bana emânet etmişti." dedi. Hocam da onu tanıdı. Beni gösterip; "İşte budur." dedi. Atından inip benimle müsâfeha etti. Bana atını verdi. Kendisi başka ata bindi. Hocam yaya yürüyordu. Ben; "Hocam yaya yürürken ata binmem." dedim. Bir at da hocama verdiler. Bana bir mikdâr harçlık ve bir de mendil verdi. "Eğer yolda size taarruz eden olursa, bu mendili gösterin, bu mendili bize Mirza Hasan verdi deyin, kimse size bir şey yapamaz." dedi. Yolumuza devâm ettik. Babamın kâfilesine yetiştik. Babamın kâfilesini yolda râfizî eşkıyâları çevirmişler. Babamı sormuşlar, fakat görememişler. Onlar yollarına devâm ederken, biz de yetiştik. Berâberce Diyâr-ı Bekr'e ulaştık."

Şâh İsmâil'in adamları Diyâr-ı Bekr'de de rahat vermeyince, İbrâhim Gülşenî ve oğlu Ahmed Hayâlî Mısır'a gittiler. Mısır Memlûklu sultânı ve halkından çok hürmet ve iltifât gördüler. Sultan Kansugavri, İbrâhim Gülşenî hazretleri için bir medrese yaptırdı. Senelerce orada insanlar, o mübârek zâtın ilim ve irfânından istifâde edip, feyzleriyle hayat buldular. Yavuz Sultan Selîm Han Mısır'a gelince, İbrâhim Gülşenî ile görüştü. Birbirlerine çok iltifât ettiler.

İbrâhim Gülşenî hazretleri 1533 târihinde tâundan vefât etti. Kırk icâzetli talebesi ile dört halîfesi vardı. Bunlardan biri de oğlu Ahmed Hayâlî'dir. Diğer meşhur halîfeleri; Hasan Zarîfî, Anadolu Hisarında Durmuş Dede Tekkesinde medfûndur. Sâdık Ali Efendi, Diyarbakır'da Rûm Kapısının yakınında medfûndur. Âşık Mûsâ Efendi ise, Edirne'de medfûndur.

İbrâhim Gülşenî hazretlerinin vefâtından sonra oğlu Ahmed Hayâlî babasının yerine geçti. Tasavvuf yolunda olgunlaşmak ve ilerlemek için yedi gün kendi hâlinde yalnız kaldı ve Allahü teâlânın zikri ile meşgul oldu. Halvetten çıktıktan sonra irşâd, doğru yolu tebliğ makâmına oturdu. Babasının talebelerini ve sevenlerini, birlik ve berâber olmaya, bölünüp parçalanmamaya dâvet etti. Babasının halîfelerinden ve dervişlerinden hepsi gelip, kendisine bağlılıklarını bildirdiler. Üç gün geçince, yine pekçok kimse gelip, Ahmed Hayâlî'ye bağlılıklarını arzettiler. Ancak tek tük bâzı kimseler Ahmed Hayâlî'ye bağlanmamıştı. Bunlardan Nahîfî Halîfe şöyle anlatır:

"İbrâhim Gülşenî vefât edince, oğlu Ahmed Hayâlî'ye bağlanma husûsunda karar verememiştim. Hattâ kendi kendime; "Bir büyüğün elinde tövbe etmek ve ona bağlanmak yeter. İbrâhim Gülşenî'den sonra bir başkasına bağlanmam lâzım gelmez." dedim. Bir gün rüyâmda hocam Gülşenî'yi gördüm. Beyaz elbiseler giymiş ve beyaz sarık sarmıştı. Hâtırımdan; "İbrâhim Gülşenî hayâtında iken siyah giyinir ve siyah sarık sarardı. Acabâ şimdi neden böyle beyazlar giydi?" diye geçti. Hâtırımdan geçenleri anlayıp şöyle buyurdu: "O zaman o şekilde siyah giymemizin sebebi, bugün beyaz giymek içindir." Mübârek ellerini öpmek istedim. Yüzlerini çevirip; "Git, Emîr Ahmed Hayâlî'nin elini öp. Bundan sonra tasarruf onundur, talebelerin yetişmesi ona havâle edilmiştir. Senin de ondan feyz alman

lâzımdır." buyurdular. Tekrar baktım, o beyazlar giyinmiş olarak gördüğüm zât, Emîr Ahmed Hayâlî oldu. Yanına varıp, kendisine bağlılığımı bildirdim. O anda uyandım. Ona talebe olmaya niyet ettim. Sabahleyin kalkıp yanına gittim ve beni talebe olarak kabûl etmesini ricâ ettim. Talebeliğe kabûl edip, gece gördüğüm rüyâyı keşfettiler. Kulağıma; "Babamdan işâret almayınca bize gelmedin." buyurdular. Buna benzer hâller birçok kişinin başından geçti."

Emîr Ahmed Hayâli, 1542 senesinde hacca gitti. Hac ibâdetini yerine getirip, Peygamber efendimizi ziyâret etti. 1556 senesinde Kudüs, Şam ve Haleb yoluyla İstanbul'a geldi. Burada altı ay kaldıktan sonra, tekrar Mısır'a döndü.

Emîr Ahmed, çok güzel ve tesirli konuşur, ince mânâları ifâde eden şiirler söylerdi. Şiirlerinin bulunduğu bir dîvânı vardır. (Millet Ktp. Ali Emîrî Kit. Manzum eserler, Nr. 133; Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi Kit. No. 134; Hacı Mahmud Efendi Kit. No. 3451; Fâtih Kit. Nr. 3823.)

YA SÖZ DİNLERSİN VEYA...

Ahmed Hayâlî'nin talebesi ve dâmâdı olan Muhyî Gülşenî anlatır: "1553 senesinde, Mısır'da nâib, kâdı vekîli idim. Orada Ahmed Hayâlî'nin elinde tövbe edip ona talebe olduktan sonra, vazîfemden vazgeçtim. Mahkemeye gidip, durumu anlattım. Üstâdım olan Mısır kâdısı Abdülbâkî Efendi, Ahmed Hayâlî'nin yanına geldi. Ahmed Hayâlî'ye; "Muhyî benim oğlumdur. Sizin kulunuz oldu. Sizden, mahkemeyi terk etmeyip nâiblik vazîfesinde kalmasını ricâ ederim. Muhyî, sizinle zâhirî irtibâtımızdır. Mânevî durumumuzu siz bilirsiniz" dedi. Bunun üzerine hocam bana; "Yarın mahkemeye git." diye emretti. Ben; "Artık dervişlik mertebesine ulaştım. Başka işlerle uğraşmak istemiyorum, affediniz." dedim. Kızgın bir şekilde; "Sen bir de derviş olmuşsun. Ya söz dinlersin veya bildiğin şekilde hareket edersin. Sen söz dinle!" dedi. Bana acâib bir korku geldi. Titremeye başladım. Elimde olmadan; "Emir, Sultânımındır" dedim. "Emir, Allahü teâlânındır. Bir mazlumu, isterse zımmî, müslümanların idâresinde yaşayan kâfir, isterse müslüman olsun, serbest bırak. İkisinin de kurtulmasına sebeb olursun." buyurdu.

Hocam Ahmed Hayâlî'nin emrine uyarak, vazîfeli olduğum mahkemeye gittim. Biraz sonra bir hıristiyan geldi. Kendisine makam ve mevki sâhibi bir müslümanın haksızlık yaptığını, bir başka hıristiyanla benzerliklerinden istifâde ile, onun bin altın borcunu kendisinden almak istediğini söyleyip şikâyetçi oldu. Adam gönderip borçlu ve alacaklıyı getirtti. Yapılan soruşturma ve tahkîk netîcesinde, hıristiyanın haksızlığa uğradığı anlaşıldı ve bu yolda hüküm verildi. Müslüman, suçunun ortaya çıkması ile mahcûb olup utandı. Tövbe etti. Dâvâcı olan hıristiyan ile borç almış olan hıristiyan, tecellî eden İslâm adâletine hayran kaldılar ve ikisi de Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldular. Böylece hocam Ahmed Hayâlî'nin kerâmeti ortaya çıktı. Söz dinlememin bereketiyle, bir müslümanın tövbe etmesine, iki hıristiyanın da müslüman olmasına vesîle oldum."

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.201, 202

2) Terceme-i Hâli İbrâhim Gülşenî (İstanbul-1289); s.23

3) Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî; s.72, 246, 247, 443, 469, 471, 494, 498, 504, 535

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.65

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.37

EMÎR HÜSREV DEHLEVÎ;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. Künyesi Ebü'l-Hasan, lakabı Azimüddîn'dir. Babası Seyfeddîn Emir Mahmûd Şemsî, o devrin mühim simâlarından idi. Laçin beylerinden olan babası, Cengiz'in müslümanlara yaptığı zulüm ve katliâm sırasında Mâverâünnehr bölgesinden Hindistan'a göç etti. Seyfeddîn Mahmûd, göçten sonra Ganj Nehri kenarında

bulunan ve şimdiki ismi Patıyalı olan Mü'minâbâd kasabasına yerleşti. Dehli sarayındaki devlet adamlarından İmâdülmülk'ün kızı ile evlendi. İkinci çocuğu olarak 1253 (H. 651)'de Emir Hüsrev doğdu.

Emir Hüsrev küçük yaşta ilim öğrenmeye ve şiir söylemeye başladı. Hâfızası fevkalâde kuvvetli, zekâsı ve anlayışı pek keskin, şiir söyleme kâbiliyeti de fazla idi. Babası ile saraydaki ilim ve irfan meclislerine katıldı. Bu meclislerden çok faydalandı ve devrin meşhur şâirlerinden İzzeddîn ile karşılaştı. Onun şiir okuma kâbiliyetini gören Şâir İzzeddîn birbiriyle ilgisi olmayan saç, yumurta, kavun ve ok kelimelerini verince, Emir Hüsrev hemen şu mânâdaki şiiri okudu: "O sevgilinin zülüflerindeki her saç teline yüzlerce yumurta büyüklüğünde amber dizilmiş, sakın gönlünü ok gibi düz sanma, kavun gibi karnında gizli dişleri var." Bu şâir babasının sultanın yanında vazîfeli olmasından dolayı Emir Hüsrev'e "Sultânî" mahlasını verdi. Emir Hüsrev bu mahlası çocukluğunda yazdığı şiirlerinde kullanmıştır.

Bir gün babası Seyfeddîn Mahmûd bu çok zekî ve çok akıllı oğlunun mânevî terbiyesi ve yetişmesi için onu Hâce Nizâmüddîn hazretlerine götürdü. Emîr Hüsrev çok iyi yetişmiş olmasına rağmen, Hâce Nizâmüddîn'i tanımıyordu. O sırada daha, sekiz veya dokuz yaşlarındaydı. Hâce'nin dergâhına yaklaştıklarında, kapıdan girecekleri sırada, Hüsrev, kendisinden beklenilmeyen bir şey söyledi ve; "Babacığım, kendimi yetiştirecek bir mürşid seçip ona bağlanmak benim meselem olduğuna göre, bu meselede beni serbest bırakamaz mısın?" dedi. Babası hayret etti ve onu kapının dışında bırakıp, sohbette bulunmak üzere kendisi içeri girdi. Bu sırada Hüsrev çok güzel bir rubâî söyledi. Kendi kendisine de düşündü ki; "Eğer bu zât, hakîkaten yüksek, evliyâ bir zât ise, mutlaka bu rubâîyi ve benim durumumu Allahü teâlânın izni ile bilir ve bu rubâîme tatmin edici şekilde karşılık verir." Hüsrev'in bu düşünceler ile söylediği rubâîsi şu meâlde idi:

"Öyle bir şâhsın ki, sarayının kubbesine,
Farzet ki bir güvercin kondu ve geri döndü.
Bu garib âşık kapınızdadır.
Girsin mi, yoksa geri mi dönsün?"

O zamanda Hindistan'da bulunan evliyânın en büyüklerinden olan Sultan-ül-meşâyıh Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ hazretleri, Hüsrev'in durumunu Allahü teâlânın izni ile anlayıp, hizmetçisini çağırdı. Dışarıda, kapının dışında bekleyen gence, düşüncesine cevap olmak üzere şu rubâîyi okumasını emretti:

"Hemen içeri gir! Ey doğru sözlü insan,
Olalım birbirimize yakîn, tek nefes.
Eğer câhil bir insan, hem de ahmak isen,
Hiç durma! Geldiğin yoldan hemen geri dön."

Hizmetçi gidip Hüsrev'e rubâîyi okudu. Arzu ettiği cevâba fazlasıyla kavuşan Hüsrev, gâyet neşelendi. Derhâl içeri girip, Hâce'ye talebe oldu. Oğlunun geri kalmasındaki inceliği daha sonra anlayan Seyfeddîn Mahmûd, bu hâdiseden sonra onu daha çok sevmeye başladı.

Bir süre sonra babasını kaybeden Emir Hüsrev'i, annesinin babası olan dedesi İmâdülmülk himâyesi altına aldı. Dedesinin yanında devrin ileri gelen âlim, edîb ve şâirleri ile tanıştı. On iki yaşlarında iken, anlayanlar tarafından şiirleri takdir ediliyordu. 1292 (H.692)'de dedesinin vefâtı üzerine Dehli sarayındaki Türk sultan ve kumandanlarının himâyesine girdi. Tam yedi sultandan sevgi ve alâka gördü. Sultan Mübârek Şâh Hallâcî, 1320 (H.720)'de vefât edince, Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın hizmet ve sohbetine koştu; hakîkî devlete saâdete kavuştu. Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın işâretiyle Hızır aleyhisselâmın sohbetiyle de şereflendi.

Hocasına olan muhabbet ve bağlılığı pekçok idi. Tam bir teslimiyet ile hocasının sohbetlerinde bulunur ve ziyâdesiyle istifâde ederdi. Hocası kendisini çok sever ve ona ayrıca husûsen teveccüh eder, yakınında bulundururdu. Diğer talebeler içinde, hocalarına en yakın

olan bu idi. Her gece yatsı namazından sonra hocasının odasına girer, orada husûsî sohbette bulunurdu. Talebe arkadaşlarından birinin bir arzusu olursa; arzederdi.

Hâce Nizâmüddîn'in her tarafa yayılan cömertliğini duyan fakir bir adam, Hindistan'ın uzak bir yerinden yola çıkıp, mâlî sıkıntısını halletmek için, ondan çok mikdarda yardım almak ümîdiyle Dehli'ye geldi. Fakat o gün hazret-i Hâce'nin, bir çift eski ayakkabısından başka verebilecek birşeyi yoktu. Zavallı adam, bu yüce şahsiyetten aslâ böyle bir hediye beklemiyordu; fakat onu reddetmeye de cesâret edemedi. Bununla berâber, içinden, çok rahatsız oldu ve bu büyük zâttan böyle kıymetsiz bir hediye aldığı için, büyük bir hayâl kırıklığına uğradı. Aşırı bir kederle ve bu mevzu üzerinde düşünceye dalarak ayrıldı. Geri dönüşünde, yol üstünde gece dinlenmek için bir handa kaldı. Yine aynı gece Emîr Hüsrev, Bengal'den bir iş gezisinden, Dehli'ye dönüyordu. İhtişamlı maiyet, hizmetçiler ve zenginliklerle oraya varıp, aynı handa kaldı. Emîr Hüsrev, mücevher ve kıymetli taşların ticâretini yapıyor ve Dehli'nin en zengini biliniyordu. Ertesi sabah Emîr Hüsrev kalktığında, hayret edip; "Şeyhimin kokusunu duyuyorum." diye bağırdı. Han didik didik arandı ve sonunda tenhâ bir köşede, geceleyin Dehli'den gelen fakir bir yolcu bulundu. Dehli'de kaldığı zaman hazret-i Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın yanına gidip gitmediği sorulduğunda, adam üzüntülü bir şekilde; "Evet, hakîkatte ben bu uzun seyâhati, sâdece o büyük velîyi görmek ve sıkıntılarımı halletmek ve onun cömertlik ve ihsânından faydalanmak için yaptım. Eski ayakkabıları göstererek; fakat beni sadece kendisinin bu kıymetsiz ayakkabıları ile gönderdiği için üzgünüm" diye cevaplandırdı. Aşk ve muhabbetle yanan Hüsrev, derhâl adamdan; bütün bu büyük servet, köleler ve sâhib olduğu her şey karşılığında ayakkabıları kendisine vermesini istedi. Nakledildiğine göre, o zaman Emîr Hüsrev, diğer kıymetli eşyâlarından başka 500.000 gümüş para taşıyordu. Zavallı adam, bunu bir şaka kabûl etti. Fakat Hüsrev, üzerinde durarak, yeminle teklîfini tekrarladı ve hemen, sevgili hocasının ayakkabıları karşılığında bütün servetini vererek pazarlığı bitirdi.

Fakir adamın nasıl memnun olduğunu uzun uzun anlatmaya lüzum olmadığı açıkça bellidir. O, hazret-i Nizâmüddîn'in hayırseverliğinden hayâl ettiğinin yüzlerce katını, yine onun hürmetine başka biri vâsıtasıyla almıştı.

Emîr Hüsrev, Dehli'ye vâsıl olduğunda, hocasının ayakkabılarını, büyük bir hürmetle el üstünde taşıyarak, hazret-i Nizâmüddîn'in huzûruna çıktığında, yolda olan hâdiseyi kendisine arzedip ayakkabıları satın aldığını söyledi. Hazret-i Hâce; "Ona ne kadar para verdin?" dedi. O da; "Benim bir şeye yaramaz servetimin hepsini." diye cevap verdi. Hâce hazretleri tebessüm edip; "Onları ucuza almışsın." buyurunca, Emîr Hüsrev; "Efendim, çok şükür ki, onlara sâhip olan adam, yalnız servetimi teklif etmekle tatmin oldu. Hürriyetimi de isteseydi, benim sevgili hocamın bu mukaddes ve paha biçilmez hâtırasına sâhib olmak için memnûniyetle onu da verirdim." dedi.

Hüsrev, çok para kazandıran bir mesleğe sâhib olmasına rağmen, sâdık bir sûfî olarak, ilâhî bir ihsânla, böyle bir imtihânı en iyi şekilde başardı. Hocasının muhabbeti uğruna zenginliğini fedâ etti. Kendi zamânındaki birkaç Dehli sultanının sarayında en çok ihsâna mazhar olup, baş şâir olarak en yüksek mevkide bulunduğu gibi, hocasının en kıymetli talebesi olarak kalmayı da başaran bir dehâya sâhipti.

Emîr Hüsrev hazretleri, hocasından kendisine gelen husûsî iltifatları yazıp toplamıştır. Sultân-ül-meşâyıh HâceNizâmüddîn hazretleri, bir defasında Emîr Hüsrev'e hitâben; "Seni o kadar çok seviyorum ki, başka herkesten daralabilirim, fakat senden daralmam." buyurdu. Başka bir defâ da buyurdu ki: "Herkesten daralabilirim, hattâ kendimden bile. Fakat senden daralmam."

Hâce Nizâmüddîn bir gün, Emîr Hüsrev'e; "Bana duâ et! Seni benim yan tarafıma defnederler." buyurdu. Bu söz, daha sonra bir çok defâ kendisine hatırlatılmış, o da; "İnşâallah öyle olacaktır." buyurmuştur. Bir defâsında Emîr Hüsrev buyurdu ki: "Hocam bu

talebesi ile (yâni benimle) ahd etti, sözleşme yaptı ve Cennet'e giderse, beni de berâberinde götüreceğini söyledi."

Bir gün Hâce Nizâmüddîn, gördüğü bir rüyâyı talebesi Emîr Hüsrev'e şöyle anlattı: "Şeyh Necîbüddîn Mütevekkil'in evinin önünde, pencerenin altından temiz, berrak bir su akıyordu. Bu fakîr de (yâni Hâce Nizâmüddîn) yüksek bir yerde oturuyordum. Beni hoş ve ümidli bir hâl kapladı. Öyle bir vakitte kalbimden sen geçtin. Kendim için ihsân ettiği nîmeti, sana da vermesi için Allahü teâlâya duâ ettim. Duâmın kabûl olduğunu biliyorum. O hâl inşâallah sende peydâ olup, meydana gelecektir."

Hazret-i Hâce, yine bir gün Emîr Hüsrev'i yanına çağırarak, gördüğü bir rüyâyı şöyle anlattı: "Cumâ gecesi rüyâmda; Şeyh-ul-İslâm Behâeddîn-i Zekeriyyâ hazretlerinin oğlu Şeyh Sadreddîn'i gördüm. Bana doğru geldiğini anlayınca tevâzu ile yanına vardım. O daha çok tevâzu eyledi. Bu sırada uzaktan sen göründün. Yanımıza geldin. Bâzı kıymetli bilgiler anlatmaya başladın. Bu sırada müezzin ezân okumaya başladı. Ben de uyandım. Bunun senin için ne yüksek mertebe olduğunu göreceksin." Emîr Hüsrev diyor ki: "Hâce hazretleri böyle anlatınca, ben mahcûbiyet ve çâresizlik içinde; "Efendim! O yüksek mertebede bulunmak bu hizmetçinin ne haddine. Neyim varsa, hepsi sizin ihsânınızdır." diye arzettim. Bu sözler üzerine, hocam içlerini çeke çeke ağlamaya başladılar. Onların bu hâli karşısında kendimi tutamayıp ben de ağladım. Bundan sonra hazret-i Hâce emretti. Husûsî bir külâh getirdiler. Mübârek eliyle bu hizmetçisine (Emîr Hüsrev'e) giydirdi ve; "Büyüklerin sözlerini her zaman kalbinde bulundur. Hiçbir zaman hatırından çıkarma!" buyurdu.

Nizâmüddîn-i Evliyâ hazretleri, bir defâsında; "Eğer mümkün olsaydı, Hüsrev'le birlikte uyumayı ve aynı mezarda olmayı tercih ederdim." buyurmuştur.

Bir defâsında da; "Şâyet testereyi boğazıma dayayıp, talebem Hüsrev'den vazgeçmemi isteseler, başımı verip Hüsrev'i terketmemeyi tercih ederdim." buyurdu.

Hazret-i Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ Cennet yolcusu olduğu zaman, Emîr Hüsrev orada yoktu. Tuğluk Şâh ile Luknov taraflarına gitmişti. O yolculuktan dönüp acı haberi öğrenince, şaşkına döndü. Üzerine yıldırım düşmüş gibi oldu. Yanıyor, yanıyordu. Ayakta duramıyordu. "Sübhânallah! Güneş batmış. Hüsrev hayatta!" diye haykırdı. Mal mülk nâmına nesi varsa, sevâbı hocasının rûhuna olmak üzere hepsini fakirlere sadaka olarak verdi. Çok ağlıyordu. Bir defâsında; "Ben kendim için ağlıyorum. Hocamdan sonra çok yaşayamam." dedi. Hâce hazretleri, 1325 (H.725) senesi Rebîulâhir ayının 18. günü vefât etmişti. Emîr Hüsrev de, altı ay sonra 1325 (H.725) senesi Şevval ayının 18. günü vefât edip sevdiklerine kavuştu. Çok derin bir aşkla sevdiği hocasının ayak ucu tarafına defnedildi.

Emîr Hüsrev Dehlevî, şâirlerin sultânı, fazîlet sâhiplerinin önderi, sözleri kuvvetli olan yüksek bir zat idi. Konuşma sanat ve tavırlarındaki mânâ ve işâretlerde, önceki ve sonraki şâirlerden çoğu ona yetişememiştir. Konuşma tarzında, hocasının kendisine buyurduğu; "İsfehanlılar gibi konuş!" emrine uyardı. Gâyet fasîh ve belîğ olarak, açık, anlaşılır ve net konuşurdu. Bu edebî yönü yanında, tasavvufî hâli de pek yüksek idi. Evliyâlık yolunda üstün derece sâhibiydi. Pâdişâhlarla, âmirlerle görüşmesi, kalbinin dünyâ işlerine meyletmesine sebep olmazdı. Bu güzel hâli, eserlerinden daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü günah işleyenlerin kalblerinde bereket pek az bulunur. Belki de hiç bulunmaz. Bunun için, yazdıkları eserlerde bereket olmaz. Yâni böylelerinin yazdığı eserler, gönüllerde kabûl görmez ve kalblere tesir etmez.

Emîr Hüsrev hazretleri, vakitlerinin çoğunu ibâdet ile geçirirdi. Geceleri sabaha doğru uyanık olur, teheccüd (gece uyanıklık namazı) kılardı. Teheccüd için kalktığında, her gün Kur'ân-ı kerîmden 7 cüz (140 sayfa) okurdu.

Emir Hüsrev, birkaç lisânın ustasıydı. Türkçe, Farsça, Arapça ve Sanskritçe'de övülecek derecede mümtâz idi. Ana dili Türkçe ve Farsça olmakla birlikte, Arabîde, Arablarla

müsâbakaya girecek derecede kendisini yetiştirmişti. Aynı zamanda çok iyi bir Sanskrit sâhası âlimi idi. Sanskritçeyi çok iyi bilirdi.

Şiirdeki mahâret ve dehâsı yanında o, aynı derecede bir nesir üstâdı idi. Düzyazı yazmanın kâideleri ve prensipleri üzerine bir şâheser olan meşhûr **Nûh Sihpir'**i o yazmıştı.

Edebî bakımdan bu kadar üstün, meşhûr ve zengin olmasına rağmen Emîr Hüsrev, hazret-i Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın sohbetlerinde, huzûrlarında tattığı mânevî âb-ı hayat karşılığında, bütün dünyevî zenginliklerden seve seve memnuniyetle yüz çevirip, bütün servetini mübârek hocasının bir çift ayakkabısı karşılığına gönül rahatlığı ile fedâ edebilen çok yüksek bir velî idi.

Bütün velîler gibi, Hâce Nizâmüddîn de, Hindistan'da yaşayan her tabakadan insanlar arasında, karşılıklı muhabbet ve îtimâdın geliştirilmesine çok alâka göstermişti. İdâre eden âmirler ile idâre edilenler arasında sevgi bağının kurulmasını tavsiye eder, bunun için gayret gösterirdi. Bu hususta ilk şart, konuşarak anlaşmaktı. Ayrıca Hindistan'da çok çeşitli lisanlar konuşuluyordu. Bunun için, bu çeşitli lisanlara tam bir vukûfiyeti olan Emîr Hüsrev hazretlerinden bütün Hind halkının aralarında anlaşmayı sağlayacak ve kolaylaştıracak yeni bir lisan bulması istendi. Bunun üzerine Emîr Hüsrev çalışmaya başlayarak, kuzey bölgesinde konuşulan mahallî dil ile Fârisî karışımı bir dil meydana getirdi; ve bu karışım Urducanın esâsını teşkil etti. Zamanla ve daha sonra gelen nesiller tarafından kullanılarak, bu yeni karışım, daha ince ve kültürel bir dil olan Urdu lisânı hâline geldi. Emîr Hüsrev'in Fârisî ve Hintçe karışımı hazırladığı bu yeni lisanda ilk şiir söyleyen yine kendisi oldu.

Hüsrev Dehlevî, dînimizin emir ve yasaklarına tam uyan, cömert, samîmî ve âşık biriydi. Şiir ve nesirlerinde dile ve mânâya hâkimiyeti, dilindeki âheng, tasvîrlerindeki güzellik ve derin kültür seviyesi açıkça görülür. Bu sebeple, hemen bütün doğuİslâm âleminde sevilip takdir görmüştür. Kısa zamanda Anadolu'ya ulaşan eserleri zevkle okunmuş, Dîvân Edebiyâtı Şâirleri tarafından üstâd olarak kabûl edilmiştir.

Bilinen eserleri dört kısım altında incelenmiştir:

1) Dîvânları: **Tuhfet-üs-Sığâr, Vasat-ül-Hayât, Gurret-ül-Kemâl, Bakiyye-i Nakiyye, Nihâyet-ül-Kemâl.**

2) Hamsesi: **Matla'ul-Envâr, Şîrîn-ü Hüsrev, Mecnûn u Leylâ, Âyîne-i İskenderî, Hişt Behişt.**

3) Târihî mesnevîleri: **Kırân-ı Sa'deyn, Hıdır Han, Duvalrânî, Tuğluknâme, Nûh Sihpir.**

4) Mensûr eserleri: **İ'câz-ı Hüsrevî, Târîh-i Alâî, Ef'âl-ül-Fevâid.**

Bu eserlerinin hemen hepsi Hindistan'ın çeşitli matbaalarında basılmıştır. Eserlerinin yazma nüshaları, İstanbul, Bursa, Konya, Kayseri kütüphânelerinde mevcuttur.

Bu zikredilen eserlerinden başka, **Cevâhir-ul-Bahr, Bahr-ul-Ebrâr, Enîs-ül-Kulûb, Mir'ât-üs-Safâ, Menâkıb-ı Hind, Dehlî Târihi** ve **Makâlât-ı Çihâr-ı Yâr** isimli eserleri de vardır.

EN KIYMETLİ ŞEY

Nizâmüddîn-i Evliyâ hazretleri, Hüsrev'e yazdığı mektuplardan birisinde buyuruyor ki: "Bedenin âzâlarını koruduktan, onların sıhhatli olmalarını temin ettikten sonra İslâmiyetin beğenmediği her şeyden sakınmalı, haram ve mekruhlara aslâ yanaşmamalıdır. Allahü teâlâ her şeyi kıymetli yaratmıştır. Ama bir şeyi en kıymetli yaratmıştır. O da vakittir. Bunun için vakitleri en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmalı, en kıymetli şeyi âhiret saâdetini elde etmekte kullanmalıdır. Her an geçip gitmekte olan bu kıymetli ömrü ganîmet bilmeli, zamânı boş ve uygunsuz şeyler ile geçirmemelidir. Bir iş yapacağı zaman, istihâre ve istişâre etmeli, bilenlere danışmalıdır. Bir iş yaparken, kalbinde

inşirâh, açılma, genişleme, rahatlık bulunmazsa, o işi yapmamalı, vaz geçmelidir. Kalbinde inşirâh bulunmadan yapılan işin netîcesinin dâimâ sıkıntı olacağını iyi düşünmelidir."

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.105

2) Kâmûs-ul-A'lâm; c.3, s.3045

3) Siyer-ül-Evliyâ; s.98

4) Rehber Ansiklopedisi; c.5, s.108

5) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.10

6) Persian Literature; c.1, s.495

7) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.4, s.157

8) Sefînet-ül-Evliyâ; s.98

9) Siyer-ül-Evliyâ; s.301

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.115

EMÎR SULTAN;

Osmanlıların kuruluş devrinde Bursa'da yaşayan büyük velî. İsmi Muhammed, lakabı Şemsüddîn'dir. Babasının adı Ali'dir. 1368 (H.770) senesinde Buhârâ'da doğdu. Soyu, Peygamber efendimize dayanır. Ona, Buhârâ'da doğduğu için Muhammed Buhârî, Seyyid olduğu için Emîr Buhârî, Yıldırım Bâyezîd Hanın dâmâdı olduktan sonra da Emîr Sultan denilmiştir.

Emîr Külâl ismiyle tanınan babası geçimini çömlekçilikle sağlayan bir velî idi. Buhârâ'da sevilir ve duâsını almak için kendisine sık sık başvurulurdu. Nakşibendiyye tarîkatının Nurbahşiye koluna mensuptu. Emîr Külâl oğlunu yetiştirmek için büyük gayret gösterdi. Onu sağlam bilgi ve ahlâk temelleri üzerinde yetiştirmeye çalışan Emîr Külâl, oğluna, bir mesleğe sâhib olması için, çömlekçiliği de öğretti. Emîr Sultan küçük yaşta annesini kaybetti ve öksüz kaldı. Babası onun annesizliğini aratmayacak ölçüde ona yaklaştı ve sevgi bağı kurdu. Babasının ona sık sık verdiği nasîhatlardan biri şöyle idi:

"Ey oğlum! Peygamber efendimizi, babandan, anandan daha fazla sevmelisin. Soyunla öğünmemelisin, ağzından hiç yalan çıkmamalı. Her günü ömrünün son günüymüş gibi tamamlamaya çalışmalısın. İlim öğrenmekte aslâ erinip üşenmemelisin. Ak sakallı da olsan, düşmanla cihâdı bırakmamalısın. Selâm vermeden hiç bir topluluğa girmemelisin. Nikâhsız bir kadınla oturmamalısın. Kur'ân-ı kerîm rehberin, hadîs-i şerîfler ise yol göstericin olacaktır.

Ey oğlum! Hayat her yönü ile senin için bir mekteptir. Hayıra koş, kötülükten kaç. En büyük silâhın, Allahü teâlâya ettiğin duândır. Bunu aslâ unutma!"

Babasının bu şekildeki nasîhatları ile yetişen Emîr Sultan ayrıca, birçok tasavvuf ehlinin sohbetlerine de devâm etti.

Muhterem pederleri ile bir gün tenhâ bir yerde sohbet ediyor ve bir âyet-i kerîmenin tefsîri hakkında konuşuyorlardı. O sırada kalbi mahzûn, çok çocuk sâhibi, borçlu, sıkıntılar içinde bir kişi gelip, perişân hâlini; "Buhârâ'da bir bahçem vardı. Onun mahsûlü, her sene çoluk çocuğumun nafakasını karşılıyor ve ben de helâlinden geçiniyordum. Takdîr-i ilâhî, birgün bir fırtına esti. Bahçemde bulunan tâze ağaçları ve yeni bitmiş sebzelerin çoğunu kuruttu. Bu durumda geçinmeğe gücüm olmadığı için, çoluk çocuğumu terk ettim. Ey Resûlullah'ın evlâdı! Allahü teâlânın zayıf ve bîçâre kulu olan bana, inâyet gözüyle bak. Ayağına düştüm,

bana yardımcı ol." diye anlattıktan sonra, yüzünü Emîr Sultân'ın babası Ali'nin ellerine sürdü. Emîr Sultân'ın mübârek pederi de; "Cenâb-ı Hak inşâallah seni arzuna kavuşturacaktır." diyerek onu tesellî etti. O ânda Emîr Sultan hazretleri, o ihtiyara merhamet etmeyi ve şefkatli davranmayı aklından geçirdi. O gece Emîr Sultan, bu muhtâç ihtiyarın bahçesine gizlice varıp, gönülden Allahü teâlâya duâ ederek yalvardı ve; "Ey nîmetler veren ve rızıkları taksim eden Allah'ım! Bu fakîrin ağaçlarını ve ekip diktiği sebze ve meyvelerini eski canlılığına kavuştur." deyip, mübârek ellerini yüzlerine sürdü. Daha sonra Allahü teâlânın izni ile o fakîrin bahçesinde bulunan ağaçlar ve ekili sebzeler yeşerip canlandı. Sabah olunca, ihtiyarın kalbine, ilhâm-ı ilâhî geldi ve hemen bahçesine gitti. Bahçesine girince ağaçların çiçeklenmiş, tâze yaprakları çıkmış ve sebzelerin de canlanmış olduğunu gördü. İhtiyar adam bu durum karşısında hayrete düştü. Bahçenin bir köşesinden bostana baktı ve; "Ey rızkı veren ve mahlûkâtı yaratan Allah'ım! Yalvarmam ve niyâzım sanadır. Bana bu garip sırrı bildir. Yoksa bostanıma hazret-i Hızır mı geldi de, bahçemin ağaçları ölü iken hayat suyunu içip yeşerdi?" dedi. O esnâda Emîr Sultan, bahçenin bir köşesinden göründü. İhtiyar durumun hakîkatini anlayıp, hemen Emîr Sultan'ın ellerine sarılmak istediğinde, o gözden kayboldu. Emîr Sultan'ın duâsı bereketiyle, bahçedeki ağaçlar ile sebzelerin yeşerip, evvelki gibi meyveli olduğuna şükretti. İhtiyâr, Allahü teâlânın kudretine hayran kalıp, başından geçenleri Buhârâ halkına anlattı. Halk gelip, bahçenin hâlini görünce, hayret etti. Bu kerâmeti görünce insanlar, Emîr Sultan hazretlerinden duâ talebinde bulundular.

Emîr Sultan 17-18 yaşlarına geldiğinde babası vefât etti. Babasının vefâtından sonra bir müddet Buhârâ'da kaldı. Sonra aldığı ilâhî emîr üzerine Mekke'ye gitti. Hac farîzasını yerine getirdikten sonra Medîne'ye geçti. Niyeti, ceddi Resûlullah efendimizin mübârek kabirlerine yakın bir yere yerleşmek ve ömrünün sonuna kadar orada kalmaktı.

Medîne'ye geldiği zaman, kalacak bir yer bulamadı. Seyyidler için ayrılmış bir oda olduğunu duydu ve oraya gitti. Orada bulunanlar, seyyid olduklarını ve odanın kendilerine tahsis edildiğini söyleyerek, Emîr Sultan'ı yanlarına almak istemediler. Emîr Sultan onlara; "Ben de seyyidim." dedi ise de dinlemediler. Hattâ; "Senin seyyid olduğunu burada kim bilir? Seyyid olsaydın hâlinden belli olurdu." dediler. Emîr Sultan onlara; "Ben de burada, Allah'ın garib bir kuluyum. Bizim yolumuzda gurûr ve kibir yoktur. Gelin berâber kâinâtın efendisi Resûlullah efendimizin türbesine gidelim. Selâm verelim. Hangimizin selâmına cevap verirse, onun nesebinin sahîh olduğu belli olsun." dedi. Bu teklif üzerine, onlar türbeye dahî gitmeden, yüzlerini Resûlullah efendimizin türbesine dönerek; "Esselâmü aleyke yâ ceddî!" dediler. Fakat hiçbirine cevap gelmedi. Emîr Sultan, ihlâs ve şevkle; "Esselâmü aleyke, yâ ceddî!" dedi. Resûl-i ekrem mübârek sesiyle; "Ve aleyküm selâm, yâ veledî!" diye cevap verdi. Bunun üzerine orada bulunanlar, görünüşte fakîr ve hakîr gibi olan Emîr Sultan karşısında büyük bir mahcûbiyet duydular ve af dilediler.

Emîr Sultan hazretleri, Medîne-i münevvereye yerleşmek ve ömürlerinin sonuna kadar orada kalmak niyetinde iken, bir rüyâ gördü. Rüyâsında Peygamber efendimiz ve hazret-i Ali yanyana oturmuş hâlde idiler. O da gidip edeble yanlarına diz çöküp oturdu. Hazret-i Ali ona; "Ey Oğlum! Sana cenâb-ı Hak tarafından ceddin Muhammed'in sünnetini, takvâ yoluyla öğretmen için Rum iline gitmen işâret olundu. Senin önünde, ilerliyen nûrdan üç kandil belirecek, o kandiller nerede gözünden kaybolursa orada kalacaksın. Mezarın da orada olacak." dedi. Emîr Sultan uykudan uyanınca; "Demek ki takdîr-i ilâhî böyle." diyerek yola çıktı. Hazret-i Ali'nin dediği gibi, üç kandil ona kılavuzluk etti.

Emîr Sultan, Medîne'den yola çıkıp Bursa'ya doğru gelirken, yolda bir beyin oğlu, Emîr Sultan'ı gördü ve kalbi ona talebe olmaya meyletti. Hemen silâhlarını bırakıp, Emîr Sultan'ın yanına gitti. Ondan kendisini talebeliğe kabûl etmesini istirhâm etti. Emîr Sultan onu talebeliğe kabûl etti. Bir süre sonra bir yol kavşağına vardılar. Oranın yerlisi olan bir kişi, yolun birinde, geçit vermeyen bir ejderhâ, büyük bir azman yılanın olduğunu söyledi ve o yoldan gitmemelerini tenbih etti. Emîr Sultan'ın önünde giden kandil o yolu gösterdiği için, o

yoldan ilerlediler. Bir süre sonra yol kenarında bir ejderhânın uzandığını gördüler. Ejderhâ, sanki avını bekler gibi değil de, şerefli bir misâfiri bekler bir hâldeydi. Emîr Sultan hâriç, herkes ürkek bir hâlde ve endişe içinde yürüyordu ve; "Acabâ ejderhâ ne yapacak? Kâfileden kimlere saldıracak?" soruları zihinlerini kurcalıyordu. Kâfilenin önünde bulunan Emîr Sultan, ejderhâya yaklaşınca, ejderhâ derhâl Emîr Sultan'ın devesinin ayaklarına kapanarak; "Hoş geldiniz Şeyhim! Emrinizdeyim!" dedi. Kâfiledekiler bu durumu hayretler içinde seyrettiler. Fakat onlara yolda katılan bey oğlu, bu duruma pek inanmadı. O sırada ejderhâ, derhâl onun üstüne atladı. Beyzâde; "Aman Allah'ım! Yâ Emîr bana yardım et!" deyince, Emîr Sultan ejderhâya onu bırakması için işâret etti. Bunun üzerine ejderhâ, derhâl geri dönerek oradan uzaklaştı. Böylece, gencin kalbindeki şüphe gitmiş oldu.

Emîr Sultan'ın kâfilesi, Sakarya Nehri kenarında bulunan bir bahçede konaklamıştı. Bahçede her çeşit meyve vardı. Fakat talebelerden birinin canı hurma istedi. O sırada talebenin önünde bir hurma ağacı yükseldi. Üzerinde olgun meyveleri vardı. Ama talebe, olup biteni bir türlü anlamadı. "Acabâ eskiden burada mıydı? Yoksa ben bunu görmedim mi?" soruları zihnini kurcaladı. Bunu fark eden Emîr Sultan; "Canın hurma yemek istiyordu, işte hurma, al ye!" buyurdu. Bunun üzerine talebe, bu durumun hocasının kerâmeti olduğunu anladı.

Emîr Sultan hazretleri Bursa'ya geldiği zaman, önündeki nûrdan üç kandil, pınar başında Üç servi civârında fakirler için tahsis edilmiş eski bir kilisenin yanında durdu. Böylece Emîr Sultan Bursa'ya yerleşti.

Bu sırada Yıldırım Bâyezîd Han Macarlarla savaşıyordu. Düşman kuvvetleri, Osmanlı ordusuna büyük zâyiât verdiriyordu. Bu esnâda bir genç, yaralıların yaralarını sarıyor, bâzan da ellerini açıp duâ ediyordu. Kolundan yaralanan Yıldırım Bâyezîd, bu genç askerin gayret ve mahâretle yaraları sardığını görünce, o gence karşı kalbinde bir yakınlık hâsıl oldu. Yanına kadar giderek; "Benim de kolumda yara var, yaramı sar!" deyince, Emîr Sultan cebinden bir mendil çıkarıp; "Buyurun Pâdişâhım, sizin yaranızı da bu mendil ile sarayım." dedi. Sabah olunca, sarılan bütün yaraların iyi olduğunu, askerlerin ayağa kalktıklarını Yıldırım Bâyezîd Hana haber verdiler. Yıldırım Bâyezîd de merak edip kendi yarasını açarken, kolundaki mendilin, hanımının nişanlı iken kendisine hediye ettiği mendilin yarısı olduğunu farketti. Akşam yaraları saran askerin, yanına getirilmesini emretti. Fakat o kimseyi bulamadılar.

Osmanlı ordusu daha sonra Niğbolu Kalesi önlerine geçti. Niğbolu Kalesinin fethi için günlerce kanlı çarpışmalar oldu. Kale bir türlü feth edilemedi. Hücûmların en şiddetli ânında, daha önceki muhârebede askerlerin yaralarını saran genç, kale kapısını ardına kadar açtı. Yıldırım Bâyezîd ve askerleri kaleye girdiler. Kaledekiler, bu durum karşısında teslim olmak mecburiyetinde kaldılar. Zaferden sonra bu genci aradılar, bir türlü bulamadılar. Yıldırım Bâyezîd Han, Rumeli fethinden sonra Bursa'ya gelmeyip Edirne'de konakladı.

Bu sırada Yıldırım Bâyezîd'in kerîmesi (kızı), rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Resûl-i ekrem ona; "Oğlum Muhammed Buhârî ile evlen, sakın beni kırma ve sözümü dinle!" buyurdu. Temiz rûhlu, edeb ve hayâ sâhibi Hundî Fâtıma Sultan, rüyâsını kimseye söyleyemedi. Ertesi gün yine Resûl-i ekremi rüyâda gördü. Server-i âlem, ona; "Eğer âhirette benden şefâat etmemi istiyorsan, Muhammed Buhârî ile evlen." buyurdu. Hâlbuki Hundî Fâtıma Sultanın, Rumeli Beylerbeyi Süleymân Paşa ile evleneceği söylenmekte idi. Emîr Sultan, zâhiren fakîr ve garîb bir kimse idi. Hundî Sultan, bu çâresizlikler içinde bunalıp, duâ etti. "Acabâ Emîr Buhârî'nin bundan haberi var mı?" dedi. Kiminle ve nasıl haber gönderebileceğini düşünüyordu. Sonra kendisi gibi edeb ve hayâ sâhibi hizmetçisine rüyâsını anlattı ve durumu Emîr Sultan'a bildirmesini söyledi. Hizmetçisi gidip durumu Emîr Sultan'a anlatınca, o; "Bizim de mâlûmumuzdur. Nikâhımız, Allahü teâlâ tarafından kıyıldı. Dînimiz üzere burada da kıyılması gerekir. Durumu Hundî Fâtıma Sultan'a iletin." dedi. Bunun üzerine Emîr Sultan, dünürler gönderip sultânın kızını istedi. Fakat Vâlide Sultan kızını

vermek istemeyip, işi zora sürerek, dünürlere; "Emîr Sultan'a söyleyin, kırk deve yükü altın getirirse kızımı veririm." dedi. Emîr Sultan hazretleri de; "Sultan vâlidemiz develeri göndersinler, isteklerini yerine getirelim. İstediği altınları gönderelim." deyince, sarayı bir telâş aldı. Bu işe kimsenin aklı ermedi. Böyle fakir bir dervişin kırk deve yükü altını nasıl vereceğini, şaşkınlıkla karşıladılar. Saraydan kırk deveyi Emîr Sultan'a götürdüler. Emîr Sultan, develerle birlikte Nilüfer Çayının kenarına gitti. Develeri getirenlere; "Heybeleri bu kumlarla doldurun, sizler de istediğiniz kadar alın. Aldığınız altın olsun." buyurdu. Kimisi şüphe ederek bir şey almadı. Kimisi de heybeleri ve keselerini doldurdular. Kırk deveden meydana gelen kervan saraya girince, Emîr Sultan; "Boşaltın, istediğiniz altın olsun." dedi. Heybeler boşaltılınca, hepsi altın oldu. Kimi kendisi için de almadığı, kimisi de yolda aldıklarını döktüğü için çok pişmân oldu.

Emîr Sultan ile Hundî Fâtıma Sultan'ın evlenmelerine karar verilince, Fâtıma Sultan, kendi el işlemesi gömlek ve çamaşırları Harem ağası ile Emîr Sultan'a gönderdi. Emîr Sultan, bohça geldiği zaman bir odada mangal yakmış, talebeleri ile sohbet etmekte idi. Harem Ağası içeri girip; "Vâlide Sultan'dan." diyerek, bohçayı Emîr Sultan'a verdi. Bohçayı bir kenara bırakan Emîr Sultan, onların sıhhat ve âfiyetleri için duâ etti. Sonra bohçayı açıp, içinden bir mendil aldı. Mendilin içine birkaç köz parçası koyup, mendili kapadı. Tebessüm ederek Harem Ağası'na; "Vâlide Sultan'a selâm söyleyiniz. Biz fakir dervişlerin, sultânlara hediyesi ancak böyle köz parçaları olur. Kabûl etmelerini arz ederim." dedi. Harem Ağası, herkesin şaşkın bakışları arasında oradan ayrıldı. Yolda giderken mendilin yanıp yanmadığını merak etti; fakat mendilden duman bile çıkmıyordu. Saraya kadar kendisini zor tuttu. Hediyeyi Vâlide Sultân'a teslim etti. Mendil sarayda olanların merakları arasında açıldı. Mendilin içinden ateş tâneleri değil, gözleri kamaştıran elmas parçaları çıktı. Bu durumun, Emîr Sultan hazretlerinin kerâmeti olduğu anlaşıldı.

Nikâh haberi Edirne'ye ulaşınca, Yıldırım Bâyezîd, Kapıkulu askerlerinden kırk askeri Süleymân Paşanın emrine vererek, Emîr Sultan'ın ve Hundî Hâtun'un başlarını getirmesi için Bursa'ya gönderdi. Süleymân Paşa Bursa'ya gelince, Vâlide Sultandan onları istedi. Vâlide Sultan vermeyince, kırk asker, Vâlide Sultan'ın sarayına saldırdı. Vâlide Sultan, onların bu saldırısından korktu. Emîr Sultan onun bu hâlini görünce, ona; "Bu dehşet ve korkunuz nedir? Allah aşkına söyleyin." dedi. Sonra Vâlide Sultan'a "Şu yayı alın ve oku gerin. Ben bakayım siz atın." dedi. Vâlide Sultan; "Ben ok atamam." deyince, Emîr Sultan; "Siz oku takın, o kendiliğinden gider." dedi. Bunun üzerine Vâlide Sultan, pencereden askerlere karşı oku kirişe koyup, bıraktı. Yeşil ok, parlayarak gidip kırkına saplandı. Askerler derhâl kaçtılar. Vâlide Sultan; "Yâ Emîr Sultan! Niye oku sen atmadın da bize attırdın?" diye sorunca, Emîr Sultan; "Eğer oku biz atmış olsaydık, hem o askerlerin, hem de Osmanoğullarının nesilleri helâk olurdu. Onun için bu işi size yaptırdık." dedi.

Pâdişâhın, Emîr Sultan'ın ve kızı Hundî Sultân'ın öldürülmesi için Bursa'ya asker gönderdiğini duyan Molla Fenârî, Yıldırım Bâyezîd'e şu mektubu yazdı:

"Mektubuma, dâimâ kullarına acıyıcı olan Allahü teâlânın adıyla başlarım. İnsanların en âcizi olan ben, Türk ve İslâm memleketlerinin koruyucusu, Osmanoğullarının övündüğü ve Hak uğruna savaş edenlerin başkanı, İslâm dîninin ve müslümanların yardımcısı olan, Pâdişâhımın ömrünün uzun olmasını ve evlâdının çoğalıp kıyâmete kadar şan ve şerefle yaşamasını Rabbimden niyâz ederim.

Sultânımızın şunu bilmesi gerekir. Bizim Peygamberimiz Muhammed Mustafâ'dan önce, Îsâ aleyhisselâm, kendine inananlardan üç kişiyi Hak dîne dâvet için bir beldeye göndermişti. Fakat oranın halkı, onları yalanlayıp ödürdüler. Bu cinâyeti işledikten sonra, sevinerek evlerine gittiler. Cenâb-ı Hak onların bu davranışlarından râzı olmadı ve Cebrâil aleyhisselâma, o belde üzerinde yürekleri parçalayıcı, korkunç ve keskin bir sesle haykırmasını emretti. Cebrâil aleyhisselâm haykırınca, oradakilerin hepsi bir anda öldü.

Böyle büyük bir felâkete düşmekten Allahü teâlâya sığınırız.

Şimdi bizim de Sultânımızdan bir ricâmız vardır. Dün öldürülmesini emrettiğiniz Emîr Sultan, Resûl-i ekremin neslinden hürmete değer bir insandır. Bu zât gibi temiz kalbli, Peygamber neslinden bir kişi, zamânımıza kadar Anadolu'ya ayak basmamıştır. Buna benzer aslı temiz bir kimseyi elleri hediyeler dolu davetçiler göndererek Buhârâ'dan Anadolu'ya getirmeye çalışsaydınız, sizin için ebedî bir şeref olurdu. Böyle yapmadığınız hâlde, mânevî irâde üzerine yurdumuza gelen bu zât dolayısıyla Peygamber efendimize yakınlık kazandığınız takdirde, dünyâ ve âhiret saâdetiniz artacaktır.

Şunu da bildireyim ki, bu dâmâdınız, Peygamber efendimizin; **"Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir."** buyurduğu kimselerdendir. Bizim böyle seyyidlerden gördüğümüz feyz eserlerini, hazret-i Muhammed'den sonra kimse göstermemiştir. Eğer bir daha onun başını kestirmek için asker gönderirseniz, bütün yurdumuzun felâketi olacağından şüphemiz yoktur. Son ferman sultânımızındır."

Aradan günler geçtikten sonra Bursa'ya dönen Osmanlı ordusunu ve sultânı karşılayanlar arasında Emîr Sultan da vardı. Yıldırım Bâyezîd, onunla selâmlaşınca, harb meydanında askerlerle kendi yarasını saranın bu genç olduğunu anladı. Sultan, ona şifreli olarak; "O el çabukluğu ne idi?" diye sordu. Emîr Sultan; **"Allah'ın kuvvet ve yardımı, o bîat edenlerin vefâ ve sadâkatlerinin üzerindedir."** (Feth sûresi: 10) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Yıldırım Bâyezîd; "Ya o mendilin yarısı ne oldu?" diye sorunca, Emîr Sultan; "Babacığım, o mendilin yarısı cebimdedir. Bendeniz dâmâdınız Muhammed Şemseddîn." dedi. Yıldırım Bâyezîd Han atından inerek onunla kucaklaştı ve gözyaşlarını tutamıyarak ikisi de ağladılar.

Sultan Yıldırım Bâyezîd Han, Niğbolu zaferinden sonra kazanılan ganîmetler ile müslümanların ibâdet etmeleri için, Bursa'nın güzide bir yerinde câmi yaptırmak istedi. Bu durumdan vezîrini de haberdar etti. Bugünkü Ulu Câminin yeri uygun görüldü ve arsa sâhiplerine mülklerinin bedelleri verildi. Herkes gönül rızâsıyla arsalarını verdiler. Fakat câminin inşâ edileceği yerde bir ihtiyar kadıncağızın evi vardı. Bu hanım; "Ben evimi satmam." diye inâd etti. Ona; "Bize bu ev mutlaka lâzım." denildi ise de, hiçbir kimsenin, sözünü dinlemedi. Sultan Yıldırım Bâyezîd Han da o kadının yanına gidip, durumu anlattı. Fakat, kadını fikrinden döndüremedi. Sonra Sultan, dîvânı toplayarak bu husûsu görüştü. Dîvânda, Emîr Sultan hazretlerine durumun bildirilmesi ve ona göre hareket edilmesi kararına varıldı. Sultan Bâyezîd, Emîr Sultan'ın huzûruna giderek durumu anlattı ve; "Sizin hizmetinize muhtâcız, yoksa câmi-i şerîf yapılamaz." dedi. Emîr Sultan; "Her işin gerçekleşeceği bir vakit vardır." diyerek Sultânı teselli ve teskin etti. O gece ihtiyar kadın rüyâsında, mahşer günündeki hâlini gördü. Herkes Muhammed Mustafâ'dan şefâat umup, Cennet tarafına gidiyordu. İhtiyar kadın da onlar gibi Cennet'e gitmek istedi. Fakat yürümeye gücü olmadığı için, Arasat meydanında yapayalnız kaldı. Bunun üzerine ihtiyar kadın feryâd etmeye başlayınca, zebâniler ona; "Niye ağlıyorsun?" diye sordular. İhtiyar kadın; "Müslüman tâife Cennet'e gitti. Ben kaldım, onun için ağlarım." dedi. O sırada gâibden bir ses; "Eğer sen de Cennet'e gitmek istersen, Yıldırım Bâyezîd Hana evini sat, inâd etme, yoksa inatçılardan olup, ehl-i nâr, cehennemlik olursun." dediği ânda, ihtiyar kadın hemen uyandı. Uyandığı zaman, evinin bir nûr ile kaplanmış olduğunu gördü. "Elhamdülillah ben de Cennet ehli oldum." diyerek sabaha kadar ibâdetle meşgûl oldu. Sonra gönül rızâsı ile evini sattı ve câminin yapılmasına vesîle oldu.

Emîr Sultan çok gayret göstermesine rağmen, Tîmûr-Yıldırım çarpışmasının önüne geçemedi. İki müslüman-Türk ordusunun birbirleri ile savaşmasını istemeyen Emîr Sultan, sonucun ne olacağını da çok iyi biliyordu. Ankara Savaşının başlamasına çok az bir zaman varken, hanımı Hundî Hâtun; "Niçin babamı yalnız bırakıyorsunuz yâ Emîr?" diye sordu. Emîr Sultan; "Telâşın boşunadır yâ Hundî! Bu savaş bizim aleyhimizedir. Bunu muhteşem pederinize daha önce arzettim." deyince, hanımı; "Ne olursa olsun. Şu anda babamın yanında

olmanızı arzu ediyorum." dedi. Hanımının isteği üzerine Allahü teâlânın izniyle bir anda cepheye vardı. Orada Sultan Bâyezîd Han ile görüşmesine rağmen, kararından dönmeye niyetli olmayan Pâdişâhı, savaştan vazgeçiremedi. Emîr Sultan'ın îkâz ettiği şekilde, savaş Yıldırım Bâyezîd'in aleyhine sonuçlandı.

Ankara Savaşından sonra Tîmûr Hanın ordusu Bursa önlerine gelip konakladı. Ordu uzun süre burada kaldığı için, Bursa'da yiyecek tükendi ve halk sıkıntı içine düştü. Bunun üzerine halk Emîr Sultan'a gidip yardım istedi. Emîr Sultan onlardan birisine; "Tîmûr'un ordusuna git, orada kumral sakallı, kırmızı yüzlü, kimsenin yüzüne bakmayan, bizi yürekten sevenlerden bir eskici var. Ona selâm söyle ve bir aydan beri müslümanlar yiyeceksiz kaldı. Göçmezler mi acabâ? de!" buyurdu. Bu emri alan kişi, Tîmûr'un ordusundaki eskiciyi buldu ve Emîr Sultan'ın sözlerini nakletti. Eskici Baba; "Evet, buraya geleli epey oldu. Artık göç vakti geldi." diyerek elindeki iğne ipliği bir kutuya yerleştirdi. O anda orduda toplanma hazırlıkları başladı. Kısa süre sonra Tîmûr'un ordusu şehri terk etti.

Yıldırım Bâyezîd'in Ankara Savaşı mağlubiyetinden sonra, Amasya'da bulunan Şehzâde Çelebi Mehmed, bir gün Molla Ali'yi huzûruna dâvet edip dedi ki: "Yâ Molla Ali! Meydana gelen hâdiseden ibret aldın mı? Babam Yıldırım Bâyezîd'in başına gelen musîbet ve belâların sebeplerini düşünebiliyor musun? Görüyorsun ki, herbirimiz bir yere ayrıldık. Kardeşim Mûsâ Çelebi, Îsâ Çelebi'nin üzerine yürüdü ve Bursa'da tahta oturdu. Kardeşim Süleymân Çelebi ise Edirne'de tahta oturdu. Düşman bizden korkarken, şimdi biz âleme maskara olduk. Özellikle Edirne'de oturan kardeşim Süleymân Çelebi'nin fitne ve fesâdından korkulur. Din ve devlete taşıdığım iyi niyet ve gayret, bu olaylar karşısında beni daha da hassas kıldı. Gel seninle tac ve taht düşüncesini terk ederek hacca gidelim!" Çelebi Mehmed hem söylüyor, hem ağlıyordu. Akşam ikisi de istihâreye yattı. Çelebi Mehmed rüyâsında dedesi Murâd-ı Hüdâvendigâr'ı gördü. Yanında Emîr Sultan vardı. Ona bir kılıç, bir de eğerlenmiş at vererek; "Haydi yiğidim! Din esâslarını ikâme eyle!" dediler. Çelebi, ata binmek istemediği hâlde, çâresizlik içinde binmek zorunda kaldığını ve Gelibolu istikâmetine hareket ettiğini gördü. Molla, aynı gece rüyâsında Bursa'da olduğu ve Çelebi Mehmed'i tahtın üstünde, Mûsâ Çelebi'yi ise tahtın altında gördü. Bunun üzerine Mehmed Çelebi, Bursa'ya hareket etti ve Osmanlı tahtına geçti. Rüyâda gördüğü gibi Osmanlı tahtına sâhib oldu.

Bir gün sohbet esnâsında bir zât, Emîr Sultan'a, Peygamber efendimizin mîrâca çıkmasının cismânî mi, yoksa rûhânî mi olduğunu sordu.ÊEmîr Sultan hazretleri buyurdu ki: "Ceddim Resûl-i ekrem, mîrâca bedeniyle çıktı. Mekânsız, zamansız, cihetsiz, sıfatsız olarak Allahü teâlâyı gördü. Gözsüz, kulaksız, vâsıtasız, ortamsız olarak Rabbi ile konuştu. Bu hususta kimsenin şek ve şüphesi olmasın. Bunun doğruluğu, Necm sûresinde bildirilmiştir. Resûl-i ekrem için cümle melâike ve bütün mahlûkât salevât getirirler. Böyle yüksek bir zâtın mîrâcında, bedenen veya rûhen olmasında şüpheye gerek yok. Bu beden, göz ve kulaklar, günde bir defâ değil, dört yüz kere mîrâc yapabilir. Buna şüphe etmemek gerekir. Allahü teâlâ bir hadîs-i kudsîde; **"Ey Habîbim, sen olmasaydın, hiçbir şeyi yaratmazdım."** buyuruyor. Bu hadîs-i kudsî, bunun doğru olduğunu gösterir."

Emîr Sultan hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlânın yolunda olan bir kimsenin kalbinde, Allahü teâlâya kavuşmaktan başka bir arzu bulunmaz."

Talebelerinden birisi anlatır: Bir gece rüyâmda şöyle gördüm: Bursa'nın uzak kasabalarından birkaç kişi: "Bursa'da bir evliyâ var. Allahü teâlânın izniyle ne hâcetin varsa verirmiş." diye yola çıktılar. Ben de yatakta yatıyordum. Onların dediklerini duyunca, aralarına katılarak, biz de duâsını alalım diye birlikte Bursa'ya gittik. Dergâha girip Emîr Sultan'ı görünce bayılmışım. Aklım başıma gelince, ayağa kalkacak tâkati bulamadım. Emekliye emekliye Sultan hazretlerinin yanına vardım. "Sultânım, beni talebeliğe kabûl edin!" dedim. "Kâbûl eyledik!" diyerek mübârek elleri ile sırtımı sığadılar. Heyecanla uyandım. Rüyâmı anneme anlattım ve tâbir etmesini istedim. Annem; "Sen hemen o büyük velînin yanına koş,

himmetine kavuşarak duâsını al." dedi. Hemen yola çıktım. Bir grup insanın, rüyâmdaki gibi; "Gidip Emîr Sultan'ı ziyâret edelim. Onun duâsını alalım." diye yürüdüklerini gördüm. Aralarına katılarak, rüyâmdaki gibi, sırayla dergâha girip huzûrlarına çıktık. Emîr Sultan'ın mübârek nazarlarına kavuşunca, aklım başımdan gitti. Düşüp bayıldım. Aklım başıma gelince, ayağa kalkamayıp, emekliyerek ayak uçlarına kadar gittim. "Bizi talebeliğe kabûl buyurun Sultânım." deyince; "Biz seni talebeliğe kabûl edeli kırk yıl oldu." buyurdular.

Emîr Sultan'ın büyük sevgi ve saygı gördüğü, adının yediden yetmişe herkesin dilinde dolaştığını duyan iki kişi, ziyâretine gitti. Yolda giderken biri; "Benim gönlümdeki tâze ekmek ile kaymak olsun." diğeri de; "Benimkisi de hayır duâ olsun." dedi. Dergâha vardıklarında Emîr Sultan talebeleri ile bahçede sohbet ediyordu. Emîr Sultan; "Şu gelenlerden filâna ekmek ve kaymak verin, ötekisi için de hayır duâ edelim. Nefsinin hevâ ve hevesinden uzak ve Allah korkusunda müdâvim olsun!" buyurdu. Kalbinden hayır duâ isteyen zât, Emîr Sultan'ın talebesi olarak uzun yıllar hizmetinde bulundu.

Hacı Bayrâm-ı Velî, Emîr Sultan ile sohbet etmek için talebelerinden bir kısmı ile Bursa'ya gitti. O sırada Emîr Sultan'ın Bursa kalesi kenarındaki evleri harâbeye döndüğü için, ustalar tarafından tâmir ediliyordu. O esnâda marangozlar ellerinden büyük bir ağacı düşürdüler. Emîr Sultan'ın mübârek bakışları düşen ağaca ilişince, ağaç boşlukta kaldı. Hacı Bayrâm-ı Velî bu olaya şâhid oldu ve içinden; "Herhâlde Emîr Sultan, bana kerâmetlerinden birini göstermek istedi." diye geçirdi. Emîr Buhârî ona; "Biz, bununla size kerâmet göstererek evliyâdan biri olduğumuzu isbatlamak istemedik. Kale kenarında çocuklar oynuyorlardı. Ağaç onların başına düşüp ezilmesinler diye böyle yaptık. Gâyemiz, çocukları büyük felâketten kurtarmaktı." dedi. Çocuklar oradan kaçtıktan sonra ağaç yere düştü.

Bursa tüccarlarından Hoca Kâsım, Emîr Sultan'a bir sarık hediye etti. O da, tüccâra bir mikdâr para verdi. Hoca Kâsım, o parayı alarak kesesine koydu ve çarşıda gezerken, otuz bin dirheme satılan büyük bir elmas gördü. Onu almak istedi, fakat kesesinde o kadar çok para olmadığını bildiği için üzüldü. Sonra aklına, kesesindeki paraları saymak geldi. Paraları sayınca, otuz bin dirhemden fazla olduğunu hayretle gördü. Hemen o elması aldı. Aynı gün elmastan anlayan bir yahûdî, o elmasa yüz otuz bin dirhem verince, Hoca Kâsım yahûdîye elması sattı. Bunun Emîr Sultan'ın bir kerâmeti olduğunu anlayan Hoca Kâsım, Emîr Sultan için bir dergâh yaptırdı.

Sarı Yûsuf şöyle anlatır: "Bir gün Bursa'da, Emîr Sultan'ın huzûrunda oturuyorduk. Emîr Sultan sohbet ediyordu. O ânda hiç başıma gelmeyen bir şey oldu. Âniden uykum geldi. Öyle ki, göz kapaklarımı kaldıramıyordum. Durumu fark eden Emîr Sultan; "Biraz uyu!" diyerek bana izin verdi. Ben de uyudum. Bir süre sonra korkulu bir rüyâ görerek uyandım. Emîr Sultan'ın elinde bir kalkan vardı. Tekrar uyuya kaldım. Yine korkulu bir rüyâ görerek uyandım. Emîr Sultan'ın elinde aynı kalkan duruyordu. Uykum kaçtı ve merakla Emîr Sultan'a kalkanı neden tuttuklarını sordum. Emîr Sultan şöyle cevap verdi: "Kırım'da bizi seven bir zât var. Şu ânda gönlümüze yönelmişti. Bu meclisde uyumandan hâtırı incindi. Sana doğru ok attı. Ben de kalkanla engel oldum. Yine attı, tekrar oka mâni oldum. Sonra o, senin bizim müsâdemizle uyuduğunu anlayınca, pişman olup, okun sana değmediğine şükretti."

Emîr Sultan, bir gün öğle namazını kılmak için evinden dışarı çıktı. Talebeleri de onu tâkib etti. İçlerinden Mûsâ Baba; "Sultânım! Ne olaydı, şurada bir su aksaydı da müslümanlar namaz için abdest alsaydı." dedi. Bu sıra Emîr Sultan, asâsına dayanmış tefekkür ediyordu. Eûzü Besmele çekerek, asâsını yerinden oynattı. Oradan bir su kaynayıp coştu. Bunun üzerine talebeler, Allahü teâlâya hamd ü senâ ettiler.

Emîr Sultan bir gün abdest alırken, yanına bir talebesi geldi. Talebesine nereden geldiğini sorunca, şehirden geldiğini söyledi. Emîr Sultan; "Bizim için ne diyorlar?" deyince de; "Kimyâya mâliktir, diyorlar." cevâbını verdi, bunun üzerine Emîr Sultan; "Kimyâ odur ki,

akan su saf altın olur." dedi. Daha sözlerini bitirmeden, kollarından akan sular altın oldu.

Şeyh Sinân şöyle anlatır: Henüz küçük idim. Babamla bahçemize kavun, karpuz ektik. Ne kadar çabaladık ise, ektiğimiz kavun ve karpuzlar bir türlü istediğimiz gibi yetişmedi. Bir gün bostanda, üzüntülü bir şekilde oturuyordum. Babam ise köye dönmüştü. O sıra âniden, at üstünde, yeşil kaftanlı bir zât peyda oldu. Benden çekirdek istedi. Ben de verdim. Çekirdeği alıp tarlaya saçtı. Bir ânda tarla çimlendi ve kavun, karpuz yetişti. Benden bir karpuz istedi. Ben de koparıp verdim. Karpuzu ikiye böldü. Yarısını kendisi aldı, diğer yarısını da babama vermemi tenbih etti ve; "Bana Emîr Sultan derler. Söyle babana, seni Bursa'ya, benim yanıma getirsin." dedi. Ben de; "Bâşüstüne, emrinizi yerine getiririm." dedim. Yeşil kaftanlı zât, bir ânda kayboldu. Bir müddet sonra babam geldi. Kavun, karpuzları yetişmiş görünce şaşırdı ve; "Ey oğul! Tarlaya Hızır mı geldi? Yoksa Allahü teâlânın sonsuz kudretinden bir hikmet ve sırrın tecellisi mi oldu? Çünkü, mevsim henüz ekilenlerin büyüme zamânıdır ama ne hikmetse, bostan yetişmiş durumdadır." dedi. Sonra Allahü teâlâya duâ etti. Ben babama, Emîr Sultan'ın dileklerini ve tenbihini aktardım. Babam da; "Başım, gözüm üstüne!" diyerek, beni Bursa'ya Emîr Sultan hazretlerinin huzûruna götürdü. Huzûra vardığımızda, çok yorulmuş ve karnımız acıkmıştı. Emîr Sultan, hanımına yemek hazırlamasını söyledi. Önümüze bulamaç yemeği geldi. Yemek çok lezzetli idi. Hayâtımda öyle yemek yediğimi hatırlamıyorum. Uzun müddet Emîr Sultan'ın hizmetinde bulundum. Sonunda; "Fesâd ehlini ıslâh eyle. Himmet ve inâyetle müslümanlara nasîhat et. Tâ ki, senin Kur'ân-ı kerîme dayalı doğru yolunu duyanlar da, yaptıkları hatâlarından dönsünler." diyerek bana hilâfet verdi."

Emîr Sultan hazretleri, bir gün Ali Efendi isimli talebesini Balıkesir'e göndermek istediler. O talebe kalbinden şöyle geçirdi: "Acaba Balıkesir'e varıp gelinceye kadar vaktimi nasıl geçireyim?" Hemen kalkıp tesbihlerini getirip eline verdiler ve; "Gidip gelinceye kadar bu tesbihle meşgul ol." buyurdular. Talebe tesbihi alıp yola düştü. Balıkesir'e Cumâ vakti vardı. Emîr Sultan'ın îkâz için gönderdiği hoca efendinin hutbesine yetişti. Sonra ona bozuk düşüncelerini ve doğrusunu anlattı. Fakat o, Emîr Sultan'ın talebesini dinlemedi ve kendi düşüncesinde ısrâr etti. Talebe geri dönerken, akşam karanlığında bir köye girdi. Köye girdiği sırada, dere kenarındaki kumluk bir yere bastı ve kayarak düştü. O esnâda tesbih elinden kayboldu. Ne kadar aradı ise bulamadı. Yolculuk bittiğinde, ağlayarak Emîr Sultan hazretlerinin huzûruna girdi. "Yâ oğlum! Yolculuğun nasıl geçti, hâlin nasıldır?" buyurdular. O da; "Sultânım içim yanıyor. Karanlıkta ayağım kaydı, tesbihi suya düşürdüm." dedi. Bunun üzerine Emîr Sultan; "Yâ oğlum! Onun için niye üzülürsün? Biz onu suya düşürmedik." dedi ve cebinden tesbihi çıkarıp verdi.

Bir gün bir köylü, Emîr Sultan'ın huzûruna gelip; "Sultânım, bir sıkıntım var. Başım dertte, bana bir duâ yazın ve himmet edin." dedi. Ali Hoca isimli talebesine işâret edip; "Yazıyoruz." dedi. O da duâyı yazdı. Emîr Sultan ve yanında bulunan talebeleri kime duâ yazsa, Allahü teâlânın izni ile şifâ bulurdu. Hattâ öyle olurdu ki, sar'a hastaları gelse, şifâ bulup giderler ve ömürlerinin sonuna kadar, bir daha hasta olmazlardı.

Emîr Sultan hazretleri, devamlı olarak sazdan örülmüş hasır üzerinde oturur ve mübârek dudakları devamlı hareket ederdi. Şu şiiri sık sık söylerdi:

Eğer gönlün benimle olursa,
Yemen'de olsan bile yanımdasın.
Eğer gönlün benimle değilse,
Yanımda olsan bile uzaktasın.

Dinle bak Hak ne hoş söyledi.
Zebur'unda Dâvûd'a buyurdu.
Düşman ol önce nefs belâsına,

Ondan, bana uymakla kurtulasın.

Gel şimdi sen de düşman ol nefsine,
Zâyi eyle onu her ne dilerse,
Eğer bu işte atarsan riyâyı,
Kendine rehber kıl evliyâyı.

Eğer anlarsan budur sana ol,
Nefsinin şerrinden halâs ol,
Nefsinin murâdından uzak dur.
Düşersen eğer şeytana uzak dur.

Emîr Sultan hazretlerinin yayı ve bir de oku vardı. Bunlar, gazâda kullanılmak üzere asılı dururdu. O yaya ok koydukları zaman, kırk ok çıkar, kırk kişiye isâbet ederdi. Her nereye atmak isterse, bir talebesinin eline verir, o tarafa atmasını emr ederdi. Şeyh-ul-İslâmın da hazır bulunduğu bir gün, Emîr Sultan okunun ve yayının getirilmesini istedi. Getirilen ok ve yayın, Şeyhülislâma verilmesini emr buyurdu. Yay ile ok, Şeyh-ul-İslâma verildi. Emîr Sultan ona; "Oku doğuya doğru at. Ok nereye düşerse, mezarımız orası olsun." buyurdu. Şeyh-ul-İslâm, emîrleri üzerine oku attı. Ok, şimdiki türbenin olduğu yere düştü. Orası, o zaman ağaçlık ve yeşillik idi. Hâlbuki ok atılan yer ile, düştüğü yer arası çok uzak idi. Atmak ile oraya gitmesi mümkün değildi. Zîrâ okun atıldığı yer ile düştüğü yer arasındaki mesâfe, üç ok atımlık idi. Orada bulunanlar, bu işin Emîr Sultan'ın kerâmeti olduğunu anladılar.

Emîr Sultan 1430 (H.833) senesinde Bursa'da vebâ hastalığından vefât etti. Vefât ettiğinde 63 yaşındaydı. Emîr Sultan vefât ederken, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yıkayıp, cenâze namazını kıldırmasını vasiyet etti. Vefât ettiği gün Hacı Bayrâm-ı Velî mânevî bir işâret ile Bursa'ya geldi. Gasil ve tekfin işlerini yaptı ve cenâze namazını kıldırdı. Okun düştüğü yer olan Bursa'nın doğu kısmında yüksekçe bir yere günümüzde kendi ismiyle anılan semte defnedildi.

Emîr Sultan hazretlerinin türbesi yapılırken türbeyi yapan zât, rüyâsında Emîr Sultan'ı gördü. O zâta; şurayı şöyle yap, burayı böyle yap diye, türbesi bitinceye kadar, her gece rüyâda emîr verdiler. O zât, türbe yapımını bitirdikten sonra, bir daha Emîr Sultan'ı rüyâsında görmedi.

İznikli âlim bir zâtın oğlu, bir gün uzun bir süre kalmak için Emîr Sultan hazretlerinin türbesine geldi. Altı gün sonra, oradan ayrılmaya karar verdi. Emîr Sultan'ın talebeleri ona; "Efendim, siz uzun zaman kalacaktınız. Niye şimdi gidiyorsunuz?" diye sordular. O da; "Benim bir ihtiyâcım vardı. Kırk yıl çile çeksem o murâdıma kavuşamazdım. Emîr Sultan hazretlerinin rûh-ı şerîflerini vesîle edip, uzun süre îtikâfta kalmak için buraya gelmiştim. Fakat Emîr Sultan'ın himmeti yetişip feyzi nehirler gibi aktı. O murâdıma altı günde kavuştum. Bunun için şimdi gidiyorum." dedi.

Yavuz Sultan Selîm, Mısır seferine çıktığında Yenişehir'de bulunduğu sırada Bursa'ya gelerek, atalarının kabirlerini ziyâret etti. Emîr Sultan hazretlerinin türbesine gelip, onun rûhâniyetinden yardım dilerken, Emîr Sultan hazretlerinin kabrinden; "Yâ Selîm! Üdhulû Mısra İnşâallahü âminîn! (Ey Selîm! İnşâallah Mısır'a emniyet içinde giresiniz!)" diye bir nidâ işitildi. Duyanlar; "Müjdeler olsun pâdişâhım! Size Mısır'ın fethi müjdelendi!" dediler.

Emîr Sultan'ın vefâtından yaklaşık iki asır sonra, yanında arslan ile dolaşan bir zât Bursa'ya geldi. Emîr Sultan'ın türbesini ziyâret etti. Bu sırada arslanını bir ağaca zincir ile bağladı. Biraz sonra zincirini koparan arslan, âşık gibi türbenin kapısına geldi ve gözlerinden yaş aka aka Emîr Sultan'ı ziyâret etti. Sonra olduğu yere dönerek sâhibini bekledi.

Dûyi Halîfe adıyla meşhûr bir zât vardı. Ona; "İlmi kimden tahsîl ettin?" diye sorulduğunda; "Üstâdım Emîr Sultan hazretleridir. Bir gün, babam ve birçok kişi ile Emîr Sultan hazretlerini

ziyârete gitmiştik. Mübârek nazarlarına kavuşup, elini öptük. Babama bakıp; "Oku." buyurdular. Babam Kur'ân-ı kerîm okumaya başladığında, oradakilerin birçoğu kendinden geçip ağladı. Ondan sonra babamın bütün çocukları çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurlardı. Hatta kız kardeşlerim bile bizim gibi okurdu." dedi.

Yahyâ Halîfe diye tanınan bir vâiz vardı. Bu zât şöyle anlatır: "Ben, nerede bir velî kulun olduğunu duysam, derhâl oraya gidip hizmetle şereflenirdim. Nihâyet Emîr Sultan'ın talebelerinden Sinân Halîfe'nin yanına gittim. Kendisine; "Sizden murâdım, elinizde tövbeye erişip nefs-i emmâreden kurtulup nefs-i mutmainneye kavuşmak ve kalbimi temizlemektir." dedim. O da bana; "Bursa'da Emîr Sultan'ın kabrine gideceksin, orada tövbe eli sana nasîb olacak." dedi. Oradan ayrılarak, hiç dinlenmeden Bursa'ya gittim. Emîr Sultan hazretlerinin kabrine vardım. Emîr Sultan'ı kabrinin üzerinde oturur gördüm. Hürmetle selâm verip, elini öptüm ve tövbe ettim. Sonra gözümden kayboldu. Böylece, murâdıma erişip, dünyâ ve âhiret saâdetine kavuştum."

İznik'te medfun bulunan velîlerden Eşrefoğlu Abdullah, sağlığında bir iş için Bursa'ya gitmişti. Fakat fırsatı olmadığı için, Emîr Sultan'ın kabrini ziyâret edememişti. İznik'e geri dönerken, yolda Halîl Paşanın oğlu İbrâhim Paşayı gördü ve ona; "Siz her hâlde Bursa'ya gidiyorsunuz. Emîr Sultan hazretlerinin kabrini ziyâret ettiğinizde, selâmımı iletmenizi sizden ricâ ediyorum." dedi. İbrâhim Paşa, Bursa'ya girer girmez Emîr Sultan'ın türbesinin bulunduğu yere gitti. İki rekat namaz kılıp, Kur'ân-ı kerîm okuduktan sonra Emîr Sultan'ın türbesine girdi ve; "Sultânım! Eşrefoğlu Abdullah, size selâm söyledi." dedi. O ânda türbeden; "Ve aleykesselâm." sesi geldi. Orada bulunanlar bu duruma çok şaşırdılar. İbrâhim Paşa diyor ki: "Bu heybetli sesten dolayı bir süre kendime gelemedim."

Mücâhid Bahâdır şöyle anlatır: "Fâtih Sultan Mehmed Han zamânında bir sefere katılmıştım. Bir kale muhâsara edilmişti. İslâm askerleri düşman kalesine tırmanıyorlardı. Ben de bir yerden burçlara doğru tırmanmaya başladım. Kale burcuna yaklaştığım sırada, önüme bir kaya parçası çıktı. Bu kaya parçası yüzünden yerimden oynıyamıyordum. O sırada aklıma Emîr Sultan geldi ve cânu gönülden; "Ey Emîr Sultan! Bana yardım eyle! Beni bu belâdan kurtar!" diye yalvardım. Birdenbire karşımda bir nûr şelâlesi gördüm. İçinden yeşil elbiseler giyinmiş bir zât belirdi. Bana engel olan taşın üstüne geldi. Üstündeki elbisesini sarkıtıp; "Ey Gâzî! Elbiseye tutun! Sakın korkma!" dedi. Ben de; "Yâ Allah!" deyip, tutundum ve engeli aşmış olarak kendimi kalenin içinde buldum. Emîr Sultan hazretlerinin elini öpüp, ayağının tozuna yüzümü sürmek istediğimde, gözümden kayboldu. Nereye gittiğini de anlayamadım."

Penç kalesi, Süleymân Şah zamânında mücâhid gâzîler tarafından alınmak istendi. Kaleyi top ve tüfekle günlerce muhâsara altında tuttular. Bu sırada yirmiden fazla gâzî, orduya azık getirmek için, Penç Kalesinin ilerisindeki Lince vilâyeti taraflarına giderlerken, yolda bol miktârda ganîmet ele geçirdiler. Gazîler bu ganîmetin verdiği sevinç içinde yollarına devam ederlerken, karşılarına yedi yüz kadar düşman askeri çıktı. Gâzilerin sayısı az olduğu için onlara teslim oldular. Düşman askerleri bunları alıp, Lince'ye yedi gün mesâfe uzaklıkta ve deniz kenarında bulunan Papa Suntüres Kalesine hapsettiler. Bu kalenin tâmire ihtiyâcı vardı. Bu yüzden esir müslümanları tâmir için gündüz çalıştırırlar, gece hapsederlerdi. Bu esirlerin içinde, Ahmed Zâza isminde bir zât vardı. Bu zât şöyle anlatır:

"Beni ve altı arkadaşımı bir papaza hizmet için verdiler. Papaz her gün bize; "Gelin bizim dînimize girin. Sizi evlendirelim. Elinize para verip, sizi rahat ettirelim." diye teklifte bulunurdu. Sonunda papaz bizi, hıristiyan yapamayacağını anlayınca, bizim yanımıza gelmez oldu. "Canın Cehennem'e ey papaz!" diyerek, yedi yıl papaza hizmet ettik. Günlerden, düşmanlarımızın yortu dedikleri bir gün idi. Hizmetinde bulunduğumuz rahip ile birkaç papaz aralarında konuşup, içki içtiler. Bir süre sonra sarhoş olup akılları başlarından gitti ve yere yıkılıp kaldılar. Ben, boğazımda ve ayağımda zincirlere bağlı halkalar olduğu hâlde hapishanede yatıyordum. Gece yarısı rüyâmda; "Emîr Sultan geliyor!" dediler. O ânda yeşil

elbise giymiş nûrânî yüzlü bir zâtın bana doğru yöneldiğini gördüm. O zât yanıma geldi, elini boğazımdaki zincire uzatıp, çıkardı. Bana; "Ey mahpûs! Şimdi kâfirlerden sen ve arkadaşların kurtuldu. Hemen vatanınıza gidiniz." dedi. Hemen uyandım. Boğazımdaki zincirin çıktığını gördüm.ÊAllahü teâlâya hamd edip, yanımda yatan arkadaşlarımı uyandırdım ve onların ayaklarındaki ve boynundaki zincirleri çıkardım. Sonra gördüğüm rüyâyı anlattım ve; "İnşâallah, şimdi serbestsiniz. İsterseniz bana tâbi olunuz." dedim. Onlar da; "Sana itâat ettik ve uyduk." dediler. Onlara; "Gelin şimdi papazlar ne haldedir onları görelim." dedim. Onlar da râzı oldular ve yukarıya çıktık.

Papazlar kendilerinden geçmiş bir hâlde yatıyorlardı. Kılıçları duvarda asılı idi. Hemen arkadaşlarımla o kılıçları alıp, papazları öldürdük. Kale kapısına varınca, nöbetçiyi de öldürerek dışarıya çıktık. Kıyıda, gemiye bağlı bir sandal duruyordu. Sandalın içinde sarhoş birinin uyuduğunu gördük. Onu da öldürdük ve sandalla oradan uzaklaşmaya başladık. Allahü teâlâya şükrederek, yedi gün yedi gece kürek çekip bir kıyıya ulaştık. Sandalın içinde bir kap sirke ile altı ekmek vardı. Kıyıya varıncaya kadar onunla idâre ettik. Karaya çıktıktan sonra, topladığımız otları yemeğe başladık. Su bulamadığımız için, iki arkadaşımız susuzluktan öldü. Bir gölün kıyısına vardığımızda, su içmeyeli üç gün olmuştu. Gölden su içeriz zannettik, fakat gölün etrâfı yırtıcı hayvanlarla dolu idi. Korkumuzdan su içmeden yolumuza devâm ettik.

Hâlsiz, çâresiz bir hâlde, birbirimize dayanak olarak bir akarsu kıyısına vardık. Su içtik ve biraz istirahat ettik. Orada açlıktan bir arkadaşımızı daha kaybettik. Dört kişi kalmıştık. Yolumuza devâm ettik. Ben, Emîr Sultan'ın yardımı ile bir yere ulaşıp kurtulacağımıza inanıyordum. Bir süre sonra Düzân kalesine vardık. Orada kimse bize, siz kaçak mısınız demedi ve bizi tutuklamaya kalkmadı.

Görenler bize acıyarak, ekmek ve yiyecek verdiler. Kaleye varıp, kale komutanına hâlimizi bildirdik. O da bizi yedirip içirdikten sonra, Semendere iskelesine gönderdi. Herbirimiz oradan vatanlarımıza gittik. Çocuklarımızı sağ bulduk. Bir süre çocuklarımızla kaldıktan sonra, Emîr Sultan hazretlerinin kabrini ziyârete gitmek için bir yerde buluştuk ve Bursa'ya gittik. Orada Emîr Sultan'ın türbesini ziyâret ederek, nezrimizi yerine getirdik."

Emîr Sultan hazretleri için yazılan bir şiir:

Gerçi âşıklara salâ denildi,
Derdi olan gelsin dermânı buldum.
Âh ile vâh ile cevlân ederken,
Cânımın içinde cânânı buldum.

Akar gözlerimden yaş yerine kan,
Zerrece görünmez gözüme cihân.
Deryâlar nûş edip, kandırmaz iken,
Âşıklar kandıran ummânı buldum.

Âşıklar meydana doğru varırlar,
Erenler cem olmuş, verir alırlar.
Cümle velîler, dîvân dururlar,
Hakk'a mahbûb olan sultânı buldum.

Açılmış dükkânlar kurulmuş pazar,
Canlar mezâd olmuş dellâl de gezer.
Oturmuş ümmetin berâtın yazar,
Cevâhir bahş olan dükkânı buldum.

Emîr Sultan ne hoş pazar imiş,
Âşıklar meydan edip gezer imiş.
Cümlenin maksûdu ol dîdâr imiş,
Hakk'a karşı duran dîvânı buldum.

İHTİYAÇLARI KADAR ALIRLARDI

Emîr Sultan hazretlerinin çok talebesi vardı. Bunlardan bâzıları gündüzleri oruç tutar, geceleri de sabaha kadar namaz kılarlardı. Haftada bir gün Emîr Sultan hazretlerine gelip, ihtiyâçlarını alıp giderlerdi. Aldıkları ile bir hafta boyunca idâre ederlerdi. İhtiyaçları bitince, yine gelir alırlardı. Bir gün bu talebelerin biri, Emîr Sultan'ın huzûruna gelerek, elini öptü. Emîr Sultan talebesine; "Bulunduğunuz yerdeki müslümanlar iyiler mi? Hâlleri nasıldır?" diye sordu. Talebe; "Sizin himmetinizle, sıhhat ve selâmetteler, hepsi duâcınızdır." deyince, Emîr Sultan elini cebine soktu ve bir akçe çıkardı. O talebesine verdi ve; "Bizden onlara selâm söyle, biz hayatta olduğumuz müddetçe bu akçe ile yetinsinler. Bize duâ etsinler. Başkalarına muhtâc olmasınlar." dedi. O talebe, o bir akçeyi alıp, arkadaşlarının yanına geldi ve onlara; "Emîr Sultan hazretlerinin size selâmı var." dedi. Hepsi selâmı ayakta alarak; "Sultan hazretleri ne buyurdular?" diye sordular. Bunun üzerine o talebe; "Emîr Sultan hazretleri bir akçe verdi ve; "Ben ölünceye kadar bununla iktifâ etsinler, kimseye muhtâc olmasınlar." buyurdu." dedi. Bu söz üzerine hepsi dünyâ malından soğudular. Kimseden bir şey almaz oldular. Pencerelerinde bir kutu vardı. Kimin ihtiyâcı olursa, o kutunun içinden bir akçeyi alır, iftar için herkese bir mikdâr ekmek ve üzüm alıp, onunla oruçlarını açarlardı. Ertesi gün o akçe yine yerinde dururdu. Emîr Sultan vefât edinceye kadar ihtiyaçlarını böyle karşıladılar. O akçe yerinden hiç eksilmedi.

BAŞKASINA NİÇİN GİDİLMEZ?

Şeyhülislâm Molla Fenârî, Emîr Sultan'dan icâzet, diploma aldıktan sonra, Ulu Câmide vâz verirdi. Bir gün vâz vermek için yine kürsüye çıkmıştı. Emîr Sultan hazretleri bir talebesini, bir şeyler almak için çarşıya göndermişti. Bu talebe, Şeyhülislâmın vâz vereceğini duyunca, kendi kendine; "Gidip vâzı dinliyeyim, Şeyhülislâmın hayır duâsını alayım." diye düşünerek Ulu Câmiye gitti. O ânda câmide zelzele olmaya başladı. Cemâatin bir kısmı dışarıya kaçtı. Fakat, dışarıda zelzele olmadığı görüldü. Bu durumdan haberi olan Şeyhülislâm, murâkabeye daldı. Sonra cemâate dönüp; "İçinizde Emîr Sultan'ın hizmeti ile emr olunan kim ise, çabuk câmiden dışarı çıksın. Yoksa bizi helâk ettirecek." dedi. Talebe hemen dışarı çıktı. Câminin sallanması durdu. Bu talebe işini görüp dergâha gitti. Emîr Sultan'ın huzûruna girdi. Talebe selâm verdi. Emîr Sultan başını kaldırıp, sâdece talebeye baktı. Talebe, hocasının heybetinden düşüp bayıldı. Ayılınca, Emîr Sultan ona; "Ey oğlum! Dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlarınız karşılanmadı mı ki, başkalarından yardım beklersiniz. Bir kimse hocasından çeşit çeşit nîmetlere kavuşurken, gidip başkasından yardım istemesi, ona suâl sorması, ilim öğrenmesi, hem ayıp, hem gevşekliktir." buyurdu.

O SÂHİBİNE TESLİM OLDU

Sultan İkinci Murâd Hanın otuz bin akçe değerinde bir atı vardı. At, yanına kimseyi yaklaştırmıyordu. Birgün Sultan Murâd, Emîr Sultan'ı ziyâret için gittiğinde; "Biz sizin için bir at almıştık. Siz nasıl isterseniz öyle yapalım. Atı getirecek birisini verin de atı size gönderelim." dedi. Bu arada Emîr Sultan'ın yanında bulunan talebelerinden, Hacı Baba denilen bir zât vardı. Sultânın sözü üzerine; "Ah! Hocam bu hizmeti bize verse de, atı alıp gelsem, atın timar ve bakım işlerini yapsam." diye kalbinden geçirdi. Emîr Sultan hazretleri ona dönerek; "Ey Hacı Babam! Gidin o ata, "Senin şimdiki sâhibin, Allahü teâlânın emrine mutî olup, fermânına mahkûm olmuştur. Sen dahî sâhibine tâbi olup, Allahü teâlânın emrine itâat edip, kötü huylardan vazgeçer misin?" deyin. Bakalım ne işâret eder?" dedi. O da hemen atın yanına gidip, hocası Emîr Sultan'ın dediklerini söyleyince, at üç defâ başını önüne eğip kaldırdı. O, hemen hocasının yanına gidip durumu arz etti. Bunun üzerine Emîr Sultan; "Hacı Baba, o

kötü huylarını terk etti. Siz ondan kaçmayın, onu tımar edin." dedi. Bunun üzerine, Hacı Baba, hiç korkmadan atı alıp, eve getirdi. Emîr Sultan hazretleri o ata binip, Cumâ günleri câmiye giderdi. Hacı Baba da, her gün o ata binerek pazar işlerini görürdü. O atı bir kenara bağlar, çarşıya giderdi. At, yanına yaklaşmak isteyen bâzı kimselere saldırır, onları öldürmek isterdi. Onlar, o attan canlarını zor kurtarırlardı. Daha sonra bu saldırdığı kimselerin bid'at, kötü îtikâd sâhipleri olduğu anlaşıldı. Atın yanından Ehl-i sünnet itikâdında olan biri geçse, ona başını eğip, sâkin sâkin dururdu. Bu hâli o kadar meşhûr olmuştu ki, çarşı halkı o atı görünce, bid'at sâhiplerine yanına yaklaşmamaları için tenbihte bulunurlardı.

ESARETTEN KURTULUŞ

Talebelerinden Yahyâ isimli bir zât düşman ile yapılan savaşlardan birine katılmak istedi. Bunun için hocası Emîr Sultan'dan izin aldı. Emîr Sultan; "Bu gittiğin gazâdan başka gazâya gitmeyesin." diye tenbihde bulundu ve onun için hayır duâ etti. Düşmana karşı yapılan savaşa katıldı. Düşman yenildi ve çok mikdârda ganîmet elde edildi. Aradan zaman geçti.Arkadaşları o talebeye; "Bir gazâya daha gidelim, sen hayırlı bir kişisin, aramızda bulun." dediler. Onlara; "Hocam ikinci defâ savaşa katılmama izin vermedi." demesine rağmen, arkadaşları ısrar etti. Onların ısrârına dayanamayarak yola çıktı. Yolda kalabalık bir düşman topluluğu ile karşılaşınca savaşa başladılar. Bu savaşta kimisi şehîd oldu, kimisi esir düştü. O talebe de esirler arasında idi. Onları bir kaleye götürüp, zindana attılar. Yahyâ Efendi, hocasını vesîle ederek Allahü teâlâya yalvarıyordu. Bir gün kale kapıcısının bir yakını, onu yanına getirtti. Yanındaki adamları çıkardı. Başbaşa kaldılar. Ondan hocası Emîr Sultan'ı sordu. Kendisinin îmân ettiğini söyledi. Sonra ona; "Bundan sonra sana düşman elbisesi versinler, çekinmeden giy. Ben de onlara; "Bu esir, bizim dînimize girdi, buna zahmet vermeyin diyeyim. Sen, hiç olmazsa tenhâ yerlerde Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl olursun." dedi. O da onun dediklerini kabûl etti. Tenhâ yerlerde Allahü teâlâya yalvarıp, hocasını düşünüyordu. Bir gün oturduğu yerde, kulağına çeşitli gürültüler geldi. Bir alay askerin yaklaştığını sandı. Kalbinden de; "İnşâallah, kurtuluş zamânı gelmiştir." diye geçiriyordu. O sırada kendisini bir elin tuttuğunu gördü. Fakat elin kime âid olduğunu tahmin edememişti. Birden kendisini Bursa'da buldu. Düşman diyârında iken günlerden Cumâ idi. Bursa'daki müslümanların Cumâ namazı için câmiye gittiklerini gördü. Bulunduğu yer, hocasının dergâhına yakın bir yer idi. Karşı tarafta birkaç kişi; "Bu filân değil midir?" diye söyleşiyorlardı. Onu ismiyle hatırladılar, fakat üzerindeki düşman kıyâfeti onları şaşırtmıştı. Gidip durumu Emîr Sultan'a anlattıklarında, "O, bizim dostlarımızdan olup, yedi yıldır düşman elinde esir idi. Kurtulması için Allahü teâlâya yalvarıyordu. Elimizi uzatıp, Allahü teâlânın yardımı ile kurtardık. Gidip onu yanıma getirin." Onlar Yahyâ Efendiyi Emîr Sultan'ın huzûruna götürdüler. Emîr Sultan hazretlerinin eşiğine yüz sürdü ve teşekkür etti. Ondan sonra uzun yıllar hocasının hizmetinde bulundu.

1) Kitâbü Cevâhirnâme

2) Menâkıb-ı Emîr Sultan; Üniversite Kütüphânesi No: 6412

3) Hulâsat-ül-Vefeyât; v-8

4) Şakâyık-ı Nu'mâniyye; c.1, s.59

5) Kâmûs-ul-A'lâm; c.2, s.1041

6) Tuhfet-ül-Ahbâb; c.1, s.33

7) Yâdigâr-ı Şems; s.4

8) Menâkıb-ı Emîr Sultan; Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd kısmı No: 4564

9) Zübdet-ül-Menâkıb; Üniversite Kütüphânesi No: 2370

10) Menâkıb-ı Emîr Sultan; Bâyezîd Umûmî Kütüphânesi No: 3832

11) Tam İlmihâl Seâdeti Ebediyye; (49. Baskı) s.1074

12) Güldeste-i Riyâz-ı İrfân; s.70

13) Sicilli Osmânî; c.3, s.159

14) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.76

15) Vefeyâtnâme (Baldırzâde); v-3

16) Rehber Ansiklopedisi; c.5, s.109

17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.356

18) Tâc-üt-Tevârih; c.5, s.44

ES'AD EFENDİ;

Son devir, Kelâmî Dergâhı postnişînlerinden. İsmi Muhammed Es'ad olup, babasının ismi Muhammed Saîd'dir. 1848 (H.1264) senesinde Mûsul'un Erbil kasabasında doğdu. 1931 (H.1349) senesinde İzmir'in Menemen kazâsında vefât etti. Kabri Menemen'dedir.

Bugünkü Irak Devleti sınırları içinde bulunan Musul'a bağlı Erbil kasabasında dünyâya gelen Muhammed Es'ad Efendi, zamânının usûlüne göre ilim öğrendi. Erbil'deki Hâlidiyye Dergâhı postnişîni olan babası Muhammed Saîd Efendinin terbiyesinde yetişti. Erbil ve Deyr'deki çeşitli âlimlerden ilim öğrendi. 1870 senesinde yirmi üç yaşındayken zâhirî ilimlerden icâzet, diploma aldı. Tasavvufa karşı alâka duydu. Tâhâ-i Harîrî'ye intisâb edip, beş yıl müddetle hizmet ve meclislerinde bulundu ve hilâfet aldı. 1875 senesinde Hicaz'a giderek hac vazîfesini yerine getirdi. Hac dönüşünde hocasının vefâtı üzerine İstanbul'a geldi. İstanbul'da ilk zamanlar Salkımsöğüt'teBeşirağa Dergâhında misâfir kaldı. Sonra Bâyezîd Parmakkapı'da Makasçılar içindeki câminin müezzin odasına yerleşti. Fâtih Câmiinde **Hâfız Dîvânı** ile Molla Câmî'nin **Lüccetü'l-Esrâr** adlı eserlerini okuttu. Gerek verdiği dersler, gerekse etrafına toplanan kimselere verdiği vâzlarla tanındı. Dervişpaşazâde Halil Paşa, saraya dâvet etti ve kendisinden Arapça okudu. Meclis-i Meşâyıh âzâlığına (tekke ve dergâhların idâresiyle vazîfeli meclis üyeliğine) tâyin olundu.Toplantı günleri Meclis-i meşâyıha gitti, diğer günler Fâtih Câmiine gidip derslerine devâm etti. Bu arada evini Bâyezîd Câmii İmâretinin kapısı üstündeki odalardan, meydana bakan bir odaya taşıdı.

Kendisine bir dergâh postnişinliği verilmesi için Şeyhülislâmlık makâmına mürâcaat etti. Fındıkzâde Mâcuncu civârındaki boş bulunan Kelâmî Dergâhı postnişinliğine tâyin edildi. Fakat kendisi Kâdiriyye yolundan icâzetli olmadığı için Kâdiriyye yolu mensuplarından Abdülhamîd er-Rifkânî'den Kâdiriyye yolu icâzeti aldı. Böylece adı geçen dergâhın postnişinlik vazîfesine getirildi. Bu dergâhta bulunduğu sırada insanlara vâz ve nasîhatlarda bulundu.

Muhammed Es'ad Efendi vâzlarından birinde şunları açıkladı:

"Bilindiği gibi Allahü teâlâ insanları dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa ulaştırmak için her asrın durumuna ve her devrin îcâbına göre peygamberler gönderdi. Bildirdiği ilâhî hükümlerine uyanları bu sâyede yükseltti. Âlemlere rahmet olarak seçtiği peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed aleyhisselâmı, getirdiği İslâm dîni ile en güzel ahlâkı ve en iyi vasıfları öğretmek gibi yüksek bir vazîfeyle vazîfelendirdi.

İnsanlığın mutluluğa kavuşmasının temeli ve arzu edilen hakîkî medeniyetin özü durumunda olan Kur'ân-ı kerîmin hükümlerine tâbi olmak, insanlığı kurtuluşa götürmüştür. Bu sâyede terakkî ve medeniyet yolunda ilerlemeler ortaya çıkmıştır.

Târih sayfalarına bakıldığı zaman, İslâm güneşi doğmadan önce Arapların çeşitli aşîret ve kabîlelere ayrılmış oldukları görülür. Bu aşîret ve kabîleler dedelerinden, atalarından kendilerine mîrâs gibi geçen buğz ve düşmanlık tesiriyle devamlı çapulculuk ederler ve kanlı muhârebelerinin ardı arkası kesilmezdi. Cahiliye devrinde onların bu bozuk durumlarını düzeltmeye yetecek bir ilâhî kânun da o gün için mevcut değildi. Kendi geleceklerini emniyete alabilecek düsturları da yoktu. Kötü ahlâk âdetâ değişmez huy hâlini almıştı. Mânevî fakirlikle ciğerlerine kadar dolu kimseler, insan sûretinde canavar hâlini almışlardı. Kâinâtın Efendisi ve yaratılmışların medâr-ı iftihârı olan Peygamber efendimizin getirdiği Kur'ân-ı kerîm ve ilâhî hükümler etrafında birleşip toplanan insanlar kısa bir zaman içinde yeryüzünün her tarafına adâlet ve insanlığı yaymaya, mârifet ve medeniyetin nurlarını neşretmeye başladılar. Tevhid inancıyla gönülleri nûrlanan bu insanlar tam bir izzet ve

şerefle fazîletli idâreler kurmaya muvaffak oldular.

Şunu da ilâve edebiliriz ki, cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsânı sâdece ilk devirlerde yaşayan İslâm milletine mahsus değildir. Her devirde yüce İslâm dînine tâbi olan bütün milletler, cenâb-ı Hakk'ın inâyetine kavuşacaklardır."

Bir başka vâzında da şunları söyledi:

"Hesâba çekilmeden önce, nefislerinizi hesâba çekiniz." hadîs-i şerîfine uyarak insanın herkesten önce kendi noksanlarını arayıp bulmaya ve onları düzeltip tâmir etmeye süratle sarılması, gerçek mârifet ve gerçek irfandır."

Muhammed Es'ad Efendi bir ara Halıcılarda bulunan Feyzullah Efendi Dergâhına devâm etti. Çeşitli konularla ilgili hadîs-i şerîflerden derlediği **Kenzü'l-İrfân** adlı eserini neşretti. Bu eserin zararlı olduğuna dâir verilen bilgi üzerine Sultan İkinci Abdülhamîd Han tarafından 1900 senesinde memleketi olan Erbil'de ikâmete mecbur edildi.

Erbil'de bir kadın tarafından kendisi için inşâ ettirilen dergâhta insanlara İslâmiyetle ilgili bilgiler verdi. 1908 senesinde İkinci Meşrûtiyetin îlânından sonra tekrar İstanbul'a geldi. Kelâmî Dergâhı postnişînliğine getirildi. Kelâmî Dergâhını zemin kat üzerine genişleterek yeniden inşâ ettirdi. Bir müddet burada kaldıktan sonra Üsküdar'daki Selîmiye Dergâhı postnişînliği boşalınca Es'ad Efendiye verildi. Fakat Es'ad Efendi bu vazîfeye kendi yerine oğlu Mehmed Ali Efendiyi gönderdi. Kendisi de arasıra gidip geldi ve bu vazîfeyi oğluyla birlikte yürüttü.

Muhammed Es'ad Efendi bu vazîfesi esnâsında bir sohbetinde ihlâsla ilgili olarak şunları bildirdi: "Din kardeşlerime arz ve ifâde ederim ki, Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem ihlâsla alâkalı olarak buyurdu ki: **"İnsanlar helâk olmuşlardır, ilmiyle amel edenler müstesnâ. İlmiyle amel edenler de helâk olmuşlardır, ihlâs sahipleri müstesnâ. İhlâs sâhibi olanlar için de büyük bir tehlike vardır."** Yâni insanlar Allahü teâlâya karşı dünyâda vâki olan kusurları sebebiyle ilâhî adâletin gereği olarak ölümden sonra azâb görecekler ve lâyık oldukları cezâya çarptırılacaklardır. Ancak bu cezâdan müstesnâ olanlar, İslâmî hükümleri ve dînî emîrleri âlimlerden öğrenmiş olanlardır. Bunlar ilimleriyle amel etmedikleri müddetçe meselâ namazın şartlarını ve rükünlerini öğrenip namaz kılmadıkça âhiretteki azaptan kurtulamazlar. Nefislerini tezkiyeye tâbi tutmayanların, kibir, hased, riyâ ve cimrilik gibi kötü huylarından temizlenmeyenlerin amel ve ibâdetleri Allahü teâlânın kabûlüne lâyık olmayacağından, onlar da af ve Allahü teâlânın yardımı yetişmedikçe azaptan kurtulamayacaklardır. İlim, amel ve ihlâsı kendinde toplayan ümmetin ileri gelenleri ise azaptan kurtulmuş demektir. Bunlar için de bir endişe vardır. Nitekim Allahü teâlâ Ra'd sûresi 39. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Allah dilediğini mahveder, dilediğini de isbât eder."** buyurmuştur.

Bedenî hastalıklardan kurtulmak için bir doktorun tedâvîsine ihtiyaç duyulduğu gibi, yukarıda beyân edilen kibir, hased gibi kalp hastalıklarının tedâvisi için de mânevî bir doktora şiddetle ihtiyaç bulunduğunu iyi bilmek lâzımdır."

Muhammed Es'ad Efendi 1914 senesinde Meclis-i meşâyıh âzâsı, daha sonra da Meclis-i meşâyıh reisi oldu. Meclis-i meşâyıh reisliği zamânında tekkelerin ıslâh edilmesi için bâzı çalışmalar yaptı. 1915 senesinde Meclis-i meşâyıh reisliğinden istifâ etti.

Kurtuluş Savaşından sonra tekkeler ve zâviyeler kapatılınca Erbil'deki emlâkını satarak İstanbul Erenköy'de bir köşk satın alıp dostları ile oturdu. Tekkelerin kapatılmasından sonra hiç sokağa çıkmamaya karar vererek Erenköy'deki köşkünde münzevî bir hayat yaşadı.

İzmir Menemen'de meydana gelen hâdiselerle ilgisi olduğu iddiâ edilerek evinden alınıp Menemen'e gönderildi. Bir müddet hücre hapsinde tutuldu. Daha sonra rahatsızlığı sebebiyle askerî hastaneye kaldırıldı. Fakat hastalığı gittikçe fazlalaştı. Nihayet 3-4 Mart 1931'de

Menemen'de vefât etti ve orada defnedildi.

İstanbul, Anadolu, Yugoslavya ve Bulgaristan'da pekçok sevenleri bulunan Muhammed Es'ad Efendinin yolunu talebelerinden Ramazanoğlu Mahmûd Sâmi Efendi devâm ettirdi. Çok kuvvetli bir hâfızaya sâhib olan Muhammed Es'ad Efendi senelerce önce görüştüğü kimseyi hemen tanır konuştukları mevzûyu hatırlardı. Anadili Türkçe idi. Böyle olmakla birlikte Arapça, Farsça ve Kürtçeyi de ana dili gibi bilirdi. Şâirliği de olan Muhammed Es'ad Efendi Türkçeyi çok iyi kullanırdı. Tasavvufî halk edebiyâtından ziyâde Dîvân edebiyâtını benimsemiş ve Arûz veznini ustalıkla kullanmıştır.

Dergâh-ı pîr-i mugânda hâk-i pây ol Esadâ
Ol zamân anlarsın ancak rütbe-i bâlâ nedir.

(Ey Esad gerçek ve hakîki mürşidin dergâhında ayağının toprağı olursan ancak o zaman en yüce rütbenin ne olduğunu anlarsın.) beyti onun beyitlerindendir.

Eserleri: Muhammed Es'ad Efendinin çeşitli konularda yazdığı eserleri şunlardır: **1) Kenzü'l-İrfân:** Muhtelif mevzularda derlenmiş binbir hadîs-i şerîfin tercüme ve izahlarından ibârettir. Eser iki defâ neşredilmiştir. **2) Mektûbât:** Bilhassa Erbil'de bulunduğu sırada mensuplarına ve talebelerine yazdığı yüz elli dört mektuptan meydana gelmiştir. Tamâmına yakını Türkçe olmakla berâber birkaç Arapça ve Farsça mektup da vardır. **3) Risâle-i Es'adiyye:** Tasavvufun lüzum ve fazîleti ile edeblerinden bahseden küçük bir risâledir. **4) Dîvân:** Türkçe ve Farsça şiirlerinin toplandığı eserdir. **5) Tevhid RisâlesiTercümesi:** Muhyiddîn ibniArabî'nin risâlesininTürkçe tercümesidir.

Bunlardan başka Safvet Efendinin çıkardığı **Tasavvuf** ile **Beyânü'l-Hak** ve benzeri mecmualarda neşredilmiş yazıları vardır.

AZLARIN EN AZINI ELDE ETTİM

Muhammed Es'ad Efendi dostlarından birine gönderdiği mektupta ömrü değerlendirmekle ilgili olarak şunları yazmıştır:

...

Her türlü ilim ve tekniği öğrenmeye müsâid olan ömrümün ilk zamanlarını ve gençliğimi dost ve arkadaşlarla eğlenerek, terennüm ve nağmeler dinleyerek, güzel ve safkan atlara olan merâkımı yenemeyip her gün bir başka atın sırtında ovalarda dolaşarak günlerimi boşa geçirdim. Okuma-yazma ve ibâdet gibi büyük ve mukaddes gâyelerden büsbütün mahrum kalma derecesine düştüm.

Cenâb-ı Hakk'a hamd olsun, bir zaman sonra kendime gelerek uyandım ve hazret-i pîrin (Tâhâ-i Harîrî) dergâhına dayandım. Yalnız bu sâyede hiç bir mücâhedede bulunmaksızın bu yüce gâyelerin herbirinden ancak çok az bir kısmını, belki de azların en azını elde edebildim. Hak teâlâ hazretleri kaybettiğimiz değerleri yalnız bunlardan ibâret buyursun. Allah'ın yüce rızâsını, O'nun pek kıymetli nîmetlerini kazanmak için harcanması gereken ömrümüzün kalan kısmını nefsânî arzuların peşinde geçirtmesin ve hepimizi "**Allah'tan râzı olan kişiden Allah da râzı olur."** hadîs-i şerîfinin sırrına eren fırka-i nâciye (kurtuluş fırkası) arasına katsın. Âmin."

1) Sefîne-i Evliyâ-i Ebrâr ve Şerh-i Esmâr-ıEsrar

2) Mektûbât

3) Altınoluk Dergisi; sayı 6, s.22

4) Rehber Ansiklopedisi

ES'AD EFENDİ (Sahhaflarşeyhizâde);

Osmanlı Devleti zamânında yetişen âlimlerden. İsmi, Muhammed bin Hacı Ahmed Efendidir. Sahhâflarşeyhizâde adı ile meşhur oldu. Aslen Arapkir'in Merdivenli köyündendir. 1789 (H.1204) senesinde İstanbul'da doğdu. 1848 (H.1264) senesinde, meclis-i meârif-i umûmiyye reisi iken, İstanbul'da vefât etti. Ayasofya Câmiinin yanında yaptırdığı kütüphânenin avlusuna defnedildi.

Es'ad Efendi, küçük yaşta babasından ve çeşitli hocalarından ilim öğrendi. Kudüs ve Mısır kâdılığında bulunan babası onu yanından ayırmadı. Babası Medîne kâdılığına tâyin edilince, yolculuk esnasında bindikleri gemi battı. Babası şehîd oldu. Kazâdan sâlimen kurtulan Es'ad Efendi, İstanbul'a döndü. Hâlet Efendinin derslerine devâm ederek, talebeleri arasına katıldı. 1808 senesinde iptidâî hâric derecesi ile müderrisliğe, bir süre sonra bu görevden, Adapazarı nâibliğine tâyin edildi. Sonra çeşitli yerlerde nâiblik yaptı ve 1825 senesi Safer ayının on beşinde, Şânîzâde Atâullah Efendinin yerine vak'anüvisliğe (devletin resmî târihçiliğine) getirildi. Es'ad Efendi, Vak'a-yı hayriyede yeniçeriliğin kaldırılması hakkında Pertev Efendinin yazdığı pâdişâh fermânını Sultanahmed Câmiinde okudu.

Es'ad Efendi, 1828 senesinde Rus cephesine gönderilen Selim Mehmed Paşa kumandasındaki orduya Edirne pâyesi ile kâdı tâyin edildi. Sonra İstanbul'a dönen Es'ad Efendi, vak'anüvisliği yanında, çeşitli vazîfelerde bulundu. 1835 senesinde Mehmed Şahın tahta çıkışını tebrik için, muvakkat büyük elçi ünvânı ile İran'a gönderildi. Bu vazîfeden döndükten bir müddet sonra Rumeli kâdıaskerliğine tâyin edildi. 1848 senesinde de, sıbyan mekteplerinin ıslâhı için kurulan Meclis-i meârif-i umûmiyye reisliğine tâyin edildi. Bu vazîfede iken vefât etti.

Muhammed Es'ad Efendi, zayıf bünyeli, zekî, vaktini okumaya ve yazmaya hasretmiş, âlim, şâir ve zarif bir zâttı. Sofiyye-i aliyyenin büyüklerinden, İslâm bilgilerinin mütehassısı Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin sevenlerinden idi. Kendisiyle dâimî olarak mektuplaşır, nasîhat ve duâlarını alırdı.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin Muhammed Es'ad Efendiye yazdığı mektubun bir kısmı şöyledir:

"Sıhhatte olduğunuzu bildiren mektubunuz geldi. İnkarcıların çok olmasına rağmen, bu yolda ve sünnet-i seniyye üzere sebâtınızı, devâmınızı ifâde etmeniz bizi sevindirdi. Bu sebeple Allahü teâlâya tekrar tekrar hamd ettim. Hakk-ül-yakîn sırlarından habersiz bâzılarının, evliyâya kalben bağlanmayı bid'at saydıkları, aslı ve esâsı olmadığını iddiâ ettikleri, bu fakîrin kulağına geldi. Hakîkat aslâ onların dedikleri gibi değildir. Bilâkis kalben bağlılık Müceddidiyye yolunun mühim bir esâsıdır. Hattâ o, Kur'ân-ı kerîme ve Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine tam olarak yapıştıktan sonra, maksûda kavuşturacak yolların en büyüğüdür. Büyüklerimizden bâzısı tasavvuf yoluna kavuşmak için, sâdece kalb ile olan bağlılıkla yetinmemişlerdir. Fenâ-fillah, kalbin yalnız Allahü teâlâdan başka her şeyi terk etmesi mertebesinin başlangıcı olan hocada fâni olmaya en çabuk ve kolay götüren yol olduğunu kesin bir şekilde ifâde etmişlerdir.

Tasavvuf yolunun büyüklerinden, Hâce Ahrâr diye bilinen, Şeyh Ubeydullah-i Ahrâr şöyle buyurdu: "Sâdıklarla berâber olmak Kur'ân-ı kerîmde emrolunmuştur. Onlarla berâber olmak, hem sûreten hem de mânen olur. Sonra onlarla mânen berâber olmanın, kalbî bağlılık ile olduğunu açıkladı. Bu husus, ehlince mâlum ve meşhûrdur. **Reşahât** kitabında, tafsilatlı olarak yazılmıştır."

Sanıyorum, kalben bağlanmayı kabûl etmeyenler, onu ıstılah mânâsı ile düşünmediler. Eğer bu husûsu ıstılah mânâsı tasavvuftaki mânâsı ile düşünselerdi, onu inkâr etmezlerdi. Çünkü tasavvufta kalben bağlılık, talebenin edeb üzere olması ve hocasının huzûrunda olduğu gibi, gıyâbında da ondan feyz alması için, sûretini çok hatırında tutmakla fenâ-fillah mertebesinde olan hocasının rûhâniyetinden yardım istemektir. Talebe hocasının sûretini hatırına getirmek sûretiyle tam bir huzûra kavuşur ve kalbi nûrlanır. Bu sebeple kötü işlerden sakınır. Kalben

bağlılığın bu mânâda inkârı düşünülemez. Bunu ancak Allahü teâlânın, alnını hüsran ile mühürlediği kimselerden başkası inkâr etmez. Bu şekilde saâdette mahrûm olmaktan ve gazâba uğramaktan Allahü teâlâya sığınırız. Çünkü; "Bir kimse evliyâya inanıyorsa, kalben bağlılığın güzelliğini ve faydasının büyüklüğünü anlar." buyrulmuştur. Hattâ bu hususta ittifak etmişlerdir. Evliyânın sözlerine tâbi olan kimse için bu husus gizli değildir.

Ayrıca, dört mezheb âlimlerinin büyükleri de, kalben bağlılığın faydasından açıkça bahsetmişlerdir. Şimdi ben, kalbinde evliyâyı inkâr hastalığı bulunmayanın mürâcaat edebilmesi, sırf nefsine uymak sûretiyle evliyâyı kabûl etmeyen kimselerin inkâr etmemesi için, bu âlimlerin sözlerini, yerlerini de söylemek sûretiyle bildireceğim:

İmâm-ı Şa'rânî, **En-Nefehât-ül-Kudsiyye** kitabında, zikrin âdâbını anlatırken, yedincisi için şöyle dedi: "Talebe, hocasını gözünün önüne getirecek. Bu, bu yolun büyüklerine göre, zikrin edeplerinin en büyüğü ve en mühimidir."

Yine Hanefî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden olan Allâme Şerîf Cürcânî, **Şerh-i Mevâkıf'**ın sonlarında, evliyânın sûretlerinin talebelerine göründükleri, talebelerin onlardan feyz aldıkları, hattâ vefâtlarından sonra da onların feyzlerinden istifâde edildiğinin sahîh olduğunu bildirmiştir.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de şöyle buyurdu: "Tasavvuf yoluna giren bir kimse, evliyâ-yı kirâm ile kalben bağlantı yapar. Bu bağlantı sebebiyle, bâtınen hatırladığı velîden istifâde eder."

Şemsüddîn ibni Kayyım, **Kitâb-ür-Rûh** adlı eserinde şöyle demektedir: "Rûhun, bedenin durumundan başka bir durumu vardır. Rûh, refîk-i âlâda bulunur. Meyyitin bedenine bitişir. Şöyle ki; rûh sâhibine selâm verilince, selâma cevap verir. Fakat rûh yine refîk-i âlâda kendi yerindedir. Bu mânâda olan deliller pekçoktur. Bütün bunlar vefâtlarından sonra evliyânın bir nevî tasarruflarının olduğuna delâlet eder."

Beni bu mevzûlardan bahsetmeye sevkeden sebep; Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya vesîle, temeli Ehl-i sünnet akâidine yapışmak olan, Resûlullah efendimize tâbi olmak, ruhsata yapışmayı terketmek, azîmetlere yapışmak, murâkabeye devâm etmek, Allahü teâlâya yönelmek, Allahü teâlâdan başkasından yüz çevirmek, Allahü teâlâyı görür gibi ibâdet etmek, dînî ilimleri öğrenmek ve öğretmek, müslümanların avâmı gibi görünmek, gizli zikr yapmak, nefes alıp-verirken dahi Allahü teâlâdan gâfil olmayacak şekilde nefslerini muhâfaza etmek, Allahü teâlânın ve Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem ahlâkı ile ahlâklanmaktan ibâret olan tasavvuf yolunu müdâfaa etmektir."

Muhammed Es'ad Efendi çoğu yazma olmak üzere topladığı dört binden fazla eseri konağının yakınında yaptırdığı kütüphâneye vakfetti. Es'ad Efendinin kitapları bugün SüleymâniyeKütüphânesinde olup, kütüphâne olarak yaptırdığı binâ depo hâlindedir. Es'ad Efendinin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır:

1) Târih: 1821-1825 seneleri arası târihî vak'aları anlatan iki ciltlik bir eserdir. **2) Üss-i Zafer:** Yeniçeriliğin kaldırılmasını anlatan kıymetli bir târih kitabıdır. **3) Teşrîfât-ı Kadîme, 4) Zîbâ-i Tevârih, 5) Sefernâme-i Hayr:** Sultan İkinci Mahmûd Hanın, 1831 senesinde Trakya'ya yaptığı seyahati anlatmaktadır. **6) Âyât-ül-Hayr, 7) Bağçe-i Safâendûz, 8) Münşeât, 9) Dîvân, 10) Şâhid-ül-Muverrihîn, 11) Mustadraf Tercümesi, 12) El-Vird-ül-Müfîd fî Şerh-it-Tecvîd, 13) Es'ile ve Ecvibe, 14) Mesh-i Ricl ve Mesh-i Huff, 15) Kevkeb-ül-Mes'ûd fî Kevkeb-il-Cünûd, 16) Pendnâme, 17) İhtilâf-üt-Tevrâtîn.**

Dîvân sâhibi olan Es'ad Efendinin şâirliği tezkirelerde de övülmektedir.

1) Osmanlı Müellifleri; c.3, s.25

2) Tarih-i Cevdet Paşa, İstanbul-1309

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1117

4) Lütfî Târihi (Abdürrahmân Şeref, İstanbul-1328); c.8

5) Âyîne-i Zurefâ; s.79

6) Târih-i Lütfî, İstanbul-1290-1306

7) Devhat-ün-Nükabâ, İstanbul-1283, s.57

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.129

ES'AD İLERİ HOCA;

Kurtuluş Savaşının mücâhid gâzilerinden. 1882 (H.1299) yılında Gümülcine'de doğdu. 1957 (H.1377)de İzmir'de vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren mükemmel bir tahsil ve terbiye ile yetişti. Gençliğini ve ömrünü ilim meclisleri ile savaş meydanlarında geçirdi. Birinci Dünyâ Savaşında cihâd-ı mukaddes îlân edildiği zaman, halkı dîn-i İslâm ve ümmet-i müslümanı koruma yolunda cihâda teşvik etti. Bunun için bir de broşür çıkardı. Burada cihâd hakkında âyet ve hadîslerin izâhından sonra şöyle demekteydi:

"...Ey din kardeşler! Cümlenin malûmudur ki, Moskof, müslümanlığın kadîm düşmanıdır. İngiliz ve Fransızlar da son zamanlarda müslümanlık âlemine karşı bir cellât kesildiler. İngiliz ve Fransızlar, Rusya gibi gaddâr ve müstebit bir hükümetle elele vererek idâreleri altında bulunan müslüman kardeşlerimize yapmadık fenâlık bırakmadılar. Geçen sene Rumeli fecâyii de onların zâlimâne ve hâinâne tertibleri netîcesinde yapıldı. İşte onların mezâlimi bugün sâha-i cihanda ve üç yüz milyon ehl-i İslâmın uyanmasını ve kalkmasını mûcib oldu.

Bugün Rus, İngiliz, Fransız ahalisi bir araya gelse, toplansa, hüküm ve esâretleri altında bulundurdukları ehl-i İslâmın yarısından azdır. İşte bugün Âlem-i İslâmın en müthiş ve mel'ânetkâr düşmanlarıyla muhârebemiz var. Öyle düşmanlar ki; idâresi altında din kardeşlerimiz envâ-ı mezâlime uğruyor. Lâkin Allahü teâlânın yardımıyla o din kardeşlerimizin göz yaşları Hükûmet-i muazzamamızın ve şanlı ordumuzun tedbir ve gayretleri ve Âlem-i İslâmın vatanperverâne hareketleri ile silinecektir.

Ehl-i İslâmın düşmanı ne kadar çok olursa olsun, Âlem-i İslâmı mahvedemezler. Muhâfaza-i din ve vatana âit şer'an mükellef olduğumuz vazîfeyi lâyıkı ile îfâ edersek netîcede zafer bizimdir. Resûlullah efendimizin dîninin nûrları sönmez. Dîn-i mübîn-i İslâm kıyâmete kadar pâyidâr olacaktır. Dîn-i celîl-i İslâmın hâmisi, Allahü teâlâ ve şefîi Resûl-i müctebâ efendimiz hazretleridir.

Allahü azîmüşşânın ve Resûl-i müctebânın emîrleri mûcibince hareket ve böyle cihâd zamânında malımızı ve canımızı fedâya gayret edelim. Zîrâ gördüğümüz felâketler dûçâr olduğumuz musîbetler artık cana dayandı. Elhamdülillah dünyâ yüzündeki âlem-i İslâm uyandı. Malûmdur ki; dünyâ yüzünde üç yüz milyon müslüman kardeşlerimiz var. Hilâfet makâmının şefkatli, merhametli sancağı altında mesûd ve bahtiyar hayat süren yirmi milyon nüfûs-ı müslime bulunuyor. İran ve Efgan hükümetlerinin idârelerindeki on altı milyondan maâda iki yüz altmış dört milyonu ecnebilerin, düşmanların boyunduruğu, idaresi altındadır. Yazık değil mi? Allahü teâlâyı bir, Peygamberân-ı izâmı hak tanıyan din kardeşlerimiz, hakkı yıkmaya çalışanların esâreti altında bulunuyor, inliyor.

İslâm memleketlerini birçok zamanlardan beri kaplayan felâketleri düşünelim. Koca Endülüs Devlet-i İslâmiyesi ne oldu? Bir fert kalmayıncaya kadar İslâmlar mahvoldu. Yüzden fazla

vilâyete sâhip, İslâmın saltanatının merkezi olan o koca müslüman memleketi ne için İslâmların elinden çıktı? Üç yüz bin câmii şerîfi olan ve üç yüz bin minberde hutbe okunan o koca kıtanın, İspanyalıların eline düşmesi acaba nedendir? Hindistan müslümanları neden esâret altına girdi? Neden her karış toprağını ecdâdımızın kanlarını dökerek aldıkları memleketler düşmanlar eline geçti? Neden olacak:

Kişiye zulmeder mi hiç Mevlâsı,
Kişinin çektiği kendi cezâsı...

Yine Kur'ân-ı kerîmde buyrulmuştur. Meâl-i şerîfi: **"Bir millete, bir kavme ihsân olunmuş memleketi, nîmeti cenâb-ı Hak ellerinden almaz. Ne zaman ki; o millet, o kavim, o ilâhî nîmetin kadrini bilmez, kıymet-i hakikiyesini takdir etmez, sefâhete gider, nefsinin peşine düşerse hazret-i Allah ellerinden alır."** İşte şu sırr-ı celîl-i İlâhî, müslümanlar hakkında zuhûr etmiştir.

Allahü azîmüşşân bize tarîk-i necâtı göstermiştir. Kur'ân-ı azîmüşşânda..." diyerek uzun uzun âyet ve hadîsler zikredip halkı birliğe ve cepheye koşmaya dâvet etmekteydi.

Birinci Dünyâ Harbinin kaybedilip vatanın işgâl altına düşmesinden sonra Es'ad Hoca silâha sarılarak yanına aldığı gençlerle tâ Gümülcine'den beri tıynetlerini iyi tanıdığı Yunan çetelerinin karşısına geçti. Aydın havâlisinde çarpışan Kuvay-ı Milliyeciler içinde cidden çok büyük hizmetler yaptı. Muntazam ordu teşekkül ettikten sonra da millî ordunun fahrî müftüsü sıfatıyla zafere kadar hitâbeti ve silâhıyla din ve vatan uğrunda görülmemiş bir fedâkârlıkla çalıştı. Es'ad Hoca'nın bu devredeki uzun ve teferruatlı mücâdelesinin bir kısmını, millî mücâdele Aydın cephesi kumandanı ve harekât-ı harbiye reisi Tâhir Özerk Bey bir mektubunda şöyle nakletmektedir:

"...Millî mücâdelede, Aydın ve Ödemiş cepheleri harekât-ı harbiye reisi bulunduğum cihetle pek muhterem diğer bir hocamızdan da bahsetmek vecîbedir. O da birinci Büyük Millet Meclisinde Aydın mebûsu olarak bulunmuş olan Hoca Es'ad Efendidir. Aydın'da sultânî mektebinde muallim ve Aydın Hilâl-i Ahmer reisi iken işgâl üzerine silâha sarılarak cephemize gelmiş, hakîkî bir muhârib olarak bizimle muhârebelere iştirak etmiştir.

Yunan, Ödemiş'in Mendegüme üstündeki bayıra, açık ordugâh kurmuştu. Biz de Koçak Deresi ağzında yüz elli mevcutlu bir piyâde taburu ve bu taburun sağında kırk kadar zeybek kızanıyla Mendegümeli Hasan Hüseyin Efe, sol cenahdaki tepede bir kudretli cebel topu ve benim maiyetimde yedi süvâri (muhterem Hoca Es'ad Efendi de dâhil), buna mukâbil düşman bir alay piyâde ve dört toplu bir cebel bataryasından mürekkeb idi. Fecirle berâber savaş başladı. Her neye mal olursa olsun Mendegüme havzasını düşmandan geri almamız esas gâyemiz idi. Bunu da taarruz emîrlerimizde bildirmiştik. Fecrin o ıssızlığı sırasında ordu müftümüz muhterem hocamız Es'ad Efendi kendisi ve topçu askerleri tekbirler getirerek ilk mermiyi biricik topumuzun namlusuna yerleştirtti. Harp kızıştı. Açıkta mevzi alan düşman topçusu, Koçak Deresi ağzına doğru dört mermi attı. İşâretimiz üzerine bizim topumuz açıkta bulunan düşman topçusuna tekbirlerle ateşlendi. Tekbirlerle yerleştirilen bu mermi düşman topunun birinin ağzına isâbet etti, bunu müteâkip de düşman topları üzerine beş mermi daha yollandı. Düşman topları susup yalnız bizim topumuzun patlaması Yunanlıları sarstı, düşman topçusu mühim zâyiâtla perişan bir halde geriye kaçtı. Yunan askerleri bozulup, yüzlerce ölü bırakarak kaçtı. Bizim zâyiâtımız, biri mülâzım olmak üzere üç yaralıdan ibâretti. İki buçuk saat sonra Başören, Küçükören, Mahmutlu köyleri tamâmen düşmandan geri alındı. Biz de muzaffer olarak cephe karargâhı olan köşke döndük.

Muhterem hocamızın gerek muhârebe ve gerek siyâset sâhalarında büyük hizmetleri vardır. Aydın muhârebesinden sonra Yunan mezâlimini İstanbul hükûmetine ve Îtilaf devletleri mümessillerine anlatmak üzere umum halkın mümessili olarak Aydın Belediye Reisi Reşat Beyle birlikte Rodos tarikiyle İstanbul'a gitmesi ve beynelmilel bir tahkik heyetinin

gelmesine ve lehimizde rapor verilmesine dâir büyük hizmetlerine paha biçilmez, takdir ve tebcîl-i vecîbedir."

Es'ad Hoca Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisine Aydın mebûsu olarak seçildi. İkinci devrede ise, Menteşe (Muğla) Mebûsu oldu. O gerçekleştirilmesi için üç sene milletçe yekvücut bir halde ve fedâkârca çalışılan Mîsâk-ı Millî'nin tescil ettirilmesini cânu gönülden arzuluyordu. Ancak Lozan heyetinin bu gâyeden uzak faâliyetlerini görünce, şiddetli tenkitlerde bulundu. Mecliste muâhedeye red anlamına gelen kırmızı oy verdi. Bilhassa Batı Trakya Türklerinin mukaddesâtı üzerindeki tâvizkâr politikayı tenkîd eden Es'ad Hoca, yaptığı konuşmada; "Ben Yunan palikaryalarını bilirim. Onlara teslim ettiğiniz Türklerden birgün gelecek; bir torba kemik bile alamayacaksınız." dedikten sonra, Mora veGirid gibi yerlerde bunun misâllerini nakletti.

Es'ad Hocanın, Kurtuluş Savaşı devresinde kaleme aldığı broşüründen başka birkaç küçük kitabı daha vardır. Bunlar: **Ah Aydın** (Şiir şeklinde beyannâme), **Verin Zavallılara** ve **Hilâl-i Ahmer'**dir.

Soyadı kanununun çıkmasından sonra "İleri" soyadını alan Es'ad Hoca, 1927'den sonra meclise girmeyerek İzmir'in Torbalı kazâsına yerleşti. Burada bir kenara çekilerek ibâdet ve zikirle münzevî bir hayat yaşadı. Zaman zaman İzmir'in muhtelif câmilerinde halka vâzlar vererek dînî duygularını kuvvetlendirmeye çalıştı. Onlara devamlı olarak çocuklarına din bilgilerini vermeleri için nasihatlar ederdi. 15 Nisan 1957 târihinde İzmir'in Kestane Pazarı Câmisinde vâz vermeye giderken geçirdiği trafik kazâsı sonucu vefât etti.

1) Sarıklı Mücâhidler

ESKİCİ MEHMED DEDE;

Anadolu velîlerinden. On altıncı yüzyılın sonunda ve on yedinci yüzyılın başında yaşamıştır. Pamuklu bez ticâretiyle meşgûl olduğu için Eskici Mehmed Dede diye meşhûr oldu. Aslen Amasyalı olup, 1619 (H.1028) senesinde Bursa'da vefât etti. Kabri, Abdülmü'min Efendi Câmii bahçesindedir.

İlk tahsîlini memleketi olan Amasya'da gördükten sonra, Bursa'ya gelen Mehmed Efendi, ilk zamanlar pamuklu dokuma ticâretiyle meşgûl oldu. Kıdvetü'l-ârifîn Abdülmü'min Efendinin sohbetlerinde bulunmaya başladı. Ona talebe olup ondan ilim ve feyz aldı. Abdülmü'min Efendinin torunu ile evlendi. Onun yaptırdığı câminin civârında yerleşti. Velî zâtların sohbetlerinde bulundu ve tasavvuf yolunda ilerledi. Bir ara pamuklu dokuma ticâretini bırakıp, insanlardan uzaklaşarak uzlete kendi köşesine çekildi. İbâdet ve Allahü teâlânın ismini zikirle meşgûl oldu. Mânevî derecelere kavuştu. Daha sonra; "Çalışan, Allahü teâlânın sevgilisidir." sözü gereğince, âilesinin nafakasını temin etmek için pamuklu dokuma ticâretine tekrar başladı. Bursa Bezzazcıları arasında önemli bir yeri olmasına rağmen hiçbir zaman dünyâ malına gönül vermedi. Kazandıklarını, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için ihtiyaç sâhiplerine sadaka verirdi.

Ömrünün sonlarına doğru pamuklu dokuma ticâretini tamâmen bırakıp, nefsinin istediklerini yapmamak, istemediklerini yapmak sûretiyleAllahü teâlânın rızâsını kazanmaya çalıştı.Hoş sohbeti ve güzel ahlâkıyla insanların gönüllerini almaya gayret etti. Birçok halleri ve kerâmetleri görüldü.

Zamânın Bursa kâdısı Aziz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin kâdılığı ve dünyânın debdebesini bırakıp Üftâde hazretlerine talebe olmasına Eskici Mehmed Dede vesîle olmuştur.

Bursa kâdısı Aziz Mahmûd Hüdâyî bir gece rüyâsındaCehennem'i gördü. Cehennem'in şiddetli ateşinde tanıdığı bâzı kimseler de vardı. Bu korkunç rüyânın verdiği dehşet ve üzüntü

içinde bulunduğu günlerde bir hanım bir dâvâ getirdi. Dâvâcı kadın, kocasından ayrılmak istediğini bildirdi. Kadının ayrılmak istediği kocası Muhammed Üftâde hazretlerini seven fakir bir kimseydi. Bu fakir kimse her sene hacca gitmek ister fakat gidecek parası olmadığı için de bir türlü arzûsuna kavuşamazdı. Üzüntüsünden hiç yüzü gülmez, gözleri hep hacca gidenlerin yolu üzerine takılır kalırdı. Evdeki hanımı yüzü gülmeyen kocasının bu hâline oldukça üzülürdü.

Yine bir sene hac mevsiminde parası olmadığı için hacca gidemeyen bu fakir, bir gün üzüntüsünden ne yapacağını şaşırdı ve hanımına; "Eğer bu sene de hacca gidemezsem seni üç talakla boşadım." dedi. Günler geçti. Hac için hazırlananlar yola çıktı. Kurban bayramı yaklaştı. Fakir kimseyi bir düşünce aldı. Hem hacca gidememenin üzüntüsü, hem de hanımının üç talakla boş olacağı için çâresizlik içinde kıvranmaya başladı. Bir yerlerden borç para bulup, hacca gidememişti. Ne yapacağını şaşırdığı ve çâresiz kaldığı bu günlerde büyük velî Muhammed Üftâde hazretlerine gidip durumunu arzetti. Üftâde hazretleri onu dinledikten sonra; "Bizim Eskici Mehmed Dede'ye git, selâmımızı söyle. O seni hacca götürüp derdine dermân olur." buyurdu.

Fakir sevinerek Üftâde hazretlerinin huzûrundan ayrılıp Mehmed Dede'nin dükkanına koştu. Mehmed Dede'ye, hocasının selâmını söyleyip, derdini anlattı. Mehmed Dede; "Ey Fakir! Gözlerini kapa. Aç demeden sakın açma!" dedi. Fakir gözlerini açtığında, kendini Mehmed Dede ile birlikte Mekke-i mükerremede buldu. Mehmed Dede, Allahü teâlânın izniyle, kerâmet olarak fakiri bir anda Hicâz'a götürdü. O gün arefe idi. Hacılar Arafat'a çıkmışlar, vakfeye duruyorlardı. Fakir de Eskici Mehmed Dede ile birlikte ihrâm giyip Arafat'a çıkarak vakfeye durdular. Ertesi günü Kâbe-i muazzamayı tavâf ettiler. Hac ibâdetini tamamlayıp, ziyâret edilecek yerleri ziyâret ettikten sonra, Bursalı hacıları buldular. Onlar Eskici Mehmed Dede'yi ve fakiri görünce sevindiler. Fakir bâzı hediyeler alıp, bir kısmını da getirmeleri için emânet etti. Vedâlaşarak ayrıldılar. Yine Eskici Mehmed Dedenin kerâmetiyle Mekke-i mükerremeden Bursa'ya geldiler. Fakir, getirdiği bâzı hediyelerle eve gelince, hanımı birkaç gündür eve gelmeyen kocasını eve almak istemedi ve; "Sen beni boşamadın mı? Hangi yüzle bana hediye getirerek eve giriyorsun." dedi. Fakir, "Hanım ben hacca gittim geldim. İşte bu getirdiklerimi de Mekke'den aldım." dediyse de kadın; "Bir de yalan söylüyorsun. Üç beş gün içinde hacca gidilip gelinir mi? Seni mahkemeye verip, senden ayrılacağım." dedi. Kâdı Aziz Mahmûd Hüdâyî'ye giderek durumu anlattı ve; "Nikâhımızın fesh edilmesini istiyorum. Çünkü nikahsız olarak yaşamayı dînimiz yasaklamaktadır. Bu sebeple haram işlemek istemiyorum." dedi.

Kâdı Aziz Mahmûd Hüdâyî, kadının kocasını çağırtarak ifâdesini dinledi. Fakir; hacca gittiğini, Kâbe-i muazzamayı tavâf edip, ziyâret yerlerini gezdiğini, Bursalı hacılarla görüştüğünü, hattâ getirmeleri için bâzı eşyâlarını onlara emânet bıraktığını söyledi. Bu sebeple talak yâni boşanmanın vâki olmadığını söyledi ve Eskici Mehmed Dede'yi şâhit gösterdi. Eskici Mehmed Dede birlikte hacca gidip geldiklerini söyledi ve; "Şeytan, Allahü teâlânın düşmanı olduğu halde bir anda dünyânın bir ucundan bir ucuna gittiği kabûl edilir de bir velînin bir anda Kâbe-i muazzamaya gitmesi niçin kabûl edilmez." dedi. Kâdı Aziz Mahmûd Hüdâyî anlatılanları hayretle dinledikten sonra, mahkemeyi hacıların geleceği zamâna tehir etti. Aradan günler geçti. Bursalı hacılar döndü. Mahkeme gününde şâhid olarak fakirin hac vazîfesini yaptığını hattâ verdiği emânetleri getirdiklerini bildirdiler. Kâdı, şâhitlerin verdiği ifâdeler üzerine dâvâcı hanımın nikâhı fesh etme isteğini reddetti. Böylece boşanma olmadı.

Bu hâdisenin günlerce etkisinden kurtulamayan Aziz Mahmûd Hüdâyî, EskiciMehmed Dede'ye gitti ve; "Beni talebeliğe kabûl buyurmanız için geldim." dedi. Eskici Memed Dede ona; "Sizin nasîbiniz bizde değil. Şeyh Muhammed Üftâde hazretlerindedir. Onun huzûruna giderek mürâcaatınızı bildirin."dedi. Kâdı Mahmûd Hüdâyî, Üftâde hazretlerine gidip ona talebe oldu. Üftâde hazretlerinin isteği üzerine sırmalı kaftanıyla Bursa sokaklarında ciğer

sattı. Kâdılığı bırakıp, Muhammed Üftâde hazretlerinin hizmetinde ve sohbetinde olgunlaştı. Bursalıların kınamalarına rağmen bu yola devâm etti. Dünyânın debdebesini bırakıp gönül sultanlığına yükseldi. Aziz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin bu yola kavuşmasına vesîle olan Eskici Mehmed Dede'dir. (Bkz. Aziz Mahmûd Hüdâyî)

Eskici Mehmed Dede'nin halleri ve kerâmetleri insanlar arasında dilden dile anlatılır oldu. Devletin merkezi olan İstanbul'daki vezirlerle öteki devlet adamları, askerler ve ulemâ onun yüksek hallerini ve menkıbelerini dinleyip, onu görmedikleri halde, sevenlerinden oldular. Duâsını almak için pek kıymetli hediyeler, ihsânlar ve kitaplar gönderdiler. Fakat o, dünyâya ve dünyâdakilere gönül vermediği için kendine gönderilen hediyeleri ihtiyaç sâhiplerine ihsân etti. İbâdet ve tâat ederek Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâda ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşmaları için çalıştı. Günleri ve geceleri böyle geçerken, 1619 (H.1028) senesinde Bursa'da vefât etti. Abdülmü'min Efendi Câmii hazîresinde defnedildi. Vefâtına Hâşimî Efendi;

Gitdi Eskici Dede köhne cihândan virdi cân (1028) mısraını târih düşürmüştür. Kabri, Abdülmü'min Efendinin kabrinin yanındadır. Sevenleri kabrini ziyâret edip, rûhuna Fâtiha okumaktadırlar.

BİZE PİLAV GÖNDER

Tüccardan Akkaşzâde Seyyid Abdurrahmân Efendi anlatır: "Bir zaman ticâret için bir mikdâr pirinç satın alıp, Bursa'da Yeni Han'daki bir anbara koydum. Bir müddet sonra gidip kontrol ettim. Fakat ne göreyim pirincin tamamı böceklenmiş. Pirinci bu halde görür görmez çok üzüldüm. Handan üzgün bir halde çıkarken Eskici Mehmed Dede'yi kapı önünde oturur gördüm. Eskici Mehmed Dede bana yönelerek; "Emir Molla bizden tarafa bak. Bize pilav gönder." dedi. Ben ona; "Çuval gönder ne kadar pirinç istersen göndereyim." dedim. Biraz sonra gönderdiği çuvalı alıp pirinç koymak üzere anbara girdiğimde, gördüm ki, pirinçte böcekten eser kalmamıştı. Bu hâli görünce içim açıldı. Gam ve üzüntüm gitti. Çuvalı doldurup Eskici Mehmed Dede'ye gönderdim. Bu hâlin Eskici Mehmed Dede'nin kerâmeti olduğuna şâhid oldum."

1) Baldırzâde; s.27

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.187

3) Güldeste-i Riyâz-ı İrfan; s.223

ESRÂR DEDE;

On sekizinci yüzyıl dîvân şâirlerinden ve mevlevî şeyhi. Asıl adı, Seyyid Mehmed'dir. 1748 (H.1162)'de İstanbul'da Sütlüce'de doğdu. 1796 (H.1211)'de Galata Mevlevîhânesinde vefât etti.

Âilesi ve soyu hakkında geniş bilgi yoktur. Babası Ahmed-i Bîzebân, onun babası Hasan ve onun da babasının ismi Osmân'dır. Eserlerinden anlaşıldığına göre, çok iyi bir öğrenim görmüştür. Arapça ve Farsça'ya tam vâkıf olduğu gibi; Latince, Yunanca ve İtalyanca da biliyordu. Devrin en yüksek medreselerinde fen ve din bilgileri öğrenmekte iken bir gün yolu Galata Mevlevîhânesine düştü. Bu sırada mevlevîhânede Şeyh Gâlib İslâmiyetin yayılması için gayret sarfetmekteydi.

Seyyid Mehmed merak ederek girdiği bu dergahta Gâlib Dede'nin sohbetinin tatlılığı, ruhlara hayat veren sözlerinin tesiriyle bir daha çıkmamak üzere kaldı. Şeyhe bağlılığını arz edip talebelerinden oldu. Seyyid Mehmed böylece tarîkata girip "Esrâr" mahlasını aldı ve bundan sonra Esrar Dede diye anıldı.

Mevlevîlik dâiresine katılan Esrar Dede'nin bundan sonraki hayâtı, hocası Şeyh Gâlib'in terbiyesi ve eğitimi altında geçti. Onunla her an berâber olacak kadar teslimiyet içinde olan ve her hâlini hocasının yaşayışına uyduran Esrar Dede, tezkireci ve meşîhat makamlığını kazandığı halde şeyhinin yanından ayrılmadı. Galata Mevlevîhânesinde kendisine ayrılan bir odada yaşadı. Bu sırada pekçok eser vücuda getirdi.

Dîvân edebiyâtının son büyük temsilcisi olan ve bu edebiyâta yeni bir söyleyiş getirip zenginlik kazandıran Şeyh Gâlib'in, talebesi Esrâr Dede'ye çok büyük tesiri oldu. Bu sebeple Esrar Dede şiirde Mevlevî olduktan sonra şöhret buldu. Onun şiirlerinin toplandığı **Dîvân'**ı en önemli eseridir. Diğer önemli eserleri ise; **Mübâreknâme-i Esrâr, Fütüvvetnâme-i Esrâr, Lugat-ı İtalyân** ve **Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'**dir.

Esrâr Dede ve hocası Şeyh Gâlib'in Osmanlı Sultanı Üçüncü Selîm Hana tam bir muhabbet ve bağlılıkları vardı. Bu durum Sultanın aleyhinde olanların onlar hakkında ileri geri konuşmalarına sebeb oluyordu. Bunlara karşı Esrar Dede bir gazelinde;

Ne Süleymân ne Selîm'in kuluyuz,
Hazret-i Rabb-i Rahîmin kuluyuz.

Husrev-i âleme yok minnetimiz,
Öyle bir şâh-ı kerîmin kuluyuz.

diyerek çok güzel bir cevap vermiştir. Esrar Dede'nin şiirlerinde kırk yaşındayken girdiği Mevlevîlik yoluna ve evliyânın büyüklerinden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye büyük bir sevgi duyduğu görülmektedir. Bu hususta yazdığı bir şiiri şu beyitle son bulmaktadır:

Lutfuna muhtaçtır Esrâr-ı zâr
El-meded ey hazret-i Mollâ-yı Rûm.

Dünyâya ve dünyâ bağlılarına rağbet etmeyen Esrar Dede, kendisinden nasîhat isteyenlere dünyâ nîmetlerinin ve güzelliklerinin geçici olduğunu söyler ve ölümü hatırlatırdı. Çok cömert olup, eline geçen malı ve parayı fakirlere dağıtırdı. Esrar Dede'nin şu şiiri onun ne kadar ince ruhlu olduğunu göstermektedir.

Derd-i dile bîgâne vü mahrem güler ben ağlarım
Özge belâ kim hâlime âlem güler ben ağlarım.

Hiç kimseye olmuş değil böyle belâ-yı bü'l-aceb
Kim beytü'l-ahzân-ı dilimde gam güler ben ağlarım.

Naz ü niyâza yok vakit hayran olur görse gözüm
Ancak hemen ol dilber-i gülfem güler ben ağlarım.

Nâdîde bir dîvaneyim baştan başa efsâneyim
Hicrânımın ahvâline mâtem güler ben ağlarım.

(Gönül derdine yabancı ve dost güldüğü halde ben ağlıyorum. Bu âlemin güldüğü benim ağladığım başka bir derttir.

Böyle ziyâdesiyle şaşılacak belâyı hiç kimse görmedi. Ki o gönlümün hazret-i Yâkûb gibi hüzünlü evinde gam güldüğü halde ben ağlıyorum.

Gözüm görse nâz ve niyâza yalvarıp yakarmaya vakit bırakmadan hayran olup kendinden geçer. Fakat o gül ağızlı sevgili güldüğü halde ben ağlıyorum.

Eşi bulunmaz baştan başa efsâne olmuş bir deliyim, benim ayrılık hallerime mâtem güldüğü halde ben ağlıyorum).

Esrâr Dede mîrâc gecesine tesâdüf eden bir zamanda 1796 (H.1211)'de Galata Mevlevîhanesinde vefât etti. Bu sırada henüz kırk dokuz yaşındaydı. Ömrünün son dokuz yılını geçirdiği bu Mevlevîhânenin bahçesinde kendisinden yüz yıl önce ölen mevlevî dervişiFasîh Dede'nin kabrinin sol yanına defnedildi. Hocası Şeyh Gâlib'in söylediği şu târih rubâisi, Esrâr Dede'nin mezar taşında yazılıdır.

Esrar Dede çileyi hatm ettiği dem
Sırr oldu serin hırka-i tâbûta çeküp
Gâlib dedi târihin efsûs efsûs
Hemdemlerini hayrân kodı Esrâr göçüp. 1211.

(Esrar Dede çileyi bitirince tâbût hırkasını başına çekip gizlendi. Gâlib ne yazık ki onun târihini "Arkadaşlarını Esrar hayran koyup göçüp gitti" diye söyledi)

1) Esrar Dede, Tezkîre-i Şu'ârâyı Mevleviyye, İ.Genç; s.1-35

2) Esrar Dede, R.Baykara, Türkiyât Enstitüsü; s.3-20

3) Türk Şâirleri, S.N.Ergun, 1345-1350

EŞREFOĞLU RÛMÎ;

Anadolu'da yaşayan büyük velîlerden, şâir. İsmi Abdullah olup, babasınınki Eşref'dir. Babasının ismi ile şöhret buldu. Babası, Mısır'dan İznik'e göç etti. Eşrefoğlu Rûmî İznik'te doğdu. Doğum târihi belli değildir. 1484 (H. 889)'da İznik'te vefât etti. Türbesi İznik'tedir. Eşrefzâde-i Rûmî diye de bilinir.

Babasının terbiyesi altında büyüyen Eşrefoğlu Rûmî, önce İznik'te bulunan medreselerde çeşitli âlimlerden ders aldı. Zamânın zâhirî ilimlerinde üstün başarılar elde etti. Sonra Bursa'ya giderek Pâdişâh Çelebi Mehmed'in medresesine girdi. Burada tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimleri üzerinde söz sâhibi olan âlimler derecesine yükseldi. Buradan mezun olunca, Bursa'da müderrislik yapan hocası büyük âlim Alâeddîn Ali hazretlerinin yardımcısı oldu. Çelebi Mehmed Han Medresesinde bir müddet ders veren Eşrefoğlu Rûmî bir sabah vakti medrese civârında dolaşırken, zamânın velîlerinden olan Ebdal Mehmed'e rastladı. Kalbinden; "Tasavvuf yolundan bana nasîb var ise bâzı alâmetler görünsün." diye geçirerek ona yaklaştı. Ebdal Mehmed kendisine bakarak; "Ey medreseli! Bize köfteli çorba getir." dedi. Bu söz üzerine çarşıya gidip, köfteli çorba aradı. Fakat bulamadı ve eli boş dönmemek için köftesiz çorba aldı. Ebdal Mehmed'e gelirken yoldaki çamurdan bir parça alarak, birkaç yuvarlak köfte hâline getirip, çorbanın içine attı. Ebdal Mehmed çorbayı karıştırıp köfte bulamayınca Eşrefzâde'ye; "Hani bunun köftesi?" diye sordu. Daha sonra çorbayı iyice karıştırdı ve Eşrefoğlu'na uzatarak; "Ye bunu!" dedi. Eşrefoğlu büyük bir teslimiyet ile tereddüd etmeden çorbayı yedi. Çorbanın içine atılan çamur parçaları köfteye dönmüştü. Bunun üzerine o zât; "Ya sen olmayıp da kim olsa gerek." şeklinde bir söz söyleyip oradan uzaklaştı. Eşrefoğlu bu sözlerden bir mânâ çıkaramamasına rağmen, tasavvuf yoluna girmesi hususunda bir işâret olduğuna inandı.

Nefsini terbiye etmek, kalp aynasını cilâlamak için kendi kendine uğraşmaya başladı. Bu yolda bir hoca bulmanın şart olduğunu düşünerek, kitaplarını dağıttı ve Bursa'da bulunan Emîr Sultan'ın huzûruna gitti. Talebesi olup, hizmetiyle şereflenmek istediğini bildirdi. Emîr Sultan, Abdullah'ın tasavvuf yolunun aşkıyla yandığını görünce, onu evliyânın büyüğü Ankara'daki Hacı Bayrâm-ı Velî'ye gönderdi. Sonra, Ankara'ya gidip, yeni hocasına tam teslim oldu.

Hacı Bayrâm-ı Velî hazretleri, Abdullah'daki kâbiliyeti keşfederek ona nefsini terbiye edecek

vazîfeler verdi. Yaşı kırkın üzerinde ve büyük bir âlim olduğu halde, hocasının emîrlerine "Bâşüstüne" diyerek sarıldı. Kendisine verilen helâ temizleme vazîfesini, bütün gayretiyle yapmaya başladı. Nefsinin isteklerini terkedip, istemediklerini yapmak için büyük çaba sarfetti. Bu şekilde riyâzet ve mücâhedeye devâm etti. Hocası Hacı Bayrâm-ı Velî'ye on bir sene hizmet etmekle şereflendi. Bu kadar zaman zarfında hocasının; "Üstâdın huzûrunda lüzumsuz konuşmak edebe aykırıdır." sözü üzerine, yanında bir kelime bile konuşmadı. Sadece sorulan suâllere kısa ve öz olarak cevap verir, edebe, ziyâde dikkat ederdi. Eşrefoğlu Abdullah, on bir sene içinde pekçok imtihandan geçti. Yaptığı güç işlerden hiç şikâyette bulunmadı. Bu sabrı ve hocasına karşı muhabbeti ve hürmeti üzerine, Hacı Bayrâm-ı Velî kızı Hayrünnisâ'yı ona nikâh ederek zevceliğe verdi. Bir müddet daha hizmete devâm eden Eşrefoğlu Abdullah, hocasından izin alarak Allahü teâlânın emîr ve yasaklarını bildirmek üzere İznik'e gitti. Orada kendi iç âlemiyle başbaşa kaldı. Hocasından ayrılığı onu yaktı, hasretine fazla dayanamadı ve tekrar Ankara'ya döndü. Hacı Bayrâm-ı Velî, dâmâdını, tasavvuf yolunda derecelerinin ilerlemesi için tekrar İznik'e gönderdi. Orada kırk gün nefsini terbiye etmesi için halvete girmesini, sonra Ankara'ya gelmesini emretti. İznik'e gidip geldikten sonra, hocasının; "Hama şehrinde Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torunlarından Şeyh Hüseyin Hamevî'nin huzûruna gidip, Kâdirî yolunu öğreniniz." buyurdu. Bu emri yerine getirmek üzere hazırlığa başladı. Hanımını ve biricik kızı Züleyhâ'yı bir merkebe bindirerek, Hacı Bayrâm-ı Velî ile vedâlaştı. Günlerce zahmetli ve yorucu yolculuktan sonra, Hama'ya yeni hocasının huzûruna vardı.

O gün hacdan dönen Hüseyin Hamevî, ilâhî bir ilhâm ile Eşrefzâde'nin gelmekte olduğunu anlayarak, talebelerine; "Bugün Anadolu'dan bir er geliyor. Gidip karşılayınız." buyurdu. Karşılamaya çıkan talebeler zahmetli ve zorlu yolculuktan dolayı elbiseleri eskimiş olduğu için Eşrefoğlu Rûmî yanlarından geçtiği halde, hocalarının söylediği zâtın o olduğunu anlayamadılar. Dergâhın kapısına varan Eşrefzâde Rûmî, Hüseyin Hamevî tarafından îtibârla içeri alındı. Hanımı ve çocuğu ise Hüseyin Hamevî'nin hanımı tarafından kendilerine ayrılan odaya götürüldü.

Hüseyin Hamevî, bu yeni talebesinin önce nefsini terbiye etmek üzere kırk gün halvet için bir hücreye koydu. Eşrefoğlu Abdullah, Hama'da da sıkı bir riyâzet ve mücâhedeye tâbi tutuldu. Kırk gün içinde Hüseyin Hamevî, Abdullah'a ziyâde teveccühlerde bulundu. Bir gün bir hizmetçi hücresine yemek götürdü. Eşrefoğlu'nu hareketsiz görünce, öldü zannedip, telaşlandı ve durumu hocasına bildirdi. Fakat kırk gün dolmadığı için Hüseyin Hamevî bu duruma aldırış etmedi. Abdullah kırkıncı günü hücreden çıkartıldığında, büyük bir vecd hâli içinde kendinden geçmiş, gözleri kapalı ve hareketsiz bir halde görüldü. Kendisini melekler âlemini seyretmenin lezzetinden ayırdıklarında; "Sultanım bize kıydınız." diyerek gözlerini açtı. Bu kırk günlük imtihânı başarıyla veren Abdullah, tasavvufta pek yüce mertebelere çıkmış olarak icâzetnâme aldı. Hüseyin Hamevî'nin halîfesi olarak Anadolu'da Kâdirî yolunu yaymak üzere vazîfelendirildi.

"Halk senin zâhirine de bakar. Onun için kıyâfetini biraz düzeltmen lâzımdır. Şu hırkayı ve pabuçları al, giy." buyurunca, Eşrefoğlu hırkayı giydi, pabuçları da başına geçirerek; "Hocamın verdiği pabuç ayağıma değil, başıma olsa gerektir." dedi.

Hocasının emri üzerine yola çıkmak üzere hazırlık yaptığı sırada, Hüseyin Hamevî'nin eski talebeleri aralarında; "Biz bu kadar zamandan beri hocamızın hizmetindeyiz. Bize himmet verilmedi. Bu Rûmî denilen ve Anadolu'dan gelen kimseye kırk günde hem himmet, hem de icâzet verildi. Bu nasıl iştir?" diye konuşuyorlardı. Hüseyin Hamevî, Allahü teâlânın izniyle bu duruma vâkıf oldu. Talebelerini toplayıp bir konuşma sırasında; "Yâ Rûmî! Bu kadar misâfirimiz oldun. Sana bir ziyâfet veremedik. Bir ziyâfette bulunalım. İnşâallah ondan sonra gidersin." dedi. Yemekler hazırlanıp, talebeleri ile yeşillik bir yere gittiler. Hüseyin Hamevî suyu bulunmayan bir yerde oturulmasını emretti. Talebeleri; "Sultanım, burada su yoktur, namaz zamânı abdest almak îcâb ettiğinde sıkıntı çekeriz." demelerine rağmen Hüseyin

Hamevî oturulmasını istedi. Talebeler hocalarının emri üzerine oturdular. Namaz vakti girince abdest almak îcâb etti. Hüseyin Hamevî, Eşrefoğlu hâriç bütün talebelerine su aramalarını söyledi. Talebelerin; "Sultanım burada su yoktur." demelerine rağmen; "Hele siz bir arayın belki vardır." buyurdu. Talebeler aramalarına rağmen bulamadılar. Bunun üzerine Hüseyin Hamevî; "Rûmî! Gerçi sen misâfirsin. Misâfire hizmet ettirmek doğru değildir. Bir de sen ara. Belki su bulursun." deyince, Eşrefoğlu; "Emriniz başım üstüne." diyerek hemen aramaya başladı. Bir ağacın yanına gidip, teyemmüm etti ve secdeye varıp Allahü teâlâya şöyle yalvardı: "Yâ Rabbî! Hocam su istiyor. Lutfet, su ihsân eyle." Daha sonra başını secdeden kaldırdı. Secde ettiği yerden bir pınarın kaynadığını gördü. Hemen tası doldurup hocasına götürdü. Hüseyin Hamevî talebelerine dönerek; "Su olmadığını iddiâ ediyordunuz. Bakın Rûmî nasıl bulmuş!" dedi. Talebeler hemen suyun bulunduğu yere gittiler. Suyun daha yeni çıkıp akmaya başladığını görünce, hocalarının Eşrefoğlu'na himmet etmesinin sebebini anladılar.

Hüseyin Hamevî, Abdullah'ı Anadolu'ya uğurladıktan bir müddet sonra, arkasından baktı ve; "Abdullah-ı Rûmî koca bir deniz imiş. Bizde bulunan her şeyi çekip sînesine aldı." buyurdu. Çocukları ile birlikte Ankara'ya giden Abdullah-ı Rûmî, kayınpederi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yanında bir müddet daha kaldıktan sonra İznik'e gitti.

İznik'te önceleri münzevî, yalnız bir hayat yaşayan Eşrefoğlu, şan ve şöhretten hiç hoşlanmazdı. Kimsenin dikkatini çekmeden fakirâne bir hayat yaşadı ve insanlardan uzak kalmaya çalıştı. İznik'e Hama'dan bir zâtın gelmesi ile durum değişti. O zât herkese Eşrefoğlu'nun menkıbelerini anlatmaya başlayınca, İznik halkı kendisine hürmet ve îtibâr göstermeye başladı. Bundan rahatsız olan Eşrefoğlu Rûmî dağlara çekildi, tekrar uzlet hayâtına başladı. Dağlarda dolaşırken bir köylü onu gördü ve suçlu sanarak yakaladı. Gâyesi onu teslim edip mükâfât almaktı. Fakat onun şöhretini duyan köylünün annesi, kendisini tanıyınca mesele anlaşıldı, köylü ve annesi de Eşrefoğlu'na talebe oldu. Bunun üzerine İznik'e dönen Eşrefoğlu asıl vazîfesi olan insanlara doğru yolu anlatmaya başladı. İlk talebesi olan ve kendisini yakalayan köylü onun için Pınarbaşı denilen yerde bir dergâh yaptırdı. Eşrefoğlu Rûmî burada talebelerine ders vermeye, Kâdirî yolunu yaymak için çalışmalara başladı. Talebelerinin nefsini terbiye etmek için, riyâzet ve mücâhedeler yaptırmaya, gurur, kibir, ucb gibi kalp hastalıklarından kurtarmaya büyük gayret gösterdi.

Bir gece Eşrefoğlu Rûmî dergâhında ibâdet ediyordu. Bu sırada bir ışık peydâ oldu. O ışıktan şöyle bir hitap duyuldu: "Ey kul!Dile benden ne dilersen. Bütün haram olan şeyleri sana helâl kıldım." Eşrefoğlu bir anda Allahü teâlânın izni ile sesin sâhibi olan şeytanı yakaladı. Avucunun içinde sıkmaya başladı. O anda şeytan; "Yâ şeyh! Ne yapıyorsun? Allah bana kıyâmete kadar mühlet vermiştir. Sen ise beni öldürmek istiyorsun." deyince, Eşrefoğlu; "Ey mel'ûn! Sen benim talebelerimin ve dostlarımın îmânlarına kasdetmeyeceğine dâir söz verirsen, salarım." dedi. Şeytan da; "Onların îmânlarına kasdetmeyeceğime söz veriyorum." dedi. Bunun üzerine Eşrefoğlu Rûmî; "Ey mel'ûn! Allahü teâlâ ile olan ahdine vefâ etmedin. Benimle olan ahdine mi vefâ edeceksin. Bildiğin şeyden geri kalma." dedi ve saldı. Talebeleri; "Onun şeytan olduğunu nereden anladınız?" diye sorunca; "Bütün haramları sana helâl kıldım, deyince anladım. Çünkü Allahü teâlânın haram ettiği şeyler zâta mahsus değildir. Kıyâmete kadar bâkidir." buyurdu.

Eşrefoğlu'nun gayretli çalışmaları ve büyüklüğü çevreden işitilmeye başlandı. Bursa'dan, İstanbul'dan ve diğer vilâyetlerden akın akın gelip talebesi olmakla şereflenmek isteyenler çoğaldı. Hattâ Sadrâzam Mahmûd Paşa, onun talebesi olmak isteğinde bulundu. Onun yoluna girdi. Abdullah-ı Rûmî hazretleri, talebeleri arasında en ileri olan Abdürrahîm-i Tırsî'yi yerine halîfe, vekil bıraktı ve kızı Züleyhâ ile nikahladı. Abdürrahîm-i Tırsî, hocası ve kayınpederi Abdullah-ı Rûmî'ye çok bağlı idi.

Abdullah-ı Rûmî, Fâtih Sultan Mehmed Hanın İstanbul'u fethinden önce **Müzekkin-Nüfûs**

isimli bir kitap yazdı. Bu kitabını okuyan herkes çok beğendi. Bundan ayrı olarak **Tarîkatnâme, Delâlil-ün-Nübüvve, Fütüvvetnâme, İbretnâme, Mâzeretnâme, Elestnâme, Nasîhatnâme, Hayretnâme, Münâcaatnâme, Cinân-ül-Cenân, Tâcnâme, Esrâr-ut-Tâlibîn** gibi eserleri vardır. Dîvânında pek güzel şiirler, kasîdeler bulunmaktadır. Yûnus Emre'nin şiirleri tipinde şiirler söylemiştir. Şiirlerinde, "Eşrefoğlu Rûmî" mahlasını kullanan Abdullah-ı Rûmî daha çok öğüt tarafındadır. Halk arasında en çok söylenen ve en meşhur şiiri tövbeye geldir.

Abdullah-ı Rûmî, bir sohbetinde Ebülleys-i Semerkandî'den naklen şöyle anlattı:

Bir târihte Bağdât'ta, zenginler hacca gidiyorlardı. Peygamber efendimizin aşkıyla yanan bir fakîr de, o sene hacca gitmeye niyet etti ve hac kâfilesiyle yola çıktı. Kâfile hareket etmeden önce, herkes eşi-dostu ile helâllaştı. Şehir dışına çıkıldığında, zenginlerden biri bir fakîrin de hacca gittiğini görünce; "Bineğin yok, azığın yok. Sen hacca nasıl gideceksin? Bâri cebinde birkaç bin altının var mıdır?" diye alay etti. Fakîr, bu zenginin alaylı sorusuna çok üzüldü ve; "Allahü teâlâ ne güzel vekîldir. Mahlûkâtın rızkını o vermektedir. Hepimiz O'nun verdiklerini yiyoruz." diyerek, zenginin bulunduğu yerden mahzûn bir şekilde ayrıldı. Hac vazîfelerini yapana kadar da o zengine hiç görünmedi. Herkes Mekke-i mükerremeden, Medîne-i münevvereye yola çıktıkları zaman, o zengin, fakîri sağ sâlim tekrar karşısında görünce hayret etti ve; "Komşu, sen de buraya kadar gelip hac vazîfeni yapabildin mi?" diye sormaktan kendini alamadı. Fakîr de; "Allahü teâlâya sonsuz hamdü senâlar olsun. Yüzümüzün karasına bakmayıp, bu mübârek makâmı ziyâret etmeyi nasîb etti. Geldim, Beyt-i şerîfi tavaf ettim. Sağ sâlim dönüyorum." dedi. Zengin; "Hacı efendi! Acabâ sana da berât verdiler mi?" diye sordu. Fakîr; "Bu ne berâtıdır ki?" dedi. Zengin; "Beyt-i şerîfi ziyâret edenlere, Cehennem'den âzâd olduğuna dâir berât kâğıdı verilir." diyerek, koynundan herhangi bir kağıt çıkarıp fakîri aldattı. Fakîr, berât kâğıdının kendisine verilmediğine çok üzüldü. Derhal geriye dönüp Harem-i şerîfe geldi. İki gözü iki çeşme hâlinde, kanlı yaşlar akıtarak çok inledi. Allahü teâlâya kırık bir gönülle duâlar etmeye, yalvarmaya başladı: "Ey âlemleri yaratan yüce Rabbim! Sen herşeye kâdirsin, ganî bir pâdişâhsın. İhsânların bütün kullarına her ân yağmaktadır. Cehennem'den âzâd olup orada incinmemeleri için kullarının bâzısına berat vermişsin. Bu fakîr kuluna berât verilmedi. Yoksa bu garîb kulun âzâd olmadı mı?" deyip bayıldı. Baygın hâlde iken, mânâ âleminden yanına bir kimse gelip; "Ey fakîr! Başını kaldır ve şu berâtını alıp arkadaşlarına yetiş!" diyerek elindekini ona verdi. O ânda fakîr kendine gelerek ayıldı. Elinde, dünyâ kâğıtlarına hiç benzemeyen, yeşil renkli nûrdan yazıları olan ve misk gibi kokan bir berât kâğıdı vardı. Kâğıdı defâlarca öpüp başına koyan fakîrin sevincinden neredeyse aklı gidecekti. Şükür secdesine kapandı. Ömründe hiç görmediği o berâtı, yüzüne ve gözüne sürdü, bağrına bastı ve koynuna sokarak arkadaşlarına yetişmek için hızlı adımlarla yürümeğe başladı. Arkadaşları, geriden fakîrin geldiğini görünce gülüşmeğe başladılar. Yanlarına soluk soluğa gelen fakîre alayla; "Cehennem'den âzâd olma berâtını alabildin mi?" diye sordular. Fakîr de koynundan berâtını çıkararak; "İşte! Rabbimizin ihsânı olan berâtım!" diyerek, misk kokulu berâtını zengine sunuverdi. Herkes yerinde donakalmıştı. Berâtı alan zengin, nûrdan yazılarla fakîrin Cehennem'den âzâd olduğunu okuyunca, aklı başından gidip, atından düştü. Bir süre yerde baygın yatan zengini zor ayılttılar. Kendine gelen zengin, kâğıdı öpmeye, misk kokusunu koklamağa başladı. Kendi kendine de; "Vâh, vâh benim boşa geçen ömrüme! Keşke ben de bu fakîr gibi sâdık bir fakîr olsa idim. Onun kavuştuğu bu saâdete ben de kavuşsaydım. Bu fakîr, sadâkati sebebiyle bu mertebelere ulaştı. Ben ise zenginliğim sebebiyle gurûra kapıldım ve bundan mahrûm oldum. Bütün malımı versem, bu kâğıttakilerin bir noktasını alamam" diyerek âh eyledi. Gözlerinden kanlı yaşlar döktü. Fakîr; "Hacı efendi! Berâtım sende kalsın. Sakla. Ben öldüğüm zaman kefenimin arasına koyun da kabrimde suâl meleklerine onu göstereyim." dedi. Hacı efendi berâtı büyük bir îtinâ ile koynuna koydu. Uzun yolculuktan sonra evlerine ulaştılar. Zengin olan hacı, berâtı sandığına koydu. Aradan günler geçti. Zengin, ticâret için

başka memlekete gittiğinde, fakir vefât etti. Yıkayıp kefenlediler, fakat berâtını bulup kefenin içine koyamadılar. Fakîrin cenâzesini kabre defnettiler. Ancak birkaç ay geçtikten sonra, zengin ticâretinden döndü. Fakîri sorduğunda; "Sizlere ömür! Sen gittikten sonra vefât etti." dediler.

Zenginin sanki dünyâsı başına yıkıldı. Çok ağladı ve; "O zavallının bende pek kıymetli bir emâneti vardı. Onu yerine getiremedim. Böylece vasiyetini yapamamış oldum. O âhirete göçtü, berâtı ise bende kaldı. Berâtını yanına koyamadım." dedi. Hemen sandığın yanına varıp ağzını açtı. Fakat berâtı koyduğu yerde bulamadı. Tekrar tekrar aramasına rağmen yine bulamadı. "Kabrine gidip bakayım. Belki, birisi beratı alıp ona vermiştir." dedi.

Kazma kürek alarak kabre gitti. Mezarını açmak istedi. O anda; "Kabri açma! Biz ona o berâtı verdik, dışarıda bırakmadık!" diyen bir ses işitti. Nereden geldiği belli olmayan bu ses karşısında zengin, düşüp bayıldı. Mânâ âleminde fakîri gördü. Fakîr; "Ey hacı efendi! Allahü teâlâ sana selâmet versin. O berât bana verildi. Hamdolsun. Münker ve Nekîr meleklerine gösterdim. Onu görünce sorgu suâl bile etmediler. Bu berâtı almama hacdan dönerken sen sebeb olmuştun. Cenâb-ı Hak senden râzı olsun." deyip kayboldu. Zengin ayıldığında, doğru evine gidip, fakir için hatimler okuttu. Yemekler pişirtip, yetimleri, fakirleri doyurdu."

TESBİH EDEN MENEKŞELER

Vakit ilk bahar olduğu için çiçekler yeni açmıştı. Abdest alıp namaz kıldıktan bir süre sonra Hüseyin Hamevî talebelerine; "Biraz menekşe toplayıp, getirin." buyurdu. Talebelerin herbiri bir tarafa dağıldı. Demet demet menekşe toplayıp, hocalarına getirdiler, Eşrefoğlu ise hocasının huzûruna elindeki bir menekşe ile vardı. Hüseyin Hamevî; "Rûmî, misâfir olduğun için menekşenin yerini bulamadın herhalde." deyince, o; "Sultanım hangi menekşeyi koparmak istedimse; "Allah rızâsı için beni koparma, zikir ve ibâdetimden ayırma." diye söyledi. Ben de dolaştım. Bir yerde ibâdeti bitmiş bir menekşe gördüm. Onu koparıp getirdim." dedi. Bu sözleri işiten diğer talebeler onun üstünlüğünü bir kere daha anlamış oldular ve düşüncelerinden tövbe ettiler.

TÖVBEYE GEL

Ey hevâsına tapan,
Tövbeye gel, tövbeye,
Hakka tap, Haktan utan,
Tövbeye gel, tövbeye.

Nice nefse uyasın,
Nice dünyâ kovasın,
Vakt ola usanasın,
Tövbeye gel, tövbeye.

Nice beslersin teni,
Yılan çıyan yer anı,
Ko teni, besle cânı,
Tövbeye gel, tövbeye.

Sen dünyâ-perest oldun,
Nefsin ile dost oldun,
Sanma dirisin, öldün,
Tövbeye gel, tövbeye.

Sen teni, sandın seni,
Bilmedin senden teni,
Odlara yaktın cânı,
Tövbeye gel, tövbeye.

Gör bu müvekkelleri,
Yazarlar hayrı, şerri,
Günâhtan gel sen beri,
Tövbeye gel, tövbeye.

Ey miskin Âdemoğlu,
Usan tutma âlemi,
Esmeden ölüm yeli,
Tövbeye gel, tövbeye

Ölüm gelecek nâçar,
Dilin tadını şeşer,
Erken işini başar,
Tövbeye gel, tövbeye.

Göçer bu dünyâ kalmaz.
Ömür pâyidâr olmaz,
Son pişman, assı kılmaz
Tövbeye gel, tövbeye.

Tövbe suyuyla arın,
Deme gel bugün yârın,
Göresin Hak dîdârın,
Tövbeye gel, tövbeye.

Eşrefoğlu Rûmî sen,
Tövbe kıl erken uyan,
Olma yolunda yayan,
Tövbeye gel, tövbeye.

DÜNYÂ DEDİKLERİ

Eşrefzâde Rûmî bir vâzında şöyle buyurdu: Ey müslümanlar! Dünyâ dedikleri bir hiçten ibârettir. Hiç olduğu şuradan anlaşılıyor ki, sonucu hiçtir. Hiç olan dünyâya gönül veren, yolunda ömrünü çürüten ve hiç olan şeyi isteyenler de bir hiçten ibâret kalacaklardır. Amma hiçi hiç sayan âriftir.

Azîzim! Sen o sultanları gözünün önüne getir ki, onlar dünyâya geldiler. Lâkin dünyâya îtibâr etmediler. Dünyânın arkasına düşüp hırsla dünyâlık toplamaya çalışmadılar. Âhiret amelleriyle meşgûl oldular. Onlar, bu dünyânın âhiret yolunun üzerinde bir yol uğrağı olduğunu anladılar. Buna aldanmak olur mu? Yol tedârikinde bulunup kâfileden ayrılmadılar. Bu dünyâya gönül verip aldanmadılar.

Azîz kardeşim! Temiz ve pak erler ile aziz canları gör. Onlar bu dünyâya aldanmadılar. Allahü teâlâ kendilerine ne verdi ise nefislerinden kestiler. Kendi nefislerine vermeyip fakirlere dağıttılar. Açları doyurup, çıplakları giydirdiler. Muhtaçları arayıp buldular. Kapılarına gelenleri mahrum etmediler. Darda kalanların gönüllerini ferahlattılar, işlerini gördüler. Şu hadîs-i şerîfi kendilerine düstûr edindiler: "Bir kimse, din kardeşinin bir işine yardım etse, Allahü teâlâ da onun işini kolaylaştırır. Bir kimse, bir müslümanın sıkıntısını giderir, onu sevindirirse, kıyâmet gününün en sıkıntılı zamanlarında Allahü teâlâ onu sıkıntıdan kurtarır."

Akıllılar bu dünyâda şu üç şey ile meşgul olurlar. Böylece onlar herkesin üzüldüğü gün, bayram ederler: 1) Dünyâ seni terk etmeden sen dünyâyı terk edesin. 2) Her şeyden kurtulasın. 3) Rabbinle buluşmadan, Rabbin senden râzı olsun. Bunlara riâyet eden kimse, Allahü teâlâ ile görüşüp kabrine öyle gider.

GELSİN

Bu dervişlik yoluna

Sıdk ile gelen gelsin
Hak'tan özge ne ki var
Gönlünden silen gelsin.

Dervişlik dedikleri
Nihâyetsiz denizdir
Bu pâyânsız denizin
Mevcini duyan gelsin.

Derviş dili nûr doğar
Her lahza göğe ağar
Ben diyem doğru haber
Canına kıyan gelsin.

Dervişin gözü açuk
Dün ü güni uyanuk
Bu söze Rabbim tanuk
Bakmadan gören gelsin.

Dervişin kulağı sak
Hak'tan alır ol sebak
Deprenmeden dil dudak
Sözü işiden gelsin.

Dervişler Hakk'ın dostu
Canları ezel mesti
Aşk şem'ini yaktılar
Pervâne olan gelsin.

Bu Eşrefoğlu Rûmî
Dervişliğe geleli
Nefsindendir çektiği
Nefsin öldüren gelsin.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.17

2) Müzekkin Nüfûs

3) Menâkıb-il-Eşrefiye

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1074

5) Tâc-üt-Tevârih; c.5, s.179

6) Güldeste-i Riyâz-i İrfan; s.180, 182, 317

7) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.98

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.374

EVHADÜDDÎN KİRMÂNÎ;

Mutasavvıf, velî ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Hâmid'dir. Evhadüddîn lakabı ve Kirmânî nisbetiyle tanınır. Bu nisbeti sebebiyle İran'ın Kirman bölgesinden olduğu

anlaşılmaktadır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1237 (H.635) târihinde Konya'da vefât etti.

Evhadüddîn Kirmânî önce Bağdât'ta ilim tahsîl etti. Evliyâdan Rükneddîn Süncâsî'nin derslerinde bulundu ve çok isifâde etti. Kendisi, Süncâsî hazretleri ile olan bir menkıbesini şöyle nakletmektedir:

"Gençliğimde Hocam Rükneddîn Süncâsî'nin hizmetinde bulunmakla şereflendim.

Bir yolculuğunda hizmetini görürdüm. Hocam çok şiddetli bir karın ağrısına yakalanmıştı. Bir şehirden geçerken hastâneye uğramak için müsâde istedim. Vermek istemedi ise de çok ısrar ettim. Sonunda müsâde etti. Hastâneye gittim. Orada birinin, talebelerin ortasına oturup ders verdiğini gördüm. Yanlarına yaklaştım. Ders veren kişi, kalkıp yanıma geldi. Elimden tuttu. Hiç tanımadığım biri idi. Bana; "Hâcetin, ihtiyâcın nedir?" diye sordu. Hocamın hâlini söyledim. Bir darı getirip bana verdi. Benimle dışarı çıktı. Sonra çok izzet ve ikrâmda bulundu. Gelip hocama durumu anlattım. Bana tebessüm edip; "Ey tecrübesiz çocuk! Sana ikrâm eden ben idim. O kimse oranın vâlisi idi. Senin ısrârın karşısında sana izin verdim. Orada o kimsenin sûretine girip seni karşıladım. Sana izzet ve ikrâmda bulundum. Karşılamayı o kimseye bırakmadım. Çünkü sana ikrâmda bulunmayıp, seni mahcûb etmesinden korktum." Bu olaydan sonra hocama olan bağlılığım daha çok arttı ve kendisine hizmeti en büyük nîmet bildim."

Evhadüddîn Kirmânî yine evliyânın büyüklerinden Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin derslerine ve sohbetlerine kavuştu. İlim tahsîl etti. Evhadüddîn hazretleri bu hocasını çok sever ve ona büyük hürmet beslerdi.

Rükneddîn Alâüddevle anlatır: "Sühreverdî yolunun sâliklerinden biri Minâ'da anlattı: "Bir gün Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin huzurlarındaydım. Evhadüddîn Kirmânî'nin huzûruna gelmemesini söyledi. Evhadüddîn bu haberi duyunca; "İstemem, müsbet ile ansın beni, gönlüne getirsin mest eder beni." beytini söyleyip;"Elhamdülillah hocamızın ağzında adımızın anıldığını duyduk." diye sevindiğini gördüm."

Daha sonra Evhadüddîn hazretleri de hocasından aldığı yetkiyle ilim tâliplerini aydınlatmaya, mârifet sırlarını dünyâya saçmaya başladı. O bilhassa sanat kollarında çalışanların teşkilâtlanmasını ve bir disiplin dâiresi içinde yeni yetişen çırakların da tam bir edep, ahlâk nümûnesi olmasını arzuluyordu. Bu maksadla Abbâsî Halîfesi Nâsır bin Müstedî, halîfeliğini tanıyan bütün İslâm memleketlerine, fütüvvet teşkîlâtını yeniden canlandırmanın lüzumuna dâir mektuplar gönderdi. Bu meyânda bu teşkilâtı canlandıracak, insanları kardeşlik bağlarıyla birbirine bağlayacak, zâhir ve bâtın ilimlerinde kâmil kimseleri de o memleketlere gönderdi.

Evhadüddîn Kirmânî de talebesi Ahî Evren ile birlikte 1205 yıllarında Anadolu'ya geldi. Muhyiddîn-i Arabî, Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi zamânın büyükleriyle görüştü. Konya'ya yerleşti. Kendisi için kurulan dergâhta dersler verip talebe yetiştirdi. Kasaba ve köylere yetiştirdiği talebelerini gönderdi. Anadolu'nun birçok kasaba ve köyünü tek tek dolaştı. İnsanlara Allah aşkını, din kardeşine muhabbetin lüzumunu, din bilgilerini öğrenip tatbik etmenin gerekli olduğunu anlattı. Belâlara sabredip, ele geçen mala kanâat etmenin, din kardeşinin malını, nâmusunu, canını da korumanın lâzım olduğunu bildirdi. Yazdığı şiirlerinde de aynı şeyleri anlattı. Eserlerinden **Misbâh-ül-Ervâh** ve **Menâkıb'**ı meşhurdur.

Şeyh Evhadüddîn Kirmânî insanlarla meşgulken bile kalbi devamlı Allahü teâlâyı zikr ederdi. Tasavvufta çok yüksek makamlara kavuşan Evhadüddîn Kirmânî 1237 (H.635) yılında vefât etti. Türbesi, Konya'da Musallâ mezarlığının içinde Şücâeddîn türbesinin güneybatısındadır.

Pekçok talebe yetiştiren Evhadüddîn Kirmânî'nin en büyük talebelerinden birisi Sadreddîn

Konevî'ydi. Kendisinden on altı sene feyz alan Sadreddîn Konevî; "Ben iki dânânın (âlimin) sütlerini emmişim. Biri Şeyh Muhyiddîn-i Arabî ve biri hazret-i şeyh Evhadüddîn Kirmânî'dir." demiş ve vefât ederken; "Tâbûtumun üzerine Evhadüddîn hazretlerinin seccâdesini seriniz." diye vasiyet etmiştir.

Yine meşhur talebelerinden ve dâmâdı olan Ahî Evren, Evhadüddîn hazretlerinin vefâtından sonra yerine geçti. Güçlenip birleşerek, vahşi hayvan sürüsü gibi insanları parçalayıp şehirleri yıkarak gelen Moğollara karşı, halkın şuurlanması için elinden gelen bütün gayreti gösterdi. Bilhassa sanat sâhibi, esnâf arasında çok sevildi. Her şehir ve kasabada teşkilâtlar kurdu. Ahîlik, kardeşlik teşkilâtı adı verilen ve bugünkü mânâda esnâf teşkilâtı diyebileceğimiz bu kuruluşun mensupları, kısa zamanda birçok şehir ve kasabada teşkilâtlandılar. Toplanıp sohbet edebilecekleri, birbirlerinin ilimlerinden istifâde edebilecekleri, gelen misâfirleri ağırlayabilecekleri dergâhlar yaptılar. Moğollara karşı milis kuvvetleri teşkil edip, şehirlerini müdâfaa ettiler. Anadolu halkının zâlim Moğol kuvvetleri karşısında eriyip yok olmamaları için gayret gösterdiler. Evhadüddîn Kirmânî'nin koyduğu temel prensiplerden ayrılmayan ahîler, Anadolu Selçuklu Devletinin yerinde teşkil edilen Anadolu beyliklerine destek oldular. Bilhassa Osmanlı Beyliğine yardımcı olup desteklediler. Aradıklarını Osmanlı Devletinde bulup, onun saflarında yerlerini aldılar.

1) Nefehât-ül-Üns; s.659

2) Kâmûs-ül-A'lâm; c.2, s.1065

3) Menâkıb-ı Evhadüddîn Kirmânî (Tahran-1968)

4) Hazînetü'l-Asfiyâ; c.1, s.89

5) Kelimâtü's-Sâdikîn; s.38

6) Nesâyimü'l-Mehabbe; s.416

7) Mecmaü'l-Füsehâ; c.1, s.89

8) Devletşah Tezkiresi; c.2, s.265

9) A literary History of Persia; c.2, s.134

10) Konya Târihi; s.590

EVLİYÂ KÂSIM PAŞA

Fâtih Sultan Mehmed ve İkinci Bâyezîd Han devri devlet adamlarından. Aynı zamanda velî olan Evliyâ Kâsım Paşanın bir çok kerâmeti söylenmekte olup bir tânesi şöyledir:

Kâsım Paşa, Edirne'de Tunca Nehri kenarında yaptırdığı câmiyi kurban bayramına yetiştirmeye çalışırken, İkinci Bâyezîd Han bu velî kumandanına cemîle olsun diye Yeni İmâretten Aşçı Yahyâ Babanın pişirdiği yemekleri geniş bir siniyle câmi çalışanlarına gönderirmiş. Kendisi de velî bir zât olan Aşçı Yahyâ Babanın Tunca Nehrine bıraktığı sini, akıntıyla gider, Evliyâ Kâsım Paşa Câmii su merdivenlerine gelince alınarak yemekler çalışanlara dağıtılırmış. Yemekler yenilip duâ edildikten sonra boş kaplar siniye konur ve tekrar Tunca'ya bırakılırmış. Evliyâ Kâsım Paşanın kerâmetiyle sini akıntıya ters olarak Edirnelilerin gözleri önünde Yeni İmâret'e, Aşçı Yahyâ Babaya ulaşırmış.

Evliyâ Kâsım Paşanın kabri de yaptırdığı câminin yanındadır.

EVRANOS DEDE

İstanbul'un fethi için Anadolu'ya gelen gâzi dervişlerdendir. 1495'te vefât etmiştir. Türbesi Fâtih Karagümrük'te, Hasan Fehmi Paşa Caddesi üzerinde, Hattat Râkım Efendi türbesi yakınındadır.

EVZÂÎ;

Tebe-i tâbiînden meşhur fıkıh âlimi ve velîlerden. İsmi, Abdurrahmân bin Amr bin Muhammed'dir. Künyesi Ebû Amr'dır. 707 (H.88) senesinde Ba'lebek'te doğdu. Şam'da yerleşip orada yaşadı. 774 (H.157)'te Beyrut'ta vefât etti. Zamânın bir tânesi, asrının ilimde önderi idi. Ömrünün sonlarına doğru Beyrut'a gitti. Orada kendisine kâdılık teklif edilince kabul etmeyip, talebelere ders vermekle meşgul oldu. Vefât ettiğinde birisi ilim sâhibi bir kimseye gidip; "Dün gece rüyâmda, Mağrib tarafından çıkıp, göğe doğru yükselen ve sonunda gökte kaybolan bir demet fesleğen gördüm." dedi. Rüyâyı yorumlayan zât; "Rüyân doğrudur. Evzâî hazretleri vefât etti." dedi. Araştırdıklarında, o gece Evzâî hazretlerinin vefât ettiğini öğrendiler.

Evzâî, Yemen'de bir yer veya Şam'ın Feradız kapısı dışında bir köydü. Yemen'de bir kabîlenin adı olduğu da söylenmiştir. Oraya bir ara gitmişti. Onun için bu ismi aldı. Edebiyatta, yazı ve güzel konuşmada çok kâbiliyetli olup, herkes tarafından beğenilir, takdir edilirdi. Sâlih bin Yahyâ, **Beyrut Târihi** kitabında; "Evzâî'nin (r.aleyh) Şam'da çok îtibârı vardı. Hattâ idârecilerden daha fazla hürmet ve îtibâr görüyordu. Onun fıkha dâir **Sünen** ve **Mes'eleler** adında eserleri vardır. Kendisine yetmiş bin mesele sorulup hepsine cevap verdiği söylenir. Hakem bin Hişâm zamânına kadar, Endülüs'te, fetvâlar onun ictihâdı üzerine verilmiştir." Velîd bin Müslim; "İbâdet konusunda ondan daha çok ictihâd eden birini görmedim." demektedir.

Şam ve Magrib (Fas, Tunus, Cezâyir) halkı, Mâlikî mezhebine mensûb olmadan önce Evzâî hazretlerinin mezhebinde idiler. Mezhebi, Endülüs'e Emevîler'le girmiştir. Mensupları kalmadığı için mezhebi daha sonra unutuldu. Mezhebinin kayboluşu hicrî üçüncü asrın ortalarına rastlar.

Atâ bin Ebî Kesir, Zührî, Muhammed bin İbrâhîm et-Teymî'den hadîs bildirdi. Şû'be, İbn-i Mübârek, Yahyâ bin Hamza, Yahyâ el-Kettan, Ebû Âsım ve başkaları da ondan hadîs nakletmişlerdir.

Zamânının en büyük âlimi ve en fazîletlisi idi. Zühd ve takvâsı pek çok idi. Dünyâya düşkün olmayıp haramlardan çok sakınırdı. İbâdet etme konusunda çok gayretli idi. Gecelerini, namaz kılmak, Kur'ân-ı kerîm okumak ve ağlamakla geçirdiği bildirilir.

Ümeyye bin Yezîd bin Ebî Osman; "Evzâî, ibâdeti, verâyı, haramlardan sakınmayı, hakkı ve doğruyu söyleme özelliklerini kendisinde toplamıştı" der. İbn-i Sa'd da onun için, "İlmi geniş, fıkıh bilgisi pek çok, fazla hadîs bilen, seçkin ve fazîletli, hadîs ilminde sika, güvenilir bir âlimdir." demiştir. Ebû İshâk Fezârî şöyle demiştir: "Eğer bana seçme izni verselerdi, bu ümmet için Evzâî'nin mezhebini seçerdim. Çünkü, o her yönüyle yetişmiş derin bir âlimdir. O zamanki insanlar bir güçlükle karşılaştıkları zaman, ona koşarlardı." Muhammed bin Aclan da; "İnsanlara ondan daha çok nasîhat eden birini bilmiyorum". Halîfe Mansûr, Evzâî hazretlerine çok hürmet eder, onun nasîhatlarına kulak verirdi. Beşir bin Velîd der ki: "Evzâî'yi gördüm, huşû'dan dolayı gözleri görmeyen biri gibi idi."

Velid bin Mezîd, "Annesinin himâyesinde fakir bir yetim olarak büyüdü, terbiye gördü. O kadar edebliydi ki, sultanlar bile onda bulunan terbiye ile çocuklarını terbiye etmekten âcizdiler. Ondan boş bir söz işitmedim. O konuştuğunda, mutlaka dinleyenin ihtiyâcı ve ona gerekli şeyleri söylerdi. Kahkaha ile güldüğünü hiç görmedim. O, âhireti anlatmaya başlayınca ondan başka orada ağlamayan kalmazdı." demiştir.

Evzâî bir gün İbrâhim Edhem ile karşılaştı. Omuzunda bir mikdâr odun taşıyordu. "Yâ İbrâhim! Bu yaptığın nedir? Dostların senin ihtiyâcını temin ederler." deyince; "Böyle söyleme. Zîrâ helâl kazanç uğruna zorluklara katlanan kimseye Cennet vâcib olur, diye

duyduğum için, kendi nafakamı kendim temin etmeye çalışıyorum." dedi.

İmâm-ı Evzâî'nin hayâtı ve menkıbeleri **Mehâsin-ül-Mesâî fî Menâkıb-il-Ebû Amr Evzâî** adlı kitapta anlatılmıştır.

Evzâî hazretleri buyurdular ki:

"Allahü teâlâ bir kavim için kötülük dilerse, onlara mücâdele kapısını açar, onları iş yapmaktan alıkoyar". Çoğu zaman kendi kendine; "Seni yaratan ne kadar yüce! Yağa benzer bir şey vermiş onunla görürsün. Kemikle işitirsin. Bir et parçası ile konuşursun." derdi.

"Kul, dünyâdaki her ânından kıyâmette hesâb ve sorguya çekilecek. Hem de gün gün, saat saat. Bu durumda, Allahü teâlâyı anmadığı bir an karşısına çıkınca, pişman olur ve kendini parçalamak ister."

"Bizim, hayatlarına yetiştiğimiz insanlar şöyleydi: Gece uykusundan en erken uyanırlar, sabah namazını vaktinde kılarlar, sonra bir müddet âhiret işlerini, âkıbetlerinin (sonlarının) ne olacağını düşünürlerdi. Bundan sonra kendilerini fıkıh (dînî bilgileri) öğrenmeye ve Kur'ân-ı kerîm okumaya verirlerdi."

"Bir din kardeşiyle karşılaşmak, maldan ve çoluk çocuktan daha hayırlıdır (iyidir)."

"Halkın bize verdiği her şeyi kabûl etseydik kıymetimiz kalmazdı."

"Resûlullah'tan sana bir hadîs-i şerîf ulaştığı zaman, ondan başkasını söyleme, onu değiştirme. Çünkü, Resûlullah efendimiz Allahü teâlâdan aldığını bildirmektedir."

"Eshâb-ı kirâmda şu beş haslet (özellik) vardı: Cemâate devam, Resûlullah'ın sünnetine uymak, câmi yapmak, Kur'ân-ı kerîm okumak ve cihâd (İslâmiyeti yaymak) etmek."

"İbâdet maksadı dışında fıkıh öğrenenlere, şüphelilerle, haramları helâl göstermeye uğraşanlara yazıklar olsun."

Namazda huşûnun nasıl olacağını sordukları zaman, Evzâî hazretleri şöyle cevap verdi: "Gözleri aşağı düşürüp, önüne bakmak, yanlarını kabartıp, şişirmeyip alçaltmak ve bir de kalb yumuşaklığı, yâni üzüntülü bir vaziyette durmak. Gösteriş olunca huşû gider."

Misâfire ikrâmın ne olduğunu soranlara, Evzâî hazretleri; "Güler yüz ve tatlı dildir." diye cevap verdi. Evzâî hazretleri, Ömer bin Abdülazîz'in kendisine yazdığı bir mektuptan şöyle bildirir: "Ölümü çok hatırlıyan kimse dünyâya rağbet etmez. Ağzından çıkan her sözün hesâba çekileceğini bilen az konuşur ve ancak lüzumlu sözleri söyler."

Yine buyurdu ki: "Süleymân aleyhisselâm oğluna; "Ey oğlum! Allahü teâlâdan kork! Çünkü Allahü teâlâdan korkmak, her şeyi yener." "Mümin az konuşur, çok iş yapar. Münâfık, çok konuşur, az iş yapar."

"Sünnete uymakta sabırlı ol. Daha önce yaşamış olan büyüklerin durduğu yerde dur. Söylediklerini söyle, sakındıklarından sen de sakın. Onların yoluna gir. Îmân sözle, söz amelle, bunların üçü(îmân-söz-amel) ise ancak Peygamberimizin bildirdiklerine uygun ise doğrudur. Büyüklerimiz, îmânı amelden, ameli de îmândan ayırmazlardı. Îmân bunların hepsini içine alan bir isimdir. Amel de îmânı doğrular. Kim diliyle inandığını söyler, fakat, kalbiyle inanmaz, ameliyle de inancını ve sözünü doğrulamazsa, onun îmânı kabûl edilmez. Âhirette zarara uğrıyanlardan olur."

ŞÜKREDİCİ OLMAYAYIM MI?

İmâm-ı Evzâî, Halîfe Câfer'e buyurdu ki: Cebrâil aleyhisselâm bir gün Peygamber efendimize gelmişti. Resûlullah efendimiz, Cebrâil'e; **"Yâ Cebrâil! Bana Cehennem'i anlat."** buyurdu. Cebrâil de; "Allahü teâlâ Cehennem'e emretti. Bin sene iyice kırmızılaşıncaya kadar yandı. Bundan sonra bin

sene daha yandı. Sapsarı oldu. Bin sene daha yanıp, simsiyah oldu. Onun için Cehennem koyu ve siyahtır. Alevleri ve parçaları parlamaz; seni Peygamber olarak gönderen Allahü teâlâya yemin ederim ki, Cehennem elbiselerinden birisi, dünyâdakilere gösterilmiş olsaydı, hepsi ölürlerdi. Eğer, Cehennem'in içecek kovalarından bir tânesi, dünyâ suyuna dökülmüş olsaydı, ondan tadan herkes ölürdü. Eğer, Allahü teâlânın bildirdiği zincirden bir arşın, dünyâdaki dağlar üzerine konulsaydı, bütün dağlar erirdi. Bir kimse Cehennem'e girip, çıksaydı, yeryüzündekiler onun kokusundan ölürlerdi." dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz ağladılar. Resûlullah efendimiz ağlayınca, Cebrâil aleyhisselâm da ağladı ve; "Yâ Muhammed! Sen de mi ağlıyorsun, halbuki Allahü teâlâ seni günahdan muhâfaza eyledi." deyince, Resûlullah efendimiz; **"Allahü teâlâya şükredici bir kul olmayayım mı?"** buyurdu. Resûlullah efendimiz ile Cebrâil aleyhisselâm ağlarlar iken, gökten bir ses; "Ya Muhammed, yâ Cebrâil! Şüphesiz Allahü teâla sizi, günâh işlemiyecek şekilde yarattı. Onun için, yâ Muhammed! Allahü teâlâ seni bütün peygamberlerden üstün kıldı. Yâ Cebrâil! Seni bütün gök meleklerinden üstün kıldı." dedi.

"Ey müminlerin emîri! En üstün şey takvâdır. Çünkü, kim, Allahü teâlâya itâat için şeref isterse, Allahü teâlâ onu yükseltir. Kim de şerefi günâh işlemek için isterse, Allahü teâlâ onu alçaltır." Halîfenin yanından ayrılırken, halîfe ona hediyeler vermek istedi. Fakat kabûl etmedi ve; "Benim ona ihtiyâcım yok. Ben nasîhatı, dünyâlık karşılığında satmadım." buyurdu.

1) Miftâh-us-Seâde; c.1, s.340, c.2, s.17,77,165,218,242

2) Meşâhir-i Eshâb-ı Güzîn; s.177

3) El-A'lâm; c.3, s.320

4) Fihrist; s.227

5) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.127

6) Hilyet-ül-Evliyâ; c.6, s.135

7) Tehzîb-ül-Esmâ ve'l-Luga; c.1, 298

8) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.241

9) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.178

10) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.6, s.238

11) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1075

12) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.163

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.175

EYYÛB-İ SAHTİYÂNÎ;

Yedinci ve sekizinci asırlarda yaşamış velîlerden ve Tâbiînin büyüklerinden. Hadîs ve fıkıh âlimlerinden olup, ismi Eyyûb bin Ebî Temîme el-Keysân'dır. Künyesi Ebû Bekir'dir. Basralı olduğu için Basrî, Basra'da deri satıcılığıyla meşgûl olduğu için Sahtiyânî nisbeleriyle meşhûr olmuştur. Bâzı kaynaklarda Eyyûb-i Sahtiyânî yerine Ebû Eyyûb Sahtiyânî diye de yazılmıştır. Tâbiînin en gençlerinden olup, 685 (H.66 veya 67) senesinde Basra'da doğdu. 748 (H.131) senesinde tâûn hastalığından Basra'da vefât etti. Kabri oradadır.

Hadîs ve fıkıh ilimlerinde mütehassıs olan Eyyûb-i Sahtiyânî hazretleri, Eshâb-ı kirâmdan Enes bin Mâlik'i radıyallahü anh görüp onun sohbetinde bulundu. Ondan hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Amr bin Seleme, Humeyd bin Hilal, Ebû Kilâbe, Kâsım bin Muhammed, Abdurrahmân bin Kâsım, Nâfî ibni Âsım gibi zâtlardan da hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de çok sayıda âlim hadîs-i şerîf rivâyet etti. Bunlardan bâzıları: İmâm-ı A'meş, Katâde bin Diâme, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, Mâlik bin Enes, İbn-i İshâk, Saîd bin Ebî Anübe, meşhur iki Hammâd ve İbn-i Aliyye gibi zâtlardır.

Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî hadîs ilminde hâfız idi. Yâni yüz bin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden sekiz yüz kadarı meşhûr altı hadîs kitabı olan **Kütüb-i Sitte'**de yer almıştır.

O, ilimdeki üstünlüğü, tasavvuftaki yüksek derecesi ve daha nice vasıflarıyla insanların saâdete kavuşmasına hizmet etmiştir. Hadîs-i şerîflerle medhedilen Tâbiîn arasında o da Ehl-i sünnet îtikâdını ve din bilgilerini Eshâb-ı kirâmdan nakletmiştir. Bu bilgileri zamanlarındaki insanlara ve sonraki nesillere ulaştırıp, nice gönüllerin îmân nûruyla aydınlanmasına sebeb oldu.

İmâm-ı Mâlik onun hakkında; "O, ilmiyle amel eden, Allahü teâlâdan korkan âlimlerdendir." Şu'be bin Haccâc; "O, âlimlerin efendisidir." İbn-i Uyeyne; "Onun gibisini görmedim." Hammâd bin Zeyd; "Gördüğüm kimselerden en fazîletlisi ve Peygamber efendimizin sünnetine son derece tâbi olanı odur." Hasan-ı Basrî; "O, Basralı gençlerin efendisidir." Hişâm bin Urve; "Basra'da onun bir benzerini daha görmedim." sözleriyle onun büyüklüğünü dile getirmişlerdir.

Eyyûb-i Sahtiyânî hazretleri ilimdeki yüksekliği yanında Peygamber efendimizin sünnetine çok bağlıydı.İmâm-ı Mâlik hazretleri şöyle buyurdu:

"Biz Eyyûb-i Sahtiyânî'nin yanına gidip Resûlullah'ın aleyhisselâm hadîs-i şerîflerini okuyunca öyle ağlardı ve içli gözyaşları dökerdi ki, ağlamasına dayanamayıp kendisine acırdık. Şu'be bin Haccâc, Süfyân-ı Sevrî ve Hammâd bin Zeyd, onun fıkıh ilminde yüksek derecede olduğunu bildirerek; "O, fakihlerin üstünü ve bizim fıkıh âlimimizdir." demişlerdir.

Eyyûb-i Sahtiyânî hazretleri haram ve şüphelilerden şiddetle sakınır, çok ibâdet ve niyâzda bulunurdu. Geceleri uyumayıp hep ibâdet ve ilimle meşgûl olurdu. Fakat bunu gizleyip kimseye bildirmezdi. Sabah olunca hiç uyumadığı halde üzerinde uykusuzluk hâli görülmezdi. Komşularının kıskanıp hased etmemesi ve günaha girmemeleri için yeni elbise giymezdi.

İnsanlara karşı güler yüzlü olan Eyyûb Sahtiyânî hazretleri sohbetlerinde insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatır, onların dünyâ ve âhirette mutluluğa kavuşmaları için gayret ederdi. Bir sohbetinde buyurdu ki:

"Kişi ancak şu iki hasletle üstün olur: Biri insanlardan bir şey beklememek, diğeri insanlardan gelen sıkıntılara katlanmaktır."

Tevekkül ile alâkalı olarak da; "Tevekkül bedeni kulluğa, kalbi Allahü teâlâya çevirmek ve yetecek kadar rızka râzı olmaktır." buyurdu.

"Hakîkaten ben, büyük ve ulu olan Rabbinden yana gaflete düşen âsîlere acıyorum." buyuran Eyyûb-i Sahtiyânî hazretleri, insanların dînî konularda zaafa düşmelerine acıyarak çokça nasîhatta bulunurdu. Müslümanların başına bir belâ ve musîbet gelince tasasından hasta olur, kendisi hasta olduğu halde onları ziyârete giderdi. Bu belâ kalktığı zaman aynı vakitte onun hastalığı da geçerdi.

Gösteriş ve kibirden çok uzak olan Eyyûb-i Sahtiyânî hazretleri, bir gün buyurdu ki: "Ey kardeşim! İnsanların ilme âit söylediği sözlerden bir kısmını ezberleyerek başkalarına karşı üstünlük taslama. Bu riyâkârlıktır, gösteriştir. O bilgiler aslında senin değildir. Onları ortaya koyan sen değilsin."

"Ömürlerini gaflet içinde geçiren, kulluk vazîfesini yapmayıp, ibâdetten mahrum kalan âsî insanların hallerine çok acırım."

"Üstünlük taslamak için yükselmek isteyenleri Allahü teâlâ alçaltır. Tevâzu gösterenleri ise yükseltir."

"Bâzı kimseler yükselmek istediler. Fakat Allahü teâlâ onları alçalttı. Bâzı kimseler de aşağıda bulunmak istediler, fakat Allahü teâlâ onları yükseltti. Bir gün Süfyân-ı Sevrî rahmetullahi aleyh Remle'ye gelmişti. İbrâhim bin Edhem rahmetullahi aleyh ona haber göndererek gelip kendileriyle konuşmasını istedi. İbrâhim bin Edhem'e; "Sen Süfyân gibi bir

zâta gelmesini ve konuşmasını nasıl emredersin?" dediler. O da onlara; "Onun ne kadar tevâzu sâhibi olduğunu size göstermek istedim." buyurdu ve sonra Süfyân geldi ve onlara hadîs-i şerîfler nakletti."

Selâm bin Ebî Hamza anlatır: Ebû Eyyûb'un sohbetinde idik, şöyle buyurdu: "Zühd üç kısımdır. Allahü teâlâya en sevimli geleni, en üstünü ve Allah indinde sevap bakımından en büyüğü, her şeyden yüz çevirip, Allahü teâlâya ibâdet etmek, alış-verişte haramdan sakınmaktır." sonra bize dönüp; "Ey âlimler! Allahü teâlâya en sevimli gelen zühd; dünyâya düşkün olmamak, helâl ve mübah olan şeylerde de haddi aşmamaktır."

Birisi ona; "Bana nasîhatte bulun." dedi. O da; "Diline sâhib ol, az konuşmaya dikkat et." buyurdu.

"Namazı kasden terkeden dinden ayrılır."

"Sâlihlerin anıldığı yerde bulunanlar, onların himâyesinde olurlar."

"Sâdık kimse, kalbindeki iyiliği, hâliyle ve hareketleriyle de gösteren kimsedir. Böyle olmazsa kişi içinin doğruluğu ile kalır."

"Bana Ehl-i sünnet îtikâdında olan bir müminin ölüm haberi gelince, sanki bedenimden bir uzvum kopmuş gibi olur."

"Bir iş icâbı dışarı çıktığın zaman, insanların az olduğu yerden yürümen de senin için uzlettir."

Kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet edilmesini isteyenlere şu hadîs-i şerîfleri nakletti:

"Şâyet Allah'tan başkasını dost edinseydim, Ebû Bekr'i dost edinirdim."

"Şüphesiz ki Allahü teâlâ bu dîni fâcir kimseler ile de kuvvetlendirir (onları dînine hizmet ettirir)**."**

Abdullah bin Kays'ın radıyallahü anh rivâyet ettiği hadîs-i şerîf de şudur:

"Biz Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem ile bir gezintide idik. **"Yâ Abdullah bin Kays! Sana Cennet hazînelerinden bir hazîneyi bildireyim mi? Lâ havle velâ kuvvete illâ billah, de!"** buyurdu.

Yüksek bir velî olan Eyyûb Sahtiyânî hazretlerinin birçok kerâmetleri görülmüştür.

Ebû Rebî, Ebû Ya'mer'den şöyle nakleder: Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî, bir Mekke yolculuğu sırasında iken içinde bulunduğu kâfilenin yanlarındaki su bitmişti. Kâfile sıcak çöller üzerinde susuzluktan çâresiz kaldı. Bu sıkıntılarını Ebû Eyyûb Sahtiyânî'ye edeple arzederek yardım istediler. Kâfiledekilerin büyük bir sıkıntı içinde kaldıklarını görerek onlara; "Size su bulacağım, fakat bunu kimseye anlatmayacaksınız." dedi. Kimseye anlatmayacaklarına dâir söz vermeleri üzerine, yere bir dâire çizip duâ etmeye başladı. Oradan buz gibi berrak bir su fışkırdı. Kâfiledekiler kana kana içip, hayvanlarını da suladılar. Sonra elini suyun çıktığı yere sürdü. Su kesilip orası eskisi gibi kupkuru bir yer oldu.

Şû'be bin Haccâc; "Ebû Eyyûb ile bir yerde buluşmak üzere karar verdiğimizde, her gidişimizde onun benden önce geldiğini görürdüm." demiştir.

İmâm-ı A'zâm buyurdu ki: "Ben Medîne'de iken, sâlihlerden Eyyûb-ı Sahtiyânî hazretleri gelip, Mescid-i şerîfe girdi. Yüzünü Kabr-i Nebevî'ye döndü. Ziyâret edip ayakta ağladı. Sonra geri çekildi."

Meşhûr hadîs âlimlerinden Ebû Kilâbe vefât ederken, bütün kitaplarının ona verilmesini vasiyet etti.

Ömrünü Resûlullah efendimizin sünnetini öğrenmek ve öğretmekle geçiren Eyyûb-i Sahtiyânî hazretleri vebâ salgınında tutulduğu tâûn hastalığından kurtulamayarak 748

(H.131) senesinde Basra'da vefât etti. Orada defnedildi.

HEDEFE VARAMAZLAR

Kırk defâ hac yaptığı bildirilen Eyyûb-i Sahtiyânî hazretleri gençliğinde Abdülvâhid bin Zeyd ile birlikte Şam yolunda yürüyordu. Karşılarına sırtında odun yüklü bir kimse çıktı. Ona; "Rabbin kimdir?" diye sordular. O kimse onların bu sözlerine üzülüp; "Bize de böyle sorulur mu?" deyip ellerini semâya doğru açtı ve; "Yâ Rabbî! Şu odunları altına çevir." diye duâ etti. Sırtındaki odunlar altın oluverdi. Sonra tekrar ellerini kaldıran o kimse; "Yâ Rabbî! Bu altınları odun eyle." diye duâ etti ve altınlar odun oldu. Eyyûb-i Sahtiyânî ve Abdülvâhid bin Zeyd'e dönerek; "Gördünüz değil mi? Âriflerin hikmetli işleri bitmez. Fakat kimseye de belli etmek istemezler. Beni böyle yapmaya mecbûr ettiniz." dedi.

Onlar bu mübârek zâta böyle bir suâl sorduklarına pişman oldular ve mahcubiyetle ona dönerek; "Efendim, acabâ yanınızda yiyecek bir şeyler var mıdır?" dediler. Onlara yanında taşıdığı bir kavanozu gösterdi. Kavanozun içinde bal vardı. Rengi kardan ak, kokusu miskten güzeldi. O balı Eyyûb-i Sahtiyânî ve Abdülvâhid bin Zeyd'e vererek; "Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. O'na yemin ederek söylüyorum, bu balı arı yapmamıştır." dedi. Onlar balı yemeye başladılar. Öyle tatlıydı ki, hayatlarında böyle bal yememişlerdi. Onların hayret ettiklerini gören o zât; "Allahü teâlâyı bilen bir kimse için şaşılacak bir durum yoktur. O'na kulluk eden, O'nun işine hayret etmez. Bunun gibi hârikulâde şeyleri görmek için de Allahü teâlâya ibâdet edilmez. Böyle yapanlar câhildirler. Çünkü bu gibi şeylerle oyalananlar, hedefe varamazlar." buyurdu.

Ogünden sonra bir daha göremedikleri bu zâtın kim olduğunu anlayamadılar. Bu hâdiseden sonra da karşılaştıkları her kimseye güzel muâmelede bulundular.

1) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.364

2) Hilyetü'l-Evliyâ; c.3, s.3

3) Tehzîbü'l-Esmâ vel-Lüga; c.1, s.397

4) Tezkiretü'l-Huffâz; c.1, s.364

5) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.7, s.246

6) Tehzîbü't-Tehzîb; c.1, s.397

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1069

8) El-Menhelü'l-Azbü'l-Mevrûd; c.1, s.257

9) Şezerâtü'z-Zeheb; c.1, s.181

10) El-A'lâm; c.2, s.38

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.162, c.4, s.119, c.6, s.91

F

FAHREDDÎN-İ ACEMÎ;

Velî, Hanefî mezhebi fıkıh, kelâm ve tefsîr âlimi. Osmanlı Devletinin ikinci şeyhülislâmı. İran'dan Anadolu'ya geldiği için Acemî denildi. Doğum yeri ve târihi kaynaklarda bildirilmedi. 1460 (H.865) senesinde Edirne'de vefât etti. Dârülhadîs Câmii önüne defnedildi.

Fahreddîn Acemî, önce memleketinde zamânının âlimlerinden ilim tahsîl etti. Büyük İslâm âlimi Seyyid Şerîf Cürcânî'den de ilim öğrendi. Onun sohbetleri bereketi ile tasavvuf yolunda ilerledi. Daha sonra Anadolu'ya geldi. Molla Fenârî'nin oğlu Muhammed Şah'ın hizmetinde bulundu. Burada Muhammed Şah'a muîd, asistan oldu. Bir müddet bâzı medreselerde müderrislik yaptı. Sultan İkinci Murâd Han zamânında, 1430 senesinde Şeyhülislâm Molla Şemseddîn Fenârî'nin vefâtı üzerine, Edirne'de Şeyhülislâm oldu. Günlük otuz akçe maaş bağlandı.

Bir müddet sonra Sultan Murâd Han, maaşını artırmak isteyince kabûl etmedi. "Devlet hazînesinden aldığım otuz akçe bana yetiyor, ihtiyaçlarımı karşılıyor. Daha fazlasına ihtiyâcım yok. Devlet hazînesinden ihtiyaçtan daha fazla almak helâl değildir." diyerek, mâzeret bildirdi.

Dînî ilimleri çok iyi bilirdi. Verâ ve takvâ sâhibiydi. Haram ve şüphelilerden çok sakınırdı. Allahü teâlânın rızâsı olan bir işte, kınayanın kınamasından aslâ çekinmezdi. Her yerde, hakkı ve hakîkatı çekinmeden söylerdi. Hadîs ilmini Mevlânâ Haydar Hirevî'den öğrendi. Bu zâttan **Sahîh-i Buhârî** adındaki meşhûr hadîs kitabını okudu ve icâzet (diploma) aldı. Haydar Hirevî de, Sâdüddîn Teftâzânî'den icâzet almıştı. Fahreddîn-i Acemî'den de **Sahîh-i Buhârî**'yi okudu ve icâzet aldı.

Sultan İkinci Murâd Han ve Fâtih Sultan Mehmed Han zamânında, otuz sene fetvâ işlerini güzel bir şekilde idâre etti.

Sultan Murâd Han gibi oğlu Fâtih SultanMehmed Han da âlimlerle sohbet etmeyi sevmekle ve onlarla birlikte bir arada bulunmaya fazlasıyla rağbet etmekle tanınmıştı. İlim yolunda çalışanlara her türlü imkânı bahşederdi. Yolculuk dâhil her türlü masraflarını karşılardı. Bu îtibârla Osmanlı sarayı dünyânın dört bir tarafından gelen âlimlerle dolmuştu. Ancak Fâtih'in bu engin hoş görüsünden istifâde etmek isteyen hurûfî îtikâdındaki bâzı kimseler yaldızlı sözler ve hîlelerle sultânın gözüne girdiler. Fâtih bu sapıklara sarayda bir de oda tahsîs etti. Sarayda rahat bir şekilde yaşayan bozuk îtikad sahibi hurûfîler iç yüzlerini gizleyerek bir taraftan teşkilâtlanmaya çalışıyorlardı. Ancak bu adamların bozuk yolda olduklarını, Vezir Mahmûd Paşa anlamıştı. Fakat kesin bir bilgi elde edemeden Fâtih Sultan Mehmed'e bunlar hakkında bir şey söylemeye cesâret edemiyordu. Sonunda durumu Fahreddîn-i Acemî'ye anlattı. Fahreddîn-i Acemî ile Mahmûd Paşa anlaştılar.

Mahmûd Paşa, evinde bir dâvet tertîb etti. Dâvete, hurûfî yolunda olan sapıklar da çağırıldı. Fahreddîn Acemî de perde arkasına saklanmış, onları dinliyordu. Sohbet ilerleyince, Mahmûd Paşa, kendilerini çok sevdiğini ve her dertlerini çekinmeden kendisine açabileceklerini söyledi. Vezirin bu aşırı sevgi ve muhabbetinden dolayı onu kendisinden zanneden bu kimseler, fırkalarının iç yüzünü anlatmaya başladılar. "Her testi içine konulanı sızdırır" sözü gereğince sapıklıklarını ve küfürlerini açıkladılar. Hattâ:

"Allahü teâlâ (hâşâ) Fadlullah'a (Hurûfîlik bozuk yolunun kurucusu olup, 1393 senesinde Tîmûr Hanın oğlu Mirân Şah tarafından öldürülmüştü.) hulûl etmiştir." dediler.

Bunu duyan Fahreddîn Acemî, daha fazla dayanamadı. Hemen ortaya çıkarak, bu sapıkların üzerine atıldı. Hurûfîler kaçarak, sultânın sarayına sığındılar. Fahreddîn Acemî de peşlerinden koştu. Sarayda bunları yakaladı. Hâdiseden haberi olmayan Fâtih Sultan Mehmed, edebinden Şeyhülislâma karşı ses çıkarmadı. Fahrüddîn Acemî, bu işi burada halletmek istiyordu. Hemen câmiye gitti, halkı câmiye çağırdı. Çok kalabalık toplandı.

Fahreddîn Acemî hazretleri minbere çıkıp, bu hurûfî denilen kimselerin sapık ve dinsiz olduklarını isbât etti. Kötü yolda olduklarını ve hemen idâm edilmeleri lâzım geldiğini söyledi. Mahkeme kurulup, idâm edilmelerine karar verildi. Halkın ibret alıp, böyle sapıklara fırsat vermemeleri için, büyük bir kalabalık önünde cezâları infâz edildi. Çünkü bu sapıklar, fırkalarının kurucusu Fadlullah'ın yeryüzünde Allah'ın temsilcisi, hattâ insan sûretindeki şekli olduğunu söylüyor ve başkalarını da kandırmaya çalışıyorlardı. Bütün hurûfîler tesbit edildi. Hepsi yakalanıp idâm edilerek, Osmanlı toprakları bu sapıklardan temizlendi.

Hastalandığında, Molla Ali Tûsî ziyâretine geldi. Fahreddîn-i Acemî'den nasîhat istedi. O da, kânunların uygulanmasında kimseye tâviz verilmemesini vasiyet etti. Bir daha konuşmadı.

1460 (H.865) senesinde vefât etti. Edirne'de Üç Şerefeli Câmi yanında bir medrese yaptırdı. Dârülhadîs Câmii önüne defnedildi.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.81

2) Devhat-ül-Meşâyıh; s.5,6,7

3) Nefehât-ül-Üns; s.671

4) Tâcüt-Tevârih; c.5, s.53

5) Âşıkpaşazâde, s.148,201

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.379

FAHREDDÎN-İ IRÂKÎ (İbrâhim bin Şehriyâr Hemedânî);

Âlim, velî ve şâir. İsmi İbrâhim bin Şehriyâr, lakabı Fahreddîn'dir. 1209 (H. 606) yılında Hemedan'da dünyâya geldi. Doğum yerine nisbetle Irâkî diye şöhret buldu. 1289 (H.688) yılında Şam'da vefât etti.Muhyiddîn-i Arabî'nin türbesi yanına defnedildi.

Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sesi ve kırâati çok güzeldi. Hemedan şehrinde herkes onun kırâatini dinlemek için can atardı. İlim tahsîli ile meşgul olup, kısa zamanda aklî ve naklî ilimlerde ilerledi. Büyük tasavvuf âlimi Şeyh Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin ders ve sohbetlerine katıldı.Onun, nefsinin isteklerine sırt çevirmekteki gevşekliğini gören Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretleri:

"SeninHind'e gitmen ve bir müddet orada riyâzet, nefisle mücâdele yapman lâzımdır. Gümüşün temizlenmesi için zulmet ve karaltı içinde bulunması şart olduğu gibi." dedi.

Onu, Hindistan'ın Multan şehrinde İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğretmekle meşgul olan halîfelerinden Şeyh Behâeddîn Zekeriyyâ-i Multânî'ye gönderdi. Bunun üzerine Fahreddîn-i Irâkî günlerce yol aldıktan sonra Multan'da Şeyh Behâeddîn Zekeriyyâ hazretlerine ulaştı. Şeyhin yanında günlerce az yemek, az içmek, az uyumak ve çok ibâdet etmek sûretiyle çile çekti. Kalbi dünyâya olan bağlılıktan kurtulup hep Allahü teâlânın zikri ile meşgul olmaya başladı. Evliyâlık yolunda târif edilemeyecek makam ve derecelere kavuştu. Şeyh Behâeddîn hazretleri çok sevdiği Fahreddîn-i Irâkî'yi kızı ile nikahladı. Hindliler kendisini çok sevip sayarlardı.

Öte yandan dört yıl kadar Hindistan'da kalan Fahreddîn-i Irâkî hocası Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin hasreti ve vatanından uzakta kalmanın ızdırabı içerisinde pek tesirli şiirler söyledi. Onun bu hâline vâkıf olan Behâeddîn Zekeriyyâ hazretleri:

"Artık zamânın gelmiştir. Haydi memleketine git. Bizim selâm ve niyâzımızı, hakîkatler sığınağı şeyhimiz Şihâbüddîn'e ulaştır." diyerek memleketine gitmesine izin verdi.

Fahreddîn Irâkî hazretleri 1234 senesinde Bağdât'a geldiğinde Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin vefât ettiğini öğrendi. Büyük bir üzüntü içerisinde şeyhinin mezarını ziyâretten sonra tekrar Multan'a döndü. Senelerce burada kaldı. Bu sırada Kebîrüddîn adındaki oğlu dünyâya geldi. Hocası Behâeddîn Zekeriyyâ'nın vefâtından sonra halîfesi oldu. Daha sonra Hicaz taraflarına gitti. Dönüşünde Anadolu'ya uğradı. Konya'da Sadreddîn-i Konevî ile sohbet edip, ilminden istifâde etti.

Muhyiddîn-i Arabî'nin **Füsûs** kitabını okudu. **Füsûs'**u dinlerken duyduklarını şiir hâlinde söyledi. Bu şiirlerini **Lemeât** adlı eserinde topladı. Bir müddet Tokat'ta kaldı. Anadolu Selçuklu Devleti devlet adamlarından Pervâne Muînüddîn Süleymân'ın kendisi için Tokat'ta yaptırdığı dergâhta tâliplerini yetiştirmek, İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğretmek ve Ehl-i sünnet yolunu yaymakla meşgûl oldu.

Muînüddîn Pervâne'nin vefâtından sonra Mısır'a gitti. Mısır'da Memlûklu Sultânı ile sohbet

etti. Daha sonra Şam'a gitti. Şam'da Mısır Sultânının emriyle halk ve devlet adamları tarafından karşılandı. Birkaç ay sonra oğlu Kebîrüddîn de Şam'a geldi.Berâberce bir müddet yaşadılar. Fahreddîn-i Irâkî hazretleri bir müddet sonra burada 1289 (H.688) yılında vefât etti. Çok geçmeden de oğlu vefât etti.Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin türbesinde, babasının yanına defnedildi.

Ömrünü, Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmekle geçiren Fahrüddîn-i Irâkî, Hindistan'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Mısır'a, Mısır'dan Şam'a öğrendiği bilgileri taşıdı. Her yaşta öğrenici ve her gün öğretici oldu. Allahü teâlânın kullarına olan merhametinden dolayı, onlara sık sık nasîhatlarda bulunur, İslâmiyeti Ehl-i sünnet âlimlerinden ve eserlerinden öğrenip, Resûlullah efendimizin sünnet-i şerîfine tâbi olmanın ehemmiyetini anlatırdı.

Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. **Lemeât'**ı ve **Dîvân-ı Şi'r'**i meşhûrdur. Anadolu Selçuklu Devletinin devlet adamlarından Pervâne Muînüddîn Süleymân ve Mısır Memlûklü sultanlarındanSeyfeddîn Kalâvun belli başlı ve meşhûr talebelerindendir. Talebelerinin en büyüğü ve kendisinden sonra halifesi ise Cemâleddîn Aksarayî hazretleridir.

1) Νεφεη®τ–⌡λ–⇐νσ; σ.671

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.38

3) Kâmûs-ül-A'lâm; c.5, s.3347

4) Keşf-üz-Zünûn; s.1563

5) Devletşah Tezkiresi; c.2, s.268

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.265

FAHREDDÎN-İ RÂZÎ;

Meşhur tefsîr âlimi ve velî. İsmi Muhammed bin Ömer'dir. Künyesi Ebû Abdullah ve Ebü'l-Meâlî, lakabı Fahreddîn'dir. Babasının vazîfesi dolayısıyla "İbn-i Hatîbi'r-Rey= Rey Hatîbinin oğlu" diye de tanınmıştır. Soyu Kureyş Kabîlesine ulaşmaktadır. 1149 (H.544) senesinde İran'da bulunan Rey şehrinde doğdu. "Râzî" lakabını doğum yerine nisbetle almıştır. 1209 (H.606) senesinde Herat'ta vefât etti.

Fahreddîn-i Râzî önce, büyük bir âlim olan babası Ziyâüddîn Ömer'den ders aldı. Babası Muhy-is-sünne Muhammed Begavî'nin talebelerinden idi. Gâyet fasîh, belîğ ve tesirli hutbe okurdu. Fahreddîn-i Râzî, fen ilimlerini Mecd-i Cîlî'den, fıkıh ilmini Kemâl Simnânî'den öğrendi. İmâm-ıHarameyn'in **Şâmil** adlı kitâbını ezberledi. Bunlardan başka, asrının büyük âlimleriyle görüştü ve onlardan ilim aldı.

Tahsîlini bitirip, ilimde yüksek derecelere ulaştıktan sonra, bazı yolculuklar yaptı. Harezm'e gidip orada bozuk bir îtikâda sâhib olan Mûtezileye mensup kimselerle münâzaralarda bulundu. Bu münâzaralar netîcesinde Harezm'den ayrılma lüzûmunu gördü. Buradan Mâverâünnehr'e gitti.

Fahreddîn-i Râzî, fakir ve yoksul bir kimseydi. Sonra her şeyin sâhibi ve mâliki olan Allahü teâlâ kendisine ihsânlarda bulundu. Mâverâünnehr'den memleketi Rey şehrine dönmüştü. Burada mütehassıs ve zengin bir doktor vardı. İki kızını Fahreddîn-i Râzî'nin iki oğlu ile evlendirdi. Bir müddet sonra doktor vefât etti. Külliyetli mikdârdaki serveti Fahreddîn-i Râzî'nin âilesine geçti.

Fahreddîn-i Râzî bu servetin büyük bir kısmını, Sultan Şihâbüddîn'e ödünç verdi. Daha sonra, ödünç verdiği malını teslim almak için Gazne'ye gittiğinde, Sultan Şihâbüddîn kendisine çok

ikrâm ve iltifâtta bulundu. Buradan Horasan'a giden Fahreddîn-i Râzî ilimdeki yüksekliği sebebiyle, Sultan-ı Kebîr Alâüddîn Harzemşah Muhammed'in sevgi ve saygısını kazandı. Sultan sık sık ziyâretine giderdi. Bir müddet Herat'ta da bozuk bir inanca sâhib olan kerrâmiyye ve mensuplarının îtikâdlarının yanlış olduğunu delîlleriyle isbât etti. Bu hususta müslümanları aydınlattı.

Fahreddîn-i Râzî, yalnız Arabî ilimlerde değil, zamânının bütün ilimlerinde mütehassıstı. Bu sebeple, gittiği yerlerde sultanların iltifât ve teveccühlerini kazandı. Sultan Gıyâsüddîn onun için, Herat'ta bir medrese yaptırdı. Kerrâmiyye îtikâdında olan halk, sultânın ona olan iltifatlarını çekemeyip fitneye sebeb olduklarından buradan da ayrılmak zorunda kaldı. Fahrüddîn-i Râzî gittiği her yerde ilim ile meşgûl oldu. İlim ve irfâna susayanlar, âlimler, o nereye giderse peşinden geldiler.

Ne zaman bir yere gitmek için atına binse, âlim ve talebelerden üç yüz kadarı da berâberinde giderdi. Talebeleri kendisine çok hürmet ederlerdi. Onun yanında tam bir edeb ve terbiye dâiresinde bulunurlardı. Bütün talebelerinin kalbinde heybeti yerleşmişti. Hizmetinde kusûr etmemek için çok gayret gösterirlerdi.

Fahreddîn-i Râzî kitap mütâlaa etmeyi çok severdi. Hattâ, yemek yerken kitap okumadan geçirdiği zamanlara pekçok acıdığını her zaman söylerdi.

Fahreddîn-i Râzî'nin vâz ve nasîhattaki şöhreti, ilmî şöhretinin çok üstündeydi. Pek tesirli vâz ederdi. Vâzlarında coşardı.

Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara anlatırken, çok defâ gözlerinden yaşlar akardı. Bir gün vâz ediyordu. Sultan Şihâbüddîn Gaznevî de orada bulunuyordu. Allahü teâlânın aşkı ile kendinden geçerek şöyle dedi: "Ey dünyânın sultânı! Ne senin saltanatın kalır, ne de Râzî'nin bu hâli." deyip, meâlen: **"Hepimizin dönüşü Allahü teâlâyadır."** (Gâfir sûresi: 43) âyet-i kerîmesini okudu. Sultan ve câmide bulunan herkes ağladılar.

Fahreddîn-i Râzî'nin kitaplarını okuyanlar, hep onunla meşgûl oldular. Onun ilminin yüksekliğine hayran kaldılar. Hirat'ta kendisine Şeyh-ül-islâm denirdi.

Edîb Şerefüddîn Muhammed Uneyn şöyle anlatır: "Gençliğimde bir defâsında Fahrüddîn-i Râzî hazretlerinin dersinde bulundum. O gün çok soğuktu. Çok kar yağmıştı. Bu sırada, İmâm'ın kucağına bir güvercin düştü. Onu yırtıcı bir kuş kovalamıştı. Güvercin yanımıza düşünce, o yırtıcı kuş geri dönüp gitti. Fakat güvercin uçamıyordu. Çünkü çok korkmuştu. İmâm dersi bırakıp ayağa kalktı ve o güvercinin yanında durdu. Güvercinin bu hâline acıyıp eline aldı. Yarasını şefkatle sığayınca, hayvan kendine geldi.

İbn-i Uneyn der ki, bu hâdise üzerine ben şu şiiri söyledim:

Sür'atli kanadıyle ölüm saçan hayvandan,
Vaktin Süleymân'ına şikâyete geliyor.
Korkanların melcei sensin, yok inanmayan,
Güvercinin haberi, bunu teyîd ediyor inan."

Ondan sonra İbn-i Uneyn, Fahreddîn-i Râzî'nin yakınlarından oldu.

Mevlânâ Musannifek **Tuhfe-i Muhammediyye** isimli eserinde şöyle der: Fahreddîn-i Râzî, Sultan Muhammed Harzemşâh'a, mektup yazıp bâzı sâlih kimseler hakkında istirhâmda bulundu. Mektubunda şöyle diyordu:

"Bu mektubumu zâhirde sebeb siz olduğunuz için size gönderdim. Fakat bu durumu, hakîkatte hep var olan ve yokluğu mümkün olmayan Allahü teâlâya arz etmiş bulunmaktayım. İsteğimi verirseniz, hakikâtte veren Allahü teâlâdır. Bu vesîle ile siz de teşekkür edilmeye müstehak olmuş olursunuz ve sevap kazanırsınız, vesselâm." Bu fakîr derim ki: Fahreddîn-i Râzî'nin hâli ve sözü, işlerinde tevhîd, kalbiniAllahü teâlâdan başka

şeylere bağlanmaktan kurtarma mertebesine eriştiğinin delîli ve şâhididir.

Ebû Abdullah Hasan Vâsıtî de der ki: Hirat'ta bulunduğum sırada İmâmı dinledim. Zaman zaman minberde, sitem şeklinde halka şu beyti okurdu.

"Diri iken insanı gerçi herkes tahkîr eder.
Zor olur ayrılığı, ol dem ki, dünyâdan gider."

Fahreddîn-i Râzî, Herat'a gittiği zaman, orada bulunan âlimler, sâlihler ve devlet ileri gelenleri, onun ziyâretine geldiler. Kendisine pekçok hürmette bulundular. İmâm, bir gün acabâ görüşmediğimiz kimse kaldı mı? diye sordu.Yanında bulunanlar, evet sâlih bir zât var, o gelmedi, dediler. Ben müslümanların imâmı olayım, herkesin bana hürmeti vâcib olsun da, o beni niçin ziyâret etmesin, diye belirtti.

Bu durumu, o sâlih zâta ulaştırdılar. Fakat o zât hiç cevap vermedi. Şehrin ileri gelenlerinden birisi, Fahreddîn-i Râzî ile o sâlih zâtı bir yemeğe dâvet etti. Her ikisi de bu dâveti kabûl ettiler. Ziyâfet bir bahçede verildi. Orada İmâm, o sâlih zâta:

"Niçin ziyâretime gelmediniz?" diye sorunca: "Ben fakîr bir kimseyim. Bu sebeple, ziyâretinize gelip gelmemem, sizin şerefinizi ne arttırır, ne de ondan bir şey eksiltir."

Bunun üzerine İmâm; "Bu söz edeb sâhiplerinin yâni ehl-i tasavvufun sözüdür. İşin iç yüzünü bana anlat da merâkım gitsin." dedi. O sâlih zât; "Seni ziyâret hangi bakımdan vâcibdir?" dedi. İmâm; "Ben müslümanların hürmet etmeleri lâzım olan birisiyim." dedi. Bunun üzerine o sâlih zât; "Mademki, ilimle iftihâr ediyorsun, ilmin neticesi, mârifetullahdır. Şimdi sana soruyorum:

"Allahü teâlâyı nasıl tanıdın ve matlûbuna nasıl yol buldun?" dedi. İmâm:

"Yüz bürhân ve delîl ile ilim ve yakîn elde ettim." dedi. O zaman o zât:

"Bürhân, şüpheyi gidermek içindir. Allahü teâlâ benim kalbime öyle bir nûr verdi ki, onun olduğu yerde şüphe bulunmaz. Nerede kaldı ki, bürhân ve hüccete ihtiyaç duyulsun." buyurdu.

Bu söz, İmâm'a çok tesir etti. O mecliste, herkesin gözü önünde, o sâlih zâtın elini öpüp tövbe etti. O zâta tâbi oldu. Çok yüksek mertebelere ulaştı. Ondan sonra **Tefsîr-i Kebîr** adlı eserini te'lif eyledi. Bu büyük zât, Necmüddîn-i Kübrâ hazretleriydi. Fahreddîn-i Râzî, Necmüddîn-i Kübrâ hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Ondan çok istifâde etti.

Fahreddîn-i Râzî, vefâtına yakın, talebelerinden İbrâhim bin Ebû Bekr İsfehânî'ye şu nasîhatta bulundu:

"Her katı kalbi yumuşatan âhiret yolculuğu yaklaşmış ve dünyâ hayâtının sonunda bulunan, Rabbinin rahmetini uman, Mevlâsının keremine güvenen bu kul Muhammed bin Ömer bin Hasan Râzî der ki: Peygamberlerin, meleklerin en büyüklerinin yaptıkları, bildiğim ve bilmediğim, lâyık olduğu hamdler ile Allahü teâlâya hamd ederim. Allahü teâlânın rahmeti, Resûlullah efendimize, diğer Resûller, Nebîler (aleyhimüsselâm), mukarreb melekler ve sâlih kimseler üzerine olsun.

İnsanlar derler ki: "İnsan vefât ettiği zaman, ameli kesilir. Dünyâ ile alâkası kalmaz." Bu söz, iki yönden sınırlandırılabilir. Birincisi, eğer vefât eden kimse dünyâda insanlara faydalı şeyler bırakmış ise, bu ona duâ yapılmasına vesîle olur. Şartlarına uygun duâ, Allahü teâlânın katında makbûldür. İkincisi, evlâda âid olan hususdur. Sâlih evlâd da ölen anası-babası için faydalı olur.

Biliniz ki ben, ilim âşığıydım, doğru olsun yanlış olsun, bir şeyin ne olup olmadığını öğrenmek için pekçok şey öğrendim. Vallahi kelâm, akâid ilmi ile ilgili, doğru yanlış bütün itikâtları, filozofların görüşlerini çok tedkîk ettim. Ancak Kur'ân-ı kerîmde bulduğum faydaya eşit olanını hiçbirisinde görmedim. Çünkü Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlanın yüce

kudretini ve azametini teslîm ve kabûl etmeye teşvîk ediyor, îtirâz ve karşı çıkmaktan, derin mücâdele ve münâzaradan men ediyor. Çünkü beşer aklı, derin ve anlaşılması zor meseleler arasında boğulup gitmektedir. Bu sebeple dînimizin bildirdiklerini aynen kabûl edip, üzerinde konuşmamak en sâlim yoldur.

Ey âlemlerin Rabbi! Mahlûkâtın, senin Ekrem-ül-ekremin, merhametlilerin en merhametlisi olduğunda ittifak etmektedir. Yâ Rabbî! Bu zayıf kuluna müsâmaha eyle. Dilimi sürçmekten muhâfaza buyur, bana yardım et. Hatâ ve kusûrlarımı setreyle, ört. Kitâbım Kur'ân-ı kerîm, yolum Resûlullah efendimize, sünnet-i seniyyeye uymaktır. Yâ Rabbî! Senin hakkında hüsn-i zan sâhibiyim. Rahmetin hakkında çok ümitliyim. Çünkü sen:

"Kulum beni zannettiği gibi bulur." buyurdun.

Yâ Rabbî! Ben hiçbir şey getirmesem de, sen ganîsin, kerîmsin, ümîdimi boşa çıkarma. Duâmı geri çevirme. Beni ölümden önce ve sonra azâbından kurtar. Ölüm sırasında can çekişirken bana kolaylık ver. Çünkü sen erhamürrâhimînsin.

Kitaplarıma gelince, onlarda çok şeyler yazdım. Onları mütâlaa edip okuyan, ihsân ederek iyi duâ ile beni ansın. Eğer böyle bir duâda bulunmazsa, hiç olmazsa hakkımda kötü sözde bulunmasın. Benim meseleleri geniş yazmaktan maksadım, mevzuu genişletmek, derinlemesine ele almak, zihinleri açmaktır. Bütün bunlarda, Allahü teâlâya güvenip, dayandım."

Daha birçok şeyleri vasiyet eden İmâm-ı Râzî hazretleri, sonra şunları söyledi: "Talebelerime ve üzerinde hakkım olanlara şunu vasiyet ediyorum: Ben vefât edince, benim ölümümü her tarafa yaymasınlar. Dînin emirlerine uygun olarak defnetsinler. Beni defnettikleri zaman, okuyabildikleri kadar bana Kur'ân-ı kerîm okusunlar. Sonra; yâ Rabbî! Sana fakîr ve muhtaç birisi geldi, ona lütuf ve ihsânda bulun, desinler." sözleriyle vasiyetini bitirdi.

1209 (H.606) senesi Ramazan Bayramında Şevvalin ilk Pazartesi günü Herat'ta rûhunu teslim eden Fahreddîn-i Râzî hazretlerinin kabir yeri belli değildir.

Fahreddîn-i Râzî hazretleri orta boylu, iri cüsseli, omuzları ve göğsü geniş, güzel görünümlü, gür sesli, heybetli ve vakarlıydı. Sohbet, vâz ve ilim meclislerinde kendisine sükûnet ve dikkat hâkimdi. Herkes kendisini sayar ve değer verirdi. Meşhûr tarihçi Safedî'ye göre Allahü teâlâ şu beş hasleti emsalleri arasında sâdece Râzî'ye tahsîs etmiştir.

1) Parlak ve işlek bir zihin, 2) Güçlü bir hâfıza, 3) Çok bilgi, 4) Sağlam bir muhâkeme, 5) Mükemmel bir ifâde gücü.

Fahreddîn-i Râzî hakkında müstakil eserler yazılmıştır. Onun derin ve büyük âlim olduğunu herkes tasdîk etmiştir. Hattâ tefsîr kitaplarında "Kâle-el-allâme" denilince, Fahreddîn-i Râzî kasdedilmiştir.

Fahreddîn-i Râzî tefsir, fıkıh, kelâm ve usûl-i fıkıh gibi dînî ilimlerde pek derin bir âlim olduğu gibi, edebî ilimler, matematik, kimyâ, astronomi ve tıb gibi zamânının fen ilimlerinde de söz sâhibiydi. O zaman İslâm âleminde ortaya çıkmış olan bid'at ve bozuk îtikâd sâhiplerinin ve filozofların bozuk düşüncelerini en ince teferruâtına kadar tedkik etmiş, onların bozukluğunu ve yanlış olduğunu delilleriyle isbât etmiş, müslümanları bozuk ve yanlış sözlere aldanmaktan kurtarmıştır.

İmâm-ı Fahreddîn-i Râzî hazretleri, Âl-i İmrân sûresinde, 61. âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken buyuruyor ki:

Hârezm şehrindeydim. Şehre bir hıristiyanın geldiğini işittim. Yanına gittim. Konuşmaya başladık.

Hıristiyan: "Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğunu gösteren delîl nedir?" dedi. Şu

cevâbı verdim:

"Mûsâ'nın, Îsâ'nın ve diğer peygamberlerin (aleyhimüsselâm) hârikalar, mûcizeler gösterdiği haber verildiği gibi, Muhammed aleyhisselâmın da mûcizelerini okuyor ve duyuyoruz. Bu haberler, sözbirliği hâlindedir. Mûcize göstermek, Peygamber olduğunu isbât etmez diyecek olursanız, diğer peygamberlere de inanmamanız lâzım gelir. Diğerlerine inandığınız için, Muhammed aleyhisselâmın da Peygamber olduğuna îmân etmelisiniz."

Hıristiyan: "Îsâ aleyhisselâm peygamber değildir, ilâhdır, tanrıdır!"

Fahreddîn-i Râzî: "İlâh, tanrı, her zaman var olması lâzımdır. O hâlde madde, cisim, yer kaplıyan şeyler tanrı olamaz. Îsâ aleyhisselâm cisimdi. Yokken var oldu ve size göre öldürülmüştür. Önce çocuktu, büyüdü. Yerdi, içerdi, bizim gibi konuşurdu. Yatardı, uyurdu, uyanırdı, yürürdü. Her insan gibi yaşamak için, birçok şeye muhtâçtı. Muhtâc olan, ganî olur mu? Yokken sonradan var olan bir şey, ebedî sonsuz var olur mu? Değişen bir şey, devamlı, sonsuz var olur mu? Îsâ aleyhisselâm kaçtığı, saklandığı hâlde, yahûdîler yakalayıp astı diyorsunuz. Îsâ aleyhisselâmın o zaman çok üzüldüğünü söylüyorsunuz. İlâh veya ilâhtan parça olsaydı, yahûdîlerden korunmaz mı? Onları yok etmez miydi? Niçin üzüldü ve saklanacak yer aradı? Üç türlü söylüyorsunuz:

1. O İlâh imiş, tanrı imiş, öyle olsaydı, asıldığı zaman yerlerin tanrısı ölmüş olurdu. Bu âlem tanrısız kalacaktı. Yahûdîlerin, yakalayıp öldürdüğü âciz, kuvvetsiz kimse, âlemlerin tanrısı olabilir mi?

2. O, tanrının oğludur diyorsunuz.

3. O tanrı değildir. Fakat, tanrı ona hulûl etmiş, yerleşmiştir diyorsunuz. Bu inanışlar da yanlıştır. Çünkü ilâh, cisim ve araz değildir ki, bir cisme hulûl etsin. Cisme hulûl eden şey cisim olur ve hulûl edince, iki cismin maddeleri birbirine karışır. Bu da, ilâh parçalanıyor demektir. Eğer ilâhın bir parçası onda hâl oldu derseniz, ona hulûl eden parça tanrı olmakta tesirli ise, bu parça ilâhtan ayrılınca ilâhlığı bozulur. Hem de o doğmadan önce ve öldükten sonra kıymeti tam olmazdı. Eğer tanrılık kıymetinde değilse, tanrının parçası olmamış olur. Sonra Îsâ aleyhisselâm ibâdet ederdi. İlâh kendi kendine ibâdet eder mi?"

Hıristiyan: "Ölüleri dirilttiği, anadan doğma körlerin gözünü açtığı ve Baras denilen, derideki çok kaşınan beyaz lekeleri iyi ettiği için o tanrıdır."

Fahreddîn-i Râzî: "Bir şeyin, delîli, alâmeti bulunmazsa, o şey de bulunmaz denilir mi? Bulunmaz, o şey de var olmaz dersen, ezelde, hiçbir şey yok idi deyince, delîl, alâmet de yoktur demek olur. Yaradanın varlığını reddetmen lâzım gelir. Bir şey delîlsiz var olabilir dersen, sana sorarım ki; tanrı, Îsâ aleyhisselâma hulûl ederse, bana, sana ve hayvanlara, hattâ otlara ve taşlara hulûl etmediğini nereden biliyorsun?"

Hıristiyan: "Onda mûcizeler bulunduğunu söylemiştim. Bizde ve hayvanlarda bulunmadığı için, başkalarına hulûl etmediği anlaşılmaktadır."

Fahreddîn-i Râzî: "Bir şeyin delîli, alâmeti bulunmazsa, o şeyin bulunmaması lâzım olmaz demiştik. Mûcizeler bulunmayınca, hulûl edemeyeceğini niçin söylüyorsun. O hâlde kediye, köpeğe, fâreye de hulûl ettiğine inanman lâzım gelir. İlahın, bu aşağı mahlûklara hulûl ettiğini inandırmaya varan bir din, çok âdî, pek bozuk bir din değil midir?

Âsâyı, bastonu ejder, yılan yapmak, ölüyü diriltmekten daha güçtür. Çünkü, baston ile yılan, hiçbir bakımdan birbirine yakın değildir. Mûsâ aleyhisselâmın âsâyı ejdere çevirdiğine inanıyorsunuz da, ona tanrı veya tanrının oğlu demiyorsunuz. Îsâ aleyhisselâma niçin tanrı veya şöyle, böyle diyorsunuz?"

Hıristiyan, bu sözüme karşı diyecek bir şey bulamadı, susmaya mecbur oldu.

Fahreddîn-i Râzî hazretlerinin pekçok eseri olup şunlardır:

1) Mefâtih-ül-Gayb: Tefsîr-i Kebîr diye bilinir. Burhâneddîn Nesefî, bu tefsîri telhis etmiş (kısaltmış) ve **Vâdıh** ismini vermiştir. Muhammed bin el-Kâdı Ayasuluğ da telhis etmiştir. **2) Muhassalu Efkâr-il-Mütekaddimîn vel-Müteahhirîn minel-Ulemâ vel-Hükemâ vel-Mütekellimîn, 3) İrşâd-ün-Nüzzâr ilâ Letâif-il-Esrâr, 4) Uyûn-ül-Mesâil, 5) El-Mahsûl, 6) El-Burhân, 7) Nihâyet-ül-Îcâz fî Dirâyet-il-Îcâz, 8) Meâlimü Usûl-id-Dîn, 9) KitâbüFedâil-is-Sahâbe, 10) Kitâb-ül-Ahlâk, 11) Şerhü Vecîz-lil-Gazâlî, 12) Menâkıbu İmâm-ıŞâfiî** (Matbudur), **13) Tehzîb-üd-Delâil, 14) Kitâb-ı Esrâr-ül-Kelâm, 15) Şerhü Nehc-ül-Belâga, 16) Kitâb-ül-Kazâ vel-Kader, 17) Kitâbu Ta'cîz-il-Felâsife, 18) Kitâb-ül-Berâhin-il-Behâiyye, 19) Kitâb-ül-Hamsîn fî Usûl-id-dîn, 20) Kitâb-ül-Hak vel-Ba's, 21) Kitâbu İsmet-il-Enbiyâ, 22) Risâletün fin-Nübüvvât, 23) Esrâr-ül-Mevedde fî Ba'dı Süver-il-Kur'ân-il-Kerîm, 24) Kitâb-ül-Firâset, 25) Kitâbün-fî Zemm-id-Dünyâ, 26) Kitâb-üz-Zübde, 27) El-Mulehhas, 28) El-Metâlib-ül-Âliyye, 29) Kitâbün fil-Hendese, 30) Kitâb-ül-Câmi'il-Kebîr, 31) Kitâbu Musâderet-i Oklides, 32) Kitâbün fil-Kabz, 33) Risâletün fin-Nefs, 34) Kitâb-ı Umdet-ün-Nezzâr ve Zînet-ül-Efkâr, 35) Risâletün fit-Tenbîh alâ Ba'd, 36) Meâlimü Usûl-id-dîn.**

HAYAT BOYU YAPILAN TECRÜBE

İbn-i Sübkî şöyle der:

İmâm tefsîrinde buyurur ki: Hayâtım boyunca tecrübe etmişim. Ne zaman bir işte, bir kimse, Allahü teâlâdan başkasına îtimâd eylese, bu îtimâdı onun, belâ, mihnet, sıkıntı ve zorluk çekmesine sebeb olur. Ama Allahü teâlâya güvenip, yalnız O'na dayansa, istediği şey en güzel şekilde hâsıl olur. İşte bu tecrübe, küçüklüğümden şu anda içinde bulunduğum elli yedi yaşına kadar devâm etmiş ve kalbime iyice yerleşmiştir. İnsan için, Allahü teâlânın fadl ve ihsânından başka bir şeye güvenip îtimâd etmesinde, Allahü teâlâdan başkasından istemesinde hiçbir fayda yoktur. İnsan birisinden bir şey isterken, istediği şeyin o kimsede emânet bulunduğunu bilmeli, onun hakîkî sâhibinin Allahü teâlâ olduğunu hatırdan çıkarmamalı, isteklerini Allahü teâlâdan istemelidir.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî); c.8, s.81

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.21

3) Miftâh-üs-Se'âde; c.2, s.116

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.107

5) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.248

6) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.79

7) Kâmûs-ül-A'lâm; c.5, s.3345

8) Et-Tefsîr vel-Müfessirûn; c.1, s.290

9) Tabakât-ül-Müfessirîn; c.2, s.213

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.273

11) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.4, s.192

FAHRİ EFENDİ (Kulu);

Konya'da yetişen velîlerden. Hadim'in Taşkent bucağında 1879 (H.1297) senesinde doğdu. Babası büyük âlim Mehmed Hocadır. İlk tahsîlini köyünde babasından yapan Fahri Efendi, daha sonra Konya'daki meşhur âlim Şeyhzâde Ziyâeddîn Efendinin derslerine gitti. Kısa zamanda tahsîlini tamamlayan Fahri Efendi icâzet, diploma aldı. Tasavvuf yolunda ilerlemek için Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden Muhammed Behâeddîn Efendiye bağlandı. Bu zâtın sohbetlerinde kemâle geldi ve hilâfet aldı. Muhammed Behâeddîn Efendinin vefâtı üzerine, yerine geçen Fahri Efendi, Islah-ı Medâriste ders vermeye başladı.

Fahri Efendi,Arapça, Farsçanın yanında Rumcayı çok iyi bilirdi. Bir ara Sofya'da vâizlik yaptı. Medreselerin kapatılmasından sonra evine çekildi. Gelen ziyâretçilerini kabûl ederek, onların yetişmeleri için sohbetlerde bulundu. Halka her zaman yardımcı, onların her türlü dertlerine derman olmayı kendine şiar edinmişti.

Bir gün talebesi Veyiszâde Hacı Mustafa Efendi ile bir yere gidiyordu. O sırada Hacı Mustafa Efendiyi tanıyan bir kadın gelip; "Hocam bahçemizdeki kuyuya tavuk düşmüş, ölmüş. Fakat şişmeden çıkardık. Kuyuyu temizlemek için ne yapalım?" diye sorunca, Hacı MustafaEfendi; "Kırk kova su çekmek lazımdır. Elli yâhut altmış kova çıkarılırsa daha iyi olur." dedi. Kadın tekrar; "Hocam suyu kendi kovası ile mi yoksa başka kovayla mı çıkaralım?" diye sorunca; "Kovayla." cevâbını verdi. Hanımın içi rahat etmediğinden bâzı suâller sormak için hazırlanırken Fahri Efendi söze karışarak; "Hanım! Kırk kova çek, rahatına bak. Kuyu temiz olur. Hatta bir bardak su getir ben de içeyim." dedi. Kadın gittikten sonra talebesine dönerek; "Mustafa, Mustafa! Halkı zora sokmak, gönlünde ukde bırakmamak işleri zorlaştırmamak lâzımdır." diye tenbihte bulundu.

Her hâli ve düşüncesi ile ilim, irfân ve fazîlet timsali olan Fahri Efendi, 1950 (H.1369) senesinde Konya'da vefât etti. Hacı Fettah Mezarlığında hocasının türbesinin yanına defnedildi. Kabri ziyâret edilmektedir.

1) Konya Velîleri; s.211

FAHR-ÜL-FÂRİSÎ (Muhammed bin İbrâhim Fârisî);

Evliyânın büyüklerinden, hadîs, kelâm ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Muhammed, künyesi Ebû Abdullah'tır. Babasının ismi İbrâhim'dir. 1134 (H.528) yılında doğdu. Fîrûzâbâdî, Şîrâzî ve Fârisî nisbet edildi. Fahreddîn lakabı verildi. Fahr-ül-Fârisî nâmıyla meşhûr oldu. 1225 (H.622) yılında Mısır'da vefât etti.Kurâfe'de Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin mescidi yanında yaptırdığı zâviyeye defnedildi.

Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Fahr-ül-Fârisî, genç yaşta din ve âlet ilimlerini öğrendi. Şam, Hicâz, Bağdât gibi ilim merkezlerini dolaştı. Mısır'a gidip yerleşti. Hadîs ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi Ebû Tâhir Silefî ve İbn-i Asâkir gibi zamânının meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf ve fıkıh ilimlerinde âlim oldu. Şâfiî mezhebine göre fetvâ verirdi. Müslümanların işlerini kolaylaştırdı. Tasavvuf ilmini, babası Ebû İshâk İbrâhim bin Ahmed Fârisî'den aldı. İlimde çok ilerledi. Zamânın büyüklerinden de feyz alıp, yüksek derecelere kavuştu. Kâhire'de Kurâfe'ye, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin türbesi yanında bir zâviye yapıp yerleşti. Orada tâliblerine, isteyenlere ilim öğretmek ve ibâdet etmekle meşgûl oldu.

Bir bakışıyla kararmış kalpler aydınlanırdı. Zamânında zulmet perdeleri yırtılıp, âlem nûra boğuldu. Elinde pekçok kimse tövbe edip sâlih müslüman oldu. Dâimâ güler yüzlü ve tatlı dilliydi. Kimseye sert söylemez, herkese yumuşaklıkla nasîhatte bulunurdu. İnsanlara merhameti çok fazlaydı. Bütün çalışmaları, Allahü teâlânın kullarını Cehennem ateşinden kurtarabilmek içindi. İlmi, cömertliği, güzel ahlâkı, her işinin ve sözünün Allahü teâlânın rızâsı için olması sebebiyle, âlim ve âmir herkesin sevgi ve saygısını kazandı. Hâlleri ve hareketleriyle, sözleri ve kitaplarıyla, talebeleriyle insanlara emr-i mârûf yapar, onların doğru yola kavuşmaları için gayret ederdi.

İbn-i Sâbûnî babası ile beraber Mısır'a Fahr-ül-Fârisî'nin ziyâretine gidip sohbetinde bulundu. Huzûruna vardıklarında İbn-i Sâbûnî'yi yanına oturttu ve ikrâmda bulundu. Ona bâzı suâller sordu. Babasının da bulunduğu bir sırada, tasavvuf yoluna girip girmediğini sordu. Babası da; "Sühreverdî ve Sadrüddîn bin Hammeveyh'ten ders aldığını arzetti. Bunun üzerine Fahr-ül-Fârisî hazretleri:

"Evet, onların yolları ve dersleri kıymetlidir. Ancak bizim yolumuzdan ve derslerimizden de istifâde edersen, dedenle aynı yolda yürümüş olursun. Çünkü onunla biz aynı derecedeyiz." buyurdu. Bereketlenmek için ondan da ders aldı. Bundan sonraFahr-ül-Fârisî hazretleri, Resûlullah efendimize kadar hocalarını şöyle saydı:

"Biz, babam ve hocam İmâm Ebû İshak İbrâhim binAhmed Fârisî'den ders aldık. O da Nâsır bin Halîfet-il-Beydâvî'den, o da Ebû İshak bin İbrâhim bin Şehriyâr-il-Kazrûnî'den, o da Ebû Muhammed Hüseyin bin Ekâr'dan, o da Ebû Abdullah ibni Hafîf Şîrâzî'den, o da Câfer Huzâ'dan, o da Ebû Ömer Estahrî'den, o da Ebû Türâb Nahşebî'den, o da Şakîk-i Belhî'den, o da İbrâhim bin Edhem'den, o da Ebû İmrân Mûsâ bin Yezîd Râî'den, o da Veysel Karânî'den, o da hazret-i Ömer ve hazret-i Ali'den, onlar da Resûlullah efendimizden aldılar." buyurdu.

Bir vâzında tövbe hakkında şöyle buyurdu:

Allahü teâlâ, Nûr sûresinin 31. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Ey müminler! Hepiniz, Allahü teâlâya tövbe ediniz. Tövbe etmekle kurtulabilirsiniz."** buyurdu.

Resûlullah efendimiz de Eshâbına (radıyallahü anhüm); **"Sizden biriniz bineğini kaybedip, sonra onu bulunca sevinmez mi?"** diye sordu. Onlar; "Evet, sevinir yâ Resûlallah!" deyince, Resûlullah efendimiz; **"Nefsim yed-i kudretinde olanAllahü teâlâya yemîn ederim ki, Allahü teâlâ, kulunun tövbesine, sizden birisinin bineğini bulduğu zamanki sevinmesinden daha fazla sevinir."** buyurdu. Allahü teâlânın sevinmesi: Tövbe eden kulunu af ve magfiret ederek ihsânda bulunması, tövbesini kabûl ederek ona ikrâm etmesidir.

Tövbenin üç şartı vardır: Yaptığı günahlara pişmân olmak, o anda günahtan el çekmek, sonra bu günahları ve benzerlerini bir daha işlememeye karar verip azmetmektir.

Resûlullah efendimizin bir hadîs-i şerîflerinde: **"Nedâmet, pişmanlık tövbedir."** buyurması, yapılan günâha pişmanlık duyulması, tövbenin en büyük şartı olduğundandır.

Tövbe, rücû etmek, dönmek demektir. Hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu: **"Dikkat ediniz! Âdemoğlunun cesedinde bir et parçası vardır ki, o iyi olunca, bütün beden iyi olur. O bozuk olunca, bütün beden bozuk olur. Dikkat ediniz! O et parçası kalptir."** Kalp, yapılan günah ve kötülük sebebiyle uyanıp, Allahü teâlânın yardımı ile onda, o günahları terk ettirecek ve bir daha o günahlara döndürmeyecek bir durum hâsıl olursa; insan, Hakka tâate, O'nun rızâsını kazanmaya dönme sebeplerine hazırlanmak için harekete geçer ki, bunun kapısı da tövbedir.

Tövbeye hazırlanmanın alâmetlerinden biri de, kötü arkadaşları terk etmektir. Çünkü, kötü arkadaşlardan uzaklaşmak, onlarla düşüp kalkmamak, kalpte Allahü teâlânın emirlerine karşı gelme hâlini ortadan kaldırır. Kötü arkadaşların yanından ayrılınca, artık, iyi ve sâlih arkadaşlarla berâber oturup kalkmaya başlar. Sâlih, iyi ve temiz arkadaşlar, onun cehâletten ilme, kibirden hilme ve cimrilikten cömertliğe, dünyâ hırsı ve ona düşkün olmaktan kanâate, uzun emel sâhibi olmaktan zühde ve dünyâya rağbet etmemeye, ayrılıktan birliğe, hep kendisini düşünüp, kendisi için istemekten başkalarını kendisine tercih etmeye, yâni îsâra, dünyâdan âhirete, gülmekten dolayı yaptığı kötülükler ve günahları için ağlamaya, onlar için pişmân olmaya, gaflet hâlinden uyanıklık hâline dönmesini temin ederler.

Tövbe, yapılış gâyesine göre üç çeşittir: Birincisi, herkesin bildiği tövbedir. O da; günâhından dolayı cezâ görmekten kurtulmak için tövbe eden kimsenin tövbesidir. İkincisi; "inâbe" dir ki, bu da; daha fazla sevâba ve yüksek derecelere kavuşmak isteyen kimsenin tövbesidir. Üçüncüsü de; "evbe"dir ki, o da; sevap arzusu veya azap korkusundan değil, yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için yapılan tövbedir.

Fahr-ül-Fârisî buyurdu ki:

"Şu üç şey takvânın, haramdan kaçmanın îcâbıdır: Birincisi; Allahü teâlâyı tanıyıp O'na şirk koşmamak. İkincisi; Allahü teâlâya itâat edip, isyân etmemek. Üçüncüsü; Allahü teâlayı anıp

O'nu unutmamaktır."

"Huşû; zâhiren ve bâtınen Hakk'a boyun eğmek. Tevâzu da; Hakk'a teslim olmak, boyun eğmek, Hakk'ın hükmüne îtirâzı terketmektir."

Fahr-ül-Fârisî talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Ebrekûhî onun talebeleri arasındaydı.

Daha çok tasavvuf ve tasavvuf hallerine dâir olan eserlerinden bâzıları şunlardır:

1) El-Esrâr ve Sırr-ül-İskâr, 2) Tezkire-i Menâhic-üs-Sâlikîn, 3) Belâgat-ül-Fâsıl ve Urvet-ül-Vâsıl, 4) Metiyyet-ün-Nakl ve Atiyyet-ül-Akl, 5) El-Fark Beyn-es-Sûfî vel-Fakîr, 6) Cemhât-ün-Nehy an Lemhât-il-Mehâ, 7) Berk-ün-Nukâ ve Şems-ül-Lükâ, 8) Netâic-ül-Kurbe ve Nefâis-ül-Gurbe, 9) Delâlet-ül-Müstenhic: El yazma nüshası Süleymâniye KütüphânesiAyasofya Kısmı 1785 numarada kayıtlıdır.

ÖLÜ ETİ YEMEK

Fahr-ül-Fârisî gıybet hakkında bir suâl sorulduğunda buyurdu ki: "Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: **"Zannın çoğundan sakınınız! Çünkü, zannetmenin bâzısı günâh olur. Birbirinizin kusûrunu araştırmayın! Birbirinizi gıybet etmeyin!"** (Hucurât sûresi: 12)

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimizin huzurlarında bulunan birisi, orada bulunmayan biri hakkında; "Ne kadar da âciz birisi!" deyince, Resûlullah efendimiz; **"Kardeşinizin etini yediniz. Çünkü onu gıybet ettiniz."** buyurdu.

Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma; **"Gıybetten tövbe ederek ölen kimse, Cennet'e girenlerin sonuncusu olacaktır. Gıybete devâm ettiği halde ölen kimse ise, Cehennem'e girenlerin ilki olacaktır."** diye vahyetti.

Anlatılır ki, İbrâhim bin Edhem bir yere dâvet edilmişti. Oraya vardığında, geciken birisi hakkında; "O zâten ağır adamdır." dediler. İbrâhim bin Edhem; "Keşke buraya gelmeseydim. Çünkü, burada gıybet yapılmaktadır." dedi.

1) Tabakât-ı Usûliyyîn; c.2, s.56

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.101

3) Lisân-ül-Mîzân; c.5, s.29

4) Mîzân-ül-Îtidâl; c.3, s.452

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî); c.2, s.286

6) Tabakât-ül-Evliyâ; s.466, 498

7) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.8, s.191

8) El-A'lâm; c.5, s.296

9) Brockelman; Sup.1, s.787

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.284

FAKÎRULLAH;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, İsmâil, babasınınki Kâsım'dır. Fakîrullah diye tanınır. 1656 (H.1067) senesinde Siirt'in Tillo kasabasında dünyâya geldi.

Dedesi Molla Abdülcemâl, Peygamber efendimizin amcası Hazret-i Abbâs'ın torunlarındandır. Zâhirî ilimlerde âlim olup Tillo'da müderristi. Oğlu Mevlânâ Kâsım'ı yetiştirerek âlim olmasına vesîle oldu. Kâsım da babasının vefâtından sonra yerine geçerek talebe okutmaya başladı. 1656 (H.1067) senesinde Receb-i şerîfin ilk Cumâ gecesi, yâni Regâib gecesi bir oğlu dünyâya geldi. İsmini İsmâil koydu. Annesi ona, besmelesiz süt emzirip, yemek yedirmedi. Babası Mevlânâ Kâsım onu küçük yaşta yetiştirmeye, ilim

öğretmeye başladı. İsmâil Fakîrullah yirmi dört yaşına kadar zâhirî ilimlerde âlim ve bâtınî ilimlerde mütehassıs bir velî olarak yetişti. İbâdetlerinden büyük bir lezzet alır, zevk ile yapardı. Anne ve babasının hukûkunu gözetir duâ ve rızâlarına kavuşmak için çok gayret gösterirdi.

1660 senesinde babası Mevlânâ Kâsım hazretleri vefât edince, yerine geçerek müderrislik yapmağa başladı. O sene evlendi. İsmâil Fakîrullah hazretleri haramlardan çok sakınır, hattâ şüpheli korkusuyla mübahların dahî fazlasından kaçınırdı.

Tarlasını abdestli eker biçer, hasadını kaldırır, öşrünü verdikten sonra un hâline getirmek için el değirmeninde bizzat kendisi çalışırdı. O undan hamur yoğurup ekmek yapar, böylece yiyeceklerine hiçbir şüphe karışmamasına çok dikkat ederdi. Üzüm bağının işlerini dahî kendisi görür, olgunlaşan üzümleri hayvanların hakkı geçer korkusuyla bizzât kendi sırtında taşırdı. Yiyecek olarak tâze veya kuru üzüm ile iktifâ ederdi. Her Cumâ günü gusl abdesti almayı yaz, kış hiç aksatmazdı. Gecelerini hep ibâdetle, gündüzlerini oruçlu olarak geçirirdi. Allahü teâlâyı bir an unutmaz, gâfil olmazdı. Rabbini hatırlamak onun gıdâsı ve en büyük zevkiydi. Kırk yaşına kadar böyle devâm etti. Kırk yaşındayken latîf mîzâcı değişip kırk gün yemedi, içmedi ve konuşmadı. Kendinden habersiz olarak yattı. Kırk gün sonra mübârek gözünü açıp bir tas su içti ve ekşi nar isteyip ekmekle yedi. Ondan sonraki günler her çeşit yemekten orta derecede yiyerek kırk sekiz yaşına kadar böyle devâm etti.

Kırk sekiz yaşında olduğu 1702 senesi Şâban ayının ilk Cumâ gecesiydi. Akşam namazından sonra komşularından birine tâziyeye gitmişti. Yatsı olmadan câmiye gitmek için ayrılan İsmâil Fakîrullah hazretleri karanlıkta evin avlusuna çıktı. Avluda, içinde su olmayan on beş metre derinliğinde içi boş ve ağzı açık bir kuyu vardı. İsmâil Fakîrullah, karanlıkta bu kuyuyu takdîr-i ilâhî fark edemeyerek içine düştü. Fakat Allahü teâlânın koruması ile bir şey olmadı ve incinmedi. Sâdece sol kaşının üzerinde ince bir sıyrık vardı. Burada kendisini Allahü teâlânın celâl sıfatıyla imtihân ettiğini anlayan İsmâil Fakîrullah, bu kadar yüksekten bir sıyrık ile kurtulmasına hamd ederek Allahü teâlâya secdeye kapandı, hulûs-ı kalp ile rabbine sığındı.

O anda etrâfında mânevî bir meclis kuruldu. Hızır aleyhisselâm, Abdülkâdir Geylânî, Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri gibi pekçok velînin rûhları orada hazır oldular. Kuyunun içi genişleyip yemyeşil bir nûra gark oldu. Evliyâlıkta Gavs makâmı denilen derecelere kavuştuğu müjdelendi. Kendisine muhabbet şerbeti içirdiler. Böylece zamânın velîlerinin sultânı oldu.

O, bu hâldeyken saatler geçti. Câmide yatsı namazını kılmak için bekleyen cemâat, İsmâil Fakîrullah hazretlerinin gelmediğini görünce evinden ve komşularından soruşturdular. Bulamayınca da aramaya başladılar. Dokumacılık yapan bir usta, kuyunun içinden tatlı bir sesin geldiğini fark edince komşularına haber verdi. Herkes kuyunun başına mumlarla birikti ve kuyuya inerek İsmâil Fakîrullah'ı çıkardılar.

İsmâil Fakîrullah, kuyuda içtiği muhabbet şerbetinin tesiriyle sekiz sene istigrâk hâlinde, dünyâyı unutarak kendinden geçip, devamlı mest olup, kaldı. İnsanlardan tamâmen uzlet edip, hanım ve evlâdından bile ayrı kalmaya başladı. Sâdece büyük oğlu Abdülkâdir Efendi huzûruna girip hizmetiyle şereflendi.

İsmâil Fakîrullah, bu istigrâk hâlindeyken söylediği bir kasîdede kuyuda olanları şöyle anlattı:

"Allahü teâlânın aşkı ile kendimden geçmiş bir haldeyken, duvarı mermer taşlarla örülmüş kuyuya düştüm.

On beş metre kadar derin olduğu hâlde, kendimi bir karış yerden düşmüş gibi hissettim.

Düştüğüm an, kuyudan ilâhî yeşil bir nûr yükseldi. Öyle ki, verdiği aydınlığı birçok nûrlar

veremezdi.

O gece, benim için Kadr gecesi kadar kıymetlidir. Çünkü, Allahü teâlâ bana orada pekçok lütuf ve ihsânlarda bulundu.

Bu lütfun bereketiyle okyanusların dibinde ve semâvâtta bulunan her şey gözlerimin önüne getirilerek gösterildi.

Allahü teâlâ bana o gece öyle büyük nîmetler ihsân etti ki, onu, daha önce yaşıyan evliyâsının çoğuna vermedi.

Bir anda etrâfımda kurulan mânevî mecliste, Hızır ve İlyas aleyhimesselâm, Abdülkâdir Geylânî, Ahmed Rıfâî veCüneyd-i Bağdâdî hazretleri bana çok ikrâmlarda bulundular ve müjdelerverdiler.

Şeyh Hamza Kebîr hazretleri elinde yeşil âsâsıyla, arkasında da ona mensûb olanların hepsi geldi ve hâlimin güzelliğine hayrân kaldı. Yanında yıldız gibi parlayan oğlu Şeyh Mücâhid, Şeyh Mûsâ ve Şeyh Muhammed Radî de vardı.

Çok sevdiklerimden ve makamları yüksek olan Şeyh Bürhân, Şeyh Alemeyn ve Halil Ferd dahî yanıma gelerek bu meclisin sonuna kadar bana izzet ve ikrâmlarda bulundular. Önlerinde Şeyh Hasan'ın bulunduğu Fatîriyyûnlar da ziyâretime geldi. Hepsi cübbelerini giymişlerdi.

Ayrıca Veysel Karânî hazretleri, Şeyh Hasan Hutvî, Şeyh Mustafa Kürdî ve Şeyh Neccâr bin Neccârî de hazır oldular.

Hâlid bin Velîd hazretleri elinde demir bir âsâ ile teşrîf buyurdu. Hepsi de bana ihsân edilen nîmetlere hayrân oldular.

Etrafıma saf saf dizilip ellerinde ilâhî şerbetle dolu kadehler tutuyorlardı. Ben ise, onların ortasında ve bakışları altında olduğum hâlde, Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olup tefekkür ediyordum. Hepsi de, ellerindeki şerbeti içmemi bekliyorlardı."

İsmâil Fakîrullah hazretleri, istigrâk hâlini bıraktıktan sonra dostlarıyla görüşmeğe başladı. Onlara, Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin yoluna çok benziyen kendine mahsûs "Üveysiyye" yolunun âdâbını öğretmeye başladı. Pekçok talebeleri arasında ençok sevdiği ve hizmetine müsâade ettiği İbrâhim Hakkı hazretlerinin babası olan Molla Osman ile Molla Muhammed'di. Bu talebeleri kendisine on sene hizmet etmekle şereflendiler. Molla Osman, hocasıİsmâil Fakîrullah hazretlerinin teveccühlerine kavuşması ve onun duâsını alıp talebesi olmakla şereflenmesi için henüz küçük olan oğlu İbrâhim Hakkı'yı da getirtti. O da hizmet etmeye başladı. Molla Osman ile Molla Muhammed hocalarına hizmetin onuncu yılında bir hafta içinde vefât ettiler. Cenâze namazlarını hocaları kıldırdı.

Onlardan sonra daha küçük yaşta olan İbrâhim Hakkı, İsmâil Fakîrullah'a hizmet etmeye, onun hasta kalplere şifâ olan sözleri ile olgunlaşmaya ve yetişmeye başladı.

Tillo kasabasının kuzey tarafında dört saatlik mesafede bir kale vardı. Şirvan Beyi bu kaleyi müdâfaa ediyordu. Van Paşası itâatsizliği sebebiyle Şirvan Beyine cezâ vermek için bin kadar askerle kaleyi kuşattı. Topa tutmak istiyordu. Şirvan Beyi durumu hazret-i Fakîrullah'a bildirerek Paşaya mâni olmasını istirhâm etti ve duâ talebinde bulundu. Bunun üzerine Fakîrullah hazretleri paşaya bir mektup gönderdi.Mektupta:

"Ümmet-i Muhammed'in fukarâsına merhamet edesin. Bağlarını yağma etmeden çekip gidesin. O âsî olan beyin cezâsını âhirete bırakasın." yazıyordu.

Mektup paşaya ulaştığında kuşluk vaktiydi. Paşa mektubu okudu, fakat İsmâil Fakîrullah'ın ricâsına aldırış etmeyip:

"Ben buraya sultânın emriyle gelmişim. Kaleyi, bu âsî beyin başına yıkmalıyım." diyerek söz

tutmadı.

Paşa, topçularına ateş emri verdi. Atılan toplardan bir tânesi kale duvarına çarpınca parçalandı. Parçalardan biri geri teperek paşanın atına isâbet etti. O anda altındaki at öldü. Arkasından gökyüzünde bulutlar toplanmaya, kısa bir müddet sonra da şiddetli ve iri iri dolu yağmaya başladı. İki saat aralıksız yağan dolu, kale dışında ne kadar insan varsa perişan etti. Doludan hayvanlar kaçacak, sığınacak yer aramaya başladılar. Askerler, kaçan atlarını yakalamak için peşinden koştu. Bu sırada kabarıp büyüyen seller askerlerin çadırlarını söküp götürdü.

Bu hâdiselerden sonra paşanın aklı başına geldi.Yakaladıkları atlardan birine binip yanına sekiz asker alarak Tillo'nun yolunu tuttu. Maksadı Fakîrullah hazretlerinin huzûruna kavuşmaktı. Akşama doğru kasabaya giren Paşa, Molla Osman ileFakîrullah hazretlerinin huzûruna çıktı. Paşa kan ter içinde, perişan bir haldeydi. Boynu bükük bir vaziyette İsmâil Fakîrullah'tan özür dilemeye başladı, fakat hiç iltifât görmedi. Sâdece; "Ey zâlim! Sen Allahü teâlâdan korkmaz mısın?" buyurdu.

Paşa sıtmaya tutulmuş gibi titremeye başladı ve Molla Osman'ın işâreti ile geldiği gibi perişan bir halde huzurdan çıktı. O gece Molla Osman'ın hücresinde kaldı. Sabaha kadar hiç uyumadılar. Bir ara Paşa dedi ki: "Ben, Sultan AhmedHanın sohbetinde bulunur, hizmetiyle şereflenirdim. Yemin ederim ki, sizin hocanız gibi heybetli bir zât görmedim." "Bir musîbet, bin nasîhattan daha tesirlidir." sözüne uygun olarak sabahleyin geldiği gibi geri gitti. Hocamızın himmeti ve duâları bereketiyle Şirvan Beyi, bu kuşatmadan kurtuldu. Paşa da, Allahü teâlânın sevdiği bir velî kulunun sözünü dinlememenin cezâsını fazlasıyla çekti.

Mevsim sonbahardı. Evlerin damlarında bulgurlar serilmiş, kurutuluyordu. Ayın on ikinci gecesi mehtaplı bir havada herkes Cumâ gecesi yatsı vaktini bekliyordu. Vakit girince Erzurumlu İbrâhim Hakkı minâreye ezân-ı Muhammedî'yi okumak üzere çıktığında Tillo'nun doğu tarafının yağmur bulutları ile kaplanmış olduğunu ve herkesin kendi zâhirelerini damlardan toplamak için acele ettiklerini gördü. Ezân-ı şerîfi aceleyle okudu. Hocasının bulgurlarını toplamak için yardıma gitmek istiyordu. Minâreden aşağı indiğinde hocası erkek çocuklarını, torunlarını, hizmetçilerini toplamış bekliyorlardı. Onlara; "Efendim! Yukarı mahalledekiler yağmur yağabilir korkusuyla bulgurlarını topluyorlar." dedi. Hizmetçilerden biri yavaşça; "Biz de o tedbire başvurmak istedik. Fakat hocamız bize mâni olup; "Bulguru, yağmuru bırakıp câmiye gidiniz, Cumâ gecesine tâzim edip hürmet gösteriniz." buyurdu." dediler.

Hep birlikte câminin sofasında yatsı namazını kıldılar. Sonra gökyüzünü incelemeye koyuldular. Tillo üzerinde bulut ikiye ayrıldı. Evlerin bulunduğu kısımda zerre kadar bulut kalmadı. Biraz sonra şiddetli bir yağmur başladı. Tillo'nun etrâfında seller aktığı halde kasabanın üzerine bir damla bile düşmedi. BöyleceAllahü teâlâ, o sevdiği kulunun hürmetine kasabanın halkına aydınlık ve rahatlık ihsân eyledi.

Bir bahar günüydü. Aklî dengesini kaybetmiş deli bir bey, otuz kadar hizmetçisiyle İsmâil Fakîrullah'ı ziyârete geldi. Dergâhın kapısından izin almadan içeri girip edebi gözetmeden, Fakîrullah'a; "Güzel cânım! Seni nasıl bulacağımı merak eder, dururdum. Meğer ki buradasın. Allah rızâsı için bir kalk da güzel boyunu göreyim. Sonra bu tatlı cânımı sana kurban edeyim." dedi.

O mübârek zât Allahü teâlânın ism-i şerîfini duyar duymaz ayağa kalktı. Bey ise hemen İsmâil Fakîrullah'ın ellerine sarıldı, öpmeye başladı, sonra düşüp bayıldı. O da hizmetçilerine işâret edip; "Bu emîri misâfir odasına götürüp yatırınız. Üzerine de çok yorgan örtünüz, uyusun ve aklı başına gelsin." buyurdu.

İsmâil Fakîrullah'ın emrini derhal yerine getirdiler. Günlerdir uyku uyumayan bey, altı yorgan altında altı saat uyudu. Bu sırada İsmâil Fakîrullah bir tabak içinde kuru üzüm getirtti.

Üzümlere Kur'ân-ı kerîmden bâzı âyet-i kerîmeler ve duâlar okudu. Sonra da talebelerindenErzurumlu İbrâhim Hakkı'ya; "MollaİbrâhimI O mecnûnun yatağının baş ucuna otur. Uyandığında ne isterse onu sana verelim, gel, götür." buyurdu. Bunun üzerine misâfirin odasına girdiğinde o da uyandı ve; "Ben, Şeyh'in önünde tabak içinde bulunan kuru üzümleri isterim." dedi. Fakîrullah hazretlerinin huzûruna gidip, durumu arz etti. Tabağı verdiler, götürdü. Hepsini yiyip bitirdi. Sonra kalkıp abdest aldı. Aklı başına geldi. Altmış gündür namaz kılmayan mecnûn, o günün öğle namazını kıldı. O gece talebelerle berâber kaldı. Sabahleyin Fakîrullah hazretlerinin huzûruna, vedâ etmek üzere gitti. Fakat cesâret edip içeri giremedi. Utancından içeri bile bakamayıp, ayak üzerinde kararsız bir halde durdu. Bir müddet sonra kapının eşiğini öpüp, sürûr ile memleketine gitti. Fakîrullah hazretlerinin himmeti ve duâsı bereketiyle aklı başına gelip beyliğini devâm ettirdi.

Bir yaz günü Sıhranlı Şeyh Ali Efendi isminde mübârek bir zât elli iki talebesiyle hacdan geldi. Öğleye yakın İsmâil Fakîrullah hazretlerinin huzûruna girdi. Ali Efendi içeriye girince selâm vermedi, konuşmadı, el öpmedi, müsafehâ yapmadı. Edeple bir köşeye oturdu, başını önüne eğip öğle namazına kadar huzurda kaldı. Namazdan sonra da Allah'a ısmarladık demeden, selâm vermeden huzurdan ayrıldı ve bizim kaldığımız odaya geldi. Yine selâm vermeden, konuşmadan, başını önüne eğip oturdu. İkindiye kadar Molla Osman ile murâkabe yaptılar. Akşam iftarında her yemekten birer lokma veya kaşık aldı. Molla Osman, Ali Efendiye çok hürmet gösterdi ve hizmet etti. Gece Molla Osman ile sabaha kadar murâkabe edip iç âlemlerine daldılar. O geceyi de böyle ihyâ ettiler. Sabahleyin yine İsmâil Fakîrullah'ın huzûru ile şereflendi. Yine sessizce oturdu, dinledi ve bir müddet sonra ayağa kalktı. İsmâil Fakîrullah da ayağa kalkıp ona duâ etti. Hacı Ali Efendi el öpüp, konuşmadan dışarı çıktı. İsmâil Fakîrullah'ın talebeleri de Ali Efendiye hürmet edip, elini öptüler. Atına bindirerek Tillo'dan çıkıncaya kadar arkasından gidip onu uğurladılar. Orada uğurlayanlarla vedâlaştı ve talebeleriyle memleketine gitti. Eve gelince İbrâhim Hakkı babasına; "Efendim! Bu nasıl misâfirdir ki, herkesten çok izzet ve hürmet bulmuştur?" dedi.

Babası da; "Bu misâfir diğerlerine benzemez. Kâmil, olgun bir velî olup gönül sâhibidir. Bizim muhterem hocamızın hal ve şânına yakın bir derecesi vardır. Zîrâ bu hâlini merâk ettiğin zât; "Uzun zamandan beri âlemi dolaşırım. Çok memleketler gezdim. Elli seneden beri pekçok evliyâyı ziyâret ettim. Zâhirde bilinmeyen evliyâ ile mânevî meclislerde görüştüm. Ancak bu mübârek zâtın cümlesinden üstün derecelere sâhip, Gavs-ı âzam makâmında olduğunu müşâhede ettim. Bu muhterem hocamızın vücûd-i şerîfiniAllahü teâlânın aşkı yakmıştır. Buraya gelip İsmâil Fakîrullah hazretlerinin mübârek yüzünü gördüğümde, kendimi onun gönül aynasında gördüm. İşte benim seyâhatim tamam oldu ve murâdıma kavuştum." dedi."

İbrâhim Hakkı babasına; "Bu hiç konuşmayan misâfir, bunları size ne zaman söyledi?" diye sordu. Cevâbında; "Biz kalplerimizle konuştuk. Hatta bundan başka daha pekçok hikmetler üzerinde uzun uzun sohbet ettik." dedi.

Tillo'ya üç saat mesâfedeki bir köyde İsmâil Fakîrullah'ın çok sevdiği bir talebesi vardı. Onun bağında misbak üzümü bulunurdu. Bu çeşit üzüm, diğerlerinden yirmi gün önce olgunlaşırdı. O kimse ilk olgunlaşan üzümleri bir sepete doldurup, hiç kimseye vermeden getirip önce İsmâil Fakîrullah'a ikram etmeyi âdet edinmişti. O sene bir hafta sonra geldi ve geç gelmesinden dolayı özürler dileyerek şunları söyledi:

"Muhterem efendim! Âdetim üzere ilk olgunlaşan üzümü zât-ı âlinize getirirdim. Bu sene de üzümleri toplayıp yola çıktım. Yolda komşu köyden çoban bir dostumla karşılaştık. Bu tarafa geldiğimi anladı ve benimle bir müddet yol aldı. Bir su kenarına geldiğimizde; "Gel şu suyun yanında biraz istirahat edelim." dedi. Oturduk. Konuşma sırasında:

"Anan-baban hayrına şu sepetten bir-iki salkım üzüm ver de yiyeyim!" dedi. Vermemek için ne kadar mâzeret gösterdiysem baş edemedim. Nihâyet isteğini yerine getirmek için sepeti

önüne koydum. Yarısına kadar yedikten sonra beni azarlayıp hakâret etti ve; "Allah sana mal vermiş, fakat akıl vermemiş. Çoluk-çocuğunu bundan mahrûm edip, malını lâyık olmayanlara bu kadar zahmet çekerek götürüp vermen doğru mudur? Benim akılsız dostum, şeyh olmak kolay mıdır? Şeyhin bir sürü dostu vardır. Ona herkes izzet ve ikramlarda bulunur, üzüm getirirler. Onu, senin bir sepet üzümüne muhtaç mı sandın. Zaten yarısı bitti. Gel şu yarım sepet üzümü bu fakir çobana ver ki, sevâbı ananın-babanın canına değsin." deyip üzümü tamâmiyle aldı.

Ben de mecbur kaldım, üzümü verip boş sepetle köye dönmeye karar verdim. Oturduğumuz yerden bir yokuşu tırmanıyordum. Bir ara; "İmdât! Kurtarın!" feryadını işittim. Geri dönüp baktığımda, o çobanı kendi köpeği yatırıp altına almış sivri dişlerini sâhibinin boğazına geçirmişti. Süratle koştum, çobanı köpeğin elinden kurtardım. Fakat çok geç kalmıştım. Çoban çok yara almış, beni hocama hizmetten alıkoymanın cezâsını bulmuştu. Köyü halkına haber verdim. Yarasına bâzı ilâçlar, merhemler yaptılar. Yara iyi olmaya yüz tuttu. Bu sebeple hizmetinizden bir hafta geciktim. Kusurumun affını istirhâm ediyorum efendim."

Fakîrullah hazretleri bu talebesinin özrünü kabûl buyurup ona; "Allahü teâlânın yolunda olana, Allahü teâlâ yardımcıdır. Cenâb-ı Hak sana hayırlı karşılıklar ihsân eylesin." diyerek duâ etti.

"Bir gün Tillo'ya bir saat yakınlıkta bulunan köylerin birinden, Kur'ân-ı kerîmi ezberlemiş, fıkıh ilminde âlim bir şahıs geldi. Bu zât, İsmâil Fakîrullah hazretlerinin bâzı hâl ve hareketlerini, dînin emirlerine uymuyor sanarak beğenmezdi. Huzurdayken ona:

"Ey Şeyh! Sen niçin câmiye gitmiyorsun?" diye sordu. O hilim deryâsı, yumuşaklık denizi olan Fakîrullah hazretleri lütfederek; "Ey hâfız! Bizim bu dergâhımız mescid niyetiyle yapılmıştır ve burada dünyâ kelâmı konuşmak mekrûhtur." diye cevap verdi.

O zât; "Peki, niçin cemâat sevâbına kavuşmak istemezsin." diye tekrar sordu. Fakîrullah; "Beş vakit namazda evlât ve talebelerim cemâat olup, farzlar onlarla berâber edâ ediliyor." diyerek cevap verdi.

"Ezâna niçin riâyet etmiyorsun?" sorusuna da; "Bu mescidin minâresi şu kerpiç kadar taştır. Onun üzerinde beş vakitte de ezân okunuyor. Burada okunan ezân-ı şerîfe icâbet ediyorum. Cumâ namazını ise gidip câmide kılıyoruz." buyurdu.

O zât; "Niçin çok cemâatin fazîletine kavuşmak istemezsin." diye sorunca; hocam, tebessüm ederek; "Kuyu hâdisesinden önce cemâatin çokluğunu canıma minnet bilir ve o sevâba kavuşurdum. Ancak kuyu hâdisesiyle kalabalıkta huzûrum kaçıyor, huzursuz oluyorum. Bundan dolayı mâzurum. Allahü teâlâdan bu sevâbtan beni mahrûm etmiyeceğini umarım. Çünkü, sevgili Peygamberimiz; **"Müminin niyeti, amelinden hayırlıdır."** buyurdu. Bu hadîs-i şerîften ümitliyiz." O zât edebe riâyet etmeyerek sorduğu bu sorulardan aldığı cevap üzerine huzurdan ayrılıp gitti. O gece evinde yatıp uyudu. Fakat sabahleyin uyandığında Kur'ân-ı kerîmi ve fıkıh ilmini tamâmen unuttuğunu fark etti. İkinci günü abdest almayı ve namaz kılmayı da unuttu. Üçüncü gün ise göz nîmeti elinden alınıp kör oldu. Dördüncü günde aklı başına gelip, yanına birkaç kişi alarak doğru Fakîrullah'ın huzûruyla şereflendi. Merhamet menbâı olan Fakîrullah Efendi, onu, kör olarak görünce çok ağladı ve gözünün açılması için duâ etti. Mübârek elini gözünün üzerine sürdü. O anda Allahü teâlânın izni ile gözündeki perde kaldırıldı ve eskisi gibi görür hâle geldi. İsmâil Fakîrullah'dan çok özür diledi, hatâsının affi için yalvardı.

Ona; "Sen o gün doğruyu söyledin. Emr-i mârûf eyledin. Allahü teâlâ gayretini makbûl eylesin." diyerek o zâtın gönlünü aldı. Hâfız efendi de haddini bilip bu büyük velînin Allahü teâlâ katında makbûl biri olduğunu anladı. O gece talebelerin odasında yattı. Sabahleyin kalktığında unutturulan bütün ilimlerin hatırına yeniden geldiğini gördü. Sevinçten uçuyordu. Allahü teâlâya hamdü senâ edip şükür secdesine kapandı. Hocamıza duâlar ederek oradan

ayrıldı.

Tillo'da medfûn büyük velî Şeyh Hamza-ı Kebîr'in neslinden bir hanımın Fakîrullah hazretlerine karşı hürmetsizliği ve hakkında kötü düşünceleri vardı. Erkek çocuğa sâhib olmayan bu hanım rüyâsında dedesi Şeyh Hamza-ı Kebîr ve Şeyh İbrâhim el-Mücâhid hazretlerinin bir yere doğru gittiklerini gördü. Yanlarına gelerek, gittikleri yeri sordu. Onlar da Şeyh İsmâil Fakîrullah'ın ziyâretine gittiklerini, çünkü onun büyük bir velî olduğunu söylediler. Daha sonra; "Ona su-i zan besleme. Huzûruna varıp tövbe et. Bir erkek çocuğunun olması için duâ iste." dediler.

Ertesi gün büyük bir sevinçle Fakîrullah hazretlerinin evine varıp gördüğü rüyâyı hanımına anlatarak tövbe etti. İsmâil Fakîrullah hazretleri hanımından durumu öğrenince onu affetti ve erkek çocuk vermesi için Allahü teâlâya yalvardı. Bir müddet geçtikten sonra o hanımın dileği yerine geldi ve bir oğlu oldu.

İsmâil Fakîrullah hazretleri tevekkül sâhibi olup, kazâya rızâ gösterirdi. Allahü teâlâdan gelen derd ve belâları sevgilinin kemendi olarak kabûl eder, severek karşılardı. Bütün yaptığı işleri Allahü teâlânın rızâsı için yapar, dünyâya hiç meyletmezdi. Dînin emirlerinden kıl ucu kadar ayrılmazdı.

Orta boylu, buğday benizli, çok güzel bir görünüşü vardı. Kaşları yay gibi olup, arası açıktı. Gözlerinin görünümü güzel, yüzü nûrlu ve mütebessimdi. Burnu düz ve ince olup dişleri beyaz ve sağlamdı. Sakalının tamâmı ak olup, sünnet-i şerîfe uygun uzunluktaydı. Avucunun içi yumuşak, parmakları uzundu. Teri güzel kokardı.

İsmâil Fakîrullah hazretleri, sultânın adâlet ve insâf üzere olması ve düşmana gâlip gelmesi için duâ ederdi. Çocuklarına dînî ilimleri öğretir ve akrabâlarına ziyârete giderdi. Ziyâretine gelemiyenlerin kusurlarına bakmaz, gelenlere dînin emirlerini bildirir, yasaklardan sakınmalarını emrederdi. Tebessüm ederek konuşur, suâl soranların cevaplarını gâyet açık olarak îzâh ederdi. Ziyâretine gelenlerin yüzüne, bir geldiğinde, bir de giderken bakardı. Edebinden karşısındakinin yüzüne pek bakmazdı.

Çoğu zaman vecd hâlinde bulunur, başını önüne eğip, gözlerini yumar, sessiz kalırdı. Bütün bid'atlerden sakınır, sünnetleri eksiksiz yapardı. Beş vakit namazını kendi dergâhında ezân ve cemâatle edâ ederdi. İşrâk, kuşluk, evvâbin ve teheccüd namazlarına devâm ederdi. Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı. Her Cumâ günü namazdan önce Kehf sûresini okurdu. Her sözü, hareketi, ahlâkı ve tavrı Peygamber efendimize uygundu. Temizliğe çok dikkat eder, gösterişe süse bakmazdı. Mührünün taşı Yemenî, şekli bâdemî, halkası gümüştü. Her an öleceğini düşündüğü için zemzemle yıkanmış kefenini ve diğer buhur ve levâzımı bir sandıkta hazır bulundururdu. Cumâ akşamları odasında buhur yakarlardı. Abdest ve gusl etmek için beyaz topraktan yapılmış dört ibriği vardı. Yanında devamlı misvak ve tesbih bulundururdu.

Kitapları pekçoktu. Odasında kendi hattı ile yazdığı Kur'ân-ı kerîmi vardı ve yazısı çok güzeldi. Ayrıca, **Tefsîr-i Meâlim-üt-Tenzîl, Mesâbih-i Şerîf** kitaplarını kendi el yazısıyla yazmıştı. Babasının elyazısıyla yazdığı dört cildlik **İhyâ-ı Ulûm** ve iki cild **Envâr-ı Fıkh-ı Şâfiî** kitapları, dedesinin yazdığı dört ciltlik **Kâmus-ı Ekber,** birer ciltlik **Şifâ-i Şerîf** ve **Şir'at-ül-İslâm** kitaplarını yanından ayırmazdı.

Hayâtını insanlara ilim öğretmek, onlara dîn-i İslâmı anlatmakla geçiren İsmâil Fakîrullah hazretlerinin son günlerini talebesi ve yerine bıraktığı halîfesi Erzurumlu İbrâhim Hakkı hazretleri **Mârifetnâme** isimli kitabında şöyle anlatır:

O temiz rûh, beden sarayına girip yeryüzüne indi. Kemâle gelip olgunlaştı. Allahü teâlâyı tanıdı. İnsanlar tarafından da tanındı. Ezelî ihsânlara kavuşup sonsuz feyzlere menba oldu. İki cihânı da gönül aynasında görüp, yalnız Rabbine döndü. O'nun emirlerine sarıldı. Böylece bu

dünyânın zevk ve safâsına aldanmayıp, hakîkî âlemde huzurlu olmanın yolunu tuttu. Bu dünyânın zulmetinden usanıp bir an önce ebedî âleme kavuşmayı arzuladı. Diğer canlılar gibi nöbetini savmak istiyordu. Zîrâ pâk rûhu beden mezarında mahpus gibi kalmıştı. Yaşı sekseni geçince 1734 (H.1147) senesinde bir hafta kadar hiç kimse ile görüşmeyip mânevî âlemin sırlarına ulaşıp bu âlemi seyreyledi. İnsanlar onu hastalıktan dolayı böyle kendinden geçmiş sandılar. Ancak Cumâ gecesi yatsıdan sonra o hâlden bu his âlemine döndü. Evlât ve torunlarını yanına çağırıp ilim öğrenmelerini ve sâlih ameller ile uğraşmalarını vasiyet eyledi. Üzerindeki emânetlerin sâhiplerine verilmesini istiyerek oradakilerle vedâlaştı. Sonra Yâsîn-i şerîf okumalarını emretti. Yâsîn-i şerîf okunurken odanın içine öyle güzel kokular doldu ki, sanki ûd ve anber yakılmıştı. Çocukları ve torunları üzüntü içindeydiler. Onun için ise o gece bayram ve sürûr gecesi oldu. Yâsîn-i şerîfin **"Selâmûn kavlen..."** âyet-i kerîmesi okunurken "Allah" diyerek cânını Hakka teslim eyledi.Mübârek rûhu gidip, latîf cismi kaldı.

O huzur sâhibi bu fânî dünyâyı bırakıp, hakîkî âleme gidince evlâtları babalarının vasiyetini yaptılar, sabaha kadar yıkayıp kefenlediler. Çevre köylere haberler gönderdiler. Sabahleyin herkes geldi, çok cemâat toplandı. Oğlu Abdülkâdir Efendi imâm olup cenâze namazını kıldırdı. Mezârı talebeleri Molla Osman Efendi ile Molla Muhammed Efendinin türbeleri önüne kazıldı ve oraya defnedildi. Mezârı üzerine büyük bir sanduka ve güzel bir türbe yapıldı. Günlerce yakın çevreden gelenler ziyâret edip, kabri başında Kur'ân-ı kerîm okudular.

İsmâil Fakîrullah hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlâya tevekkül et, işini O'na teslim et. İbrâhim aleyhisselâm, Allahü teâlâya öyle tevekkül etti ki, ateşe atıldığı hâlde Cebrâil aleyhisselâm dâhil hiç kimseden yardım istemedi. Cebrâil aleyhisselâm kendisine; "Bir ihtiyâcın var mı?" diye sorunca, "Sana yok, O'na var." dedi. "O'ndan iste." deyince, İbrâhim aleyhisselâm; "O hâlimi biliyor, O bana yetişir, istememe gerek yok." buyurdu. Yûsuf aleyhisselâm, zindandaki arkadaşından yardım isteyince, Rabbi kendisine; "Âciz bir mahlûka dayandın ve başından geçenleri ona anlattın, ihtiyâcını ona söyledin. Hâlbuki veren ve vermeyen benim. Fayda ve zarar veren de benim."

Tevekkül etmek, teslim olmak, sabretmek ve rızâ göstermek, Allahü teâlâya varan yolun esaslarıdır.

Sabrın başlangıcı çok acı, sonu bal gibi tatlıdır.

Allahü teâlâdan râzı olandan, Allahü teâlâ da razıdır. Kazâya rızâ, evliyânın şânındandır.

Sevgiliden gelen belâ, bahşiştir. Bahşişi kabûl etmemek hatâdır.

Molla İbrâhim! Allahü teâlâya bütün arzularını sana kolayca vermesi için yalvardım ve duâ ettim. Allahü teâlânın, bütün maksatlarına kavuşturmasına ümid ederim.

Allahü teâlâ bir kulunun mârifet sâhibi olmasını isterse, kendi nûrunu o kulunun kalbine koyar ve kul o nûr ile Rabbini tanır.

Mârifet, iki dünyâ saâdetidir. Muhabbet ise göz bebeğidir. Muhabbet, mârifetin meyvesidir. Mârifet ise ezelî hidâyettir.

Âşıkların kalpleri, Allahü teâlânın nûru ile aydınlanır. Konuşurlarsa, dudaklarından nûr saçılır.

Allahü teâlâ gibi sevgilisi olan, başkasına nasıl bakar. Allahü teâlâ gibi habîbi olan, başkasına nasıl güvenir. Allahü teâlâ gibi dostu olan başkasından nasıl korkar. Allahü teâlâ gibi sâhibi, ahbâbı olan, başkasıyla nasıl meşgûl olur! Allahü teâlâ gibi güzeli olan, başkasına nasıl gönül verir. Nitekim Allahü teâlâ meâlen; **"Beni sevdiğini söyleyip de kalbinde benden başkası olan, iddiâsında yalancıdır."** buyurdu.

Allahü teâlâyı seven, Peygamber efendimizi de sever. Peygamber efendimizi seven O'na

salevâtı çok okur, sünneti ile amel eder.

İbâdetlerin en üstünü müslümanlara din ilmi öğretmektir. İlimlerin en üstünü de namaz ilmidir. Çünkü o, müminin mîrâcıdır. Sen farzları vaktinde, sünnetleri ile berâber kıl. Mümkünse cemâati de kaçırma.

Dünyâ, çocukların oyuncağıdır, hayâldir, bâtıl bir rüyâdır; harâbdır... Herşeyi bırak Allah'a dön.

Yemeği ve içmeği azaltmak sıhhat ve rahatlıktır. Uykuyu azaltmak huzûr ve sürûrdur. Susmak açık bir hikmet ve güzel bir haslettir. Dilin susması, kalbin susmasına, kalbin susması Rabbin mârifetine yardımcı olur.

BENİ AFFEDİN

Fakîrullah hazretlerinin akrabâlarından Abbâs isminde yaşlı biri huzûruna geldi. Ağzı eğilmiş, dudağının bir tarafı kulağına ulaşmıştı. Sol yüzün cildi kat kat kırışıp dudağıyla kulağı arasında buruşup görünmez olmuştu. Sağ yüzünün cildi de aksine gerilip, açılmıştı ve güneşte kalan def gibi gergin ve parlak olmuştu. Konuştuğu da anlaşılmıyordu.

O merhamet menbâı olan mübârek İsmâil Fakîrullah, akrabâsının o hâlini görünce ağladı. Sonra da mübârek eliyle ağzını mesh etti. Fâtiha sûresini okudu, el kaldırıp, duâda bulundu. Bundan sonra Allahü teâlânın izniyle ağzı düzeldi, eski hâline geldi. Fakîrullah hazretlerinin elini öptükten sonra:

"Hocam, beni affetmeni istirhâm ediyorum. Bu gece arkandan uygun olmayan sözler sarf ederek gıybetini yapmıştım. Uyuduğumda gâibden bir sille gelip, bir vuruşta ağzımı bu hâle getirdi. Tövbeler olsun." deyip tekrar tekrar af diledi. Merhameti bol olan İsmâil Fakîrullah da; "Bize karşı olan kusurun bizden yana helâl olsun. Hak teâlâ sana hidâyet versin. Bundan sonra sakın bir kimseyi gıybet etmeyesin. Müminin mümini gıybet etmesi kesin olarak haramdır. Bizi gıybet etme ki, bizim gibi zelîl kulun sâhibi, azîzdir ve intikam alıcıdır. Dikkatli ol." buyurdu.

İŞÂRETLENEN GÜMÜŞ

O civardaİsmâil Fakîrullah hazretlerine muhabbeti olan zengin bir bey vardı. Bir gün hizmetçilerinden birine, bir kese dolusu gümüş para verip, İsmâil Fakîrullah hazretlerine hediye götürmesini istedi. Hizmetçi; "Peki." deyip yola koyuldu. Yolda o büyük velînin, Allahü teâlânın sevdiği kullardan olup olmadığı hakkında tereddütlere düştü. İsmâil Fakîrullah'ı imtihân etmek maksadıyla keseden bir gümüş çıkardı. Bir tarafını kendi göreceği kadar işâretledikten sonra; "İsmâil Fakîrullah eğer Allahü teâlânın velîlerinden ise bu işâretlediğim gümüşü bana versin." diye kendi kendine söylendi.

Uzun yolculuktan sonra Tillo'ya gelip, İsmâil Fakîrullah'ın huzûruna çıktı. Beyinin hürmet ve selâmını bildirdikten sonra hediyesini takdim etti. Fakîrullah hazretleri hayır duâdan sonra keseyi açtı. İçinden bir gümüş para çıkarıp hizmetçiye hediye etti. Hizmetçi gümüşe dikkatle baktı ve yolda işâretlediği para olduğunu görünce çok şaşırdı. Bu zâtın, normal insanlardan olmadığını, Allahü teâlânın katında yüksek derecelere sâhib olduğunu anladı.

1) Mârifetnâme; s.520

2) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.152

3) Tezkiret-ül-Ahbâb fî Menâkıb-ıl-Aktâb

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.318

FÂRİS BİN ÎSÂ BAĞDÂDÎ;

Bağdât'ta yetişen büyük velîlerden. Bağdât'ta doğdu. Doğum tarihi belli değildir. Künyesi,

Ebü'l-Kâsım olup, Ebû Tayyîb de denildi. O Sûfî, Bağdâdî ve Dîneverî diye de tanındı. 951 (H.340) senesinden sonra Semerkant'ta vefât etti.

Bağdât'ta tahsile başlayan Fâris bin Îsâ Bağdâdî, sonra Horasan, Semerkant ve Merv'de zamanın büyük âlimlerinden ilim tahsil edip, tasavvuf yolunda ilerledi. Cüneyd-i Bağdâdî, Hallâc-ı Mensûr, Yûsuf bin Hüseyin, Ebü'l-Abbâs bin Atâ ve Hüseyin bin Muhammed onun hocaları arasındaydı. Hallâc-ı Mensûr'dan hilâfet aldı. Ebû Mensûr Mâtürîdî ve Ebü'l-Kâsım Semerkandî ile aynı yıllarda yaşadı. Ebû Bekr bin İshâk Kûlabâdî-i Buhârî, kitaplarında ondan vâsıtasız olarak rivâyetlerde bulundu. Abdullah-i Sülemî ve İmâm-ı Kuşeyrî de eserlerinde, onun talebeleri vâsıtasiyle rivayetlerde bulundular. Hocası Yûsuf bin Hüseyin'in, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin talebelerinden olması dolayısiyle; ondan, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin pek kıymetli sözlerini rivâyet etti.

Ömrü boyunca, Allahü teâlânın dînini doğru olarak öğrenmek, öğrendiklerine uygun yaşamak ve O'nun rızâsına kavuşmak için çalıştı. İnsanların huzûr ve saâdete kavuşmaları için uğraştı. Çok ibâdet eder, pek güzel sözlerle insanlara doğru yolu anlatır. Onların din ve dünyâ saâdetine ulaşmaları için bütün gücüyle çalışırdı.

Bu mübârek zâttan ders alıp, talebeleri arasında olmakla şereflenenlerden; Ahmed bin Ali bin Câfer, Ali bin Ahmed Buznânî, Muhammed bin Ahmed Fârisî, ondan duyduklarını rivâyet etmişlerdir.

Kendisi anlatır: Hallâc-ı Mensûr'a "Mürîd kimdir?" diye sordum. "Mürîd, maksadı Allahü teâlâ olan ve O'na kavuşmayınca hiçbir şeye meyletmeyen kimsedir." buyurdu.

"Nefsine biraz istirahat ver, ona bu kadar yüklenme" diyen dostlarına: "Allahü teâlâya kavuşacağım yolu kesemem." buyurdu.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri çok namaz kılardı. Ölüm vaktinde de ders yapıyorduk ve o îmâ ile namaz kılıyordu.

Allahü teâlânın muhabbetiyle yananların kalpleri, Allahü teâlânın nûru ile aydınlanmıştır. Bunlar şevke gelince; bu nur, gökle yer arasını aydınlatır. Sonra Allahü teâlâ bunları meleklerine takdim eder ve: "Bunlar bana kavuşmak isterler, siz şâhid olun ki, ben bunlara onlardan daha çok hasretim." buyurur.

Hocaları vasıtasıyla Zünnûn-i Mısrî hazretlerinden nakleder: Kim güzel amelini riyâkârlıkta kullanırsa, onun yaptığı iyi ameller günaha dönüşür.

Bir dostum vefât etmişti. Bir gün rüyâmda gördüm. Allahü teâlânın kendisine nasıl muâmele ettiğini sordum. Allahü teâlânın; "Ben seni affettim. Sen dünyâda fakirlere, benim rızam için yiyecek götürüyor, onları doyuruyordun." buyurduğunu anlattı.

Ârif, her gün korku içindedir. Çünkü o, hesap vaktinin her saat yaklaştığını yakînen bilmektedir.

1) Risâle-i Kuşeyrî; c.2, s.629

2) Nefehât-ül-Üns; s.205

3) Tabakât-us-Sûfiyye; s.23, 309, 317

4) Târih-i Bağdâd; c.12, s.390

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.110

6) Tabakât-ı Ensârî; s.284

FÂTIMA BİNTİ MÜSENNÂ;

Endülüs'ün İşbîliyye şehrinde yetişen hanım velîlerden. İsmi, Fâtıma binti Müsennâ'dır. On ikinci asırda yaşamıştır.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri **Rûh-ül-Kuds** isimli eserinde şöyle anlatıyor:

Ben, Fâtıma binti Müsennâ'ya yetiştim. On sene sohbetlerine devâm ettim. Dikkat ettim, hiçbir şey yemiyordu. İnsanlar yemek olarak kapısının önüne bir şey koyarlarsa, onlardan ölmeyecek kadar yerdi. Ben yanına oturduğumda, yüzüne bakmaya utanır, hayâ ederdim. 90 yaşının üzerinde olduğu hâlde, kendisini gören çok genç zannederdi. Kendi hâlinde yaşardı. Dünyâ ile alâkası yoktu. Kimseden bir şey istemezdi. Bir ihtiyâcı olsa, görülmesi icâb eden bir işi meydana çıksa Fâtiha-i şerîfeyi okur, Allahü teâlânın izni ile o şey hemen hallolurdu. Onun kalması için, kendi elimle hurma dallarından bir ev yaptım. Orada kalırdı. Huzûruna benden başka kimsenin girmesine müsâade etmezdi. "Niçin sâdece ona izin veriyorsunuz da başkalarına müsâade etmiyorsunuz?" diye suâl edildiğinde, cevâben; "Başkaları yanıma geldikleri zaman yarım olarak gelirler. Yâni kendileri gelirler, fakat kalpleri işlerinin, dünyâlıklarının, evlerinin, âilelerinin yanında kalıyor. Ancak Muhammed ibni Arabî benim evlâdımdır. Gözümün nûrudur." buyurdu. Yanıma geldiği zaman, tam gelir. Oturduğu zaman tam oturur. Diğerleri gibi, geride bir şey bırakmaz. Düşünceleri, kalbi geride olmaz." buyurdu.

Fâtıma binti Müsennâ hazretleri, her an Allahü teâlâyı düşünürdü. Hep O'nu hatırlardı. "Ente, ente (Sensin, sensin), senden başka her şey boştur." derdi. Onun hâlini ve durumunu anlayamayanlar, kendisine ahmak derlerdi. Hakkında böyle uygunsuz şeyler söylendiğini haber alınca; "Asıl ahmak, Rabbini tanımayanlardır." buyururdu. Fâtıma binti Müsennâ o zamanda bulunanlar için, Allahü teâlânın bir rahmetiydi.

Bir Ramazân-ı şerîf bayramı akşamı, Fâtıma binti Müsennâ, bulunduğu beldedeki câminin önünden geçiyordu. Câminin müezzini Ebû Âmir isminde bir kimseydi. Elindeki sopayla Fâtıma binti Müsennâ'ya vurunca, dönüp müezzine baktı ve bir şey söylemeden ayrılıp gitti. Gönlü incinmişti. Kırık gönülle evinde ibâdet ve tâatine devâm etti. Kendisine sopa ile vuran müezzin sabah ezanını okumaya başlayınca, Fâtıma binti Müsennâ, o müezzin için Allahü teâlâya duâ etmeye başladı. Allahü teâlânın bir velî kulunu inciten kimseyi, mutlakâ cezâlandıracağını biliyordu. Müezzinin başına bir belâ gelmesinin yakın olduğunu bildiği ve belâya düçâr olmaması için şöyle duâ etti:

"Ya Rabbî! Şu gecenin son vaktinde, herkes uyurken kalkıp senin ismini, Kelime-i şehâdeti, Kelime-i tevhîdi söyleyen, senin ve habîbinin ismini zikreden, senin dâvetini, emrini, senin kullarına bildiren şu kimseyi, bana yaptığı sebebiyle cezâlandırma!Onu affet. Beni kırmış olduğu için ona cezâ verme! Âmin!"

O gün (Ramazan bayramı günü), fıkıh âlimleri toplanarak vâli ile bayramlaşmaya gittiler. Ebû Âmir ismindeki o müezzin de, dünyâlık bâzı menfaatler temin etmek niyetiyle âlimlerle berâber vâlinin yanına gitti. Vâli onun kim olduğunu sordu. "Câminin müezzinidir." dediler. "Sizinle berâber buraya gelmesi için ona kim izin verdi?" dedi. Bunun maksadını anlamıştı, hemen kendisini dışarı attırdı. Daha sonra âlimler bunun içeri alınması için şefâat ettiler, nihâyet içeri alındı.

Bu hâl, Fâtıma binti Müsennâ'ya anlatıldığında, o da akşamki hâdiseyi ve sabah ezânı okunurken yaptığı duâyı anlattı ve; "Ben onda olan hakkımdan vazgeçtim. Yâni hakkımı ona helâl ettim. Allahü teâlâya duâ ettiğim için o, bu kadarlık bir kovulma ile işi atlatmış oldu. Ben hakkımdan vazgeçmemiş olsaydım, o müezzin mutlakâ öldürülürdü." buyurdu.

Muhyiddîn-i Arabî, **Fütûhât-ı Mekkiyye** kitabında şöyle anlatıyor: "Bir gün Fâtıma hazretlerinin yanında oturuyorduk. Bir kadın gelerek; "Ey kardeşim! Benim kocam,

Endülüs'te Şeriş (yâhut Şerş) beldesinde bulunuyor. Haber aldım ki, orada birisi ile evlenmiş. Siz bu hâle ne dersiniz?" dedi. Ben de o kadına; "Siz ona kavuşmak (ulaşmak) istiyorsunuz değil mi?" dedim. Kadın; "Evet." dedi. Bunun üzerine Fâtıma hazretlerine dönerek; "Ey anacığım! Bu kadıncağızın söylediklerini duydunuz. Ne dersiniz?" "Ey evlâdım! Bu kadının arzusu, ihtiyâcı nedir?" dedi."Kocasının gelmesi." dedim. Fâtiha-i şerîfe ve başka şeyler okudu. Ben de onunla berâber okudum. "Fâtiha-i şerîfeden, bu kadının kocasını getirmesini istedim." buyurdu. Okuduğu Fâtiha, Allahü teâlânın izniyle insan sûretine (şekline) geldi. Ona; "Ey Fâtiha-ul-kitâb! (Fâtiha sûresi) Şeriş şehrine git! Bu kadının kocasını getir! Gelmek istemezse bile sen bırakma! Mutlaka getir!" dedi.

Aradaki mesâfe çok uzun olmasına rağmen, Allahü teâlânın izniyle o kadının kocası bir anda evine geldi. Çoluk çocuğu çok sevindiler. Böylece, Fâtıma hazretlerinin bir kerâmetine daha şâhid olduk."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.232

2) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.703

3) Meşâhir-ün-Nisâ

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.289

FÂTIMA-İ NİŞÂBÛRİYYE;

Nişâbur'da yetişen hanım velîlerden. İsmi Fâtıma-i Nişâbûriyye olup, Horasanlıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 837 (H.223) senesi Mekke-i mükerremede ömre yapmak için çıktığı yolda vefât etti.

Fâtıma-i Nişâbûriyye Mekke-i mükerremede ikâmet etti. Evliyânın büyüklerinden Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin medh ve iltifâtlarına kavuştu. Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri onun hakkında: "Ömrümde velî bir hâtun tanıdım. O da Fâtıma-i Nişâbûriyye'dir. Kendisine herhangi bir konuda haber vermek istesem, ona açıkça belli olur ve o şeyi kendisi bana bildirirdi."

Zünnûn-i Mısrî hazretleri de kendisini bilir ve çok hürmet ederdi. Ona birçok meselelerde suâl sormuş, danışmıştır. Zünnûn-i Mısrî hazretleri onun hakkında:

"Mekke-i mükerremede bir hâtun vardır. Adı Fâtıma-i Nişâbûriyye'dir. Bu velîyye hanım, Kur'ân-ı kerîmin mânâ ve esrârı ile inceliklerinden öyle şeyler söylerdi ki, bana hayret verirdi." buyurdu.

Fâtıma-i Nişâbûriyye hikmetli sözler söyledi ve nasîhatlerde bulundu.

Kendisine; "Nasıl zikir yapıp Rabbimizi analım?" dediler. O; "Allahü teâlâyı zikrettiğin, andığın zaman, Allahü teâlânın seni gördüğünü düşün ve zikre devâm et." cevabını verdi.

"İhlâs sâhibi kime denir?" dedikleri zaman da; "Kim, Allahü teâlâyı düşünerek amel ve ibâdet yaparsa, o kimse ihlâs sâhibidir." buyurdu.

Fâtıma-i Nişâbûriyye bir ara Kudüs'e Beyt-i Makdise gelmişti.Zünnûn hazretleri ona; "Bana nasîhat eder misin ey velî hâtun!" dedi. O da; "Doğruluğa sarıl. İşlerinde nefsinle mücâdele et." buyurdu.

Kendisinden sıdk ve takvâ sâhiplerinin halleri soruldu. O zaman; "Sıdk ve takvâ sâhipleri bu zamanda bir deryâ içindedirler. O deryânın dalgaları onlara çarpmaktadır. O deryâ içinde boğulmuşçasına Allahü teâlâya duâ ve feryâd ederler. Kâdir-i mutlak olan Hak teâlâdan saâdet, necât ve kurtuluş taleb ederler." buyurdu.

FÂTİH AHMED BABA

Peygamber efendimizin soyundan gelip Seyyid olan Fâtih Ahmed Baba, on üçüncü asrın ilk çeyreğinde Türkistan'ın Belh şehrinde doğdu. Hocalarından Mehmed Hallac el-Belhî vasıtasıyla Silsile-i aliyye büyüklerinden Ali Râmitenî hazretlerinin talebesi oldu.

1313 yılında Harput'u ermenilerden geri almak üzere sefere çıkan İlhanlı ordusuyla bölgeye geldi ve şehrin fethi sırasında şehîd düştü.

Fâtih Ahmed Babanın türbesi Harput'a 1-1.5 kilometre mesafede bir vâdi içinde olup, Göllü Bağlar'a giden yolun sağ tarafındadır. Bölge halkı tarafından sık sık ziyâret edilip feyzinden istifade edilmektedir.

1) Nefehât-ül-Üns; s.695

2) Sefînet-ül-Evliyâ; s.209

3) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.111

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.170

FEHİM-İ ARVÂSÎ;

Doğu Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Silsile-i aliyye adı verilen büyük evliyânın otuz üçüncüsüdür. Osmanlı Devletinin son devirlerinde yaşamıştır. Seyyiddir. "Hazret-i Şeyh" ve "Allâme" lakapları vardır. "Arvâsî" denmekle meşhûr olmuştur. Babası, Seyyid Abdülhamîd Arvâsî'dir. Annesi aynı âilenin Doğubâyezid kolundan SeyyidHacı İbrâhim Efendinin kızı Seyyide Emine Hanımdır. 1825 (H.1241) senesinde Van'ın Bahçesaray (Müküs) ilçesine bağlı Arvas (Doğanyayla) köyünde doğdu. 1895 (H.1313) senesinde aynı köyde vefât etti. Kabri oradadır ve sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Temiz ve asîl âilesi Anadolu'nun doğu vilâyetlerinin ilim, irfân ve güzel ahlâk vasıflarının timsâli (sembolü) idi. Zamanlarının âlimi, fazîlet örneği olan dedeleri Kâdirî ve Çeştî yollarına mensûb idiler. Babası, Arvas'ın tekke, zâviye ve medresesinin sevk ve idâresini yürütürdü. Seyyid Fehim, küçük yaşta babası Seyyid Abdülhamîd Efendiyi kaybetti. AnnesiSeyyide Emine Hanım, zâhide, takvâ ve verâ sâhibi sâlihâ bir hanım idi. Pekçok kadın hizmetçileri olduğu halde ilim talebesinin elbisesini kendisi eliyle yıkar ve yardım ederdi.

Küçük yaştan îtibâren ilim öğrenmeye başlayan Seyyid Fehîm, kısa zamanda Kur'ân-ı kerîmi hatm ve hıfzetti. Sonra dedelerinin kurduğu ve öteden beri ilim yayan büyük âlimler yetiştiren Arvas Medresesi ile Müküs'teki Mîr Hasan Velî Medresesinde temel dînî bilgileri ve Arabî âlet ilimlerini okudu. Kısa bir müddet ilim tahsîline ara verdi.

Sonra Cizre'ye gidip Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerinden Şeyh Hâlid-i Cezerî'nin ders halkasına dâhil oldu. Kısa zamanda emsallerini geçip ilimde ilerledi. Dînî ilimleri ve zamânın fen bilgilerini öğrendi.

Seyyid Fehim, Cezire'de ilim tahsîli ile meşgûl olduğu sırada, amcaoğlu Seyyid Sıbgatullah Efendi de Cezire'ye gelip, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin talebelerinden Şeyh Sâlih Sibkî hazretlerinden ilim öğrendi. Cezire dönüşünde Van'a uğradı. Van'da bulunduğu günlerde büyük velî Seyyid Tâhâ-yı Hakkârî hazretleri de Nehrî'den Van'a gelmişti. Seyyid Tâhâ hazretlerinin en seçkin eshâbından olan amcası Seyyid Muhammed Efendi, Seyyid Sıbgatullah Efendiye, Seyyid Tâhâ-yıHakkârî hazretlerine talebe olmasını tavsiye etti. Seyyid Tâhâ'ya talebe olan Seyyid Sıbgatullah, onun hizmetinde ve sohbetinde bulunarak, tasavvuf yolunda ilerledi. Kısa zamanda olgunlaşarak insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını

anlatmak husûsunda icâzet, diploma ve hilâfet aldı. Van vâlisi ve halkı Van'da kalmasını ısrarla istediler. Fakat o; "Nehri'ye gidiyorum. Seyid Tâhâ hazretleri uygun görürlerse burada kalırım." buyurdu. Van'da kalmak istediğini Seyyid Tâhâ hazretlerine arzedince, buyurdu ki: "Yok Molla Sıbgatullah! Van halkı dûn-himmettir (eksik, kısa himmetlidir). Van'ın fethi benim ve senin elinde olmaz. Mükâşefe âleminden mâlûmata göre sizin sülâlenizden, yâni Arvâsî hanedânından, ilim ve irfânı ile tanınmış, Allah bilir ama onun [Seyyid Fehimi kasdediyor] vâsıtasıyla, Van'ın irşâdı geçici olarak mümkündür. O zâtın hayatta olup olmadığını bilmiyorum." buyurdu. Seyyid Sıbgatullah Arvâsî hazretleri; "O zât amcamın oğludur. Cezire'de ilim tahsîli ile meşgûl, ilim ve irfânla meşhûrdur." dedi. Seyyid Tâhâ; "Bir başka gelişinde o zâtı muhakkak bana getir." diye emir buyurdu.

Seyyid Sıbgatullah hazretleri, hocasını ikinci defâ ziyârete gelişinde, genç yaştaki Seyyid FehimArvâsî'yi de Nehri'ye getirdi. Seyyid Tâhâ hazretlerinin huzûruna gidip sohbetiyle şereflendiler. Kalma zamânı bitip ayrılacakları sırada, Seyyid Sıbgatullah ve yanındakiler Seyyid Tâhâ hazretlerinin elini öpüp izin aldıktan sonra, sıra Seyyid Fehime gelince, Seyyid Sıbgatullah geride kaldığını görüp, Seyyid Tâhâ hazretlerinden onun için de izin istedi. Fakat Seyyid Tâhâ hazretleri, Seyyid Fehim'in kalmasını münâsip gördü ve; "O burada kalsın." buyurdu. Seyyid Tâhâ'nın hizmetinde kalan Seyyid Fehim, kısa sürede kemâle geldi. Seyyid Tâhâ hazretleri onun hakkında; "Başkalarının altı ayda aldığı mesâfeyi, Seyyid Fehim yirmi dört saatte aldı." buyurdu.

Seyyid Tâhâ hazretleri bir gün Câmi-i Şerîfin duvarına dayanarak Seyyid Fehim hazretlerine işâret ederek yanına çağırdı. O da yanına gelince; "Çok zekîsin, ilme istekli ve kâbiliyetlisin. Muhakkak **Mutavvel** kitabını okumalısın." buyurdu. Seyyid Fehim hazretleri; "Kitabım yok. Bizim taraflarda **Mutavvel** okunmaz." diye arz edince, kendi kitabını hediye etti.Muş'un Bulanık kazâsının Âbirî köyünde MollaResûl Sibkî ismindeki büyük âlime gidip okumasını tavsiye buyurdu. Huzûrundan ayrılırken; "Sen zekî ve tedkik edici bir ilim tâlibisin. Suâllerine hocalar tatmin edici cevap veremezler ve rahatsız olurlar. Derslerin tâkibi esnâsında bir zorlukla karşılaşırsan, onları rahatsız etme. Elini göğsüne koy ve beni hatırla. İnşâallah derhal müşkilini hallederim." buyurdu.

Hocasının elini öpüp duâsını alan Seyyid Fehim Arvâsî, **Mutavvel** okumak üzere zamânın Doğu Anadolu'daki en büyük âlimlerinden olan Molla Resûl Sibkî'nin huzûruna vardı. Molla Resûl; "Ben Arvas âilesinden birisine ders okutmak arzusundaydım. Çünkü, Arvas'ta MollaResûl Zekî'den okudum. O âileden gelen bu zâtta zekâ eseri göremiyorum. Hayret o âilenin fertleri çok zekî olurlardı." dedi. Seyyid Fehim Arvâsî, Molla Resûl'den ders almaya başladı. Fakat Seyyid Tâhâ hazretlerinin tavsiyesine uyarak ders esnâsında suâl sormamaya dikkat ediyordu. Hattâ Molla Resûl, Seyyid Fehim'in talebelerinden Molla Hâlid'e; "Senin hocan suâl sormuyor. Zekâsız mıdır, yoksa utanıyor mu?" diye sordu. Molla Hâlid de; "Evet ben başlangıçtan beri bu zâtın yanında okuyordum. Bir zaman hocalarına çok suâl sorar, hocalar ona cevap vermekten âciz kalırlardı. Fakat Nehri'den döndükten sonra ne hikmetse suâl sormayı terk etti. İlim öğrenmedeki kâbiliyetine gelince: "Kusura bakmayın, bendeniz onun sizden yüksek olduğunu tahmin ederim." diye arz etti.

Bir gün Molla Resûl'den **Mutavvel'**i okurken hocasına; "Burayı anlayamadım." dedi. Molla Resûl tekrar anlattı. Fakat Seyyid Fehim-i Arvâsî yine anlayamadığını söyledi. Molla Resûl cümleyi birkaç defa okuduktan sonra; "Bugün yoruldum, yarın anlatırım." dedi.Ertesi gün okudu fakat yine açıklayamadı. O gece Molla Resûl de, Seyyid Fehim de düşündüler. Üçüncü gün aynı yere gelince, Molla Resûl oradaki inceliği yine açıklayamadı. O sırada Seyyid Fehim hocası Seyyid Tâhâ hazretlerinin; "Ders okurken anlayamadığın yer olursa, beni hatırla." sözünü hatırladı. Molla Resûl dersi mütâlaa etmekle meşgûlken, Seyyid Fehim gözlerini kapayıp, mürşidi Seyyid Tâhâ hazretlerini gözünün önüne getirdi. Seyyid Tâhâ elinde bir kitab ile göründü. Kitabı Seyyid Fehim'in önüne açtı. **Mutavvel'**in o sayfasıydı. O

satırları açık olarak okudu. Seyyid Fehim merakla dikkat ediyordu. O cümlenin arasında bir atıf vavı (ve harfi) fazla okudu. Seyyid Tâhâ hazretleri kaybolunca, Seyyid Fehim gözlerini açtı. Molla Resûl'ün o satırları okuyup düşünmekte olduğunu gördü. Molla Resûl'den izin isteyip, hocasından duyduğu gibi bir (ve) ekleyerek okudu. Molla Resûl bunu işitince; "Mânâ şimdi anlaşıldı." dedi. İkisi de iyice anlamıştı. Molla Resûl; "Bu satırları yirmi senedir okudum, anlattım. Fakat hep anlamadan anlatırdım. Şimdi iyi anladım. Söyle bakalım bunu doğru okumak senin işin değil. Ben senelerce bunu anlayamadım. Sen nasıl anladın? Bu (ve)yi okudun, mânâ düzeldi." dedi. Seyyid Fehim, mürşidi Seyyid Tâhâ hazretlerini hatırlayıp yardım istediğini söyledi. Mürşidinden nasıl öğrendiğini anlattı. Molla Resûl; "Îmândan sonra küfür yoktur." diyerek kitabı kapattı. Seyyid Fehim ile birlikte Nehrî'nin yolunu tuttular. Onlar yolda iken Seyyid Tâhâ hazretleri; "Hazret-i Seyyid Fehim güzel bir hediye ile geliyor." buyurdu. Kısa bir müddet sonra Seyyid Fehim'le birlikte gelen MollaResûl de Seyyid Tâhâ hazretlerinin sohbetine kavuşup, talebelerinden oldu. Onun huzûrunda mânevî olgunluğa erişip, zâhirî ilimlerde olduğu gibi, tasavvuf ilminde de yetişti. Seyyid Tâhâ hazretleri Molla Resûl'e hilâfet vererek insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfelendirdi.

Hocası ve mürşidi Seyyid Tâhâ hazretlerinin huzûruna tekrar dönen Seyyid Fehim, onun hizmet ve sohbetlerinde bulundu. Seyyid Tâhâ hazretlerine olan muhabbet ve bağlılığı sebebiyle onun yattığı odanın dış tarafında pencereye yüzünü döner ve sabahlara kadar ayakta durup, onun güneş gibi nûr saçan feyizlerinden istifâdeye çalışırdı. Hattâ bir defâsında bununla yetinmeyip, soğuk bir gecede şiddetli kar yağarken, kapının dışında uzandı. Mübârek başını kapının eşiğine koyarak yattı. Şiddetli yağan kar, mübârek vücûdunu örttü. Fakat muhabbetle yanan kalbi ile kar altında çeşit çeşit feyz ve bereketlere kavuştu. Seyyid Tâhâ hazretleri teheccüd namazını kılmak için mescide gitmek üzere kapıyı açtı. Ayağını kapıdan dışarı atınca, Seyyid Fehim'in sırtına bastı. Seyyid Fehim hemen ayağa kalkıp edeple mürşidinin karşısında durdu. Seyyid Tâhâ hazretleri; "Yeter Molla Fehim. Benim kanâatime göre bugün ilimde bir ummânsınız. Seyyid Şerîf Cürcânî hazretlerinden sonra ilimde seyyidlerin yüzünü siz güldürdünüz. Bu ilmi bu kadar yere sermeyiniz." buyurdu. Seyyid Fehim hazretleri ise; "Bu ilimden bütün istifâdem, hazretinizin bir nazarıyla olana yetişememiştir. Bendeniz menfaatimi arıyorum." diye cevap verdi. Bunun üzerine Seyyid Tâhâ hazretleri onu kucakladı, gecenin karanlığında cihânı aydınlatacak mânevî nûrları ihsân etti. Elini tutarak berâber mescide gittiler.

Seyyid Tâhâ hazretlerinin hizmet ve sohbetinde tasavvuf yolunun en yüksek derecelerine kavuşan Seyyid Fehim "kuddise sirruh" , büyük bir velî oldu. Mutlak hilâfetle şereflenme zamânı gelince, üstadı Seyyid Tâhâ onu huzûruna çağırdı ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak, onların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa kavuşmalarına vesîle olmakla vazîfelendirdi. Fakat Seyyid Fehim; "Bu bir ağır yüktür. Ben bunu kaldıramam. Hem de buna lâyık değilim." deyip çekingen davrandı. Seyyid Tâhâ hazretleri; "Bu bir emr-i ihtiyârî, isteğe bağlı bir iş değil, emr-i zarûrî olup, mecbûrî iştir." buyurdu. Memleketi olan Arvas'a gitmesini emretti. Yola çıkacağı zaman tekrar huzûruna çağırdı, kitapların içindeki mektuplarını kendisine göstererek; "Bu ihlâs ve muhabbet sizin değil midir? Neden imtinâ ediyorsunuz. Yemin ederim ki sizin hilâfetiniz, Resûl-i ekrem sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz tarafından tasdik buyrulmuş ve bütün sâdât-ı kirâm büyükler tasdik buyurmuş, ben de tasdik etmek zorundayım. Siz de kabûl etmek mecbûriyetindesiniz." buyurdu.

Kanâat, tevekkül, zühd, muhabbet, rızâ ve teslimiyette çok yüksek bir mürşid-i kâmil olan ve; "Seyyid Tâhâ'yı gördüm, tarîkat ve hakîkatin ne olduğunu öğrendim." buyuran Seyyid Fehim hazretleri, hocasının emrine uyarak Arvas'a döndü. Arvas Medresesini yeniden îmâr ederek talebelere ilim öğretti. Ayrıca, Nakşibendiyye yolunun esaslarını anlatarak insanların saâdetine çalıştı. İslâmiyetin emir ve yasaklarından kıl kadar ayrılmaksızın vazîfesine devâm etti. Her zaman âfet kabûl ettiği şöhretten kaçındı. Arvas Medresesinde en az elli talebeye

ders verip **Madde-i Kübrâ** adlı eseri okuturdu. Seyyid Muhammed Emin, Seyyid Abdülhakîm, Halîfe Derviş, Halîfe Ali, Molla Abdülcelîl ve Şeyh Resûl gibi büyükler onun yetiştirdiği âlim ve velîlerdendir. Ondan ilim tahsîl edip, mezun olanlar Van ve havâlisinde Reîsü'l-müderrisîn ünvânıyla anıldılar. Seyyid Fehim hazretlerinin ilim ve mârifetteki üstünlüğü kısa zamanda her tarafa yayıldı.

Seyyid Fehim hazretleri hocası Seyyid Tâhâ hazretlerini, ders talebesi gibi her yıl, Arvas'dan Nehrî'ye gelerek, ziyâret ederdi. Vefâtından sonra, yerine geçen birâderi Seyyid Muhammed Sâlih hazretlerini de ziyâret edip, sohbetlerinde bulundu. Zîrâ Seyyid Muhammed Sâlih hazretleri Seyyid Fehim hazretlerinin sohbette üstâdıydı.

Üstâdının vefâtından sonra daha da tanınan Seyyid Fehim hazretleri, ilim ve fazîlette iyice meşhûr oldu. Mısır, Irak, Suriye ve bu havâlide halledilemeyen meseleler ona getirildi.Çözülemez gibi görülen müşkil meseleleri hallederdi. Onun sohbetinde bulunmak üzere Arvas'a giden kimseler dünyâdan habersiz, nefsin ve şeytanın şerrinden emniyette olup, muhabbet deryasına daldılar. Ondan feyz alıp, yüksek derecelere kavuştular. Sohbet ve dersleriyle pek çok insanın doğru yola kavuşmasına vesîle oldular. Böylece, Doğu Anadolu halkının Sünnî kalmasını, şiîliğin ve mezheb ayrılığının yöreye girmemesini temin ederek, millî birliğe çok hizmet etti. Doksanüç Harbinde Ruslara karşı Doğu Bâyezîd Cephesine gidip büyük kahramanlıklar ve muvaffakiyetler gösterdiler.

Seyyid Fehim hazretleri hocası Seyyid Tâhâ hazretlerinin vefâtından sonra onun emir ve tavsiyelerine sıkı sıkıya uydu. Senede iki defâ Van'a teşrif ederek halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Onların dünyâda ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşmaları için çalıştı. Vâz ve sohbetleriyle Van halkının İslâmiyete bağlılığı ve bu hususdaki şöhreti arttı. "Dünyâda Van, âhirette îmân." sözü insanlar arasında yaygın olarak söylenmeye başlandı. Seyyid Fehim hazretlerinin Van'a gelişlerinde büyük bir kalabalık ve izdiham olurdu. Zamânın vâlisi, askerî ve mülkî erkânı onu ziyâret ederek, sohbetlerinden istifâde ederler, varsa müşkil meselelerini sorup cevaplarını alırlardı. Maddî ve mânevî bütün emirleri yerine getirilir, herkes ona saygı ve hürmette kusur etmezdi. Böylece hocası Seyyid Tâhâ'nın seneler önce buyurduğu; "Van'ın fethi Arvâsî hânedânından, ilim ve irfânı ile tanınmış bir zâtın vâsıtasıyla muvakkaten (geçici olarak) mümkündür." sözünün hükmü kerâmet olarak ortaya çıkmıştı.

Seyyid Fehim hazretleri Van'a geldiği zaman umûmiyetle mahkeme başkâtibi Ahmed Beyin evinde misâfir olurdu. Bir geceAhmed Beyin evinden çıkıp (Hacı Bekir kışlası diye hizmet gören bir askerî kışla yaptıran) Hacı Bekir isminde Van'ın ileri gelenlerinden birinin evine misâfir oldu. Birkaç gün Hacı Bekir'in evinde kaldı. Hacı Bekir, Allahü teâlânın emriyle kızı Gülizâr Hanımı, Seyyid Fehim hazretlerine nikahladı. Bir sohbet sırasındaSeyyid Fehim hazretlerine dedi ki: "Şeyhim size burada bir ev yaptırmam lâzım oldu." Seyyid Fehim hazretleri; "Ey Hacı Bekir! Bir şeyi noksan söylediniz. Yanında bir de câmi yaptırın." buyurdu. Hacı Bekir Ağa bu söz üzerine yaptırdığı evin yanına Şâbâniye Câmiini yaptırdı. Sonraları Seyyid Fehim hazretleri, Van'a teşriflerinde kayınpederinin yaptırdığı bu evde kalırdı. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını Şâbâniye Câmiinde anlattı. Her sene iki üç ay Van'da kaldığı müddet içinde pekçok kimsenin hidâyete kavuşmasına vesîle oldu. Sonra bu câminin yanına bir de medrese yaptırıldı.

Seyyid Fehim hazretlerinin ders verdiği ve vâz ettiği Şâbâniye Külliyesi, Arvas'a benzeyen ilim ve irfân yuvası bir makamdı. Bu medresede çok âlim ve velî yetişmişti. Sofu Baba orada yetişen zâtlardandı. Sonraki devirlerde de ilim ve irfân kaynağı olmaya devâm eden bu medreseden, Seyyid Abdülhakîm hazretlerinin oğlu Ahmed Mekkî Efendi ve kardeşi oğlu Cemâl Efendiler de yetişti. Bu mekanlar şimdi harâbe halde bulunmaktadır.

İlim, fazîlet ve güzel ahlâkta zamânının bir tânesi olan Seyyid Fehim hazretleri, İslâmiyetin emirlerine ve sevgili Peygamberimizin sünnet-i seniyyesine titizlikle uyardı. Onu sevenler namazlarını mutlaka câmide cemâatle kılarlardı. Onun en büyük kerâmeti, İslâmiyetin emir

ve yasaklarına tam uyması, kendisinden sonra vazîfesini devâm ettirecek olan Seyid Abdülhakîm gibi âlim ve velî bir zâtı yetiştirmesiydi. Bunlardan başka pekçok kerâmetleri görülmüştür.

Seyyid Fehim hazretleri bir defâsında talebeleriyle Van Gölü kıyısında giderken, göldeki Ahtamar Adasında bulunan Ermeni kilisesinden bir papaz çıkarak su üstünde yürümeye başlar. Talebeler bunu görünce, bâzılarının hatırına; "Allah'ın düşmanı dediğimiz papaz, su üzerinde yürüyor da, evliyânın büyüğü, Allahü teâlânın sevdiği, seçtiği kulu bildiğimiz, Seyyid hazretleri acabâ neden yürümez ve kıyıdan dolaşır" diye gelir. Seyyid Fehim, bu düşünceyi anlayıp, mübârek ayaklarındaki nalınları ellerine alıp, birbirine çarpar. Nalınları çarptıkça papaz suya batar. Boğazına kadar gelince, bir daha çarpar. Papaz, batar ve boğulur. Sonra, böyle düşünen talebesine dönerek; "O, sihir yaparak, su üstünde gidiyor, böylece sizin îmânınızı bozmak istiyordu. Nalınları çarpınca sihri bozulup battı. Müslümanlar sihir yapmaz. Allahü teâlâdan kerâmet istemekten de hayâ ederler." buyurdu. Kerâmeti ile papazın sihrini bozdu. Bu kerâmet, Abdurrahmân Arvâsî hazretleriyle ilgili olarak da anlatılmaktadır.

İstanbul'da, Kağıthâne'de sabun fabrikası olan Rıfat Beyin babası Abdülvehhâb Efendi 1963'te vefât etti. Vefâtından birkaç sene evvel dedi ki: "Erzurum'da medrese tahsîlini bitirmiştim. Daha okumak istedim. Aradığım büyük âlimin Bitlis'te Abdülcelîl Efendi olduğunu söylediler. Bitlis'e gittim. Kendisini aradım. Van'a gitti, yakında gelir, bekle dediler. Sabredemedim, Van'a gittim. Sorduğumda; "Müks şeyhi Seyyid Fehim hazretleri Van'a geldi. ŞâbâniyeCâmiinde, onun yanındadır." dediler. Oraya gittim. Hem de büyük âlim Abdülcelîl Efendi, kürsüye çıkmış, herkes onu dinleyip istifâde etmektedir, diye düşünüyordum. Câmiye girdim. Herkes başını eğmiş, edeple oturuyordu. Karşıda nûr gibi, tatlı bakışlı bir zât vardı. Herkes buna karşı saygı ile dönmüştü. Abdülcelîl Efendi, her hâlde karşıdaki heybetli, tesirli zâttır, diyordum. Fakat, soracak kimse yoktu. Herkes, boynunu bükmüş önüne bakıyordu. Ansızın, önüme bir genç geldi. "Ne arıyorsunuz?" dedi. "Abdülcelîl Efendi hazretlerini arıyorum." dedim. "İşte budur." diyerek, en geri sırada boynunu bükmüş edeple oturan birini gösterdi. "İstersen sen de otur." dedi. "Karşıda oturan kimdir?" dedim. "Seyyid Fehim hazretleridir." dedi. Nice zaman sonra, bu gencin, Seyyid Abdülhakîm Efendi olduğunu anladım. Biraz sonra ezan okundu. Sünnetler kılındı. Seyyid Fehim hazretleri imâm oldu. Safları düzelttik. İmâmla birlikte tekbir getirirken, bütün cemâat, elektrik çarpan kimse gibi titremeye başladık. Şimdi altmış sene oluyor. İmâmın o tekbir sesi hâtırıma geldikçe, titriyorum. Kalbimde, o gün olduğu gibi, bir hal oluyor."

Endis köyünden Hacı Abdullah ismine bir kimse hacca gitmişti. Hac ibâdeti esnâsında cebindeki paralarını kaybetti. Üç ay müddetle müslümanların yardımıyla idâre etti. Bir gün, içinde bulunduğu sıkıntılı hâli düşünerek Mekke-i mükerremenin sokaklarında yürürken, birden meyve ağaçları, çiçekleri, akan suları ve ortasında çok güzel ve süslü bir câmi bulunan bir makam gördü. Câminin kapısında güzel simâlı bir zât oturuyordu. Kendi kendine düşündü. "Yâ Rabbî! Mekke-i mükerremede böyle bağ, bahçe ve akan sular yoktur. Bu gördüğüm hayal midir, rüyâ mıdır?" deyip, câminin kapısında duran zâta gitti. Selâm verdi. O zât selâmını aldı ve; "Merhaba, hoş geldin, sefâ geldin ey hacı!" dedi. Hacı Abdullah Efendi hayretini o zâta bildirdi. O zât; "Burası mânevî bir makamdır. Evliyâya mahsustur. Cumâ günü ikindi namazlarını bu mübârek mâbedde kılarlar." dedi. Hacı Abdullah Efendi; "İmâmları kimdir?" diye sordu. O zât; "Herhalde tanırsınız. Seyyid Fehim-i Arvâsî hazretleridir." diye cevap verdi.

Hacı Abdullah Efendi bu söze çok sevindi. Bahçenin bir kenarına çekilip Seyyid Fehim hazretlerinin gelmesini bekledi. Orada durduğu müddet içinde evliyâ-yı kirâm tek tek, grup grup geldiler. Câmi tamâmen doldu. Hepsinden sonra Seyyid Fehim hazretleri büyük bir vekâr ve nâzik bir tavırla geldi. Abdullah Efendi koşup saygıyla ellerini öptü. Sıkıntılı hâlini arz etti. Seyyid Fehim hazretleri; "Hayâtımda bu sırrı ifşâ etmemek şartıyla sâdât-ı kirâmın (bu yolun büyüklerinin) himmet ve bereketleriyle îcâbına bakarız. Eğer sırrı ifşâ ederseniz,

gözlerinizden mahrum olursunuz." buyurdu. Câmiye girince bütün velîler ayağa kalkıp onu saygıyla karşıladılar. Seyyid Fehim hazretleri mihrâba geçerek ikindi namazını kıldırdı. Sonra güzel sohbetler oldu. İzâhı mümkün olmayan bir muhabbet, vecd ve şevk hâli hâsıl oldu. Evliyâullah câmiden geldikleri gibi ayrıldılar. En son Seyyid Fehim hazretleri câmiden çıktılar. Hacı Abdullah Efendi tekrar eteklerine yapışıp hâlini arzetti. Seyyid Fehim hazretleri; "Merak etme. İnşâallah şimdi memleketine gidersin. Paran yoktu, nasıl geldin diyenlere bir tüccar yardım etti geldim, dersin. Tekrar ediyorum bu sırrı ifşâ etme." buyurdu ve; "Gözlerini kapa!" diye emretti.

Hacı Abdullah Efendi gözlerini kapadı. Rüyâda gibi uçtuğunu hissediyordu. Nihâyet köyünün dışındaki bir çeşmenin başında oturduğunu gördü. Yavaş yavaş köye indi. Köylüleri ve akrabâları onu karşıladılar. "Hoş geldiniz, haccınız mübârek olsun." dediler. Evine gidince, köylü, cemâat hâlinde gelip, onun hac intibâlarını sordular. Bu arada; "Paranızı kaybettiğinizi, Mekke-i mükerremede perişan olduğunuzu işittik. Para temin edip, yarın Arvas'a gidecek, Seyyid Fehim hazretlerine arz edip, onların emredecekleri bir vâsıtayla gönderecektik. Elhamdülillah siz geldiniz. Size yardım eden zâttan Allahü teâlâ râzı olsun." dediler.

Hacı Abdullah Efendi o geceyi evinde geçirdikten sonra ertesi gün kalkıp Arvas'a gitti. Seyyid Fehim hazretlerinin huzûruna vardı. Yanlarında birkaç talebesi vardı. Selâm verip ellerini öptü. Seyyid Fehim hazretleri; "Bu sene hacca gittiğinizi duydum. Ne zaman geldiniz?" buyurdu. Abdullah Efendi; "Dün geldim?" diye arzedince; "Niye bu kadar geç kaldınız, üç ayı geçti." diye sordu. "Paramı kaybettim, Mekke'de parasız kaldım. Sonra bir tüccar yardım etti, geldim." dedi. Seyyid Fehim hazretleri; "Allah râzı olsun. Dün eve geldiğinize göre, niye bugün buraya geldiniz. Müslümanlar sizi ziyârete gelirler." buyurdu. Abdullah Efendi; "Sizi temiz iken ziyâret etmek istedim efendim." dedi. "Bu gece kal, sabahleyin durmadan evine git. Sırrın ifşâsı, açıklaması hatâdır, hayâtımda ifşâ etme!" buyurdular. Abdullah Efendi o gece orada kaldıktan sonra ertesi gün evine döndü. Bu gördüklerini de Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretlerinin vefâtından yıllarca sonra anlattı.

Diyarbakır'da adliye müfettişi Mustafa Necâti Bey isminde bir kimse vardı. Vazifeli olarak Van'ın Müküs kazâsına gitti. Bir bayram günü, bayram namazından sonra kaymakam ve kazânın ileri gelenleri Seyyid Fehim hazretlerini ziyârete gitmek üzere hazırlandılar. Mustafa Necâti Bey de onlarla birlikte gitmek istedi. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra yola çıktılar. Yolculuk esnâsında güzel şeylerden bahsedildi. Arvas'ın yakınındaki Kırmızı Köprüyü geçtikten sonra hepsi de ayrı bir mânevî havaya girdiler. Mustafa Necâti Bey de o havadan etkilendi. Fakat kendisi içki içtiği için heybesinde iki şişe içki vardı. Arvas kabristanının altındaki taşlıkta bu şişeleri kimseden habersiz, bir yere sakladı. Arvas'a varıp, Seyyid Fehim hazretlerini ziyâret ettiler. Hepsi sırasıyla saygıyla elini öptüler. Mustafa Necâti Bey de ellerini öpüp, tasavvuf yolunda talebesi olmak istediğini bildirdi. Seyyid Fehim hazretleri ona; "Şişe ile tarîkat bir arada olmaz. Git şişeleri kır, dök gel, öyle kabûl edelim." buyurdu. Mustafa Necâti Bey şişeleri oraya koyduğunu kimsenin görmediğini düşündü. Fakat Allahü teâlâ velî kullarına kerâmetle bildirir diye düşünerek gitti. Şişelerden birini kırdı, diğerini de sıkışırsam kullanırım dedi. Seyyid Fehim hazretlerinin huzûruna gelince; "Git öbürünü de kır gel!" buyurdular. Mustafa Necâti Bey bu durum keyfî değil, zarûrîdir. O şişeyi oraya isteyerek bırakmadım. Zarûrî kalırsam içerim, diye bıraktım." dedi. Seyyid Fehim hazretleri; "Haramda zarûret olmaz." buyurdular. Mustafa Necâti Bey gidip o şişeyi de kırdı. Sonra ellerini öptü ve talebeleri arasına girdi. Bundan sonra içki alışkanlığı kalmadı. Mustafa Necâti Bey, Seyyid Fehim hazretleri hakkında; "Türkiye'yi hemen hemen tamâmen, Arabistan'ın bir kısmını gezdim. Her yerde meşâyıhtan pek çok kimseyle karşılaştım. Bu zât gibi olgun bir ferd görmedim. Peygamber efendimizi ve Eshâb-ı kirâmı temsil ediyordu. Onlardaki ilim, hilim, yumuşaklık, vakar, letâfet ve heybeti hiç kimsede görmedim." diye anlatır ve ağlardı.

Seyyid Tâhâ hazretlerinin oğlu Seyyid Ubeydullah Efendi hacca gitmek istiyordu. Van'a geldi. Kendi kendine; "Arabistan'da babam Tâhâ-yı Hakkârî hazretlerini tanıyanlar çoktur. İlim sohbetleri olur. Yanımda büyük bir âlimin bulunması zarûrîdir. Buna lâyık ancak babamın halîfesi Seyyid Fehim hazretleridir." diye düşünerek onları berâber götürmek üzere Van'a dâvet etti. Seyyid Fehim hazretleri Van'a gelince; "Üstâdım birlikte hacca gidelim." dedi. Seyyid Fehim hazretleri özür beyân edip; "Mâlî ve bedenî durumum müsâid değildir." buyurdu. Seyyid Ubeydullah Efendi; "Mal ve para işi bana âittir. Bedenî durumunuzla ilgili olarak Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin **Dîvân'**ına bakalım, ne çıkacak" dedi. **Dîvân'**ın bâzı sayfalarını açtıkları zaman Medîne-i münevvere ile ilgili beytler çıktı. Bunun üzerine karar verip birlikte hac yolculuğuna çıktılar. İstanbul'a geçip, Fâtih'teki Reşâdiye Oteline indiler. Onların İstanbul'a geldiklerini haber alan zamânın padişâhı Sultan İkinci Abdülhamîd Han, kendilerini saraya dâvet etti. Sarayda misâfir edip, ikrâm ve ihsânlarda bulundu.

Kendisi velî olan, âlim ve velîlere çok hürmet eden Sultan İkinci Abdülhamîd Han, Seyyid Fehim hazretlerinin sohbetlerinde bulunup, duâsını aldı. On iki gün kadar İstanbul'da misâfir ettikten sonra, Haydarpaşa'ya kadar merâsimle, törenle uğurladı.

Seyyid Fehim hazretleri ve Seyyid Ubeydullah Efendi vapurla Mısır'a gittiler. Oradaki âlim ve velîler ile görüşüp sohbette bulundular. O devrin önemli ilim merkezlerinden olan Ezher Medresesinden yetişen âlimler, Seyyid Fehim hazretlerinin ilim ve fazîletteki üstünlüğünü kabûl ettiler.

Seyyid Fehim hazretleri, hizmetlerinde bulunan Hacı Ömer Efendiyle birlikte Câmi-ül-Ezher Medresesine gittiler. Bir odaya girdiler. Bu odada oturan bir âlimin etrâfında çok sayıda kitaplar ve önünde bir kâğıt olduğu halde oturduğunu gördüler. Âlim, kitaplara bakıyor fakat önündeki kâğıda bir şey yazamıyordu. Seyyid Fehim hazretleri kâğıtta olan yazıyı bir defâda okuyup ezberledi. Çünkü bir defâ okuduğu yazıyı ezberlemek onun husûsiyetlerindendi. Âlim kimse başını kaldırıp; "Sizin okumanız var mıdır?" diye sordu. Seyyid Fehim hazretleri ilimle bir mikdâr meşgûl olduğunu bildirdi. Âlim; "Siz bu kâğıttaki yazının mânâsını bilir misiniz?" dedi. "Evet." cevâbını alınca, hayret etti ve; "Hayret! Câmiü'l-Ezher Medresesi (Üniversitesi) bütün şûbeleri (fakülteleri) ile bir haftadan beri bu meselenin halli için tâtil edildi. Reîsü'l-ulemâ başta olmak üzere bütün âlimler gece-gündüz çalışmaktadır. Bu yazının mânâ ve mefhûmunu anlamaktan âciz kaldı." dedi.Seyyid Fehim hazretleri; "Basit bir meseledir." buyurunca, âlim daha çok hayret etti.

Seyyid Fehim hazretleri anlaşılamayan meseleyi îzâh etmeye başladı. Hayretler vâdisinde dolaşan âlim, saygıyla kalkıp elini öptükten sonra, hemen kâğıt kalem alıp Fehim-i Arvâsî hazretlerinin îzâhını yazdı. Adresini alarak tekrar ellerini öptü ve ayrıldı. Seyyid Fehim hazretleri de Hacı Ömer Efendiyle birlikte kirâladıkları eve döndü.

Bir müddet sonra Câmiu'l-Ezher Medresesi Reîsü'l-ulemâsının (rektörü) gönderdiği dört âlim çıkageldi. Reîsü'l-ulemâ tarafından Câmiü'l-Ezhere dâvet edildiğini ifâde ettiler. Seyyid Fehim hazretleri dâveti kabûl buyurup, gitti. Büyük bir salonda Reîsü'l-ulemâ başta olmak üzere beş yüze yakın âlim büyük bir saygı ile kendisini karşıladılar. Seyyid Fehim hazretleriyle Reîsü'l-ulemâ yanyana oturdular. Sohbet başladı.Reîsü'l-ulemâ, Seyyid Fehim hazretlerine; "Efendi hazretleri! Tam istenen şekilde açıkladığınız mesele, Câmiü'l-Ezherce müşkil ve mânâsı anlaşılamayan bir mesele hâline gelmişti. Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla bu müşkilâttan bizleri kurtardınız. Câmiü'l-Ezher size sonsuz şükrân borçludur." dedi.

Birçok müşkil meselelerin halledildiği suâlli cevaplı sohbet, saatlerce devâm etti. Bu sırada Seyyid Fehim hazretleri, yanındaki Hacı Ömer Efendiden tütün çubuğunu doldurmasını ve yakmasını istedi. Hacı Ömer Efendinin hazırladığı çubuktan birkaç nefes çekip yerine koydu. Reîsü'l-ulemâ, Seyyid Fehim hazretlerinden müsâde isteyip; "Birkaç nefes de ben çekebilir miyim?" dedi. Seyyid Fehim hazretleri müsâde ettikten sonra birkaç nefes deReîsü'l-ulemâ çekti. Fakat bu sırada salondaki âlimler arasında fısıltılar başladı. İki âlim gelerek

Reîsü'l-ulemâ'ya; "Efendim tütün içmenin kesin haram olduğuna dâir dört fetvâ vermiştiniz. Şimdi içiyorsunuz, hikmeti nedir?" diye sordular. Reîsü'l-ulemâ cevâben; "Yemin ederim ki bizim ilmimiz bu zâtın ilmi yanında denizde bir damla gibidir. Verâ ve takvâmız da bu zâtın verâ ve takvâsı yanında yok gibidir. Bu zâta uyarak bugünden sonra tütün içeceğim. Demek ki yanılmışım. Haram değilmiş. Haram ve günah olsaydı, bu zât ağzına koyar mıydı? Siz serbestsiniz. Benden haram olduğunu duyan herkese haram olmadığını duyurunuz." dedi.

Şöhret sâhibi olmaktan kaçınan Seyyid Fehim hazretleri bir an evvel Mısır'dan ayrılmak istedi. Ancak âlimlerin ve Seyyid Ubeydullah Efendinin ısrarlı istekleri üzerine Mısır âlimlerinin ve halkının müşkil meselelerini halletmek üzere bir müddet daha kaldı. Orada bulunduğu süre içinde ilim meclislerinde ve sohbetlerinde İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Daha sonra Mısır'dan ayrılarak hac ibâdetini yerine getirmek üzere yanındakilerle birlikte Mekke-i mükerremeye gitti. Mekke-i mükerremede bulunduğu sırada pek çok âlim ve velî ile görüşüp sohbette bulundu. Şâfiî mezhebi fıkhına dâir **İânetü't-Tâlibîn** adlı kitabı te'lif eden Şeyh Seyyid Ebû Bekr (rahmetullahi aleyh) birçok müşkil meselelerini Seyyid Fehim hazretlerine sorup cevâbını aldı. Seyyid Ebû Bekr; "Bu mübârek beldede bulunduğunuz müddetçe teşrif edin, sizden istifâde edelim." dedi. Bir gün Hacı Ömer Efendiye gizlice; "Belki Mısır Reîsü'l-ulemâsı bu zâtın derecesinde olabilir. Ondan başka yeryüzünde bu zât gibi bir âlim bulunduğuna inanmam." dedi. Hacı Ömer Efendi Mısır Reîsü'l-ulemâsı ile olan görüşmeyi anlatınca, Seyyid Ebû Bekr; "Allahü teâlâ ona uzun ömür vermekle bizi nîmetlendirsin. Onun ilminden doğruluğundan, takvâsından ve himmetinden bizleri nasîblendirsin." diye duâ etti.

Seyyid Fehim hazretleri Mekke'de bulunduğu sırada İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunlarından Ahmed Saîd'in oğlu Muhammed Mazhâr Müceddîdî ile görüştü. Bu sebeple oğullarının birinin ismini Mazhar koydu.

Hac vazîfesini îfâ ettikten sonra Medîne-i münevvereye giden Seyyid Fehim-i Arvâsî hazretleri, sevgiliPeygamberimizin mübârek kabrini ziyâret edip, feyzlerine kavuştu. Sonra tekrar Arvas'a dönüp irşada devâm etti.

Hayâtında cemâatsiz namaz kılmadı. On iki yaşından beri gece teheccüd namazını kaçırmamıştır. Talebelerinden Molla Abdülhakîm veya Molla Şâbân bulundukları zaman onlara uyar, bulunmadıkları zaman kendisi imâm olurdu. Mihrâba geçip tekbir aldığında elektrik cereyânı gibi kalplere tesir ederdi. Ramazân-ı şerîfte teravih namazını hatimle kılarlar, yâni her rekatte bir sayfa Kur'ân-ı kerîm okunurdu. Terâvih ve duâ biter sahur sofrası hazırlanırdı. Sahurdan sonra sabah ezânı okunur, namazdan sonra, zikir ve murâkabe ile meşgûl olunurdu. Güneş yükseldikten sonra kuşluk, namazı kılınır, kaylûle vaktinde iki saat kadar uyurlardı.

Seyyid Fehim hazretlerinin sohbet ve hizmetinde bulunanlar, kendilerini dünyâdan uzaklaşmış görürlerdi. Arapça, Farsça, Türkçe ile diğer mahalli dilleri bilirdi. Her dildeki mahâreti emsâlinden üstündü. Arapça konuştuğu zaman Mısır Câmiü'l-Ezherinde yetiştiği sanılırdı. Maddî ve mânevî bütün ilimlerde derin âlim, fesâhat ve belâgatları hârikaydı. Seyyid Abdülhakîm hazretleri onun vasıflarını şu şekilde anlatırdı: "O, her ilimde bir okyanustu. Derinliğine kimse inemedi. Ancak oğlu ve halifesi Seyyid Muhammed Emin azıcık anlıyordu. Hattâ Şeyh Sa'dî Şîrâzî'nin **Gülistan'**ından bir beyt okudular ve îzâh buyurdular. Bir mikdârını anlayabildim. Seyyid Muhammed Emin de bir mikdar daha anladı. Sonra o da anlayamadı. Hülâsa hakîkat ve inceliklerini kimse hakkıyla idrâk edemedi.

Seyyid Fehim hazretleri insanlara İslâmiyeti anlattığı gibi, cin tâifesine de anlatırdı. Cinlerden dört binden fazla talebesi vardı.

Seyyid Fehim hazretleri bir gece rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz ona; "Abdülhakîm'in terbiyesini sana ısmarladım." buyurdu. Bu emir üzerine

Abdülhakîm Efendinin terbiyesine daha çok ihtimâm gösterip, onu tasavvuftaki vilâyet-i Ahmediyye derecesine ulaştırdı.

Seyyid Fehim hazretlerinin önde gelen talebesi Seyyid Abdülhakîm Efendi, onun sohbetlerinden çok istifâde etmişti. Bir gece benzeri olmayan bir sohbet oldu. Seyyid Abdülhakîm bu sohbette dinlediklerini kendisi için yeterli görerek; "Bu sohbet bana yeter, alabileceğim her şeyi bu gece aldım." diye düşündü. Sabah olunca üstâdı kendisinden ibriğini istedi. Abdülhakîm Efendi ibriği bir elma ağacının altında bulunan hocasına götürdü. Bu sırada hazret-i Seyyid; "Abdülhakîm! Bu ağaç ne ağacıdır?" diye sordu. "Elma ağacıdır efendim." diye cevap alınca; "Bu ağacın bir gövdesi, dalları, dallarında da meyveleri vardır. Şimdi bir elmanın içindeki çekirdeği yiyen bir kurt, ben bütün elmayı ve elma ağacını yedim, onda olanları aldım dese, doğru olur mu?" buyurdu. Böylece Seyyid Abdülhakîm Efendiye akşamki düşüncelerinin yanlış olduğunu bildirip, daha çok gayret etmesi gerektiğini işâret buyurdu.

Hazret-i Seyyid talebelerinin en üstünü olan Seyyid Abdülhakîm Efendiye hilâfetnâme vermeden beş yıl önce, kardeşlerine yazdığı mektupta buyurdu ki:

"Sevdiğim, kıymetli Seyyid İbrâhim ve Seyyid Tâhâ. Allahü teâlâ ikinize de selâmet versin. Size çok duâ ettikten ve selâm eyledikten sonra, bildiğiniz gibi kardeşiniz Seyyid Molla Abdülhakîm geçen sonbaharda buraya gelmiş, ders okumaya başlamıştı. Bu fakir de onun dersini gâyet dikkatle ve tahkik ederek anlattım. O da gerek derste, gerek kendi çalışmalarında öylece dikkat ve tahkik eyledi. İlimden başka bir şeye bakmasına vakit bırakmadım. Şimdi, zamânımızdaki usûle göre kitapları bitirdi. Bu fakir, âlet ilimlerini, fıkıh ve hadîs ilimlerini okutmak için, üstadlarımdan nasıl mezun olduysam, onu da öyle mezun eyledim. Sizler artık ona kardeş gözüyle bakmayınız. İlmin şerefini gözetmek için ona karşı çok tevâzû gösteriniz. Bunları sizin iyiliğiniz ve yükselmeniz için yazıyorum. Bundan başka ilme tevâzû göstermek, Allahü teâlâya tevâzû etmek demektir. Bu kısa yazımdan çok şeyler anlayınız! Esseyyid Fehim."

Hazret-i Seyyid Abdülhakîm Efendiye 1882 (H.1300) senesinde zâhirî ilimlerde icâzet, diploma verdiği gibi, 1888 (H.1305) senesinde tasavvufta Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Çeştiyye ve Kübreviyye yollarından hilâfet de verdi. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfelendirdi. Seyyid Abdülhakîm'e yazdığı bir mektupta buyurdu ki: "Sevgili oğlum, gözümün nûru Seyyid Molla Abdülhakîm! Size, sonsuz duâlarımı bildirdikten sonra arz edeyim ki, uzun zamandan beri, sizden haber almadığım için, gönlüm çok üzülüyor. Allahü teâlâ her gizli şeyleri bilir. O şâhiddir ki, kalbim hemen her zaman seninledir diyebilirim. Beni bu üzüntüden kurtarmak için, görünür görünmez hallerinizi sık sık bildirmelisiniz! Böylece sevgi bağları oynatılmış olur. Eğer o, gözümün nûru buradaki fakirlerden soracak olursa, Allahü teâlâya hamd ve şükürler olsun! Bedenimizin ve etrâfımızın râhatı ve selâmeti günden güne artmaktadır. Hak teâlâ, biz fakirlerin ve bütün kardeşlerimizin kalplerine selâmet ihsân buyursun! Âmin. Şeyh Abdülhamîd'e ve Şeyh Hasan'a ve Seyyid İbrâhim'e bu fakîrin duâlarını bildiriniz! Tâhâ Efendiye ve Mazhar Efendiye duâ ederim. Her kime uygun görürseniz, bu fakîrin duâlarını bildirmek için, vekilimsiniz. Bundan başka, Nehri'de olanların, doğru eğri hepsinin hallerini yazınız. Ayrıca, Nastûrîlerin taşkınlık yaptıklarını, dört yüz müslüman öldürdüklerini işittik. Bunların neler yaptıklarını ve ne için yaptıklarını da bildirmenizi istiyorum. Vesselâm. Duâcınız günâhkâr Seyyid Fehim."

Ömrünü İslâmiyeti öğrenmek ve öğretmekle geçiren Seyyid Fehim hazretleri vefâtından altı ay öncesinden îtibâren sefer hazırlığına başlamıştı. Sohbetlerinde her zamankinden daha çok ölümden bahsediyordu. Şimdi medfûn bulunduğu kabr-i şerîfin yerine bakarak, Arvas kabristanına defnedilenlerin îmanlı olduğu takdirde bütün günâhlarının affedileceğini beyân buyururlardı.

Ömrünün son günlerine doğru rahatsızlığı fazlalaştı. Bir Cumâ günü hasta haliyle câmiye gitti. O gün halîfesi ve oğlu Seyyid Muhammed Emin Efendi beliğ ve hazîn bir hutbe okudu. Câminin arkasındaki çeşmeye kadar saflar bağlamış olan cemâat bu hutbenin tesiriyle mahzûn olup, ağladı. Seyyid Fehim hazretleri Cumâ namazını oturarak kıldı. Sonra da Seyyid Abdülhakîm Efendi, Seyyid Muhammed Emîn Efendi, Halîfe Derviş ve Halîfe Ali adlı dört halîfesini huzûruna dâvet buyurarak vasiyetlerini şöyle bildirdi:

"...Muhammed Emin yerime ikâme edilmiştir. Yâni benim vazîfemi yürütecektir. İnce kalplidir. Bize karşı sevgisi çok kuvvetli olduğu için benden sonra fazla yaşayacağını zannetmiyorum. Ondan sonra Seyyid Abdülhakîm mutlak olarak yerime ikâme buyrulmuştur. Kendisi, Arvas'ta olsun, Başkale'de olsun, İstanbul'da olsun ona itâat ediniz. Onun rızâsı benim rızâmdır. Ona muhâlefet bana muhâlefettir." buyurarak SeyyidAbdülhakîm Efendinin zamanla İstanbul'a geleceğini işâret etti. Dört halîfesinden başka bâzı talebelerinin de bulunduğu sırada vasiyetine devâm ederek buyurdu ki:

"Kitaplarımı Arvas Kütüphânesine vakfettim. Benim bildiğim kimseye borcum yoktur. İhtiyâten îlân edin. Şâyet alacaklılar çıkarsa, ne kadar iddiâ ederlerse, Muhammed Emin tereddütsüz versin. İlmin ve Nakşibendiyye yolunun yayılmasına ihtimâm gösteriniz. Seyyidim ve senedim Seyyid Büzürk (Seyyid Tâhâ-yı Hakkârî) hazretlerinin, her sene asgarî bir defâ Van'a gidip halkı irşâd için fakîre olan emirlerini yerine getiriniz. Hüseyin'in annesinin genç olmasına rağmen çocuklarını bırakıp gideceğine kâni değilim. Bununla berâber himâye etmek lâzımdır." buyurdu. O sırada on yaşında olan Hüseyin Efendi orada oynuyordu. Bir ara; "Can fedâ babacığım. Misâfir çoktur. Dışarıda hep sizi bekliyorlar. Niye yatıyorsunuz. Kalkın misâfire bakın." deyince, çocuğun sözlerine tebessüm ederek; "Bu çocuk sâlihtir." buyurdu.

Vasiyetine devâm ederek; "Benden sonra çok fitne çıkacak, kadınlardan hayâ perdesi kalkıp, çarşı pazarlarda dolaşacaklar. İslâm, Abdülhamîd Hanla kâimdir." buyurdu. Bir ara Seyyid Abdülhakîm Efendiye dönerek; "Cenâb-ı Hak sizi muhâfaza edecektir." buyurdu ve İbrâhim aleyhisselâmın ateşte yanmadığı kıssasını anlattı. "Nakşibendiyye yolunun yayılması için elimden geldiğince, kıl kadar ayrılmamak üzere hizmet ettim. İnşâallah mes'ûl değilim. Tam tedkîk etmeden fetvâ vermeyiniz. Ruhsatlarla yetinmeyiniz. İmkân oldukça azîmetleri esas kabûl ediniz." buyurduktan sonra bir müddet kimseyi yanlarına kabûl buyurmadılar. Allahü teâlâyı anmakla ve ibâdetle meşgûl oldular. Bir ara karpuz istediler. Fakat o mevsimde Müküs'de karpuz yoktu. Çatak'a gidip getirdiler. Fakat karpuzu yemeden vefât ettiler.

Fehim-iArvâsî hazretlerinin hastalığını duyanlar uzak yakın her taraftan gelip ziyâret ettiler. Tedâvî için doktorlar getirdiler. Vefât ettiği günün ikindi namazını oturarak kılan Seyyid Fehim hazretlerinin mübârek vücudları secdeden mübârek başını kaldırmayacak derecede zayıflamıştı. Oğlu Seyyid Muhammed Emin Efendinin yardımıyla başını secdeden kaldırabiliyordu. Bu sırada hüzün ve üzüntü Arvas ve etrâfını kaplamış, evin etrâfında yüzlerce seveni ve talebesi onun iyileşmesi haberini bekliyordu. O sırada renk renk, çeşit çeşit kuşlar geldiler, havada sıra sıra durarak herkesin hissettiği şekilde hüzünlerini izhâr ettiler. Yüzbinlerce kuş, Arvas üzerinde şemsiye gibi gölge ettiler. O arada gaybdan bir ses; **"Yâ eyyetühennefsü'l-mutmeinneh..."** âyet-i kerîmesini sonuna kadar okudu. Secdeden başını kaldırıp "Er-Refîku'l-a'lâ." dedikten sonra sesli bir kelime-i tevhidden sonra 1895 (H.1313) senesi Şevval ayının on beşinci Salı günü rûhunu teslim etti. Vefât haberi duyulunca, başta sevenleri olmak üzere bütün halk ve yabânî hayvanlar bile üzüldüler.

Seyyid Fehim-i Arvâsî hazretleri, teçhiz ve tekfinden sonra sevenlerinin gözyaşları arasında Arvas kabristanında daha önceden işâret ettiği yerde defnedildi.

Seyyid Fehim-i Arvâsî hazretlerinin Arvas'ta bulunan kabri, sevenleri tarafından ziyâret edilmekte ve bereketlerinden faydalanılmaktadır. Vesîle edilerek yapılan duâlar kabûl olmaktadır. Çocuğu olmayanlar çocuğa sâhib olmakta, hasta olanlar şifâya kavuşmaktadırlar.

Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı Karkar Deresi köyünden çocukları olmayan karı-koca Arvas'a gelip Seyyid Fehim hazretlerinin kabrini ziyâret ettiler. Çocukları olması için, Seyyid Fehim hazretlerinin rûhâniyetini vesîle ederek duâ ettiler. Sonra ikiz çocukları oldu. 1980 senesi sonbaharında tekrar Arvas'a gelen karı-koca kabr-i şerîfi ziyâret ettikten sonra üç defâ ikiz çocuklarının olduğunu bildirdiler. Hasta olup şifâ bulanlar da anlatılmaktadır.

Seyyid FehimArvâsî hazretlerinin vazîfesini bir müddet oğlu ve halîfesi Seyyid Muhammed Emîn Efendi devâm ettirdi. Onun vefâtından sonra da mutlak halîfesi Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri devâm ettirdi.

Hazret-i Seyyidin, Güster Hanım, Emetullah, Nâhiye ve Esmâ hanım isimlerinde kızlarından başka on oğlu vardır.

1- Seyyid Muhammed Reşîd Efendi: Genç yaşta Gevaş'ın Tıgnız köyünde vefât etti. Kabri Zeve köyü kabristanında SultanZübeyr hazretlerinin türbesi yanındadır.

2- Seyyid Muhammed Emin Efendi: 1867 (H.1284) senesinde Arvas'ta doğdu. Babasının halîfelerindendir. 1900 (H.1317) senesinde, hac dönüşünde Tûr-i Sinâ'da vefât etti.

3- Seyyid MuhammedMazhar Efendi: Genç yaşta vefât etmiştir. Kabri Arvas'tadır.

4- Seyyid Muhammed Mâsûm Efendi: 1879 (H.1296)da Arvas'ta doğdu. 1942'de yine Arvas'ta vefât etti. Kabri, babasının bitişiğindedir.

5- Seyyid MuhammedSıddîk Efendi: 1879 (H.1296) senesinde Arvas'ta doğdu. 1916 (H.1334) senesinde Gürpınar'da dere kenarında abdest alırken ermenilerce şehîd edildi. Kabri, Van'ın Gürpınar ilçesine bağlı Mejıngir (Yukarı Kaymaz) köyünde olup, ziyâret edilmektedir. Seyyid Abdülhakim Efendinin halîfesi idi.

6- Seyyid HasanMedenî Efendi: Van müftüsüyken Hicaz'a gidip, yirmi sene Medîne-i münevverede kaldı. 1968 (H. 1388) senesi Berât gecesinde vefât etti.Cennetü'l-Bakî' kabristanında defnedildi.

7- Seyyid Hüseyin Efendi: 1887 (H.1304) senesinde doğdu. 1962 (H.1382) senesinde vefât edip, Gevaş'ın Hacı Zive köyünde büyük birâderi MollaMuhammed Reşid'in yanında defnedildi.

8- Seyyid Muhammed Sâlih Efendi: 1949 (H.1369) senesinde hacca gidip, Medîne-i münevverede vefât etti. Cennetü'l-Bakî'de defnolundu.

9- Seyyid Nizâmeddîn Efendi: Van'da Akköprü kabristanında medfundur.

10- Seyyid Şemseddîn: Küçük yaşta vefât etmiş olup, Arvas'ta medfûndur.

Seyyid FehimArvâsî hazretlerinin oğullarından ve kızlarından meydana gelen torunlarıyla nesli devâm etmektedir.

EFENDİMİZ SÜSLENMEYE BAŞLAMIŞ

Seyyid Fehim hazretlerinin ilim tahsîline ara verdiği günlerdeydi. Bir bayram günü Şırnak'ta îmâl edilen meşhûr tiftik yününden yapılmış bir elbise giymişti. Kendi güzelliğiyle, elbisenin hoşluğu birbirine eklenmiş, fevkalâde bir güzellikle dikkatleri üzerine çekiyordu. Arvas'a yakın bir köyde oturan, akıllı ve olgun, Arvâsîlere çok bağlı Şeyhu diye anılan bir zât, Arvas Câmiinin karşısındaki damda duruyordu. Onu görünce; "Bir zamanlar Arvas'tan meşhur âlimler çıkardı. Şimdi ise güzel ve yakışıklı gençler çıkıyor. Ah, "çok yazık" diye inledi. Bu sözü işiten Seyyid Fehim; "Bu sözü niçin söyledin?" diye sorunca; "Hiç, içimden öyle geldi." dedi. Seyyid Fehim; "Bu sözü söylemenizin bir sebebi vardır muhakkak, söyleyiniz." dedi. Şeyhu; "Medrese âlimsiz, müderrissiz kaldı. Biz inşâallah filan efendimiz yetişir diyorduk. Şimdi bakıyorum da, o efendimiz giyinmeye, süslenmeye başlamış." cevâbını verdi. Bu sözlerin kendisine söylendiğini anlayan Seyyid Fehim hemen eve gidip güzel

elbiselerini çıkardı. Kitaplarını çantasına yerleştirip gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra yeniden ilim tahsîline çıktı.

GECE EVDEN NİÇİN AYRILDILAR?

Seyyid Fehim hazretleri her sene Van'a gelişinde bir müddet kalırdı. Âşıkları toplanır, feyz alırlardı. Genellikle kendisini çok seven mahkeme başkâtibi Ahmed Beyin evinde misâfir olurdu. Bir seneAhmed Bey hacca gitmişti. Van'a bir gelişinde yine onun evinde kaldı. Bir gece yarısı yakınlarından birini çağırdı ve; "Arkadaşlarını uyandır! Şimdi buradan çıkıp, falan eve gideceğiz." buyurdu. O kimse; "Efendim gece yarısı gitmek ayıp olur. Yarın gitsek olmaz mı?" dedi. "Hayır şimdi gideceğiz. Hem Ahmed Beyin oğullarına da haber ver." buyurdu. Durumu öğrenen Ahmed Beyin oğulları gelip yalvardılar. "Efendim bir kusur yaptıksa af buyurun. Bizden ayrılmayın. Babamız işitirse üzülür. Biz ona ne cevap vereceğiz, lutfediniz, ihsân ediniz! Kabahatimizi bağışlayınız." dediler. Çok göz yaşı döktüler. Seyyid Fehim hazretleri; "Hayır sizden çok râzıyım, bize her hizmeti fazlası ile yapıyorsunuz. Sizlere duâ etmekteyim. Fakat şimdi gitmemiz lâzım." buyurdu. Ahmed Beyin oğulları; "Emir buyurduğunuz gibi olsun." dediler. Gece yarısı sevdiklerinden bir başkasının evine gittiler.

Ertesi gün oğlu Muhammed Emin Efendi, Ahmed Beyin oğullarının pekçok üzüldüklerini söyledi ve; "Babacığım o evde sabaha kadar kalsaydık ne olurdu?" diye sorunca, Seyyid Fehim hazretleri; "Oğlum! Şimdi kimseye söyleme. Bu geceAhmed Bey Mekke-i mükerremede vefât etti. Ev yetim evi oldu. Mal mîrâsçılara kaldı. Evvelce her şeyi kullanıyor, yiyip içiyorduk. Çünkü Ahmed Beyin seve seve helâl edeceğini biliyordum. Şimdi ise tanışmadığımız mîrâsçılarının hakkı olduğundan bir şeyi kullanmak câiz olmaz. Kul hakkından kaçınmak için acele ayrıldım." buyurdu.Bir ay sonra hacılar döndü. Herkes geldi. Ahmed Bey gelmedi. "Bir gece yarısı Mekke'de vefât etti." dediler. Hesâb ettiler, Seyyid Fehim hazretlerinin evden ayrıldığı geceye rastlıyordu. Onun kerâmeti olduğunu anladılar.

SOFU BABA'NIN AŞKI

Seyyid Fehîm her sene, Van'a gidip bir defâ
Güzel sohbetleriyle, nûr saçardı etrafa.

Mevsim yaz olduğundan, hava bir sıcaktı ki,
İnsanlar harâretten, kavruluyordu sanki.

Gençten bir kimse vardı, hem de Fehîm isminde,
Yaşardı o zamanlar, günah işler içinde.

Bu genç, dağdan bir tabak, kar temin edip bir gün,
Getirip huzûruna, arz etti o büyüğün.

Seyyid Fehîm o gence, buyurdu: "İsmin nedir?"
O gâyet sıkılarak, dedi: "İsmim Fehîm'dir."

Bir makbûl olmuştu ki, getirdiği soğuk kar,
Şefkatle etti ona, bir teveccüh ve nazar.

Bu, öyle bir teveccüh, öyle nazardı ki hem,
Kalbi, Seyyid Fehîm'in, aşkıyla doldu o dem.

Öyle bir muhabbetle, bağlandı ki o zâta,
Onun muhabbetiyle yanar oldu âdetâ.

Sonradan Seyyid Fehîm, Arvas'a etti avdet,
O sene kış mevsimi, şiddetli geçti gâyet.

Ve lâkin yanıyordu, o aşkla onun gönlü,

Onun ayrılığına, yoktu hiç tahammülü.

En son dayanamayıp, dedi ki: "Anneciğim,
Heybemi hazır et ki, Arvas'a gideceğim."

Dedi: "Gitme evladım, bir baksana şu kışa,
Çıkarsan yem olursun, dağlarda kurda kuşa."

Lâkin o, kararını, vermiş idi pek kat'i,
Zîrâ onun aşkından, kalmamıştı tâkatı.

Heybesini alarak, düştü Arvas yoluna,
Ona kavuşmak için, bir mâni yoktu ona.

Her an ölüm saçarken, aç kurtlar, soğuk ve kar
O, dağ dere demeyip, gidiyordu bir karar.

Zîrâ onu götüren, bir sevgiydi, bir aşktı.
Çünkü Seyyid Fehîm'e, varıp kavuşacaktı.

Bir dağın tepesinde, tam bu aşkla giderken,
Baktı ki karşısına, bir adam çıktı birden.

Ve sordu ki: "Nereye, gidiyorsun ey Fehîm?
Eğer arzû edersen, sana yardım edeyim."

Lâkin o, cevap bile, vermiyerek hiç ona,
Yine aynı aşk ile, devam etti yoluna.

Çünkü Seyyid Fehîm'le, berâberdi o zâten,
Ve onun aşkı ile, gidiyordu esâsen.

Ve bir akşam, Arvas'ta, ezân okundu, fakat,
Namaz için mihrâba, geçmedi o büyük zât.

Herkes merak ederken, niçin beklediğini,
Seyyid Fehîm bildirdi, bu işin hikmetini.

Buyurdu: "Bir yolcumuz, geliyor, yolda şu an,
Hem de donmak üzere, neredeyse soğuktan."

Biraz sonra genç Fehîm, bir kardan adam gibi,
Kavuştu ma'şûkuna, dinlemeyip kar tipi.

Buyurdu ki: "Ey Fehîm, o yolda rast geldiğin,
Hızır'dı, niçin ondan, bir yardım istemedin?"

Dedi ki: "Beraberdim, o anda sizin ile,
Çok kolay geliyordum, sizin himmetinizle.

Siz de geliyordunuz, o yolda yanım sıra,
Sizinle beraberken, bakar mıyım Hızır'a.

Ben sizin aşkınızla, dağları aşıyordum.
Her adımda daha çok, size yaklaşıyordum."

Sofu Baba derler ki, ona Van civârında,
Ziyâret etmektedir, sevenler, mezarında.

ŞEYHİN SENİ ÖLDÜRTMEZ

Van'ın Gürpınar Muhammed Pîrân aşîretinden Ali isminde bir zât gelerek Seyyid Fehim hazretlerine

talebe oldu. Bir yolculuk sırasında vaktiyle hasmı olan bir kimse yolunu kesti. Ali ismindeki zâtı öldürmek üzere silâhına sarıldı. Nişan aldığı sırada Ali ismindeki zât; "Beni öldürme! Hazret-i Şeyhe (Seyyid Fehim) talebe oldum. Bütün dünyâ düşüncelerinden sıyrıldım." diyerek, hasmını iknâ etmeye çalıştı. Fakat silâhlı kimse onu dinlemeyip silâhının tetiğine bastı. Beş tane fişeği vardı. Hepsini attı fakat hiç ses duyulmadığı gibi, Ali Efendiye de herhangi bir şey olmadı. Silâhlı kimse, fişek yuvasına baktı, fişekleri göremedi. Olanlar karşısında şaşırıp kaldı. "Şeyhin seni öldürtmez." diyerek ayrılıp gitti.

Ali Efendi bir müddet sonra Seyyid Fehim-i Arvâsî hazretlerini ziyâret etmek üzere Arvas'a gitti. Ziyâret esnâsında Seyyid Fehim hazretleri ona; "Köyün tepesinde çok korktunuz mu?" diye sordu. Ali Efendi; "Evet efendim." dedi. Seyyid Fehim hazretleri oturduğu postun altından beş adet fişeği çıkararak Ali Efendiye verdi ve; "Kul hakkıdır. Üzerimizde kalmasın." buyurup fişekleri sâhibine vermeyi emretti. Ali Efendi bu fişekleri sâhibine götürüp verdi. Hâdise sırasında zâten hayret içinde kalmış olan silâhlı kimse, yaptıklarına pişman oldu. Tövbe edip, Arvas'a gitti ve Seyyid Fehim hazretlerine talebe oldu.

KIR O ŞİŞELERİ

Necâti Bey isminde, var idi ki bir kişi,
Vaktiyle Adliye'de, müfettişlikti işi.

İşte bu Necâti Bey, vazîfeyle bir sene,
Bir Arefe gününde, gitti "Müks" ilçesine,

Kendisi anlatır ki: Müks'e vardığımda ben,
Bayram namazı için, câmiye gittik hemen.

Kaymakam ve ilçenin, bâzı mühim zâtları,
Baktım, namazdan sonra, çıkardılar atları.

Tahmîn ettim, bir yere, gidiliyordu derhâl,
"Bir yere yolculuk mu, var?" diye ettim suâl.

Dediler: "Bayramlarda, şudur ki âdetimiz,
Namazı müteâkip, Arvas'a gideriz biz.

Orada Seyyid Fehîm, diye var bir evliyâ,
Onu ziyâret edip, alırız hayır duâ."

Dedim ki: "Vaziyetim, değilse de pek iyi,
Beni dahî götürün, göreyim o velîyi."

"Olur" deyip bana da, hazırladılar bir at,
Yola düştük ise de, bir hoş oldum ben fakat.

Çünkü benim aslında, din ile yoktu ilgim,
İslâmî husûslarda, yok idi hiç bir bilgim.

Ayrıca da mâlesef, mübtelâydım içkiye,
Şimdiyse gidiyorduk, bir evliyâ kişiye.

Vaktâ ki sınırından, duhûl ettik Arvas'ın,
Sanki başka bir âlem, zuhur etti ansızın.

Ömrümde hiç böyle şey, görmemiştim doğrusu,
Girince sardı bizi, sanki "Cennet koku"su.

Alışkın olduğumdan, içkiye ve lâkin ben,
Heybeme"iki şişe", koymuştum ihtiyâten.

Zîrâ mübtelâ idim, içmeden edemezdim,
İçmediğim zamanlar, kararırdı gözlerim.

Varınca biraz sonra, Arvas kabristanına,
Sakladım şişeleri, taşların arasına.

Kimseye sezdirmeden, yapmıştım ben bu işi,
Yol arkadaşlarımdan, görmedi hiç bir kişi.

Orada "Fâtiha"lar, okuyarak mevtâya,
Sonra gittik hepimiz, o büyük evliyâya.

Huzûruna girip de, görür görmez o zâtı,
Düşündüm ki "Var bunda, sanki melek sıfatı.

Önce görmüş olduğum, insanlardan değildir,
Bu çok büyük bir insan, bu mürşid-i kâmildir,"

Kendisine gönülden teslîm oldum bin aşkla,
Ellerine sarılıp, öptüm bir iştiyâkla.

Büyük bir arzû ile, arz ettim ki: "Efendim,
Bu tasavvuf yoluna, ben de girmek isterim."

Gülerek buyurdu ki: "Bu, böyle olmaz fakat,
Olur mu bir arada, şişe ile bu hayat?

Gidip kabristandaki, kır o iki şişeyi,
Ondan sonra gel bizden, talep eyle bu şeyi."

"Peki efendim" deyip, birini kırıp attım,
Her ihtimâle karşı, öbürünü bıraktım.

Huzûruna gelince, buyurdu: "Ey müfettiş,
Git, öbür şişeyi de, kır gel ki, bitsin bu iş."

"Peki" dedim ve gidip, kırdım öbürünü de,
Gelip tövbe eyledim, o büyüğün önünde.

Çok memleket dolaştım, çok âlim gördüm, fakat,
Görmedim hiç bir yerde, onun gibi büyük zât.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1077,1142

2) Eshâb-ı Kirâm (14. Baskı); s.158-162

3) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.2, s.771-817

FEREC BİN ABDULLAH;

Yemen velîlerinden. İsmi Ferec bin Abdullah, künyesi Ebü's-Sürûr en-Nûbî'dir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. Mîlâdî on dördüncü yüzyıl başlarında Yemen'in Cünd şehrinde vefât etti. Kabri başında yapılan duâlar kabûl olmaktadır.

Ferec bin Abdullah, evliyânın büyüklerinden Şeyh Îsâ el-Hattâr hazretlerinin terbiyesinde yetişti. Güzel halleri ve kerâmetleri görüldü. Hocasının vefâtından sonra El-Cünd şehrine yerleşip vefâtına kadar burada kaldı. İnsanlara ilim edep ve güzel ahlâk öğretti. Muhtaçların himâyecisi oldu.

Zamânında Murgam es-Sûfî adında talebelerinden olan hal sâhibi bir zât, Yemen Sultânı

Mesûd'un huzûruna çıkmıştı. Sultan ile aralarında bir anlaşmazlık oldu. Neticede o zât sultanın zarar vermesinden korkup kaçtı. Sultan da ona kızmasından dolayı o beldede sûfî görünüşünde elbise giyilmesini yasak etti. Bu şekilde elbise giyenleri de cezâlandırdı.

Sultan bir gün avlanmak için çıkmıştı. Yolda sûfî elbisesi giymiş Ferec bin Abdullah hazretlerine rastladı. Bu hâle çok kızdı. Adamına emredip, öldürmek için fili onun üzerine sürmesini emretti. Bu emir üzerine fili, Ferec bin Abdullah hazretlerinin üzerine sürdüler. O sırada Ferec bin Abdullah:

"Yâ Rabbî! Sen bilirsin." diye duâ etti.

Bunun üzerine fil âniden ölü olarak yere yuvarlandı. Sürücüsü de etrâfa savrulup baygın düştü. Hâdiseyi gören Sultan Mesûd bunun velî bir zât olduğunu anlayıp derhal atından indi. Başını açtı. Şeyh Ferec hazretlerine doğru edeb ile yöneldi. Özür dileyip elini öptü ve yaptığından utanıp, af diledi. Şeyh Ferec hazretleri onun bu hâli üzerine:

"Allahü teâlânın yolunda olan kimselere zarar verme. Onlara karşı gereken hürmet ve edebi gözetmen iyi olur." buyurdu.

Sultan da; "Peki efendim." deyip bundan sonra sûfîlerle uğraşmadı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.234

FEREC MECZÛB;

Mısır'da yetişen velîlerden. İsmi Ferec olup Allah aşkıyla kendinden geçmiş olması sebebiyle Ferec Meczûb adıyla meşhur oldu. Doğum târihi bilinmemektedir. On altıncı asırda yaşadı. Mısır'da vefât etti ve Şeyh Behâeddîn dergâhına defnedildi.

Gönlüne Allahü teâlânın aşkı dolmuş bir meczûbtu. Açıktan kerâmetleri görüldü. Halktan para toplar, sonra bunu muhtaç, kimsesiz ve yetimlere, himâyeye muhtaç dul kadınlara verirdi. Bâzan da herkesin kolayca bulabileceği çeşitli yerlere koyar, gömer ve bulan insanlar sevinirdi.

Şeyhülislam Zekeriyyâ el-Ensârî'nin oğlu Şeyh Cemâleddîn anlatır:

Bir zaman gusül abdesti için hamama gitmiştim. Orada Ferec Meczûb da vardı. Yanıma geldi. Bana; "Yanında olandan ver." dedi. Ben de onun hâlini bildiğim için yanımdaki gümüşlerden bir mikdâr verdim. "Yine ver." dedi. Bir mikdar daha verdim. Tekrar istedi, tekrar verdim. Benden aldığı paranın toplamı otuz dokuz adet gümüş para oldu. Sonra yine istedi. Ben de dayanamayıp; "Ey Ferec yanımda sâdece bir tâne kaldı. Onu da hamamcıya vereceğim." dedim. Bunun üzerine bana baktı ve; "Yahûdî Şamuel'e yazdım. O gelip seni görecek." dedi. Sonra hamamdan çıkıp gitti. Çok geçmeden hakîkaten bir yahûdî geldi. Bana otuz dokuz altın verdi. Ona; "Bunlar nedir, neden veriyorsun?" dedim. Yahûdî; "Baban bana bunları borç vermişti. Uzun zamandır ödeyemedim. Ancak şimdi ödeme imkânım oldu. Hemen hazırlayıp onun vârisi olarak sana getirdim. Lâkin bu hâdiseyi baban ile benden başka bilen yoktur." dedi.

Daha sonraları Ferec Meczûb ile karşılaştık. Lâkin bu karşılaşmalarımızda benden hiçbir şey istemedi. Onu her görüşümde içimden; "Allahü teâlânın sevgili bir kulu benden az bir şey istedi, ben ise onu vermekten kaçındım diyerek hâdiseyi hatırlayıp üzülür ve tövbe ederdim."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.234

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.142

FERELİ ŞEYH SİNAN EFENDİ;

On beşinci asır Osmanlı velîlerinden. Fere'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1485 (H.890) senesinde vefât etti. Kabri Fere'dedir. Sevenleri ziyâret etmekte ve feyz almaktadırlar.

Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Çok zekî olup, dersleri anlayış ve kavrayışı mükemmeldi. Bu îtibârla hocalarının da teşvikiyle ilimde çok çabuk ilerledi. Fakat o, tasavvuf yoluna girmek ve bu yolda ilerlemek arzusundaydı. Bu maksatla Ayasluğlu AhmedÇelebi'nin hizmetine girdi. On dört sene onun sohbetlerinde ve derslerinde bulundu. Bu müddet içerisinde nefsini pisliklerden temizlemek için çok gayret sarfetti. Onun istediği ve ona tatlı gelen şeylere yüz çevirip istemediği ve sıkıntı verip ağır gelen şeyleri yapmaya çalıştı. Fakat her ne hikmetse bir türlü nefsini kontrol altına alıp kalbin hep Allahü teâlâyı zikretmesi yolunda ve evliyâlık mertebelerinde ilerlemek mümkün olmadı. O zaman Ahmed Çelebi:

"Evlâdım! Bizden sana nasîb yoktur, kısmetini başka yerde arayacaksın." dedi.

Daha sonra Şeyh Sinân'ın yolu Bursa'ya uğradı. Burada Şeyh Abdüllatîf Kudsî ile karşılaştı. Ancak aynı gün Şeyh Abdüllatîf hazretleri de ağır bir şekilde hastalandı. Şeyh Sinân, samîmî bir kalple, on dört gün Şeyh Abdüllatîf'e hizmet eyledi. Bu hizmetinin bereketine, yüksek mânevî hallere ve makamlara kavuştu.

Abdüllatîf hazretleri rahatsızlığı esnâsında, Şeyh Sinân için icâzetnâme, diploma yazın diye eski talebelerine üç defâ emretmiş ise de, onlar icâzet yazmadılar. Sonunda Abdüllatîf Kudsî, Şeyh Sinân'ın on dört günde, ayın on dördü gibi olgunlaştığından talebelerinin habersiz olduklarını anladı. Onları; "Niçin yazmazsınız? Yoksa Allah'ın emrine râzı değil misiniz?" diye azarladı. Bunun üzerine talebeleri, emre uymak için icâzetnâme yazdılar. Abdüllatîf Kudsî, Şeyh Sinân'a; "Burada durma, önceki vatanına dön." diye emredince, Fere'ye doğru yola çıktı. Şeyh Sinân hazretleri Gelibolu'ya gelince, Şeyh Abdüllatîf'in vefât ettiğini işitti. Geri Bursa'ya dönmek istedi. Gelibolu âlimlerinden biri; "Hocanın emrine uy, vatanına varmayınca geri dönme." diye tavsiyede bulundu. Şeyh Sinân, Fere'ye gitti. Bir sene orada kaldıktan sonra, hocası Abdüllatîf'i ziyâret için Bursa'ya geldi. Hocasının mezarını ziyâret etti. O zaman kendisiyle berâber bir oğlu da gelmişti. Bu oğlu orada vefat etti. Abdüllatîf Kudsî'nin ayak ucuna defnedildi. Şeyh Sinân, yılda bir kere Bursa'ya gidip, büyük zâtların mezarlarını ziyâret eder, rûhâniyetlerinden feyz alırdı.

Şöyle anlatılır: "Şeyh Sinân, Abdüllatîf Kudsî ile ilk karşılaşınca, yetiştirilmek üzere, hocası Abdüllatîf tarafından alıkonulmuştu. İşte bu anda, Şeyh Sinân tereddüd ettiğinde, Abdüllatîf Kudsî; "Biz senin için Kudüs'ten geldik, sen bizden kaçıyor musun?" demişti. Şeyh Sinân bu sözü duyunca, kalbi rahatladı ve derhal hocasının elini öperek hizmetine koyuldu. Nitekim hastalığı esnâsında gösterdiği hizmetin bereketiyle de yıllarca uğraşarak elde edemediği derecelere birkaç gün içinde kavuştu. Kısa zamanda mânevî makamları geçerek, insanlara Allahü teâlânın dînini öğretecek, doğru yolu gösterecek dereceye yükseldi."

Şeyh Sinân Efendi yine bir defâsında Fere'den yola çıkarak âlimleri ve Allah adamlarını ziyâret maksadıyla Bursa'ya geldi.Hacı Halîfe'nin zâviyesine gitti. Şeyh Sinân verâ ve takvâ sâhibi idi. Dînin emir ve yasaklarına son derece bağlıydı. Hacı Halîfe, Şeyh Sinân'ın çok takvâ sâhibi olduğunu görünce, talebelerine şöyle tenbih etti: "Şeyh Sinân buradayken, tarîkat âdâbına aykırı bir iş işlememeye çok dikkat ediniz. Bu zâta hürmette kusûr etmeyiniz."

Fâtih Sultan Mehmed Hanla birlikte İslâmiyeti yaymak için seferlere de katılan Şeyh Sinân'ın savaşlarda pekçok kerâmetleri görülmüştür.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.258

2) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.192

3) Güldeste-i Riyâz-i İrfân; s.101

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.19

FERÎDÜDDÎN-İ ATTÂR;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhim el-Attâr en-Nişâbûrî el-Hemedânî, lakabı Ferîdüddîn'dir. Ferîdüddîn-i Attâr diye meşhur oldu. 1119 (H.513) senesinde Nişâbûr'da doğdu. Babası attâr idi, yâni ilâç, esans, parfüm satardı. Ferîdüddîn-i Attâr, zühd ve takvâ sâhibi olup haramlardan sakınıp ibâdetle uğraşırdı. Ferîdüddîn-i Attâr, 1229 (H.627) senesinde Cengiz'in istilâsında bir Moğol askerinin eline esir düştü. Çok para vererek kurtarılmak istendi. Ancak, kurtulamayıp, Cengiz askeri tarafından şehîd edildi. Şehîd edildiğinde 114 yaşındaydı. Kabri Şadbah kasabasına yakın olup, ziyâretgâhdır.

Ferîdüddîn-i Attâr, küçüklüğünde Şadbah kasabasında bir yandan babasının yanında attârlık mesleğini öğreniyor, bir yandan da Kutbüddîn Haydar isimli büyük bir zâtın sohbetlerine devâm ediyordu. Babasının vefâtı üzerine onun yerine geçip, attârlık mesleğini bir süre devâm ettirdi. Attârlıkla uğraşırken, bir taraftan da kıymetli dînî kitapları, velîlerin hayatlarını ve menkıbelerini okuyordu.

Bir gün bir derviş dükkânının önüne gelip, kapıdan içeriye bakmaya başladı. Gözleri dolarak bir âh çekti. Ferîdüddîn Attâr ona; "Neden öyle abdal abdal bakınıp duruyorsun? Yürü git işine senin için hayırlısı budur." dedi.

Derviş; "Ben yükü hafif bir adamım. Dünyâda bu hırkadan başka bir şeyim yok. Böyle olunca, bu dünyâ pazarından çabuk ve kolaylıkla geçip giderim. Fakat sen bu ağır yükleri derleyip topla kendi başının çâresine bak!" deyince, Ferîdüddîn-i Attâr; "Sen bu dünyâdan nasıl geçip gidersin?" dedi. O zât da; "Bu hırkayı sırtımdan çıkarır, başımın altına yastık yapar, canımı Hakk'a teslim ederim." dedi ve hırkasını başının altına koyarak; "Allah." deyip rûhunu teslim etti.

Bu durum karşısında Evliyâya olan bağlılığı, dînini öğrenme istek ve arzusu dayanılmaz hâle gelince, attârlığı terk etti. Dükkanında bulunan eşyâyı Allah yolunda sadaka olarak dağıttı. Rükneddîn-i Ekaf isminde büyük bir zâtın dergâhına giderek, talebelerinden oldu.

Bir ara hacca giden Ferîdüddîn-i Attâr, yolculuk esnâsında tasavvuf ehli ve ârîflerden birçoklarıyla görüştü. Bundan sonra tasavvufa dâir kitapların mütâlaası, nasîhat, tasavvuf ve hakîkate âit şiirlerle meşgûl oldu. Ferîdüddîn-i Attâr, zühd ve takvâyı seçip, vakitlerini ibâdetle geçirirdi.

Ferîdüddîn-i Attâr, bir sohbet esnâsında amel yaparken riyânın, korkunç bir âfet olduğunu, Allahü teâlânın rızasına uygun olmayan işlerin, amellerin beyhûde olduğunu söyledikten sonra şöyle bir menkıbe anlattı:

Sâlihlerden biri bir mescide sabaha kadar ibâdet etmek için girmişti. Geceleyin bir ses duydu. Sanki mescidde biri vardı. O zât, kemâl sâhibi birisinin geldiğini zannetti ve aklından; "Böyle yere büyük zâtlar ancak Allahü teâlâya ibâdet etmek üzere gelir. Bu zât beni görür, hâlime nazar kılar." diye düşündükten sonra, bütün geceyi seher vaktine kadar ibâdetle geçirdi. Duâda bulundu. Kendini nasıl göstermek istiyorsa öyle yaptı.

Seher vakti etraf ağarınca geriye dönüp baktığında bir köpeğin yattığını gördü. Kalbi utanç ateşi ile yandı ve kendi kendine; "Ey edepsiz herif! Allahü teâlâ seni şu köpekle terbiye etti.

Bütün gece köpek görsün diye ve köpek için ibâdette bulundun. Ne olurdu bir gececik de Allahü teâlâ için uyanık kalsaydın. Ey nefsim! Senin bir gece bile Allahü teâlâ için riyâsızca ibâdet ettiğini görmedim. Sen, Allahü teâlâdan utanmaz mısın? Kendi kadrini mevkî ve dereceni şimdi gördün. Âlemde elinden bir iş gelmez. Gelse bile ancak köpeklere lâyık olur." dedi.

Ferîdüddîn Attâr buyurdu ki:

"Ey gâfil! Sen nefs sâhibisin. Bu dünyâda kendini hesâba çek. Kalbindeki pislikleri temizlemek için mücâhede et. Büyükleri de kendine kıyas etme. Zîrâ bir velî, zehir de yese o zehir bal olur."

Bir gün Allahü teâlâya şöyle münâcâtta bulundu:

"Ey Rabbim! Gönlümüze senin hamd bahçende yücelik sıfatlarını öğrenmek nasîb oldu. Kıyâmet günü ümidim sende. Dert ve nedâmetten, pişmanlıktan başka bir şeyim yok ama, keremini ummaktayım. Sırat köprüsünde Cehennem'e düşmekten, kereminle ancak sen kurtarabilirsin. Mîzanda ancak sen, lütfunla günahlarımı af ve mağfiret edersin. Nefsimin eline öyle düşmüşüm ki, doğanın eline düşmüş topal serçe gibiyim.

Ey Allah'ım! Bu Attâr kulun, senin sevgi ateşinde yanmaktadır. Bana yol göster de sana kavuşayım."

Moğol istilâsında, Ferîdüddîn-i Attâr bir Moğol askerinin eline esir düştü. O asker onu öldürmek istediğinde, askere halk; "Bu ihtiyarı öldürmekten vazgeçersen, kanına bedel olarak bin altın akçe veririz." dediler. Moğol askeri onu bu fiata satmak istedi. Fakat Ferîdüddîn-i Attâr ona; "Sakın beni bu fiata satma. Çünkü sana kanım için daha fazla fiat verirler." deyince, asker satmaktan vazgeçti.

Bir süre sonra başka bir şahıs gelerek askere; "Bu yaşlı zâtı öldürmekten vazgeç. Onun kanına karşılık sana bir torba saman vereyim." deyince, Ferîdüddîn-i Attâr; "İşte beni şimdi sat. Çünkü esas fiatımı, ve kanımın değerini buldum. Bundan fazla para etmem." dedi.

Bunun üzerine sinirlenen Moğol askeri onu şehîd etti. Şehâdet şerbetini içen Ferîdüddîn-i Attâr, kesik başını elleri arasına alarak yarım fersahlık (3 km'lik) bir mesâfeyi koşarak kat etti. Şimdi türbesinin bulunduğu yere varınca, rûhunu teslim etti ve oraya düştü.

Kâdı'l-kudât Yahyâ bin Saîd'in oğlu vefât edince, oranın ahâlisi, Ferîdüddîn-i Attâr'ın ayak ucuna başı gelecek şekilde defnedilmesini istediler. Fakat Yahyâ bin Saîd buna îtirâz ederek; "Oğlumun, efsâne anlatan, hurâfeci bir ihtiyarın yanına bu şekilde gömülmesi doğru olmaz." dedi. Kâdı, o gece rüyâsında kendini Ferîdüddîn-i Attâr'ın kabri başında gördü. Kabri başında velîler, erenler ve kutublar toplanmış, hürmet ve tâzimle duruyorlardı. Bu durumu gören kâdı, tanıdıklarından utandığı için derhal uzaklaştı. Fakat ağlayan oğlu babasına; "Babacığım, yanlış bir iş yaptın. Beni Allahü teâlânın velî kullarının bereketinden mahrûm bıraktın. Çabuk imdâdıma yetiş!" dedi. Bu rüyâyı gören kâdı, ertesi gün hemen Ferîdüddîn-iAttâr'ın kabrinin ayak ucuna oğlunun defnedilmesi için izin verdi. Daha önce söylediklerine tövbe etti. Ferîdüddîn-i Attâr'ın kabrinin üstüne bir türbe ile yanına bir imârethâne yaptırdı."

Ferîdüddîn-i Attâr'ın yazdığı şiirlerinde üstün bir akıcılık, incelik, nasîhatlerinde büyük bir tesir, ârifâne sözlerinde akılları hayrette bırakacak bir hâl vardır. Celâleddîn-i Rûmî gibi büyükler onun eserlerinin tesiri altında kalmışlardır. Yazdığı eserlerden **Tezkiret-ül-Evliyâ** hâriç, hepsi manzumdur. Manzum eserleri şöyle sıralanabilir:

1) Musîbetnâme: Mesnevî türünde yazılmış olan eserde pekçok küçük hikâyeler vardır. Eser, **Tarîkatnâme** ismiyle Türkçeye tercüme edilmiştir. **2) Esrârnâme:** Tasavvuf hakkında olan bu eser, 26 makâleden ibâret bir mesnevîdir. Bu eser de Ahmedî isimli bir zât tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. **3) Mantık-ut-Tayr ve Makâmât-ı Tuyûr:** Bu eserde, tasavvufu kuşların ağzıyla anlatan Ferîdüddîn-i Attâr, konuyu küçük hikâyelerle süslemiştir.

Esas konu, Ahmed-i Gazâlî'nin **Risâlet-üt-Tayr'**ından alınmıştır. Bu eser manzum ve nesir olarak birkaç defâ Türkçeye tercüme edilmiştir. Bunların en meşhuru Gülşehrî'nin aynı adla yaptığı manzûm tercümedir. **4) Muhtârnâme:** Konulara göre tertib edilmiş bir rubâiler mecmuasıdır. Elli bâbdan meydana gelen eser, İkinci Selîm zamânında Türkçeye tercüme edilmiştir. **5) Cevher-üz-Zât:** Allahü teâlâdan başka her şeyin fânî olduğunu konu alan bir eserdir. **6) Üştürnâme, 7) Bülbülnâme, 8) Bisernâme, 9) Haydarnâme, 10) Deryânâme, 11) Leylâ ve Mecnûn, 12) Mahmûd-u Ayaz, 13) Mahzen-ül-Esrâr, 14) Mazhâr-üs-Sıfât, 15) Miftâh-ül-Fütûh, 16) Vuslâtnâme, 17) İrşâd-ı Beyân, 18) Velednâme, 19) Hırâdnâme, 20) Hayâtnâme, 21) Şifâ-ül-Kulûb, 22) Uşşaknâme, 23) Kenz-ül-Esrâr, 24) Kenz-ül-Hakâik, 25) Mazhar-ül-Âsâr, 26) Mîracnâme, 27) Misbahnâme, 28) Hüdhüdnâme, 29) Mahfinâme, 30) Kemâlnâme, 31) Tercümet-ül-Ehâdîs, 32) Zühdnâme, 33) Tezkiret-ül-Evliyâ:** Bu eserde seksen civarında velinin hâl tercümesi ile menkıbeleri ve veciz sözlerini yazmıştır. Feridüddîn-i Attâr bu eseri yazarken, **Şerh-ül-Kalb, Keşf-ül-Esrâr, Ma'rifet-ün-Nefs, Tabakât-üs-Sûfiyye, Hilyet-ül-Evliyâ** ve **Keşf-ül-Mahcûb'**dan faydalanmıştır. Aslı Fârisî olan bu eser, Türkçeye, Fransızcaya, Arabçaya çeşitli zamanlarda çevrilmiştir. Eser tasavvuf târihi bakımından çok önemli, tasavvufî hayâtın gelişmesini tesbit yönünden de çok değerlidir.

Ferîdüddîn-i Attâr'ın Fârisî bir şiirinin tercümesi:

"Sırlar âlemine uçan kuş idim.
Alçaktan yükseğe çıkmak istedim.
Sırra mahrem kimseyi bulamayınca,
Girdiğim kapıdan ben yine çıktım."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.8, s.209

2) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.616

3) Tezkiretü'l-Evliyâ Mukaddimesi

4) Nefehât-ül-Üns; s.668

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1079, 1149

6) Rehber Ansiklopedisi; c.5, s.337

7) Eshâb-ı Kirâm (6. Baskı); s.84, 140

8) Vehhâbiyye Nasîhat; s.191

9) A Literary History of Persia; c.2, s.507

10) Persian Literature; c.2, s.930

11) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.112

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.290

13) Tezkiretü'l-Evliyâ; Dr. Orhan Yavuz 1990

FERÎDÜDDÎN GENC-İ ŞEKER;

Hindistan'da yetişen Çeştiyye evliyâsının büyüklerinden. Adı Ferîdüddîn Mes'ûd'dur. Ferrûh Şâh Kâbilî neslinden, Celâleddîn Süleymân'ın oğludur. Baba ve annesi şerefli, asîl âilelerden olup, nesebi hazreti Ömer'e ulaşır. 1174 (H.569) yılında Hindistan'da Delhi'de dünyâya geldi.

Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in dedesi âilesi ile birlikte Afganistan'daki siyâsî durumlar yüzünden Hindistan'ın Mültan yakınındaki bir köye yerleşmişti. Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in babası burada, Abbâs bin Abdülmuttalib'in soyundan, ilmi derin ve mübârek bir zât olan Mevlânâ Vecîhüddîn Hicvandî'nin kızı Bibi Gülsüm Hâtun ile evlendi. Babası Celâleddîn Süleymân'ın bu evlilikten üç oğlu ve bir kızı oldu. Erkek çocuklarından Ferîdüddîn Genc-i Şeker doğuştan velî idi.

Ferîdüddîn Mes'ûd, daha doğmadan kerâmet gösterdi. "AnnesiFerîdüddîn Mes'ûd'a

hâmileyken, bir gün komşusunun ağacından izinsiz erik koparmak istedi. Fakat karnındaki bebek öyle bir karın ağrısına sebeb oldu ki, bu ağrı annesini erik toplamaktan vazgeçirdi. Doğumundan birkaç sene sonra, annesi ona; "Sevgili oğlum! Seni beklerken aslâ haram yemedim." dedi. Ferîdüddîn Genc-i Şeker gülümsiyerek; "Ama anneciğim, komşunun ağacından izinsiz erik toplamak istemiştin de, seni rahatsız ederek mâni olmuştum." dedi ve annesinin şaşkın bakışları altında evden dışarı çıktı. O güne kadar oğlunun hâlinden ve o andaki cevâbından, annesi onun bir gün büyük bir velî olacağını anladı.

"Ferîdüddîn Mes'ûd, Şâban ayının 29'u ile Ramazan ayının birinci günü arasındaki gece doğmuştu. Şâban'ın yirmi dokuzuncu gecesinin bulutlu olması sebebiyle Ramazan hilâlini görememişler ve ertesi gün oruç tutup-tutmamak konusunda tereddütte kalmışlardı. Ferîdüddîn'in babası Cemâleddîn Süleymân'dan fetvâ sormaya geldiler. O da; "Hilâlin görünmesinde bir şüphe varsa, oruca başlamak uygun değildir." dedi. O esnâda bir zât ortaya çıktı. Bu mevzuda onun fikrini sorduklarında; "Niye merâk edip şüphede kalıyorsunuz? Bu gece Cemâleddîn Süleymân'ın evinde bir çocuk doğdu. O, zamânın kutbu olacaktır. Eğer çocuk bu gece yarısından sonra annesini emmemişse, hilâl görünmüştür ve Ramazan ayı bugün başlayacaktır." dedi.

Nitekim seher vakti Cemâleddîn Süleymân'ın evine gidip, bu zâtın sözlerinin doğru olup olmadığı hakkında annesine sorduklarında, yeni doğan bebeğin gece yarısından sonra annesini emmediğini öğrendiler. Bunun üzerine oruca başlandı. Daha sonra o gün, Mültan'dan ve diğer yerlerden hilâlin göründüğü ve o günün Ramazan olduğu haberi geldi. Ramazan ayı boyunca bu bebek, gündüzleri annesini hiç emmedi. Sadece iftar zamanı birinden, sahur zamânı da diğer memesinden emiyordu.

Ferîdüddîn Genc-i Şeker hazretleri kendisini ilim ve tasavvufa verip, evliyâlık yolunda ilerlemek için çok gayret gösterdi. İslâmın mârifet bilgilerini Hindlilere öğreten, feyzlerini bu kıta müslümanlarına sunarak, onlara çok büyük hizmet eden Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin halîfesi Kutbüddîn-i Bahtiyâr'ın bereketli feyzleri ile yetişmişti. Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in Mültan'daki tahsîli sırasında, Kutbüddîn-i Bahtiyâr Mültan'a geldi. Namaz kılmak için Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in bulunduğu câmiye girdi. O sırada Ferîdüddîn Genc-i Şeker kitap okuyordu. Kutbüddîn-i Bahtiyâr onu görür görmez, hâlinden ve kalp gözüyle fark ettiği fevkalâde üstün özelliklerinden hayli etkilendi ve kendini alamayarak; "Ey genç ne okuyorsun?" diye sordu. O da; **"Nâfi** okuyorum" dedi. Kutbüddîn-i Bahtiyâr; "İnşâallah bu kitap, senin için nâfi, faydalı olur." buyurdu. Bu sözdeki tatlılık ve yapılan duâ çok hoşuna gitti. Görünüşündeki heybet, onun büyük bir zât olduğunu gösteriyordu. Ferîdüddîn, o zâtın ellerini öpüp, talebeliğe kabûlünü istirhâm etti. O da kabûl etti.

Bundan sonra ona çok bağlanıp, yanından hiç ayrılmadı. Her şeyden el çekip, büyük bir muhabbetle ona tâbi oldu. Kutbüddîn hazretleri ise ona, dînî ilimleri okumasını, araştırmasını, tahkîk etmesini işâret buyurup, aynı zamanda tasavvuf ile de meşgûl olmasını teşvîk etti. Böylece, zâhirî ve bâtınî ilimlerde yükselmesini, iki kanatlı olmasını sağlamak istedi. Ferîdüddîn, hocasının nasîhatlerini can kulağıyla dinleyip tatbik etti. Nefsinin tezkiyesi ile uğraştı. Bu uğurda çok gayret gösterdi. Her zorluk ve şiddete katlandı. Hocası Mültan'da kaldığı müddetçe, derslerini hiç kaçırmadı. Kutbüddîn-i Bahtiyâr tekrar Delhi'ye döneceği sırada, Ferîdüdîn Genc-i Şeker de gitmek istedi. Hocası ona, tahsîlini tamamlamasını ve bunun için çeşitli memleketlere seyahat etmesini söyledi. Bunun üzerine Genc-i Şeker; Gazne, Bağdât, Sevastan, Bedahşan, Kudüs, Mekke ve Medîne'ye ilim öğrenmek için seyâhatler yaptı.

Uzun seyahatler sırasında Buhârâ'ya da uğradı ve zamanın büyük velîlerinden Seyfüddîn Bâherzî ile karşılaştı. Bâherzî onu dergâhına dâvet etti ve yanına oturttu. Yüzüne defâlarca bakarak; "Bu genç zamânın büyük bir velîsi olacak." dedi. Daha sonra sırtındaki siyah hırkayı ona verip, giymesini isteyince o da giyerek günlerce yanında kaldı. Hergün binden

fazla insan, Seyfüddîn Bâherzî'nin yiyeceğini paylaşırlardı. Bir gün bir kişi Seyfüddîn Bâherzî'nin huzûruna geldi ve; "Zenginim ama, son birkaç senedir ticârette zarara uğruyorum. Ayrıca sağlığım da bozuk." dedi.Seyfüddîn Bâherzî de; "Bir müslüman, malının zekâtını dürüstçe vermez, hasislik ederse, zarara uğrar. Hastalığa gelince, bu insanın îmânının kuvvetlendiğinin işâretidir." buyurdu.

Aradan beş sene geçtikten sonra, hocası Kutbüddîn ve onun hocası Muînüddîn hazretleri ile Delhi'de bir araya geldiler. Ferîdüddîn, bu iki büyük zâtın yüksek makamlarının âşığı olduğundan, onlara olan muhabbet ve bağlılığı daha da arttı. Kendisindeki aşk istidâdının yüksekliği ve fazlalığı sebebiyle, hocaları yetişmesi için ona kucak açtılar. Husûsî ihsânlarla yüksek derecelere kavuştu. Muînüddîn hazretleri bir çok defâ; "Ferîdüddîn, yuvası Sidret-ül-müntehâda bulunan bir kartaldır." buyurdu.

Kendisine ŞekerGenc denilmesi ile ilgili dört ayrı rivâyet vardır. Birinci rivâyet şöyledir: "Ferîdüddîn, Kutbüddîn-iBahtiyâr'ın mânevî eğitimi altındayken, Ferîdüddîn'den yedi gün ard arda oruç tutması istendi. Oruç tuttuğu sırada bir gün, hocasının yerleştirdiği Guzini kapısındaki hücresinden çıkıp, Kutbüddîn-i Bahtiyâr'ın dergâhına giderken, yolda ayağı kaydı ve çamur dolu bir çukura düştü. Buradaki çamurdan bir mikdâr ağzına kaçtı. Allahü teâlânın lütfu ile, bu çamur, şeker hâline geldi. Hocasının huzûruna gelip durumu anlattığında,Hâce Kutbüddîn ona; "Çamur senin ağzında şeker hâline geldiğine göre, Allahü teâlâ seni tatlı bir kimse yapacak, halkın iyiliği için tatlı dilli olacaksın." dedi.Bu hâdiseden sonra, insanlar onu Şeker Genc diye anmaya başladılar. (Fârisîde genc, hazîne demektir.)

İkinci rivâyet şöyledir: "Ferîdüddîn Mes'ûd devamlı oruç tutuyor ve iftar zamânında orucunu açmak için yiyecek bir şey bulamıyordu. Bir gece açlığı had safhaya ulaşınca, ağzına küçük taş parçaları koydu. Bunlar, bir anda şeker parçaları hâline geldi. Bu haber hocasına ulaşınca; "Ferîd bir şeker hazînesidir." dedi.

Üçüncü rivâyet: **Hazînet-ül-Asfiyâ** kitabının yazarı, **Tezkiret-ül-Âşıkîn'**den alarak şöyle rivâyet ediyor: "Tüccarın biri, Mültan'dan Delhî'ye, şeker çuvalları yüklü bir deve kervanı götürüyordu. Şimdiki adı Pak Patan olan Acûzân'dan geçerken, Ferîdüddîn Genc-i Şeker, develerle ne taşıdığını tüccara sormuştu. Tâcir alay edercesine; "Tuz." diye cevap verdi. Bunun üzerineFerîdüddîn; "Evet, tuz olabilir." diyerek tasdîk etmişti. Tâcir Delhi'ye ulaştığında, bütün çuvalların tuz hâline geldiğini görüp şaşkına döndü. Hemen Acûzân'a döndü. Derhâl Ferîdüddîn Genc-i Şeker'den, develeri şeker taşıdığı hâlde, tuz taşıdıklarını söylemekle yaptığı edepsizlikten dolayı özür diledi. Ferîdüddîn Genc-i Şeker de; "Eğer şeker idiyse, o hâlde şeker olsun." dedi. Tâcir Delhi'ye döndü ve tuzların, Allahü teâlânın lütfu ile şekere döndüklerini görüp sevindi. Bundan dolayı ona Şeker Genc (Şeker Hazînesi) dendi."

Dördüncü rivâyet: "Ferîdüddîn Genc-i Şeker, mücâhede yaparken ve dağlarda gezerken, bir gün çok susamıştı. Biraz su içmek için bir kuyunun kenarına gitti. Fakat kuyudan su çekecek kovası ve ipi yoktu. Şaşkın ve çâresiz bir hâlde dururken, iki ceylanın oraya geldiğini ve suyun, kuyunun en üstüne kadar yükseldiğini gördü. Ceylanlar su içip oradan ayrıldılar. Ferîdüddîn Genc-i Şeker kuyunun yanına varınca, su aşağı çekildi. Bu hâdiseyi görüp şaşırdığında; "Yâ Rabbî! Hayvanlara suyu verdin ama insanları sudan mahrum etmenin bir sebebi vardır?" dedi. O anda ilâhî bir nidâ işitildi. Şöyle diyordu: "Hayvanlar bana ve benim rahmetime güveniyorlar ve suya kavuşuyorlar. Ama sen, ipe ve kovaya güvendiğin için, sudan mahrum kalıyorsun." Bunu duyunca, Ferîdüddîn Mes'ûd çok üzüldü. Bir damla su içmeden, tövbe için kırk gün orucuna başladı. Bu oruçları bittiğinde, ağzına biraz toz aldı ve toz derhâl şekere döndü. Bu anda, şu ilâhî nidâ işitildi: "Yâ Ferîd! Tuttuğun kırk gün orucunu kabûl ettik ve seni sevdiğimiz dostlardan biri olarak seçtik. Seni tatlı dilli, bağlılarımız arasına dâhil eyledik ve seni Genc-i Şeker yaptık."

Genc-i Şeker Mültan'da ikâmet ederken, Celâleddîn Sühreverdî oraya geldi. Genc-i Şeker'in medhini duyarak, onu ziyâret etmeye gitti. Genc-i Şeker onu lâzım gelen hürmet ile karşıladı.

Celâleddîn Sühreverdî de, elinde bulunan bir narı Genc-i Şeker'e verdi. Genc-i Şeker o anda oruçlu olduğu için, narı orada bulunanlara dağıttı. Celâleddîn Sühreverdî, Genc-i Şeker'in üzerindeki elbisenin tâmir edilemez derecede eskiliğini gördü. Bunun üzerine, îmâ yoluyla yedi sene boyunca bir elbiseye bile sâhib olamayan ve avret yerlerini sâdece uzun gömleği ile örten, Buhârâlı bir velînin hikâyesini anlattı. Gâyesi, Genc-i Şeker'in kanâatini övmekti. Celâleddîn Sühreverdî oradan ayrıldıktan sonra, Genc-i Şeker, bir nar tânesinin yerde durduğunu gördü. Onu aldı ve akşam orucunu açmak için yedi. Bir tâneyi yer yemez, mânevî âlemin yeni yeni manzaralarını görmeye başladığını fark etti. Narın hepsini kendisinin yemediğine pişmân oldu. Hocası Hâce Kutbüddîn Mültan'a geldiğinde, Genc-i Şeker durumu hocasına anlattı. O da; "Bütün nardan sâdece senin yediğin bir tâne, ilâhî sırların esrârını hâvi idi." dedi.

Hocası, Kutbüddîn-i Bahtiyâr Kâkî el-Ûşî, kerâmet ve yüksek firâseti ile vefâtının yaklaştığını anlayıp, kendisine vekîl, yerine halîfe olacak zâtın Ferîdüddîn olduğunu bildiren haber ve eşyâlarla, bir talebesini ona gönderdi. Bu günlerde Ferîdüddîn hazretleri de hocasını rüyâda görüp, kendisini Delhi'ye çağırdığını anlayınca hemen yola çıktı. Yolda, kendisine haber getiren talebe ile karşılaştı. Delhi'ye geldiler. Hocasının vefâtını öğrenince, elem, üzüntü ve derd içinde hocasının cenâze namazını kıldı. Sonra kendisine bırakılan hırka, sarık ve nalinleri giyip, hocasının makâmına oturdu. Çeştiyye yolunun rehberi oldu. İnsanları irşâda, doğru yolu anlatmaya başladı.

Bu sırada, Bedreddîn-i Gaznevî isminde birisi, Kutbüddîn hazretlerinin vefâtından sonra vekîl olarak yerine geçecek zâtın kendisi olduğunu bildirerek, bu haksız iddiâyı insanlar arasına yaydı. Genc-i Şeker, bu hâle çok üzülüp, Acûzân isimli beldeye gitti. Oranın ahâlisi müslüman değildi. Orada küçük bir kulübeye çekilip uzlete yalnızlığa devâm etti. Konuşup sohbet edecek kimse bulunmadığından, insanlar arasına karışmazdı. Kulübesinde ibâdet ve tâat ile meşgûl oluyordu. Oranın ahâlisi, zamanla Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in kulübesine yönelir bir hâl aldılar. Bu zâta çok muhabbet ettiler. Kendisinde bulunan güzel ahlâka hayrân olup, îmân edenler oldu. Zamanla çoğaldılar. Böylece, İslâmın girmediği bir yerde, İslâmın emir ve yasaklarına uyan, Ehl-i sünnet îtikâdını kabûl eden bir İslâm cemiyeti hâsıl oldu. Yirmi beş sene kadar orada ibâdet, tâat ve irşâdla meşgûl olup, yalnız Acûzân halkı değil, artık Pencab kabîleleri de irşâd dâiresinin içine girdi. O havası, suyu iyi olmayan yerde, o sert tabiatlı kişileri, sabırla, sıkıntı çekerek yumuşatıp, İslâmın güzel ahlâk sınırları içine çekti. Sözleri kılıçtan tesirli oldu. Huzûrunda şehzâde ile dilenci bir tutulurdu. Bir mal verseler almaz, fakirce yaşamayı tercih ederdi. Onun bu hâlini gören binlerce insan müslüman oldu. Sâdece civâr kabîlelerden on altısı toptan İslâma girdi.

Genc-i Şeker Acûzân'a tamâmen yerleşince, annesini Hotval'dan getirtmek için, kardeşi Necîbüddîn Mütevekkil'i gönderdi. Kardeşi, annesini ata bindirip, kendisi yaya olarak Acûzân'a doğru yola çıktı. Yolda, vahşî hayvanlarla dolu bir ormandan geçmek zorunda kaldılar. Yaşlı kadın, ormandayken oğlundan su istedi. Necîbüddîn, annesini bir ağaç gölgesine bırakarak su aramaya gitti. Bir süre sonra, su ile berâber annesini bıraktığı yere geldiğinde annesi yoktu. Bütün aramalara rağmen bulamadı. Çok kötü bir vaziyette Acûzân'a döndü. Olanları ağabeyine anlattı. Bunun üzerine Genc-i Şeker, talebelerini de kardeşiyle birlikte oraya gönderdi. Onlar da aradılar, bulamadılar, Necîbüddîn aramadan dönüşte, bir çantanın içinde birkaç insan kemiği getirdi. Genc-i Şeker çantayı seccâdesinin üzerine koydurdu. Fakat çanta açıldığında hiçbir şey görülmedi. Necîbüddîn Mütevekkil ise, kemikleri dikkatle sardığını ve sâlimen getirdiğini söyledi. Kemiklerin çantadan kaybolmasının ilâhî bir hâdise olduğu kabûl edildi. Bu olay üzerine, Genc-i Şeker, Allahü teâlânın takdîrine sığındı. Annesinin rûhuna Fâtiha okunmasını ve fakirlerin doyurulmasını istedi.

Bir gün Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in yanına birisi geldi. Genc-i Şeker ona bir şey verdi ve gitmesini söyledi. Fakat o kimse, Genc-i Şeker'in yanından uzun zaman ayrılmadı ve

kullanmakta olduğu tarağı almak istedi. Bunun için Genc-i Şeker'i çok rahatsız etti. Sonunda dayanamayan Genc-i Şeker ona; "Gidin beni rahatsız etmeyin. Allahü teâlâ seni cezâlandırsın." dedi. O kişi oradan ayrıldı ve yıkanmak için bir dereye girdi. Suya daldı ve bir daha çıkmadı.

Yine bir gün, Genc-i Şeker namaz kıldığı sırada, bir kimse dergâha girdi. Çok edepsizce ve tâciz edici bir şekilde Genc-i Şeker'e hitâben, yüksek sesle; "Nedir burada yaptığın sahte gösteri? Kendini bir ilâh ilân ediyor ve insanları kendine ibâdet ettiriyorsun." dedi. Genc-i Şeker bu kişiye çok kibâr ve mütevâzî bir sesle; "Kardeşim, kendimi aslâ ilâh ilân etmedim ve insanlara bana tapın demedim. Ben, Allahü teâlânın önemsiz ve mütevâzî bir kuluyum. Dilediğine şeref ve şöhret veren yalnız O'dur. Bu âcizin bütün şöhreti, Allahü teâlânın ihsânı sebebiyledir." dedi. Şahıs, bu tatlı ve yumuşak sözler karşısında saygısızlığına pişmân oldu, tövbe etti ve özür diledi. Bunun üzerine Genc-i Şeker onu affetti.

Bir zaman Genc-i Şeker, Bağdât'ta Şihâbüddîn Sühreverdî ile kalıyordu. Şihâbüddîn Sühreverdi, çok şiddetli bir diş ağrısına tutuldu. Ferîdüddîn Şeker'den, bu ağrının geçmesi için duâ etmesini istedi. O da; "Yâ Rabbî! Şihâbüddîn'in ağrısını tamâmen geçir ve onun ağrısını bana ver!" diye duâ etti. Duâsı kabûl oldu ve diş ağrısı kendisine geçti. O zaman Şihâbüddîn Sühreverdî; "Yâ Rabbî! Ferîd benim hakîkî dostum ve arkadaşımdır. Onu diş ağrısından kurtar!" diye duâ etti. Bu duâ da kabûl edildi. Ferîdüddîn Genc-i Şeker de iyileşti.

Bir gün Muhammed Şâh adında bir talebesi, Genc-i Şeker'in yanına geldi. Çok üzüntülü bir hâli vardı. Genc-i Şeker sebebini sorunca kardeşinin komada olduğunu söyledi. Bunun üzerine Genc-i Şeker; "Ama kardeşin şimdi çok iyi, boşuna endişeleniyorsun." dedi. Muhammed Şâh eve döndüğünde, kardeşini, sapasağlam buldu.

Genc-i Şeker'i görmek için, bir gün Arabistan'dan birkaç fakir geldi. Yabancı olduklarını, bütün paralarının bittiğini Genc-i Şeker hazretlerine bildirdiler. O da, bunlara o anda önünde duran kuru hurmalardan biraz verdi ve; "Bunları alın ve gidin, Allahü teâlânın izniyle yolculuğunuzu tamamlarsınız." dedi. Onlar şaşkın ve bu ucuz hediyeyi büyük velîye yakıştıramaz bir hâlde dergâhtan çıktılar. Hurmaları atmak istediler, o anda hurmaların altına döndüğünü görüp hayrette kaldılar.

Nizâmüddîn Evliyâ iyileşmez bir hastalık sâhibine Genc-i Şeker'e gitmesini tavsiye etti. O kişi Ferîdüddîn Şeker'e gitti. O da bir kâğıda; "Allah Kâfî, Allah Şâfî." yazıp, gelen kişiye vererek boynuna takmasını söyledi. O kişi bu yazılı kâğıdı takar takmaz, tutulduğu ve uzun zaman geçmeyen hastalıktan kurtuldu.

Şeyh Ârif Sevastânî, Genc-i Şeker'in talebelerinden biriydi. Lahor vâlisi, Acûzân'daki Ferîdüddîn Genc-i Şeker'e verilmek üzere, Ârif Sevastânî'ye yüz dînâr verdi. Şeyh Ârif, Acûzân'a varınca, hocasına sâdece elli dînâr verdi. Büyük velî, gülümseyerek; "Ârif, sen çok hoş bir arkadaşsın, bu hediyeyi yarı yarıya bölüştürerek tam kardeş payı yaptın." dedi. Bunun üzerine Ârif Sevastânî çok şaşırdı ve sarardı. Kalan elli dînârı da çıkardı ve hatâsı için özür diledi. Genc-i Şeker; "Sûfî her zaman dürüst olmalıdır. Yoksa mükemmelliğe erişemez." dedi. Bu îkâzdan sonra yüz dînârın hepsini Ârif Sevastânî'ye verdi ve tövbesinden sonra onu yeniden talebeliğe kabûl etti.

Delhili bir genç, talebe olmak üzere Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in aşkıyla Acûzân'a gidiyordu. Yolda bir kadın, gence âşık oldu. Başlangıçta genç, kadından sakınmak için elinden geleni yapmasına rağmen, kadın onu kendisine meylettirmeye muvaffak oldu. Delikanlı tam elini kadına uzatacağı sırada, bir adam âniden gelip gencin suratına bir tokat attı. "Ferîdüddîn Genc-i Şeker'e tövbeni arz etmeye giderken, burada bu günahı işlemeye hazırlanmaktan hiç utanmıyor musun?" dedi ve kayboldu. Delikanlı çok utandı ve kadından uzaklaştı. Yoluna devâm ederek Acûzân'a vardı ve Genc-i Şeker'in huzûruna çıktı. O zaman Ferîdüddîn hazretleri; "Sevgili oğlum, bir kadının ağına düştün. Ama Allahü teâlâ seni günahtan

korudu." deyince, delikanlı hayrete düştü. Cânı gönülden tövbe ederek, Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in talebelerinden oldu.

Bir gün Ferîdüddîn Genc-i Şeker'e ihtiyar bir kadın geldi. Ne istediği sorulduğunda, kadın ağlıyarak; "Ey mübârek velî, biricik oğlum yirmi senedir eve uğramadı. Onun sağ olup olmadığını bile bilmiyorum. Fakat ayrılık acısı beni yarı ölü yaptı." dedi. Kadının bu acıklı durumu, Ferîdüddîn Genc-i Şeker'i çok üzdü. Bir müddet murâkabeye daldı. Sonra kadına; "Git, oğlun geldi." dedi. İhtiyar kadın eve doğru giderken oğluyla karşılaştı. Sevinçle evlerine gittiler. Kadın oğluna nerelerde olduğunu sordu. Oğlu; "Anneciğim! Buradan 2500 km uzaktaydım. Bugün hiç arzum olmadığı hâlde, âniden şiddetli bir şekilde içime seni görme isteği düştü. Nehrin kenarına dikilip düşünürken, çok güzel ve muhterem bir simâ önümde göründü ve çâresizliğimin sebebini sordu.Sıkıntımı anlatınca; "Eve döndüğünü düşün." dedi. Ona inanmadım. Ama o, gözlerimi kapayıp elimi eline vermemi istedi. İsteksizce denilenleri yaptım. Sonra gözlerimi açtığımda, kendimi burada buldum." diye anlattı. İhtiyar kadın, oğlunun başından geçenlerle Ferîdüddîn hazretleri arasındaki bağı anlayıp, sevinç göz yaşları içinde ona teşekkür etti.

Ferîdüddîn Genc-i Şeker, bu dünyâya, Allahü teâlâya muhabbet ve bağlılık içinde geldi ve o halde vefât etti. Vefâtından birkaç gün önce, talebelerinden olan Şems Dâbîr, Nizâmî'nin meşhûr Farsça mesnevîsinden Ferîdüddîn Genc-i Şeker'e bir beyt okudu. Bu beyt, Genc-i Şeker'i kendinden geçirdi. Kendine gelince gömleğini Şems Dâbîr'e verdi. Büyük velî, sonraki günlerde tam bir suskunluğa büründü. Sâdece Kur'ân-ı kerîm okumak ve namaz kılmak için konuşurdu. Talebeleri hastalandı zannettiler. Çağırılan doktoru kabûl etmedi ve Emîr Hüsrev'in şu beytini tekrarladı: "Ey câhil hekim! Yatağımdan git. Aşk kurbanları için sevgiliye kavuşmaktan başka ilâç yoktur."

Genc-i Şeker'in, Muharrem ayının beşinde durumu ağırlaştı. Yatsı namazından sonra şuûrunu kaybetti. Tekrar kendine geldiğinde, orada bulunanlara; "Yatsı namazını kıldım mı?" diye sordu. Oradakiler kıldığını söylediler. O tekrar abdest alıp; "Belki bir daha namaz kılmaya fırsat bulamam." diyerek nâfile namaz kıldı. Sonra tekrar sekerât hâline geçti. Bir süre bu hâlde kaldıktan sonra, tekrar kendine geldi.Yine abdest alıp nâfile namaz kılmak için namaza durdu. Secdedeyken, duyulacak şekilde; "Yâ Hayyû, yâ Kayyûm." dedi ve 1265 (H.664) senesinde rûhunu teslim etti. O anda şöyle bir nidâ duyuldu: "Dost, dosta kavuştu." Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in vefât haberi Hindistan'da büyük bir yangın gibi yayıldı. Cenâzesi çok kalabalık oldu.

Mültan'daki türbesi, günümüze kadar ziyâretgâh olup, onu sevenler tarafından ziyâret edilerek, rûhâniyetinden feyz alınmaktadır. Türbesi, bilhassa, vefâtının sene-i devriyesi olan Muharrem ayının beşinci gününde, Pakistan'ın ve Hindistan'ın çeşitli şehirlerinden gelen binlerce ziyâretçi ile dolup taşmaktadır.

Hocası gibi vefât edeceğini anladığı zaman, kendisine çok bağlı olan talebelerinin en yükseği Alâüddîn AliSâbir'i halîfe olarak bıraktı. Bu büyük velî, hocası Genc-iŞeker hazretlerinin vefâtından sonra Delhi'ye gelip, Çeştiyye yolunu yaymaya devam etti.

Genc-i Şeker'in vefâtından sonra geriye kalan beş oğlu ve üç kızının her birisi, sâf kalpli, evliyâ yolunda yüksek derece sâhibi temiz kimselerdi.

Kızlarından birini, talebelerinden ve **Esrâr-ül-Evliyâ** kitabının yazarı olan Bedreddîn İshâk bin Ali Buhârî Dehlevî ile evlendirmişti. 1293 (H.692) yılında vefât eden Bedreddîn İshâk Buhârî, Şeker Genc hazretlerinin pek kıymetli sözlerini, bahsi geçen **Esrâr-ül-Evliyâ** kitabında güzel bir şekilde yazıp, nice kimsenin duâsına kavuştu. Genc-i Şeker'in soyundan gelenler, hâlâ mevcûd olup, kıymetlerini bilenler tarafından hürmet edilmekte, hatırları sayılmaktadır.

Genc-i Şeker'in sohbetlerine doyum olmazdı. Konuşmaları ve dersleri, sâdece talebelerini

değil, kendine düşman olanları bile cezbederdi. Allahü teâlânın kendisine verdiği yüksek makâma rağmen hiç kibirlenmez, köylü, sultan, dilenci, kim olursa olsun, herkesi aynı şekilde, nezâket ve güler yüzle karşılardı. Onu dinlemek şerefine kavuşanlar, tatlı sohbetinden hiç bıkmaz ve sıkılmazdı. Lakabı gibi tam bir şeker hazînesi idi.

Ferîdüddîn Genc-i Şeker, Allahü teâlâdan başka kimseden korkmazdı. Kalbi çok yumuşak olup, Allah korkusu ile doluydu. Allahü teâlânın korkusu, hayâtına hâkimdi. İlâhî gerçeklerden bahs edilince çocuk gibi ağlamaya başlar ve Allah korkusundan saatlerce baygın kalırdı.

Genc-i Şeker, Peygamber efendimizin tam âşığı idi. Mübârek sözlerinden ve hayâtından

bahsedildiği zaman, ekseriya ağlamaya başlardı. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine sıkı sıkıya sarılır ve bütün müslümanlara da Resûl-i ekremin sünnetine uymalarını nasîhat ederdi. Peygamber efendimizin vefâtından bahsedilen bir mecliste, Ferîdüddîn Genc-i Şeker derin bir nefes alarak; "Allahü teâlâ, bütün kâinâtı O'nun için yarattığı Sevgili Peygamberini bu dünyâda tutmadığı hâlde, benim ve sizin değeriniz nedir, neyimize güvenip de kendimizle övünürüz? Hayattayken, kendimizi bizden öncekilerle karşılaştırmalı, gözlerimizden dünyâ hayâtının yalancı maskesini sıyırmalı, kendimizi her an ölüme hazır tutmalıyız. Öyle ki, kıyâmet gününde yüzümüz kara çıkmasın." buyurdu.

Ferîdüddîn Genc-i Şeker canlı bir tevâzu timsâliydi. Kendisinden; fakîr, âciz, diye bahsederdi. Bu ifâdeleri sâdece konuşmaya mahsus olmayıp, bütün yazışmalarında da kullanırdı. Genc-i Şeker'in talebeleri arasında güçlü sultanlar, tanınmış hâkimler ve zenginler de vardı. Bunlar, devamlı ziyâretine gelirdi. Hepsine karşı en ufak bir büyüklük veya küçüklük hissi vermeden muâmele ederdi. Genc-i Şeker çok misâfirperverdi. Dergâhına bir gün bir sûfî geldi. Evde mısırdan başka yiyecek yoktu. Misâfiri çok sevdiğinden, Genc-i Şeker mısırları öğütüp un yaptı ve ekmek pişirdi. Sonra misâfirine ikrâm etti. O sûfî çok memnun olarak: "Saâdetine ve zenginliğine duâcıyım. Hayâtımın en değerli hazînesi olarak sakladığım mânevî zenginliğimi sana verdim." dedi.

Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in çok zengin talebeleri olmasına rağmen, kendisi devamlı fakirlik içinde yaşadı. Ömrünü basit bir çatı altında geçirdi. Kendisi ve yakınları günlerce aç kalmışlar, o civarda yabânî bir ağacın yaprağını yıllarca yemişlerdi. Genc-i Şeker, borç almaktansa aç dolaşmayı tercih ederdi ve:

"Bir borçlu, borçlu olduğu hâlde ölürse, kıyâmette alacaklısının önünde mahcûb olur. Borçlu ile kanâat arası, doğu ile batı kadar uzaktır. Sûfînin, ödünç almaktansa ölmesi daha iyidir." derdi. Bir gün evde hiç tuz kalmamıştı.Talebesi Nizâmüddîn Evliyâ, hırkasını bakkala rehin bırakıp, hocasına tuz almıştı. Genc-iŞeker hazretleri çorba kâsesine elini uzatıp bir lokma alır almaz, elinin ağırlaştığını hissedip geri çekti ve; "Bu yemek israf kokuyor." dedi. Nizâmüddîn Evliyâ korkudan titremeye başladı ve; "Bu yemeğin tuzu hâriç, hepsini her zamanki gibi ormandan topladık, ama tuzu borçla aldık." diye îtirâfta bulundu. Bunun üzerine Genc-i Şeker; "O hâlde hiçbirimiz bundan yiyemeyiz. Borçla yemek yapıp yemek sûfîlerin âdetine ve prensiblerine aykırıdır" dedi ve o yemeği fakirlere dağıttı.

Ferîdüddîn Genc-i Şeker, yerde yatardı. Kıyâfeti çok sâde ve yamalıydı. Bir defâsında gömleği yamanamayacak hâle geldiğinden, talebeleri ona yeni bir gömlek getirdiler. Bunu giyince; "Bu yeni gömlekte eskisinin rahatlığı ve zevki yok." dedi. Ferîdüddîn Genc-i Şeker, kendisine verilen hediyelerin hepsini fakirlere dağıtırdı.

Yine bir gün dört şahıs gelerek, sebepsiz yere Ferîdüddîn Genc-i Şeker'e iftirâ etmeye, saçma sapan iddiâlarda bulunmaya başladılar. Büyük velî Genc-i Şeker, bunlara aldırış etmeden, onlarla tevâzu ile kibarca konuşmaya, onları memnun etmeye çalıştı. Ayrılmak istediklerinde, onlara belli bir yoldan gitmemelerini, onlar için bu yolun tehlikeli olacağını haber verdi. Onlar gittikten bir müddet sonra, Ferîdüddîn Genc-i Şeker orada hazır bulunanların merak

nazarları altında ağlamaya başladı. Sonradan anlaşıldı ki, o kimseler, onun îkâzına uymayarak, gittikleri yolda büyük bir fırtına sonunda helâk olmuşlar. Genc-i Şeker ise bu tâlihsizlere acıdığı için ağlıyormuş.

Fârisî 68 sahifelik **Râhat-ül-Kulûb** kitabı ve başka eserleri vardır. Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerine; "Hangi kitapları yazdınız?" diye suâl edildiğinde, talebelerini gösterip; "Benim mürîdlerim (talebelerim) benim kitaplarımdır." buyurdu. İşte Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker de öyleydi. Herbiri çok kıymetli ve yüksek birçok talebe yetiştirdi. İfâde ve mânâ bakımından çok güzel şiirler yazardı. Şu kıta onun şiirlerindendir:

Hiçbir gece yoktur ki, kalbim kan ağlamasın,
Hiçbir gündüz yoktur ki, yüzden nâmus akmasın.
Ömrümde hiçbir tatlı şerbet içmedim ki, o,
Gözlerimden yaş diye akıp da damlamasın.

Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker sohbetlerinde sık sık buyururdu ki:

"İnsanların en akıllısı, dünyâya gönlünü kaptırmayanlardır. En zengini de kanâat edenlerdir."

"Başkalarının almak istemediği malın satıcısı sen olma!"

"Herkesin yemeğinden yeme! Fakat herkese yemek yedir!"

"Günah olan bir şeyde kendine karşı sert ol!"

"Kalbini şeytanın oyuncağı yapma"

"İçine, dışından çok îtinâ göster!"

"Âile ve yol büyüklerine hürmetkâr ol!"

"Sana saygı gösterene saygılı davran!"

"Sıhhatinin kıymetini bil!"

"Senden korkandan kork!"

"Allahü teâlânın sevgili kulları ile oturup kalkmada, Allahü teâlâyı hâtırından çıkarma!"

"Hiçbir şey, kaybedilmiş vakti telâfi edemez."

"Makam için, ne kadar mühim olsa da, şahsiyetinizi vermeyin. Kendinizi küçültmeyin!"

"Riyâzet, nefs-i emmâreyi yenmektir. Uzlet ise onu hapsetmektir."

"Bir kimsenin bir mürşidi yoksa, yâni bir kimse kendisini irşâd edecek, kendisine doğru yolu gösterecek bir kâmil velî bulamazsa, böyle büyük zâtların kitaplarını okusun ve onlara uysun!"

"Hergün bir fazîlete daha kavuşmaya çalışınız!"

"Başkalarına iyilik yaptığın zaman kendine iyilik yaptığını bil."

"Kalbin Allahü teâlâya olan bağlılığındaki sevinci gideren şeyi terk et!"

"Düşman ne kadar emîn ve incitmesiz görünse de, ısırmasından kendini emîn tutma!"

"Maddî arzuları tatmin peşinde olma! Yoksa, arzu ateşi daha çok alevlenir."

"Kibirlilere karşı kibirli olmak liyâkatini elden kaçırma!"

"Misâfir ağırlamada dahî israf helâl değildir."

"Tasavvuf talebesi olan bir sûfîde şu vasıflar bulunmalıdır:

1) Allahü teâlâya muhabbet ve bağlılığından dolayı, kendini ve dünyâyı unutmalıdır. 2) Ne kadar ciddî olursa olsun, başkalarının kusûrlarını görmezden gelmelidir. 3) Harama gözlerini kapamalıdır. 4) Bütün istenmeyen şeyleri duymamalı, kötü şeylere karşı sağır olmalıdır. 5)

Dilsiz olmalı, söylenmeyecek sözleri söylememelidir. 6) Seni, her an arzulanmayan yerlere sürüklemeye çalışan alçak nefsinin peşinden koşmamalısın.

Eğer bu sıfatlar bir sûfîde yoksa, o düpedüz bir yalancı sahtekârdır. Dünyâ malına ve şerefine sâhib olmayı arzulayan bir sûfî, sûfî değildir. O, sûfîlere kötülük getiren bir aldatıcıdır."

"Altı çeşit tövbe vardır: 1) Kalp ile tövbe: Kalben bütün kötü arzularını firenler ve önler. Kıskançlığı ve nefsin diğer arzularını öldürür. Kul ile Allahü teâlâ arasındaki perdelerin kalkmasına yardım eder.2) Dil ile tövbe: Kötü sözler söylemekten dili alıkoymak ve onu devamlı Allahü teâlâyı zikre ve Kur'ân-ı kerîm okumaya alıştırmak demektir. Muhabbet yolunda sâdece diline hâkim olabilen ve onu zikirde kullananlar muvaffak olurlar. Tek başına kalb ile tövbe, Allahü teâlâya kavuşmak için yeterli değildir. Kulaklar, gözler eller ve nefs kalbin kölesidirler. Bu yüzden bunlar, dil ile yapılan tövbe ile kontrol edilebilirler. 3) Göz ile tövbe: Harama bakmamak ve başkalarının kusûrlarını görmemektir. 4) Kulak ile tövbe: Sûfîlerin kulağı, Allahü teâlânın zikrinden başka birşey duymamalıdır. 5) Ayak ile tövbe: Ayakları haramlardan ve kötülüklere gitmekten korumaktır. 6) Nefs ile tövbe: Nefsin arzularını firenliyerek yapılan tövbedir. Bu tövbelerin dışında; tövbe-i hâl, tövbe-i mâzi ve tövbe-i müstakbel olmak üzere üç tövbe daha vardır. Tövbe-i hâl: Yeni işlediği günahlara tövbe etmek ve ileride işlememeye yemin etmektir. Tövbe-i mâzi: Geçmişte yapmış olduğu günahlar için tövbe etmektir. Tövbe-i müstakbel: Gelecekte hiç günah işlememek için Allahü teâlâya yalvarmaktır."

"Sûfîlerde bulunması gereken husûsiyetlerden bâzıları şunlardır:

1) Sûfî'nin, kalbinde hiçbir kir ve kötülük olmaz. 2) Tasavvuf, Allahü teâlâ ile yakın dostluk demektir. 3) Sûfîler, mutlak suskunluk içindedirler ve ilâhî nûrun etkisi altında şaşkın bir vaziyettedirler."

"Tasavvuf, bir insanın mânevî ve dînî hayâtının ve işlerinin bir nizâma bağlanmasıdır. Allahü teâlanın velî kulu, dünyâ ile ilgisi kesik olmasına karşılık, dünyâ işlerine tepeden bakmaz ve bu işler hakkında kötü konuşmaz. Yâni dünyâ için ne sevgisi ne de nefreti vardır."

"Sûfî ne kadar çok üzüntü, acı ve yalnızlık çekerse, Allahü teâlâya o kadar yaklaşır. Hâce Muînüddîn Çeştî, îmânının kuvvetlenmesi için, Allahü teâlânın kendisine daha fazla sıkıntı, acı ve üzüntü vermesi için sürekli duâ ederdi."

"İnsana her ne gelirse, Allahü teâlâdan gelir."

"Nefsi firenlemek, Allahü teâlâya yaklaşmak demektir."

"İnsana sıkıntı ve üzüntü gelirse, günahlarından temizlendiğini düşünmelidir.Bütün muhabbet ve sıkıntıların Allahü teâlâdan geldiğini düşünmelidir."

"Dünyânın aldatıcı güzelliklerinin ve süslerinin peşinde koşmayın. Bunlar, size sonunda acı getirir."

"Allahü teâlâdan zenginlik istiyorsanız, kendinizi hırs ve kıskançlıktan koruyun."

"Allahü teâlâ ile konuşmak isteyen, Kur'ân-ı kerîm okumalıdır."

"Kanâatkâr olan, ansızın Allahü teâlânın nîmetlerine kavuşur."

"Allahü teâlâyı hatırlamayanlar, ölüler gibidirler."

"Dünyâda üç çeşit insan vardır:

1) Her zaman dünyâyı sevip ona tapanlar. 2) Dünyâyı kendilerine düşman bilip onu terk edenler. 3) Dünyâyı ne dost, ne de düşman bilmeyip, orta yol tutanlar. Bunlar, diğer iki sınıftan daha iyidirler."

KENDİNİ YERDE BULDU

Ferîdüddîn Mes'ûd Genc-i Şeker, bir gün talebeleriyle bir mecliste otururken, birçok esrarlı işlerde usta olan bir yogi içeriye girdi. Gâyesi uzun süredir şöhretini duyduğu velînin mânevî gücünü tesbit etmekti. Genc-i Şeker'i görür görmez kendini yerde bulan yogi, kalkmak istediyse de kalkamadı. Genc-i Şeker ona başını kaldırmasını söyledi, fakat yogi ne başını kaldırabildi, ne de konuşabildi. Genc-i Şeker şiddetle ısrâr edince, yogi büyük bir güçlükle başını kaldırdı ve titrek bir sesle:

"Sizin heybetiniz beni o kadar etkiledi ki, konuşamıyorum." dedi. Bunun üzerine Genc-i Şeker orada bulunanlara hitâben:

"Bu, kendi gücünün gurûru ile benim karşımda övünmeye gelmişti. Fakat Allahü teâlâ kibirlenmeyi aslâ sevmez. Kibrine tövbe etmemiş olsaydı, ölünceye kadar bu durumda kalırdı." buyurdu.

Bu durumdan sonra, yogi ve adamları müslüman olup Ferîdüddîn Genc-i Şeker'in talebelerinden oldu.

İSTEDİĞİN BİR ŞEY VAR MI?

Şems Dâbîr, zamânının bilgili şâirlerinden biriydi. Genc-i Şeker'den ders almıştı. Bir gün hocası Ferîdüddîn Şeker'in huzûrunda bir kasîde okudu. Bu kasîde hocasının çok hoşuna gitti ve ona; "Bu fakirden istediğin bir şey var mı?" diye sordu. O da; "Efendim, annem çok yaşlıdır ve yardıma muhtaçtır. Fakat ben, fakirliğim yüzünden ona karşı vazifemi yapamıyorum." dedi. Genc-i Şeker; "Pekâlâ, biraz Allah rızâsı için sadaka getir." dedi. O da biraz bozuk para getirdi. Genc-i Şeker bu parayı oradakilere dağıttı. Bundan sonra Genc-i Şeker, Şems Dâbîr'in zengin olması için duâ etti. Birkaç ay sonra Şems Dâbîr Delhi'deki Sultan Nâsırüddîn Mahmûd tarafından iyi bir vazifeye tâyin edildi. Daha sonra Sultânın hazînedârı oldu. Şems Dâbîr, Sultan Nâsırüddîn'in yerine geçen Sultan Balban zamânında bile bu makamda kaldı ve kalan ömrünü Genc-i Şeker'in bereketiyle refah içinde geçirdi.

FERİD İÇİN BİR ŞEYLER YAPIN

Ferîdüddîn Genc-i Şeker herkesi sever ve bağışlardı. Kendisini öldürmeye gelen en azılı düşmanlarını bile bağışlar ve kimseyi sıkıntı içinde görmeye dayanamaz, derhâl yardım elini uzatırdı. Acûzân'da bir memur, bir gün Genc-i Şeker'den hükümetin tâkibâtına karşı yardım istedi. Genc-i Şeker'in yumuşak kalbi anlatılanlara çok üzüldü. Vâliye bir mesaj yazarak; "Ferîd için bir iyilik yapın ve bu fakir arkadaşı cezâlandırmayın." ricâsında bulundu. Fakat vâli söz dinlemedi, aksine o kişiyi daha da sıkıntıya soktu. Genc-i Şeker, vâliye kızacak veya kendi talebesi ve çok âdil bir insan olan sultâna bildirecek yerde, o kişiye haber göndererek; "Anlaşılıyor ki, sen de emrin altındaki insanların sıkıntılarına kulağını tıkamışsın." dedi. Vâli kabahatini anladı ve; "Evet ben katı kalbliyim, fakat bugün tövbe ediyorum. Bundan sonra kimseye sıkıntı vermeyeceğim." dedi.

Bir zaman sonra da vâli memurdan memnun oldu ve onu mükâfatlandırdı. Özür dileyerek, kimseye sıkıntı vermeyeceğini ifâde etmek üzere Genc-i Şeker'in dergâhına geldi. Böylece zâlimle mazlumun davranışını, sâdece sevgi ve ihsân yoluyla düzeltmiş oldu.

1) Kâmûs-ul-A'lâm; c.5, s.3404

2) Siyer-ül-Evliyâ

3) Râhat-ül-Kulûb (Nizâmüddîn Evliyâ)

4) Fevâid-üs-Sâlihîn

5) Delîl-ül-Ârifîn

6) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye (49. Baskı); s.1149

7) Siyer-ül-Aktâb; s.161

8) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.58, 73

9) Hediyyet-ül-Ârifîn; c.1, s.201

10) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.326

11) Persian Literature; c.2, s.941

12) Esrâr-ül-Evliyâ (Bedreddîn İshak Luknov-1876)

13) Sefînet-ül-Evliyâ; s.96

14) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.287

15) Cevâhir-i Ferîdi (AliAsgar Çiştî, Lahor, 1884)

16) The Big five of India in Sufism; s.50

17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.271

FETH-İ MÛSULÎ;

Musul âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed, ismi Feth bin Saîd el-Mûsulî'dir. 835 (H. 220) senesinde vefât etti. Bişr-i Hafî'nin arkadaşıdır. Bişr-i Hâfî gibi yüksek dereceler sâhibiydi. Haram ve şüphelilerden kaçması kuvvetli, nefisle mücâdelesi çoktu. Devamlı hüzün ve Allah korkusu içinde bulunurdu. Halktan kopup bir köşeye çekilmişti. Halktan devamlı kaçardı. Hattâ kendini tanımasınlar diye, tüccarmış gibi yanında bir deste anahtar taşırdı. Her gittiği yerde bunları seccâdenin önüne koyardı. Bir âlim ona: "Bu anahtarlarla heybet gösterme kapısına kilit vurmuş oluyorsun" dedi. Evliyâdan birine: "Feth-i Mûsulî'nin hiç ilmi var mı?" diye sorduklarında, "Dünyâdan tamamiyle el-etek çekmiş olması, ona ilim olarak yeterlidir." dedi.

Bir gün Feth-i Mûsulî'yi gözlerinden sicim gibi yaş akarken gördüler: "Ey Feth! Neden böyle ağlıyorsun?" dediklerinde; "Günahlarımı hatırladıkça, gözlerimden yaş akmakta, ağlamam ihlâssız ve riyâ ile olmasın diye de böyle ağlamaktayım!" cevâbını verdi.

Dedi ki:"Büyük velîlerden otuzu ile sohbet ettim. Hepsi de bu yolun büyüklerindendi. Hepsi halkla sohbetten kaçın dediler ve hepsi az yemeği emir buyurdular."

Feth-i Mûsulî bir gün Bişr-i Hafî'nin evine misâfir gitti. Bişr-i Hafî, talebelerinden birine bir mikdâr para vererek; "İyi ve tatlı bir şeyler alıp gel!" buyurdu. Bişr-i Hafî'nin o zamana kadar böyle şeyler aldırdığı görülmemişti. Berâberce talebenin getirdiklerini yediler. Feth-i Musulî giderken artan yemekleri aldı. Talebeleri bu duruma şaştılar. Bişr-i Hafî talebelerine; "Feth-i Mûsulî bize, tevekkülü sağlam olana, gıdâ saklamanın zarar vermeyeceğini gösterdi." buyurdu.

Bir gün Feth-i Mûsulî'ye, sıdk nedir? diye sorulunca, içinde demir bulunan bir ocağa elini sokup, kızgın bir demir parçasını çıkarıp elinde tuttu ve; "İşte sıdk budur." dedi.

Şöyle anlatır: "Bir gün Emir-ül-müminîn hazret-iAli'yi rüyâmda görüp, bana nasîhat et, dedim. Tevâzudan daha iyi bir şey görmedim. Yalnız Allahü teâlâdan sevap umarak, zenginin yoksula gösterdiği tevâzudan daha güzel ne olabilir, dedi. Biraz daha nasîhat edin, dedim. Buyurdu ki: Ondan daha güzel olanı, Allahü teâlâya gâyet fazla güven duyan fakirin, zengine karşı kibirli ve gururlu davranmasıdır."

Ebû Abdullah bin Cellâ anlatır: "Sırrî-yi Sekatî'nin evindeydim. Gece yarısından sonra giyinip, ridâsını (cübbesini) üzerine aldıktan sonra dışarı çıktı. "Nereye gidiyorsun?" deyince; "Feth-i Mûsulî'yi ziyârete." dedi. Evden dışarı çıkar çıkmaz zaptiye çavuşu kendisini yakalayıp hapse attı. Gündüz, gece yakalanan bütün tutukluların kırbaçlanması emredildi. Sırrî-yi Sekatî'yi kırbaçlamak için elini kaldıran celladın eli havada kaldı. "Niçin vurmuyorsun?" diye sorduklarında; "Bir şahıs karşımda durup: Sakın vurma!diyor. Bu yüzden elime hâkim değilim." dedi. Baktıkları zaman bu şahsın Feth-i Mûsulî olduğunu gördüler. Sırrî-yi Sekatî'yi onun yanına götürüp salıverdiler."

Hacca giderken yolda henüz mükellef olmamış bir çocuk gördü. Devamlı bir şey okuduğunu görüp; "Ne okuyorsun?" dedi. "Kur'ân-ı kerîm okuyorum." dedi. "Nereye gidiyorsun?" deyince, Hicaz'a gittiğini söyledi. Daha küçük olduğu halde neden gittiğini sordu. Çocuk;

"Allahü teâlânın rızâsına kavuşamadan bu dünyâdan ayrılırsam hâlim nice olur?" diye cevap verdi. "Adımların küçük, yaya nasıl Hicaz'a ulaşacaksın?" dedi. "Gerçi adımlarım küçük, fakat gönderen büyüktür." dedi. "Ne azığın, ne rehberin, ne de arkadaşın var." deyince; "Bir kimseyi bir zât, hânesine dâvet etse, o kimsenin yiyeceğini götürmesi ayıp olmaz mı? Rabbim beni dâvet buyurmuştur. Benim yardımcım O'dur." dedi.

Görüşme bitince çocuktan ayrıldı. Kâbe'ye varınca, onu tavâf sırasında gördü. Çocuk ona bakıp; "Nasıl, şimdi şüpheden kurtulup yakîne ulaştın mı?" dedi.

Bir gün Feth-i Mûsulî'ye elli altın getirilince, buyurdu ki:

"Her kim dilenmeksizin kendisine verilen bir şeyi reddederse; onu Allahü teâlâya karşı reddetmiş olur." dedi. Bu yüzden bir akçe alıp gerisini iâde etti.

Vefâtından sonra Feth-iMûsulî'yi rüyâda görenler; "Allahü teâlâ sana ne yaptı?" dediler. Dedi ki: Allahü teâlâ bana; "Niçin o kadar ağladın?" buyurdu. "Günahlarım ve kusurlarım sebebiyle yüzüm olmadığından ağlıyorum." dedim. "Ey Feth! Bu çok ağlaman sebebiyle, günâhını yazan meleğe sana günah yazmamasını emretmiştim." buyurdu.

"Yemek yemekten ve ilaçtan kesilen hasta misâli ilim ve hikmetten mahrûm kalan kalp de ölüme mahkûmdur."

"Kendi arzularından ziyâde Allahü teâlâyı isteyenin kalbinde Allah sevgisi doğar."

"Allahü teâlâyı arzu eden, ondan gayri her şeyden yüzünü çevirir."

"Kalbine dikkat ve teveccüh edenin kalbinde, Allahü teâlânın sevgisi meydana gelir."

"Konuşunca Allahü teâlâdan konuşanlar, amel edince Allah için amel edenler, bir şey isteyince de Allahü teâlâdan isteyenler gerçek mârifet sâhipleridir.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.292

2) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye (49. Baskı); s.1078

3) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.182

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.80

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.233

6) Nefehât-ül-Üns; s.157

7) Sıfât-üs-Safve; c.4, s.189

8) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.101

9) Tabakât-ül-Evliyâ; s.276

10) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.3, s.172

FETHULLAH EFENDİ;

Gaziantep'te yetişen velîlerden. Gaziantep'te doğdu. Doğum târihi belli değildir. Babası Abdüllatif Efendidir. Hazret-i Ebû Bekr'in soyundan olduğu rivâyet edilir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Zamânın âlimlerinden ilim öğrendi. İcâzet aldıktan sonra insanlara doğru yolu anlattı ve ömrünü bu şekilde geçirdi.

Fethullah Efendi, talebelere ders vermek için Gaziantep'te bir tekke ile bir câmi yaptırdı. Câminin inşâsı sırasında, ona; "Sen fakir birisin bunları yaptırmak için nereden para bulacaksın?" diye sorduklarında; "Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, taşa baksalar altın olur." diyerek bir taşa baktı. Taş o anda altın oldu. Soruyu soran yaptığı hatâyı anlayarak tövbe etti.

Câmi ve tekkenin inşâsı sırasında Fethullah Efendi işçi ve ustaların yevmiyelerini üzerinde oturmakta olduğu postun altından çıkarıp verirdi. İşçilerden biri Fethullah Efendinin

bulunmadığı sırada postun altında fazla para var zannıyla çalmaya gitti. Postu kaldırınca çöreklenmiş siyah bir yılanın şahlanışı ile irkildi ve işinin başına döndü. Fethullah Efendi inşâat yerine gelince o işçinin kulağına eğilerek; "Her deliğe elini sokma, kiminden yılan, kiminden çiyan çıkar." dedi. Fethullah Efendinin bu sözü o zamandan beri deyim olarak kullanılmaktadır.

Câmi ve tekkenin inşâatı devâm ettiği günlerde Fethullah Efendinin hanımı hamama gitti. Burada iyi muâmele görmedi ve kirli suyla yıkandı. Olup bitenleri Fethullah Efendiye anlattı ve fakirliği yüzünden uğradığı muâmeleden dolayı yakındı. Fethullah Efendi; "Hanım kovayla kuyudan su çek!" dedi. Hanımı kuyudan su çekince kovanın altınla dolu olduğunu gördü. Fethullah Efendinin emri ile bunu kuyuya boşalttı. İkinci bir kova daha su çekti. Bunun da içerisi yılan, akrep ve çiyanla doluydu. Fethullah Efendi; "Ey hâtun! Eğer dünyâ malı olan altına rağbet etseydin, bu haşerat senin içindi." dedi. Hanımı bu kovayı da boşalttı. Üçüncü kere kovayı çektiğinde çıkan su ile yıkandı. Bu durum üzerine Fethullah Efendi câminin yanına bir de hamam yaptırdı. Hamam yapıldıktan sonra yedi sene bir mumla ısıtıldı. Ancak durum açığa çıkıp halkın öğrenmesi ile mum söndü ve odun kullanılmaya başlandı.

Bir gün hamam kazanını değiştirmek için yeni kazan getirildi. Vaktin geç olması sebebiyle değiştirme işi bir gün sonraya bırakıldı. Gecenin geç saatlerinde kapı önünde bırakılan yeni kazanı bir hırsız çalmak istedi. Elini attığı sırada karşısında Fethullah Efendiyi gördü. HocaEfendi kazanı hırsızın üzerine kapattı. Ertesi gün kazan kaldırıldığında, altından hırsız çıktı. Olup bitenleri oradakilere anlattı ve Fethullah Efendiye gidip af diledi.

Fethullah Efendinin vefât târihi belli değildir. 1563 (H.971) senesinde vefât ettiği rivâyet edilmektedir. Yaptırdığı Câminin bahçesinde defnedildi. Kabrinin üstü açıktır. Bâzı kimseler kabrinin üstüne türbe yaptırmak istedi. Üstünün kapanması sırasında iki kişinin düşüp yaralanması üzerine, Fethullah Efendinin bu işe râzı olmadığı düşüncesi ile türbe yapımı yarım bırakıldı.

1) Gaziantep Evliyâları; s.66

2) Evliyâ ÇelebiSeyâhatnâmesi; c.9, s.146

3) Gaziantep Câmileri Târihi

FETHULLAH EVDEHÎ;

Hindistan'da yetişen İslâm âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden. Fethullah Evdehî diye tanınır. Dehlî âlimlerindendir. Doğum ve vefât târihleri tesbit edilememiş ise de, onuncu asrın başlarında vefât ettiği bilinmektedir.

Önceleri uzun seneler Dehlî Câmiinde ders verip ilim öğretti. Bundan sonra Şeyh Sadreddîn Hakîm'in talebesi oldu. Onun yanında ve hizmetinde bulunup, tasavvuf yolunda ilerledi. Kalbi, Allahü teâlâdan başka her şeyin düşüncesinden temizlenip, bâtın ilminin yüksekliklerine kavuştu. Bu yolun büyüklerinden ve önde gelenlerinden oldu. Çeştiyye yolunda kemâl buldu.

İmâm-ı Rabbânî'nin babası Abdülehad hazretlerinin hocası olan Abdülkuddûs bin Abdullah da, Fethullah Evdehî hazretlerinin talebesidir. Fethullah Evdehî, pekçok talebe yetiştirdi. Talebelerinin önde gelenlerinden olan Şeyh Kâsım Evdehî, hocasından ve diğer büyüklerinden duyduklarını bir kitap hâline getirdi. **Âdâb-üs-Sâlihîn** isimli bu eserde şöyle yazmaktadır: "Bu Çeştiyye yolunun büyüklerinin, halîfelerine ve talebelerine vermeyi âdet edindikleri; seccâde, tarak, tesbih, baston, makas, iğne, ibrik, kâse, tuzluk, leğen, güğüm, ayakkabı ve na'lın gibi şeylerin herbirinin ayrı bir mânâsı vardır. Seccâde: Tâat, ibâdet, istikâmet ve doğru yola sımsıkı sarılmaya; Tesbih: Kalbin dağınıklığını giderip asıl işle

meşgûl olmaya; Tarak: Kötülüğün, çirkinlik ve lüzumsuz işlerin atılmasına; Baston: Hakîkî var ve bir olanAllahü teâlâya güvenip, dayanmaya; Makas: Allahü teâlâdan başka şeylerle olan meşgûliyetleri kesip, emelleri, arzu ve istekleri kısa yapmaya; İğne: Sûret, görünüş ile mânâyı birbirine bağlamaya işârettir. Ama iğneyi ipliksiz vermezler. İbrik ve kâse: Fukarâ ve misâfire ekmek ve su ikrâm etmeye; Tuzluk, Leğen ve Güğüm: Sofraya, yâni derviş sofralarının halîfeye havâle edildiğine alâmettir. Ayakkabı ile Nâlın: Sağlam adım atmaya işârettir."

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.174

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.45

FETHULLAH-I MÛSULÎ

Peygamber efendimizin soyundan olup aslen Musul'ludur. Urfa vâlisi Ali Paşanın damadı olan Dârendeli Hüseyin Paşanın ricasıyla Dârende'ye yerleşen Fethullah-ı Mûsulî'nin yazdığı iki yüz kadar eserinden elli kadarı Dârende Mehmed Paşa Halk Kütüphânesinde el yazması olarak mevcuttur.

Fethullah-ı Mûsulî'nin kabri, Dârende eski şehir kabristanındaki türbesindedir. Yanındaki kabir, Dârende'ye gelmesine vesîle olan Hüseyin Paşaya âittir.

FETHULLAH-I VERKÂNİSÎ;

On dokuzuncu yüzyılda Anadolu'da yetişen evliyâdan. İsmi, Fethullah'tır. Verkânisî diye de meşhur olmuştur. Babası Şeyh Mûsâ el-Mardinî'dir. Siirt'in Minar nâhiyesine bağlı Verkanis köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1899 (H.1317) senesinde Bitlis'te vefât etti.Kabri Bitlis vilâyet merkezindeki türbesindedir.

Fethullah-ı Verkânisî, medreseye giderek zamânın usûlüne göre ilim tahsîl etti. İlimde yükseldikten sonra "Seydâ" ve "Üstâd-ı âzâm" isimleriyle meşhur olan, Nakşibendiyye yolu büyüklerinden, büyük velî Abdurrahmân Tâhî (Tâgî) hazretlerinin sohbetlerine devâm etti. Ona talebe olup ilim meclislerinden ve sohbetlerinden istifâde etti. Uzun seneler hizmetinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi.

Kardeşi Şehmuz ise, Fethullah-ı Verkânisî'nin aksine dünyâya yöneldi. O da dünyâ yönünden ilerledi. O kadar zengin oldu ki, birçok şehirlerde onun mağazasını bulmak mümkündü. Fakat zengin olmasına rağmen kıtlık yıllarında açlık ve sefillik içinde öldü. Hattâ kefen alacak para bulamadıkları için yorganının yüzünü söküp ona kefen yaptılar. Bugün için ismi kayboldu. Hiç kimse Şehmuz diye birisinin yaşamış olup olmadığını bilmemektedir.

KardeşiŞehmuz'un vefâsız olan dünyâya bel bağladığından âkıbeti perişan olurken; Fethullah-ı Verkânisî ise rıza-i ilâhiyi aradı ve Allahü teâlâ ona maddî ve mânevî nîmetler ihsân etti. Evliyâlık yolunda ilerleyip Nakşibendiyye yolu ileri gelenleri arasında yer aldı.

İlimde ve tasavvufta yüksek derecelere ulaşması sebebiyle hocası Abdurrahmân Tâhî hazretleri ona talebe yetiştirmek ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda icâzet, diploma verdi. Abdurrahmân Tâhî, oğlu Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî'yi yetiştirmek üzere ona teslim ettiği gibi ayrıca, kızı Tayyibe Hâtunla da evlendirdi.

Hocasının izni ve emri üzerine insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak üzere köy köy dolaşan Fethullah-ı Verkânisî bir taraftan da talebe yetiştiriyordu. Hattâ kışın karda kızağına binip köylere irşâd için giderken Muhammed Ziyâüddîn-i Nurşînî'ye kendi kızağını çekmesini emretti. Onun hocasının oğluna böyle muâmele etmesine, Abdurrahmân Tâhî'nin diğer talebeleri îtirâz ettiler. "MuhammedZiyâüddîn, şeyhinin oğludur, onun için hâtırını hoş

tutması, onu incitmemesi, ona hürmet etmesi lâzım olduğu halde, nasıl olur da o kızağa binip keyif sürerken şeyhinin oğlu zahmet ve meşakkatla kızağını çekiyor." dediler. Onların bu îtirâzlarına Fethullah-ı Verkânisî; "Üstâdım Seydâ (Abdurrahmân Tâhî) oğlunu bana teslim etti ve ben de böyle hareket etmeyi uygun görüyorum. Yok eğer size teslim etmişse bildiğiniz gibi hareket etmekte serbestsiniz." şeklinde cevap verdi.

Şeyh Fethullah-ı Verkânisî, Şeyhinin oğluna hürmet etmesi, önünden kalkıp arkası sıra gitmesi gerektiğini biliyordu. Fakat hocasının oğlunun kendisine hizmet edip mânevî derece kazanması için böyle yapıyordu.

İlim ve fazîlette yüksek derece sâhibi bir velî olan Fethullah-ı Verkânisî, hocasının oğlundan başka pekçok talebe de yetiştirdi. Bitlis vilâyetine bağlı Mutki ilçesinin Ûhin (Yukarıkoyunlu) köyünde bulunan kendi oğlu Alâüddîn-i Uhinî de en önde gelen talebelerinden ve halîfelerindendir.

Fethullah-ı Verkânisî'nin hocası Abdurrahmân Tâgî, vefât ederken onu yerine halîfe tâyin etti. Abdurrahmân Tâgî vefât edeceği zaman oğlu Muhammed Ziyâüddîn'in üzüntülü ve ağlamakta olduğunu görüp sebebini sordu.Oğlu Muhammed Ziyâüddîn-i Nurşînî; "Efendim! İnsanın babası büyük tüccar olur da onun mîrâsından istifâde edemezse ondan daha acı şey olur mu, diye üzülüp ağlıyorum." diye cevap verdi. Abdurrahmân Tâgî hazretleri; "Doğru söylüyorsun ama, ben seni başkalarının oğlundan ayırt etmedim. Başkasının oğlu yanımda nasıl idiyse, sen de aynı durumdaydın. Aranızda fark gözetip sana özel muâmele yapmadım. Diğerlerinden ayırmadım. Fakat Şeyh Fethullah seni başkalarından ayıracak." buyurdu.

Şeyh Fethullah-ı Verkânisî hocasının bu işâretini emir kabûl edip, Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî'ye özel îtinâ gösterdi. Onu; evliyâlık yolunda yükseltip, bir-iki sene içinde irşâd ile yâni insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp, onların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermeleri için çalışmakla vazîfelendirdi. Onu huzûruna çağırıp; "Artık sen yetiştin. Buyur babanın makâmına geç ve irşâda başla." diyerek irşâd makâmına oturttu.Hocasının sağlığında ve vefâtından sonra yirmi dört sene insanlara İslâmiyeti anlatan Muhammed Ziyâüddîn-i Nurşînî, Birinci Cihân Savaşı sırasında talebeleriyle ve sevenleriyle birlikte Rus veErmenilerle savaştı. Kardeşi MuhammedSaîd, Muhammed Eşref ve birçok talebeleri şehîd oldular. Kendisi de bir merminin isâbeti sonunda bir kolunu kaybetti. Din, vatan ve milletine yaptığı hizmetleriyle zamânının âlimleri ve devlet adamlarının sevgilerine kavuştu.Tasavvuf yolunda babasına ve hocası Fethullah-ı Verkânisî'ye lâyık bir zât oldu.

Şeyh Fethullah-ı Verkânisî talebelerine ve sevenlerine bir sohbeti sırasında; "Akıllı kimsenin, mümkün olduğu kadar, dünyâdan yüz çevirmesi lâzımdır." buyurdu.

Fethullah-ı Verkânisî hazretleri uzun bir ömür sürdü. Ömrünün sonlarına doğru Bitlis'e gelip yerleşti. Vefât edeceğini haber verdi.

Fethullah-ı Verkânisî'nin talebelerinden biri rüyâsında Îsâ aleyhisselâmı gördü. Rüyâsında Îsâ aleyhisselâm vefât etmişti. Kefenledikten sonra mescidin kapısının yanında defn için hazırlanıyorlardı. İnsanlardan büyük bir kalabalık toplanmıştı. O kalabalıktan bir kimse Îsâ aleyhisselamın cenâzesinde bulunmak üzere Şeyh Fethullah-ı Verkânisî'yi çağırıyordu. Fethullah-ı Verkânisî gelip Îsâ aleyhisselâmın cenâzesinde bulundu. Onu defnettiler. Rüyâyı gören kimse bu rüyâsını Fethullah-ı Verkânisî'ye haber verdi. Fethullah-ı Verkânisî bu asırda bulunan büyük bir velînin vefât edeceği şeklinde bu rüyâyı tâbir etti. Rüyâyı anlatan talebe, Fethullah-ı Verkânisî'nin kendisinin vefât edeceğini haber verdiğini anladı. Bir müddet geçtikten sonra Fethullah-ı Verkânisî vefât etti.

Fethullah-ı Verkânisî kendisi için bir ev yaptırıyordu. O, kendisini işâret ederek; "Filan kimse bu evin içinde oturmaz." buyurdu. Evin inşâatı bitti, fakat Fethullah-ı Verkânisî evde oturmadan vefât etti.

Fethullah-ı Verkânisî vefâtından iki sene kadar önce talebelerinden birine; "Sen niçin hacca gitmedin?" diye sordu. Çünkü o, talebelerinin her türlü hayırlı işlerini teşvik ederdi. Ertesi sene olunca talebesi hac yolculuğu için gerekli hazırlıkları yapıyordu. Fethullah-ı Verkânisî hazretleri, insanlara İslâmiyeti anlatmak üzere çıktığı bir yolculuktan dönünce, yapılan hazırlıkları gördü. Hanımına dedi ki: "Eğer Allahü teâlânın emri olmasa, onu bu seferden men ederdim. Çünkü vakit daraldı, yâni benim vefâtım yaklaştı. Talebelerimden en yakın olanı ve bana en faydalı olanı budur." Aradan fazla geçmeden vefât etti.

Vefâtından bir sene kadar önceydi. Ramazan ayının otuzuncu günü sabah namazından döndükten sonra ocağın karşısına oturdu ve hanımına buyurdu ki: Bu gece ay, evliyânın sultanı Seyyid Abdülkâdir-i Geylâni'ye gelerek; "Esselâmü aleyküm ey Allahü teâlânın veli kulu. Ben ramazan ayıyım. Sana geldim ve vedâ etmek istiyorum. Çünkü bu son bir araya gelişimizdir." dedi. "Bu sözleri söyledikten bir müddet sonra ertesi sene Ramazan ayına erişmeden vefât etti.

Talebesi Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî, vefât etmeden önce Şevval ayı içerisinde Fethullah-ı Verkânisî hazretlerine gelerek bâzı talebelerine hilâfet verip vermeyeceğini sordu. Fethullah-ı Verkânisî ona cevap olarak; "Sonbahara kadar bekleyin. O zaman işler kolay olur. O zaman işler sana kalır ve istediğin gibi hareket edersin." buyurdu. Böylece kendisinin vefât edeceği zamânı ve yerine Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî'yi halîfe bırakacağını işâret etti. Dediği zaman da vefât etti.

Vefâtından üç ay kadar önce talebelerinden birine: "Oğlum Alâeddîn'i sana teslim ettim. Ona sonuna kadar ders okutamayacağım." dedi. Sonra oğlu Alâeddîn'e dedi ki: "Sana **Vadia Risâlesi**'nden ders okutuyordum. Geriye bir ders kaldı. Fakat bundan sonra okutamayacağım. Sana ders verme işini hocana bıraktım." buyurdu. Böylece vefâtını işâret etti ve bu onun son dersi oldu.

Fethullah-ı Verkânisî, son zamanlarında bile Peygamber efendimizin ve Ehl-i beytinin sevgisiyle doluydu. Ölüm hastalığı sırasında Peygamber efendimizin hayâtını ve güzel ahlâkını anlatan **Mevâhib-i Ledünniyye** kitabını ve şerhini mütâlaa ediyordu. Birinci cildini okudu. Vefâtından yedi gün kadar önceydi. Hanımı Tayyibe Hâtuna; "Lambayı tut. Bu kitabı bitirmeden bırakmaya gönlüm râzı değil." dedi.Birinci cildi okuyup bitirdikten sonra; "Bana diğer cildi veriniz." dedi. Ona ikinci cildi verdiler. Okumaya devâm etti. Sonunda okuyacak tâkatı kalmadı. Ondan da üç sayfa kadar okudu. Hazret-i Ali ile hazret-i Fâtımâ'nın evlenmeleri husûsuna gelince durdu. Kendinden geçip dalgın bir hâle geldi.

Hastalığı sırasında oğlu Alâeddîn'e âlim ve sâlihlerle bulunmasını tavsiye etti.Ayrıca sadaka vermesini emretti. Çünkü sadaka, hastalıklarının şifâsı olacaktı. Ayrıca her sene bir kendisi bir de hocasının rûhu için kurban kesilmesini vasiyet etti.

Vefât edeceği gün oğlu Alâeddîn ve talebeleri yanına geldiler. Ona yönelerek oturup ağladılar. Fethullah-ı Verkânisî onlara baktı ve yüzlerinde üzüntü belirtilerini gördü. Onlara; "Ağlamayınız!Allahü teâlâ benim hastalığıma şifâ verirse, sizin babanızım. Eğer şifâ bulamazsam, babanız yâni size sâhip çıkacak olan Muhammed Ziyâüddîn'dir. Çünkü onun insâfı diğer insanların insafından fazladır." buyurdu. Devâm ederek; "Ölüm sarhoşluğu olan bu son ânımda, gasl ânımda ve defnedilmem esnâsında benimle ilgili hiçbir sünneti terk etmeyiniz." dedi.

Fethullah-ı Verkânisî vefât edeceği günün sabahı ebedî yolculuk için gerekli hazırlıkları yaptı. Rabbinin huzûruna temiz çıkmak için gusül (boy) abdesti aldırıldı. Sağ tarafının üzerine kıbleye karşı yatırılmasını istedi. Bir an evvel Allahü teâlâya kavuşmayı arzuluyordu. Zaman zaman diğer yanı üzerine de çevriliyordu. Bâtın hâliyle Allahü teâlâyı zikrediyordu. Yâni sesli olarak herhangi bir tesbih veya kelime söylemiyordu. Vefâtı yaklaştığı sırada misvakının yıkanarak kendisine verilmesini söyledi. Misvakını yıkayıp getirdiler. Bir defâ

dişlerini misvakladı. Fakat kollarını oynatacak tâkatı kalmadığı için talebelerinden birisi misvakı alıp, onun dişlerini misvaklamaya devâm etti. Ayrıca hocasının halîfelerinden Molla Reşîd'e; Yâsîn sûresini okumasını söyledi. Yâsin-i şerîf bitince, Şeyh Fethullah-ı Verkânisî; "Lâ ilâhe illallah." dedi ve yüzünün su ile mesh edilmesini istedi. Fethullah-ı Verkânisî Allahü teâlâya kavuşma vaktine yaklaştıkça yüzü güzelleşiyordu. Nihâyet 1899 (H.1317) senesi Cemâziyelevvel ayının 21. Salı günü Bitlis'te vefât etti. Defin için gerekli hazırlıklar yapıldı. İnsanlar grup grup cenâze namazını kıldılar. Vasiyeti üzerine evinin yanında defnedildi.

Fethullah-ı Verkânisî'nin Bitlis'te bulunan türbesi sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir. Onun Nakşibendiyye yolunun edeplerini anlatan bir risâlesi vardır.

GELEN HEDİYE

Fethullah-ı Verkânisî, Sibgatullah Arvâsî'nin talebelerinden birisine; "Ben vefât edinceye kadar başkasına söylememen şartıyla sana bir şey anlatacağım." buyurdu ve devâm ederek; "Bana Sıbgatullah Arvâsî ve hocam Abdurrahmân-ı Tâgî ile üç hûrî geldi.Hûriler gâyet süslü elbiseler giymişler, yüzleri ayın on dördü gibi parlar vaziyetteydi.Sıbgatullah Arvâsî ve hocam Abdurrahmân Tâgî bana; "Biz sana, bizimle gitmen için geldik. Senin Allahü teâlâya kavuşma vaktin yaklaştı." dediler. Ben onlara; hoş geldiniz, dedim. Onlardan hûriler hakkında sordum. Bu hûrilerden biri Sıbgatullah Arvâsî için, birisi hocam Abdurrahmân Tâgî içindir. Diğeri kim içindir, dediğimde; "Allahü teâlâ o hûriyi sana hediye gönderdi." Ben onlara, benim hastalığım pek şiddetlendi. Hûri nerede, ben nerede? Ben kendi derdimle meşgûlüm, deyince, onlar; "Allahü teâlâ böyle emretti." buyurdular.

Sonra, ben Rabbimin verdiklerine râzıyım, dedim. Bu konuşmalar sırasında bu üçüncü hûrinin hocamın kızı olan hanımım olabileceği aklıma geldi. Dikkatle bakınca onun olmadığını anladım. Bu hûri, Allahü teâlânın hazînelerinden bir ihsânıdır, diye düşünüp, Allahü teâlâya şükrettim."

1) Sohbetler; s.11,21

2) Eshâb-ı Kirâm; (7. Baskı) s.403

3) Minah; s.264-291

FEYZULLAH EFENDİ;

Anadolu velîlerinin meşhurlarından. İsmi, Muhammed bin Ali'dir. Feyzullah lakabı ile meşhurdur. Şimdi Bulgaristan sınırları içinde bulunan Silistre'nin Sazlı köyünde 1805 (H.1220) senesinde doğdu. 1876 (H.1293)'de İstanbul'da vefât etti. Fâtih Câmiinde kalabalık bir cemâat tarafından cenâze namazı kılınıp, Halıcılar semtindeki dergâhına defnedildi.

Çocukluğunu ve tahsil hayâtını kendisi şöyle anlatmıştır:

"Çocukluk zamânında yaşım îcâbı olarak; oyun, eğlence gülüp oynamak ve neşelenmek gibi şeylere aslâ rağbet etmezdim. Mektebe başlamadan önce; (Rabbi yessir: Rabbim kolaylaştır) ile (Rabbi zidnî ilmen ve fehmen: Yâ Rabbî ilmimi ve anlayışımı artır) mübârek sözlerini çok söylerdim. Yine bir vâizden namazı özürsüz terk etmenin çok büyük günâh olduğunu işittikten sonra onun tesiri ile namazlarımı ve oruçlarımı hiç terk etmedim. Ayrıca nâfile namazlar yanında gece teheccüd namazı da kılardım.

Beş yaşına vardığımda bir gece şu rüyâyı gördüm: "Nûrânî yüzlü yedi zât, büyük bir sahrada büyük bir gürzü alıp ileriye doğru atıyor ve düştüğü yerden kaldırıp, sonra geriye doğru atıyordu. Atma sırası bana gelip, orada idâreci mevkiinde olan zât, gürzü alıp atmamı emredince, yaşımın küçüklüğünden ve gürzün ağırlığından bahsederek, buna gücümün

yetmeyeceğini söyledim. Bana Besmele-i şerîfeyi okuyup, kaldırıp atmam emredilince, besmele ile alıp attım. Sanki gürz, bir ok gibi havada uçarak hayli uzağa düştü. Peşinden gidip yine Besmele ile yerden alıp beri tarafa attığımda, oradaki zâtların başı üzerinden uzak bir mesâfeye düştü.Hazır bulunanlar, atışımı beğenip, arkamı sığadılar, müsâfeha edip, sarıldılar. Başkanları olan zât ise; "Bundan sonra bizim yol arkadaşımız, dostumuz oldunuz. Fakat gündüzleri oruç tutunuz, geceleri ibâdet ediniz." buyurdular. Buna benzer daha nice mânevî yüksek hallere kavuştum. Zaman zaman Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimizi görmekle şereflenirdim ve bana; "Sen benim en gayretli, izzetli en yakınlarımdansın." buyururdu.

Yedi yaşımda ve 1812 (H.1227) târihinde mektebe başladım. Bir sene zarfında Kur'ân-ı kerîmi hatmettim ve ikişer defâ tecvid ve ilmihâl ve Birgivî kitaplarını okuyup yazdım. On sekiz yaşıma kadar sarf, nahiv, Farsça ve fıkh-ı şerîften çok kitap okudum. Bundan sonra her hâlim Allah korkusu, düşüncem dâimâ namaz, oruç, ibâdet ve tâat, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimizin sünnet-i seniyyesine uymaktı. İçimizde Allahü teâlânın sevgisi ve hakîkat yolunun sevdâsı parıldamakta olup, her zaman âlimlerin tasavvuf ehli zâtların meclislerine ve sohbetlerine devâmla vakitlerimi geçirirdim.

Doğum yerim, Silistre eyâletine bağlı Hezârgrad kasabasına üç saat mesâfede bulunan Sazlı köyüdür. 1809 (H.1224) târihinde o havâliyi Rusya'nın istilâsı, halkını esirlik pençesine düşürmüş. Babam, Kulzâde diye bilinen tanınmış bir âileden Ali bin Hasan'dır. Babam bütün âile efrâdı ve akrabâsıyla Vidin'e hicret edip, orada üç sene kaldı. Ruslarla sulh yapılmasından sonra Vidin vâlisi Molla İdris Paşa isyân etti. Vidin'den ayrılmayıp yerine tâyin edilen Ali Paşayı şehre sokmadı. Şehrin kale kapılarını kapattı. Bunun üzerine Ali Paşa ile aralarında çarpışma çıktı. Şehir topa tutuldu. Bu yüzden uzun müddet yer altında sığınakta yaşadık. Sonunda İdris Paşa devlet kuvveti karşısında dayanamayıp bir gece firar etti. Şehrin kapıları açılıp yeni vâli şehre geldi. Üç ay sonra şehirde büyük bir veba salgını oldu. Sonra Silistre'ye döndük. İki buçuk sene kadar kaldıktan sonra, 1816 (H.1232) senesinde tekrar Vidin'e göçüp yerleştik. Babam ve iki birâderimle kale neferliğine kaydolduk. Gündüz mektebe gidiyordum. O sırada Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun kurulması sebebiyle askerî eğitimlere katıldım."

Feyzullah Efendi, çeşitli vazîfeler yaptı. Bütün bu vazîfeleri sırasında kendisine rehberlik edecek bir mürşid, yol gösterici de aradı. Bu hususta şunları anlatmıştır:

"Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerinden Müftî el-Hâc Hüseyin Vâiz Efendinin huzûruna gidip talebeliğe kabûl edilmemi arzettim. Ancak sekiz ay geçmesine rağmen talebeliğe kabûl etmedi. Benim ise bu arzum günden güne artıyordu ve aslâ incinmiyordum. Devamlı huzûruna gider sohbetlerini dinlerdim. Nihâyet benim için saâdet günü olan bir gün bana bu iş için istihâre yapmamı emretti. Ben de istihâre yaptım. İki gece hiçbir şey görmedim. Çok üzgün ve mahzûn bir halde üçüncü gece de istihâreye yattım. Üçüncü gece rüyâmda Hüseyin Vâiz hazretlerini ziyârete gitmek için atıma bindim. Yolda şiddetli bir yağmura tutulup iyice ıslandım. Bu hal üzere huzûruna vardım. Bir cemâatle yemek yiyorlardı. Beni de sofraya çağırdılar. Hüseyin Vâiz hazretleri eliyle bana ekmek ve yemek verip yememi emretti. Yemek yenip kalkınca, benim doymadığımın farkına varıp yeniden yemek getirtti. Onları da yiyip bitirdim. Yine doymadım. Üçüncü defâ yemek getirildi. Bu nefis yemekleri de bitirdim. İştahım kesilmiyordu. Bu sefer kendim yemek istedim. Bunun üzerine; "Kalk artık bizde sizi doyuracak yemek kalmadı. Abdest al da namaza gidelim." buyurdu. Abdest aldım berâberce mescide gittik. Namaz vaktinin girmesini beklemek üzere mescidin önünde durduk. Bu sırada başımı kaldırıp semâya baktım. Semâda, Allahü teâlânın ism-i şerîfini gâyet parlak ve büyük bir şekilde yazılmış gördüm. Kendimden geçip Allah, Allah, diye zikretmeye başladım ve bu hal üzere uykudan uyandım.

Sabahleyin hemen Hüseyin Vâiz hazretlerinin huzûruna koştum. Gördüğüm rüyâyı anlattım.

Bunun üzerine abdestli olarak karşısına oturtup beni bîat ettirdi. Tasavvufta yetiştirmek üzere talebeliğe kabûl etti. Bana günde on beş bin defa söylemem için verdiği zikir vazîfesini yapmaya başladım. Bir müddet tesirini göremedim. Beni tekrar huzûruna alıp ikinci defâ benimle ilgilendi. Kalbimin açılması için teveccüh etti. Fakat yine bir tesiri görülmedi. Bunun üzerine benim yüzüme bakarak bir (âh) çekti. Bu sırada nefesi yüzüme dokunup ağzıma ve burnuma doldu. Ben de nefesini içime çekip, kalbim açılmadıkça bu nefesi salmayacağım diye düşünerek nefesimi tuttum. Ölsem bile salmıyacağım diye niyet ettim ve salmadım. Bu halde iken birdenbire kalbim mânen açılıp genişleyiverdi. Bambaşka bir hâle girdim. Tasavvufta tarîkat-ı aliyye-i Nakşibendiyye hallerine kavuşup, tattım.

Feyzullah Efendi, Hüseyin Vâiz hazretleriyle tanışıp ondan feyz aldıktan sonra vazîfeli olarak bir müddet çeşitli memleketlere gitti. Vazîfesi icâbı hanımı ve çocuklarıyla birlikte deniz yoluyla İskenderiyye'ye giderken hanımı hastalandı.

Yolculukları sırasında şiddetli bir rüzgâr esiyor ve yağmur yağıyordu. Bu hava şartlarında çok tehlikeli ve sıkıntılı bir hâle düştüler. Şöyle anlatır: "Şimşekler, yağmur ve şiddetli rüzgârdan ateş ve kandil yakmak imkânsız idi. Kaptan ve tayfalar hayatlarından ümit kesmişlerdi. O gün o ürpertici ve dehşetli havada, hasta hanımımın başında ümitsiz duruyor ve üzgün üzgün etrâfıma bakınıyordum. Bu sırada Peygamber efendimizin rûhâniyeti göründü; "Bu kızım Fâtımâ'yı size emânet ettim, güzelce hizmetinde bulunun." buyurdu. Hanımım iyileşmeye başlayıp kısa zamanda tam sıhhatine kavuştu."

Feyzullah Efendi, daha önce görüşüp feyz aldığı hocası Hüseyin Vâiz hazretleri vefât edince, başka bir rehber arıyordu. Şöyle anlatır: "Mürşidimin vefâtıyla muhtaç olduğum bir rehber buluncaya kadar dünyânın her tarafını dolaşmak en büyük arzumdu. Bu şekilde başıboş kalışım beni kahrediyordu ve yerimde duramıyordum. Ancak (işler vakitlerine bırakılır, zaman gelince olur) buyrulduğu gibi bir müddet sabırla bekledim. Bu hal üzere bir ay geçti. (Daha sonra verilen bir vazîfede dokuz ay daha çalıştım.) Hakîkî maksadıma kavuşuncaya kadar gezip dolaşacaktım. İskenderiye'den Anadolu'ya giden bir gemiye binip yola çıktım. Yolda bir İngiliz korsan gemisi bizi esir aldı. Birkaç gün sonra da serbest bıraktı. Bundan sonra denizde fırtına çıktı. Alaiye iskelesine güçlükle geldik ve on beş gün kaldık. Bu sırada o memleketin insanlarından bâzılarıyla görüşüp konuştuk. Bu konuşmalarımız sırasında Konya'da büyük bir âlim ve meşhûr bir velî olan Muhammed Kudsî Efendiden bahsettiler. Onun büyüklüğünü ve üstünlüğünü anlattılar. O zâta karşı kalbimde bir muhabbet ve meyl hâsıl oldu. Derhal âilemin bulunduğu yere gidip onlara; "Ben aradığımı buldum! Hazırlanın yarın Konya'ya gideceğiz." dedim. Onlar hazırlıklarını yaptılar ve ertesi gün yola çıktık. Meğer Muhammed Kudsî hazretleri Konya'da değil, Bozkır'ın Hoca köyünde imiş. Yola çıkışımızın dördüncü yâni Cumâ günü o köye ulaştık. Köye yaklaşınca, köyün yakınında akan bir çaydan geçerken ayakkabımın teki suya düştü. Bulmak mümkün olmadı. Atımdan indim, üzerimde kıymetli elbise, bir ayağımda ayakkabı ve bir ayağımda da mest olduğu halde yürüyordum. Arkamdan da hanımım, çocuklarım ve hizmetçilerim geliyordu. Eşyâlarımızla yüklü bir halde pazar yerinden geçerken bize bakıp birbirlerine; "Acaba nereye gidiyorlar?" diyorlardı. Hava soğuk ve kar yağmıştı. Önce bir evde misâfir olduk. Sonra hemen bir ev kirâlayıp yerleştik.

Hemen o gün Muhammed Kudsî hazretlerinin huzûruna gittim. Mübârek yüzünü görünce, ben de tam bir aşk ve muhabbet hâsıl oldu. İçimden bu büyük zât beni talebeliğe kabûl etse diye geçerken, bana; "Soyun da gel!" buyurdu. Dünyâlık nâmına neyim varsa her şeyimi bırakmamı işâret ettiğini farkettim. Hemen kirâladığım eve gidip bütün âile efrâdımı yanıma çağırdım. Bütün altın kıymetli mücevherât ve silah sandıklarını açıp bunları taksim edip dağıttım. Sonra da hizmetçilerimin tamâmını serbest bıraktım. Onlara; "Ey evladlarım! Küçüklüğümden beri cân u gönülden aradığım mürşid-i kâmili ve mürebbi-i mükemmili Allahü teâlâya hamdolsun ki bugün buldum. Yıkayıcının elindeki ölü gibi ona teslim ve tâbi oldum. "Bana soyun da gel!" buyurdu. Artık benim dünyâ ile işim kalmadı. Siz beni öldü

kabûl ediniz! İşte sizi Allah için serbest ve hür bırakıyorum. Serbestsiniz." dedim. Sonra oğullarım Tâhir ve Sâdık'a ve hanımıma dönerek; "İşte yaptığımız muâmeleyi gördünüz ve anladınız. İsterseniz sizi buradan Vidin'e göndereyim. Orada oturunuz. Nasîbimizde var ise bir gün yine kavuşuruz. Eğer burada kalmayı isterseniz sabır ve tahammül göstermeniz îcâb eder. Hocam ne zaman izin verirse o zaman gelip sizinle görüşürüm." dedim. Hanımım ve oğullarım tam bir teslîmiyetle; "Saçının bir teline bin can ve baş fedâ olsun." diyerek orada kalmayı istediler. Feyzullah Efendi onların bu samîmi teslîmiyeti üzerine onları kirâladığı evde bırakıp Muhammed Kudsî hazretlerinin huzûruna gitti. Hocası onu hemen halvete soktu. Kırk gün bir yerde yalnız ibâdet ve tâatla meşgûl oldu. Daha bu vazîfeye başladığı sıralarda idi. Bir gün bir âh çektiğinde yanında bulunan arkadaşlarının süratle yanından kaçıştıklarını görüp niçin kaçtıklarını sordu. Onlar: "Sen âh çektiğin zaman ağzından ateş çıkıyordu. Biz bu ateşten korkup kaçtık." dediler.

Kendisi şöyle anlatır: "Bir sabah vakti Muhammed Kudsî hazretlerinin sohbet meclisinde en ön saftan bir adım ileri oturmuştum. İçeri teşrif ettiklerinde safların düzeltilmesi ile vazîfeli olan Celâl Efendi ile birlikte yanıma gelip kalabalık bir cemâat önünde kolumdan tutarak beni en arka safa geçirdi. Bunun bir hikmetinin ve nefsimin kusuru sebebiyle olduğunu düşünerek dışarı atılmadığıma şükrettim."

Feyzullah Efendi, Muhammed Kudsî hazretlerinin yanında yedi ay müddetle tasavvufta çok sıkı bir şekilde çalıştı. Meşakkatli riyâzetler çekti. Yedi ay sonra ona tasavvufta icâzet ve hilâfet verdi. Kendisi şöyle anlatmıştır: "H.1257 senesi Rebî'ülevvel ayının başında bir Cumâ günü, Cumâ namazından sonra Muhammed Kudsî hazretleri câmiden çıktığı sırada pazar halkı büyük bir kalabalık hâlinde saf saf dizilmiş bekler bir halde idi. Hocam halka selâm verdikten sonra ellerini açıp onlara duâ etti. Büyük kalabalık da; "Âmîn!" dedi. Bu duâdan sonra beni medresenin bir odasına götürüp, daha önceden benim için yazdığı icâzetnâmeyi çıkarıp açtı ve okudu. Sonra bana verdi ve beni irşâd vazîfesi yapmakla vazîfelendirdi. Hemen o gün Malatya'ya gitmemi emretti. Hazırlanıp vedâlaşarak yola çıktım. Kırk beş günde Malatya'ya ulaştım. Burada insanları terbiye etmek ve talebe yetiştirmekle meşgul oldum.

1842 (H.1258) senesinde hacca gitmek üzere yola çıktım. Şam'a kadar atla, Maan'a kadar merkeble, Maan'dan on sekiz saat yürüyerek yol aldıktan sonra bir nargileci katırı kiraladım. Kendimden geçmiş bir halde aşk ve şevk içinde Medîne-i münevvereye ulaştım. Üç gün Medîne'de kalıp Resûlullah efendimizin türbesini ziyâret ettim. Sonra bir deve kiralayıp Mekke-i mükerremeye gittim. Arafat'taki Cebel-i Rahmeye yürüyerek çıkıp indim. Hac farîzasını yerine getirdikten sonraCidde'den bir gemiye binerek kısa yoldan dönerkenAkabe-i Resi Muhammed denilen körfez önünden Berr-ül-Acem denilen tarafa yöneldiğimiz sırada şiddetli bir rüzgâr çıktı. Gemimizin direği kırıldı. Dalgaların şiddetle çarpmasıyla gemi su ile doldu. Herkes geminin batmak üzere olduğunu görerek feryâda başladı. Ben Allahü teâlâya tevekkül ederek sessiz bir halde duruyordum. Bu sırada gemideki hacılar benim sâkin hâlime bakıp yanıma toplandılar. "Bu dehşet verici halden kurtulmamız için bildiğiniz duâları okumanızı istirham ediyoruz." dediler. Bunun üzerine Behâeddîn Nakşibend Buhârî hazretlerini hatırlayarak; "Yâ Şâh-ı Nakşibend yetiş, yardım et, bizi Allahü teâlânın izni ile kurtar!" diye nidâ ettim. Bu sırada Behâeddîn Buhârî hazretleri Allahü teâlânın izni ile geminin gerisinde deniz üzerinde gözüktü. Batmak üzere olan gemimizi tutup doğrultarak yoluna koydu. Himmet ve yardımlarıyla gemimiz tehlikeyi atlattı. Bütün yolcular sevinçle gemiden karaya indiler. Bu işin farkında olanlar yanıma toplanıp bizim kurtuluşumuza vesîle oldunuz diye teşekkür ettiler.

Kasîr'den Kana ve Saîd yoluyla Mısır'a İskenderiyye'ye ve bir yelkenli gemiyle Beyrut'a vardığımızda yolcuları karantinaya aldılar. Beni yol arkadaşlarımdan ayırıp; "Sende altın vardır." diyerek insanlar arasında üzerimi aradılar. Bende altın olmadığını gördüklerinde, karantina işlerine bakan kimse uygunsuz sözler söyleyerek hakâret etti. Sonra da; "Alın bunu,

hapisteki frenk gavurunun odasına koyun." dedi. Beni bir frenkin hapsedilmiş olduğu odaya götürüp, yanına koydular. Hapsedildiğim odada ben namaz kılıyordum. Frenk ise kendi âleminde idi. Küfür ve hezeyân dolu sözler söylerdi. Tam on beş gün orada hapsedildim. Müddet dolunca, çıkardılar. Oradan Şam'a gittim. Şam'da Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin kabr-i şerîfini ziyâret ettim. Ziyâretimi yapıp Beyrut'a döndüm. Beyrut'tan bir gemi ile Trablus ve Lazkiye'ye, sonra Antakya'ya, oradan da Kilis'e ve Anteb'e geçtim. Anteb'de ilk mürşidim Hüseyin Vâiz hazretlerinin kabrini ziyâret ettim. Sonra Malatya'ya geldim. Altı ay kadar Malatya'da kaldıktan sonra, Hicaz'dan aldığım bâzı hediyeler ile hocam Muhammed Kudsî hazretlerini ziyâret için yola çıktım. Sivas'a varınca atımın ayağı sakatlandı. Zile'ye kadar yaya yürüdüm. Oradan başka bir hayvan bulup, Yozgat üzerinden yoluma devâm ettim. Konya-Bozkır'a gelip hocamı ziyâret ettim. Tekrar Malatya'ya döndüm.

1845 (H.1262) senesinde üçüncü defâ huzûruna gittim. Daha sonra izin alıp memleketim Vidin'e ziyârete gittim. Üç ay Vidin'de kaldım. Kâbiliyetli kimselerden, âlimlerden, sâlihlerden pekçok kimsenin tasavvufta yolumuza girmesine vesîle oldum. Daha sonra Vidin'den ayrılıp İstanbul üzerinden Malatya'ya döndüm. Malatya ahâlisi bize çok yakın alâka ve muhabbet gösterdi. Fakat eyâletin merkezi olan Harput ahâlisi tasavvuf ehlini sevmiyor, kendilerini irşâd için giden dervişleri kovuyorlardı. Oraya da hizmet etmek için gittim. Harput'ta halka ön ayak olup tasavvuf ehline düşmanlık ettiren müftî, benim Harput'a vardığım gün ölmüştü. Yine halkı kışkırtanlardan ileri gelen biri de bir sebeple başka yere sürgün edilmişti. Bir hafta kadar Harput'ta kaldım halk alâka gösterdi. Onlara rehberlik etmesi için birini yerime vekil bıraktım. Bir müddet sonra ikinci defâ Harput'a gittim. Bu gidişimde halk büyük alâka gösterip, pekçok kimse tasavvufta bizim yolumuza girdi. Bunun üzerine orada yerime bir halîfe bıraktım. Böylece yolumuz o havâlide her tarafa yayıldı."

Feyzullah Efendi, 1847 (H.1264) senesinde İstanbul'a gidip insanları irşâd, doğru yolu gösterme ile meşgûl oldu. Hocası Muhammed Kudsî Efendi ona daha önceden; "İstanbul'un bir köşesinde yerleşip, nice zaman tanınmazsın. Yalnızlık âleminde gizli kalırsın!" buyurmuştu. İşâret edildiği gibi İstanbul'da sekiz sene talebeleri ve çocuklarıyla kendi halleri üzere bir evde kaldılar. Sessiz sedâsız insanları irşâd ile meşgûl oldu. Daha sonra ismi duyulup tanındı. Sohbetleri çok kıymetli idi. Uzunca boylu, buğday benizli, güler yüzlü, yumuşak sözlü, kalbi feyz saçan büyük bir velî ve rehberdi. Etrâfına ilim ve feyz saçmaya başladı. Âlimler, tasavvuf ehli zâtlar, devletin ileri gelenleri ve halk büyük kalabalıklar hâlinde sohbetlerinde toplandı. Böylece pekçok kimse onun rehberliği ile saâdete kavuştu. Talebeleri gâyet iyi yetişip âlim, sâlih ve fazîlet sâhibi oldular.

Bir zamanlar Konya vâlisi olan Ali Kemâl Paşa şöyle anlatır: "İstanbul'da bulunan bâzı fitne ve fesâd zümreleri, Feyzullah Efendinin hizmetlerine, ilim ve evliyâlık yolunda çok talebe yetiştirmesine tahammül edemediler. O zaman ben Midilli'de vâli idim. Tevkif edilmek, zindana atılmak gibi şeyler onun için umurunda değildi ve hizmetine devâm ediyordu. Cin tâifesinden altı bin kişiyi irşad edip yetiştirdiğini biliyorum."

Kerâmetleri çoktur. Bunlardan biri, Resûlullah efendimizin onun için; "Dostum Hacı Feyzullah Efendi." buyurmasıdır. Şöyle ki: Sâlihlerden Mustafa Efendi isminde bir zâta rüyâsında, Resûlullah efendimiz; "Sen İstanbul'da dostum Hacı Feyzullah Efendiye git." buyurmuştur. O da gelerek Feyzullah Efendinin sohbetlerine katılmış ve çok istifâde etmiştir.

1) Şems-üş-Şümûs; s.116

2) Menâkıb-ı Feyzullah Efendi, Üniversite Kütüphânesi, İbn-i Emîn Kısmı, T.Y., No: 2760

FUDAYL BİN İYÂD;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Fudayl bin İyâd bin Mes'ûd bin Bişr, künyesi Ebû Ali'dir. 726 (H.107) senesi Horasan'ın Ebîverd kasabasında doğdu. 803 (H.187) senesi Mekke-i mükerremede vefât etti. Kabr-i şerîfi Mekke'de Cennet-ül-Muallâ'da hazret-i Hadîce vâlidemizin kabri civârındadır.

Fudayl bin İyâd hazretleri, tövbe edenlerin önde gelenlerinden emsâli az bulunan bir zâttı. Tövbe etmezden önce gençlik yıllarında Ebîverd ile Serahs arasında eşkıyâ reisi olup, yol kesicilik yapar, kervanları soyardı. Böyle olmasına rağmen namazlarını bırakmaz, oruçlarını tutardı. Soygun esnâsında kervanda kadın olursa, ona dokunmaz, borçlu ve sermâyesi az olanların mallarını almazdı. Adamları arasında namaz kılmayan olursa onu kovardı.

Bir gün yine bir kervanı soydular. İşlerini bitirince yemek yemek için oturdular. Kervanın sâhiplerinden birisi gelip; "Reisiniz kimdir?" diye sordu."O, burada değil! Şu ağacın altında namaz kılıyor." dediler. "Niçin sizinle berâber yemek yemiyor?" deyince; "O, oruçludur." dediler. Gelen adam iyice şaşırdı ve yanına gitti. Huzur içinde namaz kıldığını gördü. Namaz bitince; "Namaz, oruç ve eşkıyâlık bir arada nasıl bulunur?" dedi. Fudayl bu suâle, Kur'ân-ı kerîmdeki meâlen; **"Diğer bir kısım insanlar daha vardır ki, günahlarını îtirâf ederler ve yaptıkları iyi amelleri, sonradan yaptıkları kötü amellerle karıştırırlar..."** (Tövbe sûresi: 102) âyet-i kerîmesini okudu. Adam hayret etti. Fakat niçin tövbe etmiyorsun diyemedi.

Bir gün büyük bir kervan geldi. Fudayl bin İyâd'ın arkadaşları kervanı fark edince, yolunu kesmek üzere hazırlanmaya başladılar. Kervan içinde bulunan zengin birisi, eşkıyâları fark etti ve; "Altınlarımı öyle bir yere saklayayım ki, eşkıyâlar eşyâlarımızı alırsa geriye bunlar kalsın." düşüncesiyle kervandan ayrılıp uygun bir yer aramaya başladı. Bir çadır gördü, hemen oraya koştu. Orada, sırtında abası, başında külâhı olan biri namaz kılıyordu. Ona, bir miktar parası olduğunu ve emânet etmek istediğini bildirdi. Fudayl bin İyâd, çadırın içine girip bir köşeye bırakıvermesini işâret etti. Gelen kimse altınları bırakıp kervanın yanına dönünce, eşkıyâların kervandaki eşyâları alıp götürdüklerini gördü. Orada kalan eşyâlarını da toparlayıp tekrar çadırın yanına döndü. Baktı ki, eşkıyâlar kervandan aldıkları malları paylaşıyorlar. Adam şaşırdı ve; "Demek altınları eşkıyâların reisine vermişim" deyip geri dönmek istedi. Fudayl, adama niçin geldiğini sordu. Gelen kimse şaşkın vaziyette; "Emânet bıraktığım altınları almak için!" deyince, Fudayl; "Bıraktığın yerden al!" dedi. Adam gidip altınlarını alınca diğer eşkıyâlar; "Biz hiç para bulamadık, sen ise bunları geri veriyorsun!" dediler. Fudayl; "O, bana hüsn-i zan etti. Ben deAllahü teâlâya hüsn-i zan ediyorum. Ben o kimsenin, benim hakkımdaki iyi niyetini doğru çıkardım. Ola ki, Allahü teâlâ da benim kendisi hakkındaki hüsn-i zannımı doğru çıkarır." dedi.

Bir gün yoldan bir kervan geçiyordu. Kervandan biri, Kur'ân-ı kerîmin; **"Îmân edenlere vakti gelmedi mi ki, kalpleri Allah'ın zikrine ve inen Kur'ân-ı kerîme saygı ile yumuşasın!.."** (Hadîd sûresi: 16) meâlindeki âyet-i kerîmesini okudu. Bu âyet-i kerîme kendisine öyle tesir etti ki, gönlünden yaralandı. İçinden; "Geldi, geldi. Hattâ geçti bile!" diyerek kendinden geçmiş bir halde şaşkın ve mahcup olarak bir harâbeye sığındı. Bu sırada kervan yola çıktı. Giderlerken, kervandakiler; "Fudayl yolumuzun üzerinde bulunuyor. Acaba nasıl gideceğiz?" diye birbirleri ile konuşurlarken, bu konuşmaları duydu ve; "Size müjdeler olsun! Şimdi o, yaptıklarına pişman olup tövbe etti. Bundan önce, nasıl siz ondan kaçmışsanız, o da bundan sonra sizden kaçmakta, aynı işleri yapmaktan uzaklaşmakta, sakınmaktadır." diyerek tövbe ettiğini bildirdi. Bundan sonra, her tarafı gezerek, üzerinde hakkı olanları buldu ve fazlasıyla ödeyerek hepsi ile helallaştı.

Başka bir rivâyette tövbe edişi şöyle anlatılır: "Fudayl bin İyâd bir câriyeye âşık olmuştu. Câriyenin bulunduğu evin duvarına çıkar, onu görmek ümidiyle sabaha kadar beklerdi. Bir gün duvarın üzerindeyken önünden, arkasından, sağından, solundan insanı ürperten bir ses duydu. Sesin sâhibi Kur'ân-ı kerîmdeki meâlen; **"Îmân edenlere vakti gelmedi mi ki, kalpleri Allah'ın zikrine ve inen Kur'ân-ı kerîme saygı ile yumuşasın!.."** (Hadîd sûresi:

16) âyet-i kerîmeyi okuyordu. Fudayl, bu sesin tesiriyle uzun süre sarsılarak duvarın üzerinde hareketsiz kaldı ve kendinden geçti. Sonra kendine geldiğinde gözlerinden yaşlar boşandı ve; "O zaman geldi. O zaman geldi yâ Rabbî!" diye inledi ve tövbe etti.

Hazret-i Fudayl, yaptıklarına çok pişman olmuştu. Yanındakilerden birine; "Allah rızâsı için beni bağla ve sultanın huzûruna götür. Benim pekçok cezâm vardır. Sultan beni cezâlandırsın da cezâmı çekeyim. Böylece hakkımdaki dînî hüküm neyse, o yerine getirilmiş olur." dedi.

Sultanın yanına gittiler ve durumunu bildirdiler. Sultan kendisine çok izzet ve ikrâmda bulunarak, evine götürülmesini emretti. Evinin önüne geldiğinde hâlâ ağlıyordu. Hanımı görüp; "Sana ne oldu? Niçin ağlayıp inliyorsun? Yoksa seni dövdüler mi?" dedi. "Evet, hem de çok dövdüler." buyurdu. Hanımının merakı daha da artarak; "Nerene vurdular?" deyince; "Sultan, yaptıklarımın cezâsını vermedi, fakat ızdırâbım canımı yakıyor ve ciğerimi deliyor." dedi. Sonra hanımına; "Ben Rabbimin hânesine, Kâbe'ye gidip ziyâret etmeye niyet ettim. İstersen aramızdaki nikâh bağını çözüp seni boşayayım." dedi. Hanımı; "Allah korusun. Senden nasıl ayrılırım. Sen nereye gidersen ben de berâber gelir, senin hizmetinde bulunurum." dedi. Sonra birlikte hac yoluna çıktılar. Allahü teâlâ, yolculuklarını kolaylaştırdı. Kâbe'de bâzı âlim ve velîlerle görüştü. Kûfe'de İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin derslerine katıldı. Ondan ilim ve edeb öğrendi. Kuvvetli hâfızası vardı. Kısa zamanda çok sayıda hadîs-i şerîf ezberledi ve hadîs ilminde mütehassıs oldu. Evliyânın büyükleri arasına girip, şöhreti her tarafa yayıldı. Hikmetli söz ve nasihatlarıyla çok talebe yetiştirdi. Abdullah ibni Mübârek, İmâm-ı Şâfiî, Sırrî-yi Sekatî talebelerinin önde gelenlerindendir.

Bir gün Hârun Reşîd, vezîri Fadl Bermekî'ye; "Beni bir kimsenin yanına götür. Kalbim, bu göz kamaştırıcı şâşâlı hayattan sıkıldı. Rahatlık, gönül huzûru arıyorum." dedi. Vezîri onu Süfyân bin Uyeyne'nin evine götürdü. Süfyân kapıyı açıp; "Kim geldi?" suâline; "Emîrül-müminîn geldi." dediler. "Ne için bana haber vermediniz. Bilseydim ben huzûruna gelirdim." dedi. Hârûn Reşîd bunu duyunca; "Benim aradığım kimse bu değildir." dedi. Süfyân bunu duyunca; "Sizin aradığınız kimse, Fudayl bin İyâd'dır." dedi.

Fudayl'ın kapısına gittiler. O, Kur'ân-ı kerîmdeki meâlen; **"Günah işleyenler, kendilerini îmân edenlerle bir tutacağımızı mı sanıyorlar?"** (Câsiye sûresi: 21) âyet-i kerîmesini okuyordu. Hârûn Reşîd; "Nasîhat istersek, bu bize yeter." dedi. Kapıyı çaldılar. Fudayl; "Kim o?" deyince; "Emîrül-müminîn." dediler. Bunun üzerine; "Emîrü'l-müminînin benim yanımda ne işi var ve benim onunla ne işim var? beni meşgûl etmeyiniz." dedi. Vezîri; "Ulûl-emre, halîfeye itâat vâcibtir..." deyince Fudayl bin İyâd yine; "Beni meşgûl etmeyiniz." buyurdu. Vezir; "Müsâdenle mi girelim, yoksa zorla mı?" dedi. "Müsâdem yok, ama zorla girecekseniz, siz bilirsiniz." buyurdu. Hârûn Reşîd içeri girdi. Fudayl, kimsenin yüzünü görmemek için kandili söndürdü. Karanlıkta Hârûn Reşîd'in eli Fudayl'ın eline değdi. Fudayl; "Bu el ne yumuşaktır, Cehennem'den kurtulursa..." buyurunca, Hârûn Reşîd ağladı ve nasîhat olacak bir söz daha söylemesini istedi. O şöyle buyurdu: "Senin büyük baban hazret-iAbbâs, Peygamber efendimizin amcasıydı. Peygamberimize; "Beni bir kavme emir (başkan) yapınız." demişti. Peygamberimiz de; **"Ey amcam! Seni nefsin üzerine emir ettim."** yâni nefsinin Allahü teâlâya tâat ve ibâdetle meşgûl olması, insanların bin senelik tâatından iyidir, buyurdu. Çünkü; **"Bir emirlik** (başkanlık) **kıyâmette pişmanlıktır."** buyurmuştur. Hârûn Reşîd; "Biraz daha söyle." dedi. O yine; "Ömer binAbdülazîz'i halîfe yaptıkları zaman, Sâlim bin Abdullah, Recâ bin Hayve ve Muhammed bin Kab'ı çağırdı ve; "Ben bu işe düştüm, kurtuluş çârem nedir?" diye sordu. Onlar da; "Yarın kıyâmet gününde azaptan kurtulmak istiyorsan, müslümanlardan yaşlıları baban yerine koy, gençleri kardeş kabûl eyle, çocukları da kendi çocukların gibi düşün! Kadınları ise kız kardeşin ve annen kabûl eyle. Onlara babana, annene, kardeşine ve çocuklarına yaptığın gibi muâmele eyle!" dediler."

Hârûn; "Biraz daha söyle." deyince yine; "İslâm ülkesi senin evin gibidir. İnsanları ev halkın

gibidir. Babalarına lütufla, kardeşlerine ve çocuklarına iyilikle muâmele eyle!"buyurdu. Sonra devâm ederek; "Korkarım şu güzel yüzün ateşle yanar ve çirkinleşir. Güzel yüzlerden niceleri Cehennem'de çirkinleşir ve emirlerden (başkanlardan) niceleri orada esir olur." buyurdu.

Hârûn; "Biraz daha söyle." dedi ve hüngür hüngür ağlayıp feryâd etti. Fudayl hazretleri; "Allahü teâlâdan kork ve O'na ne cevap vereceğini düşün cevaplarını şimdiden hazırla! Çünkü kıyâmet günü, Allahü teâlâ sana müslümanların hepsinden tek tek soracaktır. Hepsi için adâlet isteyecektir. Eğer bir gece bir ihtiyar kadın, evinde bir şey yemeden yatarsa, yarın senin eteğine yapışır ve sana hasım (düşman) olur." buyurdu. Hârûn Reşîd, ağlamaktan kendinden geçti.

Sonra Hârûn Reşîd, Fudayl bin İyâd'a; "Birisine borcun var mıdır?" dedi. O; "Evet, Allahü teâlâya borcum var. O da itâattır, huzûruna böyle borçlu çıkarsam vay hâlime." buyurdu. Hârûn Reşîd; "İnsanlara borcun var mı demek istiyorum." dedi. "Allahü teâlâya şükür olsun ki, bana çok nîmetler verdi, hiç şikâyetim yoktur." buyurdu.Bunun üzerine Hârûn, onun önüne bin altın koyup; "Bunlar helâldir. Annemin mîrâsındandır." dedi. Fudayl hazretleri; "Bütün bu nasîhatlerimin sana hiç faydası olmadı." buyurdu ve yanından kalkıp gitti. Hârûn Reşîd de çıkıp gitti. İsmi anıldığında, Hârûn Reşîd; "Ah! Ne insandır o! Hakîkaten mert kimsedir." derdi.

Bir gün küçük çocuğunu kucağına aldı, okşayıp bağrına bastı. Çocuk; "Babacığım beni seviyor musun?" dedi. Fudayl hazretleri; "Evet." dedi. Çocuk; "Peki Allahü teâlayı seviyor musun?" dedi.Hazret-i Fudayl; Tâbiî seviyorum." dedi. Çocuk; "Peki kaç tane kalbin var?" dedi.Fudayl; "Bir tane." deyince, çocuk; "Ey babacığım! Bir kalbe iki sevgiyi nasıl sığdırabiliyorsun?" dedi.Hazret-i Fudayl, küçük çocuğunun bu derin mânâlı sözleri, kendi kendine söylemediğini, Allahü teâlânın söylettiğini anlayarak yavrusunu kucağından bırakarak eliyle başını dövmeye başladı ve bundan sonra her an Allahü teâlâ ile meşgûl olacağına söz verdi. Oğluna da; "Ey oğlum! Sen ne güzel vâizsin." deyip bağrına bastı ve; "Seni hakîki sevgilinin izni ve emri ile seviyordum." buyurdu.

Bir gün Fudayl hazretleri; "İnsanlar, doğruluk ve helâl rızıktan daha fazîletli bir şey ile süslenmemiştir." buyurdu. Bunun üzerine oğlu; "Babacığım, helâl kıymetlidir." deyince; "Ey oğlum! Helâlin azı da Allahü teâlânın katında çoktur." buyurdu.

Fudayl bin İyâd hazretlerinin oğlu Ali, Kur'ân-ı kerîmden bir sûreyi sonuna kadar okuyamaz ve dinleyemezdi. Biraz okuyunca veya dinleyince âyet-i kerîmelerin tesiri ile düşüp bayılırdı. Sonuna kadar tahammül edemezdi. Bir gün Fudayl bin İyâd hazretlerine bir kârî (Kur'ân-ı kerîm okuyan) geldi. Onu oğlunun yanına gönderdi ve; "Oğluma Kur'ân-ı kerîm oku. Dinlemekten çok hoşlanır. Zilzâl ve El-Kâriâ sûrelerini okuma, çünkü kıyâmet sözünü dinlemeye tahammül edemez, takat getiremez." buyurdu. O kârî gitti. Unutarak, El-Kâriâ sûresini okudu. Dördüncü âyet-i kerîmeye gelince, Fudayl'ın oğlu Ali; "Allah!.." deyip düştü. Baktılar ki rûhunu teslim etmişti. Fudayl bin İyâd, oğlu vefât edince tebessüm etti. Halbuki otuz yıldır hiç gülmemişti. "Ey Fudayl! Bu gün gülünecek gün müdür?" diye sordular. Bunlara cevâb olarak; "Ben şu anda, Peygamber efendimizin de tatmış olduğu evlâdın ölümü acısını tatmış bulunuyorum. Anladım ki, Allahü teâlâ evlâdımın ölümüne râzıdır. Mâdem ki oğlumun ölümünde Allahü teâlanın rızâsı vardır. Ben de Allahü teâlânın rızâsına râzı oldum. Onun için güldüm." buyurdu.

Fudayl bin İyâd hazretlerinin birçok kerâmetleri ve güzel halleri görüldü.

Bir gün Mina Tepelerinden bir tepenin üzerinde bulunuyordu. "Allahü teâlânın evliyâsından bir velî şu dağa, sallan dese, dağ derhal sallanır." buyurdu. Fudayl hazretleri böyle söyler söylemez, dağ sallanmaya başladı. Hazret-i Fudayl dağa; "Sâkin ol, ben bu sözümle seni kasdetmedim." dedi ve dağ sâkinleşti.

Bir gün Arafat Meydanında insanları seyrediyordu. Müslümanlar feryâd ediyorlar, Allahü teâlâya yalvarıp, inliyorlardı. Bunları bir müddet seyrettikten sonra; "Sübhânallah. Şu kadar insan, kerîm bir zâtın kapısına gitse, bu şekilde yalvararak bir dank (0,801 gr) yâni çok az altın isteseler, o zât bu insanları ümitsiz ve eli boş geri çevirmez. Yâ Rabbî! Sen kerîm ve gaffârsın. Bu insanların hepsini affetmen, kerîm ve ganî olan bir zâtın bir dank altın vermesinden daha kolaydır. Yâ Rabbî! Senin ihsânların o kadar çoktur ki, bu insanların hepsini affetsen, senin ihsânından hiçbir şey eksilmez." dedi. Fudayl bin İyâd bunu söyledikten sonra, gâibten bir ses; "Ey Fudayl! Senin bu hüsn-i zannın hürmetine hepsini affettim." diyordu.

Hikmetli sözleri çoktur. Mekkeliler yanına gelir, onlara vâz ve nasîhat verirdi.

Kendisine küçük günahlardan soruldu. O zaman; "Günah kişinin yanında ne kadar küçük görülürse, Allahü teâlâ katında o derece büyük olur. Günah kişinin yanında ne kadar büyük görünürse, Allahü teâlânın katında da o derece küçük olur." buyurdu.

Bid'atten ve bid'at sâhiplerinden nefret eder, insanları bunun zararlarından sakındırırdı. Bu hususta; "Bid'at sâhibi ile oturan onunla görüşen kimseden sakınınız. Bid'at sâhibini seven kimsenin amellerini Allahü teâlâ kabûl etmez, kalbinden İslâmın nûrunu çıkarır. Müslüman, müslümanın yüzüne bakınca, kalbi parlar. Müslümanın bid'at sâhiplerinin yüzüne bakması ise, kalbini karartır. Yolda bid'at sâhibine rastlarsan, yolunu değiştir. Bid'at sâhibine iltifat edip yükseltme. Bid'at sâhibine yardım eden, İslâmın yıkılmasına yardım etmiş olur." buyurdu.

İnsanlara dünyânın fâni geçici ve değersiz, âhiretin bâki, kalıcı ve paha biçilmez olduğunu anlatırdı ve; "Dünyânın tamâmı altından olsaydı, yine yok olurdu. Âhiret ise, çanak-çömlek gibi topraktan olsaydı, yine bâkî olurdu. Akıllı kimse, geçici olan dünyâyı, altın da olsa reddeder. Bâkî olan âhireti, çanak çömlek gibi topraktan da olsa kabûl eder. İşin aslı, âhiret bâkî ve altın gibi kıymetlidir. Dünyâ ise, fâni ve çanak-çömlek gibi kıymetsizdir." buyurdu.

Sevdiklerine bir gün; "Pişman olmadan önce tefekkür edip amel işleyiniz. Dünyâya aldanmayınız. Çünkü, dünyâda sağlam ve sıhhatli olan, hastalanır. Yeni olan eskir. Nîmetleri yok olur. Gençler ihtiyarlar." buyurdu.

Farzların önemini anlatırdı: "Farzlar, insan için sermâye, nâfileler ise kâr ve kazanç gibidirler. Kâr, sermâye olduktan sonra meydana gelir."

Birisi; "Ey Fudayl! Bana nasihat et." dedi. Ona dönüp; "Sen kendi nefsine nasihat edici ol. Kendine muhakkak lâzım olan şeyleri sağ iken görüp yapmaya gayret et. İnsanları kendine tavsiye ve nasihat edici eyleme. Kendin dünyâda gâfil ve durgun olup da, öldükten sonra senin için, iyilik ve sevap yapacaklarını ve senin için çalışacaklarını sanma. Zîrâ sen, dünyâdayken kendine, âhiretin için lâzım olacak işlere can çıkarcasına, çok gayret göstermediğin halde, başkalarının senin için iyilik yapacaklarına, sevap işleyeceklerine nasıl inanabiliyorsun?!" buyurdu.

Birisi yine kendisinden nasihat istemişti. Ona; "Baban sağ mı!" diye sordu. O da; "Vefât etti." dedi. Bunun üzerine Fudayl hazretleri; "Evlâdım! Haydi beni terk et. İyi bil ki babasının vefâtından sonra başkalarının nasihatlarına muhtaç birine hiç bir nasihat fayda vermez." buyurdu.

Allahü teâlâya itâat etmenin lüzumundan anlatır kendinden misâl verirdi. "Ben Allahü teâlâya karşı itâatsizlik ettiğimi merkebimin ve hizmetçimin huyundan ve bana itâatsizlik etmesinden anlarım."

Lüzumsuz konuşmaktan sakındırırdı. Bu sebeple; "Sözünü(hesâbını vereceği) amelinden sayan bir kimse kendisini ilgilendiren hususlar dışında pek az konuşur." buyurdu.

Bir gün ona; "NiçinAllahü teâladan korkanı göremiyoruz?" diye sordular. Bunun üzerine;

"Şâyet siz korksaydınız, korkanı görürdünüz. Korkanı, korkanlardan başkası görmez. Nitekim evlâdını kaybeden anne, evlâdı ölen bir anne görmek ister..." buyurarak dertlinin hâlinden dertli olanlar anlar demek istedi.

Tevâzunun önemi hakkında da şöyle anlattı: "Allahü teâlâ dağlara; 'İçinizden birisi üzerinde bir peygamberimle mükâleme edeceğim, konuşacağım." diye vahyetti. Bunun üzerine bütün dağlar başlarını kaldırıp yükselttiler. Sâdece Tûr-ı Sinâ boyun eğdi, tevâzu gösterdi. Gösterdiği tevâzu sebebiyle Allahü teâlâ, peygamberi Mûsâ aleyhisselâm ile bu dağ üzerinde konuştu."

İnsanları riyâ ve şirkten sakındırır, ihlâsla amel etmeye teşvik ederdi.

Kendisine bedbahtlık alâmetleri nedir? dediler. Bunun üzerine; **"Şu beş husus şekâvet, bedbahtlık alâmetidir: Kalp katılığı, ağlamayan göz, hayânın azlığı (yokluğu), dünyâya rağbet etmek, ihtiras ve tûlu emel arzusu."**

"Fütüvvet nedir?" dediler. O; "Dostların kusurlarını hoş görmektir." buyurdu.

İyilik ve ihsân husûsunda ise; "İnsan, ihsân ve iyiliğin her şeklini yerine getirse, fakat sâdece kümesindeki tavuğa kötülük etse, yine de muhsin denilen iyi insanlardan olamaz." buyurdu.

Kötü huylu kim olursa olsun, onun zararından sakındırır, iyi kimselerle görüşmeye teşvik için; "Kötü huylu birinin bana arkadaş olmasından ziyâde, güzel huylu günahkâr birisinin arkadaş olmasını arzu ederim." derdi.

Fudayl bin İyâd hazretleri mahallesindeki satıcılardan alış-veriş ederdi. Kendisine; "Çarşıya gitsen ihtiyaçlarını daha ucuz alabilirsin." dediler. O zaman; "İyi ama bunlar bizden faydalanmak ve sebeplenmek ümidi ile yakınlarımızda dolaşmaktadırlar." buyurdu.

Kendisi ve başkaları hakkında duâsı makbuldü. Hizmetçisi Ebü'l-Abbâs anlatır: "Bir zaman Fudayl bin İyâd hazretlerinin oğlu idrarını yapamazdı. Büyük bir ızdırap içinde kaldı. O zaman ellerini kaldırıp; "Yâ Rabbî! Sen biliyorsun. Muhabbetim sana ziyâdedir." buyurdu. Çok geçmeden duâsının kabûl olduğu, oğlunun şifâya kavuştuğu görüldü.

İlim sâhibi bir kimsenin dünyâ peşinde koşmasını iyi görmez ve ona acırdı. Bu hususta; "Bir âlimin dünyânın oyuncağı olduğunu gördüğüm zaman, kendisine acır ve ağlarım. "Nafakası falanca tüccara âid olmak üzere hacca gitti." denilmesi ne kadar acıdır." buyurdu.

İlim öğrenmeye teşvik eder, niyetin hâlis olmasının önemini belirtir, bu hususta; "İlim tahsîli doğru bir niyet ve temiz bir gâye ile olursa, bundan daha yüksek amel olmaz. Fakat çokları ilmi, gereğini yapmak için tahsîl etmiyor. Bilakis ilmi dünyâlık elde etmek için bir ağ gibi kullanıyor." buyurdu.

Fudayl bin İyâd hazretleri, hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'in yüksek derecelerini anlatır ve ağlardı. Hazret-i Muâviye için de; "O, dünyâyı âhirete vesîle kılmak için uğraşırdı." buyurdu.

Yolda giderken insanların neşe ve sevinç içinde olduklarını görünce; "Nice neşeli ve sevinçli kimseler vardır ki, onlara nasib olacak kefenlikler dokunup satışa çıkarılmıştır bile." buyurdu.

Kendisine; "Belâ ve musîbete uğramış kimseler hakkında ne yapmamız uygundur?" denildi. O zaman; "Onların acılarını paylaşarak ağlayınız. Sizin de onlar gibi, belki de daha şiddetli bir şekilde, günahlarınızın karşılığı olarak belâ ve cezâya çarpılmanız muhtemeldir." buyurdu. Fudayl hazretleri çoğu zaman yanında bulunan yemek ve paradan hapishânedekilere gönderir ve onlar için; "Bunlar muhtaç ve çâresiz kimselerdir." der, merhâmet ederdi.

Fudayl hazretleri bir zaman hastalanmıştı. Arkadaşları ziyâretine geldiler ve ona; "Bir arzunuz var mı?" diye sordular. O; "Evet! Çok sevdiğim din kardeşim Yûsuf binEsbât'ı

ölmezden önce bir defâ daha görmek istiyorum." buyurdu. Din kardeşini unutmamak lâzım geldiğini yanındakilere göstermek istedi.

Kendisine mümin ve münâfığın hâli soruldu. O; "Mümin, tatlı tatlı meyvesini versin diye hurma diker, fakat onun diktiği hurmada diken bitmesinden de korkusu vardır. Münâfık ise, hurma yerine dikenli bir ot diker ve bundan tâze hurma bitmesini bekler." buyurdu.

Fudayl bin İyâd hazretlerinin kalbi yufka, gözleri yaşlıydı. "Ağlamak, gözün ağlaması değil, kalbin ağlamasıdır. Adam var ki gözleri ağlar, fakat kalbi hastadır. Çünkü münâfıkların ağlaması, kalpten ve içten değil, sâdece baştaki gözden gelir." buyurdu.

Bir arefe günü Arafat'ta vakfe yaptı. Öğleden akşama kadar ağladı. Hem de günâhları düşünüp; "Şu günde bağışlanmış olsa bile vah yaptığım çirkin işlere, vah günâhlarıma." deyip dururdu.

Kendisinden kötü âlimlerden soruldu. Buyurdu ki: "Ümmetlerin herbiri, Rahmânın yolu üzerine oturmuş kötü âlimler yüzünden helâk olurlar. Onlar habis amelleri ile Allahü teâlânın yolunu kesmiş, insanlara engel olmuş olurlar."

Ona; "Şeytan insanı ne ile tuzağa düşürür?" dediler. O; "İblis, üç şeyden biri ile âdemoğlunu tuzağına düşürür. Birincisi kendini beğenmesi, ikincisi amelini gözünde büyütmesi, üçüncüsü günahlarını unutmasıdır."

İbâdetlerin, farzlarına, vâciplerine ve sünnetlerine uygun olarak yerine getirilmesini söylerdi. Bu hususta; "Kulun amelini güzelce edâ etmesi kadar şeytanın belini kıran bir şey yoktur. Zîrâ Allahü teâlâ meâlen; **"Hanginizin daha güzel amel edeceğini imtihan etmek için..."** (Mülk sûresi: 2) buyurdu. Kul, kırk yaşına bastığı zaman bütün isyân ve günahlardan tövbe etmezse, şeytan onun alnını sığar durur ve; "Felah ve kurtuluştan uzak kalan bir yüze feda olayım." der." buyurdu.

İnsanları haram ve şüphelilerden sakındırırdı. Bu hususta; "Sakın şüpheli bir şeyle Mekke yoluna koyulayım demeyiniz. Biliniz ki haram ve şüpheli şeylerden bir dirhemin altıda biri kadar bir hakkı sâhibine iâde etmek, içinde şüpheli kazanç bulunan malla yapılacak beş yüz nâfile hacdan Allah yanında daha kıymetlidir." buyurdu.

Bir gün sevdiklerine şu hikmetli sözleri söyledi: "Azarlaması çok olanın arkadaşı az olur. Kim fâcir, zâlim kimseye yardım ederse, onu günahlara karşı kamçılamış olur. Kim alçak kişiden meded umarsa, kendisine ihânet etmiş olur. Kim ilmiyle âmil olmayandan ilim öğrenmek isterse, câhilliğini arttırmış olur. Kim ahmak adama ilim öğretmeye çalışırsa, şüphesiz ömrünü faydasız bir şeyle geçirmiş olur. Kim nanköre iyilik ederse, nîmeti zâyi etmiş olur." buyurdu.

Bir zaman mücâhidler savaşa gitmek istediklerinde ona uğrayıp duâ istediler. O; "Ey Allah yolunda cihâda çıkanlar! Günahlarınızdan tövbe ediniz.Çünkü bu elinizdeki kılıçlardan daha çok size siper olur." buyurdu.

Ona; "Ey Allah'ın veli kulu! Kişinin estağfirullah demesinin mânâsı nedir?" diye sordular. O; "Yâ Rabbî! Beni günahlarımın yükünden kurtar demektir." buyurdu.

Dünyâdan ve dünyâ malından nefret ederdi. Bu sebeple; "Dünyâ bütün her şeyiyle bana arz olunsa, hiç düşünmeden rahat ve kolay bir şekilde dünyânın murdarlığına hükmederim." buyurdu.

Birisi ona; "Nasıl sabahladın?" diye sordu. O; "Hayır üzere sabahladım." dedi. Adam tekrar; "Nasılsın?" dedi. Fudayl hazretleri; "Hangi hâlimi soruyorsun? Dünyevî hâlimi soruyorsan, dünyâ bize meyletti de biz onun bütün yollarını geçtik. Âhireti soruyorsan, günâhı çok, ameli az, ömrü tükenmek üzere, âhirete ve ölüme hazırlığı olmayan birinin hâli nasıl olur ki!" diye cevap verdi.

Fudayl bin İyâd hazretleri üzüntülü birini gördü ona; "Senin için Allahü teâlânın dediğinden başka bir şeyin olmasından mı korkuyorsun?" dedi. O; "Hayır efendim." dedi. Bunun üzerine; "Öyleyse neye üzülüyorsun? Dünyâ insanı kendine kul yapmadıkça veya insan dünyâya kul olmadıkça yol kolaydır." buyurdu.

Lânet etmekten sakındırırdı. "Her kim bir binek ve yük hayvanına, lânet olsun, derse, o hayvan (hâl diliyle) der ki: Âmin, lâkin yüceAllah'a hangimiz daha fazla âsi ise, lânet onun üzerine olsun!" der buyurdu.

Hikmetli sözlerinden bir kısmı da şöyledir:

"Yüce Allah'ı seviyor musun?" diye sana sorsalar, sükût et. Zîrâ eğer, hayır, dersen kâfir olursun. Evet, dersen, hareketlerin O'nu sevenlerin hareketlerine benzememektedir. Onun için sahtekâr olursun."

"Allah'ın öyle kulları vardır ki, Allah'ın azametinden kalpleri parça parça olur, sonra biter; yine pârelenip tekrar biter. Ve bu hâl yaşadıkları müddetçe devam eder. Kulun, azâmet-i ilâhiye karşısındaki korku ve saygısı, ilâhî mârifetten nasîbi mikdarında olur!"

"Kim, din kardeşi için diliyle sevgi ve hulûs gösterir de içinden ona düşmanlık ve kin beslerse, Allah ona lânet eder, dilsiz yapar ve kalp gözünü köreltir."

"Rızâ hâlindeki kişinin dostluğuna inanmam, kızdırdığım bu kişinin gazab hâlindeki dostluğuna inanırım."

"Hakka boyun eğ, hakkı tâkib et, kim söylerse söylesin hakkı kabûl et."

"Her şeyin bir zekâtı vardır, aklın zekâtı da uzun uzadıya hüzünlenmek ve derin derin düşünmektir. Bu yüzdendir ki, Resûlullah efendimizin hüznü aralıksız ve kesintisizdi."

"Amellerin en iyisi, en gizli yapılanıdır."

"Allah korkusu, dilin lüzumsuz şey söylemesine mâni olur. Allahü teâlâdan korkanın dili söylemez olur."

"Allahü teâlâdan korkandan, her şey korkar olur. Allah'tan korkmayan, her şeyden korkar."

"Tevekkül, Allahü teâlâdan başkasına güvenmemek ve O'ndan başkasından korkmamaktır."

"Akıllılarla kavga etmek, akılsızlarla oturup tatlı yemekten kolaydır."

"Bir kimsenin kalbine Allah korkusu yerleşti mi, dilinde işe yaramaz bir söz bulunmaz. Bu korku dünyâ sevgisini ve arzusunu yakar, dünyâya rağbet etme hâlini gönülden dışarı atar."

"Her kim dünyâyı dost edinse, iki cihânın şerrini, kötülüğünü başına alır. Zîrâ iki cihânın saâdeti dünyâyı sevmemekte, felâketi de dünyâyı sevip tapmaktadır."

"İnsanın, yanında bulunanlarla tatlı tatlı sohbet etmesi, onlara güzel ahlâk ile davranması, geceleri sabaha kadar ibâdet ile, gündüzleri hep oruçlu geçirmesinden hayırlıdır."

"Duâmın kabûl olacağını bilsem, yalnız devlet başkanı için duâ ederdim. Çünkü, devlet başkanı iyi olursa, şehirler ve insanlar kötülüklerden ve belâlardan emin olur."

Fudayl bin İyâd hazretleri talebelerinden birinin vefâtı yaklaşınca, onun yanına giderek Yâsîn-i şerîf okumaya başladı. Talebe; "Ey hocam! Bunu bana okuma." deyince, Fudayl hazretleri sustu. Sonra o talebeye kelime-i tevhîdi telkîn etti.Talebe; "Ben o mübârek sözü söyleyemiyorum. Çünkü ondan uzağım." dedi ve vefât etti. Fudayl bin İyâd hazretleri evine dönerek evden çıkmaksızın bir müddet mahzûn oldu, ağladı. Sonra rüyâsında talebeyi Cehennem'e götürürlerken gördü ve; "Ey oğul! Sen talebelerimin en iyilerindendin. Neden Allahü teâlâ senden mârifet nûrunu aldı?" diye sordu. Talebe; "Üç şey sebebiyle Allahü teâlâ benden mârifet nûrunu aldı. Birincisi, nemîme. Çünkü ben size başka, arkadaşlarıma başka söyler, söz taşırdım. İkincisi hased. Ben arkadaşlarıma hased ederdim. Üçüncüsü, içki. Bir

defâsında hastalanmıştım. Hastalığımı tedâvî ettirmek için hekîme gittim. Hekim bana; "Her sene bir kadeh şarap içeceksin, yoksa iyi olmazsın." dedi. Ben de böylece alışıp gittim." dedi.

Âhirette hesaba çekilmekten çok korkardı. Bu hususta; "İsmâil ve Îsâ aleyhisselâm gibi sâdıkların sadâkatından sorguya çekildikleri zaman, bizim gibi kâziblerin, yalancıların hâli nice olur?" derdi.

Fudayl bin İyâd hazretlerinin yazdığı en önemli eseri **Hicâb-ül-Aktâr** kitabı olupParis'tedir.

YAHÛDÎYİ MÜSLÜMAN YAPAN TÖVBE

Fudayl bin İyâd tövbesinden önce, hangi kervandan bir mal gasbetmişse, onların üzerine o kâfiledekilerin isimlerini yazar ve mallarını saklardı. Tövbe ettikten sonra o malları sâhiplerine götürüp helallaştı ve affını diledi.

Yalnız Ebîverd şehrinde bir yahûdî hakkını helâl etmiyordu. Hiçbir teklifi de kabûl etmiyor, Fudayl bin İyâd'ı zor durumda bırakmak için olmayacak şartlar ileri sürüyordu. Ona; "Eğer hakkımı helâl etmemi istiyorsan, filân yerde kayalık bir tepe var. O tepeyi kazarak oradan kaldır. Oralar dümdüz olsun!" dedi.

Fudayl bin İyâd hakkını helâl ettirmek için buna râzı oldu ve kazmaya başladı. Hazret-i Fudayl'ın bu gayreti sebebiyle Allahü teâlânın ihsânıyla, bir seher vakti rüzgâr çıktı ve orayı dümdüz etti. Yahûdî bunu görünce hayretten dona kaldı. Bu sefer de; "Benden aldığın malımı iâde etmedikçe hakkımı helal etmeyeceğim." diye yemin etmiştim. Benim yastığımın altında altınlar var. Sana hakkımı helâl edebilmem için oradan altınları alıp bana vermen lâzım." dedi. Yahûdî yastığın altına çakıl taşları koymuştu. Fudayl elini yastığın altına soktu. Allahü teâlânın izniyle, çakıl taşları altın olmuştu. Bir avuç altını yahûdîye verdi. Yahûdî hayret içindeydi. "Sana hakkımı helâl etmeden önce bana İslâmı anlat!" dedi. Fudayl; "Bu ne haldir?" diye sorunca yahûdî şöyle anlattı: "Ben Tevrat'ta; "Tövbesinde sâdık ve samîmî olanın elinde çakıl taşları altın olur." diye okudum. Aslında yastığın altında çakıl taşları vardı ve ben seni imtihân için öyle söylemiştim. Elinde, çakıl taşlarının altın olduğunu görünce anladım ki, senin dînin haktır ve tövbende sâdıksın." dedi ve îmân edip, müslüman oldu.

ASIL BAKILACAK ŞEY

Fudayl bin İyâd hazretlerinin yanında birisinden sitâyişle bahsettiler; "O zât ağzına helva koymaz." dediler. Bunun üzerine Fudayl hazretleri; "Helva yemeyi bırakmak bir mürüvvet mi sanki? Siz onun akrabâsını gözetip gözetmediğine, öfkesini yenip yenmediğine, komşularına, dul kalmış kadınlara ve yetimlere karşı nasıl davrandığına bakınız. Din kardeşleri ile arkadaşlarına karşı huy ve edebi nedir? İşte hükmünüzü verirken asıl bunlara dikkat edin." buyurdu.

HAYIRLI VASİYYET

Fudayl bin İyâd hazretlerinin iki kızı vardı. Vefâtı yaklaşınca hanımına şöyle vasiyet etti: "Vefâtımdan sonra iki kızımı al ve Ebû Kubeys Tepesine çık. Ellerini açarak şöyle niyazda bulun: Yâ Rabbî! Fudayl bana vasiyetinde dedi ki: "Ben hayatta iken bu iki emânete gücümün yettiği kadar baktım. Ama ben ölüp de kabre girdikten sonra bu emânetleri sana iâde ettim."

Fudayl bin İyâd hazretleri vefât edip, defn işleri tamamlandıktan sonra, hanımı vasiyeti yerine getirmek üzere bildirilen yere kızlarını götürdü ve bildirdiği gibi duâ edip çok ağladı. Bu sırada Yemen hükümdârı, yanında iki delikanlı oğlu ile beraber oradan geçiyordu. Hanımların ağlayıp sızladıklarını görünce, yanlarına gidip; "Bu hal nedir!" diye sordu. Hanım hâdiseyi anlatınca, Yemen hükümdârı dedi ki: "Bu kızları, her biri için bin altın mehir ile oğullarıma nikâhlıyalım." Fudayl bin İyâd'ın hanımı; "Râzıyım." dedi. Kızların ve oğulların da rızâsı alındı. Hep berâber Yemen'e gittiler. İleri gelenler toplandı ve nikâhları kıyıldı, düğün yapıldı.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1078
2) Risâle-i Kuşeyrî; s.52, 57, 58, 59, 298
3) Nefehât-ül-Üns; s.91
4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.68
5) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.56
6) Eshâb-ı Kirâm; s.340
7) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.235
8) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.6
9) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.84
10) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.47
11) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.316
12) Sıfat-us-Safve; c.2, s.159
13) Rehber Ansiklopedisi; c.6, s.93, 94
14) Hadîkât-ül-Evliyâ; s.196
15) Firdevs-il-Mürşidiyye; s.49, 142, 271
16) Tabakât-ı Ensârî; s.28
17) Ravd-ül-Fâik; s.19, 142
18) Ravd-ür-Reyyâhîn; s.32, 124
19) Tabakât-ül-Evliyâ; s.266
20) Fudayl bin İyâd; (Abdülhakîm Mahmûd, Kâhire-1972)
21) Müsâmeret-ül-Ahyâr; c.1, s.191
22) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.177

FURÛRÎ MEHMED DEDE

Sultan Divânî hazretlerinin müridîdir. Yavuz Sultan Selim Hanın askerlerine cebinden çıkardığı sıcacık pişmiş ekmekleri dağıtması meşhurdur. Kabri Afyon'da Mevlevî Dergâhındadır.

G

GAMRÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve Şâfiî mezhebî fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Ömer bin Ahmed el-Vâsıtî el-Gamrî el-Mahallî, künyesi Ebû Abdullah, lakabı ise Şemsüddîn'dir. 1384 (H.786) senesinde Mısır'ın Gamr bölgesinde doğdu. 1445 (H.849) senesi Şâbân ayının sonlarında Mahallet-ül-Kübrâ denilen yerde vefât etti. Yaptırdığı câminin yanına defnedildi.

Gamrî, doğduğu yerde ilim öğrenmeye başladı. Fakîh Ahmed ed-Demsîsî'den Kur'ân-ı kerîmi öğrendi ve ezberledi. **Et-Tenbîh** adlı eseri okudu. Memleketindeki diğer âlimlerin de sohbetlerinde ve derslerinde bulunan Gamrî, ilim öğrenmek için Kâhire'de Câmi'ul-Ezher Üniversitesine girdi. Bu arada fıkıh ilmini öğrendi. El-Mardinî'nin derslerini tâkib etti. Sonra yalnızlığı seçip, ibâdetle meşgûl oldu.Tasavvuf erbâbı ile görüştü. Ömer el-Vefâî Ahmed ez-Zâhid'in sohbetlerinde bulunarak kemâle erdi. Sonra hocaları onu, insanlara ilim öğretmekle görevlendirdiler.

Gamrî, birçok beldeleri dolaştı. Buralarda insanlara vâz ve nasîhatlerde bulundu. Mahallet-ül-kübrâ denilen yerdeki Şemsiyye Medresesini genişlettirdi ve sağlam bir medrese hâline getirdi. Ayrıca oraya bir de câmi yaptırdı.Bu medrese ve câmide ders verdi, hutbe okudu ve vâz ve nasîhatte bulundu. Bölge halkı ondan çok istifâde etti. Kâhire'deki birçok câminin tâmirine vesîle oldu. Hocası Ahmed ez-Zâhid de onun yaptırdığı imâretlerde ders verdi. Gamrî'nin ismi, her tarafa yayıldı. Birçok ilim tâlibi, ders almak için yanına geldiler. Tâmir ettirdiği câmilerin yanlarına dergâhlar yaptırdı. Buralar, Kur'ân-ı kerîm okunan, sohbet

edilen, ibâdet yapılan yerler oldu.

Gamrî çok kere hacca gitti. Bir süre Mekke-i mükerremede kaldı. Beyt-ül-Makdîs'i ziyâret etti.Ehl-i sünnet îtikâdında olup, bid'atten uzak duran ve şiddetle sakınan bir zât idi. Dünyâ malına düşkün değildi. Kendisine getirilen hediyeleri fakirlere dağıtırdı.

Gamrî'nin birçok kerâmetleri görüldü. Bir gece hırsızlar, Gamrî'yi öldürmek için dergâha gelip kapıyı kırdılar. Gamrî yanında bulunan talebelerine ve sevdiklerine; "Onları ben karşılayacağım. Hiç biriniz çıkmasın!" buyurdu. Dışarı çıkıp hırsızlara doğru bir nazar etti. O esnâda hepsi feryâd ederek silâhlarını attılar ve tövbe ettiler.

Dergâhta kandillerin yakılması unutulduğu zaman, Gamrî kandillere eliyle işâret eder, kandiller yanmaya başlardı. Kerâmetlerini gören birçok kişi, kendinden geçti. Şeyh Zekeriyyâ onun yedi iklimdeki her şeye vâkıf olduğunu bildirdi.

Muhammed Gamrî, talebelerini; ihtiyârlar, orta yaşlılar ve gençler olmak üzere üç gruba ayırmıştı. Her grubun yeri ayrıydı. Bu gruplar birbirlerinin yerine gitmezdi. Sâdece Cumâ namazına giderlerken bir araya gelirlerdi. Bu arada bir hafta boyunca öğrendiklerini müzâkere ederlerdi. Muhammed Gamrî, kendisine talebe olmak isteyeni, kendi başına sormadan iş yapmıyacağına dâir söz aldıktan sonra talebeliğe kabûl ederdi. Bundan sonra talebe her işinde, her hareketinde tamâmen hocasına tâbi olurdu. Kendi istek ve arzuları kalmaz, hocasının dediklerine uygun yaşardı.

Gamrî, birçok eser yazmıştır. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) El-Kavâid-üs-Sûfiyye, 2) El-Hükm-ül-Meşrût fî Beyân-iş-Şürût, 3) Menh-ul-Minne fit-Telebbüsî bis-Sünne** (dört cild)**, 4) El-Vasıyyet-ül-Câmia, 5) Mehâsin-ül-Hisâl fî Beyâni Vücûh-il-Helâl, 6) En-Nusratü fî Ahkâm-il-Fıtrati,**

HATÂLI İŞ

Sultan Çakmak, Saîd beldesinin emîri Kalak bin Ömer'i görevden aldığı gibi, zincire vurdurarak huzûruna getirtti. O esnâda yolda, Muhammed Gamrî'nin talebelerinden biri, Saîd denilen yerde şalgam satıyordu. Hayvanı kaydı ve yere yıkıldı. O da; "Ey hocam Muhammed Gamrî! Bana yardım et!" diye seslendi. Zincirlerle bağlı olan İbn-i Ömer bu sözü duyunca; "Bu yardım istediğin zât kimdir?" diye talebeye sordu.Talebe de; "Bu zât benim hocamdır." dedi. Bunun üzerine İbn-i Ömer; "Ben de Muhammed Gamrî'ye sığınıyorum." dedi.

Muhammed Gamrî, dergâhında olduğu hâlde, İbn-i Ömer'in sözünü işitti. Hemen üç talebesini yanına alarak Kâhire'ye gitti. İbn-i Ömer'i zincirlerle bağlı gördü. Yanındaki talebesi İbn-i Nahhal'e; "Sen saraya git. Sultan, İbn-i Ömer'e şiddet gösterip, öldürülmesini emrettiği zaman, şehâdet parmağını baş parmağının üzerine koy. Bunu yaptığın zaman, orada bulunanların nefesleri tıkanır. Sultan da boğulacak hâle gelecektir." dedi.

İbn-i Nahhal, saraya gittiğinde, MuhammedGamrî'nin dediği gibi oldu. Bunun üzerine İbn-i Nahhal, şehâdet parmağını baş parmağının üzerine koydu ve bastırdı. O anda sultan dâhil, orada bulunanlar nefes darlığından kustular. Sultan, yaptığı işte bir hatâ olduğunu anlayıp, İbn-i Ömer'in bırakılmasını ve ona hediyeler verilmesini emretti. Bunun üzerine İbn-i Nahhal, hemen oradan ayrılıp durumu hocasına bildirdi. Muhammed Gamrî de; "Bizim isteğimiz yerini bulmuştur." dedi. İbn-i Ömer'e bu durum, kimse tarafından bildirilmedi. Muhammed Gamrî dergâhına döndü ve berâberinde götürdüğü talebelerine:

"Bu işi Allahü teâlâ için yaptım ve ben ölünceye kadar kimseye söylemenize izin vermiyorum." dedi.

1) Mu'cem-ül-Müellifin; c.11, s.77

2) Ed-Dav-ül-Lâmi; c.8, s.238

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.265

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.195

5) El-A'lâm; c.6, s.315

6) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.162

7) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.176, 674,

8) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.87

9) Brockelmann; Gal-2; s.147 Sup-2, s.150

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.31

GANİ BABA

Horasan'dan Anadolu'ya İslâmiyeti yaymak için gelen gâzi dervişlerdendir. İsmi Şeyh Abdülganî el-Halveti olup bölgede Gani Baba diye meşhurdur. Bahar aylarında ziyâretçi akınına uğrar. Ziyâretçiler tarafından kurbanlar kesilip, eti fakirlere dağıtılır. Sevâbı Gani Babaya hediye edilerek duâlar edilir. Kabri Amasya Suluova'ya bağlı Saygılı köyünün altında Tersakan Irmağının kenarındadır.

GARİP HÂFIZ;

Anadolu'da yetişen velîlerden. 1903 (H.1321) senesinde Erzurum'un Cedid mahallesinde doğdu. İsmi, İbrâhim Hakkı'dır. Erzurumlu İbrâhim Hakkı hazretlerinin neslindendir. Anne tarafından dedesi HacıMâhir Efendi, Rıfâî tarîkatı şeyhiydi.

Garip Hâfız, küçük yaşta her bahar annesi ile birlikte dayısının yanına Erciş kasabasına giderdi. Buraya yakın olan Tortum Şelâlesi kıyısında akranları ile oynardı. Bir gün yine şelâlenin kıyısında oynarken, bir bektaşî dedesi gelerek, çocuklara; "Buradan aşağı atlayabilir misiniz?" diye sordu. O zamanlar beş yaşında olan Garip Hâfız; "Ben atlarım." diyerek yukarıdan şelâlenin döküldüğü yere atladı. Allahü teâlânın yardımı ile suya değmesi ile top gibi sıçrayarak kenara düşmesi bir oldu. Şelâlenin yanındaki keçi yolundan yukarı çıktı. Hâdise karşısında dehşete kapılan bektâşi dedesi korkusundan hızla uzaklaşıp gitti.

Garip Hâfız, Erzurum'da Mustafa Niyâzi Efendiden Kur'ân-ı kerîm dersi aldı ve ezberledi. Hacı Ahmed Efendiden hat sanatını öğrendi. Kur'ân-ı kerîmi çok güzel okurdu. Mustafa Niyâzi Efendi, GaripHâfız'ı talebeliğe kabûl etmeden önce istihâreye yatmasını ve rüyâda ne gördüğünü söylemesini istedi. Rüyâsında hocası Mustafa Niyâzî Efendi elinden tutarak câmiye götürdü. Câminin içerisinde on iki âlim yarım dâire, halka kurup oturmuşlardı. Mustafa Niyâzi Efendi câmideki âlimlere; "Efendiler bu çocuk kırâat ilmini öğrenmekte talebe olmak ister. Ne buyurursunuz?" diye sordu. Onlar; "Oku Hâfız! Oku!" dedi. Ertesi gün Garip Hâfız rüyâsını Mustafa Niyâzi Efendiye anlattı ve ona talebe olarak kırâat ilmini öğrendi. On iki yaşına geldiğinde annesini kaybeden Garip Hâfız, Erzurum'dan Sivas'a gitti. Burada Kazancızâde Emin Edip Efendinin sohbetlerine devâm etti ve ondan feyz aldı. Sivas Dâr-ül-muallimîn okulunda Arapça ve Kur'ân-ı kerîm hocalığı yaptı.

Sivas'tan Merzifon'un Gümüş kasabasına gelerek Halîliye Medresesinde ders vermeye başlayan Garip Hâfız, senelerce güzel ahlâkı müslümanlara öğretti. Garip Hâfız; çok kibar, nâzik ve yumuşak idi. Kimseyi katiyen incitmezdi. Birisinin hatâsını görse onu başka yollardan duyurur; "Sen böyle yapıyorsun." diyerek yüzüne vurmazdı. İbâdetlerini çok gizli yapardı. Dikkati çeken her şeyden sakınırdı. Son derece edepli, hayâ sâhibiydi. Sohbetlerinde kimseyi sıkmazdı. Bütün hayâtını diz üstü oturmakla geçirdi. Sohbetine gelenler ne murâd ederlerse, sormadan cevâb alırlardı.

Hazret-i Muâviye efendimize buğzeden üç kişi Gümüş'te sohbetine geldi. "Efendi! Muâviye hakkında ne buyurursunuz?" diye sordular. Garip Hâfız; "Hazret-i Muâviye sahâbedendir. Sevenler selâmettedir. Aleyhinde bulunanlar azaptadır. O, sahâbenin büyüklerindendir. Resûlullah efendimizin hadîsleri ile övülmüştür. İmâm-ı Hüseyin efendimizin şehâdetine

sebeb olan Yezid dahi son nefesinde îmânını muhâfaza edebildi ise, onun hakkında bile kötü söylemek tehlikelidir." buyurdu.

Garip Hâfız'ın ziyâretine gelen bir zât; "Hoca Efendi! Ben de sizin gibi olmak istiyorum." deyince;

"Pazarda satılsa otuza kırka
Ben de alırım vücûduma öyle bir hırka."

cevâbını verdi.

Taşovalı Kadir Hâfız bir gün iki arkadaşı ile ziyâretine geldi ve; "Efendim! **"Nefsini tanıyan, Rabbini tanır."** hadîs-i şerîfi üzerine sohbet buyurursanız, memnun oluruz." dedi. Garip Hâfız; "Evlâdım! Bu makam çok yüksek bir makamdır. Siz şerîatin emirleri ile iktifâ edin. Basamak basamak çıkın bu makâma." dedikten sonra şu beyitleri okudu:

Sür çıkar ağyârı dilden tâ tecellî ede Hak
Pâdişâh saraya konmaz, hâne mamûr olmadan
Kenz açılmaz şol gönülde tâ ki pür-nûr olmadan
"Mûtû kable en temûtû" sırrına mazhar olan
Haşr-ü neşri bunda gördü nefha-i sûr olmadan
Biz ricâlız, gelmişiz kim gör ezelden tâ-ebed.
İçmişiz aşkın şarâbın âb-ı engûr olmadan
Bir acîb aşka düşmüş yanar şems-i müdâm
Hakka makbûl olmak ister, halka menfûr olmadan.

Daha sonra; "Bâzıları, kendisi bu halde, bu makamda olmadıkları halde, buralardan söz ederler. İnsana faydalı olan iki türlü ilim vardır. Biri ilm-i diyânet, diğeri ilm-i tebâbettir." dedikten sonra Kadir Hâfız'a dönerek; **"Sen o gün görürsün, o vakitte dağların paramparça olduğunu."** meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. O zât içinden; "Ben nefsden sual arzettim. Efendi bana dağların yıkılacağından bahsetti." diye geçirirken, Garip Hâfız; "Nefs dağı, görmüş olduğun dağlardan kavidir, kuvvetlidir. Nefs dağlarının parçalanması ile dosta kavuşma yolları açılır." buyurdu.

Garip Hâfız, ömrünün sonlarına doğru Merzifon'a yerleşti. İlim öğretmeye burada da devâm etti. 1976 (H.1396) senesinde Ankara'da vefât eden Garip Hâfız, Gümüş'de Halîliye Medresesine defnedildi. Vefâtında mezarının üzerine türbe yapılmamasını vasiyet etti.

GAVSÎ AHMED DEDE;

On yedinci yüzyıl Anadolu velîlerinden. İsmi Ahmed, mahlası Gavsî'dir. Gavsî Ahmed Dede diye meşhur olmuştur. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin tasavvuftaki yolu olanMevleviyye'ye mensuptur. Gelibolulu Yazıcızâdeler sülâlesindendir. Büyük velî Ahmed-i Bîcân hazretlerinin torunlarındandır. Doğum târihi belli değildir. İstanbul'da doğmuştur. 1697 (H.1109) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri Galata Mevlevîhânesi bahçesindedir.

Âlim ve asîl bir âileye mensûb olan Gavsî Ahmed Dede, küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Zamânının usûlüne göre aklî ve naklî ilimleri tahsîl edip icâzet, diploma aldı. Selânik kâdısı İmâmzâde'nin yanında nâiblik yaptı. Bu vazîfeyi adâletle yürüttü. Bu sırada kalbine düşen bir aşk ateşi ile tasavvufa ve tasavvuf ehline karşı büyük alâka duydu. Dünyâ makam ve zevklerini terk edip, bir gönül ehlinin eteğinden yapışmaya karar verdi.Bir Allah adamına talebe olmak niyetiyle Selânik'ten ayrılıp Bursa'ya geldi. Bursa Mevlevîhânesi Şeyhi olan Sâlih Dede Efendiye talebe oldu. Onun hizmet ve sohbetlerinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Dört sene müddetle Sâlih Dede Efendinin hizmetinde kaldı. Zâten ilimde yüksek bir âlim olan Gavsî Dede, fazîlet ve güzel ahlâk sâhibi bir velî oldu. Hocasının emir ve tavsiyesi üzerine Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin memleketi olan Konya'ya gitti. Uzun müddet Konya'da kalıp Mevlevî dergâhının usûlüne göre hırka giydi. Talebe yetiştirmek ve mevlevî

dervişlerinin ihtiyaçlarını temin etmek için çalıştı. On altı sene müddetle değişik memleketlere seyâhat edip insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Pekçok kimse onun sohbetlerinde bulunup, istifâde etti. Bu sırada Horasan'a kadar gittiği, kaynaklarda bildirilmektedir.

Gavsî Ahmed Dede, hocası Sâlih Dede Efendinin vefâtından sonra İstanbul'a geldi. Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Ârızî Dedenin yanında Mesnevîhân yâni **Mesnevî** okuyucusu oldu. Bu sırada birçok nât-ı şerîfler yanında, tasavvufî şiirler söyledi. Yazdığı şiirleri Ârizî Dedeye okuyunca, Ârizî Dede ona teberrüken Gavsî mahlasını verdi. Bundan sonra Gavsî diye meşhur oldu. Bu vazîfeye devâm ederken aldığı mânevî bir işâret üzerine Fâtih'te SultanSelîm Câmii yakınındaki evinde inzivâya çekildi. İbâdet ve Allahü teâlânın ismini anıp zikirle meşgul oldu. Kasımpaşa Şeyhi Seyyid Halil Dede Efendiyle zaman zaman görüşüp sohbette bulundu. Seyyid Halil Dede'nin teşvikiyle Mevlevîhâne şeyhliğini istemek üzereEdirne'de bulunan pâdişâhın huzûruna gitmeye karar verdi. Bu yolculuğa çıkmadan önce Mevlânâ Dergâhı şeyhi Çelebi Efendi tarafından kendisinin Galata Mevlevîhânesi Postnişînliğine tâyin edildiği bildirildi. Fakat Gavsî Ahmed Dede kendisinin bu vazîfeyle vazîfelendirilmesini pâdişâha arz etmek üzere Edirne'ye gitti. Pâdişâha durumu arz edip konuyla ilgili berâtını alarak İstanbul'a döndü. Yirmi bir sene bu makamda kalıp insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı.

Nâyî Osman Dedenin kayınpederi olan Gavsî Ahmed Dede, Galata Mevlevîhânesi şeyhi olarak vazîfe yaptığı sırada 1697 (H.1109) senesinde vefât etti.Vazîfe yaptığı Galata Mevlevîhânesi bahçesine defnedildi.

Ârifâne şiirleri bulunan Gavsî Ahmed Dedenin Dîvân'ı vardır.

DÂVETE İCÂBET

Galata Mevlevîhânesi şeyhliği sırasında Halvetiyye yolu büyüklerinden Muhammed Nasûhî Üsküdârî hazretleri ile görüşüp sohbette bulundu. Muhammed Nasûhî hazretleri, Üsküdar'da yaptırdığı dergâhın açılışı sırasında Gavsî Ahmed Dedeyi de dâvet etti.

Gavsî Ahmed Dede, dâveti kabûl etti. Fakat Üsküdar'a gidecekleri gün sâhile vardıkları zaman hava rüzgarlı ve denizin dalgalı olduğunu gördüler. Bu sebeple kayıklar yolcu taşıyamıyorlardı. Bâzı kayıkları dalgalar deniz dışına atmış, bâzıları da dalgalar arasında bir o tarafa bir bu tarafa yatıyordu. Gavsî Ahmed Dedenin yanında bulunan bâzı kimseler bu fırtınalı havada yola çıkılamayacağını söylediler. Halbuki Gavsî Dede, verdiğimiz sözde durmalıyız ve Üsküdar'a gitmeliyiz diyordu. Gavsî Dedenin büyük bir velî olduğunu bilen bâzı arkadaşları ise, ona teslim olup gitmek istiyorlardı. O sırada deniz üzerinde bir gemi peyda oldu. Gavsî Dede ve onun büyüklüğünü bilen talebeleri hemen gemiye bindiler. Gavsî Dedenin büyük bir velî olduğunu bilmeyenler ise tereddüd ettiler. Fakat diğerleri binince onlar da bindiler. Deniz bir müddet durgunlaştı. Allahü teâlâya tevekkül edip gemiye binen Gavsî Dede, yanındakilerle birlikte sağ ve sâlim Üsküdar'a ulaştı.

Allahü teâlâ Gavsî Dedeye verdiği sözde durmak istemesi, kendisine tam tevekkül ile bağlı olması sebebiyle kerâmet olarak bu hâli ihsân etti. Gavsî Dedenin büyüklüğünü bilmeyen diğer dervişleri de onun büyüklüğünü anladılar. Gavsî Dede, Nasûhî Muhammed Efendinin dâvetine icâbet edip, dergâhının açılışında bulundu. Onunla uzun sohbet edip biribirlerinden istifâde ettiler.

1) Selîm Tezkiresi; s.494

2) Vekâyiü'l-Füdelâ; c.2, s.198

3) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.5, s.144

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.101

GAVS-ÜL-MEMDÛH;

Osmanlılar zamânındaAnadolu'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. Asıl ismi Mahmûd, babasınınki Abdürrahmân'dır. 1760 (H.1174) senesinde Tillo'da doğdu. İsmâil Fakîrullah hazretlerinin torunlarından olan Mahmûd bin Abdürrahmân, büyük âlim olup İbrâhim Hakkı Erzurûmî'nin talebesidir. Gavs-ül-Memdûh ismi ile şöhret buldu. Pekçok kimsenin hidâyete kavuşup Allahü teâlânın sevdiği kullar arasına girmelerine vesîle oldu.

Küçük yaşta, İbrâhim Hakkı Hazretlerinden ilim ve mârifet öğrenmeye başladı.Keskin bir zekâya sâhib olan Gavs-ül-Memdûh, ısrarlı ve düzenli bir çalışma ile, kısa zamanda hocasından tefsîr, hadîs, fıkıh gibi zâhirî ilimleri, zamânın matematik, edebiyât, astronomi ve fen ilimlerini öğrenerek, büyük bir âlim oldu. Ayrıca kalb ilimlerini de tahsîl ederek, mârifetullah sâhibi olan velîler arasına girdi.

Gavs-ül-Memdûh, talebe arkadaşlarıyla zaman zaman hocası İbrâhim Hakkı hazretlerinin yanında, Tillo'nun Cebel-i Re's-il-Kuvâ ismindeki tepesine çıkarlardı. İbrâhim Hakkı hazretleri talebelerine; "Bu tepe, yakında büyük bir nâma kavuşacaktır." dedi. İbrâhim Hakkı, bu tepeye bir musallâ taşı yaptırdı. Her uğradığında oraya otururdu. Ölümü, âhireti ve hesâbı düşünürdü. Yine bir gün üç talebesi ile bu tepeye çıktı. Üçünün de ismi Mahmûd idi. Onlara; "Sübhânallah! Hepinizin de adı Mahmûd. Her biriniz de amcalarınızın kızı ile evleneceksiniz. Fakat sâdece biriniz Allahü teâlânın evliyâ kulları arasında yüksek derecelere sâhib olup; "Memdûh" lakabıyla isimlendirilecektir. Ona her taraftan akın akın talebe istifâde için gelecektir. O, bu tepeye bir ev yaptırıp, herkesin hidâyete kavuşmasına vesîle olacaktır." buyurdu. Talebeler de kendi kendilerine; "Mübârek hocamızın müjde verdiği o kimse ben olsam." diye temennî ettiler. Bir müddet sonra içlerinden ikisi ayrıldı. İbrâhim Hakkı hazretleri yanında kalan Mahmûd'a; "Biraz önce müjde verdiğim Mahmûd sensin. Fakat bu sırrı ben sağ olduğum müddetçe kimseye söyleme." buyurdu. Bu müjdeye çok sevinen Gavs-ül-Memdûh, hocası sağ olduğu müddet içinde bunu kimseye söylemedi.

Gavs-ül-Memdûh, hocasının sık sık iltifâtlarına mazhar olur, "Bârekallahü fîke yâ Memdûh" (Allahü teâlâ sana bereketini ihsân etsin) duâsını almakla şereflenirdi. Gecesini gündüzüne katarak hocasının hizmetinde bulunur, ona hizmeti büyük nîmet bilirdi. Onun huzûrunda lüzumsuz hiç konuşmaz, ancak sorulan bir suâle kısa ve öz cevap verirdi. Yüksek edeb sâhibi olup, arkadaşları arasında parmakla gösterilirdi. Yumuşak huyu ile herkesin dikkatini çeker, aklının kemâlini ve edebini takdir etmeyen kalmazdı. onun sohbetine kavuşan, tatlı sözlerine kendini kaptırır, ondan ayrılmak istemezdi.

Gavs-ül-Memdûh, yirmi yaşına girdiğinde, amcası Şeyh Mustafa'nın kızı Zemzem-il Hassa ile evlendi. Bu hanım da Allahü teâlânın rızâsına kavuşan kadın velîlerdendi.

Gavs-ül-Memdûh, hocası İbrâhim Hakkı hazretlerinin vefâtından sonra, yerine geçip, talebe okutmaya başladı. Her geçen gün talebesi ve ziyâretçileri çoğaldı. Öyle ki, artık dergâha sığmaz hâle geldi. Bâzan günde bin beş yüz kişiden fazla ziyâretçi gelirdi. Bu izdihâmın kalkması için hocasının işâret buyurduğu Re's-il-Kuvâ Dağının bir tepesine büyük bir dergâh ve yanına ev yaptırdı. Burada insanlara feyz ve bereketler yağdırıp, hidâyete kavuşmalarına sebeb oldu.

Gavs-ül-Memdûh'un torunu ve talebelerinden Halîl Efendi bir gün mübârek hocasının hizmetiyle şerefleniyordu. İçeri tanımadığı birisi girerek, Gavs-ül-Memdûh hazretlerinin elini öpmeye başladı. Sonra hürmetle; "Muhterem efendim! Tâ Sivas'tan sırf size teşekkür edip, müstecâb ve makbûl duâlarınızı almak için geldim. Çünkü hayâtımı kurtardınız. Eğer müsadeniz olursa hâdiseyi anlatayım." dedi. Gavs-ül-Memdûh da gülümseyerek müsâade etti. O kimse başından geçen hâdiseyi şöyle anlattı:

"Bir deniz yolculuğuna çıkmıştım. Gemimiz bir müddet yol aldıktan sonra, şiddetli bir fırtınaya yakalandı. Koskoca dalgalar gemiye çarptıkça, gemi bir sağa bir sola yatıyor,

tahtaları gıcırdayarak kırılmamak için direniyordu. Gemidekiler, kurtulmak için duâ ediyor, kurbanlar adıyordu. Nihâyet dalgaların şiddetine dayanamayan gemimiz battı. Hepimiz suyun üzerinde durabilmek için çabalıyorduk. Yüzmek için uğraşırken aklıma âniden zât-ı âliniz geldi ve; "İmdât yâ Gavs-ül-Memdûh hazretleri!.." diye yardım istedim. O anda önümde geniş bir tahta belirdi. Ona yapışarak su üzerinde kalabildim. Uzun uğraşmalardan sonra sâhile çıktım, fakat açlıktan ve yorgunluktan hâlsiz düşmüştüm. Gözümün önünü görecek durumum yoktu. Birden nûr yüzlü bir kimsenin, bana, içinde ekmek ve peynir bulunan bir paket uzattığını gördüm. Verilenleri yemek için çabalarken o mübârek zât oradan kayboldu. Yemin ederek söylüyorum ki, benim denizde boğulmaktan ve açlıktan ölmekten kurtulmama sebeb olan sizden başkası değildi."

Gavs-ül-Memdûh'un akrabâlarından Ali Efendi birkaç arkadaşıyla hacca gitmişti. Dönüşte Lazkiye civârına geldiklerinde yiyecekleri bitti. Lazkiye'ye giderek orayı idâre eden Osmanlı paşasına durumu anlattılar ve yardım talebinde bulundular. Onların Tillolu olduğunu öğrenince, Gavs-ül-Memdûh hazretlerini sordu. Yeğeni olduğunu söyledi. Paşa buna çok sevindi ve hocalarının evsâfını sordu. O da tek tek anlattı. Anlattıkça paşa tasdik ediyordu. Buna oldukça şaşırdı. Acabâ paşa, hocamı nereden tanıyordu? Dayanamayıp sordu. Paşa da cevap olarak şöyle anlattı:

Pâdişâhımızdan, buradaki Fransızlarla savaş yapmak üzere emir almıştım. Askerlerimi toplayarak düşmana saldırdık. Onlara karşı, gerek silâh, gerekse asker olarak çok az olmamız hasebiyle mağlup olmuştuk. Durumu sultânımıza bildirdik. Sultan da yeniden asker toplayıp Fransızların üzerine yürüyerek gâlip gelmemizi emretti. Başüstüne, diyerek tekrar asker topladım. Hazırlıklarımı tamamladıktan sonra savaş meydanına yürüdük. Her askere namazlarını geçirmemeleri için tekrâr tekrâr tenbih ettim. Sonra helallaşmalarını, âmirlerine mutlak itaat edip zamanın velîlerinden imdâd istemelerini söyledim. Böylece maddî ve mânevî sebeplere yapıştık. Başta kendim, savaş meydanında geçirdiğim o ilk gecede, sabahlara kadar uyumadım. Namaz kılıp, Kur'ân-ı kerîm okudum ve cenâb-ı Hakk'a çok duâ edip yalvardım. Gözyaşları arasında zamânın Gavs'ından da yardım istedim.Fecr vaktinde askerimi uyandırdım. Ezân-ı Muhammedî okundu. Cemâatle sabah namazını kıldık. Rabbimizden bize zafer nasîb etmesi için duâlar edip askerimle helâllaştım. Güneş doğarken, karşı tepede ordugâhını kuran Fransızlar üzerine; "Allah Allah!.." nidâlarıyla hücûma geçtik. Önce top atışları ile başlayan savaş, sonra tüfek ve tabancaya, göğüs göğüse geldiğimizde de kılıç ile çarpışmaya döndü. Her iki tarafın da bütün gücü ile vuruştuğu bir anda, bir atlının rüzgâr gibi saflarımıza katılıp düşmana hücûm ettiğini gördük. Bu gelen nûr yüzü, yeşil sarığı ve beyaz elbisesi içinde daha da heybetli görünüyordu. Elinde kılıcı ile; "Allahü Ekber" nidâlarıyla hücûm üzerine hücûm tâzeliyordu. Onun bu gayreti hepimizi heyecana getirdi. Canımızı dişimize takarak Fransızların üzerine şiddetle saldırdık. Öyle ki, herbirimiz birer arslan kesilmiştik. Vurduğumuz yerden ya kol, ya baş koparıyorduk.

Bizim bu ânî gayretimiz düşmanın gözünü yıldırdı ve kaçmaya başladılar. Peşlerine düştük, pek çoğunu öldürdük, bir kısmını esir aldık. Pek azı kaçabilmişti. Topları, cephâneleri hep elimize geçti. Bu arada bize yardıma gelen o mübârek zâtın, düşmanın kaçtığı istikâmetten atıyla geldiğini gördük. Önünde elleri bağlanmış bir Fransız vardı. Yanımıza gelmesini heyecanla bekledik. Nihâyet geldiklerinde esiri yere bıraktı ve; "Paşa! Bu papaz, Fransızları galeyana getirerek, müslümanlara saldırtıyordu. Bu İslâm düşmanını iyi zaptet!" buyurdu. Buna çok sevindim ve imdâdımıza yetişen nûr yüzlü zâtın ellerine sarıldım. Doya doya öptükten sonra; "Canım size fedâ olsun. Kim olduğunuzu lütfeder misiniz?" diye sordum. "Tillolu Memdûh'um." diyerek atını mahmuzladı. Önce şâha kalkan at, hızla yanımızdan uzaklaştı.

O günden beri bu zâtı tanıyan biriyle karşılaşmak içinAllahü teâlâya duâlar ettim. Nihâyet kabûl olmuş. Sizinle görüşmek, ondan haber almak devletine kavuştum. Lütfen Tillo'ya vardığınızda, benim yerime mübârek ellerinden öp, selâm ve hürmetlerimi bildir. Kıyâmet

günü bize şefâat etmesini istirhâm ettiğimi de bildir.

Paşanın anlattıklarını heyecanla dinlediler. Sonra onlara çok izzet ve ikrâmlarda bulundu. İhtiyaçlarını giderdi. Sonra yola koyuldular. Tillo'ya geldiklerinde Ali Efendi doğruca Gavs-ül-Memdûh hazretlerinin huzûruna gidip durumu anlattı. Selâmını söyledi. "Ve aleyküm selâm. Paşa doğru söylemiş." diyerek, Allahü teâlânın kendisi için ihsân ettiği bu nîmete şükretti.

Gavs-ül-Memdûh hazretlerinin akrabâlarından Molla Hâmid, yaya olarak Erzurum'a gidiyordu. Bir gece Çakmak isimli bir köyde, Yûsuf Efendi isminde iyiliksever birisine misâfir olmuştu. Nereden gelip nereye gittiğini, kim olduğunu sordu. Gavs-ül-Memdûh'un akrabâsı ve Tillolu olduğunu söyledi. Gavs-ul-Memdûh'un ismini işiten Yûsuf Efendi birden heyecanlandı ve başından geçen şu hâdiseyi anlattı: "Birisi bana bir iftirâ atarak hapsettirmişti. Hiçbir suçum olmadığı hâlde verilen cezâya üzülmüştüm. Oradan kurtulmak için nice çâreler düşündüm, plânlar kurdum. Fakat hiçbirinden netîce alıp, hapisten kurtulamadım. Bir gece iki rekat namaz kılıp Allahü teâlâya gözyaşları arasında kurtulmam için duâ ettim. O duâdan sonra hâtırıma cenâb-ı Hakkın velî kulları geldi. Onlar, darda kalanlara yardım eder düşüncesiyle; "Ey zamânımızın Gavs-ı âzamı! Ne olur buradan kurtulmam için himmet buyurunuz, istirhâm ediyorum." diyerek, imdâd istemeye başladım. Bu şekilde geç saatlere kadar hep Allahü teâlânın sevdiği kullarını yardıma çağırdım. Derken uyumuşum. Birisinin müşfik ve heybetli sesiyle uyandım. "Yûsuf Efendi! Haydi kalk" diyordu. Kalktım Başucumda herbirinin yüzü nûr gibi parlayan üç kişi duruyordu. "Kimsiniz? Ne için geldiniz?" der gibi yüzlerine bakınca, içlerinden biri; "Sen bizi imdâda çağırmamış mıydın? İşte geldik" buyurdu. Sevincimden ne yapacağımı şaşırdım. Fakat kapılar kilitliydi, üstelik nöbetçiler sabahlara kadar kapı önlerinde gezinip duruyorlardı. Nasıl çıkıp gidecektim. Daha böyle düşünceler aklımdan geçerken o heybetli zât tekrar; "Vesveseyi bırak, cenâb-ı Hak her şeye kâdirdir. Yürüyerek evine git." buyurdu. "İsm-i âliniz nedir?" diye arz ettiğimde de; "Tillolu Memdûh'um. Allahü teâlâ darda kalan kullarına yardım etmekle bizi vazifelendirdi." deyip bir anda gözden kayboldular. Korka korka kapıya vardım. Koluna bastığımda, kapı açılıverdi. Nöbetçi oturmuş uyukluyordu. Kaçırılmayacak bir fırsattı. Süratle yanından uzaklaştım. Sevincimden kalbim yerinden fırlayacakmış gibi atıyordu. Hapishâneden çıktıktan sonra sanki arkamdan beni çağıracaklarmış gibi korkuyla sık sık arkama bakıyordum. Nihâyet eve vardım. Ertesi günlerde beni hiç arayan soran olmadı. Böylece Gavs-ül-Memdûh hazretlerinin himmeti, bereketi ve yardımıyla kurtuldum."

1847 (H.1263) senesinde Tillo'da hastalanan Gavs-ül-Memdûh hazretleri, talebe, akrabâ, ahbapları ve çocukları ile helâllaştı. Bir Pazartesi günü öğleye doğru Kelime-i tevhîd söyleyerek vefât etti.Cenâzesini, yerine bıraktığı oğlu İbrâhim yıkadı ve namazını kıldırıp kalabalık bir grup ile Tillo'da defnetti.Mübârek kabri, âşıkları tarafından ziyâret edilmekte, onun feyz ve bereketlerine kavuşulmaktadır.

HAYIRDIR İNŞÂALLAH

Gavs-ül-Memdûh, bir gece rüyâda Mûsâ Kâzım hazretlerinin kendisine; "Ey Memdûh, kalk! Kalb gözünün açılacağı, ilâhî tecellîlerin zâhir olacağı zaman yaklaştı." müjdesini aldı. "Hayırdır inşâallah." diyerek yatağından fırlayan Gavs-ül-Memdûh hazretleri, ilâhî bir cezbeye kapıldı. O anda bütün vücûdunda şiddetli bir harâret meydana geldi. O günden sonra şiddetli kış günlerinde bile dışarda durduğu hâlde harâreti sönmedi. Bu rüyâdan sonra, daha önce konuşmadığı lisânlarla Allahü teâlânın izniyle konuşup, o dillerde şiirler, kasîdeler söyledi.

Ondan sonraki üç senede, üzerindeki bu harâret hâli kalkıp yerini tam tersine bir soğukluk hâli aldı. Öyle ki soğuktan durmadan titrerdi. Dördüncü senede bu hâlden kurtulup, normale döndü. Bundan sonra artık talebe okutmaya devâm etti.

ALAY ETMENİN CEZÂSI

Gavs-ül-Memdûh hazretleri, bir gün dergâhın önünde otururken Abdürrahîm Efendiyi huzûr-ı şerîflerine çağırdı. Şam'a gidip gitmediğini sordu. O da; "Gitmedim efendim" deyince; "Şu tarafa bak bakalım ne göreceksin?" buyurdu. İşâret ettiği yöne baktığında, yemyeşil bahçeleriyle, Şam'ın karşısında durduğunu hayretle gördü. Şam'ı merakla seyrettiğini gören Gavs-ül-Memdûh; "Abdürrahîm! Boşi köyü buradan uzakta mıdır görülebilir mi?" buyurunca, rüyâdan uyanır gibi Şam gözlerinden silindi ve hocasına; "O köy buraya uzaktır, görünmez efendim." diye cevap verdi. Bunun üzerine; "Doğu tarafına bak!" buyurdu. O anda küçük bir tepenin yamacında kurulmuş olan Boşi köyü gözünün önüne geldi. O anda köyün bir kenarında, Gavs-ül-Memdûh'un talebelerinden birkaç tânesi oturmuş sohbet ediyorlardı. Köy bekçisi de yanlarında sırt üstü uzanmış yatıyor, talebelerle alay ediyordu. Gavs-ül-Memdûh; "Abdürrahîm! Bekçinin arkadaşlarınla alay ettiğini görüyor musun?" diye sordu. O da; "Görüyorum efendim. Eğer müsâade buyurursanız hemen hakkından geleyim." diye sordu. Hocasının hiç cevap vermemesinden cesâretlenerek ayağını hızla bekçiye doğru salladı. Allahü teâlânın izniyle, ayağı bekçinin tam karnına isâbet etmiş ki, birden karnını tutmaya ve feryâd etmeye başladı. Bir daha vuracaktı, fakat Gavs-ül-Memdûh;

"Yeter yâ Abdürrahîm!" buyurunca, durdu. Boşi köyü de gözünden kayboldu. Hocasının bu kerâmetlerine hayran kalmıştı.

Aradan on gün geçmişti. Boşi köyünün bekçisi, yüzü sarılı bir hâlde Gavs-ül-Memdûh'un huzûruna çıkarıldı. Ağzı sol kulağına kadar eğilmişti. Eğilen taraf kırış kırış olmuş, diğer tarafı da davul zarı kadar gerginleşmişti. Bu sebeple ne ağladığı ne güldüğü, ne de konuştuğu anlaşılıyordu. Zor konuşabilen bekçi; "Aman yâ Hocam! Allahü teâlâyı zikreden talebelerinle alay ederken, birisi şiddetle karnıma vurdu. O anda bütün vücûdum hareketsiz kaldı. Ağzım da bu hâle geldi. Bundan böyle hatâmı anladım ve tövbe ettim. Ne olur beni affediniz ve ağzımın eski hâle gelmesi için duâ ediniz." diyerek ağladı. Gavs-ül-Memdûh onun bu durumuna çok üzüldü. Merhamet edip ellerini kaldırarak duâ etmeye başladı. Sonra mübârek elini bekçinin yüzüne sürdü. O anda bekçinin ağzı, Allahü teâlânın izniyle eski hâline geldi.

1) Kenz-ül-Fütûh fî Menâkıb ve Ahvâl-il-Gavs-il-Memdûh.

2) Tillo Evliyâları; s.119

3) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.18, s.21

GAZÂLÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve İslâm âlimlerinin en meşhûrlarından. İsmi, Muhammed bin Muhammed; künyesi, Ebû Hâmid; lakabı Hüccetü'l-İslâm ve Zeynüddîn'dir. Tûsî ve Gazâlî diye de meşhûr olmuştur. 1058 (H.450) senesinde İran'ın Tûs şehrinde doğdu. 1111 (H.505) senesinde Tûs'ta vefât etti. Kabri Taberân denilen yerdedir.

İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin babası fakir ve sâlih bir zâttı. Âlimlerin sohbetlerinden hiç ayrılmazdı. Elinden geldiği kadar, onlara yardım ve iyilik eder, hizmetlerinde bulunurdu. Âlimlerin nasîhatını dinleyince ağlar ve Allahü teâlâdan kendisine âlim bir evlât vermesini yalvararak isterdi. Allahü teâlâ onun duâsını kabûl edip, Muhammed ve Ahmed isminde iki oğul ihsân etti. Yün eğirip Tûs şehrindeki dükkanında satan bu sâlih zât, vefâtının yaklaştığını anlayınca, oğlu Muhammed Gazâlî'yi ve diğer oğlu Ahmed Gazâlî'yi hayır sâhibi ve zamânın sâlihlerinden bir arkadaşına bıraktı. Bir mikdâr mal vererek vasiyet etti ve ona dedi ki: "Ben kendim, âlim olamadım. Bu yolla kemâle gelemedim. Maksadım, benim kaçırdığım kemâl mertebelerinin, bu oğullarımda hâsıl olması için yardımcı olmanızdır. Bıraktığım bütün para ve erzâkı, onların tahsîline sarf edersin!"

Arkadaşı vasiyeti aynen yerine getirdi. Babalarının bıraktığı para ve mal bitinceye kadar,

yetişip olgunlaşmaları için çalıştı. Sonra onlara; "Babanızın, sizin için bıraktığı parayı tahsil ve terbiyenize harcadım. Ben fakirim, param yoktur. Size yardım edemeyeceğim. Sizin için en iyi çâreyi diğer ilim talebeleri gibi medreseye devâm etmenizde görüyorum." dedi. Bunun üzerine iki kardeş doğru söze uyup, medreseye gittiler.

Çocukluğundan îtibâren ilim tahsîl eden Muhammed Gazâlî, fıkıh ilminin bir kısmını kendi memleketinde okudu. Bir müddet sonra Cürcân'a giderek İmâm Ebû Nasr İsmâilî'den ders alıp, ilim okudu. Üç sene kadar Cürcân'da ilim öğrendi. Sonra tekrar memleketi olanTûs'a dönmek üzere yola çıktı. Yolculuk sırasında, katıldığı kervanın önünü yol kesiciler çevirdi. Kervanda bulunan kıymetli şeyleri aldıkları gibi, ilim tahsîlinden dönen Muhammed Gazâlî'nin üç sene boyunca tuttuğu notları ve kitaplarını da aldılar.

Muhammed Gazâlî hazretleri, yol kesicilerin arkasından gidip kitaplarını ve notlarını vermeleri için yalvardı. "Ne olur işinize yaramayan ders notlarımı bana verin." dedi. Eşkıyâ çetesinin reisi; "Nedir onlar? Nasıl şeylerdir?" dedi. MuhammedGazâlî hazretleri; "Onları öğrenmek için memleketimi terk ettim. Gurbetlere gittim. Benim öğrendiğim bilgiler o notların içindedir." dedi. Eşkıyâ reisi küçümser bir ifâdeyle gülerek; "Sen onları bildiğini nasıl iddia ediyorsun. Biz onları senden alınca ilimsiz kalıyorsun." dedi ve ders notlarını geri verdi.Zâten ilim âşığı olan Muhammed Gazâlî eşkıyâ reisinin sözlerinin de tesirinde kalarak kendi kendine; "Allahü teâlâ yol kesiciyi beni îkaz için o şekilde söyletti." dedi.

Tûs'a gelince, üç yıl bütün gayretiyle çalışarak Cürcân'da tuttuğu notların hepsini ezberledi. O hâle geldi ki, yol kesiciler o notların hepsini alsa ona zararı olmazdı.

Memleketinde bulunduğu üç sene içinde âlim zâtların derslerine ve ilim meclislerine devâm etti. Zaman zaman büyük velî Ebû Ali Fârmedî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Daha sonra zamânının büyük ilim ve kültür merkezi olan Nişâbur'a gitti. Büyük âlim İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî'nin ders halkasına devâm etti. Ondaki üstün zekâ ve kâbiliyet ile çalışkanlığını gören hocası, büyük alâka gösterdi. Burada usûl-i hadîs, usûl-i fıkıh, kelâm, mantık, İslâm hukûku ve münâzara ilimlerini öğrendi. Bu hocasından başka, Ebû Hâmid er-Razekânî, Ebü'l-Hüseyin el-Mervezî, Ebû Nasr el-İsmâilî, Ebû Sehl el-Mervezî, Ebû Yûsuf en-Nessâc gibi devrin büyük âlimlerinden ders okudu. Nişâbûr'da tahsîlini tamamlayınca, büyük bir ilim ve edebiyat hâmisi olanSelçuklu vezîri üstün devlet adamı Nizâm-ül-Mülk'ün dâveti üzerine Bağdât'a gitti.

Nizâm-ül-Mülk'ün topladığı ilim meclisinde bulunan zamânın âlimleri, İmâm-ı Gazâlî'nin ilminin derinliğine ve meseleleri îzâh etmekteki üstün kâbiliyetine hayran kaldıklarını îtirâf ettiler. Üstün vasıflarından dolayı hem âlimler, hem de halk tarafından çok sevildi. O zaman ortaya çıkan sapık fırkaların mensupları, onun yüksek ilmi yanında, en zor, en ince mevzûları en açık bir şekilde anlatması, hitâbet ve izâh etme kâbiliyetinin yüksekliği, zekâsının parlaklığı karşısında perişan ve mağlûb oldular.

Bu sırada otuz dört yaşında bulunan İmâm-ı Gazâlî'nin İslâmiyete yaptığı büyük hizmetleri gören Selçuklu vezîri Nizâm-ül-Mülk, onu Nizâmiye Medresesi (Üniversite)nin Başmüderrisliğine, şimdiki tâbiriyle Rektörlüğüne tâyin etti. Bu medresenin başına geçen İmâm-ı Gazâlî, üç yüz seçkin talebeye, lüzumlu olan bütün ilimleri öğretti. Bunlardan başka, pekçok talebe yetiştirdi. Ebû Mensûr Muhammed, Muhammed bin Es'ad et-Tûsî, Ebü'l-Hasan el-Belensî, Ebû AbdullahCümert el-Hüseynî talebelerinin meşhûrlarındandır.

Bir taraftan da kıymetli kitaplar yazan İmâm-ı Gazâlî, ilim ehli, devlet adamları ve halk tarafından büyük bir muhabbet ve hürmet gördü. Şöhreti gün geçtikçe arttı. Nizâmiye Medresesinde bulunduğu yıllarda, **Kitâb-ül-Basît fil-Fürû', Kitâb-ül-Vasît, el-Vecîz, Meâhiz-ül-Hilâf** adlı kitaplarını yazdı.

Ayrıca İsmâiliyye adındaki sapık fırkanın görüşlerini çürütmek için **Kitâbü Fedâih-il-Bâtıniyye ve Fedâil-il-Müstehzeriyye** adlı eserini yazdı. Yine bu sırada Rumcayı

öğrenerek felsefecilerin sapıklığını ortaya koymak için eski Yunan veLatin filozoflarının kitaplarının aslı üzerinde üç sene titizlikle incelemeler yaptı. Bu incelemeleri esnâsında ve neticesinde felsefecilerin maksatlarını açıklayan **Mekâsid-ül-Felâsife** kitabı ile felsefecilerin görüşlerini reddeden **Tehâfüt-ül-Felâsife** kitabını yazdı.

O sırada dünyânın tepsi gibi düz oduğunu iddiâ eden ve bu tür saçmalıkları ilim adı altında insanlara vermeye çalışan Avrupalı filozofların bu fikirlerinin yanlışlıklarını ortaya koydu. Dünyânın yuvarlak olduğunu, karaciğerde kanın temizlendiğini, safranın, lenfin ve zararlı madde eriyiklerinin burada kandan ayrıldığını, bu işte dalağın, böbreklerin ve safra kesesinin rollerini, kanın madde mikdârlarındaki oranın değişmesi ile sıhhatin bozulacağını, bugünkü fizyoloji kitaplarında olduğu gibi anlattı. Bu bilgileri kuvvetli delillerle isbât ederekAvrupalıların bilmedikleri doğru bilgileri kitaplarında yazdı.

İmâm-ı Gazâlî'nin, felsefecilerin görüşlerini çürütmek ve îtikâdlarına felsefe karıştıran sapık fırkalara cevap vermek için yaptığı bu çalışmasını işiten bâzı kimseler, onu felsefeci zannetmişlerdir. Bunun sebebi, felsefe ile tefekkür arasındaki mühim farkı bilmemek olabilir. Felsefeciler aklı rehber edinmişlerdir. Mütefekkirler ise aklı kullanmakla berâber, akla da rehber olarak peygamberleri ve onların bildirdiği îmânı almışlardır. Göz için ışık ne ise, akıl için îmân da odur. Işık olmayınca göz göremediği gibi, îmân olmayınca akıl da doğru yolda yürüyemez. İmâm-ı Gazâlî, filozof değil müctehiddir. Zâten İslâmiyette felsefe ve filozof olamaz. İslâm âlimi olur. İslâm dîninde, felsefenin üstünde İslâm ilimleri, filozofun üstünde de İslâm âlimleri vardır.

Bağdât'ta bulunduğu sırada ilim öğretip talebe yetiştirmekle meşgûl olan İmâm-ı Gazâlî hazretleri, kardeşi AhmedGazâlî'yi yerine vekil bırakarak uzun bir seyahatte bulunmak üzere Bağdât'tan ayrıldı. Şam'a giderek velîlerle görüştü ve sohbet etti. Tasavvuf büyüklerinin kitaplarını okudu onlardan rivayet edilen sözleri ve hallerini inceledi.

İnsanlardan tamâmen uzaklaşarak halvet, yalnız kalmak; uzlet, insanlardan uzaklaşmak; mücâhede, nefsin istemediklerini yapmak ve riyâzet, nefsin istediklerini yapmamak sûretiyle nefsinin tezkiyesi ve ahlâkının mükemmelleşmesiyle meşgûl oldu. **İhyâu Ulûmi'd-Dîn** adlı meşhûr eserini yazdı.

Sonra Kudüs'e gitti. Bu sırada Bâtınî denilen sapık fırkaya karşı **Mufassıl-ül-Hilâf, Cevâb-ül-Mesâil** ve Allahü teâlânın isimlerini (Esmâ-i hüsnâyı) anlatan **El-Maksad-ül-Esma** adlı eserini yazdı. Kudüs'te bir müddet kaldıktan sonra, hacca gitti. Haccı müteâkiben Bağdât'a döndü. Nizâmiye Medresesinde Şam'da yazdığı **İhyâ'**sını kalabalık bir talebe topluluğuna ders olarak okuttu. Bu seferki tedris hayâtı uzun sürmedi. Doğduğu yer olan Tûs'a ve Nişâbur'a gitti. Burada yine Bâtınîlere karşı **Ed-Derc-ül-Merkûn** kitabı ile **El-Kıstâs-ül-Müstekîm, Faysal-üt-Tefrika, Kimyâ-ı Seâdet, Nasîhat-ül-Mülûk** ve **Et-Tibr-ül-Mesbûk** adlı kıymetli eserlerini yazdı.

İmâm-ı Gazâlî hazretlerine; "Bağdât'ta, pekçok ilim talebesi varken, orada ilim neşretmekten, öğretmekten niçin vaz geçtiğinizi kimse bilemiyor ve bu kadar uzun zamandan sonra Nişâbûr'a dönmenizin sebebini kimse anlayamıyor!" dediklerinde bu hâdiseyi şöyle anlatmıştır:

"Ben şer'î ve aklî ilimlere bu kadar alışkanlık peydâ edip, her ikisinde de inceleme ve araştırma yaptım. O esnâda bulunduğum yolda, bende; Allahü teâlâya, nübüvvete ve âhiret gününe yakînî bir îmân hâsıl oldu. Îmânın bu üç aslı ile kalbim çok kuvvetlendi. Ayrıca takvâ sâhibi olmak nefsin isteklerini bırakmak ve bütün dünyevî arzuları terk etmeden âhiret saâdetine kavuşmanın imkânsız olduğunu anladım. Hepsinin başı dünyâ alâka ve bağlarını kalbten tamâmen kesmek ve bu dâr-ı gurûrdan, aldanma yeri olan dünyâdan uzaklaşıp, ona muhabbet köklerini, gönül bahçesinden söküp atarak, âhirete dönmek ve azîmet etmek ve cenâb-ı Hakk'a tam gayret ile dönüp tövbe eylemektir. Bu da, emelleri kısmak, makamı, malı

ve parayı terk etmek, meşgûliyeti, tutulma ve insanlarla beraber bulunmayı bırakmanın yanında, kalbin içinde sekîne ve karar hâsıl olmadan tamam olmaz.

Sonra ben hâllerimi düşündüm. Çeşitli bağ ve tutulmalar içine battığımı gördüm. Her tarafımı kuşatmışlar. Amellerimi gözümün önüne getirince; hepsinin üstün ve güzelinin ilim öğretmek olduğunu anladım. Öğretmek istediğim ilimlerin, bilgilerin çoğu, önemsiz olup, âhiret için faydasızdırlar.

Sonra ilimdeki niyetimi düşündüm. Hâlis, Allah rızâsı için olmayıp, belki makam sevdâsı ve şöhretle berâber karışık buldum. Böylece yakînen helâk sâhilinde olduğumu anladım. Eğer hâllerimi düzeltmekle uğraşmazsam helâk olur, kendime kötülük ve zarar ederim. Bir müddet böyle düşündüm durdum. Fakat henüz karar veremedim. Bâzan Bağdât'tan ayrılmaya, içinde bulunduğum hâlleri bırakmaya karar verir, bir gün azîmet yolunu seçer, ayağımı ileri atar, bâzan biraz daha durayım deyip, adımımı geri alırdım. Bir sabah olmazdı ki, âhireti istemede sıdk ve rağbet üzere bulunayım da, ona nefsin istekleri ve dünyâ arzusu askerleri saldırıp, akşam olunca beni uzaklaştırmasınlar. Düşüncemi değiştirmesinler.

Bir hadde geldi ki, dünyâ arzuları beni, zincirden bağlar ile, kendilerine çeker ve bu mânânın hâsıl olması için zorlarlardı. Îmân sözcüsü de seslenip: "Hadi, çabuk ol! Ömründen çok az kaldı. Önünde ise, uzun bir yolculuk var. Kazandığın, elde ettiğin ilmin hepsi, riyâ ve aldatmadır. Eğer sen, şimdi âhiret için hazırlanmaz, o sonsuz âlem için azık bulundurmazsan, ne zaman yapacaksın? Şimdi alâkaları kesmez, engelleri kaldırmazsan ne zaman keseceksin ve kaldıracaksın?" derdi.

O zaman kalbimde bir rağbet peydâ olup, dünyâ ve ehlinden kaçmak, onlardan uzaklaşmak için kesin karar verirdim. Sonra şeytan, aldatma ve hîle yoluna başvurup: "Bu düşündüğün hâl, çabuk geçici bir şeydir. Sakın bu yola gitme. Zîrâ sen bu görüşü kabûl ve karar verip, bu büyük makâmı terk edersen ve eziyetli olmayan izzet ve şânı bırakıp gidersen, hasımlarla münâzaradan hâsıl olan zevk ve safâdan geçersen, nefsin yine sana gâlib olur. Bu sefer ondan kurtulmaya uğraşırsın. Hâlbuki o zaman bir daha dönemezsin, bî çâre ve dermansız kalırsın." derdi.

İşte nefsin ve şeytanın bâtılı hak gösteren bu aldatma ve hîleleri sebebi ile, ben de, dünyâ arzuları ve âhiret isteği arasında tereddüt ve hayret vâdisinde altı ay kadar şaşkın, inler ve ağlar hâlde kaldım. Bu zaman 1093 (H.486) yılının Receb ayında son buldu. Nihâyet aynı ayın sonunda işim ihtiyâr ve irâdeden geçip, ânîden Allahü teâlâ, dilime susmak kilidi vurup, mühürledi. Dilim söylemez, kalbim ise çok muzdarib oldu. Kendimi çok zorladım, gayrete getirmeğe çalıştım. Huzûrumda bulunan üç yüz ilim talebesinin gönlünü almak, hatırlarını şen etmek, bu vesîle ile bir gün ders vermek için kendimi zorladım. Dilimde söyleyecek kuvvet, bir kelime telaffuz edecek güç bulamadım. Bu dil tutulması, kalbime öyle bir üzüntü ve elem verdi ki, arzu ve isteğim kalmadı. Hazmım kesildi. Ne bir lokma çiğneyip yutabilir, ne de bir damla su içebilirdim. Böyle devâm edip, kuvvetten düştüm. Zayıfladım. Hattâ doktorlar hayâtımdan ümid kestiler. Bana ilâç vermekten imtinâ edip, bu böyle bir durumdur ki, kalbe indi. Ondan uzuvlara sirâyet edip, mizâcını bozdu. İlâç kabûl etmez, iyileşmez. Ancak kalbini mühim işlerden rahata kavuşturur, her şeyden temizlerse, belki iyileşir dediler.

Bundan sonra, ben aczimi anladım ve gördüm. Yalvararak ve sızlıyarak Allahü teâlâya sığındım. Çâresi olmayan hasta gibi yanarak ve inliyerek duâ ettim. Nihâyet Neml sûresi altmış ikinci âyetinde meâlen; **"Muztar olan** (sıkıntıya düşen) **kimse duâ ettiği zaman onun duâsını kabûl edip fenâlığı kaldıran..."** buyrulduğu gibi, Allahü teâlâ duâmı kabûl edip, kalbimi uyandırdı. İçimdeki mal ve makam arzusunu kaldırdı. Hepsinden yüz çevirip, çocuklarımdan, dostlarımdan, vatanımdan ve eshâbımdan ayrılmayı bana kolay eyledi. Derhal içimden Şam tarafına gitmek arzusu geldi. Ama görünüşte hacca gideceğim dedim. Halîfenin ve eshâbımın, maksadımın Şam'da kalmak ve bu sebeble onlardan ayrılmak isteğimi bilmelerini istemedim. Sonra bir daha dönmemek niyeti ile Bağdât'tan çıktım. Fakat

düşüncemi gizliyor, aksini bildiriyordum. Bunun için çeşit çeşit ifâde ve izâh yollarına başvuruyordum. Onlar ise benimle alay ediyor, beni cevr-ü cefâ oklarına hedef tutuyorlardı. Sanki içlerinde, benim o tür safâ ve zevkten yüz çevirmem ve dünyâlıklardan kesilmek istememin bir din işi ve yakîn sebebi olduğunu uygun görecek bir kimse yoktu. Onlara göre, benim bulunduğum müderrislik rütbesi, yüksek bir din mevkii olup, ilimlerinin bütünü buraya kavuşabilmek içindi.

Sonra genel vaziyetten maksadın ne olduğunu tâyin konusunda ihtilâf edip, Bağdât'tan uzak olanlar vâli ve hükümdârlardan bir şey olduğunu sanarak utandı ve orada duramadı dediler. Ama Bağdât'a ve oradaki devlet adamlarına yakın olanlar, devlet adamlarının bu bağlılıklarını, gitmemem için bana yalvarmalarını, beni zorlamalarını, iltifât ve alçak gönüllülüklerini ve benim onlardan yüz çevirmemi, sözlerine iltifât etmeyip, söyledikleri sözlere, okşayıcı ifâdeleri kabûl etmediğimi bilirlerdi. Onlar, bu semâvî bir iştir ki, âlimlere ve müslümanlara bir nazar değmesi sonucudur derlerdi.

Nihâyet Bağdât'tan ayrıldım. Yanımda olan malı dağıtmaya başladım. Kendime yetecek ve çocuklarıma kâfi gelecek kadar yanımda bulundurdum. Onda da şöyle bir ruhsat yolu buldum ki, Irak malı, müslümanların işlerini görmek için vakıf olunmuştur. Bunun için dünyâda âile nafakası için, bundan almaktan daha sâlih ve temiz bir mal bulamadım. Şam bölgesine gidip, Şam şehrinde iki sene kadar kaldım. Orada bir meşgalem yoktu. Ancak uzlet, halvet, mücâhede, riyâzet, nefsin tezkiyesi, ahlâkın mükemmelleşmesi ile meşgûl oldum. Bütün bunları tasavvuf ehlinin ilminden öğrendiğim şekilde yaptığım gibi, Allah kelime-i celâlini zikr ile, kalbin tasfiyesi ve hâllere kavuşmakla uğraştım.

Böylece o büyükler yolunun ilim ve amel olmadan tamamlanamayacağını yakînen anladım. Onların ilimlerinin hâsılı, nefsin geçitlerini ve tehlikelerini aşmak ve kötü ahlâktan temizlenip, kötü sıfatlarının kökünü söküp atmaktır. Bununla kalbi Allah'tan başkasına tutulmaktan korumak ve Allahü teâlânın zikri ile süsleyip O'na kavuşmaktır. O zaman bana ilim, amelden kolay geldi. O büyüklerin ilimlerini kitaplarından tahsîl ve onları mütâlaa ile tamamlamaya koyuldum. Meselâ Ebû Tâlib-iMekkî'nin **Kût-ül-Kulûb** kitabını ve Hâris-i Muhâsibî'nin kitaplarını; Cüneyd-i Bağdâdî'nin, Şiblî'nin, Bâyezîd-i Bistâmî'nin ve başka meşâyıhın (kuddise sirruhum) sözlerini ve onlardan rivâyet edilen yazı ve haberleri mütâlaa eyledim. Herbirinin ilimlerinin maksadlarına muttali oldum. Onların yolundan öğrenerek ve dinliyerek, tahsîli mümkün olanı tahsîl ettim. Onların seçilmişlerinin seçilmişlerine mahsûs olan ilimlere kavuşmanın, öğrenmek ve okumakla mümkün olmadığını anladım.

Bir müddet Şam Mescidinde îtikâf eyledim. Uzun günlerde minâresine çıkıp, kapısını üstüme kapadım. Orada durdum. Sonra hac farîzasını edâ için Beyt-ül-harama gidip, Mekke ve Medîne'nin bereketi ve Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) ziyâreti ile O'ndan imdâd ve yardım istemek arzu ve şevkim harekete geldi. Gittikçe arttı.

Hazret-i Halîlürrahmân'ın (aleyhisselâm) ziyâretinden sonra, Hicaz'a doğru yola çıktım. Mekke-i mükerremeye gidip hac ibâdetimi yerine getirdikten ve peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın kabr-i şerîfini ziyâretle şereflendikten sonra beni, bâzı arzu ve insanlarla, çocukların ve âilemin istemesi vatanıma çekti. Böylece vatanıma döndüm. Tabîatim bu dönüşten son derece uzak ve benim îtikâdım üzere bu görüş gâyet yanlış olduğu hâlde, vatanıma kavuştuktan sonra, orada da uzlete çekildim. Zikr ile kalbin tasfiyesine olan aşırı bağlılığımdan, hep uzlet istiyordum. Lâkin günlük olaylar ve çoluk-çocuğun geçim durumu ve hâl darlığı kalbimin safâsına mâni olup, maksudun yüzü bulutlandı ve halvetin safâsı bulandı. Sonra safa hâli verecek neticeler ele geçmez oldu. Ancak arasıra bir mikdâr safâ hâsıl olup, yine örtülürdü. Lâkin böyleyken yine kesmeyi tamâ etmeyip, bâzan bir zuhûrat engel, bâzan o mertebelere dönmek vâki olurdu. O yıl bu şekilde geçti. O halvetler esnâsında hâsıl olan hâlleri saymak mümkün değildir. Faydası olur ümidi ile bir iki şey bildirelim:

Ben ilm-i yakîn ile bildim ki, Allahü teâlâya kavuşanlar ve hidâyet yolunun yolcusu olanlar,

bilhassa tasavvuf ehli olan büyüklerdir. En güzel sîret ve ahlâk, onların sîret ve ahlâkları, en doğru yol, onların yolu, en güzel ve en olgun ahlâk, onların ahlâk ve âdetleridir. Belki bütün akıllı insanların akılları, hikmet sâhiplerinin hakîmâne buluşları ve İslâmiyetin esrârını bilen fukahâ ve ulemânın ilimleri toplanıp bir araya gelse, onların sîret ve ahlâkından birini tahvîl edemez, değiştiremez, ondan hayırlı ve üstün olana çevirmeyi düşünseler, çâre ve yol bulamazlar. Zîrâ onların zâhir ve bâtınında olan bütün hareket ve hareketsizlikler peygamberlik kandilinden alınmıştır. Yeryüzünde ise, peygamberlik nûrunun ötesinde bir nûr yoktur ki, âleme ışık saçsın ve daha çok parlasın.

Velhâsıl aklı olan kimse, tasavvuf hakkında ne söyliyebilir ki, tasavvuf ehlinin kalbi, Allah'tan başka her şeyden temizlenmek ve başlangıcı, her an Allahü teâlânın zikrine dalmak; nihâyeti ise, büsbütün fenâ fillah olmaktır. Bunun bile son olması, ihtiyârı altında bulunan mertebeye nisbetledir. Keşf mertebesi ve onun evveliyâtındandır. Gerçekte ise bu fenâ makâmı tasavvufun başlangıcıdır. Nitekim İmâm-ı Rabbânî kuddise sirruh da: Fenâ fillâh, bu yolda ilk adımdır buyuruyor.) Ondan önceki hâller, sâlik için sülûk yolunda dehliz, aralık gibidir. Yâni vâsıtadırlar. Tasavvufun ilk hâlleri, keşif ve müşâhedenin zuhûra gelmesidir. Hattâ bu keşif ve müşâhede sâhibleri, uyanıkken, melekleri ve peygamberlerin ruhlarını müşâhede ederler. Onların sesini duyarlar, fayda ve hakîkat iktibâs ederler. Sonra o hâl, sûret ve misâllerin müşâhedesinden, başka derecelere yükselir ki, o makam kelimelerle anlatılamaz. Bahsedilirse, sarîh hatâ görünür ve ondan sakınmak mümkün olmaz.

Bu bildirilen hâlleri zevk yolu ile tatmak saâdetine kavuşamayıp, şevk sâhibi olmayan, peygamberlik mertebesinin hakîkatının yalnız ismini anlar.

1105 (H.499) senesinde Bağdât'tan tekrar ayrılan ve uzletle insanlardan uzak kalma müddeti on bir sene süren İmâm-ı Gazâlî hazretleri Nişâbur'a gitti. Nişâbur'a gitmek üzereyken şöyle buyurdu:

Yakînen biliyorum ki, her ne kadar görünüşte ilme ve onun yayılmasına dönmüşsem de, yine hakîkatta dönmüş değilim. Zîrâ rücû' etmek, dönmek, ilk hâllere avdet etmektir. Ben o zaman da bir ilim neşreder, yayardım. Hattâ onunla makam ve devlet sâhibi olmak, dünyâlık ve başkanlık elde etmek isterdim. Bütün insanları söz ve hareketlerimle ona çağırırdım. Ama şimdi, bir ilme dâvet ederim ki, onunla mevki, makam ve mal terk olunur. Sevab kazanılır. Haşmet ve makâmın derecelerinin düşüklüğü bilinir. Hâlâ niyetim ve kastım budur. Allahü teâlâ benim bu niyetimi bilicidir. Maksadım dâimâ nefsimi ve başkalarını ıslâh eylemektir. Lâkin o maksada kavuşacağımı bilemem. Hele yakînî îmân ile inanmış ve kalbin müşâhedesi ile iyice anlamışımdır ki, her ferdde olan hareket ve kuvvet, Allahü teâlânın ihsânı iledir. Benim her hareketim ve amelim O'ndandır. Allahü teâlâdan yalvararak, önce beni ıslâh eylemesini, sonra da benimle başkalarının ıslâhını isterim. Evvelâ bana hidâyet verip, sonra benimle başkalarına hidâyet versin. Bana hakkı, sûret-i hakta gösterip, tâbi olmak, uymak nasîb eylesin. Bâtılı, sûret-i bâtılda gösterip sakınmak müyesser eylesin. Âmin!".

İmâm-ı Gazâlî hazretleri zâhirî ilimlerde olduğu gibi, tasavvuf ilminden de büyük nasîb almıştır. Onun tasavvufî yönünü anlatan kitaplar Silsile-i aliyye büyüklerinden Ebû Ali Fârmedî hazretlerine bağlı olduğunu yazmaktadırlar.

İlimde müctehid derecesinde derin âlim, tasavvuf yolunda yüksek bir velî olan İmâm-ı Gazâlî hazretleri, sözleriyle, halleriyle ve eserleriyle insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya çalıştı.

Ömrünün son yıllarını Tûs'ta geçirdi. Burada evinin yakınına bir medrese ve bir de tekke yaptırdı. Günleri, insanları irşâd etmekle geçti. Elli yaşını aştığı bu sıralarda **El-Münkızü Aniddalâl,** fıkhın kaynaklarına (Usûl-i fıkha) dâir **El-Mustasfâ** ve Selef-i sâlihîne (Ehl-i sünnet îtikâdına) tâbi olmayı anlatan **İlcâm'ül-Avâm an İlm-il-Kelâm** adlı eserlerini yazdı.

İmâm-ı Gazâlî hazretleri, Sultan Sencer ile görüşmüş, ona mektup yazmış ve bizzât nasîhatta

bulunmuştur. Ayrıca, **Sultan Sencer'e Nasîhat** adlı bir risâle yazmıştır.

Selçuklu sultanı olan Sultan Sencer; Ehl-i sünnet îtikâdında, dînine bağlı ve bid'atleri reddeden bir pâdişâhtı. Uzun müddet tahtta kalmış olup ilme ve ulemâya karşı çok hürmet eder, kendisi de ilimle meşgûl olurdu. O zamanın en meşhûr âlimi olan İmâm-ı Gazâlî hazretlerine hased edenler, İmâm-ı A'zam'ın aleyhinde bulunuyor diye iftirâ ederek, Sultan Sencer'e şikâyet etmişlerdi. Bunun üzerine Sultan Sencer, İmâm-ı Gazâlî'yi yanına dâvet edip, görüşmek istediğini bildirdi. Durum İmâm-ı Gazâlî'ye iletilince bâzı mâzeretlerini bildirerek gitmedi. Sultan Sencer'e mâzeretini bildirmek ve nasîhat etmek üzere bir mektup gönderdi. Bu mektubun tercümesi şöyledir: Allahü teâlâ pâdişâh-ı İslâmı, İslâm beldesinde muvaffak eylesin, nasibdâr kılsın. Âhirette ona, yanında yeryüzü pâdişâhlığının hiç kalacağı mülk-i azîm ve âhiret sultanlığı ihsân etsin.

Dünyâ pâdişâhlığı, nihâyet bütün dünyâya hâkim olmaktan ibârettir. İnsanın ömrü ise, en çok yüz sene kadardır.

Cenâb-ı Hakk'ın, âhirette bir insana ihsân edeceği şeylerin yanında, bütün yeryüzü, bir kerpiç gibi kalır. Yer yüzünün bütün beldeleri, vilâyetleri, o kerpicin tozu toprağı gibidir. Kerpicin ve tozunun toprağının ne kıymeti olur? Ebedî sultanlık ve saâdet yanında, yüz senelik ömrün ne kıymeti vardır ki, insan onunla sevinip, mağrûr olsun? Yükseklikleri ara, Allahü teâlânın vereceği pâdişâhlıktan başkasına aldanma.

Bu ebedî pâdişâhlığa (saâdete) kavuşmak, herkes için güç bir şey ise de, senin için kolaydır. Çünkü Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; **"Bir gün adâlet ile hükmetmek, altmış senelik ibâdetten efdaldir."** buyurdu. Mâdem ki Allahü teâlâ sana, başkalarının altmış senede kazanacağı şeyi bir günde kazanma sebebini ihsân etmiştir, bundan daha çok muvaffakiyete fırsat olamaz! Zamânımızda ise iş o hâle gelmiştir ki, değil bir gün, bir saat adâletle iş yapmak, altmış yıl ibâdetten efdal olacak dereceye varmıştır.

Dünyânın kıymetsizliği, açık ve ortadadır. Büyükler buyurdular ki: Dünyâ kırılmaz altın bir testi, âhiret de kırılan toprak bir testi olsa, akıllı kimse, geçici olan ve yok olacak olan altın testiyi bırakır, ebedî olan toprak testiyi alır. Kaldı ki dünyâ, geçici ve kırılacak toprak bir testi gibidir. Âhiret ise hiç kırılmayan ebediyyen bâkî kalacak olan altın testi gibidir. Öyleyse, buna rağmen dünyâya sarılan kimseye nasıl akıllı denilebilir? Bu misâli iyi düşününüz ve dâimâ göz önünde tutunuz.

Beni yanınıza dâvet etmiş bulunuyorsunuz. Benim hâlim şudur: Elli üç senelik bir ömür yaşamış bulunuyorum. Bunun kırk senesi, ilim öğrenmek ve öğretmekle geçti. Yirmi senem, Sultan-ı Şehîd'in (Melikşah'ın) saltanâtı zamânında geçti. Sultan Melikşah'tan İsfehan'da ve Bağdât'ta bulunduğum sıralarda pekçok iltifât ve ikrâm gördüm. Çok defâ mühim işlerde, Emîr-ül-müminîn ile onun arasında elçilik vazifesi yaptım. Din ilimlerinde, yedi yüz kitap yazmaya muvaffak oldum. Yâni dünyânın her türlü saâdetini gördüm. Fakat hepsini terk ettim. Bir müddet Beyt-i Mukaddes'te (Kudüs'te) kaldım. Halîlullah İbrâhim aleyhisselâmın mübârek türbesinde ahdettim, bundan sonra hiçbir sultânın yanına gitmeyeceğim ve hiçbir sultândan en ufak bir şey kabûl etmeyeceğim. Münâzarayı terk edeceğim dedim. On iki seneden beri bu ahdimde durdum. Bu bakımdan, sultanlar beni bu hususta mâzûr gördüler.

Şimdi beni huzûrunuza çağırdığınıza dâir bir haber almış bulunuyorum. Emre itâat olsun diyerek, Mûsâ Rızâ hazretlerinin mübârek türbesine kadar geldim. İbrâhim aleyhisselâmın mübârek makâmında yaptığım ahdi bozmamak için, ordugâha kadar da geldim. Bu türbede, kabrin başucunda diyorum ki: "Ey Resûlullah'ın torunu, sen şefâatçi ol ki, Allahü teâlâ pâdişâh-ı İslâm'ı (Sultan Sencer'i), dünyâ sultanlığında babalarından daha ileri gitmeye muvaffak etsin. Âhiret sultanlığında, saâdetinde ise, Süleymân aleyhisselâmın derecesine eriştirsin. Halîlullah İbrâhim aleyhisselâmın makâmında yapılan ahde hürmet etmesi için muvaffakiyet versin. Gönlünü Hakka çevirip, halkı bırakan bir kimsenin (İmâm-ı Gazâlî'nin)

kalbini perişân eylemesin."

İnanıyorum ki, hakkınızda böyle duâ etmem, Hak teâlânın dergâhına yüz tutmam, resmî olarak yanınıza gelmemden daha faydalıdır. Eğer bunu kabûl etmeyip, gelmem için bir fermânınız olursa, emre itâatın lâzım olduğunu bildiğim için, ahdimi bozarak, fermânınızı kabûl etme yolunu seçerim.

Allahü teâlâ, dilinize ve gönlünüze öyle şeyler getirsin ki, bununla yarın âhirette utanmaktan muhafaza etsin... Vesselâm."

Bu mektup Sultan Sencer'e ulaşınca, mâdem ki Meşhed'e gelmiş, ordugâhımıza az bir mesâfe var. Oradan gelmek güç bir iş değildir diyerek, gelmesini istediğini bildirdi. Bunun üzerine İmâm-ı Gazâlî, Sultan Sencer'in yanına geldi.Huzûruna girince ayağa kalkıp, İmâm-ı Gazâlî'yi karşılayıp kucakladı. Sonra da kendi tahtına onu oturttu. Çok hürmet gösterdi. İmâm-ı Gazâlî oturduktan sonra, yanında bulunan bir talebesine, Kur'ân-ı kerîmden bir miktar oku buyurdu. Talebesi de meâlen; **"Allah kuluna kâfi değil mi?"** buyurulan, Zümer sûresi 36. âyetini okuyunca, İmâm-ı Gazâlî "Evet" dedi. Daha sonra söze başladı. Sultâna karşı şöyle konuştu:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâya hamd olsun. Kurtuluş ancak müttekîler, takvâ sâhibi olanlar içindir. Düşmanlık da ancak zâlimleredir. Mülk-i İslâm bâkî olsun. İslâm âlimlerinin âdeti şöyledir: İslâm meliklerinin huzûruna girdiklerinde; duâ, senâ, nasîhat ve bir ihtiyâcın giderilmesi husûsunda konuşma yaparlar.

Duâ hususunda evlâ olan, gece karanlıklarında Hak teâlâya gizlice münâcaat etmek, yalvarmaktır. Çünkü insanlar arasında yapılan duâlarda riyâ, gösteriş ihtimâli var. Hâlis olmayan böyle dualar, Hak teâlâ indinde müstecâb değildir. Bu huzûrda medh ve övgüde bulunmak da riyâkârlıktan uzak değildir. Yükseklik ve ışık bakımından, güneşin parmakla gösterilip, övülmeye ihtiyâcı yoktur. Güzellik kemâle ulaşınca, övenlerin pazarını bozar, bunların eli boş kalır.

Medih ve senâdan maksad ise bir işi yükseltmektir...

Bu dört husustan en mühim olan, nasîhat ve ihtiyâcı gidermektir.

Nasîhat berâtı, izni, Risâlet kaynağından alınan yüce bir mertebedir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: **"Size iki vâiz** (nasîhatçı) **bıraktım, biri susar, biri konuşur. Susan nasîhatçı ölümdür. Konuşan ise Kur'ân'dır."** Dikkat et, susan nasîhatçı ölüm, lisân-ı hâl ile ne söylüyor ve konuşan nasîhatçı ne söylüyor? Susarak, hâliyle nasîhat eden ölüm diyor ki:

Ben, her canlıyı pusuda beklemekteyim. Zamânı gelince âniden pusudan çıkıp yakalayıveririm. Eğer benim herkes için yapacağım muâmelenin bir benzerini görmek isteyen varsa; pâdişâhlar, kendilerinden önce gelip geçmiş pâdişâhlara, emîrler de, vefât etmiş geçip gitmiş emîrlere baksınlar. Melikşâh, Alparslan, Çağrı Bey toprak altından hâlleriyle şöyle nidâ ediyorlar:

"Ey Pâdişâh, ey gözümüzün nûru, bizim nerelere sevkedildiğimizi ve ne korkunç işler gördüğümüzü sakın unutma! Emrinde bulunanlardan biri aç iken, aslâ bir gece bile tok uyuma! Biri çıplak iken, sen istediğin gibi giyinme! Şöyle vasiyet ederler: Benden bir kelime kabûl et, bu; **"La ilâhe illallah"**dır. Bunu dâimâ dilinde tut, yalnız kaldığın zaman söylemeyi aslâ unutma. Asıl îmân, bunu söylemekle istikrâra kavuşur. Buyruldu ki: "Îmân, suyunu tâatdan alır. Kökü adâlet ile, devamı Hakkı zikretmek ile kâimdir." Bunların hepsini yapıp âhiret azâbından kurtulursan da, kıyâmette suâlden kurtulamazsın. Hadîs-i şerîfte; **"Herbiriniz çobansınız ve herkes emri altında bulunanlardan mesûldür..."** buyruldu.

Ey Pâdişâh! Hak teâlânın hak nîmetini edâ eyle ki, nîmet; doğru îmân, doğru îtikâd, güler yüz ve güzel ahlâktır ve iyi amellerdir. Bunlardan iyi amel işlemek senin elinde, diğerleri hediye-i

ilâhîdir. Mâdem ki Allahü teâlâ bu nîmetleri sana ihsân etmiş, sen de dördüncüden, iyi amel etmekten kendini mahrûm etme ki, küfrân-ı nîmet etmiş olmayasın ve ey ayakta duran emîrler! (vezîrler, kumandanlar!) Eğer devletinizin mübârek ve dâimî olmasını istiyorsanız, nîmetin kadrini biliniz. Nîmeti, felâket ve bedbahtlıktan ayırd ediniz. Biliniz ki; sizin bu Horasan melîkinden başka, göklerin ve yerlerin mâliki olan başka bir pâdişâhınız vardır. Yarın kıyâmette, herkesi hesâba çekecek ve "Benim nîmetimin hakkını nasıl elde eylediniz, nasıl yerine getirdiniz?" buyuracak. Meliklerin kalbleri, Allahü teâlânın hazîneleridir. Rahmet, azâb ve cezâya dâir yeryüzünde her ne vukû bulsa, meliklerin gönülleri vâsıtasıyla olur. Allahü teâlâ, kendi hazînemi size emânet ettim. Sizin dilinizi o hazînenin kilidi yaptım, korudunuz mu? Yoksa emânete ihânet mi ettiniz? diye soracak. Hazîneye ihânette bulunan, bir mazlûmun hâlini pâdişâhtan gizliyendir.

Bir ihtiyâcın arz edilmesine gelince, benim bir umûmî, bir de husûsî olmak üzere iki hâcetim vardır. Umûmî olan şudur: Tûs ahâlisi sıkıntı içindedir. Soğuk ve susuzluktan mahsûller tamâmiyle mahvolmuştur. Onlara acı! Hak teâlâ da sana acısın. Açlık dert ve belâsıyla müminlerin boynu ve belleri kırıldı...

Husûsî hâcetim ise şudur: Ben, on iki seneden beri halktan uzaklaşmış, bir köşeye çekilmiştim. Sonra Fahr-ül-mülk, Nişâbûr Medresesi müderrisliğini kabûl etmem için ısrâr etti.Ben ona; "Bu zaman, benim sözlerimi kaldıramaz. Bu zamanda bir hak söz söyleyenin, kapı ve duvar bile aleyhine geçer." demiştim. Bugün ise iş o raddeye gelmiş ki, işitmiş olduğum sözleri rüyâda görseydim, karışık rüyâdır derdim. Bunların aklî ilimler ile alâkalı olanlarında eğer bir kimsenin îtirâzı varsa, buna şaşılmaz. Çünkü benim sözlerimde, herkesin anlayamayacağı gibi mânâlar çoktur. Bununla berâber ben, kime olursa olsun herhangi bir sözümü açıklayıp isbât edebilirim. Böylece meseleyi açıklığa kavuştururum. Bu gâyet kolaydır. Fakat, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin aleyhinde bulunmuşum diye söz söylüyorlarmış. İşte buna aslâ tahammül edemem. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ben, Ebû Hanîfe'nin ümmet-i Muhammed arasında, fıkıh ilminin inceliklerinde ve mânâsında en büyük âlim olduğunu kesin olarak kabûl etmekteyim. Her kim ki, bu söylediğimin tersine bir sözüm olduğunu veya bir şey yazdığımı söylerse o yalancıdır.

Sizden şunu isterim ki; beni, Nişâbûr'da, Tûs'da ve diğer bütün şehirlerde ders verme işinden affediniz. Kendi hâlimde kalayım. Bu zaman, benim sözlerime tahammüllü değildir vesselâm."

Sultan Sencer, İmâm-ı Gazâlî hazretlerini dikkatle dinledikten sonra şu cevâbı verdi: "Söylediğin bu sözleri duymak ve İmâm-ı A'zam hakkındaki güzel kanâatlerini, Irak ve Horasan âlimlerinin hepsinin duyması için, onları burada toplamamız lâzımdır. Büyük İslâm âlimleri hakkındaki kanâatinizi ve onlara olan hürmet ve sevginizi herkese duyurmak üzere, her tarafa dağıtmak için bu ifâdeleri yazmanızı istiyorum. Tedristen, ders verme işinden muaf tutulma arzuna gelince, bu mümkün değil. Fahr-ül-mülk, seni Nişâbûr müderrisliğine celb edebilmiştir. Biz, senin nâmına medreseler yaptıracağız. Bütün âlimler gelsinler, kendilerine kapalı kalan meseleleri öğrensinler, müşküllerini halletsinler."

Ancak İmâm-ı Gazâlî hazretleri, ömrünün bundan sonraki son iki yılını, kendi memleketi Tûs'ta kitap yazmak, insanları irşâd etmek ve talebelere ders vermekle geçirdi.

Ömrünün son senelerinde memleketi olan Tûs'da bulunduğu sırada insanlara nasihatı sırasında buyurdu ki:

Bir kimsenin dünyâ ticâreti, âhiret ticâretine mâni olursa, bu kimse bedbahttır, zavallıdır. Bir çömlek almak için, altın kupa verene ne denir? Dünyâ, saksı parçası gibidir. Hem kıymetsizdir, hem de çabuk kırılır. Âhiret ise, altından kupa gibidir, hem çok kıymetlidir, hem de dayanıklıdır, kırılmaz. Hattâ hiç tükenmez. Dünyâ ticâretinin âhirete yaraması için veCehennem'e sürüklememesi için, çok uğraşmak lâzımdır. İnsanın sermâyesi, dîni ve

âhiretidir. Bu sermâyeyi kaptırmamak için, çok uyanık olmak lâzımdır. Dînini kayırmak isteyenler yedi şeye dikkat etmelidir:

1. Her sabah şöyle niyet etmeli; "Kendimin, evlâd ve âilemin rızkını kazanmak, onları kimseye muhtâc bırakmamak, Allahü teâlâya râhat ve temiz ibâdet edebilmek, âhiret yolunda yürüyebilmek için, vâzifeme gidiyorum." demelidir. O gün müslümanlara iyilik, yardım ve nasîhat, emr-i mârûf, nehy-i münker yapmayı, kalbinden geçirmelidir. Namazda kusûr edenlere, günah işliyenlere, emr-i mârûf yapmalı, onlara göz yummamalıdır. Böyle niyet eden bir tüccâr, bir memur, bir öğretmen, bir hâkim ve bir subay, vazîfesini yaptığı kadar, hep sevap kazanır. Onun her işi, ibâdet olur. Dünyâda kazandığı şeyler de, fazladan kârıdır.

2. En az, binlerce insan çalışmayacak olursa, kendisinin bir gün bile yaşayamayacağını düşünmelidir. Meselâ, çiftçi, fırıncı, dokumacı, demirci, iplikçi ve daha nice sanatkârlar, hep onun için çalışıyor. O hepsine muhtaçtır. Herkes onun için çalışıp, ona hazırlayıp da, onun boş oturması, kimseye faydalı olmaması doğru olur mu? Bu dünyâda herkes yolcudur. Geldik gidiyoruz. Yolcuların birbirlerine yardım etmesi, el ele vermeleri, kardeş gibi olmaları lâzımdır. Her müslüman böyle düşünmelidir. Vazîfesine başlarken, müslüman kardeşlerime yardım etmek, onları rahat ettirmek için çalışacağım. Din kardeşlerim benim işimi gördükleri gibi, ben de, onlara hizmet edeceğim demelidir. İş görürken niyetin doğru olmasına alâmet, insanlara faydalı olan bir meslek, bir sanat seçmektir. Yâni, öyle bir iş görmeli ki, eğer o iş olmasa, müslümanlar sıkıntı çekerdi. O hâlde, keyf, oyun ve benzerlerine, sanat dense de ve haram işleyenlere sanatkâr ismi verilse de, bunları yapmak ibâdet olmaz. Hattâ, haram olmıyan, mübah olan, fakat insanlara lüzûmlu olmayan sanatları seçmemelidir. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki; **"En iyi ticâret, bezzâzlıktır, kumaş satmaktır.En iyi sanat, terziliktir."**

3. Dünyâ işleri, âhiret için çalışmaya mâni olmamalıdır. Âhiret için ticâret yeri câmilerdir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, Münâfikûn sûresi, 9. âyetinde meâlen; **"Mallarınız ve çocuklarınız, Allahü teâlâyı hatırlamanıza mâni olmasın!"** buyuruyor. Halîfe Ömer radıyallahü anh buyurdu ki; "Ey tüccârlar! Önce âhiret rızkını kazanın! Sonra dünyâ rızkına çalışın!" Ticaretle meşgûl olan büyüklerimiz, sabah ve akşamları âhiret için çalışır, Kur'ân-ı kerîm okur, ders dinler, tövbe ve duâ eder, ilim öğrenir ve gençlere öğretirlerdi. Kelle kebâbı, sabah çorbası gibi şeyleri çocuklar ve zimmîler satardı. Çünkü, müslümanlar, sabah, akşam câmilerde bulunurdu. İnsanların amellerini yazan ikişer melek, her sabah ve akşam değişmektedir. Bir hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"Melekler insanların amel defterlerini götürdükleri zaman, başında ve sonunda iyi iş yazılı ise, gün ortasında yapılanları ona bağışlarlar."**

Yine buyurdu ki; **"Gündüz ve gece melekleri, sabah ve akşam, gidip gelirken birbirleri ile karşılaşırlar. Hak teâlâ,** (giden meleklere), **kullarımı nasıl bıraktınız? buyurur. Yâ Rabbî! Namazda bulduk ve namaz kılarken bıraktık, derler. Allahü teâlâ da, şâhid olun, onları affettim buyurur."**

Müslüman tüccârlar, sanat sâhipleri, gündüzleri de, ezân sesini duyunca, işini hemen bırakıp, câmiye koşmalıdır. Büyüklerimiz; **"Ticâretleri, satışları, Allahü teâlâyı unutmalarına sebeb olmaz"** (Nûr sûresi: 27) âyet-i kerîmesine mânâ verirken diyor ki: Demirciler vardı. Demir döğerken, ezân okununca, çekici kaldırmışken, demire vurmaz, bırakıp namaza koşarlardı. Ve terziler vardı. İğneyi sokunca, ezân okunduysa, o hâlde bırakıp, cemâate koşarlardı.

4. Çarşıda, işte Allahü teâlâyı zikr, tesbîh etmeli, her ân O'nu hatırlamalıdır. Dili ve kalbi boş kalmamalıdır. İyi bilmelidir ki, o ânda kaçırdığını, bütün dünyâyı verse, bir daha eline geçiremez. Gâfiller arasındaki zikrin sevâbı çok olur. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: **"Çarşıya girerken, la ilâhe illallahü, vahdehü lâ şerîke leh, lehül mülkü ve lehül hamdü, yuhyî ve yümît, ve hüve hayyün lâ yemût, bi yedi-hil-hayr, ve hüve alâ külli şey'in kadîr, diyen kimseye, iki milyon sevâb yazılır."** Cüneyd-i Bağdâdî "kuddise

sirruh" buyurdu ki: "Pazarda çok kimse vardır ki, sûfîler halkasında oturanlardan daha kıymetlidirler." Bir kerre de buyurdu ki: "Öyle kimse tanıyorum ki, pazarda her gün üç yüz rekat namaz kılmakta ve otuz bin tesbîh okumaktadır." Bâzısı demiştir ki, bu kimse, kendisidir.

Hulâsa, dîne, ibâdetine yardım niyeti ile dünyâya çalışanlara, hep böyle sevap vardır. Yalnız para kazanıp, dünyâ malı toplamak için çalışanlar, sevaptan mahrûm kalır. Hattâ bunlar, câmide, namazdayken de, kalpleri dükkânın hesâbındadır. Fikirleri dağınıktır.

5. Dünyâ işlerine çok düşkün olmamalıdır. Sabah namazı kılmadan ve kitap okuyup birkaç şey öğrenmeden işe gitmemeyi âdet edinmelidir. İhtiyâcı kadar dünyâlık kazanınca, âhireti kazanmakla meşgûl olmalıdır. Çünkü, âhiret hayâtı sonsuzdur ve ona ihtiyaç daha çoktur ve âhiret ticâretinde iflâs etmek üzeredir. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin hocası Hammâd, ticâret yapardı.Baş örtüsü satardı. Her gün, iki habbe kazanınca eşyâyı toplar pazardan çıkardı. Büyüklerden bâzısı dükkâna, haftada iki gün giderdi.Bir kısmı da, Cumâ'dan başka her gün gider, öğle namazında geri dönerdi. Bir kısmı nihâyet ikindiye kadar alış veriş ederdi.Hepsi ihtiyâcı kadar kazanınca câmiye gider, ibâdetle, ilim öğrenmekle akşamı yapardı.

6. Şüpheli şeylerden kaçınmalıdır. Harama yaklaşan zâten, âsî, fâsık olur. Kalbine sıkıntı getiren şüpheliyi almamalıdır. Zâlimlerle, hîle, hıyânet edenlerle, yemîn ile satanlarla, dükkânında haram şey satanlarla alış veriş etmemelidir. Zâlimlere, fâsıklara veresiye satmamalıdır. Çünkü, öldükleri zaman üzülür. Hâlbuki, zâlimler (yâni müslümanlara ve İslâmiyete eli, dili ve kalemi ile zarar verenler) öldüğü zaman üzülmek günahtır. Onlara yardım etmek câiz değildir. Velhâsıl, herkesle muâmele etmemelidir. Doğru insan aramalıdır.

7. Alış veriş yaptığı kimse ile olan sözlerini, hareketlerini, aldığını, verdiğini iyi ve doğru hesâb etmelidir. Kıyâmette, bunların hepsinden hesâb vereceğini bilmelidir. Büyüklerden biri, bir bakkalı rüyâda görüp, Allahü teâlâ sana ne yaptı, dedi. Önüme elli bin sahife koydular. Yâ Rabbî! Bu sahifeler kimlerindir, dedim. Elli bin kişi ile alış-veriş yapmışsın. Her sahife, bunların birisi ile olan muâmeleni göstermektedir, dediler. Baktım, her sayfada bir kimse ile olan muâmelemin inceden inceye yazılmış olduğunu gördüm, dedi. Bir kuruş hîle yapan, bir kuruş hak yiyen, cezâsını çekecektir ve hiçbir şeyin yardımı olmıyacaktır."

Âhiretin dünyâdan daha iyi olduğuna inanan kimse, bunların hepsini de yapabilir. Bunların hepsini gözetmek, yapsa yapsa, insanı fakîr yapar. Sonsuz saâdete, ebedî rahatlığa sebeb olacak, birkaç senelik fakîrliğe elbette katlanılır. Nitekim birçok kimse, birkaç şey kazanmak için, fırtınalı, karlı havalarda, sıkıntılı yolculuklara; bir rütbeye, dereceye yükselmek için de nice mahrûmiyetlere katlanıyor. Hâlbuki, ölüm gelince, bütün kazançlar elden çıkmakta, çalışıp çabalamaları boşuna gitmektedir.

Kendisi haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçınan İmâm-ı Gazâlî hazretleri helâl kazanmanın önemiyle ilgili olarak buyurdu ki: Helâl kazanabilmek için, önce helâli öğrenmek lazımdır. Helâl ve haram meydandadır. İkisi arasında şüpheli olanları tanımak güçtür. Şüphelilerden sakınmayan, harama düşer.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Mü'minûn sûresi, elli ikinci âyetinde meâlen buyuruyor ki: **"Ey Peygamberlerim!** (salevâtullahi aleyhim ecma'în) **Helâl ve temiz yiyiniz ve bana lâyık ibâdetler yapınız!"** İşte, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bunun için; **"Helâl kazanmak her müslümana farzdır."** buyurdu ve yine buyurdu ki: **"Bir kimse, hiç haram karıştırmadan, kırk gün helâl yerse, Allahü teâlâ, onun kalbini nûr ile doldurur. Kalbine, nehirler gibi hikmet akıtır. Dünyâ muhabbetini, kalbinden giderir."**

(Dünyâlık kazanmak için çalışmak günâh değildir. Dünyâlık sevgisi, dünyâya gönül bağlamak günahtır.) Sa'd bin Ebî Vakkâs radıyallahü anh dedi ki: "Yâ Resûlallah!(sallallahü aleyhi ve sellem) Duâ buyur da, Allahü teâlâ, benim her duâmı kabûl etsin!" Cevâbında buyurdular ki: **"Dua kabûl olmak için, helâl lokma yiyiniz!"** Peygamber efendimiz diğer

hadîs-i şerîlerinde şöyle buyurmuştur:

"Çok kimse vardır ki, yedikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp duâ ederler. Böyle duâ, nasıl kabûl olunur?"

"Haram yiyenlerin ne farzları, ne de sünnetleri kabûl olmaz." (Yâni sevâbına kavuşamazlar.)

"On liralık elbisenin, bir lirası haram olsa, o elbise ile kılınan namazlar kabûl olmaz."

"Haram ile beslenen vücûdun ateşte yanması daha iyidir."

"Malın helâlden mi, haramdan mı geldiğini düşünmeyenler, Cehennem'e, neresinden atılırsa atılsınlar, Allahü teâlâ, onlara acımayacaktır."

"İbâdet on kısımdır, dokuzu helâl kazanmaktır."

"Helâl kazanmak için yorulup, evine dönen kimse, günahsız olarak yatar. Allahü teâlânın sevdiği kimse olarak kalkar."

"Allahü teâlâ buyuruyor ki, haramdan kaçınanlara hesâb sormaya utanırım."

"Bir dirhem fâiz (almak ve vermek), **otuz zinâdan daha günahtır."**

"Haram maldan verilen sadaka kabûl edilmez. Saklanırsa Cehennem'e gidinceye kadar, ona yolluk olur."

Ebû Bekr radıyallahü anh, hizmetçisinin getirdiği sütü içti. Sonra helâlden olmadığını anlayınca, parmağını boğazına sokarak kay etti, kustu. O kadar zahmetle çıkardı ki, ölüyor sandılar. Sonra; "Yâ Rabbî! Elimden geleni yaptım. Mîdemde ve damarlarımda kalan zerrelerden sana sığınırım." diye yalvardı. Ömer radıyallahü anh da, Beyt-ül-mala âit zekât develerinin sütünden, yanlışlıkla verilip içtiği zaman, böyle yapmıştı. Abdullah bin Ömer radıyallahü anhümâ buyuruyor ki: "Kanbur oluncaya kadar namaz kılsanız ve kıl gibi oluncaya kadar oruç tutsanız, haramdan kaçınmadıkça, kabûl edilmez, faydası olmaz." Süfyân-ı Sevrî buyuruyor ki: "Haram para ile sadaka veren, câmi yaptıran, hayrât yapan kimse, kirlenmiş elbiseyi idrâr ile yıkıyan kimseye benzer ki, daha çok pislenir." Yahyâ bin Muâz buyuruyor ki: "Allahü teâlâya itâat etmek, bir hazîneye benzer. Bu hazînenin anahtarı duâ, anahtarın dişleri de helâl lokmadır." Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî buyuruyor ki: "Hakîkî îmâna kavuşmak için, dört şey lâzımdır: Bütün farzları edeple yapmak, helâl yemek, görünen ve görünmeyen bütün haramlardan sakınmak ve bu üçüne, ölünceye kadar devâm etmeye sabretmek." Büyükler buyuruyor ki: "Kırk gün şüpheli lokma yiyenin kalbi kararır ve lekelenir." Abdullah ibni Mübârek buyuruyor ki: "Şüpheli olan bir kuruşu sâhibine geri vermeği, bin lira sadaka vermekten daha çok severim." Sehl bin Abdullah Tüsterî buyuruyor ki: "Haram yiyenlerin yedi azâsı, istese de, istemese de günah işler.

Helâl yiyenlerin âzâsı, ibâdet eder. Hayır işlemesi kolay ve tatlı gelir." Helâl kazanmanın ehemmiyetini gösteren daha nice hadîs-i şerîfler ve büyüklerin sözleri vardır. Bunun içindir ki, verâ sâhipleri haramdan çok sakınmışlardır. Bunlardan biri Vüheyb ibni Verd idi ki, nereden geldiğini anlamadan bir şey yemezdi. Bir gün annesi, buna bir bardak süt vermişti. Sütü nereden aldığını ve parasını nereden verdiğini ve kimden aldığını sordu. Hepsini anlayınca, bu koyun nerede otlamış, dedi.Müslümanların hakkı bulunan bir yerde otlamıştı. Sütü içmedi.Annesi, oğlum, Allah sana rahmet etsin, iç! dedi. O'na günah işlemekle rahmetine kavuşmak istemem, dedi ve içmedi. Bişr-i Hâfî'ye (kuddise sirruh), ne yiyip, nereden geçiniyorsun? dediklerinde, "Herkesin yediği yerden. Ama, yiyip de gülen ile yiyip de ağlayan arasında çok fark vardır." buyurdu.

İmâm-ı Gazâlî hazretleri nefsin istediklerini yapmaz, istemediklerini yapardı. İnsanlara nefis muhâsebesi yapmaları gerektiğini bildirirdi. Her gün yaptığı işler sebebiyle kendini hesâba

çekerdi.

Nefsine şöyle hitâb ederdi:

Ey nefsim! Akıllı olduğunu iddiâ ediyorsun ve sana ahmak diyenlere kızıyorsun. Hâlbuki, senden daha ahmak kim var. Ömrünü boş şeylerle, gülüp eğlenmekle geçiriyorsun. Senin hâlin, polislerin, kendisini aradıklarını ve yakalayınca, îdâm edeceklerini bildiği hâlde, zamânını eğlence ile geçiren kâtile benzer. Bundan daha ahmak kimse olur mu? Ey nefsim! Ecel sana yaklaşmakta, Cennet ve Cehennem'den biri, seni beklemektedir.Ecelinin, bugün gelmeyeceği ne mâlum? Bugün gelmezse, bir gün elbette gelecek. Başına gelecek şeyi, geldi bil! Çünkü, ölüm kimseye vakit tâyin etmemiş ve gece veya gündüz, çabuk veya geç, yazın veya kışın gelirim dememiştir. Herkese ansızın gelir ve hiç ummadığı zamanda gelir. İşte ona hazırlanmadın ise, bundan daha çok ahmaklık olur mu? O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Günahlara dalmışsın. Allahü teâlâ, bu hâlini görmüyor sanıyorsan, îmânsızsın! Eğer gördüğüne inanıyorsan, çok cüretkâr ve hayâsızsın ki, O'nun görmesine ehemmiyet vermiyorsun! O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Hizmetçin sana itâat etmezse, ona nasıl kızarsın!O hâlde, Allahü teâlânın sana kızmayacağından nasıl emîn oluyorsun! Eğer O'nun azâbını hafif görüyorsan, parmağını aleve tut! Yâhut, kızgın güneş altında bir saat otur! Yâhut da, hamam halvetinde fazlaca kal da, zavallılığını, dayanamıyacağını anla! Yok eğer, dünyâda yaptıklarına cezâ vermeyecek sanıyorsan, Kur'ân-ı kerîme ve yüz yirmi dört bin Peygambere (aleyhimüssalevâtü vetteslîmât) inanmamış oluyorsun ve hepsini yalancı yapmış oluyorsun. Çünkü, Allahü teâlâ, Nisâ sûresinin 122. âyetinde meâlen; **"Günah işleyen, cezâsını çekecektir."** buyuruyor. Kötülük eden, kötülük görür. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Günah işleyince, O kerîmdir, rahîmdir, beni affeder diyorsan, dünyâda, yüz binlerce kişiye niçin zahmet, açlık ve hastalık çektiriyor ve tarlasını ekmeyenlere mahsûlünü vermiyor! Şehvetlerine kavuşmak için, her hîleye baş vuruyorsun ve o vakit Allahü teâlâ kerîmdir, rahîmdir, istediklerimi zahmetsiz bana gönderir demiyorsun. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Belki inandığını, fakat sıkıntıya gelemiyeceğini söyleyeceksin. Fazla sıkıntıya dayanamayanların, az bir zahmetle, bu sıkıntıyı önlemeleri lâzım olduğunu, Cehennem azâbından kurtulmak için dünyâda zahmete katlanmanın farz olduğunu, demek ki bilmiyorsun. Bugün dünyânın bir miktar zahmetine dayanamazsan, yarın Cehennem azâbına ve âhiretteki zillet ve alçaklığa ve tard olmaya, kovulmaya nasıl dayanacaksın? O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Para kazanmak için çok zahmet ve aşağılıklara katlanıyor ve hastalıktan kurtulmak için, bir yahûdî doktorun sözü ile, bütün şehvetlerinden vaz geçiyorsun da, Cehennem azâbının, hastalıktan ve fakirlikten daha acı olduğunu ve âhiretin dünyâdan çok uzun olduğunu bilmiyorsun. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Sonra tövbe ederim ve iyi şeyler yaparım diyorsan, ölüm daha önce gelebilir, pişmân olup kalırsın. Yarın tövbe etmeyi, bugün etmekten kolay sanıyorsan, aldanıyorsun. Çünkü tövbe, geciktikçe zorlaşır ve ölüm yaklaşınca, hayvana yokuş önünde yem vermeye benzer ve bunun faydası yoktur. Senin bu hâlin, şu talebeye benzer ki, dersine çalışmayıp, imtihan günü hepsini öğrenirim sanır ve ilim öğrenmek için, uzun zaman lâzım olduğunu bilemez. Bunun gibi, pis nefsi temizlemek için de, uzun zaman mücâhede etmek lâzımdır. Ömür, boşuna geçince, bir ânda, bunu nasıl yapabilirsin. İhtiyârlamadan önce gençliğin, hasta olmadan önce, sıhhatin ve sıkıntı çekmeden önce rahatlığın ve ölmeden önce hayâtın kıymetini niçin bilmiyorsun? O hâlde yazıklar olsun sana ey nefsim!

Kışın muhtâç olacağın şeylerin hepsini, niçin yazdan hazırlayıp hiç geciktirmiyorsun ve bunları elde etmek için, Allahü teâlânın merhametine, ihsânına güvenmiyorsun? Hâlbuki Cehennem'in zemherîri, kışın soğuğundan az değildir ve ateşinin sıcaklığı, temmuz güneşinden aşağı değildir. Bunların hazırlığında, hiç kusur etmiyorsun da, âhiret işlerinde gevşek davranıyorsun. Bunun sebebi nedir? Yoksa âhiret ve kıyâmet gününe inanmıyor musun ve kalbindeki bu küfrü, kendinden de mi saklıyorsun? Bu ise, ebedî felâketine sebeptir. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Marifet nûrunun himâyesine sığınmayıp da, öldükten sonra, şehvet ateşinin, canını yakmasından, Allahü teâlânın lütfu ve merhameti ile kurtulacağını sanan bir kimse, kalın elbisesinin himâyesine girmeden, kışın soğuğun, Allahü teâlânın lütfu ile kendisini üşütmeyeceğini sanan kimseye benzer. Bu kimse, bilemiyor ki, Allahü teâlâ, birçok faydaları sağlamak için, kışı yaratmış ise de, lütuf ve merhamet ederek, elbise yapılacak şeyleri de yaratmış ve insanlara elbise yapmak için akıl ve düşünce vermiştir. Yâni O'nun ihsânı, elbise teminini kolaylaştırmakta olup, elbisesiz üşümemek şeklinde değildir. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Günahların Allahü teâlâyı kızdırdığı için azâb çekeceğini zannetme ve günahlarımın O'na ne zararı var ki, bana kızıyor deme! Zannettiğin gibi değil. Seni yakacak olan Cehennem azâbı, senin içinde ve şehvetlerinden meydana gelmektedir. Nitekim, insanın hastalığı, yediği zehirden ve içine giren zararlı şeylerden meydana gelmekte olup, tabîbin sözlerini dinlemediği için, onun kızmasından hâsıl olmuyor. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Ey nefsim! Anladım ki, dünyânın nîmet ve lezzetlerine alışmışsın ve kendini onlara kaptırmışsın! Cennet'e ve Cehennem'e inanmıyorsan, bâri ölümü inkâr etme! Bu nîmet ve lezzetlerin hepsini senden alacaklar ve bunların ayrılık ateşi ile yanacaksın! Bunları istediğin kadar sev, istediğin kadar sıkı sarıl ki, ayrılık ateşi, sevgin kadar çok olur. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Dünyâya niye sarılıyorsun? Bütün dünyâ senin olsa ve dünyâdaki insanların hepsi sana secde etse, az zaman sonra sen de, onlar da toprak olacaksınız!İsimleriniz unutulacak, hatırlardan silinecek. Geçmiş pâdişâhları hatırlayan var mı? Hâlbuki sana dünyâdan az bir şey vermişler. O da bozulmakta, değişmektedir. Bunlar için, sonsuz Cennet nîmetlerini fedâ ediyorsun. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Bir kimse, kıymetli ve sonsuz dayanıklı bir mücevheri verip, bununla, kırık bir saksı satın alırsa, ona nasıl gülersin? İşte dünyâ, alınan saksı gibidir. Onu kırıldı bil ve ebedî cevheri, elinden çıktı say ve sana pişmânlık ve azâb kaldı bil!

Bunlar ile ve bunlar gibi sözlerle, herkes nefsini azarlayarak, kendi hakkını ödemeli ve nasîhate, önce kendinden başlamalıdır! Allahü teâlâ, doğru yolda gidenlere selâmet ihsân buyursun! Âmin.

İmâm-ı Gazâlî hazretlerine senelerce hizmet edip, tam ve geniş ilim öğrenen talebelerinden biri, birgün kendi kendine düşünüp: Senelerce zahmet çekip çok şey öğrendim. Bu kadar çok ilimden bana en lüzûmlu ve faydalısı acabâ hangisidir? Âhirette imdâdıma yetişecek, mezarda dünyâ dostlarım beni yalnız bırakıp gittikleri zaman, bana arkadaş olacak, mezardan kalkınca, ananın evlâdından, kardeşin kardeşinden, dünyâdaki dostların birbirlerinden kaçıp, herkes başının çâresini aradığı vakit beni kurtaracak olan acabâ hangisidir? Dünyâda, âhirette faydası olmayan acabâ hangileridir? Bilsem de bunlardan uzaklaşsam. Çünkü, Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem;

"Faydasız ilmi öğrenmekten ve Allahü teâlâdan korkmayan kalpten ve dünyâya doymıyan nefisten ve Allah için ağlamayan gözden ve kabûle lâyık olmayan duâdan Allahü teâlâ bizi korusun." buyurmuştur, diye uzun zaman düşündükten sonra, anlamak için hocası olan Hüccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî'ye (Allahü teâlâ, onun kabrini nûr ile

doldursun) mektup yazdı. Bununla berâber birkaç zaman hayırlı duâ etmesini yalvardı ve bana kısa, açık ve faydalı cevap veriniz de, her sabah okuyup, ona göre hareket edeyim, dedi.

Hüccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî, şu cevâbı yazıp gönderdi:

"Ey sevgili oğlum ve sâdık dostum! Allahü teâlâ, sana uzun ömürler verip, ömrünü ibâdetle ve O'nun gösterdiği yolda gitmekle geçirmek nasîb eylesin! Bütün nasîhatler Peygamberimiz Muhammed sallallahü aleyhi ve sellemden alınmıştır. O'ndan gelmeyen nasîhatler faydasızdır. Dünyâya yayılmış olan bu nasîhatlerden, birisini bile almadın ise, senelerce yanımda niçin kaldın ve niçin okudun?

Peygamberimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) dünyâya yayılan nasîhatlerinden biri şudur: **"Allahü teâlânın, bir kuluna rahmet etmeyeceğine, ona gazab ve azâb edeceğine alâmet, dünyâya ve âhirete faydası dokunmayan şeylerle meşgûl olması, zamanlarını lüzûmsuz şeylerle öldürmesidir. Bir kimsenin ömründen bir saati, Allahü teâlânın beğenmediği bir şeyde geçerse, ne kadar çok pişmân olsa, üzülse yeridir. Bir kimse kırk yaşını geçtiği hâlde onun hayırlı işleri, yâni sevapları, kötü işlerinden, yâni günahlarından ziyâde olmadı ise, Cehennem'e hazırlansın."**

Bu hadîs-i şerîfin mânâsını iyi anlayanlara, bu nasîhat yetişir.

Ameli, ibâdeti elden bırakma! Kalbe âit hâlleri ve bilgileri unutma! Yâni hareketlerin ilme, hâllerin de, tasavvufa uygun olsun!

İyi bil ki, amelsiz ilim, insanı kurtaramaz. Bunu sana bir misâl ile anlatayım: Bir kimse, dağda bir arslana rastlasa, yanında tüfeği ve kılıcı bulunsa ve bunları kullanmasını iyi bilse ve ne kadar cesûr olursa olsun, bu âletleri kullanmadıkça, arslandan kurtulabilir mi? Sen de bilirsin ki, kurtulamaz. İşte bunun gibi, bir kimse ne kadar ilim sâhibi olursa olsun, bildiğine göre hareket etmezse, ilminin faydası olmaz. Diğer bir misâl, bir tabîb hastalansa, hastalığını teşhis edip ilâcını da bilse ve bu ilâç hakîkaten o hastalığa çok iyi gelse, ilâcı kullanmadıkça, yalnız bilgisinin onu iyi edemeyeceğini pekâlâ bilirsin.

Bir insan ne kadar ilim edinse, ne kadar kitap okusa, bildiklerini yapmadıkça faydası yoktur.

İyi bil ki, çalışmayınca, din yolunda yürümedikçe sevap kazanamazsın! Benî-İsrâil'den birisi senelerce ibâdet etmişti. Allahü teâlâ, bunun ibâdetlerini meleklere göstermek istedi. Yanına bir melek gönderip şöyle sordurdu: Daha ne kadar ibâdet edeceksin? Cennetlik olmadın mı? Cevâbında dedi ki: Benim vazîfem kulluk yapmaktır. Emir sâhibi O'dur. Melek bu cevâbı işitince: "Yâ Rabbî, sen her şeyi bilirsin. O kulunun cevâbını da duydun." dedi. Cenâb-ı Hak; **"O kulum, alçaklığı ile aşağılığı ile berâber bizden yüzünü çevirmiyor, biz de ihsân ve merhamet sâhibi olduğumuzdan, elbette onu bırakmayız. Ey meleklerim! Şâhid olunuz, onu affettim."** buyurdu.

İlim öğrenmek ve kitap okumak için çok gecelerini fedâ ettin ve çok tatlı uykularını kendine haram eyledin. Bilmem ki, niçin kendini bu kadar harâb ettin? İlim öğrenmekten maksadın eğer dünyâ menfaatlerini toplamak, şöhret, mevki sâhibi olmak ve müslümanlara büyüklük göstermekse, sana yazıklar olsun! Çok aldanmışsın, kendini azâba sürüklemişsin! Yok eğer maksadın İslâmiyete ve Muhammed aleyhisselâmın dînine yardım etmek ve ahlâkını temizlemek ve nefsini kırmaksa, sana müjdeler olsun! Kendine ne güzel ve ebedî istikbâl hazırlamışsın. İstikbâl, saâdet-i ebediyyeye kavuşmaktır.

Nasîhatlerin hülâsası, özü, Allahü teâlâya kulluk ve itâat etmenin ne demek olduğunu bildirmektir. Tâat demek ve ibâdet demek, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma tâbi olmak demektir. Yâni, bütün sözlerini ve hareketlerini O'nun emir ve nehylerine uydurmak demektir. Yâni her söylediğin ve her yaptığın, söylememen ve yapmaman, hep, O'nun emri ile olmaktır. Şunu iyi bil ki, ibâdet şeklinde yaptığın işler, eğer O'nun emrine göre değilse, ibâdet olmaz, belki günah olur. Eğer namaz ve oruç da olsa, böyledir. Nitekim, Ramazan

Bayramının birinci günü ve Kurban Bayramının her dört günü oruç tutmanın günah ve isyân olduğunu biliyorsun. Hâlbuki, oruç bir ibâdettir. Fakat, emir ile olmadığından günah oldu. Bunun gibi, başkasından zorla alınan elbise içinde veya böyle bir yerde namaz kılmak da günahtır. Hâlbuki namaz bir ibâdettir. Fakat, emirle olmayınca isyân oluyor. Bunlar gibi, bir kimsenin, nikâhlı hanımı ile her türlü oyun ve latîfeler yapması ibâdettir, yâni sevaptır. Bunun sevâbı hadîs-i şerîf ile bildirilmektedir. Hâlbuki yapılan şey oyun ve eğlencedir. Fakat emirle olduğundan sevaptır. Şu halde, ibâdet demek, yalnız namaz kılmak, oruç tutmak değildir. İbâdet demek, İslâmiyetin emirlerine uymak demektir. Çünkü, namaz ve oruç, İslâmiyete uygun olunca, ibâdet olurlar.

O hâlde, bütün sözlerini ve bütün hareketlerini İslâmiyete uydur!Çünkü, kim olursa olsun, İslâmiyete uymayan ilimler ve çalışmalar, doğru yoldan sapmaktır ve Allahü teâlâdan uzaklaşmaya sebeb olur. Peygamber efendimiz bunun için, eskiden kalma ilimleri ve âdetleri neshetti, değiştirdi. O hâlde, İslâmiyetin müsâadesi olmadan ağzını açmamak lâzımdır ve iyi bil ki, senin öğrendiğin ilimlerle Allah yolunda gidilemez. Şunu da bil ki, bu yol, kendilerine sûfî, yâni tarîkatçi ismini vererek, tarîkat büyüklerinin yolunda olduklarını iddiâ eden câhillerin, mânâlarını anlamadıkları, İslâmiyete uymayan sözleriyle de gidilemez. Bu yolda ancak, nefisle mücâdele edenler gidebilir. Nefsin arzularını, şehvetlerini İslâmiyetin dışına taşırmamak lâzımdır. Laf ile gidilmez. İslâmiyette yeri olmayan sözler ve ilimler ve şehvet ile karışmış gâfil kalb, şekâvet ve felâket alâmetleridir.

Ömrünü İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğrenmek ve öğretmekle geçiren İmâm-ı Gazâlî hazretleri 1111 (H.505) senesi Cemazil-evvel ayının 14. Pazartesi günü, büyük kısmını zikir, tâat ve Kur'ân-ı kerîm okumakla geçirdiği gecenin sabah namazı vaktinde, abdest tâzeleyip namazını kıldı, sonra yanındakilerden kefen istedi.Kefeni öpüp yüzüne sürdü, başına koydu: "Ey benim Rabbim, mâlikim! Emrin başım gözüm üzere olsun." dedi. Odasına girdi. İçeride, her zamankinden çok kaldı. Dışarı çıkmadı. Bunun üzerine orada bulunanlardan üç kişi içeri girdiklerinde, İmâm-ı Gazâlî hazretleri kefenini giyip, yüzünü kıbleye dönüp, rûhunu teslim ettiğini gördüler.

Vefâtı, Tûs'ta ve duyulduğu İslâm ülkelerinde büyük bir acı uyandırdı. İlim, irfan ehli ve halk onu kaybettiklerine günlerce yanıp, ağladılar. Birçok edîb, âlim ve ârif, ölümüne mersiyeler yazdı. Çünkü öyle bir kimse vefât etmişti ki, yerinin doldurulması çok güçtü.

İmâm-ı Gazâlî hazretleri, kendisini mezarın içine Şeyh Ebû Bekr en-Nessâc'ın koymasını vasiyet etmişti. Şeyh, bu vasiyeti yerine getirip mezardan çıktığında, hâli değişmiş, yüzü kül gibi olmuş görüldü. Oradakiler; "Size ne oldu? Niçin böyle sarardınız, soldunuz efendim!" dediler. Cevap vermedi. Isrâr ettiler, gene cevap vermedi. Yemîn vererek tekrar ısrârla sorulunca, o da mecbur kalarak şunları anlattı:

"Ne zaman ki, İmâm-ı Gazâlî hazretlerini mezarın içine koydum. Kıble tarafından nurlu bir sağ elin çıktığını gördüm. Hafiften bir ses bana şöyle seslendi. Muhammed Gazâlî'nin elini, Seyyid-ül-mürselin Muhammed Mustafâ'nın (sallallahü aleyhi ve sellem) eline koy. Ben denileni yaptım. İşte, mazardan çıktığımda benzimin sararmış, solmuş olmasının sebebi budur. Allah ona rahmet eylesin."

"Hüccet-ül-İslâm" adıyla meşhûr olan İmâm-ı Gazâlî, üç yüz binden fazla hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezbere biliyordu. İslâmın yirmi temel ilmi ile, bunların yardımcıları olan müsbet ilimlerde de söz sâhibiydi. Tasavvuf ilminde de yüksek derece sâhibi olup güzel ahlâk ve hâl sâhibi velîydi. Hadîs ve Usûl-i hadîs ilimlerinde ilim deryâsı olan bu büyük âlimin kitaplarında mevdû hadîs var diyerek, İmâm-ı Gazâlî'de eksiklik aramak, ilmin hakîkatını, İslâm âliminin derecesini bilmemektir. Zamânında yaşayan ve sonra gelen âlimler, onun kitaplarını senet kabûl etmişler ve netice olarak İmâm-ı Gazâlî'nin kitaplarını ancak mezhepleri kabûl etmeyenlerin dinde reform yapmak için uğraşanların

beğenmediklerini bildirmişlerdir.

İmâm-ı Gazâlî hazretleri asrının müceddididir. Vazifesi; din bilgilerinden unutulmuş olanlarını meydana çıkarmak, açıklamak ve herkese öğretmektir.

Hocası İmâm-ül-Harameyn el-Cüveynî şöyle der: "Gazâlî, ilimde büyük bir denizdir." Talebesi, Muhammed bin Yahyâ da; "İmâm-ı Gazâlî, ikinci İmâm-ı Şâfiî'dir." demiştir.

Es'ad Mîhenî de şöyle der "Gazâlî'nin ilmi ve üstünlüğü, kolay kolay anlaşılmaz. Bunu ancak, onun derecesinde olanlar veya onun aklının kemâline yaklaşabilenler anlar."

Ebû Zeyd Endülüsî yine şöyle anlatmıştır:

Bir defâsında rüyâmda gördüm ki, İmâm-ı Gazâlî, bir hınzırın (domuzun) boynuna zincir takmış çekip götürüyordu.

"Bunu neden böyle gezdiriyorsun?" dedim.

"Bu öyle betbaht bir kimsedir ki, zulmete dalmıştır. Bize dil uzatanların hâli ve cezâsı budur." buyurdu.

İmâm-ı Gazâlî hazretleri şöyle anlatmıştır: "Bir gün bana bir taş lâzım oldu. Dışarı çıkıp almak için hangi taşa elimi uzatsam, taş altın veya cevher oluyordu. Baktım, elimi uzattığım her taş cevher oldu. Nihâyet bir taş bulamadan eve geri döndüm."

Eserleri: İmâm-ı Gazâlî, ömrü boyunca gece gündüz devamlı yazmış büyük bir İslâm âlimidir. Eserlerinin sayısının bine ulaştığı, **Mevdû'ât-ül-Ulûm** kitabında bildirilmektedir. Bunlardan 400'ünün isimleri Şeyh Ebû İshâk Şîrâzî'nin **Hazâin** kitabında yazılıdır. Eserleri üstünde Avrupalılar geniş ve uzun süren incelemeler yapmışlardır. Bunlardan P.Bouyges adlı müsteşrik, **Essaie de Chronologie des Oeuvres de al-Ghazâli** kitabında, İmâm-ı Gazâlî'nin 404 kitabının ismini yazmıştır. Meşhûr müsteşrik Brockelmann da **Geschichte Der Arabischen Litterature** adlı eserinde, İmâm-ı Gazâlî'nin eserlerinden 75 tânesinin listesini vermiştir. 1959'da, dört Alman ordinaryüs profesörü, İmâm-ı Gazâlî'nin kitaplarını okuyarak, İslâm dînine âşık olmuşlar ve İmâm'ın kitaplarını Almancaya çevirmişler ve İslâmiyeti kabûl etmişlerdir.

İslâm dünyâsının mâruz kaldığı Moğol felâketi esnâsında, yakıp yıkılan binlerce kütüphâne içinde, İmâm-ı Gazâlî'nin birçok eseri de yok edilmiştir. Bu sebepten, bu güne kadar eserlerinin tam bir listesi ve tasnifi yapılamamış, ilim dünyâsı, bu hususdaki eksikliğini tamamlayamamıştır.

Eserlerinden bir kısmı şunlardır:

1) İhyâu Ulûmid-Dîn, 2) Kimyâ-i Seâdet, 3) Vasît, 4) Basît, 5) Vecîz, 6) Hulâsâ, 7) Erbeîn, 8) El-Maksad-ül-Esnâ, 9) Mustasfâ (Usûl-i fıkha dâirdir.), **10) Bidâyet-ül-Hidâye, 11) Tahsin-ül-Meâhiz, 12) El-Münkızü Aniddalâl, 13) Şifâ-ül-Celil fî Beyâni Meslek-üt-Ta'lil, 14) El-İktisâd fil-İ'tikâd, 15) Mi'yâr-ün-Nazar, 16) Mehakk-ün-Nazar (Mahall-ün-Nazar)**, **17) Beyân-ül-Kavleyn, 18) Mişkât-ül-Envâr, 19) El-Müstazhirî** (Bâtınîlere reddiyedir.), **20) Tehâfüt-ül-Felâsife, 21) El-Makâsıd fî Beyâni İ'tikâd-ül-Evâil (Makâsıd-ül-Felâsife), 22) İlcâm-ül-Avâm an İlm-il-Kelâm, 23) El-Gâyet-ül-Kusvâ, 24) Cevâhir-ül-Kur'ân, 25) Beyânü Fedâih-il-İmâmiyye, 26) Gavr-üd-Devr (Gâyet-ül-Gavr fî Dirâyet-üt-Devr), 27) Dürret-ül-Fâhire** (**Kıyâmet ve Âhiret** adıyla İhlâs Holding A.Ş. yayınladı.) **28) Er-Risâlet-ül-Kudsiyye, 29) Fetâvâ, 30) Mîzân-ül-Amel, 31) Kavâsım-ül-Bâtıniyye** (Bâtınîlere reddiyedir.), **32) Hakîkât-ür-Rûh, 33) Kitâbü Esrârı Muâmelât-id-Dîn, 34) Akîdet-ül-Misbâh, 35) El-Minhâc-ül-A'lâ, 36) Ahlâk-ül-Envâr, 37) El-Mi'râc, 38) Hüccet-ül-Hak, 39) Tenbîh-ül-Gâfilîn, 40) Kıstâs-ül-Müstekîm, 41) Hülâsât-üt-Tasnîf fit-Tasavvuf, 42) Acâib-ül-Mahlûkât (İlcâm-ül-Avâm, el-Münkızü Aniddalâl** ve **Kimyâ-i Seâdet** kitapları İhlâs A.Ş. tarafından bastırılmıştır.), **43) El-İmlâ**

fir-Reddî Alel-İhyâ. Bu eseri, **İhyâu Ulûmiddîn** adlı eserini tenkid etmeye kalkışanlara cevap olarak yazmıştır.

Eyyühelveled kitabı Arapçadır. Farsça tercümesi, Bursa'da Orhan Câmii Kütüphânesinde mevcuttur. Bu kitap, 1945'te kurulmuş olan Milletlerarası İlim Yayma Teşkilâtı (UNESCO) tarafından 1951'de Fransızca, İngilizce ve İspanyolcaya tercüme edilerek hepsi basılmıştır. Türkçesi **Hak Sözün Vesikaları** adlı kitabın içinde bir bölüm olarak İhlâs A.Ş. tarafından yayınlanmıştır.

EY MUSTAFÂ ÜZÜLME

Seyyid Mustafâ Bekri anlatır: "Ben, Medîne-i münevverede Mescid-i Nebevî'nin hizmetkârı, temizleyicisiydim. Her akşam Resûlullah efendimizi rüyâda görüyordum. Her gördüğümde de tebessüm buyururlardı. Ben de vazîfemi iyi yapmışım, diye sevinirdim. Bir akşam Resûlullah efendimizi ağlarken gördüm ve çok üzüldüm. Resûlullah efendimiz bana dönerek buyurdu ki: "Ey Mustafâ, sen üzülme! Hizmetinde bir kusûr işlemedin. Benim ümmetimin âlimlerinden, benim ismimi taşıyan birisi vefât etti."

Sonra öğrendik ki, o gün İmâm-ı Gazâlî hazretleri vefât etmiş.

RÜYÂDA YENEN SOPA

Batıda Ebü'l-Hasan ibni Harezhem adında bir imâm vardı. İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin **İhyâ** kitabını okuyunca beğenmeyip onu yakmayı emretti. Halkın elinde bulunanları da toplayıp bir Cumâ günü yakılmasını kararlaştırdılar. O Cumâ gecesinde Ebü'l-Hasan rüyâsında: Kendi ders okuttuğu câminin kapısından içeri girdi. Bir de ne görsün; câminin içinde Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) ve yanında Ebû Bekr radıyallahü anh ve Ömer radıyallahü anh oturuyorlardı. İmâm-ı Gazâlî de orada ayakta duruyordu ve elinde **İhyâ** kitabını tutup: "Ey Allah'ın Resûlü! Şu kimse benim hasmımdır." deyip, sonra dizleri üzerine çöktü. **İhyâ** kitabını Resûlullah'a verip: "Yâ Resûlallah, şu kitaba bakınız, eğer bu kimsenin dediği gibi bunda sünnete uymayan, esâsa muhâlif bir yanlışlık varsa, ben Allahü teâlâya tövbe ettim. Eğer sizin bildirdiğiniz dîne uygunsa, bu adamdan hakkımı alıp beni sevindirin." dedi. Bunun üzerine Resûlullah, **İhyâ** kitabını baştan sona kadar inceledi ve; "Vallahi bu elbette güzel bir kitaptır." buyurdu, sonra onu hazret-i Ebû Bekr'e ve hazret-i Ömer'e verdiler. Onlar da inceleyerek, bu kitap elbette güzeldir, dediler. Bunun üzerine Resûlullah:

"Adı geçen Ebü'l-Hasan'ın elbisesini soyun, iftirâ edenlere vurulduğu gibi had vurun." buyurdu. Beşinci sopadan sonra hazret-i Ebû Bekr; "Yâ Resûlallah böyle yapması yine senin sünnetini tâzim içindi. Fakat yanıldı." dedi. İmâm-ı Gazâlî de affetti.

Ebü'l-Hasan uyanınca gördüklerini talebelerine anlattı. Tövbe etti.Bir ay, rüyâsında yediği sopaların acısından rahatsız oldu, canı yandı. Sonra geçti, fakat ölünceye kadar sopaların izi sırtında görüldü. Bu rüyâsından sonra dâimâ **İhyâ** kitabını okur, ona hürmet ederdi.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.6, s.191

2) Miftâh-üs-Se'âde; c.2, s.332

3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.173

4) Tebyînü Kizb-ül-Müfterî; s.291

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.10

6) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.216

7) Menâkıb-ı Gazâlî; v. 1a-b, 2a-b, 3a-b, 4a-b, 5a-b, 6a-b, SüleymâniyeKütüphânesiHacı Mahmûd Efendi kısmı, No: 4609

8) Menâkıb-ı İmâm-ı Gazâlî v.4b, 5a, 9a, 13a, 14b, 23a-b, 24a-b, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd EfendiKısmı, No: 4651

9) İhyâu Ulûmiddîn; c.1, s.3, 4, 5, 95, c.2, s.112, c.3, s.62, c.4, s.3, 11, 450, 558, 562

10) Kimyâ-i Seâdet; c.1, s.61, 109, 283, 288, c.2, s.427, 444, 647, 673, 771, 862

11) El-Münkızü Aniddalâl; s.11

12) Tehâfüt-ül-Felâsife; s.3,4

13) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; (48. Baskı) s.1063

14) Kıyâmet ve Âhiret (5. Baskı); s.66

15) Hak Sözün Vesîkaları (Eyyühelveled) (2. Baskı); s.323

16) Fâideli Bilgiler; s.310

17) El-A'lâm; c.7, s.22

18) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.266

19) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.12, 23, 24, 36, 148, 244, 607, 887, c.2, s.1304, 1918, 2007, 2048.

20) İzâh-ül-Meknûn (Keşf-üz-Zünûn Zeyli); c.2, s.43, 103, 370, 536

21) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.79, 81

22) Mevdû'ât-ül-Ulûm; c.1, s.804

23) Kâmûs-ul-A'lâm; c.5, s.3277

24) Nefehât-ül-Üns; s.404

25) Rehber Ansiklopedisi; c.6, s.137

26) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.107

27) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.283

GEREDELİ ABDULLAH EFENDİ;

Anadolu velîlerinden. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. On dokuzuncu asrın sonlarında yaşamıştır. Tasavvufta Mustafa Sâfî Efendinin derslerinde ve sohbetlerinde kemâle erdi. Hocasının vefâtından sonra yerine irşad insanlara doğru yolu gösterme, anlatma vazîfesi yaptı. Mustafa Sâfî Efendi için bir menâkıbnâme yazan Halil İbrâhim Efendi, Geredeli Abdullah Efendiden de bahsedip şöyle yazmıştır:

Sâfî Efendinin bir halîfesi de Gerede kasabasından Abdullah Efendidir. Sâfî Efendinin sohbetlerinde kemâle erip, akranını geçmiştir. Bu zâtın medrese tahsîli de yok idi. Fakat tasavvufta kazandığı kemâl derecesiyle hangi ilimden bahs açılsa, o hususta bilgi verir, sorulan suâlleri cevaplandırırdı. Zamânının meşhûr müderrislerinden Çankırılı Muhammed Ağa bir gün Abdullah Efendi ile ilmî mevzûlara dalmıştı. Hangi ilimden, mevzudan ve usûlden ne öğrenmiş ve ne biliyorsa, Abdullah Efendi ona hepsinden bahisler açıp izahlar yaptı. Sorduğu suâlleri birkaç cevapla gâyet ilmî bir şekilde cevaplandırdı. Bu işin kerâmetle olduğunu anlayan müderris, derhal ona intisâb edip, talebesi olmuşdu. Abdullah Efendiye intisabından sonra dâimâ; "Bizim ilmimiz birkaç cevaplık imiş." derdi.

Mustafa Sâfî Efendi vefâtından on gün önce bu halîfesi Abdullah Efendiyi huzûruna çağırıp, bütün talebelerinin yanında şöyle vasiyet etti: "Bundan sonra işte bu Abdullah Efendi sizin şeyhinizdir. Kendisi ârif, kâmil, mükemmil, yetişmiş ve yetiştirebilendir. İlm-i zâhirde ümmîdir. Fakat ilm-i bâtında benzeri yoktur. Sizin yanınızda ben nasıl isem, o da öyledir." Bu vasiyeti üzerine bütün talebesi ona intisâb edip bağlandı. Hattâ Sâfî Efendinin vefâtından îtibâren altı ay müddetle büyük kalabalıklar hâlinde talebe olmaya gelenlerin arkası kesilmedi. Dört binden ziyâde kimse ona intisâb etti.

Mustafa Sâfî Efendinin kerâmet ehli çok talebesi var ise de Abdullah Efendiden ve Yûsuf Efendiden başkasına icâzet vermemiştir.

Talebelerinden Şeyh Osman Efendi de tasavvufta hayli yol almış, hilâfet derecesine yaklaşmıştı. Ancak hocalarının emri gereği onun da Abdullah Efendiye teslim olması gerekiyordu. Şeyh Osman Efendi hocası Mustafa Sâfî Efendinin vefâtından sonra bir müddet Abdullah Efendiye teslim olmadı. Bir defâsında ikisi birlikte hocaları Mustafa Sâfî Efendinin kabrini ziyâret için türbesine gittiler. Ziyâret sırasında hocaları Mustafa Sâfî Efendi onlara

görünüp, Şeyh Osman Efendinin elinden tutarak Abdullah Efendiye teslim etti ve; "Bunun kusuruna bakma." diyerek iltifât gösterdi. Bu hâdiseden sonra Osman Efendi de talebesi oldu. Abdullah Efendinin vefâtından sonra yerine Şeyh Halil Rahmi geçti. Şeyh Osman Efendi ona intisâb etti ve bu zâtın halîfesi oldu. Hocası tarafından İzmit'te insanlara yol gösterme ile vazîfelendirildi.

Abdullah Efendi, Sâfî Efendinin yerine insanlara rehberlik için irşâd makâmına geçince, kendisine tasavvufda yüksek bir derece olan kutbiyyet makâmı ihsân edildi. Abdullah Efendinin çok kerâmetleri görülmüştür. Dînin emirlerine uymakta son derece gayretliydi. Bir gün abdest alırken başını kaplama mest ettiğini gören İbrâhim Hilmi Efendi dörtte birini de meshetseydiniz, câiz olurdu diye söyleyince; "Ben ömrüm boyunca böyle başımın tamâmını meshetmişimdir." diye cevap verdi. Bütün ibâdetlerinde takvâ üzere idi. Daha önce Gerede'de medfûn Şeyh Hacı Halil Efendinin sohbetlerine devâm ederdi. Tasavvufta yüksek derecelere ulaşmış idi. Bu derecede iken hocası Hacı Halil Efendi vefât edince, istiğrâk hâlinde kendinden geçmiş bir vaziyette kaldı. Daha sonra Bolu'ya gidip, Hacı Mustafa Sâfî Efendiye hâlini anlatıp, onun talebesi oldu. Onu talebeliğe kabûl edip, tasavvufta erbeîn denilen ve kırk gün bir yerde kalmak olan çile yaptırmak için onu bir odaya koydu. Abdullah Efendi erbeîne girince, önceki halleri tamâmen kayboldu. Tasavvufa yeni başlamış talebe gibi oldu. Bu hâline şaşıp, üzülerek gece gündüz ağlamaya başladı. Böylece otuz beş gün geçti. Bu çileye girmesi sebebiyle hallerini kaybettiği kanâatine vararak çıkıp kaçmak istedi. Dergâhtaki talebelerden bâzıları farkına varıp onu bu kararından vazgeçirmek için; "Erbeîni tamamla ondan sonra gidersin" diyerek kalmaya râzı ettiler. Otuz dokuzuncu günü tasavvuf yolunda yeni ilerlemeye başlayan bir talebede hâsıl olan haller gibi önce tecellî-i ef'al, sonra tecellî-i sıfât ve daha sonra da tecellî-i hâl zuhur edip, parlamaya başladı. Hemen Sâfî Efendinin huzûruna koşup, hâlini ve hâsıl olan durumu anlattı. Bunun üzerine Sâfî Efendi; "Oğlum biz adamı hem soyar, hem de giydiririz." dedi. Önceki hâlinde kalsaydın, rehberlik etmekte zahmet çekerdin, dervişlere vâkıf olamazdın. Şimdi elhamdülillah tertib üzere zuhûr etti." diyerek onu tesellî etti. Sonra birkaç halvet daha yaptırdı. Tasavvufta yetiştirip kemâle erdirdikten sonra, ona hilâfet verdi. İnsanlara rehberlik etmesi için vazîfelendirdi.

Abdullah Efendi, hâlini o derece gizler ve tevâzu ile hareket ederdi. Görenler sanki sıradan biri, tasavvuftan hiç yol kat etmemiştir zannederdi. Kendi bu hususta hiç bir şey söylemezdi. Halbuki keşf ve kerâmet sâhibi olup, çok talebe yetiştirdi. Dünyâya ve dünyâ malına karşı hiçbir meyli yoktu. Fakat talebelerinin hallerini görüp, anlamak ve onları yetiştirmek için onlarla yakından alâkadâr olurdu. Abdullah adında bir çocuk, daha küçük yaşta Mustafa Sâfî Efendiye talebe olmuştu. Onun vefâtından sonra da AbdullahEfendiye talebe oldu ve on sekiz yaşında tasavvufta hallere kavuştu. Keşfi açıldı. Hangi kabrin yanına varsa, o kabirde yatanın hâlini görürdü. Hattâ çok defâ vefât eden evliyâ ile görüşüp konuşurdu. Bir müşkülü veya soracağı bir husus olursa, ya Peygamber efendimizi görüp O'ndan sorar, yâhut da Sâfî Efendiyi görüp müşkülünü hallederdi. Hattâ Peygamber efendimiz ona, hocası Sâfî Efendinin çok büyük bir velî olduğunu beyân buyurmuşlardır.

Hocası Abdullah Efendinin vefâtından sonra talebesi Abdullah Bey yerine rehberlik makâmına geçen HalilRahmi Efendiye pekçok talebe getirmiş, saâdete kavuşmalarına vesîle olmuştur. Halil Rahmi Efendinin de çok kerâmeti görülmüş, tasavvuftaki kemâlâtı, Peygamber efendimiz tarafından işâret buyrulmuştur. Tasavvufda ilerlemek için çok çalışmıştır.

Dünyâ ile hiç alâkası yok gibi bir halde ve fenâ derecesinde idi. Ancak dünyâ işlerinden bir mesele sorulsa soranları hayrette bırakan cevaplar vererek müşkülleri hallederdi. 1853 senesinde yapılan Rusya seferine katıldı. Bu seferde cihâd etti. Silistre muhâsarasında bulundu. Muhâsara sırasında Deliorman'da kayboldu. Bir daha kimse görmedi. Şehîd olduğu anlaşıldı. Bu sefere çıkarken, İbrahim Hilmî, İbrâhim Muhammed Bey ve Abdullah Bey onu uğurlamışlardı. Bolu yakınındaki bir köye kadar uğurladıklarında bu köyde geceledîler. O

gece Peygamber efendimizi görmüş. Peygamber efendimiz silahlı bir halde görünüp; "Oğlum niçin üzülürsün biz de seninle berâber gidiyoruz." buyurarak teselli ettiklerini yolda anlattı. Abdullah Efendinin böyle kıymetli talebeleri çoktu.

Abdullah Efendi bir gün Gerede'den Bolu'ya giderken; "Oğul yerime bir halîfe yetiştirseydim, şu dünyâdan gider idim. Zîrâ usandım. Zâhirî ve bâtınî emrolunan işler vardır. Hattâ elime iki tarafı da keskin bir kılıç verdiler." dedi. Çünkü hocası Sâfî Efendinin vefâtından sonra ona kutbiyyet makâmı da verilmişti. Bu sebeple zâhiren yapmakla vazîfeli olduğu işler vardı. Yerine Halil Rahmi Efendiyi yetiştirip kemâle erdirdikten sonra kendi memleketinde irşâd ile vazîfelendirdi. Mudurnu'da Sultan Süleymân Câmiinde insanlara rehberlik yaptı. Abdullah Efendi bir gün Bolu'yu teşrif etti. Sohbetiyle nice ölü kalpleri dirilttikten sonra, bir akşam Muhammed Bey adında bir zâtın evinde misâfir iken; "Yarın Gerede'ye gitmem gerekiyor." dedi. Dâvet edildiğiniz yerler var, kerem edin birkaç gün daha kalın dedikleri zaman; "Yarın gideceğim." dedi. Ertesi gün mecbûren bir binek tedârik ettiler. Sabah vakti yola çıktı. Talebelerinden çoğunun haberi olmadı. Birkaç talebesi Kuruçeşme denilen yere kadar uğurladılar ve orada vedâlaştılar. Uğurlayan bu talebelerine; "Her ne zaman benim hasta olduğumu işitirseniz, ihmâl etmeyip geliniz" dedi. Böylece vefâtına işâret etmiş olmasıyla uğurlamak için orada bulunan talebeleri ağlaşmaya başladılar ve ayaklarına kapandılar. Bunun üzerine; "Ben sizi herkesten çok severim, bu burada anlaşılmaz, yarın anlarsınız." diyerek bâzı işâretler verdi. Sonra da oradan ayrılıp gitti.

Abdullah Efendi ayrıldıktan sonra gözden kayboluncaya kadar talebeleri arkasından bakıştılar. Gerede'ye vardıktan sonra ertesi gün hastalandı. Talebesi İbrâhim Hilmi Beyi Bolu'dan çağırmalarını emretti. Bâzıları haber gönderdik diyerek, haber gönderilmesine mâni oldularsa da, arada bir İbrâhim Bey geldi mi diye sorunca, telaş olmaması için haber göndermediklerini söylediler. Mutlaka gelmesini arzu ediyorsanız haber gönderelim dediklerinde; "Eyvah şu andan sonra haber göndermekle yetişemez. Ne söylediysem, onu yerine getirmeniz gerekirdi." diyerek haberi göndermeyen kimseye gücendi. Haberi göndermeyen kimse, dâimâ yanında olduğu halde bir mâni sebebiyle vefâtı sırasında ve cenâze namazında bulunamadı. Gerede'deki dergâhında bulunan odasına defnedildi. İbrâhim Efendi, ancak vefâtının ertesi günü haber alıp gelebildi. Kabrini ziyâret edip üzerine bir türbe sanduka ve örtü yaptırdı. Abdullah Efendinin vefâtından sonra yerine halîfesi HalilRahmi Efendi irşâd makâmına geçti ve talebeleri ona intisâb etti.

Halil Efendi uzun ömrü müddetince hocası Abdullah Efendinin ve onun hocası Mustafa Sâfî Efendinin yolunu devâm ettirdi. Pekçok insanı irşâd edip saâdete kavuşmalarına vesîle oldu. Geredeli Abdullah Efendinin halîfesi Halil Rahmi Efendidir. Bu zâtın da beş halîfesi vardır: 1) Mudurnu'da postnişin Şeyh İbrâhim Efendi. 2) Bolu'da Şeyh Zuhurî Dergâhının mürşidi Şeyh Muhammed Efendi. Hilâfetinden üç sene sonra vefât edip, Şeyh Zuhûrî Dergâhının yanında defnedilmiş ve kabri üzerine türbe yapılmıştır. 3) Şeyh Hâfız Osman, İzmitSancağında Yeni Câmide mürşidlik yapmıştır. 4) Şeyh Hâfız İsmâil Efendi, Erikli kazâsında Aktaş denilen yer (Cüdâ) dergâhında rehberlik yapmıştır. 5) Muhammed Zühdü Bey. **Menâkıbnâmeyi** yazan İbrâhim Hilmi Efendinin kardeşidir. Bolu'da Hayreddîn Tokâdî hazretlerinin dergâhı olan İmâret Câmiinde mürşidlik yapmıştır. Bu zâtlar Mustafa Sâfî Efendinin sohbetlerinde bulunmuşlar ve tasavvufta yüksek derecelere kavuşmuşlardır. Halil Rahmi Efendiden de icâzet almışlardır. Ayrıca pekçok zât tasavvufta Mustafa Sâfî Efendi vâsıtasıyla hilâfete lâyık derecelere kavuşmuşlardır.

1) Menâkıb-ı Hacı Mustafa Sâfî, Millet Kütüphânesi Ali Emîrî (Şeriyye) Kısmı, No: 1111

GEYİKLİ BABA;

Orhan Gâzi devri Osmanlı evliyâsından. Âzerbaycan'ın Hoy şehrinde doğdu. 1275-1350 (H.674-750) yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir.

Bağdâtlı Şeyh Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yolundan feyz aldı. Aynı yoldaki Baba İlyasHorasânî'den ilim öğrendi. Zâhirî, bâtınî ilimlerde ve tasavvuf yolunda kemâl derecesine ulaştıktan sonra Rum ülkesine geldi. DerhalAnadolu'nun en uç bölgesinde İslâmiyeti yaymak için çarpışan ve gayret eden Osmanlı mücâhid gâzileri arasına katıldı. Bursa'nın fethi sırasında bir geyiğe binmiş ve elinde altmış okkalık bir kılıç olduğu halde en ön saflarda çarpıştı. Kalenin fethinde pekçok kerâmetleri görüldü. Bu sebepten kendisine Geyikli Baba denildi.

Fetihten sonra Keşiş (Ulu) Dağına yerleşti. Buradaki dergâhında kendi hâlinde yaşar, gelenlere dînini öğretir, şehre inmezdi. Diğer taraftan Orhan Gâzi ise Bursa'nın fethinde yardıma gelen evliyânın gönlünü almak, onların bereketli duâlarına kavuşmak için bir imâret yaptırdı. Onları Bursa'ya dâvet etti. Bu arada Bursa'nın fethinden sonra bir daha görmediği Geyikli Babanın da gelmesini istedi ve; "Eğer gelmezse, ben varıp elini öpeyim." dedi. Geyikli Babayı arayıp buldular. Sultânın sözünü arz ettiler ve Bursa'ya dâvet ettiler. Geyikli Baba bu dâvete rızâ göstermedi. "Sakın Orhan da gelmesin. Dervişler gönül ehli olurlar, gözetirler. Öyle bir vakitte varırlar ki, vardıkları zamanda ettikleri duânın kabûl olmasını arzu ederler." buyurdu. "Bâri Orhan Gâziye duâ et." dediklerinde; "Biz onu hâtırımızdan çıkarmıyoruz. Her zaman devletine duâ ile meşgûlüz. Onun İslâmiyete hizmeti sebebiyle, sevgi ve muhabbeti kalbimizde taht kurmuştur." diye haber gönderdi.

Aradan zaman geçti. Geyikli Baba, dergâhının yanından bir ağaç dalı keserek omuzuna alıp yola revân oldu. Doğru Bursa Hisarına vardı. Pâdişâh sarayına girip, avlu kapısının iç tarafına, getirdiği dalı dikmeye başladı. SultanOrhan Gâziye haber verdiler. "Bir derviş gelmiş, saray avlusuna ağaç diker." dediler. Sultan çıkıp hâli gördü. Bu dervişin Geyikli Baba olduğunu bildi. Geyikli Baba, ağacı dikince doğruldu ve Orhan Gâziye; "Bu hatıramız burada kaldığı müddetçe, dervişlerin duâsı senin ve neslinin üzerindedir. Senin neslin ve devletin bu ağaç gibi kök salacak, dalları çok uzaklara ulaşacak, evlatların dîn-i İslâma çok hizmet edecekler." deyip; **"Kökü sâbit, dalları ise göktedir."** meâlindeki, İbrâhim sûresi 24. âyet-i kerîmesini okudu. Az sonra da geldiği gibi gitti.Diktiği ağaç ulu bir çınar oldu. O ağacın bugün Bursa'da hazret-i Üftâde'ye giden Kavaklı Caddedeki çınar ağacı olduğu söylenmektedir.

Bir zaman sonra Orhan Gâzi, Geyikli Babaya iâde-i ziyârette bulundu. Ona; "İnegöl ve çevresi senin tasarrufunda olsun." dedi. "Mülk ve mal cenâb-ı Hakk'ındır, ehline verir, biz O'nun ehli değiliz. Mal, mülk ve sebeplere meyletmek, emir ve sultanlara gerektir. Bizim gibi fukara kısmına, Allah adamlarına yakışmaz." diye cevap verdi. Pâdişâh ısrar edince, kendisine hibe edilen yerlere bedel olarak, dergâhının çevresinden az bir mikdarını dervişlere odunluk kabûl edip, Sultânın gönlünü aldı. Orhan Gâzi memnûn ve râzı olup, pekçok duâ aldı.

Geyikli Baba bundan sonra yine Keşiş Dağındaki dergâhında ibâdet ve zikirle meşgûl oldu.Sayısız talebe yetiştirdi. Kendisinden nasihat almak ve duâsına mazhâr olmak isteyen pekçok kişi dergâhına gelirdi. Uludağ'ın doğu eteklerinde İnegöl yakınlarında vefât edip oraya defnedildi. Orhan Gâzi tarafından kabri üzerine türbe yaptırıldı. Sonradan yine Orhan Gâzi tarafından türbe yanına bir câmi ve dergâh ilâve edildi.Sevenleri çevresinde bir köy meydana getirdiler. Kurdukları bu köye Baba Sultan adını verdiler. Geyikli Baba Külliyesi 1950 (H.1369)den sonra yeniden restore edilip, onarıldı.

Taşköprüzâde merhum, **Şakâyık-ı Nu'mâniyye'**sinde, Osmanlı'nın gülbahçesinde yetişen, Nu'mân'ın (İmâm-ı A'zam'ın) bülbüllerini anlatırken, Geyikli Baba'dan da söz eder ve kabrini ziyâretle şereflendiğini söyler. "Kabrini ziyâret ettim. Kabrin yakınında bir mezar daha gördüm. Türbedârdan bu mezarın kime âit olduğunu sordum. Germiyanoğullarından saltanat

sâhibi bir kimseyken saltanatı terk edip, Geyikli Babanın hizmetine giren bir büyüğün mezarı olduğunu söyledi." demekte ve zamânında Geyikli Babaya gösterilen îtibârı ifâde etmektedir.

1) Âşıkpaşazâde Târihi (İstanbul 1332); s.196

2) Şakâyık Tercümesi (Mecdî Efendi); s.31

3) Kâmûs-ül-A'lâm; c.5, s.3943

4) Nefehât-ül-Üns; s.690

5) BursaEvliyâları; s.63

6) Güldeste-i Riyâz-iİrfân; s.220

7) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.9

8) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.10, s.127

GÖKVELİ SULTAN

Yaşadığı devir hakkında bilgi bulunamayan Gökveli Sultanın kabri, Isparta Çelebiler Mahallesinde bulunan Abidinpaşa Câmii yanındadır. Bölge halkı tarafından sık sık ziyâret edilmektedir.

GÖNCÜZÂDE KÂSIM EFENDİ;

Kayseri velîlerinden. 1761 (H.1175) yılında Kayseri'de doğdu. 1842 (H.1258) yılında yine orada vefât etti.

Babası Göncüzâde Mehmed Efendidir. İlk tahsilden sonra bir müddetAnkaralı Sarı Abdullah Efendi ile Akşehirli Osman Efendinin derslerine devâm etti. Sonra büyük âlim Ebü's-Saîd Mehmed Hâdimizâde Mehmed Emîn Efendinin sohbetlerine katıldı. Uzun yıllar onun derslerine ve hizmetine devâm ederek 1797'de icâzet, diploma aldı. Fazîlet sâhibi ilimde eşsiz bir zât oldu. Hocasının isteği üzerine Kayseri'de ilim öğretmeye başlayınca, ders halkası bir anda yüzlerce talebe ile doldu. Şöhreti kısa bir süre içinde bütün Anadolu şehirlerine yayıldı. Âlimler arasında "Kâsım Allâme" ünvânıyla şöhret kazandı.

Şeyh İbrâhim Tennûrî Câmii şerîfinin Şeyhlik kürsüsü ile Hatiplik vazîfesi Kâsım Efendiye verildi. Şeyh Kâsım Efendi bundan sonra bütün vakitlerini kâh câmide, kâh câminin karşısında bulunan evinde olmak üzere İslâmiyeti anlatmak, ilim öğretmek vâz ü nasîhat etmekle geçirdi. Kırk altı sene bu hizmetleri yerine getirebilmek için canla başla çalıştı. Pekçok âlim yetiştirdi. Beş yüzü aşkın talebesine icâzet, dîni yayması için izin verdi. Bunlardan pekçoğu sâhib olduğu ilim dalında en yüksek zirveye çıktı. Nitekim ondan icâzet alan Hacı Torun Efendi, tefsîr ilminde en ileri dereceye çıkmıştı.

Göncüzâde Kâsım Efendi, halîm selîm, alçak gönüllü bir zâttı. Dünyâya hiç değer vermezdi. Haramlara düşme korkusu ile şüphelilerden çok sakınırdı. Çok ibâdet ve zikrederdi. 1842 (H.1258) târihinde vefât eden Göncüzâde Kâsım Efendi, Kayseri'de Hunad Câmii-i şerîfi içindeki husûsî kabrine defnedildi. Kabrinin baş tarafındaki mermer kitâbede şu beyitler yazılıdır:

Hazret-i Kâsım Efendi ki odur bahr-i ulûm
Kâm alırdı der-i fazlında sıgâr ile kibâr

Seyyid-i Cürcânî'ye hem Sa'd-i Teftazânî'ye
Olmuş idi sânî her vech ile ol devlet-şi'âr

Nice bin tüllâba tahkîk-i fünûn-ı ilm ile

Neşr-i feyz eylerken oldu âzim-i Dârü'l-karâr

Târîhi üçler çıkıp etdi hesâbı Hayretâ
Göçdi bir allâme-i âlem ferîd-i rûz-gâr.

Mânâsı:

İlimler denizi olan Kâsım Efendinin fazîlet kapısında, küçükler, büyükler maksatlarına erişirlerdi.

O devletli her yönden Seyyid Şerîf Cürcânî ve Sâdeddîn Teftâzânî'ye halef olmuştu.

Kaç bin talebeye ilim fenlerinin gerçeklerini ortaya koymak sûretiyle feyiz yayarken, dâimî kalacağı eve gitti.

Ey Hayret! Üçler çıkıp târihi hesapladılar Dünyânın en büyük âlimi, zamânın eşsiz kişisi göçtü.

Göncüzâde Kâsım Efendinin pekçok eseri arasında en önemlileri: **Er-Risâletü'l-Hücceti fi'l-Mantık** ve **Şerhü Enmuzeci'l-Ulûm'**dur.

1) Meşhûr Mutasavvıflar; s.242, 244

GÖZÜKIZIL MEHMED BABA;

Gaziantep velîlerinden. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Cıncıkçı Mağarası denilen yerde münzevî, herkesten uzak, yalnız bir hayat sürdü. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. On dokuzuncu asırda yaşamıştır. Kabri Gaziantep'tedir.

Halktan birisi arkadaşları ile konuşurken hacca gideceğini söyledi.Arkadaşı ise gidemeyeceğini ileri sürdü. Bunun üzerine; "Gitmezsem karım benden boş olsun." dedi. Hac zamânı bâzı sebeplerden dolayı o zât yola çıkamadı. Arefe gününe bir gün kala hanımı; "Aramızda artık nikah kalmadı." diye adamı eve almadı. Ne yapacağını şaşıran adamcağız, bir dostuna danıştı. O da; "Gözükızıl MehmedBaba'ya git. O, derdine bir çâre bulur." dedi.

Bunun üzerine, gidip hâlini Gözükızıl Mehmed Baba'ya anlattı. O da yüzünü kıbleye çevirip; "Seni Şam'da bir demirciye yollayacağım, o seni Mekke'ye götürür. Bana oradan ne hediye verirlerse onu da birlikte getir." dedi. Adam gözünü kapattı. Gözükızıl eliyle itti. Gözünü açtığında kendini Şam'da târif edilen demircinin dükkanında buldu. Durumu demirciye anlattı. Demirci de; "Seni Medîne'de bir fırıncıya yollayacağım. O seni Arafat'a götürür." dedi. Gözünü yummasını söyleyip eli ile itince, adam kendini Medîne'de buldu. Fırıncının yardımı ile Arafat'a çıktı. Hac farîzasını yerine getirdikten sonra fırıncının târifi üzerine Zemzem kuyusunun yanındaki zâtı buldu. Bu zât; "Gözükızıl'a söyle neden doğrudan doğruya göndermiyor da vâsıtalı yolluyor." dedikten sonra Gözükızıl'a verilmek üzere bir kefen ve bir kap zemzem verdi. Hacıya gözlerini kapa deyince, o zât kendini Gaziantep'te buldu. Hacı hediyeleri Gözükızıl Mehmed Baba'ya verince; "Demek artık bize âhiret yolculuğu göründü. Kısa zaman sonra beni defnedersiniz." dedi. Hacı eve gidince hanımı yine içeri almadı. Durumu Gözükızıl'a anlatınca; "Kâdıya git. O senin meseleni çözer." dedi. O da hanımı ile kâdıya gitti. Kâdı nikahlarının devâm ettiğine dâir bir karar verdi. Ertesi gün Gözükızıl Mehmed Dede'nin yanına gittiklerinde vefât ettiğini gördüler ve bulunduğu yere defnettiler.

İŞTE BİZ BÖYLE NAMAZ KILARIZ

Gözükızıl Mehmedbaba bir Cumâ günü bir sokağın başında otururken minâreden ezânlar okunmaya başladı. Adamın biri; "Sen burada miskin miskin ne oturuyorsun. Namaza bile gitmezsin." diyerek ileri geri bâzı sözler

sarf etti. Gözükızıl Mehmed Baba yerinden kalkarak adama bir tokat vurdu. Adam o anda kendini Mekke'de buldu. Mehmed Baba'nın Beytullah'da namaz kıldığını gördü. Namazdan sonra birlikte dışarı çıktılar. Mehmed Baba bir tokat daha attı. Adam kendini Gözükızıl ile konuştuğu yerde buldu. Gözükızıl Mehmed Baba ona; "İşte biz böyle namaz kılarız." buyurdu.

1) GaziantepEvliyâları (C.Cahit Güzelbey); s.105

GULÂM MUHAMMED MA'SÛM;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. Muhammed Ma'sûm Fârûkî'nin torunlarından Şeyh Muhammed İsmâil'in ikinci oğludur. Doğum târihi belli değildir. 1748 (H.1161) senesinde doksan yaşını geçmiş olduğu hâlde, Ramazân-ı şerîf bayramı gecesi vefât etti. Tasavvufta pek yüksek derecede olup, Kutb-ül-aktâb idi. Tasavvufta yüksek derecelerden olan Kayyûmluk, gavslık ve kutbluk makamlarına sâhipti. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunu olması sebebiyle asâletten ve yüksek derecelerden pay almıştı.

Kutb-ül-aktâb ismi ile meşhûrdur. İmâm-ül-evliyâ da denir. Yıllar önce İmâm-ı Muhammed Ma'sûm Fârûkî, Kayyûm-ı zamân olan büyük oğlu Muhammed Sıbgatullah'a buyurmuştu ki:

"Senin neslinden çok yüksek bir oğul dünyâya gelecektir. İster oğlun, ister torunun olsun. O dünyâya gelince, onu beni temsil eden kimse biliniz ve benim ismimi veriniz. Çünkü Müceddidî ve Mâsûmî yolunun asâleten vârisi o olacaktır. Onun feyz ve bereketi kıyâmete kadar evlâd ve müntesiblerinde (onun yolunda bulunanlarda) devâm edecektir. Bu yolumuzu, o kuvvetlendirecek, başka bir îtibâr verecektir."

Daha dünyâya gelmeden önce hakkında bildirilen bu müjde; kendisinden yıllar sonra dünyâya gelecek olan Ebü'l-Hasan-ı Harkânî'yi müjdeleyen, medheden Bâyezîd-i Bistâmî'nin müjdesine benzemektedir.

İlmi, babası Muhammed İsmâil'den öğrendi. Aklî ve naklî ilimlerde arkadaşları arasında birinci oldu. Yirmi yaşında tahsîli bitirip, dedesi Kayyûm-ı zamân Muhammed Sıbgatullah'ın huzûrunda, kalbe âit nûrları elde etmeye başladı. Kısa zamanda tasavvufda çok yüksek derecelere kavuştu. Kemal dereceye erişti ve yetiştirici hallere yükseldi. Yüksek dedesinden mutlak hilâfet aldı ve bu nurlu yolu cihâna yaymaya başladı. Çok kimse onun vâsıtasıyla yüksek mânevî derecelere kavuştu. Sohbetinde ve meclislerinde, binlerce talebe toplanırdı. Mirzâ Ömer Hân, HâceNizâm, Hâce Hudrî ve HâceHabîbullah talebelerinin önde gelenleridir. Bu dört talebesi vâsıtasıyla pekçok kimse tasavvufta yetişip, kemâle gelmiştir.

Gulâm Muhammed Ma'sûm' un talebelerinden biri şöyle anlatmıştır: "Peşâver âlimlerinden biri, talebelerinden bir cemâatle birlikte Gulâm Muhammed Ma'sûm hazretleri ile ilmî münâzara yapmak üzere huzûruna gelmişti. Huzûruna girince, bütün ilmini birdenbire unutuverdi. Gulâm Muhammed Ma'sûm ona, talebelerin oturduğu yere geçmesini işâret etti.Tek kelime konuşamadı. Sonra meclisinden kalkıp gitti. Gulâm Muhammed Ma'sûm ile münâzaraya girmek için ilmin ince meselelerini yeniden öğrendi. Bir gün yine aynı niyetle huzûruna gitti. Fakat huzûruna girince, öğrendiklerini gene unuttu. Tekrar dönüp gitti. Üçüncü sefer tekrar hazırlanıp, kitaplarını da yanına alıp huzûruna gitti.Bu sefer de bildiklerini unuttu. Götürdüğü kitaplardan bir harfi bile okumaya kâdir olamadı, okumayı dahî unuttu. Bu durum karşısında talebeleri ile birlikte, Gulâm Muhammed Ma'sûm'un huzûrunda özür beyân edip af diledi. Kendisini de talebeliğe kabûl etmesini arz etti. Bundan sonra Gulâm Muhammed Ma'sûm o zâta; "Sen bize münâzara için gelirken, falan falan bahisleri ezberlemiştin. Bâzı sorular da hazırlamıştın. Bu soruların cevâbı şöyle şöyledir." buyurup, herbirini tek tek îzâh ederek cevap verdi. Sonra onu talebeliğe kabûl edip, tasavvufta yetiştirerek kemâle ulaştırdı ve icâzet, diploma verdi."

ARTIK OĞULLARIMDAN İSTEME

Umdet-ül-Makâmât kitâbının müellifi, Gulâm Muhammed Ma'sûm'un bir talebesinden naklen şöyle anlatmıştır: "Hocam Gulâm Muhammed Ma'sûm hazretlerinin vefâtına yakın bir zamanda, ziyâretine gitmek üzere köyümden yola çıktım. Giderken iki rub'iyye (Hindistanda kullanılan para birimi) mikdârındaki parayı hocama vermeyi adamıştım. Yoldayken hocam bana rüyâmda;

"Yarın fıtr bayramı gecesidir. Kabrime gel orada bir kişi bulursun. Benim ona iki rub'iyye borcum vardı. Adadığın o iki rub'iyyeyi ona vererek borcunu öde" buyurdu. Yolculuğumu tamamlayıp hocamın şehrine girince, hocam Gulâm Muhammed Ma'sûm'un vefât ettiğini öğrendim. Hemen kabrine gidip ziyâret ettim. Kabrinin yanına varınca orada birisini gördüm. Bana dedi ki: "Bu zâtın bana iki rub'iyye borcu vardı, oğullarından isteyeceğim." Ben nezrettiğim iki rub'iyyeyi çıkarıp ona verdim. "Artık oğullarından isteme." dedim.

1) Umdet-ül-Makâmât; s.396

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.332

GÜL BABA

Kânûnî Sultan Süleymân devrinde yaşamış gâzi dervişlerdendir. Birçok gazâlara katılmış ve Budin'in fethi sırasında 1541 yılında şehid olmuştur. Kabri, Macaristan Budin'de, şehid düştüğü yerdedir.

GÜL BABA (Bkz. Misâli Gül Baba)

H

HABÎB-İ ACEMÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Aslen Acem'dir (İranlıdır). Künyesi, Ebû Muhammed'dir. 738 (H.120)'de vefât etti. Vefât târihi hakkında başka rivâyetler de vardır. Habîb-iAcemî hazretleri, hazret-i Hasan-ı Basrî, hazret-i İbn-i Sîrîn, hazret-i Bekir binAbdullah el-Müzenî, hazret-i Ebî Temîme el-Huceymî gibi büyüklerle sohbet etti. İlim öğrenip hadîs rivâyet etti. Hazret-i Süleymân et-Teymî, hazret-i Hammâd bin Seleme, hazret-i Mutemir bin Süleymân, hazret-i Osman binHeysem gibi büyükler kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Önceleri çok zengindi. Fâizle para verirdi.Her gün borç tahsîl etmeye çıkardı. Para olarak borcunu tahsîl edemediği zaman, ayak kirâsı alır, onunla da o günün rızkını temin ederdi. Bir gün borç tahsîl etmeye gitti. Aradığı şahsı evinde bulamadı. Borçlunun hanımı; "Sana verilecek bir şeyim yoktur. Sâdece bir koyun kellesi var. İstersen onu vereyim." dedi. Habîb-i Acemî teklifi kabûl etti. Onu evine götürdü. Hanımına; "Bunu pişir de yiyelim." dedi. Hanımı; "Evde odun ve ekmek yok." dedi.

Habîb-i Acemî aynı usûlle odun ve ekmek alıp geldi. Hanımı yemeği pişirip önüne koydu. Tam yemeği yiyeceği sırada, kapıya birisi geldi. "Allah rızâsı için bir sadaka." dedi.Habîb dilenciye; "Bunca zamandan beri sana o kadar şey veriyoruz. Sen zengin olmadın, ama biz fakir oluyoruz." diyerek yüzüne kapıyı kapadı. O kimse mahzun olarak gitti. Habîb-i Acemî, geri sofraya geldiğinde kabın içindeki yemeğin kan hâline dönmüş olduğunu gördü. O anda kalbinde bir değişiklik hissetti. Yerinde duramadı. Bir Cumâ günü Hasan-ı Basrî'nin evinin yolunu tuttu. Yolda giderken, oyun oynayan çocuklarHabîb-i Acemî'yi görünce birbirlerine; "Kaçın kaçın, fâiz yiyen Habîb geliyor. Ayağından kalkan toz bize gelir de, biz de onun gibi

bedbaht oluruz!" dediler.

Çocukların bu sözleri kendisine çok ağır geldi. Hasan-ıBasrî hazretlerinin meclisine gelip elini öptü. Allahü teâlânın, sonsuz olan lütfu ve ihsânı ile tövbe-i nasûh eyledi ve onun talebelerinden oldu. Önceki yaptıklarına çok pişman oldu. Allahü teâlâya şöyle münâcatta bulundu: "YâRabbî! Ben çok günahkârım. Fakat senin magfiretin sonsuzdur. Beni affet. Senin her şeye gücün yeter. Kudretin sonsuzdur. Dilediğini yaparsın. Sen öyle büyüksün ki, benim dermanım ancak sendedir. Ben ancak sana sığınırım. Yâ Rabbî! Fermanına boyun eğdim ve sana teslim oldum. Beni affet!"

Oradan ayrılıp evine dönerken kendisine borcu olanlar onu görüp alacaklarını ister endişesiyle kaçmak istediler. Bu durumu görünce; "Kaçmayın! Bugün benim sizden kaçmam lazımdır." buyurdu.Yolda giderken yine oyun oynayan çocukların yanından geçiyordu. Çocuklar kendisini görünce birbirlerine; "Kaçın, kaçın! Tövbekâr Habîb geliyor. Üzerine bizden toz bulaşmasın. Bulaşırsa cenâb-ı Hakk'a âsî oluruz." dediler. Çocukların bu sözleri üzerine çok duygulandı, yüreği sızladı ve; "Yâ Rabbî! Bir tövbemle ismimi iyilerden eyledin." diye şükretti.

Habîb-i Acemî hazretleri, şehrin her tarafına tellâllar çıkararak; "Her kimin Habîb'e borcu varsa, bundan vazgeçti. Aldığı fâizleri de geri dağıtacaktır!" diye îlân ettirdi. Servetinin hepsini fakirlere dağıttı. Günün birinde bir kimse geldi. Dağıtacak malı kalmadığından, üzerindeki gömleği gelen kimseye verdi.

Sonra Fırat Nehrinin kenarında bir kulübe yapıp orada ibâdetle meşgûl oldu. Gündüz Hasan-ı Basrî'nin sohbetinde bulunup, gece ibâdet ederdi. Hasan-ı Basrî hazretlerinin sözleri kalbine öyle tesir ederdi ki, kendinden geçmiş olarak dinlerdi.

Ne zaman yanında Kur'ân-ı kerîm okunsa inleyerek ağlardı. "Sen Acemsin. Fârisî konuşursun. Arabî bilmediğin halde bu ağlaman hangi sebeptendir!" diye sorduklarında; "Evet, lisanım Acemîdir. Lâkin kalbim Arabîdir" buyururdu. Daha sonra Arabî lisânını öğrendi. Çok fasih (açık) Arabî konuşurdu.Kendisi, Terviye günü Basra'da, Arefe günü Arafat'ta görülürdü. Bir gün dervişlerden biri; "Habîb-iAcemî, Acem olduğu halde, Arabî bilmediği halde acaba bu çok yüksek mertebeye nasıl kavuştu?" diye kalbinden geçirdi. O anda hafiften bir ses "Evet o Acemîdir. Lakin Habîb (sevgili) ve âşıktır." diyordu.

Habîb-i Acemî hazretlerine; "Allahü teâlânın rızâsı hangi şeydedir?" diye sordular. "İçinde nifak tozu bulunmayan kalpte." buyurdu.

Hasan-ı Basrî, Dicle Nehri kenarında gemi bekliyordu. O sırada Habîb-i Acemî oraya geldi ve; "Ne bekliyorsun?" dedi. O da; "Gemiye bineceğim, onu bekliyorum." dedi. Habîb-i Acemî; "Gemiye ne hâcet, suyun üzerinden yürüyerek geçiniz." buyurunca Hasan-ıBasrî; "Suyun üzerinde gitmeye sebep gemidir. Biz sebeplere yapışarak hareket ederiz. Onun için gemiyi bekleyeceğiz." dedi. Habîb-i Acemî; "Siz, yakîn mertebesine ulaşmamışsınız." diyerek, su üzerinde yürüyerek karşıya geçti. Derecesi, kendisinden çok büyük olan Hasan-ı Basrî ise; "Sen de, ilm-ül yakîn derecesine kavuşamamışsın." dedi ve geminin gelmesini bekledi.

Horasanlı bir kimse, Basra'da yerleşmek için, Horasan'daki evini 10.000 dirheme satıp, hanımı ile berâber Basra'ya geldi. Hacca gidecekti. Basra'da, bu on bin dirhemi kime emânet edebilirim? diye sordu.Habîb-i Acemî hazretlerini gösterdiler. Horasanlı zât Habîb-i Acemî'ye geldi ve şöyle dedi: "Ben hanımımla berâber hacca gidiyorum. Bu on bin dirhem ile burada (Basra'da) bir ev almak istiyorum. Münâsip bir ev bulursanız, bu para ile alırsınız."

Horasanlı böyle dedikten sonra hanımı ile beraber Mekke'ye doğru yoluna devam etti. Bu sırada Basra'da kıtlık meydana geldi. Habîb-i Acemî dostlarıyla istişâre edip, bu parayla gıdâ maddesi almaya ve muhtaçlara dağıtmaya karar verdi. Bâzıları; "O kimse bu parayı,

kendisine bir ev satın almanız için bırakmıştır." dedi. Buyurdu ki: "Bu parayla aldığım gıdâ maddelerini tasadduk ederim sonra, o kimse için, azîz ve celîl olan Rabbimden, Cennet'te bir köşk satın alırım. Eğer Horasanlı bu duruma râzı olursa ne âlâ, yok râzı olmazsa paralarını geri veririm." Böylece paraları muhtâc olanlara yiyecek temin etmekte kullandı.

Nihayet, Horasan'lı hacdan dönüp Habîb-i Acemî'ye geldi. "Ben, on bin dirhemin sâhibiyim. O para ile ev almış iseniz onu istiyorum. Yok almamış iseniz bana paraları iâde edin ben kendim alayım." dedi. Habîb-i Acemî hazretleri buyurdu ki: "Sana öyle bir köşk satın aldım ki, bahçesinde ağaçlar, meyveler, nehirler bulunmaktadır." Horasanlı hanımının yanına döndü ve; "Bizim için, sultanlara mahsus azamette ve güzellikte bir ev satın almış." dedi.

İki-Üç gün sonra Habîb-i Acemî'nin yanına gelip, evi sordu.Habîb-i Acemî hazretleri Horasanlıya, Basralıların çektikleri yiyecek sıkıntılarını, insanlara hizmet etmenin faydalarını, buna mukabil Cennet nîmetlerinin güzelliklerini münâsip bir lisanla anlattı ve sonra; "Senin için Rabbimden, Cennet'te bir köşk aldım ki, sofaları, nehirleri fevkâlâdedir." buyurdu.

Horasanlı bunları dinledikten sonra tekrar hanımının yanına döndü. Olanları anlattı. Her ikisi de bu duruma çok sevindiler. Adam, Habîb'in yanına gelip; "Bizim için satın aldığını kabûl ettik. Lâkin bize bunun senedini de yazsanız." dedi. Habîb-i Acemî; "Peki." buyurdu ve bir kâtip istedi. Şöyle yazdırdı: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Ebû Muhammed Habîb-i Acemî'nin, azîz ve celîl olanRabbinden, şu Horasanlı için satın aldığının senedidir. Habîb-i Acemî, bu kimse için Rabbinden on bin dirheme Cennet'te öyle bir ev satın aldı ki, o evin köşkleri, nehirleri, ağaçları, sofaları ve daha nice güzel sıfatları vardır. Allahü teâlâ bu güzel evi bu Horasanlıya verecek, böylece Habîb'i on bin dirhem borçtan kurtaracaktır."

Horasanlı bu yazıyı alıp hanımının yanına döndü. Böylece kırk gün daha yaşadı. Nihâyet vefât ânı geldi. Hanımına; "Beni yıkayıp kefenliyenlere bu yazıyı ver, kefenime koysunlar." diye vasiyet etti. Adam vefât edince vasiyeti yerine getirildi ve defnedildi. Sonra bu kimsenin kabrinin üstünde bir kâğıt buldular. Kâğıtta bulunan yazılar parlıyordu ve şöyle yazılıydı:

"Ebû Muhammed Habîb-i Acemî'nin, Allahü teâlâdan şu Horasanlı için on bin dirheme satın aldığı köşkün beratıdır. Şüphesiz ki Allahü teâlâ, Horasanlıya Habîb'in arzu ettiği köşkü verdi ve Habîb'i on bin dirhem borçtan kurtardı." Habîb-i Acemî mektubu alınca, hem okuyor, hem öpüyor, hem ağlıyor, hem de dostlarının bulunduğu yere doğru yürüyor ve; "Bu Rabbimden bana berâttır." diyordu.

Hasan-ı Basrî hazretleri,Habîb-i Acemî hazretlerini çok sever ve ona çok iltifât ederdi.Hattâ bâzan meclisinde Habîb'in sohbet etmesini söyler, Habîb de emredildiği için sohbet ederdi.Bâzı kimseler bu durumu merâk ederler; "Siz burada bulunduğunuz halde, onun sohbet etmesini istemenizin hikmeti nedir?" diye suâl ederlerdi. Hasan-ı Basrî hazretleri;"Habîb, kalbinden konuşur ve konuştuğunu insanların kalbine yerleştirir. Ben onun için onu konuşturuyorum." buyururdu.

Hanımı Umrete de sâlihâ bir kadındı. Kendisi ile berâber ibâdete devâm ederdi. Bâzan gece yarısı Habîb'i uyandırır; "Ey Efendim! Kalkınız. Gece geçiyor, önünde uzun bir yol var, azığımız ise az. Sâlihler kâfilesi gitti ve selâmete ulaştı. Biz ise geri kaldık." der ve berâber ibâdet ederlerdi.

Bir gün kapılarına bir fakir geldi. O sırada hanımı, hamur yoğurmuş ve ekmek yapmak için komşudan ateş istemeye gitmişti. Habîb gelen fakire; "Hamuru al!" buyurdu o fakir hamuru alıp gitti. Habîb'in hanımı gelip hamuru sorunca; "Hamuru ekmek yapmaya götürdüler." buyurdu. Biraz sonra bir kimse bir sepet dolusu ekmekle et getirdi. Habîb'in hanımı ekmekle eti aldı ve; "Hamurlar ne çabuk ekmek oldu?" diye hayretini bildirdi.

Habîb-i Acemî buyurdu ki:

Kıyâmet günü Allahü teâlâ bana; "Ey Habîb! Şeytanın vesvesesinden uzak olarak, bir gün namaz kıldın mı? Bir gün oruç tuttun mu? Bir rekat olsun namaz kıldın mı? Bir tesbih çektin mi?" diye sorarsa; "Evet yâ Rabbî." demeye gücüm yetmez. "Evet yâ Rabbî." demeye yüzüm olmaz, böyle bir söz diyemem.

Bir kimse beş vakit namazından birini kılmasa ve hangisini kılmadığını bilmese ne yapması îcâb eder?" diye suâl edildiğinde; "Bu gibilerin kalbi Hak'tan gâfildir. Cezâ olarak beş vakit namazın hepsini kazâ etmelidir.

Boş oturmayınız. Çünkü ölüm peşinizdedir.

Zâhirî ilimler kâlden (sözden), bâtınî bilgiler ise hâlden başka bir şey değildir.

İŞİNİ ARTIRSIN

Bir gün hanımı, nafakalarının bittiğini, ev için erzâk lâzım olduğunu bildirdi. Habîb-i Acemî bir şey demeyip sustu. Sabahleyin; "Çalışmaya gidiyorum." diyerek evden çıktı. Kulübesine gidip ibâdetle meşgûl oldu. Akşam eve gelince hanımına: "Öyle bir zâtın işinde çalışıyorum ki gâyet cömerttir. O zâtın kereminden utandım da bir şey isteyemedim. On günde bir ücret vereceğini söylüyorlar. On gün sabret. On günlük olunca kendisi verecektir." dedi. Onuncu gün olduğunda, kulubesinde öğle namazını kıldıktan sonra, "Bu akşam hâtuna ne söyleyeyim." diye düşünüyordu.

Tam bu sırada Habîb-i Acemî'nin hânesine beyaz elbiseli kimseler geldi. Birisinin sırtında un çuvalı, birisinin sırtında yüzülmüş koyun, birisinin sırtında, içinde yağ, bal, baharat, vb. eşyâların bulunduğu bir tulum ve birisinin elinde, içinde 300 gümüş bulunan bir kese vardı. Habîb'in hânesinin kapısını çaldılar. Hâtun kapıyı araladı. Gelenler ellerindekilerini bıraktılar ve; "Bunları, efendinizin çalıştığı yerin sâhibi gönderdi. Eğer, Habîb işini artırırsa biz de ücretini artırırız diye söyledi." deyip gittiler.

Habîb-i Acemî, akşam mahzun ve mahcûb bir şekilde evine döndü.Daha eve girmeden, içeriden tâze ekmek ve yemek kokuları geldi. Hanımı kendisini karşıladı ve şöyle söyledi: "Efendi! Kime çalışıyorsan, hakîkaten o çok iyi bir kimseymiş, ikrâm ve ihsân sâhibi bir zâtmış. Bugün öğle vaktinde şunları göndermiş. Ayrıca, Habîb'e söyle, eğer işini artırırsa biz de ücretini artırırız, diye haber göndermiş." Bunun üzerine Habîb, hayretle; "Allah Allah, on gün çalıştım. Bana bu ihsânlarda bulundu. Demek daha çok çalışırsam kim bilir neler verecek." dedi ve kendini tamâmen Hak teâlâya ibâdete verdi. Böylece Allahü teâlâya ibâdet edip, Hasan-ı Basrî hazretlerinin kalplere tesir eden sohbetleri ile yükselerek duâsı makbûl büyük zâtlardan oldu. Edebi ve anlayışı fevkalâde olup, ilm-i siyâseti çok iyi bilirdi.

ÜÇ YÜZ DİRHEM ALACAK

Bir gün bir kimse, Habîb-i Acemî hazretlerine gelip; "Sende üç yüz dirhem alacağım vardır." dedi. Habîb; "Ben hatırlayamadım. Nerede, ne zaman borcum oldu?" buyurdu. O kimse; "Ben de bilmiyorum. Fakat benim sende üç yüz dirhem alacağım vardır." dedi. Habîb, o kimseye; "Bugün gidin de yarın gelin." buyurdu.

Gece olunca, abdest alıp iki rekat namaz kıldı ve namazdan sonra şöyle duâ etti: "Yâ Rabbî! Eğer o kimse doğru söylüyorsa, borcumu ona ödememde bana yardım et. Şâyet yalan söylüyorsa sen bilirsin." Sabah olunca o kimsenin, bir tarafının felç olduğunu gördüler. Habîb o kimseye; "Sana ne oldu?" diye sordu. O kimse, "Tövbe ettim, tövbe ettim. Ben sizden alacağım olmadığı halde üç yüz dirhem istedim. Bunun için bana bu hastalık geldi. Ben tövbe ettim." dedi. Habîb; "Peki niçin böyle yaptın?" dedi. O kimse "Kendi kendime; "Habîb Allahü teâlâdan ve kullardan çok utanır. Ben bu parayı istersem bana verir." dedim.

Habîb-i Acemî merhametinin çokluğundan o kimseye acıdı ve; "Yâ Rabbî! Doğru söylüyorsa ona şifâ ihsân eyle." diye duâ etti.Allahü teâlâ o kimseye şifâ verdi ve hiç felç olmamış gibi ayağa kalktı.

1) Müjdeci Mektuplar; c.1, s.216

2) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye (49. Baskı); s.1079

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.387

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.6, s.149

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.379, 687, 720

6) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.2, s.189

7) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.33

8) Keşf-ul-Mahcûb; s.208

9) Min-A'lâm-il-Ârifîn; s.91

10) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.2, s.184

HABÎB BABA

Aslen Hindistanlıdır. Babası ile birlikte Bitlis'e gelip Uşşâki Ali Baba'ya talebe olmuştur. Kısa zamanda yetişip kâmil bir velî olmuş ve hocasının emriyle önce Şam'a sonra Erzurum'a gelerek insanlara İslâmiyeti anlatmış, dünyâ ve ahiret saâdetine kavuşmaları için çalışmıştır. 1847 yılında vefât eden Habîb Baba daha önce Timurtaş Paşa Türbesi diye bilinen Erzurum'daki türbeye defnedilmiştir. Türbede Habîb Baba dışında beş kabir daha vardır.

HABÎB ÖMERÎ KARAMÂNÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Şeyh Habîb'in soyu, baba tarafından hazret-i Ömer-ül-Fârûk'a ve anne tarafından hazret-i Ebû Bekr Sıddîk'a ulaşır.

Doğum târihi belli değildir. Niğde'ninOrtaköy kasabasında doğdu. İlk tahsîline burada başladı. Sultan Rükneddîn Medresesine müderris oldu. **Şerh-i Akâid** kitabını okuduğu sıralarda, daha çok ilim tahsîl etmek ve mânevî feyizlere kavuşmak arzusuyla İran taraflarına gitti. Orada bulunan SeyyidYahyâ Şirvânî'nin dergâhına gelince, kapının önünde talebelerinden bâzısı ile karşılaştı ve onlara; "Şeyhiniz beni bir günde Hak teâlânın sevgisine kavuşturabilir mi?" diye sordu. Talebelerinin önde gelenlerinden Hacı Hamza, onun bu suâline çok kızıp; "Senin bunda şüphen mi var?" diyerek öyle bir vurdu ki, Şeyh Habîb'in aklı başından gitti, uzun süre kendine gelemedi.

Bu durumu haber alan Seyyid Yahyâ hazretleri, hemen Şeyh Habîb'i çağırtıp; "Dervişler gayretli olur. Sen onların kusûruna bakma ve sakın huzursuz da olma! Hem hüküm, senin îtikâd ettiğin, inandığın hâl üzeredir." diyerek onu tesellî etti ve gönlünü alan güzel sözler söyledi. Ayrıca ona; "Şu pencerenin yanına gidip otur, orada gördüklerini gelip bize anlat!" diye emretti. Şeyh Habîb bu emre uydu. İşâret ettiği yere varır varmaz, hakîkat âleminin bütün sırları kendisine açıldı. Melekler âleminin nice manzaraları gözleri önüne serildi. O, bambaşka bir insan oluvermişti. Kalbinde dünyâ sevgisine dâir bir şey kalmamış, yüksek mârifetlere kavuşmuş, dergâha geldiğinde gönlünden geçenlere erişivermişti. Bir anda fenâ makâmına yükseldi. Bu hâdise ile hocasının büyüklüğünü anlayan Şeyh Habîb, on iki yıl onun hizmetinde bulunarak, daha nice yüksek hâllere kavuştu.

Sonra hocasından izin alarak Anadolu'ya geri döndü. Bir süre Ankara'da kaldı ve Hâcı Bayram-ı Velî hazretlerinin nûrlu kabirlerini sık sık ziyâret ederek çok feyzlere kavuştu. Akşemseddîn hazretlerinin sohbetlerine de devâm etti. Kayseri'de Şeyh İbrâhim ve evliyânın büyüklerinden Emîr-iKayserî ile sohbetlerde bulundu. Mekke-i mükerremeye giderek Zeyniyye yolunun büyüklerinden Şeyh Abdülmu'tî ile dostluğunu ilerletti. Bu büyükler sâyesinde nice feyzlere kavuştu ve herbirinden pekçok istifâde etti.

Şeyh Habîb, takvâ ehli bir zât olup, dört mezhebe de riâyet ederdi. Üç defâ hacca gitti. Seyâhati çok severdi. Aydın, Sivas ve Anadolu'nun daha birçok şehrini gezdi. Bir ara

İskilip'te oturdu ve orada Ebüssü'ûd Efendinin babası Şeyh Muhyiddîn-i İskilîbi ile dostluk kurdu. Çeşitli ilimlerde derin ve ince bilgilere sâhipti. Çok kerâmetleri görüldü. Hiç kimse, onun bir yere uzanarak veya dayanarak uyuduğunu görmemiştir. Yalnız hastalığının çok ağırlaştığı bir hâldeyken, bir yere dayandığı görüldü.

Sultan İkinci Bâyezîd Hânın şehzadesi Şehinşâh Bey'in nişancısı şöyle anlatır: Şeyh Habîb ile berâber akşam namazını kılıyorduk. Bir akrep, secde yerinden geçip, safın bir tarafına gitti. Ne olduğunu bilemediğimden aklım karmakarışık oldu. Namazda huzûrum kaçtı. Namazdan sonra yemek getirdiler. Fakat akrep sanki kafamın içini sokuyordu. Hep onu düşünüyordum. Bir türlü yemeği yiyemiyordum. Gönlümden geçirdiğim bu düşünceyi Allahü teâlâ, Şeyh Habîb'in kalbine ilhâm edince, bana; "O zavallı akrep bizim yanımıza geldi.Peygamber efendimizin; **"İki karayı** (yılan ve akrebi) **gördüğünüzde öldürünüz!"** hadîs-i şerîfine uyarak, onu namazda iken öldürdük. Gönlünüzü meşgûl etmesin!" dedi. (Namazda yılanı ve akrebi öldürmek namazı bozmaz.) Böylece zihnimdeki endişe ortadan kalkmış oldu. Benim âdetlerimden olduğu için, gönlümden geçirerek; "Eğer yemek helâl ise Bismillâh." diyerek yemeğe başladım. Bunun üzerine Şeyh Habîb; "Helâldir, şüphen olmasın!" dedi.

Habîb Ömerî Karamânî 1496 (H.902) senesinde Amasya'da vefât etti. Mehmed Paşa Câmiinin batı tarafında Nezir Mehmed Paşa ile oğlunun kabirleri arasında defnedildi.

1) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.540

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.282

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.58

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.14, s.49

5) Lemezât; (Üniversite Kütüphânesi, No:1896) v.148

HABÎB-İ RÂÎ;

Sekizinci yüzyılda Bağdât'ta yaşayan büyük velîlerden ve Tâbiînden. Koyun otlattığı için Râî diye tanınmıştır. Râî, çoban demektir. Doğum târihi bilinmemektedir. Bahreyn'de doğdu. 748 (H.130) senesinde Bağdât'ta vefât etti. KabriBağdât'tadır.

Çocukluğu ve tahsil çağı Bağdât'ta geçen Habîb-i Râî, zamânının âlimlerinden ilim tahsil etti.Eshâb-ı kirâmdan (aleyhimürrıdvân) Selmân-ı Fârisî'nin sohbetinde bulunmakla şereflendi.Zâhirî ve mânevî ilimlerde yetiştikten sonra, uzleti, yâni insanlardan uzak yaşamayı tercih etti.

Fırat Nehri kenarında dağlarda ve çöllerde koyunlarını otlatırdı. Görünüşte çobanlık yapmasına rağmen, bir an olsun Allahü teâlâyı anmaktan gâfil olmazdı. Farzları, vâcipleri, sünnetleri ve edepleri yerine getirerek, kelime-i tevhîdle zikre devâm ederek Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalıştı. Cumâ namazlarından başka zamanlarda şehre inmeyen ve insanlardan uzak yaşayan Habîb-i Râî hazretleri, mânevî yönden yükselerek büyük bir velî oldu. Birçok halleri ve kerâmetleri görüldü.

Emevîler zamânında, yaşadığı beldenin hâkimlerinden birisi Habîb-i Râî'yi haksız yere hapse attırdı. Sağlam kapılarla ve yüksek duvarlarla çevrili olan hapishânenin vazîfelileri sabah olunca, Habîb-i Râî'nin bulunduğu kısma gittiklerinde, orada bulunmadığını gördüler. Bütün kapılar kilitli olduğu halde, Habîb-i Râî'nin içeride bulunmadığını gören vazîfeliler hayret ettiler. Onun büyük bir velî olduğunu kabûl ettiler.

Çobanken bir ağaç çanağı vardı. Birgün bu çanağı bir taşın altına tuttu, biri bal, biri süt olmak üzere iki çeşme akmaya başladı. Yanındakilerden biri onun yüksek kerâmetini görerek;

"Efendim! Bu dereceye ne ile kavuştun?" diye sordu. Habîb-i Râî; "Muhammed Mustafa'ya (sallallahü aleyhi ve sellem) uymakla." buyurdu. Devâm ederek; "Mûsâ aleyhisselâmın kavmi kendisine karşı oldukları halde hâre taşı (granit veya sert mermer) onlara su verdi. Derecesi Mûsâ aleyhisselâmdan yüksek olan Resûlullah efendimize uyduktan sonra taş bana süt ve bal vermez mi?" buyurdu. Soran kimse; "Bana nasihat et." dedi. Habîb-i Râî; "Kalbini hırs kutusu ve mîdeni haram kabı etme. Bunlara dikkat eden kurtulur." buyurdu.

Allahü teâlâ, Habîb-i Râî hazretlerine öyle kerâmetler ihsân etmişti ki, otlattığı koyunlara kurtlar hiç zarar vermezdi. Hattâ koyunları kurtlar otlatırdı. Namaz vakitleri güttüğü koyunları bir yere toplar, koyunların bulunduğu yerin etrâfına asâsiyle bir dâire çizerek namazını kılar veya Cumâ namazını kılmak için şehre gidip halkla birlikte bulunurdu.

Evliyâdan birisi Habîb-i Râî'yi ziyârete gitmişti. Habîb-i Râî hazretleri namaz kılıyordu. Koyunlarını ise kurtlar otlatıyordu. Namazını bitirdikten sonra o zât, Habîb-i Râî'ye selâm verdi.Habîb-i Râî selâma cevap verdikten sonra o zâta; "Ey oğul! Ne için geldin?" diye sordu. O da; "Efendim ziyâretinize geldim. Allahü teâlâ size hayırlar versin. Kurtlarla koyunları bir arada görüyorum." dedi. Habîb-i Râî hazretleri; "Koyunları güden Hak'la berâberdir de onun için böyledir." buyurdu.

Pekçok yüksek halleri ve kerâmetleri görülmüş olan ve Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çırpınan Habîb-i Râî hazretleri 748 (H.130) senesinde vefât etti.Halîfe Mervân bin Muhammed bin Mervân el-Hakem devrinde Bağdât'ta defnedildi. Kabri, sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

ASLANIN KILAVUZLUĞU

Habîb-i Râî hazretleri, Süfyân-ı Sevrî ile birlikte hacca gitmek üzere yola çıkmıştı. Yanlarında rehberleri olmadığı gibi, içecek suları da yoktu. Yolculuk esnâsında bir akşam vakti, yorgun ve açtılar. Yiyecek bir şeyler araştırıyorlardı. Âniden bir arslan karşılarına çıktı. Arslan yavaşça gelip önlerinde durdu. Habîb-i Râî'ye doğru başını çevirip gelmesi için işâret etti. Habîb-i Râî ve yanındakiler arslanı tâkip ederek bir mağaraya ulaştılar. Arslan tekrar işâret ederek bir tarafa doğru yürüdü. Onun gittiği yere giden Habîb-i Râî ve arkadaşları mağara içinde temiz bir su kaynağı ile, yeterli mikdârda ekmek buldular. Ekmeği yiyerek açlıklarını giderdiler ve kaynaktaki sudan doya doya içtiler.

1) Lemezât; c.2, s.201

2) Şevâhidün NübüvveTercümesi; s.281

3) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s. 323

HÂCE EVLİYÂ-İ KEBÎR;

Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin yetiştirdiği evliyânın büyüklerinden. Aslen Buhârâlıdır. On üçüncü asrın ortalarında vefât etmiş olup, kabri Buhârâ yakınlarında Hakrîz Hisârında Ayyâr Burcu yakınındadır.

Önceleri Buhârâlı bir âlimden ilim tahsîl ediyordu. Bir gün, Buhârâ çarşısında nûr yüzlü bir zât gördü. Elinde bir paket olduğu halde yürüyordu. Gönlü bu zâta meyletti. Hemen yanına yaklaşarak; "Efendim! Müsâade buyurursanız, bu paketi evinize kadar ben taşımak istiyorum." dedi. Bunun üzerine nûr yüzlü zât, taşıması için paketi ona verdi. Eve kadar birlikte geldiler. Bu zât, Ehl-i sünnet âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden olan Abdülhâlık-ı Goncdüvânî hazretleriydi. Evin önüne geldiklerinde Abdülhâlık hazretleri ona; "Teşekkür ederim. Bir saat sonra gelin! Yemeği berâber yiyelim." buyurdu.

Hâce Evliyâ oradan ayrıldıktan sonra, gönlünün önceki hocasının derslerinden soğumuş, yeni karşılaştığı bu nûrlu zâta meyletmiş olduğunu hissetti. Bir saat sonra Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin huzûruna koştu. Abdülhâlık-ı Goncdüvânî, bu sohbette onu oğulluğa kabûl etti.Bundan sonra eski hocasının derslerine hiç gitmeyip, Abdülhâlık-ı Goncdüvânî hazretlerinin sohbetlerine devâm etti.

HaceEvliyâ'nın önceki hocası, onu Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin sohbetlerinden vazgeçirmeye, bu yolda ilerlemesine mâni olmaya çalıştı ise de başaramadı. Bunun için her gördüğü yerde kendisine hakâret ediyor, ayıplıyor, dil uzatıyor ve ağır sözler söylüyordu. Hâce Evliyâ ise hiç cevap vermeyip sabrediyordu. Bir gece, kendisine hakâretlerde bulunan bu eski hocasının, çirkin bir günâh işlediğini, keşif yoluyla gördü. Ertesi gün karşılaştıklarında, o hoca yine ağır sözler söylemeye başladı. Bunun üzerine HâceEvliyâ, o hocaya hitâben; "Ey üstâd! Utanmaz mısın ki, gece şu çirkin günâhı işlersin, gündüz olunca da bizi hak yolundan döndürmeye çalışırsın!" dedi. O kimse, mahcûb oldu, utandı, kızardı, hiçbir şey söyleyemedi. Hâce Evliyâ'nın, Abdülhâlık-ı Goncdüvânî hazretlerinin sohbetinde bulunmakla, bu keşif ve kerâmet hâline kavuştuğunu, kendisinin, buna mâni olmaya çalışmakla çok büyük hatâ ettiğini anladı. Hâline tövbe etti ve hemen, Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin sohbetlerine koştu. Eski hâline pişmân olup, gayretle, sohbet ve hizmete devâm ederek evliyâlık hallerine kavuştu.

Hâce Evliyâ-i Kebîr, HâceAbdülhâlık-ı Goncdüvânî hazretlerinin huzûrunda, sohbet ve hizmetinde bulunmakla çok yüksek derecelere kavuştu. Onun, Ahmed Sıddîk'tan sonra ikinci halîfesi oldu. Pekçok talebe yetiştirdi.

Vefâtına yakın, kendisine halîfe olarak talebelerinden dört tânesini seçerek bildirdi. Bunların isimleri; Hâce Dehkân-ı Kılletî, Hâce Zekî Hudâbâdî, HâceSukümânî ve Hâce Garîb'dir.

1) Hadâik-ül-Verdiyye; s.118

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.44

3) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.8, s.302

HÂCE HASAN ATTÂR;

Evliyanın büyüklerinden. İsmi, Hasan bin Alâeddîn Muhammed bin Muhammed Buhârî olup, Hâce Hasan Attâr diye tanınır. Silsile-i aliyye büyüklerinden Alâeddîn-i Attâr hazretlerinin oğludur. Anne tarafından dedesi, Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî hazretleridir. Buhârâ'da yetişen Hâce Hasan'ın doğum târihi tesbit edilememiştir. 1423 (H.826) senesi Zilhicce ayının onunda kurbân bayramı gecesi Şîrâz'da vefât etti. Daha sonra Buhârâ'nın Çağanyân nâhiyesine nakledilerek, babası Hâce Alâeddîn'in yanına defnolundu.

Dedesi Şâh-ı Nakşibend hazretleri küçük Hasan'ı çok severdi. Ona husûsî bir sevgisi vardı. Bir gün Hasan Attâr, mezarlık yanında diğer çocuklarla birlikte oynarken, dedesi Behâeddîn-i Buhârî oradan geçiyordu. Hasan Attâr bir buzağıya binmiş, diğer çocuklar da onun etrâfında koşup, böylece eğlenmekteydiler. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri durup küçük Hasan'a teveccüh etti ve; "Yakın bir zamanda, bu çocuk bir bineğe biner, şevketli hükümdarlar, atının üzengisini tutarak yanında yaya yürür." buyurdu.

Aradan zaman geçti. Hace Hasan Attâr, zâhirî ve bâtınî ilimlerde yükselerek, âlimlerin ve evliyânın büyüklerinden oldu. Herkes tarafından sevilir, hürmet edilirdi.

Bir zaman Bağ-ı zâgân taraflarına gitmişti. Orada Mirzâ Şâhruh'u ziyâret etti.Mirzâ, Hâce hazretlerine olan muhabbet ve bağlılığının çokluğu sebebiyle kendisine çok ikrâmlarda bulundu ve bir at hediye etti.Koluna bizzat kendisi girip, ata bineceği yere kadar getirdi. Ata

bindirdi. Sonra üzengisinden tutarak biraz yürüdü ve uğurladı.

Bu halde giderken, HâceHasan Attâr durup, Buhârâ taraflarına dönerek dedesinin rûhâniyetine duâ etti ve Allahü teâlâya şükretti. Sonra Sultana, dedesi Hâce Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin senelerce önce söylediği sözü anlattı. Onun kerâmetinin gerçekleştiğini bildirdi. Bu hâli işiten Sultan ve yanındakilerin Muhammed Behâeddîn-i Buhârî, HâceHasanAttâr ve diğer evliyâya olan muhabbet ve bağlılıkları daha da arttı.

Hâce Hasan Attâr hazretleri, zamânındaki evliyânın en büyüklerindendi. Her kim ihlâs ile Allahü teâlânın rızâsı için ona talebe olmak niyetiyle gelse, müsâfeha ettiği anda tesirini görürdü. Talebe o anda kendinden geçer, aşka ve dünyâdan soğuma hâline kavuşurdu.

Güzel ahlâkın bütün kemâlâtını kendisinde toplamış olan Hâce Hasan Attâr, herkese hüsn-i muâmelede bulunur, hiç kimseyi gücendirmezdi. Talebelerinin mânevî terbiye ve yetişmeleri yükünü aldığı gibi, onların maddî ihtiyaçlarını da kendisi karşılardı. Başkalarının, hele talebe ve sevdiklerinin sıkıntıda olmaları, ona daha çok sıkıntı verirdi. Bu sebeple talebelerinden birisi rahatsızlanıp hasta olduğunda, onun sıhhate kavuşması, ondaki hastalığın kendisine geçmesi için duâ eder ve sıkıntıyı çekmeye râzı olurdu.

Bir defâsında, hacca giderken Şîrâz'a uğramıştı. Şîrâz'ın ileri gelenlerinden bir zât da Hâce Hasan'ın talebelerindendi ve o günlerde çok ağır hastaydı. Hazret-i Hâce bu talebesini ziyâret etti. Onun, hastalığın tesiri ve elemi ile hâlsiz olduğunu görüp, çok üzüldü. Allahü teâlâya duâ edip, bu hastalığın talebesinden alınıp kendisine verilmesini istedi. O ânda, hastada iyileşme ve sıhhat alâmetleri görülmeye başladı, sonra büsbütün iyileşti. Diğer taraftan Hâce Hasan hazretleri hastalanıp yataklara düştü. Yola devâm edemeyip, Şîrâz'da kaldı. Bu hastalıktan sonra vefât etti. Daha sonra Buhârâ'nın Cağanyân nâhiyesine nakledilerek, mübârek babası Alâeddîn-i Attâr'ın yanına defnolundu.

Hâce Hasan Attâr'ın, Hâce Yûsuf isminde bir oğlu olup, o da âlim ve velî bir zâttı.

HAKK'A ULAŞTIRAN EN KISA YOL

Hâce Hasan Attâr hazretleri, babası ve aynı zamanda hocası olanAlâeddîn-i Attâr hazretlerinin tasavvuftaki yolunu anlatan bir eser yazmıştır. Bu kitapta buyuruyor ki: "Biliniz ki, Alâeddîn-i Attâr'ın ve onların silsilesi olan mübârek büyüklerimizin yolu Hakk'a ulaştıran yollar arasında en kısa olanıdır. Bunların yolunda, dünyâya âit bütün hicâblar, perdeler kaldırılmıştır. Allahü teâlâ onlar için, mâsivâ denilen, dünyâya âit şeylerin muhabbet ve sevgisini celâl sıfatıyla yakıp kül eder. Bunlar öyle büyüktür ve Allahü teâlânın öyle yüksek velîleridir ki, başka yollarda, uzun zamanlarda ve çok zahmetlerle yolun sonunda ele geçen şeyler, bu yolda başlangıca yerleştirilmiştir.

Bu yolda bulunmak arzusunda olanlar, kendisinden bu yolun edeplerini öğrendikleri zâtı çok sevip, ona ve diğer büyüklere karşı her zaman edepli olmalıdır. Bu yolda ilerlemek için çok gayret etmelidir. İlerleme devâm ettikçe, Allahü teâlâdan başka şeylere alâka ve bağlılık azalır. Bu hâlin meydana gelmesine, yokluk ve kendinden geçme denir. Bu alâka ve bağlılığın azala azala yok olması hâlinde de, Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyin sevgisi kalmaz. İşte bu hâle de fenâ denir.

Kalbe gelen vesveselerden kurtulmaya çalışarak tövbe ve istigfâr edip zikre devâm etmelidir. Hiç gaflette bulunmamalıdır. Bir ân için gaflet gelecek olsa bile, hemen kendini toparlayıp, gafleti gidermelidir. Yolda yürümekte, alış-veriş etmekte, yemekte, içmekte, yatmakta, uyumakta, hep gafleti terkedip, kalbi uyanık tutmalıdır. Bu hâller kendiliğinden hâsıl oluncaya kadar böyle uğraşmalı, her işi Allahü teâlâ için yapmaya gayret etmelidir. Böylece yapılan her iş, her hareket, zikr olur ve insan gafletten kurtulur."

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.75

2) Reşehât-ı Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.138

3) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.12, s.36

4) El-Hadâikü'l-Verdiyye; s.612

HÂCE İBRÂHİM;

Evliyânın büyüklerinden. Hâce Azîzân ve Pîr-i Nessâc diye meşhûr Ali Râmitenî hazretlerinin ikinci oğludur. AliRâmitenî hazretlerinin yetiştirdiği büyük velîlerden ve halîfelerindendir. Buhârâ'da Râmiten kasabasında doğup büyüdü. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1382 (H.784) senesinde vefât etti.

Mübârek babasının yüksek huzûr, sohbet ve hizmetleri ile şereflenerek yetişti. Büyük kardeşi Hâce Hord da bu şekilde yetişerek, zâhirî ve bâtınî ilimlerde kemâle gelmişti. Rivâyet edilir ki, Hâce Ali Râmitenî vefâtına yakın insanları irşâd etmek, doğru yola kavuşturmak için bu ikinci oğluna icâzet, talebe yetiştirme izni verdi.

Talebelerinden bâzılarının kalplerine; "Hâce hazretlerinin büyük oğlu daha âlim olduğu halde, icâzeti küçük oğluna vermesinin hikmeti acabâ nedir?" düşüncesi geldi.Kalp gözleri ile, onların bu düşüncelerini anlayan AliRâmitenî; "Hâce Hord, bizden sonra çok az yaşar. Kısa zaman sonra bize kavuşur." buyurdu. Buradaki hikmeti ve inceliği anlayan talebeler, önceki düşüncelerinden vazgeçtiler. İşin aslını böylece öğrenmiş oldular.

Hakîkaten deAli Râmitenî hazretlerinin vefâtından on dokuz gün sonra, büyük oğlu Hâce Hord da vefât etti. Hâce İbrâhim ise, uzun yıllar yaşayıp, insanlara Allahü teâlânın dînini anlatarak çok hizmet etti. Mübârek babasına lâyık sâlih bir evlât, fazîletler ve kerâmetler sâhibi çok kıymetli bir zâttı. Pekçok talebe yetiştirdi. Babasından 56 yıl sonra 1382'de Harezm'de vefât etti.

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.41

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.61

3) Hadâik-ul-Verdiyye; s.122

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.128

HÂCE MEVDÛD ÇEŞTÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Çeşt'de dünyâya geldi.Doğum târihi belli değildir. Babası Ebû Yusuf Çeştî zamanının en büyük evliyâsından olup, Kutbuddîn, Şems-i Sûfiyân, Çerâg-ı Çeştiyân, Yegâne-iRüzgâr, Mahbûb-i Perverdigâr, Sâhib-ül-Esrâr ve Mahzen-ül-Envâr gibi lakapları vardı. Mevdûd Çeştî, daha yedi yaşındayken Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. On altı yaşında zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsil etti. Yirmi dört yaşında babasını kaybetti. Babasının vefâtından sonra onun yerine geçerek talebe yetiştirmeye başladı.

Mevdûd Çeştî hazretleri, babası Ebû Yûsuf, Ahmed-i Nâmıkî ve Necmüddîn Ömer'den ilim öğrendi. Ayrıca ilim tahsil etmek için; Kudüs, Buhârâ, Belh ve daha birçok yere gitti. İlm-i zâhir ve ilm-i batında yetişmiş bir âlim ve büyük bir velîydi. Binlerce talebe yetiştiren Mevdûd Çeştî'nin; OğluHâceEbû Ahmed, Hacı Şerîf Zendenî, Şeyh Şencan, Ebû Nâsır, Şekîbân Zâhid Hüseyin Tibetî, Ahmed Bedrûn, Serpûş Azerbaycânî, Osman Rûmî, Ebü'l-Hasan Bânî önde gelen talebeleriydi.

Talebelerinden birisi, nerede olursa olsun bir güçlükle karşılaşıp Mevdûd Çeştî hazretlerinden yardım isteyince, onun mânevî yardımları ile müşkilleri çözülürdü.Vefâtından sonra kabrine gidip inanarak duâ edenin ne dileği varsa ekseriya yerine gelirdi.

Mevdûd Çeştî, babasının sağlığında mektebe gidiyordu. Henüz daha çocuk yaştaydı. Bir bahar günü halk, şiddetle gürleyip akan bir seli uzaktan seyrediyordu. Gürleyerek akan bu şiddetli sel, taşları kaldırıp sürüklüyordu. Selin şiddetinden hiç kimse karşıya geçemiyor, kendinde karşıya geçecek gücü de bulamıyordu. Mevdûd Çeştî ortaya çıkıp; "Ben bu selden geçerim." dedi. Orada bulunanlar şaşırdılar. Mevdûd Çeştî şiddetle kükreyip akan suya birden daldı. Bir ânda şimşek gibi karşıya geçti. Sonra tekrar sel üzerinde yürüyerek geri döndü. Bu hâlini ve kerâmetini görenler, onun mübârek ve büyük bir insan olduğunu anladılar.

Mevdûd Çeştî hazretleri daha mektep çağlarındaydı. O sırada bulunduğu beldede bir kıtlık oldu. İnsanlar huzuruna toplanarak, gelip Mevdûd Çeştî'den yardım istediler. Mevdûd Çeştî elini yere koydu. O ânda, elini koyduğu yerden meyveler, çeşit çeşit şekerler ve bitkiler çıkıyordu. Orada bulunanlar toplamakla bitiremiyorlardı. Hâce Mevdûd, elini fitne korkusuyla yerden çekti. Bu haber muhterem babalarına ulaşınca, onu huzûruna çağırdı. Kendisini böyle hâllerden şiddetle men etti ve; "Bizim hocalarımız kerâmetlerini göstermekten çok utanırlardı. Sana ne oluyor ki, kerâmet gösteriyor, açığa vuruyorsun. O büyüklere muhâlif olmaktan korkmuyor musun? Onlar yardım etmezse, kıyâmette huzûr-i ilâhîde ne cevap vereceksin?" buyurdu. Çocuk yaşta olmasına rağmen Hâce Mevdûd'un bu kerâmeti her tarafa yayıldı ve Kutb-ül-Aktâb olarak anıldı.

Hâce Mevdûd Çeştî, pederi vefât ettiğinde yirmi dört yaşındaydı. Pederinin yerine geçerek, talebe yetiştirmeye başladı. Babasının talebeleri, onu hoca kabûl ettiler. Hâce Mevdûd'un babasının vefât haberi, Şeyh-ül-İslâm Ahmed-i Nâmıkî Câmî'ye ulaşınca, Ahmed-i Nâmıkî: "Hâce Mevdûd, büyüklerin yetiştiği bir âiledendir ve daha çok gençtir. Bunun için, onun yanına gidip onun yetişmesini, terbiyesini tamamlıyayım. Onun vilâyetinde bir payım bulunsun. Eğer böyle yapmazsam, onun mübârek âilesine karşı vazifemi yapmamış ve onlara ihânet etmiş olurum." buyurdu.

Ahmed-i Nâmıkî Câmî, yanında talebelerinden kalabalık bir grup ile Câm'dan Çeşt'e doğru yola çıktı. Herat'a vardığında bâzı münâfıklar, HâceMevdûd'a gittiler ve "Şeyh-ül-İslâm Ahmed-i Nâmıkî Câmî babanızın vefâtını işitmiş. Sizin için ise, o daha çok gençtir, gidip onun vilâyetine müdâhale edeyim demektedir." dediler. Münâfıkların bu sözleri üzerine, Hâce Mevdûd bir müddet murâkabe etti.Sonra başını kaldırarak onlara: "Sizin söylediklerinizin hepsi yanlıştır ve işitilmemiş şeylerdir. Ahmed-i Nâmıkî Câmî, muhabbet ve ihlâsla bizi kuvvetlendirmeye geliyor." buyurdu. Bu sırada Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretlerinin yakına geldiğini haber verdiler. Bunun üzerine Hâce Mevdûd Çeştî onu karşılamaya çıktı. Orada bulunan ard niyetli münâfıklar:

"Şâyet Şeyh onu ister istemez karşılayacak ise, çok kalabalık bir grup ile karşılamamalıdır." dediler. Hâce Mevdûd, bu sözlere hiç îtibâr etmedi. Dört bin talebesi ile yola çıktı. Yolda Herat'a kadar kiminle karşılaştı ise, hepsi ona talebe oldu. O kadar kalabalık görülmemişti.

Her iki büyük âlim Tunük Nehrinin kenarında durdular. Ahmed-i Nâmıkî Câmî bir arslan üzerinde duruyordu. Hâce Mevdûd Çeştî ise, nehir kenarındaki duvarın üstündeydi. Hâce Mevdûd; "Siz uzak yerden geldiniz. Bizim, sizin yanınıza gelmemiz uygundur." dedi. Besmele çekerek havada uçtu ve Ahmed-i Nâmıkî Câmî'nin yanına geldi.Ahmed-i Nâmıkî Câmî dostlarına, "Hâce Mevdûd hakkında korktuğumuza uğramadık. Hâce Mevdûd, veliyyi kâmillerdendir. Onu görmekle şereflendik." dedi. Sonra Hâce Mevdûd ile berâber oturdular ve uzun uzun konuştular. Hâce Mevdûd ona, "Garibhânemizi şereflendirirseniz bizi memnun edersiniz." dedi. Ahmed-i Nâmıkî Câmî; "Bizim maksadımız sizinle görüşmek idi. Bu da elhamdülillah en güzel şekilde hâsıl oldu." dedi.

Hâce Mevdûd ile Ahmed-i Nâmıkî Câmî bir müddet daha sohbet ettikten sonra, Hâce Mevdûd'un talebelerinden AliHakîm isimli bir zâtın evine gittiler. Orada üç gün sohbet ve

Allahü teâlâyı zikr ettiler.

Bir gün bu iki zât, Allahü teâlâyı zikr ederek kendilerinden geçmiş bir hâldeyken, ellerinde hançer bulunan iki münâfık içeri girdi. Maksadları her ikisini öldürmekti. O sırada Hâce Mevdûd'un nazarları onlara isâbet etti.Onlar derhal düşüp bayıldılar. Bir müddet sonra ayılınca, Ahmed-i Nâmıkî Câmî: "YâHâceMevdûd! Bu ne hâldir? Bunlar kimlerdir?" diye sorunca, Hâce Mevdûd olanları ona anlattı. Bunun üzerine Ahmed-i Nâmıkî Câmî; "Ben onları affettim. Fakat kurtulmaları için senin de affetmen lâzımdır." buyurdu. Bunun üzerine HâceMevdûd; "Ben de affettim." dedi. Bu sözden sonra adamların titremeleri geçti ve tövbe edip sâlih talebelerden oldular.

Ahmed-i Nâmıkî Câmî, Hâce Mevdûd'a ilim tahsilini kuvvetle tavsiye ettikten sonra: "İlimsiz evliyâlık bir hiçtir. Her ne kadar mârifet ilimlerini kemâl derecesinde biliyorsan da, zâhir ve bâtının bir olması için, ilm-i zâhirde de kemâl derecesinde olman lâzımdır." dedi.

Hâce Mevdûd bu nasîhata göre hareket etti. SonraMevdûd Çeştî oradan ayrılıp Çeşt'teki evine dönerken, yolun kenarından bir şahsın, "Yâ Mevdûd! Yâ Mevdûd!" diye bağırdığını duydu. O şahsın yanına giderek hâlini ve neden böyle seslendiğini sordu. O kişi de uzun zamandan beri gözlerim görmüyor. İyileşmem için Allahü teâlâya duâ ediyorum. Hafiften bir ses duydum. "Mevdûd Çeştî bizim sevgili kulumuzdur. Onu vesîle ederek duâ etmen gerekir. Onun buraya gelmesiyle gözlerin açılacaktır." diye bir nidâ geldi, dedi. Onun bu sözlerinden sonra Mevdûd Çeştî, elini o kişinin gözlerine sürdü. O kişinin gözleri derhal açıldı. Aynı sene zâhirî ilimlere devâm etmek için Belh'e gitti.

Hâce Mevdûd, Belh'e geldiğinde, herkes onu karşılamaya çıktı. Ona hürmette ve tâzimde çok ileri gittiler. Sohbetleri ile bereketlendiler. İşleri güçleri hased olan bâzı kimseler, kıskanıp onu imtihan etmek, zâhirî ve bâtınî ilimlerdeki derecesini anlamak istediler. Aralarından dört yüz kişi topladılar. Bir Cumâ günü Belh Câmiinde namazdan sonra, Mevdûd Çeştî'ye bu dört yüz kişiden her biri, zâhir ilimlerin en zor meselelerinden çeşitli sorular sordular. Hâce Mevdûd herbirine öyle cevaplar verdi ki, hiçbirinin konuşacak hâli kalmadı. Bunun üzerine onlar, "Siz bu kadar ilim sâhibi olduğunuz hâlde kasîde dinliyorsunuz?" diye sordular. O da, "Bizim hocalarımız, zâhirî ve bâtınî ilimlerin hepsini kendilerinde toplamışlardı. Onlar dîne muhâlif hiçbir şey yapmadılar ve yapmazlar. Kasîdeyi onlar da dinlediler. Sonra Evliyânın büyüklerinden İbrâhim binEdhem de kasîde dinler ve böyle yapanlara da mâni olmazdı. İbrâhim bin Edhem, müctehid, mürşid-i kâmildi. Aynı zamanda sizin imâmınızdır. Size ne oluyor ki, kasîde dinlemeye karşı çıkıyorsunuz?" buyurdu.

Bunun üzerine oradaki âlimler, "İbrâhim bin Edhem, aynı zamanda havada uçardı.Eğer siz de havada uçarsanız, ona tâbi olduğuna, uyduğuna inanacağız." dediler. Daha sözlerini bitirmeden, HâceMevdûd duvarın üzerine sıçrayarak uçmaya başladı ve gözden kayboldu. Bir müddet sonra geri geldi. Orada bulunanlar; "Bu yaptığını Cûkî denilen Hind Brehmenleri de yapıyor. Senin bu yaptığının Rahmânî mi, şeytânî mi olduğunu nasıl anlarız?" diye sordular. Sonra; "Eğer şu mescidin kenarındaki taş senin isteğinle gelir, sana şâhidlik ederse kabûl ederiz." dediler. Bunun üzerine HâceMevdûd, Allahü teâlâya duâ ederek taşa işâret etti. Taş yuvarlana yuvarlana yaklaştı ve taştan şöyle bir ses işitildi: "Ey müslümanlar! Hâce Mevdûd, vilâyet ve kerâmet sâhibidir. Onun fiilleri dîne uygundur. Onun hâllerinin hepsi Rahmânî'dir." Bu taş, üç defâ aynı sözleri tekrâr edince, orada bulunanların hepsi Hâce Mevdûd Çeştî'nin büyüklüğünü anladılar ve tövbe ettiler.

Hâce Mevdûd, Belh'den talebeleriyle Buhârâ'ya doğru yola çıktı. Bir nehir kenarına geldiler. Bu nehirde bir kayık çalışıyor, yolcuları ücretle karşıya geçiriyordu. Hâce Mevdûd ve talebelerinin yanında hiç para yoktu. Kayık sâhibi onlara, "Para almadan sizi karşıya geçirmem." dedi. Bunun üzerine kayık ile geçilmeyeceğini anlayan Hâce Mevdûd, Besmele çekerek nehre yürüdü ve talebelerinin de kendisini tâkib etmelerini istedi. Onlar da Hâce Mevdûd'un peşini tâkib ettiler. Göz açıp kapayıncaya kadar selâmetle karşı kıyıya geçtiler.

Bunu gören kayık sâhibi pişman olup, özür diledi ve talebelerinden oldu.

Buhârâ'ya varan Hâce Mevdûd, orada ilim tahsili ile meşgûl olmaya devâm etti. Daha çok Necmeddîn Ömer'in derslerine devâm etti. Ondan fıkıh ilmini öğrendi. Necmeddîn Ömer de ona şefkat ve merhamet gösterdi. Bu dersleri dinlemeye binlerce cin de gelirdi. Bu esnâda cinlerle aralarında dostluk peydâ oldu. Cinler, Hâce Mevdûd soyundan gelenlere bu dostlukdan dolayı kötülük yapmamaktadır."

Mevdûd Çeştî, ölüm döşeğinde hastalığı iyice artınca, sık sık yatağından başını kaldırıp kapıya bakıyordu. O esnâda nûrânî yüzlü, temiz elbiseli bir zât içeriye girdi. Selâm vererek, üzerinde birkaç satır yeşil yazı bulunan bir ipek parçasını Mevdûd Çeştî'ye verdi. O da yazıya biraz baktıktan sonra, onu gözlerinin üzerine koyarak 1133 (H. 527) senesinde Çeşt şehrinde 97 yaşındayken vefât etti.

Cenâzesi yıkanıp, kefenlenip, musalla taşına kondu. Tam cenâze namazı kılınacağı zaman, müthiş bir ses duyuldu. Sesi duyanların büyük bir kısmı oradan kaçtı. Bunun üzerine, birçok velînin ruhları ve binlerce cinnî onun namazını kıldılar. Bunlar her ne kadar görülmüyorsa da duâ ve sesleri orada bulunanlar tarafından duyuldu. Daha sonra talebeleri ile halk, cenâze namazını kıldı. Namazdan sonra tâbut, Allahü teâlânın izni ile kendi kendine hareket ederek kabre kadar gitti. Bu kerâmeti gören binlerce gayr-i müslimden birçoğu müslüman olmakla şereflendiler.

Mevdûd Çeştî, **Minhâc-ül-Ârifîn** ve **Hülâsa-i Şerîat** isimli iki eser yazmıştır.

BÜYÜK KÜÇÜĞE SELÂM VERİR

Mevdûd Çeştî, herkese tevâzu ve hürmet gösterirdi. Büyük küçük herkes istifâde etmek için onu ziyâret ederdi. O da gelenlerle, büyük, küçük, hizmetçi demeden ilgilenir, dertlerini dinlerdi. Huzûruna gelenlere önce selâm verir, ayağa kalkardı. Kendisine: "Yâ Hâce! Büyük ve küçükten ilk defâ selâm verecek kimdir?" diye suâl edildi. Buyurdu ki: "Büyük, küçüğe selâm verir. Allahü teâlâ da, Peygamber efendimize mîrâcda önce selâm verdi ve **"Es-selâmü aleyke eyyühennebiyyü"** buyurdu. Peygamber efendimiz de, karşılaştığı kimseye önce kendisi selâm verirdi. Peygamber efendimiz böyle yaparken, biz, nasıl olur da O'na muhâlefet ederiz. Sonra Resûlullah'a uymak, bize farz-ı ayndır."

1) Hadîkat-ül-Evliyâ; kısım-2, s. 146

2) Nefehât-ül-Üns; s.364

3) Siyer-ül-Aktâb; s.77

4) Nesâyim-ül-Mehâbbe; s.206

5) Sefînet-ül-Evliyâ; s.90

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.91

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1111

HÂCE MUHAMMED BİN EBÛ AHMED EL-ÇEŞTÎ;

Büyük velîlerden. Lakabı Ahmed Nasihuddîn'dir. Tasavvufta icâzeti, diplomayı babasından almıştır. Babası vefât ettikten sonra onun yerine geçti. Babasının yerine geçtiği zaman, henüz yirmi dört yaşındaydı. Hâce Muhammed, zühd ve verâ sâhibi idi. 1020 (H.411) yılında Çeşt şehrinde vefât etti.

Annesi, Hâce Muhammed'e hâmileyken, karnından "Lâ ilâhe illallah" zikrini işitirdi. Babası bunu öğrenince, ona:"Sana müjdeler olsun; sâlih bir çocuk dünyâya getireceksin." dedi. Bir gün otururken babası, ana rahminde olan bu oğluna, "Esselâmüaleyke yâ velîyullah." diye

hitâb ettiği zaman, Allahü teâlânın kudreti ile "Ve aleykesselâm ey babam!" sesini duydu. Dünyâya geldiği gece, babası rüyâsında Peygamber efendimizi gördü ve kendisine: "Ey Ebû Ahmed, oğluna benim ismimi koy." buyurdu. Bunun üzerine babası adını Muhammed koydu.

Hâce Muhammed doğar doğmaz, daha ebenin elindeyken, yedi defa "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah." dedi. Muharrem ayının ilk on gününde hiç süt içmeyip, oruç tuttu. İki buçuk yaşına geldiği zaman, az yiyip az uyumaya, dört buçuk yaşına geldiği zaman, mektebe gitmeye başladı. Kısa zamanda Kur'ân-ı kerîmi öğrendi ve tamâmını okudu. Yedi yaşına gelince, babasının sohbetlerine gitmeye başladı. Çoğu zaman namaz kılınan yerden dışarı çıkmaz, ibâdetle meşgûl olurdu. Uyumak için sırtını yere koymaz, bir yere dayanmazdı. Yedi günde sâdece bir hurma yerdi. Zâhirî ve bâtınî ilimleri Hızır aleyhisselâmdan öğrendi.

Bir gün Mahmûd Sebûk Tekin gazâya gitmişti. HâceMuhammed'e gelmesi için haber gönderdi. O zaman yetmiş yaşındaydı. Talebelerinden birkaçı ile yola çıktı. Mahmûd Sebûk Tekin'in ordusuna yetişince, müşrik ve putperestlerle savaştı. Harb esnâsında bir an müşrikler gâlipti. Hâce Muhammed'in Çeşt'te değirmenci bir talebesi vardı. Adı Muhammed Kâkû idi. Müşriklerin gâlib geldikleri anda, Hâce Muhammed, "Muhammed Kâkû yetiş!" diye seslendi. Oradakiler derhalKâkû'nün muharebe ettiğini gördüler. İslâm askerleri gâlib gelinceye kadar Kâkû savaştı. Kâfirler hezimete uğradı. Aynı anda Muhammed Kâkû'yü, Çeşt'te değirmenin kapı ve duvarını döğerken gördüklerini söylediler.

Hâce Muhammed hazretlerinin, Merdân isminde çok sâdık bir talebesi vardı. Senelerce hocasının hizmetinde ve sohbet meclisinde bulundu. Diploma almaya hak kazanınca, hocası tarafından ders verip insanlara doğru yolu gösterme vazifesi ile memleketine gitmesi istendi.Merdân, bu ayrılık haberine çok üzülerek, ağlar bir hâlde hocasına; "Bu tâkatsız vücûdumda can kaldıkça, size hizmet şerefinden ayrılmam." dedi. Hocası; "Ben Allahü teâlâya münâcaatta bulundum. O da kabûl buyurdu. Ne zaman beni görmek istersen, bütün perdeler aradan kalkıp, vâsıtasız olarak benimle görüşebilirsin." buyurdu. Merdân, bu sözü duyduktan sonra oradan ayrıldı. Aynen hocasının buyurduğu gibi, ne zaman hocasını görmek istese, aradaki bütün perdeler kalkar, hocasıyla görüşürdü.

Hâce Muhammed hazretlerinin üç kâmil talebesi vardı. Bunlar, Hâce Yûsuf, Hâce Muhammed Kâkû ve Hâce Merdân'dı.

1) Nefehât-ül-Üns; s.363

2) Hadîkat-ül-Evliyâ; ikinci kısım; s.132

3) Sefînet-ül-Evliyâ; s.90

4) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.205

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.5, s.98

HÂCE OSMAN HÂRÛNÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. On ikinci yüzyılda yaşadı. Künyesi Ebü'n-Nûr'dur. Hâce Osman, zamânının imâmıydı. 1116 (H.510) senesinde doğdu. Ömrünün yetmiş senelik bir kısmını riyâzet ve mücâhede nefsin istediklerini yapmayıp istemediklerini yapmak ile geçiren Hâce Osman, 1220 (H.617) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti. Oraya defnedildi. Hâce Osman, İran'ın Nişâbur şehrine bağlı Hârûn isimli beldede yaşadı.

Osman Hârûnî, Hâce Hacı Şerîf Zendenî'den edep ve ilim öğrendi. Osman Hârûnî, ilk defâ hocasının huzûruna gelip tövbe edince, hocası ona; "Şu dört şeyi terk etmelisin: 1) Dünyâyı ve dünyâ ehlini, 2) Arzularını ve hırslarını, 3) Nefsin neyi hatırlayıp isterse onu, 4) Allahü

teâlâyı zikretmek için, gece uykuyu. Netice olarak Allahü teâlâdan başka her şeyi terk etmelisin. Herkesi kendinden iyi bil ki, hepsinden iyi olasın. Tevâzu sâhibi ve alçak gönüllü ol ki, evliyâlık makâmına ulaşasın. Böyle olmayanın bizim yolumuzla ilgisi yoktur." buyurdu.

Osman Hârûnî, hocasının bu nasîhatına uyarak çok riyâzet çekti. Üç yıl sonra, hocası tarafından ona vekil olma izni verildi. İsm-i a'zama kavuştu. Zâhirî ve mânevî ilimleri öğrendi. Hocası vefât edince, yerine geçti. Hâce Osman Hârûnî'nin dört büyük talebesi vardı. Bunlar; HâceMuînüddîn Çeştî, Hâce Necmüddîn Sugrâ, Şeyh Sa'dî Tenkuhî ve Şeyh MuhammedTürkî'dir.

Osman Hârûnî devamlı nefsi ile mücâdele ederdi. Hiçbir zaman doyuncaya kadar yiyip içmezdi. Geceleri çoğunlukla uyumaz, ibâdet ederdi.Çok acıktığı zaman, sâdece bir-iki lokma yemek yerdi. Duâsı makbûldü. Âhireti düşünerek çok ağlardı.

Bir gün Hâce Osman namazdayken gâipten bir ses; "Ey Osman, namazını beğendim ve kabûl ettim. Dileğini iste vereyim." dedi. Namazdan sonra; "Yâ Rabbî! Ben senden seni istiyorum." dedi. Yine; "Ey Osman! İsteğini kabûl ettim. Başka ne istersen iste ki vereyim." deyince, Osman Hârûnî; "Yâ Rabbî! Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden olan bütün müslümanların günahkârlarını affet." diye niyazda bulundu. Bunun üzerine o ses; "Onlardan otuz bin günahkârı sana bağışladım." dedi. Osman Hârûnî bundan sonra her namazının arkasından hep böyle duâ eder ve aynı cevâbı işitirdi. Onun duâsı ile affolanların sayısını ancak cenâb-ı Hak bilir.

Osman Hârûnî çok seyâhat ederdi. Bir gün halkı mecûsî, ateşperest olan bir yerin yakınına geldi. Bir ağaç altında namaz kılmaya başladı. Yemek pişirmek için Fahreddîn isimli yardımcısı ateş almak için mecûsi köyüne gitti. Köylülerden ateş yakabilmek için kor istedi. Fakat halk, ateşe tapındıklarından, istediğini vermedi.Ateş almadan geri dönüp, durumu arz edince, Osman Hârûnî abdestini tâzeleyip bu defa kendisi gitti ve halkı ateşe tapar buldu. Başkanlarının yedi yaşındaki oğlu da oradaydı.

Osman Hârûnî onlara; "Allahü teâlânın önemsiz bir mahlûku olan ve az bir su ile sönebilecek ateşe tapmaktan maksadınız nedir? Ateş, cenâb-ı Hakk'ın âciz bir yaratığıdır. Onun ve her şeyin sâhibi yalnız Allahü teâlâdır. Niçin O'na tapmıyorsunuz? O'na taparsanız ebedî kurtuluşa kavuşursunuz." dedi.Mecûsîlerin başkanı; "Ateşin, bizim dînimizde yeri büyüktür. Biz ona kıyâmet günü yakmasın diye ibâdet ediyoruz." deyince, Osman Hârûnî ona; "Bu kadar kıymetli yıllarını kendisine tapmakla harcadığın ateşe bir uzvunu koy da yakmasın." dedi.Başkan; "Ateşin âdeti yakmaktır. Buna kim karşı gelebilir?" deyince, Osman Hârûnî; "Ateş de, bütün âlemin yaratıcısı olan Allahü teâlânın emrindedir. O'nun izni olmadan bir saç teli bile yakamaz." dedikten sonra yaşlı adamın kucağındaki çocuğu aldı. Besmele çekerek; "Ey ateş! İbrâhim'in üzerine serin ve selâmet ol." (Enbiyâ sûresi:69) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyarak ateşin içinde kayboldu.

Bir müddet sonraOsman Hârûnî kucağında çocuk ile ateşin içinden çıktı. Yaşlı râhib ve etrâfındakiler çocuğu sağ sâlim görmekten memnun oldular ve ona ateşin içinde ne gördüğünü sordular. Çocuk; "Şeyhin sâyesinde bir bahçede oynadım." diye cevap verdi. Mecûsilerin hepsi bu duruma hayran kalarak, müslüman oldu. Başkanın ismini Abdullah, oğlununkini İbrâhim koyan OsmanHârûnî bir süre orada kalarak, onlara İslâmiyeti öğretti. Söz konusu ateş mâbedinin yerine bugün de mevcûd olan çok güzel bir câmi inşâ edildi.

Muînüddîn Çeştî anlatır: "Bir gün Osman Hârûnî ile birlikte bir seyâhate çıkmıştık. Dicle kenarına geldiğimizde, karşıya geçebilmek için bir kayığın bulunmadığını gördük. Osman Hârûnî bana dönerek; "Gözlerini kapa!" buyurdu. Birkaç sâniye sonra; "Aç!" dedi. Gözlerimi açtığımda karşı sâhile geçmiş olduğumuzu gördüm. Bunun üzerine Allahü teâlâya şükrettim.

Yine birgün hocam Osman Hârûnî ile Sevastan'a gitmiştik. Bir müddet Sadrüddîn Ahmed

Sevastânî'nin dergâhında kaldık. Hocama birisi geldiği zaman, görülmez kaynaktan Allahü teâlânın izniyle bir şey gelirdi. O da bunu yeni gelene verir ve ondan Allahü teâlâya ve Peygamber efendimize olan îmânla mezara gitmesi için duâ etmesini ricâ ederdi. Kabir azaplarından bahsedilince, bir yaprak gibi titrerdi. Bâzan günlerce ağlardı.

"Bir gün öleceğim. Kıyâmette yaptıklarının hesâbını verecek olan kimse, nasıl gülebilir ve günlük işlere dalabilir. Eğer insanların akrep ve yılanların kabirde verecekleri sıkıntıdan birazcık haberi olsa, tuz gibi erirler." buyururdu."

Muînüddîn Çeştî yine şöyle anlatır: "Bir komşum vardı. Osman Hârûnî'nin talebelerindendi. Bu komşum vefât etti. Cenâzesinde bulundum. Cenâze kabre konunca herkes gitti. Ben biraz kalıp, murâkabeye daldım. O anda azap melekleri geldi. O sırada Osman Hârûnî de orada hazır oldu. Onlara; "Bu benim talebelerimdendir. Ona azâb etmeyin." dedi.Melekler gittiler, sonra hemen geri geldiler ve cenâb-ı Hak; "Bu şahıs senin hilâfına iş görürdü." buyurdu, dediler. Osman Hârûnî onlara; "Evet! Fakat bize intisâb edip talebe olmuştu." dedi. O anda cenâb-ı Hak'tan şu emir geldi: "Ey melekler!Osman Hârûnî'nin talebesinden elinizi çekiniz. Ben onu, Osman Hârûnî'nin dostluğuna bağışladım." Ben de ümîd ederim ki, Osman Hârûnî'nin hürmetine bizi de affeder.

Osman Hârûnî buyurdu ki: "Hesaplaşma günü geldiğinde, bütün peygamberler, velîler ve müslümanlar, Allahü teâlâ tarafından namaz husûsunda sorguya çekilecektir. Zamânında bu görevi yapanlar kurtulacaklar. Ancak yapmayanlar Veyl denilen ve azâbı çok ağır olan Cehennem kuyusuna atılacaktır. Allahü teâlâ Veyl kuyusunun, namazı vaktinde kılmayan için olduğunu bildirmiştir."

O SİZDİNİZ...

Bir gün Osman Hârûnî'nin huzûruna bir şahıs gelerek; "Uzun zamandır kayıp oğlumdan bir haber alamadım." deyip, Fâtiha ve duâ taleb etti. Osman Hârûnî bir müddet murâkabeye daldı. Sonra orada bulunanlara; "Niyet edip Fâtiha okuyun da bu zâtın oğlu bulunsun." buyurdu. Oradakilerin hepsi denileni yaptılar.

Osman Hârûnî bir müddet daha murâkabeye daldı. Sonra o zâta; "Git, oğlun inşâallah evine gelmiştir. Onu beni görmeye getir." buyurdu. O zât evine yaklaşınca, oğlunun döndüğü müjdelendi. Hasret giderdikten sonra, Osman Hârûnî'nin huzûruna gittiler. Osman Hârûnî o zâtın oğluna nerede olduğunu ve başına gelenleri sordu. O da; "Bir gemide esir alınıp adalardan birinde zincirle bağlı iken, bir zât gelip zincirleri çözdü, gözünü kapat ve aç deyince kendimi evde buldum. Sonra da o pîr kayboldu ve o sizdiniz." diye anlattı. Daha sonra bu zâtın oğlu, Osman Hârûnî'nin hâlis talebelerinden oldu.

1) Siyer-ül-Aktâb; s.93

2) Hadîkat-ül-Evliyâ; 3. kısım, s.157

3) Sefînet-ül-Evliyâ; s.93

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.218

HÂCEGÎ MUHAMMED İMKENEGÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakka dâvet eden; doğru yolu göstererek, saâdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin yirmi birincisidir. 1512 (H.918) senesinde Buhârâ'nın İmkene kasabasında doğdu. 1599 (H.1008) senesinde İmkene'de vefât etti. Evliyânın büyüklerinden Derviş Muhammed hazretlerinin oğlu ve Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin hocasıdır. Zâhirî ve bâtınî ilimleri babasından öğrendi. Babasından feyz alarak tasavvufta yetişip kemâle erdi. Tasavvuf ilminin ve hallerinin

mütehassısıydı. Bütün ömrü; İslâmiyete hizmetle ve Peygamber efendimizin güzel ahlâkını insanlara duyurmakla ve öğretmekle geçti. Çok velî yetiştirdi.

Yetiştirdiği velîlerin en başta geleni talebesi ve kendisinden sonra halîfesi olan Muhammed Bâkî-billah'tır. Muhammed Bâkî-billah bir gece rüyâsında Hâcegî Muhammed İmkenegî hazretlerini gördü. Hocası ona; "Ey oğul! Senin yolunu gözlüyorum." buyurdu.Bâkî-billah hazretleri buna çok sevindi. Hemen huzûruna gitti. Huzûruna varınca ona çok iltifât gösterip, yüksek hâllerini dinledi.Sonra üç gün üç gece birlikte bir odada başbaşa kalıp, sohbet ettiler. Hâcegî hazretleri ona feyz verip, yüksek faydalara kavuşturdu. Sonra Bâkî-billah hazretlerine; "Sizin işiniz, Allahü teâlânın yardımı ve bu yüksek yolun büyüklerinin rûhlarının terbiyeleriyle tamâm oldu.Tekrar Hindistan'a gitmeniz lâzım. Çünkü bu silsile-i aliyyenin, orada sizin sâyenizde parlıyacağını görüyorum. Bereket ve terbiyenizden çok istifâde edip, büyük işler yapacak kimseler gelecek." buyurdu.

Hâce Bâkî-billah kendilerini bu işe lâyık görmediğinden, özür dilediyse de, Hacegî İmkenegî, ona istihâre yapmasını emretti. Rüyâlarını İmkenegî hazretlerine anlattığı zaman, şu karşılığı aldılar: "Derhâl Hindistan'a gidiniz. Orada sizin bereketli nefeslerinizden bir azîz meydana gelecek, bütün dünyâ onun nûruyla dolacak. Hattâ, siz de ondan nasîbinizi alacaksınız."

Hâce Bâkî-billah hazretleri Hindistan'da Serhend şehrine geldiği zama, kendisine; "Kutbun etrâfına geldin." diye ilhâm olundu. Bu kutb, İmâm-ı Rabbânî hazretleriydi. Demek ki, bu kıymetli tohum, Semerkand ve Buhârâ'dan getirilmiş, Hindistan toprağına ekilmiş oluyordu.

Hâcegî Muhammed İmkenegî hazretleri, ömrünün sonlarına doğru şu şiiri çok okurlardı:

"Zaman zaman ölümü hatırlarım,
Bugün ne olacak ben de bilemem.
İsteğim Rabbime yakın olmaktır
Başka ne olursa ona râzıyım."

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri bir mektûbunda Hâcegî Emkenegî hazretlerinden bahisle şöyle buyurmuştur: "Hâcegî Emkenegî kuddise sirruh Hak âşıklarını hakîkî mahbûba kavuşturmak için sıkıntılara katlanarak ve zâhiren kırıklık içerisinde senelerce rehberlik yaptı. Bir gün talebelerinin bir kısmı ile dikenlik bir yerden geçiyorlardı. Bir talebesinin ayakları yalın idi. Hemen her adımda bir diken batıyordu. İçinden gizlice âh çekiyor ve ayağını da hocasının İzinden ayırmıyor, tâkib ediyordu. Hocası Emkenegî hazretleri onun bu hâli üzerine iltifât edip; "Kardeşim ayağa elem dikeni batmadıkça, murâd gülü açılmaz." buyurdu. Bu söz üzerine talebenin gönlü pek ziyâde hoşnûd oldu..."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1079

2) Umdet-ül-Makâmât; s.83

3) Hadâik-ül-Verdiyye; s.177

4) Reşehât Zeyli; s.6

5) Zübdet-ül-Makâmât; s.14

6) Tezkar-i Hâlid; s.7

7) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.15, s.246

8) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.5, s.63

HACI ABDULLAH EFENDİ;

Seydişehir'de yaşayan büyük velîlerden. Bozkır'ın Karacahisar köyünde 1806 (H.1222) senesinde doğdu. Babası Müderris Yeğen Mehmed Efendidir. Âilesinin tek çocuğu olan Abdullah Efendi, küçük yaşta annesini kaybetmesine rağmen tahsîlini aksatmayıp, sıbyan mektebinden mezun oldu. Bu arada babasını da kaybetti.Tahsîline devâm etmek için

babasının talebelerindenMehmed Kudsî Efendinin yanına gitti. Mehmed Kudsî Efendi Nakşibendiye yolunun büyüklerindendi. Bu büyük zâtın yanında ilim ve edep öğrenen Abdullah Efendi, hocasının vefâtı üzerine yerine geçti.

Abdullah Efendi, hocasının işâreti üzerine Seydişehir'e yerleşerek, buradaki medresede talebe yetiştirmeye başladı. Kendisine başvuranların dertleriyle ilgilenir ve çâre bulurdu. Namazlarını SeyyidHârûn-ı Velî Câmiinde kılardı. Devlet erkânı sık sık sohbetlerinde bulunur, onun hayır duâsını alırdı.

Bir gün Konya Vâlisi Ferîd Paşa, Hacı Abdullah Efendinin ziyâretine geldi. Birkaç gün Seydişehir'de kalan Paşa, Abdullah Efendinin sohbetlerine katıldı. Paşa ayrılmak üzere izin isteyince, Abdullah Efendi, işlerinin hayırlı olması için Paşaya duâ etti. Paşa ayrılırken; "Duâ buyurun efendim! İlk fırsatta ziyâretinize tekrar geleceğim." deyince, Abdullah Efendi; "Seydişehir'e son gelişiniz, bir daha görüşemeyeceğiz." buyurdu. Bu sözlerden Ferîd Paşa üzülünce,Abdullah Efendi; "Merak etmeyin netice hayırlıdır." dedi.Seydişehir'den ayrılan Ferîd Paşa AntalyaSancağına teftiş için gitti. Burada sadrâzam olduğuna dâir telgraf alarak hemen deniz yoluyla İstanbul'a gitti. Bir daha Seydişehir'e gelmek nasîb olmadı.

Talebelerinden fukara babası ve çok yardım sever olarak bilinen Hacı Mehmed Efendi, icâzet aldıktan sonra memleketine dönmüştü. Babası ve kayınpederi hacda vefât edince, Mehmed Efendinin işleri bozuldu. Her hafta hocasını ziyâret için Seydişehir'e gelirdi. Hac mevsimi yaklaştığı sırada yine hocasını ziyârete gelmiş, duâsını almıştı. Elini öpüp ayrıldığı sırada, Abdullah Efendi oturduğu minderin altından bir bohça çıkarıp Mehmed Efendinin boynuna dolayıp; "Mehmed Hacca gideceksin, niyet et!" dedi. (O zamanlar hacca gitmek isteyenler boyunlarına bir bohça bağlamak sûretiyle hacca gideceklerini belli etmeleri âdetti.) Maddî durumu iyi olmayan Mehmed Efendi çok şaşırdı, fakat hocasına bir şey diyemedi.Medreseden çıkarken, bohçayı boynundan çıkarıp, koynuna koydu ve hâdiseyi kimseye söylemedi.

Ertesi hafta tekrar hocasını ziyârete geldiğinde, medresenin kapısından girerken bohçayı boynuna bağlamayı unutmadı. Hocasının elini öperken, hocası; "Mehmed iki kapı arasında bohçayı boynundan çıkarsan da hacca gideceksin, niyet et!" buyurdu. Hocasının bu ihtârı üzerine Mehmed Efendi, hacca niyet etti ve hazırlıklarını tamamladı.

Yola çıkılacağı gün bütün hacı adayları ile birlikte Mehmed Efendi de, Abdullah Efendinin medresesinin önüne geldi. Abdullah Efendi bütün hacı adaylarına hayır duâ eder, onlar da elini öperek vedâlaşırlardı.Sıra Mehmed Efendiye gelince, Hacı Abdullah Efendi cebinden çıkardığı beş kuruşu vererek; "Bunu kesenin dibine dik!" diye tenbihte bulundu.

Kâfile uzun yolculuktan sonra Cidde'ye vardı. Cidde'de rehberler yüksek sesle ve memleketlerinin isimlerini söyleyerek hacı adaylarını ararlardı. Seydişehir rehberi de misâfirlerini buldu ve; "İçinizde Mehmed Efendi var mı?" diye sordu.Mehmed Efendiyi kendi evine götürdü. Akşam namazından sonra rehber, Mehmed Efendiye; "Oğlum! Baban ve kayınbaban hacca geldiler ve burada vefât ettiler. Hacı Abdullah Efendi sık sık rüyâma girerek; "Emânetleri sâhibine ver!" diyor." dedikten sonra para dolu iki kemer verdi. Mehmed Efendi bu paralardan orada harcadığı gibi, memleketine dönünce de durumu düzeldi.

Şimdi Etibank Alüminyum Tesislerinin voleybol sâhasının bulunduğu yer üzüm bağı, meyve ve sebzelikti. Bu bahçenin suyu olmadığından sâhibi çok sıkıntı çekiyordu. Bir yaz mevsiminde bahçenin sâhibi, Hacı Abdullah Efendi olmak üzere şehrin ileri gelenlerini dâvet etti. OğlunuAbdullah Efendiyi alması için gönderdi. Bahçeye gelen Abdullah Efendi, bir süre misâfirlerle sohbet ettikten sonra bahçe sâhibine; "Ahmed! Bize bahçeyi gezdir." buyurdu. Ahmed Efendi ile bahçeyi gezerken üzüm bağının olduğu kısma geldikleri sırada, HacıAbdullah Efendi bir müddet durduktan sonra; "Ahmed! Şurayı kaz aradığını bulursun."

buyurdu. Ahmed Efendi oraya üç-beş taş koyarak yerini belli etti. Yatsı namazından sonra misâfirler dağılınca, Ahmed Efendi bir fener ışığında işâret edilen yeri kazdı. Yarım metre kazdıktan sonra, berrak ve tertemiz bir su çıktı. Âile efrâdı o gece bayram yaptı.

Hacı Abdullah Efendi, bir ara hac farizasını yerine getirmek için Hicaz'a gitti. Medîne'de Peygamber efendimizin kabr-i şerifinin bulunduğu Hücre-i Saâdetin etrafındaki Şebeke-i Seâdete girmek istedi. Ravza-i Mutehheranın muhâfızlarına; "Burayı açın ben içeri girmek istiyorum." dedi. Muhâfızlardan biri; "Buranın anahtarları bizde yok. Burada bir meşâyih heyeti vardır. Onlar toplanır, karar verir ve ancak onların kararıyla burası açılır. Babam da bu heyetin başkanıdır." dedi. Abdullah Efendi; "Öyleyse babanıza haber verin." buyurdu. Muhâfız gidip durumu babasına söyleyince babası; "Meşâyih heyetinin herbiri bir yerde. Şu anda onları toplamak mümkün değildir." cevâbını verdi. Muhâfız durumu Hacı Abdullah Efendiye bildirince, ellerini kaldırıp; "Essalâtü Vesselâmü aleyke yâ Resûlallah, Essalâtü vesselâmü aleyke yâ Habîballah." derken kapının kilidi düştü ve kapı açıldı. Şebeke-i Saâdette tam yedi saat ayakta durdu. Bu arada meşâyih heyeti de toplanıp, geldi. Muhâfızlardan durumu öğrenince, Abdullah Efendiye tâzim ve hürmet ettiler.

Hacı Abdullah Efendi talebelerine sık sık şöyle buyururdu:

"Başkalarını himâye edin, kendinizi beğenip kibirli olmayın."

"Kalp uyanıklığı ile ibâdet etmeyen kimse ile Allahü teâlâ arasında mâni vardır."

"Yapılan ibâdetleri muhâfaza edip, âhirete götürmek, ibâdetlerden hâsıl olan amellerin muhâfaza meyvesi olan mânevî zevki kazanmaktan güçtür."

"Helal yemek lâzımdır. Dîn-i İslâma uygun kazanmak lâzımdır. Çünkü din, hakîkat ancak helâl yemekle meydana gelir. Tehlikenin başı haram yemektir. Bir insan haramdan sakınır ise, onun için ibâdet ve tâat kolaylaşır. İbâdetten tad alır."

Hayâtının otuz dört yılını müderrislik ve şeyhlik gibi iki yüce makâmı hakkıyla ihyâ ederek Hak yolunda hizmetle değerlendiren Hacı Abdullah Efendi, 1903 (H.1319) senesinde vefât etti. Çok kalabalık bir cemâatle Seyyid Hârûn-ı Velî Câmiinde kılınan cenâze namazından sonra vasiyeti üzerine Hıdır Mescidi denilen bugünkü türbesinin olduğu yere defnedildi.

ET, HELVA VE PİRİNÇ PİLAVI

Talebelerinden Bergamalı İbrâhim Efendi, ziyâret maksadıyla Seydişehir'e geliyordu. Eskişehir'de bir gece bir arkadaşında misâfir oldu. Hacı Abdullah Efendiyi ziyârete gittiğini söyleyince ev sâhibi; "Ben de seninle ziyâret için gelip, o mübârek zâtın hayır duâsını alayım." dedi. Ertesi gün birlikte yola çıktılar. Abdullah Efendi o gün talebelerinden birine; "Oğlum! Kasaptan et al eve götür. Hacı anneye söyle, eti topluca pişirsin. Helva ile pilav da yapsın. Akşam üzeri misâfirlerimiz gelecek. Onlar gelinceye kadar hazır olsun. Geldiklerinde yemekleri aldırırız." dedi. Talebe bu emri yerine getirdi.

Akşam üzeri iki misâfir geldi. Abdullah Efendi hizmetlerini gören talebesine; "Oğlum! Misâfirlerimiz aç, yemek getir." dedi. Biraz sonra ağızları kapalı yemekler tepsi üstünde önlerine konulunca, Eskişehirli olan hemen yemek tabaklarının kapaklarını açıp, baktı. O anda derhal ayağa kalkıp, Abdullah Efendinin elini öpüp, af diledi ve şöyle dedi: "Yolda hayli acıkmıştım. Şehre yaklaşınca; "Şeyh Efendi olgun bir zât ise, et, bir helva, bir de pirinç pilavı hazırlatır. Bize ikrâm eder." diye kalbimden geçirdim. Aynı yemekleri önümde bulunca çok şaşırdım. Beni bağışlayın."

Hacı Abdullah Efendi de; "Bizde bir şey yok. Her şeyi Allahü teâlâ emreder, kulları yapar. Karnınızı doyurmaya bakın, buyrun âfiyet olsun." dedi.

1) Seydişehir Târihi (Abdurrahmân Ayaz); s.64

2) Konya Velîleri (Dr. Hasan Özönder); s.243

3) Seydişehir Târihi (Mehmed Önder); s.163

HACI AHMED EFENDİ;

Malatya'da yaşayan velîlerden. Doğum târihi belli değildir. Babasının adı Mahmûd'dur. Aslen Medîneli olup, Seyyid olduğu söylenir. Hazret-i Ömer'in soyundan geldiği de rivâyet edilmiştir. Hicaz'daki karışıklıktan dolayı âilesi Şam'a göç etti. Ahmed Efendi Şam'da doğdu ve burada zamânın âlimlerinden ilim öğrendi. Bir ara âilesi ile birlikte Şam vâlisi tarafından Harput sancağında bilinmeyen sebepler yüzünden mecbûrî ikâmete tâbi tutuldu. Ahmed Efendi burada evlenerek, Harput'a yerleşti. Sonra Malatya'ya göçtü. Hacı Ahmed Efendi Malatya Medreselerinde ders verdi ve Ulu Câmide imamlık yaptı. İnsanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatan vâzlar verdi.

Bir gün Ahmed Efendi şimdiki Malatya şehir merkezindeyken bir tanıdığı ile karşılaştı. Biraz konuştuktan sonra Ahmed Efendi Battalgâzi'ye (Eski Malatya) gideceğini söyledi. Ahbabı, saatini göstererek; "Hocam Cumâ vaktine yedi dakika kaldı. Oysa gideceğiniz yer iki saatlik yol. Birlikte burada kalalım." dedi. Ahmed Efendi ise; "Vazifemde aksaklık yapıp kazancımı haram edemem." diyerek yürüdü, Arkadaşı; "Bunda bir hikmet vardır." diyerek Ahmed Efendinin peşine takıldı ve birlikte gitmek istediğini söyledi. Battalgâzi'ye yaklaştıklarında karşılarına ihtiyar bir zât çıktı. Üstü başı biraz kirliydi. ahmed Efendi; "Esselâmü aleyküm Sultanım." diye selâm verdi.

Bir müddet daha yürüdükten sonra o zâtın bu kere daha heybetli geldiğini gördüler. Yanlarına gelince; "Kardeşim Ahmed! Bu yanındaki adam kimdir? Onu nereye götürüyorsun?" diye sorunca Ahmed Efendi; "Himmetinize muhtâc efendim!" karşılığını verdi. İhtiyar zât oradan uzaklaşınca Ahmed Efendi arkadaşına dönerek; "İçinden kötü bir şey mi geçirdin ki, bu zât bize böyle söyledi." dedi. Arkadaşı da; "Evet sizin böyle pejmurde kıyâfetli bir fukarânın önünde egilmeniz garibime gitmişti." dedi. Hacı Ahmed Efendi; "O pejmurde kıyâfetli gördüğün zât zamânın kutbudur. Böyle kişilere hor bakmamalı." ddi. Arkadaşı hemen tövbe etti. Câmiye geldiklerinde saatine bakan arkadaşı Cumâ vaktine yine yedi dakika olduğunu gördü. Allahü teâlânın izniyle iki saatlik yolu bir anda almışlardı. Arkadaşı Ahmed Efendinin büyüklüğünü o anda anladı.

Ahmed Efendi 1884 (H. 1301) senesinde 60 yaşlarında vefât etti. Battalgâzi ilçsinde imâmlık yaptığı câminin mihrâbı önündeki mezarlığa defnedildi. Ahmed Efendinin hâlen İstanbul kütüphânelerinde üç eseri olduğu tahmin ve rivâyet edilmektedir.

1) Malatya Gönül Sultanları; s.21

HACI ALİ EFENDİ (Büyük);

Harput'ta yetişen büyük velîlerden. 1784 (H. 1198) senesinde Harput'ta doğdu. Babası Hacı Mahmûd Efenid nâmında bir zâttır. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Ali Efendi, Zahriye Medresesinde ders gördü ve Müftü Hacı Yûnus Efendiden icâzet aldı. Sonra Malatya'ya giderek meşhur Müderris Süleymân Efendiden, daha sonra Antep'te Mustafa Sağir'den, daha sonra da İstanbul'a gelerek Harputlu Hacı Abdurahmân Efendiden ilim öğrenerek icâzet aldı. Ayrıca hocası Abdurrahmân Efendiden Şâzilî tarkîkatında da icâzet alarak kemâle geldi.

İlim tahsîlini tamamladıktan sonra Harput'a döndü. Ömeriye Medresesi müderrisliğine tâyin edildi. Burada yüzlerce talebe yetiştirdi. Tanzimatın îlânından sonra çıkarılan kânun ve nizamların doğu vilâyetlerinde tatbikine başlanıldığı sıralarda bir vergi meselesinden dolayı 1845 (H. 1261) senesinde Harput'un bâzı ileri gelen âlimleri ile berâber Konya'ya sürgün

edildi. Kısa zaman sonra tekrar memleketlerine dönmelerine izin verildi.

Hacı Ali Efendi, 1874 (H. 1291) târihinde vefât etti. Cenâzesinde büyük bir kalabalık bulundu. Vefâtından önce; "Benim için kazılan kabirden yuvarlak bir taş çıkacak, bu taşı mezar taşı yerine baş ucuma koyunuz." diye vasiyette bulundu. Ölümünden sonra mezar kazılırken böyle bir taş çıktı ve vasiyeti üzerine baş ucuna konuldu. Kabri Harput Akyol Mezarlığındadır.

1) Harput Yollarında; c.2, s.108

HACI BAYRAM-I VELÎ;

İstanbul'u, Fâtih Sultan Mehmed Hanın fethedeceğini müjdeleyen büyük velî. Nûmân bin Ahmed bin Mahmûd, lakabı Hacı Bayram'dır. 1352 (H. 753)de Anakra ilinin Çubuk Çayı üzerindeki Zülfadl (Sol-Fasol) köyünde doğdu. 1429 (H. 833) senesinde Ankara'da vefât etti. Türbesi, Hacı Bayram Câmiinin kenarında ziyârete açıktır.

Nûmân, küçük yaşından îtibâren ilim tahsîline başladı. Ankara'da ve Bursa'da bulunan âlimlerin derslerine katılarak; tefsîr, hadîs, fıkıh gibi din ilimlerinde ve o zamânın fen ilimlerinde yetişti. Ankara'da Melîke Hâtun'un yaptırdığı Kara Medresede müderrislik yaparak talebe yetiştirmeye başladı. Kısa zamanda, halk arasında sevilip sayılan biri oldu.

İlimdeki bu üstünlüğüne rağmen Müderris Nûmân'ın rûhunda bir sıkıntı vardı. O, bu sıkıntıdan ancak bir mürşid-i kâmilin huzûruna varmakla kurtulabileceğini biliyor ve bir fırsat gözlüyordu. Nitekim bir gün dersten çıktığında yanına birisi geldi ve; "Ben Şücâ-i Karamânî'yim. Kayseri'den senin için geliyorum. Sana bir haberim ve dâvetim var." dedi. Nûmân, bu sözlerin sonunda kendisi için mühim bir haberin olduğunu anlamıştı. "Hoş geldin, safâlar getirdin. İnşâallah hayırlı haberlerle gelmişsindir. Anlat! Anlat!" diyerek hayretle sordu. "Beni şeyhim ve mürşidim Hamîdeddîn-i Velî hazretleri gönderdi ve; "Git Engürü'de (Ankara'da) Kara Medresede Nûmân adında bir müderris vardır. Ona selâmımı ve dâvetimi söyle. Al getir. O bize gerek..." dedi. Ben de bu vazîfe ile huzûrunuza gelmiş bulunuyorum."

Müderris Nûmân bu sözleri dinler dinlemez; "Baş üstüne, bu dâvete icâbet lâzımdır. Hemen gidelim." diyerek müderrisliği bıraktı. Şücâ-i Karamânî ile Kayseri'ye gittiler. Kayseri'de Somuncu Baba diye meşhûr Hamîdeddîn-i Velî ile bir kurban bayramında buluştular. O zaman Hamîd-i Velî; "İki bayramı birden kutluyoruz." buyurarak, Nûmân'a Bayram lakabını verdi.

Hamîd-i Velî, Nûmân ile başbaşa sohbetlere başlayarak, onu kısa zamanda olgunlaştırdı. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derecelere kavuşturduktan sonra ona; "Hacı Bayram! Zâhirî ilimleri ve bu ilimlerde yetişmiş âlimleri ve derecelerini gördün. Bâtınî ilimleri ve bu ilimlerde yükselmiş evliyâyı ve derecelerini de gördün. Hangisini murâd edersen onu seç!" buyurdu. Hacı Bayram da, velîlerin yüksek hallerini görerek, kendisini tasavvufa verdi ve bu yolda daha yüksek derecelere kavuşmak için çalıştı. Hocasının teveccühleri ile zamânının en büyük velîlerinden oldu.

Hacı Bayram-ı Velî, hocası ile hacca gitti. Hac vazîfelerini yaptıktan sonra Aksaray'a geldiler. Orada hocasının 1412 (H. 815) senesinde; "Halîfem, vekîlim sensin." emri üzerine, bu ağır vazîfeyi üzerine aldı. Aynı sene hocası vefât edince, defn işleriyle meşgûl olup, cenâze namazını kıldırdı. Aksaray'da vazîfesini bitirdikten sonra Ankara'ya döndü. Ankara'da dînin emir ve yasaklarını insanlara anlatmaya, onlara doğru yolu göstermeye, yetiştirmeye başladı. Her gün pekçok kimse huzûruna gelir, hasta kalplerine şifâ bularak giderlerdi. Talebeleri gün geçtikçe çoğalmaya, akın akın gelmeye başladılar. Kısa zamanda ismi her tarafta duyuldu.

Bilâhare İstanbul'un mânevî fâtihi olacak olan Akşemseddîn de Osmancık'ta müderrisken şeyhin evliyâlık derececsini duymuş ve ona talebe olmak üzere Ankara'ya gelmişti. Fakat şeyhin dükkan dükkan dolaşıp para topladığını görünce, yanına varıp hikmetini sormadan "Evliyâ para mı toplar, buralara boşuna gelmişim." diyerek oradan ayrıldı. Zeynüddîn Hafî hazretlerine talebe olmak üzere Mısır'a doğru yola çıktı. Haleb'e vardığı gece bir rüyâ gördü. Rüyâsında, boynuna bir zincir takılmış ve zorla Ankara'da Hacı Bayram-ı Velî'nin eşiğine bırakılmıştı. Zincirin ucu ise Hacı Bayram'ın elindeydil. u rüyâ üzerine, Akşemseddîn yaptığı hatâyı anlayarak derhal Anakra'ya geri döndü. Şehre ulaştığında Hacı Bayram-ı Velî'nin talebeleriyle ekin biçmeye gittiğini öğrendi. Tarlaya gitti. Fakat Hacı Bayram hazretleri ona hiç iltifat etmediler. Akşemseddîn, diğer talebelerle birlikte ekin biçmeye başladı. Yemek vakti geldiğinde, insanların ve orada bulunan köpeklerin yiyecekleri ayrıldı. Hacı Bayram-ı Velî, talebeleriyle yemek yemeye başladı. Yine Akşemseddîn'e hiç iltifat etmeyip, yemeğe çağırmadı. Akşemseddîn yaptığı hatâyı bildiği için, kendi kendine;

"Ey nefsim! Sen, Allahü teâlânın büyük bir velî kulunu beğenmezsen, işte böyle yüzüne bile bakmazlar. Senin lâyık olduğun yer burasıdır." diyerek, köpeklerin yanına yaklaşıp, onlarla berâber yemeye başladı.

Hacı Bayram-ı Velî hazretleri, Akşemseddîn'in bu tevâzuuna dayanamayarak; "Köse! Kalbimize çabuk girdin, yanımıza gel." buyurup iltifât etti, kendi sofrasına oturttu. Sonra ona; "Zincirle zorla gelen misafiri, işte böyle ağırlarlar." diyerek, onun gördüğü rüyâyı, kerâmet göstererek anladığını bildirdi.

Akşemseddîn bundan sonra hocasının yanından hiç ayrılmadı. Sohbetlerini kaçırmayarak, kalplere şifâ olan nasihatlarını zevkle dinlemye başladı. Hacı Bayram-ı Velî'nin teveccühleri altında, kısa zamanda bütün talebe arkadaşlarının önüne geçti. Nefsini terbiye etmekte herkesten ileri gitti.

Akşemseddîn'e icâzet, diploma verdiğinde, bâzıları; "Efendim! Sizde yıllarca okuyan talebelere hilâfet vermediğiniz hâlde, bu yeni gelen Akşemseddîn'i kısa zamanda hilâfet ile şereflendirdiniz?" dediler. Hâcı Bayram-ı Velî de; "Bu öyle bir kösedir ki, bizden her ne görüp duydu ise hemen inandı. Gördüklerinin ve işittiklerinin hikmetini de bizzât kendisi anladı. Fakat yanımad yıllardır çalışan talebeler, gördüklerinin ve duyduklarının hikmetini anlayamayıp bana sorarlar. Ona hilâfet vermemizin sebebi işte budur." diye cevap verdi.

Hacı Bayram-ı Velî, bu şekilde hem talebelerini yetiştiriyor, hem de belli saatlerde câmide insanlara vâz ve nasîhat ediyordu. Herkes Hacı Bayram-ı Velî'nin vâzlarına koşuyor, bâzı kerâmetlerini görünce, ona daha çok bağlanıyorlardı. Bu şekilde Hacı Bayram'ın etrafında pekçok kimsenin toplandığını gören bâzı hasetçiler, Pâdişâh İkinci Murâd Hana; "Sultânım! Ankara'da Hacı Bayram isminde biri, bir yol tutturarak halkı başına toplamış. Aleyhinizde bâzı sözler söyleyip saltanatınıza kasdedermiş. Bir isyân çıkarmasından korkarız!" diyerek iftirâlarda bulundular. Bunun üzerine sultan, durumun tetkik edilmesi için iki kişi vazifelendirip; "O kimseyi hemen gidiphuzûrumuza getirin. Emrimize baş kaldırıp isyân ederse, zincire vurarak getirin!" emrini verdi.

Vazifeli çavuşlar, ellerinde pâdişâhın fermânı olduğu hâlde, Edirne'den kalkıp psüratle Ankara'ya gittiler. Şehre yaklaştıklarında önlerine, yaşlı, nûr yüzlü bir kimse ile bir genç çıktı. Selâmlaştıktan sonra ihtiyâr zât; "Evlâtlarım! Nereden gelip nereye gidiyorsunuz?" diye sorunca, onlar da; "Ankara'da Hacı Bayram isminde biri, etrâfına adamlar toplayıp, Pâdişâhımıza başkaldırmış. Onu yakalayıp pâdişâhın huzuruna götüreceğiz." dediler. Çavuşların bu sözünü bekleyen ihtiyâr zât; "O aradığınız Hacı Bayram bu fakîrdir." diyerek, kendisini gösterdi. Çavuşlar bir fermâna baktılar, bir de Hacı Bayram-ı Velî'ye. Aradıkları isyâncı bu olamazdı. Bu nûr yüzlü, hoş sözlü zât, hiç isyân edecek birine benzemiyordu. Hacı Bayram-ı Velî'ye tekrar tekrar dikkatle baktıktan sonra, birbirlerine; "Gidelim, Sultanımıza

gidelim. Bu zâtın mâsûm olduğunu, söylenilenlerin yanlış olduğunu bildirelim." dediler.

Hacı Bayram; "Evlatlar! Sizin geleceğinizi biliyorduk. Onun için yola çıkıp sizi bekledik. Pâdişâhımızın fermânı başımız üzerindedir. Haydi durmayınız, elimi zincirle bğlayınız ve bir an önce buradan gidelim." buyurdu. Bu sözlere iyice hayret eden çavuşlar; "Sizi yanlış anlatmışlar efendim. Size karşı edepsizlik etmeye hayâ ederiz. Hele zincire vurmak hiç aklımızdan geçmez. Mâdem ki emrediyorsunuz, buyurunuz gidelim." dediler.

Hacı Bayram ile yanındaki genç talebesi Akşemseddîn, çavuşlarla birliket Edirne'ye doğru yola koyuldular. Hacı Bayram-ı Velî, yol boyunca çavuşlarla sohbetler etti, onlar nasîhatlerde bulundu. Günler sonra Çanakkale Boğazından geçip, Edirne'ye geldiler. SArayda Sultan İkinci Murâd Han, söylentilere göre devletin selâmetine kasdeden ve tahtına göz diken bir eşkıyâ beklerken, karşısında; nûr yüzlü, kâmil bir velî gördü. Hayretini saklamayarak, onu baş köşeye oturttu. Utancından bu büyük velînin yüzüne bakamadan; "Yolculugunuz zahmetli oldu herhalde." dedi. Hacı Bayram-ı Velî ise tebessümle; "İyi bir vesîle oldu. Birçok yerde ve buralarda epeyce mâneviyât âşıkları gördük ve tanıştık." diyerek, pâdişâhı rahatlattı. Sohbete başladılar. Sultan Murâd, şehzâdeliğinden beri ilme pek meraklıydı ve büyük bir âlim olarak yetişmişti. Hacı Bayram-ı Velî konuştukça, ilminin yüksekliğini daha iyi anladı. Tâ Ankara'dan buraya kadar getirttiğine çok üzüldü, tanışmakla şereflendiği için de çok sevindi. Tasavvuftaki bâzı müşkillerini Hacı Bayram-ı Velî'ye sordu. Aldığı cevaplardan ziyâdesiyle memnun oldu. Pekçok ihsânda bulunup, hediyeler verdi. Fakat Hacı Bayram-ı Velî; "Sultânım! Bizim dünyâ malında gözümüz yoktur. Siz onları, ihtiyâcı olanlara veriniz." diyerek nâzikçe reddetti. Pâdişhâh ısrar edince de; "Mutlaka ihsânda bulunmak istiyorsanız, talebelerimizin, devlete vereceği vergilerden muaf tutulmasını arzu ederiz." dedi. Pâdişâh da memnuniyetle kabûl etti. Hacı Bayram-ı Velî'yi günlerce sarayda misâfir etti, izzet ve ikrâmda bulundu.

Başbaşa sohbet ettiği günlerden birinde; konu İstanbul'un fethine gelmişti. Murâd Han Gâzi; "Allahü teâlânın izniyle, evliyânın himmet ve bereketleriyle İstanbul'u almak istiyorum. Rahmetli dedem Yıldırım Bâyezîd Han bu işe girişti. Fakat bir netice elde edemedi. Devlet-i âl-i Osman'ın toraklarının ortasında bir Bizans Devletinin olmasına hiç gönlüm râzı değil. Sevgili Peygamberimizin de fethini müjdelediği bu İstanbul bize lâzım. Bunu almak için de himmetinizi, yardımınızı bekliyorum." dedi. Murâd Han bu sözleri söylerken, Hacı Bayram-ı Velî derin bir tefekküre dalmış, onu dinliyordu. Sultanın sözü bittikten bir süre sonra şöyle konuştu: "Sultânım! Bu şehrin alınışını görmek ne size, ne de bize nasîb olacak. İstanbul'u almak, şu beşikte yatan Muhammed'e (Fâtih Sultan Mehmed Han) ve onun hocası, bizim Köse Akşemseddîn'e nasîb olsa gerektir." müjdesini verdi. Sonra geleceğin Fâtih'ini kucağına aldı. Onun gözlerine bakarak, uzun uzun teveccühlerde bulunda. Sultan Murâd Han, bu müjdeye çok sevindi. Oğlu şehzâde Muhammed'e ve Akşemseddîn'e artık başka bir nazar ile bakmaya başladı.

Hacı Bayram-ı Velî hazretleri Edirne'de bulunduğu müddet içinde, câmilerde vâz verip, halka nasîhatlerde bulundu. Edirneliler de onu çok sevdiler. Onun hangi câmide nasîhat edeceğini öğrenip, oraya akın akın giderlerdi. Pâdişâh da onun Edirne'de kalmasını istiyordu. Fakat Hacı Bayram-ı Velî, Ankara'ya talebelerinin başına dönüp, onları yetiştirmeye devâm etmek istediğini bildirdi.

Pâdişâha nasîhatlerde bulunduktan ve onunla vedâlaştıktan sonra yola koyuldu. Önce Gelibolu'ya geldi. Orada Yazıcızâde Ahmed Bîcân ve Muhammed Bîcân kardeşlerle görüştü. Bir müddet onları yetiştirmek için orada kaldı. Onların Bayramiyye yoluna girerek, tasavvufta ilerlemelerine sebeb oldu. Muhammed Efendi, yazdığı **Muhammediyye**'yi hocası Hacı Bayram-ı Velî'ye takdim ettiğinde; "Ey Muhammed! Bu kitabı yazacağına, kalbinin nûrlanması için çalışsan, nefsini terbiye etmek için uğraşıp onu yola getirseydin daha iyi olmaz mıydı?" buyurduğunda, Muhammed Bîcân bir "Âhh!" çekti ki, o anda kitabın açık

olan sahifeleri "Âhh" ateşinden kararıp simsiyah oldu. Hacı Bayram-ı Velî, kısa zamanda bu iki kardeşe icâzet, diploma vererek, insanları hak yola dâvet ve bu yolda ilerletmekle görevlendirdi.

Hacı Bayram-ı Velî, Ankara'ya Sultan Murâd Hanın verdiği fermânla geldi. Fermanda, Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin talebelerinin, yalnız ilim ile meşgûl olmaları için, onların vergi ve askerlikten muâf tutulduğu bildiriliyordu. Bunu duyan pekçok kişi, vergi ve askerlikten kurtulmak için Hacı Bayram-ı Velî'nin talebesi olduğunu söylemeye başladı. Bunlar o kadar çoğaldı ki, Ankara'nın mâlî ve askerî düzeni bozuldu. Sonunda Sultan, Hacı Bayram-ı Velî'den talebelerinin bir listesini istemek zorunda kaldı.

Hacı Bayram-ı Velî de, Ankara'nın Kanlıgöl mevkiinde bir çadır kurdu ve; "Bize intisâb edenler, talebe olanlar burada toplansın." diye ilân etti. Hacı Bayram-ı Velî'nin talebesi olduğunu söyleyen herkes, akın akın gelip meydanı doldurdu. Hacı Bayram-ı Velî; "Dervişlerim, müridlerim! Bana intisâb eden talebelerimi bugün burada kurban etmem emrolundu. Canını, malını bana feda eden, çadıra girsin." buyurdu. Bütün talebeleri bir korku aldı. Bir uğultu yükseldi. Vergiden kaçmaki çin talebe görünenler; "Bu ne biçim mürşit; bu nasıl müritlik." diye söylenip duruyorlardı. Hacı Bayram-ı Velî de, eline keskin bir bıçak ile çadırınkapısında beklemeye başladı. Bu sırada topluluktan, bir erkek ile bir kadın kalabalığı yararak doğruca çadırın içine girdiler. Arkalarından Hacı Bayram-ı Velî de girdi. Daha önceden çadıra koyduğu koyunu içeride hemen kesti. Kırmızı bir kan, çadırdan dışarı çıktı. Kanı gören herkes hemen kaçtı. Meydanda kimse kalmadı. Daha sonra dışarı çıkan Hacı Bayram-ı Velî; "Anladık ki, bu kadar talebemiz varmış. Bunlardan başka herkes, vergi vermek ve asrelik yapmak sûretiyle, devlete olan borcunu ödemelidir." buyurdu.

Hacı Bayram-ı Velî, ömrünün sonuna kadar İslâmiyeti yaymak için uğraştı. Talebelerine ve sohbete gelen herkese, Allahü teâlânın emirlerini bildirip, yasaklarından kaçınmanın şart olduğunu anlattı. Hayâtı, hep verâ ve takvâ üzere, haramlardan şiddetle kaçıp, şüpheli korkusuyla mübahların fazlasını terk etmekle geçti.

Onun vefâtından sonra "Bayramiyye yolu"nu, talebelerinden Akşemseddîn ve Bıçakçı Ömer Efendi devâm ettirdiler.

Türbelerin kapatılma kararı çıktıktan sonra, her yere olduğu gibi Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin türbesine de kilit vurulmuştu. Fakat sabahleyin türbenin önünden geçenler kilidi kırılmış, kapıyı da ardına kadar açık gördüler. Olayın birkaç defâ tekerrür etmesi üzerine ilgililerden biri; "Böyle şey olmaz, bu kapıyı elbette bir açan var." demiş. Sonra bunun için iki polis vazifelendirmiş ve; "Sabaha kadar bekleyin, gözetleyin. Şu kapıyı kim açıyorsa, hemen yakalayın." iye de emir vermişti.

Polisler raldıkları bu emir gereğince, hazret-i Şeyh'in türbesi önünde sabah ezânı okununcaya kadar beklemişler. Sabah vakti âniden kilidin çıkardığı "Çat" sesi ile irkilmişler. İşte o zaman açılan kapıdan Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin tebessüm ederek kendilerine baktığını görmüşler. Türebyi bekleyen polislerden biri şaşkınlıktan düşüp bayılırken, diğerinin dili tutulmuş. Bu olaydan sonra bir daha hiç kimse kapıda nöbet tutmaya cesâret edememiştir.

Hacı Bayram-ı Velî'nin, Akşemseddîn ve Bıçakcı Ömer Efendiden başka halîfeleri de vardı. Göynüklü Uzun Selâhaddîn, Yazıcızâde Muhammedv e Ahmed Bîcân kardeşler, İnce Bedreddîn, Hızır Dede, Akbıyık Sultan, Muhammed Üftâde hazretleri bunlardandır. Birisi de, dâmâdı Eşrefoğlu Rûmî (Abdullah Efendi)dir.

Hacı Bayram-ı Velî'nin talebelerine nassîhatlerinden bâzıları şunlardır:

"İnsanların fitnesinden kurtulmak istiyorsanız, çarşı ve pazarlarda sık sık bulunmayınız."

"Hiddet ve kin, hakîkatleri gören gözleri kör eder. Öfke, iyi düşünmeyi daraltır, yanıltır."

"Allahü teâlâya isyân yolunda, hiçbir kimseye yardım etmeyiniz."

"Küçük çocukları seviniz, başlarını okşayınız. Onları sevindiriniz ki, Peygamber efendimizin emrini yerine getirmiş olasınız."

"Çarşıda ve câmi avlusunda bir şey yemeyiniz. Yol ortasında durmayınız. Ticâret erbâbının dükkânlarında uzun müddet oturmayınız."

"Hiçbir günâhı küçümsemeyin, çok çalışın. Boş gezenler, zengin bile olsa, arkadaşları şeytan, kalbleri şeytanın konağı olur."

"Helâlinden kazanıp, ondan fakırlere cömertçe veriniz."

"Ölümü çok hatırlayınız. Ölüm gelmeden hesâbınızı yapınız. Tövbe ediniz ki, affa kavuşasınız."

"Dünyâ gamından, nefsin sıkıştırmasından hafifleyip kurtulmak istiyorsanız, kabristanları sık sık ziyâret ediniz."

"Ayıp ve kusurlarını gördüğünüz arkadaşlarınızın, komşularınızın, sırlarını ifşâ etmeyiniz. Çünkü gördüğünüz bu sırlar, size emânettir. Emânete hiyânet ise, çirkin bir harekettir."

"Âlim ve velîlerin kabirlerini ziyâret ediniz. Zîrâ o büyükler, kendilerini ziyâret edenlere şefâat ederler."

Hacı Bayram-ı Velî hazretleri, Âşık Yûnus'la aynı asırda yaşamış ve onun söylediği gibi şiirler söylemiştir. Tasavvuf yolunda nefsi tanımanın ve itâat altına almanın şart olduğunu bildiren Hacı Bayram-ı Velî hazretleri bu hususta şu şiiri söylemiştir:

Bilmek istersen seni,
Cân içinde ara cânı.
Geç cânından bul ânı,
Sen seni bil, sen seni.

Kim bildi ef'âlini,
Ol bildi sıfâtını,
Anda gördü zâtını,
Sen seni bil, sen seni.

Görünen sıfâtındır,
O'nu gören zâtındır,
Gayri ne hâcetindir,
Sen seni bil, sen seni.

Kim ki hayrete vardı,
Nûra müstagrak oldu,
Tevhîd-i zâtı buldu,
Sen seni bil, sen seni.

Bayram özünü bildi,
Bileni anda buldu,
Bulan ol kendi oldu,
Sen seni bil, sen seni.

ALABİLİRSEN AL

Hacı Bayram-ı Velî'nin doğduğu Zülfadl (Sol-Fasol) köyünden bir genç askere çağrılmıştı. Yetim olan bu temiz genç, babasından kalma birkaç altınını, annesinden kalan hâtıra bilezik ve küpleri emânet edecek bir kimse bulamadı. Hepsini küçük bir çekmeceye koyup, Hacı Bayram-ı Velî'nin türbesine getirdi. Türbeyi ziyâret edip; "Yâ hazret-i Hacı Bayram-ı Velî! Beni vatanî vazifemi yapmak için çağırdılar. Annemden ve babamdan kalma şu hâtıralrı emânet edecek bir kimse bulamadım. Bu küçük çğekmeceyi zâtı âlinize emânet bırakıyorum. Eğer askerden dönersem, gelir alırım. Şâyet dönemezsem, istediğiniz bir kimseye verebilirsiniz!" diye münâcaat etti. Sonra çekmececyi sandukanın kenarına koyarak ayrıldı.

Aradan yıllar geçti. Gencin askerliği bitti ve emânetini almak üzere Hacı Bayram-ı Velî'ye geldi. Ziyâretini yapıktan sonra, çekmeceyi koyduğu yerde buldu. Hiç dokunulmamıştı. Orada türbeyi bekleyen türbedâra; "Bu çekmece benimdir. Askere gitmeden önce emânet bırakmıştım. Şimdi alıyorum." dedi. Türbedâr; "Tabi, alabilirsen al. Çünkü ben, bir defâsında bu çekmecenin yerini değiştirmek istedim. Fakat bütün uğraşmalarıma rağmen yerinden bile oynatamadım. Bunda bir hikmet olduğunu düşünerek, bir daha elimi bile sürmedim." Genç, çekmececnin yanına gelip, Hacı Bayram-ı Velî'ye teşekkür etti ve emânetini alarak köyüne döndü.

FÂSIKLARDAN UZAKLAŞ

Hacı Bayram-ı Velî hazretleri Edirne'den ayrılırken kendisinden nasihat isteyen Sultan Murâd Hana şöyle dedi:

"Tebean içinde herkesin yerini tanı, ileri gelenlere ikrâmda bulun. İlim sâhiplerine hürmet et. Yaşlılara saygı, gençlere sevgi göster. Halka yaklaş fâsıklardan uzaklaş, iyilerle düşüp kalk. Hiç kimseyi küçümseme ve hafife alma. İnsanlığında kusûr etme, sırrını hiç kimseye açma, iyice yakınlık peydâ etmedikçe, kimsenin arkadaşlığına güvenme. Cimri ve alçak insanlarla ahbablık kurma. Kötü olduğunu bildiğin hiçbir şeye ülfet etme. Seninle başkaları arasında bir toplantı akdedilir veya insanlarla aranızda bâzı beseleler görüşülürse, yâhut onlar bu meselelerde senin bildiğin hilafını iddiâ ederlerse, onlara hemen muhâlefet etme. Sana bir şey sorulursa, ona herkesin bildiği şekilde cevap ver. Sonra bu meselede şu veya bu şekilde görüş ve delillerin de bulunduğunu söyle. Senin bu türlü açıklamalarını dinleyen halk, hem senin değerini, hem de başka türlü düşünenlerin değerini tanımış olur. Sana bu görüş kimindir? diye sorarlarsa, fakîhlerin bir kısmınındır, de. Onlar, verdiği cevâbı benimserler ve onu sürekli olarak yaparlarsa, senin kadrini daha iyi bilir ve mevkiine daha çok hürmet ederler.

"Seni ziyârete gelenlere ilimden bir şey öğret, böylece faydalansınlar. Herkes, öğrettiğin şeyi belleyip tatbik etsin. Onlara umûmî şeyleri öğret, ince meseleleri açma. Onlara güven ver, ahbablık kur. Zîrâ dostluk, ilme devâmı sağlar. Bâzan da onlara yemek ikrâm et. İhtiyaçlarını temin et. Onların değer ve îtibârlarını iyi tanı ve kusurlarını görme. Halka yumuşak muâmele et, müsâmaha göster. Hiçbir kimesye karşı bıkkınlık gösterme, onlardan biri imişsin gibi davran."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.77

2) Nefehât-ül-üns; s.684

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s. 1080

4) Rehber Ansiklopedisi; c.7, s.7

5) Menâkıb-ı Hacı Bayram-ı Velî

6) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.428

7) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.56

8) Menâkıb-ı Melâmiyye-i Şûttariyye; s. 5-7

9) Silsile-i Celvetî; s.75

10) Tıbyânü'l-Vesâil; c.1, s.174

11) Sefînetü'l-Evliyâ; c.2, s.256

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.39

HACI BEKTÂŞ-I VELÎ;

Osmanlı devletinin kurluş yıllarında yaşayan evliyânın büyüklerinden. İsmi, Seyyid Muhammed bin İbrâhim Atâ, lakabı Bektâş'tır. Horasan'ın Nişâbûr şehrinde 1281 (H. 680) senesinde doğdu. Hacı Bektâş-ı Velî'nin soyu hazret-i Ali'ye dayanır. 1338 (H.738) senesinde Kırşehir'e yakın bir yerde vefât etti. Vefâtı hakkında başka rivâyetler de vardır. Türbesinin bulunduğu kasabaya sonradan Hacıbektaş ismi verildi.

Daha çocukken ilim öğrenmesi için âilesi tarafından Şeyh Lokmân-ı Perende'ye teslim edildi. Lokmân-ı Perende, Ahmed-i Yesevî hazretlerinin halîfelerinden olup, zâhir ve bâtın ilimlerinde çok derinleşmişti. Bektâş-ı Velî'nin daha çocukken birçok kerâmetleri görüldü. Bir gün Lokmân-ı Perende onun yanına girmiş ve odasını nur ile dolu görünce şaşırmıştır. Bu

sırada; Bektâş-ı Velî'nin iki yanında, Kur'ân-ı kerîm okuyan iki nûrânî zât duruyordu. Lokmân-ı Perende onun yanına girince, bunlar kayboldu. Lokmân-ı Perende, Bektâş-ı Velî'ye onların kim olduğunu sordu. O da; "Birisi Server-i âlem efendimiz diğeri ise hazret-i Ali idi." cevâbını verdi.

Yine bir gün hocasından ders dinlerken, namaz vakti geldi. Hocası hizmetçisinden abdest almak için su istedi. Bektâş-ı Velî hocasına; "Bir nazar etseniz de, su buradan aksa, dışarıya gitmeye gerek olmasa." dedi. Hocası; "Benim kudretim bunu yapmaya yetmez." cevabını verdi. Bunun üzerine o sırada Bekâş-ı Velî, Allahü teâlâya duâ etti. Hocası da "Âmin" dedi. O anda medresenin ortasında latîf bir su çıkıp, kapıya doğru akmaya başladı. Pınarın başında renk renk çiçekler açtı.

Bu hâdiseden bir süre sonra, Lokmân-ı Perende hacca gitti. Arafât'ta kıbleye doğru döndükleri esnâda, talebelerine; "Yârenler! Bugün Arefedir. Şimdi bizim evde yemekler pişirlir." dedi. Bu söz, Allahü teâlânın kudretiyle, Bektâş-ı Velî'ye mâlum oldu. Tam o sırada hocasının evinde yemekler pişiyordu. Bektâş-ı Velî hemen bir tepsi yemeği aldığı gibi, bir anda hocasına sundu. Hocası Nişâbûr'a dönünce, onun bu kerâmetini herkese anlattı ve Hacı lakabını verdi. Bu esnâda Horasan'da bulunan âlimler, Lokmân-ı Perende'ye hac mübârekesine geldiklerinde, medresede akan suyu görünce şaşırdılar. Bunun sebebini sordular. Lokmân-ı Perende; "Bu kerâmet, Hacı Bektâş'ındır." dedi. Sonra onun gösterdiği kerâmetlerini gelen âlimlere anlattı. Onlar bütün bunların bir çocuktan zuhûr etmesine şaştılar. Bunun üzerine Hacı Bektâş-ı Velî, âlimlere; "Ben, Resûl-i ekremin soyundanım. Bana bunları çok görmeyiniz. Bunlar, Allahü teâlânın bana bir ihsânıdır." dedi.

Hacı Bektâş-ı Velî, tahsilini tamamladıktansonra Anadolu'ya geldi. Halka doğru yolu göstermeye başlayan ve kıymetli taleeler yetşitiren Hacı Bektâş-ı Velî, kısa zamanda tanınarak büyük rağbet gördü. Bu sırada Anadolu'da dînî, iktisâdî, askerî ve sosyal teşekkül olan ve kendisinin de bağlı olduğu "Ahîlik teşkilâtı" ile büyük hizmetler yapan Hacı Bektâş-ı Velî ve talebeleri, Osmanlı sultanları tarafından da sevildi ve hürmet gördü. Bu sıralarda kuruluş devrinde olan Osmanlı devletinin sağlam temeller üzerine oturmasında büyük hizmetleri ve himmetleri oldu. Sultan Orhan zamânında teşkil edilen Yeniçeri ordusuna duâ ederek, askerlerin sırtlarını sıvazladı. Onlara İslâmiyetten ayrılmamalarını nasîhat etti. Böylece Hacı Bektâş-ı Velî'yi kendilerine mânevî pîr olarak kabul eden Yeniçeri ordusu, mânevî hayâtını ve disiplinini ona bağladı. Hacı Bektâş-ı Velî, asırlarca Yeniçeriliğin pîri, üstâdı ve mânevî hâmisi olarak bilindi. Bu bağlılık ve muhabbet, Yeniçerilerin sulh zamânındaki tâlimleri ve harplerdeki gayret ve kahramanlıklarında çok müsbet neticeler verdi. Bütün bunlar, halk ile Yeniçeriler arasındaki yakınlığı kuvvetlendirdi. Yeniçeriler, dervişler gibi cihâd azmiyle dolu ve görülmemiş derecede kahraman ve fedâkâr oluşlarında, bu hâdiseler müsbet tesirler gösterdi. Yeniçerilerin;

"Allah, Allah! İllallah! Baş uryân, sîne püryân, kılıç al kan. Bu meydanda nice başlar kesilir. Kahrımız, kılıcımız düşmana ziyân! Kulluğumuz pâdişâha ayân! Üçler, yediler, kırklar! Gülbang-i Muhammedî, Nûr-i Nebî, Kerem-i Ali... Pîrimiz, sultânımız Hacı Bektâş-ı Velî..."

diyerek savaşa başlamaları, bunun mânidâr bir ifâdesidir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin **Malâlât** adlı Arapça bir eseri vardır. Sonradan nefes adıyla yazılan ve ona nisbet edilen şiirler onun değildir.

Buyurdu ki: "Tarîkatın, tasavvuf yolunun ilk makâmı, bir âlime cân u gönülden bğlanıp, tövbe etmektir. Tövbe, can u gönülden olan pişmanlıktır ve mutlaka yapılmalıdır. Tövbe ederken gözyaşı dökmelidir. Tövbeyi kabul edecek Allahü teâlâdır. Tövbe ettikten sonra O'na tevekkül etmelidir. İkinci makâmı, talebe olmaktır. Üçüncü makâmı, mücâhede, nefse zor gelen, nefsin istemediği şeyleri yapmaktır. Dördüncü makâmı, hocaya hizmettir. Beşinci makâmı, korkudur. Altıncı makâmı, ümitli olmaktır. Yedinci makâmı, şevktir ve fakirliktir.

Mârifetin birinci makâmı edep, ikinci makâmı, korkudur. Üçüncü makâmı, az yemektir. Dördüncü makâmı, sabır ve kanâttır. Beşinci bakâmı, utanmaktır. Altıncı makâmı, cömertliktir. Yedinci makâmı, ilimdir. Sekizinci makâmı, mârifettir. Dokuzuncu makâmı, kendi nefsini bilmektir."

1338 senesinde vefât eden Hacı Bektâş-ı Velî'nin derslerini ve sohbetlerini tâkib ederek onun tarîkatına bağlananlara, tasavvuftaki usûle uyularak "Bektâşî" denildi. bu temiz, îtikâdları düzgün olan ve ibâdetlerini yapan Bektâşîler zamanla azaldı. Daha sonra yapılan bir takım değişiklikler sebebiyle, hakîkî Bektâşîlik unutuldu ve zamânımızdan yüz sene önce ise hiç kalmadı. Herkes tarafından sevilen, hürmet ve îtibâr edilen bu isim, Hurûfî denilen sapık kimseler tarafından da siper olarak kullanıldı. İslâmiyeti yıkmak için kurulan bozuk yollardan biri olan Hurûfiliğin kurucusu Fadlullah Hurûfî, Tîmûr Han tarafından öldürülünce, dokuz yardımcısı kaçarak Anadolu'ya geldiler. Bunlardan Aliyyül-A'lâ ismindeki kimse, bir Bektâşî tekkesine geldi. **Câvidân** adlı kitaplarını gizlice yaymaya, câhilleri aldatmaya başladı. Hacı Bektâş-ı Velî'nin yolu budur dedi. Halbuki Hacı Bektâş-ı Velî'nin yolundan ayrılmayan hakîkî Bektâşîler, bunlardan tamâmen ayrıldılar. Hurûfîlik, haramlara helâl, nefsin arzu ettiği kötü arzulara, serbesttir dediği için, bozuk rûhlu insanlar arasında çabucak yayıldı. Sözlerine "Sır" deyip, çok gizli tutulmasını emrederlerdi. Sırları yabancılara açanları öldürdükleri bile olurdu. Sırları **Câvidân** kitabında a, c, v, z, ... gibi harflerle işâret edilmektedir. Hurûfîler, Bektâşîlik ismini kendilerine perde yaparak, bu perde arkasında çalışmışlardır.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin şiîlikle ilgisi bulunduğunu söyleyenler yanında, bâzıları da onun sapık Baba Resûl'ün halîfesi olduğunu, namaz kılmadığını ve şerîata aldırmadığını kaydetmektedirler. Oysa **Makâlât**'ın asıl nüshaları tetkîk edildiğinde, onun; İslâm dînine sıkı sıkıya ve sağlam bir şekilde bağlı, İslâmiyete uymayan davranışlara şiddetle karşı çıkan mübârek bir velî olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Hacı Bektâş-ı Velî devrine en yakın zamanda yazılmış olan **Tiryâkü'l-Muhibbîn**'de Vâsıtî onun Ahmed-i Yesevî'ye mensûb olduğunu zikretmekte ve şu silsileyi vermektedir:

Es-Seyyid Bektaş el-Horasânî, Ahmed-i Yesevî, Abdülhâlık Goncdüvânî, Yûsuf-ı Hemedânî, Ebû Ali Fârmedî, Ebü'l-Hasan Harkânî, Abdülkâsım Gürgânî, Ebû Osman Mağribî ve Cüneyd-i Mağdâdî yolu ile hazret-i Ali'ye ulaşmaktadır.

BİR DERGÂH İSTIYORUZ

Hacı Bektâş-ı Velî, her gün gelip, şimdiki dergâhının bulunduğu yere otururdu. Onu sevenler; "Gâliba Hacı Bektâş-ı Velî hazretleri burada bir dergâh binâ edilmesini istiyor, o yüzden gelip buraya oturuyor" dediler. Daha sonra Hacı Bektâş-ı Velî'nin hizmetini gören Sarı İsmâil'e, Hacı Bektâş'ı sevenlerden biri, buraya bir dergâh yaptırmaya niyet ettiğini söyledi. Sarı İsmâil de, gelip durumu hocasına arz etti. Hacı Bektâş-ı Velî; "Ona söyle. Bir usta getirsin. Biz istediğimiz büyüklükte bir dâire çizelim. Ayrıca yeteri kadar taş getirtip, yonttursun, hazır etsin." dedi.

Sarı İsmâil, bu durumu o şahsa bildirince, çok sevindi ve hemen bir mîmâr getirdi. Hacı Bektâş-ı Velî de kalkıp, mübârek eliyle şimdiki dergâhın bulunduğu yeri çizdi. O mîmâr da, dergâhın inşâsı için yetecek kadar taş getirtip, yontturdu. Taşların yontulma işinin bittiği gecenin sabahı, herkes, dergâhın yapılmış olduğunu gördü. Dergâhı yaptıracak kimse, derhâl Sarı İsmâil'in yanına gelip; "Ben bu binânın yaptırılması için usta getirdim, taş getirdimv e yaptırma sevâbına kavuşmak istedim. Fakat her kimse bir gecede yaptırmış." diyerek üzüntülerini belirtti. Sarı İsmâil, durumu derhâl hocası Hacı Bektâş-ı Velî'ye bildirdi. Bunun üzerine Hacı Bektâş-ı Velî; "Ey İsmâil! O beni sevene söyle, bu dergâhı zâhirden birisi gelip yaptırmadı. Allahü teâlânın izni ile bir anda yapıldı. Sevâbı yine onun amel defterine yazılmıştır." dedi. İsmâil durumu derhâl o kimseye bildirdi. O zât da Allahü teâlâya şükür secdesi yaptı.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Mecdî Efendi); s.44

2) Rehber Ansiklopedisi; c.7, s.8

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1080

4) Makâlât, Süleymâniye Kütüphânesi, Denizli Kısmı, No: 131/4)

5) Tiryâk-ul-Muhibbîn; s.47

6) Tıbyân-ül-Vesâil; c.1, s.129

7) Kâşif-ül-Esrâr; s.3

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.129

9) Sefînetü'l-Evliyâ; c.1, s.395

10) Makâlât- E. Coşan

HACI DEDE

Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin halîfesi olan Hacı Dede'nin türbesi Kastamonu Beyçelebi Mahallesinin Canlı sokağındadır. bölge halkı tarafıdan sık sık ziyâret edilmekte olan türbedeki diğer kabirler de Hacı Dede'nin çocuklarına âittir.

HACI DOST MUHAMMED KANDEHÂRÎ;

Hindistan'ın meşhûr velîlerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. 1867 (H. 1284) senesinde vefât etti. Ahmed Saîd-i Serhendî hazretlerinin talebesidir. Onun sohbetinde kemâle ulaştı. Tasavvufta yüksek derecelere kavuştu.

En meşhur talebesi Hacı Muhammed Osman Sâhib'dir. On sekiz sene sohbetinde bulundu. Hocasının en seçkin talebesiydi. Nakşibendiyye, Kâdiriyye ve Çeştiyye tarikatlarından icâzet vermiştir. Vefâtından sonra yerine geçip, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi.

Hacı Dost Muhammed Kandehârî'nin sevdiklerine yazdığı mektuplar toplanarak **Mektûbât** adı verildi. Bu **Mektûbât**'ındaki otuz mektubu Muhammed Zâhid bin Sirâceddîn'in emri ile Atâ Muhammed tarafından 1895 senesinde Mültan'da basılmıştır.

Molla Mîr Vâiz Sâhib Ahmedzâde'ye yazdığı bir mektupta şöyle buyurdu:

"Ey kardeşim biliniz ki gerçek evliyâ ile evliyâlık iddiâsında bulunan sahte kimseler arasındaki fark şöyle isbat olunur. Gerçek evliyânın birinci alâmeti Ehl-i sünnet vel cemâat îtikâdında olması ve bunda derinleşmesidir. Ehl-i kıble olan sapık fırkaların, şianın, vehhâbîliğin, râfizîliğin ve diğerlerininsapıklıkalrından uzak olmasıdır. Şaz olan yâni meşhur olmayan rivâyetlerle amel etmemesidir.

İkinci alâmeti ise, dört hak mezhebin yâni Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheblerinden birinin fıkıh kitaplarına uygun amel etmesidir. Öyle ki farz, vâcip, sünnet, müstehab ve mendublardan hiçbirini kaçırmaması bu hususta hatâsı ve noksanı bulunmaması lâzımdır. Çünkü zâhirin bunlarla düzeltilmesi, zînetlenmesi bâtının da düzeltilip zînetlenmesine vesîle olur.

Üçüncü alâmet olarak da tasavvuf ehli olanın tövbe, zühd, tevekkül, kanâat, uzlet (yâni dîni, ahlâkı bozan kimselerden ve şeylerden sakınmak), zikir teveccüh, sabır, murâkabe ve rızâyı elde etmesidir.

Yine evliyânın sohbetinde öyle bir tesir olur ki, dünyâ sevgisi ve dünyâya düşkün olanların sevgisi onun sohbetinde bulunanların kalbinden çıkar. Kalbinde bunlara karşı soğukluk hâsıl olur. Sohbetinde bulunanlar gafletten kurtulurlar.

Gerçek velî kendini hiçbir kimseden üstün görmez ve aslâ medhetmez. Ahlâk-ı hamîdiye ve

beğenilen vasıflara sâhib olur. Tevâzu, ilim, tahammül, sabır, mürüvvet, fütüvvet, cömertlik, güleryüzlülük, güzel ahlâk, doğruluk, acz ve niyâz, incitmemek, haramlardan, mekruhlardan ve şüpheli şeylerden sakınmak onun vasfıdır. Bütün hayır işleri yapar. Resûlullah aleyhisselâmın ahlâkı ile ahlâklanır. İşte böyle bir zâtın sohbeti büyük nîmettir.

Eğer bir kimse şeyh, mürşîd olduğunu söyler fakat sünnet-i seniyyeye uygun amel etmezse, şer'i şerîfin zînetiyle zînetlenemez. Gıybetten, yalandan, yalan yere yemin etmekten, ahlâk-ı zemîmeden sakınmazsa, böyle kimseden sakın, bin defâ sakın! Onun sohbetinden uzak dur. Hattâ onun bulunduğu şehirde durma! Olur ki bir gün ona bir meyl edersin de kalbinde büyük zarar hâsıl olur. Ona aslâ uyulmaz, o, şeytanın tuzağına düşmüş gizli bir hayduttur. Böyle bir kimseden âdet dışı harika, haller ve keşifler de görsen onunla görüşmekten aslandan kaçar gibi kaçınız!"

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1037, 1120

2) Mektûbât-ı Hacı Dost Muhammed Kandehârî (19. Mektup)

HACI DURSUN EFENDİ;

Karadeniz bölgesi velîlerinden. Trabzon'a bağlı Of ilçesinin Çalak köyünde 1883 (H. 1300) senesinde doğdu. İlk tahsîlini köyünde ve Of'ta yaptıktan sonra İstanbul'a gitti. İstanbul'da Dâr-ül-Hilâfet-il-Aliyye Medreselerinde ilim öğrendi.

Sahn-ı Seman Medresesini bitirdikten sonra 1918'de imtihanla Süleymâniye Medresesine girdi. Bu medreseden 17 Nisan 1922'de mezun oldu. 1923'te dersiâm olan Dursun Efendi, Umûr-ı Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti tarafından Trabzon ve havâlisi medreseler müfettişliğine tâyin edildi.

Memleketine döndüğü sırada milletin asırlardır görüp yaşadığı inanç ve akîdeler ayaklar altına alınıyordu. Bunun üzerine genç müderris Of eşrâfından bazı kimselerin de altına imzâ koyduğu şu mektubu yazıp hükümete gönderdi:

"Türklerin en husûsî emelleri vatanları ile berâber dinlerinin de muhâfazasıdır. Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra, bütün ictimâî düşünceleri İslâmiyetle yoğrulmuştur. O derece ki, Tük demek İslâmm demek olmuştur. Binâenaleyh Türkleri İslâmiyetten ayırmak imkânsızdır.

İstiklâl Harbinden önce milliyet ve mevcûdiyetlerini kaybetmiş bir takım şahsiyetler memleketin birlilğini, ictimâî esaslarını bozacak cereyanlar meydana getirmeye çalışmışlardı. Büyük bir üzüntü ile görüyoruz ki, bu şahsiyetler bugün de faâliyetlerine hız vermektedirler.

Halkın dînî esaslarını ve millî ananelerini oyuncak sayan bu adamlar, gürültü ile bütün Türk halkını milliyetsiz, ananesiz, dinsiz insan kümesi yapmak kolay bir iş midir sanıyorlar?

Millî Hukûkumuz olan fıkhımızın millî ahlâk ve ictimâiyâtımızın yerine Batının bozulmuş, kokuşmuş şeylerini getirmek isteyen bu kör taklidcilerin sözlerini gazete sütunlarında gördükçe bunların Türk olduğuna bir türlü inanamıyoruz. Türkler nasıl Batının fuhşa bulaşmış ahlâk ve ictimâiyâtını kabul eder?

Batının sanâyiini, iktisadiyâtını alacağız, zirâat ve ticâretine rekâbet edeceğiz. Fakat hiç bir zaman varlığımızı ahlâk anlayışımızı Batıya fedâ etmeyeceğiz."

Hacı Dursun Efendi bir süre sonra vazifesinden ayrılarak Of ilçesinde kendi gayretleri ile talebe yetiştirmekle meşgul oldu. Karadeniz bölgesinde Çalekli Hacı Dursun Efendi diye meşhur oldu. Bölgesinde Ehl-i sünnet îtikâdını yaymak için büyük bir gayretle çalıştı.

Ömrünün sonuna kadar Allahü teâlânın emir ve ysaklarını insanlara öğretmeye çalışan

Dursun Efendi, 1977 senesi Şubat ayının 27'sinde Çalek'te vefât etti. Kalabalık bir cemâat ile kılınan cenâze namazından sonra defnedildi. Hacı Dursun Efendinin tesirleri o bölgede hâlâ devâm etmektedir.

1) Yürüyenler ve Sürünenler (Sâdık Albayrak-1979); s.184

HACI HIDIR EFGÂN;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İsmi Hıdır'dır. Hacı Hıdır Efgân diye bilinir. Aslen Afganistanlıdır. Serhend'e bağlı Behlülpûr kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Behlülpûr'da 1625 (H. 1035) senesinde vefât edip, orada defnedildi.

Küçük yaşından îtibâren ilim ve irfân ehlinin sohbetlerinde bulunup, feyz aldı. Hindistan âlimlerinden Şeyh Meyânciyûn'un uzun müddet ders ve sohbetlerinde bulunup istifâde etti. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetleriyle şereflendi. Kısa zaman içinde feyz alıp yükseldi ve tasavvuf derecelerini geçti.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri tarafından icâzet verilip, Allahü teâlânın dînin yaymak ve sevgili Peygamberimizn güzel ahlâkını anlatmakla vazîfelendirildi. Hicaz'a gidip hac ibâdetini yerine getirdi ve sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Bu sırada birçok Arab memleketlerini gezip gördü ve insanlara faydalı olmaya gayret etti.

Onun ilim ve sohbet meclisinde birçok kişi hidâyete kavuşup feyz aldı ve yüksek derecelere ulaştı. İmâm-ı Rabânî hazretlerinin vefâtından sonra, onun ayrılığına dayanamayıp kısa zaman sonra vefât etti.

Hacı Hıdır Efgân, ilmiyle amel eden bir âlim ve tasavvuf derecelerinde yüksek bir velîydi. Serhend yakınlarındaki Behlülpûr kasabasında bulunur, sık sık İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin yüksek dergâhlarına gelir, sohbetleriyle şereflenir ve tekrar dönerdi. Gecelerini, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için ibâdetle geçirirdi. Vakitlerini Kur'ân-ı kerîm okumak, zikir, tesbih ve namaz kılmakla değerlendirirdi.

Tatlı ve gür sesiyle okuduğu ezân, kalblere tesir ederdi. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hizmetinde bulunduğu sırada ezânı dâimâ o okurdu. Bazan seher vakitlerinde, bâzan da bütün gece boyu, yanık sesiyle beytler ve kasîdeler okur, ağlardı. Resûlullah efendimize çok salevât-ı şerîfe okurdu.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyurdu ki: "Bir gün şeytanı gördüm. Kendisine bir takım suâller sordum. Allahü teâlânın hükmü ile doğrusunu söyledi. Bu arada; "Talebelerim arasından, doğru yoldan saptırmak için en az musallat olduğun ve kandıramadığın hangisidir?" diye sordum. Cevâbında; "Hcı Hıdır'dır." dedi."

Hacı Hıdır Efgân, Serhend'e yakın bir köyde bulunduğu sırada, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin vefât ettiği haberini duydu. Bu haber üzerine içli göz yaşları dökerek Serhend'e gitti. bu gelişinde yanık ve tatlı sesiyle ezân okudu. Ezân sesini duyan İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebe ve sevenleri toplanıp, o büyük velînin vefât ettiği gün gibi bir gün yaşadılar.

Hadarât-ül-Kuds adlı eserin müellifi Bedreddîn Serhendî, bu hâdiseyi Peygamber efendimizin vefâtından sonra, ayrılık ateşiyle yanan Bilâl-i Habeşî'nin durumuna benzetir.

Sevgili Peygamberimizin vefâtından sonra, müezzini olan Bilâl-i Habeşî, Peygamber Efendimizin ayrılığına dayanamayıp Şam'a gitmişti. Ömrünün sonuna yakın, Peygamber efendimizin rüyâda dâveti üzerine, kabrini ziyârete gelmişti. Peygamber efendimizin torunları, hazret-i Hasan ile hazret-i Hüseyin'in ısrârları üzerine, yanık ve tatlı sesiyle ezân okumuştu. Ezân'ın sesini duyan Eshâb-ı kirâm, Mescid-i Nebî'ye gelerek, Peygamber

efendimizin zamânını hatırlayıp ağlaşmışlardı.

ACABA KİME VERİRLER

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, Hacı Hıdır Efgân'a yazdığı mektubu:

"Kıymetli mektubunuz geldi. İçindekiler anlaşıldı. İbâdetlerden zevk duymak ve bunların yapılması güç gelmemek, Allahü teâlânın en büyük nîmetlerindendir. Hele namazın tadını duymak, nihâyete yetişmeyenlere nasîb olmaz. Hele farz namazların tadını almak, ancak onlara mahsûstur. Çünkü nihâyete yaklaşanlara nâfile namazların tadını tattırırlar. Nihayette ise yalnız farz namazların tadı duyulur. Nâfile namazlar zevksiz olup, farzların kılınması büyük kâr, kazanç bilinir.

Fârisî mısrâ tercümesi:

Bu iş büyük nîmettir. Acaba kime verirler?

Namazların hepsinde hâsıl olan lezzetten, nefse bir pay yoktur. İnsan bu tadı duyarken, nefsi inlemekte, feryâd etmektedir. Yâ Rabbî! Bu ne büyük rütbedir.

Arabî mısrâ tercümesi:

"Nîmete kavuşanlara âfiyet olsun."

Bizim gibi ruhları hasta olanların bu sözleri duyması da, büyük bir nîmettir ve hakîkî saâdettir.

Fârisî mısrâ tercümesi:

"Bâri kalbimize bir tesellî olsun."

İyi biliniz ki, dünyâda namazın rütbesi, derecesi, âhirette, Allahü teâlâyı görmenin yüksekliği gibidir. Dünyâda insanın Allahü teâlâya en yakın bulunduğu zaman, namaz kıldığı zamandır. Âhirette en yakın olduğu zaman da, rüyet yâni Allahü teâlâyı gördüğü zamandır. Dünyâdaki bütün ibâdetler, insanı namaz kılabilecek bir hâle getirmek içindir. Asıl maksad namaz kılmaktır. Saâdet-i ebediyye ve sonsuz nîmetlere kavuşmanızı dilerim."

1) Zübdet-ül Makâmât; s.383

2) Hadarât-ül-Kuds; s.347

3) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî; c.1, 137. mektup

4) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.345

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.261

HACI MAHMÛD EFENDİ

Anadolu'da yetişen velîlerden. Halk arasında El-Hacı Mahmûd diye meşhûrdur. Kabri Niğde'de, şehir içinde bir cadde üzerindedir. Yaşadığı devir hakkında bilgi bulunamayan Hacı Mahmûd Efendinin kabri yol genişletilirken kaldırılmak istenmiş fakat bu işi edepsizce yapmak isteyenlerin başına çeşitli olaylar gelmiştir. Bu hadiselerden sonra El-Hacı Mahmûd hazretlerinin kabrine dokunulamamıştır. Halen cadde ortasında duran kabri devamlı ziyâret edilmektedir.

HACI MUHAMMED SÂMÎ EFENDİ;

Son asırda Anadolu'da yetişmiş velîlerden. Pîrî Sâmî diye de bilinir. Babası Erzincan'ın

meşhûr Kırtıloğulları sülâlesinden İbrâhim Efendidir. 1848 (h. 1264) senesinde Erzincan'da doğdu. 1912 (H. 1330) senesinde Erzincan'da vefât etti. Kabri eski Erzincan'da Terzi Baba Mezarlığına giden yol üzerindeki dergâhının bulunduğu Akmezarlık'tadır.

Erzincan'ın Selüke köyünde dünyâya gelen Muhammed Sâmî Efendi, ilk tahsîlini köyünde yaptı. Köy hocasından Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi. Erzincan'ın "Eski Hükûmet" tâbir edilen medresesinde Arapça ve Farsça öğrendi. İlim tahsîlini devâm ettirmek üzere İstanbul'a geldi. Fâtih Medresesinde aklî ve naklî ilimleri öğrendi.

Buradaki tahsîlini tamamladıktan sonra, müderrislik icâzetnâmesi, diploması alarak Erzincan'a döndü. Bugünkü adıyla Karakaya olan Keleriç köyü câmiinde imâmlık ve hatiplik vazîfesine başladı. Kâdiriyye yolu mensuplarından Şeyh Abdurrahmân Efendinin ve Nakşibendiyye mensuplarından Hacı Mustafa Fehmi Erzincânî'nin sohbetlerinde bulundu.

Zaman zaman Erzincan'a giderek Câmi-i Kebirde yaptığı vâz ve nasîhatlarıyla insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Birkaç yıl sonra Hınıs Rüşdiyesine muallim ve daha sonra Erzurum Rüşdiyesine muallim-i evvel tâyin edildi. Bu vazîfede dört yıl kadar kalıp talebe yetiştirdi.

Erzurum'da bulunduğu sırada PTT müdürlerinden İsmâil Efendi adında birisiyle tanıştı. İsmâil Efendi, Bitlis'in Nurşin köyünde bulunan büyük velî Abdurrahmân-ı Tâgî (Tâhî) hazretlerinin büyüklüğünü ona anlattı. İsmâil Efendi ile birlikte, hocası olan bu büyük zâtı ziyârete gittiler. Hacı Sâmî Efendi birkaç gün Abdurrahmân-ı Tâgî hazretlerinin sohbetinde bulundu. Onun büyük bir velî olduğunu görerek, talebe olmaya karar verdi.

Bir gün sohbetten sonra, o zâtın elini öperek; "Efendim, kabûl buyurursanız memuriyetten istifâ edip, hizmetinizde bulunmak istiyorum." dedi. Şeyh Abdurrahmân Efendi, ona âilevî durumunu ve borcu olup olmadığını sorduktan sonra; "Senin biraz borcun varmış. Bir yıl daha çalışarak borçlarını öde; anne ve babandan müsâde aldıktan sonra buraya gel." diye emretti. Bunun üzerine, Erzurum'daki vazîfesine geri döndü ve bir yıl daha çalışarak borçlarını ödedi. Erzincan'da bulunan babası, annesi ve âliesinden izin alarak, vazîfesinden istifâ edip, Şeyh Abdurrahmân Efendinin hizmetinde bulunmak üzere Nurşin'e gitti.

Şeyh Abdurrahmân Efendinin tekkesindeki talebelerle birlikte iki yıl kadar tasavvuf ilmini tahsîl etti. Abdurrahmân Efendi, sohbetlerini Arapça ve Kürtçe yapıyordu. Hacı Sâmî Efendi, hocasının ilminden istifâde etmek, sohbetlerinden bereketlenmek için orada bulunduğu sırada Kürtçe öğrendi. Türkçe, Arapça ve Farsçanın yanında, Kürtçeyi de ana dili gibi konuşur oldu. İki yıl sonunda kendisine icâzet, diploma verilerek; insanlara İslâmiyeti öğretmek, doğru yolu göstermeki çin memleketi Erzincan'a gönderildi.

Hacı Sâmî Efendinin iki yıl gibi kısa bir zamanda icâzet alıp halîfe oluşu, tekke içinde hizmette bulunan diğer talebeler arasında bir takım dedikodulara sebeb oldu. Uzun zamandır orada bulunup, icâzet alamayan talebeler vardı. Bu durum hocalarına bildirilince; "Hacı Sâmî Efendinin hocaları, lambasının şişesine gazını koymuş, fitilini takmış, bize yalnızca bir kibrit çakmak vazîfesi kalmıştı. Biz de onu yaptık." buyurdu.

Hocasının elini öpüp, duâsını aldıktan osnra Erzincan'a gelen Hacı Sâmî Efendi, önceden imâmlık yaptığı Keleriç köyüne gitti. Orada eski talebesi Beşir Efendi ile birlikte on kişi hizmetine girdi. bir müddet kendi köyü Selüke'ye gelerek altı ay kadar kaldı ve kışı orada geçirdi.

Sonra babasından izin alarak Erzincan'a gitti. Selüke köyündeki bir kısım mal varlığını satarak Erzincan şehir kıyısında daha sonra Mecidiye-yi kebîr adı verilen bir mahallede, Keçioğullarından altmış dönümlük bir tarla satın aldı. Bu tarla üzerine kendisi için bir mesken ve bitişiğine de gelen misâfirlerin kalması için iki katlı bir bina, evlerin yanına bir de câmi yaptırdı. Hacı Sâmî Efendi, işte bu binada hocasının emir buyurduğu şekilde insanları

terbiye etmeye başladı. Allahü teâlânın dînini insanlara öğretti. Yanlış yollara gitmelerine mâni oldu.

Az zamani çinde, sözünden, sohbetinden, hal ve hareketlerinden lezzet alan halk, akın akın gelerek ona bğlanıp istifâde ettiler.

Hacı Sâmî Efendi geriye Nusreddîn, Fahreddîn, Şeyhaddîn, Selâhaddîn, Eşref ve Hacıbayram adında altı erkek; Hâlise ve Muhlise adında iki kız bırakarak 1912 (H. 1330) senesinde kurban bayramı akşamı vefât etti.

Eski Erzincan'da Terzi Baba Mezarlığına giden yol üzerindeki câmiinin ve dergâhının bulunduğu Akmezarlık diye bilinen yerde defnedildi.

Câmi ve dergâhının çevresinde ağaç yetiştirmiş, bunların gelirleriyle câminin, dergâhın ve diğer kısımların ihtiyâcı için dört takım ev, ayrıca çeşitli yerlerde sekiz-dokuz değirmen yaptırmıştır. Dergâhının bulunudğu yerde bugün kendi kabri blunmaktadır. 1939 yılındaki büyük depremde câmii, dergâhı ve üç bine yakın kitabı olan kütüphânesi harâb olmuştur.

Talebelerinden bâzıları Hahlı Hacı Abdurrahmân Efendi, Kelkitli Hacı Ali Efendi, Refâhiye'nin Hanzar köyünden Hacı Hasan Efendi, Hacı Hoca Mehmet Efendi ve Beşîr Efendilerdir. Kendisinden sonra vazîfesini Beşîr Efendi devâm ettirmiştir.

KALP KIRMAYIN

Bir sohbeti sırasında buyurdu ki:

"Kimsenin kalbini kırmayınız. Herkese hürmetle muâmele ediniz. Zîrâ karşınızdaki bir velî olabilir. Böylece onların nazarına, himmetine kavuşursunuz. "Evliyânın nazarı ve bakışı kimyâdır." denilmiştir. Eğer onu bunu incitmeyi huy ve tabiat edinirseniz bir gün bilmeden Allahü teâlânın sevdiklerinden birinin kalbini kırar, üzersiniz de, sonar perişân olursunuz. Nitekim hedîs-i kudsîde; **"Ben kalpleri kırık olanların yanındayım."** buyruldu. Bunun için "Her gördüğünü Hızır bil!" demişlerdir.

Peygamber efendimiz; **"Cemâatte rahmet vardır."** buyurdu. Cemâatten birinin duâsı, dileği kabûl olursa cemâatin hepsinin birden duâsı kabûl olur. Cemâatle namaz kılmanın hikmeti budur.

HACI MUHARREM HİLMİ;

Anadolu'da yetişen velîlerden. Elazığ'ın Sarılı köyünde 1877 (H. 1294)de doğdu. Beş-altı yaşlarına geldiğinde âilesi ile birlikte Gurbet Mezire isimli köye göç etti. Burada arkadaşları ile koyun güderken, onar İhlâs okuyup, dervişlerin zikirlerini taklid ederlerdi.

Bir süre sonra Muharrem Efendi, ilim tahsîline başladı. On beş yaşları ortalarındayken âilesi Sofular köyüne göç etti. Bu köyde Kâdirî ve Nakşibendî şeyhi Hacı Ömer Efendi ile tanıştı. Birkaç gün o zâtın sohbetlerinde bulundu. O zât köyüne geri giderken; "Nereye gidiyorsunuz, ben sizi nerede bulurum, size nasıl gelirim?" diye sorunca; "Biz seni kendimize çekeriz." cevabını aldı.

Aradan bir süre geçince, Muharrem Efendi, Hacı Ömer Efendiyi özledi. Fakat bir türlü onun kendisini çekmediğini görünce, yola çıktı. Yürüye yürüye Kövenk köyüne vardı. Çeşmede abdest alıp Cumâ namazını kılmak için câmiye doğru giderken, evinin önünde bekleyen Hacı Ömer Efendi; "Gel benim talebem! Gördün mü seni nasıl kendime çektim?" dedi.

Hacı Ömer Efendiye bağlandıktan sonra Muharrem Efendi, yaz-kış demeden hemen hemen her gün 7-8 saat mesafe uzaktaki hocasını görmeye giderdi. Muharrem Efendi âilesi ile

birlikte birkaç köy daha dolaştıktan sonra, 1905'te Harput'a yerleşti. Medresede Hacı Abdullah Efendiden ve oğullarından zâhirî ilimleri öğrenmeye başladı. Bir Yandan ilim öğrendi, bir yandan da hocası Hacı Ömer Efendiyi sık sık ziyâret etti. Bir ara büyük âlim ve velî Beyzâde Ali Rızâ Efendiye müezzinlik yaptı.

Bir gün mâneviyâta dâir bir eserin, anlayamadığı bâzı yerlerini hocasına sormak için Harput'a gitmek üzere yola çıktı. Kitabı koynuna koymuştu. Mezire yakınlarında bir pınarın başında biraz dinlenmek için oturdu. Elini koynuna soktuğunda kitabı bulamadı. Hemen abdest alıp Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin vâsıtası ile Allahü teâlâya kitabın bulunması için yalvardı. Kitabı kaybolduğundan evine geri dönmek mecburiyetinde kaldı. Eve gelince hanımı; "Yâhu sen ne tuhaf adamsın? Hem kitabı götürüyor, hem de geri gönderiyorsun?" deyince, Muharrem Efendi, "Ne oldu?" diye sordu. Hanımı; "Orta boylu, sakallı bir zât kitabı getirdi ve şöyle dedi: "Bu kitabı al ve ona kitabının bekçisi olmadığımı söyle!" dedi."

1906'da askerlik vazîfesine başlayan Muharrem Hilmi, açılan imtihanı kazanarak tabur imâmı oldu. Çeşitli yerlerde tabur imâmlığı yapan Muharrem Hilmi, Bitlis'te Muhammed Kufrevîrin sohbetlerinde bulunrak ondan icâzet aldı. Sonra Yemen'e gönderildi. Yemen'de tabur imâmlığı yanında, Yemenli çocuklara Türkçe öğretmenliği de yaptı ve iki sene kadar kaldı.

Muharrem Hilmi Efendi Yemen'deyken yağmur yağmıyordu. Yağmur duâsına çıktılarsa da bir damla bile düşmedi. Taburun komutanı Muharrem Hilmi Efendiyi huzûruna çağırarak; "Sen iyi bir adamsın. Bir de senin yağmur duâsına çıkmanı istiyorum." deyince, Muharrem Hilmi Efendi; "Olur Komutanım! Yalnız Allahü teâlânın huzûruna hep dost olarak çıkmalıyız. Askeri silahtan tecrid edeceksiniz." dedi. Komutan; "Olur mu? Bizi vururlar." deyince; "Onu bana bırakınız." dedi. Yemen Şerîfinin huzûruna çıkıp, vaziyetini anlattı. Namaza silâhsız çıkacaklarını, şâyet yerli halktan askere bir saldırı olursa, Resûlullah efendimizin huzûrunda kendisinin yakasını tutacağını söyledi. Yemen Şerîfi, yerlilerden askere bir kötülük gelmeyeceği hus3usunda teminât verdi.

Muharrem Efendi, Evlâd-ı Resûlden olan şerîfin oğlunu da berâberine alarak namazgâha çıktı. Önce Araplara ve Türklere kendi lisanlarında öğütler verdikten sonra, Allahü teâlâya, Evlâd-ı Resûl olan bu çocuk yüzü suyu hürmetine yağmur yağdırması için yalvardı. Duâ bitmeden Allahü teâlânın izni ile bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Bu duâyı üç gün tekrarladı ve yağmur üç gün yağdı.

Muharrem Hilmi Efendi Yemen'den döndükten sonra Mekke ve Medîne'ye tâyin edildi. Sonra Erzurum'a döndü ve Birinci Dünyâ Harbine iştirak etti. Aynı zamanda ilim tahsîlini de bırakmadı. 1925'te emekliye ayrılarak doğum yeri olan Elazığ'a döndü. Bundan sonra kendini tamâmen ilme verdi ve pek evinden dışarı çıkmaz oldu.

Muharrem Hilmi Efendi, riyâdan çok sakınırdı. Nafile ibâdetlerini gizlerdi. Çok mütevâzi olup, kapısına gelen talebeyi geri çevirmezdi. Yazdığ tasavvufî şiirlerinde Sırrî mahlasın kullanırdı. Ömrünün sonlarında dört-beş ay hasta yatı. Hâlinden hiç şikâyet etmezdi. Sorulduğu zaman; "Elhamdülillah iyiyim, hiçbir şeyim yok, dolaşıp ne yapacağım? Yatmak hoşuma gidiyor, yatıyorum işte." dedi ve; "Dünyâ lâşedir, onu isteyenler köpeklerdir. Her gün bir melek; "Doğun ki ölesiniz, yapın ki yıkılsın, der" mânâsında Arapça bir şiir okurdu.

1964 senesi Aralık ayının dokuzunda Çarşambayı Perşembeye bağlayan gece, şafak vakti vefât eti. Elazığ'da defnedildi.

Muharrem Hilmi Efendinin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Dîvân, 2) Mev'ize-i Hilmiyye, 3) Dîvân-ı Hüdayî, 4) Menâzîl-üs-Sâlikîn, 5) Makâmat-ı Eskâr-i İlâhiyye Lisâlik-it-Tarîkat-il-Kâdiriyye.**

1) Makamât-ı Ezkâr-ı İlâhiyye Lisâlik-it-Tarîkat-il-Kâdiriyye, s.3

HACI OSMAN NÛRİ KEPENEK

1903'te Denizli'de doğdu. İbtidâî, Rüşdiye ve İdâdî mekteplerini bitirdikten sonra bir süre baba mesleği olan dericilikle ve ticâretle meşgûl oldu. Mûsâ Mahallesi Câmiinde fahrî olarak imam hatiplik yaptı. Bu işlerin yanında bölgedeki kıymetli hocalardan tasavvufa âit bilgiler aldı. Bir müddet sonra bölgeye gelen Seyyid Muhammed Hafîd Arvâsî hazretlerinden uzun yıllar ders aldı, hizmetinde bulundu.

Mürşidinin kızıyla da evlenip akrabâlık şerefine kavuştu. Ömrünün sonuna kadar dükkanında ve evinde sohbet edip halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatan Osman Nûri Efendi, 1981 yılında istirahat etmek üzere gittiği Bursa'da vefât etti. Nâşı Denizli'ye getirilerek asrî mezarlıktaki türbesine defnedildi. Türbesi sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

HACI RAMAZAN;

Osmanlılar zamânında yetişen velîlerden. Kastamonuludur. Hacı Ramazan Efendi diye tanınır. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 1514 (H. 920) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kaynaklarda, hakkında fazla malûmât yoktur.

Zamânında bulunan âlim ve velîlerin büyüklerinden olan Kastamonulu Hacı Ramazan, çok ibâdet ederdi. Geceleri namaz kılmakla ve gündüzleri oruç tutmakla geçirirdi. İnsanlardan ayrı, kendi hâlinde bir yaşayışı vardı. Allahü teâlânın muhabbetiyle yanardı. Allahü teâlânın hidâyet ve ihsânlarına mazhâr olmuş büyüklerden ve irfan sâhiplerindendi. İnsanlar onu mübârek kabul edip, bereketlenemk için yanında ve sohbetlerinde bulunurlardı.

Rivâyet edilir ki, Hacı Ramazan'ın kızından bir torunu vardı. Bu çocuk, şiddetli bir hastalığa yakalandı. Başında bulunanlar ve akrabâları, çocuğun rûhunu teslim etmek üzere olduğunu görerek, yaşamasından ümit kestiler. Bu sırada çocuğun annesi, babası Hacı Ramazan'a giderek, oğullarının sıhhate kavuşması için Allahü teâlâya duâ etmesini ricâ ettiler. O da murâkabe yoluyla Allahü teâlâya teveccüh eyledi. Daha sonra kalbine gelen ilhâmı kızına bildirip; "Murâkabede torunumu namaz kılar gördüm. Bu hâl, onun sıhhatine, yaşayacağına ve sâlihlerden olacağına alâmet ve işârettir." buyurdu.

Hacı Ramazan'ın kızı bu habere çok sevinip, çocuğunun iyileşmesini beklemeye başladı. Bu hâdiseden bir gün sonra, çocuk iyileşip tamâmen sıhhate kavuştu. Çocuğun bu hâline şâhid olanlar, ölüm hâlindeki bir hastanın bu kadar kısa bir müddette iyileşip sıhhate kavuşmasının normal bir hâdise olmayıp, bunun, o büyük zâtın bir kerâmeti olduğunu anladılar.

Hacı Ramazan'ın memleketi olan Kastamonu'da vazife yapan müderrislerden birisi şöyle anlatır: "Bir arefe günüydü. Bakmakla mükellef olduğum kimselerin bayramlık ihtiyaçlarını ve eve lâzım olacak şeyleri almak için hiç param yoktu. Bu hâle çok üzülüyordum. Şehrimizin ileri gelenlerinden hemen herkese de borcum vardı. Bu sebepten, onlardan yardım istemek veya borç almak gibi bir imkânım da yoktu.

Bu hâlin verdiği ızdırapla, çâresizlik içinde ve kimin kapısına gideceğimi bilemez bir hâldeyken, istigfâr edip, allahü teâlâya sığınıyor ve yalnız O'na güveniyordum. Tam bu sırada kapı çalındı. "Bu sıkıntılı hâlde bizi arayan kim olabilir" diye düşünerek, hayret ve merâkla kapıyı açtım. Kapıda Hacı Ramazan Efendi vardı. Selâm verip, kapıyı kendisinin çaldığını söyledi. Benimle biraz konuştuktan sonra, bana dürülmüş bir kâğıt vererek;

"Bu kâğıdın içinde abîr (hoş kokulu otların terkîbinden meydana getirilen ve sürülen bir çeşit koku) vardır. Onu sürünüz. Güzel koku sürünmek sünnettir." buyurdu. Ben daha kâğıdı açıp içindeki abîri koklamadan, o zâtın güleryüzlü hali, misk ve anber misâli tatlı olan o sözlerini dinlemekle zâten rhatlayıp ferahlamıştım.

Öyle büyük zâtları görmek, bir iki sözünü duymak bile insanı rahatlatıp kalbini ferahlatıyordu. O mübârek zât da, bu sıkıntılı hâlimde gelerek, kalp hânemi ıtr ve güzel kokuyla kokulandırıp, beni çok sevindirdikten sonar vedâ edip ayrıldı.

İçeri girip dürülü kâğıdı açtığımda, hayretler içinde kaldım. Çünkü kâğıdın içinde bir miktar abîr ve bundan başka iki büyük altın vardı. Öyle ki, bu altınlardan sâdece biri, bütün borçlarımı ödemeye, diğeri de bütün ihtiyaçlarımızı rahatlıkla almaya kâfi geliyordu. Hemen çarşıya gidip, borçlarımın tamâmını dağıttıktan sonra, ihtiyaçlarımızı da aldım. Hacı Ramazan hazretlerine çok duâ ederek evime döndüm. Demek ki, kerâmet olarak benim durummu anlamış ve hiç belli etmeden bana bu altınları vermişti. Onun daha böyle nice kerâmetleri görülmüştür.

Rivâyet edilir ki; Hacı Ramazan'ın ömrünün sonunda, hastalığı artıp vefâtı yaklaştığında, âlimlerden Şeyh Muhyiddîn Efendi isminde bir zât, onu ziyârete geldi. Söz arasında Hacı Ramazan Efendi, Muhyiddîn Efendiye; "Hak celle ve alâ hazretlerinin emriyle, ben herhâlde yârın öleceğim. Namazımı sizin kıldırmanız uygun görülmüştür." buyurdu. Hakîkaten dediği gibi, ertesi gün vefât edip, mübârek rûhu melekût âlemine yükselince, vasiyeti gereği namazını Muhyiddîn Efendi kıldırdı.

1) Sicilli Osmânî; c.2, s.418

2) Şakâyik-i Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.433, 434

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.53

HACI ŞAM DEDE

Yaşadığı devir hakkında bilgi yoktur. Hayır ve iyilik timsâli fakat günahkâr bir kimse iken kalpten yaptığı tövbe ve istiğfar ile yüksek derecelere kavuştuğu, halk arasında anlatılmaktadır. Diktiği kuru bir çubuğun yeşermesi kerâmeti meşhûrdur. Merkez Tekek köyü mezarlığı içindeki türbesi, Denizli'de çok ziyâred edilen yerlerdendir.

HACI ŞERÎF ZENDENÎ;

Evliyânın meşhûrlarından. Lakabı Neyyirüddîn'dir. 1215 (H. 612) senesinde, Çeşt şehrinde yüz yirmi yaşında vefât etti. Keşif ve kerâmetler sâhibi bir mürşid idi. Hâce Mevdûd Çeştî hazretlerinin talebesi ve halîfesidir. On dört yaşından îtibâren hiç abdestsiz bulunmamıştır. Dâimâ eski elbiseler giyer, kanâatkâr ve mütevâzî bir hayat yaşardı. Çok ibâdet eder ve zarûret miktârı yerdi. Sohbetine dünyâya düşkün biri gelse, zâhid ve müttekî (yâni dünyâya düşkün olmayan ve Allahü teâlâdan korkarak haramlardan sakınan birisi) olurdu.

Senelerce sahrâlarda yalnız dolaştı. Hep aç bulunur, üç günde bir, çölde biten yeşil bir ottan tuzsuz olarak bir mikdâr yerdi. Zikr esnâsında ve namaz kılarken kendinden geçerdi. Bulunduğu bir mecliste Allahü teâlânın ismi anılınca Rabbine olan muhabbetinin ateşiyle yanar, kendini kaybederdi. Zikir sırasında neden böyle kendinizden geçiyorsunuz? diye sorduklarında; "Âşık olanlar, mahbûbun, sevgilinin ismini işitince kendinden geçmelidir. Böyle olmasa henüz o olgunlaşmamıştır." buyurdu.

Mevdûd Çeştî hazretlerinin sohbetine devâm ederdi. Huzûrunda başını önüne eğer, sessizce ve edeple dururdu. Bir defâsında ona; "İyi bahtlı Hacı, Allahü teâlâdan sein, benden sonra benim makâmıma oturmanı ve insanları irşâd etmeni istedim. Her kim ki sana talebe olursa nîmete kavuşur. Şimdi git halvete otur, ibâdet ve tâatla meşgûl ol." buyurdu. Bu emir üzerine gidip, bir müddet yalnız başına kaldı. İbâdet, tâat ve zikirle meşgûl oldu. Sonra hocasının

huzûruna geldi. Mevdûd Çeştî hazretleri ona tam bir teveccühle, yakınlık duyarak çok iltifât etti. Kalbinden onun kalbine feyz akıttı. İsm-i âzamı kalbine yerleştirdi. Bir anda ilm-i ledünniye, mârifet ilmine kavuşturdu. Ona hırka giydirip, kendisine halîfe yaptı. Onu, büyüklerin tasavvufta ulaştığı makamlara yükseltti.

Fakir bir kimsenin yedi kızı vardı. Son derece sıkıntı içinde olup, bir gün Hacı Şerîf hazretlerinin huzûruna varıp; "Eğer kızlarımın evlenmesine kadar, nafakamızın temini ve rızkımızın artması için yardımcı olursanız, pek büyük bir lütuf ve keremde bulunmuş olursunuz." dedi. Ona; "Yarın, inşâallah senin için hayırlı olur." dedi.

O şahıs oradan çıkıp evine giderken, yolda tanıdığı bir yahûdîye rastladı ve hâdiseyi anlattı. Yahûdî; "O zâten, kendisi fakir bir adamdır. Sana nasıl yardım edecek ve edebilir?" deyip; "Sen tekrâr Şeyh'e git ve de ki, eğer Hacı Şerîf yedi sene bana hizmet ederse, ben ona peşin olarak yedi bin altın veririm." diye ilâve etti. Fakir adam tekrâr Hâce'nin yanına gidip, bunu anlattı. O da pekâlâ gidelim, deyip, birlikte yahûdînin yanına geldiler. Şeyh hazretleri, yahûdîden yedi bin altını aldı ve fakire verdi. Fakiri gönderdi. Kendisi de yahûdînin hizmetine girdi. Bunu duyan servet sâhibi bir zât, yahûdîye olan borcunu ödemesi için Hacı Şerîf Zendenî hazretlerine yedi bin altın gönderdi.

O da altınları alıp, fukarâya dağıttı ve; "Benim, bu yahûdîye hizmet için kendisi ile yedi yıllık bir sözleşmem vardır. Sözümden dönemem." dedi. Bu dürüstlüğü gören yahûdî çok müteessir olarak Hâce hazretlerini âzâd etti. Hâce hazretleri ona; "Mâdem ki, sen beni hizmetçilikten azâd edip serbest bıraktın, Allah da seni Cehennem azâbından azâd eylesin." dedi. Bu yüksek duâ tesiriyle yahûdî, sadâkatle İslâm dînini kabûl etti ve Hacı Şerîf'in talebelerinden oldu.

Sultan Sencer vefât edince, biri onu rüyâsında gördü ve; "Allahü teâlâ sana ne muâmele yaptı, hâlin nasıldır?" diye sordu. Sultan Sencer; "Hacı Şerîf Zendenî hazretlerine olan muhabbetimden dolayı, onun bereketiyle kurtuldum." demiştir.

SAHRAYA BAK

Hacı Şerîf hazretlerinin sohbetine devâm eden talebelerinden biri, bir gün ona bir mikdâr para getirip vermek istedi. Fakat Hacı Şerîf hazretleri kabûl etmedi. Dünyâya ve paraya düşkün olmadıklarını söyledi. O zât ise parayı kabûl etmesi için çok ısrârlı davranıyordu. O zât ısrârında devâm edince, ona dönüp sahrâya bak buyurdu. Dönüp baktı ve bakar bakmaz hayretler içinde kaldı. Çünkü sahrâda suyun aktığı gibi hazîne (altın, gümüş vs.) akıyordu. Hemen Hacı Şerîf'in ayaklarına kapanıp af diledi. Hacı Şerîf hazretleri bunun üzerine; "Gayb hazînesine sâhib olan bir kimsenin başka birinin getireceği bir şeye ihtiyâcı yoktur." buyurdu.

1) Siyer-ül-Aktâb; s.89, 90, 91, 92, 93

2) Hadîkat-ül-Evliyâ; 3. kısım, s. 154

3) Sefînet-ül-Evliyâ; s.92

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.303

HACI TEVFİK RIFKI EFENDİ;

Harput'un büyük velîlerinden. 1863 (H.1280) senesinde Harput'ta doğdu. BabasıEminhafızgiller adı ile tanınan sülâleden Ahmed Fehmi Efendidir. Tevfik Rıfkı Efendi, ilk tahsîlini Harput'ta yaptı. Sonra, yaşı küçük olmasına rağmen, hemen medrese tahsîline başladı. Zamânın büyük âlimlerinden Beyzâde Hacı Ali Rızâ Efendiden ders aldı. Hacı AliRızâ Efendi yetişmesi için büyük îtinâ ve gayret gösterdi. Kısa zamanda birçok

ilimde yetişerek söz sâhibi oldu.

Hacı Tevfik Efendi, tasavvuf yolunda da ilerlemek için Mahmûd-ı Sâminî'nin sohbetlerine devâm etti. Bu sohbetlerin birinde Mahmûd-ı Sâminî'ye; "Gün olur, serin su içmek sünnettir, dersiniz ve serin su içersiniz. Lâkin gün olur serin su yerine sıcak su içersiniz. Bunun hikmeti nedir?" diye suâl edince, o mübârek zât biraz düşündükten sonra; "Gün olmuş içim Allahü teâlânın aşkı ile alev alev yanmış. Biraz serinlemek ve nefes almak için içmişimdir. Gün olmuş içim buz gibi olmuştur. O zaman da yakmak için sıcak su içmişimdir. Her şeyi akıl ve mantıkla çözmeye kalkma. Her gördüğün manzarayı da açıklamaya kalkışma. Aksi halde yanılırsın. Ama akılsız ve mantıksız da edemiyoruz. Bâzı işler vardır ki, ne akılla olur, ne de akılsız." buyurdu.Hocasından aldığı bu cevap üzerine henüz ham olduğunu anlayan Tevfik Efendi, büyük bir istekle hocasının hizmet ve sohbetlerinde bulundu. Kısa zamanda tasavvufun yüksek derecelerine kavuştu.

Hocası Beyzâde Efendi sık sık ona; "Sen sanma ki ilim sâdece yazılandır. En büyük ilim daha yazılmamış olandır. Biri yazılı ilimse, diğeri de sözlü ilimdir. Yeter ki hak ve doğru ola. O vakit ikisi de mûteberdir. Çok şeyler yazılmış; fende, cebirde, ama şu dağlar, şu nehirler ve taşlar ve güneş bile bir ilimdir. Onları yazmakla aslını anlatamazsın." buyururdu.

Bir süre sonra hocası Beyzâde Efendi vefât etti. Kendisini öksüz hisseden Hacı Tevfik Efendi, Osman Bedreddîn Efendiye talebe oldu. "Çok şeyler öğrendim ama, sanki hiçbir şey öğrenmedim." düstûruyla hakkı ve hakîkatı öğrenmeye doymayan, öğrendikçe büyük bir aşkla kendisini ilme veren Tevfik Efendi, Osman Bedreddîn Efendiden çeşitli ilimleri öğrendi. Tasavvuf ve diğer ilimlerde kemâle gelen Hacı Tevfik Efendi, öğretmen oldu ve Ma'murât-ül-Aziz Mülkiye İdâdîsi Mektebinde din, Arabî ve mantık dersleri verdi.

Halktan bâzıları Hacı Tevfik Efendiye; "Bu kadar ilim öğrendin, ama sonunda bir mektebe hoca oldun." dediklerinde; "Siz benden ne bekliyordunuz? Bir köşede oturup, ciltler dolusu kitap yazmamı mı? Yoksa kulluk borcunu dahi yerine getirmekten âciz olan insanlar gibi meydanlara çıkıp; "İslâmiyeti kuralım." diyerek nârâ atıp dolaşmamı mı? Yine cevâbını vereyim. Eser yazmaya gelince, bize öğretenler bile buna cüret göstermedi ki, biz onlardan öğrendik. Yüce mukaddes kitabı okuyup, bunu tefsîr etmemi bekliyorsanız bu câhilliktir ve aptallıktır. Çünkü buna şu Tevfik'in gücü yetmez. Kafasına göre tefsîr eden ve o ufacık beyni ile anladıklarını yorumlayan, anlatan ve kendinden bir şeyler katan ise îmânsız olur. Onun için derim ki, bu dünyâda en büyük hüner, insan yetiştirmektir. Yok eğer meydanlarda, din elden gidiyor, diye nutuk atmamı istiyorsanız, işte bu en büyük aptallıktır. İslâmiyeti kurtarmayı bırakalım, İslâmiyetle kurtulmaya bakalım. Siz ve biz kimiz ki? O yüce dînin koruyucusu ve gözeticisi yüce Mevlâ'dır. O, bu dîni insanların kurtuluşu için göndermiştir. Ama bu yolda cihâd ayrı bir husustur. Mücâdeleyi elden bırakmak anlamına yormayınız. Çalışınız, öğreniniz, yaşayınız ve çalıştırınız, öğretiniz ve yaşatınız. Bunları yapabiliyorsak, bizler çok bahtiyar ve mesuduz." buyurdu.

Hacı Tevfik Efendi, uzun boylu, zayıf bir bünyeye sâhipti. Yüzündeki tebessümü hiç eksik etmezdi. En sıkıntılı ve en kederli anlarında bile; "Ben kederli isem elâleme ne?" diyerek kendi dert ve elemi ile başkalarını huzursuz etmez ve üzmezdi. O sıkıntılı hâli ile başkalarına sert muâmele etmekten dâimâ kaçardı. Şefkatli nazarları ile karşısındakileri kendisine çeken mânevî bir kuvvete sâhipti.

O, bilgisi ve ilmi az olan kimselerle konuştuğu zaman onların seviyesine inerek, anlayacakları dilde nasîhat ederdi. Bu durum karşısında ahâliden bâzıları; "Efendi siz âlim birisiniz. Bu câhillerle neden oturuyorsunuz? Siz bunları adam edemezsiniz." demeleri üzerine çok üzülen Tevfik Efendi; "İnanan ve îmânı olan kimselere câhil denilemez. Hakka ve hakîkate inanmayan en büyük câhildir. Öğrenmeyen olmasaydı öğretene ne iş düşerdi." buyurdu.

Hacı Tevfik Efendi, ömrünün son zamanlarında Elazığ'a göç etti. Doksan yaşında olmasına rağmen haftanın bâzı günlerinde Hacı İzzet PaşaCâmiinde, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. 1951 (H.1371) senesinde Elazığ'da vefât etti. CenâzesiHarput'a götürülerek hocası Beyzâde Efendinin mezarının yakınındaki âile kabristânına defnedildi.

AF ALLAH'A MERHAMET KULA MAHSUSTUR

Bir gün Hacı Tevfik Efendi câmiye giderken bir fırının önünden geçiyordu. Birden fırının önünde durdu ve içeri girerek hamur yoğuran işçiyi yanına çağırdı. Ona; "Oğlum! Bu parayı al ve hemen hamama git. Gusül abdesti alarak temizlen ve pislikten kurtul. Bir daha da burada bu vaziyette çalışma." dedi.

Hacı Tevfik Rıfkı Efendinin bu sözleri karşısında utanan ve sıkılan fırın işçisi, hemen ellerine kapanarak af diledi. O ellerini gencin omuzuna koyup; "Af, Allahü teâlâya, merhâmet ise kula mahsustur. Maksad, hatâyı anlayıp ve bildikten sonra tekrarlamamaktır. Tekrarlamadığın müddetçe, Allahü teâlâ affeder." buyurdu.

Tevfik Efendinin bu sözlerini gözleri yaşlı bir halde dinleyen fırın işçisi, hemen hamama giderek gusül abdesti aldı. Bir daha da abdestsiz dolaşmadı.

1) Harput Yollarında; c.2, s.239

HACI TORUN EFENDİ;

Kayseri evliyâsından. 1799 (H.1214) târihinde Kayseri'de doğdu. Asıl adı Muhammed Sâlih'tir. 1885 (H.1302) yılında yine orada vefât etti. Nâşı, Hunad Câmii şerîfinin içinde hazırlanan makamda toprağa verildi.

Babası Kayseri hanedânından Çukurluzâde Ahmed Ağadır. Ancak küçük yaşta babasını kaybetmesi üzerine dedesi Hacılarlı Mûsâ Efendinin himâyesinde büyüdü. Âlim ve zâhid bir zât olan Mûsâ Efendi, kendisine "Torun" diye hitâb ettiği için adı halk arasında "Torun Efendi" diye meşhur oldu. İlk tahsîlini Hacılar'da Mûsâ Efendinin yanında yapan Torun Efendi, keskin ve parlak zekâsıyla dedesinin hayır duâlarına mazhar oldu. Mûsâ Efendi Kayseri'de Sivas Kapısı yanında bulunan Çiğdeli Câmisinde vâz ederken yanına aldığı bu küçük torununu halka göstererek samîmi duâlarda bulundu.

Gençliğinin ilk yıllarında dedesi Mûsâ Efendinin vefâtı üzerine Kayseri'ye gelerek halasının kocası Hacı Seyyid Ağanın evinde kaldı. Bu arada zarûret dolayısıyla dokumacılık sanatını öğrendi ve yirmi yaşına kadar bu işle meşgul oldu. Bu esnâda bir gece rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz kendisine mânevî bir işâret olmak üzere eline Kur'ân-ı kerîm vererek "İkrâ" (Oku) hitâbını emir buyurdular. Uyandığı andan îtibâren içinde büyük bir tahsil, okuma aşkı bulunan Torun Efendi, dokumacılık sanatını terk etti. Önce Mürekkepçi İsmâil Efendinin derslerine devâm etti.Yanıkoğlu Câmii İmâmı Hacı Derviş Efendiden Kur'ân-ı kerîmin yedi çeşit okunuşu üzerine dersler aldı.Aynı zamanda o asırda ilmi etrâfa yayılmış olan Göncüzâde Kâsım Efendinin derslerinde yetişerek icâzet aldı. Yine devrin meşhur âlimlerinden Ankaralı Sarı Abdullahzâde Mehmed Efendi ile Hacı Vahdî Sâlih Efendinin sohbet ve derslerine katıldı.

On sekizinci asırdan îtibâren medreseler ihtiyâca kafî gelmediğinden câmiler birer ilim merkezi hâline gelmişti. Nitekim Kayseri'de Câmi-i Kebîrin dersiâmı HocazâdeMehmed Efendinin ölümü üzerine Torun Efendi burada müderrislik vazîfesine getirildi. İlimdeki yüksek derecesi sebebiyle kısa zamanda tedris halkasında yüzlerce talebe birikti. Kayseri'den başka çevre illerden de ilmini ve fazîletini işitenler derslerine ve sohbetlerine koştular.

Bir aralık hacca da giden Hacı Torun Efendi, gidiş ve dönüşlerinde Mekke, Medîne ve Şam gibi Osmanlı vilâyetlerindeki âlimlerle karşılaşmış ve onlarla ilmî sohbetlerde bulunmuştur. Karaman Müftüsü büyük âlim Hadimîzâde Abdullah Hasib Efendiye de uğrayan Hacı Torun Efendi, onun el yazması mecmuasını ve diğer eserlerini görmüş bir kısmını istinsah, kopya etmiştir. Hacdan döndükten sonra da yine Câmi-i Kebîrdeki tedrîs hayâtına devâm eden Hacı Torun Efendi, talebelere tefsîr, hadîs, fıkıh usûlü, meânî, beyân, bedî, sarf, nahiv, mantık, âdâb, kelâm, hikmet ve hey'et gibi dersler okutmuştur.

Otuz yıldan ziyâde Câmi-i Kebîrde ders veren halka vâz ve nasihatlarda bulunan Hacı Torun Efendi, yaşları yetmişe vardıktan sonra **Beydâvî Tefsîri** ile **Buhârî** derslerinden başka ders okutmayıp daha çok ibâdet ve zikirle vakitlerini geçirdi. Son zamanlarında pekçok müzmin, tedâvîsi mümkün olmayan hastalıklara yakalandı. Hastalıklarının en şiddetli anlarında dahi hiçbir zaman şuurunu kaybetmedi ve devâmlı cenâb-ı Hakk'a hamd ve şükürlerde bulundu.

En sıkıntılı anlarında dahi hiç bir zaman hastalığından şikâyet edecek ve tahammülsüzlüğünü gösterecek bir kelime sarf etmedi. Vefâtına son üç gün kala ileri gelen talebeleri yanında gece ve gündüz hatm okudular. Kendisi de o hasta hallerinde onlarla berâber hatm okumaya devâm ederken 1885 yılı Kasım ayının ikisinde Cumâ günü (H.22 Zilhicce 1302) vefât etti. Hunat Câmiinin batı kapısından girerken görünen Hunat Hâtun türbesi yanına defnedildi.

Kabir taşında şu beyit yazılıdır:

Îzâ kâle'l-Müezzinü fi'l-hamsi eşhedü
Ve nahnü nücîbu fi'l-Kubûrî ve neşhedü.

Açıklaması:

Müezzin beş vakit ezanda; "Cenâb-ı Hakk'ın varlığına ve birliğine ve Peygamber efendimizin O'nun resûlü olduğuna şehâdet ederim." dediğinde biz de mezarda olduğumuz halde cevap verir ve şehâdet ederiz.

Hacı Torun Efendinin eserleri: **1) İşârâtü'l-Kur'ân, 2) Miftâhu'l-Hayât, 3) Risâletü'l-İndirâciyye, 4) Tenbîhü'l-Ağbiyâ, 5) Hissü'l-Hakk ve Zaher, 6) Risâle fî Ta'rîfâti'l-Ahkâmi'ş-Şer'iyye**'dir.

İşârâtü'l-Kur'ân isimli eserini Sultan Abdülmecîd Hana takdim edince, eseri beğenen Sultan, Hacı Torun Efendiye 250 kuruş maaş bağlatmıştır.

1) Meşhur Mutasavvıflar; s.239

2) Kayseri Uleması; s.41-44

HACI VEYİSZÂDE MUSTAFA EFENDİ;

Konya'da yetişen velîlerden. İsmi Mustafa olup, babasınınki Veyis'tir. Konya'nın Yarma bucağına bağlı Şatır köyünde 1888 (H.1303)de doğdu. Babası âlim, velî bir zâttı. Küçük yaşta babasından ilim öğrenmeye başlayan Mustafa Efendi, sonraları medreseye devâm ederek Ziya Efendiden ders aldı. Kısa zamanda ilimde yüksek derecelere kavuştu. Zekî ve çok kâbiliyetli olan Mustafa Efendi, Osmanlı Devletinin son zamanlarında, papazlarla münâzara için kısa sürede İngilizce öğrendi. Papazlara İslâmiyetin hak din olduğunu delillerle isbât etti.

Mustafa Efendi, derin ilminin yanısıra kerâmet sâhibi bir zâttı. Medreselerde uzun süre ders verdi. Medreselerin kaldırılmasından sonra Pîrî Mehmed Paşa Câmiinde imâm ve hatiplik yapmaya başladı. Kurulmasında büyük gayretler sarf eden Mustafa Efendi, İmâm-Hatip Lisesinde yedi sene kadar ders verdi. Kendisine yüksek makamlar verilmek istendiğinde;

"Ben, İslâmın alelâde bir hizmetkârıyım. Allahü teâlâ beni bu hizmetten ayırmasın." dedi.

Mustafa Efendi, boş zamanlarını devamlı Allahü teâlâya ibâdetle geçirirdi. Fakir fukara ile ilgilenir, yoksulların yardımına koşar, ilim ve irfân ehlinin içine düştüğü müşkilleri kısa yoldan hallederdi. Talebeleri ile yaptığı sohbetlerinde ağırlık devamlı namaza âit olurdu. Namaza fevkalâde âşıktı.

Talebelerinin birinin bir gece yarısı çocuğu oldu. "Adını hocam koysun." diyerek sabah namazında Azîziye Câmiine gitti. Namazdan sonra Hacı Veyiszâde her zamanki gibi odasına giderken o talebesinin yanına gelerek, yavaşça; "Oğlunun adını Abdullah koy. Ömrü uzun olsun, âlim olsun, fâzıl olsun." diye duâ etti.

Hacı Veyiszâde ömrünün sonlarına doğru şeker hastalığına yakalandı. Cansiperâne çalışmalarından dolayı zayıf düştü. 5 Şubat 1960 Cumâ günü vefât etti. Ertesi gün Kapı Câmiinde çok kalabalık bir cemâat tarafından kılınan namazdan sonra Üçler Mezarlığına defnedildi. Kabri ziyâret mahallidir.

Hacı Veyiszâde Mustafa Efendi buyururdu ki: "Dünyâda duracağın kadar dünyâ için, âhirete ise âhirette duracağın kadar çalış."

"Ne kadar yaparsan yıkılacaktır, ne kadar yaşarsan ölünecektir."

SIKINTIYA DÜŞMEKTEN KORKMA

Bir gün Konya'nın yakın köylerinden fakir bir genç okumak için Konya'ya gelip İmâm-Hatip Okuluna kaydoldu. Konya'ya gelirken annesi bir miktar yiyecek koymuştu. Okulun açıldığı ilk gün Kâdı İzzeddîn Câmiinde akşam namazı kılan genç, mahzun mahzun duruyordu. Bunu fark eden bir zât onun yanına yaklaşıp kim olduğunu, ne için geldiğini sordu. Genç; "Okumak için geldim. İmâm-Hatîbe kaydoldum. Fakat yatacak yerim yok." dedi. O zât, o genci yanına alarak hemen arka mahallede bulunan ve imâmı olmadığı için aylardır kapalı duran mahalle mescidine götürdü. Mescidin küçük bir imâm evi vardı. O zât; "İstersen burada kalabilirsin. Senden sâdece burada imâmlık yapmanı istiyorum." dedi. O genç kabûl etti.

Kısa süre sonra köyünden getirdiği yiyecekler bitti. Birkaç gün aç kalınca, köye gitmek için hazırlandı. Tam bu sırada yaşlı bir zât kapıyı çaldı. Mescidin İmâm-Hatip okuluna giden, imâmının kendisi olup olmadığını sordu. O da evet cevâbını verince; "Al yavrum bunu sana Hacı Veyiszâde Hoca gönderdi. Selamı vardır. Dersine devâm etmeni, ye'se kapılmamanı, maddî endişeden uzak olmanı, sana yeterince yardımda bulunacağını söyledi." dedi ve oradan ayrılı.

Genç merakla avucunu açınca elinde fazla miktarda paraları gördü. Bu para ona bir aydan fazla yeterdi. Her ay o zât gelip para verirdi. Genç kendisine para gönderen şahsı tanımak istedi. Hacı Veyiszâde'nin Azîziye Câmiinde imâmlık yaptığını öğrenince, elini öpmek ve teşekkür etmek için câmiye gitti. Duâdan sonra odasına gitmekte olan Hacı Veyiszâde gencin yanında durdu. Genç gayri ihtiyârî ayağa kalkarak, hemen elini öptü. Hoca Efendi kulağına eğilerek; "Derslerine devâm et. Sıkıntıya düşmekten korkma." dedikten sonra odasına gitti. Gence yardımları uzun süre devâm etti.

1) Konya Velîleri; s.269

2) Konya Ticâret Odası Dergisi; s.2, Şubat-91

HACIM SULTAN;

Anadolu'da yaşayan büyük velîlerden. İsmi Recep'tir. Soyu Peygamber efendimize dayandığı rivâyet edilir. Doğum ve vefât târihi belli değildir. On dördüncü asırda yaşamıştır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin yakınlarındandı.

Hacım Sultan, Bektaş-ı Velî ile Anadolu'ya, insanlara doğru yolu anlatmak için gönderildi.

Hacı Bektaş-ı Velî ile Hacım Sultan, Kâbe'ye doğru yola çıktılar. Günlerce süren yolculuktan sonra Kâbe-i muazzamaya geldiler. Tavâftan sonra kırk gün Arafat Dağında riyâzet çekip, Allahü teâlâdan vazîfelerini yerine getirebilmek için yardım istediler. Sonra Medîne'ye giderek Peygamber efendimizi ziyâret ettiler. Daha sonra Anadolu'ya gittiler. Anadolu'ya geldiklerinde Hacı Bektaş-ı Velî, Hacım Sultan'ı Germiyan iline gönderdi.

Hacım Sultan, Afyonkarahisar civârında bir köyde konakladı. O köyde bulunan Bağlu Baba isimli sâlih ve velî bir zâtla görüştü. Bu sırada köylüler gelip Hacım Sultan'a; "Ey garip! Bizim sığırlarımızı, hayvanlarımızı güt." dediler. Hacım Sultan bu isteklerini kabûl etmedi ise de, ısrarlara dayanamayıp; "Mâdem çok istiyorsunuz, sığırlarınızı getirin." dedi. Köylü, sığırlarını toplayıp Hacım Sultan'ın yanına getirdi. Sığırlar içerisinde bir büyük kara boğa vardı. Hacım Sultan o boğaya; "Ey kara boğa! Allahü teâlâ için sen bu sığırları akşama kadar güt!" dedi. Kara boğa bu sözleri işitince gelip, Hacım Sultan'ın ayağına yüz sürdü. Sonra kalkıp, sığırları süse süse önüne katıp götürdü. Akşama kadar güttü. Akşam olunca sığırları evine getirdi. Kara boğa sığırları bu şekilde güderken, Hacım Sultan ibâdetle meşgûl oluyordu.Kara boğa, sığırları öyle güdüyordu ki, sığırlar hiç kimsenin ekinine zarar vermiyordu.

Köyde yaşlı bir kadının tek ineği vardı. Götürüp sığırların yanına güdülmesi için bıraktı. Bunu fark eden Hacım Sultan kadıncağıza; "Vâlide! Allahü teâlânın emri ile bu ineği kurt yer. Sığıra salma." dedi. Kadın onun sözlerine kulak asmayıp, ineğini sığırların yanında otlamaya gönderdi. Sığırlar otlarken kadının ineği sığırlardan ayrıldı ve başka bir yere gitti. O sırada bir kurt ineğe rastlayıp ineği yedi. Akşam olunca bütün sığırlar evlerine geldiği halde, kadının ineği geri dönmedi. Çocukları bir müddet aradılar ve ineği bulamadılar, sonunda; "O divâne bu ineği satmıştır. Yoksa bu kadar aramadan sonra bulurduk." dediler. Hacım Sultan; "Sizin ineğinizi falan yerde kurt yedi." deyince, kadının çocukları; "Kâdıya gidelim." dediler. Hep birlikte kâdının huzûruna vardılar. İnekleri kaybolan çocuklar kâdıya:

"Efendim! Bu divâne bizim sığırlarımızı güder. Fakat kendisi gitmez. Büyük bir kara boğa sürüyü güder. Bu ise bir eve çekilip orada ibâdet ve riyâzetle meşgûl olur. Kendisine sorun ineğimizi ne yaptı?" dediler. Kâdı; "Ey divâne! Bunların ineğini ne yaptın." diye sordu.Hacım Sultan; "Biz, bu ineği salma diye işin başında analarına söyledik, îkâz ettik. Allahü teâlânın emri ile bu ineği kurt yer, dedik. Sözümüze kulak asmayıp otlamaya gönderdi. Bu yüzden ineklerini kurt yedi." dedi. Kâdı; "İneği kurt yediğini nereden bilelim. Eğer gören varsa getir, şâhitlik etsinler." deyince, Hacım Sultan; "Evet şâhitler vardır. Gidip getireyim." dedi ve getirmek için dışarı çıktı. İneğin kurt tarafından parçalandığı yerde kayalar vardı. Bir miktarını parçalayıp onlara; "Gelin ineği kurt yediğine şâhitlik edin." dedi.

Taş parçaları Allahü teâlânın emri ile Hacım Sultan ile birlikte kâdı huzûruna geldiler. Kâdı durumu görünce hayretler içinde kaldı. Taşlar Allahü teâlânın izni ile konuşup; "İneği bizim yanımızda kurt yedi. Bu hususta şâhitlik ederiz. Eğer inanmazsanız adam gönderin, ineğin başını ve derisini getirsinler. Sizler de görün." dediler. Birkaç kişi, denilen yerden ineğin başını ve derisini getirdi. İnsanlar durumu görüp hayrette kaldılar. Kâdı, Hacım Sultan'ın mübârek bir zât olduğunu anlayıp, özür diledi. Hacım Sultan orada bulunanlara hayır duâ etti. "Bizim vazîfemiz vardır. Siz Allahü teâlâya emânet olun." diyerek o köyden ayrıldı. Bu sırada köy halkı; "Efendim bu kadar zamandır bizim sığırlarımız ile ilgilendiniz. Size hakkınızı verelim." dediler. Hacım Sultan; "Benim hakkım beni bulur." dedi. Hacım Sultan yola çıkınca, kara boğa arkasına takıldı. Köy halkı kara boğanın önüne geçip gitmemesi için ne kadar uğraştılarsa da karşı çıkamadılar.

Hacım Sultan Afyonkarahisar'a varınca, bir süre burada kaldı. O sırada Karahisar Beyi Tokuz isimli bir şahıstı. Karahisar halkı beyin yanına gidip; "Falan kayanın yanında bir derviş kırk gündür yemez içmez. Devamlı Allahü teâlâya ibâdet eder. Yanında da kara bir boğa var." diye anlattılar. Bey; "Gelin yanına birlikte gidelim." dedi. Huzûruna varınca, Hacım Sultan

onlarla bir müddet konuşmadı. Sıcak bir gündü. Herkes çok susadı. Bey, "Eğer bu mübârek bir zât ise, bize su verir. Biz de içeriz." diye içinden geçirdi. Beyin bu düşüncesi Allahü teâlânın izni ile Hacım Sultan'a mâlum oldu. "Yâ Allah!" deyip kalktı ve elini kayaya vurduğu gibi, kayadan berrak bir su çıktı. Bunun üzerine Tokuz Bey, af dileyip; "Efendim, bizi bağışla. Duâ ve himmet eyle. Bizim şeyhimiz rehberimiz ol. Sana bir dergâh yapayım. Bâzı köyleri vakfedeyim. Dört-beş hizmetçi vereyim." deyince, Hacım Sultan; "Ey Bey! Allahü teâlânın emriyle hocam bana; "Senin makâmın Germiyan'da Susuz denilen yerdir. Git orada otur." buyurdu. Biz oraya gideriz. Bu pınarcık bizim yâdigârımız olsun. Şimdi siz kendi yerinize gidin." dedi.

Hacım Sultan daha sonra o pınardan abdest alıp, namaz kıldıktan sonra Sandıklı'ya doğru yola çıktı. O zamanlar Sandıklı'da Hacı isimli sâlih bir zât vardı. Bir gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz ona; "Ey Hacı! Bizim evlâdımızdan bir kişi vardır. İsmine Hacım derler. Var onunla yâren ol." buyurdu. Derviş Hacı uyanıp, sabah namazını kıldıktan sonra Hacım Sultan'ı aramaya başladı. Yolda giderken kendi kendine; "Aceb o zâtı nasıl bulurum?" diye düşünürken, bir zâtın zikretmekle meşgûl olduğunu gördü. Yanında kara bir boğa vardı. Yanına gidip selâm verdi. Hacım Sultan selâmı alıp; "Hoş geldin benim vefâlı yârenim Derviş Hacı." dedi. Derviş Hacı; "Ey Efendim! Size kim derler?" diye sordu. Hacım Sultan; "Hacı Derviş, anamızın verdiği isim Recep'tir. Fakat hocalarım bize Hacım ismini verdiler." dedi. Derviş Hacı bunları duyunca, hemen Hacım Sultan'ın ellerine kapandı ve yârenliğe kabûl etmesi için yalvardı. Hacım Sultan bir müddet de Sandıklı'da kaldı.

Bir gün Hacım Sultan'ı o beldeden kovalamak isteyenler toplanıp; "Ona söz fayda vermez. Onu dövelim. Evlerimizin yakınında onu yatırmıyalım. Birkaç adamı gönderip, onu oradan kovsun." dediler. Onların bu plânı Allahü teâlânın izni ile Hacım Sultan'a mâlum oldu. "Kader böyle imiş. Bize burada râhat olmaz." dedi.

Akşam yakındı. Hacım Sultan kalkıp abdest aldı. Akşam namazını kıldı. Sonra Yâsîn-i şerîf, Vâkıa, Enbiyâ, İhlâs, Fâtiha ve Bekara sûrelerini okuyup, Peygamber efendimizin mübârek rûh-ı şerîfine, âline, eshâbına evliyânın rûhuna sevâbını bağışladı. Sonra yüz kere salevât, bin kere istiğfâr getirdi. Niyet eyledi: "Burada kalmak uygun mudur?" dedi. Bir mikdâr uyudu. RüyâsındaPeygamber efendimizi gördü ve mübârek elini öptü. Bu esnâda Peygamber efendimiz; "Ey ciğerpârem Hacım! Senin yerin burası değil. Senin yerinSusuz denilen yerdir. Allahü teâlânın emri ile var, orada yerleş. Hem bu kavim sizi sevmedi. Sana kasdederler. Benim evlâdıma kasdedenler, kötülük düşünenler yarın kıyâmet gününde yüzleri kara olup, benim şefâatimden mahrum olurlar." buyurdu.

Hacım Sultan uyanınca, yanında bulunan Derviş Hacı'ya; "Rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm."Senin yerin Susuz denilen yerdir." buyurdular. Yalnız senin yerin burasıdır. Sen burada kal. Ben oraya gideceğim." dedi. Derviş Hacı; "Aman Sultanım! Ben senden nasıl ayrılırım?" deyince, Hacım Sultan; "Hayır bu, böyle olacak. Allahü teâlâya emânet ol." diyerek yola çıktı. Hacım Sultan aleyhine çalışan topluluk, onu öldürmek için geldiğinde, Hacım Sultan'ı yerinde bulamadı. Elleri boş döndüler. Sonra bunlar, Allahü teâlânın gazâbına uğrayarak bir hastalığa yakalandı ve birçoğu öldü.

Hacım Sultan Susuz'a vardıktan bir müddet sonra rüyâsındaPeygamber efendimizi gördü. Hacım SultanPeygamber efendimizin elini öptü. Peygamber efendimiz ona; "Ey ciğerpârem Hacım! Senin makâmın burasıdır. Burada karar eyle. Senin ömrün burada geçer. Allahü teâlâdan râzı ol. O'na tevekkül eyle." buyurdu ve bâzı nasîhatlarda bulundu. Hacım Sultan uykudan uyanınca, Allahü teâlâya şükretti.

Hacım Sultan'ın ikâmet ettiği yerde yörükler topluluğundan bozuk îtikâd sâhibi bir grup vardı. Bir gün Hacım Sultan'ın yanına gelerek; "Sen kimsin? Nereden geldin?" diye sordular. Hacım Sultan; "Hicaz'dan gelirim." deyince; "Öyleyse buradan git. Bizim yerimizde ne

ararsın?" dediler. Hacım Sultan; "Buraya Allahü teâlânın izni, Peygamber efendimizin işâreti,AhmedYesevî ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin duâsı ile geldim. Burası bizim makâmımız, yerimiz oldu." buyurdu. Onlar ısrarla gitmesini, yoksa zarar vereceklerini söylediler. Hacım Sultan oradan ayrılmayınca, zarar vermek istediler. Allahü teâlânın izni ile zarar veremediler. Hacım Sultan, Allahü teâlâya; "Bunların şerrini benim üzerimden def eyle." diye duâ etti. Allahü teâlâ bu kabîleye bir hastalık verdi ve pek çok kimse öldü. Bunun üzerine kabîlenin ileri gelenleri Hacım Sultan'dan af dilediler. Hacım Sultan da; "Allahü teâlâ üzerinizdeki belâ ve musîbeti def eylesin." diye duâ edince, kabîle hastalıktan kurtuldu.

Kısa zamanda Hacım Sultan'ın ismi her tarafa yayıldı. İnsanlar akın akın onun ziyâretine koştular. Sevenleri bir araya gelip adına bir câmi yaptırdılar. Hacım Sultan, burada ibâdetle meşgûl olur, gelenlere nasîhat ederdi.

Horasan'da Burhan isminde zahid bir derviş vardı. Peygamber efendimizin soyundan olanları çok severdi. Dâimâ; "Yâ Rabbî! Bana bir evlâd-ı Resûlün eteğine yapışmamı nasîb eyle." diye duâ ederdi. Bir gece ibâdetlerini yapıp uyuduktan sonra şöyle bir rüyâ gördü: Rum diyârına gitmişti. Diyâr-ı Rum erenleri bir yerde toplanmışlar, ibâdet ve sohbet ediyorlardı. O sırada bir derviş geldi. Nurlu bir zât olup, görenin kalbine Allah sevgisi gelirdi. Bu zât Hacım Sultandı ve Derviş Burhan'a; "Hoş geldin benim yârenim Derviş Burhan. İstiyorsan, Rum diyârında Germiyan iline gelip bizi bulasın." dedi.

Derviş Burhan uykudan uyanınca, kalbini sevgisinin doldurduğu zâtı aramak için yola çıktı. Germiyan iline geldiğinde, acaba o mübarek zatı nasıl bulurum, diye düşünürken kendi kendine; "Beni tâ Horasan'dan buraya çeken zât ayağına getirmez mi?" dedi. Allahü teâlânın izni ile dolaşırken yolu Hacım Sultan'ın bulunduğu yere düştü. Bir tepenin üzerinde Hacım Sultan'ı gördü. Rüyâsında gördüğü zât olduğunu anladı ve hemen yanına gitti. Selâmını alan Hacım Sultan; "Hoş geldin Derviş Burhan!" dedi.Derviş Burhan, Hacım Sultan'ın elini öperek talebeliğe kabûl etmesini ricâ etti. Talebeliğe kabûl edilen Derviş Burhan, uzun yıllar Hacım Sultan'a hizmet etti.

Hacım Sultan vefâtı yaklaşınca, yerine Burhan Efendiyi halîfe bıraktı. Susuz'da vefât eden Hacım Sultan, burada defnedildi. Kabri Afyon'un Sandıklı ilçesinde Susuz diye anılan yerdedir. Vefât târihi belli değildir.

EFENDİM BENİ AFFEYLE

Bir gün bâzı kimseler Hacım Sultan'ın yanına, oradan gitmesini, eğer gitmezse zarar vereceklerini söylemek için birisini gönderdiler. O şahıs geldiğinde, Hacım Sultan namaz kılıyordu. Namazı kıldıktan sonra, o şahıs Hacım Sultan'ın yanına yaklaşınca, titremeye başladı. Kalbinde bu hal ile bir yumuşama meydana geldi. Yanına varıp selâm verdi. Hacım Sultan selâmını alıp; "Ey yiğit! Söyle bakalım, seni gönderenler ne dediler, dinleyelim." buyurdu. Bunun üzerine o yiğit ayağa kalkıp, Hacım Sultan'ın ellerine sarıldı; "Efendim! affeyle. Bana bedduâ etme." dedi. Hacım Sultan; "Allahü teâlâ seni buraya gönderenlere de insâf versin. Ey yiğit! Evlâd-ı Resûl'e tâbi ol, uy. Onları sevenlerden ol. Kimseyi gıybet etme. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **Birbirinizi gıybet etmeyiniz!** (Hucurât sûresi: 12) buyurmaktadır. Şimdi git zikr ve Allahü teâlâyı anmakla meşgûl ol." buyurdu. O şahıs, geri dönünce, kendisini gönderen kimselerin arasına karışmadı. Vakitlerini ibâdet ve zikirle geçirdi.

1) Veleyatnâme-i Hacım Sultan (Ali Emîri, Millet Kütüphânesi, No: 943)

HÂDİMÎ;

Büyük velî, fıkıh ve tasavvuf âlimi. İsmi, Muhammed bin Mustafa, künyesi Mevlânâ Ebû

Saîd'dir. 1701 (H.1113) senesinde Konya'nın Hâdim kasabasında doğdu.

Mevlânâ Ebû Saîd Muhammed Hâdimî'nin dedeleri Buhârâlıdır. Dedelerinden Hüsâmeddîn Efendi, Buhârâ'nın tanınmış asîl âilelerinden olup, âlim ve velî bir zâttı. Anadolu'ya gelerek, Hâdim kasabasında yerleşti. Muhammed Hâdimî'nin babası Fahr-er-Rûm (Rûm diyârının seçilmişi, herkesin onunla övündüğü) nâmıyla meşhûr Kara Hacı Mustafa Efendidir. Mustafa Efendi, tanınmış âlimlerdendi.

Muhammed Hâdimî, ilk tahsîlini babasından gördü. On yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Arabî ve Fârisîyi öğrendi. Babasının emriyle Konya'daKaratay Medresesine yazıldı. Burada beş sene ilim öğrendikten sonra, hocası İbrâhim Efendinin tavsiyesi ile İstanbul'a gitti. İstanbul'da zamânın meşhûr âlimlerinden Kazâbâdî Ahmed Efendiden ilim öğrenerek icâzet aldı. Yirmi yedi yaşında yüksek tahsîlini bitiren Muhammed Hâdimî, dört katır yükü kitapla Hâdim'e döndü. Babasının boş bıraktığı Hâdim Medresesinde ders vermeye başladı.

Kısa zamanda nâmı İstanbul'a kadar varan Muhammed Hâdimî hazretleri, öncePâdişâh Üçüncü Ahmed Han, sonra da Birinci Mahmûd Han tarafından İstanbul'a dâvet edildi.

Hâdimî hazretleri talebelere ders vermenin yanısıra, insanların hidâyete gelmesine, İslâm ahlâkını ve hukûkunu öğrenmesine vesîle olmak için çok çalıştı. Pekçok kitap yazdı. Bu eserlerden, İmâm-ı Birgivî hazretlerinin **Tarîkat-ı Muhammediye** isimli kitâbına yaptığı şerhi çok kıymetlidir. Bu şerhe **Berîka** ismini vermiştir. Muhtelif târihlerde sık sık basılmıştır.

Muhammed Hâdimî hazretleri, eserlerine aldığı hadîs-i şerîflerin, sahih olup olmadığını iyice araştırırdı. Eğer şüphelenirse, bizzat Peygamber efendimizden sorup öğrenirdi. Medîne-i münevverede, Ravda-i mutahhera harem ağalığı vazîfesini yapan Beşir Ağa, bu mevzûu şöyle anlattı: "İstanbul'a gelmiştim. Pâdişâh Birinci Mahmûd Han, Harem-i şerîften mâlûmât almak için beni huzûruna çağırmıştı. Hâl hatır sorduktan sonra; "Haremeyn-i şerîfeynde nelere muttalî oldun?" diye suâl ettiler. Ben de gördüklerimi şöyle anlattım: "Hayretle gördüğüm hâdiselerden biri şudur: Ravda-i mutahherada (Peygamber efendimizin mübârek kabr-i şerîflerinde) gece temizlik yapmak için çalışıyordum. Gece yarısına doğru Cebrâil aleyhisselâmın Resûlullah efendimizle görüşmek için geldiği Cibrîl kapısı birden açıldı. Bu saatte gelen kimdir? diye kapıya koştum. Sakallı, nûr yüzlü biri ile karşılaştım. Bana selâm verdi. Selamı aldım ve; "Hoşgeldiniz efendim." dedim. Bana, gâyet sessiz bir şekilde cevap verdikten sonra, Peygamber efendimizin mübârek kabrinin ayak ucuna doğru gitti. Arkasından bakakalmıştım. Orada bir müddet bekledi. Kabr-i şerîfe karşı bâzı şeyler söyledi. Çok dikkat etmeme rağmen anlayamadım. İşi bitince arka arka giderek huzurdan ayrıldı. Çok merâk etmiştim. Yanıma geldiğinde büyük bir edeple; "Siz kimsiniz ve nerelisiniz?" diye sordum. O da; "İsmim Muhammed, Diyâr-ı Rûm'danım. Hâdim'de ikâmet ediyorum." dedi. Bu gece yarısı ziyâretinizin hikmeti nedir?" diye suâl edince de; "İmâm-ı Birgivî'nin **Tarîkat-ı Muhammediye** isimli kitabını şerh ediyorum. Bir hadîs-i şerîfin sahih olup olmadığında şüpheye düştüm. Hemen gelip gördüğünüz gibi, Resûlullah efendimizin huzûr-ı şerîflerinde, bunu suâl eyledim. Sahih olduğu buyruldu." dedi.

Ondan sonraki günlerde yine aynı saatlerde zaman zaman geldi. Geldiğinde odama götürür kısa bir süre de olsa sohbet ederdik. Artık onunla dost olmuştuk."

Beşir Ağanın konuşmasını hayretle dinleyen Pâdişâh Birinci Mahmûd, Hâdim'e bir haberci göndererek, Muhammed Hâdimî'yi İstanbul'a dâvet etti. Dâvetnâmeyi bizzât Konya Vâlisi Ali Paşa, Hâdim'e giderek takdim etti. O geldiği gün, Pâdişâh ona simâ olarak çok benzeyen birkaç kimseyi daha saraya getirtti. Maksadı Beşir Ağayı imtihân etmekti. Beşir Ağayı da huzûruna çağırdı. Müsâfirlerin huzûra gelmesi bildirildi. Biraz sonra Muhammed Hâdimî ve ona çok benzeyenler odaya girdiler. Beşir Ağa, girenlerin arasından Muhammed Hâdimî'yi göstererek; "Bahsettiğim zât işte budur." dedi. Birinci Mahmûd Han, Hâdimî hazretlerine çok

iltifât edip ihsânlarda bulundu.

Muhammed Hâdimî'den Ayasofya Câmisinde bir ders vermesi istendi. Derste pâdişâh, sadrâzam, Hâdimî'nin hocası olan Şeyhülislâm, Müderris Kazâbâdî Ahmed Efendi ve diğer devlet ricâli de bulunacaktı. Hâdimî, hocasının bulunduğu mecliste vâz edemeyeceğini edeple belirterek affını istedi. Ancak şeyhülislâm, irâde-i seniyye (pâdişâh emrinin) bulunduğunu, dersin mutlaka yapılması gerektiğini söyleyerek, onu mahşerî bir kalabalık ile dolu olan Ayasofya Câmisinin kürsüsüne çıkardı.

Sonradan bir risâle hâlinde neşredilen Fâtihâ Tefsîri'ni kürsüde büyük bir vukufla ve şâhâne bir hitâbet örneği hâlinde takrîr edip anlatan Hâdimî'nin bu dersi, hocası olan Şeyhülislâmın sevincinden ağlamasına sebeb oldu. Bu takrirden sonra, Topkapı Sarayına çağrılıp tebrik ve taltîf edilen Hâdimî'ye İstanbul'da kalması teklif edildi. Bu iltifâtlara teşekkür eden ve lisân-ı münâsiple Hâdim'e avdet etmek istediğini arz eyleyen Hâdimî, İstanbul'dan bâzı kitâplar satın alarak, bu defâ iki deve yükü kitapla Hâdim'e döndü.

Bundan sonra, okuyup araştırma ve eğitimin yanısıra, eser yazmaya da başladı. Kur'ân-ı kerîm sûrelerinden bâzılarının ciltler hâlinde tefsîri olan ilk eserlerini, talebeleri temize çekip çoğaltarak, kitap hâline getirdiler. Medresesinde Arabî, Fârisî, usûl-i fıkıh, fıkıh, tefsîr, hadîs, kelâm, edebiyât gibi dersler okuttu. Pekçok âlimin yetişmesine vesîle oldu. Bunların içinde başta oğulları Saîd, Abdullah, Emîn, Nûmân gelmekteydi. Ayrıca "Ayaklı Kütüphâne" lakabıyla anılan Müftîzâde Muhammed Antâkî, İsmâil Gelenbevî, Mehmed Kırkağacî, Hâfız Osman Üskübî, Ahmed Ürgübî, Konyalı İsmâil Hakkı, Hacı İsmâil Kayserî gibi âlimler meşhûr oldular.

Muhammed Hâdimî hazretleri, 1762 (H.1176) senesinde Hâdim'de, son hastalığına yakalanmıştı. Çocuklarını, talebelerini ve dostlarını çağırıp herbiriyle helallaşıp, vedâlaştı. Çocuklarına ve talebelerine vasiyetini bildirdikten sonra; "Vefât ettiğimde, daha önce vasiyet edip anlaştığım kimse gelene kadar beni soyup gaslimi yapmayın." buyurdu. O gece sabaha karşı, talebelerinin Yâsîn-i şerîf kırâatları arasında mübârek rûhunu teslim eyledi. Kuşluk vakti sıralarında daha önce anlaştığı Trabzonlu Hacı Mehmed Efendi gelip, gasil, techîz ve tekfîn işlerini yaptı. Kabrini babası Mustafa Efendinin yanında kazdırdı ve oraya defni yapıldı. Âşıkları, uzak yakın yerlerden gelerek kabrini ziyâret etmektedir.

Mezar taşında şunlar yazılıdır: "Bütün dînî bilgileri kendisinde toplayan ve **Târîkat-i Muhammediye** kitabını şerheden, ârîflerin kutbu, Allahü teâlâya kavuşmak isteyenlere yardım eden Ebû Saîd Muhammed Hâdimî'nin rûhuna Fâtiha."

Hâdimî'nin oğluna yaptığı vasiyeti şöyledir:

Allahü teâlâya hamd, Habîb-i ekremine, âl u eshâbına ve O'nun sünnetlerine tâbi olan ve yolunu sevenlere salât ve selâm olsun.

Ey nasihat kabûl edici, pek aziz oğul Saîd! Allahü teâlâ seni uzun ömür içerisinde sevdiği ve râzı olduğu şeylerle azîz eylesin. Ziyâde ilmin hâsıl edeceği takvâ, istikâmet, korku ile mesûd kılsın.

İmâm-ı Gazâlî'nin de buyurduğu gibi, nasihat etmek kolaydır. Zor olan, onu yerine getirmektir. Çünkü nefsin fıtratında, yaratılışında nefsânî arzu ve istekleri sevmek vardır. Yine nefsin fıtratında, yaratılışında hep kendi temenni ve arzu ettiklerine meyletme vardır. Kişi, sevdiğinin aybına karşı kördür ve kişinin düşmanı, kendi evinin içindedir. Binâenaleyh o düşmanın zarârından ve hîlesinden emin olmak zor ve güç olur. Nefsin kılıcından ve oklarından, ancak kendi Rabbine ve nefsinin Rabbine yalvararak kurtulabilirsin.

Sonra bil ki, ben günahkârım, hatâlı nefsime, sana ve bütün kardeşlerime, bilhassa talebelerime ve sevdiklerime, âlemlerin rabbi olan Allahü teâlânın peygamberlerine, evliyâsına ve bütün kullarına yaptığı tavsiyeyi yaparım. Cenâb-ı Hak Nisâ sûresi 131. âyet-i

kerîmesinde meâlen şöyle buyurmuştur: **"Sizden önce kitap verilenlere ve size emrettik ki Allahü teâlâdan ittikâ edin** (korkun, takvâ sâhibi olun)**..."**

İmâm-ı Nevevî, **El-Minhâc** kitabında buyuruyor ki: "Eğer âlemde takvâdan başka hayrı daha çok toplayan, sevâbı daha büyük olan, ubûdiyette, kullukta daha yüksek, kemâle erdirmekte daha evlâ, dilekleri daha çok birleştiren bir haslet olsaydı, Allahü teâlâ onu tavsiye ve emrederdi. Çünkü O, kullarına en merhametli, en şefkatli olan ve en çok nasihat edendir."

İşte bunun için Peygamber efendimizin sevdiklerinden birine yaptığı bir vasiyetinde; **"Sana Allahü teâlâdan korkmayı** (takvâyı) **tavsiye ederim. Çünkü o her şeyin başıdır."** buyurmuştur.

Takvâ, dünyâ ve âhiretin hayırlarını toplayan bütün mühim işlere kâfi gelen, insanların ulaşabilecekleri en yüksek derecelere ulaştıran, üzerine ilâve yapılamayacak vazgeçilmeyen bir esastır. Hadîs-i şerîflerde buyruldu ki: **"O kökü sâbit, dalları semâda olan güzel bir ağaçtır."** ve; **"Çirkin bir söz de yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer."** Takvâ her türlü kötülüğü zorluğu ve zihni bulandıran, sarhoş eden şeyleri kökünden sökücüdür. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: **"Allahü teâlâ muttakîlerle** (takvâ sâhipleri ile) **berâberdir."**

O halde sen, Allahü teâlânın râzı olmadığı şeylerden uzuvlarını koruyarak, cenâb-ı Hakk'ı ululayıp, tesbîh ederek, her türlü noksan sıfatlardan uzak bilerek kalbini aydınlat. Bütün gayretini harcayarak ve bütün gücünü sarf ederek onun en üst makâmını elde etmeye, ihtimâm göstermeye çalış. Bu konuda dikkatli ol ve sıkı sıkıya ona bağlan.

Bu ise ancak, yapılması mahzurlu olan şeylere düşmemen ve yapılması mahzurlu olmayan, fakat terki daha iyi olan şeyleri terk etmen sûretiyle mümkün olur. Bu da ancak inanılacak esaslar, amel edilecek hususlar, normal işler ve muâmelâtta (günlük işlerde) zarûrî bir sebeb olmaksızın, ruhsatlardan kaçınman ve İslâmiyetin azimetlerine sarılmaya devâm etmenle mümkündür.

Bu da, dünyâ ehlinden kaçmakla hâsıl olur. Çünkü dünyâya düşkün insanlarla berâber olmak, tecrübe edilmiş bir zehirdir. Onlarla haşır neşir olmak, kesici bir oktur. Onlardan çekin ve hîlelerine karşı müteyakkız, uyanık ol. Onlarla berâber olmak bulaşıcı, tabiat da onu bulaştırıcıdır. Dâvetlerine mümkün mertebe gitme. Onları dost edinmekten yüz çeviren biri demiştir ki: "Onların zararlarının en azı, kendilerine yaptığın ziyâretler sebebiyle, vakitlerini çalmalarıdır." Vakit de senin malının sermâyesidir. Ondan bir an geçer de, ömrün müddetince, askerleriyle birlikte meliklerin hazinelerini sarf etsen bile, onu tekrar ele geçirmek mümkün değildir.

Hazret-i Ali'den gelen bir sözde denilmiştir ki: "Ahâlisi senden şikâyetçi olan bir beldede oturma. Zîrâ sen onlarla berâber olmakla küçülürsün." Ahlâkı ve sireti güzel, salâh ve tevâzuu görülen kimse ile arkadaşlık etmek çok güzel olduğu gibi, bu kötülüklere karşı keskin bir panzehirdir ve muazzam bir iksirdir. Sen böyle bir kimsenin sohbetinde hattâ mümkünse hizmetinde bulun. Sen onlardan olmasan da, ahlâkıyla ahlâklanmak, gidişât ve hikmetlerini anlamak maksadıyla sâlihleri sev.

Haramlardan çekindiğin gibi şüphelilerden de uzak dur. Çünkü haramlar, şüphelilerle sâbit olur. Nitekim: **"Kim şüpheli şeye düşerse, harama da düşer."** hadîs-i şerîfi bunu göstermektedir. Kimin söylediğine bakma, ne söylediğine bak. Dünyâdan az bir şeye kanâat et. Çünkü kimin gâyesi, kendisine kâfi gelecek şey olursa, o hususta olanın en azı bile kendine yeter. Eğer gâyesi zengin olmak ise, onu ihtiyaçsız kılmak mümkün değildir, vâdiler altın olsa, başka bir vâdi ister.

Dedenin vefâtından sonra, rüyâda tavsiye ve nasihat isteyen babana yaptığı vasiyeti al. O şöyle demişti:

Şunlar sana nasihat olarak kâfidir. Bak benim yanımda dünyâ malından bir şey var mı? Dünyâya kıymet verme. Ona ve dünyâ ehline ihtiyacını açma. İhtiyaç gösterirsen, her şeye muhtaç olmaktan kurtulamaz, ömrün boyunca düşkün ve aşağı olursun ve hiçbir şey elde edemezsin. İhtiyâcını yalnız Rabbine aç ve dâimâ O'nun emrine uy. İşte o zaman her şey sana muhtâc olur ve her şey hattâ pâdişâhlar senin peşine düşer. Bunlar nasihatların anasıdır, onlarla amel edersen hiç bir şeye muhtâc olmazsın."

Kalk git. Ömrünü seni ilgilendiren faydalı şeylerde harca. Fırsat varken, seni ilgilendirmeyen mâlâyâni şeylerde zâyi etme. Şu hadîs-i kudsîye sarıl: **"Ey dünyâ, bana hizmet edene, sen de hizmet et. Sana hizmet edeni ise yor."** Kim dünyâya tâbi olursa, felâh bulamaz. Âhirette ise kurtuluşa eremez. Dünyâdan ve ona düşkün olanlardan, arslandan kaçtığın gibi kaç. En yüksek olanı, en alçak olanla ifsâd etme. Sermâyeni bâki zillette olan amellere harcama. Resûlullah efendimizin şu hadîsini düşün; **"Dünyâ için, orada kalacağın kadar çalış. Âhiretin için de orada kalacağın kadar amel et. Allahü teâlâ için, O'na ihtiyâcın miktarınca amel eyle. Cehennem için, ona sabredebileceğin kadar günâh işle. Dilediğin gibi yaşa; muhakkak ki sen öleceksin. Dilediğini sev, muhakkak ki ayrılacaksın. Dilediğini yap, muhakkak sûrette sen onun karşılığını göreceksin."**

Peygamber efendimizin şu hadîsine de dikkat et: **"Dünyâda sanki bir garip veya bir yolcu gibi ol."** O halde ömrünü boş şeylerle zâyi etme. Tâatlere, ibâdetlere devâm et. Özellikle tefekkür, düşünme, tecvid ve edeple Kur'ân okuma gibi en fazîletlilerini yap. Şüphesiz ki bu, Allahü teâlâ ile konuşma gibidir.

(Farzlarla berâber) nâfilelere devâm et. Teheccüd namazını kıl. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir."** Yine meâlen buyuruyor ki: **"Ey Muhammed! Geceleyin uyanıp, yalnız sana mahsus olarak fazladan namaz kıl. Tâ ki Rabbin** (âhirette) **seni övülecek bir makâma yükselte."**

Bâzı âlimler demişlerdir ki: Geceleri ihyâ etmek, Allahü teâlânın aşağıdaki âyet-i kerîmesinde işâret buyrulan hakîki saltanat ve mülktür: **"Ey Muhammed! De ki! Mülkün sâhibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini azîz kılar, dilediğini alçaltırsın. İyilik elindedir. Doğrusu sen, her şeye kâdirsin."**

İnsanlara davranışın, hilm, sevgi, merhamet, şefkat, rıfk, yumuşaklık, tevazu ve kötülüğü affetme gibi güzel ahlâkla olsun. Sevgili Peygamberimiz; **"Fazîletlerin en üstünü, senden kesilene gitmen, seni mahrûm bırakana vermen, sana zulmedeni affetmen, sana kötülük yapana iyilik etmendir."** buyurmuşlardır.

Sükûtu tercih et. Çünkü güzel huyların efendisi, âlimin zîneti, ibâdeti yükseltendir. Dilini sana lâyık olmayan şeylerden koru. Sana iyi davranmayanları bırakıp, kendine lâyık bir arkadaş seç. Gaybleri bilen Allahü teâlânın nazargâhı olan bâtını, kalbi harâb edecek şekilde, zâhirinin zînetlenmesi için çalışma.

Vaktin darlığı bu kadarla yetinmeyi îcâb ettirdi. Eğer daha fazla bilgi almak istersen selefin nasihatlarına mürâcaat et. İmâm-ı A'zam'ın birinci talebesi ve Hanefî mezhebinin ikinci imâmı olan Ebû Yûsuf'la yaptığı ve **El-Eşbah ven-Nazâir** kitabının sonunda yazılan nasihatlar, İmâm-ı Gazâlî'nin **Eyyühe'l-Veled** kitabındaki nasihatları İmâm-ı Süyûtî ve diğer âlimlerin nasihatları gibi. Eğer tevfik yetişirse, inşâallahü teâlâ gerisi tamamlanır.

Bu vasiyeti, bereket kazanmak için nasihat kitabı yap. Her şeyin üstünde tut. Ona tekrar bak. Umulur ki, onunla nefsini tezkiye eder, temizler, bize diri iken de, ölü iken de duâ edersin. Allahü teâlâ, bizi mârifetini tatmakla rızıklandırsın ve o şekilde öldürsün. Sen, Allahü teâlânın, en üstün Nebîsine kâmil olarak tâbi olmalısın. O'na ve tâbilerine en üstün tehiyye ve selâm olsun."

Muhammed Hâdimî hazretlerinin mühürlerinde şu yazı vardı:

"Ey bâr-i Hudâ be Hakkı hestî,
Şeş çîz merâ medet firistî,
İlim u amel, ferağ-ı destî.
Îmân u emân, ten dürüstî.
Mezhebi Nu'mân, Es-Seyid Muhammed."

Mânâsı: "Yâ Rabbî! Varlığın hakkı için şu altı şeyi bana ihsân eyle: Îmân, vücûd sıhhati, ilim, amel ve ihlâs, cömertlik ve emirlerini yapabilmek. Hanefî mezhebinden Seyyid Muhammed."

Muhammed Hâdimî hazretlerinin insanlığın saâdeti için hazırladığı eserleri pek çoktur. Bunlardan bâzıları şunlardır:

1) El-Berîkat-ül-Mahmûdiyye fî Şerhi Tarîkat-il-Muhammediyye, 2) Dürer Hâşiyesi, 3) Hâşiyetün alâ Tefsîr-i Sûret-in Nebe' lil-Beydâvî, 4) Risâletün fî Sülûk-in-Nakşibendiyye, 5) Risâlet-ül-Huşû'i fis-Salâti, 6) Risâletün fî Hakk-ıl-Istihlaf, 7) Arâyis-ün-Nefâisi fî İlm-il-Mantık, 8) Menâfî-ud-Dekâik fî Şerhi Mecâmi-ul-Hakâik. Bu eseri **Mecelle'**nin küllî kâidelerine kaynak olmuştur.

İŞTE BENİ GÖRÜYORSUN YA

Muhammed Hâdimî, Rum diyârının seçilmiş âlimlerinden olan mübârek babası Mustafa Efendinin kabrini ziyârete gitmişti. Kabrinin başında Yâsîn sûresini okuyup sevâbını, Peygamber efendimize bütün peygamberlere (aleyhimüsselâm), Eshâb-ı kirâma (radıyallahü anhüm) ve bütün ehl-i îmânın rûhlarıyla birlikte, babasının da rûhuna hediye etti. Sonra murâkabeye dalmış halde beklerken, Allahü teâlânın izniyle babası âniden mezarından kalktı. Çok heyecanlandı. Onu bu şekilde ilk defâ görüyordu. Sessizce bir müddet bekledikten sonra, ondan nasihat istedi. "İşte beni görüyorsun ya. Dünyânın sebep ve alâkalarından hiçbir şey fayda vermiyor. Geçim husûsunda hırs ve kötü emelden sakınarak, cenâb-ı Hakk'a tevekkül et ve O'nun verdiklerine râzı ol! Dünyâda sebeplerini yaratanı unutup, ihtiyâcını, görünüşte buna sebeb olan kula bildirirsen, cenâb-ı Hak seni elinden bir şey gelmeyene muhtâc eder. Eğer ihtiyâcını herkese söylemeden sâdece Allahü teâlâya arz edersen, dünyâ bile sana muhtac olur." dedi.

1) Tabakât-ül-Usûliyyîn; c.3, s.116

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.296

3) El-A'lâm; c.7, s.68

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.313

5) Mu'cem-ül-Matbûat; s.808

6) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.301

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1080

8) Rehber Ansiklopedisi; c.7, s.17

9) İslâm Ahlâkı

10) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.16, s.334

11) Osmanlı Târihi Ansiklopedisi; c.3, s.138

12) Hâdimî ve Hâdimîler; s.85

13) El-Mecmû fil-Meşhûd; s.46

HÂFIZ OSMAN EFENDİ;

Kayseri evliyâsından. 1734 (H.1147) yılında Konya'nın Akşehir kazâsında doğdu. Bu sebeple Kayseri'de Akşehirlizâde Osman Efendi Hoca diye şöhret buldu. 1811 (H.1226) yılında

Kayseri'de vefât etti.

Babası Akşehirli Mahmûd oğlu Abdullah'tır. İlk tahsîlini Akşehir'de tamamladıktan sonra on üç yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sonra dört yıl kadar Akşehir'de sarf ve nahiv öğrendi. Karahisar'a ve oradan Konya'ya gitti.Konya ve Kayseri'de çeşitli âlimlerden dersler aldı. 1755'te İstanbul'a giderek Ruûs-ı Hümâyûn imtihânına girdi, ehliyetini ispat ederek doğum yeri olan Akşehir'e geri döndü. Akşehir'de Reisü'l-Kurrâ Sinoplu Hâfız Mustafa'nın dersine devâm etti ve Kur'ân'ın yedi okunuş şekli olan kırâat-ı seb'ayı tahsîl etti.

Hâfız Osman Efendi daha sonra büyük âlim Hâdimî Efendiden ders almak üzere Konya'nın Hadim kasabasına geldi.Ancak talebelerin çokluğundan ders halkasında uygun bir yer bulamadı. Câmi-i şerîfin minberi üzerine çıkarak oradan dersi tâkib etmeye başladı. Bir gün ders esnâsında Hâdimî Efendi talebelerine; "Mübtedâ ile haberin, ikisinin birden hazfi câiz midir? (Özne ile yüklemin her ikisini birden cümle içinde ortadan kaldırmak mümkün müdür?) diye sordu. Talebeler ne cevap vereceklerini düşünürlerken minberde oturan Osman Efendi, Zâriyât sûresinin 48. âyet-i kerîmesini okudu. Bunun üzerine kendisini çok takdir eden Hâdimî Efendi, ona ders halkasının en önünde yer verdi. Böylece zekâ ve istidâdını ortaya koyarak güzîde talebeler arasına katıldı. Hâdimî Efendinin ders ve sohbetleriyle ilimde kemâl derecesine kavuştu.

Hocasından icâzet aldıktan sonra yine onun işâreti üzerine yanında müderris arkadaşı HocaAhmed Efendi de olduğu halde Kayseri'ye gitti. Yolculuk sırasında, bir akşam üzeri, bir çobana misâfir oldular. Çoban Baba, bunlara akşam yemeği olarak bulgur pilavı getirdi. Yemeği yedikten sonra yatsı namazını kılarak yattılar. Cemâatle sabah namazını edâ ettikten sonra, Çoban misâfirlerine; "Hepimiz duâdan evvel kalbine bir şey alsın da o isteklerimiz için hemen birbirlerimize duâ edelim." dedi. Hepsi ayrı ayrı bir şeylere niyet ederek duâ ettiler. Sonradan izn-i ilâhî ile oradaki duâların kabûle şâyân olduğunu anladılar.

Hâfız Osman Efendi ile Ahmed Efendi Hoca, Kayseri'ye geldiklerinde Kurşunlu Câmi civârında bir medresede kalmaya başladılar. Bu iki müderris hoca uzun bir süre medresede talebe okutup, ilim yaymaya çok gayret ettiler. Fakat bir türlü Kayseri halkının rağbet ve hürmetini kazanamadılar. Arkadaşı Ahmed Efendi mesleğini değiştirip ticâretle uğraşmaya başladı ve Kayseri'den ayrılarak başka diyârlara gitti.

Hâfız Osman Efendi ise daha çok Kayseri dışından gelenlerin bulunduğu talebeleri okutmaya devâm etti. Fakat günden güne Hoca Efendinin talebeleri çoğalmaya başladı ve kısa zamanda yüzlerce talebesi oldu. Kayseri halkı da Hoca Efendinin ilimdeki derecesine vâkıf olduktan sonra kendisine fevkalâde hürmet ve tâzim göstermeye başladı. Hattâ kendisine rahat etmesi için bir ev ve daha büyük bir medrese inşâ ettiler. Ancak Hâfız Osman Efendi bir müddet sonra memleket hasreti sebebiyle Akşehir'e gitmek üzere hazırlık yaptı. Eşyâlarını develere yükledi. Fakat tam yola çıkacağı esnâda bu haberi duyan Kayserililer böyle ilim ehli bir zâtı bırakmak istemediklerinden kendisini bırakmadılar. Pek çok yalvarmadan sonra fikrinden caydırdılar.

Böylece halkın ısrârı netîcesinde kesin olarak Kayseri'ye yerleşen Hâfız Osman Efendi orada evlendi. Yüzlerce talebe yetiştirdi. Bunlardan pekçoğu ilimde yüksek derecelere kavuştu ve icâzetle şereflendi. Kayserililerin bu kadar sevgi ve îtimâdını kazanan Hâfız Osman Efendi, çok geçmeden de Sultan Üçüncü Selîm Hanın emri ve fermânıyla Kayseri Müftülüğüne getirildi. Senelerce bu vazîfede kalan Osman Efendi halka vâz ve nasihatlarda bulundu. Tesirli sözleri ile halkın İslâmiyete olan bağlılığını pekiştirdi, yaşayışlarını dînimize uygun hâle getirdi. Müşküllerini çözdü.

1811 (H.1226) senesinde vefât eden Hâfız Osman Efendi, Kayseri'de Seyyid Burhâneddîn Türbesi civârında defnedildi. Kayserililer bugün dahi kabr-i şerîfini ziyâretle rûhâniyetinden istifâde etmektedirler.

1) Kayseri Uleması; s.38-39

2) Kayseri Meşahiri; s.55

HÂFIZ SA'DULLAH;

Hindistan velîlerinden ve büyük İslâm âlimi. İsmi, Sa'dullah olup, Hâfız Sa'dullah diye tanınır. Doğum târihi ve hâl tercümesi hakkında fazla mâlûmât bulunamayan Hâfız Sa'dullah, 1740 (H.1152) senesinde vefât etti. Kabri, Ecmir şehrinde Şâh Cihânâbâd Kapısında, Gazzüddîn Han Medresesinin arkasındadır.

Hâfız Sa'dullah, Müceddidiyye yolunda kemâle gelmiş çok yüksek bir velî idi. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunu ve İmâm-ı Muhammed Ma'sûm hazretlerinin oğlu ve halîfesi olan Muhammed Sıddîk hazretlerine talebe oldu. O büyük zâtın huzûrunda, bu yolun yüksekliklerini, zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsîl ettikten sonra icâzet ve hilâfet almakla şereflendi. Muhammed Sıddîk-i Fârûkî hazretlerinin olgun talebesiydi. Otuz sene müddetle onun hizmet ve sohbetlerinde bulunmuş, tasavvufta yüksek mertebelere, Müceddidiyye yolunda nihâyete varmıştı. Böyle olduğu için, Muhammed Sıddîk'ın hânekâhında, kendisine tasavvuf ehlinin reîsi, efendisi mânâsına gelen; "Seyyid-üs-Sûfiyye" lakabı verilmişti.

Hâfız Sa'dullah hazretleri, hocasının sohbet ve hizmetinde bulunmakla eline geçen yüksek kazançları, mânevî dereceleri, Allahü teâlânın nîmetini bildirmek için şükrederek şöyle anlatırdı:

Tam otuz yıl mübârek hocamın dergâhında hizmet etmekle şereflendim. Bu hizmette saçlarım ağardı. Hattâ mevlâmızın yolunda gözümün nûru (görme hâssası) gitti. Bu da şöyle olmuştu: Bir defâsında, yazın şiddetli sıcakları sırasında, hocam beni Ahmedâbâd'a göndermişti. Güneşin hararetinin çok şiddetli olması sebebiyle gözlerim görmez oldu. Hâl böyle olunca, talebe arkadaşlarımdan birçoğu başıma toplanarak, hizmete kendilerinin devâm etmesini, benim bu âmâ hâlimde, husûsî hizmetlere devâm edemeyeceğimi söylediler. Ancak hocama olan muhabbetimin fazlalığından bu hizmeti başkalarına bırakmak istemedim. Hocama olan sâdıkâne hizmetimin bereketiyle kalb gözüm açıldı. Mârifet nûru ile görmeye başladım. Böylece, Allahü teâlâ bana, lüzumlu şeyleri görmeyi nasîb edip, baş gözümü ise başka şeyler ile alâkalanmaktan ve meşgûl olmaktan muhâfaza eyledi. Bu alâka ve meşgûliyetten kurtulunca, her an Rabbimi düşünür, hep O'nunla meşgûl olur bir hâle geldim. Bu hâl ile, göz vâsıtasıyla kalbe ulaşan ve bâtını meşgûl eden zararlı görüntülerin gelmesi engellenmiş oldu. Bu nîmetlerinden dolayı, görünür görünmez bütün nîmetlerin sâhibi olan Allahü teâlâya sonsuz hamdü senâlar, şükürler olsun. Habîb-i ekrem efendimize ve O'nun Ehl-i beyt ve Eshâbının herbirine (radıyallahü anhüm) selât ü selâmlar olsun."

Hâfız Sa'dullah, böylece yetişerek ilim ve vilâyet yolunda çok yüksek derecelere kavuştuktan sonra, silsilesi Resûlullah efendimize varan hocaları vâsıtasıyla, mübârek kalbine gelen feyz ve nûrları etrâfına yaymaya, olgun ve kıymetli talebeler yetiştirmeye başladı. Hindistan'da yetişen Ehl-i sünnet âlimlerinin ve tasavvuf mütehassıslarının en büyüklerinden, müslümanların gözbebeği olan Muhammed Mazhâr-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin, kendilerinden ilim ve feyz aldığı hocaları arasında en büyükleri olan dört zâttan biridir.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân buyururdu ki: "Hocam Hâfız Sa'dullah hazretlerinde, tevâzu, alçak gönüllülük ve hilm, yumuşak huyluluk sıfatları gâlipti. Kendisini pek aşağı ve hiç olarak görürdü. Talebelerinden birisi bir kimseyi incitecek olsa, kabahati bizzât kendisinde görür, bizzât incinen kimseye gidip; "Bu bizim kusurumuzdur. Affediniz." diyerek özür dilerdi. Bu husûsa çok ehemmiyet verir, incinmiş kimseye âdetâ yalvararak helâllık dilerdi."

Hâfız Sa'dullah'ın halîfelerinden biri de Şeyh Sıbgatullah olup, fazîlet sâhibi nûr yüzlü bir

zâttı.

RESÛLULLAH'I İKİ DEFÂ ZİYÂRET ETTİ

Hâfız Sa'dullah'ın talebelerinden Nüvvâb Han Fîrûz-cenk bir gün hocasına gelerek; "Zamânın âlim ve velîlerinden Seyyid Hasan Resûl-nümâ ismindeki zât, talebelerinden dilediğini, bir defâ Resûlullah efendimizi ziyâret ile şereflendiriyor." diye arz etti. Bunu dinleyen büyük velî Sa'dullah tebessüm ederek buyurdu ki: "Öyle mi? Mâşâallah. Biz de Allahü teâlânın izni ile dilediğimizi iki defâ bu ziyâret ile şereflendiririz. Bu gece Fâtiha-i şerîf okuyunuz. Resûlullah efendimizin mübârek rûhâniyetine teveccüh ediniz, hep O'nu düşünerek öylece uykuya varınız." Nüvvâb Hân, o gece, bildirilen şekilde yaparak uyudu. Allahü teâlânın bir ihsânı ve hocasının bir kerâmeti olarak rüyâsında iki defâ, Resûlullah efendimizi ayrı ayrı ziyâretle şereflendi. Bundan sonra hocasına olan muhabbet ve bağlılığı daha da arttı.

1) Makâmât-ı Mazhariyye; s.15

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.205

HAKÎM ÇELEBİ

Asıl ismi Mehmed bin Seydî Ahmed'dir. İznik'te doğdu. Çivizâde'den ilim öğrendi. Emir Ahmed Buhâri hazretlerinin dergâhında Mahmûd ve Lâmiî Çelebilerin derslerinde bulunup tasavvufta ilerledi. Hakîm Îsâ Çelebi'den tıb ilmini öğrendi ve Hakîm Çelebi ismiyle meşhûr oldu. Bursa'ya yerleşip kendi adını taşıyan tekkede halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. 1566'da İstanbul'da vefât etti. Kabri, Ebül-Vefâ Türbesinin girişinde sağdadır.

HAKÎM SENÂÎ;

Meşhûr velîlerden. İsmi Mecdûd bin Âdem, künyesi Ebü'l-Mecd Hakîm Senâî'dir. 1071 (H.464) senesi Gazne'de doğdu. Başka târihlerde doğduğunu söyleyenler de vardır. 1140 (H.535) senesi Gazne'de vefât etti. Kabri ziyâret mahallidir.

Hakîm Senâî, memleketi olan Gazne'de, iyi bir tahsil gördü. Zamânının âlimlerinden okuyup üstün bir dereceye yükseldi. Şâirlik kâbiliyeti sebebiyle çeşitli dillerde şiirler söyledi. Bir ara sultanın hizmetinde bulundu. Şöhreti kısa zamanda her yere yayıldı. Birçok yerler dolaştı. Neticede Gazne'den Horasan'a geldiğinde evliyânın büyüklerinden Yûsuf-ı Hemedânî hazretlerinin sohbetlerine katılıp talebesi olmakla şereflendi. Mânevî olgunluklara ve velîlik makamlarına kavuştu.

Hakîm Senâî'nin sultanları medhetmeye ve onların yanına gidip gelmemeye yemin etmesinin sebebi şu hâdise oldu: Sultan Mahmûd Sebüktekin (Gazneli Mahmûd), Hindistan taraflarını fethetmek için sefere hazırlanıyor ve asker topluyordu.Hakîm Senâî de Sultan Mahmûd'a yazdığı bir kasîdeyi götürüyordu. Yolda bir meyhânenin kapısı önünden geçerken içerden bir takım konuşmalar işitti. Lay-Har adlı bir dîvâne kendisine şarap dolduran birine; "Bir kadeh daha doldur. SultanMahmûd'un körlüğü için içeyim!" dedi. Sâkî; "Bu sözü doğru söylemedin. Yiğit ve büyük pâdişâh için neden böyle söylüyorsun?" diye cevap verdi. O zaman dîvâne adam; "Çünkü o, Allah'ın verdiklerine şükretmiyor. Bunca devlete sâhipken, bir memleket daha istiyor!" dedi. Dîvâne tekrar bir kadeh daha istedi ve; "Bir kadeh de Hakîm Senâî'nin körlüğü için doldur!" dedi. Sâkî müdâhale etti ve; "Hakîm Senâî iyi huylu, bilgili, fazîletli tanınmış bir şâirdir. Neden böyle dersin?" diye karşılık verdi. O zaman dîvâne adam; "Eğer o, bilgili, yiğit bir kişi olsaydı, dünyâda ve âhirette faydası olan bir işle uğraşırdı. O hergün bir şeyler alırım ümidiyle Sultanın yanına gidiyor. Saçma sapan sözler toplamış, ona şiir adını

vermiş. Bir aptalın yanına gidip yaltaklık ediyor. O, işe yaramaz bir takım kâğıtlar doldurup ömrünü ziyân ediyor. Akıllı ve bilgili olan ömrünü ziyân eder mi? Belki neden yaratıldığını düşünürdü. Eğer kıyâmet gününde ondan; "Ey Senâî! Bizim huzûrumuza ne getirdin?" diye sorsalar acaba ne mâzeret beyân edecek." dedi. Hakîm Senâî bu sözleri işittiğinde kendinden geçti ve gönlü dünyâdan soğudu. Sultanların medhi için yazdığı kasîdeleri toplayan **Dîvân**'ı suya attı. Hak yoluna girip, ibâdetle meşgûl oldu. Dünyâ ve dünyâlıkla ilgili şeylerden uzak durdu. Mubahları da zarûret miktarı kullandı ve böyle bir hayat sürdü. Bu hususdaki duygu ve düşüncelerini şiirlerle ifâde etti. Öyle bir hâle ulaştı ki, Gazne'de yalınayak dolaşırdı. Dostları akrabâları onun bu hâlini görünce üzülür ve kendisi için ağlarlardı. Senâî akrabâsına; "Benim bu hâlime üzülmeyin. Bilâkis sevinin." derdi.

Bir gün sevdikleri ona bir çift ayakkabı getirdiler ve giymesini ricâ ettiler. O, bunu kabûl etti. Fakat ertesi gün ayakkabıyı dostlarının yanına götürdü ve; "Ey dostlarım! Ben bugün sizin dünkü gördüğünüz Senâî değilim. Bu ayakkabı benim gittiğim yolu kapatıyor." dedi ve şu beyti okudu:

"Her şeyi terk edenlerin, eğer ayakkabıları yoksa, onlar yollarından geri kalmış olmazlar. Topuklarının her çatlağında saâdet kapıları vardır."

Senâî hazretleri ömrünün sonuna kadar riyâzetle uğraştı. Nefsinin isteklerini yapmadı. Dünyâ ve içindekilere gönül bağlamadı.

Sultan Behrâm Şâh-ı Gaznevî kendi kız kardeşini ona nikahlamak istemişti. Senâî buna râzı olmadı. Hacca gitti. Sonra Horasan'a döndüğünde Sultan Behram Şaha; "Ben altın, kadın ve mevki isteyen bir kişi değilim. Yemin ederim ki bunları ne isterim, ne de ele geçirmeye gayret ederim. Bana ihsân olarak bir taç veriyorsun. Lâkin ben istemiyorum." diye şiirle cevap verdi.

Senâî bu olgunluk ve fazîlete ulaştığında, gâyet nefis şiirlerine yer verdiği pekçok tasavvuf ehlinin istifâde ve iktibâs ettiği **Hadîkat-ül-Hakîka** kitâbını yazdı. Bunun üzerine bir takım kimseler îtirâzda ve aleyhinde bulundular. Senâî eserini Bağdât âlimlerine gönderip incelemelerini istedi. Bağdât'taki âlimler ve evliyâ eseri inceledikten sonra, içinde bildirilenlerin Ehl-i sünnet îtikâdına, İslâmiyete uygun olduğunu söylediler.

Senâî Merv'de Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin sohbetlerinde olgunlaştıktan sonra, Gazne'ye döndü. Bundan sonra tevhîd, ilâhî bilgiler ve hakîkatlerle ilgili şiirler söyledi.

Ferîdüddîn-i Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sa'dî Şîrâzî ve Hâfız gibi kendisinden sonra gelenler şiirlerinden istifâde edip nazireler yazdılar. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri kendini Senâî'nin tâbilerinden saydı ve; "Attâr ruh, Senâî de onun iki gözü idi. Biz Attâr'ın ve Senâî'nin izinde yürüdük." demiştir.

Daha başka şâirler de Senâî'nin tesirinde kalmışlardır. Hâkânî, Nizâmî, Emir Hüsrev Dehlevî ve Mevlânâ Câmî hazretleri onun **Hadîka** ismindeki mesnevîsini okuyup şiirlerine nazîreler yazdılar.

Hikmet dolu şiirlerinin birinde; "Ey tavır ve hareketleri güzel olan âşıklar. Durmadan ilâhî hakîkatleri arayın. Kalk! Zulüm ve haksızlıkla yoğrulmuş olan dünyânın toprak yığınından kalkan tozları gözyaşlarımızla bastıralım. Bu dönen künbedin insanların gözlerini aldatan yıldızların (Lâ) süpürgesiyle silip süpürelim. Mülk kimindir? Bir ve Kahhâr olan Allahü teâlânındır sözü kendiliğinden duyulsun." buyurdu.

Senâî'nin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Dîvân, 2) Kârnâm-i Belh, 3) Seyr-ül İbâd, 4) Hadîkat-ül-Hakîka ve Tarîkat-üş-Şerîa, 5) Tahrîmât, 6- Işknâme, 7- Aklnâme, 8- Senâî Âbâd, 9) Mekâtîb.**

BENCE FİL BUDUR

Senâî, nasihat olarak; körlerin hakikatleri göremeyeceklerine dâir şöyle bir misâl anlatmıştır:

Vaktiyle küçük bir şehrin sâkinlerinin ekserisi âmâ olup görmezdi. O belde sultanı büyüklüğünü göstermek için büyük bir fil beslemişti. Günün birinde şehir sâkinlerinin içinde herkesin dillerinde dolaşan bu fili görmek arzusu uyandı. Bu sebeple tanımadıkları bu yaratığı görmek ve kendilerine haber getirmek için bir heyet seçtiler. Her biri âmâ olan heyet, incelemelerini yapmak için filin bulunduğu yere gitti ve filin bir tarafına dokunarak tanımaya çalıştı. Neticede fili tanımış olmanın sevinciyle şehirlerine döndüler. Herkes büyük bir merakla etrafını sarıp onları soru yağmuruna tuttular ve kalbinin nasıl olduğunu sordular. Bunun üzerine üyelerden sadece filin kulağına dokunmuş olan; "Korkunç, halı gibi sert yassı ve geniştir." dedi. Ancak filin hortumunu ellemiş olan ise buna îtirâz etti ve; "Hayır! Hayır! Hiç de değil. Bir su hortumu gibidir. Ben doğruyu söylüyorum. İçi boş, öldürücü ve tahrif edici." dedi. Bir başka üye ise sâdece filin ayaklarını yoklamıştı. O da buna îtirâz etti ve; "Hayır! Ey insanlar! Biliniz ki o öyle değildir. O yukarı doğru genişleyen bir kolon, bir sütun gibidir." dedi. Her birisi filin bir parçasını tanımıştı. Lâkin tamâmen tanımamışlardı. Bu sebepten büyük hatâlara düştüler.

1) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.2637

2) Nefehât-ül-Üns; s.666

3) Devletşah Tezkiresi; s.96

4) Rehnümâ-i Edebiyât-ı Fârisî; s.211

5) Ahvâl-i Âsâr-ı Hakîm Senâî (Halîlullah Halîlî, Kâbil-1315)

6) Hayr-ül-Mecâlis (Hamid Kalender, Aligarh-1959); s.72

7) Mecâlis-ül-Uşşak; s.92

8) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.9, s.113

HAKÎM SÜLEYMÂN ATA;

Türkistan evliyâsının büyüklerinden. Asıl adı Süleymân'dır. Yerleştiği yere nisbetle Bağırgânî de denilmektedir. Yazmış olduğu manzumelerde kendisi Süleymân, Kul-Süleymân, Süleymân Bağırgânî, Hakîm, Hakîm Süleymân, Hakîm Hâce ve Hakîm Hâce Süleymân isimlerini kullanmıştır. HocaAhmed Yesevî'nin talebe ve müridlerinden olup, aynı zamanda onun üçüncü ve Türkler arasında en tanınmış halîfesidir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1186 (H.582) senesinde vefât etti.

Süleymân, daha küçük bir çocukken hocaların huzûruna vardı. Kur'ân-ı kerîm dersleri almaya başladı. Kur'ân-ı kerîmi boynuna asmaz, eliyle başı üstünde tutarak hürmetle taşırdı. Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîme çok hürmet gösteren bu küçücük çocuk, okutulduğu mektebe sırtını da dönmezdi. Yüzünü mektebe, arkasını eve dönmüş olarak eve kadar giderdi. Bir gün AhmedYesevî hazretleri, onun bu hâlini gördü. Çok hoşuna gitti.Hocasının ve annesinin rızâsıyla Süleymân'ıKur'ân-ı kerîm öğretmek için yanına aldı. On beş yaşına gelince, Ahmed Yesevî hazretlerine tam talebe oldu.

Bir gün Hızır aleyhisselâm, Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin yanına geldi. Ahmed Yesevî hazretleri, aralarındaSüleymân'ın da bulunduğu birkaç çocuğu odun getirmeleri için gönderdi. Odunları toplayıp dönecekleri sırada, yağmur yağmaya başladı. Odunların hepsi ıslandı. Yalnız elbisesiyle odunları örttüğü için Süleymân'ın getirdiği odunlar kuru kaldı. O kuru odunlarla, diğerleri de tutuştu. Hızır aleyhisselâm, odunların niçin ıslanmadığını sordu, o da, elbisesiyle örttüğünü söyledi. Bu cevap Hızır aleyhisselâmın çok hoşuna gitti. Süleymân'a; "Bundan sonra adın Hakîm olsun!" dedi. Sonra ona hayır duâda bulundu. Hakîm Süleymân'ın içi, birden nûra gark oldu. Hızır aleyhisselâm, onun feyzinden diğer insanların da istifâde etmesini emir buyurunca, hikmetler (manzûmeler) söylemeye başladı. Ahmed Yesevî

hazretlerinden duyduklarını, şiirlerle diğer insanlara aktardı.

Bir Kurban bayramı günü, Ahmed Yesevî hazretlerinin dergâhında bütün sevenleri toplandı. Hoca Ahmed Yesevî imâm oldu. Namaza başladılar. Cemâatte, Hakîm Ata ile Sûfî Muhammed Dânişmend de vardı. Namaz esnâsında Hoca'dan bir ses çıktı. Cemâat; "İmâmın abdesti bozuldu." diyerek namazı terk etti. Hakîm Ata hiç çekinmeden namazına devâm etti. Sûfî Muhammed Dânişmend de, Hakîm Ata'ya bakarak devâm etti. Hoca selâm verince; "Ben sizin bu yoldaki derecenizi anlamak istedim. O ses benden değil, belime soktuğum ağaç parçasından çıktı. Sizin bu halinizden, benim bir tek mürîdim, bir de yarım mürîdim olduğu anlaşıldı." deyip, Hakîm Ata'ya; "Yarın seher vakti sana bir deve gelecek, ona bin, nerede dururşa orada inersin." buyurdu. Ertesi sabah seher vaktinde bir deve geldi. Hakîm Ata, deveye binip yularını salıverdi. Deve bildiği gibi gitti. Harezm taraflarında bir yerde çöktü. Kaldırmak istedi, kalkmadı ve bağırdı. Bundan dolayı oraya Bağırgan, Hakîm Ata'ya da Süleymân Bağırganî dediler.

Hakîm Ata, devesinden indi. Orası Buğra Hânın at sürülerinin otladığı bir yerdi. At sürücüleri, onu buradan kovmak istediler. O da; "Ben bir garîb dervişim, başka bir yere gitmem!" dedi. Onlar da, ellerindeki şeylerle onun üstüne saldırdılar. Hakîm Ata, ağaçlara seslenip onları tutmalarını istedi. Ağaçlar, Hakîm Ata'nın üstüne saldıranları dallarıyla sardılar. İki tânesi kaçıp, hâli Buğra Hana anlattılar. Buğra Han, velîleri seven sâlih bir kimseydi. Bu habere çok memnun oldu. "Üç gündür erenlerin mübârek kokularını alıyordum. Demek, memleketimizi bir Allah dostu şereflendirmiş." deyip, durumu öğrenmek için adamlarından birini gönderdi. O kimse Hakîm Ata'ya gelip hâlini öğrendi.

Bu sırada ağaçlardan; "Allah dostlarına saldıranlar böyle olur!" diye bir ses gelip, at sürücüleri serbest bırakıldı. Buğra Han da hâle vâkıf olunca, Hakîm Ata'nın gönlünü almak ve Allahü teâlânın rızâsına yakın olmak için kızını ona verdi. Kızının adı Anber olup, çok güzeldi. Çeyiz olarak da birçok deve, koyun ve at verdi. Hakîm Ata kabûl etti. Buğra Han ve yardımcıları ona mürîd, talebe oldular. O da Bağırgan'a yerleşti. Çok meşhûr olup, o beldeleri yıllarca nûruyla aydınlattı. Eline geçen malı da Allah yolunda harcadı. Burada, Anber Ana'dan; Muhammed Hoca, Asgar Hoca, Hubbî Hoca adlarında evlâtları oldu. Birçok talebe yetiştirdi. Halîfeleri arasında Zengi Ata meşhûr oldu. 1186 yılında vefât eden Hakîm Ata Harezm'de Bağırgan'a (Akkurgan) defnedildi.

Hak yolu, Resûlullah efendimizin sünnetine tam tâbi olarak, sâde bir şekilde insanlara aktarması, örnek ahlâkı, güzel şiirleri ve yüksek hâlleri ile meşhûr olan Hakîm Ata, Türkler arasında âdetâ destanlaştı. Önceki bir günâhına keffâret olarak, kabrinin üstünden kırk yıl su akacağı bildirilmişti. Vefât ettikten sonra, Bağırgan'ı Amuderya (Ceyhun) Nehri bastı. Hakîm Ata'nın türbesinin üstünden kırk yıl su aktı. Sonra sular çekildi. Türbenin nerede olduğunu kimse bilmiyordu.

Bir gece Hakîm Ata, HocaCelâleddîn nâmında bir kimsenin rüyâsında göründü: "Beni arayıp bul, üstüme türbe yapıp îmâr et!" dedi. Bu mânevî işâret üzerine, Hoca Celâleddîn, yanına birçok mal alıp bir kervanla Türkistan tarafına yola çıktı. Daha sonra Bağırgan'a döndü. Bu esnâda şiddetli bir fırtına çıkıp, kervandaki bütün malları dağıttı. Güneş doğup ortalık aydınlanınca, Celâl Hoca bir dağın tepesine çıkıp etrâfına bakındı. Karşı dağın tepesinde bir kadın gördü. Yanına varıp, Hakîm Ata'nın türbesini sordu.Kadın bilmediğini söyleyip, onu ihtiyar bir kadının yanına götürdü. İhtiyar kadın; "Oralar su altında kaldı. Türbe kayboldu. Şimdi sular çekildi. Bize yakın bir yerde bir süs ağacı peydâ oldu. Gece etrâfında geyikler toplanır, seher vaktine kadar durup ziyâret ederler. Oralardan geçenler, zikir sesleri duyduklarını söylerler. Belki de orasıdır." dedi. Celâl Hoca, gece vakti söylenen yere gitti. Geyikleri görüp, zikir seslerini işitti. Oracıkta uyuya kaldı. Hakîm Ata rüyâsına girdi. "Yattığın yerden yedi ayak ileri gel ve orayı kaz, bir hasır çıkar, onun altında bir deste gül vardır, işte orası benim kabrimdir. Giden malın için de tasalanma, hepsi falanca handadır.

Onları al gel, üstümüzü îmâr et, kendin de bize komşu ol." dedi. Celâl Hoca uyanınca, söylenileni yaptı. Mezarı bulup bir nişan koydu. Mallarını gidip aldı. Harezm'den ustalar getirip, orada bir türbe ve imâret yaptı. Kendisi de oraya yerleşip, tâliplere ilim öğretip, Hak âşıklarına feyzler saçtı.

Hakîm Süleymân Ata'nın Orta Asya'da hâlen harâretle okunmakta olan **Bağırgan Kitabı, Âhirzaman Kitabı** ve **Meryem Kitabı** gibi eserleri mevcuttur. O, ayrıca Kul Süleymân, Hakîm Süleymân, Hakîm Hoca Süleymân ve Hakîm Ata gibi çeşitli mahlaslarla hece vezninde hikmetler, şiirler söylemiştir. Bu şiirlerinde Peygamber efendimizin mîrâcı ve vefâtı, Cennet ile Cehennem'in münâzarası, Cennet'te akan dört nehirden ancak tövbe edenlerin içebileceği, tövbesizlere onun yerine zakkum zehri verileceği, kıyâmetin ahvâli, Hak korkusu, Mûsâ aleyhisselâmın Hızır aleyhisselâma mürid olması, dervişlerin ve dervişliğin fazîletleri ve dünyânın fâniliğini anlatmaktadır.

Hakîm Süleymân Ata'nın zaman zaman talebelerine söylediği şu iki sözü de söylene söylene günümüze kadar gelmiştir.

"Her gördüğünü Hızır bil, her geceyi kadir bil."

"Herkes yahşî (güzel, iyi) biz yaman, herkes buğday biz saman."

1) Hazînet-ül-Asfiyâ, Mevlânâ Gulam Lâhorî

2) Hakîm Ata Kitabı, Kazan Üniversitesi, 1901

3) Reşehât Ayn-ül-Hayât; s.16

4) Nesâyimü'l-Mehabbe; s.384

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.298

6) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.5, s.90

HAKÎM-İ TİRMİZÎ;

Âlim ve evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed bin Ali bin Hasan bin Bişr, künyesi Ebû Abdullah'tır. Hakîm lakabıyla tanındı. Tirmiz'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 932 (H.320) senesi Nişâbûr'da şehîd edildi.

Hakîm-i Tirmizî küçük yaşta tahsil hayâtına başladı. Babasından teşvik ve destek gördü. Doğduğu şehir olan Tirmiz'de Kuteybe bin Saîd, Sâlih bin Abdullah Tirmizî, Sâlih bin Muhammed es-Sa'dî, Hasan bin Ömer bin Şakîk, Yahyâ bin Mûsâ, Utbe bin Abdullah Mervezî, İbâd bin Yâkûb Ravagânî, Muhammed bin AliŞakîk, Süfyân binVekî', Yâkûb bin Şeybe, Yâkûb bin Devrekî ve başkalarından hadîs-i şerîf öğrendi.

İlim öğrenme arzusu ile yandığı gençlik günlerinde bir gün, iki arkadaşıyla anlaşıp başka yerlere gitmek, oralarda ilmini arttırmak ve Allahü teâlânın rızâsını kazanmak istedi. Bu karar ve anlaşmayı annesine açıkladı. Annesi buna çok üzüldü ve; "Yavrucuğum! Ben zayıf, kimsesiz ve hastayım. Benim hizmetlerimi sen yapıyorsun. Beni yalnız, çâresiz kime bırakıyorsun?" dedi. Bu sözler üzerine genç Muhammed bin AliTirmizî'nin gönlüne dert düştü ve arkadaşlarıyla yaptığı anlaşmayı bozup seferden vazgeçti. İki arkadaşı ise onu yalnız bırakıp, ilim tahsîli için yola çıktılar. Buna ziyâdesiyle üzülen Muhammed bin Ali, ne annesinden ayrılabildi, ne de gönlünden ilim aşkını silip atabildi. Yalnız kaldığı zamanlarda, tenhâ yerlerde uzun uzun ağlardı. Yine bir gün mezarlıkta oturmuş ağlıyor, hem de; "Ben burada câhil ve ilimden mahrûm kaldım, arkadaşlarım âlim gelecekler." diye düşünüyordu. Gözlerinden yaşlar boşandığı bir sırada âniden nûrânî yüzlü, tatlı sözlü bir ihtiyar çıkageldi ve; "Yavrum niye ağlıyorsun?" diye sorunca, başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine; "Kısa zamanda o iki arkadaşını ilimde geçmen için, her gün sana ders vermemi arzu eder misin?" diye sordu. "Evet arzu ederim." cevâbını verdi.Bunun üzerine bu tatlı sözlü, nur

yüzlü mübârek ihtiyar, Muhammed bin Ali'ye her gün ders verdi. Üç yıl devamlı ders okudu. Üç yıl sonra, bu mübârek zâtın Hızır aleyhisselâm olduğunu anladı. Sonradan kendisi; "Bu büyük devlet, annemin rızâsı ve duâsı bereketiyle ihsân olundu." buyurmuştur. Her Pazar gecesi Hızır aleyhisselâm ona gelir, mânevî hallerini birbirlerine anlatırlardı.

Hakîm-i Tirmizî yirmi yedi yaşındayken hac ibâdeti için Mekke-i mükerremeye gitti. Bu yolculuğunu kendisi şöyle anlatır: "Bir zaman gönlümdeKâbe-i muazzamayı ziyâret arzusu uyandı. Aşkla yola çıktım. Irak ve Basra'ya uğradım. Mekke'de hac zamânına kadar kaldım. Kâbe'de Mültezem denilen yerde sabahlara kadar duâ ile meşgûl oldum. Sonra duâlarımın kabûl edildiğini anladım. Kalbime, lüzumsuz şeylerden sıyrılma arzusu doğdu. Rabbime, beni ıslah etmesini, dünyâlık şeylerden uzaklaştırmasını ve bir de Kur'ân-ı kerîmi ezberlemeyi nasîb etmesini istedim." Bunun üzerine Hakîm-i Tirmizî, daha Mekke'de iken Kur'ân-ı kerîmi ezberlemeye başladı ve Tirmiz'e dönüşünde de kısa bir süre içinde ezberini tamamladı.

Hakîm-i Tirmizî ilmî çalışmaları yanında mânevî ilimlerde de üstün bir dereceye kavuştu. Ebû Türâb Nahşebî, İbn-i Celâ gibi velîlerle sohbet edip onlardan istifâde etti. Feyz ve bereketlerine kavuştu. Kendisinden de çok kimseler istifâde ettiler. Ebü'l-Hasan Ali el-Kâdî, Ebü'l-Hüseyin Muhammed Yahyâ bin Mensûr, Ebû Ali Nişâbûrî ve başkaları kendisinden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Hakîm-i Tirmizî'nin pekçok kerâmeti görüldü.

Hakîm-i Tirmizî hazretleri çok sayıda kitap yazdı. Bâzıları yazdığı kitapları beğenmediler. Bunun üzerine o yazdığı kitapları Ceyhun Nehrine attı. Büyük balıklar kitapları alıp muhâfaza ettiler. İki sene kadar sonra kitapları istedi. Balıklar kitapları suyun yüzüne çıkardılar. Kitaplara bakıldığında hiç suya düşmemiş gibi, hattâ bir noktası dahi bozulmamış görüldü. Kitaplarını beğenmeyenler gelip kendisinden özür dilediler ve tövbe ettiler.

Zamânında zâhid olduğunu söyleyen birisi Hakîm-i Tirmizî'nin büyüklüğüne inanmaz ve îtirâz ederdi. Hakîm-i Tirmizî'nin evinden başka bir şeyi yoktu. Dünyâda sâhib olduğu tek şey bu küçük ev olup onun da kapısı yoktu ve girişinde bir perde asılıydı. Bir ara evinden ayrılıp bir yere gitmişti. Dönüşünde kaldığı yere bir köpeğin girip yavruladığını gördü. Belki yavrularını alıp buradan çıkar diye birçok kere kulübesine gitti geldi. O gece, onun büyüklüğünü inkâr eden kişi rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz ona; "Ey kişi! Evine giren bir köpeği çıkarmak için, kendiliğinden çıkar diye köpekten ricâda bulunarak, seksen defâ gelip giden bir zâtla kendini eşit mi tutuyorsun? Eğer ebedî saâdete kavuşmak istiyorsan, git onun hizmetine kavuş." buyurdu. Bunun üzerine, bu kişi Hakîm-i Tirmizî'nin huzûruna geldi özür dileyerek affına sığındı ve ölünceye kadar hizmetinden ayrılmadı.

Hakîm-i Tirmizî hazretleri Hızır aleyhisselâmla görüşürdü. Lâkin uzun bir zaman Hızır aleyhisselâmı görememişti. Bir gün, temiz yeni elbiseler giymiş, sarığını sarmış câmiye giderken bir mesele yüzünden kendisine kızan bir kadının evinin önünden geçiyordu. Kadın, çocuğunun kirli elbiselerini yıkamış, leğen de pis su ile dolmuştu. Hakîm-i Tirmizî'yi evinin önünden geçerken görünce, leğendeki suyu olduğu gibi üzerine attı. Her tarafı necâset ve idrarlı su ile ıslandı. Bunun üzerine Hakîm-i Tirmizî hazretleri hiçbir şey söylemediği gibi, başını kaldırıp bakmadı bile. Biraz sonra Hızır aleyhisselâm geldi ve; "Sen bu hakâret ve kötülüğe katlanıp, sabredip hiçbir şey söylemediğin için bizi gördün." buyurdu.

Sünnet-i seniyyeye tam uyan, ilmiyle âmil, ümmet-i Muhammed'in büyüklerinden bir zât olan Hakîm-i Tirmizî, herkesin dili ile öğülmüş, medhedilmiştir. İnce mânâları açıklama ve îzâh husûsunda bir üstâd, hadîs ilminde ise sika (sağlam, güvenilir) bir âlimdi. Sözleri kâmil, hilmi (yumuşaklığı) pek ziyâde, şefkati çok ve ahlâkı pek güzeldi. Peygamber efendimizin mübârek ahlâkı onda görülürdü. Meşhûr **Keşf-ül-Mahcûb** kitabının sâhibi Hucvurî;

"Hakîm-i Tirmizî çok büyük, mübârek bir zâttır. Benim yanımda öyle bir kıymeti vardır ki, kalbim tamâmen ona bağlanmıştır. Benim üstâdım onun için "Muhammed bin Ali, tek olan iri bir incidir. Cihanda eşi az bulunur." buyurdu." demiştir. Çok kıymetli ve mânâlı sözlerinden dolayı, Hakîm-i evliyâ (velîlerin hikmetli söz söyleyenlerinden) ismi verilmiştir.

Hikmetli sözleri çoktur. Birgün kendisine; "Îsâr nedir?" diye sordular. Cevâbında; "Başkalarının lezzetini ve rahatlığını, kendi lezzet ve rahatlığına tercih etmektir." buyurdu.

"Şükür nedir?" diye sordular. Cevâbında; "Şükür; gönlünün, nimet veren Allahü teâlâya tam bağlı olmasıdır." buyurdu.

Huşû sâhibi olanların kimler olduğu sorulduğu zaman: "Huşû sâhibi olanlar; arzu ateşi sönen, kalbindeki arzu ve maksaddan tad alma dumanı sükûnet bulan, kalbi İslâmiyete hürmet ve tâzim nurları saçan, böylece nefsin arzuları ve şehvetleri ölen, fakat kalbi ve rûhu dirilen; bunun için de âzâları ve bedeni, huşû' ve sükûnet içinde bulunanlardır." cevâbını verdi.

Kendisine, "Îmânın gitmesine en çok sebeb olan günah nedir?" diye sordular. Buyurdu ki: "Üç günah vardır: Birincisi; îmân nîmetine kavuştuğuna şükretmemek. İkincisi; îmânın gitmesinden korkmamak. Üçüncüsü; müminleri incitmek ve onlara eziyet etmek. Biliniz ki, Peygamber efendimiz; **"Haksız yere bir müslümanı incitmek, Kâbeyi yetmiş defa yıkmaktan daha büyük günahtır."** buyurdular.

Allahü teâlânın sevgili kullarından soruldukta; "Evliyâyı küçük görmek, Allahü teâlâyı tanımanın azlığından ileri gelir. Her makâmın kendisine has bir ehli vardır. Kim bir makâma çıkmak arzu ettiği halde, o makâmın ehline yâni o makamdakilere hürmet etmezse, o makamdan hâsıl olacak bereketten mahrum olur. Ayrıca ulaştığı makam, yavaş yavaş o kimseyi helâke sürükler." Çünkü yolda yürürken düşen bir kimsenin düşmesi ile, bir binânın beşinci katından düşmek arasında çok fark vardır. Kalbin kıymetini ve vaktin ehemmiyetini şu sözleriyle beyân etti ve: "Kalbin ve vaktin, sana bir sermayedir. Fakat sen kalbini kötü zanlarla (Allahü teâlânın sevgisinden başka şeylerle) doldurdun. Vaktini de mâlâyânî, boş ve faydasız şeylerle geçirdin. İflâs etmiş, sermâyesini kaybetmiş olan bir kimse, nasıl kâr edebilir?" buyurdu.

"Kalblerin kemâli, Allahü teâlâdan korkmaktaki kemâl ile, nefslerin itminâna kavuşması (azgınlık ve taşkınlıktan kurtulması) da, takvânın (haramlardan uzaklaşmanın) kemâli iledir."

"Dünyâ; hükümdarlar için gelin, zâhidler için aynadır. Hükümdarlar onunla güzelleşir, zâhidler ise âfetlerine bakarak ondan uzaklaşıp terk ederler."

"Allahü teâlânın kullarına ve dînine hizmet edecek olanların, tevâzu ve teslimiyet sâhibi olması şarttır."

"Nefsin, sende mevcud olduğu hâlde, sen Allahü teâlâyı tanımak istiyorsun. Halbuki senin nefsin, daha kendisini dahi tanımış değildir, Rabbini nasıl tanıyacak?"

"İslâmiyetin, müslümanlığın aslı şu iki şeydir: Allahü teâlânın yapmış olduğu iyilik ve ihsânı görmek (ona göre şükretmek), diğeri ise hicrân, yâni âhirette çok fecî ve acıklı bir hâle düşmek korkusu."

"Allahü teâlâ kullarının rızkına kefil olmuştur. Kullarına da tevekkül etmeyi emretmiştir. O hâlde insanlar, Allahü teâlânın kefil olduğu şeyle uğraşmayıp, teklif ettiği şeylere, yâni O'nun dînine hizmete koşmalıdırlar."

"Kimin arzusu din, yâni âhiret olursa; bu hayırlı düşüncesi hürmetine, dünyevî işleri de âhiret işi hâline gelir. Bir kimsenin düşüncesi de dünyâ olursa; niyetinin bozukluğu sebebiyle, âhiret işleri de dünyâ işi hâline gelir."

Kendisine nefsin kötülüğünden sorulduğunda o; "Şeytanın insana, gâfil olduğu bir zamanda yaptığı zarar, yüz aç kurdun, bir koyun sürüsüne yaptığı zarardan daha fazladır. İnsanın

nefsinin kendisine yaptığı zarar da, yüz şeytanın yaptığı zarardan fazladır." buyurdu.

"Allahü teâlânın zikri ve O'na ibâdetle öyle meşgûl olmalı ki, O'ndan herhangi bir şey istemeye fırsat kalmamalıdır."

"Her kim, haram bir kuruşu alacaklısına iâde ederse, nübüvvetten bir nûra kavuşur." buyurdu.

Hakîm-i Tirmizî; tefsîr, hadîs, fıkıh, kelâm ve tasavvuf ilimlerinde kıymetli pekçok eser telif etmiştir. Bu hususta kendisi şöyle anlatır: "Yazdığım kitapları, bana isnâd edilsin, bunun kitapları denilsin diye telif etmedim. Fakat haller beni kaplayıp, kendimden geçtiğim zamanlar, telif ile teselli bulurdum." Böylece yazdığı eserleri, Allahü teâlânın yardımı ile telif ettiğini beyân buyurdu.

Pekçok risâleleri mevcut olmakla berâber, yazdığı meşhûr kitapları; **Kitâb-ül-Furûk, Hatm-ül-Vilâye ve İ'lel-üş-Şer'iyye, Nevâdir-ül-Üsûl fî Ehâdîs-ür-Resûl, Gars-ül-Muvahhidîn, Erriyâdatü ve Edeb-ün-Nefs, Gavr-ül-Umûr, El-Menâhî, Şerh-üs-Salât, El-Mesâil-ül-Meknûne, El-Ekyâs ve'l-Mu'terrîn, Beyân-ül-Fark Beyn-es-Sadr, El-Akl ve'l-Hevâ'**dır. Bunların dördü hâriç, diğerleri basılmıştır.

O HÂLDE ATMADIN

Ebû Bekr Verrâk anlatır: Hakîm-i Tirmizî bana cüzler ve bir risâle vererek: "Al bunları Ceyhun Nehrine at." buyurdu. Bunları aldım, fakat atmaya gönlüm râzı olmadı, götürüp evime gizleyerek yanına geldim. "Attın mı?" diye sordu ve: "Ne gördün?" dedi. "Hiçbir şey görmedim." dedim. "O halde onu atmadın, tekrar git ve onu suya at." dedi. Hemen geri döndüm. Fakat hem atmanın acısı, hem de göreceğim şeylerin heyecanı beni şaşırtmıştı. Evden cüzleri ve risâleyi aldım, suya attım. Derhal su ikiye ayrıldı. Kapağı açık bir sandık meydana çıktı. Attığım cüzler ve risâle içine düştü ve sandığın kapağı kapandı, su da eski hâlini aldı. Hakîm-i Tirmizî'nin yanına geldim ve gördüğüm şeylerin hepsini anlattım." "Tamam şimdi atmışsın." buyurdu. "Efendim bağışlayınız. Allahü teâlânın hakkı için bu işin sırrını bana anlatınız." dedim. Cevâbında; "Büyüklerin ilmine (tasavvufa) dair bir risâle telif etmiştim. Onun ince mânâlarını keşf ve idrakten akıl âcizdi. Bunu, kardeşim Hızır aleyhisselâm benden istedi. O sandığı onun emri ile bir balık oraya getirdi. Allahü teâlâ da suya, bu sandığı ona ulaştırması için emir verdi." buyurdu.

1) Tekziret-ül-Evliyâ; s.248

2) Nefehât-ül-Üns; s.169

3) Risâle-i Kuşeyrî; s.127

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.101

5) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.233

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.2, s.245

7) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.217

8) Büdüvvûşân

9) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.146

10) Tabakât-ı Ensârî; s.253

11) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.100

12) Brockelman; Gal.1, s.163, 199

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.124

HALÎFE KIZILAYAK;

Son devir Türkistan velîlerinden. İsmi Âbid Nazar olup oturduğu yerin isminden dolayı "Halîfe-i Kızılayak" diye şöhret bulmuştur.

1877 (H.1294) yılında şu anda Rusya'nın Türkmenistan Cumhûriyeti içinde bulunup o zaman

Buhâra Emirliğine bağlı olan Kerki şehrinin Kızılayak köyünde dünyâya geldi. İlk tahsîlini âlim bir zât olan babasının da yardımıyla burada tamamladı. Sonra, küçük yaşına rağmen, tahsîlini devâm ettirmek için Buhâra'ya gitti. Burada birçok âlimden çeşitli dallarda ders alarak, talebelikte en yüksek dereceye ulaştı. Kendi anlattığına göre Buhâra'daki tahsîlini daha çok zamânın büyük âlimlerinden Ebü'l-Fazl-ı Sîret'in yanında yapmıştır. Buhâra'da tahsîlini tamamladıktan sonra kendisine Emir tarafından Buhâra Kâdılığı teklif edildi. Ancak, kabul etmeyip memleketine döndü. Bu teklif ısrarla devâm edince de bir müddet evini, hattâ memleketini terk etmek mecburiyetinde kaldı.

Daha sonra tasavvufa yönelerek zamânın meşhûr âriflerinden olup aynı zamanda amcası olan Halîfe Hüdaynazar'dan feyz ve icâzet aldı. Hocası ona icâzet verdikten sonra, kendisine gelenlere; "Artık Âbid'e gidin. Bende olanlar, bendi kaldırılmış bir ırmak gibi oraya aktı, gitti." buyururdu. Fakat o yine de hocası vefât edinceye kadar talebe kabûl etmedi. Tasavvufta silsilesi Hâce Muhammed Saîd Mücedidî'ye ulaşır.

Bir müddet sonra hocası Hüdaynazar ile hacca gitti. O zamânın şartlarında yolculuk çok uzun ve sıkıntılı geçti. Hüdaynazar hazretleri zâten yaşlı olduğundan hastalandı ve yürüyemez hâle geldi. Sedye ile yol alıyordu. Âbid Nazar hocasının her hizmetine canla başla sarılıyordu. Hocası da devamlı duâ ve niyazda bulunur ve; "Âbid'im inşâallah dolacak ve taşacaksın." derdi.

Nihâyet Mekke ve oradanMedîne'ye vardıklarında Hüdaynazar hazretleri vefât etti. Hocasını Cennetü'l-Bâkî'de defnettikten sonra yanındakiler ona talebe olmak isteyerek kendilerini kabûl etmesi için ricâda bulundular. Fakat o, bir türlü kendini buna lâyık görmüyordu. Çok ısrar edilince bir gece mühlet istedi. Ertesi gün müsbet veya menfî kararını açıklayacaktı. Halîfe-i Kızılayak o geceyi Peygamber efendimizin kabr-i şerîfleri yanında murâkabe ile geçirdi. Ertesi gün çok neşeli bir şekilde talebe kabûl edeceğini bildirdi ve Mescid-i Nebevî'nin mübârek mihrâbında oturarak müsâfeha ile ilk talebesini kabûl etti. Hac sonrası memleketine döndü.

Halîfe-i Kızılayak, Bolşevik İhtilâli sırasında Kalişof hâdisesinden îtibâren Ruslara karşı çok gazâ ve cihâdlarda bulundu. Buhârâ Emirliği Rusların eline geçtikten sonra da cihâdı bırakmadı. Ancak silâh ve gıdâ yetersizliğinden Afganistan'a hicret etmek mecburiyetinde kaldı. Büyük bir kalabalıkla Afganistan'a geçen Halîfe-i Kızılayak, bundan sonra devamlı cihâd hareketini destekledi. Habîbullah Han zamânında RusyaAfgan sefîri bulunan Gulâm Nebi Han, Rusların yardımıyla Pettekeser mevkîi üzerinden Belh şehrine saldırdı. Burayı işgâl ederek ayrı bir devlet gibi davranmaya başladı. Bunun üzerine Halîfe-i Kızılayak, Ruslara karşı çok iyi savaş tecrübesine sâhib bulunan Türk mücâhidlerini bizzât kardeşi Âlim Han ile Belh'e gönderdi. Büyük mücâdeleler netîcesinde Belh işgâlden kurtuldu ve Âlim Han geçici bir süre için Belh'i idâre etti. Her şey normale döndükten sonra Belh'i hükûmete teslîm ederek geri döndü.

Halîfe Kızılayak, Afganistan'a geçtikten sonra ilk önce Andhoy kazâsının Altıbölek köyünde oturmuşsa da bâzı hâdiseler sebebiyle Cüzcân vilâyetine yakın bir yere yerleşti. Buraya eski köylerinin ismi olanKızılayak adı verildi. Bundan sonra Kızılayak'ta bir câmi, medrese ve hânegâh inşâ edildi.Burası her taraftan gelen talebelerle dolup taşmaya başladı. Hânegâh, cemiyetin her tabakasından fakir, zengin, âlim, fâzıl, devlet adamı ve her türlü insanın uğrak yeri hâline geldi. Bu hâli gören ve daha önce Afganistan'da oturmakta olan bâzı âlimler ilk önce bu durumu yadırgadılarsa da dergâha geldikten ve Halîfe-i Kızılayak'ı gördükten sonra tam bir teslîmiyetle geri döndüler. Kâbil'de oturan ve İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunlarından olup âlim bir zât olan hazret-i Şûrbâzâr da Kızılayak'a teşrif etmiş ve Halîfe-i Kızılayak'ın sohbetlerinde bulunmuştur.

Halîfe Âbid Nazar, Afganistan'a geçtikten sonra, sırasıyla Afganistan Emîri olan Emânullah Han, Nâdir Şâh ve Zâhir Şâh ile gerek şahsen, gerek mektupla irtibâtlar kurmuş ve hepsinden

saygı görmüştür. İnşâ ettiği medrese ve hankâh için devlet tarafından vakıf olmak üzere arâzi tahsis edilmiş ve pekçok maddî yardımlar yapılmıştır.

Mânevî yönü pek kuvvetli olmayan Emânullah Han, bir keresinde Belh'e gelerek bir toplantı düzenlemişti. Bu toplantıya Halîfe-i Kızılayak'ı da dâvet etti. Fakat toplantı öncesi oradaki devlet erkânına Halîfe-i Kızılayak içeri girdiğinde ayağa kalkmamaları husûsunda sıkı sıkıya tenbihte bulundu. Halîfe-i Kızılayak, yanında hazret-i Şurbâzâr olduğu halde Belh'e gelerek toplantı yerine gitti. Onun teşrifini gören Emânullah hemen ayağa kalkarak saygıyla karşıladı. Emânullah ayağa kalkınca diğer devlet erkânı da ayağa kalkmak mecburiyetinde kaldılar. Daha sonra bu durum kendisinden sorulduğunda Emânullah şöyle cevap vermiştir: "Halîfe-i Kızılayak'ı gördüğüm vakit her iki yanında büyük birer arslan vardı. Korkumdan ve kendimde olmadan birden ayağa kalkıverdim."

Türkistan'da Enver Paşanın ölümünden sonra onun yardımcısı durumunda olan İbrâhim Lakay Afganistan'a geçerek bütün askerleri ile birkaç gün Kızılayak'ta kaldı. İbrâhim Lakay, Halîfe-i Kızılayak'la yalnız olarak yaptığı görüşmede kendisine bir isteğini iletti. Elinde bulunan kuvvetiyle Kâbil hükûmetini basarak iktidârı eline alacaktı. Bunun için sâdece izin ve duâ istiyordu.

Ancak Halîfe-i Kızılayak, bu isteği kabul etmedi. "Bunun için müslüman kanı dökülmesine râzı olmayız. Ayrıca bize iyilik edene kötülük etmeyiz." buyurdu. Bunun üzerine İbrâhim Lakay Belh'e doğru yürüdü. Kunduz vilâyeti civârında biraz savaştıktan sonra isteyen kumandanlarını Afganistan'da bırakarak kendisi Rusya'ya geçti.

Zâhir Şâh zamânında bir ara Halîfe-i Kızılayak'ın gözleri görmez olmuş ve tedâvî için Kâbîl'e gitmişti. Yol boyunca halk onu gruplar hâlinde karşılıyor ve bir kerecik bile olsa, müsâfeha edebilmek için can atıyordu.

Kâbil'e vardıklarında, onu bizzat Zâhir Şâh karşıladı. Zâhir Şâh Halîfe-i Kızılayak'ı gördüğü anda hemen ayağa fırlayarak ellerine sarıldı ve; "Ben sizi daha önce de görmüştüm." diyerek şunları anlattı: Daha Şah olmamıştım. Babam sağdı. Bir gün av için Dere-i Acer denilen yere gittim. Heyecanla av peşinde koşarken atımla birlikte oradaki bir kuyuya yuvarlandım. O anda; "Yetiş ya pîr." şeklinde haykırmıştım. Hemen göğsümden kavrayan bir el beni kenâra koymuştu. İşte o vakit karşımda sizi gördüm. "Korkma yavrum." diye beni sâkinleştirdikten sonra nereye gittiğinizi anlayamamıştım.

Zâhir Şâh, bundan sonra Halîfe-i Kızılayak'a daha çok hürmet gösterdi ve onu mânevî baba kabûl etti. Ayrıca özel olarak Türkiye'den getirtilen bir doktorun başarılı tedâvisi netîcesinde Halîfe-i Kızılayak'ın gözleri sağlığına kavuştu.

Afganistan'ın siyâsî istikrârı husûsunda pekçok müsbet tesirleri görülen Halîfe-i Kızılayak'ın varlığı müslümanların sulh ve selâmet içerisinde yaşaması husûsunda da büyük bir nîmetti.

Bolşevik ihtilâlinden sonra Afganistan'a geçen Türk muhâcirleri ile bâzı Peştun kabîleleri arasında münâzaralar ortaya çıkmıştı. Hattâ ufak çapta çatışmalar da görülmüştü. Bu hâdiseler devâm ederken Peştunların kabîle reisi bütün adamlarını toplayarak bu durumu görüşmek üzere Kızılayak'a hareket etti.

Bunu duyan Halîfe-i Kızılayak, kırk elli kadar kişiyi silâhlı olarak yolun iki kenarına yerleştirdi. Adamlarıyla kızgın bir şekilde gelmekte olan han, Kızılayak'a on beş km kadar yaklaştığında ürpermeye ve endişeye kapılmaya başladı. Yaklaştıkça ezilip büzüldü ve âdetâ küçüldü. Han, nihâyet dergâh kapısına geldiğinde mecalsiz bir halde edeple içeri girdi. Özürler beyân ederek bütün anlaşmazlıklara son vermek üzere huzurdan ayrıldı.

Böylece felâkete sebeb olabilecek bir mesele kendiliğinden halledilmişti. Daha sonra yakın adamları reise, kendisinde görülen değişikliği suâl ettiklerinde; "Yolun iki kenarında bir ordu bekleşiyordu." diye bahsetmiştir.

Halîfe-i Kızılayak, gerek sözleriyle, gerek ameliyle Ehl-i sünnet îtikâdı ve İslâm ahkâmına tam uymuş ve onu yaymak için uğraşmıştır. Uzun ömrünü cihâdlarla süslemiştir. Kendisine gösterilen saygılara mukâbil onda kesinlikle bir kibir ve gurur hâli görülmezdi. Her hâliyle çok mütevâzi idi.

Herkese iyi davranırdı. Kendisine kötü davrananlara karşı da yumuşak ve merhametli idi. Çocuklar dâhil herkese selâm verirdi. Kimse kendisinden önce ona selâm veremezdi. Birçok defâ daha önce selâm vermek niyetiyle huzûruna çıkanlar bunu başaramamış, hep selâm almak mecbûriyetinde kalmışlardır.

Kimseyi incitmemeye çok dikkat ederdi. "Çocukluğumda sapanla bir serçe vurmuştum. Bunu her hatırlayışımda korkudan kalbim titriyor." buyururdu. En küçük müstahaba bile ehemmiyetle riâyet ederdi. Hep kıble tarafına dönerek otururdu. Helâl ve temiz yemeye çok dikkat ederdi. Seyyitleri çok sever ve onlara hürmet gösterirdi. Her hareketi Resûlullah'a tam tâbi olduğunu gösteriyordu.

Şöhretin çok zararlı olduğunu söyler, Peygamber efendimizin bu konudaki **"Şöhret âfettir."** hadîsine istinâden; "Koşandan yürüyen, yürüyenden duran, durandan oturan, oturandan da yatan daha iyi, daha rahattır." buyururdu.

Afganistan halkını bir hicretin beklediğini ve bunda önce davrananların kurtulacağını, sona kalanların ise çok telef olacağını söylerdi. Rusya ile çok sıkı irtibât kurulacağına hattâ iki yurdun bir olacağına işâret ederdi. "İslâmı yaşamak avuç içinde köz (ateş) tutmaktan daha zor olacaktır." buyururdu.

Çocukları çok severdi. Bâzan torunlarını önüne alıp, hem sever hem de hıçkırarak ağlardı. Öyle ki göz yaşları sakalının ucundan damlardı. Sebebi sorulduğunda da; "Onların doğduklarına seviniyorum, ama görecekleri günler için ağlıyorum." buyururdu.

Dünyâ malına tamah edenlere; "Altın alma, duâ al. Duâ altından daha kıymetlidir." buyururdu. Hiç kahkaha ile gülmezdi. Kahkaha atanları gördüğünde; "Sıratı geçmeden nasıl gülebiliyorsunuz, şaşıyorum. Müslüman sıratı geçtikten sonra güler." derdi. Birisi halk arasındaki âdete dayanarak; "Gece tırnak kesmede mahzur var mıdır?" diye sorunca; "Pislik, görüldüğü anda yok edilir." buyurdu.

Halîfe-i Kızılayak câmide vâz etmezdi. Fakat ikindi namazından sonra akşam namazına kadar Sûfî Allahyar hazretlerinin Farsça manzûm olarak yazdığı bir fıkıh kitabı olan **Meslekü'l-Müttakıyn'**ı okur ve açıklardı. Kitap, senede iki defâ bitirilirdi. Böylece herkesin bilmesi gereken fıkıh bilgileri müsâit bir zamanda cemâata anlatılmış olurdu. Diğer vakitlerde ise sohbet dergâhta olurdu. Bu sohbet sırasında daha çok, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât'**ı okunurdu.

Ramazan aylarında dört gecelik bir hatim düzenlenirdi. Bu hatime ülkenin her tarafından binlerce insan gelirdi. Çeşitli yerlerden gelen âlimler burada buluşurlardı. Ayrı ayrı yerlerde toplanırlar, konuşup tartışırlar, sorulara cevap verirlerdi.

Hatim tertîbi şöyle olurdu: İkişer rekat kılınan terâvih namazında okunacak zamm-ı sûre için Kur'ân-ı kerîm baştan îtibâren okunmaya başlanırdı. Bu işi hâfızlardan kurulu bir ekip yapardı. Hâfızlar ve cemâat tesbihlerden sonra beş on dakika çay içip dinlenirlerdi. Böylece sahur zamânına kadar devâm eden terâvih namazında birkaç cüz okunurdu. Nihâyet dördüncü gecenin sonunda Kur'ân-ı kerîm hatmedilmiş olurdu. Hatîm, bayram havasında geçerdi.

Gelen âlimler iftar ve sahur yemeklerini hankâhın avlusundaki sofada Halîfe-i Kızılayak'la birlikte yerlerdi. Buradaki sohbet o kadar tatlı, öylesine bir kudsiyet içinde geçerdi ki, orada bulunanlar kendilerini başka bir âlemde zannederler, içlerinde ulvî bir zevk ve özlem kalırdı.

Yine mevlid kandilleri ayrı bir güzellikte ihyâ edilirdi. O gün de her yerden insanlar akın akın gelirlerdi. Herkes toplandıktan sonra Halîfe-i Kızılayak'ın odasında ve kendisinin

oturduğu yerde başının üzerinde yüksekte bir yerde duvara yapışık duran özel sandukada bulunan Sakal-ı şerîf ile Şâh-ı Nakşibend hazretlerine âit hırka-i şerîf başlar üzerinde getirilirdi. Emânetler, özel olarak yapılmış ve baş hizâsında bulunan mevkiine konulurdu. Örtüler edeple ve salevât-ı şerîfe okunarak açılırdı. Sonra belli bir tertîb içerisinde nâtlar okunur, Kur'ân-ı kerîm kırâat edilir ve konuşmalar yapılırdı. En sonunda Hırka-i şerîf oraya gelenlerin arasında dolaştırılır, edep ve ihlâsla öpüp koklanırdı. Daha sonra şerbet ikrâm edilir, duâ ile meclise son verilirdi. Kandile, vâli ve kâdı gibi bâzı devlet adamları da katılırdı.

Halîfe-i Kızılayak dergâhında her akşam büyük kazanlarda yemek pişirilerek halka dağıtılırdı. Fakir âileler evlerine buradan yemek götürürlerdi. Ayrıca her Perşembe gündüzleri devâmlı yemek pişer ve dağıtılırdı. Ağır muhâceret şartlarında zayıf düşen âileler için burası bir ümid kapısı idi. Ayrıca fakirler her zaman gelerek çeşitli ihtiyaçlarını buradan giderirlerdi. Bundan başka her gün pekçok misâfir ağırlanırdı. Yemek aynı ölçüde pişmesine rağmen her zaman kâfi gelirdi.

Halîfe-i Kızılayak, hayâtının sonlarında felçli olarak üç sene hasta yattı. Sağlığında olduğu gibi, hastalık zamânında da hep şükreder ve; "Beterinden koru yâ Rabbî!" diye yalvarırdı.

Nihayet Buhârâ'daki Gögeldaş Medresesini kerâmet ile inşâ ettiği söylenen büyük velî hazret-i Îşan'ın torunlarından olan hanımı vefât edince, Halîfe-i Kızılayak; "Artık gitme zamânımız geldi." buyurdu. Hakîkaten hanımının vefâtından bir gün sonra kendisi de Hakk'ın rahmetine kavuştu. Vefâtına yakın, Allah ism-i şerîfini devamlı tekrarlamaya başladı. Bu sırada birkaç kez bayıldı. Her zaman gizliliği düstûr edinmiş olmasına rağmen, son anlarında kendisini görülmedik bir muhabbet ve iştiyak hâli kapladı. Dili kımıldamamasına rağmen göğüs kafesinden çıkan Allah lafz-ı şerîfi bitişik odalardan açık şekilde duyuluyordu. Nihâyet 1955 (H.1375) yılı Şâban ayında Hakk'ın rahmetine kavuştu.

Vefât ettiği gün mevsim yaz olmasına rağmen hava simsiyah bulutlarla kapandı ve gün boyu ince bir yağmur yağdı.

Vefâtı üzerine pekçok insan Kızılayak'a geldi. Araba ve binek hayvanlarına yer bulunmaz oldu. Sokaklar, araba zincirleri ile kilitlendi. Cenâze namazı safları sokaklara taştı. Cenâze namazına katılmak için ağaçlara çıkanlar bile görüldü. Cenâze namazına Zâhir Şah vekâleten yardımcılarından birini gönderdi. Namaz, Mevlevî Abdülvüdûd'un imâmetinde edâ edildi. Kabri, Kızılayak'ta câmi bitişiğinde ve medresenin avlusundadır. Türbesine kendi isteği ile kubbe yapılmadı, üstü açık bırakıldı. Türbenin üstünde kendisinin gazâlarda yanında taşıdığı bayrak göndere dikilmiş ve üstünde beyaz bir alem dalgalanmaktadır.

Vefâtından sonra ikinci oğlu Sirâcüddîn'e Mevlânâ Seyyid Âbid tarafından icâzet verilmiş, ancak bu oğulları çok geçmeden zehirlenerek şehîd edilmiştir. Onun kabri de babasının kabri yanındadır. Daha sonra büyük mahdumları Hamid, icâzet almışsa da birkaç sene sonra o da vefât etmiştir. Son olarak Siracüddîn'in oğlu Nûreddîn'e Buhâra'da Halîfe-i Kızılayak'la berâber medresede okuyan ve yine Halîfe-i Kızılayak'ın emri ile Belh'e yerleşen Mevlânâ Berat tarafından icâzet verilmiştir.

Bundan sonra medrese yine eski güzelliğine kavuşmaya ve âlimlerin uğrak yeri olmaya başlamıştı. Ayrıca bu zamanda câmi ve medrese Cüzcân vâlisi Dr. Muhammed Sıddîk ve sonraki vâli M.Kerîm Furûten'in katkılarıyla yeniden tesis edilmiştir. Yine eskisi gibi hatim ve merâsimler tertiblenmeye başlanmıştı. Fakat, Dâvûd ihtilâli ile bunlara son verildi. Nihâyet 1978'de Afganistan, komünist ihtilâlle çalkalandı. Bir sene sonraHalîfe Nûreddîn de komünist yöneticiler tarafından şehîd edildi.

Halîfe-i Kızılayak'ın Türkçe ve Farsça olarak bastırdığı **Farz-ı Ayn** adında bir risâlesi vardır. Risâle herkesin bilmesi gereken îtikât bilgileri ile bâzı zarûrî vecîbeleri ihtivâ etmektedir.

Halîfe-i Kızılayak hazretlerinin sağlığında da, vefâtından sonra da pekçok kerâmetleri görülmüş olup bunlardan birkaçı şu şekildedir:

Halîfe-i Kızılayak doğduğu vakit etrâfa güzel bir koku yayılmıştı. Bunu ilk farkeden komşuları; "Yeni çocuk doğmuş evden bez kokusu gelmesi gerekirken, nedense çiçek kokusu geliyor." diye söylenirlerdi.

Afganistan'a hicret etmelerinden önce bu hususta işâret sayılabilecek bir kerâmet zâhir olmuştu. Halîfe-i Kızılayak'ın hücresinin yanında bulunan yeşil bir ağacın, gövdesindeki bir gözden on-on beş dakika gibi kısa aralıklarla su akmıştı. Çok tatlı olan bu sudan her akışında bir ibrik doldurulabiliyordu. Bunu görenler ağaca "ağlayan dut" demişlerdi.

Talebelerinden biri içilmesi uygun olmayan maraşotuna (nas) müptelâ olmuştu. Bu talebe bir gün memleketinden Kızılayak'a geldi. Dergâha gelirken de "nas" bulunan kutusunu kimsenin göremeyeceği bir yere gizlice gömdü. Evine döneceği vakit diğer talebelerle birlikte kendisini yolcu eden Halîfe-i Kızılayak bu şahsa dönerek; "Bıraktığınız yoldaşınızı unutmayın." diyerek tembihledi. Hocasının bu sözünden çok utanan talebe, tövbe etti ve bir daha o ottan içmedi.

Bir gün dergâhın avlusunda bulunan kuyu temizlenmekteydi. Fakat kuyuya giren şahıs dibe vardığında kuyu çatırdayarak, orta yerinden taşlar harekete başladı. Yukarıdakiler, Halîfe-i Kızılayak'ın rûhâniyetini hatırlayarak kuyuya inen şahsa; "Ne yaptıysan tövbe et." diye bağırdılar. Onun tövbe etmesinden sonra kuyunun taşları geriledi ve çatırdama durdu. Sonra onun boy abdesti almadan kuyuya girdiği anlaşıldı. Kuyunun ortası, hâlâ hafifçe içeri girmiş vaziyettedir.

Seyyid bir zât şöyle anlattı: "Bir gün Halîfe-i Kızılayak'ın türbesinde oturuyordum. Bir ara türbe şiddetli bir şekilde sallandı. Kabir sanki birden açılıp kapandı. Bu hâdiseden çok müteessir olmuştum. Gücüm kuvvetim kesilmiş olarak bir müddet oturduktan sonra dışarı çıktım. Hep bu hâdiseyi düşünüyordum. Fakat bu hâlim uzun sürmedi. Çünkü Halîfe-i Kızılayak'ın Belh tarafına seyâhate çıkan oğlu Sirâcüddîn o gün zehir verilerek şehîd edilmiş ve o günün akşamı nâşı Kızılayak'a getirilmişti."

Hırsızın biri Halîfe-i Kızılayak'ın çarşıdaki dükkanına girmişti. Eşyâları topladıktan sonra tam pencereden dışarı çıkmaya çalışırken, pencere birden daralmaya başladı ve hırsız sıkışıp kaldı. Çok uğraşmasına rağmen bir türlü kurtulamadı. Nihâyet Halîfe-i Kızılayak'ın ismini anarak yalvardı. O anda pencere genişledi ve açıldı. Hırsız malları bırakarak çıktı ve hemen o sabah huzûra geldi ve yaptığını îtirâf ederek pişmanlığını bildirdi, şeyhin talebelerinden oldu.

1978 yılında komünistler Afganistan'da ihtilâl yapmış, buna karşı cihâdın alevlenmesi netîcesinde Rusları çağırmışlardı. Fakat çatışmalar hızlanarak devâm etmişti. İşte bu savaşlar sırasında Kızılayak'ın bâzı yerleri komünist devlet askerleri tarafından bombalanmıştı. Bir keresinde iki zırhlı helikopter Halîfe-i Kızılayak'ın hücre ve hânegâhının avlusuna birkaç roket fırlattıktan sonra câmi bitişiğinde ve medresenin içinde bulunan havuza bir bomba attılar. Bu bombadan câmi bir hayli hasar gördü. Helikopterler bundan sonra da câminin diğer tarafındaki Halîfe-i Kızılayak'ın türbesine yöneldiler. Fakat türbeye tam yaklaştıkları an helikopterlerin biri bir anda alevler içinde kaldı ve köyün hemen dışına kadar gittikten sonra yere çakıldı. Helikopterin içindekiler zor kurtarıldılar. Halbuki orada ne uçaksavar ne de mücâhid birlikleri vardı. O zaman birkaç asker hânegâha gelerek hücrede bulunan bâzı kıymetli kitapları almışlar ve yerine komünizm muhtevâlı kitaplar bırakıp gitmişlerdi. Ayrıca daha önce Ruslara karşı kullanılan ve orada durmakta olan birkaç eski silâhı da götürmüşlerdi.

Bu olayın üzerinden çok zaman geçmemişti ki, hânegâha girenler bir bir delirdiler. Durmadan kendi ellerini ayaklarını dişliyorlardı. Hiç bir şekilde de tedâvî edilemediler. Nihâyet durumu anlayan bâzıları tarafından bu kişiler Halîfe-i Kızılayak'ın dergâhına getirildiler. Götürülen

silâhlar yerlerine bırakıldı. Böylece tövbe ettikten sonra deliler iyileşebildi.

Diğer taraftan komünistler helikopterlerin uçaksavarla vurulduğunu iddiâ etmelerine rağmen, pilotlar bunu reddetmiş ve şöyle anlatmışlardır: "Tam türbeyi vurmak üzereydik. Türbe kapısından uzun boylu nohudî elbiseli sarıklı biri çıktı. Avucunun içi ateş doluydu. Elindeki ateşi bize doğru fırlattı. Helikoptere gelen ateş bir anda her tarafımızı kaplayıverdi."

BU YOLDA EDEB GEREK

Bir gün zengin biri, kendisiyle ilgili bir anlaşmazlıktan dolayı, diğer şahıslarla birlikte Halîfe-i Kızılayak'ın huzûruna çıktı. Fakat o, huzurda da edepsiz hareketlerde bulunarak taşkınlık yapmaya devâm etti. Çıkacakları sıra yanındakiler böyle gitmemesini ve Halîfe-i Kızılayak'ın duâsını alarak çıkmasını kendisine söyledilerse de, gururundan bunu kabûl etmedi ve öylece çıkmak üzere ayağa kalktı. Halîfe-i Kızılayak tam o sırada başını kaldırarak ona bir nazar etti. O andan îtibâren zengin kişinin hâli kötüleşmeye başladı. Evine gittiğinde yakınları doktor getirmek istedilerse de artık buna gerek olmadığını söyleyerek; "Dergâhın kapısından çıkarken Halîfe-i Kızılayak'ın bana baktığı anda içimden bir şeylerin geçtiğini hissettim. Artık son hazırlıkları yapın." dedi. Hakîkaten çok geçmeden vefât etti.

KUSURUNU AFFET

Bir gün Halîfe-i Kızılayak, birkaç talebesiyle birlikte bir mezarlığın yanından geçiyordu. Bir ara yeni gömülmüş bir mezarın başında durdu. Sonra mezarın kime âit olduğunu sorup öğrendi ve mezar sâhibinin evine gitmek istediğini söyledi. Mezar bir gün önce gömülmüş bir gence âitti. Hep birlikte gencin evine gittiler. Gencin babası çıkıp onları karşıladı. Halîfe-i Kızılayak ondan, ölen oğlunun yerine kendisini evlat kabûl etmesini istedi. Herkes bu istek karşısında şaşırmış durumdaydı. Halîfe-i Kızılayak; "Eğer istediğimi kabûl ettiysen beni istediğin gibi azarla, hattâ döv. Fakat dün ölen oğlunun kusurunu affet. Çünkü onun azaptan kurtulması buna bağlıdır." dedi. Bunu duyan baba oğlunu affetti ve gönlü hoş bir şekilde onları uğurladı.

HALÎFE MUSTAFA EFENDİ

Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretlerinin babası ve ilk hocası. Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin oğlu Seyyid Ubeydullah'ın halîfesidir. Kerâmetler sâhibi olupÊdin ve fen ilimlerinde deryâ gibiydi. Bir kimsenin hangi namazı kılmadığını yüzünden anlardı. İlimde ve tasavvufta çok talebe yetiştirdi. Dokuz oğlu ve iki kızı vardı. Oğulları sırasıyla Abdülhakîm, İbrâhim, Tâhâ, Abdülkâdir, Şemsüddîn, Ziyâüddîn, Yûsuf, Mahmûd ve Kâsım efendiler, kızları ise Râbia ve Muteber hanımlardır.

HALÎMÎ ÇELEBİ;

Bâyezîd-i Velî ve Yavuz Sultan Selîm devri Osmanlı âlimlerinden ve velî. İsmi, Abdülhalîm bin Ali'dir. Kastamonulu olup, doğum târihi bilinmemektedir. 1516 (H.922) senesinde, Yavuz Sultan Selîm Han ile birlikte gittiği Mısır Seferi dönüşünde, Şam'da vefât etti. Orada, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin türbesine defnedildi.

Zamânın âlimlerinden ayrıca Molla Alâeddîn-i Arabî'nin hizmetlerinde bulunup, naklî ve mânevî ilimleri ondan tahsîl etti. Molla Alâeddîn-i Arabî vefât ettikten sonra, Arab diyârına gidip, orada çeşitli ilimleri öğrendikten sonra, hac ibâdetini yerine getirip İran'a gitti. O beldenin âlimleriyle de ilmî sohbetlerde bulundu. Sûfîyyenin ileri gelenlerinden Şeyh Mahdûmî'nin hizmet ve sohbetinde bulunup, ondan feyz aldı. Daha sonra asıl memleketi olan Kastamonu'ya döndü.

Yavuz Sultan Selîm Han pâdişâh olmadan önce, Trabzon'da vâliyken Halîmî Çelebi'yi kendine hoca edinip, talebe oldu ve ondan feyz aldı. Gece-gündüz onun huzûrundan ayrılmazdı ve devamlı sohbetinde bulunurdu. Abdülhalîm Efendiye pekçok iltifât ve ihsânlarda bulundu. Allahü teâlânın inâyet ve ihsâniyle Osmanlı tahtına geçip pâdişâh olunca, onu yine yanından ayırmadı. Devamlı birlikte olmak ister ve kendisiyle ilmî sohbetlerde bulunurdu. Halîmî Çelebi, Yavuz Sultan Selîm Han ile birlikte Mısır Seferine katıldı.

Nakledilir ki: Yavuz Sultan Selîm Han zamânında, Molla Şemseddîn diye bir saray hocası vardı. Teheccüd namazını kılan, iyi huylu bir zâttı. Yazması çok süratliydi ki, on günde bir mushaf-ı şerîfi yazıp bitirirdi. Yavuz Sultan Selîm Han, Mısır feth olununca, hocası, Halîmî Efendiye buyurdu ki: "Şemseddîn bize Tarih-i Vassâf yazsın." Halîmî Çelebi, pâdişâhın emrini Şemseddîn Efendiye bildirdikten sonra, Şemseddîn Efendi yirmi beş gün mühlet alıp, Halîmî Çelebi'nin evinde yazmaya başladı. Ancak Halîmî Çelebi'yi ziyârete gelenlerden bâzıları Molla Şemseddîn'le tanış olduklarından onun hücresine de uğrarlar ve çalışmasına mâni olurlardı. Bunun için odasının kapısını kilitleyip ve üstten kapının sürgüsünü çekip hızla yazmayı sürdürdüğü sırada âniden yanında bir kimseyi oturur halde gördü. Korkup heyecanlandı.

Bunun üzerine o kimse yaklaşıp, dizine yapıştı ve; "Korkma, biz de senin gibi insanız. Seni ziyâret için geldik." dedi. Molla Şemseddîn, kapıların kilitli ve pencerelerin demirli olduğunu görüp, bu kimsenin ricâl-i gâipten olduğunu anladı. Yazmayı bırakıp, sohbete başladılar. İlk önce şöyle sordu:

"Arap diyârının tamâmı fethedilip Osmanlı topraklarına katılacak mı? Yoksa dönüşten sonra tekrar başka milletlerin eline mi geçecek?" O zât dedi ki: "Yavuz Sultan Selîm Hân bu vazife ile vazifelendirildi. Mübârek beldelerin, Mekke ve Medîne'nin hizmeti ona ve nesline verildi. Şimdi İslâm pâdişâhları arasında makbûl olan Âl-i Osman'dır. Selîm Hân dahî evliyânın dışında değildir." dedi.

Molla Şemseddîn dedi ki: Sultan Selîm'in saltanat süresi uzun sürer mi?" O kimse; "Üç yıl vakti vardır." dedi. Molla Şemseddîn tekrar sordu: "Konağında oturduğum Halîmî Efendinin sonu nicedir? Yâni ne zaman vefât eder?" O zât dedi ki: Şam'ı öteye geçemez, orada kalır." Şemseddîn Efendi dedi ki: "Ya benim ölümüm ne zaman olur?" O zât; "Kişiye kendi ölüm zamânını bilmek âdetullaha ters düşer. Hiçbir nefs nerede öleceğini bilemez." dedi. Şemseddîn Efendi; "Ricâl-ül-Gayb, Allahü teâlânın bildirmesiyle bilebilirler. Lutf edip de beni uyarınız." dedi. Bunun üzerine; "Allahü teâlâ bilir, ama sen dahi Halîmî Çelebi ile aynı günde vefât edip, sizinle birlikte bir cenâze daha zuhûr eder. Yavuz Sultan Selîm Hân, üçünüzün de cenâze namazında hazır bulunur." dedi. Koynundan bir arâkiyye (tiftikten ince başlık) çıkarıp, Şemseddîn Efendiye; "Bu, Selîm Hana hediyemizdir. Ona iletin." buyurdu. Bir daha çıkarıp; "Bunu da Halîmî Çelebi'ye veresin" dedi. Bunun üzerine Şemseddîn Efendi; "Bana bir hâtıranız olmaz mı." dedi. "Sana bir şey hazırlamadım. Eğer kötü demezsen, başımdaki arâkiyyeyi vereyim." dedi. Şemseddîn Efendinin istek göstermesi üzerine başındaki arâkiyyeyi ona verip; "Kitabını yaz bakayım, nice hızlı yazarsın göreyim." dedi. Şemseddîn Efendi yazmaya başladı. Gaybden gelen o zât hemen gözden kayboldu.

Bu durumları Hasan Can'a anlatıp, arâkiyyeyi Selîm Hana ulaştırması için verdi. HasanCan da arâkiyyeyi vermek üzere Selîm Hanın huzûruna vardı. Olanları anlatıp, arâkiyyeyi Selîm Hana verdi. Selîm Han arâkiyyeyi alıp, kokladı ve yüzüne saygı ile sürdü.

Pâdişâh Mısır'dan Şam'a doğru yola çıkınca, Halîmî Efendi hastalandı. Hekimlerin ilaçları fayda etmedi. Yavuz Sultan Selîm Han onu zaman zaman ziyâret edip kalbini hoş tutmaya çalıştı. Üçüncü günde, Halîmî Çelebi vefât etti. Aynı gün, Molla Şemseddîn ve Pâdişâhın sarayından bir hoca da vefât etti. Üçünün de cenâze namazı aynı yerde kılınıp, Yavuz Sultan Selîm Han hazır bulundu.

Nakledilir ki: Yavuz Sultan Selîm Hân Anadolu topraklarına ayak basınca, sık sık hocasını hatırlar; "Mevlanâ Abdülhalîm ile sefere çıktık, şimdi ise, sâdece onun hâtıralarıyla dönüyoruz." diyerek, saygı ve sevgisini dile getirdi.

Molla Abdülhalîm Efendi; ilim ve irfânı yüksek, ilmiyle âmil, fazîlet sâhibi bir zâttı. Dînî ve dünyevî fazîletlerde yüksek derece sâhibi, cömert, vefâkâr, kerem ehli ve halîm yumuşak huyluydu. Az konuşur, çok dinlerdi. Kusur aramaz, iyiyi ve doğruyu görmeye çalışırdı. Kimseyi arkasından çekiştirmez, herkesi bir takım meziyetleriyle değerlendirirdi. Fakîr ve kimsesizlere çok yardım ederdi. Bu sebeple, onun adı her tarafta duyulmuştu.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.385

2) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.3065

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.124

4) Tâc-üt-Tevârih; c.1, s.610, 611, 612

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.14, s.62

HALKALI EVLİYÂ

Halkalı Evliyâ, Amasya emiri Şadgeldi Paşanın torunlarından Şâdî Beyin kızı Sâru Hatundur. Türbe Amasya Çeribaşı Mahallesi sınırındadır. Türbenin orta yerinde bir sanduka vardır. Sâru Hatunun nâşı bu sandukanın altındaki mahzendedir. Mahzende tabuttaki nâşı çürümemiş olup hafif sararmıştır. Sandukanın kuzeyinde dikdörtgen şeklinde siyaha yakın birbiriyle karşı karşıya duran iki taşda bulunan halkalar sebebiyle Halkalı Evliyâ diye meşhûr olmuştur. Bölge halkı tarafından sık sık ziyâret edilen yerlerdendir.

HALLÂC-I MANSÛR;

Sofiyye-i aliyye denilen büyük velîlerden. İsmi Hüseyin bin Mansûr, künyesi Ebü'l-Mugis'tir. 858 (H.244) yılında İran'ın Beyzâ şehrinde doğduğu rivâyet edilmektedir. 919 (H.306) yılında ise idâm olunarak şehîd edildi.

Hüseyin bin Mansûr'un büyük babası Mahamma adında bir zerdüştîdir. Buna, ana tarafından hazret-i Ebû Eyyûb'un neslinden geldiğini söyleyerek Ensârî de denilmiştir. Tüster'de büyük velîlerden Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî hazretlerinin sohbetinde iki sene bulundu. Onun ruhlara hayat veren sohbetleri bereketiyle tasavvufa yöneldi. On sekiz yaşında Basra'ya gelerek, Amr bin Osman-ı Mekkî'ye bağlandı. On sekiz ay da onun sohbetinde ve derslerinde bulundu. Her iki velînin yanında da nefsi ile büyük mücâdele yaptı ve her isteğine sırt çevirdi. Nefsin istemediği, rağbet etmediği işlere sarıldı. Samîmi ve bağrı yanık bir âşık idi. Kendisini çok seven Ebû Yâkûb-ı Aktâ' kızını ona verdi. Bundan sonra bir müddet daha Basra'da kaldı.

Hüseyin bin Mansûr'a Hallâc denilmesine şu olay sebeb olmuştur. Bir gün o, dostu olan bir hallâcın dükkanına girdi. Bir işinin görülebilmesi için onun tavassutunu ricâ etti. Fakat hallâcın gittiği yerden dönüşü biraz uzun sürdü. Geldiğinde; "Yâ Hüseyin! Gördün mü başımıza gelenleri. Senin için bugün kendi işimden oldum." diye söylendi.

Hüseyin bin Mansûr onun endişeli hâline bakarak tatlı tatlı gülümsedi ve; "Üzülme senin işini de biz hallederiz." dedikten sonra parmaklarını pamuk yığınlarına doğru uzatıverdi. O anda henüz atılmamış pamuk yığınları harekete geçti. Kaşla göz arasında, tel tel saf pamuk bir tarafa, kirli ve süprüntü kısmı ise diğer tarafa ayrıldı. Hallâcın gözleri fal taşı gibi açılmış şaşkınlıktan sanki ayakta donmuş kalmıştı. Olay kısa zamanda halk arasında yayıldı. Bu

târihten sonra da Hüseyin, Hallâc-ı Mansûr diye anıldı.

Hallâc-ı Mansûr daha sonra Basra'dan ayrılarak Bağdât'a Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin yanına geldi, Cüneyd-i Bağdâdî ona susmayı ve insanlarla görüşmemeyi emretti. Daha sonra Hicaz'a giderek, bir sene Ravda-i mutahherada kaldı. Zikr ve ibâdetle meşgûl oldu. Sonra tekrar Bağdât'a geldi. Burada yine Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri ile görüştü ve bâzı suâller sordu. Cüneyd-i Bağdâdî suâllerine cevap vermedi ve; "Gâliba bir ağaç parçasının ucunu kırmızıya boyaman yakındır!" dedi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri bu sözü ile ilerde onun şehîd edileceğine işâret ediyordu. Mansûr, sorduğu meselelerin cevâbını alamayınca, izin alarak Tüster'e gitti. Bir sene orada kaldı. Burada büyük kabûl ve ilgi gördü. Sonra buradan ayrılıp, beş yıl ortadan kayboldu. Horasan ve Mâverâünnehr gibi beldelerde bulundu ve Ahvaz'a geldi. Burada da nasihatlarda bulunup, Ahvaz halkı içinde büyük kabûl ve ikrâm gördü. Ahvaz'da ilâhî esrârdan çok bahsettiğinden, kendisine Hallâc-ı Esrâr denildi. Tekrâr hacca gitti. Dönüşte Basra'ya geldi. Oradan tekrar Ahvaz'a gitti. Bir müddet daha burada kaldı. Sonra; "Halkı Hakk'a dâvet için şirk beldelerine gidiyorum." diyerek Hindistan'ın yolunu tuttu. Buradan Mâverâünnehr'e geldi. Çin'i Maçin'i dolaştı. Gittiği her yerde halkı Hakk'a dâvet etti. Hint, Çin ve Türk kavimlerinden pekçok kimsenin İslâmiyetle şereflenmesine vesîle oldu. Onların İslâmiyeti tanımaları için pekçok eserler telif etti. Dönüşünde dünyânın dört bir yanından ona mektuplar yazılmaktaydı. Hindliler, ona; Ebû Mugis, diye mektup yazarlardı. Çinliler Ebû Muîn, Türkler; Ebû Mihr, Farslılar; Ebû Abdullah Zâhid, Huzistanlılar; Hallâc-ı Esrâr diye hitab ediyorlardı.

Hallâc-ı Mansûr hazretlerinin İslâmiyeti yaymak için yıllarca dolaştığı, şehir şehir gezdiği bu seyâhatleri sırasında pekçok kerâmetleri, hârikulâde halleri görüldü. Kerâmetlerinden daha mühimi de onun mârifet, hikmet ve ince mânâlar dolu sözleridir. Bunlar, onun ilim ve mârifette ulaştığı kıymetli dereceleri gösteren birer delildir. Kerâmetlerinden ve hikmet dolu sözlerinden bazıları şu şekildedir:

Semerkantlı Reşid-i Hurd, Kâbe'ye gitmek üzere yola çıkmıştı. Yolda konak yerlerinde meclisler teşkil edip sohbette bulunuyordu. Yine bir konak yerinde şunu anlattı: Hallâc-ı Mansûr dört yüz sûfî ile birlikte çöle açılmıştı. Birkaç gün geçti. Gıdâ nâmına hiçbir şey bulamadılar. Açlıktan perişan bir hâle geldikleri sırada Hallâc-ı Mansûr'a gelerek şimdi kelle kebâbı olsa da yesek dediler. Hallâc, hemen elini arkaya uzatıp, kebâb olmuş bir kelle ile iki pide alıp, birine verdi. Dört yüz kişiydiler. Her defâsında elini arkaya uzatıp, bir kelle iki pide aldı. Neticede 400 kelle, 800 pide almış ve her birine bir kelle iki pide vermiş oldu. O topluluk bunları yedikten sonra, tâze hurma olsa da yesek dediler. Kalktı ve beni silkeleyin buyurdu. Hurmalar döküldü. Doyuncaya kadar yediler. Bundan sonra yolda ne zaman sırtını bir dikenli ağaca dayasaydı, tâze hurma verirdi.

Bir defâsında Mekke'ye gitmişti. Kâbe'nin karşısında bir sene oturdu. Uzuvlarının yağı buradaki taş üzerine aktı. Derisinin rengi değişti. Fakat yerinden kıpırdamadı. Her gün ona bir somun ile bir testi su getirirlerdi. Somundan kopardığı birkaç lokma ekmek parçasıyla iftar edip geriye kalan kısmını testinin üstüne koyardı. O sene hacılarla birlikte Arafat'a çıktı. Herkes geri döndüklerinde bir âh çekti ve dedi ki: "Ey âlemlerin Rabbi! Ey azîz olanAllah'ım! Bütün tesbîh edenlerin tesbîhinden, bütün tehlîl söyleyenlerin tehlîlinden ve her tefekkür sâhibinin tefekküründen seni tenzîh ederim. Ya ilâhî! Biliyorsun ki, sana şükretmekten âcizim. Benim şükrüm ancak budur."

Hallâc-ı Mansûr yanına gelenlere yazın kış meyveleri, kışın yaz meyveleri çıkarır ikrâm ederdi. Elini havaya uzatınca, avucu, üzerinde **"Kul hüvallahü ehad"** yazılı gümüş paralarla dolardı. Bunlara "kudret paraları" ismini verirdi. İnsanlara, evlerinde ne yediklerini, ne yaptıklarını, ne konuştuklarını ve kalplerinden geçenleri Allahü teâlânın bildirmesi ile haber verirdi.

"Kul, ubûdiyetin, kulluğun bütün şartlarını kendinde toplarsa, Allah'tan başkasına kul

olmanın yorgunluğundan kurtularak hürriyete kavuşur, külfetsiz ve sıkıntısız bir şekilde Allah'a kul olmanın zîneti ile süslenir. Peygamberlerin ve sıddîkların makâmı budur. Bu durumdaki kula ibâdet ve tâat zor gelse bile, Allahü teâlânın yardımı ile onu zevk ve gönül rahatlığı ile îfâ eder. İslâmiyet yönünden bu nevî ibâdetlerle süslü bulunduğu halde ibâdetlerinde kalbine en küçük bir meşakkat, sıkıntı ârız olmaz."

"Kim hürriyeti murâd edinirse ubûdiyyete, kulluğa sıkı bir şekilde devâm etsin. Hakîkî hürriyet Allah'tan başkasına kulluk yapmamaktır."

"Azîz ve celîl olan Allah'tan başka bir şeyden korkan veya bir şeyi ümid eden kimsenin yüzüne, Allahü teâlâ bütün kapıları kapatır, ona âdî bir korkuyu (Allah korkusunun dışında kalan korkuları) musallat eder. Kendisi de onun arasına yetmiş perde çeker, bu perdelerin en incesi şüphe, vesvese olur."

Bir gün kendisine; "Sabır nedir?" diye sorduklarında; "Sabır odur ki; iki elini ayağını keserler, onu köprünün üzerine asarlar ve hattâ bundan daha acâib muâmeleler yaparlar da bir kere âh etmez." buyurdu. Kendisinin ölümü ve idâmı böyle cereyân etmiştir.

Nitekim Hallâc-ı Mansûr Allahü teâlânın aşkı ile kendinden geçtiği bir sırada; "Enel-Hak= (Ben Hakkım)" sözünü söyledi. Bu sözünü, zâhir âlimleri dalâlete ve ilhâda hükmedip katline fetvâ verdiler.

Hallâc-ı Mansûr, Enel-Hak sözünü söyleyince tasavvuf ilmine vâkıf olmayan zâhir ulemâ bu söze şiddetle karşı çıktı. Sözünü Halîfe Mu'tasım'ın yanına götürerek fesâd çıkardılar. O sırada vezir olan Ali bin Îsâ'yı ona karşı kışkırtarak aleyhine çevirdiler. Halîfe, Hallâc'ın bir sene zindana atılmasını emretti. Fakat halk yine ona gidip bâzı meseleler soruyordu. Daha sonra, insanların onu ziyâreti de yasaklandı. İbn-i Atâ'nın ve Ebû Abdullah bin Hafîf'in yaptıkları ziyâretler müstesnâ beş ay müddetle kimse onu ziyâret edemedi.

Nakledilir ki; bir gece Mansûr hazretlerini zindanda bulamadılar. İkinci gece ne zindan vardı ne de Mansûr... Üçüncü gece, zindan da Mansûr da yerindeydi. Kendisine bunun hikmeti suâl edildiğinde; "İlk gece O'nunlaydım, beni bulamadınız. İkinci gece, Obenimleydi, ne beni ne de zindanı görebildiniz. Üçüncü gece, her şey yerli yerindeydi. Tâ ki mukaddes dînimizin emrini yerine getiresiniz. Beni idâm edesiniz diye." buyurdu.

Şeyh Ebû Abdullah-i Hafîf şöyle nakletti: "Bir çok hîle ile zindana girerek Hallâc-ı Mansûr'u görmeye gittim. Yumuşak halılar ve döşeklerle döşenmiş, iyi tertib edilmiş güzel bir oda gördüm. Odanın duvarına bir ip bağlanmış, üzerinde bir havlu asılmıştı. Orada yüzü güzel bir köle gördüm. "Şeyh nerededir?" diye sordum. "Abdesthânededir. Abdest hazırlığı görüyor." dedi. Ben: "Ne zamandan beri şeyhin hizmetindesin?" dedim. "On sekiz aydan beri." dedi. "Bu zindanda şeyh ne yapıyor?" dedim. "On üç batman ağırlığında bir demir bağ ile, her gün bin rekat namaz kılıyor." dedi. Sonra devâm ederek: "Bu gördüğün zindanın kapılarının herbirinin arkasında eşkıyâ ve hırsız kimseler vardır. Onlara nasîhat eder. Bıyıklarını ve saçlarını keser." dedi. "Ne yer?" diye sordum. "Her gün önüne çeşitli yemeklerle donatılmış bir sofra getiririz. Bir müddet onlara bakar. Sonra parmağının ucu ile o yemeklerin üzerine basar ve içli bir sesle çeşitli şiirler söyler. Aslâ onları yemez. Sonra önünden alır, götürürüz." Biz bu şekilde konuşurken o abdesthâneden çıktı. Güzel görünüşlü olup, câzibeli bir boyu vardı. Beyaz sof giymiş, işlemeli bir peştemalı başına sarmıştı. Sofa tarafına çıkıp oturdu. Bana: "Ey delikanlı! Neredensin?" dedi. "Fars'tanım (İranlıyım)" dedim. "Hangi şehirdensin?" diye sordu. "Şiraz'danım" dedim. Benden meşâyıh haberlerini sordu. Ebü'l-Abbâs ibni Atâ'ya gelince, sözümü keserek: "Onu görürsen, o kâğıtları (mektupları) yakmasını söyle." dedi. Sonra yine: "Buraya nasıl gelebildin?" dedi. "Bâzı İran askerlerinin yardımıyla." dedim. Tam bunu söylediğim zaman zindancıbaşı içeri girdi. Yer öpüp oturdu. Şeyh ona: "Sana ne oldu?" dedi. Zindancıbaşı: "Düşmanlarım beni halîfeye gammazlamışlar. Güyâ ben, ululardan birini buradan bin dinar alarak salmışım. Yerine de halktan birini

hapsetmişim. İşte şimdi beni alıp götürecek, katledecekler." dedi. Şeyh: "Var selâmetle git." dedi. O gittikten sonra, şeyh hücrenin ortasında dizleri üzerine gelerek, ellerini havaya kaldırdı. Başını önüne eğdi. Şehâdet parmağı ile işâret ederek, ansızın ağladı. Öyle ağladı ki, gözyaşından ıslanmadık bir yeri kalmadı. Kendinden geçerek yüzünü yere koydu. O sırada zindancıbaşı içeri girdi. Tekrar şeyhin önüne oturdu. Şeyh: "Ne oldu?" diye sordu. Zindancıbaşı: "Kurtuldum." dedi. "Hangi sebeple kurtuldun?" diye sordu. O, "Beni halîfenin yanına götürdükleri zaman halîfe; "Şimdiye kadar seni katletmeyi tasarlıyordum. Şimdi sana gönlüm hoş geldi. Seni beğendim. Tekrar affettim." dedi. Bundan sonra şeyh, yüzünü o havlu ile temizlemek istedi. Havlunun asılı olduğu ipin yüksekliği şeyhden yirmi arşın yukarıdaydı. Şeyh elini uzatarak havluyu aldı. Şeyhin eli mi uzandı yoksa o havlu mu şeyhe yaklaştı anlayamadım." Sonra ben çıkıp gittim ve İbn-i Atâ'ya vardım. O haberi verdim. Dedi ki: "Eğer tekrar onunla buluşursan; beni, kendi başıma bırakırlarsa, ona mektupları saklayacağımı söyle." dedi.

Naklederler ki, Hallâc-ı Mansûr hapishânedeyken üç yüz kişiydiler. Bir gece diğerlerine; "Ey mahpuslar! Gelin sizi kurtarayım." dedi."Peki sen kendini niçin kurtarmıyorsun. Gücün olsa kendini kurtarırsın." dediklerinde; "Biz himâye ve selâmet içindeyiz. Eğer dilersek bir işâretle bütün kelepçeleri açarız!" dedi. Sonra parmağıyla işâret edince, bütün kelepçeler yere döküldü. Bunun üzerine; "İyi ama hapishânenin kapısı kilitli, şimdi biz nereye gidelim?" dediler. Bunun üzerine bir daha işâret etti. Duvarlarda bir takım gedikler ortaya çıktı. Bu hali gören mahpuslar, hemen Hallâc'ın ayaklarına kapanarak kendileriyle gelmesi için yalvarmaya başladılar. Fakat o reddetti. Neden diye sorduklarında; "Bizim O'nunla öyle bir sırrımız vardır ve sır sâhibinden başkasına söylenmez." buyurdu.

Bu haberler halîfeye ulaşınca; "Fitne çıkarmak istiyor, onu katlediniz veya Enel-Hak sözünden dönene kadar sopalayınız." emrini verdi. Bunun üzerine Hallâc-ı Mansûr hazretlerini Bağdât'ta Tâkkapısına götürdüler. Evvelâ yüz kırbaç vurdular. Kendisinden en küçük bir ses çıkmadı. Ölmediğini görünce, ellerini ve ayaklarını kestiler.

Hallâc-ı Mansûr'un rahmetullahi aleyh elleri ve ayakları kesildiğinde; "Sakın korkudan sarardığımı zannetmeyin. Kan kaybetmekten sararıyorum." buyurdu.

Darağacına çıkan Mansûr hazretlerine şu suâl soruldu; "Tasavvuf nedir?" "Tasavvufun en aşağı derecesi, işte bende gördüğünüz bu haldir." "Ya ileri derecesi?" "Onu görmeye tahammülünüz olmaz."

İdâm edilmeden önce halk taş atmaya başladı. Atılan taşlara hiç ses çıkarmıyor, hattâ tebessüm ediyordu. Bir dostu, taş yerine gül attı. O zaman Mansûr hazretleri inledi. Sebebi sorulduğunda; "Taş atanlar beni yakînen tanımayanlardır. Tabiîdir ki halden anlamazlar. Halden anlayanların bir gülü bile beni incitti." cevâbını verdi.

Bu arada kendisinden nasîhat istemek için gelen hizmetçisine; "Nefsi, yapması gereken bir şeyle, ibâdetle meşgul et! Yoksa o seni yapılmaması gereken bir şeyle, haramlarla meşgul eder." dedi.

Ellerinden, bacaklarından sonra dilini de kesmek istediler. İzin isteyip; "Allah'ım, bana senin için bu işkenceyi revâ görenlere rahmet et! Senin rızân için beni elimden, ayağımdan, gözlerimden, başımdan, canımdan ayıran bu kullarını affet!" diye yalvardı.

Daha sonra dili ve başı da kesildi, cesedi yakıldı, külleri Dicle'ye atıldı.Atılan küller dökülür dökülmez, nehir hemen kabarmaya başladı. Kabaran Dicle'nin suları Bağdât'ı basmak üzereydi. O zaman bir dostu hırkasını Dicle'ye attı ve Dicle bir müddet sonra eski normal hâlini aldı. Hallâc-ı Mansûr hazretleri bu kimseye, şehid edilmeden önce: "Benim kollarımı, bacaklarımı, başımı kestikten sonra, cesedimi yakıp, külünü Dicle'ye atacaklar. Korkarım ki, nehir taşıp Bağdât'ı basacak. O zaman hırkamı nehrin kenarına götürüp, sulara at."

buyurmuştu.

Abdülmelik Evkâf anlatır: "Bir gün üstâdım olan Hallâc-ıMansûr'a; "Ey hocam! Ârif kimdir?" diye sordum. Buyurdu ki: "Ârif o kimsedir ki, Zilkâde ayından altı gün kala, Salı günü, 919 (H.306) senesinde Bağdât'ta eli ayağı kesilerek, gözleri çıkarılarak, baş aşağı astırılıp, gövdesi yakılarak, külünü savururlar."Onun dediği zamânı gözledim. Meğer o söylediği kendiymiş, o ne söyledi ise aynını yaptılar."

Naklederler ki: Onu darağacında astıkları vakit iblis yanına geldi ve; "Bir Ene (ben) sen dedin, bir Ene de ben. (Sen Ene'l-Hak dedin, ben: "Ene hayrun minhü= Ben ondan hayırlıyım." dedim) Nasıl oluyor da bu yüzden senin üzerine rahmet, benim üzerime lânet yağdırıyor?" diye sordu. Hallâc-ı Mansûr şu cevâbı verdi: "Sebep şudur. Sen "Ene" dedin, kendini ortaya koydun, ben Ene dedim, kendimi ortadan kovdum. Benliği ortaya getirmenin iyi olmadığını, benliği ortadan kaldırmanın ise gâyet iyi olduğunu bilesin, diye bana rahmet, sana lânet etti."

Hallâc-ı Mansûr, zamânındaki bâzı zâhir âlimlerinin anlayamadığı sâdık, Allahü teâlânın aşkı ile yanan bir Hak âşığıdır. Şiddetli mücâhedeler ve çetin riyâzetler çekmiş, himmeti yüksek, kerâmetler sâhibi bir velîdir. Sözleri güzel, konuşması fasîh ve belîğ, firâseti üstün, hakîkat, esrâr, mânâ ve mârifetler sâhibi olup, yaşadığı müddetçe, dâimâ ibâdet ve riyâzetle meşgûl olurdu. Günde bin rekat namaz kılardı. Şehîd edildiği günün gecesinde de 500 rekat kılmış olup, her gece en az dört yüz rekat namaz kılmaya kendisini mecbur tutardı.

Hallâc-ı Mansûr hazretlerinin idâmına sebeb olan "Enel-Hak" sözü, onun tasavvuf yolunda sâhib olduğu kendi hal ve derecesine uygun ve kendi aşk sarhoşluğu içinde söylediği doğru bir sözdür. Zâhiren kelime mânâsı; "Ben Hak'ım" demek olan bu sözün hakîki mânâsı: "Ben yokum. Hak vardır." demektir. Nitekim İmâm-ı Rabbânî hazretleri **Mektûbât** kitabının 2. cild 44. mektûbunda bu husûsu şöyle açıklamaktadır: "O büyüklerin "Her şey O'dur" demeleri, hiçbir şey yoktur. Yalnız O vardır demektir. Meselâ, Hallâc-ı Mansûr Enel-Hak (Ben Hak'ım) dedi. Böylece, ben Hak'ım, Hak teâlâ ile birleştim, demek istemedi. Böyle diyen kâfir olur ve öldürülmesi lâzım olur. Onun sözünün mânâsı "Ben yokum, Hak teâlâ vardır." demektir. İşte sofiyye (evliyâ) her şeyi Hak teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının görünüşü, onların aynası bilir. Zâtın (kendisinin) bunlarla birleştiğini, zâtında değişiklik olduğunu söylemez. Meselâ, bir insanın gölgesi, kendinden hâsıl oluyor. Gölge, o kimse ile birleşmiş, onun aynıdır veya o kimse o gölge şekline girmiştir, gibi şeyler söylenemez. O kimse, kendi kendinedir. Gölge, onun bir görünüşüdür. Bu kimseyi aşırı seven, gölgeyi filân görmez. Ondan başka bir şey görmez. Gölge, o kimsenin aynıdır, diyebilir. Yâni gölge yoktur, yalnız o insan vardır, der. Bundan anlaşıldı ki, sofiyye, eşyâya, Hak teâlâdan meydana gelmiştir. Hak teâlâ değildir, diyor. O halde, sofiyyenin; "Her şey O'dur." sözleri; "Her şey O'ndandır." demektir ki, âlimler de böyle söylemektedir. İki taraf arasında bir fark yoktur. Yalnız şu fark vardır ki, sofiyye, eşyâya, Hakk'ın görünüşü diyor. Âlimler bunu söylemekten çekiniyor. Eşyâ ile birleşmek, eşyânın içinde bulunmak anlaşılmasın diye, bu sözü söylemiyor."

Hallâc-ı Mansûr hazretleri halleri doğru, zamânındakilerin, kadrini ve derecesini anlamayacak derecede yüksek bir velî idi. O, hiçbir zaman Allahlık iddiâ etmedi. Tam tersine Allah aşkının sarhoşu bir kul olarak yaşadı, gündüz ve gecelerini ibâdetle geçirdi. Elli yaşındayken; "Bu güne kadar bin senelik namaz kıldım." buyurdu. İslâmiyetin bütün emir ve yasaklarına en ince hususlara kadar titizlikle uyar, mübahları zarûret mikdârı kullanırdı. Ömrünün temeli sıkıntı üzerine kurulmuştu.Bu da, Allah aşkına tutulanlarda çeşitli şekil ve derecelerde görülen bir husustur.

Onun hal ve mertebesini anlayan pekçok âlim ve velî yüksek bir velî olduğunu söylemişlerdir. İbn-i Atâ, Ebû Abdullah Hafîf, Şiblî, Ebü'l-Kâsım Nasrabâdî, Şeyh Ebû Saîd Ebü'l-Hayr, Şeyh Ebü'l Kâsım-ıGürgânî, Şeyh Ebû Ali Fârmedî ve Yûsuf-ı Hemedânî

hazretleri bunlardan bâzılarıdır. Büyük velî Şiblî, onun için; "Ben ve Hallâc aynı şeyiz. Ama bana deli dediler kurtuldum. Onun aklı ise onu helâk eyledi." buyurmuştur. Yine Şeyhülislâm Abdullah-ı Ensârî; "Hallâc, imâmdır. Fakat durumunu her kişiye söyledi. Zayıflara ağır yük yükletti. Avam (halkın) bilgisiyle ve akıl yoluyla anlayamayacakları şeyleri konuştu. Bu hususta İslâmiyete riâyet etmedi. Ona ne vâki olduysa, bu sebepten oldu." demiştir.

AliRâmitenî hazretleri ise, Hallâc-ı Mansûr'un hâlini; "Hüseyin bin Mansûr zamânında, Hâce Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin oğullarından biri bulunsaydı, Mansûr idâm edilmezdi." buyurarak en veciz şekilde îzâh etmiştir. Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin mânevî oğulları olan talebelerinden biri bulunsaydı, Hüseyin bin Mansûr'u terbiye ederek, o makamdan daha yukarılara geçirir, idâm edilmesi lâzım gelmezdi. Çünkü Hallâc-ı Mansûr, her ne kadar büyük velî olmakla birlikte, tasavvuf yolunun en nihâyetine ulaşabilmiş değildir. Bulunduğu mertebe nihâyetten çok uzaktır.

Onun hâli, dünyâsı ve içindeki ilâhî aşkı bir başka olup, zâhir insanının anlayabilmesinden çok uzaktı. Zaman zaman şöyle derdi:

Dilim dilim bende yürek
Aşk nicedir gel benden sor.
Savrulurum kürek kürek
Aşk nicedir gel benden sor.

HAK NEYİ DİLERSE BİZ ONU DİLERİZ

Βιρ γ⌉ν Μανσ⌋ρэυν η®τ⌇ρ⌇νδαν; ∀Πεψγαμβερ εφενδιμιζ, Μ⌊ρ®χ γεχεσι, σ®δεχε μ⌉μινλερι διλεδι δε, νεδεν β⌉τ⌉ν ινσανλαρ⌇ διλεμεδι ϖε, ψ® Ραββ⌊, χ⌉μλεσινι βανα βα□⌇⌋λα δεμεδι.∀ διψε γε⌈ τι. Β⌉ψλε δ⌉⌋⌉ν⌉ρκεν, Ρεσ⌋λυλλαη εφενδιμιζ ι⌈ ερι γιρδι ϖε; ∀Βιζ κιμι διλερσεκ Ηακκэ⌇ν φερμ®ν⌇ ιλε διλεριζ. Βιζιμ γ⌉νλ⌉μ⌉ζ Ηακκэ⌇ν φερμ®ν εϖιδιρ. Οэνυν ιρ®δεσινιν ϖε φερμ®ν⌇ν⌇ν γαψρισινδεν π®κ ϖε μ®συμδυρ. Ε□ερ Ο, ηεπσινι διλερσε, βεν δε ηεπσινι διλεριμ.∀ βυψυρδυ. Βυνδαν σονρα Ηαλλ®χ–⌇ Μανσ⌋ρ, βα⌋⌇νδαν σαρ⌇□⌇ν⌇⌈⌇καραρακ Ρεσ⌋λυλλαηэ⌇ν ηυζ⌋ρυνδα κερ®μετ γ⌉στερδι. Ρεσ⌋λυλλαη εφενδιμιζ βυψυρδυ κι: ∀Βυ σαρ⌇κ κερ®μετι ιλε, βα⌋ δαηι ϖερμεκ γερεκτιρ κι, βεν ρ®ζ⌇ ολαψ⌇μ.∀ Ονυν ιδ®μ εδιλμεσινε ηακ⌊καττε, σεβεπ, βυ η⌉κ⌉μ ολδυ.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1082

2) Müjdeci Mektûblar; Mektub No: 24, 100, 266

3) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.114

4) Kuşeyrî Risâlesi; s.28, 43

5) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.199

6) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.140

7) Târih-i Bağdâd; c.8, s.112

8) Hikâyetü'l-Mansur; c.4, s.138

9) Hallâc-ı Mansûr; AliEmirî, 1252

10) Tabakât-ı Ensârî; s.315

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.133

12) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.187

HAMDÛN-I KASSÂR;

Fıkıh, hadîs ve tasavvuf âlimlerinden. İsmi Hamdûn bin Ahmed Kassâr en-Nişâbûrî, künyesi Ebû Sâlih'tir. Evliyânın büyüklerinden olup, vecîz sözleri, tatlı ve tesirlidir. 884 (H.271)te Nişâbûr'da vefât edip, Hîre ismindeki kabristanda defnolundu. Ebû Türâb Nahşebî, Ali Nasrâbâdî, Ebû Hafs Nişâbûrî gibi büyüklerin sohbetlerinde bulundu. Ebü'l-Hasan Bârûsî'nin talebesi olup, Süfyân-ıSevrî'nin mezhebindeydi.Nefsin arzularına uymaması, haram ve şüphelilerden sakınması çok fazlaydı.

Bir gece, vefât etmek üzere olan hasta bir dostunu ziyârete gitti. Yanında bulunurken hasta

vefât etti. Hamdûn-ı Kassâr hemen orada yanan mumu söndürdü ve; "Dostumuzun vefât etmesiyle mum vârislerin oldu. Onların ise, mumu kullanmamıza izin verip vermeyeceklerini bilemiyoruz." buyurdu.

Talebeleri sıdk ve ihlâs kazanmaya çalışırlar, farzlara çok dikkat ederlerdi, İbâdetleri, hayrâtı, sünnetleri, nâfile ibâdetleri çok yaparlardı. Riyâya, gösterişe yakalanmaktan çok korktukları için ibâdetlerini gizlerler, görünmesinden korkarlardı. Herkese tatlı söyleyerek, güler yüzlü davranıp, iyilik ederlerdi. Dünyâya düşkün değillerdi. Hamdûn-ı Kassâr'ın talebeleri arasında, kendisine en çok bağlı olan ve kendisinden en çok istifâde eden Muhammed bin Münâzil'di.

Hamdûn-ı Kassâr'ın yüksek derecesi, güzel hâlleri ve hikmetli sözleri yayılınca, bâzı büyük zâtlar kendisine mürâcaat edip; "Artık konuşunuz, halka nasîhat ediniz" diye ısrâr ettiler. Kendini buna lâyık görmeyip; "Bir kimse, sustuğu zaman din bozulur, konuştuğu zaman bozukluk kalmaz ise, böyle bir zâtın konuşması doğru olur. Bizim gibilerin halka nasîhat etmesi uygun olmayıp, kalplere tesir etmez. Kalplere tesir etmeyecek sözü söylemek, ilmi hafife almak ve dîni küçümsemek olur." buyurdu.

Kendisine sordular ki: "Eski büyüklerin sözleri, bizim sözlerimizden daha tesirliydi. Bunun hikmeti nedir?" cevâbında buyurdu ki: "Onlar, Allahü teâlânın rızâsı, İslâmiyetin izzeti, yükselmesi ve nefslerinden kurtulmaları için konuşurlardı. Biz ise nefsimiz için, dünyâlık ele geçirmek ve insanlar tarafından kabûl görmek için konuşuyoruz. Böyle olunca, elbette sözlerimiz kimseye tesir etmez."

Kendisinden nasîhat isteyen bir kimseye, "Dünyâ için hiçbir şeye kızma." buyurdu.

Buyurdu ki: "Kim kendi nefsini, Firavun'un nefsinden daha hayırlı zannederse, kibirli olduğunu göstermiş olur."

"Geçmiş büyüklerin ahlâk ve yaşayışlarını inceleyen, kendi kusurlarını anlar ve büyüklerden geri kalma sebeplerini öğrenir. Eshâb-ı kirâmın, Selef-i sâlihînin, velîlerin hayat hikâyelerini okumak, iyi huylu olmaya sebeb olur."

"Kendinde bulunduğu zaman gizli kalmasını istediğin bir şeyi, başka birinde görürsen ifşâ etme."

"Bir sarhoşla karşılaşırsan, ona buğzetme, kötü söyleme, çünkü, o duruma sen de düşebilirsin."

"Size iki şey tavsiye ediyorum; 1) Âlimlerle sohbet edin, 2) Câhillerden uzaklaşın."

"Cömertlik kadar güzel, cimrilik kadar çirkin bir huy bilmiyorum."

"Söz öyle olmalı ki, tekrar etmeye lüzum kalmamalı, tesirini hemen göstermelidir."

"Dostlar arasındaki ülfetin, yakınlığın kalkması, dünyâ sevgisindendir."

"İçinden çıkamadığınız mevzûlarda, âlimlere gidip sorunuz. Onlardan istifâde edebilmeniz için; kendinizi hiç kabûl edip, câhil olduğunuzu söyleyerek, samîmiyet, tertemiz bir kalb ve edeb ile gitmeniz lâzımdır."

"Âlim, ilmi onunla amel etmek, ilme uymak için öğrenir. Sözü dinlenilen ve yaşayışı büyüklerin yaşayışına uygun olan kimsedir. Âlimler huşû sâhibidirler. Süsleri verâ ve takvâ, sözleri Allahü teâlâyı zikir ve O'nun emir ve yasaklarını insanlara bildirmek, susmaları Allahü teâlânın nîmetlerini tefekkürdür. İnsanlara çok nasihat ederler. İnsanların ayıplarını yüzlerine vurmazlar. Allahü teâlâdan başka her şeyden yüz çevirirler. Hepsi âhirete yarayan işlerle meşgûl olurlar.

Gafleti şöyle târif etmiştir: "Kulun Rabbini unutup, O'nun rızâsını aramayı bırakıp, nefsinin esiri olmasıdır. Dünyâ için süslenen kendisine bir fayda ve zarar vermeye gücü yetmeyen

kimselere, insanlara karşı gösteriş yapmasıdır. Böyle kimseden daha aşağı kimse yoktur. Dünyâyı gözünde küçültmezsen, dünyâ ehli gözünde küçülmez. İnsan gücü yettiği kadar kendi kusurlarını görmeye çalışırsa, kendini beğenme belâsından kurtulur."

"Tevekkül nedir?" diye sorulunca; "On bin dinar paran olsa bir dinar da borcun olsa bu borcun üzerinde kalmasından ölmeden önce emin olmamandır. Aynı şekilde on bin dinar borcun olsa, bunu ödeyecek hiçbir şey de bırakmasan, Allahü teâlânın o borcunu ödeyecek bir vesile vermesinden ümid kesmemendir."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.231

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.84

3) Risâle-i Kuşeyrî; c.1, s.103

4) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.1, s.293

5) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.123

6) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.113

7) Sıfât-üs-Safve; c.4, s.109

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.174

HAMÎD-İ AKSARÂYÎ (Bkz. Somuncu Baba)

HAMÎDÜDDÎN NÂGÛRÎ;

Muînüddîn-i Çeştî'nin talebelerinin büyüklerinden. İsmi Hamîdüddîn, künyesiEbû Ahmed, lakabıSultân-ı târikîn'dir. Sa'îdî, Nâgûrî, Şevâlî diye de tanınır. Cennet'le müjdelenmiş Aşere-i mübeşşereden Saîd bin Zeyd'in soyundandır. Hind âlimlerinin önde gelenlerindendi. Uzun bir ömür sürdü. "Delhî'nin fethinden sonra, orada müslümanların evinde ilk dünyâya gelen benim." demiştir. Hâce Muînüddîn-i Çeştî'nin zamânından, Nizâmeddîn-i Evliyâ'nın zamânına kadar yaşamıştır. 1274 (H.673) yılında vefât etti.Kabri Nâgûr'dadır.

Hamîdüddîn Sûfî, dünyâyı terketmede, âhirete yönelmede pek gayretliydi. Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin sohbetlerinde ve derslerinde yetişti. Mütevâzî bir hayat sürerdi. Nâgûr nâhiyesinin Sevâl köyünde bir arâzisi vardı. Burayı kendisi eker ve çoluk çocuğunun nafakasını buradan temin ederdi. Behâüddîn Zekeriyyâ Mültânî ve Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker ile mektuplaşmıştır.

Bir gün Muînüddîn-i Çeştî, Hamîdüddîn'e; "Sen dünyâ ve âhirette muazzez ve mükerrem olmayı ister misin?" buyurdu. Hamîdüddîn; "Kulun isteği olmaz, Mevlânın isteği olur." dedi. Ondan sonra Hâce Muînüddîn, Hâce Kutbüddîn'e de hitâbla aynı sözleri söyledi. O da cevâbında; "Kulun ihtiyârı, yâni isteği yoktur, hüküm olunan sizin ihtiyârınızdır." diye arz etti. Bunun üzerine Muînüddîn-i Çeştî buyurdu ki; "Dünyâyı terk eden, âhireti düşünmeyen Sultân-ı târikîn, yâni terk edenlerin sultânı Hamîdüddîn Sûfî'dir." Bu günden sonra lakabı, Sultân-ı târikîn kaldı. Hamîdüddîn-i Sûfî, Behâüddîn Zekeriyyâ'ya yazdığı bir mektubunda buyuruyor ki: "Âlimlerimizin söz birliği ile, nassların ve hadîs-i şerîflerin beyânına göre, dünyâ ve dünyâlıklar Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya mânidir. Allahü teâlâ ile kul arasında perdedir."

Hamîdüddîn Nâgûrî'ye; "Dünyâ nedir?" diye sorulduğunda; "Allah'tan gayri her şey dünyâdır. Senin nefsin alçak ve aşağıdır. Nefsine yakın olan her şey dünyâdır. Bugün, dünyâ senin nefsine yakındır, yarın âhiret. Bu mânâda şöyle demişlerdir:

Bugün, akşam, dün ve yarın,
Dördü bir, siz yalnız varın.

Yarın, inanıyoruz ki bize meâlen şöyle denecek: **"And olsun, sizi, ilk defâ nasıl çırılçıplak**

yaratmışsak, onun gibi yapayalnız ve teker teker huzûrumuza gelirsiniz." (En'âm sûresi: 94). Yâni mâdem ki işin sonu bu olacaktı, önceden niçin bunu bilmediniz. Bunu bilip, tercihini bu yönde yapan ne bahtiyâr kişidir. Zîrâ dünyâ nefsin evidir ve dünyâlıklar onun harb âletleridir. O kendi evinde rahat durmakta, arkadaş ve dostlarından da yardım beklemektedir. Rûh ise bu âlemde kendi arkadaş ve akrabâlarından uzak kalmış, aslını unutmuştur. İlâhî bir yardım gelmedikçe, ondan bir iş, bir fayda gelmez." buyurdu.

"Din nedir?" diye sorulduğunda; "Bidayettekilerin dîni, kaçmak ve yapışmaktır. Günahlardan kaçmak, tâate, iyiliklere yapışmaktır. Ortadakilerin dîni, kesilmek ve rahatlamaktır. Dünyâdan kesilmek, âhiretle rahatlamaktır. Sâbıkların dîni, teberrî ve tevellîdir. Allah'tan gayri her şeyden teberrî, yâni uzak durmak ve Allahü teâlâ ile tevellîdir, yâni Allahü teâlâyı sevmektir. En'âm sûresi 91. âyetinde meâlen; **"Sen, Allah de, onları bâtıl dedikodularında bırak, oynayadursunlar"** buyruldu." cevâbını verdi.

"Cennet ve Cehennem'in ne oldukları sorulduğunda; "Cennet ve Cehennem, senin amellerindir. Zilzal sûresinin 7 ve 8. âyetlerinde meâlen; **"Zerre kadar iyilik eden onun mükâfâtını görecek; zerre mikdârı kötülük işleyen de, onun cezâsını görecektir."** buyruldu. Bugünkü amelinden, yarın sana şekiller verilecek. İyi ameller etmişsen, onlara uygun iyi sûretler önüne getirecekler." cevâbını verdi.

"Mülkün sâhibi nerededir ki, kalb yüzünü O'na çevirelim?" denildiğinde; "Nerede değildir ki? **"Nereye yönelirseniz, Allah'adır"** âyet-i kerîmedir. Dünyâ ve âhiret nasîbinden vaz geçip mert olmak ve nefsin lezzetlerini terk etmek lazımdır ki, nerede bulunursa, O'nunla olsun. Nereye giderse, O'nunla gitsin. Ne söylerse O'nunla söylesin, ne ararsa O'nunla arasın. Sakın, O'nun senden uzak olduğunu sanma! Belki sen O'ndan uzaksın. Sen, sensiz sende yok olursan, başkasına açılmıyan kapı sana açılır ve sana, seninle maksad gösterilir." buyurdu.

Peygamber efendimiz; **"Ölüm keffârettir."** buyurdu. Ölüm günahlara keffâret olunca, âhiret rüsvâlığının mânâsı nedir? diye sorulduğunda; "Günah vardır, ölümle affedilir. Günah vardır, kabirde kalmakla affedilir. Günah vardır, kabir azâbı ile affolur. Günah vardır, Cehennem ateşini görmedikçe ve Cehennem ateşi onu yakmadıkça hiçbir şeyle affolmaz. Buradan o kadar nûr götürmelidir ki, bu nûr, Cehennem ateşini söndürsün ve; "Geç ey mümin, nûrun ateşimi söndürüyor." desin, cevâbını verdi.

HAKK'A YÖNELENLER

Hamîdüddîn-i Sûfî buyuruyor ki:

Yüzünü yüce makâma çevirenler, Allahü teâlâya yönelenler üç sınıftır.ÊFâtır sûresi 32. âyetinde meâlen; **"Kullarımızdan seçtiklerimizin kimi nefislerine zulmedicidir, kimi kötülüğü ve iyiliği müsâvî gidendir, kimi deAllah'ın izniyle iyiliklerde ileri geçenlerdir."** buyruldu. Yâni özürlüler, şükürlüler ve fânîler. Özürlüler, hastalar, Allah'a îmân ve tevhîdi ikrâr ettikten sonra, huzûra hâzır olarak gelmemiş, gelmişse geç ve yavaş gelmişlerdir. Acele edin hitâbından gâfillerdir. Şükürlüler, îmân ve ikrârla berâber gelmişlerdir. Fânîler, **"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"** hitâbını hatırında tutup, cevâbında; **"Evet dediler."** hitâbını unutmayanlardır. Bu âlemde dâvetten önce ezelî hitâb hükmüne, Hakkın cevâbına icâbet etmiş, başlangıçta nihâyetteki sırlara tâlib olmuşlardır. Bunlardan çokları, gizli gitmişlerdir. Kimse onların nâmını ve nişânını bilmemiştir. Birkaç kişi bilmişlerse, Resûl-i ekrem efendimizin bildirmesi ile bilmişlerdir. Yoksa onların nâmını ve nişânını kimse bilemezdi. Bilinenlerden biri Emîr-ül-müminîn hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'tır. Biri, Emîr-ül-müminîn Ali Mürtezâ'dır ki, bâliğ olmadan önce dâveti kabûle elverişliydi. Biri de Üveys-i Karnî idi. Eğer Resûl-i ekrem bildirmeseydi, onun ismi hiçbir kitapta bulunmaz, nişânı hiçbir deftere yazılmazdı. Biri de Selmân-ı Fârisî'dir.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.35

2) Sefinet-ül-Evliyâ; s.94

3) Siyer-ül-Evliya; s.156

4) Hazînet-ül-Asfiya; c.1, s.308

5) Persian Literatüre; c.1, s.6

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.265

HAMMÂD BİN MÜSLİM DEBBÂS;

Bağdât'ta yetişen büyük velîlerden. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'nin tasavvuf ilmini öğrendiği hocalarındandır. Aslen Şamlı olup, hayâtı Bağdât'ta geçti. Doğum târihi bilinmemektedir. 1131 (H.525) senesinde vefât etti. Kabri Şunûzî Kabristânındadır. Şam'da Bâb-ı Mûsul kabristânında olduğu söyleniyorsa da, doğrusu Bağdat'ta olduğudur.

Hammâd bin Müslim Debbâs, talebelerini en güzel terbiye ile yetiştiren âlimlerdendi. Keşf ve kerâmet sahibi evliyânın başta gelenlerindendir. Zamânında yaşayan evliyâ ve âlimler kendisine bağlıydılar. Abdülkâdir-i Geylânî, bu hocasını çok över, kerâmetlerini anlatırdı. Yine evliyânın büyüklerinden Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri Bağdat'a geldiğinde onun evinde kalır ve çok hürmet ederdi. Ebû Necîb Sühreverdî; "Hammâd bin Müslim, benim karşılaştığım Bağdât velîlerinin büyüklerinden idi. Onun büyüklüğünü, talebesi Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'ye bakarak anlamak mümkündür. Abdülkâdir-i Geylânî, hocasının büyüklüğünü anlatan en büyük delildir." buyurdu.

Hammâd hazretlerinin lakabı Debbâs (pekmez kaynatıcısı)tır. Pekmez kaynatırken yanına arı sinek hiç birisi gelip konmazdı. Çok kerâmetleri görüldü. Güzel halleri ve sözleri meşhurdur.

Hammâd bin Müslim hazretleri yapılması haram olan bir şeyle karşılaşsa veya başkaları tarafından yapılan bir haram işi görse, hatâyı kendisinde bulur, tövbe ve istigfâr ederdi. Bir gün yolda giderken, bir evden çalgı ve şarkı söyleyen bir kadının sesini işitti. Hemen tövbe ve istigfâr ederek evine gelip evdekilere, "Biz hangi günâhı işledik de, bugün yolda bir günah ile karşılaştım?" diye sordu. Âilesi de, "Akşam eve, içinde canlı resmi olan bir tabak hediye getirmişlerdi." dedi. Tabağı getirip kırdıktan sonra; "Bir daha böyle bir şey kabûl etmeyiniz." buyurdu.

Hammâd bin Müslim'in tasavvufa âit pek kıymetli sözleri vardır. Buyurdu ki:

"Allahü teâlâya kavuşmanın en yakın yolu, O'nun sevgisidir. İnsan, İslâmiyetin emirlerini yapıp huzûr ve sükûna kavuşmadıkça hakîkî Allah sevgisini tadamaz."

"Fenâ makâmına kavuşmayı dileyen, yâni Allahü teâlâdan başka her şeyin sevgisinin yok olmasını isteyen, O'ndan gelen her şeye, dert ve belâlara râzı olmalıdır."

El-Keymanî el-Bezzâz ve Ebü'l-Hasan Ali şöyle nakletmektedirler:

Hammâd bin Müslim hazretlerinin vefâtından bir süre sonra şeyhimiz Abdülkâdir, yanında birçok âlimler olduğu halde Şunûzî kabristanını ziyâret etti. Şeyh Hammâd bin Müslim'in kabrinde arkasındaki cemâatle birlikte bir hayli durdu. Ayrılıp giderken güldü, neşeliydi. Sebebini soranlara şu cevâbı verdi:

1106 yılı Şâban ayının ortasında bir Cumâ günü Şeyh Hammâd'ın talebeleri ile birlikte Cumâ namazınıResafe'de kılmak maksadıyla Bağdât'tan çıktık. Şeyh de berâberimizdeydi. Nehrin kenarına geldiğimizde Şeyh beni tuttuğu gibi nehrin içerisine fırlatıp attı. Hemen Cumâ guslüne niyet ettim. Üzerimde yünden bir cübbe elimde de başka bir cübbe vardı. Beni bırakıp gittiler. Sudan çıktım, cübbeyi sıktım ve onları tâkib ettim. Haddinden fazla üşümüştüm. Yanımdaki insanlardan bâzıları beni ısıtmak istedilerse de Şeyh râzı olmadı, onları bu hareketten men etti ve; "Ben onu imtihân için yapıyorum. Çünkü o

kımıldatılamayan bir dağ gibidir..." dedi.

Şimdi ise onu kabrinde, üzerinde cevher işlemeli nurdan bir elbise, başında yakuttan bir tâc, ellerinde altın bileziği, ayaklarında altından pabuç olduğu halde gördüm. Yalnız sağ eli yoktu, sebebini sordum. "Seni o elimle nehre atmıştım. O gün çok eziyet çektin değil mi?" diye sordu. "Evet." dedim. "Şimdi Allahü teâlâya duâ et de o elimi bana geri versin." buyurdu.

Bunun üzerine ellerimi semâya kaldırıp, Allahü teâlâya duâ etmeye başladım. Beş bine yakın velî de kabirlerinden kalkıp Şeyhin elinin geri verilmesi için benimle duâ etti. Nihâyet Allahü teâlâ duâlarımızı kabûl ederek, ona elini geri verdi. Şeyh ferahladı ve çok sevindi. Yüzümde gördüğünüz bu sevinç ve neşe alâmetlerinin sebebi işte budur.

SÖZ DİNLEMEK

Ebû Necîb Sühreverdî anlattı: "Halîfe Müsterşid'in hizmetçilerinden birisi, Hammâd bin Müslim'i ziyâret etti. Hammâd bin Müslim o kimseye, "Sen, yüksek derecelere kavuşacak kâbiliyette bir kimsesin. Dünyâya gönül bağlama, âhirete yönel de, sonunda pişmân olmayasın." buyurdu. Hizmetçi bu sözü kabûl etmedi. Çünkü kendisinin, halîfe Müsterşid'in yanında büyük bir yeri vardı. Başka bir gün, o hizmetçi Hammâd bin Müslim'i ziyâret etti. Hizmetçiye, aynı sözleri yine buyurdu. Hizmetçi, bu doğru sözü dinlemekten kaçınınca, "Allahü teâlâ, seni daha yüksek derecelere çıkarmak için, dilediğim şekilde hareketi bana bildirdi. Şâyet kabûl etmezsen, seni baras hastalığına uğratmakla emrolundum." buyurdu.

Ebû Necîb der ki: Vallahi, Hammâd Debbâs'ın sözü daha tamam olmamıştı ki, hizmetçinin vücûdunu baras hastalığı kapladı. Hizmetçi kalktı, halîfenin huzûruna gitti. Halîfe doktorları çağırdı. Onu tedâvî için toplandılar. Fakat tedâvîsi mümkün olmadı. Halîfe, hizmetçinin saraydan çıkarılmasını emretti. Hizmetçi saraydan çıkarılınca, doğru Hammâd bin Müslim'e geldi. Ne emrederse yapacağını ve sâdık bir talebe olacağına söz verdi. Bunun üzerine hizmetçinin gömleğini çıkarttırıp, "Ey baras! Bu vücuttan çıkıp, dilediğin yere git!" buyurunca, hizmetçi bir ânda sıhhate kavuştu ve ölünceye kadar Hammâd bin Müslim'in talebesi olmakla şereflendi. Dünyâyı bırakıp, âhiretini kazandı.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.135

2) Kalâid-ül-Cevâhir; s.81

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.409

4) Sefînetü'l-Evliyâ; s.42

5) Nefehâtü'l-Üns; s.587

6) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.6, s.221

HÂNÎ BABA

Asıl ismi Ahmed'dir. Han adlı bir köyde doğduğu için Hânî lakabıyla tanınmıştır. Bağdat'tan Musul'a, oradan da Doğu Anadolu'ya gelip yerleştiği söylenir. Doğubâyezîd medreselerinde müderrislik ve saray kâtipliği yapmıştır. İlmi ve yüksek ahlâkıyla tanındığı kadar, bahadır, mert, cömert ve çok cesur olmasıyla da meşhûr olmuştur. Akâid-i Molla Ahmed, Siseben, Şekarat-ı Mevt, Mevlüt ve Memozin adlı kıymetli eserleri de bulunan Ahmed Hânî'nin en meşhûr kerâmeti görüştüğü kimselerin içlerinden geçenleri bilmesidir. Kabri, Ağrı Doğubâyezîd'de İshakpaşa Sarayının hemen arkasında olup ziyâret edilmektedir.

HÂRİS EL-MUHÂSİBÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Hâris bin Esed, künyesi Ebû Abdullah'tır. Nefsini çok hesâba çekmesi sebebiyle Muhâsibî denilmiştir. 857 (H.243)'de Bağdât'ta vefât etti.

Aslen Bağdâtlıdır. Zamânında Bağdât'ın en büyük âlimlerindendi. Yezîd bin Hârûn ve daha birçok âlimden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Abbâs bin Mesrûk, Ahmed bin Hasan bin Abd-ül-Cebbâr es-Sûfî, Cüneyd-i Bağdâdî, İsmâil bin İshâk es-Serrâc, Ebû Ali Hüseyin bin Hayrân el-Fakîh ve daha başka büyük âlimler rivâyette bulunmuşlardır. İmâm-ı Şâfiî hazretleri ile aynı asırda yaşamıştır. Şâfiî mezhebindedir.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Ebüdderdâ hazretleri haber verdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "(Kıyâmet günü) **Mîzânda en ağır gelecek olan şey, güzel ahlâktır."**

Büyük âlim Ebû Abdullah bin Hafîf der ki: Büyüklerimizden beş kişiye uyunuz. Diğerleri hakkında da doğruyu söyleyiniz. Bu beş kişi şunlardır: Hâris bin Esed el-Muhâsibî, Cüneyd bin Muhammed, Ebû Muhammed Ruveym, Ebû Abbâs bin Atâ, Amr bin Osman el-Mekkî. Bunlar, zâhir ve bâtın ilimlerinin arasını birleştirmişlerdir.

Hâris-i Muhâsibî hazretleri elini şüpheli bir yiyeceğe uzatınca, parmağının damarı hareket etmeye başlardı. Eğer bu harekete mâni olamazsa o yiyeceğin helâl olmadığını anlar ve yemekten vaz geçip, yemezdi.

Abdullah bin Meymûn der ki: Hâris el-Muhâsibî hazretlerine, zühd, dünyâya rağbet etmemek, niçin kıymetlidir? Bunun sebebi nedir? diye suâl edildi. O şöyle cevâp verdi: "Bunun beş sebebi vardır. Birincisi, dünyâ insanı, bir çok meşakkat ve sıkıntılara düşürür. İnsanın kalbini Allahü teâlânın rızâsından ve âhireti düşünmekten alıkor. İkincisi, dünyâyı sevenlerin derecesi, dünyâya rağbet etmeyenlerin derecesinden çok aşağıdadır. Üçüncüsü, dünyâyı sevmemek, insanı Allahü teâlâya yaklaştırır ve cennetliklerin derecelerine yükseltir. Dördüncüsü, dünyâyı sevenlerin, kıyâmet gününde hesapları uzun olur. Beşincisi, Allahü teâlânın katında dünyânın bir sinek kanadı kadar bile kıymeti yoktur."(Burada ve benzeri yerlerde dünyânın mânâsı: Allahü teâlânın rızâsından ve beğendiği şeylerden uzaklaştırıp, âhireti unutturan şeyler demektir.)

Hâris el-Muhâsibî hazretlerine sabrı suâl ettiler. O da: "Sabır, Allahü teâlâdan gelen her şeyi hoş ve iyi bir şekilde karşılayıp, heyecan ve ümidsizliğe düşmemek, sıkıntılı ve meşakkatli zamanlarda dayanıklı ve tahammüllü olmaktır." şeklinde cevap verdi.

Ahmed bin Muhammed bin Mesrûk anlatır: Hâris el-Muhâsibî hazretlerine, "Allahü teâlâya muhabbetin, sevginin alâmeti nedir?" diye suâl edildi. Soru soran şahsa; "Senin bu hususta bir bildiğin var mı?" dedi. O zât: "Evet şu âyet-i kerîmede meâlen; **"Ey sevgili Peygamberim! Onlara de ki, eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever."** buyrulduğunu biliyorum. Bu âyet-i kerîmeden, Allahü teâlânın kullarını sevmesinin alâmetinin, Resûlullah efendimize tâbi olmak ve O'na uymak olduğunu, anladım." dedi. Hâris hazretleri bu cevâbı çok beğendi.

Buyurdular ki; "Allahü teâlâ kulunu sevdiği zaman, ona, farzların edâsı için sevinç ve gayret verir."

"Bir kimsenin kalbinde Allahü teâlânın korkusu kalmaz ve âhirette azap göreceğini unutursa, günahları çoğalır ve tehlikeli durumlara girer. O zaman, iyi şeyleri idrâk edip yapamaz, kötü şeylerin kötülüğünü görüp, ondan sakınamaz. Nefsinin esîri olur. Allahü teâlânın katında kıymeti düşer. Kalbi paslanıp, îmânı zayıflar."

Bir defâsında ona, zühd sâhibi insanların dereceleri nasıldır?" diye sordular. O da şöyle buyurdu: "Akıllarının derecesi ve kalblerinin temizliği kadardır. Zâhidlerin en üstünü, en akıllı olanıdır. En akıllı olanlar, Allahü teâlânın emirlerini iyi anlayıp, onları yerine getirmek için bütün güçleriyle çalışanlardır. Bunlar, dünyâya düşkün olmayıp, âhirete yönelenlerdir.

(Haram ve şüphelilerden sakınıp, mübahlara fazla dalmamak; dünyâdan yüz çevirip, âhirete yönelmekle olur.)

"Kim cennetliklerden olmayı isterse, sâlih kimselerle berâber olsun."

"Kulluk, insanın, âcizliğini idrâk edip, anlamasıdır."

"Eziyetlere katlanmak, kızmamak, güler yüzlü ve tatlı sözlü olmak, güzel ahlâktandır."

"Kanâatkâr bir kimse aç bile olsa, onun gönlü zengindir."

"Eğer kulun başına bir belâ gelecekse, bunun alâmeti kalbin Allahü teâlâyı anmamaya başlamasıdır. Artık kalb, bundan sonra, gaflete dalar."

"İlim sâhipleri,Allahü teâlâdan daha çok korkar. Zühd, insanın kalbini dünyâ sıkıntılarından uzak tutar. Allahü teâlânın yüceliğini ve büyüklüğünü tanımak, tövbe etmeyi temin eder."

"Her şeyin bir cevheri, özü vardır. İnsanın da cevheri, akıldır. Aklın cevheri sabırdır. Kim Allahü teâlânın verdiği nîmetlere şükretmezse, o nîmetin elinden alınmasını istemiş olur."

"Gayretini, başkasının ayıplarını aramakta değil, kendi nefsini ıslâh etmek için harca."

"Allahü teâlânın senin için murâd ettiğine, dilediğine râzı ol. Abdullah bin Mes'ûd şöyle buyurur: Allahü teâlânın senin hakkında yaptığı taksimine râzı ol. Böylece, insanların en zengini olursun. Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden uzaklaş, onları yapma. Böylece, günahlardan en çok sakınan bir kimse olursun. Allahü teâlânın emirlerini yerine getir. İnsanların en âbidi olursun. Hâlini Allahü teâlâya arz et. Sâdece O'ndan yardım iste. Hâlini insanlara şikâyet etme."

"Namazını, artık dünyâdan ayrılıyormuş gibi kıl."

"Hayâ, Allahü teâlânın beğenmediği kötü huylardan vazgeçmektir."

"Sâdık, doğru olan, insanlar kendisine kıymet vermeseler bile, hiç korkusu olmıyan, kalbinin doğruluğuna inanıp, insanların, kendi amellerinden hiçbirisini görmelerini istemeyendir."

"Nefsinin isteklerinden ve öfke ile hareket etmekten uzak dur. En önde gelen vazifelerinden birisi de, yumuşak olmak ve dikkatli hareket etmek olsun."

"İlmiyle takvâsını, ameliyle basiretini ve aklıyla mârifetini arttıran kimsenin izinden yürü."

"Kul için en doğru yol, ilimle amel etmek, Allahü teâlânın korkusuyla haramlardan sakınmaktır. Günahla nefsini yâd etme. Günahta ısrâr etme. Fakirlik zamanında Allahü teâlâya sığın, her hâlinde Allahü teâlâya muhtâc ol ve O'nun her emrinde O'na tevekkül et."

"Sana zulmedeni affet. Amelinle mağrûr olmaktan sakındığın gibi, ilimle gururlanmaktan sakın. Yakınının, fakirin ve komşunun hakkını gözet. Konuşmadan hoşlanmayanın yanında konuşma. Mazlum kardeşine yardım et. Zamânını iyi değerlendir."

"Günahlar gaflet getirir. Gaflet ise, kalbin katılaşmasına sebeb olur. Kalbin katılaşması, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır ve Allahü teâlâdan uzaklık ise, Cehennem'e götürür."

"Câhillerin ahlâkından, günahkârların meclisinden, kendini beğenenlerin iddiâlarından, mağrûrların isteklerinden ve ümitsizlerin ümitsizliklerinden sakın ve uzak dur. Hak ile amel et. Allahü teâlâya güven. Emr-i mârûf ve nehyi anilmünker yap."

"Şu üç çeşit muhabbet çok mühimdir: Birincisi, ibâdeti günaha tercih etmek sûretiyle Allahü teâlâyı sevmektir. İkincisi, kuvvetli bir îmân ile Resûlullah'ı sevmektir. Bunun alâmeti, Resûlullah'ın sünnetine yapışmaktır. Üçüncüsü ise, Allah için müminleri sevmektir. Bunun alâmeti müminlere eziyet etmemek ve onlara faydalı olmaktır."

"Dilin farzı ve vazifesi; sükûnet ve öfke zamanlarında doğruluktan ayrılmamak. Gizli ve açık

hiç kimseye eziyet etmemektir. Gözün farzı ve vazifesi; haramlardan korunmaktır. Kulağın farzı ve vazifesi, helâl olmayan şeyleri dinlememektir. Lisanından sonra, insanoğlu için en tehlikeli âzâ kulağıdır. Çünkü kulak, kalbin en büyük elçisidir. Fitne bataklığına en fazla dalan kulaktır. Burnun farzı ve vazifesi; burun, kulak ve göze tâbidir. Dinlemesi ve bakılması câiz olmayan bir şeyin koklanması da câiz değildir. Ellerin ve ayakların farzı ve vazifesi; Allahü teâlâ tarafından haram kılınan şeylere uzanmaması ve başkalarının hakkından sakınmasıdır."

Eserleri:

1) Âdâb-ün-Nüfûs, 2) Şerh-ul-Ma'rifet, 3) El-Menâzil fi'z-Zühd ve Gayrihi, 4) El-Ba's ve'n-Nüşûr, 5) Er-Riâye li-Hukûkıllah Azze ve Celle, 6) El-Halvet ve't-Tenekkul fi'l-İbâdet, 7) Muâtebet-ün-Nefs, 8) Risâlet-ül-Müsterşidîn.

HİÇ KİMSEYİ İNCİTME

Hâris el-Muhâsibî hazretleri buyurdu ki: Nefsini hesâba çeken muhâsebe ehlinin belli hasletleri vardır. Bunları tecrübe ve tatbik edince, Allahü teâlânın ihsânıyla şerefli makamlara ulaşmışlardır. Her şey güçlü bir azimle ve nefsânî arzuları tamâmen terk etmekle elde edilir. Çünkü azmi sağlam olanların nefsin hevâ ve hevesine karşı durmaları basitleşir. O halde kuvvetli bir azimle şu hususlara uy:

1) Doğru ve yalan yere yemin etme.

2) Yalan söylemekten sakın.

3) Zulüm bile yapmış olsa hiç bir kimseye lânet etme.

4) Vefâkâr olmak imkânı bulduğun müddetçe ahdinden dönme.

5) Ne sözle ne de hareketle hiçkimseye bedduâ etme. Yaptığın iyilik için mükâfât, karşılık bekleme. Allahü teâlânın rızâsı için tahammüllü ol.

6) Kâfir olsun, müşrik veya münâfık olsun, hiçbir kimsenin aleyhinde şâhidlik yapma. Halka karşı merhametli ol. Allahü teâlânın gazabından uzak kalmak için en uygun yol budur.

7) Ne içinden ne de dışından aslâ günah işlemeye yönelme, âzâlarının tamâmını günahtan uzak tut.

8) Hiç kimseyi incitme. İster az ister çok olsun veya ihtiyacın olsun yâhud da olmasın hiçbir halde kendi yükünü kimseye yükleme.

9) İnsanlardan hiçbir şey bekleme ve sâhib oldukları hiçbir şeye göz dikme.

10) Dünyâ ve âhirette makam ve izzet yüksekliği, Allahü teâlânın dilemesine, vermesine bağlıdır. Bu bakımdan kendini karşılaştığın hiçbir insandan daha üstün görme.

SÜNNETE UYGUNDUR

Ahmed bin Hanbel hazretlerine dediler ki: "Hâris el-Muhâsibî tasavvuf ile alâkalı mevzûlardan bahsediyor. Bunlara âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden delil getiriyor. Onu dinlemek istemez misin?" Ahmed bin Hanbel: "Evet, dinlemek isterim." dedi. Nihâyet bir gece yanına gitti. Gece sabaha kadar sohbetini dinledi. Hâris el-Muhâsibî'de ve yanında bulunanlarda dînen münâsib olmayan bir şeye rastlamadı. Ahmed bin Hanbel hazretleri burada gördüklerini şöyle anlatmaktadır: "Akşam ezânı okununca, öne geçip namazı kıldırdı. Namaz kılındıktan sonra, yemek geldi. Yemeğe oturdular. Hâris el-Muhâsibî, hem konuşuyor hem yemek yiyordu. Zâten yemek yerken güzel şeylerden bahsetmek sünnete de uygundur. Yemek yendikten sonra, ellerini yıkadılar. Sonra, berâberce oturdular. Herkes yerini alınca, bir suâli olan var mı? diye sordu. Riyâ, ihlâs ve muhtelif hususlarda, suâller sordular. Suallere cevap verdi. Ayrıca delillerini de söyledi. Bu sırada gece bir hayli ilerlemişti. Birisine, Kur'ân-ı kerîm okumasını söyledi. Kur'ân-ı kerîm okundukça ağlıyor, inliyor ve göz yaşları döküyorlardı. Kur'ân-ı kerîm okunması bitince, Hâris el-Muhâsibî hafifce duâ yaptı, sonra namaza

kalktı." Sabah olunca, Ahmed bin Hanbel hazretleri Hâris el-Muhâsibî'nin fazîletli bir zât olduğunu söyleyip, takdirlerini bildirdi.

KIYMETLİ KARDEŞİM

Derler ki, Hâris el-Muhâsibî kırk yıl sırtını duvara dayamayıp, ayaklarını uzatmadan oturdu. Niçin böyle kendine eziyet ediyorsun diyenlere; "Allahü teâlânın huzûrunda kul gibi oturmamaktan hayâ ediyor, utanıyorum." derdi. Yine buyurdular ki; "Kıymetli kardeşim! Kötü âlimler insanlar için çok tehlikelidir. Onlar dünyâya düşkündürler. Dünyâyı âhirete tercih ederler. Sonra şunu iyi bil. Dünyâyı âhirete tercih edenler, râhat ve huzur içerisinde de değildirler. Onların neşe ve sevinçlerine, keder ve sıkıntılar karışmıştır. Bunların sonu felâkettir. Aslında böyle kimselerin dünyâsı da âhireti de harâbtır. İki dünyâları da perişândır. Kıymetli kardeşim! Kendinize geliniz. Aklınızı başınıza alınız. Allahü teâlâdan korkunuz. Şeytan sizi aldatmasın. Şeytan ve onun yardımcıları, Allahü teâlânın huzûrunda perişan olacaklardır."

1) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.57

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.73

3) Târih-i Bağdâd; c.8, s.211

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.387

5) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.144

6) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.56

7) Risâle-i Kuşeyrî; s.72

8) Dirâsât fit-Tasavvuf-il-İslâmî; s.153

9) Sıfat-üs-Safve; c.2, s.24

10) Nefehât-ül-Üns; s.52

11) Tabakât-ül-Evliyâ; s.175

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.177

HARPUTLU HACI ÖMER EFENDİ;

Büyük âlim ve velî. 1800 (H.1215) yılında Harput iline bağlı Germiri köyünde doğdu. Kayseri'de yerleşti ve 1878 (H.1295) yılında bu şehirde vefât etti.

İlk tahsîlini köyündeki sıbyan mektebinde yaptı. Daha küçük yaştayken babası ve âile fertleriyle birlikte Harput şehrine göç etti. 1830 târihine kadar Harput'ta oturarak yüksek medreselerde ilim tahsîline çalıştı. Bu târihte Ayıntab'a ve bir sene sonra da Kayseri'ye gitti. Kayseri'de Divrikî Hâfız Mustafa Efendi ile Göncüzâde Kâsım Efendiden ilim tahsîl etti. Kâsım Efendiden icâzet aldıktan sonra İstanbul'a geldi. Orada meşhûr âlimlerden dersler aldı. Bilhassa Huzûr-ı hümâyûn hocalarından Abdurrahîm Efendinin sohbetlerine katılarak ilimde ve tasavvuf yolunda ilerledi.

Üç defâ hacca gitti. 1840 târihinde yaptığı hac esnâsında Mekke-i mükerremede mücâvir olarak kaldı. Bu sırada Mekke'de bulunan Nakşibendî seyyidlerinden Şeyh Muhammed Can Efendinin derslerine ve sohbetlerine katıldı. Onun feyz ve bereket saçan mübârek nazarlarıyla kalbi dünyâ bağlılığından kurtulup devamlı Allahü teâlâ ile meşgul olmaya başladı. Muhammed Can Efendiden halîfelik alan Hacı Ömer Efendi, 1841 senesinde Mısır'a gitti. Buradaki Gülşenî tekkesinde bir sene kırâat ilmini tahsîl etti.

1842 yılında Kayseri'ye dönen Hacı Ömer Efendi, ertesi yıl burada evlendi. Kayseri'de senelerce talebelerine ilim ve feyz sundu. Evi devamlı kendisinden nasihat ve duâ almak isteyenlerle dolar taşardı. Yaşayışı ve her hâli sünnet-i seniyyeye uygundu.

Vefâtından üç sene önce mübârek mîrâc gecesinde talebeleri ile sohbet ederken, onlara

kendisinin böyle mübârek bir gecede Rabbine kavuşacağı işâretini verdi. Gerçekten de bu konuşmadan üç sene sonra 1878 (H.1295) yılının mîrac gecesinde vefât etti. Kabri Kayseri'de Hunad Câmii şerîfi içerisindedir.

1) Harput Yollarında

HARPUTLU İSHAK EFENDİ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Harput'un Percenç köyünde 1803 (H.1218) senesinde doğdu. Babasının ismi Abdullah Efendidir. İlk tahsîlini Harput'ta yaptıktan sonra, ilim öğrenmek için İstanbul'a gitti. FâtihCâmii etrâfındaki Sahn-ı Semân Medreselerinde ders gördü. İstanbul'da uzun bir tahsîl hayâtından sonra icâzet, diploma aldı ve Harput'a döndü. Harput Meydan Câmii Medresesinde ders verdi ve çok sayıda talebe yetiştirdi. Talebeleri üzerine çok titreyen Harputlu İshak Efendi; "Talebe, solmayan güle ve konuşan bülbüle benzer." buyururdu.

Harputlu İshak Efendi, Harput'ta iki sene kaldıktan sonraİstanbul'a giderek ilim öğrendiği medresede ders vermeye başladı. Sohbetlerinin tatlılığı ve ilminin yüksekliği ile kısa zamanda meşhur oldu. Zamânın sultânı Abdülazîz Han tarafından saraya dâvet edildi. Sultan ona huzur hocalığını verdi. Sultan Abdülhamîd Han zamânında İstanbul pâyeliği rütbesi verildi ve Evkaf Nezâretinde büyük bir komisyona üye oldu. 1855'te ise Dârülmaârif hocalığına getirildi.

Hıristiyanların; "İslâmiyet kılıç zoruyla yayıldı ve kabûl ettirildi." iddiâlarını değişik delillerle çürüten Harputlu İshak Efendi; "Saldırmakla, öldürmekle bu yüce din yayılmadı. Bu devletleri ayakta tutan, yaşatan büyük ve başlıca kuvvet; îmân, adâlet, doğruluk ve fedâkarlık kudretiydi. Ruslar, yüz yıldan beri istilâ ettikleri Kazan, Özbekistan, Kırım, Dağıstan ve Türkistan'da bulunan müslümanların küçük çocuklarından, en ihtiyarına kadar her ferd için senede birer altın almışlardır. Ayrıca askerlik yapmak, mekteplerde Türkçe konuşturmayıp, zorla Rusça öğretmek gibi çeşitli işkence ve zorlamalara rağmen bu kadar senedir Rusya'daki müslümanlardan kaç kişi hıristiyan olmuştur." buyurdu.

Yine protestanların; "Oruç tutmak gibi ağır bir yükü, insanlara yüklemek yerine, insanın yalnız bozuk, kötü niyetlerden ve bâtıl düşüncelerden kendini uzaklaştırmasını herkese tavsiye ederiz." sözlerine ise; "Allah tarafından gönderilen hak dînin ahkâmını insanlar değiştiremezler. Oruç, yalnız aç ve susuz kalmaktan ibâret değildir. Orucun bâtınî birçok hikmet ve faydaları vardır. İlâhî esaslar üzerine binâ edilmiş olan bir farzı papazların ve hiçbir kimsenin tahrif etmeye, değiştirmeye selâhiyeti yoktur. Oruç zâhirî ve lüzumsuz amel değildir."

Harputlu İshakEfendi buyurdu ki: "Akıl sâhibi olan herkesin açıkça gördüğü gibi, kâinâta ibret nazarıyla bakıldığında, bütün işlerin ve hallerin, bir düzen içinde değişmeyen kânunlara bağlı olduğu görülür. O kânunları koyan ve aynı şekilde hıfz eden bir yaratıcının, yâni vâcib-ül-vücûd olan Allahü teâlânın lâzım olduğu, aklı selîm sâhibi kimseler tarafından hemen anlaşılır. İşte cenâb-ı Hak, bu her şeyin ilk başlangıcı ve keyfiyeti, nasıl olduğu akıl ile anlaşılmayan ezelî ve ebedî olan mutlak yaratıcısıdır. O, bütün kemâlâtı ve üstünlükleri kendisinde toplamıştır."

Harputlu İshak Efendi, hastalanıp yatağa düşünce, talebeleri ve ziyâretine gelenler çok üzüldüler. Onlara; "Neden üzülüyorsunuz dostlarım? Gören de sizi hiçbir şey bilmez sanır. Ölüm mümine hediyedir. Ölüm Hakk'a kavuşmaktır. Ölüm, fânî âlemden göç etmektir. Ölüm yok olmak değildir. Bırakınız üzülmeyi ve ağlamayı. Ben seviniyorum, çünkü asıl vatanıma gidiyorum." buyurdu. 1891 (H.1309) senesinde İstanbul'da vefât etti. Fâtih Câmiinin kıble

tarafındaki bahçeye defnedildi.

Harputlu İshak Efendi birçok eser yazmıştır. Bâzıları şunlardır: **1) Şems-ül-Hakika, 2) Zübde-i İlm-i Kelâm, 3) Es'ile ve Ecvibe-i Hikemiye, 4) Miftah-ül-Uyûn, 5) Es'ile ve Ecvibe-i Mecmuât-ül-Kavâid** (4 cilt), **6) Kâşif-ül-Esrar, 7) Diyâ-ül-Kulûb:** Bu eser İhlâs A.Ş. tarafından **Cevâb Veremedi** ismiyle Türkçeye çevrilip bastırılmıştır.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.247

2) SicilliOsmânî; c.1, s.329

3) Harput Yollarında

HÂRÛN-I VELÎ (Bkz. Seyyid Hârûn-ı Velî)

HASAN ADLÎ EFENDİ;

İstanbul'un büyük velîlerinden. İsmi Hasan, babasınınki Muhammed'dir. Doğum târihi belli değildir. Rumeli'de İştib kasabasında doğdu. KünyesiEbü'l-Mütekellim'dir. İlk tahsîlini babasının yanında yaptı. Tahsil hayâtına devâm etmek için İstanbul'a gitti. Zamânın meşhûr âlimlerinin sohbetlerine ve derslerine devâm etti. Zâhirî ilimleri Kemâleddîn Taşköprüzâde'den öğrendi. O devirde makam ve mevki bakımından rağbette olan kâdılık ve müderrislik mesleğine ve makam sâhibi olmaya çok arzulu idi.

Bir gece Dâvûtpaşa semtinde bir arkadaşının evinde misâfir oldu. O gece rüyâsında, başına toplanan kırk-elli siyah benizli kâfirin eziyet ettiğini gördü. Onların bu eziyetleri karşısında çok zor durumdaydı. Bağırıp çağırmasına rağmen kimse yardımına gelmeyip, nefesi kesileceği sırada, gâyet nûrânî yüzlü bir zât çıktı ve; "Eğer içindeki makam mevkı sâhibi olmak emellerini atarsan, bu kötü kimselerin elinden seni kurtarırım." dedi. Bu acılı girdaptan kurtarması için, o zâtın sözünü kabul etti. O mübârek zât, o kâfirlerin üzerine yürüyüp, bırakın onu diye işâret edince, bıraktılar. Fakat o zât gözden kayboldu. Hasan Efendi uykusundan uyandığında kalbinde mal, makam ve mevkı sevgisinin kaybolduğunu gördü. Sonra, sohbetlerini dinlemek için, rüyâsında gördüğü o mübârek zâtı aramaya başladı. Dost ve arkadaşlarına sorunca, Germiyanlı Yâkup Efendiden bahsettiler.

Hasan Adlî, dostlarının sözlerinin tesiriyle Germiyanlı Yâkup Efendinin dergâhına gitti. Öğle vakti yaklaştığı için, abdest alıp, bahçedeki kabirleri ziyâret ettikten sonra içeri girdi. Bu esnâda vakarlı ve nûrânî yüzlü bir zât gelip, öğle namazını huşû içerisinde kıldırdı. Duâdan sonra, HasanAdli o zâtın elini öptü. O zât ona, hoş geldin, nasılsın diye hal hatır sordu ve iltifatlarda bulundu. Biraz sonra Hasan Adlî, kalbinin o zâta meylettiğini gördü ve bâzı nasîhatlarını dinledi. Rüyâsından haberdâr olduğunu anlayınca ona bağlanıp, talebesi oldu.

Hasan Adlî, hocasının dergâhında on beş sene hizmet etti. Bu müddet içerisinde tasavvuf yolunun edepleri ile edeplendi. Güzel ahlâk ile süslendi. Pek ince sırlara vâkıf oldu. Nefsinin arzu ve isteklerini kırmak için çeşitli riyâzetler çekti. Hocası sohbet esnâsında, Mısır'daki bir zâviyede çektiği riyâzetlerden sık sık bahsederdi. Bir ara Hasan Adlî Efendinin kalbinde Mısır'a gitmek ve hocasının bulunduğu yerlerde riyâzet çekmek isteği geldi. Fakat hocasından izin istemeye cesâret edemedi. Allahü teâlânın izni ile hocası duruma vâkıf oldu ve bir sohbet sırasında Hasan Adlî'ye; "Gönlünüzden geçtiği üzere saâdet ile Mısır'a gidiniz. Câmi-ul-Ezher'de, gönüllerinde dünyâ sevgisi olanlardan uzak dur. Gönül ehli olan velîlerle berâber ol." diye tavsiyede bulunarak Mısır'a gitmesine izin verdi.

Hasan Adlî, Kâhire'ye giderken, İskenderiye'ye uğradı. Buradaki kabirleri ve velîleri ziyâret ettikten sonra Kâhire'ye geçti. Hocasının tavsiyesi üzerine dünyâ ehlinden uzak durdu.

Câmi-ul-Ezher'de birçok âlim ve velînin sohbetinde bulundu. Bir müddet Mısır'da kaldıktan sonra hocasını çok özleyip, dönmeye karar verdi. Birkaç dervişle birlikte yola çıktı. Yolda parası bitti. Sıkıntı içinde Dimyat'a vardı. Dimyat'ta câmi ve büyük zâtların kabirlerini ziyâret ettiği sırada, karşısına çıkan bir zât, bir kese verip kayboldu. Kesenin içinde bir mikdâr para ve küçük bir kâğıt parçası vardı. Kâğıtta bu sırrı kimseye söyleme diye yazılıydı. Dönüş yolculuğu sırasında Konya'ya da uğradı. BuradaCelâleddîn-i Rûmî'nin kabrini ziyâret ederek, ruhâniyetinden istifâde etti. Uzun bir yolculuktan sonra Üsküdar'a ulaştı. Sonunda hocasının dergâhına vardı ve huzûra girip el öptü. Hocasının iltifâtına kavuşan Hasan Adlî, derslere devâm etti. Bu sırada pekçok hallere kavuştu.

Bir gün Hasan Adlî, halvethânesinde tek başına otururken çeşitli memleketleri gezen bir zât yanına girdi. Bu sırada Hasan Adlî Efendiye gezip gördüğü, ibret almaya değer yerleri gâyet canlı bir şekilde anlattı. Bunun üzerine Hasan Adlî Efendide onları görmek arzusu doğdu.Yatsı namazından sonra yanındaki misâfirle berâber hocasının sohbetine katıldı. Hocası sohbet esnâsında bir vesîle ile onlara, misâfirin bahsettiği memleketleri gösterdi. Hasan Adlî Efendinin bu manzara karşısında hocasına olan bağlılığı daha çok arttı.

Hasan Adlî günlerini ibâdet, tâat ve zikirle geçirirken bir gün hatırına; "Ne olaydı rûhânî varlıklar benim dediğimi yapaydı." diye geldi. Bu arada bir vesîle ile hocasının huzûruna gitti. Hocası konuşma sırasında; "Biz talebeliğimiz sırasında sizin kaldığınız odada kalırken rûhânî bir cemâat gelip bize bir kese altın getirirdi. Biz kalbimizi esas maksaddan ayırmayıp, altınlara iltifât etmezdik. Bilhassa talebeye, mâsivâ bağı ile bağlanmak yakışmaz. Onlar da mâsivâdandır." diyerek, Hasan Adlî Efendinin kalbinden bozuk düşüncelerin gitmesini sağladı.

Hasan Adlî Efendi, bir süre sonra hocasının terbiyesinde, kemâle geldi. Hocasından hilâfet ve icâzet aldıktan sonra, Balat Ferruh Kethüdâ zâviyesi şeyhliğine tâyin edildi. Burada talebe yetiştirmek ve insanlara doğru yolu anlatmakla meşgûl oldu. Daha sonra Şeyh Hasan Efendinin vefâtı üzerine Kocamustafapaşa Dergâhına şeyh tâyin edildi.

HasanAdlî, 1617 (H.1026) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kocamustafapaşa Zâviyesine defnedildi. HasanAdlî Efendinin **Manzum Tergibat** ve **Müretteb Dîvânı** vardır. Eserleri basılmamıştır.

CİN BEYİNE SELÂM SÖYLE

Hasan Adlî Efendi bir gün talebeleri ile giderken yolda bir kasabaya uğradı. Bu sırada birisi yanına gelip; "Efendim âileme cin musallat oldu. Her gece hanımımı alıp götürüyor. Lutfedin de bu dertten kurtulayım." diye ricâda bulundu. Hasan Adlî Efendi; "Git cin beyine bizden selâm söyle. Bizim hatırımız için bu hâtunu incitmesinler." dedi. HasanAdlî oradan bir süre sonra ayrıldı. Birkaç ay sonra seyâhat dönüşünde oraya yine uğradı. O şahıs, Hasan Adlî Efendiyi görünce, ellerine kapanıp; "Efendim, himmetiniz ile o dertten kurtulduk. O gece gelip yine hanımımı alıp götürdüler. Fakat cin beyi kendilerine; "Bundan sonra o hanımı getirmeyin. O şeyhe bağışladık." diye emir vermiş. Ondan sonra öyle bir şey olmadı." dedi.

1) Menâkıb-ı Adlî Hasan Sümbülî, Üniversite Kütüphânesi, İbnü'l-Emîn, No: 2956

2) Lemezât; v.1796 (Üniversite Kütüphânesi,TürkçeYazmalar Kısmı No:-1894)

3) Sicillî Osmânî; c.2, s.131

4) Şakâyık-ı Nu'mâniyyeZeyli (Atâî); s.606

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.118

HASAN BİN ALİ ASKERÎ;

Bağdât'ta yaşamış olan evliyânın büyüklerinden. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem soyundan olup, seyyiddir. On iki imâmın on birincisidir. İsmi, Hasan olup, künyesi, Ebû Muhammed'dir. Zekî, Hâlis ve Sirâc lakaplarıyla bilinir. Samarra'da oturduğu El-Asker Mahallesine nisbetle El-Askerî diye meşhûrdur. İmâm-ı Ali Nakî'nin oğludur. Annesinin ismi Sûsen'dir. Babası annesine Hadîs ismini vermiştir. 846 (H.232) senesinde Medîne-i münevverede doğdu. 874 (H.261) senesinde Bağdat'ta vefât etti. Kabri Bağdat yakınlarındaki Samarra'da babasının türbesindedir.

Medîne-i münevverede dünyâya gelen Hasan bin Ali Askerî, babasının ikâmete mecbur tutulduğu Samarra'ya iki yaşındayken geldi. Çocukluğu ve gençliği orada geçti. Daha çocukluğunda diğer çocuklardan farklı yaratılışta olduğu belliydi.

Behlül isminde bir kimse yoldan geçiyordu. Küçük yaşta olan Hasan bin Ali Askerî de yolun kenarında oturmuş ağlıyordu. Behlül isimli kimse, onun diğer çocukların elindeki oyuncaklar için üzülüp ağladığını zannetti. Yanına yaklaşarak; "Çocukların ellerindeki oyuncaklardan sana da alayım." dedi. Hasan bin Ali Askerî ona; "Ey akılsız kimse! Biz oyun oynamak için yaratılmadık." dedi. Behlül; "Niçin yaratıldık?" diye sorunca; "Biz ilim ve ibâdet için yaratıldık." dedi. Behlül; "Bu husûsu nereden biliyorsun?" diye sorunca; **"Sizi abes olarak, oyuncak olarak mı yarattık sanıyorsunuz. Bize dönmeyecek misiniz zan ediyorsunuz."** meâlindeki Mü'minûn sûresi 115. âyet-i kerîmesini okudu.

Behlül bu küçük çocuğun sözlerine ve hareketlerine hayret etti ve kendisine nasîhat etmesini istedi. Hasan bin Ali Askerî bâzı beyitler okuyarak nasîhatte bulundu. Fakat o sırada âniden fenâlaşıp bayıldı. Bir müddet sonra ayılıp kendine gelince, Behlül ona; "Sana ne oldu. Sen küçük ve günahsızsın." dedi. Hasan bin Ali Askerî; "Ey Behlül; Annemi ateş yakarken gördüm. Büyük odunları tutuşturmak için küçük odunları yakıyordu. Ben de Cehennem'in küçük odunlarından olmaktan korkuyorum." diye cevap verdi.

Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîl etmeye başlayan Hasan bin Ali Askerî zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Farsça, Hintçe ve Türkçe lisanlarını öğrendi. Babası Ali Nakî hazretlerinin hizmet ve sohbetlerinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi.Büyük âlim ve olgun bir velî olup insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya başladı.

Babasının vefâtı üzerine onun yerine geçip altı yıl üç ay kadar İmâmet-i Kübrâ vazîfesini yürüttü. İnsanların dünyâda ve âhirette saâdete mutluluğa kavuşmaları için gayret etti. Birçok talebe yetiştirdi. Tasavvufa sayısız hizmetleri oldu. Güzel ahlâkı ve hoş sohbetleriyle insanların gönüllerini fethetti.

Doğruları söylemesi sebebiyle bâzı hasedçi ve çekemez kimselerin de kışkırtmalarıyla zamânın devlet adamlarıyla arası açıldı. Bu sebeple hapse atıldı. Hapishânede bulunduğu sırada birçok kerâmetleri görüldü.

Ebû Hâşim Dâvud bin Kâsım el-Câferi anlattı: "Hapishânedeydim. Ben, Hasan bin Muhammed, Muhammed bin İbrâhim el-Ömerî'nin de bulunduğu beş altı kişilik bir grupla berâberdim. O sırada ansızın Ebû Muhammed Hasan bin Ali Askerî ve kardeşi Câfer yanımıza geldiler. Onların gelişiyle biz rahatladık. Hapishânenin vazîfelisi Sâlih bin Yûsuf'tu. Hapishânede yanımızda yabancı bir kimse de vardı. Hasan bin Ali Askerî bize yönelerek gizlice buyurdu ki: "Eğer şu kimse olmasaydı, burada bulunanların, hangisinin ne zaman buradan kurtulacaklarını söylerdim. Bu kimse sizin hakkınızda halîfeye bir mektup yazarak neler konuştuğunuzu, uygun olmayan hususları haber vermek istedi. Yazdığı mektup onun elbiseleri arasında gizlidir. O mektubu sizin bilemiyeceğiniz bir sûrette halîfeye ulaştırmak istiyor. Onun şerrinden sakınınız." buyurdu.

Ebû Hâşim ve yanındakiler o kimsenin üzerini aradılar ve içerisinde uygun olmayan çeşitli hususların yazılı olduğu mektubu buldular ve elinden aldılar. Daha sonra da onun yanında bir şey konuşmaktan kaçındılar. Böylece Hasan bin Ali Askerî hazretlerinin kerâmeti sebebiyle kötü bir durumdan kurtuldular."

Onu sevenlerden Îsâ bin Feth anlattı: "Biz hapishânedeyken Hasan bin Ali Askerî yanımıza girdi. Bana buyurdu ki: "Ey Îsâ; Senin ömrün altmış beş yaşını bir ay iki gün geçti." Hakîkaten doğum târihim yazılı olan kâğıda baktığım zaman onun dediği gibi olduğumu gördüm. Bana; "Senin çocuğun oldu mu?" diye sordu. Ben de; "Hayır olmadı." dedim. Ellerini açıp; "Allah'ım! Buna, kendisine kuvvet verecek hayırlı bir evlâd ihsân eyle. Çocuk ne güzeldir." diye duâ etti. Ben; "Ey efendim! Senin evlâdın var mı?" diye sordum. Buyurdu ki: "Allahü teâlâya yemin ederim ki benim bir oğlum olacak ve yeryüzünü adâletle dolduracaktır. Fakat şu anda yoktur." buyurdu. Daha sonra onun Muhammed Mehdî isminde âlim ve fazîletli bir oğlu oldu.

İsmâil bin Muhammed anlattı: Ebû Muhammed Hasan bin Ali Askerî'nin evinin kapısında oturdum. O kapıdan çıkınca kalkıp ona yönelerek, ihtiyaçlarımı bildirdim. İhtiyaç ve zarûret içinde olduğumu belirtip; "Vallâhî bir dirhemim dahi yoktur." dedim. Hasan bin Ali Askerî hazretleri; "Sen yemin ederek bir dirhemin dahi olmadığını söylüyorsun ama filan yere gömdüğün iki yüz dinarın var. Bunu sana bir şey vermemek için söylemiyorum. Lâkin senin o iki yüz dinarı kaybedeceğinden korkuyorum." buyurdu ve bana yüz dinar verdi. Ben ona teşekkür ettim.Fakat içime gömdüğüm iki yüz dinarın kaybolma korkusu düştü. Onu gömdüğüm yere gidip araştırdım. Aynen duruyordu. Başka bir yere naklettim. Yerini kimse bilmiyordu.

Bir müddet sonra o dinarlara ihtiyacım olunca, almak için yerine gittiğimde gömdüğüm yerde bulamadım ve üzüldüm. Oğlum paranın yerini bulup, almış ve onu harcamış. Ben ise o iki yüz dinarın hiçbir faydasını göremedim. Hasan bin AliAskerî hazretlerinin dediği gibi oldu.

Talebelerinden birisi şöyle nakletti: "Zindana düşmüştüm. Zindan çok dar ve ayağımdaki zincirler de çok ağırdı. İmâm-ı Askerî hazretlerine bir mektup yazarak sıkıntımı anlattım. Mektuba geçim sıkıntımın da olduğunu yazacaktım, fakat utandığım için yazamadım. İmâm-ı Askerî hazretleri, mektuba verdikleri cevapta; "Bu mektubu aldığın gün, öğle namazını evde kılacaksın." diye yazmış. Hakîkaten o gün öğle üzeri beni zindandan çıkarıp serbest bıraktılar.

Sevinç içinde evime geldim, namazımı kıldım. Kapım çalındı, kapıyı açtığımda İmâm-ı Askerî hazretlerinin hizmetçisi ile karşılaştım. Bana yüz altın ile bir mektup bıraktı. Mektubu açtığımda şunların yazılı olduğunu gördüm: "Ne zaman bir ihtiyâcın olursa iste! İstediğin şeye, Allahü teâlânın izniyle kavuşursun."

İmâm'ı sevenlerden biri, başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatır: "İmâm-ı Askerî hazretlerine bir mektup yazarak bâzı şeyler sordum. Bahar hummasından da soracaktım. Fakat unutmuştum. Daha sonra suâllerimin cevâbı geldi. Suâllerin cevâbından sonra şöyle yazmışlar: "Bu suâllerle berâber bahar hummasını da soracaktın, fakat unuttun. Onun cevâbını da verelim. **"Ey ateş! İbrâhim'in üzerine soğuk ve emin ol."** âyet-i kerîmesi yazılıp, hummalı hastanın boynuna asılırsa şifâ bulur." buyurdu. Dedikleri gibi yaptım. Hasta şifâ buldu."

Halîfe'nin huysuz bir atı vardı. Değil binmek, eyer bile vuramazlardı. Halîfe'nin hizmetçilerinden biri;"Bu atı İmâm-ı Askerî görsün. Ya bu at onu öldürür, veyahut at kullanılır hâle gelir." dedi. İmâm saraya çağrıldı. Sarayın bahçesine girince, doğruca o atın yanına gitti, ata elini sürünce hayvan terlemeye başladı. Sonra Halîfe, hazret-i İmâmın yanına gelerek, tâzimden sonra; "Efendim biz bu atı hiç kullanamıyoruz. Terbiye de edemedik. Buna bir eyer vurup eğitebilir misiniz?" dedi.İmâm-ı Askerî hazretleri atın yanına vardı, eyerini

vurdu. Halîfe; "Bir de biner misiniz?" deyince, bindi. Sarayın bahçesinde koşturdu. At, en ufak bir serkeşlik yapmadı. Sonra attan inip halîfenin yanına gelerek; "Bundan daha iyisini görmedim." buyurdu. Halîfe çok hayret etti ve atı İmâm-ı Askerî hazretlerine hediye etti.

Hasan bin Ali Askerî hazretleri ömrünü İslâmiyeti öğrenmek, öğretmek ve yaşamak sûretiyle geçirdi. Onun Nercis isimli hanımından Muhammed Mehdî isminde bir oğlu dünyâya geldi. Zamânının kutbu olan Muhammed Mehdî yüksek bir velî idi. Hasan bin Ali Askerî hazretleri 874 (H.261) senesi Rebîülevvel ayının sekizinci Cumâ günü Bağdât yakınındaki Samarra'da vefât etti.

Vefât haberi duyulunca, bütün Samarra halkı cenâzesine koştu. Başta halîfe olmak üzere, devletin ileri gelenleri, kumandanlar, kâdılar ve bütün halk onun cenâze namazında bulundular. Samarra'da babasının türbesinde kabrinin yanında defnedildi. Kabri, sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Hasan bin Ali Askerî hazretlerinin vefâtından sonra da kerâmetleri görülmüştür.

Harputlu bir şahıs memleketine gitmek üzere Erzurum'dan yola çıkmıştı. Kemah'a bağlı Nezkep köyünü gece geçmesi gerekiyordu. Burası eşkıyâlar yatağı ve tehlikeli bir yerdi. Bir dereye geldiğinde adamcağız korkudan gözlerini kapayıp Hasan-ı Askerî hazretlerinin rûhâniyetinden imdâd diledi. **"Siz işlerinizde şaşırıp kaldığınız zaman kabir ehlinden yardım taleb ediniz."** hadîs-i şerîfinin mânâsı tecelli etti. İmâm Hasan-ı Askerî'nin rûhâniyeti nûrânî bir şekilde karşısına çıkıp; "Korkma tehlikeli olan yerleri geçtin." diye müjdeledi. Ona gideceği istikâmeti gösterdi.

Şibrâvî, Hasan bin AliAskerî hazretlerinin vefât ettikten sonraki kerâmetlerinden şunu nakletti: "1879 (H. 1296) senesinde Irak'ın kuzey taraflarındaki bir köyden Bağdât'a gitmek üzere yola çıktım. O köyde kâdı olarak vazîfe yapıyordum. Benim için tâyin edilen vakti tamamlamadan oradan ayrıldım. Bulunduğum köyde şiddetli bir kıtlık hüküm sürüyordu. Bir toplulukla birlikte Bağdât yakınlarındaki Samarra şehrine vardık. Orada bulunan Hasan bin Ali Askerî'nin kabrini ziyâret etmek üzere kabr-i şerîfinin yanına vardık. Bu sırada benim üzerimde rûhânî bir hal meydana geldi. Böyle bir hal de Musul'da Yûnus aleyhisselâmın kabrini ziyâret ettiğim zaman olmuştu. Kur'ân-ı kerîmden okudum ve duâda bulundum. Sevâbını rûhuna bağışladım. Bende hâsıl olan bu hâlin Hasan bin AliAskerî hazretlerinin kerâmeti olduğunu anladım."

PASTA YERİNE ET YE

Hasan bin Ali Askerî hapishânede bulunduğu sırada oruç tutardı. O iftar ettiği zaman diğer arkadaşları da onunla birlikte yemek yerlerdi. Ebû Hâşim de onunla birlikte oruç tutmaya başladı. Aradan bir müddet geçince zayıf düştü. Oradaki vazîfeliden pasta istedi. Vazîfelinin getirdiği pastayı alan Ebû Hâşim boş bir kenara çekilerek yedi. Daha sonra her zamanki bulunduğu topluluğun arasına döndü. O topluluktan hiç kimse Ebû Hâşim'in bir kenara çekilip yeyip içtiğini bilmiyordu. Hasan bin Ali Askerî hazretleri Ebû Hâşim'e tebessüm ederek yöneldi ve buyurdu ki: "Ey Ebû Hâşim! Senin yeyip içmende bir mahzûr yoktur. Kendini zayıf hissettiğin ve kuvvetlenmek istediğin zaman pasta yerine et ye. Çünkü pasta insanı kuvvetlendirmez." Ebû Hâşim pasta yediğini kimsenin bilmediğini düşünerek, bunun Hasan bin Ali Askerî'nin kerâmeti olduğunu anladı.

BİZİ BOŞ ÇEVİRMEZ

Muhammed bin Câfer isimli bir genç anlattı:

Geçim sıkıntısı içindeydik. Bir gün babam; "Oğlum gel İmâm-ı Askerî hazretlerine gidelim. Onun çok cömert olduğunu söylüyorlar. Bizi de boş çevirmez. Bir ihsânda bulunabilir." dedi. Ben de "Peki,

baba sen onu hiç gördün mü?" deyince; babam: "Hayır" diye cevap verdi.

Daha sonra beraber yola çıkınca bana; "Beş yüz akçe verse, iki yüz akçesi ile elbise, iki yüz akçesi ile de un, geri kalanla da diğer ihtiyaçlarımızı alırız." dedi. Ben de; "Bana da üç yüz akçe verse, yüz akçe ile elbise, yüz akçe ile yiyecek ve yüz akçesi ile de merkep alıp, Kûhistan tarafına gitsem." dedim.

İmâm-ı Askerî hazretlerinin kapısına geldiğimizde, kapıya birisi çıkarak, babamı ve beni ismimizle çağırdı ve içeri girdik. İmâm-ı Askerî hazretleri; "Şimdiye kadar niçin gelmediniz?" diye sordu. Babam da; "Perişan hâlimizle yanınıza gelmeye utandık." dedi.

Ziyâretten sonra çıkıp giderken, arkamızdan hizmetçi koşarak geldi ve bir kese babama vererek; "Bu kesede beş yüz akçe vardır. İki yüz akçesi ile elbise, iki yüzü ile un ve yüz akçesi ile çeşitli ihtiyaçlarınızı alırsınız." dedi. Sonra bana dönerek bir kese de bana verdi ve; "Bu kesede üç yüz akçe vardır. Yüz akçesi ile elbise, yüz akçesi ile yiyecek, yüz akçesi ile de bir merkep alırsın, yalnız Kûhistan tarafına gitme." dedi. Sonra meydana gelen hâdiselerden, oraya gitmemin benim için iyi olmayacağını anladım.

1) Nûru'l-Ebsâr; s.166

2) Sefînetü'l-Evliyâ; s.29

3) Vefeyâtü'l-A'yân; c.1, s.135, c.2, s.94

4) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.389

5) Mu'cemül-Müellifîn; c.3, s.261

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1083

7) Târih-i Bağdad; c.2, s.366

8) El-A'lâm; c.2, s.200

9) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.3, s.182

HASAN BABA

Dokuzuncu yüzyılda yaşayan HasanBaba, Emir Sultan hazretlerinin halîfesidir. Ömrünü Balıkesir'de halka İslâmiyeti anlatmakla geçirmiştir. Kabri Balıkesir'de olup ziyâret edilmektedir.

HASAN-I BASRÎ;

Tâbiînin ve bu devirdeki evliyânın en büyüklerinden. İsmi, Hasan bin Ebi'l-Hasan Yesâr'dır. Künyesi Ebû Muhammed ve Ebû Saîd'dir. Aslen Basralı olduğu için Basrî ismiyle meşhûr olmuştur. Babasının ismi, Firûz, Yesâr veya Câfer'dir. Annesininki ise, Hayre'dir. 641 (H.21) senesinde Medîne-i münevverede doğdu. 728 (H.110) senesinde Basra'da vefât etti.Kabri Basra'da Sâlihiyye adı verilen yerde olup sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Hasan-ı Basrî hazretlerinin babası Basralıydı. Müslüman olmadan önce Fîrûz ve Yesâr isimleriyle anılıyordu. Müslüman olunca Câfer ismini aldı. İslâm ordularının gittiği Meysân fethi sırasında esir düştü. Eshâb-ı kirâmdan Zeyd bin Sâbit el-Ensârî'nin kölesi oldu. Annesi Hayre Hâtun ise Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) hanımlarından Ümmü Seleme'nin (radıyallahü anhâ) câriyesi, hizmetçisiydi. Bu ikisi müslüman olmadan evlendiler. Hazret-i Ömer'in halîfeliği sırasında 641 (H.21) senesinde bu evlilikten Hasan-ı Basrî dünyâya geldi. Doğduğunda teberrüken ad koymak üzere hazret-i Ömer'e götürdüler. Hazret-i Ömer onun güzel yüzünü görünce; "Adı Hasan (güzel) olsun." buyurdu. Böylece Hasan adı verildi.

Hâlen müslüman olmamış olan bu âile, Medîne'deVâdi'l-Kurâ denilen yerde oturuyordu. Annesi Hayre, Ümmü Seleme'nin (radıyallahü anhâ) evine gidip geliyor, onun hizmetini görüyordu. Küçük Hasan-ı Basrî'yi de berâberinde götürüyordu. Annesi Ümmü Seleme'nin

bir ihtiyâcını görmek için dışarı çıktığında henüz bebek olan Hasan-ı Basrî ağlıyor, hazret-i Ümmü Seleme de onu şefkat dolu kollarına alarak bağrına basıyor ve hattâ onu emzirdiği oluyordu. Hazret-i Ümmü Seleme; "Yâ Rabbî! Sen bu çocuğu âleme imâm ve Âdemoğullarına uyulacak kimse kıl. Halk ona uysun, onun gittiği hak yolunu tutsun." diye duâ buyurdu. Hazret-i Ümmü Seleme ihtiyar olduğu halde bu mübârek çocuk sebebiyle Allahü teâlâ onu emzirmesi için süt ihsân etmişti. Hasan-ı Basrî'nin bütün hayâtı boyunca, fikrî yapısına ve yaşayışına tesir ederek mutluluğunu hazırlayacak olayların başta geleni belki de budur. Ondaki hikmet ve fesâhatin sırrını bu hâdiseye bağlayanlar vardır.

Zamanla anne ve babası müslüman oldular ve kölelikten âzâd edildiler. Böylece huzurlu ve mutlu bir âilenin çocuğu olan Hasan-ı Basrî'nin çocukluğu Medîne-i münevverede geçti. Bu sebepleArapçayı en iyi şekilde öğrendi. Hazret-i Ümmü Seleme'nin evine annesiyle birlikte gidip gelen Hasan-ı Basrî, İslâm ahlâkıyla yetişti. Çocuk yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. İlk gençlik yılları Hazret-i Osman'ın halîfeliği sırasında Halîfenin Mescid-i Nebîde irâd ettiği bir hutbeyi dinledi.Hazret-i Osman'ın sohbetlerinde bulunup istifâde etti. Bu yüce halîfenin âsiler tarafından şehîd edilmesine şâhid oldu. Hasan-ı Basrî bu sırada on dört-on beş yaşlarındaydı. Medîne-i münevverede bulunduğu sırada Eshâb-ı kirâmın ileri gelenlerini görüp onların sohbetlerinde bulundu. Yetmiş tânesi Bedir Harbine katılmış olan yüz otuz civârında Sahâbe-i kirâmdan (radıyallahü anhüm) ilim ve feyz alıp, hadîs-i şerîf dinledi. Zâhirî ilimlerde yüksek derecelere yükseldi.

Hasan-ı Basrî on beş, on altı yaşlarındayken âilesiyle birlikte Medîne-i münevvereden ayrılarak zamânın önemli ilim merkezlerinden olan Basra'ya gitti.

Babasının memleketi olan Basra'ya yerleştikten sonra Abdullah bin Abbâs, Enes bin Mâlik, Abdurrahmân binSemûre, Semûre bin Cündeb, İyâd bin Himâr, Ma'kıl bin Yesâr ve Esved bin Serî radıyallahü anhüm gibi sahâbilerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Hadîs, tefsîr, fıkıh ilimlerinde yüksek ilim sâhibi oldu.

Bundan sonra Abdurrahmân ibniSemûre komutasındaki orduyla Sicistan'a giden Hasan-ı Basrî rahmetullahi aleyh, ilmî çalışmalarının yanında fetih ordularına da katıldı. Yine İbn-i Ziyâd, Horasan'a vâli olunca onunla birlikte Horasan'a gitti. On sene kadar süren faâliyetleri sırasında birçok sahâbî ile görüştü. Onlardan ilim öğrendi ve rivâyetlerde bulundu. Daha sonra Basra'ya dönüp orada bulunan sahâbîlerden ve Tâbiînin büyüklerinden ders almaya devâm etti. BöyleceEshâb-ı kirâmın Peygamberimizden naklen bildirdiği îtikâd, îmân, zâhir ilimlerini iyice öğrendi ve yetişti.

Hasan-ı Basrî hazretleri tasavvuf yoluna girmeden önce inci ticâreti ile meşgûl oldu. Bu yüzden Hasan-ı Lü'lûî diye anıldı. Ticâret için çeşitli yerlere gidiyordu. Ticâretle uğraşıp zengin olmuştu. Bir defâsında yine ticâret için Rum diyârına (Anadolu'ya) gitmek üzere yola çıktı. Uzun ve meşakkatli yolculuktan sonra Kayseriyye şehrine ulaştı. Vardıkları şehrin kapısında o diyârın hükümdârına kıymetli hediyeler vererek ticâret izni almak âdetti. Hazırladıkları hediyeyi hükümdâra takdim etmesi için vezire götürdüler. Vezir; "Bugün bir tören var, yarın takdim edelim." dedi.

Hasan-ı Basrî o gece vezirin konağında misâfir kaldı. Sabah olunca vezire kendilerinin de yapılacak törenleri takib etmek istediklerini bildirdi. Vezir kabûl etti. Vezirle birlikte tören yerine geldiler. Gördükleri manzara şöyleydi: Büyük bir meydanın ortasında süslü bir çadır kurulmuştu. Çadır saf ipek ve ibrişimden, direkleri ise gümüş ve altındandı. Çadırın önünde parlak yumuşak şilteler, divanlar kurulmuştu. Bu şilteler iyi cins atlastan ve çeşitli memleketlerden getirilmiş nâdide ve eşi bulunmayan kumaşlardan yapılmıştı. Çadırın içinde ise bir tâbut bulunuyordu. Hükümdârın ülkesinin ileri gelenleri, esnaf, çiftçi ve sanatkârları neleri varsa bütün malzemeleri ve âletleriyle meydanda hazırlanmışlardı. Askerler ise alaylar hâlinde meydanın ortasındaki süslü çadırın etrâfında toplanmışlardı. Askerler belli bir makam üzerine nâralar attılar, meydanın bir yönüne doğru çekilip gittiler. Arkasından ülkenin ileri

gelenleri, çiftçiler ve ticâret erbâbı kimseler çadırın etrâfında dönüp bağrıştılar. Sonra onlar da bir yöne çekilip gittiler. Arkasından o şehrin diğer insanları, atları üzerinde, mücevherlerle süslü civan yiğitler, feylosoflar, müneccimler, hâkimler, doktorlar ellerinde mesleklerinin işâreti olan âletlerle çadırın etrafında çeşitli nâmelerle dönüp gittiler. Sonra vezir ve Kayser (hükümdâr) ve onların yakın has adamları meydanın ortasına doğru ilerleyerek ortada kurulu süslü çadıra girdiler. Orada gerekli vazîfeler yapıldıktan sonra herkes evine döndü. Hasan-ı Basrî de vezirle birlikte vezirin evine döndü ve yapılan tören ile ilgili bilgi sordu. Vezir dedi ki: "Çadırın ortasındaki duran tâbut Rum Kayserinin oğlunun tâbutudur. O genç, son derece güzellik sâhibi, kuvvetli ve heybetli idi. Bütün fenlerde ve ilimlerde bilmediği bir husus yoktu. Silâhşörlükte arkasını yere getiren bir er çıkmamıştı. Gökten gelen bir âfet ile kazâya uğradı. Kendisine verilen bütün ilaçlar ve devâlar şifâ vermedi ve öldü. İşte her yıl bu günde o genci anmak için gördüğün bu törenler düzenlenir. Herkes onun tabutunun bulunduğu çadırın yanına varır "Herbirimiz senin uğruna canımızı fedâya hazırız, ama ne yazık ki elimizden bir şey gelmiyor. Bütün servetlerimizi, güzelliklerimizi, ilim ve hünerlerimizi emrine tahsis ettik, ama dünyâ kurulalı beri insanlar zengin fakir ölümden kurtulmaya muvaffak olamamışlardır." derler. Vezir devâm ederek; "Ey tüccarbaşı! İşte bu mânâyı anlamak için Kayser ve diğer devlet erkânı ve hükümdârın yakınları çadıra girip cenâzeyi kucaklayarak tesellî bulmaya çalışırlar. Ellerinden bir şey gelmediğini ve âcizliklerini anlayarak dağılırlar." dedi.

Bu hâdise Hasan-ı Basrî'ye çok tesir etti. Zâten dünyâ malının makam ve güzelliklerinin geçici olduğunu bilen Hasan-ı Basrî hazretleri bu hakîkati yakînen kavradı ve ticâreti bırakıp tamâmen âhirete yöneldi. Dönüşünde, şehre girer girmez elindeki malların hepsini fakirlere ve ihtiyaç sâhiplerine dağıttı. Basra Hâkimi olan Muhsin Ali'den el alarak tasavvuf yoluna yöneldi. Tasavvuf yolunda kısa zamanda ilerleyip mânevî derecelere yükseldi. Hiçbir zaman halktan bir şey kabûl etmedi. Ancak hocası Muhsin Ali'nin izni ile vâz edip, talebelerini yetiştirdi.

Hazret-i Ali, halîfeliği sırasında şehir şehir dolaşıp, halkını bizzat ziyâret edip dertlerini dinlemeyi kendisine âdet edinmişti. Nerede bir şeyh veya vâiz görse veya duysa, giderek onu dinler, doğru yoldan ayrılanları edeplendirir, doğru olanları takdir ederdi. Bu şekilde gezerken yolu Basra'ya düştü. Devesinden inip orada üç gün kaldı.Şehri baştan başa gezerken bir mecliste Hasan-ı Basrî'nin vâz ettiğini gördü. Hemen meclisine dâhil olup vâzını dinledi ve beğendi. Sonra ona; "Ey Hasan! Zamanın hâdiselerini anlatan biri misin? Yoksa hakîkî gerçeği öğretmek isteyen bir kişi misin?" diye sordu. Hasan-ı Basrî; "Resûl-i ekremden bize ne ilim geldi ise onu yaymaya çalışıyoruz. Haberini doğru bulduğum ilmi halka söylemekten çekinmiyorum." dedi. Hazret-i Ali tebessüm ederek ona yöneldi ve tebrik etti. Daha sonra meclisten dışarı çıktı. Hasan-ı Basrî hazretleri onun hazret-i Ali olduğunu anlayıp hemen kürsüden indi, eteğinden tutup mübârek ayaklarına yüzünü gözünü sürüp öptü. Sonra hazret-i Ali'den zikir telkini istedi. Bâbü't-Taşt denilen yerde bulunuyorlardı. Hazret-i Ali tasavvuf ile ilgili gizli sırları Hasan-ı Basrî'ye burada anlattı.

SonraHasan-ı Basrî ona bîat etti. Hazret-i Ali ona icâzet vererek zikir telkiniyle ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfelendirdi. Sonra tarîkattaki ilk **Hilâfetnâme'**yi yazıp Hasan-ı Basrî'ye verdi. Tarîkat ehli arasında usûl olan "İzinnâme, icâzetnâme" denilen yazılı kâğıt verme usûlü hazret-i Ali'den kaldı.

Hasan-ı Basrî hazretleri kavuştuğu bu mânevî iltifât ve derecelerin verdiği zevkle kırk gün bir şey yiyip içmedi. Sonra irşâd seccâdesine oturup, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya devâm etti.

İlimde, rivâyetlerine en çok başvurulan âlimlerden ve fazîlet sâhibi yüksek velîlerden oldu. İlim aldığı kaynağın sağlamlığı ve asr-ı saâdete yakınlığı sebebiyle ilimde çok yüksek seviyeye ulaştıktan sonra fetvâ vermeye ve talebe yetiştirmeye başladı. İlimdeki şöhreti,

ahlâkı, ders vermekteki üstünlüğü her tarafa yayıldı. Derslerine ve vâzlarına pekçok insan toplanırdı. Hattâ evi, sohbetinden istifâde etmek için gelenlerle dolup taşardı.

İlim ve fazîletlerinden istifâde ettiği Eshâb-ı kirâm ile kendi içinde bulunduğu nesli kıyas ederek:

"Siz onları görseydiniz mecnûn (deli) zannederdiniz. Onlar sizin iyilerinizi görseler; "Bunlar iyilik ve hayırdan nasipsiz kimselerdir.", kötülerinizi görseler; "Bunlar da müslüman mı?" derlerdi." buyurdu.

Allahü teâlânın rızâsına kavuşmanın yanında, dünyâ ve dünyâdakilerin tamâmen boş olduğunu anlayan Hasan-ı Basrî hazretleri, elinde bulunanları fakir ve ihtiyaç sâhiplerine tasadduk etti. Tamâmen ilim ve ibâdetle meşgûl oldu. Dünyâdan yüz çevirip zâhid bir hayat yaşamaya devâm etti.

Hasan-ı Basrî hazretleri, zamânının halîfesi Ömer bin Abdülazîz'e yazdığı mektupta da dünyânın boş olduğunu şöyle anlattı:

"Şüphesiz ki dünyâ, geçip gidilecek bir konaktır. Ebedî kalacak yer değildir. Dünyâda zenginlik ona dalmamaktır. Üzerinde yaşayanlar her an birer birer ölmektedir. Onu üstün tutan zillete, toplayan fakirliğe düşer. Dünyâ zehir gibidir. Onu bilmeyen yer, o da onu helâk eder (öldürür). Dünyâda, yaralı olup da yarasını tedâvî ile uğraşan kimse gibi ol. Yaralı kimse yarasının azmasından korkarak perhiz yapar, daha şiddetli acıya düşmemek için çektiği acıya sabreder. Tuzakları süsler altında gizlenmiş olan şu gaflet dünyâsından sakın. Ona dalma! Bitmeyen arzularla gönüller çeken sözlerle süslenmiş, nicelerini aldatıp, kendine meftun etmiştir. Süslenmiş gelin gibidir. Gözler ona bakmakta, kalbler ona hayran, nefsler ona âşık, o ise âşıklarını helâk ediyor. Yaşayanlar ölenlerden, sonrakiler öncekilerden ibret almıyor. Ârif olanlar bile bu hususta dalgındır. Ona düşkün olan, ondan dünyâlık elde eder. Fakat aşırı giden aldanır, âhirete gideceğini, dönüşünü unutur. Kalbi dünyâya dalar ve ayağı kayar. Sonra da büyük bir pişmanlığa ve derin bir hasrete düşer.

Dünyâya düşkün kimse, murâdına kavuşamaz. Bir gün olsun rahat nefes alamaz. Her gün, ayrı bir düşünce, keder getirir. Derken dünyâya o kadar dalar, ömür biter de ecel bir gün onu yakalayıverir. Sonunda, azıksız âhiret yolculuğuna çıkmak zorunda kalır. İşte böyle duruma düşmekten sakın.

Ey müminlerin emîri! Dünyâdan kendini muhâfaza edebildiğin müddetçe, sevinçli ol. Yoksa, ne kadar üzülsen yeridir. Dünyâ kimi sevindirirse, sonunda mutlaka beğenilmeyen bir şey vardır. Dünyâda sevinen aldanmıştır. Bugün faydalı görünen dünyâ yarın zarar verir. Dünyâda, ümit, belâ berâberdir. Dünyâda kalmanın sonu yok olmaya gider. Onun sevinci hüzün ile karışıktır. Dünyâda ne geleceği belli olmaz ki, beklenip tedbir alınsın. Dünyâdaki arzular, yalancıdır. Emelleri boştur. Onun iyiliği kederdir. Eğer iyi düşünürse, Âdemoğlu, onda her an tehlike ile karşı karşıyadır. İnsan, rahatlık hâlinde de, musîbet zamânında da, tehlikeli durumlara düşmemeye gayret göstermelidir. İnsana öleceğini Allahü teâlâ ve peygamberleri aleyhimüsselâm, bildirmemiş olsa bile, dünyâ onu uykudan mutlaka uyaracaktır. Bununla beraber, yine Allahü teâlâdan azâb ile korkutan, Cennet ile müjdeleyen rehberler geldi. Allahü teâlânın indinde dünyânın zerre kadar kıymeti yoktur. Resûlullah efendimize dünyâ hazîneleri arz olundu da, O kabûl etmedi. Verilmiş olsaydı bile, Allahü teâlânın nezdindekinden sivrisinek kanadı kadar bir şey eksilmezdi. Dünyâ, imtihân için sâlih ve ibâdet edenlerden alındı. Aldatmak için de, Allahü teâlânın düşmanlarına verildi. Dünyâ verilerek aldatılanlar, dünyâyı elde etmekle, ele geçirmekle, kendilerine ikrâm edildiğini zannederler. Allahü teâlânın, Mûsâ aleyhisselâma şöyle buyurduğu rivâyet edilir: "Zenginliğin geldiğini gördüğün zaman, (Bu cezâsı çabuklaştırılmış bir günah) de, fakirliğin geldiğini görürsen, (Hoş geldin ey sâlihlerin şiârı, alâmeti) de, istersen rahatlık sâhibini öv."

Îsâ aleyhisselâm; "Katığım açlık, şiârım korku, bineğim iki ayağım, elbisem yün, ışığım ay,

yemeğim ve meyvem yerden bitenler. Yanımda hiçbir şey olmadan sabahlar ve akşamlarım. Yeryüzünde benden zengin kimse yoktur." buyurmuştur.

Hasan-ı Basrî hazretlerinin Basra Mescidinde verdiği dersler büyük bir talebe topluluğu tarafından tâkib edilirdi. İlmi, zühdü, konuşmasındaki fesâhati ile herkes tarafından sevildi ve şöhreti her tarafa yayıldı. Hattâ halîfe ve vâliler onun ilminden istifâde etmek için, adamlar veya mektuplar göndererek baş vurdular. Ömer bin Abdülazîz'in halîfeliği zamânında, âlimlere ve evliyâya büyük bir hürmeti olan Basra vâlisi Adiyy bin Ertât, Hasan-ı Basrî'yi Basra kâdılığına getirdi. Devlet adamlarıyla olan münâsebeti bu şekilde artmış oldu.

Adâleti, takvâsı ve hizmetleriyle meşhûr Emevî halîfesi Ömer bin Abdülazîz rahmetullahi aleyh, Hasan-ı Basrî'ye mektup yazıp, âdil devlet reisinin nasıl olması gerektiğini kendisine yazmasını istemişti. Bu arzu üzerine Hasan-ı Basrî rahmetullahi aleyh şu mektubu yazdı: "Ey Müminlerin emîri! Bilmiş ol ki, Allahü teâlâ âdil devlet reisini, zulme, haksızlıklara mâni olucu, zayıflara yardımcı, darda kalanlara destek olarak yaratmıştır.

Âdil devlet reisi, kendi malını nasıl korur ve evlâdına nasıl şefkatli davranırsa, tebaasına da öyle davranır. O bedendeki kalp gibidir. Uzuvlar onun iyi olmasıyla iyi olur. Bozulmasıyla da bozulur.

Âdil devlet reisi Allahü teâlânın emirlerine uyar. O'na itâat eder. Emrindeki tebaasını da Allahü teâlâya itâat etmeye sevk eder. Ey müminlerin emîri, saltanatta, sâhibinin himâyesine verdiği malı ve âileyi darmadağın eden köle gibi olma! Allahü teâlâ kötülüklerden sakınılması için cezâlar emretti. Bunu uygulayacak olan (reis) suç işlerse yakışık olur mu?

Ey müminlerin emîri! Ölümü, ölüm ânında yakınlarının sana yapacakları yardımın azlığını ve ölümden sonrasını düşün. Ölüme ve ondan sonrasına hazırlık yap. İyi bil ki, şimdi bulunduğun makamdan başka, senin kabir denen başka bir makamın daha vardır. Orada uzun müddet kalacaksın. Dostların seni yalnız bırakacak ve tek başına kalacaksın. Kişinin kardeşinden, anasından, babasından, hanımından ve çocuklarından kaçacağı günde, sana yardımcı ve dost olacak şeyi hazırla. Kabirdekilerin diriltileceği, gizli şeylerin ortaya çıkarılacağı zamanı hatırla. Artık o zaman bütün sırlar açılmış olacaktır. Büyük küçük ne varsa hepsi amel defterine yazılmıştır.

Ey müminlerin emîri! Şu anda sen bir mühlet içindesin. Fırsat eldeyken ve ecel gelip, çatmadan, fırsat elden gitmeden Allahü teâlânın kulları hakkında adâletle hüküm ver câhillerin hükmü ile hüküm verme! Onlar hakkında zâlimlerin tuttuğu yolu tutma! Böyle yaparsan hem kendi günâhını, hem de başka günâhları yüklenirsin... Senin felâketine sebeb olan şeylerden istifâde eden insanlar seni gaflete düşürmesin. Kendileri dünyâ menfaatlerini elde etmek için seni âhirette kavuşacağın nîmetlerden uzaklaştırırlar. Bu günkü gücüne kuvvetine bakma, âhirette hâlinin ne olacağını düşün ve ona göre iş yap. Ölüm bir ağ gibi seni sarmış her an yaklaşmaktadır. Hesap vereceksin.

Ey müminlerin emîri! Sana şefkat edip, elimden gelen nasîhatı yaptım. Bu mektubumu dostunu tedâvi eden tabibin ilâcı gibi kabûl et. O, dostunu şifâya kavuşturmak için acı ilâç içirir.

Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun ey müminlerin emîri."

Basra'da bulunduğu sırada evlenen Hasan-ı Basrî hazretlerinin Saîd ve Abdullah isminde iki oğlu ile bir kızı oldu. Mütevâzî bir evde yaşadığı gibi evinden hiç misâfiri eksik olmazdı. Tek başına yemek yediği görülmedi. Onun iki türlü meclisi vardı. Birincisi mütevâzi ve kerpiçten yapılmış olan evi, ikincisi ise mescidiydi. Mesciddeki meclisi umûmî olup ona herkes gelebiliyor ve orada her ilimden konuşulabiliyordu. Evindeki meclis ise husûsiydi. Daha ziyâde ihvân (kardeşler) ismini alanlar oraya gelebiliyordu. Bâzan evinin misâfirlerle dolup taştığı da olurdu. Hattâ öyle zamanlar olurdu ki, sabahın erken saatlerinde gelenler bir türlü

evden ayrılmak istemezlerdi. Bir defâ oğlu onlara; "Şeyhi biraz rahat bırakınız. Onu çok yordunuz. Zîrâ daha bir şey yememiş ve içmemiştir." dedi. Hasan-ı Basrî hazretleri oğlunun bu müdâhalesini uygun bulmayıp; "Sus. Allah'a yemin ederim ki, onları görmekten gözüme daha güzel gelen bir şey yoktur." diyerek oğlunu îkâz etti.

Hasan-ı Basrî hazretlerinin sohbetlerini cinnîler dahi dinlerdi. Talebelerinden birisi şöyle anlattı: "Bir gün sabah namazı vaktinden önce Hasan-ı Basrî hazretlerinin devamlı olarak namaz kıldıkları mescide vardım. Mescid daha açılmamıştı. Kapının üzerinde kilit vardı. Beklemeye başladım. İçerideki büyük bir kalabalıktan yüksek âmin sesleri geliyordu. Biraz sonra Şeyh hazretleri yalnız olarak dışarı çıktı. Ben büyük bir merakla âmin seslerinin kimin tarafından söylendiğini sordum. Şeyh hazretleri bana; "Yâ Abdullah kimseye söyleme. Her gün cinler gelir, benden duâ etmemi isterler. Ben de duâ ederim, onlar "âmîn" derler." buyurdu.

Bir gün Hasan-ı Basrî hazretlerine birisi gelip; "Filan kimse seni çekiştirdi, gıybet etti." deyince; "Sen o zâtın evine niçin gitmiştin?" diye sordu. O şahıs; "Misâfir olarak dâvet etmişti." dedi. Sonra, ne ikrâm ettiğini sorunca; "Çeşitli yemekler ve meşrubat..." cevabını aldı ve buna karşı; "Bu kadar yemeği içinde sakladın da, bir çift sözü saklayamayıp bana mı getirdin?" dedi.

Daha sonra kendisinin aleyhinde konuşan bu kimseye, bir tabak tâze hurma ile birlikte özür dileyerek, şöyle haber gönderdi: "Duyduğuma göre sevaplarını, benim amel defterime geçirmişsin! İsterdim ki, karşılık vereyim! Kusura bakmayın! Bizim hediyemiz sizinki kadar çok olmadı."

İbn-i Sîrîn ve Şâbî gibi zâtlarla da görüşüp sohbet eden Hasan-ı Basrî hazretleri pekçok talebe yetiştirdi. Onun yetiştirdiği zâtlardan iki yüz otuz altısının isimleri kitaplara geçmiştir. Bunlardan altmış sekizinin hadîs rivâyetleri **Kütüb-i Sitte** adı verilen meşhûr hadîs-i şerîf kitaplarında yer almaktadır.

Talebelerinin en meşhurları; Hasan-ı Basrî'nin tefsîrlerini nakleden Katâde, hadîsteki rivâyetlerini en iyi bilen Hişâm ibni Hassan, hadîs naklinde "hüccet" derecesine gelen Yûnus bin Ubeyd, "Basra gençlerinin seyyidi" buyurduğu ve hadîste hüccet derecesine yükselen talebesi Eyyûb ibni Ebû Temîme gibi kıymetli âlimlerdir.

Basra'da Hasan-ı Basrî hazretlerinin sohbetlerini dinleyen ve ondan istifâde eden tasavvuf ehli arasında Râbiatü'l-Adviyye, Mâlik bin Dînâr, Habîb-i Acemî gibi zâtlar da vardır.

Eshâb-ı kirâmın, Peygamberimizden (sallallahü aleyhi ve sellem) bildirdiği din bilgilerini ve doğru inanış olan Ehl-i sünnet îtikâdını naklederek insanların hidâyete kavuşmasına hizmet eden Hasan-ı Basrî hazretlerinin konuşması, ilmi, vakarı, sükûneti ve görünüşü Resûlullah efendimize (sallallahü aleyhi ve sellem) çok benzerdi. Tasavvuf hakkında söylediği sözler, diğer evliyâdan işitilmezdi."

Hasan-ı Basrî hazretleri verâ ve tevâzu sâhibiydi. Tevâzu alâmeti olarak sûf (yün) giyerdi. Buyurdu ki: "Bedir Harbine katılmış yetmiş kadar Sahâbiye yetiştim. Bunların sûftan başka bir şey giydiklerini görmedim. Sûf elbise giyen tevâzu için giyerse, Allahü teâlâ onun basîret nûrunu artırır. Riyâ ve büyüklenmek maksadıyla giyerse, mancınıkla Cehennem'e atar."

Âlimlerin ve ilmin fazîletiyle ilgili olarak da buyurdu ki:

Kıyâmet günü şehîdlerin kanı âlimlerin mürekkebi ile tartılacak, şehîdler diyecekler ki: "Âlimler zamanlarının ışık kaynağıdır. Her âlim zamânının lambasıdır. İnsanlar âlimler vâsıtası ile aydınlanırlar."

Hakîkî fakîh, dünyâya kıymet vermeyip, âhirete rağbet eden, hatâlarını görebilen, Rabbine ibâdette devamlı olan, şüphelilerden uzak duran, başkalarının bir şeyine zarar vermekten

sakınan âlim kimsedir.

Gönlün ferah olup duânın makbûl olmasını istersen, şu beş şeyi terk etme:

1) Dünyâya harîs olmayan, her işi Allah rızâsı için yapan âlimlerle berâber ol.

2) Gece namazı kıl! Kazâya kalmış namazlarını, geceleri de kazâ ederek bir an önce öde! Farz namazı kazâya kalan kimsenin, sünnet ve nâfile namazları kabûl olmaz. Yâni sahîh olsa da sevap verilmez. Âlimlerimiz buyuruyor ki, şeytan, müslümanları aldatmak için, farzları ehemmiyetsiz gösterip, sünnet ve nâfileleri yapmaya sevk eder.

3) Tegannî etmeden Kur'ân-ı kerîm oku.

4) Namazlarını tam olarak, vaktin geldiğini bilerek ve evvel vaktinde kıl.

5) Helâl ye. Helâl yiyenin duâsı makbuldür. O halde helâli, haramı öğrenmek lâzımdır.

Hasan-ı Basrî hazretleri güzel ahlâk sâhibi ve cömertti. Maaşını alır almaz fakirlere dağıtırdı. Cimriliğin kötülüğünden bahsederdi. Cimri kimselerden birisinin vefâtı sırasında yanında bulundu ve ona; "O para ve malları sana teşekkür etmeyeceklere bıraktın, şimdi özrünü kabul etmeyecek olan Allahü teâlâya gidiyorsun." buyurdu. İsrâf hakkında da; "Bir kimsenin malını nereden kazandığını öğrenmek istediğiniz zaman, onu nereye harcadığına bakınız. Şüphesiz habîs yâni helâl olmayan kazanç israfta harcanır." buyurdu. Cimri ile müsrif arasında orta yolu seçen bir kimse olan Hasan-ı Basrî hazretlerinin; "Ey Âdemoğlu! Karnının üçte birine kadar ye, üçte birine kadar iç, üçte birini de düşünme ve teneffüs (solunum) için ayır." sözü tıp otoritelerini hayrete düşürecek mâhiyettedir.

Hasan-ı Basrî hazretleri Mekke-i mükerremede duânın kabûl olduğu yerleri şöyle bildirdi: 1) Tavafta, 2) Mültezemde (Hacer-i esved ile Kâbe-i muazzamanın kapısı arasındaki kısım), 3) Altın oluğun altında, 4) Kâbe-i muazzamada ve onun içinde, 5) Zemzem kuyusunun yanında otururken ve Zemzem suyu içerken, 6) Safâ ve Merve'de, 7) Safâ ile Merve arasında, 8) Tavâf edip iki rekat tavâf namazı kıldıktan sonra Makâm-ı İbrâhim arkasında, 9) Arefe günü Arafat'ta, 10) Bayram gecesi güneş doğuncaya kadar Müzdelife'de, 11) Mina'da, 12) Şeytan taşlama ânında.

Bir sohbeti esnâsında da buyurdu ki:

"Kalbin bozulması altı şeydendir: 1) Allahü teâlânın rahmetini umarak, tövbeyi terk etmek, 2) İlmi ile amel etmemek, 3) Amelinde ihlâs sâhibi olmamak, 4) Allahü teâlânın ihsân buyurduğu rızkı yiyip, şükür etmemek, 5) Allahü teâlânın taksimine râzı olmamak, 6) Vefât edenleri kabrine defnedip, onlardan ibret almamak. Resûl-i ekrem sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: **"Kabir, âhiret konaklarının ilkidir. Ondan kurtulana, ondan sonrası daha hafif ve kolay, ondan kurtulamayana, ondan sonrası daha zor ve çetindir."**

Vâz ve nasîhatler öyle kamçılardı ki, onlarla kalplere vurulur. Nasıl gözümüzle gördüğümüz kamçılar bedene vurulduğu zaman tesir ederse, nasîhatler de öyle kalbe tesir eder. Büyüklerden birisi şöyle buyurdu: "Ancak temiz bir kalpten çıkan nasîhatler tesir eder. Çünkü kalpten gelerek yapılan nasîhat kalbe gider. Sâdece dille yapılan nasîhatler bir kulaktan girip diğer kulaktan çıkar, tesirli olmaz. İlmiyle amel etmeyen âlim mum gibidir. İnsanları aydınlatır fakat kendisini yakıp bitirir."

Hasan-ı Basrî hazretleri değişik zamanlardaki vâz ve nasîhatlerinde buyurdu ki:

"Bid'at sâhibi ile oturup kalkmayınız. Çünkü o, kalbi hasta eder."

"Allahü teâlâ hakkı için söylüyorum. Hiçbir kimse altın ve gümüşü ile Allahü teâlâ katında azîz olmadı. Altını ve gümüşü olmayan hiç bir kimse de Allahü teâlâ katında bu sebeple zelîl olmadı."

"Eğer insan günâhını küçük görürse, ona ehemmiyet vermez. O zaman o günâh büyük günâh

hâlini alır. Eğer insan günâhını büyük görür, onun için istiğfâr eder, onu gizler ve tövbe ederse o günâh küçücük kalır."

"Müminin ahlâkı, zenginlikte iktisâd, genişlikte şükür, belâ ve musîbet zamânında sabırdır."

Hasan-ı Basrî hazretleri tövbenin şartlarına uygun olarak hem dil, hem de hâl ile yâni günahları, haramı terk etmekle ve hak sâhipleriyle helâllaşmakla yapılması lâzım olduğunu belirtmiştir. Şartlarına uygun olmayan tövbenin tam tövbe olmadığını belirtmek için; "Bizim tövbemiz de tövbeye muhtaçtır." demektedir.

Bir kimse gelerek; "Şimdi münâfık var mı?" diye sordu. "Eğer şimdiki münâfıklar, öldürülüp, cesetleri sokaklara atılsa, hiçbir yere çıkamazdınız." buyurdu.

Bir defâsında da; "Allahü teâlâya ve kullarına karşı edepli olmayan kimsenin ilmine îtibâr edilmez. Belâ ve musîbetlere, insanlardan gelen sıkıntılara günahlardan sakınıp, farzları yerine getirmeyenin dindarlığı mûteber değildir. Haramlardan ve şüphelilerden sakınmayanın Allahü teâlâ katında bir mertebesi ve yakınlığı yoktur." buyurdu.

Hasan-ı Basrî hazretlerinin Şem'ûn adlı mecûsî bir komşusu vardı. Onun müslüman olması için Allahü teâlâya geceleri niyâz ederek ağlayıp yalvarırdı. Komşusu bir hastalığa tutuldu. Tutulduğu hastalıktan kurtulamayan mecûsî son derece halsiz düştü. Hasan-ı Basrî onu ateşten korumak için yanına gitti. Sonra ona Kelime-i tevhîdi telkîn etti. Allahü teâlânın sıfatlarını açıkladı ve buyurdu ki:

"Ey Şem'ûn! Şu kadar müddetten beri ömür sürüp, rızkın için çalışıp didindin. Ama bu gayretlerin boşa çıkacaktır. Zîrâ sen uzun yıllar ateşe taptın, gece ve gündüz yaratıcı sanarak ona secde eyledin ve küfründe ısrâr ettin. Bu sebeple yerin ateş olacaktır. Ancak şimdiden sonra tövbe ederek "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" deyip, O'nu zikredip verdiği nîmetlere şükredici olmalısın ki, Hakk'ın dergâhına vardığında kendine Cennet'i mekân bulasın." buyurdu. Mecûsî bâzı bahâneler ileri sürerek îmân etmek istemedi. Hasan-ı Basrî hazretleri buyurdu ki: "Senin dediğin hususlar teferruattır. Asıl olan îmândır. Îmânla şereflenenler Cehennem ateşine girseler bile elîm azâba uğramazlar. Hattâ Cehennem ateşi bile îmânı kuvvetli bu kişilere pek tesir etmez. Cehennem müminlere hitâb ederek; "Günâha müptelâ olanlara günâhları kadar azâb olursa da sonra çok sevaplara kavuşurlar. Ama kâfirler ebedî, sonsuz azâb içinde nice bin türlü eziyete düçar olacaklardır. Hak teâlâ müminleri dünyâda da kerâmet ehli kılıp, hakîkati göstermek için peygamberlerin vârisleri olarak onları kuvvetlendirmiştir. Eğer diğer ateşe tapanlar gibi acıklı bir azâba uğramak istemiyorsan, gel ikimiz elbiselerimizi çıkarıp yanan fırına girelim. Bakalım hangimizin bedenini ateşin alevleri yakmayacak." buyurdu.

Hasan-ı Basrî orada yanan bir ateşin içine kollarını sıvayıp soktu ve; "Ey Şem'ûn! Ateş dünyâ ve âhiret mahlûkudur ve Hakk'ın emriyle yakar. Allah'ın emriyle ateşin mizâcı su gibi, suyun mizâcı ateş gibi olur." buyurarak kor hâlindeki ateşten kollarını çekti. Fakat ellerinde en ufak bir yanma alâmeti görülmedi. Bu hal karşısında gönlü yumuşayan mecûsî, İslâma meyletti ve; "Ey Hasan! Bütün sözlerin ve davranışların güzel. Fakat bu kadar telef edilmiş ömürden ve işlediğim kötülüklerden sonra affa ve merhâmete lâyık olur muyum? O Kelîme-i tevhîdi söylemekle Cennet'e girip hûrilere ve gılmâna nâil olabilir miyim?" dedi. Hasan-ı Basrî hazretleri; "Evet." buyurdu. Mecûsî; "Ey Hasan! Eğer bana bir ahitnâme yazıp bana kefil olursan, îmâna gelirim. Yoksa korkarım." dedi. Hasan-ı Basrî gereken teminâtı vererek onun Kelîme-i tevhîd ile îmân etmesine vesîle oldu. Şem'ûn Hakk'ın affına kavuştu. Sonra da vefât etti. İsteği üzerine ahidnâme ile birlikte mezârına koyup defnettiler.

Hasan-ı Basrî hazretleri evine döndüğünde kendi kendine yaptığına pişman oldu ve; "Ey Şeyh Hasan! Sen gayba hükmederek, küstahlıkta bulundun, acâip sözler söyledin." dedi. Bu düşünceyle uykuya vardığında, rüyâsında Şem'ûn'un yeni müslüman olmuş, nûrlar ve ışıklara

boyanmış başına kıymetli Cennet taşlarıyla süslenmiş bir tâc, beline altın bir kemer kuşanmış bir halde Cennet'e doğru gittiğini gördü. Şem'ûn Hasan-ı Basrî'ye yönelerek; "Allahü teâlâ bir zengin pâdişâhmış. Kullarına lütfu büyük ve merhâmetinden bir damla içmekle benim gibi binlerce âsîler rahmetine gark olurmuş. Allah'ın yardımıyla bu âsînin günahları ve hatâları iyiliğe çevrilip Cennet-i âlâ bize nasip kılınmıştır." dedi ve; "Senin yazdığın o kâğıda ihtiyaç kalmadı. İşte kâğıdın." deyip Hasan-ı Basrî'nin eline verdi. Sabahleyin uykudan uyanan Hasan-ı Basrî hazretleri o kâğıdı elinde buldu.

Ömrünün son yılları hastalık ile geçti. Ölüm döşeğindeyken devamlı; **"Biz Allah'ın kuluyuz ve** (öldükten sonra) **yine O'na döneceğiz, derler."** meâlindeki âyet-i kerîmeyi okumuştur. Vefât etmeden önce şöyle buyurmuştur: "İnsanoğlu sıhhatli günlerinde ve hasta olduğu günlerde faydalı şeyler yapmış olsa (ömrünü iyi değerlendirse) ne iyi olur." bundan sonra da vasiyetini şöyle yazdırmıştır: "Hasan ibni Ebi'l-Hasan şehâdet eder ki: Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem O'nun Resûlüdür." dedikten sonra Muâz bin Cebel'den (radıyallahü anh) şu hadîs-i şerifi rivâyet etti: **"Bir kimse ölüm ânında sıdk ile kelime-i şehâdet getirerek ölürse Cennet'e girer."**

Evinde, yapraklı hurma dallarından dokunmuş bir divandan başka bir şey bulunmayan Hasan-ı Basrî hazretleri ölüm hastalığı sırasında şu duâyı okudu: "Allah'ım! Ben bineğimin eğerini bağladım, yaygısı toprak olan kabir yerine seferimin hazırlığını yaptım. Benden sonra bana nisbet edilenlerle beni muâheze etme (sorguya çekme). Allah'ım! Resûlünden bana ulaşanı tebliğ ettim. Peygamberinin hadîsinin tasdîk ettiği ile Kitâbın olan Kur'ân-ı kerîmi tefsîr ettim. Şu kadar var ki, ömrümün hesâbından korkuyorum. Ömrümün hesâbından korkuyorum."

Vefât etmeden az önce, bir müddet kendinden geçti ve tekrar ayıldı. Sonra da; "Beni Cennetlerden, pınarlardan ve güzel konaklardan uyandırdınız." buyurdu.

Normal fasîh ve beliğ konuşma melekesini kaybetti. 728 (H. 110) senesi Receb ayının evvelinde bir Cumâ gecesi Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti. Rûhunu teslim ettiği anda seksen sekiz yaşındaydı. Cenâzesini talebelerinden Eyyûb ile Humeydü't-Tavîl yıkadılar. Cumâ namazından sonra cenâze namazı kılındı. Bütün Basra halkı onun cenâzesinde bulundu. Onun cenâzesinde meşgûl olmaları sebebiyle o gün ikindi namazı câmide cemâatle kılınamadı. Sâlihiyye denilen yerde defnedildi. Kabri hâlen sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Pekçok âlim ve velî yetiştirmiş olan Hasan-ı Basrî hazretlerinin tasavvuftaki yolunu dört halîfesi devâm ettirdi. Bu halîfeleri, Mâlik bin Dînâr, Utbe-i Gulâm, Ebû Hâşim-i Mekkî ve yerine vekil bırakmış olduğu Habîb-i Acemî'dir. Hasan-ı Basrî'nin hazret-i Ali'den aldığı tasavvuftaki yoluna daha sonra Edhemiyye ve Çeştiyye adları verilmiştir.

Îmânla ilgili meselelerde çeşitli bozuk ve sapık fırkaların ortaya çıkmaya başladığı bir devirde yaşayan ve birçok kıymetli eserler yazan Hasan-ı Basrî hazretleri, Peygamber efendimizin ve O'nun Eshâb-ı kirâmının yolu olan Ehl-i sünnet yolunun savunuculuğunu yaptı. İlmiyle ve güzel ahlâkıyla insanların bu dünyâda ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşabilmeleri için gayret etti.

Eserleri: 1) Tefsîr-ul-Haseni'l-Basrî: Bu kitabı bir bütün olarak zamânımıza kadar ulaşmamıştır. Ancak kaynak tefsir kitaplarında dağınık rivâyetler hâlinde bulunmaktadır. **2) Kitâbü'l-Hasen ibni Ebi'l-Hasen fil Aded:** Kur'ân-ı kerîmin âyetlerinin adedi ile ilgilidir. **3) Risâle fî Fadlı Harami Mekketi'l-Mükerreme:** Mekke'nin fazîletine dâirdir. **4) Risâle Abdi'l-Melik ibni Mervan ilâ Hasen-il Basrî ve Cevâbihi Aleyha:** Halîfe Abdülmelik'e yazılmış bir risâledir. **5) Risâle Erbea ve Hamsin Farîda:** Elli dört farzı anlatan bir kitaptır. **6)** Îmânda aranılacak elli fazîlet hakkında bir risâlesi, **7) El-İstigfârâtu'l Munkıze Mine'n-Nâr** (Bu kitabın bir adı da **Errâd-ı Hıfzıyye**'dir.) İstigfâr, yâni tövbe hakkındadır.

Bunlardan başka eserlerinin de olduğu kaynaklarda bildirilmektedir.

SEN DE ÖLECEKSİN!

Βιρ γ⌉ν Ηασαν–⌇ Βασρ⌊ϧψε √μερ βιν Αβδ⌉λαζ⌊ζ,
Ψαζδ⌇ κι: ∀Νεδιρ βανα, μ⌉ηιμ νασ⌊ηατινιζ?

Ζ⌊ρ® η⌉κ⌉μδαρ ολδυμ, βιλχ⌉μλε μ⌉σλ⌉μανα,
Μυϖαφφακ ολμαμ ι⌈ιν, ταϖσιψενιζ νε βανα?∀

Ο δα ονα ψαζδ⌇ κι: ∀Ψ® Εμ⌊ρελ μ⌉μιν⌊ν,
∩οκτυρ μεσ⌋λιψετι, ιδ®ρε εδενλεριν.

⇒υνυ βιλ κι βιρ συλταν, βεδενδε καλπ γιβιδιρ,
Ο ιψι ολυρ ισε, μιλλετι δε ιψιδιρ.

Βοζυλυρ μιλλετι δε, βοζυλυρσα ο συλταν,
Ο ηαλδε σεν κενδινε, δικκατ εψλε ηερ ζαμαν.

Γερ⌈ι βυγ⌉ν συλτανσ⌇ν, τεβανα η⌉κμεδερσιν,
Λ®κιν βιρ γ⌉ν σεν δαηι, ⌉λ⌉π καβρε γιρερσιν!

⇒ιμδι ηεπ σεϖδικλεριν, ψαν⌇νδαδ⌇ρ βυ γ⌉νδε,
Λ®κιν ψαλν⌇ζ καλ⌇ρσ⌇ν, καβιρε γιρδι□ινδε.

Βιλ κι ιμτιηανδασ⌇ν, ψ® √μερ σεν ⌋υ ανδα,
√ψλε αμελ εψλε κι, καψβετμε ιμτιηανδα.

Σανα ψαζδ⌇κλαρ⌇μ⌇ν, ιλ®⌈τ⌇ρ ηερ βιρισι.
ςε λ®κιν κυλλανμαζσαν, ηι⌈ ολμαζ φ®ιδεσι.∀

Ηασαν–⌇ Βασρ⌊ ονα, βα⌋κα βιρ μεκτυβυνδα,
Βυψυρδυ κι: ∀Βυ δ⌉νψ®, βιτερ ελβετ σονυνδα,

Ζ⌊ρ® βυ, βιρ κονακτ⌇ρ, ⌉λ⌉νχε σονα ερερ,
Εβεδ⌊ καλαχακ ψερ ®ηιρεττιρ ψ® √μερ.

Δ⌉νψ®ψ⌇ ⌉στ⌉ν τυταν, ζελ⌊λ ολυρ ®κ⌇βετ,
Ζ⌊ρ® Αλλαη δ⌉νψ®ψα, βιρ ζερρε ϖερμεζ κ⌇ψμετ.

Σ⌉σλενμι⌋ γελιν γιβι, χεζβεδερ δ⌉νψ® σενι,
Αημακ ολαν καπτ⌇ρ⌇ρ, δ⌉νψ®ψα κενδισινι.

Εϖετ, γερ⌈ι δ⌉νψ®λ⌇κ, λ®ζ⌇μδ⌇ρ ηερ μ⌉μινε,
Λ®κιν ονυν σεϖγισι, γιρμεμελι καλβινε.

Ζ⌊ρ® καλπ, ναζαργ®η–⌇ ιλ®η⌊διρ ®⌋ικ®ρ,
Δ⌉νψ® μυηαββετινιν, οραδα νε ι⌋ι ϖαρ?

Δ⌉νψ®ψ⌇ σεϖεν κι⌋ι, δ⌉⌋ερ ονυν αρδ⌇να,
ςε λ®κιν ηι⌈ βιρ ζαμαν, ερεμεζ μυρ®δ⌇να.

Ηερ γ⌉ν αψρ⌇ δ⌉⌋⌉νχε, ηερ γ⌉ν αψρ⌇ βιρ κεδερ,
Ονα κιμ αλδαν⌇ρσα, ⌉μρ⌉ν⌉ ηεδερ εδερ.

Ηαλβυκι δ⌉νψ® βενζερ, ινσαν⌇ν γ⌉λγεσινε,
Ψακαλαμακ ιστεσεν, ο κα⌈αρ σενδεν ψινε.

Σεν δ⌉νψ®δαν κα⌈αρσαν, ο γελιρ ηεπ αρδ⌇νδαν,
Τεχρ⌉βε εδιλμι⌋τιρ, βυ β⌉ψλεδιρ ηερ ζαμαν.

Ψ® √μερ, βυ ινσανλαρ, υψυμακταδ⌇ρ, ανχακ,
Μελεκ⌉λ μεϖτ γελινχε, ®νιδεν υψαναχακ.

Ηακ τε®λ® δ⌉νψ®ψα, ϖερσεψδι βιραζ κ⌇ψμετ,
ςερμεζδι κ®φιρλερε, δ⌉νψ®δαν ζερρε ν⌊μετ.

Ψ® √μερ πεψγαμβερλερ, ®λιμλερ ϖε ϖελ⌊λερ,
Ονα αλδανμαμαψ⌇, νασ⌊ηατ εψλεδιλερ.

Ζ⌊ρ® ®ηιρετ ι⌈ιν ψαρατ⌇λδ⌇ βυ ινσαν,
ςε ηεσαπ ϖερεχεκτιρ, δ⌉νψ®δα ψαπτ⌇□⌇νδαν.

Ηεμ δαηι σονυ ψοκτυρ, εβεδ⌊διρ ®ηιρετ
Οραδα ικι ψερ ϖαρ, ψα Χεηεννεμ, ψα Χεννετ.

⇑νσαν σονσυζλυκ ι⌈ιν, ψαρατ⌇λδ⌇ ψ® √μερ,
√ψλεψσε βυνα γ⌉ρε, ®ηιρετε δε□ερ ϖερ.∀

ŞEYTANIN VESVESESİ

Hasan-ı Basrî hazretlerinin talebeleri şeytanın vesvesesinden şikâyet ederek; "Yâ Şeyh! Şeytandan gâyet incindik. Hep bizi yaramaz işlere teşvik ediyor. "Elinize geçen dünyâyı sıkı tutun, size lâzım olacak." diyor ve bizi hayırdan alıkoyuyor." dediler. Hasan-ı Basrî hazretleri gülümseyerek buyurdu ki: "Şimdi buradaydı. O da sizden şikâyet etti. Dedi ki: "Şu Âdemoğullarına nasîhat eyle de benim hakkıma tamah etmesinler. Kendi haklarına râzı olsunlar. Ne zaman ki Hak teâlâ beni huzûrundan kovdu, dünyâyı ve Cehennem'i bana mülk kıldı. Cennet'i ve kanâati ise onlara verdi. Şimdi bunlar kendi haklarını bıraktılar benim mülküme tamah ediyorlar. Ben de onların îmânlarını almayınca dünyâyı kendilerine vermiyorum." dedi. Eğer şeytanın vesvesesinden emin olmak isterseniz, dünyâyı terk edin ve endişesini gönüllerinizden çıkarın." Bu nasîhatleri dinleyen talebeleri başlarını öne eğerek huzûrundan ayrıldılar.

MADEM Kİ HEPİMİZ ÖLECEĞİZ...

Allah korkusu ile çok ağlardı. Bir defâsında dostlarından birinin cenâzesinde bulundu. Cenâze defnedilince kabir başında ağlayıp, çok göz yaşı döktü. Sonra orada bulunanlara şöyle dedi: "Ey müslümanlar! Kabir dünyâ konaklarının sonu, âhiret menzilinin ilkidir. Mâdem ki hepimiz ölüp kabre gireceğiz, o halde nasıl zevk, safâya dalıp, gezebiliriz. Îmân ehlinden olanlar kaygılı uyanır, kaygılı akşamlar. Bunlar iki korku arasındadır. Biri geçmiş bir günah ki, Allahü teâlâ tarafından nasıl karşılanacağı belli değil. Biri kalan bir ömür ki, devâmı müddetince hangi tehlikelerle karşılaşılacağı belli değildir. Sonunda ölüme varacağını bilen, kıyâmette kalkılacağına inanan, kalkınca Allah'ın huzûruna çıkacağına kânî olan kişiye gereken şey, üzüntü ve endişe içinde olmaktır." Orada bulunanlar bu sözlerinden dolayı ağladılar. Başka bir seferde de; "Eğer Kur'ân-ı kerîm okuyorsanız, dünyâda hüznünüz çok olsun, çokça ağlayasınız." buyurdu.

ANA BABAYA HİZMET

Kâbe-i muazzamayı ziyâret ederken bir zâtın, arkasında bir zenbille tavâf ettiğini gördü. Hasan-ı Basrî hazretleri o kimseye; "Kardeşim arkandaki yükü koyup öyle tavâf etsen daha iyi olmaz mı?" buyurdu. O kimse; "Bu arkamdaki yük değil babamdır. Bunu Şam'dan yedi kere sırtımda getirip hac yaptırdım. Çünkü bana dînimi, îmânımı o öğretti. Beni İslâm ahlâkı ile yetiştirdi." cevabını verdi. Sonra; Hasan-ı Basrî hazretleri; "Kıyâmet gününe kadar böylece arkanda getirip, tavâf eylesen, bir kere kalbini kırmakla bu yaptığın hizmet boşa gider ve yine bir defâ gönlünü yapsan bu kadar hizmete mukâbil olur." buyurdu.

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.7, s.114, 156

2) Hilyetü'l-Evliyâ; c.2, s.131

3) Tezkiretü'l-Evliyâ; s.17

4) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.389

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.288, 296, 330, 359, 469

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.98, 1065, 1079, 1084

7) Vefeyâtü'l-A'yân; c.2, s.72

8) Ravdu'r-Reyyâhîn; s.102, 116, 158

9) Sıfâtü's-Safve; c.3, s.155

10) Hasan-ıBasrî (İbnü'l-Cevzî)

11) Tabakâtü'l-Kübrâ (Şa'rânî); c.1, s.31

12) El-Kevâkibü'd-Düriyye; c.1, s.17

13) Hasan-ı Basrî ve Tefsîrdeki Metodu (Doktora tezi, Dr. Ethem Levent)

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.200-205

15) Lemezât; s.159

HASAN CAN;

Yavuz Sultan Selîm Hanın nedîmi, sohbet arkadaşı ve velî. **Tâcü't-Tevârih** kitabının müellifi Şeyhülislâm Hoca Sâdeddîn Efendinin babasıdır. 1490 (H.896) senesinde doğduğu tahmin edilmektedir. 1567 (H.974) senesinde Bursa'da vefât etti.

Hasan Can'ın babası İsfehanlı müezzin Hâfız Mehmed Efendi, onun babası da Hâfız Cemâleddîn'dir. Babası, Akkoyunlu hükümdârı Yâkub Hansın saray hâfızı idi. Çok güzel sesi vardı. Dâvûdî sesiyle okuduğu Kur'ân-ı kerîm dillere destan olmuştu. Sultan Yâkub'un vefâtından sonra tahta geçen Rüstem Han da, Hâfız Mehmed Efendiye çok büyük yakınlık gösterdi ve onu sarayda tuttu.

Rüstem Hanın vefâtından sonra, şehzâdeler arasındaki taht kavgaları sebebiyle devletin fetret devri başladı, parçalanıp yıkılmaya yüz tuttu. Bu sırada, babası Şeyh Haydar'dan kalan Hataylı tekkesinde şeyh olan Şâh İsmâil, etrâfında toplanan müridleri ile Şirvân'a saldırdı. Eshâb-ı kirâm düşmanlığını ilân edip, Ehl-i sünnet îtikâdındaki birçok müslümanı öldürdü. 1502 senesinde, Tebriz'de Safevî devletini kurdu. Hazret-i Ebû Bekr ile hazret-i Ömer'e ve Eshâb-ı kirâmın daha birçoğuna dil uzatıp sövmeye başladı. Câmilerde namaz kılmayı yasak edip, minberleri yıktırdı. Tutup yakalattığı bütün Ehl-i sünnet âlimlerini şehîd etti. Müslümanların mallarına, kadınlarına ve kızlarına saldırıp ellerinden aldı. Askerine dağıtarak, istedikleri gibi kullanmalarına izin verdi. Akla hayâle gelmedik nice kötülükler yaptı.

Müslümanların bu perişan hâlini haber alan Yavuz Sultan Selîm Han, 1514 senesinde, Şâhın üzerine yürüyüp perişân etmeye karar verdi. Sultan Selîm Hanın İran üzerine yürüdüğü sıralarda, Hâfız Mehmed Efendi, Tebriz'de büyük âlim Molla Kemâleddîn-i Erdebîlî'nin hizmetinde bulunuyordu. Hasan Can burada vukû bulan bir konuşmayı şöyle nakletmektedir:

"Bir gün ikindi namazını şeyh ile birlikte cemâatle kıldık. Namazdan sonra Amme (Nebe') sûresi okundukta, Şeyh Erdebîlî hazretleri babamı yanına çağırıp buyurdu ki: "Hak teâlâ, sizi ve evlâdınızı, bu büyük belâdan koruyacaktır. Çünkü sizler, Hâfız-ı Kur'ân olup, Hakk'ın kelâmını nâzil olduğu gibi korumaktasınız." Bunun üzerine babam (Hâfız Mehmed Efendi), Şeyh Erdebîlî hazretlerine; "Osmanlı Sultanı bu ülkeye ayak basmak üzeredir. Bu işin sonunun nereye varacağı görünüyor?" diye suâl etti. Şeyh hazretleri de; "Bu gelen Sultan öyle bir zâttır ki, kendiliğinden buralara gelmez. Bu bedbahtı (Şâh İsmâil'i) tedib etmek, cezâlandırmak için, Hak teâlâ tarafından memur edilmiştir. Bütün evliyânın ruhları onunladır. Kendisi dahi, evliyâlıkta rütbe ve makam sâhibidir." diye cevap verdi. Babam dedi ki: "Cezâlandırmak için geliyor, buyurduğunuzdan anlaşılıyor ki, Şâhı tepeleyip mağlûb edecektir." Şeyh hazretleri buyurdu ki: "Allahü tâlâ daha iyisini bilir ki, büyük bir bozgun var. Fakat Şâh İsmâil bu arada canını kurtaracaktır."

Neticede Şeyh hazretlerinin buyurduğu gibi Yavuz Sultan Selîm Han, Çaldıran zaferinde Şâhı ve askerlerini büyük bir bozguna uğrattı. Şâh İsmâil perişân bir vaziyette, taht ve tâcını bırakarak harb meydanından kaçtı. Az bir mâiyetiyle canını zor kurtardı. Ehl-i sünnet düşmanı olan Şâh İsmâil'in zulmünden kurtulan müslümanlar, rahat bir nefes aldılar. Osmanlı Sultânı Tebrîz'e gelince bütün âlim ve sanat sâhibi olgun kimseleri huzûrunda topladı. Onlara pek ziyâde alâka ve iltifât gösterdikten sonra; "Kur'ân-ı kerîm kırâatinde edâsının güzelliği ve Dâvûdî sesi ile meşhûr Hâfız Mehmed Yâkûb'u işitir idik. O da burada mıdır, yoksa vefât etmiş midir? Okuduğu Kur'ân-ı kerîmi dinlemek istiyoruz?" diye suâl etti. Onun da hazır olduğunu haber verdiler. Kur'ân-ı kerîm tilâvetini dinleyince, hayranlığı bir kat daha arttı. Ona çok iltifât gösterdi. Tâzim ve hürmette hiç kusûr etmedi. Dönüşte İstanbul'a götürdü ve yakın dostları arasına aldı. Dâimâ berâberinde bulundurur, sohbetlerinden ayırmazdı. Sultanın musâhibi, sohbet arkadaşı oldu. Hâfız Mehmed'in vefâtından sonra da oğlu Hasan

Can, Yavuz Sultan Selîm Hanın en yakın dostu, sırdaşı ve sohbet arkadaşı oldu.

Hasan Can anlatır: "Sultan Selîm Han, bir gün İran seferinde geçen bir hâdiseyi anlatırken demişti ki: "Biz, hiçbir sefere kendi görüş ve düşüncelerimizle karar vermedik. Görevlendirilmeden herhangi bir yere seferimiz olmamıştır." Bunun üzerine ben de, Kemâleddîn-i Erdebîlî'den işittiğim sözleri naklettim. Sözümü tasdîk edip; "Molla Kemâleddîn denilen bu zât nasıl bir kimsedir?" diye suâl etti.Dedim ki: "Mevlânâ Celâleddîn-i Devânî'nin büyük ve en bilgili talebesi olup, din ve fen ilimlerindeki tahsîlini tamamladıktan sonra, tasavvuf yoluna meyletti. Evliyâlıkta yüksek derecelere kavuştu. Fenâ mertebelerine ulaşıp, âlimlerin ve halktan herkesin kendisine inanıp bağlandığı ve çok talebesi bulunan bir tasavvuf ve mârifet ehli oldu. İbâdetle çok meşgûl olur, bir an Allahü teâlânın emir ve yasaklarına itâatsizlik etmezdi. Dâimâ tâat üzere bulunurdu. Tefsîr ve hadîs ilimlerini mütâlaaya devâm ederdi. **Tefsîr-i Beydâvî'**yi ve **Sahîh-i Buhârî**yi yanından hiç ayırmazdı. İbâdet eşiğinden başını kaldırmazdı. Âlimler arasında bir mesele hakkında ihtilâf zuhûr edip çözmeye güçleri yetmezse, hemen ona başvururlar ve cevâbını alırlardı."

Yine Hasan Can, şânı yüce pâdişâhla aralarında geçen bir hâdiseyi şöyle nakletmektedir: "Merhum Cennet-mekân Sultan Selîm Han hazretlerinin âdet-i şerîflerinden biri de, çoğu gecelerini kitap okumakla geçirip, sabah namazına kadar uyumamalarıydı. Zaman zaman da ona okutup, kendileri dinlerlerdi. Bâzan da, devlet ve saltanat işlerinden söz ederlerdi. Bir gece uyku bastırıp, sıhhatim de bir parça bozuk olduğundan, yatağıma uzanıp uyuyakalmışım. Sabah namazı vaktinde uyanarak namazımı kıldıktan sonra, hemen Sultânın hizmetine koştum. "Bu gece hiç görünmedin, ne yapıyordun?" diye sordular. "Birkaç geceden beri uykusuz kaldığım için, bu gece gaflet bastırıp hizmetinizden uzak kaldım." diyerek cevap verip, özür diledim. Bunun üzerine buyurdular ki:

"Öyleyse şimdi anlat bakalım, bu gece nasıl bir rüyâ gördün?" "Anlatılacak değerde bir rüyâ görmedim." diye cevap verdim. Yine buyurdular ki: "Bu nasıl sözdür? İnsan bir gecenin tamâmını uyku ile geçirsin de hiç rüyâ görmesin. Hayret doğrusu! Herhâlde bir şeyler görülmüştür." Sonra üzerinde durmayıp, başka konularda bir süre sohbet ettikten sonra tekrar buyurdular ki: "Saçma şeyler söyleme Hasan Can! Herhâlde bu gece bir rüyâ görülmüştür. Bunu benden gizleme!" Çok düşünmeme rağmen bir türlü rüyâ gördüğümü hatırlayamadım. Yemîn ederek, anlatılmağa değer bir rüyâ görmediğimi söyledim. Mübârek başlarını sallayıp; "Tuhaf şey!" dediler. Tekrar tekrar rüyâmdan sormaları çok garibime gitmişti. Sebebini de bir türlü anlayamadım. Şaşırıp kalmıştım.

Bir süre sonra, Kapı Ağasının oturduğu odaya bir iş için beni gönderdiler. Vardığımda gördüm ki, Hazînedârbaşı Mehmed Ağa, Kilercibaşı ve Saray Ağası ile töreleri üzere oturup konuşuyorlardı. Fakat Kapı Ağası Hasan Ağa düşünceli, şaşkın ve başını önüne eğmiş bir vaziyette gözü yaşlı oturuyordu. Gerçekten de o, az konuşur, sâkin, iyi huylu ve geceleri teheccüd namazına kalkan kişilerden biriydi. Fakat bu hâli, önceki davranışlarına hiç benzemiyordu. Bir yakını vefât etmiş sandım.

"Ağa hazretleri, geçmiş olsun! Kalbiniz gamlı, gözünüz yaşlı görülür. Sebebi ne ola?" dediğimde; "Hayır, böyle bir durumum yok!" diye hâlini gizledi. Hazînedârbaşı dedi ki: "Kardeş! Ağa bu gece bir rüyâ görmüş. Daha o uykunun mahmurluğundadır." Ben de dedim ki: "Allah rızâsı için söyleyin ki, devletlû Pâdişâhımız, elbette bir rüyâ görmüşsündür diye hiç durmadan beni şıkıştırdı durdu. Herhâlde bu türlü ısrâr edip durmaları sebepsiz yere değildir. Ona iyi bir armağan olur, anlatınız!" Hasan Ağa ise anlatmaktan kaçınıp duruyordu. Üzerinde bir utanç hâli vardı. "Benim gibi yüzü kara günahkârın ne rüyâsı ola ki, pâdişâh katında söylensin. Kerem edin, bana böyle bir teklifte bulunmayın!" diye anlatmaktan kaçınıyordu. Biz sıkıştırdıkça, Ağa, hayâsı çok bir kişi olduğundan; "Kerem eyleyin, vaz geçin!" diye yalvarırdı. Sonunda Mehmed Ağa dedi ki: "Niçin söylemezsin? Daha önce bize anlattığında, pâdişâha anlatmak için memur edildiğini söylemiştin ya! Gizlenmesi hıyânet

olmaz mı?" deyince, çâresiz kalıp, gizli kapaklı sırrın mührünü açıp dedi ki:

"Bu gece rüyâmda, bu eşiğinde oturduğunuz kapıyı hızlı hızlı çaldılar. Ne haber vardır deyip kapıya koştum. Baktım ki, kapı biraz aralanmış dışarısı görünüyor, fakat bir adam sığacak kadar değildir. Bu aralıktan baktığımda gördüm ki, Harem dâiresi, başlarında sarık bulunan Arab simâsında nûr yüzlü kimselerle dolu. Ellerinde bayraklar, silâhlar ve başka âletler ile hazır vaziyette duruyorlardı. Kapı dibinde ise nûr yüzlü dört kişi duruyordu. Onların ellerinde de birer sancak vardı. Pâdişâhımızın sancağı, kapıyı çalanın elindeydi. O zât, bana dedi ki: "Biz neye geldik, bilir misiniz?" Ben de "Buyurun." dedim. Dedi ki: "O gördüğün kişiler, Resûlullah efendimizin eshâbıdır. Bizi dahi Resûl-i ekrem efendimiz gönderip, Sultan Selîm Hâna selâm söyledi ve buyurdu ki: "Haremeyn'in (Mekke ve Medîne'nin) hizmeti kendisine verildi, kalkıp gelsin. Gördüğün bu dört kimsenin birisi Ebû Bekr-i Sıddîk, diğeri Ömer-ül Fârûk ve bir diğeri deOsmân-ı Zinnûreyn'dir. Seninle konuşan ben de, Ali bin Ebî Tâlib'im. Bunu hemen varıp Selîm Hâna söyle!" dedi ve gözümün önünden yok olup gittiler.

Bana dehşetli bir hâl oldu. Terler içinde kalıp, sabaha kadar öyle baygın bir vaziyette yatıp kalmışım. Oğullarım, teheccüd namazına alışageldiğim üzere kalkmadığımı görünce, hasta olduğumu sanmışlar. Sabah namazı vakti geçmek üzere iken gelip beni uyarmak için vücûduma ellerini sürdüklerinde görmüşler ki, suya düşüp ıslanmış gibi yatıyorum. Elbisemi değiştirmek için yenilerini getirip, o sırada beni uyandırmışlar. Aklım başıma gelince, acele gelip namaza yetiştim. Fakat aklım hâlâ tam başımda değildi." diyerek, hem söylüyor, hem de ağlıyordu.

Ben, Pâdişâhın buyurduğu hizmeti bitirdikten sonra, dönüp şerefli makâmına gelince, bu hizmeti sormadan, yine rüyâmdan sorup buyurdular ki: "Şu senin, bu gece sabaha kadar uyuyup, hiçbir rüyâ görmediğine şaşılır!" Bunun üzerine ben de: "Pâdişâhım, rüyâyı bu Hasan kulunuz görmedi ise de, bir başka Hasan kulunuz görmüş. Emriniz olursa arzedeyim." dedim. Emirleri üzerine Hasan Ağanın rüyâsını aynen naklettim. Anlattıkça mübârek yüzü kızarmaya başladı ve nihâyet dayanamayıp, mübârek gözlerinden yaşlar boşandı. Rüyâyı tamamlayınca; "Demek ki, o dert sâhibinin safâ-i meşrebi, temiz bir hâli varmış. Sen onu bize medhettikçe; "Zâten, ibâdet ederken gördüğün her kimseyi velî sanırsın zannederdik. Meğer sevmediğini medhetmez imişsin." diye buyurdular ve arkasından: "Ey HasanCan! Sana demez miyiz ki, biz, bir tarafa memur olunmadıkça hareket etmeyiz. Ecdâdımızdan her biri evliyâlıktan nasîbini almışlardır. Herbirinin nice kerâmetleri vardır. İçlerinde, ancak biz onlara benzemedik." diyerek tevâzuunu dile getirdi ve hâlini gizlemeye çalıştı. Bu rüyâdan sonra, Arabistan seferinin hazırlıklarına başlayıp, bütün tedbirlerini alıp, her türlü harp tedârikini temin ettikten sonra sefere karar verdi. Meşhur târihçi Solakzâde, bu konuda diyor ki: "Pâdişâha dahi o gece rüyâsında, Hasan isminde bir şahıs vâsıtasıyla kendisine bir hizmetin görülmesi tebliğ olunacağı haber verilmişti."

Mısır'ın fetholunduğu günlerdi. Bir sabah, Yavuz Sultan Selîm Han, Hasan Can'a şöyle buyurdu: "Bu gece rüyâda Muhammed Bedahşî'yi gördüm. Yolculuk hazırlığında olup, bir beyaz kepenek giymiş, üstüne de bir ip kuşak bağlamıştı. Bu halde gelip, yolculuğa çıkacağını söyleyip bizimle vedâlaştı." Pâdişâh bu sözleri söyler söylemez Hasan Can gençlik atılganlığı ile hemen rüyâyı tâbire girişti ve; "Velîlerin görünüşte çıkacakları yolculuk, âhiret seferi olmak gerektir. Eğer vefât etmemiş ise, yakında vefât edeceklerine işârettir." dedi. Sultan Selîm Hanın bu cevâba cânı sıkıldı ve; "Rüyânın gerçekleşmesinin yormaya da bağlı olduğunu bilmez misin? Eğer Şeyhe bir hal olursa senin yorumuna bağlarız. Cezâlandırılmayı hak eyledin." dedi. Bu sözler üzerine Hasan Can rüyâyı o şekilde tâbir ettiğine çok üzüldü ve pişmanlık duydu.

Çok geçmeden Muhammed Bedahşî'nin ölüm döşeğinde Şam'ın ileri gelenlerini toplayıp; Yavuz Sultan Selîm Hanın Allahü teâlâ katında övülmüş olduğunu haber vererek, Arab diyârının fethiyle Hak teâlâ katından vazîfelendirildiğini, bilcümle evliyânın onun yardımcısı

olduğunu bildirdi. Orada hazır olanlara ve olmayanlara, Sultânın emirlerine saygılı olmalarını tavsiye etmiş ve ayrıca; "Harameyn-i muhteremeyne (Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereye) hizmetleri ile başlara tâc olan Sultâna benden duâ ve selâmlarımı ve muhabbetlerimi iletirken, dünyâdan da sefer ettiğimi bildirin." diye vasiyette bulunmuştu. Şam vâlisi derhal durumu Sultanın kapısına duyurdu.

Bu sırada Sultânın yanında hocası Halîmî Çelebi Efendi ile Hasan Can bulunuyordu. Sultan hocasına dönerek; "Şöyle bir rüyâ görmüştüm. Hasan Can da böyle yorumlamıştı. Çoğunlukla rüyânın gerçekleşmesi tâbirin şekline bağlıdır. Şimdi o velî zât, vefât etmiştir. Böyle olması tâbirden ileri gelmiştir. Siz hakem olun. Bu yönden cezâlandırılmaya hak kazanmadı mı? Bu şekilde tâbirin cezâsı dayak değil mi?" dedi. Halîmî Efendi ise Hasan Can'a bakıp; "Senden böyle acemi davranış beklemezdim. Atılganlık etmişsin." deyince,Hasan Can utancından başını öne eğip dedi ki: "Vefât günü ile rüyânın görüldüğü târih tesbit edilsin. Eğer rüyâ daha önce ise fermân devletlü Pâdişâhımındır. Eğer iş aksi ise, gerçek budur ki, cezâsı câize, hediye ihsânıdır." Halîmî Efendi bu sözleri doğru bulup, dedi ki: "HasanCan kulunuzun görüşü akla uygundur. Gerçekte de değerli katınızda hoş karşılanmalıdır." Başlara tâc olan Pâdişâh bundan sonra Şam'dan gelen mektubu gösterdi. Gördüğü rüyânın, Muhammed Bedahşî'nin vefât ettiği geceye rastladığı meydana çıkınca, Hasan Can'a kıymetli bir hil'at, elbise ile, tam ayar iki yüz dînâr altın ihsân buyurdu. Bunca lütfu Muhammed Bedahşî'nin kerâmeti eseri bilen Hasan Can, şeyhin azîz rûhuna duâlar eyledi.

Hasan Can, Yavuz SultanSelîm'in vefâtını şöyle anlatmaktadır: "Sultan-ı Arab ve Acem, 1520 Şâbân ayında eski saltanat merkeziEdirne'ye gitmeyi kararlaştırıp, vezirler ve dîvân erkânını önceden, ordu-yı hümâyûna lâzım olan pekçok ağırlıklar ve hazîne-i âmire ile yola çıkardılar. Ferhad Paşayı, berâber gitmek üzere alıkoydular. Hareketten evvel, bir gün oturdukları köşkten çıkıp, sarayın eteğindeki bahçeye yürüyerek indiler. Gezintileri sırasında bir yokuşa çıkarken, ol dîn-i İslâmın koruyucusu, sırtlarında hissettikleri bir acıdan rahatsız olup, bu zavallı hizmetçilerine hitâb ederek; "Arkama gûyâ bir diken batıp acıtır." buyurdular. Bu hakîr dahî: "Herhâlde bahçedeki ağaçlardan düşüp gömleğe takılmış olmalı. Ferman buyurulursa görülsün." dedim. Buyurdular ki: "Câizdir." O anda iskemleci, taşımakta olduğu yaldızlı kürsüyü getirdi. Selîm Hân da, kürsü üzerine oturdu. Mübârek yakalarından elimi sokup her ne kadar araştırdımsa da, bir şey bulamadım. Mübârek arkaları gâyet kıllı olduğu için, elimi sürmekle bir şey hissedemedim. Ayağa kalkıp bir miktar gittikten sonra, acıdan şikâyetlerini tekrarladılar. Bu kere düğmelerini açıp baktım. Kılların arasından birdenbire gördüm ki, bir kıl başı kadar yer ağarıp, etrâfı kırmızı olmuş. Üzerine dokununca; "İşte oldur." dediler. "Ne makûle nesnedir?" diye suâl buyurdukta, beyân ettim. Buyurdular ki: "Bir parça sık!" Ben dahî şehâdet ve orta parmaklarımla kenarından yokladım. Parmaklarımın arası sertleşmiş büyük bir gudde ile doldu. İrâdemi kaybedip; "Saâdetlû Pâdişâhım, bu büyük bir çıbandır. Henüz hamdır, olmadıkça zedelemek câiz değildir. Bir münâsip merhem koymak gerektir." dedim.

Meğer bu hâdiseden üç gün önce, bu bendelerinin, çıban eleminden rahatsız olup arka arkaya üç gün kendilerine hizmet şerefinden mahrum olduğum hâtır-ı şerîflerinde kalmış imiş. Bu sözlerime karşı latîfe olmak üzere: "Biz çelebi değiliz ki, bir küçük çıbandan ötürü cerrahlara mürâcaat edelim." dediler. Bu hâlle Kasr-ı saâdete çıktılar. Ol geceyi acı ve ıstırap ile geçirdiler. Ertesi gün çıbanın olgunlaşması için hamama gittiler. Bu bendelerinin hazır bulunmadığını fırsat bilip, kendi tellâkları olan Hasan adındaki hizmetçilerine iyice sıktırıp, çıbanı zedelemişler. Hamamdan geldikte ayaklarına kapandım. "Hasan Can, sözünle amel etmedik amma, kendimizi helâk ettik." buyurdular. Mâcerâyı etraflıca anlatınca, aklım başımdan gitti. Zaman geçtikçe ol sert madde azıtıp, taştıkça taştı. Pâdişâh, Edirne'ye gitmeye karar verdiğinden, geri bırakılmayıp, Şâbân ayının ikinci günü Edirne'ye doğru yola çıktılar. Hastalığı gitgide şiddetlendi, ilaç kabûl etmez bir hâl aldı.

Çorlu yakınında Sırt köyü denilen yere inildi. Buraya indiklerinde, çıban öyle bir hâl aldı ki, akıntısını vücûdundan def etmeye Sultânın iktidârı kalmadı. Çâresiz, o yerde ikâmet ve karar ihtiyar buyuruldu. Ve daha önce Edirne'ye varan erkândan Vezîr-i âzam Pîrî Paşa ve Mustafa Paşa ve Beylerbeyi Ahmed Paşa, ordu-yı hümâyûna dâvet olundular. Bunlar gelince askerin içine bir şüphe düşmesin diye, işlerin îcâbına göre dîvân toplanıp, mansıplar dağıttılar ve terfi-i merâtib eylediler ve neş'eli görünerek, gizli kederlerini belli etmediler. Ve iki ay müddet, acılar içinde vakit geçirdiler.

Bu sırada asker arasında binbir türlü haber şâyi' olup, yersiz birtakım hareketler olacağı alâmetleri belirince, vezîrler bana haber gönderip, Sultan için nasıl bir çâre gerektiği sorulunca, ben de; askerin mübârek yüzlerini görmeye hasret kaldıklarını kendilerine arz edip, yalvarıp, yakararak otağ-ı hümâyûnun önüne çıkmalarını sağladım. Orada bir miktâr vekar içinde durup yüzünü gösterdikten ve sipâhilerin hatırlarına düşen tereddüdü izâle ettikten sonra, geri dönerek yerlerine avdet buyurdular. Ve Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşayı, sır saklamaya iktidârı olmadığı için Edirne muhâfızlığı behânesiyle o tarafa yolladılar. Çıbana hiçbir ilâç ve ihtimâm kâr etmediğinden, aynı sene Şevvâlin dokuzuncu gecesinde rûhunu teslim edip, bu elemli dünyâdan Cennet bahçelerine doğru uçup gittiler.

Hastalığı sırasında ona hizmet etmek şerefinden bir an mahrûm olmadım. Geceleri sabahlara kadar, mum gibi için için yanarak karşılarında dururdum. Bir hizmeti olmadığı zaman, emr-i âlileri ile döşekleri yanında otururdum. Kâh mübârek elleri elimde, kâh asîl ayakları dizimde idi. Cerrahlar ilâca giriştikleri sırada, kâh omuzuma dayanır, kâh cerrahların yaptıklarına bakmaya memur eder, ancak bana îtimâd buyururlardı.

Vefâtında Kur'ân-ı kerîm okumak ve Kelime-i şehâdeti telkinde bulunmak vazîfesini yalnız ben gördüm. Son nefesine kadar bir an yanından ayrılmadım. Hattâ son nefesini vereceği sırada, bu hakîre hitâb edip buyurdular ki: "Hasan Can, bu ne hâldir?" Ben hizmetçileri dahî dedim ki: "Sultânım, Allahü teâlâ ile olacak zamandır." Buyurdular ki: "Bizi bunca zamandan beri kimin ile bilirdin? Cenâb-ı Hakk'a teveccühümüzde kusûr mu gördün?" Ben dahî dedim ki: "Hâşâ ki, bir zaman Allahü teâlânın adını anmayı unuttuğunuzu görmüş olam. Lâkin bu zaman başka zamanlara benzemediği için, ihtiyâten söylemeye cesâret eyledim."

Kısa bir an geçtikten sonra; "Yâsîn sûresini oku!" diye fermân buyurdular. Emr-i hümâyûnları gereğince, Yâsîn sûresini hatmettim. Benimle berâber okudular. İkinci defâ okurken; **"Selâmün kavlen min Rabbirrahîm"** âyetine geldiğim zaman gördüm ki, mübârek dudakları bu âyet-i kerîmeyi okuyarak hareket eder ve o anda, önce sağ şehâdet parmağını kaldırıp diğer mübârek parmaklarını sıkıp temiz rûhunu teslim etti.

Eli elimdeydi. Mübârek bileğini tutmuş, nabzını dinliyordum. Nabzın durduğunu hissedince, o anda lâzım olan hizmetleri yerine getirmek üzere ayağa kalktım. Hekimbaşı Ahî Çelebi oradaydı. Benim yaptığıma bakıyordu. Ayağa kalktığımı görünce: "Henüz hayat bâkidir. Ne için ayağa kalkarsınız?" diye beni oturtmaya kalkınca; "Bu eşiğe alnımı koyduğum andan bu âna kadar velî nîmetimin hizmetinden bir lahza yüz çevirmemişim. Bu sıralarda yapılacak iş budur. Tabîblik etmenin zamânı geçti ve asıl cevher kaybolup gitti." dedim. Gerekli hizmetleri yerine getirdim."

Kânûnî Sultan Süleymân döneminde Enderunda çeşitli dersler veren Hasan Can, 1567 (H.974) senesinde Bursa'da vefât etti. Kabri, Çelebi Sultan Mehmed türbesi önündedir.

1) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.602 vd.

2) Sicilli Osmânî; c.2, s.119

3) Lütfî Paşa Târihi; s.284

4) Hadîkat-ül-Cevâmî; c.1, s.272

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.69

6) Baldırzâde, Vefayât, v.43 b.

7) Selîmnâme

HASAN DEDE;

Anadolu'da yetişen velîlerden. On sekizinci asırda Nevşehir'de yaşamıştır. Türbesi Nevşehir'de ziyâret mahallidir. Halk arasında meşhûr olup Hasan Baba ve Hasan Emmi diye de tanınır.

Halkın, tevekkülü, çalışkanlığı ve üstün ahlâkı ile çok sevdiği ve hürmet gösterdiği bir velî idi. Sohbetleri ve güzel ahlâkı ile insanlara çok faydalı olmuştur. Gariplerin, yetimlerin ve hastaların yardımına koşar, onlara her yönden destek olurdu.

Menkıbeleri halk arasında çok yaygın olup, bâzıları şöyle anlatılmıştır:

Bir gün dostlarından birisi vefât etmek üzere iken başında bulunup ona duâ etmişti. Hasta son anlarını yaşadığı sırada armut istemişti. Mevsim kıştı. Dışarda şiddetli tipi vardı. O mevsimde armut bulmak mümkün değildi. Hastanın başında bulunan yakınları ne yapacaklarını şaşırarak, Hasan Dede'nin yüzüne bakışıp; "Bize yardımcı ol, ne yapalım, hastanın bu arzusunu yerine getiremeyeceğiz." dediler. Hasan Dede çâresiz kalan ve çok üzülen bu insanlara; "Üzülmeyiniz, buluruz. Allahü teâlâ bir imkân ihsân eder. Biraz bekleyin." diyerek dışarı çıktı. Kısa bir müddet sonra elinde küçük bir armut dalı ile içeri girdi. Armut dalı üzerinde yemyeşil tâze yapraklar ve olgunlaşmış sapsarı armutlar vardı. Sanki yaz mevsiminde dalından kırılmış gibi idi. Hastanın başında bulunanlar bu hâli görünce, bu işin Hasan Dede'nin bir kerâmeti olduğunu anladılar. Ona olan derin muhabbetleri ve gösterdiği yakın alâka hepsini ağlattı. Armutları verip, hastanın gönlünü hoş ettiler. Hasta kısa bir süre sonra vefât etti.

Hasan Dede kendi el emeği ile kazandığı helal yiyecekleri yer, buna çok dikkat ederdi. Bu sebeple kendi bağında, bahçesinde çalışırdı. Çalışmaları sırasında namaz vakti girince cemâati aslâ kaçırmaz, câmiye gider, cemâatle namaz kılardı. Namazdan sonra da halkın can kulağı ile dinlediği sohbetlerini yapar, yine işine dönerdi. Bir gün yine bir namaz vakti câmiye gelmişti. Bağını bellemek için kullandığı belini de yanında getirip câminin girişinde bir yere koydu. Namaza durdu. Bâzı kimseler cemâat namaza durunca Hasan Dede'nin belini kimse görmeden alıp minâreye sakladılar. Namaz bittikten sonra Hasan Dede hiç kimseye bir şey söylemeden minâreye çıkıp belini aldı. Tebessüm ederek, güler yüzle bağına gitti. Onun bu güzel halleri, kimseyi incitmemesi, kırmaması, herkesin iyiliği için çalışması, çevresinde mükemmel bir örnek teşkil ederdi. Kabri üzerindeki tek kubbeli türbe on sekizinci asırda yapılmıştır. Türbesinin çevresi bir dinlenme parkı hâline getirilmiş ve ağaçlandırılmıştır.

1) Rehber Ansiklopedisi; c.13, s.92

HASAN DEDE

Hasan Usta diye de bilinir. Zamânında güzel ahlâkı, örnek hareketleri ve kerâmetleriyle tanınan Hasan Dede'nin türbesi Rize Ardeşen'de Seslikaya köyündedir. Türbesi, vasiyeti üzerine vefâtından yedi yıl sonra cesedinin bozulmamış olduğu görüldükten sonra yapılmıştır. Yöre halkı tarafından sık sık ziyâret edilen Hasan Dede 1845 yılında vefât etmiştir. Türbesinin önündeki kiremitli kabir de (resmin solunda) yine kendisi gibi kerâmet ehli bir velî olan oğlu Süleyman Dede'ye aittir.

HASAN EBÛ HALÂVE EL-GAZZÎ;

Kudüs'te yetişen evliyâdan. İsmi Hasan, künyesi Ebû Halâve el-Gazzî'dir. Gazze'de doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 1892 (H.1310) senesi öncesinde Kudüs'te vefât etti.

Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ kitabının sâhibi büyük âlim Yûsuf Nebhânî hazretleri anlatır: "O, Kudüs'te ikâmet eden mübârek bir zât idi. 1887 senesinden îtibâren kendisiyle birçok defâlar görüşmelerim oldu. O zamanlar ben, Kudüs'te cezâ mahkemesi reisi idim. Hasan Ebû Halâve hazretleri Mescid-i Aksâ civârındaki medresenin bir odasında kalırdı. Oturak olduğu için bir yere gidemez, namazlarını bile îmâ ile kılardı. O, bir gün bana; "Yedi sene kadar oluyor hep bu hal üzereyim. Bu hâlime sebeb şu hâdisedir ve ben bunu biliyorum. Bir gün Allahü teâlânın bir velîsi yanıma gelmişti. Şurada durdu. Şu odanın kapısına işâret ederek bana; "Burada otur ve şu kapıdan dışarı çıkma." dedi. O anda ben buraya oturtuldum ve bu hal üzere kaldım." Evliyânın sebebini ancak kendilerinin bildiği böyle tasarrufları çoktur."

Hasan Ebû Halâve hazretleri Kudüs'teki evliyânın büyüklerindendi. Çok kerâmetleri görüldü. Kaldığı yer, ziyâretçiler ve sevenleri ile dolup taşardı. Gelenlerden her biri derdini anlatır, şikâyetini söyler, dünyâ ve âhiret murâdını ister, o da duâ edince hemen arzuları hallolurdu. Hasan Ebû Halâve'nin duâsıyla birçok hastalar şifâ bulup, sıhhate kavuştu.

Yûsuf Nebhânî hazretleri anlatır: "HasanEbû Halâve hazretleri bana husûsî ilgi ve alâka gösterirdi. Birçok kimse gibi ben de bir derdimi kendisine anlattım. Kudüs'teki vazîfemden memnun değildim. Bunun üzerine bana o bulunduğum vazîfeden daha üstün bir vazîfe ile bir başka yere naklimin yapılacağını müjdeledi ve; "Bu gece uyumadan önce; "Yâ Nûr! Yâ Nûr!" diye çok oku ve uyuyuncaya kadar devâm et. Rüyânda bak ne göreceksin." buyurdu. Ben de buyurduğu gibi yaptım. Rüyâmda başıma taşıdığım sarıktan daha büyük bir sarık konuldu. Aradan çok geçmeden Beyrut Mahkeme Reisliğine tâyinim çıktı. Bu, HasanEbû Halâve hazretlerinin bir kerâmeti idi. O zât bana bâzı sıkıntı ve dertlerin ilâcı olan şeylere dâir duâlar öğretti. Birçok defâ bu duâları tecrübe edip sıkıntılardan kurtuldum. Bu duâlar; "Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin el-Habîb el-Mahbûb Şâfil ilel ve Müferric-ül Kürûb." Hasan Ebû Halâve hazretleri benim hocalarımdandı. Kâdirî tarîkatına dâir bana icâzet, diploma verdi."

1) X®μιυ Κερ®μ®τ–ιλ–Εϖλιψ®; χ.1, σ.402

HASAN FEYZİ EFENDİ

On dokuzuncu yüzyılda yaşayıp, Denizli civarında halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatan Nakşibendî şeyhlerinden Hasan Feyzi Efendi 1885 yılında vefât etmiştir. Türbesi Denizli'nin Kuşpınarı mahallesinde kendi yaptırdığı câminin yanındadır.

HASAN HİLMİ EFENDİ;

On dokuzuncu yüzyıl Anadolu velîlerinden. İsmi Hasan Hilmi olup, babasıAbdullahÜmmî, dedesi Hasan Efendidir. 1825(H.1240) senesinde Kastamonu iline bağlı Azdavay ilçesinde doğdu. 1911 (H.1329) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, Süleymâniye Câmii bahçesindedir.

Ümmî yâni okuma yazma bilmemesine rağmen gönül ehli velî bir zâtın oğlu olan Hasan Hilmi Efendi, Kur'ân-ı kerîm okumayı, sarf, nahiv ve temel dînî bilgileri memleketinin âlimlerinden öğrendi. Ümmî Abdullah Efendi oğlunu daha fazla ilim tahsîl etmesi için

İstanbul'a gönderdi. Mahmûd Paşa Medresesine yerleşen HasanHilmi Efendi, fıkıh, tefsîr, hadîs ve diğer ilimleri Nevşehirli Büyük Ahmed Hâzım Efendi ile Küçük Ahmed Hâzım Efendilerden okudu. Her iki hocası da ona icâzet verdiler. Bu sırada Ahmed bin Süleymân Ervâdî'nin İstanbul'a gelip Ayasofya Câmiinde iki sene okuttuğu hadîs derslerine Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî ile birlikte devâm etti.

Hasan Hilmi Efendi, Bâb-ı âlî karşısındaki Fâtıma SultanCâmii müezzinliğine tâlib oldu. Dersleri-

ne devâm ettiği medreseye de yakın olan bu câmiyi kısa zamanda tâmir ettirdi. Önceden pek cemâati bulunmayan bu câminin cemâati fazlalaştı. Genç yaşta gönüllü olarak tâlib olduğu bu câminin baş müezzinliğine getirildi.

Bir Cumâ günü cemâattan yaşlı bir zât, Hasan Hilmi Efendiye, Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'yi kasdederek; "Nerededir oğlum o pîr-i zaîf?" diye sordu. Hasan HilmiEfendi; "Dergâha gitti biraz sonra gelir." cevabını verdi. Bu konuşmanın bitimini müteâkip Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî geldi. Yaşlı zât ona dönüp; "Hazret!O dergâh nerededir? Bize göster. Gittiğin doğru yola biz de gitmek isteriz." deyince, Gümüşhânevî; "Benim esas hocam ve feyiz pınarım burada değiller. Burada sohbet şeyhim Abdülfettâh-ı Akrî hazretleri var. O da nisbetini hocamın şeyhinden almıştır. Sizleri kendilerine takdim ve teslim edeyim." buyurdu. Sonra hep birlikte Abdülfettâh Efendinin huzûr-ı âlîlerine çıkıp, ona talebe oldular. Böylece ilk olarakAbdülfettâh-ı Akrî hazretlerine talebe olan Hasan Hilmi Efendi, ondan feyz aldı. Sohbetlerinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. Abdülfettâh-ı Akrî hazretlerinin vefâtı üzerine Ahmed bin Süleymân el-Ervâdî'nin irşâd, insanlara doğru yolu anlatma izni verdiği Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'ye bağlandı. Tasavvuf yolundaki ilerlemesini onun hizmet ve sohbetinde tamamladı. Tasavvuf yolunda olgunlaşıp insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatma vakti gelince; "Henüz gerekli olgunluğa kavuşmadığı ve hilâfete hak kazanmadığı" düşüncesiyle bir müddet Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'nin gözü önünden kaybolarak gizlenmeye çalıştı. Bu sırada karşılaştığı ve kendileri ile sohbet ettiği âlim ve velî zâtlar onun yanlış hareket ettiği, bu takdirin kendine değil, hocasına âid olduğunu beyân ettiler. Gafletten kurtularak, hocasına dönmesini ve ona teslim olmasını tavsiye ettiler. Yaptıklarına pişman olan Hasan Hilmi Efendi, hocasının hizmetine devâm etti ve olgunluğa ulaştı. Hocası ona icâzet ve hilâfet verdi.

Hasan Hilmi Efendi 1863 senesinde hocası Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî ile birlikte Hicaz'a giderek hac vazîfesini yerine getirdi ve sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîflerini ziyâret etti. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'nin ikinci haccı ve üç yıl müddetle Mısır'da kaldığı sırada hem en kıdemli halîfesi hem de sırdaşı olarak Hasan Hilmi Efendiyi yerine vekil tâyin etti. İstanbul'da hocasının talebelerine ders verdi ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak, dünyâda ve âhirette saâdete kavuşmaları için gayret etti.

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Mısır dönüşünde talebelerini birbirlerine muhabbetle bağlı görünce hepsini toplayıp; "Ey Hasan Hilmi Efendi! Ey Şerîf! Sizde letâfet dolu feyz gördüğümden bütün kardeşlerimi sana ısmarladım." diyerek Hasan Hilmi Efendiye verilen hilâfetin vekâletten, asâlete döndürüldüğünü ilân etti.

Hasan Hilmi Efendi hocasının izni ile bir müddet Geyve'ye insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak üzere gitti. Burada bir medrese inşâ ettirerek hadîs okuttu. Medresenin yanında yaptırdığı dergâhta, insanlara Allahü teâlânın rızâsına ulaştıran yolun esaslarını anlattı. Ancak hocası Gümüşhânevî hazretleri ihtiyarlığı ve zayıflığı sebebiyle vazîfesini yürütmekte güçlük çektiği için, Hasan Hilmi Efendiyi İstanbul'a dâvet etti. Dergâhını ona teslim etti. Talebelerine de kendi yerini HasanHilmi Efendiye bıraktığını bildirerek ona teslim ve tâbi olmalarını istedi. Hasan Hilmi Efendi hocasının vekili olarak irşâd hizmetlerini yürütüp, Nakşibendiyye yolunun gereklerini yerine getirdi. Böylece daha hocasının sağlığında vazîfesini üstlenen HasanHilmi Efendi, 1893 (H.1311) senesinde Ahmed

Ziyâüddîn Gümüşhânevî'nin vefâtı üzerine bu vazîfeyi asil olarak yürütmeye başladı.

Hocasının vefâtından sonra on sekiz yıl fiilen ders okutan, İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatan Hasan Hilmi Efendi, dergâhında hadîs öğretti. Senede iki defâ hatmetmeyi usûl hâline getirdiği **Râmûzü'l-Ehâdis** kitâbını okuttu. Onun sohbetinde ve ilim meclisinde, Mehmed ZâhidKevserî başta olmak üzere Ezineli Mehmed Hulûsî Efendi gibi yüzlerce zât yetişti. Yetiştirdiği talebelere icâzet verdi.

Hasan Hilmi Efendi 1896 (H.1314) senesinde yerine Safranbolulu İsmâil Necâtî Efendiyi vekîl bırakarak hacca gitti. Mekke-i mükerremeye giderek hac vazîfesini yerine getirdi. Hac esnâsında başka İslâm memleketlerinden gelen âlim ve velîlerle karşılaşıp sohbette bulundu. Sonra Medîne-i münevvereye giderekPeygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem kabr-i şerîflerini ziyâretle şereflendi. Burada kaldığı sırada Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî hazretlerinin talebelerinden Hâfız Ahmed Ziyâüddîn Efendiye misâfir oldu. On sekiz gün Peygamber efendimizin Ravza-i mütahherasında halvet ederek mânevî feyzlerinden istifâde etti.

Medîne-i münevverede bulunduğu sırada on beş bin kuruşu fakirlere ve ihtiyaç sâhiplerine dağıttı. Böylece pekçok kimsenin de duâsını aldı. Vazîfelerini tamamladıktan sonra İstanbul'a döndü.

İstanbul'da bulunduğu sırada her gün dergâhına gelen yüzlerce kimseye vâz ve nasihat ederek onların kurtuluşları için çalıştı.

Hayatı boyunca elli altı halîfe yetiştiren Hasan Hilmi Efendi, ömrünün son zamanlarında irşâd hizmetlerini yâni talebe yetiştirmek ve insanlara İslâmiyeti anlatmak faâliyetlerini yerine getiremez duruma gelince, Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'nin halîfelerinden Safranbolulu İsmâil Necâti Efendiyi yerine vekîl tâyin etti.

Ömrünün son günlerinde dergâha gelemez oldu.Hastalanıp yatağa düştüğü zaman hiçbir şey yiyip içemez oldu. Bu hastalığı sırasında talebelerine yazdığı vasiyetini bildiren ve onların Safranbolulu Necâti Efendiye tâbi olmalarını isteyen kâğıdı verdi. Vefâtından bir gün önce saat 10.00 civârında hastalığın şiddetinden kapanan gözlerini açarak, hanımına abdest almak ve giyinmek istediğini işâret etti.Abdest aldıktan sonra, hırkasını giyindi. Sonra seccâdesine kapanarak, artık bu fâni âlemde Allahü teâlâdan ayrılığın ateşine dayanamadığını bildirerek duâ ve niyâzda bulundu. Bir saat öylece seccâdede kaldı. Daha sonra yatağına yatırdılar. Bütün gece süren Rabbine kavuşma isteği zevkinin verdiği vecd ve dalgınlık hâlinin ardından sabaha doğru gözlerini açtı. Yanında bulunanların mahzûn bakışları arasında; "Benim Rahmet-i Rahmâna kavuşma vaktim geldi. Bu rûh artık Rabb-i Mecîdîne kavuşmayı diler." dedikten sonra derinden bir "Allah" dedi. 10 Şubat 1911 (H.24 Safer 1329) Perşembe günü İstanbul'da vefât etti.

Vefâtına halîfelerinden Kâtip MustafaFevzî Efendi tarafından şu beytle târih düşürüldü.

"Âh Cenâb-ı Hilm-i kutb-i zemân
Oldu bugün Mûcib-i dâvet-i Rahmân."

Hasan Hilmi Efendinin cenâze namazı talebeleri ve sevenleri tarafından kılındıktan sonra SüleymâniyeCâmii bahçesinde defnedildi. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Ahlâk bakımından çok mazbut, tevâzûda üstün derece sâhibi ve cömert bir zât olan Hasan Hilmi Efendi, zühd, takvâ ve tâatta parmakla gösterilebilecek durumdaydı. Kendisine hizmet edenlere sanki bir arkadaş ve talebelerine karşı can yoldaşı gibi samîmî bir davranış içinde bulunurdu. Orta boylu, ak sakallı, açık kaşlı, elâ gözlü, çekme burunlu, nûrânî yüzlü bir zât idi. Açık renkli elbise giymeyi tercih ederdi.

1) Menâkıb-ı Haseniyye; s.6-21

2) Sefînetü'l-Evliyâ; c.2, s.189

3) İrgâmü'l-Merîd; s.100-104

4) Et-Tahrir; s.34

5) Son Devir Osmanlı Ulemâsı; c.3, s.281

6) Râmûzü'l-Ehâdîs Tercümesi; 1. cild girişi

HASAN HÜSÂMEDDÎN UŞÂKÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve Uşâkîlik tarîkatının kurucusu. İsmi Hasan, lakabı Hüsâmeddîn'dir. 1475 (H.880) senesinde Buhârâ'da doğdu. Soyu hazret-i Hüseyin'e ulaşır. Hacı Teberrük isminde bir tüccarın oğludur. Anadolu'ya gelip, Uşak'ta yerleştiği için "Uşâkî" denildi.

Hüsâmeddîn Uşâkî, ilk tahsîlini babasının nezâret ve himâyesinde tamamladı. Babasının vefâtı üzerine ticâretle meşgûl olmaya başladı. Üzüntü içinde uyuduğu bir gece, rüyâsında ona; "Boş yere ticâretin zahmetini çekmek, hakîkat ehli için zarar ve ziyândır. Arzun âhiret ticâreti, yâni Allahü teâlâya kavuşmak olsun. Gâyen sonsuz sermâyeyi elde etmek ise, dünyâ mallarından yüz çevirip, Anadolu'nun güzel şehirlerinden Uşak'ta oturan Seyyid Ahmed-i Semerkandî hazretlerine varıp teslim ol. Uzlet köşesine çekilip, dâimâ Rabbin ile bulun!" denildi. İşte bu mânevî işâretten ve almış olduğu emirden sonra kendinde bir başkalık hisseden Hüsâmeddîn Uşâkî hazretleri, bir an önce bu zâta kavuşmak arzusu ile yanıp tutuşmaya başladı. Babasından mîrâs kalan bütün mallarını, servetini ve kurulu ticâret düzenini kardeşi Mahmûd Çelebi'ye bağışlayıp, kalbinden dünyâ sevgisini uzaklaştırdı. Durmadan içini yakan aşk ateşinin tesiri ile, yaya olarak Buhârâ'dan ayrılıp yola çıktı. Aylarca süren zahmetli ve meşâkkatli yolculuklardan sonra,Erzincan vilâyetine geldi. O sırada Erzincan'da bulunan Seyyid Ahmed-i Semerkandî hazretleri ile karşılaşıp ona bağlanarak, sâdık bir talebesi oldu. Sonra hocası ile birlikte Uşak'a giderek oraya yerleşti. Hakîkî rehber olan bu büyük âlime bağlılığının kuvveti sâyesinde kemâle kavuşup, evliyâlığın yüksek derecelerine ulaştı. Seyyid Emîr Semerkandî hazretleri, kısa zamanda evliyâlık makâmına yükselen Hüsâmeddîn-i Uşâkî'ye, aldığı mânevî emir üzerine hilâfetnâme verdi.

Hocası Seyyid Ahmed-i Semerkandî'nin âhirete irtihâlinden sonra, onun yerine geçti ve talebe yetiştirmeye başladı. Kısa zamanda ismi güneş gibi parladı ve şöhreti çok uzaklara yayıldı. O sırada devrin pâdişâhı, Sultan İkinci Selîm Hân idi. Pâdişâhın iki oğlundan biri olan Şehzâde Murâd, Manisa'da vâli idi. Şehzâde Murâd, Hüsâmeddîn-i Uşâkî hazretlerine, kendisinin sultân olup olmayacağını anlamak üzere, bir mektupla hizmetçisiniUşak'a gönderdi. Uşak'a varan haberci, doğruca Hüsâmeddîn-i Uşâkî'ye giderek, huzura kabûl edilmesini ricâ etti. Huzûra kabûl edilen haberci, daha mektubu Hüsâmeddîn-i Uşâkî hazretlerine vermeden ve ziyâreti hakkında bir şey söylemeden, Uşâkî hazretleri ona; "Git! Şehzâdeye söyle! Hemen İstanbul'a hareket etsin. Filan gün saltanat tahtına oturacaktır." dedi. Haberci, hemen Manisa'ya dönerek müjdeyi Şehzâde'ye bildirdi. Şehzâde Murâd, vakit geçirmeden İstanbul'a hareket etti. Balıkesir'e geldiğinde, Vezîr-i âzam Sokullu Mehmed Paşa'nın gönderdiği elçilerle karşılaştı. Elçiler, Sadrâzamın mektubunu Şehzâde'ye verdiler. Mektubu okuyan Şehzâde, bu mektuptan babası Sultan İkinci Selîm'in vefât ettiğini, Sadrâzamın ölüm haberini halktan sakladığını ve kendisini tahta çıkarmak üzere dâvet ettiğini öğrendi. İstanbul'a giderek, Hüsâmeddîn-i Uşâkî'nin haber verdiği zamanda, Sultan Üçüncü Murâd Hân nâmıyla tahta geçti.

Bu hâdiseden sonra, Sultan Murâd Hânın Hüsâmeddîn-i Uşâkî hazretlerine karşı sevgi ve

hürmeti çoğaldı. Onun kâmil bir zât olduğuna güveni bir kat daha ziyâdeleşti ve kendisini İstanbul'a dâvet etti. Bunun üzerine Hüsâmeddîn-i Uşâkî, Uşak'tan ayrılıp, İstanbul'a geldiğinde; Pâdişâh, erkânı ve büyük bir halk topluluğu tarafından hürmet ve tâzim ile karşılandı. Aksaray civârında oturması için Hüsâmeddîn-i Uşâkî'ye bir ev tahsis edildi. Bir müddet orada kalan Hüsâmeddîn-i Uşâkî hazretleri, Pâdişâha yakınlığından istifâde etmek isteyenlerin verdiği sıkıntı yüzünden Uşak'a dönmeye karar verdi. Yol hazırlıklarının yapıldığını haber alan Pâdişâh, bu büyük zâtın İstanbul'da kalması için ricâda bulundu. Uşâkî hazretleri, Sultan Üçüncü Murâd Hânın ricâsını kabûl edip, İstanbul'da kalmağa karar verdi. Pâdişâhın emriyle Kasımpaşa civârında Hüsâmeddîn-i Uşâkî'nin adına bir dergâh inşâ edildi. Burada uzun zaman kalarak, çok talebe yetiştirdi. Sohbetlerinde çok kimseler kemâle geldi. Hilâfet verdiği talebelerini Anadolu'nun çeşitli yerlerine, halka doğru yolu göstermeleri için gönderdi.

Hasan Uşâkî İstanbul'a geldiği zaman, evliyânın büyüklerinden Ümmî Sinân hazretleriyle görüştü. Ümmî Sinân ona Halvetîlik tarîkatında hilâfet verdi. Şeyh Ahmed-i Semerkandî ise, ona "Kübreviyye" ve "Nûr-i Bahriyye" yolunun hilâfetini vermişti. Hüsâmeddîn Uşâkî de bu yolları birleştirerek Uşâkîlik tarîkatını kurdu.

Şöyle anlatılır: "İnsanların kalabalığından rahatsız olanHüsâmeddîn Uşâkî, Pâdişâhtan hacca gitmek ve Resûlullah efendimizi ziyâret etmek için izin istedi. Pâdişâh kendisine izin verdi. Sefere çıkmadan önce, oğlu Mustafa Efendiye hanımının hâmile olduğunu söyleyerek; "Bizim bu fânî âlemi terketmemiz yakındır. O saâdetli oğlumun ismini Abdürrahîm koy ve kendisinin ilim ve terbiyesi ile meşgûl ol." diye vasiyette bulundu.

Hüsâmeddîn Uşâkî, hac farîzasını yerine getirip geri dönerken, Konya'da rahatsızlandı ve 1594 (H.1003) senesinde orada vefât etti.Cenâze namazı Konya'da kılındı. Vasiyeti üzerine İstanbul'a götürülmek üzere yola çıkarıldı. Konya vâlisi, yola çıkmadan önce Hüsâmeddîn Uşâkî'nin cesedinin kokmaması için ilâçlatmak istedi. Fakat oğulları ve talebeleri buna karşı çıkarak, Uşâkî hazretlerinin kokmıyacağını söylediler ve ilâçlatmadılar. Mübârek bedeni, hiç kokmadan İstanbul'a getirildi şimdiki kabrinin bulunduğu yere defnedildi.

Şöyle anlatılır: "Kasımpaşa'da, Uşâkî hazretlerinin dergâhı yakınlarında Ali Efendi isminde bir zât vardı. Ali Efendi misk satıcısı idi. Bir şey tartarken, hak geçmesin diye çok dikkat ederdi. Ali Efendi, hac farîzasını yerine getirmek için Mekke-i mükerremeye gitmişti.Hacı olduktan sonra,Resûl-i ekremin kabr-i şerîfini ziyâret için Medîne-i münevvereye gitmek istedi. Fakat ayaklarındaki bir hastalıktan dolayı gidemedi. Bu duruma çok üzüldü. Bir gece rüyâsındaPeygamber efendimizi gördü.Peygamber efendimiz ona; "Ağlama! Kasımpaşa'da evlâdım Hüsâmeddîn-i Uşâkî'nin kabrini ziyâret et, onu ziyâret etmek, beni ziyâret gibidir." buyurdu. Sonra İstanbul'a dönen Ali Efendi, hergün işe giderken Uşâkî hazretlerinin kabrini ziyâret etmeği kendisine vazife ve âdet edinmişti. Vefât ederken bunu çocuklarına vasiyet etti."

Hüsâmeddîn Uşâkî, çeşitli eserler yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Evrâd-ı Kebîr, 2) Hizb-üt-Tesbîh, 3) Ahzâb-ı Usbûiye, 4) Şerhu Virdi Settâr.**

MAHZURU İZÂLE EDİNİZ

Bir zelzele yüzünden Hüsâmeddîn Uşâkî'nin türbe ve dergâhı harâb olmuş ve çökmüştü. Kabir, sokak zemininden çok aşağı kaymıştı. Yağmur suları kabre doluyordu. Zamânın Pâdişâhı Sultan İkinci Abdülhamîd Hân bir gece rüyâsında onu gördü. Uşâkî hazretleri sultâna; "Kabrimdeki mahzuru izâle ediniz." dedi. Sultan uyanınca, hemen yakını Hacı Ali Paşayı huzûruna çağırıp, rüyâsını anlattı. SultanAbdülhamîd Hân, dergâhın yerini bilmiyordu. Hacı Ali Paşaya dergâhın ve türbenin yerini bulmasını söyledi. Hacı Ali Paşa, Kasımpaşa'da dergâhın ve türbenin yerini araştırarak, buldu. Dergâhın zelzeleden ve su baskınından sonra yıkık ve dökük bir hâlde olduğunu sultâna bildirdi.

Sultânın emri ile, dergâh ve türbe yeniden yaptırılarak şimdikii hâline getirildi.

1) Sefîne-i Evliyâ; c.4, s.179

2) Mir'ât-ı İstanbul; c.1, s.529

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1065

4) Hadîkat-ül-Cevâmi'; c.2, s.23

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.77

HASAN SEKR DIMAŞKÎ;

Şam'da yetişen evliyâdan. İsmi Hasan Sekr Dımaşkî'dir. Şam'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1889 (H.1307) senesi Dımaşk'ta vefât etti. Dahdah kabristanlığına defnedildi.

Hasan Sekr Dımaşkî, evliyânın büyüklerinden Şeyh Zeyd Câferî'nin sohbetlerinde kemâle geldi. İlim, edep ve güzel haller sâhibi bir zât idi. Kerâmetleri görüldü. Kimseye kızmaz, herkese yumuşak muâmelede bulunurdu.

Dımaşk'ta bir kısım insanlar onun kerâmet sâhibi bir velî olduğuna inanmazlardı. Bir gün onu kır gezintisine çağırdılar. Hasan Sekr de onların dâvetini kabûl etti ve berâberce kırlara çıktılar. Bir müddet gezintiden sonra bir yere oturdular. İçlerinden Muhyiddîn Ebû Lübde kendisinden mutlaka bir kerâmet göstermesini ricâ etti. Hasan Sekr hazretleri de bu arzu üzerine; "Bana yüz kadar hâlis olmayan gümüş parçacıklarından getiriniz." buyurdu. Hemen o küçük karışık parçalardan bulup verdiler. Hasan Sekr Dımaşkî hazretleri besmele çekip o parçaları ağzına attı ve yuttu. Daha sonra oturdu. Ayağa kalktığında paltosu altından yüz kadar hâlis altın lirası çıktı. Bu hâle herkes şaştı. Altınları Muhyiddîn Ebû Lübde aldı. Oradakiler hep birlikte Hasan Sekr Dımaşkî'den özür dileyip onun büyük bir velî olduğunu söylediler. Muhyiddîn Ebû Lübde aldığı o altınlarla ticâret yapıp Şam bölgesinin en zenginlerinden oldu.

Talebesi el-Hâc Ahmed Hamevî anlatır: Otuz sene içinde hocamın birçok kerâmetlerini gördüm. İçlerinden benimle alâkalı bir kerâmeti de şu idi: "Hanımım doğum yaptı. Bir erkek evlâdım oldu. Ama çok geçmeden oğlum öldü. Annesi büyük bir üzüntü içerisinde ağlamaya başladı. Bu durumu hocam Hasan Sekr Dımaşkî hazretleri öğrenince bize geldi ve ölen çocuğuma dokunup; "Hayır o ölmedi yaşayacak!" buyurdu. O esnâda çocuk ağlamaya başladı. Allahü teâlâ onun bereketine oğluma hayat vermişti. Oğlum, hocamın vefâtına kadar yaşadı. Hocamın vefâtından sonra o da vefât etti."

Yine Ahmed Hamevî anlatır: "Hocamın ihtiyâcı olan şeyleri alır, getirirdim. Hocam bana para vereceğinde elini duvarlardan birine uzatır. O sırada eline paralar dolar, o da bana verirdi. Bu hâle defâlarca şâhid oldum."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.402

HASAN SEZÂÎ;

İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmiHasan bin Ali, mahlası Sezâî'dir. Tasavvufta Gülşenî yoluna mensûb idi. 1669 (H.1080) yılında Gördes'de doğdu. Şehrin bugünkü adı Korent olup, Yunanistan sınırları içinde kalmıştır. 1738 (H.1151) senesinde Edirne'de vefât etti.Kendi ismi ile anılan dergâhının bahçesinde defnedildi.

Hasan Sezâî, on sekiz yaşına kadar doğum yeri olan Gördes'te kaldı. 1687 senesinde Venedikliler o beldeyi istilâ edince, gemi ile Gördes'ten İstanbul'a geldi. Yolculuk esnâsında, Halvetiyye yolunun büyüklerinden biri ile tanışıp sohbetinde bulundu. Hasan Sezâî, genç ve yakışıklı olmakla, zâhirî güzelliğe sâhib olduğu gibi, edeb ve ahlâkının fevkalâde olması ve çok iyi terbiye edilmesiyle bâtınî güzelliğe, kalb ve rûh temizliğine sâhib idi. Anlayış ve istidâdının pekçok olması, ilerde yüksek ilmî mertebelere yükseleceğini gösteriyordu.

İstanbul'dan Edirne'ye geçen HasanSezâî bir taraftan oradaki âlimlerden zâhirî ilimleri tahsîl ederken, diğer yandan kendisini tasavvuf yolunda yetiştirip, mânevî terbiye verecek bir rehber aradı. Gemi yolculuğu esnâsında tanıştığı zâtın tesiri ve gördüğü bir rüyâdaki işâret üzerine, Âşık Mûsâ Dergâhında bulunan Şeyh Muhammed Sırrî Efendiye talebe olup bir müddet hizmetinde bulundu. Muhammed Sırrî'nin vefâtından sonra onun vekîli olup, yerine geçen Muhammed La'lî Fenâî Efendiye bağlandı. Muhammed La'lî Efendi aslenKastamonulu olup, Edirne'de Şeyh Şücâ' Zâviyesinde talebe yetiştirmekle meşgûl idi. Hasan Sezâî'ye dergâhın vakıflarının icârlarını toplamak vazifesi verildi. Bunun için Sezâî'ye; Câbî Dede Efendi de denilmiştir. Hasan Sezâî ondan mezun olup, Gülşenî Veli DedeDergâhının şeyhi oldu. Buradaki vazifesi altı ayı dolunca, hocası Muhammed La'lî'nin halîfesi olan Muhammed Hamdi Efendi vefât etti. Bunun üzerine Sezâî onun yerine geçti.

Hasan Sezâî Efendi bir gün talebeleriyle sohbet ederken kalp gözüyle hocası La'lî Efendinin vefât ettiğini anlayıp, şiddetli üzüntüye kapıldı ve kendinden geçerek yere düştü. Bu esnâda bir dişi kırıldı ve bu dişi bir tahtaya saplandı. Günümüzde de bu dişi, mihrâbın sağ tarafında bulunmakta ve ziyâret edenler tarafından görülmektedir.

Hasan Sezâî Efendi bir araİstanbul'a gelmişti. Daha önce Edirne'de iken ismi her tarafta duyulmuş olduğundan, İstanbul'a gelince, birçok kimse onu görmek arzusu ile bulunduğu yere akın etti. Fakat o, tevâzusunun çokluğundan, gâyet sâkin idi. Böyle gelip sohbette bulunanlardan bâzılarının kalbine, HasanSezâî'yi tahmin ettikleri gibi bulamama düşüncesi geldi. O gece bu kimselerin herbiri, rüyâlarında, Resûlullah efendimizi ziyâret için Medîne-i münevvereye gittiklerini, fakat kapıda HasanSezâî'nin bulunduğunu ve huzûr-ı seâdete girebilmek için onun yardımı gerektiğini gördüler. Ertesi gün rüyâlarını birbirine anlattıklarında, hepsinin aynı rüyâyı gördükleri anlaşıldı. BöyleceHasan Sezâî hazretlerinin, Resûlullah efendimizin vârisi olan büyük âlimlerden olduğunu yakînen anladılar.

Hasan Sezâî hazretleri daha sonra Mısır'a gitti. Kâhire'de, Gülşenî Dergâhında vazîfe yapan İbrâhim Çelebi tarafından, Gülşenî tarîkatinde ikinci pîr olarak kabûl edildi.

Hasan Sezâî Efendi, gâyet kibâr, asîl ve heybet sâhibi, iyi ahlâklı, çok zekî ve yakışıklı bir zât idi. Edirne'deki dergâhında 53 sene talebe yetiştirdi. Talebelerinin sayısının beş yüz bini bulduğu ve bunların yiyip içmelerinin bizzat kendisi tarafından karşılandığı bilinmektedir. İlme çok hizmet etti.Dergâhın yanında bir sebzeci dükkanı vardı. Bir gün talebeleri ile sohbet ederken o dükkana bakarak şu şiiri söyledi:

Derd ile dâim yanmakta bu dil
Aşkın nârına olmuşlar fitil
Pervâne-sıfat olmaya vâsıl
Şem'-i cemâle sûzana geldik.

Cismimiz bunda, canımız onda,
Gevherimizin aslı ol kânda
Sezâî, şimdi biz bu dükkanda,
Biraz eylenip seyrâne geldik.

Talebeleri önce bu sözlerin hikmetini anlayamamışlardı. Ancak çok geçmeden dükkanın yeri satın alınarak dergâha ilâve olundu ve Sezâî Efendi vefât edince o yere defnolundu. Yerine oğlu Muhammed Sâdık Efendi geçti. Bundan sonra gelen torunları da, asırlar boyunca ilme hizmet etmişler, Edirne'de ilim ve feyz kaynağı olmuşlardır.

Hasan Sezâî Efendinin menkıbe ve kerâmetleri pekçoktur.

Rivâyet edilir ki: Zamânın Edirne vâlisi, adamlarından ikisine birer kese altın vererek; "Gidiniz. Bunların birini Güzelcebaba'daki dergâhın şeyhi Enis Dede'ye, diğerini de Bostanpazarı'ndaki Hasan Sezâî'ye veriniz." dedi. Vazifeliler Enis Dede'ye gelip parayı vermek istediklerinde, Enis Dede; "Evlâdım, vâli paşaya selâmlarımı söyleyiniz. Biz bir şeyimiz kalmadığı zaman sâhib olduklarımıza bakarız ve Rabbimize şükrederek ne kadar çok nimete kavuştuğumuzu anlarız. Siz lütfen bunu muhtâc birine veriniz. O zaman ben de memnun olurum." dedi. Bunun üzerine oradan ayrılan vazifeliler Hasan Sezâî'nin dergâhına doğru yola çıktılar.

Bu sırada Sezâî Efendi dergâhının esnafa olan borçları birikmiş olduğundan, bâzı esnaf, alacaklarını istemek üzere dergâha gelmişlerdi. HasanSezâî alacaklıları iltifât ile karşılıyarak; "Buyurunuz. Lütfen oturunuz. Paranız gelmek üzeredir." dedi. Hasan Sezâî'nin yanında para olmadığını bilen talebeleri bu alacaklıların sıkıştırmasından, bu sebeple hocalarının zor durumda kalacağından dolayı üzgün idiler. Az sonra vâlinin adamları geldiler. Hasan Sezâî onları görünce; "Nerede kaldınız evlâtlarım. Bizleri beklettiniz. Şu altınları verin de alacaklıların hesaplarını kapatalım. Kendilerini bekletmeyelim." dedi. Oradakiler Sezâî hazretlerinin bu kerâmeti karşısında şaşa kaldılar. Hepsi onun talebesi oldular.

Hasan Sezâî hazretlerinin hayâtında çok kerâmetleri görüldüğü gibi vefâtından sonra da böyle fevkalâde hâlleri, kerâmetleri çok görülmüştür. Vefâtından yüz sene kadar sonra, Kabrini su basmıştı. Dergâhın bulunduğu yerdeki câminin hatîbi rüyâda birkaç defâ îkâz olundu. Bunun üzerine, hürmetle ve hükümetin de mâlûmâtı olarak, tasavvuf ehli zâtların da huzûrunda, besmele ile kabir açıldı. Bu arada Hasan Sezâî'nin cesedi de göründü. Vefâtından sonra aradan yüz küsûr sene geçmiş olmasına rağmen, vücûdu eskisi gibi duruyordu. Kabirden alınıp yan tarafta bir odaya kondu. Oraya konulduğu anda etrafı çok güzel bir koku kapladı. Kabir tâmir edilip ve su basması önlendikten sonra tekrar aynı kabre defnolundu. Bu hâli gören ve duyanların muhabbet ve bağlılıkları daha da arttı.

Sefînet-ül-Evliyâ kitabının müellifi Hüseyin Vassâf Halvetî şöyle anlatır: "1906 senesinde Sezâî hazretlerinin türbesini ziyâret için Edirne'ye gitmiştim. Ziyâret esnâsında duyduğum, hissettiğim mânevî haz pek yüksekti. Başucundaki taşın üzerine kutubluk alâmeti olmak üzere siyah bir sarık sarılmıştı. Bu ziyâretim mânevî bir hava içerisinde geçti.

Edirne'ye daha sonraları birkaç defâ gittim. Son ziyâretim 1922 senesinde oldu. Sezâî Efendinin güzel kokulu türbesini ziyâretle şereflendim. O sıralarda türbeye bakmakla vazifeli olanlar her nasılsa dünyâya düşkün kimseler olduğundan, onların alâkasızlığı ve lâkayd hâlleri sebebiyle türbe bakımsız hâldeydi. İçeriyi örümcek ve tozlar kaplamıştı. Cildleri bozulmuş, sahifeleri eskimiş Kur'ân-ı kerîmler de ortalıkta duruyordu. Bu duruma çok üzüldüm. Hattâ bir kimse içeriye kadar girmiş, sandukanın üzerinde örtülü bulunan değerli kumaşın yarısını keserek, götürüp satmıştı. Bunu öğrenince üzüntüm daha da arttı. Çok mahzûn oldum. Böyle yüksek bir zâtın türbesinin bu derece bakımsızlık içinde bulunması ne kadar acıydı. Mahallî vakıfların bozulması ve dergâha bakanların geçim derdine düşmeleri, türbeye hizmeti aksatmıştı. Hemen türbeyi temizlemek için teşebbüse geçtim. Allahü teâlânın izni ve yardımı ile türbeyi lâyık olduğu hâle getirdik."

Hasan Sezâî Efendi uzak bir yere gittiğinde oğullarına ve talebelerine yahut uzakta bulunan sevdiklerine mektuplar gönderir, onların dînin emir ve nehiylerini yerine getirmekte gayret ve şevklerini artırırdı.

Oğluna yazdığı bir mektuptan bâzı kısımlar:

"Gözümün nûru evlâdım. Her hâlinle seni cenâb-ı Hakk'a emânet ettim. Kalb gözün açık olsun. Mahlûklara güzel ahlâk ile muâmele edesin. Bütün amellerin en güzeli, güzel huylu olmaktır. Dili tatlı olanın dostu çok olur, buyrulmuştur. Dâimâ insanların aybını gizle.

Kimsenin aybını yüzüne vurma. Gadab ve kızgınlığını yenmeye çalış. İhtiyârlara karşı hürmet et. Bir fakir gördüğün zaman, gücün yettiği kadar elinde bulunandan yardımda bulun. Bunlara riâyet edersen ömrün uzun olur, Hak teâlâ her yerde seni azîz eder.

Dâimâ affedici ol. Vasiyetlerimi tutarsan dünyâda rahat ve muhterem, âhirette de mükerrem olur ve rızâmı kazanırsın. Dâimâ îtikâdı düzgün, sâlih kimselerle birlikte bulun. Dünyâ fânîdir. Ne sana kalır ne de başkasına. Bâkî kalacak şey, Allahü teâlâ için olan muhabbettir."

Başka bir talebesine yazdığı bir mektuptan:

"Allahü teâlâ mânevî nîmetlerden hisse almanı nasîb eylesin. Sakın ha. Dünyâ îtibârına aldanıp mânevî yükselmeden geri kalmayasın. Sûret ve görünüşe îtibâr etmeyesin. Zîrâ görünüşteki îtibâr, olsa olsa su üzerinde meydana gelen dalgaya benzer. Su üzerindeki dalganın devamlı olması mümkün müdür ve ona bağlanıp kalmak akıl kârı mıdır? Hak teâlâ mânâ âlemimizi ihyâ eylesin. Bize hidâyet versin. Çeşitli yanlışlara düşerek, mâneviyâtımızın harâb olmasından Allahü teâlâya sığınırız."

Hasan Sezâî Efendi, ilim ve evliyâlığı yanında çok kuvvetli şiir söyleme kâbiliyetine de sâhip idi. Bu yönü ile kendisine, "Osmanlıların Hâfız-ı Şirâzî'si" ünvânı verilmiştir. Şiirlerinin ekseriyetini ilâhî aşk ve muhabbet ile söylemiştir.

Hasan Sezâî Efendinin Peygamber efendimiz için yazdığı bir şiiri:

Vücûdum mülkünün sultânı sensin.
Muhakkak cânımın cânânı sensin.
Sezâî vârını mahvetti şimdi,
Hemin mevcûd olan ihsânı sensin.

***

Muhammed, ma'den-i sıdk u safâdır
Muhammed, menba'ı cûd u atâdır (aleyhisselâm).

***

Hasan Sezâî Efendinin eserleri şunlardır:

1) Dîvân: Ekserisi tasavvufî mâhiyette olmak üzere, çok güzel şiirlerinden tertib edilmiştir.
2) Mektûbât: Talebelerinden, devlet adamlarından, mevki ve ilim sâhiplerinden ve başkalarından mühim şahsiyetlere yazdığı mektuplarının toplanmasından meydana gelmiştir.
3) Niyâzî-i Mısrî'nin;

"Halk içre bir âyîneyim. Herkes bakar bir an görür."

mısraı ile başlayan altı beytlik bir gazelinin şerhi.

GEYİK BOYNUZU

Rivâyet edilir ki: Hasan Sezâî Efendi zamânında, Edirne'de, kötü yola düşmüş bir kadın vardı. Bir zaman bu kadın hâlisâne olarak tövbe edip, eski hâlinden vazgeçti. Sâlih ameller işlemeye başladı. Fakat, uygunsuz kimseler tarafından tedirgin ediliyor, rahat bırakılmıyordu. Bu kadın HasanSezâî'ye gelerek yardım istedi. O da, kadına dergâhta kadınlara mahsus kısımda kalabileceğini bildirince, bir oda tahsis edilip, kadın orada kalmaya, ibâdet ve tâatla meşgûl olmaya başladı.

Bu arada boş durmayan fitneciler, Hasan Sezâî hakkında çirkin iftirâlar yaymaya başladılar. Daha da ileri giderek, bir gece dergâhın kapısına geyik boynuzu astılar. O ise bu hallere sabrediyor kimseye bir şey demiyordu. Geyik boynuzunu dergâhın içine aldırdı. Edirne vilâyeti günlerce bu dedikodularla çalkalandı. Hasan Sezâî Efendi yine sabrediyor, hiç ses çıkarmıyordu.

Bu şâyiânın yayılmasından az zaman sonra, Edirne'de müthiş bir uyuz hastalığı peydah oldu.

Hasan Sezâî hakkında her kim iftirâ ve dedikodu etmiş ise ve her kim bu dedikoduları dinleyip kabûl etmiş ise, bu hastalığa yakalandı. Hastalık, bu sözlere adı karışmış olanlara yayılıyor, diğer insanlara bir şey olmuyordu. Hastalığa yakalananların bütün vücûtları yara bere içinde kaldı. Hiçbiri derdine çâre bulamadı.

Affı ve merhameti pekçok olan Hasan Sezâî hazretleri onların bu hastalık sebebiyle şiddetli acı ve sıkıntı çekmelerine dayanamadı. Mübârek kalbi tahammül edemeyip, bir gece kılık kıyâfetini değiştirerek çarşıya çıktı. Kahvelerden birine girdi. Hiç kimse onu tanıyamadı. Uyuz olanlara yaklaşarak; "Sizin derdinizin ilâcı Hasan Sezâî'dedir." deyip oradan ayrıldı. Ertesi gün dergâhın önü ana-baba gününe döndü. Hastalığa tutulan herkes çâre bulmak ümîdiyle dergâha koşuyordu. Hasan Sezâî Efendi, gelenlerden herbirine, onların dergâhın kapısına astıkları geyik boynuzundan kazıyıp, toz hâlinde veriyordu. O tozu yarasına süren herkes Allahü teâlânın izni ile şifâ buldu. Bu arada herkes hatâsını anlayıp, yaptıkları iftirâ ve dedikodulara pişmân oldular, tövbe ettiler. Böyle bir dertten kurtulmuş olmanın verdiği sevinçle, bir sergi açıp üzerine para attılar. Toplanan paralarla dergâhın kapısına bir çeşme yapıldı.

PEKİ ÖYLE OLSUN

Bir gün içkiye mübtelâ olan bâzı gençler, torbalarına içki şişeleri koyarak, kıra içki içmeye gidiyorlardı. Giderken, Hasan Sezâî'nin dergâhının önünden geçmeleri îcâbetti. Sezâî Efendi onları görerek; "Evlâtlar, nereye gidiyorsunuz. Torbaların içindeki şişelerde ne var?" diye sordu. Gençler, mûziplik olsun diye ve hâllerini gizlemek için gülerek; "Efendi baba! Kıra gezmeye gidiyoruz. Şişelerimizde de şerbet var." dediler. Hasan Sezâî tebessüm edip; "Peki öyle olsun." buyurdu. Gençler ayrılıp gittiler. Kıra vardıklarında sofralarını kurdular. Şişelerindeki içkiyi içmeye başladıklarında hepsi birden çok şaşırdı. Çünkü şişelerin içindeki içkilerin hepsi şerbet olmuştu. Sonra yolda Sezaî Efendi ile karşılaştıklarını ve konuşmalarını hatırladılar. Bu hâlin, o büyük zâtın bir kerâmeti olduğunu anlayıp, tövbe ettiler, artık bir daha içki içmediler.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.128

2) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.2562

3) Sicilli Osmânî; c.3, s.15

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.84

5) Tercüme-i Hâl-i Hazret-i Sezâî (Mektûbât-ı hazret-i Sezâî) (Matbaa-i Âmire İstanbul-1289)

6) Menâkıb-i Şeyh Sezâî-i Gülşenî (Üniversite Kütüphânesi T.Y., No: 424)

7) Tezkire-i Sâlim; s.350

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1079

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.217

HASÎRÎZÂDE (Şeyh Ahmed Muhtar Efendi);

İstanbul velîlerinden. 1820 (H.1236)'da doğdu. 1901 (H.1319) senesinde vefât etti. Sütlüce'de Hasîrîzâde Dergâhı adıyla meşhûr dergâhın bânisi Şeyh Mustafa İzzî'nin torunudur. Kendisi bu dergâhın dördüncü şeyhidir. Babası, Şeyh Sülün Efendi denmekle meşhûr Şeyh Süleymân Sıdkî'dir.

Zamânında bulunan pekçok âlimden ders alıp, ilim öğrendi. Tasavvufta babasının terbiyesi altında yetişti. Babasının vefâtı üzerine büyük birâderi Şeyh Hasan Rızâ Efendi ile birlikte dergâhın şeyhliğini yaptı.Daha sonra ağabeyi bu vazifeyi tamâmen ona bırakıp hacca gitti.

Tasavvufta Sa'diyye yolunun icâzetini babası Şeyh Süleymân Sıdkî'den aldı. Ayrıca Şâziliyye, Mevleviyye yollarından da icâzet almıştır. Yine Nakşibendiyye ve Rufâiyye,

Halvetiyye yollarına da bağlılığı vardır.

Her hâlinde sünnet-i seniyyeye uyardı. Orta boylu, buğday renkli, geniş omuzlu, geniş alınlı, sünnete uygun ve siyahı az beyaz sakalı vardı. Yüzü sevimli, hoş sözlü, güler yüzlü, vakarlı ve mütevâzi idi. Allahü teâlânın emirlerine uyulması husûsunda çok dikkatli ve hakkı söylemekte korkusuzdu. Kızgınlıkta ve yumuşaklıkta orta halliydi. Cömert ve iyilik severdi. Herkes tarafından sevilir, hürmet gösterilirdi. Âlimleri ve ârifleri sever, onlara iltifât ederdi. Misâfirlerinin hizmetlerini kendisi görürdü. Elindeki malını fakir ve muhtaçlara dağıtmış sâdece bir elbisesi kalmıştı.

Bir sabah vakti seksen dört yaşında vefât edeceğini kendisi haber vermiştir. Söylediği gibi hicrî sene olarak seksen dört yaşında vefât etmiştir. Vasiyeti üzerine dergâhında defnedildi.

1) Tenşît-ül-Muhibbîn bi Menâkıb-ı Hâce Hüsâmeddîn (Zeyl); s.45

HÂŞİMÎ EMÎR OSMAN;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. 1513 (H.919) senesinde Sivas'ta doğdu. 1594 (H.1003) senesinde İstanbul'da vefât etti. İstanbul'un Kasımpaşa semtinde bulunan dergâhının bahçesine defnedildi.

Küçük yaşta ilim öğrenmek için İstanbul'a geldi.Sahn-ı semân medreselerinde ilim tahsîl etti. Bu arada nerede bir tasavvuf büyüğünün adını duysa, hemen oraya gider, o zâtın sohbetlerinde bulunurdu. Bu sırada bir gece, rüyâsında hazret-i Ali'yi, elinde Zülfikâr olduğu hâlde gördü. Hazret-i Ali ona; "Oğlum! Ummân erlerini istersen, Vize'ye git. Orada bulursun." buyurdu. Osman Efendi uyanınca derhal yolculuk hazırlığı yaptı. Vize'ye gitmek için yola çıktı. (Vize, Kırklareli'nin bir kazasıdır). Vize'ye varması, güneşin doğma zamânına rastladı. Bu sırada, güneşin doğduğu taraftaki kırmızılığı seyreden birini gördü. Bu zât, Emîr Osman'a; "Ey Emîr! Eğer Ali'yi ister isen işte Ali benim. Fakat şimdi süvârî değilim." buyurdu. Bunun üzerine Emîr Osman rüyâsını hatırlayarak; "Fakat efendim, rüyâda gördüğüm zaman onun Zülfikârı vardı" deyince, o zât belindeki kemere bağlı bulunan tesbihi çekmesi ile tesbih Allahü teâlânın izni ile Zülfikâr şeklini aldı. "İşte evlâdım! Bizim Zülfikâr'ımız budur" dedi. O sırada Emîr Osman düşüp bayıldı. Kendine geldikten sonra, o mübârek zâtın hizmetine girdi. Bu zât, Şeyh Alâüddîn Ali Efendi idi.

Hâşimî Emîr Osman, Şeyh Alâüddîn Ali Efendinin dergâhında uzun bir zaman kalarak tasavvuf yolunun edeblerini öğrenmek için gayret gösterdi. Bu arada, Şeyh Gazanfer Efendinin kerîmesi ile evlendi. Şeyh Ali Efendi vefât edince, Gazanfer Efendi, halîfesi olarak onun yerine geçti. Gazanfer Efendinin vefâtından sonra, Emîr Efendi İstanbul'a gitti. Nûreddînzâde dergâhında misâfir kaldı. Nûreddînzâde'nin talebeleri her sabah gördükleri rüyâları hocalarına anlatırlardı. Emîr Osman Efendinin hiç rüyâ anlatmaması diğer talebe arasında hayret mevzuu olmuştu. Bu sözlerin yaygınlaştığı bir sırada, Emîr Osman Efendi rüyâsında Fahr-i âlem efendimizi gördü. Peygamber efendimiz mübârek ellerinde bulunan yeşil renkli üç yapraklı tâze ayvayı, Nûreddînzâde'ye verilmek üzere verdiler. Sabah olunca Nûreddînzâde; "Ey Emîr" Sen hiç rüyâ görmez misin? Zîrâ tâbir için bize mürâcaat etmiyorsun" dedi. O zaman Emîr Osman Efendi, rüyâda Nûreddînzâde için verilen üç yapraklı ayvayı hırkasının altından çıkarıp; "Efendim! İşte fakîrinizin rüyâsı" diyerek ayvayı takdim etti. Bunun üzerine Nûreddînzâde; "Ey Emîr! Artık senin bize ihtiyâcın kalmadı. İki arslan bir postta olmaz. Var artık kendi postuna sâhib ol" diyerek icâzet verdi. Emîr Osman Efendi bu emre uyarak, Kasımpaşa'daki dergâhını inşâ ettirdi. Burada Hak tâliplerine ve ilim öğrenmek istiyenlere ders verdi.

Emîr Osman Efendinin manzûm bir **Târîkatnâme**'si vardır. ŞiirlerindeHâşimî mahlasını

kullanmıştır. Ayrıca küçük bir dîvânı da vardır.

Hâşimî Emir Osman Efendinin şiir şeklinde söylediği nasihat dolu sözlerinden bâzıları ise şu şekildedir:

Âkıl isen rızk için gerdûn-ı dûna eğme ser,
Âsyâb-âsâ yürü var ekmeğin taştan çıkar.

"Aklı başında bir insan isen, bir lokma ekmek için alçak dünyaya baş eğip muhtac olma. Git, değirmen gibi, sen de ekmeğini taştan çıkar. Alnının teriyle kazan ve kimseye minnet etme!"

Yûsuf dahî olsan düşürürler seni çâha,
Ebnâ-yı zamânın işi ihvâna cefâdır.

"Zamânımızın insanlarının işi gücü dâimâ halka, yakınlarına ve kardeşlerine kötülük ve eziyet çektirmekten ibârettir. Hattâ kusursuz ve en iyi kalbli bir insan bile olsan seni de hazret-i Yûsuf gibi kuyuya atmaya kalkışırlar."

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.324

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.188

3) Atâî; s.463

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.272

HÂTİM-İ ESAM;

Evliyânın büyüklerinden. Adı Hâtim bin Anvân bin Yûsuf el-Esam, künyesi Ebû Abdurrahmân'dır. Belh'te doğmuştur. Doğum târihi belli değildir. Hâtim-i Esam, Şakîk-i Belhî'nin talebesi, Ahmed-i Hadraveyh'in hocasıdır. 852 (H.237) senesinde Belh'in bir nahiyesi olan Mâhcer'de vefât etmiştir.

Kendisine "Esam" (sağır) denilmesinin sebebi şudur: "Birisi onunla konuşurken kazayla yellendi. Hâtim-i Esam o şahıs utanmasın diye;"Yüksek sesle konuş, ancak yüksek sesle konuşulanları duyabiliyorum" dedi ve bu hâlini o kişinin ölümüne kadar kırk yıl sürdürdü. Bu yüzden ona Esam denilmiştir.

Âkıl bâliğ olduğu andan îtibâren, Şakîk-i Belhî'nin sohbetlerine devâm etti. Onun talebesi oldu. Şakîk-i Belhî'den İslâm ilimlerini öğrenerek âlim oldu.

Bir gün Şakîk-i Belhî, Hâtim-i Esam'a sordu: "Ne kadar zamandır buraya geliyor, beni dinliyorsun?" "Otuz üç sene." "Bu kadar zaman içinde benden ne öğrendin, neler istifâde ettin?" "Sekiz şey istifâde ettim." dedi. Şakîk, bunu duyunca; "Yazıklar olsun sana ey Hâtim! Bütün zamânımı sana harcadım, senin ise, sekiz şeyden fazla istifâden olmamış." diye çok üzüldü. Hâtim; "Ey hocam, doğrusunu istiyorsan, böyledir. Bundan fazlasını zâten istemem. Bana bu kadar yetişir. Çünkü, dünyâda ve âhirette felâketlerden kurtulup ebedî saâdete kavuşmanın, bu sekiz bilgi ile olacağını iyi biliyorum." dedi. Hocası; "Söyle bunları ben de anlayayım." buyurunca;

Hâtim; "Ey hocam! Birincisi, insanlara baktım, herkes bir şeyi seçmiş, onu sevmiş gördüm ve bu sevgilerin çoğu, onlara ölüm yatağına kadar, bâzıları öldüğü vakte kadar, bâzıları da mezara girinceye kadar, arkadaşlık ediyor ve sonra onları yalnız ve zavallı olarak bırakıp ayrılıyorlar. Onunla berâber kimse mezara girmiyor, dert ortağı olmuyor. Bu hâli görünce, düşündüm ve kendime dedim ki, dünyâda öyle dost seçmeliyim ki, mezara benimle gelsin, bana orada arkadaşlık etsin. Aradım, taradım, Allahü teâlâya yapılan ibâdetlerden başka, böyle sâdık bir sevgili bulunmadığını gördüm. Dost olarak onları seçtim ve onlara sarıldım." dedi.

Şakîk, bunu duyunca, çok güzel yapmışsın yâ Hâtim, çok doğru söylüyorsun, ikinci faydayı da söyle, anlıyayım dedi.

Hâtim dedi ki: Ey hocam! İkinci faydam; insanlara baktım, herkesi, arzûları, keyifleri peşinde koşuyor, nefsin istekleri arkasında yürüyor gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **"Allahü teâlâdan korkarak nefslerine uymayanlar, elbette Cennet'e gideceklerdir".** Çok düşündüm. Kur'ân-ı kerîmin baştan başa doğru olduğunu, bilgilerimle, tecrübelerimle, aklımla, vicdânımla anladım ve tâm inandım. Nefsimi düşman bilerek, ona aldanmamaya, uymamaya karar verdim ve mücâdeleye başladım. Nefsimin arzu ve isteklerini yapmadım. Nihâyet teslim olarak, ibâdetlerden kaçan o nefsin, şimdi Allahü teâlâya itâata koştuğunu, isteklerden vazgeçtiğini gördüm. Şakîk bunları işitince, Allahü teâlâ sana iyilikler versin, ne güzel yapmışsın, üçüncü faydayı da söyle dinleyeyim dedi.

Hâtim dedi ki, üçüncü faydam, insanların hâline baktım, herkes dünyâda bir sıkıntıya girmiş, böylece dünyâlık toplamağa uğraşıyorlar gördüm, sonra şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **"Dünyâ malından, sarıldığınız, sakladığınız her şey, yanınızda kalmıyacak, sizden ayrılacaktır. Ancak Allah rızâsı için yaptığınız iyilikler ve ibâdetler sizinle beraber kalacaktır."** Dünyâ için topladıklarımı, Allah yolunda harcadım, fukarâya dağıttım. Yâni bâkî kalmaları için, Allahü teâlâya ödünç verdim. Şakîk bu sözleri işitince, ne güzel yapmışsın ve ne güzel söylüyorsun yâ Hâtim, dördüncü faydayı da söyle dinliyeyim dedi.

Hâtim dedi ki, dördüncü faydam; insanlara baktım, herkesin başkalarını beğenmediğini gördüm. Buna sebeb, birbirlerine hased etmeleri, birbirlerinin mevkilerine, mallarına ve ilimlerine göz dikmeleri olduğunu anladım ve şu âyet-i kerîmeye dikkat ettim: **"Dünyâdaki maddî, mânevî bütün rızıklarını aralarında taksim ettik."** Herkesin ilim, mal, rütbe, evlâd gibi rızıklarının, dünyâ yaratılmadan evvel, ezelde taksim edildiğini, kimsenin elinde bir şey olmadığını ve çalışmağı, sebeblere yapışmayı emrettiğinden, O'na itâat etmiş olmak için, çalışmak lâzım geldiğini ve hased etmenin büyük zararlarından başka, zâten lüzumsuz olduğunu anladım ve Allahü teâlânın ezelde yaptığı taksime ve çalışınca Rabbimin gönderdiğine râzı oldum. Bütün müslümanlarla sulh üzere olup herkesi sevdim ve sevildim. Şakîk bunları işitince, ne iyi yapmışsın ve ne iyi söylüyorsun; beşinci faydayı da söyle dinliyeyim yâ Hâtim! dedi.

Hâtim dedi ki: Beşinci faydam; insanlara baktım, birçoklarının insanlık şerefini, kıymetini, âmir, müdür olmakta, insanların kendilerine muhtâc olduklarını ve karşılarında eğildiklerini görmekte zannettiklerini ve bununla iftihâr ettiklerini, öğündüklerini gördüm. Bâzıları da, kıymet ve şeref, çok mal ve evlâd ile olur sanarak, bunlarla iftihâr ediyorlar. Bir kısmı da insanlık şerefi, malı, parayı, insanların hoşuna gidecek, herkesi eğlendirecek yerlere sarfetmektir sanarak, Allahü teâlânın emrettiği yerlere ve emrettiği şekilde harc edemiyorlar ve bununla öğünüyorlar gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **"En şerefliniz ve en kıymetliniz, Allahü teâlâdan çok korkanınızdır."** İnsanların yanıldıklarını, aldandıklarını anladım ve takvâya sarıldım. Rabbimin affına ve ihsânlarına kavuşmak için, O'ndan korkarak dînin dışına çıkmadım, haramlardan kaçtım. Şakîk bunları işitince, ne güzel söylüyorsun yâ Hâtim, altıncı faydanı da söyle dedi.

Hâtim dedi ki, altıncı faydam; insanlara baktım, birbirlerinin mallarına, mevkilerine ve ilimlerine göz dikerek, fırka fırka, parti parti ayrılarak, birbirlerine düşmanlık ettiklerini gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **"Sizin düşmanınız şeytandır. Yâni sizi, Allah yolundan, müslümanlıktan ayırmak için uğraşanlardır. Bunları düşman biliniz!"** Kur'ân-ı kerîmin doğru söylediğini bildim. Şeytanı ve onun gibi müslümanlarla uğraşanları düşman bilip, sözlerine aldanmadım, onlara uymadım. Onların tapındıklarına tapmadım. Allahü teâlânın emirlerine itâat ettim. Ehl-i sünnet âlimlerinin gösterdiği yoldan ayrılmadım. Kurtuluş yolunun, doğru yolun, yalnız Ehl-i sünnet yolu olduğuna inandım. Nitekim, Allahü teâlâ meâlen; **"Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayınız. O sizin en belli düşmanınızdır,**

diye sizden söz almadım mı idi, bana itâat, ibâdet ediniz! Kurtuluş yolu, ancak budur." buyuruyor. Onun için müslümanları aldatmağa uğraşanları dinlemedim. Muhammed aleyhisselâmın yolunu gösteren Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarından ayrılmadım deyince, Şakîk; ne güzel yapmışsın ve ne güzel söylüyorsun, yedinci faydayı da söyle dedi.

Hâtim dedi ki, yedinci faydam; insanlara baktım, gördüm ki, herkes yiyip içmek, para kazanmak için uğraşıyor. Bu yüzden harâm ve şüpheli şeyleri de alıyorlar ve zillete, hakâretlere katlanıyorlar. Şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **"Allahü teâlâ tarafından rızkı gönderilmeyen yeryüzünde bir canlı yoktur."** Kur'ân-ı kerîmin Allah kelâmı olduğunu ve elbette doğru olduğunu ve o canlılardan biri olduğumu bildim. Rızkımı göndereceğine söz verdiğine, elbette göndereceğine güvenerek, O'nun emrettiği gibi çalıştım deyince, Şakîk, ne iyi yapmışsın ve ne iyi söylüyorsun, sekizinci faydayı da söyle! dedi.

Hâtim, dedi ki, sekizinci faydam; insanlara baktım, herkesin, bir kimseye veya bir şeye güvendiğini, sırtını ona dayadığını gördüm. Bâzıları altınlarına, mal ve mülküne, bâzıları sanatına ve kazancına, bâzıları mevki ve rütbelerine, bâzıları da kendi gibi bir insana güveniyor. Sonra şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **"Allahü teâlâ, yalnız kendisine güvenenlerin her zaman imdâdına yetişir."** Her zaman ve her işimde yalnız Allahü teâlâya güvendim. O emrettiği için çalıştım, sebeplere yapıştım. Fakat yalnız O'na güvendim. O'ndan istedim ve O'ndan bekledim.

Şakîk bu sözleri işitince, yâ Hâtim, Allahü teâlâ, her işinde imdâdına yetişsin! hazret-i Mûsâ'nın Tevrât'ına, hazret-i Îsâ'nın İnciline, hazret-i Dâvûd'un Zebûr'una ve hazret-i Muhammed aleyhisselâmın Kur'ân-ı kerîmine baktım. Bu dört kitabın bu sekiz temel üzerinde bulunduğunu gördüm. Bu sekiz esâsı ezberleyip bunlara uyanlar, hayatlarını bunların üzerine kuranlar, bu dört kitaba uymuş, emirlerini yapmış olurlar dedi.

Birgün Belh'deki meclisinde; "Yâ Rabbî! Bu meclistekilerden bugün kim günah işlemiş, kimin defteri siyah olmuş, kim günaha cesâret etmiş ise onu bağışla" dedi. Orada mezar açıp, devamlı kefenleri soyan birisi vardı. Gece olunca, eskisi gibi kabristana gitti. Bir mezarı açarken mezarın içinden, "Utanmaz mısın ki, Esam'ın huzûrunda bağışlandın ve şimdi aynı günahı işlersin." sesini duydu. Kalktı ve Hâtim'in huzûruna geldi. Başından geçenleri anlattı ve tövbe etti.

Muhammed Râzî anlatır: "Senelerce Hâtim-i Esam'ın hizmetinde bulundum. Sâdece bir kere hâriç, hiç kızdığını görmedim. O da, pazardan geçerken bir bakkal talebesini yakalamış; "Malımı alıp yedin, parasını ver." diyordu. Hâtim bunu görünce; "Ey Efendi! Biraz yardımcı ol, borcunu ödemesi için biraz mühlet tanı." dedi. Fakat bakkal "Olmaz" diye dayattı. Bunun üzerine çok üzülen Hâtim-i Esam, yanında taşıdığı havlusunu yere vurdu. Bir anda pazarın ortası altınla doldu. Hâtim-i Esam, bakkala; "Alacağın ne kadarsa onu al, fazlasını alma, sonra elin kurur." dedi. Bakkal alacağını aldı. Fakat para hırsından biraz daha almaya kalkınca eli kurudu ve çolak oldu.

Birisi Hâtim-i Esam'a; "Nasıl namaz kılarsın?" diye sordu. O da şöyle buyurdu:

"Namaz vakti gelince temiz bir kalb ile niyet ederek abdest alırım. Abdest uzuvlarımı yıkar, kalben de tövbe ederim. Sonra câmiye giderim. Mescid-i Harâm'ı gözümün önüne getirir, Makâm-ı İbrâhim'i iki kaş arasında tutar, Cennet'i sağımda, Cehennem'i solumda, Sıratı ayaklarımın altında, can alıcı meleği arkamda düşünür, kalbimi Allahü teâlâya ısmarlar, sonra tâzimle Allahü ekber der, hürmetle kıyam, heybetle kırâat, tevâzuyla rükû, tazarrû ile (kendini alçaltarak) secde, hilm ile cülûs (tehiyyattaki oturuş), şükürle selâmı yerine getiririm. Benim namazım böyledir."

Hâtim-i Esâm israf konusunda çok titiz idi. Bir âlimin çok israf ettiğini duydu. Onun evine giderek; "Ben Acemli bir kimseyim, bana dînimi öğret." dedi. "Önce ne öğrenmek istiyorsun?" diye sorunca, Hâtim-i Esâm; "Bana abdest almayı öğret." dedi. O zât bütün

uzuvlarını sırayla ve üç defa yıkadı. Abdesti tamamlayınca Hâtim-i Esam; "Ben senin huzûrunda bir abdest alayım da, benim yanlışlarımı düzelt." dedi. Hâtim-i Esam abdest alırken kollarına gelince dörder defâ yıkadı. Bunun üzerine o zât; "Suyu israf ettin." deyince, Hâtim-i Esam "Ben nerede israf ettim?" dedi. O zât da; "Kolunu üç kere yıkayacağın yerde dört defâ yıkadın." dedi. Hâtim-i Esam da; "Ben bir avuç suyu israf ettim. Sen ise çok ve güzel şeyleri israf ediyorsun." dedi. O zât anladı ki Hâtim-i Esam dînî bilgi öğrenmeye değil, ders vermeye gelmiş. Evine girdi ve kırk gün kimsenin yüzüne bakmadı.

Nükteli ve hikmetli sözler söyleyen Allah dostu Hâtim-i Esam buyurdu ki:

"Dünyâ için üzülmen kötü, âhiret için üzülmen iyidir."

"Tövbe; gafletten uyanmak, günahı hatırlamak, Allahü teâlânın lütfunu, hükmünü zikretmektir."

"Tövbekâr dört şeyi yapar: Lisânını gıybetten, yalandan, hasedden, boş sözden korur. Kötü arkadaşlardan ayrılır. Günahını hatırladığı zaman, Allahü teâlâdan hayâ eder. Ölüme hazırlanır. Böyle olup da Allah'ın rızâsı dışında iş yapmayan kimseyi, Allahü teâlâ sever. Şeytandan korur ve Cehennem'den emin kılar."

"Her söz için doğruluk, her doğruluk için iş, her iş için de sabır gerekir."

Hâtim-i Esam hazretlerine; "Bizden bir kimse nasıl ve ne zaman dünyâya ibret gözü ile bakanlardan olabiliriz?" diye sorduklarında; "Dünyâda her şeyin sonunun harap, herkesin gideceği yerin de toprak olduğunu gördüğümüz zaman! Bir kimsenin evinden veya yakınından bir cenâze çıkar da o kimse bundan ibret almazsa, ona ne ilmin, ne hikmetin, ne de vâz ve nasîhatın bir faydası olur."

"Ey kul! Allahü teâlâya isyân ettikleri için insanlara buğzettiğin halde, kendin Allahü teâlâya isyân edince, kendi nefsine buğzetmeyişin sende insâfın olmayışındandır."

Bir kimse Hâtim-i Esam hazretlerinden nasîhat istedi. Bu kimseye nasîhat olarak şöyle buyurdu: "Eğer dost istersen Allahü teâlâ kâfi, yol arkadaşı istersen Kirâmen kâtibîn melekleri yeter. Eğer arkadaş istersen, Kur'ân-ı kerîm yeter. Eğer iş istersen, Allahü teâlâya ibâdet etmek yeter. Eğer vâz, nasîhat istersen, ölüm yeter. Eğer bu söylediklerimi kabullenmemiş isen sana Cehennem yeter." buyurdu.

"Dilinle doğru söylemeye ve gözünle (haramdan sakınıp, âleme) ibret nazarı ile bakmaya dikkat et! Allahü teâlâya sığınarak kendine sâhib ol."

Bir zâta Hâtim-i Esam; "Nasılsınız." dedi. O da; "Selâmet ve âfiyetteyim." deyince, buyurdu ki: "Selâmet ancak Sırat köprüsünü geçtikten sonra olur. Âfiyet ise Cennet'te bulunmandır."

"Eğer sizde şu üç şey varsa ne âlâ! Şâyet bu üç şey sizde yoksa, hâliniz harap, çâresiz Cehennem'de yanarsınız. Birincisi, elinizden kaçmış olan geçmiş günlerinizin hasreti içinde olmayınız. Çünkü geçmiş günlerinizde yapmış olduğunuz ibâdetlere ne ilâvede bulunabilirsiniz, ne de günahlar için bir bahâne ve mâzeret bulabilirsiniz. Şâyet bugün geçmiş günleriniz için mâzeret aramakla meşgûl olursanız bugünün hakkını ne zaman ödeyeceksiniz. Bugün dünü düşünmek dünü zâyi etmek olmaz mı? İkincisi; bu günü ganîmet bilip çalışmak mümkün olduğu kadar tâat ve ibâdet yapmak, haksızlık yapılmış olan hasımları hoşnut etmek. Üçüncüsü; acabâ yarın kurtulacak mıyım yoksa mahv mı olacağım diye korkup endişelenmek."

"Şu üç halde iken seni ölümün yakalamasından sakın! Kibir, hırs ve böbürlenme halleri. Çünkü Allahü teâlâ kibirlenen kimseye en miskin kimseden gelen bir zillete düşürmeden, gururlanan kimseyi aç ve susuz bırakmadan, yemek istediği bir şeyin boğazından geçmesine mâni olmadan, hırslı kimseyi de idrâr ve necâsetin içinde bırakmadan bu dünyâdan ayırmaz."

"Beş türlü kalp vardır. Kalp vardır ölüdür, kalp vardır hastadır, kalp vardır gâfildir, kalp

vardır mühürlüdür, kalp vardır sapasağlamdır. Kâfirin kalbi ölüdür. Günahkârın kalbi hastadır. Nasîbsiz kimsenin kalbi gâfildir. Kalbimizde perde vardır diyerek fenâ iş yapanın kalbi de mühürlüdür. Allahü teâlâdan korkup dâimâ ibâdette bulunan kimsenin kalbi de sağlam olan kalptir."

"İnsanlara ilim öğretip, insanlar ondan öğrendikleri ilim ile amel ettikleri halde kendisi amel etmeyen kimse, kıyâmet günü pişmanlığı en çok olan kimsedir."

"Dört şey olmadan, dört şeyi iddiâ eden yalancıdır. 1) Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden sakınmadan, Allahü teâlâyı sevdiğini iddiâ eden, 2) Fakirleri yoksulları aşağı görerek, Resûlullah efendimizi sevdiğini iddiâ eden, 3) Elinden geldiği halde fakirlere sadaka vermeyerek, Cennet'i sevdiğini iddiâ eden, 4) Günahlardan sakınmadığı halde, Cehennem ateşinden korktuğunu iddiâ eden yalan söylemiştir."

Cimri birinin hastalandığı zaman sadaka dağıttığını görünce; "Allah'ım bu kulunun hastalığını devâm ettir. Çünkü bunun böyle sadaka dağıtması, kendi günahları için keffâret, fakirler için de daha faydalı olmaktadır." diye duâ etti.

"Şu üç halde kendine dikkat etmeyi vazîfe bil: Bir iş yaptığında Allahü teâlânın seni gördüğünü aklından çıkarma. Bir şey söylediğin zaman, Allahü teâlânın duyduğunu hiç unutma. Sükût ettiğin zaman da Allahü teâlânın senin halini ve nasıl sükût ettiğini bildiğini dâimâ hatırında tut."

GÜZEL KILINAN NAMAZ

Rebâh bin el-Hirevî şöyle anlatır: Îsâ bin Yûsuf, bir mecliste konuşan Hâtim-i Esam'a uğradı ve şöyle sordu: "Ey Hâtim! Sen namazını güzel kılıyor musun?" Hâtim, "Evet" dedi. O; "Nasıl kılıyorsun?" diye sordu. Hâtim şöyle buyurdu: "Emre uyuyorum, korku ile yürüyorum, niyetle giriyorum, büyük bilip tekbir alıyorum, tertil ve tefekkürle okuyorum, huşû ile rükû ediyorum, tevâzu ile secde ediyorum, tam teşehhüd içinde oturuyorum, sünnete göre selâm veriyorum ve selâmı Allah'a hâs kılarak veriyorum. Namazımın kabûl olunmayacağından korkarak, korkuyla nefsime dönüyorum. Ölene kadar onu muhâfaza ediciyim." Bunun üzerine Îsâ bin Yûsuf; "Sen namazını güzel kılıyorsun." buyurdu.

ÜÇ ŞARTIM VAR

Şöyle naklederler: "Birisi bir gün Hâtim-i Esam'ı evine dâvet etmişti. Fakat kabûl etmedi. Isrâr edince ona: "Gelirim ama üç şartım var. Nereye istersem oraya otururum. İstediğimi yerim. Ne dersem onu yapacaksınız." dedi. Adam kabûl etti. Hâtim-i Esamdâvet edenin evine gitti ve ayakkabıların konulduğu yere oturdu. Senin yerin orası değil dediklerinde, "Ben önceden şart koştum." dedi. Sofra gelince, yanında getirdiği ekmeği çıkarıp yedi. Efendim buradan yiyin dediklerinde; "Ben ne istersem onu yerim diye şart koşmuştum." dedi. Sofra kalktıktan sonra hizmetçiye; "Demir tavayı ateşte kızdır getir." dedi. Hizmetçi söyleneni yaptı. Hâtim-i Esam demir tavanın içine ayağını koydu ve; "Somun yedim." dedi. Sonra oradakilere;"Yarın kıyâmet günü yaptığınız her işten ve yediğiniz her şeyden Allahü teâlânın sizden hesap soracağına inanıyor musunuz?" diye sorunca, oradakiler "Evet." dediler. "Diyelim ki, burası Arasat meydanı, her biriniz sırayla gelip şu tavaya ayağınızı koyarak, burada yediklerinizin hesâbını veriniz." dedi. Bunun üzerine oradakiler; "Buna gücümüz yetmez." dediler. "Yarın kıyâmet günü Allahü teâlâya nasıl cevap vereceksiniz. Arasat meydanının kızgın zemini üzerinde nasıl duracaksınız? Halbuki Allahü teâlâ meâlen; **"Her nîmetin şükründen muhakkak sorulacaksınız."** (Tekâsür sûresi: 8) buyurmaktadır." dedi. Bunun üzerine orada bulunanların hepsi ağlamaya başladılar."

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.91

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.73

3) Nefehât-ül-Üns; s.108, 116

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1084

5) Sıfât-üs-Safve; c.4, s.134

6) Hak Sözün Vesîkaları (2.baskı); s.332

7) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.1, s.221

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.185

HATTAT HÂFIZ OSMAN EFENDİ;

Osmanlı Devletinde yetişen âlim, velî ve büyük hattatlardan. 1642 (H.1052) senesinde İstanbul'da doğdu. Babası, HasekiCâmiinin müezzini Ali Efendi idi. Zamânının hat üstâdı olması sebebiyle, ilmî yönden çok hattatlığı ile meşhûr oldu. Osmanlı Devletinin en meşhûr hattâdı Şeyh Hamdullah Efendiden yüz sene sonra gelip, onun gibi yeni bir çığır açtığı için; "Şeyh-i sânî" (İkinci şeyh) nâmıyla anıldı. 1698 (H.1110) senesinde İstanbul'da vefât edip, müdâvimi olduğu Kocamustafapaşa'daki Sünbül Efendi Dergâhı bahçesinde defnedildi.

Küçük yaşta, Allahü teâlânın yüce kitabı Kur'ân-ı kerîmi ezberleyen Osman Efendi, Hâfız Osman nâmıyla anılmaya başlandı.Küçücük yaşındaKur'ân-ı kerîme saygısı ve edebi ile dikkatleri çekti.Sadrâzam Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa tarafından himâye edildi. Kur'ân-ı kerîm yazısına istidât ve hevesi dikkate alınarak, hat ustalarından Derviş Ali Efendiden ders alması temin edildi. Derviş Ali Efendi kendisinin yaşlılık devresinde olması sebebiyle böyle kâbiliyetli bir talebeyi oyalamak istemedi. Kendi talebelerinin ileri gelenlerinden olan Suyolcuzâde Eyyûblu Mustafa Efendiye havâle etti. Suyolcuzâde'den, aklâm-ı sitte adı verilen; sülüs, nesih, muhakkak, reyhânî, tevkî ve rik'a adındaki altı çeşit yazı şeklini öğrendiğine dâir icâzet aldı. Bu sırada on sekiz yaşındaydı. 1659 (H.1070) senesinde Şeyh Hamdullah'ın yazı stilini zamânında en iyi bilen hattat Nefeszâdeİsmâîl Efendiye talebe oldu. Yeniden "Elif-be"den başladı. Şeyh Hamdullah'ın yazı üslûbunun bütün inceliklerine vâkıf oldu. Yazıları Şeyh Hamdullah'ın yazılarına o kadar benzerdi ki, işin mütehassısı olan kimseler bile, imzâsız yazıların kime âit olduğunu ayırt edemezlerdi.

Hâfız Osman, kırk yaşına kadar Şeyh Hamdullah'ın usûlünde yazı yazmaya devâm etti. 1679 (H.1090) senesinde sülüs ve nesihte kendi usûlünde eserler vermeye başladı. Şeyh Hamdullah'ın yedinci asır hattatlarından Yâkut-ül-Musta'sımî'yi unutturduğu gibi, Hâfız Osman'ın ünü de beş sene gibi kısa bir süre içerisinde Şeyh Hamdullah'ı insanların zihninden sildi. Hat'tan (güzel yazıdan) bahsedilen her yerde Hâfız Osman akla gelirdi. Devrin ileri gelen hattatlarındanAğakapılı İsmâil Ağa, Hâfız Osman Efendinin üstünlüğünü kabûl ederek; "Hüsn-i hattı biz bildik, Osman Efendi yazdı" derdi. Zamânın pâdişâhı Sultan İkinci Mustafa Hana 1694 senesinde hat dersleri vermeye başladı. Hâfız Osman Efendi, Pâdişâhın arzu ettiği yazıları yazar, Pâdişâh da o yazıları taklîd ederdi. Hâfız Osman Efendi yazı yazarken, Pâdişâh hokkasını tutardı.Sultan Üçüncü Ahmed Hân da, Hâfız Osman'ın hat dersi verdiği talebeleri arasındaydı.

Sünbül Efendi dergâhı şeyhlerinden Seyyid Alâeddîn Efendiden aldığı ilim ve feyzle, kalbini tasfiye ve nefsini tezkiye eden Hâfız Osman Efendi, ilim ve ibâdette zühd ve takvâda çok ilerlemişti. Hâl ve hareketlerini, ahlâk ve tabiatını Allahü teâlânın emrine, Resûl-i ekremin sünnet-i şerîfine uydurmakta büyük mesâfeler katetmişti. Her hafta Cumâ günleri Sünbül Efendi dergâhına gider, dervişlere zikr esnâsında nezâret eder, onlara yol gösterirdi. Zikr esnâsında kendisinden geçer, koynuna koyduğu varaklar hâlindeki yazılar, ortalığa yayılırdı. Üzerinde fevkalâde güzellikte yazılar bulunan bu varaklar, orada bulunanlar tarafından toplanır, daha sonraHâfız Osman'ın müsâdesiyle arzu edenlere dağıtılırdı. İhtiyâcı olan dervişler, kendisine verilen varakı satarak ihtiyâcını görür, ihtiyâcı olmayan da bereketlenmek için o varakı saklar, evinin en güzel köşesine asardı.

Hâfız Osman Efendi, gâyet mütevâzî ve cömertti. Allahü teâlânın bir kulunu memnun

etmekten bir müslümanın işini görüp, duâsını almaktan çok hoşlanırdı. Meşk (Hat) dersi almak için gelen hevesli ve istidâtlı olan herkesle ilgilenirdi. Pazar ve Çarşamba günleri umûmî ders yapardı.Bir gününü zenginlere, bir gününü de fakirlere ayırmıştı.Cumâ günleriSünbül Efendi Dergâhına giderken evinden erken vakitte çıkar, yolu üstünde, elindeki yazısını tashîh ettirmek için bekleyen talebelerle tek tek ilgilenirdi. Bekliyeni gördüğünde hemen atından iner, yol üstündeki bir taşa oturur, gerekli düzeltmeyi yapardı. Talebelerinin özürlerini kabûl eder, onları sıkıntıya sokmazdı. Birgün talebelerinden biri peşi sıra geldi. Tâkib edildiğini anlayanHâfızOsman Efendi, dönüp ona ne arzu ettiğini sordu. O da, rahatsızlığı sebebiyle birkaç gündür dersine gelemediğini, meşkini tashîh ettirmek için de fırsat bulamadığını söyledi. OsmanEfendi, talebenin özrünü kabûl edip, hemen atından indi. Yol üstünde bir taşa oturup, gerekli tashîhi yaparak talebenin gönlünü ve hayır duâsını aldı.

Hâfız Osman Efendinin bu hâlleri pâdişâh hocası olduktan sonra da değişmedi. Aynı tevâzu ve aynı alçak gönüllülüğü devâm etti. Eline geçen malı Allah yolunda, fakir fukarâya harceder, kendisi eski hâlinde devâm ederdi.

Hâfız Osman Efendi, vakitlerini bir an boş geçirmez, ya ilim öğrenmekle, ya ibâdet etmekle, ya ilim öğretmekle, veya hat dersleri vermekle geçirirdi. Elinin alışkanlığının bozulmaması için hergün mutlakâ yazardı. Hacca giderken de her konaklayışta yazı yazmış, el alışkanlığının bozumamasına çok dikkat etmiştir.

Ömrünün sonuna doğru hastalanıp felç hâli vâki oldu. Pâdişâh bizzat ilgilenip, kendi doktorlarını gönderdi. Yapılan tedâvi neticesi, Allahü teâlânın izniyle nisbî şifâ bulup üç sene daha yaşadı. Meşk çalışmalarına ara vermeden, hastalığında bile devâm etti.

Vefât etmeden önce, en son dersini Yedikuleli Emîr Efendiye verdi. Emîr Efendinin İmâm-ı Zeynelâbidîn hazretlerinin bir şiirinden; "Ve eykane ennehû yevm-el-firâk" (O, onun ayrılık günü olduğunu kat'î olarak bildi) mısra'ı üzerindeki hat çalışmasını tashîh edip, düzeltti. İki saat sonra vefât eyledi. Sünbül Efendi Dergâhı bahçesinde defnine müteâkib imâm efendi telkîn vermek için kalkınca, orada bulunan zamânın evliyâsından Sipâhi Mehmed Dede, hemen müdâhale edip; "Hacı Efendi, zahmet çekme! Merhûmun işi çoktan tamam oldu. Rûhu illiyyîne yükseldi. Hak teâlâ şefâatini müyesser eyleye!" dedi.

Kırk sene boyunca durup dinlenmeden çalışan Hâfız Osman Efendi; yirmi beş Mısḥaf-ı şerîf, çok sayıda En'âm-ı şerîf, Delâil-i hayrât, yazı kıt'aları, karalamalar, murakka'lar yazdı. Bir gece rüyâsında Resûl-i ekrem efendimizi görmekle şereflenerek aldığı emir üzerine, ilk defâ levha şeklinde Hilye-i seâdet'i yazdı. Bu hilyelerde Resûl-i ekremin şemâil-i şerîflerini, mübârek yüzlerinin şekillerini, hazret-i Ali'nin rivâyetine göre târif etti.Asırlarca elden ele duvardan duvara dolaşan Hilye-i seâdet levhaları, cemâl-i Resûlullaha âşık insanların yetişmesine vesîle oldu. O'nun mübârek şemâil-i şerîflerini geceleri rüyâlarında, gündüzleri âşikâre gören bu mübârek insanlar, Hâfız Osman Efendiye binlerce duâlar gönderdiler.

Hattat Osman Efendi, özenerek, bütün ustalığını kullanarak şânına lâyık edeb ve saygıya riâyet ederek yazmış olduğu Mısḥaf-ı şerîfleri; zamânın en usta nakkaş ve tezhibçilerine teslim ederdi. Onlar da aynı edeb ve saygı içerisinde vazifelerini icrâ ederler, asırlara mâl olacak, binlerce müslüman tarafından kopye edilip yazılacak, milyonlarca müslüman tarafından okunacak şâheserler vücûda getirdi. Hâfız Osman Efendinin eserlerini, yeğeni Bayrampaşa türbedârı Hâfız Mehmed Çelebi ve Ahdeb Hasan Çelebi gibi tezhib ustaları süslerlerdi. İstanbul'un, zamânın hilâfet merkezi olması sebebiye, Hâfız Osman hattı ile basılan Kur'ân-ı kerîmler bütün dünyâya yayıldı. Hâfız Osman Efendi de bütün dünyâda rahmetle anıldı.

Birçok talebe yetiştiren Hâfız OsmanEfendi, hiçbir talebesinden ücret almaz, bilakis talebesinin kâğıt ve kalem ihtiyâcını da kendisi tedârik yoluna giderdi. Kendisinden icâzet alan talebe, tam bir ahlâk ve edeb numûnesi olarak mezûn olurdu. Hâfız Osman Efendinin,

elli civârında talebesi kitaplarda kaydedilmiştir. Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi,Anbârîzâde Derviş Ali Efendi, Hasan Üsküdârî, Bursalı Mehmed Efendi, Kürtzâde Bursalı İbrâhim, Derviş Mehmed Kevkek ve Yûsuf-i Rûmî, Hâfız Osman Efendinin ileri gelen talebeleri arasındadır.

1) Tuhfe-i Hattâtin; s.301

2) Hat ve Hattâtân (Habib Efendi), İstanbul 1305, s.121

3) Sicilli Osmânî; c.3, s.421

4) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.297

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1084

6) Kâmûs-ül-A'lâm; c.3, s.1914

7) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.16, s.357

HAYÂT BİN KAYS EL-HARRÂNÎ;

Harrân'da yetişen evliyânın büyüklerinden, âriflerin ileri gelenlerinden. Nesebi; Hayât bin Kays bin Kahhâl bin Sultan el-Ensârî el-Harrânî'dir. Urfa'ya bağlı Harrân kazasında doğup yetiştiği için "Harrânî" nisbeti ve "Şeyh-ül-Kıdve" lakabı ile meşhûr oldu. Doğum târihi hakkında, kaynaklarda bir bilgiye rastlanamamıştır. Ömrünün 50 senesine yakınını Harrân'da geçirmiş büyük bir velîdir. İnsanlar ve bâzı sultanlar, onu ziyâret edip duâsını alırlar, onunla berâber olmakla bereketlenirlerdi.Yüksek hâllerin ve kerâmetlerin sâhibi olup, ehliyeti, ihlâsı, iffeti yanında, dînine çok bağlı bir zât idi. Cömertliğiyle meşhûrdur. 1185 (H.581) yılında orada vefât etti. Harrân'ın dışına defnedildi. Kabri, ziyâretçilere açıktır.

Hayât bin Kays hazretleri büyük himmet sâhibi olup, yüksek makamlara kavuşmuştu. Keşf ve kerâmetleri, açık ve meydanda bir zât idi.Allahü teâlâya yakınlık derecesi bakımından yüksek bir mevkide bulunuyordu. Hakîkat ilimlerinde derin bilgisi vardı. Sayısız kerâmetleri yanında, hikmetlerle dolu, yüksek hakîkatleri açıklayan sözleri çoktur. İlimde ve tarîkatta o kadar yükselmişti ki, himmet ve tasarrufları "Yed-i Beyzâ"ya benzetilirdi.Yed-i Beyzâ, Mûsâ aleyhisselâmın mûcize olarak gösterdiği beyaz ve parlak olan sağ eli olup, istediği vakit yakasına sokup çıkardıkça, güneş gibi bir ilâhî nur parlamaya başlardı. Düşmanları bu nûr-i ilâhîyi görünce, kaçıp dağılırlardı. Bu tâbir, mecâz olarak, kerâmet ve hârikulâde hâller ve meziyetler hakkında da kullanılırdı. O, her yönden ilim ve hâl sâhiplerine ışık tutmuş ve kendisine ilim, hâl ve zühd yönünden reislik verilmiştir. Bu hususlarda, pek çok velî kendi talebelerinin terbiyesini ona havâle etmişler ve onun sâyesinde nice kimse makam ve hâl sâhibi olmuştu. Ondan sayısız kimse ders ve feyz almıştı. Yetiştirip mezûn ettiği talebelerinin sayısı da hayli kalabalıktır. Yetiştirmiş olduğu ta-

lebeler, karanlık bir gecede parlayan yıldızlar misâlî, seçilmiş ve kerâmet ehli zâtlardır.

Evliyânın büyüklerinden birçoğu, onun hâllerini beğenip, söylediklerini tekrar etmişler ve birçok âlim de, onun büyüklüğünü her vesîle ile dile getirmiştir. Âlim ve câhil, herkes ondan istifâde etmiş, Harrân halkının başı sıkıştığında ona başvurulmuştur. Meselâ Harrân Ovasında, bâzan günlerce suyun damlası bulunmaz olurdu. Halk, bunun çâresini bulmuştu. Hemen Hayât bin Kays hazretlerine koşar, onun duâsını alır, duâsının himmet ve bereketiyle yağmur yağar, halk susuzluktan kurtulurdu. Bu hususta onun yardımları saymakla bitirilemez. Sultan Nûreddîn Zengî onu ziyâret edip, hıristiyanlara karşı yaptığı cihâdda azim ve gayretini kuvvetlendirince, onun muvaffak olması için duâ ederdi. Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî de ziyâret eder, ondan duâ isterdi. Duâsını alarak yaptığı harbi kazanırdı.

Hayât bin Kays el-Harrânî hazretlerinin oğlu Ebû Hafs Ömer şöyle anlatır: Şeyh Zagîb er-Rahâbî, babamın ziyâretine gelmişti. Babam ise, sabah namazından sonra evinin kapısında oturmuş, kendi işi ile meşgûl oluyordu. Zagîb er-Rahâbî gelip kapının diğer tarafına oturdu. Babam, onunla hiç konuşmadı. Şeyh Zagîb, buna alındı ve içinden: "Tâ Rahâbe'den geldim de, bana hiç iltifât edip konuşmadı. Hiç böyle olur mu?" diye düşündü. Babam ona hemen şöyle seslendi: "Benim hakkımda kalbinden geçirdiğin şu îtirâzından dolayı, sana bir zarar geleceğinden korkuyorum. Bunun dış âzâlarında mı, yoksa iç âzâlarında mı meydana gelmesini istersin?" O da: "Dış âzâlarımda olsun!" deyince, babam elini uzattı, o ânda gözlerinden bir tânesinin şekli ve yeri değişip rahatsızlandı. Adam kalkıp hürmet gösterdi ve oradan ayrıldı ve memleketi olan Rahâbe'ye döndü. Birkaç sene sonra, kendisine bir yerde tesâdüf ettiğimde, gözünün iyileşmiş olduğunu gördüm. Sebebini sorunca: "Bir zikir halkasına iştirâk ettim. Orada babanızın talebelerinden biri ile görüştüm. Ellerini hasta gözüme koyunca, hemen iyileşip eski hâline döndü." diye cevap verdi. O gün, baban benim gözüme parmağı ile işâret ettiği zaman kalb gözüm açılmış, onun feyzi ile birçok garîb şeyler görmüştüm."

Harrân'da bir câmi yapılıp, sıra mihrâba gelince, kıble husûsunda Hayât bin Kays hazretleri ile câmiyi yapan zât arasında ihtilâf çıktı. Sonunda Hayât bin Kays ustaya: "Önüne bak, kıbleyi göreceksin!" buyurdu. O zât da, önüne baktığında Kâbe'yi karşısında gördü ve düşüp bayıldı.

Bir gün, Hayât bin Kays hazretleri ile berâberindekiler, yolculuğa çıkmışlardı. Yorulunca, bir yerde dinlenmek istediler. Ümm-i Gâylân denilen bir ağacın altında istirahate çekildiler. Bir aralık hizmetçisi, Hayât bin Kays'a; "Ben, hurma yemek istiyorum!" deyince; ona: "Şu ağacı salla, hurma düşer ve yersin!" buyurdu. Hizmetçi; "Bu ağaç Ümm-i Gâylân denilen bir ağaçtır, hurma ağacı değildir." dedi. Hayât bin Kays hazretleri, "Ben sana o ağacı salla diyorum." deyince, hizmetçi ağacı sallamak zorunda kaldı. Ağacı sallayınca, misk gibi yaş hurma dökülüverdi. Dökülen hurmaları yediler, doydular ve sonra kalkıp gittiler.

Sâlih bin Gânim bin Ya'lâ isimli bir zât: "Güzel bir günde, Yemen'den Hind Denizine bir sefere çıkmıştı. Gemi denizin ortasına gelince, şiddetli esen fırtına ve dalgaları tutuldu. Gemi hasara uğrayıp delindi ve battı. Salih bin Gânim, bir tahta parçasına tutunarak, kimsenin yaşamadığı bomboş bir adaya ulaştı. Çok gezdiği hâlde hiç kimseyi göremedi. Orada bir mescid görüp, içeriye girdi. Mescidde bulunan dört kişi, kıbleye yönelmiş, tâat ve zikir ile meşgûl idi. Selâmlaştıktan sonra hâlini hatırını sordular. O da, soranların hâllerini müşâhedeye devâm etti. Yatsı namazı vaktinde, Hayât bin Kays hazretleri içeriye girdi. Onların yanına yaklaşıp selâm verdi. Namaz kılmak için öne doğru geçti. Onu imâm yapıp, yatsıyı cemâatle kıldılar. Sabaha kadar ibâdet, tâat ve zikir ile meşgûl oldular. Sabah namazı da kılındı. Namazdan sonra, Hayât bin Kays hazretlerinin; "Ey tövbe edenlerin sevgilisi! Ey âriflerin neşe, sevinç kaynağı! Ey âbidlerin gözbebeği! Ey yalnızların dostu! Ey sığınanların sığınağı ve ey ümidini kesenlerin dayanağı! Ey sıddîkların kalblerinin kendisine meylettiği ve sevgililerinin kalblerinin kendisiyle dost olduğu ve korkanların himmetinin kendisine bağlandığı yüce Rabbim!" diye münâcâtta bulunup, yalvardığını işitti. Sonra ağladı. O sırada etrâfı aydınlatan nurlar gördü. Onlar sebebiyle, ayın on dördündeki parlaklık gibi her taraf aydınlanmıştı. Sonra Hayât bin Kays mescidden: "Sevenin, sevgiliye gitmesi, büyük bir iştir. Çünkü, kalbte korkulardan meydana gelen dehşetli üzüntü vardır. Ey sevgili! Ben ıssız çölleri yürüyerek katediyorum. Karşılaştığım bütün ovalar ve dağlar, beni hep sana gönderiyor" mânâsındaki beyitleri söyleyerek çıkıp gitti. Orada bulunanlar, Sâlih bin Gânim'e: "Bu zâta tâbi ol!" dediklerinde, peşine takıldı. Yer ve gök, denizler ve dağlar, sahrâlar, onun ayağı altında dürülüyordu. O, her adımını atışında, "Yâ Rabbî! Hayât'a hayat ver!" diyordu. Az zaman sonra, bir anda yeryüzü katlanıp, hemen Harrân'a geldiler. Oradakiler henüz sabah namazını kılıyorlardı."

Ebû Abdullah el-Kureşî diyor ki: "Vefâtlarından sonra kabirde, hayatlarındaki gibi

kerâmetleri ve tasarrufları devam eden dört evliyâ gördüm. Bunlar: Ma'rûf-i Kerhî, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, Ukayl-i Münbecî ve Hayât bin Kays el-Harrânî hazretleridir."

Hikmetlerle dolu, kalblere tesir eden sözlerinden bâzıları şunlardır:

"Kalbinde, Allah korkusu bulundurmak ve sıddîklerin hâlleri ile hâllenmek isteyen kimse, her işinde sünnet-i seniyyeye yapışmalı, onu mutlaka yerine getirmeli ve helâl lokma yemelidir. İnsanın meleklik sıfatından mahrûm olması; haram yemesi ve Allahü teâlânın yarattıklarına eziyet etmesi sebebiyledir."

"Kalb yumuşaklığını, Allah adamı olan evliyânın sohbetlerine devâm etmekte aramalıdır. Kalb nûrunu da, sohbete olan gayreti devâm ettirmede aramalıdır."

"Sâdık talebenin alâmeti şudur: Bir ân bile, Rabbini zikretmekten, O'nu hatırlamaktan ayrılmamalı ve O'nun hakkını gözeterek, farz ve sünnetlere devâm etmeli, dünyânın geçici zevklerinin sevgisini kalbe sokmayıp atmalı ve kalbinde dâimâ cenâb-ı Hakk'ın sevgisini bulundurmalıdır"

"Haramlardan sakın ve dünyâya düşkün olma. Zühde, ibâdet etmek niyetiyle sarılmalı, yoksa kendisinin zühd sâhibi olduğunu gösterip, dünyâlıklara kavuşmak için onu vesîle etmemelidir."

"Muhabbet, yâni Allahü teâlâyı sevmek, mârifetin (yâni O'nu tanımanın) ve Hakk'a giden yolun en büyük nişânıdır. Bâkî, sonsuz var olan sevgiliye, muhabbet ile kavuşulur."

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.153

2) Kalâid-ül-Cevâhir; s.115

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.410

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.269

5) Tabakât-ül-Evliyâ; s.430

6) Nefehât-ül-Üns; s.612

7) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.6, s.225

HAYREDDÎN HALİL BİN KÂSIM;

Kastamonu-Küre'de medfun âlim ve velîlerin büyüklerinden. Ataları, Moğolların İslâm ülkelerini istilâsıyla Anadolu'ya gelmiş ve Kastamonu'ya yerleşmiştir. Hayreddîn'in babasının adı Kâsım, dedesinin adı ise Hacı Safâ idi.Doğum târihi bilinmemektedir. 1475 (H.879) senesinde vefât etti.

İlk öğrenimini memleketinde yaptıktan sonra Bursa'ya gitti. Bir müddet Molla İbn-i Beşîr'den ilim öğrendi. Bursa'dan Edirne'ye geldi. Burada Molla Hüsrev'in kardeşinden ilim öğrendi. Fahreddîn Acemî'den de tefsîr ve hadîs ilimlerini tahsîl etti. Edirne'den Bursa'ya gitti. Sultâniyye Medresesi müderrisi olan Şemseddîn Fenârî'nin oğlu Yûsuf Bâlî'den de bir müddet ilim öğrendi. SonraMolla Muhammed Yegân'ın yanına gitti. Bu zâtın sohbetlerinde ve hizmetinde bulundu. Burada fazîleti, güzel ahlâkı ve ilmi ile meşhûr oldu.O zaman Kastamonu beyi olan Candaroğlu İsmâil Bey, Taşköprü kasabasında Muzafferiyye Medresesini yaptırmıştı. Molla Yegân'dan yaptırdığı medreseye talebesinden birini müderris göndermesini istedi. Muhammed Molla Yegân da, Muzafferiyye Medresesine Molla Hayreddîn Halil'i müderris olarak gönderdi. İsmâil Bey, Hayreddîn Halil'e günde 30 akçe maaş tahsis etti. Ayrıca Küre'de çıkarılan bakır mâdeninden de 50 akçelik tahsisât ayırdı. Hayreddîn Halil, burada bir müddet rahat ve huzur içinde talebe yetiştirdi. Molla

Hayreddîn'in Taşköprü'deki medreseye müderris tâyin edilmesinden sonra bu âile Taşköprüzâde diye anılmaya başlandı. Fâtih Sultan Mehmed Han, Candaroğulları beyliğini Osmanlı topraklarına katınca, Küre'deki gelirini alamaz oldu. Fâtih, İstanbul'da Sahn-ı Semân Medreselerini yaptırdığı sırada, Pâdişâhın hocası bulunan Hoca Hayreddîn, Molla Hayreddîn'i öğerek kendisinden ilim tahsil ettiğini bildirmişti. Bunun üzerine Sultan Mehmed Han da onu bu medreselerden birine müderris tâyin etti. Fakat kabul etmeyince, Fâtih, Hayreddîn Halil'i Taşköprü'deki Muzafferiyye Medresesi müderrisliğinden azletti. Bundan maksadı, Molla Halil'e İstanbul'da Sahn-ı Semân Medresesinin müderrisliğini kabûl ettirmekti. Hayreddîn Halil hazretleri maddî bakımdan sıkıntıya düşmesine rağmen, vazife istemedi. Taşköprü ileri gelenleri, MollaHalil'in sıkıntı yüzünden İstanbul'a gitmek için yola çıkamadığını zannedip, aralarında on bin akçe topladılar ve; "Bununla yol ihtiyâcını giderirsin" demek istediler. Fakat o, bunların hiçbirini kabûl etmedi. "Bana Allahü teâlâdan başkasından bir şey istemek uygun değildir." dedi.

Daha sonra Küre kasabası halkı Taşköprü'ye geldi. Bir hayli yalvardıktan sonra, Hayreddîn Halil'i kasabalarına götürdüler. Burada her Cumâ günü vâz ve nasihat ederdi. İnsanlara, Allahü teâlânın dînini öğretirdi. Vefât edinceye kadar burada kaldı. Cenâzesi, vâz ettiği Hızır Efendi Câmiinin avlusuna defnedildi.

MollaHayreddîn Halil, kırk sene Taşköprü'de Muzafferiyye Medresesinde müderrislik yaptı. Belâgat, usûl, tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerinde büyük bir âlim idi. İslâmiyete çok bağlı, helâl ve haram olduğu bilinmeyen şüpheli şeylerden sakınmakta pek dikkatliydi. Temiz kalpli olup, temiz giyinirdi. Faydasız işlerden, gıybetten, dedi-kodudan ve boş sözlerden uzak dururdu. Mescidde çok Kur'ân-ı kerîm okur ve îtikâf yapardı. Çok nâfile namaz kılar ve devamlı oruç tutardı.

Hocazâde'den nakledilir: Mevlânâ Hayreddîn Halil, Bursa'da Sultâniyye Medresesinde görevli iken, dersleri çok güzel ve tatlı anlatırdı. Ben bile ders saatini bekler, onun anlatışını dinlemekten zevk alırdım. Eğer yaşı benden çok genç olmasaydı, ondan ders almak isterdim."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdi Efendi); s.139, 140

2) Künh-ül-Ahbâr; s.151

3) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.106

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.74

HAYR-ÜN-NESSÂC;

Evliyânın büyüklerinden. Babasının ismi İsmâil'dir. Hayrünnessâc lakabı ile meşhûr olup ismi Muhammed, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Aslen, Samarrâ şehrinden olup, Bağdât'ta ikâmet ederdi. Sırrî-yi Sekâtî'nin talebesi, Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebü'l-Hüseyin Nûrî'nin akrânı idi.Ebû Hamza Bağdâdî ve başka zâtlarla görüşüp sohbet etti. Ebü'l-Abbâs ibni Atâ, Ebû Muhammed Cerîrî ve başka zâtlar kendisinden ilim öğrendiler. İbrâhim-i Havvâs, Ebû Bekr Şiblî ve başka birçok zâtlar, bunun meclisinde tövbe etti. Ebû Bekr Şiblî'yi yetiştirmesi, lüzumlu ilimleri öğretmesi için Cüneyd-i Bağdâdî'ye gönderdi. İnsanlara vâz ve nasîhat ederdi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatırdı. Güler yüzlü ve tatlı sözlü idi. Güzel ahlâkı ile herkesin kalbine tesir ederdi. Hilmi, yumuşaklığı, haram ve şüphelilerden sakınması, nefsinin arzularına muhâlefet etmesi, âlimlere ve evliyâya olan muhabbet ve bağlılığı, hep onlardan anlatması mükemmeldi. Sözleri çok tesirliydi. Kerâmetleri, nasîhatleri, hikmetli sözleri meşhûrdur. 933 (H.322) senesinde 120 yaşında vefât etti.

Hayr-ı Nessâc diye isimlendirilmesine sebeb olan hâdise şöyle nakledilir: Muhammed bin İsmâil, hacca gitmek üzere memleketinden ayrıldı. Kûfe'ye geldiğinde şehrin kapısında biri

kendisini gördü. Bu kimsenin Hayr isminde bir kölesi vardı. Bu köle efendisinden kaçıp gitmişti. Bu kimse Kûfe şehrinin kapısında karşılaştığı Muhammed bin İsmâil'i kaçan kölesi Hayr'a benzetip: "Ey kaçak! Sen benim kölem olan Hayr'sın. Benden kaçtın ha! Çabuk gel buraya!" dedi. O ise hayretler içerisinde kaldı. Ne olduğunu anlayamamıştı. İnsanlar etrafına toplanmaya başladılar. O kimseye dönerek: "Vallahi bu senin kölen Hayr'dır." dediler. Köle sâhibi bunu alıp, diğer kölelerini çalıştırdığı yere götürdü. Orası kumaş dokunan bir atölye idi. Bez dokuyan kimseye nessâc denirdi. Muhammed bin İsmâil'i bir tezgâhın başına oturtup, "Önceki yaptığın işine devam et!" dediler. Bu işi ilk defa gördüğü hâlde, senelerdir sanki o işi yapıyormuş gibi çalışmaya başladı. Günler ve aylar böyle geçti. "Yâ Hayr!" diye çağırılırsa, "Efendim, buyurun!" diye cevap verir, "Ben sizin köleniz Hayr değilim, başka bir kimseyim." demezdi. Bir gece kalkıp abdest aldı, namaz kıldı ve "Yâ Rabbî! Benim hâlim sana mâlûmdur. Beni buradan kurtar." diye duâ etti. İşin sâhibi Hayr'ın edebini, çok ibâdet ettiğini yakından tâkib ediyordu. Ertesi günü, iş sâhibi baktığında, bu hizmetçinin, kaçıp gitmiş olan Hayr ismindeki köleye hiç benzemediğini gördü. Yanına çağırıp: "Sen benim kölem olan Hayr değilsin. Ben yanılmışım. Kusurumu affet, hakkını helâl et. İstediğin yere gidebilirsin, serbestsin." dedi. Muhammed bin İsmâil, Mekke'ye gidip bir müddet kaldı. Evliyâlık yolunda yüksek derecelere kavuştu. Öyle ki, Cüneyd-i Bağdâdî; "Hayr, hayırlımızdır." buyururdu. Hayr-ı Nessâc hazretleri kendisine (Hayr) ismi ile hitâb edilmesinden hoşlanır, "Müslüman bir kimsenin verdiği ismi değiştirmek iyi olmaz." diye söylerdi. Bundan sonra Hayr-ı Nessâc diye meşhûr oldu.

Nafakasını temin etmek için bâzan dokumacılık yapardı. Sık sık da Dicle Nehri sâhiline gidip, sâkin bir yerde ibâdet ve tâatle meşgûl olurdu. Orada kendisine bez dokutanlardan bir kadın, "Bunun ücretini getirdiğimde, sizi bulamazsam ne yapayım?" diye sordu. O da, kadına: "Dicleye atıver?" buyurdu. Kadın bildirdiği günde borcu olan parayı getirdi, kendisini orada bulamadı, önceki emir üzerine, getirdiği parayı nehire attı. Bir müddet sonra Hayr-ı Nessâc geldiğinde, balıklar ağızlarında kadının attığı paralarla çıkıp kendisine teslim ettiler.

Hayr-ı Nessâc buyurdu ki:

"Belâlara sabır, yiğit kişilerin Allah'tan gelen her şeye rızâ göstermek ise, kerem sâhiplerinin (evliyânın) ahlâkıdır."

"Allahü teâlânın azâbından korkmak, kamçı gibidir, edebsizliği ahlâk edinenleri bu kamçı ile terbiye ederler. Âzâların kötü bir şey işlemeleri, kalbin gafletindendir."

"Yapılan amelin maksada ulaştığının alâmeti, o amelde acz ve kusurdan başka bir şey görmemektir."

"Dünyânın ne değerde olduğunu idrâk eden, âhiretten nasibini alır. Dünyâya düşkün olmak, insanın kalbini öldürür."

"İhlâs, amelin kabûlüne vesile olan güzel düşünce (niyet) dir."

ŞU ANDA NAMAZ VAKTİDİR

Ebü'l-Hüseyin Mâlik şöyle anlatıyor: "Hayr-ı Nessâc vefât ettiği zaman yanında idim. Akşam namazı vaktiydi. Vefât edeceği zaman kapıya doğru işâret ederek: "Allahü teâlâ sana, benim canımı almayı, bana da namaz kılmayı emretti. Şu anda namaz vaktidir. Ben, bana emrolunanı yapayım. Ondan sonra da sen, sana emrolunanı yaparsın." buyurdu. O zaman biz, Hayr-ı Nessâc'ın Azrâil aleyhisselâm ile konuştuğunu anladık. Sonra abdest alıp, namazını kıldı. Yatağına uzandı, gözlerini kapadı ve Kelime-i şehâdet getirip rûhunu teslim etti. Vefâtından sonra kendisini rüyâda görüp: "Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?" diye sordular. "Bana bundan sormayın, fakat ben, haramlarla ve günahlarla dolu alçak dünyâdan kurtulup rahata kavuştum." buyurdu.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.307
2) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.94
3) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.322
4) Risâle-i Kuşeyrî; s.145
5) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.185
6) Sıfat-üs-Safve; c.2, s.291
7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.145

HELVACI DEDE

Yaşadığı devir hakkında bilgi olmayan Helvacı Dedenin kabri Kayseri'de yol ortasında olup kaldırılamamıştır. Bölge halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

HIDIR BABA

Edirne'nin mânevî fâtihleri olan gâzi dervişlerdendir. Edirne'de adına bir zâviye inşâ edilmiş ve bir mahalleye ismi verilmiştir. Edirne Hıdırlık Tepede bulunan kabrinin yanındaki zâviyesi günümüze ulaşmamıştır.

HIDIRLIK DEDE

Hangi devirde yaşadığı bilinmiyor. Kabri, Isparta'da Hıdırlık tepesinde koruluk bir alandadır. Bölge halkı tarafından özellikle yağmur duâsına çıkılacağı zaman ziyâret edilmekte, rûhuna Kur'ân-ı kerîm okunup şefâatı, yardımı istenmektedir.

HIFNÎ (Hafnâvî);

Mısır'ın meşhûr velîlerinden. İsmi Muhammed bin Sâlim bin Ahmed Hıfnî (Hafnâvî)'dir. Lakabı Şemseddîn Ebü'l-Mekârim Halvetî el-Mısrî eş-Şâfiî'dir. 1690 (H.1101) senesinde Mısır'da Belbîs beldesinin Hıfne kasabasında doğdu. Doğduğu yere Hafnâ da denilmiştir. 1767 (H.1181)de Kâhire'de vefât etti.Asrının ilmiyle amel eden büyük âlimi ve meşhûr bir velîsi idi. İlim tahsîline başlayacak çağa gelince, önce Kur'ân-ı kerîmi ve bâzı ana metinleri ezberledi. Sonra babası onu Kâhire'ye gönderdi. Orada on dört sene ilim tahsîli yaptı. Zamânının en meşhur âlimlerinden ders aldı. Ders aldığı hocaları ona ders ve fetvâ vermesi husûsunda icâzet verdiler. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve diğer ilimlerde zamânının seçkin âlimlerinden oldu. Kendilerinden ilim öğrendiği ve icâzet aldığı hocaları; Şeyh Ahmed Halyîfî, Şeyh Muhammed Dîrbî, Abdurraûf Bişbîşî, Şeyh Ahmed el-Melvî, Şeyh Muhammed Sagîr'dir. En meşhur hocası ise; Şeyh Muhammed Bedîrî Dimyâtî olup, bu hocasından tefsîr, hadîs ilimlerine dâir ders aldı. Ondan İmâm-ı Gazâlî'nin **İhyâu Ulûmiddîn** adlı kıymetli eserini, **Sahîh-i Buhârî'**yi, **Sahîh-i Müslim'**i, **Sünen-i Ebû Dâvûd'**u, **Sünen-i Nesâî'**yi, **Sünen-i İbn-i Mâce'**yi, İmâm-ı Mâlik'in **Muvattâ** adlı hadîs kitabını, İmâm-ı Şâfiî'nin **Müsned'**ini, Taberânî'nin **Mu'cem-il-Kebîr** adlı eserini, yine **Mu'cem-ül-Evsat ve Mu'cem-üs-Sagîr'**ini okudu. İbn-i Hibbân'ın **Sahîh'**ini, Hâkim'in **Müstedrek'**ini, Ebû Nuaym'ın **Hilye'**sini ve diğer eserleri de okudu. İlimde emsâllerini çok geçip, yüksek seviyelere ulaştı. Ders vermeye, ilim öğretmeye başlayınca en seçkin talebeler onun derslerinde toplandı. Pekçok kimse ondan ilim öğrenip icâzet aldı.

Otuz yaşından sonra tasavvuf yoluna girdi.Mukri' lakabıyla bilinen Şeyh Ahmed Şâzilî Magribî'den ilim ve edeb öğrendi. Hocasının verdiği günlük vazîfeleri yerine getirdi.Tasavvufta en meşhur hocası 1721 senesinde Şam'dan Mısır'a gelen Seyyid Mustafa

Bekrî ile görüştü. Tanışmasına onun talebelerinden Seyyid AbdullahSelfîtî vesîle oldu. Huzûruna varınca selâm verip edeple oturdu. Seyyid Bekrî de ona dikkatlice nazar etti. Konuşma olmadan bir müddet bakıştılar. Aralarında bir muhabbet bağı meydâna geldi. Kalpleri birbirine bağlandı. SeyyidBekrî, kendisine bir talebe geldiğinde önce ona istihâre yapmasını emrederdi. Muhammed Hıfnî'ye bir şey buyurmadı. Bu hâli onu sevdiğine, onu talebe olarak kabûl ettiğine ve kalblerinin birbirlerine iyice bağlandığına alâmet idi. Daha sonra Seyyid Bekrî'nin sohbetlerinde yetişti. Verdiği dersleri yaptı. Nefsiyle mücâdele etti. Onun ıslâhına çalıştı. Bir gece rüyâsında Seyyid Bekrî ile Şeyh Ahmed Şâzilî'yi birlikte gördü. Birbirleriyle kendisi hakkında konuşuyorlardı. Daha sonra bu rüyâsını SeyyidBekrî'ye anlattı. O da; "Bu senin bize bağlanmana alâmettir. Bu bâtınî bir yakınlıktır. Nasıl ki Selmân-ı Fârisî ve Süheyb-i Rûmî ehl-i beytten sayıldılar. Sizin de bizimle yakınlığınız buna benzer." buyurdu.

Muhammed Hıfnî, Seyyid Mustafa Bekrî'nin en üstün talebelerinden oldu. Zamânının büyükleri arasına girdi. Çok kerâmetleri görüldü. Talebelerinden Allâme Şeyh Hasan Şemmet Mısrî, onun kerâmetlerini ihtivâ eden bir eser yazdı ve bunları kitabının altıncı bölümünde bildirdi. Üstün hâllerinden ve kerâmetlerinden bâzıları şunlardır:

"Hocam Muhammed Hıfnî gönülden geçen şeyleri bilirdi. Bir gün kalbimden bir şey geçirdim. Sonra da huzûruna vardım. Hocam bana içimden geçenleri söyleyiverdi. Yaptığım fakat kimsenin bilmediği işlerden de haber verirdi. Bir gün beni eve gönderdi ve; "Benden önce eve git." buyurdu. Giderken yolda arkadaşlarımla karşılaştım. Onlar bana; "Hazret-i Hüseyin'in kabrini ziyârete gidelim." dediler. Ben de hocamın sözünü söyledim. O zaman; "Hocan biraz gecikir. O eve gelmeden önce ziyâretimizi yapar döneriz." dediler. Onlara uyup Hüseynî Mescidine gittik. Orada ziyâretimizi yaptık. Sonra Hocamızın evine döndük. Onun henüz eve dönmediğini öğrenince sevindim. Bu sebepten de Allahü teâlâya hamd ettim. Daha sonra hocam eve geldi. Kapıyı açtım. Hocam neşeyle bana nazar ederek; "Nerede idin?" buyurdu. Ben de; "Burada idim efendim." dedim. O tekrar; "Doğruluk en güzelidir, nerede idin?" buyurdu. O zaman başımdan geçenleri anlattım. Bana; "Hocana karşı yalan söylemekten çok sakın!" buyurdu. O zamandan beri yalandan çok korkarım.

Bir gün huzûruna vardığımda çok sıkıntılı idi ve üzüntülü bir hâli vardı. Sebebini sorduğumda; "Hacıların şu anda büyük bir tehlike karşısında olduğunu hissediyorum. İçlerinde talebelerimden bâzıları da bulunuyor" dedi. Aradan bir zaman geçti. Biz o vakti tesbit ettik. Sonra hacılardan haber alınca, tam o günlerde bir tehlike ile karşılaştıklarını, fakat yollarını değiştirince, kurtulduklarını söylediler.

Muhammed Hıfnî, bir gün âlim bir zâtla yolda giderken, karşılarına kendisinin velî olduğunu iddiâ eden biri çıktı ve; "Siz ikiniz önümüzdeki Cumâ gününde vefât edersiniz." dedi. O zaman Hıfnî; "Yemin ederim ki sen yalancısın." buyurdu. Yanındaki âlim, o adamın sözleri tesirinde kalıp ölümden korktu ve; "Efendim ona yalancı demeyiniz, doğru olabilir." dedi. Hıfnî o zaman; "Bu Cumâ geçtiği gibi sonraki Cumâlar da geçecek. Hâlâ bu adamın söylediğine inanıyor musun?" dedi. Hakikaten Cumâlar gelip geçti. O zaman Hıfnî bu âlime; "Bu adam yalancının biridir. Sözümüze hâlâ inanmadın mı?" buyurdu. O âlim; "Şimdi inandım." dedi. Hıfnî; "O kendisinin velî olduğunu iddiâ eden, fakat aslında işleri eşkıyâlık olan biridir. Allahü teâlânın farz kıldıklarını yerine getirmez. Ne oruç tutar, ne namaz kılar. Sözleri dinden çıkmış bir zavallı olduğunu gösteriyor." buyurdu.

Şeyh Hasan Adevî dedi ki: Muhammed Hıfnî'nin aynı zamanda çeşitli yerlerde görüldüğünü çok kimseler bildirdi. Kim kendisini vesîle edip yardım istese, Allahü teâlânın izniyle hemen onun yardımına koşardı. Şeyh Hasan Sebînî ve talebeleri onun bu hâlinden haber verdiler.

Bir geminin yelkeni deniz ortasında yırtıldı. Gemi olduğu yerde dönmeye başladı. Gemidekiler bir gün bir gece böyle kaldılar. Çok sıkıntılı oldu. Tayfalardan birisi rüyâsında Hıfnî hazretlerini gördü. Ona; "Yırtık falan yerdedir." diyerek yerini târif etti. O zaman tayfa

uyandı. Rüyâsını gidip kaptana anlattı. Berâberce gidip oraya baktılar. Buyurulduğu gibi idi. Orasını tâmir edince geminin dönmesi durdu. Bu defâ gemiyi sürükleyecek rüzgâr kesildi. Gemide, Hıfnî'yi sevenlerden birisi vardı. O gece rüyâda ona; "Sabahleyin inşâallah sefer müyesser olur. Rüzgâr eser." buyurdular. O kişi sabahleyin rüyâsını kaptana anlattı. Kaptan rüzgârın eseceğine pek ihtimâl vermedi. O da; "Sen hareket emri ver. Rüzgâr eser." dedi. Az sonra da Allahü teâlâ onlara çok tatlı, tam arzu ettikleri bir rüzgâr gönderdi.

Nil Nehrinin suları bâzı seneler azalırdı. İnsanlar bu sebebten kuraklık sıkıntısı çekerlerdi. Yine böyle bir senede, sevdikleri Muhammed Hıfnî'ye gelip durumu arzettiler. O da Fâtiha-i şerîfeyi okudu. O gece nehrin suları Allahü teâlânın izniyle çoğaldı. İnsanlar kuraklık sıkıntısından kurtuldular.

MuhammedHıfnî, Seyyid Ahmed Bedevî için tertiplenen bir mevlid cemiyetinde idi. Sevenlerinden birisi, tam on sekiz senedir konuşamıyordu. Yakınları onu alıp Muhammed Hıfnî hazretlerine getirdiler. "Murâdımız bunun konuşması için himmetinizi istemektir." diyerek duâ talebinde bulundular. O da; "Bu öyle bir şeydir ki, ancak Allahü teâlânın kudretiyle olur." buyurdu. Onlar duâ istemekte ısrâr ettiler. Bunun üzerine; "O hâlde şimdi doğruca Seyyid Ahmed Bedevî'nin kabrine gidiniz. Gece orada kalsın ve uyusun. Sabahleyin bana getirin." buyurdu. Sabahleyin onu getirdiler. Konuşamayan kişiye; "Şimdi Lâ ilâhe illallah kelime-i tayyibesini söyle." diye üç defâ buyurdu. Allahü teâlânın izni ve keremi ile o kişi konuşmaya başladı.

Muhammed Hıfnî çok heybetli bir zât idi. İnsanların eziyet ve sıkıntılarına sabrederdi. Bâzan da sert olarak nazar ederdi. Böyle nazar ettiği kimselerin çeşitli cezâlara uğradıkları görüldü.

Şeyh Ahmed Fevî, rüyâsında Resûlullah'ı gördü. Resûlullah efendimiz kendisine; "Allahü teâlâ, Muhammed Hıfnî'ye zamânındaki sevdiklerine şefâat etme izni verdi." buyurdu.Hasan Şemme der ki: "Kâhire'ye geldiğimde bu menkıbeyi duydum. Bunu bir türlü kabûl edemiyordum. Hocası Seyyid Bekrî de onun asrında yaşamış idi. O gece bir rüyâ gördüm. Sanki kıyâmet kopmuş ve insanlar mahşer yerinde toplanmıştı ve insanlar hesaba çekiliyordu. Hocamın başında bir tâc vardı. Hocası Seyyid Bekrî ve sevdikleri de arkasında duruyordu. Sanki ondan şefâat bekliyorlardı. Koşarak ona gittim. Ellerine sarıldım. Bana; "Asrımda yaşamış sevdiklerimize bak. Şimdi git onları arkamda bir saf yap." buyurdu. Çok kalabalık idiler. Bir yardımcı ile buyurduğunu yaptım. Daha sonra günün korku ve telaşıyla huzûruna gittim ve ağlamaya başladım. Bana niçin ağladığımı sordu. Sonra beni göğsüne bastırdı ve yeşil cübbesiyle örttü. Sonra da; "Korkma, üzülme! Biz bu kapıdan gireriz." buyurup, Cennet kapısını işâret etti."

Muhammed Hıfnî hazretlerinin eserleri şunlardır: **Es-Semerât-ül-Behiyye fî Esmâi Eshâb-ı Bedriyye, Hâşiyetün alâ Şerh-il-Eşmûnî, Enfesü Nefâîs-üd-Dürer, Hâşiyetün alâ Şerh-il-Hemziyye li İbn-i Hacer Heytemî, Hâşiyetün fi'l-Hisâb, Hâşiye alâ Şerh-i Risâlet-il-Adûd, Hâşiye alâ Câmî-is-Sagîr lis-Süyûtî, Risâle fi't-Taklîd fi'l-Füru'.**

NASIL KURTULDU?

Şeyh Ali Miyehî anlatır: "Seyyid Abdürrahmân Ayderûsî, Kâhire'ye geldiğinde, Muhammed Hıfnî'yi ziyâret etti. Aralarındaki muhabbet bağı çok kuvvetli idi. Ayderûsî'nin evime teşriflerini çok arzu ederdim. Fakat kendimi çok aşağı gördüğümden, benim gibi aşağı bir kimsenin evine böyle mübârek bir zâtı dâvet etmekten hayâ ediyordum. Nihâyet bu arzumu Hıfnî'ye arzettim. Buyurdu ki: "İnşâallah o sana gelecek. Arzu ederse fakirler yemeği olan serîd (tirid) den yer. Onu çağırma, kendine de fazla ikrâmda bulunma." dedi. Ben de sözüne uydum. Hicâz'a sefer arzumdan da vazgeçtim. Çok geçmeden Ayderûsî evimi teşrif etti. Ona; "Efendim size sâdece serîd (tirid) hazırlayacağım." dedim. "Olur." buyurup bizimle sohbete başladı. Üstâd Hıfnî'nin fazîletlerinden bahsetti. Ayderûsî bir ara; "Şimdi onun Malta adasındaki çok garip bir hâdisesini anlatayım." deyip şunları anlattı: "Malta'daki

müslümanlardan bir esir orada bir mescide uğradı. İçerideki zikri işitip, onlara; "Hangi zâtın bildirdiği vazifeleri okuyorsunuz?" dedi. Onlar da; "Şeyh Muhammed Hıfnî'nin" dediler. O kişi o zaman; "Yâ Rabbî! Bu zât için senden istiyorum. Eğer bu zât evliyâ ise esirlikten kurtulmamı nasîb et." diye yalvardı. Akşam olduğunda esiri yine zindana kapadılar. Esir o gece bir rüyâ gördü. Rüyâsında bir zât kendisine eğerli ve sefere hazır bir at getirdi; "Buna bin ve sür." buyurdu. O da ona binip sürdü. Deniz kenarına kadar geldi. İskenderiye'ye gitmek üzere bir gemi bulup, atı ile birlikte ona bindi. Gemi, İskenderiyye limanına vardı. Adadaki esir zât karaya çıktı. O esnâda uykudan uyandı ve kendisini İskenderiyye'de buldu. Boynunda zindanda taktıkları zincir bukağı yoktu. Doğruca Şeyh Muhammed Hıfnî'nin huzûruna gidip, başından geçenleri haber verdi. O da tebessüm buyurdu."

YOLUNU NİÇİN KAYBETTİ?

Şeyh Muhammed Münîr anlatır: "Bir zaman Muhammed Hıfnî'yi ziyâret için Kâhire'ye gittim. Talebeleri beni huzûruna götürdüler. Sohbetlerini dinledim. Onun yanında kaldım. Nihâyet geri dönmek için izin istedim. İzin verince yanından ayrıldım. Bulak'a geldim. Sonra onun yanında bir şey unuttuğum hatırıma geldi. Bir talebemi ona gönderdim. Talebem oraya varınca Hıfnî onu kapıda karşılayıp niye geldiğini sormuş. O da unuttuğum eşyâyı söylemiş ve almış. Daha sonra Hıfnî ona oruçlu olup olmadığını sormuş. O da oruçlu olduğunu söyleyince, ona; "Yavrum bilhassa bu günlerde oruç sana meşakkatli olur. Üstelik sen misâfirsin. Orucun da nâfiledir. Sen iftâr et öyle git." demiş. Talebem onun sözüne ehemmiyet vermeden yola koyulmuş. Yolda hıyar satan birini görmüş. Ondan bir mikdâr hıyar almış. Oruçlu olduğunu unutup yolda giderken yemeğe başlamış. O esnâda kendisini çölde bulmuş. Şaşkınlıkla; "Sübhânallah, sanki Tih Çölündeyim, buralar da neresidir? Ben neredeyim? Bulak şehri nerede kaldı? diye hayretler içine düşmüş. Birisi ile karşılaşıp ona Bulak yolunu sormuş. O da böyle bir şehir bilmediğini söyleyince bir başkasına sormuş aynı cevâbı almış. Korkudan ve o yerlerin meşakkatinden bîtâb hâle düşmüş. Sonra bu hâlinin sebebi kendisi olduğunu anlayarak, Hıfnî hazretleri benim orucumu açarak gitmemi söylemişti. Onu dinlemedim. Emrine karşı geldim. Günah işledim. Ey Hıfnî hazretleri imdâdıma yetiş. Ben ne yaparım? diyerek ağlamaya başlamış. Kesin olarak söz verip; "Bundan sonra Allahü teâlânın sevgili kullarına muhâlefet etmeyeceğim." demiş. O anda kendini hıyar aldığı zâtın karşısında görmüş. Talebem sonra da Bulak şehrine geldi. Gecikme sebebini sorduğumda başından geçen hâdiseyi bana böylece bildirdi."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.208

2) El-A'lâm; c.6, s.134

3) Silk-üd-Dürer; c.4, s.49

4) Mu'cem-ül-Matbûât; s.781

5) Brockelman; Gal.2, s.323

6) Târihu Acâib-ül-Âsâr fî Terâcim-ül-Ahbâr (Cebertî), c.1, s.339

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.94

HIZIR ÇELEBİ (Hızır Bey);

Osmanlı evliyâ ve âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Hızır Çelebi bin Celâleddîn'dir. Nasreddîn Hoca'nın torunlarındandır. 1407 (H.810) senesi Rebî'ul-evvel ayının birinde Eskişehir'e bağlı Sivrihisar kasabasında doğdu. 1458 (H.863) senesinde İstanbul'da vefât etti. Vefâ ile Zeyrek arasında, Unkapanı'na giden cadde kenarında defnedildi.

Küçük yaşta babasından ilim tahsîl etti. Sonra MollaYegân'a talebe olup, aklî ve naklî ilimleri tamamladı ve kızıyla evlenip dâmâdı oldu. İbn-i Cezerî'den kırâat ilmini öğrendi.

Hızır Bey, zekâsının kuvveti ve çalışmasının çokluğu sebebiyle, birçok dînî ve fennî ilimlerde derin âlim oldu. Memleketi olan Sivrihisar'da kâdılık ve müderrislik yaptı. Çok ince

bilgilere vâkıf olup, Fenârî'den sonra eşi yoktu.

Hızır Çelebi, Bursa'daki Sultâniye Medresesinde pekçok öğrenci yetiştirdi. Mevlânâ Muslihüddîn Kastalânî, Mevlânâ AliArabî, Hocazâde ve Hayâlî Ahmed Efendi gibi meşhûr âlimler ondan ilim ve feyz alarak yetişti. Sonra onlar da pekçok öğrenci yetiştirmiş ve eserler vermişlerdir.

Bursa'daki Bâyezîd Medresesinde de görev yapan Hızır Bey, oradan İnegöl'e kâdı oldu. Nihâyet Edirne'ye gelerek yeniden eğitim ve öğretim hayâtına döndü. Bu arada Yanbolu kâdılığında bulunduğu da belirtilmektedir.

Öte yandan Osmanlı pâdişâhı Sultan Mehmed, uzun zamandır yaptığı hazırlıkları tamamlayarak İstanbul'u kuşatmış ve günlerce süren muhâsara sonunda 29 Mayıs 1453'te Peygamber efendimizin müjdesine mazhar olarak şehri fethetmişti. Fetihten bir gün sonra Pâdişâhın Otağ-ı Hümâyûnunda bütün ileri gelen ümerâ ve ulemâ toplanmışlardı. Fâtih Sultan Mehmed fetihle ilgili son bilgileri alıp gerekli emir ve fermanları verdikten sonra, Hızır Çelebi'ye dönerek; "İstanbul kâdısına hüküm odur ki..." dedi. Bu fermanla Fâtih, Hızır Beyi, İmparatorluğun en önemli vazîfelerinden birine tâyin ediyor ve ona olan güvenini en üst derecede gösteriyordu.

Hızır Beyin İstanbul kâdılığı uzun sürmedi. İstanbul'un fetih târihi olan 1453'ten vefât ettiği 1458 yılına kadar 5-6 yıllık bir süre ile bu önemli vazîfeyi yerine getirdi. Ancak bu kısa sürede gösterdiği icrâatı ile çok başarılı oldu. Bu başarı da Hızır Beyin unutulmaz Türk velîleri ve âlimleri arasında sayılmasında büyük rol oynadı. Adâleti ile ilgili menkıbeleri günümüze kadar geldi. Şöyle ki:

O zamanda kâdılar bugünkü belediye reislerinin yaptıkları işleri de yaparlardı. Çünkü o zamanlar, nüfus ne kadar kalabalık olursa olsun, insanların mahkeme ile işleri az olurdu. Kimse kimseye kötülük düşünmez, komşu komşusunun hakkına riâyet ederdi. Nitekim Fâtih'in, İstanbul'un fethinden önce tebdîl-i kıyâfetle Edirne bedesteninde dolaşırken başından geçen hâdise meşhûrdur. Fâtih Sultan Mehmed Han, bir sabah vakti, tebdîl-i kıyâfetle alış-verişe çıktı. Yanında halk kıyâfetindeki vezirinden başka kimse yoktu. Girdiği dükkandan iki okka yağ istedi. Onu aldıktan sonra, beş okka da bal vermesini söyledi. Dükkan sâhibi; "Efendim, ben siftahımı yaptım, balı da komşudan alın, o da siftah etsin." dedi. Öbür dükkana gittiler. Oradan da ikinci bir şey alamadılar. Böyle kaç dükkânı dolaştılar, hiçbirinden ikinci bir şey alamadılar. Hızır Bey, komşunun değil hakkına, komşuya karşı ihsâna bu kadar riâyetkâr olan böyle bir milletin kâdısı idi.

Hızır Bey, İstanbul kâdısı ve belediye başkanı olarak vazifeye başladıktan bir müddet sonra, bir hıristiyan mîmâr geldi. Hızır Beyi buldu. Kâdı efendiye hâlini arzedip, pâdişâh Fâtih Sultan Mehmed Hândan şikâyetçi olduğunu söyledi. O zamanlar, Avrupa ülkelerinde değil kralı mahkemeye vermek, aleyhinde konuşmak bile, bir insanın kendi hayâtından olması demekti. O günlerde, İspanya'da hıristiyanlar, binlerce müslümanı; kadın, ihtiyar, çocuk demeden kılıçtan geçirmekteydi. Bir hıristiyan ise, bir müslüman devletinde, o devletin kâdısına, devletin pâdişâhını şikâyet edebilme hakkını kendisinde bulabiliyordu.

Hızır Bey, hıristiyan mîmârı dinledi. Fâtih Sultan Mehmed Hân, bugünkü Ayasofya Câmiinden daha yüksek kubbeye ve daha üstün mîmârî husûsiyetlere sâhip bir câmi yaptırmak istemiş ve o hıristiyan mîmâr da bu işe tâlib olmuştu. Ama bir hıristiyan olarak, müslümanların, meşhûr Ayasofya kilisesinden daha üstün husûsiyetleri hâiz bir esere sâhib olmalarına gönlü râzı olmamıştı. Bu gâyesini gerçekleştirebilmek için de, böyle bir câmiyi kendisinin yapabileceğini söyleyerek işe tâlib oldu. Câminin inşâatı başladı. Mısır'dan binbir zahmetle getirilmiş sütunların yüksekliklerini kısa tutmuş, dolayısıyle kubbenin yüksekliği de Ayasofya'dan alçak olmuştu. İnşâatın bitmesine yakın ziyârete giden Fâtih Sultan Mehmed Hân, sütunların kasıtlı olarak küçültülüp, meşhûr Ayasofya'dan daha üstün bir binânın

yapılmaması gayreti güdüldüğünü anladı. Bu hâle çok hiddetlendi. Hıristiyan mîmârın cezâlandırılmasını emretti. Emir yerine getirildi. Eli kesildi. Yüzlerce kilometreden binbir emekle gelen mermer sütunlar, hıristiyan gayreti ile kısaltılmış, Sultanın emri ve iyi niyeti ayaklar altına alınmıştı.Üstelik devletin kânun ve nizâmına uymak karşılığında zımmîlik hakkı bahşedilmiş olmasına rağmen, böyle bir yola tevessül etmişti. Bir mîmâr için el, her şeyden daha fazla lüzumluydu. Ama mâlesef, düşünmeden işlediği bir suça diyet olmuş, elsiz kalmıştı. İki çocuğu bir hanımı vardı. Müslümanların hâlini, Osmanlıların adâletini bilenler; "Bu işte bir acelelik var, müslümanlar bu işi yapanı suçlu bulurlar, hele onların âdil kâdıları, pâdişâhın bile gözünün yaşına bakmaz cezâsını verirler." dediler. Hıristiyan mîmâr pek inanmadıysa da, ısrârlar karşısında dayanamayıp kâdıya gitmeye karar verdi. İşte onun için, Hızır Beyin huzûrunda bulunmaktaydı. Bütün bunları, âdil Osmanlı'nın âdil kâdısına tek tek anlattı. Hızır Bey, tam bir sükûnetle hâdiseyi dinledi. Daha sonra soruşturup, meseleye vâkıf oldu. Şâhidlerle berâber, Fâtih Sultan Mehmed Hânı, imparatorların, kralların, beylerin taht ve mülkleri, iki dudağı arasından çıkacak bir çift söze bağlı olan Osmanlı pâdişâhını mahkemeye dâvet etti. Bildirilen saatte mahkeme teşkîl edildi. O sırada, Fâtih Sultan Mehmed Hân da geldi. Eli kesilen hıristiyan mîmâr ayakta duruyor, ürkek ürkek etrâfını seyrediyordu. Böyle bir mahkemeyi ilk defâ görüyordu. Çünkü onların bildiği, güçlü olanın hâkim olmasıydı ve gücü yetene her şey mübahtı. Köhne Bizans, zayıf olan herkesin ezildiği, güçsüzün elinden ekmeğini kapanın kahraman olduğu, mahkemelerin değil suçluya cezâ vermek, zulüm gören mâsûmu cezâlandırdığı bir yerdi. Böyle bir toplumdan gelen bir kimse, Osmanlının âdil idâresini hayâl bile edemezdi. İstanbul Fâtihi Sultan Mehmed Hân, mahkeme salonu olarak kullanılan yere girince, baş köşede bulunan yere oturmak arzusuyla o tarafa doğru yöneldi. Pâdişâhın bu hâlini gören kâdı Hızır Bey, hiç çekinmeden; "Oturma begüm!.. Hasmınla yüzleşmek üzere, mahkeme huzûrunda ayakta dur!" dedi. Sultan, sözü ikiletmeden söylenilen yere geçti. Mahkemenin pâdişâhı HızırBeydi. Çünkü Hızır Beyin şahsında, İslâmiyetin âdil hükümleri karşısında bulunmaktaydı. Hızır Bey; "Sen, Murâd oğlu Mehmed! Bu zımmînin elini kestirdin mi?" deyip söze başladı. Mahkeme neticesinde; "Sen, Murâd oğlu Mehmed! Mahkeme edilmeden bu zımmînin elini kestirdiğin için kısas olunacaksın! Senin elin de onunki gibi kesilecek! Eğer zımmîyi râzı edebilirsen, ölünceye kadar onun ve çoluk-çocuğunun maîşetini temin etmek karşılığında elini kesilmekten kurtarabilirsin!" dedi. Herkesle birlikte Pâdişâh da tam bir sükûnet içerisinde kararı dinledi. Hıristiyan mîmâr, bu ulvî karar karşısında daha fazla dayanamadı. Ağlayarak Pâdişâhın ellerine kapandı. Ölünceye kadar maîşetini temin etmek karşılığında anlaştılar. Zâlimleri bile ağlatacak böyle bir adâletin, ancak hak bir dînin mensupları tarafından icrâ edilebileceğini düşünen hıristiyan mîmâr, âile efrâdı ile birlikte müslüman olmakla şereflendi. O da yüce İslâm dîninin yayılması için gayret eden kimseler arasına katıldı. Bu mahkemeden birkaç gün sonra, Fâtih Sultan Mehmed Hân, Kâdı Hızır Beyi ziyâret etti. Mahkeme esnâsında gösterdiği adâlete teşekkür edip; "Eğer bana, bir suçlu gibi değil de, bir pâdişâh gibi muâmele etseydin, seni şu kılıcımla parçalardım." dedi. Hızır Bey de, Pâdişâha mahkeme esnâsındaki hâl ve hareketleri için teşekkür ettikten sonra; "Eğer pâdişâhlığına güvenip, dînin emri olan hükmüme karşı gelseydin, seni bu arslanlara parçalattırırdım." dedi ve paltosunun iki eteğini çekti. Bakanlar, Hızır Beyin eteği altındaki iki arslanın sert bakışlarını gördüler. "Böyle sultana, böyle kâdı." demekten kendilerini alamadılar.

Hızır Çelebi'nin; Ahmed, Sinan ve Yâkûb adlarında üç oğlu vardı. AhmedPaşa, Bursa müftülüğünde, Yâkûb Paşa, Bursa ve İstanbul medreseleri müderrisliğinde, Sinan Paşa da Fâtih Sultan Mehmed'in hocalığı vazîfelerinde bulunmuş olup, hepsi zekâları, ilim ve irfanları ile temâyüz etmiş üstün kimse idiler.

Hızır Beyin güzel ahlâkı, zühd ve takvâsı da, ilmi gibi yüksekti. Arap, Fars ve Türk edebiyâtında da geniş bilgi sâhibi olup, şâirliği de vardı. Her üç dilde de kıymetli şiirler yazdı. Akâide dâir meşhûr **Kasîde-i Nûniyye'**yi nazmetti. Beyitler hâlinde yazılan kasîdenin

her beytinin ikinci mısrası Arapça "nun" (N) harfi ile bittiği için Nûniyye diye isimlendirilmiştir.

Hızır Bey, **Kasîde-i Nûniyye**'nin her beytinde İslâm akâidinin, îtikâd bilgilerinin bir meselesini dile getirdi. **Kasîde-i Nûniyye**, talebesi Molla Hayâlî ve diğer âlimler tarafından şerh olundu. Hızır Beyin ayrıca **İcâletü'l-Leyleteyn** adlı güzel bir kasîdesi ile diğer bâzı eserleri de vardır. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri de olup şu beyt onundur.

Vermiş sabâ benefşeye peygâm-ı zülf-i yâr,

Ol lezzetin hevâsı dimâgındadır dahî.

İstanbul'un Anadolu yakasında, Molla Hızır Beyin geniş arâzisi bulunduğu için, buraya Kadıköyü (Kadıköy) ismi verilmiştir.

Edebiyâtımızda meşhur bir usûl önemli bâzı olaylarla ilgili târih düşürme geleneği idi. Ancak Hızır Beye gelinceye kadar mısralarla terkip hattâ ebced harfleri zikredilmek sûreti ile târih düşürülmekte idi. Hızır Bey ise kıt'anın son kelimesi ile târih düşürme sanatını keşfetmiş, bu husus kendisinden sonra bir gelenek hâlini almıştır. Nitekim İstanbul'un fethine düşürdüğü târih bu geleneğe çok güzel bir misâl teşkil etmektedir.

"Feth-i İstanbul'a nusret bulmadılar evvelûn,

Feth idüb Sultân Mehmed kıldı târîh "Âhirûn".

Beytin son kelimesi "âhirûn" ebced usûlüyle hesaplandığında İstanbul'un fetih târihi olan Hicrî 857 senesi elde edilmektedir. Bu da Mîlâdî takvimle 1453 yılına tekâbül etmektedir.

ÜLKEMDE BU ADAMA CEVÂB VERECEK BİR ÂLİM YOK MU?

Fâtih Sultan Mehmed Han tahta geçtiği ilk günlerden îtibâren fırsat buldukça sarayda çeşitli âlimleri toplayıp onlarla ilmî sohbetler yapıyordu. Bu toplantılara zaman zaman orada bulunan yabancı ilim adamları da iştirâk ediyordu. Yine böyle bir ilim meclisi teşkil edildiğinde, Kuzey Afrika ülkelerinden birinden gelen ve gizli ilimlerde mahâret sâhibi bir âlim de katılmıştı. O âlim, Sultânın katında Türk âlimlerini, sorduğu zor ve çözülmesi güç sorularla epeyce bunalttı. Onları cevap veremez gördükçe de yeni yeni sorular yöneltti ve üstünlük gösterisinde bulundu. Osmanlı ulemâsının böyle acz içinde kalması, cihân pâdişâhı olan Fâtih'i son derece rahatsız etti. Bütün beyleri, paşaları ve vezirleri toplayıp; "Ülkemde bu adama cevap verecek bir âlim yok mudur? Çabuk olun, araştırın ve bana derhal müsbet bir cevap getirin!" dedi. Vatan topraklarını iyi bilen vezirler, düşündüler ve Sivrihisar Medresesinde görev yapan Hızır Beyi hatırladılar. Fâtih'e; "Sultânım! Ülkemizde Hızır Bey adında değerli bir âlimimiz var, emir buyurursanız, haberci gönderip buraya çağıralım." dediler. Sultan, "Durmayın, kim varsa derhal dâvet edin, hemen gelsin." buyurdu. Bunun üzerine, Hızır Beyi çağırmak üzere Sivrihisar'a üç kişilik bir heyet gönderdiler. Hızır Bey, bu heyetle Edirne'ye geldi. Hızır Bey, o zaman daha otuz yaşlarında ve asker kıyâfetinde bulunduğundan, yaş ve kıyâfeti, meşhûr âlimlere meydan okuyan zâtın alay edercesine gülmesine sebeb oldu.

Onun bu tavrı üzerine Hızır Çelebi; "Gereksiz yere gülenler, hoşa gidenlerden sayılmaz. Soracağın her ne ise hemen bildir. Sözün gelişi beni de başarısızlığa uğrayacaklardan biri say." Bunun üzerine misâfir âlim, pâdişâhın huzûrunda ve kendinden son derece emin bir şekilde Hızır Çelebiye sorularını yöneltti. O sorarken HızırÇelebi mütevâzi bir şekilde önüne bakıp gülümseyerek notlarını tuttu. Sonra sorulan suâllerin hepsine teker teker ve gâyet güzel cevaplar verdi. Çözülecek hiç bir meseleyi ortada bırakmadı. Misâfir âlim hiç beklemediği bu durum karşısında bir hayli şaşırdı ve tedirgin oldu.

Sonra soru sorma sırası Hızır Beye geldi. Fâtih Sultan Mehmed'den izin istedikten sonra o âlime dönerek on altı değişik ilimden çözümü güç birer mesele sordu. Misâfirin bu konulardan haberi bulunmadığından dili tutuldu ve pekçok ilim adamının ortasında utanç içinde kaldı. Sonra; "Hızır Bey, İslâm âleminde benzeri pek az bulunan ilim adamlarınızdan biridir. Kendisinde öylesine bir hâfıza ve zekâ var ki, karşısında durmak mümkün değildir." diye itirafta bulundu.

Kerem ve ihsân sâhibi yüce Pâdişâh sonuçtan çok memnun oldu. Sevinç ve heyecânından yerinden

kalkıp yeniden oturdu. Hızır Beyi harâretle tebrik ederek; "Yüzümüzü ak eyledin. Cenâb-ı Hak da iki cihânda senin yüzünü ak eyleyip, ilmini ve fazlını arttırsın." dedi. Sonra sırtındaki kürkü çıkarıp, Hızır Beyin sırtına geçirdi. Yine bu memnuniyetinin karşılığı olarak Hızır Beyi atalarının inşâ ettiği Bursa'daki Sultâniye Medresesi müderrisliğine tâyin etti.

1) Kâmûs-ul-A'lâm; c.3, s.2047

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.111

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.290

4) Hadîkat-ül-Cevâmi; c.1, s.85

5) Sicilli Osmânî; c.2, s.277

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.86

7) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.80

HİDÂYETULLAH ERBİLÎ;

İslâm âlimi ve büyük velîlerden. Ehl-i sünnet âlimlerinin ve evliyânın en yükseklerinden olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerindendir. Irak'ta bulunan Şehrezûr beldesine yakın Erbîl beldesinden idi. On dokuzuncu asırda yaşamıştır.

Önceleri ümmî idi. Sonra kerâmetler sâhibi, firâseti ve ileri görüşlülüğü çok kuvvetli olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin huzûruna vardı ve sohbetlerinin tatlılığını görerek, bir daha yanından ayrılmadı. Devamlı şeyhin hizmetinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. Nefsini kötü huylardan ve çirkin sıfatlardan temizledi. Ancak Hidâyetullah Erbilî aklî ve naklî ilimlerden hiç tahsîl görmemişti. Bu ilim dallarında bir bilgisi yoktu.

Bir gün Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri ona; "Senin üzerine öyle bir vakit gelecektir ki, o vakitte aklî ve naklî ilimlerin okutulmasında muhtâc olacaksın. Şâyet okutmaz isen seni yurdundan çıkarırlar." dedikten sonra her bir kitabın özellikle ilk sayfasını okumasını emir buyurdu. Hocasının emrine uyarak aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Bundan sonra özellikle ince konuların işlendiği kitapların okutulması konusunda kendisine icâzet verildi.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin vefâtından epeyce sonra sözünün sırrı açıklık kazandı. Osmanlı vâlilerinden Mahmûd Paşa, Erbîl ve civârına varınca, hakîkatte ilim ile meşgûl olmayan, görünüş olarak o mevkilerde bulunan imâm ve şeyhlerin hepsinden şehri terketmelerini istedi. Bunun üzerine Hidâyetullah Erbilî hazretleri aklî ve naklî ilimleri tahkikli bir şekilde okutmaya başladı. Mevlânâ Hâlid hazretlerinden aldığı ilim ve mârifetleri talebelerine büyük bir sabırla anlattı. Onların gönüllerinde hakîkat bahçelerinin güzel meyvelerinin olgunlaşması için uğraştı. Bütün ilim âşıkları huzûruna koşarak, ondan istifâdeye başladılar. Gelenler; "Biz bu zamâna kadar bu zâtın böyle bir ilme sâhib olduğunu bilmiyorduk. Halbuki ilim ve edeb sâhiplerinden kadri yüce bir âlimmiş." diyerek hayretlerini bildirdiler.

Sonra, Mahmûd Paşa da onun yüksekliğini daha iyi anlayıp, huzûruna, sohbetlerine koşmuş ve duâlarını istirhâm etmiştir.

Ömrünün sonuna kadar insanlara doğru yolu göstermek ve ders vermekle meşgûl olan Hidâyetullah Erbilî hazretleri, vefât ettiğinde Bağdât'ta medfûn âlimlerin sultânı, büyük velî Mevlânâ Şeyh Yahyâ Mervezî Hâlidî'nin yanına defnedildi.

1) Mecd-i Tâlid; s.91

2) Şems-üş-Şümûs; s.131

3) Hadâik-ül-Verdiyye; s.259

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.18, s.44

HİMMET EFENDİ;

On yedinci yüzyıl Anadolu velîlerinden. Bolu'nun Gice köyünden Hacı Ali Merdan adlı bir zâtın oğludur. Dökmeciler mahallesinde doğdu. Doğum târihi belli değildir. Memleketine nisbetle Bolulu Himmet Efendi diye meşhûr oldu. 1683 (H.1095) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, Üsküdar'da Bezcizâde Efendi türbesinde, hocasının yanındadır.

Küçük yaşından îtibâren ilim öğrenmeye başlayan Himmet Efendi, ilk tahsîlini memleketi olan Bolu'da gördü. 1609 (H.1018) senesinde İstanbul'a gelerek ilim tahsîline devâm etti. Zamânının usûlüne göre Zeyrekzâde Seyyid Yûnus Efendinin ilim meclisinde bulunup, aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti ve ondan icâzet aldı. İlimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra, kırk akçe yevmiye (gündelik) ile müderris olmaya hak kazandı. Fakat o medresede ilim okutmaktan ziyâde tasavvuf yoluna yönelmeyi tercih etti. Bir gün medresenin odasında gezinirken, başını önüne eğip; "Ey Himmet! Şimdi müderris olacağını farz edelim. Mertebeleri yavaş yavaş geçerek, kâdıasker ve nihâyet şeyhülislâm oldun. Ondan sonra olacağın hiçtir. Bu kadar debdebeden sonra o neticeye ulaşmaktansa, şimdiden hiç olmaya baksana." diyerek odadan dışarı çıktı ve kapısını kapadı. Bir Allah adamının sohbetinde ve hizmetinde bulunup mânevî yolda ilerlemeye karar verdi. Yolda giderken Halvetiyye tarîkatının büyüklerinden ve Uşşâkîliğin kurucusu olan Hüsâmeddîn Uşşâkî'ye rastladı. Hüsâmeddîn Efendi, Allahü teâlânın kalbine verdiği keşf kuvveti ile, Himmet Efendinin hâlini anladı. Ondaki kâbiliyeti görüp; "Oğlum Himmet aradığın bizdedir." buyurdu. Bunun üzerine Himmet Efendi, Hüsâmeddîn Uşşâkî'ye bağlanarak, talebesi oldu. Uzun süre mücâhede ve riyâzet çektikten sonra, Hüsâmeddîn Uşşâkî'den hilâfet aldı. Hocasının izni ile memleketine gitti. Memleketinde Bayrâmiyye yolu büyüklerinden Bolulu Ahmed Efendi ile sohbet etti. Bir süreAhmed Efendinin hizmetinde bulunarak Bayramî tarîkatı üzerine sülûkunu tamamlayarak ondan da hilâfet aldı. Uşşâkîlik ve Bayramîlik tarîkatlarının sırlarını birleştirdi.

Himmet Efendi, başında Bayramî tâcı olduğu halde İstanbul'a gitti. Bir gün ilk şeyhi Hüsâmeddîn Uşşâkî ile karşılaştı. Himmet Efendi, başka bir hocaya bağlanmış diye ilk hocasının kalbine bir şey gelmemesi için yanındaki abdest havlusu ile derhal tâcını örtmek istedi. Hüsâmeddîn Efendi bu duruma vâkıf bir velî olduğundan ve Himmet Efendide tecellî eden Rabbânî mârifet nûrlarını gördüğünden; "Oğlum Himmet! Bayramî tarîkatı da, bizim yolumuz da senin ictihâdın olsun." buyurdu. Himmet Efendi, bundan sonra Bayramî tarîkatının Himmetî kolunun kurucusu kabûl edildi.

Himmet Efendi, İstanbul'a geldikten sonra Sultan Dördüncü Mehmed Han devri Defterdârlarından İbrâhim Efendinin Yenibahçe yakınlarında Nakkaş Paşa Câmii bitişiğinde yaptırdığı dergâhta talebe yetiştirmeye başladı. Mânevî olgunluklara sâhib olan Himmet Efendi, pekçok kimsenin tasavvuf yolunda ilerleyip Allahü teâlânın rızâsına kavuşması için gayret etti. 1641 (H.1051) senesinden îtibâren Kâsım Paşa Câmii kürsüsünden insanlara vâz ve nasîhat ederek onlara dünyâda ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermenin yollarını ve sırlarını anlattı. Bir müddet sonra Kâsım Paşa Câmii vâizliğini oğlu Şeyh Abdullah Efendiye bıraktı. Kendisi dergâhında ibâdet tâat ve talebe yetiştirmekle meşgûl oldu. Sonra oğluHalil Paşa Câmii vâizliğine gönderilince, Himmet Efendi tekrar Kâsım Paşa Câmiinde vâz ve nasîhat etmeye başladı. Bu vâzları esnâsında İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatırken hikmetli sözler ve söylediği beyitlerle insanların gönlünü ferahlandırdı. Bir vâzı sırasında söylediği beyti şöyledir:

Azığın var mı yola gitmeye
Döşeğin hazır mı varıp yatmaya
Ejderler gibi dem çekip yutmaya
Yerler ağzın açtı haberin var mı?

İnsanların günahlardan sakınması gerektiğini anlatırken de şu beyti okudu:

Mâsiyet yükünü aldın boynuna,
Hiç ölüm korkusu gelmez aynına
Felek birkaç arşın bezi eğnine
Yakasız don biçti haberin var mı?

Dünyâ hayâtının geçici ve dünyâ nîmetlerinin vefâsız olduğunu anlatırken de şu beyti söyledi:

Derviş Himmet senden evvel gelenler,
Kimisi kul, kimi sultan olanlar,
Dünyâ benim mülküm deyip yelenler
Ecel câmın içti haberin var mı?

Himmet Efendi Bezcizâde Muhyiddîn Efendi ile hocası Hüsâmeddîn Efendinin vefâtı üzerine Üsküdar Divitçiler Dergâhı postnişinliğine getirildi. Aynı zamanda Molla Câmiinde vâz verdi. Şâbâniyye ve Bayrâmiyyenin birleştirilmesinden meydana çıkan Himmetiyye yolunun esaslarını anlattı. Talebelerine ve sevenlerine şu beyitleri okuyarak Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için O'nu ve O'nun sevdiklerini sevmek gerektiğini açıkladı. Şiirlerinde hem aruz hem de hece veznini kullandı. Bu yönü ile 17. yüzyıl Türk Tekke edebiyâtında mühim bir yeri vardır.

Sonra kendi isteğiyle Üsküdar'daki Paşa Câmi-i şerîfinde vâz etmeye devâm etti. Bu câmideki vazifesi sırasında, 1683 (H.1095) senesi Safer ayının on altıncı Salı günü vefat etti.

Cenâzesi, Üsküdar'daBezcizâde Muhammed Efendi türbesine defnedildi.

Himmet Efendi zühd sâhibi olup dünyâya ve dünyânın içindekilere meyletmezdi. Vâzlarında tefsîr ve hadîs âlimlerinin bildirdikleri hususlardan nakiller yaparak insanların istifâde edebilecekleri seviyede konuşurdu. Yüksek haller ve kerâmetler sâhibi fazîletli bir zât olup, onun yanına gelen her kişi mânevî zevk ve kâbiliyetine göre sözlerinden ve hallerinden istifâde ederdi.

Himmed Efendinin yolu oğulları ve torunları tarafından devâm ettirildi. Şiirlerinde daha çok Yûnus Emre'nin tesiri görülen Himmet Efendi, çeşitli konulara dâir eserler yazmıştır. Eserlerinden bâzıları şunlardır:

1) Manzûme-i Mi'râciye, 2) Tarîkatnâme, 3) Zübdet-üd-Dekâik: Bu eserleri Dağıstanlı Hâfız Muhammed Efendi tercüme etti. Tertip ettiği bir dîvânı, o zaman meydana gelen büyük bir yangında yanmıştır. Hâfız Muhammed Uşşâkîlere âit olanları toplayıp birkaç cüz meydana getirmiştir.

1) Sefînetü'l-Evliyâ; c.2, s.341

2) Vekâyiu'l-Fudalâ; c.3, s.578

3) Lügât-ı Târihiyye ve Coğrafya; c.7, s.158

4) Sicilli Osmânî; c.4, s.629

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.189

HOCA SÂDEDDÎN EFENDİ;

Yirmi ikinci Osmanlı şeyhülislâmı. Hoca Efendi diye ün kazanan kâmil bir ilim adamı,

devrindeki ulemânın kutbu ve velî. İsmi, Sâdeddîn'dir. Büyük babası Hâfız Mehmed, Bayındır ümerâsından Sofu Halil'in yakınlarından idi. Yavuz Sultan Selîm Han, Ehl-i sünnet yolunun düşmanı Şah İsmâil'i bozguna uğrattığı zaman, İranlı âlim ve sanatkârlar arasında Tebriz'den İstanbul'a getirildi. Çok geçmeden pâdişâhın teveccüh ve îtimâdına mazhar olan Hâfız Mehmed, "Hâfız-ı mahsûs-ı sultânî" sıfatı ile Mısır seferine iştirâk etti. Oğlu HasanCan ise Yavuz Sultan Selîm'in has nedîmi ve yakını oldu. Sultânın vefâtına kadar yanından ayrılmadı. Onun oğlu Sâdeddîn Efendi 1536 (H.943) yılında Kânûnî Sultan Süleymân devrinde İstanbul'da dünyâya geldi. 1599 (H.1008) senesinde vefât etti.

Sâdeddîn Efendi, küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Gençliğinde; Müderris Karamanlı Mehmed ve Şeyhülislâm Ebüssü'ûd Efendi ile zamânın diğer büyük âlimlerinden ilim öğrendi. Yirmi yaşında iken, yardımcı müderris olarak İstanbul'da Murâd Paşa Medresesinde ders vermeye başladı. Sonra Erba'în pâyesi denilen ilmiye rütbesini alıp, Bursa'da Yıldırım Medresesine tâyin oldu. Bir yıl sonra da, ilmiyeye âit olan Hâric rütbesine yükseldi. Bu sırada yirmi dokuz yaşındaydı. 1570 senesinde Mahmûd Beyin başka bir yere tâyini ile boşalan Bursa Sultâniye Medresesine, 1572 senesinde ise, Sahn-ı semân müderrisliğine getirildi. 1573 senesi Mayıs ayında İbrâhim Efendinin vefâtı üzerine, Şehzâde Murâd'ın hocalığına tâyin edildi.Bu sebeple Hoca Efendi diye anılmaya başladı. Şehzâde Murâd tahta çıkmak üzere Manisa'dan İstanbul'a gelirken, Sâdeddîn Efendi de berâberinde idi. O zaman Sultan Murâd'ın özengi ağası olan Tiryâkî Gâzi Hasan Paşanın naklettiğine göre, şehzâde yolculuk sırasında yanında göremediği Hoca Efendiyi sordu. Yanındakiler onun bindiği atın ham olması dolayısıyla biraz geride kaldığını söylediler. Bunun üzerine Sultan Murâd derhal kendi yedek atlarından birini altın işlemeli eğer ve süslü takımlarla donatarak ona gönderdi ve yetişinceye kadar bekledi." Sâdeddîn Efendiye bundan sonra Hâce-i sultânî (sultan hocası) ve Reîs-ül-ulemâ ünvânları verildi. Devletin iç ve dış siyâsetine yardımcı oldu.

Üçüncü Mehmed Han tahta çıktığı zaman (1595) kendi hocası olan Nevâlî Efendi, vefât etmiş bulunuyordu. Böylece pâdişâh hocalığı makâmı yine Sâdeddîn Efendide kaldı. İki sultâna hocalık yaptığı için kendisine Câmiü'r-riyâseteyn denildi. Aynı ünvânı şeyhülislâmlar arasında bir de, Erzurumlu Seyyid Hacı Feyzullah Efendi almıştır.

Bu sırada Osmanlı Devleti Avusturya ile harp hâlinde bulunuyordu. 1595 senesinde başlayan savaşlarda iki taraf da ağır kayıplar vermişti. Estergon, İbrail ve Kili kaleleri düşman eline düşmüştü. Bu sebeple Sultan Üçüncü Mehmed Han, hocası Sâdeddîn Efendinin tavsiyesiyle bizzât Avusturya seferine çıktı.Kânûnî SultanSüleymân Hânın vefâtından 30 yıl geçtiği hâlde, hiçbir pâdişâh ordusuna bizzât başkomutanlık etmemişti. 21 Haziran 1596 târihinde yanında Hoca Sâdeddîn Efendi de olduğu hâlde, 100.000 kişilik bir ordu ile İstanbul'dan hareket eden Sultan Üçüncü Mehmed, Ösek kalesine ulaştı. RumeliBeylerbeyi Sokulluzâde Hasan Paşa ile, Kırım kuvvetleri de Ösek kalesi önünde, Sultan ile birleştiler. Ösek'de bir dîvân toplandı. Dîvânda bâzı vezirler, Tuna vâdisinden ilerleyip Viyana'yı muhâsara etme teklifinde bulundular. Hoca Sâdeddîn Efendi; "Bu doğru bir düşünce değildir. Viyana merhum Kânûnî zamânında da kuşatıldı. Fakat düşman Almanya içlerine çekilip gitti. Bizimle karşılaşmadı.Viyana'yı almak da mümkün olmadı.Şimdi Viyana'ya gittiğinizde düşman yine memleketin içine çekilerek, bizimle karşılaşmayacaktır. Biz Viyana'yı kuşatırken, onun müttefikleri bizi arkamızdan çevirerek çekilme yolumuzu kapatacaklardır. Müşkül durumlara düşmemiz mümkündür. Bu yüzden ben, Viyana'yı değil, Tisa NehrindenEğri kalesine gidilmesini ve buranın zaptını teklif ederim. Eğri kalesi alınırsaAvusturya ileRomanya'nın yardım yolları elimize geçecek, birbirinden ayrılan ve yardım alamayan düşmanları, birer birer dize getirmek mümkün olacaktır." dedi.

Hoca Sâdeddîn Efendinin fikirlerine çok güvenen Sultan, bu fikri derhal kabûl etti. Eğri kalesi, 20 gün süren muhâsaradan sonra zabt edildi. Kale muhâfazasına Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmed Paşayı bırakan Sultan, ordusuyla Haçova denilen yere geldi. Osmanlı Ordusu

Haçova'ya geldiği zaman, burada İmparatorun kardeşi Arşidük Maksimilyan'ın kuvvetleriyle karşılaştı. Alman, Macar ve diğer devlet ve milletlerden toplanmış büyük bir ordu vardı.

Ordu, Haçova'ya vardığı zaman, düşmana karşı nasıl hareket edileceğini görüşmek maksadı ile bir dîvân toplandı. Hocasının isteğiyle savaşa çıkan Sultan, araba sarsıntısından ve yolun meşakkatlerinden çok rahatsız oldu. Sultan toplanan dîvânda resmen, sadrâzamı bırakıp, İstanbul'a dönmek istediğini açıkladı. Bâzı vezirler de Sultânı desteklediler. Bu duruma şiddetle karşı çıkan Hoca Sâdeddîn Efendi; "Şevketlü sultânımızın savaş zorluklarından rahatsız olduğunu biliriz. Unutmamalı ki, savaşın zorluklarından biz ve bütün ordu rahatsızdır. Savaşın meşakkatlerine katlanmadan zafer kazanmak nerede görülmüştür. Bu iş vezirlerin işi değildir. Bir kale fethetmekle dâvâya halledilmiş nazarı ile bakmak, kalenin imdâdına gelen küffârın başını ezmeden geri dönmek, yılanın kuyruğuna basıp önünden kaçmak demektir. Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Düşmanlarınız aman dileyip silahlarını terkedinceye kadar onlarla savaşınız. Düşmana sırtınızı çevirmeyiniz."** buyrulur. Düşman aman dilememiş, silâhını terk etmemiştir. Düşmanla karşılaşmadan ona sırtımızı çevirirsek yarın hesâp günündeAllahü teâlânın huzûruna ne yüzle çıkarız. Bir Osmanlı sultânının bir sebeb olmadan ve düşmanı imhâ etmeden, gazâ meydanını terk etmesi, şimdiye kadar görülmemiştir. Ecdâdımızın ruhları bizi ayıplar. Din düşmanları ile savaşmak muhakkak lâzımdır. Dîni ve devleti müdâfaa etmek, onun şânını ve şerefini göklerden ayaklar altına düşürmemek için savaşmak üzerimize farzdır. Bu uğurda can verinceye kadar hepimizin savaşması, sultânın değil, Allahü teâlânın emridir. Zâten biz onları yok etmezsek, onlar bizim üzerimize gelip bizi yok edecekler." diyerek Sultânın dönmesine mâni oldu.

Ertesi sabah iki tarafın kuvvetleri harp vaziyeti alıp birbirine yanaştı.Osmanlı ordusunun merkezinde sultan vardı. Başının üzerinde sancak dalgalanıyordu. Sultânın sağında vezirler, solunda kadıaskerler ile Hoca Sâdeddîn Efendi bulunmakta idi. Sol kolda Anadolu, Karaman, Halep, Maraş Eyâletleri beylerbeyleri, sağ kolda Rumeli ve Temeşvâr beylerbeylerinin kuvvetleri vardı.

Muhârebenin başlamasıyla birlikte düşman birlikleri Pâdişâhın bulunduğu merkez kısma saldırdılar. Pâdişâh, otağına çekilerek, sırtına Peygamber efendimizin hırka-i şerîfini giyip, eline mızrağını aldı. Sağ koldaki Rumeli Beylerbeyi HasanPaşanın kuvvetleri dağıldı. Böylece düşman kuvveti ordunun içine daldı.Yağmaya başladı. Düşman, Türk cephâne sandıklarının üzerine çıkmıştı. Vaziyet tehlikeli bir hâl almıştı. Bu durumu bizzat seyreden Sultan Mehmed Hân, yanında bulunan Hoca Sâdeddîn Efendiye; "Efendi şimdiden sonra ne yapmamız gerek?" diye sorunca, metânetini kaybetmeyen Hoca Efendi; "Sultânım lâzım olan, yerinizde sebat ve karar etmektir. Cengin hâli budur. Ecdâdınız zamânında olan muhârebeler çoğunlukla böyle vâki olmuştur. Resûlullah efendimizin mûcizeleri ile inşâallahü teâlâ fırsat ve nusret ehl-i İslâmındır. Hatırınızı hoş tutun." dedi.

Artık panik başlamış ve düşman kuvvetleri çadırlar arasına kadar girmiş, ordugâhı zaptetmişti. Düşmanın böyle çadırlar arasına girdiğini gören seyis, aşçı, deveci, katırcı, karakollukçu denilen hizmetçi grubu, bu çadırları zapteden düşman üzerine kazma, kürek, balta ve odun gibi şeylerle hücuma geçerken, aynı zamanda, "Düşman kaçıyor." diye bağırarak, askerleri geri döndürmeyi başardılar. Bu sırada ön kol kumandanı Çağalazâde de, gizlendiği pusudan çıkarak süvârileriyle hücuma geçti. Osmanlı ordusunun sağ kolunu bozmuş olan yirmi bin düşmanı, bataklıklara sokarak imhâ etti. Bu hengâmede, Sultan Üçüncü Mehmed Hân dimdik atının üzerinde, Hoca Efendiyi de onun yanı başında atının gemlerini tutmuş gören akıncılar ve Kırım atlıları, zaferi kazandığını sanan düşmana korkunç bir darbe indirdiler. Düşmanın elli bin kadarı öldürüldü. Böylece kaybedilmiş sayılan Haçova savaşı büyük bir zaferle netîcelendi. On bin duka altın ile berâber, Alman toplarının büyük bir çoğunluğu ele geçti.

Târihçi Hammer bu savaş için; "Hoca Sâdeddîn'in cesâret ve tesiriyle kazanılan Haçova

savaşı, Mohaç ve Çaldıran savaşı ile mukâyese edilen parlak zaferdir." demektedir.

Hoca Sâdeddîn Efendi, Eğri seferinden dönüşünden sonra kendisini daha çok ilme ve eğitim işlerine verdi. Devrinde bütün ulemânın âdetâ "Kutbu" hâline geldi. Onun talebeleri de meşhûr oldular. Bütün talebeleri onun irfân halkasından olmakla övünüyorlardı. Mevlânâ Ali Nakîb, Molla Ali, Seyyid Kâsım Gubârî ve Azmizâde, Hoca Sâdeddîn Efendinin yetiştirdiği talebelerin meşhûrlarındandır.

Sultan Üçüncü Mehmed Hân, Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendinin vefâtı üzerine 1598 senesinde, Sâdeddîn Efendiyi şeyhülislâmlık makâmına getirdi.HocaSâdeddîn Efendi bir yıl sekiz ay şeyhülislâmlık yaptı. Bu sırada müslüman halkın işlerini hiç ihmâl etmedi ve hakkıyla yerine getirdi. Gerekli fetvâları hazırlamakta büyük mahâret gösterdi. Her Cumâ müslümanların dertlerini dinlerdi. Herkesin lisânına göre, Türkçe, Farsça ve Arabça verdiği cevaplarla halkı memnûn ederdi. Bu çalışma ve hareketleriyle halk arasında, hocası Ebüssü'ûd Efendiyi hatırlattığı söylenirdi. Devrin şâirlerinden Câmi Çelebi onu şöyle medheder:

Bu yakınlarda cihâna, iki müftî geldi,
Tuttu âlemi, her birisinin fazlü edebi.
"Kimdir?" diye suâl eylersen onları sen,
Birisi "Hoca Çelebi", biri "Hoca Efendi".

Devrin ârifleri, hocası Ebüssü'ûd Efendi ile Hoca Sâdeddîn Efendiyi bir ayar tutarlardı. Ebüssü'ûd hazretleri de gençliğinde "Hoca Çelebi" namıyla meşhûrdu.

Hoca Sâdeddîn Efendinin diğer kardeşleri de kendisi gibi âlim idi. Hoca Efendinin vâlidesine; "Senin çocukların bu şerefe ne ile kavuştu?" diye sorulduğunda vâlidesi: "Ben hiç birisini abdestsiz emzirmedim. Hepsinin akîkasını kestim. Ayrıca her Cumâ günü, her biri adına bir koç kesip fakirlere sadaka dağıtırdım." demiştir.

1599 senesinde merhum Üçüncü Murâd Hanın vefâtının dördüncü yılı dolayısıyla AyasofyaCâmii şerîfinde hatim ve mevlid duâsı okunacaktı. Hoca Sâdeddîn Efendi câmiye gitmek üzere evinde abdest tazelerken fenâlaştı. Öyle olduğu halde câmiye gitti. Duâ biterken rûhunu teslim etti. Tâbutu sonradan şeyhülislâm ve kazaskerliğe yükselecek olan dört âlim oğlu taşıdı. Fâtih Câmiinde kılınan cenâze namazından sonra Eyyûb Sultan'da yaptırmış olduğu Dârü'l-kurrâ bahçesine defnedildi. 12 Rebiülevvel 1599 senesinde vefât ettiğinde 63 yaşında idi. Sevgili Peygamberimizin vefât gün ve yaşlarında, o da Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu.

Hoca Sâdeddîn Efendi kendi devrine kadar, Osmanlı sultanları zamânında vukû bulan olayları, yetişen âlimlerin ve büyük zâtların hayatlarını anlatan **Tâc-üt-Tevârih** adlı eseri yazmıştır. İki cild olan bu eserine **HocaTârihi** denilmiştir. **Selîmnâme, Târih-i Temîmî'**ye takriz, **Sadr-üş-Şerîa** adlı esere hâşiye yazdı. Bundan başka; **Risâle-i Kuşeyrî Tercümesi, Behçet-ül-Esrâr, Semerât-ül-Edvâr ve Mir'at-ül-Ahbâr** adlı eserleri vardır. Ayrıca Lârî'nin Farsça târihini ve **Emâlî Kasîdesi'**ni aynı vezinle Türkçeye tercüme etmiştir.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.429

2) Nâimâ Târihi; c.1, s.150

3) Peçevî Târihi; c.2, s.200

4) İlmiyye Salnâmesi; s.417

5) Devhat-ül-Meşâyıh; s.36

6) Rehber Ansiklopedisi; c.15, s.25

7) Hulâsât-ül-Eser; c.3, s.418

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.278

HOCAZÂDE;

Fâtih Sultan Mehmed devri Osmanlı âlimlerinin en büyüklerinden. İsmi Mustafa bin Yûsuf bin Sâlih, künyesi Hocazâde'dir. Bursa'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1488 (H.893) senesinde Bursa'da vefât etti.

Babası, ticâretle meşgûl olan büyük servet sâhibi bir tüccar idi. Âilesi ve çocukları son derece bolluk ve refah içindeydi. Hocazâde, babasının mesleğini terk edip ilim öğrenmeye yöneldi. Babası bu isteğine râzı olmadı. Bu yüzden babasının gözünden düştü. Kardeşlerine harcamaları için bol bol para verirken, Mustafa'ya günde bir akçe verirdi. Bu sebeple onlar bolluk ve nîmetler içerisinde yaşadığı halde, küçük Mustafa sıkıntı ve yokluk içinde ilim tahsîline devâm etti. Kitap almaya bile parası yoktu. Babası ona hiç yardım etmiyordu. Buna rağmen o, zor bir geçim içinde de olsa günlerini ilim yolunda koşturmak ve bilgi dağarcığını genişletme gayreti içerisindeydi. Elbiseleri yırtık ve yamalı idi, ama güzel huyla bezenmiş üstün olgunluğuyla gün gibi parıldamaktaydı.

Bir gün babası ve kardeşleriyle birlikte Emir Sultan hazretlerinin talebelerinden Şeyh Velî Şemsüddîn'in konağına gitmişlerdi. Şeyh hazretleri; "Bunlar kim-

lerdir?" diye sorunca, babası; "Oğullarımdır." dedi. Sonra iyi giyimli ve neşeli çocukların yanında sefil giyimli ve üzüntülü bir halde duran Mustafa'ya bakarak; "Ya bu kimdir?" diye sordu. Babası; "O da oğlumdur." cevâbını verince, Şeyh hazretleri onun bu tutumunu beğenmedi. "Neden çocuklarına eşit şekilde davranmıyorsun?" diye sordu. Babası; "Bu benim işimi bıraktı, ticârî işlerimle ilgilenmiyor, başka bir yol tuttu. Onun için bunu gözümden çıkarmışım." diye cevapladı.

Şeyh Şemsüddîn, elbette bu çocuğun yaptığı doğrudur diye pekçok nasihatler ettiyse de, Hoca Yûsuf kabûl etmedi. Onlar giderlerken Mustafa'yı yanına çağırıp tatlı nasîhatlerle yüreğinde yumaklaşan kırgınlıkları giderdi ve; "Bu perişan hâline bakıp sakın ilim yolundan ayrılma, çünkü doğrusu senin yaptığındır. Babanın düşündüğü doğru değildir. Bu yolda bütün iyi hasletleri, güzellikleri ve kemâlâtı kendinde toplamak vardır. İlmin şerefi seni öyle bir mertebeye ulaştıracak ki, baban, makâmının yüceliğinden şaşıracak, kardeşlerin de kapında hizmetine duracaklardır." diye teselli etti.

Bu nasîhatler MollaMustafa'nın okuma ve ilim öğrenme aşkını kat kat artırdı. İçi bu arzu ve hevesle doldu. Kitap almaya parası olmadığından en ucuz kâğıtlardan alarak derslerini kendi eliyle yazıp çalıştı. Kâdı Ayasuluğ'dan usûl, meânî ve beyân ilimlerini okudu ve onun hizmetinde bulundu. Daha sonraHızır Bey bin Celâl'in hizmetinde yetişip, ondan aklî ve naklî ilimleri öğrendi. Hızır Bey bin Celâl onun olgunluğuna ve diğer talebeleri arasındaki üstünlüğüne bakarak muidliğe, asistanlığa getirdi. Hızır Bey Çelebinin derslerine devamla ilimdeki üstünlüğü daha da arttı. Hızır Bey onu çok sever ve iltifat ederdi. Hattâ kendisine sorulan bâzı suâller için "Akl-ı selîme mürâcaat ediniz." diyerek Hocazâde'ye havâle ederdi. Sonra Sultana onun ilimdeki üstünlüğünden bahsederek ona bir medresede görev verilmesini istedi. Böylece Hocazâde, Kestel kâdılığına tâyin edildi. Daha sonraBursa'da Esediyye Medresesi müderrisliğine getirildi. Bu medresede altı sene ilim öğretti. Bu müddet içinde **Şerh-i Mevakıf**'ı baştan sona kadar inceleyip ezberledi. Ancak parasızlıktan bir türlü kurtulup rahata kavuşamadığı için ev işlerini de kendisi görüyordu.

Sultan Mehmed Han (Fâtih) Osmanlı tahtına oturup da onun âlimlere muhabbeti ve lütf-ı ihsânı ün salınca ve çevresine zamânının meşhur âlimlerini toplayınca, Hocazâde de onun yanında olmak şerefini kazanmak istedi. Ne var ki yolculuk masraflarını karşılayacak parası olmadığından bir türlü yola çıkma cesâretini bulamıyordu. Bu sırada derslerine katılan bir talebenin sekiz yüz akçesi olduğunu öğrenince, bu parayı ödünç alıp yola çıktı. Talebe de yanında ve hizmetinde idi. Oraya öyle bir zamanda vardı ki, pâdişâhın otağı İstanbul'danEdirne'ye gidiyordu.Pâdişâh-ı âlem, bir yanında Molla Seyyid Ali, diğer yanında

Molla Zeyrek olduğu halde ilmî konularda münâzara yaparak ilerliyordu. Vezir Mahmûd Paşa, Hocazâde'yi görünce; "Hoş geldin. Ben de seni Pâdişâha anlatmıştım. Gel hemen onunla görüş." diyerek önüne düşüp Pâdişâhın yanına yaklaştılar. Hocazâde hükümdârı selâmlayıp elini öptü. Mahmûd Paşa onun Hocazâde olduğunu bildirerek ilmini övdü. Hocazâde bundan sonra Molla Seyyid Ali'nin yanında at sürerek sohbete katıldı. Zaman zaman en ince meselelerde görüşlerini açıklayıp ilimdeki üstünlüğünü ortaya koydu. Bir müddet sonra Seyyid Ali ve MollaZeyrek Pâdişâhın yanından ayrıldılar. Hocazâde ise uzun bir süre Pâdişâhla yan yana sohbete devâm etti. Bu sohbet dolayısı ile Molla Seyyid Ali ve Molla Zeyrek'e Pâdişâhın ihsânları geldiği haldeHocazâde'ye bir pul bile verilmedi. Bu bakımdan Hocazâde gönlü kırık olarak üzüntü içerisine düştü. Onun hâline vâkıf olan talebesi, hakkında ileri geri konuşmaya ve hizmetini görmemeye başladı. Mola verildiği bir gün Hocazâde atını kendisi timar ettikten sonra bir ağacın gölgesinde dinlenmekteydi. O sırada dergâh-ı âlî kapıcılarından üç kapıcının, Hocazâde'nin çadırı neredediri? diye sorarak geldiklerini gördü. Kimileri Hocazâde şu ağaç altında oturan eski giysili kişidir diye mollayı işâret ediyorlardı. Ancak kapıcılar onun da herkes gibi bir çadır ve çardağı olacağını düşünerek bu söze îtibâr etmediler. Hattâ birkaç kişiyi bizimle alay etme, aradığımız kimseyi âlemlere gölge olan Pâdişâh istiyor, diyerek azarladılar. Ancak her kime sordularsa, hep orası gösterilince, mecburen Molla'nın yanına gelip selâm verdiler. "Hocazâde siz misiniz?" diye sordular. Evet cevâbını alınca, hürmetle eğilip elini öptüler ve Devletlü Pâdişâha hoca oldunuz deyip tebrik ettiler. Hocazâde onların sözlerini, davranışlarını alaya yorarak önce inanmadı. Fakat o sırada Pâdişâh konakçılarının hızla gelip büyük bir çadır kurduklarını gördü. Ayrıca birkaç at ve katır, binek, yatak ve değerli giysiler ile on bin akçe para da getirdiklerini öğrenince şüphesi kalmadı. Onlar cins atlardan birini hemen koşumlarla donatıp yanına getirdiler ve buyurun yüce Pâdişâh sizi bekler dediler.

İş böyle gelişince, Hocazâde o bin türlü naz ve saygısızca davranan uykucu talebenin yanına vardı ve uyandırmak istedi. Fakat o eski huysuzluğu ile sözünü sakınmayıp; "Bir parça istirahata bırakmaz mısın?" diye bağırdı.Talebe, bin bir ısrardan sonra gözünü açtı ve büyük bir devlete erişmiş olan Molla'nın hemen ayaklarına kapanıp özürler dilemeye başladı. Hocazâde onu teselli ederek Pâdişâhın ihsânından ona olan borcunu fazlasıyla ödedi ve gönül rahatlığı ile pâdişâhın mutlu katına varıp elini öptü. Pâdişâh, Hocazâde'den sarfla ilgili **İzzî** adlı eseri okudu. Zaman geçtikçe Hocazâde'nin Pâdişah katında değeri gittikçe arttı. Bu durum bâzı kimselerin hasedine yol açtı. Hattâ Fâtih Sultan MehmedHan Edirne'de bulunduğu sırada, Vezir Mahmûd Paşa, Hocazâde'nin kazasker olmak istediğini Sultana bildirdi. Sultan da; "Bizi sohbetinden mahrûm etmek mi istiyor?" diyerek üzüldü. Ancak, daha sonra onu Edirne'ye kazasker tâyin etti.

Hocazâde'nin babasına, oğlunun kazasker olduğu haberi ulaşınca önce inanmadı. Daha sonra haber yaygınlaşınca inandı. Diğer oğullarıyla birlikte oğlunu ziyâret etmek için, Bursa'dan Edirne'ye gitmek üzere yola çıktı. Babasının gelmekte olduğu haberini duyan Hocazâde, babasını âlimlerden ve Edirne eşrâfından bir toplulukla karşıladı. Baba-oğul kucaklaştılar. Babası Hocazâde'den özür dileyip eski kusurlarının affını isteyince; "Olsun, siz öyle yapmasaydınız, biz böyle olmazdık." diyerek, babasına güzel muâmelede bulundu. Babası için çok güzel bir ziyâfet hazırladı. Ziyâfet sofrasına babasıyla berâber oturdu. Diğer ileri gelenler ve âlimler rütbelerine göre oturunca, kardeşlerine sofrada yer kalmayıp, fakirlik ve ihtiyaç hâlinde olmadıkları halde, hizmetçilerle birlikte ayakta kaldılar. Bu vesîleyle, ilim ehline verilen önem ortaya çıktı. Molla bu hâli görünce, Velî Şemseddîn'in sözlerini hatırladı.Cenâb-ı Hakk'a şükretti.

Hocazâde bir müddet sonra Fâtih Sultan Mehmed tarafından Bursa Sultaniye Medresesine, daha sonra da İstanbul'daki Sahn-ı Semân Medresesine müderris tâyin edildi. İstanbul'da Fâtih Sultan Mehmed'in emriyle **Tehâfüt-ül-Felâsife** adlı eseri yazdı. Sonra Edirne kâdılığı ve İstanbul müftîliği yaptı. İznik müftîliğine ve müderrisliğine tâyin edildi. Fâtih

SultanMehmed vefât edinceye kadar İznik'te kaldı. Sultan İkinci Bâyezîd tahta geçince, İstanbul'a geldi. Bursa Sultâniye Medresesine müderris tâyin edildi. Orada iki ayağı ve sağ eli felç oldu. Sol eliyle yazı yazabiliyordu. Bu halde, Sultan İkinci Bâyezîd'in emriyle **Şerh-i Mevâkıf** adlı esere bir hâşiye yazdı. 1488 (H.893) senesinde vefât eden Hocazâde, Bursa'da Emir Sultan medreseleri karşısına defnedildi.

İlme rağbeti fevkalâde olup, ilim öğrenmek için, gençliğinde servet nîmetinden mahrum olmayı göze aldığı gibi, sonraları da, bir makamda bulunmaktan daha çok müderrislikle iftihâr ederdi. Belki ilim öğrenmek ve öğretmeye engel olur düşüncesiyle, mevki ve makâmı zorla kabûl ederdi.

Molla Ali Tûsî, Acem diyârına gittiği zaman, Ali Kuşcu ile karşılaştı.Ali Tûsî, Ali Kuşçu'ya; "Nereye gidiyorsun?" dedi. O da; "Rum diyârına gidiyorum." dedi. Ali Tûsî ona; "Orada Hocazâde ile olan münâsebetine dikkat et." dedi. Ali Kuşçu İstanbul'a geldiği zaman, Hocazâde'nin de içinde bulunduğu âlimler onu karşıladılar. AliKuşçu sohbet sırasında, denizde görmüş olduğu med-cezîr hâdisesini anlattı.Hocazâde, med-cezîr hâdisesinin sebebini açıkladı.Sohbet devâm etti. Konu, Tîmûr Hanın huzûrunda Seyyîd Şerîf Cürcânî ile Sâdeddîn Teftâzânî'nin karşılıklı münâzarasına gelince, Ali Kuşçu, Teftâzânî tarafını tercih etti. Hocazâde ise; "Ben bu konuyu tahkik ettim, Seyyid Şerîf Cürcânî'nin haklı olduğu kanâatine vardım." dedi. Ali Kuşçu, Hocazâde'nin yazdığı hususları mütâlaa etti ve haklı olduğunu anladı. Yine Fâtih Sultan Mehmed, Ali Kuşçu'ya; "Hocazâde'yi nasıl buldunuz?" diye sorunca, Ali Kuşçu; "Rum'da ve Acem'de emsâli yok." cevâbını verdi. Pâdişâh da; "Arap'ta dahi eşi yoktur." diyerek onun ilimdeki üstünlüğünü işâret etti.

Molla Abdurrahmân binMüeyyed, Celâlüddîn ed-Devânî'nin hizmetine kavuşunca, Celâlüddîn ed-Devânî ona; "Hangi hediye ile geldin?" dedi. O da; "Hocazâde'nin **Tehâfüt-ül-Felâsife** adlı kitabıyla geldim." dedi. Celâlüddîn ed-Devânî o kitabı mütâlaa edince; "Bu konuda bir kitap yazmak istiyordum. Eğer bu kitabı görmeden o kitabı yazsaydım, bu kitabın yanında sönük kalırdı." dedi.

Hocazâde'nin, **Tehâfüt-ül-Felâsife** adlı meşhûr eserinden başka, **Hâşiye-i Şerh-i Mevâkıf, Hâşiye-i Şerh-i Hidâyet-ül-Hikme, Şerhu Tevâli-ul-Envâr, Şerh-ul-İzzi fit-Tasrîf, Hâşiyetü alet-Telvîh fil-Usûl** gibi birçok kıymetli eserleri de vardır.

Hocazâde en iyi bildiği meselelerde dahi fetvâ kitaplarını karıştırmadan cevap vermezdi. Hattâ bir günde aynı konu iki defâ sorulsa yine kitâba başvurup açıklamasını öyle yapardı. Yanında duran talebeleri bâzan; "Efendim daha yeni kitâba bakmıştınız. Bu defâ da bakmadan cevap veremez miydiniz." diye sorduklarında; "Eğer ilmime güvenip bakmasam, gönül tenbelliğe alışır." derdi.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.12, s.290

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.145

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.354

4) Fevâid-ül-Behiyye; s.24

5) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.433

6) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.497, c.2, s.1139, 1892

7) Brockelman; Sup.2, s.322

8) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.110

9) Kâmûs-ül-A'lâm; c.3, s.2063

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.93

HUCVÎRÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Ali olup, babasınınki ise Osman'dır. El-Cullâbî, El-Hucvîrî, El-Gaznevî nisbeleri vardır. Künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Seyyid olup hazret-i Ali'nin onuncu batından torunudur. Dafâ Genc-i Bahş diye de anılır. Sultan Gazneli Mahmûd zamânında 1009 (H.400) senesinde Gazne'de doğdu. Doğum ve vefâtı için başka târihler de rivâyet edilmektedir. Gazne'de doğduğu için Gaznevî, bu şehrin Cüllâb ve Hucvir isimli mahallelerinde ikâmet edip yetiştiği için Cüllâbî ve Hucvîrî denilmiştir. Ömrünün sonunda Lâhor şehrinde yerleşip, vefâtına kadar orada kaldı.Bunun için Lâhorî de denildi. 1072 (H.465) senesinde Lâhor'da vefat etti.

Babası SeyyidOsman bin Ebî Ali, diğer dedeleri gibi herkes tarafından sevilen, hürmet edilen, âlim ve velî bir zât idi. Muhterem annesi de sâliha ve Allahü teâlâdan korkan, haramlardan sakınan bir hâtun idi. BöyleceHucvîrî, haram ve şüphelilerden çok sakınan ve kıymetli bir âilenin evlâdı olarak, ihtimâm ile büyütüldü. Öğrenilmesi lâzım olan ilk ilmi, tasavvufa âit hakîkatleri ve incelikleri babasından öğrendi. Bundan sonra Ebû Fadl Muhammed bin Hasan Hutlî'ye talebe oldu. Onun yanında, fıkıh, tefsîr, hadîs ve başka ilimleri ve tasavvufun inceliklerini öğrendi.Ayrıca Ebû Abbâs Ahmed Sekkânî, Ebû Kâsım Ali Cürcânî, Hâce Ebû Ahmed Muzaffer ve birçok âlimin sohbetinde bulunup, onlardan ilim öğrendi.

Sonra uzun seyahatler yaparak İslâm memleketlerini dolaştı. Sûriye, Türkistan, Kazvin, Hindistan, Irak, Huzistan (İran'ın bir eyâleti), Fâris, Şam, Âzerbaycan, Gürcistan, Horasan ile Mâverâünnehr ve başka yerlere gitti. Gittiği yerlerdeki bütün velî zâtlarla görüşüp sohbet etti.Vefât etmiş büyük âlimlerin de kabirlerini ziyâret edip, çok şeylere kavuştu. Sûriye'ye gittiğinde Şam'da Bilâl-i Habeşî'nin kabrini ziyâret edip, orada bir mikdâr istirahat etti. İstirâhat ederken birara uykuya daldı. RüyâsındaPeygamber efendimizi gördü. Yanında İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe vardı. Bu rüyâdan, İmâm-ı Âzamın ve mezhebinin üstünlüğünü anladı. Bu seyahatlerle ilmi ve anlayışı daha çok genişledi. Bir kısmı kendisinden önce yaşamış, bir kısmı da zamânında bulunmuş olan beş yüze yakın velînin hâl tercümeleri ile sözlerini eserlerinde yazdı. Nakil ve rivâyet husûsundaki ilminin çokluğu ve kitablarında yazdığı fıkhî bilgilerden, onun fıkıh bilgisindeki üstünlüğü anlaşılmaktadır. Arabî ve Fârisî lisanlarını, birinden diğerine tercüme yapabilecek derecede, gâyet mükemmel bilirdi.

Tefsîr ilmi yönünden âyetlerin mânâsını anlama kudreti ve her bir âyette gizli derin mânâları ve gâyeleri tesbitteki mehâreti çok güzeldi. **Keşf-ül-Mahcûb** adlı eserinde, iki yüz otuz altı âyet-i kerîmenin meâli şerîfleriyle konulara açıklık getirmiştir. Hadîs ilminde de söz sâhibi olanHucvîrî, aynı eserinde konuları açıklamak gâyesiyle, yüz otuz sekiz hadîs-i şerîf rivâyet etti. Bu eserinde birçok tasavvuf büyüğünün sözlerini nakletmiştir. Fıkıh ilmini Hanefî mezhebine göre tahsil etmiştir. Çok iyi fıkıh tahsili gören Hucvîrî, eserinde; namaz, oruç, zekât ve hac gibi fıkhî konuları açık bir şekilde anlatmıştır.

Zamânında tasavvuf çok yanlış anlaşılmaktaydı. Hucvîrî, tasavvufun mâhiyetini açık açık anlatmak ve tasavvufun nazarî ve amelî kısmını açıklamak, tasavvufî esaslardan herbirini âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfle açıklayarak, dînî emirlerin içinde saklı tasavvufî mânâları denkleştirmek için çalıştı. Böylece tasavvufa sûfîlere kötülük yapan sahte mutasavvıflara karşı, bu alanda eserler yazdı.

Hucvîrî'de dâimâ hakîkatı arayan bir zekâ, doğruyu bulmaya çalışan bir zihin, her alanda serbestçe düşünebilen bir akıl, sıhhatli ve doğru sonuçlara ulaşabilen bir muhâkeme, fikirlerini ve hislerini rahatça açıklayabilmesini sağlayan ilmî bir olgunluk ve medenî bir cesâret mevcud idi.

Hucvîrî uzun seyahatleri tamamladıktan sonra, hocasının işâreti üzerine Lâhor şehrine geldi. Şehrin batı tarafında bulunan Reva Nehri kıyısında yerleşip, orada bir mescid yaptırdı. Nakledildiğine göre bu mescidin inşâası devâm ederken, bâzıları mihrâbın güneye fazla dönülmüş olarak yerleştirildiğini söyleyip îtirâz ettiler. Bunları toplayıp, mescide götürdü.

"Bu mihrâba uygun olarak kıbleye dönünüz. Başınızı kaldırıp bakınız. Bakalım Kâbe-i muazzama yönünde bir yanlışlık var mı?" buyurdu. Onlar da emredildiği şekilde hareket ederek, başlarını kaldırıp baktıkları zaman, Allahü teâlânın izniyle aradaki perde kalktı. Mescidin kıble istikâmetinde, tam karşılarında Kâbe'yi gördüler. Bunun üzerine îtirâzlarından vazgeçip, kendisinden özür dilediler. Evliyâya îtirâz edilmeyeceğini daha iyi anladılar. Hucvîrî hazretleri burada bir yandan tâliblere ilim öğretiyor, bir yandan da kitap yazıyordu. Binlerce talebe yetiştirdi. Oranın halkından bir çoğunun müslüman olmalarına vesîle oldu. Hayâtının sonuna kadar burada hizmet etti. Vefât edince, mescidinin yakınında bir yere defnedildi. Sultan Gazneli Mahmûd'un oğlu Sultan İbrâhim Gaznevî, kabri üzerine mükemmel bir türbe yaptırdı. Kabri ziyâret edilmekte, sevenler istifâde etmektedirler. Pakistan'da her yıl, bir hafta müddetle, Hucvîrî hazretlerini anma merâsimleri düzenlenmektedir.

Ali Hucvîrî, herkese karşı merhametli, cömert, eli açık bir zât idi. İhtiyâcı olanlara çok yardım ederdi.

Ali Hucvîrî birçok eser yazmıştır. Bâzıları şunlardır: **1) Keşf-ül-Mahcûb:** Hucvîrî'nin en önemli eseri budur. Farsça yazılan ilk tasavvufî eserlerinden biri ve şüphesiz en önemlisidir. Bu eser hakkındaMollaCâmi hazretleri **Nefehât-ül-Üns** kitabında; "Ali bin Osman Hucvîrî'nin **Keşf-ül-Mahcûb**'u tasavvuf ilmi konusunda yazılmış meşhûr ve kıymetli eserlerdendir" demektedir. Dârâ Şikûh, **Sefînet-ül-Evliyâ** adlı eserinde; **"Keşf-ül-Mahcûb** meşhûr bir eserdir. Hiçbir kimse ona îtirâz edemez. Fars dili ile tasavvuf sahasında onun gibi değerli bir eser yazılmamıştır" demektedir.

2) Kitâb fî Şerh-i Kelâm-il-Hallâc: Hallâc-ı Mensûr ile ilgili bir eserdir. Hucvîrî bu eseri gençlik yıllarında Hallâc-ı Mensûr'a bağlı olduğundan, onunla ilgili olarak yazmıştır. **3) Kitâb-ül-Beyân li Ehl-il-İyân:** Tasavvufla ilgilenmeye başladığı ilk yıllarda yazdığı bu eserde, tasavvufî konuları şerhetmiştir. **4) Kitâb-ül-Fenâ vel-Bekâ, 5) Kitâbu Bahr-il-Kulûb, 6) Esâr-ül-Hırak vel-Mülevvenât, 7) Kitâb-ül-Îmân, 8) Er-Riâye bi Hukûkillahi teâlâ, 9) Sevâkıb-ül-Ahbâr, 10) Keşf-ül-Esrâr, 11) Minhâd-üd-Dîn, 12) Dîvân.** Son iki eseri, Hucvîrî daha hayatta iken kaybolmuştur.

1) Keşf-ül-Mahcub (İngilizce, Urduca tercümeleri mukaddimesi.)

2) Sefînet-ül-Evliyâ; s.164

3) Nefehât-ül-Üns; s.356

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.148

HUYSUZ (HIRÇIN) BABA

Ne zaman yaşadığı bilinmeyen Huysuz Babanın türbesinden günümüze sadece bir kabir taşı kalmıştır. Kabir, Edirne'de Uzunkaldırım caddesindedir. Ziyâretçiler Huysuz Babayı vesîle ederek çocuklarının yaramazlıktan kurtulmaları için duâ etmektedirler.

HUZEYFETÜ'L-MER'ÂŞÎ;

Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda yaşamış meşhur velîlerden. İsmi, Huzeyfe, lakabı Sâdüddîn'dir. Babasının ismi, Katâde'dir. Şam civârında bulunan Mer'âş denilen şehirden olduğu için Mer'âşî nisbesiyle meşhur olmuştur. İbrâhim bin Edhem hazretlerinin talebelerindendir. Doğum târihi bilinmemektedir. 822 (H.207) senesinde vefât etti.

Zamânının âlimlerinden ilim tahsîl etti. Aklî ve naklî ilimlerde yüksek âlim oldu. Birçok

velînin sohbetlerinde bulundu. Hızır aleyhisselâmın işâretiyle İbrâhim bin Edhem hazretlerinin huzûruna gitti. Büyük velî İbrâhim bin Edhem hazretlerinin hizmetinde ve sohbetinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Altı ayda kemâl ve olgunluk derecesine ulaştı. İbrâhim bin Edhem hazretleri ona tasavvuf yolunda hırka giydirdi.

Huzeyfet-ül-Mer'âşî, İbrâhim bin Edhem hazretlerine hizmet ettiği sırada birisi gelip ona hizmet etme sebebini sorunca, olup bitenleri şöyle anlattı: "Mekke-i mükerremeye giderken çok acıkmıştık. Kûfe'ye gelince açlıktan yürüyemez oldum." İbrâhim bin Edhem hazretleri; "Açlıktan kuvvetsiz mi kaldın?" buyurunca; "Evet" dedim. İbrâhim bin Edhem hazretleri hokka, kalem, kâğıt istedi. Bulup getirdim. Besmeleyle birlikte; "Her halde sana güvenilen Rabbim! Her şeyi veren sensin. Sana her an hamd ve şükür ederim. Seni bir an unutmam. Aç, susuz ve çıplak kaldım. İlk üçü benim vazîfemdir, elbette yaparım. Son üçünü sen söz verdin. Senden bekliyorum." yazıp bana verdi ve; "Dışarı git ve Allahü teâlâdan başka kimseden bir şey umma ve ilk karşılaştığın kimseye bu kâğıdı ver." buyurdu. Dışarı çıkınca, deve üstünde biri ile karşılaştım. Kâğıdı ona verdim. O kimse kâğıdı okuyup ağlamaya başladı. "Bunu kim yazdı?" dedi. Ben de; "Câmide birisi yazdı." dedim. O kimse bir kese altın verdi. İçinde altmış dinâr vardı. O kimseyi sorunca; "O nasrânîdir yâni hıristiyandır" dediler. İbrâhim bin Edhem'e gelip olanları anlattım. İbrâhim bin Edhem; "Keseye elini sürme. Sâhibi şimdi gelir." buyurdu. Az zaman sonra nasrânî geldi. İbrâhim bin Edhem'in ayaklarına düşüp, elini öptü ve müslüman oldu."

Huzeyfetü'l-Mer'âşî hazretleri insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp onların dünyâ ve âhirette kurtuluşu için çalıştı. Abdullah bin Hubeyk, Mûsâ bin el-Muallî, Yûsuf bin Esbât, Bişr-i Hâfî, Feyz bin İshak, İbn-i Ebidderdâ, Nebhân bin El-Mugallis gibi zâtlarla görüşüp karşılıklı sohbetlerde bulundu. Haram ve şüphelilerden sakınıp, nefsin istediklerini yapmamak, istemediklerini yapmak sûretiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için çalıştı. Çok az yemek yiyerek nefsini tezkiye etti. "Kalp ehlinin gıdâsı ve ruhlarının kuvveti, Kelime-i tayyibe olan Lâ ilâhe illâllahtır." buyurarak Allahü teâlânın ismini zikretti.

Huzeyfetü'l-Mer'âşî hazretleri mümkün olduğu kadar insanlardan uzak dururdu. "Yapılan iyi ameller arasında insanın evine kapanıp kalmasından ve böylece Allahü teâlâya ibâdet etmesinden daha iyisi olacağını bilmiyorum." buyururdu.

Abdullah bin Hubeyk'e buyurdu ki: "Dört husûsa yâni gözüne, diline, kalbine ve nefsinin isteklerine dikkat et. Gözün ile harama bakma, kalbinde olandan başka bir şeyi konuşma. Kalbinde müslümanlara karşı kin, hased gibi kötü hisler bulundurma. Nefsinin hevâsına yâni isteklerine uyma."

Mûsâ bin el-Muallî'ye buyurdu ki: "Yâ Mûsâ! Eğer sende üç haslet, güzel huy varsa, Allahü teâlânın yarattığı her hayırda nasîbin vardır. Amellerini Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için yapmak, kendin için sevdiğini kardeşin için de sevmek, yiyeceklerin helâlinden olmasına dikkat etmek."

Huzeyfetü'l-Mer'âşî hazretlerinin ikrâm ve ihsânları boldu. Fakir ve muhtaçların ihtiyaçlarını giderirdi. Mümkün olduğu kadar kimseden bir şey kabûl etmezdi. Bilhassa düşük ahlâklı kimselerin hediyelerini almaktan insanları sakındırırdı. O; "Günahkarların ve ahlâkı bozuk kimselerin hediyelerini kabûl etmeyiniz. Eğer kabûl ederseniz, sizin onların kötü fiillerine ve ahlâksız hareketlerine râzı olduğunuz zannedilir." buyururdu.

İbn-i Ebi'd-Derdâ rahmetullahi aleyh, Huzeyfetü'l-Mer'âşî'ye gelerek; "Bana nasîhat et." dedi. Huzeyfetü'l-Mer'âşî buyurdu ki: "Yediğin lokmanın nereden geldiğine dikkat et. Nefsinin isteklerine uyarak İslâmiyetin ruhsat, kolaylık taraflarını sana tavsiye eden kimseyle oturma. Eğer Allahü teâlâya gizli olarak ibâdet edersen, istesen de, istemesen de kalbin düzelir."

Huzeyfetü'l-Mer'âşî buyurdu ki:

"Otururken, samîmî olmayan, yapmacık hareketler yapacağımdan korktuğum için, bir arkadaşımla oturmak istemiyorum."

"İhlâs, kulun içi ile dışının aynı olmasıdır."

BİLMEDİĞİM İÇİN AĞLIYORUM

Huzeyfetü'l-Mer'âşî hazretleri Allahü teâlâdan olan korkusu sebebiyle çok ağlardı. Böyle bir zamanda yanına gelen birisi ona dedi ki: "Bu derece ağlayıp sızlamana, ızdırap çekmene sebep nedir? Yoksa Allahü teâlânın Rahîm, çok merhâmetli, Kerîm ve Gafûr olduğunu bilmiyor musun?" dedi. Bunun üzerine Huzeyfetü'l-Mer'âşî hazretleri; "Allahü teâlâ; "Bir fırka Cennet'te, bir fırka Cehennem'dedir." buyuruyor. Ben bu iki fırkanın acaba hangisindeyim, bunu bilmediğim için ağlıyorum." dedi. Soran; "Mâdem ki, sen daha kendi hâlini bilmiyorsun, nasıl olur da başkalarına yol gösterirsin?" dedi. Bu sözü duyan Huzeyfet-ül-Mer'âşî hazretleri, çok mânâlar ifâde eden bu sözün tesiriyle düşüp bayıldı. Kendine gelince, "Ey Huzeyfe! Biz seni dost edindik, kıyâmet günü seni Cennetliklerden olarak haşredeceğiz." diyen bir ses duydu. Bu sesi, o mecliste bulunup da henüz müslüman olmayan üç yüz kişi duyup müslüman olmuşlardır.

1) Sıfâtü's-Safve; c.4, s.224

2) Sefînetü'l-Evliyâ; s.88

3) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.60

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (44. Baskı) s. 657, 1073

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.192

HÜBEYRET-ÜL-BASRÎ;

Çeştiyye yolunun büyüklerinden. Zâhirî ve bâtınî ilimler sâhibi bir velî idi. Huzeyfetü'l-Mer'âşî hazretlerinin halîfelerinin ileri gelenlerindendir. Künyesi Emîrüddîn olup, hakkındaki bilgiler çok azdır. Hâce Hübeyret-ül-Basrî diye bilinir. 900 (H.287) yılında vefât etti.

On yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Birçok âlimden din ve âlet, yardımcı ilimleri tahsil etti. Kur'ân-ı kerîmi çok okur, çok ibâdet ve çok duâ eder, Allah aşkından devamlı ağlardı. Bir gün duâ edip ağlarken, gâipten bir ses işitti: "Ey Hübeyr! Seni affedip, bağışladık. Git, Huzeyfetü'l-Mer'âşî'nin hizmetinde bulun!" denildi. Hemen yollara düşüp, Huzeyfetü'l-Mer'âşî hazretlerinin yanına giderek, talebeleri arasına katıldı. Bir seneye varmadan hocasına halîfe oldu. Artık gözü hiçbir dünyâ lezzetini görmüyordu. O kadar şiddetli ağlardı ki, görenler hâline acır; "Artık bu hayattan geçmiş, hemen ölür." derlerdi. Birçok talebe yetiştirip, insanları Cehennem ateşinden kurtarmak için çalıştı. Talebeleri arasında bir çok velî vardı. Bunlardan en meşhûru Uluvv-i Dîneverî hazretleridir.

Hocası Huzeyfetü'l-Mer'âşî ile bir beldeye gittiklerinde, başlarından geçen hâdiseyi şöyle anlatır:

Huzeyfetü'l-Mer'âşî hazretleri, kendisini karşılamak için toplanan halkı görünce, Allah korkusundan ağlamaya başladı. Yanına biri gelip; "Ey üstâd! Niçin bu kadar ağlayıp sızlayıp, sıkıntı çekmektesin? Yoksa Allahü teâlânın, Rahîm, Kerîm, Gafûr olduğunu bilmiyor musun?" dedi. Huzeyfe hazretleri de; "Allahü teâlâ, bir fırka Cennet'te, bir fırka Cehennem'dedir buyuruyor. Ben acabâ, bunların hangisindeyim. Bunu bilmediğim için ağlıyorum." buyurdu. Soran kimse; "Senin kendinin ne olduğundan haberin yok, nasıl başkalarına yol gösterirsin?" dedi. Huzeyfetü'l-Mer'âşî, bu söz üzerine kendinden geçip bayıldı. Kendine geldiği zaman orada bulunan herkesin duyduğu, gâibten bir ses geldi: Ses; "Ey Huzeyfe! Biz seni dost edindik, kıyâmet günü seni Cennetlikler arasına koyacağız."

diyordu. Bu müjdeyle orada bulunan üç yüz kadar kâfir müslüman olup, Huzeyfe hazretlerine talebe oldular.

1) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.195

2) Sefînet-ül-Evliyâ; s.28

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.191

HÜSÂMEDDÎN MÜLTÂNÎ;

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi belli değildir. Nizâmüddîn-i Evliyânın sohbetlerinde bulunarak yetişti. İslâmiyetin emirlerini yerine getirmekte, hocasına olan muhabbet ve bağlılıkta, diğer arkadaşlarından ilerideydi. Hâce hazretleri bu talebesi hakkında; "Dehli, onun himâyesindedir" buyururdu.

Gönlü her ân Allahü teâlâ ile olan Hüsâmeddîn Mültânî, başka şeylerle pek ilgilenmezdi. Düşüncesi yalnız bu olduğundan, kendinden geçmiş hâlde bulunurdu.

Hüsâmeddîn Mültânî bir gün, omuzunda seccâdesi ile bir yerden geçiyordu. Bir ara seccâdesi omuzundan düştü. Fakat o bunu farkedemedi. Bunu gören birisi, ikâz etmek maksadıyla, "Şeyh! Şeyh!" diye seslendi. O ise, kendisinde şeyhlik sıfatı görmediği için, bu sesin kendisine hitâb ettiğini dahî düşünmemişti. Nihâyet o kimse, koşarak arkasından yetişti. "Kaç defâdır size sesleniyorum, duymadınız mı?" dedi. Buna cevâben: "Sesinizi duydum. Fakat kendimde şeyhlik sıfatı görmediğim için cevap vermedim. Kusûra bakmayın. Alâkanız, îkâzınız için teşekkür ederim." dedi.

"Tasavvuf yolunda ilerleyebilmek için, Ehl-i sünnet îtikâdında olmak, haramlardan sakınmak ve ibâdetlerde gevşeklik göstermemek şarttır." kâidesini çok iyi bilen Hüsâmeddîn Mültânî, her hâlinin dîne uygun olmasına çok dikkat ederdi. Haramlarla birlikte şüphelilerden de uzak durur, devamlı ihtiyatlı hareket ederdi. Fıkha âit mevzûlarda **Hidâye** ve Pezdevî'nin usûlünü, tasavvufda da **Kût-ül-Kulûb** ve **İhyâ-ül-Ulûm** isimli eserleri sanki ezbere bilirdi.

Hüsâmeddîn Mültânî hazretlerinin hocası Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ, bu yüksek talebesine bir nasîhatinde buyurdu ki: "Evliyâlık yolunda bulunanların meşgûliyeti şu altı şeydir: 1) Nefsin arzularını kırıp, kötülüklerini yok etmek. 2) Devamlı abdestli bulunmak. Tamâmen uyku bastırmadıkça uyumamak ve uyanınca derhâl abdest almak. 3) Çok oruç tutmak. 4) Söylediği bütün sözler doğru olmak. Hak teâlânın zikri olmayan sözü söylemeyip sükût etmek. 5) Kendisini, mânevî olarak terbiye edip yetiştiren hocasını düşünmek, ona bağlılığı devamlı artması ve devamlı olarak Allahü teâlâyı zikretmek. Yaptığı bütün işlerinde O'nun rızâsını düşünmek. 6) Hak teâlâyı düşünmekten başka her hâtırayı, kalbe gelen düşünceyi söküp atmak."

Hüsâmeddîn Mültânî, Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'dan icâzet ve hilâfet almakla şereflendiği zaman, hocasından nasîhat etmesini istedi. O da üç defâ; "Dünyâyı terk, dünyâyı terk, dünyâyı terk." buyurdu. Sonra da; "Kırda bir yere gidip orada yalnız kalmayı tercih etme! Şehirde insanlar arasında bulun ki, senden istifâde etsinler ve insanlardan bir şey bekleme." dedi.

Bundan sonra Gücerât (Ahmedâbâd) beldesine giden Hüsâmeddîn Mültânî, orada insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl olup,1334 (H.735) senesinde bu şehirde vefât etti. Kabri orada tanınmakta ve ziyâret edilmektedir.

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.95

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.10, s.147

HÜSÂMEDDÎN NAKŞÎ;

İstanbul evliyâsından. İstanbul'da Aksaray semtinde Ebekadın mahallesinde 1770 (H.1184) senesinde doğdu. Babası, Dîvân-ı hümâyûn dâhiliyye, içişleri kalemi serhalifesi Seyyid Muhammed Fehim Efendidir.

Dört yaşında mektebe başladı. Zekî olduğu için kısa zamandaKur'ân-ı kerîmi eberledi. Dokuz yaşlarında hâfızlığını tamamlayıp zamânın meşhur kırâat âlimi Meşâyıhil-kurrâ Yûsufzâde el-Hac Hâfız Sâlih Efendinin huzûrunda Kur'ân-ı kerîmi ezberden yedi saatte okudu. Bundan sonra Fâtih Sultan MehmedCâmiinde ilim tahsîline başlayıp, Kastamonulu Ömer Efendiden sarf ilmi öğrenmeye başladı. Bu sırada babası vefât etti. Babasından kalan mîrâsdan hiç mal almayıp kendini ilme verdi. Tahsîlini tamamladıktan sonra, Eyüp Sultan'daki Zal Mahmûd Paşa Câmii yanındaki medresenin bir odasına yerleşti. Konevî Ali Efendiden hadîs usûlü ilmini öğrendi ve **Sahîh-i Buhârî'**yi okudu. Kuru Sebîlli Es'ad Efendiden tefsîr ilmini öğrendi ve **Kâdı Beydâvî** tefsîrini okudu. O devirde İdris köşkü denilen yerdeki Hâtuniyye Tekkesi şeyhi ve tarîkat-i aliyye-i Nakşibendiyye şeyhlerinden Ahıskalı Hacı Selîm Efendiden dînî yüksek ilimleri okuyup icâzet aldı.Sonra Bursa'ya gitti. Bursalı Hâce Muhammed Emîn Efendinin derslerinde ve sohbetlerinde bulundu.Dergâhın imâmlığını yaptı. Bu hocasının yanında tasavvufta bir hayli yol katetti. Onun vefâtı üzerine mânevî işâretiyle tekrar İstanbul'a dönüp Eyüp Sultan semtinde Hâtuniyye Tekkesinin şeyhi HâceSelîm Efendinin sohbetlerine devâm etti. Ondan Fârisî öğrendi. Tasavvufa dâir olan **Mesnevî-i Şerîf** ve **Fusûs-ul-Hikem** kitaplarını okudu. Bunun da vefâtından sonra Yenikapı dışındaki Merkez Efendi Dergâhına gitti. Burada **Mesnevî** okumakla meşgûl oldu. Bir müddet kaldıktan sonra Kocamustafapaşa Dergâhına gidip **Mesnevî** okudu.

1831 (H.1247) senesinde Tüccarbaşı Hacı Mahmûd Efendi ile hacca gitti.İstanbul'a dönüşünde kendi talebelerinden Sünbüliye tarîkatı şeyhi Hacı Muhammed Sûfî EfendininYedikule civârındaki Hacı Evhadüddîn Dergâhına yerleşip bir müddet orada kaldı.

Bu medresede **Mesnevî, Sahîh-i Buhârî, KâdıBeydâvî Tefsîri, Mesâbîh-i Şerîf** ve **Şir'at-ül-İslâm, Delâil-i Hayrât** kitaplarını okuttu. Son olarak Eyüp Sultancivârındaki Hâtuniyye Dergâhına yerleşip ömrünün sonuna kadar burada kaldı. Bu sırada tefsîr, hadîs dersleri verdi. On sene müddetle ilim öğretip, insanlara rehberlik yaptı.

Az yer, az içerdi. Diğer zamanlarında sebze ile yetinirdi. Yemelerine bu sûrette dikkat ettiğinden sıhhatleri dâimâ îtidâl üzere olur, vücudlarında hastalık pek seyrek görülürdü. Hüsâmeddîn Efendi ilmini tamamlayıp, icâzetini alıp, müderris olarak artık mühim bir mevkı sâhibi olmak kendisine pek kolay iken buna rağbet etmeyip, mânevî olgunluklar kazanmayı tercih edip, Eyüp'te bulunan Zâl Mahmûd Paşa Medresesinde bir hücrede yerleşip garibâne yaşamayı tercih etmiştir. Talebeliğinde bir taraftan dînî ilimleri öğrenirken, zengin bir âilenin çocuğu olmasına rağmen son derece sabır ve kanâat içinde nefsiyle mücâdele üzere yaşamıştır. 96 senelik ömrünü ya bir medrese odasında, yâhut dergâh odasında yalnız başına geçirmiştir.

Ömrünün sonuna kadar her verdiği dersden, vâz u nasîhatlerinden dolayı kimseden bir ücret almamış, bunları sırf Allahü teâlânın rızâsı için yapmış, insanları dînen, ahlâken ve amel bakımından aydınlatmıştır. Ahlâkında, âdetlerinde, söz ve işlerinde, insanlara muâmelelerinde yapmacıktan, riyâ ve gösterişten uzak kalmıştır. Vakitlerinin çoğunu gece kaldığı odasında geçirmekle berâber, bey, dilenci kim olursa olsun herkesle görüşür, sâde ve açık sohbet eder ve herkese eşit muâmelede bulunurdu. Sohbetlerinden kimse sıkılmaz, bilakis lezzet alırlardı. Latîfeleri, sünnet-i seniyye dâhilinde olurdu. Rahat konuşur kimseden çekinmezdi.

Talebelerinden birisi anlatır: Bir Cumâ gecesi **Mesnevî'**den ertesi günkü derse bakıyordum. Bir yeri anlayamamıştım. Çok uğraştığım halde halledemedim. Âciz kalarak, bakalım hocam yarın burayı nasıl açıklayacak diye kapadım. Ertesi gün derse gittim. Ders sırasında sıra o beytin açıklamasına geldi. İçimden dikkatlice dinliyeyim de kavrıyayım dedim. Hocam beyti gâyet güzel açıkladı. Açıklamasının sonunda bana dönerek; "Artık yapabilir misin?" buyurdu.

Çok cömert ve güzel ahlâklı idi. Yanında, altın, gümüş ile toprak ve saksı parçası eşitti. Allahü teâlânın rızâsından başka bir şey düşünmezdi. Sözlerinde hal ve işlerinde tevekkül sâhibiydi.Halktan biriymiş gibi görünürdü. Sünnet-i seniyyeye de bağlılıkta çok gayret gösterirdi. Talebelerine ve sevenlerine de böyle olmalarını tavsiye ederdi. Nâfile ibâdet de çok yapardı, fakat nâfileleri insanlardan gizlerdi.

1863 (H.1280) senesinde hastalandı. Fıtır Bayramı günü güneş batmasından sonra vefât etti. Cenâze namazı Eyüp Câmiinde kılındı. Kabri, ders verdiği câminin doğusunda bulunan minârenin bitişiğindedir. Cennetmekân Abdülazîz Hanın arzusu üzerine kabrinin etrâfına mermer çerçeveli bir sed ve üzerine, baş ve ayak taraflarına iki mermer sütun güzel bir şebeke konmuştur. Kabrinde bir heybet ve nûrâniyet vardır. Ziyâretçilerin gönlünde mânevî bir ferahlık hâsıl eder. Gidecekleri yere çoğunlukla vâsıtaya binmeden yürüyerek giderdi. Meselâ Yedikule'denEyüp'e ve Gümüşsuyu'na kadar yürüyerek gelir giderdi. O zaman yetmiş yaşlarını geçmişti. Doksan altı yaşına kadar, öğretmek ve öğrenmekle meşgûl oldu. Şeyh Mustafa Vahyî Efendi bir eserinde onun hakkında; "Doksan altı yaşına kadar öğretmek ve öğrenmekle meşgûl olup, **"Beşikten mezara kadar ilim tahsîl ediniz."** hadîs-i şerîfinin sırrına mazhar oldu." demiştir.

Eser yazmaya rağbet etmemiştir. Bununla berâber üç eserinden bahsedilmiştir. Bunlar: **1) Mesnevî-i Şerîf'**in ilk beyti üzerine ince mânâları bildiren bir risâle, **2) Buhârî** üzerine Arapça bir şerhi, **3)** İmâm-ı Tirmizî'nin derlediği **Şemâil-i Şerîf-i Nebeviyye Tercümesi**'dir.

1) Tenşît-ül-Muhibbîn bi Menâkıb-ı Hüsâmeddîn, (Şeyh Elif Efendi); s.4

HÜSÂMEDDÎN PÂRİSÂ BELHÎ;

Alâeddîn-i Attâr hazretlerinin yüksek talebelerinden ve halîfelerinden. Mevlânâ Hüsâmeddîn de denilmektedir. Hal tercümesi hakkında fazla bilgi bulunmayan Hüsâmeddîn Pârisâ, dokuzuncu asrın ikinci yarısında vefât etti. Kabri Belh şehrindedir.

Hâce Hüsâmeddîn, önceleri Şâh-ıNakşibend Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin talebelerindendi. Şâh-ı Nakşibend, bunun mânevî terbiye ve yetişmesini Hâce Alâeddîn-i Attâr'a bırakınca, artık Alâeddîn-i Attâr'ın derslerine devâm etti. O büyük zâtın huzur ve sohbetinde bulunmakla kemâle gelip, zamânının velîlerinden oldu.

Dînimizin emir ve yasaklarına riâyet etmekte son derece gayretli ve titizdi. Haramlardan çok sakınmakla birlikte, şüphelileri de terkederdi. Teheccüd, işrak ve duhâ namazlarını hiç terketmezdi. Çok kerâmetleri görülmüştür.

Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri şöyle anlatır: "Bir zaman hocam Yâkûb-i Çerhî'nin sohbetinde bulunmak üzere yanına gidiyordum. Belh'te Hüsâmeddîn Pârisâ'ya rastladım. BanaNakşibendiyye yolunu kendilerinden öğrenmem ve benimsememem için telkinde bulundular. Mevlânâ Yâkub'un hizmetine erişmek niyetinde olduğum için kabul etmedim. Israrda devâm ettiler. İçim çekmedi. Nihâyet; "Öyleyse râzı olun da size bu tarîkatın husûsî yolunu göstereyim. Şâyet bâzı tâlipler bu yolda terbiye edilmek için size başvuracak olursa, her şey malûmunuz olsun..." dediler.

Oradan ayrılıp Taşkend'e geldiğimde, bu yolda bulunmak arzusunda olan bâzı kimseler yanıma gelerek, bu yolun husûsiyetlerini anlatmamı istediler. Ben de, HâceHüsâmeddîn'in

bana anlattıklarını onlara anlattım. Böylece Belh şehrinde HâceHüsâmeddîn'in bana bu yolun husûsiyetlerini ısrarla anlatmasındaki hikmet meydana çıkmış oldu. Bu hâlin, onun bir kerâmeti olduğunu anladım."

Yine Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri anlatır: "Hüsâmeddîn Pârisâ zamânını iyi değerlendirir ve hiç bir ânını boşa geçirmezdi.Sabah namazından ikindiye kadar insanlara nasîhat eder, onların suâllerine cevap verirdi. İkindi namazından sonra husûsî odasına çekilir, sabaha kadar ibâdet ve tâatla meşgûl olurdu."

Mevlânâ Hüsâmeddîn Pârisâ Belhî buyurdu ki: "Yemeğe ve her hayırlı işe başlarken Besmele okumak lâzımdır. Terk olunmamalıdır. Her hayırlı işe Besmele ile başlamak, gafleti giderip, Allahü teâlâyı hatırlamaya vesîledir."

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.78

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.143

3) El-Hadâikü'l-Verdiyye; s.614

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.98

HÜSEYİN BİN AHMED EL-MÛSULÎ;

On beşinci yüzyılda Suriye ve Irak'ta yaşamış velîlerden. İsmi, Hüseyin bin Ahmed bin Hüseyin'dir. Aslen Haleb'li olduğu halde Mûsul'a gelip yerleştiği için Mûsulî diye anıldı. İbn-i Atânî diye meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir.

Haleb'de dünyâya gelen Hüseyin bin Ahmed hazretleri, küçük yaştan îtibâren ilim tahsîl etti. Zamânındaki âlim ve velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Mûsul'a gelip orada yerleşti. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek bir âlim ve tasavvuf yolunda olgun bir velî oldu. Bilhassa Şâfiî fıkhında âlim idi. İnsanlaraAllahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Onların dünyâ ve âhirette saâdet ve mutluluğa kavuşmaları için gayret etti. Birçok kerâmetleri görüldü. Ömrünün sonuna doğru hac ibâdetini yerine getirmek üzere Hicaz'a gitti. Medîne-i münevverede sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîflerini ziyâretle, feyizlerinden istifâde etti. Mekke-i mükerremeye gidip hac vazîfesini yerine getirdi. 1506 (H.912) senesinde Mekke-i mükerremede vefât edip orada defnedildi.

İbn-i Hanbelî onun vefâtından sonra gördüğü bir kerâmetini şöyle anlattı:

"Ben, Hüseyin bin Ahmed ile birlikte hacca gitmiştim. Mekke-i mükerremeye vardıktan sonra, Arafat'ta vakfeye durmuştuk. Beni yanına çağırıp; "Ben ömrümün sonuna geldim. Bu mübârek topraklardan gitmek istemiyorum. Sana vasiyetlerimi bildireyim." buyurdu. Az zaman sonra da vefât etti. Lâkin o sene Mekke-i mükerremede çok su sıkıntısı vardı. Onun cenâzesini yıkamak için suyu nereden bulurum diye düşünürken, yanıma yüksek sesle konuşan birisi geldi ve; "Hüseyin bin Ahmed vefât mı etti?" dedi. Ben; "Evet." deyince; "Neden bu kadar düşünceli duruyorsun?" diye sordu. Ben; "Yalnızım ve su sıkıntısı da var. Onun techîz ve tekfînini yalnız nasıl yaparım ve gasli için suyu nereden bulurum?" dedim. O zaman bana; "Sen burada bekle ve ayrılma." deyip gitti. Aradan biraz zaman geçince, bir de baktım, o kimse, ellerinde birer testi su ve kefen bulunan bir toplulukla berâber geldi. Yanıma gelir gelmez hazretin cenâzesini yıkamaya başladılar. Yakın bir kabristana kabrini kazıp, berâberce defnettik. Bana hepsi tâziyette bulunup yanımdan ayrıldılar. Onların kim olduklarını ve nereden geldiklerini bilmiyordum.

Birkaç gece sonra, Hüseyin bin Ahmed hazretlerini rüyâmda beyaz elbiseler içinde, bağ ve bahçeler arasında sevinçli bir şekilde gördüm. Bana; "Allahü teâlânın rahmeti senin üzerine

olsun. Sen beni sâlih kimselerle birlikte çok güzel techîz ve tekfîn ettin." buyurdu."

1) Şezerâtü'z-Zeheb; c.8, s.57

2) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.405

HÜSEYİN DEDE

İstanbul Galata Mevlevîhânesinin aşçıbaşısı iken 1778'de şeyhliğine getirilen Hüseyin Dede, bu görevi dört yıl yürüttükten sonra 1782'de vefât etmiştir. Kabri Galata Mevlevîhânesinde bulunan türbe içindedir.

HÜSEYİN HULÛSÎ EFENDİ (Üzüm Dedesi)

1838'de İzmir'in Bayındır ilçesinde doğmuştur. Gençliğinde çıkrık imalatçılığı yapmış ve bilinmeyen bir sebeple hapishâneye düşmüştür. Hapis hayâtının son günlerini geçirdiği Denizli hapishânesinden çıktıktan sonra tövbe edip Nakşibendî şeyhlerinden Hacı Hasan Fevzi Efendiye talebe olmuş, kısa zamanda yetişip kemâle ermiştir. 1907 yılında vefât eden Hüseyin Hulûsi Efendinin türbesi Denizli'nin Akkonak mahallesindeki dar bir sokakta, bahçe içindedir.

İ

İBN-İ ÂBİDÎN;

Şam'da yetişen âlimlerin en büyüklerinden, velî. Osmanlıların en meşhûr fıkıh âlimlerinden olan İbn-i Âbidîn'in ismi, Seyyid Muhammed Emîn bin Ömer bin Abdülazîz'dir. 1784 (H.1198) senesinde Şam'da doğdu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin sohbeti ile şereflenerek kemâle geldi.

İbn-i Âbidîn, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bir müddet babası ile birlikte ticâretle meşgûl oldu. Bu sırada bir taraftan da Kur'ân-ı kerîmi okumaya devâm ediyordu. Bir gün dükkânlarının önünde Kur'ân-ı kerîm okurken, oradan geçen biri; "Burada bu şekilde Kur'ân-ı kerîm okuman uygun değildir. Hem okumanı düzelt." dedi. Bunun üzerine babasından izin alarak, o zaman Şam'daki meşhûr kırâat âlimlerinden Şeyh-ül-Kurrâ Saîd-ül-Hamevî'ye gitti. Ondan tecvîd ilmine dâir **Meydâniyye**, **Cezeriyye** ve **Şâtibiyye** kitaplarını okudu ve ezberledi. Kur'ân-ı kerîmin doğru ve tam okunmasını bildiren kırâat ilmini iyice öğrendikten sonra, sarf, nahiv ve Şâfiî fıkhını öğrendi. Bu ilimlere dâir ana metinleri de ezberledi.Bundan sonra, o zamânın en meşhûr âlimlerinden olan Seyyid Muhammed Şâkir Sâlimî'nin derslerine devâm etti. Fen ve sosyal ilimlerin, yanısıra, tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerini de öğrendi. Hocası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin tavsiyesi üzerine, Hanefî mezhebine geçti. Daha on yedi yaşındayken, fıkıh kitapları üzerine hâşiye ve şerhlerle açıklama ve îzâhlar yaptı. Kıymetli eserler yazmaya başladı.Hadîs ilminde de, Şam'da bulunan muhaddis Kuzberî'den icâzet, diploma aldı. İlimde o kadar yükseldi ki, daha hocaları hayattayken büyük bir şöhrete kavuştu.

İbn-i Âbidîn, zâhir ilimlerini öğrendikten sonra, kelâm ve tasavvuf ilimlerini de zamânın en büyük âlimi ve tasavvuf ehli, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den öğrendi. Onun sohbeti ile şereflenerek kemâle geldi. İbn-i Âbidîn'in ilimdeki üstün derecesini, ahlâkını ve hizmetlerini oğlu Alâeddîn Muhammed şöyle anlattı: "Babam uzun boylu, heybetli ve vakârlı idi. Yüzünde nûr parlardı. Vaktini, devamlı, ilim öğretmek ve talebe yetiştirmekle, ibâdet ve tâatla geçirirdi. Geceleri devamlı kitap yazar, az uyurdu. Gündüzleri ders okutur ve sorulan

sorulara cevap (fetvâ) verirdi. Ramazanda her gece hatim okur ve göz yaşı dökerdi. İnsanlara faydalı olmak husûsunda çok titiz davranır, hiç abdestsiz durmaz ve vaktini boşa geçirmezdi."

İbn-i Âbidîn hazretlerinin dîne uymaktaki hâlleri meşhûrdur. Haram, mekruh ve şüphelilerden kesinlikle uzak durur, mübahları çok az kullanır, ibâdetlerinde sünnetlere, müstehaplara, edeplere uymakta son derece titiz davranırdı. Beş vakit namazda, tahiyyâtı okurken, Resûlullah efendimizi baş gözü ile görürdü. Göremediği zaman o namazı yeniden kılardı.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin kıymetli talebelerinden olan İbn-i Âbidîn, ondan ders aldığı sıralarda, bir gece rüyâda Resûlullah efendimizin üçüncü halîfesi hazret-i Osman'ın vefât ettiğini ve Câmi-i Emevî'de namazını kendisinin kıldırdığını gördü. Sabahleyin derse gidip Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine bu rüyâyı olduğu gibi anlatınca, o da; "Senin rüyânın tâbiri, Allahü teâlâ bilir ki şöyledir: "Ben yakında vefât ederim, sen benim cenâze namazımı Câmi-i Emevî'de kıldırırsın. Çünkü ben, hazret-i Osman'ın torunlarındanım." buyurdu. Aradan birkaç gün geçince Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî tâûn, vebâ hastalığından şehîd olarak vefât etti. Namazını İbn-i Âbidîn kıldırdı.

İbn-i Âbidîn hazretleri, fakirlere pekçok sadaka verir, akrabâsını ziyâret eder, annesine, babasına çok iyilik ve hürmet ederdi.

Onun meclisinde boş söz konuşulmazdı. Şam'da ve diğer şehirlerdeki şer'î mahkemelerde ihtilaflı hüküm verilse, derhal ona mürâcaat olunarak düzeltilirdi. En mühim ve zor meseleler ona sorulurdu. İhtilaflı bir şey hakkında ona mürâcaat edilmeden hüküm verilmezdi. İlim kitapları üzerine kendi güzel yazısıyla öyle açıklamalar kordu ki, böylece en zor meseleler kolaylıkla anlaşılırdı. Kendisine sorulan sorulara verdiği cevapları güzel bir üslupla yazardı. Birçok talebe yetiştirip icâzet, diploma vermiştir.

İbn-i Âbidîn, fıkıh âlimlerinin yedinci tabakasındandır. Yâni önceki tabakalarda bulunan fıkıh âlimlerinden doğru olarak nakil yapanlar derecesindedir.

İbn-i Âbidîn, 1836 (H.1252) senesinde elli dört yaşında Şam'da vefât etti. Vefât haberini duyan müslümanlar, böyle büyük bir âlimi kaybetmelerinden dolayı çok üzülüp göz yaşı döktüler. Cenâzesine gelenler görülmemiş bir kalabalık teşkil etti. Cenâze namazı Sinân Paşa Câmiinde kılındıktan sonra, Şam'da "Bâb-üs-sagîr" denilen yerdeki kabristana götürüldü. Vefâtından yirmi gün önce, hocalarının ve büyük zâtların kabirlerinin yanında kendisi için kazdırmış olduğu kabre defnedildi.

İbn-i Abidîn'in en meşhûr eseri **Redd-ül-Muhtâr'**dır. Bilhassa bu eseriyle tanınmıştır. Bu kitabı, **Dürr-ül-Muhtâr** kitabına yaptığı beş ciltlik hâşiyesidir. **Dürr-ül-Muhtar'**a haşiye yazarken önce Vakıf bahsinden başlamış, daha sonra başa dönmüştür. Önceki yazdıklarını temize çekmeden vefât edince bu kısımlar oğlu Alâeddîn tarafından temize çekilmiştir. Kitap, **İbn-i Âbidîn** ismiyle meşhûr olmuştur. Bu eseri Hanefî mezhebindeki fıkıh kitaplarının en kıymetlisi ve en faydalısıdır. Fukahâ (fıkıh âlimleri) tarafından, üzerinde söz edilmiş her meselenin hülâsası, bütün İslâm âlimlerinin kabûl ve takdir ettiği bir şekilde bu kitapta toplanmıştır. Hanefî mezhebinde kendi zamânına kadar yazılmış fıkıh kitaplarının sanki bir özetidir. Bu kitaba kendi oğlu tarafından **Kurret-ül-Uyûn-il-Ahyâr** adında bir tekmile yazılmıştır. Şam âlimlerinden Ahmed Mehdî Hıdır da, **İbn-i Âbidîn** kitabının bir fihristini hazırladı ve 1962'de basıldı. Bundan başka; **Tefsîr-ül-Beydâvî Hâşiyesi, El-İbâne, El-Ukûd-üd-Dürriyye, İthâf-üz-Zekî, Bugyet-ül-Menâsik, Tahrîr-ül-İbâre, Tahrîr-ün-Nükûl, Şifâ-ül- Alîl, Ukûd-ül-Le'âlî, İcâbet-ül-Gavs, Sell-ül-Hisâm-il-Hindî li Nusreti Mevlânâ Hâlid en-Nakşibendî, Nesemât-ül-Eshâr.**

Dört mezhebin inceliklerine vâkıf, derin âlim, kâmil velî Seyyid Abdülhakîm Efendi; "Hanefî mezhebindeki fıkıh kitaplarının en kıymetlisi, en faydalısı **İbn-i Âbidîn'**dir. Her sözü delîl,

her hükmü senettir..." buyurdu.

İbn-i Âbidîn, buyurdu ki:

"Âdem aleyhisselâmdan beri, her dinde bir vakit namaz vardı. Hepsinin kıldığı, bir araya toplanarak bize farz edildi. Namaz kılmak, îmânın şartı değil ise de, namazın farz olduğuna inanmak, îmânın şartıdır. Namaz, duâ demektir. Dînin emrettiği, bildiğimiz ibâdete, namaz "salat" ismi verilmiştir. Mükellef olan yâni âkil ve bâliğ olan her müslümanın, her gün beş vakit namazı kılması "Farz-ı ayn"dır. Farz olduğu, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmiştir. Mîrâc gecesinde, beş vakit namaz emrolundu. Mîrâc, hicretten bir yıl önce, Receb ayının yirmi yedinci gecesinde vukû buldu. Mîrâcdan önce, yalnız sabah ve ikindi namazı vardı."

"Kur'ân-ı kerîm, Kadir gecesinde inmeğe başlamış ve hepsinin inmesi yirmi üç sene sürmüştür. Tevrât, İncil ve bütün kitaplar ve sahifeler ise, hepsi birden, bir defâda inmişti. Hepsi, insan sözüne benziyordu ve lafzları mûcize değildi. Onun için çabuk bozuldu, değiştirildiler. Kur'ân-ı kerîm ise, Muhammed aleyhisselâmın mûcizelerinin de en büyüğüdür ve insan sözüne benzememektedir."

YAPTIĞINIZ HİZMET

Hocası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin kendisine yazdığı bir mektup aşağıdadır.

"Her sözü sened olan büyük âlim Mevlânâ Muhammed Emîn Âbidîn'e en güzel duâlarımı ve en latîf medhlerimi bildiririm.

Sizinle görüşüp buluşma arzumuz çoğaldı. Size olan muhabbet ateşimiz arttı. Şeyh İsmâil Enârânî'nin sizden tarafa gitmesini vesîle ederek bu mektubu yazıyorum. Yazdığınız pek kıymetli eserlerle İslâm âlemine yaptığınız büyük hizmet için, pekçok duâlara mazhar oldunuz.

Siz de bizim hâlimizi sorarsanız, sevdiklerimizden uzak kalmamızın acısı içindeyiz. Allahü teâlâdan dileğimiz, sizin de öyle olmanızdır. Hâllerinizi bize bildirmeyi ihmâl etmeyiniz. Allahü teâlânın izniyle, her sıkıntınızda bütün gücümüzle size yardım edeceğiz.

Selâm eder, bütün kalbim ve rûhumla yanınızda olduğumu bildiririm."

1) Rehber Ansiklopedisi; c.8, s.23

2) Tabakât-ül-Usûliyyin; c.3, s.147

3) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.133

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1088

5) Fâideli Bilgiler; (6. Baskı) s.125

6) Redd-ül-Muhtâr

7) Kurretü Uyûn-il-Ahyâr; s.3

8) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.18, s.45

İBN-İ ÂRİF;

Endülüs evliyâsının büyüklerinden. Kırâat ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Ahmed bin Muhammed, künyesi Ebü'l-Abbas'dır. Mağrib'den gelip Endülüs'e yerleşen Berberîlerden Senhâce kabîlesine mensûb olduğu içinSenhâcî, Meriyye şehrine yerleştiği için Meriyyî veEndülüsî diye de meşhûr olmuştur. 1088 (H.481) senesinde doğdu. 1142 (H.536) senesinde Merrakeş'te vefât etti. Kabri oradadır.

Küçük yaşta Kur'ân ilimlerini öğrenmeye başlayan İbn-i Ârif; Mevla-i Mu'tasım Ebû Hâlid Yezîd, Ebû Bekr Ömer bin Ahmed, Ebû Muhammed Karvî, Ebü'l-Kâsım Arabî, Kâdı İyâd ve daha birçok âlimin ilminden istifâde etti. Kâdı İyâd ve İbn-i Beşküvâl'le mektuplaştı. Değişik ilimlerde söz sâhibi oldu.Bilhassa kırâat ilmine karşı ayrı bir arzu ve isteği vardı. Yedi kırâat imâmının kırâatlarını, rivâyet ve tuttukları yollarını, aralarındaki farklılıkları ve okunuş şekillerini çok iyi bilirdi. Kırâat râvîlerinin bütün husûsiyetlerine hakkıyla vâkıf oldu. Mâlikî mezhebî fıkıh bilgilerinde ve târih ilminde husûsî ihtisas sâhibiydi. Zamânındaki velîlerin sohbetlerinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi.

İlimde ve fazîlette yüksek, velî bir zât olan Ebü'l-Abbâs Ârif insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya başladı. İnsanlar onun sohbetlerine uzaktan ve yakından gelerek ilim ve feyzinden istifâde ettiler. Pekçok talebe yetiştirdi. Ebû Abdullah Gazâlî, Ebû Rebî', Kefîf-i Mâlikî gibi büyükler onun talebelerindendir. Çok güzel şiirler söyleyen, tatlı ve hoş sohbetleriyle insanları peşinden sürükleyen İbn-i Ârif kıymetli eserler yazdı. Ehl-i sünnetin savunuculuğunu yaparak İbn-i Hazm gibi doğru yoldan ayrılan kimselerin sapık fikirlerini kuvvetli delillerle çürüttü. Keskin zekâsı, kuvvetli delilleri ve engin deniz gibi ilmi karşısında tutunamayan bozuk düşünceli kimseler, onun aleyhinde çeşitli dedikodular yayarak, hîle ve tuzaklar hazırlayarak susturmak istediler. Fakat o, hak bildiğini söylemekten çekinmedi.

İlimde çok yüksek, ibâdette gayretliydi. Dünyâ malına hiç kıymet vermez, eline geçenleri fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Bir şeye başkasının ihtiyâcı varken, kendi ihtiyâcına harcamazdı. Haram ve şüpheli şeylerden kaçar, günâha düşerim korkusuyla mübahları da zarûret mikdârı kullanırdı. Vaktini, namaz kılmak, Kur'ân-ı kerîm okumak, ilim öğrenmek ve insanlara emr-i mârûf yapmakla geçirirdi. YalnızAllahü teâlânın rızâsını kazanmak için gayret eder, O'nun dîninin yayılması için çalışırdı.

Güzel ahlâkı, hoş sohbetleri ve derin ilmiyle insanlara örnek olarak onların dünyâ ve âhirette mutluluğa, saâdete kavuşmaları için çırpınan İbn-i Ârif hazretlerinin pekçok kerâmetleri görüldü. Onun sohbetinde yetişen zâtlar da pekçok yüksek hallere kavuştular.

Talebelerinden Ebû Abdullah el-Gazâlî şöyle anlattı: "Hocamız Ebü'l-Abbâs ibni Ârif'in sohbetinde hazır bulunuyorduk. Onu dinleyenler arasında hiç konuşmayan ve hiç soru sormayan biri vardı. Ben kendi kendime; "Bu kimdir?" diye sorup onunla tanışmak ve nerede kaldığını öğrenmek istedim. Akşam olup meclisden ayrıldıktan sonra o zâtı onun anlayamayacağı bir sûrette geriden tâkib ettim. Şehrin bâzı sokaklarını geçtikten sonra gökyüzünden elinde bir ekmek ve yanında katık bulunan bir kimse inip, elindekileri o kimseye verdi ve ayrılıp gitti. Bu hâdise benim daha çok dikkatimi çekti, yanına yaklaşıp selâm verdim. Beni tanıdı ve selâmıma cevap verdi. O kimseye, kendisine ekmek verenin kim olduğunu sordum. Benim kimseye anlatmayacağıma dâir söz aldıktan sonra bana; "O bir melektir. Her gün bana Allahü teâlânın takdîr buyurduğu rızkımı getirir. Allahü teâlâ bu hâli bana tasavvuf yoluna yönelip, İbn-i Ârif'in sohbetleriyle şereflendiğim zamandan beri ihsân etti. Nafakam bittiği zaman gökyüzünden, içinde ihtiyâcım olan şeylerin bulunduğu bir zenbil iner, ben onların bir kısmıyla ihtiyâcımı giderir, geri kalanını ihtiyaç sâhiplerine dağıtırım. İşte böyle bir haldeyken o melek gelip bunları bana getirdi." dedi. Fakat o kimse benim gözümden kayboldu, ben onu göremez oldum."

Ebü'l-Abbâs ibni Ârif'in bir sohbeti sırasında talebelerinden biri bir kimseye sadaka olarak bir şeyler vermek istedi. Bir diğeri; "Sadakayı akrabâna vermek daha evlâdır." dedi. Bu hâli gören Ebü'l-Abbâs ibni Ârif; "Sadakayı Allahü teâlâya yakın olanlara vermek daha iyidir." buyurdu.

İbn-i Ârif hazretlerinin üstünlüğünü çekemeyen, onun kuvvetli delilleri ve engin ilmi karşısında tutunamayan sapık kimseler, insanların, onun etrâfında toplanmasına hased ettiler.

Onu, Sultan Ali bin Yûsuf bin Taşfîn'e şikâyet ettiler. "Etrâfına halkı toplayıp, senin

saltanatına göz dikiyor." dediler. Sultan, adamlarını gönderip onu gemiyle Merrakeş'e getirtti. 1142 (H.536) senesinde yolda veya Merrakeş'e ulaştığı günün akşamı vefât etti. Sultan, İbn-ül-Ârif'in böyle bir şeyle ilgisi olmadığını anlayıp, kendisinin aldatıldığını öğrenince, yaptıklarına pişman oldu. İftirâcıların elebaşısı olan Meriyye şehri ileri gelenlerinden Ebü'l-Esved'i cezâlandırdı. İbn-ül-Ârif, sultanın da katıldığı kalabalık bir cemâat tarafından kılınan cenâze namazından sonra Merrakeş'te toprağa verildi.

Ömrünü İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğrenmek, öğretmek ve talebe yetiştirmekle geçiren İbn-i Ârif hazretleri kıymetli eserler de yazdı. Bunlar; **Metâliu'l-Envâr ve Menâbiü'l-Esrâr** ile **Mehâsinü'l-Mecâlis** olup, **Mehâsinü'l-Mecâlis** adlı eserinin el yazması Süleymâniye Kütüphânesi Fâtih kısmı 2650/2 numarada, Bâyezîd Kütüphânesi Veliyyüddîn Efendi kısım 1821/20 ve 1828/4 numaralarda kayıtlıdır.

FİLAN HASTALIĞA İYİ GELİRİM

Talebesi Ebû Abdullah Gazâlî anlatır: "Bir gün hocam İbn-i Ârif'in huzûrundan dışarı çıktım. Boş bir arâzide yürümeye başladım. Gördüğüm her ağaç, yaklaştığım her ot dile gelip bana; "Beni kopar! Ben filan hastalığa iyi gelirim. Filanca hastalığın şifâsı bendedir." demekteydi. Bu hâle hayret ettim. Geri dönüp durumu hocama anlattım. Bana; "Biz seni böyle diyesin diye mi terbiye ettik. Allahü teâlâ takdîr etmedikçe, hiçbir şey sana fayda ve zarar veremez. Sana fayda veririz diyen otların ve ağaçların sana bir faydası oldu mu?" buyurdu. "Efendim! Tövbe ettim." dedim. Devâm ederek buyurdu ki: "Hak teâlâ seni imtihan etmiştir. Ben sana Allahü teâlânın yolunu gösterdim. Seni O'ndan başkasına ısmarlamadım. Eğer gerçekten tövbe ettiysen, geri dön, o ağaç ve otlar sana söz söylemezler." Geri dönüp, ot ve ağaçların yanından geçtim. Hiç bir kelime işitmedim. Allahü teâlâya şükredip, hocamın huzûruna gelerek durumu arzettim. "Allahü teâlâya hamd ve şükürler olsun ki, sana kendi yolunda bulunmayı nasîb etti. Seni, bir kısım insanlar gibi yanlış yollara saptırmadı." buyurdu.

1) Nefehâtü'l-Üns; s.607

2) Ravdü'r-Reyyâhîn; s.254, 271

3) Vesâyay-ı İbn-i Arâbî; s.316

4) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.2, s.164

5) Vefeyâtü'l-A'yân; c.1, s.168

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.231

7) Brockelman; Gal.1, s.434

İBN-İ ATÂ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Muhammed bin Sehl bin Atâ, künyesi Ebü'l-Abbâs'tır. Aslen Bağdatlıdır. İbn-i Atâ, zamânın büyük âlimlerinden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir. Vaktini, ilim öğrenmek ve öğretmekle, ibâdet ve Kur'ân-ı kerîm okumakla geçiren İbn-i Atâ, 923 (H.311) veya 931 (H.319) yılında vefât etti.

İbn-i Atâ, Yûsuf bin Mûsâ el-Kattân, Fadl bin Ziyâd, Cüneyd-i Bağdâdî, İbrâhim Mâristânî ve daha birçok âlimden ilim öğrenmiş, hadîs-i şerîf dinlemiştir. Kendisinden ise, Muhammed bin Ali bin Atabiş en-Nâkid, İbn-i Hafîf ve daha birçok âlim ilim öğrenmiş, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İbn-i Atâ için, Ebû Saîd Harrâz: "Tasavvuf, güzel ahlâktır. Ben bunun ehli olarak, Cüneyd-i Bağdâdî ve İbn-i Atâ'dan başkasını görmedim." Ebü'l-Hüseyin Muhammed bin Îsâ bin Hâkan "O, gece ve gündüz iki saat uyurdu." Abdullah bin Muhammed es-Seczî ise; "Ben evliyâ

arasında ondan daha idrâk ve anlayış sâhibi birini görmedim." demiştir.

İbn-i Atâ'nın, çok güzel on erkek evlâdı vardı.Bir gün onlarla berâber sefere çıkmıştı. Yolda eşkıyâlar çevirdi.Eşkıyâların reisi, İbn-i Atâ'nın gözü önünde çocuklarını sırayla öldürdü. Çocuklarının her birinin öldürülüşünde, başını semâya kaldırarak, gülümsüyordu. Sıra sonuncu çocuğa geldiğinde, çocuk babasına dönerek: "Sen ne kadar şefkatsiz bir babasın. Dokuz yavrunu öldürdükleri hâlde, hiç sesini çıkarmıyorsun ve gülüyorsun." dedi. İbn-i Atâ oğluna dönerek: "Babasının ciğerpâresi! Bunu yapan zâta bir şey söylenmez ki! Aslında O, biliyor ve görüyor. Dilerse hepsini korumaya da kâdirdir." dedi. Bunun üzerine eşkıyâ reisinde bir hâl hâsıl oldu ve İbn-i Atâ'ya: "Şâyet bu sözlerini önceden söyleseydin, çocuklardan hiçbirini öldürmezdik." dedi ve oğlunu serbest bıraktı. İbn-i Atâ bunun üzerine: "Takdir böyle imiş, söyleseydim bile bir şey değişmezdi." dedi.

İbn-i Atâ, çölde yolunu şaşıran bir talebesinin başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatır: "O çölde yolunu şaşırdı. Dolaşırken kendisini bir su başında buldu. Pınarbaşında çok güzel bir kız gördü. Kızın karşısında durdu. Kız ona; "Benden uzak ol." deyince, "Sen bütün varlığınla benim ol." dedi. Kız; "Şurada, öyle güzel bir kız var ki, ben ona hizmetçi bile olamam." dedi. O talebe dönüp o tarafa baktı. Kimseyi göremedi. Tekrâr kıza dönünce, kız ona: "Doğruluk ne kadar güzel, yalan ne kadar kötü, bütün varlığınla bana bağlı olduğunu iddia ediyorsun. Halbuki, benim yanımda, bir başkasına bakmak istiyorsun." dedi. Talebe utancından başını önüne eğdi. Başını kaldırdığında, karşısında kimseyi göremedi."

İbn-i Atâ'nın vefâtı şöyle anlatılır: Hallâc-ı Mansûr'u öldüren vezir, İbn-i Atâ'ya "Hallâc-ı Mansûr hakkında ne dersin?" diye sordu. İbn-i Atâ bu soru üzerine; "Sen kendi işlerine bak, evliyâ ile uğraşma." dedi. Vezir, Hallâc-ı Mansûr hakkında kötü sözler söylemeye başlayınca, İbn-i Atâ ona, "Sâkin ol! Doğru konuş!" dedi. Buna sinirlenen vezir, İbn-i Atâ'nın dişlerinin sökülmesini ve bunların, başına çakılması için emir verdi. İbn-i Atâ, bu eziyetin tesiriyle vefât etti.

İbn-i Atâ hazretleri buyurdu ki: "Tövbe, ilmin kötülediği her şeyden, ilmin methettiğine dönmektir."

"Kullara ve yaratılmış olan şeylere bakıldığında, Allahü teâlânın varlığı bilinir."

"Kim nefsine sünnetleri uygularsa, Allahü teâlâ onun kalbini mârifetle nurlandırır."

"Her velînin üç alâmeti vardır. Bunlar: Allahü teâlâ ile arasındaki sırrı saklamak, halkla arasında geçen muâmelelerde, duygularını hatâdan korumak, herkese aklı ve anlayışı ölçüsünde söylemektir."

"Kim amel ederek tövbesini düzeltirse, tövbesi kabûl olunur."

"Tâatın en fazîletlisi, her an murâkabe üzere olmaktır. Allahü teâlânın her an her şeyi gördüğünü unutmamaktır."

"Edep nedir?" denilince, "Râzı olunan, beğenilen şeyleri yapmandır." buyurdu.

"Bir kimsenin kalbinde, kendisini nefsin isteklerinden, kötülüklerden koruyacak kadar âhiret düşüncesi yoksa, bunları terk etmeye güç bulamaz."

"Tövbe inâbe ve icâbe tövbesi olmak üzere iki kısımdır. İnâbe tövbesi cezâ korkusu ile yapılan tövbedir. İcâbe tövbesi ise sırf Allah sevgisi ile yapılan tövbedir."

"Tevâzu, kim söylerse söylesin hakkı kabûl etmektir."

"Nefis, yaratılışı îcâbı edepsizdir, halbuki kul sürekli olarak edebe riâyet etmekle memurdur. Nefsin tabiatı îcâbı muhâlefet meydanında at oynatır, kul gayreti ile nefsin kötü arzularına ulaşmasını engeller. Nefsini dolu dizgin salıveren, şer ve kötü işlerde onun ortağı olur."

"En büyük ilim heybet ve hayâdır. Bir kimsenin kalbinden heybet ve hayâ duygusu gitti mi

artık onda hayır kalmaz."

"Halka ayrılık acısının tattırılmasındaki hikmet, Allahü teâlâdan başkasına güvenmelerini önlemektir."

"Edepten mahrum bırakılan bir kimse, bütün hayırlardan mahrum bırakılmış olur."

"Tevekkül; yüce Allah'a en iyi şekilde sığınıp, samîmî bir şekilde O'na muhtaç olmaktır."

"Sabır, musîbetler içindeyken bile edebe riâyet etmektir."

"Ahlâk iyi olmadıktan sonra, kılınan namazın, tutulan orucun çok olmasının önemi yoktur. Hattâ sadaka ve mücâhede (nefsini yenmeye çalışma) bile hiçtir. Bu yolda yükselenler, ne namazla, ne de oruçla yükseldiler. Ne sadaka ile, ne de mücâhede ile üstün dereceler buldular. Yükselen, ancak iyi huyla yükseldi. Çünkü Resûl-i ekrem efendimiz; **"Kıyâmet günü, bana en yakın olanınız, huy ve ahlâk bakımından en güzel olanınızdır."** buyurdu."

"Dünyânın geçici lezzetlerine dalan, hakîkatleri bulamaz. Bu lezzetlere dalması, onun kuvvetini azaltır."

"İtâatların en fazîletlisi, devamlı olarak Allahü teâlâyı düşünmektir."

"Nefsini tanımayan, âriflerin meclisinde bulunsun. Hikmet nûru ile aydınlanmak isteyen ise, ilim ve hikmet sâhiplerinin meclisinde bulunsun."

"En büyük ilim olan mârifetullahın neticesi, heybet ve hayâdır. Bir kimsenin kalbinden hayâ ve heybet duygusu gittiği zaman, artık onda hayır kalmaz."

"Allahü teâlâ için en sevimli şey, kulun dünyâdan yüz çevirmesi, O'na ulaşılacak en iyi vesile ise, kulun nefsinden vazgeçmesidir."

"En iyi iş yapılmış, en iyi ilim söylenmiştir. Bu sebeple, şimdiye kadar yapılmamış bir işi yapma, söylenmedik sözü söyleme."

GÜZEL AHLÂK

İbn-i Atâ bir gün dostlarına; "Yükselenler ne sebeple yükselirler?" diye suâl etti. Orada bulunanlardan bir kısmı; "Çok oruç tutmakla." dedi. Bir kısmı; "Nefse istemediği şeyleri zorla yaptırmaya çok devâm etmekle." dedi. Diğer bir kısmı da; "Kendinin muhâsebesini yapmakla, nefsi hesâba çekerek doğruya yönelmekle." dedi. Bir kısmı ise; "Cömertlik yapmakla." dedi. Bunun üzerine İbn-i Atâ; "Yüksek derecelere üstünlüklere kavuşanlar, ancak güzel ahlâk ile kavuştular. Allahü teâlâya mahlûkât içinde en yakın olan, Muhammed aleyhisselâmdır. O'nun yolunda olanlar, güzel ahlâk sâhibi olanlardır." buyurdu.

1) Târih-i Bağdât; c.5, s.26

2) Tabakât-ı Sûfiyye; s.265

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.302

4) Sıfât-üs-Safve; c.2, s.287

5) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.57

6) Risâle-i Kuşeyrî; s.135

7) Nefehât-ül-Üns; s.191

8) Tabakât-ül-Evliyâ; s.59

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.158

İBN-İ ATÂULLAH;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ahmed bin Muhammed'dir. İbn-i Atâullah İskenderî,

Tâcüddîn-i İskenderî adlarıyla meşhûr olmuştur. Mâlikî mezhebi âlimlerinin ve Şâzilî tarîkatının büyüklerindendir. 1309 (H. 709) senesinde Mısır'da vefât etti. Kabri, Karâfe Kabristanındadır.

İbn-i Atâullah hazretleri, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî ile Yâkût-i Arşî'den ilim öğrenip feyz ve bereketlerinden istifâde etti. Tasavvufta Ebü'l-Abbâs Mürsî hazretlerinin sohbetlerinde kemâle erdi. Tefsîr, hadîs, fıkıh, nahiv, usûl ve benzeri ilimlerde söz sâhibi olan âlimlerden oldu. Kâhire'de yerleşerek, insanların doğru yola gelmesine, Cehennem'den kurtulmasına vesîle olmak için çok çalıştı. Allahü teâlânın emirlerini bildirmek ve yasaklarından sakındırmak için, insanlara devamlı vâz ve nasîhat ederdi. Zamânını, öğrendiği bütün zâhirî ilimleri ve Allahü teâlâyı tanımak için lüzumlu olan mârifet bilgilerini insanlara öğretmekle geçirirdi.

Haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübahların bile fazlasını terk eder, dünyâ malına hiç meyletmezdi.

En meşhûr talebesi Ebü'l-Hasan-ı Sübkî'dir. **Hikem-i Atâiyye, Letâif-ül-Minen** kitapları ile İbn-i Teymiyye'ye yazdığı reddiye çok meşhûrdur.

İbn-i Hümâm, kabrini ziyâret edip, Hûd sûresini okudu: **"Bir kısmı şakî bir kısmı saîddir."** meâlindeki âyete gelince, kabirden kendisine yüksek sesle: "Ey Kemâl, bizde şakî yoktur." sesini duydu. Bunun üzerine vefât ettiğinde burada defnolunmağı vasiyet etti.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, İbn-i Atâullah için; "Onun kıymetli sözlerinden daha mânâlı bir söz işitmedim. Kendi görüşünde olmayanlar bile, onun söylediklerinde bir hatâ ve kusûr bulamazlardı. Allahü teâlâ ondan râzı olsun." derdi.

Buyurdu ki:

"İki işten, nefsine ağır geleni yap! Çünkü, hak olan iş, nefse ağır gelir. Vâcibleri yapmakta gevşek davranıp, nâfile hayrâtı yapmaya çalışmak, nefsin isteklerine uymak alâmetlerindendir."

"Allahü teâlâ, her uzva vefâyı lâzım kıldı. Kalbin vefâsı; dünyâ ile meşgûl olmaması, hîle ve hased yapmamasıdır. Dilin vefâsı; gıybet etmemesi, yalan söylememesi, lüzumsuz boş şeyler konuşmamasıdır. Âzâların vefâsı; günah olan yerlere gitmemesi, müslüman kardeşine eziyet etmemesidir."

"Büyüklük, Allahü teâlâya mahsustur. İnsan, benliğini, küçüklük ve aşağılık toprağına gömmelidir. Çünkü gömülmeden bitenin, doğması ve büyümesi düşünülemez."

"Gönlünde günahlar ve dünyâ sevgisi olanın, kalbi nasıl parlar? Yahut, nefsi emmârenin arzularına göre hareket eden, Allahü teâlânın rızâsını nasıl kazanır? Gaflet ve günahlardan temizlenmeden, Allahü teâlânın huzûruna girmeyi nasıl ister? Çirkin işlerinden tövbe etmeyen, ince sırları anlamayı nasıl umar?"

"Her fırsat ve boş zamanlarda amel yapıp tâat üzere olmak, seni, nefsin hîlelerinden alıkoyar."

"Her günah, dalgınlık ve şehvetin aslı, nefsini beğenmektir. Her tâat uyanıklık ve iffetin esası, nefsini beğenmemektir."

"Kendinde bulunan gizli ayıbları araştırman, bilmediğin gâip şeyleri araştırmandan daha iyidir."

"Allahü teâlâ, bâzılarını kendi hizmetinde bulundurur. Bâzılarına kendi muhabbetini verir. Her ikisine de imdâd-ı ilâhî gelmiştir. Bunlar, Rabbinin ihsânıdır. İsrâ sûresi 20. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Rabbinin ihsânı, hiç kimseden men edilmiş değildir."** buyruldu.

"Her sorulana cevap verenin, açıkça görülen her şeyi yorumlayanın, karşısındakilerin hâlini

hesâb etmeden her ilmi açıklayanın bu hareketleri, câhil olduğunu gösterir."

"Âhiret, mümin kullara mükâfat verme yeri olarak yapılmıştır. Çünkü bu dünyâ, onlara yapılacak ihsânlara müsâit değildir. Çünkü mümin kulların değeri, mükâfâtlarının fâni olan bir yerde verilmesinden üstündür."

"Amelinin semeresini dünyâda görmek, âhirette makbûl olmaya işârettir.

Allahü teâlâ katındaki kadrini, değerini bilmek istersen, seni hangi işlerde bulundurduğuna dikkat et!"

"İhtiyâcı olmadığı hâlde bir kimseye tâati nasîb eden Allahü teâlânın, bedene ve bâtına âit nîmetlerde hiç eksiklik yapmayacağını bilmek lâzımdır."

"Âriflerin Allahü teâlâdan dileği, O'na hakîkî kulluk yapabilmek ve Allahü teâlânın emirlerini yerine getirebilmektir."

"Âlemin dışı güzel, içi ibrettir. Nefs, dışının güzelliğine, kalb, içinin ibretlerine bakar."

"İhtiyâcını sakın O'ndan başkasından isteme! Sana gelen, O'ndan gelir. O'ndan başkasından nasıl istenir ki? O'ndan başkası kendi ihtiyâcını gideremezken, kendisinden isteyenin ihtiyâcını nasıl görsün, istediğini versin?"

"Ne kadar şaşılsa yeridir ki, bir kimse, ayrılmayacağı şeyden kaçıyor ve onunla kalmayacak olan dünyâyı istiyor. Gözleri kör değilse de, sînesindeki kalb kördür."

"Kalbin ölü olmasının alâmetlerinden biri, insanın kaçırdığı iyiliklere üzülmemesi ve yaptığı kötülüklere pişmân olmamasıdır."

"Eğer adâletle muâmele olunursan, küçük günahlardan bile helâk olursun. Allahü teâlâ ihsân ile muâmele ederse, büyük günâhın da olsa kurtulursun."

"Zulmet nefsin askeri, ordusu olduğu gibi, nûr da kalblerin askeridir. Allahü teâlâ bir kuluna yardım etmek isteyince, nûr askerleri ile imdâd edip, zulmetten onu uzak eder."

"İbâdetine, senden meydana geldi diye sevinme, Allahü teâlânın lütfu ile, ibâdetin sende meydana geldiğine sevin. Bunlar, Allahü teâlânın ihsânı ve rahmeti iledir, de."

"Nîmetlere şükretmeyen, elden çıkmalarına çalışmış olur. Nîmetlere şükreden, onları en kuvvetli bağlarla bağlamış olur."

"O'nun yolunda kötülük üzere olduğun hâlde, sana ihsânları devâm ediyorsa, bunların istidrâc, yâni seni felâkete götüren şeyler olmasından kork. A'râf sûresi 182. âyet-i kerîmesi, meâlen; **"Onları, bilemiyecekleri yönden azar azar helâke yaklaştırırız."** bunu haber vermektedir."

"Her kusurdan münezzeh olan Rabbim! Dostlarını, evliyânı öyle yaptın ki, onları bulan sana kavuşuyor ve sana kavuşmayan, onları tanımıyor."

"İki iş arasında durakladığın, iki şey arasını ayıramadığın zaman, hangisinin nefse daha ağır geldiğine dikkat et ve onu yap. Çünkü nefse ağır gelen, ancak doğru, hak olandır."

"Şehveti kalbden, kökünden söküp koparan, Allah korkusu, yâhut kalbden taşacak kadar O'na olan sevgidir."

"Senin ibâdetinin O'na faydası olmadığı gibi, isyânının da hiçbir zararı yoktur. İbâdetleri, iyilikleri emir, günah ve kötülükleri yasak etmesi, hep senin içindir."

"İlimde esas, Allah korkusudur. İlmin yanında korku olursa, bu ilmin sana faydası vardır. Yoksa o ilim, senin için noksanlık ve vebâl olur."

"Boynu büken, ihtiyaç duyuran kusur, büyüklük ve kibir veren ibâdetten iyidir."

"Namaz, kalbi günah kirlerinden temizler. Gayb perdelerini açar."

"Bu vücûd binâsının direğini yıkmamak ve iyiliklerini atmamak lâzımdır. Devamlı olan âhireti, geçici olan dünyâdan daha çok seven, akıllıdır. Nûru parlar, müjdeleri görünür. Böylece o, bu dünyâya kızarak yüzünü bundan çevirir. Bu dünyâya iltifât etmez, gönül vermez. Dünyâyı vatan ve mesken edinmez."

"Mahbûbundan, sevdiğinden karşılık bekleyen ve ondan maksadını, dileğini isteyen sâdık bir seven değildir. Çünkü muhib, seven, elinde olanı sevgilisi için verendir, sevdiğinde olanı almak isteyen değil."

"Yâ Rabbî! Sen ihsânını kesmezken, senden başkasından nasıl bir şey istenir?"

"Ey evliyâsına heybet elbisesini giydiren!Onlar, izzetinle azîz olmuşlardır. Sen, zikredicilerden önce zikredicisin! Sen, kulların sana yönelmesinden evvel ihsân edicisin. İstiyenlerin istemesinden önce veren cömertsin. Vehhâbsın, çok hîbe edicisin. Sonra, bize hîbe ettiklerinle sana geliyoruz."

"Yâ Rabbî! Muhakkak ki, kazâ ve kaderin bana gâliptir. Beni, şehvet zinciri ile kuvvetlenmiş nefsin arzuları esir ettiler. Sen bana yardım et de kurtulayım. Beni kimseye muhtâc etme! İhsânınla, kendi isteklerimi bile arzu etmeyeyim. Evliyânın kalblerini nûr güneşleri ile aydınlatan sensin. Seni bununla bilirler, tanırlar. Birliğini bununla söylerler. Senden başkasını sevmesinler, başkasına sığınmasınlar diye, sevdiklerinin kalblerinden düşmanların sevgisini çıkaran sensin! Herkes onlara yabancı, fakat sevdikleri sensin. Cihan karşılarına dikilse de, onlara hidâyet veren, yol gösteren sensin. Seni kaybeden ne bulur? Seni bulan ne kaybeder? Senden başkasına râzı olan zarardadır. Sana baş kaldıran hüsrândadır."

"İbâdet ve tâatları zamânında hemen yap. Sonra yaparım, diye geciktirmen onları yapmana mâni olabilir."

"Nîmetlerin çokluğu, seni, onların şükrünü yapmaktan alıkoymasın."

"Sözü ve hareketleri ile sana Allahü teâlâyı ve âhireti hatırlatmıyan kimse ile arkadaş olma."

"Nefsinden râzı olmayan câhil bir kimse ile arkadaş olmak, nefsinden râzı ve memnun olan bir âlim ile arkadaşlık etmekten daha hayırlıdır. Çünkü nefs, dâimâ insanın kötülüğünü ister. Ondan nasıl râzı olunabilir."

"Faydalı ilim; aydınlığı, gönül ve kalbe yayar, kalbdeki perdeleri kaldırır."

"Amellerin en hayırlısı, onunla birlikte Allah korkusu meydana gelendir."

KİMLERİ GÖRDÜN?

Talebelerinden biri hacca gitmişti. Kâbe-i muazzamayı tavâfı esnâsında, hocasıTâcüddîn-i İskenderî'yi gördü. Ayrıca sa'y ederken, Arafât'ta vakfeye dururken yine hocasını gördü. Hac vazîfesini bitirince, Mısır'a döndü, arkadaşlarına, hocalarının hac için Mekke-i mükerremeye gidip gitmediğini sordu. Onlar da, gitmediğini ve her gün kendilerine ders verdiğini söylediler. Hocasının huzûruna varınca, hocası; "Bu seferinde kimleri gördün?" deyince; "Efendim, zât-ı âlinizi gördüm." diye cevap verdi. İbn-i Atâullah hazretleri de; "Allahü teâlâ, sevdiği kullarına, istediği yere bir anda gitme kuvvetini ihsân etmiştir." buyurdu.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.121

2) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.1, s.273, 275

3) Câmiu Kerâmat-il-Evliyâ; c.1, s.317

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî); c.9, s.23

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.20

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1152

7) Hikem-ül-Atâiyye, Süleymâniye Kütüphânesi, Reşîd Efendi kısmı, No: 1013

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.73

İBN-İ AYDERÛSÎ;

Hicaz'da yetişen büyük velîlerden. İsmiMuhammed bin Ali bin Abdullah'tır. Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) neslinden yâni seyyiddir. Meşhûr âlim ve evliyâlar âilesi olan Ayderûsî âilesine mensub olduğu için, İbn-i Ayderûsî diye şöhret bulmuştur. Mekke-i mükerremede doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1655 (H.1066) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti. Kabri, babasının kabrinin yanındadır.

Ömrü Mekke-i mükerremede geçen İbn-i Ayderûsî, küçük yaşta ilim tahsîline başladı ve Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Büyük âlim ve velî bir zât olan babasının sohbetlerinde bulundu. Babasından çok istifâde etti. Zamânının diğer âlimlerinden ilim öğrendi. Şeyh Abdülazîz Zemzemî ve Şeyh Abdülkâdir Taberî'den fıkıh ilmini tahsîl etti.Zamânındaki velîlerin sohbetlerinde bulunup, tasavvuf yolunda ilerledi. İlimde ve fazîlette devrinin ileri gelen âlimlerinden ve evliyâsından oldu. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp onların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermeleri için çalıştı. Uzun müddet Minâ'da ikâmet etti. Zamânın devlet adamlarıyla görüşüp onlara emr-i bil-mârûf ve nehy-i ani'l-münker vazîfesinde bulundu. Gerek devlet adamları, gerekse diğer insanlardan, saygı ve iltifât gördü. Onun ilim meclislerinde ve sohbetlerinde pekçok âlim ve velî yetişti.

Bir gün bir köylü gelip, Muhibbî'ye Ayderûsî'nin kim olduğunu sordu. O da onu işâret etti. Köylü gidip selâm verdi. Ayderûsî ona; "Beraberinde getirdiğin ve nezrettiğin şeyi koy." buyurdu. Köylü, bunun karşısında çok şaşırdı ve dedi ki: "Efendim nezrim olan şeyi ve sebebini açıklar mısınız?" Ayderûsî tek tek îzâh edince, köylü hürmetle eğilip ellerinden öptü. Nezrini yerine getirdi.Sonradan da Muhibbî'ye; "Nezrettiğim şeyi Allahü teâlâdan başkası bilmiyordu." dedi.

Bir gün bir fakir gelip çok muhtaç olduğunu söyledi. Ayderûsî ona; "Şimdi Mekke şerîfine git, o senin ihtiyâcını görür." buyurdu. Fakir, Mekke şerîfine gitti. Bir kasîde söyleyerek hâlini arz etti. Şerîf bunun üzerine yerinden sıçrayıp, fakire elbise ve hediyeler verilmesini emretti.

Ömrünün sonlarına doğru, ileri gelenlerle görüşmez oldu. Kendini ibâdete verdi. Evliyâdan olan amca oğlunun meclisinde bulunmayı çok arzu ederdi. Bunu kendisi şöyle anlatır: "Onun vefâtına kadar dersinde bulundum. Çok duâlarına kavuştum. Duâlarının tesiri hemen görülürdü."

Vefâtına yakın yıllarda çâresi bulunamayan bir hastalığa tutuldu. Tatbik edilen ilaçlar hastalığına çâre olmadı. Uzaktan yakından gelenleri tarafından ziyâret edildi. O halde bile sevdiklerine nasîhat etmekten geri kalmadı.

1655 (H.1066) senesi Zilkâde ayı içindeki bir Cumâ günü, Cumâ namazından sonra Mekke-i mükerremede vefât etti. Ertesi gün babasının kabri yanında defnedildi. Cenâzesinde kalabalık bir cemâat bulundu. Hattâ kalabalık sebebiyle yollar geçilemez hâle geldi.

SELLER AKTI

Bir zaman Mekke-i mükerremede yağmur yağmadı ve kuyular kurudu. Hacıların gelme zamânı da yaklaşmıştı. Havuzlar bomboş bir durumdaydı. Mekke şerîfi de uzakta bulunuyordu. Şerîf, hâkime bir mektup gönderip ne yapıp yapıp havuzlara su temin etmesini bildirdi. Hâkim, vakit dar olması sebebiyle bir şey yapamayıp âciz kaldı. Doğruca İbn-i Ayderûsî'ye geldi. Durumu bildirip yardım istedi. Ayderûsî ona; "Hizmetçinize bir kaç koyun veriniz, o da fakirlere tasadduk etsin." buyurdu. Denileni yaptılar. Sabah olduğunda gökyüzü bulutlandı. Yağmur yağmaya başladı. Mekke

sokaklarında seller aktı. Bütün kuyu ve havuzlar su ile doldu.

1) Meşreu'r-Revî; c.1, s.195

2) Hülâsâtü'l-Eser; c.4, s.56

3) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.201

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.293

İBN-İ CEVZÎ;

Tefsîr, hadîs, târih ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi, büyük velî. Künyesi, Ebü'l-Ferec; ismi, Abdurrahmân; babasınınki Ali'dir. Nesebi hazret-i Ebû Bekr'e ulaşır. Ebü'l-Ferec, büyük dedesi Câfer-ül-Cevzî'ye âit "El-Cevzî" lakabından dolayı, "İbn-i Cevzî" diye meşhûr oldu. El-Kuraşî, Et-Teymî, El-Bekrî, El-Bağdâdî nisbeti de kendisine isnâd olunan sıfatlardandır.

İbn-i Cevzî'yi, İbn-i Teymiyye'nin talebesi olan İbn-i Kayyim el-Cevziyye ile karıştırmamalıdır. İbn-i Kayyim 1292-1350 (H.691-751) târihleri arasında yaşamıştır. Aralarında bir buçuk asırlık bir zaman farkı vardır. Ayrıca îtikâd ve fikrî bakımdan farklı şahsiyetlerdir. Ebü'l-Ferec Ehl-i sünnet, diğeri ise aşırı görüşleri dolayısıyla Ehl-i sünnetin başına ciddî gâileler açmış bid'at ehli biridir.

İbn-i Cevzî hazretlerinin doğum tarihi ihtilaflıdır. Kendisi bir yazısında şöyle demektedir: "Doğum tarihimi araştırmadım. Ancak, babam 1120 (H.514) senesinde vefât etmişti. Annem, babamın vefâtında benim üç yaşlarında olduğumu söyledi." Bu açıklamayla İbn-i Cevzî'nin doğumu 1117 (H.511) senesi olmaktadır.

İbn-i Cevzî Bağdât'ın Habîb Sokağında dünyâya geldi. Babası vefât ettiğinde, kendisi çok küçüktü. Ona annesi ve halası baktı. Beş yaşına basınca, halası, Ebü'l-Fadl bin Nâsır Mescidine götürdü. İbn-i Cevzî burada vâz dinlemeye başladı. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi.

Kendisi şöyle anlatır: "Hocam İbn-i Nâsır, beni küçüklüğümde birçok âlime götürdü. Onlardan ilim dinletti. Dinlediğim âlimlerin hepsinden bana icâzet (diploma) aldı. Hocalarımın büyüklüklerini bilen, onların hâllerine vâkıf olan arkadaşlarıma, hocalarımın herbirinden bir söz söyledim. Ders aldığım hocalarımın sayısı seksen yediydi."

Ebü'l-Ferec, Ebû Hâkim Nehrivânî'nin yanında yardımcıydı. İbn-üs-Senihal'in yaptırdığı medresede Ebû Hâkim, Ebü'l-Ferec'e fıkıh ve ferâiz okuttu. Bâb-ül-Özc'de Ebû Hâkim'in ders verdiği bir medrese vardı. Daha sonra Ebû Hâkim, bu medresede ders vermeyi tamâmen Ebü'l-Ferec'e bıraktı. Halîfe Müstadî, Ebü'l-Ferec'e çok hürmet ederdi. Ebü'l-Ferec halîfe için **El-Mesbah-ül-Mudî' fî Devlet-il-Mustadî** adlı eseri yazdı. Ayrıca **En-Nasrü alâ Mısr** adlı eseri de yazıp, halîfeye sundu. Bunun üzerine halîfe ona, Bâb-ı Bedr'de kendi huzûrunda vâz etmesi için, 1172 (H.568) senesinde izin verdi. Ayrıca pekçok hediye gönderdi.

Ebü'l-Ferec, daha sonra Darb-i Dinâr'da bir medrese yaptırdı. Orada ilk dersi 1174 (H.570) senesinde verdi. Medresenin açıldığı ilk gün, çeşitli ilimlerden on dört ders verdiği bildirildi. Aynı sene kürsüde Kur'ân-ı kerîmi tefsîr etmesi son buldu. Binefşa'da bulunan medreseyi Ebû Câfer bin Sabbâg'dan teslim aldı. Vakıf defterine şöyle yazdı: "Burası İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in talebeleri için vakfedilmişti. Şimdi bana teslim edildi."

Medresede ders verdiği zaman, Kâdı'l-Kudât, Hacîb-ül-Bâb ve Bağdât fukahâsı hazır bulundu. Kendisine hilât giydirildi. Ebü'l-Ferec'in derslerini dinlemeye gelen halk, medresenin kapısında birikti. O da, üsûl ve fürû' hakkında birçok ders verdi. Anlatmasındaki güzellik, iknâ etme ve senetleri ortaya koymadaki üstünlüğü, bid'at ehli ve îtikâdı bozuk

olanların kalplerine büyük bir üzüntü verdi.

Bir ara Eshâb-ı kirâm düşmanlığı çoğaldı. Mahzen sâhibi (Hazîne bakanı) halîfeye mektup yazdı. Mektupta; "Eğer sen İbn-i Cevzî'den yardım istemezsen, Eshâb-ı kirâm düşmanlarıyla mücâdele edemezsin." diye bildirdi. Halîfe de İbn-i Cevzî hazretlerine yardım etmesi için mektup yazınca, o da vâz kürsüsünden insanlara şöyle hitâb etti. "Emîr-ül-Mü'minîn'e Eshâb-ı kirâm düşmanlarının çoğaldığı haberi ulaşmış. Bid'at ehli olanları yok etmek için fermân çıkardı. Size söylüyorum. Halktan Sahâbeye dil uzatanları duyarsanız bana haber verin. Onun evini başına yıkayım. Ömür boyu hapse attırayım. Eğer vâizlerden birisi de Sahâbeyi zemmederse, onlara da aynı şekilde zemmetmeyi yasaklıyorum." Bu vâzın tesiri büyük oldu.Halk, Eshâb-ı kirâm düşmanlarından uzaklaştı.

1178 (H.574) senesi Âşûre günü, İbn-i Cevzî, halîfenin de hazır bulunduğu bir cemâate vâz verdi. Vâz esnâsında halîfeye hitâben "Allahü teâlâ seni insanların başına âmir olarak vazifelendirdi. Birinin sana teşekkür eden olmasını istemez misin?" deyip, hapistekilerin durumunu imâ edince, halîfe bütün tutukluları serbest bıraktı.

Ebü'l-Ferec beş medresede ders verdi. Yüz binden fazla kişi onun vâzları sebebiyle tövbe etti. Binlerce kişi Eshâb-ı kirâma düşmanlığı bıraktı. Vâzlarında o kadar insan toplanırdı ki, başka hiçbir âlimin vâzında böyle kalabalığa rastlanmazdı. Vâz meclislerinde halîfe, vezîr, sahib-ül-mahzen (hazîne bakanı) ve büyük âlimler bulunurdu. Ebü'l-Ferec ibni Cevzî'nin vâz meclislerinin benzeri yoktu. Onun verdiği vâzlar büyük faydalar sağladı. Gâfilleri uyandırdı. Câhiller onun sözlerinden çok şeyler öğrendiler. Günahkârlar onun meclisinde tövbe ettiler. Birçok müşrik, orada müslüman oldu.

İbn-i Cevzî hazretleri, her yedi günde bir, Kur'ân-ı kerîmi hatm ederdi.Cumâ namazı ve vâz vermek hâriç, evinden hiç çıkmazdı. Aslâ kimse ile şaka yapmazdı. Helâl olduğu kesin olarak bilinmeyen şeyi yemezdi. Bu âdetini ömrünün sonuna kadar devâm ettirdi.

İbn-i Cevzî'nin sûreti latîf, görünüşü tatlı, sesi yumuşak, hareketleri ölçülü, latîfeleri çok güzel idi. Zamanını boşa geçirmezdi. Bir günde dört forma yazardı. Bir senede elli veya altmış cild kitap ortaya çıkardı. Her ilimden bilgisi vardı. Fakat tefsîrde a'yândan (büyüklerden), hadîste hâfızlardan, târihte geniş bilgisi olanlardandı. Hanbelî fıkıh ilminde imâmdı. Vâzlarında çok güzel kâfiye yapması, kendisine has bir alışkanlığıydı. Kitaba bakmadan konuşursa çok güzel, rivâyetle konuşursa çok edebli idi. Sıhhatini korumağı gözetirdi. Mizacı latîf idi. Aklında kuvvet, zihninde keskinlik ifâdesi vardı. Daha çok piliç yerdi. Meyve yerini tutan içeceklerden içerdi. Kıymetli elbiseler giyerdi. Elbiseleri, beyaz yumuşak kumaştan ve güzel kokuluydu. Yetim olarak büyüdü. Hazır cevap olan İbn-i Cevzî, tatlı espiriler yapardı."

İbn-i Cevzî, Rükn Abdüsselâm isminde bir zâtın iftirâsıyla Vâli tarafından hapse atıldı ve bir gemi ile Vâsıt'a getirildi. Vâli, İbn-i Cevzî için Derb-i Dinâr'da bir hücre ayırttırdı ve oraya hapsettirdi. İbn-i Cevzî, bu hücrede beş sene mahbus kaldı. Ona inanan halktan bir kısmı hücresine gelir, ondan vâz dinlerlerdi. İbn-i Cevzî onlara bâzı şeyleri yazdırırdı.

İbn-i Cevzî hapisteyken elbisesini kendi yıkar, yemeğini kendi pişirirdi. Suyu kuyudan kendisi çekerdi. Hamama gitmeye veya başka bir şey için yanında bekçi olduğu hâlde dışarı çıkmasına izin verilmezdi. Yaşı sekseni geçmişti. Hapiste zamanını Kur'ân-ı kerîm okuyarak ve Allahü teâlâya ibâdet ederek geçirirdi. Akşam ile yatsı arasında üç-dört cüz Kur'ân-ı kerîm okurdu.

İbn-i Cevzî'nin çok sevdiği oğlu Yûsuf, o hapisteyken büyüdü ve vâz vermeye başladı. Babası gibi çok güzel vâz veriyordu. Vâzlarının güzelliğini halîfe Nâsır'ın annesi de duydu. Kendinin de bulunacağı bir mecliste vâz vermesini, İbn-i Cevzî'nin oğlundan istedi. O da; "Babam, oğlunuz halîfe Nâsır tarafından hapsettirildi. Eğer onu serbest bıraktırırsanız, biz de sizin isteğinizi yerine getiririz." diye halîfenin annesine haber gönderdi. Bunun üzerine

halîfenin annesi, halîfe Nâsır'dan İbn-i Cevzî'yi serbest bırakmasını istedi. O da İbn-i Cevzî'nin serbest bırakılmasını emretti. İbn-i Cevzî, hapisten kurtulunca Bağdât'a döndü. Bağdât halkı onu büyük bir sevinç içinde karşıladı. Cumartesi günü Ümmül Halîfe Türbesinin yanında vâz vereceği halka duyruldu. Halk Cumâ namazından sonra türbenin etrâfında yer tutmaya başladı. O gece çok yağmur yağdı. Yollar su ile doldu. Halk, gece yağmur dinince hemen yerleri temizlediler. Kireç ve toprak serpip, yaygılar yaydılar. İbn-i Cevzî hazretleri, sabah erkenden vâz kürsüsüne çıktı. Medreselerde ders veren âlimler ve büyük evliyâ da orada hazır bulundular. İbn-i Cevzî'nin sesi Allahü teâlânın bir lütfu olarak kalabalığın en sonundakine kadar gidiyordu.

İbn-i Cevzî, 1201 (H.597) senesi Ramazân-ı şerîf ayının yedisinde Cumartesi günü, Ümmül Halîfe Türbesinin yanında son vâzını verdi. Bu vâzdan sonra beş gün hasta yattı. Cumâ gecesi akşam ile yatsı arasında evinde vefât etti. İbn-i Cevzî'yi Ziyâeddîn bin Sekîne ve Ziyâeddîn bin el-Cübeyr seher vaktinde yıkadılar. Sabahleyin, bütün Bağdât halkı evin önüne toplandı. Dükkânların hepsi kapatıldı. Tâbutu vâz verdiği yer olan Ümmül Halîfe Türbesinin altına götürüldü. Oğlu İbn-i Kâsım namazını kıldırdı.

Sonra Mensûr Câmiine götürüldü. Burada da cenâze namazı kılındı. Çok kalabalık vardı. Görülmemiş bir gündü. Ahmed ibni Hanbel'in kabrinin yanında kazılmış mezara, ancak Cumâ namazı vakti ulaşıldı. O sene Ramazan ayı Temmuz'a rastladığı için çok sıcaktı. İbn-i Cevzî'nin vefâtına insanlar çok üzüldü ve ağladılar. Ramazan ayı boyunca kabri yanında hatimler okuyarak geceleyenler oldu.

Pegamber efendimizin hadîs-i şerîflerini yazdığı kalemleri açarken çıkan küçük yonga parçacıklarını topladı ve kendisi: "Ben ölünce, beni yıkayacağınız suyu bunlarla ısıtınız." diye vasiyet etti. İbn-i Cevzî hazretlerinin vasiyeti yerine getirildi. Yonga parçacıkları suyun ısınmasına yettiği gibi, bir mikdâr da arttı."

İbn-i Cevzî buyurdu ki: "Kim kanâat ederse, geçimi iyi olur. Kim tama' ederse (dünyâ lezzetlerini haram yollardan ararsa), geçim sıkıntısı çeker."

"Hâin korkak, sâlih cesur olur."

"İyi niyetle mal kazanmak, mal kazanmamaktan iyidir."

"Dünyâ arzuları olmayan kimsenin sultanlarla görüşmesinde zarar yoktur."

"Dünyâ, Allahü teâlânın evidir. sâhibinin izni olmadan bu evde tasarrufta bulunan hırsızdır."

Bir gün münâcâtında buyurdu ki: "Yâ İlâhî! Senden haber veren dile azâb etme! Sana delâlet eden ilimlere bakan göze de azâb etme! Senin hizmetinde yürüyen ayağa, Resûlünün hadîslerini yazan ele de azâb etme! İzzetin hakkı için beni Cehennem'e atma! Cehennem ehli de, dünyâ da biliyordu ki, ben senin dînini muhafaza etmeğe çalıştım.

Yâ Rabbî! Senin için dökülen göz yaşlarına rahmet et! Sana kavuşamadığı için yanan ciğere rahmet et! Sana karşı âcizim, yalvarırım."

İbn-i Cevzî'nin bir hayli eseri vardır. Kendisi, üç yüz kırktan fazla olduğunu söylemektedir. Hadîs ve hadîsin bölümlerine dâir yazdığı kitaplar gibi kimse tasnif yapmamıştır. Bir eser yazarken, kitâbın tertîbini, bâblara ayrılmasını güzel yapardı. Toplama ve yazma konusunda çok kâbiliyetliydi.

Kendisi "İlk tasnif ve telif ettiğim eser, on üç yaşındayken Kur'ân-ı kerîm ilimleri ve Kur'ân-ı kerîm ilimleriyle ilgili tasniflerin tesbiti kitabıdır." demektedir.

Bilinen eserlerinin bazıları şunlardır:

1) Zâd-ül-Mesîr fî İlm-it-Tefsîr: Dört cildlik bir eserdir. **2) Teysîr-ül-Beyân fî Tefsîr-il-Kur'ân, 3) Teysîr-ül-Beyân fî Tefsîr-il-Garîh, 4) Garîb-ül-Garîb, 5)**

Nüzhet-ül-Uyûn, 6) El-İşâretü ilel Kırâat-il-Muhtâre, 7) Tezkiret-ül-Müntebihi fî Uyûn-il-Müştebeh, 8) Fünûn-ül-Efnân fî Uyûni Ulûm-il-Kur'ân, 9) Vird-ül-Egsân fî Fünûn-il-Efnân, 10) Umdet-ur-Râsih fî Ma'rifet-il-Mensûh ven-Nâsih, 11) El-Musaffâ, 12) Sebt-üt-Tesânif fî Usûl-id-Dîn, 13) Muntekâd-ül-Mu'temed, 14) Minhâc-ül-Vüsûl ilâ İlm-il-Usûl, 15) Beyân-ü Gaflet-ül-Kâil bi Kademi Ef'âlil İbâd, 16) Gavâmid-il-İlâhiyyât, 17) Meslek-ül-Akl, 18) Minhâc-ü Ehl-i İsâbe, 19) Es-Sirr-ül-Masûn, 20) Def'u Şübhe-tit-Teşbîh, 21) Er-Reddü alel Müteassıbil Anîd, 22) Telbîs-ül-İblîs, 23) El-Mugnî, 24) El-Vefâ.

KIZI O'NUN NİKAHI ALTINDA BULUNANDIR

Bağdât'ta Ehl-i sünnet ile bid'at fırkaları arasında mücâdele çıktı. Hangi tarafın haklı olduğu hakkındaki konuşma uzadı. İki taraf da İbn-i Cevzî'nin cevâbına râzı olup, hükmünü, geçmişi kapatacak bir belge olarak kabûl edeceklerdi. İçlerinden birisi İbn-i Cevzî'ye; "Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah efendimizden sonra, insanların, yâni ümmetin en üstünü kimdir?" diye sordu. İbn-i Cevzî hiç düşünmeden; "Kızı, O'nun nikâhı altında bulunandır." dedi. İki taraf da bu söze râzı oldular. Çünkü hazret-i Ebû Bekr'in kızı, Peygamber efendimizin nikâhı altında ve Resûlullah efendimizin kızı da hazret-i Ali'nin nikâhı altında idi. Bu cevâbı her iki taraf da kendilerine çektiler.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.157

2) Zeylü Tabakât-ıHanâbile; c.1, s.399

3) Tezkiret-ül-Huffâz; c.4, s.1342

4) Miftâh-üs-Se'âde; c.1, s.254

5) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.140

6) Tabakât-ül-Müfessirîn; (Dâvûdî); c.1, s.270

7) Tabakât-ül-Müfessirîn (Süyûtî); s.17

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1089

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.180

İBN-İ FÂRİD;

Mısır'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Ömer, babasınınki Ali'dir. Künyesi Ebû Hafs olup, Sultân-ül-âşikîn (âşıkların sultânı) ve Şerefüddîn lakabları vardır. İbn-i Fârid diye meşhur oldu. Resûlullah efendimizin süt annesi Halîme'nin mensup olduğu Benî-Sa'd kabîlesine mensuptur. 1180 (H.576) senesinde Mısır'da doğup, 1238 (H.636) senesinde yine burada vefât etti. Mısır'da Karâfe denilen yere defnedildi.

İbn-i Fârid, aslen Sûriye'nin Hama şehrindendir. Babası, buradan Mısır'a gelip yerleşmiştir. İbn-i Fârid'in babası, devlet kademelerinde, haksızlığa uğrayanların haklarını kazanmalarında yardımcı olduğu için kendisine Fârid denmiştir. Daha sonra, kâdılık işi ile meşgûl olmuştur. Fârid âilesi, ilim yanında, haramlardan ve şüphelilerden sakınma hususunda örnek olmaları ile tanınır. Bu âilenin mensupları dînin emir ve yasaklarına uymakta ziyâdesiyle gayret gösterirlerdi. İbn-i Fârid, böyle bir âilede yetişti. Biraz büyüyünce, Şâfiî fıkhı ile meşgûl oldu. İbn-i Asâkir'den hadîs-i şerîf ilmini aldı. Büyük hadîs âlimi Münzirî ve başkaları kendisinden hadîs-i şerîf rivayet etti. Sonra tasavvuf yoluna ve yalnızlığa meyletti. Dünyâ sevgisinden ve bağlarından sıyrılmaya çalıştı. Babasından izin alır, Mukattam Dağı taraflarına, vâdilere, Kâhire'deki Karafe harâbelerindeki terk edilmiş bir vaziyette bulunan mescidlerden birine gider, bir müddet oralarda kalırdı. Babasının hakkına riâyet edip gönlünü almak için, günde bir-iki kere yanına giderdi.

İbn-i Fârid, bundan sonrasını şöyle anlatır:

Babam vefât edince, her şeyden uzaklaşıp, tamâmen kendimi bu yola verdim. Fakat bu şekilde bana hiçbir şey hâsıl olmadı. Nihâyet bir gün, Mısır medreselerinden birisine girmek istedim. Bu sırada medrese kapısında, bakkal olan yaşlı bir zâtın abdest aldığını gördüm. Fakat, din kitaplarında, bildirilen şekilde abdest almıyordu. Önce kollarını, sonra ayaklarını yıkayıp, sonra başını mesh edip, daha sonra yüzünü yıkamıştı. Gönlümden; "Bu ihtiyar ne acâyiptir. Bu yaşta, bir müslüman memleketinde, medrese kapısında, müslümanların âlimleri arasında bulunuyor da, şöyle usûlüne uygun bir abdest alamıyor." düşüncesi geçti. Bunun üzerine o yaşlı zât bana bakıp: "Ey Ömer! Sana Mısır'da perdeler açılmaz, istediğini burada bulamazsın. Senin perdelerinin açılması ve istediğin Hicâz'da, Mekke-i mükerremede olsa gerek. Oraya git! İstediğin şeyin hâsıl olması yakındır." dedi.

Ben, onun evliyâullahtan olduğunu bilememiştim. Meğer o, böyle usûlüne uygun olmayan abdest almakla hâlini setredip gizlermiş. Bu durumları anlayınca, huzûrunda oturup: "Efendim, ben nerede, Mekke-i mükerreme nerede? Hac mevsimi değildir ki, bana arkadaş olacak birisini bulayım." dedim. Bunun üzerine eli ile işâret ederek; "İşte Mekke-i mükerreme önündedir." dedi. Baktığımda, Mekke-i mükerremeyi gördüm. Sonra o ihtiyardan ayrılıp, Mekke-i mükerremeye doğru yöneldim.ÊMekke-i mükerreme benim gözümün önünden kaybolmadı. Nihâyet Mekke-i mükerremeye vardım. Artık mânevî perdeler bir bir açılıyordu. Bundan sonra, Mekke-i mükerremenin dağlarında ve vâdilerinde dolaşmaya başladım. Öyle ki, kendimi hiç bilmediğim bir vâdide bulmuştum. Oradan Mekke-i mükerremenin uzaklığı, on günlük yoldu. Her gün Harem-i şerîfte beş vakit cemâatle namazda hazır bulunurdum. Bu yere gelip giderken, bir yırtıcı hayvan bana arkadaş olurdu. Deve gibi dizi üzerine çöküp: "Efendim! Bin, bin!" derdi.Her zaman binerdim. On beş yılım böyle geçti. Bir ara, ansızın o ihtiyar bakkalın sesi kulağıma geldi. "Ey Ömer! Kahire'ye gel. Vefâtımda hazır bulun." dedi. Bu söz üzerine Kâhire'ye gittim. O zâtın vefâtı yakın bir vaziyetteydi. Selâm verdim. Selâmımı aldı. Bana birkaç dînâr verdi. Bunlarla techiz ve tekfinimi yap. Bir dînâr daha verip, bunu da tâbutumu taşıyanlara ver. Karâfe'de falanca yere tabutumu koy, dedi. Sonra şunları söyledi: "Bu sırada dağdan aşağıya bir kimse iner. Onunla namazımı kıl. Sonra Allahü teâlânın dilediği şeyin olmasını bekle." Onun tavsiyesi üzerine hareket ettim. Tâbutunu dediği yere koydum. Dağdan bir kişinin aşağıya doğru indiğini gördüm. Kuş gibi süratliydi. Ayağının yere dokunduğunu görmedim. Fakat ben o şahsı tanıyordum. O, çarşıda dolaşır, herkes kendisiyle alay ederdi. Ensesine vururlardı. Yanıma gelince; "Ey Ömer, gel cenâze namazını birlikte kılalım." dedi. Biraz ileri varınca, yerle gök arasında, yeşil ve beyaz kuşların bizimle birlikte namaz kıldıklarını gördüm. Namazı bitirdikten sonra, büyük bir yeşil kuş, o kuşlar arasından aşağıya indi. Tabutun alt yanına kondu. O, tabutu tutup, diğer kuşların arasına karıştı. Hepsi tesbîh ederek uçtular ve gözlerimizin önünden kayboldular. Ben bu hâle çok hayret ettim. Sonra yanımdaki o zât bana; "Ey Ömer! İşitmedin mi ki, şehidlerin rûhları yeşil kuşların kursakları içindedir. Cennet'ten çıkıp, istedikleri yerde uçarlar. Bunlar kılıç şehidleridir. Muhabbet ve İlâhî sevgi şehidlerinin hem cesedleri ve hem de rûhları yeşil kuşların kursakları içindedir. Bu zât da onlardan birisidir." dedi.

İbn-i Fârid, Mekke-i mükerremeden Mısır'a dönünce, Ezher'de hatiplikle meşgûl oldu. İbn-i Fârid yolda giderken, insanlar yol boyunca toplanır ondan duâ isterlerdi. Elini öpmek için gayret gösterirlerdi. Ancak kimseye elini öptürmez, sâdece müsâfeha ederdi. Bir mecliste hazır bulunduğu zaman, o meclise sükûn, vakar ve huzûr hâkim olurdu. Elbisesi gâyet güzel olup, kokusu pek hoş idi. Zamanın önde gelen âlimleri, devletin ileri gelenleri, vezîrler, kadılar, zenginler ve fakirler onun meclisine koşarlardı. Yanında gâyet edeb ve terbiye üzere bulunurlardı. Huzûrunda pâdişâhların yanında konuşurlarken gösterdikleri titizlik ve dikkati gösterirlerdi. Kendisine gelenlere pekçok ikrâmda bulunurdu. Kimseden bir şey kabûl etmezdi. Bir seferinde Melik Kâmil kendisine bin dînâr göndermişti. O bunları almayıp, geri gönderdi.

İbn-i Fârid, orta boylu, nûrânî yüzlü bir zâttı. Vecd hâlinde yüzü daha çok nûrânî olurdu. Vücûdundaki terler, ayaklarının altından doğru yere inerdi. İbn-i Fârid'in heybetli görünüşü vardı. Allahü teâlânın kendisine muhabbet ve ünsiyetini nasîb ettiği, büyük ve mübârek bir zâttı.

Şems bin Umâre el-Mâlikî, İbn-i Fârid'in hâllerini ve kerâmetlerini inkâr eder, kabûl etmezdi. Şems bin Umâre, bir gün kardeşi Yûsuf'un ziyâretine gitmişti. Bu sırada çok susadı. O civarda, İbn-i Fârid'in kabrinin yanında bulunan testideki sudan başka hiçbir su bulamadı. Burada bulunan sudan içip susuzluğunu giderdi ve o günden sonra İbn-i Fârid hakkındaki yanlış düşüncelerinden, onun hâllerini inkârdan vazgeçti.

Tasavvuf büyüklerini, onların yüksek hâllerini ve kerâmetlerini inkâr edenlerden birisi, rüyâsında, kıyâmetin koptuğunu, büyük bir kabın içerisinde su kaynatıldığını, bu kabın bulunduğu yerden çıkan ateş kıvılcımlarının etrâfta uçuştuğunu, bu sırada insanların bölük bölük getirilip, bu suyun içerisinde, etleri, hattâ kemiklerine varıncaya kadar pişirildiklerini gördü. Bunun üzerine, onların kimler olduğunu sorunca, kendisine; "İbn-i Arabî ve İbn-i Fârid'in yüksek hâllerini ve kerâmetlerini inkâr eden kimseler oldukları söylendi."

İbn-i Fârid, bâzan Ravda denilen yerde Müştehâ diye bilinen mescide gider, akşam vakti buradan Nil Nehrini seyretmeyi severdi. Yine bir gün oraya gidiyordu. Birisinin, kalbinin parça parça olduğunu ifâde eden bir beyit okuduğunu duyunca, düşüp bayıldı. Ayılınca, o şahıs yine bu beyti okuyordu. İbn-i Fârid tekrar bayıldı. O şahıs oradan uzaklaşıncaya kadar, İbn-i Fârid'in bu durumu devâm etti.

İbn-i Fârid'in bir **Dîvan**'ı vardır. Bu **Dîvân** çok derin mânâları ihtivâ etmektedir. İbn-i Fârid, şiirlerinin çoğunu Mekke-i mükerreme vâdilerinde yazdı. **Dîvân'**daki kasîdelerden birisi de, **Kasîde-i Tâiyye**'dir. 750 beyittir. Tasavvuf büyükleri ve diğer ulemâ arasında pek meşhûrdur. Bu kasîdede; tasavvuf ile ilgili yüksek hâller, dînî ilimlerin hakîkatleri, yakînî mârifetleri, tasavvuf yolunda bizzat kendisinin diğer tasavvuf büyüklerinin kavuştuğu üstün hâlleri, pek yüksek bir ifâde ile şiir şeklinde söylenmiştir.

İbn-i Fârid şöyle der: **Kasîde-i Tâiyye**'yi tamamladıktan sonra, rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. Buyurdular ki: "Kasîdene ne isim koydun?" Ben de: "Yâ Resûlallah! **Levâîh-ül-Cinân** (Revâîc-ül-cinân) ismini verdim." dedim. O zaman Resûlullah; "Hayır, ona **Nazm-üs-sülûk** adını ver." buyurdu. Ben de, **Kasîde-i Tâiyye**'ye bu adı verdim.

Rivâyet edilir ki: İbn-i Fârid, vefâtından sonra rüyâda görülüp, niçin dîvanında Resûlullah efendimizi medh etmediği kendisine sorulunca, şu mânâdaki beyti söylemiştir: "Medh edenler ne kadar çok medh ederlerse etsinler, Resûlullah efendimiz hakkında her medhi eksik görüyorum. Hem Allahü teâlâ, O'nu lâyık olduğu şekilde medh etti. Bu medh karşısında, insanların medh etmesinin ne kıymeti olur?" demiştir.

İbn-i Fârid; "Resûlullah efendimizi anlatmak isteyenler, O'nun güzelliğini ve üstünlüğünü anlatmaya kalksalar, zaman biter, fakat, O'nun güzelliğini ve üstünlüğünü anlatmakla bitiremezlerdi." buyurdu.

SEVGİMLE DOLUSUN

İbn-i Fârid bir gece rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz ona: "Sen kime mensupsun?" buyurunca; "Süt vâlideniz Halîme'nin bağlı olduğu Benî-Sa'd kabîlesine" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz; "Bilakis senin nesebin bana bağlıdır. Yâni, sen benim sevgimle dolusun, benim sünnet-i seniyyeme bağlısın." buyurdu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.218

2) Nefehât-ül-Üns; s.615

3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.13, s.143

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.149

5) Miftâh-üs-Se'âde; c.1, s.100-201

6) El-A'lâm; c.5, s.55

7) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.445

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.340

İBN-İ HAFÎF;

Büyük velîlerden. İsmi Muhammed bin Hafîf eş-Şîrâzî, künyesi Ebû Abdullah, lakabı İbn-i Hafîf'dir. Babası sultan idi. 889 (H.276) senesinde Şîrâz'da doğdu. 981 (H.371)'de Şîrâz'da vefât etti. Zâhir ve bâtın ilminde zamânının en meşhûr âlimi ve büyük velîsi idi. Hakîkatlara dâir geniş bilgiye sâhipti ve büyük bir ifâde gücü vardı. İbn-i Hafîf, Ebû Tâlib Hazrec-i Bağdâdî'nin talebesiydi. Kettânî, Yûsuf bin Hüseyin er-Râzî, Ebü'l-Hüseyin Müzeyyen, Ebû Amr Dımeşkî, Hallâc-ı Mansûr, Cüneyd-i Bağdâdî ve birçok âlimin sohbetlerinde bulunmuş, onlardan ilim öğrenmiştir. Kelâm ilmini İmâm-ı Eş'arî'den öğrenen İbn-i Hafîf, Şâfiî mezhebindeydi.

Kendisinden ise, Ebü'l-Fadl Muhammed bin Câfer el-Husâî, Hüseyin bin Hâfız Endülüsî, Muhammed bin Abdullah Bakuya, Ebû Bekr Bâkıllânî ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet edip, ilim öğrenmiştir.

İbn-i Hafîf hazretlerinin gıdâsı her gece sâdece yedi kuru üzümdü. Hizmetçisi yedi tâne üzüm hazırlar ve onu yerdi. Bedenen hafîf, rûhen yüksek bir hâle sâhipti. Hizmetçisi bir gece sekiz üzüm verdi. Farkına varmadan bu sekiz kuru üzümü yedi. Kendinde önceki ibâdet ve zikir zevkini bulamayınca, hizmetçisine sorup yedi yerine sekiz verdiğini öğrendi. Hizmetçiye; "Bundan sonra sen benim dostum değilsin! Dost olsaydın bunu yapmazdın!" diyerek, hizmetinden uzaklaştırdı. Bu vazîfeyi başka bir talebesine verdi.

Tasavvufta yetişmesini şöyle anlatmıştır: "Karşılaştığım ve elinde tövbe ettiğim ilk zât, Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Yahyâ hazretleridir. Önce bana hadîs-i şerîf yazmayı emretti. Sonra tasavvufta yetiştirdi. İlk muâmelesi şöyle oldu: Beni çarşıya götürdü. Bir mescidin önünde oturup, et satan bir kasap geçinceye kadar bekledi. Kasaptan bir parça et satın aldı. Eti benim elime verip; "Bunu bizim eve götür, bırak gel." dedi. Eti elime aldım. Fakat insanlardan utanıyordum. Mescide girdim eti önüme koyup, bir hamal tutup onu taşıttırsam mı diye düşünüp, Allahü teâlânın yardımı ile; "Şeyh hazretlerine muhâlefet etmeyeceğim. Emrini yerine getireceğim." diyerek eti alıp götürmek için dışarı çıktım. İnsanlar bana bakıp; "O ne?" diye sordukça, utancımdan bir şey söylemiyordum. Eve varıp eti bırakıp geri döndüm. Utancımdan iyice terlemiştim. Hocamın yanına gelince, bana; "Ey evlâdım! İnsanlar seni melik çocuğu olarak bilip hürmet gösterirler. Nefsin o eti taşımaktan ne hâle geldi?" diye sordu. Ben de hâdiseyi aynen anlattım. Tebessüm edip; "Ey evlâdım! Senin işinden dolayı Allahü teâlâya hamdettim. Bunun karşılığını ilerde göreceksin." buyurdu.

İbn-i Hafîf, Allahü teâlâya çok ibâdet ederdi. Bâzan nâfile namazlarda bir rekatte on bin İhlâs-ı şerîf okurdu. Genellikle sabahtan akşama kadar bin rekat namaz kılardı, çok sadaka dağıtırdı. Bâzan halkın yanına çıkacak elbisesi kalmazdı. Her sene kırk defâ uzlete, yalnızlığa çekilirdi. Vefât ettiği sene de kırk defâ uzlete çekilmiş, bunların sonuncusunda vefât etmişti.

Kendisi şöyle anlatır: "Tasavvufta ilerlediğim ilk sıralarda hacca gitmek için yola çıktım. O zaman kendimi bir başka görüyordum. Bağdât'a geldiğimde,Cüneyd-i Bağdâdî'yi bile ziyâret etmedim. Çöl yoluna çıktığımda çok susamıştım, yanımda bir ip ve su kovası vardı. Bir kuyu gördüm. Bir ceylan bu kuyudan su içiyordu. Kuyunun başına geldim ve suyun dibe çekildiğini gördüm. Susuzluğa dayanamayarak; "Yâ Rabbî! Bu kulunun şu ceylan kadar da

mı değeri yoktur?" dedim. Sonra bir ses duydum. "O ceylanın yanında, ipi ve kovası yoktu. O bize güveniyordu." Bunun üzerine ipi ve kovayı attım ve yoluma devâm ettim. Bir süre gittikten sonra yine bir ses; "Ey İbn-i Hafîf! Biz seni nasıl sabredeceksin diye imtihan ettik. Şimdi geri dön ve suyunu iç!" dedi. Geri döndüğümde, kuyunun ağzına kadar dolu olduğunu gördüm ve suyumu içip abdest aldım. Medîne'ye varıncaya kadar hiç susamadım. Mekke'den geri dönüşümde Bağdât'a uğradım. Cumâ günü câmiye gittiğimde Cüneyd-i Bağdâdî'yi gördüm. Bana; "Eğer sabretseydin, su, ayaklarının altından fışkıracak ve arkandan akacaktı." dedi.

Yine şöyle anlatmıştır: "Gençliğimde bir zâtın yanına gitmiştim. Bende açlık eseri görünce, evine yemeğe dâvet etti. Önüme pişirilmiş, fakat tadı tuhaf bir et getirdi. Onu yemekten tiksinip yiyemedim. Bu halden o zât mahcûb oldu, ben de utandım. Sonra bir cemâatla yola çıktım. Bir ara yolumuzu kaybettik. Yanımızda yiyecek bir şey kalmamıştı. Birkaç gün açlığa sabrettikten sonra dayanamaz duruma geldik. En sonunda yiyemiyeceğim bir şey temin ettim. Tam bir lokma alacağım sırada, o zâtın evindeki yemek aklıma geldi. Kendi kendime; "Bu, o zâtın mahcûb olmasına sebep oluşumun cezâsıdır." dedim. Derhâl tövbe edip geri döndüm ve o zâttan özür diledim."

Kendisi şöyle anlatır: "Horasanlı bir genç, hacılara yoldaşlık ediyordu. Şirâz'a gelince hastalandı. Yanımızda sâlih bir zât ile hanımı vardı. O genci, bakmaları için onların evine gönderdim. O zât, bir gün ansızın geldi.Rengi değişmişti. Bana; "Allahü teâlâ ecrini yükseltsin. O genç vefât etti." deyince, ben; "Senin rengin niye böyle değişti?" diye sordum. "Genç dün gece bize, benim yanımdan ayrılmayınız. Bu gece benim işim tamamdır." dedi. Ben de evde bulunan yakınıma; "Gecenin ilk yarısı sen başında bekle, gecenin ikinci yarısı ben bekleyeyim." dedim. Nöbet sırası bana geldiğinde seher vaktine kadar gencin durumunu kontrol ettim. Birara uyuya kalmışım. Âniden bir ses; "Uyuyor musun? Halbuki Allahü teâlâ senin evine, akıl almaz şeyler göndermiştir." dedi. Titreyerek uyandım. Evimde bir takım sesler ve muazzam nûrânî bir aydınlık vardı. O genç, son nefesini vermek üzereydi. Elini ayağını uzattım. Genç, rûhunu teslim etti." diye anlattı. Bunun üzerine o zâta; "Bunları kimseye söyleme." dedim. Sonra techiz ve defin işleriyle uğraştık."

Şöyle naklederler: "Bir gün iki kişi uzak bir yerden İbn-i Hafîf'i ziyâret için dergâhına geldiler. Dergâhda bulamayınca nerede olduğunu sorup, Adudüddevle'nin sarayına gittiğini öğrendiler. Böyle bir evliyânın sultanların sarayında ne işi var? Ne yazık ki, bu zât hakkındaki kanâatımız çok iyi idi." dedikten sonra; "Çarşıyı şöyle bir dolaşalım." diye gittiler. Çarşıya vardıklarında, yırtık elbiselerini diktirmek için bir terziye gittiler. O sırada terzinin makası kaybolmuştu. Onlara, siz çaldınız dedi. Daha sonra onları zâbıtaya teslim etti. Adudüddevlenin sarayına getirdi. Ellerinin kesilmesi için Adudüddevle emir verdi. Fakat orada bulunan İbn-i Hafîf, bunlar o işi yapmamıştır, diyerek onları kurtardı ve o zâtlara dönerek; "Sizin kanâatiniz doğrudur. Fakat benim saraya gelmem, böyle işler içindir." dedi. O iki zât, sonra İbn-i Hafîf'in talebesi oldular.

Ebû Abdullah Muhammed bin Ber'a hazretleri diyor ki: Babam ile Mekke'de parasız kaldık. Ebû Abdullah bin Hafîf de yanımızdaydı. Güç hâl ile Medîne'ye geldik. Ben çocuktum, acıktım diyerek ağlardım. Babamı çok üzdüm. Babam dayanamadı. Hücre-i seâdete gelip; "Yâ Resûlallah! Bu gece sana misâfiriz." dedi. Bir yana oturdu. Gözlerini kapadı. Biraz sonra, başını kaldırıp güldü. Sonra ağladı. Gözünü açıp; "Resûlullah elime para verdi." dedi. Avucunu açtı. Paraları gördüm. Bunları hem kullandık, hem sadaka verdik. Rahatça Şirâz'daki evimize geldik.

Kendisi rüyâlarından birini şöyle anlatır: Bir gece rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm. Yanıma geldiler ve mübârek ayağının ucuyla beni uyandırdılar. Kendisine bakınca; "Bir kimse Allahü teâlâya giden yolu öğrenir, sonra bu yoldan ayrılırsa, Allahü teâlâ bu kişiyi, âlemde hiçbir kimseye vermediği bir azap ile cezâlandırır." buyurdular.

Vefât etmeden önce on yedi gün hiçbir şey yemedi. Ağzından misk gibi güzel bir koku yayılıyordu. Huzûrunda bulunanlar; "Böylesine güzel kokuya hiç rastlamadık." dediler.

Ahmed bin Muhammed şöyle anlatmıştır: Bir defâsında kulunç hastalığına yakalanmıştım. Sıhhatime kavuşmak için tabiblere gidip ilac aldım. Ne kadar uğraştıysam hastalıktan bir türlü kurtulamadım. Bir gece rüyâmda İbn-iHafîf hazretlerini gördüm. Bana; "Sana ne oldu?" diye sorunca; "Bu hastalık beni âciz bıraktı. Tabibler de çâre bulamadı." dedim. Bunun üzerine; "Üzülme. Yarın o hastalıktan kurtulacaksın. Artık acı çekmeyeceksin." buyurdu. Uyanınca, üzerimde hastalıktan eser kalmamıştı. Tam sıhhate kavuştum."

İbn-i Hafîf'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz; **"Eğer Allahü teâlânın katında, bütün dünyânın bir sinek kanadı kadar kıymeti olsaydı, kâfirlere bir yudum su vermezdi."** buyurdu.

İbn-i Hafîf buyurdu ki: "Nefsin kırılması, Allahü teâlânın dînine hizmet etmek ile olur."

"Dört şey talebeye zarûrî lâzımdır: "Birincisi; bir binek hayvanıdır, bu sabırdır. İbâdetlere yönelmede, günahlardan sakınmakta ve musîbetlere tahammülde ona binilir. İkincisi; oturup rahat edebileceği ve korunup barınacağı bir evdir, bu akıldır. Onunla şeytanın vesvesesinden ve nefsin helâk edici muhâlefetinden korunmak mümkün olur. Üçüncüsü; görenin beğeneceği güzel bir elbisedir, bu hayâdır. Bununla kötü iş ve sözlerden korunulmuş olur ve nefsi terbiye etmek mümkün olur. Dördüncüsü; aydınlatıcı bir kandildir, bu da faydalı ilimdir. Bu, talebeyi doğru yolda hidâyet nûruna ulaştırır."

"İnsanlara vasiyetim, şu altı şeyi muhâfaza etmeleridir: Birincisi; ahdi (anlaşmayı) muhâfaza etmektir. Ahde uymamak alçaklıktır. İkincisi; söz verince tutmaktır. Üçüncüsü; Allahü teâlâdan gelen bütün belâ ve musîbetleri, nefsine lâzım bilip tahammül etmektir. Dördüncüsü; her hâlde ve her durumda, Allahü teâlâyı unutmamak ve O'na ibâdet etmektir. Beşincisi; fakirliğine sabredip, gizlemektir. Altıncısı; Allah yolunda, O'na kulluk etmek için bulunmaktır."

"Sâlih bir insana en zararlı şey, nefsine kolaylık göstermesidir."

"Takvâ, seni Allahü teâlâdan uzaklaştıran her şeyden uzaklaşmandır."

"Tevekkül; olan şey ile yetinmek ve olmayan şeye râzı olmaktır."

"Kalbin olgunlaşması, Allahü teâlânın zikri ile olur."

"Îmân, Allahü teâlânın gayba âit bildirdiği bütün şeyleri, kalbin tasdîk etmesidir."

"Tasavvuf, Allahü teâlâya giden yolu bulmaktır."

"Riyâzet, nefsi hizmetle kırıp, Allahü teâlâya ibâdette gevşeklik göstermesine mâni olmaktır."

"Kul, ancak dünyâdan yüz çevirmekle Allahü teâlâya ulaşır."

İbn-i Hafîf hazretlerinin talebelerine yaptığı vasiyeti şöyledir: "Bir hocaya talebe olmaya karar vermiş bir kimse, bildireceğimiz hasletlere uyarsa ve onları muhâfaza ederse, nefsin isteklerinden kurtulup, kulluk vazifesini tam yaparak Allahü teâlâya kavuşur. Bu da Allahü teâlânın ihsânı ve muvaffak kılması ile mümkündür. Bu hasletler yirmi beş tâne olup şunlardır:

İlk haslet nedâmettir. Yâni, gaflet ve günahlarla geçen vakitlerine pişmân olup, Allah ve kul haklarından borcu olanlara ödeyip tövbe etmek.

İkincisi; kullanacağı faydalı ilimleri öğrenmek.

Üçüncüsü; sükût, halvet ve zikre devamdır. Sükût (susmak), nefsin konuşmasını (vesveseyi) önler. Halvet (yalnızlık), hislerin dağılmamasını sağlar. Zikir, kalbin tasfiyesini

(saflaşmasını, temizliğini) temin eder.

Dördüncüsü; ayakta durma, oturma ve bütün hâllerinde Allahü teâlânın emir ve yasaklarını düşünüp, hareketlerini ona göre düzeltmek.

Beşincisi; her işine, meşveret etmeden (danışmadan) başlamamaktır. Böylece, işin bozuk ve kötü olmasından korunur.

Altıncısı; bir din kardeşi ile birlikte bulunup, vesveselerden kurtulmak gerekir.

Yedincisi; her işinde ve sözünde doğru olmaktır.

Sekizincisi; mîde ve dili korumaktır. Çünkü, talebe şehvet sevgisine mübtelâ olursa, günleri gaflet ve tenbellik ile geçer. Böylece, Allahü teâlâya ulaşmaktan mahrûm kalır. Dil konuşmaya meylederse, gönlü zikre alışmaz. Zîrâ dilin günahı (isyânı) diğer bütün günahlardan daha çoktur.

Dokuzuncusu; bütün âzâlar ile, içten ve dıştan edebli olmaktır. Susmalı ve ancak lüzum olunca konuşmalıdır.

Onuncusu; üç şeye riâyet etmelidir: İlki, çok acıkmayınca yememelidir. İkincisi, çok susamadıkça su içmemelidir. Böylece uyku basmasından korunulmuş olur. Üçüncüsü, çok uyku bastırmadıkça uyumamalıdır.

On birincisi; kadınlarla sohbet etmekten ve bilhassa şehvet uyanmasına sebeb olacak yerlerde onlarla berâber bulunmaktan sakınmalıdır. Ancak böyle yapmakla nefsin ve şeytanın şerrinden korunabilirsin.

On ikincisi; lüzumsuz veya zararlı yerlere bakmaktan gözü korumaktır. Hadîs-i şerîfte; **"Müslümanların odalarına, gizlice ve kötü gözle bakanlar münâfıktır."** buyrulmuştur.

On üçüncüsü, yemek ve uyku öncesi dâhil olmak üzere, devamlı abdestli bulunmaktır. Bunun faydaları çok olup, bundan gâfil olmamak lâzımdır.

On dördüncüsü; zarûret hâli hâriç, gaflet ehli, yâni Allahü teâlâyı hatırlamıyanlar ile berâber bulunmamalıdır ki, onların gafletleri bulaşmasın.

On beşincisi; sâliha bir hâtun bulup, bir an önce onunla evlenmektir. Evlenmekte acele edin ki, akıllarınız bununla meşgûl olup Allahü teâlâdan uzaklaşmayasınız.

On altıncısı; boş sözleri dinlemekten sakınmalıdır. Kalbin fesat ve dağınıklığı, çoğu zaman bundan doğar. Boş sözleri çok dinleyenin, dünya sevgisine mübtelâ olup, helâk olmasından korkulur.

On yedincisi; "Şöyle yapsaydım, böyle olurdu. Şöyle yapmasaydım, böyle olmazdı..." gibi sözlerden sakınmalıdır. Bunlar münâfıkların sözlerindendir. "Hakkın dilediği oldu, dilemediği olmadı. Takdir ettiği olacak. SâdeceAllah bize kâfidir. O ne iyi vekildir." diye söylemelidir.

On sekizincisi; kaçınılmaz durumlar hâriç, bozuk fırkalar ve bid'at ehli ile münâzara etmemelidir. Bunların îtikâdlarını değiştirmeleri, normal olarak mümkün değildir. İlmi ve aklı az olan biri, bu münâzara yüzünden sapıtabilir.

On dokuzuncusu; kimseyi azarlamamalıdır. Çünkü Hak yolun tâliplerine bu iş yakışmaz. İnsanlara Allah için iyi davranılırsa, insanın tabiatı iyi ahlâklara alışır ve gadablardan yâni olur olmaz şeylere kızmaktan kurtulur.

Yirmincisi; nefsin vesveseye kapılıp, kendisini başkalarından hayırlı (daha iyi) veya başkalarının bilmediğini biliyor olarak görmesini önlemelidir. Böylece nefsin, işlerin en hayırlı olanları ile meşgûl olması sağlanır.

Yirmi birincisi; kibirden sakınmalıdır. Kibrin alâmeti; kendini yüksek veya başkalarını aşağı

görmektir. Çok büyük bir kusurdur.

Yirmi ikincisi; ucubdan (kendini beğenmekten) sakınmalıdır. Ucbun alâmeti; kendini, kendi aklını ve fikrini beğenip, kimseden nasîhat kabûl etmemektir. Ucub sâhibi, çok bildiğini sandığından çok yanılır.

Yirmi üçüncüsü; hasetten sakınmalıdır. Hasedin alâmeti; Allahü teâlânın bir kuluna verdiği nîmetlerin, o kuldan gitmesini istemektir.

Yirmi dördüncüsü; kalbini, Allahü teâlâyı unutturacak hiçbir şeyle meşgûl etmemelidir.

Yirmi beşincisi; kalbini, diline uygun hâle getirmek ve dünyâ sevgisini kalbinden uzaklaştırmaktır."

İbn-i Hafîf hazretleri buyurdu ki: "Akıllı insan, önce îtikâdını düzeltir ve Rabbine ulaşmaya hazırlanır. Niyetini hâlis yapar, işlerini temiz kılar. İbâdetini güzel yapar ve âhiret azığı toplar. Kendisinin başıboş yaratılmadığını bilir.

İlkönce tevhide, yâni Allahü teâlânın birliğine ve şerîki (ortağı) olmadığına inanmaktır. İnanır ki: Allahü teâlâ birdir. Fakat bu birlik rakam cinsinden değildir. O birdir, fakat diğer şeyler (mahlûk olan varlıklar) gibi değildir. Yarattıklarından hiçbirine benzemez. Mülkünde hiçbir şey O'nun zıddı değildir. Yarattıklarının hiçbiri O'nun aynı değildir. Cisim ve cismânî değildir. Hiçbir hâdis (sonradan, yoktan var olanlar) veya hâdise O'nu kaplayamaz ve kaplayamayacaktır. Eşyâya hulûl etmez. Eşyâ da O'na hulûl edemez. Olmuş ve olacak her şeyi bilir. Henüz olmamış bir şeyin, nasıl olacağını bilir. Öncelik, sonralık ve zaman, mekân mahlûklar içindir. O, zamansız ve mekânsızdır.

Allahü teâlâ vardır. O, alîmdir (bilici), mâlûm (bilinmiş) değildir. O, kâdirdir (gücü yeten), makdûr (güç yetirilen) değildir. O her şeyi görür, kendisi görülmez. RızıklarıO verir. Yaratandır, yaratılmış değildir.

Allahü teâlâ, ilim sıfatı ile âlimdir. Kudret sıfatı ile kâdirdir. O'nun isim ve sıfatları mahlûk değildir. Kıyâmet gününde müminler Allah'ı göreceklerdir. İnsan, amelleri sâyesinde değil, yalnız Allah'ın ihsânı ve takdiri ile Cennet'e girecektir."

İbn-i Hafîf'in yazdığı kitapların bâzıları şunlardır: **El-İstizkâr, El-Fusûl fil-Usûl, El-Münkatiîn, Kitâb-ül-Lübs-il-Murakkât, Kitâb-ül-İ'âne, El-Mi'râc, Kitâb-ül-İ'tikâd, El-İktisâd, El-Levâmî, El-Müfredât, Kitâb-ül-Belvâ, El-Enbiyâ, Ma'rifet-üz-Zevâl, El-Meşâyih, Şerh-ül-Fedâil.**

NİÇİN SEVİYORMUŞ?

Şöyle anlatılır: İbn-i Hafîf'in iki talebesi vardı. Bunlardan birinin ismiAhmed-i Mih, diğerininki Ahmed-i Kih idi. İbn-iHafîf daha çok Ahmed-i Kih'i severdi. Sohbetine katılanlar bunu kıskanmışlardı. Bu durumu öğrenen İbn-iHafîf, Ahmed-i Kih'in daha üstün olduğunu onlara göstermek istedi.Dergâhın kapısının önünde bir deve uyuyordu. İbn-i Hafîf "Ey Ahmed-i Mih! Şu deveyi dergâhın damına çıkar" deyince,Ahmed-i Mih; "Hocam deve dama nasıl çıkarılır?" dedi. İbn-i Hafîf "O hâlde bırak kalsın." deyip, diğer talebesine "Ey Ahmed-i Kih! Şu deveyi dama çıkar." buyurdu. Bunun üzerine Ahmed-i Kih, peki efendim diyerek hemen dışarı çıktı ve iki elini devenin altına sokarak kaldırmaya çalıştı, fakat kaldıramadı. İbn-i Hafîf; "Ey Ahmed-i Kih, iş tamam olmuş ve hâlin öğrenilmiştir." deyip, sohbetinde bulunanlara dönerek; "Ahmed-i Kih, Ahmed-i Mih'den daha iyi hareket etti, emre itâat etti ve îtiraz etmedi. Bu iş yapılır veya yapılmaz diye mütâlaa yapmadı. Ahmed-i Mih ise, uzun uzadıya deliller getirmek istedi ve münâkaşaya tutuştu. Zâhir hâlden bâtın hâl açıkça anlaşılır." dedi.

DELİLİNİZ NEDİR?

Kendisi anlatır: "Ebü'l-Abbâs bin Süreyc'in huzûrunda fıkıh dersi öğreniyorduk: "Allah sevgisi farz mıdır, yoksa farz değil midir?" diye sordu. "Farzdır." diye cevap verdik. İbn-i Süreyc; "Delîliniz nedir?" diye sorunca; "Tevbe sûresi 24. âyetinde Allahü teâlânın meâlen: **"Ey Resûlüm, o hicreti terk edenlere de ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, hanımlarınız, akrabâlarınız, kazandığınız mallar, geçersiz olmasından korktuğunuz bir ticâret, hoşunuza giden meskenler, size Allah ve Resûlünden ve O'nun yolunda cihaddan daha sevgili ise, artık Allah'ın azâbı gelinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."** buyurduğu delîlimizdir. Allahü teâlâ burada, kendi sevgisini ve Habîbinin sevgisini diğer sevgilere üstün kıldı. Kendi sevgisine ve Resûlünün sevgisine ortak bir sevgiye karşı azap vâd etti. Allahü teâlânın azâbı, ancak farzı terk etmek üzerinedir." diye cevap verdik. Ayrıca; "Resûlullah'ın sevgisi de farzdır. Bunun delîli de, Resûlullah efendimizin şu hadîs-i şerîfidir: **"Sizden birisi beni kendi nefsinden, âilesinden, malından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe kâmil îmân etmiş olmaz."** buyruldu." dedik.

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.462

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.385

3) Risâle-i Kuşeyrî; s.116

4) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.105

5) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.116

6) Nefehât-ül-Üns; s.222

7) Sefînet-ül-Evliyâ; s.110

8) Tabakât-ül-Evliyâ; s.290

9) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.105

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.164

İBN-İ KAVVÂM;

Evliyânın büyüklerinden ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ebû Bekr bin Kavvâm bin Ali'dir. 1188 (H.584) senesinde Meşhed-i Sıffîn'de doğdu. Limni şehrine giderek orada ilim öğrendi. İbn-i Kavvâm ismiyle meşhûr oldu. İbn-i Kavvâm, âlim, zâhid, güzel ahlâklı, edepli, verâ, takvâ, tevâzu ve hayâ sâhibi bir zâttı. 1259 (H.658) senesi Receb ayının altısına rastlıyan Pazartesi günü, Haleb'e yakın olan Alem köyünde vefât etti. O köye defnedildi. Vasıyeti gereği, on iki sene sonra Şam'da Kâsiyûn Dağındaki kabristana nakledilip oraya defnedildi. Kabri ziyâret mahallidir. Torunu Muhammed bin Ömer, İbn-i Kavvâm'ın kerâmetlerini anlatan bir kitap yazdı.

Kendisi şöyle anlatır: "Edeb ve tasavvuf yolunu öğrenmeye başladığımız zaman, beni bir takım hâller kapladı. Bunları hocama haber verince, beni konuşmaktan men ediyordu. Yanında bir kamçı vardı. Bana; "Bu mevzuda konuştuğun zaman, seni bu kamçı ile döverim." buyurdu. Hocam bana, devamlı hayırlı amel işlemeyi emrediyor ve; "Sahib olduğun bu hâllerin hiç birine rağbet etme." diyordu. Hocamın yanında bulunduğum müddetçe buyurduğu gibi davrandım. Bâzı geceler hocamın yanında kalıyordum. Âmâ bir annem vardı ve benden başka hizmet edecek kimsesi yoktu. Bir akşam hocamdan, annemin yanına gitmek için izin istedim. Bana izin verdi ve; "Bu gece, sana hayret verici bir iş olacak. Sakın ondan korkma." buyurdu. Yolda giderken birden semâ tarafından bir ses duydum. Başımı kaldırdım, baktığımda, zincir şeklinde bir nûr vardı. Bu nûr sırtıma dokundu. Sırtımda soğukluğunu hissettim. Sonra hocamın yanına dönerek, olup biteni anlattım. Hocam; "Elhamdülillah!" dedi ve beni alnımdan öptü. Sonra; "Yavrum, senin üzerindeki nîmet tamâm oldu. Bu nûr silsilesinin ne olduğunu biliyor musun?" buyurdu. Ben "Hayır!" cevâbını verdim. Bunun üzerine; "Bu nurdan zincir, Resûlullah efendimizin sünnetidir." buyurdu. Bu

hâdiseden sonra hocam, daha önce bana yasakladığı hâllerle ilgili hususta konuşmama izin verdi."

Yine kendisi anlatır: "Bir gece Hızır aleyhisselâm bana geldi ve; "Kalk yâ Ebâ Bekr!" dedi. Kalkıp onu tâkib ettim. Hızır aleyhisselâm, beni Resûlullah efendimizin huzûruna götürdü. Resûl-i ekremin huzûrunda; hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman ve hazret-i Ali de vardı. Selâm verdim. Onlar selâmıma cevap verdiler. Sonra Resûlullah efendimiz; "Ey Ebû Bekr binKavvâm!" buyurunca; ben de; "Emret yâ Resûlallah!" dedim. Buyurdu ki: "Allahü teâlâ seni, velî, dost kullarından eyledi. Kendi nefsin için neyi istiyorsan onu seç." Allahü teâlâ, o anda beni cevap vermeye muvaffak kıldı ve; "Yâ Resûlallah! Sizin, kendiniz için seçtiğiniz şeyi seçiyorum." dedim. O anda şöyle diyen bir ses işittim: "Öyleyse sana dünyâda yiyeceğin gıdâdan âhiretin sâhibinin elinden (yâni Resûlullah'tan) gelenden başka bir şey vermeyeceğiz." Resûlullah efendimiz bana; "Ey Ebû Bekr bin Kavvâm! Bize namaz kıldır." buyurdu. Resûlullah'ın, Eshâbının ve birçok velînin hazır bulunduğu bir mecliste öne geçmeye korktum. Kendi kendime; "İçinde Resûlullah'ın bulunduğu bir cemâatin önüne nasıl geçerim." diye düşündüm. Resûl-i ekrem buyurdu ki: "Öne geç. Zîrâ senin öne geçmende vilâyet sırrı vardır. Böylece kendisine uyulan bir imâm olursun." Resûlullah efendimizin emri üzerine, öne geçip iki rek'at namaz kıldırdım. İlk rek'atta Fâtiha'dan sonra Kevser sûresini, ikinci rek'atta Fâtiha'dan sonra İhlâs sûresini okudum."

Beldenin tüccarlarından biri anlatır: "Amcamla berâber Haleb'e gitmiştik. Daha gençtim. Arkadaşlarımdan biri, beni içki meclisine götürdü. Bana; "İç!" dedi. Tam kadehe uzanıp alacağım zaman, birden karşımda Ebû Bekr bin Kavvâm'ı gördüm. Eliyle göğsüme vurarak! "Kalk ve buradan çık!" dedi.Yüksekçe bir yerdeydim. Birden yüzüstü düştüm. Başımdan ve yüzümden kan akmaya başladı. Amcamın yanına döndüm. Bana; "Bunu kim yaptı?" diye sordu. Ben de olup biteni anlatınca, amcam; "Evliyâsını, sana yardımcı ve seni himâye edici kılan Allahü teâlâya hamd olsun." dedi."

Ebü'l-Mecd bin Ebû Senâ şöyle anlatır: "Bir gün Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanındaydım. O anda Necmüddîn Bâderânî Bağdât'tan gelmişti. Halîfe onu kâdılığa tâyin etmişti. Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanına geldi ve ona; "Halîfe beni Bağdât kâdılığına tâyin etti. Ben ise kadılığı istemiyorum." dedi. Ebû Bekr bin Kavvâm, Necmüddîn Bâderânî'ye; "Kalbini ferah tut. Sen orada hüküm vermeyeceksin." buyurdu. Aynen Ebû Bekr bin Kavvâm'ın dediği gibi oldu."

Torunu şöyle anlatır: Bir gün dedem İbn-i Kavvâm hanımına; "Senin oğlun falan yere gitmiş. Fakat eşkıyâlar onu ve arkadaşlarını yakalamışlar." dedi. Bunun üzerine hanımı ağlamaya başladı ve; "Eşkıyâlar benim oğlumu ve arkadaşlarını öldürürler." dedi. İbn-i Kavvâm ona; "Hayır, o eşkıyâlar onların canlarına zarar veremeyecekler. Ancak mallarını ellerinden alacaklar ve Allahü teâlânın izni ile yarın falan saatte buraya gelecekler." dedi. Sabah olunca İbn-i Kavvâm'ın dediği saatte, oğlu ve arkadaşları köye geldiler. Onlara, yolda eşkıyânın ne yaptığını sordular. Onlar da, İbn-i Kavvâm'ın dediğinin aynısını anlattılar. Ben o sırada altı yaşındaydım ve 1258 senesi idi."

Mikdâd bin Hâmid bin Havle şöyle anlatır: "Bâlis beldesinde Zübeyde Kanalı denilen bir kanal vardı. O kanal, Fırat Nehrinden Bâlis beldesine kadar suyun gelmesini sağlardı. O beldenin halkı kanalın suyundan çok faydalanırdı. Bir süre sonra kanal tıkandı, senelerce tıkalı kaldı. Bâlis beldesinin halkı çok susuzluk çekti. Sonunda kanalın açılması için Sultan MelikNâsır'a mürâcaat ettiler. Sultan Melik, kanalın açılması ve temizlenmesi için emir verdi. Fakat yarısına gelmeden çok masraflı olduğu için, Sultan Melik, kanalın temizlenme işini bıraktırdı. Bir süre sonra İbn-i Kavvâm, bu kanalın açılmasının lâzım olduğunu görerek, talebeleriyle birlikte Fırat Nehrinin kenarına gitti. Bir yer göstererek:"İşte kanalın başı burasıdır." dedi ve kendisi de kanal açma işinde çalışmaya başladı. Bu durumdan haberdâr olan halk, Allah rızâsı için çalışmak üzere oraya geldiler. Bir gün kanal açma çalışmalarını sürdürürken, şimşek çakıp gök gürledi. Arkasından iri tâneli dolu yağmaya başladı. Bunun

üzerine talebelerinden biri, "Efendim! Bu havada çalışılmaz." dedi. İbn-i Kavvâm talebesine; "Çalışınız ve kalbinizi ferah tutun." buyurdu. Sonra buluta işâret etti ve; "Allahü teâlânın izni ile sağa sola dağıl! Allahü teâlânın bereketi sende olsun." dedi. Bulut sağa sola dağılıp güneş açtı. Oradakiler çalışmalarına devâm ettiler. Beldeye su gelinceye kadar, böyle soğuk hava bir daha olmadı. Kanal temizleme çalışmaları İbn-i Kavvâm'ın gayret ve bereketiyle kısa sürede tamamlandı. O kanala, "Şeyh Ebû Bekr Kanalı" denildi.

Yine bir gün Ebû Bekr binKavvâm'ın yanındaydım. Orada bulunanlardan birisi; "Mütemekkin (şânı şerefi yüksek) insanın alâmeti nedir?" diye sordu. İbn-i Kavvâm'ın yanında çeşit çeşit meyvelerin bulunduğu bir tabak vardı. Suâli sorana dönerek; "Mütemekkin o kimsedir ki, şu tabağa işâret ettiği an, içinde ne varsa harekete başlar." buyurdu. Bizler tabağın içindeki meyvelerin İbn-i Kavvâm'ın işâreti ile hareket etmeye başladığını gördük."

Ebû Abdullah anlatır: "Emîr Ehderî bir gün babama şöyle diyordu: Şarka giderken, Melik Kâmil ile berâberdim. Bâlis şehrine gelince, Fahrüddîn Osman ile berâber İbn-i Kavvâm'ı ziyârete gittik. İbn-i Kavvâm, talebeleriyle oturmuş sohbet ediyordu. Biraz sonra bir asker gelip; "Efendim! Bizim bir katırımız ve üzerinde beş bin dirhem para vardı. Onu kaybettik. Bir hayli aramamıza rağmen, bulamadık. Sizden yardım istemeye geldik." dedi. Ebû Bekr bin Kavvam askere; "Otur!" buyurdu ve; "Allahü teâlânın izni ile inşâallah katırın kapımızın önüne gelecektir, o zaman hayvanını alır gidersin." dedi. Bir süre sonra İbn-i Kavvâm kalktı ve kapıya doğru gitti. Dışarıda bir katırın durduğunu gördük. Sâhibi katırı alıp gitti. Biz de sultânın yanına geri döndük. Gördüklerimizin hepsini sultâna anlattık. Sultan onunla görüşmek istedi. Fakat İbn-i Kavvâm'ın bulunduğu beldeye giremiyordu. Onu kendi tarafına çağırmak için Fahrüddîn Osman'ı gönderdi. Fahrüddîn Osman da, İbn-i Kavvâm'a; "Efendim! Sultan sizinle görüşmek istiyor. Fakat bu beldeye girmesine müsâade edilmiyor. Sultan, "Acabâ Şeyh hazretleri bize gelebilir mi? diye soruyor." dedi. Bunun üzerine İbn-i Kavvâm; "Senin, melikinin yanından ayrılıp, Rum melikinin yanına gitmen olur mu?" diye sorunca, Fahrüddîn Osman; "Hayır!" cevâbını verdi. O da; "Aynen, bizim de dostlarımızı bırakıp onun yanına gitmemiz uygun değildir" buyurdu ve dâveti kabûl etmedi."

Şemseddîn Hâbûrî şöyle anlatır: "Halep'teki NizâmiyyeMedresesinde okurken, orada bulunanlara Ebû Bekr bin Kavvâm'ı çok medh ederdim. Bâzı fıkıh âlimleri; "O mübârek zâtı gidip görelim. Fıkıh, hadîs ve tefsîr ilminden bâzı şeyler sorup istifâde edelim." dediler. Bunun üzerine ben, onlarla birlikte Bâlis'e gitmek için yola çıkacağım sırada, bir talebe geldi ve bana; "Ebû Bekr bin Kavvâm sizi çağırıyor." dedi. Ben ona, İbn-i Kavvâm'ın nerede olduğunu sordum. O da; "Ebû Feth'in dergâhında." dedi. Ben, onu görmek isteyenleri de yanıma alarak, Ebû Feth'in dergâhına onunla görüşmeye gittim. İbn-i Kavvâm'ın huzûruna girince, fıkıh âlimlerini göstererek; "Bunların burada ne işi var?" dedi. Ben de; "Sizi ziyâret etmek ve bâzı suâller sormak için geldiler." dedim. Bunun üzerine İbn-i Kavvâm onların hepsine birer birer baktı. Çok heybetli gözüktüğünden, hiçbirinin konuşmaya cesâreti kalmadı. İbn-i Kavvâm her birinin yüzüne bakarak; "Niçin konuşmuyorsunuz? Niçin suâl sormuyorsunuz?" dedi. Bu soruyu birkaç kere tekrarladığı hâlde, hiç biri suâl sormaya cesâret edemedi. Bunun üzerine İbn-i Kavvâm, sırayla herbirine; "Senin suâlin şu idi, cevâbı da şudur" diyerek, hepsinin suâllerini cevaplandırdı. Bunu gören fıkıh âlimlerinin hepsi tövbe ve istigfâr ettiler."

İbrâhim bin Ebû Tâhir Betâihî anlatır: "Babam Şam'da vefât ettiği zaman, talebeleri bana; "Sen, SeyyidAhmed hazretlerinden icâzet, diploma getirmeden babanın yerine geçemezsin." dediler. Bunun üzerine, Seyyid Ahmed'den icâzet almak için Betâih'e gitmek üzere yola çıktım. Bâlis, yolumun üzerindeydi. Bâlis'e geldiğimde, Ebû Bekr bin Kavvâm'ı ziyâret ettim. Bana izzet ve ikrâmda bulundu ve nereden geldiğimi ve niçin Betâih'e gideceğimi sordu. Sonra; "Oradaki SeyyidAhmed'den icâzeti kolayca alırsın." dedi. Ben tekrar yola koyuldum. Betâih'e vardığım zaman, Seyyid Ahmed'in huzûruna çıktım. Durumu anlattım. Bana zorluk

çıkarmadan, icâzetnâme ile bir de seccâde verdi. Şam'a geri dönerken, yolda kalbim İbn-i Kavvâm'ın sevgisi ile doldu. Kendi kendime; "Gidip Ebû Bekr binKavvâm'a talebe olayım." diye düşünerek, icâzetnâmemi nehire attım ve doğruca onun dergâhına çıktım. Bir süre dersini dinledim. Bir ara bana dönerek; "Yâ İbrâhim, sen benim talebemsin." buyurdu. Orada bulunanlar sebebini sordular. O da; "Yüzüne bakın." deyince, hepsi benim yüzüme baktılar. "Ne görüyorsunuz?" diye sorunca; "İki gözünün arasında hilâlden bir nûr görüyoruz." dediler. Bunun üzerine o; "O nûr, benim talebelerimin işâretidir." buyurdu. Bundan sonra ona bağlı bir talebe oldum ve ondan ders aldım.

Bir zaman sonra Irak taraflarına gitmek için İbn-i Kavvâm'dan izin istedim. İzin verdiler ve üzerime bir hil'at giydirerek; "Bununla oturduğun zaman, sana gelen kimse bunun sebebi ile sana bağlanır ve sana hizmet eder." dedi. Hocamın söylediği gibi oldu. Kiminle karşılaştıysam, bana hizmette bulundu. Bir gün Bağdât'a gittim ve bâzı yerlere uğradım. Orada bulunan herkes, bana hizmet etmek için yarıştılar. Bir gün beni bir yere dâvet ettiler. Orada bir Türk ayağa kalkarak; "Arkadaşlar, ben bu zâtın üzerindeki gibi hil'at görmedim." dedi. Ben de; "O, hocamın hediyesidir." deyince, oradakiler; "Allahü teâlânın ve onun gibilerin bereketi, bizlerin üzerine olsun." dediler."

İsmâil bin Sâlim şöyle anlatır: "Bizim bir mikdar koyunumuz vardı. Koyunlarımızı, bir çoban her sabah otlatmaya götürür, akşamları geri getirirdi. Bir gün yine koyunları otlatmak için götürdü. Fakat akşam olunca koyunları getirmedi. Merak içinde kaldık. Doğruca İbn-i Kavvâm'a gittim. Beni görünce, daha bir şey demeden: "Koyunların mı kayboldu?" diye sordu. Ben de; "Evet!" dedim. Bunun üzerine; "Senin koyunlarını on iki kişi aldı. Sizin çobanı falan yerde bağladılar. Şimdi onlar falan yerde uyuyorlar. Çünkü, Allahü teâlâya onlara derin bir uyku vermesi için duâ ettim. Koyunlarınızdan biri de yavruladı, şu anda yavrusunu emziriyor." dedi. Hemen İbn-i Kavvâm'ın dediği yere gittik. Her şeyin, anlattığı gibi olduğunu gördük."

Feleküddîn bin Huzeyme şöyle anlatır: "Bağdât'ın düşman eline geçtiği sene, ben Şam'daydım. Âilem ise Bağdât'ta kalmıştı. Onların durumlarını çok merak ettiğim için, Bağdât'a gitmek üzere yola çıktım. Bâlis'den geçerken, İbn-i Kavvâm hazretlerini ziyâret ettim ve durumu ona anlattım. Bana; "Senin hanımın ve çocuklarının hepsi sağdır. Fakat kardeşin öldürülmüştür. Hanımına bir kimse hizmet ediyor. Onun eşkali şöyle şöyledir. Hanımın falan sokak üzerinde, bahçesinde ağaçlar olan bir evdedir." dedi. Ben bunları işitince, rahatladım ve yola çıktım. Bağdât'a girince, hiç kimseye sormadan doğruca İbn-i Kavvâm'ın târif ettiği yere gittim. Gerçekten söylediği gibi, hanımımın bulunduğu evin bahçesinde çeşitli ağaçlar vardı."

İmâm Muhyiddîn bin Nehhâs anlatır: Bir zamanlar, Ebû Bekr bin Kavvâm, Türey'den köyüne gider gelirdi. Köyde küçük bir mescid vardı. O mescidde okunan ezânı ve ikâmeti kimse işitmezdi. Ben, evde kendi kendime; "Köyün güneyine bir câmi yaptırayım." diye düşündüm. Mescide gidince, İbn-i Kavvâm'ın yanına oturdum. Birden İbn-i Kavvâm bana dönerek; "Yâ Muhyiddîn! Sen neden büyük bir câmi yapmıyorsun?" diye sordu. Ben de; "Efendim! Ben böyle bir şey yapmayı düşünüyorum." dedim. O da bana; "Câmiyi binâ etmek istediğin yeri bana göstermeden câmiyi yapma." dedi.

Birlikte câmi yaptırmak istediğim yere gittik. Orada biraz durduktan sonra bana dönerek; "Burada bir ev varmış, o ev yıkılmış ve içindekiler toprağa gark olmuştur." dedi. Bunun üzerine, oraya câmi yapmaktan vaz geçtim. Bir süre sonra, başka bir iş için orayı eştim. Gerçekten bir ev enkâzı çıktı. İçinde, toplu hâlde ölüler vardı.

Ali bin Saîd Zûreyzir şöyle anlatır: Ebû Bekr bin Kavvâm'dan ilim öğrenmeye başladığım zaman çok gençtim. Bir gün Kudüs'e gitmek istedim. Hocam Ebû Bekr'den izin istedim, vermedi. Sonra; "Evlâdım! Çok gençsin, başına bir şey gelebilir." dediyse de, ben çok ısrar edince, izin verdiler. Giderken de bana; "Benim himmetim senin üzerinedir. Seni demir kafes

gibi muhafaza ederim. Şam'ın Kureyş köyüne vardığında, orada bulunan Ali bin Cemel ismindeki zâtı ziyâret et. Çünkü o, Allahü teâlanın evliyâsındandır." dedi. Ben de; "Başüstüne!" deyip yola koyuldum.

Kureyş köyüne vardığım zaman, o zâtın evini sordum. Kapıyı çocuklarından biri açtı ve; "Yâ Ali! İçeri gir. Babam bize, bugün Ali isminde, Ebû Bekr bin kavvâm'ın bir talebesi gelecek diye haber verdi." dedi. Ben evde yokken gelirse, onu içeri alın, beni beklesin." dedi. Ben de, misâfir odasında Ali bin Cemel'i beklemeye başladım. Ali bin Cemel gelince benimle müsâfeha etti ve; "Biraz önce hocan geldi ve seni bize tavsiye etti. Himmetinin senin üzerinde olduğunu söyledi." dedi. Geceyi orada geçirdim.

Ertesi gün tekrar yola çıktım. Kudüs'e yaklaştığım sırada, gölgelik altında oturan bir kişi gördüm ve selâm verdim. Selâmımı aldı ve; "Ey genç! Benim yanıma gel, sabahtan beri seni bekliyorum." dedi. Onun kötü niyetli bir kişi olacağını düşünerek yanına gitmekten çekindim. Bunu fark edince; "Yâ Ali! Hocan Ebû Bekr bin Kavvâm yanıma gelerek, seni bana tavsiye etti." dedi. Bunun üzerine onunla berâber evine gittik. Birlikte yemek yedik. Namaz vakti gelince; "Gel, Harem'de namaz kılalım." dedi. Mescid-i Harem'de vakit namazlarını kılıp eve geri döndük. O zât sabaha kadar namaz kıldı.

Sonraki gün ben, İbrâhim aleyhisselâmın kabrini ziyâret için onun yanından ayrıldım. İbrâhim aleyhisselâmın kabri şerîflerine yaklaşırken, karşıma dört soyguncu çıktı, onlardan korktum. O anda yanımda beyaz elbiseli bir kişi belirdi ve; "Sen yoluna devâm et!" dedi. Onların arasından geçerek yoluma devâm ettim. Bana hiçbir şey yapamadılar. İbrâhim aleyhisselâmın kabrini ziyâret ettim ve orada çok duâda bulundum.

Sonra hocamın yanına döndüm. Denildi ki: "Evliyâ, seni huzûruna getiren, ondan ayrı olduğun zaman koruyan, ahlâkı ile senin ahlâkını, edebi ile senin edebini güzelleştirendir." Hocamın huzûruna girince, bana yolculuğum boyunca, olanların hepsini anlattı ve; "O beyaz elbiseli zât olmasaydı, soyguncular senin elbiselerini bile alacaklardı." dedi. Ben o beyaz elbiseli zâtın hocam olduğunu anladım.

Zekîyyüddîn Ebû Bekr bin Eyyûb şöyle anlatır: "MoğollarBağdât'ı istilâ ettikleri zaman, amcam ile Halep'teydik. Amcam, Ebû Bekr bin Kavvâm'ın talebelerindendi.Beni Bâlis'e, İbn-i Kavvâm'ın yanına gönderdi ve; "Sen Ebû Bekr bin Kavvâm'ı hiç görmedin, hem onu ziyâret et, hem de Bağdât'taki akrabâlarımız ve mallarımız ne hâldedir? Oğlum Hüseyin ne hâldedir? diye sor." dedi. Bâlis'e varıp huzûruna girince, bana; "Sen, Ebû Bekr bin Eyyûb musun?" deyince; "Evet!" cevabını verdim. Sonra; "Seni amcan gönderdi. Bağdât'taki akrabâlarının, oğlu Hüseyin'in ve mallarının durumunun ne olduğunu soruyor değil mi?" dedi. Ben, "Evet!" dedim. Bunun üzerine; "Akrabâlarından bâzıları esir düştü. Bâzıları sağ sâlim evlerinde. Bütün malları kapının altındaki kuyuya gömüldüğü için, Moğollar mallarını gasb edememişler. Oğlu Hüseyin ise onların elinde esirdir." dedi. Bağdât'a gidip gitmeme hakkında hiçbir şey söylemedi. Sonra bana; "Sen Şatîbeyt sarayını tanır mısın?" diye sorunca, "Evet tanırım. Fakat hiç içine girmedim." dedim. Bunun üzerine; "Şu andaMoğollar o sarayın mallarını talan ediyorlar." dedi. Ben hemen târihi, saati ve günü bir yere not ettim.

Halep'te sevdiğim genç ve güzel bir kadın vardı. Bir gün onunla tenhâ yerde buluştuk. Beni kendi nefsi için istedi. Fakat reddettim. Bunun üzerine bana bir yüzük verdi. Ben de o yüzüğü parmağıma taktım. Bunu Allahü teâlâdan başka kimse bilmiyordu. Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanından vedâlaşıp ayrılırken, elimi tuttu. Sonra; "Bu yüzük kimindir?" diye suâl etti. Ben utancımdan cevap veremedim. Bana; "Tövbe et oğlum, tövbe et!" buyurdu. Ben de tövbe edip Halep'e varınca, o kadınla bir daha görüşmedim.

Bir süre sonra Bağdât'a gittim. Akrabâlarımızın durumunun Ebû Bekr hazretlerinin söylediği gibi olduğunu gördüm. Amcamın oğlu Moğolların elinde esirdi. Orada birisine, sarayın Moğollar tarafından yağma edildiği günü ve saati sordum. O da; "Şu gün, şu saatte sarayı

yağmaladılar." dedi. Ben de not ettiğim gün ve saatlere baktım. Ebû Bekr bin Kavvâm'ın söylediği saat ve gün olduğunu gördüm.

İbrâhim bin Ebû Tâlib Betâihî anlatır: Bir gün Ebû Bekr bin Kavvâm'ı ziyâret etmek için yola çıktım. Yolda bir kervana rastladım ve onlarla arkadaş oldum. Yol boyunca, içkiden ve içki meclislerinden bahsettiler. Bâlis'e varıp Ebû Bekr bin Kavvâm'ın huzûruna girdim. Beni görünce; "Hayırdır yâ İbrâhim bu hâlin nedir?" dedi. Ben de; "Benim hâlim nasıldır efendim?" dedim. O zaman; "Elinde içki ve âletleri var" deyince, ben de; "Yolda gelirken bir kervandakilerle yol arkadaşlığı yaptım. Onlar devamlı içkiden bahsetmişlerdi. Demek ki konuşmaları bana da tesir etmiş." dedim. Bunun üzerine Ebû Bekr bin Kavvâm; "Evlâdım, iyi kimselerle bulun. Kötü kimselerden elinden geldiği kadar uzak dur. Çünkü onlarla sohbet, dünyâ ve âhirette yüz karasıdır." buyurdu.

1) El-A'lâm; c.2, s.68

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.295

3) Fevât-ül-Vefeyât; c.1, s.224

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.8, s.401

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.128

6) Tabakât-ül-Evliyâ; s.486

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.352

8) Menâkıb-ı İbn-i Kavvam Üniversite Kütüphanesi (Arapça) No: 5470

İBN-İ MUHAYRIZ;

Tâbiînden, meşhur hadîs âlimi ve veli. Künyesi Ebû Muhayrız el-Mekkî'dir. Doğum tarihi bilinmemektedir. 717 (H.99) senesinde vefat etti. Kudüs'te yaşamış olup, zamânında Şam âlimi olarak meşhûr olmuştur. Ebû Mahzûre'den, Saîd-ül-Hudrî'den, hazret-i Muâviye'den, Ubâde bin Sâmit'ten, Abdullah bin Sa'dî'den ve daha birçok âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyet etmiştir. Rivâyetleri **Kutüb-i-Sitte** denilen meşhur hadîs kitaplarında yer almıştır.

Abdullah bin Muhayrız'dan; Abdülmelik bin Ebî Mahzûre, Abdülaziz binAbdülmelik, Muhammed bin Yahyâ, Mekhül eş-Şâmî, Büsr bin Abdullah Hadramî, Hâlid bin Düreyk, Ebû Bekr bin Hafs ve diğer hadîs âlimleri hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Evzâî selef içinde onu beş meşhur âlimden biri saymış faziletini zikretmiştir. Recâ bin Hayve, Medîneliler İbn-i Ömer'in ilimdeki yüksek derecesi ile iftihar ederlerdi. Biz de, Şam'da İbn-i Muhayrız ile iftihar ederdik demiştir.

İbn-i Muhayrız son derece sabırlı ve mütevâzî bir zât idi. O, kendisinin dîn-i İslâmı yaşamadaki gayreti ve takvâsı için birşey verilmesini istemezdi. Tanındığı zaman oradan uzaklaşırdı. Bu hâli de Eshâb-ı kirâmın aleyhimürrıdvân hâline tam uygun idi ki, onlar kendilerini tanıyıp Eshâb'dan oldukları için normal fiyatından çok tenzilât yapanlardan birşey satın almazlardı. Ahmed bin Hanbel, İsmâil bin İbrâhim'den rivâyetle Recâ' bin Ebû Seleme diyor ki: İbn-i Muhayrız elbise almak için bir manifaturacının dükkânına girdi. Orada olan birisi manifaturacıya; "Sen bu zâtı tanıyor musun? Bu zât İbn-i Muhayrız'dır." dedi. İbn-iMuhayrız hemen kalktı ve; "Biz paramızla bir şey almaya geldik, dînimizle değil." diyerek oradan ayrıldı.

Buyurdu ki: "İpek elbise giymek suretiyle haram işlemektense; vücûdumun her yerinin alaca (cilt hastalığı) olmasını daha çok severim."

Hanımının dokuduğu elbiseleri giyerdi. Zamanındaki bâzı kimseler bunu uygun görmezlerdi.

Arkadaşlarından Hâlid bin Düreyk Ona: "Sen hem zâhidlik yapıyorsun hem de bahillik (cimrilik). Ben bunu hiç uygun bulmuyorum" dedi. Bunun üzerine İbn-i Muhayrız; "Nefsimi temize çıkarmaktan Allahü teâlâya sığınırım" dedi. Bundan sonra Mısır kumaşından yapılmış beyaz iki elbise aldırdı ve o ikisini giymeye başladı.

Allah korkusundan beti benzi sararmış bir halde; **"Ey Allah'ım, benzim senin korkundan sararıp solmuş ve rengini kaybetmiş bir hale gelecek şekilde korkmayı nasip etmeni istiyorum."** diye duâ eder ve ağlardı. İnsanların iki yüzlü olmasına, nefislerinin arzuları peşinden koşmalarına çok üzülür ve bu şekilde onların hâlini şöyle açıklardı: "Eğer sizler iyi güzel şeyleriniz olduğu zaman insanlara gösteriş yapar, öğünür, onu parmağınızla gösterir ve beğenmiyecekleri bir şey olduğu zaman da gizlerseniz; Allahü teâlâ böyle olanları kıyâmet günü Cehennem'e atar ve onu yalancı diye adlandırır."

İbn-i Muhayrız dedi ki: Peygamberimizin Eshâbından Fudale İbn-i Ubeyd ile görüştüm. Nasihat istedim: "Eğer bu üç haslet sende bulunursa Allahü teâlâ bu hasletlerle sana iyilikler ihsân eder. Bu üç haslet, bilmediğini öğren, dinlemesini bil, kendini ziyâret etmeyeni ziyâret et" buyurdu.

Anne babaya çok hürmet edilmesini emir ve tavsiye buyurur, onlara hürmetsizlik edilmesini istemezdi. **"Kim anne ve babasının önünde yürürse, haklarına riayet etmemiş olur.** Ancak anne ve babasının yolu üzerindeki ezâ ve cefâ veren bir şeyi almak için öne geçmesinde bir mahzur yoktur. **Kim anne ve babasını ismiyle veya lakabıyla çağırırsa edebsizlik etmiş olur.** Ancak babacığım, anneciğim diye söylemesi müstesnâdır."

İbn-i Muhayrız vefât ettiği zaman Recâ' bin Hayve şöyle dedi: "Allahü teâlâya yemin ederim ki İbn-i Muhayrız'ın yaşamasını bulunduğu beldedeki insanlar için bir emân olarak sayıyordum." Çünkü Allahü teâlânın sevgili kullarının bulunduğu yere toplu belâ gelmez. Bunu Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde haber vermektedir.

İbn-i Muhayrız, insanların ahde vefâ göstermelerini isterdi ki kendisi buna son derece dikkat ederdi. Mûsâ bin Ukbe diyor ki: İbn-i Muhayrız ile Remle'deki bir cenâzede berâber bulundum. Şöyle diyordu: "Anladım ki içlerinden birisi vefât ettiği zaman müslümanlar: "Bizleri İslâm dîni üzere öldüren Allahü teâlâya hamd olsun" derler. Sonra bunu unuturlar. Ne ölümü ne de bu söyledikleri sözlerini hatırlarına getirirler." Buyurdu ki: "Mescidde üç kelâm hâriç her türlü kelâmı konuşmak câiz değildir. Bunlar; namaz kılanın kelâmı, zikredenin kelâmı, Allahü teâlânın dînini öğreten veya ondan birşey soranın kelâmı."

Birçok zühd ve verâ sâhibi zât İbn-i Muhayrız hazretlerini görünce kendilerini onun yanında çok küçük görürlerdi. Buyurdu ki: "Hayırlı şeyler gördüğünüz zaman Allahü teâlâya hamd ediniz. Bir münker gördüğünüz zaman hemen hiç vakit kaybetmedenAllahü teâlâdan bu belânın ümmet-i Muhammed'den kaldırılmasını isteyiniz."

Buyurdu ki: "Biz ameli ilimden daha efdal görürüz. Fakat bugün ilme, amelden çok daha fazla ihtiyacımız var. (Çünkü ilim unutuldu)."

İbn-i Muhayrız yedi günde bir Kur'ân-ı kerîmi hatmederdi. İbn-i Muhayrız'da çok az kimselerde bulunan iki haslet vardı. Birincisi, bir yerde doğru olan ortaya çıkınca artık orada konuşmazdı. İkincisi ise yapmış olduğu iyilik ve ibâdetleri çok gizler kimseye belli etmezdi. İbn-i Muhayrız son derece vefâ sahibi olup, dostlarını her işlerinde gözetir onlara yardım ederdi. O kökü Cennet'te olan cömertlik ağacına yapışmış, Allahü teâlânın beğendiği kadar çok cömertti.

UYUMA!

Bulunduğu beldenin tüccarlarından biri şöyle anlatır: "Bâlis şehrinden Hama şehrine gitmek için yola

çıktık. Bize yolun tehlikeli olduğunu söylediler. Bunun üzerine Ebû Bekr bin Kavvâm hazretlerine gittik. Ona; "Efendim, Hama şehrine gideceğiz. Fakat yolun tehlikeli olduğu söylendi. Bizi yalnız bırakmayıp, duâ etmenizi diliyoruz." deyince, Ebû Bekr bin Kavvâm; "İnşâallah" buyurdu. Biz yola çıktık. Ben hayvan üzerindeydim. Hama'ya yaklaştığımız sırada beni uyku bastırdı. Tam uyuyacağım sırada yanımdaki zât elini omuzuma koyup; "Biz uyumadık ve sizi koruduk. Şimdi sen de uyuma!" buyurdu. Ben gözlerimi açınca, konuşan zâtın Ebû Bekr bin Kavvâm olduğunu gördüm. Sonra bana selâm verdi ve berâber yola devâm ettik. Hama'ya girdiğimizde yanımızdan ayrıldı."

BEN NASIL KONUŞURUM

Şemseddîn Hâbûrî şöyle anlatır: "Bir gün İbn-i Kavvâm'ın ziyâretine gitmek için yola çıktım. Yolda kendi kendime; "Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanına vardığım zaman, ona rûhun ne olduğunu sorayım." diye düşündüm. Yanına girince; Ebû Bekr bin Kavvâm sohbet etmeye başladı. Çok heybetli olduğu için, heybetinden ona ne soracağımı unuttum. Daha sonra İbn-i Kavvâm'ın yanından ayrıldım ve tam sefere çıkacağım zaman, Ebû Bekr bin Kavvâm'ın bir talebesi benim yanıma gelerek; "Hocamız seninle konuşmak ister." dedi. Yanına varınca bana; "Yâ Ahmed sen Kur'ân-ı kerîmi okudun mu? diye sorunca; "Evet efendim, okudum." dedim. Bunun üzerine bana; "Ey evlâdım! İsrâ sûresi 85. âyet-i kerîmesini oku." deyince, âyet-i kerîmeyi okudum. Âyet-i kerîmede, Allahü teâlâ meâlen; "(Ey Resûlüm) **bir de sana rûhtan** (rûhun hakîkatından) **soruyorlar. De ki: Rûh, Rabbimin bildiği bir iştir ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir."** buyuruyor. Sonra bana dönerek; "Evlâdım! Bak, Resûlullah efendimizin konuşmadığı rûh hakkında ben nasıl konuşurum?" buyurdu."

VESİLE EDEREK

İsmâil bin Ebû Hasan şöyle anlatır: "Bir sene, annem ve babamla hacca gitmek için yola çıktık. Hicâz topraklarına girdiğimiz zaman, önce Mekke'ye ulaşalım diye gece de yol alıyorduk. Annem ve babam hayvan üstündeydi. Ben ise onların arkasında yaya yürüyordum. Bir ara, kulunç hastalığım olduğu için şiddetli bir sancı tuttu. "Bir kenara çekilip biraz istirahat edeyim sonra anne ve babama yetişirim." dedim. Sonra uzanıp yattım. Uyandığımda bir de ne göreyim, güneş doğmuş. Onların ne tarafa gittiklerini anlayamadım. Onların benden başka hizmetini görecek kimse yoktu. Üzüntümden ağlamaya başladım. Bu sırada; "Sen Ebû Bekr binKavvâm'ın talebelerinden değil misin?" diye bir ses duydum. Ben de; "Evet, onun talebelerindenim." dedim. Bunun üzerine o ses; "Onu vesîle ederek Allahü teâlâdan yardım iste." dedi.Ben de hocamı vesîle ederek Hak teâlâya yalvarmaya başladım. Vallahi daha duâmı bitirmemiştim. İbn-i Kavvâm hazretlerinin yanı başımda olduğunu gördüm. Bana; "Niçin ağlıyorsun? Ağlanacak ne var ki?" deyip, elimden tutarak hızlı bir şekilde beni anne ve babamın yanına ulaştırdı. Yanlarına vardığımda, benim için ağladıklarını gördüm. Onlara başımdan geçenleri bir bir anlattım."

KERÂMETİ İNKÂR

Bir gün Ebû Bekr bin Kavvâm'ın bulunduğu yerde bir kişi vefât etti. Cenâze namazında, o beldenin ileri gelenleri de bulundu. Cenâze defnedilirken; vâli, kâdı ve imâm bir tarafa oturdular. Ebû Bekr bin Kavvâm ve talebeleri bir tarafa oturdular. Vâli ve kâdı, evliyânın kerâmetleri hakkında konuştular. Evliyânın kerâmetleri için, hakîkat olmadığını söylediler. İmâm ise, sâlih bir kimse olduğu için, o konuda hiçbir şey söylemedi. Defin işi bittikten sonra, orada bulunanlar Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanına gelip selâm verdiler. O da, imâma dönüp; "Ya imâm! Senin selâmına cevap vermem." dedi. O da sebebini sorunca; "Çünkü sen, evliyâ hakkında gıybeti reddetmedin ve onlara mâni olmadın." buyurdu. Sonra kâdı ve vâlinin bulunduğu yere gitti ve onlara; "Siz evliyânın kerâmetlerini mi inkâr edersiniz? Sizin ayaklarınızın altında ne olduğunu biliyor musunuz?" dedi. Onlar, ne olduğunu sordular. Ebû Bekr bin Kavvâm da; "Sizin ayaklarınızın altında bir mağara var. İçinde bir kimse ile hanımı medfundur. Onlar şimdi kalkacak ve benimle konuşacaktır. Bu kişi, bundan bin sene evvel bu beldelerin meliki idi. Kendisi, hanımıyla birlikte bir sedirin üzerinde oturmaktadır." dedi. Sonra kimsenin gitmesine izin vermedi ve orayı kazmalarını emretti. Kazılan yerde her şeyin İbn-i

Kavvâm'ın söylediği gibi olduğunu gördüler.

Bu olaydan sonra, vâli ve kâdı, evliyânın kerâmetlerini inkâr etmedi.

1) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.6, s.22

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.68

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.138

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.116

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.1, s.198

İBN-İ NÜCEYD;

Onuncu yüzyılda yaşamış büyük velîlerden. İsmi İsmâil bin Nüceyd bin Ahmed bin Yûsuf es-Sülemî. Künyesi Ebû Amr'dır. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin dedesidir. İbn-i Nüceyd diye meşhûr olmuştur. Doğum târihi belli değildir. Nişâburludur. 976 (H.366) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti.

Nişâbur'da doğup yaşayanEbû Amr bin Nüceyd, küçük yaştan îtibâren âlimlerin ve velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerini görüp feyz aldı ve sohbetlerinden istifâde etti. Ebû Osman el-Hîrî hazretlerine talebe olup, hizmet ve sohbetinde bulundu. Bir ara Ebû Osman el-Hîrî'nin sohbetlerinden uzaklaştı. Bu hâli kendisi şöyle anlattı:

İlk defâ Ebû Osman Hîrî'nin meclisinde tövbe ettim. Bir süre sonra tekrar günâh işlemeye başlayınca, sohbetlerini terk ettim. Bu zâtı ne zaman görsem, utancımdan kaçardım. Fakat bir gün beni görünce; "Yavrucuğum, günahsız ve temiz olduğun sürece düşmanlarınla oturma. Çünkü düşman sendeki kusuru görür ve bundan dolayı sevinir. Buna da sen üzülürsün. Günah işlemen gerekiyorsa, gene bizim yanımıza gel, biz sana katlanırız. Böylece düşmanın istediği duruma düşmüş ve onu sevindirmiş olmazsın." deyince, günah işlemekten vazgeçtim ve samîmî bir şekilde tövbe ettim.

Ebû Osman el-Hîrî hazretlerinin hizmet ve sohbetinde olgunlaşıp kemâle gelen İbn-i Nüceyd, yüksek haller ve kerâmetler sâhibi bir velî oldu. Pekçok hadîs-i şerîf ezberleyip rivâyet etti.Amellerinde sâdeceAllahü teâlânın rızâsına kavuşmayı gâye edindi. Riyâdan ve gösterişten uzak, sâde bir hayat yaşamaya çalıştı.

İbn-i Nüceyd, Ebû Amr Züccâcî'ye; "Farz namazlarda ilk tekbiri getirirken neden hâlin değişiyor?" diye sordu. Züccâcî şöyle cevap verdi: "Bir farza sıdk ve doğrulukla başlamamak husûsunda korkuyorum. Bir kimse "Allahü ekber" (Allah en büyüktür) der de kalbinde O'ndan büyük bir şey bulunursa veya ömür boyunca O'ndan başka birinin yüceliğini ve büyüklüğünü kabûl ederse, kendini kendi diliyle yalanlamış olur."

Ebû Osman el-Hîrî hazretlerinin en son vefât eden talebesi olan Ebû Amr bin Nüceyd sohbetleriyle insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Onların dünyâ ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşmaları için gayret etti. İnsanların hayırlı işler yapmasını ve iyi kimselerle berâber bulunmasını tavsiye etti.

Bu hususta buyurdu ki: "Allahü teâlâ bir kuluna hayır murâd ederse, ona sâlih ve ihtiyar zâtlara hizmet etmeyi, onların istedikleri işleri yapmayı, hayır yollarına girmeyi ve bu hayırları görmeyi nasîb eder."

"Kula lâzım olan şey, sünnete uygun olarak kulluğa yapışmak ve bu yolda yürümektir."

"Faydasız ilim, sâhibine faydadan çok zarar verir."

"Tasavvuf nedir?" diye soran birisine buyurdu ki: "Tasavvuf, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakta sabr etmektir."

Nefsinin arzularına muhâlefet eden İbn-i Nüceyd hazretleri; "Bir kimsenin gözünde nefsinin değeri olursa, ona işlediği günâh basit gelir."

"Bana nasîhat et." diyen birisine; "İlim ile meşgûl ol. Bütün müslümanlara hürmet et. Günlerini boş geçirme. İnsanların arasında garib ol. İlim ve müslümanlara hürmet ile meşgûl olman, Allahü teâlânın emirlerinden sana bir hissedir."

Çeşitli zamanlarındaki nasîhatlerinde buyurdu ki:

"Kim bir şeyin ona faydalı veya zararlı olduğunu bilmezse, cehâletini ortaya koyar."

"Halkın karşısındaki îtibar ve mevkiini bir tarafa atıverenin, dünyâdan ve dünyâ ehlinden yüz çevirmesi gâyet kolay olur."

"İnsanı terbiye etmek, ona ihsânda bulunmaktan daha hayırlıdır."

"Emirleri hafif tutmak, o emri veren âmiri az tanımaktan ileri gelir. Eğer kul, emir veren, âmir olan Allahü teâlâyı tam hakkı ile tanırsa, emirlerini hafif görmez."

Âlimlere ve velîlere karşı çok saygı duyardı. Şah Şûcâ Kirmânî hakkında şöyle buyurdu:

Şah Şucâ Kirmânî'nin hatâ etmeyen keskin bir firaseti vardı. Şöyle derdi: "Harama bakmaktan gözü muhâfaza edenin, kendini nefsânî arzulara kapılmaktan koruyanın devamlı murâkabe ile bâtınını, kalbini sünnete tâbi olarak zâhirini îmâr edenin ve helâl lokma yemeyi alışkanlık hâline getirenin firâseti şaşmaz. Firâseti tam isâbet kaydeder."

İbn-i Nüceyd hazretleri ince bir düşünce tarzına sâhipti. Naklederler ki: Ebû Kâsım Nasrâbâdî onunla birlikte Semâ meclisindeydi. Ebû Kâsım Nasrâbâdî'ye; "Bu Semâı neye göre dinliyorsun?" diye sordu. Ebû Kâsım; "Oturup gıybet yapmaktan ve bunu dinlemektense semâ dinlemek daha iyidir." cevabını verdi. Bunun üzerine İbn-i Nüceyd hazretleri; "Semâ esnâsında yapmama gücüne sâhib olduğun bir hareket senden sâdır olsa, yüz yıl gıybet etmek ondan iyidir." buyurarak semânın uygun olmadığını bildirdi.

Allahü teâlâdan, O'nun rızâsından başka bir şey istemeyeceğim diye söz vermiş ve ahdine kırk yıl sâdık kalmıştı. Evli bir kızı vardı. Bu kızı hastalanmıştı. Doktorlar tedâvisinden âciz kalmışlardı. Bir gece dâmâdı hanımına; "Sendeki bu derdin devâsı babandadır." dedi. Hanımı; "Nasıl?" diye sordu. "Baban kırk yıldır Allahü teâlâya rızâsından başka bir şey istemeyeceğine dâir söz vermiştir. Şâyet ahdini bozup duâ edecek olursa, Hak teâlâ sana şifâ verir." dedi. Kadın gece yarısı babasının yolunu tuttu.

İbn-i Nüceyd hazretleri gece vakti kızını görünce; "Yavrum! Bu vakitte senin buraya gelmene sebep nedir?" dedi. Kızı; "Senin gibi bir babam var. Allah'ın dînindeki hüznün fazîletini senden dinleyeyim diye geldim. Ayrıca yaşamak ve Allahü teâlâyı zikretmek istiyorum. Hak teâlânın hastalığıma şifâ vermesi için duâ etmeni arzû ediyorum." dedi. İbn-i Nüceyd hazretleri; "Ahdi bozmak câiz değildir. Sen eğer bugün ölmezsen, yarın öleceksin. Ölecek olanın ölmesi iyidir. Babasının ciğerpâresi buradan uzaklaş, beni günaha sokma. Şâyet senin için ahdimi bozarsam, sen iyi bir evlâd olmazsın." dedi. Kızı; "O halde vedâlaşalım, zîrâ bana öyle geliyor ki, ecelim yakındır. Bu hastalıktan kurtulamayacağım." dedi. İbn-i Nüceyd buyurdu ki: "Gelir cenâze namazını kılarım." Bunun üzerine kızı babasına vedâ edip ayrıldı. Evine varıncaya kadar hastalığı iyileşip sıhhatine kavuştu. Hattâ babasının vefâtından sonra kırk sene daha yaşadı.

Ömrünü İslâmiyeti öğrenmek ve insanlara anlatmakla geçiren İbn-i Nüceyd hazretleri, hac vazîfesini yerine getirmek üzere gittiği Mekke-i mükerremede 976 (H.366) senesinde vefât etti. Orada defnedildi.

1) Tezkiretü'l-Evliyâ; c.2, s.220
2) Risâle-i Kuşeyrî; s.171
3) Tabakâtü's-Sûfiyye; s.454
4) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.120
5) Şezerâtü'z-Zeheb; c.2, s.245
6) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.379
7) Nefehâtü'l-Üns; s.269
8) Sefînetü'l-Evliyâ; s.154
9) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.107
10) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.4, s.191

İBN-İ SEMMÂK;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed bin Sabih, künyesi Ebü'l-Abbâs'tır. İbn-i Semmâk lakabı ile meşhur oldu. Kûfelidir. Doğum târihi bilinmemektedir. 799 (H.183) senesi Kûfe'de vefât etti.

İbn-i Semmâk, zamânının önde gelen âlimlerinden ilim ve edeb öğrendi. Hişam bin Urve, A'meş ve başkalarından hadîs dinledi ve bu ilimde mütehassıs oldu. Ahmed bin Hanbel hazretleri kendisinden hadîs rivâyetinde bulundu. Ma'rûf-u Kerhî hazretleri talebelerinin önde gelenlerindendir.

İbn-i Semmâk hazretleri bir ara Bağdât'a gelip Halîfe Hârûn Reşîd ile görüştü ve ona nasîhatlarda bulundu. Bir gün; "Ey müminlerin emîri! Senin Allahü teâlânın huzûrunda bir yerin vardır. Ancak ilâhî huzurda duruşun bittikten sonra Cennet'e veya Cehennem'e gideceksin. Acaba senin yerin hangisi olacak?" buyurdu. Hârûn Reşîd bu sözleri duyunca kendini tutamayıp ağlamaya başladı.

İbn-i Semmâk hazretleri ömrünü Kûfe'de geçirdi. Hikmetli söz ve nasîhatleriyle meşhur oldu.

İbn-i Semmâk, bildiklerini, öğrendiklerini yerine getiren Allah'ın sevgili bir kuluydu. Bir vâzında; "İçinizde Allahü teâlâyı hatırlatan fakat kendileri unutan pekçok kimseler vardır. Yine öyleleri vardır ki, Allahü teâlânın yasak, haram kıldığı şeylere karşı cüretkâr olup, haram işledikleri halde, başkalarını Allahü teâlâya yaklaştırmaya çalışırlar. Yine sizden öyleleri vardır ki, kendileri Allahü teâlâdan kaçtıkları halde, insanları Hakk'a çağırırlar." diyerek, ilmiyle âmil olmayan, bildikleriyle amel etmeyen ve gaflet içinde kalanların hâlini dile getirdi.

İbn-i Semmâk hazretleri zamânın ileri gelen devlet adamlarına nasîhat eder, mektuplar gönderirdi. Muhammed bin Hasan, Rukbe'ye vâli tâyin edilmişti. Ona yazdığı mektupta: "Her hâlinde takvâ üzere ol, haramlardan sakın, Allahü teâlânın nîmetlerine şükret ve O'ndan kork. Nîmete şükretmek; günâh işlememekle olur. Muhakkak her nîmette bir delil, hüccet ve mesûliyet vardır. Hüccet, delil, o nîmetin Allahü teâlâ tarafından verilmiş olmasıdır. Mesûliyetine gelince; o, nîmet olduğu halde günah işlememektir. Allahü teâlâ sana âfiyet versin. İşlediğin günahları ve yaptığın kusurları affetsin." buyurdu.

Muhammed bin el-Yemân anlatır: Bağdâtlı arkadaşlarımdan birisi, İbn-i Semmâk hazretlerine mektup yazıp, dünyâyı kendisine anlatmasını istedi. Cevabında; "Allahü teâlâ dünyâyı şehvetlerle ve âfetlerle doldurdu, helâlleri güçlüklerle, haramları da mesûliyetlerle birleştirdi. Helâller için hesâba çekeceğini, haramlar için azâb edeceğini bildirdi. Vesselâm." yazarak gönderdi.

Söylenilen söze çok dikkat edilmesini herkese söylerdi ve "Sen, duyduğunu başkalarına söyleyenden daha çok, gizler görünenden kork. Çünkü böyle kimseye, insanlar yalan

yakıştıramazlar daha çok inanırlar. Sizden biriniz bâzan kendisine itimâd eden birine bir söz söyler, o da onu yayar, bu yüzden ülkeler harâb olur." buyurarak gıybet edilmemesini ve az konuşmayı, sırrını hiç kimseye söylememeyi tavsiye ederdi.

"Akıllı kimselerin arzusu, düşüncesi, Cehennem'den kurtulmak ve haramlardan kaçmaktır. Ahmak olanın arzusu, oyun ve eğlencedir." ve "Ölüm meleği yastığının dibinde durduğu halde uyuyup gaflete dalan kimseye çok şaşılır." sözleriyle âhireti unutup gaflette olan insanlara duyduğu hayreti bildirmiştir. Her şeyden evvel farzları yapıp haramlardan ve şüpheli şeylerden sakınmayı söyler, nâfilelerle uğraşılacak zaman olmadığını bildirir; "Zarûrî din bilgilerini alıp, faydasız şeyleri terk etmek, akıl sâhiplerinin işidir." buyururdu.

"Allahü teâlâ dünyâyı lezzetlerle ve âfetlerle doldurdu. Helâlleri güçlüklerle, haramları da mesûliyetlerle berâber kıldı." Yine; "İnsanlar üç kısımdır: Birincileri, günahkârlar sınıfı olup, günahlarına tövbe edip bir daha günahlara dönmek istemeyenlerdir. Bunlar iyidir. Makbûldür. İkincileri, günah işlerler, sonra tekrar tekrar günah işlerler, sonra üzülürler, sonra yine günah işlerler, sonra da ağlarlar. Bunların kurtulması umulur. Fakat helâk da olabilirler. Üçüncüleri, günah işlerlerken pişman olmazlar, pişman olurlar üzülmezler ve yine günah işlerler ağlamazlar. Bunlar Cennet yolundan Cehennem yoluna sapmış olanlardır." buyurdu.

Yine; **"İnsan günahlardan sakındığı kadar, Allahü teâlâyı tanır."** buyurarak Allahü teâlâyı tanıyan kimsenin günah işlemeyeceğini bildirmiştir.

Ömründe hiç evlenmedi. Kendisine; "Niçin evlenmiyorsunuz?" diye sorduklarında; "Ben bir şeytanla başa çıkamıyorum. İki şeytanla nasıl baş edebilirim?" buyurdu. "Nasıl?" dediklerinde; "Benim bir şeytanım var. Evlenince bir de evlendiğim kadının şeytanı buna eklenecek. Ben bu iki şeytanla nasıl baş ederim?" buyurdu.

Bir gün kendisine amelsiz ilimden sordular, O; "Amelsiz ilim peşinde koşanın misâli şeytandır. Kendisini makam, mevki arzusuna kaptıranın misâlî Firavun'dur. Yâni makam korkusundan îmân etmemiştir." sözleriyle amelsiz ilim sâhiplerini ve makam, mevki peşinde koşanların hâlini haber verdi.

Riyâkar kimse hakkında da; "İlim ve amel sahibi olduğu halde riyâkâr olan kimse, içinde gizlediğini (riyâyı) insanlara bildirseydi elbette insanlar ondan yüz çevirir ve akılsız olduğuna hükmederlerdi." buyurdu.

Muhammed bin Semmâk yaşayışı ve hikmetli sözleriyle, binlerce insanın Allahü teâlânın râzı olduğu yola kavuşmasına sebeb oldu. Hıristiyan bir genç iken, İbn-i Semmâk'tan işittiği sözlerden kalbinde îmân nûru parlayanMârûf-i Kerhî'yi, İmâm-ıAli Rızâ'ya götüren ve orada îmân etmesine sebeb olan İbn-i Semmâk hazretleridir.

Allahü teâlâya itâat edenleri çok severdi. Bu sebeple vefâtından az önce; "Yâ Rabbî! Âsî olduğum zamanlarda bile sana itâat edenleri sevdiğimi bilirsin. Benim itâatkâr kullarına olan bu sevgimi isyân ve günahlarıma keffâret say." buyurdu.

ALLAHÜ TEÂLÂ METH EDİYOR

İbn-i Semmâk hazretleri bir ara Hârûn Reşîd'in bulunduğu bir meclise geldi. Eshâb-ı kirâmı (aleyhimürrıdvân) ve hazret-i Ebû Bekr, Ömer ve Osman'ı (radıyallahü anhüm) şu sözlerle medh etti: "Allahü teâlâya hamd olsun, Resûlullah efendimize salât ve selâm olsun. Sonradan gelenlerden, yâni Eshâb-ı kirâmdan olmayanlardan bin tânesi, Eshâb-ı kirâmdan en aşağıda olanın derecesine yaklaşamaz. Onlar Allahü teâlânın azâbından emîn oldular. Babalarımız ve dedelerimiz de îmân edip, kılıç korkusundan emîn oldular. Yâ Ebâ Bekr! Sen Allahü teâlâya kulluk ve itâatte öyle bir dereceye ulaştın ki, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde seni medhü senâ ediyor. Yâ Ömer! Sen bir halîfe, emîr değil, müslümanların babasısın. Yâ Osman! Sen mazlûmsun ve günahsız olarak şehîd edilip defnedildin. Sen olgunluk yaşında idin. Ama küçük bir çocuk gibi (günahsız) vefât ettin." buyurdu.

BİR BARDAK SU

İbn-i Semmâk, Abbâsî halîfelerinden birinin huzûruna girdi.Halîfe bu sırada su içiyordu.Halîfe, İbn-i Semmâk'a; "Bana nasîhat et." dedi. İbn-i Semmâk; "Susuzluktan ölecek bir halde olsan ve seni ölümden kurtaracak suyu bütün servetin karşılığında verecek olsalar ne yapardın?" diye sordu. Halîfe: "Bütün servetimi verir suyu alırdım." deyince İbn-i Semmâk; "O halde, bir bardak su kadar kıymeti olan servetinle niçin öğünüp duruyorsun?" dedi.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.203

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.102

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.61

4) Risâle-i Kuşeyrî; s.71

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.303

6) Târih-i Bağdâd; c.5, s.365

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.219

İBN-İ ÜSTÂD-ÜL-A'ZAM;

Yemen'in meşhûr velîlerinden. İsmi Abdullah bin Alevî ibni Üstad-ül-A'zam olup seyyiddir. 1240 (H.638) senesinde doğdu. 1330 (H.731)'da vefât etti.

Babasından ve dedesi Üstaz-ül-A'zam'dan ilim, edep ve İslâm ahlâkını öğrendi. Ayrıca zamânının meşhûr âlimlerinden de ilim tahsil etti. Fıkıh ilmini Ahmed bin Abdurrahmân bin Alevî'den, Şeyh-i kebîr Abdullah bin İbrâhimBakşîr'den öğrendi. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerini bilhassa babasından ve zamanının seçkin âlimlerinden olan dedesinden gördü. Bu ilimlerde iyice yetişip icâzet aldı. İlimde yüksek derecelere ulaştı. Tasavvufta da kemâle erip fazîletli bir zât oldu. İlim ve fazîlette zamânının en meşhûr âlimiydi. Bulunduğu memleketin her yerinde tanındı.

Daha sonra Terîm'den Yemen'e gidip Ehûr şehrindeAmr bin Meymûn'dan da ilim öğrendi. Buradan hacca gitti. Medîne'ye gidip Peygamber efendimizin türbesini ziyâret etti. Bir sene Medîne'de kaldıktan sonra, Mekke'ye gidip sekiz sene kaldı. İlmî mütâlaalar ile ve ilim öğretmekle meşgûl oldu. Mekke ve Medîne'de çok tanınıp sevildiğinden, kendisine İmâm-ül-Harameyn lakabı verildi. Çok zekî ve münâzara kâbiliyeti yüksekti. Çok ibâdet eder, devamlı oruç tutar ve az uyurdu. Mekke'deyken âdeti şöyleydi:Sabah namazı vaktinde sükûnet ve vakar içindeMescid-i harâma gider, Kâbe yanında sabah namazını kılardı. Namazdan sonra kuşluk vaktine kadar Kur'ân-ı kerîm okurdu. Sonra kuşluk namazını kılardı. Yatsı namazı vaktine kadar Mescid-i Harâmda kalır, yatsı namazını da kılıp ayrılırdı. Mekke'de bulunduğu sırada, Hadramevt'in ileri gelenleri bir mektup yazıp kardeşi Ali bin Alevî ile Mekke'ye gönderdiler. Kendisine çok ihtiyaçları olduğunu, ilminden istifâde edilmesi için memleketine dönmesini istediler. Bunun üzerineMekke'den ayrılıp Yemen'e Zebîd şehrine gitti. Bu sırada pekçok âkil, fâzıl ve meşhûr kimselerle görüşüp istifâde etti. Karşılıklı ilim alış verişi yaptılar. Daha sonra Terîm şehrine gitti ve oradaki âlimlerle ilmî mütâlaalarda bulundu. Buradan Ehûr şehrine geçip şeyhi Ömer bin Meymûn'u ziyâret etmek istedi. Ancak oraya vardığı gün hocası vefât etti.Cenâzesini yıkayıp, kefenledi ve defnettiler. Bu hocası vefât edeceği sırada talebeleri yanına toplanıp kendisinden sonra kimi halîfe bırakacağını sordular. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Ben ölünce beni yıkayıp kefenleyiniz. Bu sırada sizin yanınıza şöyle şöyle vasıfları bulunan bir kimse gelecek işte o kimse benden

sonra yerime geçecek kimsedir." diye İbn-i Üstâd-ül-A'zam'ı târif etti.

Onu gördüklerinde hocalarının târif ettiği zât olduğunu anladılar ve yapılan vasiyeti kendisine bildirdiler. Kendisinin orada kalması ve insanlara rehberlik yapması için ısrar ettiler. Tevâzu gösterip istemedi. Bunun üzerine hocasının oğlu vasiyeti bildirip babasının hırkasını ona giydirdi. Bundan sonra insanlara rehberlik edip, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Ayrıca Şâfiî mezhebi fıkhı dersleri verdi. Pekçok talebe yetiştirdi. Başta Ali, Muhammed, Ahmed adındaki üç oğlu, kardeşinin oğlu Muhammed Ebû Bekr ve Alevî, amca oğulları Ahmed ve Allâme Muhammed bin Alevî, hocasının oğlu Şeyh Abdullah Fakîh Ahmed bin Abdurrahmân, Şeyh Ali bin Sülem, Fadl bin Muhammed, Şeyh Abdullah bin Fakîh Fadl, Ârif-i Billah Muhammed bin Ebî Bekr bin Abbâd, Şeyh Muhammed bin Ali bin Şuayb el-Ensârî ve daha pekçok kimse onun derslerinde ve sohbetlerinde yetişip, kemâle ermiştir.

Derslerinde, sohbetlerinde ve münâsebetlerinde dâimâ insanlara faydalı olmuş, onların saâdete kavuşması için çalışmıştır. Huzûruna gelenlerden müşkülü, sıkıntısı olanlar onun bereketli nazarlarıyla sıkıntılarından kurtulurlardı.

Tevâzûda, alçak gönüllülükte emsâline az rastlanırdı. Büyük-küçük herkese mütevâzî davranırdı. Kendisini asla büyük görmezdi. Dünyâya hiç düşkünlük göstermezdi. Gariplere, fakirlere, yetimlere çok yardım ederdi. Cömertliği şaşılacak derecedeydi. Muhtaçlar için husûsî bir yardım müessesesi kurmuştu. Komşuları ve yaşadığı beldenin insanları onun çok iyilik ve yardımını gördüler. İnsanlara hem dîn-i İslâmı anlatarak mânen ve ihtiyaçlarını karşılamak sûretiyle de madden yardımcı olurdu. Yaşadığı Terîm şehrinde kendisini tanıyan tanımayan herkese yardımı ulaşırdı. Benî Alevî Mescidi için bir hurma bahçesi, arâziler ve su kuyusu, çeşmeler vakfetti. Bunların gelirleri, mescidin bakımı ve misâfirleri barındırmak için harcanırdı. Yine vefât edenlere kabir hazırlanması, bebeklere süt verilmesi için vakıflar kurdu. Yaptığı hizmetler o kadar genişledi ve insanlara faydalı oldu ki, o zaman sultanlar bile böylesini yapamazdı.

Menâkıb-ı Benî Alevî kitabında, **Târih-i Basît** ve **Vasît** kitaplarında zikredilen menkıbelerinden bir kısmı şöyledir:

Bir gün İbn-i Üstâd-ül-A'zam Abdullah hazretlerinin yanına fakirlerden bir bölük kimse geldi. Karınları açtı. Abdullah hazretleri, İbn-i Nâfi' isimli hizmetçisine; "Filan ambara git! Oradan bu fakirler için hurma getir! Karınlarını doyursunlar." buyurdu. Hizmetçi o ambarın boş olduğunu gâyet iyi bildiğinden, "O ambar boş." dedi. O zât, aynı emri tekrarlayınca, hizmetçi, ambarı boşalttıklarını, içinde hiçbir şey kalmadığını, tamâmen boş olduğunu bildirdi. O yine; "Sen ambara git! Orada hurma bulursun." deyince, hizmetçi gitti.Hakîkaten orada hurma bulunduğunu gördü ve alıp getirdi. Fakirler o hurmaları yiyip karınlarını doyurdular.

Ahmed bin Nu'mân isminde bir kimsenin bir hayvanı vardı. Hayvanı satmak üzere pazara giderken, kendi kendine; "Bu hayvanı şu kadar fiyata satabilirsem, aldığım ücretin şu kadar mikdârını Abdullah bin Alevî hazretlerine hediye edeceğim." diye niyet etti. Pazara vardı. Hayvanını kolaylıkla ve arzû ettiği fiyata sattı. Sonra, Abdullah binAlevî hazretlerinin bulunduğu Terîm beldesine döndü. Fakat yolda yaptığı niyeti, sadaka vermeyi unutmuştu.Abdullah bin Alevî bunu yanına çağırıp, o niyetini hatırlattı. O kimse çok hayret etti. Bu niyetini hiç kimseye söylememişti. Bunun, o zâtın bir kerâmeti olduğunu anlıyarak nezrini, adağını yerine getirdi.

Bir defâsında iki kişi, birlikte Abdullah bin Alevî hazretlerinin ziyâretine geldiler. Yolda birisi, Abdullah hazretlerinin yanına vardıklarında kendisine hurma, diğeri ise ekmek verilmesini arzu etti. Yanına vardıklarında her ikisine de arzu ettikleri şeyleri ikrâm etti.

Hizmetçilerinden birisi şöyle anlatır: "Bir defâ kendisi ile berâber bir sefere çıktık. Bir yere

vardığımızda bana, yüksekçe bir yere çıkıp, uzaktaFîl beldesinde bulunan Şeyh Ömer isimli bir zâtı çağırmamı söyleyince, emrettiği gibi yaptım. Üçüncü defâ seslendiğimde, o zâtın; "Lebbeyk, buyurun efendim!" diye cevap verdiğini işittim. Aradaki mesâfe çok uzaktı. Abdullah hazretlerinin çağırdığını söyledim. Biraz sonra çıka geldi. Sür'atle geldiği için, çok terlemiş ve terden elbisesi ıslanmıştı. Berâberce oturup sohbete başladılar. Öyle derin mânâlı konuşuyorlardı ki, ben yanlarında bulunup kendilerini dinlediğim hâlde bir şey anlayamadım. Bu hâlde akşam namazı vakti oldu. Namazdan sonra vedâlaştılar. Şeyh Ömer memleketine gitti. Abdullah bin Alevî, kendisi hayatta olduğu müddetçe bu hâli hiç kimseye haber vermememi emretti. Ben de bu kerâmetini, onun sağlığında hiç kimseye söylemedim. Vefâtından sonra anlattım.

Yine talebelerinden Müflih el-Hamîdî anlatır: Yolculuğa çıkmıştım. Yolda eşkıyâlar önümü kestiler. Beni öldürmek ve malımı almak istiyorlardı. Hocam Abdullah bin Alevî hazretlerinden yardım istedim. Onu vesîle ederek Allahü teâlâya duâ ettim. Tam bu sırada, bir kişinin; "Abdullah bin Alevî geliyor." dediğini işittim. Bu sözü duyan şakîlerin her biri bir tarafa dağıldı. Bana hiçbir zarar veremediler.

Abdullah bin Alevî hazretlerinin talebelerinden birisi, bir yerde zirâat yapıp ekin ekmişti. Onun ekin ektiği bölgede, iki grup arasında muhârebe oldu. Muhârebede gâlip gelenler, orada bulunan ekinlerin kendilerine geçtiğini, dolayısıyla oradaki mahsûlü kendilerinin hasad edeceklerini bildirdiler. Ekinlerin sâhibi olan talebe, hocası hürmetine Allahü teâlâya duâ etti. O kimseler ekinleri biçip, hasad etmek için tarlaya geldiklerinde, ekinlerin hasad edilmiş olduğunu görüp, üzüntüyle geri döndüler. Sonra fakirlerden biri gidip baktı. Ekinin hasad edilmemiş olduğunu gördü ve bunu onlara haber verdi. Geri dönüp baktıklarında, yine gördüler ki, ekin hasad edilmiş, kaldırılmış. Anladılar ki, bu mahsûl korunmakta, muhâfaza edilmektedir. Bunu anladıktan sonra, o tarladaki mahsûl ile uğraşmaktan vaz geçtiler.

İbn-i Üstâd ül-A'zam Abdullah bin Alevî hazretleri vefât ettikten sonra, cenâzesi yıkanıp, gasl edildi. Artan suyu talebelerinden bâzısı aldı. Bu sudan hangi yaraya sürseler, Allahü teâlanın izni ile o yara iyileşirdi.

TÖVBEYE SADÂKAT

Abdullah bin Alevî hazretleri, bir zaman Mekke-i mükerremede şarab içen bir kimseyle karşılaştı. Böyle mübârek bir yerde, böyle çirkin bir günâhın işlenmesini hoş karşılamadı. O kimse, Abdullah binAlevî hazretlerine:

"Ben terzilik yapıyorum. Şarap içmeye öyle alışmışım ki, onu içmesem sanatımı, işimi yürütemiyorum. İçmezsem, çalışamıyorum. Her ne kadar bırakmak istesem de, bırakamıyorum. Bunu bırakırsam, işimi devâm ettiremem." dedi.Abdullah hazretleri; "Şayet Allahü teâlâ, sana içki içmeden de mesleğini devâm ettirmeni nasîb ederse, içki içmeye tekrar dönmeyeceğine dâir bana söz ver!" dedi. O kimse de "Peki!" deyince, Abdullah hazretleri, Allahü teâlâya duâ edip, bu kimseye tövbe etmeyi nasîb etmesi ve tövbesini kabûl etmesi için yalvardı. O kimse içkiyi terk etti. İşini, içkisiz de yapabildiğini anladı. Önceki hâline tövbe etti ve tövbesini bozmadı. Abdullah bin Alevî hazretlerinin delâleti ile tövbesinde öyle bir sadâkat gösterdi ki; sâlihlerden kıymetli bir zât oldu. Bu hâdiseden bir müddet sonra, Abdullah bin Alevî, rüyâsında bir münâdînin, bu kimsenin ismini söyleyerek; "Filân kimse için, filân yerde bir kabir kazınız! Kim onun cenâze namazında bulunursa, Allahü teâlâ onu magfiret eder." diye nidâ ettiğini gördü. Uyandığında, hemen o kimsenin hâlini sordu. Vefât ettiğini bildirdiler. Bildirilen yere kabri kazıldı. Abdullah bin Alevî cenâze namazını kıldırdı. Oraya defnettiler.

BİZİMLE BERÂBERDİ

Abdullah bin Alevî hazretleri, her sene haccederdi. Bunu evliyâdan çok kimse haber vermiştir. İnsanlar onu,

memleketi olanTerîm beldesinde zannederler, fakat o hac zamanı hacılar arasında bulunurdu. Bir sene talebelerinden Müflih bin Abdullah hacca gitmeye niyet etti. Gidip, hocasıAbdullah bin Alevî hazretlerinden izin istedi. O da! "Minâ'ya vardığın zaman, filân oğlu filânı sor. Bizim selâmımızı söyle, o sana istediğin konuda yardım eder." buyurdu.Müflih bin Abdullah diyor ki: "Minâ'ya vardığımda, o kimseyi buldum. Bana çok yardımda bulundu. Hocamdan suâl etti. Ben de, şu anda Terîm beldesinde bulunduğunu, hâlinin iyi olduğunu söyledim. O kimse hayret etti. "Daha dün, bizimle beraber Arafât'ta vakfe yaptı. Şimdi nasıl Terîm'de olur?" dedi. Benim ihtiyaçlarımı giderdi. Ben Terîm'e döndüğüm zaman, hocamın yanına gittim. Haccımı tebrik etti. Ben de; "Asıl ben sizin haccınızı tebrîk ederim." deyip, şâhid olduğum durumu anlattım. "Sen bunu gizli tut! Ama senin arzun da hâsıl oldu. Orada sıkıntı çekmedin." buyurdu. Ben bu hâlin, onun bir kerâmeti olduğunu anladım ve kendisini hayatta iken bunu kimseye anlatmadım.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.116

2) Meşre-ür-Revî; c.2, s.184

3) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.10, s.248

İBN-İ VEFÂ (Ali bin Muhammed);

Evliyânın meşhûrlarından. İsmiAli, babasınınki Muhammed'dir. Nisbeleri El-Kuraşî, El-Ensârî olup, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. İbn-i Vefâ ismiyle meşhûr olmuştur. Tefsîr, fıkıh, tasavvuf ve edebiyât ilimlerinde âlim olup, velî bir zâttı. 1358 (H.759) senesinde Kâhire'de doğdu. 1404 (H.807) de Ravda'da vefât etti.

İbn-i Vefâ daha küçük yaşta babasını kaybetti. Babası vefât etmeden önce, oğlu İbn-i Vefâ'yı ve diğer oğlu Ahmed'i, dostlarından sâlih bir zât olan Şemseddîn Muhammed Zeyle'î'ye bıraktı. Bu zât, İbn-i Vefâ'yı ve kardeşini büyütüp, terbiye etti. Fıkıh ilmi öğrenmelerini sağladı. İki kardeş, en iyi şekilde tahsîl görüp, güzel ahlâklı yetiştiler.

İbn-i Vefâ on yedi yaşına geldiğinde, evliyânın meşhûrlarından olan babası Muhammed Vefâ'nın yerine irşâd, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildiren, insanlara doğru yolu anlatma makâmına oturdu. Kısa zamanda babası gibi meşhûr olup sevildi. Talebeleri ve sevenleri günden güne arttı. Sohbetleri herkes tarafından anlaşılacak şekilde tatlı ve tesirliydi. Çok zarîf ve güzel giyinir, yaşayışı ve ahlâkı ile insanlara örnek olurdu. Mâlikî mezhebinden ve Şâzilî tarîkatındandı. İmâm-ı Şa'rânî onun hakkında; "Evliyânın sözlerini duydum ve eserlerini çok okudum. Ondan daha âlimi ve sözlerinden daha delîllisini, sağlamını görmedim." buyurmuştur.

İbn-i Vefâ, geceleyin evinden çıkıp, Ravda denilen yere giderdi. Şehirden çıkarken sur kapılarına yaklaşınca kapılar onun kerâmetiyle açılıp, sonra kapanırdı.Şehrin vâlisi, bir gece şehri dolaşırken kapıların açık olduğunu görerek nöbetçiye; "Neden açık!" diye sordu.Nöbetçi; "İbn-i Vefâ hazretleri çıkmak için gelince, kapılara işâret ediyor, kapılar da açılıyor." dedi. Vâli durumu öğrenince onun büyüklüğünü anlayıp sevenlerden oldu.

İbn-i Vefâ hacca gitmişti. Bu sırada susuzluk başgösterdi. Hacılar susuzluktan telef olmak üzereydiler. Bunun üzerine İbn-i Vefâ'ya gelip durumu anlattılar. O da; "Yâ Rabbî! Susuzlara kereminle, lütfunla su ihsân eyle." diye başlayan bir şiir okuyup, duâ etti. Duâsı üzerine bolca yağmur yağdı. Su ihtiyâcı karşılandı.

İbn-i Vefâ'nın ikâmet ettiği ev, sultanların makâmı gibiydi. Vezîr İbn-i Zeytün onun bu hâlini ayıplar, kendi kendine; "Dünyâ ehline hiçbir şey bırakmadı." derdi. İbn-i Vefâ bu sözü işitince; "Dünyânın belâ ve musîbetini, âhiretin de azâbını, dünyâya düşkün olanlara bıraktık." demişti.

İbn-i Vefâ'nın kıymetli eserleri ve şiirleri vardır. Vasiyetleri birkaç cild kitap hâlindedir. Kendisine ilâhî feyz geldiği zaman üç gün içinde bir kaç cild tutan vasiyetlerini yazmıştır. Bu vasiyetlerinden bâzı bölümler şöyledir:

"Dünyâ dertlerine tutulmuş din kardeşini tedbirsizlikle suçlayıp, kınama. Çünkü o, ya mazlumdur; Allahü teâlâ sonunda onu kurtaracaktır veya günah işlemiştir, başına gelen musîbetler günâhına keffârettir. Yâhut daAllahü teâlâ, yüksek derecelere ve makamlara ulaştırmak için onu dünyâ dertlerine mübtelâ kılmıştır."

"Devamlı elde kalmayacak olan bir şeyin varlığı ile övünmek ve kendi başına da gelebilecek bir şeyden dolayı başkasını ayıplamak ahmaklıktır. Çünkü pek iyi bilirsin ki, başkasının başına gelen senin, senin başına gelen şey de başkasına revâ görülebilir. Bunu iyi düşün!"

"Dünyânın zevkleri ve lezzetleri boştur. Bunlara kavuşmak için dînini dünyâya değişenler, dîninden tâviz verenler, rüşvet vererek çerçöp satın almaya çalışmış sayılırlar. Hazret-i Ömer bir gün yanındaki eshâbı ile giderken, onları görüp çöplüğün yanında uzun müddet eğledi. Kokusundan rahatsız olup; "Bizi neden burada eğliyorsunuz?" dediklerinde, hazret-i Ömer çöplüğü göstererek; "İnsanların kavga ederek elde etmek istedikleri dünyâ (yâni haram ve mekruhlar) işte budur." buyurdu."

"Dînî dünyâ isteklerine âlet eden, herkesin îmânını bozan kötü din adamı İblîs'ten daha zararlıdır. Çünkü, Şeytan vesvese verdiği için, mümin bir kimse onun düşman olduğunu bilir. İblîs'in isyân etmiş, sapıtmış bir düşman olduğunu aslâ unutmaz. İblîs'e uyduğu takdirde âsî bir kul olacağını anlar, günâhına derhâl tövbe eder. Rabbinden af diler. Kötü din adamı olan ulemâ-i sû' ise, hak ile bâtılı karıştırarak, hevâ ve heveslerine, nefslerinin arzusuna göre hüküm verirler. Böylece doğru yoldan ayrılırlar. Kendilerine uyanların da yaptıkları boşa gider. İyilik yaptıklarını zannettikleri hâlde dalâlete düşerler. Kötü din adamlarından Allah'a sığın ve onlarla bir arada bulunmaktan sakın! Sâdık, iyi ve sağlam din âlimleriyle birlikte bulun."

"Bütün hâllerinde, sana yardımcı olacak ve kemâle götürecek arkadaşı seç."

"Devamlı tâat üzere olmayı sağlayan îtikâd olan Ehl-i sünnet îtikâdı üzere bulun."

"Başkasının sözlerini ve hâllerini iyiye tevil etmek mümkün ise, kötü tevil yapmayacak ve hücûm edenlerin hücûmunu delîlsiz kabûl etmeyecek kadar hüsn-i zan ve iyi düşünce sâhibi ol."

"Allahü teâlânın merhameti vardır diyerek isyâna kalkışma, kahrından da korkarak ümitsizliğe düşme."

"Bir zâlime kalben meyleden kimseyi fitne ateşi sarar. Böyle kimse, ancak Allahü teâlânın yardımı ile kurtulur."

"Sakın Allahü teâlânın lütfuna mazhâr olmuş ve senden üstün kılınmış bir kimseye hased etme. Çünkü hasedin sebebiyle Allahü teâlânın gazabına uğrayabilirsin. Çehren değişip, kötü âkıbetlere düşebilirsin. Nitekim Âdem aleyhisselâma hased edip, böbürlenerek secde etmeyen iblîs, mel'ûn oldu. İblîs'in bu hâlinde senin için bir ihtar vardır. Şöyle ki: Hakk'a dâvet eden gerçek bir rehber gördüğün zaman, sakın ona hased etme ve ona itâat etmekten kaçınma, ona uy! Böyle yapmadığın takdirde, menfi hareketin, sendeki râzı olunulan güzel sıfatların tamâmen silinip, gazabı celb eden kötü sıfatlara düşmene yol açar. Fakat Ehl-i sünnet îtikâdında olan, yetişmiş ve yetiştirebilen bir hidayet rehberine tâbi olman, senin şeytânî sûretini melek sûretine çevirir. O zaman gerçek kulluk zirvesine doğru yükselmeğe başlarsın."

"Mârifet ve hakkı tanıma nisbetinde muhabbet, muhabbet nisbetinde de yakınlık olur."

"Allahü teâlâ bir kulunu severse, onun kalbini, râzı olduğu kullarının sevgisiyle doldurur."

"Allahü teâlâ kimin kalbini kendi sevgisi ile doldurursa, onun kalbi başka bir şeyle meşgûl olmaz. Çünkü o, görünüşte halkla, iç hali ile de Allahü teâlâ iledir."

İbn-i Vefâ'nın yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır:

1) El-Bahis alel-Hâlis fî Ahvâl-il-Havâs, 2) Tefsîr-ül-Kur'ân, 3) Şiirlerinin toplandığı **Dîvan'ı, 4) Mefâtih'-ül-Hazâin-ül-Âliyye, 5) Müveşşihât, 6) Kitâb-ül-Vasâyâ.**

ZENGİN SUFÎLER

İbn-i Vefâ hazretlerine, Şâziliyye tarîkatının mensuplarının güzel elbise giymelerinin ve lezzetli yiyecekler yemelerinin sebebi sorulup, Selef-i sâlihîn böyle giyinip, böyle yemezdi dediklerinde; "Onların güzel elbise giyinmelerinin sebebi, Allahü teâlânın kendilerine ihsân ettiği nîmetlere râzı olup göstermek için ve insanlara zengin görünmek içindi. O zamanda insanların bir kısmının eski giyinmeleri, halkın elinde olanlara bakıp, fakir ve muhtaç durumda olduklarını göstermek içindi. Fakat Selef-i sâlihîn eski elbise giyip, lezzetli yiyeceklere düşkünlük göstermediler. Onların zamânında gaflet içindeki insanlar, dünyâlık kazanmak için hırsla çalışıyorlardı ve görünüşlerini süslemeye gayret ediyorlardı. Ellerindeki dünyâlıkla servetle iftihâr ediyorlardı. Selef-i sâlihîn zamanlarındakiler, gaflet ehline muhâlefet ettiler. Eski elbise giydiler, yavan yediler. Böylece gaflet ehline uymaktan sakındılar. Ama Şâziliyye tarîkatı mensupları, zamanlarındaki fakirlerin hâllerine baktılar. Onlar, zenginlerin kendilerine acıyıp yardım etmeleri ve böylece dünyâlığa kavuşmak için eski elbise giyiyorlardı. İşte, Şâziliyye tarîkatı mensupları da, dünyâya düşkünlük gösteren o fakirlere muhâlefet göstererek, yeni ve güzel elbiseler giydiler. Halka zengin gözüktüler." buyurdu.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.231

2) Ed-Dav-ül-Lâmi; c.6, s.21

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.70

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.727

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.22

6) Tabakât-ül-Müfessirîn (Dâvûdî); c.1, s.434

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.204

İBRÂHİM BİN ALİ EL-A'ZEB;

Evliyânın büyüklerinden ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû İshâk ve Ebû Muhammed olup, lakabı Şemsüddîn'dir. 1162 (H.557) senesinde doğdu. 1213 (H.610) senesinde Ümm-i Ubeyde köyünde vefât etti. Baba ve dedesinin bulunduğu türbeye defnedildi.

İbrâhim bin Ali doğunca, babası ona Abdurrahmân ismini koydu. Babası, o gece rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûl-i ekrem, oğluna İbrâhim adını koymasını ve künyesinin de, Ebû Muhammed olmasını emretti. O da bu emri hemen yerine getirdi.

Ebû Muhammed İbrâhim önce amcasından Kur'ân-ı kerîm öğrendi. Babasından, amcasından, Ebü'l-Feth el-Bettâ'dan ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve Hanbelî mezhebinin inceliklerini öğrendi. Mukâyeseli hukûku ise Ebü'l-Feth İbn-i Menâ'dan tahsil etti. Bunun yanındaKâdı'l-Kudât İbn-üş-Şehrazûrî'nin derslerine devâm etti. İlimde çok yüksek bilgilere sâhib oldu. Çeşitli konularda fetvâ verdi. 1207 (H.604) senesinde, Bâb-ün-Nevâ'ya kâdı tâyin edildi. Derb-i Iyâr Medresesinde ders verdi.

Ebû Muhammed İbrâhim, ârif ve kâmil bir zâttı. Tasavvuf ilmini, Sultân-ül-Evliyâ adıyla bilinen dedesi Ahmed bin Ebi'l-Hasan er-Rıfâî'den öğrendi.

Ebü'l-Meâli Âmir bin Mes'ûd el-Irâkî bir gün Ebû Muhammed İbrâhim'in huzûruna gitti.

Acem memleketlerine gideceğini bildirip, duâsını istedi. O zaman; "Yolculuk sırasında herhangi bir sıkıntıya düşersen, ismimi söyleyerek yardım iste."buyurdu. Nihâyet vedâ edip yola koyuldu. Horasan taraflarında kâfileyi eşkıyâlar bastı ve mallarını aldılar. O zaman Ebû Muhammed hazretlerinin buyurduğu söz aklına geldi. Fakat yanındakilerden çekinip onun ismini söyleyemedi. Zîrâ onlar, bunun mânâsını anlayacak durumda değildiler. O mübârek zâtın ismini kalbinden geçirdi. O anda, Ebû Muhammed İbrâhim'i elinde âsasıyla karşısındaki dağın üzerinde gördü. Elindeki âsasıyla malları alan haydutlara bir takım işâretler yapıyordu. Çok geçmeden o kişiler malları getirip teslim ettiler ve "Buralardan hiç bir zarar ve ziyân görmeden gidebilirsiniz. Çünkü size izin vardır." dediler. Sebebini sorduklarında; "Şu dağın tepesinde sizden aldığımız malları geri vermemizi emreden birini gördük. Onun heybet ve azametinden güç ve kuvvetimiz kalmadı. Ona muhâlefet etmekten çok çekindik ve korktuk. Bu yüzden mallarınızı eksiksiz geri getirdik." dediler.

Ebû Muhammed İbrâhim buyurdu ki: "Cehennem'den en çok korkan kimse,Cehennem'e girmiş, orada Allahü teâlânın dilediği kadar kalmış, sonra oradan çıktığını kendinde hissetmiş ve o hâli yaşamış kimsedir."

O İSTESE DE İSTEMESE DE

Meâli bin Hilâl el-Abedânî, Ebû Muhammed İbrâhim hazretlerinin; "Bizim gelmesini arzû ettiklerimiz, ancak bizi ziyâret edebilir." buyurduğunu duydu ve içinden; "İstese de istemese de ben onu ziyâret ederim." diye geçirdi. Onun ikâmet ettiği yere doğru yola çıktı. Oraya yaklaştığında, büyük bir arslana rastladı. Arslan, üzerine hücûm etti. Korkuyla geri döndü. Ertesi gün ve daha sonraki günlerde ne kadar gitmek istedi ise, o arslan hep karşısına çıktı. Hâlbuki ondan başka herkes rahatça gidiyordu. Hiçbirine arslanın zararı dokunmuyordu.

Bu hâle şaşırdı ve meseleyi bâzılarına anlattı. Aklına gelenleri de söyledi. Ona; "Bu arslanın sana yol vermemesi, o büyük zâtın sözüne küçük bir îtirâzın sebebiyledir." dediler. Bunun üzerine istigfâr okuyup, hâlis bir niyetle tövbe etti. Tövbekâr olarak yola çıkıp, Ebû Muhammed İbrâhim'in yanına gitti. Arslan da kalkıp onun yanına geldi. Ebû Muhammed İbrâhim, arslanla şakalaştılar ve ona dönerek; "Hoş geldin, ey tövbekâr kişi!" buyurdular. O da hemen ellerine sarılıp öptü ve af diledi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.236

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile; c.2, s.69

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.39

İBRÂHİM ARVÂSÎ

Din ve dünyâ ilimlerini tahsil etmiş, vilâyette mensûbu bulunduğu Arvâsî âilesinin vârisi olmuş âlim, fazıl, veliyy-i kâmil bir zât idi. Aynı zamanda diplomat olup, Osmanlı İran münâsebetlerinde Devlet-i aliyye-i Osmaniyyeyi temsil etmiş, unutulmayacak hizmetlerde bulunmuştur. Sofiyye-i aliyye büyüklerinden Seyyid Fehim-i Arvâsî hazretlerinin anne tarafından dedesi olan İbrâhim Arvâsî, 1832 yılında Doğubayezîd 'de vefât etmiştir. Kabri Yukarı Doğubayezîd 'de olup ziyâret edilmektedir.

İBRÂHİM DESÛKÎ;

Mısır'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, İbrâhim bin Ebü'l-Mecîd, lakabı Burhâneddîn'dir. Seyyiddir. 1235 (H.633) senesinde Mısır'da Nil Nehri batısında Desûk köyünde doğdu. 1277 (H.676) târihinde vefât etti.

Seyyid İbrâhim Desûkî doğduktan bir gün sonraydı. Halk, o gün Ramazân-ı şerîf olup

olmadığı husûsunda tereddüde düştü. Hilâlin görünüp görünmediği husûsunda, Muhammed bin Hârûn hazretlerine gidildi. O da keşf yoluyla SeyyidBurhâneddîn'in doğduğunu anlayıp, gelenlere; "Dün gece mübârek bir çocuk dünyâya geldi. Gidin, onun süt emip emmediğine bakın." buyurdu. Annesi, evliyânın büyüklerinden Ebü'l-Feth Vâsıtî'nin kızı Seyyide Fâtıma Hanıma sorulduğunda, çocuğu için; "Bugün fecr vaktinden beri hiç emmedi." dedi. Durum Muhammed bin Hârûn'a bildirildiğinde; "Seyyide Fâtıma Hanım üzülmesin. Akşam olunca çocuğu emer. Ramazân-ı şerîfin birinci günü olduğu için emmemiştir." buyurdu. Böylece Ramazana girildiği anlaşıldı.

Seyyid İbrâhim anlatır: "Hem babamın sulbünde, hem de annemin rahmindeyken, Allahü teâlâ bana pekçok lütuf ve ihsânlarda bulundu. Doğduğum zaman hilâlin göründüğü daha anlaşılmamışken, o gün Ramazân'ın başladığını insanlara müjdeledim. Bu benim dünyâya gelişimin ilk kerâmetiydi.Altı yaşıma gelince, Allahü teâlâ, bana yüce âlemdeki şeyleri gösterdi. Sekiz yaşımda, Levh-i mahfûzu ve onda olan şeyleri müşâhede edip gördüm. Dokuz yaşımda, semâ ve onda olan şeylerin sırrını çözdüm. Fakat asıl olanlar, on dört yaşımdayken oldu. Bunlar, Rabbimin bana sonsuz ihsânlarından birkaçıdır. Bunlardan dolayı Allahü teâlâya hamd ederim."

Seyyid İbrâhim Burhâneddîn Desûkî; Necmüddîn Mahmûd İsfehânî'den ilim öğrendi ve feyzlerinden istifâde etti. Ayrıca Abdürrazzâk hazretlerinin de teveccühlerine kavuştu. Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretlerinden de ilim öğrendi. Abdüsselâm bin Meşiş hazretlerinin rûhâniyetinden istifâde ettiği gibi, Peygamber efendimizin rûhâniyetlerinden de vâsıtasız olarak feyz aldı. Pekçok âlim, velî ve kâdı, onun talebesiydi. Arapça, Farsça, Süryânice, İbrânice ve diğer dillerle konuşurdu. Derin ilme sâhip evliyâdandı.

Bir gün Seyyid İbrâhim Desûkî'yi imtihân etmek niyetiyle, yedi kişi yola çıktı. Desûk nahiyesi yakınlarına geldiklerinde İbrâhim Desûkî, talebelerinden birini bunlara gönderdi. Talebe, kendisini Seyyid İbrâhim Desûkî'nin gönderdiğini, geri dönmelerini istediğini bildirdi. İmtihan için gelenler biraz tereddüd ettiler. O anda kendilerini bir sahrada buldular. Uzun müddet burada perişan bir halde kaldılar. Yiyecek bir şey bulamayıp ot yediler. Üzerlerindeki elbiseleri eskidi. Lime lime olup dökülmeye başladı. Büyük bir zâtı imtihân etmek isteği ile bu hâle geldiklerini anlayıp, tövbe ettiler. Onların bu hallerine vâkıf olan Seyyid İbrâhim, talebesini tekrar onların yanına gönderdi. Talebe onlara; "Artık buradan gidiniz!" dedi. O kişiler etraflarına bakınırken, bir anda kendilerini İbrâhim Desûkî hazretlerinin huzûrunda buldular. Seyyid hazretleri onlara; "Haydi hazırladığınız suâlleri söyleyin!" buyurdu. Onlar da; "Efendim, biz bir kabahat işledik. Bundan çok üzgünüz, affınızı ve bizi talebeliğe kabûl etmenizi istiyoruz." dediler. Seyyid İbrâhim Desûkî de bunları affedip, talebeliğe kabûl etti.

İbrâhim Desûkî hazretleri, birkaç talebesini alış-veriş için şehre gönderdi. Şehirde talebeler, bir iftirâya uğrayıp, zâlim bir vâli tarafından zindana atıldılar. Hallerini mektupla hocalarına bildirdiler. Seyyid İbrâhim Desûkî hazretleri, vâliye şu satırları yazıp gönderdi:

Gece okları ulaşır hedefe,
Atılırsa huşû yayları ile.

Menzile kavuşmak için erler kalkar,
Rükû ile berâber secdeyi uzatırlar.

Ellerini açıp Allah'a,
Gönülden ederler duâ,

Ok yaydan çıkınca,
Zırh bile etmez fayda.

Mektup vâliye ulaşınca, vâli, arkadaşlarını topladı. "Şunlara bakın hele, hocaları bana bir mektup göndermiş." dedi ve ağır hakâretlerde bulunup, mektuptaki şiiri okumaya başladı. Tam (Ok yaydan çıkınca) mısrasına gelince, bir ok gelip, vâlinin göğsüne saplandı ve

oracıkta öldü.Vâlinin adamları, korku içinde mazlumları alelacele salıverdiler.

İbrâhim Desûkî hazretleri ömrünü hep İslâm dînine hizmet etmekle geçirdi. İnsanların doğru yola kavuşması için çok gayret gösterdi. Geceleri uyumaz, sabahlara kadar ibâdet eder, cenâb-ı Hakk'a kırık bir kalp ile yalvarırdı. Gündüzleri talebelerine ders verirdi. Sünnet olduğu için öğleden önce bir mikdâr uyuyup kaylûle yapardı. Hikmetli sözleri pek çoktur. Oğlu kendisinden nasîhat istedikte; "Ey gözümün nûru evlâdım. Önce içindeki nefs denilen ejderi öldür! Yüzünü toprağa sür! Hatâ ve isyânını kabûl ve îtirâf et ve işlediğin hatâ dolu ibâdetlerinin yüzüne çarpılmasından kork!" buyurdu.

Sevdiklerine kalp temizliğinin önemini anlatırdı. Bu hususta; "Allahü teâlâ, kullarının kalbine nazar eder. O halde ey insanlar! Kalplerinizi çok temiz tutunuz! Onu cilâlandırınız! Güzel ve parlak ediniz! Orada yalnız ihlâs ve doğruluk bulunsun!" buyururdu.

Talebesi olmak isteyen birine; "Ey oğlum, tövbe etmek istersen, bu hususta lâübâli olma. Tövbeyi oyuncak sanma, yalnız dil ile "Tövbe ettim yâ Rabbî!" demek yetmez, hem dil ile tövbe etmeli, hem de haramları ve yasak olan şeyleri yapmamalıdır. Tövbe nasıl olur bilir misin? Kulun, kalbini Allah'dan başka bir şey ile meşgûl etmemesi, tövbe etmesi ile olur. Bu hâsıl olursa, tövbe makbuldür." buyurdu.

"Ey talebelerim! Bizim yolumuzun esâsı, zarûrî olan ile yetinmektir. Sonsuz saâdeti arzu ediyorsanız, Allahü teâlâdan başkasına muhtac olmamayı beğeniniz.

Yine talebelerine; "Hak teâlâ neyi emir buyurmuşsa onu işlemenizi, neden nehy etmişse yasak etmişse ondan kaçınmanızı istiyorum."

"İlim, kulluğun gerçek mânâsını anlamak veHakk'a tam kulluk etmek içindir."

"Gıybet; yalancıların meyvesi, fâsıkların ziyâfeti, kadınların sakızıdır." buyurdu.

Kendisine Allahü teâlânın sevdiği kimselerden soruldukta; "Cenâb-ı Hak şu kimseleri sever: İffetli ve kalbi temiz olanı, elini fenâlıktan men edeni, dilini gıybetten ve lüzumsuz sözden koruyanı, edep yerine sâhib olanı, iyilik, ikrâm ve ihsâna koşanı, dâimâ Allahü teâlâyı hatırlayanı, affetmeyi seveni." buyurdu.

Hoca hakkı soruldukta; "Talebe, hocasından müsâade almadan konuşmamalıdır. Eğer hocası orada hazır değilse, manevî olarak ondan izin istemelidir. Zîrâ her bakımdan rehberi olan hocası, talebesinin bu gibi şeylere riâyet ettiğini gördüğünde onu çok sever, kısa zamanda hedefe ulaştırır." buyurdu.

Bir talebesi kendisinden nasîhat istedi. O zaman; "Uygun olmayan yerlere gitmekten çok sakın, oralara girip çıkanlara da dikkat et. Müslüman kardeşinden yersiz bir şey görürsen, ona iyi muâmele etmeye gayret et, iyi geçin. Onun durumuna düşmekten pek sakın. Senin en iyi, en yakın dostun; özü, sözü doğru olandır. O böyle kaldığı müddetçe, onu koru." buyurdu.

"Allahü teâlâya muhabbet edip, muhabbete vesîle olursan, yerdekiler ve göktekiler de sana muhabbet eder. Allahü teâlâya itâat et ki, yerdekiler ve göktekiler de sana muhabbet etsin. Allahü teâlâya itâat et ki, insanlar ve cinler de sana itâat etsin. Cenab-ı Hakk'a muhabbet ve itâat edene, Allahü teâlâ ikrâmlarda, ihsânlarda bulunur. Denizler onun için donup, sular ona yol olur. Hava emrine âmâde olur." buyurdu.

Ömrünün sonlarına doğru, talebelerinin büyüklerinden birine; "Ezher Câmiinde ders vermekle meşgûl bulunan kardeşim Mûsâ Desûkî'ye git. Selâmımı söyle ve zâhirinden önce bâtınını, kalbini temizlesin. Gurûr, kibir, hased, ucb gibi bütün kötü huylardan kalbini muhafaza etsin." buyurdu. Talebe derhâl yola çıkıp, hocasının emrini kardeşine ulaştırdı. Kardeşi o anda ders veriyordu.Dersini yarıda bırakıp, süratle İbrâhim Desûkî hazretlerine gitti. Fakat ağabeyinin, seccade üzerinde Allahü teâlânın rahmetine kavuştuğunu gördü.

Seyyid İbrâhim Burhâneddîn hazretleri, kıymetli eserler yazmıştır. Bunların en meşhûru

El-Hakâik adlı kitabıdır.

YOKSA PİŞMAN OLURSUNUZ

Son günlerinde talebelerine; "Ey evlatlarım! Ömrünüz her geçen gün azalmakta, eceliniz yaklaşmaktadır. Bir gün bu üzerinde yaşadığınız dünyâ dürülecek, kıyâmet kopacaktır. Hergün amel defterinizi hayırlı işlerle doldurmaya bakınız. Böyle yapanlara müjdeler olsun. Amel defterlerini, yasaklardan kaçmayarak günahlarla dolduranlara da yazıklar olsun. Vakitlerinizi israf etmeyiniz. Zamanlarınızı boşa geçirmeyip değerlendiriniz. Yoksa pişmân olursunuz. Duânızın kabûl olmasını istiyorsanız, helâlden yiyiniz ve müslüman kardeşlerinizin hakkında yersiz söz etmekten dilinizi tutunuz." nasîhati oldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.239

2) Kâmûs-ül-A'lâm; c.1, s.570

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.165

4) The Sufî Orders in İslâm; s.45, 46

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.79

6) El-A'lâm; c.1, s.59

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.259

8) Melfûzât-i İbrâhim Desûkî

İBRÂHİM BİN EDHEM;

Tâbiînin meşhûr âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. 714 (H.96) te Belh şehrinde doğup, 779 (H.162)da Şam'da vefât etti. İsmi, İbrâhim bin Edhem bin Mansûr, künyesi Ebû İshâk'tır. Nesebi hazret-i Ömer'e dayanır. Fudayl bin İyâd, İmrân bin Mûsâ bin Zeyd Râi ve Şeyh Mansûr Selâmi'nin sohbetinde bulunup, VeyselKarânî hazretlerinin rûhâniyetinden istifâde etmiştir.

Bağdât, Şâm veHicaz'da meşhûr oldu.Üç kıtanın âlimlerinin çoğundan ilim öğrendi. İmâm-ı A'zam hazretlerinin sohbetleriyle olgunlaştı. Dinde fakih ve müctehid oldu. Rumlarla yapılan cihadlara katıldı. Arap lisânını çok fasîh konuşurdu.

Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, Saîd bin Mezbân, Mukatil bin Süleymân ve Süfyân-ı Sevrî'den, Sevrî de kendisinden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Evzâî, Şakîk-i Belhî, İbrâhim bin Beşar, kendisinden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır. Nesâî, Dâre Kutnî, İmâm-ı Buhârî onun sika, güvenilir bir râvi olduğunu bildirmişlerdir. Buhârî "Edeb", Tirmizî "Tahâret" kısmında kendisinden rivâyette bulunmuşlardır.

Babası Edhem, Belh şehri pâdişâhıydı. KendisiŞehzâde olup, tahtta oturur, avlanmayı severdi.Her türlü imkâna sâhip, her istediğini yer, her istediğini giyer, her emri hemen yapılırdı.Bir yola çıktığı zaman, kırk altın kalkanlı asker önünden, kırk altın gürzlü asker arkasından yürürdü. O bütün bunları terk etmiş ve Allahü teâlâya gönül vermiştir.Mübârek sözleri ve kerâmetleri dilden dile dolaşmış, muhabbeti hep gönüllerde yaşamıştır. Dünyâ sultânları unutulmuş, fakat O unutulmamıştır.

Tâcını, tahtını bırakıp evliyâdan olması şöyle olmuştur:

Bir gece tahtı üzerinde uyuya kalmıştı.Gece bir gürültü ile uyandı. Tavan sallanıyordu. seslendi: "Kim o?" Damdaki, "Tanıdık biriyim, devemi kaybettim onu arıyorum" dedi.

İbrâhim Edhem, "Hey şaşkın, ne diye damda arıyorsun? Damda deve mi olur?" deyince, damdaki zât, "Ey gâfil, sen Allahü teâlâyı altın taht ve süslü elbiseler içinde arıyorsun. Damda deve aramak bundan daha mı acâyib?" dedi. Bu sözlerden sonra kalbi Allahü teâlânın aşkı ile yandı ve şimdiye kadar yaptığı bütün günahlara, hatâ ve kusurlara tövbe etti.

Başka bir rivâyette: Bir gün sarayda umûmi bir ziyâfet verildi. Devlet adamları yerlerini almış, hizmetçiler beklerken, gayet heybetli bir zat çıkageldi. Ne askerlerden ne hizmetçilerden hiçbir kimse ona, sen kimsin, burada ne işin var? deme cesaretini bulamadı. Bu heybetli zâta İbrâhim Edhem sordu: "Ne istiyorsun?" O zât, "Bu handa konaklamak istiyorum." dedi. İbrâhim Edhem; "Burası han değil, benim sarayımdır." diye cevap verdi. O zât, "O halde bu saray bundan evvel kimindi?" diye sorunca, İbrâhim Edhem; "Pederimindi!" dedi. Gelen zât; "Ondan evvel kimindi?" diye tekrar sordu. İbrâhim Ethem; "Filân zâtın!" dedi. O zât; "Ondan evvel kimindi?" diye sorduğunda, İbrâhim Edhem; "Filân oğlu filânın!" cevâbına, o zâtın; "Bunlara ne oldu?" suâline de İbrâhim Edhem; "Öldüler!" cevâbını verdi. Gelen heybetli kimse; "Bu nasıl senin sarayın ki, biri gelmeden biri gitmede?" diyerek geldiği gibi geri çıktı. İbâhim Edhem o zâtın peşine düştü ve sordu; "Sen kimsin?" O zât da, "Ben Hızırım." dedi.

Bundan sonra İbrâhim Edhem hazretlerinin derdi çoğaldı.Kalbindeki Allah aşkı fazlalaştı.

Başından geçen bir başka hâdise de şöyledir:

Bir gün atının hazırlanmasını istedi ve av köpeğini de yanına alıp ava çıktı. Karşısına bir hayvan çıktı. Onu yakalamak için atını sürdü, gâibden; "Yâ İbrâhim sen bunun için yaratılmadın ve bununla emr olunmadın!" diyen bir ses işitti. Durdu, sağına soluna baktı hiçbir kimseyi göremedi. "Allah lânet etsin! Bu İblis'tir!" dedi.Atını tekrar sürdü.Biraz öncekinden daha kuvvetli ve daha açık; "Ey İbrâhim! Sen bunun için yaratılmadın ve bununla emir olunmadın!" dendi.

Durup, sağına soluna baktı, hiçbir kimseyi göremedi: "Allahü teâlâ lânet etsin! Bu İblis'tir!" dedi. Atını tekrar sürdü ve aynı sözleri atının eyeri tarafından işitti ve durdu: "Âlemlerin Rabbinden bana bir ikaz geldi.Allahü teâlâya yemin ederim ki bu günden sonra Allah'a isyân etmeyeceğim. Rabbim, sâlih insan olmamı istiyor!" dedi. Bu hâdise üzerine pek fazla ağladı ve elbiseleri göz yaşlarıyla ıslandı.Sonra geri döndü. Bir çobana rastladı. Dikkat edince bunun, babasının çobanlarından birisi olduğunu anladı. Onun abasını ve başlığını alıp kendi elbiselerini ona verdi. Her şeyi bırakıp Allahü teâlânın yoluna girdi.

Merv şehrine doğru giderken yolda âmâ bir adamcağız bir köprüden geçiyordu. Gözleri görmediği için nehre tam düşerken, İbrâhim bin Edhem bunu gördü. Adamcağıza çok acıdı ve (Allahümmahfezhu= Ey Alah'ım. Onu muhâfaza et, koru!) diye duâ etti. Bunu söyleyince köprüden düşmekte olan âmâ, köprü ile nehir arasında, boşlukta kaldı, düşmedi. Etrafta bulunanlar, âmâyı tutup yukarı çektiler ve İbrâhim bin Edhem'in büyüklüğünü tasdik ettiler. Bundan sonra Nişâbur'a gitti. Hep nefsi ile meşgûl olmak, her an Allahü teâlâya ibâdet ve tâatte bulunmak için, kendisine dünyâ meşgalelerinden uzak, sâkin bir yer aradı. Burada bulunan bir mağarada dokuz sene ibâdet etti. Bu mağarada bulunduğu bir gece yıkanması icab etti.Zemherir günleriydi ve çok şiddetli soğuk vardı. Buzu kırmak sûretiyle gusül abdesti aldı ve seher vaktine kadar ibâdet etti. Soğuktan donmak üzere olduğunu hissetti. Isınmak için biraz ateş olsa veya üşümemek için sırtımda bir kürk olsa diye hatırından geçti. Birden sırtında bir kürk bulunduğunu ve bedenini ısıtmakta olduğunu hissetti. Böylece, birazcık istirahat edip, uyumak imkânı hâsıl oldu. Az zaman sonra uyandı. Bu kürkün, çok heybetli bir hayvanın derisinden yapılmış olduğunu anladı. Allahü teâlâya hamd etti.

İbrâhim bin Edhem hazretleri, bu mağarada kalırken, insanlar onun hâlini anlamaya başladılar. Bu durumda, derhal mağarayı terk etti ve Mekke-i mükerremeye doğru yola çıktı. Sahrada giderken bir zât ile karşılaştı. O zât kendisine (İsm-i a'zam= Allahü teâlanın en

büyük ismini) öğretti. Bununla Allahü teâlâya duâ etti. Hızır aleyhisselâm ile görüştü. O, kendisine; "Sana ism-i a'zam'ı öğreten kimse, İlyas aleyhisselâm idi." dedi ve çok sohbet ettiler. Daha sonra, İbrâhim bin Edhem'in Nişâbur'da ikâmet ettiği mağarayı ziyâret edenŞeyh Ebû Saîd isminde bir zât, hayret edip; "Sübhânallah! O ne mübârek bir zâtmış. Burada bulunması bereketiyle burası öyle güzel kokuyor ki, eğer mağarayı misk ile doldursalar öyle güzel kokmaz!" dedi.

Nakledildiğine göre İbrâhim bin Edhem Mekke-i Mükerremeye ulaşabilmek için sahrayı on dört senede kat edebildi. Bir müddet gidiyor, iki rekat namaz kılıyordu. Bu şekilde Mekke'ye ulaştı. Böyle bir zâtın gelmekte olduğunu, Harem-i şerîfte bulunan âlimler haber aldılar ve kendisini karşılamak üzere yola çıktılar. Böyle zâtları karşılamak âdetleriydi. O ise, kimse beni tanımasın diye, bir kâfilenin önüne düşmüş geliyordu. Başka kimseler de kendisini karşılamak ve görmek istiyorlardı. Kâfilenin önünde bulunan İbrâhim bin Edhem'e yaklaşıp: "Acaba İbrâhim bin Edhem yaklaştı mı? Harem-i şerîfin âlimleri kendisini karşılamaya geliyorlar da..." dediler. O ise, "Bırakın o kötü kimseyi! Ondan ne istiyorsunuz?" buyurdu. O kimseler, İbrâhim bin Edhem'in ensesine bir tokat vurdular ve;"Sen öyle yüksek bir zâta nasıl kötü diyebilirsin. Böyle söylemekle asıl sen kötü oluyorsun." dediler. İbrâhim bin Edhem de; "İşte ben de aynı şeyi söylüyorum." buyurdu.

Onlar ayrılıp gittikten sonra kendi nefsine şöyle diyordu: "Sen ne kadar ahmaksın ve cüretlisin. Mekke âlimlerinin seni karşılamalarını mı arzu ediyorsun? Halbuki onlar mübârek ve muhterem zâtlardır. Böyle bir şeyi istemeye sen nasıl cesâret edebiliyorsun? Ama sen -tokat vurulmakla- sana asıl lâyık olana kavuştun." Nitekim kendisini tanıyıp özür dilediler. Burada kısa zamanda kendisine eş-dost buldu. Çalışıp-kazanarak, alın teri ile nafakasını temin ederdi.

Nakledildiğine göre, memleketinden (Belh'ten) ayrıldığında geride süt emen bir oğlu kalmıştı. Çocuk büyüdü. Zengin oldu. Vâlidesine, babasını sordu. O da, "Baban kayboldu. Mekke'de bulunduğuna dâir bâzı haberler var." dedi. Oğlu; "Anneciğim, ben gidip, babamı bulmaya çalışacağım ve hizmetinde bulunacağım." dedi. Her tarafa haber gönderip, bu sene hacca gitmek isteyenlerin kendisine gelmelerini, masraflarını kendisinin karşılayacağını bildirdi. Bunun üzerine kendisine dört bin kişi geldi. Hepsinin masraflarını karşılayıp, hem haccetme, hem de babasına kavuşmak arzusuyla yola çıktı. Kâbe-i muazzamaya varınca, orada hırka giymiş, yamalı elbiseli kimseler gördü ve onlara babasını sordu. Onlar; "O bizim hocamızdır, Mekke dışından, sırtında odun getirip, satar, parası ile de ekmek alıp bize verir." dediler. Genç sahraya çıktı. Bir ihtiyarın ağır odun yüklenmiş olarak geldiğini gördü. Kendisini tâkib etti. O, pazara gidip odunları sattı. Parası ile ekmek alıp dostlarına ikrâm etti. Onlar ekmek yerken, o da namaz kılıyordu. Dostlarıyla birlikte tavaf yaparlarken, güzel yüzlü bir genç karşısına gelip durdu. İbrâhim bin Edhem ona bakıyordu. Tavafı bitirdikten sonra; "O gence bu kadar dikkatle bakmanızın hikmetini anlayamadık." dediler. Buyurdu ki: "Ben, Belh'ten ayrılırken süt emme çağında bir çocuğum kalmıştı. Bu genç odur." O genç, "Babam benden kaçar." endişesiyle, kendisini belli etmiyor, fakat her gün gelip babasını seyrediyordu. İbrâhim bin Edhem bir gün, dostlarından birini alıp, Belh'ten gelen hacı kâfilesinin yanına gitti. Atlastan bir çadır ortasında bir kürsü olduğunu ve oğlunun o kürsüde oturup Kur'ân-ı kerîm okuduğunu gördü. Genç; **"Her halde, mallarınız ve çocuklarınız** (sizin için) **bir belâ ve imtihândır."** (Tegâbün sûresi:15) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyordu. Bunu duyunca geri dönüp gitti.Yanındaki dostu, gencin yanına gitti. Kur'ân-ı kerîm okuması bittikten sonra gence; "Nerelisin?" dedi. O da "Belhliyim." deyince, "Kimin oğlusun?" dedi. O da; "İbrâhim bin Edhem'in oğluyum. Onu ilk defâ dün gördüm. Ama o muydu, değil miydi, iyice bilemiyorum. Benden uzaklaşır korkusuyla kendisine de soramadım." dedi. Gelen zât; "Gelin sizi onun yanına götüreyim." dedi. Bundan sonra berâberce İbrâhim bin Edhem'in yanına geldiler. Genç, babasını görünce kendinden geçecek şekilde ağladı. Kendine geldiğinde babasına selâm verdi. Babası selâmını alıp, bağrına bastı

ve; "Hangi dindensin?" diye sordu. Genç;"İslâm dînindenim." dedi. İbrâhim bin Edhem; "Elhamdülillah!Kur'ân-ı kerîmi de biliyorsun. Peki ilim de tahsil ettin mi?" buyurdu. Oğlu; "Evet!" deyince, o yine hamdetti. Oğlunu yanına alıp ellerini semâya çevirdi. "Yâ Rabbî! İmdâdıma yetiş!" diye yalvarmaya başladı. Bunu gören yakınları; "Yâ İbrâhim, ne oldu, niçin yalvarıyorsun?" diye sordular. Onlara; "Oğlumu bağrıma basınca şefkati ve sevgisi kalbimde kaynadı. Bunun üzerine bir nidâ geldi: "Yâ İbrâhim! Beni sevdiğini iddiâ ediyorsun. Fakat benimle berâber başkalarını da seviyorsun. Dostluğumuza ortak katıyorsun. Bir kalpte iki sevgi olur mu? Bu dostluğa sığar mı?" Bunu işitince duâ edip; "İzzet, ikrâm sâhibi olan Allah'ım! İmdâdıma yetiş! Eğer oğlumun muhabbeti, beni, senin sevginden alıkoyacaksa, ya benim, yâhut da onun canını al, diye duâ ettim. Duâm hemen kabûl oldu. Oğlum kucağımda can verdi." dedi.

Buyurdu ki: **"Lokmayı helâlden temin edebilmek için uğraşmak, geceleri ibâdet edip, gündüzleri oruç tutmaktan efdaldir. Çünkü her şeyin başı helâl lokmadır."**

Kendisi işçi olarak çalışır, o gün kazandığı ile yiyecek şeyler alıp dostlarına ikrâm ederdi. Bir defâsında eve geç kaldı. Yol da uzundu. Arkadaşları; "O gecikti. Bâri biz yiyecek ne varsa onları yiyip uyuyalım, beklemiyelim." dediler. Nitekim yemeklerini yediler, yatsı namazlarını da kıldıktan sonra yatıp uyudular. İbrâhim bin Edhem gelince onların uyuduğunu gördü ve bir şey yemeden aç olarak yattıklarını düşünüp çok üzüldü. "Getirdiğim unu yoğurayım, bir şeyler pişireyim de uyandıkları zaman yesinler ve yarın oruca niyyet edebilsinler" diye çok uğraşıp, bir şeyler hazırladı. Arkadaşları uyandıkları vakit, onun kendileri için ne sıkıntılara katlandığını görünce, ne yaptığını sordular. O olanları anlattı. Bunun üzerine birbirlerine, "Bakın! O bizim için ne fedâkârlıklara katlanıyor, bizim hakkımızda ne kadar iyi düşünüyor. Fakat biz onu yemeğe beklemiyoruz." deyip, Onun kıymetini daha iyi anladılar ve özür dilediler.

Recâ bin Hayve şöyle anlatıyor: "İbrâhim ile beraber bir gemiye binmiştik. Bir anda gökyüzü karardı. Çok şiddetli bir fırtına başladı. Kendi kendime; "Vah, vah. Gemi batacak galiba." dedim. O sırada; "Hiç korkma! İbrâhim bin Edhem sizinle beraberdir, bir şey olmaz." diyen bir ses duydum. Ondan sonra fırtınanın şiddeti kesildi, selâmetle yolumuza devam ettik."

Bir defâsında gemiye binmişti. Abasını üzerine çekip istirahate çekildi. Biraz gidince fırtına başladı. Herkes korkup, gemi batacak endişesi ile telâşlandılar. İbrâhim bin Edhem ise, abasının altında istirahatine devâm etti. Gemidekiler kendisine;"Ne kaygısız kimsesin. Herkes can derdinde. Sen ise rahatça yatıyorsun. Bu ne haldir?" dediler. O, gâyet sâkin olarak kalktı ve; "Yâ Rabbî! Bizlere rahmetini göster." diye duâ etti. Bundan sonra fırtına sâkinleşti. Gemide bulunanlar rahatladılar.

Bir gün bir sarhoşun yanından geçiyordu. Ağzı bulaşmış, yerde yatar gördü. Su getirip ağzını yıkadı ve; "Allahü teâlânın isminin anıldığı bir ağzı böyle bulaşmış berbat halde bırakmak hürmetsizlik olur." buyurdu. Sarhoş kendine gelince İbrâhim Edhem hazretlerinin yaptığını ve söylediği sözü bildirdiler. O kimse tövbe etti ve sâlihlerden oldu. Sonra İbrâhim Edhem hazretlerine rüyâsında; "Sen bizim için onun ağzını yıkadın. Biz de senin kalbini temizledik." buyurdular.

İbrâhim bin Edhem, sahraya çıkmıştı. Bir kuyudan su çekmek için kovayı sarkıttı. Geri çektiğinde kovanın gümüşle dolu olduğunu gördü. Hemen geri boşalttı ve tekrar sarkıttı. Bu çekişinde, altınla dolu olduğunu gördü. Bunu da geri boşaltıp, kovayı tekrar daldırıp çıkardığında, kovanın mücevherle dolu olduğunu gördü. Bunun üzerine şöyle niyazda bulundu. "Yâ Rabbî! Bana hazine veriyorsun. Benim arzum bunlar değildir. Ben abdest almak için su istiyorum. İhsân et" diye yalvardı. Kovayı tekrar kuyuya daldırıp çıkardığında su ile dolu olduğunu gördü.

Yolda bir taş gördü. Üzerinde "Çevir ve altını oku!" yazılıydı. Çevirdi; "Eğer öğrendiğinle

âmel etmiyorsan ne diye bilmediğini öğrenmek istiyorsun?" yazısını okudu ve; "Yâ Rabbî! Seni tanıyan hakkıyla tanıyamamıştır. Şimdi seni bilmeyen bir kimsenin hâli nasıl olur." dedi ve ağladı.

İbrâhim bin Edhem hazretleri bir bağda bekçilik yapardı. Bir gün uyuduğunda, ağzında nergis dalı ile bir yılan gelip, dalı sallayarak ona serinlik yaptı.

Kendisi anlattı: Bağ sâhibi bir gün gelip bana; "Tatlı nar getir." dedi. Götürdüm. Ekşi çıktı. Yine; "Tatlı nar getir." dedi. Bir tabak daha götürdüm. Bu sefer de ekşi çıktı. Bunun üzerine bağ sâhibi, "Sübhanallah! Bunca zamandır burada bekçisin, narın tatlısını ekşisinden ayırd edemiyorsun!" dedi. Ben de; "Benim vazifem bağı beklemek, hiç tatmadığım narın tadını nereden bileyim?" diye cevap verdim. Bağ sâhibi, "Sendeki bu hâle bakınca İbrâhim bin Edhem'sin diyeceğim geliyor." dedi. Bu sözü işitince tanınmamak için hemen oradan ayrılıp gittim.

Huzeyfe-i Mer'aşî, İbrâhim bin Edhem'e hizmet ederdi.Sebebini sorduklarında şöyle anlattı: "Mekke'ye giderken çok acıkmıştık. Kûfe'ye gelince, açlıktan yürüyemez oldum. "Açlıktan kuvvetsiz mi kaldın?" dedi. "Evet!" dedim. Hokka, kalem, kağıt istedi. Bulup getirdim. "Bismillâhirrahmânirrahim. Herşeyde, her hâlde sana güvenilen Rabbim! Her şeyi veren sensin. Sana her an hamd ve şükr eder, Seni bir an unutmam. Aç, susuz ve çıplak kaldım. İlk üçü, benim vazifemdir. Elbette yaparım. Son üçünü sen söz verdin. Senden bekliyorum." yazıp, bana verdi ve; "Dışarı git veAllahü teâlâdan başka kimseden bir şey umma ve ilk karşılaştığın adama bu kâğıdı ver." dedi. Dışarı çıktım. İlk olarak, deve üstünde biri ile karşılaşdım. Kağıdı ona verdim. Okudu, ağlamaya başladı. "Bunu kim yazdı?" dedi. "Câmide birisi" dedim. Bana bir kese altın verdi. İçinde altmış dinar vardı. Bunun kim olduğunu sonradan, etraftakilere sordum. Nasranîdir (yâni hıristiyandır) dediler. İbrâhim bin Edhem'e bunları anlattım. "Keseye elini sürme. Sâhibi şimdi gelir." buyurdu. Az zaman sonra nasrânî, İbrâhim bin Edhem'in huzûruna geldi. "Bu yazıyı yazan siz misiniz?" dedi. "Evet!" cevâbını alınca; "Çok düşündüm, böyle bir yazıyı yazanın Allah'a olan tevekkülü, ancak hak olan bir dinde olur. Bu parayı verdiğim kimseyi tâkib ederek huzûrunuza geldim. Bana İslâmiyeti anlatır mısınız?" diyerek, kelime-i şehadeti söyledi ve müslüman oldu."

Bir kimse kendisinden nasîhat isteyince: "Bağlı olanı aç, açık olanı kapa." buyurdu. O kimse;"Bunu anlamadım." deyince; **"Kesenin ağzını aç, cömert ol, açık olan dilini de tut konuşma."** diyerek izah buyurdular.

Birisiyle arkadaş oldu. Bu arkadaşlıkları bir müddet devam edip, zaman gelip ayrılmaları icâb edince, arkadaşı: "Uzun zaman arkadaşlık ettik bir ayıbımı gördünse söyle bir daha yapmayayım." dedi. İbrâhim bin Edhem cevâbında: "Kardeşim sende bir ayıp görmedim. Ben sana dâima sevgi gözü ile baktım. Onun için seni hep iyi buldum. Senden gördüklerim hep iyi şeylerdi. Ayıp arıyorsan başkalarına sor." buyurdular.

Kendisine; "Sen kimin kulusun?" dediler. Titredi, yere düştü ve kendinden geçip yerde çırpınmaya başladı. Bir müddet sonra kendine geldi, kalktı ve bir âyet-i kerîme okudu. "Niçin cevap vermedin?" dediler. İbrâhim bin Edhem; "Korktum, eğer O'nun kuluyum desem, benden kulluk haklarını ister, değilim desem, bunu da diyemem." buyurdu.

Vefât ettiği gün; "Yer yüzünün emânı ölmüştür." diye gizliden bir ses duyuldu. Bunu herkes işitti. Fakat mânâsını anlayamadılar. Acaba ne olacak diye merak ettiler. Ne zaman ki İbrâhim binEdhem'in vefât haberi duyuldu, herkes bu sözün İbrâhim bin Edhem için olduğunu o zaman anladılar.

Buyurdular ki: "Öbür dünyâda terâzide en ağır amel, burada bedene en zor gelenidir."

"İşittiğime göre, kıyâmet günü insan, daha çok utansın diye tanıdıklarının yanında hesâba çekilir."

"İlmi, amel için öğreniniz. Çokları bunda yanıldı. İlimleri dağlar gibi büyüdü, amelleri ise zerre gibi küçüldü."

"Borcu olan kimse, borcunu ödemedikçe, yağlı ve sirkeli taam yememelidir."

Her zaman şöyle duâ ederdi: **"Yâ Rabbî! Beni günah alçaklığından, sana tâat ve ibâdet lezzetine ulaştır."**

HİÇ UYUMAZDI

Ramazân-ı şerîfte ekin biçer, aldığı ücreti muhtaç olanlara verirdi. Gece sabaha kadar ibâdet eder, hiç uyumazdı. "Hiç uyumadan nasıl durabiliyorsunuz?" diyenlere; "Nasıl uyuyabilirim ki, ağlamaktan bir an kesilemiyorum. Bu halde gözüme uyku girmesi mümkün müdür?" derdi. Namazını bitirdikten sonra ellerini yüzüne kapar; "Yaptığım ibâdet doğru ve makbûl olmaz da, eski bir paçavra gibi yüzüme çarparlar diye çok korkuyorum." buyururdu.

Bir defasında, ıssız bir yerde, harâbe bir binâda şiddetli soğuk ve ayazın olduğu bir gece, üç kişi ibadet ediyorlardı. Arkadaşları uyuduktan sonra İbrâhim bin Edhem kalkıp, sabaha kadar kapıda bekledi. "Niye böyle yaptın?" dediklerinde; "Arkadaşlarım uyurken bir tehlike meydana gelirse, onu ben karşılayayım. Arkadaşlarım üzülmesinler diye böyle yaptım." buyurdu. Bir defâsında sefere çıkmıştı.Azığı bitti; "Benim yüzümden bir kardeşim sıkıntıya, zahmete girmesin." düşüncesiyle uzun müddet kimseden bir şey istemedi.

GÖNÜL HUZÛRU İLE İBÂDET

İbrâhim bin Edhem buyurdu ki: "Bir gece Mescid-i Aksâ'da kalmak istedim. Câmi vazifelilerinin beni görmemeleri için içeride bulunan hasırların arasına gizlendim. Görünce içeride kalmama izin vermezlerdi. Gece, geç vakit olunca kapı açıldı ve içeriye tanımadığım bir zât girdi. Yanında derviş kıyâfetli kırk kişi daha vardı. O yaşlı zât mihrâba geçti, iki rekat namaz kıldıktan sonra öbürlerine döndü. İçlerinden biri; "Bu gece, burada tanımadığımız, bizden olmayan biri var." dedi. Mihrâbda bulunan, tebessüm etti ve"Evet İbrâhim bin Edhem var, kırk gündür kalb huzûru ile ibâdet yapamamaktadır." dedi. Bunları duyunca ben açığa çıktım. Mihrâbda bulunana; "Evet doğru söylüyorsunuz. Lütfen bunun sebebini de bildiriniz." dedim. O zât şöyle anlattı: "Filân zaman Basra'da hurma satın almıştın. Bu sırada yere bir hurma tanesi düştü. Sen o hurmayı kendi hakkın zannederek aldığın hurmaların içine koydun. Onu yediğin için kırk gündür ibâdetlerinden tad alamıyorsun."dedi.

Ertesi gün hurmayı satın aldığım zâtın yanına gittim. Olanları anlatıp kendisinden helâllık diledim. O da hakkını helâl etti ve; "Mâdem ki bu iş bu kadar hassastır. O halde ben şimdiden sonra hurma satmayı bıraktım." dedi. Sonra dükkânını kapattı. Vakitlerini ibâdetle geçirmeye başladı, nihâyet o da Allahü teâlânın sevgililerinden oldu.

DAHA NE İSTERLER

Kendisine şöyle sordular: Allahü teâlâ; **"Ey kullarım, benden isteyiniz, kabûl ederim, veririm."** (Mü'min sûresi: 60) buyuruyor. Halbuki istiyoruz vermiyor? Cevâben buyurdular ki: "Allahü teâlâyı çağırırsınız O'na itâat etmezsiniz. Kur'ân-ı kerîmi okursunuz, gösterdiği yolda gitmezsiniz. Cenâb-ı Hakk'ın nîmetlerinden faydalanırsınız. O'na şükretmezsiniz. Cennet'in ibâdet edenler için olduğunu bilirsiniz, hazırlıkta bulunmazsınız. Cehennem'i âsiler için yarattığını bilirsiniz, ondan sakınmazsınız. Babalarınızın, dedelerinizin ne olduklarını görür, ibret almazsınız.Ayıbınıza bakmayıp başkalarının ayıplarını araştırırsınız. Böyle olan kimseler, üzerine taş yağmadığına, yere batmadıklarına, gökten ateş yağmadığına şükretsinler. Daha ne isterler? Duâlarının neticesi, yalnız bu olursa yetmez mi."

İŞTE GERÇEK SULTANLIK

İbrâhim bin Edhem bir gün deniz kenarında oturmuş, elbisesini dikiyordu. Memleketin vâlisi yanındakilerle birlikte oradan geçerken İbrâhim bin Edhem hazretlerinin başında durdu. Vâli onu seyrederken şöyle düşündü: "Bak şu dünün hükümdârına! Böyle yapmakla eline ne geçti?" İbrâhim bin Edhem vâlinin aklından geçenleri anlamıştı. Kaldırıp iğnesini denize fırlattı.Sonra; "Balıklar iğnemi getirin." deyince, bir balık, ağzında İbrâhim Edhem'in denize attığı iğneyi getirdi. İbrâhim bin Edhem iğneyi balığın ağzından aldıktan sonra vâliye döndü: "Elime bu iğne geçti!" buyurdu. "Yâni; ben Allahü teâlâdan gayri olanları bırakıp, bütün varlığımla O'na döndüğüm için, bu balıkları bana hizmetçi etti ve bana bu kerâmeti verdi!" demek istedi.

NASÎHATLERİN ÖZÜ

Kendisinden bir zât nasîhat istediğinde buyurdu ki:

Altı şeyi kabûl edip yaparsan, hiçbir işin sana zarar vermez. Dünyâda ve âhirette rahat edersin. O altı şey şunlardır:

1. Günah yapacağın zaman Allahü teâlânın sana verdiği rızkı yeme.

2. O'na âsî olmak istersen, O'nun mülkünden çık. Mülkünde olup da ona isyân etmek uygun olur mu?

3. O'na isyân etmek istersen, gördüğü yerde günah yapma. Görmediği yerde yap. O'nun mülkünde olup, verdiği rızkı yiyip, gördüğü yerde günah yapmak uygun değildir.

4. Can alıcı melek, rûhunu almaya geldiği zaman tövbe edinceye kadar izin iste. O meleği kovamazsın. Şimdi kudretin var, güç kuvvetin yerinde iken tövbe et. Tövbe edilecek zaman bu zamandır. Zîrâ ölüm çok âni gelir.

5. Mezarda Münker ve Nekir ismindeki iki melek, suâl için geldiklerinde, onları kov seni imtihân etmesinler. Soran kimse; "Buna imkân yoktur." dedi. İbrâhim Edhem buyurdu ki; "Öyle ise şimdiden onlara cevap hazırla."

6. Kıyâmet günü Allahü teâlâ; "Günâhı olanlar Cehennem'e gitsin." diye emir edince ben gitmem de. Soran kimse dedi ki: "Bu sözümü dinlemezler." Nasîhatları dinleyen kimse tövbe etti ve ölünceye kadar tövbesinden vazgeçmedi.

HELAL LOKMA

İbrâhim bin Edhem hazretleri helal lokma yemeye çok dikkat eder ve herkese tavsiye buyururlardı. Bir gün kendisine falanca yerde bir genç var. Gece gündüz ibâdet ediyor, kendinden geçiyor, dediler. Gencin yanına gidip üç gün misâfir kaldı. Dikkat etti, söylediklerinden daha çok şeyler gördü. Kendinin soğuk, hâlsiz, habersiz, gencin ise, böyle uykusuz ve gayretli hâline şaşırıp kaldı. Genci, şeytan aldatmış mıdır, yoksa hâlis ve doğru mudur anlamak istiyordu. Yediğine dikkat etti. Lokması helâldan değildi. "Allahü ekber, bu hâlleri hep şeytandandır." deyip, genci evine dâvet etti. Kendi lokmalarından bir tane yedirince, gencin hâli değişip, o aşkı, o arzusu, o gayreti kalmadı. Genç, İbrâhim'e sorup; "Bana ne yaptın?" deyince; "Lokmaların helâlden değildi. Yemek yerken, şeytan da midene giriyordu. O hâller, şeytandan oluyordu. Helâl yiyince şeytan giremedi. Asıl, doğru hâlin meydana çıktı." dedi.

1) Hilyet'ül-Evliyâ; c.7, s.367, c.8, s.3

2) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.1, s.47

3) Nefehât-ül-Üns; s.95 (Lâmiî Tercümesi)

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1094

5) Tabakât-üs-Sufiyye; s.27-38

6) Sıfat-us Safve; c.4, s.134

7) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.31

8) Ravdur-Reyâhîn; s.58, 68, 87, 124,

9) Nevâdir-ül-Âlem; s.3, 44, 116

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.226

11) Menâkıb-ı İbrâhim binEdhem

İBRÂHİM EFENDİ (Aşçı Dede);

Erzincan velîlerinden. İsmi İbrâhim bin Halil bin Muhammed Ali Bey'dir. 1828 (H.1244) senesinde İstanbul'da Kandilli'de doğdu. Bir hac seferinde Medîne'de vefât ettiği ve orada defnedildiği nakledilmiştir. Babası Muhammed Ali Ağadır. Dedesi Kastamonulu Uzun Halil Ağa demekle meşhûr bir zât olup, yeniçeri devrinde Anadolu Hisarında köy ağası gibi hatırı sayılır bir ağa idi. Babası beş yaşında iken yetim kalmış, amcasının yanında büyümüştür. Annesi Çerkeşoğulları denilen bir âileden HasanAğanın kızı Behiye Hanımdır. İbrâhim Efendiden önce bir kız çocukları doğmuş ve küçük yaşta vefât etmiştir.

Babası yeniçeri başçavuşu olup, Rusya muhârebesinde iken İbrâhim Efendi doğmuş, babasına müjdelenmiştir. İbrâhim Efendi belli bir tahsilden sonra tasavvufta Mevleviyye yoluna girdi. Bir müddet bu yolda ilerlemek için çalıştı. Daha sonaErzincan'a gidip Hacı Fehmi Erzincânî hazretlerini tanıyıp ona talebe oldu. Onun sohbetlerinde kemâle erdi. Mükemmel bir medrese tahsîli gördü. Askeriyede rûznâmeci olarak vazîfe yaptı.

Hocasını tanıdığı ve tasavvufta kemâle erip yükseldiği yer olması sebebiyle Kûy-i Cânân-ı Hakîkî diye vasfettiği Erzincan'a gitmek için İstanbul'dan gemi ile yola çıkıp Trabzon'a oradan daErzincan'a geçti.

Şöyle anlatır: "Ben bilmezdim. Fakat Kûy-i Cânân-ı Hakîkî Erzincan imiş. Altı-yedi gün gâyet hoş bir yolculuktan sonra bir sabah vakti dağ üzerinde iken Erzincan Ovası göründü. Ova gözüme o kadar hoş gözüktüğünden, elimde olmadan meâlen; **"Bunlar Adn Cennetleridir. Oraya devamlı kalıcılar olarak giriniz."** buyrulan âyet-i kerîmeyi okudum. Bu sırada yanımda bulunan yol arkadaşım İsmâil Ağa yüzüme bakıp neden bu âyet-i kerîmeyi okuduğumu sordu. İçimden geldi deyince, benim tarîkat ehli bir kimse olduğumu anlayıp; "Niçin söylemezsiniz, ben de tarîkat ehliyim." dedi. Hangi tarîkatten olduğunu sorunca, "Hâlidiyye" dedi. SonraErzincan'da bu tarîkatın çok yaygın olduğunu söyledi. Bu sırada ben Mevlevî tarîkatında idim.

Daha sonra Erzincan Ovasına indik. Oradan Erzincan'a bir günlük yolumuz daha vardı. Ova o kadar hoşuma gitti ki, hayretimi yol arkadaşım İsmâil Ağaya söyledim. Erzincan daha güzeldir, dedi. "Zâhiri de bâtını da mâmur." sözünden; bu beldenin hem zâhiri hem de bâtını mâmur bir belde olduğunu anladım. İçimden; "Bu beldede elbette büyük ve mübârek bir zât olmalı. Çünkü insana pek hoş geliyor, bambaşka bir haz veriyor." diye düşündüm. Hatırladığıma göre 1853 (H.1270) senesinde Receb ayında Erzincan'a ulaştık.

Yolculuğumuz sırasında İsmâil Efendiye Erzincan'da velîlerden kimler vardır, diye sordum. "Hacı Fehmi Efendi vardır. Büyük bir zâttır. Hâlidiyye yolu halîfelerindendir. Şeyh Vehbi Hayyât'ın (Terzi Baba) halîfesidir. Hani Erzincan'a girerken kabristanda gördüğümüz türbe var ya işte o türbe Şeyh Vehbi Hayyât hazretlerinin türbesidir." deyince, ben Fehmi Efendiyi daha görmeden ona âşık oldum. İsmâil Efendi bana dedi ki: "Bu sözleri söyleyince yüzünün rengi değişti. Bambaşka birisi oldunuz." Ben ise; "Gönlümde bambaşka bir tecelli hâsıl oldu. Fehmi Efendinin aşkının ateşi üzerimde görülmeye başladı. AmanİsmâIl Efendi! Bu Cumâ günü ziyâretine gidip ayağının toprağına yüz sürelim." dedim. "Baş üstüne." deyip, evine gitti. Bunun üzerine benim içime bir başka aşk ateşi düştü ki, öncekinden daha tatlı ve tesirli idi. Cumâ gününün gelmesini iple çekiyordum. Yemekten içmekten kesildim. Annem; "Sende bir efkâr var! Oğlum bu hal nedir?" diye sordu. "Hiçbir şey değil birkaç gündür

vücûdumda kırıklık hâli var." diyerek cevap verdim.

Cumâ günü gelince, gusül abdesti alıp temiz elbiselerimi giydim. İsmâil Ağa, berâber câmiye gitmek için yanıma gelip; "Bugün güveği gibi giyinmişsin." deyince; "Evet öyledir. İnşâallah Fehmi Efendinin dâmâdı olacağım." dedim.

Câmiye vardığımızda daha kimse gelmemişti. Müezzin Kur'ân-ı kerîm okuyordu. İlk safa oturduk. Cemâat yavaş yavaş toplanıyordu. Etrâfıma bakınırken sanki bir ses kulağıma arkana dön bak der gibi oldu. Dönüp baktığımda bir zâtı oturuyor gördüm. Kalbimde şimşek çakar gibi bir hâl oldu. Bir hareket ve âzâlarımda bir titreme meydana geldi. Bu zâtın Hacı Fehmi Efendi olduğunu hissedip yanımda oturan İsmâil Efendiye yavaşça; "Arkamızda bir zât oturuyor. Fehmi Efendi bu zât mıdır?" diye sordum. Bakıp; "İşte odur." deyince, bende öyle bir heyecan meydana geldi ki, anlatmak mümkün değil. Öyle mânevî bir hâle girdim ki, koca câmi sanki bana dar geldi. Dönüp mübârek yüzüne bakamıyordum. Bakmadan da edemiyordum. Izdırabımdan terlemeye başladım. İsmâilAğa; "Çok muzdarip oldun sebebi nedir?" dedi. "Arkamda oldukları için muzdarip olduğumu söyleyince; "Hazret-i Şeyh hoş görür. Böyle şeyleri aramaz, üzülme." dedi. Halbuki benim ızdırabım başka bir sebepten ileri geliyordu.

Nihâyet ezân okundu. Namaz için kalktık, artık mübârek yüzünü görmek mümkündü. Ama başımı nasıl çevirip de bakabilirdim. Edebimden dönüp bakamadım. Namazdan sonra içimden bir âh çektim. İsmâil Ağa bana; "Sen bu hâl ile nasıl evlerine gidebileceksin?" deyince, artık ister istemez gideceğiz, dedim. "Fazla oturmayalım. Hizmetçiye de tenbih edelim bizim için tütün çubuğu da doldurmasın." dedim. İsmâil Ağa; "Hazret-i şeyhin âdeti öyle değil muhakkak çubuk doldurtur." dedi. Ben içeri girerken hizmetçiye içerde benim için sakın çubuk doldurma diye tenbih ettim.

Nihâyet İsmâil Ağa önde ben de arkasında uzun bir merdivenden çıktık. Oturdukları oda uzun bir oda olup, odada İbrâhim Paşa ve dört beş kişi daha misâfir vardı. İsmâil Efendi odaya önce girdi. Fehmi Efendinin huzûruna girince, mübârek yüzüne baktım. Uzun boylu, ince zayıf yapılı, buğday benizli, yüzünde nûr parlıyordu. Elini öpmek istediğimde âdeti olmadığından ve tevâzu gösterip öptürmek istemediler. Öpmek nasîb oldu. İsmâil Efendi; "Rûznâmeci efendidir." diyerek beni tanıttı. "Mâşâallah bârekallah." buyurdular. Sonra karşısına oturmamı emretti. Huzûrunda edeple oturdum, göz ucuyla yüzüne baktım. Hâlimi hatırımı sordu. Başım önüme eğik olduğu halde cevap veriyordum. Çok sıkıldığımdan terledim. Sıkıldığımı anlayıp bana bir şey söylemeyip diğer misâfirler ile konuştu. Bir müddet sohbetinde kaldıktan sonra müsâde istedik. Ayrılırken elini öpmek istedim, elini yukarı kaldırıp öptürmek istemedi. Fakat elimi biraz sıktılar. Âh âh milyonlarca âh! Hani "Hayâli cihan değer" diye bir söz vardır. İşte şimdi o hatıralarımın hayâli cihan değer. İşte bunları yazıp anlatırken o hayâl hâsıl oldu. Ağla gözlerim ağla! Hocam Fehmi Efendinin ayrılık derdiyle ağla! Huzûrundan ayrılırken müsâfeha edip elimi sıktıkları sırada kalbime şöyle yerleştirdiler ki: "Sen bizimsin, üzülme, mahzun olma!" İşte o andaki sevincim sevdiğine kavuşan kimsenin sevinci gibi pek ziyade oldu. Kan ter içinde huzûrundan ayrılıp dışarı çıktım. Huzûrunda bana nasîb olan mânevî hâli İsmâil Efendiye açmadım. Bir nazarlarıyla aşk-ı hakîkiye kavuşturdular.

İsmâil Ağa bana; "Artık bugün senin bayramındır. Abdüssamed Efendinin ziyâretine de gidelim." dedi. "O zât kimdir?" diye sorunca; "Terzi Baba'nın dâmâdıdır. Hem Terzi Baba'nın evini de görmüş olursun." dedi. Doğruca oraya gittik. Evi, Câmi-i kebîrin yakınında idi. Beş-altı merdiven basamağı çıktıktan sonra, büyük bir odada idiler. O beldenin âdeti üzere odada bir de ocak vardı. Orayı görünce, içimden aynen İstanbul'daki Merkez Efendinin çilehânesine benziyor düşüncesi geçti.

Abdüssamed Efendi bir köşede oturuyordu. Leblebici Baba da yanındaydı. Başka misâfirler de vardı. Huzûruna girince, elini öpmek istedim, öptürmediler. Karşılarına oturdum. Fakat

Hacı Fehmi Efendinin huzûrundaki gibi fazla hicap duymadım. Hürmet ve saygı göstererek konuşuyordum. İsmâil Efendi bu fakiri tanıtınca, memnun oldu. Abdüssamed Efendi konuşurken gözlerini yumuyor arasıra açıp tekrar kapatıyordu. Leblebici Baba ise siyah bir aba giyinmiş elindeki tesbihini çekiyordu. Huzurda bulunanlar edeple oturuyorlardı. Bir müddet sohbetten sonra müsâde alıp ayrıldık. Sonra İsmâil Efendi ile bizim eve gittik. Bu zâtların hayatlarından ve menkıbelerinden anlatmasını istedim.

İsmâil Efendi, MuhammedVehbi Hayyât hazretlerinin hayâtını uzun uzadıya anlatıp sözünü bitirdi fakat bu fakirin de işini bitirdi. Yâni gönlüm tamâmiyle Vehbi Hayyât hazretlerine meyl ve muhabbet ederek gece gündüz âh u figânım arttı. Ertesi günü vazîfe yerime gittim. Bedenen vazîfe mahallim olan yerdeyim, fakat aklım, rûhum MuhammedVehbi Efendideydi. Olup bitenleri vazîfe arkadaşım Şerif Efendiye anlattım. Bana; "İsmâil Efendinin nakl ve hikâyesinin hepsi doğrudur. Bu işler yakında olduğuna göre bu durumları bilenler çoktur. Hem de Hoca Fehmi Efendinin, Şeyh Hayyât hazretlerinin halîfesi olup, "Vehbi Efendinin makâmının Hacı Fehmi Efendiye ihsân olunduğunda dahi aslâ şüphe yoktur." dedi. İşte şimdi baştan başa ateş saçağı sardı. Fakat henüz yalnız olarak Fehmi Efendinin huzûruna gitmeye kuvvet ve cesâretim yoktu. Bu sebeple İsmâil Efendiye bir kere daha gidelim dedim. Bunun üzerine bir sabah gittik. Önceki gibi Hacı Fehmi Efendinin yine ellerini öptük. Sonra, içimden Hacı Fehmi Efendiye karşı çekingenlik hâlim gidip, bir ferahlık geldi. Bir ara kendisine baktığımda Allahü teâlâya yemîn ederim ki, o anda elimde olmayarak içimden bir aşk deryâsı zuhûr edip, iki gözümün pınarından yaş geldi.Hele ki kendimi zabtederek sırrımı, içimde olanları dışarı vurmadım. Biraz sonra İsmâil Efendinin işâreti ile izin isteyip huzurdan ayrıldık. İsmâil Efendiye; "Benzeri cihana gelmemiş bir Yûsuf'a insan nasıl alâka, ilgi gösterirse, işte, şâhid ve bilmiş olun ki, Fehmi Efendi hazretlerine de öyle âşık oldum. Eğer bu aşk daha ilerlerse, bil ki, kalemi (rûznâmecilik vazîfesini) çoluk çocuğumu terk eder, onun kapısında hizmetkâr olurum." dedim. İsmâil Efendi; "Bu hususta korkum yoktur. Çünkü Hacı Fehmi Efendi hazretlerinin mânevî kuvvet ve kudretlerini iyi bildiğim için, sizi bu duruma varmaya bırakmazlar." dedi.

On beş-yirmi gün sonra İsmâil Efendiyi çağırıp, Fehmi Efendi ve daha başkalarını bir akşam yemeğine dâvet etmek istiyorum. Aceb Fehmi Efendi kabûl ederler mi?" dedim. "Kabûl ederler." dedi. İsmâi Efendi ile berâber huzûruna varıp arz ettik. Kabûl buyurdular. Oradan Abdüssamed Efendi, Leblebici Baba, Hacı Hafız Efendi, AbdülbâkiBaba ve diğer ihvâna giderek hepsini dâvet ettim. Ertesi günü akşam yemeğine teşrif ettiler. Yemekten sonra sohbet başladı. Fakir de şöyle bir köşede ayakkabılık tarafında oturdu. O âna kadar az çok ehl-i tarik ile muhabbetimiz olmuş ise de onların birisinden işittiğim bâzı sözler fakiri o kadar benden aldı ki, doğrusu aklım ve fikrim başka bir çeşit oldu. Abdüssamed Efendi beni kasdederek buyurdular ki:

"Rûznâmeci Efendiyi kimseye vermem. Benim olsun." dedi. Vehbi Hayyât Efendinin dâmâdı olduğu için FehmiEfendi ona çok hürmet gösterirdi. Buyurdular ki; "Rûznâmeci duâcınız, buna fevkalâde teşekkür eder. Siz kabûl buyurursanız." dediler. Hepsinin ellerini teker teker öptüm. İşte o dâvet sâyesinde biraz onlara alıştım. Fakat yine yüzlerine bakamazdım. Önüme bakarak gâyet edepli arzederdim. Ertesi gün Abdüssamed Efendi hazretlerine gittim. Merhamet ve lütuflarının çokluğundan bana zikr yapmayı ve daha başka şeyleri öğretip, teveccüh buyurdular. Bu sırada kalbim harekete geldi. Fakat bir başka âleme girdim. Başka bir renge boyandım.

Oradan Fehmi Efendinin yanına geldim. Onlar da gâyet memnun olup duâ buyurdular. İşte elden geldiği ve gücüm yettiği kadar zikr ile meşgûl oldum. İçimizdeki muhabbet git-gide artıyordu. Hacı Fehmi Efendinin yanında bir köşede boynumu eğip zikr ile meşgûl oldum.

Hacı Fehmi Efendinin âdetleri üzere yanlarında dâimâ **Muhammediyye** kitabını okuturlardı. Erzurumlu bir derviş olan İsmâil Efendi vardı. Sesi gâyet güzeldi. **Muhammediyye'**yi ona

okuturlardı. Orada bulunanların hepsi gözlerini yumup murâkabe hâlinde dinlerlerdi. Kendileri de murâkabeye dalar bu âlemden çıkardı. **Muhammediyye'**yi bir saat kadar okuturdu. **Muhammediyye** okunması tamam olunca, herkes donmuş kalmış gibi olurlar, sonra kendilerine gelirlerdi. Fakir, Hacı Fehmi Efendinin himmetiyle az zamanda hayli terakkî edip ilerleyerek, nice senelik müridler, talebeler gibi oldum.

Hacı Fehmi Efendi, kendisine talebe olmaya gelenler için; "Benim gibi zavallı birinin dervişi mi olur. Biz kendimiz dervişiz. Ancak ihvân-ı din gelip, gönüller böyle arzu ediyor. Fakir de elinden tutup hocam VehbiHayyât hazretlerinin sürüsüne katıyorum. Yalnız fakirin hizmeti dışarıda kalan koyunları birer birer hazret-i Hayyât'ın sürüsüne katmaktır. Oradan ötesine karışmam. O sürünün çobanı vardır. Benim işim onlara teslimdir." buyururlardı.

İbrâhim Efendi, hocası Hacı Fehmi Efendinin ve onun hocası Vehbi Hayyât'ın (TerziBaba'nın) hayâtını ve kendi hayâtını anlatan üç ciltlik bir eser yazmıştır. Büyük ciltler hâlinde olan bu hâtırâtında ayrıca tasavvufa âit çok kıymetli bilgiler, hocalarının sohbetleri yer almıştır. Kendi hayâtını uzunca anlattığı bu eseri çok kıymetli bir eser olup, tasavvufta ilerlemek, yetişmek isteyenler için çok güzel misâller ve faydalı bilgiler yazmıştır. Bu eserinden başka İsmâil Hakkı Bursevî hazretlerinin **Rûhul-ül-Beyân Tefsîri'**ndeki Fârisî şiirleri tercüme etmiş ve bu tercümenin sonuna Fârisî kâideleri anlatan bir risâle eklemiştir. **Risâle-iTercümet-ül-Hakâyık** adlı bir eseri vardır.

1) Hâtırât-ı Aşçı İbrâhim, Üniversite Kütüphânesi, T.Y., No: 3222

İBRÂHİM EFENDİ (Mevlânâ Seyyid İbrâhim);

On beş ve on altıncı asırlarda Anadolu'da yetişen İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Mevlânâ Seyyid İbrâhim bin Muhammed bin Hüseyin bin Ali el-Horasânî olup, Mevlânâ Seyyid İbrâhim adı ile tanınır. Ayrıca Emîr Efendi diye de bilinir. BabasıHorasan diyârının ileri gelenlerinden Sadrüddîn Muhammed isminde bir zât olup, Anadolu'ya gelerek, Amasya yakınında bulunan Yenice ismindeki köyde yerleşmişti. O köyde bulunan büyük bir zâviyede talebe okuturdu. İbrâhim Efendi bu köyde dünyâya geldi.Doğum târihi bilinmemektedir.

Seyyid İbrâhim'in babası Muhammed Efendi, kerâmet sâhibi, çok yüksek bir velî idi. Rivâyet edilir ki, ömrünün sonlarına doğru Seyyid Muhammed Efendinin gözleri zayıflayıp, görme hassası kaybolmuştu. Birgün, o zaman daha genç yaşta bulunan oğlu Seyyid İbrâhim ile berâber otururlarken, birden oğluna hitâben; "Ey gözümün nûru evlâdım. Başını açma. Çünkü hava soğuktur. Üşürsün." dedi. O da çok hayret edip; "Babacığım, sen göremezdin, benim başımın açık olduğunu nasıl bildin?" diye merakla suâl edince, babası şöyle cevap verdi: "Evlâdım, seni görmek arzum o kadar şiddetlendi ki, gözümü açıp seni bana göstermesi için, cânu gönülden Allahü teâlâya duâ ettim. O da bu duâmı kabûl edip, seni bana gösterdi. Şimdi yine gözüm perdelidir, yâni kapalıdır. Göremiyorum."

Muhammed bin Hüseyin, o zamanlar Amasya'da vâliydi. Şehzâde Bâyezîd Han ile çok iyi görüşüp sohbet ederlerdi. Aralarında baba-oğul gibi münâsebet vardı.Bâyezîd Han ona ismiyle değil. "Baba" diye hitâb eder, başka zamanlarda da yine bu şekilde bahsederdi. Her zaman onun duâsını isterdi.

Yine Seyyid İbrâhim'in babasına âid olan bir menkıbe şöyledir: Sadrüddîn Muhammed bin Hüseyin, bir gün Şehzâde Bâyezîd Han ile sohbet ederlerken, bir ara ona, ava çıkmak husûsunda aşırı davranmamasını, hattâ ava hiç çıkmamasını tavsiye etmişti. Bâyezîd Han bu söze uyarak birkaç gün ava gitmedi ise de, yine bir gün av için hazırlanıp, avlanma yerine gitti. Av esnâsında Şehzâde'nin hizmetçileri ve maiyetindekiler, buldukları av hayvanını onun

bulunduğu tarafa doğru sürerlerdi. Böylece o da, önüne gelen avı kolayca avlayıverirdi. Bu avda da, güzel bir ceylanı Şehzâde'nin bulunduğu yere sürdüler. Şehzâde tam okunu atıp ceylanı avlayacaktı ki, birden vazgeçti. Onu vurmadı. Şehzâde'nin bu hâli orada bulunanları hayrette bıraktı. Bu garib hâlin sebebi kendisinden suâl edildiğinde, şöyle cevap verdi: "Tam ceylanı avlayacağım sırada gördüm ki, babam (Şehzâde Bâyezîd, Muhammed bin Hüseyin'den hep "Babam" diye bahsederdi) güzel bir ceylanın sırtına binmiş bana doğru geliyor ve; "Ben seni avdan men etmemiş miydim?" diyordu. Onun bu sözü bana çok tesir etti. Ben o korku ile avlanmaktan vazgeçtim."

İlk tahsîlini babasının huzûrunda yapan Seyyid İbrâhim, bundan sonra ilim öğrenmek maksadıyla Bursa'ya gitti.Orada; Şeyh Sinânüddîn, Hasan Samsûnî ve Hocazâde gibi meşhûr âlimlerin derslerinde ilim öğrenip yetişti. Zamanın âlimlerinden oldu.

Bir ara,Karamanlı vezîr Mehmed Paşa tarafından, oğlunun tâlim ve terbiyesi için tâyin olundu. Bundan sonra Fâtih Sultan Mehmed Han zamânında Sultan Bâyezîd'in oğlu Şehzâde Korkut'un hocalığına memur oldu.

Merzifon, Karahisar ve diğer bâzı şehirlerde müderrislik yaptıktan sonra, Amasya'da Sultan Bâyezîd Medresesine müderris oldu. Bundan sonra da Amasya kadılığına tâyin edildi. Sultan Bâyezîd Hanın saltanâtının son zamanlarında emekli oldu. Kardeşleri Hüseyin ve Abdâh efendiler de âlim ve velî olup, Amasya'da Bâyezîd Medresesinde müderris idiler.

Yavuz Sultan Selîm Han, İstanbul'da Ebû Eyyûb-i Ensârî hazretlerinin türbesinin yakınında bir ev satın alıp, Seyyid İbrâhim'e hediye etmişti. O da emekliliğinden sonra İstanbul'a gelerek bu eve yerleşti ve vefâtına kadar ikâmet etti. Vefâtından evvel, kendisinden sonra bu evi, Ebû Eyyûb Medresesi müderrislerine mahsus olmak üzere vakfetti.

Seyyid İbrâhim hazretleri, gâyet uzun boylu, gür sakallı, heybetli bir zâttı. Güzel ahlâklıydı. Diğer velîler gibi, o da az yemek, az uyumak ve az konuşmak kaidesine tam uygun yaşardı. Hiçbir zaman yatakta yatarak uyuduğu görülmezdi. Oturarak bir mikdâr uyuyup, uyku ihtiyâcını giderirdi. Çok kerâmetleri görülmüştür.

Devâmlı olarak ibâdet ve tâat ile meşgûl olmayı, başka hiçbir şey ile alâkadar olmamayı tercih etti. Bu sebepten hiç evlenmedi.

Seyyid İbrâhim, bu hâdiseden sonra insanlarla münâsebetten yüz çevirip, gösterişten, bozuk niyetten uzak bir şekilde, hâlis bir kalb ile Allahü teâlâya ibâdet ve tâat etmeye başladı. Hâl ve gidişâtında; sâlih, doğruluk, iffet ve takvâ üzere ve dînimizin emirlerine tam uymakta son derece titiz olup, zühd ve verâ sâhibi pek yüksek bir zât idi.

Hem anne, hem de baba tarafından asâlet sâhibi temiz âilelere mensûb, çok edepli, aklı ve zekâsı fevkalâde olan bir kimseydi. Dünyâya düşkün olmaması o dereceydi ki, onun yanında altın ile saksı parçası bir idi. Dünyâlık şeylerden eline geçenlerin, kendisine zarûrî kısmını bırakıp, fazlasını ihtiyaç sâhiplerine verirdi. Bir ân Allahü teâlâdan gâfil olmazdı. Hizmetçileri dâhil, hiçbir zaman hiçbir kimseye şu işi şöyle yap diye emr etmez, zarûrî lâzım olursa, yine emretmeyip îmâ yoluyla bildirirdi. Meselâ su kabını boş görse, hizmetçisine bunu doldur demez; "Bunu yapan kimse su koymak için yapmıştır." derdi.

Allah rızâsı için çok ibâdet edenlere mahsus nûrlar, Seyyid İbrâhim'in yüzünde gün ışığı misâli parlardı. İnsanlarla konuşmasında ender rastlanan bir husûsiyete sâhib idi. Sözde ve fiilde, büyükler ile küçükleri bir tutar, küçükleri de büyükler gibi vakarla, ağırbaşlılıkla karşılardı. Bu da tevazuunun çokluğundandı. Beş vakit namazı câmide cemâatle kılar, akşam ile yatsı arası mescidde bulunup, ibâdet ile meşgûl olurdu.

İnsanın anlatmaktan âciz kaldığı güzel sıfatları ve fazîletleri yanında, hüsn-i hatta(güzel yazı yazmakta) da mehâret ve ihtisas sâhibi idi. Birçok mûteber eseri, kendi hattı (yazısı) ile yeniden yazmıştır.

Ömrünün sonlarına doğru gözlerinin görme hassası gidip, iki gözü de görmez olmuştu. Bir ilâç yapılıp, Allahü teâlânın izni ile bir gözü açıldı. Ömrünün sonuna kadar, o bir tek gözü ile yetindi. Hiçbir zaman dünyâya rağbet gözüyle bakmadı.

Osmanlı âlimlerindenTaşköprüzâde diye tanınan Ahmed bin Mustafa, **Şakâyik-ı Nu'mâniyye** isimli meşhûr eserinde, Seyyid İbrâhim'i anlatırken buyuruyor ki: "Ölüm hastalığında Seyyid İbrâhim'i ziyârete gittim. Vefâtı yaklaşmıştı. Geldiğimi anlayınca gözünü açıp; "Hak teâlâ hazretleri çok kerîm ve latîftir. O'nun, târif ve tavsîfin çok üstünde, hadsiz ve hesapsız olan lütuf ve keremi bana müşâhede olundu." buyurdu. Bundan sonra yine kendinden geçip gözlerini kapadı. Yanından ayrıldığım gece vefât ettiğini öğrendim."

Ömrünün sonlarına doğru rahatsızlandı. Hastalığı sırasında hep, Allahü teâlânın yüce ismini tekrarlıyordu. 1528 (H.935) senesinde vefât etti. Vefâtında yaşının doksanı geçmiş olduğu rivâyet edilmektedir. Cenâzesi,Ebû Eyyûb-i Ensârî hazretlerinin câmiine yakın bir yerde defnolundu."

ACABA DİLİ DÖNER Mİ?

Zamânında bulunan haddini bilmez bir kimse, Seyyid İbrâhim'e dil uzatıp gıybetini yapar, hakkında uygun olmayan şeyler söylerdi. Bu kimsenin yaptıkları, söyledikleri, defâlarca Seyyid İbrâhim'e haber verildiği hâlde, o bir cevap vermeyip hep sükût eder ve sabrederdi.

Yine birgün o kimsenin, haddi aşarak ve daha da ileri giderek söylediklerini kendisine haber verdiler. Önceki söyledikleri yara olarak kalbinde durduğu ve hiçbir şey söylemeyip hep sabrettiği hâlde, bu defâ çok üzülüp gayrete gelerek; "Acabâ şu anda lisânı (dili) döner, hareket eder mi ki?" dedi. Mübârek gönlü çok incinip, o kimseye; "Dili kurusun." diye bedduâ etti. O gece, o kimsenin dili tutuldu ve ölünceye kadar hiç konuşamadı. O kimsenin bu acıklı halini görenler, Allahü teâlânın velî kullarına dil uzatmanın, karşı gelmenin ve edebsizce sözler söylemenin ne kadar tehlikeli olduğunu ve ne ağır belâ ve musîbetlere uğranacağını anladılar.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.319

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.206

3) Sicilli Osmânî; c.1, s.92

4) Kâmûs-ul-A'lâm; c.1, s.531

5) AmasyaTârihi; c.3, s.225

6) Tâc-üt-Tevârih; c.5, s.231

7) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.14, s.133

İBRÂHİM GÜLŞENÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, İbrâhim bin Muhammed bin İbrâhim bin Şehâbeddîn bin Aydoğmuş bin Gündoğmuş bin Oğuz Atâ'dır. Lakabı Gülşenî olup, 1426 (H.830)da Âzerbaycan'da doğdu. 1534 (H.940) senesinde Mısır'da vefât etti.

Babası Emîr Muhammed, asîl bir Türk âilesindendir. Emîr Muhammed vefât ettiğinde İbrâhim'in yaşı küçüktü. Amcası SeyyidAli onun terbiyesi ve eğitimi ile meşgûl oldu. Değerli hocalara göndererek ilim tahsîline gayret etti. Çok zekî ve kâbiliyetli olan İbrâhim, kısa zamanda akranları arasında en ileri dereceye kavuştu. Tefsîr, hadîs ve fıkıh ilminde âlim oldu. Bilgisini daha da arttırmak için, o zamânın ilim, irfân merkezi olan Semerkand'a gitmek üzere yola çıktı. Yorucu yolculuklardan sonra Tebrîz'e ulaştı. Sultan Uzun Hasan'ın Kâdı'l-kudâtı Mevlânâ Hasan ile sohbet etti. Mevlânâ Hasan, İbrâhim'in âlim ve fazîletli biri

olduğunu anlayınca, ona çok hürmet göstererek; "Tebriz'de kalırsanız, size maddî mânevî her türlü kolaylığı sağlar, hizmetinizi görmekle şerefleniriz." dedi. İbrâhim de kabûl edince, durumu Sultan Uzun Hasan'a bildirdi. Sultan ona, dîvân-ı hümâyûnunda nişancılık vazîfesi verdi. Böylece devlet hizmeti görmeye başladı. Fakat İbrâhim'in niyeti ve yaratılışı bu işe uygun değildi. Bu işe bir türlü ısınamadı. Haramlardan kaçmak, şüpheli korkusuyla mübahları dahi terk etmek bu işte olamıyordu. Arzusuna uygun yaşayabilmek için, SeyyidYahyâ Şirvânî'nin halîfesi Dede Ömer Rûşenî'nin hizmetine girerek, talebesi oldu. Her emrini yerine getirmek için canla başla çalıştı. Nefsini terbiyeye çalıştı ve çok uğraştı. İsteklerini yapmayıp, istemediklerini yaparak nefsine muhâlefet etti. Bu gayreti sebebiyle, cenâb-ı Hak pekçok ihsânlarda bulundu. Kalp gözü açıldı. Kısa zamanda Ömer Rûşenî hazretlerinden icâzet, diploma almakla şereflendi.Hocası, Dede Ömer Rûşenî'nin kendisine Gülşenî diye hitâb etmesi üzerine, lakabı Gülşenî kaldı ve bu lakapla tanındı. İbrâhim Gülşenî hazretleri bundan sonra Tebriz'deki medresede ders vermeye başladı.

İbrâhim Gülşenî'nin Allahü teâlânın emirlerini yapmakta ve yasaklarından kaçınmaktaki gayreti pek ziyâdeydi. Dünyâya zerre kadar meyletmez, şüpheli korkusuyla mübâhların fazlasını terk ederdi. Allahü teâlâya olan korkusundan günlerce yemek yemek aklına gelmezdi. Eline geçen malları fakirlere dağıtır, kendisi kimseden bir şey kabûl etmezdi.

İnsanlara öyle tatlı, hoş, yumuşak davranırdı ki, dost-düşman herkes onu takdîr ederdi. Müslümanlar onun huzûruna geldikleri gibi, kâfirler bile İbrâhim Gülşenî'nin alçak gönüllülüğünü görüp seve seve müslüman olurlardı. Sultan Uzun Hasan da İbrâhim Gülşenî'yi sever, hürmet ederdi. Sultan bir gece acâyib bir rüyâ gördü.Rüyâsında iri yarı siyah bir kimse, kendisini öldürmek kastıyla, elinde kılıç saldırdı. Öldürülme korkusundayken, İbrâhim Gülşenî hazretleri talebeleriyle geldi.Talebelerinin her birinin eline altın kılıç verdi. İbrâhim Gülşenî'nin talebeleri, o siyah kimseye kılıçlarını vurup, parça parça ettiler. Sultan ertesi gün İbrâhim Gülşenî'yi sarayına dâvet etti.Hürmet ve saygı gösterdi. İzzet ve ikrâmda bulundu. Ancak daha rüyâsını anlatmaya fırsat bulamadan, İbrâhim Gülşenî hazretleri rüyânın tâbirini söyledi. "Sadaka belâyı giderir, ömrü uzatır." buyurdu. Bu hâli gören Sultânın, İbrâhim Gülşenî'ye îtimâd ve bağlılığı arttı.

Bir gün Şehzâdelerden biri, düşman olduğu birisinin zarar görmesini istedi.Bu niyet ile İbrâhim Gülşenî'ye gelip, o zâtın zarar görmesi için yazı yazmasını istedi. İbrâhim Gülşenî de; "İşi Hak teâlâya havâle etmek iyidir. Kin tutarak, öfkelenerek bir müslümana zarar vermeye kalkmak, hattâ uğradığı bir zarara sevinmek câiz değildir." buyurdu.

İbrâhim Gülşenî'den bu yazıyı alamayacağını anlayan şehzâde atına bindi, başka birinden böyle bir yazı almak kasdıyla yola çıktı. Yolda at şahlanarak, iki ayağı üzerine doğruldu. Şehzâde, atın arkasına düştü ve kendinden geçip bayıldı. Görenler yetişip, bu hâliyle evine getirdiler. Şehzâde ayılıp kendine gelince; "İbrâhim Gülşenî'ye gidin, ben tövbe ettim, pişmân oldum. Beni affetsin." diye haber gönderdi. İyi olup ayağa kalkınca, hemen İbrâhim Gülşenî'nin yanına gitti. Huzûrlarında tekrar tövbe etti ve Sâdık talebelerinden oldu.

Sultan Hasan, oğlu Halil'i iyi bir idâreci olabilmesi için Fars vilâyetine vâli tâyin etti. Halil gittiği vilâyette halka zulüm etmeye başladı. Zulmünden bıkan halk, durumu Sultana anlattı. Sultan, buna çok üzülüp, İbrâhim Gülşenî ile Kâdı Hasan'ı huzûruna istedi. Sonra; "Oğlum Halil zulme başlamış. Yazdıracağım emri ona götürüp, insanların içinde korkmadan okuyun." dedi. SultanHasan'ın hanımı, durumu acele oğluna bildirdi. Halil haberi alınca, yollara adamlarını koyup; "Gelenleri yakalayıp derhal huzûruma getirin." diye emir verdi. Bu sırada İbrâhim Gülşenî ile Kâdı Hasan yola çıkmışlardı. O yere yaklaştıklarında, Halîl'in adamları onları yakalayıp vâlinin huzûruna çıkardılar. Halîl, İbrâhim Gülşenî'ye hürmet eder görünmeye çalıştı. Herkesin bulunduğu bir sırada İbrâhim Gülşenî'ye: "Efendim! Tebrîz'den çıkalı kaç gün oldu?" diye sordu. O da; "On yedi gün" deyince, Halîl alay ederek; "Efendim! Tebrîz'den buraya bir ayda ancak gelinir. Hele bu kış mevsiminde yollar buzlu ve karlıdır.

Daha uzun zamanda gelmek gerekmez mi?" deyip, inanmadı. İbrâhim Gülşenî hazretleri; "Biz ömrümüzde hiç yalan söylemedik. Yalan söyleyeni de sevmeyiz. Fakat şunu iyi biliniz ki, Allahü teâlânın sevdiği kulların himmeti dağları eritir. Bizim bir aylık yolu on yedi günde gelmemiz şaşılacak şey değildir ki... İnanmıyorsanız işte mektup. Bugünkü târihe, bir de mektuptaki târihe bakınız." buyurdu. Bu hal karşısında, duraklayan Halîl, mektubu aldı ve yanındaki dîvân beyine verdi. Târihi okudular, tam on yedi gün olduğunu gördüler. Mahcûb olan Halîl; "Efendim! Bu, sizin kerâmetinizden başka bir şey değildir." dedi. İbrâhim Gülşenî de; "Mâdemki evliyânın tasarruf etme gücüne inanıyorsunuz, öyle ise babanıza karşı gelmemelisiniz." Eğer bozuk niyetinizi düzeltmezseniz, sizi bu gece cezâlandırırız." dedi. O sırada Vâli Halîl; "Yarın İbrâhim Gülşenî'yi öldürteyim." diye düşünüyordu. O gece rüyâsında, İbrâhim Gülşenî'nin kendi boğazını sıkarak; "Bre zâlim! Yaptığın zulümler yetmez mi ki, cenâb-ı Hakk'ın hâlis kullarına da kötülük düşünürsün?" dedi. Halîl boğulacak gibi oldu. Yattığı yerde ellerini kaldırarak tövbe etti. Uyandığında ter içinde kalmış, çok korkmuştu. Yatağından kalkıp düşünmeye başladı. İbrâhim Gülşenî, o gece Kâdıasker Alâyi'nin evinde misâfirdi. Gece yarısı olunca, ev sâhibini uyandırdı ve; "Haydi Vâli Halîl'in konağına gidelim." buyurdu. Gece yarısıHalîl'in konağına girdiler. Yattığı yerin kapısına gelince, yüksek sesle; "Ey Halîl! Tövbe ettin mi, yoksa hâlâ beni öldürme fikrinde misin?" dedi. Vâli Halîl, ağlıyarak kapıdan çıktı ve İbrâhim Gülşenî'ye; "Efendim! Yaptıklarıma pişmân oldum. Tövbe ettim. Yalvarıyorum bana duâ buyurunuz. Bundan sonra hiç kimseye zulüm etmiyeceğim." dedi.

Sultan Hasan'ın devlet adamlarından ikisi, İbrâhim Gülşenî'yi ziyârete geldiler. Gelenler daha söze başlamadan, birisine; "Senin bu gece niyet ettiğin şey makbûldür. Fakat buradaki malından değil, köyden gelecek olandan ver. Kendi yerine gönderdiğin vekilin sâlih bir kimsedir. İnşâallah senin için hac eder. Yalnız ücretini bol ver." dedi. Diğerine de; "Niçin sabah gusl edip tövbe etmedin? Burada oturma. Git, çabuk gusl abdesti al gel." buyurdu. Meğer, o iki kimsenin birisi yerine hacca vekil gönderecekmiş. Düşündüğü bir kimsenin bu işi yapıp yapamayacağı hakkında tereddüd ediyordu. Vereceği paranın helâlden olup olmadığında da şüphesi vardı.

Devlet adamı, İbâhim Gülşenî hazretlerinden bu kerâmetleri görünce, hemen Sultan Hasan'a gitti. Olanları anlattı. Sultan, İbrâhim Gülşenî'nin büyüklüğünü daha iyi anladı ve onu memnun etmek için Kâdı Hasan'ı çağırdı. "Git, İbrâhim Gülşenî'yi ziyâret et. Bizden selâm söyle. Bizi duâdan eksik etmesin." diyerek pekçok hediyeler gönderdi. Kâdı Hasan, İbrâhim Gülşenî'nin huzûruna gidip, selâmı söyledi ve hediyeleri arz eyledi. Selâmı alan İbrâhim Gülşenî, hediyeleri kabûl etmedi. Kâdı hediyeyi mutlaka vermek için zorlayıp duruyordu. Bu ısrar karşısında İbrâhim Gülşenî; "Kâdı Efendi! Bana hediyeyi vermek için uğraşıp duracağına, acele evine git, kitapların yanıyor!" buyurdu. Kâdı süratle evine vardı ve mangaldan sıçrayan ateşin kütüphânesini yakmaya başladığını gördü. Eğer yetişmese, kitaplarının hepsi ve evi yanacaktı. İbrâhim Gülşenî'nin bu kerâmetini de görünce, ona olan yakınlığı ve bağlılığı bir kat daha arttı. Bu arada gusl için gönderdiği kimse abdest alıp geldi. İbrâhim Gülşenî ona tövbe ettirdi. Tövbeden sonra o kimse velîlik hallerine kavuştu.

Babası Uzun Hasan ve kardeşi Halîl'in ölümünden sonra tahta çıkan SultanYâkûb da İbrâhim Gülşenî'ye izzet ve îtibâr gösterdi. Onun için Tebriz'de bir zâviye inşâ ettirdi. Fakat İbrâhim Gülşenî bu zâviyede irşâd, insanlara hak ve hakikatı anlatma vazîfesine uzun süre devâm edemedi.

Erdebil Hânedânına mensup Safevî Eshâb-ı kirâm düşmanları, Tebriz'deki Ehl-i sünnet müslümanları ortadan kaldırmak ve İbrâhim Gülşenî'ye zulmetmek için harekete geçtiler. Ateşe tapan mecûsîler ile birleşerek, Tebrîz'i işgâl ettiler. Her tarafı yakıp yıktılar. Önlerine gelen genç, yaşlı, kadın, erkek demeden herkesi öldürmeğe başladılar. İbrâhim Gülşenî hazretleri bu fitneden kurtulmak için hicrete karar verdi. Mâcerâlı bir yolculuktan sonra oğlu Ahmed Hayâlî ile Diyarbakır'a ulaştı İbrâhim Gülşenî'ye, şehrin hâkimi, Âmir Bey ile kardeşi

Kayıtmaz Bey son derece hürmet gösterdiler. İzzet ve ikrâmlarda bulundular. Fakat orada fazla kalmayıp, yollarına devâm ederek Mısır'a ulaştılar.

İbrâhim Gülşenî'nin hocası Ömer Rûşenî hazretlerinin talebelerinden Tîmûrtaş ileŞâhin efendiler de daha önce Mısır'a gelip yerleşmişlerdi.Mısır halkı onlara değer veriyor, saygı ve hürmette kusûr etmiyorlardı. İbrâhim Gülşenî'nin Mısır'a gelmesini halk büyük bir sevinçle karşıladı. Kâdı'l-kudât Abdülberr bin Şahna, Tîmûrtaş ve Şâhin efendilerin ricâsı üzerine Kubbet-ül-Mustafâ denilen yerde yerleşti. İnsanlara nasîhate, ibâdetleri yapmanın, haramlardan kaçmanın fazîletini anlatmaya başladı. Kısa zamanda Sultan Gavrî başta olmak üzere herkes onu çok sevdi. Onun kalblere şifâ olan sözlerini hep dinlemek, hiç kaçırmamak için huzûrunda bulunmaya gayret ettiler. Gelenlerin çok olması üzerine, hükümdâr ona, Müeyyediye'de bir medrese yaptırdı. İbrâhim Gülşenî oraya giderek, insanlara Ehl-i sünnet îtikâdını ve Gülşeniyye yolunu anlatmaya başladı.

Bu arada Memlûklerin Safevîleri desteklemesi yüzünden Osmanlılarla arası açılmıştı.Sultan Gavri, İbrâhim Gülşenî hazrelerinin karşı çıkmasına rağmen, devlet adamlarının ısrarı üzerine, Yavuz Sultan Selîm üzerine yürüdü. Ancak yapılan savaşta hayâtını kaybetti. Onun yerine tahta çıkan Tomanbay, İbrâhim Gülşenî'ye gelip duâ istirhâm eyledi. Şeyh dedi ki: "Siz duâya kâbiliyet ve istidâd hâsıl eyleyin ki duâ size ulaşsın. Sultanların duâya istidâdı adâlettir. Ol dahi Allahü teâlânın kitâbı ile hüküm vermektir. Her kim Allahü teâlânın emri üzere hüküm etmez ise zâlimdir. Sultanım! Eğer makâm-ı selâmette olmak istersen, Selîm'e tâbi olasın." Bu nasîhatlere rağmen Tomanbay Ridâniye'de Yavuz'un karşısına çıktı. Bozguna uğradı, sonra yakalanarak îdâm edildi.

Sultan Selîm Han böylece Mısır'ı zaptettiğinde, İbrâhim Gülşenî hazretleri onu:

Azîzim hayr-ı makdem ömrümün vârı safâ geldin.
Keremler eyledin gönlümün sultânı safâ geldin.

diyerek karşıladı.Yavuz Sultan Selîm Han da bu büyük âlime çok gönülden hürmet gösterdi. Pekçok yeniçeri ve sipâhi sohbetiyle şereflendi, duâsını alarak feyz ve bereketlerinden istifâde etmeye çalıştılar.

Mısır'da İbrâhim Gülşenî hazretlerinin talebeleri ve sevenleri çoğaldı. Nâmı, zamânın sultânı Kânûnî Sultan Süleymân Hana erişti. Sultan Süleymân Han, onu İstanbul'a dâvet eyledi. İstanbul'a gelen İbrâhim Gülşenî hazretlerine çok hürmet gösterdi, ikrâmlarda bulundu. O sıralarda İbrâhim Gülşenî yüz dört yaşlarındaydı. Gözlerinde bir rahatsızlık hissediyordu. Görmesi çok zayıflamıştı. Durumu Pâdişâha arz eyledi.Sultan da Kehhâlbaşı'na (Sürmecibaşına) emrederek, gerekli ihtimâmı göstermesini emretti. Kehhâlbaşı, bütün gayretini sarf ederek, Allahü teâlânın izniyle kısa zamanda yeniden gözlerinin açılmasına sebeb oldu. İbrâhim Gülşenî sıhhate kavuşunca, Çıkrıkçılar başındaki Atik İbrâhim Paşa Câmiinde halka vâz ve nasîhat etmeye başladı. Kısa zamanda İstanbulluların gönlünde taht kuran İbrâhim Gülşenî'ye, devlet erkânından ve halktan pekçok kimse talebe olmakla şereflendi. Pâdişâh, şeyhülislâm, âlimler ve evliyâ onun ilimdeki üstünlüğünü çok takdir ettiler. Bir müddet İstanbul'da kalan İbrâhim Gülşenî hazretleri, Pâdişâhtan izin alarak tekrar Mısır'a döndü.

İbrâhim Gülşenî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin **Mesnevî'**si tipinde, ona eş olarak, kırk gün içinde kırk bin beytlik Farsça bir mesnevî yazdı. **Ma'nevî** ismini verdiği bu kitabı çok kıymetlidir.

Talebelerine daha çok Mevlânâ hazretlerinin **Mesnevî**'si ile kendisinin **Mâ'nevî** isimli eserinden okuturdu. Nitekim şöyle denilmiştir:

Gülşenî dervişi güldür, goncalardır Mevlevî,
Bülbül-i Şeydâ okur geh Mesnevî, geh Ma'nevî.

İbrâhim Gülşenî hazretleri 1534 (H.940) senesi Şevvâl ayının dokuzuncu gününde, Kelime-i

şehâdet getirerek vefât etti. Yerine oğlu Ahmed Hayâlî geçerek, Gülşenî yolunu devâm ettirmeye çalıştı.

İbrâhim Gülşenî vefât ettiği gün, Münteci Muhammed Efendinin evinin önündeki bir servi ağacı yere devrildi. Muhammed Efendi; "Bu hayra alâmet değil." deyip, duâ almak niyetiyle İbrâhim Gülşenî'nin evine doğru gitti. Eve vardığı zaman, vefât ettiğini öğrendi. Evinin önünde bir servi ağacının devrildiğini, Gülşenî'nin oğlu Ahmed'e anlattı. Orada bulunanlar hayret ettiler. Çünkü, yakınları tabut yapmak için her tarafa servi ağacı aramağa çıkmışlardı.

Orada bulunanlar: "Biz servi ağacı bulmağa etrâfa adam göndermiştik. Meğer sizin servinizin düşmesi İbrâhim Gülşenî hazretlerinin tabutu içinmiş." dediler. Bana teselli geldi. O serviden tahta biçtirerek, tabut yaptırıp getirdim. Onunla defn ettiler. Yıkarken etrâfa çok güzel, misk gibi bir koku yayıldı... Bu kokuyu, orada bulunan herkes hissetti.

İbrâhim Gülşenî'nin oğlu Ahmed Hayâlî, babasından otuz yedi sene sonra vefât etti. İbrâhim Gülşenî'nin türbesine defnedildi. Kabri kazılırken etrâfa öyle güzel bir koku yayıldı ki, orada hazır olanlar bu kokunun Cennet kokusu olduğunu ve İbrâhim Gülşenî'nin kabrinden geldiğini anladılar. Sandukayı kaldırıp, toprağı kazmaya başladılar. Aşağı inildikçe koku arttı. Kokukun İbrâhim Gülşenî'nin mübârek kabrinden geldiği âşikâr oldu.

Kabre inen şöyle anlattı: "Merâk ederek İbrâhim Gülşenî'nin kabrini açtım. Aradan otuz yedi sene geçmesine rağmen, kefeninde leke bile yoktu. Mübârek başına doğru bakarak hürmetle selâm verdim. Kabirden şöyle cevap verdi: "Aleyke selâmullah yâ İbni!" Tahammül edemeyip, elimde olmayarak diz çöktüm. Yanımda ŞeyhAli'nin lalası vardı. O, korkudan yukarı çıktı. Ben Ahmed Hayâlî'nin cesedini kabre koydum. Üzerimdeki bütün yorgunluk ve korku gitti."

İbrâhim Gülşenî hazretlerinin **Mâ'nevî** isimli mesnevîsinden başka, Arabî, Fârisî ve Türkçe **Dîvân**ları da vardır. **Mâ'nevî**'nin bir kısmını, talebelerinden Muhammed Fenâî Efendi Türkçeye tercüme etmiştir.

BESMELENİN FAZÎLETİ

İbrâhim Gülşenî, bir gün talebeleriyle sohbet ediyordu. Bir ara talebeler; "Efendim! Allahü teâlânın ihsânı ile kabirdeki ölülerin azabda veya nîmet içinde oldukları bilinebilir mi? Duâ ederek azabda olanın azâbı kaldırılır mı?" diye sordular. İbrâhim Gülşenî de: "Allahü teâlânın sevdiklerinden biri bir kabre uğradığında, kabirdekinin azab içinde olduğunu gördü. Aradan bir müddet geçtikten sonra, tekrar o kabrin yanına uğradı. Kabre teveccüh ettiğinde, azâbın kaldırılmış olduğunu gördü.Hayret ederek düşünceye daldı. O sırada kendisine bir hitâb geldi. Deniyordu ki: "Bu kabirde yatan kimsenin küçük bir çocuğu vardı. Annesi o çocuğu ilim öğrenmeye gönderdi. Çocuk Besmeleyi öğrenince, Besmelenin hürmetine babasının azâbı kaldırıldı."

Yine bunun gibi şâhid olduğum bir hâdise de şöyledir: Kâdı Îsâ'nın hocası Fahreddîn vefât etmişti. Kâdı Îsâ, teveccüh edince, hocasının azabda olduğunu anladı ve gelip bana durumu söyledi. Kâdı Îsâ'ya dedim ki: "Hocanın sende hakkı var. Hocan için sadaka ver, Kur'ân-ı kerîm okut ve rûhuna hediye eyle." Kâdı Îsâ denilenleri yaptı. Fukarâya yemek yedirdi. Sevâbını hocasının rûhuna hediye etti. O gece Kâdı Îsâ rüyâsında hocasını gördü.Azap melekleri tekrar azab için gelmişlerdi. Tam o anda onu bir nûr kapladı. Bunu gören melekler, hemen oradan ayrıldılar. Ertesi günü rüyâsını bize tâbir ettirmek için geldi. Biz de; "Okuduğun Kur'ân-ı kerîm ve yaptığın hayır hasenât ona nûr oldu ve azabdan kurtuldu. Çünkü Kur'ân-ı kerîm nûrdur." dedik.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.67

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1079

3) RehberAnsiklopedisi; c.8, s.43

4) Menâkıb-i İbrâhim Gülşenî

5) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.106

6) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.14, s.135

7) OsmanlıMüellifleri; c.1, s.116

8) Esâmi-i Şuarâ-yı Amid, AliEmîri 750, vr.5

9) Latîfi Tezkiresi; s.52

İBRÂHİM HAKKI ERZURÛMÎ;

Anadolu'da yaşayan evliyânın ve âlimlerin büyüklerinden. Babası Osman Efendi de velî bir zâttı. İbrâhim Hakkı 1703 (H.1115) senesinde Erzurum'un Hasankale kasabasında doğdu. İbrâhim Hakkı hazretleri kendisini kısaca şöyle anlatmaktadır:

"Hicrî bin yüz on beş tarihinde bir bahar günü, İbrâhim Hakkı, Hasankale kasabasında doğdu. Bin yüz kırk senesine kadar ilim öğrenmek için çalıştı. Ârif olup dünyâyı unutarak, Allahü teâlânın aşkıyla yanıp kavruldu. İşini, gücünü, malını, mülkünü her şeyini bırakarak cenâb-ı Hakka yöneldi."

İbrâhim Hakkı, yedi yaşına geldiğinde annesi SeyyideHanîfe Hâtun'u kaybetti. Babası Osman Efendi, İbrâhim'i amcasına emânet etti ve tasavvufta kendisini yetiştirecek bir rehber, âlim aramak için sefere çıktı. Kısa sürede Siirt'in Tillo kasabasında İsmâil Fakîrullah hazretlerinin büyüklüğünü, Allahü teâlâ katındaki yüksekliğini anladı. Ondan ilim öğrenmek ve hizmet etmek için geceli-gündüzlü çalıştı. Dokuz yaşına basan öksüz İbrâhim Hakkı, babasının hasretiyle yanıyordu. Amcası Molla Ali Efendi, İbrâhim Hakkı'yı alarak Tillo'ya babasının yanına götürdü.

İbrâhim Hakkı hazretleri Tillo'da babasına kavuşmasını şöyle anlattı: "Ben dokuz yaşında idim. Ali amcam beni babamın yanına götürdü. Bir ikindi vaktinde Tillo'ya girdik. Dergâha vardığımızda, babam ile hocası namaz kılıyorlardı. İlk bakışta İsmâil Fakîrullah hazretlerinin mübârek yüzü, bana, pederimden daha yakın geldi. O anda yüzünün cezbesi gönlümü aldı. Aklım, onun güzelliğine, duruşundaki heybete ve olgunluğa hayran kaldı. Gönlümü ona kaptırdım. Babam beni kendi odasına götürdü. Şefkat ile ilim öğretip, lütf ile terbiye etmeye başladı."

İbrâhim Hakkı; babasından, tefsîr, hadîs, fıkıh gibi zâhirî ilimleri öğrendi. Babasının arkadaşı MollaMuhammedSıhrânî hazretlerinden de, astronomi, matematik gibi zamânın fen ilimlerini tahsîl etti. Allahü teâlânın zâtında ve sıfatlarında mârifet sâhibi olmak, hasta kalbine şifâ bulmak için de İsmâil Fakîrullah hazretlerinin sohbeti ve hizmetiyle şereflendi.

İbrâhim Hakkı hazretleri, Tillo'ya geldiği günlerde gördüğü bir rüyâyı şöyle anlattı: "Rüyâmda gökyüzünü beyaz serçelerle dolu hâlde gördüm. Bir ara serçeler hep birden halkın üzerine doğru saldırdılar. Bana saldıranları babam uzaklaştırdı. Ancak bir serçe fırsat bulup, sağ koltuğuma sokuldu. Sabahleyin rüyâmı babama anlattım. Babam koltuğumun altına baktıktan sonra, orada tâûn, vebâ hastalığının belirtilerini gördü. Hastalığa yakalandığım ilk beş gün kendimden habersiz olarak yattım. Altıncı gece gözümü açtığımda babamı başucumda ağlar gördüm. Muhterem hocamız İsmâil Fakîrullah hazretleri de yanındaydı. Mübârek ellerini kaldırdı. Bana uzun uzun duâ ettikten sonra babama; "İbrâhim'in işi bitmiş iken Allahü teâlâ ihsân ederek onu yeniden diriltti." buyurarak müjde verdi."

Yine şöyle anlatmıştır:

Yaz mevsimiydi. Bir Cumâ gecesi babam murâkabe yapıyordu. Ben de yatıp uykuya dalmıştım. Rüyâmda Tillo'nun harman yerine bir anda binden çok süvâri ve piyâde asker

geldi. Atlılar inerek bir yere toplandılar. Boyları iki adam yüksekliğinde olan bu askerler, at ve diğer malzemelerini harman yerine bırakıp, üstâdımız İsmâil Fakîrullah hazretlerinin dergâhı kapısında saf saf dizildiler. Ben kalabalığı seyrederken, dergâh kapısının sağ yanında duran saftan birisi eğilip beni kucağına aldı. Tebessüm ederek öptü ve sol tarafında olanın kucağına verdi. O da alıp muhabbetle öptü ve solunda duranın kucağına verdi. Bu şekilde sıra ile sekizinci kimsenin kucağına geldim. O da beni öptü, onun solunda dergâhın kapısı vardı. Beni yavaşça şefkatle yere bıraktı. Kapı açıktı, içeri girdim. Mübârek hocamız Fakîrullah hazretlerinin huzûrunda sekiz seçilmiş zâtın ayakta durduğunu gördüm. Hocamız da ayağa kalktı ve onlarla müsâfeha edip sarıldılar. Bu hâle şaşırmıştım. O sırada uyandım. Bu rüyânın lezzeti canıma can katmıştı. Sevincimden rüyâmı hemen babama anlattım. Meğer babam, uyanık olduğu hâlde, benim rüyâda gördüklerimi görmüş, hâdiseye muttalî olmuş ve onlarla konuşmuştu. Babam bana şöyle tenbih etti ve; "Bu rüyâyı kimseye söyleme. Bu rûhlar için iyi olmaz." buyurdu. Sabah oldu Cumâ namazından sonra dergâhın kapısı önünde oturmuş duruyordum. Siirt tarafından at üzerinde ak sakallı bir ihtiyâr geldi. Kapının önüne gelince atından indi. Benim yanıma gelip elimi tuttu ve öptü, şaşırdım kaldım. Zîrâ bu kimseyi tanıyamamıştım. Hocamızın huzûruna girmek için izin istedi. Verdiği hediyeleri içeri götürdükten sonra hocamın yanına gittim ve; "Kapıda yaşlı bir kimse huzûrunuza çıkmak için izin istiyor efendim." dedim. "Gelsin." buyurdular. Misâfiri buyur ettim. İçeri girince oturması işâret edildikten sonra; "Ve aleykümselâm ey Seyyid Hamza! Bu Cumâ gecesi bize çok misâfir geldi." buyurdu. Hocamızın bu tatlı hitâbından Seyyid Hamza çok şaşırdı. İlk defâ gördüğü bu kimse kendi ismini nereden bilmişti. Ve gece gelen misâfirlerin arasında olduğunu nasıl anlamıştı. Bunları hem düşündü, hem de kalkıp hocamın elini öptü. Bir müddet ağladı. İzin isteyip dışarı çıktı. Bizim odaya buyur ettim. İçerde babama hâlini şöyle anlattı: "Ben Siirt'in ileri gelenlerinden Seyyid Hamza'yım. Bu âna kadar Tillo'ya hiç gelmedim. Bu büyük âlim ve velîyi de hiç ziyâret etmemiştim. Bu gece rüyâmda beş yüz kadar nûr yüzlü atlı âlim ile beş yüz piyâde evliyâya Siirt önünde karıştım. Onlarla birlikte Şeyh İsmâil Fakîrullah hazretlerini ziyarete geldik. Bu kasabayı ve yolunu rüyâda görerek öğrendim. Harman yerine geldiğimizde atlılar atından indi. Beraberce bu dergâhın kapısına saf saf dizildik. Sıra ile mübârek hocanızı ziyâret ettik. Bu dergâhın kapısı önünde şu küçük oğlunu gördüm. Evliyâlar kucaklarına alıp sıra ile sevdiler. Kapının önüne gelince çocuk içeri girdi. Ben de kapının önüne geldiğimde uyandım. Hâlâ o rüyânın tesiri altındayım, duyduğum o lezzet hâlâ devâm ediyor. Sabah olunca atıma binip rüyâda geldiğim yol ile doğru buraya geldim. Kimseye sormadan dergâhı bulup, sizleri tanıdım. Hazret-i Şeyh'e geldim. Bu gördüğüm rüyâyı anlatacaktım. Bir gün sonra da ona talebe olup hizmetiyle ve sohbetiyle şereflenecektim. Ben daha anlatmadan; "Ey Seyyid Hamza! Bu gece bize çok misâfir geldi." diyerek hem ismimi hem de rüyâda olanları anlattı. Şaşırıp kaldım." Seyyid Hamza'nın bu şaşırmasına babam şöyle cevap verdi: "Senin bu gördüğün rüyânın aynısını bu oğlum da gördü. Lâkin avâmın gördüğü rüyâları, seçilmiş evliyâ uyanık iken görüp müşâhede etmiştir. Allahü teâlânın ihsanları sonsuzdur."

İbrâhim Hakkı hazretleri on yedi yaşında yetim kalmasını şöyle anlattı: 1719 (H.1132) senesinde, benim çok sevdiğim babam ve anam, dert ortağım, üzüntülerimin gidericisi, hücredaşım, gurbet yoldaşım Derviş Osman Efendi, Cumâ gecesi sabaha yakın dünyâdan âhirete göçtü. Hak yolunda can verip Allahü teâlâya kavuştu. Maksadına ulaşarak rahmet deryâsına daldı. Bu yetim o gece başka misâfir odasında yattı. Sabahleyin kalkıp, hasta babamı görmek istediğimde, oradakiler bana; "Git, önce namazını kıl, sonra gel. Hasta şimdi rahatladı." dediler. Bu söze inanıp mescide gittim. Herkes burnunu tutuyordu. Hepsinin nezle olduğunu sandım. Namazdan sonra odamıza geldiğimde babamın vefât ettiğini gördüm. Benim de rahatım gitti. Gönül evim karardı. Bir anda babamın ayrılık hasretiyle virânelerdeki kuşlara döndüm. Öyle feryâd etmek istedim ki, sesim göklere çıkacaktı. Ben bu hâlde iken o merhamet menbâı mübârek hocam geldi. Benden o üzüntü ve elemi aldı. Ben de kalkıp kendi kendime; "Şimdi ayıptır, sabredeyim. Hocam gittikten sonra nasıl ağlayacağımı ben bilirim."

dedim. Mübârek hocamız herkese selâm verip, garîb oğlu Derviş OsmanEfendinin başı ucunda oturdu. Şehid rûhuna bir Fâtiha okuyup, sevâbını bağışladı ve murâkabeye daldı. Ben hocamın karşısında babamın da ayak ucunda idim. Bir anda Allahü teâlânın ihsânlarına kavuştum. Vefât eden babam, mübârek başını kaldırdı. Kimyâ tesiri olan nazarıyla yüzüme bakıp, tebessüm ederek tâziyede bulundu. O anda mübârek göğsünden şimşek gibi bir nûr parladı. Kalbim titredi, üzüntü ve elem gidip, yerine sürûr ve lezzet doldu. Babamı bu hâlde görünce, bayramlıklarını giymiş bir çocuk gibi sevindim. Üzüntülü duran ahbablar bu sevincime bir mânâ veremeyip hayret ettiler. Allahü teâlânın ihsânı ve mübârek hocamın himmeti bereketi ile olan bu hâdiseyi oradakiler görememişti.

Hocamız oradan ayrıldıktan sonra babamın yüzünü açıp baktım. Güler gibi bir hâli vardı. Yüzü nûrlu, bedeni sıcak ve yumuşak idi. Sanki uyuyordu.Cenâze namazına çevre köyler ve bütün Siirt halkı geldi.Namazını hocamız kıldırdı. Onun vefâtına benden başka herkes üzüldü. Âlemin babası olan hocamız, bu yetimine şefkat edip iltifât eylediğinden, merhum babamdan sonra onun hizmetleri bize mîras kaldı. Mübârek hocam, bu bozuk huyluyu nice hikmet şurupları ile terbiye eyledi. Kalb hastalıklarından beni kurtardıktan sonra, kendi muhabbeti ile yaktı. Böylece bende, âhiret hâllerinde yakîn hâsıl oldu. Tevekkül etme, dert ve belâlara, ibâdete ısrarla devâm etmeye tahammül, her işe rızâ gösterme hâli hâsıl oldu. Pek kıymetli, lezîz nîmetler ihsân edildi. Hepsinden daha evlâsı ve kıymetlisi ise,Allahü teâlânın zâtında ve sıfatlarında bilgi sâhibi olmaya, mârifetullaha kavuştum.

İbrâhim Hakkı hazretleri, babasının vefâtından sonra hocasının emriyle Erzurum'a gitti. Amcalarının da teşvikleriyle sekiz sene ilim tahsîl etti. Burada tahsîlini bitirdi, fakat gönlü, hocası İsmâil Fakîrullah hazretlerinin ateşiyle yanıyordu. 1728 (H.1140) senesinde yirmi beş yaşında iken tekrar Tillo'ya geldi. Burada hocasının 1734 (H.1147) senesinde vefâtına kadar hizmetiyle şereflendi. Sonra Erzurum'a döndü. Küçük yaşta ayrıldığı Hasankale'ye gelip, yerleşti.

İbrâhim Hakkı hazretleri, Hasankale'de evlendi, sonra İstanbul'a gitti. Mahmûd Han ile görüştü ve saray kütüphânesinde çalışmalar yaptı. Bir sene sonra talebe yetiştirmek için Abdurrahmân Gâzi Zâviyesine tâyin edilerek Erzurum'a geldi.Talebe yetiştirmek için, uzun ve yorucu bir çalışmaya girdi. Hanımı Firdevs Hâtun'dan, İsmâil Fehim ve Ahmed Naîmî isminde iki oğlu dünyâya geldi.

1755 (H.1169) senesinde tekrar İstanbul'a gitti. Sarayda, dîvân kâtibi Ali Efendi başta olmak üzere, pekçok kimselerle dost oldu. Sultan Üçüncü Mustafa Han zamânında da Abdurrahmân Gâzî zâviyesinin berâtı yenilendi.

İbrâhim Hakkı hazretleri, 1763 (H.1177) senesinde hâtıralara bağlılığı ve vefâ duygusunun çokluğundan, hocasının memleketi olan Tillo'ya gitti. İsmâil Fakîrullah hazretlerinin torunu Fâtıma Hâtunla evlendi. Orada kaldı. Talebe yetiştirmeye burada da devâm eden İbrâhim Hakkı bir sene sonra hacca gitti. Dönüşünde tekrar talebe okutmaya devâm etti.

İbrâhim Hakkı hazretleri, zaman zaman Tillo'da, "Cebel-i Ra'sil Kuvâ" ismindeki tepeye çıkardı. Talebelerine de; "Bu tepe, yakında büyük bir nâma kavuşacaktır." derdi. Bu tepeye bir musallâ taşı yaptırdı. Her uğradığında oraya otururdu. Ölümü, âhireti ve hesâbı düşünürdü. Yine bir gün üç talebesi ile bu tepeye çıktı. Üçünün de ismi Mahmûd'du. Onlara; "Sübhânallah! Hepinizin adı da Mahmûd. Herbiriniz de amcalarınızın kızı ile evleneceksiniz. Fakat sâdece biriniz Allahü teâlânın evliyâ kulları arasında yüksek derecelere sâhib olup; "Memduh" lakabıyla isimlendirilecektir. Ona her taraftan akın akın talebe ilim öğrenmeye gelecektir. O, bu tepeye bir ev yaptırıp herkesin hidâyete kavuşmasına vesîle olacaktır." buyurdu. Talebeler de kendi kendilerine; "Mübârek hocamızın müjde verdiği o kimse ben olsam." diye temennî ettiler. Bir müddet sonra içlerinden ikisi ayrıldı. İbrâhim Hakkı hazretleri yanında kalan Mahmûd'a; "Biraz önce müjde verdiğim Mahmûd sensin. Fakat bu

sırrı, ben sağ olduğum müddetçe kimseye söyleme." buyurdu.

1778 (H.1192) senesinde ömrünün sonlarına yaklaşan İbrâhim Hakkı, vasiyetnâmesini yazdı. Sık sık hastalanması sebebiyle bizzat kendisi kitap yazmak için uğraşamıyordu. Ancak yazdırmak sûretiyle kalan ömrünü bereketlendirmek istiyordu. Bu sebeple oğullarının kâtib olarak yardım etmelerini istedi. Kendisi söyleyip oğulları yazdılar. Nihâyet 1781 (H.1195) târihinde bir Perşembe günü vefât etti. Tillo'da, hocası İsmâil Fakîrullah hazretlerinin kabrine komşu olacak şekilde defnedildi. Ölümü için de; "Hudâyı bilmeye ancak cihâne geldi sultânım." mısraı târih olarak düşürüldü.

Hayâtını ilim öğrenmek, öğretmek ve kitap yazmakla geçiren İbrâhim Hakkı hazretlerinin vefâtında, iki oğlu ve iki kızı vardı. Oğulları, İsmâil Fehim ve Muhammed Şâkir'dir. Babasının neslinin devâmını Muhammed Şâkir sağladı. Kızları Şemsî Âişe ile Hanîfe Hâtun'dur.

İbrâhim Hakkı hazretleri, tefsîr, hadîs, fıkıh gibi naklî ilimlerin yanında, aklî ilimlerle de uğraşmış, canlılar hakkında çeşitli teoriler ileri süren Fransız doktoru Lemarck, İngiliz Ch. Darvin, Hollandalı Hugo de Vries gibi batılı ilim adamlarından çok önce, canlılar hakkında, en basitinden en mükemmeli olan insana kadar düzgün bir tekâmül bulunduğunu yazmıştır. Bu konuyu ele alırken, bu tekâmülde arada görülen belli noktaları, husûsî özellikleri ve her birinin hudutlarını tesbit etmiş, hepsinin ayrı ayrı cinsler olduğunu ayrıca belirtmiştir. O sâdece biyoloji ilmi ile değil; fizikten kimyâya, matematikten astronomiye kadar, devrindeki bütün ilimlerle uğraşmış, bir ilim ve mârifet hazînesi olan **Mârifetnâme'**sinde, bütün bunlara yer vermiştir. Mevâlîdi, yâni canlı cansız bütün varlıkların yaradılış sırrını bilmek ve irfânı tahsîl etmek, onda pek açık olarak görülmektedir.

Hayâtında hiçbir zaman okumayı ve okutmayı elden bırakmayan İbrâhim Hakkı hazretleri, ideal insan tipi olarak, ârif insanı göstermiştir. Kendisi de bu ölçü içinde kalmıştır. Ona göre, ârif; gönülle ve akılla bilendir. Fakat gönülle bilmek ârifin yegâne husûsiyetidir. Bu yüzdendir ki o, gönüle, eserlerinde büyük yer vermiştir. Gönül, sevgilinin mekânıdır. Aşk sâyesinde bu sevgi vardır. Bu yollarda hikmet (fen ve sanat) vardır. Mevâlîd (varlıkların sırrını anlama) bu yolla olmaktadır. Kısaca söylemek gerekirse İbrâhim Hakkı; gönül sâhibi olan, fen ve sanata yer veren büyük bir âlim, hakka rızâ gösteren bir velîdir. Eserlerinin ismine ve mahlasına bakınca, bütün bunların hepsi görülür. Dîvânının adı **İlâhînâme'** dir. Bu ismi boşuna koymamıştır. Hakîkaten hepsi ilâhîdir. **Mârifetnâme** ise ârifîn kitabı demektir.

İbrâhim Hakkı ömrünün sonlarına doğru, eserlerinin dille değil gönülle okunmasını istemiştir. İbrâhim Hakkı hazretleri, açık fikirli, neşeli bir ârifti. Bilhassa bu hususlar, yakın dostu Şâir Hâzık'la olan yârenliklerinde ve kendi hanımlarına yazdığı mektuplarında görülmektedir. Bir de annesinin ismini koyduğu kızı Hanîfe'ye söylediği manzûm öğüdünde bunlara yer vermiştir. Kızına:

"Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân"

derken, mutlaka kendi tecrübelerini ve hâllerini de aktarmaktadır.

O hâtıralara çok bağlıydı. Hemen her hâdisenin târihini düşürürdü. Bunu daha çok yakınları için yapmıştır. 1759 (H.1172) yılında oğlu Osman Nedîm'in ölümü için:

Hasretiyle ağladı halk-ı cihân,
Geldi târih gitti vây Osmân cüvân.
Hanımlarından Züleyhâ Hâtun'un vefâtı için de:
Duâ eyle Hakkî ana şöyle târih,
Di firdevs-i a'lâyı bula Züleyhâ.

târihlerini düşürdü.

İbrâhim Hakkı hazretleri için şiir, bir vâsıtadır. Ona göre şiir Hakk'ı anlatmalıdır. Edebi bildirmelidir. Hakk'ı anlatmak için, kalemin âşıkın elinde olması gerekir. Ancak o zaman Hak

âşığı, Hakk'ı anlatacaktır. Şiirde sevgiliye (Allahü teâlâya) yer verilince, o kıymet kazanır. Sevgiliden bahsetmeyen şiirde güzellik aramak boşunadır. Şiir böyle olunca hikmettir.

Şiirleri, **Dîvân'**ında ve yer yer **Mârifetnâme'**sinde yer almaktadır. **Mârifetnâme**'deki şiirlerin pek çoğu dîvânından alınmıştır. Yalnız bu eserde yer alan ve mevzûları toplayarak anlattığı şiirler, öğretmek içindir ve bir bakıma işlediği konuların özeti durumundadır. O, bu şiirlerinde hep Hakkî mahlasını kullanmış ve hep kendisine öğütlerde bulunmuştur. Şiirlerinin büyük bir kısmını Türkçe ile yazmıştır. AyrıcaArapça ve Farsça ile yazdığı şiirleri de vardır. Daha çok bu şiirlerde; Hakkî yanında Ferdî mahlasını da kullanmış olmasına rağmen, en fazla Fakîrî mahlasına yer vermiştir. İbrâhim Hakkı'nın bu mahlası kullanması hocasına olan bağlılığının tezâhürüdür. Bir de insanın aczini bu kelimede görmüştür.

İsmâil Fakîrullah hazretleri, talebesi İbrâhim Hakkı için pekçok sözler söylemiş, ondan iftihârla bahsetmiştir. Bunlardan bâzıları aşağıdadır:

"Molla İbrâhim! Ben babamdan, o da dedemden bütün ilimleri okutmaya mezûnuz. **Mesâbih'**in tâlîmi, **Meâlim-üt-Tenzîl** tefsîri ve din ilimlerini öğretmekte seni me'zûn kıldım."

"Molla İbrâhim! Esas olan kalptir, şart olan muhabbettir. Kalbinde arzusu olan Mevlâyı bulur. Çünkü o kuluna yakındır ve onunladır."

"Molla! Ben Fakîrullah'ım. Allahü teâlânın sevdiğini severim."

"Molla! Gökler ve yerler yaratılılalıdan beri sen bizim sevgilimizsin."

"Molla! Cennet ve Cehennem için değil, belki Allah yolunda muhabbetimiz içinsin."

"Molla! Sen bizim çocuğumuzsun. Sen benim yanımdaAbdülkâdir gibisin. Evlâdım gibisin."

"Molla! Benden hayâ etmeyi bırak. Bana dön. Sen bendesin. Ne yaparsan kabûlümdür."

"Molla İbrâhim! Bize yakın olan uzak, uzak olan yakındır. Sen nerede olsan benim yanımdasın. Seni denize atsam, Allahü teâlâ tekrar seni bana verir."

"Molla! Burada biz seni terbiye ederiz. Allahü teâlâ seninledir. O, senin yardımcındır. O seni korur. Sana uzun ömür, çok evlâd versin ve sonunu hayır eylesin."

"Molla! Allahü teâlâya, bütün arzularını sana kolayca vermesi için yalvardım ve duâ ettim. Allahü teâlâdan, bütün maksatlarına kavuşmanı ümîd ederim."

Bir gün sohbetinde talebelerine şöyle buyurdu:

"Ey Müminler! İnsan kendi vücûduna dikkatle baksa, yaratıcısının zâtını öğrenir. Ârif-i billah (Allah'ı bilen) olur. Çünkü bir insan düşünüp, vücûdundan eser yokken, bedenine ve yaradılışına dikkatle baksa, evvelinde iki damla mâyi idi. Ne kemiği, ne eti, ne damarları, ne de kanı vardı. Ne rûhu, ne aklı ve ne iz'ânı vardı. Fakat sonradan, içi ve dışı hârikalarla dolu, nice akıl şaşırtıcı organlar ve gönül sevici güzel ahlâk ile bezenmiş olan bu vücûd ve rûhun bir yaratıcısı olduğunu idrâk eder. Bu yaratıcı, kâinâtın bütün zerrelerine hâkim olur, onlara dilediği gibi tesir eder. Görünen ve görünmeyen her şeyi bilir. Her vücûd, her organ ve her cüz, hep, onun kudret, hikmet ve rahmetine gömülür. İnsan, bedeninin mükemmeliyetine ve organlarının yapı inceliğine, işleyişine ve faydalarına dikkatle bakınca yaratıcısının kudretini, büyüklüğünü daha iyi anlar ve O'na, o derece sevgiyle bağlanır ve bilir ki; bütün bu ince yapılı makina, duyu organları ve kuvvetleriyle, ilim ve tekniğiyle cenâb-ı Hakkın lütuf, inâyet ve rahmetinin eseridir."

İbrâhim Hakkı hazretlerinin yazmış olduğu eserler şunlardır:

1) Tecvîd kitabı, 2) Tertîb-ül-Ulûm, 3) Dîvân (İlâhînâme), 4) Mârifetnâme, 5) İrfâniyye, 6) İnsâniyye, 7) Mecmû'at-ül-Me'ânî, 8) Lüb-ül-Ulûm, 9) Vuslâtnâme, 10) Türkçe-Arapça-Farsça sözlük, 11) Seâdetnâme, 12) Vaslnâme, 13) Şükürnâme, 14)

Mesârık-ul-Yuh, 15) Sefîne-i Nûh, 16) Kenz-ül-Fütûh, 17) Defînet-ür-Rûh, 18) Rûh-uş-Şürûh, 19) Ülfet-ül-Enâm, 20) Mahzen-ül-Esrâr, 21) Tuhfet-ül-Kirâm, 22) Nuhbet-ül-Kelâm, 23) Urvet-ül-İslâm, 24) Hey'et-ül-İslâm, 25) Mi'yâr-ül-Evkât.

İbrâhim Hakkı hazretlerinin "Tefvîznâme" adlı şiiri şöyledir:

"Hak, şerleri hayr eyler,
Zannetme ki gayr eyler,
Ârif ânı seyr eyler,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Sen Hakk'a tevekkül kıl
Tefvîz et ve râhat bul,
Sabr eyle ve râzı ol,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Kalbin ana bend eyle,
Tedbîrini terk eyle,
Takdîrini derk eyle,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Hallâk u Rahîm oldur,
Rezzâk u Kerîm oldur,
Fa'âl ü Hakîm oldur,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Bil kâdî-yi'l hâcâtı,
Kıl ana münâcâtı,
Terk eyle mürâdâtı,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Bir iş üstüne düşme,
Olduysa inâd etme,
Haktandır o, red etme,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Haktandır bütün işler,
Boştur gam u teşvişler,
Ol, hikmetini işler,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Hep işleri fâyıktır,
Birbirine lâyıktır,
N'eylerse, muvâfıktır,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Dilden gamı dûr eyle,
Rabbinle huzûr eyle,
Tefvîz-i umûr eyle,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Sen adli zulüm sanma,
Teslim ol nâra yanma,
Sabr et, sakın usanma,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Deme şu niçin şöyle,
Bir nicedir ol öyle,
Bak sonuna, sabr eyle,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Hiç kimseye hor bakma,

İncitme, gönül yıkma,
Sen nefsine yan çıkma,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Mü'min işi, reng olmaz,
Âkıl huyu ceng olmaz,
Ârif dili teng olmaz,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Hoş sabr-ı cemîlimdir,
Takdîri kefîlimdir,
Allah ki vekîlimdir,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Her dilde O'nun adı,
Her canda O'nun yâdı,
Her kuladır imdâdı,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Nâçâr kalacak yerde,
Nagâh açar, ol perde,
Derman eder ol derde,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Her kuluna her ânda,
Geh kahr u geh ihsânda,
Her anda, o bir şânda,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Geh mu'tî ü geh mânî',
Geh darr ü gehi nâfî',
Geh hâfid ü geh râfî'
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Geh abdin eder ârif,
Geh emîn ü geh hâif,
Her kalbi odur sârif,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Geh kalbini boş eyler,
Geh hulkunu hoş eyler,
Geh aşkına tûş eyler,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Az ye, az uyu, az iç,
Ten mezbelesinden geç,
Dil gülşenine gel göç,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Bu nâs ile yorulma,
Nefsinle dahı kalma,
Kalbinden ırak olma,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Geçmişle geri kalma,
Müstakbele hem dalma,
Hâl ile dahî olma,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Her dem onu zikreyle,

Zeyrekliği koy şöyle,
Hayrân-ı Hak ol, söyle,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Gel hayrete dal bir yol,
Kendin unut O'nu bul,
Koy gafleti hâzır ol,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Her sözde nasîhat var,
Her nesnede zîynet var,
Her işte ganîmet var,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Bil elsine-i halkı,
Aklâm-ı Hak ey Hakkî
Öğren edeb ü hulku
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse, güzel eyler...

Vallahi güzel etmiş,
Billahi güzel etmiş,
Tallahi güzel etmiş,
Allah görelim n'etmiş,
Netmişse güzel etmiş...

EY CÂN

İbrâhim Hakkı hazretlerinin, kızı Hanîfe Hâtuna nasihat olarak yazdığı bir şiir şöyledir:

Gönülden çün dile vardır yol ey cân,
Mülâyim söyle, şîrîn söz bul ey cân,
Acı söz deme, hilm ile dol ey cân,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Namazlarını vaktinde edâ et,
Hem ehlinin her sözün tut, devlete yet,
Ne yol kim gösterirse ol yola git,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Büyüğünle her işte meşveret kıl,
Ki aklına uyan pişmân olur bil,
Sözün tut görme sen, bir işi müşkil,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Büyüğündür azîz ana niyât et,
Sakın nâz etme hizmetli firâz et,
Sözün az et hemîşe ketm-i râz et,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Sakın nâmahreme, sen de ba'îd ol,
Hemen ehlin safâsiyle sa'îd ol,
Murâdın terk edip söz tut reşîd ol,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Dilin hıfz eyle, gıybet etme ey yâr,
Ve yıkma bir gönül bir sözle zinhâr,
Sen etme sırr-ı nâsı nâsa izhâr,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Güzel sözlerle tatyîb-i kulûb et,

Sükût u samt ile setr-i uyûb et,
Yeterse kudretin keşf-i kürûb et,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Kula hizmetdir Allah'a ibâdet,
Kusûrun afvdır hakka riâyet,
Hudâ'nın lütfudur sabr u kanâat,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Seni Allah lütfundan yaratmış,
Sana lütfuyla Cennet'te yer etmiş,
Dahı dünyâda halka server etmiş,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Güzel Allah senden râzı olsun,
Güleç yüzün görenler zevki bulsun,
Sözünden her gönül lezzetle dolsun,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Çün Allah'ı seversin bil ki ol hem,
Seni sevmiştir ey cân senden erham,
Sen ey mahbûb-ı Hak ol şâd u hurrem,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Sakın bir kimseyi incitme, sövme,
Ve sen bir kimseden incinme, dövme
Dahî sen kendini sohbetde övme,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân.

Hanîfe Hanımın atası Hakkı,
Der ey kızım hemen Kur'ânı oku,
Seninle bile bil her hâldeHakk'ı,
Güleç yüzlü, güzel sözlü ol ey cân

DÜNYA

İbrâhim Hakkı hazretleri dünyâya bağlanmanın kötülüğünü bir sohbetinde şöyle anlattı:

Dünyâ zıll-i zâildir. Ona güvenen nâdimdir. O seninle kalsa da, sen onunla kalamazsın. Dünyâdan çıkmadan önce, kalbinden dünyâ sevgisini çıkar. Dünyâ lezzetlerine aldanmayan Cennet nîmetlerine kavuşur. İki âlemde azîz ve muhterem olur. Dünyâ haraptır. Şerbetleri seraptır. Nîmetleri zehirli, safâları kederlidir. Bedenleri yıpratır. Emelleri arttırır. Kendini kovalayandan kaçar. Kaçanı kovalar. Dünyâ bala, içine düşenler de sineğe benzer. Nîmetleri geçici, hâlleri değişicidir. Dünyâya ve buna düşkün olanlara inanılmaz. Çünkü, bunlarda vefâ ve sefâ bulunmaz. Fânî olanı ver ki, bâkî olanı alasın. Kendini bilen kişinin bu dünyâya düşkün olmasına şaşılır. Şakîler dünyâya sarılır. Saîdler bâkî olana sarılır. Bedeninle dünyâda ol, kalbinle âhireti bul! Nefsin arzularını terk eden pâk olur, âfetlerden selâmet bulur. Allahü teâlânın râzı olmadığını terk edene, Allahü teâlâ ondan iyisini ihsân eder. Dünyâyı anlayan, onun sıkıntılarından üzülmez. Dünyâyı anlayan, ondan sakınır. Ondan sakınan, nefsini tanır. Nefsini tanıyan, Rabbini bulur. Mevlâsına hizmet edene, dünyâ hizmetçi olur. Dünyâ insanın gölgesine benzer. Kovalarsan kaçar. Kaçarsan, seni kovalar. Dünyâ, âşıklarına mihnet yeridir. Lezzetlerine aldanmayanlara, nîmet yeridir. İbâdet edenlere kazanç yeridir. İbret alanlara hikmet yeridir. Onu tanıyanlara selâmet yeridir. Ana rahmine nisbetle, Cennet gibidir. Âhirete nisbetle çöplük gibidir.

Ölümden önce olan her şeye dünyâ denir. Bunlardan, ölümden sonra faydası olanlar, dünyâdan değil âhiretten sayılırlar. Çünkü, dünyâ âhiret için tarladır. Âhirete yaramayan dünyâlıklar, zararlıdır. Haramlar, günahlar ve mübâhların fazlası böyledir. Dünyâda olanlar dînimize uygun kullanılırsa,

âhirete faydalı olurlar. Hem dünyâ lezzetine, hem de âhiret nîmetlerine kavuşulur. Mal iyi de değildir, kötü de değildir. İyilik, kötülük, onu kullanandadır. O hâlde mel'ûn olan, kötü olan dünyâ, Allahü teâlânın râzı olmadığı, âhireti yıkıcı yerlerde kullanılan şeyler demektir. Kendini ve Rabbini unutup, lezzetlerine, şehvetlerine düşkün olanlar, yolda hayvanının süsü ile, palanı ile, otu ile uğraşıp, arkadaşlarından geri kalan yolcuya benzer. Çölde yalnız kalıp, helâk olur. İnsan da ne için yaratılmış olduğunu unutup, dünyâ zînetlerine aldanır, âhiret hazırlığı yapmazsa, ebedî felâkete sürüklenir. Dünyâ sevgisi âhirete hazırlanmaya mâni olur. Çünkü, kalb onu düşünmekle, Allah'ı unutur. Beden, onu elde etmeye uğraşarak ibâdet yapamaz olur. Dünyâ ile âhiret, doğu ile batı gibidir ki, birine yaklaşan, ötekinden uzak olur. Bir kimse ibâdetini yapmaz ve geçiminde, kazancında, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını gözetmezse, dünyâya düşkün olmuş olur. Allahü teâlâ herkesin kalbini bundan soğutur. Bunu kimse sevmez.

1) Μυэχεμ–⎤λ–Μ⎤ελλιφ⎡ν; χ.1, σ.57

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.39, 40

3) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.148

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1094

5) Mârifetnâme

6) Rehber Ansiklopedisi; c.8, s.43

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.362

İBRÂHİM-İ HAVVÂS;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, İbrâhim bin İsmâil el-Havvâs, künyesi Ebû İshak'tır. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin talebelerinden olup, Ebû Câfer Huldî ve Sürvân-ı Kebîr'in hocasıdır. Yüksek makam ve kerâmetler sâhibiydi. Bağdâtlıdır. 903 (H.291) yılında Rey Câmiinde vefât etti. Gasl ve tekfînini Yûsuf bin el-Hüseyin yaptı. Havvâs, hurma yaprağından zenbil örücü demektir. Herkes tarafından medhedilmiş, kendisine tevekkül edenlerin reisi denilmiştir. Konuşmaları hep hikmet doluydu. Seferleri meşhurdur. DefâlarcaMekke'ye gitti. Sefere çıkacağı zaman ve başka zamanlarında, iğne, iplik, makas ve su kabını yanından eksik etmezdi.

Çağırılan bütün dâvetlere sünnet olduğu için gider. Fakat bir şey yemezdi. İnsanlara nasîhat ederdi. Dâvetten sonra hemen evine dönerdi. Evinde yenecek bir şey bulunmaz, bu sebeple ne yiyip, ne içtiği bilinmezdi.

Talebelerinden biri anlatır: İbrâhim-i Havvâs hazretleri ile yola çıkmıştık. Yola çıkarken buyurdu ki: "Yol boyunca ikimizden birinin reis olması lâzımdır. Yollardaki işlerin idâresi onun elinde olacak." Ben de, "Reis, siz olun efendim." dedim. Hocam "Reis olursam, benim sözlerime îtiraz etmeyeceksin." buyurduğunda, "Peki efendim." dedim.

Yolumuza devâm ettik. Yolda bir konağa gelince "Otur!" buyurdu. Kuyudan su çekti, bana ikrâm etti. Odun getirdi, ateş yaktı. Ne zaman bir iş yapacak olduysam müsâde etmedi. "Mâdem ki reis benim, benim dediğim olacak." buyurdu. Yolda şiddetli bir yağmura tutulduk, paltosunu çıkarıp, sabaha kadar ayakta üstüme tuttu. Çok sıkılıyordum. Sabah olunca, "Keşke reis ben olsaydım." dedim. Yolumuza devam edip, hacca gittik. Hacdan sonra bana: "Evlâdım, reis olduğun zaman sana yaptığım gibi yaparsın. Reis, başkalarına hizmet ettiren değil, onlara hizmet eden, onların dünyâ ve âhiret saâdeti için çalışan kimsedir. Reis, başkalarından gelen sıkıntılara severek katlanan insandır."

İbrâhim-i Havvâs hazretleri bir gün Bağdât'ta sâlihlerden bir kaç kişiyle birlikte, bir yerde oturuyordu. O esnâda yanlarına bir genç geldi. İbrâhim-i Havvâs hazretleri arkadaşlarına buyurdu ki: "Bu gencin yahûdî olduğunu zannediyorum." Arkadaşları, bu söze pek kulak

vermediler. Genç gelip oradakilere sordu: "Bu zât benim için neler söyledi?" Onlar da; "Senin yahûdî olduğunu söyledi." dediler. Genç, hemen İbrâhim-i Havvâs hazretlerinin ellerine sarılıp, Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu. İbrâhim-i Havvâs hazretleri müslüman olmasının sebebini sordu. Genç; "Efendim, biz kitabımızda şöyle okuduk ki: Sıddîk, yâni hakîkî bir müslümanın firâsetinde yanlışlık olmaz. Kendi kendime müslümanları imtihân etmek istedim ve dedim ki: Müslümanlar arasında sıddîk olanlar bulunabilir. Çünkü onlar; "Biz Allahü teâlâdan başka her şeyi kalbimizden çıkarırız." diyorlar. İşte bu düşünce ile sizin yanınıza geldiğimde, benim yahûdî olduğumu hemen anladınız. Buradan sizin sıddîk olduğunuzu anladım. Bunun için müslüman oldum." dedi.

"Îmânın hakîkatı nedir?" diye soran birisine; "Bu sorunuzun cevâbı laf ile değil, yaşayarak, görerek verilir. Şimdi ben Mekke-i mükerremeye gidiyorum. Eğer benimle gelirsen, yolculukta sorduğunun cevâbını alırsın." buyurdu. O zât diyor ki: İbrâhim-i Havvâs hazretlerinin teklifini kabûl ettim. Yola çıktık. Yolculuğumuzun her gününde, iki tabak yemek ile iki bardak su gâibden zuhûr ediyordu. Yiyeceklerin yarısını bana veriyor, diğerini de kendisi için ayırıyordu. Bir gün çölün ortasında ata binmiş yaşlı bir zât yanımıza geldi. İbrâhim-i Havvâs hazretleriyle bir miktar konuştular. Sonra atına binerek yanından uzaklaştı. "Efendim, bu gelen ihtiyar kimdi?" dedim. "Yolculuğumuzun başlangıcında bana sorduğunuzun cevâbıdır." buyurdu. Ben "Anlayamadım efendim." deyince, o da; "Bu gelen zât, Hızır aleyhisselâmdı. Seninle berâber yolculuk yapalım diye teklif etti. Allahü teâlâdan başkasına güvenmek, itimâd etmek gibi bir hâl olur, tevekkülüm bozulur diye korktuğum için, teklifini kabûl etmedim. İşte sorduğunuz îmânın hakîkatı, Allahü teâlâdan başkasına güvenmemektir." buyurdu.

İbrâhim-i Havvâs hazretleri, nehrin kenarında hurmalıkların olduğu bir yerde oturup, hurma liflerinden zenbil örüp, gayri ihtiyârî elinde olmadığı halde nehre atıyordu. Bu hâl dört gün devam etti. Sonunda bu işin hikmeti nedir? Ben niçin böyle yaptım? diyerek nehrin akıntısına doğru yürümeye başladı. Derken nehrin kenarında oturup ağlayan yaşlı bir kadına rastladı. Kadına "Vâlide, niçin ağlıyorsunuz?" diye sorunca, kadın; "Evlâdım! Beş yetim çocuğum var. Onlara yedirecek hiçbir şeyimiz kalmadı. Dört gündür bu nehirden, yapılmış zenbiller akarak geliyordu. Bunları alıp satıyor geçimimizi sağlıyorduk. Bugün gelmedi." diye cevap verdi. Bunları işiten İbrâhim-i Havvâs hikmetini anladı ve kadına; "Şimdi sen müsterih ol. Evinizi bana gösteriniz, geçiminizi ben halledeceğim." buyurdu.

Hamîd-i Esved hazretleri anlatır: İbrâhim-i Havvâs hazretleri ile berâber yedi gün yolculuk yaptım. Yedi gün zarfında hiçbir şey yiyip içmedim. Sonra yürüyecek tâkatim kalmadı. Durumumun farkına vararak buyurdu ki: "Evlâdım! Sana ne oldu?" Ben de; "Efendim! Yürüyecek hâlim kalmadı." dedim. O; "Acıktın mı, susadın mı?" diye sordu. "Susadım." dedim. Bu sözüm üzerine, "Şu nehirden su iç de gel." dedi. Hemen nehre vardım. Suyundan içip, abdest aldım. Hayâtımda bu kadar tatlı ve soğuk su içmemiştim. Kendisi hiç gelip içmedi. Daha sonra arkama dönüp baktığımda, su içtiğim yerin kupkuru bir ova olduğunu gördüm. Ortalıkta nehir falan yoktu.

İbrâhim-i Havvâs hazretleri bir dağda ibâdet ediyordu. Bir gece yarısı dereye abdest almaya indi. O sırada bir arslan karşısına çıktı. Arslan acılar içinde kıvranıyordu. Boynunu büktü, ayağını gösterdi. Ayağına taş batmış ve iltihaplanmıştı. İbrâhim-i Havvâs hazretleri çakısını çıkardı, arslanın ayağını yararak yarayı temizleyip, iyice sardı. Arslan fasîh bir lisân ile teşekkür etti.

Mimşâd-i Dîneverî şöyle anlatıyor: "Bir gece geç vakitte dışarı çıktım. Bir tepeye vardım. Şiddetli soğuk vardı ve çok kar yağıyordu. Baktım ki, İbrâhim-i Havvâs hazretleri orada oturuyor. Üzerinde sadece bir gömlek vardı. Etrafına düşen karlar hemen eriyordu ve bulunduğu yer, gâyet kuruydu. Benimle müsâfeha etti. ellerinin sıcaklığı ile benim ellerim terledi. Biraz sohbet edip ayrıldık."

İbrâhim-i Havvâs talebelerinden Ebû Hasan isminde birine "Bir yere gideceğim. Sen de gelir misin?" dedi. Talebe; "Peki efendim, izin verirseniz evden ayakkabılarımı giyip geleyim." deyip eve gitti. Eve vardığında "kaygana" isimli yemeğin hazırlanmış olduğunu gördü. Ondan bir miktâr yedi. Sonra hocasının yanına geldi. Berâberce yola çıktılar. Bir nehirden geçmeleri icâb etti. İbrâhim-i Havvâs nehir üzerinde yürümeye başladı. Peşinden talebesi de yürümek istedi ise de, suya battı. Bunun üzerine hocası geri dönüp "Ne oluyor. Yoksa, kaygana ayağına mı dolaştı?" buyurunca, o talebe hemen hocasının su üstünde yürümesine, hem de kendisinin o yemeği yediğini anlamasına hayret etti.

Vefâtından önce hastalandı. İshale yakalanmıştı. Üstü çok fazla kirleniyordu. Temiz olarak ölmek istiyordu. Bunun için her abdesti bozulduğunda gusül abdesti alıyor, iki rekat namaz kılıyor tekrar abdesti bozuluyordu. O gün altmış defâ gusül abdesti aldı. En sonunda gusül yaparken vefât etti. Vefâtından sonra onu rüyâda görenler; Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi dediler. O da; "Yaptığım ibâdetler ve gösterdiğim tevekkül, bana verilen nîmetlere karşı yetmedi. Ancak dünyâdan göçeceğim sıralarda gusül abdesti alarak temizlenmem, Allahü teâlânın katında makbûle geçmiş. Bu temizlik sebebiyle Cennet'te en yüksek makamlara çıkardılar ve şöyle bir ses; "Ey İbrâhim! Sana yapılan bu ikrâm, huzûrumuza temiz olarak geldiğindendir. Burada temizler için, fevkalâde büyük mertebeler, makamlar vardır." diyordu.

İbrâhim-i Havvâs buyurdu ki:

"Esas âlim, ilmi ile amel edendir."

"Kalbin ilâcı beştir: Kur'ân-ı kerîm okumak ve Kur'ân-ı kerîme bakmak, mîdeyi boş tutmak, gece kalkıp ibâdet etmek, seher vaktinde ağlayıp sızlamak ve iyilerle berâber bulunmaktır."

"Bir müslüman, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına ne kadar dikkat edip tatbik ediyorsa, Allahü teâlâ da onu o derece azîz eder. Diğer müslümanların kalbine de onun sevgisini verir."

"Sâdık kimseyi ya üzerine farz olan bir ibâdeti yaparken veya nâfile bir ibâdetle meşgûl olurken görürsün. Bunun dışında başka bir halde görmezsin."

"İlmin tamamı iki şeyden ibârettir: 1) Allahü teâlânın, ezelde, senin için takdir ettiği rızık için endişe etme. 2) Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet eyle."

"Başkasına el açacak duruma düşmek, müslümana yakışmaz."

"Bir kimse, baş olma sevdâsına kapılırsa, artık ibâdetten, ihlâstan sıyrıldı demektir."

"İyi insanların, bütün varlığı ile bağlı olduğu murâdı, maksadı, Allahü teâlâ olmalıdır. Doğru, sâdık, kimselerle arkadaş olmalıdır. Açlık, iyi insanın gıdâsı, ibâdet rûhunun süsüdür."

ALLAHÜ TEÂLÂ BİLDİRİYOR

Kendisi anlatır: Bir zaman Şam civarındaydım. Nar ağacı gördüm. Tatlı nar yemek arzu ediyordum. Lâkin gördüğüm narlar ekşi olduğu için, yemeyip sabrettim. Tatlı nar bulduğum zaman yerim deyip, yoluma devam ettim. Bir yere varınca, eli, ayağı olmayan, zayıf, hâlsiz, yaralı bir kimse gördüm. Yaralarına kurt düşmüş, hattâ birçok eşek arısı yaralarına hücûm etmiş, zavallıya ızdırab veriyorlardı. Onun bu çâresiz ve muzdarib hâline acıyarak, yanına varıp; "Bu halden kurtulmak ister misin?" dedim. "Hayır." dedi. Ben hayretle "Niçin?" dedim. "Sağ sâlim olmak nefsimin arzûsudur. Bu halde olmam ise Rabbimin murâdıdır. O'nun murâdının aksi bir şeyi O'ndan istemek, kulluğuma yakışmaz, takdirine râzı olmak, elbette benim için hayırlıdır." dedi. "Müsâade et de hiç olmazsa arıları senden uzaklaştırayım, sana çok ızdırap veriyorlar." dedim. "Onlar bana ızdırap verdikçe, benim hâlim daha hoş oluyor. Ey Havvâs! Sen benim çektiğim sıkıntıları, eşek arılarını boşver, sen tatlı nar yemek arzusunu kendinden uzaklaştırmaya bak." dedi. "Bütün bunları nereden biliyorsun?" dedim. "Allahü

teâlâ bildiriyor." dedi. Sonra izin isteyip yoluma devâm ettim.

KAYSERİN KIZI

İbrâhim-i Havvâs hazretleri anlatır: Bir sene, hacca gitmeye niyet ederek yola çıktım. Ne zaman Kâbe-i şerîf tarafına gitmek istedimse, gayri ihtiyârî ters istikâmete doğru gidiyordum. Allahü teâlânın irâdesi beni bu tarafa çekiyordu. En sonunda İstanbul tarafına gitmeye karar verdim. Şehre girdim. Yüksek bir köşk gördüm. Kapısı önünde, bir kısım insanlar toplanmıştı. Yaklaşarak: "Niçin toplandınız?" diye sordum. Onlar da, "Rum Kayserinin kızı delirmiş, çâre bulmak için doktorlarını topladı." dediler.

Bunda bir hikmet olsa gerektir deyip içeri girdim. Odada Kayser'in kızını gördüm. Bana bakarak "Ey İbrâhim-i Havvâs! Hoş geldiniz." dedi. Ben, hayret ederek, "Beni nereden tanıyorsunuz?" diye sorunca bana; "Cânımı cânâna teslim etmek istedim ve Hak teâlâdan sevdiği bir kulunu yanımda bulundurmasını niyâz ettim. Üzülme, yarın İbrâhim-i Havvâs dostum sana gönderilir buyruldu." dedi. Bunun üzerine İbrâhim-i Havvâs hazretleri, "Peki hastalığınız nedir?" diye sorduğumda kız; "Bir gece dışarı çıkıp, ibret nazarı ile gökyüzüne baktım. Allahü teâlâ hazretleri, beni benden aldı. Kendimden geçtim. "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah" kelimesi dilime, mânâsı kalbime geldi. Bu kelimeyi dilimden düşürmez oldum. Bu sebepten hâlime delilik, bana da deli, dediler." diye cevap verdi. O zaman ben; "Bizim diyâra gelmek ister misin?" deyince, o da; "Sizin diyârda ne vardır?" dedi. "Mekke, Medîne, Beytülmukaddes oradadır." diye cevap verince, "Sağ tarafına bak." dedi. Baktım, bir düzlükte Mekke, Medîne ve Beytülmukaddes karşımda duruyor gördüm. Az sonra bana: "Vakit yaklaştı, istek ve arzu haddi aştı." dedi ve Kelime-i şehâdet getirip rûhunu teslim etti.

KARDEŞİN HIZIR'IN SELÂMI...

İbrâhim-i Havvâs hazretleri, Medîne'ye Peygamber efendimizin Kabr-i şerîfini ziyârete gidiyordu. Çölde hayvanlar susamışlar, ölme derecesine gelmişlerdi. Yanında bulunan bir kayaya eli ile vurdu ve Allahü teâlânın ihsânıyla oradan su fışkırdı. Bütün hayvanlar oraya gelip su içtiler. Yanına bir zât gelip sordu: "Nereye gidiyorsun?" İbrâhim-i Havvâs da, "Resûlullah efendimizin kabrini ziyâret etmeye." dedi. Gelen kimse; "Bizden de selâm söyler misiniz?" deyince, İbrâhim Havvâs, "Olur, ama kimin selâmı var diyeceğim?" dedi. O gelen de, "Kardeşin Hızır'ın selâmı var dersiniz." dedi.

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.284

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.1, s.325

3) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.394

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.223

5) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; (49. Baskı) s.1094

6) Tabakât-ül-Evliyâ; s.16

7) Sıfat-üs-Safve; c.4, s.90

8) Nefehât-ül-Üns; s.137

9) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.3, s.203

İBRÂHİM HAYRÂNÎ;

Anadolu'da yaşayan velîlerden. Eskişehir'e bağlı Mihalıccık kazâsının Narlı köyünde doğdu. Doğum târihi belli değildir. Babası, Muhammed Efendidir. Babasının yanında gerekli din bilgilerini öğrendikten sonra köyde imâm-hatiplik yapmaya başladı. İlim tahsîline devâm etmek için İstanbul'a gitti. Sultan Ahmed Medresesinde derslere devâm ederken Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden Şeyh Vahy Efendinin sohbetlerinde bulundu. Bir gün Şeyh Vahy Efendi; "Oğlum İbrâhim! Bizim âhirete göçmemiz yaklaştı.Henüz bu yoldaki çalışmanız tamam olmadı. Bizden sonra Üsküdar Selîmiye Dergâhında Ali Behçet Efendiye

mürâcaat edip, ondan bu yoldaki çalışmanızı tamamlayınız." buyurdu. İbrâhim Efendi, hocasının vefâtından sonra emre uyarak Ali Behçet Efendinin huzûruna vardığında; "Gel İbrâhim Efendi." diye iltifatta bulundu. Behçet Efendinin terbiyesi altına giren İbrâhim Efendi kısa zamanda kemâle geldi.

Ali Behçet Efendi vefâtı yaklaşınca, bütün talebelerinin yanında, İbrâhim Efendiyi kendi yerine halîfe tayin etti. İbrâhim Hayrânî, vefâtına kadar yirmi bir sene insanlara doğru yolu anlattı. İbrâhim Efendiye hocası bir gün; "Oğlum! Bir zaman gelecek Tâhir Ağa Tekkesi şeyhliği boşalacak. Size orası teklif edilecek. Reddetme, kabûl et." buyurmuştu. 1843 (H.1259) senesinde Tâhir Ağa Dergâhı şeyhliği boşalınca, Şeyhülislâm Mekkizâde Mustafa Âsım Efendinin tensibi ile İbrâhim Efendi buraya şeyh tâyin edildi. Ancak İbrâhim Efendi hocasının dergâhından ayrılırken, çok üzüldü ve üzüntüsünden hasta oldu.Tâhir Ağa Dergâhında bir müddet insanlara doğru yolu anlattıktan sonra, 1844 (H.1260) senesinde vefât etti. Vasiyeti üzerine Selimiye Kışlası yanındaki Selîmiye Dergâhının bahçesine defnedildi.

Pertev Paşa, Selîmiye Dergâhı içerisinde bir kütüphâne kurmuş, İbrâhim Efendiye de buradaki kitapları muhâfaza vazîfesini vermişti. Bu sebeple İbrâhim Efendi bir gün talebelerinden Ahmed Dede'ye kütüphâne yanında bir yer göstererek vefâtından sonra oraya defnedilmesini istemişti.

1) Risâle-iSalâhiyye, SüleymâniyeKütüphânesi Yazma Bağışlar, No: 2320/3

İBRÂHİM KABÂDÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi İbrâhim Kabâdî olup, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin akrabâlarındandır. Doğum yeri ve târihi kesin olarak bilinmemektedir. 1446 (H.850) târihinde hac dönüşü Mısır'da vefât etti. Vefât ettiklerinde yaşı yüzü geçmişti.

İbrâhim Kabâdî önceleri çok zengin biriydi. Bir gece evine İzzeddîn Türkmânî hazretlerini dâvet etti. Mumlar yakıp evini aydınlatmıştı. Meclise başka kimseler de geldi. Konuşmalar oldu. Bir ara İbrâhim Kabâdî; "Acabâ Türkmânî hazretlerinde evliyâlık var mıdır?" diye içinden geçirdi. O sırada İzzeddîn Türkmânî'nin tesbihi yere düştü. Tesbih bir yılan şekline gelerek yanan mumlara doğru gidip tırmanmaya başladı.Herkes bunu görüp korktu. İzzeddîn hazretleri derhal onu yakaladı. Yılan tekrar tesbih hâline döndü. Bunu gören İbrâhim Kabâdî malını mülkünü hak yolda dağıtıp, İzzeddîn hazretlerinin talebesi oldu. Nefsini kötülüklerden temizleyip hocasının izniyle Şirvan'da bir dergâh ve mescid binâ edip, hak yola hizmetle meşgûl oldu. Allah aşkı ile çok kerre kendinden geçerdi.

1) Lemezât, SüleymâniyeKütüphânesi Hacı Mahmûd, No: 4536, v.126

İBRÂHİM MEDENÎ;

Anadolu evliyâsından. Boyabat'ta doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1601 (H.1010) senesinde Medîne'de vefât etti. Bakî Kabristanında hazret-i Abbâs'ın türbesi yakınına defnedildi. İstanbul'da ilim tahsîli yaptı. Müftî ve Nakîb-ül-eşrâf olan Ma'lumzâde'den ilim öğrendi. Sonra tasavvufa meyledip Alacahisarlı Hasan Efendiden feyz aldı. Tasavvufta yetiştikten sonra Kefe halkını irşâd etmekle vazîfelendirildi. Kefe'de bir müddet insanlara dînin emirlerini ve yasaklarını anlatmakla meşgûl oldu. Sonra hocası Hasan Efendinin ziyâretine gidip, müsâde alarak, Medîne-i münevvereye gitti ve orada yerleşti.

İbrâhim Medenî âhiret adamı olarak yaşamış, dünyâya aslâ meyletmemiştir. Üç senede bir gömlek diktirir, soğuktan sıcaktan korunmak niyetiyle giyerdi.Başka elbise bulundurmazdı.

Vefât ettiğinde fakir kimseler kapısında toplanıp ağlaşmaya başladılar. Birisi bu fakirlere; "Sizin ağlaştığınız bu zât fakir biriydi. Neden böyle ağlaşıyorsunuz?" dedi. Fakirlerden biri; "Gerçi o, görünüşte fakirdi. Fakat bambaşka halleri vardı. On beş seneden beri bu zât her sene bizim ihtiyâcımızı karşılayacak kadar yiyecek, giyecek ve para dağıtırdı. Bundan sonra bizim hâlimiz ne olacak diye ağlaşırız." demiştir.

Lemezât müellifi şöyle der: 1618 senesinde hacca gittiğimde İbrâhim Medenî'nin talebelerinden Abdülhay adında bir zât ile görüştüm. Onun hakkında anlatılanları söyleyince, bana dedi ki: "Evet, onun bir çömleği vardı. İçinde dâimâ buğday bulunur ve hiç eksilmezdi. Ondan fakirlere dağıtırdı. Bir de eski bir çantası vardı. O çantadan da para çıkarıp dağıtırdı."

1) Lemezât; s.161 b (Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536

2) Şakâyık-ı Numâniyye Zeylî; s.470

İBRÂHİM ŞİRVÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi İbrâhim'dir. İran'daki Şirvân şehrinde doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. Kendisine Hibetullah da denildi. Böyle denilmesi, babaları doksan yaşlarında ikenAllahü teâlânın ona bir evlâd ihsân etmesi sebebiyleydi. 1462 (H.867) târihinde hacca giderken Tebük'te vefât etti. Oraya defnedildi.

İbrâhim Şirvânî gençliğinde çeşitli sanatlarla uğraşırdı. Daha sonraları Sadreddîn hazretlerinin sohbetlerine katılıp ondan feyz aldı ve mânevî ilimlerde yükseldi.Hocası kendisine icâzet, diploma verip irşâda mezun kılınca, Sivas taraflarındaki ahâliye hak yolun bilgilerini anlattı. Dülkadiroğullarından Alâeddîn Bey çok hürmet ettiğinden, ona bir dergâh ve mescid yaptırdı.

İbrâhim Şirvânî, sanatla uğraştığı sıralarda bir gün dükkanında alış-veriş ile meşgûlken, Sadreddîn Hayavî hazretleri gelip dükkanın önüne oturdular ve dinlenmek istediler. Çok geçmeden birisi gelip İbrâhim Şirvânî'ye; "Ne duruyorsun. Şimdi dükkanda oturmak zamânı mıdır? Oğlun evde oynarken kuyuya düştü. Var git." dedi. İbrâhim Şirvânî bu haber üzerine telaşlanıp dükkanın önünde oturan Sadreddîn hazretlerine hitâb edip; "Efendim lutfedip kalkınız. Dükkanı kapamam lâzım." dedi. Sadreddîn hazretleri ona bakıp yumuşaklıkla ve tebessüm ederek; "Korkma oğlunun vefâtı haberi doğru değildir. Üzülme." buyurdu. Bunun üzerine İbrâhim Şirvânî; "Efendim! Ne çâre artık olan olmuş." dedi ve dükkanı kapatıp evine yöneldi. Sadreddîn hazretleri arkasından seslenip; "İnşâallahü teâlâ oğlun arslandan kurtuldu. Korku ve telâşı gönülden çıkar." buyurdu.

İbrâhim Şirvânî koşarak evine geldi. Bahçede bir kalabalık vardı. Hemen yanlarına gitti. Orada oğlunu aklı başına gelmiş bir halde gördü. Hemen onu kucakladı ve ona; "Sana ne oldu oğlum?" diye sordu. Çocuk da; "Babacığım. Şurada oynarken beni bir arslan aldı ve götürüp kuyu ağzına bıraktı. O esnâda nûr yüzlü bir zât beni tutup kuyudan çıkardı." dedi ve o zâtın vasıflarını söyledi. İbrâhim Şirvânî bunları duyunca, bu zâtın dükkanı önüne gelen Sadreddîn hazretleri olduğunu anlayıp doğruca onun dergâhına koştu ve talebesi oldu.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536, v.129

İBRÂHİM TENNÛRÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi İbrâhim olup, Tennûrî diye meşhûr olmuştur. Sivaslı olduğu bilinen İbrâhim Tennûrî hazretlerinin, doğum târihi bilinmemektedir. 1482

(H.887) senesinde Kayseri'de vefât etti. Kabri Kayseri'dedir.

İlk tahsîlini memleketinde yaptıktan sonra Konya'ya giderek Molla SarıYâkûb'dan ilim tahsîl etti. Sarı Yâkûb'un ölümünden sonra 1438 yılı civârında Kayseri'ye gelerek Hunad Hâtun Medresesine müderris oldu. Kendisi Şâfiî mezhebinde olduğundan ve medresenin vakfiyesinde, gerek müderrisin ve gerekse talebelerin Hanefî mezhebinde olmaları şart koşulduğundan, bu medresenin müderrisliğinden ayrıldı.

"Efendim! Hanefî mezhebine girseniz de müderrisliği bırakmasanız!" diyenlere; "Bir müderrislik için mezheb değiştirilmez." cevâbını vermiştir. İbrâhim Tennûrî bundan sonra kendi hâlinde bir kenara çekilip, ibâdetle meşgûl oldu. Zaman geçtikçe, Allah sevgisi ile içi yanar oldu. Kur'ân-ı kerîm güzel bir sesle okunurken dinlese; ağlamaya başlar, içinden bir âh eder ve bayılırdı. İlâhî cezbenin tesiri ile, tasavvufa yönelme isteği fazlalaştı. Erdebil sûfîlerine ulaşmayı çok arzu etti. Bu sırada Akşemseddîn hazretlerinin ismini ve medhini duyup, ona talebe olup, hizmetinde bulunmaya karar verdi. Akşemseddîn hazretleri Beypazarı'nda bulunuyordu. Beypazarı'na gitti. Şeyh'in Göynük'e gittiğini öğrenince, o da Göynük'e gitti ve hizmetine tâlib oldu.

Akşemseddîn hazretleri, orada insanlara vâz ve nasîhat ediyor ve onların dertlerine dermân oluyordu. İbrâhim Tennûrî, bundan sonrasını şöyle anlattı: "Onun sohbet meclisinde, bir köşede oturup dinledim. Mecliste bulunanların herbiri, bedenî bir hastalığıyla ilgili suâl sorup, suâline uygun bir cevap alıp gidiyordu. Herkes gitti. Akşemseddîn hazretleriyle başbaşa kalınca; "Rûhî hastalıklardan hiç soran yok, herkes bedenî hastalıklardan soruyor." buyurdu. Kalkıp önüne diz çöktüm. Akşemseddîn hazretleri bana; "Sana kim derler, nerelisin ve adın nedir?" diye sorunca, ben de Kayseri'de müderris olduğumu bildirdim ve; "İçime bir ateş düştü, gizli derdime bir derman ümidiyle geldim. " dedim. Bunun üzerine Akşemseddîn hazretleri; "Bize ne hediye getirdin?" buyurunca, utandım ve terledim. "Çok fakir olduğum için bir şey getiremedim." dedim. Bunun üzerine; "Benim hediye dediğim dünya malı değildir. Allahü teâlâdan sana ulaşan haller nelerdir?" buyurunca; "Kara bir yüzle size geldim." dedim.

Bu halden sonra, bana halvette kalmamı emretti. Olgunluk ve üstünlük sofrasındaki nîmetlerle gönlümü doyurdu. O gece ibâdet edip uyudum. Rüyâmda dört yüz hal gördüm. Sabah olunca, bu dört yüz hâli birer birer hatırladım. Halbuki daha önceki zamanlarda, namaza durduğum zaman hangi sûreyi okuyacağımı unuturdum. Bu hâlin Şeyh Akşemseddîn hazretlerinin bereketinden olduğunu anladım. Diğer talebeleriyle birlikte geceleri ibâdet ederek geçiriyorduk. Diğer talebeler halvette; yemekten, içmekten ve uyumaktan kendilerini alıkoyuyorlardı. Bana ise her gece çeşitli yemekler, ekmek ve bir mikdâr su gönderiyordu. Mânevî sofradan doyurduğu gibi, zâhir halde bile doyuruyordu. Uzun bir müddetten sonra bu derece riyâzet çekenler, aç, susuz ve uykusuz duranlar arasında, kendimde insanın hayvanlık yanının ağır bastığı zannı gâlip gelip, yeme ve içme, bu makâma yakışmaz diye düşündüm. O gece yemek yemedim ve ibâdetle meşgûl oldum. Ancak önceki gecelerde bulunan haller bu gece görülmedi. Bu durum Akşemseddîn hazretlerine mâlum olunca, bana; "Kendi başına iş yapmak dervişin işi değildir. Sen şeytanın vesvesesiyle hareket ettin. Hocan ve terbiye edicin, senin ahvâlini senden daha iyi bilir iken, onun murâdına muhâlif olmak uygun değildir." buyurdu. Halvete girdiğim 87. gece, Berât gecesinde, içimden biberli bir pilav yemek geçti. Akşam olunca Akşemseddîn hazretleri beni dâvet etti ve istediğim pilavdan bir tabak ikrâm edip; "Beni yanında yok farzet ve benden utanma, istediğin gibi ye." dedi. Ben de emre uyarak, bir tabak pilavı yedikten sonra, Şeyh hazretlerinin emriyle halvetten çıktım."

İbrâhim Tennûrî hazretleri, kendine yeni gelen talebeyi, Allahü teâlânın rızâsına kavuşuncaya kadar gündüzleri çalıştırır, geceyi ise ibâdet etmek sûretiyle ihyâ ettirirdi. Dâimâ nefsin istemediği şeylerle meşgûl bulundururdu. Netîcede o talebede tasavvufî haller görülmeye başlayınca halvet emrederdi.

İbrâhim Tennûrî hazretleri hocası Akşemseddîn hazretlerinden icâzet aldıktan sonra, onun izni ile, Kayseri'ye yerleşerek bir tekke kurdu. Talebeler yetiştirmeye ve halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğretmeye başladı. Rivâyet edilir ki, şeyhde zaman zaman tasavvuf yolunda bulunanlarda görülen ve kabz denilen sıkıntı hâli vâki olurdu. Bir defâsında bu hâl uzun sürüp gideremeyince, şeyhi Akşemseddîn'le görüşmek üzere yola çıktı. Rüyâsında Akşemseddîn hazretleri ona emredip; "Sıcak bir tandır (tennûr) üzerine oturup terlemen gerekir." dedi. Ertesi gün İbrâhim Tennûrî, sıcak bir tandır üzerine oturup, tepeden tırnağa terledikten sonra, kabz hâli, "Bast" hâli denilen tasavvuftaki rahatlama ve sevinçli olma hâline döndü ve sıkıntıdan kurtuldu. Akşemseddîn hazretleriyle karşılaşınca, rüyâsını anlattı. Şeyh Akşemseddîn bunu hoş karşılayıp, kabz hâli olunca böyle yapmasını tavsiye etti. Bundan sonra İbrâhim Tennûrî, yetiştirdiği talebeler kabz hâline girdiklerinde, sıcak tandır üzerine oturtur, çok su içirmekle onu iyice terletirdi. Bu usûlle bast hâline döndürüp irşâd ederdi. Bu yüzden Tennûrî diye meşhûr oldu.

İbrâhim Tennûrî hazretlerinin tasavvuf hal ve derecelerini bildiren **Gülzâr** adlı eseri çok kıymetlidir. O, bu eserini 25 Şubat 1453 târihinde tamamlayarak, Fâtih Sultan Mehmed Hana ithâf ve takdim etmiş, pâdişâhın birçok ihsân ve iltifatlarına nâil olmuştur. İbrâhimTennûrî hazretlerinin hocası Akşemseddîn'le birlikte İstanbul'un fethinde de bulunduğu rivâyet edilmiştir.

İbrâhim Tennûrî hazretleri ilâhiler de söylemiştir.

KAHRIN DA HOŞ LÜTFUN DA HOŞ

Câna cefâ kıl ya vefâ
Kahrın da hoş lütfun da hoş
Ya derd gönder ya devâ
Kahrın da hoş lütfun da hoş.

Hoşdur bana senden gelen
Ya hil'at ü yahut kefen
Ya tâze gül yahut diken
Kahrın da hoş lütfun da hoş.

Gelse celâlünden cefâ
Yâhut cemâlünden vefâ
İkisi de cânâ safâ
Kahrın da hoş lütfun da hoş.

Ger bâğ u ger bostân da
Ger bend u ger zindân da
Ger vasl u ger hicrân da
Kahrın da hoş lütfun da hoş.

Ey pâdişâh-ı lemyezel
Zât-ı ebed hayy-ı ezel
Ey lutfu bol kahrı güzel
Kahrın da hoş lütfun da hoş.

Ağlatırsın zârî zârî
Verirsin cennet ü hûrî
Lâyık görür isen nârı
Kahrın da hoş, lütfun da hoş.

Gerek ağlat gerek güldür
Gerek dirilt gerek öldür
Bu Âşık hem sana kuldur
Kahrın da hoş lütfun da hoş.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyyeTercümesi (Mecdî Efendi); s.247

2) Nefehât-ül-Üns; s.688

3) Tâc-üt-Tevârîh; c.2, s.576

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.49

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.12, s.217

İDRİS-İ MUHTEFÎ;

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Anadolu'da yaşamış olan evliyâdan. Bayramiyye yolunun Melâmiyye koluna mensuptur. İsmi Ali'dir. Halk arasında Hacı Ali Bey diye bilinir. Terzilik mesleğiyle meşgûl olduğu için İdris, kendi hallerini ve yakınlarını insanlardan gizlediği için Muhtefî lakaplarıyla anılmıştır. Aslen Rumeli'deki Tırhala'dandır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1615 (H.1024) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, Kasımpaşa'da Kulaksız Câmii karşısında Okmeydanı'nın Haliç Tersânesi'ne bakan kısmındadır.

Kânûnî Sultan Süleymân'ın vezîr-i âzamı olan Rüstem Paşanın terzibaşısının kardeşinin oğlu olan Ali Efendi, Tırhala'dan getirilerek amcasının yanında yetiştirildi. Rüstem Paşa, 1548'de İran Seferinden dönerken Ankara yakınlarına gelince, Bayramiyye yolu büyüklerinden Hüsâm Efendiyi berâberindekilerle birlikte ziyârete gitti. Sohbet esnâsında orada bulunanlarla tek tek tanışan Hüsâm Efendi, Terzibaşının yeğeni olan genç Ali Efendiye gelince onun ne işle meşgûl olduğunu sordu. Terzilik mesleğiyle uğraştığı söylenince, terzilerin pîri olarak kabûl edilen İdris aleyhisselâma nisbetle ona İdris lakabını verdi. Ali Efendiyi hizmetine ve talebeliğe kabûl etti. Bir müddet Hüsâm Efendinin hizmetinde ve sohbetinde bulunan Ali Efendi, tasavvuf yolunda ilerledi. Daha sonra İstanbul'a gelen Ali Efendi, ticâretle meşgûl oldu. İlk zamanlar ticâret sebebiyle Belgrad, Filibe, Sofya, Edirne, Gelibolu gibi memleketlere gitti. Gittiği yerlerdeki âlim ve evliyâ zâtların sohbetlerinde bulunup tasavvuf yolunda yükseldi. Defâlarca hac vazîfesini yapmak için Hicaz'a gitti. Oradan Yemen'e gitti. Son zamanlarında ticâreti bırakıp İstanbul Fâtih Çarşamba'da Mehmed Ağa Câmii yakınındaki evinde ikâmet etti. Ticâreti, emrinde bulunan kimseler yürüttüler. Çevresinde Hacı Ali Bey diye meşhûr olan bu zât, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Bir çok halleri ve kerâmetleri görüldüğü halde bunları insanlardan gizledi. Bu sebeple gizleyen mânâsına "Muhtefî" lakabıyla anılmaya başlandı. Sözleri, halleri ve yaşayışıyla İslâmiyetin emrettiği gibi olmasına rağmen onu çekemeyen bâzı kimseler aleyhinde dedikodu etmeye başladılar. Onu küfürle ve sapıklıkla ithâm edenler oldu. Hattâ hakkındaki ileri geri konuşmalar zamânın pâdişâhına kadar ulaştı. Pâdişâh, hakkında araştırma yapılıp, söylenilenler doğru ise cezâlandırılmasını emretti. Fakat halk arasında Hacı Ali Bey diye meşhûr olduğu için "İdris-i Muhtefî" isminde kimseyi bulamıyorlardı. Onun hakkında soruşturma yapmakla vazîfelendirilen tercüman Şeyhi Ömer Efendi, iyi halleriyle ve akıllı bir kimse olarak tanıdığı Hacı Ali Beyi dâvet etti. İdris-i Muhtefî hakkında bâzı şeyler sordu ve onun bozuk inanış ve hareketlerinden bahsederek; "Şehrimizde büyük bir fitne peydâ oldu. Hiçbir yolla mâni olunamadı. Netice nereye varacak bilemiyoruz. Ali Bey bu hususta sizin görüşünüz ve düşünceniz nedir acabâ? Bu fitne nasıl bertaraf edilebilir. İdris derler bozuk îtikâtlı ve sapık bir kimse ortaya çıkmış. Sözleri ve hareketleri sebebiyle katl edilmesi gereken bu kimse nice müslümanın dalâlet ve sapıklık çukuruna düşmesine sebeb olmuş, başına topladığı serseri kimselerden olan bir gürûhla birlikte fitnelerini yaymaktaymış. Bu zamâna kadar ne kendisi, ne de etrâfındakilerden kimse ele geçirilemedi. Bu hususta sizin bildiğiniz bir şey var mı, yardımınız olur mu?" dedi.

Ömer Efendinin sözü bitince söz alan Hacı Ali Bey; "Siz hiç o adamı gördünüz mü? Dediğiniz halleri o kimse sizin huzûrunuzda îtirâf etti mi? Yâhut o kimsenin halleriyle ilgili olarak size kesin bir bilgi ulaştı mı?" diye sordu. Ömer Efendi ve yanındakiler bu sorulara "Hayır" diye cevap verdiler. Hacı Ali Bey tekrar söz alıp; "O halde hakkında kesin bilgi sâhibi olmadığınız bir müslüman hakkında bu derece iftirâ ve taşkınlık edilmesinin sebebi nedir?İşte sizin bahsettiğiniz ve hakkında pekçok şeyler söylediğiniz kimse benim. İsmim

Ali, lakabım İdris'tir. Beni nasıl bilirsiniz? Bu söylediğiniz haller bende var mıdır?" deyince, Ömer Efendi söylediklerine tövbe edip pişman oldu. Hacı Ali Beyden özür diledi ve helallığını istedi. Söze devâm ederek; "Ben sizi salâh, iyi hal ve takvâda yâni haramlardan sakınmak husûsunda üstün bir zât ve pîrim, azîzim makâmında bilirim. Sizden bu anlatılanlar doğrultusunda ne bir söz işittim, ne de bir hareket gördüm." dedi. Hacı Ali Bey; "O halde meseleyi böylece bilin. Hakkında kesin bilgi sâhibi olmadığınız kimseler hakkında uygunsuz konuşulmasına müsâde etmeyin." dedi. Ömer Efendi ve yanındakiler pâdişâha, anlatılanların aslının olmadığını bildirdiler. Böylece bir fitne ve iftirâ ateşi söndürülmüş oldu.

İdris-i Muhtefî diye anılan Hacı Ali Bey birçok talebe yetiştirdi. Tanınmış âlimler ve edipler onun sohbetlerinde bulunup tasavvuf yolunda ilerlediler. 1615 (H.1024) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kasımpaşa'da Kulaksız Câmiinin karşısında Okmeydanı'nın Tersâneye bakan tarafında defnedildi. Arûz vezniyle yazdığı şiirlerinin toplandığı mecmuaları vardır. Yûnus Emre'nin Şathiyesi tarzında yazdığı hece vezniyle ve on beş dörtlük hâlinde yazdığı **Şathiye**'si meşhurdur.

⇑⌡ βυ δεμε ερινχε ⌡⌡ κεζ δο□δυμ αναδαν

mısrasıyla başlayan şiiri bâzı kimseler tarafından şerh edilmiştir.

İdris-i Muhtefî'nin pekçok halleri ve kerâmetleri görülmüştü. Sahn-ı semân (Fâtih) Medresesi müderrislerinden Şeyh Sinan Efendizâde Mustafa Efendi, İdris-i Muhtefî'nin halleri hakkında şunları anlattı: İlk zamanlar bir defâ Kassâm Kâtibi (vefât eden kimselerin mîrâslarını taksim eden kimse) olmuştum. Bir gün mahallemizden bir kimse Kassâm Mahkemesine gelerek; "Semtimizde bir kimse vefât etti. Geride bıraktıklarının yazılmasını istiyorum." dedi. Kassâmdan bir kâtip istedi. O semtte olduğum için kassâm beni bu işle vazîfelendirdi. O kimse ile birlikte gittik. O zamâna kadar kapısının açıldığını görmediğim ve sâhibini bilmediğim bir eve gittik. Evin sokak kapısından içeri girdiğimizde içerisinin bir mahalle genişliğinde olduğunu, orada vezirlerden, âlimlerden ve ileri gelenlerden pekçok kimse olduğunu gördüm. O kimselerin hepsi tebdîl-i kıyâfet etmişler, vefât eden kimsenin geride bıraktığı şeyleri saymakla ve yazmakla meşgûldüler. Ayrıca onların hizmetinde bulunan hûrî ve gılmân ise bir mahalle halkından fazlaydı. Bir haftadan fazla yazım işi sürdü. Her cins mal bir tarafa ayrıldı. Ticâret malları anbara konuldu. Ayrıca bâzı yazılı belgeler çıktı. "Bunlar nedir?" diye sorduğumda; "İdris Efendinin geriye bıraktıklarındandır." dediler. Ömrümüz boyunca yakınımızda olup da hiç görmediğimiz zâtın eşyâlarıdır, diye hayretimizi belirttik. Bu derece yüksek olmasına rağmen hal ve kerâmetlerini gizlediğine şâhid olduk."

1) Ατ®⌊; σ.602

2) Οσμανλ⌄ Μ⌡ελλιφλερι; χ.1, σ.23

İĞNECİ BABA

Asıl ismi İğnecizâde Şeyh Safiyüddîn Mahmûd Halvetî olup, Zekeriyyâ Halvetî hazretlerinin halîfesidir. Aslının yanması üzerine sonradan yenilenen türbesi Amasya'nın Kocacık Mahallesinde çarşı içindedir. Hakkında bilgi yoktur.

İMÂM-I A'ZAM EBÛ HANÎFE;

Tâbiînden. İslâm âleminde Eshâb-ı kirâmdan sonra yetişen evliyânın ve âlimlerin en büyüklerinden. Ehl-i sünnetin reisi ve Hanefî mezhebinin kurucusudur. İsmi, Nûmân bin Sâbit bin Zûtâ'dır. Ebû Hanîfe künyesiyle ve İmâm-ı A'zam lakabıyla meşhûr olmuştur. Kûfe'de doğduğu için Kûfî nisbesiyle bilinir. 699 (H.80) senesinde Kûfe'de doğdu, 767 (H.150) senesinde Bağdât'ta vefât etti. KabriBağdât'ta olup, ziyâret yeridir.

Aslen İran'ın ileri gelenlerinden bir zâtın neslinden olan İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin dedesi Zûtâ müslüman olup, hazret-i Ali'ye ikrâmlarda bulundu. Onun sohbetinde bulundu. Babası Sâbit de hazret-iAli ile görüşüp sohbetinde bulundu.Hazret-i Ali Sâbit'e ve onun neslinden gelecek kimselere hayır duâda bulundu.

Asîl, ilim sâhibi, sâlih ve kıymetli bir zâtın oğlu olan İmâm-ı A'zam'ın çocukluğu doğum yeri olan Kûfe'de geçti. Âilesinden üstün bir terbiye alarak küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Arab lisanının sarf, nahiv, şiir ve edebiyâtını öğrenmeye başladı. Eshâb-ı kirâmdan Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ebî Evfâ, Vâsıle bin Eskâ, Sehl bin Sâide ve Ebü't-Tufeyl Âmir bin Vâsile'yi (radıyallahü anhüm) görerek onların sohbetlerinde bulundu. Bu zâtlardan hadîs-i şerîf dinledi.

Enes bin Mâlik hazretlerinin sohbetinde bulunmasını şöyle anlattı: "Küçük yaşlarda babamla berâber bir âlimin meclisinde bulundum. Meclisin orta yerinde oturan âlim zât şöyle diyordu: "Resûlullah'tan sallallahü aleyhi ve sellem işittim, buyurdu ki: **"Kardeşinin başına gelen bir musîbetten dolayı sevinme! Allahü teâlânın ona âfiyet verip, seni o musîbete mübtelâ kılması mümkündür."** Ben; "Bu zât kimdir?" diye sordum. "Resûlullah'ın hizmetiyle şereflenen Enes bin Mâlik'tir." diye cevap verdiler."

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin doğup büyüdüğü Kûfe şehri o devrin önemli ilim merkezlerindendi. Kûfe'de pekçok Eshâb-ı kirâm yaşadı. Ayrıca çeşitli dinlere ve sapık inanışlara mensûb insanlar da Kûfe'yi kendilerine merkez seçmişlerdi.

İtikâdı bozuk olan Şiî, Mûtezilî ve Hâricîler de Kûfe'de yaşıyorlardı. Eshâb-ı kirâmla görüşüp, onlardan Ehl-i sünnet îtikâdını ve din bilgilerini öğrenip nakleden Tâbiîn'in büyükleri de Kûfe'de bulunuyorlardı. Çocukluğu ve ilk gençlik yılları böyle bir muhitte geçen İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri, önce babası gibi ticâretle meşgûl olmaya başladı. Bir taraftan da sık sık âlimlerin meclislerine giderek onları dinledi, ilimlerinden istifâde etmeye çalıştı. Ehl-i sünnet îtikâdının yayılması için gayret eden âlimlerin sapık ve bozuk fırka mensuplarıyla olan mücâdele ve münâzaralarını dinledi. Daha henüz ilim tahsîline başlamadığı halde sapık fırka mensuplarıyla münâzaralarda bulundu. Katıldığı münâzaralardaki iknâ kâbiliyeti ve üstün başarıları zamânının büyük âlimlerinin dikkatini çekti. Bir cevher olduğunu anlayan âlimler, onu ilim öğrenmeye teşvik ettiler.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe bir gün zamanın âlimlerinden Şa' bî'nin yanından geçiyordu.Şa'bî hazretleri onu yanına çağırıp; "Nereye devâm ediyorsun?" diye sordu. O da; "Çarşıya, pazara devâm ediyorum." dedi. Şa'bî hazretleri; "Hayır, maksadım o değil, âlimlerden kimin dersine devâm ediyorsun?" buyurdu. İmâm-ı A'zam; "Hiçbirinin dersinde devamlı bulunmuyorum." dedi. Şa'bî hazretleri sözlerine devâm ederek; "İlim ile uğraşmayı ve âlimlerle görüşmeyi sakın ihmâl etme. Ben senin zekî, akıllı ve kâbiliyetli bir genç olduğunu görüyorum." buyurdu. Şa'bî hazretlerinin sözlerinin tesirinde kalan İmâm-ı A'zam, çarşıyı pazarı bırakıp ilim yoluna yöneldi. Kûfe'deki âlimlerin ders halkalarına devâm etmeye başladı. Şa'bî'nin ilim meclisine devâm edip kelâm ilmi (îmân ve îtikâd ilmi) ile münâzara ilmini tahsil etti. Kısa zamanda bu ilimlerde ilerleyip parmakla gösterilecek bir dereceye ulaştı.

Kelâm ilmini öğrenip yüksek dereceye ulaştıktan sonra Hammâd bin Ebî Süleymân'ın ders halkasına katılarak fıkıh ilmini tahsîle başladı.

Fıkıh ilmine nasıl başladığını talebesi Ebû Yûsuf ve diğer talebelerinin bir sorusu üzerine şöyle anlatmıştır: "Bu, Allahü teâlânın tevfik ve inâyeti iledir. O'na dâimâ hamdolsun. Ben ilim öğrenmeye başladığım zaman bütün ilimleri göz önüne aldım. Her birini kısım kısım okudum. Neticesini ve faydalarını düşündüm. Sonra fıkıh ilmine baktım. Onda âlimler ve fakihler ile bir arada bulunmak, onlar gibi ahlâklı olmak var. Aynı zamanda farzları işlemek, dînin emirlerini yerine getirmek, ibâdet etmek de fıkıhı bilmekle oluyor. Dünyâ ve âhiret onunla kâim... İbâdet etmek isteyen onsuz yapamaz. Fıkıh, ilimle ameldir." İmâm-ı A'zam,

fıkıh ilmini Hammâd bin Ebî Süleymân'dan öğrendi. Onun derslerini tâkib ederken huzûrunda gâyet edepli oturur, söylediği her şeyi ezberlerdi. Hocası talebelerini müzâkere yoluyla yoklama yapınca, onun dersleri ezberlediğini görürdü ve benim yanımda ders halkasının başına Nu'mân'dan başka kimse oturmayacak buyururdu.

İmâm-ı A'zam, kelâm, münâzara ve diğer ilimleri öğrenip fıkıh ilmini tahsile başladıktan sonra, îtikâdî meselelerde insanları doğru yoldan ayıran sapık fırkalarla mücâdele etti. Hattâ, bu maksatla Hint, İran ve Arap yarımadasının ticâret yollarının birleştiği Basra'ya da defâlarca gidip, dehrî denilen inkârcılarla, Şîa, Kaderiye ve diğer bozuk fırkalara mensup kimselerle uzun münâzaralar yaparak Ehl-i sünnet îtikâdını yaydı.

İmâm-ı A'zam'ın Hammâd bin Ebî Süleymân'dan ilim tahsîl ettiği sıralardaydı. O zamanki Bizans'ın hâkim olduğu Anadolu tarafından bir dehrî yâni dünyânın kadîm olduğunu ve bu dünyânın bir yaratıcısı olmadığını iddiâ eden bir kimse, İslâm diyârına geldi. Anlattığı birçok aklî delillerle dünyânın bir yaratıcısı olmadığını söyleyip Allahü teâlânın varlığını inkâr etti. İslâmiyeti tam olarak bilmeyen bâzı müslümanlar onun hîlelerine aldanıp İslâmiyetten ayrılmaya başladı. Dehrî, İslâm âlimleriyle münâzara etmek istediğini bildirerek meydan okudu. İmâm-ı A'zam hazretlerinin hocası, dehrî ile münâzara edip onun bozuk fikirlerini çürütmek için karar verdi. Ancak eğer yenilirsem İslâm dînine büyük zarar hâsıl olup fesâdı bütün dünyâya yayılacak diye de endişe ediyordu. Hammâd bin Ebî Süleymân bu düşüncelerle yatağına uzanıp uyuduğu zaman rüyâsında bir hınzırın (domuzun) gelip, bir ağacın bütün dallarını yediğini ve o ağacın yalnız gövdesinin kaldığını, o anda ağacın içinden bir arslan yavrusunun çıkıp o hınzırı parça parça ettiğini gördü.

Sabah olunca genç talebesi Nûmân bin Sâbit, hocası Hammâd'ın rahmetullahi aleyh huzûruna girdi. Hammâd bin Ebî Süleymân müslümanları îmândan uzaklaştırmaya çalışan dehrîden ve gördüğü rüyâdan bahsetti. Nûmân bin Sâbit hocasının gerek dehrî sebebiyle, gerekse gördüğü rüyâ sebebiyle üzüntülü ve endişeli olduğunu gördü. Hocasına üzüntüsünün sebebini sordu. Hocası her şeyi anlattı. Genç yaşta olan Ebû Hanîfe hocasına; "Elhamdülillâhi teâlâ. Rüyâda gördüğünüz domuz, o pis ruhlu dehrîdir. Ağaç da ilim ağacıdır. Dalları o dehrînin hile ve tuzaklarına kapılan müslümanlardır. Ağacın gövdesi sizsiniz. O arslan yavrusu da benim. Allahü teâlânın yardımı ile ben onu yenerim." dedi.

Hammâd bin Ebî Süleymân ve İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe münâzara için insanların toplandıkları meydana gittiler. Dehrî her zamanki gibi kürsüye çıkıp karşısına birisinin çıkmasını istedi. Daha çocuk denecek kadar genç olan İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe onun karşısına çıktı. Dehrî İmâm-ı A'zam'ı görünce hakâret etmeye başladı. İmâm-ı A'zam; "Hakâreti bırak söyleyeceğini söyle de görüşelim." dedi. Dehrî, İmâm'ın cesâret ve aceleciliğini görünce hayret ederek, ona şöyle dedi: "Var olan şeyin başlangıcı ve sonu olmamak mümkün müdür?" İmâm-ı A'zam şöyle cevap verdi:

"Sayıları bilir misin?" Dehrî; "Evet." deyince, İmâm-ı A'zam; "Birden önce hangi sayı vardır?" dedi. Dehrî; "Birden önce bir şey yoktur." dedi. Bunun üzerine İmâm-ı A'zam buyurdu ki: "Mecâzî olan bir yâni bir sayısı sözünden önce bir şey olmayınca, hakîkî bir olandan önce nasıl bir şey olabilir?" Bu söz üzerine dehrî başka sorular sormaya başladı. Aralarında şu konuşmalar geçti: Dehrî dedi ki: "Hakîkî bir olanın yüzü hangi taraftadır? Çünkü her şey yönlerden yâni sağ, sol, ön, arka, üst, alt yönlerinden bir yerde bulunur?" Ebû Hanîfe; "Mumu yakınca, ışığı hangi taraftadır?" diye sordu. Dehrî; "Mumun ışığı her tarafta aynıdır." dedi. Bunun üzerine İmâm-ı A'zam; "Mecâzî olan bir nûrun, ışığın hâli böyle olursa, dâimî ve ebedî olup, eni boyu olmayan, göklerin ve yerlerin nûru olanın hâli nasıl olur?" buyurdu. Dehrî cevap veremedi.

Dehrî yine dedi ki: "Her var olanın muhakkak bir yeri vardır. O'nun yeri neresidir?" İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe biraz süt getirtip; "Bu sütte yağ var mıdır?" buyurdu. Dehrî; "Evet vardır." dedi. Ebû Hanîfe; "Yağ bu sütün neresindedir?" diye sorunca, dehrî; "Hiçbir yerine mahsûs

değildir?" dedi. İmâm-ı A'zamEbû Hanîfe hazretleri; "Yok olanın bir hâli böyle olursa, göklerin ve yerlerin yaratıcısı dâimî ve ebedî olanın hâli niçin böyle olmasın?" buyurdu. Dehrî yine cevap veremedi.

Dehrî son olarak; "Şimdi O ne iş yapmakla meşgûldür?" diye sordu. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri buyurdu ki: "Sen bana bütün suâlleri kürsüden sordun. Ben hepsine cevap verdim. Şimdi sen oradan bir kerecik inip benim yerime gel, ben kürsüye çıkayım ve oradan cevap vereyim." dedi. Dehrî kürsüden inip Ebû Hanîfe kürsüye çıktı ve; "Allahü teâlâ senin gibi bir müşebbihi yâni Allahü teâlâyı diğer varlıklara benzeten kimseyi kürsüden indirir, benim gibi bir muvahhid yâni Allahü teâlâyı her bakımdan tek ve bir bilen bir kimseyi kürsüye yükseltir. Şimdi O'nun işi budur." buyurdu ve Rahmân sûresinin yirmi sekizinci âyet-i kerîmesinin sonunu okudu. Kendi sorduğu sorulara verilen cevaplar karşısında susan ve âciz kalan dehrî, İmâm-ı A'zam'a kendine soracağı soruların sorulmasına tahammül edemeyerek, söyleyecek söz bulamadı.

İmâm-ı A'zamEbû Hanîfe hazretleri,Hammâd bin Ebî Süleymân'ın derslerine yirmi sekiz yıl devâm edip emsalsiz bir dereceye ulaştı, daha ders aldığı sıralarda fıkıhta tanınıp meşhûr oldu. Bu hususta şöyle demiştir: "Ben ilim ve fıkıh ocağında yetiştim. İlim erbâbıyla berâber bulundum. Fıkıhta en değerli bir hocaya devâm ettim." Hocası Hammâd'ın dersine devâm ettiği sırada sık sık Hicaz'a gidip Mekke ve Medîne'de çoğuTâbiînden olan âlimler ile görüşür, onlardan hadîs rivâyeti dinler ve fıkıh müzâkereleri yapardı. İmâm-ı A'zam'ın hocalarından en meşhûru, fıkıh ilminde hocası olan Hammâd bin Ebî Süleymân'dır.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin Kûfe'de tahsîl ettiği hocalarından bâzıları şunlardır:

Âmir bin Şerâhil eş-Şa'bî, Süleymân bin Mihrân el-A'meş, Ebû İshak es-Sebîî, Hâkim bin Uteybe, Mansûr bin Mu'temir et-Teymî

Kûfe dışında diğer ilim merkezlerine de giden İmâm-ı A'zamEbû Hanîfe hazretleri bâzan bir sene süren seyâhatlerinde Mekke ve Medîne'ye gitti. Bu beldelerin meşhûr âlimleriyle görüşüp onlardan ilim öğrendi. Elli beş defâ hac yaptı.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin Kûfe dışındaki diğer şehirlerde ilim öğrendiği hocalarından bâzıları da şu zâtlardır:

Tâbiîn büyüklerindenAmr bin Dînâr el-Cümahî, Ebû Zübeyr Muhammed, İbn-i Şihâb ez-Zührî, hazret-i Ebû Bekr'in torunu Kâsım bin Muhammed, Medîne'nin meşhûr âlimlerinden Hişâm bin Urve ve Yahyâ bin Saîd el-Ensârî, Basra'daki en meşhûr âlimlerden Eyyûb bin Keysân es-Sahtiyânî, Katâde bin Diâme, Bekr bin Abdullah Müzenî.

AyrıcaPeygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem torunlarından Zeyd bin Ali'den ve Muhammed Bâkır'dan da ilim ve mârifet öğrenen İmâm-ı A'zam'a, Muhammed Bâkır hazretleri buyurdu ki: "Ceddimin şerîatini bozanlar çoğaldığı zaman sen onu canlandıracaksın, sen korkanların kurtarıcısı, şaşıranların sığınağı olacaksın. Şaşıranları doğru yola çevireceksin.Allahü teâlâ yardımcın olacak."

Eshâb-ı kirâmdan İbn-i Abbâs'ın ilmini Mekke fakîhi Atâ bin Ebî Rebâh ve İkrime'den, hazret-i Ömer ve onun oğlu Abdullah'tan nakledilen ilimleri Abdullah bin Ömer'in âzâdlısı Nâfî'den öğrendi. Böylece, Eshâb-ı kirâmdan İbn-i Mes'ûd ve hazret-i Ali'den nakledilen ilimleri de buluşup görüştüğü Tâbiînden öğrendi. İlimde hiç kimseye nasîb olmayan yüksek bir dereceye ulaştı.

Tasavvuf ilmini de Silsile-i aliyye denilen evliyânın büyüklerinden olan Câfer-i Sâdık'tan öğrendi. Onunla sohbet edip feyiz alarak tasavvufta yüksek makâma ulaştı.

Zâhirî ve mânevî ilimlerde zamânının en büyük âlimi olanİmâm-ı A'zam bir gün Halîfe Mansûr'un yanına girdi. Orada bulunan Îsâ bin Mûsâ, Mansûr'a; "Bugün dünyânın en büyük âlimi bu zâttır." dedi. Halîfe Mansûr; "Ey Nûmân, bu ilmi kimden aldın?" diye sorunca;

"Hazret-i Ömer'den ilim alanlar vâsıtasıyla hazret-i Ömer'den, hazret-i Ali'den ilim alanlar vâsıtasıyla hazret-i Ali'den, Abdullah bin Mes'ûd'dan ilim alanlar vâsıtasıyla da Abdullah bin Mes'ûd'dan aldım." cevâbını verdi. Bunun üzerine Halîfe Mansûr; "Sen işini gâyet sağlam tutmuşsun, ilmi asıl menbaından almışsın." dedi. İmâm-ı A'zam başta Eshâb-ı kirâmın büyüklerinin ilim silsilesinden olmak üzere, dört bin kişiden ilim öğrenip, bütün ilimlerde ve üstünlüklerde en yüksek dereceye ulaşmıştır. Şöhreti her yere yayılıp, zamânında bulunan ve sonra gelen bütün müctehidler, âlimler, üstün kimseler hattâ hıristiyanlar bile onu hep medhetmiş, övmüştür.

İmâm-ı A'zam'ın hocasıHammâd bin Ebî Süleymân vefât edince, hocasının talebeleri, arkadaşları ve halkın ileri gelenleri, onun yerini dolduracak âlimin, ancak İmâm-ı A'zam'ın olduğunu görerek, ısrârla hocasının yerine geçmesini istediler. "İlmin ölmesini istemem." buyurup, ilim kürsüsüne oturdu. Hocası Hammâd bin Ebî Süleymân'ın yerine müftî oldu ve talebe yetiştirmeğe başladı.

İmâm-ı A'zam, hocası Hammâd'ın yerine geçince, ilmi, vakarı, üstün tevâzuu, takvâsı, tatlı sözleri ve güler yüzüyle herkes tarafından sevilen ve dînî meselelerde insanların karşılaştıkları zorluklara çare bulan tek mürâcaat kaynağı oldu. Irak, Horasan, Harezm, Türkistan, Tuharistan, İran, Hind, Yemen ve Arabistan'ın her tarafından gruplar hâlinde gelen talebeler, fetvâ isteyenler ve dinleyicilerle etrafı dolup taşıyordu.

İmâm-ı A'zamın meclisinde halk tarafından sorulan suâllerin cevaplandırılması ve talebeler için verilen muntazam dersler olmak üzere iki türlü müzâkere yapılırdı. Her gün sabah namazını, câmide kılıp öğleye kadar sorulan suâlleri cevaplandırır, fetvâ verirdi. Öğleden önce kaylûle yapıp, bir miktâr uyuyup, öğle namazından sonra, yatsıya kadar, talebelere ders verirdi. Yatsıdan sonra evine gidip biraz dinlenir, sonra tekrar câmiye gelip sabaha kadar ibâdet ederdi. Sorulan suâllere cevap vermeden önce, mesele açık olarak müzâkere edilir, talebeleri suâli cevaplandırmaya çalışırdı. Meselenin müzâkeresi bittikten sonra, kendisi yeniden ele alıp gerekli düzeltmeleri yapar ve konuyu iyice izah ve tasvir ettikten sonra cevaplandırırdı. Cevapları verildikten sonra da fetvâyı bizzat söylemek sûretiyle ve anlaşılır ifâdelerle talebelerine yazdırırdı. Bu yazılar daha sonra fıkıh kâideleri hâline gelmiştir.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin başta gelen talebeleri; İmâm-ı Ebû Yûsuf ismiyle meşhûr olanYâkûb binİbrâhim, Muhammed Şeybânî, Züfer bin Huzeyl, Hasan bin Ziyâd, oğlu Hammâd, Abdullah bin Mübârek, Veki' bin Cerrâh, Ebû Amr Hafs bin Gıyâs, Yahyâ bin Zekeriyyâ, Dâvûd-i Tâî, Esad bin Amr, Âfiyet bin Yezid el-Advî, Kâsım bin Ma'an, Ali bin Müshir, Hibban bin Ali gibi yüzlerce âlimlerdir.

İmâm-ı A'zam ticâretle de uğraşırdı. Talebelerinin ihtiyaçlarını kendi kazancından karşılardı. Talebelerine son derece şefkatli davranır, onların ilimde iyi yetişmeleri için büyük titizlik gösterirdi. Talebelerini o kadar mükemmel yetiştirmişti ki, başkalarının uzun zamanda buldukları hükümleri onlar kısa zamanda bulurdu.Bir defâsında onun ders usûlünü ve talebelerini görmek için bir ilim heyeti Kûfe'ye gelmişti. Aralarında Tâbiînin büyüklerinin de bulunduğu bu heyet, onların bu üstünlüğünü, başarısını görerek büyük bir memnuniyetle ayrılmıştır. İmâm-ı A'zam talebelerine; "Sizler benim kalbimin sevinci, hüznümün tesellisisiniz." buyururdu.

Gerek ilim meclisine gerek sohbetlerine uzaktan yakından gelen pekçok kimse ondan ilim ve mârifet tahsîl ettiler. Sohbetleri sırasında insanların müşküllerini cevaplandırdığı gibi gönüllerini ferahlatan nasîhatlerde bulundu. Bir sohbeti sırasında, müminleri sevmekle ilgili olarak buyurdu ki:

Allah bize, insanların mümin olanlarını sevmemizi, onlara karşı saygı beslememizi ve aslâ kırıcı olmamamızı, kalplerinde ne sakladıklarını bilemeyeceğimizi, hareketlerimizi buna göre ayarlamamızı emretmiştir.

Talebesi Yûsuf bin Hâlid es-Semtî bir vazifeye tâyin edilip, Basra'ya giderken, Ebû Hanîfe ona şu tavsiyelerde bulunmuştur: "Basra'ya vardığında halk seni karşılayacak, ziyâret ve tebrik edecek. Herkesin değer ve yerini tanı, ileri gelenlere ikrâmda bulun, ilim sâhiplerine hürmet et, yaşlılara saygı, gençlere sevgi göster, halka yaklaş, fâsıklardan uzaklaş, iyilerle düşüp kalk, Sultanı küçümseme, hiç bir kimseyi hafife alma. İnsanlığında kusur etme, sırrını hiç kimseye açma, iyice yakınlık peydâ etmedikçe kimsenin arkadaşlığına güvenme, cimri ve alçak insanlarla ahbablık kurma, kötü olduğunu bildiğin hiç bir şeye ülfet etme!..

Seninle başkaları arasında bir toplantı akdedilir veya insanlar mescidde etrafını sarıp aranızda bâzı meseleler görüşülürse, yahut onlar bu meselelerde senin bildiğinin aksini iddiâ ederlerse onlara hemen muhâlefet etme. Sana bir şey sorulursa ona herkesin bildiği şekilde cevap ver! Sonra bu meselede şu veya bu şekilde görüş ve delillerin de bulunduğunu söyle. Senin bu türlü açıklamalarını dinleyen halk, hem senin, hem de başka türlü düşünenlerin değerini tanımış olur. Sana, bu görüş kimindir? diye sorarlarsa, fakihlerin bir kısmınındır, de. Onlar, verdiğin cevâbı benimserler ve onu sürekli olarak yaparlarsa, senin kadrini daha iyi bilir ve mevkiine daha çok hürmet ederler...

Seni ziyârete gelenlere ilimden bir şey öğret. Bundan faydalansınlar ve herkes öğrettiğin şeyi belleyip tatbik etsin. Onlara umûmi şeyleri öğret, ince meseleleri açma. Onlara güven ver, bâzan onlarla şakalaş ve ahbablık kur. Zîrâ dostluk, ilme devamı sağlar. Bâzan da onlara yemek ikrâm et. İhtiyaçlarını temine çalış, değer ve itibarlarını iyi tanı, kusurlarını görme. Halka yumuşak muâmele et, müsâmaha göster, hiç bir kimseye karşı bıkkınlık gösterme; onlardan biri gibi davran."

Haram ve şüphelilerden şiddetle sakınan İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri helal lokma husûsunda buyurdu ki:

"Dînin alış-veriş kısmını bilmeyen, haram lokmadan kurtulamaz ve ibâdetlerin sevâbını bulamaz. Zahmetleri boşa gider, azâba yakalanır ve çok pişman olur."

İmâm-ı A'zam'ın yaşadığı devir, Emevîler ve Abbâsîler zamânına isâbet etmektedir. Ömrünün elli iki yılını Emevîler, on sekiz yılını da Abbâsîler devrinde geçirdi.Emevî Devletinin son bulup, Abbâsî Devletinin kuruluşuna ve bu arada vukû bulan çeşitli hâdiselere şâhid oldu. Bütün hâdiseler içerisinde İmâm-ı A'zam, bir taraftan dîni öğrendi ve öğretti, diğer taraftan da, Ehl-i sünnet îtikâdında olan insanları, îmândan ayırmaya çalışan sapık ve bozuk fırkalarda olanlarla mücâdele etti. Bu fırkaların herbiri ile yaptığı münâzaralarda onları kesin delillerle susturuyordu.

Emevîlerin son zamanlarında Emevî vâlisi, İmâm-ı A'zam'a devlet idâresinde bir vazife vermek istedi ve bu hususta zorladı. Fakat İmâm-ı A'zam bâzı sebeplerden dolayı kabûl edemeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine hapsedilerek işkence yapıldı. Daha sonra serbest bırakılınca, 747 (H.130) yılında Mekke'ye gidip orada altı yıl kadar kaldı. Mekke'de de talebelere ders ve fetvâ vererek ilmî mütâlaalar yaptı. Abbâsîlerin bir devlet hâline gelip kuvvetlenmesinden sonra Kûfe'ye döndü. Buradaki derslerine ömrünün son yıllarına kadar devam etti. Otuz yıllık müddet içinde verdiği derslerinde yetişen talebelerinin herbiri, o zaman çok genişlemiş olan İslâm dünyâsının her tarafına yayıldılar. Müftîlik, müderrislik, kâdılık gibi çeşitli vazifelerle büyük hizmetler yaptılar. Böylece Peygamber efendimizin bildirdiği yol olan Ehl-i sünnet îtikâdını ve fıkıh ilmini her tarafa yaydılar ve bu hususta kıymetli kitaplar yazdılar. İnsanlara doğru yolu gösterip saâdete kavuşturdular. Bu hizmeti kendilerinden sonraki asırlara da aksettirdiler.

Emevîler devrinde bâzı baskı ve işkenceler gören İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri, Abbâsîler devrinin ilk zamanlarında ilim öğretmeye ve talebe yetiştirmeye devâm etti. Abbâsî Devleti içinde de karışıklıklar ve ayaklanmalar baş gösterdi. İmâm-ı A'zam hazretleri bu karışıklıklara rağmen ders verme işini devâm ettirdi. 762 (H.145) senesinde meydana gelen

hâdiselerden sonra Abbâsî halîfesi Ebû Câfer Mansûr onuKûfe'den Bağdât'a getirtti. "Mansûr haklı olarak halîfedir, diye herkese bildir." dedi. Buna karşılık temyiz mahkemesi reisliğini verdi. Çok zorladı. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri çok takvâ sâhibi olup, dünyâ makamlarına kıymet vermediğinden kabûl buyurmadı. Mansûr onu habsettirdi. Her gün otuz değnek vurdurdu. İmâm-ı A'zam'ın mübârek ayaklarından kan aktı. Halîfe Mansûr bir ara pişman olup otuz bin akçe gönderdi ise de kabûl buyurmadı. Tekrar hapsedip her gün on değnek fazla vurdurdu. On birinci günü halkın hücûmundan korkulup zorla sırt üstü yatırıldı. Ağzına zehirli şerbet döküldü. 767 (H.150) senesinde şehîd edildi. Vefât ettiği anda secdeye kapandı. Vefât haberi duyulduğu her yerde büyük üzüntü ve göz yaşıyla karşılandı. Cenâzesini Bağdât kâdısı Hasan bin Ammâre yıkadı. Yıkamayı bitirince şöyle dedi: "Allahü teâlâ sana rahmet eylesin!Otuz senedir gündüzleri oruç tuttun. Kırk sene gece sırtını yatağa koyup uyumadın. En fakihimiz sendin! İçimizde en çok ibâdet edenimiz sendin! En iyi sıfatları kendinde toplayan sendin!" Cenâzesinin kaldırılacağı sırada Bağdât halkı oraya toplanıp o kadar büyük kalabalık olmuştu ki, cenâze namazını kılanlar elli bin kişiden fazla idi. Gelenler çok kalabalık olduğundan cenâze namazı ikindiye kadar kılındı. Altı defâ cenâze namazı kılındı. Sonuncusunu oğlu Hammâd kıldırdı. Bağdât'ta, Hayzeran kabristânının doğusunda defnedildi. İnsanlar günlerce kabrinin başında toplanıp ona duâ ettiler. Vefâtına çok üzüldüler. İmâm-ı Şâfiî'nin hocasının hocası İbn-i Cerîhe vefât ettiğini duyunca istirca âyetini (İnnâ lillah...) okuyup, "Yâni ilim gitti deseniz ya!" buyurdu. Büyük âlimlerden Şu'be'ye vefât haberi ulaşınca, o da; "İlim ışığı söndü, ebediyyen onun gibisini bulamazlar." dedi. Vefâtından sonra çok kimseler onu rüyâsında görerek ve kabrini ziyâret ederek, şânının yüceliğini dile getiren şeyler anlatmışlardır. İmâm-ı Şâfiî buyurdu ki: "Ebû Hanîfe ile teberrük ediyorum. Onun kabrini ziyâret edip faydalara kavuşuyorum. Bir ihtiyâcım olunca iki rekât namaz kılıp, Ebû Hanîfe'nin kabrine gelerek onun yanındaAllahü teâlâya duâ ediyorum ve duâm hemen kabûl olup isteklerime kavuşuyorum."

"Yüz elli senesinde dünyânın zîneti gider." hadîs-i şerîfinin de, İmâm-ı A'zam için olduğunu İslâm âlimleri bildirmiştir. Çünkü o târihte İmâm-ı A'zam gibi bir büyük vefât etmemişti. Mezhebi, İslâm âleminin büyük bir kısmına yayıldı. Selçuklu Sultanı Melikşah'ın vezirlerinden Ebû Sa'd-i Harezmî, İmâm-ı A'zam'ın kabri üzerine mükemmel bir türbe ve çevresinde bir medrese yaptırdı. Sonra Osmanlı pâdişâhları bu türbeyi defâlarca tâmir ettirdi.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri ulûm-ı âliyye denilen yüksek din ilimlerinde en üstün derecede âlim idi. Kelâm ilminde ve îtikâd bilgilerinde Ehl-i sünnetin reisidir. Tefsîr ilminde müfessirlerin başı, üstâdı derecesindeydi. Hadîs ilminde ise büyük bir muhaddis ve derin ilim sâhibiydi.

İmâm-ı Şâfiî hazretleri; "Fıkıh ilminde mütehassıs olmak isteyen, Ebû Hanîfe'nin kitaplarını okusun." buyururdu. Abdullah bin Mübârek de; "Fıkıh ilminde Ebû Hanîfe gibi mütehassıs birini görmedim." buyurdu.

Büyük âlim Mis'ar, Ebû Hanîfe'nin karşısında diz çökerek, bilmediklerini sorar öğrenirdi. "Bin âlimden ders aldım. Fakat, Ebû Hanîfe'yi görmeseydim, Yunan felsefesinin bataklığına kayacaktım." demiştir. Ebû Yûsuf buyuruyor ki: "Hadîs ilminde Ebû Hanîfe gibi derin bilgi sâhibi birini görmedim. Hadîs-i şerîfleri açıklamakta onun gibi bir âlim yoktur." Büyük âlim ve müctehid Süfyân-ı Sevrî buyuruyor ki: "Bizler, Ebû Hanîfe'nin yanında, doğan kuşu yanındaki serçeler gibiydik, Ebû Hanîfe, âlimlerin önderidir."

Âli bin Âsım diyor ki: "Ebû Hanîfe'nin ilmi, zamânındaki âlimlerin ilimlerinin toplamı ile ölçülse, Ebû Hanîfe'nin ilmi fazla gelir."

Büyük hadîs âlimi A'meş, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'den birçok mesele sordu. İmâm-ı A'zam, suâllerinin herbiri için hadîs-i şerîfler okuyarak cevap verdi. A'meş, İmâm-ı A'zam'ın hadîs ilmindeki derin bilgisini görünce, "Ey fıkıh âlimleri! Sizler mütehassıs tabîb, biz hadîs âlimleri ise, eczâcı gibiyiz! Hadîsleri ve bunları rivâyet edenleri biz söyleriz. Bizim

söylediklerimizin mânâlarını siz anlarsınız!" dedi. "Ubeydullah bin Amr, büyük hadîs âlimi A'meş'in yanındaydı. Birisi gelip, birşey sordu. A'meş bunun cevâbını düşünmeğe başladı. O esnâda, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe geldi. A'meş, bu suâli İmâm'a sorup cevâbını istedi. İmâm-ıA'zam hemen geniş cevap verdi. A'meş, bu cevâba hayran olup, yâ İmâm! Bunu hangi hadîsden çıkardın dedi. İmâm-ı A'zam, bir hadîs-i şerîf okuyup, bundan çıkardım. Bunu senden işitmiştim dedi. İmâm-ı Buhârî, üç yüz bin hadîs ezberlemişti. Bunlardan yalnız on iki bin kadarını kitaplarına yazdı. Çünkü; **"Benim söylemediğimi hadîs olarak bildiren, Cehennem'de çok acı azap görecektir."** hadîs-i şerîfinin dehşetinden çok korkardı.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin verâ ve takvâsı daha çok olduğundan, hadîs nakledebilmesi için çok ağır şartlar koymuştu. Ancak bu şartların bulunduğu hadîs-i şerîfi naklederdi."

İmâm-ı A'zam, İslâmiyeti; îmân, amel ve ahlâk esasları olarak bir bütün hâlinde insanlara yeniden duyurmuş, şüphesi ve bozuk bir düşüncesi olanlara cevaplar vermiş, müslümanları çeşitli fitne ve propagandalarla zaafa düşürmek, parçalamak ve böylece İslâm dînini yıkabilmek ümidine kapılanları hüsrâna uğratmış, önce îtikâdda birlik ve berâberliği sağlamış; ibâdetlerde, günlük işlerdeAllahü teâlânın rızâsına uygun bir hareket tarzının esaslarını ve şeklini tesbit etmiştir. Böylece, ikinci hicrî asrın müceddidi (dînin yeniden yayıcısı) ünvanını almıştır.

Hadîs-i şerîfte; **"Îmân Süreyya yıldızına çıksa, Fârisoğullarından biri elbette alıp getirir."** buyruldu. İslâm âlimleri, bu hadîs-i şerîfin İmâm-ı A'zam hakkında olduğunu bildirmiştir. Yine **Buhârî** ve **Müslim**'de bildirilen bir hadîs-i şerîfte; **"İnsanların en hayırlısı, benim asrımda bulunan müslümanlardır** (Yâni Eshâb-ı kirâmdır). **Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir** (yâni Tâbiîndir). **Onlardan sonra da onlardan sonra gelenlerdir...** (yâni Tebe-i tâbiîndir)" buyruldu. İmâm-ı A'zam da, bu hadîs-i şerîfle müjdelenen tâbiînden ve onların da en üstünlerinden biridir. **Hayrât-ül-Hisan, Mevdû'ât-ül Ulûm** ve **Dürrül-Muhtâr'**da yazılı hadîs-i şerîflerde buyruldu ki: **"Âdem** (aleyhisselâm) **benimle öğündüğü gibi ben de ümmetimden bir kimse ile öğünürüm. İsmi Nu'mân, künyesi Ebû Hanîfe'dir. O, ümmetimin ışığıdır."**

"Peygamberler benimle öğündükleri gibi ben de Ebû Hanîfe ile öğünürüm. Onu seven beni sevmiş olur. Onu sevmeyen beni sevmemiş olur."

"Ümmetimden biri, şerîatimi canlandırır. Bid'atleri öldürür. Adı Nu'mân bin Sâbit'tir."

"Her asırda ümmetimden yükselenler olacaktır. Ebû Hanîfe zamânının en yükseğidir."

Hazret-i Ali de; "Size bu Kûfe şehrinde bulunan, Ebû Hanîfe adında birini haber vereyim. Onun kalbi ilim ve hikmet ile dolu olacaktır. Âhir zamanda, bir çok kimse, onun kıymetini bilmeyerek helâk olacaktır. Nitekim, râfizîler de, Ebû Bekir ve Ömer için helâk olacaklardır." buyurdu.

İmâm-ı A'zam'ın zamânında ve sonraki asırlarda yaşayan İslâm âlimleri hep onu medhetmişler, büyüklüğünü bildirmişlerdir. Abdullah ibni Mübârek anlatır: "Ebû Hanîfe, İmâm-ı Mâlik'in yanına geldiğinde İmâm-ı Mâlik ayağa kalkıp hürmet gösterdi. O gittikten sonra yanındakilere; "Bu zâtı tanıyor musunuz? Bu zât, Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit'tir. Eğer şu ağaç direk altındır dese isbât eder." dedi. Sonra Süfyân-ı Sevrî yanına geldi. Onu, Ebû Hanîfe'nin oturduğu yerden biraz daha aşağıya oturttu, çıktıktan sonra onun fıkıh âlimi olduğunu anlattı."Yine Abdullah ibni Mübârek der ki: Hasan bin Ammâre'yi Ebû Hanîfe ile birlikte gördüm. Ebû Hanîfe'ye şöyle diyordu: "Allahü teâlâya yemîn ederim ki fıkıhta senden iyi konuşanı, senden sabırlısını ve senden hazır cevab birini görmedim. Elbette sen fıkıhta söz söyleyenlerin efendisi ve reisisin. Senin hakkında kötü söyleyenler sana hased edenler, seni çekemeyenlerdir."

İshâk bin Ebû Fedâ'dan nakl olunur: "İmâm-ı Mâlik'i gördüm. İmâm-ı A'zam'la el ele tutup berâber yürürlerdi. Câmiye gelince kendisi durup önce İmâm-ı A'zam'ın girmesini beklerdi." demiştir. Hakîkate varmış evliyânın büyüklerinden Sehl bin Abdullah Tüsterî; "Eğer Mûsâ ve Îsâ aleyhimesselâmın kavimlerinde Ebû Hanîfe gibi âlimler bulunsaydı bunlar doğru yoldan ayrılıp, dinlerini bozmazlardı." buyurmuştur.

İmâm-ı Şâfiî: "Ben Ebû Hanîfe'den daha büyük fıkıh âlimi bilmem, fıkıh öğrenmek isteyen onun talebesinin ilim meclisinde otursun, onlara hizmet etsin." buyurmuştur. Ahmed ibni Hanbel: "İmâm-ı A'zam verâ, zühd ve îsâr (cömertlik) sâhibi idi. Âhiret isteğinin çokluğunu kimse anlayacak derecede değildi." buyurmuştur. İmâm-ı Mâlik'e, İmâm-ı A'zam' dan bahsederken onu diğerlerinden daha çok medh ediyorsunuz?" dediklerinde: "Evet öyledir. Çünkü, insanlara ilmi ile faydalı olmakta, onun derecesi diğerleri ile mukâyese edilemez. Bunun için ismi geçince, insanlar ona duâ etsinler diye hep methederim." buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî: "Ebû Hanîfe çok ibâdet ederdi. Kuvvetli zühd sâhibiydi. Mârifeti tam bir ârifdi. Takvâ sâhibi olup, Allahü teâlâdan çok korkardı. Dâimâ Allahü teâlânın rızâsında bulunmayı isterdi" buyurmuştur. Yahyâ Muâz-ı Râzi anlatır: "Peygamber efendimizi rüyâda gördüm ve yâ Resûlallah, seni nerede arayayım dedim. Cevâbında: Beni,Ebû Hanîfe'nin ilminde ara, buyurdu." İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyurur ki: "İmâm-ı A'zam abdestin edeplerinden bir edebi terkettiği için kırk senelik namazını kazâ etmiştir. Ebû Hanîfe takvâ sâhibi, sünnete umakta ictihâd ve istinbatta, şer'î delillerden hüküm çıkarmakta öyle bir dereceye kavuşmuştur ki, diğerleri bunu anlamaktan âcizdirler. İmâm-ı A'zam, hadîs-i şerîfleri ve Eshâb-ı kirâmın sözünü kendi reyine takdim ederdi." İmâm-ı Rabbânî hazretleri **Mebde' ve Meâd** risâlesinde de şöyle buyurur: "Büyük İmâm Ebû Hanîfe'nin yüksek derecesinden takdir edilemeyen şânından ne yazayım. Müctehidlerin en verâ sâhibiydi. En müttekîsi o idi. Şâfiî'den de, Mâlik'den de, İbn-i Hanbel'den de her bakımdan üstün idi."

Yine İmâm-ı Rabbânî (rahmetullahi aleyh) ve Muhammed Pârisâ (rahmetullahi aleyh) buyurdular ki: "Îsâ aleyhisselâm gibi ulülazm bir peygamber gökten inip İslâm dîni ile amel edince ve ictihâd buyurunca, ictihâdı İmâm-ı A'zam'ın (rahmetullahi aleyh) ictihâdına uygun olacaktır. Bu da İmâm-ı A'zam'ın büyüklüğünü, ictihâdının doğruluğunu gösteren en büyük şâhittir."

Son asrın, zâhir ve bâtın ilimlerinde kâmil, dört mezhebin fıkıh bilgilerinde mâhir, büyük âlim Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri buyurdu ki: "İmâm-ı A'zam, İmâm-ı Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed de, Abdülkâdir Geylânî gibi büyük evliyâ idiler. Fakat âlimler kendi aralarında taksim-i a'mel eylemişlerdir. Yâni herbiri zamanında neyi bildirmek icâb ettiyse onu bildirmişlerdir. İmâm-ı A'zam zamânında fıkıh bilgisi unutuluyordu. Bunun için hep fıkıh üzerinde durdu. Tasavvuf hususunda pek konuşmadı. Yoksa Ebû Hanîfe nübüvvet ve vilâyet yollarının kendisinde toplandığı, Câfer-i Sâdık hazretlerinin huzûrunda iki sene bulunup öyle feyiz, nur ve vâridât-ı ilâhiyyeye kavuşmuştur ki, bu büyük istifâdesini; "O iki sene olmasaydı Nu'mân helâk olurdu." sözü ile anlatabildiler. Silsile-i zehebin en büyük halkasından olan Câfer-i Sâdık'dan tasavvufu alıp, vilâyetin (evliyâlığın) en son makâmına kavuşmuştur. Çünkü Ebû Hanîfe, Peygamber efendimizin vârisidir. Hadîs-i şerîfte: **"Âlimler peygamberlerin vârisleridir"** buyruldu. Vâris, her hususta verâset sâhibi olduğundan zâhirî ve bâtınî ilimlerde Peygamber efendimizin vârisi olmuş olur. O halde her iki ilimde de kemâlde idi."

İslâm âlimleri, İmâm-ı A'zam'ı bir ağacın gövdesine, diğer âlim ve velîleri de bu ağacın dallarına benzetmişler, o'nun her bakımdan büyük ve üstün olduğunu, diğerlerinin ise bir veya birkaç bakımdan büyük kemâlâta (olgunluklara, üstünlüklere) erdiklerini belirtmişlerdir.

İslâm dünyâsında ilimleri ilk defâ tedvin ve tasnif eden odur. Din bilgilerini (Kelâm, fıkıh, tefsîr, hadîs vs.) isimleri altında ayırarak bu ilimlere âit kâideleri o tesbit etmiştir. Böylece onun asrında zuhur eden eski Yunan felsefesine âit kitapların tercüme edilmesiyle birlikte, bu

kitaplarda yazılı bozuk sözlerin, fikirlerin din bilgileri arasına karıştırılmasını ve İslâm dînine bid'atlerin sokulması tehlikesini bertaraf etti.

İyi düşünüldüğünde bütün insanlığın dünyâ ve âhiret saâdetini doğrudan doğruya ilgilendirdiği açıkça görülen bu çok mühim hizmet, İmâm-ı A'zam'ın zamânında ve daha sonra yetişen mezheb imâmları, İslâm âlimleri, evliyânın büyükleri tarafından da tâzim ve şükranla yâdedilmiştir, "Ehl-i sünnetin reisi", "İmâm-ı A'zam= En büyük imâm" adıyla anılmıştır.

İmâm-ı A'zam, Allahü teâlânın rızâsından başka bir düşüncesi olmayan büyük bir âlimdi. Dinden soranlara İslâmiyeti dosdoğru şekliyle bildirir, tâviz vermez, bu yolda hiçbir şeyden çekinmezdi. Onun kitaplarına, ders halkasına ve fetvâlarına herhangi bir siyâsi düşünce ve güç, nefsânî arzu ve menfaat, şahsî dostluk ve düşmanlık gibi unsurlar aslâ girmemiştir.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe nefsine tam hâkimdi. Lüzumsuz şeylerle aslâ uğraşmazdı. Ancak kendisi gibi büyük İslâm âlimlerinde görülen heybet, vakar ve ahlâk-ı hamîde (yüksek İslâm ahlâkı) ile her hâlükârda insanların kurtuluşu için çırpınırdı. Muârızlarına bile sabır, güler yüz, tatlılık ve sükûnetle davranır, aslâ heyecan ve telâşa kapılmazdı. Keskin ve derin bir firâset sâhibiydi. Bu hâliyle insanların içlerinde gizledikleri şeylere nüfuz eder ve olayların sonuçlarını sezerdi.

Ayrıca kuvvetli şahsiyeti, keskin zekâsı, üstün aklı, engin ilmi, heybeti, geniş muhâkemesi, muhabbeti ve câzibesi ile, karşılaştığı herkese tesir eder, gönüllerini cezbederdi. Karşısına çıkan ve uzun tetkiki gerektiren bâzı meseleleri, derin bir mütâlaadan sonra, böyle olmayanları ise ânında ve olayın açık misâlleriyle cevaplandırırdı. En inatçı ve peşin hükümlü muârızlarını bile, en kolay bir yoldan cevaplandırarak iknâ ederdi. Bu hususta hayret verici sayısız menkıbeleri meşhurdur.

Hâsılı İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, İslâmiyetin müslümanlardan doğru bir îtikâd (Ehl-i sünnet îtikâdı), doğru bir amel ve güzel bir ahlâk istediğini bildirmiş, ömrü boyunca bu kurtuluş yolunu anlatmıştır. Vefâtından sonra da yetiştirdiği talebeleri ve kitapları asırlar boyunca gelen bütün müslümanlara ışık tutmuş ve rehber olmuştur.

İmâm-ı A'zam ayrıca ticâret yapardı. Onun kanâatkârlığı, cömertliği, emânete riâyeti ve takvâsı ticâret muâmelelerinde de dâimâ kendini göstermiştir. Tâcirler ona hayret ederler ve ticârette onu Ebû Bekir'e benzetirlerdi. Ticâreti, ortakları ile beraber yapar, her yıl kazancının dört bin dirhemden fazlasını fakirlere dağıtır, âlimlerin, muhaddislerin, talebelerinin bütün ihtiyaçlarını karşılar, ayrıca onlara para dağıtarak, tevâzu ile; "Bunları ihtiyâcınız olan yere sarf edin ve Allah'a hamdedin. Çünkü verdiğim bu mal hakîkatte benim değildir, sizin nasîbiniz olarak Allahü teâlânın ihsân ve kereminden benim elimden size gönderdiğidir." buyururdu. Böylece ilim ehlini, maddî bakımdan başkalarına minnettâr bırakmaz, rahat çalışmalarını temin ederdi. Kendi evine de bol harcar, evine harcettiği kadar da fakirlere sadaka verirdi. Zenginlere de hediyeler verirdi. Her Cumâ günü anasının, babasının rûhu için fakirlere ayrıca yirmi altın dağıtırdı. Meclisine devam edenlerden birinin elbisesini çok eski gördü. İnsanlar dağılıncaya kadar oturmasını söyledi.Kalabalık dağılınca; "Şu seccâdenin altındakileri al, kendine güzel bir elbise yaptır." buyurdu. Orada bin akçe vardı.

Bir defâsında ihtiyar bir kadın gelip, ben fakirim, bana şu elbiseyi mâliyeti fiyatına sat dedi. Dört dirhem ver, onu al deyince, bu elbisenin maliyetinin daha fazla olduğunu tahmin eden kadın; "Ben, ihtiyar bir kadıncağızım. Yoksa benimle böyle alay mı ediyorsun?" dedi. "Hayır, bunda alay yok." deyip elbiseyi ihtiyar kadına dört dirheme verdi. Bir malı satın alırken de, satarken de insanların hakkına riâyet ederdi. Birisi ona satmak üzere bir elbise getirdi. Fiyatını sordu. O da yüz akçe istediğini söyleyince, İmâm-ı A'zam bunun değeri yüz akçeden daha fazladır dedi. Satan kişi yüzer yüzer arttırarak dört yüze çıktı. Hayır daha fazla eder deyip, bu işten anlayan bir tüccar çağırarak, fiyat takdir ettirdi ve o elbiseyi beş yüz

akçeye satın aldı.

İmâm-ı A'zam, kırk sene yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kıldı. Elli beş defa hac yaptı, son haccında Kâbe-i muazzama içine girip burada iki rekat namaz kıldı. Namazda bütün Kur'ân-ı kerîmi okudu. Sonra ağlayarak; "Yâ Rabbî! Sana lâyık ibâdet yapamadım. Fakat senin akıl ile anlaşılmayacağını iyi anladım. Hizmetimdeki kusurumu bu anlayışıma bağışla!" diyerek duâ etti. O anda; "Ey Ebû Hanîfe, sen beni iyi tanıdın ve bana güzel hizmet ettin! Seni ve kıyâmete kadar senin mezhebinde olup, yolunda gidenleri af ve mağfiret ettim." diye bir ses işitildi. Her gün ve her gece Kur'ân-ı kerîmi bir kere sonuna kadar okur, hatmederdi.

Komşusu bir genç vardı, her gece içki içer, eve sarhoş gelir, bağırır çağırırdı. Bir gün devletin görevlileri onu yakalayıp hapse attılar. Ertesi gün İmâm-ı A'zam, "Komşumuzun sesi kulağımıza gelmez oldu." deyince, bir talebesi onun hapse atıldığını söyledi. Bunun üzerine İmâm-ı A'zam vâliye gitti. Vâli, onu görünce ayağa kalkıp hürmetle karşıladı. Teşrifinizin sebebi nedir? dedi. O da hâdiseyi anlatınca, vâli: "Böyle ehemmiyetsiz bir iş için zât-ı âliniz buraya kadar niçin zahmet ettiniz, bir haber gönderseydiniz kâfi idi." dedi ve o genci serbest bıraktı. İmâm-ı A'zam o gence; "Bak biz seni unutmuyoruz." diyerek, bir kese de akçe (para) verdi. Bunun üzerine o genç, yaptığı kötü işlerden tövbe edip, İmâm-ı A'zam'ın derslerine devam etmeye başladı ve fıkıh ilminde âlim olarak yetişti.

Vâsıt şehrinde fazîletli bir zât vardı, ismi (Nu'mân'ın kölesi) idi. İsminin niçin böyle olduğu sorulduğunda, şöyle cevap vermiştir: "Annem öldüğü zaman ben karnında canlı olup henüz doğmamışım. Annemin cenâzesi yıkanırken, benim anne karnında canlı olduğumu anlamışlar ve durumu İmâm-ı A'zam'a, yâni Nu'mân bin Sâbit'e bildirmişler, o da hemen kadının karnının sol tarafını yarın, çocuk oradadır, çıkarın demiştir. Doktor dediği gibi yapıp beni ölen anemin karnından çıkarmış, ben bunun için kendimi onun âzâtlı kölesi kabûl eder, ona dâimâ duâ ederim."

İmâm-ı A'zam'ı çekemiyen biri, o'nu ve talebelerini nehir kenarında bulunan bahçesinde bir ziyâfete dâvet etti. İmâm-ı A'zam bu dâveti kabûl edip talebelerine ben ne yaparsam siz de onu yapın, diye tenbih etti. Oraya vardıklarında dâvet eden adam buyurun yemeğe deyince, İmâm-ı A'zam ellerini yıkamak için nehire gitti, talebeleri de onu takib ettiler ve hocalarının bir müddet orada kalmasının sebebini merak etmeye başladılar. Sonra döndüklerinde, bir kedinin tabaklardaki yemeklerden yiyip zehirlendiğini görerek, yemeğin zehirli olduğunu ve hocalarının kerâmetini anladılar ve böylece bir sünnete, yâni yemekten önce el yıkamaya uymanın bereketine kavuştular. Bunu gören dâvet sâhibi, yaptığına pişman oldu. Özür dileyip, onu sevenler arasına katıldı.

İmâm-ı A'zam, bir gece rüyâsında Peygamberimizin kabrini açmış, mübârek bedenine sıkıca sarılmıştı. Uyanınca bu fevkalâde rüyâsını Tâbiînin büyüklerinden İbn-i Sîrîn'e anlattı. İbn-i Sîrîn; "Bu rüyânın sâhibi sen değilsin, bunun sâhibi Ebû Hanîfe olsa gerek." dedi. (Ebû Hanîfe benim!) deyince, İbn-i Sîrîn, sırtını aç göreyim dedi. Sırtını açınca iki omuzu arasında bir "ben" gördü ve (Sen o kimsesin ki, Peygamberimiz senin hakkında; **"Benim ümmetim içinde, iki omuzu arasında bir ben bulunan biri gelir. Allahü teâlâ dînini onunla kuvvetlendirir, ihyâ eder."** buyurdu) dedi.

Bir gece yatsı namazını cemâatle kılıp çıkarken, bir ayağı kapının dışında, bir ayağı daha mescidde iken bir konu üzerinde talebesi Züfer ile sabah ezânına kadar konuşup, diğer ayağını çıkarmadan sabah namazını kılmak için tekrar mescide girmiştir.

İmâm-ı A'zam'ın büyüklüğünü çekemeyenler, onun Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesini bırakıp sâdece kendi aklıyla ve kıyas yoluyla hareket ettiği dedikodusunu yayıyorlardı. Söylenenler Peygamber efendimizin torunlarından Muhammed Bâkır hazretlerinin kulağına ulaştı. Seyyid Muhammed Bâkır hazretleri İmâm-ı A'zam'la görüştüğü

zaman ona buyurdu ki: Sen, ceddim Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) dînini kıyasla değiştiriyormuşsun? deyince, İmâm-ı A'zam: Allah korusun, böyle şey nasıl olur? Lâyık olduğunuz makâma oturunuz benim size hürmetim var dedi. Bunun üzerine, Muhammed Bâkır oturunca, İmâm-ı A'zam da onun önüne diz çöktü ve aralarında şu konuşma geçti. İmâm-ı A'zam şöyle dedi: "Size üç suâlim var, cevap lütfediniz?" Kadın mı daha zayıftır, erkek mi? diye sordu. O da, kadın daha zayıf dedi. Kadının mirâsda hissesi kaç? Erkek iki hisse, kadın ise bir hisse alır, deyince; Bu, ceddin Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) kavli değil mi? Eğer ben bozmuş olsaydım, erkeğin hissesini bir, kadınınkini iki yapardım. Fakat ben kıyas yapmıyorum, nassla (âyet ve hadîs ile) amel ediyorum.

İkincisi: Namaz mı daha fazîletli, yoksa oruç mu? Namaz daha fazîletli, diye cevap verdi. Eğer ben ceddinin dînini kıyasla değiştirseydim, kadın hayızdan temizlendikten sonra, namazını kazâ etmesini söylerdim. Orucu kazâ ettirmezdim.Fakat ben kıyasla böyle bir şey yapmıyorum.

Üçüncüsü: Bevil mi daha pis, yoksa meni mi? Bevil daha pisdir diye cevap verdi. Eğer ben ceddinin dînini kıyasla değiştirseydim bevilden sonra gusül, meniden sonra abdest alınmasını bildirirdim. Fakat ben hadîse aykırı rey kullanarak, kıyas yaparak Resûlullah efendimizin dînini değiştirmekten Allahü teâlâya sığınırım. Böyle şeyden beniAllah korusun dedi. Nass (Kitapdan ve sünnetden delil) olan yerde kıyas yapmadığını, delili bulunmayan meseleleri, delili bulunan meselelere benzeterek kıyas yaptığını söyleyince, Muhammed Bâkır onu kucaklayıp alnından öptü.

İmâm-ı A'zam'ın eserleri çok olup zamânımıza kadar gelenleri on tânedir. Aslında akâid ve fıkıh ilimlerinde rivâyet edilen bütün meseleler onun eseridir. Bunlardan fıkıh bilgileri, Ebû Yûsuf'un rivâyeti ile ve bilhassa İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin toplayıp yazdığı Zâhirür-rivâye denilen kitaplarla nakledilmiştir.

1) Risâle-i Reddi Havâriç ve ReddiKaderiyye, 2) El-Fıkh-ul-Ekber, 3) El-Fıkh-ül-Ebsât, 4) Er-Risâle Osman-ı Bustî, 5) Kitâb-ül-Âlim vel-Müteallim, 6) Vasiyyet-Nûkirrû,7) Kasîde-i Nu'mâniyye, 8) Ma'rifet-ül-Mezâhib, 9) El-Asl, 10) El-Müsned-ül-İmâm-ı A'zam li Ebî Hanîfe.

BUNU SENİN VE BÜTÜN MÜSLÜMANLARIN İYİLİĞİ İÇİN YAPIYORUM

Talebelerinin önde gelenlerinden İmâm-ı Ebû Yûsuf'a şu vasiyette bulundu:

"Ey Yâkûb (Ebû Yûsuf)! Sultana saygı göster. Makam ve mevkıine hürmet et. İlmî bir mesele için seni çağırmadığı zaman yanına gitmekten kaçın. Çünkü ona gidip gelmeyi çoğaltırsan, îtibâr etmez olur.

Sultanın dostları ve tarafları ile buluşma. Etrâfındakilerden uzaklaşırsan, şerefin ve merteben yerinde kalır. Halk önünde konuşma, yalnız sorduklarına cevap ver. Halk ve tüccar arasında da dînî ve zarurî bilgiye âid olmayan sözlerden kaçın. Zîrâ onlar, kötü zanda bulunabilirler ve yaklaşmanı kendilerinden rüşvet almana atfederler.

Hanımının yanında yabancı kadınlardan konuşma. Sen başka kadınlardan bahsedince, o da kendinde yabancı erkeklerden söz etmek hakkını bulur.

Her halde Allahü teâlâdan kork, kötülüklerden korun. Emânetlere riâyet et. Küçük-büyük, zengin-fakir herkese iyilik ve nasîhatta bulun. Hiç kimseyi küçük görme. Vakarlı ol ve herkese değer ver. Ziyâretine gelenleri iyi karşıla.Meselelerine cevap ver. Eğer o, meselenin ehli ise ilim ile meşgûl olur, değilse sana muhabbet ve sevgi besler.

Hoca ve üstâdlarına hürmet et, onlara dil uzatma. İnsanlardan dâimâ çekin. Allah için gizli hâlinde ne isen, açık durumda da öyle ol.

Çok gülme. Zîrâ çok gülmek kalbini öldürür. Vakarlı bir şekilde yürü. Acele acele ve salına salına

yürüme, işlerinde aceleci olma. Konuşurken yüksek konuşma, bağırıp çağırma. Dâimâ kendin için sükûn ve sükûtu tercih et.

Nefsini her zaman murâkabe edip gözet ve kontrol et. Ölümü hatırından çıkarma. Hocaların ve kendisinden ilim aldığın zâtlar için Allahü teâlâdan af ve mağfiret dile. Kur'ân-ı kerîm okumaya devâm et. Kabirleri, büyük zâtları ve mübârek yerleri çokça ziyâret et.

Hayvânî zevklerine ve nefsinin arzûlarına düşkün kimselerle düşüp kalkma. Yalnız dîne dâvet yolunda böyleleriyle birlikte bulunmakta bir mahzur yoktur. Oyun ve eğlence yerleri ile söğülüp sayılan yerlere gitme. Ezan okununca câmiye gitmeye hazırlan.

Seninle bir hususta istişâre etmek, danışmak isteyen kimseyi dinle. Seni Allahü teâlâya yaklaştıracağını bildiğin şeyleri ona söyle. Bu tavsiyemi de kabûl eyle. Çünkü bundan dünyâ ve âhirette istifâde edeceksin.

Cimrilikten sakın. Zîrâ herkes cimrilere buğzeder. Onları sevmez. Aç gözlülük ve yalancılıktan sakın. Güzel huylu ol. İnsanları incitmekten kaçın. Her zaman her yerde temiz elbise giy. Dünyâya rağbeti ve hırsını azaltarak nefsini temizle. Dünyâ sevgisini içinden at. Kalbin temiz olsun.

Yolda giderken sağa sola bakma. Dâimâ önüne bakarak yürü. Münâzara âdâbını bilmeyen ve iddiâlarını delilleriyle isbât edemeyen kimselerle söze girişmekten kaçın. Mevki ve makam peşinde koşan, halk arasındaki meselelere dalan ve bu sûretle kendilerine şöhret ve menfaat sağlamak isteyenlerin sözlerine ve aralarına karışma. Çünkü onlar bu hususta seni haklı bilseler de, sözlerine önem vermezler. Şarlatanlıkları ile seni susturmak ve utandırmak isterler. Bir cemâat içinde bulunduğun zaman seni saygı ile öne geçirmedikçe kendiliğinden ileri safa geçme. Aynı şekilde muâmele görmeden de mihrâba geçip imâm olma.

Zâlim sultan ve âmirlerin yanında bulunma. Belki onlar yanında, doğru ve helâl olmayan bir iş yaparlar da onları men edemezsin. Senin sustuğunu gören insanlar onların söz ve hareketlerinden o işin hak ve doğru olduğunu sanırlar.

İlim meclislerinde hiddet ve şiddet göstermekten sakın. Beni de hayırlı duâdan unutma. Bu nasîhatımı kabûl et. Onu ancak sana, senin ve bütün müslümanların iyiliği için yapıyorum."

SAĞIR, KÖR, DİLSİZ VE TOPAL HANIM!

İmâm-ı A'zam'ın babası Sâbit, daha bekar iken temiz ahlâklı, takvâ ve verâ sâhibiydi. Zühdü, salahı ve ilmi pekçoktu. Yüzünde bir nur vardı. Bir gün bir dere kenarında abdest alıyordu. Suda bir elma gördü. Elmayı alıp, abdestten sonra elinde olmayarak dişledi. Fakat tükrüğünde kan gördü. Kendi kendine; "Şimdiye kadar bana böyle bir hal olmamıştı. Buna sebep ısırdığım elma olmalı." dedi ve buna pişman oldu. Elma sâhibini bulup helallaşmak için dere boyunca gitti. Nihâyet ısırdığı elmanın ağacını buldu. Ağacın sâhibini aradı. Onun cömerd ve ihsân sâhibi biri olduğunu öğrendi. Oradakiler; "Çok cömert ve ihsân sâhibidir. Elma ağacındaki bütün elmaları alsan, alma demez. Bir tane elmadan ne çıkar." dediler. Sâbit aramalardan sonra, bahçenin sâhibini buldu ve; "Ya elmanın parasını al, yahut helâl et." dedi. Bahçe sâhibi onun haramlardan ve şüphelilerden sakınma husûsundaki gayretini görüp, hareketinin doğru olup olmadığını kontrol etmek istedi. Sâbit'e; "Helâl etmem için ne vereceksin?" diye sordu. Sâbit; "Altın istersen altın, gümüş istersen gümüş." dedi. Bahçe sâhibi; "Ben altın, gümüş istemem. Kıyâmet gününde senden dâvâcı olmamamı istiyorsan, bir teklifim var. Onu kabûl edersen hakkımı helâl ederim." dedi. Sâbit; "Teklifin nedir?" diye sordu. Bahçe sâhibi; "Benim bir kızım var; gözleri görmez, kulakları duymaz, dili söylemez, ayakları yürümez. Bunu sana nikâh etmek istiyorum. Kabûl edersen elmayı sana helâl ederim. Yoksa, yarın kıyâmet günü Allahü teâlânın huzûrunda seni mahcûb ederim." dedi. Sâbit kendi kendine; "Ey dîninde sâbit olan Sâbit! Kıyâmette tehlike ve sıkıntılara mâruz kalmaktansa buna dünyâda katlanmak daha iyidir." deyip kabûl etti. Bahçe sâhibi, teklifinin kabûl edildiğini görünce, böyle bir kimseye kızını vereceği için çok sevindi. Nikâhı yapıldı. Gece olunca Sâbit üzüntü ile nikâhlısının bulunduğu odaya girdi. Orada, gâyet süslü, güzel, sağlam, görür, işitir, konuşur, yürür bir hanımla karşılaştı. Hanım efendi kalkıp Sâbit'i karşıladı. Saygı dolu ifâdelerle konuştu. Sâbit kendi kendine; "Yâ Rabbî! Bu ne iştir. Hayal mi yoksa rüyâ mı?" dedi. Hanımın kendi nikâhlısı olduğundan şüphelenip odadan geri çıkmak istedi. Hanımı; "Niye çıkıyorsun ey Allahü teâlânın sevgili kulu? Senin helâlin benim!" dedi. Sâbit ona; "Baban seni

bana kötüledi. Kördür, sağırdır, dilsizdir, kötürümdür." diye târif etti. Sen ise ne güzel yürüyorsun ve ne iyi konuşuyorsun. Niçin böyle söyledi. Şaştım doğrusu. Muhakkak bunda bir hikmet vardır." dedi. Nikâhlısı kız; "Bu bir sırdır, izin ver açıklayayım. Babamın sözünde yalan yoktur. Dînini kayıran ve seven bir insandır. Seneler oluyor bu evden dışarı çıkmış değilim. Şimdiye kadar hiçbir yabancı, yüzümü görmedi. Ben de bir yabancı yüz görmedim. Bu sebeple gözlerim harama kördür. Kulağım bir yabancı sözü duymamış ve günâh işlememiştir. Bunun için günâha karşı sağırdır. Ayaklarım günah yerlerine gitmez, bunun için kötürümüm. Dilimden hiç kötü söz, günâha sebeb olan bir kelime çıkmadı. Onun için dilsizim. Babamın sözlerindeki hikmet budur." dedi.

Bu sözleri duyan Sâbit bin Zûtâ Allahü teâlâya şükretti ve; "Yâ Rabbî! Sen her şeye gücü yetensin." dedi. Haramlardan ve şüphelilerden sakınma ve iffet esasları üzerine kurulan bu evlilikten; ilim, irfân ve takvâ sâhibi olacak olan Nûmân isminde bir çocuk dünyâya geldi.

ALLAH'A ŞÜKRETMEK

İmâm-ı A'zam hazretleri, Allahü teâlâdan çok korkardı. Bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Mümin, Allahü teâlâdan korktuğu kadar hiç bir şeyden korkmaz. Şiddetli bir hastalığa yakalanır veya fecî bir kazâ veya belâya uğrarsa, gizli veya âşikâr; "Yâ Rabbî, bana bu belâyı neden verdin?" diye şikâyetçi olmaz. Bilâkis hastalığa, belâya ve kazâya rağmen, Allahü teâlâyı zikir ve şükreder.

Mümin, Allahü teâlânın kendisini devamlı murâkabe ettiğini bilir. Kimsenin bulunmadığı bir yerde veya herkesin yanında olsun, mutlaka Allahü teâlânın onu kontrol ettiğine inanır.

KAPTANSIZ GEMİ OLUR MU?

Bir defâsında dünyâya kadîm, yâni dünyânın bir yaratıcısı yoktur diyen dehrîlerden bir grup, İmâm-ı A'zamEbû Hanîfe'yi öldürmek üzere geldiler. Bu topluluk, İmâm-ı A'zam'la bir konuda münâkaşa edelim ve onu yenip öyle öldürelim dediler. Ebû Hanîfe'nin yanına gelince onlara; "İçerisinde ağır ve çok kıymetli yük yükletilmiş, engin dalgalı bir denizde kaptansız bir geminin bulunmasına ne dersiniz?" diye sordu. O topluluk; "Böyle şey olur mu?" dediler. Ebû Hanîfe; "Her mevsim, hattâ her gün, şekli, hâli, işleri değişen, her gün bir başka şekilde görünen intizâmı akıllara hayret veren bu dünyânın hâkim bir yaratıcısı ve çok tedbirli bir sâhibi olmadığına nasıl hükmedersiniz?" buyurdu. Gelenler, aldıkları iknâ edici cevap karşısında düşündüklerine ve yaptıklarına pişman olup, tövbe ettiler. Dünyâyı Allahü teâlânın yarattığına inandılar ve kılıçlarını kınlarına sokup oradan ayrıldılar.

O PARAYI SANA HEDİYE ETMİŞTİM

İmâm-ı A'zam bir gün yolda giderken onu gören bir adam, yüzünü ondan saklayıp başka bir yola saptı. Hemen o adamı çağırıp, neden yolunu değiştirdiğini sordu. Adam cevâbında, size on bin akçe borcum var. Uzun zaman oldu ödeyemedim ve çok sıkıldım, utandım dedi. İmâm-ı A'zam; "Sübhânallah, ben o parayı sana hediye etmiştim. Beni görüp sıkıldığın ve utandığın için hakkını helâl et!" dedi. Bir defâsında ortağına, sattığı mallar içinde kusurlu bir elbise olduğunu söyleyip, bunu satarken özrünü göstermesini tenbih etti. Fakat ortağı bu elbiseyi satarken elbisenin kusurunu söylemeyi unuttu. Satın alan kimseyi de tanımıyordu. İmâm-ı A'zam durumu öğrenince o mallardan alınan doksan bin akçeyi sadaka olarak dağıttı. Çünkü o elbisenin parası da bütün elbiselerin parasına karışmıştı. Müşteri fakir veya ahbabından olursa onlardan kâr almaz, malı aldığı fiyata verirdi.

ÂLİMLERİN KANI ZEHİRDİR

İmâm-ı A'zam talebeleri arasında bulunduğu bir sırada vücûdunu bir akrep soktu ve yere düştü. Talebeleri akrebi öldürmek isteyince; "Onu öldürmeyiniz, kendimi onunla tecrübe etmek istiyorum, bakalım haklarında hadîs-i şerîfte; **"Âlimlerin kanı zehirdir."** buyrulan âlimlere dâhil miyim?" dedi. Talebeleri akrebe baktılar, kıvrandı, büzüldü ve hemen öldü.

1) Menâkıblar (Kerderi, Mekkî, Zehebi, İbn-i Abdilber)
2) Hayrâtü'l-Hisân
3) Tabakât-us-Seniyye (Temîmî)
4) Vefeyâtü'l-A'yân
5) El-Cevâhirü'l-Mudiyye; s.26
6) Miftâhu's-Seâde; c.2, s.63
7) Tezkiretü'l-Evliyâ; s.129
8) İbn-i Âbidîn; c.1, s.48-53
9) Brockelman; Gal.1, s.169,171, Sup.1, s.284-287
10) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1069
11) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.325
12) FâideliBilgiler; (3. Baskı) s.42,156
13) Rehber Ansiklopedisi; c.8, s.127-136
14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.236

İMÂM BABA

Ne zaman yaşadığı bilinmeyen ve bölge halkı tarafından kışın yolların kapanmasıyla yalnızca yaz aylarında ziyâret edilebilen İmâm Baba'nın kabri, Aydın'ın Konuklu Köyü'nde Madran Dağının tepesindedir.

İMÂM EFENDİ;

Harput'ta yetişen meşhur velîlerden. 1858 (H.1274)'de Erzurum'da doğdu. Kars'ta üçüncü tabur imâmlığı yapması sebebiyle İmâm Efendi lakabıyla tanındı. Asıl ismi, OsmanBedreddîn'dir. Babası Seyyid Selman Sükûtî'dir. Küçüklüğünde babasının eğitim ve terbiyesi altında kıymetli bir cevher ve edeb timsâli olarak yetişti.Dokuz yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberlemekle şereflendi. Sonra Erzurum medreselerinde; sarf, nahiv dersleri alarak Arabî öğrenmeye başladı. Kısa zamanda akranı arasında seçkin ve sevilen bir talebe oldu. Arabî'de âlet ilimlerini öğrendikten sonra; tefsîr, hadîs ve fıkıh gibi ilimlerde temel metinleri okudu. Hucurât sûresinin tefsîrini okuyunca, orada buyrulduğu üzere yaptığı amellerin bilmeyerek işleyeceği hatâlar sebebiyle silinmesinden, boşa gitmesinden korkarak çok az konuşmaya başladı. Bu sessizliği üzerine hocaları ve arkadaşları kendisine; "Sessizce Hâfız Osman Bedreddîn." dediler. Üstün hâlleri, kâbiliyeti ve meseleleri kavrayışı, etrâfındakilerin dikkatini çekiyor ve çok seviliyordu.

Hocalarından Mehmed Tâhir Efendi bir gün ona; "Molla Hâfız! Bütün bildiklerimi sana öğrettim. Ayrıca bilmediklerimi de öğrendim. Şöyle ki, bilmediklerimi sana öğretmek için önce çalışıp öğrenmeye mecbûr kaldım. Bundan ötesine gidemiyorum. Artık senin, ilmi benden daha fazla bir hocanın dersine devâm etmen gerekiyor. Bu günden îtibâren ders veremeyeceğim." dedi.

Bunun üzerine İmâm Efendi; "Dertliyim derdim derin, derdime derman için sana geldim yâ Muîn." diyerek, Allahü teâlâya duâ etti ve medreseden ayrıldı. İlimde daha yüksek bir müderris arıyordu. Aslında zâhirî ilimlerde yetişmiş, bâtınî, tasavvuf ilminde yetiştirecek bir rehber arıyordu. Onun bu arayışı sırasında Buhârâ'dan bir büyük âlim onu yetiştirmek için gelmek üzereydi. Şöyle ki; Buhârâ'daki Câmi-i kebîrde halka vâz ve nasîhat eden Seyyid Ahmed Merâmî, âni olarak ve habersizce Buhârâ'dan ayrılıp Erzurum'a gitmek üzere yola çıktı. Sevenleri bunun farkına varınca çok üzüldü. Fakat bu işin mânevî bir işâretle olduğunu anlayanlar halkı tesellî ettiler.

Uzun, ince boylu, beyaz sakallı ve mübârek bir zât olan Seyyid Ahmed Merâmî, Erzurum'a varınca, Hasankale'nin Bevelkâsım köyüne gidip, bu köyün imamlık vazîfesini üzerine aldı. Hoş sohbetiyle çok sevilip, sayıldı. İlmi ve şöhreti kısa zamanda bütün çevreye yayıldı. Bu arada yana yana kendisine rehberlik edecek bir hoca arayan İmâm Efendi, o zâtın ismini ve medhini duyunca, huzûruna kavuşmak için derhâl yola çıktı. Bevelkâsım köyüne varınca, aradığı zâtı bir namaz vaktinde câmide buldu. O, câmiye girer girmez, Seyyid Ahmed Merâmî bu gencin, kendisine yetiştirmesi için işâret edilen genç olduğunu anladı. Namazdan sonra; "Merhaba, hoşgeldin Hâfız Osman Bedreddîn!" dedi. Bunun üzerine Osman Bedreddîn hazretleri birdenbire ürpererek, hayretler içinde yaklaşıp elini öptü. Sonra kendisinden ders almak istediğini arzetti. Bu arzusuna; "Buhârâ'dan kalkıp buraya kadar geliriz de senin gibi ilim isteyen bir talebeye ders vermez miyiz?" cevâbını verdi. Sonra onu yanına alıp evine götürdü. Eve varınca, Osman Bedreddîn'in ilimdeki derecesini anlamak için bir kaç ibâreArapça metin ve hadîs-i şerîf okuyup bunların mânâsını sordu. Aldığı fevkalâde cevaplar üzerine çok memnun olup, onu ve yetiştiren hocasını medhetti. Sonra şöyle buyurdu: "Şunu bilesin ki, ilmin uçsuz bucaksız yolu, netîcede insanı Hakk'a ulaştırır. İlmin muhtelif sahneleri ve safhaları vardır. İlmin çeşidi çoktur. Bizim sana vereceğimiz ilim, tasavvuf ilmidir. Meâlen; **"Üzülme!.. Şüphesiz Allahü teâlâ bizimledir"** (Tevbe sûresi: 40) buyrulan âyet-i kerîmenin tefsîrine göre hâlık ile mahlûk arasında kavuşturucu bir râbıta vardır. Bundaki mânâ ve hikmet; kul, Hâlık'ını unutmazsa bitmez tükenmez nîmetlere kavuşur. Bu mânânın tekâmül (gelişmesi) ve tesânüdü (dayanağı) ise, huzûrdur. Huzûr, Allahü teâlâyı hiç unutmamak demektir." Hâfız Osman Bedreddîn'in bunları büyük bir dikkat ve şevkle dinlediğini gören o zât, onun istek ve meylini iyice anladı. Bundan sonra ders alacağı günleri tesbit etmek istedi. İmâm Efendi her gün gelip ders almayı arzû ve teklif edince, her gün gelip ders alması kararlaştırıldı. Sonra Erzurum'a döndü. Her gün Erzurum'dan Bevelkâsım köyüne gidip ders alıyor sonra dönüyordu. Şöyle ki, Erzurum ile Alvar köyü arası üç saatlik mesafe idi. Gece yarısı kalkıp yola düşer, sabah namazını Alvar köyünde kıldıktan sonra Bevelkâsım köyüne gider ders alırdı. Yaz, kış, tipi, fırtına, yağmur ve kar demeden her gün muntazaman derse devâm etti. Feyz ve ilham aldığı bu hocasının derslerine devâmı yıllarca sürdü. Erzurum ile Bevelkâsım köyü arası ona hiç mesâbesinde idi. Bu yolda karşılaştığı meşakkatlere ve zahmetlere hiç aldırmıyordu.

Bir kış günü yine bu yolda giderken, Nebiçayı dolaylarında âniden şiddetli bir tipiye tutuldu. Son derece bunalıp, çâresiz kaldı. Tipi gittikçe şiddetleniyor, bir adım ilerisi görülmüyordu. İmâm Efendi hazretleri bu dehşet verici durum karşısında, Allahü teâlâya sığınarak yere diz çöküp oturdu. Annesinin kendisine ninni yerine okuyarak büyüttüğü şu ilâhîyi yavaş bir sesle tevekkül içinde okumaya başladı:

Hak şerleri hayreyler,
Zannetme ki gayreyler,
Ârif ânı seyreyler,
Mevlâ görelim n'eyler,
N'eylerse güzel eyler.

Çâresiz bir hâlde şiddetli tipi arasında oturmakta iken, âniden karşısına beyaz at üzerinde nûr yüzlü bir genç çıktı. Selâm verdikten sonra terkisine bindirdi. Sonra; "Yolcu kardeş çok üşümüşsün" dedi. Meşin bir kırbadan, su kabından şerbet içirdi. "Dağarcığımızda nasîbiniz ne varsa ondan da arzû ettiğiniz kadar yiyiniz" diyerek dağarcığı uzattı. Hâfız Osman Bedreddîn dağarcığı tutup içinden bir hurma aldı. Kendisine yardımcı olan beyaz atlı, Hızır aleyhisselâm idi. Bu kanâatkâr hâlini görüp, sırtını okşayarak; "Nasîbin açık olsun. Feyzin bereketli olsun. Sana gelen misâfirler senin gibi kanâatkâr olsun. Sofran mübârek olsun. Hocana selâm söyle!" dedi ve gözden kayboldu.

İmâm Efendi ise, kendini hocasının kapısı önünde buldu. Tipi hâlen ortalığı kasıp kavurmaktaydı. Bu sırada hocası Seyyid Ahmed Merâmî onu düşünüp duâ ediyordu. Âniden

kapı çalındı. Hocası onu karşısında görünce Allahü teâlâya çok şükretti. Hocası hâlinden ve başından geçenlerin farkındaydı. Sorup anlattırdıktan sonra, bunu gizlemesini söyledi. Sonra da; "Şunu bilesin ki, ilm-i zâhir ile ilm-i bâtın birleşerek âid olduğu kalbde merkezleşti. Allahü teâlâya hamd ve senâ olsun, size de mübârek olsun. Benim vazîfem burada tamam oldu. Ben irşâda memûr değilim. Sizi bu güne kadar yetiştirmekle, tasavvufî ahkâmı size bildirmekle vazîfeliydim. Biz memleketi, memlekettekiler de bizi arzûluyor. Vâris-i enbiyâ meşârık-ı evliyâ (Peygamberlerin vârisi ve velîler güneşi), olarak bir mürşîd-i kâmil aramaya hak ve selâhiyet kazandınız. Cenâb-ı Hak hayırlısıyla muvaffak buyursun." dedi ve derslerine son verdi.

İmâm Efendi hocasından ayrıldıktan sonra hayâtında yeni ve bambaşka bir safha başlatacak olan bir mürşîd-i kâmil aramaya başladı. Bu arayışı sırasında içindeki aşkın aleviyle yanıp tütüyor ve yalnız kaldıkça ağlayarak Allahü teâlâya yalvarıyor, içli göz yaşları döküyordu. Annesi çevrenin bir takım sözleri sebebiyle onun hâlinden endişe ediyordu. Kocasına bu durumu anlatınca; "Oğlumuz, Allahü teâlânın ve Resûlullah'ın aşkıyla yanıyor. Bırak ağlasın. Böyle bir evlâdımız olduğu için iftihâr et. Kendini üzme. Osman, selâmet ve seâdet üzeredir. Allahü teâlâ onu murâdına erdirsin" dedi.

İmâm Efendi, kendisine rehberlik edecek âlim bir zât aradığı sırada yirmi yedi yaşındaydı. Bu sıralarda Erzurum, Rusların hücûmuna uğradı. 8 Kasım 1877'de vukû bulan bu savaş, târihte Doksanüç Harbi adıyla bilinir. Azîziye tabyalarının düşmesi üzerine Erzurum halkı yediden yetmişe silâhlanıp, düşmana karşı kahramanca bir müdâfaa yapma hazırlığı içindeydi. 8 Kasım 1877 gecesi Erzurum mahallelerinde gümbür gümbür davullar çalınarak halk cihâd için uyandırıldı. Tanyeri ağarmadan önce halk kalkıp, balta, tahra, dehre, sopa ne bulduysa eline alıp hazırlandı. Tanyeri ağarırken, Ayaz Paşa Câmii şerîfi minâresinden sabah ezânı okunmaya başladı. Bu ezânı İmâm Efendi okuyordu. Ezân, ihlâs ve sadâkatle öyle okunuyordu ki, Erzurum'un dağı-taşı, deresi, tepesi, yamaçları, ağaçları sanki dile gelmiş, ezânı tekrar ediyordu. Ezân sesi dalga dalga yayılıp, ufukları aşıyordu. Bu ezân halka bambaşka bir şevk ve cesâret vermişti. Okuyanda bir başka hâl vardı. Bu arada mehter de çalınmaya başladı. Erzurum halkı büyük bir heyecan ve cesâretle Allah Allah nidâlarıyla, Azîziye tabyalarını işgâl etmiş olan Moskofların üzerine hücûm etti. İlk hücûmda Moskof dağılmaya başladı. Erzurumlu miralay Bahri Bey, halkı gazâya teşvik için haykırıyor; "Urun kardaşlarım, dadaşlarım urun!" diyordu. Erzurum halkı bir çırpıda Azîziye tabyalarını Ruslardan boşalttılar.

Gâzi Ahmed MuhtarPaşa, halkı bu derece heyecana getiren ezân-ı Muhammedî'yi kimin okuduğunu öğrenmek istedi. Bulunması için yâverlerine emretti.Etrâfa dağılan yâverler ve çavuşlar ezânı okuyan zâtı arayıp buldular. Bu zât, Erzurum'un Abdurrahmân Ağa mahallesinden HocaSelman Sükûtî Efendinin oğlu Hâfız OsmanBedreddîn (İmâm Efendi) idi. Bu husus Gâzi Ahmed Muhtar Paşaya arzedilirken, orada bulunan cephe kumandanı Kurt İsmâil Paşa onun ismini duyar duymaz ileri çıkıp heyecanla Paşanın yanına yaklaştı ve şöyle dedi: "Paşam, ezânı okuyan zâtı tanıdım. Erzurumlu miralay Bahri Beyin kumandasında, heybetli, vakarlı, temkinli hareketleriyle ve bilhassa düşmana taşla hücumu dikkatimi çekmişti. Elinde silâh yoktu. Düşmanı taşla kovalıyordu. Attığı taş mutlaka hedefine ulaşıyor ve bir düşman askerini öldürüyordu. Onun taş atması, düşmanı bir bir yıkması şaşılacak bir hâldi. Çok dikkatle seyrediyordum. Bu zâtta mânevî bir hâl var diye düşünüyordum. Bu sırada kulağıma gazâya katılan iki Erzurumlu kadının konuşmaları geldi.Nene Abla adında bir kadın; "Hadîce bacı, bak görüyor musun? Selman Efendinin oğlu Hâfız Osman Bedreddîn Efendi düşmana taş atarken ikinci bir taşı atmak için yere eğilip almasına lüzum kalmıyor! Taş kendiliğinden eline yükseliyor o da atıyor" diyordu. Bu sözü duyunca daha dikkatli baktım. Söylenen gerçekten doğruydu; hâdiseyi gözümle gördüm. O, yere eğilmeden taş eline geliyor, alıp atınca bir düşmanı yıkıyordu. Bu kahramanın velî bir zât olduğunu anladım ve kerâmetini gözlerimle gördüm."

Gâzi Ahmed Muhtar Paşa bu sözleri dinledikten sonra sevinç ve heyecanla; "Bre paşa kardaş niçün demezsiniz ki bu cenkde üçler, yediler, kırklar, erenler bizimle berâberlermiş. Elhamdülillah bu, Rabbimin bize bir ihsânıdır." dedi. Bunun üzerine Kurt İsmâil Paşa şöyle ilâve etti: "Şu anda o, şehîd düşen kumandanı kahraman miralay Bahri Beyin başındadır." dedi. Bundan sonra daha çok tanınıp sevilen İmâm Efendi hazretleri yirmi sekizinci alayın üçüncü taburu imâmlığına tâyin edildi ve artık "İmâm Efendi" diye tanındı.

Bu vazîfede iken evliyânın büyüklerinden Seyyid Tâhâ-yı Hakkârî hazretlerinin oğlu ve halîfesi Seyyid Ubeydullah ile Seyyid Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin halîfelerinden Kufrevî Şeyh Muhammed ve Gümüşhâneli Anmed Ziyâeddîn ve Erzincanlı Terzi Baba lakabıyla meşhûr Şeyh Hayyât'ın talebelerinden Hacı Fehmi efendiler ile sohbet etti. 1882'de vazîfeli olduğu tabur Palu'ya taşındı. Burada asıl hocasına kavuştu. Bu mübârek zât Mahmûd Sâminî idi. Daha İmâm Efendi gelmeden önce, onun hâllerini kapalı olarak talebelerine bildirdi. Zaman zaman işâretler vererek; "Mâşallah dokuz yaşında hâfız ve fakih olmak her kulun kârı değildir." derdi. Yine bir gün; "Fesübhânallah, ilme olan gayreti hocalarını çalışmaya mecbûr ediyor." Aradan bir müddet geçince onun hakkında yine şöyle buyurmuştur: "Hikmet-i Hüdâ onu okutmaya Buhârâ'dan âlim, fâdıl ve mutasavvıf bir hoca memur edildi. Allah Allah, bu ne saâdet bu ne bahtiyârlıktır ki, Hızır aleyhisselâmın kırbasından şerbete, dağarcığından lokmaya kavuşmak. Moskof'un kafasına taşla darbe vurmak..." Talebeleri hayretle dinledikleri bu sözlerde kime işâret edildiğini merak ediyorlardı. Fakat açıklamıyor, sâdece işâret veriyordu.

Mahmûd Sâminî hazretleri bu işâretleriyle, birgün kendi sohbetine kavuşacak olan İmâm Efendinin hayâtını ve başından geçen önemli hâdiseleri safha safha anlatıyor ve onun gelmesini bekliyordu. O günlerde İmâm Efendi bir rüyâ gördü. Rüyâsında hiç tanımadığı bir zât şöyle dedi: "Hâfız kurban! Ben seni bekliyorum. Sen de bizi arıyorsun. Sana verilmesi gereken emânetin altında kudret ve kuvvetim azaldı. Gözüm yoldadır. Bu kadar saklanmaya ve naz etmeye sebep nedir? Yeter artık gel bana!" Bu rüyâdan sonra merakla, rüyâ Rahmânî mi diye düşünmeye başladı. Kendini dâvet eden zât kimdi ve neredeydi? Ertesi gün bir rüyâ daha gördü. Rüyâsında dört mübârek zât ile karşılaştı. Bunlar, Behâeddîn Buhârî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Ali Sebtî ve Vehbî-yi Hayyâtî yâni Terzi Baba hazretleri idiler. Ona şöyle buyurdular: "Aradığını Palu'da bulacaksın. Palulu Şeyh Mahmûd Sâminî'nin dâvetine icâbet et!" Bu işâret üzerine Palu'ya hareket etti. O yolda iken Mahmûd Sâminî hazretleri de dergâhındanPalu'ya gidip, beklediği talebenin kendisine gelmekte olduğunu söyleyerek talebeleri ile birlikte karşılamaya çıktı. Karşılaştıkları yerde onu şefkat ve muhabbetle bağrına bastı. Sonra onu dergâhına götürüp misâfir etti.

Burada Mahmûd-ı Sâminî hazretlerinin sözlerini ve sohbetlerini çok dikkatli dinleyen İmâm Efendi, vaktinin nasıl geçtiğini anlamadı. Mahmûd-ı Sâminî'nin huzûrunda önceki sıkıntılarını unuttu. Kendinden geçmiş bir vaziyette sohbeti dinlerken, Mahmûd-ı Sâminî birden; "İmâm Efendiye bir kahve getirin, bir kahvemizi içsin." buyurdu. Kahveyi getiren talebeye birisi çarpınca kahve Osman Bedreddîn'in beyazŞam hırkasının üzerine döküldü. Giyimine ve temizliğe son derece titiz olan ve îtinâ gösteren İmâm Efendi içinden; "Eyvah bu elbise çok berbat oldu. Artık giyilmez." dedi.Mahmûd-ı Sâminî hazretleri; "Hâfız, kalbin incinmesin. Bizim Mustafa çok da güzel çamaşır yıkar. Hırkanı çıkar ver de bir güzel yıkasın." dediğinde, İmâm Efendi utanarak hırkasını Mustafa Efendiye verdi. Bir müddet sonra Mustafa elinde hırka ile geri döndü. İmâm Efendi hırkayı üzerine giyince kendisini bâzı haller kapladığını hissetti. Kahve dökülen yerde hiç bir iz yoktu. Karşılıklı sohbetlerini dinleyen diğer talebelerin kalblerindeki; ihlâs, muhabbet, teslimiyet, huzûr, sabır artıyordu. İmâm Efendi önce inâbeye (ondan tasavvufu almaya) yaklaşmadı.Mahmûd Sâminî hazretlerinin tütün içmesi ve rahatsızlığı sebebiyle gözlerinin çapaklanması dikkatini çekmişti. Sabırla bekliyordu. Hocası onun bu sabrı karşısında artık zâhirî perdeyi kaldırıp bir gün şöyle buyurdu: "Hâfız, misâfirlik üç gündür. Senin misâfirliğin on günü geçti. Yemek

için çalışmak lâzımdır. Haydi bakalım bostanımızı sulama sırası sendedir." Bu bostan, Sâminî hazretlerinin eliyle yetiştirdiği ve helâl lokma kazandığı bir bostandı. Burada kendi emeği ile sebze yetiştirir, misâfirlerine ikrâm ederdi.

İmâm Efendi, verilen emir üzerine bostanı sulamaya gitti.Havuzun suyunu saldı. Fakat daha bir evlek sebze sulamadan havuzun suyunu bitmiş gördü. Gidip durumu hocasına bildirdi. Mahmûd Sâminî hazretleri; "Hâfız, kocaman havuzun suyu bir evlek de mi sulamadı? Dikkat et hâfızım, gören gözle bak. Havuz dolu duruyor. Git vazîfeni yap!" dedi. Tekrar havuzun başına gitti. Bir de baktı ki havuz su ile dolu. Bu işte hocasının kerâmeti olduğunu anladı. O gün bostanı tamâmen suladı.

Aynı gün ikindi vakti hocası; "Hâfız, yarın çok misâfirimiz gelecek. Bostana git biraz patlıcan topla, mutfağa bırak" dedi. Bu sefer aldığı emir üzerine patlıcan toplamaya gitti. Ancak bostandaki patlıcanların henüz çiçek açmış ve yetişmemiş olduğunu gördü. Geri dönüp durumu hocasına bildirdi. Patlıcan yetişmemiş deyince, hocası; "Hâfız, Murat suyuna gitsen kurutup gelirsin. Tekrar git patlıcanları yetişmiş bulacaksın." dedi. Gidip bakınca gerçekten çuval çuval patlıcan yetişmiş olduğunu gördü. Bu işte de hocasının kerâmeti olduğunu anladı. Ancak bir taraftan da neden tütün içiyor diye düşünüyor, bir türlü teslim olamıyordu. Bu düşüncesi ve tereddüdü o dereceye vardı ki, artık ayrılıp gitmeye karar verdi. Bu karârı verdiği günün sabahı, Mahmûd Sâminî hazretleri sabah namazını kıldırdıktan sonra, aralarında İmâm Efendinin de bulunduğu cemâate karşı dönüp oturdu. O gün hâli değişik, üzgün ve biraz da celâlli bir hâldeydi. Mihrâbda bir müddet o hâlde durduktan sonra şöyle söze başladı: "Azîz kardeşlerim, bir dertli derdini tabîbe anlatmayıp gizlerse, derdine dermân bulamaz. Bir âşık, aşkını mâşûkuna açmazsa o mâşuk (sevgili) aşkını bilemez. Tasavvufda gurur yasaktır. Teslimiyet şarttır. Aşkın mecâzi köprüsünü geçenler, aşk-ı hakîkîye erenlerdir. Buna erenler ise, Hakk'a inanıp bir rehbere bağlananlardır. Size bir misâl vereyim. Bir zât hazret-i Hızır elinden şerbet içmekle, bir kaç hocadan icâzetsiz izin almakla, erenler imtihânına mânen katılıp beline kemer bağlamakla yolu katedemez. Bu gibiler aşılanmamış bir ahlat ağacına benzer. Meyvesi acımtırak ve lezzetsiz olur. Onu aşılamak lâzımdır. Bâzı insanlar işte böyledir. Kendi hâlinde yetişen bir çiçek misk gibi kokar fakat ne yazık ki ormandadır. Ondan kimse faydalanamaz. Beşeriyete hizmet lâzımdır. Beşeriyet latîf ve güzel kokuya muhtâctır.

Bir fakir derviş, tütün içer diye sevdiği kimse ondan kaçar. Bunlar birer hikmet ve esrârdır. Sürüden ayrılanı kurt kapar. Fırsat elden kaçar. Mutlaka olacak olur; kalbini ister geniş ister dar tut. Gönül ister ki hoş olalım. Bakınız Kaygusuz Abdal nasıl söylemiş:

Sana gizli bir sözüm var, gel gönüle gir gönüle.
Sen senliğini elden bırak, gel gönüle gir gönüle.

Bulalım dersen feth-i bâbın, gel gönüle gir gönüle.
Bulam dersen aşk kenânın, gel gönüle gir gönüle.

Siyâhı ko, akı tut, anma işe şer katanı,
Zikret müdâm yaradanı, gel gönüle gir gönüle.

Zühd zâhid duzağıdır, ilim, ilimin bağıdır,
Gönül evi Hak evidir, gel gönüle gir gönüle.

Kaygusuz bu böyle olur, Hakk'a doğru yola varır,
Bulanlar gönülde bulur, gel gönüle gir gönüle.

Sohbetini dinleyenler, başlarını eğmiş sessiz bir hâlde oturuyorlardı. Asıl muhâtab ise, İmâm Efendiydi. O da bunu gâyet açık bir şekilde anlamıştı. Çünkü diğerlerinin bilmediği bir çok hâllerini saymıştı. Bu, hocasının bir kerâmeti idi. Hocası sohbetten sonra evine gidip, akşama kadar çıkmadı. İmâm Efendi ise sohbetini dinleyince gitmekten vaz geçip tam bir teslimiyetle Mahmûd Sâminî hazretlerinin yanında kalmaya kesin karar verdi. Kendi kendine; "Sâminî hazretleri tütün içebilir bana ne" dedi. Sonra; "Yâ Rabbî! Âciz ve bîçâre kulun Bedrî'yi

gafletten uyandır. Selâmete erdir." diye duâ etti.

O gün imâmlığı kendisi yaptı. Talebelerden biri, Sâminî hazretlerinin ileri gelen talebelerinden Miyadinli Mehmed Efendiye; "Hoca efendi mihrâbı neden bu Hâfız misâfire bıraktı" diyerek sorunca; "O, daha mürşid görmeden ilk devreyi kendi güzel ahlâkı ve istidâdı ile bir hamlede atlamıştır." cevâbını verdi.

Mahmûd Sâminî hazretleri, o günü talebelerinden ayrı olarak evinde geçirdikten sonra, tekrar yanlarına çıktı. Mescidde iken İmâm Efendi de mescide girdi. Bu sırada bir talebesine; "Mustafa, Mustafa! Hâfızı bana gönder!" diye heybetli bir sesle bağırdı. Bu heybetli sesi işitenler heyecâna kapıldılar. İmâm Efendi birden bire titremeye başladı. Telaşla hocasına koştu. Vilâyet heybeti onu titretiyordu. Huzûruna varınca, onu tutup riyâzet odasına soktu. Artık o, tam bir teslimiyet içinde hocasının elini öperek bağlılığını arzetti. Sonra; "Burada ne kadar kalacağım." diye suâl edince, şöyle cevap verdi: "Allahü teâlânın dilediği kadar, bir an, bir gün, kırk gün, belki kırk yıl. Bu bir harman, bir meydan, bir devrandır. Devran da meydan da harman da senin. Zaman mahsul zamânıdır. Yiğitlik şimdi belli olur, mânevî dereceleri katetme zamânıdır. Dikkat lâzımdır.

Hâfız! Hazret-iHızır'ın şerbeti, fadlına; Ahmet Merâmî hocanın emekleri ise, ilmine ve aşkına sebeb oldu. Büyüğümüz Muhammed Behâeddîn hazretleri ve diğer büyükler rehberlik ederek senin bize gelmeni işâret ettiler değil mi? Erzurum'daAyaz PaşaCâmii minâresinde okuduğun ezân-ı Muhammedî, mâneviyât âleminin erenlerini cihâda dâvet etti. Yer gök sarsıldı. Bütün evliyâ, şühedâ ve sâlihlerin rûhları Erzurum semâlarında toplandı.

Hâfız! Moskofları, taşla kovaladığın zaman biz de oradaydık. Bunlar hep evliyâlığın cilveleridir. Asıl mârifet, hakîkatler ötesindeki hakîkate ermektir. Metin ol. Allahü teâlâ yardımcındır..."

İmâm Efendi kısa zamanda tasavvufta yetişip kemâle erdi; on sekiz günde icâzet aldı.Vazîfesi sebebiyle üç-dört sene Palu'da kaldı. Bu arada hocasının sohbetlerinde bulundu.

Daha sonra vazîfesi icâbı askerî taburla birlikte Dersim'e gitti. Taburu Dersim'den Çemişgezek'e gönderilince, senelerce orada hizmet etti. Buradan Palu'ya sık sık hocası Mahmûd-ı Sâminî hazretlerini ziyârete giden İmâm Efendi, onun duâsını alır ve sohbetini dinleyip geri dönerdi.İmâm Efendi 1909 senesinde emekliye ayrılıp Harput'a yerleşti. Bundan sonra tamâmen ilimle meşgûl oldu.Derslerinde ve sohbetlerinde bulunan pekçok zâtı tasavvufta yetiştirdi. Pekçok insanı da cehâletten kurtarıp, sâlihlerden eyledi. İlme, mârifete ve feyze susamış iki yüz bine yakın kimse onun feyz pınarından kana kana içti. Rüşd, hidâyet ve mârifete kavuştu.

Sohbetlerinde aslâ siyâsî ve boş şeyler konuşulmazdı. 1911 senesinde Harput'un ileri gelenlerinden pekçok zâtla birlikte hacca gitti. Bu Hicaz seferinde; Şam, Mekke ve Medîne âlimleri kendisine çok hürmet ve ikrâmda bulundular.

İmâm Efendi buyurdu ki: "İnsan Allahü teâlânın nîmetlerini düşünse, bunların şükrünü nasıl yerine getireceğinden hayret eder. Şükrünü tam mânâsı ile edâ etmek mümkün değildir. Allahü teâlâ, emirlerine itâat ve yasaklarından kaçma gibi azıcık bir şeyden râzı oluyor. Pekçok ikrâm ve ihsânda bulunuyor."

"Cehennem iki türlüdür. Hem sıcak, hem soğuk Cehennem vardır. Cenâb-ı Hak kışın şiddetli soğuğunu yaratmış ki, insanlar Cehennem'in soğuğunu hatırlasınlar da ondan sakınsınlar. Yazın en sıcak günlerini de yaratmış ki bundan da Cehennem'in sıcağını hatırlasınlar da ondan sakınma çârelerine yönelsinler."

"Tasavvuf, kitap ve sünnete dayanan ilâhî ve rabbânî hikmetin adıdır. Mevzuu ise, kişiyi gafletten sakındırıp, Allahü teâlâ ile berâber olmayı kazandırmaktır. Faydası da; kişiyi nefsin kötü huylarından arındırıp insanı kâmil ve Mevlâya lâyık bir kul yapmaktır."

İmâm Efendi hayâtı boyunca dâimâ insanları saâdete kavuşturmak için çalıştı. Vâz ve nasîhat etti. 1922 (H.1340) senesinde Harput'ta vefât etti. Vefâtından birkaç gün evvel vasiyetini yazdı. Vefât ettiğinde, halk arasında çok sevildiğinden, cenâzesinde büyük bir kalabalık toplandı. Harput'ta Meteris kabristanına defnedildi. Bilâhare kabri üzerine türbe yapıldı. Ziyâret edilmektedir. **Gülzâr-ı Sâminî** adındaki mektûbâtı ve **Gülbün-i İrşâd** ve **Mecâlis-i Sâminiyye** adında beş ciltlik kasîdesi vardır. Sohbetleri üç kitap hâlinde basılmıştır.

OSMAN BEDREDDÎN'İN ÇIRAĞI

İmâm Efendiden, talebelerinden Ömer NâsûhîArabistan'a gitmek için izin istedi. İmâm Efendi; "Nâsûh, orada bizi tanıyan çok olur. Sorana selâmımızı söyle!" dedi. O zât kendi kendine; "Oralarda hocamı kim tanıyacak?" diye düşünme cehâletinde bulundu. Arkadaşları ile yolda giderken tipiye tutuldular. Perişan bir halde ilerledikten sonra, bir köye vardılar. Orada büyük bir zât onları misâfir etti. Ömer Nâsûhî'ye dönerek; "Gel bakalım Osman Bedreddîn'in çırağı!" dedi. Şaşıran talebe yine kendi kendine; "Acabâ bu zât burada, hocam orada birbirlerini nasıl tanıyabilirler?" diye düşününce, o zât başını kaldırıp; "Evlâdım, biz birbirimizi hiç görmedik ama birbirimizi gâyet iyi tanırız." dedi. Aradan zaman geçti ve Harupt'a geri döndü. Hocasını ziyârete gidip; "Efendim, sağlıkla gidip geldik. Orada soranlara da selâmınızı söyledim." dedi. Bunları söylerken yine merakı geçmemişti. İmâm Efendi ona; "Ömer, biz Allahü teâlânın bildirmiş olduğu şekilde birbirimizi tanır ve biliriz. Rabbimiz bize hidâyet etmezse hiçbir şey bilmeyiz." buyurdu.

VASİYETİMDİR

İmâm Efendi âilesine ve akrabâlarına şöyle vasiyet etti: Ey benim evlâd, birâder ve akrabâlarım! İslâmiyette ve doğru yolda bulunan kardeşlerim! Benim Ehl-i sünnet vel-Cemâat mezhebi üzere bir müslüman olduğuma cenâb-ı Hak şâhidimdir.

Lütuf ve ihsânına karşı Allahü teâlâya hamd ederim. Şâyet ömrüm tamam olup, Allahü teâlânın emri üzerine âhirete göçüp, ilâhî rahmete nâil olursam, son ömrümde düşmanımız olan nefis ve şeytan tarafından şaşırtılmak istenirsem, inşâallah ben onları dinlemem. Ancak, İslâm dîninde olduğumu şimdiden işitip, kıyâmet gününde müslümanlığıma şâhitlik etmenizi istiyorum.

Allahü teâlânın birliğine inanıyorum, elhamdülillah. Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed aleyhisselâm O'nun kulu ve resûlüdür. Yalnız Allahü teâlâ vardır. O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O, her şeye kâdirdir.

Sizden Allahü teâlânın birliğine olan bu îmânıma şâhid olmanızı istirhâm ediyorum. Ben âciz ve günahkâr bir kulum. **"Allahü teâlânın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allahü teâlâ** (şirkten tövbe ve îmân etmek sûretiyle) **bütün günahları affeder."** (Zümer sûresi: 53) meâlindeki âyet-i kerîmesini kendime delil edinip tövbe ederek, Rabbimin rahmetine sığınıyor, Peygamber efendimizin şefâatına kavuşmayı ümid ederek gidiyorum. Evliyâullahın, Allahü teâlânın sevdiği kullarının ve Nakşibendiyye büyüklerinin bu günahkâr kula mânevî yardımlarını ümid ederim. Bilhassa Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî, MuhammedBehâeddîn Buhârî, pîrim Mevlânâ Hâlid, Şeyh AliSebtî, hocam Mahmûd Sâminî ve babamın mânevî yardımlarını ve Allahü teâlânın katında bu fakîre şefâatçı olmalarını ihsân ve ikrâmlarından ümîd ederim. Vefât ettiğimde üzerime Kur'ân-ı kerîm okuyunuz. Allahü teâlâ bu âcize ve bütün din kardeşlerime îmân ve hüsn-i hatîme nasîb eylesin! Âmin.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1131

2) Sohbetnâme (Cemâleddîn Emiroğlu)

3) Osmanlı Târihi Ansiklopedisi; c.6, s.11

4) Osman Bedreddîn Efendi, Hayâtı ve Hocaları (Ethem Ruhî Başaran)

5) Harput Yollarında; c.2, s.268

İMÂM-I RABBÂNÎ;

Hindistan'da yetişen en büyük velî ve âlim. Âriflerin ışığı, velîlerin önderi, İslâmın bekçisi, müslümanların baştâcı, müceddid, müctehid ve İslâm âlimlerinin gözbebeğidir. İnsanların îtikâd, ibâdet ve ahlâk husûsunda doğruyu öğrenmelerini, öğrendikleri bu bilgiler ile amel etmelerini sağlayan, insanları Allahü teâlânın rızâsına kavuşturmak için rehberlik eden ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen İslâm âlimlerinin yirmi üçüncüsüdür. İsmi, Ahmed bin Abdülehad bin Zeynel'âbidîn'dir. Lakabı Bedreddîn, künyesi Ebü'l-Berekât'dır. 1563 (H.971) senesinde Hindistan'ın Serhend (Sihrind) şehrinde doğdu. İmâm-ı Rabbânî ismiyle tanınmıştır. İmâm-ı Rabbânî, Rabbânî âlim demek olup, kendisine ilim ve hikmet verilmiş, ilmi ile amel eden, ilim ve amel bakımından eksiksiz ve kâmil, olgun âlim demektir. Hicrî ikinci bin yılının müceddidi (yenileyicisi) olmasından dolayı"Müceddîd-i elf-i sânî", ahkâm-ı İslâmiye ile tasavvufu birleştirmesi sebebiyle, "Sıla" ismi verilmiştir. Hazret-i Ömer'in soyundan olduğu için ,"Fârûkî" nesebiyle anılmış, Serhend şehrinden olduğu için de oraya nisbetle, "Serhendî" denilmiştir. Bütün bu vasıflarıyla birlikte ismi, İmâm-ı Rabbânî Müceddîd-i elf-i sânî Şeyh Ahmed-i Fârûkî Serhendî'dir.

Babası ve dedelerinin hepsi, zamanlarının büyük âlimleri, sâlih ve fazîletli kimseleri idiler. Babası Abdülehad Efendi din ve fen ilimlerinde yetişmiş, tasavvufta da en son mertebeye ulaşmıştı. Gençliğinde ilmi yaymak, insanlara hizmet etmek, doğru yolu göstermek için seyahat ettiği sıralarda, Hindistan'ın meşhûr kasabalarından Skendere'ye gitmişti. O memleketten asîl bir âileye mensûb sâliha bir hanım, firâsetiyle Abdülehad Efendinin mübârek bir zât olduğunu anlayıp, ona; "Kendi kucağımda terbiye edip büyüttüğüm, iffet ve ismet cevheri bir kız kardeşim vardır. Böyle sâliha bir kızın sizinle nikâhlanmasını arzû ediyorum. Bu ricâmı kabûl edeceğinizi umarım." diye haber gönderdi. Abdülehad Efendi bir müddet düşündükten sonra teklifi kabûl edip, o kızla nikâhlandı. Bu evliliklerinden İmâm-ı Rabbânî hazretleri doğdu. (Bkz. Abdülehad)

İmâm-ı Rabbânî hazretleri çocukluğunda şiddetli bir hastalığa tutulmuştu. Evlerinde büyük bir üzüntü hâsıl olup, vefât edeceğini zannetmişlerdi. O zamânın meşhûr velîlerinden ve Abdülkadir-i Geylânî'nin yolunun büyüklerinden Şâh Kemâl Kihtelî Kâdirî'ye götürüp duâsını istediler. Şâh Kemâl Kâdirî, İmâm-ıRabbânî'yi görünce büyük bir hayranlıkla bakarak babasına; "Hiç üzülmeyiniz. Bu çocuk çok yaşayacak, ilmiyle âmil, büyük bir âlim ve eşsiz bir velî olacak." demiş ve çocuğun elinden tutup, öpmüştü. Muhabbetle sarılmalarından dolayı, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin feyzi ve nûru, mübârek vücûdunu kapladı.

Şâh Kemâl Kâdirî, İmâm-ıRabbânî hazretleri hakkında çok güzel ve büyük müjdeler verdi. İmâm-ıRabbânî yedi-sekiz yaşlarında iken Şâh Kemâl Kâdirî vefât etti.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri ilk tahsîline, babasından ders alarak başladı. Babasından okuyup Arapçayı öğrendi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sesi güzel olduğundan, Kur'ân-ı kerîmi bülbül gibi okurdu. İlminin çoğunu babasından, bir kısmını da zamânının meşhûr âlimlerinden öğrendi. Babasından ders aldığı sırada, çeşitli ilimlere âit küçük kitapları ezberledi. Babasından aldığı dersleri tamamlayınca, Siyalkut şehrine gidip orada, Mevlânâ Kemâleddîn Keşmîrî'den ilim öğrendi. Mevlânâ Kemâleddîn meşhûr âlim Abdülhakîm-i Siyalkûtî'nin de hocası olup, zamânının en yüksek âlimi idi. Bâzı hadîs kitaplarını da Şeyh Yâkûb-ı Keşmîrî'den okudu. Kâdı Behlûl-i Bedahşânî'den; hadîs, tefsîr ve bâzı usûl ilimlerinde icâzet, diploma aldı. On yedi yaşında iken tahsîlini tamamlayıp, bütün ilimlerden icâzet aldı. Tahsîli sırasında, Kâdîrî ve Çeştî büyüklerinin kalblerindeki feyz ve lezzeti babasından aldı. Babası hayatta iken, talebelere ilim öğretmeye başladı.

Bu sırada; **Risâlet-üt-Tehlîliyye, Redd-i Revâfid, İsbât-ün-Nübüvve** adlı eserlerini yazdı. Edebiyâta çok meraklı olup, fesâhatı ve belâgatı, sür'at-i intikâli, zekâsının şiddeti herkesi hayrette bırakıyordu.

Bu kadar ilmi ve herkesin üstünde olgunluğu, tevâzûsu ile birlikte kalbi, Ahrâriyye, Nakşibendiyye büyüklerinin aşkı ile yanıyor, bu yolda yazılmış kitapları okuyordu. Babasının vefâtından bir sene sonra, hacca gitmek üzere Serhend'den yola çıktı. Bu yolculuğunda Delhi'ye varınca, orada tanıdıklarından ve Muhammed Bâkî-billah'ın talebelerinden olan Mevlânâ Hasan Keşmîrî ile görüştü. Mevlânâ Hasan Keşmîrî, onu hocasının huzûruna götürüp, tanıştırmak istedi ve; "Bugün Ahrâriyye yolunda bu ülkede başka böyle büyük bir zât yoktur. Tâliblerin onun bir nazarıyla bakışıyla kavuştukları mânevî derecelere günlerce çekilen çileler ve çeşitli riyâzetlerle nefsin istediklerini yapmamakla kavuşmak mümkün değildir." dedi.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, daha önce babası Abdülehad'dan da Ahrâriyye yolunun ve bu yolda bulunanların üstünlüklerini ve kıymetini duymuştu. Bu yolun büyüklerinin kitaplarını okuyup onların güzel hâllerini bildiği için; "Bu Hicâz yolunda, böyle büyük bir âlimden, bu büyükler yolunun zikr ve usullerini almaktan daha iyi ne olur?" diyerek Muhammed Bâkî-billah'ın huzûruna gitti. Huzûruna girince kalbinde bir nûr parladı. Mıknatıs iğneyi çeker gibi çekildi. Kalbi şimdiye kadar hiç duymadığı, bilmediği şeylerle doldu. Hacdan sonra uğrayıp istifâde etmeği niyet etti ise de, kalbindeki sevgi ve arzu, kendisini bırakmadı. Ertesi gün huzûruna gelip, Ahrâriyye feyzine kavuşmak şevkini arzusunu bildirdi ve hizmetinde kaldı. Edeble ve can kulağı ile sözlerine ve hâllerine bağlandı. Böylece Kâbe'ye gitmekten vazgeçip, Kâbe sâhibini istedi. Üstâdının da lütuf ve himmeti ile iki ay içinde kimsede görülmeyen hâllere kavuştu.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Muhammed Bâkî-billah'ı tanıdıktan sonra, edeple ve can kulağı ile bu hocasının sözlerine ve hâllerine bağlandı. Birkaç ay sonra, hocası Muhammed Bâkî-billah ona icâzet verdi. Böylece tasavvuf ilminde ve hâllerinde de yüksek dereceye kavuştuktan sonra, memleketi olan Serhend'e dönmesi emrolundu. Hocası, talebesinden çoğunun yetiştirilmesini de ona bırakıp, onları da arkasından Serhend'e gönderdi. Hocası onun için şöyle buyurdu: "Kalblere devâ, rûhlara şifâ olan bu tohumu, Semerkand ve Buhârâ'dan getirip Hindistan'ın bereketli toprağına ektim. Tâliblerin yetişip kemâle gelmesi için uğraştım. O (İmâm-ı Rabbânî), her dereceyi aşıp, üstünlüklerin sonuna varınca, kendimi aradan çekip, talebeyi ona bıraktım."

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, memleketine gelince ilim ve edep öğretmeye isteklileri yetiştirmeğe ve yükseltmeğe başladı. Şöhreti her yere yayılıp, her taraftan âşıkları, onun ilminden ve feyzinden faydalanmaya geliyordu. Talebelerine **Beydâvî Tefsîrî, Sâhîh-i Buhârî, Mişkât-i Mesâbîh, Avârif-ül-Me'ârif, Üsûl-i Pezdevî, Hidâye** ve **Şerh-i Mevâkıf** gibi bâzı din kitaplarını ders olarak mükemmel bir şekilde okuturdu. Ömrünün son zamanlarında dahî talebelerine ilim tahsîlini sıkı sıkı emreder, buna çok önem verirdi. Herkesin kalbini ilim ve nûr ile dolduruyor, Muhammed aleyhisselâmın dînini canlandırıyor ve kuvvetlendiriyordu. Zamanının pâdişâhlarını, vâli, kumandan, âlim ve hâkimlerini, çok tesirli mektupları ile, dîne, sünnet-i seniyyeye teşvik ediyor, çok âlim ve velî yetiştiriyordu. Allahü teâlâ ona öyle mânevi ilimler ihsân etmişti ki hocası Bâkî-billah da bu yeni ilimlere kavuşmak için huzûruna gelir, hürmetle otururdu. Hattâ bir gün geldiği zaman, İmâm-ı Rabbânî'yi kalbi ile meşgûl görüp, odaya girmedi, hizmetçiye de haber verip; "Rahatsız etme!" dedi ve sessizce kapıda bekledi. Bir müddet sonra İmâm-ı Rabbânî hazretleri kalkıp; "Kapıda kim var?" deyince üstâdı; "Fakîr Muhammed Bâki." dedi. Bu ismi duyunca kapıya koşup, edep ve tevâzu ile karşıladı.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri bir müddet Serhend'de talebe yetiştirmekle meşgûl olup, insanlara doğru yolu anlattıktan sonra, hocası Muhammed Bâkî-billah'ı ziyâret için Delhi'ye gitti. Bir

müddet hizmetinde kaldı ve hocası ile çok hoş sohbetleri oldu. Hâllerini bulunduklarından daha yukarıya götürdüler. Bütün bu lütufları ile çok yüksek hâllere, fazîletlere kavuşmasına rağmen, hocası Muhammed Bâkî-billah'a yapılması mümkün olmayan bir edeble davranıyordu. Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatmıştır: "Hâce Hüsâmeddîn Ahmed'den işittim. Hocam İmâm-ı Rabbânî'yi medhedip övdükten sonra; "Mertebesi yüksek, fazîleti çok olmakla berâber, edebe riâyette, hocamız Muhammed Bâkî-billah'ın talebelerinden hiçbiri, İmâm-ı Rabbânî hazretleri gibi değildi. Bunun için bereketler herkesten önce ona nasîb oldu." buyurdu.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri şöyle buyurmuştur. "Biz dört kişi, hocamız Muhammed Bâkî-billah'a hizmette diğerlerinden ilerdeydik. Hepimizin ayrı bir bağlılığı, ayrı bir düşüncesi vardı.Bu fakîr yakînen biliyorum ki, böyle bir sohbet ve cem'iyyet, terbiye ve irşâd kaynağı, Peygamber efendimizin zamânından sonra dünyâda çok az görülmüştür. Gerçi insanların en hayırlısı olan Resûlullah efendimiz zamânında bulunamadık, sohbetine kavuşamadık ama, Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin saâdetli sohbetinden de mahrûm kalmadık. Bunun için bu büyük nîmetin şükrünü yerine getirmek lâzımdır. Onun huzûrunda herkes kendi bağlılığına, muhabbetine göre bir şeylere kavuştu."

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, hocası Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin ikinci defâ huzûruna gidip bir müddet kaldıktan sonra, tekrar memleketine döndü. Bir müddet daha tâliblere, isteklilere feyz vermekle meşgûl oldu. Bu sırada pek yüksek derecelere kavuştu. Bu hâllerini hocasına mektuplar yazarak bildirdi. Bundan sonra üçüncü defâ hocasını ziyârete gitti. Bu ziyâretinden sonra Delhi'den Serhend'e dönüp birkaç gün kaldı ve Lâhor'a gitti. Lâhor şehrinde herkes, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin teşrîfini büyük bir ganîmet bildi. Talebelerinin en meşhûrlarından olan; Mevlânâ MuhammedTâhir, Hâce Muhammed, Mevlânâ Esgar Ahmed ve Mevlânâ Ravh Hüseyin gibi zâtlar bu sırada talebesi olup, sohbetinde pişip yüksek derecelere kavuştular. İmâm-ı Rabbânî hazretleri Lâhor'da bulunduğu sırada, oranın meşhûr âlimleri kendisine çok hürmet ve edep gösterdiler. Nice bilinmeyen ve çözülmesi zor meseleleri ondan sorup doyurucu cevaplar aldılar.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Lâhor'daki sohbetleri devâm ederken, hocası Muhammed Bâkî-billah'ın vefât haberi geldi. Kalblerdeki huzûr ve ferahlığın yerini, elem ve keder aldı. Bu haber üzerine, hemen Delhi'ye gidip mübârek mezarlarını ziyâret etti. Oğullarına ve talebelerinin büyüklerine tâziyede bulundu. Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin talebeleri, üzüntülerini ve kalblerindeki elemi, onun terbiyelerinin ve sohbetlerinin bereketleriyle gidermek için, huzûrlarına gelip, Muhammed Bâkî-billah'a gösterdikleri gibi, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine de; muhabbet, hürmet ve teslimiyet gösterdiler. Küçük büyük hepsi onu kabûl edip bağlandılar.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, hocası Muhammed Bâkî-billah'ın her sene, vefât ettiği ay olan Cemâzil-âhir ayında Serhend'den hocasının nûrlu kabrini ziyârete gider ve tekrar Serhend'e dönerdi. İki üç defâ da Akra'yı teşrif etti. Bundan başka Serhend'den ayrılıp başka bir yere gitmedi. Ancak, hayâtının sonuna doğru, zamânın sultânının ısrârı üzerine, iki-üç sene kadar bâzı beldelerde askerlerin arasında bulundu. Bunda da birçok hikmetler vardı. O yerlerin halkı bu vesîle ile onun sohbetlerinde bulundular. Bereketli nazar ve teveccühlerine kavuşup, nasîblerini aldılar.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Serhend'e döndükten sonra, Kâdirî tarîkatının büyüklerinden olan Şâh Kemâl Kâdirî'nin rûhâniyetinden de icâzet almakla şereflendi. Bu icâzeti şöyle olmuştur: Bir sabah İmâm-ı Rabbânî hazretleri talebeleri ile murâkabe hâlinde iken, Şâh Kemâl'in torunu ve onun bütün kemâlâtının vekîli olan Şâh İskender, Kehtel'den gelip, Şâh Kemâl'in bereketli hırkasını İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin mübârek omuzuna koydu. İmâm-ı Rabbânî gözlerini açınca, Şâh İskender'i gördü. Tam bir tevâzu ile boyunlarına sarıldı. Şâh şöyle dedi: "Birkaç zamandır, hâl ve rüyâmda dedem Şâh Kemâl'i görüyorum. Bana, hırkasını size

vermemi emrediyordu. Fakat, onların bu bereketli hırkasını evden çıkarıp, bir başkasına vermek bana çok ağır geliyordu. Ama tekrar tekrar emredince, emirlerine uymak lâzım oldu." İmâm-ı Rabbânî, o hırkayı giyip husûsî odasına gitti. Bir müddet sonra odasından çıkınca, en yakın sırdaşlarına, mahremlerine şöyle söyledi: "Hazret-i Şâh Kemâl'in hırkasını giydikten sonra, şaşılacak çok garip hâl zâhir oldu. Şöyle ki, hırkayı giydiğim zaman, insanların ve cinlerin seyyidiAbdülkâdir-i Geylânî'yi, hazret-i Şâh Kemâl'e kadar devâm eden bütün halîfeleriyle yanımda gördüm. Hazret-i Gavs-i Rabbânî Abdülkâdir-i Geylânî kalbimi kendi tasarruflarına aldı ve husûsî nisbetlerinin ve yollarının nûrları ve esrârı beni kapladı. Bense, o hâllerin ve nûrların denizine gömülüp o denizin dalgıcı oldum. Bir müddet bu hâlde kaldım. O hâllerin beni kapladığı zamanda kalbime; "BeniAhrâriyye büyükleri terbiye ettiler ve işimin esâsı bu büyüklerin yolunda olmaktır, şimdi başka oluyor." diye geldi. Böyle düşünürken, Ahrâriyye yolunun büyüklerinin, hâce-i cihan HâceAbdülhâlık-ı Goncdüvanî'den hocam HâceBâkî-billah'a kadar bütün halîfelerinin geldiğini gördüm. Benim işim ve icrâatım hakkında konuşmaya başladılar. Ahrâriyye büyükleri; "Bunu biz terbiye ettik. Bizim terbiyemizle zevke, hâle ve kemâle erişti. Siz ona ne hakla karışabilirsiniz?" dediler. Kâdirî büyükleri (Rahimehümüllah) da; "Daha çocukluğunda bizim ona teveccühümüz vardır. Bizim nîmet soframızdan tad almıştır. Şimdi de bizim hırkamızı giymektedir." dediler.

Onlar böyle konuşurken Kübreviyye, Çeştiyye yollarından da birer cemâat geldi. Böylece anlaşmaya vardılar, bundan sonra bu iki şerefli nisbetten de kalbimde, büyük pay, tam bir şevk buldum." İmâm-ıRabbânî hazretleri tasavvufda, bu yolların hepsinde talebe yetiştirip feyz verdi.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, benzeri az yetişen, müstesnâ bir İslâm âlimi ve büyük bir mürşid-i kâmildir. Peygamber efendimizin vefâtından bin sene sonra da İslâm düşmanları dîne, îmâna insafsızca saldırmışlardı. Allahü teâlâ kullarına acıyarak, İmâm-ı Rabbânî gibi bir müceddîd yarattı. Ona derin ilimler ihsân eyledi. Onun vâsıtasıyla din düşmanlarının korkunç saldırısını durdurdu. Hakkı bâtıldan ayırıp, çok kalblerden bâtılı kaldırdı. Bu yüce İmâm'ın mektup ve kitapları, insanları gafletten uyandırdı. Dünyâya ışık saldı. Yâni Allahü teâlâ onu, Peygamber efendimizden bin sene sonra, dîn-i İslâmı yenilemek ve kuvvetlendirmek için göndermişti.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin dîne yıllarca yaptığı bu büyük hizmetleri, sağlam, iknâ edici delîllerle sapık fikirlerinin çürütüldüklerini, Ehl-i sünnet îtikâdının ve doğru din bilgilerinin yayıldığını, bid'atlerin kalktığını gören bâzı sapık kimseler, ona cephe aldılar hased ve iftirâ etmeye başladılar.

Bunun için bâzı kimselerin cefâ oklarına, eziyet ve iftirâlarına hedef oldu. Nice âlimlerin, fâdılların, kâmillerin kendi yollarından ayrılıp, rehberlerini bırakıp, etrâfına ve hizmetine koşuşmaları ise, hasedlerini daha da artırdı. İmâm'ı tehlikeye düşürmek için, hîlelere başladılar. Meselâ, Cüneyd-i Bağdâdî, Bâyezîd-i Bistâmî gibi büyük meşâyihi aşağı görüyor diyerek, câhil tabakayı aldattılar. Yüksek meşâyihin bildirdiği vahdet-i vücûdu inkâr ediyor, diyerek, görüşü kısa kimseleri İmâm'dan soğutmaya başladılar. Onu sevenlere de; "Meşâyih-i izâmı inkâr ediyor, Allahü teâlânın mârifetine vâsıtasız olarak kavuştum diyor." dediler. Çeşit çeşit iftirâlarda bulundular.

O zamânın sultânı Selim Cihangir Hânın devlet adamları, hattâ büyük vezîri, baş müftîsi ve etrâfındakiler Ehl-i sünnet düşmanı idiler. Hâlbuki İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin birçok mektupları ve bilhassa ayrıca yazdığı **Redd-i Revâfıd Risâlesi**, Eshâb-ı kirâm düşmanlarını red etmekte, böylelerinin câhil, ahmak ve alçak olduklarını anlatmaktaydı. İmâm-ı Rabbânî bu risâlesini Buhârâ'da bulunan en büyük Özbek hânı Abdullah Hana yollamıştı. "Bunu İran'da, Şâh Abbâs-ı Safevî'ye gösterin! Kabûl ederse ne iyi, etmezse onunla harb câiz olur." demişti. Kabûl etmedi. Harb oldu. Abdullah Han, Herât'ı ve Horasan'daki şehirleri aldı. Buralarını daha evvel Safevîler almıştı. İşte bundan sonra, Hindistan'daki bozuk fırkalar,

Eshâb-ı kirâm düşmanları elele verdiler. Sultâna gidip İmâm-ı Rabbânî hazretleri hakkında çeşitli iftirâlarda bulunarak şikâyet ettiler. Sultan, oğlu Şâh Cihân'ı gönderip, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini, evlâdlarını ve yetiştirdiği talebelerini çağırıp, hepsini öldürmeğe karar verdi. Bunun üzerine Şâh Cihân, bir müftî ile yanına gitti. Sultâna secde câiz olduğunu gösteren bir fetvâyı da götürdü. İmâm-ı Rabbânî'nin üstünlüğünü biliyordu. "Babama secde edersen seni kurtarabilirim." deyince, İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu fetvânın zarûret zamânında izin olduğunu, azîmet ve din bütünlüğünün secde etmemek olduğunu, ecel gelince, ölümden hiçbir şeyin kurtaramayacağını söyledi ve secde etmeği kabûl etmedi. Çocuklarını ve talebelerini bırakıp sultâna yalnız gitti. Kendisine yapılan iftirâlara karşı sultâna güzel ve doyurucu cevaplar verdi. Sultan yüksek hakîkatleri anlıyabilecek birisi olmadığı hâlde, neşelendi ve serbest bırakıp özür diledi. Hattâ, sultâna kendisine yapılan iftirâların asılsız olduğunu açık delîllerle anlatırken, orada bulunan ateşe tapıcı Hindûların büyük bir kumandanı, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin dinde olan kuvvetini, sözlerini, lezzet ve kıymetini görerek müslüman oldu.

Sultânın iknâ olduğunu gören iftirâcı sapıklar; "Bunun adamları çoktur. Sözleri bütün memlekette yürürlüktedir. Bunu serbest bırakırsak bir karışıklık çıkabilir." diyerek, uzun konuşmalardan sonra sultânı aldattılar. Sultan, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, memleketin en sağlam ve korkunç kalesi olan Guwalyar Kalesi'ne hapsedilmesini emretti ve hapsedildi. Bu hâdiseye çok üzülen talebeleri sultânâ isyân etmek istediler. Bunu yapabilecek güçte idiler. Fakat İmâm-ı Rabbânî hazretleri onları rüyâlarında ve uyanık iken bundan men etti. Sultâna hayır duâ etmelerini emredip; "Sultânı incitmek bütün insanlara zarar verir." buyurdu. Kendisi de sultâna hep hayır duâ ediyordu. Sultânın vezîri, koyu bir muhâlif olduğundan, zindanda, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin başına kardeşini tâyin etmiş ve çok şiddetli davranmasını emretmişti.Bu görevli ise ondan çeşitli kerâmetler, üzülmek yerine heybet, sabır ve hattâ neşe görerek tövbe etti. Bozuk îtikâdını terkedip Ehl-i sünneti seçti ve hâlis talebelerinden oldu. Kalede hapis bulunan binlerce kâfir, onun bereketi ve sohbetleri ile müslüman olmakla şereflendi. Birçok günahkâr tövbe etti. Hattâ bâzıları yüksek âlim oldu. İmâm-ı Rabbânî hazretleri hapiste üç sene kaldıktan sonra, sultan yaptığına pişmân oldu. Hapisten çıkarıp ikrâm ve ihsân eyledi. Hattâ hâlis talebesinden ve sâdık dostlarından oldu. Bir müddet, asker arasında kalmasını istedi. Sonra serbest bırakıp, hürmetle vatanına gönderdi. Hapisteki bu sıkıntılardan ve uğradığı dertlerden sonra, evvelce bulundukları hâllerin ve makâmların binlerce üstünde derecelere yükselmiş olarak memleketine döndü. İmâm-ı Rabbânî hazretleri önceleri; "Yetiştiğim derecelerin üstünde, daha çok makâmlar vardır. Onlara yükselmek celâl sıfatı ile, sert terbiye edilmekle olabilir. Şimdiye kadar cemal sıfatı ile okşanarak terbiye edildim." buyurmuştu. Talebesinden bir kısmına; "Elli ile altmış arasında üzerime dertler, belâlar yağacak." buyurmuştu. Buyurduğu gibi oldu. O makâmlara da yükselmek nasîb oldu.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerini hapsettiren SelimCihangîr Hanın oğlu Şâh Cihân, pâdişâh olmak için babasına karşı geldi. Askeri çok ve babası tarafındaki kumandanların çoğu kalbden kendisine bağlı olduğu hâlde zafer kazanamadı. O zamânın velîlerinden birine hâlini anlatıp duâ istedi. O velî dedi ki: "Senin zafer kazanman için vaktin dört kutbunun sana duâ etmesi lâzımdır. Bunlardan üçü seninle berâber ise de, en büyükleri olan dördüncüsü bu işe râzı değildir. O da İmâm-ı Rabbânî Müceddîd-i elf-i sânî hazretleridir. Şâh Cihân, İmâm'ın huzûruna gelip duâ etmesi için yalvardı. Fakat, İmâm-ı Rabbânî onun babasına karşı gelmesine mâni olup nasîhat etti. "Babana git, elini öp, gönlünü al, yakında vefât edecek, saltanat sana kalacaktır." diye müjde verdi. Şâh Cihân emirlerini dinleyip arzûsundan vazgeçti. Bir zaman sonra 1627 (H.1037) de babası vefât edince saltanata kavuştu.

Müslümanların zayıf düştüğü, küfrün, sapıklığın, zulmetin, felsefecilerin ve sapık kimselerin her tarafı kapladığı bir zamanda, binlerce kâfir, çok sayıda fâsık ve fâcir onun güzel hâllerini görüp, sohbetini işitip tövbe ederek sâlih müslüman oldu. Uzaktan yakından pek çok kimse,

rüyâda ve uyanık iken onu görerek yanına koşmuş, huzûruna geldiklerinde gördüklerini aynen bulmuşlardır. Âlim, sâlih, genç, ihtiyâr binlerce kimse onu görüp, sohbetinde bulununca, feyz alarak kalbleri zikreder olmuştur. Huzûrundaki pek çok talebeyi hâllere, yüksek derecelere kavuşturmuştur. Her an kerâmetleri görülür feyz ve bereket yayardı. Kerâmetlerinin altı binden fazla olduğu bildirilmiştir.

Zamânının âlimleri, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine "Sıla" ismi ile hitâb ettiler. Sıla, birleştirici demektir. Çünkü, o, tasavvufun İslâmiyetten ayrı bir şey olmadığını İslâmiyete uygun bir şey olduğunu isbat ederek, ahkâm-ı İslâmiye ile tasavvufu vasl etmiş, birleştirmiştir. Bir hadîs-i şerîfte; **"Ümmetimden Sıla isminde biri gelir. Onun şefâati ile çok kimseler Cennet'e girer."** buyrularak onun geleceği haber verilmiştir. Bu hadîs-i şerîf, İmâm-ı Süyûtî'nin **Cem'ül-Cevâmi** kitabında vardır. İmâm-ı Rabbânî hazretleri bir mektubunda; "Beni iki deryâ arasında "Sıla" yapan Allahü teâlâya hamd olsun." diye duâ etmiştir. Eshâbı, talebeleri ve sevenleri arasında "Sıla" ismiyle meşhûr olmuştur. Hadîs-i şerîfte müjdelenen "Sıla" ismini ondan evvel hiç kimse almamıştır.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Müceddîd-i elf-i sânîdir. Yâni hicrî ikinci binin müceddididir. Eski ümmetler zamânında, her bin senede yeni din getiren bir resûl gönderilirdi, yeni din öncekini değiştirip, bâzı hükümleri kaldırırdı. Her yüz senede de bir Nebî gelir, din sâhibi peygamberin dînini değiştirmez, kuvvetlendirirdi. Hadîs-i şerîfde, bu ümmete ise, her yüz yıl başında İslâm dînini kuvvetlendiren bir âlim geleceği haber verilmektedir. Peygamber efendimizden sonra peygamber gelmeyeceğine göre, kendisinden bin sene sonra, İslâm dînini her bakımdan ihyâ edecek, dîne sokulan bid'atleri temizleyip, asr-ı seâdetteki temiz hâline getirecek, zâhirî ve bâtınî ilimlerde tam vâris, âlim ve ârif bir zâtın olması lâzımdı. Hadîs-i şerîfler bunu bildirmektedir. Bu mühim hizmeti İmâm-ı Rabbânî hazretleri yapmıştır.

Bütün İslâm âlimleri, bu zâtın İmâm-ı Rabbânî hazretleri olduğunda ittifâk etmişlerdir. Peygamberimizden tam bin sene sonra ilim ve irşâd kürsüsüne mutlak olarak oturup, cihânı Resûlullah'ın nûrları ile aydınlattı. Bid'atleri temizleyip İslâm dînini ihyâ etti. Onun zamânında Hindistan'da ve hattâ bütün İslâm âleminde baş gösteren sapık fikirler, bozuk inanışlar yayılmaya başlayıp, büyük fitneler çıkmıştı. Ayrıca tasavvufta vahdet-i vücûdu anlatan sözler, müslümanlar arasında çeşit çeşit şekillere sokuldu.Bu yüksek ve kıymetli bilgi anlaşılamadı. Birçok câhil, büyüklerin sözlerinin mânâlarını anlamayarak zamanla dinden çıktı. İslâmiyete karşı olanlar da bunu fırsat bilip, müslümanları doğru yoldan ayırmak için çalıştılar. Böylece tasavvuf bilgileri ile İslâmiyetin hükümleri arasında ayrılık ve çatışma varmış gibi, ikisi birbirinden ayrıymış gibi gösterilerek, müslümanlar çeşitli isimler altında birbirlerinden ayrılmaya ve birbirlerine düşman edilmeye çalışıldı. İmâm-ı Rabbânî hazretleri başta vahdet-i vücûd bilgileri olmak üzere, yanlış anlaşılan daha birçok meseleyi gâyet açık bir şekilde îzâh ederek, insanların zihinlerini ve kalblerini, yanlış ve bozuk inanışlardan, bid'atlerden temizledi. Hakkı batıldan ayırıp, Peygamberimizin hak ve doğru yol olduğunu haber verdiği Ehl-i sünnet îtikâdını her yere yaydı. Genç-ihtiyâr herkes ve birçok âlim onun etrâfında toplandı. Kendisine ilk defâ (Müceddîd-i elf-i sânî) ismini veren, zamânının en büyük âlimlerinden Abdülhakîm-i Siyalkûtî'dir. O zamânın diğer büyük âlimleri de onu medhedip övmüşlerdir.

Hâce Muhammed Bâkî-billah'ın talebesinin en büyüklerinden ve en yüksek âlimlerden olan Seyyid Mîr Muhammed Numân diyor ki: "İmâm-ı Rabbânî'ye tâbi olmağı hocam bana söyleyince, buna lüzum olmadığını anlatmak için; "Kalbimin aynası ancak sizin parlak kalbinizin nûruna karşı duruyor." dedim. Hocam sert bir sesle; "Sen, Ahmed'i ne sanıyorsun? Onun, güneş olan nûru, bizler gibi binlerce yıldızı örtmektedir." buyurdu.

Belh şehrinde bulunan Mîr Muhammed Mü'min Kübrevî, talebesinden birini, İmâm-ı Rabbânî'nin huzûruna gönderdi. İmâm-ı Rabbânî'nin huzûruna varınca; üstâdından, Seyyid Mîrekşâh' dan, Hasan-ı Kubâdânî veKâdı'l-kudât Tulek'den selâm getirdi ve; "Üstâdım Mîr

Muhammed Mü' min buyurdu ki: "İhtiyârlığım mâni olmasaydı ve yerim yakın olsaydı, gidip dersinden istifâde eder, ölünceye kadar hizmetçilik ederdim. Kimseye nasîb olmıyan nûrları ile kalbimi aydınlatmağa çalışırdım. Bedenim uzakta, gönlüm ise, onunla oradadır. Bu fakîri, huzûrunda bulunan temiz talebesi gibi kabûl buyurmasını ve mukaddes nûrlarından rûhuma ışık salmasını yalvarırım ve benim için de mübârek elini öp!" dedi." deyip, İmâmın bir daha elini öptü. Vedâ edip ayrılırken de; "Belh şehrindeki azîzler, kendilerine, yüksek hakîkatleri bildiren mektuplarınızdan göndermenizi istirhâm ettiler." dedi. Bunun üzerine İmâm-ı Rabbânî bir mektup yazıp, diğer birkaç mektupla berâber verdi.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerinin meşhûrlarından olan Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatmıştır: "Bir gün Hazret-i İmâm'ın huzûrunda oturuyordum. Onlar mârifetleri yazıyordu. Âniden bevl sıkıştırması sebebiyle kalkıp helâya gitti. Fakat hemen süratle dışarı çıktı. Böyle süratle helâya girip, hemen aceleyle dışarı çıkmalarına hayret ettim. "Bunun sebebi nedir?" dedim. Helâdan çıkar çıkmaz su ibriğini istedi ve sol elinin baş parmağının tırnağını yıkadı ve oğaladı. Sonra tekrar helâya girdi. Bir müddet sonra çıkınca buyurdu ki: "Bevl sıkıştırdı, acele ile helâya girdim ve oturdum. Gözüm tırnağımın üzerine gitti. Üzerinde siyah bir nokta vardı. Kalem yazıyor mu diye kontrol etmek için bunu yapmıştım. Hâlbuki, o nokta Kur'ân-ı kerîmin harflerini yazarken kullanılırdı. Orada oturmağı doğru görmedim ve edeb dışı buldum. Bevl sıkıştırmasından dolayı sıkıntı çektimse de, bu sıkıntı bir edebi terketmenin vereceği sıkıntının yanında çok az geldi. Dışarı çıktım. O siyah noktayı yıkadım ve tekrar içeri girdim."

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin fıkıh meselelerinde ilmi çoktu ve her meseleye ânında cevap verebilecek bir derecedeydi. Usûl-i fıkıhta da tam bir mahâret sâhibiydi. Fakat ihtiyâtının çokluğundan, çoğu zaman kıymetli fıkıh kitaplarına başvururdu. Seferde ve hazarda bâzı kıymetli fıkıh kitaplarını yanında bulundururdu. Onların bütün gayreti, müftâbih yâni fıkıh âlimlerinin üzerinde ittifak ettikleri fetvâlara, dâimâ uymaktı. Bâzı fıkıh âlimlerinin câiz dediği, bâzılarının mekrûh dediği bir işte, o kerâhet tarafını tercih eder ve o işi yapmazdı. "Bir meselenin yapılmasında ve yapılmamasında, helâl ve haram olmasında ihtilâf olursa, yapılmaması ve haram tarafını tercih etmeği mümkün olduğu kadar elden kaçırmamalıdır." buyururdu.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin eski talebelerinden seyyid bir zât şöyle anlatmıştır: "İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin birâderi, Sürûnç beldesindeydi. Ona bir mektup yazıp huzûruna gelmesini istemişti. Mektubu götürmek için beni vazifelendirdi. Yola çıkarken selâmetle gitmem için duâ edip Fâtiha okudu ve bana buyurdu ki: "Yolda "Kureyş sûresini" çok oku ki tehlikelerden korunasın. Şâyet yolda müşkil bir iş ile karşılaşırsan bizi hatırla!" Gitmek üzere yola çıktım. Yanımda iki kişi daha vardı. Sürûnç'a iki menzillik yol kalmıştı. Fakat önümüzde dehşetli bir çöl vardı. Bu çölde iken bir ara, yanımdakilerden ayrılıp biraz uzağa gittim. Abdest tâzeledim ve iki rekat namaz kılmak üzere namaza duracaktım. Bu sırada karşıma birden bire korkunç bir arslan çıkıverdi. Bana doğru yaklaşıyordu. Hemen hocam İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin; "Bir müşkil ile karşılaşırsan beni hatırla!" emri hatırıma geldi. Kendi kendime; "Ey hocam! Allahü teâlânın izniyle imdâdıma yetiş, beni bu yırtıcı arslanın pençesinden kurtar!" dedim. Daha ben sözümü bitirmeden İmâm-ı Rabbânî hazretleri gözüküverdi ve arslana, benden uzaklaşması için, eliyle işâret etti. Arslan kaçarak uzaklaşıp gitti. Bu hâdiseyi yanımdaki arkadaşlar da gördü. Bana; "Böyle bir anda imdâdına yetişen bu büyük zât kimdir?" dediklerinde; "İmâm-ı Rabbânî hazretleridir." dedim. Onlar da bu hâdise üzerine, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini çok sevenlerden oldular."

Şeyh Muhammed'in İsfehan'dan gelirken yolculukta atından heybesi düşmüştü. Farkına varınca, atını kâfiledekilere bırakıp heybeyi aramak için kâfileden ayrıldı. Şuraya da, buraya da bakayım diyerek ararken aradan çok zaman geçti. Kâfile gözden kayboldu. Kâfileden uzak kaldı. Çöl ve dağdan başka hiçbir şey göremiyordu. Yolu kaybedip şaşkın, perişân bir hâlde, çâresizlik içinde ağlayarak etrafta koşuyordu. Fakat kâfileden bir eser göremiyordu.

"Buralarda ölüp gideceğim, yolumu şaşırdım." diye düşünüyordu. Sonra bir suyun başına oturup abdest aldı. Tam bir yalvarışla duâ edip, hocası İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin imdâdına yetişmesini istedi. O anda İmâm-ı Rabbânî hazretleri bir at üzerinde karşısına çıkıverdi. Yanına yaklaşıp durdu ve; "Elini ver!" buyurarak elinden tutup onu atın terkisine bindirdi. Sonra atı süratle sürüp, aradığı kâfileye yaklaştı. O, kâfileyi uzaktan görünce attan indirip; "Hadi git!" buyurdu. Kâfileye ulaştı. İmâm-ı Rabbânî hazretleri gözden kayboldu, bir daha göremedi.

Serhend kâdılarından birinin oğlu, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetinde bulunanlardan ve sevenlerindendi. Bu genç bir defâsında çok ağır bir hastalığa yakalandı. Tabibler hastalığına devâ bulamadılar. Bunun üzerine İmâm-ı Rabbânî hazretlerine bir mektup yazıp, yalvararak, içinde bulunduğu şiddetli hastalıktan kurtulması için duâ istedi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri mektubuna cevap yazıp; "Biz seni himâyemize aldık, bu hastalıktan kurtulacaksın. Hatırını hoş tut." buyurdu. O genç İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin teveccühü ve duâsı bereketiyle, hastalıktan kurtulup sıhhate kavuştu. Sonra tekrar sohbetine devâm etmeye başladı. Bu hastalıktan kurtulduktan sonra hâlini zevk ve şevkle anlatıp, bağlılığını dile getirdi.

İmâm-ıRabbânî hazretlerinin eski talebelerinden biri şöyle anlatmıştır: "Küçüklüğümde Kur'ân-ı kerîmi ezberleyip hâfız olmuştum. Sonra Serhend'den İlâhâbâd'a gittim. Zamanla işe dalıp ezberimi unuttum. Bende hâfızlık kalmadı ve bu hal üzere aradan birkaç yıl geçti. Sonra memleketim Serhend'e döndüm. Bu sırada Ramazân-ı şerîf ayı idi. Serhend'e geldiğimde İmâm-ı Rabbânî hazretleriyle görüşünce bana; "Hâfız! Terâvih namazını, hatim ile kıldır!" buyurdu. Kur'ân-ı kerîmin ezberimde kalmadığını, hâfızlığımı kaybettiğimi söyledim. Fakat; "Okuyacaksın!" buyurdu. Üç defâ hâlimi arzedip; "Bende hâfızlık kalmadı." dedimse de kabûl etmediler. Çâresiz emre uydum. Terâvih namazını kıldırmak üzere imâm oldum. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin himmeti ve emirlerinin bereketi ile, unuttuğum hâlde ilk gün yirmi bir cüz'ü ezberden okumak sûretiyle terâvih kıldırdım. İmâm-ı Rabbânî hazretleri kıyamda dinledi. Diğer cemâat uzun müddet kıyamda durmaya güç yetiremedi. İkinci gün terâvihde hatmi tamamladım. Bende hâfızlık kalmadığı hâlde böyle okuyabilmem, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin bereketi ile idi."

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin yakın talebelerinden, Şehzâde Veliahd'ın hocası Mîrek Şeyh şöyle anlatmıştır: "Ben önceleri İmâm-ı Rabbânî hazretlerini sevenlerden değildim. Çünkü, "Kendini hazret-i Ebû Bekr'den üstün görüyor." diye bir iftirâ yayılmıştı. Bu sıralarda Hindistan'a gitmiştim. Serhend şehrine varınca eski dostlarımdan biriyle karşılaştım. Bu arkadaşım önceden çok kötü bir insandı. Fakat bu defâ onu çok iyi ve üstün bir hâlde, takvâ sâhibi gördüm. Yüzünde bir nûr vardı. "Sen böyle değildin bu hâl nedir?" dedim. Cevap olarak; "Ben İmâm-ıRabbânî hazretlerinin hizmetine ve sohbetine girdim, devamlı huzûrundayım. Onun sohbetinin bereketi ile bu nîmete kavuştum." dedi. Bunun üzerine ben ona; "Senin bahsettiğin zât kendinin hazret-i Ebû Bekr'den üstün olduğunu yazmış. Onun sohbetinin tesir ve faydası olur mu?" dedim. Arkadaşım ben böyle deyince; "Aslâ! Binlerce aslâ! Bilmeden, anlamadan inkâr etme! O yeryüzünün kutbudur. Eğer sen onu görüp sohbetine kavuşsaydın, hakkında söylenilen bu iftirânın asılsız olduğunu anlardın." dedi. Fakat bendeki şüphenin çokluğu sebebiyle; "Görmek istemiyorum." dedim. Arkadaşım bana İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûruna gidip onu görmem için çok ısrar etti. Mutlakâ görmemi ve bu yanlış düşünceden kurtulmamı istiyordu. Bu ısrar üzerine İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûruna gitmeye karar verip kendi kendime; "Eğer şu üç şeyden bahsedip beni iknâ ederse onu sevenlerden olurum." dedim. Kendi kendime cevâbını almak üzere hazırladığım üç suâlden birincisi, hakkında kendini hazret-i Ebû Bekr'den üstün görüyor diye söylenilen iftirâya cevap vermesi, hemen bu mevzûyu açıp bu hususta benim şüphelerimi giderip tam iknâ etmesi idi. İkincisi; benim babam ve dedelerimden bahsetmesi, üçüncüsü de HâceHâvend Mahmûd'dan anlatması idi. Bu karardan sonra arkadaşımla berâber, İmâm-ı

Rabbânî hazretlerinin huzûruna gittik. Onu uzaktan görür görmez bütün âzâlarım heybet ve dehşete kapıldı. Kalbim ona tutuluverdi. Korkarak ve titreyerek huzûruna yaklaştım. Oturmamıza izin verdi. Oturduktan sonra yastığının altından bir mektup çıkarıp benim elime verdi. Sonra verdiği bu mektubu okuyup öyle bir îzâh yaptı ki, hakkında yapılan ve kendini hazret-i Ebû Bekr'den üstün görüyor diyenlerin iftirâlarına cevap verip açıkladı. Benim bu hususta artık hiç şüphem kalmadı. Bundan sonra zihnimde tuttuğum ikinci meseleye geçip; "Mevlânâ Mîrek! Senin baban şöyle şöyle bir zât, deden de şöyle şöyle bir zât ve senin ecdâdının şerefi şöyledir." diyerek medhetti. Ayrılmak üzere kalktığımızda vedâ ederken, üçüncü olarak tuttuğum Hâce Hâvend Mahmûd'dan bahsetmedi diye geçti. Tam bu sırada yüzünü bana dönüp; "Hâce Hâvend bizim Pîrzâdemizdir ve cezbe sâhibidir." buyurdu. Bir sohbetinde bu üç kerâmetini gördüm."

Yine Cân Muhammed Celenderî, Acîn'de görüştüğü o seyyid zâta şöyle anlatmıştır: "İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin yanında talebe iken, bir gün akşama doğru İmâm-ı Rabbânî hazretleri bana; "Sana bir iş söylesem yapar mısın?" buyurdu. "Canım fedâ olsun yapmaz olur muyum!" dedim. Bunun üzerine benim elime yazılı bir kâğıt verdi ve buyurdu ki: "HafızRahne'nin bahçesine git, orada bir grup derviş oturuyor. Onların yanına var. Aralarından güzel yüzlü bir dervişin onlardan geride bulunduğunu göreceksin. Bu dervişin yanına git, ona bizim duâ ettiğimizi söyle. Bu kâğıdı ona ver ve buraya gelmesini bildir." Emri üzerine derhâl söylediği yere gittim. Târif ettiği şekilde dervişlerden bir cemâat ve bu cemâatten biraz geride oturan güzel yüzlü bir derviş gördüm. O da beni gördü ve görür görmez bana; "Seni İmâm-ı Rabbânî hazretleri mi gönderdi?" dedi. Evet deyip elimdeki kâğıdı verdim. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin duâ ettiğini ve çağırdığını söyledim. Ben böyle deyince kalkıp, benimle yola koyuldu.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûruna girdiğimizde bir köşede oturuyordu. Çağırıp geldiğim zât da başka yere oturdu. Bu sırada İmâm-ı Rabbânî hazretleri kahve getirmemi söyledi. Hemen koşarak dergâhtaki kahve pişirilen yere gittim. Kahveyi alıp getirdim. Önce İmâm-ı Rabbânî hazretlerine sundum. "Ona götür." buyurarak misâfire vermemi istedi. Ona götürmek üzere yüzümü o tarafa döndüm. Onu da İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sûretinde gördüm. Bu sefer o, önce İmâm-ı Rabbânî hazretlerine götürmemi söyledi. Dönüp baktım, İmâm-ı Rabbânî hazretleri yerinde oturuyordu. Huzûruna çağırıp geldiğim derviş, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinden beni sordu. O da; "Bu Celender'dendir. İsmi, Cân Muhammed'dir" dedi. Bunun üzerine o derviş; "Babası bizim tanıdıklarımızdandır. Bunu hangi tarîkatta yetiştiriyorsunuz?" deyince; "Kâdiriyye silsilesinden" buyurdu. Bunun üzerine o zât; "Allahü teâlâya hamd olsun. Onu Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'ye kavuştururuz." dedi. Bu sırada İmâm-ı Rabbânî hazretleri dışarı çıkmak üzere kalktı ve benden bir ibrik su istedi. Hemen hazırladım. Dışarı çıktığında bana kutup yıldızını göstererek; "Cân Muhammed! Kutup yıldızını biliyor musun?Bu mudur değil midir? Dikkatli bak!" buyurdu. Dikkatli baktım kutup yıldızından, üzerinde siyah hırka bulunan bir zât çıktı ve ok gibi bir anda yanımıza geldi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri bana, "Huzûruna yaklaş! O, Abdülkâdir-i Geylânî'dir! Ona intisâb et, bağlan." dedi. Bu emre uyarak hemen huzûruna yaklaştım, benim kendisine intisâbımı (talebeliğimi) kabûl etti. Sonra tekrar kutup yıldızına doğru gidip kayboldu. Bu sırada İmâm-ı Rabbânî hazretleri, abdest aldıktan sonra mescide girdi. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin beni göndererek çağırdığı derviş de yanımdaydı. Bana; "Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini gördün mü?" dedi. Ben de "Evet" dedim."

Bu hâdiseyi Cân Muhammed Celenderî'den naklen anlatan seyyid zât şöyle anlatır: "Ben bunları Cân Muhammed Celenderî'den dinledikten sonra ona dedim ki: "Bu kadar kıymetli şeylere kavuştuktan sonra neden ticârete dalıp da dergâhtan uzak kaldın?" O da bana; "Acâib bir hikâyedir. Ben, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûrunda talebe iken akrabâlarım gelip, beni götürmek istediler. "Buna müsâade et, biz bunu kethudâ (ticâret reisi) yapacağız" diye ısrar ettiler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri bana; "Git kethudâ ol" buyurdu. Ben ayrılıp

gidemedim. Yakınlarım tekrar gelip, ısrarla beni istediler. "Git" buyurdu. Ben yine gidemedim. Akrabâlarım kalabalık bir hâlde tekrar geldiler, beni götürmek için ısrar ettiler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu hâlden rahatsız oldu. Bir gün bir şey yiyordu. Kendi ağzından yediği şeyin bir parçasını koparıp benim ağzıma verdi. Onu ağzıma alır almaz hâlim değişdi. Dünyâ işlerini düşünür hâle dönmüştüm. Bu sefer çâresiz beni götürmek için gelip ısrar eden akrabâlarımla gittim. Ticârete başlayıp, kethudâ oldum. Bundan sonra ticâretle uğraştım. Fakat hocam İmâm-ı Rabbânî hazretlerini unutmadım. Ona bağlılığımı kesmedim. Her ne zaman buraya gelsem, ziyâret edip görüşürüm, sohbetinde bulunurum" dedi."

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerindenMevlânâ Muhammed Emîn, bir gün, hocasına şöyle arzetti: "Nevâbşîr Hâce, asîl ve şerefli bir âileye mensubtur. Babası ve dedeleri evliyâdandı. Fakat Nevâbşîr Hâce çok içki içiyor ve haram işlerle meşgûl oluyor. Islâhı için bir teveccüh buyurunuz. Bu bir komutandır. Eğer tövbe etmek nasîb olursa onun sebebiyle askerlerden pekçok kimse de kurtulur, sâlih kimselerden olurlar." Bunu arzedince İmâm-ı Rabbânî hazretleri sükût etti. Yine bir defâ aynı şey arzedilince İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyurdu ki: "Ey Mevlânâ Muhammed! Nevâbşîr Hâce'nin hâline teveccüh ettim. Onu haramlar ve günahlar içinde gördüm. Onu bu kötü hâlden kurtarmak için çok teveccüh ettim, uğraştım. Elim ona ulaşmadı. Fakat sonunda onu kendimize çekeceğiz." buyurdu. Aradan uzun zaman geçti. Hakkında böyle buyurduğu o kimse, içki içmeyi ve haramları terkedip tövbe etti. Sonra ibâdet ve tâatla meşgûl oldu.

Bu zât bir defâsında Serhend şehrinden başka bir şehre gitmişti. Serhend'e dönüşünde hastalanıp vefât etti. Oğulları onu İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin türbesi yanında bir yere defnettiler. Böylece İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin; "Sonunda biz onu yanımıza çekeceğiz." buyurmasının hikmeti anlaşıldı."

Birgün İmâm-ı Rabbânî hazretleri hastalanmıştı. Hastalığı sırasında yemek için on bir tâne üzüm istedi. Hizmetçi üzümleri getirince, İmâm-ı Rabbânî hazretleri murâkabeye daldı.Bir müddet sonra başını kaldırıp; "Çok garib bir hâl gördüm. Bu üzümleri önüme koydukları zaman, hepsinin, Allahü teâlâya münâcaat ettiklerini, yalvardıklarını işittim. Allahü teâlâ üzümlerin münâcaatını kabûl etti ve hastalıktan kurtulmağı bunları yemeğe bağlı kıldı." buyurdu. Bu üzümlerden birkaç tâne yeyince hastalıktan eser kalmadı. Geri kalan üzümleri de sakladı. Bir müddet sonra küçük oğlu hastalandı. Bu hastalığa dayanamayacak bir hâl alınca o üzümleri yedirdiler. Onun da hastalığı geçti."

Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatmıştır: "Seyyidlerden bir genç, medresede talebe idi. Onunla arkadaşlık ederdik. Bir gün ağlayarak yanıma geldi ve başından geçen bir hâdiseyi anlattı. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin büyük bir kerâmetini görmüştü. Dedi ki: "Hazret-i Ali'ye karşı savaşanları, hele hazret-i Muâviye'yi sevmezdim. Bir gece senin üstâdın İmâm-ı Rabbânî'nin **Mektûbât**'ını okuyordum. Okuduğum yerde; "İmâm-ı Enes bin Mâlik buyurdu ki: "Hazret-i Muâviye'yi, sevmemek onu kötülemek, hazret-i Ebû Bekr'i ve hazret-i Ömer'i sevmemek bunları kötülemek gibidir. Ona söğene, bunlara söğene verilen cezâyı vermek lâzımdır." yazılı idi. Bunu okuyunca, canım sıkıldı ve yerinde olmayan bir yazıyı buraya yazmış dedim. **Mektûbât**'ı yere attım. Yatağıma uzandım. Uyudum. Rüyâmda, senin o büyük üstâdın öfkeli ve kızgın bir hâlde yanıma geldi. İki mübârek elleri ile kulaklarımı çekti ve; "Ey câhil çocuk! Sen bizim yazdığımızı beğenmiyorsun ve kitabımızı fırlatıp, yere atıyorsun. Benim yazımı okuyunca şaşaladın ve inanmadın. Ama gel, seni bir zâta götüreyim de gör! Resûlullah efendimizin eshâbını sevmediğin için, aldandığını ondan işit." buyurdu. Beni çekerek, bir bahçeye götürdü ve kapısında bırakıp kendisi yalnızca ilerledi. Uzak'ta görünen büyük bir odaya doğru yürüdü. Orada nûr yüzlü, büyük bir zât oturuyordu. Çekinerek ve saygı ile o zâta selâm verdi. Önünde diz çöküp oturdu. Ona bir şeyler söylüyor, beni gösteriyordu." Uzaktan bana bakışlarından benden bahsettiği anlaşılıyordu. Biraz sonra senin o yüksek üstâdın İmâm-ı Rabbânî, kalktı. Beni çağırdı. "Bu oturan zât, hazret-i Ali'dir. İyi dinle! Bak ne buyuruyor." dedi. Yanlarına gidip, selâm verdim. "Sakın, sakın! Resûlullah

efendimizin eshâbına karşı, kalbinde bir dargınlık bulundurma! O büyüklerden hiçbirini, aslâ kötüleme. Aramızda muhârebe şeklinde görünen işlerimizin, hangi iyi niyetlerle yapıldığını, biz ve o kardeşlerimiz biliriz!" dedi. Senin yüksek hocanın adını söyleyerek; "Bu zâtın yazılarına da sakın karşı gelme!" buyurdu. Bu nasîhatı dinledikten sonra, kalbimi yokladım. Bu hususdaki tereddüdün ve soğukluğun, kalbimden çıkmadığını gördüm. Bu hâlimi hemen anladı. Öfkelendi. Senin yüksek hocana bakarak; "Bunun gönlü daha temizlenmedi. Suratına bir tokat indir!" dedi. Şeyh hazretleri, yüzüme kuvvetli bir tokat indirdi. Tokadı yiyince, kendi kendime; "Bunu sevdiğim için onlara düşmanlık etmiştim. Hâlbuki kendisi onlara düşmanlığımdan bu kadar çok incinmektedir. Bu hâlden vazgeçmeliyim!" dedim. Kalbimi yokladım. Düşmanlık, kırgınlık kalmamış, tertemiz buldum. O anda uyandım. Şimdi de kalbim o kinden temizlenmiştir. O rüyânın, o sözlerin tadı, beni başka hâle soktu. Kalbimde Allah'tan başka hiçbir şeyin sevgisi kalmadı. Senin yüksek hocan İmâm-ı Rabbânî'ye ve onun yazdıklarındaki mârifete inancım iyice arttı."

Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatmıştır: "İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin makbûl talebelerinden olan, yüksek yaradılışlı bir azîzden işittim, şöyle buyurdu: "Mühim bir iş için Lâhor şehrinden, Burhânpûr'a gitmiştim. Serhend'e gelip, hazret-i İmâm'ın ellerini öpmekle şereflendiğim zaman hastalandım. Gideyim mi, kalayım mı diye tereddüd ediyorum. İmâm-ı Rabbânî hazretleri; "Çok mühim bir işin var, muhakkak gitmelisin, inşâallah hayırlısı olur." buyurdu. Emirlerine uyarak yola çıktım. İki üç konak gidince hastalığım arttı. Bir gece böyle devâm etti. Bu hastalığın şiddetli zamânında kendi kendime; "Onlar bana; "Gidin bunda hayır vardır" buyurdu dedim."Hâlbuki hastalığım çok arttı. Bu düşünceden sonra bu hastalığın ateşi ve sıkıntısı esnâsında, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini rüyâda gördüm. "Hiç üzülme, şifâ bulacaksın yola devâm et." buyurdu. Sabah olunca, hastalık tamâmen geçti. Delhi'ye gelince, orada bir dostum bana Hâre (bir şehir) helvası ikrâm etti. Bunu yiyince, yeniden hastalandım. Yatağa düştüm ve İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin kerem ve teveccühüne kavuşmak için yalvarmağa başladım. İki gün geçmeden, hazret-i İmâm'ın huzûrunda bulunan, eski ve samîmi dostlarımdan biri, âniden kapıdan içeri girdi. "Hayırdır inşâallah." dedim. Dedi ki: "Beni İmâm-ı Rabbânî hazretleri gönderdi. "Git, filân dostunun yanında bulun, şimdi ağır hastadır, senin gibi işten, hâlden anlayana çok ihtiyâcı olup, berâber bulunursunuz." buyurdu. "Senin yanına gelmek üzere yola çıkacağım sırada bir torba şifâlı ot isteyip sana getirmem için bana verdi. İşte getirdim." Ben dedim ki: "Bu otları İmâm-ı Rabbânî hazretleri benim hastalığımın iyileşmesi için ilâc olarak göndermiştir. Bu otları ezip, suyunu içmeliyim." Doktorlar; "Sıtmanın şiddetli zamânında, tatlı ve soğuk yenmez, içilmez." deyip, beni bu işten men etmek istediler. Ben onlara; "İmâm-ı Rabbânî hazretleri bunları benim için gönderdi içeceğim." dedim. İster istemez o otları ezip şerbet yaptılar. İçer içmez, hastalığımın hafiflediğini anladım. Ertesi gün kalan otların da suyunu çıkarıp içince büsbütün kurtuldum. Orada bulunanlar, bu hâdise üzerine hayretler içerisinde kaldılar ve İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin büyüklüğünü anladılar."

O zamânın sultânının üçüncü oğlu, diğer kardeşlerinden çok daha olgun ve aralarında seçkin bir durumdaydı. Babasına isyân etmişti. Bir taraftan babası, bir taraftan da bu oğlu, kuvvetli ordularla birbirlerine hücûm ettiler. Şiddetli bir harb başladı. Babasının tarafında bulunup, en mühim işleri yürüten büyük bir kumandan, bu harb sırasında sultânın oğlunun tarafına geçti. Diğer kumandanlar da bu düşüncede idiler. Bu şehzâde, velîlerin ve âlimlerin sevgisini kazanmıştı. İslâmiyetin yayılmasına gayret ve müslümanları himâye ediyordu. Zamânın evliyâsının büyüklerinden bir kısmı, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine mektup yazıp; "Delhi'de bulunan velîler ile büyükler keşf ve vâkıalarla gâlibiyetin ve nusretin şehzâde tarafında olduğunu görüyorlar. Hazretiniz bu hususda ne buyururlar" dediler: İmâm-ı Rabbânî hazretleri cevâbında; "Harb meydanındaki vaziyetin bunun aksi olduğunu anlıyorum, fakat sonunda şehzâdenin kazanacağını tamâmen görüyorum." buyurdu. Buyurdukları gibi oldu. Bir müddet kadar diğerleri devleti idâre edip, sonra Allahü teâlâ kardeşler arasında sultanlığı

ona (Şâh Cihân bin Cihângir'e) nasîb etti. Babasının vekîli olarak onun makâmına geçti. Allahü teâlâ, bu sultâna Hindistan'ı adâlet ve ihsânla dolduran bir pâdişâhlık nasîb eyledi. Bu pâdişâh sâyesinde memleket başka nizâma girdi. Ârifler ve âlimler bambaşka hürmet gördüler. Dîne üstün hizmetler yapıldı.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri 1615 (H.1024) senesinde, elli üç yaşlarında iken, talebelerinden çok sevdiklerine; "Benim ömrüm ve hayatım hakkındaki kazâ-yı mübremin altmış üç sene olduğunu ilhâm ile bana bildirdiler." buyurdu. Ve buna çok sevindi. Çünkü Peygamber efendimize tâbi olmasının çokluğu, yaş bakımından da uymakla belli oluyordu. Aynı zamanda bu hususta hazret-i Ebû Bekr'e, hazret-i Ömer'e ve hazret-i Ali'ye de uymuş oluyordu.

1623 (H.1032) senesinde Ecmîr'de iken; "Vefât etmemin yakın olduğuna dâir işâretler, alâmetler görülmeğe başladı." buyurdu. Serhend'de bulunan kıymetli oğullarına mektup yazıp; "Ömrümüzün sona ermesi yakındır." buyurdu. Babalarının hasreti ve ayrılığı ile yanan, evliyânın gözlerinin nûru kıymetli oğulları, bu mektubu alınca, babalarının bulunduğu yere hareket ettiler. Huzûruna kavuşunca, bir gün, bu yüksek oğullarını husûsî odaya çağırdı. Buyurdu ki: "Kıymetli oğullarım, bu dünyâya hiçbir şekilde nazarım ve bağlılığım kalmadı. Öbür dünyâya gitmek îcâb ediyor, gitme ve yolculuk alâmetleri görünmeğe başladı."

Muhammed Hâşim-i Keşmî demiştir ki: "Oğulları odadan çıkınca, kalblerindeki sıkıntıyı ve ölçülemeyen üzüntüyü, bu fakîr gördüm. Her birinin ağlamaktan boğazı tıkanıyordu. Böyle olduklarını görünce, kendilerine ne için bu kadar ağladıklarını sordum. Babaları İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin vefâtının yakın olduğunu açıklaması üzerine sebebini öğrendim. Fakat İmâm-ı Rabbânî hazretleri, bu haberden oğullarının çok üzgün olduğunu, kalblerindeki sıkıntı ve darlığı görünce, aynı zamanda kendisine daha bir yıldan çok yaşayacakları bildirilince, tekrar oğullarını çağırdılar ve; "Bir takım işleri tamamlamak için daha bir müddet yaşayacağımızı bildirdiler." buyurdu. Bunun üzerine iki kardeş çok sevindi. Sonra bu hâdiseyi bana anlattılar. Bununla berâber, bu fakîrin gözyaşlarının aktığı rahneleri (çukurları) açmış oldular. Fakat, bu müjdelerinden, kıymetli oğulları ve bu kalbi yaralı âşık, uzun yıllar yaşayacaklarını ümid ettik."

İmâm-ı Rabbânî hazretleri o günlerde, Hâce Muînüddîn Çeştî hazretlerinin mezârını ziyârete gitti. Bir müddet kalblerine murâkabe ederek oturdu. Kalkınca, buyurdu ki: "Hazret-i Hâce çok iltifât edip, çok şefkat gösterdiler. Kendi husûsî bereketlerinden ziyâfetler verdiler. Konuştuk ve çok sırlar açıklandı. Konuşulanlardan biri şudur: Buyurdu ki: "Bu asker arasında bulunmaktan kurtulmağa çalışmayınız. Kendinizi Allahü teâlânın rızâsına bırakınız." Bu arada o mezarda hizmet gören türbedârlar gelip, İmâm-ı Rabbânî

hazretlerinin elini öpmekle şereflendiler.

Muînüddîn Çeştî hazretlerinin kabrinin örtüsünü her sene değiştirip, eskisini evliyânın büyüklerinden birine gönderirlerdi. Yâhud da zamânın pâdişâhına verirler, o da kıymetli inci ve mücevherât gibi, bir sandıkta, teberrüken saklardı. O gün, o mezarın örtüsünü değiştirdiler ve eskisini İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûruna getirip, buna en çok lâyık olan sizsiniz diyerek takdîm ettiler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri tam bir edeble kabûl etti. Örtüyü hizmetçilerine verip, kalbden soğuk bir ah çekdi ve; "Hazret-i Hâce'ye bundan daha yakın bir libâs, bir örtü yoktur. Bunu saklayın, bana kefen olsun" buyurdu.

İmâm-ı Rabbânî hazretleriEcmîr seferinden Serhend'e dönünce, artık evinde inzivâya çekildi. Bir müddet, beş vakit namaz ve Cumâ namazı hâriç, evden dışarı çıkmadı. Nûr ve esrâr menbaı olan husûsî odasına; Muhammed Hâşim-i Keşmî'den, yüksek oğullarından, talebelerinden ve hizmetçilerinden iki üç kişi hâriç, başkalarının girmesi çok nâdir oluyordu. Halveti seçtiği günlerden bir gün, soğuk bir nefes çekip; "Şeyhülislâm'ın (Ebû Ali Dekkâk'ın) meşrebi çok yükselince, meclisinde insan kalmadı." sözünü söyledi. Burada olduğu gibi,

ömrünün sonuna doğru, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin meşrebi de o kadar yüksek oldu ki, talebelerinin en yüksekleri bile onun yanında mektebe yeni başlayan küçük çocuklar gibi kalıyorlardı.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerinden biri şöyle anlatmıştır: "İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin ömrünün son günlerinde, hasta olduğu sırada huzûruna çıkıp, birkaç günlüğüne memleketime gidip gelmek için izin istedim. "Birkaç gün dur!" buyurdu. Sonra tekrar arzedip; "Hemen gidip, döneceğim." dedim. "Birkaç gün sabret!" buyurdu. Fakat; "Gidip en kısa zamanda huzûrunuza döneceğim." deyince, izin verdi ve: "Sen nerede, biz nerede, ilkbahar nerede?" mısra'ını okudu. Bu sözünden birkaç gün sonra vefât etti.

Bunun gibi, husûsî mahremleri ve onlara çok yakın olanlar; bu günlerde İmâm-ı Rabbânî hazretlerine inzivâ ve insanlardan uzak kalmalarına temasla; "Çoluk-çocuğunuzdan ve bütün insanlardan ayrılmanızın, uzlete çekilmenizin sebebi nedir?" diye sorunca, cevâbında; "Bu dünyâdan göçmemi çok yakın görüyorum. İş böyle olunca, tamâmen inzivâ ve ayrılığı tercih edip, dâimâ istigfâr ediyorum, af diliyorum. Bunları zarûrî görüyorum. Bütün vakitlerimi ve nefeslerimi, zâhirî ve bâtınî ibâdetlerle geçirmeyi elzem buluyorum. Bu da ancak, insanlardan ayrılmak ve yalnız kalmakla ele geçer. Bunun için beni bırakınız, benden ayrılınız ve beni Allahü teâlâya ısmarlayınız." buyurdu.

Yine bugünlerde, kendi evinin aralığında (holünde) istirahat ederken, âniden; "İki üç ay sonra biz bu evde olmayız" buyurdu. Orada bulunanlar; "Husûsî odanızda mı bulunacaksınız?" diye arzettiler. Buyurdu ki: "Orada da olmayacağım." "Ya nerede olacaksınız?" diye sordular. "Bu yerlerden hiçbirinde olmam. Bakalım ne olur?" buyurup, yollarının îcâbı açık söylemedi.

Bu arada çok sadaka verdi ve büyük hayırlar yaptı. Esrar mahremlerinden, yakınlarından biri, bu sadaka ve hayratlarının çokluğunu görünce; "Bütün bu hayratlar, belâların giderilmesi için midir?" diye sordu. Buyurdu ki: "Hayır, belki de kavuşmak şevki ile bunları yapıyorum. Ve şu beyti okuyup gözlerinden sevinç gözyaşları döküldü:

"Vuslat günüdür sırdaşım âleme kucak açayım,
Bu devletin, bu nîmetin sevinçlerini saçayım."

Muharrem ayının on ikinci günü buyurdu ki: "Bana bu dünyâdan öbür dünyâya gitmeme kırk veya elli gün kaldığını bildirdiler. Mezârımı da gösterdiler." Bu sözleri dinleyenler üzüldüler ve şaşa kaldılar. Ciğerlerindeki yara yeniden tâzelendi. O günlerde, oğlu Muhammed Saîd birgün, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini ağlarken gördü. Sebebini sordu. Cevâbında; "Allahü teâlâya kavuşmanın sevinci ile ağlıyorum." buyurdu. Yine oğlu; "Allahü teâlâ, bu işi, bu dünyâda çok sevdiklerinin isteğine bırakır. Mâdem ki, siz bu kadar çok istiyorsunuz, elbette gidersiniz." diye arz etti. Bu sözü söyleyen oğullarında bir değişme gördü ve buyurdu ki: "Muhammed Sa'îd! Allahü teâlânın gayretine dokunuyorsun." Oğlu; "Kendi hâlime üzülüyorum." dedi ve gâyet samîmî bir beyânla, derd ve elem dolu kalbini dışarı vururcasına; "Ey gönlümün sürûru babacığım! Bize yaptığınız bu şefkatsızlık ve acımasızlık nedendir?" diye arz etti. Bunun üzerine; "Allahü teâlâ sizden sevgilidir. Ayrıca bizim size şefkat ve yardımlarımız, vefât ettikten sonra, bu dünyâdakinden daha çok olacaktır. Çünkü bu dünyâda, insanlık îcâbı bâzan ister istemez yardım ve teveccüh tam olmuyor. Hâlbuki öldükten sonra, beşerî sıfatlardan tamâmen ayrılma vardır." buyurdu. Bunu söylediği günden îtibâren, o günleri saymağa başladılar. Şöyle ki, Safer ayının yirmi ikinci gecesi kalbleri hasta eshâbına; "Bugün söylediğim günlerin kırkıncı günü geçmiş oluyor. Bakalım bu yedi-sekiz günde ne zuhûr eder" buyurdu. Yine oğullarına buyurdu ki: "Şu arada hâsıl olan birkaç günlük sıhhatte, Allahü teâlâ, Habîbine tâbi olan bir insanda bulunabilecek bütün kemâlâtı bana ihsân eyledi." Oğullarının bu sözlerden kalbleri parçalandı. Çünkü, bu sözlerde hazret-i Ebû Bekr Sıddîk-i Ekber'in; **"Bu gün dîninizi tamam eyledim."** âyet-i kerîmesi gelince kalblerine gelen, yâni Peygamber efendimiz vefât edecektir, ilhâmından bir işâret

bulunduğunu anladılar.

Mısra:

"Senin misk zülfünden, ayrılık gecesinin kokusu geliyor."

Safer ayının yirmi üçü Perşembe günü, dervişlere, kendi mübârek elleriyle elbiselerini taksim etti. Kendi üzerinde pamuklu, sıcak tutan bir elbise bulunmadığı için, havanın soğukluğu tesir edip, tekrar sıtma hastalığına tutuldu ve tekrar yatağa düştü. Peygamber efendimiz hastalıktan kurtulup, az bir zaman sonra tekrar hasta olmuşlar ve vefât eylemişlerdi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, bu hususta da ittibâ'ı (uymayı) kaçırmadı. Bu hastalıktan evvel hizmetçilerinden birine; "Mangal için şu kadar liralık kömür al!" buyurdu.Biraz sonra tekrar yanına çağırarak; "Söylediğimin yarısı tutarında kömür al, çünkü bir ses kalbime, o kömürleri yakacak kadar zaman kalmadı diyor." buyurdu. Kömürün bir kısmını kendisi için ayırtıp, diğerini çocuklarına gönderdi. Kendisine ayrılmış olan miktar, vefât ettiği gün tamâmen bitmişti. Bu hastalık zamânında, yüksek ilimleri, çok fazla olarak kendi yüksek oğullarına anlattı. Bir gün ince hakîkatleri beyânda o kadar uğraşıyor ve bunun için o kadar konuşuyordu ki, kıymetli oğulları Hâce Muhammed Saîd; "Hazretinizin hastalığı bu kadar konuşmanıza elverişli değildir, bu mârifetlerin beyânını bir başka zamâna bıraksanız nasıl olur babacığım?" diye arzetti. Bunun üzerine: "Ey oğlum! Daha zaman ve fırsat var mı? Biliyorum ki, bir başka vakit, bu kadarını söylemeye de kuvvet ve kudret bulamayacağım." buyurdular.

Bu günlerde hastalığı şiddetli olmasına rağmen cemâatle namaz kılmağı terketmedi. Ancak son dört-beş gün, yalnız başına namaz kıldı. Duâları, tesbihleri, salevâtları, zikri ve murâkabeyi, hiçbir eksiklik olmadan yapıyordu. Dînimizin ve hocalarının yollarının inceliklerinden hiçbirini terketmiyordu. Bir gece, gecenin üçüncü yarısında kalkıp abdest aldı. Teheccüd namazını ayakta kıldı ve; "Bu bizim son teheccüdümüzdür." buyurdu.

Vefâtından biraz önce, kendinden geçme hâli görüldü. Büyük oğlu, bu kendinden geçme hâlinin çokluğu, hastalığın şiddetinden mi, yoksa istiğrâk (nûrlara gömülme) sebebi ile midir, diye arzetti. Cevâbında; "İstiğrak sebebi iledir. Çünkü, bâzı çok yüksek hâller görünüyor. Bunun için onlara teveccüh ediyorum, tâ ki hepsini oldukları gibi görebileyim ve bunlarla her şeyim tamam ve kâmil olsun." buyurdu. Bu derin sırlardan kısaca yüksek oğullarının kulaklarına fısıldadı. Bu kendinden geçme hâlinden kurtulunca, ciğeri yaralı, kalbi yanık talebelerine elvedâ sözünü hatırlatan, vasiyetlerini söylemeye başladı. Bu vasiyetlerin çoğu; mutâbeata, Peygamberimize tâbi olmaya teşvik, sünnete yapışma, bid'atten kaçınma, zikr ve murâkabeye devâm etme hakkında idi.

Nasîhatlerinden birinde; "Mezârımı belli olmayan bir yere yapınız." buyurdu. Yüksek oğulları arzettiler ki: "Bundan evvel, hazretinizin işâreti ile ağabeyimizin defnedildiği, şerefli ve bereketli yer hakkında; "Benim mezârım orada olacaktır. Aynı yerde defnedileceğim." buyurmuştunuz. Bu gün de böyle buyuruyorsunuz." "Evet öyleydi. Fakat şimdi ben böyle istiyorum." dedi. Oğullarının, bunu kabûl etme hakkında durakladıklarını görünce; "Eğer böyle yapmazsanız, şehrin dışında yüksek babamın yanına defnediniz. Bu da olmazsa, şehrin hâricinde bir bahçede benim mezârımı yapınız. Süslemeyiniz. Olduğu gibi bırakınız ki, en kısa zamanda nişânı kalmasın." buyurdu.

Hazret-i İmâm kendi kabirleri için buyurdukları iki üç yer hakkında, oğullarında bir duraklama, bir dikkat, hattâ bir şaşkınlık görünce, tebessüm edip; "Serbestsiniz. Nereyi münâsip görürseniz, oraya defnediniz." buyurdu. Vefât ettiği Safer ayının yirmi dokuzuncu Salı günü, gece kendine hizmet eden hizmetçilerine; "Çok zahmet çektiniz, bu sizin son zahmetinizdir." buyurdu. Gecenin sonunda: "Bu gece de bitti, sabah oldu." buyurdu. O günün işrâk zamânında; "Bevl edeceğim, bir leğen getirin." buyurdu. Getirdiler, fakat içinde kum yoktu. "İçinde kum olmazsa sıçrama ihtimâli olabilir." buyurdu. O en nâzik zamanda da, en ince hususlara dikkat edip, bevl etmedi ve; "Bu leğeni kaldırın, beni de yatağıma yatırın."

buyurdu. Dediği gibi yaptılar. Kendilerine biraz sonra, vefât edeceksin, abdest almağa vakit bulamayacaksın ilhâmı gelince, abdestini bozmak istemedi ve abdestli olarak rûhunu teslim etmek istedi. Sedirin üzerine yatınca, sünnet üzere sağ elini sağ yanağının altına koyup, zikrle meşgûl oldu. Büyük oğlu Muhammed Saîd, babasının sık sık nefes aldığını görünce; "Hâl-i şerîfiniz nasıldır babacığım?" diye arzetti. "İyiyim ve kıldığım o iki rekat namaz kâfidir." buyurdu. Bundan sonra bir daha konuşmadı. Yalnız Allahü teâlânın ismini söyledi ve biraz sonra da vefât etti. Peygamberlerin büyüklerinin çoğunun son sözleri namaz olmuştur. Bu hususta da peygamberlerin Serverine tâbi oldu. Vefâtı 1624 (H.1034) senesi, Safer ayının yirmi sekizi, güneş hesâbı ile yirmi dokuzu, Salı günü kuşluk vakti vâkî oldu.

O ay yirmi dokuz gün idi. Peygamber efendimizin vefât ayı olan Rebîülevvel ayının ilk gecesi, Peygamber efendimizin huzûruna kavuştu. Hastalık ve hummâ çektiği günler, yaşının sene adedi kadar olup, altmış üç gün idi. Hadîs-i şerîfde; **"Bir günlük hummâ, bir senenin keffâretidir"** buyruldu. Çektikleri hastalık, bu hadîs-i şerîfin mânâsına uygun oldu.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin nûrlu bedeni yıkama tahtasının üzerine konulup, elbiseleri soyulunca, orada bulunanlar hazret-i İmâmın namazda olduğu gibi ellerini bağladığını gördüler. Sağ elinin baş parmağı ve küçük parmağını, sol elin bileğinde halka yaptı. Hâlbuki, oğulları vefâtından sonra, kollarını düzeltip uzatmışlardı. Yıkama tahtasına yatırırken, tebessüm etti ve bir müddet bu şekilde kaldı.

Yıkayıcı, mübârek ellerini açıp düzeltti. Sol tarafa yatırdı, sağ tarafını yıkadı. Sağ tarafa yatırıp sol tarafını yıkayacağı zaman, orada bulunanlar, velîlik kuvvetinin bir alâmeti olarak, zâif bir hareketle ellerinin hareket ettiğini, biraraya geldiğini ve eskisi gibi tekrar sağ elinin baş ve küçük parmaklarının, sol elinin bileğinde halka yaptığını gördüler. Hâlbuki sağ tarafa yatınca, sağ elin sol el üzerine gelmemesi îcâbederdi. Bununla berâber öyle bir kuvvetle sol elini tutmuştu ki, ayırmak ve çözmek mümkün değildi. Kefene sardıkları zaman, yine ellerinin bağlandığı görüldü. Bu hal iki-üç defâ vâki oldu. Nihâyet oradakiler, bunda derin bir mânâ ve gizli bir sır olduğunu anlayıp, bir daha ellerini açmaya uğraşmadılar ve oğulları Hâce Muhammed Saîd; "Mâdem ki, muhterem babam böyle istiyor, böyle bırakalım" buyurdu. Peygamber efendimiz hadîs-i şerîfde; **"Yaşadıkları gibi ölürler"** buyurdu. Bu, Allahü teâlânın büyük bir ihsânıdır. Dilediğine ihsân eyler. O'nun ihsânı boldur.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin cenâze namazını, oğlu Hâce Muhammed Saîd kıldırdı. Vefâtında 63 yaşında idi. Serhend'de evinin yanında defnedildi.Daha sonra Afganistan pâdişâhı Şâh-i Zamân, kabri üzerine büyük ve çok sanatlı bir türbe yaptırdı. Vefât haberi, talebelerini ve sevenlerini çok üzüp ağlattı. Duyulduğu her yerde gözyaşları döküldü. Vefâtı üzerine şiirler yazılmış ve pekçok târih düşürülmüştür. Onun vefâtına dayanamayan talebelerinden Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatır: "Vefât ettiği günün akşamı şehrin kenarında virâne bir mescidde, o pahasız hazînenin hayâliyle içim yanıyor, kalbim parçalanıyordu. Kalbimden soğuk âhlar çekiyor, gözümden yakıcı gözyaşları döküyordum. Ben bu hâlde iken birden hocamın rûhâniyeti gözüküp; "Sabretmek lâzım." buyurdu. Binlerce kırıklık ve perişanlık içinde; "Ey efendim, ateşe kim dayanabilir?" dedim. "İbrâhim aleyhisselâma uymayı yerine getirmek lâzımdır." buyurdu. Böylece, bu kendinden geçmiş âşığın divâneliği arttı, ızdırâbımı ve ona olan muhabbetimi dile getiren şiirler söylemeğe başladım."

Büyük oğlu Muhammed Saîd buyurdu ki: "Yüksek babamı, vefâtından sonra rüyâda gördüm. Allahü teâlânın kendisine verdiği büyük nîmetlerden tam neşe ve sevinçle anlatıyordu ve bununla iftihâr ediyordu. Kendisine; "Canım babacığım, şükr makâmından hiç kimseye bir nasîb verdiler mi?" diye arzettim. "Evet, beni de şükredenlerden eylediler." buyurdu. Arzettim ki, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Şükreden kullar azdır."** (Sebe' sûresi: 13) buyruluyor. Bu âyet-i kerîmeden anlaşılan, bu cemâatin, peygamberler olduğudur. Yâhud da Peygamberlerin en büyük eshâblarıdır. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk gibi deyince; "Evet,

öyledir. Fakat beni husûsî bir ihsân ve inâyetle, o cemâate dâhil eylediler." buyurdu.

Hâce Muhammed Ma'sûm hazretleri buyurdu ki: "Babamı vefâtından sonra rüyâda gördüm. Münker ve Nekîr'in suâli nasıl geçti? diye sordum." Buyurdu ki: "Allahü teâlâ merhamet ederek, bereket cihetiyle ilhâm edip; "Eğer sen izin verirsen bu iki melek kabrine gelecek." buyurdu. Arzettim ki: "Ey Allah'ım! Bu iki melek de, senin huzûrunda kalsınlar dedim. Nihâyetsiz rahmet ve merhametinden bana acıdı ve onları benim yanıma göndermedi." Tekrar; "Kabir sıkması nasıl geçti?" diye sordum. "Oldu, fakat çok az oldu." buyurdu.

Eserleri: 1) Mektûbât: İslâm âleminde İmâm-ı Rabbânî'nin **Mektûbât**'ı kadar kıymetli bir kitap daha yazılmamıştır. **Mektûbât**, üç cild olup, beş yüz yirmi altı mektubunun toplanmasından meydâna gelmiştir. Kelâm ve fıkıh bilgilerini, tasavvufun mârifetlerini açıklayan uçsuz bir deryâ gibi eşsiz bir eserdir.

Mektûbât'ın birinci cildi 1616 (H.1025) senesinde talebelerinin meşhûrlarından Yâr Muhammed Cedîd-i Bedahşî Talkânî tarafından toplanmıştır. Birinci cildde üç yüz on üç (313) mektup vardır. Bu cildin son mektubu, Muhammed Hâşim-i Keşmî'ye yazılmıştır. İmâm-ı Rabbânî hazretleri birinci cildin son mektubunu yazınca; "Muhammed Hâşim'e gönderilen bu mektupla resûllerin, din sâhibi peygamberlerin ve Eshâb-ı Bedr'in sayısına uygun olduğundan, üç yüz on üç mektupla birinci cildi burada bitirelim" buyurmuştur.

İkinci cildi ise 1619 (H.1028) senesinde yine talebelerinden, Abdülhay Pütnî tarafından toplanmıştır. Bu cildde Esmâ-i hüsnâ yâni Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde geçen doksan dokuz ismi sayısınca doksan dokuz (99) mektup vardır.

Üçüncü cild de İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin vefâtından sonra 1630 (H.1040) senesinde talebelerinden Muhammed Hâşim-i Keşmî tarafından toplanmış olup, bu cildde de Kur'ân-ı kerîmdeki sûrelerin sayısınca yüz on dört (114) mektup vardır. Her üç cildde toplam beş yüz yirmi altı (526) mektup vardı. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin vefâtından sonra on mektubu daha üçüncü cilde ilâve edilmiştir. Böylece toplam mektup adedi (536) olmuştur.

Mektûbât'daki mektupların birkaçı Arabî, geri kalanların hepsi Fârisîdir. Çeşitli zamanlarda basılmıştır.

2) Redd-i Revâfıd: Fârisî olup, Râfızîleri reddeden bu kitabın Türkçesi, (**Hak Sözün Vesîkaları**) kitabında, bir bölüm olarak, İhlâs Holding A.Ş. tarafından yayınlanmıştır. Arapça'ya da tercüme edilmiştir. **3) İsbâtün-Nübüvve:** "Peygamberlik nedir?" adı ile Türkçeye tercüme edilmiştir. **Hak sözün Vesîkaları** kitabı içinde bir bölüm olarak yayınlanmıştır. AyrıcaArapçası, İngilizceye ve Fransızcaya da tercüme edilmiştir. **4) Mebde' ve Me'âd, 5) Âdâb-ül-Mürîdîn, 6) Ta'lîkât-ül-Avârif, 7) Risâle-i Tehlîliyye, 8) Şerh-i Rubâ'ıyyât-ı Abd-il-Bâkî, 9) Meârif-i Ledünniye, 10) Mükâşefât-ı Gaybiyye, 11) Cezbe ve Sülûk Risâlesi.**

İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyurdu ki:

Edebi gözetmek, zikrden üstündür. Edebi gözetmeyen Hakk'a kavuşamaz.

Ehlin gönlü için (âilenin gönlünü almak için) günah işlemek ahmaklıktır.

Farzı bırakıp, nâfile ibâdetleri yapmak boşuna vakit geçirmektir.

Gınâ sâhiplerinin yâni zenginlerin, alçak gönüllü olması güzeldir. Fakirlerin ise onurlu olması lâzımdır.

İnsana lâzım olan önce Ehl-i sünnete uygun inanmak, sonra Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymak, daha sonra tasavvuf yolunda ilerlemektir.

Kalbin tasviyesi (temizlenmesi); İslâmiyete uymakla, sünnetlere yapışmakla, bid'atlerden kaçmakla ve nefse tatlı gelen şeylerden sakınmakla olur. Zikr ve rehberi, doğru yolu gösteren

âlimi sevmek bunu kolaylaştırır.

Kalbin birçok şeyleri sevmesinin sebebi, hep o bir şey içindir. O da nefsdir.

Kâfirlere kıymet vermek, müslümanlığı aşağılamak olur.

Kelime-i tevhîd; putlara ibâdeti bırakıp, Hak teâlâya ibâdet etmek demektir.

Küfür, nefs-i emmârenin isteklerinden hâsıl olur.

Malı zarardan korumanın ilâcı, zekât vermektir.

Mübahları gelişi güzel kullanan, şüpheli şeyleri yapmağa başlar. Şüphelileri yapmak da harama yol açar.

Büyükleri sevmek, saâdetin sermâyesidir. Muhabbete müdâhane, gevşeklik sığmaz.

Nefs bir kötülük deposudur. Kendini iyi sanarak Cehl-i mürekkeb olmuştur.

Nefse, günahlardan kaçmak, ibâdet yapmaktan daha güç gelir. Onun için günahtan kaçmak daha sevaptır.

Razzâk olan Hak teâlâ, rızıklara kefil olmuş, kullarını bu sıkıntıdan kurtarmıştır.

Seâdet, ömrü uzun ve ibâdeti çok olanındır.

Seâdet-i ebediyyeye kavuşmak, peygamberlere uymağa bağlıdır.

Sohbeti ganîmet bilmelidir. Sohbetin üstünlüğü, bütün üstünlüklerin ve kemâllerin üstüdür.

Sünnet ile bid'at birbirinin zıddıdır. Birini yapınca öteki yok olur.

Zâhid, dünyâya gönül bağlamadığı için, insanların en akıllısıdır.

Zekât niyeti ile bir kuruş vermek, dağlar kadar altını sadaka olarak vermekten kat kat daha sevapdır.

Sâlih ameller İslâmın beş şartıdır. Sâlih amelleri yapmadan kalb selâmette olmaz.

Cennet ile Cehennem'den başka ebedî bir yer yoktur. Cennet'e girmek için îmân ve dînin emirlerine uymak lâzımdır.

Dünyâyı maksad edinmemeli. Dünyâ, nefsin arzularına yardımcıdır. Dünyâ ve âhiret bir arada olmaz. Dünyâya düşkün olmak, günahların başıdır. Dünyâya düşkün olanlar âhirette zarar görür. Dünyâya düşkün olmamanın ilâcı, İslâmiyete uymaktır.

Bu zamanda dünyâyı terk etmek çok zordur. Dünyâyı terk lâzımdır. Hakîkaten terk edemeyen, hükmen terk etmelidir ki, âhirette kurtulabilsin. Hükmen terk etmek de büyük nîmettir. Bu da, yemekte, içmekte, giyinmekte, meskende, dînin hudûdundan dışarıya taşmamakla olur.

Dünyâyı terk etmek iki türlüdür; birincisi, mübahların, zarûret mikdârından fazlasını terktir. Bu çok iyidir. İkincisi, haramları ve şüphelileri terkedip yalnız mübahları kullanmaktır. Bu zamanda bu da iyidir.

Tesbih okumak (sübhânellah demek), tövbenin anahtarı ve hattâ özüdür.

Vakit çok kıymetlidir. Kıymetli şeyler için kullanmak lâzımdır. İşlerin en kıymetlisi sâhibine hizmet etmektir. Yâni Allahü teâlâya ibâdet ve tâat etmektir.

Gençlik zamânında dînin emirlerine uymak, dünyâ ve âhiret nîmetlerinin en üstünüdür.

Annenin yavrusuna faydası olmadığı (annenin yavrusundan kaçacağı) kıyâmet günü için, hazırlık yapmayana yazıklar olsun!

Âyet-i kerîmede meâlen; **"Vallâhu basîrun= Allah onların ne yaptıklarını görmektedir"**

buyruldu. Allahü teâlâ her şeyi gördüğü hâlde, (insanlar) çirkin işleri yaparlar. Aşağı bir kimsenin bile bu işleri gördüğünü bilseler, vaz geçerler yapmazlar. Bunlar ya Hak teâlânın görmesine inanmıyorlar, yâhud onun görmesine kıymet vermiyorlar. Îmânı olana her ikisi de yakışmaz.

Velîlerin hiçbiri, peygamber mertebesine varamaz.
Velîlerin hiçbiri, Sahâbî mertebesine çıkamaz.

İhlâs ile yapılan küçük bir iş, senelerce yapılan ibâdetler gibi kazanç (sevap) hâsıl eder.

Her ibâdeti seve seve yapmalı. Kul hakkına dokunmamağa, hakkı olanlara hakkını ödemeğe titizlikle çalışmalıdır.

Dünyânın vefâsızlıkta eşi yoktur, dünyâyı isteyenler de alçaklıkta ve bahillikte (cimrilikte) meşhûrdur. Azîz ömrünü, bu vefâsızın ve değersizin peşinde harcayanlara yazıklar ve korkular olsun.

Gençlik çağının kıymetini biliniz! Bu kıymetli günlerinizde, İslâmiyet bilgilerini öğreniniz ve bu bilgilere uygun yaşayınız! Kıymetli ömrünüzü faydasız, boş şeyler arkasında, oyun ve eğlence ile geçirmemek için uyanık olunuz.

İnsanlar riyâzet deyince, açlık çekmeği ve oruç tutmağı anladılar. Hâlbuki, dînimizin emrettiği kadar yimek için dikkat etmek, binlerce sene nâfile oruç tutmaktan daha faydalıdır.

Bir kimsenin önüne lezzetli, tatlı yemekler konsa, iştihâsı olduğu hâlde ve hepsini yemek istediği hâlde, dînimizin emrettiği kadar yiyip, fazlasını bırakması, şiddetli bir riyâzettir ve diğer riyâzetlerden çok üstündür.

Bir farzı vaktinde yapmak, bin sene nâfile ibâdet yapmaktan daha çok faydalıdır.

Ölmek, felâket değildir. Öldükten sonra, başına gelecekleri bilmemek felâkettir.

Sonsuz kurtuluşa kavuşmak için, üç şey muhakkak lâzımdır: İlim, amel, ihlâs.

Ölülere duâ ve istigfâr etmekle ve onlar için sadaka vermekle, imdâtlarına yetişmek lâzımdır.

Dünyâyı ele geçirmek için âhireti vermek ve insanlara yaranmak için Allahü teâlâyı bırakmak ahmaklıktır.

Nefse kolay ve tatlı gelen şeyi saâdet zan etmemeli, nefse güç ve acı gelenleri de şekâvet ve felâket sanmamalıdır.

Birkaç günlük zamânı büyük nîmet bilerek, Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmağa çalışmalıdır.

İbâdetlerin hepsini kendinde toplayan ve insanı Allahü teâlâya en çok yaklaştıran şey namazdır.

Câhillerin, büyüklere dil uzatmalarına sebeb olmayınız! Her işinizin İslâmiyete uygun olması için, Allahü teâlâya yalvarınız.

Geçici lezzetlere, çabuk biten, tükenen dünyâlıklara aldanmamalıdır.

İhsân sâhibinin kapısı çalınınca açılır.

Gönül dalgınlığının ilâcı; gönlünü Allahü teâlâya vermiş olanların sohbetidir.

Dünyâ hayâtı pek kısadır. Bunu en lüzumlu şeyde kullanmak gerekir. Bu en lüzûmlu şey de, kalbini toparlamış olanların yanında bulunmaktır. Hiçbir şey sohbet gibi faydalı olmaz.

EDEBE RİÂYET

Bir gün, hâfızlardan biri, kendi minderlerinden aşağı bir minder koyup üzerine oturarak, Kur'ân-ı

kerîm okumağa başladı. İmâm-ıRabbânî hazretleri bu durumun farkına varıp, hemen üzerinde oturduğu yüksek minderi bir kenara çekip yere oturdu. Hiçbir zaman Kur'ân-ı kerîm okumakta olan hâfızdan yüksekte oturmazdı."

GECE OLANI GÜNDÜZ ANLATMA!

Çok uzak memlekette bulunan bir azîz, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin medhini duyup, Serhend şehrine geldi ve birinin evinde misâfir kaldı. İmâm-ı Rabbânî'den istifâde etmek için geldiğini, ona talebe olmak şerefine kavuşmak istediğini, bunun için çok neşeli olduğunu söyleyince, ev sâhibi İmâm-ı Rabbânî'yi kötülemeye başladı. Misâfir çok üzüldü.Mahcûb oldu. İmâm-ı Rabbânî'ye sığınıp kalbinden; "Ben yalnızAllah rızâsı için, size hizmet niyeti ile gelmiştim. Şu şahıs, beni bu saâdetten mahrum etmek istiyor." dedi. Bu sırada İmâm-ı Rabbânî birdenbire yalın kılıç gözüküverdi. Hâllerini inkâr eden, o şahsa gereken cezayı verdi ve evden çıktı. O azîz sabahleyin mübârek huzûruna kavuşunca, geceki hâdiseyi arz etmek istedi. Fakat İmâm-ı Rabbânî hazretleri; "Gece olanı, gündüz anlatma!" buyurup, kerâmetini gizledi.

İŞİN SIRRI BUDUR

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerinden seyyid bir zât şöyle nakletmiştir: "Bir grup tücarla Acîn'de idim. Bu tüccarlar arasında Cân Muhammed adında Celender'den bir zât da vardı. Onunla aramızda bir dostluk kurmuştuk. Bir gün biri bana sultânın, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini hapsettiğini söylediğinden çok üzüntülüydüm. Cân Muhammed beni böyle kederli görünce, üzüntümün sebebini sordu. Ben de, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hapsedildiğini duyduğum için, böyle olduğumu söyledim. Cân Muhammed bana; "Ben de onun talebesiyim. Bugün işin aslını ondan öğreneceğim." dedi. Sonra gidip kaylûle yaptı yâni öğle vaktine yakın biraz uyudu. Sonra bu uykusunda, rüyâsında İmâm-ı Rabbânî hazretlerini gördüğünü ve kendisine; "İşittiğiniz haber doğrudur. Fakat bâzı makamları geçmek, Allahü teâlânın celâl sıfatı ile terbiye edilmeye bağlıdır. Eğer öyle olmasaydı o makamları geçmek mümkün olmazdı. Dostlarımıza söyle, gönüllerini hoş tutsunlar, işin sırrı budur." buyurduğunu söyledi.

ÇABUK GEL, GEÇ KALDIN!

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin akrabâlarından biri şöyle anlatmıştır: "Ben, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerinden olmayı arzu ediyordum. Fakat çeşitli mâniler sebebiyle, bir türlü hizmetine girmek nasîb olmamıştı. Bir gece karar verip; "Yarın gidip hâlimi arzedip, beni de talebeleri arasına kabûl etmesini isteyeyim" diye düşündüm. O gece rüyâmda kendimi derin bir deniz kenarında gördüm. İmâm-ı Rabbânî hazretleri ise karşı sâhildeydi. Huzûruna kavuşmak istiyordum. Bana; "Çabuk gel, çabuk gel! Geç kaldın." buyurdu. Bu sözlerini işitince kalbim zikretmeye başladı. Uykudan uyandım, kalbim artık zikrediyordu. "İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin yolu böyledir. Daha ben sohbette bulunmadan kalbim zikre başladı. Ya bir de sohbetinde bulunsam nasıl olur?" dedim. Sabahleyin İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûruna gidip, gördüğüm rüyâyı bana olan teveccüh ve tasarruflarını anlatarak hâlimi arzettim. Kalbimin zikretmeye başladığını söyledim. Bana; "Yolumuz tam budur. Buna devâm et" buyurdular."

YIKILAN PUTHÂNE

Seyyid Rahmetullah şöyle anlattı: "Dekken melikinin emri üzerine, iki üç arkadaşla bir sahrâya gittik. Orada bir puthâne gördüm. Bir gün İmâm-ı Rabbânî hazretlerinden; "Bir müslümanın elinden bunu yıkma işi gelirse, bunu muhakkak yıksın veya zarar versin. Bu işi yapmaktan kaçınmasın. Çünkü bunu yapan Allah yolunda, din için cihâd eden gâziler sevâbına kavuşur." diye duymuştum. Onların bu sözlerine güvenerek, arkadaşlarıma; "Bu sahrâda, bu puthâneyi koruyan kimse görünmüyor, burayı yıkalım." dedim. Duvarlardan biraz yıkınca, civarda tarlalarda çalışan Hindulardan biri, puthâneyi yıktığımızı görmüş. Koşup, o puthânede tapınan köylülere haber vermiş. O sıra bin kişiye yakın bir

kalabalığın taşlarla, sopalarla, mızraklarla tam bir kızgınlıkla üzerimize geldiklerini gördük. Ben ve arkadaşlarım hayret ve korkudan ne yapacağımızı şaşırıp, olduğumuz yerde kaldık. Kaçmağa bile cesâret edemedik. Kalbimden Kelime-i şehâdet getirmeye başladım. Bu hâlde iken, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin kalbine müteveccih oldum ve; "Ey din büyüğü! Sizin nasîhatinize güvenip bu işi yapmağa koyulduk. Allahü teâlânın izniyle bizi bu alçak kâfirlerin elinden kurtar" dedim. Bu yalvarma ve ilticâ esnâsında İmâm-ı Rabbânî'nin sesi kulağıma geldi. "Hiç korkma! Şimdi senin için İslâm askeri gönderiyorum." diyordu. Arkadaşlarıma; "Bana bir hâl oldu. Hazret-i İmâm'ın sesini duydum. İmâm'ın söz verdiği askerler ne zaman gelecek, bunlar yaklaştı." dedim. Hindular çok yaklaşmışlardı. O anda birden bire otuz kırk kadar süvâri göründü. Son sürat geldiler, bir kısmını kamçılayıp bizi kurtardılar. Sonra hepsini sürüp götürdüler. Bu iş, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin tasarrufu ve kerâmeti ile oldu.

YANAN MALLAR

İmâm-ı Rabbânî hazretleri talebeleriyle berâber bir yolculuğa çıkmıştı. Bir kervansarayda konakladıkları sırada, talebelerine âniden şöyle buyurdu: "Bu gün buraya bir belâ geleceğini ve herkese sirâyet edeceğini görüyorum. Arkadaşlarımız birbirlerine söylesinler herkes; Bismillâhillezî lâ yedurru me'asmihî şey'ün fil-ardı velâ fissemâi ve hüvessemî'ul-alîm, ve Eûzü bi-kelimâtillâhittâm-mâti min şerri mâ halak duâlarını tekrar tekrar okusunlar. Çünkü, bu duâyı kim okursa, Allahü teâlânın inâyeti ile kendisi ve malı korunur." Bunu söyledikten iki saat geçmeden kervansarayın bâzı kısımlarında yangın çıktı. Bir türlü söndüremediler ve malların çoğu yanıp telef oldu. Bu arada İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerinden Mevlânâ Abdülmümin Lâhorî'nin de malları yandı. Ona; "Sana hiç kimse okunması îcâbeden duâları söylemedi mi?" buyurdu. Arkadaşları ona bu duâların okunması gerektiğini söylemeyi unutmuşlardı.

EDEPSİZ NÖBETÇİ

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin güvenilir bir talebesi ve oğulları şöyle anlatmışlardır: Bir tüccar, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin komşularından birinin malını çaldı. Mal sâhibi ise, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin akrabâsından bir genci hırsızlıkla ithâm etti. O genç, hakâret ve dayak korkusundan kaçıp gitti. Serhend'de bu işlerle görevli olan nöbetçi bunu duyunca hazret-i İmâm'ı çağırdı. İşinde gevşeklik gösterenin yanına gitmek îcâbetmediğini bildikleri hâlde, İmâm-ı Rabbânî hazretleri talebelerinden birisi ile, yaya olarak oraya gitti. O edepsiz nöbetçi onların şânına yakışmayan sözler söyledi. Hazret-i İmâm ise gâyet yumuşak cevaplar verdi. Bu esnâda Mevlânâ Tâhir Bedahşî geldi. O kızgın nöbetçiye; "Kimi ayağına çağırdığını biliyor musun? Allahü teâlânın dostlarına kötü davrananlar elbette kısa zamanda cezâsını görür." dedi. Nöbetçi onları bıraktı. Aradan bir gün geçmeden bu edepsiz nöbetçi, semtinde bulunan büyük bir kalabalıkla münâkaşa etti. İş kavgaya döküldü. O nöbetçi, oğullarından ve akrabâsından yirmi kadar insanla kalabalığa karşı koymak istedi ve evin damına çıktı. O evde harb için saklanan patlayıcı maddeler vardı. Oraya âniden bir ateş düştü ve büyük bir patlama oldu. O nöbetçi, bütün oğlu ve akrabâsı ile havaya uçtu. Cesedleri bile görülmedi. Böylece Allah dostlarına kötü söz söylemenin cezâsını canıyla ödedi.

NİÇİN YIKILMADI

Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatmıştır: "Ecmir'de iken, Terâvih namazı kıldığımız mescidin bir duvarı sağlam yapılmamıştı ve bir tarafa doğru eğilmişti. O kadar ki, mescide gelenlerin çoğu ve etrafında bulunanlar oradan geçerken, bugün yarın bu duvar yıkılacak derlerdi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri bir gün bu düşüncelerine temasla buyurdu ki: "Bu duvar, bu fakîrler burada kaldığı müddetçe, bize riâyet edip her hâlde yıkılmayacak. Nitekim büyükler; "Bizim şakamız ciddîdir." buyurmuşlardır. Buyurdukları gibi duvar, İmâm-ı Rabbânî hazretleri oradan ayrılıncaya kadar yıkılmadı. Oradan ayrıldığımız gün, ben, herkes gittikten sonra bir bahâne ile bir saat kadar o mescidin yanında kaldım. Duvarın yıkılıp yıkılmayacağına bakıyordum. İmâm-ı Rabbânî hazretleri mescid görünmez oluncaya kadar uzaklaşınca duvar birdenbire yıkılıverdi."

KİM ÖLECEK, KİM KALACAK?

İmâm-ı Rabbânî hazretleri vefât etmeden altı ay önce, Şâban ayının on beşinci gecesi olan "Berât kandili" gecesini, kendi husûsî odasında ihyâ eyledi. O gece yarısı, kıymetli hanımının bulunduğu odaya geldi. Hanımı dedi ki: "Bu gece ecellerin ve amellerin takdir edildiği gecedir. Kimbilir Allahü teâlâ kimin defterine ölecek ve kimin defterine yaşayacak! diye kaydetti." İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu sözü duyunca; "Niçin tereddüt ve şüphe ile söylüyorsun? Ya isminin, dünyâda yaşayacaklar sahifesinden silindiğini görenin hâli nice olur?" buyurdu. Bunu söyleyince, esrâr yatağı olan kalbinden bir âh çekti. Böylece İmâm-ı Rabbânî hazretleri, o sene vefât edeceğine kerâmetiyle işâret buyurmuşlardı.

DİN NASÎHATTIR

Buyurdu ki: "Sünnete çok sıkı sarılmak lâzımdır." Bu sözleriyle de Peygamber efendimize uymak istemişlerdi. Çünkü, Peygamber efendimiz vefât edecekleri zaman böyle nasîhat eylemişlerdi. Abbâd bin Sâriye'den, Tirmizî ve Ebû Dâvûd şöyle rivâyet eder: "Resûlullah efendimiz bize vâz ediyordu. Bu vâzdan kalbler ürperiyor. Gözler yaşarıyordu. Dedik ki: "Yâ Resûlallah! Bu sözleriniz vedâ vâzına benziyor, bize vasiyet ediniz." Resûlullah aleyhisselâm buyurdular ki: **"Size vasiyetim olsun: Allah'tan korkunuz, bir köle bile emr-i ilâhîyi bildirse dinleyiniz ve yapınız. Yaşayanlarınız çok şeyler görecek. O zaman benim ve Hulefâ-i râşidînin sünnetine gâyet sıkı sarılınız, onu elden kaçırmayınız. Dinde bid'atten çok sakınınız. Çünkü bütün bid'atler dalâlettir, sapıklıktır."**

İmâm-ı Rabbânî hazretleri vasiyetine devamla şöyle buyurdu: "Dînimizin sâhibi Resûlullah efendimiz, nasîhatlerin en incelerini bile; **"Din nasîhattır"** hadîs-i şerîfi gereğince ihmâl etmediler. Dînimizin kıymetli kitaplarından, tam tâbi olmak yolunu öğreniniz ve bununla amel ediniz. Benim techiz ve tekfîn işlerimde sünnete uyunuz." Bundan evvel daha önce mübârek hanımına buyurmuştu ki: "Eğer ben senden evvel, bu sıkıntılarla dolu dünyâdan âhirete gidersem, benim kefenimi, senin mehr parandan aldırırsın."

1) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1096

3) Zübdet-ül-Makâmât; s.126 vd.

4) Hadarât-ül-Kuds; s.30 vd.

5) Umdet-ül-Makâmât; s.98 vd.

6) Makâmât-ı Ahmediyye (Ahmed Saîd Fârûkî)

7) Hak Sözün Vesikaları (2.Baskı); s.306

8) Eshâb-ı Kirâm (6.Baskı); s.147

9) Kıyâmet ve Âhiret (5.Baskı); s.168,186

10) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.334

11) Reşehât Zeyli; s.19

12) Dürer-ül-Meknûnât (kenarı); s.52

13) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.330

14) Makâmât-ı Ahyar; s.26

15) Hadâik-ül-Verdiyye; s.178

16) Rehber Ansiklopedisi; c.8, s.138

17) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.15, s.318

ÎSÂ BABA

Hangi devirde yaşadığı bilinmeyen Îsâ Baba'nın kabri Samsun İlicek mahallesinde, Îsâ Baba geçidinde ufak bir tepe üzerinde, kendi adıyla anılan câminin yanındadır. 1975-76 yıllarında

Samsun Belediyesi tarafından yaptırılan câminin yerinde daha önce Îsâ Baba'nın tekkesi bulunuyordu.

ÎSÂ DEDE

Şeyh Mûsâ Dede'nin oğludur. Kardeşi Şemsî Dede'nin vefâtından sonra İstanbul Galata Mevlevîhânesi şeyhi oldu. 1771'de vefât etti ve Galata Mevlevîhânesindeki türbeye defnedildi. Yerine oğlu Mehmed Sâdık Dede geçti.

ÎSÂ DEDE

Bayramiye tarîkatı büyüklerinden. Hocası tarafından halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak üzere Ankara'dan Kastamonu'ya gönderilmiştir. Doğum ve vefât tarihleri bilinmiyor. Vefâtından sonra yıllarca ders verdiği Kastamonu Atabey Câmii yanındaki türbeye defnedilmiştir.

ÎSÂ GEYLÂNÎ

Ubeydullah Kaşgâri'den sonra İstanbul Eyüp'te bulunan Kaşgârî Dergâhı'nda imam olarak vazifelendirilmiştir. 1770'de şeyhliğe getirilmiş olup yirmi dört yıl vâz ve nasihatleri ile insanlara faydalı olduktan sonra 1794'de doksan yaşında vefât etmiştir.

Kaşgârî Dergâhında bulunan türbesi Sultan Üçüncü Selîm Han tarafından yaptırılmıştır. Vefâtından sonra yerine Abdullah Kaşgârî'nin dâmâdı Çelebi Mehmed geçti.

İSMÂİL HAKKI BURSEVÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Babası Mustafa Efendi, aslen İstanbulludur. Mustafa Efendi, 1650 (H.1061) senesinde İstanbul Esir Hanında çıkan büyük bir yangında evi ve eşyâsı yandığından maddî sıkıntıya düştü. İstanbul'u terk ederek Trakya'da bulunan Aydos kasabasına yerleşti. İsmâil Hakkı Bursevî, 1652 (H.1063) senesinde Pazartesi günü Aydos'ta doğdu.

İsmâil Hakkı Efendi üç yaşına girince, babası onu Celvetiyye yolunun büyüklerinden Seyyid Atpazarlı Osman Fadlî Efendiye götürdü. Osman Fadlî Efendi, elini öpen İsmâil Hakkı'ya; "Sen doğumundan beri, bizim hâlis talebemizsin." dedi. Yedi yaşında annesini kaybeden İsmâil Hakkı, on yaşına gelince, Osman Fadlî Efendinin Edirne'de bulunan ilk halîfesi Abdülbâkî Efendinin terbiyesi altına girdi. Abdülbâkî Efendinin yanında yedi sene kalan İsmâil Hakkı Efendi, ondan; sarf, nahiv, mantık, beyân, fıkıh, kelâm, tefsîr ve hadîs dersleri aldı. Fıkıhta **Mültekâ**, kelâmda **Şerhi Akâid** adlı eserleri okudu. Okuduğu bütün eserleri kendi el yazısı ile yazdı.

İsmâil Hakkı Efendi, 1674 (H.1085) senesinde, zamânın büyük âlimi Osman Fadlî'den ilim öğrenmek için, hocası Abdülbâkî Efendinin yazdığı bir mektubu alarak İstanbul'a gitti. Osman Fadlî Efendi ile Atpazarı'nda bulunan Kul Câmiinde buluştu. Osman Fadlî, onu eskiden tanıdığından hemen kabûl etti. İsmâil Hakkı Efendi bir müddet hocasına hizmet etti ve Allahü teâlânın zikri ile meşgûl oldu. Birgün hocası Osman Fadlî, onu yanına çağırarak; "Senin istidâdın gelmiş." dedi. Sonra Besmele çekip, Fâtiha-i şerîfeyi okudu ve üzerine üfledi. "Seni Bursa'ya halîfe yaptım." buyurdu.

Kendisi şöyle anlatır: "Hocam beni Bursa'ya halîfe olarak tâyin ettiği zaman **Mutavvel** adlı eseri okuyordum. Hocamın Fâtiha okuyup üzerime üflemesinden sonra, bende başka bir hâl zuhûr etti. Hocamın bu duâsından sonra ilâhî feyz ve mârifetlere kavuştum. Bundan sonra

âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerin tefsîr ve te'villerini yapmaya başladım. Muhyiddîn-i Arabî, Abdülkâdir-i Geylânî, İbrâhim Edhem, Üftâde ve Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinden mânevî olarak fâidelendim."

İsmâil Hakkı Efendi, Bursa'ya gittikten bir süre sonra hocası tarafından Üsküp şehrine gönderildi. Burada insanlara vâz ve nasîhatta bulunmaya başladı. Bu sırada hocasının şu mektubu ile talebe yetiştirmeye başladı: "Oğlum Şeyh İsmâil Efendi! Aklen ve dînen, güzel ve beğenilmiş olan şeyleri yapmalarını halka söyle. Kötü ve beğenilmeyen şeyleri yapmaktan onları men et. Kalem sûresinin kırk sekizinci âyetinde yer alan hitâba hazır ol. Sabırlı ol, şükür edici ol. Gecelerinde ibâdet et. Gündüzleri oruç tut. Muttakî ol. Kötü zanna sebep olacak, töhmet altında bırakacak yerlerden sakın. Şâyet böyle yerlere dâvet olsan bile gitme. Nasıl olursa olsun halkı ilme ve amele dâvet eyle. Onları îtikâdî ve amelî yönden terbiye eyle. Yanında bulundukları ve bulunmadıkları zaman onlar hakkında iyi konuş. Ne şekilde olursa olsun kendi varlığını ortaya koyma." On sene Üsküp'de kalan İsmâil Hakkı Efendi, 1685 (H.1096) senesinde yine hocasının emriyle Tekfur Dağı yoluyla Bursa'ya gitti.

Din ve dünyâ saâdetine sebep olan hocası Osman Fadlî, Kıbrıs'a gönderilince; "Canımız gitti, bedenimiz burada niye durur." diyerek, Magosa'ya gitmek üzere yola çıktı. Magosa'ya vardığı zaman hocası ile birkaç gün sohbet etti. Birgün sohbet esnâsında sohbette bulunanları bir cezbe, kendinden geçme hâli kapladı. İsmâil Hakkı Efendi, o sırada, Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin bir ilâhisini ve arkasından bir aşr-ı şerîf okudu. Bunun üzerine hocasının duâsına nâil oldu. Osman Fadlî Efendi, İsmâil Hakkı'ya dönerek; "Seni buraya getiren mîrâsındır. Çünkü senden başka kalbimde uygun bir kimseyi göremedim." dedikten sonra, parmağını İsmâil Hakkı'nın ağzının ortasına koyup; "Bu nefes benden sonra sana nasîb olsun." dedi. İsmâil Hakkı şöyle der: "Hocam böyle buyurduktan sonra bende öyle bir zevk ve hâller hâsıl oldu ki, maksadıma kavuştum." Yine bir Cumâ günü Osman Fadlî, İsmâil Hakkı'yı yanına çağırdı. Bir tefsîr şerhini uzatıp; "Al şunu, otuz altı yıllık mahsulümdür. Allahü teâlâ sana daha ziyâdesini ihsân etsin." diye duâ etti. O duâdan sonra İsmâil Hakkı Efendide daha yüksek hâller meydana geldi. Seyyid Osman Fadlî şöyle buyurdu: "Allahü teâlâ bana öyle yüksek bir talebe verdi ki, hocam Şeyh Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye böyle yüksek bir talebe vermedi."

İsmâil Hakkı Efendi, hocasının vefâtından sonra Konya, Seydişehir, Söğüt, İznik ve İstanbul yolu ile Bursa'ya geldi. Bu yolculuk sırasında hazret-i Mevlânâ'yı, Sadreddîn Konevî'yi ve Eşrefzâde Abdullah Rûmî'yi ziyâret etti.

Sultan İkinci Mustafa Hânın, dâveti üzerine, 1695 (H.1107) senesinde Edirne'ye gitti. Nemçe seferinde, orduya cihâdın sevâbını ve büyüklüğünü anlatarak, askeri coşturdu. Osmanlı Ordusu önceBelgrad'a vardı. Oradan Tuna'yı geçerek düşmanla çarpıştıktan sonra, kışın bastırması üzerine Edirne'ye geri döndü. Ertesi sene ordu yine Edirne'den ayrılarak Belgrad'a gitti. O sırada Sadrâzam Elmas Mehmed Paşa idi. İsmâil Hakkı Efendi, Elmas Paşanın hazır bulunduğu gazâların hepsine katıldı ve birkaç yerinden yara aldı. İsmâil Hakkı Efendi, ordunun zaferlerle geri dönüşünden sonra yaralı olduğu hâlde Bursa'ya döndü ve talebe yetiştirmeye, eser yazmaya devâm etti.

Hocası Seyyid Osman Fadlî'nin vefâtından yirmi sekiz sene sonra, gördüğü bir rüyâ üzerine âilesiyle birlikte Şam'a gitti. Şam'da üç sene kadar kaldı. Sonra Allahü teâlânın izni, Resûlullah efendimizin işâreti üzerine İstanbul'a gitti. Üç sene kadar Üsküdar'da kaldı. Bu sırada otuza yakın eser yazdı.

Kendisi şöyle anlatır: "Üsküdar'da iken bir gece Şeyh Üftâde ve Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin rûh-u şerîfleri gelip yanıma oturdu. Bursa tarafına gitmemi işâret ettiler. Sizi sağ tarafımıza alalım deyip, beni sağ taraflarına aldılar. Azîz Mahmûd Hüdâyî bana çok iltifât etti."

İsmâil HakkıEfendi, 1722 (H.1135) senesinde Bursa'ya gitti. İlk iş olarak bir dergâh yaptırdı

ve ismini "Câmi-i Muhammedî". koydu.Dergâh; mescid, semâhâne, çilehâne ve misâfir odalarından meydana gelmiştir. Câminin kitâbesi bizzatİsmâil Hakkı Efendi tarafından yazıldı.

Ömrünün son günlerini evine çekilerek, eser yazmakla geçirdi.Yetmiş altı yaşında iken, 1725 (H.1137) senesinde Hakk'ın rahmetine kavuştu. Kabri, yaptırdığı ve bugün İsmâilHakkı Tekkesi diye anılan Câmi-i Muhammedî'nin mihrâbının arkasındadır. Sultan İkinci Abdülhamîd Hanın yakınlarındanHacı Ali Paşa hem türbesini, hem de Câmi-i şerîfi tâmir ettirmiştir. Kabrin üstü açıktır. Etrâfında ve üstünde demirden şebeke vardır.

Kendisi şöyle anlatır: "Allahü teâlâ, âdeti ilâhiyyesi üzerine beni bulunduğum dereceden daha yüksek bir dereceye yükseltti. Daha önce sâhip olmadığım bir meziyeti kalbime akıtarak, beni ilim ve irfân sâhibi eyledi.Allahü teâlânın bu şekilde derecemi yükseltip, bana ilim ve irfân ihsân etmesi yedi senede meydana geldi. Fakat bu feyz ve yüksekliğe kavuşmak, başa gelen belâ ve musîbetlerin, meşakkatlerin acısını tatmaya bağlı olduğundan, pekçok meşakkat ile karşılaştım. Bir taraftan diğer tarafa, bir memleketten başka memlekete gitmek sûretiyle çok meşakkat ve sıkıntılar çektim. Mihnet ve acı, insanı bulunduğu mertebeden aşağı indirmez. Bilâkis başa gelen belâ ve musîbeti kadere rızâ ile karşılamak iyi âkibetlere vesîle olur. İlk önce yolculuk yaptığım memleket Üsküp idi. Yedi sene sonra oradan Bursa'ya gittim. Yedi sene sonra Kıbrıs'a gitmem îcâb etti. Yedi sene sonra Harem-i şerîfe gittim. Yedi sene sonra Hicaz'a gittim. Orada çocuklarım vefât etti. Hac yolunda çok sıkıntılar çektim. Hattâ kıymetli kitaplarım ve eşyâlarımın hepsi elimden gitti. Bütün bunlar karşısında ilâhî emre boyun eğdim. Yedi sene sonraEbû Yümn'ün kabrini ziyâret maksadı ile doğum yerim olan Aydos'a gittim. Yedi sene sonra ikinci defâ olarak hacca gittim. Yedi sene sonra Bursa'dan Şam'a gitmem emrolundu. Bütün akrabâlarımdan uzak kaldım. İşte birçok musîbet ve çilelerle geçirdiğim bu yollar kırk seneyi geçiyor. Allahü teâlâ dilediğini yapar. Kimse O'na bunu niçin böyle yaptın diye soramaz. Karşılaştığım ve çektiğim bu sıkıntılar, tamâmen mânevî işâretlerle meydana gelmiştir. Güzel âkibet, ancak Allahü teâlânın fermânı üzere meydana gelendir. Resûlullah efendimiz; **"Benim çektiğim sıkıntıyı hiçbir peygamber çekmemiştir."** buyurmuştur. İnsana gelen belâ ve sıkıntılar, kalbi aydınlatır. Belâ ve musîbet zamânında tecellî-i ilâhî meydâna geldiği için kalbi genişler. Bütün bunlardan dolayı en şiddetli meşakkat, peygamberler hakkında meydana gelmiştir. Onlarınkinden daha hafifi evliyâda görülür. Bu îtibârla büyük zâtlar hep meşakkat ve sıkıntı çekmişlerdir. Resûlullah efendimiz kendisine çok eziyet ve sıkıntı veren kavmi hakkında; **"İlâhî! Kavmime hidâyet eyle. Çünkü onlar bilmiyorlar."** buyurarak hidâyetleri için duâ ettiler."

İsmâil Hakkı Bursevî buyurdu ki: "Evliyâyı inkâr etmeyip, muhabbet beslemek lâzımdır. Çünkü hadîs-i şerîfte; **"Kişi sevdiği ile berâberdir."** buyuruldu. Kıyâmet günü bu büyükler sevdiklerine şefâat edeceklerinden, onları sevmemek uygun değildir. Onlara düşman olmak insanın helâkine sebeb olur."

"Mâlûm ola ki, Muhammed aleyhisselâmın yoluna girene farz olan, Allahü teâlâdan başka olan şeyleri kalbinden çıkarmaktır. Meselâ; bir kimse bir iş için sefere çıktığında, önce vatanını, hısım ve akrabâsını terk edip yola devâm eder. Eğer kalbinde vatanının, hısım ve akrabâsının sevgisi var ve fazla ise sefere rahat rahat gidemez. Belki yola da çıkamaz. Bir peygamber gazâya çıkarken, bir işle uğraşan kimseyi gazâya götürmedi.Meşhûr sözdür ki; "Bir evde iki sarıklı olmaz!" Çünkü herbiri bir tarafa çeker. Evin huzûrunun bozulmasına sebeb olur. Nefs ve şeytan kalbe vesvese verince, insanın zâhiri de bozulur ve kötü işler yapmaya başlar. Namazın fâidesine inancı az olan kimse, kaç rekat kıldığını şaşırır. Ekseriyâ dînî meselelerde yanılır. Çünkü kalbi elinde değildir. Böyle kimselerin zâhirleri de harabdır. Onun için sûretten hakîkate istidlâl et. Arkadaşlarından ayrılma, yoksa yolda kalırsın veya dalâlete saparsın! Topluluktan ayrılan helâk olur. Tek olarak yola çıkma. Çünkü şeytan arkadaşın olur. Yolun başlangıcında olanlar âmâ gibidir önünü göremez. Her an bir tehlike ile

karşı karşıyadır. Kendisine yol gösterecek birine ihtiyâcı olduğu gibi, tasavvuf yoluna yeni girenin de yol göstericiye o kadar ihtiyâcı vardır.

Kâmil bir hocanın elinde terbiye olunan bir insan, kısa bir süre içerisinde maksadına kavuşur. Bunun misâli dağlardaki meyvalar ile bahçelerdeki meyvalardır. Yâni dağlardaki ağaçların meyvaları terbiye ve bakım görmedikleri için geç olgunlaşır ve tatlı olmazlar. Fakat bostanlarda bahçıvanların bakımıyla yetişen ağaçların meyvaları hem kısa zamanda olgunlaşır hem de çok lezzetli olur."

Bursalı İsmâil Hakkı hazretleri yazmış olduğu şiirlerinde Hakkı mahlasını kullanmıştır.

İsmâil Hakkı Bursevî'nin 106 adet eseri vardır. Bunlardan altmış kadarı Türkçe olup, sâde bir üslûp ile yazmıştır. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Tefsîr-i Rûh-ul-Beyân:** Kur'ân-ı kerîmin tefsîridir. İsmâil Hakkı hazretleri bu tefsîrinde şöyle buyurur: "Mânevî pederim, Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin delâleti ile, birgün rüyâmda Resûlullah efendimiz bana lütfedip arkamı sığadılar. Tatlı bir ifâde ile; "Ümmetim için bir tefsîr yaz!" diye emir buyurdular. Bunun üzerine Allahü teâlâdan ve Resûlullah efendimizin rûhâniyetinden yardım isteyerek üç cildlik bir tefsîr yazdım." Bu tefsîr hem İstanbul'da hem de Mısır'da basılmıştır. Daha ziyâde bir vâz tefsîridir. **2) Şerh-i Muhammediyye** (iki cild), **3) Şerh-i Mesnevî** (iki cild), **4) Şerh-i Pendi Attâr, 5) Şerh-i Bostân, 6) Şerh-i Hadîs-i Erba'în, 7) Risâle fî İlm-i Hadîs, 8) Kitâb-ül-Kebîr, 9) Kitâb-ün-Netîce, 10) Şerh-i Mukaddime fî İlm-i Nahv, 11) Şerh-i Fıkh-ı Gîydânî, 12) Hüccet-ül-Bâliga, 13) Kenz-i Mahfî, 14) Nakd-ül-Hâl, 15) Risâlet-ül-Câmi'a, 16) Risâle-iVerdiyye, 17) Şerh-i Şuab-il-İmân, 18) Vesîlet-ül-Merâm, 19) Şerh-ul-Âdâb, 20) Kitâb-ül-Envâr, 21) Sülûk-ül-Mülûk, 22) Silsile-i Nâme-i Celvetî, 23) Kitâb-ül-Mir'ât, 24) El-Vâridat-ül-Kübrâ, 25) Hutab-ul-Hutabâ, 26) Risâle-i Vahdet-i Vücûd, 27) Şerhu Salât-iş-Şifâ, 28) Esrâr-ul-Hac, 29) Şerhu Dibâce-i Kasîde-i İbn-i Fârid, 30) Şerh-ul-Mukrî el-Cezerî fî İlm-it-Tecvîd, 31) El-Vesâyâ fil-Uhûd, 32) Risâlet-ün-Nesâyih, 33) Dîvân.**

GÜNÂH İŞLEYENLER

Kelime-i tevhîd ile zikr etmenin faydasını talebesine şöyle anlattı: Kelime-i tevhîd; söyliyenin korkusunu ve hayâlindeki düşünceleri giderir. Allahü teâlânın diğer isimleri ile yapılan zikrde hayâle gelen düşünceler tamâmen gitmez. Hayâl gâlip olup, talebe, bir makâmın sâhibi oldum sanır. Hâlbuki, kavuştuğu makam hayâlidir. Makam, kalbî ve aynî değildir. Ben böyle iddiâcılarla karşılaştım. Bunlardan bâzısı; "Ben her gece mîrâc ederim." diye iddiâ ederdi. Bâzıları da; "Bana günah zarar vermez." diyerek, bozuk îtikâdda idi. Bu düşünceleri hayâlden gelme idi. Bu ise mekr-i ilâhîdir, yâni Allahü teâlânın aldatarak, nîmet şeklinde gösterdiği musîbetlerdir. Evliyâdan Ebû Ali Rodbârî'den; "Bir kimse günah işler ve; "Bana helâldir. Çünkü ben öyle bir dereceye yükseldim ki, günahlar bana zarar vermez bana tesir etmez." derse, bu kimse hakkında ne dersiniz?" diye sorulunca, cevâben; "Öyle bir makâma kavuştuğunu söyleyen, kavuştu fakat Cehennem'e kavuştu. Yoksa Cennet'e veHakk'a kavuşmadı. Çünkü, haram olan şeylerin helâl olacağı makam yoktur. Haram olan, her makamda haramdır. Her âlim kendi makâmına uygun amel işler. Yükselmeye mâni olan işlerin yanına uğramazlar. İşte bir asırdır âlemde hak ve doğru sûretinde, bâtıl olan işleri yapanlar meşhûr oldu." buyurdu.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.266

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.219

3) Kitâb-ı Silsile-i İsmâil Hakkı; s.105

4) Pendi Attâr Şerhi Mukaddimesi

5) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.37

6) Kâmûs-ül-A'lâm; c.2, s.950

7) Münşeâti Azîziyye; s.288

8) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.28

9) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1099

10) RehberAnsiklopedisi; c.8, s.226

11) Tefsîr-i Rûh-ul-Beyân

12) Kitâb-ül-Hitâb

13) Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye; s.173

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.13

İSMÂİL SİRÂCEDDÎN ŞİRVÂNÎ;

Meşhûr velîlerden. Şirvân vilâyetinin Şemâhî kasabasına bağlı Kerdemir köyünde 1782 (H.1197) senesinde doğdu. 1847 (H.1264)'de kolera salgınından vefât etti. Tahsil çağına ulaşınca, Şemâhî kasabasında bulunan âlimlerden Baba Efendinin talebelerinden olan Muhammed Nûrî Efendiden, ilk tahsiline başlayıp, MollaCâmî'nin **Kâfiye Şerhi'**ne kadar okudu. 1800 (H.1215) senesinde Erzincan'a gidip, oradaki âlimlerden Evliyâzâde Abdurrahmân Efendiden ders gördü ve derslerinde tahsilini tamamlayıp, icâzet aldı. Bundan sonra Tokad'a vardı. Bir sene kaldıktan sonra Bağdât'a gitti. Bağdât'ta Süleymâniye'deMervezî Yahyâ Efendi veİbn-i Âdem adındaki âlimlerden hadîs ve riyâziye ilmini öğrendi. 1220 senesindeAnadolu'ya, Burdur'a giderek bir müddet de orada fıkıh ilmi öğrendi. Bu tahsil hayâtından sonra Şirvan'a dönüp köyüne yerleşti. Yedi sene ilim öğretmekle meşgul oldu. Daha sonra hacca gitti. 1813 senesinde İstanbul'a dönüp yerleşti.

İlim öğrenmek için yaptığı bütün bu çalışmalar ve seyâhatlerden sonra, kendisini tasavvufta yetiştirecek bir mürşîd-i kâmil, yetişmiş ve yetiştirebilen büyük bir evliyâ arıyor, ona talebe olmak istiyordu. Bu sebeple zamânın en meşhûr velîlerinden feyz menbaı Abdullah-ı Dehlevî hazretlerine talebe olmak, sohbetiyle şereflenmek için Hindistan'a gitmeye karar verdi. Yola çıkıp Basra'ya kadar gitti. Yolculuğu sırasında Abdullah-ı Dehlevî hazretleri, mânevî bir işâretle ona en meşhur talebesi Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine gitmesini bildirdi. Bunun üzerine Hindistan yolculuğundan dönüp, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin huzûruna giderek ona talebe oldu. 1817 senesinde icâzet ve emir verilmesi üzerine Şirvan'a döndü. Dokuz sene Şirvan'da kaldı. Rusların Şirvan'ı istilâsı üzerine, Ahıska'ya gitti. İki sene de orada kaldı. Ahıska da işgâl edilince, 1828 senesinde Amasya'ya gidip dört sene kaldıktan sonra Sivas'a gitti. Dokuz sene de Sivas'ta kaldı. Sonra tekrar Amasya'ya döndü. Ömrünün son zamanlarınıAmasya'da geçirip, orada 1847 (H.1264) senesinde çıkan kolera salgınından bir Ramazan ayında vefât etti.

1) Amasya Meşâhiri (Osman Fevzi Olcay), ÜniversiteKütüphânesi No: 9382 v.16

İSMÂİL SİRÂCEDDÎN-İ ŞİRVÂNÎ

Sadrâzam Şirvânizâde Rüşdi Paşanın babasıdır. Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî ve Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin sohbetlerinde bulunmuş, Amasya'da yıllarca ilim yaymış büyük bir velîdir. On sekizinci yüzyılın sonları ile on dokuzuncu yüzyılın başlarında yaşamıştır. Türbesi, Amasya Şamlar mahallesinin üst tarafındadır. Şamlar türbesi adıyla anılan türbedeki diğer kabirler; oğlu eski İstanbul kâdısı Seyyid Ahmed Hulûsi Efendi ile dâmâdı Hacı Îsâ Rûhî Efendiye âittir.

İSMÂİL ŞİRVÂNÎ;

Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin yetiştirdiği büyük velîlerden. Anadolu'da Bitlis'e bağlı Şirvân'dandır. İsmi İsmâil olup, nisbeti Şirvânî'dir. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 1533 (H.940) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti. Vefâtının 1554 (H.961) senesi olduğu da

rivâyet edilmiştir.

Celâleddîn-i Devânî gibi zamânın büyük âlimlerinden ilim öğrenerek yetişti. Sonra Herat'tan kalkarak Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerini ziyâret için Semerkand'a geldi. O sırada talebeleriyle sohbet etmekte olan Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri onlara; "Çok kabiliyetli biri geliyor." diyerek İsmâil Şirvânî'nin gelmekte olduğunu haber verdi. O zamanlar Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin hizmetinde İsmâil Kamerî ve İsmâil Şemsî hazretleri de bulunuyordu. Bu sebeple İsmâil Şirvânî'ye üçüncü İsmâil dediler. İsmâil Şirvânî meclise gelip hazır olduğu zaman Ubeydullah-ıAhrâr hazretlerinin önünde tâze üzüm vardı. Ona da yemesini emredince, bir salkım üzüm aldı. Oturduğu yere gittiği zaman şeyh hazretleri nazar edince, kendinden geçti. Üzüm salkımı elinden düştü. Uzun süre o halde kaldı. Kendine geldiğinde aradığını bulduğunu anladı. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin hizmet ve huzûrunda bulunarak kemâle geldi. O büyük zâtın sohbetlerinde bulunmakla ve bu yolda ilerlemek istidâdının fazlalığı sebebiyle, kısa zamanda yükselip üstün makamlara ve mânevî olgunluklara erişti. Hâce hazretlerinin talebelerinin en yükseklerinden, önde gelenlerinden oldu.

Hâce Ubeydullah'ın vefâtından sonra hacca gitti. Hac vazîfesini îfâ ettikten sonra memleketine dönmeyip, mücâvir olarak orada kaldı.

Sultan İkinci Bâyezîd Han zamânındaAnadolu'ya gelen İsmâil Şirvânî, epey zaman Anadolu'da kalarak, ilim âşıklarına, muhabbet ehline Nakşibendiyye yüksek yolunu anlattı. Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinden aldığı feyz ve bereketleri etrâfa yaymaya çalıştı. Hikmet dolu sözler ağzından pınar gibi akardı. İnsanlar ondan çok istifâde ettiler. Anadolu'da uzun müddet hizmete devâm edip, sonra tekrar Mekke-i mükerremeye döndü.Orada talebelerine **Sahîh-i Buhârî** ve **Tefsîr-i Beydâvî'**yi okuttu. Çok talebe yetiştirdi.

Uzun boylu, vakar ve heybet sâhibi bir zâttı. Güzel ahlâk sâhibi olup, insanların halleri ile değil, kendi halleri ile uğraşırdı. Herkesle iyi geçinir, küçükle büyüğü, zengin ile fakiri bir tutardı. Çok mütevâzî, alçak gönüllü idi. Kimseyi kendinden aşağı görmezdi. Kerâmeti bol, himmeti yüksek, zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok üstün, pek mübârek bir zâttı.

1) Sicillî Osmânî; c.1, s.351

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.369

3) El-Hadâikü'l-Verdiyye; s.706

4) Tâcü't-Tevârih; c.5 s.264

5) Esmâü'l-Müellifîn; c.1, s.217

İZMİRLİ OSMAN NÛRİ EFENDİ;

On dokuzuncu asırda İzmir'de yetişen velîlerden. Doğum tarihi belli değildir. İzmir'de doğdu. On dokuzuncu asrın sonlarında yine aynı yerde vefât etti.

Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayanOsman Nûri Efendi, temel din bilgilerinin yanında, Kur'ân-ı kerîmi baştan sona ezberledi. İzmir ve Manisa'da, daha sonra İstanbul'da ilim sâhiplerinin derslerine devâm etti. Yüksek din ilimlerinde ve onlara yardımcı olan âlet ilimlerinde tahsîlini tamamlayarak, hocalarından icâzet, diploma aldı. Ayrıca Kur'ân-ı kerîmin yedi kırâat üzere okunuşunu öğrenip, buna dâir ilmi tahsîl etti. Memleketi olanİzmir'e gidip, Çorakkapı Câmiinde imâmlık yaptı. Güzel sesi ve kırâat üzerindeki engin bilgisi ile, sünnet-i şerîf üzere okuduğu Kur'ân-ı kerîmi dinlemek isteyen müslümanlar, akın akın Çorakkapı Câmiine koştular. Osman Nûrî Efendi de, beş vakit namazda müslümanlara güzel sesi ile Kur'ân-ı kerîm kırâat etti. İhlâsla okuduğu Kelâm-ı ilâhî, müslümanları

coşturur, ilâhî aşka garkederdi.

Bu sıralarda, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerinden Abdülfettâh-ı Akrî hazretlerinin sohbeti ile şereflendi. Medîne-i münevveredeAhmedSaîd Fârûkî isminde büyük bir âlimin bulunduğu haberini alınca, o zâta karşı aşırı sevgi duymaya başladı. Allah aşkından dolayı dünyânın hiçbir şeyinden zevk almıyordu. 1861 (H.1277) senesinde Mekke-i mükerremeye gitmek üzere yola çıktı. Mekke-i mükerremeye varıp, haccını îfâ etti. Medîne-i münevverede Resûlullah efendimizi ziyâretle şereflenip, Ahmed Saîd Fârûkî hazretlerinin sohbetine koştu. Altı ay hiçbir yere ayrılmadan, o büyük zâtın derslerine ve sohbetine devâm etti. Ahmed Saîd'in vefâtı üzerine, Mekke-i mükerremede bulunan oğulları Abdürreşîd Sâhib'in hizmetinde uzun yıllar kaldı.Abdürreşîd Sâhib hazretlerinden aldığı feyzlerle Behâeddîn-i Buhârî, Abdülkâdir-i Geylânî, Şihâbüddîn Sühreverdî, Muînüddîn Çeştî ve Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin yollarında kemâle gelip icâzet aldı. Bu esnâda fıkıh ve hadîs ilimlerinde de çok yükseldi. Hocasının vefâtından önce ve sonra, birçok insana ilim öğretti. Mekke-i mükerremede mücâvir kalarak yıllarca insanlara doğru yolu gösterip, ibâdet etmekle meşgûl oldu. Eğinli Hacı Hâfız Mehmed Hulûsî Efendi, İzmirli Hacı Ahmed ve Hacı Edhem efendiler, Yûsuf Dağıstânî Efendi ve ŞirvanlıHâşim Efendi yetiştirdiği talebeleri arasındaydı.

İzmirli Osman Efendi, Resûlullah efendimizin sünnet-i şerîfine, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına harfiyen riâyet eder, mübârek hocalarına tam tâbi olurdu. Bilhassa Abdürreşîd Sâhib'in hâl ve hareketlerini, kendine örnek alırdı.Aynen onun gibi, Ramazân-ı şerîfte **Buhârî-yi Şerîf** okur, terâvihlerde her gece üç cüz okuyarak on günde bir hatim eder, Muharrem'in onunda **Müslim**'i hatmeder, Muharrem'in ilk on gününde, haftanın Pazartesi, Perşembe günleri ve kamerî her ayın on üç, on dört ve on beşinci günlerinde oruç tutardı. Hiçbir vaktini boş geçirmez, ağızından boş lâf çıkmazdı.Saatlerce sohbet etse kendisine ve dinleyenlere bıkkınlık gelmezdi. Sohbetinde bulunanlar, saatler sonra bile, ilk sözü imiş gibi aynı dikkat ve iştiyakla ağızlarından çıkacak sözü beklerlerdi.

1) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.147

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.59

İZZEDDÎN TÜRKMÂNÎ;

Büyük velîlerden. İsmi, Mahmûd bin Mevdûd bin Ahmed, künyesi Ebü'l-Hasan, lakabı İzzeddîn'dir. Soyu, Mısır hâkimi Aybek Türkmânî'ye ulaşır. Mısır'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1424 (H.828) senesinde Meraga'da vefât etti.Dergâhındaki bahçeye defnedildi.

İzzeddîn Türkmânî önceleri ticâretle uğraştığından çok kere Mekke-i mükerremeye gidip geldi. Bir dönüşünde kervanın yolunu harâmîler kesti. Kervandakileri esir alıp soydular. Bu kargaşalık esnâsındaHindli bir derviş korkusuz ve kaygısızca bir yere çıkıp bekledi. Soyguncular birçok kimseyi şehîd edip bâzılarını da yaraladılar. Lâkin bu dervişe bir şey yapamadılar. Bu sırada İzzeddîn Türkmânî bu hâli görünce kendi kendine söz verip; "Eğer sağ sâlim şehrime dönersem, bütün mal ve mülkümü fakirlere dağıtıp, hak yolun yolcularının arasına gireceğim. Dervişlerden olacağım" diye ahdetti. Hakîkaten baskın esnâsında bir fırsatını bulup kendini ve malını kurtardı. Selâmetle evine vardı. Ahdine vefâ olarak Şeyh Seyfeddîn Halvetî hazretlerine bağlanmak düşüncesiyle önce istihâre yaptı. Lâkin rüyâsındaAhî Mîrim hazretlerini gördü. Kendisini yetiştirecek büyüğün o olduğu bildirildi. Buna sevindi ve Herat şehrine doğru yola çıktı. Herat'a varıp Mîrim hazretlerinin sohbetine katıldı. Kısa zamanda icâzet, diploma alıp irşâda başladı. Orada dergâh ve mescid inşâ edip,

oturdular. ŞehrinCâmi-i kebîrinde ders ve vâzla meşgûl oldu. Çok kerâmetleri görüldü.

İzzeddîn Türkmânî hazretleri hâfız olup, Kur'ân-ı kerîmi çok güzel okurdu. Bu sebeple Mîrim hazretleri ona; "Sen bütün talebemize kırâat ilmini öğret!" buyurdu. O da; "Peki efendim." deyip tâlime başladı.

Bir gün birisi içinden; "İzzeddîn Türkmânî hazretleri acabâ beni de okutur mu?" diye geçirdi ve talebelerin arasına karıştı. Sonra birisi gelip kendisini İzzeddîn Türkmânî hazretlerinin çağırdığını haber verdi. O da varıp onun huzûruna çıktı. Ona; "Kur'ân-ı kerîmi öğrenmek ve okumak lâzımdır. Hatırına getirir lâkin öğrenmezsin?" buyurdu. Sonra okutmaya başladı.

Bir gün bâzı kimseler Türkmânî hazretlerini ziyârete geldiler. Türkmânî hazretleri onlara yemek ikrâm etti. Sonunda sofraya üzüm getirdi.Sofradakilerden biri; "Türkmânî hazretlerinin yediği salkımdan birkaç üzüm tânesi bana nasîb olsa da yesem." diye içinden geçirdi. O zaman Türkmânî hazretleri dönüp tebessüm etti.Elindeki üzümü, salkımıyla ona verdi ve; "Göz hakkın kalmasın." buyurdu. O kişi bunu görünce ona olan sevgisi daha da fazlalaştı.

Zamânında Tîmûr Han oraları fethedip ele geçirmişti.Bir gün İzzeddîn Türkmânî hazretlerini çadırına dâvet etti ve çadırda otururken hizmetçisine tenbih edip; "Bu zâtı bir tecrübe edelim. Şimdi siz gasb edilmiş bir kuzu veya tavuk yakalayıp pişirin ve bu zâtın önüne getirin. İkrâm edelim. Bakalım helal veya haram olduğunu anlayabilecek mi?" diye emretti. Hizmetçi bir kuzu bulup getirdi ve İzzeddîn Türkmânî hazretlerinin önüne koydu. Türkmânî hazretleri önüne konan kızarmış kuzudan besmele okuyup yemeye başladı. Tîmûr Han; "Efendi hazretleri. Helâl ise yiyorum demeyi unuttunuz." dedi. O zaman Türkmânî hazretleri; "Bu bize helâldir." buyurdu. O zaman Tîmûr Han yanındakilere; "Görün evliyâ dediğiniz zât, gasbedilmiş ve haram şeye besmele bile okudu. Helâl gibi haramı yer. Dînini hebâ ve kendini cezâya uğratır." dedi. Bunun üzerine Türkmânî hazretleri; "Aslı vardır. Birazdan anlaşılır." buyurdu. O esnâda dışarıda bir kadın feryâd ederek; "Sultânım kuzucuklarımdan birini evimde beslerdim. Onu İzzeddîn hazretlerine vermeyi adamıştım. Onu alıp giderken adamlarınız elimden aldı ve bana eziyet ve zulüm ettiler." diye seslendi.Tîmûr Han bu sözleri duyunca, hayretler içinde kaldı. O zaman Türkmânî hazretleri başını kaldırıp; "Ey hâtun! Adağın kabûl olsun. Allahü teâlâ sana çok mükâfât versin. Adağın bana geldi. Sâhibini buldu. İşte yediğimiz kuzu odur." buyurdu. Kadıncağız sevinçle geri döndü. O zaman Tîmûr Han, İzzeddîn Türkmânî hazretlerinin büyük bir zât olduğunu hakkıyla anlayıp hürmet ve ikrâmlarda bulundu ve yaptığı imtihan sebebiyle özür dileyip duâ istedi.

Bir gün dergâha bir sepet nar geldi. Narları talebelere dağıttılar. Bir tânesini kendileri yediler. Nardan bir tânesi yere düştü. Türkmânî hazretleri o tâneyi alıp bir yere gömdü. Gömer gömmez ondan bir ağaç oluverdi. Sonra talebelerine; "Buraya bir kabir kazınız." buyurdu. Talebeler onun yanına bir kabir kazdılar. Daha sonraları vefât edeceğinde buraya defnedilmesini istediler. Hasta biri bu narın meyvesinden veya bir yaprağından yese şifâ bulurdu.

Bir zaman talebelerine; "Hak yolun yolcusu olmak isteyen, kalbiyle hocasına bağlanmalı. Hocası ve derviş arkadaşlarından başkasıyla konuşmamalı, hallerini hocasından başkasına anlatmamalı." buyurdu.

Kendileri anlatır: "Önceleri bir ara hacca gittim. Vakfeye vardım. O zaman biri yanıma geldi ve; "Ey İzzeddîn bak!" dedi. İşâret ettiği tarafa baktım. Hacılar arasında uzun boylu heybetli kişiler gördüm. Sonra yanlarına gittim. Selâm verdim. Selâmımı aldılar. Bana hak yolunun yolcusuna lâzım olacak şeyleri haber verdiler. Meğer onlar, Ricâlullah denen Allahü teâlânın sevgili kulları imiş."

İzzeddîn Türkmânî hazretleri vefâtı yaklaşınca vasiyet edip; "Ben filan gün vefât ederim. Musallaya koyun. Bir zât gelip namazımı kıldırır." buyurdu. Dediği gibi oldu. Tanımadık biri

gelip cenâze namazını kıldırdı.

EY ZAMÂNIN EN HAYIRLISI

Bir zaman bir grup tüccar gemi ile sefere çıktılar. Giderken büyük bir fırtına çıktı. Gemi neredeyse batacak hâle geldi.Her bir tüccar can telaşıyla; "Yâ Hızır! Yâ İlyâs! Ey zamânın en hayırlısı!" diye nidâya, duâya başladılar. O sırada gemide bir derviş; "Yâ İzzeddîn Türkmânî!" diye nidâ etti. O söyler söylemez fırtına dindi, dalgalar durdu. Tüccarlar adaklar adayıp Türkmânî hazretlerinin dergâhına geldiler ve durumu anlattılar. Kendilerinin kurtuluşuna sebep, talebelerinden biri olduğunu söylediler.

1) Lemezât, SüleymâniyeKütüphânesi, No: 4536, v.126

K

KABAŞA;

Köstendil velîlerinden. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Aslen İştib kazasının bir köyündendir. Kabaşa diye meşhur olmuştur. Halîm, selîm, yumuşak huylu kerâmet sâhibi bir zâttı.

Gençliğinde gâyet cesur bir kimseydi. Bâzı kötü arkadaşlarla berâber olması sebebiyle bir müddet yol kesiciliğe heves edip gezip dolaşmış, sonra kendisinde bir hal meydana gelip bütün kötü işleri, sözleri ve hareketleri terk etmiş, köyündeki mallarını, çoluk-çocuğunu da bırakarak meczûbâne, mecnûnâne ve dîvâne bir halde dolaşmıştır. Çoğunlukla İştib, Kara Tuvâ ve Köstendil'de kalmıştır. Büyük küçük herkes kendisini severdi. Dâimâ sükût üzere olup, ağzında dili dâimâ bir şeyler okur gibi hareket ederdi. Fakat ne okuduğu anlaşılmazdı.

Bir gün Köstendil sâkinlerinden bir sipâhî, kış günü İstanbul'dan gelirken akşam vakti hava karlı ve gâyet fırtınalı imiş. Yolda Kabaşa'ya rastlayıp, selâm vermiş. Selâmını almış ve yol güzergâhını değiştirip Merîc Yalısına doğru gitmiş. Hattâ o sipâhînin hatırına; "Bu dîvane bu vakitte buralarda böyle yalnız ve yayan niçin gezer. Bu havada bir yerde helak olur, gider" diye gelmiş. Köstendil'e gece vakti gelip ertesi günü kahvehâneye gittiğinde Kabaşa'yı orada otururken görüp, hayretle Kabaşa'ya ne zaman geldin dediğinde; "Ne tûfan, ne bora idi o." deyip, başka bir şey konuşmamış.

Bahr-ul-Velâya kitabının müellifi Süleymân bin Hasan Köstendilî anlatır: "Yazın çoğunlukla çiftliğimizde kalırdım. Bir gün meczûb Kabaşa yalnız başına çiftliğe gelip, doğruca harman yerine vardı. İki üç gün harmanda ırgatlar ile sabahtan akşama kadar çalıştı. Bir sabah âniden ortalıktan kayboldu. Bir gün büyük kardeşim ÇelebiEfendi hazretlerinin konağında, birâderlerim Emîn Ağa, Abdullah Ağa ve bu fakîr dîvânhânede dururken Kabaşa çıkageldi. Bir direğe yaslanıp, uzun müddet hepimize baktı. Sonra bana yönelip, hayli zaman gözünü başka tarafa çevirmeden devamlı baktı. Bu sırada söylediği sözler ile hoş anlar geçti.

Bir gün Kabaşa, kalabalık bir kahvede oturuyordu. Bu sırada başını kaldırıp; "Bak şuna! Beyaz tazı tilkiyi tuttu." deyip güldü. Orada bulunanlar, buna hayret edip, bunu söylemekle ne demek istediğine dâir sözler söylendi. Şeyh Mustafa Efendinin oğlu da oradaydı. Onun bu sözü boş değildir, diyerek merakla beklediler. O sırada, dağdan avcılar gelip, kahvehânenin önünden geçtiler. Çantalarında bir tilki asılı idi. Şeyh MustafaEfendinin oğlu tilki sâhibine; "Bu tilkiyi hangi tazı tuttu, ne vakit tuttu." diye sordu. Avcı; "Şu beyaz tazı tuttu". Vakit olarak da Meczûb Kabaşa'nın o sözleri söylediği vakitte yakalandığını bildirdi.

SİNE SİNE

Bir sene yağmur yağmayıp, susuzluktan ekinler neredeyse kuruyup zâyi olacaktı. Halk perişanlık ve şaşkınlık içerisinde idi. Bir gün Kabaşa'nın bir direk üzerine binip "Sine sine, sine sine." dediğini görürler. Yanında bulunanlar onun bu sözünden bir şey anlamazlar ve; "Acabâ bu dîvânenin böyle söylemekten maksadı nedir?" derler. Bu sırada havada bulut yokken, birdenbire bulutlar görülür ve sine sine gâyet bol yağmur yağar. Birkaç gün devamlı sine sine yağmur yağıp, ekinler suya iyice kanmış. Allahü teâlânın izniyle kuraklık sıkıntısı gitmiş.

1) Bahr-ul-Vilâye

KA'B-ÜL-AHBÂR;

Tâbiînin tanınmışlarından. Evliyânın büyüklerinden. Rivâyeti çok olan bir zâttır. Müslüman olmadan önce, yahûdî âlimlerinin büyüklerindendi. Künyesi Ebû İshak'tır. Resûlullah'ın zamânına yetişti. Ancak bu sırada müslüman olma nîmetine kavuşamadı. Bir rivâyete göre, İslâmiyetle şereflenmek üzere, Resûlullah'ın huzûruna çıkmak için hazırlanmıştı. Fakat Resûlullah'ın vefâtını ve bâzı Arapların irtidâdını (dinden çıkışlarını) duyunca geri döndü.

Hazret-i Ömer zamânında müslüman olduğu söylenir. Yemen'de doğdu. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında Medîne-i münevvereye geldi. Humus'ta yerleşti. Burada hazret-i Osman zamânında 652 (H.32) târihinde vefât etti. Vefâtı hakkında başka târihler de söylenmiştir.

Ka'b-ül-Ahbâr buyurur ki: "Allahü teâlâ, mümin kulunu sevdiği zaman, Cennet'te onun derecesini yükseltmek için, dünyâyı ondan uzaklaştırır. Kâfir kuluna gazab ettiği zaman, onu dünyâda rahat kılıp, sevindirir. Böylece onu Cehennem'in aşağı derecelerine düşürür."

"Kim zenginlere ve mal sâhiplerine boyun eğerse, dîni de boyun eğer, böylece dînine zarar gelir."

"Dünyâdan ancak Allahü teâlânın takdir ettiği kadar ele geçer. Ancak kulun sebeplere yapışıp, çalışması gerekir. Böyle yaparsa, emre uymuş olur."

"Allahü teâlânın korkusundan gözyaşı döken kimseyi Cehennem ateşi yakmaz."

"Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Allahü teâlânın korkusundan gözyaşlarımın yanaklarıma akmasını, altından bir dağı sadaka olarak vermekten, daha çok severim."

"Evlerinizi Allahü teâlâyı anmak sûretiyle nûrlandırınız. Evlerinizi onda namaz kılarak nasiplendiriniz. Allahü teâlâya yemin ederim ki, böyle yapanlar gök ehli arasında tanınırlar. Gök ehli; "Falan oğlu falan, evini, Allahü teâlâyı anarak süslüyor." derler."

"Sükût iyi bir huydur. Çünkü, verâ (şüphelilerden kaçınma) ve günahların azlığına güzel bir vesîle (çâre, yol)dir."

"Allahü teâlâ, yersiz güleni, bir ideâli, maksadı olmadan yola çıkanı sevmez."

"Hikmetli söz, müslümanın kaybolmuş malı gibidir."

"İdârecinin iyi olmasıyla halk da iyi, kötü olmasıyla, onlar da kötü olurlar."

"Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizden biri doğuda, Cehennem ateşi de batıda olsa, sonra Cehennem ona gösterilse, ateşinin sıcaklığına aslâ dayanamazdı. Ey insanlar! Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmak daha kolaydır. Bu yüzden Allahü teâlâya itâat ediniz. Bu ateşe düşmeyiniz. Çünkü dayanamazsınız."

"Cehennem'de dört köprü vardır: Birincisinde, akrabâsı ile münâsebeti kesenler, ikincisinde, üzerinde borç bulunanlar, üçüncüsünde taşkınlık ve azgınlık yapanlar, dördüncüsünde, zulüm

edenler oturur."

"Kim, âhiret şerefine kavuşmak isterse, Allahü teâlânın büyüklüğünü ve kudretini tefekkür etsin (düşünsün). Böyle yaparsa âlim olur. Günlük rızkına râzı olursa başkasına ihtiyaç duymaz. Hatâlarını hatırlayıp, düşündüğü zaman, çok ağlasın, Cehennem denizlerini söndürür."

"Âlim mümin, şeytana karşı daha sert ve güçlüdür."

"Câhil kimseler, ilimle birbirlerine karşı öğünürler. Onların ilimden nasibi sâdece övünmeleridir."

"Allahü teâlâya yemin ederim ki, su kiri giderdiği gibi, beş vakit namaz da günâhları giderir."

"Ne mutlu evlerini mescid yapanlara. Mescidler, takvâ sâhiplerinin (haramlardan, günâhlardan sakınanların) evleridir. Allahü teâlâ, namazını, orucunu ve zekâtını gizleyen kulları ile, meleklerine övünür."

"Eğer sizden biriniz, iki rekat nâfile namazın sevâbını bilseydi, onu dağlardan daha büyük görürdü. Farz namazlara gelince, artık onun sevâbını ifâde etmek (açıklamak) mümkün değildir."

"Ölümü gerçekten tanımış bir kimseye, dünyâ belâ ve musîbetleri, dert ve sıkıntıları çok hafif gelir."

"Cennet'te ağlayan bir adam bulunur. Ona, niçin ağlıyorsun denir. O şöyle cevap verir: Ben Allahü teâlânın yolunda öldürüldüm. Şehîdlik o kadar güzel ki, tekrar dünyâya döndürülüp, üç defâ daha şehîd olmayı arzu ediyorum. Fakat daha fazla şehîd olamadığım için ağlıyorum."

"Âhir zamanda öyle âlimler gelecek ki, herkesi zühde (şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk etmek) dâvet edecekler. Fakat kendileri zühdden uzak olacaklar, insanları korkutacaklar, fakat kendilerinde korkudan hiçbir iz bulunmayacak; insanların, makam mevki sâhiplerinden uzak kalmalarını isteyecekler, fakat kendileri onlardan ayrılmayacaklar; sözleri ile dünyâyı kötüleyecekler, fakat zenginlere yaklaşacaklar, yoksul ve fakirlerden uzak kalacaklar. Kadınların erkeklere karşı gelmesi gibi, bildiklerine aykırı hareket edecekler, yakınlarını başkalarının yanında görseler, darılacaklardır. Böyle âlimler, kötü ve Allahü teâlânın sevmediği âlimlerdir."

"Kuşlar ve yerde bulunan haşereler, Cumâ günü buluşurlar, birbirlerine selâm vererek bugün iyi gündür derler."

"Uyuyacağın zaman sağ tarafa ve kıbleye dönmüş olarak yatılır. Çünkü, uyku bir çeşit ölümdür."

"İlim meclisinde bulunmanın sevâbı çoktur. İnsanlar buralarda bulunmanın değerini bilmiyorlar. Eğer böyle toplantılardaki sevâbı bilmiş olsalardı, oraya girmek için birbirlerini öldürmeye kalkışırlardı. Herkes işini gücünü bırakıp oraya koşardı."

"Şöyle duydum: Sâlih insan kabre konur. Namaz, oruç, hac ve zekât gibi amelleri etrâfını sarar. Azab melekleri geldiğinde karşılarına namaz çıkar. Onlara; "Bu şahıs, ayakları ile Allahü teâlânın huzûrunda durdu, namaz kıldı. Buna azab edemezsiniz." Sonra baş tarafından gelirler, bu defâ oruç karşılarına çıkar; "Bu baş, Allah için oruç tuttu, burada azâb edemezsiniz." der. Vücudun diğer kısımlarına gittiklerinde, hac ve cihâd gibi ibâdetler karşılarına çıkarlar. Ellerine geldiklerinde eller; "Allahü teâlânın rızâsı için bu eller sadaka vermiştir. Onun için azâb edemezsiniz." derler. Bütün bu durum karşısında azâb melekleri; "Mâdem ki dünyâda sâlih ve temiz bir kişi olarak yaşadın, güzel bir şekilde öldün, burada müsterih ol, rahat yat." derler. Sonra rahmet melekleri gelir. Cennet'ten ışık, yatak ve giyecek getirirler. Kabrini gözün görebildiği kadar genişletirler. Kabrini aydınlatırlar. Kıyâmete kadar

kabri aydınlık kalır."

"Hanımının eziyet ve sıkıntı vermesine sabreden kimseye, Allahü teâlâ, Eyyûb aleyhisselâma verilen sevaptan verir."

"İnsanlardan gelen sıkıntılara sabretmeyen, onlara karşılık vermeyi terk etmeyen kimse sabırlı sayılmaz."

1) Μακ®λ®τ–⎬ Κεϖσερ⎩; σ.36

2) Ελ–Αəλ®μ; χ.5, σ.228

3) Τεζκιρετ–⎭λ–Ηυϕϕ®ζ; χ.1, σ.49

4) Ηιλψετ–⎭λ–Εϖλιψ®; χ.5, σ.264, χ.6, σ.3

5) Ελ–Ϊσ®βε; χ.3, σ.315

6) Ταμ Ϊλμιη®λ Σε®δετ–ι Εβεδιψψε; (49. Βασκ⎬) σ.1099

7) Ϊσλ®μ Ϡλιμλερι Ανσικλοπεδισι; χ.1, σ.355

KABÛLÎ MUSTAFA EFENDİ;

Edirne velîlerinden ve Rufâî tarîkatı büyüklerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. 1712 (H.1124) yılında Edirne'de vefât etti.

İlk tahsîli ve gençliğiyle ilgili bilgi bulunmamaktaysa da iyi bir tahsîl ve terbiye gördüğü anlaşılmaktadır. Edirne'de mahkeme başkâtibi olarak vazîfe yapmaktaydı. Devamlı velîlerin hayatlarını ve menkıbelerini okumakta ve hep onlar gibi olmaya gayret etmekteydi. Gönlü Allahü teâlânın sevgisi ile yanar, gece-gündüz ibâdetlerinde; "Yâ Rabbî! Beni evliyâdan eyle, senin velî kullarından olayım. Hiç olmazsa onlar gibi olayım." diye duâ ve niyâzda bulunurdu.

Edirne'de Eski Câmi adı ile anılan bir câmi, şehrin müslümanların eline geçtikten sonra yapılan ilk mâbedi olarak bilinirdi. Bu îtibârla halkın nazarında özel bir yeri bulunuyordu. Bu sebeple Mustafa Efendi de namazlarını mümkün olduğu ölçüde Eski Câmide kılmaya gayret eder ve vâz dinlerdi. Bir gün öğle namazında yine Eski Câmiye gelince câminin hınca hınç dolu olduğunu gördü. Halk o güne kadar hiç görmediği bir zâtı dinler gibiydi. Mustafa Efendi içeri girip arka sırada güçlükle oturduğu esnâda vâiz efendi konuyu değiştirerek; "Allahü teâlânın velî bir kulu olmayı arzu eden bâzı insanlar vardır. Böyleleri, her hal ve hareketinde Allahü teâlâyı râzı ederse velîlerden olur." demiş ve tekrar konusuna devâm edince, bu sözler Mustafa Efendiye tesir etti. Vazîfesinden istifâ ederek bir daha da hiç görmediği o vâizin kendine çizdiği yolda yürümeye başladı. Kendisini büsbütün doğruluğa ve ilme adadı ve mahlûkâtın hizmetine koştu.

Nerede bir yoksul görse maddî-mânevî yardımda bulunurdu. Yabâni ağaçları aşılardı. Yaralı ve sakat hayvanlara bakıp, yaralarını sarardı. Kimsesizlerin işlerini görmelerine yardım ederdi. Yaptığı işlere karşılık ücret almazdı. Her ânını Allahü teâlânın rızâsı için geçirirdi. Onun bu davranışlarına hayran olup etrâfında toplananlara veya kendisinden nasihat isteyenlere; "Dostlar! Her şey Rabbin sevgisinden var oldu. O vara hizmet, O büyük yâre hizmettir." buyurdu.

"Kim olursa olsun, eliniz, ayağınız tutarken, gücünüzle hayra hizmet edin. Gücünüz yoksa, güler yüz ve tatlı dille gönül alıcı olun. Onu da yapamazsanız kalbinizden iyilik dileyin. Rabbin sevdiklerine hizmet, Allahü teâlâya ibâdettir."

Mustafa Efendi bu arada Selîmiye Câmii civarında bir dergâh yaptırdı. Sevenleri cemiyetteki kötülükleri düzeltip, herkese nasihat ettiğinden ve yine herkesi her hâliyle kabûl edip güzel muâmele gösterdiğinden kendisine Kabûlî hazretleri demeye başladılar.

Mustafa Kabûlî Efendi, zaman zaman değişik bir kıyâfetle geceleri şehri dolaşmaya çıkardı. İçki içip sarhoş olmuş kimseleri görünce onlara bu halden kurtulmak isteyip istemediklerini sorardı. Bunlardan pekçoğu yaptıkları işin yanlışlığını söyleyip keşke kurtulabilsek diye dert yanarlardı. O zaman Kabûlî Efendi; "Yarın Selîmiye Câmii yanındaki dergâha gidin. Orada bir şeyh efendi var. Size iş bulur, yardımcı olur. Bu halden kurtulursunuz." derdi.

Ertesi gün bunlardan bâzıları türlü düşünceler içinde huzûra girerlerken isimleriyle çağıran bir velînin tesirli sözleriyle kendilerinden geçerlerdi. Her türlü kötülüğün bitip yeni bir hayâtın başladığına inanarak tövbe eder, gözyaşı dökerlerdi.

Daha evvelden bu gibi durumlar karşısında ne yapacağını plânlayan Kabûlî hazretleri sermâye sâhipleriyle görüşür, bu insanların her birine uygun bir iş yeri açılırdı. Böylece insanların kurtuluşuna vesîle olurdu.Mustafa Kabûlî hazretlerinin dergâhı bu şekilde kötü yoldan çekilen kimselerle dolup taşardı. Kabûlî hazretlerinin bu muhiblerine, sevenlerine söylediği sözlerden birkaçı şöyledir:

"Nefsinizin arzularını terk edin, üzüntünüz, derdiniz dağılsın."

"Her kişi kendini görüp bilmeye gelmiştir, görene, bilene ne mutlu."

"Edepli yürü, hayâlı konuş, sendeki şeref, seni yaratanındır."

"Bir kişiyi çamurdan kurtarmak, bir âileyi kurtarmak gibidir."

"En büyük bahtiyarlık, insanlığının kıymetini bilmektir."

"Gördüğün kişi, şâyet onu görür görmez sana Allahü teâlâyı hatırlatıyorsa, bilesin ki o, Allah'ın velîsidir."

Kabûlî Mustafa Efendi, 1712 (H.1124) yılında vefât ederek ismiyle anılan dergâha defnolundu. **Kenzü'l-Esrâr, Musiletü'l-Hidâye, Müşkilküşâ** gibi eserlerle mürettep bir **Dîvân**'ı vardır.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.150

2) Edirne Evliyâları; s.18-22

KÂDI MUHAMMED ZÂHİD;

Türkistan'da yetişen büyük velîlerden. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak saâdete kavuşmaları için çalışan ve Silsile-i aliyye adı verilen büyük âlim ve velîlerin on dokuzuncusudur. İsmi, Muhammed bin Burhâneddîn'dir. Annesi Silsile-i aliyye büyüklerinden Yâkûb-i Çerhî hazretlerinin kızıdır. Zâhid ve Kâdı lakaplarıyla ve Semerkandî nisbesiyle bilinir. Semerkantlı olup, doğum târihi bilinmemektedir. 1530 (H.936) senesinde Semerkand'a bağlı Hisar'ın Vahş köyünde vefât etti. Kabri oradadır.

Asîl ve ilim ehli bir âileye mensûb olan Muhammed Zâhid, küçük yaştan îtibâren ilim öğrendi.Temel dînî bilgileri öğrendikten sonra tasavvufa yöneldi. Nefsini ıslah edebilmek için çok gayretler sarf etti. Nefsin istediklerini yapmamak, istemediklerini yapmak sûretiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalıştı. 1478 veya 1480 senesinde büyük velî Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine talebe oldu.

Muhammed Zâhid, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin hizmetine girdi. On iki sene müddetle onun kalplere şifâ olan sohbetlerinde bulunup, velîlik derecelerinde yükseldi.HocasıYâkûb-i Çerhî hazretlerinin torunu olan Muhammed Zâhid'e daha çok îtinâ ve iltifât gösteren Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri onu tam olarak yetiştirdi. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda hilâfet verdi. İlimdeki yüksek derecesi sebebiyle Kâdı,

dünyâdan yüz çevirmesi sebebiyle Zâhid lakaplarıyla anılanMuhammed Zâhid hazretleri, asrındaki âlimlerin en büyüklerinden ve evliyânın yükseklerindendi. Tasavvuf ilminde ve hallerinde mütehassıs ve ilâhî sırların gizliliklerine vâkıftı. Hocasının gönüllere şifâ olan sohbetlerini dinleyip yazdı.Hocasından dinlediklerini **Mesmûât-ı Mevlânâ Kâdı Muhammed Zâhid** adlı eserinde topladı. Farsça yazdığı bu eser, 155 varak olup, İstanbul SüleymâniyeKütüphânesinde vardır. Evliyâ zâtların hayatlarını, sözlerini, güzel hal ve kerâmetlerini de **Silsiletü'l-Ârifîn** adlı eserinde topladı.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri kendisinden sonra vazîfesini yerine getirmekle Kâdı Muhammed Zâhid hazretlerini vazîfelendirdi. Vefâtına yakın talebelerini ve akrabâsını yanlarına çağırıp; "Bizim topluluğumuzdan her fert fakirlik veya zenginlikten birini seçer." Kâdı Muhammed Zâhid'e dönüp; "Sen hangisini seçerdin söyle?" buyurdu. Kâdı Muhammed Zâhid hazretleri; "Benim seçeceğim, sizin münâsip göreceğinizdir." dedi. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri hesaplarını tutan vazîfeliye emredip; "Mevlânâ Muhammed'e dört bin altın verin. O fakirliği seçmiştir. Bu parayı yanındaki fakirlerin ve dervişlerin ihtiyaçları için kullansın." buyurdu.

Kâdı Muhammed Zâhid hocası Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin vefâtından sonra Taşkent'e giderek insanlara hak yolu anlattı. Taşkent, Özbek Muhammed Şeybek Han tarafından alınıncaya kadar burada kaldı. 1503 senesinde Buhârâ'ya gitti. Muhammed Şeybek Hanın kardeşi Mahmûd Sultandan îtibar gördü. Ona hocalık yaptı. 1510 senesinde Özbek kuvvetlerinin Eshâb-ı kirâm düşmanı Safevî hükümdârı Şah İsmâil tarafından Merv'den çıkarılması üzerine Buhârâ'dan ayrılarak Andican ve Aksi'ye gitti. Fergana'ya giderek Haydar Mirzâ Devle'yi sık sık ziyâret etti. Genç yaşta olan Haydar Mirzâ, Kâdı Muhammed Zâhid hazretlerine talebe olup ondan istifâde etti. Gittiği yerlerde İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp pekçok talebe yetiştirdi.

Sohbetlerinde hocası Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin buyurduklarını nakleder ve velîlerin hayatlarını anlatırdı. Bir sohbeti sırasında buyurdu ki:

Dervişlik, yalnız bir yere çekilip oturmak, gökte uçmak, dağda ve mağarada bulunmak değildir. Dervişlik; gönlü, mâsivâdan, yâni Allahü teâlâdan başka herşeyden çevirmektir.

Dünyâya düşkün olmayanlarla, âhiret adamlarıyla oturmak, berâber bulunmak, çok tesirli ve faydalıdır. Önce tesiri anlaşılmasa bile, doğan bir çocuğun her gün yavaş yavaş büyüdüğü gibi, insan yavaş yavaş dünyâya düşkün olmaktan kurtulur.

İbn-i Abbâs radıyallahü anhümâ; **"Hâlbuki sen** (Ey Resûlüm) **onların içindeyken Allah onlara azab verecek değildi. İstigfâr ettikleri hâlde de Allah onlara azâb edecek değil."** (Enfal sûresi: 33) meâlindeki âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken şöyle buyurmuştur: "İslâmiyetin mevcûd olması, Resûlullah'ın mevcûd olması mesâbesindedir. Nasıl ki Resûlullah hayattayken azap kaldırılmış, insanlara azap gelmemişse, İslâmiyetin bir yerde mevcûd olması ve İslâmiyete uymak sebebiyle de azap kalkar. İstigfâr etmek sebebiyle de azap inmez. İstigfâr, azâbın gelmesine mâni olur. Bir yandan Allahü teâlânın emirlerine uymayıp, bir yandan da, "Estagfirullah, Estagfirullah" demek, istigfâr değildir. İstigfârın mânâsı; Allahü teâlânın emirlerine uymak, yasak ettiği şeylerden sakınmaktır. Allahü teâlânın rahmetine ve magfiretine yol açacak sebeplere yapışmak lâzımdır. Zulüm ve isyân gibi işleri yapmaktan sakınmalıdır."

Velîlerin hallerini ve üstünlüklerini anlatırken buyurdu ki:

Zünnûn-i Mısrî hazretleri şöyle buyurmuştur: "Tasavvuf yolunda, cenâb-ı Hakk'ın dostlarından, sevgili kullarından bâzıları o hâle gelmiştir ki, eğer bir büyük zât onlara Allahü teâlânın muhabbetinden, azamet ve celâli ile ilgili sözler söylerse, muhabbetleri sebebiyle can verecek hâle gelirler."

Ömrünü İslâm dîninin emir ve yasaklarını öğrenmek, öğretmek ve insanların dünyâ ve âhirette saâdete kavuşmaları için sarfeden Kâdı Muhammed Zâhid hazretleri birçok talebe yetiştirdi. Silsile-i aliyye büyüklerindenDerviş Muhammed hazretleri onun yetiştirdiği âlim ve velîlerdendir. 1530 (H.936) senesinde vefât eden Kâdı Muhammed Zâhid hazretleri Semerkand'a bağlı Hisar'ın Vahş köyünde defnedildi. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir. Kâdı Muhammed Zâhid hazretlerinin kız kardeşinin oğlu olan Mevlânâ Derviş Muhammed hazretleri onun vazîfesini yürüttü ve yolunu devâm ettirdi.

KALBDEKİ MUHABBET

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine talebe olması şöyle oldu: Memleketi olan Semerkand'da kalıp ilim tahsîl ettikten sonra daha fazla ilim öğrenmek için Şeyh Nîmetullah adında bir ilim talebesiyle Semerkand'dan Hirat'a gitmek üzere yola çıktı. Şadman köyüne vardıkları zaman havanın sıcak olması sebebiyle orada bir müddet kaldılar. Onlar buradayken, köye Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri teşrif ettiler. Bir ikindi vakti Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin ziyâretine gittiler. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri ona; "Sen nerelisin?" diye sorunca, Muhammed Zâhid; "Semerkandlıyım." dedi. Daha sonra Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri sohbete başladı. Çok güzel konuşuyordu. Konuşması sırasında Muhammed Zâhid'in kalbinden ve hâtırından geçenleri bir bir saydı. Hirat'a gitmek üzere yola çıkışının sebebini söyledi. Bunun üzerine Muhammed Zâhid'in kalbine Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine karşı sevgi ve bağlılık hisleri kuvvetlendi. Kalbi ona tutuldu. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri ona; "Eğer maksadın ilim öğrenmekse o iş burada daha kolaydır." buyurdu. Fakat Muhammed Zâhid'in Hirat'a gitme arzusu devâm ediyordu. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri onun kalbinden geçen bu düşünceyi de keşf edip yanına doğru yaklaştı ve; "Hirat'a gitmekten maksadınız nedir? Söyle bana ilim mi öğrenmek, yoksa tasavvufta mı yetişmek istiyorsunuz?" buyurdu. Muhammed Zâhid,Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin heybetinden dehşete kapıldı ve sustu. Yanındaki yol arkadaşı; "Onun asıl maksadı Hirat'a gidip tasavvuf yoluna girmektir. İlim öğrenmeye gidiyorum demesi bu maksadını gizlemek içindir." diye cevap verdi. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri tebessüm etti ve; "Eğer böyle ise çok iyi ve güzeldir." buyurdu. Sonra alıp bahçesine götürdü. İnsanların gözünden kayboluncaya kadar birlikte yürüdüler. Sonra durup Muhammed Zâhid'in elini tuttu. Elini tutar tutmaz kendinde büyük değişiklik hisseden Muhammed Zâhid bayıldı. Ayıldığı zaman Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri; "Herhalde sen benim yazımı okuyabilirsin." buyurdu. Cebinden bir kâğıt çıkarıp okuduktan sonra katladı ve Muhammed Zâhid'e verdi. Bu kâğıtta şöyle yazılıydı: "Bunu iyi muhâfaza et. Bunda ibâdetin hakîkati, itâat, huşû ve Allahü teâlânın azameti karşısında insanın âcizliği yazılıdır. Bu saâdet Allahü teâlânın muhabbetiyle ve onun resûlü Seyyidü'l-evvelîn vel-âhirîne tâbi olmakla ele geçer. Bunun için din ilimlerine vâris olan âlimlerin sohbetlerinde bulun. Onlardan faydalı ilim öğren. Tâ ki Resûlullah efendimize tâbi olmak sûretiyle mârifet-i ilâhiyyeye kavuşasın. Kötü din adamlarından uzak dur. Çünkü onlar dîni dünyâ malı toplamak ve makâma, mevkiye kavuşmak için âlet ederler. Helâl haram ayırmadan bulduğunu yiyen ve dîne uygun olmayan işler yapan câhil ve sapık tarîkatçılardan uzak dur. Yine Ehl-i sünnet îtikâdına uymayan sapık kimselerden de uzak ol." Mektubu verdikten sonra Fâtiha-i şerîfe okudu. Muhammed Zâhid'e Hirat'a gitmek üzere izin verdi.Mevlânâ Sa'düddîn Kaşgârî'ye vermesi için bir de mektup verdi. MektuptaMuhammed Zâhid'e yardımcı olunması ve korunması yazılıydı. Bu hareketleri gören MuhammedZâhid'in kalbini Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine karşı muhabbet ve bağlılık kapladı. Fakat bir türlü Hirat'a gitme azminden de vaz geçemedi. Mektubu alıp yola çıktı. Yolda ilerledikçe bindiği hayvan yavaşladı. Bu sebepleMuhammed Zâhid yol almaktan âciz kaldı. Buhârâ'ya 36 km kadar mesâfe kaldığı sırada Muhammed Zâhid şiddetli bir göz ağrısına tutuldu. Günlerce orada kaldı. İyileşince yola çıktı. Bu sefer de Humma hastalığına tutuldu. O zaman eğer yola devâm ederse helâk olacağını anladı. Gitmekten vaz geçti. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin huzûruna dönüp sohbet ve hizmetinde bulunmaya karar verdi. Geri döndü.Taşkent'e vardığı zaman kitapları ile binek hayvanını bir arkadaşına emânet bıraktı. Bu sırada Taşkent'te bulunan bir şeyhin talebelerinden biriyle karşılaştı. Ona; "Gel berâberce senin hocanı ziyârete gidelim." dedi. O kimse Muhammed Zâhid'e; "Binek hayvanın ve kitapların nerede?" diye sorunca; "Bir arkadaşıma emânet bıraktım." dedi. O kimse; "Git onları getir. Benim eve bırak sonra berâberce ziyârete gideriz." dedi. Muhammed Zâhid hayvanını ve kitaplarını almak için giderken birisi ona gelip; "Hayvanın ve eşyâların kayboldu." dedi. Muhammed Zâhid hayret edip düşünceli olarak giderken; "Herhalde ziyâretine gitmediğim için Ubeydullah-ı

Ahrâr hazretleri bana kırıldı. Bu sebeple bineğim ve eşyâlarım kayboldu." diye kalbinden geçirdi. Bineğini ve eşyâlarını aramaktan vaz geçip her şeyden önce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerini ziyâret etmeye karar verdi. Tam bu sırada birisi gelip; "Binek hayvanın ve eşyâların bulundu." dedi. Binek hayvanını ve eşyâlarını emânet bıraktığı kimse gelip; "Ey Muhammed! Senin binek hayvanını emânet aldığımda onu bir yere bağladım. Biraz sonra gözden kayboldu. Aramaya başladım fakat bulamadım. Üzgün üzgün geri dönüyordum, bir de ne göreyim, hayvan sokak ortasında insanlar arasında üzerindeki eşyâ ile beraber duruyor. Hayret ettim. O kadar kalabalık arasında ona kimse dokunmamıştı." Muhammed Zâhid binek hayvanını ve eşyalarını alıp Semerkant'a Ubeydullah-ıAhrâr hazretlerinin huzûruna gitti. Huzûra varınca, Muhammed Zâhid'e bakıp tebessüm etti ve; "Hoş geldin." buyurdu.

1) Umdetü'l-Makâmât; s.82

2) Hadîkatü'l-Evliyâ; s.86

3) Reşehât Zeyli; s.5

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1121

5) Hadâikü'l-Verdiyye; s.174

6) Mesmûât, SüleymâniyeKütüphânesi,Esad Efendi Bölümü, No: 1715

7) Silsiletü'l-Ârifîn, Süleymâniye Kütüphânesi,Hacı Mahmûd Bölümü, No: 2830

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.147

9) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.300

10) Persian Literatüre; c.2, s.966

KALBURCU ŞEYHİ (Ahmed Dede);

Kânûnî Sultan Süleymân devri âlim ve velîlerinden. Aslen Kütahya'ya yakın Gırbalcı köyündendir. Halk arasında Kalburcu Şeyhi adıyla meşhûr olmuştur. Mihmandâr ve Çavdarlı adıyla da bilinirdi. Kaynaklarda doğum târihi bildirilmemektedir. 1570 (H.978) senesinde vefât etti.

Önce kendi memleketinin âlimlerinden ilim tahsîl etti. Sonra Şeyh Sinân Karamânî'nin hizmetinde bulundu. Abdüllatîf Efendinin sohbetlerinden çok istifâde etti.Mânevî hâllere ve makamlara kavuştu.

Şöyle bir hâdise anlatılır: Henüz talebeyken, arkadaşlarıyla derse gidip gelirlerdi. Bir gün derse gittiklerinde, iki arkadaşıyle berâber her biri, gönüllerinden geçenlerin hâsıl olması için hocalarından duâ istediler. Hocaları bu talebelerini kırmadı. Onlar için duâ etti.Hocalarının duâsı bereketiyle, o talebelerden biri Pâdişâhın ordusunda komutan, biri de ilim ehli âlim bir kimse oldu. Ahmed Dede ise; hazret-i İbrâhim gibi çok mâl ve mülke kavuştu, zengin oldu. Daha sonra İstanbul'a geldi. Burada büyük zâtlardan olan Kütahyalı Merkez Efendinin yanında hizmet etti. Merkez Efendinin yanında İslâmiyetin güzel ahlâkını ve Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) yolunu öğretmek için izin aldı. Yine büyük zâtlardan Kastamonulu Şâban Efendinin de iltifatlarına kavuştu.

İstanbul'dan ayrılıp memleketine geldi. Burada yaptırdığı zâviyesinde ikâmet eder, insanlara dünyâ ve âhiret saâdetinin yollarını öğretirdi.Hocasının duâsı bereketiyle çok mal ve mülke kavuştuğundan, herkese çok fazla ikrâmlarda bulunurdu. Gece-gündüz, gelene geçene yemek yedirir, açları doyururdu. Zâviyesinde sofra hiç eksik olmazdı. Çok kerâmetleri görüldü. Ömrü boyunca hiç kimseden hediye, maaş ve sadaka gibi şeyleri kabûl etmedi. Çiftçilikle geçinirdi. Tarlalarından elde ettiği ürünlerden, misâfirlerine yedirmek ve ihtiyaç sâhiplerine vermek için bir mikdar ayırmak âdetiydi. Hattâ hayvanlar ve kuşlar için bile yiyecek ve buğday ayırırdı.

Tarlaya ektiği buğday ve çavdarlar, normal tohumdan olmasına rağmen, çok güzel ve

benzersiz olurdu. Bu sebeple Ahmed Dede'ye halk arasında Çavdar Şeyhi de derlerdi. Tarlalardan elde ettiği buğdayı bir anbara koyar, kapısını kapatırdı. Buğdayı anbarın altındaki oluktan alırlardı. Anbarın tamâmen boşaldığı hiç görülmedi. Bu sâyede hiçbir zaman zahire sıkıntısı çekilmezdi. Ahmed Dede'ye civar köy ve kasabalardan çok misâfirler gelirdi. Misâfirlere, ayrılırken birer çörek verir, onlar da bunu yol azığı yaparlardı. Her zaman; "Bu nîmetlerin hepsi, Ahmed Dede'nin hocası Abdüllatîf Efendinin duâsı bereketi iledir" diye Allahü teâlâya şükrederlerdi.

Sultan İkinci Selîm şehzâdeyken Ahmed Dede'yi ziyâret etmiş ve zâviyesi yakınında bir mescid yaptırmıştır. Kalburcu Şeyhi Ahmed Dede 1570 (H.978) senesinde memleketinde vefât etti.Kabri oradadır.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.203

2) SicilliOsmanî; c.1, s.201

KANADIKIRIKZÂDE ALİ EFENDİ

Doğum yeri ve yılı hakkında bilgi bulunamayan Ali Efendi, küçük yaştan itibaren ilim öğrenmeye başlamış, Kayseri ve İstanbul'da çeşitli hocalardan ders almıştır. Daha sonra Mısır'a gidip kıymetli âlim ve velîlerden ders alan Ali Efendi, Yavuz Sultan Selîm'in Mısır'ı fethinde orada idi. Yavuz Sultan Selîm Han, ilminin yüksekliğini işittiği Ali Efendi ile görüşüp onu Maraş Müftiliğine tâyin etti. Bu vazifede iken bir çok âlimin yetişmesine de vesile olan Ali Efendi, vefât edince Hayrullah Mahallesi Orman Caddesi üzerinde bulunan Şâzibey Câmii bahçesine defnedildi. Kabri yöre halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

KANADIKIRIKZÂDE MUSTAFA EFENDİ

Kıymetli âlim ve velîler yetiştirmiş bir aileden olup eski Maraş Müftîsidir. Doğum târihi ve hayâtı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunamayan Mustafa Efendi 1918 yılında vefât etti. Kabri, Kahramanmaraş'ta Şâzibey Câmii bahçesindedir.

KARA ŞEMS (Şemseddîn Ahmed Sivâsî);

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Halvetiyye yolunun kolu olan Şemsiyye (Sivâsîyye) nin kurucusudur. Babasının ismi Ebü'l-Berekât Muhammed'dir. Asıl ismi Ahmed, künyesi Ebü's-Senâ, lakabı Şemseddîn'dir. Kara Şems diye şöhret bulmuştur. 1519 (H.926) senesinde Tokat'ın Zile ilçesinde doğdu. 1597 (H.1006) senesinde Sivas'ta vefât etti. Sivas'ta Meydan Câmii avlusunda medfûn olup, kabri ziyâret edilmektedir.

Türk-İslâm târihindeki meşhûr üç Şems'ten birisidir. Bunlardan birincisiMevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin hocası olanŞems-i Tebrîzî, ikincisi İstanbul'un fethinde Fâtih Sultan MehmedHanın yanında bulunan Akşemseddîn, üçüncüsü de Üçüncü Mehmed Han ile birlikte Eğri Seferine katılan Kara Şems'tir. Üçü de yüksek dereceler sâhibidirler.

Kara Şems yedi veya sekiz yaşındayken, Amasya'da bulunan Halvetiyye büyüklerinden Şeyh Hacı Hıdır'ın sohbetleriyle şereflenip elini öptü. Bu ziyâreti, talebelerinden Receb Efendi şöyle nakleder: Hocam Kara Şems anlattı: "Babam Ebü'l-Berekât Muhammed Efendi, Amasya'daki Habîb Karâmânî hazretlerinin halîfesi olan mârifetler ve kerâmetler sâhibi Hacı Hıdır'ın talebelerindendi. Bu fakîr yedi yaşındayken, babam anneme; "Oğlum Ahmed'i şeyhime götürmek istiyorum elbiselerini yıka. Yolculuk için azık ve şeyhime götürebileceğim hediye hazırla." dedi. Hazırlık yapıldıktan sonra bir kış günü babamla Zile'den Amasya'ya vardık. Hacı Hıdır'ın huzûruyla şereflenip ellerini öptük. Hacı Hıdır;

"Böyle kış günlerinde bu mâsûmu (günahsızı) ne diye getirdin?" buyurunca, babam da; "Nazarınıza muhâtab olmak, şerefli sohbetinizden bereketlenmek ve hayır duânızı almak için getirdim." dedi. Bunun üzerine Hacı Hıdır hazretleri mübârek ellerini kaldırıp, benim yüzüme bakarak duâ etti. Orada bulunanlar âmin dediler. Bu fakîre gelen ihsânlar ve yükseklikler o duânın bereketiyledir."

Ziyâret bittikten sonra Zile'ye döndü. O beldenin âlimlerinden sarf ve nahiv ile diğer ilimleri tahsîl etti. Daha sonra Tokat'a gidip Arakıyecizâde Şemseddîn Efendiden ve diğer âlimlerden aklî ve naklî ilimleri öğrendi. Bu sırada gördüğü bir rüyâyı şöyle anlatır: "Tokat'ta ilim tahsîli ile meşgûl olduğum sırada bir gece, rüyâmda bir sahrada oturmuş ve etrâfımı bir nûr kaplamıştı. Etrâfımda genç-ihtiyâr birçok kimsenin döndüğünü gördüm. Bu rüyâyı, rüyâ tâbir etmekle mâhir olan Köstekcizâde'ye anlattım. Ben rüyâyı anlatınca, bana: "Nerelisin, kimin nesisin, nerede kalıyorsun ve ismin nedir?" diye sordu. Ben de ayrıntılı olarak hâlimi ve kim olduğumu anlatınca, bana; "Sana müjdeler olsun ki; zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek dereceye ulaşıp, zamânının bir tânesi olacaksın. Her taraftan insanlar gelip senden feyz alıp, Allahü teâlânın rızâsına kavuşacaklar." diye tâbir etti. Bu tâbirde bildirilen hususlar yirmi sene sonra aynen meydana geldi."

Tokat'ta aklî ve naklî ilimleri tahsîl edip yükseldikten sonra, İstanbul'a gelip, Sahn-ı semân medreselerinden birinde müderris olarak vazifelendirildi. Bir müddet ilim öğretip talebe yetiştirmekle meşgûl oldu.

Bir gün zamânın kazaskerlerini ziyârete gitmişti. Müderrislere ve kâdılara karşı kazaskerin tutumunu ve onların makam için düştükleri hâlleri beğenmedi. Çıktıktan sonra Fâtih Câmiine gitti. İki rekat namaz kılıp, huzurlu bir kalb ile Allahü teâlâya; "Yâ Rabbî! Bunların içinden beni kurtarıp, tasavvuf ehlinin yoluna dâhil eyle." diye duâ etti.Kısa bir müddet sonra hacca gitti.Hac ibâdetini yerine getirip Peygamber efendimizin mübârek kabrini ziyâret ettikten sonra, doğum yeri olan Zile'ye döndü. Orada ilim öğretip, insanlara Allahü teâlânın dînini ve Peygamber efendimizin güzel ahlâkını anlatmağa başladı. O sırada İbn-i Hişâm'ın; **Kavâid-ül-İ'râb** adlı eserine **Hall-ül-Me'âkıd** adlı bir şerh yazdı. Fakat içindeki ilâhî aşkın ateşinin harâreti, her geçen gün biraz daha artıyor, Allahü teâlânın sevdiği bir velîye talebe olmak istiyordu. Bu sırada Amasyalı Şeyh Muslihuddîn Efendinin dergâhına gidip, onun sohbetiyle şereflendi ve ona talebe oldu. Bir müddet sohbet ve hizmetinde kalıp feyz aldı. O sırada gördüğü bir rüyâsını şöyle anlatır: "Bir tepe üzerinde büyük bir ağaç, bu ağacın yedi büyük dalı var. Elimde Mıshaf-ı şerîf bulunuyor. Bu mıshafı o ağacın en yüksek dalına asmak istiyordum. Bu sırada şiddetli bir rüzgâr esip, ağacı kökünden devirdi. Eyvah bu ne haldir diye üzülürken uyandım. Ertesi sabah rüyâmı hocam Muslihuddîn Efendiye anlattım. "Rüyân aynı ile vâki olacaktır. Ağaçtan murâd bizim vücûdumuzdur. Yakında biz göçeriz. Lâkin bizden önceki hocalar duâ edip seccâde ve asâ verirlerdi. Biz dahi size icâzet verelim." deyip, elleriyle icâzetnâme yazdılar. Aradan birkaç gün geçmeden rüyâ aynı ile vâki olup, hocam vefât etti. Hocamın vefâtıyla yetim kaldım. Mumu sönmüş eve, suyu çekilmiş değirmene döndüm."

Kara Şems, hocası Amasyalı, Muslihuddîn Efendinin vefâtından sonra, mübârek, velî bir zât bulup, talebe olmak istedi. Tokat'taki zâhid ve muttakî, yüz yaş civarında bulunan Şeyh Mustafa Kirbâsî adında bir zâta gidip, talebe olmak istedi. O zât; "Sen gençsin, ben ise ihtiyar ve hastalıklıyım. Riyâzete (nefsin istemediklerini yapmak) kuvvetim yoktur. Seni terbiye ile meşgûl olamam." dedi. Kara Şems; "O zaman benim hâlim ne olacak? Beni buraya terbiye etmeniz ve yetiştirmeniz için geldim." deyince; "Sen bu işte hâlis ve sâdık mısın?" diye sordu. Kara Şems; "Evet." cevâbını verince, başını önüne eğip, bir müddet bu halde kaldıktan sonra başını kaldırıp; "Altı aya kadar Allahü teâlâ, ya seni kâmil bir rehberin huzûruna gönderir veya böyle bir zâtı seni terbiye için gönderir." dedi ve Kara Şems'e hayır duâda bulundu.

Kara Şems bundan sonra, tekrar Zile'ye dönüp, ilim öğretmekle meşgûl oldu ve **Muhtasâr-ı Menâr** üzerine, **Zübdet-ül-Esrâr** adlı bir şerh yazdı. İlim öğretmekle meşgûlken, Tokat'a, meşhûr nahiv âlimi Şemseddîn Efendiyi ziyârete gitti. Şemseddîn Efendi onu görünce; "Ben de senin gelmeni arzuluyordum. Çünkü sen akıllı, anlayışı ve kavrayışı iyi birisin. Memleketimize Şirvan'dan velî bir zât geldi. Bizlere vâz ve nasîhat ediyor. Anlattıkları okuyarak öğrenilecek akıl ve zekâ ile söylenilecek şeyler değil. Konuştukları Allahü teâlânın ihsânı olan bilgiler. Haydi onun yanına gidelim." dedi. Birlikte kalkıp gittiler. BöyleceAbdülmecîd-i Şirvânî'nin sohbetine ve mübârek ellerini öpme şerefine kavuştu. Abdülmecîd Şirvânî sohbetinin sonuna doğru; "Ey Kara Şems! Benim, Allahü teâlânın emri ve sevgili Peygamber efendimizin işâretiyle kendi memleketimi, âilemi ve sevenlerimi terk edip, dağ ve beldeleri aşıp gelmem, sadece seni irşâd ve terbiye içindir." buyurdu.

Kara Şems bu ânı şöyle anlatır: "Abdülmecîd Şirvânî'nin bu sözünü duyunca, Şeyh Mustafa Kirbâsî'nin daha önce verdiği müjdeyi hatırladım, hesab ettim, tam altı ay geçmişti." Kara Şems bu esnâda Allahü teâlâya duâ etti. Kalbinden Allahü teâlâdan başka her şeyin sevgisi gitti. Allahü teâlâya hamd edip; "Aradığımı buldum." dedi.

Abdülmecîd Şirvânî'nin sohbetine kabûl edilişini şöyle anlatır: O zâtın huzûruna varınca, bu fakirde istek ve arzu görüp; "Siz bu civardaki kasaba ve şehirlerin tanıdığı meşhûr ve halk nazarında yüksek birisiniz. Böyleyken huzûrumuzda zilleti ve dervişliği kabûl edersiniz. Halktan rağbet göremezsiniz. Bu duruma pişmân olursunuz. Çünkü bu yol sıkıntılar ve meşakkatler yoludur." buyurunca:

"Cânlar fedâ muhabbet-i cânâna ser değil,
Eshâb-ı aşka terk-i ser etmek hüner değil."

dedim.

Bunun üzerine; "Sen sâdık bir talebesin. Biz de seni irşâd etmekle vazîfeliyiz. Riyâzet ve mücâhedeye tahammül edersen, az zamanda rızâ-i İlâhî'ye kavuşursun." buyurup,

"Yâra yol iki kademdir birisi câna bas,
Çünkü bu meydâna geldin merd isen merdâne bas."

beytini okudu ve fakîri kabûl buyurdu."

Abdülmecîd Şirvânî'nin hizmetinde bulunup sohbetinden istifâde etti. Feyz alıp tasavvuf derecelerinde yükseldi. Dünyâ sevgisinden uzaklaşıp hakîkate yöneldi.

Şemseddîn Sivâsî, Abdülmecîd Şirvânî'den kısa zamanda feyz alıp, tasavvufun yüksek derecelerine kavuştu. Bir gün hocası haber göndererek, yanına çağırdı. Hayır duâda bulunarak insanlara, Allahü teâlânın dînini ve sevgili Peygamber efendimizin güzel ahlâkını anlatmakla vazîfelendirdi. Şöhreti her tarafta duyuldu. Devrin Sivas vâlisiHasan Paşa, kendisini Sivas'a dâvet edip, yaptırdığı dergâha yerleştirdi. Aynı zamanda yaptırdığı câminin imâmlığı da kendisine verildi. Orada ilim öğretti, insanlara vâz ve nasîhatle meşgûl oldu.

KaraŞems 1590 (H.999) senesinde hac farîzasını yerine getirmek için Mekke-i mükerremeye gitti. Bu sırada talebelerinden Hacı Mustafa Efendi Mısır'daydı. Hocasının hacca gideceğini duyunca, hem hac farîzasını yerine getirmek, hem de hocasını ziyâret için Mekke'ye gitti. Mustafa Efendi Mekke'ye vardığında hocası teşrif etmemişti. Bir müddet sonra Kara Şems'in geldiğini işitince, arkadaşı ile berâber karanlık bir gecede ziyâretine gitmek üzere kaldığı yerden ayrıldı. Yolda Yemenli bir satıcıya rastladı. Hocasına bir hediye almak istedi. O sırada Kara Şems'in kardeşi İsmâil Efendinin elinde bir mum ile geldiğini ve arkasında da bir cemâatin bulunduğunu gördü. Hocasının da aralarında olduğunu anladı. Edebinden bir kenara çekildi.Hocası yakınından geçerken, cemâatten ayrılıp Mustafa Efendinin yanına yaklaştı ve o karanlıkta elini başına koyup; "Sen Hacı Mustafa değil misin?" dedi. O da;"Evet efendim!" deyip elini öptü ve birlikteHarem-i şerîfe gitti.

Hayâtının sonuna doğru, Sultan Üçüncü Mehmed Hanla birlikte Eğri Seferine katıldı.

Eğri Seferiyle ilgili olarak talebelerinden Receb Efendi şöyle nakleder: "Şemseddîn Sivâsî bir gün bu fakîri odalarına çağırıp; "Din düşmanlarının (hıristiyanların), sınırlardaki müslümanlara baskı ve zulümleri haddinden fazla olmuş, tahammül edilemez hâle gelmiştir. İçimde onlara karşı sefere gitme arzusu belirdi." buyurdu. Bu sözü üzerine, ihtiyâr olduklarını zayıf bünyelerinin sefere çıkmaya engel olacağını ve bu husûsa dâir pâdişâhtan da herhangi bir haber gelmediğini söyledim. Bunun üzerine; "Bize işâret ve tenbih olundu ki: "Sefer hazırlıklarını tamamla! Fetih ve zafer senin için mukarrerdir." buyurdu. Ben de; **"Şüphesiz ben sâdece hak dîne boyun eğip, yüzümü, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a çevirdim ve ben O'na ortak koşanlardan** (müşriklerden) **değilim."** meâlindeki En'âm sûresi 79. âyetini okudum. Bunun üzerine; "Bize müjde verildi ki yakında güçlü bir pâdişâh gazâ edip, birçok fetihlerde bulunacak ve müminlerin kalpleri de sevinçle dolacaktır." buyurdu.

Çok geçmeden Üçüncü Mehmed Han, Osmanlı pâdişâhı oldu. Şemseddîn Sivasî hazretleri, altı deve, altı katır ve kendi için de bir at satın alıp, sefer hazırlığını tamamladı. Sivas'ta medfûn bulunan Gâzî Abdülvehhâb'ın sancağını yanlarına alıp, Ayasofya yakınındaki Kapı Ağası dergâhında bulunan Koca Şeyh'e verdi. Bütün sefer hazırlıkları tamam olunca, mübârek bir günde her türlü erzak ve mühimmat hayvanlara yüklendi. Bütün şehir ahâlisi Şeyh Şemseddîn Sivâsî'yi uğurlamak üzere toplandı. Beklerken bir kapıcıbaşı acele ile gelip, pâdişâhtan Eğri Seferine katılmak üzere dâvet geldiğini belirten fermânı okudu. Bunun üzerine Şeyh Şemseddîn hazretleri: "İşittik ve itâat ettik. Zâten biz iki senedir hazırlıklıydık. Bismillah, hemen gidelim." diye el kaldırıp duâ buyurdu. Oradaki topluluk duâya âmin deyip, göz yaşları arasında uğurladılar.

Uzun yolculuktan sonra Üsküdar'a geldiler. Henüz genç olan, Azîz Mahmûd Hüdâyî onu karşılayıp, ellerini öptü. Şeyh Şemseddîn Sivâsî, Mahmûd Hüdâyî'ye; "Oğlum siz yegânesiniz (bir tânesiniz). Bugünden sonra fazlalaşırsınız." diye duâ edip, ileride çok büyük bir velî olacağını müjdeledi. O gece sabaha kadar birlikte sohbet ettiler. Sohbet esnâsında Azîz Mahmûd Hüdâyî; "Yaşınız seksene ulaşmış, vücûdunuz da zayıftır. Kendinize eziyet etmeseniz, çünkü her an nefsiniz ile büyük cihaddasınız." diyerek, seferden alıkoymak istedi. Bu sözüne cevâben: "Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın bütün emirlerine uymak lâzımdır. Büyük cihâdı yaptık. Ancak küçük cihâd kalmıştı. Bu emirlerine de ihtiyâr olarak uymak isteriz." buyurdu.

Üsküdar'da üç gün kaldıktan sonra, dördüncü gün, pâdişâh tarafından gönderilen bir kadırga ile İstanbul'a geçip, Ayasofya yakınında bir yere yerleştirildi. Daha sonra Sinan Paşa köşküne, pâdişâh Sultan Üçüncü Mehmed Han tarafından dâvet edildi. Uzun müddet sohbette bulundular. Bu sohbette Şeyhülislâm Sâdeddîn Efendi de hazır bulundu. Sohbet esnâsında pâdişâh, Şemseddîn Sivâsî'ye; "Tarafımızdan sizi sefere dâvet etmek üzere gönderilen kapıcıbaşımız sizi yola çıkmak üzere hazır bulmuş. Hazırlıklı olduğunuza göre, bu işin sonununda ne olacağını bilirsiniz. O hâlde bizi müjde işâretinizle sevindirip, netîceden haber vermenizi isteriz." dedi. Bunun üzerine Şemseddîn Sivasî; "Hadîs-i şerîfte; **"Amellerin en fazîletlisi, müminleri sevindirmektir."** buyruldu. Mâlûmunuz ola ki Eğri Zaferi biraz zahmet çektikten sonra müyesser olacak. Düşman yenik ve perişân olacaktır. Hatırınızı hoş tutun." müjdesini verdi.

Şemseddîn Sivâsî hazretlerinin bu cevâbına sevinen pâdişâh, kendi üzerindeki samur kürkü ona giydirdi. Ayrıca kapıcılar kethüdâsı Mehmed Ağa vâsıtasıyla, iki yüz altın sikke, dervişlerine de yüz altın sikke ihsân edip; "Bunlar helâl malımızdır. Kabûl buyursunlar." dedi. Şeyh Şemseddîn hazretleri; "Allahü teâlânın emri üzere kimseye sû-i zan etmemeli, hüsn-i zanda bulunmalıdır. Kimseyi araştırmak ve teftiş etmekle vazifeli değiliz. Tasavvufta da her geleni Allahü teâlâdan gelmiş bilip, hediyeleri ve ihsânları kabûl etmek gerekir."

buyurdu.

Birkaç gün İstanbul'da kaldıktan sonra pâdişâh ve orduyla birlikte yola çıkıp, Eğri Kalesi önlerine ulaştılar. Kale kolay bir şekilde fethedilip, harab olan yerler tâmir edildi.Ancak asıl düşman askerlerinin, kale yakınlarında bir başka yerde olduğu öğrenilince, ordugâh, düşmanın karşısına nakledildi. Küffâr askerinin sayısı çoktu. Rivâyet edilir ki yedi yüz bin kişilik bir orduydu. İslâm ordusuyla küffâr ordusu karşılaştı. İslâm ordusunda bozgun ve firâr başgösterdi. Pâdişâh Üçüncü MehmedHan, yerinden hareket etmeyip; **"Ey Rabbimiz! Üzerimize bol bol sabır dök. Ayaklarımıza kuvvet ve sebât ver, bizi kâfirler kavmi üzerine muzaffer kıl."** meâlindeki Bekara sûresi iki yüz ellinci âyet-i kerîmesini okudu. Pâdişâhın yanında şeyhülislâm, kazaskerler, şeyhler ve bâzı vazifeliler hâricinde kimse kalmadı. Hazîne ve cephânelik düşman tarafından zabtedildi. Bu firâr ve bozgun üzerine her şeyin bittiğini zanneden pâdişâh, Şemseddîn Sivâsî hazretlerini çağırıp; "Söylediklerinizin tersi vâki oldu." deyince, Şemseddîn Sivâsî; "Pâdişâhım söylediklerimiz doğrudur. Kafirin hezîmete uğramasına yarım saat kalmıştır. Şu anda bir kuvvet sâhibi tasarruf için ortaya çıkmak üzeredir. Bu an fethin başlangıç ânıdır. Hâtırınızı hoş tutunuz." diye cevap verdi.

Gerçekten de çok geçmeden, Şemseddîn Sivâsî hazretlerinin târif ettiği şekilde bir zât ortaya çıktı. Bunu gören şeyh, hemen pâdişâhın huzûruna çıkarak; "Fetih vaktidir." diye müjdeledi. Ortaya çıkan zât, dağılan ordunun önüne düşüp; "Ey müminler! Nerede İslâm gayreti? Nerede Peygamber efendimizin gayreti? Nerede cömertlerin cömerdi sultan gayreti?" diye nida edip; "Şehid olmak, dînini yüceltmek isteyen kimse yanıma gelsin!" buyurdu. Bu sırada yanına birkaç bin kişi toplanıp, birlikte düşmana hücûm ettiler. Bu durumu gören düşman neye uğradığını şaşırdı. Durumu haber alan firârî askerler dönüp, düşmana saldırdılar. Nihâyet düşman bozguna uğratılıp, kesin zafer elde edildi. Daha sonra o zâtın kim olduğu Şemseddîn Sivâsî'ye sorulunca, Hızır aleyhisselâm olduğunu haber verdi.

Şeyh Şemseddîn-i Sivâsî hazretleri, zaferi müjdelemek üzere pâdişâhın huzûruna çıktı ve aralarında şu konuşma geçti:

Pâdişâh; "Buyurun ey gönlümün sultânı." dedi. Şemseddîn Sivâsî; "Vâdini yerine getiren, kuluna yardım eden ve kâfirleri hezîmete uğratan Allah'a hamd olsun. Ey benim pâdişâhım!Eğer dinlerseniz birkaç kelime nasîhat etmek isterim." deyince, pâdişâh; "Ey insanlara hakkı tavsiye eden üstâdım! Buyurun. Hak olan sözü dinlerim." dedi. Şemseddîn Sivâsî; "Ey benim pâdişâhım! Yeryüzünde Allahü teâlânın halîfesi olanların niyetleri; Allahü teâlânın rızâsını kazanmak olup, dayandıkları ve güvendikleri, Allahü teâlâ olması gerekir. Savaşta askerlerin çokluğuna güvenmeyip, kuvvet ve kudret sâhibi Allahü teâlâya tevekkül etmek gerekir. Âyet-i kerîmelerde meâlen; **"Siz de, düşmanlara karşı gücünüzün yettiği kadar, her türlü kuvvet ve cihâd için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın."** (Enfâl sûresi: 60) ve **"Ey îmân edenler! Düşmana karşı hazırlığınızı görün ve silâhlarınızı takınarak cihâda hazır olun da, birlikler hâlinde savaşa çıkın, yâhut toptan seferber olun."** (Nisâ sûresi: 71) emredildiği üzere, savaş için gerekli hazırlıklar yapılmalı. Ancak, buna güvenmeyip Allahü teâlâya tevekkül ve îtimâd etmelidir. Eğer Allahü teâlâya güvenmeyip askere ve cephâneye güvenilir ise, hezîmet, yenilgi zuhûr eder. Kalbden cenâb-ı Hakk'a tam tevekkül edip, hâlis kalb ile yönelebilirsen, zafer müyesser ve mukadder olur. Bizden hüznü giderenAllah'a hamd olsun."

Ey pâdişâhım! Bilesin ki, deden Fâtih Sultan Mehmed Han, İstanbul'un fethine niyetlenince, Akşemseddîn'in refâkatı ve duâsı bereketiyle fetih müyesser oldu. Akşemseddîn hazretleri; "Ey pâdişâhım! Büyük fethin şükrân ifâdesi olarak nice câmi, mescid, medrese ve hamamlar inşâ etmek gerekir." buyurmuştu. Bunun üzerine Fâtih Sultan Mehmed Hânın da, nice hayır ve hasenât yapmış olduğu mâlumunuzdur. Aynı şekilde, sizin de isminiz Sultan Mehmed, duâcınız hakîrin dahî ismi Şemseddîn'dir. Bu güzel fethin şükrânesi olarak zâtınız dahî, reâya (halk) ve fukarâ üzerinden sıkıntıyı kaldırıp, İslâm askerine ihsânlarda bulunup, her makâma

dindar, adâletli ve doğru kimseler tâyin etmeniz gerekir." buyurdu. Bu nasîhatları can kulağıyla dinleyen pâdişâh Üçüncü Mehmed Han şu cevâbı verdi: "Bin can ile kabûl ettim ve nasîhatinize fazlasıyla riâyet edeceğim."

Pâdişâh, ordusuyla birlikte İstanbul'a döndüğünde, Şemseddîn-i Sivâsî'nin İstanbul'da kalmasını ısrarla ricâ ettiyse de kabûl ettiremedi. Şemseddîn-i Sivasî ihtiyârlığının yanında, seferin şiddetinden ve kışın aşırı soğuğundan hayli yorgun ve zayıf düşmüştü. Hayâtının son anlarını yaşadığını anladığından, rûhunu âilesinin ve sevenlerinin yanında teslim etmek istediğini belirterek izin istedi. Sivas'a döndü. Gelişinden kısa bir müddet sonra, amcazâdesi ve dâmâdı olan Receb Efendiyi vazifesine tâyin etti. Şemseddîn Sivâsî vefâtlarına yakın, talebelerini odasına çağırdı. Onlarla birlikte bir saat kadar Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olduktan sonra, duâ edip, rûhunu teslim etti.

Velîler, âlimler, sâlih kimseler, devlet adamları cenâzesinde hazır bulundu. Cenâzesi göz yaşları arasında; **"Âlimin ölümü, âlemin ölümü gibidir"** denilerek musallâya konuldu. Cenâze namazında, altmış binden fazla kişi olduğu rivâyet edilir. Namazını amcazâdesi ve dâmâdı Receb Efendi kıldırdı. Sağlığındayken vasiyet ettiği gibi, MeydanCâmiinin bahçesine defnedildi. Daha sonra kabrinin üzerine beyaz bir kubbe yaptırıldı. Hâlen ziyâretgâhtır. Şehir ahâlisine şiddetli bir sıkıntı olduğu zaman kabrini ziyâret edip duâ ederler. Allahü teâlânın izniyle o sıkıntıdan kurtulurlar.

Şeyh Şemseddîn Ahmed Sivâsî hazretleri, zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek, ilim ve irfân sâhibi, bütün güzel huylarla ahlâklanmış, fazîletli bir zâttı. Tasavvufta Halvetiyye yoluna mensûptu. Şemsiyye kolunun kurucusudur.

Kara Şems, yumuşak huylu, cömert, güler yüzlüydü. Fakirlerin yardımcısı, zayıfların, dulların, yetimlerin sığınağıydı. Eli açık, vermesi boldu. Mütevâzî, alçak gönüllü olup, büyüklere hürmet, küçüklere şefkat ve merhametle davranırdı. Özür dileyenlerin özrünü kabul ederdi. Kerâmetleri vefâtından sonra da devâm etti.

Müderris Mevlânâ Ahmed Efendiyi suçsuz olduğu halde birisi töhmet altında tutuyordu. Bir gün bu yüzden gâyet üzgün olarak uyudu. Rüyâsında Kara Şems'i bir hayvana binmiş gelirken gördü. Elini öpüp; "Efendim! Suçum olmadığı halde bir zâlim beni yakaladı. Yardımınızı istiyorum." dedi. O da; "Yardım Allahü teâlâdandır. Üzülme, Allahü teâlâ sıkıntını giderir. Şu kelimelerle meşgûl ol: "Yâ Azîze'l-menî' el gâlib alâ emrihi felâ şey'e yuâdilühü." buyurdu. Uyandığında bu kelimeler hâtırındaydı. Bunları bin kere söyledi. Allahü teâlâ onu, o şahsın elinden kurtardı.

Cemelzâde diye meşhur Ahmed Çelebi, küçüklüğünden beri Kara Şems'in sevdiklerindendi. Kara Şems'in vefâtından iki sene sonra bir gece rüyâsında onu gördü. Kara Şems paçalarını sıvamış halde süratle geldi. Yaklaşınca selâm verdi.Ahmed Çelebi; "Efendim, niçin böyle acele gidiyorsunuz?" diye sorunca; "İşitmedin mi, hocan Pîr Muhammed vefât etti." dedi ve gözlerinden yaşlar akarak; "Beni tâkib et de techîz, tekfîn işleri nasıl oluyor, bir öğrenelim?" dedi. Hasan Paşanın yaptırdığı câminin yanına vardıklarında AhmedÇelebi uyandı. Vücûdu titriyordu. Sabah olunca, Pîr Muhammed'in yanına gitti. Onu hayatta ve sıhhatte görünce, Allahü teâlâya hamdetti. Fakat o gün kuşluk vakti Pîr Muhammed rahatsızlandı. Yedi gün sonra da vefât etti.

Anadolu'da yetişen evliyânın büyüklerinden olup, gönüllere taht kurmuş olan zamânının bir tanesi Şemseddîn Sivâsî hazretleri, zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derece sâhibiydi. Çeşitli ilimlere dâir manzum ve mensûr yazdığı kırka yakın eseri vardır. Farsça ve Arapçadan tercüme yapılmıştır. Eserleri iki ana grupta toplanabilir.

A- Manzum eserleri: **1) Divân-ı İlâhiyât, 2) El-Fesâyih fî Tercemet-il-Levâyıh:** Tasavvufî bir eserdir. **3) Heşt Behişt, 4) Gülşenâbâd:** Çiçeklerin karşılıklı konuşmalarıyla ilgili bir eserdir. **5) İbret-nümâ, 6) İrşâd-ül-Avvâm, 7) Kitâb-ül-Hıyâz min Sevbi**

Gamâm-ül-Feyyâz, 8) Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam, 9) Menâsik-i Hac: Hac için gerekli bilgileri ihtiva eder. **10) Mir'ât-ül-Ahlâk ve Müşevvik-ul-Eşvâk, 11) Mir'ât-ül-Eşvâk, 12) Mevlîd-i Nebî, 13) Süleymân-nâme, 14) Terceme-i İlâhî-nâme-i Şeyh Attâr, 15) Terceme-i Mantık-ut-Tayr-ı Şeyh Attâr, 16) Terceme-i Pend-nâme-i Şeyh Attâr, 17) Terceme-i Kasîde-i Bürde**'dir.

B- Mensur (Nesir) eserleri: **1) Cila-i Uyûn-ül-Arâis-ül-Muhâdara, 2) Dâiret-ül-Usûl, 3) Dürer-ül-Akâid:** Ehl-i sünnet îtikâdını açıklayan bir eserdir. **4) El-Câmi-ün-Nüfûs, 5) Huccet-i İlâhiyye, 6) Kıssa-i Mûsâ ve Hızır, 7) Letâyif-ül-Âyât ve Nukûş-ül-Beyyinât, 8) Meclis, 9) Menâkıb-ı Çihâr-ı Yâr-i Güzîn:** Sevgili Peygamberimizin dört halîfesini anlatır. **10) Menâkıb-ı Nu'mân, 11) Menâzil-ül-Ârifîn, 12) Nakd-ül-Hâtır, 13) Risâle-i Emr-iİlâhî, 14) Risâlet-üt-Te'vil, 15) Şerh-i Gazeliyyât-i Murâd Hân-ıSâlis, 16) Şerh-i Kavâid-ul-İ'rab li İbn-i Hişâm, 17) Şerhi Kelimetü Kumeyl İbn-i Ziyad, 18) Şerh-i Muhtasar-ül-Menâr, 19) Umdet-ül-Edib fit-Teallûmi vet-Te'dîb:** Farsça gramer kitabıdır.

Şiirlerinde Şemsî mahlasını kullanan Şemseddîn Sivâsî hazretleri, dîvânındaki kıymetli şiirlerinde; dünyânın fâniliğini, Allah adamına talebe olmayı, Peygamber efendimizin sünnetine sıkıca sarılmayı, ilâhi aşkı ve şükrü anlatır.

Dîvânından seçmeler:

Nât-ı Şerîf

Kapına geldi âsîler,
Şefâat Yâ Resûlallah!
Suçunu bildi kâsîler,
Şefâat yâ Resûlallah!

Ne ettim ise ben ettim,
Yanıldım nefse zulm ettim,
Henüz suçum bilip geldim,
Şefâat yâ Resûlallah!

Ne ilmim var ne amelim,
Perişân cümle ahvâlim,
Vesveseyle dolu bâlim,
Şefâat yâ Resûlallah!

Bu Şemsî abd-i âbıktır,
Ne etsen ona lâyıktır,
Velî yoluna sâdıktır,
Şefâat yâ Resûlallah!

Kâsî: Duygusuz, Bâl: Kalb, gönül, Abd: Köle, Âbık: Kaçak.

DÜŞMANLIKTAN SONRAKİ MUHABBET

Şeyh Şemseddîn Sivâsî hazretlerini, vâz ve nasîhat etmesi için civâr köy ve kasaba halkı dâvet ederlerdi. Bir talebesiyle dâvete icâbet edip giderken bir köyde konakladı. O köy halkı, hazret-i Ali'yi sevdiğini iddiâ ederek, sevgiliPeygamber efendimizin seçilmiş Eshâb-ı kirâmı hakkında kötü sözler söylüyorlardı. Kendilerine ve hayvanlarına paralarıyla yiyecek bir şeyler almak istediklerinde vermedikleri gibi, onları zulüm ve işkenceyle öldürmek istediler. O zaman Şemseddîn Sivâsî hazretleri, iki rekat namaz kılıp, Allahü teâlâya duâ etti.Aradan fazla zaman geçmeden, köyün ileri gelenleri ve kalabalık bir topluluk türlü türlü yiyecekler ve hediyelerle geldiler. Taaccüb edip; "Önce siz bize yemek vermeyip öldürmek istediğiniz halde bu muhabbet ve sevgi nedir?" diye sorulduğunda; "Biz de bilmeyiz ne hal oldu. Kalbimize, şu azîzin muhabbet ve sevgisi yerleşti. Mümkün olsa

canımızı bile fedâ etmeyi isteriz." diye cevap verdiler. Sonra talebesi, Şemseddîn Sivâsî hazretlerine; "Sultânım, düşmanlıktan sonra bu muhabbet nedir?" diye sordu. Tesbihini gösterdi. Onlar bu şekilde sohbet ederken o topluluğun reisi gelip; "Sultanım küçük bir kızım var. Bâzan sara tutar. Günlerce bu halden kurtulamaz, kurtulunca da kendini bilmez. Söylenen sözleri anlamaz. Başka evlâdım da yok. Huzûrunuza getireyim de hayır duâ buyurun. Zîrâ bana "KaraŞems'in dergâhından ne isterseniz geri çevrilmez." diye bildirildi. O da bir an önce getirmesini isteyince adamcağız kızını bir hayvana bindirip getirdi ve bir ölü gibi Şemseddîn Sivâsî hazretlerinin huzûruna koydu. Hazret-i Şeyh bir müddet teveccüh buyurup; "Fâtiha." dediğinde, kızcağız sıçrayarak ayağa kalktı. Sevinerek evlerine döndü. Nakledilir ki: O hastalık bir daha gelmedi. Aklı başında iffetli bir hâtun oldu.

Bu kerâmeti gören köy halkı, Eshâb-ı kirâm hakkındaki kötü düşüncelerinden vaz geçip, tövbe ettiler. Hepsi, Şeyh Şemseddîn Sivâsî'nin sevenleri ve talebeleri oldu.

EVLİYÂNIN KERÂMETİ

Kara Şems'in vefâtından sonra, talebelerinden hal sâhibi Âmâ Mehmed Dede hocasının türbesini ziyâret ederken; "Acabâ hocam benim şimdi türbesinde ayakta olduğumu, türbeye giren çıkanları bilir mi?" diye düşündü. Bu sırada uykusu geldi ve kendine hâkim olamayıp, uyudu. Rüyâsında hocasını gâyet nûrânî ve beyaz geniş bir elbise içinde gördü. Ona güler yüzle; "Gel bunları al!" dedi ve eline bir mikdar altın bıraktı. Sonra; "Dışarı çık! Biraz sonra ziyâret ve duâ için bizim çocuklar gelecek." buyurdu. Âmâ Mehmed Dede uyanınca, türbeden dışarı çıktı. Orada bulunan yaşlı birisi ona; "Kara Şems'in çocuklarının, kabri ziyâret için geldiklerini haber verdi. Bunun üzerine, hocası hakkındaki düşüncesini düzeltmeye çalıştı ve hocasının böyle görünmekle daha hâlis îtikâdlı olmasını ve Allahü teâlânın izni ile uzaktan geleni bildiğini, kaldı ki yakında bulunanı daha kolay bileceğini anlatmak istediğini anladı.

1) Hediyet-ül-İhvân (Şeyh Muhammed Nazmi), Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Efendi Bölümü, No: 4587 Vr. 24b-27b, 44a-48a

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.95

3) Nâima Târihi; c.1, s.372

4) Sicilli Osmânî; c.3, s.165

5) Peçevi Târihi; c.2, s.290

6) Necm-ül-Hudâ fî Menâkıb-ış-Şeyh Şemseddîn (Süleymâniye Kütüphânesi-Lala İsmâil No: 684/2

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.13

KARABAŞ ALİ EFENDİ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ali'dir. Alâaddîn Atvel veyâ Karabaş Ali Efendi olarak da bilinir. 1611 (H.1020) senesi Arapkir'de doğdu. 1685 (H.1097) senesi hac yolunda Mısır'a üç konak mesâfede Kal'a-i Nahl denilen yerde vefât etti. Burada Şeyh Muhammed Gazâvî hazretlerinin kabri yanına defnedildi.

Ali Efendi, Kastamonu vilâyetine hicret edip, burada Halvetî yolu büyüklerinden Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerine talebe oldu. Onun sohbetlerinde yetişip velîlik makamlarına yükseldi. Sonra İstanbul'a geldi ve Üsküdar'daki Mehmed Paşa Câmiinde vâz ve nasîhatlerde bulundu. 1674 senesinde VâlideAtik Dergâhı şeyhi oldu. Burada yıllarca ilim ve edep öğretti. Çok talebe yetiştirdi. Ünsî Hasan Efendi ve Muhammed Nasûhî Efendi, yetiştirdiği talebelerin önde gelenlerindendir.

Dergâhına her sınıf insan gelir ve istifâde ederek ayrılırdı.Nefis ve arzularına uyarak günah

işlemiş pekçok kimse, Ali Efendinin sohbetlerini dinleyip tövbe edip, pişmanlık duymuşlar sonunda ona talebe olmuşlardır. Dergâhında kimseye; "Sen şöylesin, sen böylesin." denilmezdi. Herkes ilim ve edeb öğrenmekle meşgûl olurdu.

Karabaş Ali Efendi teheccüd, gece namazını terk etmez, talebelerinin de kılmasını isterdi. Gündüzleri oruçlu geçerdi. Cumâ günleri Vâlide Atîk Câmiinde vâz ederdi. Onun vâz ve nasîhatlerini dinlemek için gelenler erkenden câmiyi doldurduklarından, boş yer kalmazdı. Her Cumâ câmi böyle dolup taşardı.

Sultan Dördüncü Mehmed Han da vâzlarına gelirdi ve vâzın başından sonuna kadar gözyaşları dökerdi. Bu sebeple kendisi; "Karabaş Ali Efendinin vâzları, aklıma İbrâhim-i Edhem hazretlerini getiriyor hattâ tâcı tahtı bırakıp dağlara çıkasım geliyor." derdi.

Karabaş Ali Efendinin yazdığı keymetli eserlerinden bâzıları şunlardır:

1) Kâşifü Esrar-i Füsûs, 2) Şerh-i Akâid-i Nesefiyye bi Lisân-it-Tahkîk, 3) Mi'yâr-üt-Tarîkat, 4) Tarîkatnâme, 5) Şerh ü Kasîde-i Aşkıyye Liş-Şeyh-il-Ekber, 6) Risâle-i Üsûl-i Erbaîn, 7) Esâs-üd-Dîn, 8) Tefsîr u Sûre-i Tâhâ, 9) Tâbirnâme.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.148

2) Sicilli Osmânî; c.3, s.517

3) Menâkıb-ı Ünsî Hasan Efendi

KARABAŞ SULTAN

Hayâtı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunamayan Karabaş Sultan, 1446 yılında vefât etmiştir. Kabri Kastamonu Mûsâ Fakih mahallesinde, yıkılan Cemâleddîn Ağa Mescidinin yanında olup ziyâret edilmektedir.

KARACAAHMED SULTAN

Hayâtı hakkında bilgi yoktur. Aydın'da en çok ziyâret edilen yerlerden biri olan Karacaahmed Sultan'ın kabri, Zafer mahallesinde Eski Nazilli caddesi üzerindedir.

KARACAAHMED SULTAN

Hayâtı hakkında yeterli bilgi bulunamayan Karacaahmed Sultan, Evliyâ Çelebi'ye göre Horasan Alperenlerinden olup, Selçukluların Bizanslılarla yaptığı savaşlardan birinde şehid olmuştur. Kabri Denizli'nin Sarayköy ilçesinin Kumluca köyünde olup ziyâret edilmektedir.

KARAHİSÂRÎ ABDÜRRAHÎMEFENDİ

Doğum tarihi ve hayatı hakkında fazla bilgi bulunamayan Abdürrahîm Efendi Akşemseddîn hazretlerinin talebesi ve halîfesidir. İstanbul'un fethinde bulunmuş, sonra hocasıyla berâber Göynük'e gitmiştir. Zengin ve köklü bir âiledendir. 1483 yılında, bütün servetini ve kitaplarını Afyon'da yaptırdığı mescide vakfetmiştir. Türbesi Afyonkarahisar'da Kasımpaşa Câmiinin yanındadır. Velî olması yanında şâirliğiyle de tanınmış olup, Münyet-ül-Ebrâr ve Gunyet-ül-Ahyâr, Tercüme-i Kasîde-i Bürde, Risâle fî Eşrât-is-Sâ'a ve Vahdetnâme adlı eserleri vardır.

KÂSIM AYNÎ;

Anteb'in meşhur velîlerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. 1562 (H.970) senesinde Haleb'de vefât etti. Orada medfûndur. Îneci Kâsım denilmekle de meşhurdur. Tasavvuf yoluna girmesi şöyle olmuştur: Bir gece rüyâsında kendi evinde otururken pencereden bakmış ve Mısır'ı görmüş. Bir hurma ağacı alıp evinin bahçesine dikmiş. Bu rüyâyı gördükten bir müddet sonra hacca gitmek üzere yola çıktı. Yol arkadaşları ile birlikte Mısır'a vardılar. Bir Cumâ günü evliyânın meşhurlarından Şeyh Emîr Ahmed Hayâlî hazretlerini görüp elini öptü ve duâ istedi. O sırada gördüğü rüyâyı hatırlatarak; "O hurma bizim sırlarımızdır. Hemen icrâsı gerekir." dedi. Bunun üzerine ona talebe oldu. Sohbetlerinde bulunup feyz aldı. Tasavvufta yetişip kemâle erdi.

Kânûnî Sultan Süleymân, Emîr Ahmed Hayâlî hazretlerini İstanbul'a dâvet etmişti. Giderken Haleb'e uğradı. Haleb'de onu sevenler huzûruna koşup; "Efendim bize nasîhat etmesi, rehberlik yapması için talebelerinizden birini burada bırakma lütfunda bulunsanız, olmaz mı?" dediler. Bu arzularını kabûl edip, kendisine halîfelik verdiği Kâsım Aynî Efendiyi orada halkı irşâd ile vazifelendirdi. Haleb'de insanlara rehberlik yapmakla meşgûl oldu.

Bir defâsında biri Kasım Aynî hazretlerine gelip duâ istedi. O kimseye; "Niyetini düzelt!" dedi. Aynı kişi başka bir gün yine geldi. Ona; "Sen Basra'ya da gitsen seni bulup öldürürler." dedi. Meğer o kimse memleketin ileri gelenlerinden birinin oğluymuş ve Osmanlı Devletine ihânet etmiş. Bu sebeple cezâlandırılması gereken birisiymiş. O şahıs bir müddet sonra Bağdât'a ve oradanBasra'ya giderken Osmanlı askerlerinden biri tanıyıp yakalamış ve öldürmüştür.

1) Lemezât; s.180 Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536

KÂSIM ÇELEBİ;

Büyük velîlerden. İsmi Kâsım Çelebi'dir. İstanbul'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Babası Edirne kâdısı Muhammed Cemâlî Efendiydi. 1519 (H.926) târihinde İstanbul'da Baba Nakkaş semtinde vefât etti.

Kâsım Çelebi önceleri uzleti, insanlardan uzak yaşamayı seçip, yalnız başına tenhâ yerlerde, dağlarda dolaştı. Bir zaman; saray ağası, bir dergâh ve yanında bir câmi yaptırdı ve velî bir zât olan Çelebi Halîfe'den bir talebesini burada irşâd ile hak yolun bilgilerini yaymakla görevlendirmesini ricâ etti. Çelebi Halîfe de bu arzu üzerine bir talebesini gönderip tenhâ yerlerde Allah aşkı ile dolaşan Kâsım Çelebi'yi getirtti. Saçını traş ettirdi ve elbise giydirip, saray ağasının yaptırdığı dergâhta görevlendirdi.

Kâsım Çelebi bir zaman sonra Hadım Ali Paşanın kendisine muhabbeti sebebiyle bir dergâh ve bir câmi yaptırmasıyla oraya geçip talebeleriyle birlikte ilim ve ibâdetle meşgûl oldular. Mecbûriyet halleri hâriç dergâhtan dışarı çıkmadılar. Çok kerâmetleri görüldü.

Kâsım Çelebi, vefâtları yaklaştığı zaman kaldığı dergâhtan çıkıp Baba Nakkaş semtine gittiler. Sevdikleri kendisine; "Efendim! Bu hasta ve zayıf hâlinizde niçin tenhâ yerlere gidiyorsunuz. Dergâhınızda kalıp istirahat etseniz." dediklerinde, onlara; "BizAllahü teâlânın lütfuna buralarda kavuştuk. Buradan âhirete sefer edelim arzu ederiz. Hem biz burada merhum olursak iyi olur." buyurdular. O gecenin sabahında arzu ettiği gibi vefât etti. Vefât zamânı Sultan Bâyezîd Han oğlu SultanSelîm devriydi.

PEKİ EFENDİM!

Talebelerinden biri Allahü teâlânın en sevgili kullarından sayılan bir kutup görmek arzu ederdi. Kâsım Çelebi onun bu arzusunu anlayınca talebeyi bir iş sebebiyle Bursa'ya gönderdi. Talebe, deniz

yoluyla giderken fırtına çıktı. Nasıl olduğunu anlamadan kendisini bir adanın ortasında buldu. Adada yalnız başına dolaşmaya başladı. Netîcede çimenlik bir yere oturdu. Etrafta kimsecikler yoktu. Akşama kadar oralarda kaldı. Akşam olunca adanın herbir tarafından yedi kişinin kendisine doğru geldiğini gördü. Bir ara aralarında bâzı şeyler konuştular. İçlerinden birinin yüzü örtülüydü. Sonra cemâat hâlinde akşam namazını edâ ettiler. Yüzü örtülüleri imâm olmuştu. Daha sonra herbiri geri dönüp geldikleri tarafa gitmek için yola koyuldular. Talebe, onların yanından ayrıldıklarını görünce feryâd etti. Bunun üzerine yüzü örtülü olan, o talebeye dönüp; "Oğlum! Niçin hocan ile kanâat etmeyip başka kimse ararsın. İçinden kutup görme arzusunu çıkar." dedi. Talebe şaşkınlıkla; "Peki efendim." deyip tövbe etti. Yüzü örtülü olana dikkatlice baktığında onun kendi hocası Kâsım Çelebi olduğunu anladı. Kâsım Çelebi talebesine tebessümle; "Sen arkadan gelirsin. Bizim acele işimiz var." buyurdu ve ayrıldı. O talebe kırk gün sonra İstanbul'a döndü. Dergâha geldiğinde hocasının vefât ettiğini gördü.

1) Lemezât, Süleymâniye KütüphânesiMahmûd Efendi, No: 453b, v.143

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.375

3) Sicilli Osmanî; c.4, s.46

KÂSIM HALÎFE

Büyük velî Alâeddîn Ali Semerkandî hazretlerinin halîfesi olup, on beşinci yüzyılda yaşamıştır. Kabri Konya Meram'daki eski Yaka bağlarının yakınında bulunan câmii yanındadır. Aynı yerde bulunan zâviyesi günümüze ulaşmamıştır.

KÂSIM BİN MUHAMMED;

Tâbiînin büyüklerinden, Medîne-i münevveredeki yedi büyük âlimden biri. İnsanları Hakk'a dâvet eden onlara doğru yolu gösterip, hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine "silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin üçüncüsüdür. Babası Muhammed, hazret-i Ebû Bekir'in oğludur. Annesi Sevde, Yezdücerd'in kızı olduğundan, İmâm-ı Zeynel-âbidin ile teyze çocuklarıdır.

Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânında 640 (H.19) senesinde doğdu. Başka târihlerde doğduğunu bildiren rivâyetler de vardır. Babası Mısır'da şehid edilip küçük yaşta yetim kalınca, halası ve Peygamberimizin mübârek hanımı hazret-i Âişe'nin yanında büyüdü.

Kâsım bin Muhammed, hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'ın torunudur. Eshâb-ı kirâmdan birçoğuna yetişmiş ve onlardan ilim öğrenip başta halası hazret-i Âişe, Ebû Hüreyre, Abdullah ibni Abbâs ve Abdullah ibni Ömer, hazret-i Muâviye gibi meşhûr sahâbilerden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de, Tâbiînin büyüklerinden oğlu Abdurrahman, Sâlim bin Abdullah, İmâm-ı Şa'bî, akranlarından İbn-i Amr, Yahyâ binSaîd ve Sa'd bin Saîd el-Ensârî, Abdullah bin Ömer, Sa'd bin İbrâhim, Abdullah bin Avn ve daha birçoğu hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Tasavvuf ilminde mütehassıstı. Verâ ve takvâda (Allahü teâlânın haram ettiklerinden sakınıp kaçınmada) eşi yoktu.

Dedesi hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk, Peygamber efendimizden ve peygamberlerden sonra insanların en üstünü oldu. Resûlullah'taki bütün üstünlükler, ilimler ve feyizler onda toplanmış ve her bakımdan üstün olmuştur. Kalbe, rûha âit ilimlerin kaynağıydı. Resûlullah'ın peygamberlik vazîfelerinden biri de, Kur'ân-ı kerîmin mânevî hükümlerini, yâni Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit mârifetleri, yüksek bilgileri, ümmetinin kalblerine akıtmaktı. Resûlullah efendimiz, tasavvuf ilminin bu yüksek mârifetlerinin hepsini, hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'ın kalbine akıttı. O, ruh ilminde de bir mütehassıs oldu. Hazret-i Ebû

Bekr-i Sıddîk da Resûlullah'tan aldığı bu feyizleri, Eshâb-ı kirâmdanSelmân-ı Fârisî'nin kalbine akıttı. Rûhu yükselten ve onu besleyen bu mârifetlere, Muhammed bin Kâsım da, Selmân-ı Fârisî'nin sohbetlerinde bulunarak yetişip bir ruh mütehassısı olmuştu. Silsile-i aliyye büyüklerinin dördüncüsü olan İmâm-ı Câfer-i Sâdık da, bunun sohbetinden feyz aldı.

Kâsım bin Muhammed, hadîs ve fıkıh ilminde zamanının en yükseğiydi. İlimde ve takvâda eşine rastlanamıyacak bir yüksekliğe erişmişti. Çok hadîs-i şerîf nakletti. İlmi herkes tarafından takdir edilirdi. Ömer bin Abdülazîz'in; "Eğer birini yerime halîfe seçmem îcâb etseydi, Kâsım'ı seçerdim." dediği rivâyet edilmiştir. Ömer bin Abdülazîz, halîfeliği zamanında Kâsım bin Muhammed'i, halası hazret-i Âişe'ye âit ne kadar hadîs-i şerîf ve başka rivâyetler biliyorsa, onların hepsini toplamakla görevlendirmiştir.

Hattâ Ömer bin Abdülazîz bir keresinde, ilmin yok olup, âlimlerin son bulması endişesi üzerine Medîne vâlisi Ebû Bekir bin Muhammed bin Hazne'ye mektup yazarak şöyle demiştir: "Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerini, sünnetlerini,Amre binti Abdurrahmân el-Ensârî'nin ve Kâsım bin Muhammed'in rivâyetlerini araştır ve yaz! Zîrâ ben ilmin yok olup, âlimlerin de tükenmesinden korkuyorum."

Amre ve Kâsım bin Muhammed'in her ikisi de hazret-i Âişe'nin talebesi olup, onun Resûlullah'tan rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri en iyi bilenlerdi.

Kâsım bin Muhammed, hadîs-i şerîflerin hem mânâsına ve hem de lafızlarına, harflerine dikkat ederek rivâyet ederdi.Halbuki Tâbiînden bâzı hadîs âlimleri, hadîs-i şerîfleri mânâsı ile rivâyet etmekte bir beis görmüyorlardı. Fakat Tâbiînden muhaddislerin çoğu hadîs-i şerîflerin, Peygamberimizden işitildiği şekilde rivâyet edilmesi üzerinde ittifak etmişlerdir. Kâsım bin Muhammed, hadîs-i şerîf rivâyet ederken en ince noktalarına kadar dikkatli hareket eder, bir harfin bile değiştirilmesini uygun görmezdi.

O, fıkıh ilminde de yüksek bir âlimdi. Medîne'de yetişen ve kendilerine "fukahâ-i seb'a" adı verilen yedi büyük âlimden birisiydi. Allah ve Resûlü adına konuşmanın ve dînî meselelerde fetvâ vermenin mesûliyetini en iyi şekilde idrak edenlerdendi.

Abdurrahmân bin Ebû Zenâd, onun hakkında: "Peygamberimizin sünnetini Kâsım bin Muhammed'den daha iyi bilen birisini görmedim. Hattâ öyleydi ki, sünneti bilmeyeni âlim saymazdı." diyor. Kendisinden bilmediği bir mesele sorulunca; "Anlamıyorum, bilmiyorum!" derdi. Ona sormayı çoğalttıkları zaman da: "Vallahi, sorduğunuz her şeyi bilmiyoruz. Şâyet bilseydik, sizden saklamazdık. Çünkü bildiklerimizi saklamamız bize helâl olmaz." derdi.

Dînî meseleler hakkında çok hassas davranır, ancak açık olanları hakkında fetvâ verirdi. Her sabah Mescid-i Nebî'ye gelir, iki rekat namaz kılar, sonra Resûlullah'ın minberi ile kabri arasına oturur, kendisine sorulan meselelere fetvâ verirdi. Nitekim mezheb imâmlarından Mâlik bin Enes de onun hakkında: "Kâsım, bu ümmetin, fakîhlerindendi." buyurmuştu.

Kâsım bin Muhammed, çok mütevâzi, alçak gönüllüydü. Bir gün köylünün birisi ona gelip; "Sen mi daha çok biliyorsun, Sâlim bin Abdullah mı?" diye sordu. Ona cevap olarak: "Burası Sâlim'in evidir." deyip başka hiçbir şey konuşmadı. Muhammed bin İshak bunun hakkında: "O benden daha iyi bilir deyip, yalan söylemeyi veyahut ben ondan daha iyi bilirim diyerek kendisini üstün göstermeyi istemedi." derdi. Halbuki Kâsım bin Muhammed, her ikisinden daha çok âlimdi.

Kâsım bin Muhammed şöyle bildiriyor: Resûlullah efendimizin eshâbından birisinin gözleri görmeyip, âmâ oldu. Sonra onu ziyârete gittiler. Bu zât şöyle dedi: "Ben, Peygamber efendimizi görmek için gözlerimin görmesini istiyordum. Fakat şimdi Resûlullah efendimiz âhirete irtihâl etti. Allah'a yemîn ederim! Eğer Yemen'deki Tübâle beldesinin geyiklerinden birinin gözleri bende olsa artık buna sevinmem."

Kâsım bin Muhammed, şöyle bildiriyor: "Bir gün halam hazret-i Âişe'nin yanına vardım.

Ona; "Ey Ana! Bana Peygamber efendimizin kabrini aç!" dedim. Bunun üzerine bana Hücre-i Saâdeti açtı. Üç kabir gördüm. Pek yüksek değillerdi. Pek yerle beraber de değillerdi.Üzerlerine kızılca Batha taşcağızları dökülmüştü Peygamber efendimizin şerefli kabri hepsinden ilerdeydi. Hazret-i Sıddîk'ın başı, Fahr-i kâinat hazretlerinin mübârek sırtı hizâsında, hazret-i Ömer'in başı da Resûlullah efendimizin ayağı hizâsındaydı."

Kasım bin Muhammed, Mekke ile Medîne arasında Kudeyd denilen yerde 725 (H.106) senesinde vefât etti. Vefâtından önce gözlerini kaybetti. Öleceğini anlayınca oğluna; "Beni üzerimde bulunanlarla kefenleyin." dedi. O sırada üzerinde gömlek, peştemal ve cübbe vardı. Oğlu; "Babacığım bunu iki katına çıkarsak olmaz mı?" diye sorduğunda, "Dedem Ebû Bekr de böyle üç parça bir kefene sarılmıştı. Bizim için ölçü onlardır. Bu kadarı kâfi, sonra dirilerin yeni giyeceklere ölülerden daha çok ihtiyacı var." buyurdu.

Buyurdu ki: "Bizden önce yaşayan büyüklerimiz, başa gelen musîbetleri güzellikle karşılamayı, kendilerine verilen nîmetleri de tezellül, alçak gönüllülük ederek karşılamayı severlerdi."

1) Vefeyâtü'l-A'yân; c.4, s.59

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.187

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.183

4) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.8, s.333

5) Şezerâtü'z-Zeheb; c.1, s.135

6) El-A'lâm; c.5, s.181

7) Tezkiretü'l-Huffâz; c.1, s.96

8) Reşehât Aynü'l-Hayat; s.12 (Arapça)

9) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.236

10) Rehber Ansiklopedisi; c.9, s.324

11) Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1101

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.275

KAVUKÇU ALİ DEDE

Fâtih Sultan Mehmed Hanın kavukçubaşısı. Ne zaman ve nerede doğduğu bilinmiyor. 1454'de vefât etti. Kabri İstanbul Beyoğlu'ndaki Galata Mevlevîhânesindedir.

KAYREVÂNÎ (Abdullah bin Ebî Zeyd)

Tefsir, kıraat, kelâm, hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi, velî. 922 yılında İspanya'nın (Endülüs) Nefza şehrinde doğdu. Daha sonra Afrikiyye'ye (Tunus) gelerek Kayrevân'a yerleşti ve Kayrevânî nisbesiyle meşhûr oldu. Kuzey Batı Afrika'da Mâlikî mezhebini, yetiştirdiği talebeleri ve yazdığı kitaplarıyla yaygın hale getirdiği için Mâlik-üs-Sagîr lakabıyla tanındı. 996'da Kayrevân'da vefât edip oraya defnedildi. Kabri çeşitli bölgelerden gelen müslümanlar tarafından ziyâret edilmektedir.

KAYYÛM-İ CİHÂN MUHAMMED SEYFULLAH;

Evliyânın meşhûrlarından. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunlarındandır. İsmi Muhammed, babasınınki Gulâm Muhammed Ma'sum'dur. 1743 (H.1156) senesinde doğdu.

Babası Gulâm Muhammed Ma'sûm-i Sânî, Kayyûm-i Cihan Muhammed'in doğmadan önce gördüğü rüyâyı şöyle anlatmıştır: Muhammed Seyfullah doğmadan bir gün önce, rüyâmda Peygamber efendimizi görüp, ziyâret etmekle şereflenmiştim. Resûlullah efendimiz bana

müjde vererek şöyle buyurdu: "Yarın senin bir oğlun doğacak, görülmemiş bir evlâd ve Allahü teâlânın sevgili kullarından olacaktır. Dedelerinin; ecdâdının nisbetine vâris olacaktır. Âlemi nûrla dolduracak, onun gelişinin çok bereketli olacağını bil ve ismini benim ismimden koy." Kutbu'l-aktâb Gulâm Muhammed Ma'sûm hazretleri, bu rüyâyı gördükten sonra uyanıp, abdest aldı ve sabah namazını kılmak için dergâhına gitti. Namazdan sonra murâkabe hâlinde otururken, Kâbe'yi gördü ve çok mübârek bir oğlunun dünyâya geldiği müjdesini aldı. Müceddidiyye ve Ma'sûmiyye bahçesinin bu yeni fidânının kulağına ezân ve ikâmet okuduğu zaman, bu yeni doğmuş bebek, yanında bulunanların da hayretle görüp duydukları bir şekilde tekbir getirdi. İsmi konurken tekbir getirdiğini işitenler, babasına; "Onun tekbir getirdiğini işittik." dediler. Babası, ona hizmet etmelerini söyledikten sonra; "Bu çocuk asrının bir tanesi olacak, görülmemiş nâdir işler yapacak, onun irşâd nûrları âlemi dolduracak ve insanlar bahtiyâr olacak. Bizim hayatımız ona vesîle olmak içindir. İşte şimdi bu nâdir evlâd doğdu. Maksad hâsıl oldu." demiştir.

Yine onun için şöyle anlatmıştır: "Bu oğlum diğer çocuklar gibi ağlamazdı. Önce Allahü teâlânın ismini zikreder, üç defâ gâyet açık bir şekilde "Allah" derdi. Bundan sonra ağlardı. Bu çocukda öyle hâller görüyorum ki, onun sırlarından olan bu hallerin çoğunu kimse bilmiyor!" Babası onun yetişmesi için yüksek teveccühlerde bulundu. Onu Müceddidî yolunun nûrlarına ve sırlarına kavuşturdu.

Kayyûm-i Cihân Muhammed Seyfullah hazretleri, önce babası Gulâm Muhammed Ma'sûm-i Sânî'nin teveccüh ve feyzleriyle yetişti. Bunu kendisi şöyle anlatmıştır: "Hakîkatı arayanların rehberi olan babam hayattayken, ben her ne kadar küçüksem de babamın feyzlerine kavuştum. Çünkü, babamın feyzleri ve bereketli teveccühleri, büyük-küçük, genç-ihtiyâr, diri-ölü herkese ulaşıyordu. Benimle daha başka bir şefkat ve dikkat ile ilgilendi. Çok teveccühte bulundu. Bana yüksek müjdeler ve işâretler verdi. Hakkımda müjdelediği ve işâret ettiği şeylerin hepsine kavuştum. Babamın benim hakkımda verdiği müjdeleri işiten ahbâbı ve seçilmiş eshâbı yıllar sonra zamânı geldikçe benim o nîmetlere kavuştuğumu görünce şaşırdılar."

Kayyûm-i Cihân Muhammed Seyfullah hazretleri, daha çocukluğunda şâhid olduğu hâdiseleri şöyle anlatmıştır: Çocukluğumda acâyib hâller görür ve yaşardım. Büyüklerin rûhlarını ve cinlerin sâlihlerini görürdüm. Çocukluk günlerimde bir defâsında akranlarımdan bir grup çocukla Lâhor şehrine gitmiştik. O günlerde çevreye gayr-i müslimler gelip yerleşmişlerdi. Ben bir muz ağacına çıkıp, muzların iyilerini topluyor ve çocuklara atıyordum. Ağacın altındaki çocuklar gayr-i müslim atlıların yanımıza geldiğini görerek kaçmışlar, ben ağacın üzerinden; "Attığım muzları toplayınız." diye bağırmıştım. Bir de baktım hepsi gitmiş. Bu arada ağacın altında başka çocuklar gördüm. Ağızlarından ateş çıkıyordu. Onlara size ne oluyor da ağzınızdan ateş saçılıyor dedim ve hayret ettim. Onlar; "Biz cinlerin çocuklarıyız. Buraya seni korumak için toplandık. Öbür çocuklar süvârilerden korkup kaçtılar!" dediler.

Yine çocukluğumda bir gün ormana gitmiştim. Yanımda kimse yoktu. Ormanda dolaşırken bir arslanın peşimden geldiğini gördüm. Nereye gitsem peşimden tâkib etti ve aslâ bana saldırmadı, bir zarar vermedi. Sonra ormandan çıkıp gidinceye kadar benden ayrılmadı. Ormandan ayrıldım, arslan da peşimden ayrıldı. Onun, bana bekçilik yaptığını ve beni koruduğunu anladım.

Yine birgün ata binmiş gidiyordum. Hizmetçiler de peşimden geliyordu. Yolda at âniden durdu ve yürümedi. Sebebini araştırıp çevreye baktım ve bir arslanın üzerime saldırmaya hazırlandığını gördüm. Tam karşıma çıkınca dikkatlice baktım. Ben böyle bakar bakmaz arslan geri dönüp sür'atle kaçtı. Allahü teâlânın beni koruduğunu, hıfz-ı ilâhînin benimle olduğunu anladım."

Kayyûm-i Cihân Muhammed Seyfullah'ın çocukluğunda, buna benzer pekçok hâdiseler

geçmiştir. Dört yaşındayken babası vefât etmiştir. Babasından çok feyz alıp, onun vefâtından sonra da kardeşi Şâh Gulâm Muhammed'den feyz alarak yetişmiş, böylece bülûğ çağına ulaşmıştır. Çocukluk hâlini anlatırken: "Çocukluğumda herhangi bir hastalığa tutulsam, hastalığın tedâvisi ve ilâcını, babamın feyzi ve bereketi bilirdim ve böylece tedâvi olurdum." buyurmuştur. Babasının vefâtından sonra, yıllarca onun ayrılık ateşiyle yandı. Sonra ağabeyi Şâh Gulâm Muhammed onu tasavvufta yetiştirip, kemâl derecelere ulaştırdı ve icâzet verdi.

Kayyûm-i Cihân Muhammed Seyfullah hazretleri, tasavvufta yetişip icâzet aldıktan sonra, insanlara doğru yolu anlatmaya başladı. Kırk yaşına yaklaştığı sırada Türkistan'a gitti. Bu sırada tasavvuf hâllerine gark olmuş, yüksek derecelerde, kendinden geçmiş bir hâldeydi. Kâbil'e vardıklarında hâlleri pek yüksek derecelere ulaşmıştı. Orada insanlara ilim yaymakla meşgûl oldu. O bölgede hizmetleri çok tesirli olup, insanlar sohbetine koştular ve feyzleri ile saâdete kavuştular. Hattâ meşhûr kumandanlar onu ziyâret etmek, sohbetinde bulunmak arzusuyla bulunduğu yere gittiler.

Kayyûm-i Cihân MuhammedSeyfullah hazretleri, her işinde olduğu gibi nâfile namazları kılma husûsunda da sünnete uyardı. Namaz kılarken namazın tâdil-i erkânına, edeblerine riâyet eder, hudû', huşû' ve tumânînet içinde olurdu. Kıyâmda ve secdede uzun müddet dururdu. Kendinden geçmiş, kalbi Allahü teâlâya yönelmiş, dünyâ düşüncelerinden tamâmen kurtulmuş bir hâlde namaz kılardı. Her hafta, peşi peşine olmak üzere; pazartesi, salı, çarşamba ve perşembe günleri bâzan da hafta boyunca oruç tutardı. Giyinme husûsunda da sünnete uyardı. Aslâ bid'at işlemezdi. Hiçbir bid'ati beğenmez ve kabûl etmezdi. Bid'at sâhiplerinden uzak durur, onları meclisine kabûl etmezdi. Dünyâya düşkün olanları huzûruna kabûl etmez, zenginlerle görüşmezdi.

Kayyûm-i Cihan hazretleri, bir gün yeğeninin evine gitmişti. O sırada, kapıda bir Hintli duruyordu. O gelince kenara çekilip yol verdi. Bu sırada Kayyûm-ı Cihân hazretleri ona bir nazar edip içeri girdi. İçeri girince; kapıdaki Hintliyi sordu. Bir ihtiyaç için geldiğini söylediler. Bunun üzerine; "Yakında sohbetimize gelir." buyurdu. Bunu işitenlerden biri; "Hindûnun müslüman olacağına dâir müjde verildi." dedi. Bir müddet sonra o Hindû bir arsa yüzünden biriyle hasım oldu. Meselenin halli için İslâm kâdısına baş vurdu. Kâdı huzûrunda konuşurken, sözlerinden müslüman olduğu anlaşılıyordu. Daha sonra müslüman olduğunu açıkladı ve Kayyûm-ı Cihân hazretlerinin dergahına gidip talebelerinden oldu.

Umdet-ül-Makâmât kitabının müellifi Hâce Muhammed Fadl şöyle anlatmıştır: Evimizin önünde bir söğüt ağacı, vardı. Bir ara bu ağaç kurudu. Bir gün Kayyûm-i Cihân hazretleri abdest alırken, abdest aldığı suyu bir kaba koydum. Niçin aldığımı sorunca; "Kurumuş bir söğüt ağacımız var. Onun dibine dökeceğim." dedim. "Eğer bu niyetle dökeceksen o ağaç yeşerir." buyurdu. Götürüp söğüt ağacının dibine döktüm. Onun bereketiyle yeşermesini arzu ediyordum. Nihâyet ağaç yeşerip tâze dallar verdi. Kayyûm-i Cihân hazretleri bir gün bu söğüt ağacına bakarak; "Bu ağaç biz hayatta olduğumuz müddetçe bâzan kurur, bâzan yeşerir. Fakat biz vefât ettikten sonra tamâmen kurur!" buyurdu. Gerçekten de buyurduğu gibi oldu.

Kayyûm-i Cihân hazretleri bir gün abdest aldı, hizmetçiye dönerek; Bu abdest suyunu sakla ona ihtiyaç olacak." buyurdu. Hizmetçi; "Ne için lâzım olacak?" deyince; Bir yılanın zehirinin tesirini defetmek için!" buyurdu. SonraCumâ namazına gitti. Namazdan dönünce; huzûruna zayıf ve bitkin bir kimse getirdiler ve; "Bunu yılan soktu ölmek üzeredir. Bir de küçük çocuğu var, babasız, yetim kalacak! Bir duâda ve yardımda bulunun!" dediler. Kayyûm-i Cihân hazretleri Cumâ namazına gitmeden önce abdest alırken hizmetçiye bir kaba koymasını söylediği abdest suyunu istedi. "Onu bunun için ayırmıştık." buyurdu.Sonra yılanın soktuğu kimseye verip, bir kısmını yılanın soktuğu yere sürmesini söyledi. Buyurduğu gibi yapınca hemen iyileşti.

Ömrünün son günlerinde, Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret arzusuyla yandı.

Gençliğinde hacca gidip, ziyâret etmişti. Hayâtının son zamanlarında Kâbil'e gitti.Son günlerinde ibâdet ve tâatlarını pek ziyâde arttırmıştı. Bu hâlini görüp ibâdetleri çok ziyâdeleştirdiniz denilince, tebessüm ederek; "Artık ömür sona erdi, elden ne gelirse yapmak lâzım." buyurdu. Son günlerinde sohbetleri kalabalıktan taşmaya başladı. Pekçok kimse onun sohbetini bulunmaz bir ganîmet bilerek feyzlerine kavuşuyordu. Vefâtından önce sıtma hastalığına tutulup, hastalığı yedi gün şiddetle devâm etti. Hastalığı sırasında alnından terlerin aktığı görülerek, şifâya kavuşacağınıza alâmet denilince, tebessüm edip; "Ümid ediyorum ki, âhiret şifâsı hâsıl olacak!" buyurdu. Son nefesleri verdiği sıralarda başında bulunanlar yüzündeki nûrun git gide fazlalaştığını görerek hayret ettiler. Bu hâldeyken başında Yâsîn-i şerîf sûresinin okunmasını emretti ve okundu. Kendisi de hep zikir ile meşgûl oluyordu. Bu hâldeyken tebessüm ederek 1797 (H.1212) senesinde vefât etti.Cenâzesi yıkanırken yanında bulunan Hacı Muhammed Fadl şöyle anlatmıştır: "Cenâzesi yıkanırken ben ayak ucunda duruyordum. Yıkama işi bitince yüzüyle bana karşı bir işâret yaparak ayaklarını gösteriyordu. Ayak ucuna gidip baktığımda az bir yerin kuru kaldığını gördük ve yıkadık. Cenâzesinde büyük bir cemâat toplanmıştı.Kabre koymak üzere kabrine inmiştim. Mübârek yüzünü birazcık kıbleye karşı çeviriyordum. Kendisi gâyet yavaş bir hareketle yüzünü kıbleye çevirdi. Yüzünü açtım, yüzünde görülmedik bir nûr parlıyordu ve gittikçe artıyordu ki akıl onu anlayamaz."

Kabri, Rûşenî Hindî Mescidi yanındadır. Vefât etmeden önce bir gün bir yere oturup sohbet etmişti. Orada gâyet güzel ve yeşil bir ağaç vardı. Ağaç altında oturulduğu sırada; "Burası kâmil ve mükemmil bir zâtın mekânı olacak." buyurmuştu. Vefât edince kendisi işâret ettiği o yere defnedildi.

Kayyûm-i Cihân Muhammed Seyfeddîn hazretlerinin eserleri: **1) Âdâb-ül-İrşâd:** Bu eserine **Ma'den-ül-Esrâr** adı da verilmiştir. **2) Mahzen-ül-Envar-i Ahmedî fî Keşf-il-Esrâr-il-Müceddidî, 3) Çihâr Cûy (Dört Nehir).**

GERÇEK TABİB

Bir defâsında Tîmûr Şâh hastalandı ve bir türlü çâre bulamadı. Nihâyet Kayyûm-i Cihân hazretlerine haber göndererek; "Tabibler tedâvisinden âciz kaldılar, bir çâre bulamadılar! Şimdi sizin himmetinizi beklemektedir." dediler.

Bu haber üzerine Kayyûm-i Cihân hazretleri hemen; "Esferze bitkisinden bir miktar ilâç yapıp üç gün yutsun, inşâallahü teâlâ şifâ bulacak." buyurdu. Bu durumu tabibler duyunca hepsi birden ittifak hâlinde; "Onun hastalığı soğuk sebebiyle olmuştur. Eğer "Esferze" bitkisinden yapılan ilâç verilirse ölümüne sebeb olur. Fakat mâdem ki, Kayyûm-i Cihân böyle buyurmuş tecrübe edilsin." dediler. Bunun üzerine Tîmûr Şâh'ın tabîbi olan en meşhûr tabib; "Tecrübe gerekmez. Bu, canla oynamaktır." dedi. Tabiblerin endişesi ve bu husûsdaki dedikoduları Kayyûm-i Cihân hazretlerine bildirilince, bir miktar "Esferze" bitkisi istedi. Kendi eliyle ilâç hazırlayıp, Tîmûr Şâha gönderdi ve; "Bu bitkide üç çeşit özellik vardır. Hiç endişelenmesin. Üç gün bu ilâcı kullansın, sıhhate kavuşacak." buyurdu. Tîmûr Şâh, Kayyûm-i Cihân hazretlerinin tavsiye ettiği ve eliyle yaparak gönderdiği ilâcı üç gün kullandı. Sonunda sıhhate kavuştu. Tîmûr Şâh ve ilâcın kullanılmasına mâni olmak isteyen tabibler hayret ettiler. Kayyûm-i Cihân hazretlerinin ilim ve mârifet sâhibi bir velî olduğunu anlayıp sohbetine katıldılar.

1) Umdet-ül-Makâmât; s.445

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.62

KAYYÛM-İ ZAMAN;

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Urvet-ül-Vüskâ Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretlerinin büyük oğlu, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin de torunudur. İsmi Muhammed Sibgatullah'tır. Yüksek dedeleri İmâm-ı Rabbânî'nin sağlığında, 1624 (H.1033) senesinde Serhend şehrinde dünyâya geldi. Kayyûm-i Zaman ismiyle meşhûrdur. 1710 (H.1122) senesi Rebî'ul-âhir ayının dokuzunda Cumâ günü vefât etti.

Muhammed Sibgatullah doğduğu sırada, İmâm-ı Rabbânî, vaktin sultânı ile birlikte Hindistan'ın büyük şehirlerinden olanEcmîr'de bulunuyordu. İmâm-ı Ma'sûm da babalarını ziyâret maksadıylaEcmîr'e gitmişti. İmâm-ı Rabbânî ve İmâm-ı Ma'sûm, Ecmîr'den dönerken yolda bu oğullarının doğum haberi geldi. Her ikisi de bu habere çok sevindiler. Çünkü husûsî hâllerinin vârisi olacak cevher dünyâya gelmiş bulunuyordu.

Beyit:

Senin gelişinden gül gibi açtım,
Her tarafa bahar kokusu saçtım.

İmâm-ı Rabbânî ve İmâm-ı Ma'sûm Serhend'e geldiklerinde hemen bu çocuklarını görmek istediler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri onu görür görmez; "Esselâmü aleyküm Molla Sibgatullah." buyurdu. Sonra mübârek yüzünü, o çocuğun kulağına yaklaştırıp, kimsenin duymadığı gizli gizli bir şeyler söyledi. Husûsî sırları, kendilerine mahsus ilim ve mârifetleri müjdeledi. Ne büyük bir saâdettir ki, dili süt emmeye henüz alışmadan, kulağı Müceddid'in yâni İmâm-ı Rabbânî'nin bereketli iltifatlarına, gizli esrârına kavuşmuş oluyordu.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, oğlu İmâm-ı Ma'sûm'a hitâben; "Senin bu oğlunda asâletten bir sıfat buldum." buyurdu. Zîrâ İmâm-ı Rabbânî'ye göre asâlet olmayınca, kayyûmluk, kutbluk bulunması çok zordu. Bu çocukta asâletten pay görünce, mânevî firâset ile, onun velîlik yolunda yüksek derece sâhibi olacağını veKayyûm-i Zaman olacağını anladılar. Bu, Allahü teâlânın çok büyük bir ihsânıdır. Dilediğine nasîb eder.

Mısrâ:

"Gül bahçemi gör de bahârımı anla."

Muhammed Sibgatullah, daha beş-altı aylıkken şiddetli bir hastalığa yakalandı. Hekimler çâre bulmaktan âciz kalıp, ölecek zannettiler. Nihâyet nabzının atması bile hissedilemez oldu. Babası ve annesi techiz ve tekfîn işine; cenâze hazırlıklarına, başladılar. Bu durum İmâm-ı Rabbânî'nin mübârek kulağına ulaşınca, hemen bu hasta torununun yanına geldi. Çocuğun o güzel yüzünden örtüyü kaldırıp mübârek eliyle temiz yüzüne dokundu ve tebessüm ederek; "Bâbâ! Annene-babana yaptığın bu nâz yetişir. Onları üzdüğün yeter. Haydi artık kalk. Onlar da sıkıntıdan kurtulup rahat bir yemek yesinler ve huzûrla uyusunlar." buyurdu. Bu söz üzerine, ölüm derecesinde hasta olmasına rağmen, çocuk gözünü açtı. Ağlayarak hareket etmeye başladı ve tamâmen iyileşti. Sanki hiç hasta olmamış gibiydi. Sonra,Müceddîd-i Elf-i Sânî İmâm-ı Rabbânî, oğlu Urvet-ül-Vüskâ Muhammed Ma'sûm'a dönerek; "İnsanlar bu çocuğun yaşamasından ümîdi kesmişler. Ben ise bu evlâdımı, iyileşmiş uzun ömür sürmüş, yetişip kemâle gelmiş, sakalları beyazlamış, büyük bir velî olmuş, huzûrunda binlerce insan oturmuş, herkesi nûrundan istifâde ediyor görüyorum." buyurdular.

İmâm-ı Ma'sûm'un huzûrunda yetişti. Zâhirî ve bâtınî ilimlerin ve kalbe âit ince mârifetlerin tamâmını ondan öğrendi. İmâm-ı Ma'sûm hazretleri, bu yüksek oğluna, diğer talebeleri ve hattâ diğer oğulları arasında farklı iltifât eder, onda bulunan yüksekliği bildiği için, daha çok severdi. Bu hâli bildirmek için bir gün bu oğluna şöyle buyurdu: "Siz benim oğullarım arasında Eshâb-ı kirâma benzersiniz. Yâni siz, babam Müceddîd-i Elf-i Sânî'yi görmüş, zamânında bulunmuşsunuz. Diğerleri böyle değildir. Bu farkı az görmemelisiniz. Eshâb-ı kirâmdan (aleyhimürrıdvân) biri, Peygamber efendimizin sohbetinde bir defâ bulunmakla öyle yüksek derecelere kavuşmuştur ki, Eshâb-ı kirâmdan olmayan en büyük velî bile onların en aşağısının derecesine kavuşamadı. Bu velî zât ister Üveys-i Karnî olsun, ister Ömer-i

Mervânî olsun (kuddise sirruhümâ)." Çünkü Müceddîd-i Elf-i Sânî'nin Peygamber efendimize olan bağlılığı son derece olduğundan, onun sohbeti, Resûl aleyhisselâmın yüksek sohbetinden pay almıştı. O'na benziyordu. Nitekim tam uyanın, uyduğu kimsenin bütün kemâlâtından nasîbi vardır.

Muhammed Sibgatullah hazretleri zâhirî ve bâtınî ilimlerdeki tahsîlini ve velîlik yolundaki derecelerini tamamlayarak yetiştikten sonra, yüksek babasının emir ve işâretiyle talebe yetiştirmeye başladı. En küçük kardeşleri olan Muhammed Sıddîk, babalarının şöyle buyurduğunu nakleder: "Oğlum MuhammedSibgatullah'ın talebeleri ile kendi talebelerim arasında hiç fark görmüyorum. Diğer oğullarım böyle değildir. Vâsıtalı veyâ vâsıtasız bir fark vardır."

Hâce Muhammed Sıddîk-ı Peşâverî, Urvet-ül-Vüskâ İmâm-ı Muhammed Ma'sûm hazretlerinin en yüksek halîfelerindendi. Bu zât şöyle anlatır:

Bir defâsında mübârek hocamı ziyârete gitmiştim. Bu esnâda hocamın bütün oğullarının takvâ ve verâda anlatılamayacak kadar ileride olduklarını, her birinin dînimizin emirlerine uygun amel etmekte, tasavvuf yolunda başkalarını yetiştirip mânevî terbiyede, ilim ve edeb âşıklarına rehberlik etmekte çok yüksek derecede bulunduklarını gördüm. Hepsinin Allahü teâlâya yakınlıklarının aynı olduğunu düşündüm. Bu esnâda kalbime; "Acabâ aralarında hiç fark var mıdır? Varsa hangisi daha yüksektir?" düşüncesi geldi. Çok uğraşmama rağmen, bu düşünceden kurtulamadım. Hiç aklımdan çıkaramıyordum. Bu hâli hocama bildirmeyi düşündüm ve sonunda arzettim. Tebessüm eyledi ve; "Hâce! Bu mânânın halli, siz Peşâver'e vardıktan bir gece sonra olacaktır." buyurdu.

Bu fakîr birkaç gün sonra Serhend'den ayrılıp Peşâver yoluna koyuldum. Peşâver'e geldiğimde gâyet sevinçli ve neşeliydim. Zîrâ, o gece, yüksek üstâdımın bereketi ile uzun zamandır süregelen ve beni rahatsız edip, kalbimi meşgûl eden bir suâlim cevaplandırılacaktı. Akşam oldu. Karanlık bastırdı.Ben heyecanla bekliyordum. Yatsı namazından sonra uyumuşum. Rüyâmda Peygamber efendimizi ziyâretle şereflendim. Dört halîfesi ile birlikte yanıma geldiler. Urvet-ül-Vüskâ'yı da oğullarıyla birlikte, Resûl aleyhisselâm efendimizin huzurlarında, büyük bir hürmet ve edeble ellerini bağlamış olarak beklediklerini gördüm. Bu esnâda Resûlullah efendimiz, bu hizmetçisine hitâb ederek buyurdular ki: "Urvet-ül-Vüskâ'nın oğullarının kendine nisbeti (bağlılığı), dört halîfenin bana olan nisbeti gibidir." İşâret parmaklarını halîfelerine doğru uzattılar ve sonra hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'ı göstererek; "Büyüğü büyüktür!" buyurdular.

Hazret-i Kayyûm-i Zaman Muhammed Sibgatullah, Urvet-ül-Vüskâ'nın oğullarının en büyüğüydü. Böyle olunca talebelerinin ve halîfelerinin de en büyüğüydü. Ben bunu bizzat Resûlullah efendimizin işâret ve bildirmeleri ile anladım. Böylece kalbimi meşgûl eden o düşünce ve suâlim cevaplanmış oldu.

Urvet-ül-Vüskâ hazretleri, vefâtına yakın zamanda da Kayyûm-i Zaman'ın hâlini şöyle medhetmiştir: "Sizin emsâlsiz hâliniz, dâimâ makbûlümüz ve mahbûbumuzdur. Yâni kabûlümüz ve sevdiğimizdir. Gevşeme ve değişme, bu emsâlsiz hâlinize yol bulamaz."

Kayyûm-i Zaman hâllerini çok gizlerdi.Evliyâlık yolunda üstün makamlara, çok yüksek derecelere ulaşmış olduğu hâlde, bunları açığa çıkarmayı istemezdi. Hattâ talebelerinden bâzıları; "Efendimiz! Bu kadar sırlar ve vâridât yâni mânevî hâller içerisinde bulunduğunuz hâlde, bunları bu kadar örtüp, gizlemenizdeki sebep nedir?" diye arz ettiler. Cevâbında; "Söylenmesi ve yazılması doğru ve lâzım olanlar, hazret-i Müceddîd-i elf-i sânî ve Urvet-ül-vüskâ (yüksek dedem ve babam) tarafından söylenmiş ve yazılmışlardır. Bu zamanda onların söyleyip yazdıklarından daha iyi söz söyleyecek kimse yoktur." buyurdu.

Hazret-i Kayyûm-i Zaman'ın gündüz ve gecedeki bütün amelleri tamâmen sünnete, yâni dînimizin her emrine tam uygundu. Bir sünneti yerine getirememek endişesi, gözünde

gönlünde dağ gibi görünürdü. Yemekte, içmekte, oturmakta, kalkmakta, yolculuk ve ikâmet hâlinde, giyinmede, her zaman okunması îcâbeden duâlarda ve diğer duâlarda, dil ve kalb ile yapılan zikrlerde, oruç, namaz, hac, umre, zekât, güzel ahlâk, ihsân, tevekkül, hilm (yumuşaklık), ilim, cömertlik, iyilik yapmak, sabır, tahammül ve diğer güzel huylarda pek ilerideydi. Bu güzel huyların îcâblarını yerine getirmekte o kadar dikkatliydi ki kıl ucu kadar gevşeklik ve ayrılık görülmezdi. Gündüz ve gece yaptıklarından, inceden inceye kendini hesâba çekerdi. İhlâs ve ibâdette ve her edebe riâyet etmekte pek ilerideydi. Bununla berâber niyet ve amellerini, kâmil olmaktan uzak, ayıp ve kusurlu görürdü. Bunun için pişmân olur, istigfâr ederdi. Bu sebepten dâimâ mahzûn ve üzüntülü dururdu. "Amel ve istigfâr et!" kelâmını kendine düstur edinmişti. Dînimizin emirlerine uygun görünmeyen keşf ve kerâmetlere kıymet vermez, îtibâr etmezdi.

Mübârek yüzünde öyle bir nûr vardı ki, güzel yüzünü bir kat daha güzelleştiriyor ve yüzüne bakanlara, lisân-ı hâl ile; "Bu görünen, insanlar gibi insan değil, bir güzel melektir." dedirtiyordu.

Kayyûm-i Zaman hazretleri, ömrünün sonlarına doğru Kur'ân-ı kerîmi çok yavaş sesle okurdu. Kendisine çok bağlı talebelerinden biri, müsâit bir vakitte; "Böyle düşük sesle okumanızın hikmeti nedir?" diye arz etti. Bir müddet sustu ve sonra; "Hazret-i Urvet-ül-Vüskâ (yâni babam) ömrünün sonuna doğru böyle okurdu." buyurdu. Başka bir defâsında talebelerinden birisi yine bu husûsun sebebini suâl ettiğinde cevâben; "Okurken bütün mevcûdât berâber okuyorlar ve bu fakîri yüksek sesle okumaya bırakmıyorlar." buyurdu.

Kayyûm-i Zaman'ın yakın talebelerinden Mirzâ MuhammedKâbilî'nin hanımı vefât etmişti.Kayyûm-i Zaman, tâziye (başsağlığı) için Mirzâ'nın evine gitti. Mirzâ Muhammed, hanımının Kayyûm-i Zaman'a olan muhabbet ve bağlılığının fazlalığından bahsetti ve; "Eğer kabûl buyurursanız ve zahmet olmazsa, kabri hemen şuracıktadır. Beraber gitsek çok memnûn olurdum." diye arz etti. O da kabûl edip kabri ziyâret ettiler. Kayyûm-i Zaman o hanımın mağfiret olunması için duâ etti. Sonra murâkabeye daldı. Duâ ve murâkabe esnâsında yüzünde bir ferahlık ve neşe göründü. Ziyâretten sonra berâberce dönerlerken, Mirzâ; "Efendim, duâ ve murâkabe esnâsında mübârek yüzünüzde neşe ve sevinç alâmetleri gördüm. Acaba hikmeti neydi?" diye suâl etti. Kayyûm-i Zaman hazretleri buna cevap olarak buyurdu ki: "O esnâda bana ilhâm olundu ve hattâ söyleyen sesi duydum. Şöyle buyruluyordu: "Seni ve kıyâmete kadar vâsıtalı ve vâsıtasız olarak seni tevessül edenleri(seni vâsıta ederek bana yalvaranları) mağfiret eyledim. Bu hanım da onlardandır." Allahü teâlânın nihâyetsiz inâyetinin (ihsânının) bu fakîre geldiğini gördüm ve bu hanımın, umûmun yanında husûsî olarak zikredildiğini duydum. Bunun için Allahü teâlâya çok şükreyledim. Yüzümdeki neşe ve sevinç alâmeti bu yüzdendi."

Muhammed Sibgatullah hazretleri, bir sefere çıktığında yolda hastalandı, geçirdiği kaza neticesinde bir eli kırıldı. Yol üzerinde bir eve misâfir oldu. O evin avlusunda hurma ağaçları vardı ve o ağaçların altında oturuluyordu. Kayyûm-i Zaman sandalyede değil yerde oturdu. Herkes istirahate çekildikten sonra o, rahatsızlığından ve kolunun kırık olmasından bütün gece uyumadı. Yere düşen hurmaları ve hurma yapraklarını hürmetle alıp edeple yüksekçe bir yere koydu. Sabah olunca ev sâhibi onun uyumadığını, yere düşen hurma ve hurma yapraklarını toplamakla ve yüksek bir yere koymakla meşgûl olduğunu, görünce bu hâlinin sebebini sordu. Ona cevâben buyurdu ki: Hadîs-i şerîfte; **"Halanız olan hurmaya saygı gösteriniz. Çünkü bu ağaç Âdem aleyhisselâmın çamurundan kalan artıktan yaratılmıştır."** buyruldu. Emre uyarak hurmayı azîz tutmak, ona saygılı olmak îcâb ediyor.

Mirza Muhammed Efdal Kâbilî şöyle anlatır: "Kayyûm-i Zaman Muhammed Sibgatullah, Kâbil'de bulunduğu günlerin birinde, oğullarına haber vermesi için bir hizmetçiyi Serhend'e gönderdi. Gidecek hizmetçi, kendisinden yol parası istedi. O sırada Muhammed

Sibgatullah'ın elinde bir kerpiç vardı. Kerpici hizmetçiye verdi. Kerpiç bir anda altın oluverdi. Orada bulunan; Mîr Zarîf, Mîr Gulâm Hüseyin, Mirza Muhammed Mes'ûd ve daha birçok zât bu hâdiseye şâhid olduk. Hizmetçi, elinde bulunan altını paraya çevirmek istiyordu. Oradakiler bu altını satın almakta tereddüd ettiler. Fakat, Mîr Gulâm Hüseyin hepimizden atik davrandı ve altını hizmetçiden satın alıp, teberrüken sakladı."

Hazret-i Kayyûm-i Zaman'ın hizmetçilerinden biri yolculuğa çıkmıştı. Yolculuk esnâsında arkadaşlarını kaybetti. Yolunu şaşırıp bir dağ başına geldi. Burası hiç bilmediği, tanımadığı bir yerdi. Her taraf öyle yeşil, öyle güzeldi ki, sanki hazan rüzgârları bu yapraklara hiç dokunmamıştı. Burada dört mevsim birleşmiş, hepsi bahar gibi olmuştu. Rengârenk güller, boy boy sünbüller, deste deste, demet demet açmış, her taraf güzelliklerle donanmış, boş bir yer kalmamıştı. Talebe buranın, uzun zaman Cennet bahçesi misâli gönül açıcı güzelliklerinin seyrine daldı. Bir müddet sonra, yolunu kaybettiğini, buraya yanlışlıkla geldiğini hatırladı. Üstelik etrafta hiç insan görünmüyordu. Bir insan ile karşılaşır konuşurum ümidiyle dolaşmaya başladı. İnsan bulunduğuna dâir bir işâret yoktu. Üstelik hep vahşî hayvanlar ve yırtıcı kuşlar ile karşılaşıyordu. Vücûdunda bir ürperti meydana geldi. Korkmaya başladı. Her tarafı iyice aradı. Ama kimseyi bulamayınca, ümîdi iyice azaldı ve korkusu şiddetlendi. Artık o güzel bahçeyi, canını almak isteyen bir belâ gibi görüyordu. Bu sırada gönüllerin sultânı olan hocası Kayyûm-i Zaman'ı hatırladı. Kalbi ile ondan yardım ve imdâd istedi. O anda hocasını karşısında buldu. Kayyûm-i Zaman orada, bu talebesine; "Gözlerini yum!" diye emretti. Yumunca kulağına kâfile arkadaşlarının sesleri gelmeye başladı. Gözlerini açtığında kâfilenin yanındaydı. Fakat hocası ortada yoktu. Allahü teâlânın izni ve hocasının kerâmeti ile bir anda oraya geldiğini anladı.

Kayyûm-i Zaman, Emk beldesinde, o memleketin kâdısının evinde misâfir bulunuyordu. O sırada kâdı evde yoktu. Ramazân-ı şerîf ayı idi. Terâvih namazı kılınıyordu. Âniden şehirde bir gürültü ve büyük bir karışıklık meydana geldi. Bu karışıklık ve kavga sesleri, şehrin kâdısının evine yâni Kayyûm-i Zaman'ın bulunduğu yere doğru yaklaşıyordu. Bin kişi kadar olduğu tahmin edilen kalabalığın, kadının evini yağmaya geldikleri anlaşıldı. Kâdının âilesi ve yakınları bu hâli haber alınca, çok korkup üzüldüler ve ağlamaya başladılar. Bu kalabalık eve yaklaşınca durakladı ve geri çekilmeye başladı. Sonra birbirine girdiler. Birçoğunun başının kesildiği görüldü. O memleketi terk edip gidinceye kadar karışık hâlleri devâm etti. Ortalık yatışınca onlara bu gerilemelerinin ve hezîmetlerinin sebebi sorulduğunda, dediler ki: "Kâdının evine yaklaştığımızda, beyaz sakallı, heybetli bir zât gördük. Elinde öyle bir kılıç vardı ki, kime sallasa başını gövdesinden ayırıyordu. Bu hâli görünce can korkusundan geri çekildik. Çoğumuz da o keskin kılıçtan kurtulamayıp telef oldu. Kılıç sallayan zâtı iyice târif ettiklerinde, Kayyûm-i Zaman'ı gördükleri anlaşıldı.Hâlbuki, kendisi o sırada, bütün düşüncelerden arınmış olarak namaz kılıyordu.

Sûfî Abdüllatîf isminde bir zât şöyle anlatır: Kayyûm-i Zaman hazretleri Kâbil'i teşrif etmişti. Huştî Köprüsünün yanında, Mirzâ Muhammed Âdil ismindeki bir zâtın evinde kalıyordu. Ayaklarında nikris denilen rahatsızlık vardı. Bu sebeble doktorlar soğuk su içmesini yasaklamışlardı. Bu yüzden yanında bulunanlar kendisine buzlu su getirmezlerdi. Kayyûm-i Zaman bir gün bu fakîre; "Bâzı pınarlar vardır ki, suyu kardan daha soğuk olur. Bu yakınlarda böyle bir pınar biliyor musun?" buyurdu. "Buralarda öyle bir pınar yoktur efendim." deyince; "Görmeden cevap vermeyin, kalkın, arayın." buyurdu. Bu yakınlarda böyle bir pınarın bulunmadığı bilindiği hâlde emirlerine uyarak talebelerinden bir kısmı ile çıktık. Kapıdan çıkar çıkmaz bir pınar göründü. Duvarın dibinde su kaynıyordu. Oraya yaklaşınca, bir su gördüm ki, hakkında; "Sütten daha beyaz, baldan daha tatlı ve kardan daha soğuk." sözü söylenebilirdi. Bu duruma oradan gelip geçenler de şaşırdı. Önce o sudan ben içtim. Sonra kabı doldurup huzûruna getirdim. Buralarda böyle bir suyun bulunmadığını, bu hâlin, kendilerinin tasarruf ve himmetleriyle olduğunu arz ettim. Sevindi ve Allahü teâlâya şükreyledi. O pınara, "Nûr pınarı." ismini verdi. O pınar, o güzel hâliyle epey müddet aktı."

Bir zamanlar Hindistan'da büyük bir kıtlık vâki oldu ve uzun zaman devam etti. Aynı zamanda vebâ salgını da başgösterdi. Birçok kimse duâ etmesi için huzûruna gelip; "Bu belâ ne zaman geçecektir. Bu kıtlık ve bu vebâ salgınından insanlar ne zaman kurtulacaktır?" diye arz ettiler. "Sabrediniz!" buyurdu. Her ne zaman gökte bir bulut görülse, insanlar Kayyûm-i Zaman'ın huzûruna gelirler; "Havada bir başkalık var. Acabâ yağmur yağacak mı?" derler, ondan bir cevap beklerlerdi. Cevap olarak bâzan; "Bu bulut yağmur vermeden geçer." der, bâzan da; "Bu bulutta yağmur yok." derdi. Bir gün buyurdu ki: "Bakınız! Gökyüzünde bir bulut görülüyor," Oradakiler baktılar ve önceki bulutlara göre bunda da yağmur yok zannettiler. Buyurdu ki: "Bu, her tarafı yağmur ile dolduracak bir buluttur." Böyle derdemez o bulut büyüdü, büyüdü, her tarafa yayıldı. Gök gürültüsünün ardından rüzgâr ile birlikte şimşek çakmaya ve gâyet şiddetli yağmur yağmaya başladı. Üç gün üç gece öyle devâm etti. Yağmur, Hindistan'ın her tarafına aynı şekilde yağdı. Allahü teâlânın ihsânı ve bu yağmur sebebi ile, kıtlık ve vebâ kalmadı.Sanki Hindistan yeni baştan tâzelenmiş gibi oldu.

Kayyûm-i Zaman hazretlerinin kıymetli oğlu Meyan Şeyh Ehlullah, sıtma hastalığına yakalanmıştı. Bir sene geçtiği hâlde, iyileşmedi. Doktorlar âciz kaldıklarını söylediler. Bu hastalık devâm ederken, birgün Kayyûm-i Zaman talebelerine buyurdu ki: "Oğlum Şeyh Ehlullah'ın hastalığı çok uzadı. Çok zayıf düştü. Üstelik gittikçe ağırlaşıyor. Hastalığı kendime çekmem ve bundan sonraki ağrılarını benim yüklenmem îcâb ediyor." Bunu söyler söylemez oğlu tam sıhhate kavuştu. Kendisi ise iki sene kadar hasta yattı. Sonra iyileşti.

Kayyûm-i zaman Muhammed Sibgatullah hazretleri zamânında,Hüsrev Bek isminde hırsızlık ve dolandırıcılıkta meşhûr biri vardı. Bu, güçlü kuvvetli olup, çok cesur ve yiğitti. Hırsızlık ve yankesicilikte zamânın meşhûru idi. Bulunduğu yerin civârındaki köylerde eziyet ve cefâsından kurtulmuş tek bir ev yoktu. Belâ kesilmediği ve ulaşmadığı yer yoktu. Bir ara Kayyûm-i Zaman hazretleri Meyve Hâtun isimli bir köye gitmişti. Bu meşhûr Hüsrev Bek de oradaydı. Her nasılsa Kayyûm-i Zaman'ın ziyâretine gitti. Birkaç gün sohbette bulundu. Geceleri, arkadaşları ile berâber Yâkûb Türkmân köyünde kalırdı. O günlerde köyün yakınındaki kervansaraya büyük bir kervan gelmişti. Kervanda, Belh şehrinin büyük tüccârları vardı. Bu meşhûr hırsız, kervanın kervansaraya geldiğini haber alıp, bilhassa kervandaki tüccârların mallarının çokluğunu ve bu arada çok kıymetli bir atın da bulunduğunu öğrenince, gece arkadaşları ile beraber kervansaraya doğru yola çıktı.Kervansaray gâyet muhâfazalı ve sağlamdı. Hırsızların reîsi olan Hüsrev Bek kimseye sezdirmeden kervansaraya girdi. Arkadaşlarını da dışarıda bıraktı ve doğruca o çok kıymetli atın bulunduğu yere gitti. Atı çözecekken at kişnedi. Kişnemeyi duyan atın sâhibi kalkıp atın yanına geldi. Hırsız da yakalanmamak için, görünmeyecek şekilde kendini yere attı. O kuytu yerde gizlenirken atın dizgininin daha sağlam olması için sâhibi bir çivi daha çaktı. Çaktığı çivi hırsızın eline geldi. Hırsız bütün ızdırâbına rağmen yakalanmamak için sesini çıkarmadı.Böylece eli duvara mıhlanmış olan hırsız için, artık kaçıp kurtulmak ihtimâli de kalmamıştı. Orada sabaha kadar çok büyük sıkıntılar çekti. Buna rağmen, bağırmıyor, soğukkanlılığını muhafaza etmeye çalışıyordu. Fakat çok daralmıştı. Yaptığı işin kötülüğünü anladı. Âdetâ, kendi kendinden nefret etmeye başladı. "Bu belâdan kurtulursam ertesi gün Kayyûm-i Zaman'ın huzûruna gideceğim. Tövbe edip talebelerinden olacağım." diye düşündü. Tam bir âcizlik içinde ve büyük bir samîmiyetle böyle düşündüğü için, o anda Kayyûm-i Zaman'ı yanında gördü. Kayyûm-i Zaman o çiviyi çıkardı. "Hadi git. Seni kurtardık." deyip gözden kayboldu. Hüsrev Bek büyük bir ferahlık hissetti ve kervansaraya girdiği yerden dışarı çıktı. Arkadaşları ise hâlâ onu bekliyorlardı. Arkadaşlarına başından geçenleri anlatanHüsrev Bek; "Ben Kayyûm-i Zaman'ın huzûruna gidip hırsızlıktan tövbe edeceğim ve kabûl buyurursa talebeleri arasına gireceğim." dedi. Arkadaşları da; "Hırsızlıkta bizim reîsimiz olduğun gibi, tövbede de reîsimiz olursun." diyerek tövbe ettiklerini bildirdiler. Böylece hırsız başı olan Hüsrev Bek ve bütün arkadaşlarıKayyûm-i Zaman'ın huzûruna gelip tövbe ettiler. Onun muhlis talebelerinden oldular. O ana kadar çaldıkları

malları mümkün olduğu kadar yerlerine sâhiplerine ulaştırdılar, yâhut helâllaştılar.

Bundan sonra bu büyükler yolunda ilerlemeye başlayıp, kısa zamanda yüksek dereceler, kemâl mertebeler elde eden Hüsrev Bek, hocası Kayyûm-i Zaman hazretlerinden hilâfet ve icâzet aldı. Hocası ona; "Fakîrullah" ismini verdi. Çok gayret gösterdi. Birçok kimse onun vesîlesiyle bu büyükler yoluna girdi. O diyarda bulunan insanlar, zamânımıza kadar onun menkıbe ve fazîletlerini anlatmaktadırlar. Nitekim hadîs-i şerîfte; **"Câhiliye zamanında seçkin olanlarınız, İslâmda da seçkinleriniz olur."** buyrulmuştur.

Kayyûm-i Zaman hazretlerinin muhlis talebelerinden olan Gülendâm isimli bir zât şöyle anlatır: Şeytan bana çok musallat olur, lüzumsuz hayal ve düşüncelerle beni meşgûl eder, kötü işler yapmam için yol gösterirdi. Bir gece bu düşüncelere dalmışken, kalbime; "Sen Kayyûm-i Zaman'ın yüksek kapısına ulaşanlardansın. Ne için hâlini o dergâhta hizmet görenlere açmıyorsun. Açarsan bu belâdan kurtulursun." diye bir ses geldi. Bir gece teheccüd namazı vaktinde hocamı yalnız bulup, hâlimi arz eyledim. "Şeytan, sizden ümîdini kesti" buyurdu. O günden bu güne kadar seneler geçti de bir daha bana musallat olmadı. Hiçbir şekilde, hiçbir işime karışmadı. Hattâ o zamandan beri ihtilâm bile olmadım."

Bir gün bir talebenin hanımı şiddetli bir hastalığa tutuldu. Ölmek üzereydi. Talebe, Kayyûm-i Zaman'ın huzûruna gelip, bu hastanın şifâ bulması için duâ buyurmasını arz etti. Kayyûm-i Zaman; "Hiç üzülme! Hastalığı geçecek, sıhhate kavuşacaktır." buyurdu. Talebe sevinip hastasının yanına döndü. Fakat bir müddet sonra hastanın durumu ağırlaştı. Artık ümîd kesilmişti. Bir gece can vermek üzereydi. Rûhunu can alıcı meleğe teslim edip, gözleri, elleri ve ayakları ölülerdeki gibi oldu. Bu hali gören o talebe üzülerek, ağlayarak hocasının huzûruna geldi ve hastanın Hakk'ın rahmetine kavuştuğunu söyleyip; "Mağfireti için duâ buyurunuz efendim." dedi. O sıradaKayyûm-i Zaman hazretleri teheccüd namazı için kalkmıştı. Bu talebesine buyurdu ki: "O hasta ölmemiştir." Talebe; "Efendim. Elleri ve ayakları düz ve hareketsiz duruyor. Gözleri de kapandı. Vefât ettiğini iyice anladıktan sonra huzûrunuza geldim." dedi. Kayyûm-i Zaman yine; "Mümkün değil ölmemiştir." dedi ve yiyecek bir şeyler verip; "Gidin. Ne yapıp yapın. Ağzını açın ve bu yemeği ağzına koyun. Yaşadığından hiç şüphe etmeyin." buyurdu. Talebe şaşkın bir vaziyette bildirileni yapmak üzere geri döndü. Hastanın yanına geldi. Ağzını zorla açtı. Hocasından getirdiği yiyecek şeylerden ağzına koydu. Daha ağzına koyar koymaz, yemek o hanımın ağzında oynamaya, hareket etmeye başladı. Yemeği yuttu ve o ölü hâli geçip yaşama emâreleri görülmeye başladı. Birden tam sıhhate kavuştu ve aç olduğunu bildirip çorba istedi.

Kayyûm-i Zaman'ın talebelerinden birisi huzûruna gelip; "Efendim! Bizim bahçede bir ağaç var. Meyve vermiyor." diye arz etti. O talebeye buyurdu ki: "Asâmı (bastonumu) al. O ağacın gövdesine dokundur. İnşâallahü teâlâ meyve vereceğini ümîd ediyorum. Hem de çok lezzetli meyveler verecektir." O talebe diyor ki: "Asâyı alıp ağaca dokundurdum. Allahü teâlâ, hocamın o asâsının bereketiyle ağacı meyve ile donattı ve bu hal bütün şehirde darb-ı mesel oldu. Herkes ondan bahsederdi.

Kayyûm-i Zaman'ın halîfelerinden Sûfî Abdüllatîf-i Kâbilî şöyle anlatır: Üstâdım Kayyûm-i Zaman MuhammedSibgatullah hazretlerini çok görmek istiyordum. Bir gün bu arzum şiddetlendi.Kalbim yanıyor, yerimde duramıyordum. Ben Kâbil'de, o ise, irşâd diyârı olan mübârek Serhend şehrindeydi. Yüksek babasıUrvet-ül-Vüskâ, Hâce Muhammed Hanîf-i Kâbilî'nin dâveti üzerine bir anda Serhend'den Kâbil'e gelip, yine bir anda geri dönmüştü. Birden aklıma bu hâdise geldi. Hocam Muhammed Sibgatullah ki her hususta babasına uymuştu ve onun kemâlâtına kavuşmuştu. O hâlde Allahü teâlânın izni ile o da bir anda gelebilirdi. Bu zavallı âşığı mübârek yüzü ile şereflendirir ve bu arzu ateşime bir çâre bulurdu. Bu lütuf onun kerîmliğinden, iyilik ve ihsânından beklenir, ümîd olunur diye düşündüm. Bu düşünceler içinde çarşıya doğru gidiyordum. Âniden, karşımdan bana doğru yaklaştığını ve yüz yüze geldiğimizi gördüm. Hemen ellerine kapandım. Bir müddet berâber

kaldık. Sonra gözümden kayboluverdi.

Berekat-ı Ma'sûmî kitabının yazarı olanSefer Ahmed şöyle anlatır: "Bir gün bu fakîr, Kayyûm-i Zaman'ın huzûrundaydım. Kendisine hizmet etmekle şerefleniyordum. O esnâda çok müşâhede ve hâllere kavuştum. Dekken beldesine gidince gönlüme; "Acabâ bir daha hocamın yüksek huzûrunda bulunabilecek miyim?" Sohbet ve hizmetle şereflenebilecek miyim? Yoksa bir daha göremeyecek miyim?" gibi düşünceler geldi. O anda hocamı karşımda gördüm. Bana; "Ebû Saîd Ebü'l-Hayr buyuruyor ki." diye başlayıp o yüksek velînin şu meâldeki beytini okudu:

Bir kuş ki düşmüş idi, şu varlık tuzağına,
Uçup gitti, tuzaktan başka bir şey kalmadı.

Fakîr, bu şiirden vefâtının yaklaşmış olduğunu anladım. Çünkü, sırları, gizli hâlleri, rumûz ve işâretlerle anlatmak, bildirmek âdetiydi."

Serhendliler ile kâfirler arasında bir harb olmuştu. Kayyûm-i Zaman cihâda gitmek istedi ise de yaşı çok ilerlemiş olduğundan gelmemesini ricâ ettiler. Muhârebenin her iki tarafta da şiddetlendiği, kılıçların, okların, silâhların ölüm saçtığı bir geceydi. Kayyûm-i Zaman merak edip durumu öğrenmek için muhârebenin yapıldığı yere doğru gitmişti. Bir ara ayakları kayıp yere düştü. Hizmetçiler yetişip kendisini kaldırdıkları zaman vücûdunda kılıç yarsına benzer bir yara gördüler. Anlaşıldı ki harbeden müslümanlar arasına gitmiş ve orada yaralanmıştı. Daha sonra, böyle mi olduğu kendisine suâl edilmiş, o ise ses çıkarmamıştı.Yaptığı güzel ve faydalı bir işi hiç söylemezdi. Bu yarayı muhârebe meydanında aldığı anlaşıldı. Kâfirlerin pek kalabalık oldukları bu harpte, müslümanların imdâdına yetişmiş ve kâfirlerin yenilmesine yardımcı olmuştu.

Kayyûm-i Zaman Muhammed Sibgatullah hazretleri, bu yarayla altı ay yattı. Acı ve ızdıraplar çekti. Sonra şehîdlik mertebesi ileAllahü teâlâya kavuştu. Bundan sonra şehirdeki cemiyet, hattâ dünyâdaki cemiyet bozuldu. Yâni o öyle yüksek, öyle üstün idi ki, vefâtı ile meydana gelen boşluk, duyulan hüzün her tarafta anlaşılır, hissedilir oldu. 1710 (H.1122) senesinde Rebî'ul-âhir ayının dokuzunda bir Cumâ günü ikindi vaktinde vefât etti. Vefâtında seksen dokuz yaşındaydı. Onu çok sevenler, vefât târihini bildirmek için ebced hesâbı ile 1122'yi gösteren çok şiirler ve mısralar söylemişler, yazmışlardır.

Kayyûm-i Zaman hazretleri vefât ettiği gün ikindi namazını kılmış, namazdan sonra Resûlullah efendimize yüz salevât-ı şerîfe okumuştu. Bundan sonra rûhunu teslim etti.

Seksen yaşına yaklaştığında; "Allahü teâlâ, seksen yaşındakileri Cehennem'den âzâd eyler." buyurdu. Seksen yaşını geçtikten sonra Allahü teâlânın rahmetinden daha fazla ümitlendi. Dâimâ hamd eder ve şehîd olarak ölmeyi taleb ederdi. Bunun için Allahü teâlâ ona şehîdlik mertebesini ihsân etti.Cenâze namazında çok büyük kalabalık vardı. Yüksek babası İmâm-ı Ma'sûm'un türbesinde medfûndur.

Kayyûm-i Zaman'ın; Şeyh Ebü'l-Kâsım, Muhammed İsmâil, Şeyhullah ve Rahmetullah isimlerinde dört oğlu olup, oğullarının herbiri babalarından icâzet ve hilâfet almış, olgun ve yüksek velî idiler. Kayyûm-i Zaman'ın oğullarından başka birçok halîfeleri de vardı. Bâzılarının isimleri şöyledir: **1) Ma'den-i Cevâhir** ve **Berekât-ı Ma'sûmî** kitaplarının müellifi Meyân Sefer Ahmed, 2) Şeyh Zeynel'âbidîn: Meyân Fakîrullah Burhânpûrî ismi ile meşhûrdur. **3) Mîr Azîz, 4) Mîr Muhammed Ganî, 5) Ebû Nasr Sultanpûrî, 6) Muhammed Refî'ı Kâbilî, 7) Abdüllatîf-i Kâbilî, 8) Şeyh Fakîrullah: Yâkûb Türkman köyünden olup, önceki adı Hüsrev Bek idi. 9) Hâfız Muhammed Nizâm Kâbilî, 10) Sûfî Elif-i Belhî, 11) Sûfî Muhammed Kâbilî.**

ODUN KÂFİ GELMEDİ

Daha yaşı çok gençken, babası İmâm-ı Ma'sûm hacca gidiyordu.Yanlarında talebelerinden bir kısmı ile Muhammed Sibgatullah da vardı. Muhammed Sibgatullah'ın yaşı çok genç olduğu için, kâfilede bulunanların ekmek ve su ihtiyaçlarını temin etmek vazifesi ona verilmişti. Bir gün diğer hizmetçilerin başı, Muhammed Sibgatullah'a gelerek; "Etrafta çalı, çırpı, odun görünmüyor. Hamur hazır, fakat ateş olmadığı için pişirip ekmek yapamıyoruz. Hamur olduğu gibi duruyor. Arkadaşların ise yemek zamânı yaklaşıyor. Bu duruma bir çâre bulunuz." diye arz etti. Bu söz üzerine Muhammed Sibgatullah; "Hamuru buraya getirin." buyurdu. Hamuru getirdiler. Hamuru eline aldı. "Kimse gelmesin. Ben şu tümseğin arkasında pişirip getireyim." dedi ve gitti. Hemen başını açtı. Bir parça hamur alıp başına koydu.Çabucak pişiverdi. Böylece bütün hamuru ekmek yapmaya başladı. Arkadaşlarından biri, gideyim bakayım, ekmeği neyle pişiriyor deyip, yanına geldi. Vaziyeti gördü. O da başını kapadı ve hâlini örtmek istedi. Az bir hamur kalmıştı. Ekmeklerle ve az hamurla babasının yanına gelip; "Odun kâfi gelmedi, hepsini pişiremedim efendim!" deyince, kerâmetler hazînesi yüksek babası tebessüm ederek; "Şu arkadaş gelmeseydi, odun yetişecekti değil mi?" buyurdu.

ŞİFÂ OLAN YEMEK

Kayyûm-i Zaman hazretlerini sevenlerden bir zât ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Bir akşam şifâya kavuşabilmek niyetiyle duâ istemek üzere, yüksek huzûruna geldi.Kayyûm-i Zaman o sırada yemek yiyordu. Hasta içeri girdiği zaman daha bir şey söylemeden, Kayyûm-i Zaman ona; "Bu yemeklerin hangisinden yemek istersin?" dedi. O da; "Hepsinden yemek isterim. Hepsini seviyorum. Ama ne yapayım ki, perhiz ediyorum." dedi. Hastayı muâyene edip, ilâç veren doktor da Kayyûm-i Zaman'ın sevdiklerindendi ve o sırada orada bulunuyordu. Kayyûm-i Zaman, doktora dönerek; "Bu yemekler ona zarar verir mi?" dedi. Doktor; "Efendim, tıb bilgimize göre, bu yemekler bu hastaya zehir gibi gelir ve öldürür." diye arz etti. Bunun üzerine hastaya dönüp; "Bu yemeklerden yeyiniz. Sizin şifânız bunlardadır." buyurdu. Hasta da tam bir iştah ile ve hocasının sözüne sığınarak o çeşit çeşit yemeklerden doyuncaya kadar yedi ve Allahü teâlânın izniyle hemen sıhhate kavuştu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.204

2) Umdet-ül-Makâmât; s.342

3) Hadâik-ul-Verdiyye; s.197

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.17, s.107

KÂZERÛNÎ;

Çin, Hindistan, İran ve Anadolu'da İslâmiyetin yayılmasında büyük hizmeti geçen âlim ve mücâhid velî. İsmi İbrâhim bin Şehriyâr'dır. Annesinin ismi Bânuveyh bin Mehdî'dir. Ebû İshak künyesiyle ve Kâzerûnî nisbesiyle meşhûr olmuştur. 963 (H.352) senesi Ramazân-ı şerîf ayında Şîrâz civârındaki Kâzerûn kasabasında doğdu. 1034 (H. 426) senesinde Kâzerûn'da vefât etti.Kabri oradadır.

Mecûsî bir âileye mensûb olan Ebû İshak Kâzerûnî'nin babası sonradan hidâyete kavuşup müslüman olmakla şereflendi. Müslüman bir anne babadan dünyâya gelen Kâzerûnî'nin doğumundan îtibâren üstün halleri görülmeye başladı. Onun dünyâya geldiği gece doğduğu evden göğe doğru yükselen bir nûr görüldü. Bu nûr sütununun dalları etrâfı aydınlatıyordu.Annesi onu emzirmek istedi. Fakat Ramazan-ı şerîf ayı olduğu için emmedi. Bu hâli Ramazan ayı boyunca devâm etti. Gündüzleri annesini emmiyor, geceleri emiyordu. Ayrıca kardeşi emip karnını doyurmadan emmiyordu. Bu da onun büyük bir zât olacağının ilk işâretleriydi.

Ebû İshâk Kâzerûnî'nin, babası müslüman olduğu halde dedesiMecûsî yâni ateşperest idi. Babası onun ilk olarak Kur'ân-ı kerîm öğrenmesini isteyince, dedesi; "Ona bir sanat öğretmek daha iyi olur." diyerek mâni olmaya çalıştı. Küçük İbrâhim ise Kur'ân-ı kerîm okumak

istiyordu. Anne, baba ve dedesiyle meseleyi konuştuktan sonra, dedesini râzı etti. Çünkü ilim tahsiline karşı şiddetli bir arzu duyuyordu. Çocuk yaşında ilim tahsiline başlayıp, Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi. Okumaya gittiği sırada diğer çocuklardan daha gayretli olup derste hepsinden erken hazır bulunuyordu.

Kur'ân-ı kerîm okumayı ve temel dînî bilgileri öğrenip, diğer ilimleri tahsîl etmeye başlayacağı sırada büyük bir âlim bulup ondan ilim ve feyz almayı arzu etti.

Bunun için Ebû AbdullahHafif'in derslerine devâm etti. Zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsîl etti. Ayrıca Ebû Ali bin Hüseyin Fîrûzâbâdî el-Akkar, Ebü'l-Hasan Ali bin Cehdim Hemedânî ve başka âlimlerden çeşitli ilimleri tahsil etti. Hadîs âlimlerinden birçoğu ile görüştü. Şîraz, Basra, Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevveredeki âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyet etti, velîlerin sohbetlerinde bulundu. Zâhirî ilimlerde derin âlim, bâtın (kalp) ilimlerinde de yüksek bir velî oldu.

Haram ve şüphelilerden sakınmakta, ince din bilgilerini çözmekte ve büyük âlimlerin eserlerini anlayıp îzah etmekte emsalsiz hâle geldi.

Nefsin isteklerini yapmamak, istemediklerini yapmak sûretiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalıştı. Şefkat, merhamet, güzel ahlâk ve cömertlikte yüksek dereceye ulaştı. Zamânın sultanları onu çok sevip saydılar ve onun nasihatleriyle hareket etmeye çalıştılar. İlimdeki ve mârifetteki yüksek derecesi sebebiyle "Sultân-ül-Evliyâ" ve "Kutb-ül-Aktâb" ünvanlarıyla meşhûr oldu.

Kendisine hakâret edenlere, inkârcılık yapanlara elinden geldiğince hep tatlı söz, güler yüz gösterip hepsine hayır duâda bulundu. İyi-kötü herkese, güneş gibi ışıklarını yaydı. İyilik ve ihsânlarını kimseden esirgemezdi. Zayıf, güçsüz, yetim ve fakirlere elinden geldiğince yardım eder ve sığınak olur, görüp gözetirdi. Mübârek nefeslerinin bereketi bütün âlemi kuşattığından, Mekke-i mükerremeden Kirman'a kadar pekçok garip, seyyid ve derviş dergahına koşmuştu. Ebû İshakKâzerûnî hazretleri her hâliyle örnek bir müslümandı. Derdi, üzüntüsü olanlar onu görünce neşeyle dolar, gam ve kederleri silinir, zâlimler zulmünü terk ederdi. Günahkârların pekçoğu onu bir defâ görmekle tövbe-i nasûh ederlerdi. Gâyet sâde giyinir, halk içinde hep Hak teâlâ ile olurdu.

Cömert ve kerem sâhibi olan Kâzerûnî hazretleri, çok misâfirperverdi. Maddî yönden zayıf olduğunu bilen babası ona; "Sen fakirsin, gelen misâfirleri ağırlama gücüne sâhip değilsin, sonra bu işte acz içine düşmeyesin." deyince, Kâzerûnî hazretleri cevap vermedi. Derken Ramazân-ı şerîf ayında bir misâfir topluluk geldi.Kâzerûnî'nin evinde bir şey yoktu. Akşam yaklaşmıştı. O anda biri içeri girdi. Ekmek, muz ve incir bulunan büyük bir çantayı bırakıp: "Bunu dervişlere ve misâfirlere ikrâm et." dedi. Bu hâli gören babası oğluna dönerek; "Gücün yettiği kadar insanlara hizmet et. Zîrâ Hak teâlâ seni yalnız bırakmayacaktır." dedi.

Ebû İshak Kâzerûnî, Kâzerûn'da dîn-i İslâma hizmet yolunda ve Ehl-i sünnet îtikâdının yayılmasında pekçok gayret sarf etti. O devirde Kâzerûn ve civârı, putperest ve ateşperest sapık müşriklerle doluydu. Müslümanlar azınlıktaydılar. Onun irşâd faâliyetleri netîcesinde Kâzerûn ve etrâf memleketlerde îmân nûru parlayıp müslümanlar çoğaldı. Her tarafta birçok vakıf müesseseleri kuruldu. Kâzerûnî'nin sohbetinde yetişen talebeleri, İslâm dîninin güzel ahlâkını yaymak için seferber oldular. Cihâd niyetiyle civâr beldelere dağıldılar. Kâzerûnî, talebelerinden ve sevdiklerinden bir ordu hazırladı. Kendisi de birçok gazâlara katılıp, ilâ-yı kelîmetullah, Allahü teâlânın dîninin yayılması yolunda, insanları küfür karanlıkları ve ebedî Cehennem azâbından kurtarmak için, ilim ve kılıçla cihâd etti. Az zaman sonra hidâyet nûruna kavuşanlar çoğaldı. Binlerce putperest, grup grup Kâzerûnî'nin huzûrunda îmâna geldi. Kendisi de Cumâ günleri toplanan orduya vâz ve nasîhatlerde bulunurdu. Onlara cihâd ve gazânın fazîletini anlatıp cihâda teşvik ederdi. Mücâhidler, bu vâzları sâyesinde aşka gelip, ihlâs ile kâfirler üzerine yürüyüp zaferler kazandılar. Bir çok ganîmet elde ettiler.

Kâzerûnî her yıl mücâhidleri bizzat teftiş ederek onların silâhlandırılması, giyim-kuşamı ile yakından meşgûl olurdu. Ordusu sefere gittiğinde kendisi mânevî başkumandan olarak devamlı duâ ederdi. Mücâhid ordusu, Hindistan ve Çin'e kadar gitti. Bir kısmı da Anadolu'ya gelerek Rumlarla cihâd etti. BöyleceAnadolu'da İslâmiyetin yayılmasına çalıştılar. Mücâhidler bir defâsında Rumlarla yapılan bir harpte zor durumda kalmışlardı. Hemen hocaları Şeyh Ebû İshâk Kâzerûnî'nin rûhâniyetinden yardım istediler. O sırada Kâzerûnî mescidde idi. Âniden kalkıp asâsını eline alarak dışarı çıktı. Askerin gittiği tarafa yönelip kayboldu. Tam bu esnâda mücâhidler, heybetli bir süvârinin düşman saflarını darmadağın ettiğini gördüler. Bu hâl, müslümanların kalblerine kuvvet verdi. Nihâyet hocalarının yardımıyla düşman kuşatmasından kurtuldular.

Kâzerûnî tekrar mescide döndüğünde, mescidde bulunanlar; "Efendim bu hâl nedir? Bir an mescidden çıkıp kayboldunuz." diye sordular. "O saatteİslâm ordusu Rum diyârında esir düşmek üzereydi. Yardım istediler, yardıma gittim." buyurdu.Mescidde bulunanlar bu vak'anın olduğu gün ve saati kaydettiler. Daha sonra İslâm ordusu kâfirlerle cihâddan dönünce bu hâli sordular. Onlar da; "Kâfirlerle savaşa başladığımızda biz az, düşman çok kalabalıktı. Çok kahramanlık ve cengâverlik göstermemize rağmen, bir yiğide yüz kâfir düşüyordu. Bir anda topluca hücûma geçip bizi çepeçevre kuşattılar. O anda hâtırımıza hocamız geldi ve yardım istedik. Hemen heybetli bir süvârinin düşman saflarını darmadağın ettiğini gördük. Kâfir ordusu kırılarak hezîmete uğradı. Böylece gâlib geldik. Ondan sonra o süvâri geldiği gibi kayboldu. dediler. Söyledikleri saat Kâzerûnî'nin kaybolduğu saatti.

Ebû İshâk Kâzerûnî'nin tâlim ve terbiyesinde yetişip cihâd için her tarafa dağılan mücâhidler, gittikleri yerlerde, limanlarda, dergâhlar ve ilim yuvaları inşâ ettiler. Bu faâliyet ve gayret, "Kâzerûniyye yolu" adı ile anılıp meşhûr oldu. Ebû İshâk Kâzerûnî ve talebeleri bilhassa vakfiyelerin inşâ ve inkişâfında (yapılıp yayılmasında) rehber oldular.

Kâzerûnî hazretlerinin birçok olgun talebeleri ve halifeleri vardı. Bunlar; Ebü'l-Hasan Ali bin Fadl, Ebü'l-Abbâs bin Fadl, Muhammed bin İbrâhim, Ebû Abdullah Muhammed bin Dehzûr Mayinî, Ebû Abdullah Muhammed bin Cüzeyn, Hüseyin Sagîr, Ebû Ali Hüseyin Kebir, Hasan bin Ali, Hasan bin Ferhan Kâzerûnî, Ebü'l-Kâsım Kefşen Kâzerûnî, Hasan bin Merdsad, Ahmet bin Firûz gibi âlim, faziletli, ârif ve velî-yi kâmil zatlardı. Bu talebeleri Hindistan, İran ve Anadolu'nun doğu bölgelerinin îmân ve hidâyet nûrlarıyla aydınlanmasına sebeb oldular.

Ebû İshâk Kâzerûnî, zengin müslümanları hayra teşvik edip, vakıfların yapılmasını sağladı. Çeşitli beldelerde yüzlerce dergâh, ribât, hânekâh yaptırdı. Buralarda muhtaçlara yemekler dağıtıldı. Bu ribât ve vakfiyelerde ilim ve edeb öğretildi, cihad rûhu aşılandı. Gerek sağlığında gerekse vefâtından sonra Müslüman hükümdârlar, Kâzerûniyye yolunu teşvik edip, çeşitli vakıflar yaptılar. Bilhassa; Bursa, Konya,Erzurum ve Şam gibi beldelerde zâviyeler çoğaldı. Sultan Yıldırım Bâyezîd Han da, Bursa'da Kalealtı (yâhut Tahtakale) denilen yer arkasında Ebû İshâk alemdârlarına mahsûs bir Zâviye-i âlî tahsîs etti. Vakfiyesinde; "Bunu Şeyh Ebû İshâk Kâzerûnî eshâbına âdet olduğu vechile, gelen misâfirlerin, mukîmlerin mümkün olduğu derecede îzâz ve ikrâmları hizmetlerinin îfâsı için vakfetti." denilmektedir.

Gerek seferde gerek sulh zamânında insanlara vâz ve nasîhat ederek onların dünyâda ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermesi için çalışan Kâzerûnî hazretleri talebelerine nasîhat ederek buyurdu ki:

"Ey kardeşlerim! Size dört nasîhatım vardır. Mutlaka tutunuz. Yerime kimi vekil kıldı isem ona hürmetkâr olup, itâat ediniz. Kur'ân-ı kerîm öğrenip, okumaya devâm ederek emir ve yasaklarını gözetiniz. Bir misâfir geldiğinde evinizde ağırlayıp, hemen ne var ise hazırlayıp ikrâm ve hizmet ediniz. Birbirinizle dost olunuz. Birbirinizle muhabbetli olunuz. Sakın

düşmanlık edip nifâka sürüklenmeyiniz. Birbirinizden uzak düşer parçalanırsınız."

"Bu iki parmağımın yanyana durması gibi îmân ve muhabbet birliktedir. Allahü teâlânın rızâsı için her ikisi de mutlaka lâzımdır. Muhabbetin şartlarına son derece dikkat ediniz. Din kardeşlerinizi seviniz. Yakındayken de, gıyâbında da seviniz, sevişiniz."

"Alahü teâlânın emirlerini yerine getirip yasaklarından sakınmayı ganîmet biliniz."

"Şu üç grup insan aslâ iflâh olmaz, salâh ve seâdete kavuşamaz: Allahü teâlânın kendisine bahşettiği nîmetleri onun lâyık kullarından esirgeyip cimrilik yapanlar. Hak teâlâya ibâdet edip de sonra bundan şikâyet edenler. Bunlar; "Eğer benim ibâdetimin Hak teâlâ indinde değeri olsaydı ve kabûl görseydi, ben bu dünyâda berhüdâr olur, murâdıma ererdim." diye düşünüp üzülenler ve bu yüzden mahrum kalanlardır. Üçüncüsü ise, tembellik ve gevşeklikleri yüzünden ibâdet, hizmet ve tâatten zevk alamazlar, bu sebeble bunları tam yapamaz, yerine getiremezler."

"Her kim nefis kuşunun etini severse, yâni nefsine düşkün olursa, onun gönlü gayb âlemi fezâlarına aslâ yükselemez ve yüce alemlerde uçmaktan mahrûm kalır."

"Faydalı veya zararlı olan altın veya gümüş değil, bunların kullanış ve sarf ediliş şekilleridir. Helâl kazanıp helâl yere sarfediniz."

"İki lirayı gözlerinize koyun, gözleriniz dışarıyı göremez olur. Peki ya binlerce lira ve parayı kalbine koyan, bunlara muhabbet edenin hâli nice olur."

Ebû İshak Kâzerûnî hazretleri gençliğinde hep oruç tutar, sâdece ekmekle iftâr ederdi.Nefsinin isteklerine karşı çıkardı. Önceleri arasıra et yerdi.Sonra et yemeyi terk etti. Buna sebep şu hâdise oldu:

Kâzerûnî hazretleri hac yolculuğu sırasında Basra'ya geldi. Orada tasavvuf ehlinden bir toplulukla karşılaştı. Onların toplantısına katıldı. Ziyâfet verildi. Bu arada sofraya et getirildi.Sofrada bulunanlar eti yediği halde Kâzerûnî hazretleri yemedi. Hac ibâdetini edâ edip geri memleketine döndükten sonra bir gün canı et yemek istedi. Bir parça pişmiş eti alıp tam yiyeceği sırada kendi kendine "Ey nefsim! Ey İbrâhim! O zaman insanlar arasında ziyâfette et yemedin ve onlara gösteriş yapmış oldun. Şimdi onların arasında değil de yalnız başınasın ve et yemeye hazırlanıyorsun. Açıktan yapmadığın bir şeyi gizlice yapıyorsun. Sana yazıklar olsun." dedi. Elini hemen etten çekti. Allahü teâlâya artık et yemeyeceğim diye söz verdi. O günden sonra ağzına et koymadı.

Kâzerûnî hazretleri insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattıktan ve Allah yolunda cihâd ettikten sonraki zamanlarını insanlardan uzak olarak ibâdet ve tâatla geçirirdi. Bu hususta da şöyle buyururdu: "Çok zarûrî bir işiniz olmadıkça, evinizden dışarı çıkmayınız. Yoldan, çarşıdan, kalabalıktan ve dünyâ erbâbı olan kimselerin yakınından geçmeyiniz. Onları görünce, kalbiniz belki meyledip, Allahü teâlâyı anmaktan mahrum kalır."

Ebû İshak Kâzerûnî hazretleri bir gün talebelerine ve sevenlerine buyurdu ki: "Siz kendi evinizde ve arkadaşlarınızın evinde bulunduğunuz zaman önünüze yemek veya yiyecek bir şey getirilirse yalnız yemeyiniz." Orada bulunanlardan birisi şöyle anlattı: "Ben her Cumâ günü namazdan sonra hocamın hizmetini görür, sonra izin alır, annemin yanına giderdim. Bir Cuma günü yine aynı şekilde yaptım. Cumâ namazından sonra hocamdan izin alıp annemi ziyârete gittim. Eve varıp hürmetle annemin ellerini öptüm, duâsını alıp oturdum. Annem gidip biraz hurma getirdi ve önüme koydu. Yememi söyledi. Ben yemedim. Annem çok ısrar etti."

"Şunu senin için saklamıştım." dedi. Annemin bu ısrarı üzerine hocamın bize olan nasîhatlerini anlattım. Annem; "Oğlum. Benim hatırım için şu birkaç hurmayı yiyiver. Senin hocan bunu nereden bilecek." dedi. Annemin ısrarına dayanamayıp bir tâne hurma yedim. Fakat kalbime bir sıkıntı çöktü. Bir müddet sonra annemden izin alıp hocamın huzûruna

döndüm. Selâm verdim. Hocam Kâzerûnî selâmımı aldıktan sonra; "Annenin yanında bulunduğun sırada neler yaptın ve ne yedin?" diye sordu. Ben sessiz kaldım. Hocam devam ederek yüzüme baktı ve; "Orada bir hurma yedin." buyurdu. Hocamın bu sözü üzerine içimi öyle bir heybet ve korku kapladı ki, târif edemem. O günden sonra hiçbir hâlimin, işimin ve sözümün hocama gizli olmadığına ve her şeyimizi ânında görmekte olduklarına olan yakînim arttı. O hatâmdan dolayı tövbe ve istiğfâr ettim. O andan îtibâren arkadaşlarımdan ayrı hiçbir şey yemedim.

Ebû İshak Kâzerûnî hazretlerinin zamânındaBasra'da Yahyâ bin Hasan adında, bir mescid imâmı vardı. Şeyh Kâzerûnî hazretlerinin oturduğu beldeye geldi.Sabah namazı vaktiydi. Kâzerûnî hazretlerinin mescidine girdi. Kâzerûnî hazretleri imâm olmuş namaz kıldırıyordu. Yahyâ bin Hasan da ona uyarak namaza durdu. Kâzerûnî, okuduğu uzun bir sûrede bir âyeti unutarak okumadı. Bunu fark eden Yahyâ bin Hasan kendi kendine; "Yazıklar olsun bana. Buraya kadar boşuna yorulmuşum. Tâ Basra'dan buraya bu adamı ziyârete geldim. Halbuki o namazda okuduğu sûreyi yanlış okuyor. Kur'ân-ı kerîmi doğru okuyamayan kimsenin ne fazileti olabilir? Buraya geldiğime pişman oldum." diye düşündü. Şeyh Kâzerûnî hazretleri namazdan ve duâdan sonra o kimseyi yanına çağırdı ve buyurdu ki: "Gördüğünüz gibi bizler hatâ işleyip duruyoruz. Âdemoğluyuz. Âdemoğlu unutkanlıktan kurtulamaz." buyurdu. Yahya bin Hasan ismindeki kimse Kâzerûnî hazretlerinin kerâmet olarak, namazda iken kendi kalbinden geçenleri bildiğini anladı. Düşündüklerine tövbe edip özür diledi.

Zamânın devlet adamlarından Ebü'l-Fadl Büveyh-i Deylemî bir gün Ebû İshak Kâzerûnî hazretlerini ziyârete gitti. Görüşme esnâsında Şeyh hazretleri ona dönüp; "Şarabı içmekten vazgeçip tövbe et." diye nasîhat etti.Ebü'l-Fadl; "İmkânı yok efendim. Ben şarab içmeyi bırakamam. Çünkü ben, hükümdârımız Fahrü'l-Mülk'ün en yakını, nedîmiyim. Onunla iyi görüşürüm. Oturup beraber şarab içeriz. Benim şarabı bırakmama vezirler râzı olmazlar. Buna gücüm yetmez." dedi. Kâzerûnî hazretleri buyurdu ki: "Sen şarab içmekten vazgeçip, benim yanımda tövbe et. Hükümdarın ve vezirlerin yanına vardığın zaman, ziyâfette içki verdiklerinde hemen bizi hatırla."Ebü'l-Fadl, Şeyh hazretlerinin sözünü dinleyip içki içmekten vaz geçti ve geçmişteki günahlarına da onun huzûrunda tövbe etti.

Aradan bir müddet geçtikten sonra hükümdar Fahrü'l-Mülk ziyâfet tertipletip devlet ileri gelenleriyle birlikte Ebü'l-Fadl'ı da dâvet etti. Ziyafette şarap dağıtılacak, çalgılar çalınıp eğlence yapılacaktı. Ebü'l-Fadl olacakları ve fitneden nasıl kurtulacağını düşündü. Ziyâfet için gerekli hazırlıklar yapıldı, eğlence ve ziyâfet başladı. Vezirlerden birisi Ebü'l-Fadl'a da şarab getirdi ve içmesi için zorladı. Ebü'l-Fadl o anda Kâzerûnî hazretlerinin sözlerini hatırladı. Onun rûhâniyetine sığınıp; "Efendim himmet buyurup beni bu fitneden kurtarın." diye yalvardı. Ebü'l-Fadl büyük bir endişe içinde beklediği sırada içeriye büyük bir kedi atıldı. Sürâhi ve bardakların ortasından sıçrayıp bir çırpıda hepsini devirip, yıktı. Sürâhi ve bardaklarda bulunan şarap yere döküldü.Sofradaki yiyecekler de döküldü. Oradakilerden kimse kediye mâni olamadılar ve şaşkın şaşkın bakakaldılar.

Kâzerûnî hazretlerinin kerâmetini gören Ebü'l-Fadl, olanlar karşısında ağlamaya başladı. Fahrü'l-Mülk, Ebü'l-Fadl'a dönüp; "Neden ağlıyorsun?" diye sordu. Ebü'l-Fadl olanların iç yüzünü anlattı. Kâzerûnî hazretlerinin kendisine tövbe ettirdiğini söyledi. Fahrü'l-Mülk ona; "Serbestsin istersen gidebilirsin, tövbeni bozma. Bizim hâlimizi bize bırak." dedi. Orada bulunanlar da durumu öğrenip Kâzerûnî hazretlerinin kerâmetine şâhid oldular.

Ömrünü İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğrenmek, öğretmekle geçiren, ilim, fazîlet ve güzel ahlâk sâhibi bir zât olan Kâzerûnî hazretleri, vefâtından önce şu vasiyette bulundu:

"...Kıymetli yavrum! Sana yaptığım bu vasiyete sıkı sarılıp onunla amel edesin. Böylece Allah yolunda muvaffak olup saîdlerden ve reşîdlerden olasın.

Sana birinci vasiyetim, din ilimlerini, ilmihâlini iyi öğrenip, bunu dâimâ arttırmandır. Çünkü

tarîkat ve hakîkat ehli olsun kim olursa olsun herkes bu ilme muhtaçtır. Tabii din bilgilerini Ehl-i sünnet âlimlerinden ve eserlerinden öğrenmek insanın derece ve kıymetini artırır.

Tasavvuf ilmini öğrenmek yâni kalbini temizlemek, kötü huylardan kurtulmak içindir. Allahü teâlâ Peygamberimize (sallallahü aleyhi ve sellem) Kur'ân-ı kerîmde; **"Yâ Rabbî! İlmimi artır."** diye duâ buyurmasını emretti. Fıkıh ilmini öğrenmeyi ve bu ilmin dünyâ ve âhiret saâdetine vesîle olacağını bildirdi.

Fıkıh ilmini ve ilmihâlini öğrendikten sonra bütün işlerini, ibâdetlerini buna uygun yapmalısın. İlim ile dünyâlık elde etmekten uzak dur. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Her kim âhiret amelleri ile dünyâlık taleb ederse, o kimsenin bu amellerden âhirette hiç nasîbi yoktur, fayda ve bereketini göremez. Yüzünün nûru gider, onu saîdler, cennetlikler zümresinden yazmazlar, adını cehennemlikler arasına yazarlar."** Übey bin Kâ'b'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"Bu ümmetten olup da âhiret işlerini dünyâ işlerine tercih edenlere müjdeler olsun. Onlar yüce insanlardır. Allahü teâlânın yardımına kavuşmuşlardır. Dünyâyı âhirete tercih edenlere ise âhirette hiç nasîb yoktur."**

Abdullah bin Mübârek'e; "Selef-i sâlihîn kimdir?" diye sorduklarında; "Dîni için dünyâdan yüz çevirenlerdir." buyurdu. İşte bu hâle erdikten sonra, dâimâ takvâ üzere olman Allahü teâlâdan korkman lâzımdır. Böylece Allahü teâlânın sevgili kullarından olabilirsin. İnsanların yanında azîz ve kıymetli olursun. Açık ve gizli iken Allahü teâlâdan korkup, içini ve dışını edeplendiren kimse, Hak teâlânın rızâsını kazanmış olur. Evliyâ ve seçilmişler zümresine katılmış olur. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde üstünlüğün ancak takvâ ile, evliyânın da ancak müttakî yâni Allahü teâlâdan korkan kimseler, olduğunu beyân buyurmuştur.

Bunu Allahü teâlânın yardım ve inâyeti ile başardıktan sonra, senin için en mühim vazîfe helal kazanç ve helal lokma taleb etmektir. Yediğin, içtiğin, kullandığın her şey mutlak helalden olmalıdır. Allahü teâlâ peygamberlerine meâlen; **"Helâl ve tayyib olanları yiyiniz ve sâlih ameller işleyiniz."** buyuruyor. Buradan anlaşılıyor ki helâl yemedikçe, sâlih ameller işlenemez. Demek ki, helâl yemek, helâl kazanç sâlih amel işlemekten önce gelmektedir. Çünkü helâl lokma ve helâl kazanç, sâlih amellerin yapılabilmesi için birinci şarttır.

Bunda da başarılı isen, gösterişten ve süslü giyinmekten kaçınman gerekir. Hazret-i Ömer; "Benim atımı süslemeyiniz. Ona binince gönlüm perdeleniyor." buyurdu. Hasan-ı Basrî hazretlerine; "Hangi elbiseyi seversiniz?" diye sordular. Cevâbında; "Ey zavallı!Eğer iyilik elbisede, iyi giyinmekle olsaydı, fâsıklar ve günahkârlar Hak teâlâ indinde sâlih kimselerden kıymetli olurdu. Sözün doğrusu şudur ki, Allahü teâlâ Cemîl'dir, tâatın ve yaşayışın güzelini yâni İslâmiyete uygun olanını sever, bunlardan râzı olur." buyurdu.

Bunda da muvaffak olursan, sana lâzım olan şey kanâatkâr olmaktır. Bir günlük azık ile yetinmelisin. Çok yemek, şehvetleriyle meşgûl olmak ve her bulduğunu yemek kötülenmiştir. Bunlar insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır.

Bunda muvaffak olduğun zaman, sana düşen vazîfe, Allah adamlarıya, dervişlerle, sâlih kimselerle sohbet edip doğru kimselerle bulunmaktır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Ey îmân edenler! Allahü teâlâdan korkunuz ve sâdıklarla bulununuz."** buyurdu. Çünkü Allahü teâlâya yaklaşmak, O'nun sevgili kullarından olmak, ancak sâlihler ve sâdıklarla sohbet etmekle, onlarla bulunmakla ele geçer. Allah adamlarının sohbeti bereketiyle takvâ, zühd, tâat, ibâdet, huzûr ve kalp topluluğu, Allahü teâlâ ile ünsiyet ve yakınlık halleri hâsıl olur. Onların sohbetinde bulunarak bu mânevî nîmetlere kavuşanlar, Allah için sâlihler, sâdıklar ve müttakîler ile bulunanlar dünyâda Allahü teâlânın himâyesinde ve âfiyet üzeredirler. Yâni günahlardan uzaktırlar. Âhirette de oraya mahsus nîmet ve ihsânlara kavuşurlar. Âhiretin dehşetli ve korkulu hallerinden korunurlar. Peygamber efendimiz; **"Kim şeref ve izzet sâhibi olmak istiyorsa, zâhidler ve Allah adamları ile bulunsun, Allah için**

âlimler ve salihler meclisinde otursun. Hakîkî âlimler Allahü teâlâyı âriftirler, onu tanırlar, O'na kulluk vazîfelerini tam olarak yerine getirirler, aslâ nefislerinin isteklerine uymazlar. Onlar öyle kıymetlidirler ki, Allahü teâlâ onları insanlar arasından seçip ayırmış, yüceltmiştir."

Büyüklerden birisi buyurdu ki: "Allahü teâlâ bir kuluna iyilik yapmak murâd ederse, onu Allah adamlarıyla karşılaştırır ve onlarla sohbet etmeye muvaffak kılar. Böylece saâdet yoluna kavuşup Allahü teâlânın râzı olduğu ahlâk ve hallere kavuşur." Bütün anlatılanlar sebebiyle dâimâ sâlihlerin sohbetinde olmalısın. Fakirler ile bulunmalısın. Dünyâ ehlinden ve dünyânın arkasından koşanlardan uzak durmalısın. Çünkü dünyâ ehli ile bulunmak, onların yaptığı işleri sevmeye sürükler. Bu ise âhirette hüsrâna sebeb olur.

Zâlimlerden ve bunlara yakın kimselerden uzak dur. Her kim bunlara meylederse, âlim ve fazîletli bile olsa, sâlihler ve Allah adamları yanında kıymetli olmaz. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: **"Şu üç şeyi yapanlar cürüm işlemiş olur. İki topluluk arasında bozgunculuk yapıp, fitne çıkaranlar; ana-babasına âsî olanlar; zâlimlerle dostluk kurup, onların zulmüne yardımcı olanlar."** ve yine; **"Allahü teâlâ buyuruyor ki: "Ben âlemlerin Rabbiyim. İzzet ve celâlim hakkı için zâlimlerden intikam alırım. Bir kimse bir zâlimin elinde bir mazlûmun zulme uğradığını görse, buna mâni olmaya gücü yetip de, o mazlûma yardım etmezse, ondan intikam alırım."** buyurdular.

Sultanlar ve devlet adamlarıyla birlikte bulunmaktan sakın. Onların adamlarına da yaklaşma ki, yabancı kadınları görmüş olmayasın. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı kerîmde mümin erkeklere ve mümin kadınlara, nâmahreme bakmamalarını, muhakkak gözlerini haramdan korumalarını emir buyurdu. Resûlullah efendimiz de sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: **"Yabancı kadınlara bakmak, şeytanın oklarından bir oktur. Kim bundan sakınırsa, Allahü teâlâ ona ibâdetin tad ve lezzetini tattırır. O da bundan mesûd olur."**

Sevgili yavrum! Bid'at sâhiplerinin sohbetinden, onlarla bulunmaktan sakın. Onlarla oturup münâkaşa ve mücâdeleye girişme. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîminde bunu yasaklamıştır. Resûlullah efendimiz de; **"Bir kimse haklı bile olsa, dinde münâkaşa ve husûmeti terk etmedikçe îmânın hakîkatine eremez."** buyurdu.

Her hâlinde iyi huylu olmaya dikkat et. Rıfk ve yumuşaklık tevâzû ve alçak gönüllülük bir de tahammül senin mayan olmalıdır. Affedici, kerem sâhibi, cömert, hoşgörülü ol. Bunun için de Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem yüksek ahlâkı ile ahlâklan.

Bir vasiyetim de şudur; Din kardeşlerine kolaylık göster, onlara yardımcı ol. Her sabah onlar ile toplanıp Kur'ân-ı kerîm oku. Her nerede Kur'ân-ı kerîm okunursa, oraya hayır ve bereket yağar. Nitekim Peygamber efendimiz buyurdu ki: **"Herhangi uygun bir yerde Allahü teâlânın kitabı okunursa, melekler oraya gelip, okuyana yardım ederler. Oraya Allahü teâlânın rahmeti yağar. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîm okuyanı, melekleri, peygamberleri, şehîdleri ve müminleri ile yâd eder. O kuluna rahmet ve mağfiret eder."** ve yine; **"Benim ümmetimin şereflileri, Kur'ân-ı kerîmi okuyanlar ve gece namazı kılanlardır."** buyurdular.

Bir vasiyetim de şudur ki, dostlarını ve talebelerini mezarlığa Kur'ân-ı kerîmi para ile okumaları için gönderme. Çünkü bu mürüvvete sığmaz. Peygamber efendimiz buyurdu ki: **"Her kim insanlardan dünyâlık ele geçirmek için Kur'ân-ı kerîm okursa, kıyâmet gününde, yüzünde sırf kemik olarak yâni yüzü etsiz olarak getirilir."**

Din kardeşlerine, arkadaşlarına yedirip içirirken, sakın israfa kaçma. Seni muhtaç bırakacak şekilde masrafa girme.

Sevgili yavrum! Bir de şu fazîletli ibâdete devâm etmeni vasiyet ederim. Bunu, sevgili

Peygamberimize Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde emir buyurdu. O ibâdet, gece namazı kılmaktır. Bunu sakın ihmâl etme. Cenâb-ı Hak gece namazı kılanlara târif edilmez ihsân ve nîmetlerini vâd ediyor.

Sabah namazını kıldıktan sonra seccadeni toplayıp hemen kalkma. Allahü teâlânın zikri ile meşgûl ol. Güneş doğuncaya kadar buna devâm et. Bundan sonra günün bir parçasını insanlardan uzlet, ayrılık üzere geçirmeyi kendine vazîfe bil. İnsanlarla olmakta büyük belâ ve fitneler olduğu gibi, uzlette de birçok hayır ve bereketler vardır. Fakat uzlete çekilince şartlarına ve edeplerine dikkat gerekir. Yapılanlar, Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerinin fıkıh ve ilmihâl kitaplarında bildirdiklerine uygun olmalıdır. Bunu, nefsin ve şeytanın müdâhalesi ile kirletmemelidir.

Son vasiyetim ise şudur: Dostlara hizmeti canına minnet bil. Çünkü hizmet, peygamberlerin sünnetidir. Hizmet et, fakat kendine hizmet ettirme. Çünkü Peygamber efendimiz; **"Bir kavmin, topluluğun efendisi, o topluluğa hizmet edendir."** buyurmuştur. Yine; **"Müminlere hizmet edenlere hesab yoktur, azâb da yoktur."** buyurdular.

Bu vasiyetlerimi yerine getir. Muvaffakiyet, Allahü teâlâdandır. Yâ Rabbî! Bize hizmetinin edeplerini, evliyâna, dostlarına ve takvâ sâhiplerine hizmet etmenin edeplerini öğret. Bizi bunlar ile rızıklandır. Yâ Erhamerrâhimîn!.."

Kendisinden başka Muhammed ve Hasan isminde iki erkek kardeşi ve Meykûr ve Hadîce isminde iki kız kardeşi olan Ebû İshâk Kâzerûnî hazretleri, ömrünü İslâm dînini öğrenmek, öğretmek ve yaymakla geçirdikten sonra, 1034 (H.426) senesinde Zilkâde ayında Kâzerûn'da vefât etti. Kabr-i şerîfi Kâzerûn'dadır. Hint ve Çin denizi gemicileri Ebû İshak Kâzerûnî'nin kabrini özellikle ziyâret edip, onu vesîle ederek duâ ederler ve türbesine komşu fakirler için adaklarda bulunurlardı. Bugün de sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Şeyh Ebû İshâk Kâzerûnî, her sene kâfirlerle cihâd için ordu gönderirdi. Vefâtından sonra Kâzerûn halkı şeyhin yolunu tuttu ve nevbet çalarak her sene gazâya asker gönderdi. Yine bir sene ordu düzenleyip kâfir şehirlerinden birine gönderdiler. Bağdât halîfesi de ordu düzenleyip göndermişti. İki ordu yolda karşılaşıp birleştiler. Kâfir şehirlerinden birini muhâsara ettiler. Kale surları muhkem olduğundan bir şey yapamadılar. Üstelik müslümanlar ne yaparsa kâfirler de aynı şekilde karşılık veriyorlardı. Meselâ, mancınık atışı yapsalar mancınıkla cevap veriyorlar, toplu hücûm edince topluca karşı koyuyorlar, hiç açık vermiyorlardı. Halîfe bu durumdan üzüntüye ve ümitsizliğe düştü. Geri dönmek istedi. Hatîb ve Kâzerûnlular ile meşveret etti. Hatîb:

"Ne yapmak lâzım geldiğini, bu gece hocam Kâzerûnî'nin rûhâniyetinden sorar öğrenirim. Ertesi günü ona göre davranırız." dedi.

Hatîb o gece ibâdetle meşgûl oldu ve gönlüne Kâzerûnî'nin rûhâniyeti, ne yapmak lâzım geldiğini bâtınî yoldan öğretti. Ertesi gün Hatîb, halîfeye giderek, çâreyi söyledi. Buna göre; herkes önüne bir kab alacak ve gürültü yapacak, ses çıkaracaktı. Ateş yakılmayacak, yüksek sesle konuşulmayacak, silâhlar yanlarında bulunacak, Kâzerûnlular davul ve def gibi şeylerle ses çıkarınca diğerleri de ses çıkaracak, onlar susunca onlar da susacak ve hep birden hücûm edilecekti. Akşam, kararlaştırıldığı gibi, konuşulmadı ve ateş yakılmadı. Seher vaktinde Kâzerûnlular ses çıkarmaya, davul, def gibi şeyleri çalmaya başladılar. Diğerleri de aynı şekilde davranınca, gök gürültüsü gibi bir ses çıkmaya başladı. Sanki kıyâmet kopmuş, dağlar büyük gürültülerle şehrin üzerine düşmüştü. Kâfirler bu sesten şaşırmışlar, ne yapacaklarını bilmez bir hâle gelmişlerdi. Sonra hücûm eden ordu şehri fethetti. Malları, mülkleri, silâhları müslümanların eline geçti. Ganîmetler taksim edildi. Müslümanlar kalenin fethine çok sevindiler. Müjde nevbeti çalarak şehirlerine geri döndüler.

Bundan sonra Kâzerûnlular gazâya gittiklerinde ve düşman kale ve şehrine ulaştıklarında "kudûm nevbeti", düşman safları ile karşılaşıp savaştıklarında "sügrâ nevbeti", kafirleri

hezîmete uğrattıklarında ise "müjde nevbeti" çalarlardı. İşte bu üç nevbet o zamandan kalmadır.

Ebû İshâk Kâzerûnî şöyle duâ ederdi: "Allah'ım! Bu toprakları zikrinle, velî ve sâlih kullarınla kıyâmete kadar mâmûr kıl, rızkımızı helâlden ve ummadığımız yerden günlük olarak ver.

Allah'ım! PeygamberinMuhammed aleyhisselâm hürmetine bizleri senin uğrunda birbirini seven, sayan ve ziyâret eden kullarından eyle!" (Âmîn).

MİSÂFİRE İKRÂM

Yahûdînin biri gelip kendisine misâfir oldu. Yahûdî, mescidde bir sütunun arkasına oturup kendini gizliyordu. Ebû İshak hazretleri her gün ona yemek gönderiyordu. Bir müddet sonra yahûdî gitmek için müsâade istedi. Ona; "Ey yahûdî! Niçin buradan gitmek istiyorsun, yoksa yerinden memnun değil misin?" dedi. Yahûdî mahcûb oldu ve; "Mâdem benim yahûdî olduğumu biliyordun. Niçin bana bu kadar çok ikrâmda bulundun?" dedi. Bu suâle; "Gayr-i müslim de olsa misâfire ikrâm edilir." cevâbını verdi. Bunu işiten yahûdî Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu.

YAĞIN SUYA CEVABI

Derin ilim, güzel ahlâk ve yüksek mânevî dereceler sâhibi olan Ebû İshak Kâzerûnî hazretleri birçok kerâmetler gösterdi. Bir gün talebeleri ve sevenleriyle sohbet ediyorlardı. Bu sohbette âlim biri vardı. Kâzerûnî hazretleri pekçok şey anlattı, vâz ve nasîhatte bulundu. Sohbet bittikten sonra ayrılacakları sırada âlim zât Ebû İshâk hazretlerinin ellerine, ayaklarına kapandı. Ebû İshâk hazretleri adama sordu: "Sana ne oldu da böyle hareket etmek ihtiyâcını duydun?" Âlim anlattı: "Siz mecliste konuşurken benim içimden şöyle bir fikir geçti:

Benim ilmim onunkinden ziyâdedir, buna rağmen ben rızkımı çalışıp çabalayarak kazanıyorum, bir lokmayı zahmet ile elde ediyorum. Bu ise bunca nüfûz ve îtibâra sâhip, elinden hadsiz hesapsız mal geçmektedir. Acabâ bundaki hikmet nedir, diye düşünüyordum. Tam ben böyle düşünüyorken, siz yağ kandiline bakıp şöyle bir îzâhatta bulundunuz.

Kandildeki su ile yağ birbiriyle öğünme yarışına girerler. (Bilindiği gibi su ile yağ birbiriyle karışmazlar, yağ hafif olduğundan suyun üstünde durur.) Su yağa der ki: "Ben senden daha aziz ve daha fazîletliyim. Senin ve bütün canlıların hayâtı benim sâyemdedir. Hâl böyleyken sen niçin benim üzerimde bulunuyorsun?" Yağ, suya şu cevâbı verir: "Çünkü ben çok eziyet çektim. Beni kırdılar, hasad ettiler, dövdüler, saçtılar, cenderelerde sıktılar.

Sen böylesine meşakkatlere mâruz kalmış değilsin. Bütün bu saydıklarım yetişmemiş gibi bir de yanıyor ve etrâfı aydınlatıyorum. Sen ise istediğin yerlerde akıp duruyorsun. Üzerine bir şey atacak olsalar feryâdı basıyor ve ortalığı karıştırıyorsun. İşte bundan dolayıdır ki tepene çıkıp oturuyorum." Bunu dinleyince kalblerden geçenleri bilen bir zât olduğunuzu anladım."

ŞEHRİN SURLARI

Bir grup müslüman Kâzerûnî hazretlerinin ziyâretine gelip; "Efendim! Emir buyursanız da şu şehrin etrâfını sur ile çevirseler. Böylece şehir, emniyet ve himaye altına alınır." dediler. Kâzerûnî hazretleri cevâben; "Bu şehrin surları vardır. Fakat görünmez. Öyle sağlamdır ki, âfet, belâ ve musîbet bu şehre zarar vermez. Ahâli de himâyededir." buyurdu. Ziyâretçiler bir şey anlamayıp dönüp gittiler. Kâzerûnî'nin kerâmeti vefâtından tam yetmiş iki sene sonra zuhûr etti. On iki bin kadar müşrik, kâfir, şehri ele geçirmek için Kâzerûn'a yöneldiler. Yaklaştıklarında düşmanlar gözlerini açıp, şehre bakmaya bile güç yetiremeyip büyük bir kargaşalığa düştüler. İçlerine korku düşüp, âdetâ hezîmete uğramış bir ordu gibi şaşırmış halde geri çekildiler. Allahü teâlâ, Kâzerûnî'nin (rahmetullahi aleyh) hürmetine şehri muhâfaza buyurdu.

1) Tezkiretü'l-Evliyâ; c.2, s.244

2) El-Firdevsü'l-Mürşidiyye fî Esrâr-is-Samediyye (Muhammed bin Osman İstanbul-1943)

3) Bursa'daki İshâkî Zâviyesinin Vakfiyesi (Adnan Erzi, Vakıflar Dergisi, Sayı-2 1974); s.423

4) Nefehâtü'l-Üns; s.297

5) İbn-i Battûtâ; c.2, s.89 (Pâris baskısı)

6) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.7, s.33

KEMAL ÜMMÎ;

Anadolu velîlerinden, şâir. İsmi İsmâil'dir. Kemâl Ümmî lakabıyla meşhur olmuştur. On beşinci asrın başlarında Niğde'de doğdu. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. KabriNiğde'de Yenice Mahallesindedir.

Şeyh Muhammed Bahaeddîn-i Erzincânî'nin halîfelerindendir. Şeyh Cemâl-iHalvetî'nin akran ve dostlarındandır. Adına yazılan bir **Menâkıbnâme'**de; "Sâfî Sultan'dan el aldı dirler." şeklinde bir ifâdeye göre o zâttan da feyz aldığı anlaşılmaktadır. Anadolu'da meşhur ve çok sevilmesi yüzünden Karaman, Manisa, Mudurnu ve Niğde mevlevîhânelerinde makamları vardır. Ömrünün çoğunu Niğde'de geçiren Kemâl Ümmî hazretleri, rivâyete göre Bolu civârında da bulunmuştur. Pekçok insanı irşâd etmiştir, onlara Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını anlatıp, saâdete kavuşmalarına vesîle olmuştur.

Kemâl Ümmî bilhassa şiirleriyle tanınan bir tasavvuf şâiridir. Şiirlerinde muhtevâ bakımından Yûnus Emre'ye benzer. Daha ziyâde aruz vezniyle kasîde, gazel ve mesnevî gibi klasik nazım şekillerinde şiirleri vardır. Tekke şiirinde kendinden sonraki şâirlere örnek olmuştur. Şiirlerini aruz vezniyle yazmasına rağmen açık ve anlaşılır bir dili vardır. Halkın anlayacağı şekilde hitâb etmiştir. Bilhassa yazdığı güzel ilâhîlerAnadolu sınırlarını aşarak Kırım, Kazan, Taşkent ve Özbek Türkleri arasında yayılmıştır. Şiirlerinde dünyânın fâniliğini Allahü teâlânın sevgisini, dünyâ nîmetleri ile güzel ahlâk ve ibâdeti ve ibâdetlere teşviki işlemiştir. **Dîvân**'ında iki bin üç yüz beyitten fazla şiiri vardır. Münâcaat, naat, kasîde, gazel, mesnevî ve ilâhîlerden meydana gelen dîvânının, İstanbul ve Anadolu kütüphânelerinde pekçok nüshası bulunmaktadır. Bu dîvânından başka **Kırk Armağan** adlı didaktik muhtevâlı bir eseri mevcuttur.

Bir menkıbesi şöyledir: Kemâl Ümmî hazretlerinin Sinan adında bir oğlu vardı.Bu oğlu ilim tahsîli yapmış, zâhirî ilimlerde çok yükselmişti. Ancak babasının büyük velî olduğunu bir türlü kabûl etmiyordu. Tasavvufta yükselmek, kemâle ermek istiyordu ve kendine rehberlik edecek yol gösterici bir mürşid arıyordu.Kuvvetli bir ilim tahsîli yapmış olduğundan hep kitaplarla meşgûl olurdu. Nihâyet bir gün babasına; "Herkes seni sevip sayıyor. Eğer beni önceden yetiştirseydiniz, size itâat ederdim. Fakat zâhir ilimlerde bilginiz yok. Benimse çok müşkülüm var." dedi. Bunun üzerine babası; "Oğlum sen de murâdına erersin. Benim sözümü dinle, bu yolda gayret göster, Mekke'ye git, Kâbe'yi tavâf et. Safâ ve Merve arasında sa'y edip, Makâm-ı İbrâhim'e varınca, Allahü teâlâya yalvarıp duâ et. İki rekat namaz kıl. Selâm verip duâ ettikten sonra yanında ihtiyar bir zât görürsün. O zât senin gönlünün derdine çâre olur. O gönül sırlarından haberdârdır. Nice sırları ondan öğrenirsin." dedi.

Babasından böyle bir işâret alınca, Kâbe'ye gitmek üzere yola çıktı. Mekke'ye gitmek için bir gemiye bindi. Hava gâyet sâkin ve gemi yolcu ile doluydu. Yolculukları sırasında hava değişip rüzgâr esmeye ve deniz dalgaları coşmaya başladı. Sonunda gemi battı. Yolculardan kimi boğuldu, kimi kurtuldu. Kemâl Ümmî hazretlerinin oğluSinân ise boğulmak üzere olup

dalgalar arasında çırpınıyordu. Bu sırada babası âniden gözüküp onu boğulmaktan kurtardı ve gözden kayboldu. Boğulmaktan kurtulduğu için Allahü teâlâya şükretti.

Kurtulan diğer yolcularla birlikte karadan yürüyerek yola devâm ettiler. Ancak hallerinin ne olacağını bilmeden yolculukları sıkıntılı geçiyordu. Bir müddet gittikten sonra çölde eşkıyâ yollarını kesip hepsini esir aldı. Sinan bu sefer de tuzağa düşmüş bir yabancı kuş gibi esir oldu. Allahü teâlâya tevekkül edip sabırla beklemeye başladı. Onu bir zindana kapattılar. Geceleri gözüne uyku girmiyordu. Çok halsiz ve zayıf düşmüş, ağlamaktan gözleri kan çanağına dönmüştü. Ayrıca çok da işkence görüyordu. Bu ızdırap ve zindandan kurtulmak için hiçbir çârenin olmadığını anladı. O zaman Allahü teâlâya duâ edip, şöyle dedi:

"Yâ Rabbî! Bana lutfeyle, çok günâhkârım. Senin velî kullarından olan babama değer vermez ve inanmazdım. İnadım sebebiyle içinde bulunduğum bu sıkıntıya düştüm. Babama hiç teslim olmazdım. Onun sözlerini hiç tutmazdım. Kimsenin sözünü beğenmez ve yüzünü görmek istemezdim. Babama hiç baş eğmezdim. Yâ Rabbî! Benim çektiğim hep bu yaptıklarımdandır. Bana ihsân eyle kurtar beni. Şimdi kabahatimi anladım." diyerek gece-gündüz ağlardı.

Günlerce böyle çâresiz gam ve dert çekip kurtulacağı günü bekledi. Bir gün ellerini ve ayaklarını da bağladılar ve; "Şimdi senin gözlerine de mil çekip seni kör edeceğiz, artık dünyâyı görmez olursun ve bir yere gidemeyip, buralarda kalırsın." dediler. Bu sözleri işitince, çâresizlik ve dehşet içinde çok ağladı. Artık tam çâresizlik içine düşüp gözlerini de kaybetme korkusu içindeyken birdenbire babası Kemâl Ümmî hazretleri karşısına çıkıverdi. Elini uzatıp; "Gözünü yum beri gel. Allahü teâlânın kudretini göresin. Hep âh edip inlersin." dedi. Sonra onu anlamadığı bir şekilde tutup Kâbe'ye bıraktı. Gözlerini açtığında Kâbe'nin yanında idi. Bu hallere çok şaşırıp, günahlarına ve kabâhatlerine pek ziyâde pişman oldu. Tam bir ihlâs ile cânu gönülden Kâbe'yi tavâf etti. Sonra Makâm-ı İbrâhim'e geçip iki rekat namaz kıldı.

Bu hâlini kendisi şöyle anlatmıştır: Makâm-ı İbrâhim'de iki rekat namaz kıldım. Selâm verdikten sonra; "Yâ Rabbî bu yolda nice sıkıntılar çektim. Şimdi beni murâdıma erdir." diye duâ edip ellerimi yüzüme sürdüm. Bu sırada yanımda oturan yüzü örtülü bir ihtiyâr gördüm. Elini öptüm ve; "Efendim şimdi sizden ricâm, beni murâdıma kavuşturmak için himmet eylemenizdir. Derdime bir çâre ihsân edin." dedim. Bana; "Evliyâya karşı inadı terkeyle, onlara îtimât göster. Görünüşlerine bakma! Onların bâtınlarına iç alemlerine bak. Neden gördüğünü ilimden habersiz zannedersin. Zâhir ilimle Allahü teâlâya kavuşmayı mı murâd edersin! Zâhir ilmi olmayanı Hak'tan uzak mı sanırsın? Gerçi ilim kişiye faydalıdır. Fakat bu ilimle amel edilmeyince, faydası olmaz. Dünyaya düşkün olmayan, haramlardan sakınan mevlasına kavuşur. Eğer bu sözleri anlayıp idrak ettiysen, mürşidine yol göstericine teslim olman gerekir." buyurdu ve bir hayli nasîhat etti.

Sinan Efendi bu nasîhatları dikkatle dinleyip çok göz yaşı döktü. Kendisine nasîhat eden zât yüzündeki örtüyü kaldırıp ona yüzünü gösterdi. Baktığında onun babası olduğunu gördü. "Derdime yine babam çâre oldu." diyerek elini öpüp ayaklarına kapandı. Artık babasının büyük bir velî olduğunu açıkça görüp anladı. Ona teslim oldu ve duâsını aldı. Kâbe'deki hizmetçiler Sinan'ın yanına yaklaşıp; "Bu zât neden sana bu kadar yakın alâka gösterdi. Senin de ona karşı muhabbetin nedendir?" dediler. "Bu zât benim babamdır." deyince, hizmetçiler; "Bu zât elli seneden beri beş vakit namazını Kâbe'de kılar. Biz onu hep burada görürüz." dediler. Kemâl Ümmî hazretlerinin oğlu Sinan, daha sonra babasının terbiyesinde tasavvufta yetişip mârifet sâhibi fazîletli bir zât oldu.

Bir defâsında da oğlu Sinan'a; "Oğul eğer ihlâsın varsa, gel şu ayağımın üstüne bas. Göresin sen dahi vakit nicedir, demeyesin bu vakit gecedir." dedi. Oğlu ayağına basınca, ayağını oynattı. Oğlu Sinan'ın gözünden perde kalkıp arşı seyretmeye başladı. Melekleri semâyı doldurmuş namaz kılıyor halde gördü.Babasının bu kerâmetini görünce, onun büyük bir veli

olduğunu anlayıp ayaklarına kapandı. Ondan feyz alıp saâdete kavuştu.

Kemal Ümmi hazretlerinin şiirlerinden biri:

Bakın iy cân ü dil gözün açanlar
Beka mülki fenâ ilden seçenler

Kanı şol dünyâya mağrûr olanlar
Kanı şol menzile konup göçenler

Kanı şol illeri bizüm diyenler
Kanı şol yerleri eküp biçenler

Kanı şol kal'alar burçlar yapanlar
Kanı anda durup yiyüp içenler

Kanı şol cem' olup tez dagılanlar
Kanı şol şem' olup yanup tütenler

Kanı şol işret idüp raks uranlar
Kanı şol başlara saçu saçanlar

Kanı şol baş oluban kim sananlar
Kamu halkın hakkın yiyüp içenler

Kemâl Ümmî sen ol Hak'dan yana kaç
Kaçan kurtulur ölümden kaçanlar

Bu tuzakda tutulmaz dane içün
Safâ şevkiyle uçmağa kaçanlar

BENİM DİLİM ŞEYH KERÎMÜDDÎN'İN DİLİDİR

Yüksek hocaları tarafından icâzet ile şereflendirilip memleketine gönderildikten sonra, tâliblere ilim ve feyz kaynağı olarak hizmet eden Kerîmüddîn insanlara çok faydalı olmaktaydı. Bir zaman İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin yolu, Kerîmüddîn'in beldesine düştü. Orada Kerîmüddîn'den feyz almakta, sohbetinde bulunmakta olanlardan bir grup kimse, hazret-i İmâm'ın huzûruna gelerek feyz ve bereketlerinden, kıymetli sohbetlerinden istifâde etmek istediklerini arz ettiler. O da Kerîmüddîn'i çağırarak; "Bunları büyükler yoluna aldınız mı? Almadınız mı?" diye sordular. Kerîmüddîn; "Efendim, yüksek hazretinizden bana ulaşanları bunlara ulaştırdım." diye arz edince, İmâm-ı Rabbânî hazretleri o kimselere dönerek; "Benim dilim, Şeyh Kerîmüddîn'in dilidir. O ne söyledi ise ben söylemişim. Sohbetlerini bu dikkat ve uyanıklık ile dinlerseniz aynı istifâdeye kavuşursunuz." buyurdu ve üzerlerinde bulunan gömleği çıkararak Kerîmüddîn'e verdi.

1) Türk Klasikleri; c.3, s.39

2) Menâkıbnâme-i Kemâl Ümmî ; Ali Emirî (Millet) Kütüphânesi, Manzûm; No: 1323

KERÎMÜDDÎN BÂBÂ HASAN EBDÂLÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İsmi Abdülkerîm, lakabı Kerîmüddîn'dir. Kâbil ile Lâhor arasında, Keşmîr'e ayrılan yol üzerinde bulunan, Bâbâ Hasan Ebdâl kasabasına yakın Osman-pûr beldesindendir. Bâbâ HasanEbdâl kasabasına nisbetle "Bâbâ Hasan Ebdâlî" diye nisbet edilmiştir. Doğum târihi belli değildir. 1640 (H.1050) senesinde vefât etti.

İlk tahsîline memleketinde başladı. Daha sonra Lâhor'a gitti. Zâhirî ilimleri tahsîl ederken hatırına; "Bu hâlde ölürsem Hak teâlâyı bilmeden, tanımadan ölmüş olurum." düşüncesi geldi

ve tahsîli bıraktı. Memleketine dönüp, tâat ve ibâdetle meşgûl oldu. İçine doğru yolu gösterici bir âlim bulup, onun vesîlesiyle velîlik yolunda ilerlemek arzusu düştü. Bir gece rüyâda, Yûsuf aleyhisselâmın güzelliğini andıran, pek güzel ve vekârlı bir büyüğün mübârek sûretini gördü. Hatırından bu zâtın talebesi olmayı geçirdi. Uyanınca, hayret edip; "Bu büyüğü nerede bulabilirim." dedi. Kendi kendine; "Rüyâda her görünen, uyanıklıkta zuhûr etmeyebilir." dedi.

Fakat ertesi gece aynı mübârek sîmâ ile karşılaştı. Onu o kadar sevdiğinden yerinde duramaz oldu. Daha birkaç gece, hep o cemâl ve kemâl sâhibi sîmâyı görüp, bulamama üzüntülerini, rüyâlarıyla tesellî eyledi. Sonra bir daha görmedi.Kararsızlık ve sabırsızlık kalbini rahatsız etmeye başladı.

Bir sırdaşı vardı. Ona; "Gece teheccüdden sonra gel, bana bir işâret ver de, evde olanlara ve anneme haber vermeden, bizi Allahü teâlâya kavuşturacak bir velîyi aramaya çıkalım." dedi. Kararlaştırdıkları saatte gelen arkadaşı ile herkes uykudayken divâne âşık gibi birlikte evden çıktı. Serhend'e geldi. Buradayken kalbinde bir değişiklik ve heyecân hâli başladı. Meşhur âlimlerden ve takvâ sâhiplerinden olan Şeyh Cevher'e gitti. Dînimize tam bağlı bir rehber göstermesini arz etti. O da; "Üzülme, istediğini bulacaksın." dedi. Kendi kendine; "Ekberâbâd'a gideyim, belki aradığım rehberi o büyük beldede bulurum." diye düşündü. Bu hâldeyken, Serhend çarşısında bir sofu ile görüştü. Derdini ona açınca, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini anlatıp, mescid ve hânekâhlarını gösterdi.

Gidip, kapılarının dışında durdu. Zâhirî hâlleri iflâs ve çöküntü içindeydi. Bir derviş gitti ve İmâm-ı Rabbânî'ye; "Bir müflis geldi, hizmetiniz ve huzûrunuz ile şereflenmek ister." dedi. "Onu getirin." buyurdular. İçeri girdi. Nûrlu yüzünü görür görmez, "Daha önce defâlarca rüyâda bana görünen mübârek sîmânın sâhibi budur." deyip, onları tanıdı, şevk ile ağladı. Hazret-i İmâm, onu kucakladılar ve bir müddet öyle durdular. Sonra başını kaldırıp, hemen husûsî odasına götürdü ve büyükler yolunu tâlim eyledi. Kendilerine, "Benim maksûdum tamam oldu." diye arz etti. Çünkü Hazret-i İmâm'ın âdetleri öyle idi ki; bir tâlib uzun zaman gelir gider de, ancak ondan sonra ona büyükler yolunu telkîn ederlerdi.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin feyz ve himmetleri o kadar çok ve kuvvetliydi ki, daha sohbet olmadan, sâdece huzûrunda bulunmakla Kerîmüddîn'in hâli değişti. İnâyetlere kavuştu. Misline rastlanamayan bereketli nazarlar (bakışlar) altında, kısa zamanda çok ilerledi. Hazret-i İmâm ona, insanlara doğru yolu göstermesi, bu yolda ilerlemelerine vesîle olması için icâzet verdi.

İcâzet ile şereflendikten sonra memleketine dönen Kerîmüddîn Bâbâ Hasan, vazifeye başladı. O memleketin halkından nice kimse onun sâyesinde bu şerefli yolun hakîkatine kavuştu. Feyz ve bereketlere mazhar oldular.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinden icâzet almakla şereflenip memleketine döndüğünde, on kişiyi talebe olarak almasına müsâade etmişlerdi. İkinci defâ huzurlarına gittiğinde bu tasavvuf yolunu yetmiş kişiye tâlim edip öğretmesini istediler. Üçüncü defâ gittiğinde, Fadl-âbâd isimli bir beldede bir handa konaklamıştı. Orada gördüğü rüyâda, kendisini bir taht üzerine oturttuklarını ve vaktin sultânının eli bağlı huzûrunda durduğunu gördü. Bu rüyânın tâbirini ve hikmetini merak ederek hazret-i İmâm'ın huzûruna vardı. O daha rüyâyı anlatmadan, mutlak icâzet vermekle şereflendirdiler. Üçüncü gidişinde bu ihsâna kavuştu.

Kerîmüddîn hazretlerinin bulunduğu beldede meşhûr, herkesin kendisine baş vurduğu, ilim sâhibiAbdünnebî isminde biri vardı. Bu zât bir gün, Kerîmüddîn'i yemeğe dâvet etti. Yemekten sonra, istek ve arzusu ile Kerîmüddîn'e; "Bana büyükler yolunu tâlim eyleyin." dedi. Kerîmüddîn de; "Evin dışındaki mescide gel! Orada sana arzu ettiğini vereyim ve seni büyükler yoluna alayım." buyurdu. Abdünnebî; "Mescidde herkesin yanında olmaz. Yalnız yerde söyleyiniz." dedi. Kerîmüddîn, onun zâten meşhûr olduğu için, insanların yanında

talebe olmaktan utandığını anladı ve bu işte esâsın nefse muhâlefet etmek olduğunu bildirmek için; "Yalnız yerde olmaz!" buyurdu.

Bunun üzerine o zât edebe riâyeti terk ederek; "Ben meşhûr bir kimseyim. Sözüm dinlenir. Eğer bana yalnız yerde, yolu tâlim etmezseniz insanlara sizin bid'at sâhibi olduğunuzu söyler, onların size gelip talebe olmalarına mâni olurum. Böylece kimse size gelmez." gibi şeyler söyleyerek, kendine göre, güyâ Kerîmüddîn'i tehdid eder bir ifâde kullandı.

Kerîmüddîn Bâbâ Hasan Ebdâlî o münâsebetsiz kimsenin bu sözlerine üzülüp gayrete geldi. "Elinden gelen her şeyi yap! Halka istediğini söyle!" buyurdu. O kimse de, hakîkaten bundan sonra onun hakkında iftirâlara, bozuk sözler sarfetmeye başladı. Bu çirkin işe tevessül etmesinden birkaç gün geçmeden evi barkı harâb oldu. Kısa zaman sonra da kendisi ve oğlu öldü. Büyüklere Allahü teâlânın sevdiklerine karşı gelmenin cezâsını hemen çekmiş oldu.

Şeyh Mûsâ Şevîn memleketinde makam ve otorite sâhibi mümtaz bir zâttı. Bir işi için Kerîmüddîn'in bulunduğu kasabaya gitti.Bir vesîle ile onu görmeye geldi. Kerîmüddîn ona; "Siz hangi yolda talebesiniz?" dedi. "Îsâ Belvetî'nin talebesiyim ve ondan icâzetim vardır." dedi. Şeyh; "Kendinize müteveccih olun, benden size birşey gelecek." dedi. O da başını eğdi. Kerîmüddîn teveccühle meşgûl oldu. Dil ile bir şeyden bahsetmedi. Bu büyük zâtın âdetlerinden idi ki, yalnız teveccüh ve tasarrufla, Ahrâriyye yolunu tâlibin kalbine verir ve zikr fidanı, tâlibin kalb bahçesinde kalb tasarrufu ile dikilirdi. O anda sâlikin kalbi zikreder hâle gelirdi.

Bir müddet sonra Şeyh Mûsâ başını kaldırdı ve; "Şeyh Îsâ Belvetî'nin nisbeti kalbimden silindi ve sizin nisbetiniz kalbime yerleşti." dedi. Evine gittikten sonra oğlu Şeyh İshak'a bu durumu açıkladı ve onu şeyhin sohbetine gitmeye teşvik etti. Oğlu Şeyhzâde edâsıyla Kerîmüddîn'i görmeye geldi. Şeyh kendi eliyle odanın tâmirini yapmakla meşgûldü. Bu sebeple eli, ayağı çamurluydu.

O hâl içinde Şeyhzâde geldi ve selâm verdi. Kerîmüddîn ona doğru bir baktı ve; "Elimi yıkayıp, sizinle müsâfeha edeyim." dedi. O, feryâd edip; "Efendim bir bakışınız ile yedi aydan beri Şeyh Tâc Senbihlî'den aldığım nisbet benden gitti ve onun yerine sizin nisbetiniz yerleşti." dedi. Kerîmüddîn onu husûsî odasına götürdü ve ona teveccüh etti. Teveccüh esnâsında, bu büyük yolu kalbine yerleştirdi. Şeyhin teveccühü ile, Şeyhzâde İshâk kendinden geçerek hareketsiz, güçsüz bir hâle geldi.Şaşkın oldu. Kerîmüddîn Bâbâ Hasan Ebdâlî kalktı ve hücrenin kapısının zincirini dışardan bağladı. Sabahdan öğleye kadar geçti. Şeyhzâde hâlâ kendinden geçmiş yatıyordu. Sonra Kerîmüddîn odanın kapısını açtı ve onun yanında oturdu. Teveccüh eyledi.Şeyhzâde İshak kendine geldi ve; "Kalem kâğıt getiriniz. Biraz önce İmâm-ı Rabbânî hazretleri burada idiler. Bana bir takım şeyler söylediler. Yazayım, unutulmasın." dedi. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin buyurdukları şunlar idi:

"Ey İshak! Sen benim oğlum ve bütün hakîkî ve ince rumuzlarda halîfemsin. Ben magfiret olunmuşum, sen de magfiret olunmuşsun. Seni vesîle edenler de magfiret olunmuşlardır. Çok sevdiğim talebem Kerîmüddîn'e benim selâmımı söyle." Şeyhzâde, o yarım günlük zamanda hilâfet alacak dereceye yükselmişti."

Kerîmüddîn ona; "Mâdem ki, hazret-i İmâm sana icâzet verdiler, bu sana kâfidir." dedi ve onu gönderdi.Memleketine gitti. Oranın halkı talebe olmak için onun etrâfına toplandı. İlk talebesi,Mîrek Mes'ûd Bey bin Ahmed Bey Hân Kâbilî'dir. Devlet adamlarındandı. Ahbab ve arkadaşları Mîrek Mes'ûd Beyi çekemeyip, kendisine; "Şeyhzâde İshak yalanla kendini Ahrâriyye yolunda eyledi. Sen de gidip ona talebe oldun." dediler. Bu asılsız sözlere aldanan Mîrek Şeyh, İshak'a talebe olduğundan pişmânlık duydu ve iki üç gün hocası İshak'ın huzûruna gelmedi.Şeyh İshak kalkıp, Mîrek'in evine gitti. Dil uzatanların sözleri Mîrek'e o kadar tesir ettiğinden, Şeyh İshak'a saygı bile göstermedi. O da gayrete gelip, orada oturmadı, dönüp evine gitti.

Mîrek Mes'ud Bey o gece rüyâda, Hâce Behâeddîn-i Nakşibend'in (kuddise sirruh) geldiğini gördü. Bâzan o kadar büyüyordu ki, bütün yer yüzünü ve göğü kaplıyor, bâzan da bir iplik kadar inceliyordu. Mîrek'e hitabla; "Ey zavallı,Allah adamlarını tanımıyorsun." buyurdu. Mîrek'in korkudan bütün vücûdu titredi ve dehşetle uyandı. Hemen Şeyh İshak'ın huzûruna koştu.Yüzlerce yalvarma ve kırıklık ile ayaklarına kapanıp, kusûrunun affını diledi ve; "Bu hasedciler için ne buyurursanız yapayım. Zîrâ onlar benim canım ve îmânımla oynadılar." dedi. Şeyh İshak; "Onları huzûruna yaklaştırma." buyurdu. O da öyle yaptı.

ALLAH! ALLAH!..

Kerîmüddîn'in talebelerinden biri hastaydı. Durumunu bildirdiler. Bunun üzerine Kerîmüddîn gelip o hasta talebenin yanında başka bir yatakta yattı. Allahü teâlâya yalvardı. Rüyâsında o talebesinin yaşayıp yaşamayacağını göstermesini diledi. Uykuya vardı ve rüyâsında siyahlar giyinmiş düşman askerleri ile kendi talebelerinin muhârebe ettiklerini, hasta olan talebenin ise, diğer askerlerden önde at koşturduğunu, kahramanca çarpışarak düşmana çok zâyiat verdirdiğini, yaralanıp attan düştüğünü ve atının onu bırakıp kalabalığa karıştığını gördü. Uykudan uyandığında o talebesinin vefâtının yaklaştığını haber verip, eshâbına techiz, tekfin ve defn için hazırlık yapılmasını söyledi. Talebenin hastalığı ise ölüm şiddetinde görünmüyordu. Orada bulunan talebelerin hepsi hayret ettiler.

Az bir zaman geçince, hastanın durumu ağırlaştı. Nefesi sıklaştı. Bu sırada orada bulunan ve tasavvuf ehlinin hâlini inkâr eden bâzı kimseler kendi kendilerine; "Hocalığın ve talebeliğin şu anda (ölüm ânında) ne işe yaradığını görelim." dediler. Onların bu düşüncelerini kalb yoluyla anlayan Kerîmüddîn hazretleri, açıktan; "Ey Allahım! Vefât etmek üzere olan bu hastanın hakîkî tasavvuf büyüklerine bağlanması hürmetine, seni zikrettiğini bunlara da duyur!" diye duâ etti. Bu söz daha bitmeden, o ölüm hastasının açıktan açığa "Allah! Allah!.." demeye başladığı duyuldu. Rûhunu teslim edinceye kadar böyle devâm etti. Bu apaçık kerâmete şâhid olan yabancılar inkarlarından vazgeçip, Kerîmüddîn'e bağlanıp talebelerinden oldular.

1) Berekât-ı Ahmediyye; s.385

2) Hadarât-ül-Kuds; s.355

3) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.348

4) İslâm Alimleri Ansiklopedisi; c.16, s.28

KESİKBAŞ DEDE

Hangi devirde yaşadığı bilinmiyor. Hakkında bulunabilen tek bilgi Isparta'nın fethinde şehid düşen gâzi dervişlerden olduğudur. Isparta'nın Kurtuluş Mahallesinde olan türbesi bölge halkı tarafından ziyâret edilip feyzinden istifâde edilmektedir.

KEŞŞAF HOCA

Malatya'nın tanınmış velîlerindendir. 1862 yılında Malatya'da doğdu. Babası şehrin en eski ailelerinden Kirişçizâdelere mensup Mustafa Efendi'dir. İlim öğrenmeye küçük yaşta başlayıp 1889'da icâzet almıştır. 1938 yılında vefât edip Aşağıbağlar Kuyuönü mezarlığına defnedilmiştir. Kabri ziyâret edilmektedir.

Keşşaf Hoca'nın halk arasında yaygın olan menkıbelerinden biri şöyledir:

Keşşaf Hoca'nın gençlik yıllarında Divriği'de çok sayıda âlim vardır. Hoca'nın yolu bir gün bu ilçeye düşer. Kaldığı yerde ulemâ kisvesini değiştirerek medreselerden birine gider. Bir köşede dersi tâkib etmeye başlar. Dersin hocası Muhyiddîn-i Arabî hazretlerine atıp tutmaya başlayınca çok sinirlenen Keşşaf Hoca eline geçirdiği nalını fırlatarak hocanın kafasını yarar.

Sonra talebelerin şaşkın bakışları arasında ayağa kalkıp; "Sen o büyük zâtın aleyhinde konuşursan, onun bir kölesi gelip işte böyle kafanı kırar" der ve dışarı çıkar.

Arkasından koşanlar onu yakalayamazlar. Hoca ise yakında bulunan müftülük binâsına doğru gitmektedir. Peşinden gelenlerle birlikte binaya girer. Kütüphâneden çekip aldığı kitabın sayfalarını çevirerek bir sayfaya parmağını basar; "Okuyun şurayı" der. Oradakilerden biri gösterilen yeri sesli olarak okuyunca Keşşaf Hocanın haklı olduğunu herkes anlar ve hocada tövbe eder.

KEVSERÎ;

Anadolu velîlerinden. İsmi Hasan Hilmi bin Ali olup, meşhûr Mehmed Zâhir el-Kevserî'nin babasıdır. Kevserî diye meşhûr olmuştur. Kafkasya'nın Sebj (Şebjer) kasabasında doğdu. 1926 (H.1345) senesinde İstanbul'da vefât etti.

Küçük yaşında ilim tahsîline başlayan Kevserî, Kur'ân-ı kerîmi zamânın kurrâlarından el-Battal el-Hâc Süleymân el-Ezherî'den öğrendi. Sonra Soposzâde diye meşhûr Şeyh Allâme Mûsâ Efendinin derslerine devâm ederek Arapça gramer bilgilerinden icâzet, diploma aldı. Şeyh Şâmil'in hocalarından Suskî el-Hâc Hasan Efendiden de fen ilimlerini öğrendi. Bilâhare yaşadıkları bölgenin Rus işgâline uğraması üzerine 1863 senesinde Osmanlı ülkesine geçerek Düzce yakınındaki Çalıcuma (Hacı Hasan Efendi) köyüne yerleşti. Beyzâdeler diye meşhur bir âile olarak yaşadılar. Düzce'de Şeyh Devlet adında Abdullah-ı Mekkî silsilesine mensûb halîfelerden Saîd Giray'ın halîfesi olan bir zâta talebe olup ondan icâzet aldı. Şeyhinin hac dönüşü vefât etmesi üzerine İstanbul'a gelerek Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Ondan **Delâil-i Hayrât** okutma icâzeti aldı. Bu arada hac vazîfesini yerine getirmek üzere Hicaz'a giderek Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerinden Mûsâ el-Mekkî'ye intisâb etti. Ondan hilâfet ve icâzet aldı. 1871 senesinde tekrar Düzce'ye döndü. Kendi adıyla yaptırdığı medresede hem ilim öğretti, hem de tasavvuf yolunu anlatıp insanların kurtuluşu için gayret etti. Şeyh Devlet'inDüzce'deki halîfesi Âtıf Efendiye de bağlılığını sürdürdü. Daha sonra İstanbul'a giderek AhmedZiyâüddîn Gümüşhânevî hazretlerine olan bağlılığını yeniledi. Halvete girdi ve kısa zamanda ondan hilâfet yâni İslâmiyeti insanlara anlatma izni aldı. Bilâhare Düzce'nin ileri gelenlerinin yaptırdığı Yeni Câmi bitişiğindeki medresede senelerce ilim öğretti ve **Râmûz-ül-Ehâdîs** okuttu. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'nin emri üzerine medresenin yanına bir dergâh yaptırdı. Burada fıkıh, hadîs, tefsîr, Kur'ân-ı kerîm okutmak ve halvetten başka bir şeyle meşgûl olmamaya başladı. Ömrünün sonuna kadar ilim öğretmek ve ibadetle meşgûl olarak Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için gayret eden Hasan Hilmi el-Kevserî hazretleri, 1926 (H.1345) senesinde İstanbul'da vefât etti.

1) İrgâmü'l-Merîd; s.103

KIBRISLI HÂFIZ ALİ EFENDİ;

Kıbrıs'ta yetişen velîlerden. 1846 (H.1262) senesinde Kıbrıs'ın Limasol şehrinde doğdu. Tahsil çağına gelince, İbrâhim Sıdkı Efendinin ders verdiği medreseye devâm etti. İbrâhim Efendiden Kâdiriyye tarîkatında icâzet aldı. Hocasının vefâtından sonra yerine geçerek insanlara doğru yolu anlatmaya çalıştı. Derslerinde Ehl-i sünnet îtikâdını, Eshâb-ı kirâm sevgisini, dört büyük halîfeyi üstün bilmenin ehemmiyetini anlatırdı. Ehl-i beyte derin bir muhabbet besler; "Onları sevip tâbi olanlar kurtulmuştur." derdi. Hafız Ali Efendi 1926 (H.1345) senesinde Kıbrıs'ın Baf kasabasında vefât etti. Hocasının yanına defnedildi. Halk arasında birçok kerâmetleri anlatılır.

Baf'a belli günlerde gemi gelirdi. Gemi tayfalarından Hâfız Ali Efendiyi tanıyanlar, hoca efendinin durumunun iyi olmadığını bildikleri için görünmek istemediler. Fakat mutad olmayan bir vakitte câmide karşılaştılar. Ali Efendi onları evine dâvet etti. Sofraya sâdece 2 tabak kondu.Tayfalar bu az yemeği görünce birbirlerine baktılar. Hoca Efendi oturunca besmele çekip yemeye başladılar. O az yemekle hepsi tıka basa doydu. Fakat yemek hâlâ eskisi gibiydi.

Bir gün bir grup cemâat Hâfız Ali Efendiyi ziyârete gidiyordu. Hepsi atlıydı. Kıbrıs'ta çok olan zeytin ve keçiboynuzu ağaçlarının altında gidiyorlardı.Keçiboynuzları salkım salkım sarkıyor, olmuş meyveler insanların başına değiyordu. İçlerinden biri; "Ne güzel ballanmış, bir tâne yesek." deyince, diğeri; "Kul hakkı geçer, yeme." dedi. Üçüncüsü; "Hem hoca ziyâretine git, hem hak ye bu olmaz." dediyse de, o kimse bir tâne keçiboynuzu koparıp yedi. Hâfız AliEfendinin huzûruna vardıklarında sohbet ediyordu. Sohbetin bir yerinde Ali Efendi onlara bakıp; "Kul hakkından çok sakının. Haram yemeyin. Başınıza Keçiboynuzları değse de, bir tâneden ne olur demeyin. Hiç bir zaman kul hakkını yemeyin buyurdu. İçlerinden biri; "Size yemeyin demedim mi?" Müminin firâseti var. En sonunda söylettiniz." dedi.

1) Belgelerle Türk Vakıfları Tarihi

KIBRISLI İBRÂHİM SIDKI EFENDİ;

Kıbrıs velîlerinden. İsmi İbrâhim'dir. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. On dokuzuncu asırda yaşadı. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Tahsil için Anadolu'ya gelip zamânın âlimlerinden ilim öğrenen İbrâhim Efendi, tahsîlini tamamladıktan sonra Kıbrıs'a döndü. İslâmiyetin Kıbrıs topraklarında yayılması için çok gayret gösterdi. Cömert, güler yüzlü, mütevâzi bir zâttı. Çok talebe yetiştirdi. Vefât târihi belli olmayan İbrâhim Efendi, Kıbrıs Baf kasabasındaki câminin bahçesinde medfundur.

Bir gün Mekke'den birisi gelip; "Hacı İbrâhim Sıdkı Efendi nerede oturuyor?" diye sorunca, oradakiler; "İbrâhim Efendi henüz daha hacca gidemedi." dediler. O gelen zât; "Nasıl olur tavâfta, sa'yda, şeytan taşlamada, Mina'da hep berâberdik." dedi. İbrâhim Efendi Allahü teâlânın izni ile bir anda Mekke'ye gidip hac farîzasını yerine getirip dönmüştü.

İbrâhim Sıdkı Efendi, huzûruna gelen gayr-i müslimler için ayağa kalkmazdı. Kıbrıs'a gelen bir İngiliz vâli bu durumu işitince; "Ben gideyim, benim için ayağa kalkmasın da görelim." dedi. Medreseye gidip; "Bakın bakalım İbrâhim Efendi odasında mı?" diye söyleyince, talebeleri; "İçerde oturuyor." dediler. Vâli birden odaya girdi. Ayakkabıları eşikte olduğu halde İbrâhim Efendi odasında yoktu.Odaya girip oturduktan sonra İbrâhim Efendi odaya girdi. Vâli onun için ayağa kalkmak mecburiyetinde kaldı.

1) Belgelerle Türk Vakıfları Târihi

KILIÇ DEDE

Merzifon'da medfun bulunan velîlerdendir. Yaşadığı devir hakkında bilgi yoktur. Kabri Merzifon Sağlık Ocağı altında olup ziyâret edilmektedir.

KILIÇ DEDE

Samsun'un İslâm orduları tarafından fethi esnâsında şehid düşen gâzi dervişlerden olduğu sanılan Kılıç Dede'nin türbesi kendi adıyla anılan mahalle ve câminin güneybatı kısmındadır.

1957-58 yıllarında Tekel Yaprak Tütün İşleme Merkezinin yapımı sırasında burada bulunan yaklaşık bin kadar mezardan yalnız Kılıç Dede'nin kabri başka bir yere nakledilememiş ve türbe sonradan yapılmıştır. Yöre halkı tarafından sık sık ziyâret edilmektedir.

KILIÇLI ALİ EFENDİ;

Anadolu evliyâsı ve âlimlerinden. Asıl adı Ali Rızâ olup, babası Mehmed Efendidir. Halk arasında "Kılıçlı Hoca" ve ilmine izâfeten "Büyük Hoca" olarak tanınır. Medresede öğrenciyken, arkadaşları arasında oynanan kılıç-kalkan oyununda, bir arkadaşını kazâen yaralaması üzerine "Kılıçlı" adıyla anıldı. 1848-1850 (H.1265-1267) yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. 1917 (H.1336) senesinde Kayseri'ye bağlı Şıhlı köyünde vefât etti. Kabri oradadır.

Kılıçlı Ali Efendi, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîm öğrendi. 1868-1880 yılları arasında Kayseri Medresesinde okudu. Fıkıh, hadîs ve tefsîr ilminde yükseldi. Büyük bir başarı göstererek icâzet, diploma almaya hak kazandı. Bilâhere Şıhlı köyüne dönerek, ders vermeye, halka ilim ve edep öğretmeye başladı.

Köyde bir medresenin olmayışı Kılıçlı Hoca'yı çok üzüyordu. Bu sebeple köye bir medrese yaptırmak ve çok sevdiği Pâdişâh İkinci Abdülhamîd Hanın duâsını almak üzere 1883 (H.1301) senesinde köyün ileri gelenlerindenKadir Ağa ile birlikte İstanbul'a gitti.OradaAbdülhamîd Hanın vezirlerinden birisiyle görüştü. Netîcede Pâdişâha arz edilen Kılıçlı Ali Efendi, bir müddet Sultanla görüştü. AliEfendinin, büyük bir âlim olduğunu anlayan Pâdişâh, Dolmabahçe veya Yıldız Câmiinde Cumâ vâzı vermesini emretti. Vâzını çok beğenen Pâdişâh, bir dileği, bir arzusunun olup olmadığını sorunca; Kılıçlı Hoca; "Köyüme bir ilim merkezi kurmak, bir medrese yaptırmak, Ehl-i sünnet yoluna hizmet etmek isterim." diyerek durumu arz etti. Sultan Abdülhamîd Han, bu isteğini kabûl ederek, nakdî ihsânda bulundu. Sonra; "Siz gidin, gerekli para Adana vâliliğine gönderilecektir." buyurdu. Bu parayla Kılıçlı Hoca, Develi kazâsına bağlı Şıhlı köyüne bir medrese ile birlikte üç tâne de çeşme yaptırdı. Böylece halkı maddî ve mânevî susuzluktan kurtardı.

Hamîdiye Medresesi olarak bilinen bu medresenin inşâsı yedi sene sürmüş ve 1892 (H.1309) senesinde tamamlanmıştır. Medrese ilk açılışında 50 öğrenciyle eğitim ve öğretime başlamıştır. Medresenin bir dersânesi ve 24 hücresi olup, 350-400 kadar talebe yetişmiştir. Medresenin inşâsı devâm ederken, Kılıçlı Ali Efendi dört oğlunu yeni hizmete açılacak olan medresede hocalık yapabilecek seviyede yetiştirmiştir. Şıhlı'nın yerlilerinden Bekir oğlu Yûsuf Hoca, Hacı Hamdi Efendi,Kılıçlı'nın oğulları İmâm Efendi,Mehmed Efendi, medreseden ilk icâzet alanlar arasındadır. AyrıcaAdana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Kösreli köyünden gelmiş ve Konya Medresesinden icâzetli olan Ayvazoğlu Hacı Mustafa Efendiyi medreseye müderris olarak almıştır. Daha sonra çok sevdiği bu zâta, kerîmesi Fındık Hâtunu vererek kendine dâmâd edinmiştir. Hacı Mustafa Efendi de, Kılıçlı Hoca gibi derin âlimdi.

Hamîdiye Medresesinin cümle kapısı üzerine yerleştirilmiş ve bugüne kadar yıpranmadan korunabilmiş olan kitâbede şunlar yazılıdır:

Fahrü'l-mülûk hazret-i Abdülhamîd Han
Ol sâye-i hüceste-i eltâf-ı Girdigâr
Hazırladığı ulûm u fünûnun vesâitin
Her sınıf ahâliye o Şeh-i ma'delet-şiâr
İkdâ sâyesinde o sâhib-muazzamın
Dârü'l-ulûm şöhretini aldı her diyâr
Ez-cümle işbu medreseyi ehl-i ilim içün
Bünyâd-ı adl ü dâd gibi kıldı pâydâr
Târîhi çıkdı cevv-i semâvâta Feyziyâ

Bânîsidir bu medresenin Şâh-ı kâmkâr.

(H.1309)

Açıklaması:

(Hükümdârların efendisi, övünücüsü hazret-i Abdülhamîd Han, Allahü teâlânın lütuflarının uğurlu gölgesidir.

İşte o adâletiyle tanınmış Pâdişâh, halkın her sınıfı için, ilimlerin ve fenlerin vâsıtalarını hazırladı.

O yücelik sâhibinin gayretleri sâyesinde memleketin her yeri bir ilim yurdu şöhretini kazandı.

Bu medreseyi de, ilim adamları için bir adâlet binâsı hâlinde yaptırdı.

Ey Feyzî, bu medresenin yapıldığı târih göklere çıkdı ve (anlaşıldı ki) bu medreseyi yaptıran, o bahtiyâr Pâdişâhtır.)

Kılıçlı Ali Efendi, iri yapılı, uzun boylu, gür sesli, heybetli, sözü tesirli, nüfuzlu ve îtibârlı, müteşebbis ve hayırsever, sevgi ve saygı duyulan, misâfirperver bir zâttı. Evi her gün dolar taşardı. Cömert olup, ikrâm etmekten çok hoşlanırdı. Kimsenin kalbini kırmazdı. Herkesle hoş geçinirdi.

Ömrü hep ilim öğretmekle geçen Kılıçlı Ali Efendi, yumuşak huyluluğu yanında, heybetli bakışlarıyla karşısındaki şahsa saygı telkîn ederdi. Yaptırdığı Hamîdiye Medresesinde uzun zaman Hanefî fıkhını anlattı. Medresedeki vakitlerinin dışında çok Kur'ân-ı kerîm okurdu.Hayır eserler yapmayı çok severdi. On kilometre uzaktan köyüne içme suyu getirtmiştir.

Hâfız İbrâhim bin Beşir anlatır: "Kayınpederim Hacı Mehmed Efendi, sıtma hastalığına yakalandı. Uzun zaman iyileşmedi. Bir gün; "BüyükHoca Kılıçlı Efendiyi çağırın, bana bir okusun." dedi. Kılıçlı Ali Efendi eve geldi. Hastanın yanına oturup, şifâ âyetlerini okudu. Allahü teâlânın izniyle, hasta iyileşip ayağa kalktı."

Merhum Kozan Müftîsi Fâzıl Osman Efendinin oğlu AhmedCevdet Çamurdan anlatır: "Kılıçlı Ali Efendiyi şahsen çok iyi tanırım. Başı büyük sarıklı olup, üç etekli zıbın giyerdi. Kıyâfeti yerinde, gösterişli bir zâttı. Her gittiği yerde, müslüman ve hıristiyan herkesin hürmetini cezbeder ve yollarda giderken herkes ayağa kalkardı. Âlim, fâzıl, cesur ve çalışkan bir zâttı. Kürsüde vâz ederken, herkes can kulağıyla onu dinlerdi."

BİSMİLLAH, ALLAHÜ EKBER

Köye içme suyunun getirilmesi konusunda bir kerâmeti şöyle anlatılır:

Kılıçlı Ali Efendi, köyün hayırseverlerini toplayarak, içme suyu getirmek üzere köyün üst tarafındaki Terece denen yere giderler. Su yolunda çalışan işçiler, belirli bir mesâfeye geldikten sonra büyük bir kayaya rastlarlar. Çok çalışmalarına rağmen kıramazlar. Durumu Kılıçlı Efendiye arz ederler. Kılıçlı Hoca, abdest alıp iki rekat namaz kılar. Balyozu eline alıp; "Bismillah, Allahü ekber." diyerek bir vuruşta kayayı parçalar. Bu durumu gören halk, Hocaya daha çok saygı gösterir."

1) Cenupta Türkmen Oymakları; Ali Rızâ Yalman (Yalkın), Kültür Bakanlığı Yayınları, (Ankara-1977); c.2, s.153-155

2) Memleketim Develi;Ahmed Gürkan (Ankara-1975)

3) Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Dergisi (Ankara-1985); s.61-66

4) ÇukurovaHalk KültürüİIe İlgili Bâzı Tesbitler; Doç.Dr.Yûsuf Kılıç (Adana-1991), s.3-9

KIRKLAR DEDE

Yaşadığı devir hakkında bilgi bulunamayan Kırklar Dede'nin kabri Merzifon'da Teksin Un Fabrikası önünden Urumcuk (Bahçecik) köyüne giderken Nuray Çeşmesinin yukarısındadır. Ziyâret edilmektedir.

KIYAK BABA

Edirne'nin fethinde bulunup sonradan adına dergâh inşâ edilen gâzi dervişlerdendir. Fetihten sonra Edirne'de yıllarca İslâmiyet'in emir ve yasaklarını anlatıp halkın ebedî seâdete kavuşması için çalışan Kıyak Baba'nın kabri Kıyak Mahallesinde kendi adıyla anılan câminin yanındadır.

KOCABIYIK EREN DEDE

Isparta'da sık sık ziyâret edilen Kocabıyık Eren Dede hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Kabri Isparta'nın Atabey ilçesi, Altunbaba Mahallesinde bulunan Tekke Câminin yanındadır.

KOYUN BABA

Edirne'de medfun bulunan Nakşibendî büyüklerindendir. Kendi adını taşıyan tekkesinden eser kalmamıştır. 1618 yılında vefât etmiş olup türbesi Kasap Abdülaziz Mahallesi, Altunizâde Sokağındadır. Koyun Baba'nın Sultan ikinci Mahmud Han'a rüyâsında görünüp türbesini tâmir etmesini söylemesi üzerine türbenin tâmir ettirildiği kitabede yazılıdır.

KOYUN BABA

Denizli'nin İslâm orduları tarafından fethi sırasında bölgeye gelip yerleşen Horasanlı gâzi dervişlerden olduğu rivayet edilmektedir. Türbesi Denizli'nin Kale İlçesinin Çamlarca (Teyner) köyünün aşağı Mahallesi Koyun Baba mevkiindedir.

KURTBOĞAN EVLİYÂSI

Asıl ismi Hamza olup, Fatih Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin hazretlerinin babasıdır. Büyük velîlerden Pîr İlyâs hazretlerinin halîfelerinden olan Hamza Efendinin türbesi İstasyon Mahallesindedir.

Hamza Efendiye Kurtboğan lakabının takılması şöyle anlatılır:

Hamza Efendinin vefât edip defnedildiği günün gecesi bir kurt gelip kabrini açtı. Bu kurt o beldeye musallat olmuştu. Yeni mezarları bulur ve ölüyü kabirden çıkarıp parçalardı. Bu kurt Şeyh Hamza'yı da parçalamak ve yemek istedi. Şeyh Hamza Mübârek elini uzattı, kurdu boğazından tutup öldürdü. Ertesi sabah ziyârete gelen halk kurdu ölü vaziyette, Şeyh Hamza'nın elini de mezardan dışarıda buldular. Orada hâl sâhibi bir zât vardı. O; "Kurt değdiği için şeyhin elinin yıkanması lâzımdır." dedi. Elini yıkadılar, el hemen kabirden içeri çekildi. O günden beri Hamza Efendi Kurtboğan lakabı ile meşhur oldu.

KUŞADALI İBRÂHİM HALVETÎ;

Osmanlılar zamânında, Anadolu'da yetişen Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden, velî ve tasavvuf büyüklerinden. İsmi, İbrâhim bin Mustafa eş-Şa'bânî el-Halvetî olup, Halvetiyye

tarîkatının Şa'bâniyye kolunun büyüklerindendir. Aydın vilâyetinin Kuş- adası kasabasına bağlı Çınar köyünde 1774 (H.1188) senesinde doğdu.

İlim ve irfân sâhibi sâlih bir zât olan İbrâhim Halvetî, âilesinden çok güzel edeb ve terbiye alarak yetişti. Anadolu'da çeşitli yerlerde ilim tahsîl ettikten sonra İstanbul'a gelerek, Fâtih'te bulunan Feyziyye Medresesine (Şimdiki Millet kütüphânesi'nin bulunduğu yere) yerleşti. BuradaEmîn Efendiden ders alarak ilmini ilerletti. Sonra yine Fâtih'te bulunan Atpazarı Dergâhına geçti. Atpazarı Dergâhında riyâzetler ve mücâhedeler çekerek, tasavvuf yolunda ilerlemeye çalıştı. Buraya geçmesi şöyle olmuştur:

Kuşadalı, bir gün bir âyet-i kerîmenin tefsîri üzerinde çalışıyor, fakat bir türlü çözemiyordu. Bu müşkil durumdayken, yanına medrese arkadaşlarından olan Mustafa Efendi geldi. Onun bu hâlini gören Mustafa Efendi, ona böyle müşkil meselelerini halletmek husûsunda, o günlerde Fâtih'teki Atpazarı Dergâhında bulunan Beypazarlı Şeyh Ali Efendiyi tavsiye etti ve onu alarak Ali Efendinin yanına götürdü. Ali Efendi, Kuşadalı'nın üzerinde çok durup çözemediği âyet-i kerîmenin, zâhirî ve bâtınî mânâlarını, âlimler tarafından bildirilen çeşit çeşit tefsîrini, ayrı ayrı ve uzun uzun îzâh etti. Bu ilk sohbette Ali Efendiye hayran kalan Kuşadalı, artık o büyük zâttan ayrılmayıp, talebelerinden oldu.

O büyük zâtın, feyz ve nûr saçan huzur ve sohbetlerinde bulunarak, kemâle geldi. Ali Efendi, Fındıkzâde semtindeki Kızılelma Caddesinde bulunan Beşikçizâde Dergâhında vazife yapmaktayken, 1818 (H.1234) senesinde vefât etti. Vefât ederken, kendi yerine bakacak zâtın, Kuşadalı İbrâhim Halvetî olduğunu bildirdi. Onu kendi yerine tâyin etti. Kuşadalı, o sırada Mısır'da bulunuyordu. Ali Efendinin Kuşadalı'dan başka, Ahmed Nâzikî, Kâtip MuhammedAzîz İstanbûlî veVeliyyüddîn Hilmi Efendi isimlerinde üç büyük talebesi daha vardı.

Kuşadalı, hocasının vefâtı üzerine İstanbul'a döndü.Daha evvel kendisinin ders alarak yetiştiği Feyziyye Medresesine yerleşti. Orada bir yıla yakın kaldı. Bundan sonra, Aksaray Sineklibakkal'da, Hacı Halîl Efendi isminde bir zâtın, kendisi için yaptırdığı ve Kuşadalı Dergâhı diye anılan dergâha geçerek, orada hizmete devâm etti. Onun buradaki hizmeti o tekkenin bir yangında yandığı 1833 (H.1249) senesine kadar devâm etti. Dergâh yandığı zaman, yakınları, sevenleri yeniden inşâ edelim diye çok ısrar etmelerine rağmen o, tekkelerde eski sâfiyetin kalmadığını, gittikçe değiştiğini, asıl hüviyetinden uzaklaştığını bildirerek, dergâhının yeniden inşâsına müsâade etmedi.

Dergâhı yandıktan sonra, Bâyezîd semtinde kirâladığı bir evde bir yıl kadar kalan Kuşadalı, sonra Fâtih'te, Çarşamba Pazarı civârında bir ev satın alarak oraya taşındı. Aksaray'da on üç, Bâyezîd'de bir ve Çarşamba'da dokuz sene olmak üzere, yirmi üç sene müddetle İstanbul'da hizmet edip, birçok talebeye hocalık ettikten sona, 1843 (H.1259) senesi Şevval veya Zilkâde ayında, hacca gitmek üzere İstanbul'dan yola çıktı. Hacdan sonra Medîne-i münevvereye geçerek, orada da bir müddet kaldı. Sonra Şam'a gelip yerleşti.

Hayâtının sonuna kadar orada kalıp, imkânları dâhilinde hizmete devâm eden Kuşadalı, ilim âşıklarına çok faydalı oldu. Şam Vâlisi Hacı Ali Paşa da talebelerindendi. 1845 (H.1262) senesinde, yanında âile efrâdı ve en büyük talebesi Bosnalı Muhammed Tevfîk Efendi de olarak ikinci defâ hacca gitti. O sene hacdan dönerken o mukaddes topraklarda vefât etti. Vefât senesinin 1847 (H. 1263) - 1848 (H.1264) olduğuda rivâyet edilmiştir.

Kutb-ül-ârifîn, Meşhûd-i ayn-il-yakîn, Gavs-ül-vâsılîn ve Mukâbil-i şems-i a'zam gibi isimlerle tanınmış olan Kuşadalı İbrâhim Halvetî, bilhassa Türk tasavvuf büyükleri içinde husûsî bir yere sâhip, çok yüksek bir velî idi. Ahmed Cevdet Paşa dâhil, o zamânın mühim şahsiyetleri onun sohbetlerine koşarlardı.

Ahmed Cevdet Paşa, eserlerinden birinde şöyle demektedir: "Kuşadalı İbrâhim Efendi, devrinin en derin din âlimiydi. Son derece vakarlı ve heybetliydi. Güler yüzlüydü. En büyük

ilmî müşküller onun vesîlesiyle hâlledilirdi.

İlim ve velilikteki yüksekliği ile birlikte, edebiyât ve şiirde de mâhir olan Kuşadalı, Osmanlı Türkçesini fevkalâde güzel bir şekilde konuşurdu. Şiirleri de vardır.

Kuşadalı İbrâhim Halvetî hazretlerinin talebelerinden bâzılarının isimleri şöyledir: BosnalıMuhammed Tevfîk Efendi,Muhammed Ali Fethi er-Rusçukî, Hacı Kayyım Müezzin Efendi, Muhammed Nâşir Efendi, Nâzikî Ahmed Efendi, Muhammed el-Kırîmî, Mustafa Aczî Efendi, Ali Fikrî, Kâdızâde Ömer Halvetî, Kapânî Hacı Hüseyin, Muhammed Necîb, Muhammed Şevkî, Ahmed İzzet, Keçecizâde Hâfız Ali İzzet Efendi, Aydî Muhammed Efendi.

Kuşadalı İbrâhimHalvetî'nin (rahmetullahi aleyh), talebelerinden ve sevdiklerinden bâzılarına yazdığı mektuplardan başka herhangi bir eseri yoktur.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.71

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.151

3) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.18, s.66

KUŞEYRÎ;

Büyük velî, fıkıh, tefsîr, hadîs ve kelâm âlimi. Künyesi Ebû Kâsım, adı Abdülkerîm babasınınki Havâzin'dir. Kuşeyrî diye meşhûr olması, Kuşeyrî bin Ka'b Sagsa'nın soyundan olmasındandır. Âilesi Arab asıllı olup, Horasan civârında yerleşmişti. Annesi de Sülemî âilesine mensûbdu. Kuşeyrî 986 (H.376) senesinde Horasan'ın Üstuvâ nâhiyesinde doğdu. Daha çocuk yaşta babası vefât etti. Kuşeyrî, akrabâsı Ebü'l-Kâsım Yemânî'den Arabca ve edebiyat okudu. Bu arada zirâat tüccarı olan dayısının vergi işlerini yoluna koymak maksadıyla, hesab öğrenmek için Nişâbûr'a gitti. Böylece hesab öğrenecek ve mâliye memuru olarak halkı aşırı vergiden kurtaracaktı. Ancak, Nişâbûr'da büyük velîlerden Ebû Ali Dekkak ile karşılaşan Kuşeyrî, hükümette vazife almaktan vazgeçerek, mânevî ilimlere yöneldi.Hocası Ebû Ali Dekkak'a tam bağlanarak, tasavvuf yolunda büyük merhaleler katetti. Hocasının emriyle Muhammed ibni Bekr-i Tûsî'den fıkıh, Ebû Bekr ibni Fûrek'den kelâm ve usûl-i fıkıh, Ebû İshâk İsferâînî'den kelâm ilmini öğrendi.

Kuşeyrî anlattı: Hocam Ebû Ali Dekkak buyurdu ki: "Hocam Nasrâbâdî'nin meclisine, gusül abdesti almadan gitmezdim." "Başlangıçta ben de hocam Ebû Ali'nin huzûruna oruçlu olmadan ve gusül abdesti almadan girmedim. Medresenin kapısına gelir, hocamın heybetinden içeri girmeden geri dönerdim. Bir defasında cesâret ederek içeri girdim. Medresenin ortasına geldiğimde, beni bir hayret dalgası kapladı. O anda bana iğne batırsalar hissedecek durumda değildim. Daha sonra hocamın meclislerinde devamlı bulunmaya başladıktan sonra, dilimle ona bir şey sormaya hâcet duymadım. Benim hâcetimi, ben söylemeden açıklıyordu. Hocamın bu kerâmetini, daha onun sohbetlerine başladığım anda fark ettim.

Bütün bunlardan ve tasavvuf yolunda vuslata, nihâyete kavuştuktan sonra da, kalbimde hocama karşı hiçbir îtirâz husûle gelmemiştir ve aklımdan geçmemiştir."

Kuşeyrî, İsferâînî'nin derslerinde not tutmaz, sâdece dinlerdi. Bir gün hocası ona "Niçin yazmıyorsun? İyice öğrenmek için yazmak lâzım." deyince, Kuşeyrî, o âna kadar hocasının anlattığı derslerin hepsini tekrâr etti. Bunun üzerine hocası; artık derse girmesine lüzum kalmadığını, bundan sonra kitapları kendisinin mütâlaa etmesini ve anlayamadığı yer olursa sormasını söyledi. Kuşeyrî, İbn-i Fûrek ve Ebû İshâk İsferâînî'nin usûllerini iyice kavradıktan sonra, meşhûr kelâm âlimlerinden Ebû Bekr el-Bâkıllânî'nin kitaplarını mütâlaa etti.

Kuşeyrî'nin aklî ilimleri tahsil etmeye düşkün olması, kelâm ve akâid ilimlerini bütün incelikleriyle öğrenmesini sağladı. Bütün bu ilimleri okurken, aynı zamanda hocası Ebû Ali Dekkak'ın sohbetlerine de devâm ediyordu. Bu arada hocası Ebû Ali Dekkak'ın kızı, ilim, edeb sâhibi ve zamanın en çok ibâdet edenlerinden olan Fâtıma hâtunla evlendi. Kuşeyrî'nin Fâtıma hanımından altı erkek ve bir kız olmak üzere yedi çocuğu olmuştur.

Kuşeyrî hazretleri bu arada Nişâbûr'da ders vermeye başlamış ve Hatîb el-Bağdâdî, Ebü'l-Kâsım Nasrabâdî, Ebû Ali Farmedî gibi birçok âlim yetiştirmiştir. Ebû Ali Dekkak'ın vefâtından sonra, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî ile sohbet etmiştir. 1053 (H.445) yılında mu'tezile denilen sapık fırkaya mensup vezir Amîd-ül-mülk Kündürî'nin, Ebü'l-Hasen hazretlerine dil uzatması üzerine, Ebü'l-HasenEş'arî'nin üstünlüğünü anlatan **ŞikâyetüEhl-is-Sünneti bimâ Nâlehüm min-el-Mihneti** adlı bir risâle yazarak, bütün İslâm memleketlerine gönderdi. Gerçeğin anlaşılmasından korkan vezir Kündürî, Kuşeyrî'yi Nişâbûr'da bir kaleye hapsetti ise de, o kendisini seven halk tarafından kurtarıldı. Fitnenin tekrar tekrar alevlenmesini istemeyen Kuşeyrî, 1056 (H.448) yılında Nişâbûr'dan ayrılarak Bağdât'a geldi. Bağdât'ta hadîs ve fıkıh okuttu.Halîfeyi de ziyâret etti ve onun husûsî sarayında sohbet etti. Sonra İmâm-ül-Haremeyn, Beyhekî gibilerin de bulunduğu binlerce âlimle birlikte hacca gitti. Bunların arasında, dört yüz kadar da kadı bulunuyordu. Bu sebeple o seneye Senet-ül-kudâd "Kâdılar senesi" denilmiştir. Kâdılardan Harem-i şerîfte bir hutbe okunması istenince, orada bulunanlar hutbeyi ancak Kuşeyrî gibi büyük bir âlim okuyabilir dediler. Bunun üzerine İmâm-ı Kuşeyrî çok beliğ, fasîh, vâz ve hikmet dolu bir hutbe okudu. Hacdan sonra Nişâbûr'a dönen Kuşeyrî, burada fazla kalmıyarak âilesi ile birlikte Tûs şehrine gitti ve Tuğrul Bey'in vefâtına kadar orada kaldı. Alp Arslan'ın sultan, Nizâm-ül-Mülk'ün vezir olmasından sonra râfızîlerin çıkardığı fitne durdu. Bunun üzerine vatanlarını terk eden âlimler ve Kuşeyrî tekrar memleketlerine döndüler. Alp Arslan ve Nizâm-ül-mülk, Kuşeyrî'ye çok hürmet ederlerdi. Hattâ İmâm-ül-Haremeyn ve Kuşeyrî gibi âlimler, sultan ve vezîrin yanına serbestçe girerler ve onlarla sohbet ederlerdi. Kuşeyrî, Nişâbûr'da vefât edinceye kadar ders verdi.1072 (H.465) senesinde 92 yaşında vefât eden Kuşeyrî, hastalığının en şiddetli ânında dahi namazlarını ayakta kıldı. Cenâzesi hocası Ebû Ali Dekkak'ın yanına defnedildi.

Kuşeyrî, iyi bir hatipti. Güzel, fasîh ve beliğ bir hitâbeti vardı. Latif ve hoş sözler söyleyip, etrafındakilere tesir etmesini çok iyi bilirdi. Sohbetlerinde bulunan kâfirler, müslüman olmakla şereflenirdi.

İmâm-ı Kuşeyrî hazretleri buyurdu ki: Takvâ; seni Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerden sakınmaktır.

Verâ; şüphe edilen şeyleri terk etmektir.

Kalbi huşû' içinde bulunan kimseye şeytan yaklaşamaz.

Nefse ve arzuya uymak, Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Nefse uymamak ibâdetlerin başıdır.

Her düşmanlığın kalkması ümid edilir. Yalnız kıskançlıktan sonra düşmanlık edenin düşmanlığının kalkması ümid edilmez.

Herkes kendisi için bir şey seçti. Ben ise, Hak teâlânın benim için seçtiği şeyi seçiyorum. Şâyet Allahü teâlâ beni zengin kılarsa, dîninin emirlerini yapmayı terk etmem. Şâyet fakir kılarsa, harîs ve O'nun emirlerinden yüz çeviren bir kul olmam.

Şarab haramdır. Çünkü aklı gideriyor ve insanı sarhoş ediyor. Gaflet, yânî Allahü teâlâyı unutmak şarabından sarhoş olanın sarhoşluğu, şarab içenin sarhoşluğundan daha zayıftır. Şarab içmenin cezâsı haddir. Gaflet şarabının cezâsı uzaklıktır. Şarab içen, sarhoşken namaz kılmaktan men olunur. Gâfil olan, namazdan mahrum olur. Sarhoş ayılmayınca had vurulmadığı gibi, gaflet sarhoşu da ölüm kamçısıyla uyanmayınca, kendine gelmeyince,

nasîhat kâr etmez. Şarab bütün günahlara ve hatâlara sebeb olduğu gibi, gaflet de bütün uzaklık ve ayrılıkların sebebidir.

Kur'ân-ı kerîmdeki altı şifâ âyeti bir tabağa yazılıp, su koyarak eritilir. Hasta içerse, Allahü teâlâ şifâ ihsân eder. Âyet-i kerîme ve duâ elbette şifâ verir. Fakat şartların gözetilmesi de lâzımdır. Okuyanın veya yazanın ve hastanın buna inanması lâzımdır. Hastanın zararlı gıdâlardan, şüpheli ilâçlardan perhiz etmesi, soğuktan sakınması, lüzumlu şeyleri yapması, haramdan, zulümden sakınması lâzımdır.

Kuşeyrî, sûfiyye-i aliyyenin büyüklüğüne, sûfilerin hâl tercümelerine, tasavvufun mâhiyetine, zühd ve takvânın izâhına dâir yazmış olduğu **Risâle-i Kuşeyriyye** adlı eseriyle meşhûr olmuştur. Bu eser her tarafta yayılmış, âlim ve mutasavvıflar tarafından medhedilmiştir. Fransızcaya ve diğer batı dillerine tercümesi yapılmıştır.

İmâm-ı Kuşeyrî, Risâle'den başka, çoğu tasavvufa, tefsîr ve hadîse dâir birçok eser yazmıştır. Bunlardan bâzıları şunlardır:

1) Letâif-ül-İşâret, 2) El-Mi'râc, 3) Şikâyetü Ehl-is-Sünne bimâ Nâlehüm min-el-Mihneti, 4) El-Vasıyye, 5) Et-Teysîr fî İlm-it-Tefsîr, 6) Tertîb-üs-Sülûk fî Tarîkıllah, 7) El-Luma' fî Akâid-i Ehl-i Sünne, 8) El-Akîdet-ül-Kuşeyriyye, 9) En-Nahv-ul-Müevvel, 10) Et-Tabhîr fî İlm-it-Tezkîr, 11) Er-Risâle fit-Tevbe ve Ahkâmihâ, 12) Risâletün fî Beyân-is-Sülûk, 13) Uyûn-ül-Ecvibe fî Fünûn-il-Es'ile, 14) Mensûr-ül-Hitâb fî Meşhûr-il-Ebvâb, 15) Kitâbu Âdâb-is-Sûfiyye, 16) Nahv-ül-Kulûb, 17) Fasl-ül-Hitâb fî Fadl-in-Nutk-ül-Mustetâb, 18) El-Müntehâ fî Nükte-i üli'n-Nüha, 19) El-Erbaûne Hadîsen, 20) Kitâb-ül-Cevâhir, 21) Kitâb-ül-Münâcaat, 22) Ahkâm-üs-Semâ, 23) Et-Temyîz fî İlm-it-Tezkîr, 24) El-Kasîdet-üs-Sûfiyye, 25) Et-Tevhîd-ün-Nebevî, 26) El-Makâmât-üs-Selâse, 27) İstifâdât-ül-Murâdât.

1) Risâle-i Kuşeyrî Mukaddimesi; s.1

2) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.5, s.153

3) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.305

4) Târih-i Bağdâd; c.1, s.83

5) Nefehât-ül-Üns; s.313

6) Tabakât-ül-Evliyâ; s.257

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1104

8) Rehber Ansiklopedisi; c.10, s.347

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.228-241

KUTB-İ ZAMAN (SeyyidCelâl Buhârî);

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Çeştiyye yolunun ileri gelenlerindendi. Lakabı Bendegî Mahdûm-i Cihâniyan'dır. 1307 (H.707) yılında doğdu, 1383 (H.785) yılında Gücerât'ın Ahmedâbâd şehrinde vefât etti. Şeyhülislâm Rükneddîn Ebü'l-Feth Kuraşî'nin talebesi, Nasıruddîn Mahmûd'un halîfesidir. Nâsıruddîn Mahmûd da Nizâmüddîn Evliyâ'nın halîfesiydi. Tasavvuf ehli arasına, ilk defâ amcası Şeyh Sadreddîn Buhârî'den aldığı derslerle katıldı. Çok seyahat edip, birçok âlim ve velînin ilim ve feyzlerinden istifâde etti. İmâm-ı Abdullah Yâfiî ile Mekke-i mükerremede sohbet etti. Medîne'de Sened-ül-Muhaddisîn Afîfeddîn Abdullah Matarî'den ilim öğrendi.Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin kitaplarını, onun huzûrunda okudu. Şeyh Emîneddîn'in kardeşi Şeyh İmâmeddîn'den kendisi için

bırakılan emânetleri Kazrûn'da aldı. Onun Kazrûn'a gitmesi şöyle oldu: Şeyhülislâm Sened-ül-Muhaddisîn Şeyh Afîfeddîn Abdullah Matarî'nin Medîne'de iki sene sohbetine devâm etti. **Avârif** yanında diğer sülûk kitaplarını onun huzûrunda okudu. Ondan tarîkat ve zikir telkini aldı. Şeyh Afîf buyurdu ki: "Size hilâfet Kazrûn'da verilecektir." Kazrûn'a gidince, Şeyhülislâm Emîneddîn'in kardeşi Şeyh İmâmeddîn ona; "Şeyh Emîneddîn, vefâtı zamânında bana vasiyet etti ve; "Seyyid Celâl Buhârî bizimle görüşmek istedi. Yazık ki, Mültan'a kadar geldi de, şeytan ona yolda yalan söyledi ve Şeyh Emîneddîn âhirete göçtü dedi. Celâl Buhârî Mekke tarafına gitti. DönüşteKazrûn'a uğrayacak. Ona selâmımı söyle, seccâdemi ve makasımı ona ver. Benim icâzetlim ve halîfem eyle!" buyurdu." Şeyh İmâmeddîn de öyle yaptı. Seyyid hazretleri, o pîrden çeşitli istifâdelerle döndü. Gittiği her yerde, sarıldığı her büyükten alacağını tamâmen alır, en yüksek seviyede istifâde ederdi.

Kutb-i Zaman Dehli'ye gitti. Dehli Türk Sultânı Muhammed Tuğluk Şah zamânında ona şeyhülislâmlık makâmı ve büyük bir dergâh verildi. Talebelerine on dört büyük velînin yolunu gösterir, onların silsilesinde yer alırdı. Fakat o, bir müddet sonra Kâbe yolunu tuttu. Daha sonra tekrar Hindistan'a döndü. Uçe'de yerleşti. Pekçok talebe yetiştirdi. Hindistan hükümdarlarının büyüklerinden Fîrûz Şah'a zaman zaman nasîhatler ederdi. Fîrûz Şah, Celâleddîn Buhârî hazretlerinin her gelişinde, ona karşı gereken edebi gösterirdi. Nasîhatlerini dinler, İslâm âlimlerinin fetvâlarına göre hareket ederdi. O, büyüklere gereken hürmet ve saygıyı yaparak, onların gösterdiği doğru yolda, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uygun hareket etmek için elinden gelen bütün gayreti gösterirdi. Memleketindeki kötülükleri ortadan kaldırıp, dîn-i İslâmın yüce emirlerini hâkim kıldı.

Kutb-i Zaman Celâl Buhârî'nin, Fîrûz Şah'tan başka meşhûr talebeleri de vardır. Bunlardan biri de İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin altıncı ceddi olan İmâm-ı Refîüddîn'dir.

İmâm-ı Refîüddîn, hocası Seyyid Celâl Buhârî'nin hizmetinde ilim ve feyzinden istifâde ile meşgûl olurken, Samâne'de otururdu. O sırada Serhend, vahşî hayvanların ve arslanların bulunduğu ormanlık bir yerdi. Yolları ıssız ve tehlikeliydi. En yakın şehir olan Samâne'den Serhend'e, binâ yapmakta kullanılabilecek malzeme getirmek de çok zordu. İmâm-ı Refîüddîn hocasının huzûruna çıkarak; "Talebeniz Fîrûz Şah'a ricâ edip, orada bir şehir kurulmasını temin etseniz" diye arz etti. Kutb-i Zeman, Dehli'ye gitti. İki konak mesâfede sultan tarafından karşılandı. Sultan, hocasının isteklerini hemen kabûl edip, orada bir şehir kurulmasını emretti. Şehrin kurulması işi ile İmâm-ı Refîüddîn'in ağabeyi olan saray memurlarından Hâce Fethullah'ı vazifelendirdi. Hâce Fethullah, iki bin kişi ve lüzumlu malzemelerle ormanlık yere geldi. Orada mevcud olan yıkık bir kaleyi tâmire başladı. Gündüz akşama kadar çıkıyorlar, yaptıkları yeri, sabahleyin yıkılmış buluyorlardı. Durumu sultâna bildirdiler. Sultan da hazret-i Seyyid Celâl Buhârî'ye havâle eyledi. O mübârek zât da, talebesi ve halîfesi İmâm-ı Refîüddîn'i huzûruna çağırıp; "Kaleye gidiniz ve güneşte kurumuş kerpiçleri, tuğlaları kullanınız. Ancak bu yolla, yıkılma işini önleyebilirsiniz. Orası bir vilâyet sâhibi ister. Siz oraya yerleşiniz." buyurdu. İmâm-ı Refîüddîn, hiç tereddütsüz hocasının emrine uyarak Serhend'e gitti. O günden sonra Serhend beldesi çok parladı. Bu mübârek zâtın bereketiyle, her taraf îmâr edilip genişledi. Mâmûr bir şehir kuruldu. Orada bulunanlar da, İmâm'ın sohbet ve hizmetinin bereketiyle büyük saâdetlere kavuştular.

Pek kıymetli eserlerin de müellifi olan Bendegî Mahdûm-i Cihâniyân Celâl Buhârî, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât'**ında, okunmasını tavsiye ettiği **Hızâne-i Celâlî** kitabının yazarıdır. İmâm-ı Rabbânî, talebelerinden Seyyid Şeyh Ferîd'e yazdığı mektubunda bu kıymetli eser hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Meclîs-i şerîfinizde, Kutb-i Zaman Bendegî Mahdûm-i Cihâniyân'ın kıymetli kitaplarından, her gün bir mikdâr okutulursa, Eshâb-ı kirâmın nasıl medh ve senâ edildiği, isimlerinin ne kadar edeple yazıldığı görülür. Böylece, o din büyüklerine dil uzatanlar, mahcûb olup, utanır. Bu kötü yolu tutmuş zındıklar, bugünlerde işi azıttı. Her memlekete yayılarak, Eshâb-ı kirâmı

(radıyallahü anhüm) kendileri gibi sanıp, kötülüyorlar. Bunun için birkaç kelime yazdım ki, meclîs-i şerîfinizde böylelere yer verilmesin."

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.147

2) Mektûbât-ı İmâm-ıRabbânî; 1. c, 54. mektub

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı), s.1104

4) Berekât-ı Ahmediyye, (İstanbul 1977); s.89

5) Sefînet-ül-Evliyâ; s.116

6) Persian Literature; c.2, s.944

7) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.2, s.57

8) Nüzhet-ül-Havâtır; s.28

9) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.10, s.283-286

KUTBÜDDÎN-İ BAHTİYÂR KÂKÎ;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. Asıl ismi, Bahtiyâr el-Ûşî Dehlevî, babasınınki Mûsâ'dır. Lakabı Kutbüddîn'dir. Ayrıca Kutb-ül-aktâb, Kutb-ül-İslâm, Melik-ül-meşâyih, Sultân-üt-tarîkat, Bürhân-ül-hakîkat, Reîs-üs-sâlikîn, İmâm-ül-âmilîn, Sirâc-ül-evliyâ ve Tâc-ül-asfiyâ diye de tanınır. Nesebi hazret-i Ali'ye dayanmakta olup seyyiddir.

1173 (H.569) senesinde, Mâverâünnehir'de Ûş veya Avaş denilen kasabada doğdu. 1235 (H.633) senesinde Hindistan'da Dehlî'de vefât etti. Kabri orada olup, en tanınmış ziyâret yerlerindendir. Kâbrini ziyâret edenler, mübârek rûhundan feyz almakta, nûr saçılan kabrinden istifâde etmektedirler.

Hâce Kutbüddîn hazretleri daha bir buçuk yaşındayken, babası SeyyidKemâleddîn Mûsâ vefât etti. Bu sebeble Hâce hazretlerinin ihtimâm ile yetişmesini, sâliha ve takvâ sâhibi bir hanım olan annesi sağladı. İlim tahsîline beş yaşında başlayan Hâce hazretleri, ilk olarak Mevlânâ Ebû Hâfız'dan okudu. On yedi yaşındayken bir vesîle ile bulundukları şehri ziyâret eden Hâce Muînüddîn Hasan Çeştî hazretlerini gördü. Bu büyük velînin talebesi olmak arzusu birden bire kendisinde şiddetlenince, talebeliğe kabûlü için yalvardı. Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretleri kalb gözüyle bu genç tâlibin, ilim öğrenmek arzusunun ve velîlik yolunda yükselmek istidâdının pek fazla olduğunu görerek, onu talebeliğe kabûl etti. O büyük velînin sohbeti bereketiyle, velîlik yolunda üstün derecelere, yüksek makamlara kavuştu.

Bir ara Bağdât'a geldi. Burada Ebü'l-Leys-i Semerkandî Câmiinde, zamânının büyük velîlerinden Şihâbüddîn-i Sühreverdî, Abdullah-i Kirmânî, Burhâneddîn-i Çeştî, Muhammed İsfehânî ve başka zâtların sohbetlerinde bulundu. İlimde ve velâyet yolunda çok yüksek mertebeye geldi. İlmini arttırmak için nice sıkıntılara katlanarak çok yerlere gitti. Irak, İran, Afganistan ve başka yerlerdeki birçok âlim ile görüşüp, onların sohbetlerinde bulundu. Kendisi de bu yolda birçok velî yetiştirdi. Bunlar içinde en meşhûrları; büyük velî Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker (Şeker Genç), Bedreddîn-i Gaznevî, Bürhâneddîn-i Belhî, Ziyâüddîn-i Rûmî, SultanŞemsüddîn Altamış ve KâdıHamîdüddîn-i Nâgûrî'dir.

Kutbüddîn-i Bahtiyâr, seyâhatlerinden birinde, Şeyh Behâüddîn Zekeriyyâ Sühreverdî tarafından dâvet edildiği Mültan şehrini ziyâret etti. Şeyh Behâüddîn, o zamanda Hindistan'da büyük bir şöhrete sâhipti. Hâce Kutbüddîn'in Mültan'daki ikâmeti sırasında, Moğollar Hindistan'a saldırıp Mültan'ı muhâsara etmişlerdi. Kabaça Bey adındaki Mültan vâlisi, Moğolların hücûmlarının savuşturulması için mânevî yardımda bulunmasını Kutbüddîn-i

Bahtiyâr'dan istirhâm etmişti. O da, düşmanın püskürtülmesi için Allahü teâlâya yalvardı. Duâlarının kabûlü neticesinde düşman kuşatmayı kaldırıp çekildi.

Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyâr, Ecmir beldesinde talebelere ilim öğreten doğru yolu gösteren hocası Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin ayrılığına tahammül edemeyip, bir zaman Ecmir'e gitmek üzere yola çıktı. Giderken yolu Dehlî'ye uğradı. Buranın emîrî, Sultan Şemseddîn Altamış kendisine çok alâka gösterdi. Orada kaldığı birkaç gün içinde, kendisine olan hürmeti, muhabbet ve bağlılığı her gün bir kat daha artıyordu. Ayrılmasını hiç istemiyordu. Fakat Hâce hazretlerinin de, hocasının ayrılığına tahammülü kalmamıştı. O bakımdanEcmîr'e gitti. Ecmir'den dönüşte, tekrar Dehlî'ye uğradı. Dehlî'nin hemen yakınında bulunan ve Kelû Kherî denilen yerde yerleşti. Sultan, her ne kadar onun Dehlî'de kalmasını arzu ettiyse de, o Dehlî'nin dışındaki bu yere yerleşmeyi tercih etti. Sultânın, ona olan muhabbet ve bağlılığı pek fazlaydı. Feyz ve bereketlerinden istifâde etmek maksadıyla, haftada iki defâ hizmetine gelirdi. Sonradan Sultan, Hâce Kutbüddîn'in devamlı ve en sâdık talebelerinden oldu. Bu makamdayken de, tekrar hocasının Dehlî'ye yerleşmesini, orada kendisiyle birlikte kalmasını istedi. Çünkü kendisine daha çok hizmet edebilmek ve sohbetlerinde daha çok bulunabilmek arzusu çok fazlaydı. Hem hocasıDehlî'de bulunursa, yanına gidip gelmek için harcayacağı zamanı devlet işlerine ayırabilirdi. Hâce Kutbüddîn, bu arzuyu şimdilik yerine getiremeyeceğini bildirdi.

Hâce hazretleri burada kaldığı zaman içinde, bir taraftan sohbetine koşanları yetiştiriyor, bir taraftan da sultâna yol gösteriyor, doğru yolda yürümesini ve ahâlisine nasıl muâmele etmesi icâb ettiğini öğretiyordu. Sultan da bu nasîhatlere uyarak, bildirilenleri seve seve yerine getiriyordu. Bu sırada Dehlî'de Şeyhülislâm olan Nûreddîn-i Gaznevî'nin vefâtı üzerine, Sultan, Hâce Kutbüddîn'in bu vazifeyi almasını teklif etti ise de kabûl etmedi. Bunun üzerine, Şeyhülislâmlık makâmına Necmeddîn-i Sugrâ isimli bir zât getirildi. Bu kimse, bu yolun büyüklerinden Hâce Osman Hârûnî'nin talebesi olmakla berâber, bu makâma gelince, Sultânın ve diğer insanların, Hâce Kutbüddîn hazretlerine çok alâka gösterdiklerini çekemedi, kıskandı. Ne pahasına olursa olsun, onu Dehlî'den uzaklaştırmaya karar verdi. Necmeddîn-i Sugrâ isimli bu kimse, insanların teveccühüne, makam sevgisine ve benlik duygusuna kapılmakla, Allahü teâlânın bir velî kuluna karşı olmak gibi çok büyük bir felâkete düşmüştü. Bir fırsat bulup Hâce'ye iftirâ etmenin yollarını arıyordu.

Hâce Kutbüddîn hazretleri, yanında Sultan Şemseddîn Altamid ile berâber bir gün öğle üzeri geziyorlardı. Sultânın mâiyeti de kendilerini tâkib ediyordu. Âniden ağlayan, feryâd eden bir kadın ortaya çıktı. Bu kadın Sultâna yaklaşarak, çok zor durumda bulunduğunu, kendisine yardımcı olmasını, nikâhlarını kıymasını, istiyordu. Sultan, perişan vaziyetteki bu kadına kiminle nikâhlanmak istediğini sorunca, kadın; (Hâce hazretlerini göstererek) "Yanınızda yürüyen bu kimse ile bizi nikâhlamanızı istiyorum. Zîrâ gayr-i meşrû bir şekilde ondan hâmile kaldım." dedi. Orada bulunanların hepsi, Hâce Kutbüddîn'in böyle bir fiili işlemiş olabileceğine ihtimâl vermiyorlardı. Bunun için, HâceKutbüddîn hazretleri dâhil, orada bulunan herkes hayretler içerisinde kaldılar. Hâce Kutbüddîn, hayâtında ilk defâ karşılaştığı böyle bir hâl karşısında ne yapacağını şaşırdı. Yönünü, hocasının bulunduğu Ecmîr beldesine çevirerek, karşılaştığı bu çirkin iftirâ ve çok zor durum karşısında kendisine yardımcı olması için bütün kalbi ile hocası Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinden yardım istedi. Bulundukları belde ile hocasının bulunduğu Ecmîr beldesinin arasındaki mesafe 258 km idi. O anda, orada bulunan herkes HâceMuînüddîn'in kendilerine doğru gelmekte olduğunu gördüler. Zâten şaşırmış vaziyette bulunan Sultan ve berâberindekilerin şaşkınlıkları, Muînüddîn hazretlerini görünce daha çok arttı. Hemen koşup karşıladılar. Muînüddîn-i Çeştî, orada bulunanlarla müsâfeha ettikten sonra, Hâce Kutbüddîn'e dönerek; "Bizden niçin yardım istemiştin?" buyurdu. O ise, bu hâdisenin tesiri ile bir şey konuşamıyor, sâdece gözlerinden yaşlar akıyordu. Kalb gözü ile bu hâdiseyi zâten bilmekte olan Muînüddîn hazretleri, orada bulunan iftirâcı, ahlâksız kadına döndü. "Ey bu kadının rahminde saklı bulunan çocuk! Annen olacak

bu kadın, senin babanın bu Kutbüddîn olduğunu iddiâ ediyor. Şimdi sen konuş ve doğruyu söyle!" buyurdu. Allahü teâlânın izniyle, o fâhişe kadının rahminde bulunan çocuk orada bulunanların hepsinin duyabileceği bir ses ile konuşmaya başladı ve dedi ki: "Annem olacak bu kadının sözleri, kahredici bir yalandır, iftirâdır. Bu kadın edebsizin, fâhişenin biridir. HâceKutbüddîn'e düşman olanlar, onu kıskananlar, kendisini halkın gözünden aşağılamak için bu iftirâyı hazırladılar. Zâten fâhişe olan ve falan kimseden hâmile kalan bu kadını kullandılar." Ana rahmindeki çocuğun bu sözlerini orada bulunanların hepsi duydular ve çok hayret ettiler. Kadın bu hâl karşısında, Sultânın ve orada bulunan diğer zâtların huzûrunda suçunu îtirâf etmek mecburiyetinde kaldı.Hakîkat de anlaşıldı.

Hâce Kutbüddîn; Dehlî'den, Ecmîr'de bulunan hocası HâceMuînüddîn'e, ayrılık ateşine dayanamadığını, huzûruna varıp elini öpmek, mübârek huzûrları ile şereflenmek için müsâade istediğini bildiren bir mektup yazdı. Talebesini çok seven Hace Muînüddîn de, o günlerde Dehlî'ye doğru yola çıkmıştı. Onun geldiğini haber alan Sultan ve ahâli, kendisini karşılamak ve evlerine buyur etmek için şehrin dışına kadar çıktılar. Necmeddîn-i Sugrâ ise, HâceMuînüddîn'in gelişi ile hiç alâkadar olmamıştı. Buna rağmen Hâce Muînüddîn, şehre geldikten sonra, Necmeddîn-i Sugrâ'yı evinde ziyâret etti.Sohbet esnâsında, Necmeddîn, kendisinin Şeyhülislâmlık makâmında bulunduğu hâlde, herkesin Hâce Kutbüddîn'e rağbet ettiğinden, kendisinin îtibârının kalmadığından yakınarak bâzı şeyler söyledi. Hâce Muînüddîn bu kimsenin hâline ve mânâsız düşmanlığına üzülerek, tatsızlığın ortadan kaldırılması için, talebesi Kutbüddîn'in Dehlî'den ayrılarak kendisiyle berâber Ecmîr'e gelmesini emretti. Bunu haber alan Sultan ve ahâli şaşkına döndüler. Çok üzüldüler. Nihâyet, Hâce Kutbüddîn hocası ile berâber Ecmîr'e gitmek üzere yola çıktı. Fakat Sultan ve ahâli, Hâce Kutbüddîn'i çok sevdiklerinden bu ayrılığı bir türlü kabûl edemiyorlardı. Hepsi yollara döküldüler. Feryâd ü figân ediyorlar, ağlâyıp sızlayarak Hâce Muînüddîn'e, Hâce Kutbüddîn'i götürmemesini,Dehlî'de bırakmasını isteyerek yalvarıyorlardı. Hâce Muînüddîn de ahâlinin Kutbüddîn-iBahtiyâr'a olan muhabbetini anlayarak ve ısrârlarına dayanamayarak, HâceKutbüddîn'e burada kalabileceğini söyledi ve; "Seni buradan alıp götürmekle, bu kadar çok insanın üzülmelerini, gönüllerinin yaralanmasını istemiyorum. Onları kendime tercih ediyorum. Kendim, senin ayrılığına tahammül etmeye çalışacağım. Sen burada kal! İnsanlara Muhammed aleyhisselâmın doğru yolunu anlatarak, onların ebedî felâkete gitmelerine mâni ol! Allahü teâlâ yardımcın olsun." buyurdu.Her ikisi de göz yaşları içinde ayrıldılar. Biraz önce ayrılık gözyaşları döken Sultan ve ahâli, şimdi sevinçlerinden ağlıyorlardı. Bu hâdise, onların Kutbüddîn hazretlerini daha çok sevmelerine, kendisine daha çok bağlanmalarına vesîle oldu.

Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretleri, vefâtından kırk gün evvel, Dehlî'de bulunan Hâce Kutbüddîn'in âcilen Ecmîr'e gelmesini istedi. Bu haber Hâce Kutbüddîn'e ulaşır ulaşmaz hemen yola çıktı. Ecmîr'e geldi. Bir gün Hâce Muînüddîn talebelerine; "Ey dervişler! Biliniz ki ben, birkaç gün sonra bu dünyâdan ayrılırım." buyurdu. Bu söz, talebelerin ve kendisini tanıyıp sevenlerin üzerine bir üzüntü bulutu olarak çöküverdi. Yanında bulunan ve yazıcılık hizmetini gören Ali Sencerî'ye, Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyâr Kâkî'nin Dehli'de bulunmasını, oraya gitmesini emreden bir ferman yazdırdı. "Onu, vekîl tâyin ettim. Bizim Çeştî hâcegânının (Çeştîyye yolu büyüklerinin) mukaddes emânetlerini, bunlara mahsus bâzı eşyâyı ona verdim." buyurdu ve Hâce Kutbüddîn'e hitâben; "Senin yerin Dehlî'dir." buyurdu.

Hâce Kutbüddîn hazretleri bundan sonrasını şöyle anlatıyor: "Dehlî'ye gitmek üzere Ecmîr'den ayrılacağım zaman, hocamın huzûruna çıktım. Külâhını başıma koydu. Mübârek elleriyle sarığı sardı. Sonra, hocası Osman Hârûnî'nin âsasını, kendi okuduğu Kur'ân-ı kerîmi, seccâdesini, nalınlarını verdi ve sonra: "Bunlar, bana hocam Hâce Osman Hârûnî tarafından emânet edilen ve Çeştiyye büyüklerinin elden ele devrederek bize ulaştırdıkları mukaddes emânetleridir. Şimdi bunları sana veriyorum. Bunlara lâyık olduğunu, senden önce bu emânetleri taşıyanların yaptıkları gibi güzel hizmet ederek isbât etmelisin. Eğer bunlara lâyık

olmazsan, ben, bu emânetleri lâyık olmayan birine teslim ettiğim için, kıyâmet günü Allahü teâlânın, Resûlullah'ın ve bu emâneti bizlere ulaştıran mübârek büyüklerimizin huzûrunda mahcûb olurum." buyurdu. Bundan sonra, Hâce Kutbüddîn bu nîmetlere şükür olarak ve çok mesûliyyetli olan vazifesinde kolaylık vermesi için Allahü telâya niyâz ile iki rekat namaz kılıp, gözyaşları içinde duâ etti. Sonra Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretleri, bu kıymetli halîfesinin (vekîlinin) elini tutarak; "Kendimde bulunan bütün ilim ve hâlleri sana vererek, kendimin bulunduğu mertebeye seni yükselterek vazifemi yapmış bulunuyorum ve seni Allahü teâlâya emânet ediyorum dedi

Biliniz ki, şu dört şey tasavvufun esaslarındandır: 1) Bu yolda yürümek arzusunda bulunan bir velî, aç ve fakîr olsa da, hâlinden şikâyetçi olmamalı, dışarıdan, tok ve hâli, vakti yerinde görünmelidir. 2) Fakirleri, maddî ve mânevî doyurmalıdır. 3) Allahü teâlânın ihsân ettiğini nîmetlere şükredemediği, O'na lâyık ibâdet yapamadığı, âkıbetinin nasıl olacağını bilemediği için kendi içinden dâimâ üzgün bir halde bulunmalı, fakat başkalarını üzmemek, asık suratlı imiş gibi görünmemek, onların da rızâlarını, sevgilerini kazanabilmek için dışarıdan çok neşeli, mesûd ve memnun görünmelidir. 4) Kendisine eziyet ve sıkıntı verenleri affetmeli, insanlara karşı lüzumlu nâziklik ve sevgiyi her zaman göstermelidir."

Bundan sonra Hâce Kutbüddîn hazretleri, öpmek için hocasının ayaklarına eğildi.Hocası müsâade etmeyip, hemen onu kaldırdı. Muhabbetle sarıldılar. Hâce Muînüddîn hazretlerinin talebelerine bir tavsiyesi de; "Büyüklerimizin bildirdiği saâdet yolundan ayrılmayınız! Bu mübârek vazifede cesûr bir er olduğunuzu isbât ediniz, gösteriniz!" şeklindeydi. Bundan sonra, muhabbetin ve acı ayrılığın tesiri ile tekrar birbirlerine sarıldılar ve gözyaşları içinde ayrıldılar. Hâce Kutbüddîn, Dehlî'ye geldikten yirmi gün sonra da, Hâce Muînüddîn-i Çeştî âhirete intikâl etti.

Dehlî'de SultanŞemseddîn, Hâce Kutbüddîn hazretlerine fevkalâde bağlı, önde gelen talebelerinden idi. Hâce hazretleri sözünü dinleyen herkese yaptığı gibi, sultan olan bu talebesine de, dinleyenlerin dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşacakları çok kıymetli nasîhat ve tavsiyelerde bulunmuştu. Ona, hazret-i Ömer gibi ve Ömer bin Abdülazîz gibi bir sultan olmasını, âdil olmakta, mazlûmun hakkını korumakta, insanların ihtiyaçlarını gidermekte, onlar gibi olmaya gayret etmesini, geceleri uyanık kalmasını, ibâdet ve tâatle meşgûl olmasını, uyku bastıracak olursa, abdestini tâzelemek sûretiyle bunu gidermesini, böylece namaz kılmaya, ibâdet ve tâat yapmaya devâm etmesini söyledi. Gece, hizmetçileri dâhil hiç kimseyi uyandırmamasını, rahatsız etmemesini bildirdi. Gece karanlık bastırdığında, tebdîl-i kıyâfet ederek, tanınmamak için, fakirlerin giydiği bir elbise giyerek şehri dolaşmasını, fakirlerin ve ihtiyaç sâhiplerinin kapılarını çalarak onlara gizlice yardımda bulunmasını tenbih ederdi. Câmilerin devamlı kontrol edilerek, rahatça ibâdet edilmesine mâni olan bir şeyin bulunmamasını, varsa derhal yok edilerek, müslümanların gâyet rahat ibâdet edebilmelerinin temin edilmesini sultâna emrederdi. Gündüz olduğunda, sarayın, bütün sıkıntıların çaresine bakıldığı bir yer olmasını, geceyi aç geçirmiş olanların aranıp bulunmasını, saraya çağrılarak yardım edilmesini tavsiye ederdi. Nerede, kime bir sıkıntı veriliyorsa, sıkıntıyı verenin sarayın adamlarından biri bile olsa derhal cezâlandırılmasını, ahâliden dinli dinsiz hiç kimseye zulüm ve haksızlık yapılmamasını emrederdi. Hattâ bu gibi hâllerin derhal tesbit edilebilmesi için sarayın çatısında bir kulübe bile yapılmıştı.Allahü teâlânın huzûrunda ağırlığını taşıyamayacağı mesûliyetlerin, işitmeye tahammül edemeyeceği, izâh etmeye imkân bulamayacağı, şikâyetlerin ortaya çıkabileceği kıyâmet gününden çok korkmasını emrederdi. Sultan hazret-i Hâce'nin nasîhatlerinden, sohbetlerinden, feyiz ve bereketlerinden çok istifâde edip, bu yolda çok ilerlemiş idi. Ahâlisinden hiçbir kimseye zulüm ve haksızlık edilmezdi. Sultan bir gün Hâce Kutbüddîn hazretlerinin yanına geldi. Eteklerini tuttu. Hâce hazretleri ona bakıp, aklından geçenleri söylemesini istedi. Sultan şöyle anlattı: "Allahü teâlâ bana bir saltanat ihsân eyledi. Elbetteki kıyâmet günü bana bu ağır yükün hesâbını soracak. O zor günde sizin beni terk etmemeniz

için yalvarıyorum." O da bunu kabûl etti.

Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyâr hazretleri, devamlı ibâdet eder, bir ân Allahü teâlâdan gâfil olmazdı. Devamlı namaz kılardı. Her gece, Resûlullah efendimize üç bin salevât-ı şerîfe okurdu. Zamânın sultânı dâhil, birçok kimse, kendisine her türlü maddî imkânı sağlamak için sâdece bir işâretini bekledikleri hâlde, Hâce hazretleri fakirlik içinde yaşamayı tercih ederdi. Bir şey veren olursa, onunla iktifâ ederlerdi. Zor durumda kalınca, hanımı, komşuları olan bakkalın hanımından borç ister, bununla yiyecek birşeyler alırdı.

Bir gün bakkalın hanımı, Hâce hazretlerinin hanımına; "Eğer ben sana borç vermeyecek olsam, sen ve evinizde bulunanlar açlıktan ölürsünüz." diyerek övündü. Başka bâzı kadınlardan da buna benzer sözler işiten mübârek hâtun dayanamayıp, durumu Hâce hazretlerine arz etti. O da üzüldü. Kendi hâllerine değil, insanların dünyâlık için bir müslüman kardeşini nasıl üzebildiğine ve olmadık sözleri nasıl söyleyebildiklerine üzülüyordu. Hanımına, başkalarından birşey istememesini, yiyecek bir şeye ihtiyâcı olunca, (odanın bir köşesini işâret ederek) Besmele-i şerîfe söyleyerek oraya gitmesini, orada ihtiyâcı kadar (elma, armut kurusu) bulacağını, onu alarak açlıklarını gidermelerini emretti. Hanımı; "Peki efendim." diyerek bildirilen şekilde yaptı. Kendisini komşu kadınlarına mahcûb olmaktan kurtardığı için Allahü teâlâya şükrediyor, buna sebeb olan efendisine de çok teşekkür ediyordu. Hâce hazretlerinin isminde bulunan "kakî" ilâvesi, bu hâdiseye nisbetle söylenmiştir.

Hâce Kutbüddîn, çok cömert ve eli açık bir zâttı. Kendisini tanıyan ve seven varlıklı kimseler tarafından dergâhına gönderilen yiyecek ve giyecek gibi ihtiyaç maddelerini, ihtiyâcı olanlara dağıtırdı. Kendisi bol bol kullanmak imkânına sâhib olduğu hâlde, sıkıntı ve fakirlik içinde yaşamayı sever, başkalarını kendisine tercih ederdi. Gelenlere ikrâm ve ihsânda bulunmaya o kadar ehemmiyet verirdi ki, mutfakta hiçbir şey bulunmadığı zamanlar, ziyârete gelenlere hiç olmazsa su dağıtılmasını hizmetçilere emrederdi. İsteseydi fevkalâde bolluk ve gösteriş ile yaşardı. Fakat böyle fakir olmak, kendisine daha çok sevimliydi ve bu sıkıntılara sabretmek, mânevî nîmetlerin gelmesine, bu yolda yükselmeye vesîle oluyordu. Hâce hazretleri de fakr (yokluk) ve sıkıntı yolunu tercih ediyor, diğer taraftan mânevî olarak daha çok şeyler kazanıyordu. Kanâat ediyor, hâlinden aslâ şikâyetçi olmuyordu.

Hâce Kutbüddîn, bütün güzel huyları kendisinde toplamıştı. Allahü teâlânın takdîrine teslim olmakta ve sabırlı olmakta da son dereceydi. Birgün kendisi bulunmadığı bir sırada, küçük çocuğu vefât etti. Cenâzesi defnedildikten sonra geldi.Hanımı, evlâd acısıyla ağlayıp, sızlanıyordu. HâceKutbüddîn bunun sebebini sordu. Küçük çocuğunun vefât ettiğini bildirdiler. "İnnâ lillâh..." okudu ve; "Hepimiz, Allahü teâlâın irâdesine, rızâsına, râzı ve teslim olmalıyız." diyerek hanımını teselli etti.

Hâce Kutbüddîn, ömrünün son yirmi yılında hiç uyumadı. Hattâ dinlenmek için bile sırtını bir yere dayamamıştı. "Birazcık uyuklayacak olsam, kendimi hasta ve rahatsız hissederim." buyururdu. Her zaman derin murâkabede, yâni nefsi kontrol etmek, ondan gâfil olmamak hâlinde bulunurdu. O kadar ki, biri onu görmeye veya bir şey sormaya gelse, bir müddet sonra ve güçlükle kendine gelebilirdi. Bu hâl, namazların hâricinde devamlı olurdu. Hâce Kutbüddîn, odasında, Allahü teâlânın ve Peygamber efendimizin aşkı ve muhabbeti ile yanmış olarak, kırık kalb ile, dili bağlı, hiçbir şey söylemeyerek ve iç çekip ağlayarak dururdu. Kendisini görmek arzusuyla yanan âşıkları ise, dışarıda toplandıkları zaman, dışarı çıkar, bir mikdâr sohbet eder, Allah korkusunu ve O'na hakîkî kul olmayı, Muhammed aleyhisselâma tam tâbi olmayı, onun yoluna sımsıkı sarılmayı teşvik edici, çok güzel ve tesirli sözler söylerdi. Bütün saâdetlerin, rahatlıkların başının, Muhammed aleyhisselâma uymak olduğunu bildirirdi. Bir defâsında şöyle anlattı:

Ben, ilk zamanlarda Kur'ân-ı kerîmi ezberlemek için çok gayret etmeme rağmen muvaffak olamazdım ve ezberleyemezdim. Bir gece rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm.

Ayaklarına kapanıp, Kur'ân-ı kerîmi ezberlemek istediğimi, fakat çok güçlük çektiğimi arz ettim. Bana acıyarak başımı kaldırmamı istediler. Başımı kaldırdığımda, Yûsuf sûresini tekrâr etmemi emrettiler ve; "Bununla Kur'ân-ı kerîmi ezberlersin." buyurdular. Emirlerini yerine getirdim ve Kur'ân-ı kerîmi ezberlemeye muvaffak olabildim. Hâce hazretleri, böyle bir mikdar sohbet ettikten sonra, yine odasına girer ve tekrar murâkabeye dalardı. Hattâ vefâtı da böyle aşk ve muhabbet ile kendisinden geçmiş bir hâldeyken vukû bulduğu için kendisine Şehîd-i muhabbet (Muhabbet şehidi) denilmiştir.

Hâce hazretleri, vefâtından birkaç hafta evvel, bayram namazından dönerken bir yerden geçiyordu. Orada durdu ve yanındakilere; "Burada aşkın kokusunu duyuyorum. Buradan muhabbet kokusu geliyor." buyurdu. Hemen arâzinin sâhibi çağrılarak bu arâzi kendisinden satın alındı. Hâce hazretlerinin kabr-i şerîfinin orada hazırlanması için çalışmalara başlandı. Vefât ettiğinde oraya defnolundu. Daha sonra kabri üzerine mükemmel bir türbe yapıldı.

Hâce hazretlerinin söylediği kıymetli şiirlerinin toplanarak kitap hâline getirildiği bir **Dîvân**'ı vardır. Ayrıca, sözlerinden ve sohbetlerinden bir kısmını, talebelerinin en yükseği ve halîfesi Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretleri toplayarak kitap hâline getirip **Ferâid-üs-Sâlikîn** ismini verdi. Bu eserde, tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen bir sâlik için lâzım bâzı hassas noktalar ve başka kıymetli bilgiler bulunmaktadır.

BİR KAÇ KURUŞA MI İLTİFÂT EDELİM?

Bir gün, sarayın mâliye işlerinden mesûl olan vezîr İftihârüddîn Aybek gelecek, bâzı köylerin gelirlerini kendilerine tahsis etmek istediklerini, bu gelirleri kendisinin ve talebelerinin ihtiyaçları için sarf edebileceğini, istediği gibi kullanabileceğini bildiren bir ferman hazırladıklarını, bunu lütfen kabûl etmesini ricâ etti. Hâce hazretleri, İftihârüddîn'e yanına yaklaşmasını söyledi. Yaklaşınca, üzerinde oturmakta olduğu seccadesinin bir köşesini kaldırarak; "Ne görüyorsun? bak bakalım." buyurdu. Vezîr, orada büyük bir hazîne nehrinin akmakta olduğunu görerek gözleri kamaştı. Hayretler içinde kalmıştı. Hâce Kutbuddîn; "Biz buna bile iltifât etmiyorken, sizin birkaç köyünüzün, birkaç kuruşluk gelirine mi iltifât edelim? Onu mu kabûl edelim? Şimdi gidiniz! Bir daha da böyle bir teklif ile dervişlerin huzûruna çıkmayınız!" buyurdu. Vezîr mahcûb bir şekilde; "Peki efendim." diyerek ayrıldı.

NASİHÂTLARIN ÖZÜ

Kutbüddîn Kâki buyururdu ki: "Çok yemek yiyen, nefsinin kölesi olur. Bunun için az yemelidir. Bedeni ayakta tutacak kadar ve ibâdette kuvvetli olacak kadar yemek ile yetinmelidir. Normal ve basit giyinmeli, süsten, gösterişten uzak olmalıdır. Süslü elbiseleri gösteriş için giyen, kendini aşağılamak yolunda silâhlı bir soyguncu gibi olur. Az uyumalıdır. Değersiz ve kıymetsiz dünyâ işlerine gönül vermek şöyle dursun, bunları konuşmaktan, böyle şeylerden bahsetmekten bile çok sakınmalıdır. Böyle dünyâlık şeylerin yanında bulunmasını bile, kendisi için kusûr, kabahat ve bu yolda ilerlemeye mâni bilmelidir.

Tasavvuf yolunda ilerlerken görülen mânevî hâlleri, garib mânâları, insanların anlayamayacakları şeyleri, aslâ insanların anlayamayacakları şekilde söylememelidir. Zîrâ insanların anlayamayacağı bir şeyi söylemek, onların yanlış anlamasına, böyle şeyleri söyleyen zâta düşman olmalarına sebeb olur.

Dînin emirlerini yerine getirmekte çok gayretli olmalıdır. Zîrâ bu olmayınca, bu yolda ilerlemek olmaz. Bir kimse hem bu yolda ilerlediğini söylüyor, hem de dînimizin emir ve yasaklarına uymakta gevşek davranıyorsa, biliniz ki o kimse yalancıdır. Bu yolda bulunanlarda olan hâllerden biri veya birkaçı o kimsede bulunursa, biliniz ki o hâller şeytandandır, onu aldatmaktadır."

1) Siyer-ül-Aktâb; s.142

2) Siyer-ül-Evliyâ; s.49

3) Siyer-ül-Ârifîn; s.48

4) Kâmûs-ul-A'lâm; c.5, s.3672

5) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.31

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.92

KUTBÜDDÎN İZNÎKÎ;

Evliyânın önde gelenlerinden. İsmi Muhammed bin Muhammed'dir. Lakabı Kutbüdd în olup, Alaşarlıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. Tebriz, Meraga ve Şirvan'da yaşadı. 1415 (H.818) târihinde İznik'te vefât etti. 1418'de vefât ettiği de rivâyet edilmektedir. Kabr-i şerîfi İznikte'dir.

Kutbüddîn İznîkî hazretleri evliyânın büyüklerinden Muhammed Harezmî hazretlerinin talebesi idi. Onun sohbetlerinde yetişip kemâle geldi, olgunlaştı. İcâzet, diploma alıp insanları irşâda, hak ve hakikatı tebliğe başladı. Bir ara Hacca gitti. Hac dönüşü Mısır'a geldi. Oradan Anadolu'ya geçip o sırada Anadolu'ya gelmiş bulunan Gence Hâkimi Kara Yusuf Beyle görüşüp nasihatlerde bulundu. İznik'e yerleşti. Orada ibâdet ve talebe yetiştirmekle meşgul oldu. Kerâmetleri görüldü.

Talebelerinden biri anlatır: "Bir zaman Tîmûr Han ordusuyla Anadolu'ya gelmişti. İnsanlar başlarına bir zarar gelir düşüncesiyle çok korktular ve Kutbüddîn İznîkî hazretlerine gelerek; "Efendim! bize bir kurtuluş yolu gösterseniz." diye ağlayıp sızladılar. Bunun üzerine Kutbüddîn İznîkî hazretleri bir mektup yazıp bana verdiler ve; "Var bunu Tîmûr Han ordusu içinde sâlih bir serdar vardır. Bizden selâm eyle ve bu kâğıdı ona ver." buyurdu. Bunun üzerine askerin içine girdim. Târif edilen kimseyi buldum ve yanımdaki mektubu verdim. Serdar; "Emir onlardandır. Ne yapalım öyle olsun." dedi ve harb âletlerini toplamaya başladı. Sonra etrâfa haberciler çıkarıp, hareket emrini verdi. Ordu kısa zamanda Anadolu'yu terk etti.

Kutbüddîn İznîkî'nin oğlu Muhammed İznîkî de derin âlim idi. Kendisi ve oğlu, çok kıymetli eserler kaleme aldılar. Türkçe olarak yazdığı **Râhat-ül-kulûb** ile **Mukaddimet-üs-salât** kitapları, eserlerinden en önemli olanlarıdır. Tefsîri ve başka eserleri de vardır. Birinci eseri Ayasofya, ikincisi de Nûruosmâniye kütüphânelerinde mevcûttur.

Kutbüddîn İznîkî bir sohbetinde buyurdu ki:

"Allahü teâlâya hamd olsun ki, bize, evliyâyı ve âlimleri sevmeyi nasîb etti, gönlümüzü onlara bağladı. Peygamberlerin en üstününe selâmlar olsun ki, O, Resûllerin imâmı ve hem de sonuncusudur. O, Muhammed Mustafâ'dır ki, dünyâda ümîdimiz O'nadır, âhırette O'ndan şefâat umarız. O'nun yüksek mertebede olan Ehl-i beytine ve Eshâbına selâm olsun! Onlara uyanlar hidâyet üzeredirler. Bütün evliyâya ve âlimlere uyanlar, İslâmiyetin hem zâhiri hem de bâtını üzere dururlar. Gerçek tâlibler ki, dâimâ halvette ve hem ibâdette dururlar. Mü'minler ve sâlihler ki, gece-gündüz Hak yardımıyla Hak yolunda ve tâatta dururlar.

Ey kardeşim! Bir kişinin senin katında hâceti (ihtiyâcı) olsa, sen onu bitirirsen, Allahü teâlâ senin yetmiş türlü dünyâ ve âhıret hâcetini giderir.

Eğer bir kişi bütün yer ehli kadar ibâdet etse ve bütün gök ehli kadar tâat etse, îmânı Ehl-i sünnete uygun değilse kabûl olmaz. Zîrâ amelin kabûl olunması ve îmânın dürüst olması, takvânın şartıdır. Takvâ, Allahtan korkmaktır. Allahı bilmeyince, O'nun azametini ve celâlini anlamayınca, Allahtan korkmak hâsıl olmaz. Dînin ve îmânın aslı ve ilmin temeli, Allahü teâlâyı bilmek ve birliğini kalb ile tasdîk etmektir. şöyle ola ki, eğer başını kesseler ve bütün varlığını alsalar râzı olasın; Allahü teâlânın birliğini gönülden çıkarmayasın.

1) Mu'cem-ül-Müelliffîn; c.8, s.133

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye tercümesi(Mecdî Efendi); s.58, 59

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1104

4) İslâm Ahlâkı (Cennet Yolu İlmihâli); s.165

5) Şakâyik-ı Nu'mâniyye (Vefeyât kenarında); c.1, s.37

6) Rehber Ansiklopedisi; c.10, s.357

7) Lemezat; Üniversite Kütüphânesi; No: 1894, v.127

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.250

KÜÇÜK EMİR EFENDİ (Şimşir Baba)

İran'da doğup yetişmiş büyük velî. Asıl ismi İbrâhim'dir. Küçük Emir diye meşhur olmuştur. Ülkesinde Ehl-i sünnet müslümanlara karşı yapılan zulümler sebebiyle İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da çeşitli medreselerde müderrislik yapmış olup en son Eyyûb Sultan Camii Kebîr Medresesinde görevli iken 1528'de vefât etmiştir. Kabri Eyyûb Sultan Camii'nin sol tarafında ihâta duvarı dibindedir. Günümüzde Şimşir Baba ismiyle tanınıp ziyâret edilmektedir.

KÜLHÂNİ ALİ BABA

Hangi devirde yaşadığı bilinmeyen Külhâni Ali Baba eskiden türbesinin yakınında yer alan hamamda külhancı olan ermiş bir kişi imiş. EvliyâÇelebi kabrini ziyâret edip eserinde bahsetmiştir. Kılıçarslan Mahallesi Ali Baba Tekke sokağında bulunan türbesi, İkinci Abdülhamîd Hanın Başmâbeyincisi Hacı Ali Paşa tarafından yaptırılmış olup ziyaret edilmektedir.

L

LADİKLİ HACI AHMED;

Konya velîlerinden. Konya'ya bağlı Ladik kasabasında doğdu. Doğum târihi belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. 1897 seferberliğinde, iki ağabeyi ile birlikte cepheye gitti. Babası, üç kardeşi; "Ölmek var, dönmek yok. Bana, gâzi ya da şehîd babası olma şerefini çok görmeyiniz. Biz sizleri bu günler için büyüttük. Vatan, millet, din, îmân, Kur'ân ve İslâm sizlerden bugün yolunda kanlar ve canlar fedâ etmeyi beklemektedir. Hakk'ın rızâsı, Peygamber efendimizin hoşnudluğu için, bu uğurda erlik zamânıdır. Yolunuz açık, bileğiniz kavî olsun." sözleri ile yolcu etti.

Çeşitli cephelerde savaşanHacı Ahmed, Birinci Cihân Savaşında iki ağabeyini de kaybetti. Düşmanlar yurdumuzdan kovulduktan sonra uzun süren askerliği sona erdi ve memleketine döndü. Vefâtına kadar, kendini Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya ve halka hizmete adadı. Herkese ilim, ahlâk ve fazîlette örnek oldu. İnsanlara doğru yolu anlatmaya çalıştı. Ümmî idi. Allahü teâlânın izniyle tasavvuf yolunda derecelere kavuşmuştu.

Ladikli Ahmed Ağa, 1969 senesi Haziran ayının 8'inde Ladik'te vefât etti. Kabri, Ladik mezarlığındadır.

Kendini sevenlerden bir grup ziyâret için Ankara'dan gelmişti. İçlerinden biri sohbeti başkalarına dinletmek için teybe almak istedi. FakatHacı Ahmed Ağa buna râzı olmadı ve kayıttan vazgeçti. Gece yarısına kadar süren güzel bir sohbetten sonra misâfirler izin isteyip AhmedAğanın yanından ayrıldılar. Yolda sohbetin güzelliği hakkında aralarında konuşurlarken, teyp sâhibi; "Ben bir hırsızlık yaptım. Râzı olmadı ama ben dayanamayıp, yine gizlice teybin tuşuna bastım ve hepsini kaydettim." dedi. Bunu öğrenen arkadaşları bu

hareketini hiç uygun bulmadılar. Teyb sâhibi büyük bir mahcûbiyetle teybin tuşuna bastı. Fakat hiç ses yoktu. Bandın her tarafını baştan başa kontrol etti ise de hiç ses çıkmadı. Ârızası olup olmadığını kontrol için kendi sesini kaydetti. Teyp ârızalı değildi. O zaman hepsi Allahü teâlânın velî kulları için engel ve zorluk diye bir şeyin olmadığını anladılar. O'nun rızâsının hilâfına hareket mümkün değildir.

1) Konya Velîleri; s.279

LÂMİÎ ÇELEBİ;

Osmanlılar zamânında yetişmiş âlim ve velî. İsmi Mahmûd olup babasınınki Osman'dır. Lâmiî Çelebi diye meşhur oldu. 1472 (H.877) de Bursa'da doğdu. Zamânının büyük âlimlerinden zâhirî ilimleri öğrendi. Tasavvufta, Seyyid Emîr Ahmed Buhârî hazretlerine intisâb ederek, onun talebesi olmakla şereflendi.

Lâmiî Çelebi'nin babası Osman Çelebi, Sultan İkinci Bâyezîd'in hazîne defterdârıydı. Osman Çelebi'nin de babası Nakkâş Ali Paşa, devrinin en şöhretli sanatkârıydı. Tîmûr Hân onu Semerkand'a götürdü. Bir müddet orada kalanAli Paşa, Bursa'ya döndüğünde, Yeşil Câmi ve Yeşil Türbe'nin iç nakışlarını yaparak büyük hizmetler yaptı. Lâmiî Çelebi'yi annesi Dilşâd Hâtun yetiştirdi. Lâmiî Çelebi, devrinin büyük âlimlerinden Molla Ehâveyn ve Molla Muhammed bin Hasanzâde'den; tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerini öğrendi. Talebelik hayâtında tasavvufa karşı oldukça temâyülü vardı. Bu sebeple Şâh-ı Nakşîbend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin yolundaki evliyânın büyüklerinden İstanbul'da Seyyid Emîr Ahmed Çelebi'nin derslerine katılarak, ona talebe oldu. Tasavvuf yolunda, o büyük zâtın teveccühleri, feyz ve bereketleri ile olgunlaşıp, kâmil bir insan oldu.

Lâmiî Çelebi, Şeyh RüstemHalîfe ile aralarında geçen bir hâtırâsını şöyle anlattı: "Rüstem Halîfe, önceleri Zeyniyye tarîkatinde Hacı Halîfe'nin talebesi olmuş görünüyorsa da, davranışları, onun Üveysîlere benzediğini gösteriyordu. O sıralarda gözüme bir ağrı girmişti. Yaptırdığım tedâvîlerden hiçbir fayda görememiştim. Rüstem Halîfe bana dedi ki: "Gençliğimde benim de gözüm ağrımıştı. Senin gibi çeşitli şeylere başvurmuştum. Fakat hiçbiri netice vermemişti. Bir gün yolda giderken, karşıma biri çıktı. Daha bir şey söylemeden bana; "Evlâd! Gözlerinin ağrılarından kurtulmak istiyorsan, müekked sünnetlerin sonundaki rekatlerde Mu'avvizeteyn'i (Felâk ve Nâs sûrelerini) oku. Allahü teâlânın izniyle şifâ bulursun." dedi. Ben de onun dediği gibi hareket ettim. Hamdolsun ondan sonra gözlerim ağrımadı. Sizin de öyle yapmanızı tavsiye ederim." RüstemHalîfe'ye; "O yiğit kimdi?" diye sordum. Cevâbında; "Hızır aleyhisselâmdı." dedi. Ben de müekked sünnetlerin son rekatlerinde Mu'avvizeteyn'i okudum. Rabbime sonsuz şükürler olsun, göz ağrılarından kurtuldum."

Lâmiî Çelebi, 1512 de dört bin akçelik bir vakıf kurdu. 1531 (H.938) de Bursa'da vefât edince, dedesi Nakkâş Ali'nin yaptırdığı mescidin avlusuna defnedildi. Şu anda sâdece baş taşı kalan mezârında, girift sülüsle "El-merhûm Şeyh Lâmiî bin Osman" yazısı vardır. Büyük âlim Molla Abdurrahmân Câmî hazretlerinin **Şevâhid-ün-Nübüvve** ve **Nefehât-ül-Üns**'ünü tercüme ettiği için, "Câmî-i Rûm" diye şöhret bulmuştu. **Nefehât'**ı tercüme ettikten sonra, ona ilâveler de yaparak eseri daha da genişletti. Sonra Fettâh Nişâbûrî'nin **Hüsn-i Dil**'ini tercüme edip, Yavuz Sultan Selîm Hana takdîm etti.

Tercüme ettiği kitaplar pekçoktur. **Şeref-ül-İnsan** isimli eserinin mukaddimesinde, yazdığı kitaplarını şöyle kaydeder: **Resâil, Şevâhid-ün-Nübüvve, Nefehât-ül-Üns Tercümesi, Risâle-i Tasavvuf, Hüsn-i Dil, Münâzarât-i Behâr ü Şitâ, Şerh-i Dibâce-i Gülistan, Münşeât-i Mekâtip, Hall-i Muamma-i Mîr Hüseyin, Risâle-i Arûz, Menâkıb-ı Üveys-i Karnî, İbretnâme, Risâle-i Resûl minel-Fünûn, Mevlid-ir-Resûl, Maktel-i İmâm**

Hüseyin, Şem'u Pervâne, Gûy ü Çevgân, Ferhatnâme, Kıssâ-ı Evlâd-ı Câbir, Lügât-ı Manzûme, Risâle-i Bâl, Şehrengiz, Dîvân-ı Eş'ar.

Bu eserleri dışında, İstanbul kütüphânelerinin bâzılarında da birkaç risâlesine tesâdüf edilmiştir. Bunlar; Üniversite Kütüphânesi Türkçe yazmalar kısmı 3182 numarada kayıtlı **Risâle-i Nefs-ül-Emr** ile, AliEmîrî Kütüphânesinde 380 numarada kayıtlı **Külliyât**'tır. Bu **Külliyât**'ın içinde; **Fedâil-i Şiir ve Şâirân, Hayretnâme, Heft Peyker** ve **Hirednâme** isimli risâleleri vardır.

Eserlerinin büyük bir kısmı tasavvuf ile ilgilidir. Mevlânâ Câmiî hazretlerinin **Nefehât-ül-Üns min Hadarât-il-Kuds'**ünü Türkçeye çevirip, **Fütûh-ül-Mücâhidîn li Tervîhi Kulûb-il-Müşâhidîn** ismini vermiştir.

LÂMİÎ ÇELEBİ'NİN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER:

Çağrışur gökte melekler âh u zârımdan, meded!
Odlara yandım, bu âh-ı pür şerârımdan, meded!

Senin gitmez başından bu havâlar
Dimâğın Cümle toprak olmayınca

Bu sergerdanlığın pâyânı yoktur
Vücûdun serteser hâk olmayınca.

Lâmiî Çelebi'nin, Sultan Selim Han için yazdığı bir şiir de şöyledir:

Çünki, destin ebrdir, hasmın niçindir eşkbâr?
Çünki deryâdır dilin, âlem neden pür mâcerâ?

Kapına yüz sürdüğüyçün buldu bu kadri güneş
Ey güneş hoş südde-i âliye ettin ilticâ

Feyz-i ihsânın eder dürr ü sadef içre yetîm
Neşr-i lütfun gülşen-i bî bergi eyler pür nevâ

Σ®ψε–ι αδλινδε ®λεμ ρ®ηατ, ιλλ® σ⌊μ ⌉ ζερ
Δεστ–ι λ⌉τφυνδαν περ⌊⌋®ν ολμυ⌋ εψλερ ι⌋τικ®

Sen Muhammed âyet ü Haydar dili medhedemez
Lâmiî, Selmân değil, Hassân olursa Husrevâ

Nûra garkettikçe dehri mihr ü meh şâm ü seher
Tal'atın âyînesinden âlem olsun rûşenâ

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.431

2) Sehî Beğ Tezkiresi; s.50

3) Tezkiret-üş-Şu'arâ; c.2, s.830

4) Latîfî Tezkiresi; s.293

5) Sicilli Osmânî; c.4, s.86

6) Kâmûs-ul-A'lâm; c.5, s.3973

7) Rehber Ansiklopedisi; c.11, s.35

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.177

LEYS BİN SA'D;

Tebe-i tâbiînin ve evliyânın büyüklerinden, Mısır'da yetişen meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Leys bin Sa'd bin Abdurrahman el-Fehmî, künyesi Ebu'l-Hâris'tir. Âilesi İran'ın İsfehan şehrinden olup 772 (H.94) yılında Mısır'ın Kalkaşen kazasında doğdu. Mısır ve Hicaz âlimlerinden ilim tahsil edip, Mısır'da hadîs ve fıkıh tedrisâtıyla meşgûl oldu. Bu ilimlerde, zamanının en üstünlerinden idi. Çok cömert olup, malının tamamını çok kere Allah rızâsı için fakirlere dağıtırdı. 791 (H.175) yılında vefât etti. Kabri, Mısır'da "Karâfet-üs-Sugrâ"da olup, meşhûr ziyâretgâhlardan biridir. Doğum ve vefât tarihleri hususunda başka rivâyetler de vardır.

Leys bin Sa'd hazretleri, fıkıhda ve hadîsde Mısır halkının imâmı, âlimi idi. Mutlak müctehidlerden olup, mezhebi kitaplara yazılamadığı için unutuldu. Onun hakkında, dört hak mezhebten birinin imâmı olan İmâm-ı Şafiî'nin çok hüsn-i zannı vardı. Hattâ İbni Hibbân, İmâm-ı Şâfiî'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir. "Leys bin Sa'd, İmâm-ı Mâlik'ten daha fakih idi. Şu kadar var ki, onu talebeleri zâyi' ettiler." Ya'nî, O'ndan öğrendiklerini kitaplara yazmadılar. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel de: "Leys, ilmi çok ve rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri sahîh olan bir zâttır. Şu Mısırlılar arasında ondan sağlam olanı yoktur. Ben, Leys bin Sa'd'ın bir benzerini görmedim" demiştir. İbn-i Sa'd da **Tabakât'**ında: "Leys bin Sa'd, yaşadığı asırda fetvâ ile uğraşırdı. Hadîs ilminde sika, güvenilir bir râvi olup, çok hadîs-i şerîf bildirmiştir" demektedir. Ayrıca O, şerefi yüksek ve cömert bir kimse idi. Tâbiînden ellinin üzerinde âlimle, Tebe-i tâbiînden de yüz elliden fazla kimse ile görüşmüştür. Bunlardan Nâfî Mevlâ ibn-i Ömer, İbn-i Şihâb-ı Zührî, İbn-i Ebî Melîke, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî ve onun kardeşi Abdurrahmân bin Saîd, Hişâm bin Urve, Atâ bin Ebî Rebâh, Bükeyr bin el-Eşec, Hâris bin Ya'kûb ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de Muhammed bin Iclân, Hişâm bin Sa'd, Yahyâ bin İshâk es-Sılhînî, Ebû Seleme el-Huzâî ve daha birçok âlim ondan ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Abdullah bin Ahmed, İmâm-ı Mâlik bin Enes'ten rivâyet ederek diyor ki: "Hadîs bakımından insanların en sağlamı, Mukbirî'den daha çok Leys bin Sa'd idi. O, Ebû Hüreyre'den kendisinin rivâyet ettiklerini ve babasının O'ndan rivâyet ettiklerini ayırıyordu." Ebû Dâvûd da: "Mısır'da hadîs bakımındanLeys bin Sa'd'den daha sağlamı yoktur. Amr bin Hâris de O'na yakındır" dedi. Hadîs ilminde yüksek derecelere varan daha birçok âlim, Leys bin Sa'd'ın sika, güvenilir, sadûk, hadîste rivâyeti sağlam bir râvi olduğunu haber vermektedirler. Bir ara Bağdat'a gidip, orada da hadîs-i şerîf ilmini tahsîl etti. İbn-i Şihâb-ıZührî'den çok ilim öğrendi. Mısır'dan 777 (H.161) senesinde Şevvâl ayında çıkıp, Kurban Bayramında Bağdat'a vardı.

Leys bin Sa'd, fıkıh ilminde de çok büyük bir âlimdi. İmâm-ı Şâfiî ve İbn-i Hıbbân'ın, bu hususta onun hakkında bildirdikleri yukarıda anlatılmıştı. Harmele bin Yahyâ da, onun fıkıh ilmindeki üstünlüğünü nakletmektedir. Yahyâ bin Bükeyr de, Şerahbil bin Cemil'den naklederek şöyle bildiriyor: "Emevî halifelerinden Hişâm bin Abdülmelik zamanındaki insanlara yetiştim. O zamanda çok âlimler vardı. Yezid bin Ebî Hubeyb ve diğerleri Mısır'da bulunuyordu. Leys bin Sa'd, o zaman çok gençti. Fakat herkes onun fazîletini ve haramlardan çok sakınmasını biliyorlar ve yanına gidiyorlardı. Ben, Leys bin Sa'd'dan daha mükemmelini görmedim. O, fakîh bir zât olup, Arapçanın nahv bilgisine sâhipti. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Hadîs-i şerîfler ve şiirleri ezberliyordu. Müzâkeresi çok güzeldi. Onun gibisini görmedim."

Yûsuf bin İsmâil en Nebhânî, **Câmiu kerâmât-il-evliyâ** adındaki eserinde şöyle yazıyor: "Leys bin Sa'd, müctehid din imâmlarının en büyüklerinden biriydi. Eshâb-ı kirâmdan veTâbiînden sonra, bu dîn-i mübîne en çok hizmet edenlerdendir. Bir defâsında ev yaptı. Onu çekemiyenlerden İbn-i Refâ'a, ona inadından gelip bir gece evini yıktı. İkinci defa tekrar

yaptı, yine geceleyin yıktı. Üçüncüsünde İbn-i Refâ'a'ya felc isâbet etti ve bir müddet sonra öldü.

Leys bin Sa'd, çok cömert olup, malı çok fazla idi. Senelik geliri 80.000 dinardı. Bunların hepsini Allah rızâsı için fakirlere dağıtır, elinde bir şey kalmazdı. Bunun için kendisine hiç zekât farz olmadı. Her gün fakirlere 360 altın sadaka vermeden kimse ile konuşmazdı ve buyururdu ki: "Benden bir sadaka veya hediye kabûl eden kimsenin bende olan hakkı, benim onda olan hakkımdan daha büyüktür. Çünkü o, benden, benim için Allahü teâlâya yakınlık vesîlesi olan bir şeyi kabûl etmiştir."

Bir gün hasta olan İmâm-ı Abdullah'ı ziyârete gitti. Onu ağlıyor görünce, "Ey Abdullah, neden ağlıyorsun?" diye sordu. O, "Bin dînar borcum var!" dedi. İmâm-ı Leys hizmetçisine o kadar parayı getirtti ve borcunu ödedi. Yine bir gün kadının biri İmâm-ı Leys'e gelerek kocasının hasta olduğunu ve evlerinde hiç bal bulunmadığını söyledi ve elindeki küçük kaba bal doldurmasını istedi. İmâm-ı Leys, kendine 6,5 kg. Büyüklüğünde bir kap dolusu bal verilmesini emretti. Yanındakiler:"Kadının istediği bir şişe baldır" deyince, İmâm-ı Leys: "Kadıncağız kendi hâlince istedi, biz de ona kendi hâlimizce yardım ettik" diye cevap verdi.

İmâm-ı Leys'in oğlu Şuayb şöyle anlatıyor: "Bir keresinde babamla birlikte hacca gitmiştik. Medîne'ye gidince, Mâlik bin Enes, kendisine bir tabak yaş hurma gönderdi. Babam da, tabağa bin dinar altın koyup geri gönderdi."

Bir gün kendisine üç kişi birlikte gelip fakir olduklarını söylediler. Onların her birine bin dinâr altın verdi. Yine bir defasında İbnü'l-Hey'a'nın evi yanmıştı. Ona da bin dinar altın gönderdi. Kadı Mansûr bin Ammâr'a da bin dinar gönderdi ve dedi ki: Bunu oğlum Şuayb duymasın. Zîrâ bunu size az görür. Şuayb'ın bundan haberi yoktu. O da Kadı Mansûr'a, babasınınkinden bir dinar eksik gönderdi ve dedi ki: "Babamın verdiği gibi olmasın diye bir dinar eksik gönderdim."

Kadı Mansûr bin Ammâr şöyle anlatıyor: Ben bir zamanlar Mısır'da en büyük câmide vâz ve nasîhat ederdim. Bir cuma günü idi. İki kişinin kapı önüne gelip beni dinlediklerini gördüm. Cuma namazı bitince, o iki kimse bana: "Leys bin Sa'd hazretleri sizi yanına çağırıyor" dediler. Ben de, "Peki! geliyorum" dedim. Huzûruna varıp selâm verdim. Selâmımı aldı ve bana: "Câmide vâz eden sen misin?" diye sordu. Ben de: "Evet, benim!" dedim. Bunun üzerine bana dedi ki; "Allahü teâlâ senden râzı olsun! Şimdi de gel, yanıma otur ve câmide konuştuklarını burada da anlat?" Yanında birkaç kişi daha vardı. Ben de, Cennet ve Cehennem hakkında konuştum. Bu sırada baktım ki, Leys hazretleri ağlıyor. Öyle ağladı ki, kendinden geçip bayılmıştı. Bir müddet sonra ayıldı ve eli ile bana artık dur, diye işâret etti ve sonra bana, "Adın nedir?" diye sordu. Ben de adımın Mansûr olduğunu söyledim. Sonra, "Kimin oğlusun?" dedi. Ben Ammâr'ın oğlu olduğumu söyledim. Bana "Sen Ebû Serî misin?" diye sordu. Ben de: "Evet! Ben Ebû Serî'yim diye cevap verdim. Bunun üzerine bana: "Sen, Salâtîn (sultanların yaptırdığı büyük) câmilerde vâz ve nasîhat etmeye devam et! Zîrâ ben, Allahü teâlâdan senden daha iyi bahseden birisini göremiyorum. Allaha hamd olsun ki, seni görmeden evvel benim canımı almadı." Sonra da bir hizmetçisini çağırdı. Hizmetçisi hemen geldi ve ona: "Şöyle şöyle bir kese vardı. Onu alıp getir!" buyurdu. Hizmetçi gidip söylediği keseyi getirdi, içinde tam bin dinar vardı. Bunu bana verdi ve buyurdu ki: "Sen her zaman böyle vâz et ve yanıma gel, bir kese al! Ben her sene sana bu kadar yânî bin dinar veririm." Ben de; "Ey efendim! Bu bana Allahü teâlânın sizin vasıtanız ile bahşettiği büyük bir nîmetidir" dedim.

İkinci Cuma günü gelince, tekrar yanına geldim. Yine bir şeyler anlatmamı istedi. Konuşmaya başladığım zaman, ağlamaya başladı. O kadar ki, kendinden geçip bayıldı. Bu hâli Allah sevgisinin kendisinde çokluğundandı. Ben de konuşmayı kestim. Bir müddet sonra yine ayıldı ve bana bir kese uzattı. Baktım ki, içinde tam beş yüz dinar vardı. Ben de: "Allahü

teâlâ sizden râzı olsun! Ben, sizden başka kimseden bu cömertliği görmedim" dedim.

Diğer hafta, üçüncü Cuma günü gelince, namazdan sonra yine yanına uğradım. Bana, yine bir şeyler anlatmamı buyurdu. Ben de, konuşmaya başladım. Baktım ki, yine ağlamaya başladı. Uzun müddet ağlaması devam etti. Sonra bana: "Şu sedirin altında bir kese vardır. Onu al!" buyurdu. Ben de aldım. İçinde 300 dinar vardı.

Başka bir zaman, huzûruna gittim ve dedim ki: "Ey efendim! Ben hacca gitmek niyetindeyim. Onun için sizinle vedâlaşmaya geldim." Bunun üzerine Leys bin Sa'd hazretleri, bir hizmetçisini yanına çağırdı. Hizmetçi huzûruna geldiği vakit, O'na: "Git, hemen ihramlıkları getir ve Mansûr'a ver!Onun ihramları da bizden olsun!" buyurdu. O da, "Peki!" deyip gitti. Bir müddet sonra geldi. Elinde bir bohça vardı. Bohçanın içinde tam 40 ihramlık bulunuyordu. Ben de: "Allahü teâlâ râzı olsun! Ben bu kadar ihramlığı ne yapayım. Bana ikisi yeter! Diğerleri fazladır. Onun için ikisini alayım, diğerleri kalsın!" dedim. Bana, "Ey Mansûr! Sen cömert bir kimsesin. Sana bir kavim arkadaş olur. Sen de bu ihramlıkları onlara dağıtırsın. Bu ihramlıkları getiren hizmetçim de sana hediyem olsun!" Hizmetçisini de bana verdi.

Leys bin Sa'd çok misâfirperverdi. Gittiği ve bulunduğu her yerde mutlaka misâfir ağırlamaya çalışırdı. Abdullah bin Sâlih diyor ki: "Ben, Leys bin Sa'd ile beraber tam yirmi sene kaldım. Sabah ve akşam yemeğini hiç yalnız yediğini görmedim. Yemeklerini muhakkak misâfirlerle, et yemeğini ancak hasta olduğu zaman yerdi.

Leys bin Sa'd, ilimde ve mârifette yüksek derecelere kavuşmuş olduğundan her sözü hikmetli, dinleyenleri iknâ edici idi. Kendisi şöyle anlatıyor:

Bir zamanlar halife Hârun Reşîd'in yanına gittim. Bana; "Ey Leys! Sizin memleketinizin insanları ne hâldedir?" diye sordu. Ben; "Memleketimizin hâli, Nil nehrinin hâli gibidir. Nasıl Nil nehrinin rengi, onun kaynağına, başına bağlı ise, bizim iyiliğimiz, başımızdaki reisimize bağlıdır. Eğer Nil nehrinin kaynağı bulanık olursa, Nil nehri de bulanık akacaktır. Fakat nehrin başı saf ve berrak akarsa, Nil nehri de, o zaman saf ve temiz akacaktır." dedim. Bunun üzerine halife: "Çok doğru söyledin, ey Ebû Hâris (Leys)!" dedi.

FETVÂ VEREMEDİLER

Bir gün Hârun Reşîd ile hanımı Zübeyde, aralarında münâkaşa edip birbirlerine aşırı derece gücenmişlerdi. Bu esnâda Hârun Reşîd, hanımına: "Eğer ben Cennetlik olanlardan değilsem, vallahi sen benden boşsun!" deyip onu şartlı yemin ile boşadı. Fakat biraz sonra pişman olup, ikisi de çok üzüldüler. Bağdat'taki bütün âlimleri toplayıp, bu yemininin dînî hükmünü onlardan sordu. Fakat hiçbir âlim, bu yemin hakkında hâl çâresi olacak bir fetvâ veremedi. İslâm memleketlerinin herbirine yazı ile haber salınıp, bütün âlimleri Bağdat'ta topladı. Yemini hakkında onlara da sordu. Her biri ayrı şeyler söyleyip hiçbiri tatmin edici bir fetvâ veremedi. Bunlar arasındaMısır'dan gelenLeys bin Sa'd, meclisin en sonunda oturmuş hiç konuşmuyordu. Onun bu hâli Hârun Reşîd'in dikkatini çekti ve hizmetçisine; "Şu meclisin sonundaki ihtiyar âlime git ve niçin konuşmadığını sor!" dedi. Leys bin Sa'd da: "Diğer âlimlerin hepsi konuştular. Halife de onları dinledi" buyurdu. Bunun üzerine halife Hârun Reşîd şöyle dedi: "Eğer birkaç âlimin cevâbı ile yetinseydim, zaten Bağdat'ta binlerce âlim vardı. Bu kadar çok âlimin katıldığı bu meclisi kurdum ki, herkesin ilmine müracaat edeyim ve böylece beni tatmin eden bir cevap bulabileyim!" O zaman Leys bin Sa'd: "Benim fikrimi almak isterseniz, emir buyurunuz, herkes dağılsın. Burada ikimiz yalnız kalalım. O zaman fikrimi sana açıklarım" buyurdu. Hârun Reşîd emîr verdi. Bütün âlimler oradan ayrıldı. Ancak halife ile Leys bin Sa'd ve bir de hizmetçisi kaldılar. Leys bin Sa'd; "Ey müminlerin emîri! Benim sana söylediklerim hakkında, bana bir teminat verir misin ki, her söylediğimden ve yaptığımdan bana zarar gelmesin?" dedi. Halife; "Evet! Sana her türlü teminat verilmiştir. Emin olabilirsin ki, sana hiçbir zarar gelmez." Bunun üzerine Leys bin Sa'd, bir Kur'ân-ı kerîm getirilmesini istedi ve halifeye dedi ki: "Ey müminlerin emîri! Şu mushafı eline al ve baştan sonuna kadar sayfa sayfa aç!O da aynen söylediği

gibi tek tek açtı. Rahmân sûresine geldiği zaman, bu sûreyi okumasını söyledi. Sûrenin başından okumaya başladı. Tam; "Her kim ki, Allahü telâdan korkarsa, ona iki Cennet vardır!" âyet-i kerîmesine gelince; "Dur, ey müminlerin emîri! dedi. Halîfe, bu işten bir şey anlayamamıştı.Hattâ kızar gibi oldu. Önce verdiği sözü hatırlattıktan sonra Leys bin Sa'd, ona; "Sen, Allah'tan korkarsın değil mi?" diye sordu o da; "Vallahi, ben Allah'tan korkuyorum." dedi. O zaman Leys bin Sa'd da; "Ey müminlerin emîri, sana müjdeler olsun! Allahü teâlâ sana bir değil, iki Cennet verecektir." buyurdu. Halîfenin yeminine çâre olan fetvâyı işiten hanımı Zübeyde de çok sevindi. Halîfe ona; "Sen çok doğru söyledin ve iyi fetvâ verdin!" dedi. Bundan sonra da çeşitli ihsânlar ile Leys bin Sa'd'ı Mısır'a uğurladı.

1) El-A'lâm; c.5, s.248

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.127

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.8, s.459

4) Tezkiretü'l-Huffâz; c.1, s.207

5) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.3, s.423

6) Hilyet-ül-Evliyâ; c.7, s.318

7) Târih-i Bağdad; c.13, s.3

8) Câmiu-Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.238

9) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.2, s.285-288

LÜTFULLAH EFENDİ (El-Evvel);

On beşinci yüzyılda Anadolu'da yetişen evliyâdan. Emir Sultan hazretlerinin üçüncü halîfesidir. Fakîh Abdullah Efendi isminde bir zâtın oğludur. Doğum târihi bilinmemektedir. Karaman'da doğdu. 1488 (H.894) senesinde Bursa'da vefât etti.

Emîr Sultan hazretleri Bursa'ya gelirken, Karaman diyârına uğradı. Fakîh Abdullah Efendi isminde âlim bir zâtın evinde misâfir oldu. Fakîh Abdullah Efendi, büyük velî Emir Sultan hazretlerine pekçok ikrâmlarda bulundu. İkrâmlardan sonra sohbete geçildi.Emir Sultan hazretleri sohbet sırasındaFakîh Abdullah Efendiye; "Filan târihte senin bir oğlun dünyâya gelecek. Onun ismini Lütfullah koyarsın. O bizim oğlumuzdur." buyurdu. Emir Sultan hazretleri Karaman'dan ayrılıp gittikten sonra bildirdiği târihte Fakîh Abdullah Efendinin bir oğlu oldu. İsmini Lütfullah koydular.

Lütfullah Efendi büyüyüp erginlik çağına ulaşınca, zamânının usûlüne göre ilim tahsîl etti.Olgun bir kimse oldu. İlim tahsîli için Gelibolu'ya geldi. Orada aklî ve naklî ilimleri tahsîl etmekle meşgûl olduğu sırada Şeyh Bedreddîn Efendi Gelibolu'ya geldi. Lütfullah Efendi, İslâmiyetin emir ve yasaklarını insanlara anlatarak, onların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa kavuşmaları için gayret eden Şeyh Bedreddîn Efendi ile tanışıp sohbetlerine devâm etmeye başladı. Ona talebe olup hizmetinde bulundu. Bedreddîn Efendi ona, dergâhına odun getirme, namaz vakitlerinde imâmlık yapma ve çocuklarını okutma vazîfelerini verdi.Lütfullah Efendi bu vazîfeleri canla başla yürüterek kısa zamanda tasavvuf yolunda ilerledi.

Bir gün dağda odun keserken kalp gözü açıldı. Kendinde meydana gelen mânevî haller sebebiyle bayılıp yüzü koyun düştü. Ayıldıktan sonra hocası Şeyh Bedreddîn Efendinin huzûruna geldi. Başından geçenleri keşf yoluyla bilen Şeyh Bedreddîn Efendi, ona olanları anlatıverdi. Bu hâdiseden sonra hocasına daha çok bağlanan Lütfullah Efendi, hocasının emriyle riyâzetler ve mücâhedelere başladı. Nefsinin istediklerini yapmamak ve istemediklerini yapmak sûretiyle tasavvuf yolunda ilerleyip yüksek mânevî derecelere kavuştu. Bedreddîn Efendi onun kemâle, olgunluğa eriştiğini görüp, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak, talebe yetiştirmek husûsunda icâzet, diploma ile hilâfet verdi. Bedreddîn Efendinin vefâtından sonra onun talebelerine ders veren Lütfullah Efendi,

insanlara vâz ve nasîhat ederek onların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaları için çalıştı.

Lütfullah Efendi bir Cumâ günü Tire'deki Zinciriye Câmiinde müslümanlara vâz ve nasîhatte bulunuyordu. Fakat insanlar gâfil oldukları için onun vâzından fazla istifâde edemediler. Kürsünün önünde büyük bir taş vardı. Lütfullah Efendi cemâate; "Benim sözlerim size tesir etmedi. Fakat şu taşa tesir etti." buyurdu. Hakîkaten baktıklarında, bu büyük taş parça parça oldu. Lütfullah Efendinin bu kerâmetine şâhid olan insanlar, halsiz ve perişan oldular.

Lütfullah Efendi, güzel ahlâk sâhibi bir zât olduğu gibi, Allahü teâlâya çok ibâdet ederdi. Her gece teheccüd namazını câmide kılardı. O zaman Bursa'da Emir Sultan Câmiinde müezzin olan zât onun hakkında şöyle dedi: "Kırk yıldır bu câmide müezzin olarak hizmet ederim. Câmi-i şerîfe Lütfullah Efendiden önce gelmeye çok zaman gayret ettim fakat mümkün olmadı. Her ne zaman câmiye gelsem Lütfullah Efendiyi câmide ibâdet eder, Kur'ân-ı kerîm okur veyaAllahü teâlânın ism-i şerîfini zikreder bulurum."

Köse Şeyh diye bilinen bir zâtın dayısı Dâvûd Fakîh şöyle anlattı: "Bir defâ Emir Sultan hazretlerinin kabrini ziyârete gelmiştim. Akşam olunca, câmi içindeki kürsü üzerinde yattım. Gece yarısında câminin kapısı açıldı. Baktığımda, Lütfullah Efendinin içeri girdiğini gördüm. Ön tarafta bulunan hasırın bir kenarında iki rekat namaz kıldı. Selâm verdikten sonra namaz kıldığı yerin hemen bitişiğindeki kısma durup iki rekat daha namaz kıldı. Böylece o hasırın her yerinde ve câmideki diğer hasırların üzerinde olmak üzere ikişer rekat namaz kıldı. Sabah oluncaya kadar bu hâli devâm etti.

Mansûr Halîfe adında birisinden naklolunur ki: Lütfullah Efendinin bir dergâhı vardı. Kimseyi içeri almazdı. Sâdece bana izin vermişti. Ben orada **Minhâc-ül-Âbidîn** okurdum. Bir gün dersimiz vilâyet, velîlik ve kerâmet konusuna geldi. Ben bunun aslı yoktur, diye inkâr ettim. Lütfullah Efendi; "İnkâr etmeyin." buyurdu. Fakat ben inkârda ısrar ettim. Lütfullah Efendi gazâba gelip mübârek ayaklarını yere vurdu. Mübârek başı dergâhın tavanına kadar yükseldi. Sonra yerine oturup; "İnandın mı oğlum!" buyurdu. Ben şaşkın ve mahcûb bir halde kalkıp oradan ayrıldım.

Zâkir Hacı İbrâhim'den naklolunur ki: Lütfullah Efendinin asâsını taşırdım. Onun önünce asâsını götürüp iki defâ hacca gittik. Bir gün bir yerde çadır içinde otururken, siyah sakallı bir kimse içeri girdi. Şeyh Lütfullah Efendiyle müsâfeha etti. Gizlice bâzı şeyler konuştular. O kimse gideceği zaman, Şeyh Lütfullah Efendi kalkıp onu saygıyla yolcu etti. Biz cesâret edip soramadık. Oğulları Abdurrahmân Efendi o zâtın kim olduğunu sordu. Lütfullah Efendi; "O kimse, zamânın rehberidir." buyurdu.

Lütfullah Efendi tasavvuf yolunda Kutbiyyet makâmına ulaşmıştı. İki kızı ve iki oğlu vardı. Oğulları Abdurrahmân ve Abdülganî Efendilerdir. Kızlarından birini kendi yerine seccadenîşin bıraktığı Dâvûd Efendiyle evlendirmişti.

Lütfullah Efendi ilim, fazîlet ve güzel ahlâkıyla insanlara iyi örnek olduğu gibi, devlet ileri gelenlerine de zaman zaman yol gösterirdi. Sultan İkinci Bâyezîd Han kendisini saraya dâvet edince, o ilim ve fazîlette meşhûr olan Tuzlalı Yahyâ Efendi ile Yenişehirli Hacı Halîfeyi de berâberine alıp gitti. Cumâ namazını pâdişâh ile birlikte kıldılar. Pâdişâhın hâtırından, bu zâtlara vâz etmelerini teklif etmek geçti ve vâz edin dedi. Lütfullah Efendi Yahyâ Efendiye teklif etti. Yahyâ Efendi kürsüye çıkıp, Meryem sûresinin tefsirini yaptı. O meclis o derece hüzünlendi ki, ağlamadık kimse kalmadı. Daha sonra Pâdişâh Sultan İkcinci Bâyezîd Han bu zâtlara ikrâm ve ihsânlarda bulundu.

Lütfullah Efendi otuz bir yıl müddetle insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp, onların iki cihân saâdeti için çalıştı. Pekçok talebe yetiştirdi. Oğulları çok genç yaşta olduğu için dâmâdları Dâvûd Efendiyi yerine halîfe tâyin etti. 1488 (H.894) senesi Muharrem ayının sonunda bir Cumâ günü akşam namazından önce vefât etti. Emir Sultan Câmii bahçesinde defnedildi. Dâvûd Efendi, onun yerine geçti. Talebelerine ders verdi ve onun makâmında

insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Lütfullah Efendinin **Cenâhus-Sâlikîn** adlı bir risâlesi vardır.

UYANIK BİR KİMSE BULAMADIM

Bir gün bir dânişmend, kâdı yardımcısı gelerek Lütfullah Efendiye intisab edip talebe oldu. Zâhiren onun üstünlüğünü kabûl ettiği halde, içinden kerâmet sâhibi olduğunu kabullenmedi. Bir gece yarısından sonra Lütfullah Efendi dânişmendin odasının kapısını vurdu ve; "Kalk abdest al, mescide gidelim." buyurdu. Dânişmend kalkıp abdest aldı ve Lütfullah Efendiyi tâkib ederek mescide vardı. Lütfullah Efendi bir köşede namaza durdu. Dânişmend de bir kenarda namaz kılmaya başladı. Bir müddet sonra Lütfullah Efendi oturup sessizce Allahü teâlânın büyüklüğünü ve O'nun nîmetlerinin sonsuzluğunu düşünmeye, murâkabe etmeye başladı. Başını önüne eğdiği sırada, dânişmend onun yanına yaklaştı. Bakınca, Lütfullah Efendinin kaftanının kalıp gibi durduğunu fakat içinde Lütfullah Efendinin olmadığını gördü. Bu hal üzerine dânişmend heyecan ve korkuyla halsiz yere düştü. Biraz sonra Lütfullah Efendi gelip danişmende; "Kalk!" dedi. Dânişmend kalkınca, Lütfullah Efendi; "Batı ile doğu arasını gezdim, uyanık bir kimse bulamadım. Ancak Edirne'de bir Hak âşığını kitaba bakarken, Keşiş Dağındaki bir râhibi de puta taparken gördüm. Bir müddet sonra o Hak âşığı kimse dervişlerden olur, o râhib de müslüman olup, Allahü teâlânın sevdiği bir kul olur." buyurdu. Lütfullah Efendinin bu sözleri karşısında tamâmen şaşkınlaşan dânişmend, onun kerâmet sâhibi büyük bir velî olduğunu kabûl etti.

1) Güldeste-i Riyâz-ı İrfan; s.81-83

2) Vefeyât-ı Baldırzâde; s.100

LÜTFULLAH EFENDİ

Balıkesir'de doğdu. Çeşitli medreselerde ders gördükten sonra Ankara'ya gidip Hacı Bayram-ı Velî hazretlerine talebe oldu. Kısa zamanda yetişti ve hocası tarafından hilâfetle tekrar Balıkesir'e gönderildi. Burada 1404 yılından 1421'deki vefâtına kadar halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Kabri ziyâret edilmektedir.

LÜTFULLAH ÜSKÜBÎ;

Sultan İkinci Bâyezîd zamânında Üsküp'de yaşamış büyük velîlerden. Abdullah-i İlâhî'nin talebelerindendir. Hayâtı hakkında kaynaklarda fazla mâlûmât verilmemektedir. Doğum ve vefât târihleri de bilinmemektedir. On altıncı asrın başlarında vefât ettiği sanılmaktadır. Üsküp dağlarında zâhidâne, herşeyden uzak, tek başına bir hayat yaşarken vefât etti. Üsküp, şu anda Yugoslavya sınırları içerisindedir.

İstanbul'da zamânının âlimlerinden ilim tahsîl etmiş, güzel hâller ve fazîlet sâhibi, âlim bir kimseydi. Kalbinde velîlere karşı bir sevgi hâsıl oldu. Zamânındaki büyük zâtlarla ve tasavvuf yolunda bulunanlarla çok sohbet etti. O zaman Nakşibendî yolunda bulunan, velîlerin büyüklerinden, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin talebesi Şeyh Abdullah-i İlâhî İstanbul'da **Zeyrek Câmiinde** bulunuyordu. Lütfullah Üskübî, Abdullah-i İlâhî'nin hizmetinde ve sohbetlerinde bulundu. Yüksek mânevî hâllere ve makamlara kavuştu.

Abdullah-i İlâhî'nin hizmetine girişini şöyle anlatır: "Abdullah-ı İlâhî, mıknatıs gibi beni kendine çekti. Kalbim ona tutuldu. Bir gün arkadaşlarımla öğle namazını kılmak için Zeyrek Câmiine gittik. Namaz vaktini beklerken, hatırıma Abdullah-iİlâhî'nin velîlik derecesini ve kerâmet göstermedeki gücünü imtihân etmek geldi. Bu düşüncede bir köşede otururken, kıble tarafından bir el göründü. Fakat elin sâhibi görünmüyordu. Bu el, beni ileri çekti. Bir saf ileri geçtim. Aynı şekilde üç defâ çekti, ben de üç saf ileri geçtim. Sonra namaz vakti geldi,

sünnetler kılındı. İkâmet getirildiğinde, Abdullah-i İlâhî odasından çıkıp bize öğle namazını kıldırdı.Namazdan sonra, onun elini öpmek için ileri vardım. Baktım ki, hocanın elleri, beni namazdan önce ileri çeken eldi. Bu hâdiseden Abdullah-i İlâhî'nin büyük bir velî olduğunu anladım. Beni ileri çekmesinden de, tasavvuf yolunda bu zavallıyı yüksek derecelere çıkaracağını anladım. Abdullah-ı İlâhî'yi imtihân etmeye kalkıştığım için özür dileyip, ellerini öptüm. Bana; "Bizi bir kere imtihân etmen kâfi gelmedi mi? Üç defâ imtihân ettin. Buna ne lüzûm vardı?" dedi. O anda çok utandım. Çok özürler dileyerek beni talebe olarak kabûl etmesi için yalvardım. Bu yalvarmalarım karşısında bana; "Bize hizmet etmek, talebe olmak çok zor iştir. Sen buna tâkat getiremezsin. Önce seni bir deneyelim. Talebeler için kullanılan boşalmış testileri eline alıp su getirebilir misin? Eğer bu işi yapabilirsen, seni kabûl edelim." dedi. Ben, hemen üzerimdeki elbisemi çıkardım. Testileri elime alıp zâviyeye su getirdim. Benim candan ve samîmî olarak bu işteki isteğimi görünce talebeliğe kabûl etti. Uzun zaman hizmetinde bulundum. Her emrini canla başla yerine getirdim. Hocama olan hizmet ve sevgim sebebiyle yüksek derecelere, mânevî hâllere kavuştum."

Lütfullah Üskübî, dâimâ ibâdet ve ilimle meşgûl olurdu. Çok ibâdet ederdi. İslâmiyetin emir ve yasaklarına son derece riâyet ederdi. Haramlardan, şüpheli şeylerden uzak dururdu. Kısaca, zühd ve verâ sâhibiydi. Üsküp dağlarından bir dağda ikâmet ederdi. Orada kuytu bir yerde, basit bir kulübede ibâdetle meşgûl olurdu. O civarda hayvanlarını otlatan müslüman olmıyan çobanlar, Lütfullah Efendinin gece-gündüz ibâdetlerini görürlerdi.

Onun Allahü teâlâya karşı olan muhabbetine, ibâdetlerine, zühdüne ve güzel ahlâkına bakarak, pekçoğu müslüman olmakla şereflendi. Hayâtının sonuna kadar bu hâl üzere yaşadı.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.368, 369

2) Tâc-üt-Tevârih; c.5, s.274

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.186

M

MÂCİD EL-KÜRDÎ;

Irak'ta yetişen büyük velîlerden. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Bağdat civârında yaşadı. Doğum târihi bilinmemektedir. Evliyânın baş tâcı olan Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri bu zâtı överdi. Mâcid el-Kürdî, Irak'ta Cebel-i Hamsîn denilen yerde yerleşip ilim ve ibâdetle meşgûl oldu. 1166 (H.561) senesi burada vefât etti. Kabri bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

Oğlu Süleymân (veya Selmân) şöyle anlatır: "Bir ara babamın husûsî odasında, yanında bulunuyordum. Orada yiyecek ve içecek aslâ birşey bulunmazdı. Bir gün kendisine yirmi fakir geldi. Babam bana; "Şu odaya gir, bize yemek getir." dedi. Ben, içeride yiyecek ve içecek hiçbir şey bulunmadığını bildiğim hâlde îtirâz edemedim. İki hizmetçi ile beraber odaya girdik. Girince odanın çeşit çeşit lezzetli yemeklerle dolu olduğunu gördük. O yemekleri çıkardık. Gelenler yiyip, doydular. Yemekler de tamâmen bitti. Biraz sonra otuz fakir daha geldi. Babam,yine önceki gibi emredip içeriden yemek getirmemizi istedi. Peki deyip içeri girdiğimizde, öncekilerden daha değişik ve daha çok yemekler vardı. Onları da ikrâm ettik. Sonra babam, bu iki hizmetçiye birden nazar etti. İkisi de bayılıp oraya düştüler. Evlerine kaldırıldılar ve her ikisi de uzun müddet baygın hâlde kaldı. Nihâyet ayılıp istigfâr ederek ve ağlıyarak, babamın yanına geldiler. Çok özür dileyip, affedilmelerini istediler. Babam da, özürlerini kabûl edip onları affetti. O iki hizmetçi bu hâle düşmelerine sebep olan hatâlarını izâh edip; "İçeride hiç yemek bulunmadığını bildiğimiz bir odada, iki defâda da, çeşit çeşit ve bol yiyecekleri görünce; "Bu sihirdir." düşüncesi aklımıza geldi. Bu yanlış

düşüncemiz sebebiyle bu duruma düştük." dediler."

Allahü teâlâya âşık olanlar hakkında;

"Allahü teâlâya âşık olanların kalpleri, azîz ve celîl olan Allahü teâlânın nûru ile nûrlanmış, aydınlanmıştır. O kalbde istek, arzu hâli hareket edince, onun nûru yer ile gök arasını aydınlatır. Allahü teâlâ, meleklere onları över ve; "Şâhid olunuz ki, ben onlara daha müştâkım." der.

"Şevk, Allahü teâlâya âşık olanların kalplerinde yanan bir ateştir. O ateşi ancak, Allahü teâlâya kavuşmak ve O'nun cemâline nazar etmek (bakmak) teskîn eder, dindirir." buyurdu.

Kendisine yapılacak ve sakınılacak şeylerden soruldukta; "Kişiye, ilim olarak Allahü teâlâdan korkması yetişir. Kişiye, cehâlet olarak da kendi nefsini beğenmesi, ucb sâhibi olması kâfidir. Ucb artınca, ahmaklık hâlini alır. Kişinin kendi ayıplarını görmesine mâni olur."

Az konuşmanın fazîletini anlatırken de; "Susmak, yorulmadan, güçlük çekmeden yapılan bir ibâdettir. Zâhirî bir süs ile süslenmeden kazanılan bir zînettir. İnsanı özür dilemek zilletine düşmekten koruyan bir zenginliktir. Kirâmen kâtibîn meleklerine rahatlıktır." buyurdu.

Mâcid el-Kürdî hazretleri, zamânındaki velîlerin öncüsüydü. Zamânındaki evliyâ ona bağlanmakta, ona tâzim ve hürmette hep berâberdiler. Mânevî yardımları çok görüldü.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.239

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.148

3) Kalâid-ül-Cevâhir; s.107

4) Menâkıb-ül-Ârifîn Kerâmât-il-Kâmilîn, Üniversite Kütüphânesi; No: 558

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.69

MAHDÛMZÂDE EBÜ'L-KÂSIM;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunu olan Kayyûm-i zamân Muhammed Sibgatullah hazretlerinin ilk oğlu, Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî'nin de torunudur. 1645 (H.1055) senesinde doğdu. 1671 (H.1082) senesinde vefât etti. Dedesi Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî Serhendî'nin yanında medfûndur.

Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretleri, bu torununu kendi oğullarından saymıştır. Hattâ kitaplarını ve diğer eşyâlarını oğullarına taksim ettiği zaman, kendi oğullarına verdiği kadar bu torununa da pay verdi. Bu torununa olan şefkât ve muhabbeti yazıya ve söze sığmaz. Ebü'l-Kâsım da yüksek dedesini öyle sever, onu öyle arardı ki bundan fazlası tasavvur olunamazdı. Seven, sevdiğinin her kemâlinden pay aldığına ve mahbûba, sevdiğine uymağı kendine mutlak gerekli bildiğine ve ona uymakta elinden geldiği kadar kusur etmediğine göre onun kemâlâtına, yükseklikllerine bürünmüş olur. Bunun böyle olduğu pek açıktır. Çünkü, uyanın, uyduğu zâtın kemâlâtından, üstünlüklerinden kısa zamanda büyük pay alması pek kolaydır.

İşte Şeyh Ebü'l-Kâsım da yüksek dedesine uymakla, ona mahsus olan Ma'sûmî kemâlâtına kavuştu. O büyük zâtın üstünlüklerinden, yüksek derecelerinden pay alarak, yüce makamlara kavuştu. Sâhib olduğu bu yüksek kemâlât ile insanlara faydalı olmak, onların bu yolda ilerlemelerine rehberlik etmek üzere, icâzet (diploma) ve hilafet aldı. En yüksek mânevî derecelere çıkmak ve insanları bu derecelere kavuşturmak bahtiyarlığına ulaştı. İmâm-ı Muhammed Ma'sûm tarafından yüksek işâretlere, üstün müjdelere kavuştu. Bu müjde ve işâretler İmâm-ı Muhammed Ma'sûm'un **Mektûbât'**ında bulunan ve bu kıymetli torununa yazılan mektuplardan anlaşılmaktadır.

Ebü'l-Kâsım, yüksek dereceler sâhibi olan amcası Muhammed Ubeydüllah-ı Serhendî'den de okuyup ilim öğrenmişti. Muhammed Ubeydüllah buyurdu ki: "İnsanlara göre, Ebü'l-Kâsım bu fakîrden ders alıyor, ilim öğreniyor. Fakat müdrike kuvveti yâni anlayış kâbiliyeti ve yaradılışındaki istidât sebebiyle öyle incelikler buluyor, öyle derin mânâlara kavuşuyor ki, sanki o ders okutuyor gibi oluyor."

Bu amcasından ve yüksek dedesinden başka, zamânında bulunan başka büyük zâtlardan da okuyup ilim öğrenen Şeyh Ebü'l-Kâsım, maddî ve mânevî fazîlet ve kemâlâtı kendinde topladı. İnce mânâlı çok güzel şiirleri de mevcud olup, bir beyti şöyledir:

"Güzelliğini görmeyen gözü söküp atarım,
Kaş mihrâbının altında nasıl hissiz yatarım."

Şeyh Ebü'l-Kâsım, yüksek dedesi Muhammed Ma'sûm hazretlerinin vefâtından üç sene sonra, Ekberâbâd beldesine gitmişti. Orada vefât etti. Cenâzesini Serhend'e getirip yüksek dedesinin yakınında defnettiler.

MERT İSEN, KÖTÜLÜK YAPANA İYİLİK YAP

Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretlerinin üç cildlik Mektûbât kitabında bu torununa yazılmış mektuplar vardır. İkinci cild, 123'üncü mektup, bu mektuplardan biridir. Burada buyruluyor ki:

"Allahü teâlâya hamd olsun! O'nun sevdiği, seçtiği kullarına selâm olsun! Kıymetli mektubunuz geldi. Bizi çok sevindirdiniz. Huzur ve safâ hâsıl olduğunu yazıyorsunuz. Ne iyi bir haber! Fitne ateşi ne kadar söndürülür, bastırılırsa, o kadar iyidir. Dostlardan, sevdiklerinden insanlık îcâbı bir kusur, sevgiye uymayan, ters düşen bir şey meydana gelirse, bağışlamalı, iyiliklerini, iyi taraflarını görmelidir.

Mısra':

"Mert isen, kötülük yapana, iyilik yap."

Derler ki, bir kimse, bir kimsenin yanında, bir kimsenin bir kötülüğünden bahsetmiş. O da; "Biz, bize iyiliğine bakarız. İyiliği kötülüğünden fazla ise, iyiliklerini alır, kötülüklerini geçeriz. Nitekim efendi de kölesine böyledir. O hâlde kulun, kula karşı nasıl olması îcâbettiğini bundan kıyas etmelidir" demiştir.

Yazıyorsunuz ki, bâzı sâlihler, bâzı haberler getirdi. Hüsn-i zan gereği, sözlerine inandım. Bu yüzden kalbim ağırlandı. Deriz ki: İlim sâhibinin böyle söylemesi, hayret vericidir. Onların sözlerini, hüsn-i zanla kabûl etmişsiniz ve hüsn-i zan etmeğe lâyık olan diğer tarafa da hüsn-i zan etmemişsiniz. Dedikodu yapanın sözü kabûl edilmez, red edilir.

Kenz-ül Hafi kitabında diyor ki: Hâlid bin Sinân; "Dedikoduyu kabûl etmek, dedikodudan daha kötüdür. Çünkü dedikodu; günaha yol göstermek, onu kabûl, yâni onu dinlemek ise, izin vermek, onu tasdîk etmektir. Bir şeye delâlet eden ile, onu kabûllenip, hükmeden bir değildir. O hâlde dedikodu yapanın azâbı, sâdece dedikodusudur. Eğer doğru ise, ayıplamasında, bir kimsenin gizli bir şeyini ortaya dökmek, hürmetini gidermek, nâmusuyla oynamak vardır. Yalan ise, Allahü teâlâya karşı gelmek, yalan ve iftirâ söz ile şeytana uymaktır. Sana bir kimse gelip, filân kimse, senin hakkında şöyle şöyle dedi, senin için şöyle şöyle yaptı dese, bu durumda şu altı şeyi yapman senin üzerine vâcib olur:

1- Tasdik etmemelisin, yânî söz getiren kimsenin sözlerinin doğruluğuna inanmamalısın. Çünkü nemmâm, yâni dedikodu yapanın şâhidliği, İslâmda kabûl edilmez. Allahü teâlâ, Hucurât sûresi altıncı âyetinde meâlen; "Ey îmân edenler, eğer size bir fâsık, bir haber getirse, onu araştırın, (doğruluğunu anlayıncaya kadar tahkîk edin). Değilse, bilmeyerek bir kavme sataşırsınız da, yaptığınıza pişmân olursunuz" buyuruyor.

2- Dedikodu yapanı men etmelisin. Çünkü dedikodu yapmak münkerdir. Kötü iştir. Münkerden nehy ise vâcibdir. Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresi yüz onuncu âyetinde meâlen; "Ey Muhammed

aleyhisselâmın ümmeti! Siz beşeriyyet için meydâna çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz, iyiliği emreder, fenâlıktan alıkorsunuz ve Allah'a îmânınızda devâm edersiniz!" buyuruyor.

3- Dedikodu edene, söz taşıyana, getirip götürene, Allah için kızmalısın. Çünkü o âsîdir, günahkârdır, fâsıktır. Günahkâra buğz ise, vâcibdir.

4- Yanında olmayan din kardeşine dedikodu yapanın sözü ile, sû-i zan etmemelisin. Çünkü müslümana sû-i zan haramdır. Haramdan sakınmak ise elbette lâzımdır.

5- Dedikodu yapanın sözüne bakıp, tecessüs etmemeli, araştırmamalısın. Çünkü Allahü teâlâ tecessüsü nehy ediyor ve Hucurât sûresi on ikinci âyetinde meâlen; "Ey müminler! Zannın çoğundan sakınınız. Çünkü, zan etmenin bâzısı günah olur. Birbirinizin kusurunu araştırmayın" buyuruyor.

6- Bu dedikoducunun yaptığını, beğenmediğin şeyi sen yapmamalısın.

Âlimlerden biri buyurdu ki: "Bu zamanda günahtan kurtulmak ve din kardeşleri ile kardeşliğinin devâmını isteyen, kendini hâkim yapsın, hâkimler gibi hükmetsin. Bir kimse hakkında, tek bir kimsenin sözünü kabûl etmeyip, birden çok şâhid olmayınca ve şâhidler âdil olmayınca, bir kimsenin sözünü tasdîk etmesin."

1) Umdet-ül-Makâmât; s.378

2) Mektûbât-ıMa'sûmiyye

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.217

MAHMÛD ÇELEBİ;

Seyyid Ahmed Buhârî'nin yetiştirdiği büyük velîlerden. İsmi Mahmûd Çelebi olupMevlânâ Kırîmî'nin evlatlığıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1531 (H.938) senesinde İstanbul'da Edirnekapı semtinde vefât etti.

İlk zamanlarından îtibâren ilim öğrenmeye meyilli ve arzulu olarak yetişen Mahmûd Çelebi, istidât ve kâbiliyetinin çok olması sebebiyle çabuk ilerledi. Zâhirî ilimlerdeki tahsîlini tamamladıktan sonra, tasavvuf yoluna yönelip, Seyyid Emîr Ahmed Buhârî'nin sohbet ve hizmetlerine devâm etmeye başladı. Kâmil ve mükemmil olan o büyük zâtın huzûr ve sohbetlerinde bulunmakla, tasavvuf yolunda hızla ilerledi. Hocasına olan muhabbet ve bağlılığı pekçok olduğundan, kısa zamanda yüksek derecelere kavuştu. Hocası, onu kızı ile evlendirerek kendisine dâmâd yaptı. Böylece aralarında akrabâlık meydana geldi. Emîr Buhârî hazretleri vefât edeceği zaman, Mahmûd Çelebiyi kendisine halîfe bıraktığını bildirdi. O da vefâtından sonra hocasının yerine geçip, talebelere ders vermeye başladı.

Mahmûd Çelebi, çok yüksek bir zat olup, iffet ve hayâ timsâli idi. **Şakâyık-ı Nu'mâniyye** isimli meşhûr eserin sâhibi Taşköprüzâde şöyle anlatır: "Âlimlerin ve evliyânın önderi, baştâcı olan Mahmûd Çelebinin mübârek yüzünde, hayâ ve iffet nûru güneş misâli parlamakta olduğundan yüzüne bakmaya kâdir olamazdım.

Kerametler hazînesi olan meclislerinde hazır olup, sohbetlerinde bulunduğum zamanlarda, tasavvuf ve ledün ilmine âit anlattığı ince bilgileri ve yüksek mârifetleri, tam bir dikkat ve can kulağıyla dinlerdim. Anlatması, ifâdesi, anlattığı bilgiler öyle tatlı öyle kıymetli idi ki, ağzım açık baka kalırdım. Lisânının tatlılığından dolayı kalbim rahatlar, lezzet alırdım. Sohbet esnâsında bir gün bana; "Senin tasavvuf ehline karşı bir inkârın var mıdır, onlara dil uzatır mısın?" dedi. Ben hayretle; "Onların hâllerini inkâr eden bir kimse var mı ki, ben inkâr edeyim" dedim. Bunun üzerine bana Seyyid Emîr Buhârî'nin başından geçen, onun anlattığı bir kıssayı anlattı. Emîr Buhârî, Buhârâ'da o zamânın âlimlerinden birinin huzûrunda okuyor idi.Daha sonra ayrılıp, tasavvuf yoluna girmek üzere Abdullah-i İlâhî'nin yanına, hizmetine gitti. Abdullah-i İlâhî de daha önce o âlimden okumuş idi.

Abdullah-i İlâhî bir gün Emîr Buhârî ile birlikte, önceleri kendisinden okudukları âlimi

ziyârete gittiler. O âlim, Emîr Buhârî'ye; "Şimdi ne ile meşgûl oluyorsunuz?" diye sordu. O da; **"Mirsâd-ül-İbâd fil-Mebd ilel-Me'âd** isimli tasavvufî eseri mütâlaa etmekle meşgûl oluyoruz." dedi. Bunun üzerine o ilim sahibi kimse, bu kitabı okuduğu için Emîr Buhârî'yi azarlamaya, o kitabı ve müellifini kötülemeye, tasavvuf ehline dil uzatmaya başladı. Nihâyet daha da ileri giderek, Emîr Buhârî ve Abdullah-i İlâhî'yi meclisinden kovdu.

Meğer bu kimse, tasavvuf ehlinin büyüklüğünü anlayamayan, inkâr eden bir zavallı imiş. Mahmûd Çelebi bu menkıbeyi anlatınca, tasavvuf ehlini inkâr edenlerin de bulunduğunu anlamış oldum. Bundan sonra Mahmûd Çelebi'ye arzettim ki: "Efendim, tasavvuf büyüklerinin hâllerini inkâr edenler, inkâr etme gibi büyük bir belâya mübtelâ olmuşlardır. Tasavvuf ehlinin büyüklüğünü inkâr etmeyip kabûl ettiği hâlde bu yolda ilerlemeye çalışmayanların hâli, diğerinin hâlinden daha kabîh (çirkin) değil midir?" Ben böyle söyleyince; "Hayır öyle değildir. O büyüklerin büyüklüklerini inkâr etmeyip îtiraf etmek, yâni kabûl etmek de bir nîmettir. Bu îtirâfın eninde sonunda o kimseyi hak yoluna çekmesi ümîd edilir." buyurdu."

Yine **Şakâyik-ı Nu'mâniyye'** nin müellifi olanTaşköprüzâde, bir gün sohbet esnâsında Mahmûd Çelebiye dedi ki: "Efendim! Bâzı tasavvuf kitaplarında anlaşılamıyan, hattâ görünüş îtibâriyle dînin açık olarak bildirilen hükümlerine aykırı olan kısımlar bulunuyor. Bunları inkâr etmemiz câiz olur mu?" Mahmûd Çelebi buna cevâben; "O tasavvufî hâller sizde meydana gelinceye kadar inkâr edersiniz. Ama o haller sizde de meydana gelince, artık inkâr etmenize lüzûm kalmaz. Çünkü o bilgilerin hakîkatte dînimizin hükümlerine aykırı olmadıklarını, öyle anlaşıldığını anlamış olursunuz. Yâni tasavvuf büyüklerinin söyledikleri sözlerden bâzılarının uygun değil gibi görünmeleri, o zâtın yanlış şeyler söylemek istediğinden değildir. Kendisini kaplayan tasavvufî hal sebebiyle, o halde iken anlatmak istediğini, şuuru yerinde olmadığından, uygun olmayan kelimelerle söylemesinden veya hâli ifâde için o anda başka kelime bulamamasındandır. Her hâlükârda tasavvuf büyüklerinin o sözlerinin yanlış bir mânâyı anlatmak için değil, doğru bir şeyi yanlış mânâya gelecek kelimelerle anlattığından yanlış anlaşılabilmektedir. Bununla berâber, mutasavvıfların dînin hükümlerine aykırı gibi görünen, açıktan yanlış anlaşılan sözleri kabûl edilmez. Fakat o büyüklere dil de uzatılmaz. Çünkü mâzurdurlar.

Hakim Çelebi Edirnekapı'da Münzevî'ye giden yol üzerinde bir câmi ve zâviye inşâ ettirdi. Yıllarca burada talebelere ders verdi ve 1531 senesinde vefât etti. Devrin âlimlerinin de hazır bulunduğu büyük bir kalabalık tarafından kılınan cenâze namazından sonra câminin karşısında defnolundu. Onun yaptırdığı bu câmi ve zâviyeye hocasının adından dolayı Emîr Buhârî Câmii ve tekkesi de denilmiştir. Çevre yolu yapılırken tekke ve kabirler yıkılıp kaldırıldı.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye; c.2, s.60

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (MecdiEfendi); s.518

3) Sicilli Osmânî; c.4, s.310

4) Tâc-üt-Tevarih; c.2, s.588

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1146

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.189

MAHMÛD HAYRÂNÎ

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleriyle aynı devirde yaşamış büyük velî. Peygamber efendimizin temiz soyundan olup seyyiddir. Hayâtı genel olarak Konya Akşehir'de bulunan

dergâhında geçmiştir. 1268 yılında vefât etmiştir. Türbesi Akşehir'de Seyyid Mahallesinde, Sultan Dağının etekleri üzerindedir.

MAHMÛD-İ İNCİRFAGNEVÎ;

Büyük velîlerden. İnsanları Hakk'a dâvet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin on birincisidir. Mâverâünnehr ilinin (bölgesinin) Tûr-i Sînâ gibi mukaddes bir yer olmasına vesîle olan, orayı nûrlandıran büyük âlim ve velîlerden olan Mahmûd-i İncirfagnevî, Buhârâ'nın Fagne köyünde doğdu ve Akbenî nâhiyesinde yerleşti. Doğum târihine kaynaklarda rastlanmamıştır. 1315 (H.715) senesinde vefât etti. Mîmârlık ile geçinirdi.

Hâce Ârif-i Rîvegerî hazretlerinin derslerinde ve sohbetlerinde yetişip, kemâle geldi. Maddî ve mânevî ilimlerde zamânının büyük âlimlerinden oldu. İnsanları irşâd etmek ve onlara saâdet yolunu göstermek için hocasından icâzet aldı. Birçok âlim yetiştirdi. Binlerce kimsenin, dalâletten hidâyete, doğru yola ve saâdete kavuşmasına vesîle oldu. Yetiştirdiği âlimlerin en büyüğü ve kendisinden sonra halîfesi Hâce Ali Râmitenî hazretleridir.

Hocası Ârif-i Rîvegerî'den icâzet alıp, insanları doğru yola irşâd ile vazifelendirilince, vaktin gereği sesli zikre başladı. Sesli zikre ilk başlaması, hocası Hâce Ârif-i Rîvegerî'nin vefât hastalığı sırasında, Rîveger tepesi üzerinde olmuştu. Hâce Ârif bu zaman; "Şimdi vaktidir." buyurdu. Bu sözünü, kabûlüne işâret tutmuşlardır. Hâce Ârif Rîvegerî'nin vefâtından sonra, Kale Kapısı önündeki mescidde sesli zikre devâm eyledi. Vaktinin büyük âlimlerinden Hâce Muhammed Pârisâ'nın dedelerinden Mevlânâ Hâfızuddîn, âlimlerin üstâdı Şemsüleimme Hulvânî'nin işâreti ile, Buhârâ'da, o zamanın en büyük imâm ve âlimlerinin huzûrunda, Hâce Mahmûd'a; "Siz hangi niyetle cehrî (sesli) zikr ile meşgûl oluyorsunuz?" diye sordu. Cevâbında; "Uyuyanları uyandırmak, gâfillere işittirmek ve insanları dînin ana caddesi ve doğru yolu üzerinde yürütmek, hakîkate teşvîk etmek, böylece insanların, bütün iyiliklerin anahtarı, her saâdetin esâsı olan tövbeye ve bir büyüğe bağlanmalarına sebeb olmak istiyorum." buyurdu. Bunu duyunca, Mevlânâ Hâfızuddîn ona; "Niyetiniz böyle dürüst olunca, böyle zikr etmeniz helâl olur." dedi. Ve hakîkatın mecâzdan ayrılma hudûdunun olması için, sesli zikrin sınırını (şartını) ricâ etti. Bunun üzerine Mahmûd-i İncirfagnevî şöyle buyurdu: "Sesli zikri ancak, dili yalandan ve gıybetten, boğazı, mîdesi haram ve şüpheliden temiz, kalbi riyâdan ve gösterişten uzak, sırrı Rabbinden başka her şeye teveccühden münezzeh olan yapabilir." buyurdu.

Büyük âlim Ali Râmitenî anlatır: "Hâce Mahmûd-i İncirfagnevî zamânında, dervişlerden biri Hızır aleyhisselâmı gördü ve ona; "Bu zamanda kendisine uyulacak şeyh kimdir?" diye sordu. Hızır aleyhisselâm; "Şimdiki hâlde, bu dediğiniz sıfatları taşıyan Hâce Mahmûd-i İncirfagnevî hazretleridir." dedi. Ali Râmitenî hazretlerinin önde gelen talebelerinden bâzıları, Hızır aleyhisselâm ile görüşüp o suâli soran zâtın, Ali Râmitenî hazretlerinin kendisi olduğunu bildirmişlerdir.

Bir gün Hâce Ali Râmitenî, Hâce Mahmûd-i İncirfagnevî'nin bağlıları ile Râmiten sahrâsında zikr ile meşgûl iken, havada uçan büyük beyaz bir kuş gördüler. Onların başlarının üzerine gelince, açık bir dille; "Ey Ali, kâmil er ol! Sözüne bağlı kal, yapıştığın eteğe sımsıkı sarıl, ahdini bozma!" sözlerini söyledi. Bu kuşu görmek, söylediklerini duymakla, arkadaşlarını bir hâl kapladı, kendilerinden geçtiler. Kendilerine geldiklerinde, kuştan ve konuşmasından sordular. Ali Râmitenî; "O, HâceMahmûd-i İncirfagnevî idi. Allahü teâlâ ona bu kerâmeti ihsân eyledi. Velîlik yolundaki çok yüksek makâmında, binlerce söz ve kelâm ile dâimâ uçmaktadır. Şimdi Hâce Dıhkân hazretleri hastadır, son anlarını yaşamaktadır. Onu ziyârete, yoklamağa gidiyor. Çünkü o, Allahü teâlâdan son nefeste, kendisine yardımcı olması için evliyâsından birini göndermesini istemişti. Hâce Mahmûd, bu sebeble onun yanına gidiyor."

buyurdu.

1) Hadîkat-ül-Evliyâ; 1. kısım, s.30

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.35

3) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.51

4) Nefehât-ül-Üns, (Osmanlıca); s.413

5) Hadâik-ul-Verdiyye; s.119

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1107

7) Rehber Ansiklopedisi; c.11, s.160

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.288

MAHMÛD VE İYNEL SULTANLAR

Hayatları hakkında fazla bilgi bulunamayan Mahmûd ve İynel Sultanların Konya'da Mevlevî şeyhi oldukları ve türbelerinin bulundukları yerde bulunan dergahlarında yıllarca halka hizmet ettikleri bilinmektedir. Mahmûd Sultan 1557'de, İynel Sultan ise 1552'de vefât etmiştir. Günümüzde harab vaziyette olan türbeleri; Mevlâna türbesinden Topraklık'a giderken Akçeşme mahallesindeki Akçeşme'nin arkasında bulunan arsadadır.

MAHMÛD KEFEVÎ;

Osmanlı âlim ve velîlerinden. İsmi Mahmûd, künyesi Ebü'l-Fazl'dır. Babası Hacı Süleymân bin Abdi Kefevî'dir. Şeyh Mahmûd Kefevî diye meşhûr olmuştur. 1520 (H.926) senesinde Kırım'ın Kefe liman şehrinde doğdu. 1581 (H.989) senesinde Sinop'ta vefât etti. Kabri, Sinop'ta Kefevî Câmii avlusundadır.

Babası Hacı Süleymân bin Abdi Kefevî aslen Çerkes'dir. Müslüman olmadan önce Tatarlar tarafından esir edildi. Karadeniz kıyısındaki İslâm beldelerinden Kırım Yarımadasındaki Kefe'ye götürüldü. Orada müslümanlardan âlim ve fazîlet sâhibi bir zât onu satın alıp, İslâm dînini öğretti. Süleymân Efendi uzun müddet bu âlim zâta hizmet etti. Müslüman âlim onu serbest bıraktı. Hürriyetine kavuşan Hacı Süleymân Efendi, Allahü teâlânın kulu olduğunu unutmadı, O'na ibâdet etmekle meşgûl oldu. Helâl kazanç elde edebilmek için ticârete atıldı. Allahü teâlâ ona bol mal ve zenginlik ihsân etti. Mekke-i mükerremeye gidip hac vazîfesini yerine getiren Süleymân Efendi, sevgili Peygamberimizin mübârek kabr-i şerîflerini ziyâret edip feyzlerine kavuştu. Hacı ismini de alarak memleketi olan Kefe'ye döndü.

Kefe'de bulunduğu sırada bir rüyâ gördü. Rüyâsında Kefe şehrinin tam karşısında bulunan Sinop şehri Cennet gibi bir hal almıştı. Kendisi elinde yeşil büyük bir sancak tutmuş, insanlar ve şehrin ileri gelenleri sancağın altında toplanmışlardı. Sonra halk ona tâbi olup Sinop'un Meydan kapısı diye anılan yerin doğu kapısından dışarı çıktılar. Bugünkü Kefevî Câmiinin yerine geldiklerinde, Hacı Süleymân Efendi sancağı oraya dikti. İnsanlar o sancağın dibinde Allahü teâlâya hamd ve senâda bulunup, tekbir getirdiler. Hayır duâda bulunup, şükrettiler.

Bu rüyâyı gören Hacı Süleymân Efendi, seher vaktinde sevinç ve neşeyle kalktı. Sinop ahâlisinden o sırada Kefe'de oturmakta olan, şu anda kabri Sinop Kefevî Câmiinin yakınında bulunan meşhûr Selâhaddîn Hocaya gidip rüyâsını anlattı. Selâhaddîn Hoca, yüksek nazar ve firâsetiyle Hacı Süleymân Efendiye; "Ey oğul! Senin şahsında bu rüyânın gerçekleşmesine izin yoktur. Ancak senin neslinden sâlih bir oğul dünyâya gelecek, âlemde hüner dolu hatırı sayılır bir kişi olup, senin sancağı diktiğin yerde bir eser binâ edecektir." diye rüyâsını tâbir

etti. Bu rüyâdan sonra HacıSüleymân Efendi'de Sinop'a karşı bir merak ve alâka peydâ oldu. Resûlullah efendimizin sünnetine uyarak evlendi. Bu evlilikten 1520 (H.926) senesinde Mahmûd isminde bir oğlu dünyâya geldi.

Çocukluğu doğum yeri olan Kefe'de geçen Mahmûd Kefevî, zamânının usûlüne göre küçük yaşta ilim tahsîline yöneldi. Temel dînî bilgileri öğrendikten sonra tasavvufa karşı alâka duydu. Kâdiriyye yolu mensuplarından büyük âlim ve velî Takıyyüddîn Ebû Bekir Kefevî'den ilim öğrendi ve sohbetlerinde bulundu. Yirmi üç yaşına geldiği zaman 1542 (H.949) senesinde hocası ile birlikte İstanbul'a geldi. Kânûnî Sultan Süleymân Han zamânına rastlayan bu gelişinde, ilmini ilerletmek için bâzı âlimlerin ilim meclisine devâm etti. İlk olarak Kaplıca Müderrisi Kâdızâde Efendinin, sonra Sahn-ı Semân (Fâtih) müderrisiAbdurrahmân Efendinin derslerinde bulundu. Abdurrahmân Efendi Halep kâdılığına tâyin edilince, Anadolu kazaskeri Mâlûl Emir Efendinin ders halkasına devâm etti. 1552 (H.959) senesinde mülâzım, müderris yardımcısı olarak vazîfe yapmaya başladı. Mâlûl Emir Efendi diye meşhûr olan fazîletli Seyyid Abdülkâdir Efendinin hizmetinde bulunduğu sırada zâhirî ilimlerde yüksek bir âlim ve tasavvuf yolunda fazîlet sâhibi bir kimse oldu. 1554 (H.961) senesinde yirmi akçe yevmiye ile İstanbul Molla Gürânî Medresesine müderris tâyin edildi.

Müderris olarak vazîfe yaptığı sırada babası HacıSüleymân Efendi onu Kefe'de gördüğü rüyânın etkisiyle, Sinop şehrinin ileri gelenlerinden Hacı Ali isminde bir tüccarın Hâlisa adındaki kızıyla evlendirdi. Mahmûd Kefevî bu sırada bir yaz mevsiminde humma hastalığına tutuldu. Doktorların tavsiye ettiği ilaçlar ve tedâvîler netîcesinde hastalığı iyileşmedi. Doktorlar onun hava değişiminden başka çâresi olmadığına karar verdiler. Mahmûd Kefevî; "Bunda bir hayır ve hikmet vardır, kâdılık yolunu tercih edip bu şehirden gitmeliyim. Müderrislikte ilerlemek herhalde nasîbimde yoktur, memleket gezmek bir mürşid-i kâmile kavuşmaya vesîle olabilir." diye kâdılık yolunu tercih etti. Şeyhülislâm Çivizâde Efendi, Zekeriyya Efendi, Kazasker Abdülganî Efendi, Behâaddînzâde Efendi ve Sultan Murâd'ın hocalarından Mevlânâ Sâdeddîn Efendi onun İstanbul'dan ayrılmasını istemediler. Ayrı ayrı nasîhat edip; "Sen bizim içimizde en seçkin ve hepimizden üstün iken gel bu güzel yolu terk etme." dediler. Fakat çâre olmadı. Onlara; "Sizin şerefiniz benim şerefimdir. Dünyâda sıhhat ve âfiyet, âhirette izzet ve saâdet içinde olunuz. Hem benim başka bir düşüncem vardır." deyip, Rumeli sancak kâdılığı ile o taraflara gitti. Nice zaman kâdılık hizmetinde bulundu. Pravadi, Akkirman veKefe gibi yerlerde kâdılık yapıp müslümanların müşkül meselelerini halletti. Memleketi olan Kefe'ye kâdılık ve müfettiş-i emvâl vazîfesiyle birkaç defâ gitti. Gittiği yerlerdeki velîlerin sohbetlerinde bulundu. Sonra babasının gördüğü rüyânın tesiri ve sevk etmesiyle Sinop tarafına gelmek istedi. 1575 (H. 983) senesinde kâdılık vazîfesiyle Sinop'a geldi.Bu vazîfesi sırasında insanların müşküllerini çözmeye uğraştı. Ayrıca Âdem aleyhisselâmdan beri yaşamış olan meşhûr zâtların hayatlarını anlatan kıymetli bir eser te'lif etti. Bir müddet sonra Sinop kâdılığından ayrıldı.Kendini ilmî araştırmalara ve ibâdete verdi.Babasının rüyâda sancak diktiği yeri sâhibinden satın aldı. Orada bir câmi-i şerîf ve etrâfında odalar yaptırdı.Yaptırdığı bu câmide insanlara vâz ve nasîhat etmek sûretiyle İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Nefsin isteklerini yapmamak ve istemediklerini yapmak sûretiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalıştı. İşrak, kuşluk namazından sonra istekli olanlara tefsîr ve hadîs dersleri okuttu. Onun bu fedâkarlık halleri, İstanbul'da bulunan büyük İslâm âlimleri tarafından işitildi. Bu âlimler, Mahmûd Kefevî'ye geçimini temin edecek bir maaş gereklidir diyerek, Sinop'ta bulunan Sultan Alâeddîn'in yaptırdığı medresede fetvâ ve ders vermesi için pâdişâhtan izin çıkarıp gönderdiler. Mahmûd Kefevî hazretleri bunu kabûl etmek istemediyse de; "Bu da bir hizmet ve ibâdettir." deyip kabûl etti. Günün belli saatlerinde Alâeddîn Medresesinde fetvâ vermeye başladı. Bu sırada aslenSinoplu olup orada yerleşmiş bulunan Halvetiyye yolu ileri gelenlerinden âlim ve fazîlet sâhibi zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derece sâhibi Mirzâ Şeyh diye meşhûr olan Mahmûd

bin Pîr Ali hazretlerine bîat etti. Böylece Halvetiyye yolu mensuplarından oldu.Tasavvuf yolunda ilerleyip yüksek bir velî oldu.

Bir gece Mahmûd Kefevî hazretleri, rüyâ ile mânâ âleminde Resûlullah efendimizin huzûr-ı şerîflerine girdi.Mecliste hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman ve hazret-i Ali ile Eshâb-ı kirâmdan bâzıları da hazır bulunuyorlardı. Edebe riâyet ederek onlara selâm verdi. Her zaman kıldığı namazın tâdil-i erkânını efendimize arz etmek için önlerinde kıbleye karşı namaza başladı. Hazret-i Ali, Mahmûd Kefevî'nin bu davranışına karşı çıkıp böyle yüksek bir meclise katılmayıp, nâfile namaz kılmak edebi terketmek değil midir? diye dokunaklı söz söyledi. Peygamber efendimiz hazret-i Ali'ye hitâben; "Yâ Ali! Sen ona îtirâz etme. Onun maksadı namazın tâdil-i erkânını hakkıyla edâ edip edemediğini ve kusurunun olup olmadığını bize göstermektir." buyurdular. Mahmûd Kefevî, Peygamber efendimizin huzûrunda iki rekat namaz kıldı. Tâdil-i erkanla kıldığı diğer namazları da Peygamber efendimizin hüsn-i kabûlüne mazhâr oldu.

Mahmûd Kefevî hazretleri ömrünün sonuna doğru bir gece rüyâsında Resûlullah efendimizin mübârek cemâliyle müşerref oldu. Tam bir edep ve tevâzû ile önlerine eğilip; "Yâ Resûlallah! Size olan iştiyâkım, sevgi ve muhabbetim, haddinden fazla oldu. Acabâ yakın zamanda bu berbat dünyâdan ve bu zahmet çekilen yerlerden kurtulup, Allahü teâlânın izniyle yüce hizmetinize kavuşmam nasîb olacak mı? Yoksa daha bu dünyâ evinde nice zaman kalıp ömrüm hasretle mi geçecek?" diye sordu. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem de; "Bu husus beş bilinmeyen hususlardan biridir. Allahü teâlâ onları kimseye bildirmedi. Senin ömrün benim ömrüm gibi." diyerek kinâye ile cevap verdiler.

Mahmûd Kefevî hazretleri, Peygamber efendimizin buyurduğu gibi, altmış üç yaşına geldiği zaman 1581 (H.989) senesi Ramazân-ı şerîf ayının üçünde Pazar gecesi vefât etti. Sevenleri tarafından techiz edilip, kefenlendikten sonra yaptırdığı Kefevî Câmiinin avlusunda mihrâbın önünde defnedildi. **Osmanlı Müellifleri** adlı eserde Mahmûd Kefevî'nin İstanbul'da vefât ettiği bildirilmişse de bunun başka birisi olması gerekir.

Mahmûd Kefevî hazretlerinin kabrinin bugünkü Kefevî Câmiinin mihrabının kıble tarafında sol köşesine on adım kadar uzaklıkta olması, câminin daha sonraki devirlerde tâmir gördüğünü ve daha küçük ölçülerde yeniden inşâ edilmiş olabileceğini göstermektedir.

Mahmûd Kefevî hazretlerinin Arapça ve Türkçe şiirlerinden başka risâleleri, bâzı eserlere tâlîkâtı vardır. Ayrıca Âdem aleyhisselâmdan Peygamber efendimize kadar gelen bâzı peygamberlerin hayatlarını, Eshâb-ı kirâmdan bâzılarının hayat ve menkîbelerini, İmâm-ı Âzam'dan kendi zamânına kadar gelen Hanefî mezhebi müctehid ve âlimlerinin tabaka ve mertebelerini topladığı **Ketâibü A'lâmi'l-Ahyâr min Fukahâi Mezhebi'n-Nu'mân-il-Muhtâr** adlı Arapça eseri yazmıştır. 809 civârında büyük zât hakkında kıymetli bilgiler bulunan bu eserin muhtelif yazma nüshaları Süleymâniye Kütüphânesinde mevcuttur. Eser basılmamıştır.

FIKIH ÂLİMLERİNE UY

Mahmûd Kefevî hazretleri gerek Sinop'ta bulunduğu sırada, gerekse daha önceki zamanlarda çok defâ sevgili Peygamberimizi rüyâsında görüp, müşküllerini O'na sorardı. Bir defâsında İstanbul'da iken rüyâsında kendisini Resûlullah efendimizin husûsî meclisinde gördü. Tam bir edep ve tevâzû içinde mübârek dizlerini öpüp, her iki yanına yüzünü sürdü. Kırıklık ve mahcûbiyetle; "Yâ Resûlallah! Bir kimse namazda şüphe edip, kaç rekat kıldığını bilemezse, fakihler ve müctehidler fetvâ verdiler ki: "Zann-ı gâlib üzere devâm etsin, onu bozup tekrar baştan kılmasın." dediler. Bu hal bana çok ârız oluyor. Şüpheyi kaldırmak için bozup tekrar kılmak bana tenbellik verip zor gelmiyor. Öyle olduğunda ben o namazı bozup tekrar kılmak isterim. Fermân-ı âliniz nedir?" diye sordu. Bunun üzerinePeygamber efendimiz; "Onu tekrar etme. Fukahânın ictihâdına göre zann-ı gâlibin üzerine

devâm edip kıl." buyurdular.

1) Şakâyık-i Nû'mâniyye Zeyli (Atâî); s.272

2) Osmanlı Müellifleri; c.2, s.19

3) Zuhru'l-Ârifîn; varak, 308-311

MAHMÛD SÂMİNÎ;

Harput'un büyük velîlerinden. Elazığ'ın Palu ilçesine bağlı Hun köyünde doğdu. Seyyiddir. Doğum târihi belli değildir. İlk tahsîlini doğduğu yerde yaptı. Sonra Ali Septî hazretlerinin sohbetlerinde kemâle geldi. On üç sene talebelik yapan Mahmûd Sâminî, tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuştu.

Mahmûd Sâminî hocasının vefâtından sonra yerine geçerek talebe yetiştirmeye ve insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmeye başladı. Mahmûd Sâminî tütün içerdi. Talebeleri arasına yeni katılmış olan Osman Bedreddîn Efendi (İmâm Efendi) hocasının tütün içmesine kalben îtirâz etti. Çünkü tütün içenleri o güne gelene kadar sevmezdi. Yine bir gün sohbet esnâsında Osman Bedreddîn hocasının tütün içmesini kalben hoş karşılamadı. Mahmûd Sâminî ona dönerek; "Bizim tütün çubuğumuzu düşüneceğine, Allahü teâlâyı düşün ve zikret. O'nu an ve O'ndan başka da bir şey düşünme." dedi. Bu söz üzerine Osman Bedreddîn tövbe ederek, kalben büyük bir bağlılıkla hocasına bağlandı.

Bir gün ders bittikten sonra vakit namazını kılmak için hazırlık yapıldı. Ezân okunduktan sonra Mahmûd Sâminî, Osman Bedreddîn'e dönerek; "Kalk imâm ol Osman!" dediğinde şaşırarak; "Ne haddimize efendim!" cevâbını verdi. Fakat Mahmûd Sâminî Efendi ısrar edince Osman Bedreddîn imâm oldu. Tekbir getirdikten sonra, Fâtihâyı bir türlü okuyamadı. Sıkıntı ve üzüntüden terledi. Osman Bedreddîn'in durumu böyle devâm etti. Henüz namaza durmamış olan Mahmûd Sâminî Efendi; "Oku yâ hâfız! Oku Osman Bedreddîn!" dedi. O anda Osman Bedreddîn okumaya başladı. Namazı tamamladıktan sonra Osman Bedreddîn'e dönen Mahmûd Sâminî; "Yâ hâfız! Büyüklerin sözüne ve niyetine îtirâz edilmez. Onların niyetine ve sözüne teslim olunur." buyurdu.

Hayâtı boyunca ilim ehli talebeler yetiştiren Mahmûd Sâminî, onlara büyük önem verirdi. En büyük eserin hayırlı evlâd ve îmânlı bir talebe yetiştirmek olduğunu her fırsatta sevdiklerine söylerdi. Mahmûd Sâminî hazretleri Palu'da 1895 (H.1313) târihinde vefât etti. Murâd Nehri kıyısında, hocası Ali Septî'nin kabrinin beş-altı yüz metre aşağısına defnedildi.

Mahmûd Sâminî devamlı yanına gelenlere ve talebelerine; **"Her nefis ölümü tadacaktır."** (Enbiyâ sûresi: 35) meâlindeki âyet-i kerîmesini okuyarak onları dünyâ sevgisinden uzaklaştırırdı.

"Tasavvufda yol bir arı kovanına benzetilmiştir. Arı gibi gâyet muntazam çalışmak ve arı gibi bal yapmak, karıncalar gibi kanâatkâr olmak lâzımdır. Bal yapmak idrâkine eriştiğinde, bu şifâlı baldan müslüman kardeşlerine tattırmak elzemdir. Çalışanlar tadını alır. Çalışmayanları da çalıştırmak rehberin vazîfesidir. Mahlûkâtın yaratılışındaki güzellikte, ilâhî hikmetler var. Bunlar sırlarla doludur. Velîler iğnenin ufacık deliğinden Hindistan'ı seyrederler. Bu hâl ise, âlem-i misâlin altında bir hâldir. Âlem-i misâl bunun üstündedir. Resûl-i ekrem efendimizden nûrlarını alırlar ve ondan sonra vahdet sarayının ezelî ve ebedî varlığında erirler. Benliklerinden sıyrılırlar. Sırr-ı Sübhânda, mazhâr-ı lutfa ererler" (Bkz. İmâm Efendi)

Buyurdu ki: Bir şeyhde üç şeye dikkat ediniz.

1- Kendine dünyâlık verildiğinde, hoşuna gider mi?

2- Sünnetlerle amel ediyor mu? Sünnetlere ne derece uyuyor.

3- En çok neyi seviyor. Eğer dünyalıktan hoşlanıyor, sünnete ittibar etmiyor, dünyâdan bahsedip, âhiretten ve Allahdan konuşmuyorsa, işinize yaramaz, ondan uzak olunuz.

Talebesi ve halîfesi Osman Bedreddîn Efendi der ki: Biz onsekiz sene yüksek huzûrlarına gittik geldik. Kendine bir büyüklük isnâd ettiklerini kat'iyyen görmedik. Hiç kimseden de işitmedik. Kendini şeyh saymadı. Buna rağmen pek heybetli ve azametli görünürdü. Çok kere buyururdu ki: Dünyânın ne kadar harab olduğunu benden anlayın. Bir zaman Şeyh Ali Efendi (Sebtî hazretleri) gibi bir zât-ı muhterem bu halkı Hak teâlâ hazretlerine davet ve irşad buyururlardı. Şimdi ise bu halka söz söylüyoruz. Heyhât!

"Kıyâmet günü peygamberlerin ümmetlerinin çokluğu ile iftihar ettikleri, sevindikleri gibi, biz de ihvânımızın (din kardeşi) çokluğu ile iftihâr ederiz, sakat olsalar, pek işe yaramaz halde bulunsalar bile."

Talebesi Osman Bedreddîn Efendiye buyurdu ki: "Hâfız, ne söylersen kitabdan söyle. Bunda iki fâide vardır: 1) Sen aradan çıkarsın, sana gurur gelmez. Zîrâ söylediğin söz, senin değil, başkasınındır. 2) Birisi itiraz ederse, başkasının sözü olduğu için yine senin nefsin araya girmez. Bu sûrette insana hiddet ve can sıkıntısı da gelmez. Söylediğin söz, doğru ise de, yanlış ise de, kitabın sâhibine âiddir."

"Yarın cenâb-ı Hak, bizim adamlarımıza azab ederse, biz de üzülürüz. İnşâallah ne onlara azab edilir, ne de biz mahzûn oluruz."

Hâfız Osman Bedreddîn hazretlerinin, hocası Mahmûd Sâminî hazretleri için yazdığı bir şiiri şöyledir:

Kim gelip girse bu gün Sâminî gülzârına
Bir kademde vâsıl olur her kişi dildârına

Bir nefesde mürde dil bulur hayât-ı câvidân
Sâminî enfâs-ı kudsîden erer hem yârına

Âlem-i mânâda şâh olmak dilersen tâlibâ
Gel bugün ver varlığın Sâminî'nin vârına

Hem gönül âyinesin derd-i sivâdan pâk kıl
Er huzûr-i hazrete yanma bu furkat nârına

Âlem-i kudse erişmek ister isen Bedriyâ
Sıdk ile gel bende ol gir Sâminî bâzârına.

NASÎHATLARIN ÖZÜ

Sâminî hazretlerinin Hâfız Osman Bedreddîn hazretlerine nasîhatlerinden bâzıları:

"Hâfız! Bir çocuk tahsîl çağına geldiği zaman, okuyup yazmaya nasıl harfleri öğrenmekle başlarsa, Hakk'a ermek de tavsiye edeceğim şu hususlara uymakla gerçekleşir:

1) Allahü teâlâyı tanımak, 2) Muhabbetullah (Allahü teâlâya muhabbet), 3) Gönlü toplamak, 4) Teslîmiyet, 5) Nefsin arzularına uymamak, 6) Bu yolda gayret göstermek, 7) Kesrette vahdet. Halk içinde Hak ile olmak, 8) Çok salevât okumak, 9) Kelime-i tevhîdi çok söylemek, 10) Az yemek, 11) Temiz giyinmek, 12) Halka faydalı olmak, 13) Mütehallik, güzel ahlâk sâhibi olmak, 14) Mürşide, yol göstericiye, hocaya itâat, 15) Arkadaşlarına şefkat, sevgi, 16) Âleme ibret nazarı ile bakmak, 17) Vaktin kıymetini bilmek, 18) Hükûmete itâat, 19) Hasedden ârî, uzak olmak, 20) Kimseye buğz ve düşmanlık etmemek, 21) Komşu hakkını ileri tutmak, 22) Sözünün eri olmak, 23) Kendini tanımak,

24) Dünyâdan lüzumlu kadar nasîb almak, 25) Âhireti unutmamak, 26) Doğruluktan ayrılmamak, 27) Haddi aşmamak, 28) Huzûrla sükûn bulmak. Tasavvufun elifbâsı bunlardır. İnsanlar arasında aşk ateşiyle dolaş, fenalıkları yak, iyilikleri besle. İnsanı insana yaklaştır, Hakk'a ulaştır. Aslâ ilmine güvenme, fadlına kanma. Dünyâya aldanma, nefsine uyma, şeytanı at. Aşk ile yan, şevk ile kalk. Peşinden gelenleri ne olursa olsun iyi gözet, sapıkları düzelt. Huzûra dikkat, her sözün hakîkat, görüşlerin mârifet olsun.

Hâfız! Makâm-ı irşâd yâni insanları yetiştirme makamı bir şimşektir. Çaktığı vakit etrâfını aydınlatır ve düştüğü yeri de yakar. Mârifet; o aydınlığı insanların kararan kalbine nüfûz ettirmek (sokmak) ve kalbleri aydınlatmaktır.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1107

2) Osman Bedreddîn Efendi, Hayâtı ve Hocaları (Ahmed Yazıcı, Türkiye Gazetesi Kütüphânesi)

3) Harput Yollarında (İshak Sungur)

4) OsmanlıTârihi Ansiklopedisi; c.4, s.217

MAHMÛD SÛFÎ;

Irak'ta yetişen büyük velîlerden. 1624 (H.1033) senesinde doğdu. 1673 (H.1084) senesi Musul'da vefât etti. Kabri, Musul hâricinde nehir kenarında olup, Zâr diye bilinir. Zamânın âlimlerinin derslerinde yetişip kemâle geldi.

Bir gün Seyyid Mahmûd, Hadise kasabasına gitti. Halk onu evinde misâfir etmek için birbiri ile yarışıyordu. O bunlara îtibâr etmeyerek, kasabanın en fakiri olan zâtın evinde misâfir oldu. Halk SeyyidMahmûd için pekçok hediye getirdi. Birkaç gün o zâtın evinde misâfir kaldı. Oradan ayrıldığında gelen hediyelerin hepsini ev sâhibi fakir zâta bıraktı. Bu sebeple o zât bir anda Hadise kasabasının en zengini oldu.

Seyyid Mahmûd, bir günMusul'da bir bahçeye uğradı. Bahçe sâhibini düşünceli görünce, sebebini sordu. O da; "Borcum var." dedi. SeyyidMahmûd ona; "Kalk bahçene git. Üç kere Mülk sûresini oku. Sonra Peygamber efendimize yüz kere salât oku ve; "Yâ Rabbî! Ben miskin, zavallı borçlu kulunum. Sen Erhâmerrâhiminsin. Bize ihsânınla ve kereminle muâmele et! Ey Ekremel ekremîn" de." buyurdu.

O zât kalkıp hemen Seyyid Mahmûd'un buyurduğu gibi yaptı. O zâtın bahçesinde bir anda bolluk ve bereket oldu. İnsanlar o bahçenin meyvelerine çok rağbet etti. Bahçenin meyvelerinden satıp, birkaç gün içinde borçlarını ödedi. Seyyid Mahmûd Sûfî'nin bereketiyle işi düzeldi.

Ömrünü, insanlara doğru yolu anlatmakla geçiren Mahmûd Sûfî, Musul'da vefât etti. Yardımsever bir zâttı. İnsanların sıkıntılarını giderirdi. Duâsı makbûl bir zât idi. Bir hâcet, ihtiyaç, bir iş için duâ ettiğinde, Allahü teâlâ o hâceti giderirdi. İbâdette çok gayretliydi.

1) Kâmûs-ül-Âşıkîn (Üniversite Kütüphânesi No: 86948)

MAHREZ BİN HALEF

Tunusta yetişen velî ve Mâlikî mezhebi fıkıh alimi. İsmi Mahrez bin Halef bin İsmâil bin Yezbû bin Hanzala bin Yezîd Abdurrahmân bin Ebû Bekr'dir. 953 senesinde Avyara kasabasında doğdu. İlimde yetiştikten sonra hayatını Kur'ân-ı kerîm, fıkıh ve diğer ilimlerle ilgili hususları insanlara anlatmakla sürdürdü. Medrese hâline getirdiği evinde yüzlerce

talebe yetiştirmiştir. Tunus ve çevresindeki şehirlerde Ehl-i sünnet îtikâdının öğretilmesinde ve yayılmasında da rehberlik yaptı. Ömrünün son otuz senesini o devirde yayılmakta olan Fâtımî râfizîlerine karşı bizzat silahla mücâdele etmekle geçinen Mahrez bin Halef hazretleri 1032 yılında râfizî sapıklarınca şehîd edildi. Türbesi Tunus'ta kendi adıyla anılan caminin karşısındaki medresededir.

MAHRÛK EFENDİ;

İstanbul velîlerinden. İsmi Abdüllatif'dir. Mahrûkî de denildi. İstanbul'da doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 1597 (H.1006) târihinde yüz yaşını geçmiş olarak vefât etti. Şeyh Vefâ hazretleri yakınına defnedildi.

İstanbul'da ilim ve edep öğrenip, Halvetî büyüğü olarak Vefâzâde Dergâhının pîri oldu. Hocalarının silsilesi Seyyid Burhâneddîn, Nâsih Efendi, Tâcüddîn Karamânî olup, Şihâbüddîn Ömer Sühreverdî'ye ulaşır.

Uzun zaman İstanbul'da irşâd ile insanlara mânevî terbiye vermekle meşgûl oldu. Sonra Şam'a gidip orada Emevî Câmiinde vâz ve nasîhatlerde bulundu. Sonra İstanbul'a döndü ve Vefâdaki dergâhta karar kıldı. Güzel halleriyle meşhur olup, kerâmetleri görüldü. Dâimâ gözü yaşlı ve mahzûndu. Son zamanlarında yaptıkları duâlarında; "Yâ Rabbî! Beni Cehennem'inde yakma. Dünyâda yak. Âhirette merhâmet eyle." buyurdu. Duâsı kabûl edildi ve bir gece Tennur kenarında yatarken üzerine ateş düşüp çok yaşlı olması dolayısıyla bunu def edemedi ve mübârek vücutları yaralandı. Ertesi gün de vefât etti.

1) Lemezât, SüleymâniyeKütüphânesi, Hacı Mahmûd, No: 4546, v.313

MAKSÛD DEDE;

Halvetî yolu büyüklerinden. İsmi Maksûd Dede'dir. Tokat'ta doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1562 (H.970) târihinde Serez'de vefât etti. Oradaki müslümanların kabristanlığına defnedildi.

Maksûd Dede, Sünbül Sinân hazretlerinin sohbetlerinde kemâle gelip, olgunlaştı. Ümmî idi, lâkin gönlü mânevî ilimlerle dolmuştu. Hocası onu hak yolun bilgilerini öğretmesi için Rumeli'ne gönderdi. Maksûd Dede sonradan Serez'e yerleşti.

Yâkûb Efendi anlatır: "Hocamız Sünbül Efendi hazretleri bize zaman zaman Maksûd Dede'nin hallerini anlatırdı. Bir zaman hocamız Hakkın rahmetine kavuştu. Yerine MerkezEfendi hazretleri geçti.Bana izin verip Rumellerine gönderdi. Ben de yola revân oldum. Serez'e uğradım. Maksûd Dede'yi ziyâret niyetiyle onun bulunduğu şehre gittim. Şehre vardığımda karşımdan nûr yüzlü ihtiyâr bir zât bana doğru geldi ve; "Oğlum! Maksadın Maksûd'u görmek ise, işte o benim." buyurup kerâmet gösterdiler. Mübârek ellerini öptüm. Bir zaman misâfiri oldum. Sohbetlerini dinledim. Maksûd Dede bir gün bana hak yola girişini şöyle anlattı:

"Oğlum, bir zamanlar ben Tokat'ta sanatla uğraşan birisiydim. Bir Cumâ günü halkın gürûh gürûh câmiye koştuklarını gördüm. Bunun üzerine abdestimi alıp câmiye gittim. Câmide nûrânî yüzlü birinin vâz ettiğini gördüm. Velîlik hallerinden bahsediyordu. Dinledim, o sırada içimde dervişlik arzusu doğdu.Namazdan sonra o zâtın ellerini öpmek için yanına gittim ve talebesi olmak istediğimi bildirdim. Meğer o zât Molla Habîb hazretleriymiş. Bana tebessüm edip müjde vererek; "Seni yetiştirecek zât henüz irşâda başlamadı. Zamânı geldikte inşâallah o zâtı bulursun." dedi. Aradan on beş sene geçti. Kalbim bir türlü huzur bulmadı. Sonra İstanbul'a geldim. Ayasofya Câmiine Cumâ namazına gittim. Bir zât vâz etmeye

başladı. Benim hâlimi söyleyip îzâh etti. Sözleri kalbime işledi. Yanımda oturan birine; "Bu zâtın kim olduğunu sordum. O da; "Sünbül Efendi derler. KocaMustafa PaşaDergâhında bulunur" dedi. Sonra yanına gidip, elini öpmek istediğimde bana; "Maksûd Dede! Tokat şehrinde Molla Habîb'in sana yaptığı vasiyet hatırında mıdır?" diye sordu. Aklım gidip hayretler içinde kaldım ve hemen ayaklarını öpmek istedim. O zaman beni dergâha dâvet edip, talebeliğe kabûl ettiler ve nefsimin terbiye yollarını öğretip beni yetiştirdiler. Elhamdülillah kısa zamanda yükselmek nasîb imiş. İcâzet, diploma verip Hayrabolu'ya hak yolun bilgilerini öğretmek için gönderdiler. Hayrabolu'ya gelince, o şehrin câmiine girip, iki rekat tahiyyet-ül-mescid kıldım. Sonra orada bir delikanlının oturduğunu gördüm. Genç yanıma gelip selâm verince, selâmını aldım. Bana; "Hoş geldiniz Maksûd Dede!" dedi. Ona; "Beni nasıl bildin?" dediğimde; "Ben bir sâlih kişinin oğluyum. İçime, gönlüme evliyâlık yolunda olanlarla birlikte olmak arzusu düştü. Birkaç Hak âşığı kişiyle seyâhat yapmak istedim. Birisi bana istihâre namazını kılmamı söyledi. Ben de o gece kıldım. Sonra duâlar edip uyudum. Rüyâmda nûr yüzlü bir zât göründü ve bana; "Adım Sünbül Sinân Efendidir. Falan gün câmiye bir talebem gelir. Adı Maksûd Dede'dir." buyurdu. Buraya geldiğimde de siz çıka geldiniz." dedi.Ben de o genci yetiştirip icâzet, diploma verdim. O beldenin irşâdını ona bırakıp Serez'e geldim ve buraya yerleştim." buyurdu."

Maksûd Dede'nin hak yolun bilgilerini öğrettiği devir, Sultan Süleymân Han devriydi.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, No: 4536, v.149

MÂLİK BİN DÎNÂR;

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Yahyâ, lakabı Zeynüddîn'dir. Benî Süleym kabîlesindendir. Basra'da doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 748 (H.131) târihinde Basra'da vefât etti.

Mâlik bin Dînâr, gençliğinde mal mülk sâhibi bir zengin yiğitti. Hasan-ı Basrî hazretlerine talebe olunca, bütün mallarını ve parasını, fakir talebelere harcadı. Kalbinden Allahü teâlânın aşkından başka her şeyin sevgisini çıkardı. Uzun zaman Basra'da Hasan-ı Basrî hazretlerinin sohbetlerini dinledi. Bir ara hocasıyla birlikte Şam'a gittiler. Şam'da bütün vakit namazlarını Câmi-i Kebîrde cemâatle birlikte kıldı. Bu vesîle ile o beldenin hikmet sâhibi kişileri ile tanışıp sohbet etti. Sonra câmi odalarından birine çekilip, ibâdetle meşgûl oldu. Şam halkı onun izzet ve kemâlini, olgunluğunu her geçen gün görmekteydi. Gündüzlerini oruçla, gecelerini namaz ve niyazla geçirdi. Aralıksız bu hâli bir yıl kadar devâm etti. Halkın kendisine hürmet ve saygısı daha da arttı.

Bütün bunlara rağmen Mâlik bin Dînâr'ın yaşaması için gerekli olan rızka gönlünde az bir meyil kalmıştı. Bir gece rüyâsında kendisine gizli bir ses; "Ey Mâlik! Sen bir mahlûksun. Allahü teâlâdan kork. Mâsivâyı, Allahü teâlâdan başkasının sevgisini terk edip bize dön. Yoksa helâk olursun." buyruldu. O, sabahleyin erkenden hocası Hasan-ı Basrî hazretlerine giderek rüyâsını anlattı. Hocası da bunun doğru olduğunu bildirdi. Mâlik hazretleri bundan sonra ömrünün sonuna kadar kalbi, Allahü teâlânın sevgisi ile dolu yaşadı. Kimseden bir şey kabûl etmedi. Hattatlık yaptı ve kazandığı ile ihtiyaçlarını karşıladı.

Bir gün Şam vâlisi ve kâdısı câmiye geldiler ve etrafı kusur arar gözlerle teftiş ederek, câmi, vakıf ve mahsullerin gelirlerini kontrol ettiler. Hatâ ve ihmâl bularak mütevellîsini, görevlisini azlettiler. Sonra Mâlik bin Dînâr'a adam gönderip hediyeler vererek bu vakfın mütevellîsi olmasını, vakıf işlerini üstlenmesini ricâ ettiler. Mâlik bin Dînâr onlara; "O yerde bir yıl kadar halk beni görüp düzelsin diye uzlet edip yalnız olarak ibâdetle meşgûl olmuştum. Kimse benimle ilgilenmedi ve hatırımı sormadı. Bu gece sâhibime söz verdim. Kurtuluş yolumun ne olduğunu öğrenip anladım. Onu bırakıp başka şeylerle uğraşmak

mümkün değildir." diye cevap verdi. Vakfın idâresini kabûl etmedi. Bunun üzerine onu çok sıkıştırdılar. Bunun üzerine Mâlik bin Dînâr hazretleri her şeyini kaldığı hücresinde bırakıp bir azık torbasıyla gece karanlığında oradan ayrıldı. Mısıra doğru yola çıktı ve bir deniz kenarına ulaştı. Gemiye bindi. Gemi sâhibi taşıma ücreti ve eşyalar için kişi başına bir altın alıyordu. Mâlik hazretleri bir köşede ibâdet ve tefekkürle meşgûlken, gemici ücret istedi. Mâlik bin Dînâr hazretleri; "Henüz param hazır değildir. İskeleye vardığımızda hazır olur inşâallah." dedi. Gemi sâhibi ve adamları terbiyesizce sözler söyleyip Mâlik hazretlerini yere yıktılar ve iyice döğüp hırpaladılar. Sonra elini ayağını bağlayıp denize atmak istediler. Gemidekilerden hiç kimse buna mâni olmaya cesâret edemedi. Gemi sâhibi; "Böyle kişileri cezâlandırmak gerektir ki, başkalarına ibret olsun." deyince, gemidekiler de ondan yana çıktılar. Gemi sâhibi ve adamları Mâlik bin Dînâr hazretlerini tam denize atmak üzere iken binlerce balık su yüzüne çıktı. Balıkların her birinin ağzında birer altın vardı. Mâlik bin Dînâr hazretleri birinin ağzından parayı alıp gemi sâhibine verdi. Sonra da hoşçakalın deyip gemiden deryâ üzerine indi ve yürüyerek deniz kıyısına çıktı. Bu hâdise ona Mâlik-i Dînâr (Dînâr Sâhibi) denilmesine sebeb oldu.

Mâlik bin Dînâr hazretleri kalan ömrünü Basra'da geçirdi. Güzel halleri ve çok kerâmetleri görüldü. Nefsini hesâba çeker, bir an onu boş bırakmazdı. Basra'nın kuru veya yaş hurmasından yemezdi. Hurma mevsimi geçince; "Ey Basralılar! Benim hâlimi görüyorsunuz. Hurma yememekle bir şeyim eksilmedi. Sizin de hurma yemekle bir şeyiniz artmış değil." buyurarak nefsini, ibâdeti özler ve yapar hâle getirdi.

Bir gün Basra vâlisi, Mâlik bin Dînâr'a; "Ey Mâlik, bize bu kadar ağır konuşabilmen için sana cesâret veren ve bizi karşı koymaktan âciz bırakan şey nedir biliyor musun? Çünkü sen, dünyâya hiç kıymet, değer vermiyor ve bizden bir şey beklemiyorsun." demiştir.

Yanına bir köpek gelip oturduğu zaman ona bir şey yapmaz ve kovalamazdı. "Neden kovalamazsın?" denildikte, o; "Bu köpek, kötü arkadaştan daha iyidir; kişinin iyi insanları yanında bulup da doğru yola gitmemesi, kötülük olarak kendisine yetişir." buyurdu.

Bir gün kendisine; "Dünyâda en güzel kazanç nedir?" dediler. Cevap olarak; "Şu üç şey dünyâda en güzel kazançtır. 1) Allahü teâlânın sevgili kullarının sohbetinde bulunmak ve din kardeşleri ile sohbet etmek, 2) Geceleri teheccüd namazı kılmak ve doya doya Kur'ân-ı kerîm okumak, 3) Allahü teâlâyı hiç unutmayıp, O'nu zikretmek, anmak." buyurdu.

"Bedbahtlığın alâmeti nedir?" dediklerinde, o; "Şu beş şey bedbahtlığın alâmetidir: 1) Gözün yaşarmaması, 2) Kalbin katı olması, 3) Hayâsızlık, 4) Dünyâya düşkün olmak, 5) Dünyâ için canından endişe etmek. Mümin kimse, Allahü teâlâdan korkar. Başka sözlerden dilini korur." buyurdu.

Mâlik bin Dînâr hazretleri, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Şehirde dokuz kişi vardı. İyilik etmez, durmadan fesat çıkarırlardı."** (Neml sûresi: 48) buyrulan Semûd kavmi ile ilgili âyet-i kerîmeyi okur, sonra da; "Şimdi her şehirde durmadan fesat çıkaran nice dokuzlar var ki, hiçbir iyi iş gördükleri de yoktur." derdi.

Yine bir gün; "Kimin gözü ve gönlü, şu fânî hayattan ebedî hayat için iyi bir ders almamış ise, onun kalbi perdeli ve ameli azdır." buyurdu.

Mâlik bin Dînâr hazretlerine; "Yağmur duâsına siz de bizimle çıksanız." dediler. Bunun üzerine o; "Korkarım ki benim yüzümden başınıza taş yağar." buyurdu.

Çok ibâdet eder ve ağlardı. Mugîre bin Habîb anlatır: "Bir gece Mâlik bin Dînâr hazretleri ile berâberdik. Hemen ibâdete başladı. Daha sonra eliyle sakalını tutup içli iniltilerle sabaha kadar ağladı ve; "Yâ Rabbî! Mâlik'in bu hâline acı." diye yalvardı."

Evinde hasır, Mushaf-ı şerîf ve ibrikten başka bir şey bulunmazdı. Bir gün bir tanıdığı ona yeni bir ibrik hediye etmişti. Sabah olunca Mâlik hazretleri ibriği arkadaşlarından birine

vererek; "Kardeşim al şu ibriği. Çünkü o, akşamdan beri; "Acabâ birisi çalmasın." diye kalbimi meşgûl etti." buyurdu.

Mâlik bin Dînâr hazretleri evinin içinde bir kabir kazdırmıştı. Her gece kabre iner, sabaha kadar orada ibâdet eder ve; "Halîfelik görevi, müminlerin emîri hazret-i Ömer'e verildiğinde o, ne gece ne de gündüzleri uyurdu. Biraz uyuyup istirahat etseniz, denildikte o; "Eğer geceleri uyumuş olsam, kendimi kaybetmiş olurum. Gündüzleri uyusam mesul olduğum şu insanları kaybederim." buyurmuştur." dedi.

Bir gün Mâlik bin Dînâr hazretlerine; "Nasıl sabahladınız?" diye soruldu. O; "Âkıbetin Cennet'e mi, yoksa Cehennem'e mi olduğunu bilmediğim halde sabahladım." diye cevap verdi.

Lüzumsuz konuşmanın zararı hakkında; "Kulun lüzumsuz ve boş sözlerle vakit geçirmesi, kalbi karartır, bedeni zayıflatır, geçim sebeplerini de zorlaştırır." buyurdu.

Yine buyurdu ki:

"Din bakımından faydalanmadığın kimse ile dostluğu terket. Amellerin en güzeli ihlâsla yapılan ameldir."

"Âlim, bildiği ile amel etmediği zaman, yağmur damlasının yalçın kayadan kayması gibi, vâz ve nasîhatı gönüllerden silinir gider."

"Bahar yağmurları yeryüzünü yeşillendirdiği gibi, Kur'ân-ı kerîm de kalbin yağmurudur ve onu canlandırır."

"Üç şey gönlü öldürür: Çok yemek, çok uyumak, çok konuşmak."

Mâlik bin Dînâr zamânında iki mecûsî kardeş vardı. Ateşe taparlardı. Bir gün küçüğü büyüğüne; "Ey ağabey! Sen yetmiş üç sene ben ise otuz beş senedir bu ateşe taparız. Gel bakalım kendisinden başkasına tapmadığımız bu ilâhımız bizi yakacak mı? Eğer bizi yakmazsa devamlı ona tapar gideriz. Eğer yakarsa ona tapmayı terk ederiz." dedi. Büyükçe bir ateş yaktılar. Küçüğü büyüğüne; "İster sen önce elini ateşe koy, ister ben koyayım." dedi. Büyük de; "Sen önce elini koy." diye karşılık verdi. Küçük elini ateşe uzatınca; parmağı yandı ve elini geri çekti. Sonra; "Ah! Sana bu kadar sene ibâdet ederim. Sen ise bana eziyet ediyorsun." dedi. Sonra ağabeyine; "Şimdi bizi doğru yola ulaştıracak bir delile gidelim." dedi. İstişâre ile yola çıkıp, Mâlik bin Dînâr'a gitmeye karar verdiler. Onu Basra'da bir yerde insanlara vâz ederken buldular. Onu görünce büyüğü küçüğüne; "Ben müslüman olmayacağım. Zîrâ ömrümün çoğu ateşe ibâdetle geçti gitti. Şâyet müslüman olursam, ev halkımın ve akrabâlarımın beni ayıplamalarından korkarım. Ateşe tapmak, ayıplanmadan bana daha sevgilidir." dedi. Küçük olan da ona; "Böyle yapma, onların ayıplamaları bir zaman sonra unutulur gider, yok olur. Ateşe tapman ise kalır." dedi. Fakat büyük olanı bunu dinlemedi. Geri döndü. Küçük kardeş, Mâlik bin Dînâr hazretlerinin yanına gitti. Sonra da çoluğunu çocuğunu getirdi. Onun huzûrunda oturdular. Küçük kardeş başından geçenleri anlattı ve kendilerine İslâmın anlatılmasını istedi. Mâlik bin Dînâr hazretleri onlara, îmânı ve İslâmı anlattı. Tesirli sözleriyle hep birlikte müslümanlığı kabul ettiler. Küçük kardeş ehliyle birlikte huzûrundan ayrılmak istedi. Mâlik bin Dînâr onlara; "Size yardım olarak müslümanlardan bir şeyler toplayıp vereyim." dedi. Onlar da istemediklerini bildirdiler ve harâbe evlerine yöneldiler. Döndüklerinde evlerini güzel, bakımlı buldular. İçeriye girdiler. Sabah olduğunda hanımı; "Çarşıya git çalış. Akşam da kazandığınla süt al getir." dedi. Adamcağız gitti. Lâkin ona kimse iş vermedi. O zaman kendi kendine; "Ben de Allah için çalışırım." dedi. Orada harâbe bir yerde ibâdet etti. Akşam namazını kılınca eli boş olarak evine döndü.Hanımı; "Niye bir şey getirmedin?" deyince; bugün bir Melik için çalıştım. Lâkin bir ücret vermedi. Yarın veririm dedi, diye söyledi. O gece aç yattılar. Sabahleyin yine çarşıya gitti. İş aradı. Lâkin yine bulamadı. Dünkü yaptığı gibi yaptı. Akşam da yine eli boş

döndü. Hanımının sorusuna yine aynı şeyleri söyledi ve kendisi için çalıştığım Melik, Cumâ günü ödeyecek dedi. Nihâyet Cumâ günü oldu. Çarşıya gitti. Yine iş aradı. Yine bulamadı. İbâdet yerinde iki rekat namaz kıldı. Ellerini semâya kaldırıp; "Yâ Rabbî! Bize İslâmı ikrâm ettin. Hidâyete yönelttin. Bu din hürmetine, bu mübârek gün hürmetine kalbimden çoluk çocuğumun nafaka düşüncesini çıkar. Ben ehlimden hayâ eder oldum. Onların hâlinin değişmesinden korkarım." dedi. Daha sonra öğle namazı için câmiye gitti. Hakîkaten evlâdı açlık çekiyordu. Bu sırada yoksul adamcağızın evine bir zât geldi ve kapılarını çaldı. Kadın çıktı. Bir de gördü ki yüzü güzel, genç birisi elinde altından bir tabak ve üzeri bir mendil ile örtülü bir şekilde duruyor. Kadına; "Buyurun bu sizindir. Zevcine söyle, zevcinin iki günlük çalışmasının karşılığıdır. Eğer çalışmayı arttırırsa, biz de arttırırız." dedi. Kadın tabağı aldı. İçinde bin dinar vardı. Birini alıp sarrafa gitti. Sarraf hıristiyan idi. Altını tarttı. Oldukça ağır geldi. Sonra üzerindeki süslemelere baktı. Onun dünyâ dînarlarından olmayıp, âhiret dînarlarından olduğunu anladı. Kadına dönüp; "Bunu nereden buldun veya kimden aldın?" deyince, kadın, olup bitenleri anlattı. O zaman hıristiyan; "Bana İslâmı anlatıp öğretin." dedi. Kadın da îmân esaslarını öğretti.Sarraf müslüman oldu. Sonra kadına bin dirhem verdi. Bunları nafaka yap. Bittiğinde bana haber ver." dedi. Kadın onları aldı. Eve giderken alınacak gerekli şeyleri aldı. Yemek pişirdi.Kocasını beklemeye başladı. O sırada mescidde ibâdetini bitirmişti. Evine dönmek istedi. Mendilini yayıp iki rekat daha namaz kıldı. Sonra mendile birkaç avuç toprak doldurdu. Sonra da kendi kendine; "Eğer hanım benden bir şey sorarsa işte un. Al bununla bir şeyler pişir derim." düşüncesiyle evine geldi. İçeri girdiğinde her tarafı dayalı döşeli buldu. Yemekler buram buram kokuyordu. Mendilini kapı eşiğine koydu. Hanımının onu görmesini istemedi. Sonra gördüğü şeylerden sordu. Kadın her şeyi olduğu gibi bir bir anlattı. Adam o zaman şükür secdesine vardı. Kadın da ona mendille getirdiği şeyden sordu. Adam ona; "Getirdiğim şeyden bana sorma?" dedi. Sonra mendili koyduğu yere gitti. Getirdiği toprağı dökmek istedi. İçini açtığında,toprak, Allahü teâlânın izniyle un hâline dönmüştü. Allahü teâlânın ikrâmından dolayı ikinci defâ secdeye vardı. Vefâtına kadar Rabbine ibâdetle sâdık bir kul olarak yaşadı.

Mâlik bin Dînâr hazretleri anlatır: Hacca gitmek üzere yola çıktım. Çölde giderken ağzında bir parça ekmek olan bir karga gördüm. Bunda bir iş var, deyip takip ettim. Bir mağara önünde durdu. İçeri girdi. Ben de öyle yaptım. İçeride elleri ayakları bağlı sırt üzerine yatmış birisi vardı. Karga getirdiği ekmekten parça parça gagasıyla onun ağzına veriyordu. Daha sonra uçup gitti. Bir daha da dönmedi. Adama bu ne hal, dedim. O da; "Hacca gidiyordum. Hırsızlar yolumuzu kesti ve bütün malımızı aldılar sonra gördüğünüz gibi bağladılar ve bu mağaraya attılar. Beş gün aç susuz bu halde kaldım. Sonra Rabbime duâ ettim. Bana bu kargayı gönderdi.Her gün yedirip içiriyordu." dedi. Sonra adamcağızın bağlarını çözdüm. Yola koyulduk. Yolda çok susadık. Yanımızda su yoktu. Çölde bir kuyu gördük. Orada ceylanlar vardı. Allahü teâlâya hamd ettik ve işte bir kuyu bulduk diye sevindik. Yaklaşınca, bu sırada kuyunun suyu dibe çöktü. Ceylanlar da uzaklaştılar. Yanımızda ip ve kova yoktu. Biz; "Yâ Rabbî! Ceylanlara ihsan ettin. Biz yüz zira' uzunluğunda ipe ve kovaya muhtacız." dedik. O zaman bir ses duyuldu; "Ey Mâlik! Ceylanlar bize tevekkül etmiştir. Biz onları sularız. Siz ise ipe ve kovaya tevekkül etmişsiniz. Siz de onunla su içersiniz" buyruldu.

Câfer bin Süleymân anlatır: "Bir zaman Mâlik bin Dînâr hazretleri ile Basra'da dolaşırken, yeni yapılan bir köşk gördük. Köşkün mîmârı güler yüzlü bir gençti. Yanına varıp selâm verdik. O da selâmımıza cevap verdi. Mâlik bin Dînâr hazretleri ona; "Ey genç! Bu köşkü Allah için versen de Allahü teâlâ da sana Cennet'te bundan daha iyisini ihsân etse." dedi. Genç kabûl edip; "Kefil olur musun?" deyince, Mâlik hazretleri; "Evet." buyurdu ve bir kâğıda; "Yâ Rabbî! Bu gence senin için verdiği bu köşke karşılık Cennet'te bir köşk ihsân eyle. Mâlik bin Dînâr bu kuluna kefildir." şeklinde yazdı ve mektubu gence verdi. Ondan aldığı malı da fakirlere dağıttı. Bir zaman sonra genç vefât etti. Mâlik bin Dînâr hazretleri gencin vefât ettiği gece mihrabına konulmuş mânevî bir mektup buldu. Ona baktığında; "Bu

Mâlik bin Dînâr'a bir berâttır. Senin söylediğinden yetmiş kat fazlasıyla gencin köşkünü kendisine teslim ettik." diye yazılı olduğunu gördü.

Mâlik bin Dînâr hazretleri bir yıl hacca gitti. Haccını tamamladığı gece rüyâsında bir ses işitti; "Yâ Mâlik! Hacca gidenlerden Muhammed oğlu Abdurrahmân affedilmedi." dedi. Sabahleyin çevresinde Muhammed oğlu Abdurrahmân'ı aramaya başladı. Sordukları kimse ona: "Aradığın kimse Kur'ân ehlidir. Her yıl hacca gelir." dediler. Araya araya onu bir köşede Kur'ân okurken buldu. Abdurrahmân onu görünce bir âh çekip bayıldı. Daha sonra şöyle dedi: "Beni rüyânda gördün. Bana, Allahü teâlânın beni affetmediğini söylemeğe geldin değil mi?" Mâlik bin Dînâr hazretleri çok şaşırdı. Ona hayret edip sordu: "Sâlihlerden birine benziyorsun. Çok merak ettim. Acaba, Allahü teâlâ seni niçin affetmiyor. Ne günâh işledin?" "Bir Ramazan ayının ilk gecesi idi. İçki içip sarhoş olmuştum. Bu sırada babam beni aramış ve bir yerde yatar bulmuş. Beni çekince ben de sarhoşluktan ona vurup bir gözünü çıkarmışım. O da bana bedduâ etmiş. Ertesi günü ayılınca neler yaptığımı büyük bir üzüntü ile öğrendim. Bütün içki küplerini yok ettim. Kölelerimi âzât ettim. Yaptıklarıma pişman olup, doğru yola girdim. Her yıl böyle hacca gelir duâ ederim. Fakat, her seferinde sizin gibi birisi rüyâmda: "Allah seni affetmedi." diye söyler."

Tekrar ağlamaya başladı. Onun bu hâline Mâlik bin Dînâr acıdı, babasını sorup yerini öğrenerek onun yanına gitti. Babası o büyük âlimi görünce şöyle karşıladı: "Hoşgeldin yâ Mâlik!" "Beni nasıl tanıdın?" "Bugün Allahü teâlâya duâ edip, seni görmeği dilemiştim." "Seni ziyâretimin bir sebebi var." "Buyurun bir isteğiniz varsa hemen yerine getiririm." "Farzet ki kıyâmet kopmuş, oğlun Abdurrahmân'ı tutup Cehennem'e götürüyorlar. Onu bu hâlde görsen üzülmez misin?" Bunu duyunca babası ağlamaya başladı. Daha sonra kendine gelip dedi ki: "Sen şâhit ol ki, oğlumun kusurunu affettim ve ona hakkımı helâl ettim."

Daha sonra Mâlik bin Dînâr, ondan izin alarak oğlunun yanına gidip müjdeyi verdi: "Baban senin suçunu bağışladı. Biraz sonra seni görmeye gelecek." Bunu duyunca Abdurrahmân ağlayarak tekrar bayıldı. Bu sırada babası geldi. Mâlik bin Dînâr'a ricâ etti. "Oğlumu affettim. Öbür âleme yakın zamanda göçeceğini zannediyorum. Şehâdet getirip rûhunu teslim etsin." Mâlik hazretleri, şehâdeti telkin etmeğe başladı. Fakat Abdurrahmân cevap vermiyordu. Nihâyet gözlerini açıp, karşısında babasını görünce ona yalvaran bir sesle dedi ki: "Babacığım ne olur, gel sende benim gözümü çıkar ki, kıyâmete kalmasın!" Babası;"Ey gözümün nûru! Ben suçunu bağışladım. Senden râzı oldum." dedi

Bu sırada Abdurrahmân iki defâ şehâdet getirdi. Mâlik bin Dînâr ona sordu: "Hâlin nasıldır?" "Baygın halde iken başucumda elinde topuz olan bir melek durup bana: "Baban senden râzı değil! Bu topuzla senin başına vuracağım" dedi. Az sonra, başka bir melek gelip yeşil bir mendille gözlerimin yaşını sildi ve dedi ki: "Şehâdet getir! Baban ve Allahü teâlâ senden râzı oldu." dedi.

Bunları söyler söylemez rûhunu teslim etti.

Mâlik bin Dînâr hazretleri sâlih kimseleri sevmeyi anlatır ve onlara düşman olmaktan sakındırırdı. Bu hususta; "İnsan, kendisi sâlih olmadığı halde sâlihlerin şeref ve haysiyetine dil uzatacak olursa, başka günahı olmasa bile bu ona yeter!" buyurdu.

Mâlik bin Dînâr hazretleri, ömrünü Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyarak, insanlara nasîhat ederek geçirdi. Vefât ettiği gece rüyâda görüldü. Semâ kapıları açılıp birinin; "Dikkat edin Mâlik bin Dînâr Cennet'te iskân edileceklerden oldu." dediği işitildi.

Sevdikleri, Mâlik bin Dînâr hazretlerini rüyâda gördü ve ona; "Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti?" diye sordular. O; "Rabbimin huzûruna pek çok günâh ile çıktım. Hakkında beslediğim hüsn-i zan sebebiyle hepsini affetti." buyurdu.

SON NEFES

Bir gün hasta ziyâretine giderken Mâlik bin Dînâr hazretleri durumu şöyle anlatır: "Hastanın hâlinden, ölüm durumunun yakın olduğu anlaşılıyordu. Kendisine Kelime-i şehâdeti telkin etmek (söyletmek) için uğraştım. Fakat ne kadar uğraştımsa söylettiremedim. O durmadan on, on bir diyordu. Sonra kendisine gelip bana; "Ey üstâdım! Önümde ateşten bir dağ var! Ne zaman şehâdet kelimesini söylemeye çalışsam, bu ateş bana hücûm ediyor." dedi. Bunun üzerine mesleğini sorduğumda; malını ribâya veren, fâiz yiyen, ölçü ve tartıda hîle yapan biri olduğunu anladım."

KÜÇÜK ODUN TUTUŞMADAN BÜYÜK ODUN TUTUŞMAZ

Mâlik bin Dînâr hazretleri bir hâtırasını şöyle anlatır: "Bir gün toprakla oynayıp bâzan gülen bâzan ağlayan bir çocuğa rastladım. Önce çocuğa selâm vermek istedim. Fakat kibirden selâm vermedim. Hemen nefsime; "Ey nefis! Peygamber efendimiz büyüklere de küçüklere de selâm verirdi." diyerek çocuğa selâm verdim. Çocuk; "Ve aleyküm selâm, ey Mâlik bin Dînâr!" diye cevap verdi. Hayret içinde kalarak çocuğa; "Sen beni hiç görmediğin halde nasıl tanıdın?" diye sordum. Çocuk; "Ruhlar âleminde benim rûhumla senin rûhun karşılaştı. Orada bizi Allahü teâlâ karşılaştırdı." dedi. Çocuğa; "Akıl ile nefs arasında ne fark var?" diye sorunca, çocuk; "Nefsin seni selâmdan men etti. Aklın ise seni selâm vermeye teşvik etti." diye cevap verdi. "Sen neden toprakla oynuyorsun?" diye sordum. Çocuk; "Topraktan yaratıldık, yine toprağa karışacağız." dedi. Ben yine; "Seni bâzan ağlarken, bâzan gülerken görüyorum. Sebebi nedir?" diye sordum. "Rabbimin azâb edeceğini hatırladığım zaman ağlıyorum. Rahmetini hatırladığım zamansa tebessüm ediyorum." dedi. "Ey oğul! Senin hangi günâhın var ki ağlıyorsun?" diye sorunca, çocuk; "Ey Mâlik! Böyle söyleme. Zîrâ ben, anam ateş yakarken, küçük odun olmadan, büyüklerin tutuşmadığını gördüm." diye cevap verdi."

KOMŞUYU ÜZMEK YOK

Mâlik bin Dînâr hazretlerinin yahûdî bir komşusu vardı. Yahûdî evinin helâ çukurunu düşmanlık olsun diye Mâlik hazretlerinin evinin yanına yaptı. Zamanla sızıntı ve pis koku Mâlik hazretlerinin evine sirâyet etti. O her gün sızıntıyı temizler ve pis kokuyu gidermek için güzel kokulu şeyler yakardı. Yahûdî, Mâlik hazretlerinin rahatsız olduğunu anladı. Fakat beklediği şikâyet gelmeyince, çok hayret etti. Bir gün Mâlik hazretlerinin evine gitti. Pis kokuyu duyunca; "Bu ne?" dedi. O; "Kokulu şeyler yakıyorum." dedi. Yahûdî; "Hayır bu lağım kokusu. Bak duvardan sızıyor. Niye bana söylemiyorsun?" dedi. Mâlik hazretleri; "Eğer söyleseydim, üzülebilirdin. Bizim dînimizde komşuyu üzmek ve eziyet yoktur. Kavga ve gürültü de olmaz." buyurdu. Yahûdî, bu sözler karşısında sarsıldı ve; "Bugüne kadar size düşmandım. Şimdi Dîninize hayran oldum. Böyle hükümler ancak İslâm dîninde olur. Ey Mâlik! Îmân etmek istiyorum." dedi ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu.

1) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.139

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.357

3) Meşâhir-u Eshâb-ı Güzîn; s.111

4) Risâle-i Kuşeyrî; s.287

5) Ravd-ül-Fâik; s.18, 74

6) Nevâdir-ul-Âlem; s.23, 33

7) Ravd-ur-Reyyâhîn; s.25, 29

8) Sıfat-üs-Safve; c.3, s.184

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.288

10) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı); s.1108

11) Rehber Ansiklopedisi; c.11, s.199

MÂLİK BİN ENES;

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan Mâlikî Mezhebinin kurucusu. Sekizinci yüzyılda Medîne-i münevverede yaşayan âlim ve velîlerden. İsmi, Mâlik bin Enes, künyesi Ebû Abdullah'tır. Soyu, Yemen'deki Benî Esbâh kabîlesine ve Himyerîlerden bir hükümdâr hânedânına dayanmaktadır. Eshâb-ı kirâmdan ve Medîne-i münevvereye yerleşen Ebû Âmir radıyallahü anh onun dedelerindendir. 708 (H.90) senesinde Medîne-i münevverede doğdu. Doğum târihiyle ilgili başka rivâyetler de vardır. 795 (H.179) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti.

Tebe-i tâbiînden olan Mâlik bin Enes, ilimle ve hadîs-i şerîf rivâyetiyle meşgûl olan bir âilede ve çevrede yetişti.Dedesi Mâlik, babası Enes, amcası Süheyl hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Sevgili Peygamberimizin yaşadığı ve İslâm dîninin hükümlerinin vâz edildiği zamânın en önemli ilim merkezlerinden olan Medîne-i münevverede hayat sürdü.

Böyle bir çevrede dünyâya gelen Mâlik binEnes, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Kendi isteği ve bilhassa annesinin teşvikiyle ilim öğrenmeye başladı. Annesi en güzel elbiselerini giydirerek, sarığını sarıp; "Şimdi git, oku yaz." dedi. Oğlunu zamânın en meşhûr âlimi Râbiat-ür-Rey'in huzûruna götürdü.Râbia bin Abdurrahmân'ın derslerine devâm eden Mâlik bin Enes genç yaşta fıkıh ilmini öğrendi.SonraAbdurrahmân bin Hürmüz'ün derslerine devâm edip, ondan çok istifâde etti. Büyük bir hayranlık ve muhabbet duyduğu hocası hakkında; "İbn-i Hürmüz'ün derslerine on üç sene devâm ettim. Ondan nice ilimler öğrendim. Bunların bir kısmını hiç kimseye söylemiyorum. O, bid'at ehlini red bakımından ve insanların ihtilâf ettikleri şeyler husûsunda onların en bilgilisiydi." derdi.

İlim öğrenmek husûsunda her fedâkârlığa katlanan Mâlik bin Enes, tahsil uğruna evini dahi satmıştır. Kendisi şöyle demiştir: "Öğle vakti hazret-i Ömer'in oğlu Abdullah'ın âzâtlısı olan Nâfi'ye gider ve kapısında beklerdim. Nâfi, hazret-i Ömer'den nakledilen ilimleri ve onun oğlu Abdullah'ın ilmini biliyordu. Güneşten ve şiddetli sıcaktan korunmak için hiçbir gölge bulamazdım. Nâfi', dışarı çıkınca edeple selâm verirdim ve onu kırmadan arkasından içeri girip; "Abdullah bin Ömer şu meselelerde ne buyurmuştur?" diye sorardım. O da suâllerimi cevaplandırırdı."

Nâfî'den başka Tâbiînden olan İbn-i Şihâb ez-Zührî ve Saîd bin el-Müseyyib'den de ilim öğrendi. Kendisi şöyle anlattı: "Bir bayram günüydü. Bayram namazını kıldıktan sonra, bugün İbn-i Şihâb'ın boş vakti olur diyerek evine gidip kapısının önüne oturdum. Hizmetçisine kapıda kim var bak dediğini duydum. O da kumral yüzlü talebeniz var deyince, onu derhal içeri al demesi üzerine beni içeri aldılar. Biraz bekledim, İbn-i Şihâb yanıma gelip bana; "Herhalde evine gitmeden buraya geldin, yemek yemedin değil mi?" dedi. Daha ben hayır demeden yemek hazırlanmasını emredince; "Yemeğe, ihtiyâcım yok." diye mukâbelede bulundum. Bunun üzerine, öyleyse söyle bakalım ne istiyorsun, dedi. Bana hadîs-i şerîf öğretmenizi istiyorum efendim, deyince, kalem defter çıkar dedi. Sonra kırk tâne hadîs-i şerif rivâyet etti. Biraz daha rivâyet etmesini isteyince, şimdilik bu kadar yeter, bunları ezberleyip nakledersen sen de muhaddis olursun." dedi.

İmâm-ı Mâlik, Ehl-i beytten Câfer-i Sâdık hazretlerinden de ilim almış, onun sohbetinde bulunmuştur. Bu hususta kendisi şöyle anlatır: "Câfer bin Muhammed'e giderdim. O çok yumuşak huylu ve güler yüzlü idi. YanındaResûlullah sallallahü aleyhi ve sellem anılınca yüzü sararırdı. Meclisine uzun zaman devâm ettim. Her görüşümde ya namaz kılar ya oruçlu olur veya Kur'ân-ı kerîm okurdu. Abdestsiz hadîs-i şerîf rivâyet etmezdi. Mânâsız sözleri hiç ağzına almazdı. Haram ve şüphelilerden sakınan, dünyâya düşkün olmayan, çok ibâdet eden âlimlerdendi. Yanına geldiğim zaman yaslandığı yastığını alır, mutlaka bana ikrâm ederdi."

Mâlik bin Enes, bir gün hocası Ebü'z-Zinâd'a hadîs rivâyet ederken rastlamış ve halkasına katılmamıştır. Daha sonra hocası bizim halkamıza niçin oturmadın? diye sorunca da; "Yer dardı, oturamadım. Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem hadîsini ayakta dinlemek,

edepsizlik olur diye ayakta dinlemek istemedim." cevâbını verdi.

İmâm-ı Mâlik, ilmini; İmâm-ıZührî'den, Yahyâ binSaîd'den, Muhammed ibni Münkedir'den, Hişâm bin Amr'dan, Zeyd ibni Eslem'den, Râbi'a bin Abdurrahmân ve daha birçok büyük âlimden almıştır. Üç yüzü Tâbiînden, altı yüzü de onların talebelerinden olmak üzere dokuz yüz hocadan hadîs-i şerîf aldı. AyrıcaEshâb-ı kirâmın büyüklerinden hazret-i Ömer'in, Osman'ın, Abdullah bin Ömer'in, Abdurrahmân bin Avf'ın, Zeyd bin Sâbit'in fetvâlarını ve vahyin gelişine şâhid olan, Peygamber efendimizi görüp onun hidâyet nûrundan aydınlanarak, O'ndan öğrendiklerini nakleden diğer Eshâbın fetvâlarını ve kendisinin yetişemediği Tâbiîn fetvâlarını da öğrenmiştir. Akâide dâir bilgileri ve diğer bütün ilimleri öğrenip, zamânının en büyük âlimlerinden olup; ictihâd derecesine yükselmiştir.

İlimdeki yüksek derecesi sebebiyle zamanındaki ve kendinden sonraki âlimler, Peygamber efendimizin; **"Öyle bir zaman gelir ki, insanlar her tarafı ararlar, Medîne'deki âlimden daha âlim bir kimse bulamazlar."** hadîs-i şerîfindeki zâtın Mâlik bin Enes olduğunu bildirdiler.

Mâlik bin Enes rahmetullahi aleyh tahsilini tamamlayıp ilimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra ders verip, hadîs rivâyet etmeye ve fetvâ vermeye başlamıştır. Bu işe başlamadan önce de zamanında bulunan büyük âlimlerle ve fazîletli kimselerle istişâre yapıp, onların da muvâfakatını aldı. Bu hususta kendisi şöyle demiştir: "Her isteyen kimse hadîs rivâyet etmek ve fetvâ vermek için mescide oturamaz. İlim erbâbı ve mescidde itibarı olan kişilerle istişâre etmesi gerekir. Eğer onlar, kendisini bu işe ehil görürlerse o zaman oturup ders ve fetvâ verebilir. Ben, ilim sâhiplerinden yetmiş kişi, benim bu işe ehil olduğuma şâhitlik etmedikçe, mescide oturup ders ve fetvâ vermedim."

Kendisinin ehil olduğuna dâir yetmiş âlimin şahâdetinden sonra ilk önce Peygamber efendimizin mescidinde ders vermeğe başladı. Hazret-i Ömer'in oturduğu yere oturur ve Abdullah bin Mes'ûd'un oturduğu evde otururdu. Böylece onların yaşadığı yerde ve çevrede bulunurdu. İmâm-ı Mâlik de İmâm-ı Âzam gibi derslerini mescidde verirdi. El-Vâkıdî der ki: "İmâm-ı Mâlik mescide gelir, beş vakit namazda ve cenâze namazlarında bulunurdu. Hastaları ziyâret eder, gerekli işlerini görür, sonra mescide gidip otururdu. Bu sırada talebeleri etrafına toplanıp ders alırlardı. Sonra rahatsızlığı sebebiyle evinde ders vermeye başladı." İmâm-ı Mâlik'in hadîs-i şerîf dersleri ve vukû bulmuş meselelerle ilgili dersleri yâni fetvâ işleri olmak üzere iki türlü ders meclisi vardı. Günlerinin bir kısmını hadîs-i şerîf öğretmeye, bir kısmını da sorulan meselelere fetvâ vermek için ayırırdı. Derslerini evinde vermeye başladıktan sonra evinde ders için gelenlere sordururdu, eğer fetvâ için gelmişlerse dışarı çıkıp fetvâ verirdi. Sonra gidip gusleder, yeni elbiselerini giyer, sarığını sarar, güzel kokular sürünürdü. Kendisine bir de kürsü hazırlanırdı. Bundan sonra gâyet güzel bir kıyâfetle hoş kokular sürünmüş olarak, huşû içerisinde derse gelenlerin yanına çıkardı.Hadîs-i şerîf dersi bitinceye kadar öd ağacı yakılır, güzel bir koku yayılırdı. Hac mevsimi hariç, diğer zamanda, Medînelilerden isteyen herkes onun dersine gelirdi. Dersleri tamamen evinde vermeye başlayınca, hac mevsiminde dersini dinlemek isteyen o kadar çok olurdu ki, gelenleri evi almazdı. Bunun için önce Medînelileri kabûl eder, bunlara hadîs rivâyeti ve fetvâ verme işi bitince, sırasıyla diğerlerini içeri alırdı. Hasan bin Rebî' der ki: "Bir defâsında İmâm-ı Mâlik'in kapısında idim, onun çağırıcısı önce Hicazlılar içeri girsinler diye çağırdı. Onlar çıkınca Şamlılar girsin diye çağırdı. Daha sonra Iraklılar girsin diye çağırdı. Yanına giren en son ben olurdum. Ebû Hanîfe'nin oğlu Hammâd da aramızda idi." İmâm-ı Mâlik derslerinde vakar ve ciddiyet sâhibi olup, lüzumsuz sözlerden tamamen uzak kalırdı. Bu hususu, ilim tahsîl edenler için de şart koşardı. Bir talebesi şöyle dediğini nakleder: "İlim tahsil edenlere vakarlı ciddî olmak ve geçmişlerin yolundan gitmek gerekir. İlim sâhiplerinin, bilhassa ilmî müzâkereler sırasında kendilerini mizâhtan uzak tutmaları gerekir. Gülmemek ve sâdece tebessüm etmek, âlimin uyması gereken âdâbdandır."

Yine bir talebesi şöyle der: "İmâm-ı Mâlik, bizimle oturduğu zaman sanki bizden biri gibi davranırdı. Konuşmalarımıza çok sade bir şekilde katılırdı. Hadîs-i şerîf okumaya ve anlatmaya başlayınca, onun sözleri bize heybet verirdi, sanki o, bizi, biz de onu tanımıyorduk."

Tefsîr, hadîs ve fıkıh ilminde ictihât derecesinde âlim olan Mâlik bin Enes hazretleri elli sene müddetle ders ve fetvâ vermek sûretiyle, insanların müşküllerini çözmüş ve kıymetli talebeler yetiştirmiştir. Onun talebelerinin her biri memleketlerinin mürâcaat edilen âlimleri ve rehberi olmuşlardır.

Tefsîr ilmine dâir **Garîbü'l-Kur'ân** adlı eseriyle hadîs ilmine dâir **Muvattâ** adlı eseri onun bu ilimlerdeki derecesini göstermektedir. Mâlik bin Enes hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden pekçoğu **Kütüb-i Sitte** adı verilen meşhûr altı sahîh hadîs kitabında yer almıştır.

Emevî Devletinin parlak ve çöküş devrinde, Abbâsî Devletinin kurulup geliştiği ve hâkimiyeti elde ettiği bir devirde yaşayan İmâm-ı Mâlik, çok hâdiselere şâhid olmuş, bozuk fırkalara karşı Ehl-i sünnet îtikâdını savunmuş, insanların doğru yola kavuşması husûsunda büyük hizmetler yapmıştır. Hicaz'da hadîs öğrenmede, dînî suâlleri sormada ve fetvâ husûsunda büyük bir mürâcaat mercii olan İmâm-ı Mâlik pekçok âlim yetiştirmiştir.

İlim ve fazîlette yüksek derece sâhibi olan Mâlik bin Enes hazretleri insanlara İslamiyetin emir ve yasaklarını öğretti. Dokuz yüz âlimle sohbet etti. Yüz bin hadîs-i şerîfi yazdı. On yedi yaşındayken ders vermeye başladı. Onun dersinde bulunanlar hocalarının derslerinde bulunanlardan daha çoktu.

İnsanlar, hadîs ve fıkıh öğrenmek için onun kapısında toplanırlardı. Kapıcı tutmak zorunda kaldı. Önce talebelerine, sonra halktan herkese izin verir, içeri girerlerdi. Halâya üç günde bir giderdi. "Halâda çok bulunmaktan hayâ ediyorum." derdi.

Muvattâ kitabını yazınca, kendi ihlâsından şüphe etti. Kitabı suya koydu. "Eğer ıslanırsa, bu kitap bana lâzım değildir." dedi. Hiçbir yeri ıslanmadı.

İmâm-ı Şâfiî ve İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri, Mâlik bin Enes'in sohbetinde bulunup ilminden çok istifâde etmişlerdir. Bunların İmâm-ı Mâlik'in talebesinden olması onun şeref ve üstünlüğüne en büyük vesikadır. Kendisinden daha birçok kimse ilim öğrenmiştir. Muhammed bin İbrâhim bin Dînâr, Ebû Hâşim, Abdülazîz bin Ebî Hâzım onun, dinde ictihâd sâhibi talebelerindendir. Osman bin Hakem, Abdurrahmân bin Hâlid, Muîn bin Îsâ, Yahyâ bin Yahyâ, Abdullah bin Mesleme-i Kabûnî, Abdullah bin Vehb gibi nice talebesi de bunlardandır.

Mâlik bin Enes hazretlerinin kendine has koyduğu usûle göre çıkardığı hükümlere rivâyet yolu veya Hicâz âlimlerinin yolu adı verildi. Bu yolun imâmı, İmâm-ı Mâlik'dir. Daha sonraki devirlerde onun ortaya koyduğu bu yolaMâlikî mezhebi denildi. Ehl-i sünnet îtikâdındaki müslümanlardan, amellerini yâni ibâdet ve işlerini bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara Mâlikî denir.

Mâlik bin Enes hazretleri, ilim bakımından ne kadar yüksek ise, ahlâk, zühd, takvâ ve kerem bakımından da öyle yüksekti. İmâm-ı Mâlik, ilimde ve dinde çok edebliydi. Din bilgisine hürmet ve tâzimi şaşılacak derecede fazlaydı.

Mâlik bin Enes hazretleri ilmiyle amel eden yüksek bir velîydi. Buyurdu ki: "İlim öğrenmek isteyen kimsenin vakarlı ve Allahü teâlâdan korkması lâzımdır. İlim, çok rivâyet etmek değildir. İlim bir nûrdur. Allahü teâlâ bu nûru sevdiği mümin kullarının kalbine koyar." Bir defâsında da; "Eğer elimde imkân olsaydı, Kur'ân-ı kerîmi kısa aklıyla, kendi görüşüne göre tefsîr edenin boynunu vururdum." buyurdu.

İnsanlara hayırlı ve güzel işler yapmalarını tavsiye ederdi. "Kendisine hayrı olmayan kimsenin başkasına hayrı olmaz. İnsan kendisi için hayır işlemez, kendisine iyilik yapmazsa,

insanlar da ona hayır ve iyilik yapmaz." buyurarak, Peygamber efendimizin; **"Kişinin mâlâyânîyi** (faydasız şeyleri) **terk etmesi, müslümanlığının güzelliğindendir."** hadîs-i şerîfini rivâyet ederdi. İnsanların her sözünün kendisinin leh ve aleyhinde olduğunu bildirerek Peygamber efendimizin; **"Bir kişi bir söz söyler de o sözden dolayı Cehennem ateşine düşeceği hatırına gelmez. Bir kimse de bir söz söyler, bu sözden dolayı Allahü teâlânın kendisini Cennet'e koyacağı aklına gelmez."** hadîs-i şerîfini rivâyet ederdi.

Müslümanlar arasında Allahü teâlânın rızâsına uygun sevgi ve muhabbetin bulunmasının gerektiğini bildirerek; **"Müsâfeha ediniz, aranızdaki kin gider. Birbirinize hediye veriniz ki, sevişirsiniz ve aranızdaki düşmanlık gider."** hadîs-i şerîfini naklederdi.

Kibirli ve kendini beğenen kimselerden hoşlanmazdı. "Bir kimse kendini övmeye başlarsa, değeri düşer." buyururdu.

İmâm-ı Mâlik hazretlerinin Peygamber efendimize karşı olan sevgi, saygı ve edebi sınırsızdı. Resûlullah efendimizin ismi anıldığı zaman, rengi değişir, yüzü sararırdı. Bu durum orada bulunanlara ağır gelirdi. Bir gün ona bu husûs söylenince, buyurdu ki: "Eğer siz benim gördüğümü görseydiniz, bu hâlimi hoş karşılardınız. Ben, Muhammed bin Münkedir'i gördüm. O hâfızların efendisi idi. Ona ne zaman bir hadîs-i şerîf sorulsa ağlamaya başlardı. Câfer bin Muhammed, güler yüzlü bir zâttı. Yanında Resûlullah anıldığı zaman yüzü sararırdı. O, Resûlullah'tan bahsettiği zaman mutlaka abdestli olurdu."

Mâlik bin Enes kendisinden nasîhat isteyen zekî ve anlayışlı bir kimseye; "Allahü teâlâdan kork. Allahü teâlânın sana lutfettiği nûru günâh işlemek sûretiyle söndürme." buyurdu.

Bir kimse gelip Mâlik bin Enes'den bâtın (kalp) ilimleriyle ilgili bilgi sordu. Mâlik bin Enes bu kimsenin suâlini hoş karşılamadı ve ona; "Bâtın ilmi zâhir ilmini öğrendikten sonra öğrenilir. Zâhirî ilimleri öğrenip onunla amel eden kimseye Allahü teâlâ bâtın ilmini açar. Bâtın ilmi ancak kalbin açık olup nûrlanması ile elde edilir." buyurup, suâli soran şahsa dönüp; "Sen açık ve zâhir olan şeylere sarıl. Bilinmeyen yollara girmekten sakın. Bildiklerinle amel et. Bilmediklerini, anlayamadığın şeyleri bırak." buyurdu.

Mâlik bin Enes hazretleri devlet adamlarına gerekli nasîhatte bulunur, hatâlarını söylemekten çekinmezdi. Ancak hiçbir sûretle kimseyi devlete karşı ayaklanmaya teşvik etmezdi. Fitne ve fesâda aslâ râzı olmazdı. Her türlü isyândan ve ona teşvikten sakınmasına, fitnelerden uzak kalmasına rağmen Abbâsî halîfelerinden Ebû Câfer Mensûr zamânında tâkibâta uğradı. **"Zorla yapılan talak, talak değildir."** hadîs-i şerîfini rivâyet etmesi fitne peşinde koşanlar tarafından yanlış anlaşılıp halîfeye şikâyet edildi. Halîfe, bu hadîs-i şerîfin halîfeye zorla bîat eden kimselerin bîatlarının geçerli sayılmayacağı şeklinde anlaşılıp, isyâna teşvik sayılabileceğini bildirerek bu hadîs-i şerîfi rivâyet etmemesini istedi. Mâlik bin Enes hazretleri de halîfenin emrine uyup bir kenara çekildi. Ancak fitne taraftarları boş durmayıp, yeni Medîne Vâlisi Câfer bin Süleymân'a durumu bildirdiler. Fitnecilerin tesirinde kalan Medîne vâlisi, halîfenin haberi olmadan Mâlik bin Enes'i hapsettirip kırbaçlattı. Kolu sakatlandı, omuzu çıktı. Mâlik bin Enes hazretleri yaraları iyileştikten sonra ilim öğretmeye ve hadîs-i şerîf rivâyetine devâm etti. Derslerinde fitne ve fesâdın karşısında olduğunu her vesîleyle anlattı. Mâlik bin Enes hazretlerine böyle yapılması Medîne halkı tarafından hoş karşılanmadı. Bu durumu haber alan halîfe Ebû Câfer Mensûr, büyük bir âlime yapılanların hatâ olduğunu anladı. Hac için Hicaz'a geldiğinde bir elçi göndererek İmâm-ı Mâlik'ten özür diledi ve onunla görüşmek istedi. Mâlik bin Enes halîfeyle görüşmeyi kabûl etti. Halîfe Ebû Câfer Mensûr, Mâlik bin Enes'in yanına varınca; "Olan o işi ne emrettim, ne de haberim var. Sen aralarında bulundukça Haremeyn halkı hayır içindedir. Sen onların ezâsının emânısın. Allah senin sâyende onlardan baskıyı kaldırdı. Sen olmasan onlar çabukça fitneye kapılırlar. İşkence yapanın Medîne'den Irak'a getirilmesini, dar bir yere hapsedilmesini emrettim. Sana yaptıklarının cezâsını bulacaktır." dedi. Hoşgörü sâhibi Mâlik bin Enes hazretleri; "Allahü teâlâ müminlerin emîrine sıhhat ve âfiyet versin. Makâmını yüce kılsın. Peygamber

efendimize ve size yakınlığı sebebiyle ben onu bağışladım." buyurdu. Halîfe ise; "Allah sizi de af ve mağfiret buyursun." dedi. Bu hâdise, Mâlik bin Enes hazretlerinin kendisine karşı olan kimselere nasıl davrandığını gösteren bir nümûnedir.

Mâlik bin Enes hazretleri halîfelerle, idârecilerle münâsebetini kesmedi.Onlara vâz ve nasîhatlarda bulunup, hayır tavsiye etti. Âlimleri de halîfeleri ve idârecileri doğru yolu anlatmaları için teşvik etti. Onlara buyurdu ki: "Allahü teâlânın, kalbine ilim ve fıkıh koyduğu her müslümana ve her kişiye, elinde kuvvet olan idârecilerin yanına gelip onlara hayrı tavsiye etmesi, onları kötülükten sakındırması borçtur. Çünkü onlara bu vazîfenin yapılmasıyla dünyânın yüzü değişir ve fazîletli bir dünyâ doğar."

Talebelerinden biri ona; "İnsanlar senin devlet adamlarıyla çok sık görüştüğünü söylüyorlar, sana yakıştıramıyorlar." deyince, Mâlik bin Enes hazretleri; "Bunu bilerek yapıyorum. Çünkü bunu yapmasam lâyık olmayan biriyle görüşür, işleri danışırlar. Eğer onlarla gidip görüşmesem, bu şehirde Peygamberimizin sünnetlerinden işlenip, tutulan kalmaz." buyurdu.

Bir defâsında Halîfe Mehdî ona; "Bana nasîhat et." dedi. Mâlik binEnes hazretleri; "Sana Allahü teâlâdan korkmayı tavsiye ederim. Peygamber efendimizin diyârına ve O'nun komşularına lütufta ve şefkatte bulunmalısın. Çünkü Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu: **"Medîne benim hicret yurdumdu, kabrim burada, tekrar dirilmem burada olacaktır. Medîne halkı benim komşularımdır. Benim komşularımın hukûkuna riâyet etmek ümmetime borçtur. Kim onları korursa, ben kıyâmet günü ona şefâatçi olurum."** Bu tavsiyeleri dinleyen Halîfe Mehdî, bizzat Medîne evlerini dolaşıp ihsanlarda bulundu. Medîne'den çıkacağı sırada Mâlik bin Enes onunla karşılaştı. Mehdî; "Dün bana yaptığın o tavsiyeyi tutacağım, eğer sağ sâlim kalırsam onları hiç unutmayacağım." dedi.

Medîne-i münevveredeki Mescid-i Nebîde hadîs-i şerîf rivâyet ediyordu. Bu mecliste halîfe Hârûnü'r-Reşîd de vardı. Mâlik bin Enes hazretleri; **"Âlim ilmini umûmdan başkasına tahsis eylese, o ilimden umûm ve havas** (seçilmişler) **istifâde edemez."** hadîs-i şerîfini rivâyet etti. Hârûnü'r-Reşîd insanlar arasında bu hadîs-i şerîfi yüksek sesle söyledi. Bunun üzerine hadîs-i şerîf okumak ve öğrenmek isteyenler, mescide koştular. Mescid tamâmen doldu.

İmâm-ı Mâlik hazretleri; **"Allah için tevâzû edeni, Allahü teâlâ yükseltir."** hadîs-i şerîfini rivâyet etti. Hârûnü'r-Reşîd oturduğu yüksek yerden indi. Hadîs-i şerîf dinleyen talebe ile berâber oturdu, sonra kitabı okudu. Sonra Hârûnü'r-Reşîd İmâm'a bir katır, bir deve, bir merkeb ve beş yüz altın gönderdi. İmâm altınları alıp, hayvanları geri gönderdi. Resûlullah efendimizin toprak altında bulunduğu bir yerde hayvan üzerinde nasıl gezebilirim." buyurdu. Hakîkaten Mâlik bin Enes hazretlerinin Medîne-i münevverede hayvana bindiği görülmemiştir.

İmâm-ı Mâlik hazretleri insanlara hadîs-i şerîf okuttuğu sırada bir hadîs-i şerîfi rivâyet edeceği zaman abdest alır, sarığını ve elbisesini giyer, sakalını tarar, iki rekat namaz kılar, güzel kokular sürünür, her hâliyle bedenini süsler, sonra meclisin baş tarafına vakarlı bir şekilde otururdu. Başını önüne eğerdi ve hadîs-i şerîfi okurdu. Ona böyle yapmasının sebebi sorulunca; "Resûlullah'ın hadîs-i şerîfine saygı göstermek için böyle yapıyorum. Eğer âlimler ilme karşı böyle saygı gösterirlerse, Allahü teâlâ da insanlar yanında onların derecesini yükseltir ve devlet adamlarının kalbinde heybetli ve vakarlı kılar. Ey ilim taleb etmek isteyen kimse! Sen de ilme saygı göster. Kim ilme tevâzû gösterirse, Allahü teâlâ onu yükseltir. Çünkü kim Allahü teâlâ için tevâzû ederse, Allahü teâlâ onun derecesini yükseltir." buyurdu. Kabr-i şerîfi, Cennet-ül bakî'dedir.

Mâlik bin Enes hazretleri ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve insanlara İslâmiyeti anlatmakla geçirdi. 795 (H.179) senesindeMedîne-i münevverede vefât etti.

Eserleri: Muvattâ adındaki hadîs kitâbı çok kıymetlidir. **Muvattâ'**yı kırk senede meydana

getirmiştir. Başlangıçta içinde dört bin hadîs-i şerîf varken, sonuna doğru bine indirmiştir. Âlimlerden bâzıları bunu şerh etmiştir. Bu şerhlerin en meşhûru **El-Müdevvene** adlı eserdir. Bu kitap, hadîs-i şerîfleri fıkhî konularına göre düzenlenip, yazılan ilk eserdir. Kitapta ayrıca İmâm-ı Mâlik'in ictihad ettiği fıkhî mevzular da bulunmaktadır. Çeşitli târihlerde basılmıştır. Biri, Yahyâ bin el-Leysi'nin rivâyeti, diğeri de İmâm-ı A'zam'ın talebesi Muhammed Şeybânî tarafından yapılan iki rivâyeti vardır. Bu eserinden başkaAbdullah bin Abdülhakîm Mısrî tarafından rivâyet edilen **Kitâb-üs-Sünen** adlı fıkha dâir bir eseri, kadere, kazâî hükümlere dâir ve fetvâlarını bildiren **Risâle fil-Fetvâ** gibi eserleri vardır.

AVUÇ AVUÇ MİSK

Ebû Abdullah Mevlâ'l-Leyseyn şöyle anlatmıştır: "Rüyâmda, Resûlullah'ı gördüm. Mescidde ayakta duruyordu, insanlar da etrafını sarmıştı. İmâm-ı Mâlik de önünde duruyordu. Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) önünde misk dolu bir kap vardı. O miskten avuç avuç alıp, İmâm-ı Mâlik'e veriyordu. O da insanlara dağıtıyordu." Bunu Ebû Abdullah'dan nakleden Matraf; "Bu rüyâyı İmâm-ı Mâlik'in ilimdeki üstünlüğüne ve sünnet-i seniyyeye bağlılığına yordum." demiştir.

Mesnâ bin Saîd el-Kesir şöyle demiştir: İmâm-ı Mâlik'in şöyle buyurduğunu işittim: "Resûlullah'ı rüyâda görmediğim hiç bir gece geçmedi. Her gece rüyâmda gördüm."

Zehebî, İmâm-ı Mâlik'i şöyle anlatır: "Uzun bir ömür, yüksek bir mertebe, parlak bir zihin, çok geniş bir ilim, keskin anlayış, sahih rivâyet, diyânet, adâlet, sünnet-i seniyyeye tâbi, fıkıhta, fetvâda kâidelerin sıhhatinde önde gelen bir zât idi. Fetvâ vermede aceleciliği sevmez, çok kere "Bilmiyorum" derdi. Ve; "İlmin kalkanı bilmiyorum demekdir." buyururdu.

Birgün Halife Hârûn Reşîd; "Yâ İmâm senin kitaplarını çoğaltıp, her yere göndereceğim. Herkesin bunlara uymasını ve senin mezhebinde olmalarını emir edeceğim." dedi. İmâm-ı Mâlik; "Yâ halîfe, hadîs-i şerîfte; **"Ümmetimin âlimlerinin ihtilâfı rahmettir"** buyruldu. Âlimlerin ihtilâfı, Allahü teâlânın rahmetidir. Hepsi hidâyet üzeredir. Müslümanlar bu rahmetten mahrum bırakılamaz. buyurdu" Bunun üzerine halîfe bu arzusundan vazgeçti.

HEPİNİZ ÇOBANSINIZ

Mâlik bin Enes hazretleri halîfelere ve devlet adamlarına sözlü nasîhatlardan başka, mektup yazarak da nasîhat ederdi. Halîfelerden birine şöyle bir mektup yazmıştı: Bilmiş ol ki, Allahü teâlâ sana benim nasîhatte bulunmamı nasîb etti. Bu tavsiyelerimin saâdetine vesîle olacağını umarım. Allahü teâlâ Cennet'e götüren saâdet yollarını açar. Allahü teâlâ bana ve sana merhametini ihsân buyursun. Sana yazdıklarım, Allah'ın emirlerini yerine getirmekle ve Allah'ın inâyetiyle felâha, kurtuluşa sebeb olur. Allah, sizi tebeanız için korusun. Zîrâ onların küçüğünden büyüğünden sen sorumlusun. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; **"Hepiniz birer çobansınız."** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfte de; **"Kıyâmette vâli getirilir. Elleri boynuna bağlanmıştır. Ancak adâleti sâyesinde eli çözülür. Serbest bırakılır."** buyurdu. Hazret-i Ömer şöyle derdi: "Vallahi eğer Fırat-Dicle kıyısında bir koyunun kuzusu helâk olursa, Allahü teâlâ onu Ömer'den sorar."Hazret-i Ömer on defâ hac yaptı. Benim bildiğime göre bir haccında ancak on iki dinar harcardı. Çadıra değil, ağaç gölgesine konardı. Boynunda süt kırbası taşırdı.Çarşı pazar dolaşır, insanların hallerini sorardı. Yaralandığı zaman Eshâb-ı kirâm geldiler. Onu medh ve senâda bulundular. Onlara; "Bu gibi sözlere kapılan aldanmıştır. Eğer dünyâ dolusu altın olsa, mahşer gününün korkularından kurtulmak için onların hepsini fedâ ederim." buyurdu. Hazret-i Ömer ki her işi doğru ve adâletli, her şeyde muvaffak olmuştu. Resûlullah aleyhisselâm onu Cennet'le müjdelemişti. Bununla beraber o yine korku içinde üzerine aldığı müslümanların işlerini iyi idâre etme gayretindeydi. Hal böyle olunca başkalarının durumu nice olur. Sen, Allahü teâlâya yaklaştıran işler yaparsan, onlar yarın seni kurtarır. Seni ancak amelinin kurtaracağı o korkunç günden kork. Geçmişlerin içinden iyiler sana örnek olsun. Her işinde Allahü teâlâdan kork ve takvâya sarıl. Sana yazdıklarımı bütün zamanlarında göz önünde tut. Onlara uymayı, onlara göre hareket etmeyi kendine borç bil. Allahü teâlâdan tevfik, hidâyet ve hakikati görmeni dilerim."

İLMİN AYAĞINA GİDİLİR

Hârûn Reşîd, İmâm-ı Mâlik hazretlerinden her gün evine gelip, oğlu Emin ile Me'mun'a ders vermesini istedi. İmâm-ı Mâlik hazretleri halîfeye buyurdu ki: "Yâ halîfe, uygun olanı çocuklarınızın bizim eve gelip gitmesidir. Allahü teâlâ, sizi daha aziz etsin! İlmi aziz ederseniz aziz olursunuz; zelil ederseniz zelil olursunuz. İlim bir kimsenin yanına gitmez, o ilmin yanına gelir."

Bunun üzerine halife İmâm-ı Mâlik'ten özür diledi ve her gün çocuklarını İmâma göndererek ders aldırttı.

EDEBE RİÂYET

Abbâsî halîfesi Ebû Câfer Mensûr ile İmâm-ı Mâlik hazretleri Medîne-i münevverede Resûlullah efendimizin mescidinde bulunuyorlardı. Mensûr yüksek sesle bir şeyler söyledi. Bunun üzerine Mâlik bin Enes hazretleri; "Ey müminlerin emîri! Bu mescidde sesini yükseltme. ÇünküAllahü teâlâ Hucurât sûresi ikinci âyet-i kerîmede meâlen; **"Ey îmân etmekle şereflenenler! Sesinizi Nebiyyullah'ın sesinden yukarı çıkarmayınız. O'na karşı biribirinize bağırdığınız gibi seslenmeyiniz. O'na saygısızlık gösterenlerin ibâdetleri yok olur."** buyurarak bir kavmi terbiye eyledi.

Vefât ettikten sonra da Resûlullah'a hürmet hayatlarındaki hürmet gibidir." buyurdu. İmâm-ı Mâlik'in bu nasîhatlerini dinleyen halîfe Ebû Câfer Mensûr sesini yavaşlattı ve; "Ey İmâm! Resûlullah'ın huzûrunda duâ ederken kıbleye mi döneyim yoksa Resûlullah'a yönelerek mi duâ edeyim?" diye sordu. İmâm-ı Mâlik hazretleri; "Ey müminlerin emiri! Yüzünü Resûlullah'tan sallallahü aleyhi ve sellem başka tarafa çevirme. Çünkü Resûlullah efendimiz, Allahü teâlâ katında dileklerimiz için vesîlemizdir. Bundan dolayı da yüzünü Resûlullah'a dönmeli, O'nun şefâatini dilemelisin. O zaman Allahü teâlâ O'nu sana şefâatçi kılar." buyurarak; **"Onlar nefslerine zulmettikten sonra gelirler, Allahü teâlâdan af dilerler. Resûlüm de onlar için istiğfâr ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar."** meâlindeki Nisâ sûresi 64. âyet-i kerîmeyi okudu.

1) Nûru'l-Ebsâr; s.208

2) Vefeyâtü'l-A'yân; c.4, s.135

3) Tehzîbü't-Tehzîb; c.10, s.5

4) Hilyetü'l-Evliyâ; c.6, s.316

5) Ed-Dibâcü'l-Müzehheb; c.8, s.168

6) Tezkiretü'l-Huffâz; c.1, s.207

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s. 1108

8) Sıfâtü's-Safve; c.2, s.99

9) Fâideli Bilgiler; (5. Baskı) s.157

10) Hidâyetü'l-Muvaffıkîn; s.55

11) Sebîlü'n-Necât; s.24

12) Rehber Ansiklopedisi; c.8, s.138

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.291

MANSÛR BİN AMMÂR;

Büyük velîlerden. İsmi Mansûr bin Ammâr bin Kesîrdir. Künyesi Ebü's-Sırrî Sülemî'dir. Aslen Mervli olup, Basra'da yaşamıştır. 839 (H.225) senesinde Basra'da vefât etti. Zamânının meşhûr âlim ve velîlerinden olanMa'rûf bin Ebi'l-Hattâb, Leys binSa'd, Abdullah bin Lühey'a, Münkedir bin Muhammed ve Bişr bin Talha'dan ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinlemiştir. Kendisinden oğlu Selîm, Ali bin Haşrem, Muhammed bin Câfer ve birçok âlim ilim

öğrenmiş, hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Mansûr bin Ammâr, Iraklılar ve Horasanlılar tarafından makbûl sayılan ve sevilen bir zâttı. Azla yetinir, dünyâlık toplamazdı. Gönlü zengin, şânı büyük olup verâ ehlindendi.

Çok tesirli olan vâz ve nasîhatları dinleyenleri kendinden geçirirdi. Kuvvetli hitâbeti, etkili sohbetleri karşısında insanlar âdetâ erirdi. Dînin emirlerine sımsıkı sarılırlardı. Pekçok kimsenin saâdetine vesîle olmuştu.

Tasavvufta yükselmesi şöyle olmuştur: Yolda giderken yerde üzerinde "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazılı bir kâğıt bulmuş, kaldırıp koyacak uygun bir yer bulamayınca da yutmuştu. Bunun üzerine rüyâsında; "O kâğıda gösterdiğin hürmet yüzünden sana hikmetin kapısını açmış bulunuyoruz." denildi. Bir süre riyâzete çekilip tasavvufta yükselip kemâle erdikten sonra, bir vâz meclisi kurdu.

Kendisi şöyle anlatır: "Bir gün Mısır'a gitmiştim. Orada büyük bir kuraklık ve kıtlık yaşanıyordu. Cumâ namazından sonra halk ağlayarak duâ etmişti. Hatırımdan câminin ortasına gidip, bu cemâate nasîhatta bulunayım diye geçti. Aklımdan geçirdiğim gibi yaptım. Sonra câminin ortasına gidip onlara şöyle dedim: "Ey cemâat! Allahü teâlâya, sadaka vermek sûretiyle yaklaşınız. Allahü teâlâya en güzel yaklaşma şekli budur." dedim. Sonra; "Ey Allah'ım! Benim üstümdeki cübbemden başka hiçbir şeyim yok, ancak bunu verebiliyorum, dedim ve cübbemi çıkarıp ortaya attım. Beni tâkip eden halk, cübbemin üzerine sadakalarını koymaya başladı. Bunları fakirlere dağıttık. Bir müddet sonra yağan yağmurlarla her taraf su ile doldu."

Hârun Reşîd, Mansûr'a; "Sana bir soru soracağım. Cevâbın için de sana üç gün mühlet veriyorum. İnsanların en âlimi ve en câhili kimdir?" dedi. Mansûr kalkıp dışarı çıktı, sonra yoldan geri dönüp geldi ve "Ey Emîr-ül-Müminîn, cevâbı dinleyiniz! İnsanların en âlimi tâat ve ibâdet ettiği halde korkan, en câhili de isyân ettiği halde emîn olandır." buyurdu.

Mansûr bin Ammâr, Kûfe'de bir gece ibâdet eden bir zâtın, Allahü teâlâya karşı şöyle duâ ettiğini bildirir: "Ey Rabbim! İzzet ve celâlin hakkı için, günah işlerken sana muhâlefeti kasdetmedim. Nefsim beni aldattı. Şehvetim de buna yardımcı oldu. Senin, benim kusurlarımı gizlemen beni aldattı ve cehâletim sebebiyle sana isyân ettim ve hareketlerimle muhâlefette bulundum. Şimdi senin azâbından beni kim kurtaracak? Rahmetine nâil olamazsam bana kim yardım edecek? Kıyâmet gününde günahı olmayanlara "geçin", günahı olanlara "durunuz" dendiği vakit, hangi yüzle senin huzûruna çıkacağım. Acabâ şu iki fırkadan hangisi ile berâber olacağım? Yazıklar olsun bana ki, ömrüm uzadıkça günahlarım çoğalıyor. Bizlere tövbe eylemeyi nasîb eyle yâ Rabbî!"

Ebü'l-Hasan Şa'rânî şöyle anlatır: "Bir kerre Mansûr bin Ammâr'ı rüyâmda gördüm ve Allahü teâlâ sana nasıl muâmelede bulundu? diye sordum. Şöyle cevap verdi: Bir ses duydum: "Mansûr bin Ammâr sen misin?" dedi. Evet yâ Rabbî dedim. Bir yandan dünyâya rağbet ederken, öbür yandan halkı dünyâdan soğutup zühde teşvik eden sen misin?" dedi. Evet böyle olmuştu yâ Rabbî! Fakat önce sana hamd ü senâ etmeden, sonra Peygamberlerine salât ve selâm getirmeden, üçüncü olarak da kullarına samîmî sûrette nasîhat etmeden, hiçbir sohbete başlamadım ve bitirmedim, dedim. Bunun üzerine Allahü teâlâ meleklerine: "O doğru söyledi, onun için bir kürsü kurun, üzerine çıksın, dünyâda kullarım arasında şan ve şerefimin yüceliğini ilân ettiği gibi, bu defâ da meleklerim arasında şan ve şerefimin yüceliğini ilân etsin" dedi.

Buyurdu ki: "Kendi ayıplarını gören kimse, başkasının ayıbı ile uğraşmaz. Haramlardan sakınma elbisesini soyan ve takvâdan mahrum olan kimseyi, artık dünyâda hiçbir şey örtmez. Kim Allahü teâlânın verdiği rızka râzı olursa, kaybettiği şeye üzülmez. Kendi kusurlarını unutan kimse, başkalarının kusurlarını büyük görür. Kendi görüşünü beğenen sapıtır. Aklına güvenenin ayağı kayar. İnsanlara büyüklük taslayan zillete düşer. İnsanların malına göz diken

fakir düşer. Âfiyet isteyen sabreder. Hakk'a karşı savaşan, yıkılır. Ecelini gören yâni ölümü düşünen kimse uzun emel sâhibi olmaz, bitmek bilmeyen arzu ve isteklerin peşinde koşmaz. Tevâzû; hakka uymakta sıkıntılara, acılara sabretmek, dinde bildirilen edeplerle edeplenmek ve başkalarının fazîletini üstün tutup, kendi fazîletini büyük görmemektir."

"İnsan ölünce malını vârisler, canını melek-ül-mevt alır, etini kurtlar yer. Kemiklerini toprak çürütür. İyiliklerini ve sevaplarını da hasımları alır. Bunlar olacak, Allahü teâlâ îmânımızı şeytanın çalmasından bizi muhâfaza etsin."

"Halkı anan, Hakk'ı anmaktan geri kalır."

"Nefsin selâmeti ona uymamakta, kişinin belâsı ise nefse uymaktadır."

"Sıkıntıdan kurtulmak istiyorsan, dünyâyı istemeği bırak, özür dilemekten kurtulmak istiyorsan, diline hâkim ol."

"Şeytan bir kimseyle eğlenmek istediği zaman, ona koğuculuk (lâf taşıma) yapması için vesvese verir. Dedikodu yapmaya teşvik eder ve kötü sözler taşıtır. Bu koğuculuk yapan adam, yaptığı dedikodu sonunda öyle işler yapmaya başlar ki, şeytan onların birini dahi yapmaktan utanır ve korkar."

"Bir kimse başına gelen dünyevî musîbetlerden dolayı sızlanırsa, musîbet îmânına intikâl eder."

"Bir günahı işlediğin zaman duyduğun zevk, günahın kendisinden daha beterdir."

NE OLDU BU İBÂDETLERİN?

Mansûr bin Ammâr hazretleri şöyle anlatmıştır: "Benim tanıdığım bir kimse vardı. Beni ziyârete arzu ile gelir, ibâdetini yapar, geceleri teheccüd namazı kılardı. Gözünden yaş eksik olmazdı. Epey bir zaman onu görememiştim. Araştırdığımda hasta olduğunu öğrendim. Evine gidip kapısını çaldım. İçeri girince, evin ortasında perişan bir halde yattığını gördüm. Yüzü siyahlaşmış, dudakları şişmiş, gözleri masmâvi olmuştu. "Ey kardeşim! Lâ ilâhe illallah, de. Bunu dilinden bırakma." dedim. Gözlerini bana dikip kızgın kızgın baktı. Sonra gene kapattı. Tekrar aynı sözü söyledim ve; "Eğer Lâ ilâhe illallah demezsen, senin cenâzeni yıkamam, namazını kılmam." dedim. Tekrar gözlerini açıp; "Ey kardeşim Mansûr, bu Kelime-i tevhîd ile benim arama bir engel kondu" deyince, Lâ havle velâ kuvvete illâ billahil aliyyil azîm, dedim. Sonra ona; "Ey arkadaş! Sen namaz kılıyordun, oruç tutuyordun, geceleri teheccüd kıldığını söylüyordun ne oldu bu ibâdetlerin?" diye sorunca; "Evet bunları yapıyordum. Fakat Allah için değil, insanlar görsün diye, gösteriş olarak yapıyordum. Kendi başıma evime çekilince, kapıyı kapatıp, perdeyi çeker şarap içerdim. Rabbime isyân edip, günâh işlerdim. Bir müddet bu hal üzere devâm ettim. Ben bu kötü halde iken bir hastalığa yakalandım. Ölmek üzere iken çocuklarıma; "Beni evin ortasına çıkarın ve elime Kur'ân-ı kerîmi verin, dedim. Kur'ân-ı kerîmi alıp, okuya okuya Yâsîn sûresine geldim ve; "Yâ Rabbî! Bu Kur'ân-ı kerîm hürmetine bana şifâ ver, bu ağır hastalıktan kurtar. Bir daha günâh işlemeyeceğim." diye duâ ettim. Duâm kabûl olunup hastalıktan kurtuldum. Fakat iyileşince, tekrar eski hâlime dönüp yine günâhla ve isyân ile vakit geçirmeye başladım. Şeytan beni yine saptırdı. Tövbemi bozmuş ve günahlara dalmış bir halde bir müddet daha gün geçirdim. Yine şiddetli bir hastalığa yakalandım. Neredeyse ölecektim. Yine evin ortasına çıkarmalarını ve Kur'ân-ı kerîmi elime vermelerini söyledim. Önceki gibi duâ ettim ve hastalıktan yine kurtuldum. Ama bir müddet sonra yine tövbemi bozdum, günâhlara daldım. Şiddetli hastalığa bir daha yakalandım. Duâ etmek için beni evin ortasına çıkarmalarını söyledim. Bu amansız hastalıktan kurtulmak için duâ edince gaybtan bir ses defâlarca tövbemi bozduğumu ve artık kurtulamayacağımı söyledi." Bunları anlatınca, ibret ve dehşet içinde yanından ayrıldım. Evinden biraz uzaklaşınca, öldü haberini aldım. Allahü teâlâdan sonumuzu hayır eylemesini dileriz. Nice kimseler çok namaz kılıp, oruç tuttuğu halde şeytana ve nefsine uyup sapıtmıştır!"

DÖRT DİRHEME DÖRT DUÂ

Şöyle anlatılır: Bir genç fesad ve içki meclisi kurup, eğlenirdi. Birgün kölesine dört dirhem (gümüş) verip, meze almasını söyledi. Köle yolda giderken Mansûr bin Ammâr'ın meclisine uğradı. "Biraz oturup ne söylediğini anlayayım", diye düşündü. Mansûr, bir fakir için bir şey istiyor ve kim dört dirhem verirse, ona dört duâ edeceğim diyordu. Köle, bu dört dirhemi ondan daha iyi bir yere verememem deyip, elindekinin hepsini Mansûr'a verdi. Mansûr hazretleri nasıl duâ istersin deyince, köle: Birincisi; âzâd olmayı, kölelikten kurtulmayı, ikincisi; Allahü teâlânın efendime tövbe nasîb etmesini, üçüncüsü; dört dirhemin karşılığında dört yüz dirhem vermesini, dördüncüsü; bana, efendime, sana ve bu mecliste bulunanlara rahmet etmesini istiyorum." dedi. Mansûr hazretleri duâ etti. Köle evine döndü. Efendisi; "Nerede kaldın ve ne getirdin?" diye sorunca, köle de; "Mansûr bin Ammâr'ın meclisinde idim. Verdiğin dört dirhemle dört duâ satın aldım. Efendisi nasıl duâlar deyince, köle durumu efendisine anlattı. Efendisi: Seni âzâd ettim, bir daha içki içmeyeceğime Allahü teâlâya söz verip tövbe ettim, dört dirhem yerine sana dört yüz dirhem bağışladım. Dördüncü duân bana âid değildir, ben elimden geleni yaptım dedi. Efendi, gece rüyâsında bir sesin; "Sen elinde olanı, kendi eksikliğin ile yaptın, bana havâle ettiğini ise, eksiksiz yaptım: Sana, köleye, Mansûr'a ve meclisine merhamet ettim." dediğini işitti.

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.130

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.9, s.325

3) Nefehât-ül-Üns; s.64

4) Risâle-i Kuşeyrî; s.23

5) Ravd-ür-Reyyâhîn; s.92

6) Tabakât-ül-Evliyâ; s.286

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.259

8) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.1, s.296

9) Dirâsât fi't-Tasavvuf-il-İslâmî; s.93

MANSÛR EL-BETÂİHÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Mansûr'dur. On üçüncü asırda Irak'ta Betâih denilen yerde yaşadı. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Kabr-i şerîfi, Betâih topraklarında bir nehir kenarındadır.

Annesi, akrabâsı olan meşhûr evliyâ Muhammed Şenbekî hazretlerinin sohbetine giderdi. O içeri girince, Muhammed Şenbekî ayağa kalkardı. Sebebi sorulunca; "Ben ona hürmeten değil, karnındaki çocuğa hürmeten kalkıyorum. O doğunca, yüce bir şana sâhip olacaktır." diye onun geleceğini müjdeledi.Mansûr el-Betâihî hazretleri, MuhammedŞenbekî ve zamânının âlim ve velîlerinden istifâde ederek büyük bir velî oldu. Duâsı makbûl bir zât idi.

Ebü'l-Berekât İsmâil Nişâbûrî anlatır: "Bir zamanlar Acem askerlerinin Bağdât'a hücûm ettiğini babamdan işittim. O zaman Mansûr Betâihî hazretleri bir dağ üzerine çıkıp Acem ordusunun hezîmeti için duâ etti. Sonra iki elini birbirine vurdu. O sırada Acem ordusunda karışıklık başlayıp birbirlerini kırarak geri çekildiler. Bağdâtlılar buna çok sevinip Mansûr hazretlerinin bereketi ile hem istilâdan kurtuldular hem de ganîmetlere kavuştular.

Mansûr Betâihî hazretleri hikmetli sözleriyle meşhûr oldu.Kendisine dünyâ sevgisi hakkında soruldu. O; "Dünyâyı tanıyan, fânî olduğunu anlayan, ona düşkün olmaz. Allahü teâlâyı tanıyan her şeyi bırakıp, O'nun rızâsını kazanmaya bakar. Nefsini tanımayan, bilmeyen büyük aldanış içindedir."

"Dünyâlık olan her şey, senin dünyâyı terketmen husûsunda aleyhindedir. Sana yardımcı olmaz. Şu üç sıfat velîlerin sıfatındandır. Sen bunlara iyi yapış.

1) Her hususda Allahü teâlâya dayanmak, tevekkül etmek.

2) Allah'a dayanıp, hiçbir şeye düşkün olmamak.

3) Her hâlükârda Allahü teâlâya yönelmek."

"Tevekkül, bütün işleri Allahü teâlâya havâle etmektir." buyurdu.

Gaflete düşmekten sakındırırdı. Bu hususta; "İnsanın müptelâ kılındığı en çetin şey gaflettir. Allahü teâlâ bir kulunu severse, onu gafletten korur." buyurdu.

Rızkından endişe eden kimsenin hâlini ise şöyle anlatmıştır: "Dîni ile Allah yolundadır. Fakat rızkı husûsunda Allah'a tevekkül etmemektedir. Böyle kimse bu hâlde Allah'a yönelmemiş, O'ndan kaçıyor demektir."

Mansûr Betâihî hazretleri Rıfâî yolunun büyüğü olan SeyyidAhmedRıfâî hazretlerinin dayısı ve hocası idi. Çok âlim ve velî yetiştirdi.

Ahmed Rıfâî hazretleri onun hakkında şöyle anlatır: "Dayım Mansûr'dan işittim. Buyurdu ki: "Seven dâimâ kendinde değildir. Bu kendinden geçme hâlinden çıkamaz. Çıkarsa hayret hâline girer. Hayretten kurtulursa, sarhoşluğa (kendinden geçmeye) döner."

Yine; "Yeryüzü Allah aşkını tatsaydı, bu aşk ve muhabbet sebebiyle bir ateş parçası hâline gelen meyveleriyle, yeryüzündeki ağaçlar alev alev tutuşur, dalları yapraksız kupkuru bir çubuk hâline gelirdi. Bu aşk ateşine, demir ve sarp kayalar, insandan daha dayanıklı ve tahammüllü değildir." buyurdu.

Mansûr el-Betâihî hazretlerinin vefâtı yaklaşınca hanımı; "Oğluna vasiyet et, onu yerine vekil bırak." dedi. "Hayır, kızkardeşimin oğlu Ahmed Rıfâî'yi vekil bırakacağım." buyurdu. Hanımı bu hususta ısrâr edince, oğlunu ve kızkardeşinin oğlu Ahmed'i yanına çağırıp; "Gidin bana biraz çiçek toplayıp getirin." dedi. Gittiler, sonra oğlu bir demet çiçek getirdi. Kızkardeşinin oğlu AhmedRıfâî ise eli boş döndü. "Neden toplamadın?" diye sorunca; "Elimi uzattığım her çiçek Allahü teâlâyı tesbih ediyordu. Koparmaya kıyamadım." dedi. Hanımı bu hâli görünce, onun kerâmetini ve Ahmed Rıfâî'nin üstünlüğünü anlayıp ısrarından vazgeçti.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.83

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.134

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.268

4) Kerâmât-il-Kâmilîn ve Menâkıb-il-Ârifîn, No: 558

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.89

MA'RÛF-I KERHÎ;

Büyük velîlerden. AdıMa'rûf bin Fîrûz, künyesi Ebû Mahfûz'dur. Doğum târihi bilinmemektedir. 815 (H.200) senesinde Bağdat'ta vefât etti. KabriBağdât'tadır. Kabri başında yapılan duâ makbul ve müstecabdır. Bağdât'ın Kerh beldesinden olduğu için Kerhî denilmiş ve Mârûf-ı Kerhî diye tanınmıştır. Sofiyye-i aliyyenin büyüklerindendir.

İranlı hıristiyan bir anne ve babanın çocuğu iken, hıristiyanlığı öğrenmesi için bir râhibe gönderildi. Kardeşi Îsâ onun İslâma gelişini şöyle anlatmaktadır: "Ben ve kardeşim Ma'rûf okula gidiyorduk. Hıristiyan idik. Hıristiyan râhip, çocuklara (Hâşâ) Allahü teâlâ üçtür: Baba, Oğul, Ruh'ül kudûs derdi. KardeşimMa'rûf, Allah birdir birdir diye bağırırdı. Râhib

onu her tarafı yara bere içerisinde bırakacak şekilde döverdi. Bu hal uzun zaman devâm etti. Nihâyet bir gün her tarafını parçalar şekilde dövünce kaçtı. Ve bir daha dönmedi. Bunun üzerine annem ona olan sevgisinden her gün gözyaşı dökerdi. "Eğer Allahü teâlâ oğlumu geri gönderirse, o hangi dinde ise ben de o dîne gireceğim." derdi. Annesi böyle ağlayıp gözleri yolları beklerken, evden kaçan Ma'rûf-ı Kerhî kendi hâlini şöyle anlatmaktadır: "Ayaklarım şişmiş, elbiselerim parçalanmış bir halde Kûfe'ye geldim. Âdetim mescidlerde kalmaktı. Bir mescide gittim. Orada mübârek, yüzü nur saçan bir zâtın etrâfında bir kısım insanlar halka olmuş, onun anlattıklarını dinliyorlardı. Cemâat o zâtı öyle dinliyorlardı ki, sanki başlarının üzerinde kuş vardı da kaçmasın diye hareketsiz duruyorlardı. O zâta yaklaştım ve dinledim. Şöyle diyordu: "Kim Allahü teâlâdan tamâmen yüz çevirirse, Allahü teâlâ da ondan tamâmen yüz çevirir. Kim kalbiyle Allahü teâlâya kavuşmayı arzu eder ve O'na koşarsa, Allahü teâlâ onu rahmetiyle karşılar. Bütün herkesin kalbinde O'nun muhabbeti hâsıl olur, O'na gelirler. Derdlere ve belâlara sabır eden kimseye de rahmetini ihsân eder." Bu zât Muhammed ibni Semmâk idi. Onun bu sözleri kalbime çok tesir etti ve beni yaratan Allahü teâlâya yöneldim. Benim gizli ve açık her şeyimi bilen, Rabbime kavuşmağı istedim. Allahü teâlâ da duâmı kabûl buyurdu. Bu sırada İbn-i Semmâk âniden sustu. Sonra insana çok tesir eden bir sesle "Bağdâtlı genç nerede?" diye sordu. Oradaki cemâat bana baktı. Çünkü orada benden başka yabancı yoktu. Beni Şeyh İbn-i Semmâk'a götürdüler. İbn-i Semmak başımı okşadı ve; "Merhabâ ey Rabbin'i arayan kişi! Merhabâ ey Allah'ın sevgisine ve muhabbetine kavuşan kişi!" dedi. Bu sözleri işitince, babama beni kötüleyen râhibi hatırladım ve ağlamaya başladım. Bunun üzerine "Sen ağlıyor musun?" dedi: "Evet efendim" dedim ve râhibin sözünü hatırladım. Çünkü o râhip hep hakâret ederek beni babama kötülerdi. Tam bu sırada; "Râhibin sözü mü?.." diye sordu. Ben buna çok hayret ettim. Bunu nasıl biliyordu. "Evet." dedim. Bana; "Allahü teâlâya duâ et. Senin duân müstecâbtır (kabûl olur)." buyurdu ve ben de Allahü teâlâya duâ ettim. Daha sonra râhibin müslüman ve sâlih olup sâlihler arasına karıştığını öğrendim. Sonra İbn-i Semmâk beni İmâm-ı Ali Rızâ'ya götürdü. Durumu ona anlattı ve onun elinde müslüman oldum."

Müslüman olan ve ilim tahsil edenMa'rûf-ı Kerhî, uzun seneler sonra memleketine döndü. Büyük bir sabırla onu bekleyen annesi bağrına bastıktan sonra hangi din üzeresin diye sordu. Ma'rûf, İslâm dîni üzereyim deyince annesi; "Eşhedü enlâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh." diyerek îmân ile şereflendi. Bunun üzerine bütün âile müslüman oldu.

Ma'rûf-ı Kerhî dînin emirlerini gözetmekte, ibâdette, haram ve şüphelilerden kaçmada çok meşhûr idi. İmâm-ı Ali Rızâ'nın hizmetinde bulunmuş, O'nun çocuklarıyla beraber yaşamış ve ehl-i beytten bilinmiştir. İmâm-ı AliRızâ; "Ma'rûf, huy ve muhabbet bakımından ehl-i beyttendir. Fakat ırk ve neseb bakımından değil. Muhakkak o kerem ve izzet bakımından, Selmân-ı Fârisî'nin ceddimize ilhak edilip ehl-i beytten sayıldığı gibi, o da bize dâhil edilmiştir." buyurmuştur.

Ma'rûf-ı Kerhî, Dâvûd-i Tâî hazretlerinden feyz almış olup; büyük velîlerdenSırrîyi Sekâtî de, Ma'rûf-ı Kerhî'den ders ve feyz alarak yetişti.Hârun Reşîd ile aynı zamanda yaşadı. Muhaddis olup, zamânının meşhûr hadîs âlimlerinden hadîs dinlerdi.

Ma'rûf-ı Kerhî, Bekir bin Huneys, Rabi' bin Sabîh ve bir çok âlimden hadîs öğrendi. Halef bin Hişâm, Zekeriyyâ bin Yahyâ el-Mervezî, Yahyâ bin Ebî Tâlib ve bir çok hadîs âlimi de Ma'rûf-ı Kerhî'den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Ma'rûf-ı Kerhî (rahmetullahi aleyh), Bağdât'ın imâmı ve zâhidi lakabını aldı. Dinde imâm olup, fıkıh, hadîs, tefsîr ve kelâm ilimlerinde büyük âlimdir. Bütün bu ilimlerde hüccet, senet idi. İctihad makâmına erişmişti.

Abdülazîz bin Mansûr diyor ki: Babamdan işittim: "Biz Ahmed bin Hanbel ile berâber idik, Ma'rûf-ı Kerhî'den bahsedildi. Orada olanlardan bâzıları onun ilmi zayıfdır dediler. Bunun

üzerine Ahmed binHanbel (rahmetullahi aleyh); "Böyle konuşmayın. Siz Ma'rûf'un kavuştuğu ilimden bir şeye kavuşabildiniz mi?" diye cevap vererek onları susturmuştu. Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ binMâîn, Ma'rûf-ı Kerhî'ye mürâcaat ederler ve bir çok meseleleri ondan öğrenirlerdi."

Yahyâ bin Mâîn ve Ahmed bin Hanbel, Ma'rûf-ı Kerhî'nin yanına geldiler. Yahyâ bin Mâîn, Ma'rûf-ı Kerhî'ye Secde-i sehv'i sormak istiyordu.Ahmed bin Hanbel,Yahyâ'ya; "Sus!" dedi. Fakat o susmadı ve; "Yâ Ebel-Mahfûz, Secde-i sehv hakkında ne dersin?" diye sordu.Ma'rûf-ı Kerhî; "Kalbin namazdan gâfil olup, namazdan başka bir şeyle meşgûl olmasından dolayı bir cezâdır." deyince, Ahmed bin Hanbel; "Bu ne güzel ve ne mânâlı bir cevaptır." buyurdu.

Kerâmet ve menkıbeleri çoktur. Cömertlik ve kerem sâhibi olup, sağlığında ve vefâtından sonra da yardım yapan dört büyük velîden biridir. Bunlar; Ahmed bin Hanbel, Ma'rûf-ı Kerhî, Bişr-i Hafî ve Mansûr bin Ammâr'dır.

Ma'rûf-ı Kerhî bir gün namaz kılmak için ikâmet okudu ve sonraMuhammed bin Ebî Tevbe'nin öne geçip namaz kıldırmasını istedi. Kendisi imâm olmadı, müezzinlik yaptı. Muhammed bin Ebî Tevbe imâmlık yapmaktan çekindi ve Ma'rûf-ı Kerhî'ye; "Eğer bu namazı kıldırırsam başka namaz kıldırmam" dedi.Ma'rûf-ıKerhî bu sözü beğenmedi ve; "Nefsinden konuşuyorsun. Başka bir namaz kıldıracağını düşünmek (başka bir namaz vaktine kadar yaşayacağım diye konuşmak) tûl-i emel (uzun arzû) sahibi olmaktır. Tûl-i emel sâhibi olmaktan Allahü teâlâya sığınırız. Çünkü tûl-i emel, hayırlı amel yapmaya mâni olur." buyurdu.

"Dünyâ dört şeyden ibârettir: Mal, söz, uyku ve yemek. Mal; insanı Allahü teâlâya isyân ettirir. Söz, insanı Allahü teâlâdan oyalar. Uyku, insanaAllahü teâlâyı unutturur. Yemek ise insanın kalbini katılaştırır." buyurdu. Sırrî-yi Sekâtî buyurdu ki: Ma'rûf-ı Kerhî'yi şöyle söylerken işittim: "Kim kibirli olur, kendini büyük görürse Allahü teâlâ onu yere vurur; kim Allahü teâlâ ile münâzea ederse (karşı gelirse) Allahü teâlâ ona gazâb eder. Kim Allahü teâlâya tevekkül eder O'na sığınır ve güvenirse; Allahü teâlâ onun yardımcısı olur. Kim Allahü teâlâya tevâzû ederse, Allahü teâlâ onu yükseltir."

Ma'rûf-ı Kerhî'ye "Dünyâ sevgisi kalbden nasıl çıkar?" diye sorulduğu zaman buyurdu ki: "Allahü teâlâya karşı hâlis sevgi, tam bir muhabbet ve hüsn-i muâmele yâni Allahü teâlânın râzı olduğu işleri yapmak ve men ettiklerinden sakınmak ile" cevâbını verdi.

Mertliğin alâmeti üçtür: "Hilafsız tam bir vefâ, istenmeden vermek ve kendisine cömertlik, iyilik yapılmadan başkalarını medh etmek." buyurdu. Bir adam Ma'rûf-ı Kerhî hazretlerine gelerek; "Ey efendim! Benim Allahü teâlâya nasıl kavuşacağımı bana öğretir misin?" dedi. Ma'rûf-ı Kerhî onun elinden tuttu ve pâdişâhın kapısına getirdi. Kapının önünde ayağı kırık bir adam vardı. Soru soran zâta o kimseyi gösterip; "İşte bunun gibi olursan Allahü teâlâya vâsıl olursun" buyurdu. Bununla, ayağının ikisi de kırık bir köle, efendisinin kapısının önünde nasıl durur hiçbir yere ayrılmazsa; bir kul da Allahü teâlânın kapısında her an bekler. Hiç ayrılmaz ve isyân etmezse, Allahü teâlâya kavuşur demek istedi. Bir kimse gelip kendisinden kalbinin yumuşaması için duâ etmesini istedi. Ona; "Ey kalbleri yumuşatan Allah'ım! Ölüm benim kalbimi yumuşatmadan sen benim kalbimi yumuşat" diye duâ et buyurdu. Sırrî-yi Sekâtî hazretleri; "Kavuştuğum bütün nîmetlere Ma'rûf-ı Kerhî hazretlerinin bereketiyle kavuştum." buyurdu.

Bağdât ahâlisi ve bütün müslümanlar tarafından devamlı hürmet edilirdi. Kabri, duâların kabûl edildiği, hastaların şifâ bulduğu bir yerdir. Duâların kabûl edildiği herkes tarafından tecrübe edilmiştir. İmâm-ı Yâfiî de bunu bildirmektedir.

Ma'rûf-ı Kerhî, talebesi Sırrî-yi Sekâtî'ye buyurdu ki: "Eğer Allahü teâlâya duâ eder ve bir şey istersen, O'na benim ismimi vesîle et, benim hürmetime iste!"

Muhammed bin Mansûr Tûsî haber veriyor: Bağdât'taMa'rûf-ı Kerhî'nin huzûruna gittim. Yüzünde bir yara izi gördüm. "Dün burada iken yüzünüzde bir şey yoktu. Bu nedir bir şey mi oldu?" diye sordum. "Seni ilgilendirmeyen şeyi sorma, sana yarayanı sor." dedi. "Allah aşkına söyle!" dedim. Şöyle anlattı: "Bu gece namaz kılıyordum. Mekke'ye gidip Kâbe'yi tavaf etmek istedim. Su içmek için zemzem kuyusuna gittim. Ayağım kaydı ve yüzüm oraya çarptı. Bu iz ondandır."

Abdest almak için Dicle'ye gitti. Kur'ân-ı kerîm ve seccâdesini namaz kıldığı yerde bıraktı. Bir kadın gelip bunları alıp giderken Ma'rûf arkasından koştu ona yetişti ve yüzünü görmemek için başını eğip; "Kur'ân-ı kerîm okuyan çocuğun var mı?" diye sordu. Kadın hayır deyince; "Kur'ân-ı kerîmi bana ver, seccâde senin olsun." buyurdu. Kadın onun bu güzel hareketine çok şaşırdı. Her ikisini de oraya bıraktı. Ma'rûf-ı Kerhî hazretleri; "Seccâdeyi al, sana helâl ettim." buyurdu. Kadın utanarak hemen oradan uzaklaştı gitti.Ma'rûf-ı Kerhî hazretleri herkese merhamet eder ve herkesin ıslâhı için çalışırdı.

Bir gün, talebeleriyle Dicle kenarındaki bir hurmalıkta oturuyorlardı. Dicle'nin yukarısından bir kayık geldiğini gördüler. Kayıkta bir kaç erkek içki içiyor, nâra atıyordu. Bu nâhoş manzara karşısında talebeleri; "Efendim bir duâ edin de, Allahü teâlâ bunları bu nehirde boğsun ve insanlar onların zararlarından kurtulsunlar." dediler.

Şöyle buyurdu: "Yâ Rabbî! Sen bu kullarını dünyâda neşelendirdiğin gibi âhirette de neşelendir." Talebeleri bu duânın mânâ ve sırrını anlamadıklarını söylediler. Bunun üzerine; "Benim söylediğimi (Allahü teâlâ) bilir. Bekleyin şimdi görürsünüz." buyurdu." O topluluk Ma'rûf-ı Kerhî'yi görünce sazlarını kırdılar, şaraplarını döktüler ve titremeye başladılar. Ma'rûf'un el ve ayaklarına kapanıp tövbe ettiler. Ma'rûf-ı Kerhî; "Gördüğünüz gibi herkesin istediği oldu; ne onlar boğuldu, ne de bir kimse onlardan rahatsız oldu." buyurdular.

İbn-i Merdeveyh şöyle anlatır: "Biz Ma'rûf-ı Kerhî ile berâber oturduk. Yüzünden nur fışkırıyordu. O nur yayılarak her tarafı aydınlatıyordu." Kendisine"Yâ Ebâ Mahfûz! Senin suyun üzerinde yürüdüğünü işittim" dedim. Bunun üzerine; "Benim aslâ su üzerinde yürümem diye bir şey yoktur. Fakat bir tarafa geçmek istediğim zaman, nehrin iki kenarı birleşir o zaman geçerim." buyurdular.

Muhammed bin Muhallid dedi ki: Hasan bin Abdülvehhâb'a Ma'rûf-ı Kerhî'nin hayatı okunuyordu. Buyurdu ki: "Ma'rûf-ı Kerhî'nin suyun üzerinde yürüdüğünü söylerler. Eğer bana onun havada yürüdüğü söylenilse; onu tasdik ederim."

Bir gün abdesti bozuldu. Hemen oracıkta teyemmüm etti. "İşte Dicle, niçin teyemmüm ettiniz." dediklerinde; "Oraya gidinceye kadar acabâ yaşayabilir miyim? Ölüverirsem abdestsiz olmıyayım." dedi.

Halîl Sayyâd anlatır: Oğlum Muhammed kaybolmuştu. Annesi ve ben şaşkına dönmüştük. Ma'rûf-ı Kerhî'ye geldim ve; "Ey Ebâ Mahfûz, oğlum kayboldu, annesinin aklı başından gitti." dedim. "Ne istiyorsun buyurdu?" "Allah'a duâ edin de, çocuğumuzu bize iâde etsin" dedim. "Yâ Rabbî, gök senin, yer senin, arasındakiler de senin. Muhammed'i gönder" dedi. Şam kapısına geldim. Oğlumu orada gördüm. "Oğlum Muhammed, geldin mi?" dedim. "Şimdi Enbâr şehrinde idim, birden kendimi burada buldum." dedi.

Âmir bin Abdullah el-Kerhî anlatır: Benim hıristiyan bir komşum vardı. Bir gün bana geldi ve "Ey Ebâ Âmir, benim senin üzerinde komşuluk hakkım vardır. Senden bir ricâm var. Beni bir evlat verip duâ etmesi için Allahü teâlânın sevgili bir kuluna götürmedin" dedi. Bunun üzerine komşumu Ma'rûf-ı Kerhî'ye götürdüm. Onun durumunu ve ricâsını anlattım. Ma'rûf-i Kerhî de onu İslâm'a dâvet etti. Müslüman olmasını istedi. Komşum; "Yâ Ma'rûf, benim hidâyetim senin elinde değildir. Ancak Allahü teâlâ hidâyet eder, bir kimseyi doğru yola kavuşturur. Ben senden duâ istemeğe geldim. Müslüman olmağa gelmedim." dedi. Bunun üzerine Ma'rûf-ı Kerhî ellerini kaldırdı; "Allah'ım senden bu kimseye anne ve babasına

itâatkâr bir evlât vermeni istiyorum. Anne ve babası da onun elinde müslüman olsun." diye duâ etti. Allahü teâlâ duâsını kabûl etti ve bu kimsenin bir oğlu oldu. Bu çocuk zamanındaki çocuklardan ve akranlarından çok akıllı ve çok zekî oldu. Büyüdüğü zaman babası onu bir râhibe götürdü. Ona hıristiyanlığı ve İncil'i öğretmesini istedi. Râhip onu önüne oturttu. Kendisine bir yazı tahtası verdi ve benim okuduğumu, söylediğim şeyleri söyle dedi. Bu çocuk; "Hayır söylemem, dilim teslisi söylemeye (Allah üçtür demeye) kapalıdır. Kalbim ise, Allahü teâlânın sevgisiyle meşgûldür." dedi. Râhip; "Ey oğlum ben sana bunu sormadım." dedi. Çocuk; "Peki neyi sordun?" dedi.Râhip; "Ben sana, benden sorup öğrenmek ve anlamak istediğin şeyi sordum." dedi. Bunun üzerine çocuk; "Aklımın kabûl edeceği, zihnimin ve kalbimin idrak edeceği şeyi bana öğret." dedi.Râhip; "Ey oğlum, ELİF de." diyerek alfabenin ilk harfini söyledi. Çocuk şiirle şöyle dedi: "(Lafza-i celâlın başındaki) vasıl elifi her kalbi, ezelî ve ebedî sıfatlar sâhibi olan sevgiliye (Allahü teâlâya) vasletti, kavuşturdu. Râhip; "Oğlum BE de." diye söyledi. Çocuk yine şiirle! "BE, Allahü teâlânın BEKÂ (sonu olmamak) sıfatının harfidir" dedi. Râhip, SE, CİM, HA ve bütün harfleri söyledi. Çocuk da hepsine manzum ve o harflerle ilgili Allahü teâlânın sıfatlarını anlatan şiirlerle cevap verdi. Bu cevapları duyunca râhip şaşırıp kaldı. Kalbinde bir ürperti duydu ve kendisini bir titreme aldı. İslâm dîninin dışındaki bütün dinlerin bâtıl olduğunu anladı. Râhipteki bu değişikliği görünce genç:

Ağlatan, güldüren, öldüren, dirilten bir Allah'a yemîn ederim ki,

O'nun kapısından başka bir kapıya giden, mutlak zarar etmiştir.

Allahın rızâsından başka bir şeyi maksûd edinenler yolunu şaşırmıştır.

Hakîki maksad, Allahü teâlânın rızâsıdır. O'ndan başkasına gidenlere yazıklar olsun.

Af ve ihsân eden Allahü teâlâ, O'ndan başkasından ne zarar gelir ne fayda.

Hâlık-ı âlem Allahım ne âlâdır, ne âlâ kul isyân eder de, yine örter o aliyy-ül-âlâ.

Âlemde kendisinden başka rab olmayan Allah, her noksanlıktan münezzehtir.

Sever kendisinin emirlerine, nehiylerine uyanları ol münezzeh.

beyitlerini söyledi. Râhip işittiği sözler karşısında aklı başından gitti. Bu çocuğun kendinden konuşmadığını ve bu hikmetli sözleri söyletenin Allahü teâlâ olduğunu anladı. İşte tam bu sırada içinden gelerek; "Eşhedü enlâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh." diyerek îmân etti. Sonra çocuğun elinden tutarak babasına getirdi. Babası oğlunun râhiple beraber geldiğini görünce, ona doğru yöneldiler. Râhibe bakınca yüzünde bir nur parladığını gördü. Râhibe; "Oğlumun zekâsını nasıl buldun?" diye sordu.Râhip; "Onun sözlerine kulak ver." dedi. Sonra söylediklerini babasına anlattı. Babası; "Muhtaçlara yardım eden Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bunlar ondan değildir. Bunlar Ma'rûf-ı Kerhî'nin duâsı bereketiyledir. Onun kerâmetidir." dedi. Sonra;"Ey oğlum, senin vâsıtanla bizi Cehennem'den kurtaran Allahü teâlâya hamdederim. Muhakkak ki biz çok kötü bir halde idik, îmânsız idik" dedi ve Kelime-i şehâdet getirip, îmân etti. Sonra bütün âilesi de müslüman oldu. Evlerindeki haçları kırdılar. Allahü teâlâ, Ma'rûf-ı Kerhî hazretleri vasıtasıyla bunlara hidâyet nasîb etti ve Cehennem ateşinden kurtardı.

Sırrî-yi Sekâtî anlatır: "Ma'rûf-ı Kerhî'yi rüyâmda gördüm. Arşın altında durmuş, gözü açık, hayran, hareketsiz, kendinden geçmiş bir haldeydi. Allahü teâlâ, meleklere; "Bu kimdir?" buyurdu. Yâ Rabbî, sen daha iyi bilirsin dediler. Allahü teâlâ: "Bu Ma'rûf'dur. Benim muhabbetimden mest ve hayran olmuştur. Beni görmeyince, kendine gelmez" buyurdu."

Ma'rûf-ı Kerhî, Ramazan ayından başka bir ayda, nâfile oruç tutarken Bağdât çarşısından geçiyordu. İkindi vakti bir su dağıtıcısı; "Benim suyumdan içeneAllahü teâlâ rahmet etsin" diye bağırıyordu. Hazret-i Ma'rûf, sucunun elindeki bardağı alıp içti.Talebeleri dedi ki: "Efendim siz oruçlu değil miydiniz?" "Evet oruçlu idim. Fakat bu su dağıtıcısının duâsı üzerine nâfile orucu bozdum." buyurdu.

Ma'rûf-ı Kerhî vefât edince, kendisini rüyâda gördüler; "Allahü teâlâ, sana nasıl muâmele eyledi?" dediler, "O su dağıtıcısının duâsı ile daha fazla ihsâna kavuştum." dedi.

Ma'rûf-ı Kerhî hastalanıp yatağa düştüğü zaman Sırrî-yi Sekâtî hazretleri vasiyetini sordu. "Vefât ettiğimde şu gömleğimi sadaka olarak ver. Çünkü dünyâya geldiğim gibi gitmek isterim" buyurdular.

Ma'rûf-ı Kerhî herkese iyi muâmelede bulunduğundan vefât ettikten sonra hıristiyanlar ve yahûdîler onun kendilerinden olduğunu iddiâ ettiler. Müslümanlar ise; "O bizdendir." dediler. Bu iddiâlar olurken hizmetçilerinden biri gelip; "Efendimizin bize şöyle bir vasiyyeti var." "Benim cenâzemi yerden kim kaldırırsa ben o zümredenim." buyurdu, diye haber verdiler. Hıristiyan ve yahûdîler geldiler. Mübârek cenâzesini yerden kaldıramadılar. Müslümanlar cenâzesini kaldırdılar ve oraya defnettiler.

Ma'rûf-ı Kerhî hazretleri, ne Cennet arzusundan, ne de Cehennem arzusundan dolayı ibâdet etti. O yalnız Allahü teâlâya olan aşkından ve muhabbetinden dolayı ibâdet etti. Allahü teâlâ da onu en yüksek makamlara yükseltti ve aradaki perdeleri kaldırdı. Hem Hak teâlânın hem de halkın sevgilisi oldu.

Ma'rûf-ı Kerhî'ye: "Muhabbet nedir?" diye sordular. Cevâben buyurdu ki:

"Muhabbet, öğrenmek ve öğretilmekle elde edilen bir şey değildir. AncakAllahü teâlânın bir ihsânı ile elde edilir.

Buyurdu ki: "Kulun mâlâyanî boş ve faydasız konuşması, Allahü teâlânın onu zelil ve yalnız bırakmasının alâmetidir."

"Tasavvuf, hakîkatları almak ve halkın elinde olan dünyâ malından ümidini kesmektir, uzaklaşmaktır."

"Evliyânın üç alâmeti vardır: Düşüncesi Hak ola, işleyeceği işi Hak ile işleye, meşgûliyeti dâima Hak ile ola."

"Üstün olmak sevdâsında olan, ebedî olarak felâh bulmaz, kurtulamaz."

"Suâlsiz ve karşılıksız vermeğe çalış."

"Allahü teâlâ bir kuluna iyilik murâd ederse; hayırlı amel kapısını açar, söz kapısını kapar. Kişinin işe yaramaz söz konuşması bedbahtlıktır. Kötülük murâd ettiğinde bunların aksini yapar."

"Amelsiz Cennet'i istemek ve emir olunduğunu yapmadan rahmet ummak, câhillik ve ahmaklıktır."

"Sâlihler için çokluğun, sıddîklar için azlığın önemi yoktur."

"Dilini (başkalarını) kötülemek ve aşağılamaktan koruduğun gibi, medh etmekten de koru."

"İlim sâhibi, ilmiyle âmil olduğu takdirde, bütün müminlerin kalbi onun olur" (yâni bütün müminler onu sever).

Buyurdular ki: "Dişi hayvana bile bakmaktan sakınınız."

"Kim öldükten sonra unutulmak istemezse, güzel (amel) işlesin ve isyân etmesin."

"Allahü teâlâ müminlerden bir zümreyi kabirlerinden kanatlı olarak diriltir. Sur üfürüldüğü zaman kabirlerinden uçarlar. Cennet-i âlâya koşarlar. Onları melekler karşılar ve onlara"Siz kimsiniz?" derler. Onlar "Müminlerdeniz, Ümmet-i Muhammeddeniz, Ümmet-i Kur'ândanız" derler. Melekler "Siz Sırâtı gördünüz mü?" derler. "Hayır" diye cevap verirler. "Siz Haşrı gördünüz mü?" "Hayır." "Siz Allahü teâlâyı gördünüz mü?" "Biz O'nun nûrunu gördük." "Peki siz dünyâda ne amel yapardınız?" "Biz O'na kulluk ettik. O'ndan başka her şeyden yüz

çevirdik. Allahü teâlâ bize hesâba çekilecek bir dünyâlık vermedi" derler."

"Kim mümin kardeşinin bir aybını örterse, Allahü teâlâ onun bu işinden dolayı bir melek yaratır, onun elinden tutar ve o melekle berâber Cennet'e girer."

"Her kim günde üç kere "Allah'ım, Muhammed ümmetini ıslâh et" diye duâ ederse âbidlerden sayılır."

Ma'rûf-ı Kerhî hazretleri kendi kendine dövünür; "Ey nefs, hâlis ol ki halâs (kurtuluş) bulasın" buyurur ve ağlardı.

ON CÜMLE

Muhammed bin Hişâm diyor ki: "Ma'rûf-ı Kerhî bana; "Sana on cümle öğreteceğim; beşi dünyâ, beşi âhiret içindir. Bunlar ile kim duâ ederse, Allahü teâlâ onun duâsını kabûl buyurur" dedi. Ben; "Yazayım mı?" diye sordum. "Hayır. Behr bin Hânis nasıl tekrar tekrar okuyup bana öğrettiyse, sana da tekrar tekrar okuyup öğretirim" dedi. Bu on cümle şunlardır: "Dînim için Allah bana kâfidir. Dünyâm için Allahü teâlâ bana kâfidir. Ehemmiyetli işlerim için Allahü teâlâ kerîmdir ve bana kâfidir. Bana haksızlık etmek isteyenlere hilm ve kuvvet sâhibi olan Allahü teâlâ kâfidir. Bana kötülük etmek isteyenlere, Şedîd olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Ölüm ânında rahîm olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Kabir suâlinde raûf olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Hesâb ânında kerîm olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Mîzân ânında latîf olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Sırat'ta, kadîm olan Allahü teâlâ bana kâfidir. Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allahü teâlâ bana kâfidir. O Arş'ın Rabbidir ve ben O'na tevekkül ederim."

OYUNCAK SATIN ALACAĞIM

Sırrî-yi Sekâtî anlatıyor: Bir bayram günü hazreti Ma'rûf'u hurma toplarken gördüm ve; "Bunları ne yapacaksın" diye sordum. "Şu çocuğu ağlarken gördüm ve niçin ağladığını sordum. Bana yetim olup anne ve babasının olmadığını, arkadaşlarının yeni elbiseleri ve oyuncakları olup kendisinin olmadığını söyledi. Şimdi bunları toplayıp satacağım, ağlamayıp oynaması için ona oyuncak satın alacağım." dedi.Bunun üzerine; "Bu işi bana bırak." deyip çocuğu alıp götürdüm. Yeni güzel elbiseler ve oynaması için bir oyuncak aldım. Çocuk o zaman memnun oldu. Bundan sonra kalbime bir nur geldi, kalbim parladı ve hâlim bambaşka oldu."

ALLAH'TAN UTANAN

Ma'rûf'un bir dayısı şehrin vâlisi idi. Vâli, bir gün şehrin kenar mahallelerini dolaşıyordu. Ma'rûf'u bir kenarda oturmuş ekmek yerken gördü. Önünde de bir köpek vardı. Bir lokma kendi yiyor, bir lokma da köpeğin ağzına veriyordu. Dayısı, köpekle birlikte yemeğe utanmıyor musun dedi. Utandığım için bu zavallıyı yediriyorum dedi ve başını kaldırıp havadaki bir kuşa seslendi. Kuş uçup geldi, eline kondu ve kanadıyla başını ve gözünü örttü. Ma'rûf; "Allah'tan utanandan her şey utanır." buyurdu. Dayısı bu hâli görüp, bu sözü işitmekle hem hayret etti, hem de oradan uzaklaştı.

1) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.266

2) Hadâikü'l-Verdiyye fî Hakâiki Ecillâi'n-Nakşibendiyye; s.42

3) Hilyetü'l-Evliyâ; c.8, s.360

4) Tezkiretü'l-Evliyâ; s.241

5) Tabakatü's-Sûfiyye; s.83

6) Vefeyâtü'l-A'yân; c.5, s.231

7) Nefehâtü'l-Üns; s.92

8) Risâle-i Kuşeyrî; s.60, 61

9) Min A'lâm-il-Ârifîn; s.67

10) Târih-i Bağdâd; c.13, s.199

11) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1108

12) Kıyâmet ve Âhiret; (7. Baskı) s.334

13) Rehber Ansiklopedisi; c.11, s.264-265

14) Tabakât-ül-Evliyâ; c.280

15) Dirâsât fi't-Tasavvuf-il-İslâmiyye; s.115

16) Sıfat-üs-Safve; c.2, s.210

17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.293

MAZHAR-I CÂN-I CÂNÂN;

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakk'a dâvet eden, doğru yolu göstererek hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen âlim ve velîlerin meşhûrlarındandır. İsmi, Şemseddîn Habîbullah'tır. Babası Mirzâ Cân'dır. Onun ismine izâfeten Cân-ı Cânân denilmiştir. 1699 (H.1111) veya 1701 (H.1113) senesinde Ramazân-ı şerîfin on birinde Cumâ günü doğdu. 1781 (H.1195) senesinde şehîd edildi. Hazret-i Ali'nin neslinden olup, seyyiddir. Ceddi, ileri gelen devlet adamlarından olup, Teymûriyye sultanlarına yakınlıkları vardı. Bütün dedeleri, mürüvvet, adâlet, şecâat, sehâvet (cömertlik) ve dîne son derece bağlı olmalarıyla tanınmış, beğenilen ve medhedilen bütün üstün vasıflara sâhib idiler. Ayrıca herbiri, devlet idâresinde mevkî ve makam sâhibiydi. Babası Mirzâ Cân, mevkî ve makâmı terkedip, fakirliği ve kanâatı tercih etti. Servetini Allah için fakirlere dağıttı. Kızının nikâhı için ayırdığı yirmi beş bin rub'iyye mikdârındaki altını, bir dostunun şiddetli bir sıkıntıda olduğunu işitince, tamâmen ona hediye etti. Babası, memleketinde, merhameti, üstün ahlâkı, insânî meziyetlerinin üstünlüğü ile tanınmış bir zâttı. Zamânın mürşid-i kâmillerinden olan Şâh Abdürrahmân Kâdirî'nin sohbetinde kemâle geldi.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri, daha küçük yaşta iken alnında rüşd ve hidâyet nûru parlıyordu. Zekâ, fehm ve anlayışının parlaklığını gören firâset erbâbı, onun yüksek bir fıtrata, yaratılışa sâhib olduğunu söylerlerdi. Babası, onun terbiye ve tâliminde, ilim öğrenmesi husûsunda çok dikkat gösterdi. Daha küçük yaşta ilim, mârifet öğrenmeye ve çeşitli mahâretler kazanmağa başladı.Kıymetli ömrünü çocukluğundan îtibâren gâyet iyi değerlendirip, hebâ etmedi. İlim ve mârifeti yanında ayrıca çeşitli sanat ve mahâretleri öğrendi. Kendisi şöyle demiştir: "Çocukluğumda İbrâhim aleyhisselâmı rüyâmda görüp, çok iltifât ve ihsânlarına kavuştum. Yine çocukluğumda hazret-i Ebû Bekr'i ne zaman hatırlayıp ismini ansam, mübârek sûreti karşıma çıkardı. Rûhâniyetini gözümle görürdüm. Bana çok iltifâtta bulunurdu."

Yine şöyle anlatmıştır: "Çocukluğumda idi. Bir kimse babamla konuşuyordu. İmâm-ı Rabbanî hazretlerinden bahsettiler. Ben o anda İmâm-ıRabbânî hazretlerinin rûhâniyetini gördüm. Bana oradan kalkmam için işâret etti. Bu hâli babama söyleyince; "Anlaşıldı ki, sen onların yolundan istifâde edeceksin." dedi. Allahü teâlâ benim tînetime, sünnet-i seniyyeye ittibâ etme, uyma hasletini yerleştirmiş."

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin fıtratında, yaratılışında bir yükseklik, büyükler yolunda ilerlemeye büyük bir kâbiliyet, onları sevmek ve muhabbet gösterme husûsiyeti vardı. "Aşk ve muhabbet, benim tînetimin hamurunun mayasıdır." buyurdu. Zamânın meşhûr âlimlerinden onun hâlini görenler; "Bu çocuk, aşıkâne bir mîzâca sâhibdir." demişlerdir. Babası ona; "Senin dünyâya gelişin benim için çok mübârek oldu. Çünkü senin doğduğun sene, ben dünyâya âit bağlılıkları, dünyâya düşkün olmayı terkedip, kanâatı tercih ettim." demiştir.

Kendisi ilim tahsîlini şöyle anlatmıştır: "Fârisî lisanını ve diğer bâzı bilgileri babamdan, Kur'ân-ı kerîmi, tecvîd ve kırâat ilmini Kârî Abdürresûl'den, aklî ve naklî ilimleri de

zamânımızın âlimlerinden öğrendim. Hâcı Muhammed Efdal'den, tefsîr ve hadîs ilmi öğrendim. On beş yaşında iken kendisinden ilim öğrendiğim hocam Hâcı Muhammed Efdal, bana bir takke hediye etmişti. Bunun bereketi ile zihnim iyice açıldı. Hiçbir şeyi okuyup öğrenmekte zorluk çekmedim. Tahsîlimi tamamladıktan sonra, bir müddet de talebelere ders verdim. On altı yaşında babam vefât etti. Vefât etmeden önce şöyle vasiyyet etti: "Bütün vaktini, kemâlâtı, olgunlukları ve üstün dereceleri elde etmek için harca. Kıymetli ömrünü boş şeylerle geçirme." Babamın vasiyetine uyarak, ilim öğrenmeye ve öğrendiğim ilimle amel etmeye devâm ettim. Bir gece rüyâmda evliyâdan bir zâtı gördüm. Mezarından kalkıp yanıma geldi ve kendi külahını başıma koydu." Bu rüyâdan sonra gönlümde makam ve mevkî arzusu hiç kalmadı. Tasavvufa yönelme arzusu iyice fazlalaştı. Bir defâsında rüyâmda gaybdan bir ses; "Bizim seninle işimiz var. İnsanların hidâyete kavuşması ve onları hidâyete kavuşturacak yolun yayılması senin sebebinle olacak!" dedi. Bu rüyâyı da görünce tasavvufa yönelip, bâtın nisbetini elde etmek arzum iyice kesinleşti. Bu maksadıma kavuşmak için Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî'nin huzûruna gittim. Mübârek yüzünü görünce mârifet sâhibi bir zât olduğunu anladım. Sünnet-i seniyyeye son derece bağlı, dînin emirlerine tam uyan, yüksek ahlâk sâhibi bir zât idi. Sohbeti kalbe safâ veriyor, cana can katıyordu. İyice anlaşılmıştı ki, arayanlar maksada onun huzûrunda kavuşuyor, ölmüş kalb onun huzûrunda dirilip itminâna eriyor. Hakk'a kavuşmak orada müyesser oluyordu. Beni talebeliğe kabûl etmesini arzedince, istihâresiz talebe kabûl etmediği hâlde beni derhal kabûl etti. Feyzleri o kadar bereketli ve tesirli idi ki, bir teveccüh ile talebesinin kalbi zikretmeye başlardı. Ona talebe olup feyzlerine kavuşunca gönlüm aydınlandı. Çok iltifâtına kavuştum.

Kısa zamanda Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretlerinin sohbetinde yetiştim. Tasavvuf hâllerine gark olmuştum. Ben, muhabbet-i ilâhînin sarmasından, cezbenin çokluğundan uykuyu, istirahati, yemeyi, içmeyi terk etmiştim. İnsanlardan uzaklaşıp yalnız başıma dolaşmaya başladım. Açlığın şiddetinden ağaç yaprağı yemiştim. Vaktim hep kendimden geçmiş bir vaziyette ve murâkabe hâlinde geçiyordu. Asıl maksada kavuşmayı böylece bekledim. Nihâyet o hâle geldim ki; **"Rabbini görüyormuş gibi ibâdet et"** hadîs-i şerîfinde istenen vasfa ulaştım. Mahviyyet, fenâ ve bekâ hâllerine kavuştum. Büyüklerin târif ettiği maksada, sırr-ı tevhîde yükseldim.

Nûr Muhammed Bedâyûnî, benim hâllerime bakıp, bana karşı tevâzu ile, büyük bir sevgi ve alâka gösterdi. Bir gün, ikimiz karşı karşıya otururken; "İki güneş karşı karşıya gelmiş, birinin nûrundan diğeri görülmüyor. Eğer tâliblerin terbiyesine yönelsen âlem nûrlanır." buyurdu. Yine bir gün bana; "Sende Allahü teâlâya ve Resûlüne karşı muhabbet yüksek derecededir. Bizim yolumuz, senin teveccühlerin ile yayılacak. Sana Şemseddîn Habîbullah ismi verildi." buyurdu ve talebelerinden bir kısmının yetiştirilmesini bana havâle etti. Hocamın sohbetine devâm ederken, havâle ettiği o talebeleri de yetiştirdim ve hocamın sohbetine bıraktım. Her ne kadar Resûlullah efendimizin zamânında bulunup görmekle şereflenmedik ama, Allahü teâlâya binlerce şükürler olsun ki, Resûlullah'ın nâiblerinden olan (O'nun yolunu anlatan) hocam Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî'nin sohbetinde bulunmakla şeref- lendim. Hayâtın meyvesi, asıl maksad ele geçti. Büyüklerin çok iltifâtına kavuştum.

Hocam Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî'nin sohbetine dört sene devâm ettim. Sonra bana icâzet verdi. Bana Ehl-i sünnet îtikâdı üzere olmamı, sünnet-i seniyyeye uymamı ve bidatlerden sakınmamı vasiyet etti."

Hocası Seyyid Nûr Muhammed'in vefâtından sonra, altı sene Şeyh Gülşenî ve on iki sene Muhammed Efdal veHâfız Sa'dullah'ın, sekiz sene Muhammed Âbid-i Senâmî'nin sohbetlerine devâm ederek tasavvufda Müceddidiyye yolunda yüksek derecelere kavuştu. Ayrıca Kâdiriyye, Çeştiyye, Sühreverdiyye ve Kübreviyye yollarından da icâzet, diploma aldı. Zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrendikten sonra insanları irşâda ve doğru yolu anlatmaya başladı. Derslerine, sohbetlerine âlimler, âmirler, velîler ve halk devâm edip ondan feyz aldılar. Mîr Müsliman, Senâullah Pâni-pütî, Gulâm Kâki, SeyyidAlîmullah, Seyyid Abdullah

Dehlevî gibi büyük âlimler ve velîler yetiştirdi.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlâ bize en olgun aklı, doğru ve keskin görüşü ihsân etti. Saltanat işlerinin idâresi ve memleketin nizâmı husûsunda, herkesin hâline uygun en güzel usûlü öğrenmiş idim. Bunun için zamânın meşhûr devlet adamları, alacakları silahları ve diğer mühim şeyleri bizden sorar ve bizden aldıkları cevâba göre hareket ederlerdi." Yine şöyle buyurmuştur: "Muhterem babamın bereketli terbiyesiyle yetiştikten sonra bende öyle bir hâl hâsıl oldu ki, bir bakışla herkesin ne olduğunu ve kalbindekini anlardım. Bulunduğum yolun nûruyla insanların saâdet veya şekâvet, (Cennet veya Cehennem) ehli olduğunu, alınlarından okurdum."

Nevvâb Hân Firûzcenk, Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerini, soğuğu şiddetli bir kış gününde, üzerinde eski bir elbiseyle gördü. Bu hâlini görünce ağladı. Yanında bulunan adamlarından birine; "Biz ne bedbaht insanız ki büyüklerimizden bir zât hediye kabûl etmiyor ve ona hizmet etmekle şereflenemiyoruz." dedi. Bu hâdise üzerine Mazhar-ı Cân-ıCânân hazretleri; "Biz, zenginlerden bir şey kabûl etmemeğe, almamağa kararlıyız. Hayat güneşimiz batmaya yüz tuttu, ömür bitmek üzere. Şimdiye kadar kabûl etmedik." buyurdu. Sonra Nevvâb Hân Firûzcenk, otuz bin rubiyye para hediye etmek istedi. Kabûl buyurmadı ve; "Biz sizin servetinizin yiyicisi değiliz, onu fakirlere dağıtınız." dedi.

Yine Afgan serdârlarından biri, eşrefî denilen üç yüz altın göndermişti. Bunu da kabûl buyurmayıp; "Her ne kadar hediyeyi kabûl etmek lâzımsa da, mutlakâ kabûl etmek lâzım olduğuna dâir bir emir yoktur. Bize kendi talebelerimiz, ihlâs ve ihtiyatla, haram karışmaması için dikkat ederek hazırladıkları hediyeleri getiriyorlar, onları bile kabûl etmiyoruz. Kaldı ki, ümerânın ve zenginlerin hediye edeceği şeylerin tam helâlden hazırlanmış olduğu şüpheli olanları hiç kabûl etmeyiz. Onda insanların hakkı vardır. Kıyâmet günü onun hesâbını vermek zordur. İmâm-ı Tirmizî'nin, Ebû Berze'den getirerek yazdığı hadîs-i şerîfde Peygamber efendimiz buyurdu ki: **"Kıyâmet günü herkes, dört suâle cevap vermedikçe hesapdan kurtulamayacaktır: Ömrünü nasıl geçirdi. İlmi ile nasıl amel etti. Malını nereden nasıl kazandı ve nerelere harcadı. Cismini, bedenini nerede yordu, hırpaladı."** Bunun için çok dikkat etmek lâzımdır" buyurdu.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân'a yine devlet adamlarından biri Hindistan'ın meşhûr meyvesi olan "Enbe"den (Hint kirazı) bir mikdâr hediye göndermiş ve kabûl etmesi için de çok yalvarmıştı. Bunun üzerine iki tâne "Enbe" alıp gerisini iâde etmiş ve; "Bu fakîrin gönlü, bunları kabûl etmek istemiyor." buyurmuştu. Biraz sonra huzûruna bir bahçe sâhibi gelip; "Falan emîr, size gönderdiği enbeleri bizden zulüm ile alıp size hediye etti." dedi. Bunun üzerine mazlumun hakkının verilerek, himâye edilmesini söyledi. Sonra da; "Sübhânellah, onun getirdiği bu yiyecek bizim bâtınımıza zararlı oldu." buyurdu. Ondan sonra da malı şüpheli kimselerin ikrâmını hiç kabûl etmedi. Yine bu hâdise üzerine; "Yiyeceklerin en zararlısı kazançları şüpheli olan zenginlerin ikrâm ettiği yiyeceklerdir. Hattâ fakirlerin ikrâmları da şüphelidir. Çünkü onlar da, bu yemekleri hazırlamak için, kazançları şüpheli olan zenginlerden borç alıyorlar." buyurdu.

Bir defâsında bir iftar vaktinde yemek yerken, gâfil birine âid olan bir ekmeği talebeleri paylaşmışlar, bir parça da Mazhar-ıCân-ıCânân hazretlerine vermişlerdi. O gece terâvih namazından sonra yenilen o ekmek sebebiyle, bâtınlarına tesir edip zarar verdiğini belirterek; "Bu zarardan ancak namaz kılmak ve okunan Kur'ân-ı kerîmi dinlemekle kurtuldum." buyurdu. Talebesi Abdullah-ı Dehlevî hazretleri bu söz üzerine: "Şüpheli bir lokma, onların mübârek bâtınlarında nûr deryalarında böyle bir değişmeye, zarara sebeb olursa bizim hâlimize ne denir!" buyurmuştur. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri bu hususta şöyle buyurmuştur: "Yenilen lokmalar insanı muvaffakiyete kavuşturmalı, tâat ve ibâdetin nûrunu arttırmalıdır. Fakirliği zenginliğe tercih etmeli, sabır ve kanâatı seçmeli. Teslimiyeti ve rızâyı seciye hâline getirmelidir. Resûlullah efendimizin; **"Allah'ım! Âl-i Muhammed'in rızkını**

kâfi gelecek kadar kıl." buyurduğu duâsına uygun olarak, insan için lâzım olan şeyleri yeteri kadar istemelidir.

Eshâb-ı kirâm da böyle duâ ederdi. İsrâfa düşürecek kadar zengin; sıkıntıya, borca düşürecek kadar da fakir olmamalıdır. Kulluk vazifesini yerine getirip, ölüme hazır beklemeli, gönlü başka arzulara bağlamamalıdır. Ölüm, ilâhî bir hediyedir. Allahü teâlâya kavuşmak ve Resûlullah efendimizin dîdârını, mübârek yüzünü görmektir."

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri, hocalarına büyük bir muhabbet ve ihlâs ile bağlıydı. Bilhassa İmâm-ı Rabbânî hazretlerine derin bir muhabbeti vardı. "Her neye kavuşmuşsam, hocalarıma olan muhabbetim sebebiyle kavuştum. Kulun amelleri nedir ki, Allahü teâlânın rızâsına kavuştursun! Fakat Allahü teâlânın rızâsına kavuşmuş ve makbul kullarından olan zâtları sevmek, onlara muhabbet beslemek, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için en kuvvetli vâsıtadır." buyurdu.

Mazhar-ıCân-ı Cânân hazretleri şöyle anlatmıştır: "Bir defâ cihânın süsü ve kâinâtın serveri olan Peygamber efendimizi rüyâda görmekle şereflendim. Yanyana uzanmış yatıyorduk. O kadar yakındık ki, mübârek nefesi yüzüme geliyordu. Bu esnâda susadım. Serhend büyüğünün oğulları, yâni İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin evlâdı da orada idiler. Resûlullah, onlardan birine su getirmesini emir buyurdu. Fakîr; "Yâ Resûlallah, onlar benim pîrimin evlâdıdır." diye arzettim. "Onlar bizim sözümüzü tutarlar." buyurdu. Onlardan bir azîz, kalkıp su getirdi. Kana kana içtim. Sonra; "Yâ Resûlallah, hazretiniz Müceddîd-i elf-i sânî hakkında ne buyurursunuz?" diye arzettim. "Ümmetimde onun bir benzeri yoktur." buyurdu. "Yâ Resûlallah! İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât'**ı, mübârek nazarlarınızdan geçti mi?" dedim. Buyurdu ki: "Eğer ondan hatırladığın bir yer varsa oku!" Ben de, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin bâzı mektuplarında geçen ve Allahü teâlâ için; "O, verâ-ül-verâ sonra yine verâ-ül-verâ'dır, yâni Allahü teâlâ ötelerin ötesidir. Akıl neyi düşünür ve neyi tasavvur ederse O değildir" buyurduğunu okudum. Resûlullah efendimiz bunu çok beğendi ve; "Tekrar oku!" buyurunca, tekrar okudum. Bu ifâdeleri çok güzel buldu. Bu hâl epey bir müddet devâm etti. Sabah olunca büyüklerden bir zât erkenden gelip bana; "Ben bu gece rüyâmda sizin bir rüyâ gördüğünüzü gördüm. O rüyâyı bana anlat!" deyince, anlattım. Çok beğenip, hayret etti. Ben gördüğüm bu rüyâda, Resûlullah efendimizin mübârek nefesinin ve sohbetinin bereketiyle kendimi tamâmen nûr ve huzur içinde buldum. Uyanık iken ele geçen şeylerden daha çok bereketli olan bu rüyânın bereketiyle günlerce acıkmadım ve susamadım."

Bir gün Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin talebelerinden biri huzûruna gelip; "Efendim! Kardeşim, Azîmâbad'a gitmişti. Sevenlerinizdendir. Bir iftirâya uğrayıp haksız yere hapsedilmiş. Kurtulması için duâ ve teveccühde bulunmanızı istirhâm ederiz." dedi. Bunun üzerine Mazhar-ı Cân-ı Cânân bir mektup yazıp, kardeşine ulaştırması için ona verdi ve; "Bu eline geçtikten bir saat sonra hapisten kurtulur" buyurdu. O talebe mektubu kardeşine ulaştırınca, işâret edildiği gibi hapisten kurtuldu.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri, büyük günah işlemiş bir kadının kabri yanına oturmuştu. Kabre teveccüh eyledi. Yâni hâtırına başka hiçbirşey getirmeyip yalnız onu düşündü. "Bu mezârda Cehennem ateşi var. Kadının îmânlı olmasında şüphe ediyorum. Rûhuna hatm-i tehlîl, yetmiş bin Kelime-i tevhîd sevâbı bağışlayacağım. Îmânı varsa affolur." buyurdu. Hatm-i tehlîlin sevâbını bağışladıktan sonra; "Elhamdülillah, îmânı varmış. Kelime-i tayyibe, tesîrini gösterip azâbdan kurtuldu" buyurdu.Hadîs-i şerîfde; **"Bir kimse, kendisi için veya başkası için yetmiş bin adet Kelime-i tevhîd okursa, günahları affolur."** buyruldu.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerini sevenlerden bir zât, bir gün mübârek eteğini tutup; "Kızımın bir oğlu olacağını bana müjdelemezsen eteğini elimden bırakmam." dedi. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri biraz murâkabeden sonra; "Gönlün hoş olsun! Cenâb-ı Hak senin kızına bir erkek çocuk ihsân eyledi." buyurdu.Hakîkaten bu adamın kızının dokuz ay sonra

bir erkek çocuğu oldu.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri talebeleri ile birlikte bir yolculuğa çıkmıştı. Yanlarında azık olarak hiç bir yiyecek yoktu. Gittikleri yerde de misâfir kalabilecekleri bir tanıdıkları bulunmuyordu. Talebeleri bu durumu bildiklerinden merâk edip; "Bakalım hâlimiz ne olur?" diyerek yola devâm ettiler. Her yemek vakti geldiğinde, Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin kerâmeti ile gaybdan önlerine sofra kuruluyordu. Sofra üzerinde çeşit çeşit ve gâyet nefis yemekler bulunuyordu. Bu nefis yemekleri yiyip yolculuğa devâm ettiler. Talebeleri hayatlarında öyle güzel ve çeşitli yemekler yememişlerdi. Bu hal, seferlerinden dönünceye kadar devâm etti.

Bir kimse, ölüsünün azâbda olduğunu rüyâda görüp, Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerine magfiret olunması için duâ etmesini istirhâm etti. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri de duâ edip; "Allahü teâlâ, ölünün günahlarını magfiret eyledi." diye de ona müjde verdi. O kimse tekrar ölüsünü rüyâda görünce, kendisine; "Hazret-i Mazhar'ın duâsı bereketi ile, azâbdan kurtuldum." dedi.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri, şehid olarak vefât etti. Vefâtından birkaç gün önce, bu fâni dünyâdan gitme zamânının geldiği ve Allahü teâlâya kavuşacağı için bambaşka bir aşk ve şevk içindeydi. O günlerde ibâdet ve tâatlarını daha da artırmıştı. Bir taraftan da talebeleri ve sevenleri akın akın sohbetine geliyorlardı. Sohbetleri ve murâkabeleri büyük bir huzur hâli içinde geçiyordu. Sohbetleri sırasında huzûrunda toplananlar yüz kişiden ziyâde olur, bereketlere ve feyzlere kavuşurlardı. Vefâtının yaklaştığı günlerde talebelerinden Molla Nesîm, memleketine gidip dönmek üzere izin istediğinde, bu talebesine; "Artık seninle bir daha görüşeceğimiz mâlûm değildir!" buyurdu. Bu sözleriyle vefât edeceğine işâret etmişti. Bunu işiten talebeleri ağlaşmaya başlayıp gözyaşlarını tutamadılar. Yine vefâtının yaklaştığı günlerde talebelerinden Molla Abdürrezzâk'a yazdığı bir mektupda; "Ömrüm seksen yaşını geçti. Ecelim yaklaştı. Bize hayır duâda bulun!" diye yazmıştı. Bu sıralarda talebelerinden diğerlerine yazdığı mektuplarında da aynı şekilde işâret etmiştir.

Yine vefâtının yaklaştığı günlerde kavuştuğu nîmetleri dile getirerek ve şükrederek şöyle buyurdu: "Kalbimden her ne geçtiyse ve her ne nîmete kavuşmak istediysem, Allahü teâlâ onları bana ihsân etti. Beni İslâm-ı hakîkî ile şereflendirdi ve çok ilim ihsân etti. Sâlih amel üzere istikâmet verdi. Büyüklerin tasavvuf yolunda bildirdiği şeylerin hepsini verip keşf, tasarruf ve kerâmet ihsân etti.Beni dünyâya düşkün olmaktan ve dünyâya düşkün olanlardan da uzak eyledi. Ancak Allahü teâlâya yaklaşmakta, yüksek derece olan şehitlik derecesine kavuşamadım. Hocalarımın, mürşidlerimin çoğu şehitlik şerbetini içmekle şereflendiler. Şu anda ben yaşlandım, vücûdum zayıf düştü. Cihâd edecek ve böylece şehitliğe kavuşacak gücüm, tâkatim kalmadı. Ölümü sevmeyen, istemeyenlere şaşılır. Ölüm Allahü teâlâya kavuşmaya sebeptir. Ölüm, Resûlullah efendimizi ziyâret etmeye, evliyâya kavuşmaya, onların mübârek yüzlerini görerek mesrûr olmaya sebeptir. Ölüm; Resûlullah efendimiz, Halîlürrahmân İbrâhim aleyhisselâm, Emîrul-müminîn hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk, İmâm-ı Hasan, Cüneyd-i Bağdâdî, Şâh-ı Nakşîbend Bahâeddîn Buhârî ve Müceddîd-i elf-i sânî İmâm-ı Rabbânî hazretleri ile görüşmeye, onlara kavuşmaya vesîledir. Kalbimde bu büyüklere karşı husûsî bir muhabbet vardır. Onlar zâhirî ve bâtınî şehâdete kavuştular, en yüksek mertebelere ulaştılar."

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri böylece, şehitlik derecesine kavuşmayı çok arzu ettiğini dile getirmişti. Ömrünün son günlerini yaşadığı sıralarda huzûruna gelip gidenler iyice artmıştı. 1781 (H.1195) senesinin Muharrem ayının yedisinde Çarşamba gecesi kapısının önünde pekçok kimse toplanmıştı. Bunlar arasından üç kişi ısrarla içeri girmek istiyorlardı. Nihâyet izin alıp içeri girdiler. Bunlar Moğol ve Mecûsî idiler. Huzûruna girince, Mazhar-ı Cân-ı Cânân sen misin?" dediler. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri de; "Evet benim." buyurdu. Meğer bunlar Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerine kastedip, öldürmek üzere gelmişlerdi.

İçlerinden biri üzerine hücum edip hançer vurmaya başladı. Vurulan hançer darbesi kalbine yakın bir yere isâbet etmiş, ağır yaralanmış ve yere yıkılmıştı. Durumdan haberdâr olan Nevvâb Necef Hân, sabah erkenden frenk bir tabib gönderdi. Tabibe; "Çabuk gidip bu mübârek zâtı tedâvî et, onu yaralayanlar da yakalanınca kısas yapılsın." dedi. Frenk tabib gidip Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin yarasına baktı ve geri dönüp kasden Nevvâb Necef Hâna; "İyileşip kurtulur, başka tabib göndermeye lüzum yok." dedi. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri bu yaralı hâliyle üç gün daha yaşadı. Yaralarından devamlı kan aktı. Üçüncü gün, Cuma günü idi. Öğle vakti ellerini açıp Fâtiha-i şerîfi okudu. İkindi vaktinde; "Günün bitmesine kaç saat vardır?" buyurdu. Dört saat vardır dediler. O gün hem Cumâ, hem de Aşûre günü idi. Akşam olunca üç defâ derin nefes aldı ve şehîd olarak vefât etti. Vefâtında ebced hesâbında târih olarak meâlen: **"Allah'a ve Peygambere itâat edenler, işte bunlar Allah'ın kendilerine nîmet verdiği, peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle ve iyi kimselerle berâberdirler. Bunlarsa ne güzel birer arkadaş!"** buyurulan Nisâ sûresi 69. âyet-i kerîmesinden; **"Ülâike ma'allezîne en'amellahü aleyhim"** kısmı söylendi. Yine Peygamber efendimizin bir hadîs-i şerîfinde; **"Methe şâyân olarak yaşadı ve şehîd olarak öldü."** mânâsında; **"Âşe hamîden mâte şehîden."** buyurduğu kısım ile ebced hesâbına göre vefât târihi söylendi.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin şehîd olarak vefât etmesinden sonra, sevenleri, onun büyük bir kayıb olduğunu ifâde eden rüyâlar görmüşlerdir.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri, İslâmiyetin yayılması ve insanların hakîkî saâdete kavuşmaları için çok üstün hizmetler yapmıştır. Her biri üstün birer cevher olan kıymetli zâtlar yetiştirmiş ve onları insanlara rehberlik yapmakla vazifelendirmiştir. Talebeleri de bulundukları yerlerde insanlara İslâmiyeti öğretmişler, îmânlarının vicdânileşmesini sağlamışlardır. Böylece her biri bulunduğu yerde İslâmiyete uyulmasına, güzel ahlâkın yayılmasına ve insanların birbirlerine karşı iyi muâmelede bulunmalarını sağlamışlardır. Onları tanıyıp seven insanlar, onların sebebiyle temiz bir hayat yaşamak ve saâdete kavuşmakla şereflenmişlerdir.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri buyurdu ki: "Her kim ki dünyâya düşkün olanlar arasına karışırsa, sohbetin bereketlerine ve tasavvufun nûrlarına kavuşamaz! Bir kimse dünyâya düşkün olanlar arasına ihtiyaç olduğu kadar karışır ve hâlis niyetle ve bâtınî nisbetini muhâfaza ederek aralarında bulunursa zararı yoktur."

"Dünyâ mel'ûndur ve dünyâda olan şeylerden Allah için yapılmayanlar da mel'ûndur. Allahü teâlânın sevgisi ile dünyâ sevgisi bir araya gelmez. Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için mâsivâyı yâni Allahü teâlâdan başka her şeyi ve bütün maksatları terketmek lâzımdır."

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin kendi eshâbına, talebelerine nasîhatları şöyledir:

"Takvânın ve verânın, haramlardan ve şüpheli şeylerden sakınmanın yolu, Resûlullah efendimize mütâbeat yâni tam uymak ve onun bildirdiklerini candan kabûl etmektir. Kendi hâlinizi, Kitab ve sünnette bildirilen hususlar ile karşılaştırınız. Eğer hâliniz, Kitab ve sünnette bildirilen hususlara yâni dînin emirlerine uygun ise makbûldür. Uygun değilse merdûddur, reddedilecekdir. Ehl-i sünnet ve cemâat îtikâdı üzere olmak lâzımdır."

EVLİYÂYA HÜRMET

Seyyid Gulâm Ali (Abdullah-ı Dehlevî) hazretleri anlatır: "Bir gün Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin sohbetinde bulunuyordum. İhtiyâr bir adam gelip; "Şeyhin şöhreti Rahmânî mi, yoksa değil mi? Onu anlamağa geldim." dedi. Bu küstahça söz karşısında, Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri son derece müteessir oldu ve öfkelenerek o ihtiyâra, keskin ve dik dik baktı. O esnâda ihtiyâr yere düşüp çırpınmağa başladı. Sonra; "Tövbe ettim. Allah için beni affet." diye yalvardı. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri, Allahü teâlânın ismi araya girince, kalktı ve ihtiyârın kolundan tutarak kaldırdı.

İhtiyâr hemen düzeldi."

DÜNYÂ METÂI PEK AZDIR

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri kemâl derecede zühd ve tevekkül sâhibiydi. Dünyâdan ve dünyâya düşkün olanlardan son derece sakınırdı. Kendisine verilmek istenen hediyeleri kabûl etmezdi. Kabûl ettiği çok nâdir olurdu. Zamânın pâdişâhı Muhammed Şâh, vezîri Kameruddîn Hân ile Mirzâ Cân-ı Cânân'a haber gönderip, şöyle dedi: "Allahü teâlâ bize öyle bir mülk verdi ki, hatırlarından her ne geçerse hediye olarak göndeririz, yeter ki istesinler." Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri bu teklif üzerine şu cevâbı verdi: "Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"...Onlara şöyle de; dünyânın metâı pek azdır..."** (Nisâ sûresi: 77) buyurarak dünyânın yedi iklimindeki mal ve mülkün az bir şey olduğunu bildirdi. Az bir şey olan bu yedi iklimden biri de Hindistan olup, o da senin elinde bulunmaktadır. Bunun kıymeti nedir ki? Büyüklerin himmetinin esâsı ise, ondan uzak durmaktır."

Yine o havâlinin devlet adamlarından biri, Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri için bir dergâh yaptırdı ve bütün dervişlerin ihtiyâcını da karşılıyacağını bildirerek kabûl etmeleri için arzetti. Fakat Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri kabûl etmedi ve; "Bizim için her yer birdir. Allahü teâlânın indinde herkesin rızkı takdir edilmiştir. Vakti gelince herkes rızkına kavuşur. Dervişlerin hazînesi sabır ve kanâat olup, bu kâfidir." buyurdu.

HAKÎKÎ İLAÇ

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin seksen yedi mektubu ve melfûzâtı, **Kelimât-ı Tayyibât** denilen kitapta vardır. Mektuplarından biri:

"Kardeşim, zamânımız talebesinin zaîfliğinden, evliyâdan keşf ve kerâmet istediklerinden ve birinci asrı göz önünde tutmadıklarından bahseden mektubunuz geldi. Biliniz ki, başka şeyhlere meyli olan sefihleri, akılsız kimseleri talebe edinmeye lüzum yoktur. Akıllı ve muhlis kimselerden, bu işe tâlib olanları kabul etmelidir. Üzülmeyiniz. Allahü teâlâ hakîkî hakîmdir. Âl-i İmrân sûresi 31. âyetinde meâlen; **"Ey Habîbim! Onlara de ki, eğer Allah'ı seviyorsanız, bana tâbi olunuz. Allah da sizi sever."** buyrulması, bütün yollardaki sâliklerin, talebelerin maksadı olan Allahü teâlânın sevgisini ve rızâsını kazanmağı, Peygamber efendimize tâbi olmaya bağlı kıldı. O mütehassıs doktor, kulları gaflet ve günâh hastalıklarından kurtarmak için, ilâç ve perhiz yerinde olan emir ve yasakları gönderdi. Bu reçeteyi tatbik edip, uygun ilâçları alan, perhize riâyet eden sıhhat ve şifâ bulur. Kaçınan kendini ziyân ve telef etmiş olur.

Bu reçetenin bir sûreti, bir de hakîkati vardır. Sûreti ile avâm müslümanları hareket eder. Bu da, îtikâdını düzelttikten sonra kitab ve sünnete uygun olarak amel edip, emir ve yasaklara uymakla olur. Karşılığı da Cennet'in nîmetleri ve Cehennem'den kurtulmaktır. Hakîkati ise havassa, seçkinlere mahsûs olup, kalblerin nûrlanması, parlaması ve nefslerin tezkiyesi, temizlenmesidir. Bunda bildirilmiş olan sûret bulunmakla berâber, riyâzet ve mücâhedelerde de vardır. Burada ele geçen, tecellî ve keşflerdir. Sûrete îmân ve İslâm, hakîkate ise ihsân denir. Nitekim Hadîs-i şerîfde; **"İhsân; Rabbine, onu görür gibi ibâdet etmendir."** buyruldu. Hakîkatsız sûret, derideki hastalıklara çâre bulmada, çıban ve yaralar üzerine konulan merhem ve ilâçlar gibidir. Yarayı iyileştirir, çıbanı geçirir. Elbette faydasız değildir. Hakîkatın ise, sûretsiz hiç faydası yoktur. Belki o hakîkat değil, mekr-i ilâhîdir. Bundan Allahü teâlâya sığınırız.

Hakîkat, temizlemek, yâni hastalıklı, mikroplu, bozuk maddeleri çıkarıp atmak gibidir. Çünkü yerinde kalırlarsa, yine hasta edebilirler. Tam sıhhate kavuşmak, büsbütün şifâ bulmak, bu iki tedâvinin birlikte yapılmasıyla olur. Bu açıklamadan, Peygamber efendimizin tedavisinin, Eshâb-ı kirâmın tabiatlarında nasıl sıhhat ve şifâ tesirleri yaptığı kolaylıkla anlaşılabilir. Muhakkak ki, o tedâvî ve ilâç, Allahü teâlâyı çok sevmek, bütün gayretiyle Resûlullah'a tâbi olmak, tâat ve ibâdetlerden lezzet duymak ve günahları çirkin görüp, nefret etmekten başkası değildi. Bu da onlarda kalblerin huzûru ve nefslerin temizlenmesi tesirini yapıyordu. Resûl-i ekremin bereketli sohbeti ve İslâmiyet reçetesinin tatbîki ile, bu mertebelere pek kısa zamanda, belki bir anda kavuşuyorlardı. Onlar, daha sonraki asırlarda söylenen zevk ve mevâcidlerden ziyâde, sûret ve hakîkate son derece riâyet ve ihtimâm

gösterip, hakîkati koruyan sûreti muhâfaza edip, keşf ve kerâmete îtinâ göstermediler. Bunları kemâlin, olgunluğun îcâb ve şartlarından saymadılar.

O hâlde, tam sıhhate kavuşmak yâni Muhammedî nisbet isteyen bir tâlib, Resûlullah'ın sünnetine uymayı, bütün riyâzet ve mücâhedelerden üstün ve buna âid olan nûr ve bereketleri, bütün feyzlerden efdal bilmelidir. Bütün zevk ve mevâcidlere, bâtın cemiyyeti ve devamlı huzur yanında değer vermemeli ve bu öz ve hakîkatlerin elde edilmesine sebeb olan büyüğü, Resûlullah efendimizin vekîli bilmeli, ona canla başla hizmet edip, bu yolda, çocuklar gibi, ele geçen ceviz-meviz gibi şeylerle, tatlı olsa da, yetinmemelidir.

Hadîs-i şerîfi ve fıkıh bilgilerini öğreniniz. Âlimlerin sohbetine devâm ediniz. Amellerinizi Allahü teâlânın habîbi olan Peygamber efendimize ittibâ, uymak niyetiyle yapınız." (21'inci mektup)

ŞEHÎD OLMAK İSTERİM

Eϖliψ®ν}ν β⎫ψ⎫□⎫, Μαζηαρ–} Χ®ν–} Χ®ν®ν,
Î⎫στιφ®δε ετμι⌡τι, βινλερχε κιμσε ονδαν.

Ηεν⎫ζ ϖεφ®τ ετμεδεν, βιρκα⌊ γ⎫ν ⎫νχε ιδι,
Ραββινε καϖυ⌡μαν}ν, ⌡επκ ϖε σεϖινχινδεψδι.

Ϟηιρετε γ⎫⌊ μεσι, ολμυ⌡κεν β⎫ψλε ψακ}ν,
Î⎫νσανλαρ, σοηβετινε, γελιρδι ακ}ν ακ}ν.

Ηερ γ⎫ν ψ⎫ζλερχε κι⌡ι, γελερεκ ο σοηβετε,
Καϖυ⌡υψορλαρ ιδι, ν⌡ρα ϖε ηιδ®ψετε.

Ταλεβεσινδεν βιρι, σ}λαψα γιτμεκ ι⌊ιν,
Ηυζ⌡ρυνα γελερεκ, ιστεδι ονδαν ιζιν.

Βυψυρδυ: ∀Γ⎫λε γ⎫λε, εμ®νετ ολ Αλλαηəα.
Λ®κιν γ⎫⌊ρ⎫⌡εμεψιζ, σενιν ιλε βιρ δαηα.∀

Δι□ερ ταλεβελερι, δυψυνχα βυ σ⎫ζλερι,
Α□λαψ}π, ηερβιρινιν, ψα⌡λα δολδυ γ⎫ζλερι.

ζε ψινε ο γ⎫νλερδε, ταλεβεδεν βιρινε,
Ψαζδ} κι: ∀Γελδικ αρτ}κ, ⎫μρ⎫ν νιη®ψετινε.

Βυ δ⎫νψ®δα ψαπαχακ, καλμαδ} βιρ ι⌡ιμιζ,
Ψα⌡, σεκσενι γε⌊ τι ϖε, ψακλα⌡τ} εχελιμιζ.∀

Βιρκα⌊ γ⎫ν καλμ}⌡τ} κι, ϖεφ®τ}να νιη®ψετ
Ταλεβεψι τοπλαψ}π, σον δεφ® εττι σοηβετ.

Βυψυρδυ κι: ∀Καλβιμδεν, ηερ νεψι γε⌊ιρδιμσε,
ζε ηανγι βιρ ν⌊μετε, καϖυ⌡μακ ιστεδιμσε,

Ηακ τε®λ® ηεπσινι, εψλεδι βανα ιησ®ν,
Ηερ αρζ⌡μα καϖυ⌡μακ, ολδυ κολαψ ϖε ®σ®ν.

Î⎫σλ®μ–} ηακ⌊κ⌊ψι, νασ⌊β εττι νιη®ψετ,
ζερδι σ®λιη αμελλε, ιστικ®μετ, κερ®μετ.

Ταϲαϖϖυφτα νε καδαρ, δερεχε ϖαρσα ε□ερ,
Ραββιμιζ ηερβιρινι, κ}λδ} βανα μ⎫ψεσσερ.

Ελδε εδεμεδι□ιμ, καλδ} κι βιρ τεκ μακαμ,
ο δα, ⌡εη⌊δ ολμακτ}ρ, βυδυρ ⌡ιμδι βανα γαμ.

Καϖυ⌡τυμ ταϲαϖϖυφτα, μακαμλαρ}ν ηεπσινε,
⇒ιμδι αρζ⌡μ ερμεκτιρ, ⌡εηιδλικ ρ⎫τβεσινε.

Ηοχαλαρ}μ}ν⌊ο□υ, ⌡εη®δετ ⌡ερβετινι,
Î⎫⌊ερεκ βιτιρδιλερ, εν σον νεφεσλερινι.

ζε λ®κιν ψα⌡λανδ}μ βεν, ζ®ιφ δ⎫⌡τ⎫ ϖ⎫χ⌡δυμ,
Ψοκτυρ χιη®δ εδεχεκ, βιρ κυϖϖετιμ ϖε γ⎫χ⎫μ.∀

Μαζη®ρ–} Χ®ν–} Χ®ν®ν, βυ σον σ⎫ζλερι ιλε,
⇒εη⌊δλικ αρζ⌡συνυ, γετιρδι β⎫ψλε διλε.

Σον γ⎫νλερι ιδι κι, ο ψερ αη®λισινδεν,
Ηυζ⌡ρυνα γελενλερ, αρτμ}⌡τ} εσκισινδεν.

Βιν ψεδι ψ⎫ζ σεκσεν βιρ, μ⌊λ®δ⌊ σενεσινδε,

çε Μυηαρρεμ αψ}ν}ν, ψεδινχι γεχεσινδε,

Μ]β®ρεκ η®νεσινιν,]ν]νε, βιρ αραλ}κ,
Ψαβανχ} κιμσελερδεν, δολδυ βιρ καλαβαλ}κ.

Νιψετλερι κ]τ]ψδ], βιληασσα]| κι]ινιν,
Ισραρ εδιψορλαρδ}, ι|ερι γιρμεκ ι|ιν.

Νιη®ψετ ιζιν αλ}π, η®νεσινε γιρδιλερ,
Βυνλαρ Μο□ολ κ®φιρι ϖε μεχ_σ[ιδιλερ.

Ηεμ δε ταν}μαζλαρδ}, κενδισινι ο ζαμαν,
Σορδυλαρ κι: ∀Σεν μισιν, Μαζηαρ–} Χ®ν–} Χ®ν®ν?∀

∀Εϖετ, βενιμ.∀ δεψινχε, δυρμαψ}π ονλαρ δαηα,
Η]χ_μ εδιπ ηαν|ερλε, βα]λαδ}λαρ ϖυρμαψα.

Α□}ρ ψαραλαναρακ, ψ}κ}λδ} ψερε ηεμεν
⇐|γ]ν σονρα Ραββινε, καπυ]τυ εβεδιψψεν.

Ον Μυηαρρεμ Α]_ρε ϖε Χυμ®, ακ]αμ ϖακτι,
Ο δα]ε η[δ ολαρακ, Ηακκэα ολδυ μ]λ®κι.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1108

2) Makâmât-ı Mazhariyye; s.20 vd.

3) Hadâik-ül-Verdiyye; s.201

4) İrgâm-ül-Merîd; s.58

5) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.118

6) Reşehât Zeyli; s.83

7) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.129

8) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.343

9) Hadîkat-ün-Nediyye; s.16

10) Rehber Ansiklopedisi; c.11, s.295

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.39

12) Kelimât-üt-Tayyibât

MECDÜDDÎN ÎSÂ;

Anadolu'da yetişen evliyânın meşhurlarından. Saruhan Beyin Akhisar'ı fethinden sonra oraya yerleşen Taşgunoğulları namıyla bilinen bir Türk âliesine mensubdur. Babası İlyas, annesi İnci Hâtundur. Şeyh Îsâ veŞeyh Mecdüddîn Îsâ isimleriyle tanınmıştır. 1447 (H.851) senesinde Akhisar'da doğdu. 1530 (H.937) de vefât etti. TürbesiAkhisar'da kendi ismiyle anılan Şeyh Îsâ Camii bahçesindedir. Türbesinin bulunduğu mahalleye Şeyh Îsâ mahallesi adı verilmiştir. Devamlı ziyâret edilen bir yerdir.

Mecdüddîn Îsâ daha küçük yaşta fıtraten kâbiliyetli ve zekî idi. Küçük yaşta babasından ilk bilgileri öğrendi ve iyi bir âile terbiyesi aldı. Yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bir müddet Akhisar'da tahsil gördükten sonra Bursa'ya gidip medrese tahsilini tamamladı. Yirmi dört yaşında icâzet (diploma) aldı.

Uzun süren seyahatlere çıkmış; gittiği yerlerde görüştüğü âlim ve velîlerden istifâde etmiştir. Konya, Sivas, Musul, Hemedan, Bedahşan, Bağdat, Halep, Şam, Trakya, Mısır üzerinden Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereye gitti. Şam'da Muhammed Bedahşanî hazretlerinin sohbetinde bulunup ondan istifâde etti. Yine seyahati sırasında Dicle kenarında bir köyde Baba Ahmed isminde bir zâtın üç ay kadar sohbetinde ve hizmetinde bulunup ondan bâzı ilimleri öğrendi.

Seyahatden sonra Akhisar'a dönünce tasavvufta yetişmek arzusu arttı. Bu sebeble Alaşehir'e gidip Bayramiyye yolunun rehberlerinden Cânullah Efendinin sohbetlerine devam etti. İki sene bu hocasının hizmetinde bulunup icâzet aldı. Memleketi Akhisar'a dönüp dört sene

insanlara vâz ve nasihatla meşgul oldu. Tasavvuf ehlinden Eşrefzâde AbdullahRumî'nin tavsiyesi ile Kayseri'ye gidip orada bulunan velîlerden Şeyh Kâsım Efendinin üç ay sohbetinde bulundu. DönüşündeAnkara, Sivas, Demirci, Gördes ve Kayacık kasabalarına uğradı. Akhisar'a dönüp zâhirî ve bâtınî ilimleri yazmakla, insanlara İslâmiyeti öğretmekle meşgul oldu.

1511 senesinde Hicaz'dan İskenderiyye yoluyla Antalya'ya geldi.

O sırada Celâli eşkıyâsının Alaşehiri ve Saruhanlıyı harap etmesi üzerine Antalya kalesine gidip iki ay kadar kalede kaldı. Sonra Aydın tarafına geçip Nâzilli civârındaki Kestel'de Tandurlu köyünde bir müddet ikâmet etti. Bu sırada halkı irşâd ile meşgul olup vâz ve nasîhat etti.Sonra Ödemiş'in Köşk nâhiyesine gidip beş sene orada kaldı. Nâzilli, Arslanlı, Aydın, Tire ve Kızıltepe kasabalarını ve köylerini gezerek halka Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Son olarak Köşk nâhiyesinden Tire'ye gitti.Orada Hacı Müderris ismindeki bir zâtın vefâtı sırasında vasiyeti üzerine onun yerine medresesinde bir sene müderrislik yaptı. Bu vazifeden sonra ilimde yetiştirdiği oğlu İlyâsÇelebi ile birlikte memleketiAkhisar'a döndü.

Mecdüddîn Îsâ hazretleri Ehl-i sünnet îtikâdının ve doğru din bilgilerinin yayılması için çok hizmet etmiş ve kıymetli talebeler yetiştirip icâzet vermiştir. Talebelerine ve sevenlerine muhakkak ilim ve sanat öğrenmelerini emrederdi. İlim ve sanat öğrenen başkalarının minneti altına girmez minnetsiz yaşar derdi. Yetiştirdiği talebeleri irşad için çeşitli memleketlere göndermiştir. Bâbâ Ahmed Mağribi adındaki talebesini ilimde ve tasavvufta yetiştirdikten sonra Endülüs'e gönderdi. Oğlu İlyâs Efendi de meşhur halîfelerindendir.

Menkıbeleri, **Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddîn Îsâ** adı verilen bir kitapta oğlu İlyâs Efendi tarafından toplanmıştır. Bazı menkıbeleri şöyle anlatılmıştır.

Bir gece rüyasında; "Kalk yola çık" diye bir ses duydu. Bu işâret üzerine kalkıp yanına bir kaç dervişi de alarak çarşıya doğru yürüdü. Çarşıda Çanakkale yoluyla Trakya'ya gitmekte olan bir kervan gördüler. Bu kervana katılıp yola çıktılar. Malkara kasabasına varınca vaktiyle Bursa'da ders aldığı, kendisinden ilim öğrendiği bir hocasının oralı olduğunu hatırlayıp ziyaretine gitmek istedi. Arayıp sordu ve evini buldu. Bu hocası bir haftadır hasta yatmakta ve son anlarını yaşamakta idi. Şöyle vasiyet etmişti: "Vefat edince cenâze yıkanması ve namazın kılınması vazîfesini talebem Şeyh Îsâ yapsın." İçeri girince vefât etmek üzere olan hocası gözlerini açıp; "Evlâdım Îsâ nerede kaldın, bir haftadan beri seni bekliyorum"dedi ve helallaşıp ruhunu teslim etti. O da hocasının vasiyetini yerine getirdi.

Mecdüddîn Îsâ hazretleri Malkara'ya giderken Bergama'ya uğramıştı. Orada bir handa konaklamıştı. Yanında bulunan talebeleri müsade isteyip çarşıya çıktılar. Dönerken hocalarının iki hanımına hediye olarak birer yemeni aldılar. Hocalarına verecekleri sırada yemeninin birini kaybetmiş olduklarını görüp telaşlandılar. Mecdüddîn Îsâ hazretleri kerâmetiyle bu hâli anlayıp; "Telaş etmeyiniz! Benim Meryem ananıza çok muhabbetim var. Onun vefât hâlini bana göstermemesi içinAllahü teâlâya duâ etmiştim. Allahü teâlâ bilir Meryem ananız vefât etmiş olsa gerek!" dedi. Akhisar'a döndüklerinde hocalarının bu hanımının vefât ettiğini öğrendiler.

Sohbet ve zikir meclislerinde şu şiiri çok okurdu:

Sultânımız sübhânımız
Can bedenden ayrılacak
Rahmetindendir cânımız
Ayırma dost îmânımız

Bîçâre yüzü kara
Meğer ki çalabım bana
Hazretine nice vara

Nasuhleyin tevbe vere

Allah desem ar olmaya
Allah diyen âşıklara
Mü'min gönlü dar olmaya
Senden özge yar olmaya

Estegfirullah sırren ve çehren
Estegfirullah çoktur günâhım
Estegfirullah kavlen ve fiilen
Velhamdülillah sensin penâhım

Hızır, Abdullah ve İlyâs adlı üç oğlu olup, bunlardan ilyâs hâriç, diğer ikisi sağlığında vefât etti.

1) Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddîn Îsâ, Akhisar Zeynelzâde Kütüphânesi, No:1793

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.120

MECNUN DEDE

Gerçek ismi tespit edilemeyen Mecnun Dede, Selçuklu Türklerinin Anadolu'da İslâmiyeti yaymak için cihad ettikleri yıllarda şehid verdikleri gâzi dervişlerdendir. Türbesi Denizli'nin Babadağ İlçesine bağlı Hisar Köyündedir. Mecnun Dedenin savaşırken kullandığı baltası, gürzü, gürz askısı yanında, tesbihi ve bayrağı da türbesinde sergilenmektedir.

MEHMED BEHÂEDDÎN NAKŞİBENDÎ

Muhammed Kudsî Bozkırî hazretlerinin oğlu olan Mehmed Behâeddîn Efendi 1831'de doğmuştur. İlk derslerini babasından alıp din ilimlerinin ve tasavvufun zevkini tadan Mehmed Behâeddîn Efendi 1862'de Konya'ya gelerek uzun müddet Konya Bekir Sami Paşa Medresesinde müderrislik yaptı. 1906 yılında vefât etti. Türbesi konyadadır.

MEHMED EMÎN EFENDİ;

Doğu Anadolu'da yetişen evliyânın meşhurlarından. Babası Seyyid Abdülazîz hazretleridir. 1854 (H.1270) senesinde Yukarı Doğubâyezîd'de doğdu. 1914 (H.1332) de yine orada vefât etti. Tasavvufta yüksek haller ve kerâmetler sâhibi mübârek bir zâttı. Kabri Yukarı Doğubâyezîd'de âile kabristanındadır.

Geceleri parmaklarından sızan ışıkla yazı yazardı. Bu kerâmetini görenler bu ışıkta satırları sayardık demişlerdir. Zaif ve nazik yapılı bir zâttı. Soğuktan sıcaktan mütessir olurdu. Ekseriya evinde oturur ilimle meşgul olurdu. Neden çıkmadığı sorulunca; "Herkes fasulyeden patatesten söz ediyor. Allahü teâlâdan bahseden kalmadı." buyururdu. Geceleri de uyumazdı. Oğlu Abdülhakîm Efendi; "Ben babamı hiç yatakta görmedim." demiştir.

Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri Doğubâyezîd'e akrabâ ziyâreti ve irşâd faâliyeti için her gidişinde Seyyid Mehmed Emîn'in evinde misâfir olurdu. Çok tatlı sohbetler ederlerdi. Bir defâ gidişinde MehmedEmîn Efendinin bir oğlu dünyâya geldi. Ona muhabbetlerinin çokluğundan bu bebeği kucağına alıp ismini kendi ismi gibi Abdülhakîm koyup, hayır duâ etmişlerdir.

Mehmed Emîn hazretlerinin eserleri ve mevcud kitapları Rus işgâli sırasında yakılıp tahrib edilmiştir. Malları ve hayvanları da Ermeniler tarafından talan edilmiştir. Seyyide Vesîle ve Hatice adında iki kızı ve Seyyid Abdülkâdir, MuhammedMûsâ, Abdülazîz (Baba Efendi), Abdülazîz, Abdurrahîm, Abdullah (I) veAbdullah (II) isimlerinde oğulları vardı.

ANNEN VE BABAN EVLİYÂ İDİLER

Seyyid Muhammed Berzencî müftî olarak Doğubâyezîd'e gitmişti.Şehrin eşrafı ona hoş geldine gittiler. Müftü efendi; "Bu şehirde âlim ve âriflerden kimler vardır?" diye sorunca, Seyyid Mehmed Emîn'den bahsettiler. Onun husûsî hallerini bilmediği için bir müddet hoşgeldine gelmesi için bekledi. O gelmeyince, Müftî efendi kendisi ziyârete gitti. Evine varınca, ikinci kata çıkarıp; "Efendi içerdedir. Siz içeri buyurun." dediler. Müftî Efendi içeri girip selâm verdi. Kendini tanıttı.Sonra da hoş geldine gelmediği için sitem etti. Bu sitem nezâket ehli için ağır ve incitici bulunduğundan, MehmedEmîn Efendi çok müteessir olup oturmasını ricâ etti. Fakat o anda Müftî efendi büyük bir dehşet ve korku içinde titremeye başladı. Mehmed Emîn Efendinin hanımı Seyyide Medine Hanım, kerâmetiyle bu hâlin farkına varıp alt kattan; "Şeyh Efendi misâfiriniz korkuyor, onu teskin ediniz." diye seslendi.

O sırada Mehmed Emîn hazretlerinin oturduğu sedirin altında, bir arslanın saldırmaya hazır vaziyette işâret beklediği görüldü. Kalkıp eliyle sedirin altına işâret etti. Arslan kayboldu. Misâfiri elinden tutup iltifat göstererek teskin etti. Aynı sedirin üzerine oturttu. Kerâmetlerini çok gizlediği halde, bu kerâmeti iradeleri dışında vukû bulmuştu. Müftî Seyyid Muhammed Berzencî başından geçen bu hâdiseyi Seyyid MehmedEmîn hazretlerinin oğluna aynen anlattıktan sonra; "Senin baban evliyâ idi.Annen de ondan aşağı değildi. Bunu benden işitmiş ol." demiştir.

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi

MEHMED EMÎN TOKÂDÎ;

İstanbul evliyâsının büyüklerinden. İsmi Mehmed Emin bin Hasan bin Ömer Nakkâş Tokâdî, lakabı Cemâleddîn, künyesi Ebü'l-Emâne ve Ebû Mansûr'dur. Aziz Mahmûd Ermevî dervişlerinden bir zâtın oğludur. 1664 (H.1075) târihinde Tokat'ta doğdu. 1745 (H.1158) târihinde İstanbul'da vefât etti. Kabr-i şerîfi, Unkapanı'na inen cadde ile Zeyrek Yokuşunun kesiştiği tepe üzerinde, Soğukkuyu Pîrî Paşa Medresesi kabristanındadır. Kendisini vesîle ederek, kabri başında yapılan duâ müstecâbdır, makbûldür. Tanıyıp sevenler kabrini ziyâret ederek feyz almakta, murâdlarına kavuşmaktadırlar.

Mehmed Emîn Efendi, ilim tahsîline memleketinde başlayıp, bir müddet ilim öğrendikten sonra, 1698 senesinde İstanbul'a geldi. Şeyhülislâm Mirzâzâde Muhammed Efendiden uzun müddet ders alıp, ilim öğrendi ve çok iyi yetişti. SonraMekke'de Ahmed Yekdest Cüryânî hazretlerinden tasavvuf ilmini öğrenip, tasavvufda talebe yetiştirebilecek duruma geldi. İkinci Hicaz seferinde hadîs âlimlerinden Ahmed Nahlî'den hadîs ilmini öğrenip icâzet aldı. Ayrıca İstanbul'a ilk geldiğinde, ilim tahsili sırasında, hat yâni yazı sanatını Yedikuleli hattat Abdullah Efendiden öğrendi. Değişik hat çeşitlerinde mahâret sâhibiydi.

Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri, İstanbul'a ilk geldiğinde, birkaç ay Pîrî Paşa Medresesinde ikâmet etti. Bu sırada Başrûznâmeci (Günlük gelir ve masrafların defterini tutan, ayniyât kaydı amiri) Ali Efendi adında bir zâtın oğluna ders vermeye başladı. Ayrıca kendisine Reîs-ül-Küttâb (Hâriciye vekili) makâmının yazı işlerinde kâtiplik vazifesi de verildi. Bu vazifede iken Başrûznâmeci Ali Efendi, kendi evinde bir yer ayırıp, kalması için dâvet etti. Bunun üzerine Rûznâmeci Ali Efendinin evinde kalmaya başladı. Hem kaldığı bu evde, hem de Şehzâde Câmiinde talebelere ders vermeğe başladı. İstanbul'da bulunan meşhûr âilelere mensûb kimseler de onun derslerine devâm etti. Ali İzzet Paşa ve Yeğen Muhammed Paşa bunlardandır. Etrâfında çok talebe toplandı. Üstün ve olgun hâllerini görenler, ona; "Ârif-i Muhlisi" lakabını verdiler.

Kâtiplik vazifesine ve talebelere ders vermeye bir müddet devâm ettikten sonra, Başrûznâmeci Ali Efendinin, 1702 senesinde vazifeli olarak Edirne'ye gönderilmesi üzerine, onunla birlikte Edirne'ye gitti. Orada ileri gelen birçok kimseyle görüşüp sohbet etti.

Edirne'de bulundukları sırada, ders vermekte olduğu Başrûznâmeci Ali Efendinin oğlu vefât etti. Bunun üzerine ders vermekten vazgeçerek, bulunduğu vazifeden de ayrılıp, hacca gitmeğe karar verdi. Karar verdiği günün sabâhı, Edirne'deSaraçhâne yakınındaki çalıştığı dâiresine gitmek üzere evden çıkmıştı. Yolu meşhûr Kâdirî şeyhi ve büyük bir zât olanKasabzâde Muhammed Efendinin dergâhına uğradı. Oraya yaklaşınca, Muhammed Efendinin oğlu Abdülkâdir Efendinin, dergâhın önünde beklediğini gördü. Abdülkâdir Efendi, yanına yaklaşıp; "Babam sizi dergâhta bekliyor, buyursun bir kahve içelim diyor." dedi. Bu dâvet üzerine Kasabzâde Muhammed Efendinin yanına gidip elini öptü. O da; "Safâ geldiniz Hacı Emîn Efendi." dedi ve elinden tutup odasına götürdü. Oturup sohbete başladıkları sırada, Mehmed Emîn Efendi; "Elhamdülillah bizi hacc-ı şerîf ile müjdelediniz." deyince, Muhammed Efendi; "Evet, siz bu gece hacca gitmeye niyet ettiniz biz de tebrik ettik." deyip sohbete başladı. Sohbet sırasında Mehmed Emîn Efendiye, fıtraten yüksek bir kâbiliyete sâhib olduğunu ve çok büyük nîmetlere kavuşacağını müjdeledi. Mekke'ye varınca, evliyânın büyüklerinden İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin üçüncü oğlu Muhammed Ma'sûm Fârûkî hazretlerinin yetiştirdiği yedi bin büyük evliyâdan biri olan Ahmed Yekdest Cüryânî'nin huzûruna gitmesini, kendisinin de selâmını ve hürmetlerini arzederek, onun talebesi olmasını tavsiye etti.

Mehmed Emîn Efendi, bu zâtın yanından ayrıldıktan sonra,Başrûznâmeci Ali Efendiye de gidip hacca gideceğini söyledi.Ali Efendi memnun olup, ona yolda harcaması için bir miktar para verdi. Mehmed Emîn Efendi, bundan sonra birkaç gün içinde bütün dostlarıyla vedâlaşıp, İstanbul'a gitmek üzere yola çıktı. İstanbul'a ulaşınca, hacıları götürecek gemiye bindi. On günde Kâhire'ye vardı. Oradan da bir kâfile ile Mekke'ye hareket etti. Mehmed Emîn Efendinin, hayâtının önemli bir safhası, Mekke'ye bu ilk gidişi ile başladı. Çünkü, orada madde ve mânâ ilimlerinde yükselmiş, büyük rehber ve zamânının en kıymetli âlimlerinden biri olan Ahmed Yekdest Cüryânî'yi tanıyıp, ona talebe oldu.Derslerine ve sohbetine üç yıl devâm edip, kemâle ulaştı. Bu hususta o zâttan icâzet, diploma aldı.

Hayâtında önemli bir dönüm noktası olan bu hocasıyla tanışmasını bizzat kendisi şöyle anlatır: "Mekke'ye varınca, ilk gün, Kâbe'yi tavâf ve ziyâretle geçti. Ertesi gün sabah namazını Harem-i şerîfde (Kâbe'nin yanında) kıldıktan sonra dışarı çıkacağım sırada, Harem-i şerîfin bir köşesinde otuza yakın kimsenin bir halka hâlinde oturduklarını gördüm. Niçin böyle halka olmuşlar acabâ, ders için hocalarını mı bekliyorlar diyerek yanlarına yaklaşıp oturdum. Hepsinin başlarını eğip edeble oturduklarını gördüm. Ben de oturup başımı eğerek bekledim. Bir ara başımı kaldırıp baktığımda, halkanın ortasında duran bir zâtı karşımda gördüm. Dikkatle bana bakıyordu. Bakışlarından ve heybetinden ürperip başımı eğip gözlerimi yumdum. Bir müddet daha öyle durduktan sonra yine dikkatle bana baktığını gördüm. Sonra o zât ellerini kaldırıp duâ etti. Duâdan sonra Fâtiha okundu ve herkes kalkıp dağılmağa başladı. Ben de kalkıp giderken o mübârek zât bana yaklaştı, yanıma gelip selâm verdi ve; "Hoş geldin Emîn Efendi." dedi. Hâlimi hatırımı sordu. Sonra beni yanına alıp, Harem-i şerîfin yakınında bulunan evine götürdü. İçeri girip oturduktan biraz sonra hizmetçisi sofrayı kurdu. Sofrada sıcak bir ekmek ve fincan içinde içecek bir şey vardı. O mübârek zât ellerini ekmeğe uzatınca, bir elinin bileğinden kesik olduğunu gördüm. Hemen Edirne'deki Şeyh Muhammed Efendinin tavsiyesi aklıma geldi ve bahsettiğinin bu mübârek zât olduğunu anladım. Fakat o anda selâmını söylemeyi unutmuşum. Yemekten sonra yolculuğumdan, geçip geldiğim yerlerden sorup cevap aldıktan sonra; "Edirne'de size emânet edilen şeyi unuttunuz" buyurdu. Hemen Edirne'deki Muhammed Efendinin selâmını hatırladım ve söyledim. O da muhabbet ve sürûr içinde selâmı aldı. Artık beni talebeliğe kabûl edip, ders vermeye başladı ve Allahü teâlânın ismini zikretmemi söyledi. Sonra da şu beyti okudu:

Otuz kırk yıl geçince eylemiş tahkîk Hâkânî
Ki bir dem Hakkı zikretmek değer mülk-i Süleymânı.

Bundan sonra dille anlatılmaz hâllere ve nîmetlere kavuştum. Fârisî bildiğim için, ekseriyetle Fârisî kelimelerle konuşurdu. Benden iki sene önce huzûruna gelen Tatar Ahmed Efendi adında bir zât ona hizmet etmekteydi. Ben huzûruna kavuşunca, Tatar Ahmed Efendiyi Medîne'de bulunan ve orada insanlara rehberlik yapan talebesi Abdürrahîm Buhârî'nin hizmetine gönderdi. Sonra benim İstanbul'a döneceğim sırada, Tatar Ahmed Efendiyi tekrar Mekke'ye çağırıp, icâzet verip, Anadolu'ya insanları irşâd için gönderdi.

1702 senesi hac mevsiminden, 1705 senesi hac mevsimine kadar, üç sene, Ahmed Yekdest Cüryânî hazretlerinin hizmetinde, derslerinde ve sohbetlerinde bulundum. Nihâyet 1705 senesinde hacıların dönmesi sırasında, hocamın izni üzerine İstanbul'a döndüm." (Bkz. Ahmed Yekdest Cüryânî)

Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri, hocası Ahmed Yekdest hazretlerinin sohbetlerinde yetişip, tasavvufda yüksek derecelere ulaştıktan sonra İstanbul'a dönünce, hocasının talebelerinden Muhammed Kumul Efendinin evine yerleşti ve İstanbul'da beş sene daha kaldı. Bu sırada Nakşibendî, Kâdirî, Şâzilî, Şettârî yollarında yetişmiş bulunuyordu. İstanbul'da kaldığı bu beş sene müddetince Şehzâde Câmiinde ve Sultan Mahmûd Câmiinde talebelere ders verdi. Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden Muhammed Kumul Efendi, Mevlânâ Hâce Ziyâüddîn, Halvetî büyüklerinden Mevlânâ Şeyh Îsâ-yı Mahvî ve Sünbüliyye meşhûrlarından Seyyid Nûreddîn Sünbülî ile sohbet etti. Sonra Muhammed Kumul Efendi ile önce Habeş eyâletine sonra Kudüs'e gitti. Oradan da Mekke ve Medîne'ye gitti. Bu esnâda hocası Ahmed-i Yekdest hazretleri vefât etmiş ve dört sene geçmiş idi.

Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri altı sene süren bu seferi esnâsında, Kudüs'te Ahmed Nahlî'den hadîs ilminde icâzet aldı. Medîne-i münevverede Abdürrahîm Buharî ve Beşîr Ağa ile sohbetlerde bulundu. Ayrıca Şeyh Ahmed el-Benâî Dimyâtî'den, Mevlânâ Hüseyin Alemî er-Rufâî'den de hadîs rivâyeti icâzeti aldı. Remle şehrinde Kutbülebdâl Şeyh Cumâ hazretleri ile de sohbette bulundu. 1717 senesinde Hicaz'dan İstanbul'a döndü. İstanbul'a dönünce, Muhammed Kumul Efendinin evinde üç sene daha ikâmet etti. Bundan sonra Muhammed Kumul Efendinin vefâtı üzerine Filyokuşu'nda bir ev kirâladı ve evlenip orada oturdu. İlim ve mârifet yaymaya devâm etti. Bir ara Ebû Eyyûb-i Ensârî hazretlerinin türbesinde türbedârlık yaptı. Bu sırada âlim, fâdıl ve sâlih zâtlar onun sohbetine koştular. Bundan sonra da Peygamber efendimizin türbesinde, Ravda-i mutahherada hizmet etme vazifesi verildi. Bu vazifeye tâyin edilince, kavuştuğu nîmete şükrederek; "İki cihan sultânının türbesinde bekçi ve hizmetçi oldun. O'nun yüksek kapısının süpürgecisini, Mevlâ mahrûm eylemez, zarara uğratmaz. Cihânın sultânı olan Resûlullah'ın hizmetçisini kimse incitmez. Ey Emîn (sana müjdeler olsun)! Resûlullah efendimizin kapısında zâhiren ve bâtınen hizmetçi olmakla şereflendin." mânâsında da bir şiir söyledi.

Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerinin talebesi Seyyid Yahyâ Efendiden naklen, talebesi Seyyid Hasîb Efendi anlatır: "Bursa'da bulunan Şeyh İsmâil Hakkı Bursevî hazretleri, vefâtına yakın bir zamanda, talebelerinden; İvaz Mehmed Paşayı, Yeğen Mehmed Paşayı ve el-Hâc Ahmed Paşayı Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerine gönderip, tasavvufta yetiştirilmesini ricâ etmişti. Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri bu ricâyı kabûl edip, gönderdiği bu üç talebeyle ilgilendi. Bunlardan YeğenMehmed Paşa, çeşitli vazîfelerde bulunduktan sonra, 1737 senesinde Nemçe (Avusturya) seferini yapmakla görevlendirildi. Yeğen Mehmed Paşa bu sırada Sultan Birinci Mahmûd Hânın vezîr-i âzamı idi.

Yeğen Mehmed Paşa, İstanbul'dan hareket etmeden önce, Aksaray civârında oturmakta olan kızının evini MehmedEmîn Tokâdî hazretlerine tahsis edip, oraya dâvet etti. Mehmed Emîn Tokâdî de kabûl edip, orayı teşrif etti. Burada ikâmet ettiği sırada Yeğen Mehmed Paşa sık sık ziyâretine gidip, sohbetinde bulunurdu. Huzûruna girerken pâdişâhın huzûruna girer gibi edeb ve hürmet gösterirdi. Mehmed Emîn Efendi, ona latîfe yollu takılırdı. Fakat o dâimâ edeb ve hürmetle huzûrunda dururdu. Yeğen Mehmed Paşa, çıkacağı Avusturya seferi ile

ilgili yaptığı hazırlıkları anlatıp duâ istedi.Mehmed Emîn Efendi de, gözyaşı dökerek zafere kavuşması için duâ etti.

Yeğen Mehmed Paşa, sefer devâm ettiği müddetçe, Mehmed Emîn Efendinin, tahsis ettiği evde ikâmet etmesini arzu ediyordu. Sefer için ordunun hazırlanıp, Dâvûd Paşa semtine hareket edeceği sırada, tekrar ziyâretine gelmişti. Mehmed Emîn Efendi, sefer başlayınca kendi evine döneceğini söyledi. Bunun üzerine Yeğen Mehmed Paşa pek ziyâde üzülüp, tahsis ettiği bu evde kalmasını ve sefer boyunca duâ etmesini, böylece zafere kavuşacağını çok ümid ettiğini söyledi. Hattâ, tahsis ettiği bu evden ayrıldıklarını duyduğu yerde, vazifesinden istifâ edip, seferden de vazgeçeceğini söyledi. Bunun üzerine Mehmed Emîn Efendi, Vezîr-i âzam Yeğen Mehmed Paşayı kucaklayıp bağrına bastı. Bir müddet böylece tuttu. Sonra ağlayarak zafer kazanmaları için duâ etti. Fâtiha-i şerîfe okudu. Bundan sonra biraz daha sohbet ettiler. Sohbet sırasında yeğen Mehmed Paşaya; "Bizi eve dâvet edip getirmeni sana kim tavsiye etti?" dedi. O da; "İşlerin çokluğu sebebiyle benim hatırıma böyle bir şey gelmemişti. Fakat Dârüsseâde ağası (İstanbul vâlisi) Beşîr Ağa birâderiniz hatırlattı." dedi. Yeğen Mehmed Paşa, çok sevdiği hocası Mehmed Emîn Efendinin duâsını alarak, Avusturya seferine çıkmak üzere evden ayrıldı.

Osmanlı ordusu, Vezîr-i âzam Yeğen Mehmed Paşa komutasında Avusturya seferine çıktıktan sonra, Mehmed Emîn Efendi, ordunun zafere ulaşması için çok duâ etti. Hattâ geceleri uyumayıp zafer için duâ edip yalvardı. Bu hâl yirmi günden fazla devâm etti. Bu sebeple tedâviye ihtiyâç duyacak derecede rahatsızlandı. Talebesi Seyyid Yahyâ diyor ki: "Bir sabah huzûruna gittiğimde, hastalanmış gördüm. Benden ilâç istedi, temin ettim. İlâcı kullandı. Sonra berâberce, talebelerinden Kafesdâr Abdülbâkî Efendinin evine gittik. Bu talebesi, Mehmed Emîn Efendinin neşeli hâlini görünce bana; "Hamdolsun İslâm askeri mansur ve muzaffer olmuştur. İnşâallah birkaç güne kadar fütûhât haberi gelir!" dedi. Sonra dostlara ziyâfet ve sadakalar verdi. Dört gün sonra Tatarlar, Ada kalesinin İslâm ordusu tarafından fethedildiği haberini getirdiler. Bundan sonra, İslâm askeri İstanbul'a geldi. Herkes birbirinin gazâsını tebrik etti. Yeğen Mehmed Paşa, Mehmed Emîn Efendinin ziyâretine geldi, ağlayarak mübârek ayaklarına kapandı. Her ikisi de bir müddet ağladılar. Paşa, Efendinin âdetini bildiğinden, seferde olanları anlattı. Koynundan iki atlas kese altın çıkarıp, seferde iken fakirlere vermek üzere adadığını bildirdi ve fakirlere dağıtmalarını ricâ etti. Mehmed Emîn Efendi de onların bu adağını övdü ve netîce verdiğini bildirdi. Kendilerinin halleri ve meşgûl olmaları dolayısı ile, bunu bizzat kendisinin dağıtmalarının daha çabuk ve kolay olacağını söyledi. "Haftada iki gün tebdîl-i kıyâfetle (kıyâfet değiştirerek) çık. Her çıktığında cebini doldur. Yedikule civârından başla. Orada çok fakir evi vardır. Kapılarını çal. Kim çıkarsa saymadan eline ne gelirse ver. Ve böyle kapı çalarak devâm et. İnşâallah iki haftada dağıtırsın. Şimdi biz versek, hâlimizce vermemiz îcâb eder. Geç verilir. Çok versek halk alışır. Hep umarlar. Böyle hareket bize yakışmaz" buyurarak, keseleri zorla yine Paşaya verdi. Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri birkaç gün sonra kendi evine döndü."

Hattat Muhammed Râsim Efendi anlatır; "Cennetmekân Üçüncü Ahmed Hânın vefâtından sonra, şöyle bir rüyâ gördüm. Geniş bir sahrada orduyu hümâyûn kurulmuştu. Bir tepe üzerinde de sultanlara mahsûs bir çadır, çadırın etrafında ise büyük bir kalabalık vardı. Kalabalıktan bir kişiye yaklaşıp; "Bu ordunun kumandanı kimdir?" diye sordum. O da; "Âhir zaman Peygamberi Muhammed aleyhisselâmdır." dedi. Cehennem'e götürülecek bâzı kimseler bu büyük çadıra götürülüyor, buradan şefâat edilirse Cehennem'den kurtuluyordu. Yine birisine; "Peygamber efendimiz nerede bulunuyor?" diye sorduğumda; "Tepedeki büyük çadırda" dedi.Hemen çadırın yanına koştum. Çadırın kapısına vardığımda, Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerini çadırın kapısında gördüm. Şefâat istiyenleri çadırın içine götürüp, getiriyordu. Çok şaşırdım. Biz bu zâtı anlayamamışız diye çok üzüldüm. O anda elleri bağlı birini çadırın kapısına doğru getirdiklerini gördüm. "Bu kimdir?" diye sorduğumda, Sultan Ahmed'dir dediler. Sonra çadıra yaklaşıp, MehmedEmîn Tokâdî hazretlerine teslim ettiler. O

da önüne düşüp çadırın içine girdiler. İçeride Peygamber efendimiz kendisine iltifât buyurdu. Çadırdan çıktıklarında Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri; "Şefâat buyurulup affolundun, müjde olsun!" diye bağırdı. Dışarda sultanlara mahsus süslü bir at duruyordu. Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri, sultânı tâzim ve hürmetle çadırdan çıkarıp, bekleyen süslü ata bindirdi. Etraftakilerin tebrikleri arasında, süratle oradan uzaklaştı.

Bu rüyâyı gördükten sonra ertesi gün talebelere hat dersi veriyordum. MehmedEmîn Efendi bâzı günler teşrif ederdi. O gün de dershânemizi teşrif etti. Hemen karşılayıp elini öptüm. Bu sırada bana; "HocaEfendi, akşamki seyrâna ne dersin?" buyurdu. O gece gördüğüm rüyâyı hatırlayıp ağlayarak ellerine kapandım. Mehmed Emîn Efendi de ağladı. Sonra şükredip bana; "Ben hayatta iken bu gibi ilâhî sırları yayarak, bizim hâlimizi teşhir etmene rızâ göstermem. Vefâtımdan sonra anlatmanda bir mahzûr yoktur." buyurdu. Vefâtına kadar bunu kimseye anlatmadım. Vefâtından sonra güzel vasıflarını ve üstünlüğünü yâd etmek bakımından yeri geldikçe nakleder oldum."

Seyyid Yahyâ Efendi şöyle anlatmıştır: "SultanBâyezîd Hân Câmi-i şerîfi avlusunda, oyma ustalarından Kefelizâde İbrâhim Halebî adında bir zâtın dükkanında, ilim-irfân sâhibi, kıymetli zâtlar toplanıp sohbet ederlerdi. Arasıra Mehmed Emîn Efendi de öğle namazından sonra o dükkanı teşrif eder, dostları ile çok kıymetli sohbeti olurdu. Bir gün yine böyle hoş bir sohbet sırasında medhedilen iyi vasıflı bir kâdı (hâkim) o dükkana geldi. Kâdıasker, bu kâdıya, bir meseleden dolayı dargın olduğu için, bir makâma tâyin edilmesi gerektiği hâlde ona; "Ben kâdıasker olduğum müddetçe, sana kadılık vazifesi vermem!" diyerek yemin ettiğini ağlayarak anlattı. Dükkanda bulunanlar bu hâdiseye çok üzüldü. Mehmed Emîn Efendi, yarım saat kadar başını eğip, gözleri kapalı bir vaziyette murâkabeye daldı. Sonra hakîkati gören gözlerini açıp, yardım talebi için gelen kâdıya verilmek üzere, dükkan sâhibi olan oyma ustası Kefelizâde İbrâhim Halebî'ye bir duâ târif edip yazmasını söyledi. O da yazdı. Bunu alıp mağdur kâdıya verdi. Üzerinde taşımasını söyledi. Sonra; "Doğruca kâdıasker efendiye git!" buyurup, kâdıyı gönderdi. İki-üç saat sonra kadı, sevinçle o dükkana tekrar geldi. Mehmed Emîn Efendiye büyük bir hürmetle memnûniyetle durumunu arzetti. Kendisine ne yaptığı sorulunca; "Kâdıaskerin makâmına girdim. Beni görünce birdenbire değişiverdi. Feryâd ederek; "Kâtibi çağırın." dedi. Kâtip gelince; "Aman bir bak! Bu kâdı efendinin tâyin edilmesi için münâsib bir yer var mı?" dedi. Kâtip, kayıtları kontrol ettikten sonra; "Bir yer var ama şimdilik dolu." dedi. Kâdıasker, kâtibe; "Olsun, hemen tâyin edelim, benim şu anda çektiğim sıkıntıyı ve tutulduğum ağırlığı bilmezsin!" dedi. Böylece tâyinim derhal yapıldı." diye anlattı. Mehmed Emîn Efendi yazdırıp verdiği duâyı o kâdıdan geri alıp, Kefelizâde İbrâhim Halebî'ye vererek silmesini söyledi. O da alıp sildi. Kefelizâde İbrâhim Halebî şöyle demiştir: "Ben bu hâdiseden sonraMehmed Emîn Efendinin târif ettiği duâyı tekrar yazmak için belki bin defâ denedim. Bir türlü yazamadım. Sonunda o hâdisenin Mehmed Emîn Efendinin kerâmetlerinden olduğunu anladım.

Yine o anlatır; "Mehmed Emîn Efendinin her ay on beş kuruşluk geliri vardı. Bunu alıp her ay huzûruna getirirdim. Koynunda bezden bir kese vardı. Keseyi çıkarmadan ağzını açar, ben de parayı içine kordum. Bundan başka o keseye hiç para konmadığı hâlde her ay o keseden iki-üç yüz kuruştan fazla para sarfeder, fakirlere saymadan sadaka dağıtırdı. Ben buna defâlarca şâhid olmuştum. Hattâ bir gün kese eskidi değiştirelim buyurup, keseyi çıkarıp bana verdi. İçinde yedi-sekiz kuruş kadar para vardı. Bunları yeni bir keseye koyup verdim. Eski kesenin içine de beş kuruş koyup bana verdi. Ay başına on beş-yirmi gün vardı. O ayda koynundaki keseden yüz elli kuruş para sarfolundu. Ben buna hayret ederdim. Arkadaşlarımızdan da çoğu bunu bildikleri hâlde, aslâ kendisine soramazdık ve ifşâ etmezdik..."

Mehmed Emîn Efendi, hâl ve şânlarını halktan son derece gizler, talebelerini de bu tarzda yetiştirirdi. Ömrünün sonlarında arkadaşları merhum Tatar Ahmed Efendi, 1743 senesinde vefât edince, fetvâ makâmında bulunan eski şeyhülislâm Seyyid Mustafa Efendi, Tatar

Ahmed Efendiden boşalan dergâha, Mehmed Emîn Efendiyi tâyin ettirdiler. Berât-ı şerîfi de, kendi mektupçuları Hamzazâde Abdullah Efendi ile gönderdiler. Bunun üzerine Mehmed Emîn Efendi, büyük bir kırgınlık ile doğru şeyhülislâm efendinin huzûruna gidip; "Sultânım, mâlûmunuz ben meşîhat erbâbından değilim. İnâyet buyurun, şeyhlere âit alâmetlerden ne nişânım varsa, müstehak olmadığım hâlde tevcih etmişlerdir. Boşalan bir medrese varsa beni oraya müderris tâyin etmeyi ihsân buyurunuz." gibi özür beyân ederek, o dergâha gitmek istemedi ise de, şeyhülislâm; "Emîn Efendi kardeşim, biz sizi biliriz ve pîrdaşımızsınız. Ömürlerimiz sonuna yaklaştı, hâlinizi gizliyorsunuz. Mızrak çuvala sığmaz, gizlenme konağını geçeli otuz yıl oldu. Fayda yoktur, tevcih (tâyin) pâdişâhındır. Kabûl etmemiz lâzım. Kabûl etmemek, ülu'l-emre itâat etmemek demek olur." deyince; "Efendim; evimde oturmak şartıyla kabûl ederim. Böylece müsâade buyurulur ise emir sizindir." diye berâtı kabûl etti. Sonra ağlayarak şeyhülislâmla vedâlaştı. Gerçekten tekkeye taşınmayıp evlerinde kaldılar.

Mehmed Emîn Efendi, Resûlullah efendimizin mihmândârı Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin türbesinde türbedâr olarak vazife almıştı. Fakat ziyâretçilerin hallerini beğenmeyip, birkaç ay sonra bu vazifeden ayrıldı.

Bir defâ Kâbe'de Rükn-i Yemânî'de yaslanmışken, bir kerre Mısır'da ve bir kerre deİstanbul'da FâtihCâmii civârında Hızır aleyhisselâm ile görüşmüştür. Yüzüğünde "Emîn-i sırr-ı Hak ârif Muhammed" yazılıydı.

Sultan Birinci Mahmûd Hanın İran üzerine ordu gönderdiği sırada, Mehmed Emin Tokâdî hazretleri bir sabah vakti talebelerinden İshakzâde Yahyâ Efendinin evine gitti. Mübârek gözleri âdetâ kan çanağına dönmüştü. "Benim için bir oda ayırınız!" dedi. Sonra kendisi için ayrılan odaya girip, orada tefekküre, murâkabeye başladı. O gün ikindi namazı vaktinde abdest ve namaz için dışarı çıktı. Talebesi; "Bir mikdâr yemek yeseniz münâsib olurdu efendim." deyince; "Yok Yahyâ Efendi. Ben senden yemek isteyecek vakti bilirim." buyurup, tekrar odasına girdi. Ertesi gün ikindi vaktine doğru neşeli bir halde dışarı çıkıp; "Elhamdülillah! Allahü teâlâ duâlarımı kabûl buyurdu. Şu anda Mahmûd Han zafere ulaştı. Sultan Mahmûd'dan çok ikrâm gördüm. Şimdi de ona duâ ederek zafere ulaşmasına vesîle olduk. Böylece hakkını ödedik. Bu günü bu saati bir yere yazınız." buyurdu.

Daha sonra Sultan Mahmûd'un zafere ulaştığı haberi geldi. Tam Mehmed Emin Tokâdî hazretlerinin zafere ulaştığını müjdelediği gün ve saate rastlıyordu.

Sultan Bâyezîd hamamında tellaklık yapan bir Arnavud, bâzı töhmetler sebebiyle terbiye edilmesi için Ağa kapısında bulunuyordu. Bu Arnavud, Mehmed Emîn Efendiye düşman olup, suikast yapmak için gece gündüz tâkib ediyordu. Yine bir gün bu maksatla pazarda dolaşırken, Mehmed Emîn Efendiye bir köşe başında rastladı. Arkasından yavaş yavaş yaklaşıp benden haberi yoktur diyerek, belindeki kocaman bir bıçağı eline alıp arkadan vurmak için kaldırdı. Bu sırada Mehmed Emîn Efendi; "VurmaArnavud!" dedi. Kendisini hiç görmediği ve arkaya dönmediği halde böyle söylemesi Arnavud'u şaşkına çevirdi ve Arnavud titremeye başladı. Olduğu yerde dona kaldı. Biraz gittikten sonra toparlanıp beni nasıl olsa görmedi diyerek tekrar peşinden tâkib edip, yaklaştı. Elindeki bıçağı arkadan vurmak için kaldırdı. Yine; "Dur Arnavud!" deyip onu uyarınca, korkup vurmaktan vazgeçti. Mehmed Emîn Efendi hiç arkasına bakmadan yoluna devâm etti. Ancak Arnavud vazgeçmeyip üçüncü defâ peşinden yaklaştı. "Ne olacak vurma dese de dinlemeyip vururum." dedi. Yine bıçağı kaldırıp vurmak istedi. Bu sırada Mehmed Emîn Efendi hiç arkasına dönmeden işin farkına varıp; "Arnavud elin öylece kalsın!" dedi. Bunun üzerine Arnavud'un eli başı üstünde havada dona kaldı. Hiç kıpırdatamıyordu. Kolunu oynatamadığını gören Arnavud, korkuya ve dehşete kapılıp; "Aman efendim! Affeyleyin." diyerek feryâda başladı. Bunun üzerine MehmedEmîn Efendi; "Bak bre habîs, nedir bu senin ettiğin! Bizi görmez mi zannedersin? Bak şimdi ne hâle düştün?" dedi. Arnavud; "Aman efendim! Bir daha böyle işler

yapmayayım." deyince; "Koy bıçağını beline." dedi. Arnavud bıçağı beline koyup Mehmed Emîn Efendinin ayaklarına kapandı. Bundan sonra günahlarına tövbe edip, Mehmed Emîn Efendinin sohbetlerine devâm etti. Zamanla makbul talebelerinden oldu.

Seyyid Yahyâ Efendi şöyle anlatır: "Babam yeniçeriler ocağına mensûb olduğundan, Mora yarımadasının fethi târihi olan 1715'te kapıkulu talebelerine katıldım. Sonra da İslâm askerinin Belgrad'dan dönüşünde İstanbul'da kâtiplik vazifesi yapmama izin vermeleri üzerine, sabah hocam Mehmed Emîn Efendinin huzûrundan ayrılıp, Ağakapısı'na gidip, ikindiden sonra dönüyordum. Bu hâl üzere devâm etmekteyken, 1745 senesi Recep ayında hocam Mehmed Emîn Efendinin göğsünde küçük bir sivilce çıkıp, rahatsızlanmasına sebep oldu. Bunun üzerine bizim evi teşrîf edip, bir hafta müddetle dostlarımızla kaldı. Göğsünde çıkan sivilceye bâzı merhemler sürerek tedâvi etmeye çalıştık. Fakat gün geçtikce ağırlaştı. Sonra kendi evlerine döndüğünde, bir sivilce de omuzlarında çıktı. Tabibleri getirip gösterdiğimizde, o sivilcenin şirpençe olduğu anlaşıldı. İhtimamla, dikkatle tedâvi etmeye başladık. Aradan kırk elli gün geçti. Fakat bir türlü iyileşme alâmeti göremedik. Nihâyet bu hâlde iken vefât etti.

Vefâtını işiten büyük zâtlar toplandı. Mehmed Emîn Efendinin talebesi olanBaklalıCâmii imâmı el-Hâc Muhammed Efendi o gece bir rüyâ gördü. Mehmed Emîn Efendi, ona rüyâsında; "Yarın gel, benim cenâzemi yıka!" buyurduğundan, sabahleyin hocalarının evine gelip durumu gördü ve rüyâsını anlattı. Himmetzâde merhûm Abdüssamed Efendinin dâmâdı Ordu şeyhi Abdülhalîm Efendi, cenâzesini yıkamak için gelmişti. Baklalı Câmii imâmı Muhammed Efendi bu vazifenin kendisine verildiğini söyleyince, Abdülhalîm Efendi gasl işini bırakıp su dökme hizmetini yaptı. Abdülhalîm Efendi ile, el-Hâc Muhammed Efendi cenâzesini yıkayıp kefenlediler. Sonra Fâtih Sultan Mehmed Hân Câmiinde cenâze namazı kılınıp, evinin yakınında Pîrî Paşa Medresesi önündeki kabristana defnedildi.

Mehmed Emîn Efendi, İstanbul'a ilk geldiğinde bir ay Pîrî Paşa Medresesinde kalmıştı ve orayı sevmişti. Ne zaman bu medresenin önündeki mezârlığın yanından geçse durup, orada medfûn bulunanların rûhuna Fâtiha-i şerîfe okurdu. Yanındakilere de; "Burada her zaman böyle duâ ediniz." derdi. Vefât edince kendisi de oraya defnedildi.

Mehmed Emîn Efendinin alnı açık ve nûrlu, kaşları yay gibi ve araları açık, gözleri iri, parlak ve elâ idi. Burnu düzgün ve doğru, yanakları ne etli ne de zayıftı. Bıyıkları ile kaşları aynıydı. Sakalı yuvarlak ve beyazdı. Uzuvları düzgün, yürüyüşü Resûlullah efendimizin sünnetine uygundu. Konuşması tatlı ve tesirli, sesi gür olup, Dâvûdî idi. Şefkati çok, yetişmiş ve yetiştiren büyük bir mürşid-i kâmildi. Son derece mütevâzi davranır ve hâllerini dâimâ gizlerdi. Talebeleri ile yakından ilgilenir, müşkillerini çözüp, tesellî ve ferahlık verirdi. Meclisinde herkesin anlayışına göre konuşur, her ilmin, her fennin hakîkat ve inceliklerinden de bahsederdi. Kıymetli tefsir kitaplarından söz açınca, kitaba bakmadan ibâreyi aynen okurdu. **Buhârî** ve **Müslim** kitaplarındaki hadîs-i şerîfleri de böylece ezberden okurdu.

İbâdet ve tâatlarını son derece gizlemeğe çalışır, giyinişinde, kıyâfetinde husûsî bir elbise veya kıyâfet giymeyip, bu hususta halkın giydiklerini tercih ederdi.

Kendisinden nasihat isteyenlere dâimâ; "Önce şunu iyi bilmelidir: Müminlere önce lâzım olan, Ehl-i sünnet ve cemâat âlimlerinin bildirdikleri şekilde îtikâd etmektir. Çünkü doğru îtikâd, herkes için temeldir. Temel olmayınca binâ olmaz. Doğru îtikad her şeyden önce geldiği için, önce onu söylüyoruz. Ehl-i sünnet ve cemâat; Eshâb-ı kirâm, Tâbiîn ve Tebe-i tâbiîn efendilerimiz, müctehid imâmlar ve kıyâmete kadar onlara tam olarak tâbi olanlardır." buyurdu.

Her sene vasiyetini yazmak âdeti idi. Vasiyeti şöyledir:

Allahü teâlâya hamd, kendisinden sonra peygamber gelmeyecek olan şefâatçımız Muhammed sallallahü aleyhi ve selleme, âline (akrabâlarına), Eshâbına (arkadaşlarına),

bütün nebî ve resûllere salât, hayır duâlar olsun. Allahü teâlâdan günahlarımın affını ve beni bağışlamasını dilerim. Allah'ım! Beni bağışla. Âmentü billahi ve melâiketihi ve kütübihi ve rusûlihi velyevmilâhiri ve bilkaderi hayrihi ve şerrihi minellahi teâlâ ve'lba'sü ba'delmevt Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh (Allahü teâlâya, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayr ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna, öldükten sonra dirilmeye, inandım. Ben şehâdet ederim ki, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed aleyhisselâm O'nun kulu ve resûlüdür.) Bu şehâdet (îmân) üzere yaşarız, bunun üzerine ölürüz ve bunun üzerine diriliriz, inşâallah. Allahü teâlâdan Rab olarak, İslâmiyetten din olarak, Muhammed aleyhisselâmdan Peygamber olarak, Kur'ân-ı kerîmden imam olarak, Kâbe'den kıble olarak, namaz, oruç, hac, zekât ve Kelime-i şehâdetten farîza (farz, emir, vazife) olarak, müminlerden kardeş olarak, Ebû Bekr-i Sıddîk, Ömer-ül-Fârûk, Osmân-ı Zinnûreyn ve Ali Murtezâ'dan imâmlar rehberler olarak râzı oldum. (Onları bu şekilde beğendim ve kabûl ettim). Rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn.

Allahü teâlâ günahlarımızın şefâatçısı Muhammed sallallahü aleyhi ve selleme, O'nun temiz âline ve eshâbına, bütün nebîlere ve resûllere (peygamberlere), onların âl (akrabâ) ve eshâbına (arkadaşlarına) salât, hayır duâlar olsun. Allahü teâlâ, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimizin bütün eshâbından, dört müctehid imâmdan, şehîdlerden, sâlihlerden, evliyâdan, takvâ sâhiplerinden, zikredenlerden, büyüklerimizden ve bütün bu yolda bulunanlardan râzı olsun.

Bu hakîr, günahkâr, aslen Tokat'ta doğdum. Elli seneye yakın İstanbul'da yerleşmiş bulunmaktayım. Îtikâdda mezhebim, Ehl-i sünnet vel cemâat olan Ebû Mansur Mâturidî'nin mezhebidir. Amelde mezhebim, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin mezhebidir. Meşhûr, bilinen ismim Muhammed Emîn, künyem Ebü'l-Mansûr, Ebü'l-Eman'dır. Babam Tokat sâkinlerinden Hasan bin Ömer'dir. Sevdiklerime ve dostlarıma vasiyetim şudur: Bu kusurlu kulu hatırlarından çıkarmayıp, Kur'ân-ı kerîm okuyup, rûhuma hediyeden, hayır duâdan unutmayalar. Malımın en temizinden, helâlinden yüz kuruşu techîz ve tekfinime ve yirmi iki kuruş iskatıma sarf edeler.

Vârislerime, ehlime (âileme) vasiyetim şudur: Dostların sözlerine râzı olup, mahkemeye gitmeyeler. Birbirine rızâ gösterip, mücâdele ve muhâsama itmeyeler (çekişmeyeler). Herkes biliyor ki, dünyâ fâni, âhiret bâkîdir. Allahü teâlâyı zikre, anıp, hatırlamaya çok gayret edip, çalışalar. Çünkü, bütün saâdetlerin başı budur. Herkese gönül hoşluğu ile kıyâmete kadar hakkımı helâl ettim. Kimsede hakkım yoktur. Mürüvvet ve insanlık, kerem, cömertlik, asâlet ve yardım odur ki, tanıyan ve tanımayan dostlar ve başkaları dahi âhiret hakkını helâl ve hayır duâdan unutmayıp, hayır ile iyilikle şehâdet edeler. Vesselâm.

Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerinin; Arapça, Türkçe ve Farsça eserleri vardır. Eserlerinden bir kısmı şunlardır: **1) İrşâd-üs-Sâlikîn, 2) Risâlet-ül-Etvâr, 3) Şerh-ı Kasîde-i Askalânî, 4) Tuhfet-üt-Tullâb, 5) Hulâsa-ı Tarîkat, 6) Risâle-i Rûhiyye, 7) Sıyânet-i Dervîşân fî Bahsi Deverân-ı Sûfiyyân, 8) Suâl-Cevâb, 9) Metâli' ul-Meserrât Tercümesi, 10)** İbn-i Hacer Askalânî'nin, **Savâ'ik-ı Muhrika** adlı eserinin tercümesi. **11)** İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin **Risâle-i Emânet Tercümesi, 12) Risâle-i Sülûk, 13) Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî** hazretlerinin; "Ân hayâlâtî ki dâm-ı evliyâest" mısra'ı ile başlayan beytini de şerh etmiş, açıklamıştır.

SÖZ GERİ DÖNMEZ

Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerinin İstanbul'da insanları irşâd ile meşgûl olduğu ve insanlara Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını öğretip saâdete ermeleri için rehberlik yaptığı sıralarda İstanbul'da Antepli ismiyle meşhur bir vâz hocası vardı. Bu kimse çok inatçı olup, Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerinin büyüklüğüne, evliyâ ve mürşid-i kâmil olduğuna inanmaz ve konuştuğu meclislerde

uygunsuz sözler söylerdi. Bir gün bu hoca, Unkapanı'nda bir çeşmede yüzünü yıkıyordu. Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri de oradan geçiyordu. Antepli vâizin yakınlarından biri; "İşte bu gelen, Tokâdî Emîn Efendidir!" diyerek gösterdi. Antebli vâiz alaylı bir tavırla ona baktı ve birşeyler söyledi. Mehmed Emîn Efendi yanlarına gelip selâm verdi. Bu sırada Antebli hoca başını kaldırıp; "Bak Şeyh Efendi, benim gözlerim ağrıyor. Bana bir nefes eyle de gözlerimin ağrısı geçsin." diyerek alay etti. Bunun üzerine Mehmed Emîn Efendi; "Kör ol!" dedi ve oradan geçip gitti. Antepli hocanın gözleri yavaş yavaş kapanmaya başladı. Mehmed Emîn Efendinin talebelerinden bâzıları Antepli hocanın yanına yaklaşıp; "Sen hocamıza karşı edepsizlik yaparak alay ettin! O da sana nefes etti. Sen artık kör olursun bunu bilesin." dediler. Antepli hoca yaptığı edepsizliğin farkına varıp Mehmed Emîn Efendinin evini öğrenip huzûruna gitti. Ayaklarına kapanıp; "Aman efendim kusurumu affedin." diye yalvardı. Bu yalvarması üzerine; "Hayır söz geri dönmez! Sonra yerine gözümüzün birini vermek gerekir." buyurdu. Antepli hoca bu sözleri işitince, o kadar çok yalvarıp özür diledi ki, Mehmed Emîn Efendi; "Hoş! Şimdi hiç olmazsa bâri bir nebzecik." dedi. Bundan sonra Antepli hoca on altı ay devamlı göz ağrısı çekti. Daha sonra Mehmed Emîn Efendinin duâsı ile göz ağrısından kurtuldu. Bu hâdiseden sonra ona son derece bağlı ve hürmetli, edepli oldu. Hattâ meclislerde, toplantılarda ve vâzlarından sonra; "Tokatlı Mehmed Emîn Efendimiz cennetliktir. Onun ayağının tozu toprağı olayım." der, böylece ona olan inancını ve sevgisini dile getirirdi.

ASIL MAKSAD

Mehmed Emîn Efendi, talebelerinden birine yazdığı bir mektupta şöyle buyurdu:

"Bu âleme niçin gelindiğini, asıl maksadın Allahü teâlâya kulluk olduğunu bilmelidir. Can bedende iken mârifetullahı isteyip, dünyâ ve âhiret seâdetine mazhar olmalıdır.

Dünyâ dostu, mal dostu, güzellik dostu ve diğer şeylerin dostu çoktur. Allah dostu, İksir-i âzam (her derde devâ) gibi nâdir bulunan çok kıymetli bir şeydir.

Bir nefesde iki nîmet vardır. Bunun için her nefese iki şükür lâzımdır. Yirmi dört saatte, her saate bin nefes ve her nefese iki şükür olmak üzere kırk sekiz bin şükür olur. Bir insan bütün işlerini bıraksa, şükür şükür diyerek Allahü teâlâya hamd ve şükretse yine şükrün hakkını edâ edemez. Mâlûm oldu ki, Allahü teâlâya şükrün binde birini edâ edemez."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1155

2) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.39

3) Tuhfe-i Hattâtîn; s.9, 10, 11, 400

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.36

5) Hadîkat-ül-Cevâmi; c.1, s.46, 137

6) Risâle-i Sülûk (Mehmed Emîn Tokâdî) Âtıf Efendi Kütüphânesi, No: 283 varak 19-a,b

7) Tezkire-i Sâlim; s.97

8) Tezkire-i Şu'arây-ı Âmid; s.98

9) Risâle (Mehmed Emîn Tokâdî), Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad EfendiBölümü, No: 3430

10) Risâle, Mehmed EminTokâdî'nin Menâkıbı (Seyyid Yahyâ Efendi)

11) Menâkıb-ı MehmedEminTokâdî, Millet Kütüphânesi, Ali Emîri Şer'iyye Kısmı, No: 1018, v.23

12) Üniversite Kütüphânesi T.Y., No: 2294

13) RehberAnsiklopedisi; c.16, s.298

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.65

MEHMED EŞREF EFENDİ;

Son devir Osmanlı ulemâsından. 1839 (H.1255)da Lüleburgaz'da doğdu. 1953(H.1339) senesinde vefât etti.Aslen Lofçalı'dır. Babası Ali Kemâlî Efendi, âlim bir zât olup Lüleburgaz'da Sokullu Mehmed PaşaMedresesinde yirmi sene müderrislik yaptı. İlk tahsîlini

babasından yaptı. Babası, 1855 senesinde hacca giderken vefât etti. Bunun üzerine yarım kalan tahsîlini tamamlamak için İstanbul'a gitti.Tırnovalı Hasan Sıdkı Efendinin derslerine devâm etti. 1872'de bu hocasından icâzet aldı. Ayrıca Amasyalı Abdülkerîm, Trabzonlu HasanSabri, Ahıskalı Şerîf, Tikveşli Yûsuf Ziyâeddîn Efendilerden de ders aldı. Zamânın büyük âlimi ve meşhûr velîsi Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerinden de ilim ve feyz aldı. Bu hocası ona hadîs ilminde ve tasavvufta Hâlidiyye yolundan icâzet verdi.

1870 senesinde açılan imtihanı kazanarak Fâtih Câmii dersiamlığına tâyin edildi. 1886'da talebe mezun edip icâzet vermeye muvaffak oldu. 1874'teŞeyhülislâm HasanHayrullah Efendinin teklifi ile İbtidâ-iHâric rütbesinde İstanbul rüûsu ilim rütbesi verildi. SonraSüleymâniye rüûsuna, ilim rütbesine kadar yükseldi ve Süleymâniye Medresesi müderrisliğine tâyin edildi. 1904'te haftada bir toplanan Şifâ-i şerîf heyetine de üye seçildi.

1887 senesi Ramazan ayında huzur dersleri muhataplığına, 1909'da huzur dersleri ikinci ders mukarrirliğine tâyin edildi. 1911'de ise birinci mukarrirliğe tâyin edilip yedi sene bu vazîfede kaldı.

Dördüncü rütbeden Osmanlı ve Mecdî nişanı ve üçüncü rütbeden Mecdî nişanı verilmiştir. Halîfenin irtibâtını sağlamak ve din bilgilerini öğretmek için Çin'e gönderilmiştir. Bu sebeple Çinli Hoca diye de anılmıştır. Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerinin otuz sene hizmetinde ve sohbetinde bulunmuştur. 1922 senesine kadar huzur dersleri mukarrirliği yapmıştır.

1) Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Hayâtı, Eserleri,Tarîkatı; s.155

MEHMED HASÎB DÜRRÎ;

Gâziantep velîlerinden. 1848 (H. 1264) senesinde Anteb'in Karacaoğlan mahallesinde doğdu. Babası, Şam ve Mısır'da ilim tahsîl etmiş âlim bir zât olan Hacı Hâfız Ahmed Efendidir. İlim ehli bir âilenin çocuğu olarak dünyâya gelen Hasib Dürrî, küçük yaşta ilim tahsîline başladı. İyi bir medrese tahsîli gördü. Arapça ve Farsçayı çok iyi öğrendi. Şuaybzâde Ali Âkif Efendinin feyzli sohbetlerine katılarak ona talebe oldu. Ali Âkif Efendinin hoca silsilesi Abdullah-ı Dehlevî hazretlerine ulaşır.

Hasîb Dürrî Efendinin ikisi matbû olmak üzere üç eseri vardır. Bunlardan **Tecvîd-i Dürrî** matbû değildir. Bu eser akıcı bir dille tecvid kâidelerini anlatmaktadır. İkinci eseri **Zübdet-ül-Ferâiz** olup, İslâm hukûkunda mîrâs taksimini anlatır. İstanbul'da basılmış olan eserin bir özelliği de yarısı manzum, yarısı nesir olmasıdır. Son eseri ise **Âteş-i Sûzân'**dır ve şiir risâlesidir.

Hasîb Dürrî, hayâtının sonlarına doğru yakalandığı kemik vereminden kurtulamayarak 1913 (H.1332) senesinde vefât etti. Kabri Gâziantep'tedir.

Hasîb Dürrî, şiirle sık sık Abdülhamîd Hanı medhederdi. Bu şiirlerinden birisi şöyledir:

Şâh-ı cihânbân Abdülhamîd Han
Rûy-ı zemini kıldı gülistân
Soyulmuştu güller bâd-ı hazândan
Olmuştu sümbül gâyet perişân

Ezhâr-ı gülşen hep tâzelendi
Oldu zamânı mânend-i nisan
Bağı cihâna geldi taravet
Her sebze oldu bir verd-i handân

Her millet ister anın bakâsın
Her fırka olmuş lütfuyla şâdân
Kadr-i maârif buldu terakkî
Baş tâcı oldu erbâb-ı irfân

Mektepler açtı her memlekette
Cümle fünûnu öğrendi sıbyân
Sorsam felekten görmüş mü eyâ
Âlemde böyle bir şâh-ı zîşân

Mehmed Hasîb Dürrî'nin tasavvuf esaslarından bahseden şiirlerinden biri:

Tarik-i Nakşibendde şart-ı evvel terk-i bid'attır
İkinci, îtikâd-ı ehl-i sünnet ve'l cemâattir
Üçüncü gaflet ile ettiği cürme edip tevbe
Maâsî semtine gitmem deyü azm ile niyyettir.
Düşerse kalbine bir katre nâgeh çirk-i isyândan
Anın sabunu istiğfârdır, âbı inâbettir.
Azimet râhını derpiş edip her bir umûrunda
Güzel ahlâk ile her dem tahallük istikâmettir
Bu ilmin haddi terk-ı mâsivâ, hem hubb-ı fillahdır

1) Gâziantep Evliyâları

MEHMED ZÂHİD KOTKU;

Gümüşhânevî Dergâhı şeyhi Mustafa Feyzi Efendinin önde gelen talebelerinden. İsmi Mehmed Zâhid, soyismi Kotku'dur. Hoca Efendi lakabıyla da tanınmıştır. Babası İbrâhim Efendi, annesi Sâbire Hanımdır. 1897 (H.1315) senesinde Bursa'da doğdu. 1980 (H.1401) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, SüleymâniyeCâmii hazîresindedir.

Âilesi Şirvân'a bağlı, eski bir hanlık merkezi olan Nuha'dandır. Kafkasya'da bir dağ eteğinde bulunan ve ipekçiliği ile meşhûr olan bu yöreden Osmanlı-Rus Harbi sırasında Anadolu'ya gelen âilesi, Bursa'ya yerleşti. Babası İbrâhim Efendi, Bursa Hamzabey Medresesinde tahsîlini tamamlayıp, çeşitli câmi ve mescidlerde imâmlık yaptı. Bu sırada Bursa Kaleiçi Filiböz Mahallesi TürkmenzâdeÇıkmazındaki evlerinde Mehmed Zâhid Efendi dünyâya geldi.Mehmed Zâhid Efendi üç yaşındayken annesi Sâbire Hanım vefât etti. Babası İbrâhim Efendi,Dağıstan muhâcirlerinden Fâtıma Hanımla ikinci evliliğini yaptı.

Mehmed Zâhid Efendi ilk tahsîlini Bursa Oruçbey İbtidâîsinde yaptı. Orta öğrenimini ise MaksemİdâdîsiveBursaSanâyi-i Nefîse Mektebinde gördü. O sıralarda patlak veren Birinci Dünyâ Harbi sebebiyle on sekiz yaşındayken askere çağırıldı. Senelerce askerlik yaptı. Çok tehlikeli günler geçirdi.Hastalıklar atlattı. Ordunun Suriye'den çekilmesi üzerine binbir güçlükle İstanbul'a dönebildi. Yirmi beşinci Kıt'a Şûbe Yazıcılığı vazîfesiyle askerliğe devâm etti. Askerlik vazîfesi sebebiyle İstanbul'da kaldığı müddet içinde çeşitli dînî toplantılara, özel derslere ve câmilerdeki vâzlara devâm etti. Bilhassa Seydişehirli Abdullah Feyzi Efendinin sohbetlerine devâm etti.

Bir Cumâ namazını Ayasofya Câmiinde kıldıktan sonra, Vilâyet karşısındaki Fatma Sultan Câmii yanında bulunan Gümüşhânevî Dergâhına gitti. DağıstanlıŞeyh Ömer Ziyâüddîn Efendiye intisâb edip, talebe oldu. Onun sohbet ve derslerinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Ömer Ziyâüddîn Efendinin vefâtı üzerine, yerine geçen Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendinin sohbetlerine devâm etti. Tasavvuf yolundaki vazîfesini tamamlayıp, hilâfet aldı. **Râmûzü'l-Ehâdîs, Hizb-i A'zam, Delâil-i Hayrât** ve **Kasîde-i Bürde** okutmak üzere icâzet,

diploma aldı. Bu arada Bâyezîd, Fâtih ve Ayasofya Câmii ve medreselerindeki derslere devâm etti. Bu sırada hâfızlığını tamamladı.Ayrıca Hacı Hasîb Efendiden kırâat ilmi ve fıkıh icâzeti aldı. Hocasının işâreti üzerine çeşitli kasaba ve köylere giderek İmâm-Hatiplik yaptı ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı.

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonraBursa'ya dönen Mehmed Zâhid Efendi, 1929 senesinde babası İbrâhim Efendinin vefâtından sonra onun yerine Bursa'nın İzvat köyünde İmâm-Hatiplik vazîfesine başladı. On beş yıl kadar süren bu vazîfeden sonra, Bursa il merkezindeki Üftâde Câmii Şerîfi İmâm-Hatipliğine tâyin edildi.Kaleiçi'ndeki baba evine yerleşti. 1945-1952 yılları arasında buradaki vazîfesine devâm etti. 1952 senesi Aralık ayındaGümüşhânevî Dergâhı postnîşini ve eski dergâh arkadaşı Kazanlı Abdülazîz Bekkîne'nin vefâtı üzerine talebelerinin ve sevenlerinin ısrarlı dâvetleriyle İstanbul'a taşındı. Fâtih Zeyrek'teki Çivizâde Câmii İmâm-Hatipliğine tâyin edildi. Bir ara yine Zeyrek'teki Ümmügülsüm Mescidinde İmâm-Hatiplik yaptı.Ekim 1958 târihinde Fâtih İskenderpaşa Câmiine naklolunarak vefâtına kadar bu vazîfede kaldı.

Gerek Bursa'da gerekse İstanbul'da bulunduğu sırada etrâfında toplananlara vâz ve nasîhat ederek yol göstermeye çalıştı. Pazar günleri ikindi namazlarını tâkiben devamlı ders verirdi. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî hazretlerinin derlediği **Râmûzü'l-Ehâdis** isimli hadîs-i şerîf kitabını okuyup açıklardı. Selâmlaşmanın önemiyle ilgili; **"Selâmı yayınız."** hadîs-i şerîfini açıklarken: "Selâm sâdece iyi dilek ve temennîlerin sözle ifâde edilmesinden ibâret kuru bir görev değildir. Gerçekte selâm, yolda karşılaştığımız bir kardeşimizin ihtiyâcının var olup olmadığını, varsa bizimle giderilebilecek bir tarafının bulunup bulunmadığını, öğrenip elimizden geleni yaptıktan sonra yola devâm edip gitmektir." buyurdu.

Müslümanların birlik ve berâberlik içinde bulunmaları gerektiğini açıklarken de şöyle buyurdu: "Görmez misin ki, yağmur ne kadar çok yağarsa yağsın, tânecikleri hemen birleşir, toplanırlar. Derken dereler, nehirler meydana gelir. Netîcede bunlar barajları doldurur. Enerji santrallerini işletir, arâziyi sular, şehirlerin elektriğini temin ederler. Bu nîmet sâyesinde insanlar rahata kavuşur, işleri kolaylaşır. Bu ne büyük bahtiyarlıktır. Bundan ibret almalı, birlik ve berâberliğimizi temine çalışmalıyız. Tek tek hareket edersek, hepimiz helâk oluruz. Ne kadar dindâr olursan ol, birlik ve berâberliği her işin üstünde tutmadıkça, herkes kendi başına buyruk hareket ettikçe bir yere varılmaz." diyerek müslümanların her iş ve hareketlerinde tek yürek, tek kuvvet olması gerektiğine işâret etti.

Son yıllarını rahatsızlıklar içinde geçiren Mehmed Zâhid Efendi, şiddetli ağrılarına rağmen sohbetlerine devâm etti. 1979 senesi yazında uzunca bir süre kalmak niyetiyle gittiği Hicaz'dan 1980 senesi Şubat ayında ağır hasta olarak döndü. Mart 1980'de ameliyat edildi. Ameliyattan sonra tedrici olarak düzeldi. Hattâ 1980 Ramazan orucunu aksatmadan tuttu. Terâvih namazını hatimle kılıp, vâzlarına devâm etti.Hac mevsimi gelince, hac vazîfesini yerine getirmek üzere mübârek topraklara gitti. Fakat hastalığı tekrar nüksetti. Hac vazîfesini güçlükle îfâ edip, sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret ettikten sonra Kasım 1980'de ağır hasta olarak İstanbul'a döndü.Dönüşünden bir hafta sonra 13 Kasım 1980 (Muharrem 1401) Perşembe günü öğleye yakın vefât etti.Cenâzesi 14 Kasım Cumâ günü İstanbul Süleymâniye Câmiinde Hacı Mahmûd Efendi tarafından kıldırılan cenâze namazından sonra, İstanbul Süleymâniye Câmii hazîresinde hocalarının yanına defnedildi. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Mehmed Zâhid Efendi; güler yüzlü, sevimli bir zâttı. Mütevâzî, azîm sâhibi, hiç kimsenin gönlünü kırmamaya önem verirdi. Tanıdığına, tanımadığına selâm verir, güler yüz gösterir, gönüllerini alırdı. Hâfızası kuvvetli, konuşması samîmî idi. Çoğu zaman halk telaffuzu ile konuşur, karşısındakine konuşma fırsatı verirdi. Kimseden doğrudan doğruya bir şeyi istemez, kapalı sözlerle ifâde ederdi. Anlaşılmazsa sabrederdi. Hiçbir zaman şeyhlik tavrı takınmaz, kendisini ve makâmını büyük bir mahâret ve tevâzû ile gizlerdi. Gece ve sabah

ibâdetlerine riâyet eder, talebelerini de buna teşvik ederdi.

Hayâtı boyunca pekçok talebe yetiştiren Mehmed Zâhid Efendinin beş ciltlik **Tasavvufî Ahlâk** adlı eseriyle **Duâ Mecmuası, Cennet Yolları** ve **Müminlere Vâzlar** isimli eserleri vardır. Hazırladığı fakat henüz basılmamış olan başka eserleri de vardır.

1) Râmûzü'l-Ehâdîs Tercümesi Önsözü

2) Cihâd Önderleri; s.213

3) İslâm Dergisi; c.5, sayı 51, s.28

MEKÂRİM EN-NEHR;

Irak'ta yetişen büyük velîlerden. İsmi, Mekârim bin İdris'tir. Irak'ta En-Nehr-ul-Hâlis adlı yerde yaşadı. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Kabri orada olup ziyâret edilmektedir.

Mekârim hazretleri evliyânın büyüklerinden Ali bin el-Hiytî hazretlerinin mânevî terbiyelerinde yetişti. İlim, edep ve mânevî yükseklikler sâhibi zâtlar kendisini övmüştür. Hocası onun hakkında; "Kardeşim Şeyh Mekârim cidden büyük ve fazîletli bir zâttır. Lâkin o bizden sonra anlaşılacaktır." buyurdu.

Nehr-i Hâlis beldesindeki talebelerin yetiştirilme vazîfesi kendisine verildi. Pek çok kimse gelip talebesi olmakla şereflendi. Hikmetli sözleriyle insanlara hak yolun bilgilerini öğretti.

Ebû Muhammed bin İdris anlatır: "Mekârim hazretleri bir gün sevdiklerine Cehennem'i ve orada yapılacak azâbı anlatıyordu. Herkes korkmaya ve ağlamaya başladı. Lâkin orada yabancı birisi vardı. O bu anlatılalardan hiç etkilenmedi ve kendi kendine; "Bu korkutmaktır. Yoksa gerçekten kimseyi yakacak bir ateş değildir." diye mırıldandı. Mekârim hazretleri onun bu inkârını anlayıp ona Kur'ân-ı kerîmdeki meâlen; **"Yemin olsun ki, onlara Rabbinin azâbından bir nefha esinti dokunsa, elbette derler ki: "Vay hâlimize biz hakikaten zâlimlerden olmuşuz."** (Enbiyâ sûresi: 46) âyet-i kerîmesini okudular ve sükût ettiler. Onların susmasıyla oradakilerin hepsi sustu. Bu sırada inkarcının renginin solduğu ve titremeye başladığı görüldü. Sonra da; "İmdâd, imdât!" diye bağırmaya başladı. Bu sırada adamın burnundan etrâfa fenâ kokulu bir duman çıktı. Bu sırada Mekârim hazretleri tekrar Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Rabbimiz bizden azâbı kaldır. Şüphe yok ki biz müminleriz."** (Duhân sûresi: 12) âyet-i kerîmesini okudu. Bunun üzerine adam sükûnete kavuştu. Korku ve endişesi kalmadı. Sonra ayağa kalkıp Mekârim hazretlerinin ayaklarına kapandı. Îmân etti. Biraz önce karşılaştığı durumunu anlattı ve; "Ben anlatılanları inkâr edince, içimde ateşten bir kıvılcımın kalbime doğru hızla yaklaştığını hissettim. İçim dumanla dolmuştu. Boğulacak gibi oldum. O sırada; **"İşte yalanladığınız ateştir. Bu bir sihir mi? Yoksa siz görmüyor musunuz."** meâlindeki (Tûr sûresi: 14) kelâmı işittim. İşin hakikatını anladım. Mekârim hazretlerinin sözleriyle kalbim açıldı ve şimdi îmân etmekle şereflendim." dedi."

Ebü'l-Hasan Cesûkî anlatır: "Bir zaman Mekârim hazretlerinin yanındaydım. Allahü teâlâya olan sevgi ve muhabbetten konuştular. Bir ara; "Kalbi, Allahü teâlânın aşkıyla yanan âşıkların nûru gizlense, her yer karanlık olur." buyurdu. Birden mesciddeki bütün kandiller sönüverdi. Herkes karanlıkta kaldı. Mekârim hazretleri bir müddet sessizce beklediler. Sonra; "Âşıkların nûru ortaya çıkınca, bütün kandiller pırıl pırıl yanar." buyurdu. Birden kandiller yanıverdi. Mescidin içi ışıkla dolmuştu."

Ebü'l-Mâcid Mübârek anlatır: "Mekârim hazretlerinin yanındaydım. Biri gelip ona; "Efendim! Mânevî sırlara âşinâ, hakîkatı bilenin alâmeti nedir?" dedi. Mekârim hazretleri de; "Sen hıristiyan birisin. Belinde zünnârın var. Ateş ehli olmuşsun." buyurdu. O kişi feryâd

edip Mekârim hazretlerinin ellerine kapandı ve belindeki zünnârı kesip müslüman oldu.

Kendisine; "Sâdık mürid kimdir?" dediler. O; "Sâdık mürîd yâni talebe kalbinden her şeyi çıkaran kimsedir. Kadere rızâ gösterir." buyurdu. Zâhidden sorulduğunda ise; "Nefsiyle uğraşıp, rahatı terkeden, makam ve mevkiye îtibâr etmeyen, şehvetlerden ve arzularından uzak, cihâd eden, tefekkür sâhibi, istikâmetten ayrılmayan, hakîkatı kendine şiâr edinmiş, kadere inanmış, mevlâdan hayâ eden kimsedir." buyurdu.

Muhlisi de şöyle anlattı: "Muhlis, Allahü teâlânın rahmeti ile mahlûkâtın şerrinden kurtulan ve bütün insanların efendisi olan Peygamber efendimizin emirlerine uyandır." buyurdu."

Ebü'l-Mecd el-Mübârek bin Ahmed anlatır: "Onun huzûrunda idim. Ah kerâmetini bir görsem, diye içimden geçirdim. O sırada bana dönerek; "Evlâdım! Şimdi içeriye şu vasıflarda beş kişi girecek ve yaşları da şu kadardır, şu kadar ömürleri kalmıştır. Şu gibi şeylere temayülleri vardır." buyurdu. Hakîkaten buyurduğu gibi çıktı."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.267

2) Kalâid-ül-Cevâhir

3) Menâkıb-ül-Ârifîn Kerâmât-il-Kâmilîn; Üniversite Kütüphânesi, No: 558, vr.179

MEKHÛL EŞ-ŞÂMÎ;

Tâbiînden, meşhûr hadîs hâfızlarından ve velî. İsminin Şehrâp, olduğu da bildirilir. Künyeleri değişik şekillerde, Ebû Abdullah, Ebû Eyyûb ve Ebû Müslim olarak bildirilmiştir. Aslen İranlıdır. Kâbil'de doğdu. Orada yaşı biraz ilerleyince, esir edildi. Mısır'da, Hüzel kabîlesinden bir kadının azâdlısıdır. Onun için Hüzelî denmiştir. 731 (H.113)de Şam'da vefât etmiştir.

Zamânında, Şam'ın en büyük fakîhi (İslâm hukûku âlimi) idi. Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerini öğrenmek için çok memleketleri dolaştı. Irak ve Medîne'ye gitti. Enes bin Mâlik, Ebû Umâme, Mahmûd bin Rebî', Ubeydullah bin Muhayrız, Anbese bin Ebî Süfyân, Süleymân bin Yesâr, Tâvûs bin Keysân ve başkalarından (rahmetuullahi aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Evzâî, Abdurrahmân bin Yezîd bin Câbir, Sevr bin Yezîd, Süleymân bin Mûsâ da (rahmetullahi aleyhim) ondan hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Mekhûl hazretleri kendisine sorulan suâllerin hepsine cevap vermezdi. Teymî bin Atıyye el-Ansî; "Mekhûl'dan (bilmiyorum) diye cevap verdiğini çok işitmişimdir." der. Zührî; "Şu dört yerde, dört büyük âlim yetişmiştir. Saîd bin Müseyyib Medîne'de, Şa'bî Kûfe'de, Hasan el-Basrî Basra'da, Mekhûl Şam'da. Şam'da, Mekhûl zamânında, fetvâ vermekte ondan daha yetkili kimse yoktu. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh demeden fetvâ vermezdi. Ben bu kadar anlıyabildim. Bu fetvâm, hatâlı da olabilir doğru da derdi." diye bildirdi.

Mekhûl eş-Şâmî buyurdu ki:

"Dinde âlim olduktan sonra, dünyâlık bir menfaat alırım düşüncesiyle zarûret olmadan pâdişâh ve sultanların yanına gidip, yaltaklık edenler, attıkları adımlar kadar, Cehennem'in derinliklerine, dalmış olurlar."

Mekhûl eş-Şâmî, bir cenâze görünce; "Siz sabahleyin gidiyorsanız, biz de akşamleyin geleceğiz. Şu cenâze açık bir öğüt ve ibret alınacak bir şey. Fakat, gaflet çok. Öncekiler geçip gidecekler, fakat arkadakiler hiç aldırış etmezler." buyurmuştu.

"Kim, bir gecesini Allahü teâlâyı zikir ile ihyâ eder, geçirirse, anadan doğmuş gibi günâhsız ve tertemiz olarak sabahlar."

“Bir ümmet içerisinde, her gün, yirmi beş kişi Allahü teâlâya, yirmi beş defâ istiğfâr ederse (bağışlanmalarını dilerse), umûma âit azabla Allahü teâlâ, onları cezâlandırmaz.”

“Eğer sen Kur’ân-ı kerîm okuyup da, seni kötülüklerden uzaklaştırmıyorsa, senin gerçekten Kur’ân-ı kerîmi okumadığın anlaşılır.”

“İlmi kendisine fayda vermeyen kimseye, cehâleti de zarar verir.”

“İnsanların en yumuşak ve ince kalblisi, günâhı az olanlardır.”

“**Sâlih bir zâtı seven, dolayısıyla, Allahü teâlâyı sevmiş olur. İlim öğrenmeye giden kimse, dönünceye kadar, Cennet yolunda sayılır.”**

Mekhûl eş-Şâmî, Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı ve; “Pazartesi günü Resûlullah efendimiz dünyâya teşrif buyurdular. Yine bugün, Peygamber olduğu bildirildi. Pazartesi günü âhirete irtihâl (vefât) buyurdular. Pazartesi ve Perşembe günü ameller Allahü teâlâya arz olunur.” dedi.

“Müminler yumuşak ve müsâmahakârdır. Eğer, onları çekip götürürsen, karşı çıkmaz, kabûl edip giderler.”

“Âlimler bozuluncaya kadar, insanlara Allahü teâlânın azâbı gelmez.”

“Ana babaya itâat, büyük günâhlara keffârettir. Bir kimse âilesi içinde yaşlılar bulunduğu müddetçe, Allahü teâlânın rızâsını kazanma imkânına sâhiptir.”

Mekhûl hazretlerine birisi geldi. “Yâ Ebâ Abdullah! **“Size düşen kendinizi korumaktır. Siz hidâyette olunca, dalâlet üzere olanlar size zarar veremez.”** âyet-i kerîmesinin tefsîrini yapar mısınız?” deyince; “Nasîhat eden korktuğu, nasîhatı dinleyen de kabûl etmediği zaman, senin vazîfen kendini muhâfaza etmektir. O zaman, dalâlette olan kimse sana zarar veremez.” dedi.

Mekhûl hazretleri, kendi cemâati ile berâber oturuyordu. O sırada Mervan’ın torunu Yezîd bin Abdülmelik geldi. Orada bulunanlar, hemen ona yer ayırmak ve hazırlamak için kalktıklarında, Mekhûl hazretleri; “Yerinizde oturunuz, bırakın, bulduğu bir yere otursun. Böylece tevâzûu öğrenmiş olur.” buyurdu.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.177

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.10, s.289

3) El-A’lâm; c.7, s.284

4) Vefeyât-ül-A’yân; c.5, s.280

5) Mîzân-ül-İ’tidâl; c.4, s.177

6) Tezkiret-ül-Huffâz; c.4, s.107

7) Tabakât-ı İbn-i Sa’d; c.7, s.453

8) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.45

9) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.146

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.299

MEMİK DEDE;

Gâziantep’te yaşayan büyük velîlerden. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. Göksüncük köyünde bir âilenin yanında uzun süre kahyalık

yapmıştır. Burada çift sürer, ekin eker, hayvan güder, dağdan odun kesip taşırdı. Yalan ve kötü söz söylemez, harama el uzatmazdı. Ağasından aldığı parayı hak etmek için hîlesiz çalışırdı.

Memik Dede, gereksiz yere ağaç kesmenin, adam öldürmek kadar kötü olduğunu telkin ederdi. Bu yüzden dağa oduna gittiğinde yıkılmış ölü ağaçlarla, çalı çırpı toplayıp gelirdi. Ağası bu duruma kızınca; "Kestiğim ağaç dallarının yerinden sanki insan öldürmüş gibi kan fışkırıyor." derdi. Hayvanlara da iyi davranılması gerektiğini sık sık söylerdi. Bir gün hayvanlardan birisi geç geldi. Sebebini ineğe sorunca, inek Allahü teâlânın izniyle konuşmaya başladı. "Evin hanımı beni sağarken fazla süt almaya çalışıyor. Doymadan gelip istenilen sütü versem, yavrum aç kalıyor. Bu yüzden tam doymaya çalışıyorum." dedi. Bunun üzerine Memik Dede durumu evin hanımına anlatarak, hayvana eziyet etmemesini tavsiye etti.

Memik Dede'nin ağası hac farîzasını yerine getirmek için Mekke'ye gitmişti. Bu sırada ağanın hanımı içli köfte yaptı ve; "Ah oğlum Memik! Ağan olsaydı da şundan yeseydi." dedi. Memik Dede de; "İstersen biraz ver götüreyim." dedi. Kadıncağız herhalde bir arkadaşına götürecek diye düşündü ve bir tabak doldurup verdi. Bir süre sonra ağa hacdan döndü. Âdet üzere köylüler tarafından karşılandı. Ağa hürmet gösterilmesi gereken kişinin Memik Dede olduğunu söyledi ve hacda iken getirdiği köfte tabağını çıkarıp gösterdi. Tarla sürmekten dönen Memik Dede, kerâmetinin ortaya çıktığını anlayarak oradan uzaklaştı. Yere sapladığı saban ve odunlar Allahü teâlânın izniyle yeşererek türbesinin yanındaki ağaçları meydana getirdi.

Memik Dede, ölümünden bir süre önce; "Şimdiye kadar ben size hizmet ettim, bundan sonra da siz bana hizmet edeceksiniz." dedi. Vefât edince, saban odunundan yeşeren ağaçların yanına defnedildi. Türbe bakıcılığı babadan oğula kalmak sûretiyle, kahyalık ettiği âile tarafından yapılmaktadır.

Gâziantep bölgesinin Fransızlar tarafından işgâli sırasında Ermeniler birkaç defâ Göksüncük köyünü ve Memik Dede'nin türbesini yıkmaya geldiler. Fakat köye ve türbeye yaklaşamadan geri döndüler. Savaştan sonra Ermeniler, türbenin ve köyün etrâfında çok kalabalık bir askerin mevzilenmiş olduğunu gördüklerinden yaklaşamadıklarını söylediler.

Tekke ve zâviyelerin kaldırılması sırasında bir karakol komutanı bu türbeyi yıktırmak istedi. O anda üzerine bir fenâlık geldi ve bacakları tutmaz oldu. Köylü karakol komutanını türbenin içine götürerek altı gün orada bırakıp, baktılar. Komutan yaptığı hatâyı anlayıp, tövbe etti. Bir süre sonra iyileşti.

1) Gâziantep Evliyâları; s.37

MERKEZ EFENDİ;

Osmanlılar zamânında İstanbul'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Mûsâ olup, Merkez Muslihuddîn lakabıyla meşhûr oldu.Denizli'nin Sarhanlı köyünde, 1463 (H.868) senesinde doğdu. 1551 (H.959) senesinde İstanbul'da vefât etti.

Mûsâ Efendi, küçük yaşlarda ilim öğrenmeğe başladı. Kuvvetli bir zekâsı ve ilim öğrenmeye aşırı bir hevesi vardı. Önce kendi memleketinde, sonra Bursa ve İstanbul'daki medreselerde tahsîl yaparak; tefsîr, hadîs, fıkıh ve tıb ilminde yetişti. **Kâdı Beydâvî Tefsîri**'nin büyük bir kısmını ezberledi. Medrese tahsîline devâm ettiği sıralarda tekkelere gidip, oralardaki âlimlerin sohbetlerine katılırdı. Onların feyz ve bereketlerine kavuştukça, rûhunda bir rahatlama, nefsinde bir ezilme olduğunu görerek sevinirdi. Otuz yaşına geldiğinde, medrese tahsîlini bitirdi. Çevresinde sayılan bir âlim oldu. İlimdeki yüksekliğini, zamânının âlimleri

tasdîk ettiler. Nitekim, Şeyhulislâm Ebüssü'ûd Efendi'nin hürmet ve muhabbetini kazandı.

Mûsâ Efendi, Koca Mustafa Paşa'daki bir tekkede şeyhlik yapan Sünbül Sinân hazretlerinin şöhretini işitti. Fakat bâzı kimselerin onun hakkında yaptıkları dedikodular sebebiyle, bir türlü gidip sohbetine katılamamıştı. Bir gün rüyâsında Sünbül Efendinin, kendi evine geldiğini gördü. SünbülEfendiyi içeri koymamak için hanımı ile kapının arkasına pek çok eşyâ dayadılar ve üzerine de oturdular. FakatSünbül Efendi kapıyı zorlayınca, kapı arkasına kadar açıldı ve arkasındakiler yere yuvarlandı. Bu sırada uyanan Mûsâ Efendi, yaptığı hatâyı anladı ve sabahleyin Sünbül Sinân hazretlerinin huzûruna gitmeye karar verdi. SabahleyinSünbül Sinân'ın câmiine gidip vâz ettiği kürsînin arkasına o görmeden oturdu. Sünbül Sinân, vâz esnâsında Tâhâ sûresinin bâzı âyet-i kerîmelerini tefsîre başladı.Tefsîrden sonra; "Ey cemâat! Bu tefsîrimi siz anladınız. Hattâ Mûsâ Efendi de anladı." buyurdu.Sonra aynı âyet-i kerîmeleri daha yüksek mânâlar vererek tefsîr ettikten sonra tekrâr; "Ey cemâat! Bu tefsîrimi siz anlamadınız, Mûsâ Efendi de anlamadı." buyurdu. Mûsâ Efendi, hakîkaten bu anlatılanlardan bir şey anlamamıştı. Sünbül Sinân hazretleri, o gün Tâhâ sûresini yedi türlü tefsîr etti. Mûsâ Efendinin kürsî arkasında olduğunu, zâhiren görmediği hâlde anlamıştı.

Vâz bitti, namaz kılındı, herkes câmiden çıktı. Sâdece Sünbül Efendi kalınca, Mûsâ Efendi huzûruna varıp elini öptükten sonra af diledi. Sünbül Efendi de: "Ey Muslihuddîn Mûsâ Efendi! Biz seni genç ve kuvvetli bir kimse sanırdık. Meğer sen de hanımın da çok yaşlanmışsınız. Akşam bizi kapıdan içeri sokmamak için gösterdiğiniz gayrete ne dersiniz? Fakat neticede kapı açıldı ve ikiniz de yere yuvarlandınız!" buyurunca, Mûsâ Efendi iyice şaşırdı. Pek çok özürler dileyerek ağlamaya başladı, affının kabûlü ve talebeliğe alınması için istekte bulundu. Sünbül Efendi, onu kabûl ettiğini, dergâhta hizmete başlamasını söyledikten sonra; "Artık Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları hakkında mârifet sâhibi olmak zamânıdır." buyurdu.

Bundan sonra Mûsâ Efendi hergün Sünbül Sinân'ın dergâhına gelip, ondan ders almağa ve hizmete başladı. Bir gün Sünbül Efendi, sohbet esnasında Mûsâ Efendiye; "Âlemi sen yaratsaydın, nasıl yaratırdın?" diye sordu. Mûsâ Efendi; "Bu mümkün değil! Ama mümkün olsaydı, her şeyi merkezinde bırakırdım. Âlem öyle bir tatlı nizâm içinde ki, buna bir şey ilâve etmek veya bir şeyi eksiltmek düşünülemez." dedi. Sünbül Efendi bu cevap üzerine; "Âferin Mûsâ Efendi! Demek her şeyi merkezinde bırakırdın. Öyleyse bundan sonra ismin Merkez Muslihuddîn olsun." dedi. Böylece Mûsâ Efendi, Merkez Efendi ismiyle meşhur oldu.

Sünbül Efendinin sohbetleri ile pişerek, teveccühleri bereketiyle mânevî dereceleri katetti. Pek zekî olan Merkez Efendi, hocasının terbiyesi altında riyâzet ve mücâhedeler yaparak, yâni nefsinin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yapmak sûretiyle, kısa zamanda tasavvufta yüksek derecelerin sâhibi oldu. Hocasının kendisine icâzet, diploma verdiği sıralarda, Aksaray'da Kovacı Dede dergâhına hoca tâyin edildi. Kısa sürede, dergâh talebelerle dolup taştı.Merkez Efendinin nâmı her tarafa yayıldı. MerkezEfendi, hocası Sünbül Sinân'ın kızı Rahime Hâtun ile evlenmek isteği olduğunu bildirince, Sünbül Efendi; "Bir deve yükü altın getirebilirseniz kızımızı veririz." dedi. Merkez Efendi, bir devenin üzerine iki çuval toprak doldurdu. Devenin yularını çekerek Sünbül Efendinin kapısına getirdi. Çuvalları kapıda boşalttığında, çuvaldan toprak yerine çil çil altınlar döküldü. Sünbül Efendi ve çocukları, altınlara dönüp bakmadılar bile. Fakat hocası Merkez Efendiye; "Ey Mûsâ Efendi! Maksadımız altın değildi. Evdekilerin de derecenin yüksekliğini anlamalarıydı. İmtihânı kazandın." buyurdu. Sünbül Efendi, çok sevdiği kızı Rahime Hâtun'u, yine çok sevdiği talebesi Merkez Efendiye nikâh etti ve evlendirdi.

Düğünden birkaç gün sonra, Sünbül Efendi, kızı Rahime Hâtun'un evine gitti. Evde kızı yemek yapıyordu. Fakat ocakta, odun yerine parmaklarından çıkan alevle yemeğini pişiriyordu. Kızının bu hâlini hayretle gören Sünbül Efendi; "Rahimecik ne yapıyordun?"

diye sorunca; "Talebelere çorba pişiriyordum" cevabını verdi.

Yavuz Sultan Selîm Hânın kızı Şâh Sultan, zevci Sadr-ı âzam Lütfi Paşa ile Yanya'dan İstanbul'a gelirken, yolda eşkıyânın baskınına uğradı. Bu kötü durumdan nasıl kurtulacaklarını düşünürlerken, o anda Allahü teâlânın izni ile, zamânın evliyâsından Merkez Efendi karşılarına çıkıverdi. Önceden orada olmadığı hâlde, bir anda karşılarına dikilen Merkez Efendiyi gören haydutlar, şaşkına döndüler. Eşkıyâ reisi, Merkez Efendinin heybeti karşısında selâmeti kaçmakta buldu. Diğerleri de kaçıp orayı terkettiler. Eşkıyânın ortadan çekilmesiyle Merkez Efendi de bir anda kayboldu. Bu hâli hayretle seyreden Lütfi Paşa ve zevcesi Şâh Sultan, Merkez Efendiyi tanımışlardı. Şâh Sultan, Merkez Efendinin bu kerâmetinden dolayı, İstanbul'da Eyüb Bahariye'de onun adına bir câmi ve yanına medrese yaptırdı. Merkez Efendiyi buraya tâyin ettiler. Bir müddet orada talebe yetiştiren Merkez EfendiyeKânûnî Sultan Süleymân Hân, Topkapı surlarının dışında yaptırdığı tekkede vazîfe verdi. Burada da aynı hizmete devam eden Merkez Efendi, Kânûnî Sultan Süleymân Hânın annesinin isteği ve Sünbül Efendinin tenbihi üzerine Manisa'ya gitti. Vâlide Sultanın Manisa'da yaptırdığı imâretin yanındaki dergâhta hocalık yaptı. Tıb bilgisi kuvvetli olan Merkez Efendi, Manisa'da bulunduğu sırada kırk bir çeşit baharattan meydana gelen bir mâcun yaptı. Bu mâcunu hastalar yiyerek şifâ bulurdu. İlkbaharda yetişen çiçeklerden de istifâde edilerek yapılan bu mâcunu almak için, çevre kasabalardan gelirlerdi. Mesîr mâcunu diye şöhret bulan bu mâcun, şimdi de yapılmaktadır.

Merkez Efendi, talebelerini iyi yetiştirmek için çok gayret gösterirdi. Onları hem zâhirî ilimlerde, hem de tasavvufta yükseltmek için, bâtın, kalb ilimlerini öğretirdi. Onların nefslerini terbiye için riyâzet ve mücâhedeler yaptırırdı. Çocuklara karşı çok şefkatliydi. Cebinde şeker, yemiş gibi şeyler bulundurur, çocukları gördüğü yerde dağıtarak onları sevindirirdi. Çocuklara buyururdu ki: "Benim için hayr duâ ediniz. Siz günâhsız, mâsumsunuz. Sizin duâlarınızı Cenâb-ı Hak da kabûl eder. Bu yüzü kara, sakalı ak ihtiyâr için duâ ediniz ki, kıyâmette yüzü ak olsun." Çocuklar duâ edince de; "Yâ Rabbî! Bu mâsumların duâlarını red eyleme." diye Allahü teâlâya yalvarırdı. Bütün hayvanlara karşı da çok merhametliydi. Merkebe suyunu verir, tavuklara yem atardı.

Merkez Efendi, bülûğ çağına geldiği günden, ömrünün sonuna kadar, hiç cemâatsiz namaz kılmamıştır. Eğer öğle ve yatsı namazlarında cemâate yetişememiş ise, namazını kılmış olanlardan birkaç kimseye; "Hayâtımda hiç cemâatsiz farz namaz kılmadım. İmâm olayım da sizlerle namaz kılalım. Aynı namazı tekrar kılmanın zararı olmaz. Sonra kıldığınız nâfile olmuş olur." buyururdu.

Bir tarafa giderken, yolda bir çiftçiyi tarlasında çalışır görse, yanına varır ve; "Îmânı bilir misin? Namazın farzları hakkında mâlûmâtın var mı?" der, bilmiyorsa anlatır. **"Mü'min ile kâfiri ayıran fark, namazdır"** hadîs-i şerîfini naklederdi. Hayvanlara merhamet edilmesini, götürebilecekleri kadar yük yüklenmesini, aç bırakılmamalarını da tenbih ederdi. İşe başlarken; "Yâ Rabbî! Bütün müslümanlara faydalı olmak, çocuklarıma helâlinden rızk kazanmak için çalışıyorum." diye niyet etmesini, böyle niyet ederse, her adımına sevap verileceğini ve günahlarının affolunacağını, yetiştirdiği mahsûlün herbir tânesinin boşa gitmeyeceğini, hepsinin fayda sağlayacağını ve mahsûlün uşrunu vermenin farz olduğunu anlatırdı. Bu şekilde, gördüğü insanlara mesleğiyle ilgili nasîhatler ederdi.

İnsanlara vâz ve nasîhat verirken gözlerini kapayarak anlatırdı. Fakat orada olanları kalb gözü ile görürdü. Merkez Efendi Balıkesir'e gittiğinde, bir Cumâ günü namazdan sonra kürsiye çıkıp vâz etti. Halk, Merkez Efendiyi tanımadıkları için, pek iltifât etmediler. Vâzı dinlemeyip, teker teker câmiden çıkarak gittiler. Ve birbirlerine; "Halvetî yolunun büyüklerindenmiş." diyorlardı. Herkes çıktıktan sonra, müezzin efendi elinde kapının anahtarı olduğu hâlde kürsînin yanına varıp, gözü kapalı olarak konuşan Merkez Efendiye; "Hoca efendi! Giderken câmiyi açık bırakma. Anahtarları buraya bırakıyorum. Çıkarken

kitlemeyi unutma!" dedi. Merkez Efendi gözünü açmadan; "Müezzin efendi, sen de işine gidebilirsin. Bizim sohbetimizi siz dinlemiyorsunuz, fakat melâike-i kirâm dinlemektedirler." buyurdu ve vâzına devâm etti. Biraz sonra câmiden gidenlerin hepsi geriye döndüler. O kadar çok insan toplandı ki, cemâati câmi almaz oldu.

Merkez Efendi Manisa'da iken, Hocası Sünbül Sinân hazretleri 1529 (H. 936) da hastalandı. Vefâtından önce talebeleri; "Efendim! Sizden sonra kime tâbi olalım?" diye sordular. Onlara; "Taşradan ilk gelecek dostumuz yerimize geçecek." buyurdu. Sünbül Sinân'ın vefâtından sonra, talebeler, merakla taşradan gelecek olan dostu beklediler. Bu sırada Manisa'da bulunan Merkez Efendinin gönlüne bir kor düşüp yollara düştü. Hocasının vefâtından on gün sonra İstanbul'a geldi. Sünbül Sinân'ın çok sevdiği talebelerinden Yâkub Germi-yanoğlu, Sünbül Efendinin yerine geçmiş, talebeleri okutmağa başlamıştı. Merkez Efendi, hocasının Koca Mustafa Paşa'daki dergâhına gitti. Dergâhta bulunan yeni talebeler Merkez Efendiyi tanımıyorlardı. Yâkûb Germiyanoğlu, Merkez Efendiyi kendi odasına dâvet etti. O gece Yâkûb Efendi, Sünbül Efendinin yerine kimin geçmesi lâzım geldiğini anlamak için istihâre namazı kılıp duâ etti. Rüyâsında, büyük bir meydana kalabalık bir meclis kurulmuş. Peygamber efendimiz de hazır bulunmaktaydı. Peygamber efendimizin karşılarında bir kürsî vardı. Kürsînin üzerinde de Merkez Efendi oturmakta ve "Tîn" sûresinin tefsîrini yapmaktaydı. Tefsîri yaparken, başındaki sarığın bâzan yeşil, bâzan siyah olduğunu gördü. Yanındakilere bunun mânâsını sorduğunda; "Yeşil renk, dînin zâhirî ilimlerinde, siyah renk de dînin bâtınî ilimlerinde kemâl mertebesindeki olgunluğa işârettir." cevâbını verdiler. Ertesi gün Yâkûb Germiyanoğlu, talebeleri toplayarak rüyâsını olduğu gibi anlatınca, hepsi Merkez Efendiye tâbi olup, hocaları Sünbül Sinân hazretlerinin halîfesi kabûl ettiler. O günden sonra, talebeleri Merkez Efendi yetiştirmeğe başladı.

Merkez Efendi bir gün dergâhın bahçesinde namaz kılarken, secdeye vardığı bir sırada, yerden bir ses işitti. Diyordu ki: "Ey Merkez Efendi! Yedi senedir yeryüzüne çıkmak için emrini bekliyorum. Beni bu hapishâneden kurtar. Zîrâ Allahü teâlâ, beni sıtma hastalığına şifâ olarak yarattı." Merkez Efendi namazdan sonra talebelerine; "Burayı kazınız. Sıtmalılara şifâ olacak bir su çıkacak" buyurdu. Kazdılar, kırmızımtrak bir su çıktı. Kuyu hâline getirdiler. Niyet kuyusu ismi verilen bu kuyudan, sıtma hastaları su alır içerlerdi. Bu suyu içen hastalar, Allahü teâlânın izniyle şifâ bulurlardı.

Merkez Efendi, senelerce o dergâhta talebelere ders vererek, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Zaman zaman İstanbul'un çeşitli câmilerinde halka vâz ve nasîhatlerde bulundu. Onun vâzında câmiler dolar taşar, oturulacak yer kalmazdı.

Merkez Efendinin ömrü, hep ibâdet etmekle, insanlara hakkı, doğruyu anlatmakla, Ehl-i sünnet îtikâdını yaymakla, hayr ve hasenât yapmakta halka ön ayak olmakla, fakir ve zayıfları himâye etmekle geçti. 1551 (H.959) senesi Rebî'ul-âhir ayının on yedisine rastlıyan Perşembe günü, talebelerine son vasiyetini yaptıktan sonra, Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti. Cenâzesini Şeyhulislâm Ebüssü'ûd Efendi yıkadı. Cumâ günü Fâtih Câmiinde, misli görülmemiş bir kalabalık toplandı. Ebüssü'ûd Efendi cenâze namazını kıldırdı. "Dünyâda bu kimseyi riyâsız olarak görmüştük." dedi. Sonra, kabrine götürülmek üzere omuzlarda taşınmağa başlandı. Herkes, bu âlim ve velîye hizmet edip, âhirette şefâatine kavuşmak aşkıyle tabutu taşımak için birbirleriyle yarışıyordu. Öyle ki, bâzan kalabalıktan sıkışan, güç durumlara düşenler bile oluyordu. Kalabalığın çok olması sebebiyle, uzun bir sürede, Topkapı surlarının dışında Kânûnî Sultan Süleymân Hânın vâlidesi nâmına yaptırdığı tekkedeki kabrine Ebüssü'ûd Efendinin bizzat kendi eliyle defnedildi.

Merkez Efendinden sonra, yerine oğlu ve halîfesi Ahmed Efendi talebe yetiştirmeye devâm etti.

ISMARLAMAYINCA GELMEZSİN

Mısır defterdarlığından emekliye ayrılan Dehânîzâde'nin babası Kâtip Mehmed Çelebi anlattı: "Sünbül Sinân Efendi benim hocamdı. O vefât ettikten sonra üç sene, halîfesi olan Merkez Efendiye hiç gitmemiştim. Bir gece rüyâmda hocam Sünbül Efendiyi gördüm. Buyurdu ki: "Mehmed Efendi! Niçin gaflet edip Merkez Efendiye teslim olmazsın? O benden daha üstündür. Hemen var, eksik kalan eğitimini tamamla!" SabahleyinMerkez Efendinin huzûruna gittim. Beni görünce; "Ismarlamayınca gelmezsin. Fakat benden üstündür deyince gelirsin. Hâlbuki hocamızın benden üstündür demesinin sebebi, senin hakkımdaki kötü zannını bertaraf etmek içindir. Yoksa kıyâmet gününde yüksek hocamızın sancağı altında haşrolmayı ümîd ederiz." dedi. Şaşırdım kaldım ve tövbe edip talebesi oldum."

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.522

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1109

3) Kâmûs-ul-A'lâm; c.6, s.4265

4) Tezkire-i Halvetiyye (Süleymâniye Kütüphânesi Esad Efendi Kısmı, No: 1372); s.24b

5) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.268

6) Lemezât; s.236

7) Hadîkat-ül-Cevâmi; c.1, s.257

8) Tuhfet-ül-Mücâhidin; (Nûruosmâniye-2293); v.538 a

9) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.14, s.197

MERZÛK SÂRİFÎ;

Zebid şehrinde yetişen evliyânın bü-yüklerinden. İsmi, Merzûk olup, babasınınki, Hasan'dır. Nisbesi Yemenî'dir. Babası, Züâl'den gelip Zebid'de yerleşmişti. Doğum târihi belli değildir. Merzûk hazretleri orada yetişti. İbrâhim-i Çeştî, Merzûk Sârifî, Ahmed-i Sayyâd, Ebû Gays bin Cemîl, Muhammed Hâkimî ve başka âlimlerin sohbetinde bulundu. Kendisi de birçok talebe yetiştirdi. Keşif ve kerâmet sâhibi, evliyânın büyüklerindendir. Ümmî idi. Yâni okuması yazması yoktu. Fakat Allahü teâlânın inâyeti, yardımı ile çok ilim sâhibi olmuştu. Her âlim ile bildiği ilimlerle ilgili olarak konuşurdu. Yâni birçok ilimde söz ve ihtisas sâhibiydi. Dostlarına çok faydalı olurdu. Herkes kendisinden çok istifâde ederdi. Talebelerini çok güzel yetiştirirdi. Evlâdından, soyundan çok âlim gelmiş olup, kendilerine Benî Merzûk denilmiştir. Merzûk Sârifî, bu âlimler sülâlesinin ceddi, atasıdır. Zebid şehrinde ilim öğrenmek isteyen herkes kendisine gelip, talebe olurdu. Herkes tarafından tanınır ve sevilirdi.

Torunlarından Yahyâ-i Merzûkî, Benî Merzûk evliyâsını, âlimlerini anlatan bir kitap yazmıştır. Bu kitapta şöyle anlatıyor: Bir defâsında, zamânın sultanı, Merzûk Sârifî'yi bir ziyâfete dâvet etti. Maksadı, onun hâlini iyice anlamak, imtihan etmek, denemekti. Kerâmet sâhibi olduğu söyleniyor, bakalım aslı var mı? düşüncesiyle hareket ediyordu. Bir sığır ve bir de at kestirip, etlerini ayrı ayrı pişirttirdi. Ayrı ayrı tabaklara koydurdu. Sonra Merzûk Sârifî'yi sofraya dâvet ettiler. Merzûk Sârifî talebelerinden bâzılarıyla gelip sofraya oturdu. Sultanın adamları da sofraya oturdular. Merzûk Sârifî, içinde sığır etinin bulunduğu tabakları talebelerinin önlerine dağıttı. İçinde at eti bulunan tabakları da sultanın adamlarının önlerine koydu. Sultan dikkatle tâkib ediyordu. Sığır etlerinin hepsinin Merzûk Sârifî ve talebelerine, at etlerinin de kendi adamlarına geldiğini görünce, çok hayret etti. Tabaklar önceden, sâdece sultanın bileceği şekilde karıştırılmıştı. Merzûk Sârifî ise, bu tabakları hiç yanlışlık olmadan ayırıyor, sığır etlerini kendi talebelerine, at etlerini de sultanın adamlarına ayırıyordu. Sultan

bir ara; “Bunların hepsi temiz ettir. Niçin ayırıyorsunuz?” deyince, Merzûk Sârifî; “Bu tabaktaki etler, fakirlere (bizlere) lâyıktır. Diğer tabaklardaki etler de, sultanların adamlarına, hizmetçilerine lâyıktır.” buyurdu. Bunları işiten Sultan, Merzûk Sârifî’nin fazîlet ve yüksekliğini anlayarak, hemen yanına yaklaştı. Merzûk Sârifî’nin elini öptü, ondan nasîhat istedi. “Lütfen bana emrediniz! Hüküm vermekte nasıl davranayım?” dedi. Merzûk Sârifî de ona nasıl davranması îcâb ettiğini açıklayarak, çok nasîhatlerde bulundu.”

Merzûk Sârifî’nin oğullarından birinin, bir kimsede alacağı vardı. Bir zaman sonra o kimseden alacağını istedi. O kimse borcunu inkâr ettiği gibi, Merzûk Sârifî’ye gelerek, borcu olmadığı halde oğlunun kendisinden para istediğini bildirip, şikâyette bulundu. O da oğlunu çağırıp, ona; “Sen borcu, alacağı, malı boşver! Nasıl olsa öleceksiniz. Zâten ecelin geldi.” buyurdu. O oğlu, o mecliste vefât etti.

Merzûk Sârifî 1222 (H.619) senesinde vefât etti. Saltanat ehlinin kabirlerinin bulunduğu Bâb-ü Sihâm Kabristanına defnedildi. Kabri, Sultan Muzaffer bin Resûl’ün yanında olup, ziyâret edilmekte, ziyâret edenler mübârek rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Ziyâret edip, onu vesîle ederek Allahü teâlâya duâ edenlerin duâlarının kabûl edildiği çok görülmüştür.

Vefâtından senelerce sonra idi. Emîrlerden (vâlilerden) İbn-i İydemir isminde birisi vefât etti. Merzûk Sârifî’nin kabrinin yakınında bunu defnettiler. O zamandaki âdetlere göre, böyle birisi vefât edip defnedilince, kabrin üzerine bir çadır kurulur, ölen kimsenin yakınlarından bir grup kimse o gece o çadırda yatardı. Bu ölen kimse için kurulan çadırda da, amcasının oğlu ve bir grup kimse yattılar. Ölen kimsenin amcasının oğlu olan kimse, o gece çadırda uyurken rüyâsında gördü ki, bir grup melek, deveyi andıran bir ateş (ateşten bir deve) getirdiler. Üzerinde de ateşten bir mahmil (sandık) vardı. O gün vefât etmiş olan amcasının oğlunu, kabrinden çıkardılar ve getirdikleri ateşten sandığa koymak istediler. O ise ateşin şiddetinden, kendisine gelen bu sıkıntıdan dolayı feryâd ediyor, imdâd istiyordu. Bu sırada, Merzûk Sârifî kabrinden çıkıp oraya geldi ve meleklere; “Onu bırakınız!” buyurdu. Melekler onu görünce çok hürmet ettiler ve; “Ey efendimiz! Biz buna böyle yapmakla emrolunduk.” dediler. O da; “Rabbim beni bu kimseye ve yakınımdaki kabirlerde bulunanlara şefâatçi eyledi.” buyurdu. Bunun üzerine melekler onu bırakıp gittiler. Sabah olunca, rüyâyı gören kimse rüyâsını insanlara anlattı. O çadırı oradan kaldırdılar.

İNANMAZSAN BAK

Zamânın kâdısı Zebid’de bir câmi yaptırmıştı. Câmi inşâatı tamamlanmış, mihrâbın yerleştirilmesine sıra gelmişti. Kalabalık bir cemâat toplanmıştı. Merzûk Sârifî de cemâat arasındaydı. Zâten evi de, yeni yapılan mescidin hemen yakınındaydı. Mihrâbın tam düzgün yerleştirilmediğini görünce, kâdıya mürâcaat ederek durumu bildirdi. Kıble istikâmetinin tam o şeklide olmadığını, biraz daha dönülmesi îcâb ettiğini söyledi. Kâdı ise bunu kabûl etmedi ve muhâlefet etti. Merzûk Sârifî kâdıya; “Kıble böyledir. İnanmıyorsan bak. İşte Kâbe-i muazzama!” buyurdu. Kâdı, Merzûk Sârifî’nin bildirdiği şekilde durarak bakınca, Allahü teâlânın izniyle Merzûk Sârifî’nin bereketiyle, tam karşısında Kâbe-i muazzamayı gördü. Orada bulunan cemâatin hepsi de gördüler. Mihrâbı da, Merzûk Sârifî’nin bildirdiği şekilde yerleştirdiler.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.250

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.130

MESRÛK BİN EL-ECDÂ;

Tâbiînden meşhûr fıkıh ve hadîs âlimi. İsmi Mesrûk bin el-Ecdâ bin Mâlik el-Hemedânî el-Vedâî' el-Kûfî olup, künyesi Ebû Âişe'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Hazret-i Ali zamânında 683 (H.63)te şehîd oldu. Çok âbid (ibâdet eden) bir zât olup sika (güvenilir, sağlam) âlimlerdendir. Aslen Yemenlidir. Hazret-i Ebû Bekr zamânında Medîne-i münevvereye geldi. Daha sonra Kûfe'ye yerleşti. Kadisiye Savaşına katıldı ve bu savaşta yaralandı. Hissesine de bir câriye düştü. Geçimini Fırat Nehrinden su getirip satmakla temin ederdi. Hazret-i Ömer ile karşılaştığı zaman, Hazret-i Ömer; "İsmin nedir?" diye sordu. "Mesrûk bin el-Ecdâ." diye cevap verdi. Hazret-i Ömer; "Ecdâ." şeytandır. Sen Mesrûk bin Abdurrahmân'sın buyurdu. Bundan sonra bu isimle tanındı. Ecdâ lügatta, çekişip, kötü söz söyleyen mânâsına gelmektedir.

Mesrûk bin el-Ecdâ, hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman, hazret-i Ali, hazret-i Muâz ibni Cebel, İbn-i Mes'ûd, Mugire bin Şu'be, Zeyd bin Sâbit, İbn-i Ömer ve hazret-i Âişe, Ümmü Seleme, ve birçok Eshâbdan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Şa'bî, İbrâhim Nehâî, Ebû İshak Es-Sebîî', Mekhûl eş-Şâmî ve birçok âlim Mesrûk bin el-Ecdâ'dan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İlim öğrenmek için çok çalışırdı. İmâm-ı Şa'bî; "Ondan daha çok ilim öğrenmek isteyen bir kimse görmedim." sözleriyle bunu anlatmak istemiştir. İbrâhim Nehâî; "Mesrûk, İbn-i Mes'ûd'un talebesiydi ve müslümanlara sünnet-i Resûlullah'ı öğretirdi." buyurmuştur. Tâbiînin büyüklerinden İmâm-ı Şa'bî; "Mesrûk, fetvâyı Kâdi Şüreyh'ten, Şüreyh de kâdılığı (hâkimliği) ondan daha iyi bilirdi." buyurmuştur. Abdullah ibni Mes'ûd'un talebeleri içinde en eski olanı ve hazret-i Ebû Bekr, hazret-i Ömer ve hazret-i Ali arkasında namaz kılanı Mesrûk'tur. İclî ise; "O, Tâbiînden Kûfeli sika bir râvidir. Abdulah bin Mes'ûd' dan Kur'ân-ı kerîm tilâveti ve fıkıh öğrenirdi." buyurmuştu. Rivâyet etmiş olduğu hadîs-i şerîfler sahîh olup, **Kütüb-i Sitte** denilen meşhûr altı hadîs kitabında yer almıştır. İbn-i Hibbân, onun sika (güvenilir, sağlam) râvilerden olduğunu zikredip; "Mesrûk, Kûfe ehlinin en çok ibâdet edenlerindendi." demiştir. Hanımı diyor ki: "Mesrûk bin el-Ecdâ o kadar uzun namaz kılardı ki, namazdan ayakları şişerdi. Allahü teâlâya yemin ederim ki, fırsat bulup onun arkasına oturduğum zaman hâline acır ve ağlardım." diyerek onun hâlini anlatmaktadır. Ramazanda imâm olduğunda bir rekatta Ankebût sûresini baştan sona okurdu. Hacca gittiği zaman secdeden başka bir şey için başını yere koymamış, hiç uyumamış hep ibâdetle meşgûl olmuştur.

Buyurdu ki: "Mezarında, Allahü teâlânın azâbından emin, dünyâ sıkıntısından uzak ve rahat olan bir kimseye gıbta ettiğim kadar hiç kimseye gıbta etmem."

Her yaptığı işi Allah rızâsı için yapar, hep âhireti düşünürdü. Bir gün bir zâtın işine yardım eti. O zât da ona bir hizmetçi hediye etti. Mesrûk bin el-Ecdâ buna üzüldü. Hizmetçiyi geri gönderdi ve işine yardım ettiğim zaman kalbindekini bilseydim, işine hiç bakmazdım. Artık bundan sonra işinde sana yardımcı olmam." buyurdu.

Mesrûk bin el-Ecdâ arkadaşlık haklarına son derece riâyet eder ve verdiği sözü yerine getirmeye çok dikkat ederdi. Arkadaşı Hayseme'nin ağır borcunu ödemek için kendisi borç altına girmiş ve onun haberi olmadan borcunu ödemiştir. Kendisine; "Bir mü'mini öldüren için tövbe uygun mudur, kabûl edilir mi?" diye sorulunca; "Allahü teâlânın açtığı kapıyı ben kapatamam." diye cevap verdi.

HAYIRLISI BUDUR

Mesrûk son derece tevekkül sâhibiydi. Tevekkül sâhibi olanları da severdi. İmâm-ı Gazâlî **İhyâu Ulûmiddîn** kitabında şöyle yazmaktadır: Mesrûk bin el-Ecdâ buyuruyor ki: "Çölde yaşayan bir bedevînin bir merkebi, bir köpeği, bir de horozu vardı. Horoz kendilerini sabah

namazı için uyandırır, köpek bekçilik yapar, merkeb de su ve çadırlarını taşırdı. Fakat bu bedevi son derece tevekkül eden ve her şeyi hayra yoran bir kimseydi. Bir gün tilki horozunu çaldı. Âile fertleri buna üzüldü. Fakat bu zât; "Belki hakkımızda hayırlısı budur." dedi. Bir müddet sonra kurt merkebini parçaladı. Yine çoluk çocuğu üzüldü. Adam; "Belki hayırlısı budur." dedi. Bir müddet sonra köpek de öldü. Adam yine; "Belki hakkımızda hayırlısı budur." dedi. Bir gün sabahleyin baktılar ki, etraflarındaki komşular eşkıyâlar tarafından esir alınıp götürülmüşler. Çünkü gece onların hayvanları gürültü yaparak yerlerini belli edince, eşkıyalar bunların yerlerini kolayca tesbit etmişler. Fakat bunların hayvanı olmadığı için, eşkıyalar karanlıkta bunları fark edemeyince bunlar kurtulmuştur. Demek ki bunların hakkında hayırlısı, adamın dediği gibi bunların alınması, ölmesi imiş. Allahü teâlânın gizli lütuflarını ve ihsânlarını bilen ve O'na tevekkül eden; O'nun işinden râzı olur." buyurarak onun tevekkül ve rızâsından haber veriyor, delil gösteriyor.

1) İhyâu Ulûmiddîn; c.4, s.434

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.10, s.109

3) El-İsâbe; c.3, s.493

4) El-A'lâm; c.7, s.215

5) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.6, s.76

6) Üsüd-ül-Gâbe; c.1, s.354

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.1, s.359

METBÛLÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi İbrâhim, babasınınki Ali'dir. Nisbetleri Ensârî, el-Metbûlî olup, lakabı Burhânüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1473 (H.877) senesinde Kudüs'e giderken, yolda Südûd denilen köyde vefât etti.

Verâ, takvâ ve zühd sâhibi olan Metbûlî'nin çok kerâmetleri görüldü. Metbûlî, eski Kâhire'nin El-Hüseyniyye mevkiindeki Emîr Şerefüddîn Câmiinin yakınında leblebicilik yapardı.

Metbûlî, Resûlulah efendimizi rüyâsında çok görürdü. Rüyâlarını annesine anlatırdı. O da; "Er o kimsedir ki, Resûlullah efendimiz ile uyanık iken görüşür." derdi. Bir zaman sonra, Resûlullah efendimizi uyanık bir halde iken görüp konuştuğunu haber verdi. Annesi; "İşte evlâdım, şimdi sen erlik mertebesine kavuştun." dedi.

Metbûlî, Birket-ül-Hâc mevkiinde bulunan dergâhın tâmiri için, Resûlullah efendimiz ile istişârede bulundu. Resûlullah efendimiz ona hitâben; "Ey İbrâhim! O dergâhı tâmir et. Allahü teâlânın izniyle o dergâh; hacılar, yolcular ve misâfirler için çok güzel bir barınak olacaktır. Doğu tarafından Mısır'a gelen her çeşit belâya da kalkan ve siper olacaktır. Burası mâmûr olduğu müddetçe, Mısır da mâmûr olacaktır." buyurdu.

Metbûlî, Birket-ül-Hâc mevkiine yakın yerde hurma ağaçlarını dikerken, birkaç yerde kuyu açtırdığı hâlde su bulamadı. Bu hususta da Resûlullah'tan izin istedi. Resûlullah efendimiz de buyurdu ki: "İnşâallahü teâlâ, yarın sana Ali bin Ebî Tâlib'i gönderirim. O da sana, hazret-i Şuayb'ın vaktiyle koyunlarına su verdiği kuyusunu gösterir." Ertesi gün, Metbûlî, kuyunun yerini gösteren bâzı alâmet ve işâretleri gördü. Orasını kazdırdı. Hazret-i Şuayb'ın kuyusuna rastladı ve bu kuyuyu açtı. O kuyu hâlâ açıktır ve istifâde edilmektedir.

Bir kadın Metbûlî'ye gelip, yana yakıla ağlayarak, oğlunun Frenkler tarafından esir edilip götürüldüğünü, onun kurtarılmasını istedi. Metbûlî, derhâl Bismillâh deyip duâ etti ve; "İşte

oğlun geliyor.” buyurdu. Kadıncağız, biraz öteden gelen oğluna doğru koşup boynuna sarıldı. Metbûlî, yanındaki talebelerine dönüp; “Yavrularım, şâhid olunuz ki, Allahü teâlânın bu asırda duâları ânında kabûl olan kulları vardır.” buyurdu.

O zamanda yaşayan İbn-i Bakarî adlı bir kişi, birisine zulmedip, o kimse ve çocuklarının sütünü sağdıkları ineği gasbetti. O mazlum kişi, gelip durumu Metbûlî’ye arzetti. Metbûlî de hemen merkebine bindi ve İbn-i Bakarî'nin evine gitti. İbn-i Bakarî, Metbûlî’yi görür görmez yaptıklarına pişmân oldu ve gasbettiği malı geri gönderdi.

Talebeleri ile birlikte kırlık bir arâziye gitmişti. Talebeleri acıktıklarından, canları, çeşitli kaplar içinde çeşitli yiyecekleri istedi. Metbûlî onlara, abdestleri alıp daha sonra gelmelerini söyledi. Talebeler geri döndüğünde, hocalarının yanında kendileri için hazırlanmış, çeşitli porselen kaplar içinde arzuladıkları yiyecekleri buldular. Yûsuf el-Kürdî dedi ki: “Biz o yiyeceklerden yedik. Daha sonra hocamız ayrıldı. Biz de sofrayı yayılı bir halde bırakıp ayrıldık.”

Sultan Kayıtbay zamânında kıtlık oldu. Metbûlî’nin dergâhına beş yüz kişi geldi. Metbûlî, her gün bunlara ölçek ölçek hamur yoğurtup, katıksız yavan ekmek verdi. Bir zaman geldi, oradakiler Metbûlî’den katık istediler. O da hizmetçisine emredip; “Hurmalığın ortasındaki hasırı kaldır ve ihtiyaç kadar parayı oradan al.” buyurdu. Hizmetçi gidip baktığında, hasırın altında; yukarıdan aşağı doğru oluk gibi akan altın ve gümüşler gördü. İhtiyaç kadar alıp, gelen misâfirler için onunla katık aldı. Bir ara dergâhın hizmet işleriyle uğraşan bu hizmetçi, Metbûlî’ye; “Efendim, mâdemki bu kadar zenginsiniz, müsâade buyurun da bu paradan fakirlere bol bol verelim.” dedi. Metbûlî; “İhtiyaç kadar vardır.” buyurdu. Daha sonra hizmetçi, parayı gördüğü yere gidip baktığında, hiçbir şey göremedi. Orasını kazdığı halde, yine hiçbir şey bulamadı.

Malına ve makâmına güvenip başkalarına zulmeden birisi, Metbûlî’ye dil uzattı ve; “Varsın Şeyh beni üflesin.” diye alay etmeye başladı. O kişinin bu küstahlığını işiten Metbûlî, haber gönderip; “Ben üfürükçü değilim. Ancak okumu hangi hedefe yöneltirsem tam isâbet eder.” buyurdu. O esnâda helâya girmiş bulanan o kişi gecikince, adamları helânın kapısını açtılar, helâ çukuruna yüzünü koymuş bir şekilde can verdiğini gördüler.

Metbûlî’nin Mısır’da öğle namazını kıldığını hiç kimse görmediği için, bâzı kimseler ileri geri konuştular. O kimselerden biri Şam’a gitti ve oranın Beyaz Câmisinde Metbûlî’nin namaz kıldığını gördü. Câminin imâmına, onunla ilgili bâzı şeyler sordu. İmâm da, Metbûlî’nin her gün burada öğle namazını kıldığını söyledi. Bu hâli öğrenen kişi, yaptıklarına pişmân olup tövbe etti.

İbrâhim el-Metbûlî, bir gün bir su kenarında olan birisinin ziyâfetine gitti. Ev sâhibi misâfirlere hizmet etmekle meşgûl iken, üç yaşındaki çocuğu suya düştü. Fakat kimse farkında olmadı. Çok sonra haberi oldu. Telaşla Metbûlî’ye koşup durumu anlattı. O da; “Şimdi doğruca Zâhir Câmiinin karşısındaki köprüye gidiniz, orada olması lâzım.” buyurdu. Hemen oraya gittiler ve orada buldular. O çocuk, uzun seneler yaşadı.

Necm-ül-Gazzî şöyle anlatır: “Kâdı’l-kudât Şeyhülislâm Kemâlüddîn et-Tarîl, neseb olarak Türk idi. Kemâlüddîn, çocukluğunda ez-Zeydâniyye denilen yerde güvercinlerle oynardı. Bir gün, İbrâhim el-Metbûlî talebeleri ile birlikte oradan geçerken, kuşlarıyla oynamakta olan Kemâlüddîn’e dönüp; “Şeyhülislâm Kemâlüddîn’e merhabâ.” buyurdu. Talebeleri, hocalarının o çocuğa latîfe yaptığını zannettiler. Çocuk, o günden îtibâren oyunu terk edip, Kur’ân-ı kerîmi öğrendi. İlim tahsîl etti. İbrâhim el-Metbûlî’nin talebelerinden olup da yaşayanlar, o gencin, çok önceleri hocalarının müjdelediği, fakat kendilerinin anlayamadığı büyük âlim Şeyhülislâm Kemâlüddîn olduğunu gördüler.”

Şeyh Yûsuf el-Kürdî şöyle anlatır: “Bir zaman Benî Haram kabîlesi mensupları, Benî Vâil kabîlesinin şerrinden (zararından) kaçarak, İbrâhim el-Metbûlî’ye geldiler ve dergâha

yerleştiler. Bunun üzerine Metbûlî bir elçi gönderip, Benî Haramlılarla barışmalarını teklif etti. Onlar da; "O, talebeleriyle dağlarda bol bol gezip dursun. Böyle işlere burnunu sokmasın. Zîrâ biz, düşündüğümüzü yapacağız." diye bildirdiler. Bunun üzerine Metbûlî hiddetlendi ve; "Rabbime yemîn ederim ki, bu andan kıyâmete kadar, bu kabîle, baş olamayacaktır." buyurdu." Şa'rânî dedi ki: "Zamânımıza kadar bu kabîle dağıldı ve başkalarının esâretinde yaşadı."

El-Matariye civârında, koyun otlatan çobanlarla Metbûlî'nin talebeleri arasında anlaşmazlık oldu. Bunun üzerine çobanlar, Mısır'dan gelmekte olan İbrâhim Metbûlî'nin üzerine köpeklerini salıvermek sûretiyle intikam almak istediler. Boyunları demir halkalı ve çivili olan on kadar çoban köpeği, Metbûlî'nin üzerine saldıracakları sırada, onu görünce saldırmak yerine münisleştiler ve kuyruklarını sallamaya başladılar. Sonra da geri dönüp kendi sâhiplerine saldırdılar ve onları yaraladılar. Daha sonra köpekler, Metbûlî'nin yanına gelip, hizmetinde bulundular.

İbrâhim el-Metbûlî buyurdu ki: "Tekebbür etme, tevâzu sâhibi ol. Böylece yüksek mertebelere kavuşursun."

"Kalbini dünyâ muhabbetinden temizle ki, kalbine, îmân kanalları açılsın. Kalbini temizlemeyenin kalbine îmân kanalları açılmaz."

"Sanatı olmayan kişiyi sevmem. Zîrâ herkesi dilenmekten kurtaracak şey, onun sanatıdır."

BABANIN RIZÂSI

Metbûlî bir gün, çok ibâdet eden, çok hayır ve hasenâtta bulunan, herkesin hâlini övdüğü bir talebesine; "Evlâdım, çok ibâdet etmene rağmen dereceni düşük olarak görüyorum. Umulur ki, baban senden râzı değildir." buyurdu. Talebe de; "Evet efendim, babam benden râzı değildir." dedi. Bunun üzerine Metbûlî; "Babanın mezarını tanıyorsan, kalk oraya gidelim, ziyâret edelim. Belki senden râzı ve hoşnûd olur da, ameline uygun yüksek mertebelere çıkmış olursun." buyurdu. Gencin; "Peki efendim." demesi üzerine, berâberce kabristana gittiler. Bundan sonrasını, Yûsuf el-Kürdî şöyle anlatır: "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, kabristana gidip o gencin babasının mezarını ziyâret ettiğimizde, babası başını kabirden çıkardı ve başındaki toprakları sağa sola saçtı, sonra doğruldu. O zaman Metbûlî; "Ey Allahü teâlânın kulu! Bu sâlih kimseler, oğlun hakkında, senin hakkını helâl etmeni istemek için geldiler. Tâ ki o, kavuşamadığı mânevî derecelere yükselsin." buyurunca, babası; "Siz şâhid olunuz ki, ben ondan râzı oldum ve hakkımı helâl ettim." dedi. Metbûlî de; "Şimdi siz, rahatça mezarınıza giriniz." buyurdu. O gencin babası, kabrine girip uzandı. Bu kabir, Hüseyniyye'deki Şerefüddîn Câmiinin yakınındaydı."

BAŞKASINA SÖYLEME

Şeyh Cemâlüddîn Yûsuf el-Kürdî şöyle anlatır: "Bir gece, memleketim olan Hısn-i Kehf şehrindeki âile efrâdımı özledim. Metbûlî'ye, ikindi namazından sonra bu arzumu arz ettim. Bana; "Allahü teâlânın izniyle senin dileğin yerine gelecektir." buyurdu. Câmideki halvethâneme girip, ikindiye mahsus dersimi okudum. Kendimi, Hısn-i Kehf'de gördüm. Konu komşu gelip hal ve hatırımı sordular. Evimize girdim. Anneme ve babama selâm verdim. Onların yanında bir müddet kaldım. Köy câmisinde hutbeler okudum. Sonra, hocam Metbûlî'yi görmeyi arzuladım. Annem ve babamdan izin isteyip, şehrin dışında bir yere çıktım. O esnâda kendimi Birket-ül-Hâc'daki halvethânemde buldum. Dışarı çıkıp arkadaşlarıma selâm verdim. Hiç kimse, bana yolculuktan dönen kişi muâmelesi yapmadı.

Onlara dokuz aydır ayrı olduğumu ve seferden geldiğimi söylediğimde, o esnâda hocam Metbûlî gelip; “Yavrum, yanındaki sırları herkese söyleme.” buyurdu. Daha sonra vâlidem Mısır’a geldi ve hocama; “Efendi, eğer güzel hatırınız olmasaydı, bir seneye kadar biz Yûsuf’u kolay kolay bırakmazdık.” dedi. “Yıllarca yapılacak şeylerin bir anda yapılması çok görülmüştür. Allahü teâlâ, Peygamberlerin sonuncusu Muhammed aleyhisselâmı, Mîrâc gecesi bir anda göklere götürüp getirdi. Döndüğünde, yatmış olduğu yerin soğumamış olduğunu gördü. Allahü teâlâ, zamânı genişletmektedir. Her şeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir.”

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.243

2) Ed-Dav-ül-Lâmi; c.1, s.85

3) El-A’lâm; c.1, s.52

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.83

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.261

MEVLÂNÂ EBÛ SAÎD EVBEHÎ;

Ubeydullah-ı Ahrâr'ın talebelerinden büyük velî. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. On beşinci asrın sonlarında yaşamıştır.

Küçük yaşta tahsil hayâtına başlayan Mevlânâ Ebû Saîd'de, medresede okurken bir gün zâhirî ilimlere karşı soğukluk, tasavvufa ise bir rağbet hâsıl oldu. Medreseden ayrılıp, gönül ehli rehber aramaya başladı. Yolda giderken, ilim talebelerinden birine rastladı. "Nereden geliyorsun?" diye sorunca; "Kuh-i Nûr denilen yerde Şeyh İlyâs Işkî nâmında bir zâtın yanından geliyorum." dedi ve o zâtı anlata anlata bitiremedi. Bunun üzerine gayr-i ihtiyâri bu zatın sohbetinde bulunmak için huzuruna gitmeye karar verdi. Kuh-i Nûr'a doğru yola çıktı. Yolda Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin dergâhına uğradı. Bu sırada Ubeydullah-ı Ahrâr bir yerden gelmiş, attan iniyordu. Kendi kendine; "Hâce hazretlerini hiç görmedim. Önce onu görüp, sohbetini dinleleyim, sonra Kuh-i Nûr'a gideyim." dedi.Bu düşünce ile Hâce'nin peşinden dergâha girdi.Hâce'nin karşısına oturdu. Bir müddet sükûttan sonra Hâce Ubeydullah mübârek başını kaldırıp, ona doğru bakarak:

Sohbetimde kal, ne işin var dağda
Sığınak yok, bugün gördüğün dağda.

beytini okuyunca, hâli değişti. İçinden; "Eğer bu beyti benim için okudularsa, bir kere daha okusalar." dedi. Bunun üzerine Hâce Ubeydullah, Mevlânâ Ebû Saîd'e doğru dönüp; "Mevlânâ Ebû Saîd! Bu beyit senin içindir." diyerek tekrar okudu. Daha sonra Hâce Ubeydullah dergâhtan ayrıldı. Mevlânâ Ebû Saîd, ismini söylemesinden ve Kûh'e gideceğini kimse bilmediği halde, oraya gitmemesine işâret etmesinden dolayı hayret etti. Hemen kaldığı medrese talebelerine, kitaplarım ve eşyâlarım sizlerin olsun diye haber gönderdi.

Bu karşılamadan sonra Mevlânâ Ebû Saîd, Hâce Ubeydullah'a bağlanarak, derslerine devâm etti. Bir sene sonra, zaman zaman hocasının iltifatlarına kavuştu. Bu iltifatları bir ara kesildi. Bunun üzerine Mevlânâ Ebû Saîd'de öyle bir kabz, sıkıntı ve daralma hâli meydana gelip helâk olma noktasına geldi. Bu hal yirmi gün kadar devâm etti. Mevlânâ Ebû Saîd bâzı büyüklerin; "Teheccüd namazından sonra Yâsîn-i şerîf okuyup sonra her ne duâ edilirse, makbûl olur." sözüne izâfeten bir gece teheccüd vaktinde Yâsîn-i şerîf okuyup; "Yâ Rabbî! Eğer bende hocam Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerini rahatsız eden bir şey varsa, onu benden gider. Eğer benim istidâd ve kâbiliyetimde hocamı rahatsız edecek bir hâlim varsa vücûdumu ortadan kaldır veya beni bu dergâhtan uzak eyle." diye yalvardı. Çok ağlayıp göz yaşı döktü.

Sabahleyin Ubeydullah-ı Ahrâr'ın sohbetine gittiğinde, hocasının ilk sözleri şu oldu: "Bir şeyden sıkıldığınızda, ya ölümünüzü yâhut dergâhtan uzaklaşmayı istiyorsunuz." buyurdu. Bundan, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin böyle sıkıntılarla kendisini terbiye etmekte olduğunu anladı. Bundan sonra yine önceki rahatlık hâli hâsıl oldu.

Mevlânâ Ebû Saîd, Hâce Ubeydullah'ın sohbetlerinde kemâle geldikten sonra hocasından diploma alarak, insanlara doğru yolu anlatmaya çalıştı. Ömrünün sonuna kadar talebe yetiştirmekle meşgûl oldu.

1) Bahr-ül-Velâya, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd, No: 4528

2) Hadâik-ül-Verdiyye

MEVLÂNÂ HÂLİD-İ BAĞDÂDÎ;

On sekizinci yüzyılın sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başında Irak ve Şam'da yetişmiş büyük velîlerden. İnsanlara hak yolu göstererek hakîki saâdete, kurtuluşa kavuşturan ve Silsile-i aliyye adı verilen âlimler ve velîler zincirinin yirmi dokuzuncusudur. Asrının müceddidi idi. Babasının ismi Ahmed'dir. İsmi Hâlid, lakabı Ziyâüddîn'dir. Bağdâdî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Babası hazret-i Osman'ın, annesi ise hazret-i Ali'nin soyundandır. Bu sebeple Osmânî diye de anılmaktadır. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî diye meşhûr olmuştur. 1778 (H.1192) senesinde Bağdât'ın kuzeyindeki Şehrezûr kasabasında doğdu. 1826 (H.1242) senesinde Şam'da vefât etti. Kabri Şam'ın kuzeyinde, Kâsiyûn Dağı eteğindeki kabristanda bulunan türbesindedir. Sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan Hâlid-i Bağdâdî, keskin zekâsı, kuvvetli hâfızası, sağlam irâdesi ve çalışkanlığı ile dikkati çekti. Süleymâniye'de devrin meşhûr âlimlerinden Muhammed bin Âdem-i Kürdî, Sâlih-i Kürdî, Abdürrahîm Berzencî ile kardeşi Abdülkerîm Berzencî'den, Abdullah-ı Harpânî'den ve daha pekçok âlimden ilim öğrenip, icâzet aldı. Sarf, nahiv, edebiyât, usûl, mantık, hikmet (fen), hey'et (astronomi), geometri, hesâb ilimleri ile tefsîr, hadîs, fıkıh, kelâm, tasavvuf ilimlerini ve diğer ilimleri öğrendi. Fîrûzâbâdî'nin **Kâmûs'**unu ezberledi. Öğrendiği bütün ilimlerde din ve fen adamlarına hocalık yapacak derecede üstün bir bilgiye sâhib oldu. Din ve fen ilimlerindeki üstünlüğü ve geniş bilgisi sebebiyle zamânının bütün âlimleri ve velîlerinin takdirlerini kazandı. Hangi ilimden ve hangi fenden ne sorulursa sorulsun derhal cevâbını verirdi. Zekâsı ve bilgisi karşısında akıllar hayrete düşerdi.

Hocası Seyyid Abdülkerîm Berzencî 1788 (H.1203) senesinde tâundan vefât edince, onun talebesi boş kalmasın diye ders vermeye başladı. Her taraftan âlimler dersine koştu. Her müşkülü çözer her derde devâ olurdu. Dünyâya ehemmiyet vermez, gece gündüz ibâdet ederdi. Böylece yirmi bir yaşındayken, ulemâya ve talebeye üstâd olup, yedi sene ders okuttu. Sözü tesirli, avâm ve havâss arasında sözü delîl olan şerefli bir zâttı.

1805 senesinde hacca gitti. Yolda Şam âlimlerinden çok saygı gördü. Tevâzûundan dolayı, Allâme Muhammed Kuzberî'den hadîs rivâyeti; Mustafa Kürdî'den Kâdirî yolu icâzeti aldı.

Bir müddet Şam'da kaldıktan sonra Hicaz'a gitmek için yola çıktı. Medîne-i münevvereye kavuştuğu zaman Peygamber efendimize aşk derecesindeki sevgisini anlatan **Kasîde-i Muhammediyye'**yi Farsça olarak yazdı.

Medîne-i münevvereye geldiğinde, kâmil bir velî bulup ona teslim olmak arzusundaydı. Bir gün Yemenli fazîlet sâhibi bir zâta rastladı. Câhilin âlimden nasîhat istemesi gibi ondan nasîhat istedi. O zât dedi ki: "Ey Hâlid Mekke-i mükerremeye gittiğin zaman edebe uymayan birşey görürsen hemen reddetme." Mevlânâ Hâlid hazretleri Mekke-i mükerremede bir Cumâ günü Kâbe-i şerîfe karşı **Delâil-i Hayrât'**ı okurken birinin, Kâbe'ye sırt çevirip kendine

bakdığını gördü. "Utanmadan Kâbe'ye arkasını çevirmiş. Edebi gözetmiyor!" diye düşünürken, o kimse; "Mümine hürmet, Kâbe'ye hürmetten daha öncedir. Bunun için yüzümü sana çevirdim. Niçin beni kötülüyorsun. Medîne'deki zâtın nasîhatını unuttun mu?" dedi. Mevlânâ Hâlid hazretleri bunun büyük velîlerden olduğunu anladı. Ondan af diledi ve; "Beni talebeliğe kabûl et." diye yalvardı. O da; "Sen burada olgunlaşamazsın." dedikten sonra eli ile Hindistan'ı göstererek; "Senin işin orada tamam olur." dedi ve gitti.

Bu gördüğü zatın hocası Abdullah-ı Dehlevî olduğu rivayet edilmektedir.

Mevlânâ Hâlid hazretleri, memleketi Süleymâniye'ye dönüp ders vermeye başladı. Fakat gece-gündüz Hindistan'ı düşünüyordu. Bir gün bu düşünceler içindeyken, Hindistan'ın Dehli şehrinde bulunan evliyânın en büyüklerinden Abdullah-ı Dehlevî'nin talebelerinden Mirzâ Abdürrahîm isimli bir zât çıkageldi. O talebe, Abdullah-ı Dehlevî; "Mevlânâ Hâlid'e selâmımızı söyle bu tarafa gelsin!" buyurdu." dedi. Uzun zaman başbaşa görüştüler. Mevlânâ Hâlid talebelerine ders vermeye gelmez oldu. Talebeler, Hindli'ye kızmaya başladı.

Bir süre sonra, 1809 senesinde ikisi birlikte İran ve Afganistan üzerinden Hind yolculuğuna çıktılar. Umulmadık bir zamanda medreseyi ve talebeyi bırakıp bu ânî ayrılışına şehrin bütün halk ve talebeleri çok üzüldüler. Yoldan çevirmek için çok ısrar ettiler ve yalvardılarsa da fayda vermedi. Hindistan'ın karanlıklar ve tehlikeler içinde bulunduğunu söyleyip vaz geçirmek istediler. Onlara; "Âb-ı hayât zulümâtta bulunur." şeklinde cevap veren Mevlânâ Hâlid hazretleri, arkadaşı Mirzâ Abdürrahîm ile yaya olarak önce Tahran'a geldiler. Burada meşhûr şiî âlimi İsmâil Kâşî'yi, talebesinin önünde rezîl etti. Mevlânâ Hâlid, bâzı şiî tefsîr kitaplarını okumuş, Kur'ân-ı kerîmin birçok âyet-i kerîmelerinin şiîler tarafından değiştirilip, mânâlarının tahrif edildiğini görmüştü.Meselâ; Enfâl sûresi 70. âyetinde meâlen; **"Bedr gazasındaki esirleri salıverdiğin için Allahü teâlâ seni affeyledi."** âyet-i kerîmesi Ebû Bekr-i Sıddîk radıyallahü anh hakkındadır, şeklinde tefsîr ediyorlardı. Mevlânâ Hâlid, İsmâil Kâşî'ye; "Peygamberler günah işler mi?" dedi. Kâşî; "Bütün peygamberler mâsûmdur, günah işlemezler." dedi. Mevlânâ Hâlid;"Peki, Kur'ân-ı kerîmin; **"Bedr gazâsındaki esirleri salıverdiğin için Allahü teâlâ seni affeyledi."** meâlindeki âyet-i kerîmede; "Af" söylendiğine göre, günah işlemiş mânâsına gelmiyor mu? Hâlbuki peygamberlerden günah olan bir iş meydana gelmemiştir." deyince, Kâşî; "Bu âyet-i kerîme Ebû Bekr'i azarlamaktadır, onun hakkındadır, Peygamberimizin hakkında değildir." dedi. O zaman Mevlânâ Hâlid hazretleri; "O hâlde, Allahü teâlâ Ebû Bekr'i affettim buyuruyor da siz niçin affetmiyorsunuz?" dedi. Kâşî cevap veremeyip, mahcûp ve rezîl oldu.

Mevlânâ Hâlid, Tahran'dan; Bistâm, Harkan, Semnân ve Nişâbur'a geçti. Geçtiği yerlerdeki evliyâyı, şiirleriyle medheyledi. Âriflerin kutbu Bâyezîd-i Bistâmî'nin kabrini ziyâret ettiği zaman meşhûr bir kasîde söyledi.

Sonra Tûs (Meşhed) şehrine gitti. Orada, on iki imâmın dokuzuncusu Mûsâ Kâzım'ın oğlu İmâm Ali Rızâ'nın türbesini ziyâretinde de, çok güzel bir kasîde okuyarak onu medheyledi.

Mevlânâ Hâlid, AhmedNâmıkî Câmî'nin kabrini ziyâret etti. Onu da Fârisî bir kasîdeyle medheyledi. Buradan Afganistan'a geçti. Hirat'a uğradı. Hirat'ın bütün âlimleri, fazîlet sâhipleri, ziyâretine geldiler. Gelenler arasında Abdullah-i Hıratî (Hirevî) de vardı. Bu zât sonradan Mevlânâ Hâlid hazretlerinin talebesi oldu. Her şehirden ayrılırken; âlimler, vâli ve kumandanlar ve halk ona âşık olup, saatlerce yola uğurladılar. Kandehâr, Kâbil, Peşâver âlimlerinin suâllerine verdiği cevaplarla hepsini hayran bıraktı. Peşâver'de çok hürmet ve tâzimle karşılandı. Âlimler onun üstünlüğünü tasdik ve ikrâr ettiler. Sonra Lâhor şehrinin bir kasabasında kâmil bir velî olan Allâme Mevlânâ Senâullah Dehlevî'yi (rahmetullahi aleyh) ziyâret etti.Mevlânâ Senâullah Dehlevî, Mazhar-ı Cân-ı Cânân'ın en üstün talebelerindendi.

Mevlânâ Hâlid; burada başından geçenleri şöyle anlatır: Bu kasabada bir gece kaldım. Rüyâda, Şâh Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin, yanağımdan tutup beni kuvvetle kendine

çektiğini gördüm. Sabahleyin Mevlânâ Senâullah'ın huzûruna gittiğim zaman, daha rüyâmı anlatmadan; "Kardeşimiz ve seyyidimiz Abdullah-ı Dehlevî'nin huzur ve hizmetlerini câna minnet bilmeli, huzur ve hizmetinde bulunmayı, sana vâd olunan nîmetlere kavuşmaya sebep bilmelisin." dedi. Daha sonra o kasabadan ayrıldım. Hindistan'ın başşehri olan Dehli ismi ile meşhûr Cihânâbâd'a geldim.

Aylarca süren uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra tam bir senede Dehli'ye (Cihanâbâd) ulaşan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Dehli'ye vardığında, Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin bulunduğu şehre gelmenin sevinci ile, seferdeyken yanında bulunan şeylerin hepsini, fakirlere dağıttı. Sonra Hindistan'ın en büyük velîsi ve büyük İslâm âlimi, Şâh Abdullah-ı Dehlevî'nin huzûruna kavuştu.

Abdullah-ı Dehlevî, onu talebeliğe kabûl etti. Ona nefsinin terbiyesi için dergâhı temizleme vazifesini verdi. Mevlânâ Hâlid, bu kadar ilimde âlim olmasına rağmen, hiç îtirâz etmedi. Bir gün yerleri temizleme işi nefsine zor geldi. Derhal nefsine; "Eğer mübârek hocamın verdiği bu şerefli vazifeden kaçarsan yerleri süpürge ile değil, bu sakalınla süpürtürüm." diyerek hitâb etti. Artık bundan sonra hatırına böyle hiçbir düşünce gelmedi. Bir gün yine böyle su taşırken, hocası Abdullah-ı Dehlevî hazretleri ile karşılaştı. Abdullah-ı Dehlevî, onun mübârek omuzları üzerinden Arş'a doğru muazzam bir nûrun yükseldiğini ve meleklerin ona gıbta ve hayranlıkla baktıklarına şâhid oldu. Abdullah-ı Dehlevî, Mevlânâ'nın tasavvufta pek yüksek derecelere eriştiğini, kemâle gelip olgunlaştığını görünce, bu vazifeden alıp, devamlı huzûrunda bulunmasını emretti. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, orada da hocasına canla başla hizmet ederek, büyük mücâhede ve çetin riyâzetler çekti. Abdullah-ı Dehlevî'nin huzûrunda beş ay çalışıp sohbetleri ve nazarlarıyla büyük velîlerden olmak saâdetine erişti. Huzur ve müşâhede makâmına kavuştu. Vilayet-i kübrâ hâsıl oldu. Müceddidiyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye ve Çeştiyye yolunda kemâle geldi. Abdullah-ı Dehlevî'nin kalbindeki bütün esrâr ve mânevî üstünlüklere kavuştu.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, feyz ve kemâl bulunca, Abdullah-ı Dehlevî hazretleri; "Ey Hâlid, şimdi memleketine ve Bağdât'a git! Oradaki Hak âşıklarını, sevdiklerine, yâni Allahü teâlâya kavuştur." buyurunca, Mevlânâ Hâlid hazretleri; "Ey benim sebeb-i devletim, yüksek sığınağım, efendim! Orada Hayderî ve Berzencî seyyidleri çoktur. İnsanlara doğru yolu anlatmakla nasıl meşgûl olurum. Çünkü, onlar şöhret ve îtibâr sâhibi ve âlimlerin sığınağı durumundadırlar. Böyle bir işe kalkışsam, diğer insanlar bile beni men ederler." diye arz etti. "Sen, memleketine git. İrşâd ile meşgûl ol. Bütün seyyidler, senin ayağının toprağına yüz sürerler ve şerefli zâtına hizmetçi olurlar. Oranın vâlileri, emînleri, âlimleri, fazîlet sâhipleri, mübârek ayağını öperler. Şimdi ne istersen vereyim, iste yâ Hâlid!" buyurdu. "Din için dünyâlık isterim!" dedi. "Git, her istediğini verdim!" deyip; "Yolun üzerinde, filân yerde, evliyânın büyüklerinden, iki seneden beri yemez, içmez, konuşmaz, Hakk'a gönlünü vermiş, ölü gibi hareketsiz durup, Hakk'ın sevgisine dalmış şerefli bir zât var. Ona selâmımı söyle, hayırlı duâsını al ve şerefli elini öp!" buyurdu. Sonra bütün talebe ve sevdikleriyle, dört millik mesâfeye kadar Mevlânâ Hâlid'i uğurladı. Sonra; "Hâlid bürd", yâni "Hâlid herşeyi aldı götürdü." buyurdu.

Mevlânâ Hâlid, o velînin olduğu beldeye gelince, yerini sordu. Uzaktan gösterdiler. Bulunduğu yere doğru yürüyünce, velînin heybetinden Mevlânâ Hâlid'i (rahmetullahi aleyh) bir korku ve dehşet kaplayıp, gidemedi, olduğu yerde kaldı. Hemen Şâh-ı Dehlevî hazretlerini hatırladı. Korkusu gitti. O zâtın yanına gidip, hocasının selâmını bildirdi. O da başını murâkabeden kaldırıp; "Aleyke ve aleyhisselâm." buyurdu. Sonra; "Ey Hâlid, senin fütûhâtın ve irşâdının yayılma yeri Bağdât'tır." deyip, tekrar murâkabeye daldı. Mevlânâ Hâlid hazretleri, o zâtın, nisbet-i Muhammedî denizine gömülmesine, feyz nûrları içinde bir an cemâl-i Haktan ve O'nu murâkabeden ayrılmamasına hayran kalarak oradan ayrıldı.

Mevlânâ Hâlid Şîrâz'a, oradan İsfehan'a sonra Hemedan'a gitti. Hangi şehre teşrif etse,

Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını hatırlatması güzel âdetlerindendi. Bu şehirlerdeki vâz ve nasîhatlerini duyan îtikâdı bozuk kimseler ona kötülük yapmak istedilerse de, Allahü teâlânın koruması ve Mevlânâ Hâlid'in heybeti sebebiyle korkup bir şey yapamadılar. Sonra Senendec'e, oradan da 1811 (H. 1226) senesinde vatanları olan Süleymâniye'ye gittiler. Bütün âlimler, fazîlet sâhipleri, talebe, şehrin ileri gelenleri ve halk sevinç ve neşe ile onu karşılamağa çıktı. Süleymâniye'de bir bayram havası yaşandı. Bir müddet burada kaldıktan sonra Bağdat'a gitti. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin dergâhına yerleşip beş ay kadar insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Tekrar Süleymâniye'ye dönerek ilim öğretmeye ve talebe yetiştirmeye devam etti.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri 1813 senesinde Süleymâniye'den tekrar ayrılıp Bağdât'a gitti. İkinci defâ Bağdât'a teşriflerinde, çok kimseler kendisine talebe oldu. İrşâd nûrları, gün gibi her tarafı aydınlattı. Bağdât'ta en önce kendisine talebe olan, Bağdât müftîsi Seyyid Abdullah Hayderî Efendi idi. Bu Müftî, Vâli Saîd Paşanın yardımıyla, İhsâiyye, Isfahâniyye Medresesini tâmir ettirip, Mevlânâ Hâlid'e arz etti.Mevlânâ Hâlid hazretleri oraya yerleşip ilim ve edeb neşretmeye başladı.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp, dünyâ ve âhirette kurtuluşa ermeleri için çalışmaya başladığı günlerde, Bağdât Vâlisi Saîd Paşa, ziyâretlerine geldi. Birçok âlimin sessiz, başları önüne eğik, hizmetçiler gibi edeple huzûrunda oturmuş olduklarını gördü.Mevlânâ Hâlid hazretlerinin heybetini görünce, diz çöküp titremeye başladı. Mevlânâ Hâlid'in celâl hâli gidince, Saîd Paşanın titremesi geçti ve duâ istedi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri ona duâ edip; "Kıyâmette, herkes kendi nefsinden suâl olunur. Sen ise nefsinden, yâni kendinden ve emrin altında olanların hepsinden suâl olunursun. Hak teâlâdan kork! Çünkü, senin için önünde öyle bir gün vardır ki, o günün korku ve dehşetinden evlâdına süt veren analar, evlâdını unuturlar. Hâmile olanlar, korkudan vakitsiz doğururlar. İnsanları sarhoş görürsün. Onlar sarhoş değil, ancak Allahü teâlânın azâbı çok şiddetlidir." deyip, nasîhat buyurunca, Saîd Paşa yine titremeye başladı ve yüksek sesle ağladı.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri bir müddet Bağdât'ta kalıp İslâmiyeti anlattıktan ve talebe yetiştirdikten sonra memleketi olan Süleymâniye'ye döndü. Orada kendisi için bir dergâh inşâ edildi. Bu dergâhta insanlara vâz ve nasîhat edip talebe yetiştirdi.

Süleymâniye'deyken, Berzencîler'den silâhlı iki yüz kişi, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin öldürülmesine karar verdiler. Cumâ günü, silâhlı olarak mescidin dış kapısında beklemeye başladılar. Cumâ namazı kılındıktan sonra, bütün halk câmiden dışarı çıktı. Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, her zaman câmiden en son çıkardı. Dışarı çıkanlar bu silâhlı kişilerin Mevlânâ Hâlid hazretlerine kötülük yapmak niyetinde olduklarını anladılar. Mevlânâ Hâlid hazretleri, mescidin kapısından çıkıp, bu silâhlı ve kötü niyetli kimselere heybetli bir nazarla bakınca kalblerinde müthiş bir korku hâsıl oldu. Öldürmek için gelenlerden bâzısı nâra atarak kaçıştı, bâzıları da yüzüstü düşerek perişân oldu. Bundan sonra, Mevlânâ Hâlid hazretleri ile bütün talebeleri, hiçbir şey olmamış gibi, Cennet misâli olan hânekâha gittiler. Kaçan bu düşmanların çoğu; "Mevlânâ câmiden çıkınca, onun omuzlarında heybetli bir arslanın ağzını açmış, üzerimize atlamak üzere olduğunu gördük. O anda aklımız başımızdan gitti, kaçacak yer bulamadık." dediler.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Bağdât'ta ilimle ve insanlara İslâmiyeti anlatmakla meşgûl olduğu sırada, onu hased eden inkarcılardan birisi Bağdât Vâlisi Saîd Paşaya bir mektup yazarak Mevlânâ Hâlid hazretlerini şikâyet etti. Mektup yalan ve iftirâlarla doluydu. Hattâ Mevlânâ Hâlid hazretleri küfürle ithâm ediliyordu. Mektûbu okuyan vâli, sinirlenerek mektubu yere çarptı ve; "Sübhânallah! Eğer hazret-i Şeyh Hâlid de müslüman değilse, müslüman kimdir? Bu mektubu yazan ya delidir veya Allahü teâlâ onun basîret gözünü kör etmiştir. Bunun sebebi de o kimsedeki aşırı haseddir. Allah'a sığınırız, Allah'a sığınırız."

dedi.

Bağdât'taki âlimlere bu mektuba bir reddiye yazılmasını emretti. Halle Müftüsü Muhammed Efendi bu mektuba bir reddiye yazarak bozuk fikirlerini çürüttü. Bu mektubu Bağdât âlimleri de tasdik ettiler. Daha sonra hatâ ettiğini anlayan iftirâcı iddiâlarından vazgeçip Mevlânâ Hâlid hazretlerinden özür diledi ve affedildi.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri karşılaştığı güçlükleri hocası Abdullah-ı Dehlevî'ye bir mektupla arz edince, hocası ona yazdığı mektupta şunları buyuruyordu:

"Mektubuma Rahman veRahîm olan Allahü teâlânın şerefli ismiyle başlıyorum. Allahü teâlânın sevgili kulu mübârek Mevlânâ Hâlid! Esselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühü. Tepeden tırnağa kadar kusurlu olan bu fakîre, her an ziyâdesi ile gelmekte olan Allahü teâlânın nimetlerine şükür ve hamd etmek yazıya ve söze sığmaz.

Siz, istifâde etmek isteyenlere yardımcı olunuz. Onlar da emredilen zikir ve diğer vazifeleri yerine getirip, saâdetlerini bunlardan bilsinler. Büyüklerin yolunu inkâr edenlerle görüşmesinler. "Hocana kötülük edenle iyi olursan, köpek senden daha iyidir." sözü meşhûrdur. İmâm-ı Rabbânî hazretlerine îtirâz edenlerden uzak olunuz. Âlimler ve ârifler söylemişler ve yazmışlardır ki: "İmâm-ı Rabbânî hazretlerini sevenler, mümin ve müttekîlerdir. Ona buğz edenler münâfık ve şakîlerdir." İslâm memleketleri hazret-i Müceddîd'in feyzleriyle doldu. Ve bütün müslümanlara, hazret-i Müceddîd'in nîmetlerine şükür ve hamd etmek vâcib oldu.

O memleketin âlimleri, şerîfleri ve âmirleri mübârek varlığınızı nîmet bilip sizden istifâde edeler. Size tâzim ve hürmette kusur etmeyeler, muhâliflerinize, size sû-i kasd edenlere ve sizi çekemeyenlere mâni olalar. Bu fakîr, bunları nasîhat yollu yazdım. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; **"Din nasîhattir."** buyurdu.

Allahü teâlâ, sizi, Şâh-ı Nakşibend'in, Müceddîd-i elf-i sânî'nin ve kalbimin kıblesi Mirzâ Sâhib'in halîfesi etmiştir. Hiç kimse sizin yerinizi alamaz. Sizin eliniz, benim elimdir ve sizi görmek, beni görmektir. O uzak yerden buraya gelmeye kalkmayın. İhtiyâç yüzünü bu tarafa çevirmek ve kalb ile hatırlamak yetişir. Allahü teâlâ kendi rızâsına ve Habîbine uymaya muvaffak eylesin! Âmîn."

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine düşman olan ve karşı çıkanlardan pekçoğu onun güzel ahlâkı ve kerâmetleri karşısında insafa gelip büyüklüğünü kabûl ettilerse de bâzıları aynı hased ve muhâlefetlerine devâm ettiler.

Âlim ve fazîlet sâhibi olan Şeyh Ali Süveydî, büyük muhaddislerden (hadîs âlimi) idi. Hadîs-i şerîf senedlerinde kuvvetli bilgisi vardı. İmtihân etmek maksadıyla, Mevlânâ Hâlid hazretlerine geldi.Müsâfeha esnâsında bir hadîs-i şerîf okudu.Mevlânâ hazretleri de bir hadîs-i şerîf okuyup oturdular. Aynı zât, **Kütüb-i Sitte'**de yazılı hadîslerden üç hadîsi senedleri ile, imtihan yollu okudu. Mevlânâ hazretleri de, bu hadîslerin asıl senedlerini sahîh olarak okuyunca, hemen Mevlânâ Hâlid hazretlerinin ellerine kapanıp, kalbine gelen imtihan düşüncesinden tövbe ederek af diledi. Sonradan ilim meclislerinde; "Mevlânâ en büyük velîlerden olup, zâhir ve bâtın ilimlerinde sonsuz bir deniz, biz ise bir damlayız." derdi.

Mevlânâ Hâlid hazretleri, bir gün yolda yürürken bir hıristiyana nazar ve iltifât etti. Hıristiyan, feryâd edip cezbeye kapıldı ve ağlayarak Mevlânâ'nın arkasından yürüdü. Hânekâha girdi. Müslüman oldu. Saâdete kavuşanlara katıldı.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri bir müddet Allahü telânın emir ve yasaklarını anlattıktan ve talebe yetiştirdikten sonra Süleymaniye'den âile fertlerini ve talebelerinden bir kısmını da berâberine alarak yerleşmek üzere Şam'a gitti. Şam ahâlisi, âlimleri ve idârecileri ona saygı ve iltifât gösterdiler. Şam Vâlisi Abdurrahmân Paşanın oğlu Mahmûd Paşa Mevlânâ Hâlid hazretlerinin üstünlüğünü anladı. Uzaktan yakından pekçok kimsenin onun sohbetiyle ve ilim

meclisleriyle şereflenmek üzere geldiklerini görerek ona bir mescid ve bir dergâh yaptırdı. Kendisinin ve talebelerinin geçimlerini sağlayabilecek maddî yardımlarda bulundu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri sohbetleriyle insanların dünyâda ve âhirette kurtuluşa ermeleri için gayret etti. Pekçok âlim ve fazîlet sâhibi kimse onun sohbetlerinde bulundu. Şeyh İsmâil Şirvânî, Şeyh AhmedEğribozî ve başka zâtlar bunlardandır.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Şam'da bulunduğu sırada Abdülvehhâb es-Sûsî'yi İslâmiyeti anlatmak veNakşibendiyye yolunun esaslarını tanıtmak üzere vazîfelendirip gönderdi. Abdülvehhâb es-Sûsî İstanbul'a gidince, kendisini şeyhülislâma kabûl ettirdi. Âlimlerden bir grub büyük vezirler ona bağlandılar. Abdülvehhâb es-Sûsî devlet adamları ve ulemâ ile düşüp kalkması sebebiyle ucb ile kendini beğendi ve kibire kapıldı. Zenginliğe ve dünyâ malına meyletmesi sebebiyle İslâmiyete uygun olmayan hareketler yapmaya başladı. Bu durumu keşif yoluyla anlayan ve habercileri vâsıtasıyla bilgi alan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri mektup yazarak Abdülvehhâb es-Sûsî'yi Şam'a çağırıp tövbe etmesini istedi ve yerine başkasını vazîfelendirip gönderdi. Abdülvehhâb es-Sûsî zâhiren Mevlânâ Hâlid hazretlerine itâat ediyor göründüyse de, gizlice hîleli yollara başvurdu. Fakat Allahü teâlâ Mevlânâ Hâlid hazretlerine onun başvurduğu hîleli yolları bildirdi. Mevlânâ Hâlid efendimiz üç kere mektup yazarak işin hakîkatini İstanbul'daki talebelerine ve sevenlerine bildirdi ve onun tasavvuf yolundan tard edildiğini, sözlerinin dinlenmemesi gerektiğini haber verdi. Bu mektuplardan birinde buyurdu ki: "...Size mâlûm olsun ki, Abdülvehhâb tarîkat ve şerîat esaslarından pekçok şeyi bozdu. Bu yolda bulunma şerefini de dünyâ leşini almaya vesîle etti, îtibâr vesîlesi kıldı. İstanbul'da maddî çıkarlara yol açtı. Allah orayı belâdan korusun. Gerek İstanbul'da, gerekse Irak'ta insanların inkârına sebeb oldu. Onun davranışları insanlar arasında vehimlere ve vesveselere yol açtı.

Sizin ona çok tâzim edip saygı göstermeniz onun için gurur sebebi oldu.Kendi üzerindeki terbiye haklarını inkâr yoluna gitti. Ondan son derece ters davranışlar ortaya çıktı. İşte anlatılan sebeplerden dolayı ilâhî irâde onun tarîkat yolundan kovulması yolunda tecellî etti. Bâzı sırlarından dolayı, onlar basîret sâhibi olanlara gizli bir şey değildir.

Bu mektup size ulaştıktan sonra onunla muhatap olmayın. Bunun tersine davranırsanız bu silsile büyüklerinin sizinle olan bağları kopar. Kezâ bu fakirle de bir bağlantınız kalmaz. Sevgi hakkını gözeterek bu mektubu yazdım. Size bir zarar gelmemesi için oradaki ihlâs sâhibi kardeşlerimiz ve sevenlerimiz de bu mektubun muhâtabıdırlar."

Tasavvuf yolundan tard olunan Abdülvehhâb es-Sûsî yaptıklarına pişman olup bir gün Mevlânâ Hâlid hazretlerinin talebelerinden olan Şeyh Yahyâ hazretlerine gelerek elini öptü ve affedilmesi için vâsıta olmasını istedi. Şeyh Yahyâ, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin huzûruna geldi ve Abdülvehhâb'ın affını diledi. Mevlânâ Hâlid hazretleri buyurdular ki: "Bu iş benim elimde olsa affederdim. FakatNakşibendiyye silsilesinin sâdâtı (efendileri) onu tarîkat kapısından kovmuşlardır. Şâyet Abdülvehhâb sakalını traş eder, yüzünü siyaha boyayıp bir merkebe ters bir şekilde biner, sokaklarda gezer, kendini teşhir ederse, o zaman belki şeyhlerin rûhâniyeti onu affeder." Bunun üzerine Şeyh Yahyâ; "Üstâdım! Abdülvehhâb nefsine böyle bir iş yükleyemez. İzin veriniz de onun yerine bu işi ben yapayım, Abdülvehhâb affolunsun. Ben kendimi müslümanların hayrı için fedâ ederim." dedi. Onun bu sözlerini dinleyen Mevlânâ Hâlid hazretleri ağlayarak Şeyh Yahyâ ile kucaklaştı. Şeyh Yahyâ dönüp Abdülvehhâb'ın yanına gitti ve dedi ki: "Sen kendinden başka kimseyi kınama, ancak ve sâdece kendini kınayabilirsin." Zâten kötü niyetliliği kendine huy edinmiş olan Abdülvehhâb es-Sûsî, Medîne-i münevvereye giderek Mevlânâ Hâlid hazretlerinin aleyhinde küfre vardıracak iftirâlar ve sözler sarf etti.

Şam fetvâ emîni İbn-i Âbidin hazretleriMevlânâ Hâlid hazretlerinin sevdiklerindendi. Mevlânâ Hâlid efendimize iftirâ eden azgınlara ve onlara inananlara bir reddiye risâlesi yazı. Bu risâleye de **Sell-ül-Hüsâmü'l-Hindî li-Nusreti Mevlânâ Şeyh Hâlid Nakşibendî** ismini

verdi.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Şam'da bulunduğu sırada, onun büyüklüğünü çekemeyenler, OsmanlıPâdişâhıSultan İkinci Mahmûd'a; "Asker ve silâh topluyor, güçlenip devletinize baş kaldırmak istiyor. Ülkeni ondan koruyasın." diye şikâyette bulundular. Sultan İkinci Mahmûd Han hemen büyük âlim Şeyhülislâm Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendiyi huzûruna çağırdı. Durumu kendisiyle görüştü. Mustafa Âsım Efendi; "Ey müminlerin emîri! Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmin Hucûrat sûresi 6. âyetinde meâlen; **"Size fâsığın biri haber getirirse onu iyice araştırın."** buyuruyor. Görüşüm odur ki, onun hâlini araştırıp açığa çıkarabilecek güvenilir iki kişiyi bulup yollayınız. Hiç sezdirmeden gitsinler, araştırmalarını yapıp dönsünler."

Bunun üzerine Sultan Mahmûd Han iki kimseye derviş elbisesi giydirip araştırmak için Şam'a gönderdi. Derviş kıyâfetiyle giden kimseler gizlice araştırmaya başladılar. Allahü teâlâ bu kimselerin gelişini Mevlânâ Hâlid hazretlerine mânevî olarak bildirdi. Kalbine, kendisine gelen iki misâfire ikrâmda bulunması ilhâm olundu. Derviş kıyâfetindeki bu kimseleri bulduran Mevlânâ Hâlid-iBağdâdî hazretleri onları yemeğe dâvet etti. Yemek hazırlanıncaya kadar da kendi durumunu açıkladı. Kendi evini oda oda onlara gezdirdi. Bu odalarda ev eşyâsı dışında hiçbir şey bulamadılar.

Bu hâlin Mevlânâ Hâlid hazretlerinin kerâmeti olduğunu anlayan o kimseler, saygı ve hürmetle ayaklarına kapandılar. Artık gizleyecek bir şey yoktu. Olan her şeyi açıkladılar. Ona talebe olup tasavvuf yoluna girdiler. Huzûrunda kalıp İstanbul'a dönmek istemediler. Fakat Mevlânâ Hâlid hazretleri; "Olmaz. En uygunu İstanbul'a dönmenizdir. Hazret-i Sultana durumu anlatırsınız.Verilen görevi tam yerine getirmiş olursunuz. Ancak bundan sonra isteyen buraya döner, isteyen de orada kalır. Bundan sonrası için artık bir günâh yoktur." buyurdu.

Vazîfeli iki kişi Sultan İkinci Mahmûd Hana dönüp şikâyetlerin asılsız olduğunu bildirdiler. Sultan da aldığı bu haber üzerine Allahü teâlâya hamd etti. Şeyhülislâma da bu teklifinden dolayı teşekkür etti. İki kişiden birini Mevlânâ Hâlid hazretlerinin hizmetine yolladı. O kimse Şam'a gidip senelerce Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin hizmetinde bulundu ve orada vefât edip türbesinin yanına defnedildi.

Sonra Sultan Mahmûd Hanın saray nâzırlarından Mevlevî Hâlet Efendi, Mevlânâ Hâlid'in şöhret ve îtibârını çekemeyerek, kendisini halîfeye çekiştirdi. "On binlerle adamı vardır. Devlet ve saltanat için tehlikelidir. Ortadan kaldırılması lâzımdır." dedi. Sultan Mahmûd Han; "Din adamlarından devlete zarar gelmez." diyerek sözüne kıymet vermedi. Mevlânâ Hâlid hazretleri bunu işitince, hayır ve selâmetle duâ etti ve; "Hâlet Efendinin işi Pîri Celâleddîn-i Rûmî hazretlerine havâle olundu. Onu huzûruna çekip cezâsını verecektir." buyurdu. Az zaman sonra SultanMahmûd Han Mora İsyânına sebeb olduğu için onu Konya'ya sürdü. Orada îdâm olundu.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri bir ara üçüncü defâ Bağdât'a gelerek İhsâiye Medresesinde yerleşti. İnsanlara İslâmiyeti anlatmaya ve ilim öğretip talebe yetiştirmeye devâm etti. Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) sünnet-i seniyyesini yayıp, sonradan ortaya çıkan bid'atları kaldırdı. İlim, fazîlet ve güzel ahlâkta olgunluğun zirvesine yükselen Mevlânâ Hâlid hazretlerinin üstünlüğünü dost düşman herkes kabûl etti.Bağdât'ın âlimleri, ileri gelenleri, vezirleri ve vâlileri önünde boyun eğdikleri gibi, diğer İslâm ülkelerindeki insanlar da onun üstünlüğünü işitip Bağdât'a koştular. Uzaktan yakından onun sohbetlerine ve ilim meclislerine gelenler, zâhirî ve bâtınî üstünlüklere kavuşarak memleketlerine döndüler veya İslâm memleketlerinin çeşitli yerlerine giderek İslâmiyeti anlattılar.

Çok sevdiği talebelerinden ve halîfelerinden olan Seyyid Tâhâ-yı Hakkârî'ye yazdığı

mektûbunda buyurdu ki:

"Allahü teâlâ, kalbimin özlediği, rûhumun gözlediği Seyyid Tâhâ'yı, fena ve bekâ mertebelerine kavuşmakla şereflendirsin. Allâmenin (yâni Seyyid Tâhâ hazretlerinin) bu fakîre yazdığı mektup geldi. İslâmiyetin yayılmasına çalıştığınız ve Kur'ân-ı kerîmin hatmi hakkında yazıyorsunuz. Çok memnun olduk. İhlâs şartı ile Allahü teâlâya ne kadar ibâdet ederler, Resûlullah efendimizin sünnetine ne kadar uyarlarsa, sizin vâsıtanızla olduğu için, her birinin sevâbı kadar sizin de amel defterinize yazılacaktır. Resûlullah'ın; **"Bir kimse İslâmda sünnet-i hasene yaparsa, bunun sevâbına ve bunu yapanların sevaplarına kavuşur. Bir kimse İslâmda bir sünnet-i seyyie çığırı açarsa, bunun günâhı ve bunu yapanların günahları kendisine verilir."** hadîs-i şerîfi bu sözümüze şâhiddir. Vesselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühû."

Talebelerine ve sevenlerine nasîhat ederek buyurdu ki:

Sizlere vasiyetim, size İslâmiyeti anlatan hocaya îtirâzı terk, Resûlullah'ın dînine ittibâ ve kendini aradan çekip, yok etmeyi bu yolun esâsı biliniz. Bu üçü olmadan bu yolda ilerleme olmaz.

Bu yolun büyükleri kendilerine bağlı olanlardan gâfil değildir. Onlara kimse kafa tutamaz. Onlara kafa tutanın işi de, başı da, saâdeti de gider.

Hanım, çocuklar, mal ve mülk, Allahü teâlânın emânetleridir. Emânetlerini istediği zaman alır.

Nefs-i emmâreden kurtulmanın alâmeti, insanların övmesi ile ayıplamasını, eşit görmektir. İnsanların rağbetine sevinip, aramamalarına, etrâfınızda dolaşmamalarına üzülmek, basitlik, büyük akılsızlık ve anlayışsızlıktır.

En mühim vasiyetim şudur ki: Ölümü, âhiret hallerini ve nîmetlerin hakîki sâhibini unutmayınız. Elden geldiği kadar peygamberlerin efendisinin (sallallahü aleyhi ve sellem) sünnetine uymada ileri gitmeye çalışınız. Günde bin kere duyulmayacak kadar alçak sesle, Kelime-i tehlîl (Kelime-i tevhid) söyleyiniz. Hem kalbe yönelerek, hem de mânâsını düşünerek olsun. Böylece kalpte, hakîkî matlûbdan başka bir şey kalmasın. Zîrâ büyüklerin yolunda asıl maksad mâbûddur.

İhlâs ne kadar çok olursa, evliyanın yardımı o kadar ziyâde olur.

Evliyânın kalbleri, ilâhî nûrların çıkıp geldiği kaynaklardır. Onların hoşnut olduğundan, Hak teâlâ da hoşnuttur. Onların kalblerinde yer eden, büyük devlete kavuşmuştur.

Bizim yolumuz, İslâm dînine ittibâ (uyma) yoludur. Herkes elinden geldiği kadar buna çalışmalıdır.

Allah adamlarının iğnesini (dokunaklı sözlerini) ilâç gibi bilmelidir. Çünkü bu tâifenin celâli, cemâl ile karışıktır. Yâni kızmalarında da merhamet vardır.

Bütün gayretle, sünnetin yayılmasına ve bid'atlerin yok edilmesine çalışmalı, müslümanların, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri doğru îtikâd üzere olmalarına uğraşmalıdır. Bu işle uğraşmadan yapılan zühd ve ibâdeti, kör, kötürüm ve ihtiyarlar da yapar.

Namazın şart ve rükünlerini, sünnet ve edeblerini anlatan kitapları insanlara okuyup, tavsiye etmeniz büyük devlettir.

İnsanlardan gelen sıkıntılara katlanmak, Allahü teâlânın beğendiği, Resûlullah'ın sevdiği ve büyük evliyânın özendiği bir ahlâktır.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin gösterdiği pekçok kerametleri onun evliyâlıktaki yüksek derecesini göstermekdir.

Bağdat'taykenHâcı Mahmûd Efendi isminde, servet sâhibi, kendisine bağlı bir talebesi vardı.

Bu zât, Mevlâna Hâlid'in şerefli hânekâhlarına ve diğer yerlere kendi eliyle yüz bin kuruş harcayıp borçlanmıştı. Bir gün Mevlânâ Hâlid'in huzurlarına gidip; "Efendim, borcumun çokluğundan dışarı çıkmaya yüzüm kalmadı." deyince, Mevlânâ Hâlid hazretleri buyurdular ki: "Bir ay sabret." O, bunun üzerine; "Aman efendim, sabra tâkatim kalmadı." diyerek iki defâ tekrarladı. Bu tekrar çok yakınlığından ve samîmiyetindendi. Mevlânâ Hâlid de; "Mâdemki öyle, kaldır şu hasırı istediğin kadar al." buyurdu. Mahmûd Efendi de hasırı kaldırdı ve altında bir altın gördü. Altını aldı, başka bir altın gördü ve böylece her aldığı altının yerinde yeni bir altın gördü. Yüz bin kuruş tamamlanıncaya kadar bu işe devâm etti.Mahmûd Efendi bu kerâmeti görünce, Mevlânâ Hâlid'in ellerini öptü.

İsmâil binAli adlı zât anlatır: "Şam-ı şerîfteyken bir gün, Mevlânâ Hâlid hazretlerinin bulundukları yere gittim. Mukaddes iltifâtlarına nâil olunca, cezbe hâli gelip, bir nevî gösteriş yaptım. Gözlerimi açınca Mevlânâ Hâlid, Şeyh Muhammed Nâsih hazretlerine şöyle buyurdu: "İsmâil'e söyle, hâl ile cezbe ortaya çıktığında onu tutmak gerekir. Niye izhâr eder de cezbesini tutmaz. Zîrâ zorla cezbe göstermek riyâdır. Riyâ ise zinâdan daha büyük günahtır. Hâline tövbe etsin." Mevlânâ hazretleri hâlimden kalbimi keşfetmişti.

Bağdat Vâlisi Dâvûd Paşanın vezirliği esnâsında Osmanlı şehirlerinden birkaçını İranlılar işgâl ettiler. O kasabalarda bulunan halkın kitaplarını yağmaladılar. Oradaki âlimlerden birisi, Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine geldi. Huzurlarına girip, başından geçen hâdiseyi arz ederek; "Efendim bir kitap alamayacak hâle geldim. Ne yapayım? Hangi işte bulunayım? Sizin merhametinize güvenerek geldim." dedi. Mevlânâ Hâlid hazretleri, yanlarındaki on yedi bin kitabı o âlime hediye ettiler. Böylece yanlarında bir kitap bile kalmadı.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Bağdât'taki vazîfesini tamamladıktan sonra son olarak 1822 senesinde Şam'a gitmek üzere hazırlandı. Âile fertlerinden bazılarını Bağdât'ta bıraktı. Bağdâtlılar gitmesini istemediler. Ancak Mevlânâ Hâlid hazretleri kendilerine gelen mânevî işâretin Şam'a gitmeleri doğrultusunda olduğunu belirterek yola çıktı. Talebeleri ve sevenlerinden büyük bir cemâatle Şam'a geliyorlardı. Şam arâzisine geldikleri zaman, Safvek bin Fâris diye meşhûr Şemmer kabîlesinden bir yol kesici, adamları ile kâfileyi soymak istedi. Safvek bin Fâris, bu hâdiseyi şöyle anlatır: "Pekçok yardımcımla Mevlânâ Hâlid'in kâfilesine hücûm edeceğim zaman, kâfileden beyaz elbiseli, ata binmiş, heybetli biri göründü. Sonra gözlerimizin önünde büyük bir dağ kadar oldu. Yolcular ile aramızda büyük bir engel teşkil etti. Artık kâfiledekileri seçemez olduk. Boyunun uzunluğu semâya kadar varan bir büyük dağ gibi olan bu zâtı görünce, korkudan bir titreme gelerek, mızraklarımız elimizden düştü.Sonra herkes hayvanlarından düştü. Artık kâfilede Allah'ın sevgili bir kulu olduğunu anladık ve hep bir ağızdan; "Aman aman, affedin affedin!" diye bağırıştık. Bunun üzerine kâfile görünmeye başladı. İçlerinde Mevlânâ Hâlid'i görünce, hepimiz kusurlarımızın affını rica ve niyâz ettik. Ellerine sarılarak tövbe ve istiğfâr eyledik."

Sağ sâlim Şam'a gelenMevlânâ Hâlid-iBağdâdî hazretleri,ÜmeyyeCâmiindeki Gazze büyüklerininHalvethânesine girdi.Şam'a bu gelişi sırasında Seyyid İsmâil Efendinin kızı Âişe Takıyye Hanımla evlendi.Sonra Bağdât'ta kalan hanımı ve âile fertlerinin de getirilmesini emretti.

Âlim ve fazîlet sâhibi bir zât olan Şeyh Muhammed Hafız Urfalı anlatır: Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, Bağdât'ta kalan hanımı ve oğlu Şihâbüddîn'in Şam'a gelmesi için mektup yazınca onlar yola çıkıp Urfa'ya geldiler. Bu esnâda Mevlânâ Hâlid hazretleri bana hitâben; "Hafız! Çoluk çocuğumuz Urfa'ya geldiler. Sizin evinize indiler. Lakin Şihâbüddîn vefât eyledi." buyurdu. Bu sözün söylendiği târihi yazdım. Sonra Urfa'ya gittiğimde sordum. Tam buyurdukları zamanda Şihâbüddîn'in vefâtı vâki olmuştu.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Şam'ın meşhûr semtlerindenKunvat'ta büyükçe ve geniş bir konak satın aldı. Âilesi ile birlikte oraya yerleşti. Oranın bir kısmını vakıf olarak bağışladı. Konağın yanına bir mescid yaptırdı. Bu mescidde beş vakit namaz cemâatle

kılınmaya başladı. İleri gelenlerden ve halktan pekçoğu Mevlânâ Hâlid hazretlerinin cemâat ve sohbetlerine koştu. Vezirler ve devlet adamları onun huzûrunda el pençe divan durdular. Kâfile kâfile gelenler Nakşibendiyye yoluna girip talebesi oldular. Kendisine devletin ileri gelenlerinden mektuplar yazıldı, vâliler ziyâretine koştular. Âlimler ve şâirler üstünlüğünü anlatan eserler ve şiirler yazdılar. Kısaca İslâm dünyâsının her tarafında onun üstünlüğünü ve fazîletini bilmeyen ve kabûl etmeyen kalmadı.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Şam'da kaldığı müddet içinde pekçok yıkık mescidi tâmir ettirdi. İdas Câmii de bunlar arasındadır. Yerleştiği konağın yakın bir yerine bir köy kurdu. Orada halîfeleri ve talebelerinden bir cemâatin kalmasını emretti. O köy halkının dînî terbiyesini ise, halîfelerinden Şeyh İsmâil Enârenî ile Şeyh AhmedHatib'e bıraktı.ŞuvaykaCâmii olarak bilinen Murâdiye Câmiinde Muhammed Hânî'yi, Sâlihiyye'deki Câmi-i Sâhibe'deAbdülkâdir Dimlanî'yi insanlara İslâmiyeti anlatmakla ve Hatm-i hâcegân yaptırmakla vazîfelendirdi. Kendisi de medresesinde sabahları Şâfiî fıkhı okuttu.

Şam'dayken Kudüs'e giderek Mescid-i Aksâ'yı ve büyüklerin kabirlerini ziyaret etti. Kudüs halkından saygı iltifat gördü. Kudüs'ten Urfa'ya gelerek mübârek makamları ziyâret etti ve insanlara vâz nasihat ederek kurtuluşlarına vesîle oldu. Tekrar Şam'a döndü. 1826 senesi hacca gidişinde berâberinde halîfelerinden ve talebelerinden pekçok kimse de bulundu. Yol boyunca gittiği beldelerin insanlarına da İslâmiyeti anlatanMevlânâ Hâlid hazretleri hac vazîfesini yerine getirdi. Medîne-i münevvereye giderek sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Mekke-i mükerremede ve Medîne-i münevverede pekçok âlim ve evliyâ zâtlarla karşılaşıp sohbet etti. Aynı sene içinde Şam'a döndü ve vazîfesine devâm etti.

Mevlânâ Hâlid hazretleri hayâtının son senesinde Ramazân-ı şerîf ayının son gününde halîfeleri ve sevenlerineKudüs'e gitmek istediğini bildirdi. Talebeleri bu habere çok sevindiler. Fakat Şevvâl ayı içerisinde tâûn salgını, vebâ hastalığı ortaya çıktı. Talebeleri; "Kudüs'e gitmenin tam zamânıdır." dediler. Onlara buyurdu ki: "Şimdi üzerinde durduğumuz mesele, tâuna karşı sabırlı olmaktır. Bunun sevâbı, istediğiniz şeyden daha çoktur." Tâunla şehîd olup gitmenin fazîletinden ve iyiliğinden bahsetti. Tâûndan ölenlerin şehîd olacağı hakkında hadîs-i şerîfleri okuyarak bu yüksek dereceye kavuşmak istediğini bildirdi.

O sırada birisi gelip; "Efendim duâ edin de bana tâûn bulaşmasın." diye yalvarınca, ona duâ ettiler. O kişi kurtuldu. Kendileri için ise; "Rabbime kavuşmayı istememekten hayâ ederim." buyurdu.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin Muhammed Behâüddîn isimli beş yaşındaki oğlu bu sene tâûn hastalığına tutulup vefât etti. Onun vefâtını haber alınca, buyurdu ki: "Ey Rabbim! Bu musîbete sabır ve genişlik verip, beni sevinçle rızıklandırdın. Önümde rûhunu aldın. İnşâallah yüksek katınızda büyük bir nasîbi olur. Oğlum Behâüddîn mıknatısımızdır. Bizi kendisine çeker. Biz ona uyarız. Vekîlimizdir." buyurdu. Nûrlu yüzlerinde sevinç doğmuştu. Merhum oğluna sabır ve tahammül etmenin fazîletlerini içine alan sohbet ve vâza başladı. Âhirete göç eden bu temiz yavrunun Kâsiyûn Dağındaki bir tepeye defnolunmasını emretti. Bu yere bundan evvel kimse defnolunmamıştı. Şeyh İsmâil ve Şeyh Muhammed Nâsih hazretlerine techiz ve tekfinini emir buyurdu. Cenâze yıkandıktan sonra, müslümanların omuzlarında, adı geçen yere götürüldü. Bizzat Mevlânâ Hâlid hazretleri imâm olup, cenâze namazını kıldırdıktan sonra defneylediler.

Behâüddîn'in vefâtından sonra, diğer oğlu Abdürrahmân da aynı sene içinde taûndan vefât etti.Abdürrahmân gâyet zekî, merhamet sâhibi, akıllı bir çocuktu. O da defin hazırlıkları bitinceKâsiyûn isimli tepeye, kardeşi Behâüddîn'in mezârının kuzey tarafına defnedildi. Çok kalabalık bir cemâat cenâzesinde bulundu.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, son zamanlarına doğru, yanlarında bulunan emânet kitapları sâhiplerine vermek için ayırmaya başladılar. Bir ara talebelerinden birini gönderip,

Şeyh İsmâil Enârenî'yi çağırttı. Ona; "Buradan hiç bir yere çıkmam. Ancak oğlum Behâüddîn'in yanına gitmeyi isterim." buyurdu. Şeyh İsmâil; "Efendim güneşin harâretinden oraya gitmek ve orada oturmak mümkün olmaz." deyince Mevlânâ Hâlid hazretleri; "Güneşin harâreti bize zarar vermez." buyurdu. Sonra kütüphânesinin önünde oturdu ve; "Ey İsmâil! Beni dinle, aslâ muhâlefet etme. Vefâtımdan sonra, çoluk-çocuğum, fıkıh kitaplarım, diğer hukûkî işlerim için yerime vasî olarak, İsmâil Enârenî'yi tâyin ettim. Ondan sonra Muhammed Nâsih, sonraAbdülfettâh, ondan sonra da seni seçtim. Malımın üçte birini namaz borcumun iskâtı için ayırın. Bir su sarnıcı inşâ edin. Ben zannederim ki, ümmetin iyi zâtlarından bâzı ihlâs sâhipleri, bu makâmda, sevdiklerimiz için dergâh binâ ederler. Malımın üçte birinden geri kalanı da, kapımızdaki fakir ve yoksullara verilsin. Ölümümden daha büyük bir musîbet size gelmez. Ona karşı sabır ve tahammül gösteriniz. İnsanlarla münâkaşa etmeyiniz." buyurdu.

Şeyh İsmâil de; "Efendim, bugün kalblerimizi hüzün ve kederle doldurdunuz. İnşâallah bu emir gelmez de ömrünüz uzun olur." dedi. Mevlânâ Hâlid hazretleri; "Ey İsmâil! Biz Şam'a ancak ölmek için geldik. Buraya geliş gâyemiz bundan başka bir şey değildir. Cenâb-ı Hak, Beyt-i mukaddesi ve Nebiyy-i zîşânı ziyâreti ve Hâcc-ı ekberi, bize geçmiş senelerde nasîb etti. İnşâallah saâdet-i ebediyyeye nâil oluruz. Başka bir şey istemiyoruz. Bâzı inkârcıların size yapacağı ezâ ve cefâdan korkuyoruz. Bilhassa falan kimsenin ezâ ve cefâsından korkuyoruz. Hak teâlâya yalvararak duâ ediyoruz ki, size eziyet verecek olan o kimse fazla yaşamasın. Çünkü sevdiklerimize iftirâ ederek zahmet verir." buyurdu. Buyurdukları gibi, kendilerinden kısa bir müddet sonra o kimse öldü.

Bir gün Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, Şeyh İsmâil Gazzî'ye buyurdular ki: "Bütün kitaplarımı vakfettim." O esnâda içeriye Şeyh Muhammed Nâsih Efendi girdi ve; "Efendim Seyyid Hüseyin Efendi ve berâberinde bâzı âlim zâtlar, size tâziyeye geldiler." dedi. Daha sonra onları karşılayıp, oturmalarına müsâade ettiler. Oğlu Abdurrahmân için tâziyelerini kabûl etti. Ziyâretçiler gidince, Şeyh İsmâil Efendi de izin alıp ayrılmak istedi. Mevlânâ hazretleri: "Bugün burada kalınız." buyurdu. Sonra da; "İnsanların; "Mevlânâ Hâlid kerâmet izhar ediyor." demelerinden korkmasaydım, bütün arkadaş ve dostlarımla vedâlaşırdım. Bu Cumâ gecesi gideceğimizi zannediyorum." buyurdu. Daha sonra kendisine yemek getirildiğinde; "Bu ve bundan başka yemeklerden yiyemeyeceğim, ölümü isteyen hem de yemek yiyen hiç bir kimse gördünüz mü?" buyurdu. Uzun bir müddet dünyâ yemeklerinden yemedi. Sonra; "Dünyâ yemeklerine doymuş olduğum hâlde, Rabbime kavuşmayı arzu etmem." diyerek, evlâdı ile şakalaşan bir baba gibi, ayaklarını evin içinde yere vurdu. Bundan önce böyle bir hâl kendilerinden görülmemişti. Sonra kitapların bulunduğu yere gitti. Emânet aldığı kitapları sâhiplerine göndermeye başladı. Çoluk-çocuğuna teker teker nasîhat ve vasiyet ederek vedâlaştıktan sonra; "Biz bu Cumâ gidiyoruz." buyurdu.Sonra mescide vardı. İkindi namazını kıldıktan sonra, medresenin olduğu tarafa yöneldi. Kapısına geldiklerinde, sevdiklerinden İsmâil Gazzî'yi yanına çağırıp iltifât etti.Kütüphânesinin önünde oturdu. Önceki vasiyetini ve nasîhatı tekrar etti. Çoluk-çocuğuma hoş nazarla bakınız. Seçtiğim vasîm Şeyh İsmâil Enârenî'dir. Benden sonra irşâd vazifesinde bulunacak seçtiğim talebemdir. Bu husûsu hiç kimse hatırından çıkarmasın." buyurup, İsmâil Gazzî'ye: "Bana kalemi ver, vakıf şartlarını yazayım." buyurdu ve mübârek ellerine kalem alıp; "Bu kitapları Allah için vakfettim. Vakfımın şartları şunlardır." diyerek şartlarını yazdı. Sonunda da; "Bu yazılan şartlarla vakfettiğim kitaplarımın küçük bir tânesini de olsa değiştiren, noksanlaştıran kimseler üzerine; Allah'ın, meleklerinin ve bütün insanların lâneti yağsın." buyurdular. O esnâda talebelerinden olan Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden Seyyid Muhammed Emîn ibni Âbidîn içeri girdi ve bâzı sorular sordu. Mevlânâ Hâlid hazretleri, her soruya cevap verdikten sonra da, hangi kitaplarda olduğunu söyledi ve bu arada; "Şu kitabı getirin." buyurdu. O kitaptaki delîllerini de gösterdi. O zaman İbn-i Âbidîn hazretleri; "Efendim! Dün gece rüyâmda hazret-i Osman'ın vefât etmiş olduğunu gördüm.

Çok büyük bir kalabalık oldu. Cenâze namazını ben kıldırdım." diyerek rüyâsını anlattı. Mevlânâ Hâlid hazretleri de; "Ey İbn-i Abidîn! Yakında ben vefât ederim. Sen de kalabalık bir cemâat ile cenâze namazımızı kıldırırsın, çünkü ben, hazret-i Osman'ın evlâdındanım." buyurdu. İbn-i Âbidîn bunu duyunca çok üzüldü ve rüyâsını anlattığına çok pişmân oldu.

Daha sonra Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî hazretleri, sevdiklerine şöyle vasiyette bulundu: "Muhammed aleyhisselâmın sünnetine uyunuz. Üzerinde bulunduğumuz doğru yol üzere olunuz. Karşılaşacağınız güçlüklere sabr ve tahammül gösteriniz. Bizim vefâtımızdan daha büyük musîbet size ulaşmaz. Şekil ve şemâilimi sayarak, bağırıp çağırarak ağlamak sûreti ile, rûhuma zahmet vermeyiniz. Etrafa mektuplar yazarak, vefâtıma hiçbir kimsenin üzülmemesini ve ağlamamasını tenbih ediniz. Beni seven ve bana muhabbet eden, Allah rızâsı için kurban kesip sevâbını benim rûhuma göndersin. Rûhuma Kur'ân-ı kerîm ve Fâtihalar, kıymetli duâlar göndersin. Dünyâ sevgisi ile gönülleri dolanlar gibi sakın siz de; "Sadakaya muhtaç değilim. Ancak Fâtiha ve İhlâs-ı şerîflere muhtâcım." demeyiniz. Benim için iyiliklerde bulununuz. Sadaka veriniz. Sizi bize yaklaştıracak işler işleyiniz. Ömrümüz elliye ulaşmıştır. Otuz beş senelik farzları iskat edersiniz. Ömrümüzde kuşluk ve teheccüd namazlarını diğer beş vakit farz namazlar gibi hiç terk etmedik. Ey İsmâil, talebe ve arkadaşlarımın kıymetini biliyorsun. Onlara sıkıntı verecek şeylerden sakın. Zannederim ki, yakın zamanda talebelerim için bir dergâh inşâ edilir."

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri bu nasîhatleri yaptığında, sıhhatleri ve âfiyetleri yerindeydi. Sonra evlerine girdiler. Uzun zaman evden çıkmadıkları görülünce, talebeler, evinin hizmetçisinden haber sorup, içeri girmek ve mübârek cemâlini görmek arzularını bildirdiler. İçeri girmemeleri hakkında haber gelince, talebeleri bir hüzün ve elem kapladı. Bir daha yanlarına girmemek şartı ile tekrar izin istediler. O zaman içeri girilmesine müsâade ettiler. İsmâil Efendi berâberlerinde olduğu hâlde, yirmi kişi huzurlarına girip, ziyârette bulundular. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, sağ yanlarına yatmış bir vaziyette murâkabe hâlindeydi. Hâl ve hatırları sorulunca, teşekkür ve iltifât olarak gözlerini açıp, fazla kalmamalarını ve fazla konuşmamalarını işâret ettiler. Talebelerinden İsmâil Efendi; "Efendim zât-ı âlileriniz su isterler mi?" dedi. Mevlânâ Hâlid hazretleri hâl ile; "Dünyâ ve içindekilerden vazgeçtim. Şu anda Hak ile meşgûlüm." demek istediler. Bu hâllere şâhid olanların hepsi, mübârek ellerini öpüp, titreyerek ve büyük bir şaşkınlık içinde dışarı çıktılar. Dışarıda başka talebeler ve sevenleri, Mevlânâ Hâlid hazretlerinin hâlinin nasıl olduğunu haber almak için bekleşiyorlardı. Onlara gördüklerini anlattılar.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, o gece yatsıdan sonra çoluk-çocuğunu yanlarına çağırdılar. Onlara hitâben; "Hepinize hakkımı helâl ettim. Birbirinizden ayrılmayınız. Vefâtınıza kadar bu evde kalınız." buyurdular. Abdest alıp bir mikdâr namaz kıldıktan sonra; "Şu anda tâuna tutuldum." buyurdular. Mübârek yüzleri sarardı. Sabahleyin de çoluk-çocuğuna dönerek tekrar; "Bundan sonra beni meşgûl edip benden bir şey istemeyiniz. Bir şey isterseniz vekîlimden isteyiniz. Beni Hak'la meşgûl olmaktan alıkoymayınız. Hiçbir kimse ile sohbet etmek istemiyorum. Rabbim ile meşgûlüm. Yanımda hiç kimse bulunmasın."Göz uçları ile kıbleye yönelip sağ yanı üzere yatarak, murâkabe ve Allahü teâlânın kudretini tefekkürle meşgûl olmaya başladı. Hastalığının şiddetinden; "Ah! vah!" gibi sesler aslâ duyulmayıp, her azâsından, hattâ mübârek saçlarından Hakk'ın zikrinin belirtileri görülüyordu. 1826 (H. 1242) senesi Şevvâl ayının yirmi altıncı günü müezzin ezân okumağa başladığında, Mevlânâ Hâlid hazretleri Fecr sûresinin son âyetlerini okudu. Meâlen; "(Sonra Allah mümin kimselere şöyle buyurur): **"Ey** (îmânda sebât gösteren Allah'ı anmakta huzûra kavuşan) **mutmainne olan nefs, dön rabbine** (Cennet'le sana hazırladığı nîmetlere) **sen O'ndan** (sana verdiklerinden ötürü) **râzı, O da senden** (îmânın sebebiyle) **râzı olarak. Haydi gir** (sâlih) **kullarımın içine. Gir Cennet'ime."** Bu âyet-i kerîmeleri okuyup bitirdikten sonra, mübârek rûhları Cennet-i âlâya uçtu ve Allahü teâlâya kavuştu.

Kapısında bulunan âbidler, talebeleri, sevdikleri, vefâtlarını işitince, müteessir olarak kendilerinden geçtiler. Talebelerinden İsmâil Efendi, oradakilere; **"Evliyânın vefâtı, bir evden öteki eve gidişi gibidir."** hadîs-i şerifini naklederek, nasîhatte bulundu. Talebelerinin önde gelenlerinden İsmâil Efendi, Muhammed Nâsih, Ahmed Efendi,Ahmed Mekkî Efendi, Muhammed Sâlih Efendi ve Şeyh Abdülkâdir Efendi berâberce Mevlânâ Hâlid hazretlerinin vefât ettiği odasına girdiler. Onu sâf ve temiz, ebedî istirahata çekilmiş bir şekilde görünce, mübârek ayaklarından öpüp göz yaşı döktüler. Daha sonra Şeyh İsmâil Efendi; "Kendimi, öldükten sonra dirileceğimiz yer olan haşr meydanında sanmıştım. Mevlânâ Hâlid Efendimizin yüzleri, gözleri kamaştıracak derecede nûrluydu. Her hâli ile nûr saçışları, velîliğine işâret ediyordu." dedi. Şeyh İsmâil sözlerine devamla; "Elini öptüğüm zaman, mübârek terlerinin misk gibi koktuğuna şâhid oldum. Böyle hoş koku şimdiye kadar koklamış değildim. O güzel kokuyu yüzüme ve gözüme sürmeye başlamıştım. Cân ve gönlüm, şeker lezzeti bularak hayat buldu." diyerek o günkü hâllerini anlattı.

Cenâze namazını, talebesi olmakla şereflenen ve; "Beş vakit namazda Ettehiyyâtü okurken Resûlullah efendimizi baş gözüyle görmezsem, o namazımı iâde ederim." diyen, Hanefî mezhebinde büyük fıkıh âlimi Seyyid Muhammed Emîn İbn-i Âbidîn kıldırdı.

Mevlânâ Hâlid hazretleri; uzuna yakın boylu, iri yapılı, buğday tenli, burnunun ortası yüksekçe, gözleri iri ve siyah, sakalı sünnete uygun olup, siyahı beyazından fazlaydı. Güleryüzlü, kolları uzunca, geniş göğüslü, vakarlı ve çok heybetliydi.

Birçok peygamberin, âlim ve evliyânın kabrinin bulunduğu Kâsiyûn Dağı eteğindeki kabristana defnedilen Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin kabri üzerine daha sonra türbe yaptırıldı. Bu türbesi sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin dört oğlu vardı. Bunlardan Şihâbüddîn Efendi babasının sağlığında ikenBağdât dönüşü sırasında Urfa'da vefât etti. Muhammed Behâüddîn ve Abdurrahmân Efendi ismindeki iki oğlu da babalarının vefât ettiği sene tâun hastalığından Şam'da vefât ettiler. Dördüncü oğlu Necmeddîn Efendi babasının vefâtından sonra dünyâya geldi. Uzun müddet yaşadı. Onun da iki oğlu olup, Mevlânâ Hâlid hazretlerinin nesli bunlardan devâm etti.

Ömrünü İslâmiyeti öğrenmek ve öğretmekle geçiren Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri pekçok talebe yetiştirip, İslâm memleketlerine gönderdi. Onun sohbetlerinde ve ilim meclislerinde yetişen âlim ve velîlerden bâzıları şunlardır: Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin medrese arkadaşı Seyyid Abdullah-ı Şemdînî, Şeyh Muhammed Hâfız Urfalı, Şeyh Ahmed Eğribozî, FeyzullahErzurûmî, Kuzey Afrika'dan gelip feyzlerine kavuşan Şeyh MuhammedMağribî, Şeyh Seyyid EsadSadrüddîn, Müftî Hayderî Bağdâdî, Şeyh Abdurrahmân Rûzbehânî, AbdullahCeselî, Şeyh MuhammedKudsî Bozkırî, Osman-ı Kürdî Tavîlî, Ubeydullah Hayderî, İbrâhim Fasih Hayderî, Muhammed-iCedîd, Seyyid Abdülgafûr Efendi, Mûsâ Cûbûrî, İsmâil Enârenî, Abdullah-ı Herâtî, Abdülfettâh-ı Akrî, Abdullah Erzincânî Mekkî, İsmâil Şirvânî, İsmâil Berzencî, MollaEbû Bekr-i Bağdâdî, Abdülgafûr Kürdî, Muhammed Meczûb İmâdî, Şeyh Hasan HâfızKozânî, Şeyh Hâlid-i Cezîrî, Seyyid Tâhâ-yıHakkârî, Ahmed Hatîb Erbilî, İsmâil-i Basrî, Şeyh Yûsuf-i İslâmbolî, Muhammed Hânî Şeyh Fırakî, Tâhir-i Akrî, Şeyh Tekrîtî, Mûsâ Bendenîhî, Âşık-ı Mısrî, Hasan-ı Kudsî, Hüseyin Vâiz Malâtî, Ahmed Hicâr Halebî, Sâlih Kazzâz-ı Dımeşkî, Ahmed Bikâî, Ahmed bin Süleymân Trablûsî Ervâdî, Şeyh Ahmed Tevzeklî, ilim ve fazîlet sâhibi Mücâhid Şeyh Şâmil-i Dağıstânî, Abdurrahîm Bustânî Hamevî, Ahmed Kürdî Zemlikânî, Ahmed Kürdî, Şeyh Ali Palurî, Şeyh İsrâil Ezrâî.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin icâzet ve hilâfet verdiği bu zâtlar Mekke, Medîne, Kudüs, Şam, Haleb, Irak, Bağdât, Basra, Kerkük, Erbil, İmâdiye,Cezîre, Şemzîn (Şemdinli), Mardin, Ayıntab, Urfa, Diyarbakır, Anadolu'nun birçok şehirleri, İstanbul, Hindistan, Afganistan, Dağıstan (Kafkasya), Mâverâünnehr, Mısır, Umman, Mağrib, Girit ve diğer

İslâm memleketlerine gidip İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattılar. İnsanlar bu zâtların vesîle olmasıyla dünyâ ve âhiret saâdetine kavuştular.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, çeşitli ilimlerde eserler yazdı. Bilhassa **İrâde-iCüz'iyye Risâlesi'**nin bir benzeri o zamâna kadar yazılmamıştı. **Râbıta Risâlesi'**nin bir çok şerh, tetimme ve tâlikleri vardır. Hele Fârisî dil ile yazdığı, ince rûhunun terennümlerini bildiren **Dîvân'**ı, bir şâheserdir. Okuyanlar, zekâsının kuvvetini, görüşünün keskinliğini, aklının üstünlüğünü, kalbinin temizliğini, sanatkârâne üslûbunu, evliyâlıktaki derecesini ve muhabbetinin çokluğunu görür. Eserlerinden biri de **İtikâdnâme** olup bu kitap, İslâmın beş şartını ve îmânın altı şartını bildirmektedir. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri bu eserini Farsça olarak yazıp, **İtikâdnâme** adını verdi. Mevlânâ Hâlid hazretlerinin kardeşi, büyük velî Mevlânâ Mahmûd Sâhib'in talebelerinden Kemahlı Hâcı Feyzullah Efendi de, bu kitabı Türkçe'ye tercüme ederek, **Ferâid-ül-Fevâid** ismini verdi. Her müslümanın okuması ve çoluk-çocuğuna okutması gerekli olan bu eser, İhlâs Holding A.Ş. yayınları arasında, **Herkese Lazım Olan Îmân** ismiyle neşredilmiştir. Ayrıca bunun Almanca, Fransızca, İngilizce ve Arapça tercümeleri de yapılarak bastırılmış, İhlâs Vakfı tarafından bütün dünyâya dağıtılmıştır.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin bir de **Câliyet-ül-Ekdâr** adında, salevât-ı şerîfe kitabı vardır. Okunması, keder ve üzüntüleri giderir. Bundan başka; **Cem'ul-Fevâid min Câmi'il-Usûl ve Mecmeu'z-Zevâid, Hayâlî Hâşiyesi, Şerh-ur-Remlî Hâşiyesi, Risâletün fil-İbâde,** Arabî ve Fârisî **Mektûbât, Risâletün fi Isbât-ır-Râbıta, Risâletün fî Âdâb-il-Mürîd Maaşşeyhihî, Risâletün fit-Tarîk, Makâmât-ı Harîrî Hâşiyesi** (tam değil), Zemahşerî'nin **Etbâk-üz-Zeheb'**i üzerine Fârisî bir şerh, **Siyâlkûtî Hâşiyesi, Şerh-i Akâid-i Adudiyye, El-Ikd-ül-Cevherî fil-Farkı Beyne Kesbey il-Mâtürîdî vel-Eş'arî** vb.dir.

İNCE MESELELER

Süleymâniye'nin meşhûr âlimlerinden bâzısı, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerini, aklî ve naklî ilimlerin en zor ve ince meseleleri ile mağlub etmek istediler ise de, kendileri yenildiler. Yanlarında câhil gibi kaldılar. Çâresiz kalıp, Irak'ın her bakımdan en büyük âlimi olan ve hüccet-ül-İslâm denen Şeyh Yahyâ Mazûrî İmâdî'ye mektup yazıp; "Süleymâniye âlimleri tarafından, din ve dünyâ ilimlerinin allâmesi, müslümanların hücceti, efendimiz, üstâdımız Yahyâ Mazûrî İmâdî hazretlerinedir. Hak teâlâ müslümanları uzun hayâtınızla bereketlendirsin. Şehrimizde,Hâlid isminde bir zât zuhûr eyledi. Hindistan'a gidip geldikten sonra, vilâyet-i kübrâ ve insanları irşâd dâvâsında bulunuyor. Bu zât, din ilimlerini mükemmel bir sûrette tahsîl ettikten sonra, terk eyledi. Yanlış yollara saptı. Bizler onu ilimde yenemedik. Büyüğümüz sizsiniz! Bu tarafa gelip, yanlışlığını ve zararlarını def edip, onu yenmeniz, üzerinize vâcibdir. Gelmeyecek olursanız, bu fikirleri bütün insanlara ve diğer şehirlere yayılacaktır." dediler.

Bu mektup, Şeyh Yahyâ'nın eline geçince, bâzı talebesi ile birlikte, Süleymâniye yolunu tuttu. Şehre yaklaşınca, bütün âlimler, karşılamağa çıkıp, eline yüz sürüp, herbiri kendi evine dâvet ettiyse de, kabûl etmedi ve; "Bu saatte o zâtla görüşmem lâzımdır." deyip, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin hânekâhına gitti. O devlethâneye girince, Mevlânâ Hâlid hazretleri kalkıp kapıda karşıladı ve müsâfeha ettikten sonra, yanlarına oturttu. Şeyh Yahyâ'nın kalbinde, bir takım ince ve zor meseleler vardı. Bunları sorup imtihan edecekti. Daha ağzını açmadan, hazret-i Mevlânâ, Şeyh'e hitâben; "Din ilimlerinde çok müşkil meseleler vardır. İşte biri şudur ve cevâbı budur; diğeri şudur, cevâbı budur." buyurup, Şeyh'in kalbindeki bütün suâlleri ve cevaplarını söyledi.

Şeyh Yahyâ bu mübârek zâtın evliyânın büyüklerinden olduğunu anladı. Tövbe edip talebelerinden oldu. İftirâcılar bunu duyunca perişân oldular. Mevlânâ hazretleri, Şeyh Yahyâ'yı çok severdi.

DERGÂHI TEMİZLERDİ

Bir sene yolculuktan, sonra Mevlânâ Hâlid,
Delhi'ye geldiğinde, ikindiydi tam vakit.

Delhi'nin toprağına, ilk ayak bastığında,
Dağıttı sevincinden, her ne varsa yanında.

Sonra varıp elini, öperek o büyüğün,
Talebesi olmakla, şereflendi aynı gün.

O da, ilk iş olarak, ezmek için nefsini,
Verdi ona dergâhın, günlük temizliğini.

Her zâhirî ilimde, çok büyük âlim iken,
Başladı vazîfeye, hiç îtirâz etmeden.

Kova ve süpürgeyi, her gün alıp eline,
Aylarca devam etti, dergâh temizliğine.

Kovasını kuyudan, su ile doldurarak,
Taşırdı omuzunda, bir sopaya takarak.

Dergâhtan o kuyuya, o kuyudan dergâha,
Gidip gidip gelirdi, bir günde, pekçok defa.

Hem dergâhın temizlik, işiyle uğraşırdı,
Ve hem de abdest için, depoya su taşırdı.

Üstâdının verdiği, bu temizlik işinden,
Eğer az bir gevşeklik, gelse idi içinden,

En şiddetli cezâyı, verip hemen nefsine.
Yine devam ederdi, aynı vazîfesine.

Bir gün nasıl olduysa, yaparken bu işini,
Az hissetti nefsinin, işe gayretini.

Derhâl kendi kendine, söylendi ki: "Ey nefsim,
Sana bu, çok şerefli, vazîfeyi veren kim?

Yapmak istemez isen, bu işi eğer ki sen,
Atarım elimdeki, süpürgeyi ve hemen,

Yerleri, sakalımla, süpürtürüm vallahi,
Vazîfene severek, devam et, durma haydi."

Nefsini bu şekilde, paylayınca o biraz,
Ondan sonra nefsinden, gelmedi bir îtirâz.

Üstâdının verdiği, bu işi yapmak için,
Çalıştı canla başla, gevşeklik etmeksizin.

Su taşıya taşıya, aylarca omuzunda,
İki omuzu dahî, yara oldu sonunda.

Bir gün yine dergâha, omuzda su taşırken,
Mübârek üstâdıyla, karşılaştı âniden.

Abdullah-ı Dehlevî, şâhid oldu ki o an,
Hâlid-i Bağdâdî'nin, mübârek omuzundan,

Çıkıyor Arş'a doğru, muazzam büyük nûrlar,
Melekler hayranlıkla, onu seyrediyorlar.

Ne zaman ki üstâdı, vâkıf oldu bu hâle,

Anladı artık onun, geldiğini kemâle.

O’nu o vazîfeden, alarak en sonunda,
Emretti ki dâima, bulunsun huzûrumda.

Bâdemâ üstâdına, yaparak çok hizmetler.
Çekti çok mücâhede, ve çetin riyâzetler.

Beş ay da bulunarak, üstâdının yanında,
Olgunlaştı iyice, nazarları altında.

Bereketli sohbet ve, teveccühleri ile,
Bu vilâyet yolunda, kavuştu tam kemâle.

Abdullah Dehlevî’nin, kalbinde sır ve esrar,
Ne varsa üstünlükten, hepsine oldu mazhar.

Yâni onda bulunan, o şerefli emânet,
Hâlid-i Bağdâdî’ye, geçmiş oldu nihâyet.

EMÂNETİMİZİ VERİN

Hacı Halîl Efendi, Sultan Mahmûd Hanın saray hizmetçisiydi. Halil Efendi hacca gitmeye niyet etti. İstanbul'dan Üsküdar'a geçtiğinde, Üsküdar mezârlıklarının içinden bir zât, elinde bir mektup olduğu hâlde hızlı adımlarla ona doğru koşarak geldi ve:

"Aman HacıHalîl Efendi şu mektubumu al! Lütfen Şam'a vardığınızda, velîlerin önderi, âriflerin büyüğü Mevlânâ Hâlid-iBağdâdî hazretlerine ver. Buyurduklarını ve mektubu verdiğiniz târihi de unutmayınız. Döndüğünüzde cevâbı alırız." dedi ve yine kabristanlığa doğru yürüyüp uzaklaştı.

Halîl Efendi Şam'a gidip, vâlinin konağına misâfir oldu. O akşam Mevlânâ Hâlid hazretleri, hizmetçisine feneri hazırlamasını emredip, vâlinin konağına gideceklerini bildirdi.Konağı teşriflerinde vâli hürmetle karşılayıp; "Efendim, teşrifinizden çok memnun olduk. Bunun bu gecede olmasının bir hikmeti olsa gerek." dedi. Halîl Efendi de orada idi. Mevlânâ Hâlid hazretleri bir müddet oturup sonra ayağa kalktılar ve; "Gidelim." buyurdular. Vâli ve HacıHalîl Efendi de saygıyla kalktı. Mevlânâ Hâlid hazretleri gitmekten vazgeçip durdu. Az sonra tekrar kalktılar. Bu hâl üç defâ tekrar etti. Mevlânâ Hâlid hazretleri son defâ kalktıklarında, HacıHalîl Efendiye dönerek; "HacıHalîl Efendi! Bizim sizde bir emânetimiz vardır." buyurdu. Halîl Efendi de; "Efendim böyle bir emânet yoktur." dedi.Mevlânâ Hâlid hazretleri tekrar; "Elbet olacak. Cebinize ve eşyânıza baksanız." buyurdu. Halîl Efendinin hatırına mektup gelmeyince; "Halîl Efendi! Üsküdar kabristanlığından geçerken, şöyle şöyle bir zât size bir mektup vermişti." buyurdu. Hacı Halîl Efendi hatırladı ve derhal mektubu çıkarıp verdi. O zaman Mevlânâ Hâlid hazretleri buyurdu ki: "Hacı Halîl Efendi bizimdir (bizim misâfirimizdir)." Vâli de; "Biz köleniz deEfendimindir." dedi. Mevlânâ Hâlid hazretleri; "O başka." buyurdular ve birkaç defâ; "Hâcı Halîl Efendi bizimdir." buyurunca, Hacı Halîl Efendi: "İnşâallahü teâlâ hacdan sonra efendimizin ayaklarının toprağına yüz sürerim (ziyâret edip misâfir olurum)." dedi. O zaman Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri; "Hacdan sonra gelirseniz bizi bulamazsınız." buyurdu. Hacı Halîl Efendi de; "İnşâallah buluruz." dedi. Mevlânâ Hâlid hazretleri; "Nasîb!" buyurdu. Daha sonra mektubu açıp okudu ve; "Bize hüsn-i zan etmişler. Zannettikleri gibi olsun." buyurdu.

Halîl Efendi hacdan sonra bizi bulamazsınız buyurmasının hikmetini anlayamayıp Hicaz yoluna koyuldu. Mekke-i mükerremeye geldi. Kalabalık bir topluluğun cenâze namazı kıldığını gördü. Onlara; "Ortada cenâze yok. Kimin namazını kılıyorsunuz?" diye sordu. Onlar da: "Şam-ı şerîfte Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri vefât etti. Onun namazını kılıyoruz." cevâbını verdiler. Bu vefât haberini alınca, Halîl Efendi kendine geldi. Mevlânâ Hâlid-iBağdâdî hazretlerinin kerâmetini anladı. Haccı edâdan sonra, Şam'a oradan da İstanbul'a gitti. Üsküdar'a geldiğinde kabristanlığın kenarında mektubu veren zâtı gördü. O zât Halîl Efendiye; "Efendim! Siz mektubu verdiniz, bizim de işimiz oldu." deyip, kabristanlığa doğru uzaklaştı.

EN SEVGİLİ OLANINIZ

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, bir sohbeti sırasında talebelerine ve sevenlerine buyurdu ki:

"Size önemle sünnet-i seniyyeye yapışmanızı; câhiliye âdetlerinden ve pek aşağı olan bid'atlerden sakınmanızı; gösterişe kapılmamanızı; halktan, bedeni beslemeye çok ehemmiyet verenlere, kendilerinden bir şey beklemek sûretiyle makam ve mevkî sâhipleri ile görüşmeyi terk etmenizi tavsiye ederim. Çünkü bu şekilde onlarla görüşmek, onların lekelendiği şeylerle sizin de lekelenmenize sebeb olur. Yapmak mecburiyetinde olduğunuz iki bozuk işle karşılaştığınızda en hafif olanını yapmak lâzımdır. Devlet reislerine dil uzatmayınız, onların iyilikleri için duâ ediniz. Çünkü onların iyiliği, sizin iyiliğinize vesîle olur. Şunu iyi biliniz ki, sizin bana en sevgiliniz; dünyâ ehline alâkası en az olanınız, başkasına yük olmayanınız, fıkıh ve hadîsle meşgûl olanınızdır."

1) Reşehât Aynü'l-Hayât; s.160

2) Hadâikü'l-Verdiyye; s.223

3) İrgâmü'l-Merîd; s.78

4) Şemsü'ş-Şümûs Tercümesi

5) Mecd-i Tâlid Tercümesi

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1081

7) Hadîkatü'l-Evliyâ; s.155

8) Sefînetü'l-Evliyâ; c.2, s.162

9) Eshâb-ı Kirâm; (14. Baskı) s.165

10) Herkese Lâzım Olan Îmân

11) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.66

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.77-125

13) Rehber Ansiklopedisi; c.7, s.54

14) Esâvirü'l-Ascediyye fil-Meâsiri'l-Hâlidiyye; SüleymâniyeKütüphânesi, Bağdatlı VehbiKısmı, 1659; Esad Efendi Kısmı, 2516

15) Asfa'l-Mevarid min Selsâl-i Ahvâl-i İmâm-ı Hâlid; Süleymâniye Kütüphânesi,Abülganî Ağa Kısmı

MEVLÂNÂ HAMÎD-İ BİNGÂLÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Hindistan'ın Bingâl vilâyetinin Mengelkût kasabasındandır. Kısa zamanda tefsîr, hadîs, fıkıh gibi ilimlerin yanısıra, zamânın fen ilimlerini öğrendi.

Hamîd-i Bingâlî, memleketinden zâhirî ilim tahsîli için Lâhor'a gitmişti. İlim tahsîlinden sonra memleketine dönerken Ekberâbâd'da, önceden tanıştığı müftî Mevlânâ Abdurrahmân ile buluşup, birkaç gün, birlikte sohbet ettiler. Hamîd-i Bingâlî tasavvuf büyüklerinin yoluna önceleri hiç inanmazdı. Müftî olan arkadaşı ile berâber olduğu günlerde, İmâm-ı Rabbânî hazretleri Ekberâbâd'a gelmişti. Mevlânâ Abdurrahmân'ın bulunduğu ve İmâm-ı Rabbânî'nin sevenlerinin oturduğu mahallede misâfir olmuştu. Hamîd-i Bingâlî bu haberi duyunca, dayanamadı ve büyük bir sıkıntı ile Mevlânâ'nın yanına gelip; "Bu mahalleden başka yere gidiyorum." dedi. Mevlânâ; "Hayrola, neden îcâb etti? Bu sıkıntının sebebi nedir?" diye sorunca, o da hazret-i İmâm'ın ismini söyleyip; "Sizin yakınınıza geldiler. Ben onunla tanışırım. Görmeye gitmezsem olmaz, gidersem hiç olmaz." dedi. Mevlânâ; "Onlar büyüktürler ve âlimdirler. Niçin görmek istemezsin?" deyince, Hamîd-i Bingâlî; "Ben onu görmeye dayanamam." dedi ve kapıdan çıkıp gitti. İki üç gün sonra Hamîd-i Bingâlî, Mevlânâ'nın evinde unuttuğu bir risâlesini almaya gelmişti ki, biraz sonra İmâm-ı Rabbânî de oraya geldi. Mevlânâ, edebe riâyeti yerine getirdi. Hazret-i İmâm'ı karşıladı ve tam bir tevâzu ile içeri aldı. Şeyh Hamîd'in yüzünün rengi değişti. Bu eve geldiğine bin pişmân oldu. Hazret-i İmâm, Mevlânâ'ya hitâben; "Size bir mesele danışmaya geldim." buyurdu. O da; "Zâtınıza gizli kalan hangi bir mesele olabilir?" diye arz etti. "Siz müftîsiniz, bunun için size sorup amel etmek en ihtiyâtlı yoldur." buyurdu. Gâyet açık olan meseleyi görüştükten sonra,

mübârek yüzünü Şeyh Hamîd tarafına dönüp; “Şeyh Hamîd Efendi! Siz burada mı idiniz?” buyurdu. Şeyhe bir iki nazar etti. Sonra kalktı. Mevlânâ, her ne kadar; “Hizmetçiler sofra hazırladı, getiriyorlar.” dediyse de, kabûl buyurmadı. Mevlânâ dış kapıya kadar onları uğurladı. Bundan sonrasını Mevlânâ Abdurrahmân şöyle anlattı: “İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin peşinden Hamîd-i Bingâlî de dışarı çıktı. O inkâr ve nefrette olan Şeyh Hamîd, hazret-i İmâm’ın arkasından ağlayarak, kavrularak, gözünden yaşlar akıtarak, dervişler gibi düşe kalka gidiyordu. Hazret-i İmâm ise, ona dönüp bakmıyordu bile. Nihâyet hazret-i İmâm kaldığı eve girdi. Şeyh, onların kapısı önünde hayrân ve perişân halde el bağlamış, başını önüne eğmiş bir halde durdu. Bir müddet sonra, İmâm-ı Rabbânî, o kendine çektiği Hamîd-i Bingâlî’yi husûsî odasına çağırdı ve sohbette bulundu. Gittikleri yolun husûsiyetlerini anlattı. Evliyâlık makamları onu öyle kapladı ki, hallere gömülüp, dostlardan ve tanıdıklardan tamâmen kesildi. Birkaç gün sonra, hazret-i İmâm memleketleri olan Serhend’e hareket etti. Şeyh yaya olarak gayr-i ihtiyârî, gönlünü çaldırmış bir halde hazret-i İmâm’ın peşi sıra gitti.

Hazret-i İmâm’ın eshâbının bâzıları dediler ki: “Hazret-i İmâm’ın, Mevlânâ Abdurrahmân'ın evine teşrîfi, belki Ekberâbâd’a gelişleri, sırf Şeyh Hamîd’i bozuk îtikâdından kurtarmak içindi. Zîrâ buna memur idiler.” Mevlânâ Abdurrahmân diyor ki: “Hazret-i İmâm’ın Şeyh Hamîd üzerindeki bu tasarrufunu görmekle, benim ihlâs ve îtikâdım kuvvetlendi.” Ne zaman Mevlânâ’ya, hazret-i İmâm’ın kerâmetleri sorulsa, hep bu hâdiseyi anlatırdı.

Ondan sonra Hamîd cezbe ve sülûk makâmlarında ilerleyerek, vilâyet derecesine kavuştu ve icâzetle şereflendi. Doğru yolu bildiren âlimler arasında, icâzet verilip, gönderilen talebeye hırka vermek âdet olduğundan, Hamîd-i Bingâlî ayrılırken, hazret-i İmâm’dan teberrüken, kullandıkları bir şey istedi. Onlar da istediğini verdiler. Hamîd verileni öperek, huzûrundan ayrıldı. Teşyî etmeye (uğurlamaya) giden ahbabları dediler ki: “Hamîd-i Bingâlî o hediyeyi sarığına sarıp başına tâc eyledi. Bu şekilde memleketine gitti.” Mısrâ:

Bir toprak ki, yâr ilinden başa gelir,
Benim için yüz taştan da iyidir.

Memleketine gidince, hocasının hediyesi için küçük bir oda ayırdı. İhtiyaç sâhipleri, hastalar, dertliler bunu duyunca, dermân için oraya koştular. Memleketin her tarafından, hastalara şifâ için, huzûruna su kabları getirirlerdi. Şeyh hocasının hediyesinin ucunu suya sokar ve suyu onlara verirdi. İnsanlar şifâ bulurlardı. Hasta ölüm hastası ise suya sokar sokmaz su kabı kırılırdı. Bu çok tecrübe edilmiştir.

Hamîd-i Bingâlî hayatta olduğu müddetçe bu hâl üzere devâm etti. Vefâtından sonra, Hamîd’in kabri üzerine türbe yapıp, hocasının hediyesini, onun duvarındaki gömme dolaba koydular. Eskisi gibi ihtiyaç sâhipleri ve hastalar oraya geldi ve maksadlarına kavuştular.

Hamîd-i Bingâlî, dînin emirlerine oldukça dikkat eder, haramlardan sakınır, şüpheli korkusuyla mübahların fazlasını dahi terk ederdi. Kanâat ve tevekkül hâli kelimelerle ifâde edilemeyecek derecedeydi. Hocası olan İmâm-ı Rabbânî’ye iki sene tam bir teslîmiyetle hizmet ederek, icâzet almakla şereflendi. Hocasının emri ile memleketi olan Bingâl’e gitti. Orada zâhirî ilimlerde müderris, kalb ve tasavvuf ilimlerinde yol gösterici oldu. 1640 (H.1050) senesinde Bingâl’de vefât etti.

İMÂM-I RABBÂNÎ’NİN KERÂMETİ

Hadarât-ül-Kuds kitabının sâhibi Bedreddîn Serhendî şöyle anlatır: Kendisine mektup yazıp; “Hazret-i İmâm’ın menkıbelerini kitap hâline getiriyorum. Onlardan sonra halîfelerini de yazacağım. Sizin de şâhid olduğunuz menkıbe ve kerâmetlerini yazınız, kendi hâlinizi de anlatınız ve hazret-i İmâm’ın size verdikleri icâzetnâmenin sûretini gönderiniz.” dedim. Şeyh

cevâbında şu mektubu gönderdi:

“Allahü teâlâ sizi belâlardan korusun ve kendinden başka şeylerden uzaklaştırsın. Bu duâmı Resûl-i ekremin ve âlinin hürmetine kabûl buyursun! Kıymetli mektûbunuzu okudum. İçindekileri anladım. Çok iyi bir işe niyet etmiş ve başlamışsınız. Cenâb-ı Hak hayırla bitirmek nasîb etsin! Bu fakîre; “Hazret-i İmâm’ın hâl ve kerâmetlerinden hatırınızda bulunanları yazın.” diyorsunuz. İyice bilmiş olunuz ki, hazret-i İmâm, **Mektûbât** ve risâlelerine yazmadık bir hâl ve makâm bırakmadı. Bu sermâyesi az fakîr, ne yazsam, ne söylesem hepsini yazmışlardır. Âyân olanı beyâna hâcet yoktur. Bu fakîrin hallerini anlatmaya, yazmaya gelince, hazret-i İmâm’ın ve diğer eshâbının makâm ve halleri yanında yazılmaya değer önemli bir şeyi yoktur. zerre, ne kadar yüksekten uçsa güneşin yanına yaklaşamaz. İcâzetnâmeyi istemiştiniz, gönderiyorum. Allah yolunda olanlara selâm olsun.” Mektubun arkasına; “Gâibâne muhlis Sofî Hamîd.” diye yazdı. İcâzetnâmesi şudur:

“Allahü teâlâya hamd, Resûlüne salât-ü selâmdan sonra, Allahü teâlânın rahmetine muhtaç, Ahmed bin Şeyh Abdülehad Fârûkî Serhendî Müceddîdî der ki: “Âlim, sâlih, sıddîk, dînin, tarîkatin ve hakîkatın ilimlerini kendinde toplayan, kardeşim Şeyh Hamîd-i Bingâlî (Allahü teâlâ sevdiği ve beğendiği şeyleri ona ihsân eylesin) sülûk konaklarını geçip, cezbe ile urûc eyleyip (yükselip) vilâyet derecelerine kavuşunca ve başlangıca yerleştirilen sondakiler, kendisinde hâsıl olunca, istihâreden ve Allahü teâlâ tarafından izin verildikten sonra, doğru yolda olmak isteyen ihlâslı talebelere büyüklerimizin yolunu tâlim için izin ve icâzet verdim. Allahü teâlâdan, onu, kötülüklerden ve ayıblardan korumasını ve Resûlullah’a mütâbaatte istikâmet üzere bulundurmasını niyâz ederim.”

Hamîd-i Bingâlî, bu icâzetnâmenin sûretinin kenarına; “Bu sûret, ilim deryâsı hocamın yazdığı aslına tamâmen uygundur.” diye yazdı.

1) Hadârât-ül-Kuds; s.314

2) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.330

3) Zübdet-ül-Makâmât; s.354

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.266

MEVLÂNÂ HASAN-I BERKÎ;

Büyük evliyâdan. Tefsîr, hadîs, fıkıh gibi zâhirî ilimlerde âlim idi. Tasavvuf yolunda yetişip evliyâlık derecelerinde yükselmek için, Şeyh Ahmed-i Berkî’nin talebesi oldu. Onun hizmetinde, yüksek makamlara, ilâhî ma’rifetlere kavuştu. Hocasının işâreti ile Serhend’e giderek, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hizmetine girdi. Onun talebesi olmakla şereflendi. sohbetleriyle yüksek hâllere ve makamlara erişti. Sonra vatanına dönerek eski hocası Ahmed-i Berkî’nin sohbetlerine devâm etti. Onyedinci asrın sonlarında Osmanpur'da vefât etti.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Ahmed-i Berkî’ye yazdığı mektupta; “Şeyh Hasan, sizin devlet erkânınızdandır. İşlerinizde sizin yardımcınızdır. Eğer siz bir sefere çıkacak olursanız, vekîliniz odur. Ona iltifât ve teveccühü eksik etmeyiniz. Çok gayret ediniz ki, zarûrî din ilimlerini bitirsin. Hindistan’a gelişi, onun için de sizin için de büyük nîmet oldu. Allahü teâlâ bize ve size istikâmet versin.” buyurdular.

Bundan kısa bir zaman sonra, Ahmed Berkî âhırete intikâl etti. Hazret-i İmâm’a haber gelince, Ahmed-i Berkî’nin eshâbına şu mektubu yazdılar: “Ahmed-i Berkî’nin gösterdiği yolda yürüyünüz. Zikir ve murâkabe ile meşgûl olun ki, bir isteksizlik ve gevşeklik hâsıl olmasın. Talebeleri toplanıp, birbirlerinde fânî olsunlar ki, sohbetin eseri görülsün. Bu fakîr

bundan önce; “Eğer Mevlânâ bir sefere çıkarsa, kendi yerine Şeyh Hasan’ı bırakması uygun olur.” diye yazmıştım. Herhâlde bu seferi kast etmişiz. Şimdi de tekrar tekrar düşünüyorum. Bu işi yapacak ancak Şeyh Hasan’ı buluyorum. Bâzı arkadaşlara bu sözümüz ağır gelmesin. Bizim ve onların istemesiyle olmuyor. Ona uymanız lâzımdır. Şeyh Hasan’ın yolu, Mevlânâ’nın yoluna çok yakındır. Mevlânâ’nın son defâ bizden aldığı nisbette Şeyh Hasan’ın da ortaklığı vardır. Diğer arkadaşlar, her ne kadar keşf ve müşâhede sâhibi olsalar da, bu nisbetten nasîbleri azdır.”

Hepsi emre uyarak, Mevlânâ Hasan-ı Berkî’nin sohbetine dâhil oldular. Hasan-ı Berkî, bu makamda, ilim ve feyz vermekle meşgûl oldu. İmâm-ı Rabbânî’nin ve kendi üstâdının âdetlerine ve usûllerine bağlı kaldı. Murâkabe, mücâhede ve bid’atlerin kaldırılması ile uğraşıp, daha yüksek derecelere ve ulvî makâmlara kavuştu.

Hasan-ı Berkî anlattı: “Bu fakîre iki açık hâdise gösterildi. Biri şudur: Hazret-i İmâm bizi talebeliğe kabûl edip buyurdu ki: “Hem yardım ediyoruz, hem de hakîkî îmâna kavuşmanıza vesîle olmaya çalışıyoruz.” İkinci hâdise de şudur: Hazret-i İmâm bana; “Bizden ne istersin?” diye sordular. Bu fakîr de; “Her şeyi veriniz” dedim. Bunun üzerine İmâm-ı Rabbânî hazretleri; “Öyleyse gel” deyip elimi tuttular. O anda bambaşka bir hâle girdim.”

Hasan-ı Berkî, vefâtına yakın dedi ki: “Bana müjde verildi ki, senin taleben olan, magfiret olunmuştur. Daha çok istedim. İlhâm oldu ki, sana muhabbeti olan magfiret olunmuştur. Daha çoğunu istedim. Emr olundu ki, tevâtürle her kim sana kıyâmete kadar muhabbet ederse magfiret olunmuştur."

Ashâbına olan vasiyet ve nasîhatlerinde buyurdu ki: “Bütün yeryüzünü araştırdım. Dünyâda hazret-i İmâm’ın iki büyük oğulları, yâni Hâce Muhammed Sa’îd ve Hâce Muhamed Ma’sûm gibisini bulamadım. Sizden kim Hakkı taleb ederse, onların huzûruna koşsun, onlara hizmeti, saâdet ve kurtuluş bilsin!”

SÜNNETİ İHYÂ ETMEK

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Hasan-ı Berkî’ye yazdığı mektuplardan biri şöyledir:

“Bu mektubumu yazmaya, Besmele ile başlıyorum. Allahü teâlâya hamd, seçtiği iyi insanlara selâm ve duâ ederim. Kardeşim, Şeyh Hasan’ın mektubunu okuyunca, çok sevindim. Kıymetli bilgiler ve mârifetler yazılı idi. Bunları anlayınca, pek hoşuma gitti. Allahü teâlâya şükürler olsun ki, yazdığınız bilgilerin, keşiflerin hepsi doğrudur. Hepsi, Kur’ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uygundur. Ehl-i sünnet âlimlerinin doğru îtikâdları böyledir. Cenâb-ı Hak, doğru yolda bulundursun. Yüksek derecelere eriştirsin! Yayılmış olan bid’atlerin ortadan kalkmasına çalıştığınızı yazıyorsunuz. Bid’at karanlıklarının ortalığı kapladığı böyle bir zamanda, bid’atlerden bir bid’atin ortadan kalkmasına sebep olmak, unutulmuş sünnetlerden bir sünneti meydana çıkarmak, pek büyük bir ni’mettir. Sahîh olan hadîs-i şerîfde, Peygamber efendimiz buyuruyor ki: **“Unutulmuş bir sünnetimi meydana çıkarana yüz şehîd sevâbı vardır!”** Bu işin büyüklüğünü, bu hadîs-i şerîften anlamalıdır. Fakat, bu işi yaparken, gözetilecek mühim bir incelik vardır. Yânî bir sünneti meydana çıkarayım derken, fitne uyanmasına sebep olmamalı, bir iyilik, çeşitli kötülüklere, zararlara yol açmamalıdır. Çünkü, âhır zamandayız. Müslümanlığın zaîf, garîb olduğu bir asırdayız.

Merhûm Mevlânâ Ahmed'in çocuklarının okumalarına, terbiyeli, bilgili yetişmelerine çok gayret ediniz. Zâhirî ve bâtınî edebleri öğretiniz. Görüştüğünüz herkesin, hattâ orada bulunan bütün din kardeşlerimizin İslâmiyete uymalarına, sünnete yapışmalarına ön ayak olunuz! Bid’at işlemenin, dinsizliğin zararlarını herkese anlatınız! Cenâb-ı Hak hepimize iyi işler yapmak nasîb eylesin! Dîn-i İslâmın yayılmasına, gençlere öğretilmesine çalışanlara başarılar versin! Dîn-i İslâmı yıkmak için, temiz gençliğin îmânını, ahlâkını çalmak için uğraşan, yalan

ve iftirâlarla gençleri aldatmaya çalışan din ve fazîlet düşmanlarına aldanarak kötü yola sapmaktan, yavrularımızı korusun! Âmîn.” (3. cild, 105. mektup)

1) Hadarât-ül-Kuds, s. 362

2) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.341

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1084

4) Zübdet-ül-Makâmât; s.379

5) İslâm Alimleri Ansiklopedisi; c.15, s.269

MEVLÂNÂ HAYREDDÎN ETRÂDÎ;

Türkistan velîlerinden ve Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin talebelerinden. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Hindu Hoca Türkistânî diye de bilinir. Hayâtı hakkında fazla bilgi olmayan Mevlânâ Hayreddîn, on beşinci asrın sonlarına doğru yaşadı. Türkistan şehzâdelerinden zengin bir gençti. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin sohbetlerine devamla kısa zamanda kemâle geldi.

Mevlânâ Hayreddîn ağır başlı, vakarlı bir zâttı. Çok zaman şu şiiri okurdu:

Her parlamada dost yüzü görünür dâim;
Her yüzden ona bak, ey himmetli kardeşim,

İşte yüzün, bak ki, ayna olmuştur ona;
Bu can gelmez dışa körden gayra neyleyim

Gözün varsa görürsün sûretini onun;
Önünde, göz tabanda olunca nedeyim...

1) Bahr-ul-Velâya; Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4528

2) Reşâhat

3) Hadâik-ül-Verdiyye

4) Hâcegân Hânedânı; s.104

MEVLÂNÂ KÂSIM ALİ BEDAHŞÎ;

Hindistan’da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Mevlânâ Kâsım Ali Bedahşî olup, önceleri Hâce Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin talebelerinden iken, terbiyesi ve bu yolda yetişmesi, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine havâle olunanlardandır. Doğum ve vefât târihleri tam olarak tesbit edilememiş ise de onyedinci asrın ortalarında vefât etmiş olduğu bilinmektedir.

Mevlânâ Kâsım Ali önceleri Hâce Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin talebelerinden idi. Hâce hazretleri, onun terbiyesini, mânevî olarak yetişmesini, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine havâle etmiş, o da Mevlânâ’nın yetişmesi için çok gayret etmiştir. İmâm-ı Rabbânî, Bâkî-billah hazretlerine gönderdiği bir mektupta Mevlânâ’nın hâlini şöyle anlatır: “Mevlânâ Kâsım’ın hâli daha iyidir. Hâllere gark oluyor ve kendini unutuyor. Adımını bütün cezbe makamlarından yukarıya attı...”

Yine İmâm-ı Rabbânî, Bâkî-billah hazretlerine yazdığı başka bir mektubunda: “Mevlânâ Kâsım Ali’nin herkesi en yüksek makâma ulaştırmaktan nasîbi vardır. Herşeyin doğrusunu

yine Allahü teâlâ bilir.” diye yazmıştır.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Mektûbât’ının birinci cild, 118. mektubu Mevlânâ Kâsım Ali’ye yazılmış olup şöyledir:”Bizi sevenlerden Mevlânâ Kâsım Ali’nin yolladığı mektup geldi. İçindekiler anlaşıldı. Fussilet sûresinin 46. âyet-i kerîmesinde meâlen: **“İyi iş yapan kendine iyilik etmiş olur. Kötülük yapan da, kendine etmiş olur.”** buyruldu. Hâce Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: “Yâ Rabbî! Her kimi helâk etmek istersen, bizim üzerimize saldırtırsın.”

Fârisî beyt tercümesi:

Korkarım ki, dertlilere gülenler,
Tard olurlar, îmânı kaybederler.

Hak teâlâ, bütün müslümanları, bu fakîrlere (tasavvuf büyüklerine) inanmamaktan ve onlara laf atmaktan korusun. İnsanların efendisi sevgili Peygamber efendimiz hürmetine bu duâmızı kabûl buyursun Âmîn.”

1) Berekât-ı Ahmediyye; s.378

2) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî; c.1, m.118

3) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.341

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.42

MEVLÂNÂ MUHAMMED RUKIYYE;

Evliyânın büyüklerinden. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. 1494 (H. 900) senesinden sonra vefât etti. Muhammed Rukıyye, zâhirî ilimlerde eşsiz bir âlim olup, tasavvuftaki derecesi çok yüksekti. Vâz ve nasîhat ettiği zaman, dünyâ sevgisini ve muhabbetini gönüllerden çıkarmaya çalışırdı. Çok sayıda talebe yetiştirdi.

Mevlânâ Muhammed; ârif, âlim, takvâ ehli, dünyâ sevgisini kalbinden çıkarmış, kalbi Allahü teâlânın sevgisi ile dolu mübârek bir zâttı. Çok ibâdet ederdi. Tasavvuf yolunu Yûsuf Mahdûm'dan öğrendi. Mevlânâ Muhammed'in yedi oğlu oldu. Çocukları, kendisi hayattayken talebe yetiştirmeye ve insanlara doğru yolu göstermeye başladılar.

Mevlânâ Muhammed, talebelerine şöyle buyurdu: "Size bu yolda lâzım olan, mücâhede ve riyâzeti elden bırakmamak, bu yolun âdâbına gereği gibi riâyet etmek, bu yolun temeli olan doğru söze ve helâl yemeye devâm etmektir."

Hocam Yûsuf Mahdûm şöyle buyurmuştur: "Sadık talebe önce halvet ve uzlete çekilmeli, oruç tutmalıdır. Yeme, uyku ve konuşmanın az olmasına, devamlı abdestli olmaya ve beş vakit namazı cemâatle kılmaya dikkat etmelidir. Her gün Kur'ân-ı kerîmden yüz âyet-i kerîme okumalıdır. SonraAllahü teâlâyı çok zikretmelidir. Hergün yüz İhlâs sûresi, yüz istigfâr ve Resûlullah efendimizin rûh-i şerîflerine yüz salevât-ı şerîfe okumalıdır. Buna devâm eden kimsenin Ârif-i billah olması mümkündür. Bundan fazlasını yapmak daha iyidir. Büyüklerimiz buyurdular ki: "Susmak, açlık, az uyumak, uzlet ve zikre devâm yolumuzun aslıdır."

Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"Ya hayır söyle veya sus. Susan kurtulur."** Yâni sükût eden kimse, dünyâda düşmanlarından, âhirette ise ateşten kurtulur. Eshâb-ı kirâmdan Ukbe bin Âmir buyurdu ki: Resûlullah efendimize; "Dünyâ ve âhirette kurtuluş ne ile olur?" diye suâl ettim. Resûlullah efendimiz; **"Dilini muhâfaza eyle. Zarûret olmadıkça evinden çıkma. Günahlarını hatırlayıp, ağla. Kurtuluş bunlarla olur."** buyurdu.

Tasavvuf yolunun esâsı, devamlı Allahü teâlâyı zikretmek, hatırlamaktır. Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Allahü teâlâyı her hâlinizle çok anın ki,** (dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşup azaptan) **kurtulabilesiniz."** buyrulmaktadır (Cum'a suresi 10). Allahü teâlâ, âyet-i kerîmede kurtuluşu, çok zikre bağlı kılmıştır. Mu'âz bin Cebel'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem efendimiz; **"Cennet ehli, dünyâda zikretmeden geçirdikleri zamanları için pişmân olurlar."** buyurmuştur. Fudayl bin İyâd hazretleri de; "Allahü teâlâyı zikreden, zikirle nîmetlenir, sevap kazanır, günahtan kurtulur." buyurdular.

Bir mürşid-i kâmile talebe olmak isteyen kimse, dînin emir ve yasaklarına uymak ve tasavvuf yolunun edeplerine riâyet etmek sûretiyle, mürşid-i kâmilin işâret buyurduğu şekilde ibâdet ve tâatle meşgûl olunca, hem nefsini ıslâha, hem de ilâhî mârifetlere kavuşur: **"Nefsini tanıyan, Rabbini tanır."** hadîs-i şerîfi gereğince, cehâletten uzaklaşır, irfân derecelerine ve Rabbine yakınlık makâmına kavuşur ve büyük velîlerden olur.

AFETLER

Mevlânâ Muhammed Rukiyye buyurdu ki: Dilin yirmi bir âfeti vardır. Bu âfetler şunlardır:

1) Fâidesiz konuşmak. 2) Bâtıla dalmak, yâni içki meclislerini, fâsıkların yaptığı işleri, zenginlerin rahatını, sultanların zulmünü güzel görerek anlatmak. 3) Sözde başkalarına galip gelmek için münâkaşa ve mücâdele etmek. 4) Düşmanlık. 5) Halk beğensin diye konuşmak. 6) Edebe uygun olmayan sözler söylemek. 7) İki dilli ve iki yüzlü olmak. 8) Bir kimseyi yüzüne karşı medh etmek. 9) Günâhı ve suçu olmayan bir müslümanı alaya almak. 10) Günâha götürecek latîfeler yapmak. 11) Bir müslümanla alay etmek. 12) Bir müslümanı bir toplumda maskara yapmak. 13) Müslümanın sırrını başkasına duyurmak. 14) Verdiği sözü yerine getirmemek. 15) İki müslüman arasında söz taşımak. 16) Yalan söylemek. 17) Yalan yere yemin etmek. 18) Küfre sebeb olan sözleri söylemek. 19) Konuşulmaması gerekeni konuşmak. Şeyh Sa'dî buyuruyor ki: "Şu iki şey aklın noksanlığındandır: Konuşulacak yerde konuşmamak, konuşulmayacak yerde konuşmak." 20) İnsan ve hayvana lânet etmek. 21) Gıybet etmek.

1) Hediyyet-ül-İhvân; Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4587

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.202

MEVLÂNÂ SEYYİD HASAN;

Türkistan'da yetişen velilerden Ubeydullah-ıAhrâr hazretlerinin talebelerindendir. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bilgi olmayan Mevlânâ Hasan, on beşinci asrın sonlarında yaşadı. Ubeydullah-ı Ahrâr'ın sohbetlerinde kemâle geldi.

Küçük bir çocukken babası onu Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin sohbetine götürdü. Küçük Hasan odaya girdiğinde, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın yanında duran balı görünce hemen ona koştu ve yemeye başladı. Hâce Ubeydullah gülümseyerek durumu seyretti ve Küçük Hasan'a; "Yavrum senin ismin ne?" diye sordu. Bal yemekle meşgûl olan Mevlânâ Hasan; "Bal." cevâbını verdi. Hâce Ubeydullah bu cevaptan çok hoşlandı ve; "Kâbiliyeti, yeteneği çok kuvvetli. Zîrâ küçücük bir bal lezzetini almakla ona kendisini öyle verdi ki, onun sevgisinde eridi ve kendisini o zannetti. Başka bir şey tadınca, onda da öyle olacak." buyurdu.

Ubeydullah-ı Ahrâr, babasından küçük Hasan'ı istedi. Kendi terbiyesi altına aldı. Mektebe gönderdi. Kur'ân-ı kerîmi hatmettikten sonra, ona ilim tahsîl etmesini emretti. İlim tahsîli yanında, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın sohbetlerinde de bulunarak, kemâle ulaştı.

Mevlânâ Seyyid Hasan'ın, talebe yetiştirmekte büyük kâbiliyet ve kuvveti vardı. Fakat, hocasına hürmetinden, kendini hoca yerine koyacak böyle bir hareketten çekinirdi. Bir gün

hastalandı ve yatağa düştü. Hâce Ubeydullah, Mevlânâ Kâsım'a, Seyyid Hasan'ı ziyâret edip etmediklerini sordu. Ziyâret etmediklerini öğrenince; "Sen onu ne sanıyorsun? O senin anlayışından çok yüksektir! Sen ki, Mevlânâ Kâsım'sın. Seyyid Hasan'a elli yıl hizmet etmek mevkiindesin!" buyurdu.

NİÇİN ÎTİRÂZ EDERSİN?

Bir gün Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr Keşmir'e gitmişti.Semerkand sultanı ve ileri gelenleri Hâce Ubeydullah'ı ziyâret ettiler. Ziyâretler sebebiyle talebeler üç gün Hâce Ubeydullah'ın sohbetlerinden uzak kaldı. Talebeler keşke hocamız sultanlar ve emirlerle görüşmekten uzak durup, talebelerini terbiye ile meşgûl olsaydı diyorlardı. Talebelerinden Mevlânâ Ali bin Hüseyin bu düşünce ile Seyyid Hasan'ın yanına gitti. Mevlânâ Hasan, İhyâu-Ulûmiddîn adlı eseri mütâlaa ediyordu. Onu görünce mütâlaayı bırakıp, bir müddet durdu, sonra Mevlânâ Ali'ye şöyle dedi: Bir âlim şöyle anlattı: Bir kere Hâce Ubeydullah hazretlerinin huzurlarına vardım. Hatırımdan; "Hace Ubeydullah, sultanlar ve zâlimlerin gelip gitmesi ile kendilerini rahatsız ediyor. Bunun yerine bir mikdar talebe ile meşgul olup, onları yetiştirse." diye geçti. Huzurlarına varıp oturduğumda, bana yönelip buyurdular ki: "Benim bir müşkil meselem vardır. Sizden ona cevap isterim. Meselem şudur: Bir kimse var. İdâreciler ve zâlim kimseler onun sözünü dinleyip, onun ricâsı ile müslümanlar, zulümden kurtulurlar. O şahıs zâlimlerin zulmüne mâni olur. Acabâ; mazlumları, zâlimlerin eline bırakıp, bir dağ köşesine çekilip tâat, ibâdet ve talebeleri terbiye ile meşgûl olması câiz olur mu? Bu iki işin hangisi ile meşgul olmak daha iyidir?" dedi. Ben de; "Bu durumda uzleti, yalnızlığı bırakıp zâlimler ile berâber olması evlâ değil, belki farzdır. Müslümanları zâlimlerin elinde bırakıp, uzlet ve ibâdeti tercih etmek günahtır." dedim. Bunun üzerine Ubeydullah-ı Ahrâr tebessüm edip; "Bak şimdi kendin fetvâ verdin. Ya niçin îtirâz edersin." buyurdu.

Bunu dinleyen talebe hemen aklından geçen düşüncelere tövbe etti.

1) Bahr-ul-Velâye, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4528

2) Reşehât

3) Hadâik-ül-Verdiyye

4) Hâcegân Hânedânı; s.97

MEYÂN MÎR;

Hindistan velîlerinden. İsmi Muhammed'dir. Hazret-i Ömer'in soyundandır. Süstan şehrinde 1550 (H.957) senesinde doğdu. 1635 (H.1045)te vefât etti. Kabri Lahor yakınlarında Haşımpur'dadır.

Asil bir âileye mensûb idi. Babası, annesi ve kızkardeşi de keşf ve kerâmet sâhibi olup, velî idiler. Zamânının büyük velîlerinden zâhir ve bâtın ilimlerinde derin âlimdi. Devrindeki âlimler onun bulunduğu mecliste kendisine hürmeten konuşmazlardı. Tasavvufun derin mânâlarına vâkıftı. Allahü teâlânın izniyle insanların hatırından geçenleri bilirdi.

Büyük kardeşi doğunca, annesi keşf yoluyla onun velî bir zât olmayacağını anlayıp; "Allah'ım! Ârif, kâmil bir çocuk istiyorum." diye duâ etti. Bu duâyı yaptığı sırada gâibden bir ses; "Allahü teâlâ sana istediğin vasıfta bir erkek ve bir kız çocuğu ihsân edecektir." diyordu. Bu hâdiseden sonra Meyân Mîr ve ondan sonra da kızkardeşi dünyâya gelip velîlerden oldular.

Sekiz yaşından îtibâren Lahor'da ikâmet etti. Tasavvufta Kâdiriyye yolunda aslen Sustanlı olan Şeyh Hızır'ın sohbetlerinde ve hizmetinde kemâle erdi. Ayrıca Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin rûhâniyetinden feyz aldı. Allahü teâlânın râzı olmadığı şeyleri terk etmek, dünyâdan ve dünyâ ehlinden uzak durmakta, tevekkül ve kanâatta pek ileriydi. Gece gündüz

ibâdet, tâat ve mânevî haller üzereydi. Her hâli ve tavrı sünnet-i seniyyeye, dînin emir ve yasaklarına uygundu. Yalnızlıkta ve sıkıntı zamanlarında bu hâlini aslâ terk etmezdi. Tasavvufta ona zamânının Cüneyd-i Bağdâdî'si denilmiştir. Sohbetleri ve sözleri çok tesirliydi. Talebeleri kısa zamanda onun sohbetinde murâdlarına kavuşur, tasavvufta kemâle ererlerdi. Molla Şah, Molla Hâce Behârî, Şeyh Muhammed Lahorî, Şeyh Ahmed Sinâmî, Şeyh Ahmed Dehlevî gibi zâtlar sohbetinde yetişen meşhûr talebeleridir.

Husûsî âdetleri şöyleydi: Sabah namazında talebeleri ile berâber her gün sahra tarafına bağlara doğru gider, oradaki ağaçların altına herbiri ayrı ayrı otururlardı. Namaz vakti gelince, bir araya gelirler, cemâatle namaz kılarlar, sonra tekrar dağılırlardı. Geceleyin kendi odalarına gelirlerdi. Ekseriyetle bütün geceyi yalnız ibâdet ve tâatle geçirirlerdi.

Talebelerinden birisi şöyle anlatır: "Bir gün hocam Şeyh Muhammed en yakınlarından olan Hâce Gelân ile kabristana gitti. Bu esnâda Hâce Gelân'a kabirdekilerden birinin halleri göründü. Hocam Meyân Mîr Muhammed ise, o kabir sâhibinin konuşmalarını dinliyordu. Hâce'ye; "Bu kabir sâhibi ne diyor?" dedi. O; "Ben henüz genç iken dünyâdan bu kabre geldim. Kötü amellerim, işlerim sebebiyle azab içerisindeyim." diyor dedi. Şeyh Muhammed, Hâce Gelân'a; "Ona bu azâbın kendisinden nasıl, ne ile kalkacağını sor." dedi. O da ona sordu. "Yetmiş bin Kelime-i tehlîl (Lâ ilâhe illallah) okuyarak sevâbını bana bağışlayınız, o zaman içinde bulunduğum azab benden kalkar." diyor, dedi. Bunun üzerine Şeyh Muhammed talebelerine yetmiş bin Kelime-i tehlîl okumasını emretti. Kendisi de okudu. Kelime-i tehlîlin okunması bitince, o zât, kabir sâhibinin "Kelime-i tehlîl ve sizin duâlarınız bereketiyle azab benden kalktı." dediğini nakletti.

Sefînet-ül-Evliyâ müellifi şöyle anlatır: Şeyh Muhammed ve talebeleri kerâmetler ve hârikalar sâhibiydi. Nakledilir ki: Şeyh, sıcak havalarda gecelerini odasının damında geçirirdi. Bir gece bana su testisi ile yelpâzeyi yanına bırakmamı emretti. Ben yelpâzeyi onun yanına bıraktım. Fakat su testisini yanına bırakmayı unutmuşum. Gece yarısı olunca, su testisini bırakmadığımı hatırladım. Kalktım, testiyi alıp, yanına bırakmak için yattığı yere çıktım. Fakat Şeyhi bulamadım. Damdan aşağı indim, oturup nereye gidebilir, diye düşünmeye başladım. Sabah namazı vakti olunca, Şeyh yukardan bana; "Abdest almak için su getir." diye seslendi. Bunun üzerine su testisini yanına götürdüm. Ve; "Efendim! Bu gece neredeydiniz?" dedim. "Sen rüyâ görmüşsün." buyurdu. "Eğer nerede olduğunuzu bana bildirmezseniz, hayatta olduğum müddetçe bu hâdiseyi unutamam." dedim. O zaman; "Sana söyleyeceğim fakat bu sırrı kimseye söylemeyeceksin. Söylersen, zarar görürsün." dedi ve şunları anlattı: "Bu gece şimdiye kadar Peygamber efendimizin peygamberliği bildirilmeden ibâdetle meşgûl olduğu Hira Mağarasındaydım. Hacca gidip o mağarada bir müddet vaktini ibâdet ve tâatle geçirmeyenlere şaşıyorum. Bir kimseye başka yerde on iki yılda hâsıl olmayan fütûhat, mânevî açılmalar, orada bir gece oturmakla ele geçer." buyurdu. Bu fakirin Şeyh Muhammed ile iki kere berâberliğimiz oldu. Husûsî yardımlarına kavuştum. Bir rahatsızlığım vardı. Tabibler onun tedâvîsinden âciz kalmışlardı. Şeyh Muhammed bir bardak su istediler. Suya bir duâ okudu ve bana verdi. Onu içtim o hafta sıhhatime kavuştum.

1) Σεφ⌊νετ–⌋λ–Εϖλιψ®; σ.70

MEYMÛN BİN MİHRÂN;

Tâbiînin büyüklerinden, veli. Hadîs ilminde sika (güvenilir), fıkıh ilminde ilmi çok olan büyük bir âlimdir. Kûfe'de yetişti. Sonra Rakka'ya yerleşti. Künyesi Ebû Eyyûb'dur. 657 (H.37) de doğdu. 734 (H. 116)'de Cezire'de vefât etti. 735'de vefât ettiği de rivâyet edilmiştir. Halife hazret-i Ömer bin Abdülaziz tarafından kâdı ve vâli olarak Cezire'ye tâyin edildi. Tâyin edildiği vazifesinin başına gitmek üzere halifenin yanından ayrılınca, Halîfe

Ömer bin Abdülaziz buyurdu ki: “Bu Ebû Eyyûb Meymûn bin Mihrân ve onun emsâli olan büyük âlimler, aradan gider (vefât ederlerse), halk kumandandan mahrum kalan askere döner.”

Oğlu, “Babam, kavuştuğu bu yüksek derecelere, çok namaz kılmakla ,çok oruç tutmakla değil, Allahü teâlâya âsi olmakdan çok korkmakla ulaşmıştır.” dedi. Hasan-ı Basrî’nin dostlarından idi. Her gün ve gecesinde bin rek’at namaz kılardı.

Bir gün kendisine dediler ki, “Biz evimizde otururuz, rızkımız bize gelir, diyen kimseler hakkında ne buyurursunuz?”. Buyurdu ki: “Onlar ahmaktır. İbrâhim aleyhisselâm gibi bir yakîn (tam îmân) sâhibi olsalardı, sebeplere yapışırlar, onun gibi çalışıp kazanarak geçimlerini sağlarlardı.”

Arkadaşlarına şöyle derdi; “Bende hoş olmayan, sevimsiz bir hâl görürseniz, onu yüzüme karşı söyleyiniz. Bir kimse, din kardeşinde uygun olmayan bir hâl görür de onu kendisine bildirmezse ona faydalı olamaz.”

Bir toplulukta, Beytülmâlın gelirlerinden biri olan vergiler hususunda konuşuluyordu. Hazret-i Meymûn bin Mihrân şöyle söyledi. “Hazret-i Ömer zamanında Irak taraflarından toplanan vergilerin tamamı bir milyon ukiyye olurdu. Vergiler toplanıp, halifeye arzedildikten sonra, hazret-i Ömer, Basra ve Kûfe’den 10’ar kişi çağırır, bunlardan, vergi olarak alınan bu malların helâl olduğuna, bir müslüman veya zımmîden zulüm ile haksız olarak alınmadığına dâir, şâhidlik isterdi. Bütün şâhidler, bütün vergilerin adâletle, kimseye zulüm ve haksızlık edilmeden toplanıldığını bildirirlerse, getirilen vergileri kabûl eder, aksi halde kabûl etmezdi.”

Bâzı insanların birbirlerine karşı zâlimce hareketlerde bulunduklarını duydukça üzülür, bâzan bu üzüntüsü, hastalanıp yatağa düşecek kadar fazla olurdu. Kendisine, geçmiş olsun demeye gelinirdi. Kendisine, “Birbirine uygunsuz davranan o kimseler barıştılar. O sert durumdan kurtuldular” diye haber verilince sevinir ve iyileşirdi.

Bir defasında namazını cemâatle kılmak için mescide gitti. Namazın kılınmış olduğunu öğrenince çok üzüldü ve “Bir defa cemâatle namaz kılmak bana Irak vâliliğinden daha sevimlidir” buyurdu.

Meymûn bin Mihrân şöyle anlatıyor: “Bir gün, Halîfe Ömer bin Abdülaziz ile beraber bir mezarlığa uğradık. Halife ağladı ve “Vallahi, şu mezara girip de azâbdan emin olan kimseden daha nasibli, daha bahtiyar kimse bilmiyorum” buyurdu.

Kendisine sordular. “Arkadaşlarınızdan hiç ayrılmıyorsunuz ve hiç de birbirinize küsmüyorsunuz. Bu nasıl oluyor?” Cevâbında buyurdu ki; Çünkü ben dostlarıma hiç husûmet (hasımlık) beslemiyorum. Onlarla hiç mücâdele ve münâkaşa etmiyorum.”

Meymûn bin Mihrân hazretleri buyurdu ki:

“Allahü teâlânın takdirine rızâ göstermiyen kimsenin ahmaklığının tedâvisi yoktur.”

“İnsan bir günah işlediği zaman, kalbine siyah bir nokta yerleştirilir. Tövbe edince kalbi cilâlanır ve parlar. Dolayısı ile o siyah nokta kaybolur. Ama tövbe etmezse ve günah işlemeye de devam ederse, nokta nokta kalb kararır. Nihâyet bu siyahlık bütün kalbi kaplar. İşte buna (rân) kalbin tamamen kararması) denir.”

“İki arkadaş birbirlerini sevdikleri zaman, birbirini ziyâret etmeleri için aralarındaki mesafenin çok fazla olması mühim değildir.”

“Gizli işlenen günahın tövbesi gizli, âşikâre işlenen günahın tövbesi âşikâre olur.”

“Ey Kur’ân-ı kerîmi okuyanlar! Kur’ân-ı kerîmi dünyâlık kazancınıza âlet etmeyiniz.”

“İnsan, iki ortağın birbirini hesâba çekmesinden daha şiddetli olarak kendisini hesâba

çekmedikce, tam müttakîlerden (takvâ sâhibi) olamaz.”

“Eğer bir kimse sana hased ediyorsa, sen onun şerrinden korunmak istiyorsan, işlerini ondan gizli yap.”

“Din kardeşlerine iyilik etmeden, onların rızâsını talep etmek şaşkınlıktır.”

“Gelen misâfirine yemek verip de imkânı varken tatlı ikrâm etmiyen kimse, yatsı namazını kıldığı halde vitri kılmıyan kimse gibidir.”

“Dostların sofrasında yenilen yemeğin hazmı kolay olur. Düşmanın yemeği ise, insana ağırlık verir.”

“Bâzı hâllerde, yalan konuşmak doğruyu söylemekten daha hayırlıdır. Meselâ elinde silâh olan bir kimse “Öldürmek için falan kimseyi arıyorum. Gördün mü?” diye sana sorsa, sen o kimseyi gördüğün halde, birinin canını, diğerinin cinâyetten kurtulmasını isteyerek, o kimseyi görmediğini, yakında buralara uğramadığını söylemez misin? İşte bu niyyetle, böyle hâllerde yalan söylemek câiz ve lâzımdır.”

“Güzel amelleri, sadece gösteriş için ve desinler diye işleyen kimse, dışı dikkat ve itina ile süslenerek güzelleştirilmiş olan bir necâsete benzer.”

“Kişi hem namaz kılar, hem de kendisine lânet edebilir.” buyurdu. “Bu nasıl olur?” dediler. Bunun üzerine; **“Bilin ki Allahın la’neti zâlimlerin üzerine olsun.”** meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu ve buyurdu ki, “Bâzı kimseler, hem namaz kılar, hem de bâzı günahları işlemek sûretiyle kendilerine zulmederler. Başkasının malını, izinsiz olarak almak, haklarına riâyet etmemekle onlara zulmetmiş yâni zâlim olmuştur.”

BAŞINA DÖKÜLEN ÇORBA

Bir gün Meymûn bin Mihrân'ın misâfirleri geldi. Hizmetçisine, misâfirlere ikrâm etmek üzere acele yemek hazırlamasını söyledi. Hizmetçi hemen çorba pişirip, bir tabağa koydu. Sıcak çorba tabağını misâfirlerin önüne koymak için acele ile gelirken ayağı takılıp düştü. Sıcak çorba da Meymûn hazretlerinin başından aşağı döküldü. Hizmetçi mahcûb olup, bana kızacak diye çok korktu. Bunu gören hazret-i Meymûn bin Mihrân buyurdu ki: "Sana kızmıyorum. Seni affettim ve Allahü teâlânın rızâsı için seni serbest bıraktım. Artık hürsün."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.4, s.82

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.10, s.390

3) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.98

4) El-A’lâm; c.7, s.342

5) Vefeyât-ul A’yân; c.3, s.29, 62

6) Tabakât-ul-kübrâ; c.1, s.40

7) Tabakât-ı İbn-i Sa’d; c.7, s.477

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.301

MİDYEN BİN AHMED EL-EŞMÛNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Midyen bin Ahmed el-Eşmûnî olup, Mısır’da Nil nehrinin garb sâhilinde bulunan Eşmûn beldesinde yetişti. Nesebi, Ebû Midyen Magribî hazretlerine

dayanmaktadır. Doğum târihi tesbit edilemiyen Midyen bin Ahmed, 1457 (H.862) senesinde vefât etti. Vefât târihinin 1446 (H.850) olduğu da rivâyet edilmiştir.

Zamânında bulunan evliyânın önde gelenlerinden olan Eşmûnî, Ahmed Zâhid hazretlerinin yüksek talebelerinden idi. Onun vefâtından sonra Muhammed Hanefî'nin talebeleri arasına girip tasavvuf yolunda ilerlemeye çalıştı. Evliyânın yükseklerinden oldu. Onun ilminden ise birçok kimse istifâde etti. Üstünlüğü, yüksekliği başka memleketlere kadar yayıldı. Birçok fazîletleri kendisinde toplamış idi.

Bir defâsında dergâhında bulunan mescide bir minâre yapılmıştı. Ustalar minâreyi yapıp bitirdikten sonra, minâre bir tarafa doğru eğrildi. Herkes minârenin yıkılacağını, yakında bulunan evlere zarar vereceğini zannedip telâşlandılar. Bu işten anlayan mühendisler oraya toplanıp incelediler ve nihâyet minârenin yıkılmasına karar verdiler. Bu sırada oraya gelen Midyen Eşmûnî, sırtını minâreye dayadı. Biraz yüklenince, minâre yavaş yavaş doğruldu. Sonunda da tam düzgün hâle geldi. Orada toplanan insanların hepsi, bu hâli görüp hayretle seyrettiler. O minârede, daha sonra bir eğrilme hâli görülmedi. Hattâ bu minârenin, günümüze kadar durduğu bildirilmektedir.

Rivâyet edilir ki, yaşlı bir kadıncağız, Midyen Eşmûnî'ye gelerek dedi ki: "Efendim. Benim sâdece otuz dînâr altınım var. Bunları size veriyorum. Siz de benim Cennete girmeme kefil olunuz." O da; "Böyle şey olur mu. Hem ben buna selâhiyetli değilim." buyurdu. Buna rağmen o kadın, otuz dînârı bırakıp gitti. O günlerde de vefât etti. Kadının vârisleri Midyen Eşmûnî'ye gelip; "Onun size verdiği vekâlet sahîh değildi. O hâlde o altınları bize vermeniz lâzımdır." diyerek, altınları istediler. O da birkaç gün sonra vereceğini bildirdi. Vefât etmiş olan kadın, rüyâda vârislerine görünüp, herbirine dedi ki: "Bana olan lütuf ve fadlından dolayı, benim nâmıma Eşmûnî hazretlerine teşekkür ediniz. Ben o altınları, kendisinin ve talebelerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ona hediye etmiştim. Bütün malım o altınlar idi. Hepsini, seve seve o zâta hediye ettim. Allahü teâlâ, o büyük zâta olan hürmet ve muhabbetim sebebiyle bana rahmet etti ve Cennetini ihsân etti. Sakın altınları geri almak için uğraşmayınız." Aynı rüyâyı gören vârislerin hepsi, Eşmûnî'den otuz altını istemekten vazgeçtiler. Durumu kendisine bildirdiler.

Midyen Eşmûnî bir gün dergâhının yakınında bulunan bir dereden abdest alıyordu. Bir ara takunyasının birini çıkarıp, doğu tarafına doğru fırlattı. Takunyayı öyle şiddetli bir şekilde fırlattı ki, orada bulunanlar nereye düştüğünü anlıyamadılar ve hocalarının niçin böyle yaptığına bir mânâ veremeyip, bir hikmeti olduğunu düşündüler. Bu hâdisenin üzerinden bir sene geçmişti ki, Midyen Eşmûnî'nin çok uzak doğu beldelerinden birinde bulunan bir talebesi, bir gün Eşmûnî'nin dergâhına geldi. Elinde, Eşmûnî'nin bir sene önce o tarafa doğru attığı takunyası vardı. O talebenin anlattığına göre, Eşmûnî hazretlerinin bulunduğu beldeden çok uzakta oturuyordu ve bir de kızı vardı. Ahlâkı bozuk bir kimse, ıssız bir yerde bu kıza musallat olmak istedi. Çok zor durumda kalan o kız da; "Ey babamın üstâdı, hocası olan zât! Bu kimsenin bana bir kötülük yapmasından beni koru. Bana yardım et!" diye imdâd istedi. Tam bu sırada, Eşmûnî hazretlerinin bulunduğu beldenin tarafından bir takunya gelip, şiddetle o ahlâkı bozuk kimseye çarptı. Neye uğradığını anlayamayan o kimse, kaçıp gitti. O kız da böylece kurtulmuş oldu. İşte, bir sene önce atılan takunya bu idi.

İmâm-ı Şa'rânî'nin bildirdiğine göre, Muhammed Harîfîş ed-Dünûşerî, Muhammed Gamrî'nin talebelerinin ileri gelenlerinden idi. Bu zât diyor ki: "Hocamız Muhammed Gamrî vefât edince, kime talebe olacağımızı birbirimize sorduk. Onun gibi bir zât bulabilmek çok zor idi. Evliyâlık yolunda bulunanlardan bâzılarına suâl edip, kendileriyle istişâre ettim. Bana dediler ki: "Senin aradığın vasıfların kendisinde bulunduğu bir zât olarak Midyen Eşmûnî'yi tanıyoruz. Sen ona git." Bundan sonra Eşmûnî'nin yanına gittim. Avluda abdest almakta olduğunu söylediler. Oraya gittim. Orada, sarığı ve cübbesi büyük olan heybetli bir zât vardı. Ortada; bir ibrik, leğen ve elinde havlu ile bekleyen başka bir kimse duruyordu. O bekleyen

kimseye; “Eşmûnî nerededir?” diye sordum. O heybetli zâtı işâret ederek; “İşte budur.” dedi. Ben o zâtı, vefât etmiş olan hocam Gamrî’ye benzettim. O da büyük bir sarık ve cübbe giyerdi. O da abdest aldıktan sonra bir havlu ile kurulanırdı. Bu zât, görünüş îtibâri ile hocama benziyor ama, evliyâlık yolundaki derecesi acabâ nedir? Kerâmet sâhibi bir velî midir? diye düşünerek, kalbimden bir beyti okudum. O beytin bir yerini bilerek yanlış okudum. Bundan sonra Midyen Eşmûnî bana dönerek; “O beyti öyle değil, şu şekilde oku!” diyerek, o beyti düzgün olarak okudu. Sonra da; “Sen kalkıp uzak memleketten buraya kadar gelirsin. Sonra da, şu âna kadar tam teslim olmamış bir kalb ile bizi imtihân etmeye mi kalkarsın?” dedi. Ben de; “Tövbe ettim.” deyip, ellerine sarıldım. Ona talebe oldum. Allahü teâlânın izni ile, onun yanında çok faydalara kavuştum.

Eşmûnî’ye bir fıkhî mesele suâl edilse, cevap vermez, suâl edene; ``Îsâ ed-Darîr’in yanına gidip ona sormasını söylerdi.``Îsâ ed-Darîr, Midyen Eşmûnî’nin dergâhında bulunan ümmî bir zât idi. Yine birgün birkaç kişi gelerek, Midyen Eşmûnî’ye bâzı fıkhî meseleleri suâl ettiler. Fakat bunların maksadları, suâlin cevâbını öğrenmek değil, Midyen Eşmûnî’yi imtihân etmek idi. Midyen Eşmûnî bunlara da aynı şekilde, ``Îsâ ed-Darîr’e gitmelerini, suâllerini ona sormalarını söyledi. Onlar ise; “Biz bu suâlimizin cevâbını senden başka kimseden istemeyiz.” dediler. Midyen Eşmûnî bunların suâli kendisini imtihân etmek maksadıyla sorduklarını kalb gözüyle anlayıp, o kimselere buyurdu ki: “Bu suâlin cevâbı falan kitaptadır. O kitap sizde mevcuttur. O kitap, kütüphânenizde raf üzerindedir. O kitabın onuncu sayfasının yedinci satırında, suâlinizin cevâbı vardır.” Bu sözleri hayretle dinleyen o kimseler, geri gidip baktılar; aynen Midyen Eşmûnî'nin târif ettiği yerde suâllerinin cevâbını buldular. Bundan, o zâtın kerâmet sâhibi, büyük bir velî olduğunu anlayıp çok pişmân oldular. Yaptıklarına tövbe ettiler.

Eşmûnî hazretlerinin dergâhına yakın bir yerde, yahûdî bir doktor vardı. Bu doktor, zaman zaman dergâha gelip, orada bulunanları ücretsiz olarak muâyene ederdi. Etraftan bâzı kimseler de “Bu yahûdî doktoru dergâhına niye sokuyor?” diye Midyen Eşmûnî’yi ayıplarlardı. Hattâ bir gün, bu düşüncelerini ona söylediler. O da bunlara; “Siz o doktoru yahûdî zannedersiniz. Fakat birkaç gün daha sabredin, bakalım ne göreceksiniz?” dedi. Bu hâdiseden az bir zaman geçmişti ki, o yahûdî doktor müslüman oldu. Böylece Eşmûnî’nin, bu doktora niçin iltifât ettiği anlaşılmış oldu.

Midyen Eşmûnî hazretlerinin dergâhında, yazı işlerine bakan kâtip; “Hocamız bize her neyi haber verdi ise, o şey, Allahü teâlânın izniyle, aynen söylediği şekilde mutlaka meydana gelmiştir.” dedi.

BUNDA BİR HİKMET VARDIR

Midyen Eşmûnî’nin, uzak bir yerden gelmiş bir talebesi vardı. Bu talebe bir gün hocasına gelerek dedi ki: “Efendim, siz de münâsip görürseniz, ben memleketime gidip oradaki mallarımı satmayı, orası ile alâkayı kesip, burada tamâmen sizin yanınıza yerleşmeyi istiyorum.” Onun bu fikrini münâsip gören hocası, izin verdi. O da memleketine gitmek üzere yola çıktı. Memleketine vardığında, ineğini ve satılabilecek mallarını sattı. Bunların ücreti olan altınları bir keseye koyup, onu da sarığının arasına bağladı. Bundan sonra, hocasının yanına gitmek üzere yola çıktı. Bir gemiye bindi. Bir gün kadar gittikten sonra bir fırtına çıktı. Çok şiddetli esiyordu. Bu esnâda, o talebenin sarığı, şiddetli rüzgâr sebebiyle başından uçup suya düştü. Böylece altınlar da gitmiş oldu. O talebe, bunda da bir hikmet bulunduğunu düşünerek yola devâm etti.

Hocasının yanına geldiğinde, başından geçenleri ona anlattı. Bunları dikkatle dinleyen hocası, tebessüm edip, üzerinde oturmakta olduğu seccâdenin bir köşesini kaldırdı. Oradan talebenin düşürdüğü kesesini çıkarıp, talebeye verdi. Bunun gemiden nehre düşürdüğü kesesi

olduğunu ve hâlâ ondan sular damlamakta olduğunu gören talebe hayretler içinde kalıp, bu hâlin, hocasının bir kerâmeti olduğunu anladı.

HÂLİS DUÂ

Midyen ibni Ahmed ki, doğdu Mısır ilinde,
Eşmûnî lakabıyle, tanındı halk içinde.

Tasavvufta o kadar, yükseldi ki bu velî,
İlminden istifâde, edenler çoktu hayli.

Dergâhının yanında, bir dere akıyordu,
O bir gün bu dereden, abdest tazeliyordu.

Henüz bitmemişti ki, abdesti, durdu bir ân,
Nâlininin tekini, çıkarıp ayağından,

Hiddet ve şiddet ile, fırlattı ileriye,
Şaşırdı talebeler, "Acaba n'oldu?" diye.

Bu hâdiseden sonra, bir yıl geçti aradan,
Geldi bir talebesi, çok uzak bir diyârdan.

Elinde bir tek nâlin, dedi ki: "Ey efendim,
Ben filan memlekette, ikamet etmekteyim,

Takrîben bir yıl önce, oldu ki bir hâdise,
Geldim ki arz edeyim, onu hazretimize.

Kızım bir gün ıssız bir, mahalleden gelirken,
Terbiyesiz biriyle, karşılaşmış âniden,

Uygunsuz lâflar edip, dokunmak isteyince,
Sizi vesîle edip, duâ etmiş hemence:

"Yâ İlâhî, babamın, üstâdı kimse eğer,
O velîyi şu ânda bana imdâda gönder."

Kızım, bu duâsını, henüz bitirmemişken,
Ve henüz onun eli, kızıma değmemişken,

Havadan hızla gelen bir nâlin birden bire,
Suratına çarparak, devirmiş onu yere.

Kızım onu görünce, kurtulup çok sevinmiş,
O nâlini alarak, acele eve gelmiş."

"Bahsettiğim o nâlin, işte budur" dedi ve,
Bıraktı o nâlini üstadının önüne.

Eşmûnî hazretleri, buyurdu ki o zâta,
"Kızın teslîmiyeti, demek tammış üstâda.

Erişirse birine, bir belâ, bir musîbet,
O dahî hiç kimseden, beklemezse bir medet,

Rabbine sığınarak, sırf O'na güvenerek,
O'na duâ ederse, tam tevekkül ederek,

O zaman Hak teâlâ, kâfi gelir kuluna,
Öyle imdâd eder ki, o dahî şaşar buna."

HAKÎKÎ SULTAN KİMDİR?

Rivâyet edilir ki, Sultan Çakmak bir ara mâlî bakımdan çok zayıflamış, askerin yiyeceğini te'min etmekte bile zorluk çekmeye başlamıştı. Midyen Eşmûnî'nin yanına bir adamını gönderen Sultan Çakmak, onun duâsını ve bu zor durumda ondan yardım istediklerini bildirdi. O gelen kimseye büyük bir taş direk veren Midyen Eşmûnî, taşıyıcılar ile o taş sütunu sultâna gönderdi. Sultan o sütunu gördüğünde, Allahü teâlânın izni ile ve Midyen Eşmûnî hazretlerinin duâsı bereketi ile onun altın hâline döndüğünü hayretle müşâhede etti. O mâdeni satıp, parasını beytülmâla koydu. Bu sebeple mâlî durumları düzeldi. Midyen Eşmûnî'nin bereketi ile rahatladılar ve ona çok duâ ettiler. Hürmet ve bağlılıkları da daha çok arttı. Büyük bir darlıktan böylece kurtulmuş olan Sultan Çakmak; "İşte hakîkî sultan bu büyüklerdir" dedi.

1) Ταβακ®τ–⎦λ–K⎦βρ®; χ.2, σ.101

2) Câmiu Kerâmât il-Evliyâ; c.2, s.249

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.271

MİMŞÂD ED-DÎNEVERÎ;

Dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda Irak'ta yaşayan büyük velîlerden. Dînever'de doğup büyüdüğü için Dîneverî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. 911 (H.299) senesinde Dînever'de vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren doğum yeri olan Dînever'de ilim tahsîl eden Mimşâd ed-Dîneverî; Cüneyd-i Bağdâdî, Rüveym bin Ahmed ve Süfyân-ı Sevrî gibi büyük velîlerle aynı yıllarda yaşadı. Pekçok âlim ve velînin sohbet ve ilim meclislerinde bulunarak zâhirî ve mânevî ilimlerde ilerledi. Yahyâ el-Celâ, Sırrî-yi Sekatî ve Mârûf-i Kerhî hazretleriyle görüşüp, sohbetlerinde bulundu. Hübeyretü'l-Basrî hazretlerine talebe oldu.

Hübeyret-ül-Basrî hazretlerinin derslerine devâm ederken bir gün kendisine; "Git abdest alıp gel." buyruldu. Söyleneni yaptıktan sonra hocasının yanına geldi. Hocası elinden tutup; "Yâ Rabbî! Mimşâd ed-Dîneverî'yi dervişlik makâmına eriştir." diye duâ etti. Bu duânın tesiri ile Mimşâd ed-Dîneverî hazretleri kırk defâ bayılıp ayıldı. Sonunda kendisine gelip ayağa kalktı. Hocasının ellerini öptü. Hübeyre hazretleri; "Arzu ettiklerine kavuştun mu?" diye sordu. Cevâbında; "Otuz senedir bunun için uğraşırım. Elhamdülillah sizin himmetinizle arzuma bugün kavuştum." dedi. Kendisine icâzet verilip, talebe yetiştirmekle vazîfelendirildi.

Uzun müddet Hübeyretü'l-Basrî hazretlerinin hizmet ve sohbetlerinde bulunan Mimşâd ed-Dîneverî büyük velîlerden oldu. Gittiği yerlerde İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya başladı. İnsanlara nasîhat ettiği gibi bâzan da kendinden üstün velîlerin sohbetlerinde bulunup nasîhat aldı.

Bir seyâhatinde yaşlı bir zâttan aldığı nasîhatı şöyle anlatır: Bir yolculuğumda, yaşlı bir zât gördüm. Hayrı yüzünden okunuyordu. "Bana nasîhat et." dedim. Bunun üzerine; "Himmetini koru. Himmet, niyet; bütün işlerin başlangıcıdır. Himmeti temiz olanın, gayreti iyiye yönelen kimsenin, yaptığı işleri de temiz olur. Halleri ve amelleri de düzelir."

Hocası Hübeyretü'l-Basrî hazretlerinin vefâtından sonra yerine geçerek talebelerine ilim öğretip nasîhatlerde bulundu. İnsanların kalplerine Allahü teâlânın sevgisini yerleştirmek, onlara doğru yolu göstermek ve öğretmek için çalışan Mimşâd ed-Dîneverî birçok talebe yetiştirdi. En tanınmış talebesi Ebû İshak Şâmî-i Çeştî hazretleridir.

Ömrünün büyük bir kısmını oruç tutarak geçiren Mimşâd ed-Dîneverî tekkede ders verirdi. Tekkesinin kapısını devamlı kapalı tutardı. Kapıya birisi gelse, misâfir misin, mukîm misin diye sorardı. "Eğer kalıcı isen içeri gir, şâyet misâfir isen, burası senin yerin değildir. Çünkü birkaç gün kalır kendine bizi alıştırırsın da, sonra ayrılığına dayanamayız." derdi.

Mimşâd ed-Dîneverî çok mal-mülk sâhibi idi. Allahü teâlânın sevgili kullarıyla tanıştıktan sonra, bütün varlığını fakirlere dağıttı. Sonra hac için yola çıktı. Oradan ayrılırken de; "Yâ Rabbî! Âilem ve çocuklarımı sana emânet ettim" diye duâ etti. Mekke-i mükerreme yolunda giderken çölde bir adam gördü. Başında bir tepsi yemek vardı. Mimşâd ed-Dîneverî bunu ne yapacağını sordu. Adam da; "Ben ehl-i gâipten bir kişiyim. Her gün senin evine böyle bir tepsi yemek götürürüm. Allahü teâlâ bana böyle emretti." dedi.

Kendisi şöyle anlatır: "Bir zamanlar borcum vardı. Kalbim hep bu borç ile meşgûl olurdu. Bir gün rüyâmda birinin bana; "Ey cimri! Yaptığın bu borç bize aittir. Bize güven, borcundan dolayı hiç korkma. Senin görevin, borcunu bize havâle etmek, bizim görevimiz ise borcunu ödemektir." diye söylediğini gördüm. Bundan sonra hiçbir zaman, kasap, bakkal ve manav gibi yerlerdeki borçları düşünmedim. Zîrâ bunlar hep ödeniyordu."

Mimşâd ed-Dîneverî'ye: "Aç kalan velî ne yapar?" diye sorduklarında; "Namaz kılar." diye cevap verdi. "Peki onu yapacak gücü yoksa?" diye sorduklarında; "Uyur." cevâbını verdi. Ya uyuyamazsa?" diye sorduklarında: "Allahü teâlâ velî kuluna şu üç şeyi verir. Ya gıdâ, ya güç veya ecel!" buyurdu.

Mimşâd ed-Dîneverî buyurdu ki: "Hak teâlâya ulaşmanın yolu uzundur, o yola sabretmek zordur."

"Talebenin edebi, hocasına hürmet, kardeşlerine hizmet, dünyâ bağlarını kesmek ve dînin âdâbına göre kendini korumaktır."

"Sâlih kimselerle berâber olan sâlih, fâsıklarla bulunan da fâsık olur."

Mimşâd ed-Dîneverî vefâtı yaklaştığında ona; "Hastalıktan ne çekiyorsun?" dediklerinde; "Benden ne çektiğini, gidin de hastalığa sorun." dedi. "Gönlünü nasıl buluyorsun?" diye sorduklarında; "Gönlümü kaybedeli otuz sene oldu, onu tekrar ele geçirmek istedim ama bulamadım. Bu süre içinde gönlümü bulamayınca, bütün sıddîkların gönüllerini kaybettikleri şu hâl içinde, ben onu nasıl bulacağım?" dedi ve rûhunu teslim etti.

GÖNÜL BAĞI

Mimşâd Dîneverî buyurdu ki:

"İnsanın tapındığı, yâni ömrünü kendisi için harcayıp, çok sevdiği şeyler çeşit çeşittir. İnsanların bir kısmı, nefsine, bir kısmı çocuğuna, bir kısmı malına, bir kısmı parasına, bir kısmı hanımına, bir kısmı, makam ve mevkiye tapar. Herkes gönlünü bunlardan birisine bağlamıştır. Bunların bağından kurtulmak çok zordur. Bunlara tapınmaktan sadece; kendine, malına, makamı ve mevkiine güvenmeyip, her şeyin sâhibi ve yaratıcısı Allahü teâlâya hakkıyla kulluk yapamadığını bilip, yaptıklarını hep kusurlu ve noksan görerek, nefsini ayıplayanlar kurtulabilir."

"Bir kimse yalnız Allahü teâlâyı düşünürse, ona hiçbir şey ve kimse zarar veremez."

"Tevekkül, kalbinin ve nefsinin meyl ettiği her şeyden uzaklaşmaktır."

"Sâlihlerle sohbet etmek, onlarla berâber bulunmak kalpte iyilik meydana getirir. Bozuk kimselerle sohbet etmek ve onlarla berâber bulunmak kalpte fesâd ve kötülük meydana getirir."

"Hocalarımın huzûruna girdiğim zaman, onları görmenin ve sohbetlerinde bulunmanın bereketini istediğim için dünyâ düşüncelerini tamâmen unuttum. Çünkü bir kimse hocasının huzûruna dünyâ, mal ve makam düşüncesiyle girerse onu görmenin ve onunla bulunmanın bereketini bulamaz ve sözlerinden istifâde edemez."

1) Sefînetü'l-Evliyâ; s.110

2) Tabakâtü'l-Evliyâ; s.288

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.268

4) Sıfâtü's-Safve; s.73

5) Hilyetü'l-Evliyâ; c.10, s.353

6) Nefehâtü'l-Üns; s.144

7) Tezkiretü'l-Evliyâ; c.2, s.133

8) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.3, s.261

MÎR MUHAMMED NUMÂN;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Seyyid olup, 1569 (H.977) senesinde Semerkand'da doğdu. Hindistan'a gelip, Hâce Bâkî-billah hazretlerinin sohbeti ile şereflendi.

Hocasının vefâtına kadar Delhi'de hizmetinde bulundu. Hâce Bâkî-billah'ın, vefâtında, İmâm-ı Rabbânî Delhi'yi teşrif etmişti. Merhamet buyurup, Seyyid Mîr Muhammed Numân'ı Serhend'e götürdü. Mîr Muhammed, uzun seneler İmâm-ı Rabbânî'ye hizmet etti ve sohbetinde bulundu. Sonra talebe yetiştirmesi için Burhânpûr'a gönderildi. 1650 (H.1060) senesinde Agra şehrinde vefât etti.

Mîr-i Büzürk diye bilinen babası Mîr Şemseddîn Bedahşânî, asâleti, fazîleti, ilmi, takvâsı, huzûru ve safâsı ile Bedahşan veMâverâünnehr'in meşhûrlarındandı. Tefsîr ve benzeri Arabî ilimlerde asrının bir tânesiydi. Doğduğu ve kaldığı yer, Bedahşan beldelerinden olan Keşm beldesidir. Kabri Kâbil'dedir.

Mîr Muhammed Numân şöyle anlattı: "Azîz babam, dünyâya gelen her oğlunun ismini Muhammed aleyhisselâm ismi ile birlikte olacak diye karar vermiş. Çocuklarına: Celaleddîn Muhammed, Sa'deddîn Muhammed veZiyâeddîn Muhammed gibi adlar vermiş. Bunlar benim kardeşlerimdi. Ben annemin karnında üç-dört aylık idim. Babam, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe Numân bin Sâbit hazretlerini rüyâda görmüş ve; "Bir oğlun dünyâya gelecek, ona benim ismimi, yâni Numân ismini ver." buyurmuş. Babam, banaMuhammedNumân ismini koymuş. 1569 (H.977) da Semerkand'da dünyâya gelmişim. Ben çocukken, bâzı garip hâller beni kaplar, beni benden alır, kendimden geçer dünyâyı unuturdum. Büluğa erince, Belh şehrinde Emîr AbdullahBelhî Işkî'nin huzûrunda, işâret ve müjdeleri ile ona talebe oldum ve tövbe ettim."

Mîr Muhammed Numân bundan sonra Hindistan'a gitti. Dînimizin emirlerine uyma isteğinin çokluğundan vaktin velîlerinin hizmet ve sohbetlerinde bulundu.Herbirinden vazifeler aldı, meşgûl oldu. Şeyh Saîd Habeşî ile de müsâfeha ile şereflendi. Nerede bir derviş duysa, onun sohbetine gider, onu cân ve gönülden sever, talebe olmayı arzu ederdi. Nihâyet hazret-i Hâce Muhammed Bâkî'nin sohbetleriyle şereflendi. O büyük velî, Mîr Muhammed'e nihâyetsiz lütuflarda bulundu. Onu kendi silsile dizisine ve talebeleri arasına aldı. Şâh-ı Nakşîbend hazretlerinin yoluna uygun zikr ve murâkabe ile şereflendirdi. Mîr Muhammed işini bırakıp, dünyâyı terk etti. Kalabalık âilesini alıp, tam bir tevekkülle Bâkî-billah'ın huzûruna geldi.

Mîr Muhammed Numân'ı, Fîrûzâbâd Câmiinin altında ikâmet ettirmeyi düşündüler. Bu câminin altında odalar vardı. Bu odalarda asırlarca kimse oturmamıştı. Rutûbetten nefes bile zor alınırdı. Hazret-i Hâce'nin emri üzerine, çoluk-çocuğu ile oraya yerleştiler. Mîr Muhammed Numân'ın hâller sâhibi ve sâlihadan olan kız kardeşi orada oturmaktan hastalandı. Hazret-i Hâce'nin temiz anneleri, Mîr'i ziyârete geldi. Oranın fenâ kokusundan bir

saat orada oturamadı. Bu hâli gören anneleri, oğulları hazret-i Hâce'ye dönüp; "Ey oğlum, üstâdım ve gözümün nûru! Sizin bu sevenleriniz burada ölmesinler!" dedi. Hazret-i Hâce; "Anneciğim, bunlar, bu gibi işler kalblerine ağır gelip, incinme düşüncesiyle buraya gelmediler. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için geldiler. Mâdem ki onların oradan çıkarılmasını istiyorsunuz. Öyle ise yeni eve taşıyalım." dedi. Sonradan Mîr Muhammed Numân; "Velîlikte hangi makamlara kavuşmuş isem, hepsi de Fîrûzâbâd Câmiinin altında ihsân edildi." buyurdu.

Mîr Muhammed Numân buyurdu ki: "Birkaç gün dînin emirlerine uygun olmayan, sekr hâlleri beni kapladı. Ne kadar uğraştıysam bu hâllerden kurtulamadım. Nihâyet hazret-i Hâce Bâkî-billah'a hâlimi arz etmeyi düşündüm. Câmiye geldiğim zaman onlar da bana baktılar. Bu bakışlarının bereketi ile kalkmasını istediğim hâller, benden tamâmen kalktı."

Hazret-i Hâce'nin talebelerinden olan bir vâli, hocasına ricâ edip; "Duydum ki, dergâhınızdaki fakir talebelerden bir kısmı aç kalıyormuş. Emrederseniz her gün hepsinin ihtiyâcını ben göreyim." dedi. Hazret-i Hâce eshâbından bâzıları için buna izin verdiler. Bu esnâda biri arz etti ki: "Mir Muhammed Numân da çok fakir ve ailesi kalabalıktır." Hazret-i Hâce onun ihtiyâcının karşılanmasına râzı olmadılar ve; "Bunlar bizim bedenimizin parçalarıdır." buyurdu. Yâni vücûdumuzun parçasını bu gibi işlere yaklaştırmayız. Mîr Muhammed Numân buyurdu ki: "O günlerde çok fakir ve parasız olduğum hâlde, bu lütuflarını duyunca kendimden geçtim."

Bâkî-billah hazretleri vefât edinceye kadar, Mîr Muhammed Numân'ı en güzel şekilde yetiştirip, olgunlaştırdı. Velâyette yüksek makamlara ulaştırdı. Sonra da en önde gelen talebelerinden İmâm-ı Rabbânî hazretlerine havâle eyledi.Mîr Muhammed bunu şöyle anlattı: Hazret-i Hâce'nin vefâtlarından önceki günlerde, bir gece uyumayıp hizmet eyledim. Bana baktılar. Bu bakışlarının tesiriyle bir hâle tutuldum. Her ne yaparsam; "Acabâ Allahü teâlânın rızâsına uygun mudur, değil midir?" diye düşünceye dalardım. Öyle oldu ki, bir adım atsam; "Acabâ rızâsına uygun mu, değil mi?" derdim. Döndüğüm zaman da, şu düşüncelere gark olurdum ki; "Bu vakit onlara teslim ve rızâ vaktidir. Ve o kıymeti takdir olunmayan deryâdan, bu kalbi susamışın kalbine bir yudum su sunmak zamânıdır."

Hazret-i Hâce, hazret-i İmâm'a (yâni İmâm-ı Rabbânî hazretlerine) talebe yetiştirme icâzeti verdikleri ve bütün eshâbını onlara ısmarladıkları zaman, her talebesini ayrı ayrı çağırıp vedâ etti. Sonra hazret-i İmâm'ın huzûruna gönderdi. Hazret-i İmâm'ı, talebelerin terbiyesine vekil eylediler. Talebelerine de, onların huzûrunda bizi tâzim etmeyiniz, hattâ bize teveccüh eylemeyiniz." buyurdu. Bana da; "Ahmed-i Fârûk'a hizmeti kendi saâdetin, kurtuluşun bil, her emrini yerine getir." buyurdu. Üstâdımın büyüklüğünü düşünüp, bu sözleri bana ağır geldi ve; "Kalbimin aynası, ancak sizin yüksek kalbinizin parlak nûruna karşı duruyor. Onlar ne kadar büyük olsa da bu böyledir." diye arz ettim. Kızarak buyurdular ki: "Meyân Şeyh Ahmed, bizim gibi binlerce yıldızı örten, göstermeyen bir güneştir. Geçmiş evliyânın en büyüklerindendir." Bundan sonra inanarak, isteyerek ve severek hazret-i İmâm'ın hizmetine ve huzûruna kavuşmayı arzu eyledim.

Hazret-i Hâce vefât edince, İmâm-ı Rabbânî tâziye için Delhi'yi şereflendirdiler. Mîr Muhammed Numân, kalbinin kırıklığını, garipliğini, miskinliğini, nasîbsizliğini, istidâtsızlığını ve hazret-i Hâce'nin, kendisini İmâm'a havâle ettiğini hatırlatan bir mektup yazdı. Mektupta; "Merhametinize kavuşmak için, Peygamberlerin efendisinin hânedânına mensûb olmaktan başka vesîlem yoktur. Peygamberlerin efendisinin sadakası olarak bana acıyın." diye arz etti. Hazret-i İmâm bu mektubu okuyunca, kalbine bir incelik geldi. Buyurdu ki: "Mîr, ümidsiz olmasın. İnşâallahü teâlâ daha iyi olacak". Yine buyurdu: "Hâce'nin eshâbı arasında, Mîr'in bize husûsî bir bağlılığı vardır." İmâm-ı Rabbânî hazretleri Serhend'e giderken, Mîr'i de yardım ve terbiyelerine alıp, yanlarında götürdüler.

Mîr Muhammed Numân, senelerce hazret-i İmâm'ın sohbetinde bulundu. Bir defâsında

İmâm-ı Rabbânî hasta oldu. İmâm-ı Rabbânî hazretleri; "Eğer ölürsem, emâneti ehli olan birine bırakmak lâzım." diye düşündüler. O zaman bu ağır yükü yüklenebilecek, büyük oğulları Hâce Muhammed Sâdık ve hazret-i Mîr Muhammed Numân'dan başkası bulunmadığından, bu emâneti onlara ısmarlamak istedi. Bunun için de bâzı makamları, bu iki azîzin istidâdlarına göre, onların kalblerine akıttılar. Sonra oğullarının ve sevdiklerinin yalvarmaları ile Allahü teâlâya yaptığı duânın hemen akabinde sıhhate kavuştular.

Bundan sonra Mîr Muhammed Nûmân'a olan yardımları ve onu ilerletme vesîleleri her gün arttı. Dâimâ husûsî lütuf ve ihsânlarda bulunup, onun hâllerini yükseklere çıkardı. 1609 (H.1018) yıllarında hilâfet verdiler. Dînin yayılması için Burhânpûr'a gönderdiler. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin bizzat el yazıları ile yazdıkları hilâfetnâmeleri şudur:

"Allahü teâlâya hamd ederim. Resûlüne ve O'nun keremli ehl-i beytine ve Eshâbına salâtü selâm ederim. Velîlerin yolunda ilerleyip, ârif-i billah olan sâlih ve olgun kardeşim Seyyid Mîr Muhammed Numân (Allahü teâlâ onu ve bizi dâimâ rızâsında bulundursun) bu fakîrin vâsıtası ile, Nakşibendiyye büyüklerinin yoluna girdi ve yükseldi. Talebeye faydalı olacak hâle gelince, bu yolun tâlimi, öğretilmesi için kendisine icâzet izin verdim. İcâzetin şartı; dînin emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak, büyüklerimizin yolunda gitmekte sabır ve sebât etmektir. Allahü teâlânın yolunda gidenlere ve Peygamber efendimize uyanlara selâm olsun."

Mîr Muhammed Numân hazretleri iki defâ Burhânpûr'a gittiler. Bu şehirde, ilim ve söz sâhibi Muhammed Fadl ve Şeyh Îsâ gibi büyükler vardı. Mîr'in çalışmaları netice vermeyip, Nakşibendî yolu bu beldede revaç bulmadı. Hazret-i İmâm'ın huzûruna geldi ve hakîkatı anlattı.Hazret-i İmâm, üçüncü defâ aynı şehirde insanlara dînimizin emir ve yasaklarını tebliğ etmelerini emredip, "Bu son şekil, inşâallah, eskilere benzemez." buyurdular.

Hazret-i Mîr emre uyarak tekrar Burhânpûr'a gitti. Bu defa büyük kabûl gördü. Sohbetine giden fakîr olsun, zengin olsun, gâfil veya huzur sâhibi olsun, sohbet ve tasarrufunun tesirinden kendinden geçerdi. Hattâ bunların o hâllerini görenler aynı hâle düşerdi. Bu büyük velînin sohbetlerinin tesirleri o hâle ve dereceye ulaştı. Hattâ o şehirdeki büyük âlimlerin talebelerinden çoğu gelip, talebeleri arasına girdi. Çoğu fâsıklar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyan tam bir mümin oldu. Çok ayıklar, muhabbet şarâbı ile kendinden geçtiler.

Mîr Muhammed Numân, hazret-i İmâm'ın eshâbı arasında, İmâm'a aşk ve muhabbet ile bağlananların en önde geleniydi. Bu yüzden Hindistan'daki şöhret ve hizmeti güneş gibi açıktır. Kendisine bağlananlar o kadar çok oldu ki, bazı düşmanlar vaktin sultânına; "Sizin saltanatınız, hudud şehriniz Burhânpûr'da sona erer. Çünkü orada hazret-i Mîr dedikleri bir derviş vardır ve yüz bin Özbek talebesi süvari hâlde emrindedir. Sultan tesir altında kalıp, hazret-i Mîr'i Burhânpûr'dan çağırdı ve; "Size niçin hazret-i Mîr diyorlar" dedi. O da; "Ben seyyidim. Seyyide Mîr derler. Hazret demelerinden râzı değilim, emrediniz demesinler." buyurdu. "Yüz bin mürîdin varmış!" dedi. Hazret-i Mîr, tebessüm etti. Sultan, orada olanlara; "Bakın, ben onunla konuşuyorum, o ise gülüyor. Bu dervişin böbürlenmesini anlıyorsunuz değil mi?" dedi. Mîr'i seven ve hürmet eden MehâbetHan oradaydı. Sultânın sözüne katılmış görünerek; "Onun üstâdı, memleketleri halîfelerine taksim etmiştir. Bunu Burhânpûr'a verdi. Bunun oradaki makam ve mertebesi o derecededir ki, bizim ve sizin gibilerin orada varlığı hissedilmez." dedi. Sultan, Mehâbet Hanın da bu dervişe düşman olduğunu sanıp; "Onu sana bıraktım." dedi. MehâbetHan, Mîr Muhammed Numân hazretlerini kendi evine götürdü, yakınlık ve muhabbet gösterdi. Çeşitli ziyâfetler ikrâm eyledi. Söz sâhibi kimseler ve diğerleri, karınca ve çekirgeler gibi hazret-i Mîr'in ziyâretine geldiler.Çok adaklar yapıp, yerine getirdiler. Sultan bunu işitince, Mehâbet Hana kızdı. O da; "Pâdişâhım, bu derviş beş vakit namaz kılar, başka hiçbir şey yapmaz." diye arz etti. Pâdişâh, Mîr'in Burhânpûr'da kalmayıp başşehir Ekberâbâd'da bulunmayı kabûl ederse onu bırakalım dedi. Mîr hazretleri kabûl etti ve Ekberâbâd'da oturmaya râzı oldu. Orada tâliblere ders vermeye başladı.

Mîr Muhammed şöyle anlatır: Yine bir gün Resûlullah efendimizi rüyâda gördüm. Hazret-i Ebû Bekr de yanındaydı. Buyurdular ki: "Ey Ebû Bekr! Oğlum Muhammed Numân'a de ki; "Şeyh Ahmed'in makbûlü benim makbûlümdür. Şeyh Ahmed'in merdûdu (reddettiği) benim de merdûdumdur. Benim merdûdum da Allahü teâlânın merdûdudur." Bu müjdeyi işitince, son derece sevinip; "Elhamdülillah ki, ben hazret-i İmâm'ın makbûlüyüm. O hâlde Allahü teâlânın da makbûlü oluyorum." diye içimden geçirdiğimde, Resûlullah efendimiz hazret-i Sıddîk-ı ekber'e buyurdular ki; "Oğlum Muhammed Numân'a de ki; Onun makbûlü olan, Şeyh Ahmed'in de makbûlüdür, benim de, Allahü teâlânın da makbûlüdür. Onun merdûdu, Şeyh Ahmed'in, benim ve Allahü teâlânın merdûdumuzdur."

Yine bir gün rüyâda, pâdişâhların cülûs veya tebrik günlerinde yaptıkları gibi, bir meydana büyük bir çadır kurulduğunu gördüm. Bütün insanların yaşadığı memleketler o çadırın altında kalıyordu. Dünyâdaki pâdişâhlar, hâkimler, memleketin idâresini yürüten âmirler ve devlet erkânı hep orada bulunuyorlardı. Köyler, şehirler, çarşılar, yollar, ölüm, hayat, fakirlik, zenginlik, efendilik, hizmetçilik hep orada... Bütün o erkân, iş yapmak için, çadırın tepesindeki deliğe bakıyorlar ve ardından ikinci bakışları dünyâya ve dünyâdakilere oluyordu. İş yapanlardan herbirine oradan bir iş buyuruluyordu. Hatırımdan, "Ben de yukarı bakayım, orada ne vardır ki, bütün bu erkân oradan emir alıp, iş yapıyorlar." diye geçti. Başımı kaldırınca, çadırın orta direğinin en üst noktasında bir pencere olduğunu ve hazret-i İmâm orada oturup, mübârek yüzünü o pencereye koyarak, işaret ettiğini gördüm. Bütün dünyâdaki devlet erkânı, yapacakları işleri onun o işaretlerinden anlıyor, birbirine uyan ve uymayan işleri, hep o bir işâretten çıkarıp yapıyorlardı.

Yine bir gün sabah namazından sonra câmide oturmuş murâkabe ile meşgûl oluyorduk. Hocam ile karşı karşıya oturmuştuk. Bir ara başımı meşgûliyetimden kaldırdım. Hazret-i İmâm'ın yerinde Resûlullah efendimizin oturduğunu gördüm. Üzerimi bir heybet kapladı. Hemen başımı önüme eğdim. Bir müddet sonra, tekrar başımı kaldırdım. Hazret-i İmâmın da Server-i kâinâtın yanında oturduğunu gördüm. Tekrar murâkabe için başımı eğdim. Bir an sonra yine başımı kaldırdım. Gördüm ki, Resûlullah efendimizin yerinde hazret-i İmâm, hazret-i İmâm'ın yerinde de, Resûlullah efendimiz oturuyor. Tekrar murâkabeye koyuldum. Bir zaman sonra başımı kaldırınca, iki yerde de Resûlullah efendimizi gördüm. Biraz sonra ikisini de hazret-i İmâm buldum. Sonra da hazret-i İmâmın yalnız oturduğunu gördüm. Bu gördüklerim baş gözü ile olmuştur, rüyâ ve vaka hâli değildir.

Hazret-i İmâm'ın **Mektûbât** isimli üç cild, değer biçilmez eserinde, Mîr Muhammed Numân hazretlerine yazılmış mektuplar vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

"...Üstâdım Hâce Muhammed Bâkî-billah'tan işittim. Buyurdu ki, Şeyh Muhyiddîn-i Arabî yazıyor ki: "Kerâmet ve hârikaları çok görülen evliyâ, son nefeslerinde, bunları gösterdiklerine pişmân olmuştur. Keşke hiç kerâmetimiz görülmeseydi demişlerdir." Evliyânın üstünlüğü, hârikaların görülmesi ile ölçülseydi, bunların görünmesine pişmân olmak yersiz olurdu.

Suâl: Vilayette, hârika görünmesi şart olmayınca, hakîki velî ile, yalancı şeyhler birbirinden nasıl ayrılır?

Cevap: Bu dünyâda evliyânın belli olması lâzım değildir. Doğru ile yalancının karışması lâzımdır. Bu dünyâda hak ile bâtılın, doğru ile yanlışın karışması lâzımdır. Velînin, kendi vilâyetini bilmesi de şart değildir. Kendi vilâyetini bilmeyen evliyâ çok idi. Bunları, başkaları nasıl tanıyabilir? Tanımalarına lüzum da yoktur. Evet, peygamberlerin (aleyhimüsselâm) hârikalar göstermesi lâzımdır. Böylece, nebî, nebî olmayandan ayrılır. Çünkü, nebînin peygamberliğini tanımak herkese lâzımdır. Evliyâ, insanları, kendi peygamberinin dînine çağırdığı için, peygamberinin mûcizeleri kendilerine yetişir.Evliyâ, eğer dinden başka bir şeye çağırmış olsaydı, o zaman, hârikalar göstermesi elbette lâzım olurdu. Dîne çağırdığı için hârika göstermesi hiç lâzım değildir. Din âlimleri, herkesi, kitaplarda yazılan emirleri

yapmaya çağırıyor. Evliyâ, hem buna çağırıyor, hem de dînin bâtınına dâvet ediyor. Önce, dîne çağırıyor. SonraAllahü teâlânın ismini zikretmeyi gösteriyor. Her zaman, aralıksız zikr-i ilâhi ile olmayı ehemmiyetle istiyorlar. Böylece vücûdu zikr kaplayıp, kalbde Allahü teâlâdan başka bir şey bulundurulmaz. Her şey öyle unutulur ki, insan kendini ne kadar zorlasa, Allahü teâlâdan başka bir şey hatırlayamaz. Bu iki türlü dâvet için, evliyânın hârikalar göstermesine niçin lüzum olsun? İrşâd etmek, bu iki dâveti yapmak demektir.

Hârikanın, kerâmetin burada hiç yeri yoktur. Şunu da söyleyelim ki, uyanık bir talebe, tasavvuf yolunda ilerlerken, üstâdının nice hârikalarını, kerâmetlerini hisseder. O bilinmez yolda, her an, onun mededine baş vurup, hep yardımına kavuşur. Evet, başkaları için hârikalar göstermesi lâzım değildir. Fakat, talebesine her an kerâmet göstermekte, hârikalar, üst üste gelmektedir. Talebesi, üstâdının hârikalarını hissetmez olur mu ki, ölü olan kalbine hayat vermektedir. Onu, müşâhedelere keşiflere kavuşturmaktadır. Câhiller, ölüyü diriltip, mezârdan çıkarmayı, büyük kerâmet sanır. Büyükler ise, ölü kalpleri diriltmeye, hasta rûhları tedâvî etmeye ehemmiyet verir. Sofiyye-i âliyyenin büyüklerinden, HâceMuhammedPârisâ: "İnsanların çoğu ölüleri dirilteni büyük bildiğinden, Allahü teâlâya yakın olanlar, bunu yapmak istemeyip ölü rûhları diriltmişler, talebenin ölü kalplerini diriltmeye çalışmışlardır. Doğrusu da, kalpleri, rûhları diriltmek yanında, ölüleri diriltmenin hiç kıymeti yoktur. Hattâ abes, yâni faydasız şeyle vakit öldürmek olur. Çünkü, ölüyü diriltmek ona birkaç günlük ömür kazandırır. Kalplerin diriltilmesi ise sonsuz hayâta kavuşturur. Allahü teâlâya yakın olanların vücûdları kerâmettir. İnsanları Allahü teâlâya dâvet etmeleri, Hak teâlânın rahmetlerinden bir rahmettir. Ölü kalpleri diriltmesi, hârikaların en büyüğüdür. İnsanların selâmeti, onların varlığı iledir. Mahlûkların en kıymetlisi onlardır. Allahü teâlâ, onlar ile rahmet yağdırıyor. Onlar sebebi ile rızk gönderiyor. Onların sözleri devâdır. Acıyarak bir bakışları şifâdır. Onlar, celîs-i ilâhîdir, Allahü teâlâ ile berâber olandır. Allahü teâlânın lütufları, ihsânları, onların bulunduğu yerden eksik olmaz. Yanlarında bulunanlar kötü olmaz. Onları tanıyanlar mahrûm kalmaz." buyuruyor.

O büyükleri, yalancılardan ayıran farkların en açığı; her sözlerinin, hareketlerinin dîne uygun olması, yanlarında bulunanların kalplerinde,Allahü teâlânın korkusu ve sevgisi hâsıl olmasıdır ve başka şeylerden soğumalarıdır. Evliyâ ile münâsebeti olanlarda, bu alâmetler görülür. Münâsebetleri olmayanlar, zâten herşeyden mahrûmdur. Fârisî beyit tercümesi:

İyiliğe elverişli olmayan kimse,
Faydalanamaz, Pegamberi de görse.

(2. cild, 92. mektup)

Allahü teâlâya hamd olsun ve O'nun seçtiği kimselere selâmlar olsun! Kıymetli seyyid kardeşim! Dikkatle dinleyiniz! İyi düşünceli olan kardeşlerimizin dertlerden kurtulmamız için, her çâreye baş vurduklarını, hiçbirinin fayda vermediğini haber aldım. **"Allahü teâlânın yarattıklarında, gönderdiklerinde hayır, iyilik vardır."** hadîs-i şerîfi meşhûrdur. İnsan olduğumuz için, başımıza gelenlerden, bir aralık üzülmüştük. İçimiz sıkılmıştı. Birkaç gün sonra, Allahü teâlânın lütfu ile, üzüntü ve sıkıntılar gitti, hiç kalmadı. Onların yerine sevinç, genişlik geldi. Bizimle uğraşanlar, Allahü teâlânın istediğini istemekte ve yapmaktadırlar. Böyle olunca, sıkılmanın, üzülmenin yersiz olduğu, Allahü teâlâyı seviyorum diyenin böyle olmaması gerektiği anlaşıldı. Çünkü sevene, sevgilinin gönderdiği acıların da, O'ndan gelen iyilikler gibi sevgili ve tatlı olması lâzımdır. Sevgilinin iyilikleri tatlı geldiği gibi, O'nun acıtması da tatlı gelmelidir. Hattâ, O'ndan gelen acılarda, tatlılardan daha çok lezzet bulmalıdır. Çünkü acılar, sıkıntılar nefse tatlı gelmez. Nefis, böyle şeyleri istemez. Her bakımdan güzel olan, her şeyi güzel olan Allahü teâlâ, bu kulunu incitmek dileyince, O'nun irâdesi, isteği, bu kula elbette güzel gelmelidir. Daha doğrusu, bundan zevk almalıdır. Bizimle uğraşanların diledikleri, istedikleri, Allahü teâlânın dilediğine uygun olduğu için ve bunların dilekleri, O sevgilinin dilediğini gösterdiği için, bunların diledikleri ve yaptıkları da,

elbette güzeldir ve tatlı gelmektedir. Sevgilinin işini gösteren bir kimsenin işi de, sevene sevgilinin işi gibi, sevimli ve tatlı gelir. Bunun için bu kimse de, sevene sevgili olur. Şaşılacak şeydir ki bu kimsenin vereceği acılar, sıkıntılar, ne kadar çok olursa, sevenin gözüne o kadar çok tatlı görünür. Çünkü, onun verdiği sıkıntılar, sevgilinin düşman gibi olduğunu göstermektedir. Bu yolda aklı gidenlerin işlerine akıl ermez. Demek ki, o kimseye karşılık yapmak, onu kötü bilmek, sevgiliyi sevmeye uymaz. Çünkü o kimse, sevgilinin işlerini gösteren bir ayna gibidir. Bizimle uğraşanlar, incitenler, başkalarından daha sevimli görünüyorlar. Kardeşlerimize, dostlarımıza söyleyiniz! Bizim için üzülmesinler, sıkılmasınlar. Bizi incitenleri kötü bilmesinler. Onlara kötülük yapmasınlar! Bunların yaptıklarına sevinseler, yeridir. Evet, duâ etmekle emr olunduk. Allahü teâlâ, duâ edenleri, O'na boyun bükenleri ve yalvaranları, sızlayanları sever. Böyle yapmak, O'na tatlı gelir. Belâların, sıkıntıların gitmesi için duâ ediniz! Af ve âfiyet için yalvarınız!

O kimsenin incitmesi, sevgiliyi düşman gibi göstermektedir dedim. Evet çünkü, sevgilinin düşmanlığı, düşmanlar içindir. Dostlarına düşmanlığı, görünüştedir. Bu ise, merhametini, acımasını bildirmektedir. Böyle düşman görünmesinin, sevene nice faydaları vardır ki, anlatılmakla bitmez. Bundan başka, dostlarına düşmanlık gibi görünen işler yapması, bunlara inanmayanları harâb etmekte, onların belâlarına sebeb olmaktadır. Muhyiddîn-i Arabî, "Ârifin niyeti, maksadı olmaz." buyuruyor. Yâni Allahü teâlâyı tanıyan kimse, belâdan kurtulmak için, bir şeye başvurmaz demektir. Bu sözün ne demek olduğunu iyi anlamalıdır. Çünkü, dert ve belâların, sevgiliden geldiğini, O'nun dileği olduğunu bildirmektedir. Dostun gönderdiği şeyden ayrılmak ister mi ve o şeyin geri gitmesini özler mi? Evet duâ ederek, gitmesini söyler. Fakat, duâ etmeğe emrolunduğu için, bu emre uymaktadır. Yoksa, gitmesini hiç istemez. O'ndan gelen her şeyi de sever, hepsi kendine tatlı gelir. Doğru yolda bulunanlara, Allahü teâlâ selâmet versin! Âmîn. (3. cild, 15. mektup)

RÜYÂNIN BEREKETİ

Mîr Muhammed Numân anlattı:

Bir gece rüyâda hocam İmâm-ı Rabbânî'yi gördüm. Bir yerden mübârek dergâhına gelmişim. Kapıda bekliyorum. İçerden çıkıp beni ayakta, başı önüne eğik, muhtaç hâlde görünce memnun oldu. Çok teveccüh edip, beni kucakladı ve yanındakilere; "Mîr, yoldan geldi. Harâreti vardır. Meyve suyu getiriniz." buyurdu. Önüme beyaz bir kâse getirdiler. Hazret-i İmâm; "Mîr, bu kâseyi al ve hepsini iç ve ondan hiç kimseye bir damla verme!" buyurdu. O meyve suyunu tamâmen içtim. Bundan sonra mübârek hocam yüzünü kıbleye dönüp ellerini kaldırdı ve; "Ey Allah'ım! Muhammed Resûlullah'a mahsus olan nisbeti Mîr'e nasîb eyle!" diyerek, duâ etti ve ellerini mübârek yüzüne sürdü. Sonra yine ellerini kaldırıp; "Yâ Rabbî, bana mahsus olan nisbeti de Mîr'e ihsân eyle." dedi. Uyanınca, rüyâmı hazret-i İmâm'a arz ile tâbirini istirhâm ettim. Cevap vermediler. Huzurlarından ayrıldım. Bir müddet sonra şu mektubu bana gönderdiler:

"Bir gün sabah namazından sonra eshâbımla oturuyordum. Gayr-i ihtiyârî size teveccüh eyledim. Hissettiğim zulmet ve bulanıklıkların giderilmesine gayret ettim. Böylece sizin kemâl hâliniz ayın on dördü gibi oldu. Hidâyet güneşine verilen her şey o dolunaya aksetti. Hattâ kemâl cihetinden fark kalmadı. Ancak bundan sonra zarfı genişletmek ve genişlediği kadar onu doldurmak kaldı. Uzun zaman bu mânânın temsîlî sûretini, doğruluğunu gösteren bir yakînin hâsıl olması için, nazarımda tuttum. Bunun için Allahü teâlâya hamd ve şükürler olsun. Bu nîmete kavuşmanız gördüğünüz ve tâbirini çok istediğiniz o rüyâ sebebiyledir. Allahü teâlâya hamd ve senâlar olsun ki, borcunuz tamâmen ödendi ve vâd edilen şey gerçekleşti. Verilen söz yerine geldi. Temennimiz, kavuştuğunuz bu kemâle, insanları da kavuşturmanız ve o memleketin köyünü, sahrâsını mübârek vücûdunuzla aydınlatmanızdır."

ETİN ÜZERİNDEKİ KURT

Mîr Muhammed Numân hazretleri, bir gün dervişlerden bir grupla, kendisini sevenlerden birinin evine dâvet edildi. Mîr, ev sâhibini huzûruna çağırıp; "İkrâmda ifrâta, aşırılığa gitmemesini söyledi ve sakın yemeklerde şüpheli bir şey bulunmasın." buyurdu. O da elden geldiği kadar ihtiyâtlı hareket etti. Ama hazret-i Mîr'in yanında kalabalık bir cemâat bulunduğundan, pekçok keçi ve koyun kestiler. Âniden, kesilen bu hayvanların birinin eti üzerinde sayısız kurtlar peydâ oldu. Öyle ki, bir anda etten kemiğe geçtiler. Hazret-i Mîr'e getirdiler; "Bunun için çok dikkat edin demiştik. Keçi, helâlden değildir. Allahü teâlâ kurtlarla bunu bize gösteriyor. Siz yine de araştırın." buyurdu. Araştırdılar. Anlaşıldı ki, bu keçi, hayvan zekâtı toplama memuru arkadaşının zulmen alıp, kendisine gönderdiği ve ev sâhibinin bundan hiç haberi olmadığı bir hayvandı.

1) Hadarât-ül-Kuds; s.299

2) Zübdet-ül-Makâmât; s.326

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. baskı) s.1120

4) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî, 2. cild, 92. ve 3. cild, 15. mektup

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.45

MÎRİM HALVETÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Mîrim Halvetî'dir. Ahî Mîrim de denilir. Herî (Hirat) şehri kasabalarından Kilbâd'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Herî ve Şirvan'da yaşadı. 1409 (H.812) senesinde Kırşehir'de vefât etti. Vefât zamanları Karamanoğlu Mehmed Beyin o bölgeye hükmettiği târihlere rastlamaktadır. Başka bir rivâyette Herat civârındaKazerkân kasabasında vefât ettiği bildirilmektedir.

Mîrim Halvetî Şirvan ve Herat'ta ilim tahsîl etti. Tîmûr Han zamânında Anadolu'ya gelip Kırşehir'e yerleşti. Kendisine Ahî denilmesine sebeb Ahî Evrân oğullarından olması yüzündendir. Kırşehir'e geldiğinde burası hoşuna gidip; "Külâbâd'dan çıktık ise Gülâbâd'a geldik." buyurdu.

Mîrim Halvetî hazretlerinin hak yolunun büyükleri arasına girişi şöyle anlatılır:

İlk zamanlarında şiirler ve kasîdeler söylerdi. Zamânın sultanlarından birine bir kasîde yazdı. Huzûruna gidip yazdığı kasîdeyi okudu. Kibirli, gururlu sultan kasîdeyi beğenmedi. Bunun üzerine Mîrim Halvetî çok üzüldü ve yaptığı bu işe tövbe etti. O gece rüyâsında âlemlerin efendisi Peygamber efendimizi gördü. O zaman, önceleri, Peygamber efendimizi medheden bir kasîde yazdığını hatırladı ve bunu hürmetle efendimize okudu. Bunun üzerine Peygamber efendimiz; "Mîrim Halvetî gel sana bir hediye verelim." buyurdular. Sonra Efendimiz oturdukları yerden bir avuç toprak alıp; "Bu kimyâdır. Sakın gaflette olma." buyurup onun eline verdiler. Mîrim Halvetî sabahleyin uyandıkta o toprağı elinde buldu. Sarrafa götürdüğünde onun hâlis altın olduğunu anladı.

Mîrim Halvetî, Halvetî büyüklerinden Ömer Halvetî'nin sohbetine katıldı ve nefsiyle uzun seneler mücâdele edip, ıslâha çalıştı. Netîcede hocasından icâzet, diploma aldı. İnsanlara güzel ahlâkı öğretmekle vazîfelendirildi.

Mîrim Halvetî hocasının vefâtından sonra ona bir türbe yaptı. AyrıcaTebriz'de dergâhlar inşâ etti.Kırşehir'e geldiklerinde ise dergâh ve mescid yaptırdı.

Mîrim Halvetî'nin Ebû Tâlib adında bir talebesi vardı. İlmiyle amel eden biri olup, güzel huylu olgun idi. LâkinVahdet-i vücûdu inkâr ederdi. Bir gün yanına Mîrim Halvetî hazretleri geldi ve ona; "Evlâdım! Sen taleb, istek yolunu bilmezsin. Zâhidle, dünyâya düşkün olmayanla kalıp ilâhî aşk ve irfâna kavuşmaya çalışmazsın." buyurdu ve kulağına eğilip bir kerre; "Yâ Allah!" diye seslendi. Hemen o dakika Ebû Tâlib kendinden geçip yere düştü.

Sonra aklı başına geldi ve Mîrim Halvetî hazretlerine; "Efendim! Şimdi kalbim açıldı.İlâhî aşkı tattım. Lâkin bunu kırk senedir özlüyordum." dedi.

Hikmetli sözleriyle insanları irşâd etti, doğru yolu gösterdi. Bir gün sevdiklerine; "Hak yolunun yolcusu gönlünü âhirete vermeli, dünyâlıklara kapılmamalıdır. Bir olan Allahü teâlâya bağlanmalı, başka şeylere heves etmemelidir." buyurdu.

Çok talebe yetiştirdi. Talebelerinin en meşhurları; Pîr Ebû Tâlib, Pîr Tevekkül, Amr Rabbânî ve İzzüddîn'dir.

1) Lemezât; Üniversite Kütüphânesi, No: 1894, v.132

MİRZÂ HÜSÂMEDDÎN AHMED;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Hüsâmeddîn Ahmed'dir. Babası ilimler hazînesi meşhûr Kâdı Nizâmüddîn Bedahşî'dir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1634 (H.1043) senesinde vefât etti. Kabri, Delhi'de HâceBâkî-billah hazretlerinin türbesinin yanındadır.

Hazret-i Hâce Muhammed Bâkî-billâh'ın önde gelen talebelerindendir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin büyüklüğünü herkesten iyi bilirdi. 1584 senesinde takdîr-i ilâhî ile Hindistan sultânının vâlilerinden oldu. Fakat sonra makam ve mevkii münâsebetiyle kalbi sıkılıp, fakirlerin, velîlerin sohbetlerini arzu eder oldu. Dâimâ yalnızlığı ve bir köşeye çekilmeyi isterdi. O günlerde Mâverâünnehr'e giden Hâce Muhammed Bâkî-billah'ın sohbetleriyle şereflenmek üzere o da Mâverâünnehr'e gitti. Kalbinden dünyâ ve makam sevgisini çıkarıp, Bâkî-billah hazretlerine talebe oldu. Zenginlik perdesini yırtıp, İbrâhim Edhem gibi eski bir elbise giyerek, vâliliği, zenginliği, makam ve îtibârı bıraktı. Zamânın sultânı kendinden memnundu. Hattâ Şâh ve vezir, Hüsâmeddîn Ahmed'in bu dünyâdan uzak hâlini bırakıp eski makâmına gelmesini istiyorlar, sebep olanlara kızıyorlardı. Birçok kimse bu mesûd zâta gelip, eski makâmına dönmesini istediler. Fakat, o, Allahü teâlânın tevfik ve dilemesi ile himmet ayağını en doğru caddeye koyduğundan, istekleri kabûl etmedi. Hâce Muhammed Bâkî-billah Mâverâünnehr'den dönünce, yüksek huzur ve sohbetlerine devâm etti. Muhammed Bâkî-billah hazretleri, Hüsâmeddîn Ahmed'i celâl yolundan terbiye etti. Zâhirde sertlik gösterip, kalbden ona muhabbet besledi. Şiir:

Yüzü güzel olanın nâzı da ne güzeldir.
Bir gözüyle kovarsa, diğeri ile gel der.
Bir gözüyle sayısız nâz eder, cilve eder,
Diğeriyle dâimâ yeniden özür diler.

Senelerce Hâce Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin hizmetinde, doğruluk ve teslimiyet içinde bulundu. Husûsî teveccüh ve ihsânlarına kavuştu. Tasavvufun yüksek derecelerine ulaştı. Hâce Muhammed Bâkî-billah; talebe yetiştirmesi, Allahü teâlânın dînini ve sevgili Peygamberimizin güzel ahlâkını anlatması için ona icâzet verdi.Hüsâmeddîn Ahmed bu vazifeye lâyık olmadığını belirterek, affedilmesini istedi. Hâce Muhammed Bâkî-billah hazretleri de özrünü kabûl edip yanından ayırmadı. Hattâ, Muhammed Bâkî-billah'ın vefâtında yanında bulundu. Vefâtı ânında talebelerinin büyüklerinden ondan başkası yoktu. Tekfin (kefenlenme), techiz ve defn hizmetlerini o yaptı. Hâce Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin vefâtından sonra, onun dergâhında bulunanlara ve hocasının oğullarına hizmette bulunup, çok çalıştı ve çalışmalarının mükâfâtını da buldu. Hocalarının oğulları, onun çalışmasının bereketi ile fazîlete ve kurtuluşa kavuştular. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, hocalarının oğullarına gönderdiği bir mektupta, Hüsâmeddîn Ahmed'e teşekkürlerini bildirirlerdi.

Hâce Muhammed Bâkî-billah hazretlerine karşı büyük muhabbet ve aşk besleyen Hâce Hüsâmeddîn Ahmed, ilim, irfân ve yüksek hâller sâhibi bir zât idi. Her gün sabah namazını Fîrûz-âbâd mescidinde kılar, bir-iki saat kıbleye karşı dönmüş olarak oturur, Allahü teâlânın güzel isimlerini söyler ve murâkabede bulunurdu. Sonra Duhâ (kuşluk) namazını kılar, hocasının şehrin dışındaki nûrlu ve feyzli kabrine gider, bütün günü oradaKur'ân-ı kerîm okumakla ve ibadetle geçirirdi. Her gün Kur'ân-ı kerîmden on beş cüz (yâni yarısını) okur, **Mişkât-ül-Mesâbih** adlı hadîs-i şerîf kitabından birçok hadîs-i şerîf mütâlaa ederdi. İkindi namazını da orada kıldıktan sonra bâzan evine döner, bâzan da şehir dışında bir köşeye çekilip, ibâdet etmekle meşgûl olurdu. Eğer evine bir misâfir gelse, kendisine haber gönderirler, hemen evine döner ve gelen misâfirlerle tatlı sohbet ederdi. Zenginliğe gönül bağlamaktan ve zenginlerle sohbet etmekten nefret ederdi.

İmâm-ı Râbbânî hazretlerine karşı da, yüksek muhabbeti ve bağlılığı vardı. Hattâ büyük oğlunu terbiye için, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine göndermişti. Her tanıdığını, İmâm-ı Rabbânî'nin hizmetine, sohbetine ve derslerine sarılmaya teşvik ederdi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri vefât edince çok üzülmüş, Muhammed Hâşim-i Keşmî'ye yazdığı başsağlığı mektubunda üzüntüsünü şöyle belirtmişti: "Allahü teâlâ o zâhirî ve mânevî kemâllerin, fazîletlerin toplandığı yer olan zâtı (İmâm-ı Rabbânî), dostların kalplerinin ve gözlerinin ışığı eylesin. O evliyâların sığınağının ayrılık acısı, hangi kelime ile anlatılabilir. Yalnız onu tanıyanlara değil, bütün müslümanlara yazık oldu. Îmânı olan herkes, ciğeri yakan bu olaydan ağlamalı, sızlamalıdır."

İmâm-ı Rabbânî'ye bağlılığını da, yazmış olduğu şu mektubu ile dile getirmektedir: "Yüksek irşâd ve hidâyet mesnedinizin feyz nûrları ve istifâde bereketleri artsın. Size çok muhtac olduğumu bildirdikten sonra, yüksek hatırınızda olsun ki, merhamet ederek gönderdiğiniz çok kıymetli mektubunuzu okurken mest olup, kendimden geçtim. Ruhsat hakkında yazdıklarınıza ne denilebilir. Ne güzel hâller ne açık beyânlar görünüyor. Eğer bu arada hizmetçilerinizin istek ve niyetlerini kabûl ederseniz, bu virâne Delhi'yi mübârek vücûdunuzun bereketi ile nûrlandırınız. Buradaki geri kalmışları ilerletiniz.

Allahü teâlâ sizi sevenleri ve istiyenleri, en kısa zamanda mübârek nûrlu yüzünüzü görmekle sevindirsin. Kulaklar dinlemekle zevk aldıkları gibi, göz de kendi hissesine kavuşsun. Daha fazla ne yazabilirim! Sâyeniz, tesiriniz uzun olsun. Âmîn."

Hâce Hüsâmeddîn Ahmed, Allahü teâlânın dîninin emirlerine çok bağlıydı. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerinden Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatır: Yüksek hocamız İmâm-ı Rabbânî'nin sohbetiyle şereflenmek üzere Burhânpûr'danSerhend'e gidiyordum. Delhi'ye vardığımdaHâceHüsâmeddîn Ahmed'in sohbetine ve hizmetine kavuştum. Bu fakîre; "Çok iyi ettin. İhtiyaç yüzünü, irşâd sâhiplerinin hizmetlerinin kapısına çevirdin. Sözün doğrusu şudur ki, bugün Allahü teâlâyı isteyenleri terbiye edip yetiştiren onlar gibi(İmâm-ı Rabbânî) birisi yoktur. Çünkü din ilimlerinde yüksek derece sâhibi ve kendisine uyulan bir zâttır. Tasavvuf yolundaki bütün makamlara kavuştular. Herbirinde tam mârifet sâhibi oldular." buyurdu.

Muhammed Hâşim-i Keşmî anlatır: Hâce Hüsâmeddîn Ahmed, bu hizmetçilerine lütuf ve merhamet ederek çok kıymetli mektuplar gönderdi. Hocamız İmâm-ı Rabbânî'nin hizmetinde bulunduğum sırada, birkaç günde mektubu gelir ve o mektuplarda; Hocamıza hizmeti çok aziz tutmayı, sohbetlerinde îcâb eden her şeye dikkat ve riâyet etmeyi nasîhat ederdi. Bâzan rüyâda ve hâl esnâsında da gelir, çeşit çeşit nasîhatler ederdi. Bu dostunun şiirlerini severdi. Gönderdiği şiirli mektuplarda, bu fakîrden de şiir isterdi. Bir yolculuk esnâsında onların hizmetine kavuştum; "Bizim bilmediğimiz yeni şiirleriniz yok mu?" diye sordu. Bu rubâiyi okudum:

Bizim bu mazlum bahtımız adâlete kavuşmadı.
Bir aşk ateşimiz vardır kimse ona ulaşmadı.

Yüzlerce eğri dikenli yollardan geçtik amma
Bir defâ murâdımıza kavuşmak mümkün olmadı."

Bu şiiri hâllerine uygun bulup çok beğendiler.

Hicâz'a gitmeyi çok arzu ettiklerini anlayınca da, şu rubâiyi yazıp gönderdim:

Kalb, kıbleyi gösteren pusula olmadıkça,
Vücûd, Kâbe yolunun bedeli olmadıkça,
Kalmak için kendinde bu ten kuvvet bulamaz,
Hicâz toprakların kehribar bulmadıkça.

Bu rubâimi de çok beğendi. Bir gün onların yanındaydım. Orada bulunanlardan biri, zamânın zenginlerinden, vâli ve âmirlerinin şânından, şereflerinden konuşup, fakir kimselerden bahsetmedi. Hâce Hüsâmeddîn Ahmed buyurdu ki: "Ey kardeşim! Bu söz, bu zamandaki fukarâ hakkında bir ilâhî hikmet taşıyor. Çünkü eski zamanlardaki fakirler, dünyâdan ve dünyâyı isteyenlerden uzak dururlardı. Sakınırlardı. Her ne kadar zenginler onlara yaklaşmak isteseler, onlar zenginlerin sohbetinden kaçarlardı. Bu zamandaki fakirlerin çoğu; bir ihtiyâcı olup gelen zenginlerle bir arada oturup, muhabbet etmek isterler. Böylece fakirlerin zenginlerden uzak kalma hâli bozulur."

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Mirzâ Hüsâmeddîn Ahmed'e yazdığı birinci cild, 207. mektubunda buyuruyor ki: "Herhâlde uzakta kalan bu kardeşlerinizi unuttuğunuz anlaşılıyor. Evet, yakında bulunmanın, kalplerin birleşmesinde büyük tesiri vardır. Bunun içindir ki, hiçbir velî bir Sahâbînin derecesine yükselemez. Veysel Karânî, o kadar şânı yüce olduğu hâlde, Resûlullah efendimizi hiç görmediği için, Eshâb-ı kirâmdan en aşağı olanın derecesine yetişemedi.Abdullah bin Mübârek hazretlerinden soruldu ki; "Hazret-i Muâviye ile Ömer bin Abdülazîz'den hangisi daha yüksektir?" Cevâb olarak: "Muâviye Resûlullah efendimizin yanında giderken atının burnuna giren toz, Ömer bin Abdülazîz'den kat kat daha yüksektir." buyurdu.

Burada bulunanların hepsi iyiyiz. Allahü teâlâya bunun için, belki bütün nîmetleri için hamd ve şükürler olsun. Nîmetlerinin en büyüğü olan, müslüman yaptığı için ve mahlûkların en iyisinin yolunda bulundurduğu için, ne kadar çok hamd edilse yine azdır. Çünkü O'nun yolunda bulunmak, iyiliklerin başı, kurtulmanın çâresi, dünyâ ve âhiret saâdetlerinin kapısıdır. Allahü teâlâ Peygamberlerin en üstünü hürmetine bizleri ve sizleri her zaman bu yolda bulundursun. Âmîn. Fârisî mısrâ tercümesi.

"İş budur, bundan başkası hiçtir!"

İkinci cild, 17. mektupta buyuruyor ki: "Önce, Allahü teâlâya hamd ve Peygamber efendimize salevât eder, size de duâ ederim. Yazılarımla sizi rahatsız ediyorum. Başımıza gelenlere sabr tavsiye buyurduğunuz, kıymetli mektubu, Şeyh Mustafa getirdi. Okumakla şereflendik. Hepimiz, Allahü teâlânın mülküyüz. Hepimiz, O'nun huzûruna gideceğiz! Başımıza gelenler, görünüşte çok yakıcı, çok acıdır. Fakat, hakîkatte ilerletici, yükseltici ilâclardır. (İlâçlar, elbette acı olur). Bu acıların, dünyâda verdiği faydalar, âhirette beklediğimiz nîmetlerin yüzde biri olamaz. O hâlde evlad, Allahü teâlanın büyük bir ihsânıdır. Yaşadıkları müddetçe, insan, faydalarını görür. Ölümleri de, sevâp kazanmaya, yükselmeye sebeb olur.

Büyük âlim Muhyissünne (Nevevî) **Hilyet-ül-Ebrâr** ismindeki kitabında; "Abdullah ibni Zübeyr halîfe iken, tâûn hastalığı oldu. Bu tâûnda, Enes bin Mâlik'in çok çocuğu öldü. Kendisi, Peygamber efendimizin hizmetçisi idi ve bereket, bolluk için duâsını almıştı. Abdurrahmân bin Ebî Bekr Sıddîk'in da bu tâûnda çok çocuğu ölmüştü. İnsanların en iyisi, en kıymetlisi olan Eshâb-ı kirâma (aleyhimürrıdvân) böyle yapılınca, bizler gibi günahı çok olanlar, hesâba dâhil olur mu? Hadîs-i şerîfte buyruldu ki; **"Tâûn, eski ümmetlere, azâb**

olarak gönderildi. Bu ümmet için şehîd olmaya sebeptir." Doğrusu, bu vebâda ölenler, şaşılacak bir huzur, Allahü teâlâya teveccüh içinde ölüyor. Bu belâ gününde, insan bu mübârek cemâate karışmaya hevesleniyor. Onlarla birlikte, dünyâdan ayrılıp, âhirete gitmeye özeniyor. Tâûn belâsı, bu ümmete gazab, azâb gibi görünmekte ise de, iç yüzü rahmettir. Meyân Şeyh Tâhir dedi ki, tâûn günlerinde, Lâhor' da; "Bu günlerde ölmeyene yazıklar olsun!" diye sesler duyulduğu söylendi. Evet öyledir! Bu şehîdlerin hâline dikkat olunduğu zaman, şaşılacak hâller, anlaşılamıyan işler görülüyor. Böyle ikrâmlar, yalnız Allahü teâlâ için canını fedâ edenlere mahsûstur.

Efendim! Çok sevgili oğlumun ayrılığı, pek büyük musîbet oldu. Beni yaktı. Bu kadar yakan bir elem, kimsenin başına gelmemiştir. Fakat, Allahü teâlânın bu felaket karşısında, kalbi zayıf olan bu fakîre ihsân eylediği sabr ve şükr nîmeti de, en büyük ihsânlarından olmuştur. Allahü teâlâdan dilerim ki, bu musîbetin karşılığını dünyâda vermesin. Hepsini âhirette versin! Bu dileğin de, yüreğimin darlığından olduğunu bilmez değilim. Çünkü, O'nun rahmeti sonsuz, merhameti boldur. Dünyâda da, âhirette de bol bol vericidir. Kardeşlerimizden son nefeste îmân ile gitmemize ve insanlık îcâbı yaptığımız kusurların affedilmesine duâ buyurarak yardım ve imdâd etmelerini umarız. Yâ Rabbî, bizi affet, doğru yoldan ayırma! Kâfirlere karşı korunmakta yardımcımız ol! Âmin. Size ve hidâyette olanlara selâm ederim."

YARIN BAYRAM

Bir Ramazan ayının son on gününde, HâceHüsâmeddîn Ahmed îtikafta idi. Ayın yirmi dokuzuncu günü ikindiden sonra buyurdu ki: "Akşamdan sonra bir yere gidelim. Çünkü yarın bayramdır ve oruç tutmak haramdır." Akşam olunca mescidden çıktılar. Gençlerden bir grup, bir müddet göğe bakıp ayı aradılar, fakat göremediler. Hâce, yanlarına gelir gelmez ay göründü. Bu da Hâce Hüsâmeddîn Ahmed'in bir kerâmetiydi.

1) Zübdet-ül-Makâmât; s.78-86

2) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî; 1. cild, 207., 248. ve 266. mektup; 2. cild, 17. mektup; 3. cild 121. mektup.

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1087

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.58

MİSÂLÎ BABA (Gül Baba);

Anadolu'da yetişen meşhûr velîlerden. Misâlî Baba ve Gül Baba lakaplarıyla tanınmıştır. On yedinci asırda yaşamıştır. Osmanlı Sultanlarından Dördüncü Murâd Hanla görüşmüştür. Bağdât seferi sırasında ziyâretine gelen Sultana kış mevsiminde koynundan, açılmış tâze bir gül çıkarıp vermesi sebebiyle, Gül Baba lakabı ile anılmıştır. Kabri, Niğde'nin dokuz kilometre kuzeyinde bulunan Güllüce köyündedir. Bu köy, ismini onun isminden almıştır.

Misâlî Baba'nın vefâtından sonra da çok kerâmeti görülmüştür. Kabrini ziyâret edip onu vesîle ederek duâ edenler bereketlerine kavuşmuştur. Yakınındaki velî kabirlerinden birinin yanında bulunan bir taş çevredeki köyden bir kimse tarafından alınıp götürülmüştü. Sabahleyin taşın tekrar yerinde olduğu görülmüştür. Birkaç defâ götürülmüş ve aynı taş tekrar yerine dönmüştür.

Misâlî Baba'nın kabri üzerinde türbe yoktur. Kabrinin çevresinde dergâhının kalıntıları ve biri kubbeli biri de düz damla örtülü iki türbe vardır. Talebelerine veya yakınlarına âid olan bu türbelerden başka yine kabri çevresinde başka velî kabirleri de vardır.

Yakınındaki kubbeli türbede talebeleri olduğu rivayet edilen ve çok kerâmetleri görülen iki velî kabri bulunur. Aynı türbenin çilehâne bölümünde bir kabir daha bulunmaktadır. Bu

türbenin kapısının önünde birinin isminin Şeyh Ahmed olduğu rivâyet edilen iki evliyânın kabri vardır. Bu kubbeli türbeyi Niğde'nin Adırmusun köyünden Halil Ağa adında bir kimsenin yaptırdığı nakledilir. Rivâyete göre Halil Ağa, rüyâsında bir zât görür. Bu zât; "Güllüce köyünde bir kulübe içinde kabri olan velîlerin üzerine türbe yaptır." der. Bunun üzerine bu türbeyi yaptırır. Deli olan kimselerin bu türbede birkaç gece yatırılıp şifâya kavuştuğu çok görülmüştür. Bu sebeple halk arasında; "Uyuz olan ılıcaya, deli olan Güllüce'ye." sözü meşhurdur.

Üzeri düz damla örtülü türbede başka kabirler vardır. Bu kabirlerden biri beşik şeklindedir.

Misâlî Baba'nın kabri üzerine defâlarca türbe yapılmak istenmiş, ancak yapılan kısımların her sabah yıkıldığı görülmüştür. Bu zâtın, üzerine türbe istemediği kanâatına varılarak bundan vazgeçilmiştir.

Yakınındaki kubbeli türbede misâfirlerin aydınlanması için konulan gaz lambaları ve gaz yağı bir gece biri tarafından çalınmak istenmiştir. Bunları türbeden alıp gitmek isteyen kimse, türbenin kapısının âniden kapandığını görmüş, ne kadar açmak istediyse açamamıştır. Aldığı şeyleri yerine koyunca kapı açılmış, tekrar alıp çıkmak istediğinde, kapı yine kapanmıştır. Bir türlü açılmadığını görünce, yaptığına pişman olup aldığı şeyleri yerine koyarak tövbe etmiş. Sonunda kapı açılmış ve çıkıp gitmiştir.

Misâlî Baba'nın ve çevresindeki velilerin geceleri beyaz elbiselerle kabristanda dolaştıkları ve namaz kıldıkları çok görülmüştür. Kabri başında devamlı ziyâretçi görülür. Bu ziyâretçiler zaman zaman Misâlî Baba'nın tekkesi civârında Allahü teâlâ için adak kesip, sevâbını Misalî Baba ile orada yatan evliyânın, mevtânın rûhlarına hediye etmek için fakirlere dağıtırlar.

Misâlî Baba'nın kardeşi olduğu rivâyet edilen bir evliyâ kabri de yakın bir köy olan Velî Îsâ (Yayla Yolu) köyü yakınındaki Boztepe üzerindedir. Bu kardeşi ona; "Eğer bu ak sarıklı kardeşini seviyorsan, sen burada kal. İnsanlar senin kabrini ziyâret ederek Allahü teâlânın izni ile şifâya kavuşsunlar. Ben de Boztepe'ye gideyim. İnsanlara rahmet ve bereket için duâ edeyim." diyerek Boztepe'ye gitmiş ve orada vefât etmiştir. Kabri bu tepe üzerindedir. Halk arasında şiir ve mânilerde:

"Boz Tepenin erenleri
Geri koyun varanları."

diye zikri geçen bu zâttır.

Misâlî Baba'nın insanları irşâd için ikâmet ettiği dergâhının kalıntılarından bâzı taşlar çevresindedir. Ayrıca kendi dergâhına mahsus ve cihâdda kullandıkları sancakları uzun zaman muhâfaza edilmiştir.

BİR AVUÇ BULGUR

Osmanlı Sultânı Dördüncü Murâd Han, Bağdât seferine giderken Misâlî Baba'nın bulunduğu köyün yakınında bir yerde ordusunu istirâhate çekmişti. Bu sırada çevreyi dolaşan Sultan, onun köyüne uğradı. Köyün alt tarafında küçük bir kulübe gördü. Yaklaşıp kapısını çaldı. Kulübenin kapısı açılıp, Sultanı, nûr yüzlü bir zât karşılayıp, tebessüm ederek içeri aldı. Onun velîlerden olduğunu fark eden Sultan, hürmetle huzûrunda oturup, bir müddet sohbetini dinledi ve duâsını aldı. Ayrılıp giderken Sultana birkaç avuç bulgur ve bir torba da saman verdi. Sultan bunları alıp ordusuna döndü.

O gün yemek zamânı kendisine Misâlî Baba tarafından hediye edilen birkaç avuç bulgurun pilav yapılmasını istedi. Sultanın emri üzerine bulgur, pilav yapıldı. Bu bulgur pişirilirken gitgide artıp çoğaldı ve kazanlar dolusu pilav oldu. Bütün ordu bu pilavdan yiyip doyduğu halde yine de arttı. Samanı da atlara vermişlerdi. Saman da artıp atları doyurdu.

Sultan, Misâlî Baba'nın bu kerâmeti üzerine tekrar huzûruna gitti. Ona bâzı hediyeler verdi. Misâlî Baba, Sultanın hediyesine karşılık, elini koynuna sokup, daha yeni açılmış tâze bir gül çıkardı ve

Sultana verdi. Sultan gül mevsimi olmadığı halde kışın böyle bir gül vermesinin de başka bir kerâmeti olduğunu görerek, bir müddet daha sohbetinde kaldı. Sonra duâsını alıp elini öptü vedâlaşıp ayrıldı.

Bağdât seferine giden Dördüncü Murâd Han, Misâlî Baba'nın ve yol boyunca ziyâret ettiği velî zâtların duâsı bereketiyle târihte benzeri az görülen bir zafer kazandı.

1) Rehber Ansiklopedisi; c.13, s.111

MİSKÂLÎ EFENDİ;

Bursa velîlerinden. İsmi, Muhammed'dir. 1608 (H.1017) senesinde vefât etti. Gençliğinde işi gücü mızıka denilen bir çalgıyı çalmaktı. Sonradan tövbe edip tasavvufa yöneldi. Nefsini terbiye ve ıslah etmek için o kadar gayret gösterdi ve çalıştı ki, güçsüz ve tâkâtsiz bir hâle düştü. Birkaç ekmek kırıntısı yiyerek nefsini ıslah için uğraştı. Bâzan günlerce hiçbir şey yemezdi. Hiç kimseden de bir şey istemez, aslâ ihtiyâç hâlinde olduğunu belli etmezdi.

Tasavvufta Nakşibendiyye yolunda Şeyh Şâmî Efendinin sohbetlerine ve hizmetine devâm etti. Kemâle erdikten sonra Bursa'da ikâmet etti. Teklif edildiği halde hiçbir memûriyeti kabûl etmedi. Geçimini sağlaması için lâzım olan şeyler gâipten gelirdi.

Bursa yakınlarında bulunan Mudanya ahâlisi fısk u fücûr ve ahlâksızlıkla meşgûlken aralarında bâzı kimselerin Miskâlî Efendiye muhabbeti, sevgisi vardı. Onu sevenler her sene Mudanya'ya dâvet ederek sohbetiyle bereketlenirlerdi. Onun sohbetinin tesiriyle halk hâlini düzeltti. İbâdet ve tâat yapmaya, dînin emirlerine tam uymaya başladılar. Küçük-büyük herkeste iyi haller görülmeye başladı ve bu iyilik yaygınlaştı.

Kendisi hiçbir zenginden bir şey kabûl etmemiş, aslâ maddî yardım almamıştır. Teklifleri geri çevirmiştir. Yaşayışı ve üstün halleri ile bulunduğu cemiyet içinde çok sevilirdi. Sohbeti herkes tarafından can kulağı ile dinlenirdi. Zengin-fakir, büyük-küçük herkesle sohbet eder ve bu sohbetleri sırasında aslâ gaflete düşmezdi.

Sevenlerinden Mustafa Efendi adında bir zât şöyle anlatmıştır: "Bir gün damda uyuyordum. Rüyâmda Miskâlî Efendi ayağı ile bana dokunup; "Kalk buradan bire gâfil!" dedi. Hemen uyandım rüyânın tesiriyle yerimden fırlayıp kalktım. O anda tavanda bulunan büyük bir taş parçalanıp, bir parçası tam başımı koyduğum yere düştü. Sonra huzûruna gittiğimde kulağıma yavaşça; "Yatacaktın değil mi?" dedi."

1) Vefeyât; SüleymâniyeKütüphânesi, HacıMahmûd Kısmı, No: 4613, v.93b

2) Güldeste-i Riyâz-ı İrfân; s.168

MOLLA ARAB;

Mısır'da ve Anadolu'da yaşayan velî ve İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi Vâiz Muhammed bin Ömer bin Hamza, lakabı Muhyiddîn'dir. Antakya'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Antakî nisbesiyle bilinir. Arab lisanını iyi bildiği ve Haleb'den Bursa'ya geldiği için Molla Arab diye şöhret buldu. 1532 (H.938) senesinde Bursa'da vefât etti. Kabri, Bursa'nın kıble tarafında, dağa yaslanmış kendi adıyla anılan mahallededir. Sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Molla Arab'ın dedesiMâverâünnehrli olup, büyük âlim Teftazânî hazretlerinin talebelerindendi. Mâverâünnehr'den gelip Antakya'ya yerleşti. Babası da âlim ve sâlih bir zât olup, oğlu Muhammed Efendinin tahsîli ve yetişmesi ile çok ilgilendi. Küçük yaşta tahsîle başlayan Molla Arab, Kur'ân-ı kerîm ile **Kenz** ve **Şâtibî** gibi bâzı eserleri ezberledi. Fıkıh

ilmini fazîlet sâhibi babasından, usûl-i fıkıh, kırâat ve Arabî ilimleri, amcaları Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmed gibi âlimlerden öğrendi. Hocalarının feyz ve bereketleriyle, ilimde üstün bir dereceye yükseldi. Daha sonra Tebriz diyârına gitti. Birkaç yıl kalıp, Tebrizli Mevlânâ Mürîd'den ilim öğrendi. Sonra Antakya'ya döndü. Haleb ve Kudüs'deki âlimlerle görüştü. Bilgisini çok artırdı. Gittiği yerlerde vâz ve nasîhat ederek İslâmiyeti anlattı. Fetvâ vererek insanların müşkillerini çözmeye çalıştı. Şöhreti her yere yayıldı. Hacca gitti. Bir müddet mücâvir olarak kaldı. Sonra Mısır'a gelip, İmâm-ıSüyûtî'nin derslerinde bulundu. Hadîs ilminde icâzet, diploma aldı. Vâz, ders ve fetvâ verdi. Mısır'daki Çerkez sultanlarından Kayıtbay, onun sohbetlerine katıldı ve vâzlarını dinledi. Ona çok hürmet etti ve sevgisi sebebiyle Mısır'dan ayrılmasına müsâade etmedi. Onu vâiz ve müftî tâyin etti. MollaArab, fıkıh ilmine dâir **Nihâyet-ül-Fürû** adlı fıkıh kitabını yazıp, Sultana hediye etti. Herkesten hürmet ve saygı gördü.

1495 (H.901) senesinde Sultan Kayıtbay vefât edince, MollaArab Bursa'ya gitti. Orada halk ve ileri gelenlerden çok hürmet gördü. Vâz edip, devamlı Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Halka, haram ve günahların öldürücü zehir olduğunu anlattı. Sonra İstanbul'a gitti. Burada da vâz, irşâd ve insanlara doğru yolu anlatmak ile meşgûl oldu. Sultan İkinci Bâyezîd Han, Molla Arab'ın şöhretini işitip dersine geldi. Vâzını dinleyip, tesirli konuşmalarına hayran oldu. Çok defâ ziyâretine gelip, devletin bekâ ve devâmı için duâlarını taleb etti. Molla Arab, Peygamber efendimizin hayâtını ve güzel ahlâkını anlatan **Tehzîb-üş-Şemâil** ve tasavvufa dâir olan **Hidâyet-ül-İbâd ilâ Sebîl-ir-Reşâd** adlı eserlerini yazıp, Sultan Bâyezîd Hana hediye etti. Ayrıca Sultanın gazâ sevâbına kavuşmasını istedi. Kur'ân-ı kerîmde, Nisâ sûresi 95. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Müminlerden özür sâhibi olmaksızın cihaddan geri kalanlarla, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlar bir olmazlar. Allah, mallarıyla ve canlarıyla savaşanları, derece bakımından oturanlardan çok üstün kıldı. Bununla berâber Allah, ikisine de Cennet'i vâdetmiştir. Fakat Allah, savaşanlara, oturanların üstünde pek büyük bir mükâfat vermiştir."** buyrulduğu üzere, Sultanı gazâya teşvik etti.

Modon şehrinin fethine katıldı. Fetih sırasında konuşmalarıyla ve duâlarıyla askeri coşturdu. Kaleye ilk giren mücâhidler arasında yer aldı. Gazâdan dönüşünde, İstanbul'da vâzlarına devâm etti.Vâzlarında küfür ehlinin, sapıkların ve tarîkatçı geçinen bozuk kimselerin kötülüklerini anlattı. Sonra çoluk-çocuğuylaHaleb'e gitti. OradaÇerkes beylerinden Hayr Beyden çok hürmet gördü. Hayr Bey onun bütün ihtiyâcını karşılamak istedi. Fakat o, takvâsından, hiç bir şeyini kabûl etmedi. Haleb'de üç yıl kadar vâz, hadîs ve tefsîr ile meşgûl oldu. Bid'at ehli ve bozuk fırkaların zararlarını anlattı. Safevîler ona çeşitli düşmanlıklarda bulunduklarından İstanbul'a döndü. Yavuz Sultan Selîm Hanı, şiirlerle cihâda teşvik ve tahrik eyledi. Bu maksadla **Es-Sedad fî Fedâil-il-Cihâd** kitabını yazdı. Çaldıran seferine katılıp, askere vâz ederek cesâret verdi. Muhârebede duâ eder, Pâdişâh âmin derdi.

Çaldıran seferinden sonra tekrar Anadolu'ya giden Molla Arab hazretleri, gittiği yerlerde halka vâz ve nasîhat etmeye devâm etti. Sarayköy ve Üsküp'te de on sene vâz ve nasîhat ederek, pek çok kimsenin hidâyetine sebeb oldu. Sarayköy'de bir câmi ve bir mescid, Üsküp'te bir mescid yaptırdı. 1526 senesinde Kânûnî Sultan Süleymân Han ile de Engürüs seferine katılıp, zafer için yaptığı duâları kabûl oldu. Seferden sonra Bursa'ya gelip, çeşitli kitaplar yazdı. Kimyâ bilgisi de çoktu. Nafakasını ticâret yaparak kazanırdı. Kimseden bir şey kabûl etmezdi. Hâfızası çok kuvvetliydi. Meşhûr altı hadîs kitâbındaki hadîs-i şerîfleri bilirdi. İlim ve fazîlette yüksek bir zât olan MollaArab hazretleri, gönül ehlindendi. Vâz ve nasîhatleriyle insanların gönüllerini feth ederdi. Uzaktan yakından gelen pekçok insan onun vâz ve sohbetlerinden istifâde ederlerdi. Tefsîr ilminde bir deryâ, hadîs ilminde zamânında emsalsizdi. Cumâ günleri imâmın namazda okuduğu âyet-i kerîmeleri geniş tefsîr ederdi. Sîret-i Nebevî'yi bildiren **Tehzîb-üş-Şemâil** ve **El-Mekâsıd fî Fedâil-il-Mesâcid** adlı

kitapları meşhûrdur.

Ömrünü İslâmiyeti öğrenmek, öğretmek ve insanlara anlatmakla geçiren Molla Arab hazretleri, Bursa'da büyük bir câmi inşâ ettirmeye başladı. Fakat bu câminin inşâatı tamamlanmadan 1532 (H.938) senesinde vefât etti. Bursa'nın kıble tarafında bulunan Molla Arap mahallesinde yaptırdığı Molla Arab Câmiinin yakınında defnedildi. Molla Arab hazretlerinin ilim ve fazîlet sâhibi birçok evlâdı ve torunu onun neslini devâm ettirdiler. Kabrinin bulunduğu yerden bir sokak ileride Molla Arab Câmii vardır. Bu câmi, 1955 senesinde Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından bugünkü şekline getirilmiştir. Şimdi iki kubbeli ve tek minâreli olan bu câmi, eskiden dokuz kubbeli ve üstü kurşun kaplıydı. Zelzelede kubbeler çökünce, iki tânesinin duvarları ve bir kısım kemerleriyle, dışarıda bir minâresi kalmıştır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.81

2) El-A'lâm; c.6, s.316

3) El-Kevâkib-üs-Sâire; c.2, s.56

4) Mir'ât-ıKâinât; c.3, s.119

5) Şakâyık-ı Nu'mâniyye; c.1, s.462

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.311

7) Sicilli Osmânî; c.4, s.111

8) Keşf-üz-Zünûn; c.2, s.1031, 1060

9) Güldeste-i Riyâz-ı İrfân; s.193

10) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.411

11) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.491

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.209

MOLLA AYAS;

Osmanlı âlim ve velîlerinden. Fâtih Sultan Mehmed Hânın ilk hocalarındandır. Nerede, ne zaman doğduğu ve vefât târihi bilinmemektedir. Hocaları ve talebeleri ile olan münâsebetlerinden, On beşinci asrın ikinci yarısında vefât ettiği anlaşılmaktadır. Bursa'da vefât edip, Zeynîler kabristanına defnedildiği tahmin edilmektedir.

Küçük yaşta keskin zekâsı ile ilim meclislerine giren MollaAyas, Ayasolug (Selçuk) Çelebisi adıyla tanınan Ayasolug kadısı oğlu Mehmed Çelebi'den ilim tahsîl etti. Hocazâde Muslihuddîn Bursavî ile berâber ders görüp, ilim öğrenirlerdi. Daha sonra Bursa Sultan Medresesi müderrislerinden Hızır Beye dânişmend oldu. Din ve fen ilimlerinde tahsîlini tamamladı. Genç yaşta ilimde olgunlaştı. Onun bu ilminden haberdâr olan SultanİkinciMurâd Hân, şehzâdesi Mehmed'e hoca tâyin etti. Birkaç sene Fâtih Sultan Mehmed Hâna ilim öğreten MollaAyas, Zeynüddîn Hâfî hazretlerinin talebelerinden Abdüllatîf Makdisî'nin talebesi olan Tâcüddîn İbrâhim Karamânî'nin hizmetine girdi. Onun kalblere şifâ, gönüllere devâ olan mübârek bakışlarını üzerinde hissetmek, bulunmaz sohbetlerinden istifâde etmek için gayret gösterdi. Sıkı riyâzetler çekti. İlâhî cezbelere, feyzlere kavuştu. Ledünnî ilminde üstâd oldu. İnsanlara doğru yolu öğretmek vazifesi verildi. Bursa'ya yerleşti. Ömrünün sonuna kadar orada kaldı. Pekçok talebe yetiştirdi. Talebelerinin geçimini de kendisi karşılar, Allahü teâlânın kendisine ihsân ettiği maldan, ihtiyâç sâhiplerine bol bol ikrâmda bulunurdu. Dünyâ ve dünyâ ehlinden ayrılıp, bütün varlığı ile Allahü teâlâya yöneldi. Vakitlerini ilim öğrenmek ve öğretmek, Allahü teâlâya ibâdet etmekle geçirirdi. İnsanlara sık sık nasîhatlerde bulunur, Allahü teâlânın dînini öğrenip, O'nun rızâsına kavuşmak için gayret etmelerini tenbih ederdi.

Molla Ayas, yetiştirmiş olduğu talebeler yanında, birçok kitaba hâşiyeler ve tashîhler yaptı.

Kitaplarda görülen yanlışlıkları düzeltmeye çok önem verirdi. Bu işte tanındı. Evinde aynı kitabın birkaç nüshası bulunurdu. Bakanlar, herbirinin baştan sona tashîh edilmiş, anlaşılmayan yerlerinin de açıklanmış olduğunu görürdü.

ZAMÂNIN KUTBU

Sultan Bâyezîd-i Velî ve Yavuz Sultan Selîm Hân devri velîlerinin büyüklerinden olan Seyyîd-i Velâyet anlatır: "Hocam Âşıkpaşazâde Şeyh Ahmed'le berâber hacca gittik. (Âşıkpaşazâde Ahmed, Abdüllatîf Makdisî hazretlerinin halîfesi idi.) Arafât'a yaklaşırken, hocam bana; "Oğlum, Arafât'ta imâmın sağında duran zât, zamânın kutbudur. Dikkat et bakalım, onu tanıyabilecek misin." dedi. Biraz sonraArafât'a vardık. Namaz vakti gelince, imâma en yakın yerde durduk. İyice baktım. İmâmın sağında duran zât, bizim Bursa'da bırakıp geldiğimiz MollaAyas'tan başkası değildi. MollaAyas'ın burada olabileceğini hiç hatırıma getirmediğim için, acabâ o mu veya bir başkası mı diye düşünüp, hocama da durumu arz ettim. O da baktı. Ben de tekrar baktım. Gerçekten Molla Ayas'tan başkası değildi. Haccı îfâ edip Bursa'ya dönünce, bizi karşılamaya gelenlerden biri; "Arafât'ta Kutb-i zamânı gördün mü? Onun kim olduğunu bilebildin mi?" dedi. Ben de; "Gördüm, Molla Ayas idi." dedim. O gece şiddetli bir hastalığa yakalandım. Ölümümün yaklaştığını hissettim. Sabaha doğru kendime geldim. Hocam Âşıkpaşazâde Ahmed'le berâber, Molla Ayas'ı ziyârete gittik. Evine girdik. Bizi karşılayıp buyur ettikten sonra, Molla Ayas, bana pek dikkatli baktı. Hocama; "Bu kimdir?" diye sordu. O da; "Bu benim oğlumdur, efendim." dedi. Bunun üzerine Molla Ayas; "Bu, benim sırrımı gizlemeyip açığa çıkardı. Bu gece Allahü teâlâya bunun vefâtı için üç defâ yalvardım. Fakat Resûlullah efendimizin rûh-i şerîflerinin şefâati bereketiyle helâk olmaktan kurtuldu. Ben de bunun, gerçekten Resûlullah efendimizin soyundan olduğunu anladım" dedi. Sonra yine bana dönüp; "Sırrı yaymak büyük tehlikedir. Böyle şeyleri yaymaktan sakınıp, gizlemek lâzımdır." dedi.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.189

2) Tâc-üt-Tevârih, (Ulemâ kısmı)

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.275

MOLLA CÂMÎ;

Hirat'ta yetişen âlim ve büyük velîlerden. İsmi, Abdurrahmân bin Nizâmeddîn Ahmed, lakabı Nûreddîn'dir. Câmî ve Mevlânâ nisbetleriyle meşhûr oldu. Anadolu'da MollaCâmî diye tanınmaktadır. 1414 (H.817) de İran'ın Câm kasabasında doğdu. İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin neslindendir. Beş yaşında Muhammed Pârisâ hazretlerinin huzûruna götürülüp, teveccühe kavuştu.

Mevlânâ Abdurrahmân'ın babası Nizâmeddîn Ahmed, ilim ve takvâ sâhibi idi. Haramlardan şiddetle kaçardı. Oğlunun ilim ehli olması için Herat'daki Nizâmiyye Medresesine getirdi. O sırada Abdurrahmân Câmî henüz küçüktü, bülûğ yaşına gelmemişti. Fakat medresede; zekâsı, meseleleri anlamaktaki fevkalâde kavrayışı, hocaları ve arkadaşları üzerinde büyük bir tesir bıraktı. Tahsîlinin başlangıcında, **Muhtasar** ve **Telhîs** adlı eserler üzerinde çalışırken, daha önce gelen ileri sınıftaki arkadaşları **Şerh-i Miftâh** ve **Mutavvel** isimli kitapları okuyordu.Mevlânâ Abdurrahmân, kısa zamanda kendi kitaplarını bitirip, en ileri seviyedeki arkadaşlarının okuduğu kitapları okumağa başladı. Arkadaşlarına yetişip onları geçmesi, herkesi şaşırttı. Bunun üzerine hocaları; "Semerkand, Semerkand olalıdan beri, Molla Câmî'den daha zekî ve kâbiliyetli bir kimse görmedi." demekten kendilerini alamadılar. Burada HâceAli Semerkandî'nin, Şihâbüddîn'in ve Mevlânâ Cüneyd-i Usûlî'nin derslerine devâm etti. Din ilimlerinden başka, fen ilimlerine ilgi duyan Molla Câmî, Uluğ Bey zamânında BursalıKadızâde Rûmî'nin matematik derslerine de devâm etti. Bu sırada Herat'da, meşhûr astronomi âlimi Ali Kuşçu ile görüştü. Ali Kuşçu, Molla Câmi'ye astronomi

ilmine dâir güç ve zor sorular sordu. Sorulanların hepsini, en ince ayrıntılarına kadar ayrı ayrı cevaplandırdı. Ali Kuşçu, bu cevaplara hayran kaldı. Sonra Ali Kuşçu'ya dönerek; "Sizin ilim hazînenizde bundan daha üstün bir nesne yok mudur?" diyerek latîfe etti. Ali Kuşçu ise; "Molla Câmî ile karşılaştıktan sonra, ondaki bilgilerin normal yol ile elde edilen bilgilerden olmadığını ve bunların Allahü teâlânın ona bir ihsânı olduğunu anladım." demekten kendini alamadı.

Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, kısa zamanda aklî ve naklî ilimleri öğrendi. Hattâ, Herat'ta meşhûr beş âlimden birisi oldu.

Herat'ta Sâdüddîn-i Kaşgârî hazretleri, her gün câmi kapısının önünde, namazdan önce ve sonra talebeleriyle sohbet ederdi. Molla Câmî'nin de yolu, oradan geçerdi. Sâdüddîn-i Kaşgârî ne zaman Molla Câmî'yi görse; "Bu gençte görülmemiş bir kâbiliyet var. Onun hâline âşık oldum. Bu gencin, bu istidâdını boşa kullanmaması için onu yetiştirmeliyiz. Fakat bunu kendisinin taleb etmesi lâzım." buyururdu. Molla Câmî, bir gün rüyâsında Sâdüddîn-i Kaşgârî hazretlerini gördü. Molla Câmî'ye; "Öyle bir sevgiyle bağlan ki, bırakmak mümkün olmasın." buyurdu. Bu rüyâ, Abdurrahmân Câmî'ye pek fazla tesir etti. O anda Horasan'da idi. O gün hemen yola çıkıp, Herat'a geldi ve Sâdüddîn-i Kaşgârî'nin huzûruna girdi. Onun sohbeti ile şereflendi. Bu sohbette, kalbinde pekçok değişikliklere şâhid oldu. Sâdüddîn-i Kaşgârî'nin bâzı kerâmetlerini görünce, ona bağlılığı daha da arttı. Zâhirî ilimlerin yanısıra, bâtınî ilimlerde de yükselmek içinSâdüddîn hazretlerine canla başla hizmet etmeye, onun teveccühlerine kavuşup, fevkalâde olgunluklara sâhib olmaya başladı. Sâdüddîn-i Kaşgârî, Molla Câmî'nin ilk geldiği gün; "Rabbimize hamdolsun ki, Mevlânâ Abdurrahmân gibi bir şâhin tuzağımıza düşmüştür. Artık bunu yetiştirmek, zâyi etmemek lâzımdır." buyurdu. Artık hep onunla meşgûl olmaya başladı.

Molla Câmî'nin, Sâdüddîn-i Kaşgârî'nin talebesi olduğunu işiten Muhammed Câcermî; "Beş yüz yıldan beri Horasan toprağının bir benzerini yetiştiremediği bir ilim erbâbını, Mevlânâ Sâdüddîn-i Kaşgârî, bir teveccühte yolundan çevirdi ve kendi "Ahrâriyye" ismi verilen yoluna aldı." buyurdu.Mevlânâ Abdürrahîm ise; "Abdurrahmân Câmî, aklî ve naklî ilimleri bırakıp tasavvuf yoluna girene kadar, insanı zâhirî ilimlerden başka hiçbir şey kemâl derecesinde olgunlaştıramaz derdim. Fakat onun tasavvufa yönelişinden sonra, bu düşüncemin yanlış olduğunu anladım." dedi.

Abdurrahmân Câmî, Sâdüddîn-i Kaşgârî hazretlerinin emriyle tenhâ bir yerde halvet etmeye, nefsini terbiye için riyâzet ve mücâhede yapmaya başladı. Yâni, nefsinin isteklerini terkedip, istemediklerini yapmak için uğraştı. Vakitlerini, insanlardan uzak yerlerde Allahü teâlâyı zikretmek, namaz kılmak ve Kur'ân-ı kerîm okumakla geçirdi. Âdetâ insanlarla konuşmayı unuturcasına onlardan ayrıldı. Aylarca devâm eden bu hâlin sonunda kalb gözü açıldı ve melekler âlemini seyretmeğe daldı. Daldığı bu âlemin tecellîleri onun gözünün önünde belirdi ve her şeyden sıyrılmış olarak kendini Allahü teâlâya verdi. O zaman anlıyamadığı bir arzu ile Kâbeye doğru yollara düştü. Bir müddet gittikten sonra kendine gelip; "Ben hocamdan izin almadan nereye gidiyorum? İzinsiz ve rızâsız bir iş yapılır mı? Bu benim yaptığım doğru değildir, derhâl dönmeliyim." diyerek, hocası Sâdüddîn-i Kaşgârî'nin huzûruna döndü. Bu hâdise üzerine Molla Câmî buyurdu ki: "Bu "Ahrâriyye" ismi verilen âlimler silsilesinin yoluna ilk girdiğim zamanlarda, bana nûr belirtileri görünmeye başladı.Hocamın emri üzerine bunlara iltifât etmeyip, o nûrun devamlı olmasını sağlamaya çalıştım. Şunu iyi bilmelidir ki; nûr, keşif ve kerâmetin meydana gelmesi, insanın tamâmiyle olgunlaştığına, nefsini terbiye ettiğine işâret değildir. Bunlara güvenmemelidir. Talebeye en üstün kerâmet, hocasının sohbetiyle pişmesi, onun teveccühleri altında nefsinden kurtulmasıdır."

Mevlânâ Abdurrahmân Câmî hazretleri, Sâdüddîn-i Kaşgârî'nin yıllarca sohbetinde bulunarak, onun teveccühleri altında yetişti. Onun halîfesi, vekîli oldu. Hocası, 1456 (H.860)

senesinde Herat'da vefât etti.

Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, zamânındaki âlim ve evliyâ ile görüşür, onlarla sohbet ederdi. Bunlardan biri Muhammed Esed, biri Ubeydullah-i Ahrâr hazretleridir. Ubeydullah-i Ahrâr ile dört defâ buluştular. İlk görüşmelerinde Ubeydullah-i Ahrâr'ın büyüklüğünü kabûl edip, ona bağlandı.

Onun feyz ve bereketlerinden istifâde etmeye çalıştı. Ayrı oldukları zamanlarda, mektup ile haberleşirlerdi. Birbirlerini ziyâret ettiklerinde, sohbetlerinin ekserisi sükût içinde geçerdi. Fakat kalbden çok şeyler konuşurlar, dışarıdan seyredenler hiç konuşmuyor sanırlardı. Bir defâsında Molla Câmî, Taşkend'e Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini ziyârete gitti. Orada on beş gün kaldı. Umûmî olarak sohbetleri konuşmasız geçiyordu. Arada sırada Ubeydullah-i Ahrâr bâzı şeyler anlatıyordu. Fakat bu konuşulanları orada bulunanlar anlamıyorlardı. Bir ara Molla Câmî; "Efendim, Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî'nin **Fütûhât'**ında bâzı mevzûlarda müşkilimiz vardır. Bunların îzâhını istirhâm ediyorum." dedi. Hâce Ubeydullah emir buyurup **Fütûhât** kitabı getirildi. Anlaşılmıyan yerler gösterildiğinde; "Okuyun, dinleyelim!" buyurdu. Kitapdaki o mevzû, tâne tâne okundu. Sonra Ubeydullah hazretleri îzâh etti, fakat bu îzâhı orada olanlar anlayamadılar. Bu îzâhın anlaşılmadığını gören Hâce Ubeydullah; "Kitabı kapatınız!" buyurdu. Kapattılar. Bir müddet sessizlik hâkim oldu. Ubeydullah-i Ahrâr murâkabeye vararak, başını göğsüne eğip tefekküre daldı. Sonra; "Şimdi kitabı açınız!" buyurdu. Açtılar ve okumaya başladılar. Bu defâ, okudukça yazılanlar anlaşılmaya başlandı. Daha önce niçin anlayamadıklarına hayret ettiler. Ubeydullah-i Ahrâr'ın bir nazarı, himmeti ve duâları bereketiyle, anlaşılmayan mevzû, bir defâ daha okununca anlaşılır hâle geldi. Nitekim Mevlânâ Abdurrahmân Câmî; "Hâce Ubeydullah-i Ahrâr öyle bir kimse idi ki, bir bakışları ile hasta kalbleri ıslâh eder, kalbi dünya düşüncelerinden o derece çabuk temizlerdi." buyurdu.

Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, 1472 (H.877) senesinde Hicaz'a gitmek için yola çıktı. Her geçtiği şehirdeki âlimler onu karşılıyarak, ziyâret edip, hayr duâsını aldılar. Bilmedikleri müşkillerini sorarak, verdiği cevaplara hayran kaldılar. Bağdât'ta Eshâb-ı kirâm düşmanları ile yaptığı münâzaralarda hep gâlip geldi. Bâzı insaflı olanların tövbe etmesine sebeb oldu. Uğradığı yerlerde, sultanlardan, emîrlerden ve halktan pekçok hürmet, izzet ve ikrâm gördü. Daha önce vefât etmiş büyüklerin kabirlerini ziyâret etti. Medîne-i münevvereye geldiğinde, Peygamber efendimize olan muhabbetini dile getiren kasîdeler söyledi.

Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, Hicaz seferi esnâsında bir Arabî ile karşılaştı. Molla Câmî'nin güzel bir devesi vardı. O deve Arabî'nin hoşuna gitti. Arabî, kendi kafasına göre bir fiyat biçerek o deveyi satın almak istedi. Câmî, Arabî'nin ısrârına dayanamıyarak verilen fiyata devesini sattı.Arabî, kendi yükünü yükledi ve deveyi alıp gitti. Aradan on gün kadar bir zaman geçtikten sonra, o deve çölde kum fırtınasına tutulup öldü. Arabî, Mevlânâ Câmî'ye gelip; "Bana hasta bir deveyi sattın." diyerek, küstahça sözlerde bulundu. Haddinden fazla edebsizlik etti. MollaCâmî, adama parasını geri vererek; "Deve nerede öldü?" buyurdu. O da; "Falan yerde, istersen gidip görelim." dedi. MollaCâmî, devenin öldüğü yere gitmeyi kabûl etti. Yola çıkmadan evvel, yakınlarından bir kimseye buyurdu ki: "Bu Arabî'nin ölümü yaklaştı." Arabî, Mevlânâ Câmî'yi tam devenin kum fırtınasına tutulduğu yere getirince düşüp can verdi.

Hac vazîfesini yaptıktan sonra Haleb'e geldiler. Orada da bütün halk onu saygıyla karşıladı. Pekçok ikrâmlarda bulundular. Oradan Tebrîz, Horasan ve Herat'a gitti.

MollaCâmî hacdan dönünce, Hüseyin Baykara'nın kendisine tahsis ettiği bir medresede ders vermeye başladı. Arab diline ve edebiyâtına büyük ilgi duyan Câmî, bu dilde birçok eser yazmıştır. Oğlu Ziyâüddîn Yûsuf için yazdığı **El-Fevâid-üz-Ziyâiyye fî Şerh-il-Kâfiye** adlı Arabca gramer kitabı, müslüman Türkler arasında **Molla Câmî** adıyla çok tanınmıştır ve

medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Mevlânâ Abdurrahmân, Sadüddîn-i Kaşgârî'nin halîfesi, vekîli olduğu hâlde, önceleri tasavvuf edeblerini başkalarına bildirmekten çekinirdi. "Hocalık yükü çok ağırdır. Bu yüke tahammül edemem." der ve bu ilmi öğrenmekte çok ısrâr edenlere yardımcı olurdu. "Tâlib çok, fakat hakîkî sâdık olanlar çok az..." buyururdu.

MollaCâmî'nin sohbetinde bulunanlar, gam ve kederlerini unuturlar, neşe ve ferahlık duyarlardı.

Sultanlara, vezirlere, vâlilere ve devlet büyüklerine yazdığı mektuplarda; onlara dâimâ iyiliği, hayrı, adâleti, halka şefkatle muâmeleyi tavsiye ederdi.

Hindistan'da Timûroğulları devletinin kurucusu olan Bâbûr Şah, Molla Câmî hakkında; "Zamânında, zâhirî ve mânevî ilimlerde onun gibisi yetişmemiş gibidir. Onun övülmeye ihtiyâcı yoktur. Ancak adını anmak, bizim için kurtuluşa vesîledir." derdi.

Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, şöhret ve îtibâr kazanmaktan kaçardı. Halkın övmesine ve yermesine ehemmiyet vermezdi. Dâimâ namazda oturur gibi oturur; Hakka ve halka karşı hürmet göstermek yönünden böyle oturmayı tercih ederdi. Çok defâ kuru toprak üzerine otururdu. Meclisine gelenler gam ve kederlerini unuturlar, neşe ve ferahlık duyarlardı. Sofrasında misâfirsiz yemek yemez, hizmetini görenlerle berâber yemek yemekten zevk alırdı. Kendi ihtiyâcından fazlasını hayır işlerine sarfeder, ilim talebelerinin ihtiyaçlarını görürdü. Herat'da ve Hıyâban şehirlerinde birer medrese, Câm şehrinde de bir câmi yaptırdı.

Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, bir defâ okuduğu kitabı hiç unutmazdı. Onun için de bir daha bakma durumu olmazdı. Dünyâya meyletmez, âhiret hayâtına hazırlıkla meşgûl olurdu. Yatsı namazını kıldıktan sonra, bir saat kadar cemâatle sohbet ederdi. Sonra Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olur, namaz kılar, Kur'ân-ı kerîm okumakla vakitlerini değerlendirirdi. En fazla uykusu, gecenin üçte birinden az olurdu. Geri kalan zamânını ibâdet etmekle geçirirdi.Sabah namazından sonra, işrâk vaktine kadar cenâb-ı Hakk'ın yarattıkları hakkında tefekkür, murâkabe ederdi. Öğleye kadar eser yazma, kitap mütâlaası üzerinde durur, öğleden sonra talebeleriyle meşgûl olurdu.

Molla Câmî, Ehl-i Beyt'e ve Eshâb-ı kirâma âşık idi. Onlara kötü gözle bakanlara, uygun olmayan sözler sarfedenlere derhâl cevaplarını verir ve sustururdu. Bu sebeple Eshâb-ı kirâm düşmanlarıyla hiç uyuşamadı ve onların dâimâ tenkidlerine mâruz kaldı. **Silsilet-üz-Zeheb** ismindeki kitabında, îtikâdnâme başlığı ile Ehl-i sünnet îtikâdını, otuz bahiste ve çok güzel bir üslûp ile anlattı.

Molla Câmî, dîvânında, Türk hâkânı Fâtih Sultan MehmedHâna hitâben, onu övücü şiirler yazdı. Ayrıca onun oğlu Sultan Bâyezîd'i medheden kasîdeleri de bulunmaktadır. Fâtih için söylediği kasîdelerden bâzılarının Türkçeye tercümeleri şöyledir:

Ey kuzeyden esen rüzgâr! Ne hoş kokular getiriyorsun. Haydi arzuların kıblesi olan semte doğru es!

Ilık nefesine samîmiyet kokularını karıştır.Ve hep ihlâs yolundan giderek hedefe ulaş.

Ricâ ve duâ denkleriniHorasan'da bağladıktan sonra, Rum diyârına doğru yürü.

Yolda bu yolun usûl ve erkânını öğren. Büyüklerin yetiştiği dergâhın nerede olduğunu sor.

Oraya varınca yüzünü hizmetçilerin ayak tozlarına sür. İzin isteyip, yeri öperek huzûra gir.

O cihâd eri, gâzî pâdişâhın önünde hikmetler saçarak söze gir ve;

"Ey mertebesi yüksek pâdişâh! Sana dünyâ mülkü, atalarından kalma bir mîrâstır." de.

Dünyâda pek az kimse, böyle büyüklük ve ihtişam tahtında senin gibi feyz verme

olgunluğuna sâhib olabilmiştir.

Sünnet-i seniyyenin her tarafa yayılması senin gayretinle oldu.

Küfür yuvaları, kiliseler, yine senin himmetinle câmiye çevrildi.

Harplerdeki isâbetli tedbirlerinle, küfür ve sapıklık kal'alarını kökünden yıktın.

Dâimâ şefkat ve merhamet tarafına yönelmiş, kötü huylardan temizlenmiş bir pâdişâhsın.

Seni kıskananların aksine, her türlü hikmet, şeref, yiğitlik ve cömertlik sıfatları sende toplanmış...

Cömertlikte deryâ gibisin, sanki altın mâdenisin. Hattâ deryâdan da, altın ocağından da cömertsin.

Şu gök kubbenin zirvesi var oldukça ve dünyâ yerinde durdukça,

Allahü teâlâ, gönlüne uygun ihsânlarda bulunsun, dünyânın şerefi ayaklarının altına serilsin, dilerim."

Ey etrâfa amber kokuları saçan seher rüzgârı! Mâdemki duâ ve senâ demetleri diziyorsun,

Bu garip şiirlerden birkaçı o selîm akıllı edîb pâdişâha lâyık ola.

Sana emânet ettiğimiz bu garip armağanları sultânın meclisine götür.

Bu kıymetsiz hediyemi onun yüce ve şerefli huzuruna sunarken, de ki:

"Karınca, muhabbet ve sadâkat yönünden, Süleymân aleyhisselâmın katına yarım çekirge ayağı gönderdi.

Nitekim, "Armağanlar, gönderenin değeriyle ölçülür" diyerek sözü bitirmeye bak.

Fazla ısrâr etme, lütfen selâm ve hürmetimi söyleyerek kelâma son ver".

Ayrıca Sultan İkinci Bâyezîd hakkında da kasîdeleri vardır. Molla Câmî ile Osmanlı sultanları arasındaki bu alâka, Osmanlı sultanlarının ilim, tasavvuf, şiir ve edebiyâta çok önem vermelerindendir.

Osmanlı sultanları, Mevlânâ Abdurrahmân Câmî hazretlerini çok sevdiler. Onun duâsına kavuşmak için can attılar. Bu sebeple Fâtih Sultan Mehmed Hân, onu Anadolu'ya dâvet etti. Konya'ya geldiğinde, Fâtih SultanMehmed Hânın vefât haberini alınca geri döndü.

Osmanlılar, Molla Câmî'yi ne kadar çok sevdilerse, İran'daki Safevî şahları da o kadar çok düşmanlık ettiler. Eshâb-ı kirâm düşmanları Horasan'a hücûm ettikleri sırada, MollaCâmî'nin oğlu, babasının kabrini açarak, mübârek cenâzesini başka bir yere defnetti. Eshâb-ı kirâm düşmanları Horasan'ı istilâ edip, Molla Câmî'nin kabr-i şerîfini açtıkları zaman, mübârek cenâzesini bulamadılar. Ona olan düşmanlıklarından, kabirde bulunan tahta parçalarını yaktılar. Şâh İsmâil de, kendi devrinde Herat'ı zaptettiği zaman şu emri verdi: "Mevlânâ Abdurrahmân Câmî'nin nerede bir kitabı görülürse, kitabın üzerindeki Câmî ismindeki "Cim" harfinin noktasını kazıyıp, harfin üzerine nokta koyun. Bu sûretle Câmî ismi, Hâmî (olgunlaşmayan kimse) olsun." Bu hâdiselere Horasanlı âlimler çok üzüldüler. Mevlânâ Abdurrahmân Câmî'nin yeğeni; "Yazıklar olsun, ülkeler fetheden Şâh'ın insafına! O Câmî ki, bir ömür boyu cihân, onun kapısında köle olmuştur. Ne yazık ki, birkaç traşsız haydudun hatırı için, isminin altındaki noktayı yontturdu da, hâmî yazdırayım derken hamlık etti" demekten kendini alamadı.

MollaCâmî'nin meclisine, bir gün edebi kıt olan biri geldi. Büyüklerin huzûrunda izin verilmeden konuşulmayacağını bilmiyordu. Zühdden takvâdan dem vurmağa, bilgiçlik taslamağa başladı. Bir müddet sonra sofra kuruldu ve yemek yenmeye başlandı. Sofrada tuz yoktu. O kimse, hizmetçiye; "Ben yemeğe tuz ile başlarım. Tuz getir." dedi. Onun bu hâline

Molla Câmî üzüldü ve; "Ekmekte tuz vardır. Ona niyet eyle." buyurdu. Bu sırada ekmeği tek elle koparan birine de; "Ekmeği bir el ile koparmak mekruhtur." deyince, Molla Câmî de; "Yemek esnâsında başkalarının el ve ağızlarına bakmak, ekmeği tek el ile koparmaktan daha çok mekruhtur." buyurdu. O kimseye bu söz de kâfi gelmedi. Bir ara yine; "Yemek yerken konuşmak sünnettir." dedi. Molla Câmî de; "Çok konuşmak mekruhtur." buyurdu. O edebi kıt kimse, artık yemek sonuna kadar hiç konuşmadı.

Bir kimse Molla Câmî'ye gelerek; "Bana öyle bir şey öğretin ki, kalan ömrümde onu yaparak cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanayım." dedi. Molla Câmî; "Hocam Sâdüddîn-i Kaşgârî'ye de aynı suâli sormuşlardı. Cevap olarak, mübârek elini sol göğsü üzerine götürüp, kalbini işâret etti. Bununla meşgûl olun, kalbinizden kötü huyları çıkarıp, yerine iyi ve beğenilen huyları yerleştirin demek istedi." buyurdu.

Molla Câmî'yi çok sevenlerden biri anlattı: "Mevlânâ Abdurrahmân Câmî ile hacca berâber gitmiştik. Bağdât'a geldiğimizde hastalandım. Her geçen gün hastalığımın arttığını hissediyor, öleceğimi sanıyordum. Mevlânâ hazretleri de ziyâretime hiç gelmemişti. Bunun için de ayrıca üzülüyordum. Aradan günler geçtiği hâlde, yataktan kalkamıyordum. Birgün arkadaşımızın biri koşarak yanıma gelip; "Mevlânâ Câmî seni ziyâret için geliyor." diyerek müjdeledi. Bu sevinçli haber, bende yatağımdan doğrulacak kadar bir kuvvet meydana getirdi. Yatağın içine oturup beklemeğe başladım. Derken odama girdi. Onun girmesiyle, loş odam birden aydınlanıverdi. Yatağımın kenarına oturdu. Hâlimi, hatırımı sordu. Buna cevap olarak; "Âşıkların ümid içinde yüz yıl bile bekliyeceğini." bir şiirle anlattım. Başını önüne eğip, gözlerini yumdu ve bir müddet murâkabeye vardı. O ânda benden bir ter boşanmaya başladı. Başını kaldırıp bana; "Terlemeğe başladınız, yatağa giriniz. İnşâallah tez zamanda iyi olacaksınız." buyurdu. Odamdan ayrılıp gittikten sonra, yatağa girdim. Yatakta beni şiddetli bir ter bastı. Terimi kurulamak için doğrulduğumda, hiçbir şeyimin kalmadığını gördüm. Mevlânâ Câmî hazretlerinin teveccühleri bereketi ile hastalıktan kurtuldum."

Geylanlı büyük velîlerden biri hastalandı. Her geçen gün hastalığının şiddeti artıyordu. Görenler; "Bu hastalıktan kurtulmak imkânsızdır. Mutlaka ölür." diyorlardı. Herkes ümîdini kesmişti. Hastalığının iyice ağırlaştığı bir gün, talebeleri, oğulları ve yakınları başında toplandılar. Artık vefâtını bekliyorlardı. Bir ara hasta gözlerini açtı. Yatağında doğrulmaya başladı. Etrâfındakiler hayretle hastaya bakıyorlardı.Çünkü, günlerce değil doğrulmak, bir taraftan bir tarafa dönemiyordu. Şimdi ise bir ânda yatağından doğruldu. Ayağa kalktı. Tamâmiyle iyileşmiş gibi hareket ediyordu. Oradakilere iyi olduğunu, hiçbir ağrı ve sızının kalmadığını söyleyince, ahbabları dağılıp evlerine gittiler. Herkes gidince, yakınlarından birine; "O kadar hasta idim ki, sanki rûhum bedenden ayrılmak üzereydi. O ızdıraplı ânımda, gözüme Mevlânâ Câmî hazretleri göründü. Yanıma oturup bana teveccüh etti ve iltifatlarda bulundu, iyi olacağımı bildirerek kayboldu. Ben de, o gittikten sonra hemen ayağa kalktım. Hiçbir rahatsızlığımın kalmadığını gördüm." dedi.

Talebelerinden Muhammed Rucî anlattı: "İlkbahar mevsimiydi. Yağmurlardan sular çoğalmıştı. Bir gün hocamız Mevlânâ Câmî ile Malan Irmağının kenarında oturuyor ve sohbetiyle şerefleniyorduk. Bir ara ırmağın üst tarafından, akıp gelmekte olan bir kirpi gördük. Kirpinin karnı üst tarafta olduğu hâlde, suların akıntısıyla sürüklenerek geliyordu. Belli ki ölüydü. Tam bizim önümüzden geçerken, hocamız Mevlânâ Câmî hazretleri elini uzatarak, ölü kirpiyi suyun içinden alıp inceledi. Hiçbir hayat belirtisi yoktu. Kirpinin dikenli sırtını okşadı. Bir müddet sonra kirpi kımıldamaya başladı ve ayağa kalktı.Canlanan kirpi, normal hâlde insanlardan kaçması lâzım iken, Mevlânâ Câmî'ye doğru gelip, ön ayaklarını ve başını havaya kaldırarak, hürmet gösterir gibi beklemeğe başladı. Kalkacağımız zaman, Mevlânâ Câmî, kirpiyi o hâlinden normal hâle getirdi. Kalkıp şehre doğru yürümeğe başladık. Fakat kirpi peşimizden gelmeğe başladı. Ancak şehre yaklaşınca peşimizi bıraktı.

Mevlânâ Câmî'nin talebelerinden biri anlattı: "Bir gün hocamın mübârek cemâlini ve tatlı

sohbetini arzulayarak huzûruna gitmek için yola koyuldum. Yolda giderken, karşıma fevkalâde güzel bir kadın çıktı. İkinci defâ görmemek için gözümü başka tarafa çevirdim. Fakat elimde olmayarak başımı çevirip bir daha bakmak istedim. O anda yanımdan geçmekte olan odun taşıyan hamalın bir odunu gözüme çarptı. Öyle acıdı ki, sanki gözüme ok saplanmıştı. Gözümden kan akmaya başladı. Yabancı kadına bakmanın cezâsını hemen görmüştüm. Kan durduktan sonra hocamın bulunduğu mescide gittim. Yanındaki kimselere nasîhat ediyordu. Bir kenara oturup dinlemeye başladım. Hocamın bir ara sohbetin mevzûsunu değiştirerek; "Birisi yolda gelirken, yanından geçmekte olan bir güzele bakmış. O anda bir el peydâ olup, o kimsenin gözüne bir tokat vurmuş. Bu tokatın dehşetinden göz yaşları dinmemiş ve gözünden kan akıtmış. Hafiften bir nidâ gelip; "Bir kere harama bakmaya bir dokunmak kâfidir. Eğer sen bakmaya devâm edersen, biz de dokunmamızı arttırırız." buyurmuş." Hocam bunu anlattıktan sonra, benden tarafa bakarak; "İnsan harama bakmaktan gözü korumalıdır ki, ona el uzatmasınlar." buyurdu."

Molla Câmî, 1492 (H.898) senesinde bir Cumâ günü, dostlarının okuduğu Kur'ân-ı kerîmi dinledi ve ezan okunurken son nefesinde Kelime-i şehâdeti getirdikten sonra vefât etti. Sultan Hüseyin Baykara, vezîri Ali Şîr Nevâî, âlimler, seyyidler ve bütün Heratlılar, Molla Câmî'nin evine koştular. Hazırlıklar bitirildikten sonra, büyük bir cemâat cenâze namazını kıldı ve hocası Sâdüddîn-i Kaşgârî'nin kabri yakınına defnedildi. Mübârek kabri ziyârete açıktır.Dünyânın dört bucağından gelen âşıkları, onu ziyâret ederek, mübârek rûhundan saçılan feyzlerden istifâde ederler. Türbesindeki kitâbede şu yazılar okunmaktadır: "Hüvelbâkî, bâkî olan ancak Allahü teâlâdır. Yeryüzünde olan her şey fânîdir. Yalnız kerem sâhibi olan Rabbimiz bâkîdir... İlim ve hikmet sırlarına ermiş, bahçelerin hoş sesli bülbülü, kutbların en büyüğü, müslümanların gözlerinin nûru olan efendimiz Abdurrahmân Câmî "kuddise sirruh", Allahü teâlânın dâvetine uyarak, selîm bir kalb ile, meâlen; **"Ey** (îmânda sebât gösteren, Allah'ı anmakla) **mutmainne olan nefs! Dön Rabbine,** (Cennet'te sana hazırladığı nîmetlere), **sen O'ndan** (sana verdiklerinden ötürü) **râzı, O da senden râzı olarak haydi gir** (sâlih) **kullarımın içine. Gir Cennet'ime..."** buyurulan (Fecr sûresi: 27, 28, 29, 30. âyet-i kerîmeleri) emir gereğince, bu aldatıcı dünyâ tuzağından, zevk ve safâ ile dolu Cennet köşklerine uçtu.

Buyurduğu güzel sözlerinden bâzıları:

"Akıl dışında olan şeyler, keşif, müşâhede ve kalb gözü ile anlaşılır. Akıl bunları anlıyamaz. Nitekim, his uzuvları da, aklın anladığı şeyleri anlayamıyor."

"Seven o kimselerdir ki, sevgilisinden ne kadar düşmanlık görse, yine dostluğunu arttırır. Sevgilisinden başına binlerce sitem taşı gelse, onlar ancak aşk binâsını sağlamlaştırır."

"İlim, sana zarûri oldukça kazanmaya çalış, sana gerekli olmayan bilgileri elde etmeye uğraşma, zarûri bilgiyi kazandıktan sonra da, onunla amel etmekten başka bir şey isteme."

"Her kime şu beş saâdet verilmiş ise, tatlı yaşayışın dizgini onun eline bırakılmıştır: 1- Vücud sağlığı, 2- Güven, 3- Rızık genişliği, 4- Şefkatli ve vefâlı arkadaş, 5- Ferâgat duygusu."

"Akıllılar, ölümle sona eren her nîmeti, nîmetten saymazlar. Ömür, ne kadar uzun olursa olsun ölüm yüz gösterince, o uzunluğun ne faydası olur? Nîmetin değeri, sonsuz olmasında ve yok olmak tehlikesinden uzak bulunmasındadır."

"Üç zümreye, üç şey çirkin düşer: Pâdişâhlara sertlik, âlimlere mal sevdâsı, zenginlere cimrilik."

"İhtiyarlık, gençliğin sonu ve netîcesidir. Netice ise, başa bağlıdır. Gençliğini iyi geçirenin, ihtiyarlığının da iyi geçeceği umulur."

"Kötü kimse, başkalarının ayıplarını saymak isterken, kendini dile getirir."

"Bir kimse bütün ilimleri kendinde toplasa, Allahü teâlânın rızâsına uygun hareket etmedikçe

kurtulamaz."

"Önceden Allahü teâlânın adını dile getirip, O'nu övmeden mübârek bir işe başlayan kimse, cılız bir kuş gibi uçmağa güç yetiremez. Gâyesine ulaşmadan kanatları kırılır, bir daha kalkmayacak gibi yere düşer."

Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, Arabî, Fârisî, şiir ve nesir hâlinde yüze yakın eser yazdı. Bunlardan en kıymetlisi; **Nefehât-ül-Üns min Hadarât-il-Kuds** ve **Şevâhid-ün-Nübüvve** isimli kitaplarıdır.

Molla Câmî'nin birçok eseri vardır: **1) Fâtihat-üş-Şebâb** (dîvân), **2) Vâsıtat-ül-İkd** (dîvân), **3) Hâtimet-ül-Hayât** (dîvân), **4) Bahâristan, 5) Heft Evrenk** adı altında topladığı yedi mesnevîsi. **6) Nefehât-ül-Üns min Hadarât-il-Kuds:** Bu eseri, Abdullah-i Ensârî'nin **Tabakât-ı Sûfiyye** adlı eserinin genişletilmesiyle meydana çıkmıştır. Farsça olup, altı yüz dört velînin hayâtı ve menkıbeleri anlatılmaktadır. **Nefehât-ül-Üns** kitabının, Ali Şîr Nevâî tarafından Çağatay Türkçesine ve Lâmii Çelebi de bir takım ilâveler yaparak Osmanlı Türkçesine tercüme etmiştir. **7) Şevâhid-ün-Nübüvve, 8) Levâih.**

BÜYÜKLERİN BEREKETİ

Molla Câmî hazretleri bir gün buyurdu ki: "Bize verilen bu kadar ihsânlar, hep Muhammed Pârisâ hazretlerinin bereketidir. Ben, beş yaşında idim. O sene Hâce Muhammed Pârisâ hacca gidiyordu.Yolu, bizim Câm kasabasına uğradı. Babam ve Câm'ın ileri gelen âlimleri, onu ziyâret etmek için huzûruna gittiler. Beni de yanında götüren babam onunla müsâfeha ettikten sonra, bana, elini öpmemi emretti. Öptükten sonra, Muhammed Pârisâ bana iltifât ederek bir meyva hediye etti. Teveccühlerine kavuştum. Aradan altmış yıl geçmesine rağmen, nûrlu, mübârek yüzlerinin güzelliği hâlâ gözümün önünden gitmemektedir. İşlerimin rast gitmesi, büyüklere olan muhabbet nîmetinin ihsân edilmesi, hep Muhammed Pârisâ hazretlerinin teveccühleri ve duâları bereketiyledir. Bu "Ahrâriyye" yolunun büyüklerine olan sevgimin meydana gelmesine sebeb olanlardan biri de Fahreddîn-i Luristânî'dir. Ben küçükken, bizi teşrif etmişti. Kur'ân-ı kerîm harflerini yeni öğrenmiştim. Beni kucaklarına oturtup, mübârek parmağıyla işâret ederek havada; Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali gibi muhterem isimleri yazardı. Ben okudukça hayret eder; "Bu çocuğun, ileride bu yolun büyüklerinden olacağı umulur." derdi. Bana iltifât eder, şefkat gösterirdi. Onun bu merhameti, ona ve onun gibi olan büyüklere muhabbet etmeme sebeb oldu. O zamandan beri bütün arzum, o büyüklerin muhabbetleriyle yanmak ve son nefesimde o muhabbet ile ölmektir."

FIRSAT GANÎMETTİR

Mevlânâ Câmî'nin talebelerinden biri şöyle nakletti: "Bir zamanlar Sermazar şehrinde bir müddet oturmam îcâb etti. Bu durumu gelip Mevlânâ Câmî'ye arzettim. Bana; "Gâyet münâsiptir. Burayı bırakıp acele ile oraya git! Giderken acele etmeyi sakın ihmâl etme. Fırsat ganîmettir ve bunda senin için nice gizli haberler vardır." buyurdu. Ben, tekrar memleketime dönünce, bir takım engeller zuhûr etti ve geciktim. Bir hafta sonra evime varınca, ne kadar kıymetli eşyam varsa hepsinin çalındığını gördüm."

HUZÛR VE ÂFİYET

Molla Câmî bir gün bir kimseye; "Ne iş yapıyorsun?" diye sordu. O da; "Hamdolsun huzûrluyum. Sıhhat ve âfiyette bulunduğum hâlde dünyâyı terkederek bir köşeye çekildim. Cenâb-ı Hakk'ın zikri ile meşgûl oluyorum." dedi. MollaCâmî buna cevap olarak;"Huzûr ve âfiyet bu değildir. Huzûr ve âfiyet, insanın nefsinin emmârelikten kurtulup, itminâna kavuşmasıdır. Nefsi itminâna kavuştur da, ister sâkin bir köşede otur, isterse insanların arasında." buyurdu.

EDEBSİZİN CEZÂSI

Mevlânâ'yı çok sevenlerden biri anlattı: "Eshâb-ı kirâm düşmanlarından biri, Mevlânâ Câmî ile münâzara etti.Eshâb-ı kirâm aleyhinde kelimeler sarfetti. Buna Mevlânâ Câmî öyle güzel cevaplar verdi ki, o Eshâb-ı kirâm düşmanı, konuşacak tek kelime bulamayıp sustu. Fakat Mevlânâ hazretlerine buğz etmeye, ona gizliden düşmanlığa başladı. Biz bu adamın en kısa zamanda bir belâya uğrayacağını veEshâb-ı kirâm efendilerimize dil uzatmanın cezâsını ânında çekeceğine inanıyor ve bekliyorduk. O, biraz ötede duran atının yanına gidip, yemini yiyip yemediğini kontrol etmek için, elini atın başındaki torbanın içine soktu. At, birden sâhibinin şehâdet parmağını ısırıp kopardı. Bağırmaya, feryâd ve figâna başladı. Herkes ne oluyor ne var diye etrâfına toplandı. Biraz sonra yere yıkıldı ve büyük bir ızdırap içinde kasıla kasıla öldü. Doğrusu, cezânın bu kadar kısa bir zaman içinde verileceğini tahmin etmiyorduk."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.122

2) El-Fevâid-ül-Behiyye; s.86, 88

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.360, 361

4) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.275

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.61

6) Nefehât-ül-Üns; s.455

7) Reşehât; s.202

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1112

9) Persian Literature; c.1, s.11; c.2, s.954

10) Hadâik-ül-Verdiyye; s.151

11) Nesayim-ül-Mehabbe; s.439

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.276

MOLLA FENÂRÎ;

Osmanlı Devletinin ilk şeyhülislâmı ve büyük velî. İsmi Muhammed olup, babasınınki Hamza'dır. Nisbeleri Rûmî ve Fenârî, lakabı Şemsüddîn'dir. 1350 (H.751) senesinde Fener köyünde doğdu. Bu köyde doğması veya babasının fenercilik sanatıyla meşgûliyetinden dolayı "Fenârî" nisbetiyle meşhur oldu.

Babası Muhammed Hamza, zamânının büyük velîlerindendi. Molla Fenârî küçük yaşta babasından tasavvuf yolunu öğrenmeye başladı. Mevlânâ Alâüddîn Esved, Şeyh Cemâleddîn Aksarâyî, Şeyh Hamîdüddîn-i Kayserî'den ve zamânında bulunan diğer birçok büyük âlimden ders okudu. İlim tahsîli için Mısır'a gidip, orada bulunan meşhûr Hanefî fıkıh âlimi Kemâleddîn-i Bâbertî'den ilim öğrendi.

Molla Fenârî **İskender Târihi'**ni nazm eden meşhur şâir Ahmedî ve tıpta **Şifâ** kitabının sâhibi tabîb Hacı Paşa ile birlikte, Mısır'da Ekmeleddîn-i Bâbertî'nin huzûrunda ders arkadaşı idiler. Bir gün bir velîyi ziyârete gitmişlerdi. Bu zât, onlara bakıp, Mevlânâ Ahmedî'ye; "Sen, vaktini şiirde harcarsın." Hacı Paşaya; "Sen ömrünü tıpta harcarsın.", Molla Fenârî'ye ise; "Sen de, din ve dünyâ reisliğini, ilim ve takvâyı birlikte bulundurursun." buyurdu. Gerçekten de, bu zâtın buyurduğu gibi oldu. Din ilimleri yanında fizik, matematik ve astronomi de öğrenenMolla Fenârî, tasavvufta yüksek derecelere kavuştu. İlim tahsîlini tamamladıktan sonra Anadolu'ya dönerek Bursa'ya yerleşti ve talebe yetiştirmeye başladı.

Molla Fenârî, bir ara Bursa'daki hizmetlerini bırakıp Konya'ya gitmişti. Karaman Beyi ona çok iltifat ve ihsânlarda bulundu. Ders okutması için ricâda bulundu. Orada da ders verip talebe yetiştirdi. Burada, Yâkub-i Asfâr ve Yâkûb-i Esved gibi zâtlar ondan istifâde edip, ilimde yüksek dereceye ulaştılar. Molla Fenârî, bu iki talebesiyle dâimâ iftihâr ederdi. Karaman Beyinin kızı Gül Hâtun ile evlenerek, iki oğlu, iki kızı oldu. SonraOsmanlı

Sultânının dâveti üzerine tekrar Bursa'ya geldi. Eski hizmetlerine devâm etti. İki oğlu da, kendisi gibi âlim olarak yetişti. Onlar da Bursa'da kâdılık yapmışlardır.

Molla Fenârî, uzun zaman Bursa'da kalan ve Somuncu Baba diye tanınan Hâmid-i Aksarâyî'den de ilim ve feyz aldı. Büyük bir velî ve yüksek âlimlerden olan Somuncu Baba, önceleri Bursa'da yaptırdığı fırında pişirdiği ekmekleri satarak geçinirdi. O sırada Molla Fenârî de Bursa'da kadılık yapıyordu.Somuncu Baba'nın ilimdeki ve velîlikteki üstünlüğünü bilenlerdendi. Sultan Yıldırım Bâyezîd, Niğbolu zaferinden sonra Bursa'da Ulu Câmiyi inşâ ettirmeye başlamıştı. İnşâat sırasında, câmide çalışan işçilerin ekmek ihtiyâcını Somuncu Baba karşılamıştı. Câminin inşâsı bittiğinde, açılış günü Cumâ hutbesini okumak üzere Pâdişâhın dâmâdı büyük âlim ve velî Seyyid Emîr Sultan hazretlerine vazife verilmişti. O gün orada, Molla Fenârî ile berâber büyük bir âlim topluluğu da vardı. Tam Cumâ vakti gelince, Emîr Sultan hazretleri; "Sultânım, zamânımızın büyüğü burada bulunurken, bizim hutbe okumamız edebe uygun değildir. Bu câmii şerîfin açılış hutbesini okumaya lâyık zât, şu kimsedir!" diyerekSomuncu Baba'yı işâret etti. Şöhretten son derece sakınan bu büyük velî, Pâdişâhın emri üzerine mimbere doğru yürüdü. Emîr Sultân'ın yanına gelince; "Ey Emîr'im! Niçin böyle yapıp, benim hâlimi ele verdiniz?" dedi. Emîr Sultan da: "Sizden daha üstün bir kimse göremediğim için böyle yaptım" cevâbını verdi. Cemâat hayret içinde kalmıştı. Somuncu Baba'nın okuyacağı hutbeyi merakla beklemeye başladılar. Mimbere çıkan Somuncu Baba, öyle güzel bir hutbe îrâd buyurdu ki, o zamana kadar cemâat böyle bir hutbeyi hiç kimseden dinlememişti. Hutbede; "Ulemâdan bâzısının, Fâtiha-i şerîfenin tefsîrinde müşkilâtı bulunmaktadır. Onun için, bugünkü hutbemizde bu sûrenin tefsîrini yapalım." buyurdu. Fâtiha sûresinin yedi türlü tefsîrini yaptı. Bu konuda nice hikmetli sözler beyân eyledi. Herkes hayret içinde kaldı. Bursa'da onun büyüklüğünü anlamayan kalmamıştı. Başta kâdı Molla Fenârî; "Somuncu Baba, önce bizim bu sûrenin tefsîrindeki müşkilimizi halletti. O, bunun büyük bir kerâmetiydi. Çünkü, Fâtiha'nın birinci tefsîrini bütün cemâat anlamıştı. İkinci tefsîrini, cemâatin bir kısmı anladı. Üçüncüsünü anlayanlar çok azdı. Dördüncü ve sonraki tefsîrlerini, içimizde anlıyan yok gibiydi." demekten kendini alamamıştı.

Namazdan sonra hemen evine giden Somuncu Baba'yı ilk ziyâret eden Molla Fenârî oldu. Bu ziyâret sırasında ona; "Efendim, bu günlerde Fâtiha sûresinin tefsîrini yapmak istiyordum. Fakat anlıyamadığım bâzı yerleri vardı.Bu hutbeniz ile, anlıyamadığım yerleri açıklamış oldunuz. Medresede, hizmetlerimizin karşılığında kazandığımız beş bin akçe paramız vardır. Helâl olmasında hiç şüpheniz olmasın. Kabûl buyurursanız, bunu size hediye etmek ve ayrıca sizin talebeniz olmakla şereflenmek istiyorum." deyince, Somuncu Baba ona teveccüh edip duâ eyledi. Molla Fenârî, çok feyz ve mârifetlere kavuştu. Yazdığı tefsîrlerinde bu ince mârifetleri beyân eyledi. Bir cild büyüklüğündeki **Fâtiha Tefsîri,** bu ince bilgilerle doludur.

Bu hâdiseden sonra büyüklüğü herkes tarafından anlaşılan Somuncu Baba; "Sırrımız ifşâ oldu. Herkes bizi tanıdı." diyerek Bursa'dan ayrılmak istedi. Bir sabah erkenden, Gaves PaşaMedresesinden birkaç talebeyi yanına alarak yola çıktı.Somuncu Baba'nın Bursa'yı terk etmekte olduğunu haber alan Molla Fenârî, koşarak bir çınarın yanında arkasından yetişti. Gitmeyip, Bursa'da kalması için çok yalvardı, ricâlarda bulundu. Fakat, kabûl ettiremedi.Sonunda Bursalılara duâ etmesini taleb etti. Bu çınarın yanında Bursa'ya dönerek, feyizli ve bereketli bir şehir olması ve yeşil olarak kalması için duâ etti. Birbirine vedâ ederek ayrıldılar. "Duâ Çınarı" denilen bu ağaç, Bursa'nın Ankara yolu çıkışındadır.

1419 (H.822) yılında, ilk defâ Hicaz'a gidip hac yaptı. Hacdan dönerken, Mısır Sultânı Melik Müeyyid, Mısır'da kalarak ders vermesini ricâ etti. Bir müddet kalıp, ders okuttu. Birçok ulemâ ve evliyâ ile sohbet etmiş ve çeşitli meseleleri muhâsebe ve müzâkere etmişlerdir. Bu yolculuğu esnâsında Kudüs-i şerîfi de ziyâret etmişti. Çelebi Sultan Mehmed Hân dâvet edince, Bursa'ya geldi. Bu haccında Medîne-i münevverede iken, orada vefât eden büyük velî

Şâh-ı Nakşibend'in halîfesi Muhammed Pârisâ'nın cenâze namazında bulundu.

1424 (H.828) yılında Sultan İkinci Murâd Hân, onu ilk şeyhülislâm olarak tâyin etti. Bu vazifeyi, adâlet ve hak üzere altı sene yaptı. Devletin mühim işlerinde, sultanlar ve devlet adamları kendisiyle istişâre ederek, ilminden ve isâbetli görüşlerinden istifâde etmişlerdi. Ders okutması yanında, fetvâ işlerini ve Bursa kadılığını da yürüten Molla Fenârî, bir mahkeme esnâsında, sultan Yıldırım Bâyezîd Hânın şâhidliğini dahî kabûl etmemiştir. Şöyle ki: Mahkemede dâvâ konusu olan bir hâdisenin şâhidi olarak pâdişâhın da dinlenmesi îcâbetmişti. Kâdı Molla Fenârî, huzûrunda duruşmaya çıkan Pâdişâhın şehâdetini, İslâmiyetin aradığı şâhidlik şartlarından biri kendisinde bulunmadığı için red etmişti. O da, namazlarda Pâdişâhın cemâatte görülmemesiydi. Çünkü dînimizde, cemâat ile namaz kılmayı terk edenin mahkemedeki şâhidliği makbûl değildir. Bunun üzerine Yıldırım Bâyezîd Han hemen oturduğu sarayın yanına bir câmi inşâ ettirerek, beş vakit namazı, cemâati hiç terk etmeden kılmağa başladı.

Bursa'da müderrislik ve kâdılık yapan Molla Fenârî kazzazlık (ipekçilik) yaparak da nafakasını temin etmeye çalıştı ve kazandığı paralar ile çok hayrât ve hasenâtta bulundu. Kale'de, Manastır mahallesinde ve Debbâglar semtinde olan mescidler ile, Pınarbaşı'ndaki Dâr-ül-hadîs, onun yaptırdığı eserlerdendir. Kudüs'te de bir medreseyi satın alıp, masraflarını, Anadolu'da yaptığı vakıfların gelirinden karşılamıştır. Vefâtında, çok para ve on binden çok kitap bıraktı.

1431 (H.834) senesi Receb ayında Bursa'da vefât etti. Kabri, Bursa'da Keşîş Dağı eteğinde, Maksem adı verilen semtte yaptırdığı mescidin yanındadır ve ziyâret edilmektedir. Kabri, Bursa'nın en yüksek semtinde bulunmaktadır. Câminin yanında bir de medresesi vardır. Ayrıca birçok hayır işleri de gerçekleştirmişti.

Molla Fenârî, Tasavvufta Zeyniyye tarîkatına mensûb idi. İpekçilikten çok iyi anladığından, kendisine yetecek kadar parayı sağlamak için bu işle uğraşır ve yiyeceği, giyeceği için lâzım olan parayı kendi emeği ile kazanırdı. Süslü elbiselerle dolaşmaktan hiç hoşlanmazdı. Gâyet mütevâzî giyinir, başında bir dolama ile dolaşırdı. Böyle giyinmesinin sebebini soranlara; "Elimin kazancı, daha fazlasına yetmiyor." cevâbını verirdi.

Şeyh Zeynüddîn-i Hâfî hazretlerinin en büyük halîfesi Şeyh Abdüllatîf-i Makdisî, Anadolu'yu şereflendirdiğinde, Molla Fenârî onun gelişini parlak bir manzûme ve güzel bir şiirle kutlamıştı. Zeynüddîn-i Hâfî de, aynı bahr ve vezinde bir karşılık söyleyerek, pekçok övücü sözler yazmış veMolla Fenârî'ye göndermişti.

Eserleri çok kıymetlidir. Başlıcaları şunlardır: **1) Ayn-ül-A'yân:** Fâtiha sûresinin tefsîridir. **2) Füsûl-ül-Bedâyi' fî Usûl-iş-Şerâyi', 3) Îsâgûcî Şerhi:** Mantık ilmine dâir, bir günde yazdığı çok kıymetli şerhtir. **Îsâgûcî'**ye yaptığı bu şerhi, mantık ilmini çok güzel açıklamaktadır. Buna, bir gün sabahleyin başlamış, güneş batarken bitirmiştir. Bu mantık kitabı, medreselerde uzun zaman ders kitabı olarak okutulmuştur. 1886 (H.1304) yılında İstanbul'da basılmıştır. **4) Enmûzecü'l-Ulûm:** Yüze yakın ilme âit meseleyi ihtivâ eden ansiklopedik bir eserdir. Bu eser, oğlu Muhammed Şâh tarafından şerh olunmuştur. **5) Ferâiz-i Sirâciyye Şerhi, 6) Şerh-i Mevâkıb üzerine Ta'likât, 7) Esâs-üt-Tasrîf, 8) Esmâ'il-Fünûn, 9) Es'ile, 10) Risâletü Ricâl-il-Gayb, 11) Risâletün fî Menâkıb-iş-Şeyh Behâüddîn-i Nakşibendî, 12) Şerhu Usûl-il-Pezdevî, 13) Şerhu Telhîs-il-câmi' el-Kebîr:** Fıkıh ilmine dâirdir. **14) Şerhu Telhîs-il-Miftâh:** Me'ânî ilmine dâirdir. **15) Şerh-ur-Risâlet-il-Esîriyye fil-Mîzân, 16) Şerhu Fevâid-il-Gıyâsiyye:** Me'ânî ve beyân ilimlerine dâirdir. **17) Şerhu Mukatta'ât. 18) Şerh-ul-Mevâkıb:** Kelâm ilmine dâir bir eserdir. **19) Hâşiyetün alâ Şerh-ış-Şemsiyye:** Seyyîd Şerîf Cürcânî'nin eserine yaptığı kıymetli bir hâşiyedir. **20) Hâşiyetün alâ Dav'ıl-Miftâh, 21) Şerh-ul-Misbâh:** Nahiv ilmine dâirdir. **22) Hâşiyetün alâ Şerhây-is-Seyyid ves-Sa'd lil-Miftâh, 23) Uveysât-ül-Efkâr fî İhtiyâri ülil-Ebsâr:** Aklî ilimlere dâir yazdığı bir eser olup, fen ilimlerinde zor problemlerin çözüm şekillerine karşı

îtirâzları inceler. **24) Misbâh-ul-Uns, Beyn-el-Ma'kûl vel-Meşhûd fî Şerh-i Miftâh-i Gayb-il-Cem'i vel-Vücûd:** Sadruddîn-i Konevî'nin **Miftâh-ul-Gayb** adındaki eserinin şerhidir. **25) Mukaddimet-üs-Salât.**

Bunlardan başka birçok metinlere, şerh ve hâşiyeleri ve tâlikâtı var ise de, tedrîs, kâdılık ve müftîlik işleriyle meşgûliyeti, eserlerinin çoğunu temize çekmeye müsâade etmeyip, müsvedde hâlinde kalmıştır.

NAMAZINI BEN KILDIRAYIM

Büyük İslâm âlimi Mevlânâ Şemseddîn Fenârî'nin ömrünün sonlarına doğru gözlerine perde geldi. Göremez oldu. Sultanın vezîri olan Hacı İvâz Paşa bir konuda Molla Fenârî'ye kızmıştı. Gözleri görmez olunca, laf olsun diye; "Dilerim ki, o âmâ ihtiyârın namazını ben kıldırayım." demişti. Bu söz Molla Fenârî'nin kulağına ulaşınca; "Ol kimse câhildir. Cenâze namazını kıldırmayı beceremez. Cenâb-ı Hakk'ın kapısından ümîdim şudur ki, bana hemen şifâ buyurup, onu âmâ eyleye ve ben onun namazını edâ edeyim." dedi. Bir süre sonra, bir gece rüyâsında Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz; "Tâhâ sûresini tefsîr eyle!" diye buyurdukta; "Yüksek huzûrunuzda, Kur'ân-ı kerîmi tefsîr etmeye gücüm olmadığı gibi, gözlerim de görmüyor." demişti. Peygamberlerin tabîbi olan Resûlullah efendimiz mübârek hırkasından bir parça pamuk çıkarıp, mübârek tükrüğü ile ıslattıktan sonra gözleri üzerine koydu. Molla Fenârî uyanıp, pamuğu gözlerinin üstünde buldu, kaldırınca, görmeye başladı. Allahü teâlâya hamd ve şükretti. Pamuk ipliklerini saklayıp, öldüğü zaman gözleri üzerine konmasını vasiyet etti.Tam bu günlerde, vezîrin gözleri görmez oldu. Vezir bir süre sonra vefât etti ve cenâze namazını Molla Fenârî kıldırdı. Gözlerinin açılmasının bir şükrânesi olarak, 1429 (H.833) senesinde Şam yolu ile ikinci defâ hacca gitti. Bu esnâda Mısır'a veKudüs-i şerîfe de uğradı. Bir çok âlim ile sohbet edip onlardan istifâde etti.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.272

2) Bugyet-ül-Vuât; c.1, s.97

3) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.47, 50

4) Miftâh-üs-Se'âde; c.2, s.124

5) Devhat-ül-Meşâyıh; s.3-5

6) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.188, 189

7) El-A'lâm; c.6, s.110

8) Fevâid-ül-Behiyye (Lüknevî); s.166, 167

9) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1112

10) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.123

11) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.339

12) Kâmûs-ul-A'lâm; c.5, s.3436

13) Rehber Ansiklopedisi; c.5, s.328

14) OsmanlıMüellifleri; c.1, s.390

15) Tâc-üt-Tevârih; c.1, s.295

16) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.293

MOLLA GÜRÂNÎ;

Osmanlı âlimlerinden ve büyük velî. Dördüncü Osmanlı şeyhulislâmı. İsmi, Ahmed bin İsmâil bin Osman Gürânî, lakabı Şerefüddîn, Şihâbüddîn ve Molla Gürânî'dir. Daha çok Molla Gürânî lakabıyla tanınıp, meşhûr oldu. 1410 (H.813) senesinde, Sûriye'nin Gürân kasabasına bağlı bir köyde doğdu. Doğduğu yere nisbetle "Gürânî" denilmiştir.

Molla Gürânî, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sarf, nahiv, beyân, meânî gibi âlet ve kırâat ilmini öğrendi. Sonra ilim öğrenmek için Bağdât, Diyarbakır, Hıns ve Hayfa

şehirlerine gitti. On yedi yaşında iken de Şam'a gidip, bir müddet oradaki âlimlerden ders alıp, ilim tahsîl etti. Şam'dan Kâhire'ye gitti.Kâhire'de zamânın âlimlerinden ders alarak; kırâat, tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerini öğrendi ve bu ilimlerde icâzet aldı. O devrin en meşhûr âlimi İbn-i Hacer Askalânî'den hadîs ve fıkıh ilmine dâir eserler okudu. Bu hocasından okuduğu eserler arasında, **Sahîh-i Buhârî** ve fıkıh ilminde meşhûr eserler vardı.Hadîs ilminde İbn-i Hacer Askalânî'den icâzet aldı. Molla Gürânî bu şekilde çalışarak tahsîlini tamamladıktan sonra; tefsîr, kırâat, hadîs ve fıkıh ilimlerinde değerli bir âlim olarak yetişti.Yavaş yavaş tanınmaya ve Kâhire'deki medreselerde ders vermeye başladı. Memlûk Devleti hükümdarları ile devletin ileri gelenlerinin kurdukları ilim meclislerine katılıp, münâzaralara girdi. İlmi ve fesâhati, güzel konuşmasıyla kısa zamanda tanındı. Hattâ Kâhire'de herkese açık bir ders verdi. Dersini dinleyen âlimler, onun ilimdeki üstünlüğünü takdîr ettiler. Hocası İbn-i Hacer Askalânî ona icâzet verdikten sonra, **Sahîh-i Buhârî**'yi gâyet güzel bir mahâretle okuttuğunu bizzat görüp, şâhid oldu. Bundan sonra hayâtının bir bölümünü Kâhire ve Şam taraflarında geçirip İstanbul'a geldi. İstanbul'a gelişi, hayâtında değişikliğe yol açtı. Önce Şâfiî mezhebindeydi. Sonradan Hanefî mezhebine geçti.

Molla Gürânî'nin İstanbul'a gelişi şöyle vukû bulmuştur: O devrin meşhûr Osmanlı âlimlerindenMolla Yegân hacca gittiğinde, Kâhire'ye uğradı. Orada Molla Gürânî'yi tanıyıp, onun dîne bağlılığını ve ilimdeki yüksek derecesini görünce, İstanbul'a getirmek istedi. Lütuf ve iltifât göstererek istanbul'a gelmesini söyledi. O da bu teklifi kabûl edip, Molla Yegân ile birlikte İstanbul'a geldi. Meşhûr âlim MollaYegân, hacdan dönüp İstanbul'a gelince, Sultan İkinci Murâd Hanın otağına gidip, bir sohbet yaptı. Sohbet sırasında Pâdişâh; "Gezip gördüğün yerlerden bize ne armağan getirdin?" diye sordu. Bunun üzerine Molla Yegân; "Tefsîr, hadîs ve fıkıh ilminde iyi yetişmiş bir âlim getirdim" dedi. "Şimdi nerededir?" deyince; "Bâb-üs-seâdede beklemektedir" dedi. Bunun üzerine Pâdişâh, onu içeri getirmelerini söyledi. Molla Gürânî içeri girip, selâm verdi, el öptü. Sohbet sırasında Molla Gürânî'nin konuşması ve hâli, pâdişâhın hoşuna gitti. Onu önce, dedesi Murâd-ı Hüdâvendigâr Gâzî'nin eski kaplıcadaki medresesine sonra da Yıldırım Medresesine müderris tâyin etti. Böylece bir müddet bu vazifede bulundu.Bundan sonra da Sultan İkinci Murâd Hân, Molla Gürânî'yi oğlu Şehzâde Mehmed'in yâni Fâtih'in yetiştirilmesi ile görevlendirdi.

Şehzâde Mehmed (Fâtih), bu sırada Manisa'da emîrdi. Babası İkinci Murâd Hân, oğlunun (Fâtih'in) yetişmesi ve eğitilmesi için pekçok âlimi ona hoca olarak göndermişti. Fakat Şehzâde Mehmed, zekî ve celalli olduğundan, giden hocalar onu bir türlü derse yanaştıramamıştı. Bu sebeple pâdişâh İkinci Murâd Hân, oğlunu yetiştirecek heybetli bir muallim arıyordu. Molla Gürânî'nin heybetli ve vakûr bir âlim olduğunu görerek, sert tutumunu duyup, bu iş için onu tâyin etti. Onun iyi bir eğitimden geçmesini istediğini söyleyip, gerekirse dövebileceğini de işâret etti. Bunun üzerine Molla Gürânî, Manisa'ya gönderildi. Molla Gürânî, Şehzâde Mehmed'in (Fâtih'in) yetişmesi için ona ders vermeye başladı. Gördüğü gevşeklik karşısında, vakûr ve sert tutumuyla, Şehzâde Mehmed'in hırçınlığını yatıştırdı. Hattâ ders sırasında; "Darabtühû te'dîben" Terbiye etmek, eğitmek için onu dövdüm mânâsındaki Arabca cümleyi dil bakımından incelettirdi, tahlîl ve tercüme ettirdi. Bu tutum karşısında Şehzâde Mehmed derslere devâm edip, kısa zamandaKur'ân-ı kerîmi hatmetti ve ilim öğrendi. Pâdişâh İkinci Murâd Hân, oğlu Şehzâde Mehmed'in Kur'ân-ı kerîmi hatmettiğini öğrenince, çok sevinip, hocasıMollaGürânî'ye fazla mikdârda mal ve parayı hediye gönderdi.

Fâtih Sultan Mehmed Hanın yetişmesinde, Molla Gürânî'nin büyük emeği geçti. Bu bakımdan Fâtih, şehzâdeliğinden beri hocasını çok sever, saygı ve hürmette kusûr etmezdi.

Babası İkinciMurâd'dan sonra tahta geçen Fâtih Sultan Mehmed Han, Molla Gürânî'yi vezîr yapmak istedi. Molla Gürânî bu teklifi kabûl etmeyip; "Huzûrunuzda, size devlet işlerinde çok hizmet edenler vardır. Onların ciddî çalışmaları, sonunda vezîrliğe, sadr-ı a'zamlığa

kavuşmak ideallerine bağlıdır. Vezîriniz onlardan başkası olursa, kalbleri kırılır ve sultânımıza zarar gelir" dedi. Sultan bu sözü beğendi ve onu kadısker yapmak istediğini bildirince, bunu kabûl etti. Kâdılığa başlayınca, ayrıca müderrislik görevini de yürüttü. Daha sonra Bursa evkâf idâresi vazifesi ve kâdılık vazifesi ile Bursa'ya gönderildi. Bursa'da bir müddet bu vazifeleri yaptı. Sonra bâzı sebeplerle Anadolu'dan ayrılıp, Mısır'a gitti.

Molla Gürânî Mısır'a vardığında, Mısır Sultânı Kayıtbay'dan tam bir kabûl ve çok ikrâm, hürmet gördü. Bir müddet sonra FâtihSultanMehmed Hân, Mısır Sultânı Kayıtbay'a, Molla Gürânî'yi göndermesini ricâ etti. Kayıtbay, Fâtih Sultan Mehmed Hanın bu ricâsını Molla Gürânî'ye bildirerek; "Gitme, ben sana onunkinden daha çok ikrâm ve ihtirâm ederim" dedi. Molla Gürânî; "Evet inanıyorum, sizden çok fazla ikrâm gördüm. Ancak, benimle onun arasında baba ile oğul arasındaki gibi büyük bir sevgi vardır. Aramızdaki bu hâdise ise, bir başka şeydir. Bu sebepten o, tabiî olarak kendisine meyledeceğimi bilir. Eğer ona gitmezsem, sizin tarafınızdan gönderilmediğimi zanneder ve aranıza bir düşmanlık girebilir." cevâbını verdi. Sultan Kayıtbay bu cevâbı beğendi ve kendisine çok para ve yolda lâzım olabilecek eşyâları verip, büyük hediyelerle Fâtih Sultan Mehmed Hana gönderdi.

Molla Gürânî İstanbul'a gelince, Sultan ona çok hürmet gösterip, ikinci defâ Bursa kâdılığına tâyin etti. Sonra yeniden Kadıaskerliğe getirildi. Bu arada müderrislik ve eser yazmakla da meşgûl iken, 1480 (H.885) senesinde Şeyhülislâmlık makâmına getirildi. Fâtih Sultan Mehmed Hân ona; maaş, hizmetçi ve diğer yardımları yanında, çok hediyeler vererek, ikrâm ve hürmet gösterdi. Sekiz sene Şeyhülislâmlık yaptı ve hakka, adâlete uymakta, titizlik göstererek, gayet güzel bir şekilde vazifesini yerine getirdi.

Fâtih Sultan Mehmed Hana çok nasîhat eder, işlerinde yardımcı olurdu. Ona karşı duyduğu samîmi sevgi ve alâka sebebiyle, yeri geldikçe tenkid etmekten, uyarmaktan çekinmezdi. Hattâ giydiği ve yediği şeylere dikkat etmesini, dâimâ dînin emirlerine uygun olmasını isterdi. Nasîhatlerini sert sözlerle söylemekten çekinmezdi.

Molla Gürânî; heybetli, vakûr, sarsılmaz bir ilim haysiyetine ve ahlâkına sâhipti. Uzun boylu, gür sakallı, doğru ve açık sözlüydü. Vezîrleri adlarıyla çağırır, Sultanın huzûruna girince, yüksek sesle selâm verip, müsâfeha yapardı.Dâvet edilmedikçe ve bayram günlerinden başka zamanlarda saraya gitmezdi. Bir defâsında bir Arafe günü, Sultan, Molla Gürânî'ye bir haberci göndererek; "Yarın bayramı kutlamak üzere teşrif etsin, geç kalmasın." diye haber yollamıştı. Molla Gürânî, gelen haberciye; "Yağışlı günlerdir, her yer çamur. Gelirsek, kılık kıyâfet değiştirmek îcâb eder. Yarın bizi bağışlasınlar. Biz uzaktan duâ ederiz. Bayramı uzaktan kutlayalım." dedi. Haberci dönüp bu sözleri pâdişâha iletince, Pâdişâh; "Biz onların gelmesi ile bayram yaparız. Her şeye rağmen gelmelerini bekliyoruz." dedi.Üzerlerinin çamur olmaması için de, sarayın selâmlığına kadar at ile girmesine izin verildi. Bunun üzerine dâveti kabûl etti. Molla Gürânî, devrin âlimlerine mütevâzî davranır ve onlara karşı kıskançlık göstermezdi. Hattâ resmî vazifelerde kendinden daha üst makamlara çıkan âlimleri takdîr ederdi. Müderrislikden resmen ayrıldıktan sonra da ilim öğretmeye devâm etti. Pekçok âlim yetiştirdi. Osmanlı âlimleri arasında ahlâkının üstünlüğü, ilmî hususlarda tâvizsiz olan ve ilme çok önem veren bir âlim bilinip öyle tanındı. Günlerini hep ders vermekle, kitap yazmakla ve ibâdetle geçirirdi. Bir defâsında talebelerinden biri, bir gece onun konağında kalmıştı. Hocası Molla Gürânî, yatsı namazından sonra Kur'ân-ı kerîm okumaya başladı. Başından başlayıp devamlı okurken talebesi bir müddet sonra uyuyakaldı. Sabaha doğru uyanınca hocası Molla Gürânî'nin Kur'ân-ı kerîm okumaya devâm ettiğini gördü. Sabahleyin o talebe bu durumu hizmetçilere anlatınca, hizmetçileri; "O, her gece böyle Kur'ân-ı kerîm okur ve bunu hiçbir sebeple terk etmez." demiştir. MollaGürânî, ayrıca çok hayır ve hasenât yapmıştır. Dört câmi, bir Dâr-ül-hadîs medresesi, bir hamam ve binâlar yaptırmıştır.

Molla Gürânî, vefât ettiği 1488 (H.893) senesinin bahar mevsiminde bir bahçe satın aldı. Kışa kadar o bahçede kaldı. Vezîrler haftada bir bu bahçede ziyâretine gelirlerdi. Kış

geldiğinde iyice hâlsizleşti. İstanbul'daki konağına göçtü. O günlerde bir sabah namazını kıldıktan sonra, kendisine bir yatak hazırlanmasını istedi. Yatak hazırlandı. Kuşluk namazını kıldıktan sonrakıbleye dönerek, sağ yanı üzerine yattı. O gün, kendisinden Kur'ân-ı kerîmi, kırâat ilmini öğrenen hâfızların yanında toplanmasını istedi. Bu arzusu üzerine, talebelerine haber gönderildi.Onlar da yanına toplandılar. Talebelerine; "Üstünüzde olan hakkımı ödeme zamânı bu gündür. İkindi vaktine kadar benim üzerime Kur'ân-ı kerîm okumaya devâm ediniz, ikindiden fazla uzamaz." dedi. Hâfız talebeleri, Kur'ân-ı kerîm okumaya başladılar. Vezîrler durumu öğrenince, yanına geldiler. Vezîrler arasındaki Dâvûd Paşa, Molla Gürânî hazretlerini çok sevdiği için, hâlini görünce dayanamayıp, ağlamaya başladı. MollaGürânî onun ağladığını görüp; "Niye ağlar durursun ey Dâvûd!" dedi. Dâvûd Paşa; "Sizi böyle zayıf görünce kendimi tutamadım." dedi. Bunun üzerine; "Ey Dâvûd, kendi hâline ağla! Ben dünyâda rahat ve huzûr içinde yaşadım. Allahü teâlâdan ümîdim odur ki, ömrümün sonunda da, son nefeste de selâmet üzere olurum." dedi.Sonra vezîrlere dönüp; "Benden Bâyezîd'e (İkinci Bâyezîd Hana) selâm söyleyin ve deyin ki, Adâlet üzere olsun, kulları himâye, beldeleri muhâfaza etsin. Namazımı bizzat kendisi kıldırsın ve borçlarımı, defnimden önce ödesin" dedi. Sonra; "Size vasiyetim olsun! Beni kabrin yanına koyunca, ayağımı tutun ve beni kabrin başına çekin, sonra kabre koyun." dedi. Öğle namazını îmâ ile kıldı. Sonra; "İkindi ezânı ne zaman okunacak?" dedi. İkindi vakti gelince, müezzinin ezân okumasını bekledi. Müezzin, Allahüekber diye ezân okumaya başlayınca, Molla Gürânî hazretleri; "Lâilâhe illallah" diyerek vefât etti.

Sultan İkinci Bâyezîd Hân, namazında bulundu ve borçlarını ödedi. Cenâze namazı çok kalabalık olup, İstanbul ahâlisi onun vefâtından dolayı gözyaşı döktü. Cenâzesi kabrin başına getirilince, vasiyetine rağmen kimse ayağından tutup çekmeye cesâret edemedi. Cenâzesini bir hasır ile kabrin yanına çektiler ve kabre indirip defnettiler. Kabri,Aksaray-Topkapı arasındaki eski tramvay yolunun sol tarafında bulunan kendi yaptırdığı câminin önündedir.

Arabca kaynaklarda "Diyâr-ı Rûm'un, Anadolu'nun âlimi" olarak zikredilen Molla Gürânî, kıymetli eserler yazmış olup, eserleri şunlardır: **1) Gâyet-ül-Emânî fî Tefsîr-i Seb'il-Mesânî, 2) El-Kevser-ül-Cârî alâ Riyâd-il-Buhârî;** Hadîs-i şerîf kitaplarının en kıymetlisi olan**Sahîh-i Buhârî**'ye yazdığı şerhdir. **3) Şâtıbiyye Kasîdesi'**nin Ca'berî şerhine güzel bir hâşiye yazmıştır. **4) Keşf-ül-Esrâr an Kırâat-il-Eimmet-il-Ahyâr, 5) Şerh-i Cem'ul-Cevâmi':** Usûl-i fıkha dâirdir. **6)** Arûz ilmiyle ilgili bir kasîde.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c1. ,s.166

2) El-A'lâm; c.1, s.97

3) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; (49. Baskı) s.1112

4) Ed-Dav-ül-Lâmi; c.1, s.241

5) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.102

6) Tabakât-üs-Seniyye fî Terâcim-il-Hanefiyye; c.1, s.280

7) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.135

8) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.553, 646, 899; c.2, s.1190, 1486

9) Tâc-üt-Tevârih (Ulemâ kısmı)

10) Osmanlı Müellifleri; c.2, s.1

11) İzâh-ul-Meknûn; c.2, s.92

12) Brockelmann; Sup-2, s.319

13) Devhat-ül-Meşâyıh; s.10

14) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.184

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.298

MOLLA HALİL Sİ'RİDÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Tefsir, fıkıh, hadîs ve tasavvuf âlimi. İsmi, Halil bin Hüseyin es-Si'ridî el-Ömerî el-Kürdî eş-Şafiî'dir. 1750 (H.1164) senesinde Bitlis yakınlarında Hizân'da doğdu. 1843 (H.1259) senesinde Siirt'te vefât etti. Kabri Siirt'te olup, ziyâret edilmektedir.

Tahsîle başladığı sıralarda, babası Molla Hüseyin onu Sofiyye-i aliyyeden olan büyük âlim Erzurumlu İbrâhim Hakkı hazretlerinin huzûruna götürdü. Onun duâ ve teveccühlerine mazhar oldu. Yaşadığı bölgenin âlimlerinden ilim öğrendi. En meşhûr hocası Molla Mahmûd Behdînî hazretleriydi. Babasının ilminden de çok istifâde etti.

Babası aslen Kûlatlıydı fakat Siirt'e yerleşti. Gâyet şefkat ve merhamet sâhibi bir zâttı. Oğlu Molla Halil'in yetişmesine çok ehemmiyet verdi. Bu sebeple onu Kelpik'te hocası Sûfî Hüseyin Efendiye teslim ederek, oğlu ile ilgilenmesini ve ona nasîhat etmesini ricâ etti. Molla Halil onun yanında bir seneye yakın bir müddet içerisindeKur'ân-ı kerîmi ezberledi ve tecvide göre okumasını öğrendi. İlme çok meraklıydı.

Molla Halil Si'ridî'nin babası çok cömertti. İlim ve takvâ sâhiplerini, sâlihleri severdi. Kendisi yokken biri eve gelse, daha sonra onu arar bulur ikramda bulunurdu. İlimdeki başarısı ve uzun ömürlü olması için oğlum Halil'e duâ et, derdi.Bilâhare babası onu Hizan âlimlerinin yanına bıraktı. MollaHalil onlardan fıkıh okudu.Hocası Molla Abdurrahmân Belkî'den Şâfiî fıkhından **Envâr** ileHâfız-ı Şîrâzî'nin **Dîvân**'ını okudu. Molla Halil Si'ridî, bu hocasını çok severdi. Babası sonra onu, Bitlis'te Molla Ramazan Hazvînî'nin yanına götürdü. Burada sarf ilminden bir mikdar okudu. Sonra babası onu Tillo'ya, oradaki velilerin, bu arada İbrâhim Hakkı hazretlerinin yanına götürdü. Onlardan, oğlu MollaHalil'e duâ ve himmet buyurmalarını istedi. Sözüne güvenilir kimselerden birisi şöyle anlatır: Bu esnâda İbrâhim Hakkı hazretleri mübârek elini onun sırtına uzatıp; "Allahü teâlâ seni uzun ömür, çok ilim, sâlih amel ile rızıklandırsın." diye duâ etti. Allahü teâlâ onun duâsı bereketiyle, ona uzun ömür, geniş ilim ve sâlih amel ihsân etti. 96 yıl yaşadı. Sonra babası onu Siirt'e bağlı Halenzî köyünde Molla Mahmûd'un yanına götürdü. Ondan **Mesâbîh** kitabını okudu. Sonra evine döndü. Bir müddet sonra babası onu, bâzı arkadaşları ile Vestân kasabasına gönderdi. Burada sarf ilmini okumaya başladı. Sarftan bir mikdâr ezberledi. Sonra Van'ın Müküs kasabasına gitti. Burada Molla Muhammed bin MollaAhmed'in yanında Molla Îsâ isminde bir âlimin yazdığı nahv ile ilgili **Terkîb** kitabını, **Şerh-ül-Muğnî'**yi, mantıktan **Hüsamkâtî'**den bir mikdâr ezberledi. Sonra Bitlis'in Hizan köyüne geldi. Burada Molla Abdülhâdî'den mantıktan **Mukaddimât'**ın hepsini okudu. Arkasından Hoşab'a gitti. BuradaHoşablı MollaHasan'dan yine mantık ilminden, **Şerhuşşemsiye** kitabını okudu. Buradan Cizre'ye gitti. Şeyh Ferruh'tan, akâid ilmine dâir olan **Şerh-ul-Akâid** ve hâşiyelerini okudu. Tekrar Hoşab'a döndü. Molla Abdüsselâm Bîzenî'den edebî ilimlerle alâkalı olan **Muhtasar-ul-Meânî** kitabının bir kısmını okudu. Döndükten sonra, bir kısmını MollaHasan'ın, bir kısmını daMolla İsmâil'in yanında okudu. Sonra İmâdiye kasabasına gitti. Burada MollaYahyâ Mervezî isminde pek zekî bir âlim vardı. Cezire'den İmâdiye'ye döndüğünde kendisinden başka kimseden okunmasını istemezdi. MollaHalil Si'ridî ondan mantıktan **Fenârî, Kavl-ı Ahmed Hâşiyesi'**ni kadâyâ (hükümler, önermeler) bahsinden sonuna kadar ve **Usâm-ül-Vad'** kitaplarını okudu. Onun, kitaplarla ilgili hâşiyelerini (açıklamalarını) derledi. Yine ondan **İstiâre Risâlesi'**ni ve hâşiyelerini okuyup tamamladı. Sonra reîsül ulemâ olan İmâdiye Müftüsü MollaMahmûd'dan ders alıp, ondan da mezun oldu.Sonra Hizan'a döndü. Beş sene MeydanMedresesinde ders verdi.Babasının isteği üzerineSiirt'e geldi ve bir medresede ders vermeye başladı. Otuz sene ders verdi. Siirt'e geldiğinde talebeler onu hüsn-i kabûl ile karşıladı. Etraftan talebeler ondan ders almak için geldi. On kadar oğlu ondan mezun oldu.

Ders okutmakla berâber ilme karşı çok rağbeti olduğundan yine büyük âlimlerden ders

almaktan, onlardan bir şeyler öğrenmekten geri kalmazdı.

Molla Halil Si'ridî hazretleri, zamânındaki kıymetli âlimlerden ilim öğrenip aklî ve naklî ilimlerde yetişip tasavvufta kemâle erdikten sonra, pekçok kerâmetleri görüldü. Zamânının müftüsü ve asrının bir tânesi oldu. Siirt'te talebe yetiştirip kıymetli eserler yazmak ve insanlara Allahü teâlânın yolunu göstermekle meşgûl oldu. Pekçok tâlihli kimseler kendisinden feyz alıp, kalplerini Allahü teâlânın aşkıyla doldurarak, hallerini Resûl-i ekremin sallallahü aleyhi ve sellem güzel ahlâkı ile süslemekle şereflendiler. Bunların en büyüklerinden biri de, Seyyid Fehim-iArvâsî hazretleri gibi büyük bir âlimi yetiştirmesi ile Allahü teâlânın rızâsına ve bütün insanlığın duâsına mazhar olan Muş Müftüsü Ebû Abdullah MollaHasanEhvedî Ensârî hazretleriydi.Seyyid Fehim-i Arvâsî hazretleri, talebelerinden Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî hazretlerini yetiştirdi. O da Birinci Dünyâ Harbi esnâsındaErmeni katliâmı sırasında memleketi olan Van'ın Müküs (Bahçesaray) nâhiyesine bağlıArvas(Doğanyayla) köyünden hicret ederek, uzun bir yolculuk ve birçok sıkıntılardan sonra İstanbul'a geldi. İstanbul'da insanlara yıllarca durup dinlenmeden ilim ve feyz saçtı. Yetiştirdiği talebelerle, büyük İslâm âlimlerinin eserlerinin bütün dünyâya yayılmasına vesîle oldu.

Şöyle anlatılmıştır: Şırnak'ın Silopi kazâsından bir talebe, Irak'a bağlıZaho kasabasında bir medresede ilim tahsîliyle meşgûl oluyordu. Hocası ertesi gün okuyacağı dersi onun hazırlamasını söyledi. Çünkü o derste müşkül, anlaşılması zor bir yer vardı. O talebe akşam dersini mütâlaa ederken o zor yere gelince takıldı. Ne kadar üzerinde durduysa da anlayamadı. Bu sırada üzerine ağırlık çöküp uyuya kaldı. Rüyâsında bir zât kendisine göründü. Kitaptan anlayamadığı yerde takdim tehir yapmasını, yâni cümlenin bir kısmını öne bir kısmını sona alarak yeniden okumasını söyledi. Dediği gibi yaptığında, cümlenin mânâsını anladı. O zâta kim olduğunu sorduğunda, Molla Halil Si'ridî olduğunu söyledi. Ertesi günü hocasının yanında dersi okurken o zor yere gelince, rüyâda öğrendiği şekilde takdim tehîr yaparak okudu. Hocası onun orasını çıkaracağını hiç tahmin etmiyordu. Bu sebeple hocası; "Burasını böyle okumak senin işin değil. Sen burayı kimden öğrendin." dedi. O talebe hocasına gördüğü rüyâyı anlattı ve Molla Halil Si'ridî'den öğrendiğini söyledi.

Molla Halil Si'ridî'nin yazdığı kıymetli eserler şunlardır: **1) Tefsîrü Tabsırat-il-Kulûb fî Kelâmi Allâm-il-Guyûb, 2) Tefsîrun Âhar ilâ Sûret-il-Kehf, 3) Diyâü Kalb-il-Arûf, 4) Şerhun alâ Manzûmet-iş-Şâtıbî fit-Tecvîd, 5) Mahsûl-ül-Mevâhib-il-Ehadiyyeti fil-Hasâisi veş-Şemâil-il-Ahmediyye, 6) Te'sîsü Kavâid-il-Akâid alâ mâ Sahha min Ehl-iz-Zâhir vel-Bâtın min-el-Avâid, 7) Mulahhas-ül-Kavâtı' vez-Zevâcir, 8) Kitâbün fî Usûl-il-Fıkh-iş-Şâfiî, 9) Kitâbün fî Usûl-il-Hadîs, 10) Zübdetü Mâfî Fetâv-el-Hadîs, 11) Muhtasar-u Şerh-is-Sudûr fî Şerh-il-Mevti veAhvâl-il-Kubûr, 12) Minhâc-üs-Sünne fî Ahvâl-is-Sûfiyye:** Manzum bir eserdir. **13) Nebzetün min-el-Mevâhib-il-Medeniyyeti fiş-Şathiyyâti vel-Vahdet-iz-Zâtiyyeti, 14) Nehc-ül-Enâm fil-Akâid:** Manzûmdur. **15) Şerhun alâ Kasîdet-il-Hemziyye, 16) Risâletün fil-Ma'fuvvât, 17) Ezhâr-ül-Gusûn min Me'kûlâtı Erbâb-il-Fünûn, 18) El-Kâmûs-üs-Sânî fin-Nahvi ves-Sarfi vel-Me'ânî, 19) Risâletün fî İlm-il-Mantık, 20) Risâletün fil-Mecâz vel-İstiâre, 21) Risâletün fî Âdâb-il-Bahs vel-Münâzara:** Manzumdur. **22) Risâletün fil-Vad', 23) El-Mantûk-uz-Zümrüdiyye Nazmu Telhîs-il-Miftâh, 24) Manzûmun fî Mevlid-in-Nebiyyi.**

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı); s.133, 153

2) El-A'lâm; c.2, s.317

3) Osmanlı Müellifleri; c.2, s.38

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.357

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.117

6) İcâzetnâme-i AhmedMekkî İstanbul 1373, s.4

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.126

MOLLA HAYÂLÎ;

Fâtih Sultan Mehmed Han devrinde yetişen Hanefî mezhebi âlim ve velîlerinden. İsmi Ahmed bin Mûsâ er-Rûmî, lakabı Şemseddîn'dir. İznikli olup 1448 (H.852) senesinde doğduğu tahmin edilmektedir. "Molla Hayâlî" mahlası ile meşhurdur. 1481 (H.886) senesinde vefât etti. Kabri Bursa'dadır.

İlk tahsîlini kâdı olan babasında yaptı. Sonra, Bursa Sultâniyyesinde müderris Hızır Beye talebe oldu. Ayrıca derslerinde onun muâvini, yardımcısı idi. Aklî ilimlerdeki anlayışının yüksekliğinden, akranları arasında, parmakla gösterilirdi. Zekâsı çok keskin olup, en ince meseleleri hemen kavrardı. Hızır Beyin kızı ile evlendi. Bâzı medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, günde 30 akçe ile Filibe Medresesine tâyin edildi.

İznik Medresesi müderrisi MollaTâceddîn vefât ettiğinde, Fâtih Sultan Mehmed çok üzülmüştü.Mahmûd Paşaya; "Yerine, onun gibi yüksek bir âlim bulunup tâyin edilsin." emrini verdi. O mecliste, Mahmûd Paşanın hatırınaMolla Hayâlî geldi. Durumu pâdişâha arz edip, onun hakkında bilgi verdi. Sultan Fâtih de; "MollaHayâlî, o kimse değil midir ki, **Şerh-i Akâid'**e yazdığı hâşiyesiyle, ismini duyurmuştur?" diye sorduğunda, vezir; "Evet pâdişâhım, o kimsedir." cevâbını verdi. Bunun üzerine Pâdişâhın; "O kimse, bu medreseye lâyıktır." demesi üzerine, 130 akçe maaş ile, bu medresedeki müderrislik vazîfesini MollaHayâlî'ye vermeyi kararlaştırdılar. Bunun üzerine, Filibe'den İstanbul'a gelen Molla Hayâlî, Pâdişâh ile konuştu. İznikMedresesine tâyin edildiği kendisine bildirilince; "Ben hacca niyet ettim. İnşâallah geldiğimde kabûl ederim." dedi. Vezir Mahmûd Paşa; "Şimdi, önce varıp medresede bir müddet ders okutunuz, sonraSultanın izni ile gidersiniz." diye teklif ettiğinde,MollaHayâlî; "Eğer vezir-i âzamlık makâmını verseniz hacdan yine vazgeçmem" dedi. Mahmûd Paşa durumuPâdişâha arzettiğinde; "Niçin sıkıştırmadın?" deyince; Vezir; "Sıkıştırdım. Fakat, vezirlik de versen, hacdan vazgeçmem dedi." diye cevap verdi. Değer bilen padişâh, "Hac yolculuğundan dönünceye kadar, muidi ve yardımcısı olan molla, vekili olsun, müderrislik vazîfesi resmen MollaHayâlî üzerinde kalsın." emrini verdi.

Molla Hayâlî, hacca gidip dönünce, adı geçen medreseye müderris oldu.Talebe yetiştirmek ve eser vermek işi ile meşgûl olduğu sırada 1481 yılında vefât etti. Bu esnâda yaşı daha 33 idi. Onun böyle genç yaşta ölümü ilim adamları ve talebeleri arasında büyük teessüre sebeb oldu. Pekçok şâir mısra ve beyitleriyle duydukları üzüntüleri dile getirdiler. Nitekim Kandî,

"Sözü dilde, hayâli gözde kaldı."

mısraı ile bir tarih düşürdü.

Hayâlî hazretleri ilimlerin inceliklerini kavramada asrının âlimlerinin en büyükleri arasında yer aldı. Çok ders okur, az yemek yerdi. Hep ilim ve ibâdetle meşgûl olup, bir an bu hallerinden ayrılmazdı.Günde bir defâ yemek yerdi. En az ile iktifâ ederdi. Son derece zayıf olduğundan, baş ve işâret parmakları ile pazusunu kavrardı.

"Gece gündüz ibâdetten kalmazdı geri
Günde bir öğün idi saydıysan yediği"

beyti onun hakkında söylenmiştir.

Huzûrunda iki sene kalıp, ondan istifâde eden Mevlânâ Gıyâseddîn diyor ki: İznik'te, iki sene onun yanında kaldım. Dâimâ hüzünlü ve sükût eder bir vaziyette, ibâdetle ve ilimden ince meseleleri mütâlaa ile meşgûl olur halde görürdüm. Ancak ilimden bahsedildiği zaman

konuşur ve gülerdi. Devrinin meşhûr âlimlerinden Hocazâde ile bir câmide buluşmuş, onunla ilmî bir konuda uzun bir sohbete başlamış ve ona gâlip gelmişti. Ömründe hiçbir ilmî münâzarada mağlup olmamış bulunan Hocazâde, onun vefâtından sonra; "Hayâlî vefât edinceye kadar, münâzara ilmindeki üstünlüğünden, onunla hiçbir yerde karşı karşıya gelmeye cesâretim kalmamıştı. Yatağımda, hayâlimde hep onu görürdüm." demiştir.

Zeyniyye koluna bağlı olan Hayâlî, tasavvuf mârifetlerine, hocası Şeyh Abdürrahîm Merzifonî vâsıtası ile kavuştu. Bu zât, ona Edirne'de Yeni Câmide (Câmi-i Cedîd'de) Kelime-i tevhîdi söylemek vazîfesini vermişti. Şeyh Abdürrahîm, Zeyneddîn Hâfî hazretlerinin yoluna mensuptu. "Zeyniyye" adı verilen onun bu yolu, Zeyneddîn hazretlerinin baş halîfesi Abdüllatîf Kudsî'nin Bursa'ya gelip, talebe yetiştirmekle vazîfelendirilmesinden sonra yayıldı. Bursa'da yetişen büyük âlimlerin çoğu bu yolu seçmişlerdi. Bu yolun mensuplarının hepsinin kabirleri, belirli bir geometrik şekli andırır biçimdedir. Molla Fenârî ile Hayâlî hazretlerinin mezar taşlarının da bu biçimde olması, onların da Zeyniyye yolunda olduklarını göstermektedir. Hayâlî'nin kabrini bugünkü mamur şekliyle yaptıran, Sultan İkinci Abdülhamîd Hanın yakınlarından Hacı Ali Efendidir. Demir parmaklıkla çevrili lahdin alt yan taşlarında, tamirle ilgili bilgi verilmektedir. Zeynîler kabristanının bitişiğinde, Zeynîler Câmii de vardır.

Hayâlî'nin eserlerinin başlıcaları şunlardır: **1) Şerh-i Akâid Hâşiyesi: Akâid-i Nesefiyye'**nin şerhine yaptığı kıymetli bir hâşiyedir. Molla Hayâlî'yi meşhûr eden bu hâşiyesidir. Bu zamânın âlimleri, şerh ve hâşiyeleri ile kendilerini tanıtırlardı. O, bu eserini gâyet veciz bir şekilde yazmıştır. Bu hâşiye, yalnız talebe arasında değil, havâs yâni yüksek âlimler arasında da pek makbûl ve mûteberdi. Bu eseri mütâlaa edenler, medh ve şerhe ihtiyaç duyulmaksızın bunun kıymetini takdir ederlerdi.

2) Hâşiye-i Tecrîd Hâşiyesi: Şerh-i Tecrîd-i Kelâm hâşiyesinin baş kısımlarına yazılan hâşiyedir.

3) Şerh-i Kasîde-i Nûniyye: İstanbul'un ilk kâdısı ve âlimlerin büyüklerinden Hızır Bey Çelebi'nin akâid ilmine dâir yazdığı **Kasîde-i Nûniyye'**sine şerh olarak yazmıştır.

4) Şerh-i Adûd Hâşiyesi: Kelâm ilmine dâir manzûm olan **Akâid-i Adûdiyye** adındaki eserin şerhine yazdığı hâşiyesidir.

5) Şerh-i Mekâsıd için olan ta'likası.

6) Vikâye Hâşiyesi: Şerh-i Vikâyet-ir-Rivâye fî Mesâil-il-Hidâye adındaki esere yazdığı hâşiyedir.

7) Sadr-uş-Şerî'a Hâşiyesi.

Hayâlî'nin bizzat kendisinin yazdığı eserler de vardır. Bunlardan **Telvîh** adlı eserin kenarına yazdığı ilâveler ile, Hayâlî'nin kendi hattı ile yazdığı **Beydâvî Tefsîri** böyledir.

Ayrıca Hayâlî, Arapça Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde şiir söylemiştir. Bu durum, onun bu dillere tam vâkıf olduğunu göstermektedir.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.187

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.343, 344

3) El-Fevâid-ül-Behiyye (Lüknevî); s.43

4) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.158

5) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; (49. Baskı) s.1086

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.69

7) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.65

8) Tâcü't-Tevârih; c.5, s.121

MOLLA HÜSREV;

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi, üçüncü Osmanlı şeyhulislâmı ve velî. İsmi, Muhammed bin Feramuz (Feramerz)'dir. Sivas ile Tokat arasındaki Kargın köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Babası, bir Fransız subayı iken müslüman olmuştur. Kızını Osmanlı emîrlerinden Hüsrev adında bir zâta verdi. Babasının genç yaşta ölmesi üzerine, eniştesi Hüsrev Beyin yanında kaldı ve büyüdü. Bu sebeple Hüsrev kayını diye çağırılırdı. Daha sonra kayını kelimesi kaldırılarak, Molla Hüsrev adıyla meşhûr oldu.

Burhâneddîn HaydarHirevî ve zamânının diğer âlimlerinden ilim tahsîl etti. Tahsîlini tamamladıktan sonra Edirne'de Şâh Melik Medresesinde ve sonra da kardeşinin vefâtıyla boşalan Çelebî Medresesinde müderrislik yaptı. Sultan İkinci Murâd Hân devrinde Varna Savaşından önce, 1429 (H.832) senesinde Kadıaskerliğe tâyin edildi. Molla Hüsrev, Fâtih Sultan Mehmed Hân tahta geçince de bu göreve devâm etti. Memleketi iç ve dışta huzûra kavuşturduktan sonra, SultanİIkinci Murâd Hân tahttan çekilmiş, yerine oğlu SultanMehmed'i oturtmuştu. Ancak düşmanlar, Sultanı çocuk yaşta görüp, birtakım huzursuzluklar çıkarmak istediler. Bunun üzerine İkinci Murâd tekrar tahta geçti ve Sultan Mehmed'i Manisa'ya gönderdi. İlim adamlarından çoğu, birer bahâne ileri sürerek, Manisa'ya gitmek istemediler. Molla Hüsrev, kâdıaskerlikten istifâ ederek, Şehzâde ile birlikte Manisa'ya gitmeye karar verdi. Şehzâde, onun bu kararını duyunca; "Vazifenize devâm edin, zîrâ memleketin size ihtiyâcı var." dediyse de, Molla Hüsrev hazretleri; "Manisa'ya giderken sizi yalnız bırakmam uygun olmaz, müsâade buyurun geleyim." diyerek samîmiyetini bildirdi ve birlikteManisa'ya gitti. Şehzâde Mehmed bu muhterem âlimden çok faydalandı ve ondan bir kısım ilimleri tahsîl etti.

Fâtih Sultan Mehmed Hân tekrar tahta geçince, o da İstanbul'a geldi. İstanbul'da Galata ve Üsküdar kâdılıklarına tâyin edildi. Bu arada Ayasofya müderrisliğini de yürüttü. Bir ara Bursa'ya gidip bir medrese kurarak ilim öğretmekle meşgûl olduğu sırada, Fâtih Sultan Mehmed Hân tarafından İstanbul'a dâvet edilerek, 1460 (H.865) de şeyhülislâmlığa tâyin edildi. Molla Hüsrev, yirmi sene, adâlet ve hakkâniyetle şeyhülislâmlık vazifesini yürüttü.

Fâtih Sultan Mehmed Hân, Molla Hüsrev'i çok takdîr ederdi. Molla Hüsrev'den söz ettiği zaman; "Zamânımızın Ebû Hanîfe'sidir." diyerek, teveccüh ve sevgisini belirtirdi. Bir defâsında bir düğün yemeğinde, hocası Molla Gürânî'yi sağ yanına, Molla Hüsrev'i sol yanına alarak oturmak sûretiyle iltifâtta bulunmuştu.

Molla Hüsrev; orta boylu, gür sakallı, kıymetli elbise giyen, başında küçük bir sarığı olan, heybetli, tevâzu sâhibi bir zât idi. Güzel ahlâk sâhibi, vakûr, yüksek ilmiyle İslâm dînine uymakta gayretli ve titiz idi. Bu sebeple, halkın ve devlet adamlarının sevgisini ve hayranlığını kazanmıştır. Medresede derse gideceği zaman talebeleri onun evinin önünde toplanır, saygı ve tâzimle onu medreseye götürür, yine o şekilde evine getirirlerdi. Büyük âlim, yalnızlığı ve kendi işini kendisi görmeyi severdi. Konağında birçok hizmetçiler olduğu hâlde, Molla Hüsrev hiçbirini kendi hizmetinde kullanmaz, odasını kendisi süpürür, lâmbasını kendisi yakardı.

Molla Hüsrev, birçok talebe yetiştirmiş kıymetli bir fıkıh âlimi olduğu gibi, bir şâir olarak da tanınmıştır. Molla Hüsrev, önceki âlimlerin kitaplarından her gün iki yaprak yazmayı âdet hâline getirmişti. Vefât ettiği zaman geriye bıraktığı terekesinde kendi el yazılarıyla yazılmış pekçok nefîs eserler çıkmıştır. Molla Hüsrev 1480 (H.885) senesinde İstanbul'da vefât etti. Namazı Fâtih Câmiinde kılındıktan sonra Bursa'ya götürülüp, Emir Sultan'ın kabrinin doğusunda kendi yaptırdığı medresenin bahçesine defnedildi. Mezar taşında; (Menbâ-ı

İlmühüner, Vâris-i ulûmü Hayr-il-beşer, Fazlı mürşîdi eser, Sâhib-üd-Dürer vel-Gurer Mevlânâ Muhammed Hüsrev) kitâbesi vardır.

Ömrünü ilim öğretmek ve yazmakla geçiren Molla Hüsrev'in, birçok kıymetli eseri vardır. Bu eserlerinin önemlileri şunlardır: **1) Dürer-ül-Hükkâm fî Şerh-i Gurer-il-Ahkâm:** Fıkha dâir olan, sık sık mürâcaat edilen bu en önemli eseri, bütün Türk Osmanlı medreselerinde şerhleri ile berâber ders kitabı gibi tâkib edilmiştir. MollaHüsrev, bu eserini 1472 (H.877) senesinde yazmağa başlamış, 1478 (H.883) senesinde bitirerek Fâtih Sultan Mehmed Hana takdim etmiştir. Kendi el yazısıylaFâtih Sultan Mehmed'e hediye ettiği **Dürer** nüshası, İstanbul'da KöprülüKütüphânesindedir. **2) Şerh-ul-Miftâh, 3) Şerhut-Telvîh, 4) Şerhu Usûl-ül-Pezdevî, 5) Hâşiyetü Evâili Tefsîri KâdıBeydâvî, 6) Hâşiyet-ül-Mutavvel lit-Teftâzânî, 7) Mir'ât-ül-Usûl fî Şerh-ı Mirkât-ül-Vüsûl, 8) Mirkât-ül-Vüsûl fî İlm-il-Usûl, 9) Nakîd-ül-Efkâr fî Redd-il-Enzâr, 10)** En'âm sûresi tefsîriyle ilgili risâle, **11) Şerhu Telhîs-il-Miftâh lil-Kazvînî.**

Molla Hüsrev, buyurdu ki:

"Dünyâ ve âhirette insanın şerefi ve iki âlemde üstün derecelere nâil olması, ancak doğru îtikâd olan Ehl-i sünnet îtikâdında bulunmak ve sâlih amel işlemekledir."

Allahü teâlâ Peygamber efendimizi,Peygamberlerin sonuncusu ve doğru yolu gösterici olarak gönderdi. O'ndan sonra da O'nun ümmetinden büyük âlimler yarattı. Bu âlimler de, O'nun bildirdiklerini, insanların anlayacakları bir şekilde îzâh ettiler. Allahü teâlâ, bu âlimlerden dört mezheb imâmını seçti. Bu büyüklerin ihtilâfını rahmet kıldı. Diğer fıkıh âlimleri de bu âlimlerin mezheblerine göre fetvâ verdiler. Allahü teâlâ, bu büyük âlimler arasında da, en büyük imâm ve yüksek himmet sâhibi, ümmetin ve dînin kandili İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit'i seçti. Onun yaptığı hizmet sebebiyle, Allahü teâlâ onun makâmını Cennet'in en yüksek derecesinden eylesin. Şüphesiz ki, Ebû Hanîfe'nin dînî hükümlere dâir bildirdiği şeyler, dalgaları birbirlerine çarpan bir deniz, hattâ sapıklığın karanlığını gideren parlak bir kandildir."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.122

2) Ed-Dav-ül-Lâmi; c.8, s.279

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.342

4) Fevâid-ül-Behiyye; s.187

5) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.211

6) Şakâyik-ıNu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.135

7) Devhat-ül-Meşâyıh; s.8

8) Gurer ve DürerMukaddimesi

9) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.91, 113, 474, 497; c.2, s.1144, 1157

10) Brockelmann; Gal-2, s.266

11) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1112

12) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.186

13) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.12, s.302

MOLLA OSMAN EFENDİ;

Anadolu velîlerinden. Erzurumlu İbrâhim Hakkı hazretlerinin babasıdır. 1670 (H.1081) senesinde Hasankale'de doğdu. Babasının ismi Molla Bekr'dir.

Molla Bekr, oğlu Osman doğduğu zaman akika kurbanları keserek, Hasankale halkına ziyâfetler verdi. Tahsil çağı geldikten sonra Osman'ı, okuyarak âlim olması için, Hasankale halkından kerâmetler sâhibi Karaşeyhoğlu Seyyid İbrâhim hazretlerine gönderdi. Yirmi

yaşına kadar ondan tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerini öğrenen Osman Efendi, herkesin takdir ettiği bir âlim oldu. Cenâb-ı Hakk'ın vergisi olarak yaratılışından güzel ahlâklı olan Osman'a, Derviş Efendi lakabını taktılar.

Derviş Osman Efendiye, annesinin vefâtından sonra babası, Hasankale yakınında Fendiği köyünden Seyyid Dede Mahmûd'un kızı Seyyide Hanîfe Hâtunu nikâh etti.

MollaBekr çok cömert idi. Bu sebeple misâfiri hiç eksik olmazdı.Hattâ misâfir gelmediği zaman geç vakitlere kadar yemek yemeden bekler, gelmez ise sabaha kadar aç beklerdi. Bir sonbahar akşamı, Zekeriyyâ isminde Özbek'li bir misâfir gelmişti. Zamânın velîlerinden olanZekeriyyâ Efendi,Molla Bekr Efendinin evinde hastalandı. Molla Bekr, sâlih bir müslümanın derdleriyle uğraşmaktan kazanacağı sevapları düşünerek, oğlu Osman Efendiyi hizmetine verdi. Osman Efendi, zevk ile altı ay Zekeriyyâ Efendiye hizmet etti. Zekeriyyâ Efendi, bir gece odasında heyecanla sağa sola koşturarak garip hareketler yaptı. Uzun süren bu koşturmasından sonra; "Elhamdülillah yangın söndü." dedi. Zekeriyyâ Efendiyi hayretle seyredenDerviş Osman, bu söze bir mânâ veremeyerek; "Efendim, hangi yangın söndü?" diye sordu. O da; "Biraz öncеİstanbul'da büyük bir yangın çıkmıştı. Evleri yanan bâzı yetimler zamânın evliyâsından yardım istediler. Biz de yangını söndürmek için vazifelendirildik. Hamdolsun şimdi söndü, fakat çok ev yanıp kül oldu." buyurdu.Hakîkaten bir müddet sonra İstanbul'dan gelen biri bu yangını anlattı. Aynı güne rastlıyordu.

Zekeriyyâ Efendi bir gün, Derviş Osman'a; "Bize altı aydır hizmet edip, çok ikrâmlarda bulundunuz. Bu hizmetiniz çok makbûle geçti, çok sevaplar kazandınız. Şimdi sıra bizde. Şu anda hâcet kapıları açıktır. Dileyiniz. Her ne dilerseniz cenâb-ı Hak ihsân eder." buyurdu. Derviş Osman bu söze çok heyecanlandı ve; "Murâdım, îmân ile ölerek, âhirete gitmek ve Cennet-i âlâya kavuşmaktır." dedi. Zekeriyyâ Efendi; "Daha çok, daha kıymetli şeyler iste! Allahü teâlâ büyük dereceler isteyeni sever." deyince, Osman Efendi ağlayarak; "Cennet'te Allahü teâlânın Cemâliyle müşerref olmak isterim." dedi.O da; "Allahü teâlâ kalb gözünü açsın ve o arzuna kavuştursun!" buyurdu. O andaDerviş Osman'ın gönül gözü açılarak melekler âlemini seyretmeye başladı. Zekeriyyâ Efendi, Derviş Osman'a günde on bin defâ Kelime-i tevhîd söylemesini tavsiye ederek, oradan ayrıldı. Derviş Osman, büyük bir aşk ile her gün on bin Kelime-i tevhîdi söyleyerek, kalb aynasını cilâlamaya başladı.

Bu sırada babası MollaBekr, çıkan Osmanlı Rus savaşındaKırım'a gitti.Kefe'ye gelince şehîd oldu. Ondan sonra evin bütün işleri Derviş Osman'a kaldı. Ticâret ve zirâat işleri, hizmetçilerle uğraşmak, gelen gidenle ilgilenmek, kardeşlerinin âh u vâhını inleyip sızlamalarını susturmak ve muhterem babasının ölüm hasreti, onun zikir, fikir ve huzûruna mâni oldu. Kalbinin dağıldığına çok üzülen Derviş Efendi, çok ağlayıp inledi. Üzüntü ve keder denizine daldı. Onu teselli edecek bir rehberi yoktu. Yakınlarda kendisini yetiştirecek, derdine dermân olacak bir rehber bulamayınca üzüntüsü daha da arttı. Bütün vücûdunu mânevî bir soğukluk kapladı. Artık büsbütün dünyâ hayâtından usanmıştı. 1703 (H.1115) senesinde bir Cumâ gecesi, kalb hastalığından kurtulmak düşüncesiyle istihâre namazı kılıp, uzun uzun, ağlayarak duâ etti. O gece rüyâsında, dünyâyı terk etmek ve kendini Allahü teâlâya kavuşturacak bir velîyi arayıp bulmak lâzım geldiği bildirildi. Uyanınca bu emri yerine getirmek için karârını verdi. O sabah güneş doğarken bir oğlu dünyâya geldi. İsmini İbrâhim Hakkı koydu. Oğlunun olmasına ziyâdesiyle sevinen Derviş Osman Efendi âdetâ hastalıktan kurtuldu.

Osman Efendi, oğlunun doğumundan sonra rüyâda emredilen vazifeyi yapmak üzere Erzurum'a geldi. Erzurum'da Gümrükçü Derviş Bey, kendi oğlunu yetiştirmek üzere bir hoca arıyordu. Osman Efendiyi görünce ona dolgun ücretle ders vermesi için teklifte bulundu. Fakat Osman Efendi kabûl etmedi. Habib Efendi isminde tasavvuf ehli muhterem bir zâtın yanına gitti. Velilerden olan Habib Efendi, Derviş Osman Efendiye çok izzet ve ikrâmlarda bulundu. Onu Mehdî mahallesinde yaptırdığı câmiye imâm yapmak istedi. Fakat Osman

Efendi, derd ve gam ateşiyle eriyip, kendini yetiştirecek bir rehber bulmak arzusuyla yanıp kavrulmuş, sabrı ve karârı kalmamıştı. Aklı fikri hep rüyâsında verilen emirdeydi. O sırada Lala Paşa Câmiine Özbekli Zekeriyyâ Efendi vâiz olarak gelmişti. Bunu işiten Derviş Osman Efendi, hemen yanına gidip durumunu bildirdi ve kendisini yetiştirmesi için yalvardı. Zekeriyyâ Efendi, onu güler yüzle karşılayıp iltifâtlarda bulundu. O gece istihâre namazı kılıp, cenâb-ı Hakk'a yalvaran Zekeriyyâ Efendi, ertesi günüOsman Efendiye; "Ey kardeşim! Biz seni kabûl ederdik. Lâkin bizden önce seni sultânımız almıştır.Sana müjdeler olsun ki, senin sâhibin çok büyüktür. O öyle bir yetiştiricidir ki, bu zamanda pek nâdir bulunur. Altı seneden beri senin gelmeni beklemektedir. Her hâlde iki seneye varmaz görüşmeniz vâki olacaktır. Sen onun hasretiyle yanmaya devâm et ve bunun kıymetini bil. Allahü teâlâya tevekkül eyle sonun selâmettir." buyurdu.

Derviş Osman Efendi, bu müjdeyi alınca çok sevindi. İki sene daha beklemeye karar verip tekrar evine döndü. Eve dönüşünün ikinci senesinde hanımı Hanîfe Hâtun vefât etti. Yedi yaşındaki oğlu İbrâhim Hakkı'yı amcalarına emânet edip, tekrar bir rehber bulmak üzere yola çıktı. Eyyûb Efendi isminde bir velî ile arkadaş olup, diyâr diyâr dolaşarak, vâd olunan zâtı araştırmaya başladılar. Önce Bitlis'e gittiler, Eyyûb Efendi daha önce burada Molla Muhammed Arvâsî hazretlerinin sohbetinde ve hizmetinde bulunmuş, ondan ilim öğrenmişti. Osman Efendi, Bitlis'in güzelliğine hayran kaldı. Akarsularını, meyve ağaçlarını, güzel evlerini görünce hayret edip, arkadaşı Eyyûb Efendi'ye; "Burası Cennet midir?" diye sormaktan kendini alamadı. Orada bir hafta kaldıktan sonra, Eyyûb Efendiyle, vefât eden Molla Muhammed Arvâsî hazretlerinin Müküs'deki kabr-i şerîfini ziyârete gittiler. Burada da bir hafta kalıp, Hicaz'a gitmek niyetiyle Siirt'e doğru yola çıktılar. Hizan'dan Siirt'e giden kervanda ihtiyâr bir kimse ile tanıştılar. Dertlerini anlatıp sohbet ettiler. O ihtiyâr bunlara, "Siirt'in Tillo kasabasında şeyh İsmâil Fakîrullah hazretleri vardır. Allahü teâlânın çok sevdiği evliyâsındandır. Onu ziyâret etmeden, duâsını almadan bir yere gitmeyin!" dedi. Bu habere çok sevinen iki arkadaş, o ihtiyâra; "Siz önden gidip, bizi ziyâretine kabûl buyurmasını söyleyebilir misiniz?" ricâsında bulundular. O zât kabûl edip Tillo'ya gitti.İsmâil Fakîrullah'ın huzûruna çıkıp; "Yarın iki Erzurumlu ziyâretinize gelmek isterler." deyince; "Evet, senelerdir onları bekliyorum. İçlerinden biri tekrar Erzurum'a dönecek, diğeri ise bizim hizmetimizde kalacaktır." buyurdu.

Ertesi günü Derviş Osman Efendi ile Eyyûb Efendi, on sene aramaya karar verdikleri, fakat on gün içinde kavuşacakları zâtın huzûruna gittiler. Eyyûb Efendi, İsmâil Fakîrullah hazretlerini daha görür görmez büyüklüğünü mârifet nûruyla anladı ve şükür secdesine kapandı. İsmâil Fakîrullah ise; "Ey MollaEyyûb! Bu senin haccındır." diyerek müjde verdi. Fakat Derviş Osman Efendi, bu zâtın büyüklüğünü ilk anda anlayamadı. Onun kafasında hep Kâ'be-i muazzama vardı. Aradığını orada bulacağını zannediyordu. Ziyâretten sonra tekrar Siirt'e gitti. Üç gün sonra Tillo'da kalan arkadaşı Eyyûb Efendinin yanına geldi. Eyyûb Efendi ona; "Kardeşim Osman Efendi! On sene arayarak bulmak istediğimiz zâtın, bu olduğuna inandım. Onun kıymetini bilip, burada kalacağım. Bu Ramazân-ı şerîfi, câmide îtikâf ederek geçireceğim. Bu arada mübârek hocamın cemâl-i şerîfini görüp, sohbetiyle bereketlenmeyi kendime murâd edindim" deyince, Osman Efendi de arkadaşının bu hâline imrenip câmide îtikâfa çekildi. Osman Efendinin kalbindeki hastalık her geçen gün azalmaya, İsmâil Fakîrullah hazretlerine olan muhabbeti ve hayranlığı çoğalmaya başladı. Yavaş yavaş, vücûdu sıhhat, gönlü rahata kavuştu. Her geçen sâniye kalbinden gaflet ve gam gidip, yerine sürûr ve huzur doldu. Bayram geldiğinde, aradığı mübârek zâtın İsmâil Fakîrullah hazretleri olduğuna kanâat getirdi. Bundan sonra onun en büyük hizmetçisi olmaya gayret gösterdi. Bayramdan sonra arkadaşı Eyyûb Efendi Erzurum'a gitti. OsmanEfendi, hocasına hizmeti canına minnet bildi. Sekiz seneden beri aradığı rehberini bulmanın verdiği zevk ile, hocasının buyurduğu her emri ânında yapmaya başladı. Gam ateşlerini söndürüp her hastalıktan şifâ buldu. Pekçok imtihanlardan geçti. Sonunda mârifet devletine kavuşarak, velîlik

mertebelerinden pay aldı. Hocasının mübârek teveccühleri ile çok yüksek derecelere kavuştu. Evliyânın havâssı denilen seçilmişlerden oldu. Karşısındaki kimsenin kalbinden geçenleri bilmek, kabirdekinin hâllerini müşâhede edip görmek, kuşlar ve canavarlarla konuşmak gibi şeyler, artık onun için normal hâller olmuştu.

Derviş Osman Efendinin İsmâil Fakîrullah hazretlerinin hizmetine girip, tasavvuf ilmi tahsîl etmesinin ikinci senesinde, Hasankale'de bulunan dokuz yaşındaki oğlu İbrâhim Hakkı'yı, amcasıAli, Tillo'ya getirdi. İbrâhim Hakkı hazretleri, **Mârifetnâme** ismindeki kitabında buyurdu ki: "Ben dokuz yaşında idim. Ali amcam beni babamın yanına götürdü. Bir ikindi vaktinde Tillo'ya girdik. Dergâha vardığımızda babam ile hocası namaz kılıyorlardı. İlk bakışta İsmâil Fakîrullah hazretlerinin mübârek yüzü, bana pederimden daha yakın geldi. O anda yüzünün cezbesi gönlümü aldı, aklım onun güzelliğine, duruşundaki heybete ve olgunluğa hayran kaldı, gönlümü ona kaptırdım. Babam beni kendi odasına götürdü. Şefkat ile ilim öğretip, lütuf ile terbiye etmeye başladı. Astronomi ilmini, babamdan bir hafta sonra talebeliğe kabûl edilen büyük âlim Molla Muhammed Sıhrânî hazretlerinden öğrenmeye başladım. Kış mevsimine girmiştik. Bir ikindi namazından sonra, odamıza babam ile mübârek hocamız teşrif edecekti. O sırada da dergâhın ocağında meşe yanıyor, közleri kıpkırmızı kızarıyordu. Merhamet menbâı olan hocamız bu küçük talebesine şefkat göstererek babama; "Osman Efendi! Molla İbrâhim üşümesin, hücresine biraz köz götür" buyurdu. Babam derhal emrine uyarak ocağın yanına gitti. Paltosunun eteğini yere yayıp iki elini ateşin içine soktu. Közü alıp paltonun üzerine koyacağı sırada mübârek hocamız bu hâli gördü ve; "Osman Efendi! Közleri elinle değil, kürek ile götür" buyurdu. Babam; "Başüstüne efendim" diyerek elini ateşten çekti. Kürek ile köz alıp odamıza geldiler. Bu hâdiseye hayret etmiştim. Mübârek hocamız odamızdan ayrıldıktan sonra babama; "Babacığım! Sizin eliniz ateşte yanmaz mı? Niçin öyle ateşin içine sokup közleri avuçladınız?" diye sordum. Babam; "Bundan beş sene önce evimizde misâfir kalan evliyâ-ı kirâmdan Zekeriyyâ Efendinin bu fakîre duâsından sonra, Allahü teâlâ bize çok ihsânlarda bulundu. Vücûdumuzu ateş yakmaz oldu." buyurdu.Ben de; "İnşâallah, Rabbimiz bize de öyle ihsânlarda bulunur." dedim. Bu isteğime çok sevindi ve; "Diğer insanların vücûdu, kuru ağaçtan yapılmış boş testi gibi olup, ateşe atılınca cayır cayır yanar. Fakat Allahü teâlânın seçtiği velîlerin vücûdu ise, buz gibi su ile dolu bir sürâhiye benzer, ateşe atılınca, ateşi söndürür." buyurdu. Sonra babama; "Mâdem ki elinizi ateş yakmıyor, niçin kürek ile ateşi almanız emrolundu?" diye sordum. Bunun üzerine babam; "Mübârek hocamız, ateşi elime alırken senin gördüğünü anladı da onun için kürek ile almamı emrettiler. Çünkü, başkalarının yapamıyacakları böyle işleri yaparak başkalarına göstermek, bu yolda edebe uygun değildir. Evliyânın kerâmetini gizlemesi, göstermemesi emredilmiştir. Hocamız bu sebeple ateşi elimle değil, kürekle almamı işâret buyurdu." dedi."

Yine İbrâhim Hakkı hazretleri anlattı: "Tillo'ya gelişimizin yedinci senesi idi. Bir yaz günü, Sıhranlı Şeyh Ali Efendi isminde mübârek bir zât, elli iki talebesiyle hacdan geldi. Öğleye yakın hocamız İsmâil Fakîrullah hazretlerinin huzûruna girdiler. Ali Efendi içeriye girince selâm vermedi, konuşmadı, el öpmedi, müsâfeha yapmadı. Edeb ile bir köşeye oturdu. Başını önüne eğmiş olduğu hâlde öğle namazına kadar huzurda kaldı. Namazdan sonra da Allah'a ısmarladık demeden, selâm vermeden huzurdan ayrıldı ve bizim kaldığımız odaya geldi. Yine selâm vermeden, konuşmadan, başını önüne eğip oturdu. İkindiye kadar babam ile murâkabe yaptılar. Akşam iftarında, her yemekten birer lokma veya bir kaşık aldı. Babam, AliEfendiye çok hürmet gösterdi ve hizmet etti. Gece babam ile sabaha kadar murâkabe edip, iç âlemlerine daldılar. O geceyi de böyle ihyâ ettiler. Sabahleyin yine hocamızın huzûru ile şereflendi. Yine sessizce oturdu, dinledi ve bir müddet sonra ayağa kalktı.Hocamız da ayağa kalkıp ona duâ etti. Hacı Ali Efendi el öpüp konuşmadan dışarı çıktı. Biz de Ali Efendiye hürmet edip elini öptük, atına bindirerek, Tillo'dan çıkıncaya kadar arkasından gidip uğurladık. Orada bizimle vedâlaştı ve talebeleriyle memleketine gitti. Eve gelince babama;

"Efendim! Bu nasıl misâfirdir ki, herkesten çok izzet ve hürmet bulmuştur?" dedim. Babam; "Bu misâfir diğerlerine benzemez. Kâmil, olgun bir velî olup, gönül sâhibidir. Muhterem hocamızın hâl ve şânına yakın bir derecesi vardır. Zîrâ dedi ki: "Uzun zamandan beri âlemi dolaşırım. Çok memleketler gezdim. Elli seneden beri pek çok velîyi ziyâret ettim. Zâhirde bilinmeyen velîler ile mânevî meclislerde görüştüm. Ancak bu mübârek zâtın, cümlesinden üstün derecelere sâhip Gavs-ı âzam makâmında olduğunu müşâhede ettim. Bu muhterem hocamızın vücûd-ı şerîfini Allahü teâlânın aşkı yakmıştır. Buraya gelip İsmâil Fakîrullah hazretlerinin mübârek yüzünü gördüğümde, kendimi onun gönül aynasında buldum. İşte benim seyahatim tamam oldu ve murâdıma kavuştum." Babama; "Bu hiç konuşmayan misâfir, bunları size ne zaman söyledi?" diye sordum. Cevâbında; "Biz kalblerimizle konuştuk. Hattâ bundan başka daha pekçok hikmetler üzerinde uzun uzun sohbet ettik." dedi."

Oğlu İbrâhim Hakkı hazretleri anlattı:

"İsmâil Fakîrullah hazretlerinin hizmetçilerinin başı ve evlâdı gibi olan babam Derviş Osman Efendi, artık elli iki yaşına girmişti. Bu fâni dünyânın fenâlığından kurtulmak ve bir an önce Allahü teâlâya kavuşmak arzusuyla yanmağa başlamıştı. Bir gün kendi dostlarından MollaZiyâd ismindeki bir imâm, babamı yalnız gördüğü bir gün; "Osman Efendi kardeşim! Yıllardır İsmâil Fakîrullah hazretlerinin yanında hizmet etmekle şerefleniyorsun. Seni oğlundan daha üstün tutmaktadır. Hâl böyle iken, hâlâ maksadına kavuşamadın mı?" diye sordu. Babam da; "Henüz murâdımın nihâyetine kavuşamadım. Sana söz veriyorum ki, maksadıma kavuştuğum zaman sana haber veririm. Yatakta olsan dahî kaldırırım." dedi. Babamın bu sözünden on gün geçmişti. Sonra babam rahatsızlandı. Bu imâm, babama beş gün beş gece hizmet etti. Babam yemek yiyemeden, su içmeden ateşler içinde beş gün yattı. 1719 (H.1132) senesinde elli iki yaşında Hakk'ın rahmetine kavuştu."

Babasının vefâtınıİbrâhim Hakkı hazretleri şöyle anlattı: "Benim çok sevdiğim babam ve anam, dert ortağım, üzüntülerimin gidericisi, hücredaşım, gurbet yoldaşım Derviş OsmanEfendi, Cumâ gecesi sabaha yakın dünyâdan âhirete göçtü. Hak yolunda can verip Allahü teâlâya kavuştu. Maksadı hâsıl olarak, rahmet deryâsına daldı. Bu yetim, o gece başka misâfir odasında yattı. Sabahleyin kalkıp, hasta babamı görmek istediğimde oradakiler bana; "Git önce namazını kıl, sonra gel. Hasta şimdi rahatladı." dediler. Bu söz üzerine mescide gittim. Herkes burnunu tutuyordu. Hepsinin nezle olduğunu sandım. Namazdan sonra odamıza geldiğimde babamın vefât ettiğini gördüm. Benim de rahatım gitti, gönül evim zulmetle doldu. Bir anda babamın ayrılık hasretiyle virânelerdeki kuşlara döndüm. Öyle feryâd etmek istedim ki, sesim göklere çıkacaktı. Ben bu hâlde iken, o merhamet kaynağı mübârek hocam geldi. Benden o üzüntü ve elemi aldı. Ben de kalkıp kendi kendime; "Şimdi ayıptır, sabredeyim. Hocam gittikten sonra nasıl ağlayacağımı ben bilirim." dedim. Mübârek hocamız herkese selâm verip, garip oğlu Derviş Osman Efendinin başı ucunda oturdu. Şehîd olan rûhuna bir fâtiha okuyup sevâbını bağışladı ve murâkabeye daldı. Ben hocamın karşısında, babamın da ayak ucundaydım. Bir anda Allahü teâlânın inâyeti erişti, ihsânlarına kavuştum. Vefât eden babam, mübârek başını kaldırdı. Kimyâ tesiri olan nazarıyla yüzüme bakıp tebessüm ederek tâziyede bulundu. O anda mübârek göğsünden şimşek gibi bir nûr parladı. Kalbim titredi, üzüntü ve elem gidip, yerine sürûr ve lezzet doldu.Babamı bu hâlde görünce bayramlıklarını giymiş bir çocuk gibi sevindim. Üzüntülü duran dostlar bu sevincime bir mânâ veremeyip hayret ettiler. Allahü teâlânın ihsânı ve mübârek hocamızın himmeti, bereketi ile olan bu hâdiseyi oradakiler görememişti. Hocamız oradan ayrıldıktan sonra, merhum babamın yüzünü açıp baktım. Gülen bir hâldeydi. Yüzü nûrlu, bedeni sıcak ve yumuşaktı. Sanki uyuyordu.Cenâze namazına üç kasaba, çevre köyler ve bütün Siirt halkı geldi. Namazını hocamız kıldırdı. Onun vefâtına benden başka herkes çok üzüldü. Çünkü babam Derviş Osman Efendiyi tanıyan herkes çok severdi."

BANA BİLDİRECEKTİ

İbrâhim Hakkı hazretleri şöyle anlatır: Babamın defin ve telkînînden sonra, imâm Molla Ziyâd uzun müddet uykusuz kaldığından, hemen gidip evinde uykuya dalmış. Biraz sonra uykudan neşeyle fırlayıp kalkmış. Çoluk-çocuğu onun böyle âni kalkmasına şaşırıp sebebini sormuşlar. O da ağlıyarak; "On beş gün önce merhum Osman Efendi ile sözleşmiştik. Maksadına kavuştuğunu bana bildirecekti. "Uykuda olsan da seni kaldırırım." diye söz vermişti. Şimdi sözünü tutmak için neşe ile geldi. Beni kuşağımdan tutarak; "Ne yatarsın, kalk!Ben murâdıma erdim." deyip beni sevindirdi." demiş. Sonra da abdest alıp, hemen hocamın huzûruna geldi. Bu hâdiseyi başından sonuna kadar anlattığımda, hocam; "Ey MollaZiyâd! Merhum oğlum Osman Efendi, halîm selim, kendi hâlinde olup, sıdk ile cenâb-ıHakk'a teslim olmuştu. Hayatta iken kemâle gelip, evliyânın seçilmişleri arasına girdi.Himmetinin yüksekliğinden (bir işin yapılmasında arzusunun çokluğundan) ehass-ı havâs ismi verilen daha seçilmiş evliyâ ile berâber olmağı istemişti. İnşâallahü teâlâ onların zümresine varmıştır." buyurdu.

1) Mârifetnâme; s.513

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.86

MOLLA YEGÂN;

Osmanlı devrinde yetişen büyük veli ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Yegân bin Armağan bin Halîl'dir. MollaYegân diye meşhûr oldu. Aslen Aydınlı idi. Doğum târihi bilinmemektedir. 1453 (H.857) târihinde Bursa'da vefât etti. Vefât târihi ile ilgili başka rivâyetler de vardır. Bursa'daYıldırımİmâreti yanındaki mektebe defnedildi. Bugün mezarından eser yoktur.

Çocukluğu Aydın'da geçti. Orada temel bilgileri öğrendi. Aydın'daki âlimlerden öğrenebileceği bilgilere sâhib olduktan sonra Bursa'ya gitti. Bursa'daMolla Fenârî'den ilim öğrenip icâzet aldı. Bursa'da çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Kendi adıyla anılan MollaYegân Medresesinde senelerce müderrislik yapıp, tâliblerine ilim öğretti. Molla Fenârî'nin vefâtından sonra, başmüderris ve Bursa kâdısı oldu.Sultan İkinci Murâd Han, bu kıymetli ilim adamını çok severdi. Ona sık sık ihsân ve iltifâtlarda bulunur, nasîhatlerini dinlerdi. Hattâ Molla Fenârî'den sonra onu Osmanlı Şeyhülislâmlığına tâyin ettiği söylenir. Buna göre Molla Yegân Osmanlı Devletinin üçüncü şeyhülislâmı olmaktadır. Molla Yegân'la Sultan İkinci Murâd arasındaki yakınlığa en güzel örnek Molla Gürânî'nin Bursa'ya getirilmesi hâdisesidir. Bu hâdise şöyle olmuştu:

Molla Yegân hacca gitmiş Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevveredeki mübârek yerleri ziyâret etmekle, Peygamber efendimizin ayak bastığı yerlere ve kabr-i şerîfine yüz sürmekle şereflenmişti. Hac esnâsında, Molla Gürânî ile tanıştı. Ondaki eşsiz ilmi, dînindeki olgunluğu ve güzel ahlâkını gören Molla Yegân, böyle bir âlimin ancak Osmanlı mülkünde kıymet bulacağını ifâde edip, Molla Gürânî'yi Bursa'ya davet etti. Berâberce Bursa'ya geldiler. Molla Yegân, SultanMurâd Hanın huzûruna varınca, Sultan; "Onca yer gezip, gördün, bize ne hediye getirdin?" diye suâl etti. Molla Yegân da; "Tefsîr ve hadîs ilimlerinde yetişmiş bir âlim getirdim." cevâbını verdi. MollaGürânî'yi getirip, Pâdişâh'a takdim etti. Pâdişâh da onun ilmini takdîr edip, Hüdâvendigâr Gâzî Medresesi müderrisliğine tâyin etti. SonraManisa'da bulunan Şehzâde Mehmed'e (Fâtih'e) hoca tâyin edildi.

Herkesin sevgisine mazhâr olanMollaYegân, keskin zekâlı ve yumuşak huylu bir zât-ı muhteremdi. Dîne uymakta,Allahü teâlânın emir ve yasaklarını gözetmekte, Peygamber efendimizin güzel ahlâkı ile ahlâklanmakta, insanlara dînini öğretmekte çok ileriydi. Yüzü ak, boyu uzun ve sakalı gürdü.Çok cömert olup, Allahü teâlânın dostları ile yemek yiyip

sohbet etmekten çok hoşlanır, onlar için nadide sofralarda lezîz yemekler hazırlatırdı. Fakir-zengin herkesi sofrasına dâvet eder ve sofradan herkes doymuş olarak kalkardı.

Ömrünü, ilim öğrenmek ve öğretmekle, Allahü teâlâya ibâdet etmekle geçiren Molla Yegân, pekçok talebe yetiştirdi. Yetiştirdiği talebeleri arasında; başta oğulları Yegânzâde Mehmed Paşa ve Yegânzâde Molla Sinâneddîn Yûsuf Bâlî olmak üzere; İstanbul'un ilk kâdısı Hızır Bey, Karamanlı Küçük Yâkup, İbn-ül-Hatîb Molla Taceddîn İbrâhim, Ayasolug Çelebisi Molla Mehmed, Molla Halîl Hayreddîn, Hacı Hasan-zâde Molla Mehmed, Şeyhulislâm Efdalzâde Hamîdüddîn gibi âlimler vardı.

Daha çok talebe yetiştirmekle meşgûl olan Molla Yegân, kitap yazmaya pek fırsat bulamamış bâzı meşhûr kitapların kenarlarına hâşiyeler ile **Risâletün fil-Hulle** adlı bir eser yazmıştır.

1) Şakâyik-i Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.99

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.199

3) Tâc-üt-Tevârih (Ulemâ Kısmı)

4) Keşf-üz-Zünûn; s.861

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.211

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.306

MUHAMMED BİN ABDULLAH EL-MÜRŞİDÎ;

Evliyânın büyüklerinden, fıkıh ve kırâat âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdullah bin Ebü'l-Mecd İbrâhim el-Mürşidî olup, künyesi Ebû Abdullah'dır. 1337 (H.738) senesi Ramazân-ı şerîf ayında Münye'de vefât etti. Cenâze namazı çok kalabalık oldu.

Muhammed el-Mürşidî, fıkıh ilmini Ziyâ bin Abdürrahîm'den, kırâat ilmini et-Takî es-Sâig'den öğrendi. Şâfiî mezhebinde olan Muhammed el-Mürşidî, zühd ve takvâ sâhibi idi. Çok kerâmetleri görüldü. Münye'deki Benî Mürşid dergâhına çekilip, orada ibâdetle meşgûl oldu. Ziyâretine gelenlere bizzât hizmet edip, yemek ikrâm ederdi. Gelen az olsun, çok olsun, kimin hatırından hangi yemek geçti ise getirip önlerine koyardı. Dergâhındaki mutfağına kendisinden başka kimse girmezdi. Hizmet ve ikrâmı karşılığında kimseden birşey kabûl etmezdi.

Zehebî onun hakkında; "Muhammed el-Mürşidî, hâller ve kerâmetler sâhibi idi. Misâfirlerine yemek ikrâm eder, canları ne istedi ise hemen getirirdi. Bu hizmeti kendisi yapardı. Kimseden birşey kabûl etmezdi. Îtikâdı sağlam ve çok ibâdet ederdi" demektedir.

El-İmâm el-Münâvî şöyle anlatır: "Muhammed el-Mürşidî, Mısır'daki âlimlerin, velîlerin önderidir. Herkese iyilik eder, yemek yedirirdi. Kimseden birşey kabûl etmezdi. Bir gecede, misâfirleri için yüz dînâr kıymetinde lezzetli yemekler ikrâm etti. Hattâ peşi peşine üç gece, bin dînâr kıymetinde olan yemekler hazırladı. Kendisine nereden ve nasıl geldiği anlaşılmayan ve oralarda hiç olmayan yiyecek ve içeceklerle misâfirlerine ikrâmda bulunurdu. Onun kerâmetine inanmıyanlar, kendisini gördüklerinde, o fikirlerinden vazgeçip talebe oldular. Dergâhta namaz vakti girdiğinde, oraya gelenlerden tanımadığı birine ezân okumasını, diğerine imâm olmasını, başkasına da vâz ve nasîhat etmesini emrederdi. Yakışıklı, yüzü nurlu, heybetli, güzel ahlâk sâhibi idi. Çok Kur'ân-ı kerîm okurdu. Hatırına geleni söyler, en küçük bir yanlış yapmazdı. Îtikâdı düzgün olup, herkes tarafından hürmet ve saygı görürdü. Kendisinin söz ve hâlleri bir başkasında görülmedi."

Hatîb Muhammed bin Merzûk et-Tilmsânî şöyle anlatır: "Babamın hocalarından birisi de, Muhammed el-Mürşidî idi. Bir yolculuğumuzda, on dokuz yaşında iken babam beni onun

dergâhına götürdü. Cumâ günü idi. Pekçok âlim, fakîh, hatîb orada toplanmıştı. Namaz vakti yaklaşınca, âlimler birbirine bakıp kim öne geçecek diye bekleştiler. O esnâda Muhammed el-Mürşidî, kaldığı odadan çıkıp, sağa ve sola baktı. Babamın arkasında olduğum hâlde, nazarı bana erişti ve; "Ey Muhammed yaklaş!" buyurdu. Beni alıp kendi odasına götürdü. Orada, farz, sünnet ve namaz ile ilgili bâzı bilgilerden anlattı. Kalkıp güzel bir abdest aldım. Berâberce mescide çıktık. Bana minberi gösterip; "Ey Muhammed, şimdi minbere çık, insanlara hutbe oku, nasîhat et" buyurdu. Ben heyecanla; "Orada ne söylenir bilmem." diye arzettiğimde; "Minbere çık." buyurup, hatîblerin hutbede eline alıp dayandıkları bir kılıç verdi. Müezzin ezânı bitirinceye kadar, ben kılıca dayalı olarak ne söyliyeceğimi düşünmeye başladım. Ezân bitince, ayağa kalkıp Besmele okudum. Arkasından fasîh bir şekilde hutbe okumaya başladım. Daha önce bilmediğim, duymadığım şeyleri söyledim. Vâzımın tesiri ile cemaat büyük bir huşû' ve dikkat ile bana bakıyorlardı. Nihâyet, hutbemi tamamlayıp mimberden indim. Namazdan sonra Muhammed el-Mürşidî bana yaklaşıp; "Çok güzel bir hutbe okudun. Tebrik ederim. Seni hutbe okumak ile vazifelendirdim" buyurdu. Daha sonra oradan ayrılıp babamla hacca gittik. Babam Mekke'de kalarak, benim geri dönmemi ve Muhammed el-Mürşidî'ye uğrayıp duâsını almamı söyledi. Dönüşte Muhammed el-Mürşidî'nin huzûruna çıktım. O, babamı sordu. Ben de; "Efendim, size selâmı var. Ellerinizden öpüyor." dedim. Bana; "Yaklaş, şu hurma ağacına dayan, zîrâ Ebû Midyen Abdullah, onun yanında üç sene kaldı." buyurdu ve sonra özel odasına girdi. Bir müddet sonra dışarı çıktı ve bana oturmamı emretti. "Ey Muhammed! Biz senin babanı severiz. O, bizim kardeşlerimizdendir. Ancak sen. Ancak sen..." buyurdu. Onun bu sözünden, ehl-i dünyâ ile çok görüşüp bu sebeple zararda olduğumu anladım. Sonra bana; "Ey Muhammed! Şu anda babanın hasta olduğu vehmindesin. Hâlbuki baban sıhhat ve âfiyettedir. O şimdi Resûlullah efendimizin mimberi şerîflerinin sağ tarafındadır. Onun sağında Hâlil-ül-Mâlikî, solunda Mekke kadısı Ahmed bulunuyor. Memleketin Tlemsân'da da." deyip, yere bir dâire çizdi, etrâfında dönüp; "Allahü teâlâ orada, senin yakınlarını, akrabâlarını tehlikeden korudu, himâye etti." dedikten sonra; "Yavrum, sen hatîblik yap. İleride Garbî Câmiinde hatîblik yapacaksın. O câmi, İskenderiyye'nin en büyük câmisidir." buyurdu. Daha sonra yanıma, yiyecek, içecek koyup, beni yolcu etti. Daha sonra Tlemsân'da hısım ve akrabâlarımın korunduğu haberini aldım. Muhammed el-Mürşidî, tasarrufu kuvvetli bir zât idi. Onun duâsının bereketiyle, işlerimiz buyurduğu gibi oldu."

Muhammed el-Mürşidî, birgün etraftaki köylere haber gönderip, dergâha çağırdı. Köylülerin hepsi geldi. O, odasına girip uzun müddet kaldı. Gelenler ne olacağını merakla beklediler. Fakat o, odasından çıkmadı. Nihâyet merakla odasına girildiğinde, vefât etmiş olduğu görüldü. Hâlbuki odasına girerken hiçbir şeyi yoktu. Gelenler cenâzesini yıkayıp namazını kılıp, dergâhına defnettiler.

İBN-İ BATTÛTA

İbn-i Battûta şöyle anlatır: "İskenderiyye'ye uğradığımda, Muhammed el-Mürşidî'nin ziyâretine gittim. Dergâhına selâm verip girdim. Beni kucakladı. Daha sonra namaz vakti gelince, beni öne geçirip imâm yaptı. Misâfir gelenlerden birini imâm yapmak âdeti imiş. Yatma vakti geldiğinde, bana dergâhın damına çıkıp orada uyumamı tenbih etti. Dama çıkıp orada uyudum. Rüyâmda, kanatlanıp, kıble istikâmetine doğru uçtuğumu gördüm. Bu rüyâ sebebiyle hayrete düştüm. Muhammed el-Mürşidî, sabah namazında beni tekrar imâm yaptı. Sonra da rüyâmı şöyle tâbir etti: "Sen hacca gideceksin, Resûl-i ekremin ravda-i mutahheralarını ziyâret edip, Yemen, Irak, Horasan, Hindistan taraflarına gidip, uzun seneler oralarda kalacaksın. Dilşâr Hindî adlı kardeşin, seni bâzı tehlikelerden koruyacak." Daha sonra bana biraz azık ve para verip, beni yolcu etti. Aynen buyurduğu gibi oldu. Duâlarından çok istifâde ettim. O, sâlih, âbid (çok ibâdet eden) bir zât idi. İnsanlarla az görüşür ve onlara

yemek ikrâm ederdi. Keşf ve kerâmet sâhibi olup, evliyânın önde gelenlerinden idi. Münye'de Benî Mürşîd Dergâhında yaşadı. Kendisinin bir hizmetçisi yoktu. Kerâmetlerini ve üstünlüğünü işitenler, ziyâretine koştu. Devlet adamları, komutanlar ve halktan birçok kimse kâfileler hâlinde onu ziyâret için dergâhına geldiler. Hergün dergâhı dolup taştı. Her birinin hatırından geçen yemeği önüne getirip ikrâm etti. Mutfağına ondan başkası girmezdi."

1) Tabakât-ül-Evliyâ; s.568

2) El-Vâfi bil-Vefeyât; c.3, s.272

3) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.3, s.462

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.9, s.154

5) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.525

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.6, s.116

7) Mir'ât-ül-Cinân; c.4, s.292

8) En-Nücûm-üz-Zâhire; c.9, s.313

9) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.140

10) El-Bidâye ven-Nihâye; c.14, s.179

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.300

MUHAMMED BİN AHMED FERGAL;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed Fergal'dir. Çok kerâmetleri görüldü. 1456 (H.860) senesinde, Mısır'ın güneyindeki Sa'îd şehrinde vefât etti. Ebî Tic'deki dergâhında defnedildi. Belde halkınca kabri ziyâret edilmektedir. Kerâmetlerinden bâzıları şunlardır:

Bir hasta kadın vardı. Canı Hindistan cevizi istedi. Aradılar taradılar, Mısır'da bulamadılar. Üstelik Mısır, Hindistan cevizinin yetiştiği yer değildi. Muhammed Fergal bu durumdan haberdâr oldu ve Nakib Muhaymir'i çağırıp; "Ey Muhaymir! Şuraya git, orada bir ağaç bulacaksın. Ondan beş adet Hindistan cevizi kopar getir." buyurdu. Muhaymir oraya gidip mâlum ağacı buldu. Beş Hindistan cevizi koparıp getirdi. Kadıncağıza gönderdiler. Aradan çok geçmedi; Muhaymir daha önce târif buyurulan yere gitti ise de, o ağacı bulamadı.

Bir defâsında şeyh-ul-İslâm İbn-i Hacer Mısır'a geldi. Bu arada bir mesele sebebiyle Muhammed Fergal'e uğradı. İçinden; "Allahü teâlâ, ilim tahsîlinde bulunmamış birine evliyâlık vermez. Verecek olsa, ilim de ihsân eder" şeklinde bâzı şeyler geçti. O esnâda, bu düşünceler Muhammed Fergal'e mâlum olup; "Kâdı efendi, olduğunuz yerde kalınız!" buyurup, onu tutup kuvvetli bir şekilde sarstı ve; "Allahü teâlâ, beni ihsânı ile velî olarak seçti ve ilim de nasîb etti" buyurdu.

Birgün Muhammed Fergal'in huzûruna hıristiyan râhiblerinden biri geldi. O anda canı kavun istedi. Kavun-karpuz mevsimi de değildi. Muhammed Fergal, kerâmet olarak bir kavun getirdi ve o kişi derhâl müslüman oldu.

Birisi, Muhammed Fergal hakkında uygun olmayan sözler söyledi. Muhammed Fergal bunu işitince; "Kendisi için iyi etmedi" buyurdu. Kısa bir zaman sonra o kişinin dilinin tutulduğu işitildi.

Muhammed bin İnân anlatır: "Ben gençliğimde Muhammed Fergal'i ziyâret maksadı ile yola çıktım. O benim gelişimi, ben daha oraya varmadan talebelerine anlatmış ve; "Şu ânda

Muhammed bin İnan bizi ziyârete geliyor.” diye buyurmuş.”

Nasrânî (hıristiyan) bir kadının çocuğu hasta oldu. Bu kadının Muhammed Fergal’e hüsn-i zannı olup, onun büyüklüğüne inanırdı. Çocuğum hastalıktan kurtulursa, Muhammed Fergal’e bir halı vermeyi adadım dedi. Muhammed Fergal’e, bu kadının niyeti ve bütün yaptıkları mâlum oldu. Buyurdu ki: “Şimdi halının yününü hazırladılar. Yünü büktüler (eğirdiler) ve dokumaya başladılar. Bitirdiler. Vermek üzere yola çıktılar. Şu ânda falan yere getirdiler. Şimdi de kapının önünde, biriniz çıkıp alsın.” Dışarı çıkıp baktıklarında, halıyı kapının önünde buldular. Muhammed Fergal, halıyı getireni çağırtıp, ağırlayıp hediyeler verdi. “Yum gözünü.” buyurdu. O kişi, kendini bir ânda memleketinde buldu.

Muhammed Fergal’den evleneceğinde fazla mehir istediler. O da; “Şu kuyunun başına gidin ve Muhammed Fergal’in emri var, bir kova altın, bir kova da gümüş vereceksin deyin” buyurdu. Gidip baktıklarında, orada bir kova altın, bir kova da gümüşün olduğunu gördüler. Bunun, Muhammed Fergal’in kerâmeti olduğunu anladılar.

Birgün İbn-i Zerâzîrî, Muhammed Fergal’in ziyâretine geldi. Edeble, elini öptü ve oturdu. O zaman Fergal buyurdu ki: “Birçok yerlere hükmeden biri olacaksın.” Çok geçmeden sultan onu memleketin genel vâlisi olarak tâyin etti.

Bir zaman Muhammed Fergal, Mısır’daki vâliye elçi gönderip, çiftçiler ile ilgili bir meselenin hallini istedi. Vâli, gelen elçinin yüzüne karşı Muhammed Fergal hakkında uygunsuz şeyler söyledi ve üstelik; “Git hocana söyle, iki yüzlü hîleci olmasın” dedi. Elçi geri dönüp, olanı biteni anlattı. Bunun üzerine Muhammed Fergal, parmağını toprağı delercesine yere götürdü. Çok geçmeden sultânın o vâliyi vazifeden aldığı ve evinin de başına yıkılmasını emrettiği haberi geldi. Orası Tûlûnoğlu Câmii yanı olup, harap bir hâldedir.

Birisi Muhammed Fergal’in yanına geldi ve Kur’ân-ı kerîm okumaya başladı. Bir aralık yanıldı. Fergal’den başka kimse yanlışını farketmedi ve; “Yanıldın.” buyurdu. O kişi; “Sen hâfız değilsin, benim yanıldığımı nasıl anladın.” dedi. Muhammed Fergal de; “Semâya yükselen bir nûr görüyordum. Birden kesildi. İki nûr arasında bir ayrılma oldu. İşte o zaman yanıldığını anladım.” buyurdu.

Buyurdu ki: “Evliyâ tasarruf sâhibidir. Her kimin bir hâceti olursa, kabrime gelsin, yüzüme karşı dursun, arzusunu bana söylesin. Allahü teâlânın izniyle onun hâcetini gideririm.”

MUHAMMED FERGAL ÇAĞIRIYOR

Bir gün Nakib Muhaymir’in kızını timsah kaptı. O ağlayarak Muhammed Fergal’in huzûruna gelip durumu anlattı. Muhammed Fergal de;"Hemen o timsahın kızını kaptığı yere git. Yüksek sesle, ey timsah! Seni Muhammed Fergal çağırıyor de” buyurdu. Muhaymir gidip denileni yaptı. Timsah derhâl geri dönüp nehirden çıktı. Yollarda bir merkeb gibi yürüyüp, Muhammed Fergal’in yanına geldi. Halk bu duruma çok hayret etti. Timsah gelince, Muhammed Fergal demirciye emredip, onun dişlerini söktürdü. Sonra timsaha emredip, kızcağızı karnından çıkarmasını söyledi. Timsah, kızı canlı, fakat baygın bir durumda çıkardı. Bundan sonra o beldeden hiç kimseye zarar vermeyeceğine söz verip, ağlıyarak oradan ayrıldı ve nehire indi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.163

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.101

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.309

MUHAMMED BİN ALİ MÂZERÎ

1061'de Tunus'ta Mehdiyye şehrinde doğdu. Ebü'l-Hasan Lahmî, Ebû Muhammed bin Abdülhamîd Sûsî ve daha bir çok âlimden ilim öğrendi. Hadîs, kelâm, edebiyât, tıb ve Mâlikî mezhebi fıkhında zamânının en tanınmış âlimi oldu. Kâdı Iyâd Yahsûbî Endülüsî, İbn-i Atıyye Endülüsî gibi talebeler yetiştirdi ve kıymetli eserler yazdı. Fıkıh ve usûl ilmiyleilgili eserleri arasında hadîs ve tıb ilmine dâir olanları da vardır. Bunlardan bâzıları; **El-Mu'lim bi-Fevâid-i Müslim, Ta'lîk alel-Müdevvene** ve **Îzâh-ül-Mahsûl fi Burhân-il-Usûl li Ebi'l-Meâlî el Cüveynî**'dir.

1141 yılında Tunus Mehdiyye'de vefât etti ve Manastır kasabasına defnedildi. Kabri bilinmekte olup ziyâret edilmektedir.

MUHAMMED BİN ANÂN;

Evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi ve hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. 1516 (H.922) senesi Rebî'ul-evvel ayında, namaz kılarken vefât etti. Vefât ettiği zaman yüz küsûr yaşındaydı. Cenâze namazı Bâb-ı Bahr'deki Maksim Câmiinde kılındı. Cenâze namazında Sultan Tomanbay da bulundu. Namazını kılmak için çok kalabalık bir halk toplandı.

Muhammed bin Anân küçük yaşta ibâdet etmeye başladı ve Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Tasavvuf yolunu Ebü'l-Abbâs Gamrî'den öğrendi. Geceleri çok ibâdet ederdi. Boş yere hiç konuşmazdı. Çok kerâmetleri görüldü. Kerâmetlerinden bazılarını, talebesi Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, **Tabakât-ül-Kübrâ** adlı eserinde anlattı.

Birgün Muhammed bin Anân'a çok sayıda misâfir geldi. Muhammed bin Anân, misâfirleri geldiği sırada ekmek hamuru yoğuruyordu. Hamuru yoğurup pişirdikten sonra, annesine; "Şu örtüyü alıp yemek kabının ve ekmeklerin üzerine örtünüz" dedi. Annesi onun dediği gibi yaptı. sonra örtüyü açmadan, örtünün altından durmadan ekmek çıkardı. Hemen hemen evinin yarısı ekmekle doldu. Yemeği de öyle yaptı. Sonra Muhammed bin Anân annesine; "Artık örtüyü açabilirsin" dedi. Annesi örtüyü açtığı zaman, kapta ne yemek, ne de ekmek vardı. Annesi bu duruma hayret etti. Bunun üzerine Muhammed bin Anân; "Bu yapılan çok görülmesin. Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemin ederim ki, eğer isteseydim, bu şehrin her yanına, az olan hamurdan, Allahü teâlânın izni ile ekmek doldururdum" buyurdu.

Gamri Câmii imâmı Emînüddîn şöyle anlattı: "Berhemtuş Kabristanında bulunan bir ölü, geceleri kabrinde bağırıp duruyordu. Onun hâlinden bezen halk, durumu Muhammed bin Anân hazretlerine anlattılar. Bunun üzerine o da, o gece kabrin başına gitti. Baş ucunda Mülk sûresini okudu. Sonra o şahsı bağışlaması için Allahü teâlâya duâ etti. O geceden îtibâren o şahsın bağırması kesildi."

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî şöyle anlattı: "Bir gece ayaklarımı uzatıp yatmak istedim. Ayaklarımı uzatmak istediğim her yönde, Allahü teâlânın bir velî kulunun kabri bulunuyordu. Bu yüzden otururak uyumaya başladım. Uyurken Muhammed bin Anân yanıma gelerek, ayaklarımı eliyle tutup kendi türbesine doğru uzattı ve "Benim türbeme doğru ayaklarını uzatabilirsin" buyurdu. Uyandığım zaman, ayaklarımın onun türbesine doğru uzatılmış olduğunu gördüm."

Birgün Şeyh Ahmed Necdî, elinde bir Kur'ân-ı kerîm olduğu hâlde Muhammed bin Anân'ın huzûruna geldi. Kur'ân-ı kerîmi göstererek; "Bu kelâmın sâhibi hakkı için bana zikir telkini yap" dedi. Muhammed bin Anân o anda bayıldı. Ayıldığı zaman ona zikir telkini yaptı ve; "Oğlum, bizim yolumuz böyle şeyler değildir. Bizim yolumuzun aslı, Allahü teâlânın kitâbına ve O'nun Resûlünün sünnetine tam mânâsıyla tâbi olmaktır." buyurdu.

Şerîf isminde bir zâttan, Sultan Gavrî bir şeyler istedi. İstediklerini vermezse, onu hapse

attıracağını bildirdi. Bunun üzerine Şerîf, Muhammed bin Anân hazretlerinin huzûruna geldi ve durumu anlattı. Buralardan kaçmak istediğini bildirdi. Muhammed bin Anân odasına girdi. Orada bulunanlar, onun çıkmasını beklemeye başladı. Muhammed bin Anân'ın odasından çıkması uzayınca, Şerîf orada bulunanlara; "Şeyhin odadan çıkmasını çabuklaştırsanız iyi olur. Zor durumda kaldığımı siz de biliyorsunuz" dedi. Onun bu isteği üzerine, Abdülvehhâb-ı Şa'rânî odanın kapısını açtı. Fakat odada kimse yoktu. Orada bulunan herkes, Muhammed bin Anân'ın odaya girdiğini görmüşlerdi. Bir saat kadar daha beklediler. Sonra gözleri kançanağı gibi kıpkırmızı bir hâlde, Muhammed bin Anân odadan dışarı çıktı. Hemen Şerîf'e; "Ey Şerîf! Hemen bineğine bin ve yola çık. Sana kimse yetişemez" buyurdu. Bu emir üzerine Şerîf, derhâl yola çıktı. Sultan Gavrî, onun şehirden ayrıldığını iki gün sonra öğrenebildi. Derhâl peşinden adamlar gönderdi. Fakat Şerîf'e ne yetişebildiler, ne de izini bulabildiler.

Muhammed bin Anân buyurdu ki: "Vücûdun rahat edip gece ibâdet yapmaya kalkabilmesi için istirahat şarttır. Çünkü bedenin derin uykuya dalmasına sebep şiddetli yorgunluktur."

"Allahü teâlânın sevgili bir kulu, vâcibi bırakmadığı gibi, sünnetleri de bırakmamaya dikkat etmedikçe; büyük günahlardan nedâmet, pişmanlık duyduğu kadar, küçük günahlardan da pişmanlık duymadıkça, edeb makâmına yükselemez."

"Bir evliyânın, bu âlemde kalbinden başka sermâyesi yoktur. O kalbe, dünyâlık işlere dâir birşeyler doldurmak ona yakışmaz. Kalb, sâdece Allahü teâlânın sevgisi ile dolu olmalıdır."

BESMELE İLE YE

Dâmâdı Şeyh Şemsüddîn Tuneyhî şöyle anlattı: "Beldemizde bir şahıs vardı. Çok yemek yeme hastalığına mübtelâ olmuştu. Bu şahıs, birgün Muhammed bin Anân'ın dergâhında misâfir oldu. Orada yemek yedi. Dimyat'a gitmek için binek istedi. Hizmetçisi, Muhammed bin Anân'a; "Bu şahıs, burada kaldığı bir gecede, büyük bir balık ve bir sepet dolusu hurma yedi. Yine de doymadı" dedi. Bunun üzerine Muhammed bin Anân onu yanına çağırttı. Eline aldığı bir dilim ekmeği ikiye böldü ve bir parçasını o şahsa vererek; "Besmele çek ve bu yarım dilim ekmeği ye" buyurdu. O şahıs o ekmeği yiyince doydu. O andan itibâren, bir daha fazla yemek yemedi. Muhammed bin Anân'ın ona verdiği ekmek ile her zaman doyardı."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.174

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.117

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.239

MUHAMMED AVFÎ;

Şâfiî mezhebi âlimi ve büyük velîlerden. İsmi, Muhammed bin Muhammeddir. Eshâb-ı kirâmdan ve Aşere-i mübeşşereden (dünyâda iken Cennet'le müjdelenen on kişiden biri) olan Abdürrahmân bin Avf hazretlerinin neslindendir. Künyesi Ebü'l-Feth, lakabı Şemsüddîn'dir. İbn-i Atiyye diye de bilinir. Mısır'ın İskenderiyye şehrinde, 1415 (H.818) senesi Muharrem ayında dünyâya geldi.

Babası Şeyh Bedreddîn-i Avfî, oğlu Ebü'l-Feth'in doğumunu şöyle anlatır: Annesi oğluma hâmile iken, evliyânın büyüklerinden Şeyh Abdürrahmân-ı Şebrîsî'nin yanına gitmiştim. Doğumun kolay olması için ondan duâ istedim. Bana dedi ki: "Senin hanımın Âmine'nin ikiz çocuğu olur. Bunlardan birisi yedi gün sonra ölür, diğeri ise uzun zaman yaşar. O, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânlarına kavuşacak, Allah'a tevekkül edenlerden olacak ve çok yüksek

mânevî derecelere yükselmek nasîb olacaktır. Bu oğlun, saîd, Cennetlik olarak yaşar ve şehîd olur. Dünyâdan, anasından doğduğu gündeki gibi günahsız ayrılır. Onun şânı pek yüce olur. Allahü teâlânın emniyetine kavuşur." Doğumdan sonra durum, Şeyh Abdürrahmân'ın haber verdiği gibi oldu. Doğumundan kırk gün sonra büyük bir ziyâfet verdim. Bu ziyâfette, Şeyh Abdürrahmân ve fakirlerden ve sâlihlerden kalabalık bir cemâat hazır bulunup, duâ ettiler. O gün onları misâfir ettim. Çocuğu alıp, onların huzûruna getirdim. Şeyh Abdürrahmân Şebrîsî, çocuğu aldı ve damağına bir kuru hurma koydu. Çocuk ağzında onu çiğnedi ve suyunu emdi. Sonra biraz bal istedi. Hemen hazır ettim. Şeyh Abdürrahmân ondan üç kerre ağzına koyup yaladı ve sonra çocuğa yalattı. Daha sonra fakirlerin önüne koydu ve onlara da bu baldan tatmalarını emretti. Yedi kerre balın üzerine Fâtiha-i şerîfe okudu. Bana da: "Al bunu annesine götür, ver. Ondan başka kimse yemesin. Bu mübârek çocuğu hakkında da bir korkusu, endişesi olmasın. Yemîn ederim ki, vefât eden çocuğunun rûhunun Arş-ı a'lânın etrâfında dolaştığını görüyorum." dedi. Sonra evimden çıkıp gitti.

Ebü'l-Feth, ilimde çok yüksek idi. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Çok ilim tahsîl etti. Birçok âlimden hadîs ve fıkıh ilimlerini okudu. Bunların ilki, babasının dedesi Kâdı Nûreddîn Ebü'l-Hasan Ali'dir. İbn-i Hacer, Takıyyüddîn Ressâm, İzzeddîn Ebû Muhammed ibni Furat el-Hanefî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf okudu. Hâfız Şemseddîn Ebü'l-Hayr el-Makdisî'den de, evinde ve Câmi-i Kâf'da **Sahîh-i Buhârî** ve **Sahîh-i Müslim** ile Sühreverdî'nin **Avârif-ül-Me'ârif** kitabını, Kutbüddîn-i Kastalânî'nin giyim ve sohbet hakkındaki **İrtifâ'-ür-Rütbe** kitabını, İbn-i Hişâm'ın **Siyer**'ini, **Sünen-i İbn-i Mâce, Müsned-i Dârimî** ve **Câmi-i Tirmizî** adındaki hadîs kitaplarını, **Muvattâ** ve **Sünen-i Ebî Dâvûd** ve daha başka kitaplardan bâzı bölümleri okudu. Birçok âlim ona icâzet verdi ve hil'at giydirdi.

Muhammed Avfî şöyle anlatır: "Gençliğimde Şeyh Abdürrahmân'ı gördüm. Yanına yaklaşınca alnımdan öptü ve şefkatle bana baktı. Sonra zikir etmemi, Allahü teâlâyı çok hatırlayıp anmamı telkin etti. Bu hususta benden söz aldı. Sonra bana; "Allahü teâlânın emânetinde olarak yaşa, Allahü teâlâya sığın. Allah, her işini kolaylaştırsın. Seni, kendisinin dışındaki şeylerden fânî kılıp, kendisi ile bâkî eylesin. Sen, asrının imâmı, zamânının bir tânesi, akranlarının en üstünü, din kardeşlerinin arasında mübârek bir kimsesin! Allah, seni koruyup gözetsin! Fazl-u keremi ile ihsân ettiği şeylerle sevinç ve neşeni arttırsın!" dedi. Daha sonra kıymeti ve mânevî değeri çok yüksek bir elbise giydirdi. Sonra "Artık bizim günlerimiz sona erdi, saatlerimiz tükendi." dedi. Yedi yıl sonra, zühd ve verâ sâhibi, âbid ve ârif Ebü'l-Hasan Ali Demenhûrî'nin ve Şeyh Ebû İshak İbrâhim Etkâvî'nin elinden, 1422 (H.825) senesinde Muharrem ayının onuncu günü hil'at giydim."

Yaşadığı beldede ilim ve fazîlet sâhibi olarak tanınan İbn-i Atiyye'nin emsâlleri arasında üstün bir yeri vardı. Tûnus'ta, Sultan Hasan bin Muhammed bin Osman bin Mensûr bin Abdülazîz el-Hâfsî zamânında kadıaskerliğe tâyin edildi. Kânûnî Sultan Süleymân Hân devrinde, deniz yolu ile İstanbul'a geldi. Pâdişâh kendisine çok tâzim edip, sayısız ikrâm ve ihsânlarda bulundu. Ona iyi bir maaş tahsis edildi. Meşhûr zâtlardan birçok kimse gelip, ondan ders aldı. Bir ara kadıaskerlik vazifesine tâyin edildi. İlmini herkese yaydı ve bunları yazıp kitaplara geçirdi. Bu esnâda Ca'berî'nin **Şerh-i Şâtıbıyye** adlı eserine birçok ilâveler yaptı. Vezîr Mahmûd Paşa imâretinde, onun bir evi vardı. Sonra Mısır'a gitmek üzere Sultan'dan, Anadolu'nun kışına ve soğuğunun şiddetine dayanamadığı için, izin istedi. İstanbul'dan ayrılmasına izin verildi. Kara yolu ile Mısır'a gitmek üzere, 1537 (H.944) senesinde İstanbul'dan hareket etti. Önce Haleb'e uğradı. Oradaki kırâat âlimlerinden İbn-i Hanbelî ve daha başkaları, ona gelip Kur'ân-ı kerîmi kırâat eylediler (okudular). İbn-i Hanbelî, derslerde onun yardımcılığını yapardı. Haleb'in sıcağından müteessir oldu. Afiyet içinde olmasına rağmen, talebelerinden Şemsüddîn-i Tayyibî ile berâber oradan ayrılıp Trablus'a geldi. Bir müddet orada kaldı. Burada da, çok kimse ondan faydalanıp, çeşitli ilimleri tahsîl ettiler. Oradan Dımeşk'a (Şam'a) gelip, Câmi-i Tenkiz'e yerleşti. Sonra Şam

beldesi kadısı Zeyneddîn-i Sahyûnî'nin evine geçti. Beldenin âlim ve fâzılları yanında toplanmaya başladılar. İlim ve tahkîk ehli olduğunu anladılar. Özellikle tefsîr, edebiyât, mantık, kelâm, arûz, kırâat, me'ânî ve beyân ilimlerinde mütehassıs idi.

İbn-i Atiyye 1534 (H.941) senesinde Şam'ın Şevîke yakınlarındaki Kasr-ul-Cüneyd denilen yerde vefât etti. Kılınan cenâze namazından sonra burada defn edildi.

İbn-i Atiyye çok talebe yetiştirdi. Zamanının büyük kısmını ders vermekle geçirirdi. Çok Kur'ân-ı kerîm okurdu. İlminin yüksekliği yanında gâyet yumuşak sözlü ve alçak gönüllü idi. Bütün güzel huylarla süslenmişti.

Yazmış olduğu eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Huccet-ür-Râciha fî Sülûk-i Muhaccet-il-Vâdiha, 2) Âdâb-ül-Libâs ves-Sohbe:** Tasavvuf hakkında, dört cildlik bir eserdir. **3) Dîvân-ı Şi'r, 4) Tuhfet-ül-Lebîb ve Bugyet-ül-Keîb, 5) Keşf-ül-Beyân an Sıfât-il-Hayavân, 6) Şerhu Ferâiz-ir-Rahbiyye:** Büyük bir cild hâlinde yazdığı bu eserini, 1478 (H. 883) senesinde tamamlamıştır. **7) Kitâb-ül-Arabiyye.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.248

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.30,33

3) Kevâkib-üs-Sâire; c.1, s.14,15,16,17

4) El-A'lâm; c.7, s.53

5) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.210, 223

6) Brockelmann; Sup-2, s.58

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.94

MUHAMMED BÂBÂ SEMMÂSÎ;

Hâce Ali Râmîtenî hazretlerinin yetiştirdiği büyük velîlerden. Kendilerine Silsile-i aliyye denilen büyük İslâm âlimlerinin on üçüncüsüdür. Râmîten ile Buhârâ arasında bulunan ve Râmîten'e iki kilometre, Buhârâ'ya ise altı kilometre uzaklıkta bulunan Semmâs köyünde doğdu. 1354 (H.755)te orada vefât etti.Tasavvuf ilmini büyük âlim AliRâmîtenî'den öğrendi. Onun derslerinde ve sohbetlerinde yetişip, tasavvufta yüksek dereceye ulaştı. Hocası, kendisinden sonra irşâd makâmına, Muhammed Bâbâ Semmâsî'yi vekil bıraktı. Diğer talebelerine de, ona tâbi olmalarını vasiyet etti.

Hocasının vefâtından sonra irşâd makâmına geçen Muhammed Bâbâ Semmâsî, çok talebe yetiştirdi ve içlerinden bir kısmını tasavvufta yüksek makamlara kavuşturdu.Bu talebelerinin başında, kendisinden sonra yerine geçen ve ilim deryâsında sedef misâli olan Seyyid Emîr Külâl hazretleri gelmektedir. Bir talebesi de, Şâh-ıNakşibend Behâüddîn-i Buhârî hazretleridir. Behâüddîn Nakşibend hazretleri,Kasr-ı Hindüvân'da doğdu. Henüz o doğmadan evvel, hocasıMuhammed Bâbâ Semmâsî onun doğduğu yerden geçerken; "Bu yerden büyük bir zâtın kokusu geliyor. Pek yakında Kasr-ı Hindüvân, Kasr-ı ârifân olur." buyurdu. Bir gün yine oradan geçiyordu. "Şimdi o güzel koku daha çok geliyor. Ümîd ederim ki, o büyük insan dünyâya gelmiştir." buyurdu. Böyle buyurduğu zaman, Behâüddîn-i Buhârî hazretleri doğalı üç gün olmuştu. Dedesi, çocuğun göğsünün üzerine hediye koyup, Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye getirince; "Bu bizim oğlumuzdur. Biz bunu kabûl eyledik." buyurup, talebelerine de; "Kokusunu aldığım işte bu çocuktur. Zamânının rehberi ve bir tânesi olacaktır." buyurdu. Sonra halîfesi Emîr Külâl hazretlerine, bu çocuğun iyi yetiştirilmesini tenbîh etti.

Behâüddîn Buhârî hazretleri anlatır: "Evlenmek istediğim zaman, büyük babam beni Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerine gönderdi. Ona gideceğim günün gecesi, içimde

gözyaşı ve duâ isteği kabardı. Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin mescidine gidip iki rekat namaz kıldım ve Allahü teâlâya şöyle duâ ettim: "İlâhî! Bana, belâlarına tahammül için kuvvet ve aşkın yüzünden doğacak mihnetlere, meşakkat ve sıkıntılara karşı güç, ver!" Sabahleyin hocamın huzûruna varınca; "Bir daha duâ ederken, "İlâhî, senin rızân nerede ise, bu kulunu orada bulundur!" diye duâ et! Eğer Allah, dostuna belâ gönderirse, yine inâyeti ile o belâya sabır ve tahammülü de ihsân eder. Fakat, Allah'tan ne geleceğini bilmeden, belâ ister gibi duâ doğru değildir." buyurdu. Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin bir gece evvelki hâlimi keşfetmekteki kerâmetini anladım ve ona tam bağlandım."

Ehl-i sünnet âlimlerinin ve evliyânın en büyüklerinden olanHâceMuhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin yetiştirdiği, tasavvufta yüksek derecelere kavuşmalarına vesîle olduğu yüzlerce velî olup, bunlar içinde dördünü kendisine halîfe seçmiştir. Bunlardan birincisi Hâce Sûfi Suhârî, ikincisi kendi oğlu Hâce Muhammed Semmâsî, üçüncüsü Mevlânâ Dânişmend Ali, dördüncüsü ve en büyükleri Seyyid Emîr Külâl hazretleridir.

NİÇİN SAKLAMIŞ?

Behâüddîn-i Buhârî hazretleri anlatır: "Bir defâsındaHocamMuhammed Bâbâ Semmâsî ile yemek yiyorduk. Yemek bitince, bana bir ekmek uzatıp; "Al, bunu sakla!" buyurdu. Yemek yediğimiz hâlde, bana bu ekmeği vermesinin hikmetini düşünmeye başlamıştım. Bu sırada bana; "Faydasız düşüncelerden kalbi muhâfaza etmek lâzımdır!" buyurdu.Sonra yolculuğa çıktık ve bir tanıdığımın evinde misâfir olduk. Misâfir olduğumuz evin sâhibinin sıkıntılı bir hâlde olduğu görülüyordu. Hocam ona; "Niye üzülüyorsun?" buyurdu. O da; "Bir kâse sütüm var, fakat, süte banıp yemek için ekmeğim yok. Ona üzülüyorum" dedi. Hocam bana dönüp; "İşte acabâ ne için ayırıyoruz? diye düşündüğün ekmek bu iş içindi, ver sahibine yesin." buyurdu."

NÛR VE ZİYÂ

Allah adamlarından, çok büyük bir velîdir,
Derecesi yüksek ve kerâmet sâhibidir.

Ali Râmîtenî'nin, mübârek sohbetinde,
Yetişerek kemâle, geldi nihâyetinde.

Buhârâ'nın Semmâs nâm, köyünde doğan bu zât,
Çok insan yetiştirip, orada etti vefât.

Resûl'ün kalbindeki, ilim, feyiz ve nûrlar,
Kalbden kalbe akarak, ona vâsıl oldular.

Hocasından aldığı, nûrları o da yine,
Seyyid Emîr Külâl'in, verdi temiz kalbine.

Ayrıca Behâeddîn Buhârî'ye de bu zât,
Çok teveccüh ederek, ilgilenmişti bizzat.

Kasr-i Hinduvân diye, bir köy vardı ki meşhur,
Behâeddîn Buhârî, bu beldede doğmuştur.

Lâkin henüz doğmadan ve işitilmeden adı,
Onun geleceğini, müjdeledi üstâdı.

Şöyle ki, her geçişte, o, Kasr-i Hinduvândan,
Derdi: "Bana bir koku, geliyor ki buradan,

Zuhur eder bu yerde, çok büyük bir evliyâ,

İnsanların kalbine, saçar o, nûr ve ziyâ.”

Gelince yine bir gün, bu bereketli yere,
Buyurdu ki: “O koku, fazlalaşmış bu kere.

Öyle zannederim ki, o gelmiştir dünyâya,
Büyüyüp yetişince, bu dîni eder ihyâ.”

Bunu söylediğinde, hakîkaten o velî,
Henüz üç gün olmuştu, bu dünyâya geleli.

Dedesi, kucağına, alıp bu torununu,
Ve Bâbâ Semmâsî’ye, getirdi derhâl onu.

Görür görmez, kalbini, sardı bir sevinç, huzûr,
Buyurdu: “O dediğim, büyük zât işte budur.”

Şefkat ve muhabbetle, bağrına bastı onu,
Buyurdu: “Evlâtlığa, kabûl ettik biz bunu.”

Sonra Emîr Külâl’e, buyurdu ki: “Ey oğlum,
Bunun yetişmesini, sana ısmarlıyorum.”

Ne zaman ki gelmişti, o, evlenme çağına,
Geldi Bâbâ Semmâs’ın, mübârek ocağına.

Huzûruna çıkmadan, mescide girdi önce,
Secdeye kapanarak, duâ etti şöylece:

“İlâhî, belâlara, türlü sıkıntılara,
Sabredebilmem için, güç kuvvet ver bu kula.”

Oradan, üstâdının, yanına gelir gelmez,
Buyurdu ki: “Evlâdım, öyle duâ edilmez.

Allah’tan belâ değil, hep âfiyet istenir,
Yâ Rab, beni rızâna, vâsıl et demelidir.”

Beraber yemek yiyip, kavuştu iltifâta,
Gözü ondan gayriyi, görmüyordu âdetâ.

Yüksek teveccühüne, nâil olup o yine,
Ellerini öperek dönüyorken evine.

Ona bir ekmek verip, buyurdu ki: “Evlâdım,
Al bunu, belki yolda, birine olur lâzım.”

Düşündü ki “Yemeği, yemiştik biz hâlbuki,
Verdikleri bu ekmek neye lâzım olur ki?”

Yolda misâfir oldu, bir fakirin evine,
Gördü ki muhtaç idi, bir ekmek dilimine.

Ekmeği ona verip, öğrendi hikmetini.
Anladı üstâdının, büyük kerâmetini.

Yâ ilâhî, bu büyük velîler hürmetine,
Nâil eyle bizleri, af ve magfiretine.

1) İrgâm-ül-Merîd; s.55

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.153

3) Hadâik-ul-Verdiyye; s.122

4) Hadîkat-ül-Evliyâ 1. Kısım, s.16

5) Nefehât-ül-Üns Tercümesi (Osmanlıca); s.414

6) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arâbî); s.41

7) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.62

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1115

9) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.285

10) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.10, s.296

MUHAMMED BAHÂEDDÎN ET-TAVİLÎ;

Irak velîlerinden. On dokuzuncu yüzyılda yaşamıştır. Osman et-Tavilî hazretlerinin en büyük oğlu ve halîfesidir. 1836 (H.1252) senesinde Tavila'da doğdu. 1881 (H.1298) senesinde aynı yerde vefât etti. Kabri, Tavila'da babasının kabrinin yanındadır.

İlim ve fazîlet sâhibi bir âileden gelen Muhammed Bahâeddîn et-Tavilî, zâhirî ve bâtınî ilimleri babasından tahsîl etti. Babası Osman et-Tavilî hazretleri onun yetişmesi için husûsî gayret gösterdi.Nakşibendiyye yüksek yolu usûlüne göre yetişen Muhammed Bahâeddîn hazretleri, bâzı ilimleri o çevrede bulunan Mahmud Deşî gibi âlimlerden öğrendi. Zâhirî ilimlerde derin bir âlim, tasavvuf yolunda yüksek bir velî oldu. Babası ona hilâfet verip talebe yetiştirmekle vazîfelendirdi. Babası hayattayken Abdurrahmân, Ömer Ziyâeddîn ve Ahmed adındaki kardeşlerinin tâlim ve terbiye işini ve yetiştirme vazîfesini ona verdi. Kardeşleri onun ilim meclisinde ve sohbetlerinde yetişerek her biri üstün zâtlar oldular. Babasının vefâtından sonra insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı ve talebe yetiştirdi. Vakarlı, kanâatkâr, iffetli, dünyâya gönül vermeyen, haram ve şüphelilerden şiddetle sakınan bir hayat yaşadı. Pekçok insanın hidâyete kavuşmasına, dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermelerine vesile oldu. Arkasında faydalı, edep sâhibi çocuklar bıraktı. Onlar da kendisi gibi ilim ve fazîletin yayılması için çalıştılar. Çocuklarının adları Şeyh AliHüsâmeddîn, Şeyh Sâdık, Şeyh Mazhar ve Şeyh Câfer'dir. Talebelerinden Abdürrahîm Mevlevî sohbetlerini **Mir'ât-ül-Kâmil** adıyla toplamıştır.

Muhammed Bahâeddîn et-Tavilî 1881 (H.1298) senesi Rebîü'l-evvel ayının beşinci Cumâ günü Tavila'da vefât etti. Babasının kabrinin yakınında defnedildi.

1) Sirâcü'l-Kulûb; s.34

2) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi ved-dîn; s.523

MUHAMMED BÂKIR;

Peygamber efendimizin Eshâb-ı kirâmını görenlerin zamanında yetişen en büyük velîlerden. On iki İmâmın beşincisidir. Hazret-i Hüseyin'in torunu ve İmâm-ı Zeynelâbidîn hazretlerinin oğlu İmâm-ıCâfer-i Sâdık hazretlerinin babasıdır. Künyesi Ebû Câfer'dir. Bütün ilimlere vâkıf olduğu için kendisine ilimde ve fazîlette üstün mânâsına Bâkır denildi. 676 (H.57) senesindeMedîne-i münevverede doğdu. 731 (H.113) senesinde aynı yerde vefât etti.Cennetü'l-Bakî Kabristanında babasının yanına defnedildi.

Eshâb-ı kirâmdan hazret-i Câbir ve hazret-i Enes bin Mâlik ile görüşüp onlardan ve Tâbiînden olan büyük zâtlardan ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet eden Muhammed Bâkır hazretleri Medîne'nin büyük fıkıh âlimlerinden oldu. Zamânında bütün dünyâdaki evliyânın feyz kaynağı oldu. Evliyâlık yolunda olanlara feyzler onun vâsıtasıyla geldi. İmâmlığı on dokuz sene sürdü.

Ebû İshâk es-Sebîî, Atâ bin Ebî Rebâh, Amr bin Dînâr, İbn-i Şihâb ez-Zührî, Rebî bin

Heysem, Haccâc bin Evtâd, Mekhûl eş-Şâmî, İmâm-ı Evzâî, İmâm-ıA'meş, Kâsım bin el-Fadl, İbn-i Cüreyc ve başka âlimler de kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Buharî ve Müslim bu hadîs-i şerîflerden bâzılarını kitaplarına aldılar.

Hazret-i Ebû Bekr ve hazret-i Ömer'i çok severdi. Zamânında bâzı kimselerin bunlara düşmanlıkta bulunduklarını ve bunu da Ehl-i beyte olan sevgilerinden yaptıklarını iddiâ ettiklerini duyunca, çok üzüldü: "Ben hazret-i Ebû Bekr'le hazret-i Ömer'e düşmanlık eden kimselerden uzağım. Onlar da benden uzaktır" buyurdu.

Bir gün, sohbet esnâsında, hazret-i Ebû Bekr'den rivâyetle bir hadîs-i şerîf okudular. Orada bulunanlardan birisi; "Hayır, bu hadîs-i şerîfin râvisi, Ebû Bekr değil, başka bir zâttır." dedi. Bunun üzerine İmâm; "Bu hadîs-i şerîfin râvisi Ebû Bekr'dir." buyurdu. O kimse iknâ olmayıp, îtirâza devâm edince, İmâm-ıMuhammed Bâkır hazretleri toparlandı, ellerini dizlerine koydu ve; "Ey hazret-i Ebû Bekr! Bu hadîs-i şerîfin râvisi siz değil misiniz?" dedi. Bunun üzerine "Evet, yâ Muhammed bin Ali, doğru söylüyorsun. O hadîs-i şerîfin râvisi benim." sesi duyuldu ki, herkes bu sesi işitti.

Medîne'de bir grup insanla oturmuştu. Mübârek başını önüne eğdi. Bir müddet sonra kaldırdı ve; "Bir kişi, bir sene sonra Medîne'ye gelecek. Üç gün boyunca, dört bin asker bulunan ordusu ile nice insan öldürecek. Bundan büyük zarar göreceksiniz. Bundan sakınınız!" buyurdu. Buna Medînelilerden küçük bir grup ile Hâşimoğulları inandı. Çoğunluk inanmadı. Bir sene sonra kendisine inananları alarak Medîne'nin dışına çıktılar. Nâfi bin Ezrak ordusu ile geldi.Muhammed Bâkır'ın buyurduğu zararları yaptı. ArtıkMedîneliler; "Bundan sonra İmâm-ı Bâkır hazretlerinin her sözüne inanırız. Her sözü doğrudur. Çünkü o, Resûlullah efendimizin evlâdındandır." dediler.

İmâm-ı Muhammed Bâkır, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye bakıp; "İslâmiyeti bozanlar çoğaldığı zaman, sen onu canlandıracaksın. Sen korkanların kurtarıcısı, şaşıranların sığınağı olacaksın! Sapıkları doğru yola çevireceksin. Allahü teâlâ yardımcın olacak!" buyurdu.

Talebelerinden biri anlatıyor: "Mekke'de idim. Muhammed Bâkır'ı görmeyi çok arzu ettim. Medîne'ye vardığım gece, şiddetli yağmur ve soğuk vardı. Gece yarısı evinin kapısına geldim. Kapıyı vurayım mı, yoksa sabahı bekliyeyim mi diye düşünürken, içerden mübârek sesini işittim. Hizmetçisine"Kalk! Dışarıda biri var, kapıyı aç. O bu gece yağmura tutuldu, hava da soğuk." buyurdu. Kapı açıldı, içeri girdim."

Henüz hiçbir şey yok iken kendisinin Devrekiye'ye vâli olacağını ve çok geniş topraklara sâhib olacağını kerâmet olarak bildirdi ve gerçekten de bir müddet sonra aynı yere vâli oldu.

Zamânında bulunanlardan biri şöyle anlatıyor: Muhammed Bâkır ile berâberHalîfe Hişâm bin Abdül-Melik'in evine uğradık. "Bu ev harâb olacaktır. Hattâ toprağı başka yere nakledilip taşları açıkta kalacaktır." buyurdu. Bu söze çok hayret ettim. Halîfe Hişâm'ın evini kim yıkabilir, diye düşündüm. Nihâyet Hişâm vefât edip, yerine oğlu Velid geçti ve bu evin yıkılmasını emretti.Hakîkaten ev yıkıldı, toprağını başka yere naklettiler ve taşları açıkta kaldı.

İmâm-ı Muhammed Bâkır atlı olarak Medîne'ye gidiyorlardı. Biraz gidince, karşılarına iki kişi çıktı. İmâm hazretleri; "Bunları yakalayın, bunlar hırsızdır." buyurdu. Hizmetçiler o kişileri tutup bağladılar. İmâm, yanında bulunanlardan birine: "Şu dağa çık. Orada bir mağara görürsün, içine gir ve ne bulursan al getir." buyurdu. O kimse denileni yaptı. İçi elbise dolu iki tane bavul getirdi. Başka yerde başka bir bavul daha buldular. Nihâyet Medîne'ye geldiklerinde anladılar ki, iki bavulun sâhibi şüphelendiği bir kaç kişiyi hâkime bildirmiş, hâkim de onları çağırmış, azarlamaktadır. Hazret-i İmâm gelip; "Onları azarlamayınız, hırsızlar bunlardır." deyip elleri bağlı iki kişiyi hâkime teslim etti.Asıl hırsızlar anlaşılınca cezâları verildi. Getirilen iki bavul da sâhibine iâde edildi. Hırsızlardan biri tövbe, istigfâr etti ve şöyle dedi: "Elhamdülillah ki benim tövbe etmem, Peygamber efendimizin torunlarından

olan bu zâtın sâyesinde, onun bereketi ile olmuştur." Bundan sonra, hazret-i İmâm o kimseye; "Senin, cezâ ile vücûdundan ayrılan parçan, senden yirmi sene önce Cennet'e gitti." buyurdu. O şahıs bu hâdiseden tam yirmi sene sonra vefât etti.

Aradan üç gün geçince yolda buldukları üçüncü bavulun sâhibi de geldi. Hazret-i İmâm, bavulu hiç açmadığı halde buyurdu ki: "Bu bavulun içinde iki bin altın var. Bin tânesi sana, bin tânesi başkasına âittir. Ayrıca bavulda, şöyle şöyle elbiseler var." Bavulun sâhibi hıristiyandı. Dedi ki: "Eğer bavulun içindeki emânet altınların sâhibinin ismini de söylersen, doğru söylediğine inanacağım." Hazret-i İmâm; "O kimse, Muhammed bin Abdurrahmân'dır. Sâlih bir zât olup, çok namaz kılar, çok sadaka verir. Şu anda dışarıda seni bekliyor." buyurunca, bavulun sâhibi olan hıristiyan müslüman oldu.

Muhammed Bâkır rahmetullahi aleyh, Mekke ile Medîne arasında bir katıra binmiş gidiyordu. Yanında birisi daha vardı ve o da merkeb üzerindeydi. O kişi şöyle anlattı: "Bir ara dağdan aşağı bir kurt inip geldi. İmâm'ın bindiği katırın eyerine ayaklarını koydu. Kendi hâlince bâzı sesler çıkardı. Hazret-i İmâm'a bir şeyler söylediği belliydi. İmâm-ı Muhammed Bâkır onu dinledikten sonra: "Peki, sen şimdi git, ben arzu ettiğin gibi duâ ederim." buyurdu. Kurt gittikten sonra bana dönüp: "Kurdun ne söylediğini biliyor musun?" diye sordu. Ben, "Allahü teâlâ, Resûlü veResûlün torunu bilir." dedim. Buyurdu ki: "Kurt, eşim şiddetli bir ağrıya tutuldu. Duâ buyurun da ondan kurtulsun ve senin dostlarından hiç kimse benim neslime musallat olmasın." dedi ve ben de duâ ettiğimi söyledim."

Gözleri kör olan Ebû Bâsir anlattı: Bir gün, İmâm-ı Muhammed Bâkır ile şöyle konuştuk: "Siz Resûlullah efendimizin torunlarındansınız." dedim. "Evet." buyurdu. "Siz Resûlullah'ın vârisisiniz." dedim. "Evet." buyurdu. "Peki sizde ölüleri dirilten, körlerin gözlerini açan, baras hastalığını gideren, evlerdeki yiyeceklerden, eşyâlardan haber veren kuvvet var mıdır?" dedim. "Evet, Allahü teâlanın izniyle vardır." buyurdu. Yanına yaklaşmamı buyurunca, yaklaştım. Mübârek elini yüzüme sürdü ve kör olan gözlerim birden açıldı. Görmeye başladım. Tekrar elini yüzüme sürdü. Gözlerim yine görmez oldu. Bunun üzerine buyurdu ki: "Dünyâda gözlerin görüp, âhirette hesâba çekilmek mi, yoksa hesapsız Cennet'e girmek mi istersin?" diye sordu. Ben de dünyâda görmeyip, âhirette Cennet'e hesapsız girmeyi tercih ettim. Gözlerim öyle kaldı.

Uygunsuz bir iş yaparak hazret-i Muhammed Bâkır'ın huzûruna giren birine; "Sakın bir daha o kötü işi yapma! Bu duvarların size perde olduğu gibi, bize de perde olduğunu mu zannediyorsun?" buyurdu.

Büyük zâtlardan birisi şöyle anlatıyor: Bir gün Muhammed Bâkır'ın yanına girmek için izin istedim. Yanında kardeşlerinden bir kaç kişi var, biraz bekle, dediler. Biraz bekledim. İçeriden on iki kişi çıktı. Dar elbiseler giymişlerdi. Tanımadığım kimselerdi. Selâm verip gittiler. Sonra ben içeri girdim. "Efendim, bu gidenleri hiç tanımıyoruz, acaba onlar kimlerdi?" diye sordum. "Onlar cinnî olan müslüman kardeşlerinizdir. Siz nasıl gelip, haramdan helâlden suâl soruyorsanız, onlar da gelip soruyorlar." buyurdu.

İbn-i Ukâşe-i Esedi rahmetullahi aleyh, İmâm-ı Bâkır'ın yanına geldi. İmâm-ı Câfer-i Sâdık da oradaydı. İbn-i Ukâşe; "Câfer'in evlenme vakti geldi." dedi. Hazret-i İmâm bunun üzerine; "Yakında bir yerden esir satıcısı gelecek ve falan yerde konaklayacaklardır." buyurdu. İbn-i Ukâşe'ye, ağzı mühürlü bir kese altın verdi ve; "O esir satıcısı gelmiştir, bununla ondan bir câriye satın alın." buyurdu. İbn-i Ukâşe esir satıcısının yanına gitti. Esir satıcısı, bütün câriyeleri sattığını, sadece iki tâne kaldığını söyledi. İbn-i Ukâşe; "Bir tanesini alalım." dedi. Câriyeyi çıkardılar. Esir satıcısına; "Kaça satacaksın?" diye sordular. O da "Yetmiş altın karşılığı." dedi. "Biraz ikrâm et." dediler. Esir satıcısı: "Bir kuruş ikrâm etmem." deyince, İbn-i Ukâşe; "Bu kesede kaç altın varsa kabûl et!" dedi.

Satıcı; "Noksan olursa kabûl etmem." diye cevap verdi. O sırada orada bulunan ak sakallı,

yaşlı bir zât; "Altınları sayın." dedi. Altınları saydılar. Tam yetmiş altın idi. Câriyeyi alıp, İmâm-ı Bâkır'ın huzûruna getirdiler. Câfer-i Sâdık da oradaydı. İmâm-ı Bâkır, o hanıma; "Bekâr mısın, dul musun?" buyurdu. O; "Bekârım" dedi. İmâm-ıBâkır; "Bir câriye esir satıcısının elinden, nasıl olur da bekâr olarak kurtulur?" diye sordu. O hanım; "Esir satıcısı ne zaman yanıma gelse, ak sakallı, yaşlı bir zât gelip ona kuvvetli bir tokat vurur, yanımdan uzaklaştırırdı." Bundan sonra bu hanımla, Câfer-i Sâdık nikâhlandı. Bu temiz hanımdan, oniki imâmın yedincisi İmâm-ı Mûsâ Kâzım doğdu.

Câfer-i Sâdık şöyle anlatıyor: "Bir gün babam Muhammed Bâkır; "Ömrümün bitmesine beş seneden fazla kalmadı." buyurdu. Vefât ettiği zaman hesapladım. Bu sözü söyledikten sonra tam beş sene geçmişti."

Çeşitli zamanlardaki sohbetlerinde buyurdu ki:

"Allahü teâlânın korkusundan dolayı yaşaran göz, Cehennem ateşinde yanmaz. Yâni Cehennem'e girmez. Allahü teâlânın rızâsı için bir kimsenin gözünden bir damlacık yaş dökülse, Allahü teâlâ o kimsenin çok günahını affeder."

"Bir kimsenin kalbinde ne kadar kibir varsa, aklında o kadar noksanlık var demektir."

"Kul ne kadar duâ ederse, Allahü teâlâ ondan o kadar belâyı giderir."

"Kendisinde mevcud olan bir kusuru başkasında arayan ve kendi işlemekte olduğu bir ayıbı başkasına yapmamasını emreden kimse ne kadar kusurludur."

"Dünyâ, uykuda gördüğün rüyâya benzer. Uyandığın zaman hiçbir şey kalmamıştır."

"Bir kimsenin seni ne kadar çok sevdiğini anlamak istersen, senin o kimseyi ne kadar sevdiğine dikkat et. Yâni sen onu ne kadar seviyorsan o da seni o kadar seviyor demektir."

"Mîde ve nâmusunun iffetini korumak kadar faziletli ibâdet yoktur."

"Dünyâda insana en iyi yardımcı, din kardeşlerine iyiliktir."

İmâm-ı Muhammed Bâkır oğlu Câfer-i Sâdık'a şöyle nasîhat etti: "Ey evlâdım! Fasıklarla arkadaşlıktan çok sakın. Böyle insanlar seni bir lokmaya değişebilir. Cimrilerle dost olmaktan da sakın. Zîrâ çok ihtiyâcın olduğu bir zamanda az bir şey vermekten çekinirler. Yalancılarla dost olma, sana dost görünüp konuşur, ayrılınca hâli değişir. Ahmaklarla dostluk arkadaşlık kurma, onlar, sana iyilik yapıyorum zannederek kötülük yaparlar. Akrabâyı ziyâreti terk edenle de dost olma. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin üç yerinde böyle kimseyi lânetlenmiş gördüm."

"İlmi ile insanlara faydalı bir âlim, bin âbidden daha efdaldir. Böyle bir âlimin vefâtına, şeytan, yetmiş âbidin vefâtına sevindiğinden daha fazla sevinir."

Oğlu İmâm-ı Câfer-i Sâdık rahmetullahi aleyh şöyle anlatıyor: Babam bana vasiyet edip; "Vefât ettiğim zaman, beni sen yıka. Çünkü imâmı, imâmdan başkası yıkayamaz. Kardeşin Abdullah da imâmlık dâvâsında bulunacaktır, ona karışma, çünkü ömrü çok kısa olacaktır. Namaz kılarken üzerimde bulunan gömleği bana kefen yap ve beni babamın yanına defnet. Kabrime de senden başkası girmesin." buyurdu. Câfer-i Sâdık rahmetullahi aleyh; "Aman efendim bizi korkutmayınız. Allahü teâlâ gecinden versin, sıhhatiniz de yerindedir." dedi. Hazret-i İmâm buyurdu ki: "Bir saat evvel, babam Zeynelâbidîn'in sesini işittim. Bana; "Evlâdım Muhammed Bâkır! Vasiyetlerini çabuk yap. Çünkü senin de bize kavuşmana çok az zaman kaldı." buyurdu. Bundan bir saat kadar sonra babam vefât etti. Babam vefât edince ben yıkadım. Nihâyet kardeşim Abdullah da imâmlık dâvâsında bulundu. Fakat babamın bildirdiği gibi ömrü kısa sürdü.

İmâm-ı MuhammedBâkır hazretleri 731 (H.113) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti. Cennetü'l-Bakî Kabristanında babasının yanına defnedildi.

YALAN SÖYLÜYORSUN

İmâm-ı Muhammed Bâkır'ın sohbetinde bulunan biri anlattı. İmâm-ıBâkır'ın bir sohbetinde elli kişi kadar vardık. Kûfe'den bir şahıs Muhammed Bâkır'ın huzûruna gelip; "Kûfe'de falan şahıs, senin yanında bir melek olduğunu, o meleğin sana mümini, kâfiri, dostunu ve düşmanını haber verdiğini söylüyor." dedi.İmâm-ı Bâkır; "Sen ne iş yaparsın?" diye sordu. O şahıs; "Buğday satarım." deyince, hazret-i İmâm; "Yalan söylüyorsun." buyurdu. O da; "Ara sıra arpa da satarım." dedi. Hazret-i İmâm; "Yine yalan söylüyorsun. Senin işin hurma satmaktır." buyurunca, o şahıs hurma satmakla uğraştığını îtirâf edip; "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordu. Hazret-i İmâm da; "Dostumu, düşmanımı haber veren melek bildirdi." buyurdu. Ayrıca ona, sen falan hastalıktan öleceksin dedi. Bu hâdiseyi nakleden kimse şöyle anlattı: Bir ara Kûfe'ye gitmiştim. O şahsı sordum. Üç gün önce Muhammed Bâkır hazretlerinin söylediği hastalıktan öldü dediler.

RAHMETİ BOL RABBİM

Gece geç vakte kadar ibâdet eder, sonraAllahü teâlâya şöyle yalvararak ağlardı:

"Yâ İlâhî! Yâ Rabbî, gece oldu. Gökte yıldızlar var. Herkes uyuyor. Kimsenin sesi çıkmıyor. Yâ Rabbî! Sen dirisin.Her şeyi biliyor, yapılan her şeyi görüyorsun. Uyuman, uyuklaman olamaz. Seni böyle bilmeyen ihsânına kavuşamaz. Sen öyle kuvvet ve kudret sâhibisin ki, hiçbir şey, senin, olmasını dilediğin bir şeyin olmasına mâni olamaz. Senin bâkî ve ebedî oluşunda, gündüzün bitip gecenin başlaması ve gecenin bitip gündüzün başlaması gibi sebeplerle kesiklik, aksaklık olmaz. Rahmetin o kadar çoktur ki, rahmet kapılarını herkese açmışsın. Sana duâ edenlerin, yalvaranların duâlarını kabûl edersin. İhsân ettiğin nîmetlere hamd edenleri çok sever, onlara daha çok nîmetler verirsin. İnanarak ve güvenerek sana duâ edenler, eli boş dönmezler. Sana güvenen, kapına gelen kimseyi döndürmeye kimsenin gücü yetmez. Ey Rabbim! Ölümü, kabri ve sana hesab vereceğimi düşündükçe, önümde bunlar olduğunu bildikçe nasıl olur da senden sevinç ve neşe isteyebilirim. Amel defterimin, sağımdan mı, solumdan mı verileceğini bilemediğim aklıma geldikçe, nasıl olur da senden dünyâlık bir şey istiyebilirim? Can alıcı meleğin geleceğini ve canımı alacağını bildiğim halde dünyâ lezzetlerinden nasıl tat alabilirim?

Yâ Rabbî! Sana yalvarıyor, senden istiyor, rahmetinden ümid ediyor ve istiyorum ki, ölümümü, hesâbımı kolay ve rahat eyle ve sonra azâbı olmayan rahat bir hayat ihsân eyle. Âmin Yârabbel Âlemin."

KURT'UN RİCÂSI

Resûl-i müctebânın, torununun torunu,
Feyz kaynağı bildiler, bütün velîler onu.

Vâkıf oluduğu için, ilimlerin hepsine,
Bâkır, yâni çok üstün, dediler kendisine.

Bir hadîsi okuyup, buyurdu ki kendisi:
"Hazret-i Ebû Bekir, nakletti bu hadîsi"

Dinleyenlerden biri, îtirâz eyleyerek,
Dedi: "Onun râvisi, başkası olsa gerek."

"Söylediğim gibidir" buyurduysa da, fakat,
Yine tam mânâsıyla, iknâ olmadı o zât.

Bu kere toparlanıp, oturdu kürsüsüne,
Ellerini edeple, koydu dizi üstüne,

Dedi ki: "Yâ hazret-i Ebû Bekr efendimiz!
Bu hadîsin râvisi, sizler değil miydiniz?"

O ara bir ses geldi, diyordu: "Yâ Muhammed!
Söylediğin hadîsin, râvisi benim elbet."

Orada olanların, hepsi duydu bu sesi,

Îtirâz edenin de, kalmadı bir şüphesi.

Yolculuğa çıkmıştı, bir gün de bir zât ile,
O, katırla giderdi, kendi ise at ile.

Bir dağın eteğinden, giderken konuşarak,
Üst taraftan, sür'atle, bir kurt geldi koşarak,

Atının eğerine, koyup ayaklarını,
Anlatmak istiyordu, sanki bir meramını

Kendi hâline göre, sesler çıkarıyordu,
Belli ki derdi vardı, onu arz ediyordu.

Sükûnetle dinleyip, dedi ki o hayvana:
"Peki, duâ ederim, şifâ olur hastana."

O kurt sevinç içinde, dönüp gitti geriye,
Sonra sordu o zâta; "Ne anladın sen?" diye.

Dedi ki: "Allah ile, O'nun resûlü bilir,
Bir de O'nun torunu, bunu anlayabilir."

Buyurdu: "Kurt dedi ki, "Hastadır bir kardeşim,
Müstecap duânızı, almak için gelmişim."

Duâ edeceğimi, söz verince kendine,
Sevinip, neşe ile, dönüp gitti yerine."

Gözleri âmâ biri, sordu ki ona bir gün:
"Siz torunu musunuz, Allah'ın Resûlünün?"

İmâm "Evet" deyince, sordu yine: "Peki siz,
Âmâ gözü açacak, güce sâhip misiniz?"

Bu suâline dâhi, buyurdu yine: "Evet,
Allah'ın izni ile, açabilirim elbet."

Ve mübârek elini, sürer sürmez yüzüne,
Nûr geldi birden bire, onun iki gözüne.

Karanlık dünyâsını, bir anda aydınlattı,
Lâkin şu hakîkati, peşinden hâtırlattı:

"Kardeşim, âmâ iken, kolaydı senin işin,
Âhirette hesâb, çekilmezdin göz için.

Lâkin şimdi gözlerin, açık kalırsa şâyet,
Âhirette hesap var, çetindir hem de gâyet.

Ben sana hakîkati, söyledim ki bilesin,
Şimdi yap tercihini, hangisini dilersin?"

Dedi ki: "Tek hesâbım, olmasın da orada,
Varsın iki gözüm de, görmesin bu dünyâda."

O, böyle arz edince, tercihini İmâma,
Gözleri kapanarak, tekrardan oldu âmâ.

1) El-A'lâm; c.6, s.42

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.174

3) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.124

4) Nur-ül-Ebsâr

5) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.170

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1115

7) Fâideli Bilgiler; (6. Baskı) s.43

8) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.433

9) RehberAnsiklopedisi; c.12, s.286, 287

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.306

11) Lemezât; c.1, s.113

MUHAMMED BÂKÎ-BİLLAH;

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakk'a dâvet eden, doğru yolu göstererek saâdete kavuşturan ve kendilerine Silsile-i aliyye denilen büyük âlim ve velîlerin yirmi ikincisidir. İkinci bin yılının müceddidi ve İslâm âlimlerinin gözbebeği olan İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî Serhendî hazretlerinin hocasıdır. Babasının ismi Abdüsselâm olup, fazîletli bir zâttı. Annesi ise hazret-i Hüseyin'in soyundan olup, seyyide ve mübârek bir hanımdı. Muhammed Bâkî-billah hazretleri 1563 (H.971) senesinde Kâbil şehrinde doğdu.

Muhammed Bâkî-billah'ın büyüklük hâli daha çocukluk zamanlarında simâsından belli olurdu.Yüksek bir zât olacağının işâretleri ve büyük faydalara sebep olacağının alâmetleri, işlerinden, çalışmalarından ve gayretinden anlaşılırdı. Daha çocukluk zamanlarında, bâzan bütün gün odanın bir köşesinde başını önüne eğip sessizce oturur, tefekküre dalardı. Gençliğinde, ilim tahsîli için Kâbil'denSemerkand'a gidip, zâhirî ve aklî ilimleri, zamânının en büyük âlimlerinden olan Mevlânâ Sâdık-ı Hulvânî'den öğrendi. Yüksek yaradılışı ve kâbiliyeti ile kısa zamanda, hocasının talebeleri arasında en yüksek seviyeye ulaştı.

Zâhirî ilimleri öğrenip bitirmeden tasavvufa yönelip, bâtınî ilimleri öğrenmek için, bu yolun büyük âlimlerinin sohbetlerine ve derslerine gitti.Yaratılışındaki zekâsının ve kâbiliyetinin üstünlüğü ile, ilimlerde yüksek bir dereceye ulaştı.

Hâce Muhammed Bâkî-billah, aklî ilimleri bırakıp, tasavvufa yöneldiği ilk zamanlarda, büyük zâtlardan birinin huzûruna gitmişti. O zât, Hâce Muhammed Bâkî-billah'a; "Eğer hazret-i Hâcemiz birkaç gün daha ilim mütâlaası ile meşgûl olup, kemâl ve ikmâl sâhibi olsalardı ne güzel olurdu!" diyerek, MuhammedBâkî-billah'ın, bir müddet daha zâhirî ilimleri tahsîl etmiş olmasını temennî ettiğine işâret etmişti.Bunun üzerine MuhammedBâkî-billah hazretleri şöyle dedi: "Kemâl sâhibi olmaktan maksat, zâhirî ilimlerde uzun ve zor kitapları, yerli yerince mütâlaa ve îzâh etmek ise, iddiasız, keskin görüşlü âlimlerin anlayabileceği hangi kitabı bize getirseler, getirenlerin hepsi tatmin olur ve tam bir fayda elde ederler diyebilirim."

Muhammed Bâkî-billah'ın zâhirî ilimlerde hocası olanMevlânâ Sâdık-ı Hulvânî'nin talebelerinden fazîletli bir zât, Muhammed Hâşimî Keşmî'ye şöyle anlatmıştır: Hâce Muhammed Bâkî-billah, zâhirî ilmi bırakıp tasavvufa rağbet ettiğini işittiğimizde, hep birden; "Bu gençte öyle bir fıtrat ve öyle bir himmet, gayret gördük ki, imkânı yok bir işe başlasın da onu bitirmesin. Başladığı işi mutlaka bitirir." dedik. Nihâyet düşündüğümüz gibi her ne kadar zâhirî ilimleri bırakmışsa da, bu ilimlerde kemâle ulaşmıştır.

Muhammed Bâkî-billah'ın, zâhirî ilimleri tahsîl ettiği gençlik yıllarında,Nakşibendiyye yoluna karşı büyük bir muhabbeti vardı. Kendisini bu yolda yetiştirecek bir büyüğü arıyor, onun derslerinden ve sohbetlerinden feyz almak, faydalanmak istiyordu. Bu büyüklerin bulunduğu Mâverâünnehr'e giderek bir çoğu ile görüşüp tanıştı. Sohbetlerinde bulunarak feyz aldı.

Bundan sonra tekrar Hindistan'a gitti. Bâzı arkadaşları ona, askerliği seçip, bu yoldan zengin olmasını tavsiye ettiler. Fakat Muhammed Bâkî-billah hazretleri, bütün bağlantılardan

kurtulup, tasavvufta yükselmeyi istiyor ve bu hususta şevkle çalışıyordu. Onu seven ve sohbetinde bulunan bir zât şöyle anlatmıştır: "Bu yolda olan büyükleri öyle bir arzu ile arıyordu ve öyle bir gayret gösteriyordu ki, bundan fazlasına insan gücü yetmezdi. Lâhor şehrinin sokaklarında çamur ve kil çok olduğundan, bu sokaklarda yürümek güç idi. Muhammed Bâkî-billah bir gönül sâhibine rastlamak için, birçok sokak geçer, harâbeler, kabristanlar ve bahçeler dolaşır ve hiç yorulmazdı. Bir gün ona arkadaşlık edip onunla berâber gideyim dedim. Her ne kadar mâni olduysa geri kalmak istemedim. Peşlerinden gidip birkaç sokak yürüdüm. Sokaklardaki çamur ve kilin çokluğundan âciz kaldım ve ayaklarım yoruldu. Hayâ ve edebimden bu hâlimi kendisine arz edemedim. Vaziyeti anlayıp, beni geri çevirdi. Nihâyet, onun başka bir kuvvet ile yürüdüğünü anladım."

Muhammed Bâkî-billah hazretleri şöyle anlatmıştır. "Büyüklerin kitaplarından bir kitabı okurken, o büyükler bana göründüler, beni benden aldılar. Bahâeddîn-i Nakşibend'in mübârek rûhâniyetleri, bana zikr telkin edip, cezbe ile taltif eyledi."

"Bir köyde bir meczûb vardı. Yüksek hâller sâhibiydi. Muhammed Bâkî-billah o meczûbun hâlini anlamıştı. Yanından ayrılmak istemiyordu. Her ne zaman yanına yaklaşmak istese, mâni olmak için sert sözler söyler, taş atardı. Bâzan da başka tarafa giderdi. Muhammed Bâkî-billah, bütün bunlara rağmen ondan vazgeçmedi. Bir gün o meczûb, Muhammed Bâkî-billah'ı yanına çağırdı ve murâdının hâsıl olması için teveccüh gösterip çok duâ etti. O meczûb zâtın teveccühlerinden pekçok faydalara kavuştu." Muhammed Bâkî-billah hazretleri bu hâdiseye temasla şöyle demiştir: "Gerçi biz, önceki velîler gibi çetin riyâzetler çekmedik ama, intizârlar (bekleyiş) ve büyük ızdıraplar gördük. Bunlar arasında riyâzetler ve çok sert muâmeleler vardı."

Muhammed Bâkî-billah, sâlihleri ve meczûbları aramakta çok gayret gösterir, birçok memleketi dolaşır ve temiz kalblileri bulur, onlardan nasîbini alırdı. Bu seyahatleri sırasında Silsile-i aliyye-i Nakşibendiyye büyüklerinden birinin sohbetine kavuştu. Ona talebe olmak ve tam bağlanmak istedi. Bunun için istihâre yaptı.Rüyâsında Muhammed Pârisâ hazretlerini gördü. Muhammed Pârisâ rüyâsında ona buyurdu ki: "Tasavvuf yolunda ilerlemek en iyi ahlâk ile ahlâklanmaktır. Bu büyük nîmet ve saâdet ele geçince, bu yolda elde edilecek fayda, elde edilmiş demektir." MuhammedBâkî-billah, başlangıçta ilk istifâdesini şöyle anlatmıştır: "İlk defâ günahlardan tövbe, Hâce Übeyd hazretlerinin huzûrunda oldu. Benim için Fâtiha okumasını istedim. SonraSemerkand'da bulunan ve Ahmed Yesevî'nin yolunda olan İftihâr-ı Şeyh'e talebe olmak arzusu ile tekrar tövbe ettim. Her ne kadar "Siz gençsiniz, siz bu işe katlanamazsınız." dediyse de, arzumun çokluğunu görünce; "Bir Fâtiha okuyalım. Allahü teâlâ istikâmet versin, Büyüklerin maksadına uygun azîmet nasîb eylesin, kalbinde büyük değişmeler ve nefsinde haraplıklar ve düzelmeler vâkî olsun." dedi. Bir başka zaman Emîr Abdullah Belhî'nin huzûrunda tövbemi yeniledim. Elimi müsâfehaya yakın bir şekilde tuttu.Ümîd edilir ki, bunun bereketi kıyâmete kadar devâm eder."

Bundan sonra bir müddet daha dolaştım. Nihâyet rüyâda, Behâeddîn Buhârî Nakşibend hazretlerinin huzûrunda tam bir tövbe yaptım. Bundan sonra bende tasavvuf yoluna girmek arzusu âşikâr oldu. Bu yola girmek için her çâreye başvurdum. Nihâyet mübârek zâtlardan biri bana; "Peygamber efendimizden gelen zikr, neticeye kavuşturur." dedi. Bütün gayretimle bu sözü söyleyen zâttan zikri ve murâkabeyi almak için uğraştım. İki sene o zâtın silsilesindeki zikre, murâkabeye ve tesbihlere devâm ettim... Her ne kadar bu sırada gizli işâretler, diğer bir yola girmeyi gösterdiyse de, ayaklarımı yerden kaldıramadım. Böylece nefsi yenip gönül bahçeme, Allahü teâlânın izni ile büyüklerin kerem tohumunu ektim. İnşâallah o tohumu, ikrâm ve ihsân edip, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği nehirlerle beslerler. Bundan sonra Keşmîr'e gittim ve Bâbâ Vâli'nin sohbetine devâm edip, bereketli nazar ve teveccühlerine kavuştum. Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâlar olsun ki, o teveccühler ile kabûl kapısı aralandı. Onun vefâtından sonra da velîlerin ruhlarından feyz aldım.

Muhammed Bâkî-billah hazretleri, Mâverâünnehr şehirlerinden birine giderken, Mevlânâ Hâcegî İmkenegî hazretleri; "Ey oğul, senin yolunu gözlüyordum!" buyurmasıyla, onun huzûruna kavuşup, çok yardım ve ihsânlar gördü. Hocası onun yüksek hâllerini dinledikten sonra, üç gün üç gece onunla birlikte yalnız bir odada sohbet etti. Hâcegî İmkenegî hazretlerinin sohbetlerinde bulunmakla ve Behâeddîn Nakşibend'in ve halîfelerinin yüksek rûhâniyetlerinin imdâdı ile, bu büyükler silsilesine dâhil olup, Hâcegî İmkenegî'nin halîfesi olup makâmına geçti."

Hacegî İmkenegî hazretleri, MuhammedBâkî-billah'ı kısa zamanda tasavvufta yetiştirip, yüksek derecelere kavuşturduktan sonra ona şöyle buyurdu: "Sizin işiniz, Allahü teâlânın yardımı ve bu yolun büyüklerinin rûhlarının terbiyesi ile tamam oldu. Tekrar Hindistan'a gidiniz. Çünkü bu silsile-i aliyyenin sizin sâyenizde parlayacağını görüyorum. Bereket ve terbiyenizle orada, sizden çok istifâde edip, büyük işler yapanlar gelecek." Böylece ikinci bin yılının müceddidi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin orada yetişeceğini müjdeliyordu.

Hâcegî İmkenegî hazretlerinin, Muhammed Bâkî-billah'a hilâfet ve tam bir icâzet verip, Hindistan'a gönderdiğini duyan talebelerinden bâzıları gayrete gelip, aralarında bir huzursuzluk hâsıl oldu.Kendileri uzun müddet orada oldukları için yeni gelen bir gencin kısa zamanda tam bir icâzetle dönmesi onları düşündürmüştü. Hâcegî İmkenegî hazretleri bu durumu duyunca şöyle buyurmuştur: "Dostlarım bilsinler ki, bu gencin işini tamamlayıp buraya bizim yanımıza gönderdiler. Yanımıza hâllerinin doğru olup olmadığını kontrol için geldi.Şüphesiz öyle gelen böyle gider."

Muhammed Bâkî-billah hazretleri hocasının emriyle Hindistan'a gidip, bir sene Lâhor'da kaldı. Oradaki âlimler ve fâdıllar onun sohbetine gelip, istifâde ettiler. Sonra Delhi'ye gidip, vefâtına kadar orada kalıp, insanlara doğru yolu anlattı. İki-üç sene gibi kısa bir müddet irşâd makâmında bulunmasına rağmen, pekçok âlim ve velî yetiştirdi. Onun yetiştirdiği büyüklerin başında, kendisinden sonra halîfesi olan, hicrî ikinci bin yılının müceddidi, İslâm âlimlerinin gözbebeği İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî gelir. İmâm-ı Rabbânî hazretleri yetişip kemâle gelince, Muhammed Bâkî-billah bütün talebesinin yetiştirilmesini ona bıraktı. Hâce Ubeydullah ve Hâce Muhammed Abdullah adında iki oğlu vardı.Bunların da yetiştirilmesini İmâm-ı Rabbânî hazretlerine bıraktı. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât'**ında bunlara yazılmış mektupları vardır. Oğulları tasavvufta yetişmiş kıymetli zâtlardandı.

Muhammed Bâkî-billah'ın annesi, evinde kendisine hizmet eden kadın hizmetçileri olduğu hâlde, dergâhın hizmetini kendisi görürdü. Hattâ tandıra bile ekmeği kendisi kor, pişirirdi. Yemekleri pişirip hazırlardı.Tâze ekmeği dergâhta bulunanlar için verir, kendisi kuru ekmek yerdi. Çoğu zaman bir kuru hasır üzerinde yatardı. Bir gün Muhammed Bâkî-billah, annesini güçsüz ve tâkatsiz bir hâlde görerek, dergâhın yemek pişirme işini bir başkasının yapmasını söyledi. Fakat annesi böyle bir hizmetten mahrûm kaldım diye ağlayarak; "Bilmiyorum, ne kabahatim oldu da, Allahü teâlâ beni bu hizmetten mahrûm eyledi.Yaptığım en iyi iş, o fazîletli oğlum Muhammed Bâkî-billah'a ve talebelerine ekmek ve yemek pişirmek idi. Onu da benden aldılar." dedi. Tevâzuunun, inkisârının, kırıklığının ve edebinin çokluğundan, bu durumu oğlu Muhammed Bâkî-billah hazretlerine açıklamadı. Annesinin bu ızdırâbı, Muhammed Bâkî-billah hazretlerine bildirilince, bir nîmet olan bu hizmeti tekrar annesine verdi."

Muhammed Bâkî-billah hazretleri, dâimâ hâllerini gizlerdi. Çok tevâzu sahibiydi. Suâl soranlara zarûret miktârınca, kısa cevap verirdi. Bununla berâber, tasavvuf yolunda karşılaşılan derin mânâların halli için sorulan suâlleri, soranın tamâmen anlayabileceği şekilde, açık şekilde îzâh ederdi.Belki yanlış anlar ve yanlış yola gider düşüncesiyle, bu hususta çok dikkatli davranırdı. Dâimâ hüzünlü ve üzüntülü olduğu hâlde, huzûruna gelenlerle neşeli ve tebessüm ederek konuşurdu. Müslümanlara çok yardım eder, iyi işlerinde onlara faydalı olmaktan aslâ kaçınmazdı. Âlimlere ve büyüklere, aşırı hürmetleri vardı.

Ramazân-ı şerîf ayında bir gece, İmâm-ı Rabbânî hazretleri, hizmetçilerinden birisi ile yüksek üstâdına yoğurt göndermişti. Getiren şahıs hizmetçilerine değil de, doğruca Muhammed Bâkî-billah'ın kapısına gitti. Kapıyı çaldı. Muhammed Bâkî-billah bir başkasını uyandırmayıp kendisi kalktı.Yoğurt kabını elinden alıp: "İsmin nedir, nereden geliyorsun?" buyurdu. "İsmim Bâbâ'dır. ŞeyhAhmed'in (İmâm-ı Rabbânî'nin) hizmetçisiyim." dedi. Bunun üzerine; "Mâdem ki bizim Şeyh Ahmed'in hizmetçisisin, bizimle berâbersin." buyurdu. Bu kadarcık bir görüşmeden, hizmetçide bir sekr, kendinden geçme hâli hâsıl oldu. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûruna gitti. İmâm-ı Rabbânî hazretleri: "Hâlin nedir? Sana ne oldu?" dedi. Kendinden habersiz, mest olmuş bir vaziyette; "Her yerde, taşlarda, ağaçlarda, yerde, gökte, anlatılamayan, vasfedilmeyen, nihâyetsiz bir nûr görüyorum. Nasıl anlatayım, ifâdeye, beyâna sığmaz." dedi. İmâm-ı Rabbânî hocası Muhammed Bâkî-billah'ı kasdederek; "Muhakkak o mübârekler, bu biçârenin karşısında durup, karşılarında duran bu zerre üzerine bu güneşten bir şuâ aksetti." buyurdu.

Mîr Muhammed Nûmân buyurdu ki: Bir gün kızımı hocamın huzûruna gönderdim. Hocam MuhammedBâkî-billah, daha meme emmekte olan bu çocuğu mübârek kucaklarına alıp, şefkât ve merhamet gösterdi. Çocuk, elini mübârek sakalına götürüp çekerken, bir kıl elinde kaldı. Buyurdular ki: "Mîr, senin çocuğun, bizden bir yâdigâr aldı." O günlerde vefât etti ve o mübârek sakalından bir kıl, teberrüken ve yâdigâr olarak bizde kaldı.

Beyt:

Saçlarından bir tel beni mest eder,
Hattâ çok söyledim, kokusu yeter.

Muhammed Bâkî-billah'ın kalplere teveccüh ederek, kalpleri, Allah, Allah diye zikrettirmesi inâyeti umûmî idi. Bir gün İmâm-ı Rabbânî buyurdu ki: "Bu nîmetin şumüllü ve umûmî olması, yâni kalbin zikretmesi ve bu yolun daha başlangıcında cezbe hâsıl olması, hocamız Muhammed Bâkî-billah'ın bu yolda lâzım olan bereketli bir ilâvesidir." Muhammed Hâşim-i Keşmî, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine; "Daha evvel bu yoldaki büyüklerde bu yok mu idi?" diye sorunca, buyurdu ki: "Vardı, ama başlangıçta bu kadar umûmî değildi." Ve yine buyurdu ki: "Bu şumûlün ve bu umûmiliğin sırrını, Muhammed Bâkî-billah'tan sorduğum zaman, buyurdu ki: "O zamandan bu zamâna kadar isteyenlerin, talebelerin arzu ve himmetleri azaldı ve karıştı; talebelerin anlama ve gayretleri de azaldı. Şefkatin çokluğu sebebiyle onlar mücâhede etmeksizin, uğraşmaksızın, büyük gayret sarf etmeksizin bu yola alınıyorlar. Böylece arzu ve istek sahrasında yaya yürüyenler, bineğe kavuşuyorlar ve soğuklukları sıcağa dönüyor." Muhammed Hâşim-i Keşmî demiştir ki: İmâm-ı Rabbânî bu sözleri anlatıp bitirince, bir âh çekti ve şöyle duâ etti: "Allahü teâlâ ona, talebeleri tarafından, büyük ve hayırlı karşılıklar versin!"

Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin şefkati ve merhameti o kadar çoktu ki, bir defâsındaLâhor şehrinde kıtlık vâki olup, yaşamak güçleşmişti. O günlerde o da, Lâhor'da bulunuyordu. Hattâ birkaç gün yemek bile yemedi. Her ne zaman huzurlarına yemek getirseler; "İnsanlar, sokaklarda açlıktan can verirken, bizim yememiz insafa sığmaz." derdi. Getirilen yemeklerin hepsini açlara dağıtırdı. Lâhor'dan Delhi'ye giderken çok defâ, yaya yürüyen bir zavallıyı görür, hayvandan inip, onu bindirir, kendisi yaya yürürdü. Hattâ tanıdıklarından biri bu yaptığını görerek: "Kendisi yaya gidiyor." denmesin diye, tevâzuundan sarığını başına iyice geçirerek kendisini belli etmezdi. Şehre yaklaşınca hâllerini gizlemek niyetiyle, tekrar hayvana binerdi.

Şefkati ve acıması da çoktu. Bir gece teheccüde kalkmıştı. Bir kedi gelip yorganının üzerinde uyumuştu. Sabaha kadar sıkıntı ve mihnetlere katlanıp kediyi uyandırmadı. Eğer kendisinden bir hârika, bir kerâmet zuhûr etseydi, Allahü teâlânın mahlûkâtına olan aşırı şefkatinden, acımasından dolayı olurdu.

Delhi şehrindeki fazîletli zâtlardan biri, evliyâlık hâllerinin hâsıl olması için ne yapmak

lâzımsa hepsini göze almıştı. Bunun için her tarafa başvurdu. Senelerce dolaştı, fakat kalb gözü açılmadı.Maksadına ulaşması için edilen duâlardan bir tesir görmedi. Arayış içinde olan bu fazîletli zât, Muhammed Bâkî-billah'ın hâlini ve kemâlini, tasavvuftaki üstün derecesini duymuştu. Bir gün hâlini ona arz etmeye karar verip, Muhammed Bâkî-billah at üzerinde giderken yanına yaklaştı. Atının dizginlerini tutup, büyük ve içli bir yalvarma ile vaziyetini arz etti ve meşakkatinin son bulmasını istedi. Muhammed Bâkî-billah ona merhamet ederek atından indi ve onu şefkatle kucakladı. Kuvvetlice boynuna sarılıp sıktı. "Allahü teâlâ senin kalb gözünü açsın." dedi. O anda teveccüh için yalvaran kimse kalb gözünün açıldığını müşâhede etti. Muhammed Bâkî-billah'ın teveccühü ile kalb gözü açıldı.

Üç dört yaşlarında küçük bir çocuk, Kale'nin on beş yirmi metre yüksekliğindeki duvarından, zemini taş olan yere düşmüş ve kulaklarından kan gelip nefesi kesilmişti. Çocuğun annesi bu hâdise karşısında çocuğunu kucaklayıp, çâresizlikler içerisinde ağlayıp inleyerek, doğruca büyük bir velî bildiği Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin huzûruna gitti. Derin bir üzüntü ve içli bir yalvarışla çocuğunun kurtulması için himmet ve duâ istedi. Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin âdeti şöyleydi ki; teveccüh ve tasarruflarını, mânevî yardımlarını, sebebler altında gizlerdi. Bu durum karşısında da himmetini gizleyip bir tıb kitabı istedi. Kitabı alıp; "Öyle anlıyorum ki bu çocuk ölmeyecek!" buyurdu. Orada bulunanlar hayretler içerisinde kaldılar. Muhammed Bâkî-billah hazretleri bundan sonra bir müddet sessizce durup çocuğa himmet ve duâda bulundu. Sonra çocuk eski hâline gelip sapa sağlam oldu. Bu hâdiseye şâhid olanların şaşkınlığı bir kat daha arttı.

Doğruluktan ve mürüvvetten uzak bir asker, Muhammed Bâkî-billah'ın komşularından birine eziyet ediyordu. Muhammed Bâkî-billah hazretleri, bu zulmü görerek, rahat edemeyip, askere nasîhat etti. Fakat o zâlim asker nasîhatlerini kabûl etmedi. Bâkî-billah, mazluma merhametinin çokluğundan, o zâlime şöyle dedi: "Merhameti gibi gayreti de çok olan büyük velîlerin komşularına yaptığınız bu iş sizi helâk eder. Haberiniz olsun!" İki, üç gün sonra o zâlim askeri açıkça hırsızlık yapma suçundan yakaladılar ve öldürdüler.

Muhammed Bâkî-billah hazretleri çok tevâzu gösterir ve inkisar, kırıklık içinde hâllerini hep kusurlu görürdü. Bu hâl kendisini o kadar kaplamıştı ki, eğer talebesinden biri bir kusur etse ve bunu işitse; "Bunlar bizim fenâ sıfatlarımızın akisleridir. Biz fenâ olunca onlara da akseder onlar ne yapabilirler, ellerinden ne gelir?" buyurarak yüksek bir tevâzu gösterirdi.

Emr-i mârûf ve nehy-i münker yapıp, iyilikleri bildirip, kötülüklerden sakındırırken, şiddet ve sertlik göstermezdi. Bir kimse dîne uygun olmayan bir iş yapsa veya söz söylese, yumuşaklıkla, kinâye ve îmâ ile sakındırır, kalb kırmak istemezdi. Emr-i mârûf yaparken, kendini diğer insanlardan ayırmamak ve üstün görmemek için çok gayret sarf ederdi. Hiçbir zaman dilinde, meclisinde ve sohbetlerinde hiçbir müslüman kötülenmezdi. Huzûrunda bulunanlardan birinin kalbinden bir müslüman hakkında kötü bir düşünce veya hafife alma düşüncesi geçse, Muhammed Bâkî-billah hazretleri derhal hakkında kötü düşünülen kimseyi medhedici sözler söyleyerek konuşmaya başlardı.

Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatmıştır: Bir gün câmilerden birinin yanında talebelere ayrılmış bir odada oturuyordum. Bir talebe diğer bir talebe ile evliyânın hâlleri üzerinde konuşuyordu. Bir ara bu talebelerden biri, Muhammed Bâkî-billah'dan bahsedip: "Bu güne kadar çok yerler gezdim. Bu zamanda onun gibi nefsini terk etmiş, cefâlar çekmiş, kimse yoktur." diyerek şöyle anlattı:

Hâce Kutbüddîn hazretlerinin mübârek mezârlarının başındaydım. Âniden: "Muhammed Bâkî-billah hazretleri geliyor." dediler. Mezâra hizmet eden hizmetçi, mezâra yakın bir yere onlar için bir iskemle ve üzerine minder ve örtü koydu. Muhammed Bâkî-billah hazretleri için hazırladı. Muhammed Bâkî-billah daha teşrîf etmeden önce, kendinden habersiz biri içeriye girdi. Gözü iskemleyi ve üzerindeki örtüyü görünce: "Bu nedir ve kimin içindir?" dedi. Hizmetçi; Muhammed Bâkî-billah'ı göstererek; "Gelen şu azîz içindir." dedi. O

kendinden habersiz adam kızarak, kötü söyleyerek, Muhammed Bâkî-billah için bağırmaya, sövüp saymaya başladı. Bu sırada Hazret-i Hâce Bâkî-billah içeri girdi. Söven kimse, onu görünce huzûrunda, yüzüne karşı daha kötü sözler söyledi ve; "Ey filân! Sen buna lâyık mısın ki, senin için buraya minder koysunlar?" dedi. Adam bağırıp çağırmaktan ter içinde kalmıştı. Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin orada bulunan talebelerinden bir çoğu, onu îkâz etmek istediler. Muhammed Bâkî-billah hepsini göz işâreti ile bu işten vazgeçirip kendisi kötü sözler söyleyen o kızgın adamın yanına gidip, yumuşak ve tatlı bir ifâde ile, "Evet, senin dediğin gibidir, ben öyleyim, ben ona nasıl lâyık olurum, benim haberim olmadan bu işi yaptılar. Affediniz efendim ve kalbinizi, bana karşı kötü düşünceden boşaltınız." deyip, kaftanlarının kolu ile o bağıran adamın alnının terlerini sildi. Sonra ona birkaç altın verdi. Böylece adamın öfkesi yatıştı. Bu hâdiseyi nakleden kimse sonra şöyle dedi: "Ben o adamın bağırıp çağırmaları karşısında Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin hâlinde ve konuşmasında en ufak bir değişme görmedim. İşte o zaman yeryüzünde, melek sıfatlı bir kimsenin bulunduğunu yakînen anladım.

Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin zamânında kendisini seven vâliler kendisi ve fakirlere dağıtması için, altın ve gümüş paralar gönderirlerdi. Muhammed Bâkî-billah hazretleri bu paraları fakirlere dağıtırdı. Maksaddan ve hakîkatten uzak bâzı zavallılar onu kendileri gibi zannedip dil uzatırlardı.Talebeleri böyle hâdiselere mâni olmak, müdâhale etmek istedikleri zaman, buna mâni olur yumuşaklık, tatlılık ve güzel vasıflar ile sıfatlanmalarını sağlardı. Talebelerine, sözle, hareketle, kendilerini kusurlu ve küçük görme hâlini ve yapılan cefâlara katlanmayı dâimâ gösterir ve buna; "Maksada kavuşturucu bir delîl ve irfân yolunun rehberi." derdi.Talebelerinden buna uymayan bir şey meydana gelseydi, kırılarak çok nasîhat ederdi.

Hân-ı Hânân ismiyle meşhûr Abdürrahîm Hân onu sevenlerden olup, tam bir muhabbetle bağlıydı. Bâkî-billah hazretlerinin hacca gideceklerini duyunca, yüz bin rubiyye (o zamânın parası) kendisinin ve talebelerinin yemek ve yol parası olarak gönderdi. "Bu hediyemi, merhamet ederek kabûl etsinler." dedi. MuhammedBâkî-billah hazretleri bunu duyunca durup: "Bizim gibilerin hacca gitmesi müslümanların altın ve gümüşlerini kendimize sarf etmenin karşılığı olmaz!" deyip, kabûl etmedi ve geri döndü.

Giymede, yemede, oturmada hiçbir şeye özenmez ve heves etmezdi. Sevmediği ve tabiatının arzu etmediği bir yemeği birkaç gün üst-üste önüne getirseler; "Bir başka yemek getirin." demezdi. Bunun gibi, bir elbise uzun bir zaman üzerinde kalsaydı, "Bir başkasını getirin giyeyim." demezdi.

Bedenen zayıf olup, dâimâ abdestli olmaya, daha çok ibâdet ve tâat yapmaya uğraşırdı.Yatsı namazından sonra odasına döner bir mikdâr murâkabe ile meşgûl olur, âzâlarının zayıflığı galebe gösterince, kalkar abdest alır, iki rekat namaz kılar, yeniden otururdu. Bedeninde hâlsizlik ve yorgunluk vâki olunca, tekrar abdest alır, gecenin çoğu böyle geçerdi.

Yemek yemede ihtiyâtı o kadar çoktu ki, bir hediye gelse, onu; **"Biz hediyeyi geri çevirmeyiz"** hadîs-i şerîfine göre geri çevirmez, ama husûsî işlerine de sarf etmezdi. Daha temiz ve daha iyi yerden borç alır ve fıkıhta bildirildiği şekilde "Bu daha helâldir ve daha iyidir." hükmü ile hareket eder ve hediyeyi oraya verirdi. Yemek pişirenin abdestli, hattâ huzur ve safâ sâhiplerinden olmasını, yemek pişirirken çarşı, pazar ve dünyâ kelâmı söylenmemesini iyice tenbih ederdi. "Huzur ve ihtiyât sâhibi olmayanın yemeklerinden, bir duman çıkar feyz kapısını kapatır ve feyzin gelmesine engel olur, feyze vesîle olan temiz rûhlar, kalb aynasının karşılarında durmazlar" derdi. Bütün talebelerini bu husûsa riayete teşvik eder, az bile olsa, riâyet etmeyenlerin hâllerinden bunu anlardı.

Bir gün hâl ve keşf sâhibi dostlarından biri gelip; "Hâlimde bir bağlanma, bir kapanma, kalbimde bir karartı görüyorum ve hissediyorum, ne kabahat işlediğimi bilemiyorum." deyince, Hâce hazretleri; "Yemeklerde ihtiyâtsızlık vâki oldu." buyurdu. "Yemekler, her günkü yemeklerdi." deyince, Muhammed Bâkî-billah hazretleri: "İyi düşününüz, iyi

düşününüz ki, bundan başkası olmasa gerek. Muhakkak ufak bir ihtiyâtsızlık bu hâle sebeb olmuştur." dedi. İyice düşününce; "Yemek pişerken, ihtiyâtlı olmayan, helâl olduğu şüpheli iki üç odunun da yemek pişirmek için yakıldığını hatırladım." dedi.Bunun gibi, şüphelilerden sakındığı gibi, mübâhların fazlasından da sakınır, mübâhları zarûret mikdârı kullanırdı.

Yemek husûsundaki bu ihtiyâtı, onların mübârek yollarının ve hâllerinin letâfet ve temizliği sebebiyleydi. Temiz bir aynaya, bir nefesin bile tesir edeceği kadar, saf ve temizdi. Bu sebepten, talebeleri toplanınca, etraflarında en temiz ve en muhlis olanları oturturlardı. Aralarında bir yabancı olsa, hemen onun gafleti, noksanlığı, düşünceleri mübârek kalb aynasına aksederdi.

Bir gün dervişlerden birinin bir yorgana ihtiyâcı oldu.Hatırından, ondan bir yorgan istemeyi geçirdi. Muhammed Bâkî-billah hazretlerine bu düşüncesi, zâhir olup, namazdan sonra; "Filân dervişe ve yorgan ihtiyâcı olanlara, yorgan veriniz." buyurdu. O derviş; "O günden beri Muhammed Bâkî-billah hazretlerini üzecek bir düşüncenin kalbimden geçeceğinden korktum." demiştir.

Bir gün, azîzlerden biri, onun muhlis talebelerinden birine, arzu ve istek dolu bir mektup gönderdi. Bu mektup Muhammed Bâkî-billah hazretlerine takdim edildi. Yüksek bir tevâzu ile mektubun arkasına şöyle yazdı: "Maalesef bu âcizde iş yapacak kuvvet kalmadı.Allahü teâlâ, bu geride kalmış günlerinin mâtemini tutana birkaç gün ömür verirse, en büyük gayretle maksadı ararım, hayâtımı bu yolda veririm. Allahü teâlâ bu miskine, her iki cihândaki işini, kudret-i ilâhiyyeye bırakmasını ve bütün tutulmalardan kurtulmasını ihsân eylesin. Âmin. Yâ Rabb-el-âlemîn... O kardeşime ricâ ederim ki, bu arzunun husûlü için, yüzünüzü yerlere sürünüz. Ve fakîrin bu arzusuna kavuşması için Allahü teâlâya duâ ediniz. Zîrâ arkadan, gıyâben yapılan duâları, Allahü teâlâ hemen kabûl eder. Duâlar ederim efendim."

Muhammed Hâşim-i Keşmî, Şeyh Tâceddîn'den şöyle nakletmiştir: Birgün Muhammed Bâkî-billah hazretleri, nehre doğru gidiyordu. Muzdarip, garip, çok üzüntülü olduğu anlaşılıyordu. Ben de arkasından gidiyordum. Biraz sonra, arkasından geldiğimi anladı, âh ederek, içli bir sesle; "Ey Tâceddîn, vâridât, feyzler, nûrlar, hâller ve esrârı o kadar üzerime yağdırıyorlar ki, bu nehir mürekkeb olsa, onları yazamadan biter. Amma benim için bunlardan ne çıkar. Benim aradığım görülemez, bilinemez, istek anlatılamaz, istenen vasfedilemez." buyurdu.

Beyt:

Ne taleb dile gelir, ne matlûb anlatılır,
Ne onun bir benzeri, ne bunun misli vardır.

Muhammed Bâkî-billah hazretleri, tasavvuf hâlleri içinde kendinden geçmiş bir durumda olmasına rağmen, iki sene talebelerini yetiştirmekle meşgûl oldu. Talebelerinin en büyüğü ve en üstünü olan İmâm-ı Rabbânî hazretleri tasavvufta yetişip kemâle ulaşınca, kendini sohbetten tâlim ve telkinden çekip, dostlarını ve talebelerinin yetiştirilmesini ona havâle etti. Kendini bu işten çekip, yalnızlığı tercih etti. Âhirete âit büyük bir elem ve üzüntü ile yalnız kaldı. Sâdece cemâatle namaz kılmak için dışarı çıkardı.

Muhammed Bâkî-billah hazretlerini kim görse; **"Yeryüzünde yürüyen bir meyyite kim bakmak isterse, Ebû Kuhâfe'nin oğluna, yâni Ebû Bekr-i Sıddîk'a baksın."** hadîs-i şerîfini hatırlardı. Bununla berâber, nazarlarının heybet ve tesiri duvarlara işlerdi. Gafiller, kendisini görünce; **"Onları görenler Allah'ı hatırlarlar."** hadîs-i şerîfini akıllarına getirirlerdi. Hattâ öyle ki; bir gün Hindûların tarlalarının bulunduğu bir köyden geçiyordu. Orada bulunanların gözleri Muhammed Bâkî-billah hazretlerine takılınca, birbirlerine: "Bu nasıl bir insandır ki, onu görünce Allah hâtırımıza geldi." dediler.

Bir zât şöyle anlatmıştır: "Bir gün, gelip namaza yetiştim ve Muhammed Bâkî-billah'ın da

bulunduğu cemâate dâhil oldum. Her taraf doluydu. Yalnız Muhammed Bâkî-billah'ın yanı boştu. Ben, Muhammed Bâkî-billah'ı yakînen tanımıyordum. O boşluğa oturdum. Biraz sonra Muhammed Bâkî-billah'ın heybet ve azâmetleri kalbime hücûm etti. Hattâ ondan bir hayli uzaklaştığım hâlde sükûnet bulamadım. Elimde olmayarak, biraz daha arkaya çekildim. Böylece, öyle bir yere geldim ki, ayağımı biraz daha arkaya götürsem sofadan düşecektim. Bu hâl bana çok tesir etti o günden sonra, o âriflerin büyüğünün muhlislerinden, sevenlerinden oldum."

Bütün bu heybetiyle berâber, ızdırabının coşması ve şöhretten kaçarak kendini halkın gözünden düşürmek arzusu ile, yalnız başına sokaklarda ve pazarda dolaşır ve bir duvarın gölgesinde toprağın üstünde otururdu. Bu kendinden geçme ve hayret zamanlarında, dinden kıl ucu kadar ayrılmaz, azîmetle olan amellerinde bir gevşeklik olmazdı.

Eğer talebelerinden birinin bir edebi terk ettiğini bilse, zâhirde kızmaz, dile almaz ama yakın oldukları hâlde, bâtınlarını ondan çekerler, ayırırlardı. Bâzan rüyâda îkâz eden emirler verirdi. Hatâ ve eksikliklerini talebelerine bu yollarla bildirirdi.

Mertebesinin yüksekliğine en büyük delîl şudur: İki üç sene irşâd makâmında kaldı. Bu kısa zamanda, nice insanlar onun şerefli sofrasından nasîb aldılar. Hindistan memleketi, onların bereket ve ihsânları ile doldu ve bu diyarda garib olan, bilinmeyen Ahrâriyye yolu büyük revâç görüp, bu yoldan çok büyüklerin yetişmeleri, onların sâyesinde mümkün oldu.

Muhammed Bâkî-billah hazretleri, insanların olgunluk yaşı olup, mânevî kemâllerin de yaşı olan kırk yaşına gelince, bu sıkıntılarla dolu cihânın darlığından kurtulmak istedi. Bu günlerde birinin vefât haberini işitip baştan başa dertli olan kalbinden içli bir âh sesi duyuldu. Ve; "Çok iyi oldu, kurtuldu" buyurdu. Bundan maksadı, mevhûm olan varlık libâsından kurtulmaktır. Zîrâ dünyâda olanlar, yalnız matlûbu duymakla kalırlar. Şöyle ki, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî vefâtı zamanında, bu esrârı terennüm eyledi.

Beyt:

Ben tenden kurtulurum, o hayâlden kurtulur,
Gideyim, kavuşmanın sonu böyle bulunur.

Vefâtı yaklaştığı son günlerde hanımına; "Ben kırk yaşına gelince, büyük bir hâdise önüme gelir." buyurdu. Mübârek ellerini açtı ve; "Elimde olan çizgi, sana söylediğim sözün nişânıdır." dedi. Yine bu günlerden bir gün, eline bir ayna alıp, hanımını çağırdı ve; "Gel berâber bu aynaya bakalım." dedi. O afîfe hâtun şöyle demiştir; "Aynada, onu tamâmen beyaz sakallı gördüm ve korktum. Bana böyle görünmeyiniz, bakmaya gücüm yetmiyor." dedim. Tebessüm etti ve kendini asıl şeklinde gösterdi.

Kendi keşflerini, bir rüyâ görmüş gibi anlatmaları âdeti olduğundan, "Evliyâullahtan birine, bu yakınlarda Nakşibendî silsilesinin büyüklerinden biri âhirete intikâl edecektir. Delhî şehrinin kenârında bir yere gömülsün ve insanlara karışmaktan kurtulsun diye bildirildi." dedi. Bu zâtın kim olduğu husûsunda, bâzı talebeleri istihâre eylediler, izin verilmediğini anlayınca, istihâreden vaz geçtiler.

Bir gün kendisi için; "Bana şöyle bildirdiler ki; Senin dünyâya gelmekten maksadın, tamam oldu.Dünyâda işin kalmadı, artık sefere çıkmak îcâb ediyor." buyurdu.

Muhammed Bâkî-billah hazretleri 1603 (H.1012) senesinde bir hastalığa tutuldu ve şöyle buyurdu: Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr'ı rüyâda gördüm ve bana; "Gömlek giyiniz." buyurdu. Bu rüyâyı anlattıktan sonra, tebessüm etti ve; "Eğer yaşarsam öyle yaparım, yaşamazsam, gömleğim kefenimdir." buyurdu.

Bu günlerde sefere çıkmak isteyen muhlis talebelerinden birine de; "Birkaç gün bir yere gitmeyiniz, son günlerimi yaşıyorum." dedi. Sâdık talebelerinden birçokları gelmişlerdi. Zâfiyetinin, hastalığının çok olduğu zamanlar, derin ilimler beyân eyleyip, çok yüksek

hakîkatlerden bahsetti. Bir gece, hastalık ve zâfiyet o hâle geldi ki, gören can vermekte olduğunu sanırdı. Bir müddet sonra kendine gelip; "Eğer ölmek bu ise, ne büyük bir nîmettir. Bu hâlden kurtulmak istemiyorum." buyurdu. Cemâzilâhir ayının yirmi beşindeCumartesi günü, hazırlık ve ayrılık eserleri görünmeğe başladı. Bütün dostlarına bakışları ile vedâ ederken, talebeleri, eshâbı ve dostları ağlamağa başladılar. Muhammed Bâkî-billah ise tebessüm buyurup hayretle bakıyor ve sanki: "Siz nasıl dervişlersiniz, kazâya rızâ dâiresinden çıkıp ağlarsınız." diye söylemek istiyordu. Bu sırada talebelerinden biri: "Yâ İlâh-el-âlemîn" mübârek kelimesini söyledi. Süratle onun tarafına bakıp, mübârek yüzünü onun tarafına çevirdi. Orada olanlardan biri "Onların bu hareket ve teveccühü hakîkî mahbûbun ismini duyma şevkindendir." buyurunca, bu sözün tesiri ile mübârek gözleri yaş ile doldu. İkindi vakti yaklaşmıştı. Sesli olarak Allahü teâlânın ismini zikretmekle meşgûl olup böylece; "Allah, Allah..." diye rûhunu teslim eyledi.

Vefâtından sonra, en sâdık talebeleri, karar verdikleri bir yere mezârlarını kazdılar. Fakat tâbutu oraya götüremediler. Telâşla bir başka yere götürdüler. Tâbutu yere indirdikten sonra, ne görsünler! Orası bir defâsında Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin talebeleri ile geldikleri bir yerdi. Beğendiği bu yerde abdest alıp, iki rekat namaz kılmıştı. O temiz yerden bir mikdâr toprak eteğine yapışmıştı ve; "Bu yerin toprağı bizim eteğimizi tuttu." buyurmuştu. Ana caddeye yakın olan bu yerde kabrini kazdılar. Bu irşâd memleketinin pâdişâhını, içli üzüntülerle mezâra indirdiler. Hâce Hüsâmeddîn hazretlerinin gayretleri ile, mezârın etrafına; ağaçlar, meyveler, çiçekler dikip, orasını gâyet güzel bir bahçe yaptılar. Kabr-i şerîfini ziyâret edenler bereket ve şifâ bulurlar.

Beyt:

Magfiret nûru parlasın, mezârında mum yerine,
Kapına gelenin kalbi gark olsun nûr denizine.

Fazîletli zâtlar ve ârifler vefât târihi için mersiyeler yazdılar. Bu şiirlerden birinin son mısraında geçen "Bahr-ı ma'rifet" ifâdesi, ebced hesâbına göre, Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin vefât tarihi olan hicrî "1012" senesini göstermektedir. Bu şiirin tercümesi şöyledir:

Bir zât ki mahbûbu ile bâki oldu,
Ve sıfatlarından hep fâni oldu.

Hâlıkına âşık, tam bir aşk ile,
Mahlûkâta çok merhametli oldu.

Onun vasl senesi susuz dilime,
Bak ne güzel "Bahr-i ma'rifet" oldu.

Mîr Muhammed Nûmân şöyle anlatmıştır: "Horasanlı bir genci, Akra'da hastahânede hasta yatar gördüm. Hastalığını sorduğumda; "Ben sağlam bir insandım. Dekken'de Hazret-i Hâce Bâkî'yi rüyâda gördüm. Onların aşkı ile buraya kadar geldim. Vefâtı haberlerini duyunca, çok üzüldüm ve şimdi hastayım. Bu hastalığım ve harâb hâlim, o büyüğe olan muhabbetimdendir." diyerek hüngür hüngür ağladı.

Muhammed Bâkî-billah'ın eserleri şunlardır:

1) Külliyât-ı Bâkî-billah: Bir kitapta toplanmıştır. **2) Mektupları, 3) Rubâiyyât:** Bu eserini İmâm-ı Rabbânî hazretleri **Şerhu Rubâiyyât** adıyla şerh etmiştir.

Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin mektuplarından kırk bir tânesi, **Zübdet-ül-Makâmât** kitabında ayrı bir bölüm olarak yazılmıştır. Mektuplarından bir tânesi:

6'ncı Mektup (Bu mektup, Şeyh Tâceddîn'e gönderilmiştir.):

"Devamlı abdestli bulunmak, helâl yemek yemeye dikkat etmek, bütün günahlardan, gıybetten, söz taşıyıcılıktan, mümini aşağılamaktan, müslümana düşman olmaktan, kin tutmaktan, eli altında olanlara kızmaktan ve sert davranmaktan sakınmak lâzımdır. Bizim yolumuzun esâsı budur. Bunlarsız iş sağlam olmaz. Ama bu sayılanlarda arada bir gevşeklik olursa, bu işi, yâni büyüklerin verdiği vazifeleri ve o yolun îcâblarını terk etmemeli, aksine tövbe ve istigfâr etmeli, aldığı ve yapmakta olduğu vazifelere daha sıkı sarılmalıdır. Meâlen: **"Muhakkak ki sevâplar, günahları götürür."** âyetinin sırrı ortaya çıksın. Doğru yolda bulunanlara selâm olsun!"

Muhammed Bâkî-billah hazretleri buyurdular ki:

"Kalbinde mârifet-i ilâhî isteği olmayanla sohbet etme, arkadaşlırk yapma. İlmini: mevkî, makam ve övünmek için vesîle eden âlimlerden, aslandan kaçar gibi kaçınız."

"Câhil tarîkatçılarla berâber bulunmaktan sakınınız."

"Mârifetin kısım ve mertebeleri çoktur. İşin esâsı, dînimizin esâsı üzere olmaktır."

"Oruç tutmak, Allahü teâlânın sıfatıyla sıfatlanmaktır. Zîrâ Allahü teâlâ yemekten ve içmekten münezzehtir."

"Bu yolun büyükleri son derece gayretli ve nâziktirler. Onların yolu, hiç eksiksiz Resûlullah'ın yoludur."

"Rızâ sâhiblerine, belâlar musîbet değildir. Onlar belâları beğenmemezlik etmezler. Çünkü, belâları veren yine Allahü teâladır."

"Resûlullah'a tâbi olmak, Ehl-i sünnet vel-cemâat îtikâdında bulunmak ve bu büyüklerin nisbetini (bağlılık ve muhabbetlerini) kalbinde saklamak, dünyânın her nîmetinden iyidir."

"Sâdıklar ve hakîkate erenler sözbirliği ile diyoruz ki: "Sırât-ı müstakîm, yâni şaşmayan doğru yol, Ehl-i sünnet vel-cemâatin yoludur."

"Müslümanlık; yapmak, yaşamak, ahkâm-ı ilâhîyeyi yerine getirmek demektir."

"Sözün özü şudur ki: Gönül dostla olmalı, beden de işte bulunmalıdır."

"Sakın helâl ve haramdan her bulduğunu korkusuzca yiyenlerden olma!"

"Haram ve şüpheli bir lokma yememek için, çok gayret ve dikkat etmelidir."

"Ümîd ipinin ucunu hiçbir zaman elden bırakmamalıdır."

ANA DUÂSI

Yine ilk günlerine temasla şöyle anlatmıştır: "O günlerde muhterem annem; kararsızlığımın, kudretsizliğimin ve zayıflığımın çokluğunu görünce, kırık ve mahzûn bir kalb ile ihtiyâç ve acz içinde ağlayarak Allahü teâlâya yalvarıp, şöyle duâ etti: "Ey benim ve seni istemekte her şeyden vaz geçmiş ve gençliğin lezzet ve arzularından el çekmiş olan oğlumun Rabbî! Ya onu maksadına kavuştur veya beni daha yaşatma ki, oğlumun maksadına kavuşmamasına ve elemine dayanamıyorum."Annem çok defâ gece yarıları sahralara çıkar, Allahü teâlâya böyle münâcât ve duâ ederdi. O duâ ve yalvarmaları sebebiyle,Allahü teâlâ benim kalb gözümü açtı. Allahü teâlâ bizim tarafımızdan ona en iyi karşılıklar versin."

BEN DEĞİLİM

Horasanlı bir genç, bir müddet, Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyârî Üveysî'nin feyz ve nûr saçan mezârına gider. Bu mübârek zâtın rûhâniyetinden, hayatta olan bir mürşid-i kâmilin kendisine bildirilmesini ister. Muhammed Bâkî-billah Delhi'ye geldiği gece, bu genç rüyâda, Nakşibendî büyüklerinden

birinin geldiğini görür. Emre uyarak, Muhammed Bâkî-billah'ın huzûruna gelip, rüyâda gördüklerini arz eder ve kabûl edilmesi için yalvarır. Fakat cevâbında; "Bu miskîn kendimi bu işe lâyık göremiyorum, herhâlde başkası olsa gerek." buyurur. Çok fazla tevâzu gösterdiği ve çeşit çeşit özürler dilediği için, genç tekrar kaldığı yere döner. Ertesi gece rüyâda kendisine; "O büyük, huzûruna çıktığın ve sana inkisârını beyân eyleyen zâttır." buyururlar. Sabahleyin tekrar huzûruna gelir, fakat bir daha geri çevrilmez. İhtimâmla kabûl edilip, her ne gördüyse orada görür.

SEN ÖYLE SANIRSIN

Muhammed Bâkî-billah'ın komşularından bir genç içki içer ve her çeşit kötülüğü yapardı. Bunu duyar ve ıslâhı için bekleyip tahammül ederdi. Bir gün HâceHüsâmeddîn'in haber vermesiyle, görevliler o genci yakaladılar ve hapse attılar. Muhammed Bâkî-billah bunu duyunca, Hâce Hüsâmeddîn'i çağırıp darıldı. Hâce Hüsâmeddîn: "Öyle fâsık, öyle kötü bir kimsedir ki, kötülükleri sayısız ve başkalarına zarar verir hâldedir." deyince, üzüntülü bir şekilde, derin bir âh çekip buyurdu ki: "Sen kendini sâlih, temiz ve hayırlı gördüğünden senin nazarında o, fâsık, kötü ve şerîr görünüyor. Fakat biz ki, hiçbir şekilde kendimizi ondan farklı görmüyoruz. Nasıl olur da onun zararına bir söz söyleriz?" Sonra o genci, araya girerek hapisten çıkardılar. O genç, komşusu Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin yakın alâkası ve şefkati karşısında son derece memnun olup, günahlarına tövbe etti. Kötü işlerden vaz geçti ve sâlihlerden oldu.

ANA DUÂSI

Muhammed Bâkî-billâh, kerâmet hazînesi,
Velîler zincirinin, yirmi sekizincisi,

İmâm-ı Rabbânî'yi, yetiştiren büyük zât,
Kırk yaşına gelince, eyledi Hakk'a vuslat.

Çocuk yaşta başladı, din ilmini tahsîle,
Zâhirî ilimleri, öğrendi tamâmiyle.

Tasavvufa girmeye, pek çoktu muhabbeti,
Herkesi şaşırtırdı, bu yoldaki gayreti.

Feyz alacak bir velî, bir büyük arıyordu,
Her nerede işitse, o yere varıyordu.

Öyle çok arardı ki, böyle kâmil bir zâtı,
Yetmezdi fazlasına, bir insanın tâkatı.

Hattâ Lâhor şehrinin, killi olup toprağı,
Çok çamurlu olurdu, yollarıyla sokağı.

Bu çamurlu yollarda, bir miktar yol yürümek,
Çok meşakkatli olup, insanı yorardı pek.

Lâkin o, hiç aldırış, etmezdi zerre bile,
Bir gönül sâhibini, arıyordu şevk ile.

Bir üstad bulmak için, çırpınıp duruyordu.
Annesi bu hâline, hiç dayanamıyordu.

Gece yarılarında çıkarak sahralara,
Oğluna duâ için, yalvarırdı Allaha:

"Yâ Rabbî, evlâdımın, murâdı neyse şâyet,
Sevdiğin kullarının, hürmetine ihsân et!

Ya kavuştur oğlumu, ne ise, murâdına,
Ya beni yaşatma ki, tâkatim yoktur buna.”

Böyle duâ ederdi, göz yaşları dökerek,
Dergâhta her hizmeti, o yapardı severek.

Hem dahî birden fazla, hizmetçiler var iken,
O yapardı her işi, yaşlı hâline rağmen.

Tâze pişen ekmeği, verip talebelere,
Kendisi kuru ekmek yer idi pek çok kere.

Zevk ile yapıyordu, bilumum hizmetleri,
Bir hasır üzerinde, yatıyordu ekseri.

Oğlu bunu görerek, çok acıdı hâline,
Yemek yapma işini, verdi başka birine.

Ve lâkin vâlidesi, öğrendi bu haberi,
Çok üzülüp ağladı, fazlalaştı kederi.

Dedi: “Ne kabahatim, oldu ki, bilmiyorum,
Bu kıymetli hizmetten, mahrum ediliyorum.

Ömrümün sonlarında, şu mübârek dergâha,
Hem dahî fazîletli, oğlum Bâkî-billâh’a,

Hizmet etmekten gayri, yok idi bir sermâyem,
Bu idi bu dünyâda, yaşamaktan tek gâyem.

Âhirette kurtuluş, ümîdim bu hizmeti,
Ne yazık ki, kaçırdım, elimden o da gitti.”

O, böyle söyleyerek, ağlardı kederinden,
Lâkin söyleyemezdi, oğluna, edebinden.

Onun bu üzüntülü, hâlini öğrendiler,
Gelip Bâkî-billâh’a, bunu haber verdiler:

“Efendim olsun şundan, mâlûmatı âlîniz,
Hizmetten oldum diye, çok ağlıyor anneniz.”

Buyurdu ki: “Ben ona, merhamet ettiğimden,
Yemek hizmetlerini, almış idim kendinden,

Mâdemki üzülüyor, hizmetin gittiğine,
Eski hizmetlerini, verin yine kendine.”

Vâlidesi sevinip, şükreyledi Allah'a,
Ve teşekkür eyledi, oğlu Bâkî-billâh’a,

Ganîmet biliyordu, o yaşta bu hizmeti,
Kuvveti az olsa da, pek fazlaydı gayreti.

İlâhî, bu anneyle, oğlunun hürmetine,
Dâhil et bizleri de, Cennet ve cemâline.

HAKÎKÎ TEVEKKÜL

Muhammed Bâkî-billah hazretleri buyurdu ki: "Tevekkül, sebebe yapışmayıp, tembel oturmak değildir. Çünkü böyle olmak, Allahü teâlâya karşı edepsizlik olur. Müslümanın meşrû olan bir sebebe

yapışması lâzımdır. Sebebe yapıştıktan ve çalışmaya başladıktan sonra tevekkül edilir. Yâni istenilen şey, bunun hâsıl olmasına sebeb olan şeyden beklenilmez. Çünkü Allahü teâlâ sebebi, istenilen şeye kavuşmak için, bir kapı gibi yaratmıştır. Bir şeyin hâsıl olmasına sebeb olan işi yapmayıp da, sebepsiz olarak gelmesini beklemek, kapıyı kapayıp pencereden atılmasını istemeye benzer ki, edebsizlik olur. Allahü teâlâ ihtiyâçlarımıza kavuşmak için kapıyı yaratmış ve açık bırakmıştır. Onu kapamamız doğru değildir. Bizim vazifemiz kapıya gidip beklemektir. Sonrasını O bilir. Çok zaman kapıdan gönderir. Dilediği zaman da pencereden atarak verir."

1) Mektûbât-ı İmâm-ıRabbânî

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1115

3) Mebde' ve Me'âd Risâlesi; s.59

4) Mükâşefât-ı Gaybiyye; s.241

5) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.314

6) Zübdet-ül-Makâmât; s.5

7) Umdet-ül-Makâmât; s.84

8) Hadarât-ül-Kuds; s.34

9) Hadâik-ül-Verdiyye; s.178

10) İrgâm-ül-Merîd; s.68

11) Behçet-üs-Seniyye; s.77

12) Hadîkat-ül-Evliyâ; c.1, s.92

13) Külliyât-ı Bâkî-billah

14) İrfâniyyât-ı Bâkî; s.7, 8, 9, 10

15) Hulâsât-ül-Eser; c.4, s.288

16) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.287

17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.66

MUHAMMED BEDAHŞÎ;

Şam'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Muhammed Bedahşî'dir. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1517 (H.923) senesinde Şam'da vefât etti. Muhyiddîn-i Arabî'nin kabrinin ayak ucuna defnedildi.

Muhammed Bedahşî, Mevlânâ Hâce Ubeydullah Semerkandî'nin talebesidir. Mevlânâ Nizârî-zâde ismiyle meşhûr, ârif ve fazîlet sâhibi zât ile de sohbet etti. Bütün varlığı ile Allahü teâlâya bağlı idi. Her dakikasını Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uymakla geçirirdi.Dünyânın malına ve mülküne bağlı olmayıp, haram ve günahlardan nefret ederdi.

Yavuz Sultan Selîm Han Ridâniye Seferinde Şam'a geldi. Kendisine Muhammed Bedahşî'den söz edilince, daha önce duyduğunu ve pek yakında ziyâretine gideceğini söyledi. Yavuz Sultan Selîm Han zâten uğradığı her memlekette, mukaddes makamları, ilim adamlarını ziyâret etmeyi, tasavvuf büyükleriyle görüşmeyi, duâlarını almayı ihmâl etmezdi. Şam'da kaldığı süre içinde, Şeyh Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin kabrini yaptırdı. Medreselere uğrayıp, talebeye yardımda bulundu. Bu arada Emeviye Câmiine gitti. O civarda yaşayan ve herkes tarafından büyük hürmet gösterilen Muhammed Bedahşî'nin iki defâ evine giderek ziyârette bulundu. Yavuz Sultan Selîm Hanın Muhammed Bedahşî'yi ilk ziyâretlerinde, aralarında hiç konuşma olmadı. Sultan onun büyük bir velî olduğunu anlayıp, huzûrunda edeple oturdu. Orada bir sükûnet başladı. Bir saatten fazla oturmalarına rağmen, tek kelime konuşmadan ayrıldılar.

İkinci defâ ziyâretlerinde, önce Muhammed Bedahşî konuşmaya başladı ve buyurdu ki: "Sultânım, ikimiz de Allahü teâlânın seçkin kulları arasında bulunuyoruz. Boynumuzda kulluk halkası vardır. Allahü teâlânın huzûrunda sorumluyuz. Ahzâb sûresi 72. âyetinde

meâlen; **"Biz emâneti** (Allah'a itâat ve ibâdetleri) **göklere, yere ve dağlara teklif ettik de, onlar bunu yüklenmekten çekindiler, ondan korktular da onu insan yüklendi. İnsan** (bu emânetin hakkını gözetmediğinden) **cidden çok zâlim, çok câhil bulunuyor."** buyurulduğu üzere, emâneti ve mesûliyeti gökler ve yer yüklenmekten kaçındıkları hâlde, biz onu yüklendik. Omuzlarımıza ağır bir mesûliyet aldık. Siz ise Sultânım, yükünüzü biraz daha ağırlaştırdınız. Saltanat yükü üzerine, bir de hilâfeti yüklenerek taşınması güç bir yük altına gireceksiniz. Allahü teâlâya şükürler olsun ki, benim yüküm sizinkine nisbetle çok hafiftir. Diyebilirim ki, sizin yüklendiğinizi, dağlar ve taşlar yüklenip çekemez. İnsanlar da bu yükü taşıyamaz. Ama sizin bir de mânevî gücünüz vardır, ondan yeteri kadar faydalanıyorsunuz. Resûlullah efendimizin; **"Hepiniz bir sürünün çobanı gibisiniz. Çoban sürüsünü koruduğu gibi, siz de evlerinizde ve emirleriniz altında olanları Cehennem'den korumalısınız! Onlara müslümanlığı öğretmelisiniz! Öğretmez iseniz mesûl olacaksınız."** mübârek sözleri sizin rehberinizdir. Çok meşakkatli, külfetli bir yolda bulunuyorsunuz. Allahü teâlâ yardımcınız olsun."

Yavuz Sultan Selîm Han, Allahü teâlânın bu velî kulunu büyük bir dikkatle dinledi ve tek kelime olsun karşılık vermedi. Sükût ve edeb ile huzûrundan ayrıldı. Bunun üzerine, mecliste hazır bulunanlardan birisi; "Sultânım, hiç konuşmadınız, hep dinlediniz?" diye sorunca, Yavuz Sultan Selim Han, "Büyük velîlerin meclis ve mahfelinde onlar konuşurlarken, başkasının konuşması edeb dışı sayılır. Bulunduğumuz makam edeb makâmı idi, bize sâdece dinlemek düşerdi. Nitekim biz de öyle yaptık. O esrâr ve hikmet meclisinde, ben sâdece bir zerre sayılırdım. Benim konuşmamı lâyık görmüş olsaydı, elbetteki böyle bir işârette bulunurdu." buyurdu.

Sultânın yakınlarından Hasan Can anlatır: Mısır feth olunduğu günlerdi. Bir sabah, Yavuz Sultan Selîm Han bana şöyle buyurdu: "Bu gece rüyâda MuhammedBedahşî'yi gördüm. Yolculuk hazırlığında olup, bir beyaz kepenek giymiş, üstüne de bir ip kuşak bağlamıştı. Bu hâlde gelip, yolculuğa çıkacağını söyleyip bizimle vedâlaştı." Ben ise, gençlik atılganlığı ile hemen rüyâyı tabire giriştim ve; "Velîlerin görünüşte çıkacakları yolculuk, âhiret seferi olmak gerektir. Eğer vefât etmemiş ise, yakında vefât edeceklerine işârettir." dedim. Yavuz Sultan Selîm Han karşılık vermedi. Ben de rüyâyı böyle tabir ettiğim için pişmanlık duydum. Çok geçmeden, Muhammed Bedahşî'nin ölüm döşeğinde Şam'ın ileri gelenlerini toplayıp; "Yavuz Sultan Selîm Hanın Allahü teâlâ katında övülmüş olduğunu haber vererek, Arap diyârının fethiyle Hak teâlâ tarafından vazifelendirildiğini, bilcümle evliyânın onun yardımcısı olduğunu bildirdi. Orada hazır olanlara veya olmayanlara, Sultânın emirlerine saygılı olmalarını tavsiye etmiş ve ayrıca; "Harameyn-i Muhteremeyne (Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereye) hizmetleri ile başlara tâc olan Sultân'a benden duâ ve selâmlarımı ve muhabbetlerimi iletirken dünyâdan da sefer ettiğimi bildirin." diye vasiyette bulunmuştu.

Şam vâlisi, durumu, Sultânın kapısına duyurunca, Sultânın hocası Halîmi Çelebi Efendi, Sultânın yanına geldi.Konuşurlarken Yavuz SultanSelîm Han; "Şöyle bir rüyâ görmüştüm. HasanCan da böyle yorumlamıştı. Çoğunlukla rüyânın gerçekleşmesi, tâbirin şekline bağlıdır. Şimdi o velî zât, vefât etmiştir. Böyle olması tâbirden ileri gelmiştir. Siz hakem olun. Bu yönden cezâlandırılmaya hak kazanmadı mı? Bu şekilde tâbirin de cezâsı dayak değil mi?" dedi. Halîmi Efendi ise bana bakıp; "Senden böyle acemi davranış beklemezdim. Atılganlık etmişsin." dedi. Ben ise, utancımdan başımı eğip dedim ki: "Vefât günü ile rüyânın görüldüğü târih tesbit edilsin. Eğer rüyâ daha önce ise, fermân devletlüPâdişâhımındır. Eğer iş aksi ise, gerçek budur ki, cezâsı hediye ihsânıdır." Halîmi Efendi, bu sözlerimi doğru bulup; "HasanCan kulunuzun görüşü akla uygundur. Gerçekte de değerli katınızda hoş karşılanmalıdır." dedi. Başlara tâc olan Pâdişâh, Şam'dan gelen mektubu gösterdi. Gördüğü rüyânın, Muhammed Bedahşî'nin vefât ettiği geceye rastladığı meydana çıkınca, kıymetli bir hil'at (elbise) ile, tam ayar iki yüz dinâr altın bana ihsân buyurdu. Bunca lütuf Muhammed

Bedahşî'nin kerâmeti eseridir diyerek, azîz rûhuna duâlar eyledim.

HİLÂFETİ ALDINIZ

Yavuz Sultan Selîm Han, Muhammed Bedahşî'yi,
O zaman iki defa, ziyâret, eylemişti.

Ve ilk ziyâretinde, hiç konuşma olmadan,
Edep ile oturup ayrıldı huzurundan.

Bedahşî hazretleri, bir şey söylemeyince,
O da, önüne bakıp, sükût etti öylece.

Zîrâ onun bir velî, olduğunu bilirdi,
Huzûrunda konuşmak, edebe mugâyirdi.

Sultan, ikinci defa, ziyârete gidince,
Bedahşî hazretleri, buyurdu ki şöylece;

Sultânım, ikimiz de, şu anda Rabbimizin,
Seçilmiş kullarından, sayılırız ve lâkin,

Hepimizin boynunda, bir kulluk bağı var ki,
Allah'ın huzûrunda, sorumluyuz inan ki.

Buyurulduğu gibi, Kur'ânda, bir âyette;
Emâneti, yer ve gök alamadığı hâlde,

Onu yüklenmiş olduk, bizler insan olarak,
Zordur bu ağır yükü, hakkı ile taşımak.

Saltanat işini de, alıp siz üstünüze,
Bir yük daha kattınız, bu ağır yükünüze.

Saltanat üzerine, hilâfet de aldınız,
Bu çok ağır sıkleti, daha da arttırdınız.

Bu yükü, ne yer, ne gök ve ne de dağlar çeker.
Ve lâkin Hak teâlâ, size çok yardım eder.

Siz öyle mânevî bir; kuvvete sahipsiniz,
Ondan yeteri kadar, fâidelenirsiniz."

Yavuz Sultan Selim Han, dinledi edeb ile,
Karşılık söylemedi, bir tek kelime bile.

Sonra izin isteyip, ayrıldı huzûrundan,
Onun bu edebine, hayret edip vüzerân,

Dediler ki: "Sultanım, siz yalnız dinlediniz,
Hikmeti ne idi ki, bir şey söylemediniz?"

Dedi ki: "Biz dünyânın sultanıyız ve lâkin.
Muhtâcız himmetine böyle yüksek zâtların.

Büyükler konuşurken, söze karışılır mı?
Küçüğün konuşması, edebe yakışır mı?

Bulunduğumuz makam, edeb makamı idi,
Orada bize yalnız, sükût etmek düşerdi."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.176

2) Nefehât-ül-Üns; s.459

3) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.360

4) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.584

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.230

MUHAMMED BUHÂRÂLI;

Evliyânın meşhurlarından. Aslen Buhârâlı olup, İstanbul'a gelmiştir. 1591 (H.1000)de vefât etmiştir. Kabri, Silistre'de çarşı içinde bir türbededir. Memleketinde ilim tahsîlini tamamladıktan sonra tasavvufta yetişmek üzere Nakşibendiyye yolunun büyüklerinin sohbetlerinde bulundu. Onlardan feyz alarak kemâle erdi. Daha sonra Tuna beldesinde Silistre'ye yerleşti. Orada insanlara İslâmiyeti öğretmekle meşgûl oldu. Üstün ahlâkı ve güzel halleriyle çok sevildi.

Menkıbelerinden bâzıları şöyle nakledilmiştir:

Bir defâsında bahçelerin arasından geçerken bir bahçe sâhibinin kiraz topladığını gördü. Bir miktar kiraz almak istedi. Ancak kirazın sâhibi; "Kurtludur, size yaramaz." diyerek vermek istemedi. Bu cevap karşısında; "Öyle olsun kardeşim!" diyerek oradan ayrılıp gitti. O günden sonra o bahçe sâhibinin kirazlarına bir çeşit kurt musallat oldu. Etrâfa da yayıldı. Öyle ki kirazları yemek hiç mümkün olmadı. Hiç görmedikleri bu hâle çok şaştılar. Ertesi sene ise kirazları daha olgunlaşmadan kurt sardı. Bu sebeple pekçok kimse kiraz ağaçlarını kesip kiraz yetiştirmekten vazgeçti. Beldede âdetâ kirazın kökü kesilmişti. Halk arasında bu işin bir bahçe sâhibinin velî bir zâta kiraz vermemesi sebebiyle olduğu yayılmıştı.

Muhammed Buhârâlı hazretleri bir bahar mevsimi yine bahçeler arasında gezintiye çıkmıştı. Beldenin ahâlisinden onu tanıyanlar yanına toplanıp, hallerini anlattılar. Bahçelerinde çok iyi kiraz yetiştiği halde birkaç senedir, daha yetişmeden kurtlandığını ve hiç istifâde edemediklerini, pekçok kimsenin de kiraz ağaçlarını kestiğini söylediler. Hürmet göstererek duâ etmesini istediler. Bunun üzerine; "İnşâallah bu musîbet üzerinizden kalkar." buyurup, duâ etti. O sene mevcud kiraz ağaçları gâyet bol kiraz verdi ve hiç kurt görülmedi.

Talebelerinden bir zât şöyle anlatmıştır: "Bir gün Muhammed Buhârâlı hazretleri, Tuna Nehri kenarında bir bahçede sohbet ediyordu. O sırada bahçede birdenbire pekçok yılan gözüktü. Etrâfı sarmışlardı. Tuna Nehrine doğru sürünüyorlardı. Biraz gittikten sonra sürü hâlinde âniden geri dönüp bahçede sağa sola sürünerek koşuşmaya başladılar. Bahçe, yılanların istilâsından alt üst oldu. Yılanlar bütün yeşil otları sürü hâlinde ezdiler. Muhammed Buhârâlı hazretlerinin sohbetinde bulunanlar bu hâli görünce çok korktular. Şaşırmış bir halde ona; "Efendim bu korkunç ve tehlikeli halden bizi kurtarınız!" dediler. Bunun üzerine bana bastonunu verip; "Falan yerde bir ejderha, ağaç çubukları arasına sıkışıp kalmıştır. Bastonumu al git onu kurtar, korkma, sen onu kurtarınca diğer yılanlar da onun peşinden çekip giderler." dedi. Bastonu alıp etrâfı sarmış olan yılanlar arasından geçerek târif edilen yere vardım. Orada ağaç çubukları arasına sıkışmış ejderha gibi büyük bir yılan gördüm. Onu sıkışıp kaldığı yerden kurtardım. Kurtulunca gitmeye başladı. Bahçeyi saran yılan sürüsü de onun peşinden çekilip gitti. Ben hocamın emriyle bu iş için yılanlar arasından elimde baston olduğu halde içime hiç korku düşmeden gâyet rahat bir şekilde gidip geldim. Bu hâdiseden bir iki sene sonra Eflâk halkı isyân etti. Tatarlar o beldeyi istilâ ve perişan ettiler.

1) ⇒ακ®ψ⊦κ–⊦ Νυэμ®νιψψε Ζεψλι (Ατ®⌊); σ.367

MUHAMMED CÂN;

Büyük velîlerden. İsmi, Muhammed Cân'dır. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1849 (H.1266) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti.

Muhammed Cân, ilim tahsîlini tamamladıktan sonra, büyük İslâm âlimi Abdullah-ı Dehlevî'nin hizmetlerinde bulunarak, yüksek derecelere kavuştu. Gündüzleri hocasının hizmetinde bulunur, geceleri de şehir dışına çıkıp, Şeyh Kutbüddîn Bahtiyâr-ı Kâkî hazretlerinin kabrine giderek orada sabaha kadar ibâdet ile meşgûl olurdu. Çok riyâzet ve mücâhedede bulundu. Nefsin istediklerini yapmayıp istemediklerini yapardı. Yüksek hâllere kavuştu.

Bir kimsenin çocuğu çok hastalanmış ve yaşama ümîdi kalmamıştı. Son çâre olarak, şifâ niyetiyle, Şeyh Kutbüddîn Bahtiyâr hazretlerinin kabr-i şerîfine götürdüler. Gece olunca oraya Şeyh Muhammed Cân hazretleri geldi. Türbenin içinde ibâdet ve tefekkürle meşgûl oldu. O zaman hasta çocuğun babası, çocuğu, Muhammed Cân'ın karşısına oturtup kendisi de dışarıya çıktı. Muhammed Cân, ibâdet ve murâkabesini tamamlayınca, hasta çocuğa nazar ve teveccüh ettiler. Allahü teâlânın izniyle hasta çocuk derhal şifâ buldu.

Muhammed Cân, hocası olanAbdullah-ı Dehlevî'den icâzet alınca Hicaz'a gitti. Ömrünü, insanlara Allahü teâlanın emir ve yasaklarını öğretmek, güzel ahlâk sâhibi olmalarına çalışmakla geçirdi.

Muhammed Cân'ın yüksek hâlleri, SultanAbdülmecîd Hanın annesinin kulağına varınca, Vâlide Sultan onun için Mekke-i mükerremede, dergâh yapılmasını emretti. Bu dergâh yapılınca, Muhammed Cân, talebelerini yetiştirmeye burada devâm etti.

1) Makâmât-ı Mazhariyye; s.188

2) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.161

3) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.18, s.128

MUHAMMED CEVÂD;

Oniki imâmın dokuzuncusu, tanınmış büyük velîlerden. Künyesi, Ebû Câfer, ismi Muhammed Cevâd bin Ali bin Mûsâ Kâzım bin Câfer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Zeynelâbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Takî lakâbı ile meşhûrdur. 810 (H. 195) târihinde, Receb ayının onunda Medîne'de doğdu. 835 (H.220) yılında Zilhicce ayının altısında Bağdât'ta vefât etti. Kabri, dedesi Mûsâ Kâzım hazretlerinin kabrinin arkasındadır.

Muhammed Cevâd hazretleri, Resûlullah efendimizin torunu olup, hazret-i Ali ile hazret-i Fâtıma'nın (radıyallahü anhümâ) evlâdlarındandır. Hazret-i Hüseyin'in torunlarından olduğu için "Seyyid"dir. Muhammed Cevâd daha küçük yaşta, büyük ve derin bir âlim olmuştur. İmâmlığı on altı sene iki ay on dört gündür. Halîfe Me'mûn, kızıÜmmü Fadl'ı MuhammedCevâd ile evlendirmiş, Medîne'ye göndermiştir. Her yıl halîfe Me'mûn, Muhammed Cevâd'a on bin dirhem gönderirdi. Ali Nakî ve Mûsâ isminde iki oğlu, Fâtıma ve Emmâme isminde iki de kızı vardı. MuhammedCevâd'ın menkıbeleri ve kerâmetleri çoktur.

Şöyle anlatılır: Bir gün halîfe Me'mûn ava çıkarken, çocukların oynadığı sokaktan geçti. O esnada, bütün çocuklar sokaktan kaçtı. Muhammed Cevâd da orada çocukların yanında duruyordu. Yalnız o olduğu yerden ayrılmadı. Bunun üzerine halîfe Me'mûn ona yaklaşarak: "Ey çocuk! Bütün çocuklar kaçtığı halde, sen neden kaçmadın?" diye sorunca, İmâm-ı Takî: "Ey Emîr-ül-Müminîn, yol dar değil ki, kenara çekilip genişleteyim. Suçum yok ki, senden korkup kaçayım. Senin suçsuz kişileri incitmeyeceğine inanıyorum." diye cevap verdi. Bu güzel yüzün ve tatlı sözlerin sâhibi olan çocuk halifenin hoşuna gitti. Ona; "Sen kimin

oğlusun?" diye sorunca, "İmâm-ı Ali Rızâ'nın oğluyum." cevâbını verdi.Halîfe, İmâm-ı Ali Rızâ'yı rahmetle andı. Muhammed Cevad o sırada dokuz yaşındaydı.

Halîfe bir müddet gittikten sonra, av kuşu olan doğanı bir gölün yanında serbest bıraktı. Doğan bir süre sonra, pençesinde yarı canlı bir balıkla geri döndü.Halîfe bu duruma şaşırdı.Av dönüşü, yine aynı yoldan döndüler. İmâm-ı Takî'nin bulunduğu yere gelen halîfe; "Ey Muhammed! Benim av kuşumun bugün ne avladığını biliyor musun?" diye sordu. İmâm-ı Takî, "Evet, ey halife, Allahü teâlâ suda küçük bir balık yarattı, halîfenin av kuşu da bunu avladı ki, Resûlullah'ın sülâlesinin kerâmetleri meydana çıksın." diye cevap verdi. Me'mûn hayret içinde Muhammed Cevâd'ın yüzüne baktı ve, "Sen gerçekten İmâm-ı Ali Rızâ'nın oğlusun." dedi. Henüz çocuk yaştaki Takî'ye ihsân ve ikrâmda bulunarak, yanına aldı.

Daha sonra Me'mûn, kızı Ümmü Fadl'ı Muhammed Cevâd'a nikâh etti ve onları Medîne'ye gönderdi. Muhammed Cevâd ve hanımı, akşam vakti Kûfe'ye vardılar. Muhammed Cevâd bir mescide girdi. Câminin avlusunda bulunan ve meyve vermemiş olan bir sidre ağacının dibinde abdest aldı. Namaz kıldıktan sonra ağacın yanına geldiler. Ağaç taze meyve vermişti. Meyve çok tatlı ve çekirdeği yoktu. Câmi cemâati o meyvelerden bereketlenmek için yediler.

Ümmü Fadl, bir gün babası halife Me'mûn'a bir mektup yazarak,İmâm-ıTakî'nin kendisinin üzerine başka bir hanım almak istediğini şikâyet etti.HalifeMe'mûn cevap yazarak; "Seni İmâm-ı Takî'ye verirken, Cenâb-ı Hakk'ın ona helâl ettiğini haram etmedim. Bundan sonra bana bu konuda şikâyet mektubu yazma." dedi.

Bir zât anlatır: "Bir gün arkadaşımla sefere çıkmak için İmâm-ıTakî hazretlerine vedâ etmeye gittik. İmâm-ıTakî bize yarın gitmemizi buyurdu. Arkadaşım benim eşyâlarım gitti, diyerek yola çıktı. Gece konakladığı yere sel geldi. Onu alıp götürdü."

Başka bir zât ise şöyle anlatır: Bir gün İmâm-ı Takî'nin huzûruna vardım. Falan sâliha hanım size duâ ediyor, kendisine kefen yapılması için bir elbisenizi istiyor, dedim. Bana; "O sâliha hanımın, elbiseye ihtiyâcı kalmamıştır." buyurdu. Ben bu sözün mânâsını anlayamamıştım. Daha sonra duydum ki, o sâliha hanım vefât edeli on üç veya on dört gün olmuş."

İmâm-ıTakî, halîfe Me'mûn vefât edince; "Bizim kurtuluşumuz otuz ay sonradır." buyurdu.Halîfe Me'mûn'un vefâtından otuz ay sonra zevcesinin amcası Halîfe Mu'tasım ile görüşmek için Bağdât'a gittiği sırada vefât etti.

İmâm-ı Takî hazretleri buyurdu ki:

"Zulüm yapan, zâlime yardım eden ve bu zulme râzı olan, bu zulme ortaktır. Zâlimin adâletle geçen günü, kendisine, mazlumun zulüm gördüğü günden daha ağır gelir."

"Câhiller çoğaldığı için, âlimler garib oldu."

"İhtiyaç sâhiplerine iyilik ve yardım yapanlar bu iyiliğe ihtiyaç sâhiplerinden daha çok muhtaçtırlar. Çünkü iyilikleri sebebiyle sevâba ve övgüye kavuşurlar. Her kim iyilik yaparsa başta kendine iyilik yapmış olur."

"Kim Allahü teâlâya güvenir ve sığınırsa, insanlar kendisine muhtac olur. Allahü teâlâdan korkup, haramlardan sakınan kimseyi Allahü teâlâ insanlara sevdirir."

"Dilde güzellik, tatlılık ve akılda olgunluk olmalıdır."

"İffetli olmak fakirliğin, şükür belânın, tevâzû üstünlüğün, fesâhat sözün, hıfz rivâyetin, tevâzu ilmin, edep ve mâlâyânîyi terk etmek verânın, güler yüzlülük de kanâatin zîneti, süsüdür."

"İnsanın şerefi ve mertliği kimseyi hoşlanmadığı bir şeyle karşılamaması; ahlâkının güzelliği başkasına eziyet veren şeyi terk etmesi; cömertliği, üzerinde hakkı olan kimselere iyilik

etmesi, insaflı olması; hak ortaya çıktığı zaman hakkı kabul etmesidir."

"Üç şey vardır ki, kimde bulunursa Allahü teâlâ ondan râzı olur. Çok istigfâr etmek, yumuşaklık ve sadâkat çokluğu."

"Üç şey kimde bulunursa, pişman olmaz. Bunlar acele etmemek, meşveret ve tevekküldür."

"Eğer câhiller susup, konuşmasalardı, insanlar arasında ihtilâf olmazdı."

"Kim arkadaşına kimsenin olmadığı yerde yalnız başına nasihat ederse, onu süslemiş olur. Kim de arkadaşına alenî, halk arasında nasihat ederse, onu lekelemiş olur."

"İnsanın günahlarla mânen ölmesi, gerçekten ölmesinden daha büyük bir ölümdür. Hayâtının bereketli kısa bir hayat olması bereketsiz uzun hayattan daha hayırlıdır."

"Kim Allahü teâlâya bağlanıp, tevekkül ederse, Allahü teâlâ onu her türlü kötülükten ve düşmandan korur."

"Dindarlık şeref, ilim hazine, çok konuşmamak nur, aynı zamanda zühdün ve verânın en yükseğidir."

"Dîni bid'attan daha çok yıkan ve insanı tamahkârlıktan daha çok bozan bir şey yoktur."

İmâm-ı Takî hazretlerinin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdular ki: **"İstihâre eden kaybetmedi, istişâre eden pişman olmadı."**

BENİ TAKİP ET

Ebû Hâlid adında bir zât şöyle anlatır: Irak'tayken, Şam'da bir kişinin Peygamberlik dâvâsı ettiği için zincirlere bağlanarak hapse atıldığını duydum. Delice konuşuyor ve acâyib bir hikâye anlatıyor dediler. Merak ederek, o tutuklunun yanına gittim. Aklı yerinde idi. Başına gelenleri şöyle anlattı: Ben Şam'da hazret-i Hüseyin'in başının bulunduğu söylenilen câmide devamlı ibâdet ederdim. Bir gece ibâdet ederken, âniden mübârek yüzlü bir şahıs karşıma çıktı. Bana; "Kalk beni tâkip et." dedi. Az bir süre yürüdükten sonra kendimi Kûfe câmiinde gördüm. Bana "Bu câmiyi tanıyor musun?" diye sorunca, "Evet, Kûfe câmisidir." dedim. Doğrudur dedikten sonra iki rekat namaz kıldık. Sonra o zât çıktı. Ben onu tâkip ettim. Kısa süre sonra kendimi Peygamber efendimizinMedîne'deki mescidinde buldum. Peygamber efendimize selâm verdikten sonra, orada da iki rekat namaz kıldık. Sonra o zât çıktı. Ben onu tâkip ettim. Kısa bir süre sonra kendimi Kâbe'nin yanında gördüm. Kâbe'yi tavaf ettikten sonra o zât yine bana; "Beni tâkip et" dedi. Bir müddet sonra o zât kayboldu. Baktım ki Şam'daki câmideyim. Bu hâle hayret ettim. Bir sene bunun tesirinden kurtulamadım. Bir sene sonra yine aynı gece, o zâtı mescidde yanımda gördüm. Bir sene önce yaptığımız gibi yaptık. Benden ayrılacağı sırada kendisine; "Sana bu kuvvet ve kudreti veren Rabbin hakkı için siz kimsiniz?" diye sorduğumda; "Ben MuhammedCevâd bin Ali Rızâ binMûsâ Kâzım bin Câfer Sâdık'ım!" dedi ve ayrıldı.Sonra ben bu durumu anlattım. Şam'ın vâlisi olan Muhammed bin Abdülmelik duymuş, beni çağırdı. Bana bu hâdiseyi sordu. Ben de başından sonuna kadar anlattım. Sen deli olmuşsun diye beni buraya, ellerimi ve ayaklarımı bağlayarak hapsetti." dedi.

Ben bu anlattığı durumu vâliye bir mektup ile bildirdim. Mektubun arkasına vâli şunu yazmıştı: "Bir gecede o şahsı, Şam'dan Kûfe'ye, Kûfe'den Medîne'ye, Medîne'den Mekke'ye ve oradanŞam'a götüren kimse, onu bizim zindandan kurtarsın." Ben bunu okuyunca çok üzüldüm. Durumu o zâta bildirmek için hapishâneye gittiğimde, vâlinin adamları ve bekçiler telâş içindeydiler. Sebebini sordum. Bana; "Zincirlerle bağlı olan deli, bu gece hapishânenin hiçbir kapısı açılmadan, hiçbir duvarı delinmeden kaçmış gitmiş. Kimin tarafından kurtarıldığı da bilinmiyor." dediler. Bunu duyunca Allahü teâlâya hamdü senâlar ettim. Ve onu oradan, Muhammed Cevâd'ın kurtardığına inandım."

1) El-A'lâm; c.6, s.271

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1117

3) Nûr-ül-Ebsâr; s.160

4) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.175

5) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.362

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.48

7) RehberAnsiklopedisi; c.12, s.290, c.13, s.211

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.281

MUHAMMED CİSR;

Trablus'ta yetişen büyük velîlerden. Babasının ismi Mustafa'dır. İsmi Muhammed, künyesi Ebü'l-Ahvâl'dir. Aslen Mısır'ın Dimyat kasabasındandır. 1792 (H.1207) senesinde Trablusşam'da doğdu. Babasının terbiyesinde yetişen Muhammed Cisr, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ve yazı yazmayı öğrendi. Babası ile birlikte evliyânın büyüklerinden Şeyh Abdullah Debbâ'nın sohbetlerinde bulundu. On sekiz yaşına gelince, ilim tahsîline devâm etmek için Câmi-ul-Ezher'e gitti. Mısır'da iken babası vefât etti. Burada Şeyh Muhammed Ketbî ve Şeyh AhmedSavî'den icâzet, diploma aldı. Sonra memleketine döndü. İnsanlara, Allahü teâlâya kavuşturan doğru yolu anlatmaya çalıştı.

Muhammed Cisr, ilmiyle âmil, zühd, verâ, takvâ sâhibi bir zâttı. Doğruyu söylemekten hiç çekinmezdi. Vakitlerini, devamlı Allahü teâlâya ibâdet veya talebe yetiştirmekle geçirirdi.

Hacı Abdülkâdir Efendi anlatır: Babam Hacı Osman bir sene Süveyş yoluyla Hicaz'a gittiğinde, Şeyh Muhammed Cisr bir gece bizim evi teşrif etti ve bizde kaldı. Otururken bir ara Muhammed Cisr'de bir hal meydana geldi. Sıkıntılı bir durumdaydı. "Yâ Latîf! Yâ Hafîz! Yâ Allah! Selâmet ver." diyordu. Bir müddet bu halde kaldı. Ben ise hiçbir şey konuşmuyordum. Fakat Muhammed Cisr'in bu hâli sebebiyle bende bir korku meydana geldi. Biraz sonra önceki normal hâline döndü ve bana; "Selâmetteler, selâmetteler, kurtuldular, korkma." buyurdu. Onun bu sözlerinden acabâ babamın başına bir şey mi geldi diye endişe ettim ve; "Efendim! Acabâ babamın başına bir şey mi geldi?" diye sordum. Yine; "Korkma! Selâmetteler, selâmetteler, kurtuldular." buyurdu. Artık bir şey sormadım. Fakat yine de babam için endişeliydim. Aradan bir müddet geçtikten sonra babamdan mektup geldi. Mektubunda; "Falanca gece Kızıldeniz'de yolculuk ederken gemilerinin kayaya çarptığını, gemilerinin parçalandığını ve eşyâlarla birlikte battığını, kendisinin ve yolcuların kurtulup, bir kaya üzerine, çıktıklarını, Allahü teâlânın lütfu ile oradan geçen bir gemiye bindiklerini, fakat ellerinde hiçbir şey kalmadığını yazıyordu. O hâdisenin gecenin geçtiği târih ile Muhammed Cisr'in bizde kaldığı gecenin târihini karşılaştırdığımda, aynı zamâna denk geldiğini gördüm.

Muhammed Cisr bir ara İstanbul'a gitti. İstanbul'dayken Mekke Şerîfi Abdülmuttalib kendisini üzmüştü. O gece rüyasında Şerîf Abdülmuttalib Peygamber efendimizi Muhammed Cisr'in elinden tutmuş olarak gördü. Bu esnâda Şerîf Abdülmuttalib onlara doğru yöneldi. Fakat Peygamber efendimiz mübârek yüzünü ondan çevirdi. Şerîf Abdülmuttalib; "Yâ Resûlallah! Mübârek yüzünü benden niçin çeviriyorsunuz?" diye arz etti. Peygamber efendimiz, Muhammed Cisr'i işâret ederek; "Bunu niçin üzüyorsun? Sen benim evlâdım isen, bu da benim evlâdımdır." buyurdu.Şerîf Abdülmuttalib korku ile rüyâdan uyandı. Sabah olunca, hemen Muhammed Cisr'in yanına gitti ve ona gördüğü rüyâyı anlattı. Ondan af diledi. Peygamber efendimizin mübârek soyundan olduğu kat'î belli olmamakla berâber bu hâdise Muhammed Cisr'in Peygamber efendimizin neslinden olduğuna delil gösterilir.

Şeyh Ahmed Abdülcelîl'in ayağından rahatsızlığı vardı ve bir hayli muzdaripti. Doktorlar hastalığın tedâvîsinden âciz kalmış, hattâ bâzı tabipler vücûda sirâyet edip yayılmaması için o ayağın kesilmesini teklif etmişlerdi. MuhammedCisr İstanbul'dan yeni dönmüştü. Şeyh Ahmed Abdülcelîl'i sorduğunda, durumunu arz ettiler. O da ziyâretine gitti. Ahmed Abdülcelîl yatağında hareketsiz halde yatıyordu.Elindeki asâsı ile hasta ayağına vurdu. Bu

sırada ayağındaki yara patlayıp, irin ve cerahat çıktı. Bundan kısa bir müddet sonra, ayağa kalkıp yürümeye başladı. Böylece Allahü teâlâ ona Muhammed Cisr'in eliyle şifâ ihsân etti.

Muhammed Cisr, vefâtı yaklaştığında defnedileceği yeri bildirdi. Bir gün talebelerinden birine; "Benim falanca yerde bir evim var." dedi. O talebe kendi kendine; "Acabâ hocam bununla ne demek istiyor." diye düşündü. Muhammed Cisr bir süre sonra vefât etti ve söylediği yere defnedilince, o talebe vefâtından önce hocasının söylediği sözün mânâsını anladı. 1846 (H.1262) senesinde Filistin'de Led köyünde vefât etti ve buraya defnedildi. Kabri meşhur olup bereketlenmek için ziyâret edilir.

Muhammed Cisr hazretlerinin vefâtından sonra, kardeşi Mustafa Efendi maddî bir sıkıntı içerisine düştü. Bir gün sabah üzüntülü ve kederli olarak evinden çıktı. Bir tarafa doğru gitmeye başladı. Akrabâlarından birisi de onu tâkib ediyordu. Fakat ona nereye gittiğini sormaya cesâret edemedi. Nihâyet yolda hıristiyan bir ihtiyar ile karşılaştı. O hıristiyan hayatta iken Muhammed Cisr'i çok severdi. Mustafa Efendiyi görünce, gülümseyerek yanına geldi ve büyük bir hürmetle elini öptü. "Efendim! Ben de sizin yanınıza geliyordum. Bu akşam rüyâmda ağabeyiniz Muhammed Cisr'i gördüm. Bana; "Kardeşim Mustafa'nın maddî sıkıntısı var. Ona bir mikdar para ver." dedi. Uykudan uyandım. Daha sonra tekrar yattım. Rüyâmda yine ağabeyinizi gördüm. Tekrar aynı şeyleri söyledi. Şeyhin emrini yerine getirmek için şimdi size geliyordum." dedi. Sonra cebinden bir kese çıkarıp Mustafa Efendiye verdi. Oradan ayrılan Mustafa Efendi keseyi açtığında içinde yirmi beş altın olduğunu gördü. Sonra Mustafa Efendi, işin iç yüzünü, arkasından gelen akrabâsına şöyle anlattı: "Ben iflâs ettim. Dün gece kederli bir şekilde yattım. Sabah kalktığımda evden çıkıp yürümeye başladım. Fakat nereye gittiğimin farkında değildim. Gittiğim yöne sanki zorla çekiliyordum. Nihâyet bu hıristiyan ile karşılaştım."

GELDİKLERİ GİBİ GİDERLER

Beyrut'un o zamanki müftüsü fazîletli âlim Şeyh Abdülbasit Efendi şöyle anlattı: Ben henüz gençtim. Beyrut'ta denize karşı bir dükkanım vardı. Bu sırada Muhammed Cisr gelip yanıma oturdu. İstirahat etmek için bir yer gösterilmesini istedi. Kendisine bir yer hazırladım. Biraz uyuduktan sonra uyandı. Yüzünde celâlli bir hal vardı. Sonra denize doğru baktı.Bana; "Ey Abdülbasit! Şu gemilere bak! Denizde şuradan şuraya kadar nasıl da dizilmişler." dedi. Halbuki denizde hiç gemi görünmüyordu. Buna rağmen denizde bir yeri işâret ediyor; "Sen gemileri görmüyor musun?" diyordu. Ben susuyor ve kendi kendime; "Acabâ işâret ettiği gemiler nerede?" diyordum. Sonra; "Fransız askeri, buraya gemileriyle geldikleri gibi giderler." buyurdu ve kalkıp gitti. Bu sözlerinden hiçbir şey anlamamıştım. Vefâtından sonra Lübnan'da hıristiyanlar ile dürzîler arasında bir anlaşmazlık çıktı. Bu hâdiseyi Şam'da başka bir hâdise tâkib etti. İşte bu hâdiseler sebebiyle Fransız askerleri gemileriyle Beyrut'a geldi. Fransız gemileri daha önce Muhammed Cisr'in denizde eliyle işâret ettiği yerde dizildiler. SonraFransızlar bir şey elde edemeden memleketimizden çıkıp gittiler. Şeyh Muhammed Cisr'in sözünün mânâsını o zaman anladım. Bu karışıklıklar sebebiyle halk çok sıkıntı çekti.

ALLAH ADAMLARI, TERBİYE EDERLER

Kardeşi Mustafa Efendi şöyle anlatır: Bir gün ağabeyimle evde münâkaşa ettik. Ona karşı edepsizlik yaptım. Bana; "Ey Mustafa! Edepli ol! Yoksa ehlullah, Allah adamları seni terbiye eder." dedi. Kızarak yine ona karşı edebimi takınmadım. Beni huzûrundan kovaladı. Gece yattığımda şöyle bir rüyâ gördüm: Ağabeyim ile ben kırlık bir yerdeyiz. Fakat o benden uzak duruyordu. Yerden bir taş aldı ve; "Ey Mustafa! Bunu yakala!" diyerek bana doğru attı. Taş böğrüme isâbet etti. Korkarak uyandım. O gün, taşın değdiği yerde küçük bir çıban çıktı. Gittikçe büyüdü. İçi irin ve sarı su dolu olan çıban çok acı veriyordu. Ben durumu hanımımdan başkasına söylemiyordum. Fakat çıbanın durumu daha kötüye gidince, bâzı dostlara gösterdim. Bunu görünce ağabeyim Muhammed Cisr'e karşı olan edepsizliğim sebebiyle bu işin başıma geldiğini söyleyerek beni ayıpladılar. Beni

ağabeyimin yanına götürüp, benim nâmıma af dilediler. Ağabeyim beni affetti. Kısa süre sonra rahatsızlığım geçti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.220

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.12, s.25

3) El-A'lâm; c.7, s.100

4) Nüzhet-ül-Fikr fî Menâkıb-ı Mevlânâ Muhammed Cisr

MUHAMMED ÇELEBİ SULTAN;

Anadolu'yu aydınlatan meşhûr velilerden. Eğridir'de doğdu ve 1494 (H.900) de orada vefat etti.

Babası, Pîrî Halîfe Sultandır. Seyyid olup nesebi yirmi üçüncü batında hazret-i Hüseyin'e ulaşır. Babası Pîrî Halîfe Sultan, mânevî bir işâret üzerine genç yaştayken İran'ın Hoy şehrinden, hocası Şeyhülislâm Berdeî hazretleriyle birlikte Anadolu'ya göçmüştür. Anadolu'ya gelince, büyük bir mürşid-i kâmil olan hocası Şeyhülislâm Berdeî'nin kızıyla evlenmiş ve bu evlilikten Muhammed Çelebi Sultan doğmuştur. (Bkz. Berdeî Sultan, Pîrî Halîfe Sultan)

Daha küçük yaşta iken, babasının ziyâretine gelenler içerde iken, ıslahı mümkün olmayan kimselerin ayakkabılarını ters çevirir; iyi kimselerinkini ise düzgünce koyardı. Küçük yaşında günahkar ve sâlih insanı ayırır ve söylerdi. Melekleri görür ve gördüğü şeyleri söylerdi. Babası çarşıdan alınan çörekten yedirince bu hali kırk gün kaybolur kırk gün sonra yine görürdü. Niçin gördüklerini söylüyorsun? dediklerinde, bana; "Gördüklerini söyle sana zararı yoktur diyorlar." derdi. On yaşına kadar bu hali devâm etti.Sonra gizledi.

İlim ve feyz ocağında gözlerini açıp küçük yaştan îtibâren ilim ve edep öğrenmeye başladı. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Babasından ve babasının hocası Şeyhülislâm Berdeî'den ilim öğrendi, onların bereketli sohbetlerinde ve derslerinde yetişti. Tasavvufta kemâle erdi. İcâzet aldı. Şeyhülislâm Berdeî hazretlerinin vefâtından sonra dâmâdı ve Muhammed Çelebi Sultan'ın babası Pîrî Halîfe, Muhammed Çelebi Sultan'ın halîfesi olarak dergâhta senelerce halka rehberlik yapıp insanlara, Eshâb-ı kirâmınPeygamber efendimizden naklen bildirdiği ve asırlar boyunca kıymetli İslâm âlimleri tarafından büyük bir dikkatle nakledilegelen Ehl-i sünnet îtikâdını ve doğru din bilgilerini anlattı, öğretti. Bunlara uygun yaşamalarını sağladı. Ömrünü bu mübârek hizmetlerle geçirdi. Vefâtından sonra ilim ve feyz menbaı olan dergâhda oğlu MuhammedÇelebi Sultan, yolunu şaşırmış olanlara rehberlik vazîfesi yaptı. O da aynen babası gibi ilim ve feyz saçtı, nice sâlih ve velî zâtlar yetiştirdi. Pekçok insanın saâdete kavuşmasına vesîle oldu.Vefâtından sonra yerine torunu Şeyh Burhâneddîn hazretleri geçti.

Muhammed Çelebi Sultan hazretlerinin pekçok kerâmeti ve menkıbeleri olup bir kısmı şöyledir:

Daha yedi yaşındayken rüyâsında bütün âlem bir deryâ, büyük bir deniz olmuş, doğudan batıya bütün insanlar şaşkın bir vaziyettedir. Muhammed ÇelebiSultan deryâ üzerinde uzanıp köprü olur. Bütün mahlûkat üzerinden geçer... Bu rüyâsını babasına anlattığında, babası; "Şeyhimiz Abdüllatîf Kudsî hazretleri birazdan geliyor. Ona soralım." der. O gelince, oğlunu huzûruna çıkarıp rüyâsını anlattırdığında, Şeyh Abdüllatîf Kudsî hazretleri, Muhammed Sultan Çelebi'yi kasdederek; "Bu benim oğlum zamânın kutbudur." dedi. Bu sözü söyleyip üç defâ sayha yaptı, haykırdı. Bu sayhası sırasında sarığı başından yere düştü. Muhammed Çelebi Sultan, Abdüllatîf Kudsî'nin huzûrundan ayrılınca, babasına; "Şeyh hazretlerinin

kutb-ı zaman dediği nedir?" diye sordu. Babası; "Oğul! Şeyh hazretleri senin kutup olacağını müjdelediler." dedi.

Eğridir'in Kışlıcak köyü imâmı Nâsuh Fakîh şöyle anlatmıştır:

Babam anlattı: "Bir gece evimde yatıyordum. Kapı çalındı. Çıkıp baktığımda, Muhammed Çelebi Sultan hazretleri olduğunu gördüm. Elinde içi dolu ve çıkınlanmış bir sofra ve bir de nacak vardı. Sofrayı bana verip; "Peşimden gel." buyurdu. Giderken önümüze bir deryâ (deniz) çıktı. Bana; "Yürü korkma!" dedi ve önümden deniz üzerinde yürüdü. Ben de tâkib ettim. Deniz üzerinde yürümeye başladım. Tahtaya basar gibi su üzerinde yürüyordum. Kısa bir zaman sonra bir hisara vardık. İslâm ordusu hisarın etrâfını sarmış beklemekteydi. Muhammed Çelebi Sultan elindeki nacakla hisarın kapısına vurunca, bir râhip kapıyı açtı. Önümüze düşüp evine götürdü. Evine varınca bir dehlize girdik. Merdivenle aşağı indik. Orada bir mescid gördük. Mescidde rahleler, Kur'ân-ı kerîmler vardı ve mumlar yanıyordu. Bizi oraya götüren râhip, papaz kıyâfetini çıkarıp, müslüman kıyâfeti giydi ve yanımıza oturdu. Şeyh Muhammed Çelebi Sultan bana taşıdığım sofrayı açmamı söyledi.Sofradaki yiyecekleri çıkardım. Yedikten sonra duâ ettiler. Sonra râhibe; "Artık hisarı verin!" deyince, "Emir sizindir!" karşılığını verdi. Sonra oradan çıkıp gittik. Bir müddet sonra şafak söktü. Sabah namazının vakti girmişti. Benim abdestim yoktu.Bana bir yer târif edip; "Falan ağacın altında arı ve tatlı bir su vardır. Var orada abdest al." dedi. Gidip abdest aldım. Kendisi imâm oldu sabah namazını kıldık. Sonra tekrar yürüdük. Daha önce üzerinden geçtiğimiz denize geldik. Yine deniz üzerinden yürüyerek geçtik. Henüz güneş doğmadan Mezar-ı Şerîf denilen yerdeki dergâha ulaştık. Ben; "Sultanım bu garib haller, gezip gördüğümüz yerler nedir?" dedim. "Gittiğimiz hisar Kefe Hisarıdır. İslâm askerleri onu almaya varmışlardı. Bugün hisar kapısını açarlar." buyurdu. Târih koydum. İşâret ettiği gün o saatte Kefe Hisarı fethedildi."

Muhammed Çelebi Sultan'ın meşhur hallerinden biri de, Hızır aleyhisselâmla çok görüşüp, sohbet etmesidir. Bâzan evinde otururken karşıda bulunan Eğridir Gölüne dikkatle bakar ve birini bekler gibi dururdu. Hızır aleyhisselâm göl üzerinden yürüyerek yanına gelirdi. Görüşüp sohbet ederler, sonra yine geldiği gibi su üzerinden giderdi. Bu hâli çok görülmüştür. Halîfelerinden Âlimi Rabbânî Dâvûd Efendi; "Hızır aleyhisselâmla böyle görüştüklerine defâlarca şâhid oldum." diye anlatmıştır.

Şeyh hazretlerinin çiftliğinde değirmeni olan bir ortağı vardı. Köyünde bu değirmeni çalıştırarak geçimini temin ederdi. Köyün ileri gelenlerinden birinin de değirmeni vardı. Bu kimse sâdece benim değirmenim çalışsın diye o kimsenin değirmeninin oluğuna taş bırakır çalışmasına mâni olurdu. Bu durumu Muhammed Çelebi Sultan hazretlerine birkaç defâ açıp zulme uğradığını söyledi. Adam da bu işinden bir türlü vaz geçmedi. Bir gün gene şikâyet etti. Muhammed Çelebi Sultan hazretleri; "Ayruk (gayrı) etmesün." buyurdu ve başka söz söylemedi. Şikâyette bulunan kimse bu sözden pek bir şey anlayamadı. Hattâ talebelere şeyh hazretleri fazla bir şey söylemedi ve kâdıya (hâkime) göndermedi diye yakındı. Talebeler şeyh hazretleri sana ne buyurdu diye sordular. O da; "Ayruk etmesün." dediğini söyledi.Talebeler bu sözü duyunca; "Öyleyse söz tamam oldu. Artık kurtuldun. Var git sen artık işin sonunu gözle." diye teselli etti. O kimse değirmenine gidip baktığında, değirmenin suyunun taştığını ve dışarı aktığını gördü. Yine taş bırakıldı zannederek oluğu yokladı. Değirmenin çalışmasına mâni olan kimse yine bir taş bıraktırmak için bir adam göndermiş, bu adam da taş bırakırken oluğa kendi düşüp ölmüştü. Bu hâdiseye çok şaşıp köye döndü. Köye gidince de, değirmenin oluğuna taş bıraktıran kimsenin de âniden öldüğünü öğrendi. Zâlimin elinden kurtulduğu içinAllahü teâlâya şükretti. Muhammed Çelebi Sultan'a muhabbeti ve bağlılığı arttı.

Muhammed Çelebi Sultan zamânında Isparta'nın Barla kazâsından iki tüccar ticâret için Bursa'ya gitmişler. Bunlardan birinin eceli gelip paralarını kesesine koyarken vefât etmiş. Hacı İvaz adındaki diğer arkadaşı onun böyle dünyâ sevgisi içinde öldüğünü ibretle görüp

ağlayarak o zaman Bursa'da bulunan evliyânın meşhurlarından Şeyh Tâceddîn hazretlerinin huzûruna gitti. Dünyâ malına ve dünyâya düşkünlüğünden dolayı gafletine tövbe edip, Şeyh Tâceddîn hazretlerinin dergâhında kalbini toparlamak için halvete girdi. Şeyh Tâceddîn hazretleri onun bu hâline bakıp, talebelerine; "Hacı İvaz'a siz de yardım edin. Kelime-i tevhîd okurken ona da niyet edin. Onun çok oturmaya gücü yoktur. Kendisi bir tüccardır." dedi. O gece Hacı İvaz şöyle bir rüyâ gördü. Bir dere içinde kendini kanalizasyon pisliği, çöpler ve süprüntüler arasında buldu. Pislikler dağ gibi yığılmış. Çöpler ve pislik arasında boğazına kadar gömülmüş, boğulmasına az kalmış! Bu haldeyken Şeyh Tâceddîn hazretleri bir dağ üzerinden kendisini seyretmektedir. Talebelerinin de pislikleri ve çöpleri kendi üzerinden alıp attıklarını gördü. Böyle perişan haldeyken Şeyh Tâceddîn hazretleri bulunduğu dağ üzerinden elini uzatıp Hacı İvaz'ın elinden tutarak dağ üzerine çekip kurtardı. Hacı İvaz sabahleyin uyanıp rüyâsını Şeyh Tâceddîn hazretlerine anlattı. Ona; "Üzerinde olan o pislik kalbindeki dünyâ sevgileridir. Allahü teâlânın inâyetiyle bunlar kalbinden gitti. Artık bütün dünyâ senin olsa, ona hiç sevgin olmasın. Asıl sevgi ve muhabbet, Allahü teâlânın sevgisidir. Sevgi, muhabbet, Allahü teâlâya ve Allah dostlarına olmalıdır. Allah adamları olan evliyâ ile birlikte bulunmaktan gâfil olma!" diye ona nasîhat etti. Sonra da memleketine dönmesi için müsâde etti. Hacıİvaz ayrılıp giderken; "Sultanım! Bizim memlekette bir Allah adamı yoktur. Kiminle berâber olayım!" dedi. Şeyh Tâceddîn hazretleri,Pîrî Halîfe Sultanın kıymetli oğulları Şeyh Muhammed Çelebi Sultan ne oldu?" deyince,HacıİvaZ; "Efendim! Ona îtikâdım yoktur. İyi yünden elbise giyer. İyi cins atlara biner. Kılıç kuşanır. Onda öyle dervişlik görmedim." dedi. Şeyh Tâceddîn hazretleri, Hacı İvaz'ın bu sözleri karşısında; "Bre öyle deme şimdi o sultan kutb-ı âlemdir. İnkâr etme yoksa belâya düşersin!" dedi. Hacı İvaz bu tavsiye üzerine memleketi Barla'ya varır varmaz hemen Eğridir'e gidip Mezâr-ı Şerîf denilen yerdeMuhammedÇelebiSultanın ziyâretine gitti. Oraya yaklaştığında Muhammed Çelebi Sultan'ı Eğridir Gölü kenarında oturur halde gördü. Hızır aleyhisselâmı bekliyormuş. Yanına yaklaşınca; "Bize îtikâdın ve inancın olmadı. Bu evlâmıdır?" dedi. Hacı İvaz ağlamaya başlayıp ayaklarına kapandı. Yaptıklarına pişman olup, tövbe etti.Sonra Muhammed Çelebi Sultan hazretlerine talebe oldu. Tasavvufta yetişmek üzere sohbetlerini can kulağıyla dinleyip, emirlerini severek yerine getirdi. Bir müddet dergâhında kalıp, nefsini ıslah ile meşgûl oldu. Büyük bir azim ile cânu gönülden bu işe sarıldı. O mübârek zâtın himmetiyle tasavvufta ilerleyip yüksek derecelere kavuştu. Kendisine halîfelik de verildi. Hacı İvaz'ın bir hizmetçisi vardı. Yanında kalıp tasavvufta yetişmek için çalıştı. Muhammed Çelebi Sultanın himmetiyle o da velîlerden oldu. Bu hizmetçi öyle hallere kavuşmuştu ki, bâzan yemek pişirir, uzun mesafelere kısa zamanda giderek yemek götürürdü. Bayram günlerinde bir çömlek yemek pişirir bu az yemeği dört yüz kişi yiyip doyardı. Bu kerâmetleri o diyarda meşhurdu.

Bursa'da Şeker Hoca denilen bir kimse şöyle anlatmıştır: "Biz üç arkadaş, Şeyh Muhammed Çelebi Sultan için kutup diyorlar. Eğer gerçekten böyle büyük biri ise bir tecrübe edelim dedik. Ziyâretine gittik. Birimiz; "Eğer kutupsa biz huzûruna varınca, önce duâ etsin." dedi. Bir arkadaş; "Bursa'da Ulu Câmide ricâl-i gayb (Allahü teâlânın sevdiği ve gizli olan velî kulları) hangi safta namaz kılarlar bunu biz sormadan cevap versin." dedi. Bir diğerimiz de; "Ricâl-i gayb Ulu Câmiye hangi kapıdan girerler. Bunu da bize söylesin." dedi. Nihâyet huzûruna vardık. Biz vardığımızda kapısının önünde duruyordu. Elini öpüp karşısında durduk. Önce duâ etsin diye niyet eden arkadaşımızı göstererek; "Evvelâ şu mollanın niyeti üzereEl-Fâtiha." dedi. Sonra; "Ricâl-i gayb, Ulu Câmiye doğu kapısından girerler ve üçüncü safta namaz kılarlar." dedi.

Onun zamânında Osmanlı paşalarından Mesih Paşa, Hamid ilinin (Isparta'nın) beyiydi. Muhammed Çelebi Sultanın ziyâretine gider, hürmet gösterirdi. Vezir olması için duâ ve himmet etmesi için yalvarıp yakarırdı. "Eğer vezir olursam, sizi ve talebelerinizi gazâya götürürüm." diye söz vermişti. Hayreddîn Halîfe adında bir halîfesi, talebesi vardı. Ona; "Var

rüyâya yatıp istihâre eyle. Bakalım Mesih Paşa vezir olur mu?" dedi. Hayreddîn Halîfe istihâreye yatıp gördü ki: Hocası Şeyh Muhammed Çelebi Sultan bir kuşak getirdi. Onu Mesih Paşanın başına sarması için kendisine verdi. Fakat Hayreddîn Halîfe onu bir türlü saramadı. Bunun üzerine şeyh hazretleri kendisi alıp sardı.Sabahleyin Hayreddîn Halîfe gördüğü rüyâyı anlatmak üzere huzûruna gitti. Huzûruna varınca daha anlatmadan; "Hayreddîn! MesihPaşa kuşağı sardı. İnşâallah vezir olur." dedi. Kısa bir müddet sonra Mesih Paşa vezir oldu. Rodos seferine çıktı. Fakat Muhammed Çelebi Sultan hazretlerine verdiği sözü yerine getirmedi. Sefere çıkarken onlardan hiç bahsetmedi. Bunun üzerine halîfesi Hayreddîn'e dedi ki: "O Mesih Paşa bizim sakalımıza güldü. Murâdı hâsıl olup, vezirliğe kavuştu. Bizi ihmâl edip, ismimizi bile anmadı. Yine istihâre eyle bakalım kal'ayı alıyor mu?" dedi. Hayreddîn Halîfe istihâre edip gördü ki: Rodos kalesini asker kuşatmış. Rodos'un kalesinin içinde Şeyh Muhammed Çelebi Sultan oturmuş. Bir yanında dedesi Şeyhülislâm Berdeî bir yanında da Bursa'daki Emir Sultan hazretleri bulunmakta. Hızır aleyhisselâm da oradaydı.Bunlar ona; "Oğul kerem eyle hisarı ver!" diyorlardı. Muhammed Çelebi Sultan ise; "Bu sefer olmaz! Vezir bizi maskaralığa aldı." dedi. Hızır aleyhisselâma; "Merdiveni komayın." dedi. Hızır aleyhisselâm Mesih Paşanın hisara kurduğu merdivene bir kamçı vurup parçaladı. Rodoslular çiftlerini sürmek için sahraya dağıldılar. Hayreddîn Halîfe bu istihâresinde gördüğü rüyâyı anlatmak üzere Muhammed Çelebi Sultan'ın huzûruna gitti.Varır varmaz daha o anlatmadan; "Kâfirler kurtuldu gibi. Birkaç gün daha yürüsünler. Ahde muhâlefet, sözünde durmamak nasıl olur! Mesih Paşa da görsün." dedi. Gerçekten Mesih Paşa bu seferinde Rodos Kalesini fethedemedi. Kaleyi fethetmek için kurulan merdiven kırıldı.

Muhammed Çelebi Sultan bir defâsında Kûnân yakınında Gökse köyüne gitmişti. Orada halka sohbet ve nasîhat etti. Orada bulundukları sırada talebeleri söz arasında; "Efendim! Bize bir halîfe bulup, reis yapsanız." dediler. Bunun üzerine halleriyle çevresinde sevilmeyen birisi olan Alâeddîn adındaki kimseyi kasdederek; "Size Alâeddîn'i reis edelim." dedi. Talebeler; "Efendim! O şahıs tarîkat ehline kâfir der. Tarîkat ehline çok karşıdır. Ondan başka ilim ehli bir kimse vardır. Âlim ve ilmiyle amel eden birisidir. Onu bize reis yapsanız." dediler. Talebelerine; "Allahü teâlâ inâyet eyleye!" diye cevap verir. Başka bir şey söylemez. O gece Alâeddîn rüyâsında kendini gayr-i müslim kıyâfeti içinde, belinde de kâfirlere mahsus bir kuşak olan zünnâr görür. Bunları üzerinden çıkarıp atmak için çok uğraşır, fakat bir türlü atamaz. Huzursuz bir halde uğraşırken karşısına Muhammed Çelebi Sultan'ın babası Pîrî Halîfe Sultan çıkar. "Ey Alâeddîn! Senden bu elbiseyi oğlum Şeyh Muhammed'den başkasının çıkarmaya gücü yetmez." der. Bu sözleri işitince uyanır. Bu rüyânın tesiriyle gece yarısı kalkıp Muhammed Çelebi Sultan'ın evine koşar ağlayıp yalvararak kapıyı çalar. Şeyh hazretleri kapıyı açıp içeri almalarını söyler. Alâeddîn huzûruna girer girmez daha o bir şey söylemeden; "Ey Alâeddîn! Ben sana babam gibi bir şâhidi her zaman nasıl bulayım!" der. Alâeddîn daha rüyâsını anlatmadan haber verdiğini görerek şaşar. Bu kerâmetini de görünce artık tasavvuf ehline düşmanlık yapmaktan vazgeçer. Büyük bir muhabbetle Muhammed Çelebi Sultan'ın hizmetine girer, talebesi olur.

Şeyh hazretleri târifi mümkün olmayacak derecede ihtiyaç hâli üzere geçinirdi. Çok az yer ve yaptığı riyâzetlerini ev halkına aslâ duyurmaz, belli etmezdi. Yemek vakti gelince evinden dışarı çıkar, dergâha giderdi. Dergâhdakiler yemeği evde yedi zannederdi. Dergâhda ve dışardan yiyecek getirseler eve giderdi. Evdekiler de dergâhda yedi zannederlerdi.

Mânevî âleme öyle dalmıştı ki, meleklerle cinler dediklerini yaparlardı. Hızır aleyhisselâmla da çok görüşürdü. Ne kadar altın ve akçe lâzım olsa seccâdesinin altında bulunurdu. Masraflara ve harcama işlerine bakan talebesi onun seccâdesi altında altınlar görür, emri üzere lâzım olduğu kadar alıp harcardı. Fakat altınlar hiç eksilmez aynen dururdu.

Şeyh hazretleri Uluborlu'da Hacı Sinan adında birine misâfir olup, on beş gün kadar kalmıştı. Ayrılıp gideceğine yakın; "Hacı Sinan! Hastalık salgını gelmek üzere. Senin ev halkına bir

şey olmaz. Ben buradan ayrıldıktan sonra Allahü teâlânın emrini görürsün." dedi. O sırada Uluborlu'da tâûn hastalığından epey hasta vardı. Muhammed Çelebi Sultan'ı, sevenleri Ahurlu denilen yere kadar uğurlamışlardı. Uluborlu'ya döndüklerinde, her taraftan feryad sesleri duyuluyordu. Kimi oğlum, kimi kızım, anam, babam, kardeşim... diye ağlıyordu. Tâûn hastalığından pekçok kimse ölmüştü. Şeyh hazretlerini misâfir eden Hacı Sinan'ın evinden hiç kimse tâûndan ölmedi. Korkunç salgından kurtuldular.

Acem diyârında, İran taraflarında bir beldede Turâbî adında ilim ehli ve müderris bir kimseye rüyâsında Muhammed Çelebi Sultan gösterilir ve senin şeyhin bu zâttır denir. Bu rüyâ üzerinde müderrisliği ve medreseyi bırakıp kendisine rüyâsında gösterilen mübârek zâtı bulup ona talebe olmak için yollara düşer. Yemeden içmeden kesilir, sâde kuru ekmek gibi bâzı şeyler yer. Kâbe'ye varır orada arar. Rüyâsında; "Senin mürşidin Rum diyârında (Anadolu'da) sen oraya git." diye işâret olunur. Günlerce yolculuk yaparak ulaştığı Mekke'den ayrılıp Medîne'ye doğru yola çıkar. Medîne'de bir müddet kalır. Orada da; "Rum diyarına git!" diye işâret olunur. Oradan da ayrılıp yollara düşer. Kudüs yakınlarında Halîlürrahmân denilen beldeye ulaşır. Orada da Rum diyârına gitmesi işâret olunur. Senelerce bir diyardan bir diyara gezer durur. Kalbi yanık ve mahzun bir halde hep kendisine işâret edilen zâtı arar. Bu hal üzere otuz sene dolaşır. Nihâyet Anadolu'ya ulaşıpBurdur yakınlarında bir köye gelir. Bu sırada Muhammed Çelebi Sultan da o köyde dâvetlidir. Artık aradığına kavuşmuş ve işâret edilen mürşidini bulmuş olmanın sevinciyle huzûruna gidip elini öper. Hâlini anlatır ve talebeliğe kabûl edilir. Şeyh hazretleri Eğridir'e dergâhına dönerken, o da peşlerinden gelir. Dergâha varınca talebeler hocalarını karşılarlar. Sonra da sofra hazırlayıp yemeğe otururlar. Turâbî de sofraya dâvet edilir. Muhammed Çelebi Sultan ona iltifat edip kendi sofrasına alır. Fakat Turâbî yemeklerden yemez. Şeyh hazretleri niçin yemediğini sorunca; "Efendim! Sizi rü-

yâmda göreliden beri otuz senedir hayvânî gıdâ yemedim. Bu perhizimi bozmamak için yemiyorum." der. Bunun üzerine Şeyh hazretleri: "Şimdi kalbinde bu kadar zaman riyâzet çektim diye düşünürsün. Nefsini put edinmişsin. Allahü teâlâ katında makbul olmaz." dedi. Bunun üzerine Turâbî tövbe istiğfâr edip, karnı doyuncaya kadar yemeklerden yedi. Gece vakti olunca, Muhammed ÇelebiSultan, seccâdesini Turâbî'ye gönderdi. "Bu gece seccâdemiz üzerinde otursun! Allahü teâlânın kudretini görsün." buyurdu. Turâbî o gece Şeyh hazretlerinin seccâdesi üzerinde oturdu. Bir ara uyudu ve rüyâsında Peygamber efendimizi ve Ricâl-i gayb denilen evliyâyı gördü. Pekçok kerâmete şâhid olup mânevî ikramlara kavuştu.

Barla'dan HacıDede anlatır: "Bir gün MuhammedÇelebi Sultana yalvarıp, bana hazret-i Hızır'ı göster." dedim. Bu konuşmamızdan sonra bir gün dağdan çıra kesip merkebime yükledim. Hayrât sâhibi merhum RüstemPaşanın tâmir ettirdiği sarp bir yol vardı.Bu yoldan Barla'ya gidiyordum. Sarp bir yerden geçerken merkebim yüküyle birlikte yardan aşağıya uçtu. Ben merkebimden ümidi kestim. Yaşlı idim. Yürümeye de tâkatim yoktu. Ne yapacağım diye düşünürken, karşıma atlı biri çıka geldi. Merkebimi düştüğü yardan tutup yüküyle birlikte çıkardı ve yola bıraktı. Beni de yükün arasına bindirdi.Merkebim hayret edilecek derecede kuvvetlendi ve hızlı yürüdü. Bu hâdiseden sonra bir gün yine Şeyh hazretlerinin ziyâretine gitmiştim. Bu sefer de; "Sultanım! Hazret-i Hızır'ı bana göster." dedim. Bana; "Merkebini kurtarıp, seni ona bindiren Hızır'dı. Ben sana onu gösterdim. Fakat sen tanımadın." dedi.Ben bu sözleri işitince hayret ve şaşkınlık içinde ağlamaya başladım ve ayaklarına kapandım. Sonra bir müddet daha berâber oturduk. Bir de baktım ki birisi bize doğru geliyordu. Bu gelenin hazret-i Hızır olduğunu anladım. Hemen çıkıp karşıladım ve onun da ayaklarına kapanıp himmet istedim. Bana bakıp buyurdu ki: "Bizi istersen tuttuğun elden gâfil olma! Beni Şeyh Muhammed Çelebi'de bulasın." deyip gözden kayboldu.

Yine Barlalı Hacı Dede anlatmıştır: "Merkebimin uçuruma düştüğü o sarp yola büyük bir kaya yuvarlanıp yolu kapatmıştı.Geçmek mümkün değildi.Kayanın büyüklüğü âdetâ bir ev

kadardı. Muhammed Çelebi SultanBarla'ya bir düğüne dâvetli olarak gelmişti. Huzûruna varıp yolu kapatan o kayadan bahsedip; "Sultanım, cemâate emir buyursanız da o taşı hep birlikte yoldan kaldırsak." dedim. Bana; "Sen gidedur." dedi. Ben de yanıma halktan bâzılarını aldım. Kayanın yanına vardık. Kayanın yoldan atılabilmesi için etrâfını kazmaya başladım. Bu sırada Şeyh hazretleri yalnız başına oraya geliverdi. Kocaman kayaya dayanıp dağdan tarafa bıraktı. Bana; "Gördün mü?" dedikten sonra, gözden kayboldu. Ben çok şaşkın bir halde oradan ayrılıp Barla'ya döndüm. Baktım Şeyh hazretleri kalabalık bir cemâatle sohbet ediyordu. Halka; "Şeyh hazretleri buradan hiç dışarı çıktı mı?" dedim. Sen görüşüp gittikten sonra yerinden hiç kalkmadı." dediler. O hayatta oldukça bu sırrı kimseye açmadım."

Emir Ali Çelebi, Radmos köyünden bir dervişten naklen şöyle anlatmıştır: "Bir gece hocam Muhammed Çelebi Sultan hacca gitmek üzere yola çıktı. Yanında Hızır aleyhisselâm da vardı. Hazret-i Hızır'ın önünde bir lamba asılıydı. Bana; "Bir balta al." dediler, aldım. Beni de yanlarına aldı ve virâne bir yere gittik. Virânede bir yeri kazmamı emrettiklerinde, kazdım. Bir altın hazînesi çıktı. Bana da verseler diye düşünürken hocam bana bir akik taşı verdi ve; "Derviş! Bunu İstanbul'da sat! Başka yerde satma." dedi.Sonra benden ayrılıp, hacca gittiler. Bu hâdiseden sonra bir işim sebebiyle İstanbul'a gittim. İstanbul'dayken param kalmadı. Aklıma Şeyh hazretlerinin verdiği akik taşı geldi.Bunu beş-on akçeye satabilsem diye düşündüm. Bir yahûdînin dükkanına girip; "Satılık bir şeyim var." dedim. Beni yalnız bir köşeye çekip; "Ne satıyorsun? Çıkar göreyim." deyince, çıkarıp gösterdim. Akik taşını görünce; "Ne vereyim?" diye sordu. Beş akçe mi, on akçe mi desem diye düşünmeye başladım. Bir türlü fiyat söyleyemedim. Hocamın himmetiyle; "Sen söyle." deyiverdim. Önce elli bin akçe verdi. Alay ediyor zannederek akik taşını geri istedim. Hemen yüz elli bine çıktı ve satmam için ısrar etti. Ben de kabûl ettim. Beni evine götürüp parayı keseler içinde verdi. Bu taşın çok kıymetli olduğunu söyleyip; "Şimdi ben bunu iki yüz elli bin akçeye bile satmam." dedi. Muhammed Çelebi Sultan'ın bu talebesi, aldığı paralarla köyünde bir hamam yaptırdı ve zengin oldu."

Muhammed Çelebi Sultan'ın vefâtından sonra talebelerinden biri onu rüyâsında çok görür, rûhâniyetiyle irtibât kurardı.Bu talebesi bir defâsında üç meselede tereddüde düşer. Bunlardan biri o sene Ramazanın başlangıcı ile ilgiliydi. Şehrin kâdısı Pazar günü diyor, onlarsa Cumartesi olduğunu söylüyorlardı.İkinci mesele, câmilerinin kıblesinin doğru olup olmadığı husûsunda bir ihtilaf çıkmıştı. Bir husus da kendisine düşmanlık yapan huzursuz eden bir kimseye bedduâ etmesi istendiği halde o etmiyordu. Bu hususlarda tereddüdü vardı. Bir gece rüyâsında kendisini hocası Muhammed Çelebi Sultan'ın türbesinde gördü. Buraya nasıl geldim diye şaşarken hocası kabrinden çıkıp; "Allahü teâlânın izniyle biz getirdik." buyurdu. Bunun üzerine; "Efendim size birkaç suâlim var." deyince, soruları sormadan suâlinin birisi mescidin kıblesi meselesi değil mi? Kıblesi doğrudur. Kâbe'ye karşıdır. Şüphe etme." dedi. "Bir suâlim daha var." deyince; "Ramazanın başlangıcı değil mi? Cumartesi günüdür. Kâdı ilim sâhibi fakat keşif sâhibi olmadığından kalp gözü açık değil." dedi. "Efendim o kâdı sizin tarîkatınızı seviyor, muhabbeti var." deyince; "Evet muhabbeti var. Fakat riyâ ve gösterişten geçip meydana gelmeye kâdir değildir." buyurdu. "Sultanım bir suâlim daha kaldı." deyince, daha o anlatmadan; "Evet o bize mensub olan şahıs değil mi? Bizim hatırımızı gözeterek ona bedduâ etmediğin için memnun kaldık. Allahü teâlânın izniyle onu bir terbiye edelim. Islah olmazsa hakkından geliriz." buyurdu.

BEKLEYEMEDİN Mİ?

Talebelerinden Hayreddîn Halîfe'nin oğlu Hacı Halîfe şöyle anlatmıştır: "Hacca gitmeye niyet etmiştim. Kutb-ı âlem Muhammed Çelebi Sultan'dan müsâde ve duâ almak için huzûruna gittim. Mesciddeydi. Mescide girdiğimde mihrabda kıbleye doğru oturmuş kendi kendilerine şöyle

diyorlardı: "Hey HacıHalîfe! Bir sene daha sabredemedin mi ki bizimle berâber gidesin!" Sonra geldiğimi farkedip bana döndü ve; "Hacı Halîfe! Şimdi seni anıyordum. Şeyhülislâm Berdeî Sultanın rûhâniyeti senin hacca gideceğini haber verdi ve; "Bizim Hayreddîn Halîfe'nin oğlu HacıHalîfe Mekke'ye gider. Ona himmet ve duâ eyle." buyurdu. Ondan bildim ki hacca gidersin." dedi. Beni hoş görüp uğurlarken de şöyle dedi: "HacıHalîfe! Kutbu görmek ister misin?" Ben de; "İsterim Sultanım. Bunun için himmet buyurun." dedim. Bana; "Arafat'a vardığın zaman sağ tarafında falan yerde bir çadırda Ricâl-i gaybı (Allahü teâlânın gizlediği sevgili kulları) toplansalar gerektir. Baş tarafta yüzü örtülü oturan kutb-ı âlemdir. Onu ziyâret edersin." buyurdu. Arafat'a vardığımda târif ettiği gibi bir çadır buldum. Çadıra girip Allah adamlarının ayaklarının bastığı topraklara yüzümü sürdüm. İçerisi büyük zâtlarla doluydu. Baş tarafta yüzü örtülü biri oturuyordu.Târife göre yüzü örtülü olan kutb-ı zamandı.Yanına yaklaşıp; "Seni yaratan Rabbimin aşkına! Sultanım lutfeyle, mübârek yüzünüzden örtüyü kaldırıver de yüzünüzü göreyim. Ben size şeyhimin yüksek himmetiyle eriştim." diyerek hem ağladım hem yalvardım. Benim ağladığımı ve yalvardığımı görünce yüzünden örtüyü kaldırdı. Mübârek yüzüne baktım bir de gördüm ki o zât şeyhim Muhammed Çelebi Sultanın kendisidir. Bu hâli görür görmez bir nâra attım. Aklım başımdan gitmiş. Bir müddet sonra kendime gelip toparlandım. Kalkıp etrafıma baktım orada kimse yok. Hacdan döndükten sonra hocamın huzûruna vardığımda; "HacıHalîfe! Kutbu gördün mü? Sakın ben hayattayken bu sırrı kimseye açma, söyleme." buyurdu.

DOLAŞIP NEYLERSİN?

Muhammed Çelebi Sultan bir gün Eğridir Gölünün kenarında otururken bir ulak gelip Afşar yolunu sordu. Şeyh ona; "Afşar, gölün öte yakasındadır. Dolaşıp neylersin. Hemen göl üzerinden yürüyüver." dedi. Ulak böyle bir zâtın sözünü severek ve inanarak kabûl edip yürüdü. Suyun üzerinde batmadan gidiyordu.Afşar halkı onun gölün suyu üzerinde yürüyerek geldiğini görerek; "Hızır mısın?" diye etrâfına toplandılar. Ulak; "Bende bir şey yoktur. Karşı yakada bir sultan var onun nefesine uğradım (kavuştum) ve su üstünden yürüyüp geldim!" dedi. Bu hâdiseye şâhid olan, ulağın sözlerini duyan Afşar halkı, Muhammed Çelebi Sultan hazretlerinin büyük bir velî olduğunu anlayıp muhabbetle sevdiler.

DÜNYÂDA HAKKINI ALSIN

Muhammed Çelebi Sultan hazretleri, bir defâsında Uluborlu'ya dâvet edilince, halkı irşâd, doğru yolu göstermek için bu dâveti kabûl edip gider. Uzun sohbetler ve vâzlarla halka öğüt verir ve vâzı son derece istifâdeli olur. Dönecekleri sırada birisi evine yemeğe dâvet eder. Dâveti kabul edip o gece orada kalır.Ertesi gün vedâlaşıp ayrılır. Bîlköy denilen yere varınca atını durdurup bir talebesini yanına çağırır; "Git şu evinde kaldığımız kimsenin kapısını çal!Bir kap iste! Kabın ağzını aç o zaman Allahü teâlânın kudretini göresin. Ev sâhibine de, şeyh harcadıklarına pişman olmasın. Dünyâda hakkını alsın âhirete kalmasın dedi, diyesin." der. Talebesi emir üzere, kendilerini dâvet eden kimsenin evine varıp bir kap ister. Kabı eline alınca dâvet eden kimse dâvet için ne kadar akçe, para harcadıysa, o kadar akçe kabın içine gaybden dökülür. Ev sâhibi çok şaşırır. Meğer şeyh hazretleri evinden ayrılınca, ona ziyâfet vermek için harcadığı parayı hesaplayıp ziyâfet verdiğine pişman olmuş.

OMUZ VURUP KALDIRDIM

Muhammed Çelebi Sultan hazretleri Uluborlu Ovasında bulunan Yassıviran köyüne zaman zaman gidip halka vâz ve nasîhat ederdi. O köyden Bedevî Dede denilen bir zât şöyle anlatmıştır: Köyümüzün bir değirmeni vardı. Bu değirmeni çalıştıran akarsu ve içecek sularımız kesildi. Dağdaki menbaı kurudu, akmaz oldu. Halk içecek suya muhtaç hâle geldi. Şeyh Sultan köyümüze gelmişti. Toplanıp susuz kaldığımızı, perişan hâlimizi arzedip; "Sultanım siz kutb-i âlemsiniz. Resûlullah efendimizin hürmetine yaptığınız duâ makbuldür." dedik. Bunun üzerine başını eğip sessizce oturdu, murâkabeye daldı. O hâle geldi ki teri sakalı üzerine damla damla aktı. Bir müddet âdetâ kendinden geçmiş bir halde kaldı. Mânâ âlemine dalıp gitti. Sonra başını kaldırdı. Gözleri iyice kızarmıştı.

Merakla bekliyorduk. Bize bakıp; "Sizin suyunuz Ağras Suyu ile birmiş. Zelzele olunca bir taş sizin suyun önünü kapatmış. O taşa omuz vurup kaldırdım. Suyunuz yine sizden tarafa döndü. Varın görün." dedi. Köy halkı gidip baktıklarında suyun yine dağdan aşağıya doğru çağlayarak akıp geldiğini gördüler. Böylece o zâtın himmetiyle susuzluktan ve sıkıntıdan kurtuldular.

SAKALINDAN BİR KIL ALAYIM

Uluborlu'dan Emir Halîfe anlatır: "Muhammed Çelebi Sultanın vefâtından kırk sene sonra kabrinin bir tarafı çökmüştü. Tâmir etmek için kabrini açmamız îcâb etti. Kabrini açınca nûra gark olmuş bir halde yattığını gördük. Mübârek yüzü hiç solmamış, aynen hayattaki gibiydi. Yanımda sevenlerinden biri vardı. Bu kişi; "Benim bir oğlum var, bir seneden beri sıtma tutuyor, hastadır. Bu zâtın sakalından bir kıl alayım, şifâ olarak götüreyim." dedi. Biz şimdi durum başka, gâfil olma, alınca bir belâya düşebilirsin." dedik. Fakat adam dinlemedi yanaşıp sakalından bir kılı tutarak çekti. Koparamadı. Şeyh hazretleri sanki canlanmış gibi başını öbür tarafa çevirdi. O kişi yine aldırmayıp sakalından bir kıl koparmak için tutup çekti. Bu sırada Şeyh hazretleri o kişiye öyle bir tokat vurdu ki, adam düşüp öldü. Ben de korkumdan kaçıp bir kenara çekildim ve şaşkın bir halde yığılıp kaldım. Sonra başkaları gelip Şeyh hazretlerinin kabrini kapattı. Bu hâdisenin tesiriyle altı ay hasta yattım.

1) Menâkıb-ı Burhâneddîn Eğridirî (Şerifzâde Muhammed Efendi, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4552)

2) Mecmûaü't-Terâcîm; s.98

3) İstanbul Târih Coğrafya Kataloğu; s.507

MUHAMMED BİN EBÛ VERD;

Evliyânın büyüklerinden. Hadîs ilminde de âlim olup, doğum târihi bilinmemektedir. 876 (H.263) senesinde vefât etti. Bağdat'ta doğup büyümüş ve ilim tahsilini orada yapmıştır. Evliyânın meşhûrlarından Cüneyd-i Bağdâdî'nin, akrabâsı olup, sohbetinde bulunmuştur. Zamanındaki meşhûr velîlerden Sırrî-yi Sekatî'nin, Hâris Muhâsibî'nin, Bişr-i Hafî'nin ve Ebü'l-Feth el-Hammâl'ın sohbetlerinde bulunmuştur. Böylece tasavvufta yetişmiştir. Hadîs ilminde; Ebû Nadr Hâşim bin Kâsım'dan ders almış ve ondan işiterek bir miktar hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Abdullah bin Muhammed el-Begâvî ve diğer bâzı âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Muhammed bin Ebû Verd'in kendisi gibi meşhûr ve velî bir zât olan bir de kardeşi vardır. İsmi Ahmed olup, ikisinin ismi ve hâlleri çok kerre birlikte zikredilmiştir. Kardeşi Ahmed, yaş itibariyle kendisinden küçük olup, önce vefât etmiştir (Bkz. Ahmed bin Ebû Verd).

İlmi ile amel eden, fazîletli ve kıymetli bir zât olan Muhammed bin Ebû Verd'in hikmetli sözleri pek çoktur.

Buyurdu ki: "Gaflet iki kısımdır. Biri rahmetten gaflet. Diğeri, gelecek olan azâbdan, cezâdan gaflet. Rahmetten gaflet, yükselmeyi engeller. Cezâdan gaflet ibâdetten alıkor. Gafletten kurtulan yükselir."

Evliyâ kimdir? denilince; "Allahü teâlânın dostlarına dost, düşmanlarına düşman olan kimsedir." buyurdu.

"Dünyâya düşkün olan ve ona hırsla bağlananı kimse sevmez."

"Bir kimse dünyâya düşkün olmazsa, insanlar onu sever. Kalbinden dünyâ sevgisini çıkaran kimseyi ise melekler sever."

"İnsanları şu iki husus felâkete sürükler. Biri, farzları bırakıp, nâfilelerle uğraşmak ve

böylece farzları kaçırmak. İkincisi, kalbin gaflete dalıp, âzâların yaptığı işin farkında olmaması.”

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.315

2) Tabakât-us-Sûfiyye; s.249

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.98

4) Târih-i Bağdâd; c.3, s.201

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.266

MUHAMMED EFENDİ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed'dir. Acı Çorba lakabı ile meşhûr olmuştur. Kaynaklarda doğum ve vefât târihleri bulunamayan Şeyh Muhammed hazretlerinin, on altıncı asrın ikinci yarısında vefât ettiği bilinmektedir.

Evliyânın meşhûrlarından Akşemseddîn'in oğlu Fadlullah Efendinin hizmet ve sohbetlerinde yetişip kemâle gelen Şeyh Muhammed Efendi, zâhirî ve bâtınî ilimlerde derin âlim ve velî bir zât oldu. İlim tahsîlini tamamlayıp kemâle geldi. Tasavvufta yüksek derece ve olgunluklara kavuşup, kendisini ibâdet ve tâata verdi.

Diğer büyük velîler gibi, bu da, insanlara bulundukları dünyâlık mevkiler ve sâhib oldukları servetlere göre kıymet verilmesini hoş karşılamaz ve böyle yapılmasından şiddetle nefret ederdi. Yanına gelenler arasında, zengin, fakir, yüksek ve aşağı şeklinde bir ayırım yapmaz, kıymet ve üstünlüğün İslâmiyete uymak nisbetinde olduğunu bildirirdi. Dînimizin emirlerine son derece bağlı, Allahü teâlâyı unutmayan dağdaki bir çobanın, Allahü teâlâdan gâfil olan bir sultandan binlerce kat daha kıymetli olduğunu söylerdi.

İstidâd sâhibi birisi kendisine gelse, ona mutlaka alâka gösterir, ilim ve edeb öğrenmesinde ona faydalı olurdu. Talebeler sohbetleri bereketi ile öyle yüksek derecelere kavuşurlardı ki, başkaları uzun seneler mücâhede edip uğraşmakla o dereceleri elde edemezlerdi.

Ekseri gecelerde meclisinde bulunanlar ile birlikte, başka bir şey düşünmeyip, yalnız Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl olurlardı. Onların bu hâlini görenler, bulundukları yerden nûr yayıldığını ve bu nûrun gök yüzüne doğru yükseldiğini görürlerdi. Nice insanlar, Şeyh Muhammed'e bir müddet hizmet etmekle, yüksek derece ve makamlara kavuşmuşlardı.

Bir gün, Şeyh Muhammed hazretleri talebelerine şöyle tenbihde bulundu: "Yakın zamanda bana bir hâl olur ve hareketsiz kalırım. O hâlim ile karşılaştığınızda, üç gün beklersiniz, üç günden sonra vücûdumda bir kabarma ve şişme görürseniz, o zaman vefât etmiş olduğumu anlar, beni defnedersiniz."

Şeyh Muhammed'in bu sözü söylediği sırada, orada bulunan ve talebelerinden olan bir zât şöyle anlattı: "Ârif-i billâh olan o büyük zât, yukarıdaki sözü söyledikten bir zaman sonra, kendisinde bildirdiği gibi bir hâl oldu. Hakîkaten hiçbir hayat belirti ve hareketi görülmeden, üç gün o hâlde durdu. Üç gün geçtikten sonra, vücûdunda şişme eserleri görülmeye başlayınca, vefât ettiğini anladık. Yıkayıp kefenledikten sonra defnettik.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.425

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.370

MUHAMMED EMÎN EFENDİ;

Büyük âlim ve velî. 1867 (H.1284) senesinde Arvas'ta doğdu. 1900 (H.1318)de hac seferinde iken otuz iki yaşında Tûr-i Sinâ'da vefât etti. Büyük âlim ve evliyânın meşhurlarından Seyyid Fehim Arvâsî hazretlerinin on mübârek oğlundan ikincisidir.

Küçük yaşta iken kendisinde büyük bir kâbiliyet ve üstün bir istidât görülmüştür. Bu güzel hâliyle ilim tahsîline başladı. Arvas Medresesinde meşhur müderris Molla Muhammed Merhum'un yanında okumuş, mantık ilmini, babasının icâzet verdiği talebelerinden meşhûr Molla Mahmûd Sûrî hazretlerinden tamamlamış, diğer bütün ilimleri Seyyid Fehim Arvâsî hazretlerinden okuyarak, feyz almış, az zamanda "Allâme" sıfatıyla şöhret kazanmıştır. Küçük yaşta tasavvufta kemâle erip, icâzet verilmiştir. Babasından tasavvufta mutlak hilâfet ile şereflenmiş, irşâda mezun buyrulmuştur.

Zâhirî ve bâtınî ilimde yüksek derecelere kavuştuktan sonra çok mükemmel hizmetler yapmış, pekçok âlim ve velî yetiştirmiştir. Arvâs Medresesini yeniden tesis etmiş, bu medreseyi ilim, irfân menbaı hâline getirmiştir. Üstâdlarından almış oldukları ilim, irfân ve feyzleri, her hususta kardeşi yerinde olanSeyyid Abdülhakîm hazretleri ile birlikte, ilim talebesine akıtırlardı. Arvas'ın bu bereketli, feyzli makâmını gören ziyâretçiler geri dönmek istemezlerdi.

1895 (H.1313)te babası Seyyid Fehîm hazretlerinin vefâtıyla Arvas makâmı sarsılmaya başladı. 1900 (H.1318)de Muhammed Emîn hazretlerinin de Tûr Dağındaki vefâtları üzerine, âile yıkılmaya yüz tuttu. Birinci Cihân HarbindeSeyyid Abdülhakîm hazretlerinin biricik halîfesi Şeyh Muhammed Sıddîk (kuddise sirruh) ermeniler tarafından şehîd edilmiş, Arvas Kütübhânesi ermeni kafirleri tarafından yakılmış, aynı şekilde medrese, hânekâh ve mescidler, yakılmış yıkılmıştır. Kalanlar sürgün edilmiş, mal ve mülkleri yağmalanmış, medrese yerle bir edilmiştir.

Muhammed Emîn hazretleri 1900 senesinde Arvas'tan babasının icâzetli talebelerinden Molla Abdülkerîm, Molla Abdullah, Hacı Sâlih, Başkale'den Mevlânâ Seyyid Abdülhakîm, birâderleri Seyyid Tâhâ, amcazâdeleri Şeyh Hasan, müderrisler Molla Alâüddîn Van'da birleşerek hacca gitmek üzere Şam'a geldiler. Bütün Şam ulemâsı, onları imtihan için toplanıp, Seyyid Muhammed Emîn'le ilmî mubâhase ve mücâdele sonunda her ilimde mağlûb olarak üstünlüğünü kabul ettiler. Fakat mağlûbiyeti hazm edemeyip, Beyrut vâlisine; "Türkiye'den Şeyh Muhammed Emîn Efendi isminde bir zât Şam'a geldi. Bütün Şam âlimlerini yendi. Bu üstünlüğü onlara bırakmamak üzere, Arabistan'ın neresinde olursa, bildirin, onları mutlaka mağlûb ettirin." diye çok imzalı bir yazı gönderdiler. Beyrut, Arabistan'da meşhûr üç âlimi temin edip, onların bulundukları yere gönderdi. Odasına girdiklerinde Şeyh Muhammed Emîn murâkabe hâlinde kıbleye dönük oturmaktaydı. Selâm verdiler. Selâmlarını tam alıp, hoş geldiniz ey âlimler buyurdu. Âlim olduğumuzu nereden öğrendiniz dediler. Âlimlerin selâmı bellidir buyurunca, size arz edilecek birkaç suâl vardır dediler. Kendileri günlerce çalışmış, en önemli suâlleri not etmişlerdi. Buyurun, suâllerinizi sorun buyurdu. Bir suâl sorup, cevap istediler. Başka suâlleriniz de varsa, hepsini sorun, sırasıyla cevaplandırayım buyurunca, efendim, suâllerimiz çoktur dediler. Sonunda otuz üç suâl sordular. Hepsine yeterli ve doyurucu sağlam cevaplar veren Muhammed Emin Efendi sonunda, "Bir îtirâzınız, bir sözünüz var mı?" buyurdu. Âlimler; "Yoktur, cevapların doğruluğunu ve mükemmelliğini kabûl ettik" dediler. Bunun üzerine Seyyid Muhammed Emîn, verilen cevaplar sahîhdir (doğrudur), esah (en doğru) değildir buyurup, bu defa esah cevapları söyledi. Mahcûb olup, seslerini çıkaramayıp, el öpüp ayrıldılar. Vâliye gidip; "Bizi kimin imtihanına gönderdiniz. Vakti müsâit olsa, bu dîn-i mübîni göğsündeki ilimden yenilemeye muktedir bu zâtın ilmi, Sâdüddîn Teftezânî ve Seyyid Şerîf Cürcânî hazretlerinin ilimleri ile ancak mukâyese edilebilir." dediler. Vâli, bu seçkin heyeti iftar yemeğine dâvet etti. Yemekte asıl maksadını açıklayıp; "Sizi imtihana gönderdiğim âlimler, Arabistan'ın en

üstün âlimleridir." deyip özür diledi. Vâli, maiyeti ile birlikte tarîkate intisab etti. Beyrut'ta büyük şöhret ve hürmet hâsıl oldu. Vâli, Sultan Abdülhamîd Hana bir mektup gönderip, Muhammed Emîn hazretlerinin memleket ve künyesini göstermek sûretiyle; "Arvas'tan bu zât Arabistan ulemâsına gâlib geldi. Büyük bir âlim, mâneviyât sâhibi bir zâhiddir. Mutlaka bu zâtı şeyhülislâm yapmak lâzımdır." diye arz etti. Öte yandan kâfile Cidde'ye, oradan Mekke-i mükerremeye, haccı edâdan sonra Medîne-i münevvereye geldiklerinde, Mekke-i mükerremenin şerîfi onlarla beraber geldi. Medîne-i münevverede Şerîf, Peygamber efendimizin türbesinin altın kapısını açtı. Muhammed Emîn Efendi, fakirâne, zelîlâne, hürmetle içeriye, ceddi Peygamber efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem ziyârete gitti. Orada bulunan cemâatten birkaç ehl-i hakîkat, Resûlullah'ı ancak bu zât ziyâret etti dediler. Ziyâretten çıkınca, ağzından yanmış ciğer kokusu geliyordu. Seyyid Abdülhakîm hazretleri; "Muhammed Emîn'in ciğerleri kebâb oldu, çok yaşamaz." buyurdu. O andan îtibâren hastalandı. Kâfile yola çıkıp hareket etti.Yolculuk yaptıkları vapur, Tûr Dağına yakın bir limana yanaştı. Muhammed Emin hazretlerini alıp hastaneye götürdüler. Ağır hasta idi. Bir Cumâ günü sabah namazından sonra, Tûr beni örttü mânâsında "Gâmenî Tûr" diyerek ebced hesâbına göre (1318) vefât târihini söyledi. Sonra kelime-i tevhîd okuyup temiz rûhunu teslim etti. Vefâtında otuz iki yaşındaydı. Hastalığı sırasında hastânede hizmetinde bulunan Hacı Sâlih Efendi der ki: "Seyyid Abdülhakîm hazretlerine bu elîm hâdiseyi arz etmek için gittim. Murâkabe hâlinde ağlıyordu."

Muhammed Emîn Efendi kuddise sirruh, kardeşlerinin en üstünü idi. Âlim, fâdıl, velîyyi kâmil ve edîb idi. Akâid ile ilgili bir kitabı vardır. Bir de, peygamberlerin aleyhimüsselâm âleme rahmet olması veNakşibendî yolunun üstünlüğünü anlatan bir risâlesi vardır. İkisi de basılmamıştır. İkinci eserin sonundaki ifâdelerinde; "Yâ Rabbî! Muhammed Emîn Arvâsî nâm fakîr kulunu, iki dünyânın sevgisinden kurtar. Kalp ve vücûdumuzu zâtının muhabbeti ile tezyîn eyle ve evliyâyı kirâmın hizmetçilerinden say..." diye duâ etmiştir. Eserin sonundaki 1337 târih ve Muhammed Sâlih Arvâsî (ki kendi kardeşleridir) imzâlı yazı ise şöyledir: "Emsâli nâdir bulunan, muhtevâsı bir inci dizisini andıran iş bu faydalı risâle, asrının allâmesi, zamânının bir tânesi, nesebi Hüseynî, meşrebiMuhammedî Seyyid Fehîm hazretlerinin oğlu, ilim ve tasavvufta kendilerinden mezûn, Şeyh Muhammed Emîn hazretlerinin eseridir. Tûr-i Sînâ'da vefât etmiştir."

Oğlu Seyyid Sirâceddîn vefât etmiştir. Fâtıma isminde tek bir kerîmesi kaldı. Pervârî meşâyıhından Şeyh Es'ad Efendi ile evlendi.

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.2, s.812

MUHAMMED EMİN ERBİLÎ;

Son asırda Irak'ta ve Mısır'da yaşamış olan velîlerden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Babasının ismi Fethullah'tır. Doğum târihi bilinmemektedir. Ancak on dokuzuncu yüzyılın ortalarında Irak'ın Erbil şehrinde doğdu. 1914 (H.1332) senesinde Kâhire'de vefât etti. Kabri, Karafe kabristanındadır.

Kâdiriyye yolu ileri gelenlerinden olan babası Fethullah Efendinin terbiyesinde yetişen Muhammed Emin Erbilî, babasından Kur'ân-ı kerîm okumayı ve diğer temel din bilgilerini öğrendi. Erbil'de bulunan âlim ve velîlerin ilim meclisinde ve sohbetlerinde bulundu. Nakşibendiyye yolu büyüklerinden Mevlânâ Şeyh Ömer'e talebe oldu. Onun hizmet ve sohbetlerinde bulundu.Şeyh Ömer Efendinin pekçok yüksek hallerine ve kerâmetlerine şâhid oldu. Onun sohbetinde ilâhî feyzlere kavuştu. Nefsinin istediklerini yapmamak ve istemediklerini yapmak sûretiyle Allahü tealânın rızâsına kavuşmaya çalıştı. Nakşibendiyye yoluna göre yetişip güzel ahlâk ve iyi haller sâhibi oldu. Hocasının talebeleri arasında en

yükseği oldu. Hocasının verdiği vazifeleri edepli bir şekilde ve tam olarak yerine getirdiği gibi, arkadaşlarına karşı da muâmelesi hoştu.

Muhammed Emin Efendi hocasının huzûrunda geçirdiği yıllarla ilgili olarak şöyle anlatır: "Senelerce hocam Ömer Efendinin sohbetinde bulundum. Huzurlarına girdiğimde edep ve hayâmdan otur demedikçe oturduğumu ve onun yüzüne baktığımı hatırlamıyorum. O emretmeden huzurdan ayrılmadım. Bâzan bana oturmamı emrederdi de ben edep, hayâm sebebiyle oturamazdım. Hocamın huzûruna babasının talebelerinden yaşlı bir zât geldi. Hocam onu benim halvette bulunduğum odaya getirdi. Orada günlerce berâber kalıp mücâhede, nefsin istemediklerini yapmak ve riyâzete, nefsin istediklerini yapmamağa devâm ettik. Gece olduğu zaman bir müddet istirahat etmek için husûsî yerlerimize çekildik. Ben o ihtiyar zâtın uyuyacağını zannettim. Halbuki o zât Allahü teâlânın ismini zikrederek murâkabeye daldı. Ben de ona uyup aynı şeyleri yaptım. Her ne zaman başımı kaldırıp o zâta baktıysam, bu hâli üzere duruyordu. Yorgunluk hissettiğim zaman kendi nefsime dedim ki: "Ey alçak nefsim! Sen daha ömrün başındasın ve gençsin. Halbuki bu zât ihtiyar ve güçsüz hâle gelmiştir. O, Allahü teâlâya ibâdetle meşgûlken sen yorgun olduğunu söylemekten utanmıyor musun?" Böylece günler ve geceler boyu halvette kaldık. Bir gün hocam o ihtiyar zâta; "Bu Erbilli genç nasıldır?" diye sordu. O zât; "O genç çok yorgundur." dedi. Ben hocama karşı saygısızlık yaptığımı zannettim. Hocam o zâta; "Niçin yorgundur?" diye sorunca; "Halvette bulunduğum sırada ne zaman başımı kaldırsam bu genci oturmuş murâkabe eder halde buldum. Nefsim bana istirahat etmemi emrettiği zamanlar ona dedim ki: "Bu kimse genç yaşında uykuya ve istirahata daha çok muhtaçtır. O uyumuyor da sen nasıl uyumak istiyorsun. Halbuki sen dünyâdan yüz çevirdiğini ve âhirete yöneldiğini iddiâ ediyorsun. Bu iddiân ile hareketlerin birbirini tutmuyor." dedim." dedi. Hocam tebessüm ederek buyurdu ki: "Senin onda gördüğünü, o sende gördü. Benim yanımda sizin aranızda fark yoktur."

Muhammed Emin Erbilî hazretleri hocasının huzûrunda ve sohbetinde olgunlaşıp yüksek mânevî derecelere ulaştıktan sonra, icâzet, diploma ve hilâfet alarak tasavvuf yolunda talebe yetiştirmekle vâzifelendirildi. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak ve mübârek zâtların kabirlerini ziyâret etmek üzere seyâhate çıktı.Bu yolculuğu ve ziyâretleri esnâsında çeşitli garib hallerle karşılaştı. Yûnus aleyhisselâmın kabrini ziyâret ettiği sırada kabirle kendisi arasındaki perde kaldırılınca, Yûnus aleyhisselâmın oturduğunu ve peygamberlerin onu gruplar hâlinde ziyâret ettiklerini gördü. Onların selâmlaşmalarını ve konuşmalarını işitti. Orada hazır olan peygamberler, Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem gelmesini bekliyorlardı. Muhammed Emin Erbilî hazretleri orada bulunanlara dedi ki: "Ben burada hazır bulunanların nurlarını örten büyük ve parlak bir nur görüyorum." Orada bulunanlar; "O buraya teşrif edecek olan yaratılmışların seyyidinin nûrudur." dediler. Muhammed Emin Erbilî, Yûnus aleyhisselâmın kabrini ziyâreti esnâsında gördüklerini hocasına ve arkadaşlarına anlatınca, arkadaşları ona Peygamber efendimizin meclisini nasıl gördün, diye sordular. O buyurdu ki: "Diğer peygamberlerin onun önünde, talebelerin, hocasının önünde edep ve hayâları sebebiyle diz çöktükleri gibi olduklarını gördüm."

Muhammed Emin Erbilî hazretleri hocasından izin alarak hac vazifesini yerine getirmek ve sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyaret etmek için Hicaz'a gitmek üzere yola çıktı. Bu yolculuğu sırasında Allahü teâlâya tevekkül ederek azık almadı. Kalbinde en ufak bir rızık endişesi ve Allahü teâlâdan başkasına güvenme düşüncesi yoktu. Allahü teâlâ onu bu tevekkülü ve niyeti sebebiyle bolca rızıklandırdı. Basra'ya vardığı zaman yolculuk için bir gemiye bindi. Geminin sâhipleri ondan hiç ücret almadılar. Gemide bulunduğu sırada bir kimse yanına geldi. Muhammed Emin Erbilî hazretleri o kimseye; "Sen filân kimse değil misin?" diye sorunca, o kimse; "Evet." dedi. Muhammed Emin Erbilî o kimseye yanına aldığı iki emânet çantayı vererek; "Bu iki çantayı sana Muhammed Nûr gönderdi." buyurdu. O kimse çantaları aldıktan sonra, Muhammed Emin Erbilî hazretlerine hediye etti. Muhammed

Emin Erbilî çantaları açtığı zaman içlerinde para, bol mikdarda yiyecekler ve çeşitli giyecekler olduğunu gördü. Bunlardan pek az bir kısmını aldıktan sonra gerisini fakirlere ve ihtiyaç sâhiplerine sadaka verdi.

Önce Mekke-i mükerremeye giden Muhammed Emin Erbilî, hac vazîfesini yerine getirdi. Bir sene müddetle orada kalıp âlim ve velîlerle görüştü. Onların ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Diğer zamanlarında ibâdetle ve Allahü teâlânın ismini zikretmekle meşgûl oldu. Mekke'de kaldığı müddet içinde Zemzem suyundan başka bir şey yiyip içmedi. Acıkınca da, susayınca da zemzem suyu içti.

Hac ibâdetini yaptıktan ve bir müddet Mekke-i mükerremede kaldıktan sonra 1882 (H.1300) senesinde Medîne-i münevvereye giderek senelerce kalıp, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini sık sık ziyâret etti. Feyz ve bereketlerinden istifâde etti.

Medîne-i münevverede kaldığı sırada Mahmûdiyye Medresesinde ders verdi.Pekçok kimse onun derslerine devâm etti. Onun medresedeki derslerine uzaktan yakından o kadar çok kimse geldi ki, medrese dışında Mescid-i Nebîde de ders vermeye ve halka vâz, nasîhat etmeye başladı. Şöhreti her tarafta duyuldu. Burada bulunduğu sıradaTürklerden bir kimsenin kızıyla evlendi, ayrıca her sene Mekke-i mükerremeye giderek hac ibâdetini yaptı.

Daha sonra aldığı mânevî bir işâretle Mısır'a gitti.Câmiü'l-Ezher Medresesine devâm etti. Orada hadîs, fıkıh ve tefsîr dersleri veren âlimlerin ilim meclislerinde bulundu. Şeyh Muhammed el-Eşmûnî'nin **Buhârî** derslerine devâm etti. Şeyh Mustafa İzzeddîn Şâfiî'den Şâfiî mezhebi fıkhını öğrendi. Zâten bâtın (kalp) ilimlerinde yüksek bir velî olan Muhammed Emin Erbilî, zâhirî ilimlerde de derin âlim oldu. Embâbe adı verilen köyde yerleşip ilim ve ibâdetle meşgûl olup, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalıştı. Bu köyde bulunduğu sırada çocukları dünyâya geldi. Fakat Ahmet isminde bir oğlu hâricindekiler vefât etti. Bu oğlu da babasının vefâtından sonra İngilizlerle olan bir çarpışmada şehîd düştü.

Muhammed Emin Erbilî hazretleri ilk zamanlar kendisinin tasavvuf yolunda olduğunu ve Nakşibendiyye yoluna mensûb bulunduğunu kimseye bildirmedi. Sâdece ilim ve ibâdetlerle meşgûliyetine devâm etti. Daha sonra Bulak'a gidip yerleşti.Burada bulunduğu sırada da Ezher Medresesine gidip gelerek ilimle meşgûl oldu. Zamânın allâmesi ve Ezher Medresesi hocalarındanŞeyhülislâm Selîm el-Büşrâ'nın derslerine devâm etti. Ondan çok sayıda hadîs-i şerîf kitabını okudu. Mısır halkı onun zâhirî ilimlerdeki üstünlüğü yanında tasavvuf yolunda yüksek bir velî olduğunu öğrenip, etrâfında toplanmaya başladı. Uzaktan yakından gelerek ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundular. Bulak'ta bulunduğu sırada Nakşibendiyye yolunun esaslarını öğretip, İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Bulak'taki SinâniyyeMescidinin imâmı hastalanınca, onun vazifesini yürüttü.

İlk zamanlar fazla açılmak istemiyordu. Fakat aldığı mânevî bir işâret onu geniş halk kitlelerine hakkı ve hakîkati anlatmaya sevketti.

Sinâniyye Mescidinde ders vermekle meşgûl iken, yüzünde, işlediği günahların zulmeti bulunan bir genç geldi. Ona tasavvuf yolunda talebe olmak istediğini bildirdi. Fakat Muhammed Emin Erbilî bu gencin günahkâr hâlini firâseti ile anlayıp, bu yüksek yola hemen giremeyeceğini söyledi. O gence şimdiki günahlarından tövbe etmesini teklif etti. Fakat genç mutlaka tasavvuf yoluna girmekte ısrar etti. Bunun üzerine Muhammed Emin Erbilî hazretleri gence sert bir lisanla öncelikle günahlarından tövbe etmesi gerektiğini tasavvuf yoluna girmesinin kendisi için tehlikeli olabileceğini anlattı. O gece uykuya vardığı zaman rüyâsında hocası Şeyh Ömer Efendiyi gördü. Hocası Irak'tan, onun Bulak'taki evine gelmişti. Hocasını karşılamak için ayağa kalktı. Fakat hocası, kendisine kızgın ve heybetli bir şekilde bakıyordu. Yanında bulunan ve tasavvuf yoluna kabûl etmediği genci işâret ederek; "Bu genci yolumuza girmekten niçin alıkoyuyorsun? Sana bu yola girmek isteyen kim gelirse, onu kabûl et." buyurdu. Muhammed Emin Erbilî hazretleri bu işâret üzerine daha çok

kimseye tasavvuf yolunu anlatmaya ve bu yola girmek isteyenleri kabûl etmeye başladı. Bundan sonra onun üstünlüğünü ve fazîletini işiten herkes sohbetlerine koştu. O, insanları Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yola teşvik etti. Gece gündüz demeden bu vazifeye devâm etti. Bu maksatla birçok memleketi dolaştı. Binlerce kimse onun sohbetleri bereketiyle Allahü teâlânın beğendiği yola kavuştu. Bu sırada birçok sıkıntılarla karşılaştı. Onun bu hizmetine mâni olmak isteyenler çıktı. Fakat Allahü teâlânın yardım ve ihsânlarıyla hiçbirisi onu yolundan döndüremedi. Hoş sohbetiyle, güzel ahlâkı ve İslâmiyete uygun yaşayışıyla insanların gönüllerini fethetti.

Bulak'taki Sinâniyye Mescidinin imâmı vefât etmişti. Muhammed Emin Erbilî hazretleri bu mescide imâm tâyin edilmeyi arzu ediyordu. Çünkü o burada uzun müddet kalıp insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmıştı. Fakat Bulaklı bozuk îtikâdlı bid'at ehli âlim geçinen bir kimse, Muhammed Emin Erbilî hazretlerinin karşısına râkib çıkıp kendisinin Sinâniyye Mescidine imâm olmak istediğini bildirdi. Bu maksadına ulaşabilmek için de başka meşhûr kimselerden yardım istedi. Nihâyet bid'at ehli bozuk îtikâdlı kimse, taraftarlarının da desteğiyle Sinâniyye Mescidine imâm tâyin olundu.

Perşembe günü tâyin olunan bid'at ehli kimse,Cumâ günü vazîfeye başlayacaktı. Perşembe günü akşamı Muhammed Emin Erbilî hazretleri; "Biz, Allahü teâlâya tevekkül ettik. Bize yardımcı olarak Allahü teâlâ yeter." buyurdu. Perşembeyi Cumâya bağlayan gece her zaman Sinâniyye Mescidinde yaptığı Hatm-i Hâcegân virdini bu defâ talebeleriyle birlikte evinde yaptı. Fakat bu duruma talebeleri çok üzüldüler. Muhammed Emin Erbilî buyurdu ki: "Allahü teâlâ bu gece size yardım edecektir." Gece yarısı olduğu zaman Allahü teâlâ onun sözünü doğru çıkardı. Bid'at sâhibi kimse felç oldu. Ertesi sabah insanlar birbirine Sinâniyye Mescidine imâm tâyin edilen kimsenin felç olduğunu ve bunun Muhammed Emin hazretlerinin kerâmeti olduğunu anlatıyorlardı. Bu hal üzerine ona karşı olanlar da gelip sohbetinde bulundular. Bütün tedâvî ve ilaçlara rağmen o kimse sıhhatine kavuşamadı. Bu hâli uzun seneler devâm etti. Nihâyet felçli olarak vefât etti. Muhammed Emin Erbilî hazretleri Sinâniyye Mescidinde beş sene müddetle imâm olarak vazife yaptı.

Muhammed Emin Erbilî hazretleri Bulak'ta bulunduğu müddet içinde, gündüzleri ders veriyor, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıyor, geceleri de talebeleriyle birlikte Allahü teâlânın ismini zikrediyor, Nakşibendiyye yolunun esaslarını anlatıyor, Hatm-i Hâcegân yaptırıyor ve talebelerinin Kur'ân-ı kerîm okurken hatâlarını düzeltiyordu.

Dersleri ve sohbetleri sırasında, her müslümanın günlük hayatta karşılaşacağı fıkhî meseleleri izah ediyor, âlim ve velîlerin hallerinden ve kerâmetlerinden bahsediyordu. Kur'ân ehline çok hürmet eden ve ikrâmlarda bulunan Muhammed Emin Erbilî hazretleri, Sinâniyye Mescidinde Kur'ân-ı kerîm okuyucularını topluyor, onların kırâatlerini dinliyordu. Kur'ân-ı kerîm okuma ve dinleme bittikten sonra orada bulunanlara yemekler, tatlılar ve meyveler ikrâm ediyordu.

Mısır'ın çeşitli beldelerinden gelen insanlar Muhammed EminErbilî hazretlerinin sohbetlerine devâm edip feyzlerinden istifâde ediyorlardı. Onlara şefkatli bir baba gibi davranan Muhammed Emin Erbilî hazretleri, insanların husûsî meselelerine kadar eğiliyor, onların ihtiyaçlarını gideriyordu.Sevgili Peygamberimizin sünnet-i seniyyesine titizlikle sarılıyor, bid'atlerden ve bid'at ehlinden şiddetle kaçınıyordu. Talebelerinin ve sevenlerinin ilim ve zikir meclisinden bir an bile ayrılmamalarını istiyordu. Onlara; "Derslerinizi iyi müzâkere ediniz. Kalbinizin temizlenmesi ve öğrendiğiniz ilimden istifâde etmeniz için Allahü teâlânın ismini çok anınız." buyuruyordu.

Dünyâya, dünyâ ehline ve insanların kendisine îtibâr göstermelerine değer vermeyen Muhammed Emin Erbilî hazretleri; "Biz kimseden bir şey istemeyiz. Gelen hediyeyi de reddetmeyiz. Fakat onları alıp yanımızda da alıkoymayız, ihtiyaç sâhiplerine dağıtırız." buyururdu. Sözleri hareketlerine uygundu. En zor ve sıkışık zamanlarında bile mânevî

vazîfelerini, virdlerini ve Allahü teâlâyı anmayı terketmezdi.

İnsanlara karşı tevâzû ve yumuşaklıkla muâmele ederdi. Allahü teâlâ onun zâhirini görünen güzelliklerle süslediği gibi kalbini ve hallerini de mânevî güzelliklerle süslemişti. Sohbetleri pek tatlı ve tesirliydi. Bir defâsında bâzı kimseler tavla oyunu oynuyorlardı. Onlara yaklaşıp; "Kumar mı oynuyorsunuz?" buyurup yanlarından ayrıldı. Tavla oynayan kimseler oyunu bıraktılar bir daha oynamadılar.

Bir kimse gelerek Nakşibendiyye yolunun üstünlüğünü ve tasavvufu inkâr etti. Muhammed Emin Erbilî hazretleri ona herhangi bir karşılıkta bulunmadı. Oradan ayrılırken o kimseyi tasavvufî haller ve cezbeler kapladı. Bu hâli uzun müddet devâm etti. Sonra Muhammed Erbilî hazretlerine gelerek özür diledi ve onun talebelerinden oldu.

Gittiği yerlerden birinde, haramların ve kötülüklerin açıkça işlendiği bir düğün oluyordu. MuhammedEmin Erbilî hazretleri bu hâle çok üzüldü ve; "Bu düğünün sâhibi buralı mıdır? Ona mâni olan kimse yok mudur?" diye sordu. Orada bulunanlar düğün sâhibinin başka günahlarını da söylediler. Muhammed EminErbilî hazretleri düğün sâhibinin hidâyete ermesi ve ıslah olması için duâ etti. Çok geçmeden düğün sâhibi onun huzûruna geldi. Ağlayarak yaptıklarına pişman olduğunu bildirdi ve tövbe etti. Ona talebe olmak istediğini bildirdi. Muhammed Emin Erbilî hazretleri onu talebeliğe kabûl etti. O kimse Muhammed Emin hazretlerinin talebelerinin önde gelenlerinden oldu.

Muhammed Emin Erbilî hazretlerinin pekçok kerâmetleri görülmüştü. O bu hallerin ve kerâmetlerin kendisinden olmadığını, büyüklerin bereketiyle ve talebelerinin himmetiyle olduğunu söylerdi.

Bir defâsında sohbetten ve Allahü teâlânın ismini zikrettikten sonra talebeleriyle birlikte oturdu. Bir mikdâr ekmek getirtti ve bir kenara koydu. Talebelerinden birine ekmekten arkadaşlarına vermesini söyleyince, orada bulunan herkese ikram etti. Ekmek az olmasına rağmen bütün talebelere yetti ve herkes doydu. Hattâ dergâhına gelenlere ikrâm edildiği halde yine bitmedi. Sonra bâzı kimselerin hıyâneti sebebiyle ekmek kayboldu.

Muhammed Emin Erbilî hazretlerinin sevenlerinden sâlih bir kimse vardı. Bu kimsenin doğan çocukları yedi gün yaşadıktan sonra ölürdü. Son olarak bir çocuğu dünyâya geldi. Fakat çocuk yine hastalandı. O kimse Muhammed Emin Erbilî'ye ağlayarak gelip çocuğunun yaşaması için duâ etmesini istedi. Muhammed Emin hazretleri o kimseye; "Korkma,Allahü teâlânın izniyle senin çocuğun yaşayacak." buyurdu. Kendisinin küçük bir kızı vardı. Allahü teâlâdan kendi kızını almasını ve o kimsenin çocuğunu yaşatmasını niyâz etti. Allahü teâlâ onun duâsını kabûl buyurdu. Evine gittiği zaman kendi kızının öldüğünü gördü. O kimsenin çocuğu ise onun duâsı bereketiyle uzun müddet yaşadı.

Muhammed Emin Erbilî hazretlerinin duâsı bereketiyle, pekçok hasta şifâya kavuşurdu. Bir gün imâmlık yaptığı mescide bir kimse gelerek kendisinin felç olduğunu, bütün doktorlara gittiği halde şifâ bulamadığını bildirerek devâ için duâsını istedi. Bu hususta ısrar etti. Muhammed Emin Erbilî hazretleri Allahü teâlâya bu kimsenin şifâ bulması için üç gün üst üste duâ etti. Üçüncü gün o kimse sanki hiç hasta olmamış gibi sıhhatli bir şekilde evine döndü.

Muhammed Emin Erbilî hazretleri talebelerinin ve sevenlerinin sıkışık anlarında yardımlarına yetişirdi. Talebelerinden birisi mahkemede şâhitlik yapmak üzere kâdı huzûruna çağrıldı. Fakat kâdının bulunduğu beldeye giden vâsıtayı kaçırdığı için mahkemeye geç kaldı. Kâdı, Muhammed Emin hazretlerinin talebesine kızdı. O ise geç kalış sebebini açık bir şekilde îzâh edememişti. Bu yüzden onun altı ay hapsedilmesine karar verdi. Vazifeli asker onu alarak hapishâneye götürdü. Olan hâdiseler sebebiyle çok üzülen talebe, hocasını vesîle ederek bu halden kurtulması için Allahü teâlâya yalvardı. O sırada Muhammed EminEfendinin iki veya üç defâ; "Yâ Kerîm." sesi işitildi. O anda kâdının vazifelendirdiği

kimse gelip o kimseyi kâdının huzûruna götürdü.Kâdı ona hitâben; "Seni affettim." dedi ve serbest bıraktı.

Muhammed Emin Erbilî hazretleri başkalarından gelen sıkıntı ve eziyetlere sabreder, talebelerine de sabretmelerini emrederdi. Tasavvufu ve Nakşibendiyye yolunun üstünlüğünü inkâr eden bir kimse vardı. Muhammed Emin hazretlerinin talebelerinden birine gelerek hocasının **Tenvîrü'l-Kulûb** adlı kitabından bir adet istedi. Talebe o kimsenin böyle bir istekte bulunmasına sevindi. O kimsenin eski yaptıklarından vaz geçip ıslah olduğunu zannetti. Talebe merak edip o kimseye kitabı niçin istediğini sordu. O kimse o kitabın yapraklarıyla istincâ edeceğini yâni tahâretleneceğini söyledi. Talebe üzülerek ve kızarak; "Bu kitabı yazan kimseye hürmet etmiyorsan, içindeki Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerden bildirilenlere de mi hürmet etmiyorsun?" dedi. O kimse alaylı bir tavırla güldü. Bu hareket karşısında MuhammedEmin hazretlerinin talebesi iyice kızdı. Fakat hocasının emrine uyduğu için sabrederek herhangi bir karşılıkta bulunmadı. Olanları gelip hocasına anlattı. Muhammed Emin hazretleri buyurdu ki: "Sabret. Allahü teâlâ gayret sâhibidir. Sen bu sabrının karşılığını inşâallah bulacaksın." Aradan fazla zaman geçmeden talebeye hakaret dolu sözler sarfeden kimsenin şiddetli bir hastalığa tutulduğu haberi duyuldu. Bütün tedâvîlere rağmen o kimsenin hâlinde bir iyileşme olmadı. O kimsenin günlerdir uyku uyuyamadığı ve feryat figân etmesi sebebiyle kimsenin yanına yaklaşamadığı haberi yayıldı. Sonunda yakınları kendisine hakâret edilen talebeye gelip hallerini bildirdiler. O talebe; "Âriflerin yâni Allah adamlarının okları zehirlidir. O oklardan birisi kime isâbet ederse o kimse helâk olur. Lâkin ben o kimsenin bu rahatsızlığının hafiflemesini istiyorum. İnşâallah bu akşam durumu hocama bildireceğim." dedi. O talebe ve yanında bulunan arkadaşları hocalarının evine gittiler. O sırada hastanın yakınları da hastayı oraya getirdiler. Muhammed EminErbilî hazretlerinin önüne koydular. O kimse kurumuş, sanki etsiz bir heykel gibi olmuştu. Halbuki hasta olmadan önce kuvvetli ve boyu posu yerindeydi. O kimse Muhammed EminErbilî hazretlerini görünce acı acı ağladı. Hastanın yanında bulunanlar onun hâlini Muhammed Emin Erbilî'ye anlattılar. Muhammed Emin Erbilî o kimseye nasîhat etti ve yaptıklarına tövbe etmesini istedi. İstiğfâr okuduktan sonra; "Allahü teâlâya tövbe ettim ve söylediklerime pişman oldum." de, buyurdu. Hasta denilenleri yaptı. Muhammed Emin Erbilî hazretleri Fâtiha ve Nâs sûrelerini okuyup, Peygamber efendimizin, Silsile-i aliyyenin rûhlarına hediye edip onları vesîle etti ve bu hastanın hidâyete kavuşması ve son nefeste îmânla gitmesi için duâ etti. Hastayı sâhipleri alarak evine götürdüler. Hasta ve yanındakiler dışarı çıkınca, Muhammed Emin hazretleri "Elhamdülillah. O kimse Allahü teâlâya sâdık bir şekilde tövbe etti. Onun son nefeste îmânla gideceğini ümid ediyorum." buyurdu. O kimse evine gittikten sonra günlerce rahat bir şekilde uyudu. Halbuki aylardır hastalığı sebebiyle uyuyamıyordu. Nihâyet bu halde îmân ile rûhunu teslim etti.

Muhammed Emin Erbilî hazretleri bir gece talebeleriyle birlikteAllahü teâlânın ismini zikrediyor ve zikrin edeplerini anlatıyordu. Bu mecliste âlimlerden de pekçok kimse vardı. Orada bulunanlardan bir kısmı kalben hazır olmadığı halde zâhiren orada bulunuyordu. Bunu gören Muhammed Emin hazretleri buyurdu ki: "Dikkat ediniz. Allahü teâlâ kalplerinizi biliyor. Siz O'nu görmüyorsanız da O sizi görüyor." Orada bulunanları ihlâsla ve kalp huzûruyla Allahü teâlâyı zikretmeye dâvet etti.

Bir defâsında talebelerinden birisi kusurlarını ve yaptığı ibâdetlerin Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya vesîle olamayacağını düşünerek üzülüyordu. Neredeyse bu hususta ümitsizliğe düşecekti.Onun bu hâlini gören Muhammed Emin Erbilî hazretleri; "Senin bu hâlin nedir? Allahü teâlâ hazret-i Hamza'yı şehîd eden kimseyi affetti. Seni de affeder." buyurarak onu rahatlattı.

Muhammed Emin Erbilî hazretlerinin âlimlerden ve halktan pekçok talebesi ve seveni vardı. İnsanlara sohbetlerinde ve ilim meclislerinde İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattığı gibi, birçok kitaplar ve risâleler de yazmakla meşgûl oldu. Onun kitaplarından bâzıları basıldıysa

da, bir kısmı basılmadı. Onun **Tenvîrü'l-Kulûb** adlı eseri daha sağlığında iken meşhûr oldu. Ezher Medresesi hocaları ve diğer âlimler bu kitaba özel önem verdiler. Ezher hocalarından Şeyh Muhammed eş-Şâfiî, bu kitap hakkında; "İhlâs bu kitabın müellifinin sözlerinde açıkça görülmektedir." derdi.

Muhammed Emin Erbilî hazretleri 1904 (H.1322) senesinde Hicaz'a gitti. Hac ibâdetini yerine getirdi ve Medîne-i münevvereye giderek Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Orada bulunduğu sırada Mekke'deki zâlim bir vâliden ve Mısır'da bulunan bid'at ehli, Ehl-i sünnet müslümanlarla alay eden, mezhepleri kabûl etmeyen, tasavvufu ve tasavvuf ehlini küçük gören, sâlihlerin ve evliyânın kabirlerini ziyâreti inkâr eden bir âlimden bahsettiler. Bu kişilerin hâlini duyan Muhammed Emin Erbilî hazretleri din gayretiyle üzüldü.Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Bu ziyâret esnâsında Allahü teâlâdan Mekke ve Mısır halkına yardım etmesini diledi. Bu iki kimsenin durumunu Resûlullah efendimize ağlayarak arz etti. Bir gece boyunca Mescid-i Nebîde oturup duâ ve niyazda bulundu. Resûlullah efendimizin feyz ve nûrlarına kavuştuktan sonra kendini Mısır'da gördü. Büyük bir akrebin başı Ezher Medresesinin kıble tarafında, kuyruğu iseEzher Medresesinin Müzeyyineyn kapısının dışındaydı. İnsanlar korku ve dehşet içinde kıvranıyorlardı. Muhammed Emin Erbilî hazretleri elindeki asâ ile o akrebe vuruyordu. Nihâyet o akrebin öldüğü veya ölmek üzere olduğu kanâatine varıldı. Muhammed Emin Erbilî hazretleri, insanlara; "Onun üzerine ayaklarınızla basınız ve ondan korkmayınız." buyurdu. Muhammed Emin Erbilî hazretleri hal olarak bir anda kendini Mekke-i mükerremede buldu. Mısır'da öldürülen akreb büyüklüğünde bir yılan gördü. O yılanı da asâsıyla vurarak öldürdü. Sonra kendisine geldiğinde, Resûlullah efendimizin huzûrunda olduğunu anladı. Bu hâlini talebelerinden birine anlatınca, talebesi; "Bu hâli nasıl yorumluyorsun?"diye sordu. Muhammed Emin Erbilî hazretleri; "O iki kimsenin hâlidir. Her ikisi de yakında helâk olacaklardır." buyurdu. Kısa bir zaman sonra zâlim vâlinin ve bid'at sâhibi olan âlimin öldüğü haberi duyuldu.

Muhammed Emin Erbilî hazretleri 1906 (H.1324) senesinde Mısır'a döndü.İnsanlara İslâmiyet'in emir ve yasaklarını anlatmak için çeşitli beldelere gitti. Pekçok sıkıntılara katlandı.Câhil ve sapık kimseler ona karşı çıktılar. Fakat onun hizmetlerine mâni olamadılar. Yaşlı olmasına rağmen güçlüklere sabretti. Gece gündüz demeden irşâd faâliyetlerini sürdürdü.

Fakir zengin herkesi ziyârete gidenMuhammedEminErbilî hazretleri, yemek husûsunda ısrar edenlere; "Tasavvuf yolcusunun yemeği ilim öğrenmek, Allahü teâlânın ismini zikre devâm etmektir. O kimsenin düşüncesinin yemek, içmek olması ona yakışmaz." buyurdu.

Gittiği yerlerde anlattıklarından istifâde edip hayırlı işlere yönelenler olmadığı zaman, oradan süratle uzaklaşırdı. "Burada kalmak ömrü boşa geçirmek, zâyi etmektir." buyururdu. Bir yerde kalırsa, ya vâz nasîhat eder, ya zikr yaptırır veya eser yazmakla meşgûl olurdu.

Talebeleriyle birlikte Hatm-i Hâcegân virdine devâm ederdi. Her hafta Cumâ gecesi Hatm-i Hâcegân okuturdu. Hatimden sonra talebelerine kıbleye dönmelerini, bir veya ikişer kere Yâsîn-i şerîf sûresini okumalarını emrederdi. Bâzan da birer defâ Fâtiha okuturdu.

İnsanları ve talebelerini boş söz konuşmaktan sakındırırdı. "Boş söz konuşan ve boş şeylerle meşgûl olan kimsenin tasavvuf yoluna girmesi lâyık değildir. Hele bu yola girmişse, boş şeylerle meşgûl olması hiç lâyık değildir. Çok konuşmak kalbi öldürür ve zikrin kalbe yerleşmesine mâni olur." buyurdu.

Kalbini Allahü teâlânın zikrinden başkasıyla meşgûl etmediği gibi, meşgûl edenlere; "Kalp ev gibidir. Allahü teâlâdan başkasıyla meşgûl etmek, tozlu bir yolun tozlarını üzerine toplamak gibidir. Ev süpürülmediği zaman tozlar yığılır ve temizliği zor olur. Kalbini başka şeyle meşgûl eden ve günlük virdi olmayan veya olup da terk eden talebe, gaflet pislikleriyle

kalbini kirletmiş olur. Emirleri yapmak ve tasavvuf yolunda yürümek onun için zorlaşır." buyururdu.

Senelerce SinâniyyeMescidinde imâmlık yapıp, talebe yetiştirmekle meşgûl olduktan sonra, Mescid-i İmrânî'de vazîfe yaptı. Ömrünün sonlarında talebeleri ve âilesi için bir dergâh inşâ ettirdi. Muhammed EminErbilî hazretleri bu dergâhın inşâsında bizzat çalıştı. Bir an evvel bitirmek için gayret etti. Binânın yapımı bittikten sonra talebelerinden birini çağırdı ve; "Gel sana yeni kardeşlerimizin yerini göstereyim." buyurdu. Talebesiyle birlikte oda oda gezdiler. Tavana çıktıkları zaman; "İnsanlar kendim için bir köşk yaptığımı söylüyorlar. Vallahi kalbimde en ufak bir meşgûliyeti yoktur. Dünyâya karşı sevgim yoktur. Lâkin buranın süratle yapılması için beni bir kuvvet zorladı. Bunda da bir hikmet vardır." buyurdu. Çok geçmeden vefât etti.

Son günlerinde onun yüzünde her zamankinden daha çok nûr parlıyordu. 1914 (H.1332) senesi Rebîülevvel ayının ikinci Perşembe günü humma hastalığına tutuldu. Akşam ve yatsı namazlarını evinde kıldı. Mescide gidemedi. Ders vermek ve Hatm-i Hâcegân yapmak üzere talebelerinden birini vazîfelendirdi. Bu gecede Allahü teâlâya olan aşkı ve Peygamber efendimizden îtibâren Nakşibendiyye yolu büyüklerine karşı muhabbeti iyice fazlalaştı. Onların rûhâniyetleriyle konuşmaya başladı. Onlara olan sevgi ve kavuşma arzusunu bildirdi. Bu hâli bir gece boyunca devâm etti.Yanına ziyâret için gelenlere; "Hocanızın hâline bakıp ibret alınız. Onun öldüğü gibi siz de öleceksiniz. Allahü teâlânın ismini çok anın." buyurdu. Şeyh Muhammed Yûsuf es-Sekâ'yı yerine ders vermekle vazîfelendirdi. Son saatlerinde bile kendisini ziyârete gelen talebelerinin yanına gelmesine mâni olunmamasını istedi. Her birisi tek tek girip elini öptüler, helâllaştılar ve duâsını aldılar. Cumartesi günü hastalığı iyice şiddetlendi ve; "Bugün benim son günümdür." buyurdu. İkindi vaktinden sonra tam bir sâkinlik ve sessizlik hâli oldu. Pazar gecesi ilaçlarını vermek üzere yanına gelen bir talebesine gülümseyerek buyurdu ki: "Rahat olunuz." Talebesi dedi ki: "Biz, Peygamber efendimizin sünnetiyle tedâvî olmakla emrolunduk." diyerek ilacını verdi. O gece sabaha karşı sekerât-ı mevt hâli başladı. Yüzünden şimşek gibi nurlar yayıldı. Sonra Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti. Pazar günü, vefâtını duyan talebeleri ve sevenleri uzaktan yakından geldiler. Techiz ve kefenlemesi öğleden sonra yapılabildi. Ezher Câmiinde kılınan cenâze namazına pekçok kimse katıldı. Karafe Kabristanında Celâleddîn Mahallî ve Tâcüddîn es-Sübkî hazretlerinin kabirleri yakınında defnedildi. Kabrinin üzerine bir türbe yapıldı. Kabri, sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Nakşibendiyye yoluna mensûb olan Muhammed Emin Erbilî hazretlerinin Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine kadar olan silsilesi şöyledir. MuhammedEmin Erbilî hazretlerinin hocası Şeyh Ömer Efendi, onun hocası Şeyh Osman Efendi, onun hocası ise Mevlânâ Hâlid-iBağdâdî hazretleridir.

Muhammed Emin Erbilî hazretlerinin pekçok halîfesi vardı. Vefâtından sonra insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattılar.

Muhammed Emin Erbilî'nin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Hidâyetü't-Tâlibîn li-Ahkâmi'd-Dîn, 2) İrşâdü'l-Muhtâc ilâ Hukûki'l-Ezvâc, 3)Tenvîrü'l-Kulûb fî Muâmeleti Allâmi'l-Guyûb, 4) Dîvân-ı Hutab, 5) Seâdetü'l-Mübtediîn fî İlmi'd-Dîn, 6) Fethu'l-Mesâlik fî Îzâhi'l-Menâsik, 7) Mürşidü'l-Avâm li Ahkâmi's-Sıyâm, 8) El-Uhûdü'l-Vesîka fit-Temessüki biş-Şerîa vel-Hakîka.**

HİÇ EKSİLMEDİ

Muhammed Emin Erbilî hazretleri, fakir-zengin herkesin dâvetini kabul eder giderdi. Onu sevenlerden fakir bir kimse, çocuğunu sünnet ettirecekti. Fakat sünnete dâvet edeceği kimselere ikrâm edeceği bir şey yoktu. Muhammed Emin Erbilî hazretlerine gelip, çocuğunun sünnet merâsimine

dâvet etti. Muhammed Emin Erbilî ona; "Misâfirlere ikrâm edecek neyin var?" diye sordu. O kimse bir koyunu ile bir mikdâr buğday unu olduğunu söyledi. Muhammed Emin hazretleri; "Allahü teâlâ bu ikrâmını bereketli eder inşâallah. Başka bir şey hazırlamak için kendini zorlama. Misâfirlerin oturabilecekleri geniş bir çadır hazırla. Ben gelinceye kadar hazırladığın şeylerden kimseye bir şey ikrâm etme." buyurdu. O kimse gidip Muhammed Emin Erbilî'nin buyurduğu gibi geniş bir çadır ve ikrâm edilecek şeyleri hazırladı. Dâvetliler gelip oturdular. Bu sırada Muhammed Emin Erbilî hazretlerinin oraya geldiğini işiten talebeleri ve sevenleri de geldiler. Dört yüz kişiden fazla bir kalabalık meydana geldi. Muhammed Emin Erbilî, hazırlanan yiyeceklere bereketle duâ buyurdu. Onun duâsı bereketiyle hazırlanan az bir mikdar yemekle oradakilerin hepsi doyuncaya kadar yediler. Fakat yemekler hiç yenilmemiş gibi ortada duruyordu. Çünkü Allahü teâlâ peygamberlerine mûcize ihsân ettiği gibi, velî kullarına da kerâmetler ihsân etmişti.

EDİRNE'NİN KURTULUŞU

Muhammed Emin Erbilî hazretleri, İslâm memleketlerinin kâfirlerin eline düşmemesi için çok duâ ederdi.Mısır'da bulunduğu sırada sevdiklerinden birini ziyârete gitti. Fakat bu sırada üzüntülüydü. Ziyâretine gittiği kimse üzüntüsünün sebebini sordu. Muhammed EminEfendi buyurdu ki: "Edirne'nin küffâr eline düştüğü haberi sana ulaşmadı mı?" O kimse dedi ki: "Efendim ne yapalım elimizden ne gelir?" Muhammed Emin Efendi; "Allahü teâlâya duâ edelim ve bu musîbetin İslâm memleketinden uzaklaşması için yalvaralım." buyurdu. Talebelerinin toplanmasını emretti. Allahü teâlânın ism-i şerîfini çok andıktan sonra hep birlikte bu musîbetin gitmesi için duâ ettiler. Muhammed Emin Erbilî hazretleri bir ara gözden kayboldu. Kısa bir müddet sonra sevinerek meclise geldi ve; "Allahü teâlâ burada bulunanların duâsını kabûl buyurdu. Edirne şehrini müslümanlara tekrar ihsân edecek." dedi. Söylediği gibi oldu. Bir müddet sonra Edirne'nin kurtulduğu haberi duyuldu.

HAKİKATİ ANLATACAĞIM

Mısır'da Ezher Medresesinde Muhammed Râzî isminde âlim bir zât vardı. Fakat tasavvuf yoluyla ilgisi yoktu. Bir gün Muhammed Emin Erbilî hazretleriyle oturup sohbet ederlerken, MuhammedEmin Erbilî'ye; "Bu zamanda mürşid-i kâmil yoktur. Kendisinin mürşid-i kâmil olduğunu söyleyenler ise bu zamânın deccalleridir. Eğer sen kendinin mürşid-i kâmil olduğunu söyleyecek olursan, sen sâlih bir kimsesin. Mürşid-i kâmil olmaktan çok uzaksın." dedi. MuhammedEmin Erbilî hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlâ her zaman yeryüzünde mürşid-i kâmiller bulundurur. Allahü teâlâdan sana zamânın mürşid-i kâmilini göstermesini diliyorum." Sohbetten sonra ayrıldılar. Muhammed Râzî ismindeki o kimse bir gece rüyâsında yüksek ve nûrlu kürsüler üzerinde oturan velîleri gördü. O zâtların yüzleri ayın on dördü gibi parlıyordu. Onlara imrenerek kendi kendine dedi ki: "Bunlar mürşid-i kâmil olan zâtlardır herhâlde." Utanarak birisine yaklaştı ve; "Bu zamânın mürşid-i kâmilini biliyor musun?" diye sordu. O zât da; "Bu zamânın mürşid-i kâmili, şu senin yanında oturan arkadaşındır." diyerek Muhammed Emin Erbilî hazretlerini işâret etti. Muhammed Râzî o zâtın işâret ettiği kimsenin yanına gidince Muhammed Emin Erbilî hazretlerini gördü. Muhammed Emin Efendiye; "Sen mürşid-i kâmil olan kimselerdensin de kendini niçin gizliyorsun. Beni de meclisine al." dedi. Muhammed Emin Erbilî hazretleri; "Şimdi meşgûlüm. Sana hakîkati daha sonra anlatacağım." buyurdu. Muhammed Râzî uykudan uyandı. Rüyâda gördüklerini düşündü. Ertesi gün, Ezher Medresesinin revaklarında oturan MuhammedEmin Erbilî'yi görüp onun yanına yaklaştı.Fakat Muhammed EminErbilî ona yumuşaklıkla; "Yâ Şeyh sabret. Sana olanları anlatacağım." buyurdu. Bu söz karşısında şaşkına dönen Muhammed Râzî kendi kendine; "Ben rüyâda gördüklerimi kimseye anlatmadım." dedi. O kimse, MuhammedEmin Efendiye; "Ben rüyâmda şöyle şöyle gördüm, fakat onu sana anlatmadım. Senin, bu zamânın mürşid-i kâmili olduğunu anladım. Beni de zikir meclisine kabûl et." dedi. Muhammed Emin Erbilî hazretleri onu Bulak'taki meclisine kabûl etti. Muhammed Râzî ismindeki o zât da tasavvuf yoluna girip, ilerledi. Muhammed Emin hazretlerinin bereketiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuştu.

DÖNMEYECEĞİN GÜN DE GELİR

Talebelerinin suâllerine cevap verir, özel meselesi olanlarla ilgilenirdi. Hastaları ziyâret eder, cenâzesi olanların cenâzesinde bulunurdu. Ölümü çok hatırlar ve hatırlatırdı. Bir defâ cenâzeden dönen bir talebesine; "Nereden geliyorsun?" diye sordu. O da kabristandan geldiğini söyleyince; "Bu sefer kabristandan döndün. Kabristana gidip de geri dönmeyeceğin gün de gelecektir." buyurdu. Bir meclisden kalkacağı zaman; "Biz iki defa kalkacağız. Birisi bu gördüğümüz kalkış, diğeri ise kıyâmet günündeki kalkıştır." buyururdu. Ölümü hatırlatıcı âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler okurdu. "Dil ile ölümü zikretmenin hiç kıymeti yoktur. Asıl kıymetli olan ve Peygamber efendimizin **"Lezzetleri yok eden ölümü çok hatırlayınız."** hadîs-i şerîfinden murâd, ölümü dil ile değil, kalp ile hatırlamaktır." buyururdu.

1) Tenvîrü'l-Kulûb; s.1-55

2) El-A'lâm; c.6, s.43

3) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.9, s.77

4) Îzâhü'l-Meknûn; c.2, s.131

5) El-Alâmüş-Şarkıyye; c.3, s.116

6) Mu'cemü'l-Matbûât; s.1554, 1555

7) Fihrisü'l-Ezheriyye; c.6, s.4,5

MUHAMMED BİN ESLEM TÛSÎ;

Horasan taraflarında yaşayan büyük velîlerden, tefsîr, kelâm ve hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Eslem bin Sâlim, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Tûsî nisbesiyle meşhûr olmuştur. İnsanlar arasında "Resûlün Lisânı" ve "Horasan Serdârı" diye tanınmıştır. Tûs'da doğdu, doğum târihi bilinmemektedir. 856 (H.242) senesinde Nişâbur'da vefât etti.

Zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl eden Muhammed bin Eslem Tûsî, Ya'lâ bin Ubeyd ve kardeşinden, Câfer bin Avn, Yezîd bin Hârûn, Ubeydullah bin Mûsâ, El-Mukrî ve başkalarından hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Hadîs, tefsîr ve kelâm ilminde yüksek bir âlim oldu. Zamânındaki hadîs âlimleri onun sikâ, güvenilir bir zât olduğu husûsunda görüş birliğine vardılar. Muhammed bin Eslem Tûsî hazretleri hâfız yâni yüz bin hadîs-i şerîfi, râvilerinin hal tercümeleriyle birlikte ezbere bilirdi. Kendisinden de İbrâhim bin Ebî Tâlib, Hüseyin bin Muhammed el-Kubânî, İbn-i Huzeyme, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin Vekî' et-Tûsî ve başka zâtlar da ondan hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin EslemTûsî hazretleri bütün ömrü boyunca Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine tam bir bağlılık içinde yaşadı.

Haram ve şüphelilerden sakınmakta ve hattâ şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terketmekte çok dikkatli idi. Bütün ömrü İslâmiyete uymakla geçti. Riyâya düşmek ve parmakla gösterilmek korkusuyla, nâfile ibâdetlerini evinde gizli yapar ve; **"Sizde bulunmasından en çok korktuğum şey, şirk-i asgara yakalanmanızdır. Şirk-i asgar, riyâ demektir"** hadîs-i şerîfini okurdu. Bir defasında yerden bir taş alıp; "Bu, taş değil mi?" diye sordu. "Evet" dediler. "Şu yüksek kaya da taş değil mi?" dedi. "Evet" dediler. "İşte bunun büyüğüne de küçüğüne de taş denildiği gibi, riyânın azı da çoğu da tehlikelidir." buyurdu. Yaptığı ibâdetlerin gizli kalması ile ilgili olarak; "Mümkün olsa, günah ve sevaplarımı yazan sağımdaki ve solumdaki meleklerden de gizlerdim." buyururdu. Allah korkusu ile çok ağlardı. Bu hâli komşuları da farkederler, kendisine acırlardı. Sadece arpa ekmeği yer, fazlasına lüzum yok derdi. Hiçbir zaman kahkaha ile gülmezdi. Bir ara Nişâbûr'a geldi. Herkes, feyiz ve bereket kaynağı olan sohbetlerinden istifâde edebilmek için can atıyordu. Onun vesilesiyle elli bin kişinin tövbe edip hidâyete kavuştuğu rivâyet edilmektedir.

Zaman zaman Nişâbûr'dan Tûs'a, Tûs'dan Nişâbûr'a gidip gelerek insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatan Muhammed bin Eslem Tûsî hazretleri pekçok kimsenin kurtuluşuna

vesîle oldu. Onun sohbetine gelenler çok istifâde ederek döndüler. Ondan duâ isteyen hastalar, duâsı bereketiyle ve Allahü teâlânın izniyle şifâ bulup, sıhhatlerine kavuşup geriye döndüler.

Muhammed bin Eslem hazretleri, geceleyin muhtac olanların ne ihtiyaçları olduğunu gizlice tesbit eder, sonra da başkalarından borç alıp, ihtiyâcı olanlara gönderir ve götüren şahsa, kimin gönderdiğini söylememesini tenbih ederdi. Bir gün yahûdînin birisi gelip, kendisinde bulunan alacaklarını istedi. O anda Muhammed bin Eslem'in cebinde hiç para yoktu ve kalem açmakla (yontmakla) meşgûldü. Yerde kalem açılması ile çıkan ufak parçalar (yongalar) bulunuyordu. Yahûdîye; "Onları al." buyurdu. Yahûdî yongaları eline aldığında hepsinin altın olduğunu görüp, hayret etti; "Böyle bir zâtın hürmetine, ufak ağaç parçaları altın oldu. Şuna inandım ki, bu zâtın mensub olduğu din, hak dindir, bâtıl olamaz." dedi ve müslüman oldu.

Muhammed bin Eslem Tûsî hazretleri, yanlış ve eğri yollara sapmamayı tavsiye eder, hak ve hakikatı insanların anlayabileceği şekilde geniş olarak anlatırdı. Bu hususta şöyle rivâyet ettiler. Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahü anh şöyle anlatıyor: Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem doğru bir çizgi çizdi ve; **"Bu Allah yoludur."** buyurdu. Sonra bu çizginin sağından ve solundan çıkan çizgiler çizip; **"Bu yolların herbirinde şeytan vardır ve kendine çağırır."** buyurdu ve; **"Doğru yol budur. Bu yolda olunuz! Fırkalara bölünmeyiniz"** (En'âm sûresi: 53) meâlindeki ayet-i kerîmeyi okudu.

Resûlullah efendimiz; **"Benî İsrâil** (İsrâiloğulları), **yetmiş bir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehennem'e gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ** (yâni hıristiyanlar) **da, yetmiş iki fırkaya ayrılmıştı. Yetmiş biri Cehennem'e gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmiş ikisi Cehennem'e gidip, yalnız bir fırka kurtulur."** buyurdu. Eshâb-ı kirâm (radıyallahü anhüm); "Yâ Resûlallah! Kurtulanlar kimlerdir?" diye sorunca; **"Cehennem'den kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir."** buyurdu.

Muhammed bin Eslem Tûsî bu hadîs-i şerîfi rivâyet ettikten sonra buyurdu ki:

"İşte ben her işimde bu hadîs-i şerîfi ölçü aldım. Karşılaştığım işler bunlara uygunsa yaparım, değilse terkederim. İlim sâhibleri de böyle yapsa, Resûlullah efendimizin izinde gitmiş olurlar. Fakat onları dünyâ ve mal sevgisi aldatıyor. Eğer hadîs-i şerîfte; "Biri hâriç hepsiCennet'e gidecek." denseydi biz o bir fırkada olmaktan korkardık. Halbuki; "Biri hâriç hepsi Cehennem'e gidecektir" denmektedir."

Büyüklerden birisi şöyle anlatıyor: Bir gün şeytanın havadan yere düştüğünü gördüm."Ey Mel'ûn! Bu nasıl iştir?" diye sordum. "Şu anda Muhammed bin Eslem abdest alıyor, ondan korkup kaçarken buraya düştüm. Nerede ise ayağım kırılacaktı." dedi.

Muhammed bin Eslem, **Müsned** ismindeki kitabına, **"Îmân; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, âhiret gününe, hayır olsun şer olsun, kaderin hepsine** (hepsinin, Allah'ın takdiri, dilemesi ve yaratması ile olduğuna) **inanmaktır"** hadîs-i şerîfini yazarak başladı ve "Îmânın, Allah'a inanmak ile başlaması, O'nun fazlı, rahmeti ve kullarından dilediğine yaptığı bir ihsândır. Kulunun kalbine, kendisine îmân etmek nîmetini ihsân etmekle bir nûr saçar, bu nûrla kulunun kalbini aydınlatır. Göğsünü açar, genişletir. Kalbindeki îmânı arttırır ve onu ona sevdirir. Böyle olunca kalp, îmânın bütün şartlarına inanır. Öldükten sonra dirilmeğe, hesâba çekilmeğe, Cennet'e ve Cehennem'e, Allahü teâlânın kalbine saçtığı nûr sebebiyle, hepsine görür gibi inanır. Kalbi inanınca, dili de buna uygun söyler, tasdîk ve şehâdet eder ve her bir organ buna uygun amel işleyip, Allahü teâlânın emrine itâat eder. Farzları yapıp, haramlardan kaçar. Bunu yapınca tam ve olgun müslüman olur." Sonra meâlen; **"...Allahü teâlâ size îmânı sevdirdi onu kalblerinizde güzelleştirdi.** (Hucurât sûresi 7)" ve **"Allah'ın İslâm nûru ile kalbine genişlik verdiği kimse, kalbi mühürlü nursuz gibi midir? Elbette o, Rabbinden bir hidâyet üzeredir"**

(Zümer sûresi: 22) âyet-i kerîmelerini yazdı.

Muhammed bin Eslem Tûsî hazretleri ilim ve güzel ahlâk sâhibiydi. Peygamber efendimizin; **"Îmânı kâmil olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır."** hadîs-i şerîfini sık sık tekrar ederdi.Sevdiğini Allahü teâlânın rızâsı için sever, buğz ettiğine Allah için buğz eden Muhammed bin Eslem Tûsî şu hadîs-i şerîfi çok söylerdi:

"Şirk, karanlık gecede düz bir taş üzerinde yürüyen karıncanın ayak sesinden daha gizlidir. En aşağısı kötü bir şeye muhabbet ve iyi olan bir şeye buğz etmendir.Din Allah için sevmek ve Allah için buğz etmekten başka nedir?"Resûlullah efendimiz bundan sonra şu âyet-i kerîmeyi okudu:**"Ey Sevgili Peygamberim! Onlara de ki, eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz! Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever."** (Âl-i İmrân sûresi: 31)

Allahü teâlâya çok ibâdet eder ve O'nun ism-i şerîfini çok zikrederdi. Peygamber efendimizin şu hadîs-i şerîfini naklederdi:

"Bir kimse ihlâs ile Lâ ilâhe illallah derseCennet'e girer." Eshâb-ı kirâm (radıyallahü anhüm); "Yâ Resûlallah! Bunu ihlâs ile söylememizin alâmeti nedir?" diye sordular. **"Sizi Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden men etmesidir."** buyurdu.

Dünyâya ve dünyâ malına değer vermediği gibi, ölümü çok hatırlardı. **"Lezzetleri yıkan, eğlencelere son veren ölümü çok hatırlayınız."** hadîs-i şerîfini tekrar tekrar söylerdi.

Ebû Abdullah isminde bir zât şöyle anlatıyor; "Vefâtından dört gün önce Muhammed bin Eslem'in yanına girdim. Bana dedi ki: "Ey Ebû Abdullah, Allahü teâlânın bana yaptığı iyiliği sana müjdeleyeyim mi? Artık ölümüm yaklaştı. Allahü teâlâ hesâba tahammül edemeyecek derecede zayıf olduğumu bildiği için, üzerimde hesâbını vereceğim bir şey bırakmadı. Vefât ettiğimde yıkayıp, kefenlendikten sonra, üstünde yattığım yaygıyı altıma serin. Seccâdemi üstüme örtün. Bunları, elbiselerimi ve abdest aldığım su kabını, namazını kılan bir fakire verin. Bu kesenin içinde otuz dirhem var, oğluma hediye ettim. Helâl paradır. Bunları verdikten sonra geride bir şeyim kalmıyor. Kapıyı kapat. Ben vefât edinceye kadar içeriye kimse girmesin. Yalnız olmayı istiyorum. Ben babamın sülbünde, annemin karnında yalnızdım. Dünyâya yalnız başıma geldim. Rûhum yalnız olarak çıkacak. Kabre yapayalnız konulacağım. Yalnız iken Münker ve Nekir gelip suâl soracaklar. Hayra da şerre de uğrasam, tek başımayım. Cennet'e veya Cehennem'e de gönderilsem, tek başıma yollanacağım. Kimse yanımda olmayacak. Orada beni yalnız bırakacak olan bu insanlarla, burada berâber olmamın ne faydası var?" buyurdu. Dördüncü gün Nişâbûr'da vefât etti. Cenâzesi götürülürken insanlar birbirlerine; "Ey insanlar! İşte bu, mirâsı yanında olarak dünyâdan çıkan âlimdir. Bu, karınlarının kölesi gibi olan diğer insanlar gibi değildir. Muhammed bin Eslem (rahmetullahi aleyh), dünyânın kendisini aldatamadığı, kandıramadığı çok yüksek bir zât idi." dediler.

Muhammed bin Eslem'in (rahmetullahi aleyh) hastalığı sırasında komşularından birisi, bir gece rüyâsında Muhammed binEslem'i gördü. "Elhamdülillah sıkıntıdan kurtuldum." diyordu. Sabah olunca, rüyâyı gören komşu, hem kendisini ziyâret etmek ve hem de rüyâsını anlatmak için yanına gitti, ama vefât ettiğini öğrendi.

Evliyânın büyüklerinden Ebû Alî Fârmedî hazretleri, bir mescidde vâz veriyordu. Bir ara kendisine; **"Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir."** hadîs-i şerîfinde bildirilen âlimler, kimleri işâret ediyor?" diye sordular. Cevâbında; "Bu âlimler çok az bulunur. Onlardan bir tânesi mescidin yanında yatmaktadır." deyip, Muhammed bin Eslem'in kabrini gösterdi.

İshâk bin Râheveyh buyuruyor ki: "Câhiller "sevâd-ı âzam" deyince, insanların cemâati "ehl-i cemâat" diye anlarlar. Halbuki, **Sevâd-ı âzam,** Peygamber efendimizin izinde ve yolunda giden, O'na tâbi olan ve O'nunla berâber olan âlimlerin cemâatidir. Bunlara muhâlif olan, cemâati terk etmiş olur. Bu büyük âlimlerden birisi de Muhammed bin Eslem'dir.

Muhammed bin Eslem Tûsî'nin hadîs ilmine dâir **El-Müsned** ve **El-Erbeûn** isimli eserleri ve **Tefsîr-ül-Kur'ân, El-Îmân vel-A'mâl** (sapık fırkalardan Kerrâmiyye ve Cühemiyyeye reddiye) isimli eserleri vardır.

AZÂB ÇOK ÇETİN

Muhammed bin Eslem ki, evliyâyı kirâmdan,
Pek ziyâde kaçardı, şüpheli ve haramdan.

Riyâdan da çok fazla, sakınırdı kendini,
Hep gizli yapıyordu, gece ibâdetini.

Allah için ağlayıp, yaş dökerdi gözünden,
Rabbinden çok korktuğu, okunurdu yüzünden.

Yemezdi başka bir şey, arpa ekmeği hâriç,
Devamlı hüzünlüydü, kahkaha etmezdi hiç.

Nişâbur'a gelmişti, bir işini görmeğe,
Koşuştu herkes ondan, bir şeyler dinlemeye.

Sohbetini dinleyen, insanlardan nihâyet,
Tam elli bin kişiye, nasîb oldu hidâyet.

Abdullah bin Tâhir ki, Horasan vâlisiydi,
Çok güzel, yakışıklı, nûr yüzlü birisiydi,

Bir ara Horasan'dan, gelmişti Nişâbur'a,
Halk onu görmek için, dökülmüştü yollara.

Bu mübârek vâliyle, görüştü hep ahâli,
Sonunda bir husûsu, merak etti bu vâli.

Dedi: "Beni görmeye, bu gelenlerden hâriç,
Tanınmış kimselerden, gelmeyen kaldı mı hiç?"

Dediler ki: "Gelmeyen, iki zât kaldı ki hem,
Ahmed ibni Harb ile, Muhammed ibni Eslem."

"Ne için gelmediler?" diye sordu o vâli,
Dediler: "Bu ikisi, âlimdir hem de velî,

Allah adamıdırlar, ibâdet ederler hep,
Rablerinden gayriyi, etmezler aslâ talep,

Halk ile ilgileri, olmuyor pek o kadar,
Dünyâ adamlarıyla, olmazlar alâkadar."

Vâli dedi: "Öyleyse, biz gidelim onlara."
Gittiler berâberce, İbn-i Harb'e evvelâ.

O, vâliyi görünce, buyurdu ki: "Evet, siz,
İşittiğimizden de, daha güzelmişsiniz.

Duymuştum sîmanızın, çok güzel olduğunu,
Şimdi de hakkul-yakîn gördüm ve bildim bunu.

Şimdi size yakışan, şudur ki, güzelsiniz,
Bunu, günah kiriyle, sakın kirletmeyiniz!

Nice güzel yüzlüler, vardır ki böyle işte,

Günahı sebebiyle, yanacaktır ateşte.”

Abdullah bin Tâhir’e, İbn-i Harb’ın sözleri,
Öyle tesir etti ki, yaşla doldu gözleri.

Oradan da Muhammed bin Eslem’in evine,
Gittiyse de o kapı, açılmadı kendine.

Dedi ki: “Yâ İlâhî, ben günahkar bir kulum,
O ise çok sevdiğin, bir zâttır, biliyorum.

Biz, dünyâya bulaştık, o, dünyadan kaçtı hep,
Onun yükselmesine, bu oldu zâten sebep.

Ben onu, senin için, seviyorum pek fazla,
Hizmetçisi olmaya, lâyık değilim aslâ.

Onun hürmeti için, yâ Rabbî affet beni,
Nasîb et, işiteyim, tek bir nasîhatini.”

Cumâ namazı için, çıkar çıkmaz evinden,
Kapıda bekliyordu, öptü iki elinden.

Buyurdu ki: “Ey vâli, öleceksin sen dahî,
Hiç günah işleme ki, azâb çetin vallahi.

Her ne ki işledinse, dünyâda sevap, günah,
Hepsinin hesâbını, soracak senden Allah.

Bakmazlar âhirette, senin vâliliğine,
Hesabı veremezsen, yazık olur hâline.”

VÂLİNİN HÜRMETİ

Bir zâlim, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söylemesi için Muhammed bin Eslem hazretlerini zorladı ise de, söylemeyip, zindana atıldı ve orada iki sene kadar kaldı. Bu zaman zarfında, her Cumâ günü gusledip, seccâdesini alır ve Cumâ namazını câmide kılabilmek için zindanın kapısına gelirdi.Câmiye gitmesine izin verilmeyince geri döner ve; "Yâ Rabbî! Ben Cumâ namazını cemâatle câmide kılabilmek için çıkmak istiyorum. Fakat izin verilmediğini sen görüyorsun. Elimden gelen bir şey yok. Hâlim sana mâlûmdur" derdi. Nihâyet zindandan kurtuldu. O sırada, Horasanvâlisi Abdullah bin Tâhir, Nişâbûr'a gelmişti.Halk kendisini karşılamak için yollara döküldü. Tanışma merasimi üç gün sürdü. Üçüncü gün akşam, Abdullah bin Tâhir; "Tanınmış kimselerden bu merâsime gelmeyen kaldı mı?" diye sordu. "Evliyâdan Ahmed bin Harb ile Muhammed bin Eslem Tûsî var" dediler. "Niçin gelmediler?" deyince; "Bunlar iki büyük zâttır ki, hep kendi hâllerinde; Allahü teâlâya ibâdet eder ve her an O'nu hatırlamakla meşgûl olur. İnsanlarla pek alâkadar olmazlar." dediler. "Öyle ise bizim onlara gitmemiz lâzımdır." deyip, önceAhmed bin Harb'in yanına geldi. Ahmed bin Harb, Abdullah'ı görünce, "Simânızın çok güzel olduğunu duymuştum. Görüyorum ki, yakışıklılığınız duyduğumdan da fazla imiş. Şimdi size yakışan odur ki, bu güzel yüzü, Allahü teâlânın emirlerine itâat etmek ve çeşitli günahları işlememek sûretiyle çirkin ve kara olmaktan koruyasınız." buyurdu. Abdullah bin Tâhir, bundan sonra Muhammed bin Eslem Tûsî'nin yanına gitti. Fakat eve giremedi. Kapıda, "Yâ Rabbî!Ben çok kötü bir kimse olduğum için, belki benden nefret ediyor. Fakat, o senin sevgili kullarından olduğu için, onu senin rızân için çok seviyorum ve biliyorum ki, ben onun hizmetçisi bile olmaya lâyık değilim. Bana lütfeyle. O mübârek zât hürmetine bu kötü kulunu affeyle." diye duâ etti. O gün Cumâ idi. Dışarıda bekleyip, namaz vaktinde nasıl olsa dışarı çıkar, o zaman kendisi ile görüşürüm diye düşündü. Namaz vakti gelip, Muhammed bin Eslem rahmetullahi aleyh dışarı çıkınca Vâli büyük bir hürmetle, kendisinden duâ istirhâm etti.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.9, s.238

2) El-A'lâm; c.6, s.34

3) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.152

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.63

5) Sıfât-üs-Safve; c.4, s.113

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.267

MUHAMMED EZHERÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Abdürrahmân Ezherî'dir. 1714 (H.1126) senesinde Cezâyir'de İsmâiloğulları kabîlesinin bulunduğu bölgede doğdu. 1793 (H.1208) senesinde Cezâyir'de vefât etti.

Muhammed Ezherî, küçük yaşta Kâhire'ye gitti. Ezher Câmii hatîbi ve imâmı Muhammed bin Sâlim Hafnâvî'den, ilim ve tasavvuf yolunun edebini öğrendi. Uzun bir müddet sonra ağabeyi onu görmeye gitti. Kâhire sokaklarında ilk sorduğu kişi kardeşi Muhammed Ezherî oldu. Bulduğunda, aradan uzun bir süre geçtiği için iki kardeş birbirini tanımamıştı. Muhammed Ezherî ağabeyine; "Câmiye gel. İmâmdan sorarsın. Çünkü aradığınız onun yakın talebelerindendir. Namazda ikinci safta ol. Namaz bitince, imâmın yanına gider sorarsın" dedi. Sonra Muhammed Ezherî, hocasına, gelenin durumunu anlattı. Namaz kılınıp herkes câmiden çıktıktan sonra, imâm olan Muhammed bin Sâlim Hafnâvî, Muhammed Ezherî'nin ağabeyi olan şahsa işâret etti. O da imâmın yanına yaklaştı. Muhammed Hafnâvî ona Muhammed Ezherî'yi gösterip; "İşte bu senin kardeşindir" dedi. Bunun üzerine Muhammed Ezherî, kalkıp ağabeyinin elini öptü. Sonra hasret giderdiler. Câminin imâmı ve Ezherî'nin hocası olan Muhammed Hafnâvî, ona; "Kardeşinin yanında misâfir olarak kal. Burada olduğun müddetçe sana yardımı olur ve hizmetinde bulunur" dedi. Bir müddet sonra hocası, Muhammed Ezherî'yi ilm öğretmesi için memleketine gönderdi. Gönderirken ona çok duâ etti. Muhammed Ezherî, bu duâların çok bereketini gördü. Bir süre sonra Mısır'a dönmesini emretti. Muhammed Ezherî Mısır'a dönünce, hocası ona, icâzet verdi. Sonra tekrar memleketine gönderdi.

Muhammed Ezherî, memleketine gidip yerleşince, oradaki insanlara doğru yolu anlattı. Böylece kalblerdeki îmânların yeşermesine vesîle oldu. Muhammed Ezherî'den çok kimse istifâde etti. Yolunu şaşırmışlar, onun vâsıtasıyla kötü yollardan ayrılıp iyi bir insan oldular. O her tarafta meşhûr oldu. Mânevî ilim ve mârifetlere kavuştu. İnsanlar, çok uzak beldelerden ondan feyz almak için geldiler. İnsanların zâhirlerini Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakla, bâtınlarını ise kalb hastalıklarından temizleyip, yerine güzel huylar kazandırmakla süslüyordu. İnsanların anlıyabilecekleri şekilde konuşurdu. Onun sohbetlerinden büyük-küçük herkes istifâde ederdi. Sohbetlerini dinlemek için devlet adamları ve âlimler de gelirlerdi. Birçok kerâmetleri görüldü.

Bulunduğu yerin vâlisi, Muhammed Ezherî'yi evine dâvet etti. Muhammed Ezherî, vâlinin evinde birkaç gün kaldı. Onlara nasîhatlarda bulundu. Muhammed Ezherî, vâlinin yanından ayrılırken, vâli bir miktar para vermek istedi. Fakat o kabûl etmedi. Vâli alması için ısrar edince, dünyâlığa ihtiyâcı olmadığını göstermek için, bir kere; "Lâ ilâhe illallah" deyince, evin tavanından birkaç tâne altın düştü. İkinci olarak söyleyince, bir miktar altın daha düştü. Bunu gören vâli, ondan özür diledi. Muhammed Ezherî de onun özrünü kabûl edip, oradan ayrıldı.

Muhammed Ezherî'nin, insanlara doğru yolu göstermek için yazdığı kıymetli risâleleri vardır. Bu eserleri talebelerinden bâzıları derlemişlerse de basılmamıştır. Yazmış olduğu eserlerden birisi, **Şerh-ur-Risâlet-il-Muhtasarati alâ Kavâidi İlm-is-Sûfiyye**'dir.

SEN SOR, SEN SOR

Bir gün bâzı kimseler, Muhammed Ezherî'yi imtihan için huzûruna geldiler. Fakat hazırladıkları suâlleri sormaya cesâret edemediler. Birbirlerine "Sen sor, sen sor" diye işâret ediyorlardı. Muhammed Ezherî ise o sırada başını eğmiş, Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl idi. Bir ara başını kaldırıp onlara; "Niçin susup duruyorsunuz. Câmi, Allahü teâlâya ibâdet ve O'nu anmak içindir. Câmiye, ya Allahü teâlâyı zikr için veyâ ilim öğrenmek için gelinir. Bunun hâricinde yapılanlar boş işlerdir" dedi. İçlerinden bir tânesi edeb ve hürmetle; "Efendim! Biz huzûrunuza sohbetinizden faydalanmak için geldik" dedi. Bunun üzerine Muhammed Ezherî konuşmaya başladı. Konuşurken gelenlerin akıllarından geçen bütün suâlleri cevaplandırdı. Kimin aklından geçen suâli cevaplandırırsa, ona tebessüm ederek dönerdi. Allah dostlarının yanında, kalbden geçen şeylerin gizli kalmadığını onlara gösterdi. O zaman orada bulunanlar, onun büyüklüğünü anladılar.

1) Ta'rîf-ül-Halef; c.2, s.457

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.10, s.135

3) Brockelmann Sup-2; s.704

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.131

MUHAMMED BİN FADL BELHÎ;

Büyük velîlerden. Adı Muhammed bin Fadl bin Abbâs bin Hafs, künyesi Ebû Abdullah olup, aslen Belhlidir. Belh'te kendisini anlıyamadıkları için şehirden sürdüklerinden, Semerkand'a yerleşmiştir. Muhammed bin Fadl, Ahmed bin Hadraveyh'in talebesi olup, daha birçok âlimin sohbetinde bulunmuştur. Semerkand'da kadılık yaptı. 931 (H.319) senesinde burada vefât etti.

Ebû Osman, Muhammed bin Fadl için şöyle demiştir: "Şâyet kendimde biraz kuvvet bulsam, kardeşim Muhammed bin Fadl'a giderim. Çünkü onu görmekle kalbim ferah buluyor." Ayrıca şöyle demiştir: "Muhammed bin Fadl, insanların iyisini kötüsünden seçip ayırandır."

Hacca giderken Nişâbûr'a uğradığında, sohbet etmesini istediler. Muhammed bin Fadl, Kürsiye çıkarak; "Allahü teâlâ büyüktür. Allahü teâlânın zikri büyüktür. Rızâ, en büyük olan Allahü teâlâdandır." dedi ve kürsiden indi.

Ebû Osman Hîrî, Muhammed bin Fadl'a yazdığı bir mektupta"Bedbahtlığın alâmeti nedir?" diye sorduklarında; "Bedbahtlığın alâmeti üçtür: Bir kimseye ilim verilir ama amel etmek için yardım edilmez. Amel etmeye yardım edilir ama bu sefer de ihlâsdan mahrum edilir. Üçüncüsü ise âlimler ile sohbet etmek nasîb olur, fakat onlara hürmet etmekten mahrum edilir." buyurmuştur.

Muhammed bin Fadl buyurdu ki:

"İslâmiyet nûrlarının kalblerden ayrılıp, kalblerin kararmasına dört şey sebeb oldu: Bildikleri ile amel etmemek. Bilmeyerek yapmak. Bilmediklerini öğrenmemek. Başkalarının öğrenmelerine mâni olmak."

"İnsanların en ârifi, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirme husûsunda gayret sarf eden ve Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine tâbi olanlardır."

"Errahmân demek; Allahü teâlânın, dünyâda iyi ve kötü herkese ihsân etmesi demektir."

"İnsanların, nefsin istek ve arzularından uzaklaşmak için ıssız çöllere çekilmesi, ne kadar

şaşılacak bir şeydir. Zîrâ insanların arasına çıkmak, Peygamberlerin sünnetidir."

"İlim kaledir. Cehâlet meçhûldür. İyi arkadaş rızıkdır. Kötü arkadaş, keder ve üzüntüdür. Akrabâyı ziyâret etmek hasenedir. Sıla-i rahmi kesmek musîbettir. Sabır kuvvettir.Cüret âcizliktir. Doğruluk kuvvettir. Yalan zayıflıktır. Mârifet doğruluktur. Akıl tecrübedir."

"İlmin tadından zevk alan, onsuz yapamaz. Devamlı ilimle meşgûl olur."

"Zâhidlerin gözleri, ârîflerin ise kalbleri ağlar."

"Bir müridi (talebeyi) dünyâ malı toplamaya istekli görürsen, bil ki, onun bu isteği aşağılık, Rabbine sırt çevirme ve başaşağı dönme nişânıdır."

"Şükrün neticesi; Allahü teâlâyı sevmek ve O'ndan korkmaktır."

"Dil ile zikretmek, günahlara keffârettir. Kalb ile zikr, Allahü teâlâya yakınlık ve mertebenin yükselmesidir."

"Güneşin doğuşundan, güneşe gözle bakılabildiği sürede (işrak zamanına kadar) namaz kılmak haramdır. Ancak işrak vaktinden sonra nâfile kılmak mübah olur."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.232

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.282

3) Fâideli Bilgiler (6. Baskı); s.175

4) Nefehât-ül-Üns; s.168

5) Tabakât-ı Sûfiyye; s.212

6) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.88

7) Risâle-i Kuşeyrî; s.118

8) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.282

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.227

MUHAMMED FETHİ ALİ EFENDİ;

İstanbul âlim ve velîlerinden. Evliyâdan Kuşadalı İbrâhim Halvetî'nin talebesidir. Aslen Rusçukludur. İsmi, Muhammed Fethi Ali bin Osman bin Muslihüddîn Rusçukî'dir. Osmanbey-zâde nâmıyla anılır. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1857 (H.1274) senesinde İstanbul'da vefât etti. Mezârı, Eyyûb Sultan'dadır.

Fethi Ali Efendi, tahsîlini İstanbul'da yaptı. Zamânın âlimlerinden okudu. Evliyâdan Kuşadalı İbrâhim Halvetî'nin sohbetine kavuştu. Halvetî yolunun edebini öğrendi. İlim ve ahlâkta kemâle gelip icâzet aldı. Fen ilimlerinde de söz sâhibi oldu. Kuşadalı İbrâhimHalvetî, Fethi Ali Efendiye çok değer verirdi. **Mektûbât'**ındaki yirmi üç mektup Fethi Ali Efendiye yazılmıştır. Hocası Kuşadalı İbrâhim Halvetî(r.aleyh), Muhammed Fethi AliEfendiye yazdığı bir mektubunda buyurdu ki:

"Zâhirî ilimlerden maksat, îtikâdı, Ehl-i sünnet ve cemâat âlimlerinin bildirdiklerine göre düzeltmek, güzel ahlâkla ahlâklanıp, kötü ahlâktan uzak olmak ve sâlih ameller işlemektir. Hazerde ve seferde zâhirinizi bu bildirilenlerden ayırmamağa çalışmalı ve bu yolda gayret göstermelisiniz?" (Mektup: 9)

Fethi Ali Efendinin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) El-Hayr-ül-Hasene, 2) Terceme-i Kelâm-i Erba'în-i Hazret-iAli, 3) Hilye-i Sultânî, 4) Sermâye-i Necât, 5) İlm-i Tabakât-ül-Arz, 6) Terceme-i Nesâih-i Eflâtûn, 7) El-Âsâr-ül-Aliyye fî Hazâin-il-Kütüb:**

Bu eserde İstanbul kütüphânelerinde bulunan kitapların isimlerini yazmıştır. Birinci cildi yazılabilen eser, Bâyezîd Umûmî kütüphânesindedir. Bu eserleri yanında şiirleri de vardır.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.395

2) Mektûbât-ı Kuşadalı İbrâhim Halvetî

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.133

MUHAMMED HÂCI EFDAL;

Hindistan'da yetişen büyük âlim ve velî. İsmi, Hâcı Muhammed Efdal olup, Mazhar-ıCân-ı Cânân hazretlerinin, kendilerinden ilim ve feyz aldığı dört büyük hocasından ilkidir. Doğum ve vefât târihleri ile hâl tercümesi hakkında fazla bilgi bulunmamakta ise de, on ikinci asrın ortalarında vefât ettiği bilinmektedir. Kabri, Hâce Muhammed Bâki-billah hazretlerinin bitişiğindedir.

Müceddidiyye yoluna âit feyz ve mârifetleri, Muhammed Huccetullah'dan aldı.Muhammed Huccetullah, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin İmâm-ı Muhammed Ma'sûm'dan olan torunudur. On yıl müddetle o mübârek zâtın huzûrunda, sohbetlerinde bulunarak çok istifâde etti. Bundan sonra on iki yıl müddetle Şeyh Abdülehad hazretlerinden feyz aldı. Şeyh Abdülehad da, İmâm-ıRabbânî hazretlerinin, Hazîn-ür-rahme Muhammed Saîd-i Fârûkî'den torunudur.

Bu iki büyük zâttan aldığı feyz ve nûrlar ile, tasavvufî kemâlâta, yüksek olgunluklara kavuşan Hâcı Muhammed Efdal, bu yolda çok yükselerek ilerledi. Muhammed Huccetullah ve Şeyh Abdülehad, Hâcı Muhammed Efdal'e; "Bu yolun büyüklerinden kalbimize akıtılan bütün ilim ve mârifetleri sizin kalbinize yerleştirdik" buyurmuşlardır.

HâcıMuhammed Efdal, derin âlim, fazîletler sâhibi, olgun ve yüksek bir velîydi. Tasavvuf ilimlerinin mütehassısı idi. Allahü teâlânın aşkı ve bu yolun büyüklerinin muhabbeti ile kendinden geçmiş hâlde bulunurdu. Öyle bir tevâzu ve gönül kırıklığına ve edebe sâhib idi ki, kendisini, değil evliyânın büyüklerinden, tasavvuf ehlinden bile saymazdı.Hattâ yakınlarından tasavvuf ehli kimselere; "Sizlere derin ve keskin bir basîret ve mânevî makamları tanıma hâli ihsân olunmuştur. Bizim hâlimize bir bakın ki, amellerimizin bozukluğundan, mânevî hiçbir kazancımız kalmamıştır" buyururdu. Hâlbuki, aslında kendisi bu bilgi ve mârifetlerin mütehassısı, kaynağı idi. Nitekim, İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu hâl ile alâkalı olarak; "Kalbin, bâtının hâlini bilememek, anlayamamak, tasavvufta, tecellî-i zâtî denilen çok yüksek bir makâma kavuşmuş olmanın alâmetidir" buyurmuştur.

Hâcı Muhammed Efdal hazretleri, Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereyi ziyareti sırasında, ilâhî lütuflara ve Resûlullah efendimizin mânevî ihsân ve feyzlerine mazhar olup, çok yüksek makamlara ulaştı. Böylece, Allahü teâlânın rızâsına, muhabbetine kavuşmak isteyenlerin mercii, sığınağı oldu. Birçok kimseyi, zâhir ve bâtın nûru ile terbiye ederek yetiştirdi. Derin hadîs âlimi Şâh Veliyyullah-ıDehlevî, hadîs ilmini ondan okudu ve icâzet aldı.

Dünyâ malında zerre kadar gönlü ve gözü olmayanHâcı Muhammed Efdal kendisine hediye gelen paraları, ilmî ve fennî kitapları satın alarak vakfetmeye harcardı. Böylece, Allah rızâsı için vakfettiği, insanların istifâdesine sunduğu kitapların adedi birkaç bini bulmuştur.

"Kalbin gafletten kurtulup, Allahü teâlâyı zikretmeye başlaması, hakîkî İslâm âlimlerinden bir velînin teveccühü ile olur. Bu saâdet, Allahü teâlânın muhabbetini kazandıran sermâyedir."

ŞAŞILACAK İŞ

Hâcı Muhammed Efdal hazretleri buyurdu ki: "Ne kadar şaşılır ki, insanların birçoğu, Allahü teâlânın kelâmı olarak Kur'ân-ı kerîmin mübârek harflerini, zarûrî lâzım olan tecvîd bilgisine uygun olarak okumaya ve bunu öğrenmeye gayret etmiyorlar. Bu bilgi nihâyet birkaç günde öğrenilebilir. Ama kırâatin (okumanın) sahih olması için bu bilgi mutlaka lâzımdır. Namazın sahih olması için de kırâatin sahih olması mutlakâ lâzımdır."

1) Makâmât-ıMazhariyye; s.13

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.93

MUHAMMED BİN HÂMİD TİRMİZÎ;

Horasan'da yetişen evliyânın meşhûrlarından. Künyesi, Ebû Bekr'dir. Dokuzuncu asırda Belh şehrinde yaşamış olup, doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. Zamanının meşhûr âlimlerinden ve evliyâsından Ahmed bin Hadreveyh ve diğer evliyâların sohbetinde ve derslerinde yetişmiştir. Hadîs ilminde de ilim sâhibi olmuş, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Derslerinde ve sohbetinde çok talebe yetişmiştir.

Muhammed bin Hâmid hazretlerinin kıymetli sözlerinden bir kısmı şunlardır:

Buyurdu ki: "Tefekkür beş çeşittir. 1- Allahü teâlânın yarattığı şeylere bakıp, O'nun yüceliğini düşünmek. Bundan mârifet, Rabbini tanımak hâsıl olur. 2- Allahü teâlânın nîmetlerini ve ihsânlarını düşünmek. Bundan muhabbet hâsıl olur. 3- Allahü teâlânın vâdettiği nîmetleri ve mükâfâtları düşünmek. Bundan ibâdete karşı rağbet ve ibâdet yapma şevki hâsıl olur. 4- Allahü teâlânın azâbını düşünmek. Böyle tefekkür eden kimse, Allahü teâlâya isyân etmekten sakınır. 5- Allahü teâlânın verdiği nîmetler ve ihsânları yanında, nefsin kötülüklerini düşünmek. Bundan da, geçmiş günahları hatırlıyarak Allahü teâlâya karşı hayâ, utanma hâsıl olur."

"İnsanın kalbine nur yerleşince; dışı, âzâları, iyilik yapar ve iyiliği konuşur."

Muhammed bin Hâmid hazretlerine, Fâtır sûresinin; **"Ey insanlar, siz Allaha muhtaç olanlarsınız. Allah ise hiç bir şeye muhtaç değildir. Hamîddir** (hamd olmaya lâyıktır)**."** meâlindeki 15. âyet-i kerîmenin tefsîri sorulunca şöyle tefsîr etmiştir. "Siz âcizsiniz, Allahü teâlânın rahmetine muhtaçsınız, bunun için fakirsiniz. Allahü teâlâ ganîdir. Sizin ibâdetlerinize ihtiyâcı yoktur."

"Ehl-i muhabbet olmayan kimse, himmete tam mânâsıyla ulaşamaz. (Himmet, sadece bir şeyi istemektir. Bu da Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktır.) Muhabbet ehli buna; sünnete tâbi olup, bid'atlardan sakınmak sûretiyle kavuşmuştur. Çünkü Resûlullah efendimiz himmette en yüksek derecede olup, Allahü teâlâya en yakın olandır."

"Câhillerin evliyâyı inkâr etmesi, büyüklere dil uzatması, onları anlamaktan uzak olmalarından ve kalblerinin hikmeti almamasındandır."

"Evliyâ olan zâtlar, evliyâlıklarını dâima gizlerler, söylemezler. Fakat onların hâlleri ve davranışları, evliyâ olduklarını gösterir. Evliyâlık iddiasında bulunan kimseler, dilleriyle bunu söylerler. Fakat hâl ve hareketleri, onların yalancı olduklarını ortaya çıkarır."

"Allahü teâlâya en yakın olan kimseler, fakirlerle bulunmaktan hoşlanan kimselerdir. Ebedî olanı, geçici olana tercih edenler ve kazâya rızâ gösterenlerdir."

"Bir şeyi yapmaktan âciz kalırsan, bu âcizliğini, zayıflığını anlamaktan da âciz kalma."

“Bir kimsenin bir müslümanı hor görmesi, îmân ve mârifet zayıflığındandır.”

“Yol belli ve açık; delil, âlimler (müctehidler), azık tam, binek kuvvetli. Fakat insanı asıl maksada kavuşmaktan uzaklaştıran şeyler var. Bunlar: Âlimlere (müctehidlere) uymadan, kendi görüşüne uymak, nefsinin istekleri peşinde koşmak. Azığı (yiyeceği) gayrimeşrû yerden toplamak. Mesûliyeti unutup, bineği zayıflatmaktır.”

“İnsanların felâketine sebep; asıl işi bırakıp boş şeyler ile uğraşmaları, nefislerinin isteklerine uymaları ve harama dalıp, şüphelilerden sakınmamalarıdır.”

“İnsanların en kötü ahlâklısı, dostunu düşmanını ayırmayan ve sohbet ehlinden uzak yaşayandır.”

“Kalb ve vakit, insan için sermâyedir. Fakat kalbini kötü zanlarla, düşüncelerle meşgûl eder. Vaktini de boş şeylerle geçirir, zâyi eder. Bu ne acı bir hâldir. Sermâyeyi kaybedene kim kâr getirebilir.”

1) Tabakât-us-Sûfiyye (Sülemî); s.280

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.101

3) Tabakât-ı Ensârî; s.329

4) Tarih-i Bağdâd; c.2, s.288

5) Nefehât-ül-Üns; s.155

MUHAMMED BİN HANEFİYYE;

Büyük âlim ve velî, hazret-i Ali'nin oğlu. Annesi Havle binti Câfer bin Kays-ı Hanefiyye olduğu için, İbn-i Hanefiyye denilir. 641 (H.21) senesinde doğdu. 700 (H.81)de Medîne'de vefât etti. Muhammed Hanîf, Muhammed Hanefiyye ve Muhammed-ül-Ekber de denir. İsmi Muhammed, künyesi Ebü'l-Kâsım'dır. Nesebi,Muhammed bin Ali bin Ebî Tâlib bin Abdülmuttalib bin Hâşim binAbd-i Menâf bin Kusey'dir.

Künyesinin Ebü'l-Kâsım olması, Peygamber efendimiz tarafından hazret-i Ali'nin evlâdına verilen husûsî bir izin iledir. Muhammed bin Hanefiyye, hazret-i Hasan ve hazret-i Hüseyin'den sonra, hazret-i Ali'nin oğullarının en üstünüydü. Münzir-i Sevrî bildirdi ki: "Ben, bir defâ Muhammed bin Hanefiyye'ye; "Senin hem ismin hem de künyen, Peygamber efendimizin isim ve künyesi gibidir, bu ise câiz midir?" dedim, cevap olarak; "Ben, babam hazret-i Ali'den duydum. Buyurdu ki: "Resûlullah'a sallallahü aleyhi ve sellem; "Yâ Resûlallah, sizden sonra Allahü teâlâ bana bir erkek evlâd ihsân ederse, ismini ve künyesini sizin mübârek isminiz ve künyeniz gibi versem bir mahzuru var mıdır?" diye arz edince, Resûlullah efendimiz; **"Evet oğlunuzun ismini ve künyesini benim ismim ve künyem ile verebilirsiniz. Lâkin ondan başka ismimin ve künyemin aynı kişide birlikte bulunması helâl değildir."** buyurdu. Babam bunu söyledikten sonra bana; "Resûlullah efendimizden müsâde almıştım. Onun için sana, Muhammed ismini ve Ebü'l-Kâsım künyesini verdim." dedi.

Ebû Hamza bildirdi ki: "Bir gün bir kimse Muhammed binHanefiyye'nin yanına geldi ve; "Esselâmü aleyke yâ Mehdi." diye selâm verdi. İbn-i Hanefiyye buyurdu ki: "Doğru söylüyorsun. Ben insanları, hidâyete, doğru yola ve hayra dâvet etmek ve doğru yolu göstermek bakımından Mehdi'yim. Lâkin âhir zamanda gelecek olan Mehdi (aleyhirrahme) değilim. Öyle anlaşılmaması için bana selâm vereceğiniz zaman "Esselâmü aleyke yâ Muhammed veya yâ Ebe'l-Kâsım, deyin. Başka isim ile hitâb etmeyin" buyurdu.

Muhammed bin Hanefiyye, ilimde üstün derecelere sâhipti. Abdullah ibni Abbâs ile berâber,

fıkıh, hadîs, tefsîr gibi ilimleri kitaplara yazdılar. Muhammed bin Hanefiyye haramlardan ve şüpheli şeylerden sakınmakta ve güzel huyları kendinde toplamakta çok üstün olup, bu hâliyle mübârek babaları hazret-i Ali'nin husûsî muhabbet ve takdirine kavuşmuştu. İbn-i Hanefiyye aynı zamanda çok cesur ve fevkalâde kuvvet ve şecâat sâhibiydi. Bu durumu bildiren çeşitli misâller vardır. Bir defâ, hazret-i Ali'nin aldığı zırh uzunca olduğundan, alt kısmından biraz kesilmesi îcâb ediyordu. Hazret-i Ali kesilmesi gereken kısmı işâretledi. Oğluna işâretli yerin alt tarafını kesmesini söyledi. İbn-i Hanefiyye, zırhı bir eline aldı. Diğer eliyle de, işâretli yerden çekip kopardı.

Muhammed ibni Hanefiyye Cemel ve Sıffîn Muhârebelerine karışmak istemedi ise de, babasının; "Babanın bulunduğu tarafın haklı olduğundan şüphen mi var?" sözü üzerine babasının yanında yer almış ve babasının sancağını taşımıştır. Kahramanlık ve şecâatte eşsizdi. Hazret-i Ali şehîd olduktan sonra Abdullah ibni Zübeyr veAbdülmelik bin Mervân arasındaki hâdiselere karışmamak için Kûfe'ye hicret etti. Abdullah ibni Abbâs Tâif'de 684 (H.65)de vefât edince cenâze namazını Muhammed bin Hanefiyye kıldırdı. Muhammed bin Hanefiyye hazretleri Kûfe'de iken, iki defâ hac yapmak istedi ise de siyâsî karışıklıklar sebebi ile yapamadı. İkinci defâ da hac yapamayınca çok sayıda kimse etrafında toplanıp; "Biz sizin emrinizdeyiz. Eğer emrederseniz harb bile yaparız." dediklerinde, İbn-i Hanefiyye, onlara çok güzel nasihat ve tavsiyelerde bulunup, hepsini sakinleştirdi. Daha sonra Abdülmelik bin Mervân duruma hâkim olup, herkes kendisine bîat etti. Muhammed bin Ömer, İbn-i Hanefiyye'ye bir mektup yazarak buyurdu ki: "Ben Abdülmelik'e bîat ettim. Siz de bîat edin. Çünkü bîat edilmiyecek hiçbir sebeb kalmamıştır. Bütün ümmetAbdülmelik'e bîat etti." Bunun üzerine Muhammed binHanefiyye, Abdülmelik'e bir mektup yazdı. Mektubunda buyurdu ki: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu mektup, Muhammed bin Ali'den müminlerin emiri Abdülmelik'e. Ben bu ümmetin içinde meydana gelen ihtilaflardan uzak durdum ve hiç kimseye bîat etmemiştim. Artık bu ihtilâflar bitti ve herkes sana bîat etti. Biliniz ki ben de bu ümmetten biriyim. Sulh ve iyilik isterim. Ben de sana bîat ettim. Gördüm ki, insanlar sizin etrâfınızda toplandı. İsterim ki siz de vefâkârlık yaparsınız. Eğer haksızlık ve zulüm yaparsanız hiçbir hayrınız kalmaz. Buna rağmen bize haksızlık yaparsanız ve bîatımızı kabul etmezseniz, biliniz ki yeryüzü geniştir."

Abdülmelik bin Mervân mektubu okuyup etrafındakilerle istişâre ettikten sonra yazdığı cevabî mektûbda şöyle dedi: "Ey Muhammed bin Ali, siz bize yakınsınız. Akrabâmsınız. Mâdem ki siz bize bîat ettiniz, biliniz ki, sizin bîatınızı kabûl ettim. Size vâd ediyorum ki, bundan sonra Allahü teâlânın ve Resûlünün emânındasınız. Bizden size ve arkadaşlarınıza hiçbir zarar gelmez. Şehrinize dönüp, istediğiniz gibi hareket ediniz. Ben sağ oldukça size hiç kimse bir zarar veremez." Abdülmelik bin Mervân daha sonra, Hicâz ve Irak'ın valisi olanHaccâc binYûsuf'a mektup yazarak Muhammed bin Hanefiyye'ye hiç zarar vermemesini, ona karışmamasını, iyilik ve ikrâmda bulunmasını emretti. Bunun üzerine Muhammed bin Hanefiyye, Medîne-i Münevvere'ye döndü. Bâki mevkiinde bir ev yaptırıp, oraya yerleşmek arzûsunda olduğunu Halife Abdülmelik'e bildirdi. Halîfe derhal izin verip evi kendisi yaptırdı. Muhammed bin Hanefiyye âilesi ile berâber o eve yerleşti. 700 (H.81)'de Medîne'de vefât etti.Cenâze namazını hazret-i Osman'ın oğlu hazret-i Eban kıldırdı. Abdullah, Hamza,Câfer, Hasan, İbrâhim, Kâsım, Abdurrahmân ve Rukayye isimli çocukları olmuştu.

Muhammed bin Hanefiyye, babası hazret-i Ali'den şöyle bir hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Resûlullah efendimiz; **"Ümmetime şefâat edeceğim. Hattâ Rabbim; "Yâ Muhammed! Râzı mısın?" diye nidâ edecek. Ben de; "Evet yâ Rabbî, râzıyım." diyeceğim."** buyurdu.

CENNET'İN KARŞILIĞI

Muhammed bin Hanefiyye buyurdular ki: "Bir kimse seyyidleri ve âlimleri severse, o kimse çok

günahkâr bile olsa, Allahü teâlâ o kimseye pekçok ihsânlarda bulunur."

"Kanâatkâr olup, elini ve dilini kötülükten muhâfaza edip, evinde oturan kimseye Allahü teâlâ merhâmet etsin. Allahü teâlânın sevdikleriyle görüşmek onların sohbetlerine katılmak büyük bir nîmettir. Kim bu nîmete kavuşmuş olarak ölürse, şüphesizAllahü teâlânın ihsânlarına ve Cennet'ine kavuşur ve orada sevdikleriyle berâber olur."

"Allahü teâlânın rızâsı için olmayan her şey boştur, mânâsızdır."

"Kimin nefsi ıslâh olmuş ise, onun nezdinde dünyânın zerre kadar kıymeti yoktur."

"Allahü teâlâ, Cennet'i nefslerinize karşılık kıldı. Nefsinizi, Cennet dururken, başka şeylere satmayınız."

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.91

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.179

3) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; (49. Baskı); s.1090

4) Vefeyât-ül-A'yân; c.1, s.449, c.4, s.169

5) Ensâbü'l-Eşrâf; c.5, s.214, 223, 260

6) Tabakât-ıŞîrâzî; s.62

7) El-A'lâm; c.6, s.270

8) Kâmûs-ül-A'lâm; c.6, s.2190

9) Eshâb-ı Kirâm; (8. Baskı) s.364

10) Nûrü'l-Ebsâr; s.103

11) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.1, s.373

12) Tarâik-ül-Hakâyık; c.2, s.228

MUHAMMED HÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Abdullah bin Mustafa Hânî'dir. 1798 (H.1213) senesinde, Hama ve Haleb arasında bulunan Hân-ı Şeyhûn'da doğdu.

Muhammed Hânî, tasavvuf yolunu Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den öğrendi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin önde gelen talebelerindendi. Ona hizmette en önde yer alırdı. Bir kuşluk vakti Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin huzûruna girmek için kapının önüne geldi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin ayakkabıları kapının önündeydi. İçeri girip; "Efendim, güneş ayakkabınızı bozuyor." dedi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî; "Git onu gölgeye bırak." buyurdu. Muhammed Hânî hemen ayakkabıları alıp, gölge bir yere koydu. Büyük bir edeple içeri girip hocasının huzûrunda oturdu. O anda hocasının teveccühüne kavuştu ve kendinden geçti. Ayılınca; "Hocamın ayaklarını öpeyim." diye aklından geçirdi. O anda Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî; "Git ayakkabıları öp. Zîrâ o, kurtulman için sebeb oldu." buyurdu. Bu olaydan kısa zaman sonra Muhammed Hânî kemâle geldi. Kemâle geldikten sonra çok kerâmetleri görüldü.

Muhammed Hânî hazretlerinin torunu Şeyh Abdülmecîd Hânî anlatır: "Bizzat şâhid oldum. En büyük amcam Şeyh Ahmed, böbreklerinde taş olduğu için çok rahatsızlanmıştı. Birçok tabibe baş vurduğu hâlde, derdine çâre bulamamışlardı. Bu durumu Muhammed Hânî hazretlerine arzettiği zaman, dedem ona bir şey yazdı. O yazıyı bir taşa koyup üzerine su dökmesini, sonra da ondan içmesini söyledi. O da dedemin söylediği gibi yaptı. Bir müddet sonra böbreklerindeki taş parçalanarak idrarla berâber dışarı çıktı. Böylece amcam hastalıktan kurtuldu."

Yine torunu Abdülmecîd Hânî anlatır: "Babam bana, dedemin bâzı şeyleri, Allahü teâlânın izni ile, olmadan önce haber verdiğini ve dediklerinin aynen çıktığını söyledi. Dedem, talebelerinin hatırlarından geçenleri, Allahü teâlânın izni ile bilirdi. O, talebelerine hâllerini sormaz; onların, düşündüklerini, hâllerini ve hareketlerini kendilerine söylerdi. Onlara bir işi

yapmalarını bâzan emreder, bâzan da onları bir işi yapmaktan nehyederdi.

Bir kimse kendisine yapılan haksızlığı şikâyet etmek üzere, Muhammed Hânî hazretlerine gelmişti. Bu sırada Muhammed Hânî'nin yanında Şam vâlisini gördü. Vâli gitmek için kalkınca, Muhammed Hânî onu uğurlamak için kalktı. O zaman o şahsın hatırına; "Muhammed Hânî, vâliye, vâli olduğu için hürmette bulunuyor." düşüncesi geldi. Bu sırada Muhammed Hânî o şahsa dönerek; "Senin işin için kalkıp, vâliyi uğurladım." dedi. O şahıs hatırından geçirdiği o düşüncelerden dolayı çok utandı. Muhammed Hânî'den kendisini affetmesini ricâ etti.

Muhammed Hânî, ömrünün sonlarına doğru hastalandı. Hastalığı gittikçe şiddetlendi. 1862 (H.1279) senesi bir Pazartesi gecesi seher vakti Şam'da rûhunu teslim etti. Şeyh Muhammed Tandetâî Ezherî tarafından yıkanıp, kefenlendi. Kalabalık bir cemâat tarafından kılınan cenâze namazından sonra Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin türbesine defnedildi.

Muhammed Hânî'nin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) El-Behçet-üs-Seniyye fî Âdâb-it-Tarîkat-in-Nakşibendiyye, 2) Es-Seâdet-ül-Ebediyye fîmâ Câebihin-Nakşibendiyye.** Bu iki eser de matbûdur."

ELİNİ NİÇİN ÖPTÜ?

Bağdât vâlisi Mehmed Reşîd Paşa, Şam'a beşinci ordu komutanı olarak gelmişti. MehmedReşîd Paşa, Fransız terbiyesi ile yetişmiş, İslâmiyetin yüksekliğini ve kemâlini anlayamamış biriydi. Şam'a gelince, bir arefe günü, askerin et ihtiyâcı için kurban pazarına gitmişti. Kurban pazarı, Muhammed Hânî'nin bulunduğu mescide yakındı. Mehmed Reşîd Paşa, pazarda ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, kurbanların semiz olup olmadığına bakarken, elleri kirlendiğinden, abdest alınan yerde ellerini yıkamak için mescide geldi. Bu sırada Muhammed Hânî abdest alıyordu. MuhammedHânî'nin üzerinde görülen vakar ve olgunluk alâmetleri, Mehmed Reşîd Paşanın dikkatini çektiğinden, içinden elini öpmek geçti. Ancak kendi kendine; "Böyle bir müslümanın elini nasıl öperim. Çünkü bunlar benim en kızdığım kimseler." dedi. Bir müddet bu düşünceler içerisinde tereddüt gösterdikten sonra karar verdi veMuhammedHânî hazretlerinin yanına gidip elini öptü. Muhammed Hânî ona sâdece elini uzattı. O öptükten sonra elini çekti ve abdestine devâm etti. Mehmed Reşîd Paşa da oradan ayrıldı. Fakat kalbi elini öptüğü zâtla meşgûldü. Bir süre sonraMüşîr Mehmed Nâmık Paşa ile karşılaştı. Ona olup bitenleri anlattı. Mehmed Nâmık Paşa; "O karşılaştığın zât, evliyâdan MuhammedHânî hazretleridir. Hattâ onu ziyâret ettiğim için sen beni ayıplıyordun." deyince, MehmedReşîd Paşa; "Bu gibi zâtlar müslümanların iftihar ettiği kimselerdir. Hamdolsun ben şu anda onun bereketi ve vesîlesi ile İslâm dîninin yüceliğini, kemâlini ve hak bir din olduğunu anladım. Artık müslümanları seviyorum. Allahü teâlâ onun vâsıtası ile bana hidâyet nasib eyledi." dedi. Ondan sonra Mehmed Reşîd Paşa, Muhammed Hânî'yi ziyâret etmeye başladı. Hidâyete kavuşmasına vesîle olduğu için Muhammed Hânî'ye hep teşekkür ediyordu.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.10, s.249

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.377

3) Îzâh-ül-Meknûn; c.1, s.201

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.222

5) El-A'lâm; c.6, s.242

6) Brockelmann; Sup.2, s.771

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.133

MUHAMMED HAREZMÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed Harezmî, lakabı Kerîmüddîn, künyesi Ebü'l-Füyûdât, şöhreti Ahî Muhammed'dir. Harezm vilâyetinde doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1378 (H.780) târihinde Herat şehrinde vefât etti. Halvetîler kabristanında medfundur.

Muhammed Harezmî memleketi olan Harezm'de ilim ve edeb öğrendi. Sonra Geylan'daki evliyâdan mânevî ilimleri tahsîl edip, zamânın büyük velîleri arasına girdi. Çok kerâmeti görüldü. Çok talebe yetiştirdi. Talebelerinin önde gelenleri Muhammed Karsî, Kutbu Tebrizî, Osman Şirvânî ve Pîr Ömer Halvetî'dir.

Harezmî hazretleri bir gün hanımı ile sohbet ederken hanımı ona; "Sizden sonra yerinize kimi bırakacaksınız?" diye sordu. O da; "Ey hâtun! Mâdemki bunu bilmek istersin. Bak şimdi oğullarımız uykuda. Herkes yatağında. Ben önce oğullarımı isimleriyle çağıracağım. Hangisi sesimi işitip gelirse, bu ona nasîptir." buyurdu. Sonra isimlerini yüksek sesle çağırdı. Lâkin hiçbirinden cevap gelmedi. Sonra talebelerinden birini çağırdı. O üç fersah uzaklıkta idi. Hemen gelip emre hazır olduğunu bildirdi. Harezmî hazretleri o zaman hanımına; "Ey hanım! Bu iş bu talebemizin nasîbidir." buyurdu.

Harezmî hazretlerinin memleketinde birisi, öfkeyle ağzından; "Eğer bu yıl hac etmezsem hâtuna talak verdim." sözü çıktı.Lâkin dediği zamanda hacca gidecek para eline geçmedi. Dolayısıyla hacca gidemedi. Durumu şehrin hâkimi öğrenince ona tenbih edip; "Dînin emri gereği hacılar gelince senin nikâhın bozulur. Hanımın boş olur." dedi ve mahalle halkına da haber salıp durumun tâkib edilmesini emretti.

O adamcağız kime ne söyledi ise, derdine çâre bulamadı. Herkes hanımının boş olacağını söyledi. Nihâyet Şeyh MuhammedHarezmî hazretlerine gelip yaşlı gözlerle hâlini arzetti. Harezmî hazretleri ona merhamet edip; "Sen Zilhiccenin dokuzuncu günü yanıma gel. İnşâallahü teâlâ nasîb olur. Evliyânın kerâmeti bizim yolumuzda haktır." buyurdu. Bunun üzerine adamcağız arefe günü Harezmî hazretlerinin huzûruna geldi. Ümitle ne yapacağını ne diyeceğini bekledi. Bütün arzusu hac edip hanımından ayrı düşmemekti. Harezmî hazretleri onu kimsenin olmadığı tenhâ bir yere götürüp; "Allahü teâlânın izni ve evliyânın himmet ve yardımı ile inşâallah şimdi Arafat'a varacaksın. Orada hac ile ilgili vazîfelerini yap. Hemşehrilerinle görüş. Onlardan birinden bir mikdar ödünç para al. Aldığına dâir bir senet imzâlattır. Gelince istediği zaman verirsin." buyurdu. Sonra mübârek ridâlarını çıkardı ve yere serdi ve üzerine oturttu. O kimse tayy-ı mekân ile bir anda kendini Arafat'ta buldu. Vakfe ve diğer hac vazîfelerini yaptı.Hemşehrileriyle görüştü.Harezmî hazretlerinin vasiyeti üzere birinden biraz borç aldı. Kâdıya senet imzâlattırdı. Sonra bir anda kendini Harezmî hazretlerinin huzûrunda buldu.Hacda aldığı para da yanındaydı. Hemen Harezmî hazretlerinin ayaklarına kapanıp; "Elhamdülillah maksadıma kavuştum." diye sevincini belirtti ve evine gitmek istedi. O zaman Harezmî hazretleri ona; "Ben sağ olduğum müddetçe bu hâli kimseye söyleme yoksa zarara uğrarsın." buyurdu. O da söz verip evine yöneldi. Aradan bir müddet geçti. Bu zaman içinde herkes ona, hacılar dönünce hâlin ne olacak hanımından ayrılacaksın." diyorlardı. O bunlara karşı; "Hayır ben hac yaptım." derdi. Bunu duyanlar, "Bu adam deli olmuş." diye alay ettiler.

Bir zaman sonra hacılar geri döndü. Hacılar o adamı gördüklerinde; "Sen ne zaman geldin?" diye sordular. Bunu işitenler güldüklerinde; "Siz ne diyorsunuz?" dediler. O zaman adamcağızın yanına hacda iken para aldığı adam geldi ve verdiği parayı istedi. O da ispat et, dedi. Sonra durum kâdıya intikâl etti. Alacaklı dâvâ edip; "Ben buna arefe günü şu kadar para borç verdim. İşte Mekke kâdısının imzâladığı ismi yazılı borç aldığına dâir senet." dedi ve senedi gösterdi. Sonra başka hacılar aynı şekilde şâhitlik yaptılar. Netîcede dâvâsında doğru olduğu, hacca gittiği anlaşıldı ve hanımından ayrılma tehlikesinden kurtuldu. Bu, Muhammed Harezmî hazretlerinin yardım ve kerâmetiyle olmuştu. Bundan sonra insanlar onun velî olduğunu söylemeye başladılar.

1) Lemezât, Üniversite Kütüphânesi, No: 1894, v.124

MUHAMMED HÂŞİM-İ KEŞMÎ;

İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî Serhendî hazretlerinin talebelerindendir. İran'da Bedâhşân'ın Keşm kasabasındandır. Önce Seyyid Mîr Muhammed Nûmân hazretlerinin huzûrunda tövbe edip, ona talebe oldu. Sohbetinde yetişip, Seyyid Mîr Muhammed'in işâreti ile, 1621 (H.1031) senesinde İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetiyle şereflendi.

Muhammed Hâşim'in yüksek babası Hâce Kâsım, o bölgenin büyüklerinden ve meşhûr âlimlerinden olup, Bedehşân pâdişâhı Mîrza Şahrûh'un hocalarındandır. Muhammed Hâşim, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine kavuşmasını, hocasının hayâtını yazdığı **Zübdet-ül-Makâmât** kitabının önsözünde şöyle anlatıyor:

Devâmlı var olan ve O'ndan başkasıO'nunla varlıkta duran Allahü teâlâya hamd ederim. Serâpâ nûr olan Peygamberimiz hazret-i Muhammed'e, Âline, Eshâbına, O'na tâbi olanların hepsine ve kıyâmete kadar O'nu sevenlere salât ü selâm ve iyi duâlar ederim.

İlim ve irfân kaynağı, gizli ve âşikâr hazîneler sâhibi, temkin ve edeb sofrasının efendileri, silsile-i zeheb halkasının mestolmuşları! Biliniz ki, kendi amelinden utanan bu hakîrin baba ve dedeleri, yüksek Kübreviyye yolunda idiler. Daha çocukluğumda, bu yolun büyüklerinden bâzılarının bereketli sohbetlerinde bulunmuştum. Fakat yaradılışım îtibâriyle ve aslî münâsebetim sebebiyle, daha gençliğimin, delikanlılığımın ilk zamanlarında gizli işâretler ve müjdelerle, kalbimi silsile-i zehebden olan Nakşibendiyye'nin büyüklerine bağladılar. Ümid gözüm onların rahmet ve bereketi ile açılınca, bu büyük yolun yol göstericilerinden hangisinin, bu âcizin kolundan tutacağını bilemiyordum. Bu azîz ve çok yüksek silsileye girmek isteyenleri kabûl edenlerden hangisinin, bu kâbiliyetsizi, kerem ve ihsân ederek kabûl edeceğini anlayamıyordum. Bu düşüncenin devâm ettiği günlerde, o makâmlara kavuşmak istemenin verdiği arzû ile, elem ve sıkıntı içinde, dâimâ; "Haydi! Atımı hazırlayın, muhakkak Hindistan'a gitmem lâzımdır." diyordum. Mevlânâ buyurur ki:

Beyt:

Hindistan'ı rüyâmda gördüğüm günden beri,
Ümid gözüm açıldı, harâb buldum her yeri.

Bu elemlerden ve şuursuzca söylenen sözlerden sonra, vaziyetim şöyle oldu. İster istemez kendimi tutamayıp, Hindistan'a geldim. Bir sene sonra bir gece bir mecliste, geçmiş evliyânın acâib hâlleri, garib tasarrufları üzerinde konuşuluyordu. Kalbimden geçti ve hattâ zannediyorum, dilimle; "Bu azâmetli hakîkat, yalnız eski zamanlarda ve eski insanlarda olup, bugün bir cevher mevcûd değildir. Yâhut zamânımızda da vardır, ama bizim gibi kâbiliyetsizlerin idrâk gözlerinden saklıdır." dedim.

Beyt:

Ya güzellerin kalbinde ehl-i dile meyl kalmadı.
Ya âşıklar diyârında bir sâhib-i dil kalmadı.

Bu günlerde idi. Bir gece rüyâmda büyük bir zât; "Haydi, kalk, filân mürşid-i kâmil ve âlim, filân yerde, talebeleri ile oturmuş seni bekliyorlar." dedi. Oraya gittik, şu sûrette bir üstâd gördüm. Evin sofasında oturmuş murâkabe ediyordu. Talebeleri sofanın altında başlarını önlerine eğmiş, sessizce oturuyorlardı. Beni oraya götüren zât, üstâdın huzûruna çıkardı. Başlarını kaldırdılar, elini uzatıp elimi tuttular ve; "Bismillâhirrahmânirrahîm, Nasr sûresini sonuna kadar oku!" buyurdular. Okudum ve ağladım. Uyanınca bu sûreyi ve ne için inzâl olduğunu düşünmeğe başladım ve şöyle buldum: **"Feth ve imdâd-ı ilâhi yetişince, birçok insanların fevc fevc, yâni kitle kitle bu büyükler yoluna ve ana caddeye girdiğini**

görürsün. O hâlde tesbih et ve istiğfâr yolunda ilerle ki, Allahü teâlâ tevvâbdır (Yâni ziyâdesiyle tövbe kabûl edicidir)." Allahü teâlânın kelâmının sonu tevvâb olunca, buradan tövbeye bir işâret buldum.

Bu rüyâdan sonra diyar diyar gezip, Hindistan'ın büyük şehirlerinden, hacıların uğradığı Burhânpûr'a vardım. Gariblerin sığınağı, üzüntülü kalblerin tabîbi, Şeyh Burhâneddîn-i Garîb'in isminin bereketiyle feyzlenmiş bir ülkedir. İlim, amel, takvâ sâhibi ve Kur'ân-ı kerîme muttalî büyük bir âlimin rüyâsına göre, burası birçok beldelerden hayırlıdır. (Allahü teâlâ bu şehri ve diğer bütün müslüman memleketlerini belâlardan, âfetlerden korusun.)

Burhânpûr'da silsile-i şerîfeden, İslâmiyeti yaymak için uğraşan ve tâliblerin kalblerini çekmekte mâhir, seyyidlerin büyüklerinden ve hakîki mürşid-i kâmillerden, sâhib-i zevk ve vicdan, insan görmüş insan, Muhammed Nûmân'ın huzûr ve sohbetlerine kavuşmak için çok acele ediyordum. Huzûrlarına büyük bir heyecanla vardığım zaman, hayretler içinde kaldım. Zîrâ, beni rüyâda büyük bir zâtın huzûruna (İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûruna) bu zât kavuşturmuştu. Zikri ve bu büyükler yolundaki murâkabeyi kendilerinden aldım. Huzûr ve hizmetlerinde, İmâm-ı Rabbânî'nin muhabbet tohumunu gönül bahçeme ektim. Nihâyet bin otuz bir senesinde o menkıbeleri çok yüksek olan İmâm-ıRabbânî'nin yüksek dergâhına kavuştum. Hemen hemen iki sene hazerde ve seferde, yanlarından, eteklerinden ayrılmadım. Bu zamanda, onların sohbetlerinden çok istifâde ettim. O cihânı nûrla dolduranın feyzlerinden, bu kalbi kırığın gönül penceresine o kadar nûr vurdu ve feyz aktı ki, dile gelmez.

Bu fakîr bir gün, Kur'ân-ı kerîm okurken; **"Ey Habîbim, teheccüd namazını, fazla bir farz olarak kıl. Allah seni Makâm-ı Mahmûd'a kavuşturur."** (İsrâ sûresi: 79) meâlindeki âyet-i kerîmesine gelince, aklıma; "Teheccüd namazını kılmakla şefâat makâmı olan Makâm-ı Mahmûd'un bereketlerinden nasîb alınıyor mu?" diye geldi.Hazret-i İmâm'a bunu soracağım dedim. Bu niyetle huzûrlarına geldim. Abdest alıyorlardı. Beni görünce, hemen; "Teheccüd namazını çok kıymetli tut." buyurdular. "Çoğu zaman kılıyorum." dedim. Buyurdular ki: "Şefâat makâmı olan Makâm-ıMahmûd'dan nasîb ve pay almak istiyenler, teheccüd namazını hiç kaçırmasınlar." Sonra aynı âyet-i kerîmeyi okudular. Bu fakîr, mübârek ellerini öperek; "Bu muammayı sormak için huzûrunuza gelmiştim. Elhamdülillah, ben arzetmeden kerâmet buyurarak siz beyân ettiniz." dedim.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, muhlislerinden herbirinin ismine birer mektup yazınca, bu fakîrin de, bu devlet ve saâdete kavuşmak sebebiyle, kalbime; "Allahü teâlânın inâyeti ile, güzel kokulu mektûplarından bir tâne de bu fakîre yazsalar ve bu mektup **Mektûbât'**ın birinci cildinin son mektubu olsa, ne güzel olurdu. Çünkü ben bu dergâhın sonuncusu ve en aşağısıyım." diye geldi. Hazret-i İmâm, bâtın nûru ile bunu anladılar ve bana bir mektûb yazdılar. O mektubun sonunda da; "Muhammed Hâşim'e gönderilen bu mektupla, şerîat sâhibi peygamberlerin adedine ve Eshâb-ı Bedr'e uygun olduğundan, birinci cildi burada bitirelim." buyurdular. Mübârek hocam kerâmeti ile bu isteğimi ihsân ettiler.

Beyt:

Vücûdumun her kılı gelse de dile,
Şükrünün binde birini edemez bile.

Onların civârında ve duvarlarının gölgesinde geçen aylar ve günler esnâsında, zamânın gavsi ve esrâr sâhibi olan eşsiz oğulları, bu kitapta ismi ve hâlleri geçecek büyük mürşid-i kâmil halîfelerinin her biri (Allah onların tesirlerini dâimî eylesin) bu âcize; "İmâm-ıRabbânî'nin husûsî ve umûmî meclislerinde, inci saçılan mübârek dilinden, vakte, zamâna, hâle ve istidâda göre çıkan ve mârifetler hazînesi olan **Mektûbât'**ta bulunmayan, yeni ve tâze faydaları, yüksek mârifetleri, onların hâllerinin ve tavırlarının nasıl olduğunu, nûrlarını, bereketlerini, kerâmetlerini, yazman sana lâzım oldu. Ayrıca İmâm-ıRabbânî müceddid-i elf-i sânî'nin hocası kutb-ı zamân, çok yüksek makâmlar sâhibi, kalblerin nûrlandırıcısı, ârîflerin

ışığı, din ve milletin kendisinden râzı olduğu, efendimiz Hâce Muhammed Bâkî Üveysî Nakşibendî (kaddesallahü sirreh) hazretlerinin yüksek hâllerini bir kitap hâlinde toplayasın. Böylece o iki serveri sevenlere, onların hâllerini tanıtır ve yâdigâr bırakırsın" buyurdular. Sermâyemin az olmasına rağmen, emirlerine uymaktan başka çârem kalmadı. Bu sözlerden az bir kısmını yazdığımda, takdir-i ilâhî ile kalbinden nûr ve huzûr saçılan eşsiz hocamdan icâzet alarak, onun emri ile Burhanpûr'a gittim. Uzakta kaldığım zamanlar, ayrılık elemleri ve hasretimi teskin için, bu yüksek halleri ve sözleri yazmak arzûsu dayanılamıyacak hâle geldi. Henüz bir mikdâr yazınca, hazret-i hocamızın tüyler ürpertici vefât haberi, kalbi yaralı talebelerini mâteme gark etti. Vefâtından sonra, teselliyi, hâllerini ve sözlerini anlatmak ve yazmakta buldum.

Nazm:

Bir balık ki mahrûm kalır Fırat'dan,
Artık yaşayamaz ümid keser hayatdan.

Hazret-i İmâm'ın vefât haberi bu garibe gelince, üzüntümün ve ızdırâbımın çokluğundan ciğerim yandı, gözüm yaşlarla doldu. Gönlüm perişân oldu.Sahrâlara düştüm. Lisân-ı hâl ile şu rubâîyi söylüyordum:

Mâdem sen yoksun, yüzümü sahraya döneyim,
Kalbime dağlar kadar gam yükü yükleyeyim.
Her gördüğüm dikenden, soracağım gülümü,
Ve her gördüğüm kuştan, ankâmı isteyeyim.

Akşam olunca şehrin kenarında, virâne bir mescidde, o pahasız hazînenin hayâliyle başıma gam örtüsünü bürüdüm. İçim yanıyor, kalbim parçalanıyordu. İçimden soğuk âhlar çekiyor, gözümden yakıcı gözyaşları döküyordum.

Soğuk âh âteş-i gamla, gözümüz yaşlı her zaman,
Aşk habercisinden bir başka âcizlik var her zaman.

Damarlarım iplik oldu, yanan tenim iflâh olmaz,
Senin aşkından kalbimiz parçalanıyor her zaman,

Her kılın dibi mâtemden halka oldu, ey Hâşim,
Her halkada nice dille ben ağlarım her zaman.

Bu yanma ve gözyaşları arasında, hazret-i İmâm göründü. "Sabretmek lâzım." buyurdular. Binlerce kırıklık, perişânlık ve şaşkınlıkla; "Ey iki dünyâ seâdetimin sebebi, ateşe kim dayanabilir?" diye arz ettim. "İbrâhim aleyhisselâma benzeme hâlini yerine getirmek lâzımdır. O ateşe atılırken sabretmişti." buyurdular. Bu kendinden geçmiş sarhoş âşığın divâneliği arttı ve şu rubâîyi okudum:

Divâne gönlüm bu sözden daha çok mecnûn oldu,
Açılan yaralardan, feryâdım efzûn oldu.
Kırılan şişelerin içinde bir şey kalmaz,
Bu kalbim kırıldıkça daha çok kanla doldu.

Tekrar sahrâlara çıkmak istedim. Mescidin kapısından ayağımı dışarı atınca yere yıkıldım. Kendimden geçtim. Bu fakîrin tanıdıklarından biri, o gece oradan geçiyordu. Beni tanıyıp evine götürdü. Bizim evdekilere, beni gam ve mâtemle dolu olan evimize götürmeleri için haber verdi. Orada kalmama râzı olmadıklarını anlayınca, ister istemez, güçsüz kuvvetsiz, zorla kendi virânhâneme geldim. Gelirken dilimde şu hasret şiiri vardı:

Yol başlarında göz yaşı dökerek oturayım,
Gelen geçen yolculardan, senden haber sorayım.

Bâzan toz gibi kalkıp, bâzan yere ineyim,
Bundan iyi seferi olamaz güçsüzlerin,

Ciğerim, seve seve, yanıyor söyleyeyim,
Gözümü kâse yapıp, altın gümüş ister gibi.

Kapındaki fakirlerden gözyaşı dileneyim,
Evim inilti yatağı, ben de olayım ney gibi.

Belki böylece Yûsuf'tan bir haber edinirim,
Sahrâda yanan bir susuz, deryâya inmiş gibi,

Ondan haber verecek birini bekleyeyim.
Bu kâfile erbâbı, bey' ve şirâ hayrânı,
Gönlü düğüm yapıp Hâşim, hayâlle avunayım.

Ömrünü insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmekle geçiren Hâşim-i Keşmî hazretleri, 1645 (H.1054) senesinde Burhanpûr'da vefât etti. Kalabalık bir cemâatle kılınan cenâze namazından sonra bu şehirde defnedildi.

En mühim eseri **Berekât-ı Ahmediyye'**dir. Bu kitabın bir ismi de **Zübdet-ül-Makâmât'** tır. Bu eserini İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin vefâtından bir sene önce yazmaya başlayıp, 1627 (H.1037) senesinde tamamlamıştır. Kitap, belâgat ve fesâhat bakımından çok yüksek olduğu gibi, ihlâs ve muhabbetle yazıldığından, çok feyzli ve bereketlidir. Evliyânın büyüklerinden Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri; "**Berekât** kitabını okumak, îmânın vicdânileşmesine sebeb olur. Benim vardı. Seferde kayboldu. Bulursanız kabrimin başında okuyun" buyurmuştur. Kitap, İhlâs Holding A.Ş. tarafından neşr edilmiştir.

Kitap iki maksad üzeredir. Birinci maksad; İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin mürşidi Hâce Muhammed Bâkî'yi, ikinci maksad; her cephesiyle, İmâm-ı Rabbânî hazretlerini, yüksek oğullarını ve değerli halîfelerini beyân eder.

Ayrıca İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerine yazdığı mektuplarından meydana gelen **Mektûbât** kitabının üçüncü cildini 1623 (H.1033) yılında toplamaya başladı. Eseri 1630 (H.1040) senesinde tamamladı.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1118

2) Zübdet-ül-Makâmât, Önsöz

3) Hadarât-ül-Kuds; s.368

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.82

MUHAMMED HAZÎN;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan Muhammed Hazîn ilim öğrenmek için Seyyid Tâhâ hazretlerine gitti. Seyyid Tâhâ, Muhammed Hazîn'e; "Senin işin Osman-ı Tavîlî'nin elindedir. Ona gidiniz." buyurdu. Bunun üzerine Muhammed Hazîn Irak'a gitti.Şeyh OsmanTavîlî'nin sohbetlerinde bulundu ve kemâle geldi. İcâzet alıp memleketi olan Siirt'e döndükten sonra Ulu Câmide vâz ve nasîhatlara başladı.Muhammed Hazîn ömrünün sonuna kadar insanlara Allahü teâlâya kavuşturan Ehl-i sünnet vel-cemâat yolunu anlatmaya çalıştı. Sohbetleri çok bereketli olurdu. Çok talebe yetiştirdi.

Siirt ve havâlisinde uzun süre yağmur yağmamıştı. Dereler kurumuş, değirmenler çalışmaz olmuştu. MuhammedHazîn bu günlerde talebelerine; "Kalkın! Unumuz kalmadı, değirmene gidip un öğütelim." dedi. Talebelerinin; "Değirmenler su olmadığı için çalışmıyor." demelerine rağmen; "Gidelim!" dedi. Bir çuval buğday alıp değirmene gittiler. Muhammed Hazîn talebelerine değirmeni temizlemelerini söyledi. Kendisi dolabı tâmir etti. Bu sırada gökyüzünü yavaş yavaş bulutlar kapladı. Bir süre sonra yağmur yağmaya başladı. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur dereyi coşturdu ve değirmen çalışmaya başladı. Buğday öğütme işi tamamlanınca, yağmur dindi.

Muhammed Hazîn, ömrünün sonuna doğru rahatsızlanıp, yatağa düştü.Vefât ânı yaklaştığında yanında talebelerinden olan müezzini Yûsuf Efendi vardı. MuhammedHazîn bir âyet-i kerîme okuduktan sonra şöyle buyurdu: "Allahü teâlânın kullarından bâzıları öldüklerinde, gökler kendilerine doğru yükselen amellerin son bulması sebebiyle ağlarlar. Yine aynı şekilde yerler de üzerlerinde yapılan iyi amellerin kesilmesinden dolayı ağlarlar. Melekler bu sırada garip kuşlar şeklinde gelip, cenâze ile birlikte giderler. Sübhânallah velîlerin rûhları ne kadar hızlı! Meleklerden daha çabuk gelip gidiyorlar." dedi. Daha sonra Yûsuf Efendiden Kur'ân-ı kerîm okumasını istedi. Yûsuf Efendi Kur'ân-ı kerîm okurken Muhammed Hazîn vefât etti. Cenâzesi evden çıkarıldığında hafiften yağmur yağmaya ve etrafta çok kalabalık hâlde garip kuşlar uçmaya başladı.

Muhammed Hazîn vefât etmeden önce, Siirt'teki Firsaf köyünde şimdiki türbesinin yerini göstererek; "Vefâttan sonra mekânımız burasıdır. Hâlid bin Velîd muhârebe sırasında çadırını buraya kurmuştur." dedi. 1890 (H.1308) senesinde vefât eden Muhammed Hazîn, kalabalık bir cemâat tarafından daha önceden gösterdiği yere defnedildi. Bir sene sonra üzerine türbe yaptırıldı. Türbenin yapımı sırasındaki kazıda toprağın altından, birkaç ok ve kıvırcık saçlı bir şehîd çıktı.

MUHAMMED HUCCETULLAH;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İmâm-ı Rabbânî Müceddîd-i elf-i sânî Ahmed Fârûkî Serhendî hazretlerinin torunu ve Urvet-ül vüskâ Muhammed Ma'sûm Fârûkî hazretlerinin ikinci oğludur. 1624 (H.1034) senesinde dedesi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin vefât ettiği yıl doğdu. İsmi Muhammed Nakşibend olup, lakabı Huccetullah'tır. Tasavvufta Hullet ismi verilen pek yüksek makamların sâhibi idi.

Muhammed Huccetullah, dedesinin vefâtına yakın dünyâya geldi. O doğacağına yakın babası Muhammed Ma'sûm'a, İmâm-ı Rabbânî hazretleri; "Bu yakınlarda doğacak oğlun, yüksek mârifetlere ve sırlara kavuşacak, zamânının anlamaktan âciz kalacakları bir insân-ı kâmil olacaktır." buyurdu. Hakîkaten kısa bir süre sonra doğan çocuğa, Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin ismini verdiler. Muhammed Nakşibend'i babası küçük yaştan îtibâren iyi bir tahsîle tâbi tuttu. Tefsir, hadîs, fıkıh, bunun yanısıra zamânın fen ilimlerini en mükemmel şekliyle öğretti. Genç yaşta büyük bir âlim olan Muhammed Nakşibend, mübârek babasının kıymetli sohbetiyle, bereketli teveccühleri ile, kalb ilimlerinde yüksek mârifet sâhibi oldu. Velîlikte büyük derecelere kavuştu. Hullet ismi verilen makâmın sâhibi olup, lakabına Huccetullah dediler.

Muhammed Nakşibend hazretleri, 1703 (H.1115) senesinde seksen bir yaşında vefât edip, hakîkî âleme göç ederek sevdiklerine kavuştu. Üç oğlu vardı. Herbiri de velîlikte yüksek dereceler sâhibiydi. Bunlar; Ebû Ali, Muhammed ve Mûsâ Kâzım'dır.

Muhammed Nakşibend hazretleri, sağlığında zamânın devlet reislerine, beylere, vâlilere, âlimlere ve sâlihlere nasîhat eder, uzakta olanlarına ise mektuplar yazarak dînin emirlerini bildirirdi. Bunlar iki cild hâlinde toplanmıştır. Birinci cildde yüz yirmi sekiz, ikinci cildde altmış sekiz mektup vardır. İki cild bir arada 1963 (H.1383) senesinde Pakistan'ın Haydarâbâd şehrinde basılmıştır.

Muhammed Nakşibend hazretleri, yazdıkları mektuplarından birinde buyurdular ki:

"Allahü teâlâya hamd olsun. Seçtiği kullara selâm olsun. Mektubunuzla şereflendik. İkrâmlarınız da geldi. Duâ etmemize sebeb oldu. Hadîs-i şerîfde; **"Duâ kapılarının kendisine açıldığı kimseye** (yâni duâ nasib olan kimseye) **kabûl kapıları ve Cennet, yâhut rahmet kapıları da açılır"** buyruldu. O hâlde duâda kusur etmemelidir. Kapalı kapıları duâ anahtarı ile açmalıdır. İhtiyaçlarını Allahü teâlâdan yalvararak ve O'na sığınarak istemeli,

âhiret kurtuluşunu onlarda görmelidir.

Hadîs-i şerîfde buyruldu ki: **"Duâ müminin silâhıdır, dînin direğidir. Göklerin ve yerin nûrudur. Herşeyi Hak teâlâdan istemelidir. Ayakkabının bağı, yemeğin tuzu bile olsa."**

Duânın kabûl olması için olan şart ve edebler: Yemekte ve giymekte haramdan sakınmak, Allah'a karşı ihlâslı olmak. Duâdan önce namaz veya benzeri sâlih bir amel işlemek, abdestli olmak, temiz olmak, kıbleye karşı diz çöküp oturmak, duâ ederken Allahü teâlâya hamdü senâ etmek, Resûlullah efendimize salevât-ı şerîfe getirmek, iki elini uzatıp, omuzları hizâsına kaldırmak, elinde eldiven olmamak, isterken Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları ile istemek, meselâ; yâ Rabb-el-âlemîn, yâ Ekram-el-ekramîn, yâ Erhamerrâhimîn... gibi. Avuç içleri açık olmak, edeb üzere bulunmak, hudû' ve huşû' hâlinde olmak. Kendini eksik, kusurlu, zavallı ve kırık bilmektir.

Duânın kabûl zamanları ise; Kadr gecesi, Arefe günü, Ramazân-ı şerîf ayı, Cumâ günü, gecenin ilk üçte biri, gece yarısından sonra, gecenin son üçte biri, gecenin ortası ve seher vakitleridir. Bunlardan en önemlisi Cumâ saatidir.

Ezân okunurken onu dinleyip yapılan duâ kabûl olunur. Secdede, Kur'ân-ı kerîm okuduktan sonra, Kur'ân-ı kerîmin hatminde (bilhassa hatmi okuyanın duâsı makbûldür), Zemzem suyu içerken, ölünün yanında, kuş öterken, sohbet meclislerinde, yağmur yağarken, Kâbe'yi gördüğü zaman, iki mübârek Allah lafzı arası duâ kabûl yerleridir. Oturduğu yerin de temiz olması lâzımdır. Kâbe'yi tavâf ederken, Hacer-i esved ile Kâbe'nin kapısı arası olan Mültezem'in yanı, Altın oluğun altı ve Zemzem kuyusu yanı, Safâ ve Merve tepeleri, Sa'y edilen yerler, Safâ ile Merve arasında gidip gelirken, Arafat'la Minâ arasında bulunan Müzdelife, Arafat, Minâ, taş atmaya gelirken ve taş atarken, haccın menâsikinde, Resûlullah'ın mübârek Ravdasının yanında da duâlar müstecâbdır, makbûldür. Fâcir ve fâsık olsa da, mazlûmun duâsı makbûldür. Babanın, âdil pâdişâhın, sâlih ve velîlerin duâları müstecâbdır.

Allahü teâlâya duâ ederken, peygamberlerini ve sâlih kullarını da vesîle etmelidir. Duâ ederken sesini yükseltmemeli, kendisinin günahkâr, kusurlu olduğunu îtirâf etmeli, samîmî kalb ile, ciddî olarak, isteyerek ve gönül huzûru ile duâ etmelidir. Ettiği duânın mânâsını bilmelidir. Yakınındakilere, yâni komşularına da duâ etmelidir. Duâyı tekrar tekrar etmeli, duâ ederken ve dinlerken sık sık âmîn demelidir. Olmayacak şey için duâ etmemelidir. Duâdan sonra iki elini yüzüne sürmelidir. Duânın kabûlünde acele etmemelidir. Duâ ettim, kabûl edilmedi dememelidir. Sonra kabûl edilebilir. Yâhut kabûlü bir şeye bağlanır. Yâhut bir belâyı gidermiş olur. Bu sayılanlar duânın kabûl kısımlarıdır.

Çocukların da ana-babasına duâları, misâfirin duâsı, oruçlunun iftâr vaktindeki duâsı, müslümanın müslümana gıyâbında, yâni arkasından yaptığı duâ makbûldür. Allahü teâlânın İsm-i âzamı ile yapılan duâ kabûl olunur. Bu şekilde duâ edenin duâsını, Allahü teâlâ ânında kabûl eder. Bu da, enbiyâ sûresi 87. âyet-i kerîmesinin; **"Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü min-ez-zâlimîn"** kısmıdır. Bu hususta başka diyenler de olmuştur. Ama burada bu kadar yazmak yetişir.

Yâ Râbbî! Duâlarımızı kabûl eyle. Sen her şeyi işitirsin, bilirsin.

Ayrıca küçük ve büyük günahlar hakkında ve bir takım nasîhatleri bildiren bir risâle yazdım. Büyük Câmide, Şeyh Mustafa huzûrunuza takdim edecektir. İnşâallah okursunuz."

1) Umdet-ül-Makâmât; s.343

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.101

MUHAMMED HÜSEYİN SÂHİB

Hindistan'da yetişmiş Nakşibendî büyüklerinden. Müceddidî Dergâhında kırk sekiz sene şeyhlik yapmıştır. 1902'de vefât etmiş olup kabri Delhi'deki dergâhındadır.

MUHAMMED ITRÎS

Desûkî yolunun kurucusu büyük velî İbrâhim Desûkî hazretlerinin kardeşidir. On ikinci yüzyılın sonlarıyla on üçüncü yüzyılın başlarında yaşamıştır. Kâmil ve mükemmil bir velî olan Muhammed Itrîs hazretlerinin kabri, Kahire'de olup şehirde çok ziyâret edilen yerlerden birisidir.

MUHAMMED İHSÂN;

Hindistan velîlerinden. İsmi Muhammed İhsân'dır. Hâfız Muhammed Muhsîn'in oğludur. Abdülhak-ı Dehlevî'nin soyundandır. Silsile-i aliyyeden olan Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin olgun halîfelerindendi. Doğum ve vefât târihleri bilinmemekte ise de, on üçüncü asrın ortalarında vefât ettiği bilinmektedir.

Muhammed İhsân, gençliğinde tahsîl görmemiş ve ilimde yetişmemişti. Bu sebeple, lüzumsuz ve uygunsuz işlerle meşgûl oluyordu.Bir gece rüyâsında Mazhar-ı Cân-ı Cânân'ı gördü. Süt ile pirinç pilavı yiyordu. Yemeğinden artanı Muhammed İhsân'a verdi. O da yeyip çok lezzet aldı. Heyecanla uyandı. Bu rüyânın tesirinin devâm ettiği günlerde, Muhammed İhsân, Mazhar-ı Cân-ı Cânân'ın talebeleri arasına girdi. Tam bir tövbe ile eski hâlini terketti. Artık bu büyükler yolunda istikâmete kavuşup git gide ilerledi. Müceddidiyye yolunda çok yüksek makamlara kavuştu. Kalbi, Allahü teâlânın muhabbetiyle nûrlandı. Öyle ki, cenâb-ı Hakk'ın muhabbetinden kendinden geçmiş bir hâlde bulunur, dünyâyı unuturdu.

Bir gün Şeyh Muhammed İhsân'ın yanında birisi, Senâullah-ı Sebnehlî'nin şu sözünü nakletmişti: "Senâullah buyurdu ki: Hazret-i İmâm-ı Rabbânî Müceddîd-i elf-i sânî'nin mübârek kalbinden, büyükler yolunun feyz ve nûrları, coşkun bir sel gibi kalbteki bütün karartı ve lekeleri silip götürdü." Sohbette bulunan bir talebe bu sözü işitince, öyle derinden bir iç çekince, kendinden geçip bayıldı.

Şeyh Muhammed İhsân'ın kerâmetleri pek çoktur. Kendisi şöyle anlatır: "Bir defâsında bulunduğumuz bölgeyi düşman istilâ etmişti. Ben kendi küçük hücremde, odamda tam bir tevekkül ile oturmuş, Allahü teâlânın zikri ile meşgûldüm. Her tarafı istilâ edip, yağmalayan fitnecilerin rahatsız etmesinden Allahü teâlâya sığındım. O gün akşama kadar, fitneci ve yağmacılar her tarafı perişân ettikleri hâlde, Allahü teâlânın izni ile onlardan hiçbiri benim bulunduğum yere gelmedi."

1) Makâmât-ı Mazhariyye; s.100

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.51, c.18, s.225

MUHAMMED İSMÂİL;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Muhammed Ma'sûm hazretlerinin torunu ve Muhammed Sibgatullah'ın ikinci oğludur. İmâm-ül Ârifîn yâni zamânındaki bütün velîlerin imâmı, önderi idi.

Muhammed İsmâil, küçük yaşta, yüksek dedesi Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma'sûm hazretlerinden ilim öğrenip, bulunmaz sohbetleri ile şereflendi. Onun teveccühlerini kazanarak, daha çocuk iken, evliyâlıkta yüksek hâllere kavuştu. Dedesinin 1668 (H.1079)

senesinde vefâtından sonra, babası Muhammed Sibgatullah hazretlerinin ders ve sohbetlerine devâm etmeye başladı. Âleme ışık tutan "Kayyûm-u âlem" olan mübârek babasının teveccühleri ile olgunlaşıp, kemâle geldi. Tefsîr, hadîs, fıkıh gibi zâhirî ilimler ile, zamânın fen ilimlerinde büyük âlim oldu. Tasavvufta pek yüksek derecelere kavuşup, şaşkınlık sahrasında kalanlara rehber, yolunu şaşıranlara önder, nefsine ve şeytana aldananlara sığınak oldu. Yetiştirdiği talebeler, âlemi nûrlandıran birer hidâyet yıldızı gibi idi.

Muhammed İsmâil hazretleri de baba ve dedeleri gibi talebelerini pek güzel terbiye ederdi. Mübârek sözleri, yaralı kalblere merhem olurdu. Güzel huyları, sıfatları yazılacak, anlatılacak kelimelerden çok üstündür. Kalb hâllerini anlatmak ise imkânsızdır. Dünyâya hiç meyletmezdi. Haramlardan şiddetle kaçar, mübâhların bile, şüpheli korkusuyla, fazlasını terkederdi. Âlimler onun meâlen; **"Allahü teâlânın indinde en iyiniz, takvâsı en çok olanınızdır"** (Hucurât sûresi: 13) âyet-i kerîmesi ile medh olunanlardan olduğunu bildirdi. Nitekim gençliğinde başından geçen şu hâdise onun takvâ sâhibi olduğunun en açık delîlidir: "Gençti. Fevkalâde güzel bir yüze ve vücûda sâhipti. O memleketin ileri gelenlerinden birinin hanımı, kendisine tutuldu, âşık oldu. Sabrı ve irâdesi kalmadı. Binbir yalan ve hîle ile Muhammed Sibgatullah hazretlerine; "Evimizde bir hasta var. Oğlunuzu, Kur'ân-ı kerîm okumak üzere göndermenizi istirhâm ediyorum" diyerek haber gönderdi. Kadının, Kur'ân-ı kerîm okuma isteğine ve bu yalvarmasına dayanamayan babası, oğlunun gitmesine izin verdi. Eve vardıklarında durumu anlayan Muhammed İsmâil, ikinci katın açık penceresinden aşağı atladı. Fakat yaralandı. Acılarına aldırmayarak süratle orayı terkedip, babasının huzûruna geldi. Durumu olduğu gibi anlatınca, babası oğlunun haramlardan bu kadar çok korkmasına sevindi, cenâb-ı Hakk'a şükür secdesine kapandı."

Muhammed İsmâil hazretleri, talebelerini yetiştirmek için gecesini gündüzüne katar, bütün gücüyle çalışırdı. Yetiştirdiği talebeler içinde en büyüğü, zamânın kutb-ül aktâbı, oğlu Gulâm Muhammed Ma'sûm hazretleridir. Öyle bir oğul ki; dedelerinin makâmına kavuşmuş, İmâm-ı Rabbânî ve İmâm-ı Muhammed Ma'sûm hazretlerinin esrârına vâkıf olmuştur.

Babası Sibgatullah hayatta iken Muhammed İsmâil'i diğer oğullarından ve halîfelerinden üstün tutardı. Herkesten çok onu severdi. Bunun için hepsinden çok feyze kavuştu. Çünkü bu yolda feyz almak, üstâda kendisini sevdirmesine bağlıdır. Her talebe, hocasını sevdiği kadar feyze kavuşur. Babası icâzet vererek, bir kısım talebelerin yetiştirilmesi için ona vazife vermişti. Muhammed İsmâil, vazifeli olarak gittiği yerde babasıyla mektuplaşır, ona kendisinin ve talebelerinin durumlarını bildirirdi. Babasından gelen bir mektup şöyledir:

"Allahü teâlâya hamd olsun. Sevdiği, seçtiği kullarına selâmlar olsun. Gözümün nûru oğlumun mektubu geldi. Allahü teâlâya hamd olsun ki, âfiyettesiniz ve uzakta kalmış dostlarınızı unutmamışsınız. Kâbil'e gittiğinizi ve oradaki dostların yakın alâkasını yazıyorsunuz. Allahü teâlâ oradaki dostlarımıza hayırlar ihsân eylesin. Bâzı talebelerinizin garip evliyâlık hâllerini ve beyânlarını yazıyorsunuz. Bunları okumakla sevincimizi arttırdınız. Eğer tam istikâmette olduklarını ve hâllerinin şüpheden kurtulduklarını anlarsanız, talebe yetiştirmek üzere icâzet veriniz. Size vekil olan icâzet verdikleriniz ve diğer bizi sevenlerin hepsi, sizin teveccühleriniz altında bulunsunlar. Bu hususta bu fakîrden bir şey beklemesinler. Bizim rızâmız böyledir.

Tasavvufta yüksek velîlerin seçilmişlerine mahsus olan makamlardan soruyorsunuz. Ümidli olunuz. Bu fakîr sizden hiçbir şey esirgemiş değilim, esirgemiyeceğim de. İnşâallah bu yüksek makama yakında kavuşursunuz. Bilmeseniz de zararı yoktur. Çünkü bir şeyin hâsıl olması başkadır, bilinmesi başkadır. Aralarında büyük fark vardır. Bugünlerde bu fakîr, çok iyiyim. Mescide yürüyerek gidip gelebiliyorum. Fakat bir bacağımda ve dizimde biraz hâlsizlik, kuvvetsizlik vardır. Rabbimiz, inşâallah onu da geçirir. Mektuplarınızı bekliyorum. Vesselâm."

Muhammed İsmâil hazretleri yetmiş yaşından çok yaşadı ve on sekizinci asrın başlarında

vefât etti.

Muhammed İsmâil'in oğullarından olan Muhammed Sibgatullah, evliyâlıkta pek yüksek makamlara kavuşmuştu. Onun halîfesi Mâverâünnehr'e, Anadolu'ya, Bulgaristan'a dağılmıştı. Mezârı, Peşâver'de Abdürrahîm Hânın bahçesindedir. İkinci oğlu Gulâm Muhammed Ma'sûm'dur ki, evliyâlıkta, makamların en yükseklerinden olan kutb-ül-aktâb makâmındaydı. Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma'sûm hazretleri, büyük oğlu Muhammed Sibgatullah'a buyurmuştu ki: "Senin neslinden çok yüksek bir oğul dünyâya gelecek. İster senin oğlun olsun ister torunun. Dünyâya gelince ona benim ismimi veriniz ve onun benim kavuştuğum makamların sâhibi olduğunu biliniz. Onun feyz ve bereketi, kıyâmete kadar evlâdına ve onun yolunda olanlara devâm edecektir. Bu yolumuzu o kuvvetlendirecektir." Daha doğmadan bu müjdelere kavuşan Gulâm Muhammed Ma'sûm hazretleri büyüyünce hakîkaten buyurulduğu gibi oldu. Bütün cihân onun feyz ve bereketi ile doldu. İnsanlara rüşd ve hidâyet, onun vâsıtası ile geldi.

1) Umdet-ül-Makâmât; s.394

MUHAMMED BİN KA'B EL-KURAZÎ;

Tâbiîn devrinin meşhurlarından ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ka'b bin Selîm bin Esed, künyesi Ebû Hamza'dır. Ebû Abdullah da denilmiştir. Babası Benî Kureyza isimli yahûdî kabîlesinden alınan esirlerden olduğu için el-Kurazî lakabı ile tanınmıştır. Muhammed bin Ka'b, Evs kabîlesine sığınanlardandır. Medîne'de yetişen âlimlerden olduğundan el-Medenî denilmiştir.

Tâbiînin büyük âlimlerden olan İbn-i Ka'b, 660 (H.40) senesinde hazret-i Ali'nin hilâfetinin sonlarında doğdu. Sonra Kûfe'ye yerleşti. Tekrar Medîne'ye geldi. 726 (H.108) senesinde Medîne-i münevverede bir mescidde hadîs-i şerîf okuturken tavanın yıkılması üzerine cemâattan bir kısmı ile berâber enkâz altında kalarak vefât etti. Vefât târihi olarak değişik seneler de bildirilmiştir. Peygamberimiz zamanında doğduğu rivâyeti, ona âit olmayıp babasının doğumu içindir.

Muhammed bin Ka'b, Kur'ân-ı kerîmin tefsirinde, birinci tabakayı teşkil eden âlimlerdendir. Büyük müfessirlerden olup, ayrıca muhaddisler yanında da sika (güvenilir) olan râvilerdendir. Avn bin Abdullah, onun için: "Ben, Ebû Hamza-i Kurazî kadar Kur'ân-ı kerîmin tefsirine vâkıf olan bir kimse görmedim." dedi. İbn-i Sa'd da; "Verâ sâhibi olan büyük bir âlim, çok hadis-i şerîf rivâyet eden sika bir râvi" olduğunu bildirdi. İmâm-ı Iclî de, "Kur'ân-ı kerîmi en iyi bilendi. Sâlih bir zât olup, Medîne'de hadîs rivâyet eden Tâbiînin sika olanlarındandı." demektedir.

Ömrünü, ilim öğrenmekle ve öğretmekle geçirmiştir. Bir müddet Kûfe'ye gidip, orada kaldı. Sonra Medîne-i münevvereye dönmüştür. Eshâb-ı kirâmdan birçok zât ile görüşüp onlardan ilim almıştır. İlimdeki hocaları Eshâb-ı kirâmdır. Abbâs bin Abdülmuttalib, Zeyd bin Erkam, Abdullah ibni Mes'ûd, Amr bin Âs, Ebüdderdâ, Fedâle bin Ubeyd, Mugîre bin Şu'be, Ebû Hureyre, hazret-i Âişe ve daha birçok Sahabîden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de kardeşi Osman, Hâkem bin Uteybe, Yezîd bin Ebî Zeyyâd, Mûsâ bin Ubeyde, Ebû Ma'şer, Ebû Câfer-i Hutamî, gibi birçok zât rivâyette bulunmuşlardır. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri, meşhur **Kütüb-i Sitte** imamları, kitaplarına almışlardır.

Muhammed bin Ka'b, Medîne'de bulunan ilim ehlinin en faziletlilerindendi. Fıkıh ilminde, takvâ ve verâda (haramlardan ve şüphelilerden sakınmada) da üstün bir yeri vardı. Allah yolunda mal dağıtmayı çok severdi. Bir gün eline bol miktarda mal, servet geçmişti. "Bunu, oğlun için mi alıkoyuyorsun?" dediklerinde, buyurdu ki: "Hayır, servetimi kendim için

alıkoyacağım. Yâni Allah rızası için dağıtacağım. Oğlumu da Allahü teâlâya emânet edeceğim.”

Hikmetli sözleri çoktur. Herkese nasihat ederdi. Kendisine gelip soranlara cevap verirdi. Birgün Muhammed bin Ka’b’dan sordular: “Hangi huylar mümini alçaltır?” Buyurdu ki: “Çok konuşmak, kendisinde sır olarak bulunanları açıklamak ve herkesin sözünü kabul etmek insanı küçük düşürür.”

“Allahü teâlâ bir kulu hakkında hayır murâd edince, onu dünyâ düşkünlüğünden kurtarır, dinde fakih kılar ve ona kendi ayıplarını görmeyi nasîb eder.”

“Üç haslet sâhibinin îmânı kemâle ermiştir. Bunlar huzurda iken bâtıla sapmamak, kızdığı zaman haktan ayrılmamak, gücü yettiği halde haddi aşmamaktır.”

Muhammed bin Ka’b el-Kurezî, Ali bin Ebû Tâlib’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Allahü teâlâ şükür kapısını açıp, artırma kapısını kapamaz, duâ kapısını açıp duâları kabûl etme kapısını kapamaz, tövbe kapısını açıp mağfiret kapısını kapamaz.”

“Ömer bin Abdülazîz halîfe olunca, Muhammed bin Ka’b’a birisini gönderip çağırttı ve “Bana tavsiyede bulunun, yol gösterin.” dedi. Muhammed bin Ka’b, şöyle tavsiyelerde bulundu: “Kendin için istediğini insanlar için de iste. Kendin için istemediğini, iyi görmediğin şeyi, onlar için de isteme. Şunu iyi bil ki, sen ilk ölen halîfe değilsin. Ey Halîfe müslümanların senden büyüklerini baban, orta yaşta olanları kardeşin, küçük olanları da çocukların kabûl et. Büyüklerine hürmet, kardeşlerine merhamet, küçüklerine de şefkat göster.”

"Dünyâ son durak ve geçici bir yerdir. İyiler ondan yüz çevirir, kötüler ona koşar. İnsanların kötüsü ona rağbet eden, iyisi ondan uzaklaşandır. Dünyâ kendine bağlanana sıkıntı verir, helâke düşürür. Boyun eğene hâinlik yapar. Zenginliği fakirlik, çokluğu azlıktır. Günleri gelip geçer.”

“Yeryüzü iki kişi için göz yaşı döker: Birincisi, üzerinde Allahü teâlâya ibâdet edip, sâlih amel işleyen, ikincisi de üzerinde Allahü teâlâya günâh ve isyânla vakit geçiren kimse içindir. Zîrâ günah işleyen ona çok ağırlık verir.”

Kendisinden; **“Kim zerre miktarı hayır yapmışsa, onu görür. Kim de zerre mikdarı şer işlemişse onu görür.”** meâlindeki (Zilzâl sûresi: 7-8) âyet-i kerîmesi sorulduğunda buyurdu ki: “Kâfir olan bir kimse hayırdan zerre miktarı bir iş yapsa karşılığını dünyâdan ayrılmadan önce kendisinde veya ehlinde veya malında bulur. Karşılığını dünyâda görmesi kendisi için bir hayır değildir.

Mümin kişi de şerden zerre miktarı bir iş yapsa, âhirete gitmeden onun cezâsını kendisinde, ehlinde ve malında görür. Böyle olması kendisi için şer değildir.”

1) Tabakât-ı İbn-i Sa’d; c.5, s.370,371

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.9, s.420

3) Tehzîb-ül-Esmâ ve’l-Lüga; c.1, s.90

4) Miftâhü’s-Seâde; c.1, s.49, c.2, s.75, 466,590, c.3, s.199

5) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.212

6) Ikd-ül-Ferîd; c.1, s.39, c.2, s.17

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.1, s.375

MUHAMMED KADRİ HAZÎN;

Anadolu velîlerinden. 1898 (H.1316) senesinde Cizre'de doğdu. Babasının ismi Seyyid Hâşim'dir. Babası ve annesi Peygamber efendimizin mübârek neslindendir. İlim öğrenme çağı gelince, Muhammed Hazîn âlim ve sâlihlerden olan babası ve dedesinden ders almaya başladı. Bu arada anne ve babasını kaybetti ve çok üzüldü. O sırada evlerine Gavs-ı Geylânî'nin geldiğini gördü. Ona; "Oğlum ne merak ediyorsun? Baban,Rabbi'nin dâvetini kabûl ederek gitti. İşte her hususta babanım. Maddî ve mânevî hiçbir şeyden endişe etme." buyurdu.

Mehmed Hazîn, zâhirî ilimleri MollaAbdurrahmân'dan öğrendi. Molla Abdurrahmân ondaki kâbiliyeti fark ederek sık sık; "Sakın ilmi terk etme. Şâyet terk edersen Allahü teâlânın sana verdiği bu zekâ, hâfıza ve kâbiliyet, yarın kıyâmet günü senden dâvâcı olacaktır." buyurdu. Muhammed Hazîn, MollaAbdurrahmân'ın derslerine devâm ederken gördüğü rüyâyı şöyle anlattı: "Hocamın ders verdiği câmiin bahçesinde bir incir ağacı vardı. Arştan yeşil bir nûr, direk gibi buraya inmiş, ben de o nûrun altında ve toprağı kazıyordum. Topraktan çıkan insan kemiklerini omuzuma koyuyordum. Sanki yerin dibini bulmuş gibi kazdım, omuzlarımda insan kemikleri oldukça yükselmişti." Ertesi gün rüyâsını hocasına anlatınca, MuhammedAbdurrahmân; "Elhamdülillah rüyân rahmânîdir ve şuna işârettir: Bütün seyyid cetlerinin bereketi nûru senin üzerinde toplanacaktır. Sen hepsinin vârisi olacaksın, atalarından bâzısı orada yatıyor." buyurdu.

Muhammed Hazîn sonraları Şeyh MuhammedSaid'in sohbetlerine devâm etti. Bağekun'da oturan Şeyh MuhammedSaid'i dört defâ Bağekun'da ziyâret etti. Bu ziyâretleri sırasında vilâyet makâmının en üst derecelerine kavuştu.

Hocasından icâzet alan Muhammed Kadri Hazîn, Cizre'de talebe yetiştirmeye ve insanlara Allahü teâlâya kavuşturan yolu anlatmaya başladı. Birinci Dünyâ Harbi sırasında Musul, Kerkük, Süleymâniye bölgelerini muhârebesiz alarak ele geçiren İngilizler, Cizre'ye 50 km uzaklıktaki Zaha kasabasına kadar geldi. İngiliz komutanı birkaç gün sonra Cizre'ye de geleceğini bildirdi. Bunun üzerine Cizre halkının bir kısmı silâha sarıldı, bir kısmı ise düşman esâretine girmemek için göç hazırlıklarına başladı. Bunun üzerine Muhammed Hazîn; "Hiç kimse endişe ve hicret etmesin. Hiçbir yabancı Cizre'ye giremeyecektir. Herkes emin olsun." buyurdu. Fakat sabah olunca, İngiliz ordusu Cizre'ye hareket etti. O sırada Londra'dan gelen yıldırım bir telgrafla; "Hudud, Hizil Irmağıdır. Irmağı geçmişsen de ilerlemeden hemen dön!" emri geldi. İngiliz komutanı Cizre'ye girmeden geri döndü.

Şeytana tapanlardan biri müslüman olup, Muhammed Kadri'nin talebesi olmuştu. Bir gün Cizre'den köyüne giderken yolda yağmura yakalandı. Müthiş şimşek çakıyor ve yıldırım düşüyordu. Bir ara yıldırımın, çok yakınlarında parladığını fark etti. Korkusundan hemen bir kayanın yanına siperlendi. Birkaç gün sonra Cizre'ye gidip Muhammed Kadri'yi ziyâreti sırasında, bu mevzu açılmamışken, Muhammed Kadri, onun îmânının kuvvetlenmesi için; "Geçen gün köyüne giderken şimşekten çok mu korktun da, bir kayanın dibine saklandın?" diye sordu. Talebe; "Evet. Bizim oralarda çok yıldırım düşer. Fakat o gün gibi korkulu bir an ömrümde geçirmedim." dedi. Bunun üzerine MuhammedKadri; "Şâyet ben yıldırıma teveccüh etmeseydim, yıldırım üzerine düşecekti. Allahü teâlânın izniyle nazarım yıldırımın hedefini değiştirdi." buyurdu.

Muhammed Hazîn ömrünün sonlarına doğru rahatsızlandı.Kendisini uzak yerlerden ziyârete gelen talebelerine; "Bu son görüşmemizdir. Allahü teâlânın velî kulları âhirete intikal edince, sermâyelerini de berâberlerinde götürürler. Kalbinizdeki nûr ve zikre sebeb biziz. Onun için fazla çalışırsanız, kalbinizin mânevî sermâyesi artar." buyurdu. 1961 senesi Kasım ayının on ikinci günü 63 yaşındayken vefât etti. Kalabalık bir cemâat tarafından kılınan namazdan sonra Cizre'de Nûh aleyhisselâmın makâmı denilen türbenin ayak tarafına defnedildi.

SENİN KİTÂBIN OLMAZ MI?

Muhammed Hazîn, hocasının oğlu Mahmûd ile aynı dersleri okuyordu. Molla Abdurrahmân'ın yanında bir tek kitab olduğundan bu kitabı oğluna verdi ve; "Yarın şu kadarını ezberleyeceksiniz?" dedi. MuhammedHazîn o kitabı aradı, fakat bulamadı. Düşünceli bir şekilde evine gitti. O gece rüyâsında hazret-i Ali'yi gördü.Hazret-i Ali ona; "Mahmûd'un babasının kitabı var da, senin babanın kitabı olmaz mı?" diyerek ezberlenecek kısmı MuhammedHazîn'e tâlim ettirdi ve bir okumada ezberledi. Sabahleyin derste Mahmûd tam okuyamayınca, Molla Abdurrahmân biraz sertleşti ve Muhammed Hazîn'e oku dedi. Muhammed Hazîn kusursuz ve noksansız okuyunca, Molla Abdurrahmân bunun mânevî olduğunu anladı ve sordu. Muhammed Hazîn durumu olduğu gibi anlattı.

1) Gönül Sultanları veHak Sohbetleri (Süleymân Kaya); s.213

MUHAMMED KÂMİL EFENDİ;

İstanbul velîlerinden. İsmi Muhammed Kâmil'dir. 1824 (H.1240) senesi Edremit yakınında Ayvacık kazâsında doğdu. 1911 (H.1330) senesi İstanbul'da vefât etti. Küçük Ayasofya bahçesinde Bâbüsseâde ağası Hacı Hüseyin Ağa türbesine defnedildi.

Kâmil Efendi tahsil çağına gelince, İstanbul'a gelerek Küçük Ayasofya Medresesine yerleşti. Bâyezîd Medresesi müderrislerinden Büyük Kâzım Efendiden ilim ve edeb öğrenmeye başladı. Sonra Fâtih müderrislerinden Arnavud Ali Efendi ile başkalarından tahsilini tamamlayıp icâzet, diploma aldı. Bu sırada Kuşadalı İbrâhim Efendinin talebelerinden ve Şâbâniyye yolu büyüklerinden Muhammed Tevfik Bosnevî Efendinin sohbetlerini dinledi ve tasavvuf yolunun bilgilerini öğrendi. Daha sonra Üsküdarlı Mustafa Efendinin hikmet dolu sohbetlerine katıldı.

Kâmil Efendi, Sultan Abdülazîz Han zamânında Kaşgâr Emîri tarafındanİstanbul'a gönderilen Yâkûb Hanın sohbetlerine iştirâk etti. Önceleri ona talebe olmayı düşünmemişti. Bir gün Yâkûb Han keşf yoluyla onun kalbinden geçenleri anlayıp; "Kâmil Efendi! Size feyz bizden gelir." buyurdu. O anda Kâmil Efendinin gönlü ona bağlandı. Bundan sonra vâz ve nasîhatlerini canla başla dinler oldu. Yâkûb Han hazretleri onu talebeliğe kabûl etti.

Kâmil Efendi, Küçük Ayasofya Medresesinin küçük minâre hizâsındaki odasına çekildi. Orada yalnız başına kalıp, ibâdetle meşgûl olurdu. Diğer taraftan Yâkûb Han hazretlerinin sohbetlerini dinledi, zamanla onun ikâmet ettiği dergâha yerleşti.

Yâkûb Han hazretlerinin âniden İstanbul'dan gitmesi îcâb etmişti. Lâkin bu işi Kâmil Efendiye açmadı. Birlikte o gün bir kayığa binip Eyüp Sultan hazretlerini ziyârete gittiler. Ziyâretten sonra bir yere oturup sohbete başladılar. O sırada gökyüzünde sürüyle kuşlar belirdi. Yâkûb Han, Kâmil Efendiye kuşları gösterip; "Bunlar nereye gidiyorlar." buyurdu. O da; "Vatanlarına." diye cevap verdi. Bunun üzerine Yâkûb Han; "Haydi biz de vatanımıza gidelim. Bu bir işârettir." buyurdu.Berâberce köprüye geldiler. Oradan bir kayıkla yanaşmış olan bir İngiliz gemisine bindiler. Kâmil Efendi hocasına hiçbir şey sormadı. Bindikleri gemi hareket etti. Birlikte İzmir'e geldiler. Burada Yâkûb Han, Kâmil Efendiye Hindistan'a gideceğini söyleyip vedâ etti ve onun da İstanbul'a dönmesini bildirdi.

Kâmil Efendi hocasını yolcu ettikten sonra emri üzerine İstanbul'a döndü.Yine Ayasofya'daki medrese odasına kapandı. İbâdetle meşgûl oldu. Üç sene kadar nefsini terbiye ile uğraştı. Kimseyle görüşmedi. Bu sırada elli sekiz yaşlarını geçmişti.

Daha sonraları altı yedi defâ hac etti. Dönüşte Kastamonu'daki evliyâdan Şeyh Şâbân-ı Velî

hazretlerinin mübârek kabirlerini ziyâret edip rûhâniyetlerinden mânevî istifâdede bulundu.

Kâmil Efendi, İstanbul'a döndüğünde vekil olarak Yâkûb Hanın İstanbul'daki talebelerinin mânevî terbiyeleriyle uğraştı. Bir gün Yâkûb Hanın Hindistan'ın Dehli şehrinde vefât ettiği haberi geldi. Kâmil Efendi bunun üzerine; "Biz-de artık vekâlet kalmadı." buyurdu ve büsbütün talebelerle ve başkalarıyla görüşmeyi kesti. Lâkin sevdikleri yine onun etrâfına toplanıp mânevî feyzlerinden ve bereketlerinden istifâde ettiler.

Sultan Abdülhamîd Han, Kâmil Efendiyi sever, hürmet eder ve saygı gösterirdi.Bir gün kendisini saraya dâvet etti. Lâkin o, mâzeret beyân edip saraya gitmedi. İbâdetle meşgûl oldu. Çok kimseler Kâmil Efendinin yanına gelir, sohbetini dinler, duâsını alırdı. Kâmil Efendi bunları sâdece muhabbet için kabûl ederdi.Devlet adamlarından ve zenginlerden getirdikleri para mal gibi hiçbir şeyi kabûl etmezdi.

Kâmil Efendi çok namaz kılar ve çok oruç tutardı. Gece namazını teheccüdü terk ettiği görülmedi. Evliyânın hallerinin yazılı olduğu kitapları çok sever, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin kitaplarını çok okurdu.

Kâmil Efendi uzunca boylu, beyaz sakallı, kumral gözlü, buğday benizli olup, bedeni çok zayıftı. Çok az konuşur, hiç gülmez, kimsenin yüzüne sert ve dik dik bakmazdı. Yalnız bir şey soracağında, muhâtabının yüzüne yumuşaklıkla bakardı.

Kimseden bir şey kabûl etmezdi. Refâh içinde yaşar görünürdü. Ramazân-ı şerîf ayında sofrası herkese açıktı.Her kim gitse dergâhında nefis yiyeceklerin hazır olduğunu görürdü. Huzurlarına kim gelse kalbinden dünyâ düşüncesi gider, onun heybeti karşısında titremeye başlardı. Gelenler sohbetini dinleyince kendilerinin câhil olduğunu anlarlar, ilim sâhipleri huzûruna girdiklerinde bildiklerini unuturlardı.

Kâmil Efendi, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin evliyâlık vasıflarını taşırdı.

Talebesi anlatır:

"Biz kendilerinden Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin **Fütûhât-ı Mekkiyye** kitâbını okumuştuk. Buradaki velîlik vasıflarını hocamızda fazlasıyla gördük."

Kâmil Efendi bâzıları gibi taç ve hırka peşinde koşan ve kendilerine şeyh, mürşid dedirten sahte tarîkatçılarla görüşmez, onlar gibi, tanınmak ve bilinmek istemezdi. Gönlü Allahü teâlânın zikriyle meşguldü. Üç günde bir hatm-i şerîf okurdu.

Devlet adamlarından Hacı Ali Paşa kendisini çok sever ve ziyâret ederdi. Kâmil Efendi, Kuşadalı İbrâhim Efendinin tasavvuftaki Halvetî yolu üzerineydi.

1) Menâkıb-ı Feyzullah Efendi, İbnü'l-Emîn, No: 2760, vr. 111

MUHAMMED KARSÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Muhammed Karsî, künyesiEbü's-Sirâc, lakabı Nûreddîn'dir. Kars'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Heri (Herat) şehrinde yaşadı. 1400 (H.803) târihinde Kars civârında vefât etti.

Muhammed Karsî, evliyânın büyüklerinden Muhammed Harezmî'nin bereketli sohbetlerinde yetişti. Kendisinden ilim ve edeb öğrenip velîlerin önde gelenleri arasına girdi. Güzel halleri ve kerâmetleri görüldü. Hocasından Herî (Herat) şehrinde icâzet, diploma alıp geriye memleketi olanKars'a döndü. Orada Kars'ın müftîsi ve hatîbi olarak hak yolun bilgilerini öğretti. Çok talebe yetiştirdi. Meânî ve beyân hakkında eserleri vardır. **Minhâc-ül-Müzekkîn** onun eseridir.

Muhammed Karsî hazretleri ömrünü Allahü teâlânın dînine hizmetle geçirdi. Çocukları da sâlih kimseler idiler. Vefâtlarından yedi yıl kadar geçtikte oğullarından biri vefât etti. Onu babalarının kabri yanına defnetmek istediler. Kabri açtıklarında, toprak çöktü ve MuhammedKarsî hazretlerinin mübârek vücûdu taptâze ortaya çıktı.Yalnız mübârek beyni biraz çökmüş bir haldeydi. O günlerde zamânın evliyâsından biri rüyâsında Muhammed Karsî hazretlerini gördü ve ona kabir hâlinden sordu. Muhammed Karsî hazretleri de ona; "İlk talebe olduğum yıllardaydı. Bir gün sokaklardan birinde giderken güzel bir kadınla karşılaştım. İnsanlık icâbı ona baktım. O kadın yanımdan geçerken de güzel kokular saçmıştı. O zaman içimden; "Bunun hakîkî güzelliği kimbilir nasıldır?" diye geçirdim. Daha sonra pişman oldum, tövbe ve istiğfâr ettim. Kabrimde beynimin çökmüş olması, onun cezâsıdır." buyurdu.

Muhammed Karsî hazretlerine günahlardan soruldukta, o; "Hak yola girmiş kişi küçük günahlardan da çok sakınmalıdır. Zîrâ bu yolda küçük günah büyük günah sayılır. Hak yolcusunun organlarını günah işlemekten koruması lâzımdır. Zîrâ günâh, gönle ve bedene zarar verir." buyurdu.

KAYBOLAN HAVLU

Muhammed Karsî hazretleri zamânında Kars'ta Şeyh Kemâl isminde hal ehli geçinir biri vardı. Çok kimse onun etrâfında toplanmıştı. Kendisi de bu hâlini beğenir, kibirlenirdi. Ayrıca Muhammed Karsî hazretleri hakkında iyi konuşmaz sû-i zan ederdi ve; "Hiç bâtınî, kalbî ilimle zâhirî ilim bir araya gelir mi?" diyerek evliyâlık hallerine inanmazdı. Bir gün Kars'ta birisinin çamaşır yıkadıktan sonra kuruması için bahçesine astığı havlusu kayboldu. Ne kadar aradılarsa bulamadılar. Netîcede bâzıları kötü zan ve şüphe altında kaldı. Tam o günlerde Muhammed Karsî hazretleri Şeyh Kemâl'in evine gitti ve onun sığırını satın almak istedi. Şeyh Kemâl de sığırını sattı. MuhammedKarsî hazretleri sığırı satın aldıktan sonra hemen orada kesti ve acele ile karnını yardı. İçinden daha önce kaybolan havluyu çıkardı. Şeyh Kemâl bu hâli görünce, MuhammedKarsî hazretlerinin bâtın ilmine sâhip kerâmet sâhibi büyük bir zât olduğunu anlayıp ellerine sarıldı ve özür diledi. Talebeliğe kabûl etmesini istedi. Onun önde gelen talebeleri arasına girdi.

1) Lemezât, Üniversite Kütüphânesi, No: 1894, v.126

MUHAMMED KUDÂME;

Velî ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi Muhamed, künyesi Ebû Ömer'dir. İbn-i Kudâme ismiyle de tanınmıştır. Babasının adı Ahmed'dir. 1134 (H. 528) senesinde doğdu. 1210 (H.607) yılında Dımeşk'da vefât etti.

Küçük yaşta tahsîle başlayan İbn-i Kudâme, önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Ebû Amr'dan, babasından ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Mısır'a gitti. Orada Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi ve Ali ibni Berî'den nahiv ilmini okudu. Kendi hattı, yazısı ile çok kitabı yazıp çoğalttı. Bunlardan bâzıları şunlardır. Ebû Nuaym İsfehânî'nin **Hilyet-ül-Evliyâ**'sı ile, **Tefsîr-i Begavî, El-Mugnî, El-İbâne, El-Hırakî** ve Kur'ân-ı kerîmi defâlarca yazdı. Bunları yazdığından dolayı hiçbir ücret almadı. Yazısı çok serî olduğundan, bir günde formalarca yazı yazardı. Hâfız Abdülganî bin Abdülvâhid el-Makdisî onun rivâyetlerinden olan kırk hadîs-i şerîfi toplamıştır.

İbn-i Kudâme, fıkıh, ferâiz, nahiv ilimlerini kendinde toplamış, ilmiyle amel eden, insanların ihtiyâcını karşılayan, zâhid bir zât idi. İşittiği her duâyı ezberler ve yazardı. Dîne âit ne öğrendiyse, mutlaka öğrendiği ile amel ederdi. İhtiyar olduğu hâlde devâm ettiği cemâatin en dinç olanı idi. Gençliğinden îtibâren gece yarısı kalkıp teheccüd namazı kılmış, hiç terk etmemiştir. Hanımı şöyle demiştir: "Geceleri ibâdet için kalkardı. Uyku bastırınca, yanında

bulunan bir asâ ile ayaklarına vurarak uykusunu dağıtırdı.” Çok oruç tutmaktan zayıflamıştı.

Bir cenâze olduğunu işitse, hemen namazını kılmaya, birinin hasta olduğunu duysa, hemen ziyâretine giderdi. Dine bir hizmet olsa, mutlaka giderdi. Her gece, Kur’ân-ı kerîmin yedide birini, tertîl üzere, yavaş yavaş okurdu. Gündüzleri de, öğle ile ikindi arasında Kur’ân-ı kerîmin yedide birini okurdu. Sabah namazını kılınca, tesbîhleri çektikten sonra, Kur’ân-ı kerîmden şifâ âyetleri denilen âyet-i kerîmeleri okurdu. Bunları ayrıca bir forma hâlinde de yazıp mihrâba asmıştı. Uyku bastırmaması için alıp, çok defâ okurdu. Sabah namazından sonra, güneş iyice yükselinceye kadar Kur’ân-ı kerîm okurdu. Sonra kuşluk namazı kılardı. Biri gece, biri de gündüz olmak üzere iki defâ secde yapar, bu secdelerde uzun müddet durur, duâ ve tesbîh ederdi.

Her Cumâ mutlaka sadaka verirdi. Berâber bulunduğu kimselerin sıkıntılarını giderir, yardım ederdi. Uzakta olanların çocuklarını sorar, ilgilenir, ihtiyaçlarını karşılar, yardım ederdi. Akrabâsına ve diğer fakirlere yardım eder sadaka verirdi. Elbisesinden fazla olanları dağıtır, kendisi, zarûret mikdârı ile kalırdı. Bâzan elbisesiz ve gömleksiz kaldığı da olurdu. kuru ekmek yer, hasır üzerinde yatardı. Çok kere kendi ihtiyâcı olan şeyleri de muhtaçlara sadaka verirdi.

Bir defâsında, bulunduğu belde halkından bir kısmına devamlı yiyecek vererek sıkıntılarını gidermişti. Evine bir şey geldiği zaman, gelen şeyi herkese paylaştırırdı. “Sâhibi ile kabre girmeyen, sâhibinin kabirde faydasını görmediği ilim, ilim değildir.” ve “Siz sadaka vermezseniz, size de verilmez. İsteyene siz vermezseniz, başkaları verip, sevâbını alır.” derdi.

İnsanlara hitâb edip konuştuğu zaman, kalbleri rikkat ve incelik tarafına çeker, çok tesirli konuşurdu. Sohbetinde insânlar ağlayıp, göz yaşı dökerdi. Son derece heybetliydi. Bir talebe ondan bir mesele sormak istese, heybet ve vekarı karşısında toparlanırdı. O, mescide girdiği zaman, talebeler susup, kısık sesle konuşurlardı. Yolda oynayan çocuklar onu görseler, heybetinden, ona olan sevgi ve hürmetten dolayı kenara çekilirlerdi. Bir şey emredince derhal yerine getirilirdi.

Dünyâya düşkün olmaktan ve lüzumsuz işlerden çok uzak dururdu. Duâsı makbul bir zâttı. Duâsı ile hastâlar şifâ bulurdu.

Vâlilere ve devlet adamlarına mektuplar yazıp, muhtaçlara yardım etmelerini isterdi. Kendisine bir muhtaç gelse, bir mektup yazıp vâliye gönderirdi. Bir gün vâlilerden biri ona; “Sen bize, yardım etmek istemediğimiz kişileri de gönderiyorsun, fakat senin mektubunu geri çevirmek istemediğimizden yardım ediyoruz.” deyince, vâliye; “Biz, bize gelen hiçkimseyi geri çevirmiyoruz. Siz gönderdiğim mektubu ya kabûl edersiniz veya hiç göndermem.” Bunun üzerine vâli; “Sizin gönderdiğiniz hiçbir mektubu aslâ geri çevirmeyeceğiz” dedi.

Bir zât şöyle anlatmıştır: “Bir defâsında İbn-i Kudâme hazretlerinin huzûruna gittik. Üç kişi idik ve çok acıkmıştık, yiyecek bir şeyler istedik. Bize, içi süt dolu küçük bir tabak getirdi. İçine ekmek doğranmıştı. Ondan yedik ve doyduk. Yerken bakıyordum, tabaktakiler hiç eksilmiyordu.”

Muhammed bin Ebî Bekr bin Amr şöyle anlatmıştır: “Bir defâsında beni yanına çağırdı. Rahatsızlığımdan perhiz yapıyordum. Beni yemeğe başlattı ve bir kimse yemekten önce; **“Şehidallahü ennehü lâ ilâhe illâhü”** (Âl-i İmrân: 18) âyet-i kerîmesini ve “Kureyş” sûresini okursa ve sonra yerse, o yemek ona zarar vermez.” buyurdu.

Ebû Bekr Abdullah bin Hasan bin Nühhâs şöyle anlatmıştır: “Babam onu çok severdi. Bir Cumâ günü bana, Cumâ namazını onun arkasında kılacağım dedi. Ben de berâber aynı câmiye gittim. Benim mezhebimde Fâtiha'dan önce Besmele çekilir. Onun tâbi olduğu mezhebde çekilmez. Acabâ bundan namazıma bir zarar gelir mi diye düşünmüştüm. Mescide vardık. Muhammed bin Ahmed hazretleri orada idi. Babama selâm verip, sarıldı. Sonra;

"Kardeşim namazını kıl, kalbini hoş tut. Çünkü ben, insanlara imâm olduğum günden beri her namazda Fâtiha'dan önce Besmele çekiyorum. Babam bana dönüp, bunu unutma!" dedi."

Kabir ziyâreti için veya başka bir sebeple bulunduğu dağlık bölgeden indiği zaman, hurma toplayıp götürür, kimsesiz ve yetimlere dağıtırdı. Geceleri kim olduğu bilinip, tanınmayan kimseler ona para ve un getirirdi. Kimseyi azarlamaz geri çevirmez ve hiç kimsenin kalbini kırıp, incitmezdi. Haramlardan son derece sakınırdı.

Sultan Selâhaddîn Kudüs'e geldiğinde, onu ziyâret için yanına gitmişti. O sırada namazda idi. Namazını ve duâsını tamamlamadıkça sultan ile ilgilenmedi. Sultan Selâhaddîn ile savaşlara katıldı, cihâd etti.

Muhammed bin Ahmed hazretlerinin Cebel denilen yerde bir medresesi vardı. Bu medreseyi Kur'ân-ı kerîmin ve fıkıh ilminin öğretilmesi için vakfetmişti. Pekçok talebe o medresede ilim öğrenip, Kur'ân-ı kerîmi ezberlemişti. Vefâtından önce günlerce hasta yattı. Hastalığı sırasında, önceki gibi namazlarını kıldı, nâfile ibâdetlerini, Kur'ân-ı kerîm okumayı, zikir ve duâları terk etmedi.

Vefât edeceği sırada yakınlarını yanına topladı. Kıbleye döndü. Onlara takvâyı, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasakladıklarından sakınmalarını, Allahü teâlânın kendilerini her ân gördüğünü ve yaptıklarını bildiğini, ona göre hareket etmelerini, dosdoğru olmalarını tavsiye etti. Sonra başında Yâsîn-i şerîfi okumalarını söyledi. Son nefesinde; **"Şüphe yok ki Allah, râzı olduğu İslâm dînini sizin için seçti. O hâlde ancak müslüman olarak can verin."** meâlindeki Bekara sûresi 132. âyet-i kerîmeden bir kısmını okurken vefât etti. Vefâtında hiç malı ve parası yoktu. Şam'da Kasyun dağında Sefh denilen yere defnedildi.

Abdülmevlâ bin Muhammed'den şöyle nakledilmiştir: "Muhammed bin Ahmed hazretleri kabre konulunca, kabri başında Kur'ân-ı kerîm okuyordum. Bir yerinde yanlış okumuşum. Kabirden seslenip, yanlışımı düzeltti. Sesini duyunca korkup, titremeye başladım."

Yine şöyle anlatılmıştır: "Kabri başında Kehf sûresi okunuyor, o da kabirden: "Lâ ilâhe illallah" diye sesleniyordu."

İbn-i Kudâme hazretlerinin bir şiirinin tercümesi şöyledir:

"Ne zaman oyalanmaktan ve boş şeylerden vaz geçeceksin? Saçın ağardı, zayıflık, ihtiyarlık ve elem geldi, ölüm yaklaştı. Başa gelen bu işten ve gafletten dolayı hayâtım boyunca ağlasam ve göz yaşım bitseydi, bundan dolayı kınanmazdım!"

KEÇİ BOYNUZU

Ebû Muzaffer şöyle anlatmıştır: "Bir defâsında kulunç hastalığına yakalanmıştım. Ağrıların şiddetinden çok sıkıntı çektim. Bir gün yanıma Ebû Amr Muhammed bin Ahmed hazretleri geldi. Elinde küçük parçalar hâline getirilmiş harnûb (keçi boynuzu) vardı. Bana bundan ye dedi. Yanımda bulunanlar, o kulunca zararlıdır, arttırır dediler. Ben onların sözüne aldırmayıp, alıp yedim ve hastalıktan kurtuldum."

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile; c.2, s.52

2) Zeyl-i Ravdateyn; s.71

3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.13, s.58

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.27

5) El-A'lâm; c.5, s.319

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.139

MUHAMMED KUDSÎ BOZKIRÎ;

Aklî ve naklî ilimlerde derin âlim, tasavvuf ehli ve velî. İsmi, Muhammed bin Mustafa bin Îsâ'dır. 1784 (H.1198) senesinde Konya'nın Bozkır kazâsının Aliçerçi köyünde dünyâya geldi. Annesi Halîme hanımdır. Hocası Ödemişli Hasan Kudsî Efendiye nisbetle, Kudsî denildi. Kudsî lakabını ona Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin verdiği de rivâyet edilmiştir. Halk arasında Memiş Efendi lakabıyla tanındı. 1852 (H.1269) senesi Muharrem ayının on üçünde, Salı günü, yetmiş bir yaşında iken Seydişehir yakınlarında Çavuş köyünde vefât etti. Aynı yerde defnedildi. Türbesi bu köyde olup ziyâret edilmektedir.

İlim ve irfân ile meşgûl olan bir âilenin çocuğu olarak dünyâya gelen Muhammed Kudsî Efendi, küçük yaşta Bozkır'ın Karacahisar köyüne gitti. Orada akrabâlarından İbrâhim Efendi adında Ebû Saîd Hâdimî hazretlerinin talebelerinden ilim sâhibi bir zât vardı. Onun terbiyesinde büyüdü. İbrâhim Efendi vefât edince, oğlu Muhammed Efendinin huzûrunda tahsîline devâm etti. Sonra Kayserî'ye, bilâhare İstanbul'a, Trakya'da Tırhala'ya, Hâdim ve Antalya'ya gitti. Gittiği yerlerde ilim öğrenip tahsîlini tamamladı. Aklî ve naklî ilimlerde yetişip, her ilimde söz sâhibi oldu. Memleketine geri geldi. Karacahisar köyünde yerleşip evlendi. Tâliblerine ilim öğretmekle meşgûl oldu.

Bu sıralarda Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, halîfelerinden Ödemişli Hasan Kudsî Efendiyi Konya'ya göndermişti. Hasan Efendi, Konya'nın etraf ve havâlisini dolaşarak, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den (r.aleyh) aldığı feyzleri saçmaya başladı. Hâdim'i ziyâret etti. SonraKaracahisar'a geldi.Karacahisar'da ilim öğretip talebe yetiştirmekle meşgûl olan MuhammedKudsî Efendi, Hasan Kudsî hazretlerinin kendi taraflarına doğru yola çıktığını duyunca, talebelerini toplayıp karşılamaya çıktı. O mübârek zâtı birkaç gün köyünde misâfir etti. İlim ve feyzinden istifâde etti. Hasan Efendiye hayran kaldı. Dersi ve talebeyi bırakıp, muhabbet sarhoşluğu ile HasanKudsî'nin peşisıra Seydişehir'e gitti. Seydişehir'e varınca, Hasan Efendi; "Muhammed Efendi, senin hâtırın için Seydişehir'de on gün kalıp, tâlim ve terbiyen ile meşgûl olacağım. Sonra sen geri dön. Meclis ve taleben dağılmasın. Dersler kesildiği zaman Konya'ya gel!" buyurdu. On gün orada kaldı. Sonra, talebelerinin başına döndü. Dersler kesilince Konya'ya gidip, beş ay Hasan Efendinin sohbetinde bulundu. Evliyâlığın yüksek derecelerine kavuştu. Kalbinden Allah sevgisinden başka her şeyi attı. Bin yıl düşünse, Allah sevgisinden ve Allah rızâsından başka bir şey aklına gelmezdi. Kemâle gelip icâzet, diploma aldı. Hocalarından aldığı ilim ve feyzi yaymak, Allahü teâlânın kullarınıO'nun râzı olduğu yola kavuşturmak vazifesi ile, Hasan Efendinin; "Memleketine git, irşâd ile halkı Hakk'a dâvet eyle!" emri üzerine, Karacahisar'a döndü. Orada ilim ve feyz saçmak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmekle meşgûl olurken, Mevlânâ Hâlid'i görüp, sohbetine kavuşmak arzusu dayanılmaz bir hâl aldı. Her şeyi bırakıp Şam'a doğru yola çıktı. Allahü teâlânın rızâsı için çıktığı bu yolculukta, çok sıkıntı çekip pekçok mânevî nîmetlere kavuştu. Şam'a varınca, Mevlânâ Hâlid hazretlerinin sohbetleri ile şereflendi. Kırk gün sohbetlerinde bulunup, feyzlere mazhar olarak, bizzat Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin icâzeti ile şereflendi. Yine memleketine gidip, akrabâ ve hemşehrilerini Hakk'ın rızâsına kavuşturmakla vazifelendirildi.

Karacahisar'a geri dönüp yeniden insanlara feyz saçmaya başladı. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etti. O belde insanlarının kendisine çok alâka göstermesi, bâzı kimselerin hasedine yol açtı. Hattâ kendisini tüfekle öldürmeye kalkıştılar. Ama Allahü teâlânın izniyle, bir kerâmet olarak kendisine doğru tutulan tüfek yana çevrildi. Bu kerâmeti meşhûr olunca, Karacahisar'da duramaz oldu. O zaman Hâce köyü nâmıyla meşhûr olan Üçpınar kasabasına hicret etti. Burada da on yedi sene kalıp tâliblerine ilim ve feyz saçtı. Ancak orada da fitne ve fesat ateşi körüklendi. Bâzı kendini bilmez câhil kimselerin

muhâlefetine mâruz kaldı. Oradan Seydişehir'e hicret etti. Seyyid Hârun Velî hazretlerinin şehri olan Seydişehir'de, âdetâ bir güneş gibi doğdu. Çevreye ışık saçtıklarını iddiâ eden bâzı kimselerin yıldızları söndü. Hattâ kendi talebelerinden Abdullah Efendi adında birisi bile, onun bu ihtişâmına dayanamayıp hased etti. Muhammed Kudsî Efendi, bu hâle çok üzüldü. Onların affedilmeleri ve hidâyete kavuşmaları için duâ etti. Bu sırada Üçpınarlılar, hatâlarını anlayıp, içlerinden beş yüz kimseyi seçerek, özür dilemek ve Muhammed Kudsî Efendiyi tekrar memleketlerine dâvet etmek üzere Seydişehir'e göndermişlerdi. Muhammed Kudsî Efendi, Seydişehir yakınlarında Çavuş köyünde bulunduğu bir sırada, Üçpınarlılar geldiler. Hemşehrilerinin dâvetini kendisine bildirdiler. Ancak Muhammed Kudsî Efendinin büyüklüğünü ve kıymetini takdir ve tasdik eden Çavuş köyü ahâlisi, onun Üçpınar'a gitmesine rızâ göstermediler. Her iki taraf da inleyerek, sızlayarak gece yarılarına kadar yalvardılar. Hangi tarafa meyletse öbür taraf kırılacaktı. Muhammed Kudsî Efendi, zor durumda kaldı. Teheccüd namazını kılıp, Allahü teâlâya el açtı. Allahü teâlânın rızâsı için kendisini dâvet eden bu müslümanların hiçbirini kırmak istemiyordu. Duâ edip, bu dünyâdan göçmenin, zorluktan kurtulmanın en kısa yol olduğunu gördü. Allahü teâlâya duâ etti. **"Biliniz ki, Allahü teâlânın evliyâsı için azâb korkusu, nîmetlere kavuşmamak üzüntüsü yoktur"** meâlindeki Yûnus sûresi altmış ikinci âyet-i kerîmesini okuyup gözlerini yumdu.Sabahtan kuşluk vaktine kadar "Allah... Allah..." dedi. Kuşluk vakti rûhunu Rahmâna teslim edip, bu sıkıntılı dünyâdan ebedî güzellikler âlemine göçüp gitti. Cenâze namazı Çavuş köyünde kılındı. Aynı köyde defnedildi. Kabr-i şerîfi onun büyüklüğünü bilenler tarafından ziyâret edilip, feyzinden istifâde edilmektedir.

Muhammed Kudsî Efendi vefât edince; Muhammed Behâeddîn, Ubeydullah, Hâlid, Zeynel'âbidîn, Abdullah, Sıddîk ve Hasan adlarında yedi oğlu dört kızı kaldı. Anadolu'nun pekçok kasaba ve köylerine dağılan talebeleri, hocaları vâsıtasıyla aldıkları feyzleri her tarafa yaydılar. Bu mübârek kimselerin yetiştirdiği talebeler, Doksan üç harbine, Balkan, Çanakkale, Birinci Cihan ve İstiklâl harbine katılıp, bu vatanın bize mîrâs kalmasında büyük emek sarfettiler. Birçokları, bu uğurda canlarını fedâ edip, şehîdlik şerbetini içtiler. Oğullarından Muhammed Behâeddîn Efendi tarafından, tercüme edilen **Şems-üş Şümûs** kitabında Muhammed Kudsî Efendinin hayâtı ve dîn-i İslâma hizmetleri uzun anlatılmaktadır.

Muhammed Kudsî Efendinin halîfelerinin başlıcaları şunlardır: Bozkır-Kayapınar köyünden Velî HâfızEfendi, Hisarlık köyünden Mustafa Efendi, İstanbul'da Hacı Feyzullah Efendi, Ahıska'dan Hacı Halîl Efendi, Sivas'dan Hacı Mustafa Efendi, Bozkır-Otan (Evtân) köyünden Muhammed Efendi, Kovanlık köyünden Velî Hâfız Efendi, Yalıhöyük köyünden İbrâhim Efendi, Ahırlı köyünden Süleymân Efendi, Akseki kazâsı Çemi köyünden Hacı Muhammed Efendi, Alanya Kızılağaç köyünden Ahmed Efendi, Elmalı'dan Hacı Hüseyin Efendi, Seydişehir'de Hacı Abdullah Efendi, Rûşenbe kazâsının Senir köyünden olup Yalvaç'ta oturan Hacı Hasan Efendi, Burdur'da Abdullah Efendi, Buhârâ'dan gelip Taşkent'te yerleşen Fâdıl Efendi, Alanya'da Ali Efendi, Ermenek Lafza köyünden Ali Efendi, Tavas (Davdas) köyünden Mustafa Efendi, Üregil'de Ali Efendi, Antalyalı Ali Efendi, Niğde'deAbdülkâdir Efendi, Konya'da Hâfız Ahmed Efendi ve Nûrî Efendi, Alibeyhöyüğü köyünde Hacı Ahmed Efendi, Tarsus'ta Gönlükü Hacı İbrâhim Efendi, Akseki-Manâval köyünden Süleymân efendiler (aynı isimden iki kişi), Seydişehir-Karaviran köyünden Abdullah Efendi, Çavuş köyünden türbedâr Mûsâ Efendi, Beyşehir'de Hacı Ahmed Efendi, Güzelhisar'daHacı Efendi, Bozkır'da Ahırlı köyünden Hasan Efendi, Kırımlı Hacı Efendi, Isparta'da Osman Efendi, Manisa'da Ali Efendi, Tekeli'de Ali Efendi, Hâdim-Purluğu köyünden Ali Efendi, Belviran-Kanka köyünden Hüseyin Efendi, Manisa civârında İsmâil Efendi, Düşenbe kazâsı Senir köyünde Hacı Efendi, Bayır köyünde Abdürrahmân Efendi, yine Bayır köyünde Muhammed Efendi, Trabzonlu Muhammed Efendi, Aladağ-Yağcılar köyünden Abdülkâdir Efendi, Konyalı Hacı Ömer Efendi, Şebinkarahisar'dan Nûrî Efendi,

Bozkır'da Mire köyünden Mustafa Efendi.

Muhammed Kudsî Efendi, orta boylu, esmere yakın buğday tenli, açık alınlı, kaşlarının arası açık, ince uzun kaşlı, gözleri siyâh, burnunun ucu yüksekçe, ağzı büyükçe, sakalı sık bir zât idi. İri ve kuvvetli kemikliydi. Alnında vilâyet nûru parlar, âniden göreni heybet kaplardı. Vakar ve sekîne sâhibi idi. Aslâ kahkaha ile gülmezdi. Bâzan tebessüm ederdi. Güleç yüzlü, dili çok fasîh, yüzü pek melîh idi. Gören ayrılmak istemezdi. Hep mârifetten ve hakîkatten konuşurdu. Hiç fuzûli konuşmazdı. Hep hayırlı nasîhat ederdi. Dünyâ veya bir başka bakımdan gönül sıkıntısı ile huzuruna gelen, hakîmâne sözlerini dinleyince, gönlü açılır, içi rahatlar, dünyâ ve dünyâlık sevgisinden ve arzusundan kurtulur, bir anda, bütün kalbi ile Allahü teâlâya yönelirdi. Garîblere, yetimlere, miskinlere acır, yardım ederdi. Cömertlikte zamânının bir tânesiydi. Borçluların borçlarını öderdi. Dünyâ değil, âhiret zenginiydi. Dâhilî ve hâricî, nafaka ve giyeceklerini üzerine aldığı yirmiden çok cemâati vardı. Gelen giden misâfiri sayısızdı. Taşlık bir köyde oturduğu hâlde, hepsini yedirir ve giydirir, herkesi dünyâdan uzaklaştırır, âhirete yaklaştırırdı. "Rızk için üzülen kimse, insan defterinden hâricdir" buyururdu. Dînin ahkâmına riâyette canını fedâ ederdi. "Bir kimsenin dînimizin emir ve yasaklarına uymada ne kadar noksanı varsa, tasavvuf yolunda da o kadar noksanı vardır" buyururdu.

Kerâmet göstermekten çok sakınırdı. Talebesinin ihlâsına sebeb olacaksa izhâr ederdi. Kâbiliyeti az olan bir talebesi, üç saatlik mesâfedeki bir köyde kendi kendine; "Ne için bir hocaya bağlanayım ve bir takım sıkıntılar çekeyim, bundan sonra diğer insanlar gibi dünyâ işimle meşgûl olayım?" diye düşünüp, o hazretin huzûruna geldi. Ama içinden geçeni hiç kimseye söylememişti. Muhammed Kudsî Efendi; "HacıEfendi, yol göstericisi olmayana şeytan yol gösterir değil mi? Doğru yoldan çıkmağa akıllı kimse nasıl cesâret edebilir?" buyurup, onu bozuk düşüncelerden kurtarmış, hak yolda devâm etmesine vesîle olmuştu.

Vazife verdiği bir talebesi rahatsızlanarak verilen vazifeyi yapmaya dayanamadı, memleketine gitmek istedi. "Gitme, vazifeyi tamamla, korkma, ölmezsin" buyurdu ise de, îtimâd edemeyip gitti. Memleketinde, hasta ve ümîdsiz hâlde yatarken, bir gece o hazreti yanında gördü. Elinde bir kazma vardı. Karnında ağrıyan yere, o kazma ile, bir defâ kuvvetle vurup, oradan bir şey çıkarırken uyandı. Hastalıktan eser kalmadığını gördü. Tekrar gidip hocasına teslim oldu.

Kendisini imtihân için, yemekleri helâlden olmayan bir ziyâfete çağırdılar. Yemekleri görünce, Allahü teâlânın izniyle helâlden olmadıklarını anladı. Ev sâhibinden özür dileyip, yemeklerden yemedi. Ev sâhibi, onun büyüklüğünü anlayıp, tövbe etti. Hâlis talebesi oldu.

Cebinde para olmadığı hâlde, para isteyenlere, elini cebine sokar çıkarır para verirdi. Bu kerâmet kendisinde çok sık görülürdü.

Ders okumak, ilim tahsîl etmek için uzaklara gitmiş bir talebesi, bir meseleyi anlayamayınca, rüyâsına girer, ona öğretir, gelince de latîfe yollu ona takılırdı.

Vefâtından on üç sene sonra türbesi yapılırken, lahdi açıldı. Vücûdu, hayattaki gibiydi. Kefeni ve teni hiç bozulmamış, yeni defnolunmuş gibiydi.

OSMAN KULUNU BAĞIŞLA

Derin âlimlerden olan Osman Efendi, Muhammed Kudsî'nin bâzı talebeleriyle sohbet ederken, bu büyükler yoluna inanmadığını söyler, onlara dil uzatırdı. "Seni üstâdımıza götürelim" diye zorladılar. "Gelirim, fakat elini öpmem" dedi. Muhammed Kudsî hazretlerinin huzûruna geldiler. OsmanEfendi, içeri girer girmez, feryâd edip, birden düşüp bayıldı. Ağzından köpükler gelmeğe başladı. Bir saat sonra ayıldı. Sağına soluna baktı. Muhammed Kudsî Efendi kendisine; "Gördüğünüz burada var mıdır?" buyurdu. "Yoktur" dedi. "Sizin irşâdınız bizden değildir" buyurdu. Talebeler, bu hâle hayret

ettiler. Sonra elini öpüp çıktılar. Dışarı çıkınca Osman Efendiye; "Niçin bayıldın?" dediler. Şöyle anlattı: "İçeri girip hoca efendiyi görünce, bana bir hâl geldi. Feryâd ettim. Kendimi, kıyâmet kopmuş, arasatta amellerimi tartarlarken gördüm. Hiç bir hayırlı amelim çıkmayınca, emr-i ilâhî gelip; "Bu kulumu Cehennem'e atın!" dendi.Zebânîler tuttular. "Yâ Rabbî! Ben senin Kur'ân-ı azîmini öğrendim ve öğrettim. Bu kadar hadîs ezberledim. Şu kadar tefsîr aklımdadır. Benim hiç hayırlı amelim yok mudur?" diye yalvardım. "Hiçbiri ilâhî dergâhda makbûl olmadı" emri geldi. Umudum kalmadı. Yardım dileyeceğim yer kalmadı. Âniden büyük bir zât göründü. Uzunca boylu, iri yapılı, yeşil cübbeli, büyük sarıklı olup, güneş gibi parlıyordu. "Yâ Rabbî! Osman kulunu bana bağışla" buyurdu. Uyandım. Etrâfıma bakındım. Böyle bir zât aradım. Göremeyince, Muhammed Kudsî buyurdu ki: "Sizin irşâdınız bizden değildir. Yâni benden değil, benim de hocam olan Mevlânâ Hâlid hazretlerindendir."

Osman Efendi çok ağladı. Ettiklerine pişmân oldu. İstiğfâr etti. Bütün mülkünü ve kitaplarını fakirlere ve talebeye hediye edip, doğruŞam-ı şerîfe gidip, hazret-i Mevlânâ Hâlid'in huzûru ile şereflendi. Osman Efendiye, kırk gün ibâdet etmesini emir buyurdu. Kırk gün tamamlanınca, hücresinden birçok sesler duyuldu. Hizmetçilerden biri, Mevlânâ Hâlid hazretlerine; "Efendim, Osman Efendinin hücresinden sesler geliyor" deyince, Mevlânâ Hâlid hazretleri; "Osman Efendi, evliyânın reîsi oldu. Duyulan sesler, evliyânın rûhlarının sesleridir." buyurdu.

1) Şems-üş-Şümûs Tercümesi; s.98

2) Terceme-i Hal-i Muhammed Kudsî Bozkırî, İbn-ül-Emîn (Üniversite) Kütüphânesi No: 449 v.116 vd.

3) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.18, s.134

MUHAMMED KUMUL EFENDİ;

İstanbul velîlerinden. İsmi, Muhammed Kumul'dur. Hüseyin Paşazâde Kumul Bey de denir. İstanbul'da doğdu. 1726 (H.1132) târihinde Başrûznâmeci iken İstanbul'da vefât etti. Fındıklı'da deniz sâhilinde bulunan Molla Çelebi Câmii yanında Şeyhülislâm Sadreddînzâde Muhammed Sâdık Efendinin kabrinin bulunduğu etrâfı çevrili yere defnedildi. Kabr-i şerîfi ziyâret mahallidir.

Muhammed Kumul Efendi, tahsîlini İstanbul'da yaptı. Devlet hizmetinde Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn adı verilen memuriyete tâyin edildi. Bu sırada Mekke-i mükerremede Ahmed Yekdest Cüryânî hazretleriyle görüşüp, ondan tasavvuf ilmini öğrendi ve icâzet, diploma aldı. Ahmed Yekdest hazretleri kendisini çok sever ve İstanbul'a giden talebesiyle mektup gönderir, ona, Kumul Efendinin sohbetine gitmesini söylerdi.

Ahmed Yekdest hazretleri mânevî terbiyesini hakkıyla verip yüksek derecelere ulaştırdığı talebesi Mehmed Emin Tokâdî'yi İstanbul'a gönderirken ona nerede kalacağını sormuştu. O da cevâben; "Siz nerede emrederseniz." deyince, ona bir mektup verip; "Al bunu İstanbul'da Hâcegânı Dîvân-ı Hümâyûndan Hüseyin Paşazâde Kumul Muhammed Bey vardır. Varınca bu mektubu ona verirsin. Seni onun sohbetine havâle ettik. Ne buyurursa itâat et. Ona teslimiyetin bize teslimiyettir." buyurup kıymet ve fazîletini bildirmiştir.

Mehmed Emin Tokâdî hazretleri anlatır: "İstanbul'a varınca doğruca Muhammed Kumul Efendinin kaldığı yeri buldum. Mektubu verdim. Beni kucaklayıp gözlerimden öptü. Bana izzet ve ikrâmlarda bulundu. Kalacağım yeri temin etti. Muhammed Efendinin sohbetlerine iştirâk edip, yanıbaşında oturuyordum. Nice kimse sohbetlerini dinliyordu. Yalnız kaldığımızda bana tasavvufun inceliklerine âit bilgiler, mârifetler anlatırdı. Bir müşkilim olunca, ben sormadan bir menkıbe, ibretli hâdise anlatır, anlattıkları ile derhal müşkilim ve suâlim hallolurdu."

Mehmed Emin Tokâdî hazretleri anlatır: Muhammed Kumul Efendi vefâtından önce, hasta

iken, bana şöyle vasiyette bulundu: "Şu birkaç cilt kitabı Dârüsseâde ağası Beşir Ağa'ya götür. Bizim duâ ettiğimizi söyle. Bunlar Medîne-i münevvereye gönderilecek. Bunların konulacağı yeri onlar bilirler. Gönderip bizi duâdan unutmasınlar." dedi. Birkaç gün sonra vefât etti. Vasiyetleri üzerine o kitapları alıp, vâlilerin toplantı günü olan Çarşamba günü huzurlarına vardım. Kalkıp kucaklaşarak, yanlarına oturmamı söyledi. Hâl hatır sorduktan sonra, İstanbul'da bulunup, ziyâretlerine fazla gidemediğim için üzüldüğünü söyledi. Merhûm MuhammedKumul Efendinin selâmını söyleyip kitapları arzettiğimde, büyük bir üzüntü ve ağlama ile kitapların yerine gönderilmesi için emir verdi. Meclistekilere beni tanıtıp, âhiret kardeşimizdir dedi. Vedâ edip kalktığımda, hizmetçilerine şöyle emretti: "Bize gelenler dünyevî bir iş için gelirler. Bu zâtı iyi tanıyın. Geldiği zaman misâfir var diye bekletmeyin. Zîrâ bunlar bizi Allah rızâsı için ziyârete gelirler." dedi. Koynuma bir kese koydu. Sonra içinde yüz altın olduğunu gördüm. Evime dönüp kendi hâlim ile meşgûl iken, bâzı dostlar ısrar ederek evlenmemi istediler. Merhum Muhammed Kumul Efendinin mahallesi olan Filyokuşu'nda evlendim ve ders vermek, ilim öğretmekle vakit geçirdim."

Mekke-i mükerremede bir gün gâib namazı kılındığını görenler sorduklarında; "Haremeyn-i şerîfeyne büyük hizmetleri görülen Muhammed Kumul Bey İstanbul'da vefât etti. Onun namazıdır." demişlerdir. O gün tesbit edildiğinde tamı tamına İstanbul'da cenâze namazının kılındığı vakte rastladığı anlaşılmıştır.

Muhammed Kumul Efendi, İstanbul'da Dârüsseâde ağası İstanbul Vâlisi Beşir Ağa ile sık sık görüşür sohbet ederdi.Beşir Ağa da Ahmed Yekdest hazretlerinin talebesi olduğundan aralarında derin bir muhabbet vardı.

Muhammed Kumul Efendi ömrünü hak yolun bilgilerini öğretmekle insanların kalplerine Allahü teâlânın ve onun sevdiklerinin sevgisini yerleştirmekle meşgûl oldu. Vefâtından az önce hastalığı sırasında Mehmed Emin Tokâdî'ye bâzı vasiyetlerde bulundu.

1) Risâle (Mehmed Emin Tokâdî), Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi Bölümü, No: 3430

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1162

MUHAMMED KUTUB;

Büyük İslâm âlimi ve meşhûr velî. İsmi, Muhammed bin Kâsım Bağdâdî'dir. Seyyiddir. Kutub, Velî, Kutb-i Arvâsî, lakapları vardır. Doğum târihi ve yaşadığı asır ihtilâflıdır. Kabri Arvas'tadır. Arvas seyyidlerinin ilk ceddi bu zâttır. Arvas'ta şarkın müstesnâ âlimlerinin ve büyük velîlerinin yetişmesine vesîle olmuştur.

Baba ve dedeleri Hülâgû'nun Bağdât'ı istilâsı sırasında, Musul'a oradan da Anadolu'ya hicret etmiştir. Pekçok âlim ve velî yetiştirmişlerdir. Muhammed Kutup da babası Kâsım Bağdâdî'den icâzet ve hilâfet aldı. Babasının izniyle Hakkârî tarafına gitti. Feraşîn Dağlarında yedi sene daha riyâzetle meşgûl oldu. Bu zaman içinde devamlı Hızır aleyhisselâm ile görüştü. Onun mânevî terbiyesinden de çok istifâde etti. Çok yüksek hallere ve kerâmetlere sâhib oldu. Yedi sene sonra bir kış günü Şabata'nın bir köyünde misâfir olmuştu. O gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz; "Evlâdım, Hakkâri Emîri İbrâhim Han Abbâsî hastadır. Bu meyveleri götür yesin. Allahü teâlâ şifâ ihsân eder." buyurdu. Uyanınca baş ucunda mevsim kış olmasına rağmen içinde yaz meyveleri bulunan bir sepet gördü. İçinde incir, nar ve hıyar vardı. Hakkâri emiri İbrâhim Han da kalb gözü açık hal sâhibi bir zât idi. Muhammed Kutup, yanına gelmek üzere yola çıktığı sırada; "Şu anda Ehl-i Beyt-i Nebeviden bir zâtın kokusunu aldım. Karşılamak isterim ancak hastayım karşılamaya çıkamıyorum. Gidip onu karşılayınız teşrif buyursunlar. Ziyâreti

ile şerefleneyim." dedi. Adamları karşılamak üzere çevreye çıktılar. Karşılarına derviş hâlinde bir mübârek zât çıktı. Beklenen zât olduğunu anlayıp; "İbrâhim Han teşrifinizi bekliyor" dediler ve yanına götürdüler.

Muhammed Kutup, İbrâhim Han yanına girince selâm verdi. Sonra getirdiği meyveleri verdi. Yeryemez hastalıktan kurtulup sıhhate kavuştu.

İbrâhim Han; "Derviş sen kimsin, kimin oğlusun, nereden geliyorsun, bu kış mevsiminde bu yaz meyveleri ne oluyor?" diye sorunca, Seyyid Muhammed; "Adım Muhammed'dir. Babam şu anda Pay köyünde bulunan SeyyidKâsımBağdâdî'dir. Bu meyveleri Ferâşin Dağlarından getirdim." dedi. Bu cevap üzerine Hakkâri beyi, sıradan bir dervişle karşı karşıya olmadığını anladı. Çünkü bu mevsim Ferâşin Dağlarında, bırakın bu meyveleri bulmayı, vahşî hayvanların dahi aç dolaştığı bir zamandı. Oradan tâze yaz meyveleri getirmek, ancak büyük bir kerâmet olabilirdi. Gerçekten de öyleydi. Hakkâri Beyi, Seyyid Muhammed Kutub'a çok hürmet etti ve itibar gösterdi. Kadıyı çağırıp kızı Fâtıma'yı Seyyid Muhammed'e nikâhladı. Bahar mevsimine kadar orada kaldı. Bu müstesnâ evlilikten kıymetli Seyyid âilesi çoğaldı. Herbiri birer cevher olan kıymetli seyyidler asırlar boyunca yetişegeldi.

Seyyid Muhammed hazretlerinin arzusu üzerine ilim öğretmek için ve insanları irşâd ile meşgûl olacak münâsib bir yer aramaya çıktılar. Etrâfı dolaştılar. Bunlar arasında, şimdi Van vilâyetine bağlıBahçesaray (Müküs) kazâsının güneybatısında bulunan Arvas Dağının vâdisini beğendiler. Hemen İbrâhim Han ile birlikteArvas köyünün ve külliyesinin temelini attılar. Bir ev, bir dergâh ve bir de medrese yaptılar. İkisi de sırtında taş taşıyıp, hâlen mevcûd olan iki katlı câmiyi inşâ ettiler. İbrâhim Bey, ayrılmadanArvas ve çevresini, irşâd için vakfetti. Sonra duâ isteyip Hakkâri'ye gitti.

Seyyid Muhammed Velî, burada vakit geçirmeden tedris ve irşâda başladı.Câmiden başka, gerekli kitaplar için bir kütüphâne yaptırdı ve sonra, meşhûr olan Arvas kitaplığını kurdu. Birinci Cihan Harbinde, Rusların işgâli zamânında, ermeniler tarafından bu kitaplık yakılmıştır. İçinde üç bin el yazması eser bulunan bu kitaplığın zâyi olması, ilim nâmına büyük bir kayıp olmuştur.

Değişik îtikâdların, bozuk inançların çok bulunduğu bu bölgeyi seçmesi ve ölünceye kadar ilim öğretmekle ve irşâd ile ahâliyi Ehl-i sünnet ve cemâatin ana caddesinde toplamaya çalışması ve bunda büyük muvaffakiyet elde etmesi, din, millet, devlet ve insanlık sevgisinin en büyük işâretidir. Cenâb-ı Hak iyi niyeti sebebiyle, ona kendisi gibi İslâma, millete hizmet eden büyük vârisler vermiş, Arvas, şarkın din nâmına müstesnâ âlimleri ve velîlerini yetiştirmiştir. Bunun için Molla Muhammed Velî (Kutub) ünvânı ile meşhûr olmuştur. Arvas seyyidlerinin ilk ceddi budur. İrşâdı geniş bir sahaya yayılmıştır. Hattâ Türkistan'a kadar duyulmuş, Buhârâ'dan nâmını duyan Şemseddîn Buhârî, oradaki tâliblerini bırakıp, Arvas'a gelmiş, Seyyid Muhammed Velî hazretlerinin talebesi olmayı, şeref bilmiş ve bir daha memleketine dönmeyip, orada vefât etmiştir. Kabri, mürşidinin kabrine 20 m kadar mesâfede dere tarafında, asırlık bâdem ağaçları arasındadır.

Muhammed Kutup hazretlerinin oğlu Seyyid Kemâleddîn'dir. Onun oğlu Seyyid Cemâleddîn olup, "Âlim-i Rabbânî", "Âlimüddîn" isimleri ile meşhûr olmuştur. Seyyid Cemâleddîn küçüklüğünde babası tarafından iyi yetiştirilmekle berâber, babası vefât edince, daha çok ilme sarılmış, hârikulâde mânevî yardımlar görmüştür. Bütün ulûm-i İslâmiyeyi hayrete şâyân bir biçimde öğrenmiştir. Bu hârika gelişme karşısında hayrete düşen çevresi ona "Âlim-i Rabbânî" ismini vermişlerdir. Böylece tam bir dirâyetle şerîat ve tasavvuf bilgilerinde babasının halefi olmuştur.

Bunun oğlu Seyyid İbrâhim, onun oğlu Seyyid Muhammed Şehâbeddîn'dir. Onun oğlu Seyyid Muhammed olup, "Velî" ünvânı ile de tanınır. Onun oğlu Seyyid Abdullah Arvâsî'dir. Bunların hepsi de, baba ve dedeleri gibi, ilim, irfân ve velâyet sâhibi olup, kimi vaktinin

kutbu, kimi asrının gavsı olmuşlardır. Hepsi de, din ve dünyâ ilimlerinde, tasavvuf ve velâyette kemâl mertebesinde olup, asırlarca bölge halkına ışık vermişlerdir. Hepsinin kabirleri, mezkûr Arvas köyü kabristanındadır.

Şâfiî mezhebinde olup, diğer üç mezhebi de bilirler, okurlar, okuturlar ve öğretirlerdi. Hâkim olan tarîkat, babadan oğula intikâl eden Kâdirî ve belli bir yerden îtibâren ilâveten Çeştî ve daha sonraları Nakşibendî idi. Takvâ, verâ, zühd, ilimle amel, doğruluk, ihlâs, muhabbet ve benzeri güzel haller ora halkının yemek, içmek gibi günlük hayâtının icâbı idi. Bu bakımdan orada zararlı değişiklikler, bid'atler, dînî bakımdan zayıflıklar olmazdı.

Seyyid Abdullah hazretlerinin, Seyyid Abdurrahîm ve Seyyid Abdurrahmân adlarında iki oğlu vardı. Seyyid Abdurrahîm'den Doğu Bâyezîd Arvâsî Seyyidleri kolu, Seyyid Abdurrahmân'dan, Hakkâri, Müküs ve Hizan Arvâsî seyyidleri gelmektedir.

1) İslâm MeşhûrlarıAnsiklopedisi; c.2, s.786

MUHAMMED MA'SÛM;

Büyük âlim ve velî. 1880 (H.1298)de Arvas'ta doğdu. 1942 (H.1361)de yine Arvâs'ta vefât etmiştir. Kabri, mübârek babası Seyyid Fehim Arvâsî hazretlerinin kabri yanındadır. Çok zekî, âlim, ârif, kâmil bir zâttı. Önce Arvâs Medresesinde ve babasının terbiyesinde ve derslerinde yetişti. Sonra sıra ile, Başkale Medresesinde Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretlerinin yanında bir müddet, Arvas Medresesinde iki sene, Müküs'te Mîr Hasan Velî Medresesinde bir sene, Gevaş kazâsının İzzeddîn Şerîf Medresesinde iki sene, Diyarbakır-Cizre Mîr Abdullah Medresesinde bir sene, Mardin-Kasımpaşa Medresesinde bir buçuk sene, en sonra Van'ın Erciş kazası Delû köyündeki Hasan Ağa Medresesinde üç sene tahsilden sonra, 1899'da icâzetnâme alıp, senelik 828 kuruş maaşla Adilcevâz kazasının Hâtuniyye Medresesinde müderris oldu. Muvaffakiyetinden dolayı taltif edildi. Kendisine; "Bursa Müderrislik İlmî Pâyesi" verildi. 1910'da Adilcevâz müftülüğüne, aylık 400 kuruşla tâyin olundu.

Seyyid Ma'sûm Efendi, Birinci Dünyâ Harbinde, milis kuvvetleri ile harpte büyük hizmetler yapmıştır. Van müdâfaa-i hukûk cemiyetinin kurucuları arasında bulunarak İstiklâl Savaşını destekledi. TBMM'ne Van meb'ûsu olarak dâvet edildi fakat katılmadı. Bundan sonra hayâtı, zâhiren sıkıntı ve üzüntülerle geçti. 1942'de vefât etti. Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretlerinin en değerli ve güvendiği eshâbından olup, hal ve kerâmetler sâhibiydi. Memleketinden uzak kaldığı zamanlarda iken, bâzı işlerini cinler görürdü.

Kızları, Nûriye, İsmet ve Atiyye hanımlardır. Oğulları, Seyyid Muhammed Bâkır, Konya'da vefât etti. Ankara'daBağlum'da medfûndur. Seyyid Muhammed Selîm Arvas'ta medfûndur. Seyyid Salâhaddîn Maraş'ta vefât etti. Seyyid Abdülhakîm İstanbul'da vefât etti.Seyyid Tâhâ Efendi Mekke'de vefât etti. Cennet-ül-Mualla kabristanında medfundur. Diğer oğulları Seyyid İbrâhim, Seyyid Bedreddîn ve Seyyid Muhammed Emîn Garbî Efendilerdir.

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.2, s.814

MUHAMMED MA'SÛM FÂRÛKÎ;

Evliyânın meşhûrlarından, büyük İslâm âlimi. Hicrî ikinci bin yılının müceddidi İmâm-ıRabbânî hazretlerinin üçüncü oğludur. İnsanları Hakk'a dâvet eden, doğru yolu göstererek saâdete kavuşturan ve kendilerine; "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin yirmi dördüncüsüdür. Mecdüddîn ve Urvet-ül-vüskâ lakablarıdır. Urvet-ül-vüskâ;

sağlam ip, kendisine uyulan büyük âlim demektir. 1599 (H. 1007) senesinde Hindistan'ın Serhend şehrine iki mil uzakta bulunan Mülk-i Haydar mevkıinde doğdu.

Muhammed Ma'sûm hazretleri doğduğu zaman babası; "MuhammedMa'sûm'un dünyâya gelişi, bizim için çok bereketli ve pek mübârek oldu. Onun doğmasından bir kaç ay sonra yüksek hocamın (MuhammedBâkî-billah'ın) huzûruna kavuştum, ona talebe oldum. Gördüklerimi orada gördüm." buyurmuştur. Daha üç yaşında iken, tevhîd kelimesini söylerdi. Kur'ân-ı kerîmi kısa sürede ezberledi. İlim tahsîl ettiği sırada, on bir yaşında iken, zikr ve murâkabe yolunu babasından aldı. İmâm-ıRabbânî hazretleri onun hakkında; "MuhammedMa'sûm'un günden güne ân-be-ân bizim nisbetimizi elde etme hâli; dedesinin yazdığı **Vikâye** kitabını, o yazdıkça arkasından ezberleyen **Şerh-i Mevâkıf** sâhibinin hâline benzer." buyurdu. Babası İmâm-ı Rabbânî hazretleri yine onun için; "Bu oğlum, sâbikûndan (bu ümmetin büyüklerinden) dir." buyurdu.

O daha küçük iken, babası onda tam bir olgunluk ve irşâd eserleri gördü. İstidâdının yüksekliğini anlayınca teveccüh ve nazarları ile ona yönelip, istidâdının altında gizli kemâlâtın açığa çıkmasını bekledi. Buyurdu ki: "Hâl, ilimden sonra olduğu için, ilim okumaktan başka çâre yoktur." Bu sebeple oğluna aklî ve naklî ilimleri okutmağa başladı. En zor ve en derin kitapları satır satır, yaprak yaprak okumasını emretti. Böylece Muhammed Ma'sûm hazretleri, ilim tahsîline başladı. İmâm-ı Rabbânî hazretleri ona; "İlim tahsîlini çabuk bitir ki, seninle büyük işlerimiz vardır." buyururdu. Daha on dört yaşında iken babasına; "Ben kendimde öyle bir nûr görüyorum ki, bütün âlem güneş gibi ondan aydınlanmaktadır. Eğer o nûr sönerse dünyâ karanlık, zulmetli olur." diye arzedince, babası; "Sen zamânının kutbu olursun." buyurarak müjde verdi. Nitekim daha sonra bunu kendisi şöyle belirtmiştir: "Allahü teâlâya hamdü senâlar olsun. Vâd edilen ele geçti. Babamın müjdelediklerine kavuştum."

Muhammed Ma'sûm, ilminin çoğunu babasının huzûrunda öğrendi. Bu tahsîli sırasında İmâm-ı Rabbânî hazretleri bir mektubunda onun hakkında şöyle yazmıştır: "Bu günlerde oğlum Muhammed Ma'sûm, **Şerh-i Mevâkıf'**ı bitirdi. Bu aradaYunan felsefecilerinin kusur ve hatâlarını iyi anladı. Nice faydalara kavuştu. Allahü teâlâya bu ihsânından dolayı hamd ve senâlar olsun." İlminin bir kısmını da büyük ağabeyi Muhammed Sâdık'tan ve babasının halîfelerinden olan büyük âlim MuhammedTâhir-i Lâhorî'den öğrendi. Ayrıca başka âlimlerden de ilim öğrendi. Hadîs ilminde babasından icâzet, diploma aldı.

On altı yaşında iken, bütün ilimlerin tahsîlini bitirdi. Bundan sonra tamâmen tasavvufa yönelip, babasının feyzlerine, üstün makamlara, büyük derecelere ve yüksek kemâlâta kavuştu. Kendinden önce yaşayan büyük velîlerin bir ömür harcayarak elde ettiklerini, o daha çocukluğunda elde etti. Bu durumu kendisi şöyle ifâde etmiştir: "Bu fakîr, (yâni Muhammed Ma'sûm) o esrar denizlerinin dalgıcı oldum. O yüksek efendim (İmâm-ı Rabbânî), dâimâ bu fakîrin hâlini kontrol ve teftiş ederdi. İlerlememi yakından incelerdi. Çok teveccüh buyururdu. Gizli hakîkatleri beyân eyledikleri zaman bu fakîrden başkası, şerefli huzurlarında yoktu. Kavuştuğum şeyleri sorduktan sonra çok iltifât eylediler. Yüksek hâllere kavuştuğumun müjdesini verdiler. Allahü teâlâya bunun ve verdiği nîmetler için hamd ü senâlar olsun."

Muhammed Ma'sûm, mübârek babasının feyzleri ve teveccühleriyle çok çabuk kemâl derecelerine ulaştı. Kavuşma yolu pek kısa oldu. Bir ömür boyunca elde edilenler, günler ve aylara sığdırıldı. Öyle yetişti ve yükseldi ki, onun bereketi ve feyzleri bütün âleme yayıldı.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri ömrünün son günlerinde onu husûsî odasına çağırıp buyurdu ki: "Benim bu dünyâya bağlılığım yalnız bu kayyumluk vazifesi ve muâmelesi sebebiyle idi. Devamlı teveccühlerden sonra o sana verildi. Bütün mahlûkât tam bir şevk ile yüzünü sana dönüyor. Şimdi bu fânî dünyâda kalmak için sebep bulamıyorum. Bu denî, aşağı ve hakîr dünyâdan göç etmem yaklaştı." Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî buyurdu ki: "Bu fakîr, bu gizli

müjdeyi duyduğum hâlde kalbim parçalandı. Gözlerim yaşla doldu. Büyük bir elem ve üzüntü ile kendimden geçtim. Ne dilimde konuşacak kuvvet, ne kulağımda dinleyecek kudret kaldı. Bendeki bu değişmeyi görünce, şefkât ve merhametinin çokluğundan bir müddet daha yaşayacağını işâret edip; "Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki; birini kendine çağırır, diğerini onun yerine oturtur." buyurdu.

Muhammed Ma'sûm, babası İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin vefâtından sonra, vâz ve irşâd makâmına geçip talebe yetiştirmeye başladı. O da ilim ve feyz saçarak insanları doğru yola dâvet etti. İslâm târihinde rüşd ve hidâyeti onunki kadar yaygın olan bir âlim ve mürşid görülmemiştir. Dokuz yüz bin kişi ona talebe olup elinde tövbe etmiş, talebelerinden yüz kırk bini evliyâlık mertebelerine kavuşmuş, yedi bini de mürşid-i kâmil, tam ve olgun bir âlim olarak yetişip, irşâd ile emrolunmuştur. Talebeleri onun huzûrunda bâzan bir ayda, bâzan bir haftada evliyâlık kemâlâtına ererler
di. Bâzılarını bir teveccühde, makamların hepsine ulaştırırdı.

Muhammed Ma'sûm hazretlerinin yetiştirdiği mürşid-i kâmillerden herbiri, bulunduğu yerlerde insanlara feyz vererek, onları irşâd ettiler, hak olan doğru yolu anlattılar. Böylece onun feyz ve mârifeti her tarafa yayıldı. Yapılan bu mükemmel hizmetler, îzâh edilemeyecek kadar umûmileşti, yaygınlaştı ve asırlar sonrasına aksetti. Talebelerinin meşhûrlarından olan Murâd-ı Münzevî hazretlerinin kabri İstanbul'dadır. İstanbul'da medfûn bulunan en büyük üç evliyâdan biridir.

Muhammed Ma'sûm hazretleri 1657 (H.1068) senesinde hacca gitti. Bu sefere çıkıp mukaddes beldelere varınca buyurdu ki: "Bu yerlerin her tarafını Peygamber efendimizin nûrları ile dolmuş buluyorum." Mekke ve Medîne'de bulundukları müddetçe, beyâna sığmaz hâller müşâhede eyleyip, bir kısmını yakınlarına anlatmıştı. Buyurdu ki: "Mekke-i mükerremeye geldiğim zaman tavâf-ı kudûm yaptım. Melekler ve hûrilerin Kâbe'yi tavaf ettiklerini, böyle şevk ve kavuşma hasretinin insanlarda olamayacağını gördüm. Her defâsında Kâbe'yi üç defâ medhederlerdi. Kâbe'nin etrâfından göğe kadar her yeri kaplamışlardı."

Yine şöyle buyurdu: "Mekke'den Arafat'a gitmek için yola çıktım. Mina'ya varınca, namaz kılmak için Mescid-i Hîf'e girdim. Peygamber efendimiz o mescidin yakınında çadır kurmuş, konaklamışlardı. Aynı zamanda oradaMûsâ ve Hârûn aleyhimesselâmın makamları vardı. Bu mescidde oturduk. Allah'ın Peygamberi tam bir heybet ve celâl ile geldi. O'nun o mübârek latîf vücûdu sebebiyle yer gök nûr ile doldu. Her şey o nûrun içine gömüldü."

Mekke-i muazzamada bulunduğu sıralarda, büyük kardeşiHâce Muhammed Saîd hastalanmıştı. Hastalığı da ağırdı. Kurtulması için duâ etti.Teveccüh buyurdu. Ağlayarak Allahü teâlâya sığındı. Ellerini kaldırarak, içli duâ eyledi. Sonra buyurdu ki: "Duâ esnâsında müşâhede eyledim ki; huşû ile ellerimi kaldırıp, Allahü teâlâya duâ ettiğim sırada, mahlûkatdan milyonlarcası, bana uyarak ellerini kaldırdılar. Murâdımın hâsıl olması için, duâma iştirak ettiler. Böylece duâm kabûl oldu. Ağabeyimin rahatsızlığı geçip tam sıhhate kavuştu."

Yine buyurdu ki: "Kâbe'de idim. Hazret-i İbrâhim'i, makâm-ı İbrâhim'de gördüm. Onun yakınında inanılmıyacak zuhûrlar ve garîb hâller buldum."

Peygamber efendimizin dünyâyı şereflendirdikleri Rebî'ul-evvel ayının on ikinci gecesi, Kabe'deMültezem'in yanında iken, irşâd ile meşgûl olayım mı, yoksa bu işi bırakıp uzlette, kendi başıma mı ibâdetle meşgûl olayım diye Resûlullah efendimize tazarrû, yalvarma ve ilticâda bulundum. Çok kıymetli olan irşâd ile meşgûl olmam için emrolundum. Allahü teâlânın rızâsının tamâmen bu işte olduğunu ve bu işe gayret etmemi bildirdi. Hattâ bunu terketmemin hiçbir şekilde rızâsına uygun olmadığı anlaşıldı.

Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma'sûm hazretleriMekke-i mükerremeden ayrılıp, Cidde'ye

geldiği zaman buyurdu ki: "Nûrlar ve esrâr, Harem-i şerîfin dışında, içindekilerden daha çok görünmeğe başladı. Zîrâ, huzurda iken, nûrların ziyâsının çokluğu, onlara bakmamıza mâni oluyordu. Bu yüzden hiçbir tarafa bakamıyordum ve her şeyi iyice anlayamıyordum. Nûrların azalması, bakmayı kolaylaştırdığı için, anlamak da mümkün oluyor." SonraMedîne'ye gitmek üzere yola çıktı.

Medîne-i münevvere yoluna büyük bir sevgi ile koyuldu. Mescid-i nebînin nûrlarının eserlerinin, dalgalarının görünmesi, duyulmağa başlaması, bir an evvel bu kıymetli yerlere kavuşmağı hızlandırıyordu. Bunun gibi Sahâbe-i kirâmın mübârek mezârlarına ulaşmak için tam gayret ediyordu. Bedir vâdisine gelince, Sugra'da yatan Bedir muhârebesi şehîdlerinden hazret-i Abdülhâris'in mezârını ziyârete gitti. Yanındakilerle berâber, bir müddet mezârın başında murâkabe eyledi. Sonra; "Onun mezârının başında teveccüh ettim. Kendisini bulamadım. Bir müddet sonra görünüp, bize doğru geldi. Büyük bir neşe ile beni karşıladı." buyurdu.Sonra Medîne'ye girdiler. Medîne'de Peygamber efendimizin kabrini ziyâret ederek, uzun müddet murâkabe ile meşgûl oldu ve; "Peygamberlerin sonuncusu, kereminin çokluğundan ve merhametlerinin fazlalığından gözüküp yanıma geldi.Lütf ve inâyet buyurup beni kucakladı. O kadar nîmete kavuştum ki, bunun gibisine bu zamâna kadar kavuşmamıştım." buyurdu. Orada bulunduğu müddetçe Peygamber efendimizi bu şekilde defâlarca görmüştür.

Muhammed Ma'sûm hazretleri Medîne-i münevverede bulunan Eshâb-ı kirâmdan birçok zâtın ve diğer büyük zâtların medfûn bulunduğu Bakî' kabristanını da ziyârete gitti.Bu ziyâreti sırasında da, Eshâb-ı kirâmın büyüklerinin rûhâniyeti ile görüştü. Bakî' kabristanında vedâ ziyâreti yaparken, hazret-i Osman'ın nûr saçan mezârı başında oturdu. Diğer mezârları da ziyâret için oradan ayrılırken, hazret-i Osman'ın rûhâniyeti gözüküp onu uğurladı ve üç defâ öptü. Ayrıca hazret-i Abbâs'ın, hazret-i Âişe'nin, hazret-i Fâtıma'nın, Peygamber efendimizin küçük yaşta vefât eden mübârek evlâdı İbrâhim'in ve diğer büyüklerin rûhâniyetini görmüştür. Onların da feyz ve bereketlerine kavuştuğunu, herbirinden ayrı ayrı hâller gördüğünü bildirmiştir.

Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretlerinin yüksek talebelerinden olan MuhammedHanîf-iKâbilî, gençlik yıllarında Kâbil şehrinde bulunurken, rüyâsında iki büyük zâtı görür. Kim olduklarını merak edince biri gelip; "Her ikisi de Müceddid-i elf-i sânî İmâm-ıRabbânî hazretlerinin oğludur. Biri rahmetler hazînesi Muhammed Saîd, diğeri Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma'sûm'dur." dedi. O da beni Muhammed Ma'sûm'un huzûruna götür deyince, o şahıs da; "Ben senin yanına onun işâreti ile seni götürmek için geldim." dedi. Onu alıp MuhammedMa'sûm hazretlerinin huzûruna götürdü. Muhammed Hanîf, büyük müjdelerle dolu olan bu rüyâsından uyanınca, gördüklerini yakınlarına anlattı. Büyük bir şevk ve cezbeye kapılmıştı. Bunun üzerine Kâbil'den Serhend'e gitti.Serhend'e varınca Muhammed Ma'sûm hazretlerinin huzûruna girip, aynen rüyâsındaki gibi gördü. Ona talebe olup bir müddet derslerine ve sohbetlerine devâm etti. Hocasının büyüklüğü, ihsânı ve himmeti ile aklından, hayâlinden geçmeyen derecelere, kulakların duymadığı, gözlerin görmediği mârifetlere kavuştu. Hocasından icâzet ve hilâfet alarak memleketi olan Kâbil'e döndü. İnsanları irşâda ve yetiştirmeye başladı. Orada bulunan bir takım kimseler, hocasının ve onun üstünlüğünü anlayamayıp karşı çıktılar. Nihâyet bir grup insan aralarında anlaşıp, Hâce Muhammed Hanîf'e geldiler: "Biz bir kerâmet, bir hârika görmeyince, sizin büyüklüğünüze inanmayız." dediler. Ve; "Biz bir ziyâfet hazırlayacağız. Üstâdınızı dâvet ediyoruz. Bugün yemek vaktinde onun Serhend'den Kâbil'e gelmesini bekliyoruz. Eğer gelirse, hepimiz senin taleben oluruz." diye ilâve ettiler. Hâlbuki, hocası ile arasındaki mesâfe değil bir günlük, bir aylıktan daha uzak ve yüzlerce kilometre idi. Hâce Muhammed Hanîf hazretleri, hocasına olan bağlılığının çokluğundan ve Allahü teâlânın kullarına şefkatinden, bunu kabûl eyledi ve; "Hocam Muhammed Ma'sûm hazretleri yemeği ekseriyetle yatsı namazından sonra yer. Siz yemekleri hazırlayın, geleceğini ümid ederim."

dedi.

Oradakiler gülüp oynamaya, alaylı bir şekilde yemekleri ve misâfir odasını hazırlamaya başladılar. Vakit gelince Hanîf'e; "Yatsı vakti oldu. Artık yemek yiyelim." dediler. Hâce Muhammed Hanîf hazretleri de; "Yemeği getirin, üstâdımın yemek yeme zamânı bu zamandır." buyurdu. Oradakilerin bir kısmı yemeğin getirilmesi ile meşgûl oldular. Bir de ne görsünler! MuhammedMa'sûm hazretleri altı oğlu ile birlikte evin kapısından girip kendileri için ayrılmış olan minder üzerine oturdu. Yüksek oğulları da babalarının etrâfında halka şeklinde oturdular. Oradakiler bu hâli görünce, hayretler içinde kaldılar. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Özür ve af dilediler.

Muhammed Ma'sûm hazretleri buyurdu ki: "Yalnız MuhammedHanîf'in hatırı için geldim. Onu çok sevdiğim ve o da bana bağlı olduğu için onu kırmadım. Yoksa maksadım, niyetim kerâmet göstermek değil. Sakın bundan sonra evliyâdan kerâmet istemeyiniz. Büyük zarar ve ziyanlara düşersiniz." Hep berâber yemeğe başladılar. Hem yediler, hem de konuştular. Konuşulanlar, yenenlerden tatlıydı. Orada bulunanlar, Muhammed Ma'sûm hazretlerinin sohbetini dinleyerek kalblerindeki zulmetten kurtuldular. Onu sevenler arasına girip, saâdete erdiler. Her ne kadar Muhammed Ma'sûm hazretlerinin orada biraz kalmasını istediler ve bu bizim için en büyük saâdettir dedilerse de, Muhammed Ma'sûm hazretleri; "Hiç kimseye haber veremedim, bundan kimsenin haberi yok, belki bize bağlı olanlarda bir merak ve üzüntü hâsıl olur." buyurup, ayrıldılar.

Sofî Pâyende Tılâ Kâbilî anlatır: "MuhammedMa'sûm hazretleri bana icâzet verdikten sonra, memleketime gidip, insanları irşâd etmemi emretti. Bunun üzerine; "Efendim, irşâd makâmında bulunmak, masraf ister. Gelen giden çok olur. Benim ise sarfedecek bir şeyim yoktur." dedim. Bu sözler üzerine bana; "Ey Sofi! Bir parça kırmızı ve bir parça da siyah kâğıt getir." buyurdu. Hemen gidip getirdim. Mübârek elleri ile o kâğıtları, para şeklinde kesti. Sonra ıslatıp bana verdi. Bu kâğıtlar o anda altın ve gümüş para oldu. Hayretler içerisinde kaldım. Kendi kendime; "Bu tasarrufu bana ihsan etselerdi, ne iyi olurdu" dedim. Kalbimden geçeni anlayıp, bana tekrar buyurdu ki: "Peki bu tasarrufu Hak teâlânın izniyle sana verdim. Ama ihtiyâcın olduğu zaman, kullanırsın. Kırmızı kâğıdı yuvarlak yapar, ıslatırsan altın olur. Siyah kağıdı ıslatırsan gümüş olur."Sonra izin alarak, memleketime gittim. Evimize her gün misâfir geliyordu. Buyurdukları gibi yapıyordum. Kâğıtlar, altın veya gümüş para oluyordu. Hocamın bu tasarrufu ile gereken her masrafı karşılayıp irşâd vazifesine devâm ettim. Halk tarafından çok sevildim ve böylece onlara hizmet ettim." Bu talebesinin ismi, altın yapan Kâbilli Sofi mânâsında; "Sofî Pâyende Tılâ Kâbilî" diye meşhûr olmuştur.

Hüdâperest Hân adında bir vâli, vâliliği bırakıp, Muhammed Ma'sûm hazretlerine talebe olmuştu. Bir gün evine altı misâfir gelmişti. Onlara yedirecek ve ikrâm edecek bir şeyi yoktu. Sohbet ve hatmi kaçırmamak için hocası Muhammed Ma'sûm'un huzûruna gitti. Hocası Muhammed Ma'sûm hazretleri sıkıntısını kerâmetiyle anlayıp, sohbetten sonra, kendisine ve altı misâfirine onar tâne olmak üzere yetmiş tâne, "Enbe" denilen yemiş verdi. Ayrıca altı misâfiri için, "Eşrefî" denilen altı altın para verdi ve; "Sen bizim oğlumuz yerindesin, burada bulunduğun müddetçe, sana misâfir gelirse hiç çekinmeden bize haber ver." buyurdu.

MuhammedMa'sûm hazretlerinin, Sofî Pâyende Kerbâs adında bir talebesi, huzûrunda yetişip halîfelerinden oldu. Yanından ayrılıp memleketine giderken, ona biraz kumaş vermişti. Verirken de; "Bu kumaşta bereket vardır." buyurmuştu. Sofî Pâyende uzun zaman o kumaştan bir parça keserek satıp ihtiyaçlarını temin etti. Kumaş hiç eksilmiyordu. Hayâtının sonuna kadar böyle devâm etti. Vefâtından sonra da vasiyeti üzerine o kumaş kendisine kefen yapıldı. Bunun için, kumaş yapan Sofî mânâsında "Sofî Pâyende Kerbâs" ismi ile meşhûr olup anıldı.

Muhammed Ma'sûm hazretlerinin talebelerinin meşhûrlarından ve halîfelerinden olan Hâce

Muhammed Sıddîk'a, Peşâver'de irşad, talebe yetiştirme vazifesi verilmişti. Bu talebesi şöyle anlatmıştır: "Hocam Muhammed Ma'sûm hazretlerini çok özlemiştim. Mübârek yüzünü görüp, sohbetinde bulunmak için Peşâver'den, Serhend'e gitmek üzere yola çıktım. Bir katıra binip yola devâm ediyordum. Yolda katır birden bire ürküp kaçmaya başladı. Sonra da beni düşürdü. Ayağım üzengiye takıldı, bir türlü kurtaramadım. Katır, beni sürüklemeye başladı. Yanımda ve çevremde beni bu hâlden kurtaracak hiçbir kimse de yoktu. Tam bir çâresizlik içinde iken hocam Muhammed Ma'sûm hazretlerini hatırladım. Allahü teâlânın izni ile hocamın imdâdıma yetişmesini istedim. Daha böyle düşünür düşünmez hocam âniden gözüküverdi. Katırı tutup durdurdu. Ben ayağımı üzengiden kurtarıp, yerden kalkıncaya kadar bekledi. Ayağa kalkınca hocamın ayaklarına kapanıp, bu yardımından dolayı memnûniyetimi ve muhabbetimi arzetmek istedim. Fakat ben ayağa kalkar kalkmaz hocam gözden kayboldu, onu orada göremedim."

Yine, talebelerinin büyüklerinden HâceMuhammedSıddîk şöyle anlatmıştır: "Hocam MuhammedMa'sûm hazretlerinin sohbetine ve derslerine devâm ettiğim sırada, memleketime gidip gelmek üzere izin almıştım. Yola çıkıp bir müddet gittikten sonra, yolda derin bir su kenarında durdum. Gömleğimi yıkamak istedim. Fakat bu sırada ayağım kaydı. Birden bire suya düşüp batmaya başladım. Su beni boyluyordu. Yüzme de bilmiyordum. Bir batıyor bir çıkıyordum. Ölmek üzereydim. Tam bu sırada hocam Muhammed Ma'sûm hazretleri gözüküp elimden tuttu ve beni boğulmaktan kurtardı. Sonra da gözden kayboldu."

Yine bu talebesi şöyle anlatmıştır: "Bir gün kendimden geçip muhabbet ateşiyle yanarak sahralara düşmüştüm. O kadar gitmişim ki sahraya dalıp şehirden çok uzaklaşmışım. Sahrada öyle susamıştım ki, neredeyse susuzluktan ölecektim. Ben bu hâlde çâresiz iken, hocam Muhammed Mâ'sûm hazretleri uzaktan gözüküverdi. Hemen şevk ile sevinerek hocamın yanına koştum. Tam huzûruna varınca hocam gözden kayboldu. Fakat hocamın bana gözüküp, sonra da gözden kaybolduğu yerde bir pınar buldum ve suyundan içtim. Böylece şiddetli susuzluktan ve helak olmaktan kurtuldum."

Muhammed Ma'sûm hazretlerinin sohbetinde bulunmakla şereflenen ve talebesi Hâce Muhammed Sıddîk'ın talebesi olan bir zât şöyle anlatmıştır: "Bir defâsında hayvanıma odun yükleyip getirirken yük devrilip yıkıldı. Yalnızdım ve tekrar yüklemek için yardım edecek kimsem yoktu. Çâresiz kalakaldım. Tam bu sırada Muhammed Ma'sûm hazretleri birden bire karşıma çıkıverdi. Yıkılan yükü hayvanın üzerine koydu ve gözden kayboldu."

Muhammed Ma'sûm hazretlerinin talebelerinin büyüklerinden olan Hâce Mûsâ şöyle anlatmıştır: "Hocam Muhammed Ma'sûm hazretleri bana, icâzet-i mutlaka ve hilâfet verip; "Size itâat ederler, sözünüzü dinlerler." buyurup, memleketime dönmemi söylediği zaman kendisine; "Bizim memleketimizdeki halk, sert tabiatlıdır, böyle şeyleri bilmezler, zâhirî bir kerâmet ve tasarruf görmezlerse bu yola girmezler. Hattâ böyle olunca alay ederler. Oradaki insanlar, sert tabiatlı ve sıkıntı vericidirler. Onlar hakkında öyle bir teveccüh buyurunuz ki, itâat etsinler. Böyle olunca elbette oradakiler de sevenlerden ve muhlislerden olurlar." diye bildirdim. Bunun üzerine hocam; "Senin isminin anıldığı yerde, sana itâat ederler. Bir de, senin duân her hastalığa şifâdır. Onunla hastaları iyi edersin. Oradaki bütün insanlar sizi severler." dedi. Gerçekten hocamın buyurduğu gibi oldu."

Sa'dullah Hân, Şâh Cihân'ın yanındayken, Muhammed Ma' sûm hazretlerinin büyük bir mürşid-i kâmil olduğunu inkâr ederek, dil uzatıp hâllerini yalanlamıştı. O anda kulunç hastalığına tutuldu. Bu hastalığa birdenbire yakalanıvermesinin, Muhammed Ma'sûm hazretleri hakkında söylediği kötü sözlerden olduğunun farkına vardı. Pişmân oldu ve MuhammedMa'sûm hazretlerine beş yüz rupye (o zamânın parası) ve bâzı hediyeler gönderdi. "Benim kusur ve anlayışsızlığımı affetsin." diye haber yolladı. Bir bardak içerisinde de su gönderip şifâ olması için suya okumasını da istemişti. Fakat Muhammed Ma'sûm hazretleri bunları aslâ kabûl etmedi. Oğulları o kimseyi kurtarmak için çok

yalvarınca, buyurdu ki: "Yalan söyleyenlerin nefesinde bereket ve şifâ olmaz. Bize yalancı dedi." O Hânın adamlarına; "Çabuk gidiniz. Onun rûhu, bu cevâbı bekliyor." buyurdu. Sa'dullah'ın adamları, utanarak geri döndüler ve duyduklarını söylediler. Sa'dullah Hân bu sözleri işitince o anda öldü.

Berekât-ı Ma'sûmî kitabının müellifi şöyle anlatmıştır: "Bir gün Evrengzîb'in oğlu, zamânın pâdişâhı Muhammed Muazzam Şâh'ın meclisindeydim. MuhammedMa'sûm hazretlerinin tasarruflarından bahsediliyordu. Muhammed Muazzam Şâh dedi ki: "Sultan Evrengzîb, Keşmîr'e giderken, irşâd diyârı olan Serhend'den geçiyordu. Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma'sûm hazretlerini ziyâret ile şereflendi. O sene, pâdişâh olmasının beşinci senesiydi. Ben de babamın yanındaydım. Muhammed Ma'sûm hazretleri; "Baban vefât ettikten sonra, pâdişâhlık sana geçecektir." buyurdu. Kırk beş sene sonra bu müjdesi doğru çıktı. Evrengzîb'in pâdişâhlık müddeti elli sene idi."

Muhammed Ma'sûm hazretlerinin, vefât ettiği sene, Şa'bân ayının on beşinci gecesi, yâni duâların kabûl olduğu, ecellerin takdir edildiği Berât gecesinde, talebelerinden bâzı hâdiseleri sorup cevap aldı. Sonra da; "Bir kutbun ismini yaşayanlar defterinden sildiler." buyurarak, vefât edeceğine işâret etti.Yine vefâtına yakın bir zamanda bir yerde durup; "Pek yakında kemâl sâhiplerinden birinin mezârı burası olur." buyurdu. Vefât edince kabrinin orası olduğunu görenler bu sözdeki işâreti anladılar. Yine o günlerde babası İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin kabrini ziyâret ettiği sırada ondan âhiretin hâllerini sorduğunu ve babasının cevâbında; "Burada her şey rahmet iledir" buyurduğunu bildirdi ve ertesi gün vefât etti.Vefâtları 1668 (H.1079) senesi Ağustos ayının on yedinci günü öğle vakti idi. Cenâzesini, Ahund Sücâdil yıkadı. Mübârek ağzını yıkamaya sıra gelince, yıkayıcı; "Bu mübârek ağzı açmaya tâkat getiremiyorum." dedi. Bunun üzerine MuhammedMa'sûm hazretleri kendisi, hayatta olanlar gibi ağzını açtı, suyu ağzına aldı ve ağzını çalkaladı. Orada bulunanlar bu hâli görünce şaşırdılar. Namazını en küçük kardeşi, Şeyh Yahyâ kıldırdı. Mezârı, hayatta iken; "Burada kemâl mertebelerine kavuşan bir fakîrin mezârı bulunur" buyurduğu yer oldu. Bâbür sultânı ve talebesi olan Evrengzîb Âlemgir, kabri üzerine yüksek kubbeli bir türbe yaptırdı. Türbesi, babası İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin türbesinin birkaç yüz metre kuzeyindedir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât'**ında, bu oğluna yazdığı mektuplar vardır.

Muhammed Ma'sûm hazretlerinin kıymetli neslinden pekçok veli yetişmiş ve zamanlarının kutbu olmuşlardır. Bütün İslâm memleketlerine feyzleri yayılıp nûrlandırmıştır. Ecdâdlarının vârisleri ve yeryüzünün meşhûrları olmuşlardır. Hidâyet ve irşâdda yüksek derece kazanmışlardır.

Muhammed Ma'sûm hazretlerinin üç ciltlik; **Mektûbât-ı Ma'sûmiyye** adlı bir eseri vardır. Bu üç cildde toplam altı yüz elli iki mektup vardır. Son olarak 1976 (H.1396) senesinde Pakistan'ın Karaçi şehrinde bastırılmıştır. Fârisî olan bu mektuplar arasından yüz kırk bir adedi seçilerek; **Müntehâbât-ı Ma'sûmiyye** adı ile İhlâs Holding A.Ş. tarafından bastırılmıştır. Muhammed Ma'sûm Fârûkî hazretleri **Mektûbât-ı Ma'sûmiyye**'sinin 1. cild 4. mektubunda şöyle buyurmaktadır:

"Bu bir köşede unutulmuşu hatırlıyarak, kardeşim Mevlânâ Muhammed Hanîf ile gönderdiğiniz mektup geldi. Okuyunca, çok sevindirdi. Ortağı, benzeri olmayan cenâb-ı Hakk'a bağlılığınızı ve O'nun muhabbetinin ateşi ile yandığınızı okuyunca, sevincimiz kat kat arttı. Bu âhir zaman fitne ve zulmeti içinde, Allahü teâlâ, bir kulunun kalbine, kendi sevgisini yerleştirir ve kendi hicrânı, ayrılığı ile onu yakarsa ne büyük nîmettir! Bu nîmetin kıymetini bilip, şükrünü yapmak lâzımdır. Durmayıp, bunun artmasına çalışarak, aşk-ı ilâhînin, en son derecesine yükselmesini beklemelidir. Hakîkî matlûbdan başka hiçbir şeye gönül bağlamamalı, faydası olmayan şeylerle uğraşmamalıdır. Muhabbet ateşi, nefs-i emmârenin azgınlığından, yükselmesinden meydana gelen, izzet-i nefs perdesini tamâmen yakarak, ezelî

ve ebedî kemâlâtın nûrları, kalbi aydınlatmalıdır. **"Nîmetlerime şükrederseniz, onları arttırırım."** (İbrâhim sûresi: 7) buyrulmuştur.

Ey mes'ud ve bahtiyâr kardeşim! Allahü teâlânın sevdiği kullarının yolunda yürümek arzusunda isen, bu yolun şartlarını ve edeblerini gözetmelisin! En önce, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid'atlerden sakınmak lâzımdır. Çünkü Allahü teâlânın sevgisine ulaştıran yolun esâsı bu ikisidir. İşlerinizi, sözlerinizi ve ahlâkınızı, dînini bilen ve seven, dindâr âlimlerin sözlerine ve kitaplarına uydurmalısınız. Sâlih kullar gibi olmalısınız ve onları sevmelisiniz. Uykuda, yemekte ve söylemekte aşırı gitmeyip, orta derecede olmalısınız. Seher vakti (yâni gecelerin sonunda) kalkmağa gayret etmelisiniz. Bu vakitlerde istigfâr etmeyi, ağlamayı, Allahü teâlâya yalvarmayı ganîmet bilmelisiniz. Sâlihlerle berâber olmayı aramalısınız. **"İnsanın dîni, arkadaşının dîni gibidir."** hadîs-i şerîfini unutmayınız! Şunu, iyi biliniz ki, âhireti, seâdet-i ebediyyeyi isteyenlerin, dünyâ lezzetlerine düşkün olmaması lâzımdır.

Mübâh olan lezzetleri bırakamazsanız, hiç olmazsa, haramlardan ve şüphelilerden kaçınınız. Böylece âhirette kurtulmak umulsun. Fakat, her türlü altın ve gümüş eşyânın ve çayırda otlayan hayvanların ve ticâret eşyâsının zekâtını, topraktan, tarladan, ağaçtan alınan mahsüllerin öşrünü de her hâlükârda vermek lâzımdır. Bunların verilecek mikdârları, fıkıh kitaplarında bildirilmiştir.

Zekâtı ve fıtraları, İslâmiyetin emrettiği kimselere seve seve vermelidir. Akrabâyı ziyâret etmeli, mektupla gönüllerini almalıdır. Komşuların haklarını gözetmelidir. Fakirlere ve borç isteyenlere merhamet etmelidir. Malı, parayı, İslâmiyetin izin vermediği yerlere harcetmemeli, izin verilen yere de, isrâf etmemelidir. Bunlara dikkat edince, mal zarardan kurtulur ve dünyâlıklar, âhiretlik hâlini alır. Belki de bunlara dünyâ denmez.

İyi biliniz ki, namaz dînin direğidir. Namaz kılan bir insan, dînini doğrultmuş olur. Namaz kılmayanın dîni yıkılır. Namazları, müstehap zamanlarda, şartlarına ve edeblerine uygun kılmalıdır. Bunlar fıkıh kitablarında bildirilmiştir. Namazları cemâatle kılmalı, birinci tekbîri imâm ile birlikte almağa çalışmalıdır ve birinci safta yer bulmalıdır. (Câmiye geç gelip, birinci safa geçmek için, safları yarmak, cemâate eziyet vermek haramdır.) Bunlardan biri yapılmazsa mâtem tutmalıdır. Kâmil bir müslüman, namaza durunca, sanki dünyâdan çıkıp âhirete girer. Çünkü dünyâda Allahü teâlâya yaklaşmak, çok az nasîb olur. Eğer nasîb olursa o da zılle, gölgeye, sûrete yakınlıktır. Âhiret ise, asla yakınlık yeridir. İşte namazda, âhirete girerek, burada nasîb olan devletten hisse alır. Bu dünyâda hasret ve firâk ateşi ile yanan susuzlar, ancak namaz çeşmesinin hayat suyu ile serinleyip rahat bulur. Büyüklük ve mâbûdluk sahrâsında şaşırmış kalmış olanlar, namaz gelininin çadır etekleri altında vuslatın (matlûba kavuşmanın) kokusunu duyarak hayrân olurlar. Allahü teâlânın sevgili Peygamberi buyurdu ki: **"Bir mümin namaz kılmağa başlayınca, Cennet kapıları onun için açılır. Rabbi ile onun arasında bulunan perdeler kalkar. Cennet'te olan hûriler onu karşılar. Bu hâl, namaz bitinceye kadar devâm eder."**

Bu yolun büyüklerinden birini buluncaya kadar; Kur'ân-ı kerîm okuyarak, ibâdetleri yaparak, kıymetli kitaplarda ve hadîs-i şerîflerde bildirilen duâları, tesbihleri okuyarak vakitlerinizi mâmûr ediniz! Bu duâ, tesbîh ve ibâdetlerden bir kısmını bu fakîr, toplamıştım. Mevlânâ MuhammedHanîf almıştı. Zamânınızın çoğunu; "Lâ ilâhe illallah" kelimesini söylemekle geçiriniz. Kalbi temizlemekte çok tesirlidir. Her gün, belli mikdâr okursanız iyi olur. Abdestli ve abdestsiz söylenebilir. Bu yolun büyüklerini sevmeyi saâdetin sermâyesi biliniz! Bu yolda ilerleten en kuvvetli vâsıtanın, bu muhabbet olduğunu biliniz.Fârisî beyt tercümesi:

Aradığın hazînenin nişânını verdim sana!
Belki sen kavuşursun, biz varamadıksa da!

Allahü teâlâ size ve doğru yolda gidenlerin hepsine selâmet ve rahatlıklar versin!" (Birinci cild, on dördüncü mektup.)

Muhammed Ma'sûm Fârûkî hazretleri buyurdu ki: "Âdet olarak, riyâ, gösteriş olarak değil de, Allah rızâsı için, fakirlere yemek, sadaka verip, sevâblarını meyyitin rûhuna göndermek iyi olur ve büyük ibâdet olur."

"İnsanlar arasına karışmak, eğer onların haklarını yerine getirmek için olursa zikr olur."

"Belâların ve şiddetli şeylerin kalkması için istigfâr, tövbe etmek çok faydalıdır."

"Kulun ıslah olması, kalbinin ıslah olmasına bağlıdır. Fesâdı da kalbin fesâdına bağlıdır."

"Sâlih amellerin sevâbını bütün müminlerin rûhuna hediye etmek iyi ve makbûldür. Her birine ayrı sevâb ulaşır. Hakkında hediye etmek için niyet edilip okunan ve hediye edilen meyyitin sevâbı hiç eksilmez."

"İnsanın izzeti, îmân ve mârifet iledir. Mal ve mevkî ile değildir."

"İnsan her neye kavuşursa, başına ne gelirse bunların hepsi takdir-i ezeliyye iledir."

"İnsandan bu fânî dünyâda istenen, kulluk vazifesini yerine getirip, ibâdetleri yapmasıdır."

"Allahü teâlâ insanı beyhûde yaratmadı ki, insan kendi hâline terk olunsun. İstediğini yapsın, hevâ-yı nefse ve hoşuna giden şeye uysun!O, emirlere uymakla ve yasaklardan sakınmakla mükellef kılınmıştır. İnsan için bunu yapmaktan başka çâre yoktur. Bunu yapmayıp, nefsine, arzu ve hevesine uyanlar, âsi, inadcı olup, Allahü teâlânın gazabına uğrarlar ve çeşitli azablara müstehak olurlar."

"Vakitleri zikr ve tefekkür ile mâmûr etmek lâzımdır. Vakti en mühim işler ile geçirmelidir. Yalnızken ve başkaları ile birlikte iken takvâ ve havf (korku) üzere olmalı ve ölüm ânını düşünüp, tefekkürü terk etmemelidir."

"Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için can atarak gayret göstermek, vakti zikr ve tefekkür ile geçirmek lâzımdır. Gecelerin karanlığını istiğfâr ile aydınlatmalı(geceleri çok tövbe etmeli) ve bu az vakitte (dünyâ hayâtında) âhiret azığını hazırlamalıdır.

"Bid'atler yayılıp sünnetler terkedildiği zulmetli zamanda, İslâm ilimlerinin tahsîli ve neşri en mühim işlerdendir. Ve Muhammed aleyhisselâmın sünnetini yaymak en büyük maksattandır."

"Günahlardan hemen sonra tövbe yapılırsa ve tövbe günahtan sonra üç saat içinde yapılırsa o günah amel defterine yazılmaz."

"Tövbe kapısı açıktır. Allahü teâlâ raûf ve rahîmdir. Kimse kusurdan hâli değildir. Ümidli olmalıdır."

"Kur'ân-ı kerîm okumak, Allahü teâlâ ile tekellüm (konuşmak) olur."

"Cennet'e girmek ancak rahmet-i ilâhî iledir."

"Ömrün en kıymetli zamânı gençlik zamânıdır. En kıymetli şey ise mârifetullahdır. Gençliğini en kötü şey olan hevâ ve heves peşinde harcayıp, mârifetullahı, ömrün en kötü zamânı olan ihtiyârlık zamânına bırakanlara yazıklar olsun!"

"Kıymetli ömrünü bu fânî ve denî, alçak olan dünyâ için sarf eden kâbiliyetli gençlere çok yazık! Onlar gençliklerini dünyâ için harcamakla, aldatıcı bir kahpeye âşık olmuşlar, kıymetli cevherleri saksı parçaları ile değişmişlerdir!"

"Müminin hesâbı kısa bir zaman için olacaktır. Birinin hesâbı diğerinin hesâbını geciktirmez."

"Dünyâ hayâtı çok kısadır. Bu birkaç günlük kısa fırsat zamânında, kabri ve kıyâmeti unutmamak (hazırlanmak) lâzımdır."

"Dünyâ hayâtı gâyet kısadır. Ebedî saâdete kavuşmak dünyâ hayâtına bağlıdır. Saâdetli

kimse; bu kısa dünyâ hayâtındaki fırsatı ganîmet bilip, âhirette kurtuluşa sebeb olacak işleri yapan ve âhiret azığını hazırlayandır."

"Son nefes korkusu bir nîmettir ki, Hakk'ın dostları bu derde tutulmuş, giriftâr olmuşlardır."

"Dünyâ hayâtı geçicidir. Bu birkaç günlük hayâtı ganîmet bilip, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya sarfetmek lâzımdır. Alçak dünyânın nîmetlerine dalmayıp, âhireti istemek lâzımdır. Ebedî olan âhireti ve âhiret nîmetlerini kazanmak için çalışmalıdır."

"Rızık mukadderdir. Ziyâde ve noksan ihtimâli yoktur. Rızkın noksan veya ziyâde olması, Hak teâlânın husûsî fazlı iledir. Hiç kimsenin bunda bir katkısı yoktur."

"Sadakanın sevâbını evvelâ Resûlullah efendimizin rûhuna, sonra da diğer meyyitin rûhuna hediye etmelidir."

"Seher vakitlerinde ağlamayı ve istigfâr etmeyi ganîmet bilip, en büyük iş olarak addetmelidir."

"Seher vaktinde uyanık olmayı mümkün olduğu kadar elden bırakmamalı ve ağlayarak namaz kılıp istigfâr etmeyi ganîmet bilmelidir."

"Attâr-ıŞiblî kırk sene ağladı ve başını kaldırıp semâya bakmadı. Ağlamasının sebebi sorulunca; "Kabrin korkusundan ve kıyâmet gününün heybetinden ağlamaktayım" dedi. Semâya neden bakmıyorsun? diye sorulunca da; "Meclislerde kahkaha atarak çok güldüm. Bu yüzden utanıp başımı kaldırıp bakamıyorum." buyurdu."

"İslâmiyete uymadıkça, hiçbir vakit mârifet-i ilâhî hâsıl olmaz."

BOL NÎMET VE BEREKET

Muhammed Ma'sûm hazretleri buyurdu ki: Peygamber efendimizin mihrâbının yanında öğle namazını kılıyordum. Bu mübârek yerlerden ayrılık düşüncesinin verdiği hüzün ve elemin tesiriyle ağlamağa başladım. Bu üzüntü ve gam içerisinde iken, kabr-i seâdetten, o temiz ve en güzel kokulu mezârdan etrâfa nûr saçılmağa başladığını gördüm. Peygamber efendimiz tam bir heybetle o nûrlar arasından göründü. Mübârek kabrinden çıktı. Yanımıza geldi. Kerem ve ihsânının çokluğundan, benzerini hiçbir zaman göremediğim, sultanların tâcı ve hil'atı gibi, bir tac ve hil'atı bana giydirdi. Bu tac çok süslü ve pek kıymetliydi. O anda bana bildirdi ki: "Mübârek vücudlarına değen ve şimdi çıkarıp sana verdikleri bu hil'at, diğerlerine benzemez." Görüyorum ki, Ravda-i mutahharadan, gece gündüz devâm üzere, bütün mahlûkâta nîmetler ve bereketler nehir gibi akıyor. Nitekim, onun hakkında Kur'ân-ı kerîmdeAllahü teâlâ meâlen; **"Biz seni ancak, âlemlere rahmet olarak gönderdik"** buyuruyor.

YETİŞ EY HOCAM!

İcâzetini verip, talebeden birine,
Gönderdi hizmet için, kendi memleketine.

Hâce Muhammed Sıddîk, adlı bu talebesi,
Gidip, Allah yoluna, dâvet etti herkesi.

Lâkin özlediğinden, pek fazla üstâdını,
Ziyâret maksadiyle, yaptı hazırlığını.

Sonra ata binerek, yola çıkıp giderken,
At ürküp, kendisini, düşürdü üzerinden.

Ve hem de bir ayağı, takıldı üzengiye,

Başladı hayvan onu, yerde sürüklemeye.

Etraf da ıssız olup, kimsecikler yoktu pek,
Nerdeyse ölecekti, yerde sürüklenerek.

Çâresizlik içinde, kapadı gözlerini,
İstedi üstâdının, yardım ve himmetini.

“Allah’ın izni ile, ey hocam, yetiş hemen,
Çok zor bir durumdayım, kurtar beni bu hâlden.”

Kalbinden geçirince, hemen bu murâdını,
O, bir anda yetişti ve durdurdu atını.

Takılan ayağını, atın üzengisinden,
Çıkarıp halâs oldu, ölüm tehlikesinden.

Ayağa kalktığında, düşündü ki o ilkin:
“Teşekkür eyliyeyim, hocama, bu iş için.”

Ve lâkin göremedi, onu kendi yanında,
Zirâ o, göz önünden kaybolmuştu ânında.

Aynı zât anlatır ki, hocamın derslerine,
Muntazaman gittiğim, günlerde bir gün yine,

Âile efrâdımı, ziyaret etmek için,
Memlekete gitmeye, hocamdan aldım izin.

Hazırlığımı yapıp, yola çıktım nihâyet,
Sonra bir su yanında, mola verdim bir müddet.

Bir insan boyundan da, derindi hem de o su,
Gömleğimi çıkarıp, yıkamak ettim arzû.

Ve lâkin birden bire, ayaklarım kayarak,
Düştüm suyun içine, yüzü koyun olarak.

Suda yüzmesini de, mâlesef bilmiyordum.
“Beni bu vaziyetten, kim kurtarır?” diyordum.

Böyle çok zor durumda, kalınca en nihâyet,
Yine ben üstâdımdan, istedim, yardım medet:

“Allah'ın izni ile, çabuk yetiş ey hocam,
Yoksa bu su içinde, az sonra boğulacam.”

Ben böyle düşünürken, üstâdım geldi birden,
Beni, sudan çıkarıp, kayboldu göz önünden.

Yolculuk yapıyordum, bir gün yine sahrada,
Susuzluk tesîriyle, otururdum arada.

Yürüyecek tâkatim, kalmadı en nihâyet,
Hattâ yoktu etrafta, sudan eser, işâret.

“Ne yapacağım” diye, düşünürken böyle ben,
Baktım, yine üstâdım, teşrîf etti âniden.

Beni tutup, bir suyun, başına götürerek,
Bekledi baş ucumda, kendime gelene dek.

O sudan kana kana, içip döndüm ben geri,

Baktım yine üstâdım, terk eylemiş bu yeri.

İBRİĞİN SIRRI

Muhammed Ma'sûm, bir gün abdest alırken abdest aldığı ibriği kuvvetle duvara fırlattı. Hizmetinde bulunan talebesi gitti ve başka bir ibrik getirdi.Talebesi, önce verdiği ibriğin böyle atılıp kırılmasına üzüldü. "Acabâ ne kusur ettim." deyip, MuhammedMa'sûm hazretlerinin yakınlarından birine gidip durumu anlattı. O da, talebesinin bu üzüntülü ve korkulu hâlini MuhammedMa'sûm-i Fârûkî hazretlerine bildirdi. MuhammedMa'sûm hazretleri buyurdu ki: "Ona söyleyiniz korkmasın. O ibriği attığım sırada, bizi sevenlerden birisi sahrada, kana susamış bir arslana rastladı. Arslan o anda onu orada öldürecek, parça parça edecekti. O talebem ise tam bir âcizlik içinde bizden yardım istedi. O anda elimde ve yanımda ibrikten başka bir şey yoktu. Bunun için ibriği arslana fırlattım ve o zavallıyı kurtardım."

Bu hâdiseyi yaşayan talebesi başından geçenleri sonra şöyle anlattı: "Sahrâda âniden bir arslan gördüm. O anda Hocam, İmâm-ıMuhammedMa'sûm hazretlerini hatırladım. Hemen baş gözüm ile gördüm ki, İmâm-ıMa'sûm hazretleri geldi, elindeki ibriği arslana fırlattı. Arslanda hareket edecek kuvvet kalmadı.Sonra hocam gözümden kayboldu. Böylece beni o arslandan kurtardı. Sonra, o ibriğin kırılmış parçalarını yerden topladım. Hâlâ yanımda saklıyorum."

KISA ÖMÜR

Muhammed Ma'sûm hazretleri buyurdu ki: "İnsanın ömrü çok azdır. Sonsuz olan âhiret hayâtında, insanın karşılaşacağı şeyler, dünyâda yaşadığı hâle bağlıdır. Aklı başında olan, ileriyi görebilen bir kimse, dünyâdaki kısa hayâtında, âhirette iyi ve rahat yaşamağa sebeb olan şeyleri yapar. Âhiret yolcusuna lâzım olan şeyleri hazırlar."

"Bir kimse âhirete yönelirse, Allahü teâlâ keremiyle, onun dünyâ ve âhiret ihtiyaçlarını giderir."

BOŞ HAYALLERDEN VAZGEÇ

Bir genç, Muhammed Ma'sûm hazretlerinin sohbetine gelirdi. Bu genç, bir kıza âşık olup, dalgın ve dağınık bir hâldeydi. Muhammed Ma'sûm hazretleri bir gün o gencin hâlini anlayıp buyurdu ki: "Bu bozuk düşünceden ve lüzumsuz hayâlden vazgeç! Himmet ve arzu yüzünü hakîkat bahçesine çevir! Mârifet bostanından meyveler topla! Elbette bu diğerinden daha iyi olacaktır." Bu hâl içerisinde ezilen ve sıkıntı içinde olan genç, Hâfız-ı Şirâzî'nin bir beytini okuyarak bu hâlden kurtulması için duâ ve himmet etmesini istedi. MuhammedMa'sûm hazretleri, gencin bu sözü üzerine, o hâlden kurtulması için duâ ve himmet etti ve; "Seni bu hâlden kurtardılar!" buyurdu. Genç bu sözü duyar duymaz, kendini toplayıp aklı başına geldi. Mecazî olan aşk ve sevgisi, hakîkî aşka döndü. Muhammed Ma'sûm hazretlerinin sâdık talebelerinden oldu. Hattâ onun feyz ve bereketlerinden o kadar faydalandı ki, sâlih, velî ve kâmil bir zât oldu.

EHL-İ SÜNNETİN ŞEREFİ

Bir gün İran kumandanlarından râfızî îtikâdlı biri, Hindistan'ın başşehrine gitmek üzere yola çıkmıştı. Serhend şehrinden geçerken, alay edercesine, hizmetçilerinden birini Muhammed Ma'sûm hazretlerinin huzûruna gönderip, ziyâretine gelmek istediğini bildirdi. Muhammed Ma'sûm hazretleri; "Misâfir kâfir de olsa ona ikrâmda bulununuz." sözü gereğince, misâfir için hazırlık yaptırdı. İkindiye kadar beklediler. Gelmedi. Sonunda o kumandanın gittiği haberi geldi. Maksadı, Ehl-i sünnetin en büyük âlimlerinden ve koruyucularından olan Muhammed Ma'sûm ile alay etmek, onu küçük görüp hafife almakmış. O sırada, Muhammed Ma'sûm hazretlerinin en yüksek halîfelerinden olan Hâce Muhammed Hanîf-i Kâbilî misâfir geldi. Hazır olan yemekleri onun için getirdiler. Hâce Muhammed Hanîf, hediye olarak birkaç tâne bıçak getirmişti.Başka hediyeler de vardı. Muhammed Ma'sûm

hazretleri bıçaklardan birini alıp; "Bir salatalık getirin." buyurdu. Salatalık getirdiler. O bıçakla salatalığı kesti ve buyurdu ki; "Salatalığı keserken, bizimle alay etmeye kalkışan o râfizînin de başının kesildiğini gördüm." Hakîkaten buyurduğu gibi oldu.

ON İKİ SENE SONRA

Ekberâbâd şehrinde tasavvufta yetişmiş bir âlim vardı. Hastalanıp ölmek üzere iken, talebesi olan kız kardeşinin oğlunu istedi. Sonra; "Senin hâllerin tamamlanmadı. Ben de ölüyorum. Şimdi senin, Muhammed Ma'sûm hazretlerinin huzûruna gidip, sülûk eylemen, tasavvufta yetişmen ve böylece kemâl mertebelerine kavuşman gerekiyor. Zannedersem, bu büyük nîmete ancak, on iki sene sonra kavuşabileceksin." buyurdu. Bu zât söylenilen müddet içinde, her ne kadar birçok yere gittiyse de, irşâd diyârı olan Serhend'e yolu düşmedi. Ancak on iki sene sonra, Serhend şehrine geldi. Muhammed Ma'sûm hazretlerinin ziyâreti ile şereflendi. Muhammed Ma'sûm hazretleri onu görünce; "Üstâdının sana söylediği on iki sene bugün doldu." buyurdu. Gelen talebe hesâb etti aynen buyurdukları gibiydi. Sonra buyurdular ki: "Bu mânâyı, üstâdının büyüklüğünü göstermek için izhâr eyledim. Burada bulunanlar da, onun kemâlini böylece öğrensinler diye söyledim."

1) Mektûbât-ıMa'sûmiyye (MuhammedMa'sûm (k.s.)

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1118

3) Zübdet-ül-Makâmât; s.315

4) Hadarât-ül-Kuds; s.262

5) Umdet-ül-Makâmât; s.251

6) Hadâik-ül-Verdiyye; s.191

7) Hak Sözün Vesîkaları; (2. Baskı) s.319

8) Kıyâmet veÂhiret; (5. Baskı) s.102

9) İrgâm-ul-Merîd; s.72

10) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.109

11) Reşehât Zeyli; s.39

12) Nesîmât-ül-Üns

13) Ma'den-i Cevâhir

14) Eşcâr-ül-Huld

15) Esmâr-ül-Eşcâr

16) Mahzen-ül-Envâr-ı Sâfî fî Keşfî Esrâr-il-Müceddidî

17) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.199

18) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.291

19) Yevâkît-ül-Haremeyn

20) Makâmât-ı Ahyâr; s.28

21) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.89

MUHAMMED MAZHAR;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İsmi Muhammed Mazhar olup, AhmedSaîd-i Fârûkî hazretlerinin en küçük oğludur. Hazret-i Ömer'in soyundandır. 1832 (H.1248) senesi Cemâzil-evvel ayının üçüncü günü, Hindistan'ın Delhi şehrinde dünyâya geldi. 1883 (H.1301) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti. Babası Ahmed Saîd-i Fârûkî'nin kabri yanında medfûndur.

Muhammed Mazhar doğduğu zaman, yüksek dedesi Mevlânâ Ebû Saîd hazretleri ona, Muhammed aleyhisselâmın güzel ahlâkı ile ahlâklanması, O'nun yolunda bulunması için, Muhammed aleyhisselâmın güzel ahlâkının kendisinde göründüğü kimse mânâsına, Mazhar-ı Muhammed ismini verdi. Doğum târihine de, yine bu mânâya gelen, "Mezâhir-i

Muhammedî" sözü ile ebced hesabına göre târih düşürülmüştür.

Muhammed Mazhar'ın dedesi Ebû Saîd (r.aleyh), bu torununu çok sever; "Bu çocukta yüksek ilmin kokusu var. Yakın zamanda, şânı her tarafta duyulacak ve herkes feyzinden istifâde edecek" buyururdu. Hakîkaten az bir zaman sonra, buyurdukları meydana çıktı. Muhammed Mazhar, hakk-ul-yakîn mertebesine erişti. Kur'ân-ı kerîmi ezberlediğinde henüz daha dokuz yaşındaydı. Peder-i âlisi Ahmed Saîd hazretlerinden tasavvufu öğrendikten sonra, zâhirî ve bâtınî, tasavvufî ilimlere dâir eserleri okudu.Kısa zamanda bu ilimlerdeki tahsîlini tamamladı, kemâle geldi. Babasının emri ile, babasının huzûrunda talebelere teveccüh eder, ders verirdi.

Kendisinde Haremeyn-i şerîfeyni, Mekke ve Medîne'yi ziyâret etme arzusu şiddetlenince, babasından izin alarak hacca gitti. Hacdan sonra, Resûlullah efendimizin kabr-i saâdetlerini ziyâreti sırasında, mânevî iltifât ve inâyetlere mazhar oldu. Büyük bir sevinçle Delhi'ye döndü.Delhi'de bir müddet yüksek babasının hizmetinde bulunduktan sonra, babası ve diğer yakın akrabâları ile birlikte, İngiliz fitnesinden korunmak için Hicaz'a hicret ettiler. Babası Ahmed Saîd-i Serhendî vefât edince, onun yerine geçenMuhammedMazhar, Medîne-i münevverede talebe yetiştirmeye başladı. Vefâtına kadar feyz ve irşâd kaynağı olarak bu vazifeye devâm etti. Hizmet yıllarında bir hac mevsiminde idi. İslâm âlimlerinin ve evliyânın en büyüklerinden, zamânının ve asrının bir tânesi, "Silsile-i aliyye"nin otuz üçüncüsü olanSeyyid Fehîm bin Abdülhamîd Arvâsî hazretleri ile Muhammed Mazhar, Mekke-i mükerremede buluştular. Aynı yolun bağlıları olan bu iki büyük velî, muhabbetle birbirlerine sarılıp kucaklaştılar, sohbet ettiler.

Zamânındaki evliyânın en büyüklerinden olan Muhammed Mazhar hazretleri, aklî ve naklî ilimleri kendinde toplamış, ilimlerin usûl ve fürû'u ile birlikte, anlaşılamayan, mübhem yerleri çok iyi bilen, bütün ilimlerde mâhir, ihtisas sâhibi, büyük bir âlim, yüksek bir velî idi. Tevekkül sâhibi ve kanâatkâr idi. Çok cömertti. Dünyevî alâkalardan soyulmuş, arınmıştı. Yâni dünyâ ile alâkalı herşey ile meşgûl olmaktan berî ve uzaktı. Eline geçen dünyâlıkları, o beldede bulunan fakir ve muhtaçlara tasadduk ederdi. Medîne-i münevverede, Bâb-ül-Bakî' denilen yerde, sırf kendi gayretiyle, gâyet büyük bir medrese yaptırdı. Birinci katı kütüphâne, ikinci katı dershâne ve üçüncü katı da sohbethâne olarak kullanılan bu medrese uzun müddet ilme çok hizmet etti.

Muhammed Mazhar hazretleri, Peygamber efendimizin tam bir âşığı idi. Kerâmetler ve fazîletler hazînesiydi. Çok ibâdet ve tâat yapardı. Kur'ân-ı kerîmi haftada bir defâ hatmederdi.Her Pazartesi ve Perşembe günleri ile eyyâm-ı biyd (her arabî ayın, on üç, on dört ve on beşinci günleri) günlerinde oruç tutmak ve bu esnâda hadîs, tasavvuf kitapları ve bilhassa İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât-ı Şerîf**'ini çok okumak ve okutmak, onun güzel âdet ve edeblerinden idi. Hicrî 1277 senesinde yazdığı **Makâmât-ı Sa'îdiyye** kitabı Fârisî olup, babası Ahmed Saîd'in ve hocalarının hallerini ve yüksek makamlarını bildirmektedir. Kitap hicrî 1281'de Delhi'de bastırılmıştır.

1) Hadîkat-ül-Evliyâ 1. Kısım; s.162

2) Makâmât-ı Ahyâr; s.90

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.138

MUHAMMED MEHDÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve on ikinci imâm. İsmi, Muhammed bin Hasan el-Hâlis bin Ali Hâdî'dir. Künyesi Ebü'l-Kâsım'dır. Lakabları El-İmâmiyyetübil-Hücce, Kâim, Mehdî, Muntazır ve Sâhibüzzaman'dır. 871 (H.258) senesinde Samarra'da doğdu. 888 (H.275) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti ve orada defnolundu. Tasavvufta feyz vermesi,

kutubluğu on dokuz sene sürdü. Baba ve dedeleri gibi o da zamânının kutbu olup, zamânındaki bütün velîlere feyz, onun vâsıtasıyla ulaştı.

Doğacağı gece babası, evinde bulunan teyzesine; "Teyzeciğim bu gece bizim evde bulun. Allahü teâlâ bize yerimize geçecek bir evlâd verecektir." dedi. Teyzesi; "Hanımın Nercis'te hâmilelik alâmetleri yok. Oğlum kimden olacak?" deyince; "Nercis hâmilelik yükünü çekmeyecek, ancak doğum zamânı belli olacak." dedi.

Teyzesi anlatır: "Gece teheccüd namazına kalktım. Nercis de kalktı. Kendi kendime; "Sabah oluyor, henüz doğum halleri meydana çıkmadı." diyordum. İmâm-ı Askerî'nin sesini duydum. "Teyzeciğim Nercis'in odasına git!" dedi.

Nercis'in odasına gittiğimde beni karşıladı. Vücûdu titriyordu.Onu bağrıma basıp, İhlâs ile Kadr sûresini ve Âyet-el-Kürsî'yi okudum. Çocuk da annesinin karnında bunları okuyor, sesi duyuluyordu. Sonra bir ara oda aydınlandı. Baktım çocuk doğmuştu. Babası; "Teyzeciğim oğlumu getir." dedi. Çocuğu sarıp götürdüm. Dilini çocuğun ağzına dokundurup; "Allahü teâlânın izniyle konuş!" dedi. Çocuk besmele çekip bir âyet-i kerîme okudu. O sırada etrâfımızı yeşil renkli kuşlar sardı. Bunların melekler olduğunu öğrendim."

1) Nûr-ül-Ebsâr; s.168

2) İslâm Meşhurları Ansiklopedisi; c.2, s.1290

MUHAMMED MURÂD EFENDİ;

İstanbul'da yetişen âlim ve velîlerden. 1788 (H.1203) senesinde İstanbul'da doğdu. 1847 (H.1264) senesinde vefat etti. Kabri İstanbul'da Çarşamba semtinde tekkesi yanında kurduğu Dâr-ül-Mesnevî bahçesindedir. Babası Şeyh Abdülhalîm el-Ahıshavî en-Nakşîbendî'dir.

Beş yaşında ikenMuhammed Himmet Efendi mektebine başlayıpKur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi.Yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberlemeye başladı. On yaşında hıfzını bitirdi. Hıfzını tamamlayınca babası o devrin İstanbul'da bulunan kırâat âlimlerini dâvet edip SultanSelim Câmiinde hatm duası yaptırdı. Üç gün müddetle cemiyetler tertib edildi. Ziyafet verildi.Bundan sonra Hace Ahmed Efendinin mektebinde iki sene secâvend, tecvid ilmihal öğrendi. **Birgivî Şerhi** ve benzeri kitabları okudu. On iki yaşında Bolulu HaceHalil Efendiden Arapça öğrenmeye başladı. Sarf ve nahiv öğrenip **İzhar** kitabını okudu. Sonra Şeyh Yahya Efendiden Molla Câmi hazretlerinin **Kâfiye Şerhi**ni (**Molla Câmi** kitabını) okuyup tamamladı. Bu hocasından mantık ilminde **İsâgûci**, **Tasavvurât** kitablarını da okudu. Bu kitablardan bazılarını başka hocalardan da okuyup tamamladı. Yine **Meşârik-ül-Envâr**, **İbn-i Melek**, **Şerh-i Akâid** kitablarını ders almak sûretiyle okudu. Bu sırada onsekiz yaşında idi. Farsçadan da **Tuhfe-i Vehbî**, **Pend-i Attar**, **Gülistan**, **Bostan** kitablarını **Divan-ı Hâfızı Şirâzi**den bir miktar okudu.

Bu tahsilinden sonra Eyüb Sultan semtindeAbdullah Kaşgarîden de ders alıp bazı kitabları ondan okudu. Bu kitablar arasında **Mesnevî-yi Şerîfi** de okudu.

Tasavvufta ise Nakşibendiyye yolunun rehberlerindenŞeyh Nimetullah Efendiye talebe olup sohbetlerinde ve derslerinde bulundu. Bu hocasından **Mişkat-ül-Mesabîh** ve büyük İslam âlimi İmam-ı Rabbânî hazretlerinin İslâm dünyasında meşhur ve emsalsiz kitabı **Mektûbât-ı Şerîf**i okudu. Yine Vâiz Muhammed bin MuhammedŞeyh Hüşgûn'dan kırâat-ı seb'a ve kırâat-ı aşereyi okudu.Meşayıh-ül-Kurra Eyyüb Sultan Câmii baş imamı ve Sultan AhmedCâmii Cumâ vâizi El-Hâc AbdullahEfendiden de kırâat-ı aşere okudu. 1814 (H.1230) senesinde başlayıp iki buçuk sene müddetle İmâmzâdeHâfız Muhammed Es'ad Efendiden Taftazânînin **Akâid-i Nesefî Şerhi**ni, **Haşiye-iHayâlî**, **Kâdî-Mîr**, **Muhtasar-ül-Müntehî**

kitabları ve **Şifâ-ı Şerîf**, **Dürer**, **Mutavvel**, **Hulâsatül-Hisab**, **Menâr Şerhi İbn-i Melek** gibi kitabları okudu. 1824 (H.1240) senesinde Regâib gecesinde devrin meşhur yirmi âliminden meydana gelen bir heyet huzurunda ve kalabalık bir cemâat önünde icâzet aldı.Kendisi de zamanla yetişdirdiği talebelere icazet vermiştir.

Bolulu Seyyid Nu'man Efendi,Yemenicizâde Seyyid Hâfız Muhammed Efendi, Seyyid Hâfız Muhammed, Hâfız Necib Efendi ve Hâfız ÖmerDerviş Hasan meşhur talebeleridir.

Osmanlı sultanlarından Üçüncü SelimHan, Dördüncü Mustafa Han ve Gâzi İkinci Sultan Mahmûd Han devirlerini yaşamış bir âlim olup kıymetli eserler yazmıştır. Bunlar arasında altı cildlik **Mesnevî** şerhi **Hülâsat-üş-Şürûh, Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî, Risalet-üs-Sakaleyn, Muin-ül-Vâizîn,** Ferîdüddîn Attâr'ın **Pendnâme'**sine yazdığı **Mâhadar** adlı şerh, **Kavâid-i Fârisî** ve **Divân**ı en önemli eserleridir.

Murad Molla Dergâhında şeyhlik yaptı. Sultan Ahmed Câmiinde vaaz verirdi. Tekkenin yanında bir Dâr-ül-Mesnevî yaptırdı. Burada **Mesnevî** okuttu. Farsça bilgisi çok derindi. Devrinin ileri gelenlerine çok tesirli olmuştur. Ayrıca şairdi.

Buyurdu ki: "Dünyada ve ahirette selâmeti isteyen kimse önce bedenini sıhhatli tutup, ihtiyacından fazla şeyleri kazanmak için haddi aşmamalıdır. Kendine her ne muamele yapılırsa başkasına da o muameleyi yapmalıdır. Bu nasihatı kabul eden kimse dünya ve ahirette selamet bulur."

"İlim ve mârifet ehli şöyle tenbih etmişlerdir: Üç kimse ile arkadaş olup sohbet et. Birincisi, ilim ehli ve hüner, sanat sahibi olan kimselerle arkadaş ol. Dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşman kolay olur. İkincisi, güzel ahlak sahibi kimselerle arkadaş ol. Çünkü böyle kimseler dostun ayıbını görmemezlikten gelerek örterler ve bu ayıbını nasîhatla, düzeltirler. Bu hususta çok gayret gösterirler. Üçüncüsü; kötü niyetli olmayan, dünyaya düşkünlük göstermeyen, sâdık ve ihlâslı olan kimseler.

Şu üç sınıf kimseden de sakınmak lazımdır: Birincisi, fısk ve fücur ehli olup, günah işleyen, nefislerine uyup Allahü teâlânın emrinden çıkan kimselerdir. Bunlarla arkadaşlık ne dünyâ rahatı kazandırır ne de âhirette rahmete kavuşturur! İkinci grup, yalancı ve hâin olanlardır. Bunlarla dostluk acı azaba ve felâkete sebeb olur. Senden başkasına, başkasından sana söz taşır... Üçüncü sınıf, ahmak olanlardır. Bunların sözlerine itimat edilmez. Ne fayda sağlayabilirler ne de bir zarara mani olabilirler. Hayırlı gördükleri şer, faydalı gördükleri zararlıdır. Zararlı gördükleri faydalıdır."

"Şu hususlar iyi bir müslümanın vasıflarındandır. Allahü teâlâ mealen; **"Mü'minler ancak kardeştir"** (Hucurat Sûresi-13) buyurdu. Mü'minin itikadı doğru olmalıdır. Kendi nefsi için ne muâmele yaparsa müslüman kardeşleri için de aynı muâmeleyi yapmalıdır. Devamlı tâat üzere bulunup günahlardan sakınmalıdır. Doğru sözlü ve yalandan uzak olmalıdır. Hayra koşmalı ve hayra teşvik edici olmalıdır. Çok merhametli ve şefkatli olup her hususda adaletten ayrılmamalıdır. İslamiyetten asla ayrılmamalı, ahdinde sağlam ve vâdinde doğru olmalıdır. Hayır işleri tehir etmemeli ve değiştirmemelidir. Her hususda insaflı olmalı Allahü teâlânın her şeyi bildiğini aklından çıkarmamalıdır. Allahü teâlâ herşeye kâdirdir. Yumuşak huyluluğunun yanında şüphe ve tereddütten kurtulmuş bir kalbe sâhib olmalıdır.

Sâlih ve başkasının iyiliğine çalışan iyi kalbli bir kimse olmalıdır. Allahü teâlâ meâlen; **"Kim salih amel işlerse** (sevab) **kendinedir."** (Fussilet Sûresi-46) buyurdu. Gururlu olmamalı ve ibâdeti dünya menfaati için yapmamalı. Dostlar için iyi niyetli olup her feyzini Allahü teâlâdan bilmeli..."

1) OsmanlıMüellifleri; c.1, s.169

2) Mâhadar; s.388

MUHAMMED MURÂD KAZANÎ;

Evliyânın meşhurlarından. 1855 (H.1272) senesinde Rusya'nın Kazan vilâyetinin Ufa kasabasında doğdu. 1933 (H.1352)de Medîne-i münevverede vefât etti. Orada medfundur. Altı yaşında tahsîle başladı. Önce babasından ve annesinden Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi. Sonra bulunduğu diyârın meşhur âlimi İsmâil Kaşgârî'nin en meşhûr talebesi olan dayısı Şeyh MollaHüsâmeddîn'den okudu. On sekiz yaşına kadar dayısından ders aldı. Nahiv, mantık, ahlâk ve fıkıh ilimlerini okudu. Dayısına yardımcı müderris, asistan oldu. Bu yardımcılığı, okuduğu dersleri iyice anlamasına ve hazmetmesine sebeb oldu.

Sonra Kazan'a gitti. Oradan bir seyyah ile Buhârâ'ya veMâverâünnehr'e gitmek üzere yola çıktı. Troyski'de iki sene kaldı. Burada Molla Şerefüddîn ve Molla Muhammed Cân medreselerinde **Şerh-i Akâid** kitabını okudu ve aklî ilimleri tahsîl etti. Bundan sonra Taşkent üzerinden Buhârâ'ya giderken iki ay Taşkent'te kaldı. Orada **Şerh-i Akâid** ile **Şerh-i Hikmet-il-Ayn** adlı eserleri bâzı âlimlerden tekrar okudu. Sonra Buhârâ'ya gitti. Dört sene kalıp tanınmış âlimlerden ders aldı. Ancak Buhârâ'nın eski havasını bulamadı. Oradan Taşkent'e gitti. O civardaki âlimlerden de iki sene ders aldı. Taşkent'te kalacak yeri yoktu. Bir tekkede kaldı. İlim öğrenmekle meşgûl oldu. Kaldığı tekkede Arapça ve Farsça çok kıymetli tasavvuf ve siyer kitapları vardı. Büyük bir heves ve zevkle bunların hepsini okumaya koyuldu. Okudukça halleri ve düşünceleri çok değişti. Tasavvufa meyli arttı. O zamâna kadar geçirdiği vakte esef etti. Siyer kitaplarını okurkenPeygamber efendimizi rüyâda gördü. Bu sırada bir şeyhe tâbi oldu. Sonra Buhârâ'ya dönmek istediyse de bâzı dostları hacca gitmesini söylediler. Bunun üzerine seçkin bir yolcu kâfilesi ile hacca gitmek üzere Taşkent'ten ayrıldı. Semerkant, Belh, Celâlâbâd, Peşâver, Lahor, Mültan, Haydarâbâd ve Karaçi'ye uğradılar. Ramazan ayında Karaçi'de kaldılar. Bayramdan sonra gemiyle on sekiz günde Cidde'ye vardılar.

Hac ibadetini yaptıktan sonra Medîne'ye gitti. OradaEmîn Ağa Medresesine dâhil oldu. Sonra Şifâ Medresesine daha sonra da Mahmûdiye Medresesine girdi. Çeşitli ilimleri okudu ve okuttu. Aynı sene Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Medîne-i münevvere âlimlerinden ilimde icâzet aldı. Bu sırada tasavvufta vaktinin kutbu ve evliyânın büyüklerinden Şeyh Muhammed Mazhar Müceddidî hazretlerinden Nakşibendî yolunu aldı ve sohbetlerinde yetişip kemâle erdi. Tasavvufta yüksek hallere ve derecelere kavuştu. Hocasının medhine mazhar oldu. Bu sıralarda hastalandı. Memleketine gidip hava değişimi arzu etti. Hocası bırakmak istemedi. Ancak bâzı sebepler ve yollarla izin aldı. Memleketine gidip birkaç ay kaldıktan sonra aynı sene içinde Hicaz'a döndü. Mekke'de kalıp Mevlânâ Şeyh Allâme Abdülhamîd Dağıstânî hazretlerinin sohbetlerine devâm etti. Sonra tekrar memleketine döndü. Aynı sene Hicaz'a tekrar gelip Yenbu'danMedîne'ye oradan hac için Mekke'ye geçti. Abdülhamîd Dağıstânî'nin sohbetlerinden istifâde etti ve huzûrunda hadîs kitaplarından **Sünen-i Ebû Dâvûd'**u dinledi.

Bütün bu hareketli bir hayattan sonra tekrar, Medîne'ye şeyhi Muhammed Mazhar Müceddîdî'nin sohbetine dönmeyi ve artık hep huzûrunda kalmayı arzu etti. Medîne'ye doğru yola çıktı. Ancak hocasının vefât haberini aldı. Üzüntü içinde geri döndü. Abdülhamîd Dağıstânî'nin sohbetlerine devâm etti. Bu hocasının da vefâtı üzerine büyük sıkıntıya düştü. Hindistan'a gitmeye karar verdiği sırada, Abdülhamîd Dağıstânî'nin yerine Mevlânâ Seyyid MuhammedSâlih Zevâvî geçince onun sohbetine devâm etti. Bu hocası da seyâhata çıkınca ızdıraba düştü. Bu sırada **Reşahât** kitâbını Farsçadan Arapçaya çevirdi.

Son hocası Mevlânâ Seyyid Muhammed ona icâzet ve hilâfet verdi. **Reşâhât'**ı Arapçaya çevirdiğini görüp, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât'**ını da Arapçaya çevirmesini emretti. "Bu çok zor bir iştir." diyerek, üstlenmekten çekindi ise de hocası; "Allahü teâlâ

büyüklerin hürmetine sana elbette yardım eder." buyurdu. Bu emre uyarak **Mektûbât'**ı Arapçaya çevirdi. Gerçekten güzel bir tercüme oldu ve **Dürer-ül-Meknûnât** adını verdi ve basıldı. Bu eserinin birinci cildinin kenarına İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hayâtını, ikinci cildinin kenarına da **Mebde ve Me'ad** adlı eserinin ve diğer bâzı risâlelerinin Farsça'dan Arapça'ya tercümelerini yazdı.

Hocası ona icâzet ve hilâfet verince, tevâzuundan irşâd makâmına geçmek istemedi. Fakat geçmesi emredildi. Öğrendiği ilimleri ve kazandığı halleri insanlara sundu. Hep büyüklerin mektuplarını, kitaplarını ve hayat hikâyelerini okur, anlatırdı.

1) İslâm Meşhurları Ansiklopedisi; c.3, s.1469

2) El-A'lâm; c.7, s.95

MUHAMMED NÛREDDÎN EFENDİ

Merkez Efendi Dergâhı şeyhlerinden. Sâlih, takvâ sâhibi, insanlardan uzak bir zât idi. 1874 yılında vefât etti ve Merkez Efendi Türbesine defnedildi (solda). Aynı dergâhda şeyhlik yapan oğulları Muhammed Zekâî (vefâtı 1913) ve Ahmed Mesud (vefâtı 1921) efendiler de Topkapı'daki Merkez Efendi Türbesinde medfundurlar (üstte).

MUHAMMED NûREDDÎN EFENDİ

Tarsus'un fethinde bulunan gâzi dervişlerden. Kerâmetiyle kalenin kapısını açarak, İslâm askerinin şehri ele geçirmesini sağlamış ve şehirdeki çarpışmalarda şehid düşmüştür. Geçimini çiftçilik yaparak sağladığı için Fellah oğlu diye de bilinen Muhammed Nûreddin Efendinin türbesi Tarsus-Demirkapı'dadır.

MUHAMMED OSMAN SÂHİB MÜCEDDİDÎ;

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. 1828 (H.1244) senesinde Pencab'ın Lori kasabasında doğdu. 1896 (H.1314)de Pencab Musâzey kasabasında vefât etti. Evliyânın meşhurlarından Dost MuhammedKandehârî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. On sekiz sene bu hocasından feyz aldı. Zâhir ve bâtın ilimlerinde kemâle geldi. 1867 senesinde hocasının vefâtı üzerine yerine geçerek binlerce velî yetiştirdi. Yirmi dokuz sene insanları irşâd etti. Nice kimselerin saâdete kavuşmasına vesîle oldu. Vefâtından sonra yerine oğlu Muhammed Sirâcüddîn geçti. **Fevâid-i Osmâniyye** kitabında mektubları ve kerâmetleri uzun bildirilmiştir.

Buyurdu ki: "İnsanın kalbi gökyüzü gibidir. Bâzan açık, berrak olur, bâzan da kapalı, kederli (bulutlu) olur. Kuvvetli düşman olan şeytan ise pusuda beklemektedir. Kim bilir hangi hîlesi ile zavallı insanı aldatmak için devamlı uğraşır. O halde Allahü teâlâya tevekkül ederek, kulluk vazîfesini yapmaya bakmalı, hiçbir şeye iltifat etmeden kalbin selâmete kavuşması için çalışmalıdır. İstikâmet üzere olmalı ve bu yoldan hiç sapmamalıdır.

Dünyâ bir fırsat yeridir. Zarûrî işler dışında bâtını, kalbi toparlamakla meşgûl olmalı. Bu, her işten mühimdir. Aslâ ihmâl edilmemelidir. Bu dünyâda vakit iyi ameller yapma zamânıdır. Yoksa yarın âhirette pişman olmaktan başka bir şey ele geçmez."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1120

2) Mektûbât (Muhammed Osman Sâhib Müceddidî)

MUHAMMED ÖMER;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. İsmiMuhammed bin Ahmed, künyesi Ebü's-Se'âdet'tir. Ahmed Saîd-i Fârûkî hazretlerinin üçüncü oğludur. 1829 (H.1244) senesi Şevvâl ayında Delhi'de doğdu. 1880 (H.1298) senesi Muharrem ayında Râmpûr'da vefât etti. TürbesiRâmpûr'da, Şâh Cemâlullah'ın künbetine bitişik batı tarafındadır.

Muhammed Ömer'in ağabeyinin ismiAbdülhamîd idi. O vefât edince, babası çok üzülmüştü. Bu sebeple talebelerinden Alebe'yi, yardımlarını istemek için Hindistan'ın büyük velîlerinden olan Bâkî-billah hazretlerinin kabrine gönderdi.Alebe, Bâkî-billah hazretlerinin kabrine varıp duâ etti. O sırada kendisini bir uyku hâli kapladı ve uyuya kaldı. RüyâsındaBâkî-billah hazretleri ona şu müjdeyi verdi: "Allahü teâlâ ona uzun ömürlü, hayırlı ve sâlih bir çocuk verecektir. Biz ona Ömer ismini verdik." Bu müjdeden bir süre sonra doğan çocuğa Bâkî-billah hazretlerinin koyduğu ismi verdiler. Babası onu diğer kardeşlerinden daha fazla severdi.

Muhammed Ömer'in kardeşi ve evliyânın büyüklerinden Şeyh Muhammed Mazhar Ahmedî, **Makâmât-ı Saîdiyye** adlı eserinde, Muhammed Ömer'in hayâtını anlatırken şöyle dedi: "Onun doğumundan önce annem rüyâsında, ayın, evlerinde doğduğunu görmüştü. Gördüğü bu rüyâyı babama anlattığında babam, bu rüyâyı şöyle tâbir etmiş: "Allahü teâlâ bize ay gibi sâlih bir evlâd verecektir." Bir zaman sonra kardeşim Muhammed Ömer dünyâya gelmiş.

Küçüklüğünde, böbreklerinde taş teşekkül etmesi sebebiyle hastalanmıştı. Bu sebeple çok zahmet çekti. Bir doktor ameliyat yaparak böbreğinden taşı aldı. Fakat bir müddet sonra böbreği tekrar taş bağladı. Ameliyat yapan doktora durum bildirilince; "Artık ameliyata dayanamaz" dedi. Bunun üzerine yüksek babası bu sıkıntıdan kurtulması için duâ
ve teveccühde bulundu. Babasının yalvarıp duâ etmesi üzerine, böbreğindeki taş parçalanıp idrar yolundan döküldü. Böylece sıkıntıdan kurtuldu.

Muhammed Ömer, dokuz yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sarf, nahiv, mantık ve kelâm ilmini Mevlânâ Şeyh Habîbullah Mültânî'den öğrendi. Fıkıh, hadîs, ahlâk ve tasavvuf ilimlerini amcası ve zamânının büyük âlimlerinden olan Mevlânâ Şâh Abdülganî Ahmedî'den öğrendi. Babasından **Makâmât-ı Ahmediyye'**yi okudu.

Muhammed Ömer, yirmi iki yaşına gelince, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin kabrini ziyâret için babasından izin istedi. Babası gitmesine izin vererek, berâberinde iki talebesini de gönderdi. Çeştî hazretlerinin kabrini ziyâret için türbede bir süre kaldı. Muînüddîn-i Çeştî'nin rûhâniyetlerinden istifâde etti.

Ebü's-Se'âdât Ömer, babasının vefâtından önce, Delhi şehrinde müslüman olmayanların çoğunlukta olması sebebiyle, babası ile birlikte Mekke-i mükerremeye gitti. Hac farîzasını yerine getirdikten sonra, Medîne-i münevvereye gittiler. Resûl-i ekremin kabrini ziyâret ederek, O'nun feyz ve bereketlerine kavuştular. Muhammed Ömer, babasının vefâtından sonra Mekke-i mükerremede yerleşti. Burada riyâzet ve nefs mücâdelesi ile meşgûl oldu. İşraktan ve öğleden sonra, akşam ile yatsı arasında talebelere ders verirdi. Çok Kur'ân-ı kerîm okurdu ve çok ibâdet ederdi.Vücûdu zayıf ve hastalığı çok olmasına rağmen bütün ibâdetleri yapardı. Onun o kadar hâlsiz ve güçsüz bir görünüşü vardı ki, onu gören namaz kılması, oruç tutması değil, konuşmaya bile gücünün yetmeyeceğini söylerdi. Hâlbuki o, hastalık ve elemlere aslâ aldırmazdı. İbâdet ve tâatla gününü geçirirdi. Terâvih namazlarında uzun sûreler okurdu.

Muhammed Ömer, 1862 senesinde bir gemi ile Cidde'den Mısır'a gitti. Kâhire, İskenderiyye, Filistin ve çeşitli bölgelerdeki mübârek yerleri ve İslâm âlimlerinin kabirlerini ziyâret etti. Molla Ebü'l-Berekât Buhârî, bu ziyârette görülenleri tafsîlatlarıyla bir kitap hâlinde yazdı.

Muhammed Ömer, orta boylu, heybetli, huşû' ve hudû' sâhibi bir zât idi. Bütün ibâdet ve tâatlarını tam bir kalb huzûru içerisinde yapardı. Resûlullah efendimizin mübârek ahlâkı ile ahlâklanmıştı. O'nun ahlâkını herkes beğeniyordu.

Muhammed Ömer'in en meşhûr talebesi, oğlu Ebü'l-Hayr'dır. O da 1922 (H.1341) senesinde Delhi'de vefât etmiş olup, onun oğlu Ebü'l-Hasan Zeyd-i Fârûkî, Delhi'deki Abdullah-ı Dehlevî dergâhında ilim ve feyz saçmağa devâm etmektedir.

Muhammed Ömer'in kerâmetleri çoktur. Bâzıları şöyle anlatılır:

Harem-i şerîfte, Ramazân-ı şerîf gecelerinden birisinde talebelerine; "Bu gece, Allahü teâlâ Sâhibzâde Muhammed Yûsuf'a sâlih bir evlâd verdi. Onun ismi Muhammed'dir" dedi. Talebeleri onun bu haberine çok şaşırdılar. O günün târihini yazdılar. Bir müddet sonra gelen mektupta,Ramazân-ı şerîfin falanca gecesinde Sâhibzâde Muhammed Yûsuf'un bir oğlunun doğduğu, ona Muhammed ismini verdiklerini bildiriyordu. Bu haberle daha önce yazdıkları Muhammed Ömer'in söylediği vakti karşılaştırdıklarında, ikisinin de aynı güne isâbet ettiğini gördüler.

Mevlânâ Hakîm MuhammedNüvvâb, bir gün Muhammed Ömer'in yanına geldi. Ona; "Mekke-i mükerreme emîriŞerif Abdullah Paşa, hasta olan kardeşi Şerîf Sultan'ı tedâvî etmemi emretti. Bunun için sizden izin istiyorum. Eğer müsâade ederseniz, tedâvisine başlayacağım. Eğer izin vermezseniz, mâzeret beyân edeceğim" dedi. O zaman Muhammed Ömer; "Sen mâzeret beyan et, hastaya yaklaşma!" buyurdu. Bunun üzerine Hakîm Muhammed Nüvvâb, Şerif Abdullah Paşaya bir mâzeret beyân etti. Emîrin hasta olan kardeşi üç gün sonra vefât etti.

Muhammed Ömer, Mekke-i mükerremede çok şiddetli bir şekilde hastalanmıştı. Bu sebeple, çocukları ve onu sevenler çok üzülmüşlerdi. Muhammed Ömer, bilhassa çocuklarının çok üzüldüğünü görünce; "Üzülmeyin! Çünkü benim vefâtım bu hastalık sebebiyle olmayacak" dedi. Çocukları, Muhammed Ömer'in bu haberinden dolayı biraz rahatladılar. Fakat bir tânesinin kalbine; "Babam çok hasta, belki beni tesellî için böyle söylüyor" diye geldi. O zaman babası; "Hatırından geçenleri biliyorum" dedi. Oğlu, Muhammed Ömer'e; "Benim arzum sizinle berâber gitmektir" deyince, Muhammed Ömer; "Hayır benimle berâber gelmeyeceksin. Çünkü burada birisinin terbiyesi senin elinle olacaktır" dedi. Muhammed Ömer daha sonra senelerce yaşadı.

Muhammed Ömer, ömrünün sonlarına doğru deniz yoluyla, Mekke-i mükerremeden Hindistan'a gitmek için çoluk-çocuğu ve talebelerinden bâzıları ile gemiye bindi. Gemi Hindistan'a doğru yola çıktı. Muhammed Ömer, gece-gündüz tövbe ve istigfâr hâlinde bulunuyordu. Gemide şiddetli sıcak ve izdiham olmasına rağmen bunlara hiç aldırmıyordu.Bu yüzden çoluk-çocuğundan ve talebelerinden bâzıları hastalandı. Talebelerinden bâzısı yanına gelip; "Efendim gemi çok sıcak, izdiham fazla, çoluk-çocuğumuz çok rahatsızlar. Hiçbirimizin yürümeye ve hareket etmeye tâkati yok." dediler. Muhammed Ömer sükût edip, onları dinledi. Biraz sonra hıristiyan ve İngiliz olan gemi kaptanı geldi. Onun konuştuğunu kimse anlamadı. Daha sonra hâl ve hareketlerinden, orada bulunanlar onun Muhammed Ömer'i sorduğunu anladılar. Bu sırada gözü Muhammed Ömer'e ilişti. Kaptan hemen ona lâzım gelen hürmeti gösterdi. Bir tercüman ve gemideki hizmetçileri çağırdı. Muhammed Ömer ve talebeleri için ayrı yer hazırlattı. Kadınlar için de ayrı bir yer tahsis etti. Hepsi çok rahatladılar. Kaptan hergün Muhammed Ömer'in yanına gelip, yanında yarım saat kalıyor, lâzım gelen hizmetleri yapıp yanından ayrılıyordu. Bu durum, Kelkütâ'ya varıncaya kadar devâm etti. Kaptan, Kelkütâ'ya gelip, gemiden inmeden önce, yarım saat kadar Muhammed Ömer ile görüştü. Bu sırada kimseyi içeri almadılar. Kaptanın onun ile ne konuştuğunu kimse duyup öğrenemedi.

Kelkütâ'ya varınca, herkes onu karşılamaya geldi. Yollar insanlarla doldu. Onu karşılayanlar,

onun geçeceği yolun kenarında saf hâlinde durmuşlardı. Herkes elini öpmek arzusundaydı. Bâzıları elini öpebiliyorlar, bâzısı ise sâdece onu görmek fırsatına kavuştuğu için seviniyorlardı. Karşılayanlar arasında Kelkütâ vâlisi de vardı. Vâli, Muhammed Ömer'e çok hürmet ve iltifâtta bulundu. OnunKelkütâ'ya gelişini büyük bir ganîmet bildi ve yapabileceği bütün hizmetleri yaptı.

Muhammed Ömer'in, şiirlerinden başka şu eserleri vardır: **1) Ensâb-üt-Tâhirîn:** İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, kendi zamânına kadar olan çocuklarından bahseder. **2)** Babasının yazdığı **Enhâr-ı Erbe'a** üzerine bir şerh yazarak, **El-Cedvel-ül-Müntehabe min-en-Nehr-il-Mâd min-el-Enhâr-ı Erbe'a** adını vermiştir. Tasavvufa dâirdir.

KIRIK GÖNÜL

Muhammed Ömer, bir gün yemek yiyordu. Bu sırada talebelerinden birisi yanına gelip, ona küçük amcasının bulunduğu geminin batmakta olduğunu söyledi. Muhammed Ömer bu haberi duyunca yemek yemeyi bıraktı. Çok üzüldü. Bir müddet murâkabe etti. Murâkabeden sonra başını kaldırdı ve şunları anlattı: "Geminin hâlini göstermesi için Allahü teâlâya bütün varlığımla yöneldim. Hamdolsun, Allahü teâlâ benimle gemi arasındaki perdeyi kaldırdı. Dalgalar arasında batmakta olan gemiyi gösterdi. Gemiyi bu hâlde görünce üzüntüm daha da çoğaldı. Kırık bir kalble Allahü teâlâya çok yalvardım. Allahü teâlâ duâmı kabûl buyurdu.Bana mânevî bir yolla gemiyi dalgalar arasından çıkarmam emrolundu. Allahü teâlâ bana bu kuvveti verdi. O'nun izni ile bu işi yapmaya muvaffak kılındım. Gemiyi çıkarma işi ile meşgûl olurken, birisinin yüzünde öleceğine dâir alâmetler gördüm. Nihâyet gemi, Allahü teâlânın izni ile dalgalardan kurtuldu." Talebeleri onun anlattıklarını yazdılar. Gemi onların bulunduğu yere gelince, küçük amcası yanındakilerle berâber Muhammed Ömer'in yanına geldi. Başlarından geçeni aynen Muhammed Ömer'in anlattığı gibi anlattılar. Bununla Muhammed Ömer'in büyüklüğünü daha iyi anladılar.

1) Makâmât-ı Ahyâr; s.93

2) Tâm İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1051

3) Makâmât-ı Sa'îdiyye (Muhammed Mazhar), Delhi-1281

MUHAMMED BİN ÖMER (KURD EFENDİ);

Osmanlılar zamânında yetişen İslâm âlimlerinden ve tasavvuf büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ömer er-Rûmî'dir. Kurd Efendi diye meşhûrdur. Tasavvufta Halvetiyye yoluna mensuptu. Aslen Rumeli'de, Filibe'nin otuz altı kilometre batısında, Meriç Nehri sâhilinde ve demir yolu hattı üzerinde bulunan meşhur Tatar Pazarcığı kasabasındandır. Babası Helvacı Ömer Efendidir. 1524 (H.931) senesinde doğdu. 1588 (H.996) senesi Şevvâl ayının altısında Tatar Pazarcığı'nda vefât edip, babasının yanına defnolundu.

Küçük yaştan îtibâren ilim öğrenmeye başlayıp, zamânın usûlüne göre tahsilini tamamladı. Sahn-ı semân (Fâtih) Medresesinde müderris yardımcısı olarak vazîfe aldı. Tasavvufa karşı alâka duyup, velîlerin sohbetlerine devâm etti. Kendisini yetiştirecek kâmil ve olgun bir velî aradı. Bu ateşle yanıp tutuştuğu sırada İstanbul'dan memleketine gitmek üzere yola çıktı. Bu yolculuk esnâsında Sofyalı Bâlî Efendi ismindeki âlim ve velî bir zât ile karşılaşıp onun sohbetine ve hizmetine devâm etti. Tasavvuf yolunda ilerleyip insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda icâzet, diploma aldı. Bâli Efendi onu kendi memleketinde irşâd vazîfesine getirdi. Bâlî Efendi 1553 senesinde Sofya'da vefât edince, vasiyeti üzerine onun halîfesi olarak vazîfesini yürüttü. Sofya'da onun dergâhında talebelere ders vermeye ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya başladı. Ders verdiği talebeler ve diğer insanlar ondan çok istifâde ettiler.

Aynı hocadan ders almış olan arkadaşlarından Nûreddînzâde 1573 senesinde vefât edince, İstanbul Kadırga'da Sokullu Mehmed Paşanın yaptırdığı zâviyede vazîfe aldı. Burada ilim ve mârifet âşıklarına ilim ve feyz kaynağı olarak uzun müddet hizmet etti. Çarşamba günleri Fâtih Câmiinde, Cumâ günleri Çarşamba'da Fethiye Zâviyeleri civârında bulunan Mehmed Ağa Câmiinde hadîs, tefsîr dersleri verdi ve insanlara vâz ve nasîhatte bulundu.

Zigetvâr'ın fethinden sonra sınırlara çıkıp, Mustafa Paşaya çok yardım etti. Budin'e gitti. Sınırdaki nice kaleler onun bereketi, gayret ve himmeti ile feth olundu.Sınır beyleri, âmirler ve diğer insanlar onun sohbetlerinde bulunup, çok istifâde ettiler. Dönüşte uğradığı bir beldede, Şeyh Muslihuddîn isminde velî bir zât ile görüştü. Bir Cumâ günü idi. Bir mecliste toplandılar ve sohbet ettiler. Bu sohbette bulunanlar, Kurd Muhammed Efendi bereketiyle öyle faydalara, yüksek derecelere, mânevî olgunluklara kavuştular. O meclisin bereketi, söylenilen sözlerin kalblere nasıl tesir ettiği, uzun zaman anlatıla geldi.

İnsanların uzaktan yakından gelip ilminden ve feyzinden istifâde ettikleri Kurd Efendi, zâhirî ve bâtınî ilimlerde birçok talebenin olgunlaşıp kemâle gelmesine vesîle oldu. Kurd Efendinin çok talebesi vardı. Herkes tarafından kendisine saygı ve îtibâr gösterilirdi. Sultan Üçüncü Murâd Han ona çok hürmet ve iltifât ederdi. Çünkü, hak yoldan ayrılmış birçok kimsenin, hidâyete kavuşup doğru yola gelmelerine vesîle olduğunu biliyordu. Talebeleri de, her tarafta insanları hak yoluna dâvet eder, doğru yolda bulunmaya sevk ederlerdi. Bid'at ve sapıklıktan uzaklaşmayı, ibâdet ve tâate devâm etmeyi teşvik ederlerdi. Muhammed Kurd Efendinin kendisinde olduğu gibi, talebelerinde de, kerâmetler, hârikulâde hâller meydana gelirdi.

Bir ara, İstanbul'da Çarşamba semtinde, Fethiye'de bulunan Mehmed Ağa Câmiinin yanındaki Halvetiyye Tekkesine yerleşen Muhammed Kurd Efendi, orada talebe yetiştirmeğe devâm etti.

Kurd Muhammed Efendi, İstanbul'da bulunurken, 1588 (H.996) senesinde, hocasının kabrini ziyâret için Sofya'ya gitti. Kendisi ve yanında bulunanlar, Bâlî Efendinin kabrini ziyâret ederken, çok feyzlere, bereketlere kavuştular. Bundan sonra akrabâ ziyâreti için Tatar Pazarcığı'na geldi. Orada hastalandı. Nakledilir ki, hastalığı şiddetlenip vefâtı yaklaştığında bile, hiç âh vâh etmedi. Sabretti. Cenâb-ı Hakk'ın takdîrine tam râzı olmuş hâlde idi. Orada, Şevvâl ayının altısında vefât etti. Babasının yanına defn olundu.

Kurd Efendi; kâmil, fazîletler sâhibi, çok yüksek bir zâttı. Talebelerinin yükseği ve kendisinden sonra halîfesi olan Emîr Abdülkerîm Efendi, hocasının büyüklüğünü, üstünlüğünü, derecesinin yüksekliğini anlatmak için şöyle söylerdi: "Mısır'da, Yemen'de bu kadar sene dolaştım, nice tasavvuf büyüklerinin sohbetlerine kavuşup, hizmetlerinde bulunmakla şereflendim. Herbirinden ayrı ayrı faydalanıp, feyzlere kavuştum. Ancak, Muhammed Kurd Efendiye vâsıl olmadıkça tam kemâle eremedim. Fenâ ne imiş, ancak ona kavuştuktan sonra anlayabildim."

Kurd Efendi nâmıyla meşhûr Muhammed bin Ömer rahmetullahi aleyh, kıymetli eserler de yazmıştır. Bunların belli başlıları şunlardır: **1) Mürşid-ül-Enâm ilâ Dâr-is-Selâm (Şir'at-ül-İslâm** kitabının şerhidir**), 2) Tercüme-i Şerh-ul-Kâfiye lil-Câmi', 3) Ta'bîr-ur-Ru'yâ, 4) Tefsîru Sûret-il-Mülk, 5) Reyhân-ül-Ervâh fi Tercemet-il-Merâh, 6) Şerhu Mukaddimet-ül-Cezeriyye fit-Tevhîd, 7) Adâb-ı Mülûk Risâlesi, 8) İlmihâl, 9) Tercümân-ı Hidâye Şerhi Bidâye, 10) Etvâr-ı Seb'a Risâlesi, 11) Terceme-i Vikâye, 12) Şerhu Neşr-il-Cezerî** (Kırâat ilmine dâirdir). Eserlerinin hiçbirisi basılamamıştır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.89

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.259

3) Sicilli Osmânî; c.4, s.63

4) Hadîkat-ül-Cevâmî; c.1, s.197

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.145

6) Atâî; s.363

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.173

MUHAMMED BİN ÖMER HEVÂRÎ;

Fas'ta yetişen evliyânın büyüklerinden ve Mâliki mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Ömer el-Hevârî, künyesi Ebû Abdullah'tır. 1350 (H.751) senesinde Magrâve'de doğdu. 1439 (H.843) senesinde Cezâyir'in Vehrân şehrinde vefât etti.

Muhammed el-Hevârî, Bâce'de ilim öğrenmeye başladı. Sonra Fas'a giderek, orada ikâmet etti. Fas'ta Mûsâ Abdûsî'den, Kubâb ve Bicâye'de Ahmed bin Hâris ve Abdurrahmân Vaglisî'den ilim öğrendi. Mısır'da el-Irâkî ile görüştü. Ondan ilim öğrendi. Garpta ve şarkta birçok memleketleri dolaştı.

Hevârî, Mekke ve Medîne'yi ziyâret etti. Buralarda bir süre ikâmet etti. Sonra namaz kılmak arzusu ile Beyt-i Makdis'e gitti. Oradan da Şam'a geçti. Şam'da Benî Ümeyye Câmiinde ders okuttu. Seyahatleri sırasında birçok vahşî hayvanlar yanına gelir ve ona hiç zarar vermezlerdi. Sonra Vehrân'a gidip yerleşti. Kendisine ilim öğrenmek için gelenlere ilim ve ahlâk öğretti.

Muhammed Hevârî; velî, sâlih, ârif ve zâhid, hiç dünyâya düşkün olmayan bir zât idi. Devlet adamlarıyla görüşmezdi. İlim meclislerinde Allahü teâlânın rahmetinin çok olduğunu söyler, insanları ilim meclislerinde bulunmaya teşvik eder îmân sâhiblerini saâdetle müjdelerdi.

Hevârad beldesinin yakınında Heza isimli bir yer vardı. Orada Seyyid Süleymân isimli bir âlim yaşıyordu. Bu âlim, durumunu anlatan ve bâzı suâlleri bulunan yetmiş satırlık bir mektup yazdı ve Muhammed Hevârî hazretlerine biri ile gönderdi. Gönderdiği kişiye; "Sakın mektubun cevâbını almadan gelme." dedi. O kişi gidip mektubu Muhammed Hevârî'ye verdi. Muhammed Hevârî, mektubu getirene; "Bu mektubun sâhibi sen misin, yoksa getirici misin?" diye sordu. O kişi birşey anlamadı. Hevârî tekrar sorunca; "Ben mektubu getirenim. Mektup Seyyid Süleymân'ındır." diye cevap verdi. Muhammed Hevârî, mektubu hiç açmadan, sorulan suâllere satırı satırına cevap verdi.

Sultan Ahmed halîfe olduğu zaman, Sultan Ebû Fâris askerleriyle ona karşı savaşmak için yola çıkmıştı. Sultan Ahmed, hemen Hasan bin Mahluf hazretlerinin yanına gitti ve; "Efendim! Sizin de bildiğiniz gibi, Sultan Ebû Fâris ordusuyla buraya geliyor. Ben, üç şey üzerinde sizinle istişâre etmeğe geldim. Ben onu karşılamaya çıkayım mı, yoksa o gelinceye kadar burada bekliyeyim mi? Veya Hüneyn'e giderek bir gemiye binip Endülüs'e mi gideyim? bu durum hakkında siz ne buyurursunuz?" diye suâl etti. Hasan bin Mahlûf da; "Sultânım, ben sana ne söyliyeceğimi bilmiyorum. Fakat sen, bu müşkilâtını kendi yazın ile yaz, mühürle. Biz onu Muhammed Hevârî hazretlerine gönderelim. O size gereken cevâbı verir ve yol gösterir." dedi. Bunun üzerine Sultan, hemen denileni yaptı. Hasan bin Mahlûf da mektubu bir talebesiyle, Muhammed Hevârî'ye gönderdi. O talebe, sonra olanları şöyle anlattı: "Muhammed Hevârî hazretlerinin yanına vardığım zaman, daha ben birşey söylemeden ve mektubu görmeden buyurdu ki: "Sultânın bizim nasîhatlerimize ihtiyâcı yoktur. Sultânın yanından gelenlerin de nasîhatlerimize ihtiyacı yoktur." Bunun üzerine ben; Sultânın yanından gelmiyorum. Bu mektubu size getirmemi Hasan bin Mahlûf hazretleri emretti." dedim. Muhammed Hevârî, hocamın ismini işitince çok sevindi ve; "Git söyle, sevinsin ve hiçbir yere gitmesin. Zîrâ ne o hayâtında Sultan Ebû Fâris'i görecek, ne de Sultan Ebû Fâris onu görecek." dedi. Ben hemen oradan ayrıldım. Hocamın yanına geldim. Durumu arz etmek isteyince; "Sendeki bir sırdır. Onu sâhibi gelene kadar sakla. O sırrı ancak sâhibine

verirsin.” buyurdu. Hocam ikindi namazından sonra beni Sultânın yanına gönderdi. Sultâna, Muhammed Hevârî hazretlerinin söylediklerini söyledim. Sultan çok sevindi. Sultan, müjdeyi verdiğim için bana yirmi dînâr para verdi ve; “Eğer Allahü teâlâ bu belâyı benden def ederse, Hasan bin Mahlûf’a yüz dînâr vereceğim.” diye adakta bulundu. Sultan Ebû Fâris yola çıkıp Neşvis Dağının eteklerine geldiği zaman, adamları onu kötülediler ve yanından ayrıldılar. Bunun üzerine Sultan Ebû Fâris, Tûnus’a gitti. Bayram günü vefât etti. Halk bayram namazı kılmak için evinden çıktığı zaman, Sultan Ebû Fâris’in ölmüş olduğu haberini aldılar.

Ali Tâlûtî şöyle anlatır: “Bir gün ben Hasan bin Mahlûf’un yanında oturuyordum. O sırada bir zât geldi. İçeri girmek için izin istedi. Hasan bin Mahlûf da içeri girmesine izin verdi. O zât Hasan bin Mahlûf’a yazılı bir kâğıdı okudu. O kâğıtta şöyle yazıyordu: “Muhammed Hevârî büyük bir velî olup, kutubluk makâmına yükselmiştir. Onun zamânın kutbu olduğunu, falan falan kimseler tasdîk etmiştir.” Ben bu kimsenin okuduklarına çok hayret ettim. Zîrâ bütün söyledikleri, Muhammed Hevârî’de mevcuttu.”

Muhammed Hevârî’nin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Es-Sehv vet-Tenbîh, 2) Et-Teshîl, 3) Et-Tibyân, 4) Tabsırat-üs-Sâil.**

İBN-İ MERZÛK CEVAP VERSİN

Abdülhamîd el-Asnûnî şöyle anlatır: “Muhammed Hevârî, Vehrân beldesinde idi. Ben de onu ziyârete gittim. Selâm verip huzûruna girdim. Selâmımı aldı. Ben de edeple yanına oturdum. Benden başka yanlarında birkaç kişi daha vardı. Oradakilerden biri Muhammed Hevârî’ye bir suâl sordu. O da; “Senin bu suâlinin cevâbını, çocuğu olmayan İbn-i Merzûk versin.” buyurdu. Ben bu duruma çok şaşırdım. Zîrâ ben İbn-i Merzûk’u tanırdım ve iki tâne çocuğu vardı. Durumu İbn-i Merzûk’a haber vermek istedim. Tlemsân’daki Şeyh Hasan hazretlerinin yanına gittim. Durumu ona arz ettim. O da bana; “Kimseye hiçbir şey söyleme. Sendeki bir sırdır. Onu sakla ve sâhibine söyle.” buyurdu. Ben İbn-i Merzûk’un yanına gitmek istedim. Hava çok sıcaktı. Öğle namazını kılmak ve biraz serinlemek için Munşâr Medresesine girdim. O sırada arkadan İbn-i Merzûk girdi ve bana; “Şeyh Muhammed hazretleri ne dedi?” diye sordu. Ben de durumu ona anlattım. O da; “Beni evlâdlardan kurtaran Allahü teâlâya hamd ederim.” dedi. Daha sonra onun iki evlâdı vefât etti.

1) Mu’cem-ül-Müellifîn; c.11, s.95

2) El-A’lâm; c.6, s.314

3) Ta’rif-ül-Halef; c.1, s.174

4) El-Bustân; s.228

5) Neyl-ül-İbtihâc; s.303

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.75

MUHAMMED PÂRİSÂ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed, lakabı Hâfız-ı Buhârî ve Pârisâ'dır. 1355 (H.756) senesindeBuhârâ'da doğdu. 1419 (H.822) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti. İlim öğrenmek için medrese tahsîline başlayıp, zamânının âlimlerinden ders alarak, hadîs ve fıkıh ilmini öğrendi. Bu ilimlerde yetişip âlim olduktan sonra, tasavvuf ilmini öğrenip, büyük bir velî olarak yetişti.

Muhammed Pârisâ hazretlerinin tasavvufta hocası, evliyânın en büyüklerinden olan meşhûr

İslâm âlimi Şâh-ı Nakşîbend Behâeddîn-i Buhârî'dir. Ona talebe olduktan sonra, sohbetlerine devâm edip, himmet ve teveccühüne kavuştu. Böylece tasavvufta yüksek derecelere ulaştı. Zâhir ve bâtın ilimlerinde zamânının bir tânesi oldu.

Hocası Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin sohbetine devâm ettiği ilk sıralarda, bir gün gelip, hocasının kapısının önünde edeble beklerken, Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin bir hizmetçisi içeri girer. Behâeddîn Buhârî ona kapıda kim var? diye sorunca, o da; "Pârisâ bir genç vardır." der. Bunun üzerine dışarı çıkıp bakar ve; "Sen Pârisâ bir genç misin?" buyurur. Bundan sonra ismi; dünyâya düşkün olmayan, dindar, ârif, âlim, müttekî mânâlarına gelen "Pârisâ" olarak söylenmiştir ve ismi MuhammedPârisâ şeklinde meşhûr olmuştur. Hocası Behâeddîn-i Buhârî hazretleri; "Bizim varlığımızdan murâd, Muhammed Pârisâ'nın yetişip ortaya çıkmasıdır." buyurmuştur. Kendisinden sonra, yerine bıraktığı vekillerden biri de o olmuştur.

Yine hocası ona; "Hâcegân yol ve hanedânından bana her ne ulaşmışsa, ne elde etmişsem, bu emânetlerin hepsini sana verdim. Kardeşimiz Mevlânâ Ârif de bunları sana vermiştir." buyurdu.

Muhammed Pârisâ hazretleri, birgün bir bahçede, havuz kenarında ayaklarını suya sarkıtmış oturuyordu. O sırada Allahü teâlânın zikrine dalmış, kendinden geçmiş hâlde iken, hocası Behâeddîn-i Buhârî hazretleri oradan geçti. Onu kendinden geçmiş, âdetâ baygın bir hâlde ve dünyâyı unutmuş derin bir murâkabeye dalmış olarak gördü. Bu hâlinden son derece duygulanıp, soyundu ve havuza girdi. Yüzünü, suya sarkmakta olan talebesinin ayaklarına sürerek; "Allah'ım bunun hürmetine bana rahmet et!" diye duâ etti ve talebesi Muhammed Pârisâ'ya pek yüksek bir iltifât gösterdi.

Muhammed Pârisâ, kerâmetlerini çok gizlerdi. Fakat bir defâsında, büyük hadîs âlimlerinden Şemseddîn Muhammed bin Muhammed-i Cezerî, Mirzâ Uluğ Bey zamânında Semerkand'a gelmişti. Mâverâünnehr'in hadîs âlimleri, hadîslerin senedlerini inceleyerek, tahkik ve tashih ile uğraşıyordu. Hasedçilerden biri, bu zâta; "Muhammed Pârisâ'nın söylediği hadîs-i şerîflerin senetlerinin sıhhati tam ve mâlûm olmadığı hâlde, Buhârâ'da çok hadîs nakleder. Onun senedlerini inceleseniz iyi olur" dedi.Durum Mirzâ Uluğ Bey'e bildirilince, o da, Buhârâ'ya bir haberci gönderip, Muhammed Pârisâ'dan Semerkand'a gelmesini ricâ etti. Muhammed Pârisâ hazretleri Semerkand'a geldi.Semerkand şeyhulislâmı Hâce Üsâmeddîn ve o asrın büyük âlimleri büyük bir meclis kurup, Muhammed Pârisâ'yı da çağırdılar. Hadîs mütâlaasına başlayınca, Hâce Üsâmeddîn, Muhammed Pârisâ'dan kendi isnadlarıyla bir hadîs rivâyet etmesini ricâ etti. O da senedleriyle bir hadîs-i şerîf okudu. Şeyhulislâm; "Bu hadîsin sahîh olduğunda hiç şüphe yoktur, ama şu anda benim yanımda sâbit değildir." dedi. Orada bulunan bâzı hasedçiler bu sözden hoşnûd olup, birbirlerine gözle işâret ettiler. Muhammed Pârisâ, aynı hadîs-i şerîfi bir başka senedle okudu. Şeyhulislâm, yine önceki sözlerini tekrâr etti. Muhammed Pârisâ hazretleri hangi isnâdı söylese, bunu duymadım cevâbını alacağını görerek bir an susup murâkabe ettikten sonra, o şahsa dönerek; "Hadîs ehlinin kitaplarından falanın mesnedini sağlam tutup, onun senedlerini mûteber sayar mısınız?" buyurdu. O da; "Evet, onun isnâdları (senedleri) tamâmen mûteber, güvenilir ve hadîs muhakkıklarındandır. Onda hiçbir ferdin şüphesi yoktur. Eğer sizin isnâdlarınız ona müsned olsaydı, isnâdınızın sıhhatinde, hiç sözümüz kalmazdı" dedi. Bu söz üzerine Muhammed Parisâ hazretleri, HâceÜsâmeddîn'e dönüp, "Sizin kütüphânenizin filân yerinde, falan kitabın altında, şu boyda, şu cildde bir kitap konulmuştur. Bahsettiğim hadîs-i şerîf, o kitabın falan sahifesinde yazılıdır." diyerek, sahifesini de belirtip; "Talebelerinizden birisini gönderin, hemen o kitabı getirsin." buyurdu. Hâce Üsâmeddîn, kendisinin böyle bir kitabının bulunduğunda tereddüd edince, o meclistekiler de bu söze şaşırdılar. Çünkü Muhammed Pârisâ hazretleri, onun kütüphânesini hiç görmemişti. Nihâyet bir talebesini gönderip, târif edilen kitabı bulup getirtti. Bahsedilen hadîs-i şerifi, MuhammedPârisâ hazretlerinin söylediği sahifede aynen buldular. Bunun üzerine, ilim meclisinde bulunan âlimler ve dinleyiciler şaşkınlıkla,

Muhammed Pârisâ'nın büyüklüğüne hayran kaldılar. Hâce Üsâmeddîn'in, bu hâdise karşısındaki hayranlığı hepsinden ziyâde oldu. Çünkü kütüphanesinde böyle bir hadîs kitabının bulunduğunu kendisi bile iyice bilmiyordu. Bu hâdiseyi Mirzâ Uluğ Bey işitince, Muhammed Pârisâ'yı Buhârâ'dan Semerkand'a getirttiğine çok üzülmüştür. O mecliste bu kerâmetin zâhir olması üzerine, âlimler ve zamânın ileri gelenleri tarafından çok sevildi. Hürmet göstererek kendisine bağlandılar ve onun sohbetlerinde bulunarak feyz aldılar.

Muhammed Pârisâ hazretleri, iki defâ hacca gitti. İlk hacca, hocası Behâeddîn-i Buhârî hazretleriyle birlikte, ikinci defâ, ömrünün son aylarında gitti. 1419 (H.822) senesi Muharrem ayında, hacca gitmek ve Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâmın kabr-i şerîfini ziyâret etmek üzere Buhârâ'dan yola çıktı. Buhârâ'dan ayrılırken, talebelerinden biri vedâ sırasında; "Siz hacca gittiniz." demişti.Bu talebesine; "Gittik ve gittik" buyurarak cevap verdi. Böylece, bu seferinde vefât edeceğine işâret etmişti. Nesef yolu üzerinden, büyüklerin mezarlarını ziyâret etmek üzere; Soganiyân'a (Cağânîyan), Herat'a, Tirmiz'e ve Belh şehirlerine uğradı. Vardıkları her yerde velîlerin kabirlerini ziyâret etti.Câm şehrine de uğramıştı. Burada yetişen meşhûr Mevlânâ Abdurrahmân Câmî, **Nefehât-ül-Üns** adlı eserinde şöyle yazmıştır: "MuhammedPârisâ'nın Câm şehrinden ayrıldığını hatırlarım. Mukâyese ederek şöyle hatırlıyorum ki, 1419 (H.822) senesi, Cemâzil-evvel sonu veya Cemâzil-âhir ayı başı idi. Babam, bir grup sâlih zâtla, Muhammed Pârisâ'nın ziyâretine gitmişti. Ben bu sırada beş yaşını henüz bitirmemiştim. Babam yanındakilerden bir kimseye beni omuzuna almasını söyledi ve beni de alıp ziyâretine gittiler. Huzûruna varınca, beni kürsüsünün önünde tuttular. Muhammed Pârisâ bana iltifât edip, bir şeker verdi. Bu hâdiseden sonra, altmış yıldan beri nûrlarının yayılması gözümdedir. İşte Hâcegan silsilesine ihlâsla bağlanmamın ve onlara muhabbetimin sebebi, Muhammed Pârisâ'nın bereketli nazarlarına kavuşmamdır. Ümîd ederim ki, bu bağlılığın bereketiyle, onları sevenler ve muhlisler zümresiyle haşrolunurum."

Câm şehrinden hareket edip Nişâbur'a ulaştı. Havanın sıcak, yolun da korkulu olması sebebiyle, yolcular arasında yola çıkıp çıkmamak husûsunda konuşmalar oldu.Neticede yola çıkmaları geri kaldı. Bu sırada Muhammed Pârisâ hazretleri, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin **Dîvân**'ını alıp açtı. Açtığı sahifede şu mânâda beyitler çıktı:

Ey Hak âşıkları, ikballe yürüyün!
Saâdet burcuna yönelin dosdoğru!

Bu yol, size Hakk'ın izniyle mübârek olsun;
Şehirde, çölde, dağda ve suda!..

Bundan sonra Mekke-i mükerremeye gitmek üzere Nişâbûr'dan yola çıktılar. Sohbet ederek selâmetle ve âfiyet içinde Mekke'ye ulaştılar. Hac ibâdetini yaptılar. Bu sırada Muhammed Pârisâ hazretleri hastalandı. Vedâ tavâfını sedye üzerinde yaptı. Sonra Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etmek içinMedîne-i münevvereye doğru yola çıktılar. Yolda, uyku ile uyanıklık arasında Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerini gördüğünü ve kendisine çok müjdeler verdiğini anlatmıştır. 1419 (H.822) senesinde 12 Aralık Çarşamba günü Medîne'ye vardılar. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret edip, müjdelere kavuştu. Ertesi gün, Perşembe günü vefât etti. Bu sırada meşhûr Osmanlı âlimiMolla Fenârî Medîne'de bulunuyordu.Cenâze namazını o kıldırdı.Kâfilesindeki talebeleri ve Medîne halkı cenâzesinde bulundular. Cumâ gecesi Bakî' kabristanında, Eshâb-ı kirâmdan hazret-iAbbâs'ın türbesi yanına defnedildi. Şeyh Zeyneddîn Hâfî, Mısır'dan beyaz bir mermer taşı getirip kabrine dikmişti.

Oğlu Burhâneddîn Ebû Nasr şöyle anlatmıştır: "Babam vefât ettiği sırada yanında bulunamamıştım. Vefâtından sonra yanına geldim. Mübârek yüzünü açıp baktım. Gözlerini açıp bana tebessüm ediyordu. Üzüntüm ve ızdırâbım iyice arttı. Ayak ucuna geçtim, ayaklarını topladı."

Muhammed Pârisâ hazretleri pekçok tâlebe yetiştirdi. Bunların en meşhûru, oğlu Ebû Nasr Pârisâ'dır. Onu zâhir ve bâtın ilimlerinde yetiştirip, tasavvufda yüksek derecelere kavuşturmuştur.

Muhammed Pârisâ hazretlerinin; **1) Risâle-i Kudsiyye, 2) Tuhfet-üs-Sâlikîn, 3) Tahkikât, 4) Fasl-ül-Hitâb li Vasl-il-Ahbâb, 5) Menâsik-ül-Hac, 6) Füsûs-ül-Hikem Şerhi, 7) Menâkıb-ı Behâeddîn Nakşîbend** gibi kıymetli eserleri vardır.

ER KİMDİR ANLASINLAR

Muhammed Pârisâ zamânında, Semerkand'da Mirzâ Halîl Şâh, Horasan'da da Mirzâ Şâhruh pâdişah idi. MuhammedPârisâ, Semerkand pâdişâhı Mirzâ Halîl'e zaman zaman mektuplar göndererek, müslümanlara yardımcı olup, işlerine alâka göstermesini istiyordu. Mirzâ Halîl, bu mektupları kendisi için ağır görmeye başladı.Hasedçilerin de tahriki ile, MuhammedPârisâ'ya karşı hoş olmayan bir tavır aldı. Nihâyet adamlarından birini göndererek; "Deşt (çöl) tarafına gitsinler! Orada bulunan nice kimseler onların bereketiyle müslüman olma şerefine ersinler..." şeklinde haber yollayıp, memleketinden çıkmalarını bildirdi. Muhammed Pârisâ hazretleri bu haber üzerine gelen elçiye; "Tamam kabûl ettik. Fakat önce büyüklerimizin kabirlerini ziyâret edeceğiz. Sonra da gideceğiz." dedi. Hemen atının hazırlanmasını istedi. Derhâl atını eğerleyip hazırladılar. Atına binip yola çıktı. Yanına, talebelerinden büyük bir kalabalık yaya olarak katıldı. ÖnceKasr-ı Ârifân'a gidip, hocası Şâh-ı Nakşîbend Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Hocasının kabrini ziyâret edip ayrıldıkları sırada, yüzünde bir azamet ve heybet belirmişti. Oradan Seyyid Emîr Külâl hazretlerinin kabrini ziyâret için de Sûhârî'ye gitti. Orada da ziyaretini tamamlayınca, atını sürüp yola çıktı. Sûhârî yakınında bir tepeye çıkınca, tepe üzerinde durup, Horasan'a doğru dönüp; "Hepsini yerle bir et; böylece bugün meydanda er kimdir, anlasınlar!.." mânâsında bir beyt okudu.

Bundan sonra Buhârâ'ya döndüler. Tam bu sırada, Horasan pâdişâhı Mirzâ Şâhruh, Muhammed Pârisâ hazretlerinin gönlünü kıran Semerkand pâdişâhıMirzâ Halîl'e bir mektup yazdı. Mektubunda savaş ilân ettiğini bildirerek; "Geliyorum, harp meydânına çık!" diye yazmıştı. Bu karar önce kendi halkına duyurulmak için câmilerde okunup ilân edildi.Sonra da mektubu Mirzâ Halîl'e gönderdi. Mektubu gönderdikten hemen sonra da üzerine yürüyüp, Mirzâ Halîl'i mağlup ederek öldürdü.

ÖLÜ KALBLER

Muhammed Pârisâ hazretleri buyurdu ki: "Üç kimse, Kur'ân-ı kerîmin mânâsını anlıyamaz. Birincisi; Arabîyi iyi bilmeyen ve tefsîr okumamış, ilmi olmıyan kimse. İkincisi; büyük bir günâha devâm eden fâsık. Üçüncüsü, îtikâd bilgilerinden birini yanlış anlayıp, anladığına uymadığı için hak sözü kabûl etmeyen bid'at sâhibi. Çünkü bid'atın zulmeti, kalbi karartır."

"İnsanı, Allahü teâlâdan uzaklaştıran perdelerin en zararlısı, dünyâ düşüncelerinin kalbe yerleşmesidir. Bu düşünceler, kötü arkadaşlardan ve lüzumsuz şeyleri seyretmekten hâsıl olur. Çok uğraşarak bunları kalbden çıkarmak lâzımdır. Faydasız kitap okumak, lüzumsuz şeyler konuşmak da bu düşünceleri arttırır. Bunların hepsi, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Kalbin hasta olması, Allahü teâlâyı unutmasıdır. Allahü teâlâya kavuşmak isteyenlerin bunlardan sakınması, hayâli arttıran her şeyden kaçınması, uzaklaşması lâzımdır. Allahü teâlâ, çalışmayan, sıkıntıya katlanmayan, zevklerini, şehvetlerini bırakmayanlara bu nîmeti ihsân etmez."

"İnsanlar, ölüleri dirilteni büyük bildiğinden, Allahü teâlâya yakın olanlar, bunu yapmak istemeyip ölü kalbleri diriltmişler, talebelerinin ölü kalblerini diriltmeğe çalışmışlardır. Doğrusu da, kalbleri diriltmek yanında ölüleri diriltmenin hiç kıymeti yoktur. Hattâ abes, yâni faydasız şeylerle vakit kaybetmek olur. Çünkü ölüyü diriltmek, ona birkaç günlük ömür kazandırır. Kalblerin dirilmesi ise, sonsuz hayâta (ebedî saâdete) kavuşturur. Zâten Allahü teâlâya yakın olanların vücudları kerâmettir. İnsanlarıAllahü teâlâya dâvet etmeleri, Hak teâlânın rahmetlerinden bir rahmettir. Ölü kalbleri diriltmesi, hârikaların en büyüğüdür. İnsanların selâmeti, onların varlığı iledir. Mahlûkların en kıymetlisi onlardır. Allahü teâlâ, onlar ile rahmet yağdırıyor. Onlar sebebi ile rızk gönderiyor. Onların sözleri devâdır. Acıyarak bir bakışları şifâdır. Allahü teâlânın lütufları, ihsânları, onların bulunduğu

yerden eksik olmaz. Yanlarında bulunanlar kötü olmaz. Onları tanıyanlar mahrûm kalmaz."

1) Hadâik-ül-Verdiyye; s.142

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1120

3) Reşehât; s.82

4) Nefehât-ül-Üns; s.431

5) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.75

6) Şakâyik-ıNu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.268

7) Umdet-ül-Makâmât; s.72

8) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.296

9) Sefînet-ül-Evliyâ; s.79

10) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.159

11) Persian Literature; c.1, s.7

12) Fevâid-ül-Behiyye; s.199

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.329

MUHAMMED REŞÎD;

Büyük âlim ve velî. Seyyiddir. Babası Fehîm-iArvâsî'dir. On dokuzuncu asrın sonlarında Gevaş'ta vefât etti. Bütün ilimleri babasından gâyet mükemmel bir şekilde öğrendi.Tasavvufta babasının sohbetlerinde kemâl derecelerine ulaştı.

Babasının derslerine devâm edip, medreselerde okutulan bütün kitapları okuyup, tamamladı. Sâdece belâgat ilminde meşhûr bir kitap olan **Mutavvel** kitabını okumamıştı. Sıra gelince, bu kitabı, Şemdinli tarafındaŞinû adındaki köyde çok meşhur bir hoca olan Molla Abdurrahîm adında bir müderristen okumayı arzu etti. Bunun için babası Seyyid Fehîm Arvâsî hazretlerinden izin istedi. Babası bu hususta emsâlsiz bir âlim olmasına rağmen içine böyle bir arzu doğdu. Babası; "Oğlum buraya kadar seni okuttum. O kitabı da okuturum." buyurdu ise de müsâde etmesini çok arzu ediyordu. "Efendim bunda şüphem yoktur. Ne olur bu şevkimi kırmayınız, lütf buyurunuz da müsâde ediniz." deyince müsâde etti.

Müderris Molla Abdurrahîm'in yanına gidip durumu anlattı. Bir sabah ders okuyacağı sırada **Mutavvel** kitabını hocasının önüne koydu. Hoca okumaya başlayınca; "Efendim bizim usûlümüzde talebe dersi okur, anlatır, hoca dinler. Eğer talebenin bir müşkülü olursa, hoca halleder." dedi. Bunun üzerine hoca müsâde etti ve onun dersi okumasını ve anlatmasını dinledi.Hoca onu dinlerken, ilimdeki derecesine ve dersi anlatmaktaki üstün mahâretine hayran kaldı.Hemen kitabı kapatıp; "Siz bu ilmi kimden öğrendiniz?" dedi. Seyyid Muhammed Reşîd; "Babamdan öğrendim." dedi. "Babanız sizden âlim midir?" deyince; "Babam o kadar ilim sâhibi ki, benimle hiç mukâyese edilemez." dedi.

Molla Abdurrahîm bu sözleri dinleyince; "Şu söylediğiniz sözlere ve ilimdeki derecenize göre ben değil size ders vermeye, talebe bile olmaya lâyık değilim! Size bir şey okutamam. Öyle bir dahiyi bırakıp buraya gelmişsin. İlmimden fayda göreceğinize kâni değilim! Fakat buraya kadar gelmişken birkaç gün burada kalın da ilimde pekçok müşkül meselelerimiz vardır. Bunları lütfen halledin, sonra gidersiniz." dedi. Kabûl edip kaldı. Onların ilimdeki müşkül meselelerini hallederken, hastalandı. O köyden Nehri köyüne gönderdiler. Nehri köyünden onu Seyyid UbeydullahArvâsî Van'a oradanda halası Cevâhir Hanım onu Gevaş'ın Tığnîz köyüne götürdü ve orada vefât etti. Hacı Zive ismindeki kabristana defnedildi. Cenâzesinde gaybdan pekçok kuş toplandı.

Babası Seyyid Fehîm hazretleri onun hasta olduğunu işitince, Arvas'a getirmeleri için birkaç kişi gönderdi. Ancak vardıklarında vefât etmişti.Cübbesini ve diğer elbiselerini bir bohçaya sarıp Arvas'a getirdiler. Bu sırada Seyyid Fehîm hazretleri misâfirhânede sohbet

ediyordu.Muhammed Reşîd'in elbiselerinin sarılı olduğu bohçayı evin harem kısmına götürdüler. FakatSeyyid Fehîm hazretleri; "Bohçayı buraya getirin." buyurdu. Emri üzerine götürdüler. Bohça önüne konulunca; Muhammed Reşîd vefât etti! İnnâ lillah..." diyerek bohçayı açtı. Kendi sarığını ve cübbesini çıkarıp MuhammedReşîd'in sarığını ve cübbesini giydi. "Beni bu cübbeye vâris kılan Allahü teâlâya hamd olsun." buyurdu. Sonra onun cübbesini ve sarığını çıkarıp tekrar bohçaya koydu ve kıymetli sohbetine devâm etti.

Muhammed Reşîd hazretlerinin Muhammed Bâkır isminde bir oğlu ile Âişe Hanım isminde bir kızı vardı. Bu kızıSeyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri ile evlenmiş, daha sonra Birinci Cihân Harbinde hicretlerinde Musul'da vefât etmiştir. Seyyid Ahmed Neyyîr Mekkî, Seyyid AhmedEnver ve Seyyid AhmedMünîr merhûmların vâlideleridir.

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.2, s.811

MUHAMMED RÛCÎ;

Evliyanın büyüklerinden. İsmi Muhammed olup, lakabı Şemsüddîn'dir. 1417 (H. 820) senesi Berât gecesinde Rûc köyünde doğdu. Muhammed Rûcî'den önce, annesinin çok sevdiği bir oğlu vardı. Beş yaşında iken bu çocuk vefât etti. Annesi bu duruma çok üzüldü. O gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz ona; "Sen üzülme, kalbin rahat olsun. ÇünküAllahü teâlâ, sana bir erkek çocuk verecek, onun ömrü uzun olacak, yüksek derecelere kavuşacak." buyurdu.Bir müddet sonra MuhammedRûcî dünyâya geldi.Annesi ona; "Sen, Resûlullah efendimizin bana müjdelediği oğlumsun." derdi. MuhammedRûcî, 1498 (H.904) senesinde vefât etti. HocasıSa'düddîn Kaşgârî'nin kabrinin yanına defnedildi.

Muhammed Rûcî, küçüklüğünden beri insanlardan uzak ve yalnız kalmayı arzu ederdi.Akranlarının arasına karışmazdı. Evde bir odada, tek başına yaşamağa çalışırdı. Babası ve dedeleri ticâretle uğraşırlardı.MuhammedRûcî, babasının mesleğine hiç rağbet etmedi.

Dâimâ Resûlullah efendimizi rüyâda görmeyi temenni ederdi. Bir gün eve girdi. Annesi evde oturmuş bir kitabı okurken yanına yaklaştığında; "Kim Cumâ gecesi bu duâyı birkaç defâ okursa, rüyâsında Resûlullah efendimizi görür." sözlerini işitti. Böylece Resûlullah efendimizi görme arzusu arttı. Gelecek gece de Cumâ gecesi idi. Annesine; "Cumâ gecesi gelince o duâyı okuyacağım. Belki Resûlullah efendimizi görürüm" deyince, "Git oku." dedi. O da doğruca odasına gitti. Kitapta bildirilen şartlara uyarak, duâyı okumakla meşgûl oldu. Daha önce de, kim her Cumâ gecesi Resûlullah efendimize üç bin salevât okursa, rüyâsında Resûlullah efendimizi görür, diye duymuştu. O duâyı okuduktan sonra, üç bin kerre de Resûl-i ekreme salevât okudu. Vakit gece yarısına yaklaşınca, yatağına yatarak uyudu. Rüyâsında şöyle gördü: Eve girdiğinde kışlık salonda annesi onu görünce; "Oğlum niçin geciktin? Burada seni bekliyordum. Evimizi Resûl-i ekrem teşrif etti. Haydi gel, seni Resûlullah efendimize götüreyim." dedi.Elinden tutup, Resûl-i ekremin bulunduğu yazlık salona doğru götürdü. Resûl-i ekrem oturmuşlardı. Etrâfında da birçok kimseler vardı. Bunların bir kısmı oturuyor, bir kısmı ayakta duruyordu.Resûlullah efendimizin etrafında halka yapmışlardı.Dünyânın her tarafına mektuplar gönderiyordu. Huzûrlarında bir kâtip vardı. Resûlullah efendimizin buyurduklarını yazıyordu. O, Şerefüddîn Osman Zeyyâr Tukânî idi. O zât, zamânın büyük âlimi ve velîsi idi. Annesi onu Resûlullah efendimizin huzurlarına götürünce, Resûlullah'a; "Yâ Resûlallah! Zât-ı âliniz bana, ömrü uzun ve Allahü teâlânın lütuf ve ihsânına kavuşacak bir oğlum olacağını buyurmuştunuz. O buyurduğunuz bu mu, yoksa başkası mı?" diye sorunca, Resûl-i ekrem ondan tarafa doğru baktılar. Sonra tebessüm ederek; "Evet, o söylediğim oğlunuz budur." buyurduktan sonra, kâtip Şerefüddîn Osman'a, "Onun için bir mektup yaz." buyurdu. O da bir kâğıda üç satırlık bir yazı yazdı.

MuhammedRûcî, kâtibin yazdığına bakıyordu. Satırların altına şâhidlerin ismini yazar gibi, ayrı ayrı yerlere birçok kimsenin isimlerini yazdı. Sonra kâğıdı katlayıp, annesine verdi. Oradan ayrılınca, annesinden mektubu aldı. Kendi kendine; "Bu mektûbun muhtevâsını bilmiyorum. En doğrusu, geri dönüp, mektubu Resûlullah efendimize göstereyim. Bana mektubun muhtevâsını anlatırlar." dedi. Bu düşünce ile döndü veResûl-i ekremin huzûruna girdi. "Yâ Resûlallah! Bu mektubun muhtevâsını bilmiyorum." dedi. Resûlullah efendimiz kâğıdı elinden aldı. Kâğıtta yazılı olanları sesli olarak okudu. O daResûl-i ekremin okuduklarını bir defâda ezberledi. SonraResûlullah efendimize başka bir şeyi sordu. O anda, kapının sesini duyarak uyandı. Annesi kapıdan içeri giriyordu. Elinde kandil vardı. Yatağından kalktı. Annesi ona; "Oğlum, rüyânda birşey gördün mü?" diye sorunca; "Evet gördüm." dedi. O zaman, "Ben de senin gördüğünü gördüm." dedi ve rüyâsını anlatmaya başladı. İki rüyâ arasında hiç fark yoktu.

Kendisi anlatır: "Daha gençliğimde tasavvuf yoluna girdim. Bâzı kimselere, Herat âlimlerinin ve tasavvuf büyüklerinin hâllerini sordum. Çünkü onlardan birinin sohbetinde ve meclisinde bulunmak istiyordum. Bir kişi Şeyh Sadreddîn Ravâsî'yi tavsiye etti. O, Şeyh Zeynüddîn Hâfî'nin talebelerinden idi. Şimdi ise, yanında bulunanlara doğru yolu göstermek ve onları yetiştirmekle meşgûldü. Bunun üzerine derhâl Herat'a gittim. Yolda Şeyh Zeynüddîn Hâfî'nin kabrini ziyâret ettim. Bu sırada Sadreddîn Ravâsî, talebeleriyle berâber orada bulunuyorlar ve zikir ediyorlardı. Zikri, seslerini yükselterek yaptıkları için, bu durum hoşuma gitmedi. Yoluma devâm ederek Herat'a yaklaştım. Bu sırada bizim köyden olanHâfız İsmâil ile karşılaştım. O, Sa'düddîn Kaşgârî'nin sohbetiyle şereflenmişti. Sonra Molla Câmî'ye bağlandı. Tasavvuf yolunda pekçok şeyler kazandı. Hâfız İsmâil bana; nereden geldiğimi, maksadımın ne olduğunu sordu. Ben de ahvâlimi olduğu gibi anlattım. Hâfız İsmâil beni dinledikten sonra; "Câminin kapısına git. Orada büyük bir zât vardır. Bâzan câmide cemâatle berâber oturur. Belki onun hâli sana hoş gelir." dedi. Bunun üzerine hemen câminin kapısına gittim. Câminin odasında, bir cemâatle berâber o zâtın oturduğunu gördüm. Yanındaki cemâat âlim ve fazîletli zâtlardan meydana geliyordu. Hiç konuşmadan onu dinliyorlardı. Kapının dışında durdum. Duvara yaslanıp, onlara bakmağa başladım. Onlardaki sessizliği, sekînet ve vekarı görünce, hatırıma Şeyh Sadreddîn'in etrâfında halka yapmış olanların hâllerini ve bağırmalarını getirip; "O ne ses ve hareketlilik, şimdi bu ne sessizlik ve durgunluk?" diye kendi kendime düşünmeye başladım. Bu sırada Mevlânâ Sa'düddîn Kaşgârî başını kaldırdı. "Ey kardeşim, yanıma gel!" buyurdu. Elimde olmadan onun yanına gittim. Yanına oturttu ve; "Sultan Şâhruh'un hizmetçileri veya askerleri, onun yanında bulunup, yüksek sesle Şâhruh, Şâhruh diye bağırsalar, onların böyle bağırmaları gâyet edebsizlik ve ahmaklık olur. Hizmetçilerin ve askerlerin edebi, Sultan ve efendinin yanında sessiz, hazır bir vaziyette, bağırıp çağırmadan durmaları ile olur." buyurdu.Sonra Sa'düddîn Kaşgârî elime baktı ve elimdeki boynuzdan yüzüğü gördü. İhtiyâcı olan kimsenin, hâcet elini boş olarak uzatması daha iyidir." buyurdu. Bunun üzerine elimden yüzüğü çıkardım. Sa'düddîn Kaşgârî kalkıp mescide girdi. Orada bulunanlardan birisine, beni peşinden mescide götürmesini işâret etti. Mescide girdim. Sa'düddîn Kaşgârî bir yere oturdu. Beni de karşısına oturttu ve tarîkatı telkin etti. Sonra; "Mescid güzel bir yerdir. Burada ikâmet et. Sana emrettiğim şeylerle meşgûl ol." dedi. Onun gösterdiği şeylerle meşgûl olmaya başladım. Annem bunu haber alınca, hemen Rûc'dan yanıma geldi. O da bu yola girdi.

Bir müddet geçtikten sonra, bir gece mescidin kubbesinde bulunan odada teheccüd namazı kıldıktan sonra murâkabeye daldım. Bu sırada kandil gibi bir nûr göründü. Gündüz gibi kubbeyi aydınlattı. Onun aydınlatması ile bütün kubbeyi görüyordum. Bu nûr her an fazlalaşıyordu. O hâle geldi ki, koskoca bir kandil oldu. Bir müddet bu hâlde kaldı. Bu hâli görünce, bir nevî gurûr ve kendimi beğenme hâli meydana geldi. Sabah olunca, Sa'düddîn Kaşgârî'nin meclisine gittim. Öfkeyle bana bakarak; "Seni, gurûr kokusu ile dolu görüyorum. Bu kadarcık bir nûr görmekle, hiç insana gurûrlanmak yakışır mı? Hâlbuki Mevlânâ

Nizâmüddîn Hâmûş'a bağlandığım zaman, karanlık gecelerde yolda giderken, sağımda ve solumda on veya on iki meşale yanardı.Nereye gitsem onlar da benimle berâber giderlerdi. Buna rağmen aslâ onlara iltifât etmez, onlara hiç îtibâr etmezdim." diye buyurduktan sonra, kızarak şunları ilâve etti: "Yanımdan kalk git. İkinci defâ bu şekilde bir daha yanıma gelme!" Böylece beni meclisinden kovdu. Onun huzûrundan kalbim kırık çıktım. Çok ağlayıp, göz yaşları döktüm. Bundan dolayıAllahü teâlâdan af ve magfiret diledim. Kalbimi bu gurûr ve kendini beğenme kirlerinden temizlemek için çok gayret gösterdim. Hocam Sa'düddîn Kaşgârî'nin iltifatları ve teveccühlerinin bereketi ile, bu sıkıntılı ve kötü durumdan kurtuldum. Aynen bana görünen nûr, anneme de göründü.Hattâ, o benden daha fazla gördü.

Böyle nûrların bana göründüğü günlerde, birisi bana çok tevâzu gösteriyordu. Onun bana karşı tevâzusu artık haddini aşmıştı. Bunun üzerine ona; "Bana niçin bu kadar tevâzu gösteriyorsun? Bunun sebebi nedir?" diye sordum. O şahıs, şunları anlattı: "Karanlık bir gecede mescide bitişik dergâhta oturuyordum. Bu sırada kapıdan biri girdi.Bunun üzerine orası gündüz gibi aydınlanıverdi. Hâlbuki o şahsın yanında kandil falan yoktu. O şahsa iyice baktığımda, siz olduğunuzu gördüm. Siz oradan gidince, yine orası eskisi gibi karardı."

Mevlânâ Sa'düddîn'in sohbetine kavuşmama rağmen, kalbimde bu yolun büyüklerine bağlılık hâsıl olmadığı için, çok üzgün ve kederli idim. Karanlık gecelerde, câmide başımı yere vuruyordum. Gündüzleri sahrâya çıkıyor, oralarda ağlıyor, Allahü teâlâya yalvarıp yakarıyordum. Bu hâl üzere, yaklaşık sekiz ay geçti. Bir gün Mevlânâ Sa'düddîn, bu hâlde ağlarken görünce; "Çok ağla ve yalvar. BöyleceAllahü teâlânın rahmetine kavuşursun. Çünkü ağlayıp yalvarmak, Allahü teâlânın rahmetine kavuşmakta çok tesirli ve kıymetlidir. Ben de gençlik günlerimde senin gibi çok ağlardım." dedi. Bu sırada ona iltifât ve teveccüh ile baktı. Bunun üzerine onda, bu yolun büyüklerine bir anda bağlılık hâsıl oldu.

Bundan sonra câmide murâkabe hâlinde idim. Gece yarısına doğru uyku bastırınca, uyku dağıtmak için kalktım. O sırada hocamın arka tarafta beni tâkib ettiğini fark ettim. Hemen arkasına oturmak istedim. O da başını kaldırarak; "Ey Muhammed, niçin kalktın?" buyurdu. "Uyku hâli meydana gelmişti. Onu gidermek için" dedim. O zaman bana lütuf ve merhamet buyurdular ve bende büyüklerin yoluna bağlılık tamâmen hâsıl oldu.

Mevlânâ Sa'düddîn Kaşgârî'nin Allahü teâlânın izniyle, istediği zaman istediği kimseye, bu yolun büyüklerine bağlılığı verme gücü vardı. İstediği kimseyi, kendisinden geçirir, mânevî âlemlere daldırırdı. Bir gün onunla berâber mescidin kapısına gelmiştim. Akşam ezânı okundu. Mescide girip akşam namazını kıldık. Namazdan sonra hatim okunacaktı. Çok kalabalık bir cemâat vardı. Her tarafta kandiller yakılmıştı. Sa'düddîn Kaşgârî namazdan sonra kıbleye doğru bir köşede oturdu. Ben de arkasına bir yere oturdum. Sonra bana, yanında oturmam için işâret etti.Yerimden kalkıp yanlarına oturdum. Daha oturmadan, bir ân bakınca birden bire kendimden geçtim. Bu hâl, müezzinin yatsı ezânını okumasına kadar sürdü. Bu süre içerisinde, hiçbir şeyden haberim olmadı.

Daha bu yolun başlangıcında iken, câmide abdest alınan yerde oturdum. Elimde de **Mesnevî** kitabı vardı. O sırada Mevlânâ Sa'düddîn abdest alınan yere geldi. Bana, elimdeki kitabın ne olduğunu sordu.**Mesnevî** deyince; "Onu okumakla bu yolda ilerleme olmaz. Bu yolda çalışma ve gayret lâzımdır. Ancak o zaman onun mânâlarına vâkıf olabilirsin." buyurdu.

Yine bu yolda başlangıç günlerinde iken câminin bir kenarında, bağdaş kurmuş bir halde murâkabede bulunuyordum. Bu sırada; "Ey edebsiz! Hizmetçiler hiç sultânın huzûrunda böyle mi oturur?" diye bir ses işittim. Bunun üzerine derhâl yerimden sıçrıyarak, kerpiçlerin üzerinde oturdum. O zamandan sonra bağdaş kurarak hiç oturmadım."

Bir gün hocası Mevlânâ Sa'düddîn ile, Şeyh Behâüddîn Ömer'i ziyâret için Cigâre köyüne gittiler. Hocası ata bindi. O da peşlerinden yüreyerek gidiyordu. Yola çıkmadan evvel, evde biraz bir şeyler yemişti. Yolda harâret bastı. Fakat edebinden, hocasından izin isteyip de su

içmeye gidemiyordu. Bu sırada Hocası ona; "Susadın mı?" diye sordu. O da; "Evet, şehirden ayrıldığımızdan beri bende susuzluk var." dedi. Bunun üzerine ona; "Git bir yerden su iç gel. Çünkü senin susuzluğun bana da tesir etti." buyurdu. Hemen bir yerden su içip geldi. Yollarına devâm ettiler. Şeyh Behâüddîn Ömer'in evine varınca, Muhammed Rûcî uzakça bir köşeye oturdu. Hocasıyla Şeyh Behâüddîn konuşmaya başladılar. Onlardan uzakça bir yerde oturduğu için, ne konuştuklarını duymuyordu. Bu sırada kendi kendine; "Bana öyle oturmak yakışmaz. Şeyh Behâüddîn Ömer'e doğru dönmüş olarak oturmam gerekir." deyip, onun tarafına doğru dönerek oturdu. Kalbi onun kalbiyle aynı hizâya geldi. O anda Muhammed Rûcî'ye dönüp, hocasına; "Bu ne yapıyor?" diyerek tebessüm etti. Şeyh Behâüddîn'in kısa süren teveccühleri ile çok faydalar hâsıl oldu. Onda kıymetli hâller meydana geldi.Dört veya beş gün, büyük bir sevinç ve rahatlık meydana getiren feyz ve bereketler birbirini tâkib etti.

Yine kendisi anlatır. Yine bu yolun başlangıcında iken, dergâhın şark tarafındaki salonda, kıbleye bakan kısımda oturuyordum. Bu yoldaki vazifelerle meşgûl iken karşımda, zayıf yapılı, uzun boylu bir karaltı göründü. Hindistan cevizi gibi küçük olan başı tavana uzanıyordu. Ağzı açık olup, beyaz dişlerle doluydu. Boynu ve ayakları ince ve uzundu. O gülerek, bana doğru yavaş yavaş geliyordu. Bâzan eğiliyor, bâzan doğruluyordu. Çeşitli hareketler yapıyordu. Kendi kendime; onun şeytan olduğunu, büyüklere bağlanmaktan, meşgûliyetimden alıkoymak istediğini söylüyordum. Onun için meşgûliyetim üzerine sebat edeceğim husûsunda azmimi sağlamlaştırdım ve işime devâm ettim. O ise, çok garip ve acâib hareketler yapmak sûretiyle beni meşgûliyetimden vazgeçirmek istiyordu. Fakat onun, beni bu meşgûliyetimden vazgeçirmesi mümkün olmadı. Bana yaklaşınca, daha fazla işimle meşgûl oldum. İyice yanıma gelip, benim vazgeçmediğimi görünce, üzerime sıçrayıp omuzuma bindi ve iki ayağını sırtıma yapıştırdı. Yine işimle meşgûl idim. Bir müddet sonra ayaklarını üzerimden çekip, duman gibi havaya yükseldi. Sonra kayboldu. Ondan sonra bir daha böyle bir şey görünmedi.

Câmide, Mevlânâ Sa'düddîn Kaşgârî'nin emri ve tavsiyesi üzerine dâimâ ibâdetle meşgûl olurdum. Hattâ geceleri de uyumazdım. Oturur, Allahü teâlâya yalvarır, büyüklerin nisbetine kavuşmak için çok ağlardım. Mescidden sâdece zarûri ihtiyaçlarım için çıkardım. Bir defâsında bulunduğumuz belde muhâsara edilmiş, şehrin kapıları kırk gün kapatıldığından, o günlerde herkes câmiye dolmuştu. İbâdet ve duâ ile meşgûl olduğumdan, durumu kimseye sormadım. Sonra birgün, muhâsara hakkında bilgi veren bir kimsenin konuşmasına şâhid oldum. Ona; "Siz hangi muhâsaradan bahsediyorsunuz?" diye sordum. O da; "Herhâlde sen muhâsara sırasında burada değildin." dedi. Ben de, o zaman halkın neden mescidde toplandığını anladım.

Mescidde îtikâf yapıyordum. Üç gün geçtiği hâlde, yiyecek getiren kimse olmamıştı.Hâlsiz bir hâlde kalkıp yiyecek bir şeyler bulmak için mescidden çıkmak istedim. Sol ayağımı mescidin dışına koymuş, sağ ayağım mescidin içinde iken; "Ekmek için bizimle berâber olmayı bırakıyor musun?" diye ilâhî bir düşünce kalbime geldi. Bunun üzerine dışarı çıkardığım ayağımı tekrar içeri soktum. Elim ile yüzüme bir tokat vurdum. Tokat izi uzun müddet yüzümden çıkmadı. Kendi kendime; "Bir daha kendime yemek aramak için aslâ çıkmayacağım." dedim. Bunun üzerine büyüklere kuvvetli bir bağlılık hâsıl oldu. Bir ara, daha önce görmediğim ve tanımadığım birisi gelip, önüme bir mikdâr şeker koydu. Sonra konuşmadan gitti. O zâtın konuşmadan dönmesi ve ibâdetimden alıkoymaması, o şekeri getirmesinden daha çok sevindirdi.

Bir gün Mevlânâ Sa'düddîn Kaşgârî; "Falancanın ahvâli hakkında bir şey biliyor musun?" diye sordu. O şahıs, memleketinden Herat'a ilim tahsîl etmek için gelmişti. Sonra Mevlânâ Sa'düddîn'e bağlandı. Bu zât, dünyâ ile irtibâtını tamâmen kesmişti. Talebeler arasına da çok az karışırdı. Devamlı suskun ve mahzûn bir hali vardı. Hocama; "Onun hâlini bilmiyorum, fakat bildiğim bir şey varsa, o da; dâimâ gizli bir şeylerle meşgûl olduğudur." dedim. Bunun üzerine Mevlânâ Sa'düddîn; "Ona hâlini sor, durumunu iyice öğren. Sana halini anlatıncaya

kadar onu bırakma." buyurdu. Bu emir üzerine, o şahsın yanına gittim. Ona; "Sen niçin talebelerin arasına karışmıyorsun ve dergâhta kimse girmesin diye odanın kapısını kapatıyorsun? Niçin yalnız başına oturuyorsun?" dedim. O da; "Ben fakir ve garip birisiyim. Kendimi arkadaşlar arasına karışmaya lâyık görmüyorum. Hem de onların vakitlerini zâyi etmeyi ve onları rahatsız etmeyi istemiyorum." dedi. Ben, hâlini tam anlatmasını, elbette onu arkadaşların arasına karışmaktan men eden birşeyin olduğunu ve bunu açıklamasını ısrârla istedim. Bu ısrârım karşısında; "Niçin bu kadar üsteliyorsun?" deyince, ben de, bana bunu sormamı hocamın emrettiğini, hâline iyice vâkıf oluncaya kadar yanından ayrılmayacağımı söyledim. Isrârımın kendimden olmayıp hocamdan geldiğine iyice kanâat getirince, âh çekerek şöyle dedi: "Bende bir zaman garib bir hâl meydana geldi. Sana ondan biraz anlatayım. Cemâatle yatsı namazını kıldıktan sonra, bir süre murâkabe ile oturur, bir mikdâr da Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olurdum. Bu sırada, sonu görünmeyen bir nûr beni her taraftan kuşatırdı. O nûrun görünmesiyle kendimden geçerdim. Bu hâlim sabaha kadar uzardı. Gündüz ise, bu hâlin lezzetine dalardım." Ondan bu hallerini dinleyince, ona gıpta etmemden dolayı içim yanıyordu. Elimde olmayarak gözlerimden yaşlar geldi. Onun sözleri bana çok tesir etti. Oradan ayrıldım. Anladım ki; Mevlânâ Sa'düddîn'in onun hâlini öğrenmemi istemesi, etrâfında böyle kimselerin de bulunduğunu bana bildirmek içindi."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.171

2) Reşehât; s.145

3) Hadâik-ül-Verdiyye; s.153

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.253

5) Sefînet-ül-Evliyâ; s.189

6) Bahr-ül-Velâye; v.183 a

MUHAMMED SÂDIK;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İnsanları Hakk'a dâvet eden, onlara doğru yolu gösterip hakîkî saâdete kavuşturan âriflerin ışığı, velîlerin önderi, İslâmın bekçisi ve müslümanların baştâcı olan İmâm-ı Rabbânî müceddîd-i elf-i sânî Ahmed-i Fârûkî Serhendî hazretlerinin birinci oğludur. 1591 (H.1000) senesinde Serhend'de doğdu. 1599 senesinde pederi ile birlikte Hâce Muhammed Bâkî-billah ile görüştü. Ondan cenâb-ı Hakk'ı zikretmek, murâkabe etmek için vazife almakla ve ona bağlı bir talebe olmakla şereflendi. İstidâdı, fıtratı ve yaradılışı yüksek olduğundan, onların terbiyesi ve merhametli nazarlarının bereketleri sayesinde kıymetli hâllere, yüksek makamlara kavuştu. Daha çocukken, uzak yerlerdeki şeyleri, mezardaki hâlleri keşf ederdi. Sonra kendi peder-i âlîsinden feyz alarak, kemâl mertebelerinin sonuna erişti. Babasının esrarına mahrem oldu. 1616 (H.1025) senesinde tâûn hastalığından Serhend'de vefât etti.

Muhammed Sâdık'ın, çocukluğunda, tâlim ve terbiyesi ile, yüksek dedesi Abdülehad hazretleri meşgûl oldu. Çok akıllı olup, nûr ve zekâ alâmetleri, yüzünden belliydi. Babası İmâm-ı Rabbânî hazretleri; "Babam bana; "Sizin bu oğlunuz bana eşyânın hakîkatinden ve keyfiyetinden garip suâller soruyor. Çok zor cevap verebiliyorum" derdi." buyurdu.

Muhammed Sâdık, yüksek kâbiliyet ve yaradılışı sebebiyle hazret-i İmâm'ın, rahmet nazarlarının ve terbiyelerinin bereketi ile, üstün hâllere, pahâ biçilmez muâmelelere kavuştu. Hazret-i Hâce Bâkî-billah'ın ve muhterem babalarının dâimî tasarrufları altında idi. O günlerde velîlikte görülen ve cezbe denilen hâlin kendilerinde gâlib olduğu zamanlarda bile, din ilimleri öğrenmekten geri kalmayıp, onları da bitirmeğe uğraştı. Hâşim-i Keşmî anlattı: "İşittim ki: O günlerde çok defâ kendinden geçmenin ve cezbeye kapılmanın çokluğundan,

başı açık yalın ayak, her tarafa gider, fakat yine de ders okuduğu kitapları ezberlerdi. Birgün yağmur yağarken, bir grup çocukla başı açık perişân bir hâlde durmuştu. Muhammed Bâkî-billah oradan geçiyordu. Onu bu vaziyette görünce, tebessüm edip; "Bizim meczûbumuz bakın ne yapıyor?" buyurdu."

Muhammed Sâdık hazretlerinin kendinden geçmesi, öyle bir hâle gelmişti ki, bu hâllerin kendini istilâ ettiği, kapladığı zamanlar, hazret-i Hâce (Muhammed Bâkî) bunları hafifletmek için, çarşıda pazarda satılan şeylerden, yemesini buyururdu. Hazret-i Hâce'nin bir mektubunda; "Gözümün nûru Muhammed Sâdık! Zâhir ve bâtınınız mübârek olsun. Hâlleriniz hamd edilecek derecede iyidir. İşte bu huzur içerisinde olunuz. Hâllere gark olmaktan endişe etmeyiniz." buyurdu. Muhammed Sâdık'ın yaşının küçük olduğu zamanlar, yerlerin ve kabirlerin keşfinde, görüşleri çok doğru idi. Hattâ hazret-i Hâce onun keşf ve firâsetine tam olarak îtimâd ederdi. Bâkî-billah hazretleri onu, mezarların başına götürür ve bu mezarlarda yatanların hâllerinin nasıl olduğunu sorardı. O da hemen herbirinin hâlini, gördüğü gibi anlatırdı. Bir defâsında amcası ticaret için bir sefere çıkacaktı. Amcasıyla birlikte dedesi Abdülehad hazretlerinin kabrini ziyâret ettiler. Kabrin başında bir müddet murâkabe de kaldılar, sonra başını kaldırıp; "Dedem, amcamın bu sefere çıkmasını istemiyor." dedi. Muhammed Sâdık, o zaman küçük olduğu için, amcası onun bu sözüne aldırmayıp sefere çıkmaktan vaz geçmedi. Nihâyet sefere çıktı. Fakat gittiği yerde malı helâk oldu, kendisi vefât edip, bir daha geri dönemedi.

Hazret-i Hâce, sağlığında yetiştirmesi için talebelerini İmâm-ı Rabbânî hazretlerine havâle edince, Muhammed Sâdık da onların arasındaydı. Belki de onların en iyisi idi. O da feyz alma elini, yüksek babalarının nûrlu eteklerine uzattı. Ancak bu şekilde kemâl ve ikmâl derecelerinin sonuna ulaşmak mümkün olurdu. Nitekim herkes;

"Böyle babaya, böyle evlâd yakışır."

mısraını söylüyordu.

İmâm-ı Rabbânî, Muhammed Bâkî'ye yazdıkları mektupda şöyle arzettiler: "MuhammedSâdık yaşının küçüklüğünden, kendini zabt edemiyor. Eğer huzûrunuza gelirken onu da getirirsem, çok terakki edeceğini zannediyorum. Dâmenkûh'a (dağ eteği) giderken yanımızda idi. Pek çok terakki eyledi. Hayret makâmında gark oldu. Hayret cihetinden bu fakîre çok benziyor."

Onu görenler, onunla konuşma ve görüşme şerefine kavuşanlar Allahü teâlâyı hatırlar, dünyâyı unuturlardı.Hattâ bâzı zenginler; "Bu genci gördüğümüz zaman, dünyâdan soğuyoruz." derlerdi.Bir başkası bu Mahdumzâde'nin teslimiyetine temasla şöyle anlattı: "Bir gün bâzı komşuların sıkıntı ve cefâlarından ona şikâyet ederek; "Ne olur, bunların bâzılarına tenbih etseniz ve onları azarlasanız." dedim. Bu Mahdûmzâde temiz kalblerinden bir âh çekip; "Ey dostum! Eğer biz kızarsak, bizim, âdetlere uyan insanlarla aramızda ne fark olur." buyurdu. O derviş dedi ki: "Bu sözün mübârek ağzından öyle bir edâ ile çıkışı vardı ki sonunda, utandım ve kalbimde bir ağırlık gibi duran kin ve hırs tamâmen gitti."

Aklî ve naklî ilimlerde çok kuvvetliydi. Bir gün Şîraz'dan Hindistan'a gelen âlimlerin en büyüklerinden birinin sohbetinde bulundu. Bu âlim aklî ilimlerde eşsizdi. Yaradılışı îcâbı, o âlim ile derin ilimlere dâir birkaç kelime konuştu. Sözlerini bitirince Şîrazlı âlim; "Bu genci görmeyince, Hindistan'daki talebelerden birinin, aklî ilimlerdeki derin meseleleri idrâk kuvvetini yakînen anlayamamıştım." dedi.

Muhammed Sâdık hazretlerinin ilimdeki mahâreti, hâllerinin yüksekliği, yalnızlığı istemedeki fazlalığı, münâcaatları, Allahü teâlâya yalvarma arzuları, ziyâde idi. Yüksek babalarından ayrı kaldığı zamanlar, onlara bâzı mektuplar yazmışlardır. Bu mektuplardan bir parça aşağıdadır:

"Canım Babacığım!Hiç bir ânımın, Allahü teâlânın rızâsının hilâfına geçmemesinden başka

arzum yoktur. Bu da ele geçmiyor. Ancak o dergâhta hizmet edenlerin imdâd ve yardımı ile ele geçer.

Mısra:

"Kerîmler ile yapılan işler kolaydır"

Allahü teâlâya hamd ve şükürler olsun ki, hâlim şerefli teveccühünüzün bereketi ile, emrettiğiniz şekilde istikâmettedir. Bunda, az bile olsa bir gevşeklik olmuyor. Hattâ günden güne, artmakta ve yükselmekte olduğunu ümid ediyorum. Sabah, öğle ve ikindiden sonra, sohbete oturup, hâfızdan Kur'ân-ı kerîm dinliyoruz. Ey gönüllerin kıblesi! Bu fakîr, hemen hemen, her gece, hazretinizi rüyâda görmekle şereflenmekteyim. Bundan daha çok ne yazayım. Köleniz."

Hazret-i İmâm'ın bu yüksek oğullarına yazdıkları birçok mektuplar vardır. Bu mektupların en büyüğü birinci cildde iki yüz altmışıncı mektup olup, kendi yollarını bildirmektedir. Bu mektubun bâzı kısımları aşağıda alınmıştır:

"Elbette nâfilenin kıymeti, farzın kıymeti yanında hiç gibidir. Okyanus yanında, bir damla bile değildir. Nâfilenin kıymeti, sünnetin yanında da böyledir. Sünnet de, farzın yanında okyanus yanındaki bir damla su gibidir. Bu ikisinin yaklaştırması arasındaki büyük farkı, buradan anlamalıdır. Çok kimse, bu inceliği bilmedikleri için, farzları bırakıp, nâfilelerin yayılmasına çalışıyorlar. Câhil sofîler, zikre, fikre sarılıp, farzları ve sünnetleri yapmakta gevşek davranıyorlar. Kırk gün çile çekmeği ve riyâzetler yapmağı beğeniyor. Cumâ namazına ve cemâate gitmiyorlar. Hâlbuki, bir farz namazı cemâatle kılmak, onların binlerle, kırk günlük çilelerinden daha faydalı olduğunu bilmiyorlar. Evet, İslamiyetin edeblerini gözetmek şartı ile, zikr ve fikir çok faydalı ve pek kıymetlidir. Câhil hocalar da, nâfilelerin yayılmasına çalışıyor, farzların yapılmasına aldırış etmiyor, terk edilmesine sebeb oluyorlar.Meselâ, Aşûre namazının, Resûlullah'tan haber verildiği iyi bilinmiyor. Bunu cemâatle ve ehemmiyet vererek kılıyorlar. Hâlbuki, nâfile namazı cemâatle kılmanın mekruh olduğunu fıkıh kitablarında okuyorlar. Farzları kılmakta gevşek davranıyorlar. Farzları müstehab olan zamanlarında kılanları pek azdır. Vaktinde bile kılmıyorlar. Farzları cemâatle kılmağa ehemmiyet vermiyorlar. Bir iki kişiden fazla cemâat toplandığı az görülüyor. Çok zaman da yalnız kılıyorlar. Din adamları böyle olursa, başkalarının nasıl yaptıklarını artık düşünmelidir. Bu kötü hâllerden dolayı müslümanlık zayıflamağa başladı. Böyle işlerin zulmeti ile, günahlar, bid'atler çoğaldı. Fârisî beyt tercümesi:

Az söyledim, dikkat ettim, kalbini kırmamağa,
Bilirim üzülürsün, yoksa sözüm çoktur sana!

Nâfile ibâdetleri yapmak, insanı zıllere kavuşturur. Farzları yapmak ise, asla ulaştırır. Ancak, farzları tamamlayan nâfileler (Meselâ, farz namazlarından önce ve sonra kılınan sünnetler), asla kavuşturmaya yardım ederler. Farzlardan sayılırlar. Farzların en üstünü, en yükseği namazdır. **"Namaz, müminin mîrâcıdır."** ve **"Kulun, Rabbine en yakın olduğu zamânı, namazda olduğu zamandır!..."** hadîs-i şerîfleri bunu haber vermektedir. **"Allahü teâlâ ile öyle vakitlerim vardır ki..."** hadîs-i şerîfinde bildirilen, Resûlullah efendimizin en kıymetli zamanları, bu fakîre göre, namazdaki zamanıdır. Günahları örten namazdır. İnsanı kötü, çirkin şeyleri yapmaktan koruyan, namazdır. Resûlullah efendimizin; **"Yâ Bilâl, beni ferâhlandır!"** buyurarak, rahatlandırılmak istediği şey, namazdır. Dînin direği namazdır. Müslümanlık ile, kafirliği birbirinden ayıran, namazdır.

Ey oğlum! Bu mutmeinne olan nefs, İslâmiyete karşı gelemez. Baş kaldıramaz. Bütün varlığı ile, Rabbine dönmüştür. O'na tutulmuştur. O'nun rızâsını kazanmaktan, O'na itâat ve ibâdet etmekten başka bir düşüncesi yoktur. Önce, mahlûkların en kötüsü olan nefs-i emmâre şimdi itminân kazanmış ve Allahü teâlâyı râzı etmiştir. Evet, Muhbir-i sâdık yâni hep doğru söyleyici; **"Câhillikte en ileride olanınız, İslâm âlimi olunca, en ileriniz olur."**

buyurmuştur. Bundan sonra, insanda İslamiyete uymamak, baş kaldırmak gibi şeyler görülürse, bunlar cesedi meydana getiren maddelerden hâsıl olur. Gadab, şehvet, hırs gibi aşağı düşünceler, bu maddelerden ileri gelmektedir. Bir şeye düşkün olmak, cimrilik, bayağı işler hep onlardan doğmaktadır. Hayvanlarda nefs-i emmâre yoktur. Hâlbuki bu kötülükler, hayvanlarda daha çok vardır. Resûlullah efendimiz; **"Küçük cihâddan döndük, cihâd-ı ekbere geldik!"** buyurduğunda, cihâd-ı ekber olarak, çok kimselerin dediği gibi nefsle cihâdı değil, belki cesed ile cihâdı bildirmiştir. Çünkü nefsleri itminâna kavuşmuş, Rablerinden râzı olmuş, Rableri de o mübârek nefslerden râzı olmuştur. Bu nefsler İslâmiyetten ayrılamaz. Rablerine karşı baş kaldırmazlar.

Kıldan ince mânâlar var, kulağını eyle yakın!
Her kürsîde nutk çekeni, bir şey bilir sanma sakın!

Sünnetlerin nûrunu, bid'atlerin zulmetleri ile örttüler. Resûlullah'ın milletinin parlaklığını yeni yeni bilgilerin kirleriyle söndürürler. Daha da çok şaşılır ki, birçokları, bu yenilikleri, bu reformları, güzel görüyorlar. Bid'atlere "hasene" adını takıyorlar. Bu bid'atlerle, dîni yükseltiyoruz, İslâmiyetin noksanlarını tamamlıyoruz diyorlar. Herkesin bu bid'atleri yapmasını körüklüyorlar. Allahü teâlâ, bunları doğru yola getirsin! Bilmiyorlar ki, din, bu bid'atlerden önce kâmil olmuştu. Allahü teâlânın nîmeti tamam olmuştu. Allahü teâlâ bu dinden râzı olmuştu. Allahü teâlâ, Mâide sûresinin üçüncü âyetinde meâlen; **"Bugün, dîninizi sizin için ikmâl eyledim. Üzerinize olan nîmetimi tamamladım ve size din olarak İslâmiyeti vermekle râzı oldum"** buyurdu.Dînin olgunlaşmasını, bu bid'atlerden, bu reformlardan beklemek, bu âyet-i kerîmeye inanmamak olur.

Ey oğlum! Kutb-i irşâdın feyz vermesi ve ondan feyz almakla ilgili mârifetler, **Mebde' ve Me'âd Risâlesi**'nde, "İfâde ve istifâde" bâbında yazılmıştı. Sırası gelmiş iken, faydalı olan bu mârifeti de, buraya yazıyorum. Orada yazılı olan ile karşılaştırınız! Kutb-i irşâd, kemâlât-i ferdiyyeye de mâliktir. Çok az bulunur. Asırlardan, çok uzun zaman sonra, böyle bir cevher dünyâya gelir. Kararmış olan âlem onun gelmesi ile aydınlanır. Onun irşâdının ve hidâyetinin nûrları, bütün dünyâya yayılır. Yer küresinin ortasından tâ arşa kadar, herkese; rüşd, hidâyet, îmân ve mârifet onun yolu ile gelir. Herkes, ondan feyz alır. Arada o olmadan kimse bu nîmete kavuşamaz. Onun hidâyetinin nûrları, bir okyanus gibi, (çok kuvvetli radyo dalgaları gibi) bütün dünyâyı sarmıştır. O deryâ, sanki buz tutmuştur. Hiç dalgalanmaz. O büyük zâtı tanıyan ve seven bir kimse, onu düşünürse, yâhud, o, bir kimseyi sever, onun yükselmesini isterse, o kimsenin kalbinde, sanki bir pencere açılır. Bu yoldan, sevgisi ve ihlâsına göre, o deryâdan kalbi feyz alır. Bunun gibi bir kimse, Allahü teâlâyı zikr ederse ve bu zâtı hiç düşünmezse, meselâ onu tanımazsa, yine ondan feyz alır. Fakat, birinci feyz daha fazla olur. Bir kimse, o büyük zâtı inkâr eder, beğenmezse, yâhut o büyük zât, bu kimseye incinmiş ise, Allahü teâlâyı zikr etse bile, rüşd ve hidâyete kavuşamaz. Ona inanmaması veya onu incitmiş olması, feyz yolunu kapatır. O zât, bunun istifâdesini istese bile, hidâyete kavuşamaz. Rüşd ve hidâyet, var görünür ise de yoktur. Faydası çok azdır. O zâta inanan ve sevenler, onu düşünmeseler de ve Allahü teâlâyı zikr etmeseler de, yalnız sevdikleri için, rüşd ve hidâyet nûruna kavuşurlar. Fârisî beyt tercümesi:

Sustum artık, zekîlere bu yeter,
Çok bağırdım, dinleyen varsa eğer.

Âlemlerin rabbi olan Allahü teâlâya hamd olsun! O, rahmandır ve rahîmdir. O'nun resûlü Muhammed aleyhisselâma, Âline veEshâbına, sonsuz salât ve selâm olsun."

1616 (H.1025) senesinde Serhend'de şiddetli bir vebâ (tâûn) salgını başladı. Bu salgın her geçen gün şiddetleniyor, yüzlerce insan her gün kabre konuyordu. Bu hâli gören Muhammed Sâdık hazretleri; "Bu tâûn yağlı lokma istiyor. Biz gitmedikçe (ölmedikçe) geçmez." buyurdular. Hummâya yakalandılar veRebî'ül-evvel ayının dokuzuna rastlayan Pazartesi günü vefât eylediler. Bundan sonra, hastalık hafifledi, hastalardan birçoğu iyileşti. O şiddetli

sıtma hâlinde olanlar anladılar ki, bu Mahdumzâde geldi, bu hastalığa yakalanan hastaların elinden tutup onları kurtardı ve; "Bugün bu belâyı biz üzerimize aldık." buyurdu. Biri rüyâda gördü ki, her kim bu Mahdumzâde'nin ismini yazıp, yanında taşırsa, bu belâdan kurtulur. İnsanlar bir müddet onun mübârek ismini yazıp yanlarında taşıdılar. Çok tesirini ve faydasını gördüler. Vefâtından sonra, yakınları, dedelerinin yanına gömmek istediler. Hazret-i İmâm bu hususta teveccüh eylediler. Şimdi gömülü bulundukları yerde, gömülmesini emir buyurdular. Hazret-i İmâm her Cumâ namazından sonra, ziyâretine gider, bir müddet murâkabe ederek otururlardı. Bunun gibi her Cumartesi sabahı, bütün eshâbı ile, sohbet halkasını, onun nûrlu mezârının başında kurarlardı. Birçok zamanlar, bu oğlunun âhiret hâllerinden garib şeyler beyân ederlerdi. Hazret-i İmâm'ın teveccüh ve duâları ile, çok yüksek ilerlemeler hâsıl olurdu. Cenâb-ı Hakk'ın, oğullarına verdiği ihsânları keşf ederlerdi. Bir gün oğullarının kabrinin başından kalkarken şöyle buyurdular: "Bugün oğluma teveccüh eyledim. Gördüm ki, her an nûrlar ve garîb eserler zahir oluyor. Her an, coşarak rahmet-i ilâhiyyeye âit garîb sırları açıklıyor."

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Mevlânâ Sâlih'e gönderdiği bir mektupda oğulları hakkında şöyle buyurdu:

"Allahü teâlânın nîmetlerine hamd olsun ve O'nun seçtiği kullarına selâm olsun! Kardeşim Molla Sâlih! Serhend'de bulunanların başına gelenleri dinle! Büyük oğlum iki küçük kardeşi Muhammed Ferrûh ve Muhammed Îsâ ile birlikte âhirete gittiler. "İnnâ lillah ve innâ ileyhi râci'ûn." Allahü teâlâya sonsuz hamd olsun ki, önce geride kalanlara sabır gücünü ihsân eyledi. Bundan sonra, bu belâdan râzı olmağı nasîb eyledi. Fârisî beyt tercümesi:

Beni ne kadar incitsen, dönmem senden yine,
Dayanmak tatlı olur sevgili elemine.

Merhûm oğlum, Hak teâlânın âyetlerinden bir âyet idi. Rabbül'âlemînin rahmetlerinden bir rahmet idi. Yirmi dört yaşında iken, öyle şeylere kavuştu ki, az kimseye nasîb olur. Mevleviyyet mertebesine, naklî ve aklî ilimlerin profesörlüğüne yükselmişti. Öyle olmuştu ki, yetiştirdiği gençler **Beydâvî Tefsîri**'ni, **Şerh-i Mevâkıf** ve benzeri yüksek kitapları okuyorlardı. Mârifet ve irfânını anlatmak ve şühûdünü, küşûfünü yazmak, başarılacak şey değildir. Bildiğiniz gibi, daha sekiz yaşında iken, kendisini öyle hâl kaplamıştı ki, hocamız hâlini yumuşatmak için, pazarların şübheli yemeklerini ona yedirirlerdi. "Muhammed Sâdık'ı sevdiğim gibi, hiçbir kimseyi sevmiyordum. Kendisi de, bizi sevdiği kadar kimseyi sevmiyor." buyururlardı. Onun büyüklüğünü bu sözden anlamalıdır. "Vilâyet-i Mûseviyye"yi son noktasına ulaştırmıştı. Bu vilâyetin işitilmemiş, şaşılacak şeylerini anlatırdı. Allah korkusundan her an yüreği titrer, edebi gözetirdi. O'na sığınır, O'na yalvarır, O'na boyun büker ve O'nun huzûrunda eğilirdi. "Evliyâdan herbiri, Hak teâlâdan bir şey istemiştir. Ben, O'na sığınmayı ve O'na yalvarmağı istedim." buyururdu.

Muhammed Ferrûh'dan ne yazayım ki, on bir yaşında ilim talebesi idi. Kâfiye okuyordu.Tam anlıyarak ders görüyordu. Dâimâ âhiret azâbından korkar ve titrerdi. Çocuk iken, bu dünyâdan ayrılmak için ve böylece, âhiret azâbından kurtulmak için duâ ederdi. Ölüm yatağında iken, kendisine hizmet edenler, hiç işitilmemiş ve şaşılacak şeylerini gördüler.

Sekiz yaşında vefât eden ve bu yaşta çok kerâmet ve hârikaları görünen Muhammed Îsâ'dan ne yazayım.

Oğullarımın her üçü de, birer cevher idiler. Bize emânet verilmişlerdi. Allahü teâlâya hamd ve şükür olsun ki, bu emânetleri râzı olarak sâhibine teslim eyledik. Yâ Rabbî! Peygamberlerin efendisi hürmetine bizi onların sevâbından mahrûm bırakma! Onlardan sonra, bizleri fitneye düşürme! Fârisî mısra tercümesi:

"Her ne olursa olsun, dosttan konuşmak daha tatlı."

(Birinci cild, üç yüz altıncı mektup.)

Babası İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin bu oğluna ve diğer oğullarına yazdığı birçok mektupları **Mektûbât** adındaki eserinde toplanmıştır. Onun hakkında; "Aziz oğlum, bu fakîrin mârifetlerinin bir mecmûasıdır. Cezbe ve sülûk makamlarının bir nüshasıdır" ve "Oğlum, benim esrâr mahremimdir." gibi buyurduğu şeyler çoktur.

İmâm-ıRabbânî hazretleri 1624 (H.1034) senesinde vefât edince, oğlu Muhammed Sâdık'ın mezârının kıble tarafına kabir hazırladılar. Mübârek cenâzelerini kabre koydukları an, oğluMuhammed Sâdık'ın kabri, peder-i âlîsine hürmet için ayak ucuna geldi ve iki kabrin arasındaki kısım kabardı. Görenler hayretler içinde kaldılar.

NASÎB EYLESİN

Muhammed Sâdık hazretlerinin, babalarına yazdığı bir mektup şöyledir: "Yüksek Babacığım, eşsiz mürşidim, gözlerimin nûru, cânım efendim! Bir gece terâvih namazında hâfız Kur'ân okuyordu. Çok geniş, çok nûrânî bir makâmı gördüm. Bunu hakîkat-ı Kur'ân makâmı zannettim. Fakat bu makam olduğunu söylemeye cür'et edemiyorum. Hakîkat-ı Muhammedînin bu makâmın merkezi olduğunu anladım. Sanki büyük bir denizi, bir testiye sığdırmış oluyorlar. Bu makam hakîkat-ı Muhammedînin tafsilidir. Peygamberler aleyhimüsselâm ve evliyânın büyüklerinden çoğu, kendi kâbiliyyet ve istidatları miktarınca o makamdan pay almışlardır. Bu makamdan tam pay alan bizim Peygamberimizden başkası bilinmiyor. Bu fakîr de bundan bir pay aldım. Allahü teâlâ yüksek teveccühleriniz bereketi ile büyük ve tam pay almamı nasîb eylesin. Bu makam daha iyice açıklanmadı. Bu muazzam ayda çok bereketler zâhir oluyor. Kardeşim Muhammed Saîd her zamanki gibidir. Vakitlerini Allahü teâlâyı anarak zikr ile kıymetlendiriyor. Şehirdeki dostlar da huzur içindedirler. Duâlar ederim efendim."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1120

2) RehberAnsiklopedisi; c.12, s.297

3) Umdet-ül-Makâmât; s.218

4) Hadarât-ül-Kuds; s.220

5) Zübdet-ül-Makâmât; s.300

6) Makâmât-ıAhyâr; s.24

7) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.16, s.110

MUHAMMED SAÎD;

Anadolu velîlerinden. 1872 (H.1289) senesinde Cizre'nin tanınmış âilelerinden birisinin çocuğu olarak doğdu. Lakabı Seyfeddîn'dir. BabasıHüseyinMazlum Efendidir. Tahsil çağı geldiğinde Şeyh MuhammedAli Tavîlî'nin yanında ilim öğrenmek için gitti. Muhammed Ali Tavîlî'nin sohbetleriyle kısa zamanda kemâle geldi. Hocası ona icâzet vererek Cizre'ye halîfe tâyin etti.

Muhammed Saîd 1913 (H.1331) senesinde Cizre'de vefât etti. Kalabalık bir cemâat tarafından kılınan namazdan sonraCizre Mezarlığına defnedildi. Vefâtından seneler sonra, aynı mezarlığa bir kişiyi defnettiler. Akşam rüyâda bu kişiyi MuhammedSaîd'in talebelerinden birisi gördü. O kimsenin başında iki suâl meleği duruyordu. Defnedilen kişi korkudan titriyordu. Yüzü ve vücudu simsiyahtı. Suâl meleklerine cevap verecek bir hâli yoktu. Bu sırada bir nûr kabrin içini kapladı. Nûr coşup dalgalar hâlinde ölünün vücuduna çarpıyor, çarptıkça beyazlaşıyordu. Sonunda bütün vücûdu nûr kesildi. Meleklerin bütün suâllerini cevaplandırdı. Ertesi gün bunun kim olduğunu merak eden talebe, hemen araştırdı. Bir bakkal olduğunu, köylünün haklarını karıştırdığını, fakat bir gün Muhammed Saîd'in sohbetinde bulunup, ona muhabbet etmiş olduğunu öğrendi. Bu durumun hocasının

bereketiyle olduğunu anladı.

ÜÇ KERE YETMEDİ Mİ?

Muhammed Saîd, Cizre Ulu Câmisinde ders vermeye, vâz ve nasîhatlarda bulunmaya başladı.Birçok kimse Muhammed Saîd'in sohbetlerinde doğru yola kavuştu. Bir gün alkolik birisi MuhammedSaîd'in yanına gelip; "Efendim!Tövbe edeceğim fakat içkiden bir türlü kurtulamıyorum. Artık bu, irâdemin dışında bir hal" deyince,Muhammed Saîd; "Her günahtan tövbe ederek yapmamaya azmet. İçkiyi de içemeyeceksin." buyurdu. O kişi; "Kendimi tutamıyorum." deyince, Muhammed Saîd; "İçebilirsen iç." buyurdu. Bunu bir müsâde zanneden alkolik, tövbe etti. Öğle saatlerinde meyhâneye gitti. Ne zaman kadehi eline alsa, kadehin içindeMuhammedSaîd'in kamasının ucunu gördü. Meyhâneciyi çağırıp bardağı değiştirdi. Bu değiştirme üç sefer tekrarlandı. Her seferinde bardağın içinde MuhammedSaîd'in kamasının ucu duruyordu. Sonunda meyhâneden çıktı ve doğruca onun vâz verdiği câmiye gitti. MuhammedSaîd onu görünce; "Üç kerre yetmedi mi? Bardağını bir daha değiştirseydin, kama ile iki parça olurdun." buyurdu. O zât, Muhammed Saîd'e talebe oldu ve ömrünün sonuna kadar tövbesini bozmadı.

1) Gönül Sultanları ve Hak Sohbetleri; s.196

MUHAMMED SAÎD FÂRÛKÎ;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. İslâm âlimlerinin önderi, gözbebeği, velîlerin baş tâcı, âriflerin ışığı, tasavvuf bilgilerinin mütehassısı ve İslâmın bekçisi olan İmâm-ı Rabbânî müceddîd-i elf-i sânî Ahmed-i Fârûkî Serhendî hazretlerinin ikinci oğludur. Babası gibi büyük âlim ve velî idi. 1596 (H. 1005) senesinin Şa'bân ayında doğdu.

Ahlâkının güzelliği, fazîletlerinin çokluğu, güler yüzü, yumuşak sözü, işlerinin hâlis olması ile zînetlenmişti. Tahsîlini genç yaşında bitirdi. Fen ve din ilimlerinde mütehassıs oldu. Babasının gayretli çalışmaları, yardımları sâyesinde, büyüklerin sevgisine ve yüksek hâllere kavuştu. On yedi yaşında mânevî kemâlâta vâsıl oldu. Birçok kıymetli kitaplara ta'likler ve hâşiyeler yaptı. **Mişkât-i Mesâbih'**e ta'likleri çok kıymetlidir. Namazda otururken parmak kaldırmamak için, Hanefî mezhebine göre yazdığı risâlesi şâheserdir. Bu eserinde parmak kaldırmamanın daha iyi olduğunu isbât etmiştir. Yüksek pederinin garîb sırlarına, acâib mârifetlerine mahrem idi. **Mektûbât-ı Saîdiyye** kitabında yüz mektup vardır. 1660 (H.1070) senesinde vefât etti.

Babası İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyurdu ki: "MuhammedSaîd, beş yaşında iken ağır bir hastalığa tutulmuştu. Bu hastalığın şiddetli zamânında, kendisine "Ne istersin?" diye sorulduğunda; "Hazret-i Hâce'yi isterim." dedi. (Babası İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin yüksek hocasıBâkî-billah'ı kastetmişti.) Bu durumu Bâkî-billah hazretlerine arzedilince şöyle buyurdu: "Muhammed Saîd'in hatırı sayılır. Bir söz söyledi ve gaybî olarak bizden nisbet aldı."

Hâce Bâkî-billah hazretleri, İmâm-ı Rabbânî'ye yazdığı mektupların bâzılarında, bu oğullarını, şefkat ve merhamet ile anıp duâ ederdi. Sevdiklerinden birine, Hazret-i İmâm'ın medhi hakkında yazdığı bir mektupta şöyle yazıyordu: "Daha küçük olan Ahmed'in çocukları, hepsi esrâr-ı ilâhîdir. Şaşılacak, inanılmayacak kâbiliyetleri, istidâtları vardır. Kısaca şecereyi tayyibedirler. Allahü teâlâ onları en güzel şekilde yarattı." Hazret-i HâceBâkî-billah'ın bu şerefli sözleri, bütün oğullarının istidât ve kâbiliyetlerinin, yaradılışlarının yüksek olduğunu gösteriyor, yüksek derecelere kavuştuklarını haber veriyordu. Bu Mahdumzâde de büyüyünce, zâhirî ilmin tahsîli ile meşgûl oldu. İlminin bir kısmını, hazret-i İmâm'ın huzûrunda elde etti. Bir kısmını da ağabeyinin yanında kazandı. Bâzı ilimleri de Şeyh Tâhir-i Lâhorî'nin yanında tamamlayıp ikmâl etti. Aklî ve naklî bütün

ilimlerde tam bir mahâret elde etti. Bu tahsîl esnâsında yüksek babalarının tasarruf ve bereketli teveccühleriyle bu büyük yola bağlılığı kuvvetlendi ve yüksek hâllere kavuştu. Bütün bu zâhirî olgunlukları ve manevî terakkîleri on yedi yaşında ikmâl edip bitirmişti. O zamandan beri aklî ve naklî ilimlerde mahâret sâhibi olup, dâimâ ders okutur, bâzı kıymetli kitaplara ilâveler ve hâşiyeler yapardı. Bunlardan biri **Mişkât-ül-Mesâbih'**e yaptığı ilâvelerdir. Hanefî mezhebi imâmlarından alınan sağlam hadîsleri açık delîllerle, doğru şâhidlerle, en kıymetli kitaplardan alıp buraya yazmıştır. Okuyan âlimler, çok beğendiler. Onu medhedip, çok duâ eylediler. **Hayâli Hâşiyesi** üzerine de hâşiyesi vardır. Bu eseri de çok sağlamdır. Hattâ bunda sırf kendine mahsus sözleri de vardır. Zamânının âlimleri bu eseri okuyunca, Muhammed Saîd hazretlerinin son derece ince ilimlere sâhib olduğunu kabûl etmişlerdir.

Münâzarada, bütün Hindistan âlimlerini susturacak ayrı bir meziyeti vardı. Muhammed Hâşim-i Keşmî bu hususta şöyle anlattı:

"Bir gün bu fakîr de yanlarında idim. Âlimlerden biri kendilerinden usûl-i fıkha dâir çok zor bir mesele sordu. Bu soruyu, gâyet açık ve geniş olarak cevaplandırdı. O âlim kulağıma eğilip, "Bu Mahdumzâde'nin, ilimde bir eşi yoktur. Biliyor musun?" dedi.

Yine bir gece, zamânın büyüklerinden biri büyük bir meclis hazırladı. O memleketin âlimlerini, meşâyıhını ve ileri gelenlerini de dâvet ettiler. O mecliste tâzim secdesi ve ibâdetteki secdeler hakkında çok derin ilimler ortaya döküldü. Hazret-i Mahdumzâde MuhammedSaîd, azîz kardeşi MuhammedMa'sûm ile berâber bir tarafta idi. Âlimlerin büyüklerinden kalabalık bir grup bir tarafta idiler. Her ilimde sözü en yüksek dereceye getiriyorlardı. Mecliste olanlar bunların kim olduklarını bilmek için kalkıp, yanlarına gelip, bunları seyrediyorlardı. Bu iki kardeşi tanımadıklarından, bu azîzlerin kim olduklarını soruyorlardı. Hazret-i İmâm'ın oğulları olduklarını öğrenince; "Bu vilâyet sedefinden ne için böyle hidâyet incileri zuhûra gelmesin?" dediler.

Yine bu Mahdumzâde teşehhüdde parmak kaldırmamak hakkında Hanefî mezhebine göre bir risâle yazıp, buyurdular ki: "Evlâ olan, parmak kaldırmamaktır." Parmak kaldırılmasının gerekli olduğunu iddiâ eden âlimler, risâledeki cevaplar karşısında şaşırıp kaldılar.

Hâşim-i Keşmî anlattı: "Bir gün hazret-i İmâm bu iki kardeşin zâhirî ve bâtınî ilimlere sâhip olmaları hakkında bu fakîre şöyle buyurdular: "Oğlum Muhammed Sâdık vefât edince, kendi kendime; "Zâhir ilimlerde bu kadar fazîletli, kalb hâllerinde bu kadar yüksek oğlu nerede bulurum?" dedim. Allahü teâlâ ihsân ederek, bu mübârek kardeşini, yüksek ağabeyinin vekîli eyledi.Bu ihsânından dolayı Allahü teâlâya hamd ü senâlar olsun."

Zamânın âlimlerinden Âsaf-ı Câhî, aklî ilimlerde derin bilgi sâhibi olup, cevaplandıramadığı bâzı meseleleri Muhammed Saîd'e arzederdi. Allahü teâlânın yardımıyla, ânında en güzel cevapları alır içi rahatlardı. Âsaf-ı Câhî zaman zaman Sultan Şâh Cihân'ın huzûruna gider, Muhammed Saîd hazretlerini medh edip; "Şeyh Muhammed Saîd, Müceddîd-i elf-i sânî'nin oğludur. İlimde babası ile berâberdir." derdi. Muhammed Saîd ne zaman sultânın huzûrunda bulunsa, pâdişâh, ondan başkasına dînî suâl sormazdı. Hâlbuki pâdişâhın meclisinde her zaman yüksek âlimler bulunurdu.

Muhammed Saîd hazretleri kalb ilimlerini de, zâhir ilimler gibi yüksek babasının sohbetinden elde etti. Kemâl derecesine kavuşup, bu büyükler yolunda, tâlipleri yetiştirmek için babalarından hilâfet ve icâzet aldı. Talebelerin yetişmesi ve terbiyesi ile meşgûl oldu. Hattâ babaları, ömürlerinin sonuna doğru talebeler ile meşgûl olmaktan el çekip, bunları bu oğlu ve diğer oğlu Hâce Muhammed Ma'sûm hazretlerine havâle ettiler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, fıkıh bilgileri üzerinde bir meseleyi araştırmak isteyince, bu oğlundan sorardı. Verdiği doğru ve sağlam cevaplardan çok hoşlanırdı. Ona duâ ederdi. Bu iki oğlu hakkında; "Her kutbun iki imâmı olur. Siz ikiniz de imâmsınız." buyurdular.

Yine babası İmâm-ı Rabbânî hazretleri, onun hakkında şöyle buyurmuştur: "MuhammedSaîd, ulemâ-i râsihînden, derin âlimlerin önde gelenlerindendir. Allahü teâlânın halîlidir (dostudur). O'nun rahmet hazînesidir. Yarın kıyâmet günü rahmet hazînelerinin taksimi ona verilir. Şefâat makâmından büyük payı vardır."

"Tasavvuf yolunda yükselirken ve inerken, kavuştuğum her makamdaMuhammed Saîd yanımdaydı."

"İnişte, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin makâmına geldiğimde gördüm ki, MuhammedSaîd benimle berâberdir."

Yine buyurdu: "İkinizi de (MuhammedMa'sûm ile) Vilâyet-iAhmedî makâmında buluyorum."

"Keşf ve müşâhede hâlinde gördüm ki, kıyâmet kopmuş, Arasat meydanında toplanmışız. Ardımda eshâbımla Sırat üzerindeyiz. Gördüm ki Muhammed Saîd önümüzden hızlı hızlı gidiyor. Defteri de sağ elindedir. BöyleceCennet'in kapısına kadar geldik."

Hazret-i Mahdum Muhammed Saîd buyurdu ki: "Vebâ günlerinde babama büyük musîbetlerin vâki' olduğu sıralarda, yâni, üç gün içinde ağabeyim HâceMuhammed Sâdık, kardeşlerimden Muhammed Ferruh, Muhammed Îsâ ve daha başka yakınları ile vefât ettiklerinde, ben de ağır hastalanmıştım.Neredeyse ümîd kesilmişti. Hazret-i İmâm çok üzüldüler. Bu sırada bir gece Hak teâlâ tarafından kendisine öyle husûsi tecelliler ve zuhûrlar oldu ki, bunların bu musîbetleri unutturan ilâhî teselli ve müjdeler oldukları bildirildi." Hazret-i İmâm buyurdular ki: "Rabbimin bu lütuf ve ihsânları arasında iken, mânevî bir emir geldi ki: "Muhammed Saîd ile Muhammed Ma'sûm'u getirin!" Getirdiler. İkisini de dizlerime oturttular. Her ikisini de yaşlanmış ve sakalları ağarmış gördüm. Bana şöyle buyuruldu ki; "Bu iki oğlunu sana bağışladım. Çok yaşayacaklardır." Hazret-i İmâm, Hak teâlânın bu lütfundan çok memnun olup kalktılar ve müjde verdiler. Hâlbuki bu iki oğulları henüz yirmi yaşına gelmemişlerdi."

Muhammed Saîd buyurdu ki: "Yüksek babam vefâtından iki ay kadar önce buyurdular ki: "Çok derin sırlar bildiriliyor. Onları kime anlatayım. Siz her zaman burada olmuyorsunuz." O günden îtibâren dışarıdaki dersi bırakıp devamlı sohbet ve hizmetlerinde bulundum. Kimseden duyulmayan o sırları ve keşfleri dinler oldum. O günlerde bu cinsten olan ihsân ve ikrâmlar öncekilere kıyasla çok daha fazlaydı. Bunlar gizli olup açıklamaya gelmez."

Yüksek babamın son hastalıklarında, imâmeti bana verdikleri zaman, namazda imâm olmam sebebiyle, babama ihsân edilen ve örtülmesi lâzım olan sırlar bana da akmaya başladı. Yüksek babam buyurdular ki: "Muhammed Saîd! Bütün bunlar senin imâm olman ve namazda öne geçmenin bereketleridir. Senin bu yüksek ihsânlardan ve derin sırlardan nasîbin ve payın tamdır."

Hazret-i İmâm'ın bu iki oğluna, ihsân, merhamet ve muhabbet nazarları son derece idi.Tenhâda ve kalabalıkta sırdaşı, hakîkat ve mahrem bilgilerinde muhâtabı idiler. Dünyâ işlerinde emînleri, müşâvirleri ve mutlak vekilleri, ibâdet ve tâatlerinde en iyi hizmet edicileri hep bunlardı. Dünyâ ve âhiret husûsunda büyük yardımcısı Muhammed Saîd hazretleri idi.

Muhammed Saîd hazretleri sâniyesini bile boşa geçirmez, bir günde yapacağı işleri önceden plânlardı.Vakitlerini şöyle taksim etmişti. Sabah namazını kılar, ardından o vakitte okunacak ve yapılacak duâ ve vazifeleri okurdu. Sonra Allahü teâlâyı kalbinden zikrederdi. İşrak vakti gelince, işrak namazını kılardı. Sıcak zamanlarda, gecenin uykusuzluğunu gidermek için iki-üç saat istirahat ederdi. Sonra kalkar, abdest alır, talebeye ders verir, bu hâl öğleye kadar devâm ederdi. Öğle namazını vaktin evvelinde edâ eder, sonra hâfızdan Kur'ân-ı kerîm dinlerdi.Bitirdikten sonra, kendisi Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bâzan da öğle namazından önce Kur'ân-ı kerîm okur, öğleden sonra ders ile meşgûl olup, bu durum ikindiye kadar devâm

ederdi.Sonra yeniden abdest alıp, ikindiyi kılar ve ardından vâz ederdi. Bâzan ikindiyi kıldıktan sonra husûsî odasına gider, akşama kadar orada kalır, akşam olunca namaz için çıkar, akşam namazını vaktin evvelinde kılardı. Sonra akşam vazifelerini okur, evvâbin namazını kılardı. Bu namazda uzun sûreler okurdu. İmâm-ı Âzam hazretlerinin mezhebine göre yatsı vakti girince, yâni ufukta beyazlık kaybolunca namazını kılıp, odalarına giderdi. Soğuk mevsimlerde gecenin üçte birine kadar yatsı namazını geciktirip, öyle kılardı. Gecenin sonuna doğru teheccüde kalkardı, namazda uzun sûreler okurdu. Çoğu zaman teheccüd namazının abdesti ile sabah namazını kılardı. Her vakitte okunması bildirilen duâları okur, ayrıca vakit belirtilmemiş duâları da okurdu. Bunlarla birlikte her gün beş bin kelime-i tayyibe okurdu. Bu kadar devamlı tâat, vakitleri gözetip değerlendirme ve ibâdet, insan gücünün dışında idi. Buna rağmen, talebenin yetiştirilmesinde eshâbıyla sohbetinde, eksiklik ve kusur etmezdi. Hak tâliblerine feyz saçar, onları ilerletir, yüksek makamlara kavuştururdu. Bu yolun tâlibleri çok uzak memleketlerden huzûruna gelir, yüksek makamlara kavuşurlardı.

Sır mahremlerinden çok güvenilir biri anlattı: Bir defâ Muhammed Saîd hazretleri hastalandı. Hastalığı uzadıkça ağırlaştı. Zayıfladı, bitkin hâle geldi. Tabibler çare bulamadılar. Birgün hazret-i İmâm yolda bir kâğıt gördü, eğilip aldı. Üzerinde, Allah ism-i şerîfi yazılıydı. Onu öpüp temiz bir yere koydular. Bunun üzerine Allahü teâlâ tarafından kendilerine; "Bizim ismimizi yücelttiğin için, oğlunu sana bağışladık ve hastalığını sıhhate çevirdik." diye ilhâm edildi ve kısa zamanda o hastalıktan iyileşti.

HâceMuhammed Saîd'in, makam, kerâmet ve hârikulâde hâlleri sayılamıyacak kadar çoktur. Kalblerden geçenleri bilmede, kabir hâllerini keşfte ayrı bir husûsiyeti vardı. Bir mesele hakkında bir şey söylese, Allahü teâlâ onun hatırı için o işi söylediği gibi yaratırdı.

Hadarât-ül-Kuds müellifi, Bedreddîn Serhendî hazretleri anlatır: "Geniş bir ova gördüm. Velîler, sâlihler ve bâzı insanlar oraya toplanmıştı. HâceMuhammed Saîd bir taht üzerinde oturuyor ve bütün bu kalabalık, ona yüz dönmüş onu dinliyordu. Bu kalabalığın imâmı, büyüğü ve rehberi o idi."

Hazret-i MuhammedSaîd'in bağlılarından olan Vezir Hanın hâmile olan hanımı, kendisine bir mektup yazıp; "Hak teâlânın bana bir erkek evlâd vermesi için teveccüh buyurun." dedi. Hazret-i MuhammedSaîd duâ etti ve cevâbında o hanıma; "Rahat olun, Allahü teâlâ yakın zamanda sana bir erkek evlâd verecektir." diye yazdı. Hâmile olan o hanım, doğum yapınca, bir oğlu dünyâya geldi.

Bir kimsenin oğlu ölmek üzereydi. Oğlunu çok sevdiği için, vefâtının biraz daha gecikmesini arzu ediyordu. Bu sebeple ağlayarak Muhammed Saîd hazretlerinin huzûruna geldi ve; "Ey İmâm hazretleri! Allahü teâlâ, hazret-i Îsâ aleyhisselâma ölüleri diriltme mucizesini ihsân etti. Siz de peygamberlerin aleyhimüsselâm vârislerisiniz. Oğlum şu anda ölmek üzeredir. Hâline bir teveccüh buyurmanızı istirhâm ediyorum." diye yalvardı. Muhammed Saîd bir müddet cevap vermedi, murâkabe ettikten sonra başlarını kaldırıp; "Oğlunun canı geri geldi, dirildi ve sağlamlaştı." buyurdular. O kimse sevinerek evine koştu. Evde yerinden kalkamayan, konuşamayan, sekerât-ı mevt hâlindeki oğlunu, iyileşmiş buldu.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin oğullarına yazdığı bir mektup aşağıdadır:

"Allahü teâlâya hamd olsun. Resûlüne salât ve selâm olsun. Kıymetli oğullarım! Siz ne kadar, bizim sohbetimizi istiyorsanız, ben de o kadar sizi görmek, sizinle konuşmak istiyorum. Fakat ne yapalım ki, bütün arzular ele geçmiyor.

Mısra':

"Rüzgâr, ekseriye geminin istemediği taraftan eser."

Bu asker arasında, isteksiz ve rağbetsiz kalmamda, büyük faydalar görüyorum. Burada bir saat kalmağı, başka yerlerde bir çok saatler kalmaktan daha iyi buluyorum. Burada öyle

şeyler ele geçiyor ki, başka yerlerde bunun zerresine kavuşacağımı zannetmiyorum. Buranın mârifetlerinin yüksekliği başka, hâlleri ve makamları ayrıdır. Sultânın buradan ayrılmama mâni olmasında, yüksek bir kemâl kapısı ve hakîkî sâhibimiz olan Allahü teâlânın rızâsını buluyorum. Kendi saâdetimi bu hapiste düşünüyorum. Bilhassa bu karışık günlerde, acâib muâmeleler ve bu tefrika ve fitne zamanlarında çok garîb güzellikler görüyorum. Fakat bu şaşılacak yeni ve tâze nîmetlerin günden güne akıp gelmesi karşısında oğullarımı düşünüyorum. Onlardan uzak kaldığım, onların yanında olamadığım için kalbim yanıyor, ciğerim kavruluyor. Benim istememin, sizin isteğinizden daha fazla olduğunu zannederim. Meşhûr sözdür ki: "Babanın oğlunu istediği kadar oğul babayı istemez." Her ne kadar asâlet ve füru' olmak, bunun aksi ise de bu böyledir."

Muhammed Hâşim-i Keşmî anlattı: "Bir vakit, halvetde iken İmâm-ıRabbânî hazretleri bu fakîre; "Çok daha yaşayacağımı zannetmiyorum. Bu dünyâdan göç yakın görünüyor. Muhammed Saîd'in bu mesnedde yerimde oturmasını istiyorum." buyurdular. Bu fakîr, onların bu sözlerini oğullarına söyledim. Tam bir tevâzu ile; "Benim gibi bir kâbiliyetsiz, böyle şeylere kendimi hiçbir zaman lâyık görmüyorum. Hazret-i İmâm her nereye gitse, kardeşim Muhammed Ma'sûm'u, kendi yerine oturturlar, bana ise, ona hizmet ve uymayı emir buyururlardı. Eğer bu ümid, babamın yüksek hatırına gelmeseydi böyle buyurmazlardı. Ben şehrin dışındaki yüksek dedemin mezârının başında bir hücreye çekilir (yâni vefât edersem), bu mesnedi, o gözlerimin nûru Muhammed Ma'sûm'a havâle ederim." buyurdular. Bu sözleri MuhammedMa'sûm'a arzettim. O da ağladı ve şöyle buyurdu: "Azîz kardeşim MuhammedSaîd beni kendi hizmetine lâyık görmüyor. Hâllerin doğruluğuna, ihtiyatlı olmağa, melek ahlâklı olmağa, ilmin kuvvetine ve buna benzer şeylere bakıyorum. Kendimi onların en aşağı talebesi buluyorum. Kendi saâdetimi onlara hizmette görüyorum. Bu fakîr bu hâdiseyi, halvette iken hazret-i İmâm'a arzettim. Çok hoşlarına gitti ve gözleri yaşardı. Bu fakîre; "Görüyormusun, bu iki kardeş arasında nasıl muhabbet ve bağlılık var?" buyurdular. Onlara duâlar eylediler. Allah kabûl eylesin."

CİNLER

Hâşim-i Keşmî anlattı: "Hazret-i MahdumzâdeMuhammedSaîd bu fakîre anlattı: "Bir gece kendi evimde, pencereleri içerden kapayıp uyuyordum. Gecenin bir kısmı geçmişti ki, bir kimse kuvvetle kapıyı çaldı. "Acabâ bu saatte kimdir?" diye hayret ettim. Her ne kadar; "Kim var orada?" deyip bağırdıysam da cevap vermedi. Kapının yanına gelip, kapıyı açmak istedim. O kimse kapıyı kendi tarafına çekti. Ben de bana doğru çektim. Bu esnâda hazret-i İmâm'ın sesini duydum. Bana; "MuhammedSaîd hazır ol!" buyurdular. Onların sesi gelir gelmez, kapıdaki zât kayboldu. Daha sonra babamın huzûruna gidince, daha ben olayı anlatmadan; "Bu gece senin evine cin girip sana eziyet vermek istedi. Bunu farkettim, bağırdım ve onu kovdum." buyurdular." Buna temasla, hazret-i İmâm'ın yüksek talebelerinden bir kısmı, onların mübârek dillerinden naklederek şöyle anlattılar: "Bir gece evimde, uyumak için yattım. Tam gözlerimi kapayıp, uykuya dalarken, bir cinin bana tesir ve tasarruf etmek istediğini anladım. "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh..." mübârek kelimesini okudum. Bu kelime ağzımdan çıkar çıkmaz meleklerin gelip, o cini parça parça ettiklerini, yanında olanları etrafımdan koğduklarını ve filân yere götürdüklerini gördüm."

1) Hadarât-ül-Kuds; s.234

2) Umdet-ül-Makâmât; s.226

3) Zübdet-ül-Makâmât; s.308

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1121

5) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.298

6) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.16, s.117

MUHAMMED SÂMİ (Sam Şeyhi);

Gâziantep'te yetişen büyük velîlerden. İsmi Muhammed Muhyiddîn, babasınınki ise Abdurrahmân'dır. Gâziantep'e bağlı Sam köyünde 1447 (H.851) senesinde doğdu. Zamânın âlimlerinden ilim öğrenen Muhammed Sâmi, halk arasındaSam Şeyhi veya Müderris Mehmed Efendi diye meşhur oldu.

Muhammed Sâmi, Sam köyünde uzun yıllar tâliplerine ilim öğretti ve Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Yavuz Sultan Selîm Han, Mısır seferine giderken, Gaziantep'ten geçti. Bölgede meşhur olan Şeyh Muhammed Efendinin ziyâretine gitti. Bu büyük zâtı bağ budarken buldu. Hal ve hatırdan sonra, pâdişâh, Muhammed Efendiye; "Buranın nesi meşhurdur?" deyince; "Üzümü meşhurdur." dedi ve mevsim üzüm mevsimi olmadığı halde, asmadan bir salkım üzüm koparıp sultana verdi. Bu zâtın büyük velî olduğunu anlayan sultan, onu çadırına dâvet etti. Uzun sohbetten sonra sultan Mısır'ı feth edip edemeyeceğini sordu. Muhammed Sâmi bir gün sonra feth müjdesini verdi. Sultan; "Sefere beraber çıkalım." deyince, Muhammed Sâmi; "Siz gidin biz geliriz." dedi. Savaşın en şiddetli zamânında birçok bağ bıçakları ve asma çubuklarının havada uçtuğu, karşı taraf askerlerine kayıplar verdirdiği görüldü.

Yavuz Sultan Selîm Han sefer dönüşünde Muhammed Sâmi Efendiye arzusunu sordu. O da sağlığınızı dediyse de sultanın ısrarı üzerine, Sam köyünün aşarını istedi. Sultan,Sam'ı Şam anlar ve; "Şam uzak bir şehirdir. Halep'i vereyim." dedi. Pâdişâhın yanındakiler yanlışlığı düzeltince, Sultan, Sam köyünü Muhammed Efendiye vererek, bu konuda bir de ferman yayınladı. Bu fermanKânûnî Sultan Süleymân Han zâmanında yenilenmiştir.

Etrâfına feyz ve bereket saçan Muhammed Efendi, 1527 (H.934) senesinde vefât etti.Kabri, Sam köyünde ilkokul ile muhtarlık binâsı arasında küçük bir bahçededir. Soyu hâlâ devâm etmekte olup, bölgede Ulusam soyadıyla bilinir.

1) GâziantepEvliyâları; s.41

2) Sultan Fermanları

MUHAMMED SIDDÎK;

Hindistan'da yaşayan büyük velîlerden. Ahmed-i Fârûkî Serhendî hazretlerinin torunu, Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma'sûm Fârûkî hazretlerinin en küçük oğludur. 1649 (H.1059) senesinde Serhend'de dünyâya geldi. Babasının mübârek teveccühleri altında yetişti. Zamânındaki ilimleri öğrenerek büyük bir âlim oldu. Tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuşarak zamânın kutublarından oldu. 1719 (H.1131) senesinde vefât etti.

Muhammed Sıddîk kardeşlerinin en küçüğü idi. Muhterem babasının ihtiyârlığı zamânında dünyâya geldiği için, babasının ve annesinin çok sevgilisi idi. Babası Muhammed Ma'sûm hazretleri, diğer oğullarına müjdelediği bütün kemâlâtı buna da müjdeledi.MuhammedSıddîk, küçük yaşta ilim tahsîline başladı.Tefsîr, hadîs, fıkıh gibi zâhirî ilimleri ve zamânının fen ilimlerini öğrendi. On sekiz yaşında büyük bir âlim oldu. Bu arada babasının teveccühleri ile kalb ilimlerinde de en yüksek derecelere çıktı. "Vilâyet-i Ahmediyye" ismi verilen üstün makâmın sâhibi oldu. Bu makâma kavuşmadan önce rüyâda Peygamber efendimizi görerek Vilâyet-i Ahmediyye makâmı ile şerefleneceğinin müjdesini almıştı.

Muhammed Sıddîk hazretlerinin mübârek yüzü, kaşları, gözleri ve burnu babasına çok benzerdi. Ömrünün çoğu hastalık ile geçti. Bir anda birkaç çeşit hastalık vücûdunda olduğu

hâlde, o hiç şikâyet etmez, hâline şükr ve sabrederdi. İbâdet edebilecek kadar yer, yiyeceklerin pekçoğundan perhiz ederdi. Buyururdu ki: "Hastalık sebebiyle yaptığım bu perhizler aynı zamanda kalbimi temizledi."

Ömrünün sonuna doğru saltanat merkezi olan Delhi'ye gitti. Zamanın pâdişâhı Muhammed Ferruh onun talebesi olmakla şereflenmişti.

Muhammed Sıddîk hazretlerinin, MuhammedMehdî veMuhammedAbdülbâkî isminde iki oğlu vardı.

1) Umdet-ül-Makâmât; s.394

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.17, s.120

MUHAMMED SIDDÎK ARVÂSÎ;

Büyük âlim ve velî. Seyyid Fehîm Arvâsî hazretlerinin oğludur. 1871 (H.1287) senesinde Arvas'ta doğdu. 1916 (H.1334) senesinde otuz iki yaşında Ermeniler tarafından şehîd edildi.

Küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Arvas Medresesinde veGevaş'ta babasının icâzetli talebelerinden, Molla Abdülcelîl'den bir müddet okudu. İlk bilgileri öğrendi.Daha sonra zamânın meşhûr âlimi ve tasavvufta büyük rehber Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretlerinden Başkale'de ilim öğrendi. Onun yüksek huzûrunda ilmini tamamladı. Bundan sonra da tasavvufta yetişmek üzere çalıştı. Bu hocası onu lâyık olduğu feyz ve kemâl derecelere ulaştırdı.Hilâfetle şereflenip irşâd için önce Arvas'a gitti. Sonra hocasının emriyle Van Müftülüğünü kabûl etti.

Ders arkadaşlarından Abdülmecîd Efendi şöyle anlatmıştır: "Benim yazım düzgün ve güzel olduğundan hocamız Abdülhakîm Efendi bana MuhammedSıddîk'ın hilâfetnâmesini yazdırdı. Bunu yazdırdıktan sonra bizimle bir hafta hiç ilgilenmedi. MuhammedSıddîk bu durum karşısında herhalde bir kabahatim var diye çok üzüldü. Üzüntüden başını kaldıramaz olmuştu. Bir gün hocamız Abdülhakîm Efendi bana; "Muhammed Sıddîk'a söyle at hazırdır, yarın atına binsin buradan gitsin." buyurdu.

Bunun üzerine ertesi gün Muhammed Sıddîk gâyet üzgün bir halde yola çıkacaktı. Beldenin eşrafı onu uğurlamak için toplandı. Abdülhakîm Efendi hazretleri ise ona dönüp bakmadı bile. Nihâyet yola çıkıp ayrıldı gitti. Çevkan Suyunun yanına vardığı sırada Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri onu geri çağırdılar. Koluna girip iki âşık gibi berâber yürüyerek geri geldiler. Birbirlerini çok severlerdi. Herkes onları seyrediyordu. Muhammed Sıddîk'a hilâfetnâmesini verdiler. Tekrar insanlara yaklaştılar. Muhammed Sıddîk Efendi sevincinden tebessüm ediyordu.Hocası ona halkın gözleri önünde çok iltifat gösterdi. Sonra onu tekrar uğurlayıp, gönderdi. Ona önce gösterdiği sert muâmeleye temasla şöyle buyurdu: "Her şeyi tamamdı. Ancak kalbinde Seyyid Fehim Arvâsî hazretlerinin oğluyum diye bir nokta vardı. Onu da bu muâmele ile sildik."

Muhammed Sıddîk Efendi zâhirî ve bâtınî ilimlerde yetişip hocası Abdülhakîm Arvâsî hazretlerinden icâzet aldıktan sonra Arvas'ta ve Van'da hizmet etti.Van'da bulunduğu sırada bir gün Van Vâlisi Tâhir Paşa zamânında, Van'a, rûhun bir insandan başka bir insana geçtiğine inanan sapık bir kimse gelmişti. Van'a geliş sebebini Vâli Tâhir Paşaya anlatıp, vâli konağında misâfir olmuştu. Vâli Tâhir Paşaya sapık düşüncelerini açınca, bir müddet münâkaşa ettiler. Bu münâkaşadan sonra Vâli Tâhir Paşa da Van'da bulunan büyük âlim Muhammed Sıddîk Efendiyi vâli konağına dâvet edip; "Şöyle sapık bir kimse geldi. Bozuk fikrini yayarsa zararlı olur ne edelim?" diye sordu. Bunun üzerine; "Ben şimdilik onu tam mânâsıyla susturup iknâ edemem. Konuşma çok uzar. Onu birkaç sözle ancak hocam Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretleri iknâ eder." dedi. Bunun üzerine Başkale'ye;

"MuhammedSıddîk çok ağır hasta acele teşrifinizi dilemektedir." diye bir tel çekildi. Abdülhakîm Efendi bu haberi alır almaz atına binip Van'a gitti. TalebesiMuhammed Sıddîk ile buluşunca, Muhammed Sıddîk; "Efendim benim hastalığım, sıkıntım şudur?" diyerek inkârcı, sapık kimsenin hâlini anlattı ve cevap verilerek onun iknâ edilip susturulmasını arzu ettiğini söyledi.

Bunun üzerine Abdülhakîm Efendi; "O kimse ile bahçede görüşeceğim. Bir yer hazırlatın. Altı yaşında bir eşeği de bahçeye bağlatıp bir müddet aç ve susuz bırakınız." dedi. Bu hazırlıklar yapıldıktan sonra sapık kimse ile bahçede görüşmek üzere bir araya geldiler. Konuya geçmeden önce Abdülhakîm Efendi sapık kimseye; "Nerelisin? Evli misin, baban öleli kaç sene oldu?" diye sordu.Sapık kimse; "Siz şarklı hocalar birisi ile karşılaşınca, böyle fuzûlî sorular sorarsınız. Buraya ne için geldiyseniz o konuda konuşalım." dedi. Abdülhakîm Efendi hazretleri; "Dâvânızı duydum. Yalnız siz çok insafsız bir kimsesiniz. İnsafsızlarla ilmî münâzara yapmayı tercih etmem." buyurunca; "Neden insafsız mışım?" dedi. "İfâdenize göre baban altı sene önce ölmüş ve o zaman deminden beri şurada anırıp duran şu eşek dünyâya gelmiş ve babanın rûhu bu eşeğe geçmiş! Böyle iddiâ ediyorum aksini isbât edebilir misin?" deyince, sapık kimse şaşırıp kaldı ve yenik düştü. Sapık bir düşüncede olduğunun farkına vardı. Seyyid Abdülhakîm Efendinin büyük bir âlim ve velî olduğunu anladı, iknâ oldu.

Bundan sonra SeyyidAbdülhakîm Efendi ilmî olarak gâyet geniş açık ve anlayabileceği bir tarzda rûhun bir insandan başka bir insana geçmeyeceğini, bunun mümkün olmadığını anlattı. Sapık kimse gerçekten iknâ olup, sapık fikrinden vaz geçti. Îtikâdını düzeltti ve tövbe etti.

Seyyid Abdülhakîm Efendi onu alıp Vâli TâhirPaşanın yanına götürdü. "İşte bir iddiâ ile buraya kadar gelmiş bu kimseyi bir eşekten misâl vererek müslüman ettik." buyurdu. Sonra bu kimsenin saptırdığı insanların îtikâdının düzeltilmesi içinTâhirPaşanın gayret göstermesini ve yardımcı olmasını istedi.

Muhammed Sıddîk Efendi Van'da müftü olduğu sıradaBirinciDünyâ Savaşı çıkmıştı.Bu sıralarda bir gün Mejingir (Yukarı Kaymaz) köyünde Mejingir Suyu kenarında kollarını sıvamış abdest alıyordu.Sağ ayağını yıkamış sol ayağını yıkamak üzere iken o çevrede bulunan ermeni komitacılarından iki ermeni yakınında saklanmıştı. Ateş edip MuhammedSıddîk Efendiyi vurdular. Atılan kurşun sağ omuzundan girip sol böğründen çıkmıştı. Vurulduğunu hissedince, belindeki kundaklı silahı çekip ateş etti.Kendisini yaralayanı vurup öldürdü. Diğerini de yaraladı. Arkadaşları da o yaralıyı öldürdüler. MuhammedSıddîk hazretleri birkaç saat sonra şehîd oldu. Bu arada vasiyetini yapmıştır. Kabr-i şerîfi Mejingir köyündedir. Fehmî Efendi adında fazîlet sâhibi bir oğlu vardı. 1969 senesinde vefât etmiştir. Kabri, babasının kabri yanındadır. Kerâmet sâhibi bir velî idi.

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.3, s.1538

MUHAMMED SIDDÎK KEŞMÎ;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. İran'da Bedahşân'ın Keşm kasabasından olup, Hidâye ismi ile meşhûrdur. Doğum târihi bilinmemektedir. Küçük iken, Hân-ı Hânân Abdürrahîm'in sohbetinde bulundu. Bunun vâsıtası ile Hâce Bâkî-billah hazretlerinin sohbeti ile şereflendi. Bu hocasının vefâtından sonra, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbet ve hizmetine kavuştu. Evliyâlıkta, "Vilâyet-i hâssa" ismi verilen en yüksek makamlara kavuşmakla şereflendi. 1622 (H.1032) senesinde, izin alarak hacca gitti. 1640 (H.1050) senesinde vefât etti.

Muhammed Sıddîk'ın ilk hocası Hân-ı Hânân Abdürrahîm'in, Nakşibendiyye yolunun büyüklerine bağlılığı ve yakınlığı vardı. Muhammed Sıddîk, tasavvuf yolunda yükselmek için hocasının işâreti ile, zamânın en büyük velîlerinden Hâce Bâkî-billah'ın huzûruna gitti. Onun hasta kalblere şifâ veren sohbeti ile şereflendi. Hâce hazretlerine her bakımdan teslim olup, bütün emirlerine ve hizmetine canla başla sarıldı. Böylece hocasının en gözde talebeleri

arasına katıldı. Hâce'nin gönlünde MuhammedSıddîk'ın husûsi bir yeri vardı. Bunu zaman zaman bildirerek; "Mevlânâ MuhammedSıddîk'ın istidâdı çok yüksek ve kâbiliyeti pek çoktur" buyururdu.

Mevlânâ MuhammedSıddîk anlattı ki: "Bir bayram sabahı, talebe arkadaşlardan birkaçı ile, mübârek hocamızın dergâhına gittik. Kendileri, ellerinde gülsuyu şişesi ile çıkıp geldiler. Orada bulunanlar arasında, benim elbisemi yeni ve bayrama yakışır şekilde bulup, üzerime gülsuyu serptiler. Bu serpmeden, perişân hatırım, bozulan moralim düzeldi.

Beyt:

Eteğinden gülsuyu, her tarafa saçılır,
Uyuyan bahtın yüzün bu şekilde uyanır.

Yine bir gün, Dekken yolculuğundan dönmüştüm. Hazret-i Hâce'yi hatırıma getirerek hep onu düşündüm ve buna devâm ettim. Bu hâl öyle oldu ki, kime baksam, o emeller sultânının yüzü görünürdü. Hattâ kapıya, duvara, taşa, ağaca baksam, hep o güzel yüz karşımda dururdu. Bu hâller içerisinde idim ki, mübârek hocam, en büyük talebesi olan İmâm-ı Rabbânî hazretlerine hilâfet verip, Serhend'e gitmesine izin verdi. Bütün talebelerinin de hazret-i İmâm'la Serhend'e gitmelerini ve ondan istifâde edip ilerlemelerini emretti.Sâdece hizmetinde bulunan birkaç kişi kaldı. Beni de huzûruna çağırıp; "Serhend'e gitme hazırlığını yaptın mı?" buyurdu. Hâlim yukarıda arz ettiğim gibi olunca, Serhend'e gitmekten kaçınıyordum. Benim gitmek istememem üzerine hazret-iHâce celâllendi ve; "Sen ve senin gibiler, onu nasıl tanıyabilirsiniz? Senin nazlanmana sebeb olan o hâl, ondan sana gelmiş olanın yanında zerre kadar bile kalmaz" buyurdu. Bundan sonra kendimden geçtim, bayılmışım. Ne kadar zaman bu hâlde kaldığımı bilmiyorum. Kendime gelince, yumuşadıklarını, acıdıklarını gördüm. Aklım başıma geldikten sonra şunları söyledi: "Korkacak bir şey yok. Zîrâ bu hâlimiz, sevginin tezâhürü idi. Ey kardeşim! Eğer îtikâdın sağlam ise ve benim doğru söylediğime yakînen inanıyorsan, bu gün gök kubbe altında Şeyh Ahmed gibi birinin olmadığını bilmelisin. Geçmiş en büyük evliyâdan, onun kemâlâtını hâiz üç-dört kişi biliyorum. Fazla değildir. Kendimi onun tufeylisi, yâni, nîmetleri ile yetişen biri olarak görüyorum. Dediklerimi hiç unutma! İşine çok yarıyacaktır. Hemen kalk, ona yetiş! Eğer seni istiyerek, severek kabûl ederse hâline şükret ki istediğimiz budur. Eğer, evet veya hayır diye bir şey söylemezse ardı sıra Serhend'e kadar git! Senden yüz çevirirse, ayaklarına kapan. Bunun da bir hikmeti vardır."

Delhi çıkışında onlara yetiştim. Bir mikdar yol almıştık ki, beni yanlarına çağırıp; "Geri dön! Hazret-i Hâce'nin hizmet ve huzûruna git! Serhend senin evindir, ama henüz Serhend'e gitme vaktin gelmedi" buyurdular. Emirlerine uyarak geri döndüm. HâceBâkî-billah'ın hayâtının sonuna kadar hizmetinde bulundum. Hazret-i Hâce'nin vefâtında yanında idim. Allahü teâlâya kavuştuğu gece, rüyâda bana göründü ve başıma gelecekleri bana anlattı. Büyükler yolunda çalışıp ilerlemenin hakîkatını beyân edip, nasîhat ve vasiyetlerde bulundu. En büyük nasîhatı İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetinde ve hizmetinde bulunup, onların yoluna devâm etmem idi."

Muhammed Sıddîk, hocasının vefâtından sonra, Allahü teâlânın lütfu ve hazret-i Hâce'nin vasiyeti ile, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûru ile şereflendi. Gençlik icâblarını, şiir ve şâirlik arzu ve lezzetlerini bıraktı. Onlara kuvvetli ve tam muhabbetle bağlandı. Hizmetle şereflendi. Nitekim hazret-i İmâm bir gün sabah namazından sonra talebelerinin toplu olduğu sırada; "Bugün Hâce Muhammed Sıddîk, vilâyet-i hâssa-i Muhammediyye ile şereflendi" buyurdu. **Hadarât-ül-Kuds** sâhibi; "Ben o halkada idim ve bu sözü yüksek hocanın cevher saçılan dillerinden duydum." dedi. Hazret-i İmâm, sevenlerinden birine; "Mevlânâ Muhammed Sıddîk, bu günlerde, Allahü teâlânın yardımı ile vilâyet-i hâssa ile şereflendi. Bununla birlikte gözü yukarılardadır. Oradan da büyük pay aldı. Umulur ki, inmeye başlar, Allahü teâlâ, rahmetini dilediğine ihsân eder." diye yazdı.

MuhammedSıddîk Keşmî anlattı: "Bir defâ içime Kâbe-i muazzamaya gitmek aşkı düştü. Yol ve azık hazırlığımı yaptım ve hazret-iİmâm'a bu arzu ve isteğimi arzettim. Hemen; "Bu sene seni hacıların arasında görmüyorum" buyurdular. Hocamın bu sözünü iyi anlayamadım. Hazırlığımı bitirip yola koyuldum. Bir müddet gittikten sonra önüme yol kesiciler çıktı. Malımı, eşyâmı, neyim varsa hepsini talan ettiler. Beni de yaraladılar. Hocamın sözünü iyi anlamamanın cezâsını çektim. O sene hacca gidemedim. Sonraki sene hocamın iznini alıp, yeniden yol ve azık hazırlığımı yaptım. 1622 (H.1032) senesi idi. Bir grup talebe arkadaşımla Haremeyn-i şerîfeyni ziyâret için yola çıktık. Yol azığımız az, bize katılanlar ise çoktu. Çok sıkıntı çekip vazifelerimizi yaptık. Elhamdülillah, cenâb-ı Hak karşılığında büyük saâdetler ihsân eyledi."

Hâşim-i Keşmî anlattı: "Muhammed Sıddîk Hicâz'da bulunduğu sıralarda, hocamız İmâm-ı Rabbânî hazretleri bir gün bana; "Şu anda burada bulunmayan bâzı talebemin hâllerine teveccüh eyledim. Mevlânâ MuhammedSıddîk göründü. Tam bir sevgi ve ihlâs ile bize müteveccihtir. Şu anda Bedahşân'da yolcudur. Hâli hoş olsun!" buyurdu.

Mevlânâ Muhammed Sıddîk Keşmî, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin ayrı ayrı kâğıtlara yazdığı **Mebde' ve Me'âd** risâlesini 1610 (H.1019) senesinde toplayıp, kitap hâline getirdi.

İmam-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektubât**'ında Muhammed Sıddîk Keşmî'ye yazılmış mektublar vardır.

Muhammed Sıddîk hazretleri, 1640 (H.1050) senesi Şevval ayında vefât etti. Kabri, Delhi'de, hazret-i Hâce Bâkî-billah hazretlerinin bulunduğu kabristandadır. Hanımı da sâlihâ olup, çok ibâdet ederdi.

ÖLÜM

Muhammed Sıddîk Keşmî hazretleri ölüm hakkında buyurdu ki:

Mısra':

"O ölüm ki, ona yaşama derim."

Gerçekten sonsuz hayat, ölüme bağlıdır. Ölüm, ebedî hayatın süsleyicisi, donatıcısıdır. Hayır, belki âb-ı hayâttır, yâni hayat bahşeden, hiç öldürmeyen sudur. Ölüm, dostluğun kuvvetlendiricisidir. Ölüm, mâsivâ binâsını ateşe vericidir. Ölüm, üzüntü perdelerinin yakıcısıdır. Ölüm, hakikâtın aynasıdır. Ölüm, görünmeyen güzelin yüzünden perdeyi kaldırıcıdır. Gönlümün, gelmesinden hoşlandığı, beklediği şey ölümdür. Dağınıklıkları toplayan ölümdür. Ölüm seveni sevdiğine kavuşturucudur. Resûlullah efendimiz; **"Ölüm, sevgiliyi sevgiliye kavuşturan bir köprüdür."** buyurmuştur.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1121

2) Hadarât-ül-Kuds; s.26

3) Zübdet-ül-Makâmât; s.372

4) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.338

5) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.124

MUHAMMED BİN SÛKA;

Tâbiînden. Çok ibâdet eden, dünyâya hiç düşkün olmayan, cömertliği ile tanınan büyük bir İslâm âlimi, veli. Eshâb-ı kirâmdan Enes bin Mâlik ve Ebu't-Tufeyl Âmir bin Vâsile'nin ve

Tâbiînin büyüklerinin sohbetinde bulundu. Hadîs âlimlerince sika (güvenilir) kabûl edilmiştir. Çok az sayıda hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Künyesi, Ebû Abdullah ve Ebû Bekr'dir. Doğum ve vefât tarihleri hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Hicrî birinci asrın ikinci yarısında doğup, İmâm-ı A'zamdan önce vefât etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Kendileri birçok âlimden hadîs ilmini tahsil ettiler. Bunlardan başlıcaları; Enes bin Mâlik, Ebu't-Tufeyl Âmir bin Vâsıl, Saîd bin Cübeyr, Abdullah bin Dînâr, Ebû Sâlih es-Semmân, Nâfi' bin Cübeyr bin Mut'am, İbrâhim en-Nehâî, İbn-i Ömer'in azadlı kölesi Nâfî, Münzir-i Sevrî, Muhammed bin Münkedir, Ebû Ca'fer Muhammed bin Ali bin Hüseyin, Ebû Bekr bin Hafs bin Ömer bin Sa'd, Ebû Avn bin Ubeydullah es-Sekafî'dir.

Kendilerinden de hadîs tahsîl eden ve rivâyette bulunan âlimlerden bâzıları: Es-Sevrî, İbn-i Mübârek, Ebû Muâviye, Abdurrahmân bin Muhammed el-Muhârebî ve İsmâil bin Zekeriyya, Mervân bin Muâviye, Ebû Mugire en-Nadr bin İsmâil, Atâ bin Müslim İbn-i Uyeyne, Ali bin Âsım el-Vâsıtî'dir.

Muhammed bin Sûka hazretleri, Allah korkusundan çok ağlardı. Cuma günleri arkadaşlarını arar bulur ve onlarla birlikte ibâdet eder, aynı düşünceler içinde göz yaşı dökerlerdi.

Kendisine babasından mirâs kalan yüz yirmi bin dirhem parayı, bir şüphe üzerine, tamamen sadaka olarak dağıttı. Zekât alacak duruma düştü. Muhammed bin Sûka'nın üstünlüklerine dâir, kendisine yetişerek sohbetinde bulunmuş olan büyük İslâm âlimlerinden çeşitli rivâyetler vardır. Onun cömertliği, ibâdete düşkünlüğü, günâhlardan kaçınması, Allahü teâlâdan korkması hakkında sözler kitaplara geçmiş, nesilden nesile ibret olacak hayatı anlatılmıştır.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri anlatır: "Bir gün Rekbet hazretleri ile beraber Muhammed bin Sûka'nın ziyâretine gittik. Bir ara Rekbet bana; "Yâ Süfyân! Kûfe'de iki kişi var. Bunlar Allah yolunda çok çalışıyorlar. Onlardan biri Muhammed bin Sûka, diğeri ise Abdülcebbâr bin Vâil bin Hacer'dir." buyurdu.

Hüseyin bin Hafs, Süfyân-ı Sevrî'ye "Sana Kûfe'nin en hayırlısının yazılarını göstereceğim" dedi ve Muhammed bin Sûka'nın yazılarını çıkardı. Süfyân bin Uyeyne, "Kûfe'de üç kişi var ki, bunlara yarın öleceksin dense, ibâdetlerini arttırmaları mümkün değildir. Bu üç kişi, Muhammed bin Sûka, Amr bin Kays, Melâî ve Ebû Hayyân Teymî'dir." buyurdu.

Muhammed bin Münkedir, kendisine sordu: "Yâ Ebâ Abdullah! Sana en hoş gelen amel hangisidir?" Muhammed bin Sûka hazretleri de "Mümini sürûra boğmaktır." buyurdu. "Ondan sonra hangisidir?" dedi. "Kardeşlere ikrâm etmektir." buyurdu.

Bir gün kardeşinin oğlu kendisine bir suâl sordu. Muhammed bin Sükâ hazretleri ağlamaya başladı. Yeğeni, "Ben suâlin cevâbını vereceksiniz diye sordum, siz ise ağladınız, cevap vermeyecek misiniz?" deyince, o da; "Ey kardeşimin oğlu, suâlin cevâbından âciz oluduğum için değil, bu mevzûu bugüne kadar sana öğretmediğim için ağlıyorum" buyurdu.

İmâm-ı A'zam hazretleri, Muhammed Sûka hazretlerinin cenâzelerinde bulunduklarını bildirerek "O, seksen defa Kâbe'yi ziyâret için Mekke'ye gitmiştir" buyurmuşlardır.

"Bir kimsenin dünyâlığından birşey eksildiği zaman çok üzülür. Lâkin, o kimsenin dîninden bir şey eksildiği zaman o kadar üzülmez. Hattâ umûrunda bile olmaz. İşte o kimse de kendisini Allahü teâlânın azâbına müstehak eder."

"Bir kimsenin aksırdığını duysam, aramızda deniz de olsa "Yerhamükellah" derim."

"Allahü teâlâdan korkan mümin hiç neşelenmez. Onun rengi hiçbir zaman açılmaz. Yüzü devamlı mahzûn olur."

"Bir insan, müslüman kardeşinin ihtiyâcını görürse, Allahü teâlâ da ona çok yüksek dereceler

verir, o kimse çok yüksek derecelere yükselir.”

AZÂBA LÂYIKTIR

Ya’lî bin Ubeyd, Muhammed bin Sûka’dan nasîhat istedi. O da; “Sizden önceki, insanlar çok konuşmaktan pek sakınmışlar, çok konuşmak üç yerde iyidir demişlerdir. Birincisi, Allahü teâlânın kelâmı olan Kur’ân-ı kerîmi çok okumak, ikincisi, çok emr-i mâruf yapmak sebebiyle fazla konuşmak. Üçüncüsü, fazla nehy-i münkerden dolayı çok konuşmak. Bu üç şeyden başka ancak çok lüzûm olursa konuşun. Zîrâ sizlerle beraber kirâmen kâtibîn melekleri vardır. İsimleri Rakib ve Adid’dir. Onlar hayır ve şer konuşulan her şeyi yazarlar. Akşam olduğu vakit, meleklerin yazdıklarında âhıretle ilgili yazıları çok olan ne bahtiyar kimsedir. Dünyâ ile ilgili olan yazısı çok olan ne bedbaht kimsedir.

Allahü teâlâ, müstehak olmayan hiçbir kimseye azap yapmaz. Azap yapılan kimseler, muhakkak ona lâyıktır. Şöyle ki, bir kimseye dünyâlık verilir. O kimse, verilen dünyâlığa çok sevinir. Fakat, dîninden birşey fazlalaştığı zaman hiç farkına varmaz. Böyle kimse nasıl azâba müstehak olmasın?”

EN KIYMETLİ İŞ

Muhammed bin Sûka ki, Tâbiîni izâmdan,
Cömertliğiyle meşhur, İslâm ulemâsından.

Dünyâdan tam kesilip, Rabbine yönelmişti,
Kendini tamâmiyle, ibâdete vermişti.

O kadar çok ibâdet, ederdi ki her gün de,
Bundan daha fazlası, yapılmazdı bir günde.

“Sen yârın öleceksin”, denseydi kendisine,
Tâatını arttırmak, mümkün değildi yine.

Dediler: “Farzdan sonra, en kıymetli iş nedir?”
Buyurdu: “Bir mümini, sevip sevindirmektir.”

Kendisinden nasîhat, isteyen bir insana,
Buyurdu: “Çok konuşmak, çok zarar verir sana.

İhtiyâç haricinde, fazla konuşmayınız,
Böylece âhirette, pişmanlık duymayınız.

Zîrâ hergün, kirâmen-kâtibîn melekleri,
Yazar konuştuğumuz, bütün kelimeleri.

Yârın mahşer gününde, verilir defterimiz,
Yazılmıştır oraya, söz ve amellerimiz,

Lüzûmsuz, mâlâyânî, sözlerimiz çok ise,
Nasıl cevap veririz, o gün biz Rabbimize?

Eğer azâb ederse, birine cenâb-ı Hak,
O kişi, o azâba, müstehaktır muhakkak,

Hak teâlâ birine, bir dünyâlık verirse,
O da bu dünyâlığa, kalbinden sevinirse,

Lâkin ibâdetinde, olunca bir fazlalık,

Buna sevinmez ise, azâba olur lâyık.

Ve yine dünyâlığı, azalsa bir kimsenin,
O kişi de kalbinden, üzülse bunun için,

Lâkin onun dîninde, noksanlık olur ise,
Üzülmezse, azâba, lâyık olur o kimse.”

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.3

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.9, s.209

3) El-Kâşif; c.3, s.51

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.315

MUHAMMED ŞÂZİLÎ;

Mısır'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Muhammed eş-Şâzilî el-Mısrî el-Hanefî, lakabı Şemsüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Hazret-i Ebû Bekr'in soyundandır. Küçük yaşta öksüz kaldı. Teyzesinin yanında büyüdü. Sanâta verdiler, fakat medreseye kaçtı. Medrese arkadaşlarından biri de, meşhûr muhaddis İbn-i Hacer Askalânî'dir. 1443 (H.847) senesinde vefât etti. Mısır'da Berekât denilen yerdeki kabri meşhûr olup, ziyâret edilmektedir.

Muhammed Şâzilî, vilâyetin bütün makamlarını geçmiş, ilmiyle âmil, yüksek hâller sâhibi bir kimse idi. İlim, amel, hâl, zühd ve Allahü teâlâya muhabbette pek ileriydi. Çok kimse onun vâsıtasıyla hidâyete kavuşmuştur. Büyüklüğünü kimse inkâr edemezdi. Dünyânın her tarafından huzûruna gelenler, halledemedikleri meseleleri suâl ederler, tatmin edici cevaplar alırlardı. Başka ülkelerden gelenlerle, onların lisânı ile sohbet ederdi.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri buyurdu ki: "Benden sonra, Mısır'da Muhammed Hanefî ismiyle meşhûr bir zât gelecek, bu ülkenin fâtihi olacak, kendisi büyük şân sâhibidir. O, benim beşinci halîfem olacaktır."

Kıymetli, şık elbiseler giyerdi. Huzûruna gelenlerin kalbinden geçenleri bilirdi. Büyüklüğüne inanmayanlar, huzûruna geldiklerinde mahcûb bir şekilde tövbe edip talebesi olurlardı.

Ebü'l-Abbâs Sersî anlatır: "Muhammed Şâzilî okuldan, medreseden çıkınca, çarşıda dükkânında oturur ve kitap satardı. Ona bâzıları uğrayıp; "Yâ Muhammed! Sen dünyâ için yaratılmadın." dediler. Bu söz üzerine dükkândan ayrıldı, kitapları ile bütün varlığından vazgeçti. Hepsini terk etti. Sonra bunların ne olduğunu bir daha sormadı. Kendisine halvet (yalnızlık) sevdirildi. Halvete girdiğinde 14 yaşında idi. Yedi sene halvette kaldı, yeraltındaki odasından insanlar arasına hiç çıkmadı.

Ebü'l-Abbâs diyor ki: "Muhammed Şâzilî hazretlerine talebe olmuştum. Talebe iken, odasına her gidişimde izin isterdim; gir derse girer, sükût ederse geri dönerdim. Bir gün gittiğimde sükût etti. Fakat buna rağmen ben içeri girdim. Baktığımda bir köşede meşgûl olduğunu ve yanında da büyük bir arslanın durduğunu gördüm. Arslan edeble oturuyordu. Beni görünce, arslan sert sert baktı. Kendimi dışarı zor attım. Tövbe istigfâr edip, bir daha odasına izinsiz girmedim."

Muhammed Şâzilî, gaybdan bir nidâ işitinceye kadar halvetten çıkmadı. Bu ses üç defâ şöyle diyordu: "Yâ Muhammed! Çık ve insanlara faydalı ol!" Üçüncüsünün sonunda; "Şayet çıkmazsan çıkmaya zorlanırsın." diye ses geldi. Muhammed Şâzilî;"Zorlandıktan sonra ayrılmaktan başka çâre yoktur." dedi. Muhammed Şâzilî sonrasını şu şekilde anlattı: "Kalktım ve zâviyeye gittim. Fıskiyede abdest alan bir cemâat gördüm. Onların bir kısmının

başında sarı, bir kısmının başında da mâvi sarık vardı. Bir kısmı maymun, bir kısmı hınzır, bir kısmı da ay yüzlü idi. Allahü teâlânın beni bu insanların âkıbetlerine muttalî kıldığını anladım. Onlara arkamı dönüp, Allahü teâlâya ilticâ ettim. Bunun üzerine insanların hâllerinden bana gösterdiği şeyleri gizledi ve onlardan birisi gibi oldum."

Muhammed Şâzilî, çok pahalı elbiseler giyerdi. Evliyânın hâlleri hakkında bilgi sâhibi olmayanlardan birisi, bundan dolayı ona kızdı ve; "Evliyânın, sultanlara yakışacak böyle elbiseler giymekten uzak durması lâzımdır. Eğer bu zât gerçekten velî ise, onu bana verir; ben de satar, parasını çoluk çocuğuma harcarım." dedi. Muhammed Şâzilî toplantıdan ayrılınca, elbiseyi çıkardı ve; "Bunu filân kimseye verin. Satsın ve parasını çoluk-çocuğuna harcasın." buyurdu. Adam onu aldı, sattı ve; "Bu, Allah için verilen yardımdır." dedi.İkinci toplantıya gelişinde, o elbiseyi yine Muhammed Şâzilî'nin üzerinde gördü. Elbiseyi, onu sevenlerden birisi satın almıştı. O zaman adam şöyle dedi: "Bu (elbise), MuhammedŞâzilî'den başkasına yakışmaz." Bunun üzerine Muhammed Şâzilî, elbiseyi yine aynı adama hediye etti.

Evliyânın büyüklerinden olan Ali bin Vefâ, bir gün bir düğün yemeğindeydi. Düğündekiler; "Ziyâfet, ancak Muhammed Şâzilî hazretlerinin gelmesiyle tamam olur." dediler. Ziyâfet sâhibi gidip onu dâvet etti. Muhammed Şâzilî dâveti kabûl edip, düğünün yapıldığı evin kapısına geldiğinde, "Burada evliyâdan kim var?" diye sordu. Ziyâfet sâhibi; "Ali bin Vefâ ve cemâati var." dedi. Muhammed Şâzilî, ev sâhibine; "İçeri gir ve benim için izin iste. Çünkü bir yerde büyüklerden biri olduğu zaman, izin verilinceye kadar oraya girmemek fakirlerin edeblerindendir." dedi. Ali bin Vefâ izin verdi; onu ayakta karşıladı ve yanına oturttu. Sohbet ettiler. Sonra Muhammed Şâzilî, Ali bin Vefâ'nın talebelerine; "Efendinize duâ ediniz. Çünkü onun Allahü teâlâya kavuşması yakındır." dedi. Söylediği gibi oldu. Bir gece Muhammed Şâzilî, gâibden şöyle bir nidâ işitti; "Yâ Muhammed! Biz sana senden olana ilâve olarak Ali bin Vefâ'nın sâhib olduklarını da verdik." Muhammed Şâzilî buyurdu ki: "Bunun, ancak Ali bin Vefâ'nın ölümünden sonra olacağını anladım. Abdülbâsıt mahallesindeki Ali bin Vefâ'nın evine talebelerinden birini gönderdim. O şahıs, oraya vardığında, Ali bin Vefâ'nın vefât ettiğini öğrendi.

Bir defâsında imtihân etmek için, Mâlikî kadılarından biri ona gelmişti. Muhammed Şâzilî'ye onun, imtihân etmek maksadıyla geldiğini bildirdiler. Muhammed Şâzilî; "Ben fakirlerin seccâdesi üzerinde oturuyorum, gücü yeterse, istediğini sorsun." buyurdu. Kâdı, gelince sormaya başladı; "....hakkında ne dersin?" dedi durakladı. Şâzilî "Evet" dedi. O; ".....hakkında ne dersin?" dedi durakladı. Şâzilî "Evet" dedi. O; ".....hakkında ne dersin?" dedi yine durakladı. Şâzilî "Evet (devâm et)" buyurdu. Birçok defâ aynı şeyi tekrarladı. Sonra kâdı; "Sormak istediğim soruyu unuttum?" dedi. Sonra sarığını çıkardı, istigfâr etti. Evliyâyı inkâr etmiyeceğine ve onlara îtirâz etmeyeceğine dâir söz verdi.

Kâhire dışındaki köylerin en uzağında olan bir talebesine, bulunduğu yerden seslendiğinde, talebesi cevap verir, "Gel dese".. o talebe yola çıkar veya "Şöyle yap." dese, yapardı. Bir gün batıdaki Kutûr şehrinden, Ebû Takiyye'yi çağırmıştı. O, hocasının sesini işitti ve Kâhire'ye geldi.

Evliyâdan bir zât, Muhammed Şâzilî hazretlerinden izin almadanMısır'a girdi. Kendisinde bulunan, büyüklük hâli ondan alındı. Sonra Allahü teâlâya istigfâr ederek, Muhammed Şâzilî'ye geldi. Kendisine eski hâli iâde edildi. Bu hâli şöyle idi: Yanında büyük bir küfe bulunurdu. Elini onun içine sokar ve ihtiyâcı olan her şeyi ondan çıkarırdı. Mısır'a izinsiz girdikten sonra, yine elini küfeye sokmuş, fakat hiçbir şey bulamamıştı.

İbn-i Temmâr isminde birisi, şefâat mevzûunda MuhammedŞâzilî'yi üzmüştü. O, evliyânın büyüklerinden Bistâmî adında bir zâtın talebesiydi. Muhammed Şâzilî buyurdu ki: "İbn-i Temmâr ile bütün münâsebetlerimizi kestik. İsterse bin tâne Bistâmî onunla birlikte olsun." Bir müddet sonra, sultan bir kısım görevliler göndererek, İbn-i Temmâr'ın evini yıktırdı.

Zamânımıza kadar harâbe hâlinde kaldı.

Emîrlerden biri,Muhammed Şâzilî hazretlerini öldürtmek istedi. Bir dâvette zehirli bir kaba yemek koyup, ona sundular. Şâzilî hazretleri yemekten biraz yedi. Sonra zehirli olduğunu anladı. Kalktı ve bineğine binerek zâviyesine gitti. Orada kaplar karıştı. Emîrin iki oğlu geldi.Muhammed Şâzilî'nin kabından yemek yediler ve öldüler. MuhammedŞâzilî zehirden hiçbir zarar görmedi.

Muhammed Şâzilî, bir gün abdest alırken, kalbine bir hâl oldu. Odasında olduğu hâlde, nalınının birini alıp attı. Nalın havada uçup gitti.Hâlbuki odanın çatısında çıkacak bir delik yoktu. Hizmetçisine: "Eşi gelinceye kadar bu tek nalını yanına al!" buyurdu. Bir müddet sonra, Şam'dan yanında birçok hediyelerle gelen bir adam, o tek nalını getirdi ve şöyle dedi: "Cenâb-ıHak size hayırlar versin. Yolda hırsız göğsüme oturmuş, beni kesmek üzere idi. Kendi kendime; "Yâ efendimiz Muhammed! Yâ Hanefî!" dedim. Hırsızın göğsüne bir nalın gelip çarptı. Hırsız, baygın bir şekilde yere düştü. Sizin bereketinizle Allahü teâlâ beni o hâlden kurtardı."

Muhammed Şâzilî'nin bir koyunu çalındı ve altı ay bulunamadı. Bir gün Muhammed Şâzilî, hizmetçisine; "Ravza'ya git, filâncanın kapısını çal. Evin sâhibi çıkınca, altı aydır sende olan dişi koyunu getir, de." dedi. Hizmetçi gidip emredilenleri söyledi. Bunun üzerine, ev sâhibi koyunu çıkarıp verdi.Muhammed Şâzilî; "Bu, bizim sermâyemizdi. Bize iâde edildi." buyurdu.

Muhammed Şâzilî, sadaka verecek bir şey bulamadığı zaman, eshâbından ödünç alır, sonra cenâb-ı Hak ona para nasîb edince, öderdi. Bu şekilde aldığı borçlar 60 bin dirhem oldu ve bu, Muhammed Şâzilî'ye ağır geldi. Bir gün bir kişi, elinde büyük bir kese ile geldi ve, "Muhammed Şâzilî'de kimin alacağı varsa gelsin." dedi. Bütün borçlarını ödedi. Hazır bulunanlardan hiçbiri bu kişiyi tanımadı. Durumu Muhammed Şâzilî'ye suâl ettiler. O da; "Kudretin tecellîsidir. Allahü teâlâ bizim borcumuzu ödemek üzere gönderdi." buyurdu.

Talebelere, toprak kab içerisinde az yemek verdiğinden, bir yaşlı kadın Muhammed Şâzilî'ye kızdı. Onu inkâr ederek; "Yemeğin azlığı, onun velî olmadığını gösterir." dedi. Sonra gitti. İçinde kuzu ve ördek eti bulunan yemek yaptı, dergâha getirdi. Muhammed Şâzilî, Yûsuf Kutûrî hazretlerine; "Ye!" buyurdu. Yemeğin hepsini tek başına yedi ve yine açlıktan şikâyet etti. Kadın onu evine götürdü. Orada yediğinden daha fazla yemek yediği hâlde, yine şikayet ediyordu. Muhammed Şâzilî, kadına buyurdu ki: "Bereket, çokluğunda değil, evliyânın yemeklerindedir." Bunun üzerine kadın istigfâr etti ve tövbekâr oldu.

Muhammed Şâzilî'ye bir adam geldi ve; "Ey efendim! Ben çoluk-çocuk sâhibi, fakir hâlli biriyim. Bana kimyâyı öğret." dedi. Bunun üzerine; "Şu şartla: Yanımızda tam bir sene kalırsın. Her abdest bozduğunda, mutlaka abdest almalı ve iki rekat namaz kılmalısın." buyurdu. Adam, kabûl edip bu şartlarda sebât gösterdi. Müddetin bitimine bir gün kalınca, Muhammed Şâzilî'nin yanına gitti. O da; "Yarın, hâcetinizi yerine getiririz" buyurdu. Ertesi günü olunca, MuhammedŞâzilî ona: "Kalk!Abdest için kuyudan su doldur." buyurdu. Kuyudan bir kova doldurdu. Kovanın altınla dolu olduğunu görünce; "Ey Efendim!Şu ânda bir tek kuruş dahî isteğim kalmadı." dedi. Muhammed Şâzilî; "Onu yerine dök ve memleketine git. Gerçekten sen, her hâlinle kimyâ oldun." buyurdu. Memleketine döndü. İnsanları Allahü teâlâya dâvet etti. Bu hareketiyle büyük nîmetlere kavuştu.

Bir defâsında, gece yarısında Muhammed Şâzilî'ye bir kişi geldi. Kapıda durdu. Muhammed Şâzilî ona; "Kimsin?" diye sordu. "Bir harâmiyim." dedi. Muhammed Şâzilî; "Ne çalarsın, ne iş yaparsın? Meşgalen nedir?" diye sordu. Dedi ki: "Ey Efendim!Allahü teâlâya tövbe etmiştim. Günah işleyerek tövbemi bozdum." MuhammedŞâzilî ona; "İçeri gel. Sana korku yoktur." buyurdu. O kişi, tövbe etti ve tövbesi makbûl oldu. Ölünceye kadar MuhammedŞâzilî'nin dergâhına devâm etti.

Fakir bir kimse ziyâretine geldiğinde, MuhammedHanefî hazretlerini kıymetli ve süslü elbiseler içinde görünce; "Benim bildiğim velîler böyle elbiseler giymez. Bizim bu kadar ihtiyâcımız varken niçin kıymetli elbiseler giyer?" diye düşündü. Orada iken, bir grup yabancı kimse ziyârete geldi. Hepsi de kıymetli ve süslü elbiseler giymişlerdi. Fakat Muhammed Hanefî hazretlerininki, onlarınkinden daha güzel ve kıymetliydi. Bu kimseler gittikten sonra, o fakir kimseyi çağırıp buyurdu ki: "Gördün, böyle kimseler ziyâretimize gelmektedir. Benim ise onların karşısında ilim ehlini zelil göstermem uygun olur mu? Onun için böyle giyindim. Yoksa bizim böyle şeylerde gönlümüz yoktur." O kimse, işin sebebini öğrenip, tövbe ve istigfâr etti. Bir daha büyüklerin işine karışmamaya söz verdi.

Muhammed Hanefî hazretlerinin bir komşusu vardı. Onu hiç sevmezdi. Devamlı aleyhinde konuşurdu. Ziyâretine gelenleri kapısından çevirerek; "Geldiğiniz zât, büyük kimse değil, o benim komşumdur, o sihirbâzın biridir." derdi. MuhammedHanefî hazretleri, defâlarca ona nasîhat etti fakat fayda vermedi.Yine bir gün, uzak bir yerden kalabalık bir grup insan ziyâretine geldi. Bu zât, hemen bunların önüne geçip, aynı şeyleri tekrâr ederek, gelenleri geri çevirdi. Bunun üzerine Muhammed Hanefî hazretleri; "Yâ Rabbî! Yol kesicilerin cezâsını ver." diye duâ etti. Kısa bir müddet sonra, o kimse hastalandı. Ağzından kan ve ciğer parçaları geldi. Ve o hastalıktan kurtulamayıp öldü.

Muhammed Şâzilî, Karâfe kabristanını ziyâret ettiği zaman, kabir ehline selâm verir, mezardakiler onun selâmına yüksek sesle cevap verir ve orada bulunanlar bunu işitirlerdi.

Muhammed Şâzilî, elini huysuz atın üzerine koysa, atta huysuzluktan eser kalmazdı. Hızır aleyhisselâm, defâlarca MuhammedHanefî'nin meclisine gelir ve onun sağında otururdu. Muhammed Şâzilî kalkınca, o da kalkar, Muhammed Şâzilî halvete girse, yalnızlığa çekilse kapıya kadar onu tâkib ederdi.

İmâm-ı Şa'rânî şöyle nakletti: "MuhammedHanefî hazretleri ölüm hastalığında; "Kimin bir hâceti, isteği olursa, kabrime gelsin; onu yerine getiririm. Çünkü sizinle benim aramda bir karış topraktan başka bir engel yoktur. Bir karış toprak onunla talebeleri ve dostları arasında engel olan kimse velî değildir." buyurdu."

Muhammed Şâzilî buyurdu ki: "Sakın velîlerin kerâmetini inkâra kalkışmayın. Zîrâ kerâmet, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler ile sâbittir. Âdet dışı hâllerin olması, velîler için câizdir. Ehl-i sünnet ve cemâat mezhebinin îtikâdı böyledir. Çünkü, rivâyete göre İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, bir ara duâ etti ve kendisine semâdan bol yemeklerle dolu bir sofra indi."

"Velî, "Lâ ilâhe illallah" deyip, bunun şartlarını yerine getiren kimsedir. Bunun şartları; Allahü teâlâyı ve O'nun Resûlünü sevmek ve dost edinmektir."

İYİ YE!

Yûsuf isimli bir şahıs, Muhammed Şâzilî hazretlerini sık sık ziyârete gelirdi. "Yemekte sofraya çok az ekmek konuyor, karnım doymuyor." derdi. Bir defâsında ziyâretine gelirken, iki de ekmek alıp, bunları koynuna saklamıştı. Her zaman olduğu gibi, yine sofra kuruldu. Yine her zamanki kadar ekmek ve yemek kondu. Fakat o zât, ne kadar yediyse ekmeği bir türlü bitiremedi. Bitmediği gibi, hiç de eksilmedi. Muhammed Şâzilî hazretleri kendisine; "İyi ye sofradan aç kalkma ki, iki ekmeğe ihtiyâcın kalmasın." buyurdu. O kimse çok mahcub oldu. Ekmekleri çıkarıp sofraya bıraktı. Tövbe istigfâr etti.

BU MEMLEKET NE BENİMDİR NE SENİN

Şemseddîn bin Ketîle dedi ki: "Muhammed Şazilî'yi tanıtan ilk hâdise şudur: "Sultan Ferec bin Berkûk, bir sebebten dolayı halkın üzerine ok attırıyor; Muhammed Şâzilî de buna karşı geliyordu.

Muhammed Şâzilî'nin arkasından askerler gönderdi, yanına getirtti. Ona sert sözler söyledi ve; "Bu memleket benim mi, yoksa senin mi?" diye sordu. Muhammed Şâzilî de; "Bu memleket, ne benimdir, ne senindir. Kahhâr ve tek olan Allahü teâlânındır." dedi. Sonra gönlü kırık kalkıp gitti. Akabinde Sultâna bir hastalık ârız oldu ki, az kalsın ondan dolayı helâk oluyordu. Hastalığın tedâvisinden bütün doktorlar âciz kaldı. Sultânın husûsî danışmanlarından durumu anlayan bâzıları; "Bu, Muhammed Şâzilî'nin kalbinin kırılmasındandır." dediler. Sultân'a, Muhammed Şâzilî'nin gönlünü almanın, ancak hastalığa çâre olabileceğini anlattılar. Bunun üzerine Sultan; "Hatırını almam için ardından adam gönderip getirtiniz." dedi. Komutanlar ona gittiler. OnuMısır'ın dışında bir yerde buldular. Sultân'ın isteğini haber verdiler. O, Sultân'ın yanına gitmeyi kabûl etmedi. Gelenler, Muhammed Şâzilî ile Sultan arasında tereddütte kaldılar, geri dönmediler. Sonunda Şâzilî, Sultân'a acıdı. Ona, temiz ve helâl zeytin yağı ile pişirilmiş bir ekmek parçası gönderdi ve onlara dedi ki: "Ona, bu ekmeğin hastalığını iyileştireceğini söyleyin. Fakat bir daha büyüklere karşı edebi terk etmesin." Sultan gönderilen ekmeği yiyince, iyileşti. O günden sonra, bu hâdise insanlar arasına yayıldı. Sultan, şükran borcu olarak, ona bir torba gümüş gönderdi. Gümüşü getiren, onu kürsüde vâz ederken buldu. Muhammed Şâzilî, gelen kişinin yanındaki gümüşler bitinceye kadar, avuç avuç alıp insanlara attı. Bu olanlar Sultâna ulaştı. Bunun üzerine Sultan, Muhammed Şâzilî'nin yanına gelip, ellerinden öptü. Muhammed Şâzilî, ona; "Kalk, şu kuyuya git. Ondan abdest suyu alarak şu fıskiyeyi doldur ki, kıyâmet günü bu senin için defterinde sevab olarak bulunsun." diye emretti. Sultan elbisesini çıkardı. Bir kova doldurdu. Ona bu kova çok ağır geldi. Güçlükle çekebildi. Baktı ki, altın doluydu. Muhammed Şâzilî'ye durumu söyledi. O da; "Onu kuyuya dök ve yeniden doldur." buyurdu. İkinci ve üçüncü dolduruşunda da böyle oldu. Muhammed Şâzilî buyurdu ki: "Kuyuya, bizim sudan başka bir şeye ihtiyâcımız yok de!" Bunları gören sultan, Muhammed Şâzilî'ye gönderdiği şeyin ne kadar değersiz olduğunu anladı.

HASTALIĞI KALMADI

Muhammed Şâzilî'nin hanımı hastalanmıştı. Ölmek üzereydi. Yâ Seyyidî Ahmed! Yâ Bedevî! Rûhun benimle berâberdir (berâber olsun)." diye söyleniyordu. Rüyâsında hazret-i Ahmed-i Bedevî'yi gördü.Ağzı ve burnu örtülüydü. Üzerinde, yenleri geniş ve göğsü enli (geniş) bir cübbe vardı.Yüzü ve iki gözü kızarmıştı. Kadına; "Nasıl olur da beni çağırır ve yardım istersin. Sen bilmiyor musun ki, şânı yüce olan büyüklerden bir zâtın himâyesindesin. Velîlerden birinin yanında olanların çağırmasına biz cevap vermeyiz. Yâ Seyyidî Muhammed! Yâ Hanefî! de. Allahü teâlâ sana âfiyet versin!" buyurdu.Kadın böyle söyledi ve sabah olduğunda hiç hastalığı kalmamıştı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.157

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.88

3) Menâkıb-ı Şemseddîn Hanefî (Betnûnî)

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.342

MUHAMMED ŞENÂVÎ;

Evliyânın büyüklerindendir. İsmi Muhammed Şenâvî'dir. Mısır'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1525 (H.932) senesinde Mısır'da vefât etti. Ravh denilen yerdeki dergâhının bahçesine defnedildi.

Muhammed Şenâvî, çok yardımseverdi. Dâimâ halkın ihtiyaçlarını karşılamak için koşardı. Herkese, Allahü teâlâyı devamlı hatırlamaları için zikir telkini yapardı. Kimseden hediye almazdı. Muhammed Şenâvî'nin vâz ve nasîhatleri, çoğunlukla uzun olurdu. Yatsı namazından sonra başlıyan sohbet, sabaha kadar devâm ederdi.

Yine Abdülvehhâb-ı Şa'rânî anlatır: "Muhammed Şenâvî ile, Muhammed bin Ebû Hamâil dergâhında vedâlaştım. O; "Bu son buluşmamız değildir. Bir daha buluşacağız" buyurdu. Aradan bir süre geçti. Ravh mahallesine gittim. Muhammed Şenâvî'nin huzûruna girdim. Son

anlarını yaşıyodu. Bana şöyle duâ etti: “Allahü teâlâ, seni gözetsin ve himâyesinden bir ân dahî ayırmasın. O’ndan bunu diliyorum. O’nun huzûruna vardığında, sana ayıplarını örtmekle muâmele eylesin” Muhammed Şenâvî, o gece vefat etti. Sabahleyin halktan habersiz olarak defnedildi. Halk Muhammed Şenâvî’nin vefâtını duyunca, mezarını ziyâret etmek için toplandılar. Mezar başında büyük izdiham meydana geldi.”

Muhammed Şenâvî buyurdu ki: “Bu yol, baştan sona kadar iyi huydan ibârettir.”

“Dünyâdan elime geçenler, bana verilmiş özel bir mal değildir. Ben bu mallara, yoksulların da ortak olduğunu görüyorum. Bunları, benden daha fakir kimseler varsa onlara veririm. Zîrâ, bu rızıkları bana bu iş için veren Allahü teâlâdır. Beni bu hayır işine memur eden, fakirlere yardımdan başka bir işle uğraştırmayan yüce Rabbime hamd ve senâlar olsun.”

ZEHİRLİ YEMEK

Abdülvehhâb-ı Şa’rânî şöyle anlatır: “Muhammed Şenâvî’nin bulunduğu beldenin devlete âit gelirlerini, İbn-i Yûsuf adında bir görevli topluyordu. Bu bölgede, şâir bitkisi denilen zehirli bir bitki yetiştirilirdi. Bu bitkinin geliri ile, devlet erkânının ve askerlerin geçimi sağlanırdı. Bu zehirli bitkiyi toplamaya mecbur edilen halktan ölenler olurdu. Muhammed Şenâvî, bu bitkinin ekilmesinin yasaklanması için İbn-i Yûsuf’a ne kadar söyledi ise kâr etmedi. Bunun üzerine Muhammed Şenâvî de, talebeleri ve halkla berâber şâir bitkisi toplardı. İbn-i Yûsuf buna çok kızardı. Bir gün İbn-i Yûsuf, Muhammed Şenâvî’yi talebeleriyle birlikte yemeğe dâvet etti. Önlerine zehirli yemek koydu. Muhammed Şenâvî sofraya oturduğu zaman, Allahü teâlânın izni ile yemek kurtlandı. Bu durumu gören Muhammed Şenâvî; “Artık zamânı geldi. Şâir bitkisini ektirmiyeceğim” dedi. Osmanlı Sultânına, bu bitkiyi toplamayı yasaklatması için gitmeye karar verdi. O gece Sultan rüyâsında Muhammed Şenâvî'yi gördü. Muhammed Şenâvî, Sultâna; “Bu İbn-i Yûsuf emri ile ekilen şâir bitkisi toplama işini iptâl et” dedi. Sultan uyandığı zaman, vezîrlerine, Mısır vâlisine böyle birşeyin olup olmadığını sormalarını emretti. Mısır vâlisinden haberin doğruluğuna dâir bilgi gelince, Sultan, şâir bitkisinin ekilmesini yasaklattı.”

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.179

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.132

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.260

MUHAMMED ŞEYBÂNÎ;

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin talebelerinin en büyüklerinden. Müctehid âlim ve velîlerden. İsmi, Muhammed bin Hasan bin Abdullah bin Tâvûs bin Hürmüz'dür. Künyesi, Ebû Abdullah olup, Benî Şeybân'ın âzâdlısı olduğu için Şeybânî nisbesiyle meşhûrdur. 752 (H.135)'de Vâsıt şehrinde doğdu. 805(H.189)'de Rey'de vefât etti.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile aynı soydan gelen Muhammed Şeybânî, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrenip, bir kısmını ezberledi. Zamânının ilim merkezlerinden olan Kûfe'ye giderek Süfyân-ıSevrî, Abdurrahmân el-Evzâî gibi hadîs âlimlerinden ders okudu. On dört yaşında iken İmâm-ıA'zam Ebû Hanîfe'nin ders halkasına katıldı. Ondaki ihlâsı ve samîmiyeti gören hocası, ona duâ ederek Kur'ân-ı kerîmin hepsini ezberlemesini istedi. Nihâyet çok kısa bir zamanda Kur'ân-ı kerîmi ezberleyerek, İmâm-ı A'zam'ın derslerine devâm edip, fıkıh ilmini öğrenmeye başladı. İmâm-ı A'zam'ın vefâtına kadar dört sene ondan, vefâtından sonra da aynı usûl üzerine İmâm-ıEbû Yûsuf'dan ders okudu. Fıkıh ilminde yüksek dereceye ulaştı.

Bu hocalarından ve zamânındaki hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf öğrendi. Fıkıh ilminde ihtisâs sâhibi olup, yirmi yaşındaKûfe Câmisinde ders okutmaya başladı. Sonra Medîne'ye giderek üç yıl müddetle İmâm-ı Mâlik'ten **Muvattâ'**yı okudu; hadîs ve fıkıh tahsîl ederek Kûfe'ye döndü.

Varını yoğunu ilme sarf eden Muhammed Şeybânî, ders vermeye ve talebe okutmaya devâm ederek ilmini yaydı. Pek çok kimse ondan ders alıyor ve evinde oturacak yer kalmıyordu. Uzun müddet Kûfe'de kaldıktan sonra Bağdât'a yerleşti. Abbâsî halîfesi Hârûn Reşîd'in iltifâtına kavuşup, bir müddet kâdılık yaptı. Aynı zamanda fıkıh ve diğer ilimleri öğretip kıymetli talebeler yetiştirdi. İmâm-ıŞâfiî başta olmak üzere, Ebû Süleymân Cürcânî, Ebû Hafs-ı Kebîr, Muhammed bin Mukâtil, Şeddâd bin Hakim, Mûsâ binNâsır Râzî, Ebû Ubeyd Kâsım binSellâm, İsmâil bin Nevbe, Ali bin Müslim Tûsî gibi pek çok âlim, onun tedrîs halkasında yetişti. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin bildirdiği Ehl-i sünnet îtikâdını ve müslümanların ibâdetlerinde ve günlük hayâtlarında uyacakları din bilgilerini yapmaya çalıştı. Hanefî mezhebini, kitaplar yazarak kendinden sonraki nesillere nakl etti. Mezhebde müctehid olup, fıkıh âlimlerinin ikinci tabakasında idi. İmâm-ı A'zam'ın koyduğu usûl kâidelerine göre ictihâdlarda bulundu.

İlimde pek yüksek olup ictihâd derecesine ulaşan MuhammedŞeybânî hazretleri, güzel ahlâkı ve sohbetleriyle insanların dünyâ ve âhirette seâdete kavuşmalarına vesîle oldu. Bir meclise girdiği zaman güzel konuşmasıyla dinleyenleri doyururdu. Çeşitli zamanlardaki sohbetlerinde buyurdu ki:

"Sâdık arkadaş, seni hayra teşvik edendir."

"Bir mecliste ilim ve irfân bulunmazsa, onun yerine, o mecliste nefsânî hisler bulunur."

"Kendi nefsini beğenmek kadar ahmaklık yoktur."

"Affetmek aklın zekâtıdır. Güzel ahlâk, kötü nesebi örter."

Keskin zekâsı ve geniş ilmiyle en ince en çetin meseleleri çözdü. Vaktini aslâ boşa geçirmedi. Her gecenin üçte birinde istirahat, üçte birinde namaz kılıp, ibâdet eder, diğer üçte birinde de talebelerine ilim öğretirdi.

Kendisine niçin çok az uyuyorsun dediklerinde: "Nasıl uyuyabilirim? Bütün müslümanlar, bizim bir işimiz olursa hâlimizi ona arzederiz, derdimize derman ancak odur derken gözüme uyku girer mi?" buyurmuştur. Hanımına; "Her şeyi bana sormayınız, her şeyi benden istemeyiniz. Kalbimin ilimden ve dîne hizmetten başka şeylerle meşgûl olmasına sebeb olur. Ne isterseniz, ne lâzımsa vekilimden alsanız daha iyi olur" derdi. Halîfe Hârûn Reşîd, Horasan seyâhatine çıkarken İmâm-ı Muhammed ile, büyük nahiv (dil) âlimi Kisâî'yi de berâberinde götürdü. 805 (H.189)'da Rey'de iken her iki âlim de vefât etti. Cenâze namazlarında hazır bulunan Halîfe Hârûn Reşîd; "Bugün fıkıh ile Arabî'yi toprağa verdim" diyerek üzüntüsünü bildirmişti.

İmâm-ı Şâfiî; "İmâm-ıMuhammed gibi üstün ahlâk sâhibi, edib ve fakih az bulunur." buyurmuştur. Vaktini aslâ boş geçirmezdi. Muhammed ibni Seleme der ki: "İmâm-ı Muhammed her gecenin üçte birinde yatar, üçte birinde namaz kılar, diğer üçte birinde de talebesine ilim öğretirdi." Ebû Ubeyd anlatır: "İmâm-ı Muhammed'in yanına gittim. İmâm-ı Şâfiî'nin ilme karşı arzusunu gördüm. İmâm-ı Muhammed'e bir suâl sordu, o da cevap verdi. Şâfiî'nin ilme karşı arzusunu görünce kendisine yüz gümüş verip; "Eğer ilimden zevk almak istersen meclisimize devam et bizden ayrılma!" buyurdu. İmâm-ı Şâfiî şöyle demiştir: "Eğer İmâm-ı Muhammed'den ders almasaydım ben ilmin kapısında kalmıştım. Ben bütün insanlar arasında onun ihsânlarına dâimâ şükrederim. Ondan öğrendiğim ilimler ile bir deve yükü kitap yazdım. İlmi o kadar yüksekti ki; eğer o bize bizim anlayacağımız derecede hitâb etmeyip, yüksek ilmine göre hitab etseydi, sözünü anlayamazdık. Bizim derecemize göre

anlayacağımız şekilde konuşurdu. Ondan daha akıllı, daha üstün kimse görmedim."

Hanefî fıkhında Ebû Yûsuf ile birlikte **İmâmeyn** (iki imâm) ve **Sâhibeyn** (iki arkadaş) diye anılan İmâm-ı Muhammed Şeybânî, hocası Ebû Hanîfe'nin ictihâd metoduyla hüküm verirdi. Hanefî fıkhına dâir hükümleri kitaplara geçirmek için bir çok kitap yazmış; böylece İslâm hukûkuna en büyük hizmeti yapmıştır. İmâm-ı Muhammed'in eserleri, Hanefî mezhebi fıkhını nakleden kaynaklardır. O, İmâm-ı A'zam'ın derslerinde çözülen meseleleri ve onun sözlerini yazmak sûretiyle kitaplara geçirmiş ve bu hususta çok kitap yazmıştır. Bu kitaplar iki kısma ayrılır. Birinci kısım Zâhirürrivâye kitaplarıdır. Bunlar: **Mebsût, Ziyâdât, Câmi-i Kebîr, Câmi-i Sagîr, Siyer-i Kebîr** ve **Siyer-i Sagîr'**dir. Bu kitaplar tevâtür yoluyla nakledilmiştir. İkinci kısım: Nevâdir denilen kitaplar olup, şunlardır: **Keysâniyyât, Hârûniyyât, Cürcâniyyât, Rukıyyât**'dır.

Zâhid-ül Kevserî'nin yazdığı **Bülûgul Emânî fî Sîret-il İmâm Muhammed ibni Haseniş-Şeybânî** kitabı, İmâm-ı Muhammed'in hayâtını ve menkıbelerini uzun anlatmaktadır.

1) El-Fevâid-ül-Behiyye; s.163

2) Târih-i Bağdâd; c.2, s.172

3) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.184

4) El-A'lâm; c.6, s.80

5) Fihrist; s.387

6) Miftâh-üs-Seâde; c.2, s.107

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.321

8) Tehzîb-ül-Esmâ vel-Luga; c.1, s.80

9) Cevâhir-ül-Mudıyye; v.121 b, 122 a

10) Şerh-i Siyer-i Kebîr (Ayntabî Tercümesi); s.6

11) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.207

12) Bulûg-ul-Emânî; s.1, 82

13) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1121

14) Dürr-ül-Meârif; s.106

15) Keşf-üz-Zünûn; s.1908

16) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.299

17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.270

MUHAMMED ŞÜVEYMÎ;

Midyen Eşmûnî hazretlerinin yetiştirdiği evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed Şüveymî'dir. Kaynaklarda doğum ve vefât târihleri bulunmayan Şüveymî, on beşinci asrın sonlarında vefât etti. Kabri, hocası Midyen Eşmûnî'nin kabri yanındadır. Kabrini ziyâret edenler, rûhâniyetlerinden istifâde etmektedirler.

Güzel hâller ve üstünlükler sâhibi olan Şüveymî, gâyet mütevâzî, velî bir zât idi. Hocası Midyen Eşmûnî'ye olan muhabbet ve bağlılığı pek ziyâde idi. Ona olan hürmet ve edebinin çokluğundan dolayı, sohbette hocasının tam yanına oturmaz, biraz geride bir yerde otururdu. Hocasına olan muhabbeti o derecede idi ki, bir kimsenin ona sıkıntı vermesine, onu üzmesine ve onun hakkında uygunsuz düşünceler içinde bulunmasına katiyyen tahammül edemez ve hemen müdâhale ederdi. Bu kimse ister zengin olsun, ister fakir olsun, ister büyük olsun, ister küçük olsun, ister vâli olsun, ister çoban olsun hiç değişmez, hemen müdâhale ederdi. Elinde bulunan asâsı ile, o kimseyi dürterek îkâz ederdi. Onun bu hâlini bilenler, Midyen hazretlerinin yakınına bile oturmaya cesâret edemezlerdi.

Hocasının vefâtından sonra talebelere ders okutmaya başlayan Muhammed Şüveymî'den çok kimseler istifâde etmişdir. Talebelerine devâmlı olarak; "Allahü teâlâyı çok hatırlayınız. Buna devâm ederseniz O'ndan gâfil olmazsınız. Yâni günahlara dalmazsınız. Böylece bütün ihtiyaçlarınız, bütün sıkıntılarınız hallolur." buyururdu.

Muhammed Şüveymî, nafakasını temin etmek için Eşmûn beldesinde devecilik yapardı. Hasad zamânında, ücret ile istiyenlerin buğdaylarını taşırdı. Fakat, devesine başkaları gibi çok yük yüklemez, az birşey yüklerdi. Bu yüklediği az bir buğday un yapıldığında, diğerlerinin çok buğdayından daha bereketli olurdu.

HAKÎKÎ AŞK

Bir defâsında, Muhammed Şüveymî'nin yanına biri gelerek, sıkıntıda olduğunu, bunun için kendisine yardımcı olmasını istedi ve çok yalvardı. Bu kimse, bir kadınla evlenmek istiyordu. O kadın ise bunu kabûl etmiyordu. Gelen kimsenin derdini dinleyen Şüveymî, ona ıssız bir odayı göstererek "Buraya gir. Kapıyı kapat. Devamlı olarak o kadının ismini söyle!" buyurdu. Orada bulunanlar, ilk bakışta bir mânâ veremediler ise de, onun sözlerinde mutlakâ hikmet bulunacağını düşünüp, netîceyi beklemeye başladılar.

O kimse, o kapalı odada gece-gündüz sevdiği kadının ismini tekrar etmeye devâm ederken, bir müddet geçtikten sonra kapı vuruldu. O kimse bu işin netîcesinin ne olacağını hiç bilmiyordu. Kapıya kulak verdiğinde, kendisi için odaya girdiği kadın şöyle diyordu: "Ben filan kadınım. Senin için geldim. Kapıyı aç!" Adam bu kadının önceki hâlini, bir de şimdiki hâlini düşündü. Birden kalbi değişti. "Mâdem ki iş böyledir. Mâdem ki sevdiğine, ismini çok anmakla kavuşuluyor. O hâlde ben niye başka şeyler ile meşgûl oluyorum. Rabbimin ismini zikretmekle meşgûl olur, O'na ulaşmayı tercih ederim" diye düşündü. Kadını geri gönderip, kendisi Allahü teâlânın ismini zikretmekle meşgûl olmaya başladı. Böyle beş gün devâm ettikten sonra kalb gözü açıldı ve evliyâlık yolunda ilerlemeye başladı.

Bu hâli görenler, Muhammed Şüveymî'nin o kimseyi, o ıssız odaya koymasının hikmetini böylece anlamış oldular.

SEVDİĞİNE KAVUŞMAK

Dokuzuncu asırda, yetişen evliyâdan,
Biri dahi Muhammed Şüveymî'dir o zaman.

Bu zât, talebesine, der idi ki her derste:
"Hâtırlayın Allah'ı, her an ve her nefeste.

Eğer unutmazsanız. Rabbinizi hiç bir ân,
Kurtarır O da sizi, cümle sıkıntınızdan."

Bir gün biri gelerek, bu velînin yanına,
Dedi "Sıkıntıdayım, yardım et lütfen bana."

Bu kimse bir kadınla, evlenmek istiyordu,
Kadın ise aksine, bunu istemiyordu.

Şüveymî hazretleri, gösterip bir odayı,
Buyurdu ki: "Şuraya gir ve kapat kapıyı.

O kadının ismini, söyle devâm üzere,
Murâdın tez zamanda, hâsıl olur bu kere."

O kimse “Peki” deyip odaya girdi nâçar,
O kadının ismini söyledi tekrar tekrar.

Öyle ki, gece gündüz, yemek de yemiyordu,
O kadının, ismini hep tekrar ediyordu.

Birkaç gün geçmişti ki, hadise üzerinden,
O kadın bir gün gelip, kapıyı çaldı birden.

Açmadan sordu o da; “Siz kimsiniz?” diyerek,
Kadın, kapı dışında, seslendi sevinerek.

Dedi ki: “Ben falanca, kadınım beni dinle,
Bil ki ben, evlenmeye, râzı oldum seninle.”

O ânda o kimseye, erişti bir hidâyet,
Kadınla görüşmeyip, teklifini etti red.

Dedi: “Şâyet bir kişi, severse birisini,
Madem ki kavuşuyor, çok söylerse ismini.

Ben niçin insanlarla böyle meşgûl olurum.
İsmini söyleyerek Rabbime kavuşurum.”

O günden îtibâren, o kişi gündüz gece,
Allah’ın zikri ile meşgûl oldu böylece,

Beş gün geçmiş idi ki, görüldü tesirleri,
Kalp gözü açılarak, oldu kâmil bir velî.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.103

MUHAMMED TEVFÎK BOSNEVÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Muhammed Tevfîk'tir. Fâtih civârında bulunan ZeyrekHamamı'nı işlettiği için "Hamâmî", Unkapanı'nda konağı olduğu için "Unkapanî" ve Bosnalı olduğu için "Bosnevî" nisbeleriyle anılan Muhammed Tevfîk Efendi, 1785 (H.1200) senesinde Bosna'da doğdu. 1866 (H.1283) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, Üsküdar'ın İnâdiye semti Nalçacı Hasan sokağında 26 numaralı evin yanındaki Nalçacı Halîl dergâhı bahçesindedir.

Muhammed Tevfîk Efendinin, Hüsrev Paşanın kethüdâsı olduğu âna kadarki hayâtı kaynaklarda yoktur. Hüsrev Paşanın kethüdâsı iken, İstanbul'da birçok zâttan ilim öğrendi. On birinci hocası olduğu söylenen Etyemez dergâhının şeyhine hizmet ederken, Tevfîk Efendiyi bir cezbe hâli kapladı. Ona her gördüğü eşyâ; "Beni Allahü teâlâ yarattı" diyordu. Uzun süre bu hâli devâm etti. Hüsrev Paşa, onu Kuşadalı İbrâhim Halvetî'ye götürdü. Kuşadalı İbrâhim Halvetî; "Siz sâlih bir kişiye benziyorsunuz" deyince, Tevfik Efendi başından geçenleri anlattı.Anlatırken bir ara kendisinde halîfelik bulunduğunu ağzından kaçırdı. Kuşadalı İbrâhim Halvetî; "Demek ki sizde halîfelik de var." deyince,Muhammed TevfîkEfendi; "Evet var." dedi. Kuşadalı İbrâhim Efendi; "Peki sırr-ı hilâfet nedir?" diye sorunca,Tevfîk Efendi; "İnsanın dâimâ tarîkat hırkası ile bulunmasıdır." dedi. Kuşadalı İbrâhimEfendi; "Dâimâ hırka ile bulunmanın hikmeti nedir?" diye sordu.TevfîkEfendi; "Talebelerin keşfi açılınca çıplak görünmesinler." diye cevap verdi ve o anda ağlamaya başladı. Kuşadalı İbrâhimEfendiye kendisini talebeliğe kabûl etmesini ricâ etti. Kuşadalı İbrâhim Efendi; "Bu âna kadar çektikleriniz boşa gidecek." diyerek onu talebeliğe kabûl etti. Talebesi Tevfîk Efendinin başka bir hocaya bağlandığını duyan Etyemez dergâhı şeyhi,

Tevfîk Efendinin geri dönmesi için Allahü teâlâya yalvardı. Bir süre sonra hastalanan Etyemez Dergâhı şeyhine hizmet etmesi için, Kuşadalı İbrâhim Efendi, Tevfîk Efendiyi İstanbul'a gönderdi. Giderken Tevfîk Efendiye; "Git, hocana hizmet et. O seni sever. Onun sende emeği ve hakkı vardır." buyurdu. Tevfîk Bosnevî İstanbul'a gidip, vefât edinceye kadar hocasına hizmet etti. Hocası vefât edince, yerine geçerek ölünceye kadar insanlara doğru yolu göstermeye çalıştı.

Muhammed Tevfik Bosnevî, uzun boylu, zayıf, seyrek sakallı, elâ gözlü, ince parmaklı ve hep önüne bakarak yürüyen bir zât idi. Yumuşak huylu, çok cömert, tatlı sözlü idi.

Muhyiddîn isimli bir zât şöyle anlatır: "Bir kızım doğdu. Doğum olduğu gün elimde hiç para yoktu. Ebenin parasını dahî veremedik. Sıkıntılı bir hâlde Tevfik Efendinin yanına gittim. Tevfik Efendi bana dönerek; "Sizin bugün bir ihtiyâcınız var. Sizin ihtiyâcınız, bizim ihtiyâcımızdır." dedi. Sonra elime bir miktar para koydu. Tevfik Efendinin verdiği o para, o gün bütün ihtiyâcımı karşıladı. Ayrıca yeni doğan kızıma da bir şeyler aldım."

Tevfîk Bosnevî Efendi, yazdığı bir mektupta buyuruyor ki: "Kur'ân-ı kerîmi, harflerin çıkış yerlerine, tecvîd kurallarına riâyet ederek ve elden geldiği kadar mânâ üzerinde düşünerek, her gün en az beş sayfa okumalıdır. Daha fazla olursa güzel olur. Kur'ân-ı kerîm okurken ağlamalıdır."

Muhammed Tevfîk Bosnevî hazretleri, talebesi olan Erzurumlu Hüseyin Rûhî'ye yazdığı mektupta buyuruyor ki: "Allahü teâlânın dostu olan velîler bu makâmı şu dört şeyi yapmakla elde etmiştir. Dünyâyı terk, âhireti terk, varlığı terk ve kuru bilgiyi terk. Sülûk ilmi de dört esas üzere kurulmuştur: Birincisi Allahü teâlânın, kulu kendine çekmesidir. İkincisi, insanı doğru yola götürecek hocadır. Üçüncüsü, ilim ve irfândır. Dördüncüsü, nefs ile mücâdele etmektir.

Mürşid-i kâmil, insanları Allahü teâlâya ulaştıran ve ilimde yüksek mertebelere yükselten kişidir. Ayın parlaması güneşten kaynaklanır. Gerçek ay, kalb ve rûhumuzdur. Güneş ise mürşid-i kâmilin kalbidir. Dünyâya çok rağbet ettiğimizden kalbimiz karardığı için, mürşid-i kâmili göremez olduk. Onlar bu âlemde her zaman vardır.

Ey yavrum! Sen de bizim gibi durup dinlenmek bilmeyen bir yolculuğa koyulmuşsun. Bu dünyânın fâni ve basit hayâtı seni aldatıp azdırmasın. Mağrûr olma. Böyle yaparsan, hasret ve pişmanlık günü olan kıyâmet gününde mahzun, ürkek ve müflis olarak dolaşırsın."

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.80

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.18, s.145

MUHAMMED UBEYDULLAH SERHENDÎ;

Hindistan'da yetişen büyük İslâm âlimlerinden ve evliyânın en üstünlerinden. İsmi, Muhammed Ubeydullah Serhendî olup, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunu ve İmâm-ı Muhammed Ma'sûm'un üçüncü oğludur. Güzel ahlâkı, kıymetli vasıfları, üstünlüğü, yazı ile anlatılamaz. 1628 (H.1038) senesinde dünyâya geldi. Rahmetler hazînesi olan amcası Muhammed Saîd, Muhammed Ubeydullah'ın doğumuyla ilgili olarak şöyle buyurdu: "Muhammed Ubeydullah'ın doğum zamânına yakın, bir meleğin; **"Doğduğu gün, öldüğü gün ve tekrar diriltildiği gün, Allahü teâlânın selâmı onun üzerine olsun."** (Meryem sûresi: 15) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuduğunu duydum."

İmâm-ı Muhammed Ma'sûm hazretleri gibi, zamânın en büyük velîsinin kıymetli cevher misâli olan bu oğlu, yüksek babasının teveccüh ve himmetleriyle çok güzel edeb ve terbiye ile yetişti. Aklı, zekâsı, edebi ve anlayışının fevkalâde olması, asâlet ve yaradılışının

yüksekliği sebebiyle kısa zamanda zâhirî ve bâtınî olarak yükseldi.

Rivâyet edilir ki; "Bir gün o zamânın âlimlerinden Mevlânâ Abdülhakîm, hazret-i İmâm-ı Ma'sûm'un huzûruna gelerek; "Efendim, kalb, bir parça ettir. Nasıl zikredebilir?" diye suâl etti. O sırada Muhammed Ubeydüllah da orada bulunuyordu ve o zamanlar daha yedi-sekiz yaşlarındaydı. Bu suâli işitince, hiç düşünmeden; "Dil de bir parça ettir. Allahü teâlânın kudreti ile nasıl konuşuyor ve zikr ediyor? Kalb ne için zikretmesin?" dedi. Orada bulunanlar bu tatminkâr cevap karşısında bu çocuğun ilmine, idrâkinin kuvvetine hayret ettiler."

Muhammed Ubeydüllah'ın şaşılacak üstünlükleri, büyüklük hâlleri böyle daha çocuk iken görülmeye başlamıştı. Kur'ân-ı kerîmi bir ay gibi kısa zamanda ezberledi. O ay Ramazan ayı idi. Her gün bir cüz (Kur'ân-ı kerîmde bulunan yirmi sahifelik bölümlerden her biri) ezberler, akşam terâvihde onu okurdu. Hattâ, bu hâdisenin hac yolunda gemide olduğu ve o Ramazan ayının gemide geçtiği de bildirilmiştir.

Muhammed Ubeydüllah'ın büyük ağabeyi MuhammedSıbgatullah, bu kardeşi hakkında; "Kardeşim; hâfız, fâdıl, hâcı, ârif, cömert, velî, müttekî, takvâ sâhibi, babamın makbûlü ve yüksek dedem İmâm-ı Rabbânî'nin âşıkıdır." buyurmuştur.

Muhammed Ubeydüllah Serhendî hazretleri, bambaşka bir keşf sâhibi idi. Öyle ki, dünyâda olmuş bütün işleri keşf ederdi. Hattâ bu keşflerinin çokluğundan sıkılmaya başlayıp, bunlardan kurtulması için yüksek babasına yalvardı. Onun bütün vücûdu göz hükmünde idi. Yâni Allahü teâlâ ona bütün vücûdu ile görmek nîmeti ihsân etmişti. Hayâtının sonuna kadar böyle devâm etti.

Yüksek babaları olan İmâm-ı Ma'sûm hazretlerinin **Mektûbât'**ının birinci cildini bu oğlu topladı. Yine yüksek babalarının Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereyi ziyâretleri esnâsında hâsıl olan yüksek hâllerini, Arabî ifâde ile toplayıp, bir kitap hâlinde yazdı. **Risâle-i Yâkûtiyye** ismini verdiği bu kitabını, daha sonra Fârisîye çevirdi. Fârisî nüshalarından biri İstanbul'da SüleymâniyeKütüphanesinde mevcuttur.

Muhammed Ubeydüllah hazretleri, vefâtlarından az bir müddet evvel, bulundukları Serhend şehrinden Dehli'ye gitti. 1672 (H.1083) senesinde bir Cuma günü Dehli'den dönüyorlardı. Öğleden sonra ikindi vaktiydi. Bir ara; "Namaz vakti oldu mu?" diye sordu. Yanında bulunan Âhund Sücâdil vaktin geldiğini arzetti. Tekbir için ellerini kaldırdı ve; "Esselâmü aleyküm yâ Resûlallah! sallallahü aleyhi ve sellem". dedi. Sonra niyet edip namaza başladı ve secdede iken mübârek rûhunu cenâb-ı Hakk'a teslim eyledi. Muhammed Hâdî, Muhammed Pârisâ ve Muhammed Sâlim isimlerinde üç oğlu vardı.

Muhammed Ubeydüllah hazretlerinin **Mektûbât'**ı, **Hazînet-ül-Me'ârif** ismiyle bilinmekte olup, içinde yüz elli altı mektup vardır. Mektuplar ekseriyetle Fârisî, çok az kısımları da Arabîdir. **Hazînet-ül-Me'ârif** 1973 (H.1393) senesinde Pâkistan'da basılmış olup, bu kitapdan birkaç mektubun tercümesi aşağıdadır.

66. mektup: Bu mektup, vaktin sultânı olan Ebü'l-Muzaffer Muhyiddîn Muhammed Âlemgîr'e yazılmış olup, tövbe hakkındadır.

Her hamd ve medhin hakîkî sahibi olan ve istediğini yapıp, dilediği şekilde hüküm veren Allahü teâlâya hamd, O'nun sevgili Peygamberine ve âline her zaman dâimî salât ve selâmlar olsun.

Bu fakîre ihsân ederek gönderdiğiniz kıymetli mektubunuz geldi. Çok sevindirdiniz.

(Mektubun bundan sonraki kısmı, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Hindistan vâlilerinden Hân-ı Hânân'a yazdıkları mektuptur. Muhammed Ubeydüllah hazretleri, Sultan Âlemgîr'e yüksek dedelerinin yazdıkları mektubun aynısını yazmışlardır. Adı geçen mektup, **Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî'**nin 2. cildinin 66. mektubudur.)

Kıymetli ömrümüz günah işlemekle, kusur, kabahat yapmakla, yanılmakla geçip gidiyor. Bunun için; tövbeden, Allahü teâlâya boyun bükmekden söyleşmemiz, verâ ve takvâdan konuşmamız hoş olur. Allahü teâlâ, Nûr sûresi otuz birinci âyetinde meâlen; **"Ey müminler! Hepiniz, Allahü teâlâya tövbe ediniz! Tövbe etmekle kurtulabilirsiniz"** buyuruyor. Tahrîm sûresi, sekizinci âyetinde meâlen; **"Ey îmân eden seçilmişler! Allahü teâlâya dönünüz. Hâlis tövbe edin! Yâni tövbenizi bozmayın! Böyle tövbe edince Rabbiniz, sizi belki affeder ve ağaçlarının, köşklerinin altından sular akan Cennetlere sokar"** buyuruyor. En'âm sûresi, yirminci âyetinde meâlen; **"Açık olsun, gizli olsun günahlardan sakınınız!"** buyuruyor. Günahlarına tövbe etmek, herkese farz-ı ayndır. Hiç kimse tövbeden kurtulamaz. Nasıl kurtulur ki, peygamberlerin "aleyhimüsselâm" hepsi tövbe ederdi. Peygamberlerin sonuncusu ve en yükseği olan Muhammed aleyhisselâm buyuruyor ki: **"Kalbimde** (envâr-ı ilâhiyyenin gelmesine engel olan) **perde hâsıl oluyor. Bunun için her gün, yetmiş kerre istigfâr ediyorum."** Yapılan günahta, kul hakkı bulunmayıp; zinâ yapmak, alkollü içki içmek, çalgı dinlemek, yabancı kadınlara bakmak, Kur'ân-ı kerîmi abdestsiz tutmak ve bozuk inanışlara saplanmak gibi, yalnız Allahü teâlâ ile kendi arasında olursa; böyle günahlara tövbe etmek, pişman olmakla, istigfâr okumakla, Allahü teâlâdan utanıp, sıkılıp, O'ndan af dilemekle o günahlar affolur. Farzlardan birini özürsüz terk etti ise, tövbe için, bunlarla birlikte, o farzı da yapmak lâzımdır.

Günahta kul hakkı da varsa, buna tövbe için, kul hakkını hemen ödemek, onunla helâllaşmak, ona iyilik ve duâ etmek de lâzımdır. Mal sâhibi, hakkı olan ölmüş ise, ona duâ, istigfâr edip, çocuklarına, vârislerine verip ödemeli, bunlara iyilik yapmalıdır. Çocukları, vârisleri bilinmiyorsa, mal ve diyet mikdarı parayı fakirlere, miskinlere sadaka verip, sevâbını hak sâhibine ve eziyet yapılana niyet etmelidir. Hazret-i Ali buyuruyor ki: Hazret-i Ebû Bekr doğru sözlüdür. Ondan işittim ki: "Resûlullah efendimiz; **"Günah işleyen biri, pişmân olur, abdest alıp namaz kılar ve günâhı için istigfâr ederse, Allahü teâlâ, o günâhı elbette affeder. Çünkü, Allahü teâlâ, Nisâ sûresi 109. âyetinde** (meâlen); **"Biri günah işler veya kendine zulm eder, sonra pişmân olup, Allahü teâlâya istigfâr ederse, Allahü teâlâyı çok merhâmetli, af ve magfiret edici bulur" buyurmaktadır."** dedi." Bir hadîs-i şerîfte; **"Günâhı olan kimse, istigfâr ve tövbe eder, sonra bu günâhı tekrar yapar, sonra yine istigfâr söyler, tövbe eder. Üçüncüye yine yapar ve yine tövbe ederse, dördüncü olarak yapınca, büyük günah yazılır."** buyruldu. Bir hadîs-i şerîfte; **"Müsevvifler helâk oldu"** buyruldu. Yâni, ileride tövbe ederim diyenler, tövbeyi geciktirenler ziyân etti. Lokman Hakîm, velî veya peygamber idi. Oğluna nasîhat ederek; "Oğlum, tövbeyi yarına bırakma!Çünkü, ölüm ansızın gelip yakalar" dedi. İmâm-ı Mücâhid buyuruyor ki: "Her sabah ve akşam tövbe etmeyen kimse, kendine zulmeder." Abdullah ibni Mübârek buyurdu ki: "Haram olarak ele geçen bir kuruşu, sâhibine geri vermek, yüz kuruş sadaka vermekden daha sevâbdır." Âlimlerimiz buyuruyor ki: "Haksız alınan bir kuruşu sâhibine geri vermek, kabûl olan altı yüz nâfile hacdan daha sevabdır" Yâ Rabbî! Kendimize zulm ettik. Bize acımaz, af etmezsen, hâlimiz pek fenâ olur."

Peygamber efendimiz buyurdu ki: **"Allahü teâlâ buyurur ki: "Ey kulum! Emrettiğim farzları yap, insanların en âbidi olursun. Yasak ettiğim haramlardan sakın, verâ sâhibi olursun. Verdiğim rızka kanâat eyle, insanların en ganîsi olursun, kimseye muhtaç kalmazsın."** Peygamber efendimiz Ebû Hüreyre'ye buyurdu ki: **"Verâ sâhibi ol ki, insanların en âbidi olursun!"** Hasan-ı Basrî buyurdu ki: "Zerre kadar verâ sâhibi olmak, bin nâfile oruç ve namazdan daha hayırlıdır."Ebû Hüreyre buyurdu ki: "Kıyâmet günü, Allahü teâlânın huzûrunda kıymetli olanlar, verâ ve zühd sâhipleridir." Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma buyurdu ki: "Bana yaklaşanlar, sevgime kavuşanlar içinde, verâ sâhipleri gibi yaklaşan olmaz." Büyük âlimlerden bazısı buyurdu ki: "Bir kimse, şu on şeyi, kendine farz bilmedikçe, tam verâ sâhibi olamaz: Gıybet etmemeli. Müminlere sû-i zan etmemeli, kötü bilmemeli. Kimse ile alay etmemeli. Yabancı kadınlara, kızlara bakmamalı. Doğru söylemeli.

Kendini beğenmemek için, Allahü teâlânın kendisine yaptığıihsânları, nîmetleri düşünmeli. Malını helâl yere harcetmeli, haramlara vermemeli. Nefsi, keyfi için, mevki, makam istemeyip, buraları insanlara hizmet yeri bilmeli. Beş vakit namazı vaktinde kılmayı birinci vazife bilmeli. Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği îmân ve işleri iyi öğrenip, kendini bunlara uydurmalı. Yâ Rabbî! Bizlere ihsân ettiğin nûru, hidâyeti arttır. Bizi affet! Sen her şeyi yapabilirsin."

1) Umdet-ül-Makâmât; s.389

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. baskı); sh.637

3) Hazînet-ül-Me'ârif

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.129

MUHAMMED URRE;

Şam'da yetişen Şâfiî mezhebi âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed babasınınki de Muhammed'dir. El-Bikâ'î el-Hammârî nisbeleri vardır. Urre diye tanınır. Tasavvufta Düsûkiyye koluna mensub idi. Şam yakınlarında bulunan Bikâ' beldelerinden Hammâre'de yetişen Muhammed Urre'nin, doğum târihi bilinmemektedir. 1590 (H.999) senesinde bir salı günü vefât etti.

Muhammed Esed es-Safdî gibi zâtların sohbetlerinde ve derslerinde yetişen Muhammed Urre, zamânında bulunan evliyânın en büyüklerinden oldu. Her ân Allahü teâlâyı zikrederdi. Göz açıp kapayacak kadar zamandan daha az zaman da olsa, hiçbir ân Allahü teâlâdan gâfil olmaz ve O'nu zikretmekten geri kalmazdı. Çok ibâdet eden ve Allahü teâlâyı çok zikreden evliyâya mahsus olan nûra, mânevî güzelliğe sâhip idi. Bu nûr, onun yüzünde her zaman belli olurdu. Mübârek yüzü gül gibi olup, ay gibi parlardı ve etrâfa nûr saçardı.

Bir gün Şam civârında, Bikâ' beldelerinden olan Gazze beldesinden bir grup kimse, odun toplamak üzere Lübnân Dağına gitmişlerdi. Bu toplulukta Ömer bin Hıdr isminde bir kimse vardı ve bu kimse cünüb olarak yola çıkmıştı. Gazzeliler dağda odun keserlerken, gizliden gelen hafif bir sesin kendilerine hitâb ettiğini ve; "Ey Gazze ehli! Size âsîler, yol kesici eşkıyâlar geliyor." dediğini duydular. Bu sesi duyar duymaz paniğe kapılan insanlar, hemen kaçarak Gazze'ye döndüler. Fakat Ömer bin Hıdr gitmemiş, olduğu yerde kalakalmıştı. Bu arada, birden bire karşısında Muhammed Urre'yi gördü. Orada yüksekçe bir yerde, heybetli bir şekilde duruyordu. Ömer bin Hıdr onu görünce, biraz önce kendilerine seslenip îkâz eden zâtın o olduğunu anladı. Muhammed bin Urre, Ömer bin Hıdr'a bakarak; "Yâ Ömer! Hem cünüb olarak dağa gidiyorsun, hem de eşkıyâlardan korkmuyorsun öyle mi? biraz önceki sesi duymadın mı? Arkadaşlarınla birlikte sen niye Gazze'ye dönmedin?" dedi. Bunları hayretle dinleyen Ömer bin Hıdr çok utandı. O hâlde bulunduğuna çok pişmân oldu. Mahcub bir şekilde ağlıyarak; "Ey Efendim! Bu hâlime pişmân oldum. Allahü teâlâya tövbe ediyorum." diyordu.

Muhammed Urre'yi sevenlerden, onun büyüklüğünü tanıyanlardan bir kimse, bir yolculuğa çıkmıştı. Geçeceği yollar gâyet tehlikeli idi. Bu kimse kendi kendine niyet edip, eğer sağ sâlim Şam'a geri dönersem, Muhammed Urre hazretlerine Allah rızâsı için elbise vereceğim diye nezretti. Fakat bu niyetini kimseye söylememiş idi. Nihâyet, hiçbir sıkıntıya uğramadan Şam'a döndü. Sabah olduğunda, Muhammed Urre o kimsenin kapısını çaldı ve; "Haydi nezrini ver." dedi. O da hemen nezrettiği şeyi ona verdi. Muhammed Urre'nin bu apaçık kerâmeti karşısında çok hayret etti. Niyetini kimseye söylemediği hâlde, o büyük zâtın, kerâmet olarak bunu bildiğini anladı. Bu hâdise sebebiyle ona olan muhabbet ve bağlılığı daha da arttı. Bu bağlılığından dolayı da çok istifâde etti.

Rivâyet edilir ki, Muhammed Urre'nin talebelerinden, sevdiklerinden birisinin, çarşıda bir dükkânı vardı. Muhammed Urre, bu talebesini sever, arasıra dükkânına uğrardı. Bir gün bu talebesine buyurdu ki: "Bu dükkânı boşalt. Buradan çık. Burada birşey olacak. Burası birkaç gün içinde yıkılacak." O talebe, hocasının bu emir ve îkâzına uyarak derhâl dükkânı boşalttı. Bundan boşalan dükkâna da başka bir kimse girdi. Aradan birkaç gün geçmiş idi ki, Muhammed Urre yine o dükkânın bulunduğu yere uğramış idi. O dükkân herkesin gözü önünde çöktü. O zâtın bereketi ile, hiçkimseye bir şey olmadı. O talebe, hocasının bu açık kerâmetine şâhid olmakla, hocasına olan muhabbet ve bağlılığı daha da arttı.

Muhammed Urre'nin zamânında bulunan bir kimse şöyle anlatır: "Muhammed Urre'yi ilk tanıdığım zamanlar, kendi kendime derdim ki: "Keşke şu zâtın durumuna, hâline muttali" olsaydım. Hâlini iyice anlasaydım. Nasıl biridir? Namazlarını edâ ediyor mu? Cumâ ve cemâate devâm ediyor mu?" Bu düşünceler içindeydim. Çünkü çok gizli, kapalı bir hâli vardı. Hiç konuşmazdı. İnsanlarla pek sohbet etmezdi. Fakat kendisinde gördüğüm bir hâl sebebiyle, onun evliyânın seçilmişlerinden ve Şam'ın ileri gelenlerinden olduğunu anladım. Kendisinde gördüğüm hâl şöyleydi: 1586 (H.994) senesinde bir Cumâ günü Cumâ namazı için erkenden câmiye gitmiştim. Bir de baktım ki, Muhammed Urre yanımda duruyor. Câmiye girince, önce tehıyyet-ül-mescid namazı kıldı. Sonra oturdu. Namaz vakti oluncaya kadar bekledi. Dikkat ettim. Hep zikir ile meşgûl oluyordu. Onun zikretmesi, hatîb hutbeye çıkıncaya kadar devâm etti. Hutbe başlayınca zikri kesip hutbeyi dinledi. Ben onun bu hâlinden anladım ki, başkalarıyla çok lüzum olmadıkca konuşmamasının sebebi, dilinin hep zikir ile meşgûl olması idi. Kendisini tâkib ettim. Bütün edeblerine riâyet ederek namazını çok güzel bir şekilde kılıyordu. Namazdan sonra herkes çıktığı hâlde, o çıkmadı. Ben de kendisini bekledim. İmâm da çıktıktan sonra, câmide ikimiz yalnız kalmıştık. Kalktı, ben de kalktım. Benimle müsâfeha etti. Tebessüm ederek; bana bakıyor ve sanki; "Bende görmek istediğin hâli iyice tahkik ettin değil mi?" diyordu. İşte onda gördüğüm bu hâl sebebiyle, büyüklüğünü ve üstünlüğünü kavradım. Onun, muhabbet ve üstünlüğünü kalbime yerleştirmesini Allahü teâlâdan istedim ve yüksek velîlerden olduğunu böylece anlamış oldum."

ACABA NEREDEDİR

Necmüddîn-i Gazzî şöyle anlatır: "Muhammed Urre, birgün câmisinde zikir ile meşgûl olurken, Allahü teâlânın aşkı ve kendisini kaplayan tasavvufî hâl sebebiyle kendinden geçerek ve elinde olmayarak "Allah" diye bir sayha etti. Câminin hemen yakınında bir yerde de, bâzı kimseler toplanmışlar, sohbet ediyorlardı. Bu kimseler arasında, Anadolu'dan gelmiş olan biri de bulunuyordu. O toplulukta bulunanlar, Muhammed Urre'nin sayhasını işittiler. Birisi dedi ki: "Bu sayha kimindir." Başka birisi de; "Muhammed Urre'nindir." dedi. Anadolu'dan gelen zât, bu ismi duyunca hayretle; "Muhammed Urre bu beldeden midir?" diye sordu. diğerleri "Evet." dediler. Anadolulu; "Allahü teâlâ ona uzun ömürler versin." dedi. Bu sefer diğerleri hayret edip; "Sen onu nereden tanıyorsun?" dediler. Bunun üzerine o kimse yemin ederek; "Ben onu Rodos vak'asından tanıyorum. Rodos'un fethi sırasında, Muhammed Urre'yi Kânûnî Sultan Süleymân Hânın önünde, işte bu gözlerim ile görmüştüm. Şimdi acabâ nerededir. Yerini bilseydik gidip kendisini ziyâret ederdik." dedi. Onlar da; "İşte şu yakındaki câmidedir." dediler. Anadolu'dan gelen zât, hemen o câmiye gidip Muhammed Urre'nin elini öptü. Duâsını ve gönlünü aldı."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.193

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.440

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.246

MUHAMMED BİN VÂSİ';

Muhaddis, zâhid, âbid, ârif-i kâmil, Tâbiînin büyük âlimlerinden. Basralı'dır. Doğum târihi ve âilesi hakkında bilgi yoktur. 740 (H.123) senesinde vefât etti. Eshâb-ı kirâm ve Tâbiînin sohbetinde yetişti. Tâbiînden çoklarına hizmet etti. Devrin eşsiz âlim ve mârifetler kaynağı Hasan-ı Basrî, Süfyân-ı Sevrî, Mâlik bin Dinâr'ın arkadaşıydı. Berâber bulunup, sohbet ederlerdi. Zamanının bir tanesiydi. Mârifette o dereceye vardı ki; "Gördüğüm her şeyde Rabbimi görürüm" buyurdu. hadîs ilminde sikadır (sağlam, güvenilir). Kendisinden meşhûr muhaddislerden (hadîs âlimlerinden) Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî rivâyette bulundular.

Muhammed bin Vâsi', dünyâya düşkün olmayan ve tevâzu sâhibi olup, pek çok menkıbeleri bulunan bir zâttır. Çok ibâdet edip, başkalarına da rehber olurdu. Câfer bin Süleymân; "İbâdette tenbelleştiğim zaman, Muhammed bin Vâsi'e bakarak yeniden ibâdete heveslenirim ve tenbelliğim kaybolur, o istekle bir hafta devam ederim." buyurdu.

Duâsında; "Allah'ım, bizi senden uzaklaştıracak rızıktan sana sığınırım." buyururdu. Riyâzet sâhibiydi. Kuru ekmeği suya batırır yerdi ve; "Buna kanâat eden, insanlara muhtâc olmaz" derdi. Çok şükür ederdi. Bacağında yara çıkmıştı. Biri görüp, "Sana acıyorum" deyince, "Ben de bu yaranın gözümde veya dilimde çıkmadığına şükrediyorum." buyurdu.

Ölümden çok korkup, âhiret hayatına hazırlanırdı. İbret almak niyetiyle her Cuma kabirleri ziyâret ederdi. "Pazartesi günleri ziyâret etsen daha iyi olmaz mı?" dediklerinde, "Meyyitler Cuma, Perşembe ve Cumartesi günleri kendilerini ziyâret edenleri tanır." buyurdu. Basra kadı ve vâlisi Bilâl bin Ebû Bürde'nin "Kader hakkında görüşün nedir?" suâline "Etrafındaki mezarlıklara bak, onlar kader ile meşgûl değiller" cevâbını verdi.

"Nasılsınız?" dediler, "Ecelim yakın, emelim sonsuz, amelim kötü" cevâbını verdi. Ölümü ânında; "Ey kardeşler, size selâm olsun! Allahü teâlânın affına mazhar olmazsam, varacağım yer Cehennem'dir" dedi.

Bir kimse Muhammed bin Vâsi'den nasîhat istedi. "Dünyâ ve âhirette padişah olmanı tavsiye ederim." buyurdu. Adam; "Bu nasıl olur?" diye sorunca; "Dünyâda zâhid olmakla, yâni kimseye tamah etmez, herkesi muhtâc görürsün. İşte o zaman sen dünyâyı istemediğin için, zengin, ihtiyaçsız ve padişahsın. Böyle olan dünyâ ve âhiret padişahı olur." buyurdu. Sultanın hediyesini uygun görmeyip, almazdı. Basra emirlerinden birisi, Mâlik bin Dînâr'a on bin dirhem hediyye gönderdi. O da bu hediyyeyi, tamamen meclisinde hazır bulunanlara taksim etti. Muhammed bin Vâsi' onun yanına gelip; "Şu mahlûkun sana hediyye ettiği parayı ne yaptın?" diye sorunca, Mâlik de; "Burada bulunanlara sor." buyurdu. Onlar da, hepsini dağıttığını söylediler. Muhammed bin Vâsi'; "Allah aşkına doğru söyle parayı verdiği için bu adama kalbin temâyül etti mi? İçinde buna karşı eskisinden daha fazla bir sevgi uyandı mı?" diye sordu. Mâlik de; "Evet gerçekten öyle oldu. Şimdi ona daha çok temâyül ettim." buyurunca şu cevâbıyla hâlini anlattı; "İşte ben bundan korkarım."

Hadîs âlimlerinden Katâde "Kur'ân-ı kerîm okuyucuları üç kısımdır: Bir kısmı Allah için, bir kısmı dünyâlık için, bir kısmı da hükümdarlar için okurlar. Muhammed bin Vâsi' ise, Allah için okuyanlardandır" buyurarak onun hâlini haber verdi. Hasan-ı Basrî de ona "Kur'ân'ın (çok iyi Kur'ân-ı kerîm okuyucusu) süsü." derdi.

Hasan-ı Basrî'yi çok severdi. Onun evine gider, Nûr sûresindeki; **"Sâdık dostlarınızın evlerinde yemenizde size bir günah yoktur."** meâlindeki âyet-i kerîmesine uygun hareket ederdi. Hasan-ı Basrî de Muhammed bin Vâsi'nin bu hâline çok sevinirdi, dostlarının evinde serbest hareket etmesinden memnun olurdu.

Buyurdular ki; “Şu dört şey kalbi öldürür: Günah işlemeye devam etmek, kadınlar ile fazla münâsebet, ahmaklarla sohbet, ölülerle oturmak.” Sohbetindekiler; “Ölülerle oturmak da nasıl olurmuş.“ diye sorduklarında, şu cevâbı verdi: “Ölülerden kastım, şımarık zenginler, zâlim idârecilerdir.”

Bir gün devrin âmirlerinden Kuteybe bin Müslim’in kapısına yün elbisesi ile gitti. Kuteybe “Niçin suf (yün) giydin?” dedi. Cevap vermedi. “Niçin cevap vermiyorsun?” diye sorunca; “Zühd yapmak için diyeceğim, kendimi övmek olacak. Fakirlikten diyeceğim, Hak teâlâdan şikâyet olacak” buyurdu.

“Allahü teâlâyı bilir misin?” diye sorduklarında, başını önüne eğip, bir müddet sustu. sonra; “O’nu bilenin sözü az, hayreti dâimi olur.” buyurdu. Birisi kendisine “Nasılsın?” deyince, “Ömrü eksilip, günahı çoğalanın hâli nasıl olur?” buyurdu.

Bir gün Mâlik bin Dinâr’a; “İnsanlara karşı dili korumak, gümüş ve altını korumaktan zordur.” Çok az konuşmasına rağmen buyurdukları da hikmet doludur.

Buyurdular ki: “Kur’ân-ı kerîm âriflerin bostanıdır. Ondan tattığınız lezzetlerin herbirini ayrı bir letâfet içinde tadarsınız.”

“Cennette duran bir adamın ağlaması ne kadar garip ise, dünyâda henüz gireceği yeri bilmiyen kimsenin gülmesi de o nisbette şaşılacak şeydir.”

“Bir kimse kalbini Allah'a çevirirse bütün kulların kalbini kazanmış olur. Allahü teâlâ, onu bütün kullarına sevdirir.”

“Sâdık ve hakîki mümin olmak için, Allahü teâlâdan korku ve ümidin beraber olması lâzımdır.”

“Biz öylelerine (Eshâb-ı kirâma) kavuştuk ki, hanımları ile aynı yastığa baş koyar, ama bu halde sabaha kadar sızlanır, ağlar, yastık gözyaşından ıslanır. Yirmi sene buna devam eder de, ne bu ağlamadan, ne de sızlamadan hanımların haberi olmazdı.”

“Dünyâda yalnız üç şeye heves ettim: Sapıtmaya doğru eğildiğim vakit beni doğrultacak, ikaz edip, yola getirecek bir arkadaşa; helâl nafakaya; huzûr içinde cemâat ile namaz kılmaya.”

“Kazancın temizliği bedenlerin de temizliği demektir. Allahü

HAKİKİ HÜKÜMDAR

Muhammed bin Vâsi’ ki, Tâbiînden kendisi,
Ârif-i kâmil olup, devrinin bir tanesi,

İtibâr etmez idi, dünyâya zerre kadar,
İstifâde ederdi, sözlerinden insanlar.

Biri kader hakkında, bir suâl sordu ona,
Mezarlığı gösterdi, cevaben o insana.

Ve buyurdu: “Bu konu, geniş bir ilim ister,
Meşgul değil bununla, şimdi kabirdekiler.”

Demek istemişti ki, bunu soran insana,
“Uğraşma, âhirette, sormazlar bunu sana.”

Kendisini sevenler, geldiler huzûruna,
“Nasılsınız efendim?” diye sorunca ona,

Dedi: “Nasıl olayım, belki yakın ecelim,

Lâkin amelim kötü, pek uzundur emelim.”

Şöyle buyurmuş idi, birine nasihatte:
“Gayret et, pâdişâh ol, dünyâ ve âhirette”

“Nasıl olur?” deyince, buyurdu ki o zaman:
“Bir dileğin olunca, bekleme insanlardan.

Rabbinden iste yalnız, herkes O’na muhtaçtır,
Böyle olan bir mümin, hakîkî pâdişâhtır.”

“Rabbini bilir misin?” diye sorduklarında,
Başını öne eğip, biraz durdu o anda,

Daha sonra başını kaldırıp, şöyle dedi:
“Onu bilen az söyler, çok olur ibâdeti.”

Derdi ki: “İnsanlara, karşı dili korumak,
Altını korumaktan, daha zordur muhakkak.

Âhirette, Cennet'e, girmiş olsa bir kimse,
Orada ağlaması, ne kadar garip ise,

Cennet'e gideceği, meçhul olan kimsenin,
Gülmesi de o kadar, gariptir bunun için.

Öyleleri vardır ki, şöyle idi aynıyla,
Başını bir yastığa, koyardı hanımıyla.

Lâkin sabaha kadar, ağlayıp sızlanırdı,
Yastığı gözyaşından, tamâmen ıslanırdı.

Yirmi yıl ağlardı da, sessizce geceleri,
Hanımının bunlardan, olmazdı hiç haberi.”

Yâ Rabbî, bu mübârek insanlar hürmetine,
Âhirette bizi de, dâhil et Cennetine.

1) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.32

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.36

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.345

4) Sıfat-us Safve; c.3, s.266

5) El-A'lâm; c.7, s.133

6) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.9, s.499

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.317

MUHAMMED ZİYÂD;

İstanbul'daki büyük velîlerden. İsmi, Muhammed Ziyâd'dır. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1790 (H.1205) senesinde İstanbul'da vefât etti. Etyemez semtindeki Kadem-i şerîf dergâhı bahçesine defnedildi.

Muhammed Ziyâd, Şeyh Ebü'l-Vefâ İbrâhim Sa'dî Şeybânî'nin talebesidir. Onun terbiyesinde yetişti. Mânevî ilimlerde üstün derecelere yükseldi.

Muhammed Ziyâd Efendi, Şam şehri civârında Kadem köyündeki Kadem-i şerîfin

(Peygamber efendimizin mübârek ayak izinin bulunduğu taş) bulunduğu câmiyi yaptırdı. Birinci Sultan Abdülhamîd Hanın zamânında, Sultan tarafından İstanbul'a dâvet edildi. Muhammed Ziyâd Efendi, bu dâvet üzerine, Kadem-i saâdeti başına alıp, yürüyerek İstanbul'a getirdi. Çok hürmet ve îtibâr gördü. Zamânın sadrâzamı Halîl Hamîd Paşa, Muhammed Ziyâd Efendiye çok muhabbet gösterenlerdendi. Kadem dergâhının olduğu yer sâhipli olduğundan, Halîl Hamîd Paşa burasını satın alıp vakfetti. Derhal, vakfedilen arsa üzerine dergâh yapılmaya başlandı. 1776 (H.1190) senesinde, Kadem Dergâhının inşâsı tamamlandı. Muhammed Ziyâd Efendiye, bu dergâhta insanlara ilim öğretmesi için vazife verdi ve dergâhı kendisine teslim etti.

Muhammed Ziyâd Efendi, Kadem Dergâhında uzun zaman insanlara ilim öğretmekle meşgûl oldu. Bâb-ı âlî (Devlet dâireleri) tâtil olduğunda, sadrâzam ve devletin ileri gelenleri, dergâha gelir, Muhammed Ziyâd Efendinin sohbetini dinlerlerdi.

Muhammed Ziyâd Efendinin getirdiği Kadem-i saâdet, bugün Sultan Birinci Abdülhamîd Hanın türbesindedir. Türbenin Yeni Câmi tarafındaki duvarında bulunan dolaba yerleştirilmiştir. Önceleri, kandil ve arefe gibi mübârek günlerde, Kadem Dergâhı şeyhi olan zât tarafından ziyâret ettirilmesi vakıf şartlarından idi.

Muhammed Ziyâd Efendi, İstanbul'da çok hürmet ve îtibâr gördü. Vefâtına kadar dergâhtaki vazifesini yerine getirdi. Vefâtında da dergâhına defnedildi. Türbesinin üzeri açıktır. Mezârının kitâbesinde şöyle yazılıdır:

"Kadem-i şerîfi, Şam'dan Âsitâne-i aliyyeye nakl hizmetiyle şereflenen, Sa'diyye sülâlesinden, âriflerin kutbu, Allahü teâlânın sevgili kulu, merhûm Şeyh Seyyid Muhammed Ziyâd Efendinin mübârek rûhu için lillâhi teâlel Fâtiha."

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.363

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.147

MUHAMMED ZUĞDÂN;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed, babasınınki Ahmed'dir. Künyesi Ebû Abdullah ve Ebü'l-Mevâhib'dir. İbn-i Zuğdân diye meşhur oldu. 1417 (H.820) senesinde Tûnus'ta doğdu. 1476 (H. 881) senesinde Kâhire'de vefât etti. Karâfe'deki eş-Şâziliyye kabristanına defnedildi.

İbn-i Zuğdân, önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Birçok ilmî eserleri okudu. Arab dili ve edebiyâtını; Ebû Abdullah er-Remlî, Ömer eş-Şelşânî, Ömer el-Berzelî ve başkalarından, fıkıh ilmini; İbrâhim el-Ahdarî'den, mantık ilmini; Muhammed el-Mûsulî'den, hadîs ilmini; İbn-i Hacer'den öğrendi. 1438 (H.842) senesinde Kâhire'ye gitti. Tasavvuf erbâbıyla görüşüp, onların sohbetlerinde bulundu. Evliyânın büyüklerinden Yahyâ bin Ebi'l-Vefâ ile görüşüp, bereketli sohbetlerine kavuştu. Mâlikî mezhebinde idi.

İbn-i Zuğdân, çoğu zaman cezbe, kendinden geçmiş hâlde olur, kendisini Allahü teâlânın sevgisi kaplardı. Câmi'ul-Ezher'in bitişiğindeki minâre yanında ikâmet eder, ibâdet ve tefekkürle vaktini geçirirdi. İbn-i Zuğdân'ın sözleri, şiirleri, kasîdeleri, sohbetlerde okunurdu. Bunları dinleyenler, mânevî coşkunluğa dalardı. İbn-i Zuğdân, kendisini çekemiyenlere, yumuşak ve güzel muâmele ederdi.

İbn-i Zuğdân, Peygamber efendimizi sık sık rüyâsında görürdü. Gördüğü rüyâları kendisi şöyle anlatır:

"Bir gece Resûlullah efendimizi rüyâmda gördüm ve; "Ey Allahü teâlânın Resûlü! Birçok kimse, sizi rüyâda sık sık gördüğüme inanmıyorlar." dedim. Mübârek elini kalbimin üzerine

koydu ve; “Ey evlâdım, gıybet haramdır. Sen, **“Ey müminler! Zannın çoğundan sakınınız! Çünkü, zannın çoğu günâh olur. Birbirinizin kusûrunu araştırmayın! Birbirinizi gıybet etmeyin!”** (Hucurât-12) meâlindeki âyet-i celîleyi okumadın mı?” buyurdu. Sonra Resûl-i ekrem şöyle buyurdu: “Eğer başkasının gıybet etmesini dinlemek mecburiyetinde kalırsan, İhlâs ve Mu’âvvezeteyn sûrelerini oku. Hâsıl olan sevâbı, gıybeti edilenlere hediyye eyle. Çünkü gıybet ile sevap, ikisi de birbirlerini tâkib ederler ve Allahü teâlânın izni ile denk olurlar.”

Resûlullah efendimiz rüyâmda bana; “Uyuyacağın zaman beş defâ E’ûzü Besmele oku ve sonra şöyle duâ et: “Ey Allahım! Muhammed’in hakkı için, Muhammed’in yüzünü şu anda ve gelecekte bana göster.” Bunu dediğin zaman, ben sana görünürüm ve aslâ gecikmem.” buyurdular.

Resûl-i ekremi yine rüyâda gördüm ve; “Ey Allah'ın Resûlü, beni bırakma” dedim. Resûlullah buyurdu ki; “Biz, Kevser havuzuna gelip, orada kana kana su içinceye kadar seni bırakmayız. Çünkü sen, Kevser sûresini okuyup, bana salât ve selâm getiriyorsun. Salât ve selâmın sevâbını sana hîbe ettim. Kevser sûresinin sevâbını ise, senin için bekletmekteyim. “Estagfirullahel’azîm ellezî lâ ilâhe illâ hüvel hayyelkayyûme ve etûbü ileyhi ve es’elüh-üt-tevbete vel-magfirete innehü hüvet-tevvâbürrahîm” sözünü, amelinde riyâkarlık olduğu veya sözün herhangi bir bencilliğe kaçtığı zaman tekrarla.”

Resûl-i ekrem rüyâmda bana; “Sen yüz bin kişiye şefâat edeceksin” buyurdu. Ben de; “Ey Allah'ın Resûlü! Hangi amelimle bu mertebeyi elde ettim?” diye sorunca; “Benim üzerime okuyup, sevâbını bana hediye ettiğin salât ve selâm ile bu mertebeye eriştin.” buyurdular.

Bir kere, zikrimi tamamlamak için Resûlullah’a okuduğum salât ve selâmlarda acele ettim. Okuduğum salât ve selâm bin adet idi. Resûl-i ekrem rüyâmda; “Acelenin şeytan işi olduğunu bilmez misin?” diye beni azarladı ve buyurdu ki: “Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammed derken, yavaş yavaş, harflerin üzerine basa basa söyle. Ancak vakit daralmış ise, o zaman biraz acele edebilirsin. Sana öğrettiğim bu şekil, fazîletli şeklidir. Başka şekillerde getirilen salât ve selâm yine kabûl olunur. En iyisi, salâtın başlangıcında bir kere de olsa, tam mânâsı ile, yavaş yavaş salât ve selâmın tamâmını getirmelisin, noksan bırakmamalısın.” Sonra Resûl-i ekrem, bana tam salât ve selâmın şeklini şöyle tâlim buyurdular: “Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammedin kemâ salleyte alâ seyyidinâ İbrâhîme ve alâ âli seyyidinâ İbrâhîme ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammedin kemâ bârekte alâ seyyidinâ İbrâhîme ve alâ âli seyyidinâ İbrâhîme fil âlemîn, inneke hamîdün mecîd. Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullâhi ve berekâtühü.”

Bir gece yine rüyâmda, Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Bir ihtiyâcın var ise ve onun yapılmasını diliyorsan, Seyyidet Nefîse’ye (Resûlullah'ın pak neslinden gelen bir veli hanıma) bir kuruş bile olsa adakda bulun. O zaman senin ihtiyâcın giderilmiş olur.”

İbn-i Zuğdân buyurdu ki: “Kötü arkadaşları terketmek istersen, ilk önce kendindeki kötü ahlâkı bırak. Nefsin, sana herkesten daha yakındır. En yakına emri mârûf yapmak daha önce gelir.”

“Dünyâlık peşinde koşanlar, dünyâya sımsıkı sarılıyorlar. Hâlbuki her nefes alışta ondan uzaklaşmaktadırlar. İleriyi göremediklerinden kördürler.”

“Zenginlikle fakirlik, birbirlerine karşı övündüler. Zenginlik, fakirliğe dedi ki: “Sen kim oluyorsun? Ben, Allahü teâlânın vasfıyım.” Fakirlik, zenginliğe şu cevâbı verdi: “Ben olmasaydım, senin vasfın bilinmiyecekti. Benim tevâzum olmasaydı, senin kıymetin artmayacaktı ve yükselmeyecekti. Ben ubûdiyyetin nişânesiyim.”

“Resûlullah efendimizi rüyâsında görmek istiyen bir kimse, gece ve gündüz, aşk ile tutuşup,

O’na salevât-ı şerîfe getirmeli ve O’nunla birlikte velîleri de sevmelidir. Eğer Resûlullah ile birlikte evliyâyı sevmezse, Resûlullahın kapısı kendisi için kapalı olur. Çünkü evliyâ, insanların efendileridir. Onlar kızarlarsa, Allahü teâlâ da onlar kızdığı için gazaba gelir. Resûl-i ekrem de böyledir. Evliyânın sevmediğini, Resûlullah da sevmez, onlar kızdığı için, Resûlullah da kızar.”

“Haber aldığımıza göre, kıyâmet gününde, ismi Muhammed olan kimseleri Allahü teâlânın huzûruna getirirler. Hak teâlâ, Muhammed isimli kimseye; “Bana isyân ederken, hiç isminden de mi utanmadın. Hâlbuki senin ismin, Habîbimin ismi idi. Fakat ben, sana azâb etmem. Zîrâ sen, Habîbimin ismi ile isimlendirilmişsin. Git ve Cennete gir.” buyuruyor.”

“Zâlim ile arkadaşlık eden zâlimdir. Zîrâ zâlimle berâber bulunmak, Allahü teâlâdan gâfil olmak ve nefsinden râzı olmak hastalığını ortaya çıkarır. Hemen bunun arkasından da şeytan ile oturmak husûsu ortaya çıkar.”

“Talebe çok zaman, hocasına “Neden?” dediği için nîmetlerinin arttırılmasından mahrum kalmıştır.”

“Gösteriş bulunan her amel, makbûl değildir. Zîrâ Hak teâlâ; **“Sâlih ameli kabûl ederim.”** buyuruyor. Her kim yaptığı ameli gösteriş niyetiyle yaparsa, onun ameli Allahü teâlânın huzûruna ulaşmaz. Yapanın yanında kalır.”

“Ey kişi, evliyânın sohbetinde bulun. Eğer onların sana hiç faydası yok ise de, kıyâmet gününde senin ellerinden tutarlar. Kendilerine arkadaş olanların, dünyâda da musîbet yükünü yüklenirler. Üzüntü ve hüzünlerini paylaşırlar.”

İbn-i Zuğdân, birçok eser yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Kavânînü Hükm-il-İşrâki ilâ Sufiyyeti Cemî’ıl-Âfâk, 2) Bugyet-üs-Süâl an Merâtib-i Ehl-il-Kemâl, 3) Silâh-ül-Vefâiyye bi Sügril İskenderiyye. 4) Ferh-ul-Esmâ’ bi Rühas-is-Simâ’, 5) Mevâhib-ül-Me’ârif, 6) Şerhu Hikem-il-Atâiyye.**

SÂLİH RÜYÂ

Bir zaman Resûlullah’ı rüyâmda görmez oldum. Sonra yine görmeye başladım. Bunun üzerine ben: “Ey Allah'ın Resûlü! Benim günâhım ne idi ki, bana görünmez oldunuz?” diye sordum. Buyurdular ki: “Sen bizi rüyâda görecek kimselerden değilsin. Zîrâ sen, sırlarımı başkalarına ifşâ ediyorsun.” Gerçekten ben gördüğüm rüyâlarımdan bâzılarını yanımda bulunan bir şahsa anlatmıştım. Bundan böyle Allahü teâlâya tövbe eyledim. Tövbe ettikten sonra, yine Resûl-i ekremi rüyâmda görmeye başladım.

Bir keresinde Resûl-i ekrem rüyâmda bana; “Ey Muhammed! Bu gaflet ve bu uyku neden. Neden bizden böyle uzaklaştın? Neden Kur’ân-ı kerîm okumayı terk eyledin? Kur’ân-ı kerîm okumayı bırakıp da, yalnız zikirle meşgûl olman ne için? Her gün, bir cüzün dörtte biri kadar olsa da Kur’ân-ı kerîm oku. Her gün, bundan az okumamaya dikkat et” buyurdu.

İbn-i Zuğdân’ın talebelerinden bâzıları şöyle demektedirler: "O günden sonra İbn-i Zuğdân, Kur’ân-ı kerîm okumasını terk etmedi. Bâzı âyet-i kerîmeleri tekrar tekrar okur, üzerinde durur ve ağlardı. Göz yaşları yanaklarından ve mübârek sakalı üzerinden akardı. Onun huzûrunda konuşmaya kimse muktedir olamazdı. Zîrâ, vecd hâli ve çok ağlaması, herkesi susmağa mecbur kılardı.”

1) Mu’cem-ül-Müellifîn; c.9, s.5

2) Ed-Dav-ül-Lâmi’; c.7, s.66

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.335

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.209

5) Ahlwardt; Verzeichniss der arabischen Handschriften; c.5, s.61

6) Brockelmann; Gal-2, s.253, Sup-2, s.152

7) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.67

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.212

MUHAMMED ZÜHDİ

Uşâkî yolu büyüklerinden olup Selahaddîn-i Uşâkî hazretlerinin halîfesidir. Hocası tarafından İstanbul'dan Nazilli'ye, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmek üzere gönderildi. 1806 yılında vefât etti. Vefâtından sekiz yıl sonra Nazilli Mülkî Âmiri Halil Bey tarafından türbesi yaptırıldı. Türbe, renginin yeşil olması sebebiyle bölge halkı tarafından sâhibinin isminden çok, Yeşil Türbe diye tanındı. Muhammed Zühdi Efendiden başka âilesi ve torunlarının da medfun olduğu türbenin yanındaki mescid, Yunanlılar tarafından 1922'de yakıldığı için günümüze ulaşmamıştır.

MUHARREM EFENDİ

Zile'de yetişmiş âlim ve velî. Şemseddîn Sivâsî hazretlerinin kardeşi ve Halvetî büyüklerinden Abdülmecîd Şirvânî'nin halîfesidir. 1591'de Zile'de vefât etmiş olup kabri de bu ilçededir. Çok tanınıp okunan **Molla Câmi Hâşiyesi** yanında **Menâkıb-ül-Eimmet-is-Selâse alâ Mezhebi Ehl-is-Sünnet-i vel-Cemâat** adlı eseri vardır. Ayrıca Molla Câmi'nin **Nefehât-ül-Üns**'ünü de Arapçaya çevirmiştir.

MUHİBBULLAH-I MANKPÛRÎ;

Hindistan'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Muhibbullah, nisbetiMankpûrî'dir. Mîr Seyyid Muhibbullah-ı Mankpûrî ismiyle tanınır. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. On yedinci asrın sonlarına doğru vefât ettiği bilinmektedir.

İlk zamanlarında, o zamânın evliyâsının büyüklerinden Muhammed bin Fadlullah-i Bürhânpûrî'nin hizmetinde bulundu. Ona çok güzel hizmet eden Seyyid Muhibbullah-ıMankpûrî, o zâttan icâzet ve hilâfet aldıktan sonra, yine aynı şehirde bulunan Mîr Muhammed Nûmân'ın hizmet ve huzûru ile şereflendi. Ondan tasavvuf yolunun edeb ve inceliklerini öğrenmeye başladı.

Mîr Muhammed Nûmân'ın meclisinde, devamlı İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Medh-ü-senâsı geçtiğinden ve yüksek mektupları okunduğundan, İmâm-ı Rabbânî'yi görmek ve hizmetlerinde bulunmak arzu ve şevkiyle yanmaya başladı. Bu aşkla hazret-i İmâm'ın yüksek dergâhlarına kavuştu. Bir müddet orada kaldı. Birçok mânevî dereceler elde etti. İmâm-ı Rabbânî, Mîr Muhammed Nûmân'a yazdıkları bir mektupta bunu şöyle bildirmektedir: "Seyyid Muhibbullah, Allahü teâlâdan başka her şeyi unuttu ve fenâ derecelerinin bâzısına kavuştu. Kendisine bir nevî icâzet verip, Mankpûr'a gönderdik."

Seyyid Mîr Muhibbullah-ı Mankpûrî, İmâm-ı Rabbânî hazretleri tarafından vazifelendirilerek Mankpûr'a gidince, orada bâzı kimselerin eziyet ve sıkıntı vermelerinden iyice rahatsız olup, hazret-i İmâm'a mektup yazarak durumu arzetti. İmâm-ı Rabbânî hazretleri ona şöyle bir mektup yazdılar:

"Allahü teâlâya hamd olsun ve O'nun sevgili Peygamberine salât olsun. Size ve bütün

müslümanlara duâ ederim. Kardeşim Seyyid Mîr Muhibbullah'ın şerefli mektubu geldi. Bizi çok sevindirdi. İnsanların üzmelerine dayanmak lâzımdır. Akrabânın incitmelerine sabretmekten başka yapılacak şey yoktur. Allahü teâlâ, sevgili Peygamberine, aleyhisselâm emrederek, Ahkâf sûresi 35. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: **"Peygamberlerden Ülül'azm olanların sabrettikleri gibi sen de sabret! Onlara azab vermesi için duâ etmekte acele eyleme!"** orada bulunanlara en faydalı şey; yanlarında bulunanların eziyet etmeleri, sıkıntı vermeleridir. Siz bu nîmeti istemiyor, bundan kaçıyorsunuz. Evet, hep tatlı yemeğe alışmış olan, şifâ verici acı ilâcdan kaçar. Buna ne diyeceğimi bilemiyorum. Fârisî beyt tercümesi:

Nazlı olsa da, aşka yakalanan kimse,
Naz çekmeğe alışması lâzım elbette!

İlâh-âbâd denilen yere göç etmek için izin istiyorsunuz. Yâhut bir yer gösteriniz de, oraya gidip, halkın ifrât derecesindeki cefâsından kurtulayım diyorsunuz. Buna ruhsat, izin verilebilir. Fakat, azîmet daha iyi yol, orada kalıp, sıkıntılara sabır ve tahammül etmektir. Bildiğiniz gibi, bu mevsimde hâlsiz oluyorum. Bunun için kısa yazdım. Selâm ederim." (Üçüncü cild, 7'nci mektup)

BİD'ATLERİN KÖTÜLÜĞÜ

Yine İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Muhibbullah-ı Mankpûrî'ye bir mektupta şöyle buyurdular:

"Allahü teâlâya hamd olsun! O'nun peygamberlerine salât ve size duâlar ederim. Kıymetli kardeşim Seyyid Mîr Muhibbullah! Buradaki fakîrlerin hâlleri, gidişleri çok iyidir. Bunun için Allahü teâlâya sonsuz hamd etmek lâzımdır. Sizin de selâmetiniz için ve hâlinizin değişmemesi için ve doğru yolda ilerlemeniz için Allahü teâlâya duâ ederim. Bu günlerde, ne hâlde bulunduğunuzu bildirmediniz. Mesâfenin uzaklığı, haberleşmeyi güçleştiriyor. Nasîhat vermek; dînimizin birinci vazîfesidir ve peygamberlerin en üstününe uymaktır. (O'na ve hepsine üstün duâlar ve selâmlar olsun!) O'na uymak için O'nun sünnetlerini, yâni bütün emir ve yasaklarını yerine getirmek ve O'nun beğenmediği bid'atlerden sakınmak lâzımdır. O bid'atler, gecenin karanlığını yok eden tan yerinin ağarması gibi parlak görünseler de, hepsinden kaçmak lâzımdır. Çünkü hiçbir bid'atte nûr yoktur, ışık yoktur. Hiçbir hastaya şifâ yoktur. Hiçbir hastaya ilâc olamazlar. Çünkü, her bid'ât, ya bir sünneti yok eder, yâhut sünnetle ilgisi olmaz. Fakat, sünnetle ilgisi olmayan bid'atler, sünnetten aşırı, artık oldukları için, sünneti yok etmiş olmaktadırlar. Çünkü, bir emri emr olunandan ziyâde yapmak, bu emri değiştirmek olur. Bundan anlaşılıyor ki, nasıl olursa olsun, her bid'at, sünneti yok etmektedir. Sünnete ters düşmektedir. Hiçbir bid'atte iyilik ve güzellik yoktur. Keşke bilseydim. Kâmil olan bu dinde ve Allahü teâlânın râzı olduğu İslâmiyette, nîmetler tamam olduktan sonra, ortaya çıkan bid'atlerden bâzılarına, nasıl olmuş da güzel demişler? Bunlar niçin bilmemişler ki, bir şey yükseldikten, tamam olduktan, beğenildikten sonra, buna yapılacak eklemeler güzel olamaz. Hak olan, doğru olan bir şeyde yapılacak her değişiklik, dalâlet ve sapıklık olur. Kâmil olan, tamam olan bu dinde, sonradan meydana çıkarılan bir şeye güzel demenin, dînin kemâle ermediğini göstereceğini ve nîmetin tamam olmadığını bildireceğini anlamış olsalardı, hiçbir bid'ate güzel diyemezlerdi. Bunu niçin bilmemişler? Yâ Rabbî! Unuttuğumuz ve yanıldığımız şeyler için bizleri hesâba çekme! Size ve yanınızda olanlara selâm ederim."(2'nci cild, 19'uncu mektup)

1) Berekât-ı Ahmediyye; s.372

2) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.344

3) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.415, 888, 1122

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.137

MUHYİDDÎN-İ ARABÎ;

On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda Endülüs'te ve Şam taraflarında yaşamış büyük velîlerden. İsmi, Ebû Bekir Muhammed bin Ali olup, künyesi Ebû Abdullah'tır. İbn-i Arabî ve Şeyh-i Ekber diye meşhûr olmuştur. Âilesi meşhûr Tayy kabîlesine mensuptur. Cömertliğiyle meşhûr Adiy bin Hâtem'in kardeşi Abdullah bin Hâtem'in neslindendir. 1165 (H.560) senesinde Endülüs'teki Mürsiyye kasabasında doğdu. 1240 (H.638) senesinde Şam'da vefât etti. KabriŞam'da olup sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Küçük yaşında ilim tahsîl etmeye başlayan Muhyiddîn-i Arabî, sekiz yaşındayken babasıyla birlikte İşbiliyye'ye gitti. Pekçok âlimin ilim meclislerinde bulunup, ilim öğrendi. Keskin zekâsı, kuvvetli hâfızası ile dikkatleri çekti.

Bir gün Muhyiddîn-i Arabî hastalandı. Hastalığın tesirinden bayıldı, hattâ öldü zannettiler. Muhyiddîn-i Arabî baygın hâldeyken, kendisine, çirkin yüzlü bâzı kimselerin eziyet ve sıkıntı vermek istediklerini gördü. Ayrıca bu çirkin yüzlüleri kovalamaya çalışan nûrânî yüzlü, hoş kokulu bir kimse kendisine yardım ediyordu. Nihâyet bu güzel zât, ötekileri dağıttı. Onların şerrinden kendisini kurtardı. O şahsa kim olduğunu sorduğunda; "Yâsîn sûresi" cevâbını aldı. Kendisine gelip gözlerini açtığında, başında bekleyen, gözleri yaşla dolu halde Yâsîn-i şerîf okuyan babasını gördü.

Muhyiddîn-i Arabî pekçok ilimleri tahsîl etti. Filozof İbn-i Rüşd'le görüştü. 1194 (H.590) senesinde Endülüs'ten ayrılarak Tunus'a, 1195'de Fas'a gitti. Karşılaştığı birçok âlimle sohbet edip, ilim meclislerinde bulundu. 1199 senesinde tekrar Endülüs'e dönüp Kurtuba'ya geldi. 1201 senesinde tekrar Endülüs'ten ayrılıp doğuya gitmek üzere Tunus'a geçti. Hacca giderken Mısır'a uğradı. Oradan Mekke-i mükerremeye giderek hac farîzasını yerine getirdi. İki yıl kadar Mekke'de kalıp, Medîne-i münevvereye geldi ve sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti.

Endülüs'te, Fas'ta, Tunus'ta, Mısır ve Mekke-i mükerremede kaldığı zamanlarda hadîs ilmini ve diğer ilimlerden bir kısmını; İbn-i Asâkir ve Ebü'l-Ferec ibn-il-Cevzî, İbn-i Sekîne, İbn-i Ülvan, Câbir bin Ebû Eyyûb gibi büyük âlimlerden öğrendi. Gittiği yerlerde büyük âlimler ile görüşüp, onlardan ilim öğrenmek sûretiyle, fen ve din ilimlerinde en iyi şekilde yetişti.

Tefsîr, hadîs, fıkıh, kırâat gibi pekçok ilimlerde büyük âlim oldu. Tasavvufta, Ebû Midyen Magribî, Cemâleddîn Yûnus bin Yahyâ, Ebû Abdullah Temim, Ebü'l-Hasan ve Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin rûhâniyetinden feyz aldı, yüksek derecelere kavuşup, meşhûr oldu. Mekke'de bulunduğu sırada **Fütûhât-ı Mekkiyye** adlı eserini yazdı.

Gavs-ül-a'zam Seyyid Abdülkâdir Geylânî hazretleri, bir gün en önde gelen talebelerinden Cemâleddîn Yûnus bin Yahyâ'yı yanına çağırarak; "Benden sonra, benim künyem olan Muhyiddîn isminde, Allahü teâlânın çok sevdiği evliyâsından bir kimse gelecektir. Bu hırkamı ona teslim edersin." buyurdu. Yûnus bin Yahyâ, uzun yıllar sonra talebesi olan Muhyiddîn-iArabî'ye, hocasının vasiyeti olan o hırkayı teslim etti. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, zamânında, ilminden ve feyzinden istifâde etmek için kendisine mürâcaat edilen belli başlı büyük âlimlerden oldu. Şam, Irak, Cezîre ve Anadolu taraflarına seyâhat etti. Konya'ya gelip, Selçuklu Sultanı tarafından çok ikrâm ve hürmet gördü. Sultanlardan kendisine birçok tahsisat tâyin olunduğu ve hediyeler gönderildiği halde, hepsini fakirlere dağıtırdı. Sofiyye-i âliyyeden ve kelâm âlimlerinden olan Sadreddîn-i Konevî'nin hocası ve üvey babası oldu.

Hocasının üstâdı olan Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin hırkasını üvey oğlu ve talebesi olan Sadreddîn-i Konevî'ye giydirdi.

Konya'da bir müddet kaldıktan sonra Haleb'e giden Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, 1215 senesinde tekrar Konya'ya döndü. Aynı sene içinde Sivas'a, oradan da Malatya'ya gitti. 1230

senesinde Şam'a giderek oraya yerleşti.

Büyük âlimler, Muhyiddîn-i Arâbî'nin hâl, makam ve ilim bakımından pek yüksek olduğunu kabûl ettiler. Evliyânın büyüklerinden Ebû Midyen Magribî ona; "Âriflerin Sultânı" demişdir. Şeyh Safiyyüddîn bin Ebû Mensûr onun hakkında; "O, şeyhdir, imâmdır. Hem de tam kâmil ve hakîkatı bulanlardandır. Onu üstün irfan sâhiplerinin başında saymak lâzımdır. Öyle açık gönül âlemi vardı ki, özüne erip, bulduğu her şeyi oradan geçirir ve bulurdu. Keşf âlemi açık ve aydınlıktı. Kavuştuğu hâllere gelince, ancak "Hârika" diye vasıflandırmak mümkündür. En tatlı feyizler onun gönlüne akardı. Hak âlemine yaklaştıran merdivenlerin en üst basamağında onun da yeri vardı. Bilhassa velâyet ahkâmına dâir tasavvuf deryâsında pek uzun kulaçlar atardı. O ummânın da süratli bir yüzücüsü idi. Ve nihâyet o, bu yolda vaz geçilmez bir zât idi. Böyle kabûl edip, onun şânını bu şekilde yüceltmek ona lâyıktır." derdi.

Talebelerinden Sadreddîn-i Konevî şöyle anlatmıştır: "Hocam İbn-i Arâbî, geçmiş peygamberlerin ve velîlerin ruhlarından istediği ile rüyâsında veya uyanık iken görüşürdü."

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri şöyle anlatır:

"Bir gün Tunus Limanında idim. Vakit geceydi. Kıyıya yanaşmış gemilerden birisinin güvertesine çıktım. Etrâfı seyretmeye başladım. Denizin üzerinde ay doğmuş, fevkalâde güzel bir manzara teşkil ediyordu. Bu manzarayı, cenâb-ı Hakk'ın her şeyi ne kadar güzel ve yerli yerinde yarattığını tefekkür ederken dalmıştım. Birden ürperdim. Uzaktan, uzun boylu, beyaz sakallı bir kimsenin suyun üzerinde yürüyerek geldiğini gördüm. Nihâyet yanıma geldi. Selâm verip bâzı şeyler söyledi. Bu arada ayaklarına dikkatle baktım, ıslak değildi. Konuşmamız bittikten sonra, uzakta bir tepe üzerindeki Menare şehrine doğru yürüdü. Her adımında uzun bir mesâfe katediyordu. Hem yürüyor, hem de Allahü teâlânın ismini zikrediyordu. O kadar güzel, kalbe işleyen bir zikri vardı ki, kendimden geçmiştim. Ertesi gün şehirde bir kimse yanıma yaklaşarak selâm verdi ve; "Gece gemide Hızır aleyhisselâm ile neler konuştunuz? O neler sordu, sen ne cevap verdin?" dedi. Böylece gece gemiye gelenin Hızır aleyhisselâm olduğunu anladım. Daha sonra Hızır aleyhisselâm ile zaman zaman görüşüp sohbet ettik, ondan edeb öğrendim.

"Bir defâsında deniz yolu ile uzak memleketlere seyahate çıkmıştım. Gemimiz bir şehirde mola verdi. Vakit öğle üzeriydi. Namaz kılmak için harâb olmuş bir mescide gittim. Oraya gayr-i müslim bir kimse de gelmiş etrâfı seyrediyordu. Onunla biraz konuştuk. Peygamberlerden meydana gelen mûcizelerle, evliyâdan hâsıl olan kerâmetlere inanmıyordu. Biz konuşurken, mescide birkaç seyyah geldi. Namaza durdular. İçlerinden biri, yerdeki seccâdeyi alıp, havaya doğru kaldırıp yere paralel durdurdu. Sonra üzerine çıkıp namazını kıldı. Dikkatlice baktığımda, onun Hızır aleyhisselâm olduğunu anladım. Namazdan sonra bana dönerek; "Bunu, şu münkir kimse için yaptım" dedi. Mûcize ve kerâmete inanmıyan o gayr-i müslim, bu sözleri işitince insâf edip müslüman oldu."

Zenginlerden biri, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerine kıymetli bir ev bağışlamıştı. İbn-i Arabî hazretleri bu evde oturuyordu. Bir gün bir fakir gelip dedi ki: "Allah rızâsı için bana bir şey ver." Muhyiddîn-i Arabî hazretleri de buyurdu ki: "Bu evden başka bir şeyim yoktur. Al onu sana vereyim. Senin olsun." Böyle söyleyip, evi o fakire verip terketti.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, İmâm-ı Gazâlî'ye muhabbet ve bağlılığından, Şam'da Gazâliye Medresesinde çok oturur, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin eserlerini okurdu. Bir gün müderris derse gelmedi. Muhyiddîn-i Arabî orada idi. Fakîhler kendisine; "Efendim, bugün bize dersi siz veriniz." deyip ısrâr ettiler. O da; "Ben Mâlikî mezhebindenim. Mâdem ki çok ısrâr ediyorsunuz akşamki dersinizi söyleyiniz" buyurdu. İmâm-ı Gazâlî'nin fıkha dâir **Vesît** kitabından bir yer gösterdiler. Muhyiddîn-i Arabî onlara ders verdi, uzun uzun îzâh ve açıklamalar yaptı. Öyle ki, onlar; "Biz böyle bir üstâd görmedik." dediler.

Horasan'da Muhyiddîn-i Arabî hazretlerine çok dil uzatan, ona ve onu sevenlere eziyet eden

bir adam vardı. Çok eziyet görenler, Muhyiddîn-i Arabî'ye bunu şikâyet edip, sabra tahammülümüz kalmadı, cezâsını veriniz dediler. O da; "Bana şöyle şöyle bir bıçak getirin." buyurdu. Bir kâğıdı insan şeklinde yapıp, bıçakla kesti ve; "Ey cemâat, şu anda, Horasan'daki o inatçı adamı boğazladım. Evindeki duvarın çatısındaki köprü şeklindeki kalası kaldırdım ve bıçağı onun altına koydum. Onu yirmi kişiden az insan kaldıramaz. Bıçağın üzerine, onun kanı ile, bunu Muhyiddîn-i Arabî boğazladı diye yazdım." buyurdu.Şikâyet edenlerden biri Horasan'a gitti. O evi buldu. Filân kimse, falan günde, falan saatte onu kesti dediler. Hâdise, hocalarının buyurduğu şekildeydi. Onlara vâkıayı anlattı. Birçokları töhmetten kurtuldu. Bildirilen kalası kaldırdılar. Bıçağı ve yazıyı, Muhyiddîn-i Arabî'nin buyurduğu hâlde buldular.

Bir kimse, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin büyüklüğüne inanmaz, ona buğzederdi. Her namazının sonunda da, ona on defâ lânet etmeyi kendisine büyük bir vazife kabûl ederdi. Aradan aylar geçti, adam öldü. Cenâzesinde Muhyiddîn-i Arabî de bulundu. Cenâzenin affedilmesi için cenâb-ı Hakk'a yalvardı. Definden sonra arkadaşlarından biri, Muhyiddîn-iArabî'yi evine dâvet etti. O evde bir müddet murâkabe hâlinde bekledi. Bu arada yemekler gelmiş, soğumuştu. Ancak saatler sonra murâkabeden gülümseyerek ayrıldı ve yemeğin başına gelip buyurdu ki: "Bana her gün namazlarının sonunda on defâ lânet okuyan bu kimse, af ve magfiret edilinceye kadar Allahü teâlâya hiçbir şey yememek ve içmemek üzere ahdetmiştim. Onun için bu hâlde bekledim. Yetmiş bin Kelime-i tevhîd okuyarak rûhuna bağışladım. Elhamdülillah, Rabbim dileğimi kabûl buyurdu. Artık yemek yiyebilirim."

Muhibbüddîn-i Taberî, vâlidesinden şu hâdiseyi rivâyet etti: "Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, bir gün Kâbe-i muazzamada, Kâbe'nin mânâsı hakkında bir vâz veriyordu. İçimden onun söylediklerini inkâr ettim. O gece, mânevî mânâda Kâbe'nin Muhyiddîn-iArabî'nin etrâfında dönerek, onu tavaf ettiğini gördüm."

Şihâbüddîn Sühreverdî ile Muhyiddîn ibni Arabî yolda karşılaştılar. Bir saat kadar sonra bir şey konuşmadan ayrıldılar. Daha sonra Sühreverdî'ye denildi ki: "İbn-i Arabî hakkında ne dersin?" buyurdu ki: "Hakîkatler deryâsı, kutb-i kebîr ve gavs'dır."

İbn-i Arabî'ye Sühreverdî'den sorulunca buyurdu ki: "Baştan ayağa kadar sünnet-i seniyye ile doludur."

"Ruhlar ile nasıl görüşüyorsunuz?" diye sordular. Onlara verdiği cevapta; "Üç şekilde: 1) Rüyâ yoluyla, 2) Onların rûhâniyetlerini dâvet edip görüşerek, 3) Bedenimden rûhumu ayırıp, rûhumla onların yanına giderek" buyurdu.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri kendinden nasîhat isteyen bir kimseye buyurdu ki:

"Ey nefsinin kurtuluşunu isteyen kimse! Herşeyden önce sana lâzım olan, sana kendi ayıb ve kusûrlarını gösterecek, seni nefsine itâattan kurtaracak bir üstâd, hoca lâzımdır. Şâyet böyle bir zâtı aramak için uzak memleketlere gideceksen, sana bâzı nasîhatlerde bulunayım. O zâtı bulduğun zaman, huzûrunda, yıkayıcının elindeki meyyit, ölü gibi ol. Çünkü meyyit, yıkayıcının irâdesine göre hareket eder. Yıkayıcı onu istediği tarafa çevirir. Meyyit, yıkayıcıya aslâ îtirâz etmez.

Sakın hatırına o zâta karşı îtirâz gelmesin. Hâlini ondan gizleme ve onun yerine oturma. Elbisesini giyme. Onun huzûrunda, kölenin, efendisinin huzûrunda oturuşu gibi otur. Sana emrettiği şeyi yap. Sana emrettiği şeyi iyice anla ve iyi öğrenmeden o işin peşinde koşma. Ona bir rüyânı veya başka bir hâlini arz ettiğin zaman, ona cevâbını sorma, ona düşman olandan Allah için uzak dur. O düşman ile berâber olma. Arkadaşlık etme. Hocanı seveni sev ve ona yardımcı ol.

O zâta, hiçbir işinde îtiraz etme. Bunu niçin böyle yaptın? deme. Sana ne iş vermişse yap.

Oturduğunda onun senin oturuşundan haberdâr olduğunu unutma. Edebi aslâ terketme. Yolda giderken onun önünde yürüme. Devamlı ona bakma. Çünkü böyle yapmak, hayâyı azaltır, ona karşı hürmeti kalbten çıkarır. Ona olan sevgini, onun emirlerine uyup, yasak ettiklerinden sakınmak sûretiyle göster. O zâta yemek ve yiyecek takdîm ettiğin zaman, diğer lâzım olan şeyler ile berâber önüne bırak, kapının yanında edeble dur. Eğer sana seslenirse cevap ver. Yoksa yemeğini yiyinceye kadar bekle. Yemeğini yiyip sana sofrayı kaldırmanı söylediği zaman hemen kaldır. Sofrada bir şeyler kalıp, senin yemeni emrettiği zaman, îtiraz etmeden ye. Başkasına verme.

O zâtın denemesinden çok sakın ve kork. Çünkü bâzan onlar, talebelerini denerler. Onunla berâber olduğunda pek dikkatli ol. Eğer senden o zâta karşı edebe uymayan bir husus meydana gelip, onun bundan haberi olduğu hâlde, sana müsâmaha gösterdiğini, seni cezâlandırmadığını görürsen, bilki o seni denemektedir. O zât, bulunduğu yerden çıkıp gitmek istediği zaman, gittiği yeri sorma. Ona, işleri hususunda sana görüşünü sormadan, görüş beyân etme. Şâyet seninle istişâre ederse, ona uygun şekilde sana göre de muvâfık olduğunu söyle. Haddizâtında onun seninle meşveret etmesi, senin görüşüne muhtac olduğundan değil, sana olan sevgisindendir.

Böyle bir zâtı aradığın müddet içerisinde, şunlara dikkat et: İlk yapacağın şey; tövbe etmek, üzdüğün kimseleri râzı etmek, üzerinde hakkı bulunanlara haklarını geri vermek, günah ve isyân içerisinde geçen ömrün için ağlamak, ilim ile meşgûl olmaktır. Abdestsiz olma. Abdestini şartlarına uygun al. Abdestin bozulunca, hemen abdest al. Abdest aldığın zaman iki rekat namaz kıl. Cemâatle beş vakit namaza ve evinde nâfile namaza devâm et.

Abdesti en güzel ve şartlarına uygun olarak al. Her hareket ve işine Besmele ile başladığın gibi, abdest almaya da Besmele ile başla. Ellerini, dünyâyı terk etme niyeti ile yıka. Ağzına gelince, ağzı yıkarken okunan duâları oku. Tevâzu ve huşû içerisinde, kibir hâlinden sıyrılmış bir vaziyette burnuna su al. Yüzünü hayâ ederek yıka. Ellerini, dirseklere kadar tevekkül hâli üzere yıka. Başını, kendini alçaltarak, muhtaç kabûl eden kimsenin tavrı ile mesh et. Kulaklarını, en güzel ve doğru sözleri dinlemek için mesh et. Ayağını da Rabbinin nîmetlerini müşâhede etmek için yıka. Sonra Allahü teâlâya hamd ü senâda bulun. Resûlullah'a salâtü selâm oku. Sonra, namaz kılarken, Allahü teâlânın huzûrunda durur gibi dur. Yüzün ile Kâbe-i muazzamaya döndüğün gibi, kalbin ile de Allahü teâlâya dön. Kul olduğunu, Rabbine ibâdet ettiğini düşünerek, hürmetle tekbîr al. Rükû'dan kalkınca, secdede ve diğer bütün hareketlerinde, Allahü teâlânın kudreti ile yaşadığını düşün. Selâm verinceye kadar ve selâm verdikten sonra bu düşünce üzere kal. Evine girdiğin zaman da iki rekat namaz kıl.

Acıkmadıkça yeme. Yemeği doymadan bırak. Fazla su içme. Yemeği ihtiyâcın kadar ye. Yemek yerken, lokmayı ne büyük ne de küçük al. Orta derecede al. Lokmayı ağzına koymadan önce Besmele-i şerîfeyi oku. Lokmayı iyice çiğne, sonra yut. Yemekten sonra Allahü teâlâya hamd ü senâda bulun."

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri velîlik yolundaki yüksek derecesini ifâde ederek buyurdu ki:

"Allahü teâlâ bana öyle nîmetler ihsân etti, bildirdi ki, istersem kıyâmete kadar gelecek bütün velîleri, kutubları, isim ve nesebleriyle bildirebilirim. Fakat bâzıları inkâr ederler de, mânevî kazançlarından kaybederler diye korkuyorum."

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri kendisinden yüzlerce sene sonra ortaya çıkacak olan telgrafın çalışma tekniğini bildirdi.Edison'u (1847-1931) dahi "Üstâdım" demek mecbûriyetinde bıraktı. Fâtih SultanMehmed Hanın İstanbul'u fethedeceğini, Yavuz SultanSelîm Hanın Şam'a geleceğini keşf yoluyla haber verdi.

Şeceret-ün-Nu'mâniyye fî Devlet-il-Osmâniyye isimli eserinde; "Sin, Şın'a gelince, Muhyiddîn'in kabri meydana çıkar." buyurdu. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, Şam'da, kalbi

para sevgisiyle dolu bir grup kimseye; "Sizin taptığınız, benim ayağımın altındadır." dedi. Orada bulunanlar bu sözü anlayamadılar. 1240 (H.638) Rabî'ul-âhir ayının 28. Cumâ günü, yetmiş sekiz yaşında iken Şam'da fânî dünyâdan âhirete irtihâl etti. Sâlihiyye'de defnolundu. Şam halkı, onun büyüklüğünü anlayamadıkları için kabrinin üzerine çöp döktüler. Osmanlı SultânıYavuz Selîm Hân Şam'a geldiğinde; "Sin, Şın'a gelince, Muhyiddîn'in kabri meydana çıkar." sözünün ne demek olduğunu anladı. Kabrini araştırıp buldurdu. Çöpleri temizleterek, kabrin üzerine güzel bir türbe, yanına bir câmi ve imâret yaptırdı. Ayrıca Muhyiddîn-i Arâbî'nin vefâtından önce ayağını yere vurarak, "Sizin taptığınız, benim ayağımın altındadır" buyurduğu yeri tesbit ettirip, orayı kazdırdı. Orada küp içinde altın çıktı. Bundan, "Siz, Allahü teâlâya değil de, paraya tapıyorsunuz" demek istediği anlaşıldı.

Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin, onu çok seven bir hizmetçisi vardı. Onun vefâtından sonra gece gündüz ağlardı. Bir gece hizmetçinin kapısı açıldı. İçeriye Muhyiddîn-i Arabî sağlığındaki hâliyle girdi. Hizmetçisine; "Ağlamayınız." diyerek onu teselli etti.

Büyük âlimlerden birisi Kâbe-i muazzamaya gelmiş tavâf ediyordu. O esnâda ihrâmını giymiş bir kimsenin ayağa kalkmadığını gördü ve kendi kendine; "Benim gibi bir âlime hürmet etmemek ne ayıp şey." dedi. Biraz sonra büyük bir câmide vâz verecekti. Câmi çok kalabalıktı. Bütün cemâat onun vâzını dinlemek için bekliyorlardı. Büyük âlim ağır ağır kürsüye çıktı. Fakat hiçbir şey söyleyemedi. Aklındaki bilgiler o anda silinmişti. Bir an aklı durur gibi oldu. Ter içinde kaldı. "Bugün biraz rahatsızım, konuşamayacağım." dedi ve kürsüden indi. Evine gidip; "Yâ Rabbî! Ne gibi bir hatâ ettim, ne gibi bir kusûr işledim de bunlar başıma geldi." diye Allahü teâlâya yalvarıp ağladı. O gece rüyâsında Muhyiddîn-i Arabî'yi gördü. Hatâsının ona karşı olan düşüncesi olduğunu anlayıp pişman oldu. Muhyiddîn-i Arabî'yi aradı fakat bulamadı. Ümitsiz bir halde otururken kapısı çalındı. Gördü ki, Muhyiddîn-i Arabî hazretleri karşısında durmaktadır. "Buyurun." deyip içeri aldı ve af diledi. Muhyiddîn-i Arabî onun özrünü kabûl etti. Allahü teâlâya onun için duâ etti. O âlim kimsenin ilmi, kendisine iâde olundu.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri her işini Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için yapardı. Allahü teâlânın rızâsına ve mârifet-i İlâhiyyeye kavuşmak için İslâmiyete tam uymak gerektiğini belirtirdi.

"İslâmiyetin emirlerinden bir emri yapmayanın mârifeti sahîh değildir." buyururdu.

Muhyiddîn-i Arabî; "Ârifin niyeti, maksadı olmaz" buyuruyor. İslâm âlimleri bu cümleyi şöyle açıklamaktadırlar: "Allahü teâlâyı tanıyan kimse, belâdan kurtulmak için bir şeye başvurmaz demektir. Çünkü, derd ve belâların sevgiliden geldiğini, O'nun dileği olduğunu bilmektedir. Dostun gönderdiği şeyden ayrılmak ister mi ve o şeyin geri gitmesini özler mi? Evet duâ ederek, gitmesini söyler. Fakat, duâ etmeğe emr olunduğu için, bu emre uymakdadır. Yoksa, gitmesini hiç istemez. O'ndan gelen her şeyi de sever, hepsi kendine tatlı gelir. Evet, çünkü sevgilinin düşmanlığı, düşmanlar içindir. Dostlarına düşmanlığı, görünüştedir. Bu ise merhametini, acımasını bildirmektedir. Böyle düşman görünmesinin, sevene nice faydaları vardır, bu anlatılmakla bitmez. Bundan başka, dostlarına düşmanlık gibi görünen işler yapması, bunlara inanmıyanları harâb etmekte, onların belâlarına sebeb olmaktadır."

Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri hadîs ilminde sâhib-i isnâd ve fıkıh ilminde ictihâd makâmında idi. Buyururdu ki: "Peygamber efendimiz; **"Hesâba çekilmeden evvel, hesâbınızı görünüz."** emri ile, bâzı meşâyıh, her gün ve her gece yaptıkları işlerden kendilerini hesâba çekiyor. Ben, hesâbda onları geçtim ve işlediklerimle berâber, düşündüklerimde de hesâbımı görüyorum."

Dört mezhebin âlim ve ârifleri, Muhyiddîn-i Arabî'yi hep medhetmişlerdir. İmâm-ı Şa'rânî **El-Yevâkit vel-Cevâhir'**inde ondan uzun uzun bahsetmekte, Şeyh Abdülganî Nablüsî ve

Ârif-i billah Seyyid Mustafa Bekrî, onun için ayrı birer kitap yazmışlardır. Abdülganî Nablüsî'nin eseri **Er-Redd-ül-Metîn alâ Müntakıs-il-Ârif Muhyiddîn,** Seyyid Mustafa Bekrî'nin eseri, **Es-Süyûf-ül-Haddâd fî A'nâki Ehl-iz-Zendeka vel-İlhâd'**dır. Şihâbüddîn Sühreverdî, Şeyhülislâm Zekeriyyâ, İbn-i Hacer Heytemî, Hâfız Süyûtî, Ali bin Meymûn, Celâlüddîn Devânî, Seyyid Abdülkâdir Ayderûsî, İbn-i Kemâl Paşa, **Kâmûs** sâhibi Necmüddîn Fîrûzâbâdî hep onu medh etmişlerdir.

Osmanlı Devletinin yetiştirdiği âlimlerin en büyüklerinden olan İbn-i Kemâl Paşa hazretleri, İbn-i Arabî hakkında sorulan bir suâle şöyle cevap vermiştir: "Kullarından sâlih âlimler yaratan, bu âlimleri peygamberlerine vâris kılan Allahü teâlâya hamd olsun. Dalâlette olanlara doğru yolu göstermek için gönderilen Muhammed Mustafâ'ya, O'nun Ehl-i beytine ve dînimizin emirlerini tatbikte gayretli olanEshâbına salât ve selâm olsun. Ey insanlar, biliniz ki; Şeyh-i âzam âriflerin kutbu, muvahhidlerin imâmı, Muhammed bin Ali ibniArabî et-Tâî el-Endülüsî, kâmil bir müctehid, fâzıl bir mürşîd, hayret verici menkıbeler, garip hârikalar sâhibi bir âlimdir. Çok talebesi olup, âlimler, fâzıllar indinde makbûldür. İbn-i Arabî'yi inkâr eden hatâ etmiştir. Hatâsında ısrâr eden sapıtmıştır. Sultânın onu edeblendirmesi ve bu bozuk îtikâddan sakındırması lâzımdır. Zîrâ, Sultan iyiliği emredip, kötülükten sakındırmak ile memurdur ve vazifelidir.

İbn-i Arabî'nin birçok eseri vardır. **Füsûs-i Hikem** ve **Fütûhât-ı Mekkiyye** adlı eserlerinin bâzı meseleleri lafz ve mânâ bakımından mâlûm olup, emr-i ilâhîye ve şer'i Nebevî'ye uygun, bâzı meseleleri ise, zâhir ehlinin idrâkinden hafîdir (gizlidir). Bunu ancak ehl-i keşf ve bâtın (gönül ehilleri) bilirler. Meram olan mânâyı anlayamayan kimsenin, bu makamda susması gerekir. Zîrâ Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruyor ki: **"Hakkında bilgi sâhibi olmadığın bir şeyin ardınca gitme, çünkü kulak, göz ve kalb, bunların hepsi ondan sorumludur"** (İsrâ sûresi: 36). Allahü teâlâ doğru yola götürendir."

İmâm-ı Süyûtî, **Tenbîh-ül-Gabî** kitabında, Muhyiddin-i Arabî hazretlerinin büyüklüğünü vesîkalarla isbât etmektedir. Ebüssü'ûd Efendi fetvâlarında da, ona dil uzatılamayacağı yazılıdır.

Bununla berâber, îmân, îtikâd ve ibâdet bilgilerine tam vâkıf olmayanların ve tasavvufun inceliklerini iyi bilmeyenlerin, Muhyîddîn-i Arabî'nin kitaplarını okumaları ve sözleri üzerinde düşünmeleri, çok defâ zararlı olmaktadır. Geçmiş asırlardaki velîlerin ve âlimlerin bâzıları da, onun sözlerini anlamakta acze düşmüşler ve yanlış yollar tutmuşlardır. Ayrıca tasavvufta vahdet-i vücûd bilgisi ve mertebesi çok yüksek ve kıymetli olmakla berâber, nihâyetin nihâyeti değildir. Asıl maksad yanında, bu mertebe çok gerilerde kalmaktadır. (Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn-i Arabî hakkında, İhlâs Holding A.Ş. tarafından yayınlanan **Müjdeci Mektuplar** ve **Seâdet-i Ebediyye** kitaplarında geniş bilgiler vardır.)

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, 1230 (H.627) senesinde Şam'da iken, bir gece mânâ âleminde Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz elinde bir kitap tutarak; "Bu **Füsûs-ül-Hikem** kitabıdır. Bunu al ve insanların faydalanması için muhteviyâtını açıkla." buyurdu. Muhyiddîn-i Arabî de Sevgili Peygamberimizin mânevî işâretine uyarak, emir ve ilhâm ile, kitabın ihtivâ ettiği hususları ne eksik, ne de fazla yazdı. Bu kitapta kısa bir başlangıç vardır. Ve ismi bildirilen her Peygambere aleyhimüsselâm, bir hikmet verildiği bildirilmiştir. Çok kıymetli bir kitaptır. Sonra gelen âlimler, bu kitabın kırktan fazla şerhini yapmışlardır.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, evliyâ-i ârifînin en büyüklerinden olduğu gibi, zâhir âlimlerin de büyük imâmlarındandır. Sultan Melik Muzaffer Behâüddîn Gâzî'ye icâzet (diploma) verdiği, **Câmiu Kerâmât** isimli kitapta bildirilmektedir. Yine aynı kitapta, üstâdlarının isimleri uzun uzun yazılıdır. Bu kitapta, yazdığı eserlerden iki yüz otuz dört tânesinin ismi bildirilmekte, hepsi bu icâzette yazılmış bulunmaktadır. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **Fütûhât-ı Mekkiyye, Et-Tedbîrât-ül-İlâhiyye, Et-Tenezzülât-ül-Mevsûliyye.**

El-Ecvibet-ül-Müsekkite an Süâlât-il-Hakîm Tirmizî, Füsûs-ül-Hikem, El-İsrâ ilâ Makâmil Esrâ, Şerhü Hal'in-Na'leyn, Tâc-ür-Resâil, Minhâc-ül-Vesâil, Kitâb-ül-Azamet, Kitâb-ül-Beyân, Kitâb-üt-Tecelliyât, Mefâtîh-ül-Gayb, Kitâb-ül-Hak, Merâtibü Ulûm-il-Vehb, El-İ'lâm bi-İşâreti Ehl-il-İlhâm, El-İbâdet vel-Halvet, El-Medhal ilâ Ma'rifetil-Esmâ, Künhü mâ lâ Büdde Minh, En-Nükabâ, Hilyet-ül-Ebdâl, Esrâr-ül-Halvet, Akîde-i Ehl-i Sünnet, İşârât-ül-Kavleyn, Kitâb-ül-Hüve vel-Ehâdiyyet, El-Celâlet, El-Ezel, Anka-i Mugrib, Hatm-ül-Evliyâ, Eş-Şevâhid, El-Yakîn, Tâc-üt-Terâcim, El-Kutb, Risâlet-ül-İntisâr, El-Hucb, Tercümân-ül-Eşvâk, Ez-Zehâir, Mevâkı-un-Nücûm, Mevâiz-ül-Hasene, Mübeşşirât, El-Celâl vel-Cemâl, Muhâdarât-ül-Ahrâr ve Müsâmerât-ül-Ahyâr. Buhârî, Müslim, Tirmizî'nin eserlerini muhtasar hâle getirmiştir. **Sırrü Esmâillah-il-Husnâ, Şifâ-ül-Alîl fî Îzâh-üs-Sebîl, Cilâ-ül-Kulûb, Et-Tahkîk fil-Keşfi an Sırr-is-Sıddîk. El-Vahy, El-Ma'rifet, El-Kadr, El-Vücûd, El-Cennet, El-Kasem, En-Nâr, El-A'râf, Mü'min, Müslim ve Muhsin, El-Arş, El-Vesâil, İ'câz-ül-Lisân fî Tercemetin an-il-Kur'ân".**

SÖZLERİ DOĞRUDUR

Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, Hızır aleyhisselâm ile karşılaşmasını şöyle anlatır: "Hocalarımdan Ebü'l-Abbâs hazretleri bir zâtı anlatıyordu. Ben, hocamın bu zât hakkında beslediği hüsn-i zanna hayret etim. O kimsenin bâzı uygun olmayan hareketlerinin olduğunu söyledim. O gün evime giderken, yolda bir kimse ile karşılaştım. O zâtın yüzü nûr ile dolu olup, ayın on dördü gibi parlıyordu. Bana selâm verdikten sonra; "Ey Muhyiddîn! Üstâdın Ebü'l-Abbâs'ın o zât hakkındaki sözleri doğrudur. Onu tasdîk et." buyurdu. Ben hayret etmiştim. Geriye dönüp hocama durumu anlattım. Bana; "Sana söylediğim sözün doğru olduğunu isbât etmek için Hızır aleyhisselâmdan yardım istedim" buyurdu. Bunun üzerine hocama îtirâz şeklinde hiçbir sözde bulunmayacağıma söz verdim ve tövbe ettim."

YAKMAYAN ATEŞ

Muhyiddîn-i Arabî, zamânında bir kişi,
Felsefeyle îzâha, çalışırdı her işi.

Açık mûcizeleri, ederdi o hep inkâr,
Derdi ki: “Bu şeylere, câhiller inanırlar.”

Geldi bir gün bu kişi, Muhyiddîn-i Arabî’ye,
Kapıdan izin alıp ve girdi içeriye,

Soğuk bir kış günüydü, mangal vardı odada,
Şöyle söze başladı, bu filozof orada.

“Bâzı câhil insanlar, şuna inanırlarmış,
Nemrud Halîlullah'ı, bir gün ateşe atmış.

Ve lâkin Halîlullah, yanmamış o ateşte,
Bu işi akıl mantık, kabûl etmiyor işte.

Ateşin özelliği, yakıcıdır muhakkak
Böyle hurâfelere, câhil inanır ancak.”

Üzüldü o velî zât onun bu sözlerinden
Ona cevap olarak, kalktı hemen yerinden,

Ateş dolu mangalı, alarak ellerine,
Boşalttı tamamını, kilimin üzerine.

Karıştırdı eliyle, hem de o ateşleri,
Sonra da avuç avuç, mangala döktü geri.

Bunu gören filozof, şaşırdı hayretinden,
Dedi ki: “Bu gördüğüm, gerçek mi hakîkaten.”

Peşinden buyurdu ki, Muhyiddîn-i Arabî:
“Sok sen de şu ateşe, elini, benim gibi.”

O dahî bir elini, uzatınca ateşe
Ateşin şiddetinden, geri çekti acele.

Çok hayret etmiş idi, o kişi olanlardan,
Muhyiddîn-i Arabî, buyurdu ki o zaman:

“Ateşin özelliği, yakıcıdır ve fakat,
İbrahîm peygamberi, yakmadı, bu hakîkat,

Bıçak da kesicidir, mantığa bakar isek,
Ve fakat İsmâil’i, kesmedi, bu da gerçek.

Sen yanlış biliyorsun, hakîkat işte budur,
Her şey Hak teâlânın, dilemesiyle olur.”

Pişman oldu o kişi, önceki sözlerine,
Şehâdeti söyleyip, girdi İslâm dînine.

ALLAHÜ TEÂLÂ EMRETMEDİKÇE YAKMAZ

Bir gün sohbetine inkârcı bir felsefeci gelmişti. Bu felsefeci, Peygamberlerin mûcizelerini inkâr ediyor, filozof olduğu için her şeyi felsefe ile çözmeye kalkışıyordu. Soğuk bir kış günüydü. Ortada, içinde ateş bulunan büyük bir mangal vardı. Filozof dedi ki: "Avâmdan insanlar, İbrâhim aleyhisselâmın ateşe atıldığı ve yanmadığı kanâatindedirler. Bu nasıl olur? Zîrâ ateş herşeyi yakar kavurur. Çünkü yakma özelliği vardır." Devâm edip bir takım sözler söyleyince, Muhyiddîn-i Arabî hazretleri; "Allahü teâlâ, Enbiyâ sûresinin 69. âyet-i kerîmesinde meâlen: **"Biz de: Ey ateş İbrâhim'e karşı serin ve selâmet ol! dedik"** buyurmaktadır." dedi. Ortada bulunan mangalı alıp, içindeki ateşi filozofun eteğine döktü ve eliyle iyice karıştırdı. Bu hâli gören filozof donup kalmıştı. Ateşin, elbisesini ve Muhyiddîn-iArabî hazretlerinin elini yakmadığını ve tekrar mangala doldurduğunu görünce iyice şaşırmıştı. Ateşi tekrar mangalı doldurup, filozofa; "Yaklaş ve ellerini ateşe sok!" deyince, filozof ellerini uzatır uzatmaz, ateşin tesirinden hemen geri çekti. Muhyiddîn-iArabî bunun üzerine; "Ateşin yakıp yakmaması, Allahü teâlânın dilemesiyledir." buyurdu. Filozof onun bu kerâmetini görünce, Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu.

KAZDIĞI KUYUYA DÜŞTÜ

Evi, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin türbesine çok yakın olan Ahmed Halebî, bizzat gözleriyle gördüğü şu kerâmeti anlattı: "Bir gece yatsı namazından sonraydı. Muhyiddîn-i Arabî hazretlerini kötüleyenlerden biri, elinde bir ateşle türbeye doğru yaklaştı. Maksadı sandukasını yakmaktı. Hemen ateşi atacağı zaman, ateş söndü ve kabr-i şerîfinin yanıbaşında, ayaklarının altında bir çukur açıldı ve adam âniden çukurun içinde kayboldu. Hâne halkı, onun kaybolduğunu anlayınca aramağa çıktılar. Ben durumu kendilerine haber verdim. Gelip gömüldüğü yeri kazmaya başladılar ve başını buldular. Çekip çıkarmak istediler. Fakat bütün uğraşmaları boşuna oldu. Zîrâ, onlar çıkarmağa çalıştıkça, o, durmadan aşağı doğru indi. Kazıldıkça indi ve çıkarmaları mümkün olmadı. Nihâyet kurtaramayacaklarını anladılar. Kazdıkları yeri tekrar toprakla doldurup, yorgun ve perişân bir hâlde, elleri boş olarak bırakıp gittiler."

1) Tenbîh-ul-Gabî

2) El-A'lâm; c.6, s.281

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.40

4) Lisân-ül-Mizân; c.5, s.311

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.190

6) Kâmûs-ül-A'lâm; c.5, s.4, 233

7) Fevât-ül-Vefeyât; c.3, s.435

8) Zeyl-i Ravdateyn; s.170

9) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.118

10) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.3, s.659

11) Nefehât-ül-Üns; s.621

12) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.188

13) Tabakât-ül-Müfessirîn; c.2, s.202

14) Et-Tefsîr vel-Müfessirûn; c.2, s.407

15) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı) s.1122

16) Müjdeci Mektublar-Mektûb; No:100, 131, 200, 220, 234

17) Tabakât-ı Evliyâ; s.469

18) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.9, s.153

MUHYİDDÎN-İ DÛSTÎ;

Seyyid Cemâleddîn Muhammed Ezherî'nin halîfelerinden. Büyük velî. İsmi Muhammed, künyesi Ebü'l-Kâsım ve lakabıMuhyiddîn'dir. Nisbeti Geylânî olup, Muhyiddîn-i Dûstî diye tanınmıştır. İran'da, Hazar Denizinin güneybatı sâhili boyunca uzanan Geylân bölgesinde yetişti. Doğum târihi bilinmemektedir. 1360 (H.762) senesinde yine Geylân bölgesinde bulunan İsâr köyünde vefât etti. Oraya defnedildi, kabri oradadır.

İlk zamanlarında tasavvuf yolundan habersiz yaşayan Ebü'l-Kâsım Geylânî, sonra Seyyid Cemâleddîn hazretlerine intisâb edip, talebelerinden oldu. Onun huzûrunda yetişip, talebelerinin önde gelenlerinden ve halîfelerinden oldu.

Seyyid Cemâleddîn hazretleri, vefâtı yaklaştığında, halîfesi olan talebelerine ayrı ayrı nasîhat ve vasiyet ederek, vazifelerini, nerelerde hizmet edeceklerini bildirdi. Bu vasiyetinde, huzûrunda bulunan Muhyiddîn-i Dûstî'ye hitâben; "Ey Dûstî! Sen bedenen zayıf olduğun için, diyar diyar dolaşıp insanlara vâz ve nasîhat edemezsin, vücûdun buna tahammül etmez. Onun için sen, Geylân civârında bulun. Oranın nâhiye ve köylerinde hizmete devâm edersin. Geylân Nehri kenarına vardığında, Allahü teâlânın izni ile bâzı ilâhî sırlara kavuşursun. Oradan nehrin akışının ters istikâmetine doğru, yâni yukarıya doğru gidince bir düzlüğe varırsın. İşte orası senin vazife yerin olacak. Orada Allahü teâlânın kullarına, iki cihan saâdetine kavuşturan yolu anlatacaksın. İnsanlar senden çok istifâde edecek. Allahü teâlâ yardımcın olsun." buyurdu.

Hocası Seyyid Cemâleddîn'in vefâtından sonra yola düşüp, târif edilen şekilde hareket eden Muhyiddîn-i Dûstî, Geylân Nehri kenarına geldi. Ayaklarını suya sokar sokmaz, nehir, normal istikâmetinin tersine yukarıya akmaya başladı. Bu akıntıyı tâkib ederek hocasının târif ettiği düzlüğe gelince, orada durdu. Bu sırada, Geylân Nehri normal olarak akmaya başladı. Hocası tarafından kendisine bildirilen yerin burası olduğunu anladı ve İsâr isimli bu köyde yerleşti.

Yaptığı bütün işlerde Allahü teâlânın rızâsını gözeten Dûstî, emir ve yasaklara uymakta ve başkalarının da uymasını sağlamakta çok gayretliydi. Dâimâ mahzûn ve düşünceli bir şekilde bulunurdu. Sebebini suâl edenlere; "Bu insanlar, bu dünyânın neyi ile sevinip neşelenirler ki? Burada sevinip neşelenenler, âhirette gamlı ve sıkıntılı olacaklarını düşünmüyorlar mı? Ama

biz, âhiretteki sonsuz nîmetleri ve dayanılmaz acıları düşünüyoruz ve ona göre düzgün yaşamaya gayret ediyoruz. Bunun için düşünceli ve mahzûn bir hâlimiz var. Aslında böyle olmak, iki cihân saâdetinin sebeplerindendir ve bu da rahatlıktır." buyururdu.

1) Lemezât (Süleymâniye Kütüphânesi Hâlet Efendi kısmı 281 numaralı kitap)

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.332

MUHYİDDÎN-İ İSKİLİBÎ;

Büyük velî. Şeyhulislâm Ebüssü'ûd Efendinin babası. İsmi, Şeyh Yavsı Mustafa Muhyiddîn-i İskilibî'dir. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1514 (H.920) senesinde İskilip'te vefât etti. Kabri ziyâret mahallidir.

Muhyiddîn İskilibî, âlim ve velî bir zât olup, Molla Ali Kuşcu ve MollaAli Tûsî'den ilim öğrendi. Sonra da Şeyh Muslihuddîn'in derslerine devâm etti. Sonra Şeyh İbrâhim Kayserî'nin sohbetlerinde bulundu. İlim ve edeb öğrendi. İcâzet, diploma aldı. Hocasının emriyle halkı irşâda, hak ve hakîkatı anlatmaya başladı. Ömrü insanları hak yola dâvet ve güzel ahlâkı öğretmekle geçti.

Muhyiddîn-i İskilibî hacca giderken, Amasya'da Şehzâde Bâyezîd ile görüştü. Bu görüşmede ona; "Hacdan dönüşte sizi pâdişâhlık tahtına oturmuş buluruz." buyurdu ve öyle oldu. Muhyiddîn-i İskilibî, ilmi ve âlimleri çok seven, pâdişâhın takdîr ettiği bir büyük zât idi. Pâdişâhla aralarında kuvvetli bir muhabbet bağı vardı. Bu sebeple kendisine "Hünkâr Şeyhi" denildi ve bu lakabla meşhûr oldu. Sultan Bâyezîd Hân, onun için, İstanbul'un en güzel yerinde çok güzel bir dergâh yaptırdı ve nice binâ ve malı buraya vakfeyledi. Onunla sohbet etmekten çok hoşlandığından, zaman zaman saraya dâvet eder, güzel ahlâkından ve tatlı sözlerinden çok faydalanırdı.

Muhyiddîn-i İskilibî'nin dergâhı, gelenlerle dolup taşar, ilim ve edeb sâhiplerinin yeri olurdu. Vezîrler, beyler, kadıaskerler ziyâretinde kusûr etmez, gelen herkes kapısında ilim ve edeb öğrenme imkânını bulurdu. Bu alâka karşısında, Muhyiddîn-i İskilibî'nin davranışlarında hiçbir değişiklik olmaz, insanların medhetmesi veya zemmedip kötülemesi, hâlini değiştirmezdi. Dünyânın gelip geçici mal ve mevkiine önem vermezdi. Her hâliyle doğruluğu halkın gönlünde yer etmişti. Güzel ahlâkı ve davranışları ile insanlara örnek oldu.

Muhyiddîn-i İskilibî, birkaç ilimde üstün derecede idi. Âlimler onun yanında konuşmaktan çekinirlerdi.

Taşköprüzâde şöyle anlattı: "Birgün Muhyiddîn-i İskilibî, babama zor bir mesele sorup, îzâh etmesini istedi. Babam bu mesele ile ilgili bir kitap yazıp, huzûruna götürüp arz etti. Muhyiddîn-i İskilibî esere şöyle bir nazar etti ve; "Zamânımız âlimlerinden kimse bu meseleyi böyle güzel araştırıp îzâh edemez." buyurdu."

Muhyiddîn-i İskilibî'nin en büyük fazîleti; on üçüncü Osmanlı Şeyhulislâmı Ebüssü'ûd Efendi gibi, insanlara ve cinnîlere fetvâ veren bir oğul yetiştirmiş olmasıdır.

Muhyiddîn-i İskilibî'nin bir tanıdığının oğlu suç işledi ve yakalanıp hapsedildi. Babası gelip, Muhyiddîn-i İskilibî'ye durumu arz etti ve ilgili yerlere başvurarak kurtarılmasını istedi. O zaman Muhyiddîn-i İskilibî; "Ben bu hususu onlardan daha büyük bir makama arz edeceğim." buyurarak duâ etti. Cezâsını tesbit için, ertesi gün genci mahkemeye çıkarttılar. Dâvâcılar aleyhte konuşacak yerde, o genci affettiklerini söyleyip, üstelik de medh ettiler. Bunun üzerine o genç serbest bırakıldı.

Şeyh Mustafa anlatır: "Yedi yaşında iken şiddetli bir hastalığa tutuldum. Herkes ölecek zannetti. Muhyiddîn-i İskilibî o günlerde Edirne'yi teşrîf etmişlerdi. Babam beni alıp onun

meclisine götürdü. Elinden öptüm ve huzûrunda durdum. Babama beni sordu. Babam da; "Oğlum Mustafa'dır. Şiddetli ve amansız bir hastalığa tutuldu. Duâlarınızı almaya geldik." dedi. O zaman Muhyiddîn-i İskilibî; "Şimdi oğlunu al çarşıya götür. Ona koyun yününden yapılmış bir elbise al ve giydir. İnşâallahü teâlâ bir şeyi kalmaz." buyurdu. Babam da beni alıp çarşıya götürdü ve onun buyurduğu şeyleri alıp giydirdi. O günden îtibâren bende o hastalıktan eser kalmadı."

Ehîzâde şöyle anlatır: "Bir gün Hakîm Çelebi ile bir yerde sohbet ederken, söz Muhyiddîn-i İskilibî'den açıldı. Hakîm Çelebi bana, Muhyiddîn-i İskilibî hakkında ne düşündüğümü sordu. Ben de hakkında güzel îtikâd ve hüsn-i zan sâhibi olduğumu, fakat ondan bana intikâl eden bir bilgi, bir hâtıra bulunmadığını bildirdim. O zaman bana dedi ki: "Şunu iyi bil ki, o zât Allahü teâlânın sevgili kullarından biridir. Şimdi bu belde de onun temiz rûhuyla tasarruf altındadır. Gönül ehli, onun mânevî üstünlüklerinden çok istifâde etmektedir. Aramızda geçen bir hâdise ile, onun mânevî hâllerinden birini haber vereyim:

Bir gün sabah namazından sonra mihrâbda idim. Talebe ve cemâat, okumak ile meşgûldü. O anda Muhyiddîn-i İskilibî mescidin kapısından içeri girdi. Elinde, Bayrâmiyye yolunun büyüklerine mahsus bir elbise vardı. Onu görünce, hürmetle ayağa kalktım. Gelip selâm verdi. Ben de selâmına cevap verdim. Buyurdu ki: "Elimdeki bu elbiseyi size giydirmek için, Efendimiz Muhammed aleyhisselâm gönderdi." Emre uyup hazırlandım ve elbiseyi bana giydirdi. Onu giyer giymez, bende anlatılması imkânsız mânevî hâller ve üstünlükler meydana geldi. Sonra da; "Bu güzel mertebeye kavuşmanızdan dolayı tebrik ederim. Mübârek olsun." buyurdu. Mescidden dışarı çıktı ve kayboldu. Elbise sırtımda kaldı. Ben, oradakilerin bu hadiseyi gördüklerini zannettim. İyice dikkat edince, bu hâdiseden kimsenin haberdâr olmadığını ve sâdece ikimizin arasında cereyân ettiğini anladım. Hattâ, Muhyiddîn-i İskilibî için ayağa kalkışımı bile görmemişlerdi. Bu elbiseyi, parçalara ayrılıncaya kadar giydim ve hâtıra olarak evde sakladım."

Şeyh Alâüddîn, tasavvuf yoluna girişini şöyle anlatır: "Sultan İkinci Bâyezîd Hânın ordusunda bir nefer idim. Ordu, bir zaman küffâr üzerine sefer etti. Dönüşte yolda şiddetli bir soğuk ve yağmur başladı. Bu esnâda ben civar bir köyde misâfir olmak istedim. Köylüler beni kabûl etmediler. Gece karanlığında yola koyuldum. Yağmur, gökten bardaktan dökülürcesine yağıyordu. Her taraftan seller akıyordu.Vâdi, deniz gibi oldu. Ben, Allahü teâlâya tevekkül ederek ilerledim. Yol üzerinde bir nehirle karşılaştım. Akan sellerle nehir daha da kabarmış, köprüyü de örtmüştü. Sulara girip, önümdeki tehlikeden gâfil olarak, gece karanlığında ilerledim. Sular, atımın ayaklarını örtmeye başlamıştı. O esnâda beni boğulma korkusu kapladı. Geri dönmek istedim. Yolu bulamadım. Ölümle burun buruna geldim. Ölümü düşünerek, tövbe ve istigfâra başladım. O esnâda yüksek bir ses duydum. O tarafa döndüm. Nûrânî yüzlü bir zâtla karşılaştım. Selâm verdi ve; "Demek yolda kaldınız ve tehlike ile karşı karşıyasınız." buyurdu. Ben de; "Evet efendim." dedim. Önüme geçip; "İzimi tâkib et ve korkma!" buyurdu. Ben de izini tâkib ettim. Köprüyü geçtik. Sular, hayvanların boyuna kadar yükselmişti. O zât, eliyle kenarı işâret etti ve; "Bu yönü tâkib et, inşâallahü teâlâ kurtulursun." buyurdu. O esnâda bir şimşek çaktı, gözlerim kamaştı. Baktığımda bana refâkat eden zâtı göremedim. Târif ettiği cihete gittim. Tehlikeden kurtuldum. Kurtuluşuma sebeb olan zâtı çok merak ettim. Ama hiçbir şey öğrenemedim. Bir müddet sonra Edirne'de Nizâmiyye askerlerinin bir mahalledeki ziyâfette toplandıklarını gördüm. Toplanmalarının sebebini sorduğumda; "Buraya, Allahü teâlânın velî kullarından Muhyiddîn-i İskilibî adında, "Hünkâr Şeyhi" diye meşhûr bir zât gelecek, onu görmek ve sohbetinden istifâde için toplanıyoruz." dediler. Ben de onlara katıldım. Yemekten sonra sohbet meclisi kuruldu. O zâta meclisin hazır olduğunu bildirmek için gittiler. Bir de ne göreyim, gelen beni o korkunç gecede tehlikeden kurtaran zâttı! Sohbetin sonuna kadar bekledim. Nihâyet meclis dağıldı. Derhâl o zâtın yanına gidip ayaklarına kapandım ve öptüm. O; "Sen kimsin?" diye sordu. Ben de; "Efendim, falan yerde, karanlık gecede helâk olmaktan kurtardığınız kişiyim." dedim.

Başımdan geçenleri, nefes nefese, sonuna kadar anlattım. O zâtın çehresi değişti ve anlattıklarımı tasdîk etmedi ve; "Hayâl görmeyesin?" buyurdu. Ben de; "Efendim, adım gibi biliyorum, hâdise aynen böyle oldu." dedim. Bana yaklaştı ve; "Yavrum, dediğin doğrudur. Sakın bu hâdiseyi ifşâ edip, açığa vurma" buyurdu ve ayrıldı.Bundan sonra, bende ilim ve edeb öğrenme arzusu çoğaldı ve tasavvuf yoluna girdim. Muhyiddîn-i İskilibî'nin talebelerinden olmakla şereflendim."

MÜBÂREK OLSUN

Şeyh Hacı Çelebi şöyle anlatır: Kardeşim Müeyyedzâde kadıaskerlik vazifesinden ayrıldığı sırada, berâberce Muhyiddîn-i İskilibî hazretlerine vardık. Vazifeden alınmanın üzüntüsü, kardeşimin yüzünden belli oluyordu.Bu sırada Muhyiddîn-i İskilibî, onun için güzel bir minder döşetip, üzerine de pek süslü bir yastık koydurdu. Buyurdu ki: "Kadıasker iken niceyse, öylece bu minderde otursun ve yastığa da ona göre öylece yaslansın." Kardeşim de bu emri tutup, kadıasker iken nasıl oturuyorsa, öylece oturdu. O zaman Muhyiddîn-i İskilibî; "Vazifeniz mübârek olsun." buyurdu. On beş gün geçmeden Yavuz SultanSelîm Hânın fermânı gelerek, tekrar kadıaskerliğe getirildiği ve hemen Edirne'ye gelmesi bildirildi. Müeyyedzâde, sevinç ve neşe içinde Edirne'ye gidip, aklından bile geçmeyen ihsânlarla karşılaştı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.245

2) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.576

3) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.349

4) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.344

5) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.277

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.264

MUHYİDDÎN MUHAMMED;

Osmanlı devri din ve fen âlimlerinden, tasavvuf büyüklerinden. İsmi Muhammed bin Abdullah, lakabı Muhyiddîn'dir. Âlimler arasında Mehmed Bey olarak tanınırdı. Doğum târihi ve yeri tesbit edilememiştir.

Muhammed bin Abdullah, Sultan İkinci Bâyezîd Hânın kumandanlarından idi. İlme ve tasavvufa karşı aşırı istek ve arzusu olduğundan, idâreciliği bırakıp, kendisini ilme verdi. O zamânın âlimlerinin çoğundan ilim öğrendikten sonra, Muzafferuddîn Acemî ve Fenârî Muhyiddîn Çelebi'nin sohbet ve derslerine devâm etti.

Sonra Ahmed ibni Kemâl Paşanın hizmetine girdi. Din ve fen ilimlerinde de yetişti. Tasavvufta da yüksek derecelere kavuştuktan sonra, medreselerde müderrislik yapmayı arzu etti. Evvelâ İstanbul'da Mustafa Paşa Medresesinde ve diğer bâzı medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, Edirne'de Üçşerefeli medreselerinin birinde vazife aldı. Burada müderrislik yapmakta iken, geçirdiği bir rahatsızlık sebebiyle vazifeden ayrıldı. Sonra sıhhat bulup, deniz yoluyla Mısır'a gitmek üzere yola çıktı. Denizde giderken, düşman gemileri müslümanların etrâfını iki taraftan çevirdi. Şiddetli cenk oldu. Rüzgâr da düşman gemilerinin tarafına uygun estiğinden, onlar gâlip geldi.

Muhammed bin Abdullah, Allahü teâlâya sığınarak, Kur'ân-ı kerîmde Kasas sûresi 21. âyet-i kerîmesinde Mûsâ aleyhisselâmın yaptığı bildirilen duâ ile duâ edip; **"Yâ Rabbî! Beni zâlim kavmin şerrinden koru!"** diye yalvardı. Bu anda fırtına şiddetlendi. Sâhile ulaşmak mümkün olmadı. Fırtına çok şiddetli estiğinden müslüman gemisinin idâresi tamâmen

kontrolden çıktı. Gemi, kendi hâlinde deryâda fırtınanın önüne kapılıp gidiyordu. Sonunda rüzgâr gemiyi düşman sâhillerine attı. Gemide bulunanlarda bir şaşkınlık ve kargaşa başladı. Düşmanlar gemidekileri esir aldı. Muhammed bin Abdullah'ın büyüklüğünü bilen ve tanıyan, dostlarından bir kimse, para ödeyerek onu kâfirlerin elinden kurtardı. Mehmed Bey bu hâdiseden sonra İstanbul'a geldi.

Kânûnî Sultan Süleymân Hân, Muhammed bin Abdullah'ı, Bursa'da Sultan ve Edirne'de Sultan Bâyezîd Hân medreselerine müderris tâyin etti. Sonra Şam kadılığı ile vazifelendirildi. Şam kadılığına bir müddet adâlet ile devâm etti. Şam halkı kendisinden çok memnun iken, daha değişik bir vazife verilmek üzere oradaki vazifesinden alınıp İstanbul'a getirildi. İstanbul'a gelince rahatsızlandı. Hastalığı sırasında kendisine Mısır kadılığı verildi. Mevsim kış olup, rahatsızlığı da tam geçmeden vazifesinin ehemmiyeti îcâbı meşakkatli ve sıkıntılı bir şekilde Mısır'a gitmek üzere karadan yola çıktı. Kütahya'ya geldiği zaman hastalığı arttı ve 1543 (H.950) senesinde orada vefât etti.

Muhammed bin Abdullah, çok cömert ve yumuşak huylu idi. Fakat vakarını, heybetini kaybetmezdi. Kendisi çok sevilir ve sayılırdı. Kitap okumağa çok meraklı ve düşkün olup devamlı okurdu. Bunun için de çok kitabı vardı. Naklî ilimlerden başka; hesap, hendese (mühendislik) gibi riyâziyât ilimlerinde de ihtisas ve mahâret sâhibi olmuştu. O zamanda âlimler arasında mûteber olan birçok kitap kendisinde mevcûd idi ve bunların tamâmına yakınını okumuş idi. Bu ilimlerde böylece derinleşmiş olup, bâzı kitaplara ta'likler, ilâveler yazdı. Âlimlere muhabbeti ve ilme olan bağlılığı son derecede idi. Tasavvuf yolunda bulunanları çok severdi. Tasavvuf ehline olan meyli nihâyet derecesinde idi.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.491

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.284

3) Sicilli Osmânî; c.4, s.112

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.192

MUÎDZÂDE (Mollaz Muhammed bin Abdülazîz);

Osmanlı âlim ve velîlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdülazîz olup, Maraşlıdır. Muîdzâde diye tanınır. Baba ve dedeleri de zamanlarının âlim ve fâzıl zâtları olup, sülâleleri Âl-i Bektût (Bektût oğulları) diye tanınır. Bunun için Muîdzâde Muhammed Efendinin bir nisbeti de Bektûtî'dir. 1516 (H.922) senesinde Eshâb-ı Kehf'in beldesi olan Tarsus'ta doğdu. 1575 (H.983) senesinde Kudüs kâdısı iken vefât etti. O sırada bulunan Hanefî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden ve fazîlet sâhibi yüksek zâtların meşhûrlarından idi. Vefâtına, "Vâh, yazık Bektût oğullarına" mânâsına gelen; "Hayf İbn-i Bektût'a" cümlesi târih düşürülmüştür.

İlk tahsîlini doğum yeri olan Tarsus'ta, o beldenin âlimlerinin derslerine devâm ederek yaptı. Muîdzâde, dînimizin temel bilgilerini öğrendikten ve tasavvufta bilgi sâhibi olduktan sonra, Anadolu'da yetişen âlimlerin yükseklerinden olan; Mimârzâde ve Sinân efendilerin derslerine devâm etti. Bunların ders ve sohbetlerinde kemâle geldi. Bundan sonra, yine büyük âlimlerden, pâdişâh hocalığı yapmış bulunan Hayreddîn Efendinin ders verdiği âsitâneye (dershâneye, dergâha) girdi.

Bu büyük âlimlerin sohbet ve hizmetlerinde bulunmakla, üstün gayret ve azmi, istidâd ve kâbiliyetinin yüksekliği ile asâletine uygun olarak en güzel şekilde yetişip kemâle gelen Muîdzâde Efendi, ilim tahsîlini tamamladıktan sonra, önce Edirne'de İbrâhim Paşa Medresesine müderris oldu. Sonra Câmi-i Atîk veKepenekçi medreselerinde müderrislik yaptı. 1563 (H.971) senesinde Pîrî Reis yerineBursa'daManastır Medresesine, dört sene sonraEdirne'de bulunan Dâr-ül-hadîs Medresesine tâyin olundu. Bu medreselerde altı sene vazife yaptıktan sonra, 1572 (H.980) senesinde, Akyazılı Sinân Çelebi yerine Şam

müftîliğine tâyin olundu.

O civarın, ilim ve fazîlet kaynağı en yüksek âlimi olarak ders ve fetvâ vermek hizmetini üç sene müddetle çok güzel bir şekilde îfâ etti. 1575 (H.983) senesinde Kudüs kâdılığına getirildi. Aynı senede âhiret âlemine irtihâl etti. Vefâtıyla boşalan vazifeye, Mazlum Melek diye tanınan Ahmed Çelebi tâyin olundu.

Muîdzâde MuhammedEfendi, ilim deryâsının gayretli ve mâhir bir dalgıcı idi. Aklî ve naklî ilimlerde ihtisas sâhibiydi. Edebli, fazîletli, kâmil bir zâttı. Şiir söylemek ve güzel yazı yazmakta da çok kâbiliyetliydi. İlmi ve irfânı ile bid'at karanlıklarını aydınlatan bir nûr misâliydi. Fetvâları güvenilir ve sağlam, suâllere verdiği cevaplar tatmin edici ve anlaşılırdı. Gâyet fasîh ve belîğ konuşan bir zâttı. Arabî lisânının inceliklerine hakkıyla vâkıftı.

İlimleri nakletmekte kendisine îtimâd edilir sağlam bir kaynaktı. Akıl, zekâ ve hâfızası pek kuvvetliydi. Kendisi, en sağlam, güvenilir ve fazîletli bir âlim olarak tanınırdı.

Kâdı Beydâvî Tefsîri ile **Keşşâf Tefsîri** arasında bir mukâyesesi, **Hidâye** ve **Miftâh-ul-Ulûm** isimli eserlere ilâveleri vardır. Fetvâlarından bir kısmı, Şam mahkemesinde muhâfaza edilmektedir. Kitaplarında; "Gece-gündüz Allahü teâlâya duâ edip yalvaran Muhammed bin Muîd (Abdülazîz) el-Kâdirî el-Bektûtî el-Mer'âşî" mânâsına gelen; "Ed-dâ'î bil-Gadâti vel-Aşiyyi, Muhammed bin Muîd el-Kâdirî el-Bektûtî el-Mer'âşî" beytini imzâ olarak kullanır, kitaplarının dışına bu beyti yazardı.

KABİR AZÂBI HAKTIR

Muîdzâde Muhammed Efendinin talebelerinden biri şöyle anlatır: "Bir gün Muhammed bin Abdülazîz'den **Şerh-i Akâid** okurken, konu kabir azâbının îzâhına gelmişti. Hocam kabir azâbının hak olduğunu vesîkaları ile çok güzel îzâh etti. Orada bulunanlardan biri, kabir azâbını inkâr etti.Kabir azâbının olmadığını kuvvetli delîllerle îzâh edebileceğini söyledi. Hocam buna üzüldüyse de, bir cevap vermedi. Bu konuşmadan kısa bir zaman sonra, o kimse, Mer'aş'ın yakın bir köyüne gitmek için yola çıktı. Köye giderken, yolu bir kabristana uğradı. Eski bir kabrin başında durdu. Baktı ki, kabire açılan bir delik var. Elini bu delikten kabre soktu. Sokması ile berâber feryâda başlaması bir oldu. "Yandım, ölüyorum, elimi kurtarın!" diye avaz avaz bağırıyordu. Yanında bulunan yol arkadaşları donup kaldılar. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Hiçbiri ne yardıma, ne de bir söz söylemeye kâdir oldu. Kabir azâbını inkâr eden o kimse; "Ben kabir azâbının hak olduğuna inandım. Önceki bozuk îtikâdıma tövbe ettim." dedi ve kolunu kabirden çıkardı. Baktıklarında elinde ve kolunda yanık izleri vardı. Yanında bulunanlar bu hâlin o inkârcı kimseye bir ders ve ibret olarak meydana geldiğini anladılar.

1) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.254

2) Sicilli Osmânî; c.4, s.121

3) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.236

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.270

MUÎNÜDDÎN-İ ÇEŞTÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İsmi, Hasan bin Gıyâsüddîn, lakabı Muînüddîn'dir. Peygamber efendimizin neslinden olup seyyiddir. 1136 (H.531) senesinde Horasan'da doğdu. 1236 (H.634) yılında Ecmîr'de vefât etti. Kabri oradadır.

Horasan'da büyüyüp yetişen Muînüddîn-i Çeştî'nin babası Gıyâsüddîn Hasan, aslenSenceristanlı olup, sâlih ve müttekî bir zât idi. Üç evlâdı vardı. Muînüddîn on bir yaşında iken babası vefât edince, kalan mîrâs üç kardeş arasında taksim edildi. Bu taksimde,

Muînüddîn-i Çeştî hazretlerine bir bağ düştü. Bağla meşgûl olduğu bir gün, İbrâhim Kunduzî adında bir velî yanından geçiyordu.Ayağa kalkıp ona hürmet gösterdi ve elini öptü. Sonra bağına dâvet edip gölgeye oturttu, üzüm ikrâm etti. Fakat o zât üzüme rağbet etmeyip, koynundan bir parça kuru ekmek çıkardı. Dişi ile biraz koparıp, Muînüddîn-i Çeştî'ye yedirdi. Ekmek parçasını yer yemez, kalbinde birdenbire bir nûr hâsıl oldu. Dünyâdan tamâmen soğudu. Kalbinde büyük bir zevk ve muhabbet-i ilâhî hâsıl oldu. Sonra, babasından kalan bağı ve diğer malları fakirlere sadaka verdi. İlim öğrenmek için seyâhatlere çıktı. Önce Horasan'a gidip orada Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Aklî ilimleri öğrendi. Buradan Semerkand'a geçti. Irak'a gitmek için yola çıktı. Yolu Hârun kasabasına uğradı ve zamânının en meşhûr velîsi OsmanHârûnî hazretlerini tanımakla şereflenip talebesi oldu.

Muînüddîn-i Çeştî'ye çok alâka gösteren HâceOsman Hârûnî bir gün ona; "Muînüddîn, abdestini tâzele!" buyurunca, tâzeledi. Sonra; "Kıbleye karşı otur, Bekara sûresini oku!" dedi. Dediklerini hemen yaptı. Sonra; "Yirmi defâ salevât oku" buyurdu. Bu emri de yerine getirdi. Sonra başına sarık sarıp, hırka giydirdi ve buyurdu ki: "Bir gece bir gün mücâhede yap ve İhlâs sûresini bin defâ oku!" Muînüddîn-i Çeştî, hocasının bu emrini de yerine getirip, tekrâr huzûruna gelince, hocası; "Muînüddîn! Başını yukarı kaldır bak!" buyurdu.Kaldırıp bakınca; "Ne görüyorsun?" diye sordu. Cevâbında; "Yedi kat semâyı veArş'ı görüyorum." dedi. "Tekrar bin İhlâs sûresi daha oku!" buyurdu. İhlâs sûresini bin defâ daha okudu. Sonra, "Başını semâya kaldır bak!" buyurdu. Kaldırıp baktı; "Ne görüyorsun?" deyince, "Azamet perdesine kadar her şeyi görüyorum" cevâbını verdi. Sonra; "Gözlerini yum!" buyurdu. O da gözlerini kapattı. "Tekrar oku!" buyurdu, emri yerine getirdi. "Ne görüyorsun?" deyince, "On sekiz bin âlemi seyrediyorum" dedi. Bunun üzerine hocası; "Ey Muînüddîn, senin işin tamam oldu" buyurdu. Önlerinde bir kerpiç duruyordu. "Bunu al!" buyurdu. Alınca, kerpiç altın oldu. "Bunu, burada bulunan dervişlere paylaştır." deyince, hemen paylaştırdı. Yirmi sene bu hocasının hizmetinde ve sohbetinde bulunup, pek çok feyze kavuştu ve tasavvufta yükseldi.

Bir defâsında hocası ile birlikte Kâbe-i muazzamayı ziyârete gitmişlerdi. Kâbe yanında el açıp duâ ettiklerinde, "Muînüddîn bizim dostumuzdur" diye bir ses işitildi. Sonra buradan Medîne-i münevvereye, Peygamberimiz server-i kâinâtın mübârek kabr-i şerîfini ziyârete gittiler. Kabrin başına vardıklarında, hocası; "Muînüddîn, selâm ver!" buyurdu. O da selâm verdi. Kabirden; "Ve aleykesselâm ey şeyhlerin kutbu!" diye ses gelip, selâmına cevap verildi. Ziyâretten sonra Bağdât'a döndüler.

Senelerce hocası Osman Hârûnî'nin derslerine ve sohbetlerine devâm edip, tasavvufda yükseldi ve halîfesi oldu. Elli iki yaşına gelince, seyâhatlere çıktı. Bağdât'a gidiyordu. Yolculuğu sırasında, Sencer kasabasında büyük âlim Necmüddîn-i Kübrâ ile tanışıp, birlikte Bağdât'a geldi. Bir müddet kalıp, Hemedan'a geçti.Hemedan'da, mürşîd-i kâmil Yûsuf Hemedânî'yi tanıyarak sohbetlerinde bulundu ve çok istifâde edip, feyz aldı. Buradan da Herat'a ve Belh'e giderek ilimde ve tasavvufta çok yükselip pek çok talebe yetiştirdi.

Muînüddîn-i Çeştî hazretleri, Hindistan meşâyihi arasında Çeştî tarîkatının imâmı sayılır. Çünkü Hindistan'da İslâmiyet, onun gayreti ve hizmetleri ile yayılmıştır. Sohbetinde bulunan kimseleri çok kısa zamanda tasavvuf hâllerinde yükseltirdi. Bir kimse üç gün onun sohbetine devâm etse, yükselir, kerâmet ve mârifet sâhibi olmakla şereflenirdi. Mübârek nazarları kime tesâdüf etse, doğru yola kavuşurdu. Yedi günde bir, beş miskal (24 gr) kuru ekmeği suya batırır ve öyle yerdi. Hırkasını yamayıp giyer, eskidikçe yine eski yamaları temizleyip, tekrar yamardı. Her gece ve gündüz bir hatim okurdu. Kur'ân-ı kerîmi hatmedince, gâibden; "Ey Muînüddîn! Hatmin kabûl edildi" diye bir ses işitilirdi.

Aldığı mânevî işâret üzerine Medîne-i münevvereden ayrılan Muînüddîn-i Çeştî hazretleri derhal Hindistan'ın yolunu tuttu. Kendisini sevenlerden kırk kişi de birlikte idi. Bir müddet yolculuktan sonra Hindistan'a ulaştılar. Ecmîr'e yaklaştıklarında, bölgenin racası (prensi), Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin Ecmîr'e gelmekte olduğunu öğrenince; onu târif ederek,

görüldüğü yerde öldürülmesini emretti.

Muînüddîn-i Çeştî hazretleri ise, yanında kırk kişi ile birlikte açıkça yollarına devâm ettiler. Geldiklerini duyan ve öldürmek üzere Ecmîr racasından emir alanlar, Muînüddîn-iÇeştî'yi yolda gördükleri hâlde, hiç biri kendinde onun yanına yaklaşmak cesâret ve gücünü bulamadı. Böylece Muînüddîn-i Çeştî yola devâm edip, Ecmîr'e girdi. Yanındakiler ile birlikte, bir ağacın altına oturup, istirâhat etti. Oturdukları yer, Ecmîr racasının develerinin yattığı bir meydan idi. Orada bir müddet oturduktan sonra, bir kervancı (deveci) geldi. Kalabalık bir cemâatin oturduğunu gördü. Ey fakirler, bu oturduğunuz yer sizin değildir. Burada Mihrâce'nin (Ecmîr prensinin) develeri yatar dedi. Oradakiler hiç karşılık vermediler. Bunun üzerine adam şiddetle yanlarına yaklaştı. Muînüddîn-i Çeştî hazretleri adamın bu davranışı karşısında ayağa kalktı ve; "Biz buradan gidiyoruz, fakat sizin develeriniz buradan kalkamazlar" dedi. Sonra hoşa giden güzel bir havuzun başına kondular. Burada ibâdetle meşgûl olup, sohbet ederlerken, ilk oturdukları yerden kalkmalarını söyleyen deve bakıcısı yanlarına geldi. Muînüddîn-i Çeştî'ye; "Sizi kaldırdığımız yere akşam develer bırakıldı.Sabah olunca, kervancı, develeri kaldırmak için çok uğraştı. Fakat kaldırmak mümkün olmadı. Develer aslâ kalkmıyor" dedi. Muînüddîn-i Çeştî'yi ilk oturduğu yerden kaldırmaları sebebiyle bu iş başlarına gelmişti.

Muînüddîn-i Çeştî, havuz başında iken, bir şahıs; "Ey muhterem zât! Bu oturduğumuz yer Mîr Seyyîd Hüseyin'in makâmıdır. Zamânında bu diyâr, onun emrinde idi" dedi. Muînüddîn-i Çeştî bunu öğrenince; "Allahü teâlâya hamd olsun ki kardeşimin mülkünde bulunuyorum! Ecmîr şehrinde putperestlere âit pek çok puthâne vardır. İnşâallah Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın işâret ve yardımı ile bunları yıkacağım." buyurdu.

Muînüddîn-i Çeştî geldiği bu yerde oturuyordu. Hizmetçileri arada bir, inek satın alıp kesiyor ve birlikte yiyorlardı. Bu durum ineğe tapanlar ve putperestler tarafından öğrenilince, şiddetli bir kızgınlık ve düşmanlıkla kıvranmaya başladılar. Toplanıp, Muînüddîn-i Çeştî ve talebelerini oradan çıkarmayı kararlaştırdılar. Nihâyet büyük bir kalabalık hâlinde, ellerinde taş, sopa ve silâhlar olduğu hâlde üzerlerine saldırdılar. Putperestler yanlarına geldikleri sırada, Muînüddîn-i Çeştî namaz kılıyordu. Namazda iken, kocaman bir değirmen taşını üzerine yuvarladılar. Taş üzerine gelmek üzere iken talebeleri haber verdiler. Bunun üzerine Muînüddîn-i Çeştî selâm verip namazdan çıktı. Ayağa kalktı ve yerden bir avuç toprak aldı. Âyet-el-kürsî'yi okuyup avucundaki toprağı gelen putperestlere doğru attı. Atılan toprağın isâbet ettiği her putperest, olduğu yerde kaskatı kesilip, hareket edemez hâle geldi.Ne yapacaklarını şaşırıp perişân oldular.

Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin kerâmetleri karşısında tutunamayan putperestler, savaşmaktan vazgeçtiler. Puthânelerine dönüp gittiler ve âciz kaldıklarını belirterek râhiplerinden yardım istediler. Râhib bir müddet susup, sonra; "Ey dostlarım! Sizin o karşılaştığınız zât, kendi dîninde kemâlâta ulaşmış bir kimsedir. Onu ancak sihir ve efsun yaparak yenerim." dedi. Bildiği bütün sihirleri yeniden tâlim edip okudu. Sonra putperestlerin önüne düştü. Muînüddîn-i Çeştî'nin bulunduğu yere doğru yürüdüler. Muînüddîn-i Çeştî'ye durum bildirilince; "Onun sihri bâtıl bir iştir, hiç tesiri olmaz. İnşâallah onların râhibi doğru yola girecek" buyurdu. Sonra namaza durdu. Yanlarına geldiklerinde, namaz kıldığını gördüler. Hiç birinin yürümeye tâkatı kalmadı. Oldukları yerde donup kaldılar, yaklaşamadılar. Muînüddîn-i Çeştî, namazını bitirince dönüp onlara baktı. Önlerine düşüp gelen râhipleri, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin mübârek yüzünü görünce, söğüt yaprağı gibi titremeye başladı. Bu hâlden kurtulmak için, her ne kadar putlarının ismini söylemek, râm, râm demek istediyse de, ağzından hep Rahîm, Rahîm, sesi çıkıyor, Allahü teâlânın ismini söylüyordu. Muînüddîn-i Çeştî hazretleri, yanındakilerden birine bir bardak su verip, râhibe vermesini söyledi. Râhip, verilen suyu alıp şevkle içti. İçer içmez gönlü temizlenip müslüman oldu. Muînüddîn-i Çeştî, râhibin ismini Şâdî koydu.

Raca, bu hâdiseden sonra, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerine karşı, Hindistan'ın en meşhûr sihirbâzı olan Ecipâl'ı, Ecmir'e çağırdı. Ecipâl, Muînüddîn-i Çeştî'ye doğru giderken yapmak istediği sihri düşünüp hazırlamak istiyor, fakat aklına gelen sihiri hemen unutuyordu. Bir türlü zihnini toplayıp, sihir yapma gücünü kendinde bulamadı. Ecipâl, Muînüddîn-i Çeştî'nin yanına gelince, Muînüddîn hazretleri Şâdî'yi yanına çağırdı ve bir bardak vererek; "Ey Şâdî! Şu bardağı al ve şu havuzdan doldur. Doldururken, "Yâ Bedûh, de!" buyurdu. Şâdî "Yâ Bedûh!" diyerek bardağı havuzun içine daldırdı. Bardak doldu, havuzda hiç su kalmadı. Bu kerâmet karşısında putperestler, hayretler içinde kalıp, şaşkınlıklarından ne yapacaklarını bilemediler.

Muînüddîn-i Çeştî'nin kerâmeti karşısında âciz ve çâresiz kalındığını gören sihirbaz Ecipâl, geri dönüp Raca'ya; "Bütün sihirbâzlar âciz kaldılar. Bu iş benim işimdir. Ancak ben bu işi tek başıma başarırım." dedi. Fakat o da âciz kaldı. Sonunda, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin verdiği bir bardak suyu içince, hemen değişti, gönlü aydınlanıp küfür ve sapıklıktan kurtuldu. Kelime-i şehâdet söyleyerek müslüman oldu. Muînüddîn-i Çeştî'nin teveccühü ile yüksek makâmlara ve üstün derecelere kavuştu.

Bütün bu hâdiseler, Ecmir racası ve Hindistan'ın diğer racaları tarafından hayret ve şaşkınlıkla tâkib edildi. Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin karşısında âciz ve çâresiz kaldılar. Müslüman olup, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerine uymakla şereflenen Şâdî ve Ecipâl, hocalarına; "Efendim, Ecmîr şehrinin ortasında bir yere yerleşmenizi, böylece bütün halkın sizden istifâde etmesini arzu ediyoruz" dediler. Bu teklifleri kabûl edildi. Muînüddîn-i Çeştî, Muhammed adında bir talebesine; "Git, şehrin ortasında bizim için münâsib bir yer hazırla, oraya yerleşeceğiz." buyurunca, emri yerine getirildi. Muînüddîn-i Çeştî, hazırlanan bu yerde dergâhını kurup, talebeleriyle birlikte oraya yerleşti. Sonra, talebelerinden bir kaç kişiyi Raca'ya gönderdi. Ona; "Ey katı kalbli kimse! Putperestliği bırak! Allahü teâlâya îmân edip, müslüman ol! Yoksa hakîr, zelîl ve çok pişmân olur, âh edersin" demelerini tenbîh etti. Talebeleri emir üzerine, Raca ile görüştüler. Söylenilen sözleri aynen bildirdiler. Fakat Raca'nın kalbindeki zulmet kilidi açılmadı ve aslâ îmân etmedi, müslüman olmaktan mahrum kaldı. Gelenleri geri çevirdi.

Raca'yı İslâma dâvet etmek için giden talebeler, Raca'nın kabûl etmemesi üzerine gelip, durumu Muînüddîn-i Çeştî'ye bildirdiler. Bunun üzerine gözlerini yumup, bir müddet murâkabeye daldı. Sonra gözlerini açıp; "Eğer bu bedbaht kimse, Allahü teâlâya îmân etmezse, onu İslâm ordusunun askerlerine teslim ederim." buyurdu. Aradan kısa bir müddet geçti. Gerçekten İslâm ordusu Ecmîr'e geldi.

Sultan Muizzüddîn (Şihâbüddîn) Gûrî, Horasan'da bulunduğu sırada, rüyâsında Muînüddîn-i Çeştî hazretlerini gördü. Onun huzûrunda edeble ayakta duruyordu. Muînüddîn-i Çeştî ona; "Şihâbüddîn! Allahü teâlâ sana Hindistan sultânlığını ihsân etmiştir. Hemen bu tarafa doğru harekete geç! Bedbaht Raca'yı tutup, cezâsını ver." buyurdu. Uyanınca hayrete düşen Sultan Şihâbüddîn, rüyâsını fazîlet sâhibi âlimlere anlatıp, tâbirini sordu. Âlimler; "Sana müjdeler olsun ey Sultan Şihâbüddîn, oraları fethedeceksin! Endişelenme, gönlünü hoş tut. Muînüddîn-i Çeştî hazretleri sana himmet edecek" dediler. Bunun üzerine SultanŞihâbüddîn, ordusunu alıp, Hindistan'a hareket etti. Hindistan'da Ecmîr racasının ordusuyla karşılaştı. Şiddetli savaşlar yapıldı. Netîcede, Sultan Şihâbüddîn gâlip geldi ve Raca yakalanıp esîr edildi. Sultan Şihâbüddîn ve ordusu, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin himmetiyle zaferden zafere koştu. Ecmîr'den Dehli üzerine yürüyen İslâm ordusu, Dehli racası Pethûra'nın ordusunu mağlûb edip, kendisini esir aldılar. Sultan Şihâbüddîn, Dehli'de saltanat tahtına oturdu. Dört-beş sene kadar Hindistan'da kaldıktan sonra Gazne'ye döndü. Muînüddîn-iÇeştî hazretlerinin himmet ve tasarruflarıyla, İslâmiyet, Hindistan'da her tarafa yayıldı. Pekçok insan küfür hastalığından kurtulup, müslüman olmakla şereflendi. Muînüddîn-i Çeştî'nin talebeleri ve bunların da talebeleri, Hindistan'da asırlarca İslâma hizmet ettiler.

Bir gün Muînüddîn-i Çeştî'nin rahmetullahi, aleyh huzûruna biri geldi. Edebli bir tavırla oturup; "Çoktan beri sizin sohbetinize kavuşmak isterdim, hamdolsun ki bugün bu büyük saâdet nasib oldu." dedi. Adamın bu sözü üzerine, Muînüddîn-i Çeştî ona doğru bakıp tebessüm etti. Bir müddet durduktan sonra da; "Haydi, buraya ne maksatla gelmişsen onu yapsana!" dedi. Adam bu sözü işitince, maksadının anlaşıldığının farkına varıp, şiddetle titremeye başladı. Başını yerlere koyup durmadan yalvarıyordu. Sonra şöyle dedi: "Ey efendim! Beni bir kimse buraya sizi öldürmem için gönderdi. Siz onu da kerâmetinizle bilirsiniz. Benim, aslında size bir kastım ve düşmanlığım yoktu." dedi. Sonra elini koynuna sokup bir bıçak çıkardı ve orada bulunanların önüne attı. Ortaya çıkıp, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin ayaklarına kapandı ve; "Bana dilediğiniz cezâyı verin!" dedi. Bunun üzerine Muînüddîn-i Çeştî; "Bizim yolumuzda, bize kötülük yapana biz iyilik yaparız!"buyurdu. Sonra yerde perişân bir hâlde ezilip, büzülen, pişmanlığından ne yapacağını şaşıran adamı tutup kaldırdı. "Seni buraya gönderen kimsenin de ismini açıklama" buyurdu. Sonra; "Ey yüceAllah'ım! Bu kuluna iyilikler ve muvaffakiyet ihsân eyle." diyerek, ona duâ etti. Bu adam, tövbe edip Muînüddîn-iÇeştî hazretlerinin duâsını aldıktan sonra ona talebe oldu. Aldığı duânın bereketiyle, çok nîmetlere kavuştu. Kendisine kırk beş defâ hac yapmak nasîb oldu. Nihâyet Kâbe'nin civârında vefât etti ve Mekke-i mükerremede mücâvirlerin defnedildiği kabristana defnedildi.

Muînüddîn-i Çeştî bir defâsında Şeyh Evhadüddîn Kirmânî ve Şihâbüddîn ÖmerSühreverdî ile birlikte oturmuş sohbet ediyorlardı.Bu sırada, henüz o zaman küçük yaşta olan SultanŞemsüddîn Türkmânî, elinde ok ve yay olduğu hâlde ava gidiyordu. Yanlarından geçti. Muînüddîn-i Çeştî hazretleri ona dikkatle baktı.Sonra birden şöyle buyurdu: "Ey dostlar, bana keşf olundu ki, şu küçük çocuk Dehlî şâhı olacak ve Dehlî sultanlığı yapmadan bu dünyâdan göçmeyecek." buyurdu. Neticede işâret ettiği gibi Şemseddîn Türkmânî bir müddet Dehli sultanlığı yaptı.

Muînüddîn-i Çeştî hazretleri sevenleriyle ve talebeleriyle birlikte olduğu zaman buyurdu ki:

"Sâdık talebe, hocasının, rehberinin söylediği sözleri, onun nasîhat ve tavsiyelerini can kulağı ile dinler. Onun sözünden dışarı çıkmaz. Riyâzet ve mücâhede yâni, nefsin istemediği şeyleri yapar, istediği şeyleri yapmaz. Büyük âlimlerin yolunda gidip çalışır ve gayret gösterir. Bizim yolumuzun büyükleri, on dört şeyi usûl edinmişler ve yapmışlardır. Maksada kavuşmakta bunu zarûrî görmüşler ve bunları yapanlar maksada kavuşmuşlardır. Bu on dört makam şunlardır:

1. Tövbe, tövbekârlar makamıdır. Bu, Âdem aleyhisselâmın makâmına işârettir.

2. İbâdet makâmı. Bu makam, İdrîs aleyhisselâmın makâmıdır.

3. Zâhidlik, dünyâya ve dünyâlığa düşkün olmamak. Bu makam, Îsâ aleyhisselâmın makâmıdır.

4. Rızâ makâmı. Kadere rızâ göstermek. Bu makam, Eyyûb aleyhisselâmın makâmıdır.

5. Kanâatkârlık. Bu makam, Yâkûb aleyhisselâmın makâmıdır.

6. Cehd, gayret ve nefsin isteklerine uymamak. Bu makam, Yûnus aleyhisselâmın makâmıdır.

7. Sıddîklık makâmı. Bu makam, Yûsuf aleyhisselâmın makâmıdır.

8. Tefekkür makâmı. Bu makam, Şuayb aleyhisselâmın makâmıdır.

9. İrşâd makâmı. Bu makam, Şist aleyhisselâmın makâmıdır.

10. Sâlihler makâmı. Bu makam, Dâvûd aleyhisselâmın makâmıdır.

11. Muhlisler makâmı. Bu makam, Nûh aleyhisselâmın makâmıdır.

12. Ârifler makâmı. Bu makam, Hızır aleyhisselâmın makâmıdır.

13. Şükredenler makâmı. Bu makam, İbrâhim aleyhisselâmın makâmıdır.

14. Makâm-ı Muhibbandır (muhabbet makâmıdır). Bu makam, Peygamberlerin en üstünü olan Sevgili Peygamberimiz Muhammed Mustafâ'nın makâmıdır.

Bir defâsında; "Tövbekâr mürid kime denir? diye sorulunca; "Şu hâle gelen kimsedir ki, amelleri yazan melekler, onun hiç günahını bulup yazmazlar. Hiç günah işlemezler. Hocam Osman Hârûnî'den işittim. Buyurdu ki: Bir kimsede şu üç haslet bulunursa, o kimseAllahü teâlânın dostudur, sevgili kuludur. Birincisi; cömertliktir, çünkü cömertlik bir deryâdır. İkincisi, şefkattir. Şefkat, güneş gibi aydınlatıcıdır. Üçüncüsü, tevâzudur. Tevâzu, toprak gibidir (toprakta gül biter)."

Çeşitli zamanlardaki sohbetlerinde buyurdu ki:

"Muhabbetin alâmeti itâat etmektir. Muhabbette gevşeklik olmaz."

"Derviş o kimsedir ki, kendisine ihtiyâcını söyleyen hiç kimseyi mahrum etmez, ihtiyaçlarını karşılar."

"Senelerce ilim ve mârifet taleb edip, dergâhta kaldım. Neticede, hayret ve heybet buldum. Böylece kurb, Allahü teâlâya yakınlık menziline ulaştım. Dünyâ ehlini, dünyâya düşkün olanları, dünyâ ile meşgûl buldum. Âhıreti düşünen âhiret ehlini mahcûb buldum. Tasavvuf ehli ve takvâ sâhibi olduğunu iddiâ eden sahtekârlardan uzak durup, yüz çevirdim."

"Kurtuluş; sâlihlerin, büyüklerin sohbetindedir. Bir kimse her ne kadar kötü de olsa, büyüklerin sohbetinde bulunmak onu kurtarır ve yükseltir. Sâlihlerin sohbetine devâm eden kimse iyi bir kişi ise, kısa zamanda olgunlaşıp yükselir."

"Hakîkat ehli olmak için şu on şarta uymak lâzımdır:

1. Tam bir mârifete sâhip olup, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak. 2. Hiç kimseyi incitmemek ve hiç kimse hakkında kötülük düşünmemek. 3. Dâimâ hak yolu gösterip, insanlarla hep faydalı şeyler konuşmak. 4. Tevâzu sâhibi olmak. 5. Uzlet. 6. Bütün müslümanları iyi bilip,kendini herkesten aşağı görmek. 7. Rızâ, kadere râzı olmak ve teslimiyet. 8. Sabır ve tahammül. 9. Yanıp erimek, acz ve niyâz içinde olmak. 10. Kanâat ve tevekkül üzere olmak.

Yine buyurdu ki: "Rabbini tanıyıp seven kimse, her ân O'nun aşkıyla kendinden geçer. Ancak Allahü teâlânın zikri ile ayakta durur ve yürüyebilir. Çünkü o, Allahü teâlânın azameti karşısında kendini unutmuş, kaybetmiştir.

Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretleri, vefâtından kırk gün evvel, Dehli'de bulunan talebesi Hâce Kutbüddîn'in âcilen Ecmîr'e gelmesini istedi. Bu haber Hâce Kutbüddîn'e ulaşır ulaşmaz hemen yola çıktı.Ecmîr'e geldi. Bir gün talebelerine; "Ey dervişler! Biliniz ki ben bir müddet sonra bu dünyâdan ayrılırım" buyurdu. Bu söz talebelerine ve kendisini tanıyıp sevenlerin üzerine bir üzüntü bulutu gibi çöküverdi. Yanında bulunan ve yazıcılık hizmetini gören Ali Sencerî'ye, Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyâr Kâkî'nin, Dehli'ye gitmesini emreden bir fermân yazdırdı. "Onu, vekîl tâyin ettim. Bizim Çeştî hâcegânının (Çeştiyye yolu büyüklerinin) mukaddes emânetlerini (bunlara mahsus olan bâzı eşyâyı) ona verdim" buyurdu ve Hâce Kutbüddîn'e hitâben; "Senin yerin Dehli'dir." buyurdu. Hâce Kutbüddîn hazretleri bundan sonrasını şöyle anlatıyor: "Dehli'ye gitmek üzere Ecmîr'den ayrılacağım zaman hocamın huzûruna çıktım. Külâhını başıma koydu. Mübârek elleriyle sarığı sardı. Sonra, hocası Osman Hârûnî'nin âsâsını, kendi okuduğuKur'ân-ı kerîmi, seccâdesini, nalınlarını verdi ve; "Bunlar, bana hocam Hâce OsmanHârûnî tarafından emânet edilen ve Çeştiyye büyüklerinin elden ele devrederek bize ulaştırdıkları mukaddes emânetlerdir. Şimdi bunları sana veriyorum. Bunlara lâyık olduğunu, senden önce bu emânetleri taşıyanların yaptıkları gibi

güzel hizmet ederek isbât etmelisin. Eğer bunlara lâyık olmazsan, ben, bu emânetleri lâyık olmayan birine teslim ettiğim için kıyâmet günü Allahü teâlânın, Resûlullah'ın ve bu emâneti bizlere ulaştıran mübârek büyüklerimizin huzûrunda mahcûb olurum" buyurdu.

Bundan sonra, Hâce Kutbüddîn, bu nîmetlere şükür olarak ve çok mesûliyetli olan vazifesinde kolaylık vermesi için Allahü teâlâya niyâz ile iki rek'at namaz kılıp göz yaşları içinde duâ etti. Sonra, Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretleri, bu kıymetli halîfesinin (vekîlinin) elini tutarak; "Kendimde bulunan bütün ilim ve hâlleri sana vererek, bulunduğum mertebeye seni yükselterek vazifemi yapmış bulunuyorum ve seni Allahü teâlâya emânet ediyorum." dedi. Sonra şöyle buyurdu: "Biliniz ki, şu dört şey tasavvufun esâslarındandır: 1) Bu yolda yürümek arzusunda bulunan bir sâlik, aç ve fakir olsa da, hâlinden şikâyetçi olmamalı, dışarıdan tok ve hâli vakti yerinde görünmelidir. 2) Fakirleri maddî ve mânevî olarak doyurmalıdır. 3) Allahü teâlânın ihsân ettiği nîmetlere şükredemediği, O'na lâyık ibâdet yapamadığı ve âkıbetinin nasıl olacağını bilemediği için, dâimâ üzgün bir hâlde bulunmalı, fakat başkalarını üzmemek için dışarıdan çok neşeli, mesûd ve memnun görünmelidir. 4) Kendisine eziyet ve sıkıntı verenleri affetmeli; insanlara karşı lüzumlu olan nezâket ve sevgiyi her zaman göstermelidir." Bundan sonra, Hâce Kutbüddîn hazretleri, öpmek için hocasının ayaklarına eğildi. Hocası müsâade etmeyip, hemen kaldırdı. Muhabbetle sarıldılar. Hâce Muînüddîn hazretlerinin talebelerine bir tavsiyesi de; "Büyüklerimizin bildirdiği saâdet yolundan ayrılmayınız! Bu mübârek vazifede cesûr bir er olduğunuzu isbât ediniz, gösteriniz!" şeklinde idi. Bundan sonra, muhabbetin ve acı ayrılığın tesiri ile tekrar birbirlerine sarıldılar ve gözyaşları içinde ayrıldılar. Hâce Kutbüddîn, Dehli'ye geldikten yirmi gün sonra da, Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretleri vefât etti.

Hâce Muînüddîn-i Çeştî hazretleri, vefât edecekleri gece, yatsı namazından sonra odasının kapısını kapayıp, içeriye hiç kimseyi, hattâ husûsî eshâbını bile almadı. Ancak bâzı talebeleri kapının önünde durmuşlardı. Bütün gece odadan sesler geldi. Sabah namazı vaktinde ses kesildi. Sabah namazına kaldırmak için, kapısına ne kadar vurdularsa da kapı açılmadı. Kapıyı açıp içeri girdiklerinde, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin vefât edip, Hakk'a kavuştuğunu gördüler. Peygamber efendimiz, o gece oradaki bir çok evliyâya rüyâlarında; "Biz bugün, Allah'ın sevgili kulu Şeyh Muînüddîn'i karşılamağa geldik." buyurmuştur.

Ecmîr'de dergâhının bulunduğu yerde defnedildi. Kabri önce kerpiçten, daha sonra taştan yapıldı. Önce Hâce Hasan Nâgûrî tarafından tâmir ettirildi. Sonra Şihâbüddîn Muhammed Şâh Cihân tarafından, türbesi yanına mermerden gâyet güzel bir mescid yaptırıldı.

Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinden dört asır sonra Hindistan'da yetişen ve ikinci bin yılının müceddidi olan, İslâmiyeti Hindistan'a ve diğer beldelere yayan İmâm-ı Rabbânî hazretleri, 1623 (H.1033) senesinde Ecmîr'e gittiğinde, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin türbesini ziyâret etmiş ve; "Hâce hazretleri merhamet eyledi. İhsânda bulundu. Husûsî bereketlerinden ziyâfetler verdi. Çok konuştuk, esrâr, sırlar açıldı." buyurmuştur.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri onun kabrini ziyâret ettiği sırada, türbesine hizmet eden türbedarlar, kabri üzerindeki örtüyü ona hediye verdiler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri de kabûl ederek; "Hâce hazretleri, en yakın elbisesini bize ihsân etti. Bunu kefenim olması için saklayalım." buyurdu. Bir sene sonra vefât edince, o örtüyü kefen yaptılar.

Muînüddîn-i Çeştî hazretleri Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için çırpınır, talebelerini de bu gâyeye sevk ederek buyururdu ki:

Irmak akarken zaman zaman gürültü çıkarır ve zaman zaman etrâfını zorlar. Ancak sonunda denize kavuşarak sükûnete erişir. Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak arzûsu ile yanan kimsenin de hâli böyledir."

Kendisi hakîkaten Allah adamıydı. Güneş gibi herkesi faydalandıran bir davranış içinde ve toprağın herkesi kabûl etmesi gibi misâfirseverdi. "İyi olan Allah adamları ile birlikte

bulunmak, hayırlı bir iş yapmaktan daha iyidir, bunun gibi kötülerle ve İslâm düşmanlarıyla bulunmak, kötü bir iş yapmaktan daha kötüdür. İnsana en çok zarar veren günâh, kendi gibi olan insanları aşağı görmektir." buyururdu.

Allahü teâlânın bütün kullarına nehirler gibi sınırsız yardım ederdi. "Allahü teâlâyı ibâdetler içinde en çok râzı eden ibâdet, zayıf ve mazlûmları sevindirmek ve rahatlatmaktır. İhtiyaç sâhibini hayal kırıklığına uğratmayan kimse, hakîkî derviştir. Cehennem ateşinin söndürülmesinin en iyi yolu, açı doyurmak, susuz olanın susuzluğunu gidermek, ihtiyaç sâhibinin ihtiyâcını görmek ve sefâlet içinde bulunanla dostluk kurmaktır." buyururdu.

Kendisi sabırlı olup, sevdiklerine sabırlı olmayı tavsiye ederdi: "Sabır, şikâyet etmeksizin üzüntüye katlanmak ve sıkıntılara göğüs germektir." buyururdu.

Ölüme hazırlıklı olmayı tavsiye eder, ölümle ilgili olarak şöyle buyururdu: "Ârif, ölümü dost, rahatlığı da düşman görür. Allahü teâlâyı devamlı hatırlamayı en büyük saâdet bilir. Başının üstünde dolaşan ölümü düşünerek son yolculuğu için hazırlığını tam yapar."

Kendisi güler yüzlü olup; "Ârifin bir özelliği insanlara karşı devamlı güler yüzlü olmasıdır." buyururdu.

Ömrü boyunca pekçok insanın îmânla şereflenmesine vesîle olan Muînüddîn-i Çeştî, birçok talebe yetiştirdi. Bunların en meşhûrları: Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî el-Ûşî, kendi oğlu Hâce Ferîdüddîn, Hamîdüddîn Nâgûrî Sûfî, Şeyh Vecihüddîn Sa'd bin Zeyd, Hâce Burhâneddîn, kızı Bibi Hâfıza-i Cemâl, Şeyh Muhammed Türk, Şeyh Ali, Sencerî, Hâce Yâdigâr, Abdullah Beyâbânî gibi pekçok kıymetli kimselerdir.

MUÎNÜDDÎN ÇEŞTÎ'Yİ ÇAĞIRIN!

Muînüddîn-i Çeştî, gittiği her beldede kabristanları ziyâret eder, orada bir müddet kalırdı. Vardığı yerde tanınıp meşhûr olunca, orada durmaz, kimsenin haberi olmadan, gizlice çıkıp giderdi. Bu seyâhatlerinden biri de Mekke'ye olmuştur. Mekke-i mükerremeye gidip, Kâbe-i muazzamayı ziyâret etti. Bir müddet Mekke'de kalıp, oradan Medîne-i münevvereye gitti. Peygamberimiz server-i âlem Muhammed aleyhisselâmın kabr-i şerîfini ziyâret etti. Bir müddet de Medîne'de kaldı. Bir gün Mescid-iNebî'de iken, Ravda-i mutahheradan, Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellemin türbesinden; "Muînüddîn'i çağırınız!" diye bir ses işitildi. Bunun üzerine türbedâr; "Muînüddîn!" diye bağırdı. Birkaç yerden "Efendim!" sesi işitildi. Sonra; "Hangi Muînüddîn'i istiyorsunuz? BuradaMuînüddîn adında bir çok kişi var" dediler. Bunun üzerine türbedâr geri dönüp, Ravda-i mutahheranın kapısında ayakta durdu. İki defâ, "Muînüddîn-i Çeştî'yi çağır!" diye nidâ eden bir ses işitti. Türbedâr bu emir üzerine cemâate karşı; "Muînüddîn-i Çeştî'yi istiyorlar!" diye bağırdı. Muînüddîn-i Çeştî hazretleri bu sözü işitince, bambaşka bir hâle girdi. Ağlayıp, gözyaşları dökerek ve salevât okuyarak Peygamberimizin türbesine yaklaştı ve edeble ayakta durdu. Bu sırada; "Ey Kutb-i meşâyıh içeriye gel!" diye bir ses işitince; kendinden geçmiş bir hâlde, Resûl-i ekremin türbesine yaklaştı ve sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmı görmekle şereflendi. Peygamberimiz; "Sen benim dînime hizmet edicisin. Senin Hindistan'a gitmen gerekir. Hindistan'a git! Hindistan'daEcmîr denilen bir şehir vardır. Orada benim evlâdımdan (torunlarımdan) Seyyid Hüseyin adında biri var. Oraya cihâd ve gazâ niyetiyle gitmişti. Şu anda şehîd oldu. Orası kâfirlerin eline geçmek üzere, senin oraya gitmen sebeb ve bereketiyle, İslâmiyet orada yayılacak ve kâfirler hakîr olacaklar, güçsüz ve tesirsiz kalacaklar" buyurdular. Sonra ona bir nar verip; "Bu nara dikkatle bak ve nereye gitmen gerekiyorsa, görüp, anla!" buyurdu. Muînüddîn-i Çeştî hazretleri, Server-i âlemin verdiği narı alıp, emredildiği gibi baktı, şark ve garbı tamâmen gördü. Gideceği Ecmîr şehrini ve dağlarını da görüp dikkatle baktı. Bundan sonra Peygamberimizi göremedi. Fâtiha okuyup duâ etti ve yardım dileyip, Ravda-i mutahheradan (Peygamberimizin türbesinden) ayrıldı.

FAZLA ALMA

Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin en başta gelen talebesi ve halîfesi Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî şöyle anlatmıştır: "Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin çok hizmetinde bulundum. Hiç kimseye îtirâz edip, azarladığını görmedim. Bir gün hocamla birlikte bir yere gidiyorduk. Yanımızda talebelerinden Şeyh Ali Rızâ da vardı. Biz yolda giderken bir adam gelip, Şeyh Ali Rızâ'nın yakasından tutarak; senden alacağım var, borcunu ver diyerek alacağını istedi. Onun ise o anda ödeyecek durumu yoktu. Bu sebepten çok mahcûb oldu. Muînüddîn-i Çeştî hazretleri adama yaklaşarak, son derece yumuşak ve gâyet nâzik bir hâlde birkaç gün daha mühlet vermesini söyledi. Fakat adam diretip, aslâ kabûl etmedi. Bunun üzerine cübbesini çıkarıp yere serdi ve cübbesinin altı altın ve gümüş ile doldu. O adama; "Alacağın ne kadarsa onu al, fazla alma." dedi. Fakat adam altınları ve gümüşleri görünce, tamahkârlık ederek alacağı miktardan fazla aldı. Bunun üzerine hemen eli kuruyup, tutmaz oldu. Feryâd ederek; "Tövbe ettim, bana duâ ediniz, bu hâlden kurtulayım" diyerek yalvardı. Muînüddîn-i Çeştî adamın bu hâline acıyıp lütfederek, kuruyan eline kendi elini sürdü. Adamın eli eski hâline geldi. Adam, Muînüddîn-i Çeştî hazretlerinin ayaklarına kapandı. Bundan sonra ona talebe olup, ömrünü ona hizmetle geçirdi. Sohbetinden ve derslerinden ayrılmadı. Böylece saâdete kavuştu."

ATEŞ SİZİ YAKACAK

Muînüddîn-i Çeştî, kendi evinde her gün,
Yemek yedirir idi, fukaraya her öğün.

Var idi bu iş için, hizmet eden bir kişi,
Her gün yemek pişirip, dağıtmaktı tek işi.

Para lâzım oldukça, bu işte hizmetçiye,
Gelirdi çekinmeden, Muînüddîn Çeştî'ye.

Namaz kıldığı yerde, bir çekmece dururdu,
Onu çeker, içinde, hazîneler bulurdu.

Alırdı kâfi miktar, günlük ihtiyâcını,
Onunla erzak alır, yakardı ocağını.

Var idi o zamanlar, Bağdat'ta yedi kimse
Ateşe tapıyordu, onların yedisi de,

Çekerlerdi hem dahi, her gün sıkı riyâzet
Yâni nefislerine, ederlerdi eziyyet.

Öyle yapmış idi ki, bu riyâzet onları,
Altı ayda bir lokma, ekmekti gıdâları.

Böyle açlık, susuzluk, çekerek gün ve gece,
Bir hayli istidrâca, kavuştular böylece.

Çok insanlar görerek, onların bu hâlini,
Büyük zât bilirlerdi, mâlesef herbirini.

Muînüddîn Çeştî'yi, işitip bu kâfirler,
Onun ile tanışıp, görüşmek istediler.

Geldiler bu maksatla, bulunduğu ülkeye,
Sordular insanlara: "Hânesi nerde?" diye.

Girdiler, oturdular, karşısında bir yere,
Dehşete kapıldılar ve lâkin birden bire.

Zîrâ henüz onlara, gelmişti bir nazarı,
O an büyük bir korku, kaplamıştı onları.

Peşinden bir titreme, aldı bedenlerini,

Hemen kalkıp öptüler, mübârek ellerini.

Buyurdu: “Siz Allah'tan, hiç utanmaz mısınız?
Hak teâlâ dururken, ateşe taparsınız?”

Dediler: “Biz ateşe, tapıyoruz elbette,
Ki yakmasın bizleri, dünya ve âhirette.”

Buyurdu: “Ey ahmaklar, ateş mâbûd olur mu?
Hiç ateşe tapanlar, yanmaktan kurtulur mu?

Zîrâ tek Allah vardır, ibâdete müstehak,
Böyle îmân etmeyen, yanacaktır muhakkak.

Siz eğer ki Allah'a, koşarsanız böyle eş,
Dünyâ ve âhirette, yakar sizi bu ateş.

Ben ise tek Allah'a, inanırım şu anda,
Bu yüzden ateş beni, yakmaz iki cihanda.”

Onlar hayret ederek, dediler: “Öyle ise,
Bunun doğruluğunu, isbât et şimdi bize.”

Onlar merak içinde, mübâreğe bakarken,
O içerden getirdi, bir yığın kor, yanarken,

Allah'a duâ edip, avuçladı közleri,
Açık kaldı dehşetten, kâfirlerin gözleri.

Hem de onun elinde, söndü yanan ateşler,
Hayretle şâhid oldu, buna ateşperestler.

Ve onlar görür görmez, bu müthiş kerâmeti,
Nakşoldu kalblerine, İslâmın muhabbeti.

Ve duydular gâibden, şöyle söylendiğini:
“Ateşin gücü var mı, yaksın senin elini.”

Onlar bütün bunları, işiterek, görerek,
Hepsi îmân ettiler, şehâdet getirerek.

Oldular yedisi de, makbûl bir talebesi,
Hattâ kısa zamanda, evliyâ oldu hepsi.

Nice kâfir kimseler, bir bakmakla yüzüne,
O anda îmân edip, inanırdı sözüne.

Kendisinin Bağdat’ta, bulunduğu yıllarda,
Gayr-i müslim bir kişi, kalmadı o diyârda.

FELÂKETE UĞRAMASINLAR

Talebesi Hâce Kutbüddîn-i Şîrâzî'ye yazdığı mektubda, Muînüddîn-i Çeştî şöyle buyuruyor: "Kıymetli kardeşim DelhiliHâce Kutbüddîn. Allahü teâlâ sana her iki cihân saâdeti nasîb eylesin. Şunu yazmak isterim ki, Hakk'ı arayan hakîkî talebelerime bildireceğim mânevî bilgileri bildir de, felâkete uğramasınlar. Allahü teâlâyı tanıyan, O'ndan bir şey istemediği gibi, herhangi bir arzuya sâhib olmaz. O'nu tanımayanlar bunları anlamaz. Diğer bir nokta ise, aç gözlülüğü, tamaı bırakmaktır. Tamaı bırakan, istediği şeylere kavuşur. Allahü teâlâ böyle kimseler hakkında; **"İsteklerine gem vuran, Cennet'e girer."** buyurdu. Kalbini Allahü teâlâdan çeviren ve aşırı isteklere düşen, belâ kefenine sarılır ve pişmanlıklar mezârına gömülür. Aşırı isteklerini bırakıp, kalbini Allahü teâlâya çeviren, af kefenine sarılır ve kurtuluş mezârına gömülür. Allahü teâlânın istediğini kabûl eden, O'nun

korumasına kavuşur.

Şimdi, eğer tasavvufun ne olduğunu bilmek istersen, her türlü rahatlığı bırak, bu yolun büyüklerinin sevgisini kalbine yerleştir. Eğer bunları yaparsan, tasavvufun sırları sana açılmaya başlar. Allahü teâlâyı isteyen, bunu, hem kalbi, hem de rûhu ile berâber yapmalıdır. İnşâallah kalb, şeytanın şerrinden korunur ve her iki dünyâda isteklerine kavuşur. Benim hocam, Allahü teâlâ ona yüksek dereceler versin, bir kere bana; "Muînüddîn, Allahü teâlânın huzûrunda bulunan kimseyi biliyor musun?" diye sordu ve şöyle buyurdu: "O dâimâ itâattedir. Allahü teâlâdan ne gelirse kabûl eder, verilenlerdeki nîmetleri görür. İşte bu, bağlılıkta en önemli şeydir. Buna sâhib olan, dünyâ sultânıdır. Selâm ederim."

NASÎHAT

Muînüddîn-i Çeştî hazretleri vâz, nasîhat ve sohbetleriyle insanların kurtuluşu için gayret ettiği gibi, sultanlara ve devlet adamlarına sözlü ve yazılı nasîhatlarda bulunurdu. Sultan Şihâbüddîn Gûrî'ye şu vasiyetnâmeyi yazıp gönderdi. "Allahü teâlâ Delhi hükümdârı Muizzüddîn Sâm'ı mübârek eylesin. Bu fakîr size ve emriniz altındakilere mânevî ve maddî rahatlık için duâ ettikten sonra derim ki: Peygamber efendimiz beni, Allahü teâlânın izniyle bu ülkeye mânevî şefâatçi ve idâreci olarak mâsûm insanları korumak, onların emniyetini sağlamak, onları hükümdârların ve şeytânî kuvvetlerin baskı ve zulümlerinden korumak için tâyin etti. Bu fakîr Allahü teâlânın izniyle bu vazîfeyi tam olarak yapmaya çalışıyorum. Bu vazîfeyi kalbimin bütünüyle, sınıf, inanç ve din farkı gözetmeksizin hayatta olduğum sürece yapmaya devâm edeceğim.

Bu fakir size ve arkadan geleceklere iyi bir hükümdârlık için aşağıdaki kâidelere uymayı tavsiye ve îkâz ediyorum. Hakîkatte bu kâideler bu ülkedeki, hindû olsun, müslüman olsun, mûsevî olsun, hıristiyan ve mecûsî olsun bütün hükümdârlar için geçerlidir. Kim bu kâideleri din farkı gözetmeksizin tatbik ederse, Allahü teâlâ onu muvaffak kılar ve o düşmanlarından korkusu olmaksızın, sağlık ve sıhhatle tebeasını idâre eder. Her kim ki bu kâideleri gözardı eder onlara uymazsa, Allahü teâlânın gazâbı onunla olur, ülkelerinde ayaklanmalar ortaya çıkar. Sağlıklı bir hayat süremez ve netîce olarak ülkesi dağılır, gider. Bu kâidelere bu sebepten bütün insanlık için uyulması gerekir.

Bu kâideler şunlardır: Birincisi; Allahü teâlânın sana tebea olarak verdiği kimselere zulmetme. Çünkü Allahü teâlâ insanları sever ve onlara zulmedenleri sevmez. İkincisi; günahlar içinde bir hayat yaşayıp hükümdârlık vazîfelerini ihmâl etme. Üçüncüsü; benim talebelerime ve onların tâbilerine, Allah adamlarına ve zamânın velîlerine sevgi ve nezâketle muâmeleyi ihmâl etme. Çünkü onlara böyle muâmele etmeyi Allahü teâlâ ve Peygamber efendimiz sever. Dördüncüsü; yukarıdaki kâideler aynı zamanda bütün diğer hükümdârlar, vâliler ve devlet teşkilâtlarında vazîfeli olan bütün vazîfeliler için geçerli ve gereklidir."

1) Siyer-ül-Aktâb; s.100

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s. 1122

3) Hadîkat-ül-Evliyâ; Kısım 3, s.162

4) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.28

5) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.304

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.171

7) The Holy Biography of Hazrat Khwaca Muînüddin Chisti. (W.D. Begg. Arizona-1977)

MURÂD BABA;

Yaşadığı devir hakkında bilgi bulunamayan Murâd Baba'nın kabri, Elazığ Harput'ta Balak Gâzi bahçesindedir. Türbesi, kazılar sırasında cesedinin çürümemiş olarak bulunmasından

sonra yapılmıştır.

MURÂD-I MÜNZÂVÎ;

İstanbul'da medfûn bulunan en büyük üç evliyâdan biri. 1644 (H.1054) senesinde Buhârâ'da doğdu. Seyyid olup, nesebi şöyledir: Seyyid Muhammed Murâd İbn-i Seyyid Ali İbn-i Seyyid Dâvûd bin İmâm Ekmel Kemâlüddîn bin Ali eş-Şehîr İbn-i Hümâm Sâlihülkâdî bin Muhammed bin Ömer bin Şuayb bin Hud bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Mûsâ bin Câfer bin Muhammed bin Ali bin Zeynel Âbidîn ibni Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib radıyallahü anhümâ. 1719 (H.1132) senesinde İstanbul'da vefât etti.

Murâd-ı Münzâvî'nin babası, Semerkand beldesinin Nakîb-ül-eşrâfı (seyyid ve şerîflerin işleriyle ilgilenen makâmın idârecisi) idi. Henüz üç yaşında iken ayakları felç oldu. Kötürüm bir hâlde kaldı. Fakat ayakları sağlam olanlardan daha çok dünyâyı dolaştı. Tahsîl yaşına gelince; ilim, fazîlet ve kemâl elde etmeye başladı. Keşmîr'e gitti. İlim tahsîline devâm edip, din ve fen bilgilerinde olgunlaştı.Sevenlerinin yardımı ile Kâbe-i muazzamayı ve Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Sonra Hindistan'a gitti. Aklî ve naklî ilimleri, maddî ve mânevî kemâlâtı kendisinde toplayan, yüz kırk bin talebesini vilâyet, velîlik makâmına kavuşturan ve Silsile-i aliyye büyüklerinden olanMuhammed Ma'sûm Fârûkî hazretlerine talebe oldu. Bir müddet onun yanında kaldı. Sohbetleri ve bereketli nazarları ile kemâle geldi. İcâzet, diploma aldı. Mürşid-i kâmil, yetişmiş ve insanları yetiştirebilen zât olarak tekrar Hicaz'a geldi. Hicaz'da üç sene kaldı.Sonra Bağdât'a gitti. Burada büyük zâtları ziyâret etti. Sonra İsfehân'dan Buhârâ'ya gitti. Belh ve Semerkand'daki tasavvuf büyüklerinin sohbetlerinde bulundu. Tekrar Bağdât'a gitti. Oradan üçüncü defâ hacca gitti. Sonra Mısır ve Kâhire'ye buradan da Şam'a geçti. Şam çok hoşlarına gittiği için, uzun müddet burada ikâmet etti ve evlendi. Şam'da pek çok kimse ziyâretine gelip kendisinden ilim ve edeb öğrendiler. Şam halkı kendisini çok sever ve çok hürmet ederlerdi. Şöhreti her yere yayıldı. Sultan Mustafa Hân ona Şam'da bir köy verdi. Bu köy hâlâ onun adıyla meşhûrdur. Murâd-ı Münzâvî'nin bereketiyle zâlimler ıslah olup, Şam halkı pek çok zulümden korundu. Her türlü günah işleyenlerin barındığı bir evi zulmetten kurtarıp, Murâdî Medresesi diye anılan bir ilim yuvası hâline getirdi. Ayrıca Saruca sokakta da bir medrese yaptırdı. Bu medreselerde okuyan talebelerin ihtiyâçları için vakıflar kurdu. 1681 (H. 1092) senesinde otuz sekiz yaşında iken İstanbul'u teşrif etti. Eyyûb Sultan semtinde, Eyyûb Sultan hazretlerinin kabri civârında ikâmet etti. Bu arada dördüncü defâ hacca gitti. Hac dönüşü Şam'a gelip, orada bir seneye yakın kaldıktan sonra, beşinci defâ Hicaz'a gitti. Bir sene kadar Mekke-i mükerremede kaldı. Tâliblere ilim ve edeb öğretti. 1708 (H. 1120) senesinde ikinci defâ İstanbul'u şereflendirdi. Bu defâ Yavuz Selim'de, Bıçaklı Efendi menzilinde ikâmet etti. Halk akın akın sohbetine koştu. Murâd-ı Münzâvî bir ara Bursa'ya gitti. Bir müddet Bursa'da ikâmetten sonra, tekrar İstanbul'a döndü. Eyyûb'de, Reîs-ül-etibbâ Nûh Efendi yalısında kaldı. Eyyûb Sultan ile Edirnekapı arasında Nişancı Mustafa Paşa caddesindeki Şeyh Murâd Dergâhında İstanbul halkına yıllarca ilim ve edep öğretti. Kerâmetleri her tarafa yayıldı. 1719 (H. 1132) senesi Rebîü'l-âhir ayının on ikisinde Salı gecesiİstanbul'da vefât etti. Cenâze namazı Eyüp Sultan Câmiinde büyük bir kalabalık tarafından kılınıp, Edirnekapı dışında, Munzavî Câmii karşısındaki medresenin dershânesine defnedildi. Bu medrese, Birinci Sultan Mahmûd Hanın devri şeyhülislâmlarındanAhmed Ebülhayr Efendi tarafından yaptırılmıştır. Huzûruna gelenler ne kadar münkir, inat ve inkarda olsalar, mutlaka onun feyz ve bereketine kavuşur, başka bir hâl kazanırlardı.

Muhibbî, İbn-i Abdülhâdî diye bilinen Şeyh Muhammed bin Ahmed Ömerî'nin hayâtını anlatırken şöyle der: "İbn-i Abdülhâdî vefât ettiği gün, büyük âlim Murâd-ı Münzâvî, Katîfe denilen yerde bulunuyordu. Arkadaşları ile berâber münâsib bir saatte Şam'a gitmeyi kararlaştırdılar. Ancak bir müddet sonra yola çıkacakları zaman kendisine yolların korkulu ve

tehlikeli olduğu, arkadaşsız yola çıkmanın mümkün olmayacağı söylendi. O ise; "Mühim bir şey oldu. Mutlaka ona yetişmem lâzım." dedi. Bir ata binerek yola koyuldu. Biz de peşine takıldık. Ona, Düme denilen yerde yetişebildik. Burada bize Şeyh Muhammed Abdülhâdî'nin vefât ettiğini haber verdiler. Şam'a vardığımızda Murâd-ı Münzâvî atından inmeden doğrucaEmevî Câmiine gitti. İbn-i Abdülhâdî'nin cenâze namazına yetişti."

Âriflerden Mustafa Bekrî şöyle anlatır: "Murâd-ı Münzâvî ile birkaç kere görüştüm. Onun simâsında, yüzünde Allah adamlarının alâmetlerini gördüm. Sâlihleri görmek büyük saâdettir. Murâd-ı Münzâvî, Muhammed Ma'sûm'un bir talebesidir. Şeyh Abdülkerîm Kattân bana, Murâd-ı Münzâvî'nin Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine olan bağlılığından çok bahseder, onunla görüşmeye teşvik ederdi. Hattâ Murâd-ı Münzâvî'yi bir gece rüyâmda üç defâ gördüm."

Mustafa Bekrî şöyle der: "Sohbetinde bulunduğum evliyâdan birisi de hocam Molla Abdürrahîm Hindî'dir. Molla Abdürrahîm, Murâd-ı Münzâvî'ye çok hürmet ederdi.Ona çok bağlıydı. Hattâ, onun ilim ve ameldeki makâmına hayrandı. Molla Abdürrahîm yüksek hâller, dereceler sâhibiydi. Bu sebeble, Murâd-ı Münzâvî'nin derecesini herkesten daha iyi biliyordu. Çünkü o, gözünden mânevî perdelerin kaldırıldığı bir zâttı.

Yine şöyle anlatır: "Şam'ın ileri gelenlerinden birisi, Murâd-ı Münzâvî'yi dâvet etti ve ayrıca gelirken Molla Abdürrahîm'i de berâberinde getirmesini söyledi. Bunun üzerine Murâd-ı Münzâvî ona; "Siz dâvet sâhibisiniz dâveti siz yapınız" buyurdu. Dâvet sâhibi MollaAbdürrahîm'e gidip; "Şeyh Murâd-ı Münzâvî yarın bizim evi teşrif etmenizi istiyor." dedi. Ertesi gün Murâd-ı Münzâvî ve Molla Abdürrahîm, Şam'ın ileri gelenlerinden olan dâvet sâhibinin evine gittiler. Bir müddet kaldıktan sonra, Molla Abdürrahîm hoşuna gitmeyen bir şeyden dolayı evine döndü ve; "Keşke Şeyh Murâd-ı Münzâvî, ev sâhibine beni çağırttırmasaydı." dedi. Bir ara uyudu. Bu sırada rüyâsında Murâd-ı Münzâvî'yi gördü. Huzûruna varıp selâm verdi. Münzâvî ona dönüp; "Sizin bize ihtiyâcınız yok." deyip, onun hâlini beğenmediğini ifâde eden bir tavır takındı. (Çünkü uyumazdan önce Murâd-ı Münzâvî'ye niçin kendisini çağırttığı için sitem etmişti.) MollaAbdürrahîm heyecanla uykudan uyandı. Hemen Murâd-ıMünzâvî'nin evine gitti. Murâd-ı Münzâvî onu görünce: "Geldin mi?" buyurdu. O da; "Evet efendim." deyip özür diledi. Murâd-ıMünzâvî'nin elini öptü. Bu sırada büyük nîmetlere ve hâllere kavuştu. Onun kapısından bir daha ayrılmadı."

Muhammed Bedîrî Dimyâtî şöyle anlattı: "Bir kere Murâd-ı Münzâvî'yi ziyâret etmiştim. Huzûruna varınca, Allahü teâlânın vergisi olan ilimlerin diğer ilimlere olan üstünlüğünü uzun uzun anlattı."

Şam ulemâsından ve o beldenin ileri gelenlerinden olan Bekrîzâde Halil Efendi İstanbul'da ilim tahsîli yapıp kâdı olmuştu. Hazret-i Ebû Bekr'in neslinden olduğu için Bekrîzâde denmekle meşhur olan bu zât şöyle nakletmiştir: "Şeyh Murâd Efendi hazretleri İstanbul'da hazret-i Eyyûb el-Ensârî'nin türbesi civârında ikâmet ederdi. Dergâhında bereketli sohbetleriyle insanlara feyz saçardı. Ben de devamlı ziyâretine gider, sohbetini dinlemekle şereflenirdim. Her varışımda benim hazret-i Ebû Bekr soyundan olmam hasebiyle iltifat ve ikrâmda bulunurdu. Âdeti üzere kahve ve tatlı ikrâm eder ve bu ikrâmı her defâsında yapardı. Bâzan da kendine mahsus macun gibi olan ferahlatıcı bir çeşit tatlıdan ikrâm edilmesini emrederek, çok yakın ve samîmi iltifatta bulunurdu. Yine bir gün ziyâretine gidiyordum. Giderken macun şeklindeki husûsî tatlısından yemeyi canım çok istedi. Kendi kendime ben herkese ikrâm edilen tatlıdan istemem. Hususi tatlıdan isterim. Benim bu arzumu keşf ve kerâmetiyle anlayıp ikrâm etseler diye düşündüm. Bu düşünce ile huzûruna vardım. Oturduktan sonra hizmetçisi âdet üzere herkese ikrâm edilen tatlıdan getirip bana ikrâm etti. Hizmetçi o tatlıyı bana verirken Murâd Efendi hazretleri hizmetçiye; "Yok yok! Git bizim macundan getir." buyurdu. Hizmetçi derviş gidip tatlı macundan getirdi. Bana verdi. Ben de alıp yedim. Şeyh Murâd Efendi bana bakıp tebessüm ederek; "Bir kaşık daha yiyin, arzu

ettiğiniz macundandır." dedi. Ben hayret içinde, mahcub oldum. Sonra sohbet ve nasîhat ederek buyurdu ki: "Siz hazret-i Ebû Bekr'in torunlarındansınız. Bizlere feyz onun tarafından gelmiştir. Mâlûmunuz, keşf ve kerâmet derecesine yükselmek ve harika göstermek sizden umulur, buna siz lâyıksınız. Biz sizlere göre yabancı sayılırız. Hal böyleyken sizin kalkıp bunları bizden beklemeniz lâyık mıdır? Bu garîb bir iş değil midir?"

Murâd-ı Münzâvî hazretleri şöyle anlatmışlardır: "Bir defâsında İstanbul'a gitmiştim. Kalmaya niyetim yoktu. Hemen yola çıkacaktım. Lâkin Ramazân-ı şerîf girdi arkasından da kış başladı. O kış İstanbul'da kaldım. Ordu, bir sefere çıkmak üzereydi. Çok kere bu fakire, adam gönderip duâ isterlerdi. Bir gece yarısı kitaptan bir meseleyi okuyordum. Vezir kethüdâsı geldi dediler, getirin dedim, yanıma gelip oturdu. Okuduğum meseleyi tamamlayıp kitabı kapattım. Hoş geldin AhmedAğa, bu vakitte ne oldu da geldin, deyince; "Acabâ bu vakitte bize duâ etmek Şeyh Efendinin hatırına gelir mi?" diye vezir beni gönderdi. Selâm söyledi." dedi.Ben de dedim ki: "Biz Ehl-i sünnet vel cemâat mezhebindeniz. Mezhebimiz de şöyledir ki, mübârek vakitlerde ve namazlardan sonra selâtin-i İslâma ve ümerây-ı İslâmiyyeye duâ etmemiz lâzımdır. Fakat mahallî icâbet oldunuz dedim. "Mahalli icâbet" ne demektir dedi. Dedim ki daha önceden bir mazlumun bedduâsını almışsınız. Mazlumun bedduâsı hakkında Resûlullah efendimiz; Allahü teâlâ mazlumun duâsı için; **"Bir müddet sonra da olsa elbette sana yardım edeceğim."** buyurduğunu bildirdi, deyince; Ahmed Ağa ağlayıp şimdi bizim işimiz harâb olmuştur, deyip hâlini îtirâf etti."

Murâd-ı Münzâvî dergâhını yaptıran Şeyhülislâm Minkârizâde Yahyâ Efendinin dâmâdıÇankırılı MustafaEfendi idi. Burası medrese olmak üzere binâ edildi. Vakfeden zâtın oğlu da Ebü'l-Hayr AhmedEfendi olup, 1731 (H.1144) senesinde şeyhülislâm oldu. 1741 senesinde vefât edince, dergâhta pederi yanına defnolundu. SultanMahmûd Hânın şeyhülislâmlarından olan Ebü'l-Hayr AhmedEfendi, Murâd-ı Münzâvî vefât ettiğinde, onu medresenin dershânesine defnettirdi. Medreseyi de dergâha tebdîl ettirdi. Sonraları Murâd-ı Münzâvî'nin mübârek türbesi yıkılmak üzere iken, 1982 (H.1402) senesinde tâmir edildi.

Murâd-ı Münzâvî'nin kabrini ziyâret edenler, orada rûhânî bir zevk ve lezzet duyarlar. Celvetî büyüklerinden İsmâil HakkıBursevî hazretleri, **Ahidnâme**'sinde; "İlâhî aşk sâhiplerine, Murâd-ı Münzâvî'nin kabrini ziyâret etmek lâzımdır. Bereketi görülen makamlardandır." buyurmuştur.

Murâd-ı Münzâvî hazretleri buyurdu ki:

Vakti ganîmet bilmek lâzımdır. Vaktin kıymetini bilmemenin âfetlerinden biri nefse hoşgelen isteklerdir. Bütün ayıplar ve kabahatler hevâda toplanır. Fısk, şirk ve küfür gibi. Vaktin kıymetini bilmemenin âfetlerinden biri de lehv ve la'b yâni boş faydasız iştir. Lehv ve la'b öyle bir şeydir ki, kişiyi maksadından alıkor. Kişi lehv ve la'b olan işlerle meşgûl olarak asıl maksadından geri kalır. O halde asıl maksadın dışında kalan her iş lehv ve la'bdır. Biri de abes, lüzumsuz işdir. Abes, insanı maksadından alıkoymaz fakat faydası yoktur. Abesle meşgûl olmak, kişiyi lehv ve la'ba sürükler.

İlim iki kısımdır; biri îtikâda, biri de amele âit ilimdir. Îtikâd ile ilgili olanı, Allahü teâlâyı sıfât-ı subûtiyye ve sıfât-ı selbiyesi ile muttasıf bilmektir. Ameller üç çeşittir: Biri insanın isteyerek yaptığı işlerdir. Biri istemediği halde yaptığı işler. Biri de istediği halde yapamadığı işlerdir. Bu şöyle bir misâlle anlatılır: Bir kimse çarşıdan ekmek almak istese bütün kuvvetleri ve hassaları ile bu işe teşebbüs eder. Ayağı ile yürür, gözü ile görür, kulağı ile işitir, aklı ile bilir. Hâsılı bütün âzâları ve hassaları ile hareket eder. Bunun netîcesi yemektir. Yemek ise tabiî bir iştir. Yemekte hayvanlar ile müştereklik vardır. O halde layık mıdır ki, yemek ve içmek için bu kadar önem verip de asıl maksada isteyerek ve severek tam bir yönelişle bütün gücü ve kuvvetiyle ihtimam, gayret ve cehd olunmasın. Bu dünyâda, insana bitmeyen bir vakit (ömür) verilmemiştir. İnsan için bir ecel (belli bir ömür) vardır. Bu ecel (ömür) de herkese nasîb değildir. Zîrâ büluğ çağına kadar olan zamânı saymadılar. Bir kimse

büluğ çağına erse, mâzî geçmiştir. Artık ona hiçbir sûretle ulaşılamaz. İstikbâlin ise geleceği mâlum değildir. Yarına kavuşacağınızı kim kat'î olarak söyleyebilir. O halde hayat, içinde bulunduğumuz andır. Vakit bu nefestir.

Allahü teâlâ insanı kalp ve bedenden meydana gelen bir varlık olarak yaratmıştır. Bedenin ve kalbin kemâle ermesi, Peygamber efendimizde son bulmuştur. Ümmetine ise bu kemâlâttan O'na tâbi oldukları kadar ulaşmıştır. Resûlullah vâsıta olmadan kemâlât gelmez. Allahü teâlânın âdeti böyledir. Eshâb-ı kirâm bu kemâlâtı Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemden almıştır. Tâbiîn ise onlar vâsıtasıyla almışlardır. Bâzıları da daha çok vâsıta ile almışlardır. O halde herkesin zâhirî ve bâtınî kemâlâtı ancak Resûlullah aleyhisselâm vâsıtasıyladır.

Bütün bu olgunluklara kavuşmanın yolu, Allahü teâlâya muhabbettir. Bu muhabbetin ele geçmesi ise Resûlüne tâbi olmakladır. Nitekim Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Ey sevgili Peygamberim! Onlara de ki: Eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü teâlâ, bana tâbi olanları sever."** buyuruyor. (Âl-i İmrân sûresi: 31)

O halde bu kemâlâta, olgunluklara kavuşmanın Resûlullah'a tâbi olmaktan başka yolu yoktur. İttibâ da iki kısımdır. Biri zâhiren, diğeri bâtınen tâbi olmaktır. Zâhiren tâbi olmak âlimlerin yazdıkları bilgilere uymak ile olur. Âlimler Resûlullah'ın emirlerini, sözlerini ve işlerini noksansız ve ilâvesiz aynen yazmışlar ve zaptetmişlerdir. Bunlar fıkıh ilmi, hadîs ilmi ve tefsîr ilminde bildirilmiştir.

Bâtınen tâbi olmak ise Resûlullah'ın beğendiği işleri yapmak, hallerde ve ahlâkta tâbi olmaktır. Bunların bir kısmını ulemâ beyân etmişlerdir. Lâkin tamamını beyân etmeye kelimeler ve ibâreler kâfi değildir. Ancak bâtınen mânâ anlatılabilir. Bu işle de meşâyıh (tasavvufda yetişmiş ve yetiştirebilen rehberler) vazifelidir."

"Muhabbet kesbî değil (çalışmakla kazanılmaz) vehbîdir. Her kime muhabbet verilirse, bir daha geri almazlar."

"Tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen tâlibe üç şey lâzımdır; taleb, çalışmak, ilim."

"Kul ile Rabbi arasında olan muâmele, henüz sütten yeni kesilmiş mâsum bir çocuk ile annesi arasında olan muâmele gibi olmalıdır. Mâsum çocuk annesini kaybetmiş, oturmuş ağlar. Annemi isterim, der. Annenin ismi nedir oğul dediklerinde, bilmem der. Yine annemi isterim diye ağlar. Annenin evi nerededir dediklerinde, bilmem der. Yine annemi isterim diye ağlar. İşte bu şekildeki çocuğu herkes korur, yardımcı olur."

"Allahü teâlâ insanın yüreğine rûh âleminden bir gönül yâni kalb yerleştirmiştir. Bu gönülün; bilmek, tanımak, istemek, sevmek gibi husûsiyetleri vardır. Meselâ bu gönüle birbirine zıt iki şeyin sevgisi sığmaz. Bu gönüle; kendisini yaratanı bilmek, O'nu sevmek, rızâsına kavuşmayı arzu etmek, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmanın yolu olan Resûlullah'a her bakımdan tâbi olmak, O'ndan başka her şeyden alâkayı kesmek, bu geçici dünyâda kalb huzûru içinde vakti Allahü teâlâya ibâdetle geçirmek ve Allahü teâlânın rızâsına muvâfık şekilde konuşmak lâyıktır.

Böyle bir gönüle sâhip olmayan bir kimse, insan sûretinde bir mahlûktur. Böyle bir seâdetten mahrûm olan kimse, kat'î olarak hastadır. Bunun ilâcı ise, gafletten uyanıp pişman olmak, af ve magfiret etmesi için Allahü teâlâya yalvarmak, kabûlünü, tevfîkini ve yardımını istemek, üzerinde bulunan Allahü teâlânın ve kulların haklarını ödemek, hak sâhiplerini râzı etmektir. Eğer o anda bu hakları ödemek gücüne sâhip değilse, bunları gücü yettiği zaman ödemeye kat'î karar vermeli, sünnet-i seniyyeye uyup, işlerinde azîmetlere (nefse zor gelen şeylere) sarılmalı, bid'at ve ruhsatlardan sakınmalı, her işinde ve her hâlinde Resûl-i ekreme ve O'nun Eshâb-ı kirâmına tâbi olmalıdır."

Murâd-ı Münzâvî'nin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) El-Müfredât-il- Kur'âniyyeTefsîri:**

Çok kıymetli olup, tefsîrler; Arabî, Fârisî ve Türkçe bir aradadır. **2) Silsilet-üz-Zeheb fis-Sülûki vel-Edeb, 3) Risâle fit- Tasavvuf, 4) Mektûbât veMelfûzat**, yazma nüshaları İstanbul kütüphânelerinde vardır.

KALB HUZÛRU

Murâd-ı Münzâvî hazretleri buyurdu ki: Îtikâdda ehl-i hak, yâni Ehl-i sünnet ve cemâat îtikâdı üzere bulunup, bilinmesi zarûri olan fıkıh bilgilerini öğrenerek onlara uygun amel etmelidir.

Kalbinde Allahü teâlânın rızâsından başka bir şey bulunmaması için, doğruluk ve ihlâsta kemâl sâhibi kimseler ile konuşmalı, onların sohbetinde bulunmalı, dilde ve gönülde dâimâ Allahü teâlâyı anmalı, bunda aslâ gevşeklik göstermemelidir. Allahü teâlâdan başka her şeyi unutmalıdır. Allahü teâlâdan başkası hatıra geldikçe istigfâr okumalı, mâsivâdan kurtarması içinAllahü teâlâya yalvarmalıdır. Bu şekilde kalb huzûruna kavuşmaya çalışmalı, zorlama ile de olsa mâsivâyı (Allah'tan başka her şeyi) unutmaya gayret etmelidir. Zâhirde halk ile bâtında Hak ile bulunmalı, böylece gönülde Allahü teâlânın rızâsından başkası kalmamalı, mâsivâyı tamâmen unutmalı, nefsi de benlik dâvâsından kurtarıp, kalb huzûru ve rahatlığı ile kulluğa dâir bütün vazifeleri yapmalıdır. BöyleceAllahü teâlânın lütuf ve ihsânı ile fânî-fillah ve bâkî-billah olunur ve Allahü teâlânın pekçok feyz ve mârifetlerine kavuşulur.

Bu mertebeye erişebilmek için, nefy ve isbâtı kendisinde bulunduran Kelime-i tayyibeyi yâni "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah"ı çok söylemelidir... Mânâsı; hak olan mâbûd yalnız Allahü teâlânın zât-ı pâkidir. O'nun rızâsından başka hakîkî bir maksûd yoktur. Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın resûlüdür. O'na tâbi olmak vâcibdir. İşte bu Kelime-i tayyibe ile bahsedilen seâdete kavuşulur.

HANİ SÖZ VERMİŞTİN YA

Mustafa Bekrî şöyle dedi: "Bana da Bedîrî anlattı: "Murâd-ı Münzâvî'ye buğzedip onu kötüleyen birisi ile görüşmüştüm. Bana ona buğzetmeyi îcâbettiren bir şey anlatmıştı. Ben de ona muvâfakat etmiştim. O şahsa da Murâd-ı Münzâvî'nin yanına çok gittiğimi, bundan sonra onun yanına gitmiyeceğimi söyledim. Ertesi gün beni seven âile dostlarımdan birisi geldi ve; "Haydi Murâd-ı Münzâvî'nin ziyâretine gidelim." dedi. Onu kırmayıp teklifini kabûl ettim. Fakat içimden de bu teklifi çabucak kabûl etmeme hayret ettim. Yine kendi kendime; "Hani sen onun ziyâretine gitmeyeceğine söz vermiştin ya!" dedim. Bu sırada nefsimin çok mahcûb olduğunu gördüm. Buna rağmen Murâd-ıMünzâvî'yi ziyârete gittim. Ancak her zamanki gidişlerimde hemen huzûruna girerdim. Fakat bu sefer bana: "Biraz bekle, Münzâvî'nin bir mâzereti var." kâbilinden sözler söylediler. Bunun üzerine oturup kendi kendimi kınamaya; "Böyle eşiklerde oturup beklemeye niçin râzı oluyorsun. Hem sen bir daha ziyârete gelmiyeceğine karar vermemiş miydin?" demeye başladım. Bir saat sonra bana ve arkadaşıma izin verildi. Onunla berâber Murâd-ı Münzâvî'nin huzûruna girdik.

Beni yakınına çağırdı ve selâm verdi. Sonra arkadaşıma döndü ve şöyle dedi: "Dün şöyle bir şey oldu. İnsanlardan birisinin yanına başka birisi geldi. İkisi berâber birisine dil uzattılar. Birisi; "O şöyledir." dedi. Diğeri onu tasdik etti." diyerek bir gün önce olan şeyleri bir bir saydı. Dünkü zemmedip kötülediğimiz hâli aynen anlattı. Sonra bana döndü; "Bu anlattıklarım oldu mu?" buyurdu. Ben de; "Evet efendim." diyerek özür diledim. "Hayır olmadı." diye inkâr etmedim. Sonra; "Şimdi zemden, kötülemekten vazgeçtim. Dünkü zem hâlimiz geçici bir şeydi. Şimdi o hâl geçti. Şeytan aramıza girdi. Allahü teâlâ onu sizin vesîlenizle def eyledi" dedim. Sonra da tasavvuf yoluna dâir bilgiler öğrendim. Bana lüzumlu bilgileri yazdı. Murâd-ı Münzâvî'nin pek yüksek hâlleri vardı."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.12, s.214

2) Silk-üd-Dürer; c.4, s.129

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.205

4) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.55

5) Brockelmann; Sup-2, s.663, Gal-2, s.446

6) Hadîkat-ül-Cevâmi'; c.1, s.282

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1124

8) Mesmuât minHazret-i Şeyh Murâd Nakşibendî ve Mektûbâtihi, Veliyyüddîn EfendiDevlet Kütüphânesi, No: 1780, 1781, 1838

9) Mektûbât-ı Şeyh Murâd, Üniversite Kütüphânesi, T.Y., No: 3442

10) Menâkıb, Süleymâniye Kütüphânesi, Murâd Buhârî Kısmı, No: 245

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.125

12) Vakâyi-ül-Füdelâ; c.2, s.673

MURÂD-I VELÎ

Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında yaşamış velîlerden. Babası Aliyyül Vukua, Türkistan'dan hicret edip Hicaz-Şam-Urfa yoluyla Çankırı'ya gelip yerleşmiş mübârek bir zâttır. Çankırı'nın Eldivan ilçesi Seydi köyünde medfun bulunan Murâd-ı Velî'nin kerâmetleri halk arasında anlatılmaktadır.

MURTAZÂ EFENDİ

İstanbul'da yaşamış Nakşi büyüklerinden. Küçük yaşta gördüğü kuvvetli tahsilden sonra devlet kademelerinde görev yaptı. 1733'de Tophâne Nâzırı, 1734'de Tersâne Emîni oldu. Mekke-i mükerremede bulunduğu sırada Ahmed Yekdest Cüryânî hazretlerine bağlanıp yüksek derecelere kavuştu. 1747'de Rûznâme-i evvel iken vefât etmesi üzerine, Eyüp sırtlarında yaptırdığı Kaşgârî, Murtazâ Efendi Dergâhı'na denize bakan duvar içine defnedildi.

MÛSA FÂKİH

1073'den sonra Dânişmendliler zamânında Tokat-Zile'ye gelip yerleşmiş Horasan velîlerinden. Kendisine ilminin çokluğundan dolayı dînin yardımcısı mânasına Nâsırüddîn, hukuk ilmindeki üstünlüğünden dolayı da Fakîh lakabı verilmiştir. 1207'de vefât etmiş olup türbesi Zile'de Ali Kadı mahallesindedir. Kendisi gibi büyük bir âlim ve velî olan oğlu Aliyyül Mücerret de 1256'da vefât etmiş olup babasının türbesinde medfundur. Türbede bulunan diğer sandukalar ise Muîniddîn Halil Efendi, Şeyh Edhem Çelebi ve Müsevî Abdullah Efendiye âittir.

MÛSÂ HÂLİDÎ (Şeyh Mûsâ)

On dordüncü yüzyılda yaşamış olup 1390'da vefât etmiştir. Hâlid bin Velid Hazretlerinin soyundan geldiği söylenen Şeyh Mûsâ'nın kabri Siirt-Halep yolu üzerindedir. Halk arasında kerâmetleri yaygın olup özellikle Perşembe ve Pazar akşamları ziyâret edilir.

MÛSÂ KÂZIM;

Eshâb-ı kirâmın sohbetinde bulunmakla şereflenen Tâbiîn devrinin yüksek âlimlerinden ve velîlerin büyüklerinden. Oniki imâmın yedincisidir. Câfer-i Sâdık'ın oğlu, İmâm-ı Ali Rızâ'nın babasıdır. Resûlullah efendimizin torunu olup, hazret-i Ali ile hazret-i Fâtıma'nın evlâtlarındandır. Hazret-i Hüseyin'in çocuklarından olduğu için "seyyid"dir. Asıl adı, Mûsâ binCâfer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır binAli Zeynel'âbidîn binHüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Künyesi, "Ebü'l-Hasan" ve "Ebû İbrâhim"dir. Kâzım, Sâbir, Sâlih, Emîn... gibi birçok lakabları vardır. En meşhûru "Kâzım"dır. Hilminin (yumuşaklığının) çokluğundan, kendisine kötülük yapanlara dahi kızmayıp bağışladığından, gazabına hâkim olduğundan

"Kâzım" lakabı verilmiştir.

İmâmlığı, tasavvufda feyz vermesi yirmi beş sene üç ay sürmüştür. Erkek çocukları, Ali Rızâ, Zeyd, İbrâhim, Ukayl, Hârun, Hasan, Hüseyin, Abdullah Ekber, Abdullah Asgar, Muhammed, Ahmed, Câfer, Yahyâ, İshâk, Abbâs, Ebü'l-Kâsım, Hamza, Abdurrahman Kâsım, Câfer-i Ekber, Câfer-i Asgar'dır. Kızları ise on sekizdir. Herbiri zamânının en çok ibâdet edenleri ve kerîmeleri idiler.

Annesi câriye idi. Adı, Humeyde-i Berberiyye'dir. Mûsâ Kâzım hazretleri, Mekke ile Medîne arasında bulunan "Ebvâ" denilen yerde, 745 (H.128) senesiSafer ayının yirmi üçüncü Pazar günü doğdu. 802 (H. 186) senesinde, Bağdat'ta hapishânede vefât etti. Bağdat'ın on kilometre kuzeybatısında "Kâzımiyye" mahallesinde defnedilmiştir. Bu mahalle, Dicle Nehrinden beş kilometre içerdedir. Büyük ve çok süslü bir türbesi ve hemen yanında büyük bir câmii vardır. Müslümanların en çok ziyâret ettiği türbelerden biridir. İmâm-ı A'zam hazretlerinin türbesi de Dicle kenarındadır.

Mûsâ Kâzım hazretleri yüksek bir âlim ve büyük bir velîdir. Din bilgilerinde ictihad derecesine yükselmişti. Her ilimde imâm, üstâd, büyük bir rehberdi. Çok ibâdet ederdi. Geceyi hep namazla geçirirdi. Bu hâllerinden dolayı, kendisine "Sâlih kul" adını vermişlerdi. Tasavvuf ilminde, Ehl-i sünnetin gözbebeğidir. Bu ilme âit mârifetleri, isteyen müslümanların kalblerine akıtan bir kaynaktır. Resûlullah efendimizin üç vazifesinden biri de, tasavvuf mârifetlerini, bilgilerini öğretmek ve kalblere yerleştirmekti. Bu vazifeyi; kendisinden sonra dört halîfesi tam olarak yerine getirdiler. Dört halîfeden sonra İslâmiyet her yere yayılmış ve müslümanların sayısı çoğalmıştı. İslâm âlimleri, Resûlullah'ın, sallallahü aleyhi ve sellem vazifelerini yerine getirmekte aralarında vazife taksimi yaptılar. Kelâm, akâid, îmân bilgilerini "Mütekellimîn" adı verilen âlimler yaydılar, öğrettiler. Fıkıh yâni amel, ibâdetleri ve işleri öğreten âlimlere"Fukahâ" denildi. Tasavvuf bilgilerini de oniki imâm ve diğer tasavvuf âlimleri öğretip kalblere akıttılar. Oniki imâmın her biri, Ehl-i sünnet îtikâdındaki müslümanların gözbebeği olmuştur. Onları ve bu âileye mensub olanların hepsini sevmeyi, dünyâ ve âhiret saâdetlerinin sermâyesi bilmişlerdir.

Mûsâ Kâzım hazretleri, hadîs-i şerîf ilminde sika, güvenilir bir râvidir. Büyük bir hadîs imâmıdır. Oğulları Ali Rızâ ve İbrâhim, İsmâil, Hüseyin ile kardeşleri Ali ve Muhammed, ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Resûlullah'a kadar varan bir rivâyet ile bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"Yemekten önce el yıkamak, fakirliği yok eder. Yemekten sonra yıkamak da, üzüntüyü giderir..."**

Mûsâ Kâzım hazretlerinin yaşadığı devirde, Ehl-i beytten olanlara maalesef birçok haksızlıklar yapılmıştır. Zamanın sultanları tarafından birkaç kerre hapse atılmış ve hapiste iken vefât etmiştir. Halbuki dünyâya düşkün değildi. Zühd ve takvâsı çoktu. Affı ve ihsânı, kerem ve cömertliği ile meşhûrdur. Medîne-i münevverede otururdu. Siyâsete hiç karışmadığı haldeAbbâsî halîfelerinden Muhammed Mehdî kendisini Medîne'den Bağdât'a getirterek hapsetmiş, bir müddet sonra hazret-iAli'yi rüyâsında görüp, kendisine Kur'ân-ı kerîmden meâlen; **"Demek ki, idâreyi ele alırsanız, hemen yeryüzünde fesat çıkaracak ve akrabâlık bağlarını kesip atacaksınız"** buyurulan Muhammed sûresi yirmi ikinci âyet-i kerîmesini okudu. Bunun üzerine ertesi gün hemen Mûsâ Kâzım'ı hapisten çıkararak, kendisine ve evlatlarına karşı isyân etmeyeceğine yemin etmesini teklif etmiş, İmâm-ı Mûsâ Kâzım da; "Bu işi aslâ yapmam ve şânıma da yakıştırmam" buyurunca, doğru söylediğini tasdik etmiş ve bu teminât üzerine, Medîne'ye dönmesine izin vermişti. Sonra Halîfe Hârun Reşîd, 795 yılında Umre'den dönerken, Medîne'ye uğramış, İmâm hazretlerini yanına alıp Bağdat'a getirmiştir. Ardı arkası kesilmeyen hâdiselerin yatışması sona erdirilmesi düşüncesi ile Onu tekrar hapsettirmiştir. **Bağdât Târihi** kitabının yazarı Hatîb-i Bağdâdî'nin rivâyetine göre, ölünceye kadar hapiste tutmuştur. Diğer bir rivâyete göre, Hârun Reşîd de gördüğü korkulu bir rüyâ üzerine, onu hapishâneden çıkarıp, Medîne'ye göndermişti. Ancak Bağdât'ta

vefât etmiş olması, Hatîb-iBağdâdî'nin rivâyetini kuvvetlendirmektedir. Hattâ zehirletilerek vefât ettiği de rivâyet olunur. Yedi sene zindanda kaldı.

Hapishânede iken Hârun Reşîd'e yazdığı mektupta şöyle dedi: "Benden belâ ve musîbet son bulmayacak, buna karşılık, sen de dâima rahat ve genişlik içerisinde olacaksın. Yalnız şunu unutma; sonu gelmeyen âhirete sen de, ben de gideceğiz."

Yahyâ bin Hâlid Bermekî tarafından hurma içinde zehir verilerek öldürüldüğü rivâyet olunmaktadır. Zehir verildiği gün Mûsâ Kâzım hazretleri; "Bana bugün zehir verdiler. Yarın vücûdum sararacak, sonra yarısı kızaracaktır. Ertesi gün de siyah olacaktır. O zaman vefât ederim" buyurmuştur. Dedikleri aynen olmuştur.

Mûsâ Kâzım'ın hayâtı, fazîlet ve üstünlüklerle doludur. Sevdiklerine ibret veren ve yol gösteren kerâmet ve menkıbeleri çoktur. Ruhlara gıdâ olan sözleri o kadar çoktur ki, bâzıları kitaplara geçirilmiş, bâzıları da dilden dile, gönülden gönüle akıp gelmiştir.

Onu seven ve ondan istifâde eden âlimlerden Şakîk-i Belhî"kuddise sirruh" şöyle anlatıyor:

"Hacca gidiyordum. Fâriziyye'ye vardım, orada, güzel yüzlü, buğday benizli, yün elbiseli, başı sarıklı ve ayağında nalını bulunan bir genç gördüm. İnsanlardan ayrı bir yerde yalnız oturuyordu. Kendi kendime; "Bunun tasavvuf talebesinden olması lâzımdır, bu yolda müslümanlardan ayrı duruyor, gidip biraz ağır konuşayım da bu işten vazgeçsin" dedim. Yanına yaklaşınca, bana: "Ey Şakîk" diye hitâb ederek, meâlen; **"Zandan çok sakınınız, zîrâ bâzı zanlar günâhdır"** buyrulan Hucurât sûresi on ikinci âyet-i kerîmesini okudu. Bir tarafa doğru gitti. Kendi kendime; "Bu bir sâlih kişi olmalı, adımı ve kalbimdekini bildi" dedim. Arkasından, helâllaşayım diye gittim. Ne kadar hızlı yürüdüysem yetişemedim. Başka bir konak yerinde onu yine gördüm. Namaz kılıyordu. Bütün âzâları titriyor, gözlerinden yaşlar akıyordu. Namazını bitirsin de helâllaşayım dedim. Namazını bitirdi. Yanına yaklaştım. Bana; "Ey Şakîk!" diyerek, meâlen; **"Ben tövbe eden, îmân edip sâlih ameller işleyen ve sonra doğru yolu bulan kimseleri elbette affederim"** buyrulan Tâhâ sûresi seksen ikinci âyet-i kerîmesini okudu. Beni bırakıp uzaklaştı. Kendi kendime; "Bu genç yüksek bir velî olmalı, ikinci defa ismimi ve kalbimdekini bildi." dedim.

Başka bir konak yerinde yine onu gördüm. Bir kuyunun başında, elindeki kısa ipli kova ile su çıkarmak istiyordu. Kova suya düştü. Ellerini kaldırıp; "Yâ Rabbî! Sen benim Rabbimsin, su aşağıdadır. Kuvvet sendedir, su içmek istiyorum." diye duâ etti. Kuyudaki su yükseldi. Elini uzatıp kovasını doldurdu. Abdest alıp dört rekat namaz kıldı. Bir kum yığınına doğru gitti. Eliyle kumları kovanın içine döktü. Çalkalayıp içti. Yanına gidip selâm verdim. Selâmımı aldı. "Hak teâlânın sana ihsân ettiği nîmetlerin fazlasından bana da tattır."dedim. "Hak teâlânın nîmetleri açık veya gizli her zaman bize gelir. Hak teâlâya hüsn-i zanda bulun!" deyip, kovasını bana verdi. İçinde kavrulmuş buğday ile şeker vardı. Kovanın içine koyup çalkaladığı kum onun kerâmeti ile yiyecek hâline gelmişti. Ondan daha lezzetli bir şey yememiştim, yedim ve doydum. Mekke'ye gelinceye kadar onu bir daha göremedim. Mekke'de gece yarısı namaza durmuştu. Tam bir huşû ile inleyip ağlardı. Bütün gece böyle devâm etti. Sabah oldu. Namaz kılıp tavaf edip dışarı çıktı. Arkasında hizmetçiler vardı. İnsanlar etrafına toplandılar. "Bu zât kimdir?" diye sordum. "Mûsâ bin Câfer bin Muhammed bin Ali bin Hüseyin'dir" dediler. "Yolda bu zâttan şöyle şöyle acâib hâller gördüm" dedim. "Bu hâller bu seyyid için acâib değildir dediler."

Onu seven Hâlid ez-Zabbâlî şöyle anlatıyor: Halîfe Mehdî, İmâm Kâzım'ı ilk defâ çağırmıştı. Mûsâ Kâzım, bana, yol hazırlığı için çarşıdan bâzı şeyler almamı buyurdu. Yüzüme baktı ve; "Seni üzüntülü görüyorum, ne oldu?" diye sordu. Ben de; "Niçin üzülmeyeyim, bir zâlimin yanına gidiyorsunuz, sonunuzun da ne olacağı belli değildir." dedim. "Hiç korkma, falan ay, falan günde geri döneceğim. Akşamleyin beni beklersin." buyurdu. Ay ve günleri sayıyordum. Buyurduğu gün geldi. Güneş batmasına az kalmıştı. Kimse gelmedi. Şeytan da

içime vesvese düşürdü. Kalbimde bir şüphe uyanmasından korkuyordum. Çok sıkıldım. O sırada Irak tarafından bir karaltı göründü. Mûsâ Kâzım hazretleri bir katıra binmişti. "Ey falan!" diye seslendi. "Buyurun efendim buradayım" dedim. "Az kalsın, kalbine şüphe geliyordu değil mi?" buyurdu. "Evet öyle olacaktı." dedim. Sonra; "Allahü teâlâya hamd olsun ki, bu zâlimden kurtuldun." dedim. "Beni bir daha oraya götürecekler o zaman kurtulamayacağım." buyurdu.

Menkıbeleri çeşitli kitaplarda toplanmıştır. **Nûr-ul-Ebsâr** da anlatılan menkıbelerden bâzıları şunlardır:

Bir gün Mûsa Kâzım hazretlerinden, zamanın halîfesi Hârûn Reşîd sordu:

"Sizler, kendinizin Ehl-i beytten olduğunuzu söylüyor veResûlullah'ın zürriyetindeniz diyorsunuz. Halbuki aslında biz dedemAbbâs'dan dolayı Resûlullah'ın soyundanız, siz de hazret-i Ali'nin evlâtlarısınız. İnsanların nesebi ve soyu baba ile devam eder."

Cevâbında buyurdu ki:

"Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde En'âm sûresi seksen dördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: **"İbrâhim peygamberin zürriyetinden olan Dâvûd, Süleyman, Eyyûb, Yûsuf, Mûsâ ve Hârun! Biz iyileri böylece mükâfatlandırırız. Ve ey Zekeriyyâ ve İsâ!"** Bu âyet-i kerîmede İsâ aleyhisselâm, İbrâhim aleyhisselâmın soyundan sayılıyor. Halbuki İsâ'nın babası olmadığı, herkes tarafından bilinmektedir. Bununla birlikte annesi tarafından İbrâhim aleyhisselâmın zürriyetinden sayılmaktadır. Öyleyse, bizler de annemiz Fâtıma'tüz-Zehrâ(radıyallahü anhâ) tarafından Resûlullah efendimizin soyundan sayılırız."

Hârûn Reşîd, bir gün veziri Ali bin Yektîn'e çok güzel elbiseler hediye etmişti. Bunlar arasında, siyah ibrişimle dokunmuş, altın yaldızlı gömlek en iyisiydi. Pâdişâhlara mahsus bir elbiseydi. Ali bin Yektîn, Mûsâ Kâzım hazretlerini çok sevdiği için bir mikdar daha mal ilâve ederek hepsini Mûsâ Kâzım'a gönderdi. Gömlekten başka bütün hediyeleri kabûl ettiler. Gömleği geri gönderip, bunu saklamasını, bir gün lâzım olacağını söylediler. Bir gün Ali bin Yektîn, kölelerinden birine kızıp kovdu. O köle, Hârûn Reşîd'e gidip; "Benim efendim Mûsâ Kâzım'ı imâm edinmiştir. Ona çok mal gönderiyor, hattâ sizin ona ikrâm ettiğiniz ibrişimli altın yaldızlı gömleği bile hocasına gönderdi." dedi. Hârun Reşîd, kızıp, Ali bin Yektîn'i çağırttı; "Sana giydirdiğim gömleği ne yaptın?" diye sordu. Ali bin Yektîn; "Bendedir ey müminlerin emîri!" dedi. Hârûn Reşîd, hemen getirmesini istedi. O da kölelerinden birisini çağırıp; "Benim sarayımda falan odaya git, anahtarını falandan iste, odada bir sandık vardır. Kapağını aç, içinde mühürlü bir kutu göreceksin. O kutuyu getir" dedi. Kölesi derhal kutuyu getirdi. Kutuyu açınca, içindeki gömleği gördüler. Güzel kokular da sürülmüştü. Hârun Reşîd'in öfkesi geçti. Ali bin Yektîn'e; "Bunu yerine gönder, hatırını da hoş tut! Bundan sonra senin hakkında söylenen sözlere aldırmam. Bu elbise yanında olmasaydı, seni cezâlandıracaktım. Fakat işin doğrusu meydana çıktı. Bundan sonra, bir şeyi araştırmadan hakkında hüküm vermeyeceğim" dedi. Başka hediyeler ve ihsânlarda bulunarak gönderdi. Fesatlık yapan köleye de gereken cezâsı verildi.

İshâk bin Ammâr şöyle anlatıyor: "Mûsâ Kâzım, Hârun Reşîd tarafından hapsedildiği zaman, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin iki talebesi olan Ebû Yûsuf ile Muhammed Şeybânî ziyâretine gitmişlerdi.Maksadlarından biri de ilmi hakkında bilgi sâhibi olmaktı. İlminden sorup denemek istiyorlardı.Tam o sırada hapishânenin nöbetçisi yanına geldi ve; "Ey mübârek efendim, bugünkü nöbetim bitti. Yarın dönüşümde, bir ihtiyâcınız varsa, getireyim" dedi. İmâm-ı Mûsâ Kâzım; "Bir ihtiyâcım yoktur." dediler. Sonra, Ebû Yûsuf ile MuhammedŞeybânî'ye dönerek; "Ben bu adama hayret ediyorum. Yarın döneceğini zan ediyor ve ihtiyaçlarımı soruyor. Halbuki onun eceli gelmiştir ve yarın ölecektir" buyurdular. İmâm-ı A'zam hazretlerinin iki talebesi de Mûsâ Kâzım'ın böyle söylemesine hayret ettiler ve; "Biz, bu zâtı, zâhirî ilimlerden imtihan etmek istedik. Bu ise, bâtınî ilimden bize haber

veriyor. Bu sözünü deneyelim" diyerek kalkıp gittiler. Adamın evine yakın bir yere nöbetçi koydular ve ona; "Bu evde bir şey gördüğün zaman, gelip bize haber ver!" dediler. Gece yarısında evde bir ağlama sesi yükselmeğe başladı. Nöbetçi gelip hemen haber verdi. İmâm-ı Ebû Yûsuf ile Muhammed Şeybânî geldiği zaman ev sâhibinin öldüğünü gördüler. Mûsâ Kâzım hazretleri için olan hayretleri ve onun büyüklüğü hakkında zanları bir kat daha arttı.

Muhammed bin Abdullah el-Bekrî anlatıyor: "Borç istemek için Medîne-i münevvereye gelmiştim. Bana bu hususta yardımcı olabilecek bir kişiyi çok aradım fakat bulamadım. En sonunda yorulup, kendi kendime: Ebü'l-Hasan Mûsâ bin Câfer'e gitsem, durumumu ona anlatsam, iyi olur. Belki bir şeyler elde ederim, diye düşündüm. Kararımı verip, Negamâ denilen yerdeki bahçesinde onu buldum. Beni görünce küçük bir hizmetçisi ile yanıma geldi. Elinde bir kalbur, kalburun içinde hurma vardı. O ve ben hurmadan yedik. Sonra bana bir ihtiyâcım olup olmadığını sordu. Ona durumumu olduğu gibi anlattım. Bunun üzerine içeri girdi. Az sonra yanıma geldi. Hizmetçisine sen git dedi. Elini elime uzattı. Bana içinde üç yüz dinâr olan bir kese verdi ve kalkıp gitti. Sonra bineğime binip, oradan ayrıldım."

Mûsâ Kâzım hazretleri çok cömert idi. Birisi ona devamlı içerisinde dinâr bulunan keseler gönderiyordu. Bu keselerin içerisinde, bâzan üç yüz, bâzan dört yüz, bâzan iki yüz dinâr bulunuyordu. Mûsâ Kâzım hazretleri eline geçen bu dinâr keselerini yanında biriktirmez, onları Medîne-i münevvere fakirlerine dağıtırdı.

Kızkardeşi onu şöyle anlatır: "O yatsı namazını kıldığı zaman, Allahü teâlâya hamd eder ve duâ eder, bu hâli gece bitinceye kadar devâm ederdi. Gece bitince, tekrar kalkar, sabah namazını kılardı. Sonra, bir mikdar, zikir ile, Allahü teâlâyı anmakla meşgûl olur, bu durumu güneş doğuncaya kadar devam ederdi. Sonra, Kuşluk vaktine kadar oturur. Daha sonra hazırlanır, dişlerini misvaklar, zevâl öncesine kadar uyurdu. Uykudan uyanınca, abdest alır, ikindiye kadar namaz kılar, namazı bitirince, kıbleye doğru dönerek, akşam namazına kadar Allahü teâlâyı zikrederdi. Sonra tekrar, akşam ile yatsı arası namaz kılardı. Bu onun hergünkü âdeti idi."

Mûsâ Kâzım hazretleri,Resûlullah efendimizin yüksek nesebine sâhib olan Ehl-i beytin en büyüklerindendir. Nurlu kalbine akıp gelen ilmin ve feyizlerin çokluğu, akıl ve dil ile anlatılamaz. İnce mârifetleri bildiren sözleri, nükte ve latîfeleri çok meşhûrdur. Hikmetli sözlerinden biri şöyledir. Buyurdular ki: "Arkadaşlık ettiğin biri, önceleri hâli hâline uyar, sonraları kalbine sıkıntı verirse, hemen kendine bak! Kendi eğriliğini anlarsan, hemen tövbe et. Doğru olduğunu anlarsan, bilesin ki, o arkadaşın yoldan sapmıştır. Bu durumda dur, biraz düşün. Hemen ondan ayrılma! Onu yalnız başına bırakma.Cenâb-ı Hak tarafından bir düzelme gelinceye kadar bekle."

Rivâyet edilir ki, Mûsâ bin Câfer el-Hâşimî (Mûsâ Kâzım) hazretleriMescid-i Nebevî'ye girip, gecenin ilk vaktinde secdeye vardı. Sabaha kadar secdede şöyle dediği duyuldu: "Yâ Rabbî! Günahım çok, fakat senin affın büyük."

EVİN YIKILDI

Mûsâ Kâzım hazretlerini sevenlerden Medâin şehrindeki Îsâ isminde bir zât şöyle anlatıyor: Hacca gitmiştim. O sene Mekke'de kaldım. Sonra, bir sene de Medîne'de kalayım diyerek oraya gittim. Musallâ denilen yerde Ebû Zer-i Gıfârî hazretlerinin evi yanında bir yer kirâladım. Orada devamlı Mûsa Kâzım'ın ziyâretine gidiyordum. Yağmurlu bir geceydi , yanında oturuyordum. Birdenbire, bana; "Ey Îsâ, kalk evine yetiş! Evin, eşyâlarının üzerine yıkıldı." dediler. Koşarak evime geldim. Baktım ki, gerçekten ev yıkılmış, eşyâlar altında kalmıştı. Birkaç işçi tuttum. Bütün eşyâlarımı noksansız enkâz altından çıkardım. Yalnız abdest almak için kullandığım ibriğim kayboldu. Ertesi gün İmâm-ı Mûsâ Kâzım'ın yanına

geldim. Bana; "Eşyâlarından kaybolan bir şeyin var mı?" diye sordular. Ben de; "Hayır efendim, yalnız abdest ibriğim kayıp!" dedim. İşte o zaman başlarını aşağıya indirip gözlerini yumdular. Bir müddet bekledikten sonra, başlarını kaldırıp bana dediler ki: "Sen bir gün önce ev sâhibinin helâsına gitmişsin ve orada unutmuşsun! Şimdi git, ev sâhibinin hizmetçisinden iste, sana versinler." Ben de hemen koşarak geldim. Ev sâhibinin hizmetçisinden ibriğimi isteyince, getirip teslim etti.

NE KADAR ZARARIN VAR

Yahyâ bin Hasan anlattı: "Medîne-i münevverede birisi Mûsâ Kâzım hazretlerine eziyet edip kırıcı sözler söylüyordu. Onu sevenler, ona devamlı; "Bize izin ver, şuna haddini bildirelim." diyorlardı. Fakat Mûsâ Kâzım hazretleri böyle bir işe teşebbüsten onları şiddetle men ediyordu. Bir gün, kendisine hakârette bulunan şahsın nerede olduğunu sordu. Medîne-i münevverenin civârında bir yerde olduğunu söylediler. Mûsâ Kâzım, bineğine binerek, onun tarlasının olduğu yere gitti ve orada buldu.Tarla'ya katırı ile girdi. O şahıs, tarlaya basma diye bağırdı. Mûsâ Kâzım onun yanına kadar geldi. Yanına oturdu. Ona; "Ne kadar zararın oldu?" deyince, o şahıs; "Yüz dinâr." deyip; "Sen kaç dinar umuyordun?" diye sordu. Mûsâ Kâzım "Bilmiyorum. Gaybı ancak Allahü teâlâ bilir. Ne kadar, zarara uğradığını bilmediğim için sana; "Ne kadar zararın olduğunu tahmin ediyorsun?" diye sordum." Bu söz üzerine o şahıs; "Öyleyse, iki yüz dinâr istiyorum" dedi. Mûsâ Kâzım ise ona üç yüz dinâr verdi. Mûsâ Kâzım'a daha önce hakâretlerde bulunan o şahıs, bu cömertlik ve ihsân karşısında hayran kaldı. Kalkıp, Mûsâ Kâzım hazretlerinin başını öptü ve sonra birbirinden ayrıldılar. Mûsâ Kâzım oradan ayrılınca, Mescid-i Nebevî'ye (Resûlullah efendimizin mescid-i şerîfine) gitti. Yine orada o şahısla karşılaştı. Fakat kendisini seven yakınları onu orada görünce, hemen üzerine yürümek istediler. Fakat Mûsâ Kâzım hazretleri onlara; "Hangisi hayırlı; sizin yaptığınız mı, yoksa benim istediğim mi? Ben ona yakınlık göstermek sûretiyle ıslâh olmasını düşünmüştüm" dedi.

1) Câmi'u Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.269

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.5, s.308-310

3) Tabakât-ıİbn-i Sa'd; c.3, s.244

4) Hadâik-ul-Verdiyye; s.40

5) El-A'lâm; c.7, s.321

6) Nûr-ul-Ebsâr; s.142, 148

7) Târih-i Bağdâd; c.13, s.27

8) Sıfat-üs-Safve; c.1, s.103

9) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.3, s.201

10) El-Bidâye ven-Nihâye; c.10, s.183

11) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.10, s.340

12) Kâmûs-ul-A'lâm; c.6, s.4478

13) Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1126

14) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.364

15) Şevâhid-ün-Nübüvve; cüz 7, s.19

16) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.2, s.321

MÛSÂ BİN MÂHÎN MARDÎNÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Mûsâ bin Mâhîn ez-Zûhî'dir. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Mîlâdî on ikinci asırda yaşadı. Mardin'de vefât etti. Şeyh Mûsâ kabristanlığına defnedildi.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin talebelerindendir. Hocası, onun yetişip, büyük bir velî olacağını önceden müjdeledi ve; "Ey Bağdât halkı, yakında öyle biri gelecek, öyle bir güneş doğacak ki, öyle birisi daha size gelmedi." buyurdu. "O zât kimdir?" denilince, Mûsâ bin

Mâhîn olduğunu işâret etti. Hocalarının huzûruna geleceği zaman, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin gönderdikleri kimseler tarafından, çok uzaklarda karşılandı. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin huzûruna girince, kalkıp kucakladı.

Allahü teâlâ, Mûsâ bin Mâhîn hazretlerine çok ihsânda bulunmuş, gayblar âleminin sırlarına kavuşturmuştur. Çok kerâmeti görüldü. Herkes heybetine ve fazîletine hayran olup, onu severdi. Âlimler ve velîler onun sohbetlerine devâm ettiler. Irak'ta pekçok kimse ondan icâzet aldı. O, duâsı kabûl edilen büyük bir velî idi. Gözleri kör bir kimseye duâ etse, Allahü teâlânın izniyle gözleri açılırdı. Fakire duâ etse, zengin olur, bir kimseye bereket için duâ etse, berekete kavuşurdu. Hastaya duâ etse, sıhhate kavuşurdu. Mûsâ bin Mâhîn hazretleri mübârek eliyle demire dokunsa, demir mum gibi erir akardı. İnsanlar onun himmet ve duâları ile büyük musîbetlerden kurtuldular.

Bir zaman Mardin şehrinde büyük bir yangın çıktı. İnsanlar ne yaptılarsa yangının önünü alamadılar. Herkesi büyük bir korku kapladı. ÇâresizlikiçindeMûsâ bin Mâhîn hazretlerinin dergâhına koşup durumu anlattılar ve duâ istediler. Mûsâ bin Mâhîn hazretleri bunun üzerine onlara elindeki asâyı verdi ve; "Bunu alın ve yangının en alevli yerine atın." buyurdu. Gelenler asâyı alıp yangın mahalline döndüler ve buyrulduğu şekilde onu alevlerin en kabarık yerine attılar. Çok geçmeden alevlerin durduğu, yangının söndüğü görüldü. Herkes çok sevindi. Sonra atılan asâyı arayıp buldular. Hiçbir şey olmadığını, renginin bile değişmediğini gördüler. Alıp doğruca Mûsâ bin Mâhîn hazretlerine teslim ettiler. Hürmet, minnet ve teşekkürlerini arzettiler. Bunun üzerine Mûsâ bin Mâhîn hazretleri; "Allahü teâlâ bize elimizin değdiği hiçbir şeyi ateşin yakmayacağını ilhâm etti." buyurdu. Yangın onun kerâmeti olarak sönmüştü.

Kabri Mardin'de olup, ziyâret edilmektedir. Cenâzesi kabre konulduğunda, kabirde, kalkıp namaz kıldı. Kabri birden genişledi. Defnetmek için kabre inenler, bu hâli görünce bayıldılar.

OKU DEYİNCE

Oğlu Ahmed Mardînî, babasından naklen onun hakkında şöyle anlatmıştır: "O, Peygamberimizi sallallahü aleyhi ve sellem çok görür, hallerinde hep Resûlullah'a uyardı. Bir kadın, dört aylık çocuğunu ona getirdi. Çocuğa duâ edince, çocuk yürümeye başladı. İhlâs sûresini çocuğa okuyup, ona da oku deyince, çocuk gâyet açık bir şekilde İhlâs sûresini okudu. Bu telkinden dolayı, gâyet güzel bir fesâhat ve ifâde güzelliğine kavuştu. Bu hâli uzun müddet devâm etti. Mûsâ bin Mâhîn hazretleri vefât ettiğinde, o çocuk otuz yaşında olduğu halde, aynı fesâhatle konuşuyordu.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.96

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.270

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.139

4) Menâkıbü'l-Ârifîn, Üniversite Kütüphânesi, No: 558; v.166

MÛSÂ SEDRANÎ;

Meşhur velîlerden. On ikinci asırda yaşamıştır. Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin oğlu şöyle anlatmıştır:

"Bir hac seferinde babamla berâberdik. Kâbe'yi tavâf ederken Mağribli bir şeyh gördüm. Sohbetinden bereketlenmek için halk, huzûrunda toplanıyor, ziyâretine geliyordu. Beni de o zâta tanıtıp; "Bu Şihâbüddîn-i Sühreverdî'nin oğludur." dediler. Bana merhaba deyip başımdan öptü ve hayır duâ etti. Onun duâsının bereketini dâimâ kendimde gördüm. Ümid ederim ki, onun duâsının bereketine âhirette de kavuşurum. Beni o zâta tanıtanlara bu zâtın

kim olduğunu sordum. "Bu zâta Şeyh Mûsâ derler." diye cevap verdiler. Tavaftan sonra babama; "Oğlun Şeyh Mûsâ ile görüştü." dediklerinde, babam çok memnun olup, bana duâ etti. Şeyh Mûsâ'nın üstünlüğünden bahsetti.

Şeyh Mûsâ'nın talebelerinden biri; "Onun Kur'ân-ı kerîmi çok hatmetmesi doğrudur. Bunu daha önceden işitmiştim. Hatırıma bu nasıl olur, diye gelmişti. Bir gece onunla birlikte Kâbe'yi tavâf ettim. Tavâfdan sonra Hacer-ül-Esvedi öptü. Oturup Kur'ân-ı kerîm okumaya başladı. Fâtiha sûresinden başlayıp, Hacer-ül-esvedden Kâbe'nin kapısı karşısına kadar dört adımlık yeri yürüyene kadar kısa zamanda bir hatmi tamamladı. Ben harf harf tâkip ettim." dedi. Babam ve orada bulunan cemâat bu sözleri dinleyip kabûl ettiler. Bunun üzerine babam Şihâbüddîn-i Sühreverdî'ye; "Bu hal zamânın genişlemesi kâbilinden ve evliyâda hâsıl olan bir hal midir?" dedim. Babam; "Öyledir." dedi. Bu hâdiseyi isbat için de şöyle anlattı:

"Şeyh-üş-Şüyûh İbn-i Sekîne'nin kuyumculuk yapan bir müridi vardı. Bu mürid, Cumâ günleri dervişlerin, talebelerin seccâdelerini câmiye getirir, namazdan sonra da toplayıp dergâha götürürdü. Yine bir Cumâ günü seccâdeleri alıp birbirine bağladı. Dicle Nehri kenarına gitti. Gusül abdesti almak için nehre girdi. Suya girip çıkınca baktı ve oranın Dicle Nehri olmadığını gördü. "Burası neresidir?" diye bir kimseden sorunca; "Mısır'dır ve bu nehir Nil Nehridir." dediler. Hayret edip, oradan şehre gitti. Bir kuyumcu dükkanına vardı. Üzerinde sâdece örtünecek kadar bir bez vardı. Kuyumcu onun da kuyumcu olduğunu ve başından acâib bir hâdisenin geçtiğini anladı. Ona hoş muâmele yapıp evine götürdü. Onu kızı ile nikâhladı. Bu evlilikten üç çocuğu oldu. Bu hal üzere yedi sene geçti. Bir gün Nil Nehrine gidip suya girdi. Sudan başını çıkarınca, kendini Dicle kenarında buldu. Yedi sene önce suya girdiği yer ve elbiseleri de koyduğu yerde duruyordu. Elbiselerini giyinip dergâha gitti. Dervişlerin seccâdelerini bağladığı gibi buldu. Ona çabuk ol cemâat mescide girmeye başladı demeleri üzerine, seccâdeleri mescide götürdü. Namazdan sonra da dergâha döndü. Başından geçen hâle çok şaşırmış bir halde evine döndü. Hanımı; "Misâfirler için balık pişirmemizi istemiştin. Balık pişti hazır, misâfirleri getir." dedi. Gidip misâfirleri getirdi balık yediler.

Sonra hocası İbn-i Sekîne'nin evine gidip, başından geçen hâdiseyi anlattı. "Mısır'daki çocuklarını gidip getir." buyurdu. Bilâhare gidip getirdi. Hocası ona; "Sen Dicle'ye girdiğin sırada hatırında ne vardı?" diye sorunca; "Hatırımda meâlen; **"Rabbinin indinde bir gün, saydığınızdan bin sene gibidir."** buyrulan âyet-i kerîme vardı. Bunu düşünüyordum." dedi. Hocası; "Bu hal, Allahü teâlânın rahmetidir. Senin müşkülünün halli ve îmânının tashihidir. Allahü teâlâ bâzı kullarına mahsus olmak üzere zamânı böyle uzun yapmaya ve yine kısa göstermeye kâdirdir." buyurdu.

1) Bahr-ül-Velâye, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Hüsnü Kısmı, No: 579, v.456-A

MUSLİHUDDÎN TAVÎL;

Osmanlı âlim ve velîlerinden. Kastamonu'ya bağlı Küre'de doğdu. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. On altıncı asrın başlarında Bursa'da vefât etti. Orada medfundur.

Zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Birçok ilmî eserleri okuyup müzâkere etti ve yüksek derecelere ulaştı. Şöhreti her tarafta duyulup, âlimler arasında yüksek bir dereceye sâhib olduktan sonra tasavvufa yöneldi. Zamânındaki tasavvuf ehli birçok zâtların sohbetinde bulundu, fakat hiçbirinden kalbi mutmain olup, rahat bulup feyz alamadı. En sonunda Şeyh İlâhî hazretlerine talebe olup, hizmetinde bulundu. Ondan feyz alıp yükseldi. Vefât edinceye kadar onun yanından ve hizmetinden ayrılmadı. Tasavvufta yüksek mertebelere ulaştı ve kemâle erdi. Ömrü boyunca kötü insanlardan uzak oldu.

Muslihuddîn Tavîl, heybetli ve celâl sâhibiydi. Ama sohbet esnâsında yumuşak ve güler yüzlüydü. **Şakâyik** müellifi Taşköprüzâde anlatır: "Küçüklüğümde Şeyh Muslihuddîn Tavîl'in huzûruna gidip, heybetli yüzünü görmüştüm. O zaman görünüşünün celâlinden korktum. O heybet ve celâlinden olan korku hâlen içimde durmaktadır."

Muslihuddîn Tavîl hazretleri, Sultan İkinci Bâyezîd'e saltanatı zamânında bir mektup gönderip, bu mektubun baş tarafında Arş ve Kürsî ile ilgili bilgi verdikten sonra, mektubun sonuna doğru; "Bir yerde zulüm ve bid'atler, dînimizde olmayıp da sonradan ibâdet olarak konan şeyler, hurâfeler yaygınlaşsa, o beldenin sâlihleri ve âlimleri Peygamber efendimizi rüyâsında üzgün ve hüzünlü bir şekilde görseler, mübârek yüzlerinin bu hâli gazab işâretidir. Resûlullah efendimizi rüyâmda üzüntülü ve hüzünlü gördüm. Zulüm ve bid'at karanlığından kalblerin karardığını, Küre'de birçok zulüm ve bid'atin yaygınlaştığını anladım." diye yazıp, Pâdişâha genişçe bildirdi. Bunun üzerine Pâdişâh, zulüm ve bid'at azgınlıklarını adâlet ve ihsânla yok edip, haksızlıkları ortadan kaldırdı.

Zâhir ilminde âlim olan bir kimse, Şeyh Muslihuddîn Tavîl'e gelip; "Ben bu yolu terk etmek istiyorum." dedi. Muslihuddîn Tavîl, ona; "Hangi yolu terk etmek istiyorsun?" diye sorunca, o da; "İlim yolunu terk etmek istiyorum." dedi. Muslihuddîn Tavîl kızarak; "Bundan güzel yol mu vardır ki onu terk etmek istersin? İlim yolu öyle bir yoldur ki, o yola giren dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşur. Onu terk etmek, doğru yoldan ayrılmaktır." buyurdu. Bu cevap karşısında o zât utanıp bir şey söyleyemedi. Bu sırada mecliste bulunanlara; "Kâdılardan Germiyanlı Sinan Çelebi diye bir zât vardır bilir misiniz?" diye sordu. Orada hazır bulunanlardan bâzıları; "İlim ehli bir kâdıdır, yüksek derece sâhibidir. Biz onun adâletli ve yüksek bir zât olduğunu biliriz." dediler. Muslihuddîn Tavîl hazretleri buyurdu ki: "Sinân Çelebi, tasavvuf yolunu tamamlayıp, birçok yüksek derecelere ulaştı ve kerâmetler sâhibi oldu. Zâhiren kâdılık vazifesini yürütüp, adâletle hükmeder, Allahü teâlânın dîninin emirlerini ve Peygamber efendimizin sünnetini anlatmakla meşgûl olurdu. Bâtınen nefsini tezkiye ile mânevî saâdetlere kavuşmağa çalışırdı. Zâhirdeki hâllerinden, bâtında olan güzel hâlleri daha çoktu. Ama sizden onun bu hâlini bilen yoktur." Bu sözü bittikten sonra; "Yüksek gayret ve arzusu olan talebe, ister kâdı, ister müderris olsun, yüksek ve olgun bir zâta tâbi olduktan sonra, farkında olmadan tasavvuf yolunu tamamlayıp kemâle ulaşır. Dünyevî ve dînî vazifeler onun Hak yoluna girmesine mâni değildir. Yüksek rütbeler, gâyeye ulaşmaya perde olmaz." buyurdu.

Muslihuddîn Tavîl, Bursa'da Şeyh Tâceddîn Efendinin kabri yanına bir hasır serip, kırk gün müddetle sabah namazı vaktinde gelip, o hasırın üzerinde Yâsîn sûresini okuyup ibâdet etti. Kırk gün tamâm olunca vefât edip, o hasırın bulunduğu yerde defnolundu.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.366

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.279

MUSTAFA ÂKİF EFENDİ (Amasyalı);

On sekizinci yüzyılda Anadolu'da yetişen ilim ve gönül ehlinden. İsmi, Mustafa bin Ebû Muhammed Bayram Efendi el-Merzifonî'dir. 1686 (H.1098) senesinde Amasya'da doğdu. 1760 (H.1173) senesinde Amasya'da vefât etti. Kabri, Amasya'da surların dışındaki kabristanın kıble tarafındadır.

İlim ehli asîl bir âileye mensûb olan Mustafa Âkif Efendi, küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Zamânının ileri gelen âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Şeyh Muhammed Amâsî'nin babası Abdullah Efendi ile Kazâbâdî ve Remzî el-Kayserî ilim tahsîl ettiği âlimlerin başında gelirler. Tahsil için zamânın çeşitli ilim merkezlerini gezdi. Kâhire'ye

giderek, Arabî ilimler ile hadîs ilmini tahsîl etti. Burada özellikle **Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim** ve diğer sahîh hadîs-i şerîf kitaplarını okudu. Ebü'l-İzz el-Acemî ona hadîs-i şerîf okutmakla ilgili icâzet verdi.

Üç defâ hacca giden Mustafa Âkif Efendi, hac esnâsında çeşitli İslâm memleketlerinden gelen âlim ve velîlerle görüşüp, onların meclis ve sohbetlerinde bulundu. Aklî ve naklî ilimlerde derin âlim olduktan sonra memleketi olan Amasya'ya döndü. Sultan Bâyezîd Medresesine müderris tâyin edilip ders okuttu ve talebe yetiştirdi. Daha sonra uzun müddet Amasya Müftisi olarak vazîfe yaptı. Gerek müderisliği, gerek müftîliği sırasında insanlara İslâm dîninin emir ve yasaklarını anlatıp onların iki cihân saâdetine kavuşmalarına vesîle oldu.

Yaşlanınca müftîlikten ayrıldı. İlme ve müslümanlara hizmeti sebebiyle, Şeyhülislâm Mustafa Efendi kendisine, Süleymâniye müderrisliği pâyesini gönderdi. Ömrünün sonunda insanlardan uzak bir hayat yaşamayı tercih eden Mustafa Âkif Efendi, ilim ve ibâdetle meşgûl oldu. Tasavvuf yoluna girip bu yolda ilerledi. Onda mânevî haller ve kerâmetler görüldü. İnsanlar ona, gördükleri bu haller sebebiyle deli ve mecnûn gözüyle bakmaya başladılar. Gece ve gündüzünü ilme ve ibâdete veren Mustafa Âkif Efendi, ilmî mütâlaalar ve araştırmalarda bulundu. Gece sabaha kadar lambası hiç sönmeyen bu âlim zât, gözlerinin bozulmaması için çalıştığı odaya birçok lamba koyardı.

Tıb, astronomi ve matematik ilimlerinde mahâret sâhibiydi. Tıb ilminin gereklerine dikkat ederdi. Talebelerinin ve sevdiklerinin hastalıklarına çeşitli ilaçlar yaparak tatbik ederdi. Bunun için evinin üstünde bir oda yaptırmıştı. Burada oturur, bedenen sıhhatli olmak için oraya hızlı iner çıkardı. Bahçede gidip gelerek hareketli olmaya çalışırdı. Bu bahçede talebelere ders okuturdu. Yanında çok sayıda talebe bulunmasını istemezdi. Eğer talebelere ders vermesi gerekirse dört veya beş talebeye ders verirdi. Bir kişi fazla olsa, onu kabûl etmezdi. Eğer azıcık müsâde etse etrâfını talebe sarardı.

Mustafa Âkif Efendi ulemâ sınıfından olmasına rağmen belli bir kıyâfet giyinmezdi. Bâzan ulemâya âit elbise giydiği gibi bâzan da mevlevî dervişlerine âit elbise giyerdi. Câmiye giderken vakar ve ağır başlılıkla giderdi.

Kendisi cömert olup, ikrâm ve ihsân sâhibi idi. Ziyâfet hazırlar, memleketin ileri gelenlerinden vâli, kâdı ile ulemâdan birçoklarını ve halkın ileri gelenlerini dâvet ederdi. Şehrin vâlisi Cumâ günleri onu ziyâret ederdi. Vâliyi saygı ile karşılar ona izzet ve ikrâmda bulunurdu. Vâli ile müsâfeha ettikten sonra; "Siz sultanın vekillerisiniz. Size itâat ve saygı gerekir." derdi. Kendisi fakir olmasına rağmen Allahü teâlânın ihsân ve bereketiyle fakirlere bol tasaddukta bulunurdu. Câmiye giderken boynuna beyaz bir kese asar, kesenin içine altın ve gümüş paralar doldururdu. Onun cömert ve ihsân sâhibi olduğunu bilen fakirler, yolu üzerine sıra olurlardı.Kesede bulunan paraları fakirlere ve ihtiyaç sâhiplerine altın veya gümüş fark ettirmeden dağıtırdı. Bâzan da kesedeki para bitinceye kadar avuç dolusu verirdi. Bâzan fakirler onun üzerine fazlaca yüklenmek isteyince, keseyi bırakarak hızlıca evine giderdi. Sonra fakirler kesesini evine getirirlerdi. Malı ve geliri olmamasına rağmen bu âdetini hemen hemen her gün devâm ettirirdi. İnsanlar onun bu hâline şaşarlardı. Halbuki Allahü teâlâ pekçok velîsine olduğu gibi, Mustafa Âkif Efendiye de kerâmet olarak bu malları ihsân etmişti.

Mustafa Âkif Efendi, pekçok ilmî araştırmaları olan bir zâttı. Amasya kütüphânelerindeki kitapları araştırmıştı. Okuduğu ve incelediği kitaplara rakamlar şerhler koyar, fihristlerini çıkarırdı. Çok kere kırmızı mürekkeple ve ta'lik hattıyla yazardı. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler söyler, nesirler yazardı. Üç lisanda da şiir kâbiliyeti vardı. Tıp ilminde de geniş bilgi sâhibiydi. Hey'et, astronomi ve hendese, geometri ilimlerinin teorik ve pratik kısımlarında ihtisas sâhibiydi. Aklî ve naklî ilimlerin usûl ve fürû kısımlarında yüksek âlimdi. Hattâ onun; "Üç yüz senedir usûl-i fıkıhta benim gibi birisi gelmedi." dediği rivâyet olunur. Edebiyâtta

Anadolu'daki Arapça dîvânlar onun şiirinin kaynağıydı. Arapça **Kasîde-i Mîmiyyesi** ve **Kasîde-i Ayniyyesi** vardı.

İlmiyle âmil, fazîlet sâhibi bir velî idi. Tefsîr, hadîs, usûl-i fıkıh ve fıkıh ilimlerinde zamânının mürâcaat kaynağı olan Mustafa Âkif Efendi, 1760 (H.1173) senesi Receb ayının yirmi birinci Pazar günü güneş doğmadan önce Amasya'da vefât etti. Amasya surunun dışında, Musallâ yolundaki kabristanın kıble tarafında defnedildi.

1) Kitâbü'l-Mecmû fil-Meşhûd vel-Mesmû; s.40-43

MUSTAFA BEKRÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Mustafa babasınınki Ali'dir. Soyu hazret-i Ebû Bekr'e ulaşır. 1688 (H.1099) senesinde Kudüs'te doğdu. 1749 (H.1162) senesi Rebî'ül-evvel ayının üçünde Pazartesi gecesi yatsı namazından sonra Kâhire'de vefât etti. Karâfe-i kübrâ denilen yere defnedildi.

Mustafa Bekrî altı aylık iken babasını kaybetti. Bunun üzerine amcası Ahmed bin Kemâlüddîn'in yanında büyüdü. İlk olarak, Abdürrahmân bin Muhyiddîn Selîmî ve Muhammed ibni Mevâhib'den ilim tahsîl etti. Muhammed ibni İbrâhim ile ders müzâkeresi yaptılar. Hâfız ibni Hacer'in **Sahîh-i Buhârî** şerhini okudu. Büyük âlim Abdülganî Nablüsî hazretlerinin derslerini tâkib ederek, ileri gelen talebelerinden oldu. Allahü teâlânın tevfîki ve yüksek kâbiliyeti ile az zamanda birçok ilim tahsîl ederek, tefsîr ve hadîs ilimlerinde derin bilgilere sâhib oldu. Abdülganî Nablüsî hazretlerinden, Muhyiddîn-i Arabî'nin **Tedbîrât-ı İlâhiyye** ve **Fütûhât-ı Mekkiyye** adlı eserlerinin bâzı bölümlerini okudu. Tasavvuf yolunu, Halvetiyye yolunun büyüklerinden Şeyh Abdüllatîf Halebî'den öğrendi.

Mustafa Bekrî, hac farîzasını yerine getirdikten sonra Mısır'a gitti. Burada Hacı Baba diye meşhûr olan Şeyh Mustafa ile görüştü ve ona talebe oldu. Onun yanında "Erbe'în" denilen riyâzetini tamamladı. Hocasının emri ile Şam'a gitti ve burada insanlara doğru yolu göstermeye başladı.

Mustafa Bekrî, hocası Abdüllatîf Halebî'den hilâfet alınca, mânevî yüksekliğin verdiği aşkın tesiri ile inzivâ hayâtını tercih etti. Devamlı Allahü teâlânın zikri ile meşgûl oldu. Nefsinin arzu ve isteklerine karşı mücâdele etti. Tasavvuf yolunda talebe yetiştirme izni aldığı zaman çok gençti. Hocası vefât ettikten sonra, hocasının yerine geçti. 1710 senesinde Beyt-i Makdis'e gitti. Burada insanlara doğru yolu anlattı. Sonra Yafa'ya geçti. Yafa'da Necmüddîn ibni Hayreddîn-i Remlî ile görüştü. Ondan İmâm-ı Mâlik hazretlerinin **Muvattâ** ismindeki eserinin bir bölümünü okudu. Bu kitabın tamâmını ders olarak okutmak ve hadîs-i şerîf rivâyet etmek için izin aldı. Sonra Şam'a dönerek, insanlara vâz ve nasîhatte bulunmaya başladı. 1714 senesinde Şam'a ve oradan Halep yoluyla Bağdât'a gitti. Bağdat'ta Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin kabrini ziyâret etti. Mübârek rûhundan feyz aldı.

Mustafa Bekrî, ilim öğrenmek ve büyük zâtların kabirlerini ziyâret etmek için birçok beldelere gitti. Bu ziyâretleri sırasındaİstanbul'a da gelen Mustafa Bekrî, 1717 senesinde Muharrem ayının on ikisindeİstanbul'dan ayrılarak Şam'a gitti. Orada bulunan HocasıAbdülkâdir Nablüsî ile görüştü. 1732 senesinde ikinci defâ hacca gitti. DönüşteKudüs'e uğradı. Sonra çeşitli yerlere seyahatler yapanMustafa Bekrî, en sonundaKâhire'ye yerleşti ve burada vefât etti.

Sefînet-ül-Evliyâ kitabının müellifi onun hakkında şöyle demektedir: "Çok sayıda zâtın hayâtını yazdım. Mustafa Bekrî hazretleri kadar çok seyahat etmiş bir zâta rastlamadım. Eşine az rastlanan bir zâttır. İlim ve irfân bakımından çok yüksek derecelere sâhiptir. Yaptığı çok sayıda seyahatlere rağmen pekçok eser yazdı. Birkaç eserini mütâlaa ettim. Eserlerin

herbirisi deryâ idi. Mustafa Bekrî hazretlerinin halîfelerinin sayısı yirmi kadardır. Her biri yüksek derecelere kavuşmuştur."

Yûsuf Nebhânî de şöyle demektedir: "Mustafa Bekrî'nin çok sayıda eserini gördüm. Bu eserlerinden, kendi el yazısı ile yazdığı **El-Makâmât-ür-Rûmiyye** ismindeki eserine rastladım. Üzerinde, **Eşmûnî Hâşiyesi**'nin sâhibi Yûsuf Hafnî'nin el yazısıyla yazılmış bir takrîzi vardı. Mustafa Bekrî, bütün eserlerini Mescid-i Aksâ civârındaki Ebüssü'ûdoğulları dergâhına vakfetmiştir. Şimdi bu kitapların çoğu zâyi olmuştur."

Mustafa Bekrî hazretlerinin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Elfiyetün fit-Tasavvuf, 2) El-Vird-üs-Seheri, 3) El-Fark-ul-Mü'zin bit-Tarebi fil-Farkı Beynel-Acem vel-Arab, 4) Sebîl-ün-Necât vel-İlticâ fit-Tevessül bi Hurûf-il-Hicâ, 5) Es-Süyûf-ül-Haddâd fir-Reddi alâ Ehl-iz-Zendika vel-İlhâd, 6) Şerhun alâ Hizb-il-İmâm eş-Şa'rânî, 7) Şerhun alâ Kasîdet-il-İmâm Ebû Hâmid Gazâlî, 8) Şerhu Kasîdet-it-Tâiyye li İbn-i Fârıd, 9) El-Cevâb-üş-Şâfî vel-Lübâb-ül-Kâfî, 10) Keşf-üs-Sadâ, 11) El-Hullet-ül-Fâniyye, 12) El-Hediyyet-un-Nediyye lil-Ümmet-il-Muhammediyye.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.12, s.271

2) Silk-üd-Dürer; c.4, s.190

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.446

4) El-A'lâm; c.7, s.239

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.254

6) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.122

7) Acâib-ül-Âsâr; c.1, s.246

8) Târih-i Cebertî; c.1, s.246

9) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.17, s.130

MUSTAFA EFENDİ;

On sekizinci yüzyılda Anadolu'da yetişmiş olan evliyâdan ve âlimlerden. İsmi Mustafa olup, Hacı Mustafa Efendi veya Debbağzâde diye meşhur olmuştur. Rize'de doğdu, İstanbul'da vefât etti. Doğum ve vefât târihleri belli değildir.

Doğum yeri olan Rize'de ilim tahsiline başlıyan Debbağzâde Mustafa Efendi İstanbul'a geldi. Zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsil edip derin âlim olduktan sonra Fâtih Câmiinde ders okuttu. Selânik kâdılığına tâyin edildiyse de gitmedi. Daha sonraMısır kâdılığına tâyin edildi. Mısır kâdılığı sırasında insanların Allahü teâlânın emirlerine uygun olarak yaşamaları için gayret etti ve bu vazîfeyi adâletle yürüttü. Derin ilmiyle ve güzel ahlâkıyla insanlara örnek oldu. Sonra Medîne-i münevvere kâdılığına getirildi. Sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîflerini ziyâret edip, mübârek beldenin ahâlisine hizmette kusûr etmedi. Mekke-i mükerremeye giderek hac vazifesini yerine getirdi.Hac ibâdeti esnâsında başka İslâm memleketlerinden gelen âlim ve velîlerle görüşüp sohbet etti. Sonra İstanbul'a dönmek üzere oradan ayrıldı. Ancak Bayas (veya Payas) Vâlisi KüçükAlioğlu onun bu yolculuğuna mâni oldu. Onu hapsettirdi. Debbağzâde Hacı Mustafa Efendinin hapsedildiği haberi İstanbul'a ulaşınca, zamânın pâdişâhı, onun serbest bırakılması için emir gönderdi. Fakat vâli, pâdişâhın emrini de dinlemeyip, onu serbest bırakmadı. HattaDebbağzâde Hacı Mustafa Efendiye sıkıntı ve ezâ ettirdi. Mustafa Efendi hapsedildiği hücrede devamlı olarak namaz kılıp, ibâdet etti ve Allahü teâlâya duâ ve niyâzda bulundu.

Hücrede bulunduğu sırada başını secdeye koyup kendisinin kurtulması ve onu hapseden

vâlinin cezalandırılması için Allahü teâlâya duâ ve niyâzda bulundu. Allahü teâlâ âlim ve velî olan bu zâtın duâsını kabûl etti. Ona zulmeden bu vâli feci bir şekilde öldü.Vâlinin yerine geçen oğlu, Debbağzâde HacıMustafaEfendiyi hapishâneden çıkarttırdı. Ona ikrâm, iltifât ve ihsânlarda bulundu. Bu hâlin, HacıMustafaEfendinin kerâmeti olduğunu anlayan vâli, onu kendi adamlarıyla İstanbul'a kadar yolladı.

İstanbul'a gelen Debbağzâde Hacı Mustafa Efendi, ilim öğretmeye ve insanlaraAllahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmaya devâm etti. **Sahîh-iBuhârî'**yi, İbn-i Hacer'in **Nuhbe**'sini okuttu. Pekçok kimse ondan ders alıp ilim öğrendi. Âkifzâde Abdurrahmân Efendi de ondan ders ve hadîs-i şerîf okutmak husûsunda icâzet alan kimselerdendir. **Sahîh-i Buhârî'**nin senedinde bulunan zâtları ihtivâ eden bir eser te'lif eden Debbağzâde Hacı Mustafa Efendi, ilim ve fazîlet sâhibi, olgun, çok ibâdet eden, velî bir zât idi.

1) Mecmû fi'l-Meşhûd ve'l-Mesmû'; s.26

MUSTAFA FEVZİ EFENDİ (Eğinli);

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî hazretlerinin önde gelen talebelerinden. Babası Nûmân Efendidir. 1871 (H.1288) târihinde Eğin'de doğdu. 1924 (H.1343) târihinde İstanbul'da Fâtih-Çarşamba'da vefât etti. Edirnekapı'dan Eyüb'e giden yol üzerinde MustafaPaşaDergâhı civârına defnedildi. Kabri, torunlarından Nûmân Efendi tarafındanEdirnekapı Şehidliğinde Recep Peker Caddesine nakledildi.

Mustafa Fevzi Efendi çocukken İstanbul'a geldi.İlk tahsîlini tamamladıktan sonraİstanbul'un meşhur vâizlerinden Kasabzâde Efendinin derslerine katıldı. Medresedeki kitapları sıra ile okuyup bitirdi. Hocasına dâmâd oldu.Bahriye Dâiresine tâyinle Kalyon Katipliği ve Kolağalığına yükseldi ve daha sonra kendi isteğiyle emekli oldu.

Mustafa Fevzi Efendi, evliyânın büyüklerinden Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddîn Efendi hazretlerini tanımak ve sohbetlerini dinlemekle şereflendi. Onun âhirete irtihâlinden sonra son halîfesi Hasan Hilmi Efendinin sohbetleriyle olgunlaştı ve ondan icâzet, diploma aldı.

Mustafa FevziEfendi, mânevî bir coşkunlukla hikmetli şiirler söyledi.Hak yolunun büyüğü hocası Ziyâüddîn Gümüşhânevî hazretleri için yazdığı bir şiirinde özetle şöyle demektedir:

"Ey Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri! Nefsimin esiri olmuş bir halde kapınıza geldim. Sizin kapınızdan başka sığınacak bir yer olmadığını anladım. Size karşı zerrece yüzümün olmadığını biliyorum. Himmet ve yardımlarınıza muhtâcım ey hocam. Alçak nefsim beni hatâdan hatâlara düşürdü. Gözü görmez bir âmâ gibi nereye gideceğimi bilemez oldum. Rabbime karşı günâhkâr bir kulum. Bunun için ey hocam hâlimi arz için size geldim.

Eğer himmet ve yardımınız olursa, bu dertli bir çâre bulur. Aman efendim bana başkalarını güldürmeyin.

Size köle olup geldim, beni o yâre dost yapın.

Beni bu dünyâ aldattı. Nefsim hepsinden azgın çıktı.

Unuttum zikri, fikri bütün söz ve işlerim isyân oldu. Yüzüm yok kapınıza gelmeye ama yine geldim. Meded ey Ahmed Ziyâeddîn. Sizden başka sığınacak kimse bilmiyorum."

Mustafa Fevzi Efendinin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Menâkıb-ı Ziyâiyye, 2) Menâkıb-ı Hasaniyye, 3) İsbât-ül-Mesâlik, 4) Mir'ât-üş-Şühûdî, 5) Mîzân-ül- İrfân, 6) Şems-üs-Safâ fî Evsâf-il-Mustafa, 7) İzhâr-ı Hakîkat, 8) Orduya Arz-ı Hâl.**

1) Son Asır Türk Şâirleri; s.421

2) Menâkıb-ı Ziyâ

MUSTAFA FEYZİ EFENDİ (Tekirdağlı);

Gümüşhânevî Dergâhının son şeyhi. Babası çiftçilikle meşgûl olanEmrullahAğadır. 1851 (H.1267) senesinde Tekirdağ'ın Kılıçlar köyünde doğdu. İlk tahsîlini memleketinde gören Mustafa Feyzi Efendi, 1868 senesinde İstanbul'a geldi. Bâyezîd Câmii dersiâmlarından ağabeyi Tekirdağlı MehmedTâhir Efendiden ders okudu. 1883 senesinde icâzet, diploma aldı. Aynı sene içinde yapılan rüûs imtihânını kazanıp, ders okutabilecek duruma geldi. Dersvekili sıfatıylaBâyezîd Câmiinde ders okutmaya başladı. 1887 senesinde kendisine "İbtidâ-i hâric" rütbesi verilerek İstanbul Müderrisliği vazîfesi verildi. 1907 senesinde "Mûsıla-i Sahn" rütbesiyle Şehzâdebaşı İsmâil PaşaMedresesi müderrisliğine tâyin edildi.Daha sonra dördüncü Osmânî ve dördüncü Mecîdî nişânı ile taltif edilerek 1910 senesinde Huzûr dersleri muhataplığına tâyin edildi. En son huzûr dersinin yapıldığı 1919 senesine kadar bu vazîfesine devâm etti.

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî hazretlerine tasavvuf talebesi olan Mustafa FeyziEfendi, onun önde gelen halîfelerinden oldu. İlmiyle ve güzel ahlâkı ile insanlara faydalı olmaya çalıştı. Ömer Ziyâüddîn Dağıstânî'nin vefâtından sonra Gümüşhânevî Dergâhına postnişîn tâyin edildi. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Bu sırada Yeni Câmide hadîs dersleri okuttu. Birçok talebe yetiştirip hilâfet verdi. Serezli Hasîb Efendi, Kazanlı Abdülazîz Bekkîne, Bursalı Mehmed Zâhid (Kotku) Efendi onun hilâfet verdiği kimselerdendir. Gümüşhânevî Dergâhı postnişînliği vazîfesini tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar sürdürdü. Tekke ve zâviyelerin kapatılması üzerine insanlardan uzak, bir köşede halvete çekildi. Son yıllarını ibâdet, tâat ve Allahü teâlânın ismini yâd etmekle geçiren Mustafa Feyzi Efendi, 1926 (H.1345) senesinde İstanbul'da vefât etti. SüleymâniyeCâmii hazîresinde hocasının kabrinin yakınında defnedildi. Kabri, sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

İlim, fazîlet ve güzel ahlâk sâhibi bir zât olan Mustafa Feyzi Efendi, orta boylu, dolgunca olup, sakalının beyazı siyahından çoktu. Devamlı oruç tutar, çok namaz kılar ve Allahü teâlânın ismini zikrederdi. Her sene bir kere baştan başlıyarak sonuna kadar **Râmûzü'l-Ehâdîs** kitabını okuturdu. Sohbetleri sırasında;

Tasavvuf kimseye âr olmamaktır,
Tasavvuf gül olup hâr olmamaktır,
Tasavvuf yok olup var olmamaktır
Kim anlarsa bunu bürhân var onda.

kıtasını sık sık tekrar ederdi.

1) Râmûz-ül-Ehâdîs Tercümesi, 1. c. Mukaddimesi

2) Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Hayâtı, Eserleri; s.153

MUSTAFA HÂKİ EFENDİ;

Tokat velîlerinden. Doğum târihi belli değildir. 1920 (H.1338) de İstanbul'da vefât etti. Kabri Fâtih Câmii bahçesinde, Gazi OsmanPaşa türbesine yakındır. Sık sık ziyâret edilmektedir. İlmi, ahlâkı, tevâzuu Tokat, Çorum, Sivas, Amasya ve Yozgat'ta dilden dile anlatılmaktadır. Aynı zamanda Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendinin yeğenidir.

Mustafa Hâki Efendi, ilk tahsilini Tokat'ta yaptıktan sonra, Çorum Şeyhi Şîranlı Mustafa Efendiye talebe olup icâzet aldı. Sonra Tokat'a dönüp, talebe yetiştirmeye başladı. Dergahı

hak âşıkları, ilim tâlipleri ile dolup taşardı. Yetiştirdiği talebeleri, arasında en meşhuru Sivaslı Mustafa Tâkî'dir. Mustafa Tâkî Efendi vefât edince bâzıları; "İlim üç Mustafa ile gitti. BunlarÇorum Şeyhi Şîranlı Mustafa, Mustafa Hâki ve Sivaslı Mustafa Tâkî'dir." demişlerdir

Mustafa Hâki Efendi, 1908'de ikinci Meşrûtiyetin ilânı sebebiyle yapılan seçimde devrin ileri gelenlerinin arzûsuyla Tokat mebûsu oldu. Ancak ittihatçıların ve gayr-i müslimlerin oyları ile mebusluğu düşürüldü veİstanbul'da mecbûri ikâmete tâbi tutuldu. Kendisine Çarşamba'daki Mustafa İsmet Efendi dergâhı verildi ve vefâtına kadar burada kaldı.

Mustafâ Hâki Efendinin oğlu Behâeddîn Efendi, dînî ilimlerin yanında Eczâcılık mektebini bitirmiş, siyâsî olaylara karışmamak için Türkiye'den ayrılıp önce Medîne'ye gitmiş orada 27 sene ders okutmuş sonrada Şam'a geçmiştir. Torunları zaman zaman Tokat'a gelip akrabâlarını ziyâret etmektedirler.

Mustafa Hâki Efendinin sözleri ve kerâmetleri halk arasında anlatılmaktadır. Bunlardan bâzıları şöyledir:

Mustafa Hâki hazretleri Samsun'a geldiği bir günde misâfir kaldığı evde ikram edilen meyveyi yerken buyurur ki: "Bu gece dünyâya bir oğlum gelse gerektir." Tokat'a gelindiğinde görülür ki sözün söylendiği o saatte Behâeddîn Efendi dünyâya gelmiştir.

Mustafa Hâki hazretleri sohbetlerde umumiyetle Eshâb-ı kirâm sevgisinden bahseder, Eshâb-ı kirâm sohbet ile yükseldi. Eshâb-ı kirâm dîni bildirenlerdir. Eshâb-ı kirâma dil uzatan, dîni yıkar. Eshâb-ı kirâmın îmânda ayrılıkları yoktur. Hepsi bütün velîlerden üstündür.

İnsana lâzım olan önce Ehl-i sünnete uygun inanmak, sonra Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymak ve tasavvuf yolunda ilerlemektir.

İslâmın temeli; Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine inanmak ve yapmaktır.

Nasihat istiyen birisine buyurdu ki: "Müslüman temiz toprağa benzer. Temiz toprağa her şey atılır. Hakaret görebilir, eziyet görebilir, cefaya uğrayabilir. Lâkin ondan hep güzel temiz faydalı şeyler çıkar. Müminin, insanları ayırmadan, hepsine aynı şekilde davranması ve güzel ahlâklı olması lâzımdır."

Kerâmet hakkında da; "Bir kimsenin havada uçtuğunu suyun üzerinde yürüdüğünü görseniz, İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymaktaki hassasiyetine bakınız. Şâyet bu tam ise ona uyabilirsiniz. Eğer emir ve yasaklarda gevşeklik varsa hemen ondan uzaklaşınız. Çünkü zararı dokunur." derdi.

Vefâtı sebebiyle yazılan mersiyeden bir bölüm:

Hicrânda koydun bizleri ey Mürşîd-i ebcel
Nâkısları kim eyleyecek kâmil ü ekmel

Destine yapışdık ebedî bir habl-i metîne
Çekdin elini nâkıs olan düşdi zemîne

Eyvâh geçirdik dem-i fırsatları eyvâh
Allaha ulaştırıcı sohbetleri eyvâh

Feyz-i nazarın mürdeleri eyledi ihyâ
Bu seng-dil Âdemliğini bulmadı hâlâ

Sen bizleri cezb eder idin arş-ı berîne
Biz kendimizi attırırız zîr-i zemîne

Hayfâ o nezâfet o zerâfet, o cemâl
Cem' olmış idi sende hemân cümle kemâlât

MUSTAFA İZZÎ EFENDİ;

İstanbul'da yetişen evliyâdan. İsmiMustafa İzzî olup, Hasırcızâde lakabıyla meşhûrdur. İstanbul'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1823 (H.1239) senesinde İstanbul'da vefât etti. Sütlüce'deki türbesine defnedildi.

Mustafa İzzî Efendinin babası, sâlih bir zât olan Halîl Demhûrî'dir. Birâderi de, Hasırcıbaşı Emîr Ağa'dır. Babası dâimâ onun ticârethânesinde vakit geçirdiği için, Hasırcı Şeyh Halîl ismiyle anıldı. Bu sebeple Mustafa İzzî Efendi de, Hasırcızâde diye şöhret buldu.

Mustafa İzzî Efendi, tasavvuf yolunu seçip ilim ve edeb öğrendi. Birâderi ise ticâretle meşgûl oldu. Büyük âlim Süleymân Sıdkî Efendinin terbiyesiyle yetişti. Çok riyâzet ve mücâhedede bulundu. İçini ve dışını İslâm dîninin güzel ahlâkı ile süsledi.Hocasından icâzet, diploma aldı. Şöhreti her yere yayıldı. Hocasının emriyle Sütlüce'deki dergâha yerleşip, insanları irşâda, hak ve hakikatı anlatmaya ve talebe yetiştirmeye başladı. Dergâhı, Hasîrîzâde dergâhı diye şöhret buldu.

Mustafa İzzî Efendi, hacca gitmek için yola çıktı. Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevveredeki vazifesini hakkıyla yerine getirmeye çalıştı. Peygamber efendimizin mübârek kabr-i şerîfini ziyâret edip Mısır'a geldi.Mısır'a geldiğinde yol parası tükenmişti. Yoluna devâm edemeyip orada kaldı. Mevsim de, Ahmed Bedevî'nin ziyâreti ve mevlîd-i şerîf cemiyetlerinin yapıldığı zamâna tesâdüf etmişti.Bu sebeple Tanta'ya gidip, oradaki Ahmed Bedevî hazretlerinin kabr-i şerîfini ziyâret etti. O esnâda hâlini arzetti. Hüzn ile kendinden geçmiş iken, hiç tanımadığı birisi omuzuna eliyle dokunarak; "Hasırcıoğlu Mustafa Efendi siz misiniz?" dedi. O da; "Evet efendim." diye cevap verince, o kimse koynundan bir kese çıkardı ve; "Şunu al. İhtiyâcın için sarfedersin. İstanbul'da karşılaşırsak alırım, yoksa helâl olsun." dedi ve kalabalık içine karışarak kayboldu. İstanbul'da da hiç görülmedi.

Mustafa İzzî Efendinin vefâtında, zamânın şâirlerinden Hayreddîn Efendi tarafından söylenen şiirde özetle şöyle denmektedir:

"Bütün vakitlerini insanlara ilim ve edeb öğretmekle geçirdi. Fazîletiyle zamânının büyükleri arasına girdi. Kırk sene irşâd makâmında bulundu. Nice eksik ve noksan kimseler onun feyziyle terbiye oldu. Onun rûhâniyetinden istifâde etmek isteyen, onu vesîle edip yardım istesin. Hulûs-i kalb ile bu ziyâretgâha gelsin. Bu sebeple mânevî kemâle kavuşur."

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.345-348

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.149

MUSTAFA KUDDÛSÎ

Zile evliyâsından. 1820 yılında Zile'de doğdu. İlk tahsilinden sonra Müftüzâde Dergâhı şeyhlerinden Şems-i Azîz hazretlerinin derslerine katıldı. Hocasından Halvetî yolunda icâzet alıp halîfesi olduktan sonra aynı dergâhta uzun yıllar görev yaptı. Halka, İslâmiyeti anlatıp kıymetli talebeler yetiştirdi. 1855 yılında vefât eden Mustafa Kuddûsî'nin kabri Zile'nin Kislik mahallesinde bulunan Müftüzâde Dergâhının karşısındaki bahçededir.

MUSTAFA MÂNEVÎ EFENDİ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Karabaşvelî'nin oğlu ve halîfesidir. Babasından ve başka âlimlerden zâhirî ilimleri tahsîl etti.Tasavvuf yolunda, babasının yanında kemâle geldi. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1690 (H.1102) senesinde Sokullu Mehmed Paşa

dergâhına hoca olarak tâyin edildi.Beş sene burada halkı doğru yola sevk etmek için vâz ve nasîhatta bulundu. Sonra Ordu-yu Hümâyûn'a tâyin edildi. Orada da vâz ve nasîhatlarına devâm etti. 1702 (H.1114) senesinde İstanbul'da vefât etti. Üsküdar'daki Nasûhî dergâhında bulunan kabristana defnedildi.

Mustafa Mânevî Efendi, ârif ve kâmil bir zât idi. Doğru sözü söylemekten aslâ çekinmezdi. Güzel manzûmeleri vardır. Muhyiddîn-i Arabî'nin **Füsûs** adlı eserine şerh yazdı. Müretteb bir dîvânı vardır.

Mustafa Mânevî Efendinin şiirlerinden

Selâm eyle

Sabâ! Vakt-i seher ol zülf-i cânâne selâm eyle,
Yolun uğrarsa koş! Arş-ı Rahmâna selâm eyle,

Seherde bülbül-i şeydâyı tahrîk eyledim bildim,
İden ol gulgule feryâd u efgâne selâm eyle.

Medîne şehrine var Ravda-ı pâke sürüp yüzler,
Varıp, ol hâk-i pây-ı rûh-ı sultâna selâm eyle.

Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Ali ile Hasan Hüseyin,
Cenâb-ı Fâtıma ol binti cânâne selâm eyle.

Süheyb-i Rûm u Ammâr ibni Yâsir, Hamze vü Abbâs,
Bütün ahbâb ile ervâh-ı ihvâna selâm eyle.

Azizim Hazret-i pîrim, efendim hâkine yüz sür,
Derûnî iştiyâk ile o cânâne selâm eyle,

Varıp ol, Kâbetullah'ı ziyâret kıl, tavâf eyle,
Safâ vü Merve'de sa'y eyle, kurbâna selâm eyle.

Erişip, İbn-i Abbâs kabrini bir hoş ziyâret kıl,
Bütün Eshâba, İbn-i Ammi sultâna selâm eyle.

Oradan uğra Bağdât'a sürüp ol hâke hem yüzler,
Dahi ol kutb-ul-aktâba Şeyh Geylâne selâm eyle.

Eşiğine yüzünü sür fedâ kıl canla başı,
Ol Abdülkâdirî'nin sen Âsitânına selâm eyle.

Eriş Mûsâ-ıKâzım hem eimme zümresine hep,
Ferîd-üd-dehr olan ol ismi Nu'mân'a selâm eyle.

Cemî-i müctehidler mâ takaddem ve mâ teehhar hep,
Kubûrin kıl ziyâret ehl-i irfâne selâm eyle.

Bilâd-ı ehl-i İslâm'ın cemîsini ol devvâr,
Ledünnî ehline hep, pâdişâhâne selâm eyle.

Tarîk-ı Nakşibendî Hâcegân ser çeşme-i aktâb,
O pîr-i ekreme, o bahr-ı ummâna selâm eyle.

Dolaşıp Rûm diyârını hep ziyâret eyle onları,
GelipŞam-ı şerîfe bahr-ı Kur'ân'a selâm eyle.

Bilâl ile nice Eshâb u ehlullah makbûrdur.
Dahî Şeyh Arabî, hem Şeyh Arslan'a selâm eyle.

Varıp kırklar makâmına husûsen hazret-i Yahyâ,
Ânın ol ravda-i pâkine rindâne selâm eyle.

Demişler onda yetmiş bin kadar var enbiyâ cümle,
Salât eyle selâm et, cümle yeksâne selâm eyle.

Cemî-i enbiyânın merkad-i pâkine bir bir vur,
Mübârek rûhlarına pek garîbâne selâm eyle.

Umûmun merkadi ma'lûm değildir, şüphesiz hakkâ,

Umûmun rûh-ı pâkine habîbâne selâm eyle.

Husûsan Şam içinde garka-i rahmet onlardan,
Ne denlî var ise, hep ehl-i îmâna selâm eyle.

Erişip Tûr-i Sinâya münevver kabr-i Mûsâ'ya,
Sürüp akdâmına yüzler, kelîmâne selâm eyle.

Ne küllü var ise hep enbiyâ vü evliyâ cümle.
Zebûr, İncil ü Tevrât ve ehl-i Kur'ân'a selâm eyle.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.19

2) OsmanlıMüellifleri; c.1, s.165

3) Sâlim Tezkiresi; s.622

4) Vekâyi-ül-Füdelâ; c.2, s.209

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.134

MUSTAFA BİN SÜLEYMÂN;

Evliyânın büyüklerinden, aklî ve naklî ilimlerde âlim. 1479 (H.884) senesinde Muğla'da doğdu. 1560 (H.968) senesinde, Semerkand'da Hâce Ubeydüllah-i Semerkandî zâviyesinde vazifeli iken vefât etti.

Hızır Şâh, Ömer Azîz ve Süpürgeci Şücâ' Efendi gibi zamânın en meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Ayrıca Kara Seydî Efendi ve A'rac AhmedÇelebi'nin derslerine devâm etti.Kadıasker Seydî Çelebi'nin yanında mülâzemet pâyesi kazandı.Bir müddet sonra muhabbetullaha, Allahü teâlânın sevgisine tutulup, her şeyi terketti. Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden Ubeydüllah-i Ahrâr'ın talebesi Seyyid Emîr Ahmed Buhârî'nin sohbetlerinde yüksek mânevî makamlara ve hâllere kavuştu.

Emîr Ahmed Buhârî hazretlerinin vefâtından sonraAnadolu'dan ayrılıp Hicaz'a gitti. On sene müddetle Mekke-i mükerremede ikâmet etti. BuradaKâdı Beydâvî'nin **Envâr-ut-Tenzîl** adındaki tefsîrini ve **Sahîh-i Buhârî**'yi okuttu. Çok talebe yetiştirdi. Hicaz âlimleri, büyüklüğünü ve ilimdeki yüksek derecesini görüp onu çok övdüler. Mekke-i mükerremede, bir gün Şeyh Ebû Derdâ ile tanışıp sohbetine katıldı. Ebû Derdâ'nın büyük bir zât olduğunu anlayıp, kendisini irşâd etmesini, hak ve hakikatı öğretmesini istedi. Ebû Derdâ bu işe ehil olmadığını, kendisini irşâd edebilecek âlimin Horasan'da el-Hac Muhammed bin Mahdûmî olduğunu işâret etti. Ebû Derdâ'nın işâretiyle, Mustafa bin Süleymân Horasan'a gitti. Muhammed bin Mahdûmî'nin hizmetine girdi. Muhammed bin Mahdûmî vefât edinceye kadar onun yanında ikâmet etti. Sohbetlerinde ve huzûrunda, çok yüksek mânevî hâllere ve makamlara ulaştı. Hocası Muhammed bin Mahdûmî'nin vefâtından sonraSemerkand'a gitti. Burada Uluğ Bey Medresesine müderris ve müftî oldu. Hem medresede talebe yetiştirir, hem de sorulan suâllere fetvâlar vererek müslümanların müşkillerini hallederdi. Aynı zamanda Hâce Ubeydüllah Semerkandî'nin zâviyesinde, tâliblere zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretirdi. Zamânında o beldenin en büyük âlimlerindendi. Bu hâl üzere iken, fânî dünyâdan dâr-üs-selâm'a göç eyledi.

Mustafa bin Süleymân, ilmi ile amel eden büyük âlimlerdendi. Kâmil ve mükemmil, yetişmiş ve yetiştirebilen zâtlardandı. Naklî ilimler kadar, zamânının aklî, fennî ilimlerini de çok iyi bilirdi. İlim ve mârifet diyârı olan Semerkand'da âlimlerin reisi olup, güzel ahlâk ve fazîlet sâhibi idi. Bir defâ Semerkand Sultânı tarafından, Kânûnî Sultan Süleymân zamânında İstanbul'a gönderildi.Sultan Süleymân'dan, kendi kız kardeşinin çocuklarına yardım edilmesini istemişti.Kânûnî, bu büyük âlimin isteğini derhâl yerine getirmişti. Bunlar Kâdızâdeler adıyle meşhûr Mahmûd Muğlevî'nin oğulları Ali ve Ahmed efendilerdi. Ali

Efendi 1572 (H.980) senesinde İstanbul'da, Ahmed Çelebi ise 1584 (H.992) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti. Hepsi de fazîlet ve ilim sâhibi olgun kimselerdi.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.21, 22

2) Sicilli Osmânî; c.4, s.373, 374

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.280

MUSTAFA YENİCEVÎ;

Vardar Yenicesi'nde yetişen evliyânın meşhurlarından. Zamânın büyük âlim ve evliyâsındandır. Vardar Yenicesi'ni vatan edinip, halkın irşâdıyla meşgûl olmuştur. Dergâhında halka ve ileri gelenlere ve herkesin hâline göre yemek ikrâm ederdi. Geçimini sağlamak için az bir tarlası vardı. Fakat insanlara yaptığı ikrâm herkesi hayrette bırakırdı. Bulunduğu beldenin emîri, halk arasında sevilmesini ve sözünün geçmesini çekemeyip devamlı bir bahâne uydurarak eziyet ederdi.

Bir defâsında eşraftan pekçok kimseden borç aldığını duyup esnafı toplayarak; "Herkes yarın sabah gidip ondan borcunu istesin." demişti. Esnaf ise onu çok sevdiğinden ne zaman verirse o zaman parasını alırdı. Bu sebeple emire; "Biz eskiden beri ona borç veririz. O kendisi istediği zaman bize öder. Çok defâ bizden borç almış ve ödemiştir. Onun bize hiç bir zararı yoktur. Nasıl gidip de paramızı isteyebiliriz. Elbette kendisi öder." dediler. Şehrin emîri; "Yarın mutlaka gidip isteyeceksiniz! Vermezse bana geleceksiniz." diye tenbih etti. O gün Şeyh Mustafa hazretlerinin bir seveni esnafa gelip onları huzûruna çağırdığını bildirdi. Kime borcu varsa hepsini ödeyip hesaplarını kapattı. Ertesi gün şehrin emîri onları toplayıp; "Ne yaptınız, sabah gidip istediniz mi, neden durumu bana bildirmediniz?" deyince; "Biz gidip istemeden önce o bizi çağırıp borcunu tamâmen ödedi." dediler.

Emîr bu hâdiseyi duyunca çok kinlenip bir adamına; "Git onu bu gece dergâhında öldür gel!" diye emretti. O da öldürmek için dergâhına gitti. Öldürmek için odasına kadar girdi. Bir de baktı ki, Şeyh Mustafa hazretlerinin başı vücûdundan ayrılmış, başı bir tarafta vücûdu bir tarafta kanlar içinde yatar gördü. "Benden önce emîrin bir adamı onu öldürmüş." diyerek geri dönüp Emire; "Benden önce giden biri onu öldürmüş!" dedi. Emir bu haber karşısında şaşırdı. Onun benden başka düşmanı yok, diyerek ertesi gün öldüğünü gözüyle görmek maksadıyla dergâhına gitti. Oraya varınca, Şeyh Mustafa hazretlerini talebeleriyle hoş bir halde sohbet eder gördü. "Bu, onun kerâmetidir." deyip, büyük bir velî olduğunu anladı. Yaptığına pişman olup, tövbe ederek Şeyh Mustafa hazretlerinden özür diledi. Sâdık talebelerinden oldu.

1) Bahr-ul-Velâye, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Hüsnü Kısmı, No: 579, v.345b

MUTARRİF BİN ABDULLAH;

Tabiînden hadîs ve fıkıh âlimi, velî. İsmi Mutarrif bin Abdullah bin Eş-Şihhîr bin Avf bin Ka'b bin Vikdân bin Kureyş olup, künyesi Ebû Abdullah'tır. Zamânının âlimleri arasındaki lakabı ise İmâdüddîn (dînin direği)'dir. Babası ise Eshâb-ı kirâmdandır. Basra'da yaşamış, zühd, verâ ve takvâ sâhibi ve velî bir zâttır. İlim ve amel bakımından zamânın bir tânesi idi. Zamânındaki insanların hepsinden hürmet ve saygı görürdü. Sözleriyle onların hak yola kavuşmasına, nefislerinin insanı dünyâ ve âhirette felâkete götüren fenalıklarından kurtulmalarına sebeb olmuştur. Peygamber efendimizin sağlığında doğmuştur. Haccâc'ın Irak'ın idâresini ele aldığı zaman zuhur eden vebâ salgını sırasında 713 (H.95) yılında

Basra'da vefât etmiştir. Mutarrif bin Abdullah babasından, hazret-i Osman, Ali, Ubey bin Ka'b, Ebû Zerr, İmrân bin Hüseyin, Ümmül müminin Âişe, Abdullah bin Mugaffel ve Muâviye (radıyallahü anhüm) ve Eshâb-ı kirâmdan birçok zâttan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Yezîd Ebü'l-Alâ', Hamîd ibni Hilâl Sâbit bin Eslem el-Benânî, Said El-Cerîrî, Katâde, Geylân bin Cerîr, Muhammed bin Vâsî', Hasan-ı Basrî, Saîd bin Ebî Hind, Abdülkerim bin Reşid ve daha birçok âlim de Mutarrif bin Abdullah'tan rivâyette bulunmuşlardır. İbn-i Sa'd; "Mutarrif, Ubey ibni Ka'b'dan rivâyette bulunmuş sika (güvenilir, sağlam), fazîletli, verâ, takvâ, akıl ve edeb sâhibi bir zâttır." demiştir. İclî ise onu Tâbiînin büyüklerinden, sika ve sâlih bir zât olarak zikretmiştir. Geniş elbise giyer, ata binerdi. Sultanlara, devlet adamlarına nasihat eder, tesirli sözleriyle onların, uygunsuz işler yapmalarına mâni olur, Allahü teâlânın râzı olduğu hâle gelmelerine sebep olurdu. Hiç kimse hakkında kötü düşünmez herkes tarafından sevilirdi.

Allahü teâlânın korkusundan ve O'na hesap verme endişesinden toprak olmayı ister ve: "Rabbim tarafından biri gelip Cennet veya Cehennem'e girmek yâhut toprak olmak arasında bana tercih hakkı verseydi, toprak olmayı tercih ederdim." buyurdu. Son derece sabırlı ve tevekkül sahibi olup, kadere râzı olanlardandı. Bir oğlu vardı öldü. Zâhirde hiç üzüntülü hâli görünmedi. Sakalını taradı, güzel elbiselerini giydi. Bâzıları buna hayret ettiler. Bu hareketlerinin sebebini sordular. Cevâbında; "Ölüm karşısında, rızâ göstermeyip feryâd etmemi mi bekliyorsunuz? Rabbime yemin olsun; eğer dünyâ ve içindekilerin hepsi benim olsaydı sonra, ahiretin bir yudum suyu (Kevser suyu) karşılığı bunları almak isteselerdi hiç düşünmeden hemen verirdim. O bir yudum suyu, bu dünyâ ve içindekilerin hepsine tercih ederdim." buyurdu. Geceleri daha iyi ibâdet ve Allahü teâlânın kullarına hizmet edebilmek için uyur ve; "Gecemi uyuyarak geçiririm. Pişman olmuş olarak sabahlarım. Bu hâli, bütün geceyi ibâdetle geçirip, sabaha kendini beğenmiş olarak çıkanın hâlinden daha fazla severim." derdi. İçi dışına, dışı içine uygun bir zât olup; "Bir kulun içi dışı bir olunca; cenâb-ı Hak; "İşte benim gerçek kulum budur." buyurur." derdi.

Mutarrif bin Abdullah'ı çekemeyenler onu Ziyâd bin Ebîh'e şikâyet ettiler, çirkin iftirâlarda bulundular. Ziyâd da askerlerine Mutarrif hazretlerini getirmelerini emretti. (Bu sırada kendisi Basra'da idi.) Hazret-i Mutarrif'i Ziyâd'a getirdiler. Ziyâd adamlarına sordu: "Siz onu çağırırken şeklinde, hâlinde bir değişiklik oldu mu?" "Hayır." dediler. Bunun üzerine; "O halde bu hâl ancak sâlih kimselerde bulunur. Onu derhal serbest bırakın ve özür dileyin." diye emretti.

Müslümanlara hizmet etmeyi, onların din ve dünya işlerini yapmayı vazife bilirdi. İnsanlar beğensin diye Kur'ân-ı kerîm okuyan hâfızlardan hoşlanmazdı. "Zamânımızda kurrâ (hâfız) kalmadı. Hepsi okuyuşlarıyla dünyâ nîmeti toplamaya çalışıyorlar." buyurdu.

Kimseyi gıybet etmez ve gıybet edilmesini istemezdi. "Yanımda gıybet yapan benim arkadaşım olamaz." buyururdu. Ehil olmadan, anlamadan veya dünya için yazı, kitap yazanların hâline acır ve bunlara nasihat ederdi. Buyurdu ki: "Kıyâmet günü bir takım insanlar olacak; dünyâda yazdıkları uygunsuz şeyler için; ne olurdu kalemlerimiz ateş olsaydı da ellerimizi dokunduramaz ve yazamaz olsaydık derler."

Buyurdu ki: "Helâk olan bir kimsenin nasıl helâk olduğuna hayret etmem. Fakat saâdete kavuşup, kurtulan bir kimsenin nasıl kurtulabildiğine hayret ederim. İyi biliniz ki; Allahü teâlâ bir kuluna, îmân ile ruhunu teslim etmekten, îmân ile ölmekten daha büyük bir nîmet vermemiştir."

"Kalbin doğruluğu amellerin doğruluğu iledir. Amellerin doğruluğu da niyetin doğruluğu iledir."

Mutarrif bin Abdullah bir gün sünnet-i Resûlullah'tan bahsederken, kendisine; "Bize yalnız Kur'ân-ı kerîmden bahsediniz." denildi. Cevâbında; "Vallahi biz Kur'ân-ı kerîmin bir

benzeri, bir mukâbili olduğunu söylemiyoruz. Fakat Kur'ân-ı kerîmi bizden iyi bilen kendisine vahiy gelen, murâd-ı ilâhîye tam vâkıf bir zâtın (hazret-i Peygamberin) bulunduğunu söylüyoruz." buyurdu.

Buyurdu ki: "İnsana verilen şeyler içerisinde akıldan daha kıymetlisi yoktur". "Verâ (şüpheli şeyleri terketmek), yalnız kendini bu hâle ehil kılanlara (farzları yapıp, haramlardan sakınan ve Allahü teâlânın rızâsını isteyenlere) gelir." "Dâimâ şerefli olmalısın. İnsanlara ihtiyaç arzetmedikçe şerefini ve iyiliğini muhafaza etmiş olursun."

"Sıddıkların kalbine gaflet gelmeseydi kendilerine Allahü teâlâdan gelen tecellîlere dayanamaz, can verirlerdi".

Herkese acır, günah işleyenlere de ıslah olmaları için duâ eder, herkesin de duâ etmesini isterdi.

"Günahkârlara karşı nefsinde merhamet duymayan kimse, hiç olmazsa onların lehine (onlar için) tövbe ve istiğfâr ile duâ etsin. Zîrâ yeryüzündekilere Allahü teâlâdan mağfiret dilemek meleklerin ahlâkındandır."

Kendisi çok az yer ve şehvetlerden kaçınırdı. Herkese de böyle yapmasını buyururdu. Hatta kendisi hiçbir şey yemiyor denecek kadar az yerdi. "Şehvetlerini ve yeme içmeyi terkeden kimse kerâmet sahibi olur" buyurmuşlardır. Her işinde orta yolda idi. "İşlerin en hayırlısı vasat (orta) yolda olmaktır." buyurmuştur.

O fitne ve fesattan son derece kaçınır, fitneye bulaşmaktan korkardı. Hazret-i Hasan'ın fitneden kaçmasını selden boğulmamak için kaçan bir insana benzetmiş, "Fitne insana hidayet etmek için gelmez. Fakat nefsiyle çarpışanın nefsin arzularını terk etmesi için gelir" demiştir.

Yezîd bin Abdullah'a soruldu: "Müslümanlar arasında fitne harp çıktığı zaman Mutarrif ne yapardı?" Şöyle cevap verdi. "Evine kapanır ve hiç bir cemâate yaklaşmazdı. Ortalık açılıp fitne ortadan kalkmadıkça kimse ile görüşmezdi." "Sıhhatte olup şükretmeyi, belâ gelip de sabretmekten daha çok severim." buyurmuştur. "Beni medheden kimse ancak beni ve nefsimi küçültmüş olur." "Sâlih kalb; sâlih amel ile elde edilir. Sâlih amel de ancak niyyetin sâlih (doğru olmasıyla) ele geçer." Evine girdiği zaman yemek yediği ve su içtiği kaplar onunla beraber tesbih ederdi. Bu tesbihi yanında bulunan kimseler de işitirdi. Geceleyin yürürken elindeki asâsı (bastonu) lamba gibi önünü aydınlatırdı. Yine bir gün sabah namazı için oğlu ile berâber câmiye giderken bastonundan iki parça nûr yükseldi. Oğlu Abdullah'a; "Ey Abdullah! Bana bak, sabahleyin bunu insanlara (Basralılara) anlatsaydım herkes beni yalanlardı." buyurdu. Asâsının ve kendisinin nûr saçması ile çok kerâmetleri görülmüştür.

İnsanlar onun yanına gittiği zaman rahatlar, huzûr bulurdu. Çünkü o hep âhiretten bahseden ve âhireti taleb eden (isteyen) bir zât idi. İnsanlardan uzak şehir dışında yaşardı. Cumâ günü olunca hayvanına biner, şehire Cumâ namazı için gelir, kabirleri ziyâret eder, o sırada hafifçe uyuklar, uykusunda kabristanda yatanların hepsinin hâlini görürdü. Yine bir Cumâ günü Cumâ namazı için gelmişti. "Cumâ gününü tanıyabiliyor musunuz, bu gün kuşların söylediklerini anlıyor musunuz?" diye sordu. Basra ahâlisi; "Ne söyler?" diye sordular. "Selâm olsun, selâm olsun sâlih (duâların kabul edildiği, tövbelerin kabul olduğu mübârek) bir güne." derler buyurdu.

Mutarrif hazretlerini bir kimse bir meseleden dolayı yalancılıkla suçladı. O da ellerini kaldırdı; "Yâ Rabbi! Eğer bu kimse sözünde yalancı ise onu helâk et." diye duâ etti. Bu kimse orada cemâatın içinde can verdi. Askerler Mutarrif hazretlerini kâdıya götürdüler. Kâdı; "Sen adam öldürmüşsün." dedi. Mutarrif hazretleri; "Hayır ben sâdece duâ ettim ve duâm o kimse hakkında kabul olundu." diye cevap verdi. Bunun üzerine durum anlaşıldı ve müslümanların Mutarrif hazretlerine sevgi ve muhabbetleri bir kat daha arttı.

Buyurmuştur ki: “Kerâmet sahibi bir zâtı yalancılıkla itham eden; en büyük yalancıdır.”

Haccâc, Müverrik-ül-İclî’yi habsetmişti. Mutarrif hazretleri Gaylân bin Cerir’e dedi ki: “Gel Allahü teâlâya İclî'yi zindandan kurtarması için duâ edelim.” Mutarrif hazretleri İclî'nin kurtulması için duâ etti, yalvardı. Biraz sonra İclî kurtuldu. Haccâc yatsı vakti dışarı çıktı ve insanların içerisine karıştı. Bir de ne görsün İclî'ye çok benzeyen bir kimse, bu zâtı İclî'nin babası zan etti. Halbuki gördüğü İclî'nin kendisi idi. Hemen muhâfızını çağırdı: “Hemen zindana git ve şu ihtiyârın oğlunu serbest bırak, babasına gönder.” diye emir verdi. Halbuki İclî daha önce kurtulmuştu.

Hasan bin Amr el-Fezâri’den: Sâbit el Yemânî ve bir arkadaşı aniden Mutarrif’in yanına girdiler. Mutarrif’ten üç türlü nur yayılıyor, etrâfı aydınlatıyordu. Bir nur başından, bir nur göğsünden bir nur da ayak kısmından yayılıyor, parlıyordu. Şaşkınlıkları geçince Mutarrif’e sordular: “Sendeki bu hal nedir?” O da; "Neden bahsediyorsunuz?" diye sordu. “Senden nur yayılıyor.” dediler. “Siz bunu gördünüz mü?” dedi. “Evet.” dediler. “İşte bu gördüğünüz nurlar benim yaptığım secdelerin karşılığıdır.” buyurdu.

ALLAH RIZÂSI

Mutarrif bin Abdullah, Allahü teâlâya ve Resûlullah efendimize son derece tâzim edenlerdendi. Kötü şeyler içerisinde onların ism-i şerîflerinin zikredilmesini uygun görmezdi. Buyurdu ki: İçinizden bâzıları hayvanına (köpek ve merkebine... v.s) kızdığı zaman; “Allah cezânı versin, seni şöyle yapsın böyle yapsın der. Halbuki bu uygun değildir. Allahü teâlânın ism-i şerîfine tâzim ediniz. Hayvanın (köpek, merkep... v.s) yanında O’nun mübârek ismini ağza almaktan korkunuz.”

Allahü teâlâya şöyle yalvarırdı: “Allah’ım, ihlâs ile yapmış olduğum her amelim için senden af ve mağfiret dilerim. Çünkü ben yalnız senin rızânı istiyorum.” O daima Allahü teâlânın merhametine sığınır ve hakîki müminlerin hâli olan “Beyn’el-Havfi ver-recâ” korku ile ümid arasında yaşar ve şöyle yalvarırdı: “Allah’ım bizden râzı olmasan da affet. Çünkü efendi, kölesinden râzı olmasa da affeder.” Arafat’taki duâsında; “Allah’ım benim yüzümden buradakilerin duâsını reddetme, kabul eyle” diye yalvarırdı. Halbuki halk onu vesile ederek duâ eder duâları kabûl olurdu. Basra’da duâsının hemen kabul edilmesi ile tanınırdı. Herkesin kendi aybını görmesini isterdi. Eğer insan kendi ayıblarıyla meşgul olursa; başkalarının ayıblarını görecek ve onlarla uğraşacak zaman bulamayacağını beyan eder ve “İnsanların pek çoğu hatâ içindedir. Bu halleriyle hatalarını unutup, başkalarının hatalarını anlatan ve onlarla uğraşan da yine kendileridir.” buyurdu.

ŞEREFLİ İNSAN

Mutarrif bin Abdullah, Tâbiîn-i izâmdan,
Âlim ve takvâ ehli, evliyâ-yı kirâmdan.

Güzel elbise giyer, iyi ata binerdi,
Nasîhat vermek için, sultanlara giderdi.

Allah korkusu ile, hesap verme derdinden,
Dâim hüzünlü olup, geçiyordu kendinden.

Öyle fazla idi ki, onun bu endîşesi,
“Keşke toprak olsaydım”, idi hep düşüncesi.

Son derece sabırlı, tevekkül ehliydi pek,

Her dert ve musibete, katlanırdı severek.

Genç yaşında bir oğlu, vefât etti bir zaman,
Bu kederli hâlini, gizledi insanlardan.

Sakalını tarayıp, giydi güzel elbise,
Râzı oldu Allah'ın, takdîri her ne ise.

Gördü ki bu hâline, şaşırdı bâzı kişi,
Dedi: “Hoş ve güzeldir, Rabbimizin her işi.”

Yapabilmesi için, daha iyi ibâdet,
Gece uykularına, verirdi ehemmiyet.

Buyururdu: “Yatsıyı, kılınca hemen yatmak,
Sabaha, boynu bükük, kırık kalb ile kalkmak,

Daha iyi geliyor, bana şöyle etmekten,
Çok ibâdet yapıp da, kendini beğenmekten.”

Derdi: “Kulun aynıysa, dışı gibi, içi de,
Rabbimiz buyurur ki, “Gerçek kul budur işte.”

İnsanlara hizmeti, vazîfe biliyordu,
“Dünyâda en kârlı iş, işte budur” diyordu.

Kimseyi gıybet etmez, dinlemezdi de hattâ,
Derdi ki: “Bu korkunç bir, hastalıktır âdetâ.”

Dünyâ çıkarı için, olursa kitap yazan,
Böylelere nasîhat, ederdi çoğu zaman.

Derdi ki: “Âhirette, böyle olan kimseler,
Bu yaptıkları için, çok pişmanlık çekerler.

Derler: “Ateş olsaydı, yazan kalemlerimiz.
Aslâ dokunmasaydı, onlara ellerimiz.”

Bilin ki îmân ile, ölmekten daha fazla,
Kıymeti hâiz olan, bir nîmet olmaz aslâ.

İhlâs ile, zevk ile, ibâdet eylemeli,
Her tâatin peşinden, yine tövbe etmeli.

Bir yıl hacca gitmişti, duâ etti: “Yâ Rabbî,
Yoktur bu toplulukta, günahkâr, benim gibi.

Benim günahım ile, reddetme bu hüccâcı,
Onların hürmetine, kabûl eyle bu haccı.”

Hâlbuki herkes onu, vesîle ediyordu,
Onun hatırı için, Allah'tan istiyordu.

Derdi ki: “Görse insan, sırf kendi günâhını,
Vakit bulmaz görmeye, başkasının aybını.

Her derdini Rabbine, arz eyliyen bir insan,
Dünyâ ve âhirette, şeref bulur her zaman.”

Evinde el sürdüğü, su ve yemek kapları,
Zikrederdi onunla, duyardı başkaları

Geceleyin yürürken, elindeki bastonu,

Nûr saçardı etrâfa, tanırdı herkes onu.

Kim girseydi yanına, keder ve üzüntüyle,
Çıkardı huzûrundan, gülerek, neşe ile.

Çünkü o, bahsetmezdi, aslâ dünyâ işinden,
Söylerdi ölüm ile, Cehennem ateşinden.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.198

2 Tehzib-üt-Tehzib; c.10, s.173

3) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.64

4) El-A'lâm; c.7, s.250

5) Vefeyât-ül A'yân; c.5, s.211

6) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.7, s.141

7) Câmiu Kerâmat-il Evliyâ; c.2, s.265

8) Tabakât-ül-Kübra; c.1, s.34

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.3

MÜBÂREK BUHÂRÎ;

Evliyânın meşhûrlarından. Bâbâ Şeyh Mübârek Buhârî ismiyle tanınmıştır. On beşinci asırda yaşamış bir âlimdir. Doğum ve vefât târihi kaynaklarda kaydedilmemiştir. "Silsile-i aliyye" denilen evliyânın meşhûrlarından olan Seyyid Emîr Külâl hazretlerinin oğlu Seyyid Emîr Hamza'nın talebesidir. Seyyid Emîr Külâl'in talebesi olduğu da rivâyet edilmiştir. Evliyânın meşhûrlarından olan Hâce Muhammed Pârisâ, Mübârek Buhârî'nin de sohbetinde bulunup feyz almıştır.

Mübârek Buhârî hazretleri, bir gün Muhammed Pârisâ hazretlerinin evine gitmişti. Muhammed Pârisâ, ondan, oğlu Ebü'n-Nasr için duâ istedi. O da duâ için Fâtiha-i şerîfeyi okumaya başladı. Fakat daha bitirmeden dışarı çıkıp, kalan kısmını da dışarıda okuyup tamamladı. Bunun sebebini sorduklarında; "Ben Fâtiha'yı okumaya başlayınca, eve o kadar melek doldu ki, bana yer kalmadı zannedip dışarı çıktım." dedi.

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât; s.69

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.361

MÜEYYEDZÂDE ABDÜRRAHÎM ÇELEBİ;

Kânûnî Sultan Süleymân zamânı âlim ve velîlerinden. İsmi Abdürrahîm olup, Müeyyedzâde Ali Efendinin oğludur. Hacı Çelebi diye de bilinir. Kaynaklarda doğum târihi bildirilmemektedir. 1537 (H.944) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kardeşi Müeyyedzâde'nin yanına, Eyyûb Sultan civârına defnedildi.

Molla Sinân Paşa veHocazâde'nin yanında ilim öğrendi. Bu iki âlim de Hacı Çelebi'yi çok severlerdi. Taşköprüzâde'nin babasının bildirdiğine göre, Hocazâde, talebeleri içerisinden Hacı Çelebi ile Gıyâseddîn Paşa Çelebi'yi daha çok severdi. Bu iki talebesini diğerlerinden önde tutardı. Hacı Çelebi, çok zekî ve gayretli bir kimse idi. Dînî ilimleri ve zamânının fen bilgilerini iyice öğrendi. Arabî dil bilgilerinde de yüksek bilgi sâhibi oldu. Zâhirî ilimleri

iyice öğrendikten sonra tasavvuf yoluna girdi. Büyük velî İskilipli Şeyh Muhyiddîn Efendinin hizmetinde bulundu. Muhyiddîn Efendi, Şeyh Yavsi diye tanınırdı. Sultan İkinci Bâyezîd Hân, Muhyiddîn Efendi için İstanbul'da bir zâviye yaptırmıştı. Hacı Çelebi, bu zâviyede derece derece tasavvuf yolunda ilerledi. Yüksek hâllere ve mânevî makamlara kavuştu. Şeyh Yavsi Muhyiddîn Efendinin vefâtından sonra, yerine Muslihuddîn Şîrâzî halîfe oldu. Muslihuddîn Şîrâzî'nin vefâtından sonra da Hacı Çelebi halîfe oldu. Burada insanlara dünyâ ve âhiret saâdetinin yollarını gösterir, İslâmiyetin emrettiği güzel ahlâkı öğretirdi.

Hacı Çelebi, her türlü güzel ahlâkı kendinde toplamış, ilim ve ameli kendisinde birleştirmiş bir zât idi. Tasavvuf bilgilerini, dînî ilimleri ve zamânının fen bilgilerini çok iyi bilirdi. Hüsn-i hat sanatında da çok ustaydı. Yüksek hâller ve mânevî makamlar sâhibiydi. Pekçok kerâmetleri görüldü ve bunlar halk arasında meşhûr oldu. Hocası Muhyiddîn İskilîbî'nin kızıyla evlendi. Bu evlilikten, Ali Çelebi adında bir oğlu oldu. Bir oğlu daha olup, küçük yaşta vefât etti.

SON VASİYET

Abdürrahîm Müeyyedî'nin vasiyetnâmesi:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Yanımda bulunan kişiler şâhid olsunlar. Fakîr Abdürrahîm bin Ali bin Müeyyed el-Kâtib'in vasiyeti:

Allahü teâlânın bir ve noksansız olduğuna, eşi, ortağı, benzeri olmadığına, hiçbir varlığa muhtâc olmadığına, doğurmadığına ve doğurulmadığına, (ana, baba ve oğul olmadığına) kesin olarak inandım. Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmı bütün insanlığa, diğer Peygamberleri de bâzı kavimlere gönderdi. Hepsinin bildirdikleri haktır ve gerçektir. Onların hepsi, kıyâmet gününün, Cennet ve Cehennem'in, Mîzân veSırât'ın, nîmet, azâb ve affın, kabir hayâtının hak olduğunu bildirdiler. Bu îmânla yaşadım ve bu îmânla vefât ediyorum.

Dostlarıma ve talebelerime şunları vasiyet ediyorum: Ben vefât ettikten sonra, ilk gecede yetmiş bin defâ "Lâ ilâhe illallah" okusunlar. Sonra hepsi, Allahü teâlânın azâbından mutlak kurtuluşum için duâ etsinler. Allahü teâlânın her türlü azâbından, Muhammed aleyhisselâmın tebliğ ettiklerini tasdîk etmemiz sebebiyle, duâlarının kabûl olacağı ümîdiyle kurtulabilirim.

Yine dostlarıma ve talebelerime, gerekli şekilde techiz, tekfin ve defn etmelerini, kabrim üzerine türbe ve ziyâretgâh yapmamalarını, cenâze namazımda bid'at işlenmemesini ve bid'at ehlinden kimseyi bulundurmamalarını, elbiselerimden derecelerine göre dostlarıma ve sâlih kimselere verilmesini vasiyet ediyorum. Beni böylece duâlarıyla, kardeş ve dost olarak hatırlamalarını istiyorum. Dînen kendilerine düşen vazifelerin yapılmasını sağlamaları böylece mümkün olur. Size söylediğimi hatırlayacaksınız. İşlerimi Allahü teâlâya havâle ediyorum. Muhakkak O, kullarını görür. Kendim ve sizin için Allahü teâlâdan magfiret diliyorum. Vasiyetimi, "Sübhâneke Allahümme ve bi-hamdike lâ ilâhe illâ ente estagfiruke ve etûbü ileyke fagfirlî verhamnî inneke entel gafûrurrahîm" diyerek bitiriyorum.

Yine dostlarıma ve talebelerime, namaz iskâtı, yemin ve oruç keffâreti için terekemden bin dirhem vermelerini ve borçlarımı ödemelerini vasiyet ediyorum."

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi(Mecdî Efendi); s.426

2) Sicilli Osmânî; c.4, s.328

3) Vasıyyet-i Abdürrahîm bin Ali bin Müeyyedzâde, Köprülü Kütüphânesi, No. 1599/11 Varak: 1396

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.282

MÜFTİ ABDÜLAZİZ EFENDİ

Osmanlılar devrinde on altıncı yüzyılda yetişmiş âlim ve velîlerden. Alay müftisi olarak katıldığı Kıbrıs'ın fethin'de Lefkoşe'nin alınmasında büyük tesiri olmuştur. Şehre girildikten sonra vukû bulan sokak çarpışmalarında şimdiki Selimiye Câmii yakınlarında şehid düşmüştür. Bölge halkı tarafından Lefkoşe Belediye Pazarının güneydoğu köşesinde hâtırasına yapılan Tekke ve mescidi bugün harab haldedir. Türbesi ise İkinci Selim Hanın emriyle yapılmış olup ziyâret edilmektedir.

MÜNÂVÎ (Yahyâ bin Muhammed);

Fıkıh, hadîs âlimi ve büyük velî. İsmi, Yahyâ olup babasınınki Muhammed'dir. Haddâdî, Münâvî, Mısrî mahlasları olup, künyesi Ebû Zekeriyyâ'dır. Lakabı Şerefüddîn'dir. 1396 (H.799) senesinde doğdu. 1467 (H.871) senesinde Kâhire'de vefât etti. Cenâze namazında sultan da hazır bulundu. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin türbesi yakınına defnedildi.

Münâvî, Kâhire'de büyüdü. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Ayrıca; **Umde, Tenbîh, Milha, Elfiye, Minhâc** ve başka eserleri iyice okuyup, zihnine nakşetti. Fıkıh ilmini el-Bermâvî, el-Irâkî'den öğrendi. Irâkî'nin derslerinde çok bulundu. Nahiv, ilmini eş-Şatnûfî'den; ferâiz, hesâb ve arûzuNâsırüddîn el-Bârenbârî'den; hesâb ilmini özellikle İmâdüddîn bin Şeref'den tahsîl etti. İbn-i Hümâm'dan ilim öğrendi. İbrâhim el-Edkâvî, Seyyid et-Tabâkıbî ve Zeynüddîn el-Hâfî ve başka âlimlerle görüştü.Babası ile hacca gitti. Sonra da Veliyyüddîn el-Irâkî ile hacca gitti ve orada İbn-i Selâme, İbn-ül-Cezerî ve başka âlimlerden hadîs dinledi.Kâhire'de de Şerefüddîn bin el-Küveyk, Abdullah el-Hanbelî, İbn-i Fadlullah, Şemsüddîn eş-Şâmî, İbn-iKâsım es-Süyûtî, Zeynüddîn ibni Nakkâş, el-Kumnî, eş-Şehb, el-Vâsıtî, el-Kelûtâtî, Nûreddîn el-Fûyî, Kemâlüddîn ibniHayr, Bedrüddîn Hüseyin el-Bûsirî'den ilim öğrendi. İzzeddîn bin Cemâ'a, Sadruddîn es-Süveyfî, Fahrüddîn ed-Dendîlî, Bedrüddîn ed-Demâmînî, el-Bûsırî, el-Beycûrî, el-Benhâvî, İbn-ül-Baytâr, İbn-üz-Zerâtîtî, Ebû Abdullah ve başkaları ona icâzet, diploma verdiler. Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden oldu.

Münâvî, ömrü boyunca ilim öğrenmek ve öğretmekle, ibâdet ile meşgûl oldu. İlim ve amelde, zamânındaki âlimlerin önde gelenlerindendi. Bilhassa fıkıhta üstün bir dereceye yükseldi. İlim tâliblerine; fıkıh, kırâat, Arab dili ve edebiyâtı, tefsîr, hadîs ve tasavvufu öğretti. Çok talebe yetiştirdi.Mısır'da kâdılık vazifesinde bulundu, fetvâlar verdi.

Münâvî, kuvvetli îmân sâhibi, sâlih, çok ibâdet eden, sünnet-i seniyyeye bağlı, tevâzu ve kerem, cömertlik sâhibi, herkese iyilik eden bir zâttı. Talebelerin elbisesini verir, gönüllerini hoş ederdi. Müsâmahası çoktu. Dünyâ malına gönül bağlamadı. Vefât ettiğinde, cenâze namazı görülmemiş bir kalabalık tarafından kılındı. Şemsüddîn el-Cevherî ve pek çok kimse, vefâtı sebebiyle mersiyeler yazdılar.

Münâvî hazretleri zamânında, Ebü'l-Hayr Nehhâs isminde bir kimse vardı. O, halktan malların zekâtını ve uşrunu toplamak için sultan tarafından görevlendirilmişti. Fakat o görevini kötüye kullanarak, halkın elinden malların büyük bir kısmını karz-ı hasen (ödünç) olarak zorla alıyor, sonra ödemiyordu. Bir gün Ebü'l-Hayr Nehhâs, Münâvî'nin yanına gelerek; "Sultânın selâmı var. Sizden on beş bin dînâr karz-ı hasen (ödünç) istiyor." dedi. Onun gâyesi, bu parayı sonra ödememekti. O andaMünâvî'nin değil on beş bin, on beş dirhemi bile yoktu. Durumu Ebü'l-Hayr Nehhâs'a söyledi. Ebû Zekeriyyâ isminde, Münâvî'nin hizmetini gören bir talebesi vardı. Ona; "Sen bu gece İmâm-ıŞâfiî'nin türbesine git. Yüzünü onun mübârek yüzüne çevir. Hüsn-i edeble dur ve; "Hizmetçiniz Yahyâ Münâvî, başına gelenleri size arz eder." de. Ne cevap işitirsen, iyice ezberle ve gelip bana söyle." dedi. O talebe,İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin türbesine gitti ve hocasının dediklerini yaptı. Fakat İmâm-ı Şâfiî'den hiçbir ses işitmedi. Bunun üzerine hocasının dediklerini bir daha tekrâr etti.

Yine bir şey işitmedi. Sonra birkaç defâ daha tekrar etti ise de, cevap alamadı. Sabahleyin hocasının huzûruna gelip durumu arz etti. Hocası; "Allahü teâlânın izzeti ile yemîn ederim ki, ben bu mecliste, sana verilen cevâbı işittim. İmâm-ı Şâfiî hazretleri buyurdu ki: "Yahyâ'ya de ki, on beş gün sonra Ebü'l-Hayr Nehhâs, yalın ayak, elleri kolları bağlı olarak senin yanına gelecektir. Şu üç şey arasında serbest bırakılacaksın. İster öldürtürsün, ister dövdürürsün, istersen bu beldeden sürdürürsün." dedi." Bu olaydan on beş gün sonra, sultan, Ebü'l-Hayr'ı elleri bağlı olarak Ebû Zekeriyyâ Münâvî'nin huzûruna gönderdi. Öldürtmekte, dövdürtmekte ve sürgün etmekte serbest bıraktı. Yahyâ Münâvî de onu sürgün etti. Ebü'l-Hayr Nehhâs, ölünceye kadar sürgünde kaldı.

Yahyâ Münâvî, bir gün Kâdı Şerefüddîn Ensârî'nin ziyâretine gitmişti.Evin dışarı kısmında oturdular. Kâdı Şerefüddîn, Yahyâ Münâvî'ye; "Burada çok mikdarda kuş var. Bu kuşlar, gelip bizim kilimlerimizi ve kitaplarımızın üstünü kirletiyorlar. Biz ne yaptık ise çâresini bulamadık." dedi. Yahyâ Münâvî hazretleri başını kaldırıp kuşlara baktı ve; "Ey kuşlar! Buradan gidin ve bir daha buraya gelip kilim ve kitapların üzerini kirletmeyin." dedi. Ondan sonra bir daha Kâdı Şerefüddîn'in evinin üstüne kuşlar gelip konmadılar ve kilimleri ile kitaplarının üzerini kirletmediler.

Yahyâ Münâvî, bir gün talebelerine ders veriyordu. Bir ara ders vermeyi keserek dışarıya çıktı ve atına bindi. Talebeleri de bineklerine binip onu tâkib ettiler. Hânekâh denilen yerin yakınlarına geldiklerinde, bir geminin, karaya yakın bir yerde yan yatmış olduğunu gördüler. Yahyâ Münâvî, orada atından indi ve talebelerine kendisine yardım etmelerini söyledi. Talebelerinin yardımı ile gemiyi düzelttiler. Gemi normal yoluna devâm etti. Sonra berâberce tekrar dergâha döndüler. Birkaç gün sonra Yahyâ Münâvî'nin talebelerinden bir kısmı seferden döndüler ve şöyle anlattılar: Kızıldeniz'de gemiyle giderken bir fırtına koptu. Geminin içine sular doldu ve gemi yan yattı. Aramızdan biri, hocamız Yahyâ Münâvî hazretlerinden yardım istedi. O ânda fırtına durdu ve gemimiz düzeldi. Yolumuza devâm ettik. O gün hocalarıyla deniz kıyısına giden talebeler, yaptıkları işin hikmetini anladılar.

Münâvî, vefâtına yakın; "İki cihânın efendisine kavuşmaktan başka arzum yoktur. Bütün emellerim buna bağlı olup, kurtuluşum bununladır." buyurdu.

Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Şerhu Muhtasar-il-Müzenî, 2) Hâşiyetün alâ Şerh-ıl-Behcet-il-Verdiyye, 3) Hâşiyetün alâ er-Ravd-ül-Ünf lis-Süheylî fis-Sîret, 4) Telhîsu Bezl-il-Mâ'ûn fit-Tâ'ûn libniHacer-il-Askalânî, 5) El-Fetâvâ.**

HEMEN YOLA ÇIK

Şeref Nûreddîn şöyle anlatır: Ben Kâhire'de iken, Yahyâ Münâvî'nin derslerini takib ediyordum. O sene Kâhire'de tâûn, vebâ salgını vardı. O sırada, babamı ziyâret etmek için sefere çıkmağa niyet ettim. Fakat kendi kendime; "Böyle bir durumda sefere çıkarsam, tâûn salgınından kaçmış olur muyum?" diye düşündüm. Sonra bu mevzûyu Yahyâ Münâvî hazretlerine danışmaya niyet ettim. O gece rüyâmda, bir duvarın arkasında durduğumu, duvarın önünden bâzı kişilerin ok attığını, fakat duvarın bana siper olduğunu ve yerde bir kâğıt bulunduğunu gördüm. O kâğıtta yazılı olanı, şimdiye kadar ne okumuş, ne de işitmiştim. Kâğıtta şöyle yazıyordu: "Tâûn hastalığına karşı seni koruyanlar, vazifelerini yaptılar." Sabah olunca, Yahyâ Münâvî'nin huzûruna gittim. Ben daha bir şey söylemeden bana; "Niçin babanı ziyâret için sefere çıkmıyorsun? Sen hemen yola çık. Zîrâ baban seni çok merak ediyor, sen sefere çıkmakla tâûndan kaçmış olmuyorsun. Çünkü sen, sefere tâûn hastalığından kaçmak niyeti ile değil de, babanı ziyâret niyeti ile çıkıyorsun. Biz öyle zannediyoruz ki, gideceğin yerde de tâûn salgını vardır." dedi ve bana selâmet ile gidip döneceğime dâir müjde verdi. Sonra; "O rüyânda gördüğün kâğıttaki yazıyı daha önce görmüş müydün?" diye sordu.Ben de "Hayır." cevâbını verince; "O yazı, İbn-i Hacer Askalânî hazretlerinin yazısıdır." dedi. Sonra, Yahyâ Münâvî ile vedâlaşıp yola çıktım. Bindiğim gemidekilerin çoğu yolda tâûndan öldüler. Fakat ben, hiçbir rahatsızlık duymadım. Babamın yanına varınca, babam beni kucaklayıp öptü ve çok ağladı. Ben o güne kadar babamı o hâlde

görmemiştim. Sonra babamın yanından ayrılıp, sağ sâlim Kâhire'ye geldim. Tâûn hastalığına hiç yakalanmadım.

1) Mu'cem-ül-Müellifin; c.13, s.227

2) Ed-Dav-ül-Lâmî; c.10, s.254

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.322

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.528

5) El-A'lâm; c.8, s.167

6) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.286

7) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.237, 627, 918 c.2, s.1230, 1635

8) Brockelmann; Sup-1, s.48

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.362

MÜSTEKÎMZÂDE SÜLEYMÂN SÂDEDDÎN EFENDİ;

Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerinin talebelerinden, âlim ve velî. İsmi, Süleymân Sâdeddîn'dir. Babası, Muhammed Müstekîm Efendinin oğlu müderris Muhammed Emîn Efendidir. Annesi ise Ümmü Gülsüm Hanımdır. 1719 (H.1131) senesinde İstanbul'da doğdu. Müstekîmzâde nâmıyla anıldı. Ebü'l-Mevâhib künyesi verildi. İstanbûlî, Ma'sûmî, Emînî lakablarını aldı. 1787 (H.1202) senesinde vefât etti. İstanbul Zeyrek'te, Soğukkuyu Pîrî PaşaMedresesi kabristanında, hocası Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerinin ayağı ucuna defnedildi.

Önce babasında okudu. Sonra, FâtihCâmii imâmı Seyyid Yûsuf Efendiden fıkıh bilgilerini ve Kur'ân-ı kerîmin kırâat şekillerini öğrendi. Pâdişâhın has doktorlarının başı olan Hayâtîzâde Mustafa Feyzî Efendiden de ilim öğrenip, 1730 senesinde icâzet aldı. Zamânın ileri gelen müderrislerinden Yemlihâ Hasan Efendiden, Saray hocalarından Hâfız Mehmed Efendiden, Babadağlı Süleymân Efendiden ve Seyyid Mehmed Hâkim Efendiden çeşitli ilimleri,Şeyh Abbâs Resîm Efendiden Farsçayı öğreni. Sonra Üsküdar'da Vâlide Câmii vâizi Îsâzâde Şeyh MehmedSâlihEfendi vâsıtasıyla, Abdülganî Nablüsî Şâmî hazretlerinin hadîs-i şerîf ilmiyle ilgili anlattığı bilgileri öğrendi. Fındıkzâde İbrâhim Efendi, Eğrikapılı Mehmed RâsimEfendi ve KâtipzâdeMehmed Refî Efendiden hat dersleri aldı.

Müstakîmzâde Süleymân Sâdeddîn Efendi, en sonunda İstanbul'daki büyük velîlerden Mehmed Emin Tokâdî hazretlerini tanımak ve ona talebe olmakla şereflendi.

Müstekimzâde Süleymân Sâdeddîn Efendi vâsıtasıyla, pekçok kimse Mehmed Emin Tokâdî hazretlerini tanıyıp sohbetine kavuşmuştur.

Mehmed Emin Tokâdî, Ahmed-i Yekdest hazretlerinin, o da Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretlerinin halîfesiydi. Müstekîmzâde Süleymân Sâdeddîn Efendi böyle büyük bir zât olan Mehmed Emin Tokâdî hazretlerinin sohbetleriyle yetişip kemâle geldi. Nefsini tasfiye ve kalbini tezkiye eyledi.

Müstekîmzâde Süleymân Sâdeddîn Efendi hocasının ve yirmi gün sonra da annesinin 1745 (H.1158) senesinde vefâtları üzerine çok üzüldü. Bursa taraflarına bir seyâhatte bulunup, o yerlerdeki velîlerin kabirlerini ziyâret eyledi. Geri dönüp İstanbul'da ilim ve ibâdet yanında, ilmî çalışmalar yaptı. Yazı yazarak maîşetini temin etti. Kendisine her ne kadar müderrislik teklif edildi ise de kabûl buyurmadı. Fakr-u zarûret içinde de olsa, pek kıymetli eserler yazıp, gelenlere bir şeyler anlatmayı tercih etti. Ömrünün sonuna doğru felç oldu. Yine de durup

dinlenmeden kitap yazıp talebe yetiştirdi. 1787 (H.1202) senesi Şevvâl ayının yirmi ikisinde Pazar günü vefât eyledi. Akrabâsından Eyyûb SultanCâmii vâiziYahyâzâde Şeyh Mehmed Sâdeddîn Efendinin imâmetinde, Fâtih Câmiinde kalabalık bir cemâat tarafından cenâze namazı kılındı.Sonra hocası Mehmed Emin Tokâdî hazretlerinin ZeyrekSoğukkuyu Câmii mezarlığındaki kabrinin ayak ucuna defnedildi. Hayâtında o büyük zâta talebe olmakla şereflenen Süleymân Sâdeddîn Efendi, vefâtında da ona yakın olmakla şereflendi. Hocasının kabir taşındaki ibâreyi o yazmış ve bu yazı mezar taşı üzerine nakşedilmiştir.

Müstekîmzâde Süleymân Sâdeddîn Efendi resmî vazîfe ile meşgûl olmamasının da verdiği rahatlıkla çok kitap yazdı. İmâm-ıRabânî hazretlerinin **Mektûbât'**ını Türkçeye tercüme etti. İstanbul kütüphânelerinde Müstekîmzâde'ye âit, büyüklü küçüklü 136 kitap vardır. Yangın ve benzeri sebeplerle, eserlerinin bir kısmının kaybolması da mümkündür. Diğer eserlerinden bâzıları şunlardır:

Şerh-i Dîvân-ı Hazret-i Ali,Devhat-ül-Meşâyıh, Tuhfe-i Hattâtîn, Tercüme-i Fıkh-ı Ekber, Risâle-i Tâc, Risâle-i Ebeveyn, Risâle-i Salât-ül-Vüstâ, Risâle-i Âdâb-i Ulil-Elbâb, Menâkıb-ı Eshâb-ı Bedr, Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam, Akîdet-üs-Sûfiyye, Şifâ-üs-Sudûr lin-Nesl-in-Nûr, Tenvîr-ül-Emâne, Mir'ât-üs-Safâ fî Nuhbet-i Esmâ-il-Mustafâ, El-İrâdet-ül-İlliyye fil-İrâdet-il-Cüz'iyyet-il-Külliyye, El-Makâlet-in-Nizâfe, Teşnîf-ül-Ezher bi-Ta'rîf-il-Ahmer, Şerh-i Evrâd-ı İmâm Süheylî, Cihâz-ül-Ma'cûn fî Halâs-üt-Tâ'ûn, Mürşîd-ül-Müteehhilîn Tercümesi, Tercüme-i Risâle-i "Men arafe", Ahid-Nâme, Hilye-i Nebeviyye ve Hulefâ-ı Erba'a, Ma'kûlât-ı Nevriyye, Sürûr-üt-Tâlibîn, El-Ukûd-ül-Lü'lüiyye fî Tarîk-is-Saâdet-il-Mevleviyye, Hakîkat-il-Yakîn ve Zülfet-it-Temkîn, Nüzhet-ül-Evliyâ, Hülâsat-ül-Hediyye, Risâle-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye-i Settâriyye, Iddet-ül-Bedûr fî Aded-is-Sinîn veş-Şehûr, Mecellet-ün-Nisâb fin-Neseb vel-Künâ vel-Elkâb, Zeyl-i Dâsıtân-ı Âl-i Osmân, Bâb-ül-Âdâb li-Ülil-Elbâb, Düstûr-i Amel-i Şâhâne, Tarsûs fî Fevâid-il-Bergûs, Kânûn-ül-Edeb Tercümesi, Şerh-i Müntehâbât-ı Fütûhât. Kitaplarından bir kısmı çeşitli zamanlarda yayınlandı. Çok kimsenin istifâdesi temin edildi. Bilhassa yazdığı **Terâcim-i Ahvâl** (biyografi) kitaplarında, evliyâ ve âlimleri, hattatlar ile diğer büyüklerin hayatlarını anlatarak onların hâtıralarının yâd edilmesine vesîle oldu.

Müstekîmzâde'nin pek nefîs bir üslupla yazdığı şiirlerinden bir kıtası şöyledir:

Yâ Rab! Kalemim mûy-i fenâdan sakla,
Tahrîrimi ta'n-ı süfehâdan sakla,
Tevfikin idüp kanda gidersem rehber,
Şehrâh-ı şerîatte hatâdan sakla!

ÇOK YÜKSEK ZÂTTIR

Müstakimzâde Süleymân Efendi, MehmedEmîn Tokâdî hazretlerine talebe olmasını şöyle anlatır:

"...Şeyhülislâm Hâmid Efendi Medresesinin müderrisi,Hâcegân yolunun büyüklerinden ihtiyâr ve mübârek bir zât idi. Bu zât haftada iki gün medresede ders verirdi. Ondan, **Akâid-i MollaCelâl'**i okuyordum. Böylece derse devâm ediyordum. Birgün ders sırasında, mübârek bir zât dershâneye geldi. Bu zâtı sâdece şahsen tanıyordum. Bu mübârek zât bize ders veren hoca ile ahbablığı olduğundan, bâzan medreseye gelirmiş. O içeri girince, bize ders veren hoca ona hürmet göstererek, dersi kesip, tehir etti, sözü o zâta bıraktı. Gelen zât da sohbete başladı. Sohbet sırasında bana iltifât göstererek, tasavvufî bahislerden ve dînin emirlerine uyma husûsunda öyle şeyler anlattı ki, dinleyenler çok istifâde ettiler. Ben sohbet sırasında gözyaşlarımı tutamayıp ağlamaya başladım. Nihâyet sohbetini bitirip, gitmek üzere kalktı ve hürmetle uğurlandı. Ben bu zâta tutulup, hayrân oldum, kendisinden istifâde için kim olduğunu öğrenmek istedim. "Bu zât, Şeyh Mehmed Emîn Tokâdî'dir. Çok yüksek bir zâttır." dediler. Meğer Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri bizim dershânemize gelmeden biraz önce, kendi evinde toplananlara sohbet etmiş ve onlara şöyle demiş:

"Hayli zamandır ortalıkta dolaşan bir av vardır. Onu saâdet tuzağına düşürmek niyetindeyiz!" Bu sözü söyleyip bizim medresemize gelerek sohbet ettikten sonra, evindeki cemâat dağılmadan tekrar evine dönmüş. Ben böylece onu tanıyıp iltifâtına mazhar olduktan sonra huzûruna gitmeyi çok arzu ediyordum. Nihâyet 1736 senesinde Rebîül-evvel ayında bir Pazar günü seher vaktinde evine gittim. Kapıyı çalmadan beni karşılayıp, içeri aldı. Çok iltifât gösterip, talebeliğe kabûl etti. Böylece Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerine talebe oldum. Bir sene sohbetine gelip gitmek sûretiyle, feyzinden istifâde ederek edeb öğrendim. Bana hâlimi gizlememi emretti. Sonra ikinci seneden îtibâren altı sene müddetle bana ilim öğretti. **Buhârîyi Şerîf**'i okuttuğu sırada da bana icâzet verdi..."

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.168

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.405

3) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.47

4) Tuhfe-i Hattâtîn; s.3

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1156

6) Rehber Ansiklopedisi; c.16, s.298

7) Esâmî (Muallim Nâcî) İstanbul: 1308; s.296

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.150

MÜŞTÂK BABA;

Anadolu'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed Mustafa Müştak Efendidir. Babası Seyyid Süleyman Efendi olup, anneleri tarafından soyu Seyyid Abdülkâdir Geylânî hazretlerine ulaşır. 1758 (H.1172) senesi Bitlis'te doğdu. 1831 (H.1247) senesi Muş'ta bozuk itikatlı kişiler tarafından şehîd edildi. Kabr-i şerîfi Muş Kabristanlığının orta yerinde olup, ziyâret yeridir.

Müştâk Efendi, tahsîlini Bitlis ve civârında yaptı. Amcası Hacı Mahmûd Hocadan okudu. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi.Kırâat ilminde üstün bir dereceye yükseldi.Hattat olup, çok güzel yazı yazardı.

Önceleri Hakkârî beylerinden olan Müştak Kadîrî'nin idâresinde yirmi iki köy vardı. Diğer amcası Hasan Şirvânî'nin sohbetlerinde kalb gözü açıldı. İlâhî aşka tutuldu. Beyliğini ve malını görmez oldu. Hocası Şirvânî'den hiç ayrılmadı. Onun ileri gelen talebelerinden oldu. Yetişip kemâle geldi. İcâzet, diploma ile şereflendi. Her İslâm âlimi gibi hocasını çok sever ve;

"Pîrimiz, sultânımız Hâcı HasanŞirvânî'dir.
Ahseni takvîme hayrân olmuşuz, hayrânıyız."

beytini çok okurdu.

Tasavvuf yolunun basamaklarından seyr ve sülûku tamamlayınca Bağdât'a gitti. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Bu ziyârette mânevî iltifâtlara kavuştu.

Müştâk Efendi, Bağdât'a gidişinin mânevî bir dâvetle olduğunu bildirmektedir.

Bağdât şeyhinden bir nidâ işittim.
O yüksek şâh evliyâlar pâdişâhından
Hazret-i şeyh bana dedi ki: Gel ey Mustafa!

Müştâk Efendi Bağdât'ta, Nakîb-ül-eşrâftan (Seyyid ve şerîflerin işleriyle ilgilenen makâm) icâzet aldı.Müştâk Kâdirî, Bağdât'tan Hindistan'aSerendib'e gitti. Orada Âdem aleyhisselâmın makâmını ziyâret etti. Sonra Hicaz'a gelerek, hac vazîfesini yerine getirdi ve Peygamber

efendimizin mübârek kabr-i şerîfini ziyâret etti. **Dîvân'**ında bu ziyâreti esnâsındaki hudutsuz sevincini şöyle bildirdi:

"Ser-i Livây-i Enbiyâsın, hiç sana olmaz misâl,

Şevkle Müştâk'ınım etmekteyim azmi Hicâz.

Saray-ı devletin dar-ül-emândır yâ Resûlallah."

Müştâk Kâdirî hazretleri, önce İstanbul'a sonra da Trabzon'a geldi. Halkın pek ziyâde hürmet ve saygısıyla karşılaştı. Sultan Üçüncü Selîm Hanın sadrâzamlarından Yûsuf Ziyâ Paşanın yanında orduyla birlikte gazâya katıldı. Kudüs ve Şam'a uğradı. Kudüs-i şerîfte şu güzel kıt'ayı terennüm eyledi:

Sahrâtullaha bi-ayn-ı ibret,
Kim bakarsa olur ehl-i rikkat,
Kara taş olsa çü kalb-i Müştâk,
Nerm olur bu ne acâib hikmet!"

Müştâk Kâdirî hazretleri 1790-1814 senelerinde İstanbul'a geldi. İstanbul'da iken, Eyyûb Sultan'da Selâmi Efendi Dergâhında ikâmet etti. Müştâk Efendi Bitlis'e döndüklerinde İbrâhim-i Edhem ismini verdikleri bir oğlu oldu. Bu oğlu Edhem Baba adıyla meşhûr oldu. Müştâk Efendi, iki kızından birini saraydan Ahmed Beye, diğerini Ahmed Muhlis Paşaya nikâhladı. İstanbul'da iken, âlimlerin meşhurlarından Hoca Neş'et Efendi ile görüştü.Onunla **Mesnevî** ve hadîs-i şerîf üzerinde sohbette bulundu. Müştâk Efendi, **Dîvân'**ında bu konuda; "Hazret-i Neş'et gibi üstâda hemdem olmuşum." diye yazmaktadır.

Müştâk Efendi, Konya'ya hazret-i Mevlânâ'yı ziyârete gitti. Orada bereketlenmek için **Mesnevî-i Şerîf** okuttu. Konya eşrâfından çok yakınlık ve sevgi gördü. Müştâk Efendi, İstanbul'a oradan daMuş'a giderek insanlara ilim öğretmeye devâm etti. Ayrıca, Erzurum'a da uğradı. Orada bir çilehânesi vardı. Çok talebe yetiştirdi. Kendilerine icâzet, diploma verdiği talebelerinin en meşhûrları şunlardır: Oğlu Hacı İbrâhim Edhem Bâbâ Efendi, İstanbul'da Etyemez'de Gümüş Baba Dergâhı şeyhi Seyyid Sa'dullah Efendi, Erzurum'da İbrâhim-i Edhem Efendi, İstanbul Haseki'de Başmak Şerif Dergâhı şeyhi Musullu Baba Efendi, Mehmed Celâl Paşa, Ahmed Cemâl Paşa ve başkalarıdır.

Müştâk Efendi; uzun boylu, geniş göğüslü, nûrânî yüzlü, elâ gözlü, çekme burunlu, heybetli, sohbeti hoş, fakir ve fukâraya yardımı çok seven bir zâttı.

Müştâk Efendi, Hakkârî beylerinden olduğu halde dünyâ malı ve rütbelerinden yüz çevirmişti. Babalarından kendilerinin idâresine giren yirmi yedi köydeki ne kadar mal varlığı ve geliri varsa, hepsini terk etmişti. Mânevî saltanat ona, dünyânın yanında üstün ve kıymetli olmuştu. Kâdirî yolu önde gelenleri arasına girmişti.

Müştâk Efendi elini ne zaman cebine soksa avuç avuç altın çıkarırdı.

Müştâk Efendinin ömrü, insanlara hizmetle geçti. Muş'ta iken bozuk îtikâd sâhibi kimselerin hücûmuna uğradı. Evinde seccâdesi üzerinde ibâdetle meşgûl iken boğularak şehîd edildi. Seccâdesinin altından bir kağıda yazılı şu na't-ı şerîf çıktı.

"Yâ Resûlallah! Ulüvv ü şân senin,

Server-i kevneynsin, fermân senin,
Dest-i hükmünde şehâ çevgân senin
Top senin, cevlân senin, meydân senin,
Söz senin, sohbet senin, devrân senin."

Müştâk Efendi, şehâdetini önceden dostlarına haber vermişti. Kendisi bu ilâhî takdîre boyun eğdi. Şehîd edildiğinde yetmiş beş yaşındaydı. Bir gün kırk kurban kestirip, etini fakir fukarâya dağıttırdı. Sonra da dergâhında el açıp; "Yâ Rabbî! Bu âciz kuluna şehîdlik rütbesini ihsân et. Ancak o zaman sevgili kulun Hasan'ına kavuşurum." diye duâ ve niyâzda bulundu.

Duâsı kabûl edildi.

Cânânı buldu hasta gönül, cânı istemez,
Bir hastadır ki çâre-i Lokmânı istemez.
Zencîr-i zülf ile Pâbend olan gönül,
Bâğ-ı cinânda sünbül ü reyhânı istemez.
Ehl-i kemâle nazîm bildirdi kendini,
Müştâk, eğerçi şöhret ile şânı istemez."

Müştâk Efendinin Fârisî dilinde çok kıymetli şiirleri vardır. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Dîvân, 2) Âsâr-ı Müştâk Esrâr-ı Uşşâk, 3) Mektûbât-ı Müştâk, 4) Bahârnâme.**

UNUTULAN ÇAKI

Müştâk Kâdirî hazretlerinin Erzurum'da konağı ve meyve bahçeleri vardı. Müştâk Efendi burada dinlenirdi. Bir zaman Müştâk Kâdirî hazretleri İstanbul'a gittiler. O sırada Erzurum'daki evinin bahçesinde meyveler ve sebzeler yetişmiş, olgunlaşmıştı. Bahçıvan bunları toplarken; "Âh Müştâk Efendi hazretleri burada olsaydı tâzece bunlardan ona takdim eder, o da bana bahşiş verirdi." diye gönlünden geçirdi. O sırada Müştâk Efendi evden çıkıp yanına geldi ve bahçıvana selâm verdi.Oradaki çimenlerin üzerine oturdu. Bahçıvan ile konuşup hal hatır sordu. Bahçıvan bu hâle şaşırdı. Hemen meyvelerden toplayıp getirdi. Müştâk Efendi de cebinden sedef çakısını çıkarıp, bir iki tane meyve soyup yedi. Koynundan bir avuç altın çıkarıp bahçıvana bahşiş verdi. Sonra da geldiği gibi eve girdi. Fakat çakısını unuttu. Bunu gören bahçıvan çakıyı alarak arkasından koştu ve evinin kapısını çaldı. Kapıya evin hanımı çıktı. Ona; "Efendi hazretleri az önce çakıyı bahçede unutmuşlar. Onu getirdim." dedi. Evin hanımı ve hizmetçiler bu işe şaşıp; "Efendi hazretleri burada değil, İstanbul'da biliyorsun." dediler. Hanımı çakıya baktığında onun Müştâk Efendiye âid olduğunu anladı ve çakıyı alıp sakladı. Üç ay sonra Müştâk Efendi İstanbul'dan geri döndü. Durumu hanımı kendilerine anlattığında, Müştâk Efendi; "Bunlar olan şeylerdir. Bahçıvan bizi çağırmıştı. Biz de gönlü hoş olsun diyerek geliverdik. Sonra da gittik." buyurdu. Çakıyı ise bahçıvana hediye ettiler.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.119

2) Risâle-i Müştâkiyye (Süleymâniye Kütüphânesi, Yazma Bağışlar Kısmı, No: 3220)

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, c. 18, s. 166

N

NÂBÎ;

Osmanlı şâiri ve velî. İsmi Yûsuf'dur. Nâbî, evliyâlar ve enbiyâlar şehri olarak bilinen Rûha (Urfa) da 1642 (H.1052) senesinde doğdu. 1712 (H.1124) senesi Rebî'ül-evvel ayının üçünde Cumartesi günü vefât etti. Üsküdar'daki Karacaahmed kabristanlığına defnedildi. Kabri, Sultan İkinci Mahmûd ve Sultan İkinci Abdülhamîd Hân devirlerinde tâmir edildi.

Nâbî'nin yirmi beş yaşına kadar olan hayâtı hakkındaki bilgiler rivâyetlere dayanmaktadır. Çocukluğunda Arapça ve Farsça'yı, anadili Türkçe ile birlikte en iyi şekilde kaynağından öğrendi. Daha sonra Yâkûb Halîfe isimli bir Kâdirî şeyhine talebe oldu. Şeyh Yâkûb Halîfe, talebesi Yûsuf Nâbî'yi, ilk önceleri bir kuzusuna bakmakla vazifelendirdi. Kısa bir süre sonra çobanlıktan usanan Nâbî, kendi kendine nefs muhâsebesi yaptığı sırada; "Ben bu yola Hakk'ı bulmak ve Hakk'ı bulmamda rehber olması için hocama baş vurdum. Hocam benden safını bulamadı da, ders vereceği ve zikr yaptıracağı yerde, bana hep kuzusunu otlattırıyor. Bu iş ne zamâna kadar sürecek?" diye düşündü. Bu düşüncesi hocasına Allahü teâlânın izniyle mâlûm oldu. Hocası derhal Nâbî'yi yanına çağırdı. Feyz saçan gözlerini öğrencisinin gözlerine dikerek; "Senin bir talebe gibi eğitilmeye ihtiyâcın yok. Sen ilimden nasîbini doğuştan

almışsın. Çobanlık yaptırarak, seni denemek istedim. Seni ilmin deryâsı olan İstanbul'a göndermek istiyorum. Gitmek ister misin?" dedi. Hiç beklemediği durum karşısında şaşıran Nâbî; "İlmi fazlası ile öğrenmiş yılların talebeleri dururken, benim gibi üç günlük bir talebenin yüzmeyi bilmeden ilim deryâsına dalması nasıl olur?" deyince, Yâkûb Halîfe; "Sâdece şöyle olur." diyerek ilim nûru gözlerini Nâbî'nin gözlerine birleştirdi. Nâbî o anda ilmin birçok mertebelerini aşarak kemâle erdi.

Yakınlarının da teşvîkiyle İstanbul'a giden Nâbî, önceleri aradığını bulamadı. O sıralarda vezir Musâhip Mustafa Paşaya;

Bir garibim cenâbına geldim,
Bir ümid ile bâbına geldim,
Kereminden zamâne sîr oldu,
Fakr devrinde bir fakîr oldu.

diyerek takdim ettiği şiiriyle dikkatleri çekti. Mustafa Paşa, onu Dîvân kâtibliğine tâyin etti. Yûsuf Nâbî, 1671 senesinde yapılanLehistan seferinde bulundu.Kameniçe'nin zaptı dolayısı ile yazdığı bir şiir, sultan tarafından beğenilerek, şehrin kapısına işlendi. Mustafa Paşanın tavsiyesiyle yazdığı **Kameniçe Fetihnâmesi** sâyesinde, sultânın teveccühünü kazanarak, takdir ve iltifâtına kavuştu.

1678 senesinde hac farîzasını edâ ettikten sonra İstanbul'a dönen Nâbî, Muhâsip Mustafa Paşaya kethüdâ oldu. Mustafa Paşanın vefâtına kadar yanında kaldı. Sonra Baltacı Mehmed Paşanın yanında Haleb'e gitti. Baltacı Mehmed Paşa tekrar sadrâzam olunca, İstanbul'a dönerken Nâbî'yi de berâberinde getirdi.

Nâbî, kendi isteği ile önce Darphâne eminliğine, sonra da Anadolu muhâsebeciliği ve mukâbele-i süvâri reisliğine tâyin edildi.Vazifesinden artan zamanlarında şiir ve çeşitli eserler yazdı. Nâbî Efendi, şiirlerinde iyiyi ve doğruyu vermeye çalışmıştır. O, bir düşünce ve hikmet şâiridir. Şahsî duyguları, gönül arzularını aşmış, hakîkî bir müslümanın hayâtını hem yaşamış, hem de şiirlerinde yaşatmıştır. Fânî dünyânın ahvâline aldanmamak, kimseye haksızlık, zulmetmemek, hep müşfîk, merhametli olmak, gurur ve kibirden sakınmak, şiirlerindeki nasîhatlerinden en çok rastlananlarıdır. Dili sâde, söyleyişi düzgün, rahat ve çekicidir. En güçlü şiirlerini gazel tarzında vermekle berâber, rubâî, kıta, kasîde ve mesnevî de yazmıştır.

Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1)** Türkçe **"Dîvân"**ı: Şiirlerinin bir kısmının toplandığı bir eserdir. Bulak'da ve İstanbul'da basılmıştır. **2)** Farsça **Dîvânçe, 3) Tercüme-i Hadîs-i Erba'în, 4) Hayriyye:** On yedinci yüzyılın en mühim, en güzel, en ustaca, bizde ve Avrupa'da en çok tanınmış mesnevîsi olan bu eser, ahlâkî yönden Türk edebiyâtında, çocuğa hitâp eden ilk eser ünvânını kazanmıştır. Yedi yaşındaki oğlu Ebü'l-Hayr MehmedÇelebi'ye hitâb eden bir üslubla yazılmıştır. Oğluna, hayatta gitmesi gerektiği yolu göstermek, muvaffakiyetin sırlarını veİslâm ahlâkını öğretmek maksadıyla nasîhatlar vererek, her devirde hüküm süren husûsiyetleri dile getirmiştir. Nâbî'ye göre, iyi bir insan olmanın ilk şartı, her işte ve mevzûda her zaman Allahü telâyı hatırlamaktır. **5) Hayrâbâd, 6) Sûrnâme, 7) Fetih-Nâme-iKameniçe, 8) Münşeât, 9) Tuhfet-ül-Haremeyn, 10) Zeyl-i Siyer-i Veysî.**

SAKIN TERK-İ EDEBDEN

Nâbî, 1678 senesinde sultandan izin alarak, hacca gitmek için yola çıktı. Hac kâfilesi Osmanlı devlet ricâlinden meydana geliyordu. Hicaz yollarında, Peygamber efendimizin aşkından dolayı, Yûsuf Nâbî hiç uyumadı. Medîne'ye yaklaştıkları bir gece, kâfiledeki bir devlet büyüğünün ayaklarını kıbleye doğru uzatarak uyuduğunu gören Nâbî, yetkiliyi uyandıracak bir sesle şu nâtı söyledi.

Sakın terk-i edebden, kûy-i mahbûb-i Hudâ'dır bu!

Nazargâh-i ilâhîdir, Makâm-ı Mustafâ'dır bu.

Habîb-i Kibriyânın hâb-gâhıdır fazîletde,
Tefevvuk-kerde-i arş-ı cenâb-ı Kibriyâ'dır bu.

Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-i âdem zâil,
İmâdın açdı mevcûdât dü çeşmin tûtiyâdır bu.

Felekde mâh-ı nev Bâb'üs-Selâmın sîne-çâkidir,
Bunun kandîli cevzâ Matla-ı nûr-i ziyâdır bu.

Mürâât-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha,
Metâf-ı kudsiyâdır bûse-gâh-ı enbiyâdır bu.

Nâtın açıklaması şöyledir: "Edebi terketmekten sakın! Zîrâ burası Allahü teâlânın sevgilisi olan Peygamber efendimizin bulunduğu yerdir. Bu yer, Hak teâlânın nazar evi, Resûl-i ekremin makâmıdır. Burası Cenâb-ı Hakk'ın sevgilisinin istirahat ettikleri yerdir. Fazîlet yönünden düşünülürse, Allahü teâlânın arşının en üstündedir. Bu mübârek yerin mukaddes toprağının parlaklığından yokluk karanlıkları sona erdi. Yaradılmışlar, iki gözünü körlükten açtı. Zîrâ burası kör gözlere şifâ veren sürmedir. Gökyüzündeki yeni ay, O'nun kapısının yüreği yaralı âşığıdır. Gökyüzündeki oğlak yıldızı bile O peygamberin nûrundan doğmaktadır. Ey Nâbî, bu dergâha edebin şartlarına riâyet ederek gir. Zîrâ burası, büyük meleklerin etrâfında pervâne olduğu ve peygamberlerin hürmetle eğilerek öptüğü tavaf yeridir."

O yüksek rütbeli kişi, bu mısrâların ne mânâya geldiğini anladı. Hemen ayaklarını toplayarak doğruldu ve; "Ne zaman yazdın bunu? Senden ve benden başka duyan oldu mu?" dedi. Yûsuf Nâbî de; "Daha önceden söylememiştim. Şu anda sizi bu durumda uzanmış görünce elimde olmayarak yüksek sesle söylemeye başladım. İkimizden başka bilen yok." dedi. Bu sözler üzerine o kişi, rahat bir nefes alarak; "Mâdem ki bu şiiri burada söyledin, burada kalsın. İkimizden başkası duyarsa, senin için iyi olmaz." diye ikâz etti. Yûsuf Nâbî hiç ses çıkarmadı. Kâfile yoluna devâm ederek sabah ezânına yakın Mescid-i Nebî'ye vardı. Mescid-i Nebî'deki minârelerden müezzinler Ezân-ı Muhammedî'den evvel Nâbî'nin, "Sakın terk-i edebden..." diye başlayan nâtını okuyorlardı. Nâbî ve o yüksek rütbeli kişi hayretten dona kaldılar. Sabah namazını kıldıktan sonra, Nâbî ve öbür zât namaz kıldıkları câminin müezzinini buldular. Nâbî, müezzine; "Allah aşkına,Peygamber aşkına ne olursun söyle! Ezândan önce okuduğun nâtı kimden, nereden ve nasıl öğrendin?" diye sordu. Müezzin gâyet sâkin bir şekilde şu cevâbı verdi: "Resûl-i ekrem bu geceMescid-i Nebî'deki bütün müezzinlerin rüyâsını şereflendirerek buyurdu ki: "Ümmetimden Nâbî isimli biri beni ziyârete geliyor. Bana olan aşkı her şeyin üstündedir. Bugün sabah ezânından önce, onun benim için söylediği bu şiiri okuyarak, Medîne'ye girişini kutlayın." Biz de Resûlullah efendimizin emirlerini yerine getirdik." Nâbî ağlayarak; "Sâhiden Nâbî mi dedi? O iki cihânın Peygamberi, Nâbî gibi bir zavallıyı ve günahkârı, ümmetinden saymak lütfunu gösterdi mi?" dedi. "Evet" cevâbını alınca da, sevincinden kendinden geçti.

1) Kâmûs-ul-Alâm; c.6, s.4534

2) Hayriyye

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1127

4) Rehber Ansiklopedisi; c.13, s.11

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.17, s.137

NABLÜSÎ;

Meşhur Osmanlı âlimi ve kerâmetler sâhibi velî. İsmi, Abdülganî bin İsmâil bin Abdülganî en-Nablüsî ed-Dımeşkî'dir. 1640 (H.1050) senesinde Şam'da doğdu. 1731 (H.1143) senesinde Şam'da vefât etti. Kabri Şamda'dır.

Abdülganî Nablüsî'nin annesi ona hâmile iken, babası İsmâil binAbdülganî İstanbul'a

gitmişti. O zaman, Şam'da bulunan evliyâdan Şeyh Mahmûd adında bir zât, İsmâil bin Abdülganî'nin hanımına bir dirhem gümüş hediye gönderip, bir erkek çocuğu olacağını müjdeledi ve; "Bu çocuğun ismini Abdülganî koysun. Çünkü o, Allahü teâlânın ihsânına ve iltifâtına kavuşacaktır." diye haber verdi.

Şeyh Mahmûd, bu çocuğun doğumundan önce vefât etti. Doğduktan sonra, ona bu zâtın söylediği isim kondu. Babası, küçük yaşta iken ona Kur'ân-ı kerîmi okutup öğretti. 1652 senesinde babası vefât etti. On iki yaşında yetim kaldı. İlim tahsîline ara vermedi. Fıkıh ve usûl-i fıkıh ilimlerini; Hanefî âlimi Şeyh Ahmed-i Ka'îden; nahiv, meânî, beyân ve sarf ilimlerini, Şam'da Şeyh Mahmûd-i Kürdî'den; hadîs ve ona âit ıstılahları, Hanbelî mezhebi âlimlerindenAbdülbâki'den; tefsîr ve nahvi, Şeyh Mahmûd-ı Mehâsinî'den okudu. Bütün bu hocaları, ona icâzet (diploma) verdiler. Ayrıca Necmüddîn-i Gazzî'nin dersine de devâm edip, ondan da icâzet aldı. Bunlardan başka, Şeyh Muhammed bin Ahmed el-Üstüvânî, Şeyh İbrâhim bin Mensûr el-Fettâl, Şeyh Abdülkâdir bin Mustafa es-Safîrî, Şam'daNakîb-ül-eşrâf Seyyid Muhammed bin Kemâleddîn el-Hüseynî el-Hasenî bin Hamza, Şeyh Muhammed el-Aysâvî, Hüseyin bin İskender er-Rûmî, **Şerh-ut-Tenvîr** kitabının müellifi Şeyh Kemâleddîn-i Arabî ve Muhammed bin Berekât el-Kevâfî gibi pek çok âlimden ders alıp, ilim tahsîl etti. Mısır'daŞeyh Ali Şebrâmelisî de ona icâzet vermişti. Tasavvufta, Kâdiriyye yolunu Seyyid Abdürrezzâk el-Hamevî el-Geylânî'den, Nakşibendiyye yolunu da, Şeyh Ahmed-iYekdest hazretlerinin halîfesi olan Şeyh Saîd el-Belhî'den tâlîm eyledi. Bu iki yolun feyz ve mârifetlerine kavuştu. Evliyâlıkta yüksek derecelere erişti.

Resûlullah efendimizi sallallahü aleyhi ve sellem medheden, öven çok güzel bir şiir yazdığında, bâzıları bu şiirin kendisinin olmadığını iddiâ edip, ona şerh yazmasını teklif ettiler. O da bu teklifi kabûl edip, bir ay içinde bu şiirine bir cild hâlinde çok güzel şerh yazdı. Bundan başka bir şiir daha yazdı. Böyle olan meşgûliyeti bir müddet devâm etti.

Abdülganî Nablüsî hazretleri sabahleyin erkenden Câmi-i Emevî'ye gidip, çeşitli dersler okutur ve ikindiden sonra da Câmi-i Sağîr'de devâm ederdi. Sonra da,İmâm-ı Nevevî'nin, **Hadîs-i Erba'în, Ezkâr** ve başka eserleri okuturdu. Sonradan bu hâlini terk ederek yedi sene müddetle, Şam'daki Emeviyye Câmii yakınında bulunan evinden dışarı çıkmadı. Evinde, Muhyiddîn-i Arabî'nin veAfifüddîn-i Tilmsânî'nin tasavvufla ilgili eserlerini tetkîk ve mütâlaa etti. Bu yüksek zâtların feyz ve bereketlerine kavuştu. Devamlı ibâdet ve istiğfâr ile meşgûl olunca, kendisini yüksek haller kapladı. Şaşılacak haller içinde kaldı.Zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok yükseldi.Rabbinin ihsânları, yağmur gibi üzerine saçıldı.Kalb gözü açıldı, Şamlılardan onun bu hâlini çekemeyenler, aleyhinde uygunsuz sözler söylemeye başlayınca, tekrar ortaya çıkıp, kendisine mürâcaat edenlere kapısını açtı. Yeniden ilim öğretmeye, vâz ve nasîhata, insanlara hak yolu anlatmaya başladı. İkbâli ve şöhreti o kadar yükseldi ki, evi, feyz ve bereketlerine kavuşmak isteyenlerle dolup taştı. Uzaktan ve yakından, bölük bölük insanlar ona geldiler. Herkes ondan ilim öğrenmeye ve makbûl olan duâsından istifâde etmeye çalışıyordu. İlim talebeleri ve tasavvuf yolcuları, onun evini sığınak yapmışlardı.

Abdülganî Nablüsî, 1664 senesinde İstanbul'a gelip, bir müddet burada kaldı ve ders okuttu. 25 yaşlarında ikenBağdât'a gittiği ve orada da kaldığı kaynaklarda zikredilmektedir. Daha bu yaşlarında, tasavvufta yüksek derecelere kavuşması, onu çok meşhûr etti. Zamânının meşhûr evliyâsını tanımak ve sohbetlerinde bulunmak, bir de önceki evliyânın kabirleri ile mukaddes makamları bulup ziyâret etmek niyeti üzerine birçok yerlere gidip, bilhassa kendi memleketi dâhilinde seyahatler yaptı. 1688 senesinde Bikâ'ya, bir sene sonra Lübnan'a, Kudüs'e ve Halîlurrahmân'a, 1693 senesinde Mısır'a, 1696'da Hicaz ve 1700 senesinde Trablus'a gitti. 1702 senesinde yeniden Şam'a gelerek, eski yeri olan Sâlihiyye'ye yerleşti. Bu ziyâretlerini ve seyahatlerini kitap hâlinde yazdı.

Nablüsî, 1707 senesinde, Şam'daki Selimiyye Câmi-i şerifinde, Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-iArabî hazretlerinin mezârı yanında,**Beydâvî Tefsîri**'ni okutmaya başlamıştı. O,

kendisini güzel ahlâk, beğenilen sıfatlar ve huylar ile süslemişti. Herkese iyilik etmek için elinden geleni yapardı. TorunlarındanKemâlüddîn Muhammed el-Gazzî el-Âmirî, tercüme-i hâlini anlatan müstakil bir kitap yazmıştır.

Ömrü ilim öğrenmek, öğretmek, kitap yazmak, irşad, doğru yolu göstermek ve ibâdetle geçmiştir. 1143 senesinin Şâban ayının on altısında Cumartesi günü ikindi vakti vefât etti. Cenâzesindeki cemâat otuz bin kişiden fazlaydı.

Dedelerinden Şeyh Ebû Ömer, İbn-i Kudâme hazretlerinin Sâlihiyye'de yaptırdığı Medrese-i Ömeriyye yanındaki kütüphânede bir kabir kazılıp oraya defnedildi.

Daha sonra burası torunu Şeyh Mustafa tarafından türbe hâline getirildi.

Yûsuf-i Nebhânî **Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ** adındaki eserinde diyor ki: "Abdülganî Nablüsî hazretleri, Hanefî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden, mârifet sâhibi evliyânın meşhurlarındandır. Hârika ve kerâmetler sâhibidir. Sayılamayacak kadar çok kitap yazması en büyük kerâmetidir. Eserlerinin hepsi de güzeldir."

Abdülganî Nablüsî hazretleri İslâm âleminde en çok kitap yazanlardandır. Kitaplarından yüz seksenden ziyâdesinin ismi, **Kâmûs-ül-A'lâm'**ın dördüncü cildinin 3081-3083'üncü sahifelerinde, **Silk-üd-Dürer, Câmiu Kerâmât, Esmâ-ül- Müellifîn** ve **Îzâh-ul-Meknûn** kitaplarında yazılıdır. Başlıcaları şunlardır: **1) Tahrîr-ul-Hâvî bi-Şerh-i Tefsîr-il-Beydâvî:** Üç cildlik bir eserdir. **2) Bevâtın-ül- Kur'ân ve Mevâtın-ül-İrfân:** Manzum bir tefsîrdir. 5000 beyt kadardır. **3) Kenz-ül-Hakk-ıl-Mübîn fî Ehâdîs-il-Mürselîn, 4) El-Hadîkat-ün-Nediyye Şerh-ut-Tarîkat-il-Muhammediyye:** Birinci cildi İstanbul'da İhlâs Holding A.Ş. tarafından neşredilmiştir. **5) Cevâhir-un-Nüsûs fî Hall-i Kelimât-il-Füsûs liş-Şeyh Muhyiddîn İbn-il-Arabî, 6) Keşf-us-Sirr-ıl-Gâmid fî Şerh-i Dîvân-ı İbn-i Fârıd, 7) Zehr-ul-Hadîka fî Tercemet-i Ricâl-it-Tarîka, 8) Ez-Zıll-ül-Memdûd fî Ma'nâ Vahdet-il-Vücûd, 9) Râihat-ül-Cennet, 10) Miftâh-ul-Ma'iyye fî Şerhir-Risâlet-in-Nakşibendiyye, 11) El-Cevâb-üt-Tam an Hakîkat-il-Kelâm, 12) Envâr-üs-Sülûk fî Esrâr-il-Mülûk, 13) El-Fütûhât-ül-Medeniyye-fil-Hadarât-il-Muhammediyye, 14) El-Feth-ul-Mekkî vel-Lemh-ul-Melîki, 15) El-Hâmil fil-Mülk vel-Mahmûl fil-Felek fil Ahlâk-ın Nübüvveti ver-Risâleti vel-Hilâfeti vel-Mülk.** Şam matbaasında ilk basılan eserdir. **16) Keşf-ün-Nûr an Eshâb-il-Kubûr;** İstanbul'da İhlâs Holding A.Ş. tarafından neşredilmiştir. **17) El-Kavl-ül-Âsım fî Kırâet-i Hafs,** Bu eserini, "Kaf" kâfiyesi üzerine nazm hâlinde yazmış ve bu nazmı şerh etmiştir. **18) Ta'tîr-ul-Enâm fî Ta'bîr-il-Menâm, 19) Kitâb-ül-Metâlib-il-Vefiyye Şerh-ül-Ferâid-is-Seniyye, 20) Cevâbü Sü'âlin Verede min Taraf-i Batrik-in-Nasârâ, 21) Vesâil-üt-Tahkîk fî Fedâil-it-Tedkîk;** İlmî mektuplardır. **22) Hülâsat-üt-Tahkîk fî Beyâni Hükm-it-Taklîd vet-Telfik** İhlâs Holding A.Ş. tarafından neşredilmiştir. Mezheblerin birleştirilmeyeceğini ve bir mezhebe uymanın lâzım olduğunu bildirmektedir. **23) Es-Sulhü Beyn-el-İhvân fî Hükmi İbâheti Şürb-id-Duhân;** Bu eserinde tütünün mübah olduğunu delîllerle isbât etmektedir. Bu kitap, Süleymâniye ve Nûr-ı Osmâniye kütüphânelerinde mevcuttur.

İLK LÂZIM OLAN ŞEY

Abdülganî Nablüsî hazretleri buyurdu ki: "Ehl-i sünnet îtikâdını, farzları ve haramları öğrenmek farzdır. Bunları öğretmek, kendine lâzım olandan başka fıkıh bilgilerini öğrenmek ve Kur'ân-ı kerîmin tefsîrini ve hadîs ilmini öğrenmek farz-ı kifâyedir. Fıkıh bilgileri, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden öğrenilmesi farz olan bilgilerdir. Fıkıh kitabı okuyan mukallidler, âyetten ve hadîsden hüküm çıkarmak ihtiyâcından kurtulur. Farz-ı kifâye olanları bilen, yapan var iken, bunları öğrenmek müstehâb olur. Bunları yapmak nâfile ibâdet olur. Namaz kılacak kadar Kur'ân-ı kerîm ezberleyen kimsenin, boş zamanlarında daha çok ezberlemesi, nâfile namaz kılmasından daha çok sevâb olur. İbâdetlerinde ve günlük işlerinde lâzım olan fıkıh bilgilerini öğrenmesi ise, bundan daha çok sevâb

olur. Lüzûmundan fazla fıkıh bilgilerini öğrenmek de, nâfile ibâdetlerden daha sevâbdır. Lüzûmundan fazla fıkıh bilgisi öğrenirken, tasavvuf bilgilerini ve hakîmlerin yâni Allahü teâlâya ârif olanların sözlerini ve hayatlarını öğrenmesi de müstehâb olur. Bunları okumak, kalbde ihlâsı arttırır. Derin âlimler, fıkıh bilgilerini, âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden çıkarmışlardır. Bunlar, ancak fıkıh kitaplarından ve fıkıh âlimlerinden öğrenilir."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.271

2) Silk-üd-Dürer; c.3, s.30-38

3) Acâib-ül-Âsâr; c.1, s.154

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.590

5) Târihu Âdâb-ıLügat-il-Arab; c.3, s.348

6) El-A'lâm; c.4, s.32

7) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.94

8) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.85

9) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.3080, 3083

10) Tabakât-ül-Usûliyyîn; c.3, s.125

11) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; (49. Baskı) s.1040

12) Rehber Ansiklopedisi; c.1, s.24

13) İzâh-ul-Meknûn; c.1, s.8, 9, 13, 19, 20

14) Fâideli Bilgiler; (6. Baskı) s.163

15) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.191

16) Herkese Lâzım Olan İmân; (10. Baskı) s.48

17) Brockelmann Sup-2, s.473

18) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.146

NÂGÛRÎ;

Hindistan ulemâ ve evliyâsının büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Atâ, lakabı Hamîdüddîn'dir. Nâgûrî nisbet edildi. Aslen Buhârâ'lıdır. Babası, Sultan Muizzüddîn zamânında Delhi'ye gelmiş ve üç yıl Nagur'da kâdılık yapmıştır. Nagur şimdi Jawapur eyâletinde küçük bir kasabadır. Hamîdüddîn, Şam ve Bağdât'ta din ilimleri tahsîl etti. Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin sohbetleriyle şereflendi ve halîfesi olarak Hindistan'a gitti. Orada Çeştî büyüklerinden Hâce Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî'ye talebe oldu. Hem Sühreverdî, hem de Çeştî büyüklerinin yolunda ilerledi. Feridüddîn Genc-i Şeker hazretleriyle sohbet etti. Hindistan'ın çeşitli şehirlerinde kadılık yaptı. 1252 (H.650) yılında Dehli'de vefât etti. Vefât tarihini 1269 (H.668) ve 1208 (H.605) diyen kaynaklar da vardır. Hocası Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî hazretlerinin ayak ucuna defnedildi.

Vaktini, Allahü teâlânın kullarına O'nun dînini öğretmekle kıymetlendiren Kâdı Hamîdüddîn Nâgûrî, insanlarla iyi geçinir, herkese iyilik ederdi. İnsanlara karşı çok merhametliydi. Onları Cehennem'de ebedî azap çekmekten kurtarmak için durmadan çalışırdı. Hakk'a olan aşkını dile getirdiği şiirleri dilden dile dolaşır, güzel eserleri her cemiyette okunur, istifâde edilirdi.

Zamânın büyüklerinden ve Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî'nin ileri gelen halîfelerinden olan Feridüddîn Genc-i Şeker, huzûrunda kasîde okunmasını emir buyurdu. Kasîde okuyacak kimse bulunamadı. Talebelerinden Bedreddîn'e emredip, Kâdı Hamîdüddîn Nâgûrî'nin gönderdiği mektupları getirmesini söyledi. Bedreddîn, mektup ve yazıları sakladığı çantayı getirip, önüne koydu. Eline gelen ilk mektubu Ferîdüddîn hazretlerine verdi. "Ayakta oku." buyurunca, okumaya başladı. Mektupta şöyle diyordu: "Fakîr, hakîr, zaîf, nahîf Muhammed Atâ ki, dervişlerin bendesi, baş ve gözüyle onların ayaklarının tozudur." Şeyh bu kadar dinleyince, kendine bir hâl ve zevk peydâ oldu. Sonra bu mektupta bulunan şu rubâiyi okuttu:

O akıl nerede ki, kemâline erişsin,
O rûh nerededir ki, Celâline yetişsin,
Farzedelim ki, yüzünden perdeyi kaldırmışsın,
O göz nerededir ki, Cemâline erişsin.

Kâdı Hamîdüddîn hazretleri, zâhir ve bâtın ilimlerinde birçok talebe yetiştirdi. Kıymetli eserler yazdı. **Tavâliüş-Şümûs** adlı eserinde hakîkat sırlarını anlattı.

Tasavvuf ve hakîkatten nasîbi olan bir azîz, bu zaîf kula anlattı: Anadolu'daki hücrelerden birine girmiştim. Keskin görüşlü biri bana baktı ve hâlimden bir şeyler anlayıp, beni bir yere götürdü. Huşû üzere duran bir dervişin yanına vardık. Yanımdaki kimse, bana dönüp; "Bu azîz, on iki senedir Celâl'in müşâhadesindedir. Dâvet gelir diye ayakta hazır beklemektedir. Her seher vakti, âniden "Hû" ismi, onun dilinden kulağımıza erişir. Hû ismini söyleyince, ağzından, yeni doğan güneş gibi bir nûr parlar." dedi.

Kâdı Hamîdüddîn bu eserinde ve diğerlerinde, vahdet ve tevhîd sırlarını, tasavvuf erbâbının gönlündeki aşk ve muhabbet nehirlerinin sızıntı ve serpintilerini dile getirip, ortaya döktü. Ama ehli kalmadı ki anlasın, kaybeden yok ki, bulunca sevinsin.

Beyt:

Bilmeyenler tanıyamaz bileni.
O halde sözü kısa kesmeli.

Ayrıca **Levâîh** adlı bir eseri daha vardır.

1) □Αηβ®ρ–⎫λ–Αηψ®ρ ϕ⎪ Εσρ®ρ–ιλ–Εβψ®ρ□, Κιταβη®νε–ι Ραημιψψε, Διψαβενδ; σ.43

2) Siyer-il-Ârifîn; s.178 b

3) Sefînet-ül-Evliyâ; s.113

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.66

NALINCI MÎMÎ DEDE

Melâmî yolu büyüklerinden olan Mîmî Dede on altıncı yüzyılda yaşamış, 1592'de vefât etmiştir. Türbesi, İstanbul Unkapanı'nda Cibâli'ye giderken, Üsküplü Caddesi üzerinde, Haraççı Kara Mehmed Câmii karşısındadır.

NASR BİN ABDÜRREZZÂK;

Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden, vâiz. İsmi, Nasr bin Abdürrezzâk bin Abdülkâdir-i Geylânî el-Bağdâdî olup, künyesi Ebû Sâlih, lakabı İmâdüddîn'dir. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torunudur. Hanbelî mezhebinde ilk Kâdı'l-kudâtdır. 1169 (H.564) senesi Rebî'ul-âhır ayının 24. günü seher vaktinde doğdu. 1236 (H.633) senesi Şevvâl ayının 16. günü vefât etti. Câmi-i Kasr'da cenâze namazı kılındı. İdârecilerden, âlimlerden ve diğer insanlardan, çok kalabalık bir cemâat toplandı. Herkes, tabutunu biraz olsun taşıyabilmek için can atıyordu. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretlerinin türbesinde defnolundu.

Diğer birçok İslâm âlimi gibi, Nasr bin Abdürrezzâk hazretleri de daha çocuk yaşta ilim tahsîline başladı. İlk olarak Kur'ân-ı kerîmi öğrendi. Bundan sonra, babasından ve amcası Abdülvehhâb bin Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Bunlardan başka, Ebü'l-Alâ el-Hemedânî, Silefî, Ebû Mûsâ el-Medînî ve başka âlimlerden icâzet (diploma) aldı. Ayrıca, Ebû Hâşim Îsâ bin Ahmed ed-Dûşânî, Sa'îd bin Sâfî el-Hamâlî, Ahmed bin

Mübârek, Abdülhak bin Abdülhâlık, Müslim bin Sâbit İbn-ün-Nehhâs, Abdülmuhsin bin Türeyk, Şühde ve başka âlimlerin sohbetlerinde bulunup, onlardan ilim öğrendi. Kendisinden ise; Abdüssamed bin Ebi'l-Ceyş Necîb el-Harrânî, Kemâl el-Bezzâr ve başka birçok zât ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır.

İlim öğrenmekteki gayret ve istidâdının çok fazla olması sebebiyle, kısa zamanda çeşitli ilimlerde yetişen Nasr bin Abdürrezzâk, bilhassa fıkıh, hadîs, kelâm, münâzara, hılâf gibi ilimlerde çok yükseldi. Dedesi Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin medresesinde ders, vâz ve fetvâ vermeye başladı. Kendisi Hanbelî mezhebi âlimlerinden idi. Bununla berâber, diğer mezheblerin bilgilerinin inceliklerine de vâkıf idi. Dînî ibâreleri çözmekte pek mâhirdi. Hadîs ilmi tahsil edenler için, ayrıca bir meclis kurdu. Ezberinden hadîs-i şerîf okurdu. İnsanlar da ondan duyduklarını yazarlardı. Herkes tarafından sevilip, hürmet edilen, çok yüksek bir zât idi. Tanınmaktan, şöhret sâhibi, parmakla gösterilen birisi olmaktan çok uzak durur, çok sakınırdı. İbâdet ve tâatla meşgûldü. Ağırbaşlı, vakûr ve heybetliydi. Fakat kibirli değildi. Tevâzu sâhibiydi. Alçak gönüllüydü. Aklının ve zekâsının kuvveti fevkalâdeydi. Lütuf, iyilik, ikrâm sâhibiydi. Tatlı dilli ve güler yüzlüydü. İnsanlara muâmelesi çok güzeldi. Yanına gelen herkes, kendisinden memnun ayrılırdı.

Âile efrâdına karşı olan yumuşaklık ve ikrâmı daha fazla idi. Allahü teâlânın râzı olduğu istikâmetten ve dosdoğru olmaktan hiç ayrılmadı.

Halîfe Nâsır'ın 1225 (H.622) senesinde vefât etmesinden sonra yerine geçen oğlu Zâhir, âdil ve sâlih bir kimse idi. Zulme ve haksızlığa meydan vermezdi. Ahkâm-ı İslâmiyenin tam tatbîk edilmesi için çok gayret etti. Hattâ İbn-ül-Esîr diyor ki: "Bir kimse; "Ömer bin Abdülazîz hazretlerinden sonra gelen devlet reisleri içinde, adâlet, doğruluk bakımından ona en çok benzeyeni Zâhir idi" dese, doğrudur." İşte bu Zâhir, Nasr bin Abdürrezzâk hazretlerini bütün memleketin Kâdı'l-kudâtı olarak tâyin etmek istedi. Akrabâsını gözetmesine, onları ziyâret etmesine mâni olunmaması şartı ile kabûl etti. Halîfe ona dedi ki: "Her hak sâhibine hakkını mutlaka ver! Sâdece Allahü teâlâdan kork! Ondan başka birşeyden korkma! Her hâlde Allahü teâlânın emrini gözet! Hiç kimse hakkında hatır için hüküm verme!" Ayrıca halîfe kendisine bin dînâr para gönderdi. O da bu para ile borçlarını ödedi. İmâdüddîn Ebû Sâlih el-Geylânî hazretleri devamlı olarak ahlâk-ı hamîde (güzel ahlâk) üzere idi. Kâdı'l-kudât makâmında bulunması, onun sertleşmesine, kibirlenmesine sebeb olmadı. Bilakis, zühdü, takvâsı, İslâmiyetin emirlerine bağlılığı her gün arttı. Bu vazifeden ayrıldıktan sonra, tekrar ilim öğretmek ile meşgûl oldu. Her işinde çok ihtiyatlı davranırdı. İyice araştırıp tahkîk etmedikten sonra, bir hadîs-i şerîfi rivâyet etmezdi.

Hâfız Ziyâ, Ebû Sâlih Nasr bin Abdürrezzâk hazretlerini çok övmekte, hayırlı vasıflarını zikrederek, kendisinden kalabalık bir cemâatin fıkıh öğrenip çok fâidelendiklerini bildirmektedir.

Sarsarî de, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel ve onun mezhebinde bulunan âlimleri anlattığı Kasîde-i Lâmiyyesinde Ebû Sâlih Nasr hazretlerini çok methetmekte, kendisinden; "Asrımızda fıkhın direği, her müşkili hâlleden Ebû Sâlih" diye bahsetmektedir.

Nasr bin Abdürrezzâk hazretlerinin bâzı eserleri olup; **İrşâd-ül-Mübtediîn, Erbe'ûne Hadîsen, Mecâlisün fil-Hadîs** bunlardandır.

Ebû Sâlih Nasr bin Abdürrezzâk'ın, Peygamber efendimize kadar olan râvîlerini zikrederek rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: **"Ey kadınlar topluluğu! Çok sadaka verin ve çok istigfâr edin! Şüphesiz ki, ben, Cehennem ehlinin çoğunun siz kadınlardan olduğunu gördüm."**

EN İYİ VEKİL

Nasr bin Abdürrezzâk el-Geylânî hazretleri şöyle anlatır: “Bana her sene Receb ayında Nâsıriyye Vakfı’ndan bir miktar para verilirdi. Bir sene, o paranın dağıtıldığı günlerde, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretlerinin kabrini ziyârete gitmiştim. Geri döndüğümde, herkesin rusûmlerini (verilmekte olan o paralarını) aldıklarını öğrendim. Bana; senin paran İbn-i Tûmâ’dadır. Ondan alacaksın dediler. İbn-i Tûmâ hıristiyan idi. İhtiyâcım için, nafakam için harcedeceğim bir paranın, bir kâfirin elinden gelmesini, parayı ondan almayı uygun bulmadım. Allahü teâlâya güvenerek, onun rızıklara kefil olduğunu, yarattığı mahlûkunun rızkını elbette vereceğini, şâyet borçlanacak olsak bile, Allahü teâlânın kolaylık göstereceğini, O’nun en iyi vekil olduğunu, kendisine sığınanlara yardım ettiğini düşünerek, O’na güvenerek ve sığınarak eve geldim. O kimse de zâten getirip parayı vermedi. Nihâyet birkaç ay sonra, parayı bana getirip teslim etmiyen hıristiyan öldürüldü. Evinde bulunan ve bana âit olduğu anlaşılan para da oradan alınıp bana teslim edildi.

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile; c.2, s.189

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.161

3) İzâh-ül-Meknûn; c.1, s.63

4) Hediyyet-ül-Ârifîn; c.2, s.491

5) Mu’cem-ül-Müellifîn; c.13, s.90

6) El-A’lâm; c.8, s.24

7) Kalâid-ül-Cevâhir; s.45

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.68

NASÛH ÇELEBİ BELGRÂDÎ;

Rumeli'de yaşayan büyük velîlerden. Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin yolunda idi. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1573 (H.981) senesinde Belgrat'ta vefât edip, orada defnedildi.

Aklî ve naklî ilimleri tahsîl etmek için İstanbul'a gelenNasûh Çelebi, zamânının meşhûr âlimlerinden istifâde etti. Bu arada tanıştığı, Nakşibendiyye yolunun mensublarından İskender Efendinin sohbetlerine devâm etti. O mübârek zâtın ilim ve feyzinden istifâde etti. Yıllarca hizmetinde bulunup, kalbini tasfiye ve nefsini tezkiye eyledi.Ahlâkı güzelleşti. Yüksek makamlara kavuşup kemâle geldi.Serhat boylarında, insanlara doğru yolu göstermek, Allahü teâlânın rızâsı için cihâd eden İslâm ordusuna yardım etmek vazifesi ile Belgrat'a gönderildi.

Hocasından aldığı emir üzerine Belgrat'a giden Nasûh Çelebi, orada insanlara nasîhat edip, Resûl-i ekremin güzel ahlâkını, Selef-i sâlihînin doğru yolunu yaymakla meşgûl oldu. Hâl ve hareketleri ile İslâmiyeti anlattı. Gariblerin, kimsesizlerin yardımlarına koştu. Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Bu eserlerinden biri, hakîkat ve mârifet sırlarını açıkladığı **Terşîhat** adlı pek kıymetli eseridir.

Nasûh Çelebi, büyük küçük ayırmaz; fakir, zengin herkese iyi muâmelede bulunurdu. Tevâzu ve cömertliği çok fazlaydı. Düşkünler, fakirler ve garibler onu çok severlerdi.

Nakledilir ki: "Hiç kimsesi olmayan Bâbâ Câfer isminde meczûb biri vardı.Nasûh Çelebi, onunla bizzat ilgilenirdi.Bir araCâfer Baba hastalandı. Hastalığı artınca, Nasûh Çelebi onu yıkadı, üstünü başını temizledi. Temiz gömlek giydirip yatağına yatırdı. Vefât edince de,

lâzım olan hizmetlerini bizzat görüp, yıkayıp kefenleyerek defneyledi."

Nasûh Çelebi, vefâtından önce, kendisi ile berâber Belgrat'tan iki sâlih kimsenin daha vefât edeceğini haber verdi. Aynı anda üçü de vefât etti.Diğer iki zât, Hatîb Ahmed Çelebi ile Mahmûd adlı ümmî bir zât idi.

Belgrat eşrâfındanAğazâdeMehmed Çelebi anlatır: Merhûm Nasûh Çelebi hastalanınca, ziyâretinde bulunup sünneti yerine getirmek için evlerine gittim. Huzûruna girdiğimde, onda bir rahatlık gördüm ve; "Elhamdülillah! Hâlinizde bir hayli düzelme ve hayır alâmetleri vardır" dedim. Kollarını açtı. "Şu güller, sünbüller." deyip kollarındaki kızamıkların yerlerini gösterdi. O sırada hanımı, içeri girmek için haber gönderdi. "Bundan sonra bizim gözümüze görünmesi onun için uygun olmaz." cevâbını verdi. İçeri girmesine müsâade etmedi. Ölüm hâli görüldüğünde, başını yastıktan kaldırdı. Sağına ve soluna işâret ederek; "Ve aleyküm selâm, ve aleyküm selâm" dedi. Sonra Yâsîn-i şerîfi okumaya başladı.Tamamlayamadan rûhunu Hakk'a teslim etti.

Sevenlerinden biri anlatır: "Vefât ettiği gece yanında kaldım. Bütün gece yeşil bir çekirge, çevresinde dolaştı durdu.Sabah olunca kayboldu. Nereye gittiğini göremedim."

1) Kitâb-ı Silsilet-il-Mukarrebîn ve Menâkıb-il-Müttekîn (Münîrî) vr. 99 a

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.289

NASÛHÎ ÜSKÜDÂRÎ;

Büyük velîlerden. On yedinci yüzyılın ikinci yarısında ve on sekizinci yüzyılın başında yaşamış olup, Halvetiyye yoluna mensuptur. Kastamonulu Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin torunlarındandır. Babası Sipâhî Seyyid Nasûh Beydir. İsmi Muhammed, babasının ismine nisbetle Nasûhî, Üsküdar'da doğup yaşadığı için Üsküdârî nisbeleriyle meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. Ancak 1647 (H.1057), 1648 (H.1058) senelerinde İstanbul'da, Üsküdar'da doğduğu tahmin ediliyor. 1718 (H.1130) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri Üsküdar, Doğancılar'da Nasûhî Dergâhı bahçesindedir. Sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Üsküdar'da Bulgurlu Mescidi yakınındaki Koşuyolu yokuşu karşısındaki evlerden birinde dünyâya gelen MuhammedNasûhî Efendi, zamânının usûlüne göre ilim tahsîl etti. Daha küçük yaşında âlimleri ve evliyâyı çok seven ve onlar gibi olmayı arzu eden Nasûhî Efendiyi babası ilim öğrenmesi için zamânının medreselerinde okuttu. Yüksek istidâtı ile genç yaşında tefsîr, hadîs, fıkıh gibi zâhirî ilimler ile zamânın edebiyat ve fen ilimlerinde âlim oldu. Bu arada kalp bilgilerinde de mârifet sâhibi, olgun ve kâmil bir insan olmak için, Halvetiyye yolunun şeyhlerinden olan Karabaş Ali Efendi diye de bilinen Ali Atvel hazretlerinin hizmetine girdi. Uzun süre riyâzet ve mücâhedelerden sonra, keşf ve kerâmet sâhibi olgun bir velî oldu. Muhammed Nasûhî haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terkederdi. Dünyâya hiç meyletmez, Allahü teâlânın korkusundan gözünden yaş eksik olmazdı. Uzun ömründe hep insanların âhiret kazancı için uğraştı. Hocası Ali Atvel hazretleri tarafından icâzet, diploma verilerek insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak ve talebe yetiştirmekle vazîfelendirildi. Hocasının emriyle Mudurnu'ya giderek insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâda ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşmaları için gayret etti. Mudurnu halkından pekçok kimse onun sohbetinde bulunarak feyzinden istifâde etti. On bir sene müddetle Mudurnu'da kalan Muhammed Nasûhî Efendi, birçok talebe yetiştirdi. Hocasının emri üzerine İstanbul Üsküdar'a döndü. Üsküdar'da bulunduğu sırada iki sene müddetleDoğancılar meydanına yakın Çakırcı Hasan Paşa ve Süleymân Paşa câmilerinde halka vâz ve nasihat ederek onlara Allahü teâlânın ve Resûlünün rızâsına kavuşturan yolun esaslarını anlattı. Pekçok kimse vâz ve sohbetleri

sebebiyle hidâyete erdi.

Hocası Ali Atvel hazretleri de bu sıralarda Üsküdar'da Vâlide-i Atik Dergâhında kalıyor, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıyordu. Bir gün Muhammed Nasûhî Efendi, hocası Ali Atvel hazretleriyle berâber geziyorlardı. Doğancılar Meydanında şimdiki Nasûhî Dergâhının bulunduğu yere geldiklerinde, Ali Atvel hazretleri; "Oğlum inşâallah bu yer senin sebebinle mâmûr hâle gelir. Kıyâmet gününe kadar da MuhammedNasûhî Dergâhı diye anılır." buyurdu.

Muhammed Nasûhî Efendi 1688 (H.1099) senesinde Üsküdar Doğancılar'da kendisi için bir dergâh inşâ ettirmeye başladı. Bu dergâhı yaptırırken Yeniçeri ağası Hasan Paşa ona her türlü maddî ve mânevî desteği sağlıyordu. Fakat bu sırada Hasan Paşanın Van Muhâfızlığına tâyin edilmesi, destekten mahrum kalmasına sebeb oldu, beş kese altın borç alarak dergâhın inşâsını tamamladı. Bu borç sebebi ile bir müddet sıkıntı çektiyse de sonra kurtuldu.

Bu sıralarda daha önceden fethedilen Sakız Adasını Venedikliler yeniden istilâ etmişler, oradaki müslüman halka eziyet ve işkencelerde bulunmuşlardı. Bunlara karşı Mezomorto HüseyinPaşa komutasında bir donanma gönderildi. Bu donanma Sakız'ı almak üzere savaşa girdi. Osmanlı yiğitleri Sakız'da çarpıştıkları bir sırada, Nasûhî Efendi, Üsküdar'daki dergâhında kırk gün süren bir halvete çekildi. Kimsenin olmadığı bir odada Allahü teâlâyı zikreder, oruç tutar, namaz kılar, Kur'ân-ı kerîm okuyarak ibâdet ederdi. Bir gün yakın dostlarına; "Elhamdülillah Sakız Adası ehl-i İslâma nasîb oldu." buyurdu. Yakın dostları bugünün târihini bir yere kaydettiler. Birkaç gün sonra fetih haberi duyuldu. Aylar sonra Sakız Adasının fethine katılan gâzilerden bâzıları Nasûhî Efendinin dergâhına ziyârete geldiler. Adanın fethi sırasında, Venediklilere karşı elinde kılıç olduğu halde asker kıyâfetinde olmayan pekçok yiğitle birlikte Nasûhî Efendiyi çarpışır gördüklerini söylediler. Adanın fetholunduğu günü bildirdiler. Talebeler daha önce kaydettikleri târihle karşılaştırdıklarında bunun, bildirilen güne rastladığını hayretle müşâhede ettiler.

Sakız Adası zaferinden sonraydı. Muhammed Nasûhî Efendi borçlarını ödemekle meşgûl olduğu sırada Mezomorto Hüseyin Paşa konağına dâvet etti. Nasûhî Efendi, Paşanın konağına varınca, Paşa saygıyla ayağa kalkıp kendisine ikrâmda bulundu. Muhammed Nasûhî Efendi, Paşanın bu hareketine hayret etti. Kendi kendine; "Bu ne haldir? Bakalım sonu ne olacak." dedi. Çünkü Mezomorto HüseyinPaşa, Nasûhî hazretlerine daha önce yakınlık göstermezdi. Bugünlerde ilgilenmesi onun dikkatini çekti. Hüseyin Paşa, Nasûhî hazretlerine hitâben; "Efendi hazretleri! Bize niçin yabancı gibi bakıyorsun. Sakız önündeki muhârebede bize zaferi müjdeleyen siz değil miydiniz?" dedi. Çünkü Sakız muhârebesi sırasında Nasûhî Efendi, MezomortoHüseyin Paşanın bulunduğu kalyona kerâmet olarak gelmiş, zaferi müjdeledikten sonra kaybolmuştu. Sakız muhârebesi sırasında bu müjdeyi veren kimsenin Nasûhî hazretleri olduğunu bilen Hüseyin Paşa, o gece, onu konağında misâfir edip izzet ve ikrâmlarda bulundu. Ertesi sabah dergâh inşâası sebebiyle olan bütün borçlarını ödediği gibi, dergâhının çeşitli ihtiyaçlarını da temin etti. Böylece Nasûhî Efendinin kimseye borcu kalmadı.

Tamâmen Nasûhî Efendinin mülkü olan dergâhta, Cumâ namazı kılınmaya başladı. 1704 (H.1116) senesinde Vezîriâzam Dâmâd Hasan Paşa bu dergâha imâm, hatîb, müezzin, kayyım tâyin ettirdi. Diğer ihtiyaçları için de günlük yüz elli akçe tahsisat ayırttı. AyrıcaHadice Sultan ve Vâlide Atik Sultan vakıflarından bu dergâhın ihtiyaçları için gelir tahsîs edildi. Dergâhta bulunan dervişlerin her türlü ihtiyaçları temin edildiği gibi, dergâha her gün gelen misâfirler ağırlandı.

Nasûhî Efendi, dergâhında pekçok talebe yetiştirdiği gibi, çeşitli câmilerde verdiği vâz ve nasîhatleriyle onların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa kavuşmaları için çalıştı. 1705 senesinden îtibâren Eyyûb Sultan hazretlerinin câmiinde Salı günleri vâz vermeye başladı. Vefâtına kadar bu mübârek makamda vâz ve nasîhata devâm etti. Çok tesirli ve ilgi çekici

vâzlarını sayısız kimse uzaktan yakından gelip dinledi. Câmide toplanan kalabalıktan o gün Nasûhî hazretlerinin vâz günü olduğu anlaşılırdı.

Nasûhî Efendi, vâz günlerinden olmayan bir günde Eyyûb SultanCâmiine gelmişti. Câminin o günkü vâizi, hazırladığı vâza âit notlarını unutmuştu. Durumu Nasûhî Efendiye bildirdi. Nasûhî Efendi de hazırlıksız olmasına rağmen kürsüye çıktı. "Bana bir kitap veriniz." dedi. Orada bulunanlar bir şiir kitabı verdiler. Nasûhî Efendi o kitaptan bir şiir okuyarak vâza başladı. Bugünkü vâzı diğerlerinden daha hoş olup, dinleyenler çok memnun kaldılar. Nasûhî Efendinin o kitaptan okuduğu kıt'a şudur:

Gönül ki sînede sensiz garîb imiş cânâ
Vatanda âşıka kûyün habîb imiş cânâ
Gamınla mihnete salmışdı rûzigâr beni
Yine cemâlini görmek nasîb imiş cânâ.

Tasavvuf yolunda kutbiyyet, gavsiyyet ve ferdiyyet derecelerine ulaşmış olan Mahmud Nasûhî Efendinin birçok kerâmetleri görüldü.

Sâlih Efendizâde Feyzullah Efendi çocuk iken hastalanmış, bir şey yiyip içmeden dalgın halde yatıyordu. Nasûhî Efendi, Burnaz Hasan Ağaya; "Sâlih'e gidelim, Sâlih'in oğlu hasta olup perişan bir halde yatmaktadır." dedi. Yanlarına aldıkları bir-iki kimseyle birlikte Sâlih Efendinin evine geldiler. Dalgın bir halde yatan Feyzullah Efendinin başucuna yaklaşıp ellerini alnına koydu ve; "Feyzullah'ım, Feyzullah'ım." diyerek yüzünü okşarken Feyzullah Efendi gözlerini açtı. Gördü ki, mübârek elleriyle kendisini okşuyordu. Feyzullah Efendi, Nasûhî Efendinin ellerini öptü. O saatte üzerindeki ağırlık ve rahatsızlık gitti.

Draman Dergâhı şeyhi olan Îsâ Efendinin kızı hastalanmıştı. Hastalık o dereceye ulaşmıştı ki, etrâfında bulunanlar ondan ümit kesmişlerdi. Îsâ Efendi de tam bir ümitsizliğe düşmüştü. Bir an Nasûhî Efendi ile kardeşlik derecesinde sevgileri olduğunu düşünüp, evlâd-ı mânevîsî olanZâkir AhmedEfendiyi Üsküdar'a gönderdi. Zâkir Ahmed Efendiye; "Nasûhî Efendi hazretlerine git, selâmımı söyleyip hâlimi arzet. Ömrümün meyvesi biricik kızım çok hastadır. Kardeşliğini bugün için beklerim. Himmet buyurup kızımın sıhhate kavuşması için Allahü teâlâya yalvarıp duâ etmelerini istiyorum." dedi. Zâkir Ahmed Efendi hemen Üsküdar'a gidip Nasûhî Efendi hazretlerinin dergâhına vardı. Huzurlarına çıkıp ellerini öptükten sonra geliş maksadını arzetti. Nasûhî Efendi bir mikdâr durakladıktan sonra; "Îsâ Efendiye selâm söyle. Cenâb-ı Hak kerîmdir, bağışlar. Çok üzülmesinler." buyurdu ve müjde verdi. Ahmed Efendi, Îsâ Efendinin dergâhına döndüğü zaman, selâm verip içeri girdi. Ona hastanın kalkıp çorba içtiğini ve biraz kendisine geldiğini söylediler. Ahmed Efendi, Nasûhî Efendi hazretlerinin selâmını tebliğ edip, müjdelerini bildirdi. Îsâ Efendinin kızı kendisinin sıhhate kavuştuğu kanâatine vardı. Dergâhta bir bayram havası vardı ve herkes seviniyordu. Bu sırada, Nasûhî Efendinin ergenlik çağına ulaşmış olan kızı hastalandı. Kendisine haber verdiklerinde; "Onun için gerekli hazırlıkları yapın, vefât edecektir." buyurdu. Techiz ve kefeni hazırlanıp diğer hazırlıkları yapıldı. O gece kızı vefât etti. Ertesi günü defnedildi.

Lodosun şiddetle estiği fırtınalı bir günde talebeleri Nasûhî Efendiyi ziyârete gittiler. Bir miktar sohbet ettikten sonra, Harem İskelesine doğru geldiler. Sonra Nasûhî Efendi; "Harem'den Galata'ya cenâze namazına kim gider?" dedi. Orada bulunanlar; "Ey Sultanımız! Bu fırtınalı havada karşıya geçmek mümkün müdür?" dediklerinde; "Aslına sonra vâkıf olursunuz. Sevâba ihtiyâcı olan gider." buyurdu. İki ihtiyar kimse ile gitmeye karar verdiler. Talebeleri de Aşağı Çınar'a kadar berâber gidiyorlardı. Hacı Paşa Hamamı önünde bir mevlevî dervişi zuhûr etti. Gelerek Nasûhî hazretlerinin elini öptü. Derviş konuşmaya başlamadan önce Nasûhî Efendi; "Fasîh Dede ne zaman vefât etti." diye sordu. Derviş; "Bu gece yarısından önce Derviş Osman'ı odasına çağırıp; "Bu gece yolcu olsak gerektir. Lâkin beni Şeyh Nasûhî gasl etsin (yıkasın). Namazımı dahi onlar kıldırsınlar." diye vasiyet eyledi ve iki saat geçtikten sonra vefât etti. Biz sabah namazını kıldıktan sonra Derviş Osman beni

çağırıp denizde fırtına var. Lâkin elbette Fasîh Dedenin söylediklerinde bir hikmet vardır. Buradan bir kayığa bin, İstanbul'a (Eminönü'ne) var. İstanbul'dan büyük bir kayık bulup git, Nasûhî Efendi hazretlerine durumu haber ver. Elbette onlara dahi malûm olmuştur. İcâbet buyururlar diye, Sultanım hazretlerine ben kölenizi gönderdi. Ben büyük bir kayık getirdim. Şimdi Şemsipaşa'dadır." dedi. Nasûhî Efendi talebeleriyle birlikte Şemsipaşa'ya kadar yürüdüler. Orada bekleyen kayığa bindiler. Talebeleri hocalarının sözündeki hikmeti anladılar ve bir kerâmetine daha şâhid oldular.

Nasûhî Efendinin sevenlerinden Şâmî Ahmed Efendinin bir kız çocuğu olmuştu. Hanımıyla konuşup çocuğun ismini Fâtıma koymaya karar verdiler. Bu sırada Nasûhî Efendinin, Ahmed Efendinin evine gelmekte olduğunu gördüler. Ev sâhibi kapıya çıkıp onu hürmetle karşıladı, ellerini öptükten sonra içeriye dâvet etti. Nasûhî hazretleri başkaları hiçbir şey konuşmadan; "Oğlum biz sizin kızınıza isim koymak için geldik." buyurdu. Ahmed Efendi çocuğun annesinin yanına girip durumu anlattı. Çocuğun annesi; "Biz kendi aramızda Fâtıma ismini koymayı kararlaştırmıştık ama, bunda da bir hikmet var. Nasûhî hazretlerinin verdiği isim olsun." dedi. Çocuğu Nasûhî Efendinin kucağına verdiler. Kimseye hiçbir şey söylemeden sağ kulağına ezan, sol kulağına ikâmet okuduktan sonra, çocuğa Fâtıma ismini verdi. Orada bulunanlara da buyurdu ki: "Allahü teâlâ bilir ama sizin gönlünüzden de Fâtıma ismi koymak geçiyordu." buyurdu. Çocuğun babası ve yanındakiler Nasûhî hazretlerinin kerâmetini görüp büyük bir velî olduğunu anladılar.

Muhammed Nasûhî Efendi senelerce dergâhında talebe yetiştirdi ve Eyyûb SultanCâmiinde Salı günleri vâz ve nasihat ederek insanların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermeleri için gayret etti.

1714 senesinde Kastamonu'ya gönderildi. Kastamonu'da bulunduğu sırada da vazifesini sürdürdü. Orada Halvetiyye ve Şâbâniyye yolu büyükleriyle görüşüp sohbet etti. Evliyâ ve âlimlerin kabirlerini ziyâret etti. Bu yolculuğu sırasında oğlu Şeyh Alâeddîn Efendi de yanında bulundu. Kastamonu'dan ayrılacağı sırada büyük velî Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin kabrinin bulunduğu türbeye girdi. Kabrinin başında Kur'ân-ı kerîm okuyup sevâbını rûhuna bağışladı.

Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin rûhâniyetine teveccüh edip, yönelip ondan istifâde etti. Ona vedâ ettikten sonra hayvanına binerek Ilgaz Dağında türbesi bulunan Benli Sultan diye meşhûr olanŞeyh Muhyiddîn Efendinin kabrini ziyârete gitti. Bu ziyâret sırasında yanında Kastamonulu Azizzâde Efendi ve Nasûhî hazretlerinin oğlu Alâeddîn Efendi de bulunuyordu.

Nasûhî Efendi, Benli Sultanın kabrini ziyâret etmek içinKastamonulu Azizzâde ile birlikte türbenin içine girdi. Oğlu Alâeddîn Efendi ise, kapıda bekliyordu. Biraz sonra Alâeddîn Efendi de türbenin içine girdi. Nasûhî Efendi iki rekat namaz kılıp Kur'ân-ı kerîm okuduktan ve sevâbını Benli Sultanın rûhuna hediye ettikten sonra onun rûhâniyetine teveccüh etti. Bu sırada oğlu Alâeddîn Efendi de gözlerini kapayıp teveccüh ediyordu. Kulağına konuşma sesleri gelmeye başladı. Kendi kendine; "Herhalde babam Azizzâde ile konuşuyorlar." dedi. Fakat gözlerini açıp baktığında ne görsün. Sandukanın üzerinde orta boylu, hafif sakallı bir zât duruyordu. Babası Nasûhî Efendi de o zâtla sohbet ediyordu. Onların bu hallerinden ve heybetlerinden hayrete düşen Alâeddîn Efendi, dışarı çıktı. Bir müddet sonra Nasûhî Efendi ve Azizzâde Efendi de dışarı çıktılar.

Kastamonu'dan ayrılıp, İstanbul'a gelmek üzere yola çıkan Nasûhî Efendi, bu yolculuk sırasında Mudurnu'ya uğradı. Mudurnu'daki bir hâlini oğlu Şeyh Alâeddîn Efendi şöyle anlattı: "Babam Nasûhî Efendi, Kastamonu dönüşünde Mudurnu'ya gelip Sun'ullah Efendinin kabrini ziyâreti sırasında birkaç gün talebelerinden Abdullah Efendiye misâfir oldu. Bir gün işrak namazından sonra istirahat ediyorlardı. Biz de Abdullah Efendi ile sohbet ediyorduk. O sırada iki zât zuhûr edip, selâm verdiler ve yanımıza oturdular. Sarışın, kısa boylu, heybetli kimselerdi. Bir ara bana korku gelip yanlarından kalktım. O zâtlar, Nasûhî Efendi uyanınca

yanına gittiler. Şeyh Abdullah Efendiye; "Bunlar kimlerdir?" diye sordum. O; "Bunlar Sun'ullah Efendinin talebelerindendirler." cevâbını verdi. Ben ona; "Sun'ullah Efendi vefât edeli yüz seneye yakın oldu." deyince, Abdullah Efendi; "Bunlar cinnî tâifesindendir. Tecdîd-i bîat (bîatlarını yenilemek) için geldiler. HâlenSun'ullah Efendinin türbesinin penceresi önünde otururlar. Pekçok defâ bunları görenleri gördük." dedi.

Muhammed Nasûhî Efendi 1718 senesi Şâbân ayının son haftası, vâzında; "Bize bir sefer gerekti. Bu makamda son vâzımdır." buyurarak cemâate vedâ etti. Dergâhlarında da aynı şekilde vedâ etti. Onun bu sözlerini talebeleri herhalde Kastamonu'ya gidip oradaki büyükleri ziyâret edecek diye mânâlandırdılar. O hafta Cumâdan sonra hastalandı. Ramazan ayının ilk günlerindeydi. Bir gece oturduğu evden dışarıya çıkan Nasûhî Efendi, dergâhın bahçesinde dolaşıyordu. Onun bahçede dolaştığını gören hanımı, bahçeye çıkarak yanına yaklaştı ve; "Muhterem efendim! Bu gece vakti bu bahçede niçin gezinip durursunuz?" diye sordu. O da; "Allahü teâlâ bilir ama, bu bayramı burada geçireceğiz. Şimdiden kendime yer hazırlıyorum." buyurdu.Hanımı bu haberi işitince üzüldü ve; "Niçin böyle söyleyip yüreğimizi yakıyorsun." dedi. Nasûhî hazretleri; "Takdîr-i İlâhî böyledir." cevâbını verdi. Aradan günler geçti. Ramazân-ı şerîf ayının ortasına geldiğinde, sevenlerini etrâfına toplayıp, yerine oğlu Alâeddîn Efendiyi halîfe tâyin etti ve vasiyetini bildirdi.

Muhammed Nasûhî hazretlerinin talebelerinden Şâmî Ahmed Efendi, vefât edeceği gün hocasını ziyâret etti. Mahammed Nasûhî Efendinin hastalığı iyice artmıştı. Şâmî Ahmed Efendi ona; "Efendim biraz az oruç tutup ilaç kullanırsanız rahatsızlığınız iyileşebilir." deyince, Nasûhî Efendi; "Oğlum! Cenâb-ı Hakk'ın inâyetiyle otuz senedir farzları değil nâfileleri dahi noksan yapmadım. İnşâallah bu gece dergâh-ı izzete, oruçlu giderim." buyurdu.

Mahammed Nasûhî hazretleri vefât ettikleri gün ikindi namazından sonra hizmetinde olan dervişlere; "Bu gece Cüneyd-i Bağdâdî, Abdülkâdir-i Geylânî, MollaHünkâr Celâleddin, Mârûf-i Kerhî, Seyyid Yahyâ Şirvânî, SultanŞâbân-ı Velî ve hocamAli Atvel hazretleri teşrif buyuracaklardır. Onlara hizmette kusur etmeyin."İftar vaktinde Derviş İbrâhim, Nasûhî hazretlerinin yanından odanın kapısına varıp iki lokma ekmek yedi. Üçüncü lokmayı yerken Nasûhî hazretleri bir defâ; "Hû." diye seslendi. Derviş İbrâhim ekmeği bırakıp içeri girerken tekrar; "Hû." diyeAllahü teâlânın ismini zikr edip rûhunu teslim etti.

Ramazân-ı şerîf ayının on sekizinci Pazartesi günü iftâr vaktinde vefât etti. Ertesi gün Üsküdar'da Doğancılar Parkının karşısındaki çıkmaz sokağın içindeki dergâhının bitişiğinde defnedildi. Muhammed Nasûhî Efendinin kabrinin üzerine daha sonra türbe inşâ edildi. Taştan yapılmış türbenin önünde mescidin minâresi vardır. Eskiden türbeden mescide bir kapı açılırdı. Türbenin içinde tahta sandukalı on kabir vardır. Ortadaki demir şebekeli sanduka Şeyh Nasûhî Efendinindir. Diğerleri ise Muhammed Nasûhî Efendinin oğulları ile torunlarının ve türbede postnişinlik yapanlarındır. Bâzılarının üstünde isimlerini ve vefât yıllarını gösteren levhalar vardır. Türbenin sağ tarafında dergâhın mescidi vardır. Türbenin üzerinde Şâir Zekâî'nin ta'lik hattıyla yazılmış olan şu iki satırlık manzûmesi bulunmaktadır.

Makâm-ı evliyâdır, menbâ-ı feyz-i fütûhîdir,
Edeple dâhil ol sofî, bu dergâh-ı Nasûhî'dir.

Mânâsı: "Ey derviş! Manevî fetihlerle ilgili feyzlerin kaynağı ve velîler durağı olan bu Nasûhî dergâhına edeple gir."

Abdülkerîm Dede, Canbazlar Kethüdâsı İbrâhim Ağa ve Nasûhîzâde AhmedEfendi anlattılar:

"Bir gün dergâha elinde bavulu ile biri geldi.Bavulunu emânete verip, bize Nasûhî hazretlerinin türbesini sordu. Biz de; "Yorgunsun, birazcık dinlen, sonra ziyâret edersin." dedik. Fakat o; "Önce ziyâret edeyim sonra dinlenirim." cevâbını verdi. Bunun üzerine türbeyi gösterdik. O gidip kabrin başında bir müddet Kur'ân-ı kerîm okudu. Ziyâretten sonra

yanımıza gelip oturdu ve şöyle anlatmaya başladı: "Bu fakîr, seyahatim esnâsında bir vilâyete uğradım. Birisine; "Burada talebelerin, gariplerin kaldığı bir dergâh var mıdır?" diye sordum. O da; "Filân yerde bir dergâh var. Aradığını orada bulabilirsin." dedi. Oraya gidip misâfir oldum. Dergâhın idâresini yapan, mübârek kâmil bir zât imiş. Onunla tanıştık, o gece berâber sabaha kadar sohbet ettik. Bana seyahatimin sebebini ve nereye gideceğimi sordu. Ben de anlattım ve İstanbul'a gideceğimi bildirdim. Bana; "Oğlum, bir ricâda bulunsam acabâ yerine getirebilir misin?" dedi. "Elbette gücüm yeterse yaparım, emrediniz." dedim. O da; "İstanbul'a gitmek için, Üsküdar'dan geçmen lâzım. Üsküdar'ın Doğancılar semtinde Nasûhî hazretlerinin türbesi vardır. Oraya uğradığında bizim hürmetimizi bildirip, mübârek rûhuna Yâsîn-i şerîf, üç İhlâs ve bir Fâtiha okuyup sevâbını hediye eder misin?" dedi. "Peki, inşâallah emrinizi yerine getiririm." dedim. Sonra ona; "Efendim! İstanbul'da pek büyük velîler, âlimler olduğu hâlde, niçin önce Nasûhî Efendiye gitmemi arzu ettiniz?" diye sormaktan kendimi alamadım. O da: "Babam Kâdiriyye yolunda olgun bir velî idi. O hayatta iken kıymetini bilemeyip nefsimin hevâsı peşinde koştum. O vefât ettikten sonra da huzûrum iyice kaçtı. Birgün babamın yerine bakan halîfesi bana; "Ey mübârek hocamın yâdigârı! Kıymetli ömrünüzü böyle geçirip giderseniz sonunuz hüsrân olur. Mübârek hocamızın bize bir emânetisiniz. Zararın neresinden dönerseniz kârdır. Geç de olsa bir medreseye gidip ilim tahsîl etseniz, bir velî kulun hizmetine girip kalb ilimlerini öğrenip buraya gelseniz ve babanızın yerine geçseniz ne güzel olur. Size elimizden geldiği kadar yardımcı oluruz. Size yakışan budur." dedi. "Peki, nereye gideyim." diye sorduğumda da; "Edirne'de tanıdığım âlimler var. Oraya gidebilirsin." deyince, hazırlığa başladım. İhtiyaçlarımı tedârik edip yola çıktım. Yolculuk uzun ve yorucu oluyordu. Vakti gelince namazlarımı kılıyor, akşamları da uygun yerlerde uyuyup dinleniyordum. Bir gün dinlendiğim bir handa, önümüzdeki yolu eşkıyâların kestiğini, geçenleri soyduklarını söylediler. Ben onların bu sözlerine aldırmayıp Allahü teâlâya tevekkül ederek yoluma devâm ettim. Yol kesicilerin bulunduğu mahalle yaklaştım. Karşı tepenin üzerinde hareket eden bâzı karartılar görülüyordu. Belli ki onlardı. Gitsem mi, gitmesem mi diye tereddüd içinde yürürken, karşıdan siyah bir at üzerinde nûr yüzlü, sakallı ve heybetli bir zât göründü. Yanıma geldiğinde; "Evlâd! Korkma, gel benimle." diyerek geri döndü. Peşinden yürümeğe başladım. Eşkıyânın bulunduğu yerden geçtikten sonra bana dönerek; "Bundan ötesi selâmettir. Yolun açık olsun, Allahü teâlâ yardımcın olsun." dedi ve kayboldu. Cenâb-ı Hak, ilim öğrenmek niyetimin bereketiyle, beni eşkıyânın şerrinden bu tanımadığım mübârek zâtın vesîlesiyle kurtarmıştı.

Uzun yolculuktan sonraÜsküdar'a geldim. Oradan İstanbul'a sonra da Edirne'ye gidecektim. Üsküdar'da yürürken iki kimse yanıma sokuldu; "Ey efendi! Seni üstâdımız dergâhına dâvet ediyor. Lütfen oraya buyurunuz." dedi. Beni burada kimse tanımazdı. Üstelik benim de tanıdığım bir kimse yoktu. Yine Rabbimize tevekkül edip; "Peki geleyim." diyerek peşlerine düştüm. Dergâha geldik. Dinlenmemi söylediler. "Beni huzûruna dâvet eden üstâdınızla görüşeyim." dediğimde; "Üzülme, vakti gelince o sizi çağırır, görüşürsünüz." dediler. O gece sabaha kadar uyuyamadım. Kur'ân-ı kerîm okuyup, namaz kıldım. Allahü teâlâya; "Yâ Rabbî! Bana ilim, amel ve ihlâs ihsân eyle." diye çok yalvardım. Sabah namazını kıldıktan sonra bana; "Şeyhimiz seni huzûruna bekliyor." dediler. İçeri girdiğimde, beni eşkıyânın elinden kurtaran o nûr yüzlü zât karşımda duruyor, bana tebessüm ediyordu. Hayretimden dona kalmışım. Aklım başıma geldiğinde hemen eğilip elini öptüm. Sonra da; "Muhterem efendim! Tehlikeye girdiğimde hayâtımın kurtulmasına sebeb oldunuz." derken, sözümü kesti ve; "Oğul! Ne garip kelâm edersin. Seninle ilk defâ karşılaşıyoruz. Orada senin gördüğün kimse bu vücûd değildir. Cenâb-ı Hak meleklerinden birini benim sûretimde oraya gönderip, seni tehlikeden kurtarmış." diyerek hâllerini gizledi. Üç gün dergâhta kalıp istirahat etmemi emretti. Dışarı çıktıktan sonra, bu zâtın kim olduğunu sordum. Nasûhî Efendi olduğunu söylediler. Üç gün cana can katan, kalb hastalıklarına şifâ olan sohbetleriyle şereflendim. Bereketli teveccühleri ile kalbim aydınlandı, haller sâhibi oldum. Üç gün sonra huzûruna çıktığımda buyurdular ki: "Evlâdım! Şimdi memleketine geri dön. Pederinin

dergâhında makâmına otur. Bu yolun âdâbına uyarak talebeleri yetiştirmeye çalış. Silsile-i aliyye büyüklerinin rûhâniyetleri seni terbiye ederler. O zaman yüksek haller, zevkler sâhibi olursun. Sana duâ ediyorum. Başın dara düştüğü zaman bizi hatırla." Bu sözleri can kulağımla dinledim. Mübârek ellerini öptükten sonra vedâlaştım. Memleketime gelip, gördüğün gibi burada talebelerin başında, onlara yardımcı olmaya çalışıyorum. İşte yukarıda anlattığım sebeplerden dolayı Nasûhî Efendiyi ziyâret edip okumanı istedim." dedi."

İlimde ve fazîlette yüksek bir zât olan MuhammedNasûhî hazretleri, güzel ahlâk sâhibiydi. Riyâzet, nefsin istediklerini yapmamak ve mücâhede, nefsin istemediklerini yapmak sûretiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalışırdı. Uzun müddet halvette kalırdı. Recep ayının başında halvete girip, Ramazân-ı şerîf bayramında halvetten çıkardı. İki erbaîn (kırk gün) ve bir îtikâf müddeti (on gün) halvette kalırdı. 1696 (H. 1108) senesinde on erbaîn müddeti yâni dört yüz gün müddetle erbâinde kalmıştı. Ramazan ayının son on günündeki îtikâfdan başka olan halvet ve erbaînlerinde yirmi dört saatte bir yemek yerdi. Yağlı ve tuzlu yiyeceklerden sakınırdı.Yediği tuzsuz çorba ve tuzsuz ekmeğin hepsi otuz dirheme (yaklaşık 150 gr) ulaşmazdı. Erbaîn ve halvetlerde oruçlu olduğu gibi, diğer zamanlarda Pazartesi ve Perşembe günleri ve Arabî ayların 13, 14 ve 15. günlerinde oruç tutardı. Her gün evvâbîn, tesbih, teheccüd, işrak ve duhâ namazlarını devamlı kılardı. Halvet ve erbaînlerde Peygamber efendimizin rûhuna bir Fâtiha üç İhlâs okurdu. Diğer peygamberlerin, dört halîfenin, Aşere-i mübeşşerenin diğer Eshâb-ı kirâmın, müctehid imâmların, tasavvuf büyüklerinin de ruhlarına üç İhlâs bir Fâtiha okurdu. Özellikle Hasan-ıBasrî, Cüneyd-i Bağdâdî, Seyyid Yahyâ Şirvânî, SultanŞâbân-ı Velî, pîri ve mürşîdi Karabaş Ali Efendinin ruhları için okur, her birinin rûhu için ayrı ayrı duâ ederdi.

Nasûhî Efendinin, Ali Alâeddîn Efendi, Fadlullah Efendi, Fahreddîn Muhammed Efendi isimli oğullarından nesli devâm etmiştir. Fadlullah Efendinin kızının oğlu İbrâhim Affet Efendinin neslinden Nasûhîzâdeler diye ulemâdan bir âile devâm etmiştir.

Nasûhî Efendinin tasavvufta tâkib ettiği yola kendisinden sonra gelen talebeleri ve sevenleri tarafından Nasûhiyye adı verildi.

Nasûhî Efendinin tasavvuftaki yolu olan Nasûhiyye yolunu devâm ettiren halîfeleri ise şunlardır:

1) Oğlu Şeyh Alâeddîn Efendi. 2) Şâbân Efendi. 3) Şâbân Efendinin oğlu Mustafa Efendi. 4) Konurapa şeyhi Muhammed Efendi. 5) Mudurnu şeyhi Muhammed Efendi. 6) Serezli el-Hac Ömer Dede. 7) Mudurnu şeyhiAbdullahReşîd Efendi. 8) Ankara şeyhi Derviş Hasan Efendi. 9) Arâkiyeci Mustafa Dede. BunlarNasûhî hazretlerinin icâzetli halîfeleridir. Vazîfe verilmemiş olan pekçok talebesi vardı.

Nasûhî Muhammed Efendinin belli başlı eserleri şunlardır:

1) Tefsîr-i Şerîf: On cildlik bir eserdir. **2) Risâletü'l-Fahriyye, 3) Risâletü'r-Rüşdiyye, 4) Risâletü'l-Velediyye, 5) Şuabü'l-Îmân, 6) Şerh-i Gazel-i Niyâzî-i Mısrî.**

Nasûhî hazretlerinin Peygamber efendimize muhabbet ve sevgilerini ifâde eden pekçok şiirleri vardır. Bunlardan birisi şöyledir:

YÂ RESÛLALLAH!

Eyleyen Uşşâk-ı şeydâ dâimâ
Tal'atındır yâ Resûlallah senin
Derd ile âh ettiren subh u mesâ
Hasretindir yâ Resûlallah senin!

Rûz ü şeb kârım benim efgân eden
Nâr-ı hasretle dilim sûzân eden

Dembedem bu gözlerim giryân eden
Furkatındır yâ Resûlallah senin!

Asfiyânın gördüğü Lutf-i hüdâ
Evliyânın sürdüğü zevk ü safâ
Enbiyânın bulduğu rifa't şehâ
Devletindir yâ Resûlallah senin!

Merhamet kıl ben garîb âvâreye
Mücrimim rahm eyle yüzü kâraya
Şefkat etmek bîkes ve bîçâreye
Âdetindir yâ Resûlallah senin!

Eş Şefîü'l-müznibîn nûr-ı ahad
Kendi bendendir Nasûhî kılma tard
Bâb-ı lutfundan kerem kıl etme red
Ümmetindir yâ Resûlallah senin!

ARZU EDEN GELSİN

MuhammedNasûhî Efendi, bir ara üç gün müddetle sevenlerinden birinin dâveti üzerine hava değişikliği için Çamlıca civârındaki Bulgurlu'ya gitti. Bulgurlu'ya gelişlerinin ilk gecesi, gece yarısından sonra teheccüd namazını kıldıktan sonra yanında bulunanlara; "Bize bugün Üsküdar'a gitmek gerekiyor. Hizmeti yerine getirdikten sonra inşâallah yine geliriz. Arzu eden bizimle gelebilir." buyurdu. Sabah namazını kıldıktan sonraÜsküdar'a gelmek üzere yola çıktı.Yolda karşısından derviş kıyâfetli biri geldi ve; "Ben duâcınız da efendime gidiyordum. Dergâhınıza vardım. Efendim hazretleri (yâni siz) Bulgurlu'dadır." dediler. Çok şükür efendime burada kavuştum. Size gelişimin sebebi, Üsküdar'daBülbülderesi denilen yerdeki bir mağarada, Nakşibendiyye yolu mensuplarından Şâh Haydar adında bir zât vardı. Bu zât kimsenin işine karışmayan, haram işlememek için insanlardan uzak yaşamaya gayret eden biriydi.Ömrünün sonuna doğru bana; "Artık dünyâ hayâtım bitmek üzeredir. Vefât ettiğimde cenâzemi yıkamak, namazımı kılmak, kabre koymak ve telkînimi vermek üzere Nasûhî hazretlerinin vekil olmasını istirhâm ediyorum. Bu vasiyetimi unutma ve başkaları yapmak isterlerse mâni ol. Vefâtımı ve vasiyetimi ona bildirmene lüzum yok. OnaAllahü teâlâ bildirir." buyurdu.Lâkin duâcınız işgüzârlık yapıp kendiliğimden geldim. Bu gecenin son üçte birinde vefât etti." dedi. Nasûhî hazretlerinin yanında bulunan talebeleri, onun bir kerâmetini daha gördüler. Vefât eden zâtın dediği gibi oldu. Nasûhî hazretleri talebeleriyle birlikte Bülbülderesine geldi. Kabrini kazdırdı.Cenâzesini yıkadı. Namazını kılıp, kabre koydu ve telkînini verdi.

ACELE TÖVBE ET

Sarayda vazîfeli MehmedAğa anlattı: "Sarayda, Enderûndan yetişmiş bir ağa, Üsküdar'daki konağında oturuyordu. Ben de önceleri onun konağında vazîfeliydim. O günlerde, Doğancılar'daNasûhî Efendinin vefât ettiği duyuldu.Cenâze namazı kılınmak üzere câmiye götürülüyordu.Talebeleri mübârek tabutu omuzlarına almışlar, gözyaşları arasında ağanın evi önünden geçerken, ağa, kalabalığı görmeyeyim diye pencerelerin perdelerini kapattı. Çünkü Nasûhî hazretlerinin büyüklüğüne inanmazdı. Ağa, o gece rüyâsında büyük bir kalabalığın Pâdişâh Sultan Ahmed Hanı beklediğini gördü. Halk, yolun kenarlarına dizilmişlerdi. Öyle ki, çarşının aşağı başından Ahmediye Câmiine kadar yollar doluydu. Herkes heyecanla bekleşiyordu. Bâzılarına niçin beklediklerini sorduğunda, onlar; "Pâdişâhımız, Nasûhî Efendi hazretlerini ziyârete gelecek. Onun gelmesini bekliyoruz." dediler. Bu sıradaNasûhî Efendi, Pâdişâhın geleceği istikâmete doğru, beyaz bir at üstünde göründü. Etrafında talebeleri vardı. Nasûhî Efendi, Ağanın önünden geçerken durdu. Ona dönüp; "Allahü teâlânın sevdiği kulları sevmeyenler, helâk olur. Bu düşmanlık, onların perişân olmalarına kâfidir. Sen acele tövbe et ki, kurtulasın!" buyurdu. O sırada uyanan Ağa, sıkıntıdan ter içinde kaldığını gördü. Hemen tövbe edip, abdest aldı. İki rekat namaz kılıp Kur'ân-ı kerîm okudu. SevaplarınıNasûhî hazretlerinin rûhuna bağışladı. Bir müddet durdu. Hiç âdeti olmadığı halde dışarı çıkıp tek başına sokak kapısını açtı ve yola çıktı. Hanımı onun alışılmamış bu hâli sebebiyle beni (Karakulak MehmedAğayı) çağırdı. Ağa nereye gidiyor acabâ tâkib et dedi. Ben de ağanın arkasınca gittim. Ağa Doğancılar'a

geldi.Nasûhî Efendinin dergâhına girdi. Ben de varıp bir köşeye gizlendim. Ağanın hareketlerini tâkib ettim. Sabah namazını kıldıktan sonra, Nasûhî hazretlerinin türbesine girdi. Kabr-i şerîfinin başında bir mikdar durduktan sonra, Kur'ân-ı kerîm okudu. Oradan çıkarak evine döndü. Ben de geri dönüp gördüklerimi hanımına anlattım. Hanımı Ağaya, bilmiyormuş gibi gece nereye gittiğini sordu. Gittiği yeri ve gidiş sebebini anlattırdı. HanımıAğadan dinlediklerini daha sonra bana nakletti."

Bu zamandan sonra, Nasûhî hazretlerinin sevenlerinden olanAğa, dergâhının devamlılarından oldu.

1) Vekâyiü'l-Füdelâ; c.2, s.432

2) Sicilli Osmânî; c.4, s.557

3) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.12, s.80

4) Esmâü'l-Müellifîn; c.2, s.314

5) Sefînetü'l-Evliyâ; c.4, s.31

6) Tezkire-i Sâlim; s.669

7) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.176

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1129

9) Îzâhü'l-Meknûn; c.2, s.438

10) Üsküdar Târihi; s.239, 373

11) Menâkıb-ı Nasûh-i Üsküdârî

NECCÂRZÂDE;

Anadolu’da yetişen büyük velîlerden. İsmi Mustafa Rıdâüddîn, babasınınki İbrâhim’dir. 1679 (H.1090) senesinde Şebinkarahisar’da doğdu. 1746 (H.1159) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri Beşiktaş'ta Sinan Paşa Câmii yanındadır.

Neccârzâde doğmadan önce babası İbrâhim Efendiye rüyâsında bir zât; “Allahü teâlâ sana sâlih bir evlâd verecek. Bu evlâdın âlim ve ârif bir zât olacak. Çok evliyâ ve sâlih müslüman yetiştirecektir. Doğduğu zaman ismini Mustafa koyunuz ve iyi yetişmesi için çok gayret ediniz.” demişti. Bunun üzerine o doğunca babası ismini Mustafa koydu. Yetişmesinde büyük bir dikkat ve titizlik gösterdi.

Babası İbrâhim Efendi, Neccârzâde doğduktan bir müddet sonra İstanbul’a yerleşerek saray topçuları arasına girdi. Fen ilimlerine vâkıf olan bu zât, seferler sırasında bilgisiyle hizmette bulunduğu gibi, köprülerin kurulmasına da nezâret etmiştir. Bu sebeple kendisine marangoz mânâsında, Neccâr, oğluna da Neccârzâde lakabı verilmiştir.

Neccârzâde Mustafa Efendinin yetişmesine babası çok önem verdi. Ömrünün son günlerinde ona şöyle nasîhat ve vasiyet etti: “Aman evlâdım ilim öğren. Annen seni işe verirse kabûl etme. Zîrâ sen büyük hizmetler için yaratıldın. İlimde ve mârifette yüksek mertebelere çıkacaksın. Bu hususta çok gayretli ve dikkatli ol!” Babası vefât edince, annesi onu bir işe vermek istedi. Fakat o, babasının vasiyetine uyarak ilim tahsîline başladı. Zamânın âlimlerinden ilim öğrenip, kısa zamanda yetişti. On yedi yaşında Beşiktaş'taki Sinân Paşa Câmii yanındaki medresede ders vermeye başladı. Bu müderrisliği sırasında, Üsküdar’da Azîz Mahmûd Hüdâî hazretlerinin dergâhında insanları irşâd ve terbiye ile meşgûl olan Yâkûb Efendinin babası Odabaşı Şeyhi diye tanınan Şeyh Fenâî Efendinin derslerine ve sohbetlerine devâm etti. Kısa zamanda ilerledi. Bu hocasından Celvetiyye yolunun âdâbını öğrendi ve icâzet aldı. Bu esnâda Mustafa Efendi kendisinden önce bu yola girmiş olanları geçip, akranlarının vasfını bile duymadığı derecelere kavuştu.

Fenâî Efendi bir neşeli vakitlerinde Mustafa Efendinin kıymetini bildirmek için ona hitâben; “Gözümün nûru Mustafa Efendi! İnşâallah, siz öyle bir rehber olursunuz da, inci, cevher olan hikmetli sözleriniz büyük küçük herkesin kulağına küpe olur.” buyurdu. Zaman zaman,

Mustafa Efendide yüksek hallerin meydana geleceği müjdesini tekrar ederdi.

Neccârzâde Mustafa Efendi, daha sonra Beşiktaş Mevlevîhâne Şeyhi Memiş Efendinin sohbetlerine devâm etti. Ondan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin **Mesnevî**'sinin ince ve derin mânâlarını öğrendi. Neccârzâde Mustafa Efendi, hep ilimle meşgûl olup, dünyâya ve dünyâ malına gönül vermedi. Kanâat ve tevekkül yolunu tuttu. Çok güzel hattı vardı ve geçimini kitap yazmakla sağlardı. Bunun yanında kalbi Allahü teâlâ ile meşgûl olup, zâhirini, dışını dînin emir ve yasaklarına uymakla süslemişti. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesinden kıl payı ayrılmaz, farz, vâcib ve nâfileleri yerine getirmekte çok gayretliydi. Sinan Paşa Câmiinde imâmlık, müezzinlik yaptı ve vâz etti. Bu hizmetlerinden sonra o sıralarda Rusya üzerine açılan sefere katılıp Moskoflara karşı cihâd etti. Bu cihâdda zafer kazanıp dönerken Edirne'de Arabzâde Hacı Muhammed İlmî Efendinin sohbetlerinde bulundu. Ondan Müceddidiyye yolundan icâzet aldı. Ötedenberi bu yolda yetişmek ve bu yolun feyzlerine kavuşmak için cân atıyordu. Hocasından mutlak icâzet alıp, irşâda me'zun oldu. Böylece tasavvufda asıl üstünlük ve olgunluklara kavuştu. İlâhî sırlara ve mârifetlere mazhâr oldu.

Müceddidiyye yolundaki hocası Muhammed Hacı İlmî Efendi, Ebû Abdullah Muhammed Semerkandî'nin talebesi idi. Bu zât Ahmed-i Yekdest Cüryânî'nin talebesi idi. Ahmed Yekdest Cüryânî ise, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin mübârek evlâdı Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma'sûm Fârûkî'nin önde gelen talebesindendi.

Arabzâde İlmî Efendi, Neccârzâde'ye tasavvufda Müceddidiyye yolundan icâzet verirken, tevâzû göstererek lâyık olmadığını söyleyince; "Evlâdım bunu biz tâyin etmedik, bu yolun büyüklerinin işâreti ile senin buna liyâkatin bildirildi. Emr edilene uy" dedi. Neccârzâde Edirne'de bir sene kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Beşiktaş'da Sinân Paşa Câmii yanında bir arsa satın alıp burada bir mescid yaptırdı. Burada Müceddidiyye yolunun yüksek mârifetlerini yaydı. İnsanlara rehberlik etti. İlim, irfân ve Hak âşıklarına Allahü teâlânın dînini öğretti. İslâm ahlâkının yayılmasına, insanların refah ve saâdete kavuşmasına hizmet etti. Sadrâzam Hekimbaşı Nûh Efendinin oğlu Ali Paşanın Altı-mermerde Cerrah Paşa Hastahânesi karşısındaki câmi 1734'de yapılınca, buranın ilk vâizi oldu. Ahmed Yekdest Cüryânî'nin talebesinden Eğrikapı'da Karamânî mescidi imâmı Tatar Ahmed Efendi ile sohbetleri meşhûrdur.

Neccârzâde 1740 (H.1153) senesinde hacca gitti. Bu sırada **Tuhfet-ül-İrşâd** adlı dîvânında toplanan güzel şiirlerini yazdı. Peygamber efendimiz için yazdığı na't-ı şerîf ve medh ü senâ için yazdığı şiirler birer şâheserdir. Hac farizasını yerine getirdikten sonra Cumâ kaptanın gemisiyle yanında bâzı dostları ve talebeleri ile birlikte Hicâz'dan İstanbul'a dönmek üzere yola çıktı. Yolculukları sırasında Mısır'a uğradılar. Mısır vâlisi Hekimoğlu Ali Paşa Neccârzâde'yi hürmetle karşılayıp, bir dâire tahsîs etti. Sonra sarayına dâvet edip çok ikrâmda bulundu. Sohbetini dinleyip duâsını aldı. Bu sohbeti sırasında söylediği bir şiir şöyledir:

"Yâ Rab tarîk-i vuslata emn ü emân ver!
Hasretkeş-i zemân-ı visâlim zemân ver!
Râh-ı Rızâ'da merd-i garîb etme bendeni
Çâbük-süvâr-ı şevki bana hem-inân ver."

İstanbul'a döndükten sonra yine Beşiktaş'da ikâmet edip, vefâtına kadar nasîhatlarına ve sohbetlerine devâm etti. **Tuhfet-ül-İrşâd** adlı dîvânı meşhûrdur. Ebû Abdullah Semerkandî'nin **Muhtasar-ül-Vilâye** kitabını Fârisî'den Türkçe'ye tercüme etmiştir. Tövbe ile ilgili Arabî bir kitab da yazmıştır.

TÖVBE ETMEK

Neccarzâde buyurdu ki: “Bütün müslümanların günahlarına tövbe etmesi lâzım ve zarûrîdir. Ölünceye kadar dâimâ tövbe ve istiğfâr etmek lâzımdır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde müminlerin tövbe etmesini emr buyuruyor. İstiğfârdan murâd tövbedir. Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm hadîs-i şerîfde buyurdu ki:

“Allahü teâlâya tövbe ediniz. Ben her gün yüz defâ tövbe ediyorum.” Mahlûkâtın efendisi hiç günâhı olmadığı, mâsûm ve pâk olduğu hâlde böyle yaparsa biz her hâlükârda tövbe ve istiğfâra muhtâcız. Sonra kul hayâtı boyunca günâh ve kusûrdan, gafletten ve yüksek makamlardan mahrûm kalma hâllerinden kurtulamaz. Tövbe ile ilgili diğer bir incelik de şudur ki: Bütün günâhları terkedip hakîkî tövbe etmedikçe noksan yapılan tövbe kemâle ermek için kâfî gelmez. Çünkü günâhlar sebebiyle kalbde hâsıl olan karartılar ve lekeler, Allah yolunda ilerlemeye mâni olurlar. Bütün günâhlara tövbe etmek lâzımdır.”

1) Εση®β–ϟ Κιρ®μ; (6. Βασκϟ) σ.365

2) Menkıbe-i Evliyâiyye fî Ahvâl-i Ridâiyye (Ahmed Nüzhet Efendi, Esad Efendi Kütüphânesi, No:1752, vr.4b

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.446

4) Mu’cem-ül-Müellifîn; c.12, s.265

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.309

NECCÂRZÂDE MUHAMMED SIDDIK;

Anadolu’da yetişen büyük velîlerden. 1719 (H.1131) senesinde İstanbul’da doğdu. Büyük velî Neccârzâde Mustafa Efendinin oğludur. Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Muhammed Sıddık, ilim ve tasavvuf yolunu babasından ve Mustafa Fenciyi Efendiden öğrendi. Nakşibendiyye ve Halvetiyye yollarının büyüklerindendi. Tasavvuf yolunda icâzet aldıktan sonra Hüdâî Dergâhında talebe yetiştirmeye, ilim ve feyz vermeye başladı. Babasının vefâtından sonra yerine geçerek Rumelihisarı’ndaki yalısında talebe yetiştirmeye devâm etti.

Muhammed Sıddık Efendi bir ara Aziz Mahmûd Hüdâî Dergâhına şeyh tâyin edildi. Tâyin edildiğinde Aziz Mahmûd Hüdâî’nin türbesine girip bir müddet içerde kaldı. Biraz sonra dışarıya çıkınca; “Hazret-i Hüdâî efendimiz bize bir salkım üzüm verdi. Bizim bu dergâhda şeyhlik müddetimiz on bir ay olsa gerektir, fazla değildir.” buyurdu. On bir ay burada vazîfe yaptıktan sonra tekrar kendi yalısına döndü.

Muhammed Sıddık Efendi 1794 (H.1208) senesinde Rumelihisarı’ndaki dergâhında vefât etti. Sinan Paşa Câmiinin kuzey duvarı üzerindeki mescidinde babasının yanına defnedildi.

Talebelerinden birisi şöyle anlatır: “Dört oğlum tâûn hastalığından arka arkaya vefât etmişti. Hem oğullarımın vefât acıları hem de ben ve hanımım yaşlı olduğumuz için artık çocuğumuz olmayacağını da düşünerek üzgün ve perişan bir haldeydik. Gerçi Şeyh Muhammed Sıddık Efendinin tesellileri ile biraz rahatlıyordum. Fakat yaşlılığımız sebebiyle artık çocuğumuz olmayacağı hatırıma geldikçe bir hayli üzülüyordum. Şeyh Muhammed Sıddık Efendi benim bu hâlimi anlayıp bir gün yine huzûrunda mahzûn mahzûn dururken; “Sen evlâd acısıyla ve bundan sonra daha çocuğun olmayacağını düşünerek kendini perişan ediyorsun. İnşâallah Allahü teâlâ sana çocuk verir.” buyurdu. Gerçekten bir müddet sonra hanımım yaşlı olmasına rağmen hocamın duâsı ile bir çocuğumuz oldu.

Talebelerinden birinin çocuğu üç yaşına gelmesine rağmen henüz yürümüyordu. Bu duruma babası çok üzülüyordu. Bir gün bu çocuğunu hocası Muhammed Sıddık’ın huzûruna getirdi ve durumunu arz etti. Muhammed Sıddık hemen çocuğun elinden tutup, besmele çekerek yürütmeye başladı. Çocuk, Allahü teâlânın izniyle yürür oldu.

Sevenlerinden birisi çok hastalanmıştı. Durumunu arz etmek ve duâ istemek için Muhammed Sıddık Efendiye bir haberci gönderdi. Biraz sonra gönderdiği haberci içeri girerek; "Muhammed Sıddık Efendi hâlinizi sormak için birini göndermiş." dedi. O zât bu duruma çok şaşırdı. Gelen kişi; "Hoca Efendi size selâm söyledi. Hastalığınızın zamânının tamam olduğunu bildirmemi emretti." dedi. O zât Allahü teâlânın izniyle o gün iyileşti.

Bir gün Eyüp'teki Kaşgarî Mescidinden biri gelip, hocaları Îsâ Efendinin şifâ bulması için duâ istedikte; "Selâmet-i hâtimesi için Fâtiha okuyalım." buyurdu. Îsâ Efendinin o saatte vefât ettiği anlaşıldı.

Sevenlerinden biri ziyâret etmek maksadıyla huzûruna gelmişti. Mustafa Sıddık Efendi o zâtı görünce; "Arkadaşın falan zât üç güne kadar makam sâhibi olacak. Git kendisine müjdele." buyurdu. O da gidip durumu müjdeledi. Üç gün sonra Allahü teâlânın izniyle dediği gibi oldu.

Muhammed Sıddık Efendinin şiirlerinin toplandığı bir **Dîvân'**ı ve **Esfâr-ı Erbaa** isimli bir eseri vardır.

1) Sicillî Osmânî; c.4, s.429

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.350

3) Muhtasar-ül-Velâ Tercümesi; s.144

4) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı); s.366

NECÎB EFENDİ

Hâlidî yolu şeyhlerinden. Karacasu'lu olup asıl adı Ahmed'dir. İyi bir tahsilden sonra Rumeli Kazaskerliğine kadar yükselmiş ve bir müddet de Hâlidî Dergâhı şeyhliğini yürütmüştür. 1900 yılında vefât etmiş olup Fâtih Câmiinin kıble tarafındaki kabristanda medfundur.

NECÎBÜDDÎN MÜTEVEKKİL;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Ferîdüddîn-i Şeker-Genc hazretlerinin kardeşi ve halîfesi idi. Çok sıkıntılar ve riyâzetler çekti. Zâhir ve bâtın ilimlerinde mütehassıs oldu. Yetmiş sene insanları irşâd etmek, doğru yolu göstermekle meşgûl oldu. Çok sıkıntı çekmesine rağmen, tam bir tevekkül sâhibiydi. Yetmiş sene şehirde durdu. Hiçbir yerden maaş cinsinden bir şey almadı. Hâlbuki çoluk çocuğu vardı. Sanki hayatla bağı yoktu. Bugün hangi gün, bu ay hangi ay, bu para kaç liradır bilmezdi. On üçüncü asrın son yarısında Dehlî'de vefât etti. Hâce Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî'nin makâmına giden yol üzerinde defnedildi.

Bir bayram günü, dervişler onun evinde toplandılar. O gün evinde hiçbir şeyi yoktu. Dama çıkıp, ibâdetle meşgûl oldu. Kalbi ile de; "Böyle bayram günü geçiyor, çocuklarımın yemeği yok. Misâfirler geliyor, bir ikrâm görmeden geri dönüyor" dedi. Bu arada ihtiyâr birinin dama çıktığını ve şu beyti okuduğunu gördü:

"Kalbime dedim, gönlüm, sen Hızır'ı gördün mü?
Cevap geldi ki, eğer görünürse görürüm."

O kimse bir yemek sofrası getirdi ve; "Senin tevekkül davulunun sesi, Arş'tan duyuluyor, senin kalbin ise, yiyecek sıkıntısından bahsediyor" dedi. Necîbüddîn; "Allah biliyor ki, kendim için değil, misâfirlerim için yüzümü döndüm ve söyledim." dedi. O gelen, Hızır aleyhisselâmdan başkası değildi.

Şeyh Nizâmüddîn Evliyâ buyuruyor ki; "Şeyh Ferîdüddîn'in huzûruna kavuşmadan önce bir

gün Şeyh Necîbüddîn'in huzûrundaydım. Kalktım ve; "Bir Fâtiha ile İhlâs okuyun ki, ben buranın kadısı olayım." dedim. Şeyh Necîbüddîn gözlerini yumdu. Sesimi duymadığını zannettim. Tekrâr aynı cümleyi söyledim. Bu defâ tebessüm etti ve; "Sen kâdı olma, başka şey ol." buyurdu." Daha sonra Nizâmüddîn Evliyâ, Ferîdüddîn Şeker Genc'in talebesi ve zamânın en büyük evliyâsından oldu.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.66

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.10, s.346

NECÎBÜDDÎN-İ ŞÎRÂZÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Ali bin Bergaş, lakabı Necîbüddîn'dir. Şîrâz'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1279 (H.678) târihinde Şîrâz'da vefât etti. Kabr-i şerîfi oradadır.

Necîbüddîn-i Şîrâzî'nin babası, îtibârlı ve zengin bir tüccar olup, Şam'dan Şîrâz'a giderek, orada evlenip yerleşmişti. Bu zât, bir gece rüyâsında hazret-i Ali'yi gördü. Birlikte yemek yediler. İmâm-ıAli ona; "Hak teâlâ sana necîb ve sâlih bir evlâd ihsân buyuracaktır. İsmini Ali koy!" buyurdu. Bir müddet sonra, bir erkek evlâdı dünyâya geldi.İsminiAli, lakabını Necîbüddîn koydu.Büyük bir hassâsiyet ve ihtimâm ile yetiştirdi. Necîbüddîn Ali büluğ çağına geldiğinde, ilim tahsîlini tamamlayıp, büyük bir âlim oldu.

İnsanlara, bilhassa ihtiyaç sâhiplerine merhametinden ve fakirleri çok sevdiğinden, babasının aldığı güzel ve kıymetli elbiseleri giymez, evlerinde pişen lezzetli yemekleri yemezdi. "Ben bunları giymem ve bu yemekleri yemem." derdi. Gâyet sâde elbiseler ve yiyecekler ile yetinir, gösterişten uzak dururdu.

Bir gece rüyâsında; Şeyh-i Kebîr adı verilen Abdülkâhir-i Sühreverdî hazretlerinin türbesinden nûr yüzlü bir ihtiyâr ve arkasından, yine onun gibi, nûr yüzlü altı zât çıktı. Öndeki zât, tebessüm ederek, Necîbüddîn Ali'nin elinden tuttu, arkasında bulunan zâtlardan birine teslim ederek; "Bu sana, Allahü teâlâ tarafından bir emânettir." dedi. Necîbüddîn Ali, bu rüyâsını babasına anlattı. O da, bu rüyânın tâbirini İbrâhim Hıyâl hazretlerinin yapabileceğini söyleyip, kendisine bir kimse ile haber gönderdi. Böyle bir rüyânın tâbirini kendisine bildirmesini ricâ etti. İbrâhim Hıyâl; "Bu rüyâ, Necîbüddîn Ali'den başkasının rüyâsı değildir." buyurup şöyle tâbir etti: "Önce gördüğü nûrlu ihtiyâr zât, Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretleridir. Diğer zâtlar ise onun halîfeleridir. Necîbüddîn Ali'nin kendisine teslim edildiği zât ise, henüz hayattadır veNecîbüddîn ondan feyz alacaktır." dedi.

Necîbüddîn Ali bu tâbire çok sevinip, feyz alacağı zâtı merak etmeye başladı. Babasından izin alarak, o zâtı aramak üzere Hicaz'a doğru yola çıktı. Bağdât'a uğradı. Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerini tanıdı. Kendisinin emânet edildiği kimsenin bu zât olduğunu anladı. Şihâbüddîn hazretleri de gördüğü rüyâyı aynen anlattı ve onu talebelerinin arasına aldı. Necîbüddîn Ali hocasının feyz ve bereketleri ile birkaç sene içinde yetişip velîlik yolunda kemâl mertebesine ulaştı. Hocası tarafından mezun edilip, insanlara doğru yolu gösterip, onlara feyz ve bereket sunmak üzere memleketi olan Şîrâz'a gönderildi.

Necîbüddîn Ali hazretleri Şîrâz'a geldi. Orada evlendi. Bir tekke yaptırdı ve ilim âşıkı olup, Hak yolunu arayanlara, tesirli vâz ve nasîhatler vererek faydalı olmaya çalıştı. Büyüklüğü ve kerâmetleri kısa zamanda her tarafa yayıldı. Herkes her taraftan sohbetlerine gelmeye başladı. Sohbetlerinde ve yazdığı risâlelerinde, büyük velî, kerâmetler hazînesi Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinden öğrendiği derin ilmi, ince mârifetleri anlattı. Çok kimse kendisinden istifâde etti.

1) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.538

2) Tabakât-ül-Evliyâ; s.493

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.185

NECMEDDÎN DÂYE RÂZÎ;

Evliyânın meşhûrlarından. Râzî nisbesiyle de tanınmış olup, aynı zamanda meşhûr bir şâirdir. Tasavvufta büyük velî Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin talebesi olup, onun ders ve sohbetlerinde kemâle erdi. Cengiz istilâsının meydana çıkacağı sırada, bu fitne henüz başlamadan, hocası Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin işâreti ile Anadolu tarafına seyâhat ederek Konya'ya geldi. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Sadreddîn-i Konevî ile görüştü. 1256 (H.654) senesinde Bağdât'ta vefât etti. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin kabrinin yakınındaki bir yere defnedildi.

Anadolu'ya gelişi husûsunda kendisi **Mirsâd-ül-İbâd** adlı eserinin birinci bâbı ikinci faslında şöyle yazmıştır: Irak ve Horasan şehirlerine gider gelirdim. 1220 (H.617) senesinde Tatar ordusu bulunduğumuz diyârı istilâ etti. O zaman Hemedân'da bulunuyordum. 1221 senesinde bir gece bâzı dervişlerle ve dostlarla birlikte Selçuklu sultanlarının adâletiyle mamûr olan Rum diyârına, Anadolu'ya hicret ettik. Kayseri'ye yerleşip, orada **Mirsâd-ül-İbâd** adlı eserimi yazmaya başladım. Bu eserimi 1230 (H.628) senesinde Sivas'ta tamamladım.

Necmeddîn Dâye hazretlerinin **Mirsâd-ül-İbâd** adlı eseri cemiyetin her meselesini ele alıp, ayrı ayrı işleyen kıymetli bir kitaptır. Bu eser Karahisarlı Kâsım bin Muhammed (Muhammed Karahisârî) tarafından Sultan İkinci Murâd Han nâmına 1421 (H.825) senesinde **İrşâd-ül-Mürîd ile'l-Murâd** adıyla Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Daha önce de Şeyhoğlu Mustafa tarafından yazılan **Kenz-ül-Küberâ ve Mehekk-ül-Ulemâ** adıyla yazılan telif esere **Mirsâd-ül-İbâd** kitabı kaynak olarak alınmıştır. Ayrıca **Keşf-ül-Hakâyık ve Şerh-üd-Dekâik, Bahr-ül-Hakâik** adlı eserleri de vardır.

Diğer velîler ve âlimler gibi bu zât da, insanlara karşı çok merhametli olup, onların saâdete kavuşmaları için can atan, kendisine zulüm ve düşmanlık edenlere de fazlasıyla merhamet gösteren, çok kıymetli, seçilmiş, yüksek bir zâttı. Allahü teâlâ, onun bedenini uygun olmayan işleri yapmaktan koruduğu gibi, kalbini de uygunsuz düşüncelerden koruyup, oraya, hep râzı olduğu beğendiği, güzel düşünce ve niyetleri yerleştirmişti. Kin, düşmanlık, kötülüğe ayniyle mukâbelede bulunmak gibi kötü düşünceler yerine, kendisine iyilik edene de, kötülük edene de iyilik etmek, kendisine diken atana gül sunmak düsturundan hareket eden bir zâttı. Kalbi çok sâf, gönlü çok temiz olduğu için, hep güzel düşüncelere sâhipti. Bunu anlatan Fârisî şiirlerinden iki beytinin tercümesi şöyledir:

Bize düşman olan da, saâdet, iyilik bulsun
Cihandaki ömründe, nice bereket bulsun.
Yolumuzun üzerine diken koysa bir kimse,
Bizden ona diken gitmez. Yollarında gül bulsun.

1) Kâmûs-ül-A'lâm; c.6, s.4567

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.9, s.199

3) Şeyhoğlu, Kenz-ül-Küberâ ve Mehekk-ül-Ulemâ (Prof. Dr. Kemal Yavuz)

4) Sefînet-ül-Evliyâ; s.106

5) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.491

6) İlk Mutasavvıflar; s.202

NECMEDDÎN İMÂD;

On ikinci ve on üçüncü asırlarda Anadolu'da yaşayan velîlerden. Kayseri'de yaşamış olan Necmeddîn İmâd hazretlerinin hayâtıyla ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Ancak Halvetiyye yolu ileri gelenlerinden olduğu ve 1224 (H.621) senesinde Kayseri'de vefât ettiği bilinmektedir. Kabri Kayseri'nin KalenderhâneSerçeoğlu mahallesinde ve HüseyinBey Hamamı karşısında olup, ziyâret edilmektedir.

Yaşadığı asırda insanların dünyâ ve âhirette kurtuluşları için gayret etmiş olan Necmeddîn İmâd hazretlerinin bâzı halleri ve menkîbeleri halk arasında anlatılmaktadır. Necmeddîn İmâd hazretlerinin vefâtından asırlarca sonra 1600 yılı başlarında Samsun, Amasya ve Çorum taraflarında ortaya çıkan Karayazıcı adındaki zorba ve isyâncılar, Osmanlı idâresine baş kaldırdı. Osmanlı ordusunun Rumeli'deki savaşlarda bulunmasını fırsat bilen Karayazıcı, emrindeki çapulcularla Çorum yöresinden başlayarak, Amasya ve Tokat taraflarını yağmaladıktan sonra Kayseri'ye yaklaştı. İdâreciler ve halk, saltanat merkezi İstanbul'a haber göndererek yardım istediler. İsyânı bastırmakla vazîfelendirilen Vezir Hacı İbrâhim Paşa, Kayseri'ye geldi. Karayazıcı'nın kuvvetleriyle çarpıştıysa da başarılı olamadı. Karayazıcı ve kuvvetleri Kayseri'ye girerek yağma ve talana devâm etti. Kayseri'yi istilâ ettiği günün gecesi Şeyh Necmeddîn İmâd hazretleri,Karayazıcı'nın rüyâsına girdi ve onu son derece sıkıştırdı. Ertesi gün eşkıyâ başı Karayazıcı, Kayseri'den kuvvetlerini geri çekti. Böylece Kayseri ahâlisi büyük bir zulüm ve fitneden kurtuldu. Bu menkîbe, halk arasında asırlardır anlatıla gelmiştir.

1) Meşâhir-i Kayseriyye

NECMEDDÎN-İ KÜBRÂ;

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh, tefsîr, hadîs âlimi. Tasavvufta Kübreviyye (Zehebiyye) diye bilinen yolun mürşidi, rehberidir. İsmi Ahmed, babasınınki Ömer'dir. Künyesi Ebü'l-Cennâb'dır. Bu künye kendisine, rüyâda Peygamber efendimiz tarafından verilmiştir. Lakabları; Necmeddîn, Şeyh-ül-imâm, Zâhid-ül-kebîr ve Şeyh-i Harezm'dir. Necmeddîn-i Kübrâ diye meşhûr oldu. Yaptığı bütün münâzaralarda gâlip geldiği için, kendisine et-Tâmmet-ül-kübrâ lakabı da verildi. Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden ve evliyânın önde gelenlerinden olanNecmeddîn-i Kübrâ hazretleri, 1145 (H.539) senesinde, Harezm köylerinden Hayvek'te doğdu. Buna nisbetle Hayvekî denilmiştir. 1221 (H.618) senesi Rebî'ul-evvel ayında, Harezm'de Cengiz askeri tarafından şehîd edildi.

Çocuk yaşta ilim tahsîline başlayan Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri, biraz yetişince ilim öğrenmek aşkıyla çeşitli beldeleri dolaştı. İskenderiyye'de; Ebû Tâhir es-Silefî'den, İsfehan'da; Ebü'l-Mekârim, Ahmed bin Muhammed el-Lebbân, Ebû Saîd Halîl bin Bedr, Ebû Câfer Muhammed bin Ahmed es-Saydelânî, Ebû Abdullah Muhammed bin Zeyd el-Kerrânî ve Ebü'l-Hasan Mes'ûd bin Ebî Mensûr'dan, Hemedan'da; Hâfız Ebü'l-A'lâ'dan, Nişâbûr'da; Ebü'l-Meâlî el-Fürâvî'den, Mısır'da; Rûz-i Behân-ı Baklî'den (Ebû Muhammed eş-Şîrâzî'den) ve daha başka birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İmâm Ebû Nasr Hafza'nın Tebriz'de **Sünne** okuttuğunu duyup oraya giderek, bu kelâm âliminin derslerine devâm etti. **Şeyh-üs-Sünne vel-Mesâlih** adındaki mukaddime mâhiyetindeki kelâma dâir eserini bu arada yazdı. Burada Bâbâ Ferrûh Tebrîzî'nin sohbeti bereketiyle ilim tahsîlini tamamlayıp, tasavvuf ilmi ile meşgûl olmaya başladı. Tasavvufta, amcası Ebû Necîb-i Sühreverdî hazretlerinden feyz alarak yetişti. İsmâil Kasrî ve Ammâr bin Yâsir'in sohbetlerinde bulundu. Fahreddîn-i Râzî hazretleri ile görüştü. Böylece birçok ilimde yetişip, tasavvufta yüksek derecelere kavuştu. Sonra memleketi olan Harezm'e gidip yerleşti.

Orada insanları irşâd edip, doğru yolu göstermeye başladı.Kısa zamanda etrâfına yüzlerce talebe toplandı. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin babası Sultân-ül-ulemâ Behâeddîn Veled ile Feridüddîn-i Attâr'ın hocaları Mecdüddîn-i Bağdâdî ve Bâbâ Kemâl Cündî, Abdülazîz bin Hilâl, Nâsır bin Mensûr, Seyfüddîn-i Baherzî, Necmüddîn-i Râzî, Radıyyeddîn Ali Lâlâ talebelerinin büyüklerindendir. Talebelerinin çoğu, zamanlarında insanlara doğru yolu gösteren rehberler oldular.

1221 (H.618) yılındaHarezm'e Cengiz askeri Tatarlar hücûm edince, talebelerine; "Memleketinize gidiniz! Şarkdan fitne ateşi geliyor. Her tarafı yakacaktır. İslâmiyette bu kadar fitne görülmemiştir." dedi. "Duâ buyursanız da, bu belâ müslüman memleketlerinden uzaklaşsa." dediler. "Bu, Kazâ-i mübremdir. Duâ bunu gideremez." buyurdu. Talebeleri Horasan'a gitti. Kâfirler şehre girince, o da cihâda çıktı. Şehîd oldu. Şehîd olduğunda bir kâfirin saçını tutmuş idi. Şehâdetinden sonra, kimse saçı elinden alamadı. Sonunda mecbur kalıp saçı kestiler.

Tasavvuf yolunun en tanınmışlarından ve büyüklerinden olan Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri, zâhirî ve bâtınî ilimlerde derin bir âlim olup, İslâmın güzel ahlâkı ile ahlâklanmış yüksek bir zâttı. İlim öğretmek yolunda çok gayretliydi. Allahü teâlâya ibâdet etmekte ve O'nun dînine hizmet etmekte kat'iyyen gevşeklik göstermez, bu yolda kınayanların kınamalarına aldırmazdı. İstisnâsız bütün insanlara yardım etmeye, faydalı olmaya gayret ederdi. Onun dergâhı, fakirlerin sığınağı idi. Büyüklüğü, üstünlüğü herkes tarafından bilinir, kendisine hürmet edilirdi. Büyüklüğünü anlatan hâlleri ve kerâmetleri her tarafta anlatılıp, dilden dile dolaşmaktadır. Kerâmetlerinin en büyüğü; her birisi, gittiği beldelerde insanları doğru yola sevkeden, etrafına nûr ve feyz saçan çok kıymetli talebeler yetiştirmesidir. Yüzlerce talebe yetiştirdi. Allah yolunda yürümek isteyen nice kimselere rehber oldu. Talebelerinin her birini bir memlekete gönderir, o talebe orada hocasının yolunu yaymaya çalışırdı. Harezm bölgesinde, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinden sonra onun gibi yüksek bir velî yetişmemiştir. O kadar yüksek idi ki, Allahü teâlânın aşkı ile kendinden geçmiş iken, bir kimseye teveccüh edince, vilâyet, evliyâlık derecelerine yükseltirdi. Bir gün bir tüccar, gezmek maksadıyla Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin hânekâhına girdi. Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri buna teveccüh edince, tüccar, hemen o anda vilâyet mertebesine ulaştı. Tüccârı yanına çağırıp, talebe yetiştirmesi için izin verdi ve memleketine gönderdi.

Bir gün Eshâb-ı Kehf hakkında sohbet ediyordu. Necmeddîn hazretlerinin talebelerinden olan Sa'düddîn-i Hamevî; "Acabâ bu ümmette, sohbeti köpeğe tesir eden var mıdır?" diye düşündü. Necmeddîn-i Kübrâ, kalb gözü ile bu talebesinin düşüncesini anlayıp kalktı ve dergâhın kapısına doğru yürüdü. Ansızın uzaklardan bir köpek çıkageldi. Bir yerde durup kuyruğunu salladı. Necmeddîn-i Kübrâ'nın bakışı köpeğe isâbet edince, köpek derhâl değişti. Kendinden geçme hâlleri görüldü. Yüzünü şehirden çevirip kabristana gitti. Başını yerlere sürüyordu. Hattâ derler ki, nereye gitse, elli-altmış köpek devamlı onun etrâfında dolaşırdı. Fakat ulumazlar, havlamazlardı. Hiçbir şey yemezler, devamlı bakılan o köpeğe karşı hürmette bulunurlardı. Sonra bu köpek öldü.

Necmeddîn-i Kübrâ, bir taraftan çok kıymetli talebeler yetiştirirken, diğer taraftan da, kendisinden sonra gelenlere faydalı olmak üzere çok kıymetli eser ve risâleler yazdı. Tefsîr, hadîs, tasavvuf ve diğer ilimlere dâir yazdığı pek mûteber olan eserlerinden bâzılarının isimleri şunlardır: **Ayn-ül-Hayât** (Kur'ân-ı kerîmin tefsîri olup 12 cilddir. **Usûl-i Aşere** (Tasavvufa dâir olup, çeşitli isimlerle pekçok defâ istinsâh edilip çoğaltılmış ve birçok da şerhi yapılmıştır.) Bundan başka, **Risâle ilel-Hâim, Fevâih-ul-Cemal, Âdâb-üs-Sûfiyye, Risâle-i Necmeddîn, Sekînet-üs-Sâlihîn, Risâle-i Sefîne** ve daha başka eserleri ve risâleleri de vardır. Eserlerinin en önemlilerinden olan **Usûl-i Aşere** kitabı, tasavvufa dâir olup, talebelerinin ve daha sonra gelen birçok kimsenin el kitabı olmuştur.

1) Tabakât-ül-Müfessirîn; c.1, s.57

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.3, s.25

3) El-A'lâm; c.1, s.185

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.34

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.79

6) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.275

7) Kâmûs-ul-A'lâm; c.6, s.4568

8) Nefehât-ül-Üns Tercümesi (Osmanlıca); s.475

9) Reşehât-Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.124

10) Hadîkat-ül-Evliyâ (Osmanlıca); 3. Kısım, s.37

11) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1128

12) Rehber Ansiklopedisi; c.13, s.66

13) Risâle ilel-Hâim (Süleymâniye Kütüphânesi, Ayasofya Kısmı, No: 2052

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.186

NERKİSECÂRÎ;

Irak evliyâsından. İsmi, Ma'rûf bin Abdurrahmân bin Abdülkâdir Nerkisecârî'dir. 1863 (H.1280) târihinde Nerkisecâr'da doğdu. 1912 (H.1331) târihinde Süleymâniye'de vefât etti. Cenâzesi Ahmed Berende'ye getirilip mescidinin civârında defnedildi.

Ma'rûf Nerkisecârî okuma çağına gelince, ilk önce Kur'ân-ı kerîmi hatmetti. Arapça öğrenip öncelikle okunması gereken kitapları okudu. Halebçe'de Câmi-i Kebîr'de Şeyh Mahmûd Müftî'den okudu. Sonra Devletâvâ'ya gidip bir müddet ilimle meşgûl oldu. Sonra da Halebçe'ye döndü ve eski hocası Müftî Şeyh Mahmûd'dan icâzet (diploma) aldı.

Ma'rûf hazretleri fazîlet sâhibi bir zâttı. Şeyh Mustafa'nın kızı Âişe Hanımla evlendi. Muhammed isminde bir oğlu oldu. Bu oğlu dokuz yaşına bastığında bir mezrada yılan sokması sebebiyle vefât etti.

Şeyh Ma'rûf hazretleri bir zaman göz ağrısına tutuldu. Bunun üzerine Biyâre'ye gitti. Orada Şeyh Ömer Ziyâüddîn hazretlerinden bereketlenmek istedi. Ona talebe olup mânevî terbiyesi altına girdi. Kısa zamanda mânevî ilimlerde yükseldi. Dünyâ işlerinden el çekti. Hocasından insanları irşâd için izin aldı ve memleketi olan Nerkisecâr'a döndü. Orada insanları mânen terbiye etmeye, güzel ahlâkı öğretmeye başladı.

Bir müddet sonra Ma'rûf hazretlerinin hanımı Âişe Hanım vefât etti. Bunun üzerine Ma'rûf hazretleri hocası Ömer Ziyâüddîn hazretlerinin emri üzerine Şeyh Muhammed Sûlî'nin kızı Fâtıma Hanımla evlendi. Allahü teâlâ kendisine bu evlilikten sâlih evlâdlar ihsân etti.

Hocası Şeyh Ömer Efendi, Ahmed Berende'de bir mescid ve bir medrese inşâsını istedi ve orada ikâmet edip ilim öğretmesini bildirdi. Şeyh Ma'rûf hazretleri de, hocasının emrine uyup Ahmed Berende'ye yerleşti ve orada ve başka yerlerde medreseler inşâ etti. Oralara müderris zâtlar tâyin edip, ilmin öğrenilmesine ve yayılmasına çok hizmet etti.

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.587

NESEVÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed bin Aliyyân'dır. Bisme ilinin önde gelen âlimlerinden idi. Ebû Osman Hayrî ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbetlerinde bulundu ve onlardan ders aldı. Muhammed bin Aliyyân, mârifet ehlinin imâmı idi. Himmeti yüksek ve kerâmetleri açık bir âlim idi. Kerâmetlerini hiç gizlemezdi. Muhammed bin Aliyyân'ın

doğum ve vefât târihleri bilinmemekle berâber, onuncu asırda yaşamıştır.

Şöyle anlatılır: “Birgün aklına bir suâl geldi. Düşündü taşındı, buna bir türlü cevap bulamadı. Bu suâlin cevâbını hoca Ebû Osman Hayrî’den başka kimse halledemez dedi. Bulunduğu yerden suâline cevap almak için Nişâbur’a gitti. Suâlinin cevâbını alıncaya kadar yolda hiçbir şey yemedi ve içmedi.”

Muhammed bin Aliyyân buyurdu ki: “Harama düşerim korkusuyla mübahların çoğunu terk etmek, âhiret arzusunun anahtarıdır.”

“Gözünün gördüğü nîmetleri senden esirgemeyeni nasıl sevmezsin? Yine O’na uymadığın hâlde, O’nu sevdiğini nasıl iddiâ edersin?”

“Allahü teâlânın kulundan râzı olmasının alâmeti nedir?” diye sorulunca, buyurdu ki: “İbâdetlerin tatlı ve rahat, günahların zehir ve ağır gelmesidir.”

“Cömert, cömertliğini küçük görmedikçe ve onu kabûl edeni kendinden üstün görmedikçe sofi olamaz.”

“Fakirlerle sohbet eden kimse, onlarla; sırrın selâmeti, nefsin cömertliği, gönlün genişliği, nîmetlerle mihnetin kabûlü husûsunda sohbet etsin.”

“Fakirlerin en fakiri, kendisini ganî edecek kimseye (Allahü teâlâya) ulaşamayan (hidâyet bulamayan) dır.”

“İyilik ve mürüvvet, dînin muhâfızı, insanın koruyucusu, müminin bekçisidir.”

“Mevcut olan şeyde cömertlik, kendisinde olan her türlü işleri kusurlu görmektir.”

“Allahü teâlâya sevap umarak veya azâbından korkarak hizmet eden, tamahını ve hasisliğini ortaya koyar. Kulun efendisine bir bedel (menfaat) karşılığı hizmet etmesi ne kötü şeydir.”

“Bu yolun başlangıcında iken, nefsin âfetlerini görür ve onun gizlendiği yerleri bilir vaziyete gelmiştim. Ona karşı kalbimde dâimî sûrette bir kin vardı. Bir gün boğazımdan tilki yavrusunun çıkardığı ses gibi bir şey çıktı. Allahü teâlâ beni, onu tanır hâle getirdi. Anladım ki o, nefsdir, ayaklarımın altına aldım, çiğnemeye başladım, ama her tekme atışımda daha da büyüyordu. Ona; “Hey sana ne oluyor, herşey döğmek ve sıkıntı çekmekle helâk oluyor. Sen ise daha da fazlalaşıyorsun?” dedim. Bana dedi ki: “Benim yaratılışım terstir. Bir şeye sıkıntı ve üzüntü veren bir şey, bana rahat ve zevk verir. Diğer şeylere rahatlık temin eden birşey, bana meşakkat getirir.”

“Mürüvvet; dînini korumak ve nefsini tanımak, müminlere hürmet etmek, kendi kusurlarını görmektir.”

1) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.417

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.116

3) Hilyet-ül-Evliyâ c.10, s.376

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.222

NEVEVÎ;

Şâfiî âlimlerinin büyüklerinden. İsmi Yahyâ bin Şeref, lakabı Muhyiddîn, künyesi Ebû Zekeriyyâ'dır. 1233 (H.631)de Muharrem ayında, Şam'ın güneyindeki Nevâ kasabasında doğdu. Doğduğu yere nisbetle Nevevî denmiştir. 1277 (H.676) yılının Receb ayında vefât etti.

Babası anlattı: "Oğlum yedi yaşına basmıştı. Ramazân-ı şerîfin yirmi yedinci gecesi yatağında uyuyordu. Biz bu geceyi ihyâ etmek için Kur'ân-ı kerîm okuyorduk. Oğlum gece yarısına doğru uyandı ve; "Babacığım! Evimizi dolduran bu nûr nedir?" diye sordu. Biz hiçbir şey göremiyorduk. O zaman anladım ki, bu gece Kadir gecesidir, oğlum ileride Allahü teâlânın sevdiği kullarından olacaktır."

Muhyiddîn Ebû Zekeriyyâ Yahyâ'yı, babası küçük yaşta Kur'ân-ı kerîm öğrenmesi için mektebe gönderdi. Kısa zamanda Kur'ân-ı kerîmi ezberledi.

Büyük âlimlerden Muhammed Zerkeşî anlatır: "Nevevî'ye Kur'ân-ı kerîm öğreten zâta gittim. Ona tavsiyelerde bulundum ve; "Bu çocuğun ileride zamânın en büyük âlimi ve dünyâya hiç gönül bağlamayan bir zâhid olacağını, bunun sebebiyle pekçok kimselerin hidâyete, doğru yola kavuşacağını ümid ediyorum." dedim. Bunun üzerine hocası bana; "Nereden biliyorsun, sen müneccim misin?" diye sordu. Ben de; "Hayır. Ancak Allahü teâlâ beni böyle konuşturuyor. Konuşana değil, konuşturana ve söylenilene bak." dedim. Bunu babasına da söyledim ki, iyi yetiştirsin."

Tasavvuf yolundaki hocası Yâsîn bin Yûsuf anlatır: "Yahyâ bin Şeref'i, on yaşında iken Nevâ'da gördüm. Çocuklar onu, kendileriyle berâber oyun oynamaya zorluyordu. O ise çocuklardan kaçıyor ve ağlıyordu. Bu hâlde Kur'ân-ı kerîm okumaya devâm ediyordu. Onun bu hâlini görünce, kalbime sevgisi düştü, onu çok sevdim. Babasının bir dükkanı vardı. Nevevî de dükkanda dururdu. Alış-veriş onu Kur'ân-ı kerîm okumaktan hiçbir zaman alıkoymazdı."

Nevevî on dokuz yaşına gelince, babası onu Şam'daki Revâhiyye Medresesine tahsîle gönderdi. Önce tıp dersleri gördü, sonra tamâmiyle din dersleri üzerinde çalıştı. Şâfiî mezhebinin temel kitaplarından olan **El-Tenbîh**'i ve **Mühezzeb**'in dörtte birini dört buçuk ayda ezberledi. Kemâleddîn Sellâr Erbilî, İzzeddîn Ömer Erbilî, Kemâleddîn İshâk bin Ahmed hazretlerinin derslerine devâm etti. Onlardan fıkıh ilmini öğrendi. İzzeddîn Ömer Erbilî'ye çok hizmet etti. Onun abdest ibriğinin suyunu doldururdu. Her gün hocalarından on iki ayrı ilim okurdu.

Usûl, nahiv, lügat ve benzeri ilimlerin inceliklerine vâkıf oldu. Hadîs ilmini; Hâfız Zeyn Hâlid Nablûsî, Radî bin Bürkân, İbn-i Abdüddâim, Ebû Muhammed İsmâil bin Ebî Yusr ve birçok âlimden öğrendi. Kısa zamanda ilimde devrinin en büyük âlimlerinden oldu. Kısa süren ömründe, insanlığın saâdeti için pekçok kitap yazdı. Şâfiî mezhebini kayda geçirdi. Kendisinden; Şeyh el-Mizzî, Ebü'l-Hasan Attâr ve pekçok âlim ilim tahsîl ettiler.

İmâm-ı Nevevî hazretleri, geçinmede kanâat üzere olup, nefsî ve dünyevî arzu ve isteklerden vaz geçmişti. Allahü teâlâdan çok korkardı. Doğru konuşur, yerinde söyler, geceleri ibâdet ve tâat ile geçirirdi. İlim tahsîlinde gayretli olup, sâlih ameller yapmakta sabrı çoktu. Şam halkının yediği şeylerden yemez, memleketinden, anne babasının yanından getirdiği, tam helâl olduğunu bildiği şeyleri yemekle kanâat ederdi. Yirmi dört saatte bir defâ, yatsıdan sonra yemek yerdi. Yine günde bir defâ, sahur vaktinde su içerdi. O diyârın âdeti olan kar suyu içme âdetini yapmazdı. Bekârdı. Hiç evlenmedi. Geceleri uyumaz, ibâdet eder ve kitap yazardı. Devlet reislerine, vâlilere ve diğerlerine emr-i mârûf ve nehy-i münker ederdi. Allahü teâlânın emirlerini bildirir, yasaklarından sakınmak lâzım olduğunu anlatırdı. Bu işte hiç müdâhene etmez, gevşeklik göstermezdi. İki kere hacca gitti. 1266 senesinde, Dâr-i Hadîs-i Eşrefiyye'de ders verdi. Vefâtına kadar bu vazîfesinin karşılığında oradan hiç para almadı. Mübârek sakalında birkaç tâne beyaz kıl vardı. Üzerinde sekîne ve vakar hâli herkes tarafından görünürdü.

Aynı zamanda evliyâ-i kirâmın büyüklerindendir. Çok kerâmetleri görülmüştür.

Bâzı keşf sâhipleri, İmâm-ı Nevevî için; "Kutb olmayınca, ölmedi." demişlerdir. Gâibden ses işitmek, kilitli kapıyı açmak ve benzeri çok kerâmetleri görülmüştür. Bir defâsında duvar

yarılmış, çok güzel bir şahıs içeri girmiş, dünyâ ve âhiret işleri, evliyâ ile birlikte bulunması hakkında ona çok şeyler söylemiştir.

Bir gün İbn-i Nakîb, Nevevî'ye geldi. İmâm-ı Nevevî; "Ey Kâdı'l-kudât, otur!" dedi. Biraz sonra İbn-i Nakîb'i Kâdı'l-kudât tâyin ettiler.

Bârizî, Nevevî'yi rüyâda görüp; "Dâimî oruç için ne dersiniz?" diye sordu. İmâm-ı Nevevî; "Âlimlerin bunda on iki kavli vardır." buyurdu. Uyanınca, bir sene bu meseleyi inceledi. Nevevî'nin dediği gibi buldu.

Ebü'l-Hasan Şam'da nekris hastalığından yatıyordu. Nevevî ziyâretine gitti. Yanına oturup, sabırdan konuşmaya başladı. Konuştukça hastanın ağrıları azar azar geçti. Yanından kalkınca hiçbir şeyi kalmadı.

Ömrünün sonlarına doğru, üzerinde olan emânetleri sâhiplerine verdi, borçlarını ödedi. Kitaplarını kütüphâneye verdi. Nevâ'da doğduğu evde günlerce hasta yattı. 1277 (H.676) yılının Receb ayında vefât etti. Türbesi ziyâret edilmekte, âşıkları mübârek rûhundan feyz almaktadır.

Pekçok âlim, İmâm-ı Nevevî hakkında; "Asrının kutublarından idi. Haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terk eder, dünyâya hiç meyletmezdi. İlimde her sözü birer vesîka, senetti. Eshâb-ı kirâmın yoluna tam olarak uyan, Ehl-i sünnet îtikâdını yaymak için hayâtı boyunca çalışan mübârek bir zâttı." dediler.

İmâm-ı Sübkî anlatır: Babam 1341 yılında Dâr-i Hadîs-i Eşrefiyye'de ders okutuyordu. Geceleri salona çıkar, teheccüd namazı kılardı. Zaman zaman yüzünü halılara sürer; "Buraya İmâm-ı Nevevî hazretlerinin mübârek ayakları değmiştir. Bu halılara âşık olmamın, hayran kalmamın ve yüzümün en şerefli yerlerini bu yaygılara sürmemin sebebi budur." derdi.

Yazdığı eserlerin sayısı çoktur. Okuyanlar pekçok istifâde etmektedirler. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **Ravda**, fıkıh ile ilgilidir. **Riyâz-üs-Sâlihîn**, hadîs üzerinedir. Hadîs-i şerîflerin şerhi hakkında, **Şerh-i Sahîh-i Müslim**'i vardır. Hadîs ricâlinin isimlerini harf sırası ile bildiren **Tehzîb-ül-Esmâ** adlı büyük bir kitabı vardır. **Lügat-üt-Tenbîh, Tıbyân, Minhâc** gibi eserleri de vardır.

DİŞLERİNİ GÖSTERDİLER

⇒αμ ϖ®λισι, Χ®μι–ι Εμεϖ⌠Κ⌡τ⌠πη®νεσινδεκι κιταπλαρ⊦, ⌠ρανэα νακλετμεκ ιστεδι□ι ζαμαν, Νεϖεϖ⌠ηαζρετλερι ονα μ®νι ολδυ. ς®λι, ονυ ικν® ετμεκ ιστεδι. ς®λινιν εϖινδε ηαλ⊦ ολαρακ κυλλαν⊦λαν καπλαν ϖε ψ⊦ρτ⊦χ⊦ ηαψϖαν δεριλερι ϖαρδ⊦. Νεϖεϖ⌠ονλαρα ι∪®ρετ ettι. Αλλαηэ⊦ν κυδρετι ιλε διριλιπ, ϖ®λιψε δι∪λερινι γ⌡στερδιλερ. ς®λι ϖε ψαν⊦νδακιλερ οραδαν κα⌠τ⊦λαρ. Σονρα ϖ®λι, ⌠μ®μ–⊦ Νεϖεϖ⌠ηαζρετλερινδεν ⌡ζ⌡ρ διλεδι ϖε ελινι ⌡πτ⌠.

SULTANA NASÎHAT

⌠μ®μ–⊦ Νεϖεϖ⌠, Βαψβαρσэα ψαζδ⊦□⊦ βιρ μεκτυπτα ∪⌡ψλε βυψυρδυ:

∀Βισμιλλ®ηιρραημ®νιρραη⌠μ. Αλλαη⌠ τε®λ®ψα ηαμδολσυν. Εφενδιμιζ Μυηαμμεδ αλεψηισσελ®μα ϖε ®λινε σαλ®τ ϖε σελ®μ ολσυν. Αβδυλλαη Μυηψιδδ⌠ν Νεϖεϖ⌠эδεν Συλταν Ζ®ηιρэε. Δ⌠νιν ηιζμετ⌠ιλερι ολαν υλεμ® δαηα ⌡νχε σιζε βιρ μεκτυπ ψαζμ⊦∪⌡ραρδ⊦. Χεϖ®β⊦ν⊦ζ σερτ ολδυ. Γελεν μεκτυπτα χιη®δ, δ⌠ν⌠η⌠κμ⌡νδεν αψρ⊦ ολαρακ βιλδιριλμεκτεδιρ. Αλλαη⌠ τε®λ® ιητιψα⌠ η®σ⊦λ ολυνχα, εμιρ σ®ηιπλερινιν ψαν⊦νδα λ⌡ζυμλυ ⌠ζ®ηλαρδα βυλυνμαψ⊦ ϖ®χιβ κ⊦λδ⊦ ϖε ℜλ–ι ⌠μρ®ν σ┘ρεσι ψ⌠ζ σεκσεν ψεδινχι ®ψετ–ι κερ⌠μεσινδε με®λεν ∪⌡ψλε βυψυρδυ: **∀ζακτιψλε Αλλαη⌠ τε®λ®, κενδιλερινε κιτ®β ϖεριλενλερδεν ∪⌡ψλε τεμ⌠ν®τ αλμ⊦∪⌡τ⊦; ∀Χελ®λιμ ηακκ⊦ ∪ιν, κιτ®βλαρ⊦μδα ολαν⊦, μυηακκακ ινσανλαρα α⌠⊦κλαψ⊦π ανλαταχακσ⊦ν⊦ζ, ονυ γιζλεμεψεχεκσινιζ.∀ Ονλαρ ισε σ⌡ζ ϖε τεμ⌠ν®τ⊦ σ⊦ρτλαρ⊦ν⊦ν αρκασ⊦να αττ⊦λαρ. Β⌡ψλεχε καρ∪⌡λ⊦□⊦νδα βιραζ παρα αλδ⊦λαρ. Βυ νε κ⌡τ⌠ αλ⊦∪ ϖεριυτιρ!..∀** Βυ σεβεπλε βιζε βυ ηυσυστα βιρ α⌠⊦κλαμαδα βυλυνμακ ϖ®χιβ ολυπ, συσμακ ηαραμδ⊦ρ.

Μεκτ┘βυνυζδα, χιη®δ⊦ν ασκερε μαησυσ ολμαδ⊦□⊦ ιφ®δε εδιλμεκτεδιρ. Εϖετ ⌡ψλεδιρ. Φακατ χιη®δ φαρζ–⊦ κιφ®ψεδιρ. Συλταν⊦ν ορδυσυ ϖαρδ⊦ρ. Ονλαρ⊦ν βεψτ⌠λμ®λδαν μυαψψεν βιρ ψιψεχεκ ταησ⌠σ®τ⊦ ϖαρδ⊦ρ. Βυ σεβεπλε σαϖα∪ταν γερι καλαν ηαλκ ισε, γερεκ κενδιλερινιν, γερεκ συλταν⊦ν, γερεκσε ασκερ ϖε δι□ερλερινιν φαψδασ⊦να ολαν, ηερκεσιν μυητα⌠ ολδυ□υ ζιρ®ατ, σανατ ϖε βα∪κα ι∪λερλε με∪γ┘λ ολμακταδ⊦ρ.

⇑⌡τε ασκεριν ιητιψ®χ⌠ βεψτ⌡λμ®λδαν αψρ⌠λαν ταησ⌡σ®τ ιλε τεμιν εδιλμεκτεδιρ. Βεψτ⌡λμαλδα κ®φι μικταρδα παρα ϖε μαλ ϖαρκεν, ηαλκταν βιρ ⌡εψ αλμακ ηελ®λ δε□ιλδιρ. Β⌡ψλε ολδυ□υνδα β⌡τ⌡ν ⇑σλ®μ ®λεμινδεκι υλεμ® ιττιφακ η®λινδεδιρ. Ηαμδολσυν βεψτ⌡λμ®λ⌠ν παρα ϖε μαλα ιητιψ®χ⌠ ψοκτυρ. Δυρυμ β⌡ψλε ολυνχα, χιη®δ ϖε βα⌡κα ζαμανλαρδα Αλλαη⌡ τε®λ®δαν ψαρδ⌠μ ιστενιρ. Ρεσ⌋λυλλαη϶⌠ν σ⌡ννετ–ι σενιψψεσινε ϖε δ⌡νιν εμιρλερινε υψυλυρ.

√νχεκι ϖε βυ μεκτυπτα ψαζδ⌠κλαρ⌠μ⌠ζ⌠ν ηεπσι, ηεμ σιζε, ηεμ δε ηαλκα νασ⌡ηαττ⌠ρ. Βυ νασ⌡ηατλερδε κ⌠ναναχακ ηι⌡βιρ ⌡εψ ψοκτυρ. Ηαλκα ψυμυ⌡ακ μυ®μελεδε βυλυνμαψ⌠, ⌡εφκατ γ⌡στερμεψι, Εηλ–ι σ⌡ννετ ψολυνυ ϖε Ρεσ⌋λυλλαη϶α τ®βι ολμαψ⌠ σεϖδι□ινιζι βιλδι□ιμιζ ι⌡ιν, σιζε βυ νασ⌡ηατλερι ψαπτ⌠κ.

Βιζιμ νασ⌡ηατιμιζ σεβεβιψλε, ηαλκ⌠ ϖε υλεμ®ψ⌠ τεηδιτ ετμενιζε γελινχε, β⌡ψλε ⌡εψλερ σιζιν αδ®λετ ϖε ηιλμινιζε μυϖ®φ⌠κ δε□ιλδιρ. Μ⌡σλ⌡μανλαρ⌠ν ζαψ⌠φλαρ⌠ ϖε γ⌡⌡σ⌡ζλερι, συλτανα νασ⌡ηαττεν βα⌡κα νε ψαπαβιλιρ. Ηαλβυκι, ονλαρ νασ⌠λ νασ⌡ηατ εδιλεχε□ινι δε βιλμεμεκτεδιρλερ.

⇒αησ⌠μα γελινχε, γερεκ τεηδιδ ϖε γερεκσε τεηδιδιν δε ⌡τεσινδε ηερ ηανγι βιρ δυρυμ, Αλλαη⌡ τε®λ®ν⌠ν ιζνι ιλε, βανα ζαραρ ϖερμεζ ϖε νασ⌡ηαττεν αλ⌠κοψμαζ. ∩⌡νκ⌡ βεν ϖε βενιμ δυρυμυμδα ολανλαρ, συλτανα νασ⌡ηατ ετμεμιζιν ϖ®χιβ ολδυ□υνα ιναν⌠ψορυζ. Βιρ ϖ®χιβι ⌡φ® εδερκεν, βα⌡⌠μα γελεχεκ ⌡εψ, Αλλαη⌡ τε®λ®ν⌠ν κατ⌠νδα βενιμ ι⌡ιν ηαψ⌠ρλ⌠δ⌠ρ. Ρεσ⌋λυλαη σαλλαλλαη⌡ αλεψηι ϖε σελλεμ νερεδε ολυρσακ ολαλ⌠μ, ηακκ⌠ σ⌡ψλεμεμιζι, Αλλαη⌡ τε®λ®ν⌠ν ρ⌠ζ®σ⌠ ψολυνδα κ⌠ναψαν⌠ν κ⌠ναμασ⌠νδαν κορκμαμαμ⌠ζ⌠ εμρετμι⌡τιρ. Βιζ, δ⌡νψ® ϖε ®ηιρεττε σιζε φαψδαλ⌠ ολαχακ ι⌡λερι ψαπαρακ δεϖαμλ⌠ ηαψ⌠ρλαρα ϖεσ⌡λε ολυπ, κ⌠ψ®μετε καδαρ ηαψ⌠ρλα ψ®δεδιλμενιζι, βυ σεβεπλε εβεδιψψεν Χεννετ϶τε καλμαν⌠ζ⌠ ιστιψορυζ. Αλλαη⌡ τε®λ®ν⌠ν σελ®μ⌠, ραημετι ϖε βερεκετλερι Πεψγαμβερ εφενδιμιζ ⌡ζερινε ολσυν!..∀

1) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.8, s.395

2) Ελ–Α϶λ®μ; χ.8, σ.145

3) Ταβακ®τ–⌡λ–Ηυφφ®ζ; σ.510

4) Τεζκιρετ–⌡λ–Ηυφφ®ζ; χ.4, σ.1470

5) Ελ–Βιδ®ψε ϖεν–Νιη®ψε; χ.13, σ.278

6) ⇒εζερ®τ–⌡ζ–Ζεηεβ; χ.5, σ.354

7) Μιφτ®η–⌡σ–Σε϶®δε; χ.2, σ.146

8) Μυ϶χεμ–⌡λ–Μ⌡ελλιφ⌡ν; χ.13, σ.202

9) Εσμ®–⌡λ–Μ⌡ελλιφ⌡ν; χ.2, σ.524

10) Ταμ ⇑λμιη®λ Σε®δετ–ι Εβεδιψψε; (49. Βασκ⌠) σ.1129

11) ⇑σλ®μ ℜλιμλερι Ανσικλοπεδισι; χ.9, σ.200

12) ⇑σλ®μ Τ®ριηι Ανσικλοπεδισι; χ.8, σ.130

Nİ'METULLAH GEYLÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ni'metullah bin Abdullah bin Muhyiddîn'dir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin soyundandır. 1564 (H.972) senesinde Hindistan'da doğdu. 1636 (H.1046) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti.

Ni'metullah Geylânî, güzel hasletleri ve vasıfları kendisinde toplamıştı. Çok kerâmetleri görüldü. 1605 senesinde Mekke-i mükerremeye gitti. Birkaç sene Mescid-i haramdan ayrılmadı. Bu müddet içerisinde hiç konuşmadı. Sonra, Şa'b-ı Amir denilen mahallede ikâmet etti. Orada evlendi. Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereliler arasında sevilip sayılırdı. Kerâmetlerini ve iyi hâllerini gören büyük âlimler onu medhettiler. Allâme Ali bin Ebû Bekr, onu öven kasîde yazdı.

Ni'metullah Geylânî, **Aynât** adlı eserin sâhibi Şeyh Ebû Bekr bin Sâlim Ba'levî'den tasavvuf yolunu öğrendi. Başlangıçta riyâzetle meşgûl oldu. Birkaç ay, bir mağarada yalnız başına kaldı. Mağaradan çıktığı zaman ilim ve mârifetler konuşmaya başladı. Çok kerâmetleri görüldü. Allâme İbrâhim Dehhân, onun kerâmetlerini bir eserde toplamaya başlamıştı. Fakat bunu kimseye söylememişti. Bu sırada Ni'metullah Geylânî, Allâme İbrâhim Dehhân'ın yanına gitti ve; "Ey İbrâhim! İnsanın yağmur damlalarını sayması mümkün mü?" diye sordu. İbrâhim Dehhân; "Hayır, mümkün değil" dedi. Bunun üzerine Ni'metullah Geylânî; "İşte bizim kerâmetlerimiz de böyledir" buyurdu. O zaman İbrâhim Dehhân böyle bir eseri hazırlamaktan vazgeçti.

Birgün Ni’metullah Geylânî, makam ve mevkî sâhibi birisinin yanına gitmişti. Orada, Mekke-i mükerreme âlimlerinden Şeyh Ferrûh da bulunuyordu. Ni’metullah Geylânî içeri girince, Şeyh Ferrûh derhal ayağa kalkıp hürmette bulundu. Makam ve mevkî sâhibi şahıs ise, Allahü teâlânın sevgili kullarından olan bu zâtı küçümseyerek, ona karşı gereken saygı ve hürmeti göstermedi. Ni’metullah Geylânî, o kibirli şahsın yanından ayrılınca, o şahıs humma hastalığına yakalandı. Bunun üzerine o şahıs hatâsını anlayarak, Şeyh Ferrûh’u, Ni'metullah Geylânî’ye gönderdi. Onun vâsıtasıyla özür dileyip af taleb etti. O zaman Ni’metullah Geylânî; “Ondaki o kibir hâli gidip tevâzu sâhibi oluncaya kadar, üç gün humma hastalığı onda devâm edecek” dedi. Nitekim, humma hastalığı üç gün devâm etti. Hummadan dolayı çok perişân oldu. Yaptığı işten dolayı pişmân

oldu ve tövbe etti. O olaydan sonra herkese karşı tevâzu ile davranmaya başladı.

Ni’metullah Geylânî, devlet ileri gelenlerinden birisinin yanına gitti. Haksız yere cezâ gören bir garibin affedilmesini taleb etti. Fakat o yetkili onun bu isteğini kabûl etmedi. Oradan çıkınca, Ni’metullah Geylânî; “O bizim bu isteğimizi kabûl etmedi. Kendisi yakın zamanda falanca yerde cezâsını görür” dedi. Çok geçmeden, Mısır’dan gelen askerler, o şahsı ve kardeşini yakalayıp, Ni’metullah Geylânî hazretlerinin dediği yerde astılar.

Bulunduğu şehrin vâlisi birisine kızıp; “Bu şehirde durma hemen ayrıl” diye haber gönderdi. Ayrılması için sekiz gün de mühlet vermişti. O şahıs da Ni’metullah Geylânî’ye gelip hâlini arz eyledi. Ni’metullah Geylânî vâliye haber gönderip, o şahsı affetmesini istedi. Fakat vâli, Ni’metullah Geylânî’nin bu isteğini kabûl etmedi. Ni'metullah Geylânî bir müddet sustuktan sonra vâlinin şehirden çıkarmak istediği zâta; “Bu şehirden sen çıkmayacaksın fakat o çıkacak.” dedi. Vâli iki-üç gün sonra görevden alındı ve şehirden çıkarıldı. Yerine başkası tâyin edildi.

Evliyânın büyüklerinden Hasan Acîmî şöyle anlattı: “Babam, Ni’metullah Geylânî’ye; “Çocuklarımın açlık çekmesinden korkuyorum” dedi. Ni’metullah Geylânî de; “Çocukların inşâallah açlık çekmezler” buyurdu. Elhamdülillah sıkıntı ve meşakkat olacak bir açlık çekmedik.”

SÖZÜMÜZDE DURURUZ

Orta hâlli tüccarlardan birisi, Ni’metullah Geylânî’nin giyecek ve benzeri ihtiyaçlarını temin ederdi. Ni’metullah Geylânî, birgün o tâcirin yanına giderek, ne kadar borcu biriktiğini sordu. Tâcir, elli dirhem borcu olduğunu söyledi. Ni’metullah Geylânî; “İstersen, sana o elli dirhemi vereyim, istersen o elli dirhemi benden alma, biz de buna karşılık sana, elli bin dirhem veririz” dedi. Tüccar; “Siz bilirsiniz” dedi. Ni’metullah Geylânî, tâcire; “Yalnız elli dirhemi benden almamak husûsunda gönlün râzı mı?” dedi. Tâcir; “Evet, râzı” dedi. Ni’metullah Geylânî; “O zaman git, güvendiğin birisi ile bana bu elli dirhemi bağışlayıp bağışlamayacağın husûsunda istişâre et” dedi. O tüccar da gidip halası ile istişâre etti. Halası onu çok severdi. Halasına, Ni’metullah Geylânî’nin söylediklerini anlattı. Halası o elli dirhemi, Ni'metullah Geylânî'den almamasını tavsiye etti. Sonra tâcir, Ni’metullah Geylânî’nin yanına gelerek; “Efendim, o elli dirhemi gönül rızâsı ile size bıraktım” dedi. O zaman Ni’metullah Geylânî tâcire; “O hâlde git biz sana vâdimizi yerine getiririz.” dedi. Çok geçmeden, tâcir çok para kazandı. Elli bin dirhemden fazlasına sâhip oldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.277

2) Hulâsat-ül-Eser; c.4, s.455

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi c.16, s.155

NİYÂZÎ-İ MISRÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Halvetî yolunun Mısriyye kolunun şeyhidir. Adı Muhammed olup babasınınki Ali Çelebi'dir. Mahlası Niyâzî olup, uzun müddet Mısır'da kaldığı için de Mısrî denilmiştir. 1618 (H.1027) senesinde Malatya'nın Soğanlı köyünde doğdu. 1693 (H.1105) senesinde bir Çarşamba günü kuşluk vakti Limni adasında vefât etti.

Niyâzî-i Mısrî, Malatya'da, önce İslâmî ilimlere âit temel bilgileri, sonra da medrese tahsîline başlayıp tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerini öğrendi.Tahsîlini tamamladıktan sonra, câmilerde gâyet tesirli vâzlar vermeye başladı. Sonra Malatya'da bulunan Halvetî şeyhi Hüseyin Efendinin sohbetinde bulunarak, ondan feyz aldı. Hüseyin Efendinin vefâtından sonra, onun hasretinin tesiri ile seyahate karar verdi. Diyarbakır-Mardin yoluyla Bağdât'a gitti. Burada, büyük âlimlerin, evliyânın ve Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'nin kabrini ziyâret ederek bereketlendi. Sonra hazret-i Hüseyin'in kabr-i şerîfini ziyâret etti. Bağdât'ta dört sene ilim tahsîl etti.Tahsîlini tamamlayan Niyâzî-i Mısrî, Kâhire'ye gitti. Şeyhûniyye denilen yerde, Kâdiriyye tarîkatı büyüklerinden olan bir zâtın dergâhında misâfir kaldı ve talebe oldu. Hocasının bereket ve himmetleriyle kemâle erdi. Kerâmetleri görülmeye başladı. Câmi-ul-Ezher'de hem ders verdi hem de ilmini genişletti. Mübârek günlerde vâz u nasîhat ederdi. Gâyet güzel Arabca konuşurdu.

Niyâzî-i Mısrî, elde ettiği ilim ve mârifetlere doymuyor, daha fazlasına kavuşmak içinAllahü teâlâya şöyle yalvarıyordu:

Yâ Rab bize ihsân et,
Vuslat yolunu göster.
Sûretde koma Cân et,
Uzlet yolunu göster.

Nefsimi hevâdan kes,
Kalbimi riyâdan kes,
Meylimi sivâdan kes,
Halvet yolunu göster.

Candan sana latîf kıl,
Her tâata râgıb kıl,
Bir pîre musâhib kıl,
Hizmet yolunu göster.

Tâlim edip esmâyı,
Bildir bize eşyâyı,
Doymaya "Ev ednâyı",
Hikmet yolunu göster.

Hâr içre biter gülzâr,
Zâr içre doğar envâr,
Her şeye tecellîn var,
Kurbet yolunu göster.

Niyâzî-i Mısrî, devamlı ibâdet ve tâatla meşgûl olduğu sırada, bir gece rüyâsında Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini gördü. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri büyük bir taht üzerinde oturmaktaydı. Etrâfına talebeleri toplanmıştı. Niyâzî-i Mısrî, kendisini onların arasında görünce, hayâsından dışarı çıkmaya yol ve fırsat aradığı bir sırada, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, onu yanına çağırıp, bir kese altın hediye verdi ve; "Senin nasîbin diyâr-ı Rûm'dadır. Mısır'da değildir." buyurdu. Ertesi gün Niyâzî-i Mısrî bu rüyâsını hocasına anlatınca, hocası hemen ona hilâfet verdi ve duâ etti. Bunun neticesinde Niyâzî-i Mısrî 1646 senesinde Mısır'dan ayrılarak İstanbul'a gitti. İstanbul'daSultanahmed Câmii civârında Sokullu Mehmed Paşa dergâhında ikâmet edip, uzun süre riyâzette kaldı. Kaldığı odada çok gözyaşı döktü. Halîl Paşa, Niyâzî-i Mısrî hazretlerinin kaldığı odanın döşemelerini yenilemek için teşebbüste bulunduğu zaman, Niyâzî-i Mısrî hazretlerini rüyâsında gördü.

Rüyâda "Gözlerimin yaşı ile yıkanmış olan tahtaları muhâfaza ediniz." diye emretmesi üzerine, tahtalarını muhâfaza etmek sûretiyle odayı tâmir etti.

Niyâzî-i Mısrî, bir süre Uşak ve Afyon'da insanları doğru yola sevk etmeye çalıştı. Sonra Bursa'ya gitti. Halkın isteği üzerine, Şeker HocaCâmiinde Cumâ geceleri vâz verdi. Niyâzî-i Mısrî, namazını cemâatle kılmaya dikkat ederdi. Ekseriyetle Ulu Câmide Kur'ân-ı kerîm okur ve imâmlık yapardı. Bâzan vâz ve nasîhat ederdi. Dördüncü Sultan Mehmed Hânın dâveti üzerine İstanbul'a tekrar giden Niyâzî-i Mısrî, Ayasofya Câmiinde vâz ve nasîhat vermeye memur edildi. Ayasofya Câmiinde, SultanDördüncü Mehmed, âlimler, tasavvuf büyükleri ve devlet erkânının da hazır bulunduğu bir gün, vâz kürsüsünden tasavvuf yolunun hak olduğuna, onların yaptıkları zikirlerin İslâm dînine aykırı olmadığına dâir hakîkatı gâyet açık bir şekilde anlattı. Herkes îzâhına hayran oldu. Tasavvufun, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını seve seve yapmaya yardımcı olduğunu anladılar.Niyâzî-i Mısrî, tekrar Bursa'ya döndü. İnsanları doğru yola sevk etmek için vazifesine devâm etti.

Niyâzî-i Mısrî'nin şöhreti günden güne arttı. 1669 senesindeBursa'daki dergâhı yapıldı. Allahü teâlâya kavuşmak isteyen ilâhî aşk sâhibleri bu dergâhta toplanmaya başladı. Birçok ilim tâliblisi, ilim öğrenmek için dergâha koştular. Rusya ile harb başlayınca, SadrâzamKöprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa, pâdişâh nâmına Niyâzî-i Mısrî'yi Edirne'ye dâvet etti.Niyâzî-i Mısrî üç yüz talebesi ile orduya katılmak için Edirne'ye gitti. Sonra tekrar Bursa'ya döndü. 1671 senesinde Kamaniçe seferinde ikinci defâ Edirne'ye gitti. Oradaki Eski Câmide vâz ederken, yapılan muhârebenin millet ve devlet üzerindeki acı tesirlerini anlattı. Niyâzî-i Mısrî hazretlerinin bu vâzı yanlış anlamalara sebep oldu. Kendisini çekemeyenlerin şikâyeti üzerine Rodos'a gönderildi. Dokuz ay sonra mecbûri ikâmet şartıylaBursa'ya dönmesine izin verildi. Yine Bursa'daki vâzı sırasında bâzı konuşmaları sebebiyle Limni Adasına gönderildi. 1692 senesinde tekrar Edirne'ye gitti.Selimiye Câmiinde kaldı. Ziyâretine gelen kalabalık halka vâz ve nasîhat ederken, devlet işlerine dâir söylediği bâzı sözlerden dolayı tekrar Limni'ye gönderildi.Bir sene sonra da vefât etti.

Niyâzî-i Mısrî, ilim, irfân ve mârifet sâhibiydi. Zaman geçtikçe, eserleri tedkik edildikçe, kadri ve kıymeti çok iyi anlaşıldı.Sâdece zâhirle meşgûl olup, bâtından haberi olmayanlar, onun bâzı sözleri karşısında hayrette kalarak, bu mübârek zât hakkında yanlış düşüncelere kapıldılar. Ârif olanlar ise Niyâzî-i Mısrî'nin bu sözlerindeki tasavvufî incelikleri anlayarak, bu inceliklerdeki lezzeti tatmışlardır. Niyâzî-i Mısrî hazretleri şöyle buyurur.

Zât-ı Hakda mahrem-i irfân olan anlar bizi,
İlm-i sırda bahr-ı bî-pâyân olan anlar bizi,
Ey Niyâzî katremiz deryâya saldık biz bugün,
Katre nice anlasın, ummân olan anlar bizi.

Şeyh Abdüllatîf Gazzî Efendi, **Vâkıât** adlı eserinde şöyle yazmaktadır: "Birisi şeyhülislâmın huzûruna varıp, Niyâzî-i Mısrî hakkında tenkid mevzû olan sözü kastederek; "Efendim bu sözü söyleyenlerin cezâsı nedir ve dinde ne lâzım gelir." diye suâl edince, ârif ve kâmil bir zât olan şeyhülislâm; "Bu sözü Niyâzî-i Mısrî hazretlerinden başka kim söylerse, katlolunur. Fakat Niyâzî-i Mısrî söylerse, bir hikmet ve gizli bir sır vardır. O, zâhirî ilimlerde de kemâl mertebesindedir. Onların böyle sözleri söylemesinde bir hikmet vardır. Biz onlara dil uzatmağa kâdir olamayız." diyerek, o şahsı susturdu.

Niyâzî-i Mısrî'nin, talebelerinden Şeyh Ahmed Gazzî'ye yazdığı mektup şöyledir: "İzzetli, fazîletli ve kıymetli oğlum! Sonsuz selâmlar ve hayır duâlar takdîminden sonra, hâtır-ı şerîfleriniz suâl olunur. Ahvâlimizden suâl olunursa, elhamdülillah sıhhat ve âfiyet üzereyiz. Bütün dostların hayırlı duâlarını devamlı bilip, şüphe noktalarını kovup ve hak eyleyip, tarîkat-ı aliyyenin gereğince, ameli elden bırakmayıp, dostlar ile iyi geçinmeyi en fazîletli amel biliniz. Bizim yolumuzda dostlar ile iyi geçinmeden daha fazîletli amel yoktur. İzzetli Târık Çelebi'ye selâmımızı tebliğ edip, onlar ile iyi geçinmeniz matlûbumuzdur. Kâsım

Çelebizâde'ye, birâderine ve oğluna selâm ederiz."

Niyâzî-i Mısrî'nin, başka bir talebesine yazdığı bir mektup şöyledir: "Mısrî'nin her şeyi yağma oldu. Ancak görünür bir cesedi kaldı. Mısrî'yi şimdiden sonra isteyenler, muhabbet ehli ise, gönülde arasın. Mârifet ehli ise, sözlerimizde arasın. Her ne kadar uzak isek de evvelce ikrârı olanlardan biz ayrı değiliz. Ne kadar yakın olsalar da inkarı olanlar bizi göremez. Hakîkî âşinâlık ise gönülde olup uzak-yakın birdir. Doğru yolda olanlara selâm olsun."

Niyâzî-i Mısrî'nin yazdığı eserler şunlardır: **1) Mevâid-ül-İrfân Avâid-ül-İhsân, 2) Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, 3) Risâle-i Eşrâtüs-Sââ', 4) Suâller ve Mısrî'nin Cevapları, 5) Tefsîr-i Sûre-iYûsuf, 6) Risâle-i Mebde' ve Me'âd, 7) Risâle-i Mısrî, 8) Tefsîr-i Fâtiha, 9) TürkçeDîvân:** Bu dîvândaki şiirler çok yanık ve akıcıdır.

KIYMETİ TAKDÎR

Sultan Abdülmecîd Hân, Selânik'e giderken fırtına sebebi ile gemi Limni'ye sığınmak zorunda kaldığı zaman, uzaktan gördüğü türbenin kime âid olduğunu sordu. Yanındakilerden birisi türbenin Niyâzî-i Mısrî'ye âid olduğunu söyledi ve onun başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine Sultan Abdülmecîd, Niyâzî-i Mısrî hazretlerinin kabrini ziyâret etmek için türbeye gitti. Türbede, Niyâzî-i Mısrî'nin rûhâniyetine hitâben; "Ey Niyâzî-iMısrî, kıymetini takdir edemeyen kimselere bedduâ eylemişsin. Sonra gelen bizlerin bunda bir kabahati yok. Bizlere, feyzli nazarının geldiği âşikâr olmadıkça, türbenden dışarı çıkmam" diye yalvardı ve Kur'ân-ı kerîm okuyarak rûhuna hediye eyledi.SultanAbdülmecîd Hân, Niyâzî-i Mısrî hazretlerinin feyz dolu nazarlarına kavuşunca dışarı çıktı ve türbenin tâmir edilmesi için emir verdi.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.5, s.72

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.172

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1129

4) Niyâzî Dîvânı

5) Tezkire-i Sâlim; s.688

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.184

NİZÂMEDDÎN EBÜ'L-MÜEYYED;

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Kuzey Hindistan Türk sultanlarından Şemseddîn İltutmuş (vefâtı 1236 (H.633)) zamânında çok meşhûr oldu. Hâce Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî ile aynı asırda yaşadı. Nizâmeddîn Evliyâ, çocukluğunda onun sohbetine kavuştu. Nizâmeddîn Ebü'l-Müeyyed'in dedesi, Şems-ül-Ârifîn diye meşhûrdu. Kabri Gülşehri'nde olan Cemâl Gülevî, bu mübârek zâtın evlâdındandır. Mîlâdî on dördüncü asrın başlarında vefât etti.

Hindistan evliyâsının hayatlarını anlatan, onların büyüklüklerini gözler önüne seren Mîr Hasan, **Fevâid-ül-Fuâd** adlı eserinde, Nizâmeddîn Evliyâ'nın Nizâmeddîn Ebü'l-Müeyyed'le karşılaşmasını şöyle anlattığını nakleder:

"Daha çocuktum. Mânâları anlayabilecek durumda değildim. Bir gün onun sohbetinde bulunmak için mescide gittim. Mescidin kapısında idi, ayağında mâvi papuçlar vardı. Çıkardı, eline aldı ve mescide girdi. İki rekat namaz kıldı. Ben hiç kimseyi namazda onun heybetinde görmedim. Namazdan sonra mimbere çıktı. Kâsım adında bir hâfız vardı, güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bir âyet-i kerîme okudu. Ondan sonra Şeyh Nizâmeddîn

Ebü'l-Müeyyed konuşmaya başladı ve; “Yüksek üstâdımın el yazısı ile gördüm” dedi. Başka birşey dememişti ki, bu söz, orada olanları tuttu ve hepsi ağlamaya başladı. Şu iki mısrâyı söyledi:

“Aşkına ve sana bakmak isterim,
Cânımı gamında yakmak isterim.”

Bu iki mısrâyı duyan insanlardan müthiş bir feryâd ve figân yükseldi. Bundan sonra iki üç defâ aynı mısrâları söyledi. Sonra; “Ey müslümanlar, bu rubâînin diğer iki mısrâları hatırıma gelmiyor, ne yapayım?” dedi. Bu sözü acz yoluyla söyledi. Öyle ki herkese tesir etti. Sonra orada bulunanlardan biri o iki mısrâyı hatırlattı:

“Yüzümü derdle kapının eşiğine sürmek isterim,
Başımı aşkla mezardan kaldırmak isterim.”

Bu rubâîyi tamamladı ve mimberden indi.”

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.52

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.213

NİZÂMEDDÎN EVLİYÂ;

Hindistan'da yetişen evliyâdan ve Çeştiyye yolunun büyüklerinden. İsmi Muhammed, babasınınki Ahmed Buhârî'dir. Lakabları; Mahbûb-i İlâhî (Allah'ın sevgilisi), Sultân-ül-Meşâyıh ve Nizâmeddîn Evliyâ'dır. Nizâmeddîn Evliyâ, 1238 (H.636) senesinde Bedâyun'da doğdu. 1325 (H.725) senesinde Hakk'ın rahmetine kavuştu. Doğar doğmaz Kelime-i şehâdet söylediği bildirilen babası Seyyid Ahmed Buhârî, doğuştan velî idi. Aynı şekilde, annesi Bibi Züleyha Hâtun, dindar bir hanımdı. Zamânını dâimâ duâ ve ibâdetle geçirirdi. Duâsının kabûl olduğu meşhûrdur. Nizâmeddîn Evliyâ'nın baba tarafından dedesi Hâce Seyyid Ali Buhârî ile, anne tarafından Hâce Arab Buhârî kardeş çocuklarıydı. Her ikisi de, Hindistan'a Buhârâ'dan Sultan et-Tamîs zamânında hicret etmişler, Lâhor'da kısa bir müddet eğleştikten sonra, dâimî olarak yerleştikleriBedâyun'a gelmişlerdi. Birçok büyük ulemâ ve evliyâ, dâimî olarak bu şehre yerleşmişlerdi.

Nizâmeddîn Evliyâ doğduğu zaman, kendisine Muhammed ismi verildi. Şeceresi şöyledir: Seyyid Muhammed bin Seyyid Ahmed Buhârî bin Seyyid Ali Buhârî bin Seyyid AbdullahHilmi bin Seyyid Ali Meşheddîn binSeyyid Ahmed Meşheddîn bin Seyyid Ebû Abdullah bin Seyyid AliAsgar bin Seyyid Câfer-iSânî bin İmâm-ı Ali Nakî bin İmâm-ı Muhammed Cevâd bin İmâm-ı Ali Rızâ bin İmâm-ı Mûsâ Kâzım binCâfer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Zeynelâbidîn bin hazret-i Hüseyin bin hazret-i Ali.

Nizâmeddîn Evliyâ'nın babası HâceAhmed Buhârî, mânevî ilimlerin yanında, derin bir kelâm ve fıkıh âlimiydi. Üstün hâlleri ve takvâsı ile meşhûrdur. Bu husûsiyetlerinden dolayı Dehli Sultânı Gıyâseddîn Balban onu Bedâyun'a başkâdı tâyin etti. Hâce Ahmed Buhârî, bir süre sonra bu görevinden istifâ ederek, kendini cenâb-ı Hakk'a ve O'nun dînini yaymağa adadı.Hâce Ahmed Buhârî, Nizâmeddîn Evliyâ daha beş yaşında iken, Bedâyun'da vefât etti ve oraya defnedildi.

Nizâmeddîn Evliyâ'nın babasının vefâtından sonra, onun eğitimi annesinin üzerine kaldı. Anne-oğul, uzun zaman hiçbir yiyecek bulamadan günlerini geçirmek zorunda kaldılar. Yiyecek bir şey olmadığı zaman, annesi ona ümid vermek için; "Muhammed, bugün Allahü teâlânın misâfiriyiz." derdi.Şiddetli açlık ve fakirliğin verdiği ızdırâbı hissedeceği yerde, Nizâmeddîn Evliyâ, böyle geçen günlerden zevk alır ve annesine; "Yeniden ne zaman Allahü

teâlânın misâfiri olacağız." derdi.

Nizâmeddîn Evliyâ'nın annesi Bibi Züleyha Hâtun, dînine bağlı ve zekî bir hanımdı. O, oğlunun eğitimine özel bir gayret gösterdi. Annesi, Nizâmeddîn Evliyâ'yı Bedâyun'da, Mevlânâ Alâeddîn Usûlî'nin derslerine gönderdi. Nizâmeddîn Evliyâ, çok kısa zaman sonra, Celâleddîn-i Tebrîzî'nin halîfesi Ali Molla Büzür (Büyük) Bedâyûnî'nin elinden "Fazîlet sarığını" giydi. Molla Büzür ona, seçilmiş ulemâ ve evliyânın bulunduğu bir toplantıda hayır duâ etti.

Allahü teâlânın bir lütfu olarak, genç Nizâmeddîn'in o yaşta kalbinde mânevî bir ilerleme ve yüksek ilimler için ilâhî bir kıvılcım vardı. Genc-i Şeker'in her tarafa yayılan şöhretini, Ebû Bekr Kavvâl'dan duyar duymaz, Nizâmeddîn Evliyâ onunla görüşmeye karar verdi. Bir gün hiçbir yol hazırlığı yapmadan, Genc-i Şeker ile görüşmek ümîdiyle Bedâyun'u terk etti. İlk durağı Dehli oldu. O zamanlar Dehli, ilim ve irfânın beşiği idi. Nizâmeddîn Evliyâ, Dehli'ye annesi ve kızkardeşiyle vardığında yirmi yaşındaydı. Dehli Sultânı Sultan Balaban, zamânındaki âlimlerin ve evliyânın büyük bir koruyucusuydu. Dehli, âlimler ile aydınlanıyordu. Mevlânâ Şemseddîn, Dehli'nin büyük âlimlerindendi. Nizâmeddîn Evliyâ, Mevlânâ Şemseddîn'in derslerine devâm ederek, çok kısa zamanda yüksek derecelere kavuştu. Bu aradaMevlânâ Kemâleddîn Zâhid'den hadîs ilmini öğrendi.

Nizâmeddîn Evliyâ, Dehli'de iken, Hâce Necîbeddîn Mütevekkil'e çok yakın bir evde oturuyordu. Bu zât, evliyânın büyüklerinden olup, aynı zamanda Ferîdeddîn-i Genc-i Şeker'in kardeşiydi. Nizâmeddîn Evliyâ, bir süre bu zâtın derslerine devâm etti. Genc-i Şeker'in üstünlüklerini ondan dinledi. Daha sonra Nizâmeddîn Evliyâ, Genc-i Şeker ile görüşmek için Acuzan'a gitmeye karar verdi. O sırada kendisine, üstün vasıflarından dolayı kâdılık makâmı teklif edildi. O, Necîbeddîn Mütevekkil'e danıştığında; "İnşâallahü teâlâ, siz kâdı olmayacaksınız, fakat başka bir şey olacaksınız, onu da ben bilmiyorum." dedi.

Bir gece Nizâmeddîn, Dehli Câmiinde kalıyordu. Sabah erken vakit, müezzin; "Müminlerin kalblerinin, Allahü teâlâyı zikr etmeleri ve O'nun aşkıyla yanmalarının vakti gelmedi mi?" diye sesleniyordu. Bu sesleniş, Nizâmeddîn Evliyâ'nın içinde Genc-i Şeker'e olan muhabbetini ateşledi. Derhâl Dehli'yi terk ederek, Acuzan'a gitmek için yola çıktı. 1257 (H.655) senesi Receb ayının on beşinde Acuzan'a vardı. Hemen Genc-i Şeker'in yanına gitti. Genc-i Şeker, onu görür görmez Fârisî bir beyt okudu:

Ayrılığının ateşiyle nice gönüller kebâb oldu
İştiyâkının fırtınasıyla nice cânlar harâb oldu.

Genc-i Şeker, bu beyte ilâveten; "Yâ Nizâmeddîn! Hindistan'ın kutupluğunun mesuliyetlerini devretmeyi ciddî şekilde düşünüyordum. Allahü teâlâ bize yol gösterdi ve senin gelişini bana haber verdi." dedi. Ferîdeddîn-i Genc-i Şeker, Nizâmeddîn Evliyâ'yı talebeliğe kabûl etti ve an'anevî yola giriş başlığını onun başına koydu. Nizâmeddîn Evliyâ, 1258 senesine kadar Genc-i Şeker'in yanında kaldı.Şihâbeddîn-i Sühreverdî'nin yazdığı **Avârif-ül-Me'ârîf'**i ve Ebû Şekûr Sülemî'nin **Temhîd** adlı eserlerini okudu. Lüzûmlu eğitimi gördükten sonra, ona "Hilâfetnâme" verildi ve Dehli'ye gitmesi istendi.

Genc-i Şeker'in yanında iken, dergâhdaki talebelerin hepsi gibi, günlük olarak verilen vazifeleri yapmak mecburiyetindeydi. Talebelerden Mevlânâ Bedreddîn İshâk, ormandan odunu; Hüsâmeddîn Kabûlî, ise suyu getirip kapları yıkıyor, Nizâmüddîn Evliyâ da yemekleri pişiriyordu.

Ferîdeddîn-i Genc-i Şeker, Nizâmeddîn Evliyâ'ya Dehli'ye giderken; "Borçlanmak zorunda kalırsan, onu hemen öde. Bir de dâimâ düşmanlarını memnun etmeye çalış." diyerek; iki mühim ve değerli tavsiyede bulundu. Nizâmeddîn Evliyâ, hocasının bu sözlerine hayâtı boyunca uydu ve her işinde muvaffak oldu.

Nizâmeddîn Evliyâ, Acuzan'ı on defâ daha ziyâret etti. Bu ziyâretlerinin üçünü hocası hayatta

iken, yedisini de hocasının vefâtından sonra yaptı. Bir ziyâretinde hocası Genc-i Şeker, onun için husûsî duâda bulunarak şöyle dedi: "Yâ Rabbî! Nizâmeddîn'in her arzusunu kendisine ihsân eyle!" Bu duâdan sonra, Allahü teâlâ, Nizâmeddîn Evliyâ'nın hiçbir isteğini geri çevirmedi. Hocası hayatta iken yaptığı son ziyâretinde, hocası yine şöyle duâ etti: "Allahü teâlâ seni mesûd ve bahtiyâr eylesin. Sen dalları ve budakları ile geniş bir ağaç olacaksın. Sıkışan insanlık onun altında barınıp huzur bulacak." Allahü teâlâ bu duâda istenilenleri de ihsân etti. Nizâmeddîn Evliyâ, takvâsı ve cömertliği ile büyük bir üne kavuştu ve "Mahbûb-i ilâhî" (Allahü teâlânın sevgilisi) lakabını kazandı.

Nizâmeddîn Evliyâ, hocasının emri ile Dehli'ye gittiği zaman, ibâdetlerini huzûr içinde yapacak sâkin ve uygun bir yer bulamadı. Çoğu zaman Dehli gibi çok kalabalık bir şehrin gürültüsünden kurtulmak için ormana gitmek zorunda kaldı. O günlerde, hocasının emri üzerineKur'ân-ı kerîmi ezberliyordu. Bir süre sonra, bugün Dehli'nin bir mahallesi olan, o gün ise bir köy olan Kiyaspur'a taşındı. Burada bir müddet çok sıkıntı çekti. Birkaç gün arka arkaya yiyecek bir şey bulamadan aç kalırdı. Bir keresinde, üç gün aç kalmıştı. Dördüncü gün, bir kişi kapıyı çalıp, ona pirinçten yapılan bir çeşit yemek verdi. Nizâmeddîn Evliyâ bu yemeği yedi, fakat, lezzetinden; "Bu yemeğin tadı o kadar lezizdi ki, hayâtımda böyle yemek yemedim." buyurdu.

Bu sıkıntılı günlerde, Nizâmeddîn Evliyâ'nın iki sâdık talebesiBurhâneddîn Garîp ve Kemâleddîn Yâkûb, yanından hiç ayrılmadı. Bir defâsında dört gün boyunca yiyecek bir şey bulamadılar. Komşulardan bir hanım, biraz un gönderdi. Kemâleddîn Yakûb onu bir mikdâr su ile karıştırıp, toprak bir kap içinde fırına koydu. O anda yanlarına bir zât geldi. Onlardan yiyecek bir şey istedi. Nizâmeddîn Evliyâ fırındaki kabı aldı ve tam bir ferâgatle o zâtın yanına koydu. O zât, o yemekten bir iki lokma aldı, sonra kabı alıp şiddetle yere çarptı ve çıkıp gitti. Giderken Farsça olarak; "Şeyh Ferîdeddîn Genc-i Şeker, bâtınî nîmeti Şeyh Nizâmeddîn'e çok ucuz verdi. Bugün ben de onun fakirlik çanağını kırdım. Artık bundan sonra o, zâhirî ve bâtınî sultân oldu." diyordu.

Bu zâtın sözlerinden sonra, Nizâmeddîn Evliyâ'nın fakirliği bir anda yok oldu. O ve iki talebesinin günlerce yiyecek bir lokma bulamadıkları aynı dergâhda, mutfak bütün gün kaynamağa ve hiçbir ayrım gözetilmeden binlerce insan onun cömerd sofrasında doymaya başladı. Kendisi gündüzleri oruç tutuyor ve çok sâde bir hayat sürüyordu. Bütün yediği şey, arpadan yapılmış küçük bir parça ekmek idi.

Nasîreddîn Mahmûd, bu bereketli günleri şöyle anlatır: "Nizâmeddîn Evliyâ hazretlerinin âşıklarından, bir nehir gibi onun kapısına akan mallar, sabahtan akşama kadar ona zorlukla verilebiliyordu.Hattâ bâzıları hediyeler vermek için yatsı vaktinde geliyordu. Bunun yanında yardıma muhtaç olup, dergâha gelenlerin sayısı, âşıklarının sayısını geçmişti. Nizâmeddîn Evliyâ, gerçekte o âşıkların getirdiklerinden fazlasını muhtaçlara ve fakirlere dağıtırdı. Bir gün zengin bir şahıs, o günün gümüş parasından yüz tâne getirdi. Nizâmeddîn Evliyâ bu paraları kabûl etmedi. Fakat o şahsın üzüldüğünü görünce, bir tânesini kabûl etti. O kişi, geri kalan para ile Nizâmeddîn Evliyâ'nın yanında otururken, kendi kendine; "Şeyh hepsini kabûl etseydi, saâdete kavuşurdum." diye düşünüyordu. Nizâmeddîn Evliyâ ona dönerek; "Ben onun hepsini kabûl etmedim. Zîrâ sana onların faydası olacak. Onu götür. Biz kâfi derecede zenginiz. Sol tarafına bak." dedi. O kimse sol tarafa baktığında, hücrenin köşesinde, rastgele yerlere yığılmış vaziyette sayısız altın paraları görünce şaşırdı. O kişi giderken, Nizâmeddîn Evliyâ, bu sırrı hiç kimseye söylememesini tenbih etti. Fakat o dayanamayıp, durumu olduğu gibi herkese anlattı."

Sultân Gıyâseddîn Balaban'ın büyük oğlu SultanMuizeddîn Balaban'ın saltanatı döneminde, Sultân, Kıyaspur'a yakın bir yerde saray yaptırıyordu. Sultânın komutanları, şehzâdeleri ve halk, Nizâmeddîn Evliyâ'nın dergâhını çok sık ziyâret ediyorlardı. Bu durum Nizâmeddîn Evliyâ'nın yaşayışında biraz karışıklığa sebeb oldu. Bu yüzden, Nizâmeddîn Evliyâ buradan

da ayrılmak istedi. Tam Kıyaspur'dan ayrılacağı sırada bir genç oraya gelerek Fârisî olan şu sözleri söyledi: "Her şeyden önce, şöhretinin yayılmasından çekinmelisin. Şimdi bu kadar yaygın şöhretten sonra, kıyâmet gününde yüce Peygamberin yanında seni gözden düşürecek işi yapmaya çalışma. Bir kimsenin inzivâya çekilip, kendisini Allahü teâlâya bağlılığa adayarak, dünyâdan kaçıp kurtulması kolaydır. Fakat asıl cesâret ve mertlik, kalabalık halkın içinde inzivâya çekilip, huzûr bulmaktır. Böyle karışıklıklardan müteessir olmamaktır." Bu sözlerin üzerine, Nizâmeddîn Evliyâ son nefesine kadar Kıyaspur'da kaldı. Sonra buranın ismi Nizâmeddîn olarak değiştirildi.

Nizâmeddîn Evliyâ, Kıyaspur'a ilk geldiği zaman, orası küçük bir köydü. O ve iki talebesi, damı sazla örtülü küçük bir kulübede kaldılar. Talebeleri, hocalarına bir dergâh binâ etmeyi teklif ettikleri zaman, o dâimâ bir sebeble geri çevirdi. Bir günAmîd-ül-mülk'ün vekîli Ziyâeddîn, Nizâmeddîn Evliyâ'dan bir dergâh yapmak için izin istedi. Fakat Nizâmeddîn Evliyâ bu iş için izin vermedi. HâceEbû Bekr, Hâce İkbâl ve Seyyid Muhammed Kirmânî'nin tavsiyeleri üzerine, Vekil Ziyâeddîn bu konuda ısrâr edince, Nizâmeddîn Evliyâ; "Ya Ziyâeddîn, teklifinizi kabûl etmiyorum. Zîrâ dergâhın buraya yapılmasında bir sır vardır. Buraya dergâhı kim inşâ ederse ölecektir." dedi. Bu söz, Ziyâeddîn'i teklifinden geri döndürmedi. Başını Nizâmeddîn Evliyâ'nın ayaklarına koyarak; "Efendim! Sizin şeref ve îtibârınızı düşünüyorum. Sizin rahat ve iyi durumda olmanız, benim hayâtımdan bile daha azîzdir." dedi ve teklifini büyük bir gayretle Nizâmeddîn Evliyâ'ya kabûl ettirdi.Dergâhın inşâsı tamamlanıp bitmesine yakın, Ziyâeddîn hummaya tutuldu. O dergâha bir kere girmeden vefât etti. Hayâtını, sevgili hocasının ve talebelerinin rahatlığı için fedâ edenVekil Ziyâeddîn rahmetle anıldı.

Nizâmeddîn Evliyâ'nın dergâhının saraya yakın olmasından dolayı, saray mensubları, şehzâdeler, komutan ve subayların çoğu Nizâmeddîn Evliyâ'ya talebe oldu. Onun mânevî tesiri ve dînî eğitimi altında, onların ahlâkî ve içtimâî huyları çok değişti. Hepsi de Allahü teâlâdan korkan, yaşayışı intizamlı insanlar hâline geldiler. Bir mıknatıs gibi etkisi olan bu tesirden Dehli halkı da istifâde etti. Binlerce insan, yaşayış tarzlarını ve huylarını tamâmen değiştirdiler. O bölgede, kumar, dedikodu ve iftirâ, içki içme, yalancılık ve tefecilik en düşük seviyeye indi. Binlerce insan, namaz, oruç ve diğer ibâdetlerini titizlikle yapar hâle geldiler. Bu hususla ilgili olarak, **Siyer-ül-Evliyâ'**nın müellifi şöyle demektedir: "O, içki, sefâhet ve günah içine dalmış saray erkânı, şehzâdeler ve zenginler, Nizâmeddîn Evliyâ'nın mânevî sözlerinden ve ahlâkî derslerinden o kadar etkilendiler ki, günahkâr hâllerini terk edip, yeni ve tertemiz bir hayâta başladılar. Onların çoğu, ömürlerinin geri kalan kısmını Nizâmeddîn Evliyâ'nın hizmetine vakfettiler."

Uzun bir ömür yaşayan Nizâmeddîn Evliyâ, yükselen ve düşen yedi Dehli sultânı gördü. Bu sultânlardan bâzıları, onun bağlılarından idi. Bâzısı ise, kısa görüşlü olup, zâlimdiler. Bunlar, Nizâmeddîn Evliyâ'nın misâfirperverliğini ve şöhretini kıskanırlardı. Nizâmeddîn Evliyâ, kendisine bağlı olanlar dâhil, hiçbir sultânı ziyâret için saraya gitmedi. Sultânları da dergâhına kabûl etmedi.

Sultan Celâleddîn Hilcî, Nizâmeddîn Evliyâ'nın âşıklarındandı. Sık sık Nizâmeddîn Evliyâ'ya hediyeler gönderirdi. Sultânın en büyük arzusu, bizzat onunla görüşmekti. Fakat bunu bir türlü başaramadı. Şâir ve Nizâmeddîn Evliyâ'nın talebesi Emîr Hüsrev, sarayda sultânın maiyetindeydi. Sultan bir defâsında onun yardımıyla Nizâmeddîn Evliyâ'nın huzûruna girmek istedi. Fakat Emîr Hüsrev, hocasından izinsiz, bu işi yapmak istemedi. Nizâmeddîn Evliyâ, sultânla görüşmek istemedi ve o ara Acuzan'a gitti. Sultan bunu haber alınca, çok üzüldü ve Emîr Hüsrev'den bir açıklama istedi. Emîr Hüsrev şöyle dedi: "Zât-ı şâhânenizin memnuniyetsizliği, benim hayâtımın tehlikeye girmesi demek olduğunu biliyorum. Yine hocamın memnuniyetsizliğinin, îmânımın tehlikeye düşmesi demek olduğunu da biliyorum. Emir Hüsrev'in bu cevâbı, sultânın çok hoşuna gitti ve meselenin üzerine daha fazla gitmedi.

SultanCelâleddîn Hilcî'yi öldürerek tahta çıkanAlâeddîn Hilcî, din bilgisi az olmasına rağmen, zekî ve becerikli bir idâreciydi. Saray erkânından bâzıları, yeni sultânı Nizâmeddîn Evliyâ'ya karşı yanlış yola sevk etmeye çalıştılar. Onlar, sultâna; "Nizâmeddîn Evliyâ'nın tesiri hergün hızla artıyor. Böyle giderse, bir gün sizin makâmınıza el koyar." dediler. Fakat, zekî ve akıllı Sultân Alâeddîn, acele karar vermeyi istemedi. Sultan, Nizâmeddîn Evliyâ'ya; "Sultanlığımda halli îcâbeden zor meseleler ortaya çıktığı zaman, zât-ı âlinizle müşâvere etmek istiyorum." diye bir pusula yazdı. Nizâmeddîn Evliyâ, bu pusulayı okuduğuna pişmân oldu ve cevap olarak şöyle yazdı: "Yolumuzun mukaddes an'aneleri sebebiyle ve böyle bir müşâvere, dînî vazifelerimin îfâsını güçleştireceğinden, teklifinize rızâ gösterecek bir hâli kendimde göremiyorum. Ne kendimi memleketin siyâsî hâdiselerine karıştırmak, ne de ilâhî gâyeye hizmetten başka bir şey yapmak istiyorum." Bu açık cevap, Sultan Alâeddîn'i memnun etti ve zihnindeki bütün yanlış anlama ve şüpheleri yok etti. Bilakis, o büyüğe karşı içinde bir aşk ve bağlılık hâsıl oldu.

Sultân Alâeddîn'in, Nizâmeddîn Evliyâ'ya karşı beslediği sevginin çok arttığını gören Kara Beğ, sultâna; "Zât-ı âlileriniz, ona karşı bu kadar hürmet ve muhabbet beslediği hâlde, henüz onunla görüşmemiş olmanız hayret vericidir." dedi. Buna karşılık sultân; "Ey KaraBeğ! Bizim işimiz sultanlıktır. Biz, baştan ayağa kadar günâha batmışız. Bu yüzden o büyükten utanıyorum. O büyük zâtla nasıl görüşebilirim?" dedi ve arkasından, oğulları Hızır Hân ve Şâdi Hân ile Nizâmeddîn Evliyâ'ya iki yüz bin gümüş para gönderdi ve talebeliğe kabûl edilmesini ricâ etti. Bu muazzam para, fakirlere ve ihtiyaç sâhiplerine dağıtıldı. Sonra Nizâmeddîn Evliyâ'nın huzûrunda bulunmak husûsunda ısrâr edince, Nizâmeddîn Evliyâ; "Sultânın buraya gelmesine lüzum yok. Ben devamlı onun muvaffakiyeti için duâ ediyorum. Fakat buna rağmen hâlâ buraya gelmekte ısrâr ederse, bu fakirin evinde iki kapı vardır. Sultan birinden girerse, biz diğerinden çıkarız." buyurdu.

SultanAlâeddîn'in yerine, kardeşlerini öldürerek geçen Kutbeddîn Hilcî, Nizâmeddîn Evliyâ'ya aptalca bir kin beslemeye başladı. Bu kin, daha sonra açık bir düşmanlığa dönüştü. O zaman Nizâmeddîn Evliyâ'nın dergâhında günlük masraf; fakir, dul kadınlara, yetimlere ve muhtaç kimselere verilen sadakalar hâriç, iki bin gümüştü. Bu durumu kıskanan bâzı kişiler, sultâna; "Nizâmeddîn Evliyâ, bu sadaka olarak dağıttığı ve harcadığı servetini, onu sık sık ziyâret eden şehzâdelerden ve devletin resmî vazifelilerinden topluyor." diye şikâyette bulundular. Ayrıca sultânı, herkesin Nizâmeddîn Evliyâ'yı ziyâret etmemesi için bir emir çıkarmak üzere iknâ ettiler. Bu durumu duyan Nizâmeddîn Evliyâ, dergâhındaki harcamalarını iki katına çıkardı ve buradan istifâde edenlerin sayısı on binden, on altı bine yükseldi. Bu yüzden sultânın çıkardığı emrin bir zararı olmadı. Sultan bu durumu işittiği zaman; "Yanılmışım! Şeyh, Allah'tan destek alıyor." demekten kendini alamadı. Bu kerâmete rağmen, sultânın, Nizâmeddîn Evliyâ'ya düşmanlığı devâm etti. Bir gün sultan, onu huzûruna çağırdı. Buna cevap olarak, Nizâmeddîn Evliyâ şöyle dedi: "Ben, sûfî bir kişiyim, dergâhımdan dışarı çıkmam. Daha da önemlisi her sûfî silsilesinin kendine mahsus değişmeyen an'aneleri vardır. Bizim büyüklerimizden hiçbiri saraya gitmemişler ve herhangi bir sultânın maiyetinde bulunmamışlardır. Bu bakımdan, sultânın arzusunu yerine getiremeyeceğim. Lütfen beni kendi hâlime bırakınız."

Mağrur sultan, bu cevapla tatmin olmadı ve Nizâmeddîn Evliyâ'nın her hafta iki defâ huzûruna gelmesi için yeni emirler gönderdi. Bunun üzerine Nizâmeddîn Evliyâ, sultânın hocası olan Ziyâeddîn Rûmî'ye haber göndererek, talebesini, "Hiçbir dînin, velîlere ve mâsum talebelerine zulmedilmesine izin vermeyeceği." husûsunda îkâz etmesini istedi. Fakat bu haber Ziyâeddîn Rûmî'ye ulaşmadan, o vefât etti. Sultan, Ziyâeddîn Rûmî'nin dergâhında "Fâtiha" merâsimi için bütün saray erkânı ile birlikte bulunuyordu. Nizâmeddîn Evliyâ da birkaç talebesi ile bu merâsime katıldı. Dergâha girer girmez, orada bulunanların hepsi, ona saygı göstermek için ayağa kalktılar. Nizâmeddîn Evliyâ, sultana selâm verdiğinde, sultan selâmı almadı. Kendisinden fazla Nizâmeddîn Evliyâ'ya saygı gösterilmesine çok kızdı ve

merâsimden sonra bir karar alarak, bunu emir olarak Nizâmeddîn Evliyâ'ya gönderdi. Bu emire göre; Nizâmeddîn Evliyâ'nın da, diğer bütün saray erkânı ve devlet görevlileri gibi, her ayın ilk günü, "Selâm" için sultânın dîvânında bulunması isteniyordu. Bu emir, Nizâmeddîn Evliyâ'ya; Şeyh İmâmüddîn Tûsî, Şeyh Vahideddîn Kondûzî, Mevlânâ Burhâneddîn ve başka âlimlerden kurulu bir heyetle gönderildi. Onlar, Nizâmeddîn Evliyâ'nın huzûrunda, sultânın isteklerine râzı olarak bu ihtilâfa son vermesini, bunun yapılmamasının, hem halk, hem de saltanat için tehlikeli neticelere sebebiyet vereceğini, yalvararak istirhâm ettiklerinde, Nizâmeddîn Evliyâ; "Bakalım, Allahü teâlânın bu iş için izni ne olacak." diye cevap verdi ve onların yanından ayrılmalarını istedi. Heyet sultânın yanına dönünce, ona; "Nizâmeddîn Evliyâ istenen târihte huzûrda olacak." dediler. Fakat birkaç gün sonra Nizâmeddîn Evliyâ talebelerinin yanında; "Önce gelen büyüklerimizin âdetlerine aykırı düşen hiçbir şey yapmıyacağım. Selâm alayına katılmayacağım." dedi. Bu durum gerginliği artırdı ve talebeleri de dehşete düşürdü. Kısa görüşlü sultan, büyüklerin maneviyât gücünün ve onların duâsının red olunmayacağının farkında değildi. Hâlbuki Nizâmeddîn Evliyâ, hakîkatin yanında olduğundan emindi.Hakîkat, ama bugün, ama daha sonra dünyânın geçici üstünlüklerine karşı şerefli bir şekilde gâlib gelecekti. Bu sebebten o, inanç ve sadâkatiyle tam bir sükûnet ve huzur içerisindeydi. Ayın yirmi dokuzuncu gecesi, mağrur SultanKutbeddîn, sarayında uyurken en güvenilir adamlarından olanHüsrev Hân tarafından başı kesilerek öldürüldü. Fârisi beyt tercemesi:

Zavallı korkak kedi niçin yerinde oturmuyorsun.
Gücünü aslana karşı deneyip cezâya lâyık oluyorsun.

Kutbeddîn Hilcî'nin yerine geçen Hüsrev Hânın ömrü çok kısa oldu. Hazînede bulunan paraları ulemâ ve dervişlere dağıttı. Nizâmeddîn Evliyâ'ya da beş yüz bin gümüş para gönderdi. Her zaman olduğu gibi, o büyük zât, bütün bu parayı fakirlere dağıttı. Mültan vâlisi Gıyâseddîn Tuğlak, sultanın öldürülmesinden sonra hemen ordusuylaDehli'ye gelerek, Hüsrev Hânı öldürüp sultan oldu. Gıyâseddîn Tuğlak, hazîneye bakıp hiçbir şey olmadığını görünce, daha önceki sultanın dağıttığı bütün paraları geri istedi. Herkes paraları sultâna gönderdi.Sâdece Nizâmeddîn Evliyâ, kendisine gönderilen paraları, yeni sultâna vermedi ve buyurdu ki: "O paralar, Allahü teâlânın malıydı. Allahü teâlâ yolunda gitti." Bu cevap sultânın hoşuna gitmedi ve geri alma yollarını araştırdı.

Nizâmeddîn Evliyâ'nın büyüklüğünü kıskanan, Sultân Kutbeddîn'in acı sonundan mesûl olan saray erkânı, bir kere daha Sultan Gıyâseddîn Tuğlak'ı o büyüğe karşı kışkırtarak, eski yaptıklarını denediler. Ona olmayacak şeyleri söylediler. Sultâna bağlı âlimler ile Nizâmeddîn Evliyâ arasında münâzara olması kararlaştırıldı. Yapılan münâzarada Nizâmeddîn Evliyâ'nın naklettiği hadîs-i şerîfleri diğer âlimler kabûl etmedi. Bir kırgınlık oldu. Dergâhına geri dönen Nizâmeddîn Evliyâ, üzgün bir şekilde talebelerine şöyle dedi: "Dehli âlimlerinin ve saray adamlarının, içi, bize karşı kıskançlık ve düşmanlıkla kaynıyor. Münâzarada bana karşı açıkca saldırmalarından bu anlaşılıyor. Ayrıca onlar, yüce Peygamberimizin hadîs-i şerîflerini dinlemeyi de reddettiler. Bunun gibi îtirâzı gayri kâbil olan şeylerle münâkaşa etmeye, ancak Peygamber efendimizin hadîsine inanmıyanlar cesâret edebilirler. Sultânın yanında bunlar, hadîslerin en sahîhini bile kabûl etmeyi reddederek mağrûr bir edâ ile konuştular. Resûl-i ekremin sahîh hadîslerini kabûl etmeyen bir âlimi ne görmüş, ne de duymuştum. İçinde, böyle mağrûrâne ve yanlış yollara sürükleyen münâzaraların yapıldığı şehir, nasıl parlak vaziyette kalabilir? Onun tuğlaları bir gün yıkılıp birbirine çarparsa şaşmamak gerekir. Sultan ve ona bağlı âlimler, hakkı söylemeyen kâdılar, bu şekilde Peygamber efendimizin hadîsine göre hareket etmeyecekleri işitildikten sonra, alelâde halk, Allah ve Peygambere olan îmânlarını nasıl sağlam bir şekilde muhâfaza edebilir? Bu şekildeki âlim ve dînî liderlerindeki inanç noksanlığı sebebiyle, Allahü teâlânın cezâsının; kıtlık, salgın hastalık ve sürgün şeklinde bu şehre gelmesinden korkarım." Bir süre sonra, Dehli'de büyük bir kıtlık oldu. Arkasından, salgın hastalık yayıldı. Halk çok zorluk

çekti. Sultan ve yardakçılarının hepsi, bu hastalık ve kıtlıkta öldüler.

Nizâmeddîn Evliyâ, otuz sene devamlı mücâhede yaptı. Ömrü boyunca oruç tuttu. Günde yaklaşık iki yüz, üç yüz rekat namaz kılardı. Her gün sabah namazından sonra, talebelerine vâz ve nasîhatte bulunurdu. Öğle namazından sonra, kısa bir süre sünnet olan kaylûle yapardı. Kaylûleden sonra, ikinci defâ bir meclis kurulurdu. Bu mecliste tâliblere en nâzik ve ince dînî meseleleri açıklar ve en sahîh dînî kitaplardan nakiller yapardı.Nizâmeddîn Evliyâ'nın ifâde tarzı çok tatlı idi ve gönülleri cezbederdi. İkindi namazı ile akşam namazı arasında kısa bir süre dinlenirdi. Akşam namazından sonra iftar ederdi.Yatsı namazından sonra odasına çekilirdi. Bundan sonra yanına ancak talebesi Emîr Hüsrev girebilirdi. Onun ayrılmasından sonra,odasının kapısını kapatır, gecenin geri kalan bütün zamânındaAllahü teâlâya ibâdet ederdi. Sahur vakti, hizmetleri gören talebesi içeriye biraz yiyecek getirirdi. O, yemekten birkaç lokma aldıktan sonra, bu yemeğin fakirlere dağıtılmasını emrederdi.

Nizâmeddîn Evliyâ, genelde bir parça arpa ekmeği ile, biraz sebze çorbası yerlerdi. Bâzan çok mikdarda pirinç pilavı da alırlardı. Yemeklerini hazır olanlarla birlikte yerler, kendileri çok az yemelerine rağmen, âdâb-ı muâşerete riâyet ve diğerlerine refâkat etmek için, yemeye devâm ediyormuş gibi görünürlerdi. Böylece, sofrada bulunanlar yemeğe devâm ederlerdi. Yemek yerken, sık sık fakirlerin hâlini düşünür ve onların durumuna ağlamaya başlardı. Onun mutfağında, fakir, zengin, herkes için lezzetli yemeklerin her çeşidi hazırlanırdı. Fakat kendisi aslâ bunlardan yemezdi. Akşam namazından sonra talebelerinden bâzıları, her gün ona çeşitli yiyecekler gönderirlerdi. Fakat Nizâmeddîn Evliyâ, bunların hepsini fakirlere dağıttırırdı.

Nizâmeddîn Evliyâ'nın hayırseverliği çok ve mükemmeldi. Bu da hocasının duâsı bereketiyle idi. Hocası Ferîdeddîn-i Genc-i Şeker, bir gün Nizâmeddîn Evliyâ'ya şöyle duâ etmişti: "Ey Nizâmeddîn! Bugün sevdiğimiz sebze yemeğini çok güzel pişirmişsin. Tuzu da uygun olmuş. Allahü teâlâ, dergâhında çok tuz harcamaya seni muvaffak kılsın." Allahü teâlânın ihsânıyla ve bu duânın bereketiyle, tenceresi devâmlı kaynadı ve binlerce fakir, hergün onun mutfağından yemek yedi. Kendisine gelen bütün hediyeleri, hergün güneş batmadan önce muhakkak fakirlere dağıtırdı. Cuma namazına gitmeden önce, Nizâmeddîn Evliyâ, dergâhın ve mutfağın her köşesine, hiç bir şeyin kalmadığı ve hepsinin sadaka olarak verildiğinden emin olmak için bakardı. Yolcular, misâfirler ve onun dergâhına gelen her çeşit insan, tam bir misâfirperverlikle karşılanır ve ihtiyaçları giderilirdi.

Nizâmeddîn Evliyâ hazretleri, dergâhında yapılan sohbet meclislerinden sonra, fakirlere dağıtılmak üzere, şehre yiyecek ve para gönderirdi.

Bir gün Kıyaspur köyünde yangın çıktı. Evlerin yandığını gören Nizâmeddîn Evliyâ, dayanamayarak ağladı.Yangın söndürüldükten sonra, talebelerine; "Gidin yanan bütün evleri sayın. Her eve iki tepsi yemek, iki testi su ve iki gümüş dağıtın ve kayıplarından dolayı duydukları acılarını teselli edin." dedi.

Bir tüccar, Mültan yakınlarında eşkıyâlar tarafından soyuldu. Bu tüccar, Behâeddîn Zekeriyyâ Sühreverdî'nin oğlu Sadreddîn'in tavsiyesi üzerine, yardım istemek için Nizâmeddîn Evliyâ'nın dergâhına geldi. Durumunu anlattı. Nizâmeddîn Evliyâ talebelerine, sabahtan kuşluk vaktine kadar gelen hediyelerin hepsinin tüccara verilmesini söyledi. O gün, o müddet zarfında 12.000 gümüş para geldi ve hepsi tüccara verildi.

Bir gün Nizâmeddîn Evliyâ, akşam namazından sonra, tam orucunu açacağı sırada bir derviş geldi. Nizâmeddîn Evliyâ'nın önünde serili sofra bezi üzerinde birkaç kuru ekmek parçası vardı. Zîrâ, o gün onlardan başka yiyecek olarak bir şey yoktu. Fakat gelen derviş, Nizâmeddîn Evliyâ'nın orucunu açıp, yemeğini yediğini ve şu anda da gördüğü kuru ekmeklerin kaldığını zannetti. Kötü bir şey düşünmeden, bütün bu ekmek parçalarını toplayıp gitti. Nizâmeddîn Evliyâ, sâdece gülümsedi ve kendi kendine: "Hâlâ Allahü teâlâya

bağlılığımızda bâzı ciddî kusûrlarımız var. Bu eksiklerin giderilmesi için bizim biraz daha aç kalmamız isteniyor." buyurdu.

Nizâmeddîn Evliyâ, çok kanâatkâr idi. Sultânlardan veya şehzâdelerden biri hediye gönderdiği zaman; "Ah! Bunlar, bu fakîri harâb etmek istiyorlar." derdi.Bir defâsında, ona bağlı olan devlet erkânından bir kişi, ona iki bahçe, bir mikdâr arâzi ve başka şeyler vermek istedi. Fakat o, tebessüm ederek; "Eğer bunları kabûl etsem, halk; "Nizâmeddîn Evliyâ bahçelerine gidiyor ve orada eğleniyor." diyecek. Hayır, bu bana yakışmaz. Bizim yolumuzun büyükleri, böle şeyleri aslâ kabûl etmediler. Ben onların âdetlerine sarılmalıyım." dedi.

Nizâmeddîn Evliyânın sabrı ve affetmesi çoktu. Bir gün dergâhına bir fakir geldi. Hiçbir sebep yok iken, küstahca onu kötülemeye başladı. O büyük velî, bütün bu saçma sözleri sadece sabırla dinledi. Ayrıca, o fakir ne istiyorsa, hepsini verdi. Fakir dergâhtan ayrıldıktan sonra, Nizâmeddîn Evliyâ orada bulunanlara; "Bizi sevenlerin çoğu, hediye ile geliyor. Bizi kötülemek üzere gelecek olan birkaç kişi de bulunmalı. Birisi gelip bizi kötülerse, biz ona, dünyâda olduğumuz sürece yanlış işler yapabileceğimizi ve kötülemeye mârûz kalabileceğimizi söyleriz" buyurdu.

Bir gün meclisine gelenlerden bâzıları Nizâmeddîn Evliyâ'ya; "Halktan bâzı kimseler, sizin hakkınızda o kadar kötü konuşuyorlar ki, bunları dinlemeye tahammül edemiyoruz." dediler. Nizâmeddîn Evliyâ onlara; "Bizim hakkımızda konuşanları affediyoruz. Sizin onlarla münâkaşa etmenize gerek yok." dedi.

Nizâmeddîn Evliyâ, kendisine düşmanlık besleyenlere karşı da çok sabırlıydı. İnsanlara, düşmanlarına karşı sevgi ve sabırla muâmele etmeyi öğretiyordu. Kıyaspur'da yaşıyan ve sebepsiz yere Nizâmeddîn Evliyâ'ya karşı kin besleyen ve dâimâ ona bir zarar vermeye çalışan, Şaşu isminde birisi vardı.Nizâmeddîn Evliyâ, Şaşu'nun ölümünü işitince, defninden sonra bir kenarda iki rekat namaz kıldı ve onun eski hâlini affederek, kurtuluşu için duâ etti.

Nizâmeddîn Evliyâ, talebelerini çok severdi. Talebesi Emîr Hüsrev'e karşı olan muhabbeti çok meşhûrdur. Talebelerini çok sevmesine rağmen, disiplini çok sıkı idi. Bir defâsında en iyi talebelerinden olan Hâce Burhâneddîn Garîb, katlanmış bir battaniye üzerinde otururak rahat olmaya çalıştığından, dergâhtan çıkarıldı. Nizâmeddîn Evliyâ, onun bu işi, nefsinin arzusunu yerine getirmek için yaptığını düşünmüştü. Uzun bir süre sonra Burhâneddîn Garîb, Nizâmeddîn Evliyâ tarafından affedilerek tekrar dergâha kabûl edildi.

HâceMüeyyededdîn Kereh, Sultân Alâeddîn Hilcî şehzâde iken, onun çok sevdiği bir kişiydi. Bu zât, sonra makâmını terk ederek, Nizâmeddîn Evliyâ'ya talebe oldu. Alâeddîn Hilcî sultân olunca, Nizâmeddîn Evliyâ'ya bir elçi göndererek, HâceMüeyyededdîn'in saltanat hizmetine verilmesi için izin istedi. Nizâmeddîn Evliyâ; "Hâce'nin başka önemli bir işi var. Onu bitirmeye çalışıyor." diye cevap verdi. Bu cevaptan hoşlanmıyan sultânın elçisi; "Efendim! Siz herkesi kendinize benzetmek istiyorsunuz." dedi. Bunun üzerine Nizâmeddîn Evliyâ; "Sâdece benim gibi değil, benden de iyi olmasını istiyorum." diye cevap verdi. Sultân bu cevâbı işitince, bir şey söylemedi ve konuyu kapattı.

Hâce Şemseddîn, sarayda önemli bir mevkıde idi. Daha sonra bu görevinden istifâ ederek, Nizâmeddîn Evliyâ'nın talebesi oldu. O büyük velînin mübârek sözlerini derleme vazifesini üzerine aldı. HâceŞemseddîn bir gün hocasından, seyyahlar ve misâfirler için bir ev inşâ etmeye izin istedi. Nizâmeddîn Evliyâ ona; "Ey Mevlânâ Şemseddîn! O iş, önce bıraktığın iş kadar değersizdir." buyurdu.

Nizâmeddîn Evliyâ'nın talebeleri arasında, kelâm ilminde büyük bir üne sâhip Kâdı Muhyiddîn Kâşânî isminde bir zât vardı. Nizâmeddîn Evliyâ, bu talebesini de çok severdi. Kâdı Muhyiddîn, Nizâmeddîn Evliyâ'nın talebesi olunca, hocasının huzûrunda, bir yerin gelirinin kendisine verildiğini gösteren fermânı yırttı ve bir sûfî olarak fakirlik hayâtına

kendini uydurdu. KâdıMuhyiddîn, mânevî terbiyesini tamamladıktan sonra, Nizâmeddîn Evliyâ ona, şu yazılı emirle birlikte hilâfet verdi: "Dünyâyı terk edeceksin ve ona meyletmeyeceksin. Sultandan herhangi bir köyün gelirini veya maaş kabûl etmeyeceksin. Sana bir misâfir gelip de, ona ikrâm edeceğin bir şey bulunmayabilir. Bu durumu Allahü teâlânın bir teveccühü olarak kabûl edeceksin. Uymanı istediğim bu emirlere riâyet ettiğin takdirde benim halîfemsin." Hocasının yanından ayrıldıktan sonra, KâdıMuhyiddîn Kâşânî çok sıkıntılı günler geçirmek zorunda kaldı. Kendisi ve çocukları günlerce aç kaldı. Bu kötü durumu, birisi Sultân Alâeddîn'e haber verdi. Sultân, bir köyün geliri ile birlikte, başhâkimliği teklif eden bir ferman gönderdi. Kâdı Muhyiddîn, bu fermânı alınca hemen hocasının huzûruna gelip, durumu bildirdi. Nizâmeddîn Evliyâ bu duruma üzüldü ve; "Önce senin aklına bu geldi ki, sultân böyle bir ferman gönderdi." dedi ve bundan sonra teveccühünü Kâdı Muhyiddîn'den çekti. Bir yıl süreyle bu hâl üzere yaşıyan Kâdı Muhyiddîn, daha sonra hocası tarafından affedilerek teveccühe mazhar oldu.

Nizâmeddîn Evliyâ, talebelerinden Kutbeddîn Münevver veNasîreddîn Mahmûd Çirağ'a aynı gün hilâfet verdi. Birincisine hilâfetnâme'yi verdikten sonra, câmide iki rekat şükür namazı kılmasını istedi. O namaz kılarken, Nizâmeddîn Evliyâ, halîfesi olarak tâyin ettiğini gösteren bir hırkayı Nasîreddîn Mahmûd'a giydirdi. Sonra Kutbeddîn Münevver'i çağırttı ve Nasîreddîn Mahmûd'un hırkasını tebrik etmesini istedi. Daha sonra da, Nasîreddîn Mahmûd'dan, Kutbeddîn Münevver'in hilâfetnâmesini tebrik etmesini istedi. İki mümtaz halîfesinin karşılıklı tebrikleşmesinden sonra, Nizâmeddîn Evliyâ her ikisinin birbirlerini kucaklamalarını istedi. Onlar kucaklaşırken; "Her ikiniz kardeşsiniz. Halîfeliğimin size ihsân edilmesinde aslâ bir fark düşünmeyin." buyurdu. Bu sebepten her ikisi, bütün hayatları boyunca aralarında kurdukları samîmî münâsebeti devâm ettirdiler.

İlâhî kânunun îcâbı olarak, Nizâmeddîn Evliyâ'nın, Allahü teâlâ ve insanlığa hizmet yolundaki parlak vazifesi, bu dünyâda sona erdi.Yüksek hocaları gibi, Nizâmeddîn Evliyâ da Resûl-i ekreme karşı dayanılmaz bir aşk ve muhabbet ile yanıyordu. Vefâtından bir müddet önce, rüyâsında Resûl-i ekrem ona; "Nizâm, seni bekliyorum" buyurmuşlardı. O günden sonra, Nizâmeddîn Evliyâ hayâtının son yolculuğunu dört gözle beklemeye başladı. Vefâtından kırk gün önce, yemekten tamâmen kesildi ve bir şeyler yemesini istediklerinde; "Resûlullah efendimiz ile buluşmayı isteyen bir kimse, yemeğin lezzetini nasıl bulabilir?" buyurdu. Durumu ağırlaştığında ve ilâç alması için kendisine istirhâm edildiğinde, Emîr Hüsrev'in şu beytini okudu:

Aşk derdiyle yanan hastaya, sevgiyle,
Kavuşmaktan başka bir şey fayda vermez.

Hayırseverlik ve takvâ, Nizâmeddîn Evliyâ'nın hayâtının derinliklerinde kök salmıştı.Zîrâ kendisi, çocukluğunda ve gençliğinde, fakirlik ve mahrûmiyetin en acılarını tatmıştı. Bu sebeple o, Hindistan'ın fukarâsının refâhı için yaşadı ve bu yolda vefât etti. Vefâtından bir gün önce, husûsî hizmetlerini gören İkbâl'e, dergâhında ve erzak deposunda ne varsa, hepsini fakirlere dağıtmasını emretti ve böylece; "Allahü teâlânın huzûrunda hesap vermekten kurtulayım." buyurdu.Talebelerden birisi, dergâhta kalanlar için biraz yemeklik bırakmıştı. Bunu işittiklerinde; "Lütfen fakirler her şeyi alsın ve siz de erzak deposunun zeminini silin." buyurdu. Bu emir, aynen yerine getirildi.

1325 (H.725) senesinde vefâtından az önce, husûsî deri çantasından talebelerine çeşitli hediyeler dağıttı ve hakîkati anlatmak içinHindistan'ın bütün köşelerine gitmelerini emretti. Altı yüz seneden beri Çeştiyye yolunun büyüklerinden gelip, hocası tarafından kendisine verilen mukaddes emânetleri, Dehlili Hâce Nasîreddîn Mahmûd Çirağ'a vererek; "Dehli'de otur ve insanların cefâsına katlan." buyurdu. Bundan sonra, sabah namazını kıldılar. Güneş ufuktan yükselirken, bu büyük velî ve mânâ güneşi, Hakk'ın rahmetine kavuştu. Ömrü boyunca yanında bulunan talebeleri, halîfeleri, arkadaşları, sayıları yüz binlere varan bağlıları

ve altmış sene onun emsâlsiz misâfirperverliğini görmüş binlerce fakir halk, kedere boğuldu. Mültanlı Hâce Behâeddîn Zekeriyyâ Sühreverdî'nin torunu Şeyh Ebü'l-Fettah Rükneddîn, onun cenâze hizmetlerini görmekle şereflendi. Sultan Muhammed Tuğlak, Nizâmeddîn Evliyâ'nın mezarı üzerine büyük bir türbe inşâ ettirdi.

Nizâmeddîn Evliyâ'nın mübârek sözlerini ihtivâ eden beş önemli eseri vardır. Bunlar: **Fevâid-ül-Fevâd, Efdâl-ül-Fevâd, Râhat-ül-Mükâbin, Siyer-ül-Evliyâ, Mıknatıs-ül-Vahdet**'tir. Bunlardan **Fevâid-ül-Fevâd,** Hâce Hasan Sencerî tarafından hazırlanmıştır. Sencerî, Nizâmeddîn Evliyâ'nın Bedâyun'da çocukluktan arkadaşı idi. 73 yaşında iken, Nizâmeddîn Evliyâ tarafından bu yola çekilmiştir. Bu durum şöyle anlatılır: "Bir gün Nizâmeddîn Evliyâ, bâzı talebeleriyle berâber Hâce Kutbeddîn Bahtiyâr Kâkî'nin türbesini ziyâretten dönüyorlardı. Yolda bâzı türbelerin yanında Fâtiha okumak üzere durdular. O sırada çocukluk arkadaşı Hasan Sencerî'yi çok neşeli bir hâlde gördü. Sencerî, Nizâmeddîn Evliyâ'yı ve yanındakileri görünce, şu Fârisî şiir tercümesini alaylı bir şekilde okudu: "Yıllarca berâber bulunduk, fakat senin sohbetinin bir faydası olmadı. Senin acıman benim günahkâr hayâtımı düzeltmedi. O hâlde, benim günahkâr hayâtım, senin acımandan daha kuvvetlidir."Nizâmeddîn Evliyâ gülerek; "Hasan, insanın sohbetinin ve arkadaşlığının netice vermesi de zaman ister. Sohbetin etkisi, insandan insana değişir" dedi. Bu sâde ve doğru sözler, Hasan Sencerî'nin kalbine ok gibi işledi. O neşeli ve alaycı hâli birden kayboldu ve çocuk gibi ağlamaya başladı. Büyük velînin önüne çöktü, geçmiş kötü hayâtı için tövbe etti ve onun sâdık bir talebesi oldu. 1301 senesinden 1319 senesine kadar hocasından duyduklarını kaydederek bir kitap yazdı ve bu kitaba **Fevâid-ül-Fevâd** ismini verdi."

Nizâmeddîn Evliyâ hazretleri buyurdu ki:

"İnsanın îmânı, dünyâya ve onun altınlarına bir deve pisliğinden fazla değer vermediği ve Allahü teâlâdan başka hiçbir şeye güvenmediğinde ancak tamam olur. Kendine Allah âşığı diyen bir kimse, dünyâyı sever ve onu sevenlerle arkadaşlık yaparsa, o bir yalancı ve münâfıktır."

"Bir talebe için, Allahü teâlâya bağlılığın şu altı esâsı vardır: 1) Nefsini yenmek için insanlardan uzak kalmalıdır. 2) Her zaman temiz ve abdestli olmalıdır. 3) Her gün oruç tutmaya çalışmalı, yapamıyorsa az yemelidir. 4) Allahü teâlâdan başka her şeyden uzaklaşmaya çalışmalıdır. 5) Hocasına sâdık ve itâatkâr olmalıdır. 6) Allahü teâlâyı ve hakîkati her şeyden üstün tutmalıdır."

"Bir talebe, şu dört şeyden sakınmalıdır: 1) Dünyâ ehli ve özellikle zenginlerle görüşmekten, 2) Zikirden başka bir şeyden bahsetmekten, 3) Allahü teâlâdan başka bir şeye sevgi beslemekten, 4) Allahü teâlâdan başka bütün dünyevî şeylere kalbi bağlamaktan."

"Kalb kırmak, Allahü teâlânın lütfunu incitmektir. Neye uğrarsa uğrasın, sâlih kimse, aslâ kimseye kötü söylememeli ve lânet etmemelidir. İnsanların kabahatlerini açıklamamalıdır."

"Komşunuz borç isterse verin. Başka şeye ihtiyaç duyarsa, verin. Hastalık ve felâkete uğradığında, sizin güler yüzünüze ihtiyâcı var ise ona güleryüz gösterin. Vefât edince, cenâzesine katılın ve kurtulması için duâ edin."

BAŞKA ZAFERLER DE SİZİ BEKLİYOR

SultanAlâeddîn, bir gün ordusunu güney bölgesine sefere göndermişti. Bir süre bu sefer hakkında hiç haber alamadı ve endişeye kapıldı. Nizâmeddîn Evliyâ'nın talebelerinden olan bâzı komutanları ona göndererek, şu mesajı yolladı: "Sizin, İslâma sevgi ve saygınız bizden çok fazladır. Eğer mânevî gözünüzle, güneydeki seferin durumu ve sefer haberlerini öğrenip bize bildirirseniz, bizi çok sevindirmiş olacaksınız. Çünkü durumdan çok endişeliyim."Cevâb olarak Nizâmeddîn Evliyâ buyurdu ki: "Bu zaferden hâriç, başka zaferler de sizi bekliyor." Buyurdukları gibi, bir süre sonra

ordu zafer haberi ileDehli'ye geldi.Sultan, şükrân ifâdesi olarak, KaraBeğ ile Nizâmeddîn Evliyâ'ya beş yüz altın gönderdi.KaraBeğ bu para ile dergâha vardığı sırada, dergahta bulunan Horasanlı bir derviş; "Hediye müşterek." diye seslendi. Bunun üzerine Nizâmeddîn Evliyâ; "Yalnız bir kişi alırsa daha güzel olur." diyerek, o beş yüz altını ona verdi.

HAYAT DÜSTURLARI

Nizâmeddîn Evliyâ, hayâtı boyunca her gün, hocasının şu emirlerine uyarak yaşadı: "1- Dâimâ kendini mücâhede ile meşgûl eyle. Boş kalmak, şeytana çalışma alanı açar. 2- bizim yolumuzda oruç tutmak, muvaffakiyetin yarısıdır. Geriye kalan diğer yarısı da; namaz kılmak ve hacca gitme ile kazanılır. 3- Kendini ve talebeni terbiye et. 4- Bütün günahlardan kaçın. 5- Başkalarını düzeltmeden önce, mümkün olan bütün gayretini, kendi hatâlarını düzeltmeye sarfet. 6- Benden ne duymuş isen, onu hatırla ve her tarafa yay. 7- İnzivâya çekileceksen, onu namazın cemâatle kılındığı câmide yap. 8- Nefsini istemez hâle getir. Dünyâyı yok ve ehemmiyetsiz olarak düşün. 9- Hırstan ve bütün dünyâ arzularından vazgeç. 10- Senin yalnızlığın veya inzivân, seni Allah'a bağlılıkla meşgûl etmelidir. Eğer böyle bir inzivâdan ve mücâhedelerden yorgun düşmüş isen, daha küçüklerini yap. 11- Eğer nefsinle bir meselen olursa, onu uyku ile memnun et. 12- Sana kim gelirse, ihsân ve inâyetini, teveccüh ve keremini onun üstüne yağdır."

İHTİYÂCIM YOK

Sultân Celâleddîn, Nizâmeddîn Evliyâ'nın Dehli'deki ilk zamanlarında, aşırı derecede fakru zarûret içinde olduğunu öğrenince, ona bâzı hediyeler gönderdi ve bir köyün gelirinin ona bağışlanmasına izin verip vermeyeceğini araştırdı. Fakat o, sultânın teklifini kabûl etmeyerek; "Benim köye ihtiyâcım yok. Ben ve benimle olanlar, Allahü teâlâya güveniriz. O, bizim ihtiyâçlarımızı gözetir." buyurdu. Talebelerinden bâzıları bunu işitince; "Efendim! Siz günlerce açlığa ve susuzluğa katlanabilirsiniz. Fakat, yiyeceksiz bizim hâlimiz korkunçtur. Eğer sultânın teklifi kabûl edilseydi, vücut ve rûhumuzu birlikte muhâfaza etmemize faydası olacaktı." dediler. Fakat o, talebelerinin sözlerini dikkate almadı ve hepsi onu terketseler bile, kendisi yalnız olarak bu yola devâm etmeğe karar verdi. Sultânın bu teklifi hakkında diğer sûfîler ile istişâre ettiği zaman, onlar hep bir ağızdan; "Eğer sultânın teklifini kabûl etseydin, senin dergâhında su bile içmezdik." dediler. Nizâmeddîn Evliyâ, onların bu konudaki hassâsiyetlerini tebrik ederek; "Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun. Sizin gibi, prensiplerimize bağlılıkta bana yardımcı olan arkadaşların olduğunu görmek, beni mesûd ediyor." dedi.

TAŞ KALBLİ İNSANLAR

Nizâmeddîn Evliyâ, dâimî sûrette Allahü teâlâya bağlılığı yanında, insanlara karşı olan vazifesini de aslâ unutmadı. Bir gün Şeyh Bedreddîn Semerkândî'nin meclisinde, bir zât alay edercesine; "Nizâmeddîn Evliyâ bu kadar zenginliğini sadaka olarak dağıtıyor. Zîrâ, âile ve çoluk-çocuk endişesi ve mesûliyeti yok." dedi. Bunu işiten Şeyh Şerîfeddîn, bu sözün açıklanmasını istemek düşüncesiyle Nizâmeddîn Evliyâ'ya geldi. Fakat o daha birşey söylemeden, o büyük velî kendiliğinden şu açıklamayı yaptı: "Ey Şerîfeddîn! Benim çektiğim endişe ve ızdırâbı belki de hiç bir kimse çekmiyor. Birisi bana endişe ve ızdırâbını söylediği zaman, muhakkak sûrette, ondan daha fazla acı çekiyorum. Bu durumu anlatamam. Arkadaşlarının acılarını görüp de onların biçâre hâline bir âh bile etmeyenler taş kalbli insanlardır. Onların bu hâllerine çok şaşıyorum." Acı çeken insanların keder ve üzüntülerine böyle içten alâka gösteren bu büyük velînin, diğer insanların ızdırapları karşısında nasıl bir kalb taşıdığı düşünülmelidir. Her gün tuttuğu orucunu açarken bile, hiçbir şey yemezdi.Sâdece getirilen yemeğin tadına bakardı.Hattâ sahurda hiçbir şey yemezdi. Bir gün, hizmetlerini gören talebesi; "Efendim! Bu kadar az yemeği bile yemezseniz, zâfiyet size galebe çalabilir" dediğinde, Nizâmeddîn Evliyâ göz yaşlarını tutamadan; "Birçok fakir ve muhtaç insan, şu anda câmi köşelerinde veya mütevâzî evlerinin köşelerinde yiyecek bulamadan aç uyuyorlar. Bu lokma, kolaylıkla benim boğazımdan nasıl geçebilir?" dedi. Günümüzde torunlarının nezaretinde dergâhından her gün binlerce fakire yemek verilmektedir. Garip ve fakirlerin sığınağı olan dergâhın belli geliri yoktur. Cenâb-ı

Hakk'ın ihsânı ile kazanlar kaynamaktadır.

1) Siyer-ül-Evliyâ; s.100, 151, 551

2) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.60

3) Fevâid-ül-Fuât; s.28, 75, 149

4) Nizâm-ı Ta'lim; c.2, s.94, 150

5) Cevâmi-ül-Kelîm; s.296

6) Saviours of İslamic Spirit; c.2, s.145

7) The Big Five of India in Sufism; s.138

8) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; (49. Baskı) s.1130

9) Nefehât-ül-Üns; s.583

10) Hadrat-i Mahbûb-iİlâhî (Hüseyin Dehlevî)

11) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.10, s.348

NİZÂMEDDÎN HÂMÛŞ;

Buhârâ'da yetişen büyük velîlerden. Hâce Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin talebesi veSa'düddîn Kaşgârî'nin hocasıdır. İsmi, Mevlânâ Nizâmeddîn Hâmûş'tur. Doğum ve vefât târihleri bulunamamıştır. Sekizinci asrın ortalarında doğup, dokuzuncu asrın ortalarında, doksan yaşlarında vefât ettiği bilinmektedir.

İlk zamanlarda lüzûmu kadar zâhirî ilimleri tahsîl etti. Sonra, tasavvuf yolunda ilerlemeye çalıştı, riyâzet ve mücâhede ile nefsini terbiye etmek için çok gayret etti. Nefsin istediği, beğendiği şeyleri yapmaz, dâimâ ona zor gelen şeyleri yapardı. Bu yoldaki gayretlerinin neticesinde, kendisinde keşf ve kerâmet hâlleri görülmeye başladı.

Şâh-ı Nakşibend Behâüddîn-i Buhârî hazretlerinin en yüksek talebesi ve halîfesi olan Hâce Alâüddîn-i Attâr, Buhârâ'ya gelmişti. Bunu haber alan Nizâmeddîn-i Hâmûş, onun sohbetlerinde bulunmak üzere huzûruna giderken, Mevlânâ Saîd ile karşılaştı. Mevlânâ buna; "Sizi gâyet temiz görüyorum. Çeşitli merhalelerden geçip yükseleceğiniz zaman hâlâ gelmedi mi?" dedi. Bu söz ona çok tesir etti. Alâüddîn-i Attâr'ın sohbetlerinde bulunmak arzusu arttı. Oraya vardığında, Hâce Alâüddîn onu görür görmez; "Sizi gâyet temiz görüyorum. Çeşitli merhalelerden geçip yükseleceğiniz zaman hâlâ gelmedi mi?" dedi. Bu söz, yolda kendisine Mevlânâ Saîd'in söylediği sözün aynısıydı.

Zâten büyük bir arzu ve istekle gelen Nizâmeddîn, onu görür görmez bu kerâmeti ile de karşılaşınca, sevgi ve muhabbet ateşi içine düştü. O büyük zâtın sohbetlerinde bulunmakla duyduğu lezzeti, başka şeylerde bulamıyordu. Her şeyden yüz çevirip, sâdece o büyük zâtın sohbetlerinde bulunmaya, bu şerefli ve kıymetli sohbetlerden istifâde etmeye gayret etti. Bu teslîmiyetinin meyvelerini kısa zamanda toplayıp, Hâce hazretlerinin en yüksek talebelerinden oldu.Zamânın en büyük âlim ve velîlerinden biri olarak yetişti.

Birçok fazîlet ve üstünlüklerin kendisinde toplandığı, kerâmetler ve hârikalar sâhibi çok yüksek bir zât idi. Namaz kılmak üzere bir mescide varsa, o anda da mescidin kapısı kilitli olsa, içeri girmek niyetiyle elini uzatınca, Allahü teâlânın izni ile kapı açılır ve rahatlıkla içeri girerdi. Sohbetinde bulunanlara, hocasından aldığı yüksek ilimleri anlatıp, çok faydalı olurdu. İnsanlar ondan çok istifâde ettiler.

Sohbetlerine devâm edenlerden birisi şöyle anlatır: "Bir gün Nizâmeddîn Hâmûş'un huzûrunda bulunuyorduk. Bir ara kalbime bâzı uygunsuz düşünceler geldi.Keşif yoluyla bu hâlimi anlıyarak, bana döndü ve buyurdu ki: "Kalbini bu türlü düşüncelerden uzak tut. Hak ehli, Allahü teâlânın izni ile herkesin gönlünden geçeni bilebilirler. Allahü teâlâ ise herkesten iyi bilir. Vallahi kırk yıldır ihtilâm olmadım. Sebebi şu idi ki, bir gün rûhâniyet âleminden bir

cemâat yanıma gelerek, ihtilâm olmamaya gayret etmemi, her ihtilâm olmamda derecemden kaybedeceğimi söylediler. Bu sebepten kırk yıldır bu emre uymaktayım."

Mevlânâ Nizâmeddîn hazretlerinin hâli, velîlik yolundaki derecesi o kadar yüksekti ki, huzûruna gelen bir kimsenin kalb hâlini Allahü teâlânın izni ile anlar, o kimse tasavvuf ehli, istidât sâhibi bir kimse ise, onunla zühd ve takvâdan konuşurdu. Şâyet gelen kimse bid'at ehli, fâsık biri ise, ondan sıkılır ve rahatsız olurdu. Onlar öyle büyük zâtlardı ki, karşılaştıkları herkese o kimselerin durumlarına göre konuşurlardı. Birisi ile konuşacakları zaman, kalb gözleriyle o kimsenin durumunu kontrol edip anlar sonra ona göre konuşurlardı. Bunun için, insanlara göre konuşmaları farklı olurdu. Bu büyüklerden biri, sevdiklerinden birine buyurdu ki: "Tasavvuf ehlinin hâllerinden anlamıyan kimselerle karşılaştığımızda, onlarla basit meselelerden konuşuyoruz. Onlara bu yolun yüksek hâllerinden, kalb mârifetlerinden anlatmak istiyorum ve hattâ bâzan bunun için kendimi zorluyorum, fakat istidâtları olmadığı için konuşamıyorum. Sizinle sohbet ederken de, bâzan diğer insanlarla olduğu gibi konuşmak istiyorum ve hattâ bunun için kendimi zorluyorum, ama onlarla konuştuğum gibi konuşamıyorum."

Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri şöyle anlatır: "Mevlânâ Nizâmeddîn-iHâmûş, güzellik ve letâfette kemâl derecesindeydi. İnsanların hâllerinden, ahlâklarından çok müteessir olurdu. Sâde olmayı tercih eder, süslenmeden hoşlanmazdı. Kendini bir hiç kabûl ederdi. Kendisinden meydana gelen kerâmetlerin de, hocalarının ve diğer büyüklerimizin latîfe ve sıfatları olduğunu söylerdi. Çünkü bu büyüklerin âdetleri, gönüllerini benlik dâvâsından uzak tutmaktı."

Yine Ubeydullah-ı Ahrâr (rahmetullahi aleyh) anlatır: "Mevlânâ Nizâmeddîn Hâmûş, bizim memleketimiz olan Taşkend'e geldiği zaman, bizde misâfir olurdu.Bunu büyük nîmet bilir, hizmette kusûr etmemeye çalışırdık. Yine bir gün bizde misâfir iken bir ara; "Âh! Üzerime bir ağırlık çöktü. Gâliba filân kimse geliyor diyerek, Şâş vilâyetinden birinin ismini söyledi. Üzerine çöken ağırlık sebebiyle "Lâ havle..." okumaya başladı. Biraz sonra söylediği kimse çıkageldi. Nizâmeddîn Hâmûş, gelen kimseye; "Hoş geldiniz. Beri gelin, nisbetiniz sizden evvel geldi" buyurdu.

Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden olanSeyyîd Şerîf Cürcânî hazretleri, HâceAlâüddîn-iAttâr'ın sohbetlerinde bulunurdu. "Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetine kavuşunca Rabbimi tanıyabildim" buyurmuştur. Seyyîd Şerîf Cürcânî hazretleri, bir gün Hâce Alâüddîn'e; "Efendim, bendenizi talebelerinizden birine havâle edin. Sizden sonra onun sohbetlerine devâm edeyim." diye arzetti. Bunun üzerine onu, Nizâmeddîn Hâmûş'a havâle ettiler. Seyyîd Şerîf Cürcânî, bundan sonra Mevlânâ Nizâmeddîn'in sohbetlerine devâm etti.

Müslümanlar, bir bedenin uzuvları gibidir. Bir bedenin uzuvlarından birinde bir ağrı, sızı olunca; nasıl ki, bütün beden bu ağrı ve sızıyı hisseder, onun tesirinde kalırsa, Nizâmeddîn hazretleri de böyleydi. Talebelerinden, Mevlânâ'yı sevenlerden birisi bir sıkıntıya düşmüş olsa, o sıkıntıyı fazlasıyla Mevlânâ hazretleri de çekerdi.

Mevlânâ Nizâmeddîn Hâmûş çeşitli zamanlardaki sohbetlerinde sık sık şöyle buyurdu:

"Susmak, konuşmaktan çok daha faydalıdır. Susmak ile ve hâl lisânı ile insanlara faydalı olamıyan, konuşmakla hiç faydalı olamaz."

"Büyüklerin huzûrlarında, sohbetlerinde bulunurken, uygunsuz düşüncelerin kalbe gelmemesine çok gayret ve dikkat etmelidir. Zîrâ bu büyükler, Allahü teâlânın izni ile o düşünceleri anlarlar ve bundan çok müteessir olurlar."

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.89

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.163

3) Nefehât-ül-Üns Tercümesi (Osmanlıca); s.438

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.12, s.368

NÛDİHÎ;

Irak velîlerinden. İsmi, Muhammed Ma'rûf bin Mustafa bin Ahmed Nûduhî'dir. 1761 (H.1175) târihinde Süleymâniye'ye bağlı Nûdî köyünde doğdu. 1838 (H.1254) târihinde Süleymâniye'de vefât etti. Sivan Kabristanlığına defnedildi.

Âlim bir zât olan babasının terbiyesinde büyüdü. Babası Şâfiî mezhebinde idi. Seyyid olup, soyu hazret-i Hüseyin'e ulaşır. Kâdiriyye yolu üzerineydi.

Nûdihî, babasından, önce Kur'ân-ı kerîmi öğrendi. Sonra da Medrese-i Gazâiyyede öncelikle okunması âdet olan kitapları okudu. Son derece zekî ve gayretliydi.

Ma'rûf Nûdihî tahsîlini tamamlamak ve icâzet (diploma) alıp hak yola hizmet için medreseleri dolaşmaya başladı. Netîcede Molla Muhammed Gazâî'nin medresesinde karar kıldı. Kendisinden fıkıh ilmini tahsîl etti. Daha sonra icâzet alıp Çülan'daki medreselerden birinde ders okutmaya başladı. Bir taraftan da ilmî eserler yazmakla meşgûl oldu.

Daha sonra da Süleymâniye'ye tâyin olup Câmiü'l-Kebîr'de ders okuttu. Çok talebesi oldu.

Ma'rûf Nûdihî, Kâdirî yolunun usûl ve âdâbını amcası Şeyh Ali'den öğrendi. O da Şeyh İsmâil Kâzânkâî'den almıştı.

Şeyh Ma'rûf Nûdihî'nin yazdığı kıymetli manzûm ve nesir hâlindeki eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Tenkîh-ul-İbârât fî Tevdîh-il-İstiârât, 2) Şerhu Manzûmet-i Tenkîh-ul-İbârât, 3) El-Ferâyid fî Nazm-il Akâid, 4) Eş-Şâmil lil-Avâmil, 5) El-Cevher-un-Nedîd fî Kavâid-it-Tecvîd, 6) Tersîf-ül-Mebânî.**

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.572

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.12, s.41

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.369

4) El-A'lâm; c.7, s.105

NÛR MUHAMMED BEDÂYÛNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakk'a dâvet eden, doğru yolu gösterip hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin yirmi altıncısıdır. Seyyid olup soyu Peygamber efendimize ulaşır. Hindistan'ın Bedâyûn şehrindendir. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1722 (H.1135) senesinde Delhi'de vefât etti. Türbesi, Hindistan'ın Delhi şehrinin güney tarafında, Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın türbesinin batısında olup ziyâret edilmektedir.

Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretleri, ilmini ve feyzini İmâm-ıRabbânî hazretlerinin torunu, büyük âlim ve mürşid-i kâmil Muhammed Seyfüddîn-i Farûkî'den aldı. AyrıcaMirzâ Hâfız Muhsin'den de ilim öğrendi. Seyfüddîn-i Fârûkî hazretlerinin derslerinde ve sohbetlerinde yetişip icâzet aldı. İlimde o kadar yükselmişti ki; sarf, nahiv, mantık, meânî, tefsîr, hadîs ilimlerinde ve tasavvufta zamânının yegâne âlimi ve rehberi idi. Tasavvuf ehli onunla iftihâr etmişlerdir. İnsanlar ondan feyz almak için sohbetine koşmuşlardır. Bir teveccühü ile talebelerinin kalbleri zikretmeye başlardı. "Sokakta fâsıkla, günâha dalmış kimse ile karşılaşmak kalbde zulmet hâsıl eder." buyururdu ve talebelerinin hangi fıskı, günahı işleyenle karşılaştığını haber verirdi. Yetiştirdiği talebelerin en meşhûru ve halîfesi,

"Mazhar-ı Cân-ı Cânân" hazretleri olup, evliyânın büyüklerindendir.

Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretleri, dînin emirlerine tam uyardı. Şüpheli şeylerden ve haramlardan sakınma husûsunda gayreti son dereceye ulaşmıştı. Yiyeceği ekmeğin ununu helâlden tedârik eder, hamurunu kendi yoğurup, pişirir ve açlık ağır bastıkca azar azar yerdi. İstiğrâk ve cezbe hâlleri yâni tasavvufda ilâhî aşk ile kendinden geçme hâli pek ziyâde idi. On beş sene bu hâl üzere yaşadı ve tasavvufî hâllere gark oldu. Ömrünün son zamanlarında bu hâlden ayıklık hâline dönmüştür. Sünnet-i seniyyeye uymakta, edeb ve âdetlerde de Peygamber efendimize tâbi olmakta büyük bir dikkat gösterirdi. Peygamber efendimizin hayâtını ve yüksek ahlâkını anlatan kitapları devamlı yanında bulundurur, bunları okuyup, hâllerinde ve işlerinde Resûlullah efendimize uymaya çalışırdı.

Bir defâsında helâya girerken, yanlışlıkla önce sağ ayağını içeri atmıştı. Bunun üzerine tasavvufdaki hâlleri bağlandı. Üç gün Allahü teâlâya yalvarıp, tazarrû ve niyâzda bulunduktan sonra hâlleri tekrar açıldı. Dünyâya düşkün olanlar ile görüşmekten tamâmen sakınırdı. Yiyeceklerinin helâl olması husûsunda çok dikkatli davranırdı. Dâimâ murâkabede bulunurdu. Böylece, Allahü teâlâdan başka her şeyi unutup, Allahü teâlâya yönelerek o kadar çok ibâdet ve tâat yaptığından beli bükülmüştü. Buyurmuştur ki: "Otuz seneden beri kalbimden insanın tabiî gıdâsı olan şeyleri yemek geçmedi. Ne zaman yiyeceğe ihtiyaç duysam yanımda bulduğumu yerdim." Günde yalnız bir defâ yemek yerdi. Kazançları ve yemekleri şüpheli olanların ikramlârına el uzatmazdı.

Bir gün birisi yiyecek bir şey hediye getirmişti. Kendisine takdim edilince, nâzik bir tavırla; "Bu yiyecekte bir zulmet gözüküyor, bir araştırınız!" buyurdu. Bu yiyecek helâldendir diye arzettiler. Fakat araştırınca, bu yiyeceğin gösteriş niyetiyle hazırlandığını anladılar. Dünyâya düşkün olan bir kimse, kendisinden emânet bir kitap istediğinde verirdi. Kitap geri getirilince o kitabı bir yere kor üç gün bekletirdi. Verdiği kimseden kitap üzerine sirâyet eden zulmet, sohbeti bereketiyle dağıldıktan sonra alıp okurdu.

Evliyânın büyüklerinden ve Seyyid Nûr MuhammedBedâyûnî hazretlerinin en başta gelen talebesi olan Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri ondan bahsederken, gözleri yaşla dolar ve talebelerine şöyle derdi; "Sizler Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretlerine yetişemediniz, onu görmediniz. Eğer görmüş olsaydınız, îmânınız tâzelenir ve Allahü teâlâ ne büyük kudret sâhibidir ki, böyle mübrek bir zât yaratmış derdiniz. Onun keşfi son derece kuvvetli idi. Başkalarının baş gözüyle göremediklerini o, kalb gözüyle görür ve anlardı. Hayâtı baştan sona fazilet ve kerâmetler ile doludur."

Bir defâsında bir talebesi huzûruna giderken, yolda gözü yabancı bir kadına takılıp ona bakmıştı. Hocası Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî'nin huzûruna girince, sende zinâ zulmeti görüyoruz buyurarak yabancı kadına bakması sebebiyle günaha girdiğine işâret etmiştir.

Bir defâsında râfizî olup, Peygamber efendimizin arkadaşlarından bâzılarına düşmanlık besliyen iki kişi, Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretlerinin huzûruna gelmişlerdi. Râfizî olduklarını saklayıp, kendisine tâbi olmak istediklerini söylemişlerdi. Onların sapık îtikâdda olduklarını anlayıp; "Önce bozuk îtikâdınızdan vazgeçin sonra tâbi olma arzusunda bulunun" buyurdu. Bu iki râfizîden biri huzûrunda tövbe edip, sapık îtikâdından vazgeçti ve saâdete erdi. Diğeri ise sapıklığında ısrar edip, saâdetten mahrûm kaldı.

Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretlerinin evinin yakınında oturan bir kişi, bir dükkân açıp, afyon, esrâr satmaya başladı. Bunun üzerine Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretleri; "Afyonunun zulmeti bizim bâtın nisbetimizi kederlendirdi" dedi. Bunu işiten talebeleri afyon satan adamın dükkânını yıkıp harâb ettiler. Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretleri, bu işi duyunca üzülüp; "Onun dükkânını harâb etmeniz bizi daha çok kederlendirdi. Çünkü onun afyon, esrâr satmasına mâni olma işi, devletin hâkiminin vazifesidir. Siz başkasının işine müdâhale ettiniz. Böylece dînin emrine muhâlif iş yapıldı.

Önce ona; haram olan bu işten vazgeçmesi yumuşak bir dil ile anlatılır. Sonra vaz geçmezse mâni olunurdu" dedi. Sonra dükkânı harâb edilen kimseye altın gönderdi. Talebelerine onunla helâllaşmalarını söyledi. Talebeleri altını verip onunla helâllaştılar. Bunun üzerine, afyon ve esrâr satmaktan vazgeçip, tövbe etti, sonra da Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretlerinin talebesi olup, sâlih bir zât oldu.

Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretleri şöyle anlatmıştır: "Bir gün hocam Mirzâ Hâfız Muhsin'in kabrini ziyârete gitmiştim. Kabri başında murâkabeye daldım. Bu hâlde iken kendimden geçtim ve hocamı kabrinde görüp, konuştum. Kefeni ve bedeni hiç çürümemişti. Sâdece ayaklarının alt kısımlarına toprak tesir edip hafif dökülmüştü. Bunun sebebini kendisinden sordum, dedi ki: "Sâhibinden izinsiz, o geldiği zaman geri vermek niyetiyle bir taş alıp, abdest aldığım yere koydum. Abdest alırken o taşın üzerine bastım. Ayaklarımda gördüğün toprağın tesiri bu sebepledir." Takvâda çok ileri gidenin evliyâlıkta yükselmesi muhakkaktır."

CİNLER KIZIMI KAÇIRDI

Bir gün ihtiyar bir kadın, Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretlerinin huzûruna gelip; "Cinler kızımı kaçırdılar! Ne yaptıysak bir çâre bulup onların elinden kurtaramadık. Sizden istirhâm ediyorum, kızımın cinlerin elinden kurtulması için bir çâre bulunuz!" dedi. Bunun üzerine Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretleri bir müddet oturup murâkabeye daldı. Sonra o ihtiyâr kadına; "İnşâallah kızın falan vakit gelecek!" dedi. Buyurduğu gibi vâki olup, cinlerin kaçırdığı kız işâret ettiği vakitte geldi. Cinlerin elinden kurtulup gelen kıza nasıl kurtulup geldin? diye sorduklarında; "Sahrâda cinlerin elinde esirdim. Birden bire mübârek bir zât gözüküp beni onların elinden kurtardı ve bir anda buraya getirdi" dedi. Bu hâdiseye şâhid olan bir zât, Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî hazretlerine; "Neden oturup murâkabeye daldıktan sonra, kadına, kızın falan vakit gelecek dediniz de murâkabeye dalmadan hemen söylemediniz?" diye sorunca; "O kızın kurtulması için himmet gösterip Allahü teâlâya duâ ettim. Sonra bana ilham-ı ilâhî ile kurtulacağı bildirildi. Bu fakîrin teveccühü ve himmeti bu işe tesir etti" buyurdu.

YEMEKTE ZULMET VAR

Hindistan'ın Bedâyûn, şehrinde doğan bu zât,
Yine bu memlekette; Delhi de etti vefât.

Seyfeddîn Fârûkî'nin, bulunup sohbetinde,
Bir Kâmil-i mükemmil, oldu nihâyetinde.

İnsanlar her taraftan, feyiz ve nûr almağa,
Artık onun yanında, başladı toplanmağa.

Teveccüh etse idi, talebeye bir kere,
Hemen o talebenin, başlardı kalbi zikre.

Helâlinden alırdı, ekmeğinin ununu,
Ve kendi yoğururdu, eliyle hamurunu.

Dînin emirlerine, eylerdi tam riâyet,
Haramdan kaçınmağa, ederdi hayli gayret.

Devamlı okuyarak, Resûl'ün hayatını,
Ona göre yapardı, her iş ve tâatını.

Helâya, sağ ayakla, girmişti bir gün sehven,
Tasavvufî hâlleri, bağlandı bu sebepten.

Üç gün tövbe ederek, yalvarınca Rabbine,
Önceki hâllerine, kavuştu aynen yine.

Dünya düşkünleriyle, görüşmezdi kat'iyyen,
Her gün yiyeceğini, seçerdi helâlinden

O kadar çok ibâdet, etmişti ki hayatta,
Çok ayakta durmakdan, büküldü beli hattâ.

Buyurdu: "Otuz yıldır, her hangi bir yemeği,
Geçirmedim kalbimden, pişittirip yimeği.

Ne zaman yiyeceğe, gerek duysaydım bilfarz,
Yanımda ne bulduysam, o şeyden yerdim biraz."

Bir günde, bir defa ve helâl yerdi muhakkak,
Bir yemek şüpheliyse, dururdu ondan uzak.

Yemek ikrâm etmişti, kendisine bir zengin,
Bir bahâne söyleyip, yemedi ondan lâkin.

O dedi ki: "Efendim, helâldi yemeğimiz,
Çok üzüldüm, acaba, ne için yemediniz?"

Yakın talebesine, buyurdu ki o hemen,
"Yemekte zulmet vardı, yemedim bu sebepten."

Onlar araştırdılar, gizlice bunu derhâl,
Gördüler ki yemeğin, malzemesi hep helâl.

Sonra anladılar ki, o kimsenin niyyeti,
Hâlis değil, mâlesef, gösterişmiş meğer ki.

Dünyaya düşkün biri, bu zâttan emâneten,
Bir kitap isteseydi, verirdi onu hemen.

Lâkin geri gelince, iki-üç gün müddetle,
Alıp da okumazdı, onu umûmiyetle.

Sohbet'in tesîriyle, kitaptaki o zulmet,
Dağılınca alır ve okurdu en nihâyet.

En büyük talebesi, Mazhar-ı Cân-ı Cânân,
Ondan bahsettiğinde, ağlardı çoğu zaman

Derdi ki: "Seyyid Nûr'a, siz yetişemediniz,
Eğer ona yetişip, bir defâ görseydiniz,

Derdiniz ki: "Ne kudret sâhibidir ki Allah,
Böyle bir mübârek zât, yaratmış, sübhânallah."

Herkesin baş gözüyle, göremediklerini,
O, kalb gözüyle görür, anlardı herbirini.

Talebesinden biri, yabancı bir kadına,
Bakıp da geldiğinde, hocasının yanına,

Buyurdu: "Sende zinâ, zulmeti görüyorum,
Yabancı kadınlara, bir daha bakma yavrum."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1143

2) Makâmât-ı Mazhariyye; s.10, 27, 30

3) Hadâik-ul-Verdiyye; s.200

4) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.115

5) İrgâm-ül-Merîd; s.75

6) Reşehât Zeyli; s.49

7) Hadâik-ün-Nediyye; s.8

8) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.27

9) Behcet-üs-Seniyye; s.8

10) RehberAnsiklopedisi; c.15, s.185

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.214

NÛR MUHAMMED PÜTNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Nûr Muhammed Pütnî olup, doğum ve vefât târihleri kat'î olarak bilinmemektedir. On yedinci asrın ortalarında vefât etti.

Rivâyet edilir ki: Nûr Muhammed, önceleri zâhirî ilimleri tahsîl etmekle meşgûl idi. Zâhirî ilimlerdeki tahsîlini tamamladıktan sonra, tasavvuf yolunda da ilerlemek arzusu kalbine düşüp, bu aşkla yanmaya başladı. Derdine derman bulmak için yollara düşüp, kendini Rabbine kavuşturacak bir yol gösterici aramaya koyuldu. Hindistan'ın çok şehirlerini dolaştı. Çok kimselerin hizmetlerinde bulundu ise de hiçbirinden maksadına kavuşamadı. Nihâyet bahtının dizginleri onu, bedeni yerde, rûhu çok yükseklerde bulunan Hâce Muhammed Bâkî-billah'ın yüksek kapısına götürdü. O yüksek huzurdan kalb zikrini aldı. Daha sonra hazret-i Hâce, onun terbiye ve yetişmesini İmâm-ı Rabbânî hazretlerine havâle etti.

Rivâyet edilir ki: Şeyh Nûr Muhammed'in tasavvuf yoluna girişinin ilk zamanlarında, İmâm-ı Rabbânî hazretleri Dehli'yi teşrif etmişlerdi. Hâce Hüsâmeddîn Ahmed ve diğer bâzı zâtlar, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinden, **Avârif-ül-Me'ârif** kitabından okumalarını ricâ eylediler. İmâm-ı Rabbânî hazretleri de kabûl buyurup, okumaya başladılar. Mevlânâ Tâhir Lâhorî ve Şeyh Nûr Muhammed de dinleyenler arasında idiler. Ders esnâsında bu ikisinin kalbine şöyle bir düşünce geldi: "Hazret-i İmâm, dinleyenlerden bâzılarının hâllerine dikkat etmeden anlatıyor. Ders esnâsında yüksek hakîkatlerden ve ince bilgilerden anlatmıyor. Sâdece okuyor. O hâlde bizim onların huzûrunda bu kitabı dinlememizde ne fayda vardır? Okunanları zâten biliyoruz." İmâm-ı Rabbânî hazretleri, onların düşüncelerini kerâmetiyle anladı ve böyle düşünmelerine üzülüp; "Şu iki kişiyi meclisimizden çıkarın. Hattâ Fîrûzâbâd (Dehli) kalesinin dışına atın!" dedi. Bu ikisi günlerce dışarılarda dolaştılar. Hâce Hüsâmeddîn'in şefâat etmesi için her akşam gelirler, kale kapısının etrafında dolanıp dururlardı. Nihâyet Hâce Hüsâmeddîn Ahmed onlara yardım etmek istedi. İmâm-ı Rabbânî hazretleri; "Bırakınız. Onların nefsi aldatıcıdır" buyurdular. Hâce Hüsâmeddîn arzetti ki: "Efendim! Fîrûzâbâd Mescidi'nin altında bulunan bâzı hücre ve odalar pislik içerisindedir. Eğer emrederseniz, ikisi gelsin oraları temizlesinler. Hem nefsleri kırılır. Hem de hizmet etmiş olurlar." İmâm-ı Rabbânî hazretleri Hâce Hüsâmeddîn'in bu sözünü kabûl buyurdu. Bu iki genç geldiler ve o temizlik işini yaptılar. Bundan sonra hazret-i İmâm bunlara lütuf ve şefkatle muâmele etti. Onların eski hâlleri kalmadı.

Beyt:

Sâlikin kalbi hasta, rehber akıllı doktor,
Canlanmayı, doktorun sözünü tutana sor.

Bu hâdiseden sonra, eski îtirâz hâllerinin hepsini kalbinden söküp atan Nûr Muhammed, tam bir zevk, şevk, acz ve itâatle İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin huzûrunda bulundu. Nûr Muhammed, çok nasîbli ve pek bahtiyâr idi. Çünkü yaratılışında bulunan temizlik ve yükseklik sebebiyle, hazret-i İmâm'ın huzûrunda husûsî hizmette bulunanlar arasına girdi. Abdest suyunu ve misvâkı hazırlamak gibi hizmetlerle şereflendi. Kendine lâyık hâllere ve

yüce makamlara kavuştu. Sekiz-dokuz sene gibi uzun müddet, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, huzur, sohbet ve hizmetlerinde yetişip, mânevî makamları aşarak, daha yüksek mertebelere, çok üstün hâllere, insanları mânevî olarak terbiye edip yetiştirme derecelerine kavuştu. Öyle oldu ki, İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu yüksek talebesi için; "Şeyh Nûr, ricâl-i gaybdendir", başka bir defâ da; "Şeyh Nûr Muhammed sözümüzü tuttu" buyurmuşlardır. Ona icâzet ve hilâfet verdi. Hindistan'ın büyük şehirlerinden olan Pütne'ye gönderdi.

Emre uyarak Pütne'ye giden Nûr Muhammed'in hâli, yapısı, tabiatı, inzivâ ve yalnızlıktan hoşlandığı için, tenhâlarda kendi hâlinde kaldı ve insanlarla görüşmekten çekindi. Onun bu hâli, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin kulağına gidince, bu büyükler yolunun esâsı olan sohbetten kaçmaması îcâbettiğini bildirmek için gönderdiği iki mektup şöyledir:

"Allahü teâlâya hamd olsun. O'nun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun. Ey akıllı kardeşim! Allahü teâlânın emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçmak lâzım olduğu gibi, insanların haklarını ödemek ve onlarla iyi geçinmek de lâzımdır. **"Allahü teâlânın emirlerini büyük bilmek ve O'nun yarattıklarına acımak lâzımdır."** hadîs-i şerîfi, bu iki hakkı yerine getirmenin lâzım olduğunu göstermektedir. Bu iki hakdan yalnız birini gözetmek kusur olur. Bir bütünün bir parçası, onun hepsi demek değildir. Bundan anlaşılıyor ki, insanlardan gelen sıkıntılara katlanmak lâzımdır. Onlarla iyi geçinmek vâcibdir. Kızmak iyi olmaz. Sert davranmak yakışmaz.

Beyt:

Seviyorum diyenin, güzel olsa da pek,
Nazlılığı bırakıp, naz çekmesi gerek.

Sohbette çok bulunmuştunuz. Vâz ve nasîhatleri çok dinlemiştiniz. Onun için sözü uzatmıyorum. Birkaç kelime ile kısa kesiyorum. Allahü teâlâ bizi ve sizi İslâmiyetin doğru yolunda bulundursun. Âmîn." (1. cild, 170'inci mektup)

"Allahü teâlâya hamd olsun. O'nun seçtiği kullarına selâm olsun. Kardeşimiz Şeyh Nûr Muhammed bu fakîrleri öyle unuttu ki, bir selâmla, bir haberle bile hatırlamamaktadır. Bir köşeye çekilip uzlet etmek istiyordunuz. Ona kavuştunuz. Fakat öyle sohbetler vardır ki, uzletten daha kıymetlidir. Üveys-i Karnî'yi düşününüz. Uzlet etmek istedi. Bunun için insanların en iyisi olan Resûl aleyhisselâmın sohbetine kavuşamadı. Sohbetin yükselttiği derecelere erişemedi. Tâbiînden oldu. Birinci derecede olmaktan ikinci dereceye düştü.

Allahü teâlânın lütfu ve ihsânı ile, hergün bir başka sohbet olmaktadır. Hadîs-i şerîfte; **"İki günü bir olan aldanmıştır."** buyuruldu. Size ve doğru yolda olanlara ve Muhammed Mustafâ'nın sallallahü aleyhi ve sellem izinde bulunanlara selâm olsun!" (1. cild, 270'inci mektup)

Hocasının bu işâret ve emirlerine uyarak şehrin kenarında bulunan Künk suyu sâhilinde bir yer seçen Nûr Muhammed, orada samanlardan ve dallardan bir kulübe yaptı. Çoluk-çocuğu ile o kulübeye taşınıp, kanâat ve tevekkül üzere yaşadı. Kulübesinin yanında aynı şekilde bir de mescid binâ edip, sâdık talebelere ilim ve feyz vermekle meşgûl oldu. O beldede ve civarda bulunan insanların ona olan îtikâd ve bağlılıkları kuvvetlendi. Yolu güzel, yetiştirmesi kolay oldu. Talebelerini yüksek makamlara kavuşturdu. Dünyâya, dünyâlığa ve dünyâ ehline zerre kadar önem vermedi. Kimseden birşey almayıp, gönül ve kanâat zengini olarak yaşadı.

Hadarât-ül-Kuds isimli meşhûr eserin sâhibi olan Bedreddîn-i Serhendî şöyle anlatır: "Bu fakîr daha İmâm-ı Rabbânî'nin huzurlarına ilk gittiğimde, Şeyh Nûr icâzet alıp Pütne'ye gitmişti. Hazret-i İmâm'ın büyük oğulları Muhammed Sâdık hazretlerinin 1616 senesinde vefât etmesinden sonra Serhend'e geldi. Yanında ve huzûrunda bulundum. Nefsinden son derece kurtulmuş, fenâ, yokluk denizine dalmış olup, alnından yokluk eserleri damlıyordu.

Kendini öyle setrederdi ki, görenler sanki “Elif-bâ”yı bile bilmiyor ve bu büyükler yolundan hiç nasîb almamış zannederlerdi. Ben bâzan sohbetlerinde bulunurdum. Sohbetinde bulunanlara yakınlık gösterir, ibâdet ve tâata teşvik ederdi.”

1) Berekât-ı Ahmediyye; s.351

2) Hadarât-ül-Kuds; s.311

3) İmâm-ı Rabbânî (Abdüşşekûr Sâhib Fârûkî, Pakistan tarihsiz); s.329

4) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.159

NÛREDÎN BABA

Kumru Baba olarak da bilinen Nûreddîn Baba Celvetî yolu büyüklerindendir. Edirne'de uzun yıllar halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattıktan sonra 1432 yılında vefât etmiştir. Kabri, bir zamanlar dergâhının bulunduğu yerde, Edirne saat kulesinin yanındadır.

NÛREDDÎN BERÎFKÂNÎ;

Irak evliyâsından. İsmi Nûreddîn bin Abdülcebbâr’dır. 1789 (H.1204) târihinde Berîfkan köyünde doğdu. 1850 (H.1267) târihinde vefât etti.

Nûreddîn Berîfkânî iyi bir âile terbiyesi gördü. Önce Kur’ân-ı kerîmi hatmetti. Sonra fazîlet sâhibi birçok âlimden ilim öğrendi. Mevlânâ Yahyâ Mervezî, Şeyh Mûsulî bunlardandır. Zâhirî ilimlerde yükseldikten sonra mânevî ilimlerde de olgunlaşmak isteyen Şeyh Nûreddîn, önce evliyâ bir zât olan Şeyh Hâc Mahmûd Celîlî hazretlerinin terbiyesine girdi ve kendisinden Kâdiriyye yolunun edeplerini öğrendi. Sonra da Nakşibendî yolu büyüklerinden olup o sırada Bağdat’a gelmiş olan Şeyh Nûr Muhammed Hindî hazretleriyle görüştü. Ona talebe oldu. Kendisinden bu yolun edeplerini ve usûlünü öğrendi. Allahü teâlâ kalb gözünü açtı ve böylece mânevî feyizlere kavuşmuş oldu. Hocası kendisine icâzet (diploma) verip hak yolun bilgilerini öğretmekle vazîfelendirdi. Şeyh Nûreddîn Berîfkânî, Kâdirî ve Nakşibendî yolu fazîletleriyle insanları irşâda ilim ve edep öğretmeye başladı. Güzel halleriyle, sohbetleriyle, mektuplarıyla insanlara hak yolun bilgilerini öğretti.

Nûreddîn Berîfkânî hazretleri ömrünü İslâmiyetin emirlerini yaymak ve insanlara doğru yolu göstermekle geçirdi. Çok talebe yetiştirdi. Bunlardan Şeyh Osman Rıdvânî; eserleri, kerâmetleri ve dîne hizmetleriyle çok meşhur oldu.

Nûreddîn Berîfkânî hazretleri tasavvuf ilmine dâir **Kitâb-ul-Büdûr** adlı eserini yazdı. Bunu talebelerinden Seyyid Muhammed Sâkin şerh edip açıklamıştır. Talebelerine yazdığı mektupları da çok kıymetlidir.

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved’dîn; s.604

NÛREDDÎN CERRÂHÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed olup, babasınınki Abdullah'tır. 1671 (H.1082) senesi Rebîülevvel ayının on ikinci gecesi, Cerrah Mehmed Paşa Câmiinin karşısındaki Yağcızâde konağında doğdu. Babası, Sultan Dördüncü Mehmed Hanın Mîrâhûr ağalığından emekliye ayrılmıştı. Nûreddîn Cerrâhî'nin soyu, Ebû Ubeyde bin Cerrâh'a radıyallahü anh

ulaştığı için, Cerrâhî denilmiştir. Cerrahpaşalı olduğu için böyle denildiği de söylenmiştir. Çoğunluk birinci rivâyette ittifak etmişlerdir. Nûreddîn Cerrâhî, daha küçük yaştaKur'ân-ı kerîmi, Cerrahpaşa mektebinde öğrendi. Kur'ân-ı kerîm hocası Yûsuf Efendidir. Tahsîlini tamamlayan Nûreddîn Cerrâhî, zâhirî ilimleri öğrenmek için medreseye gitti. Medrese tahsîlini tamamladıktan sonra, çok genç yaştaMısır kâdılığına tâyin edildi.

Nûreddîn Cerrâhî Mısır'a gitmeden önce, vedâ etmek için Üsküdar'da bulunan dayısı Hüseyin Efendinin konağına gitti. Hava iyi olmadığı için dayısının konağında bir müddet bekledi.Bir gece dayısı, onu evin karşısında bulunan Selâmi Dergâhına götürdü. Yatsı namazından sonra dergâhta ders veren Ali Efendinin yanına gittiler. Nûreddîn Cerrâhî, Ali Efendinin elini öpünce Ali Efendi; "Oğlum Nûreddîn!Safâ geldiniz." diye ismini söyledi. Bunun üzerine Nûreddîn Cerrâhî'yi bir muhabbet ve cezbe hâli kapladı.SonraAllahü teâlâyı zikrederken vecde geldi.Nûreddîn Cerrâhî, Ali Efendiden kendisini talebeliğe kabûl etmesini ricâ etti. Ali Efendi de, onun ricâsını kabûl buyurup; "Oğlum Nûreddîn! Mâsivâdan sıyrılıp, abdestini tâzele." diye uyardı. Bunun üzerine kendisine verilen Mısır kâdılığı vazîfesini kabûl etmeyerek, tâyin fermânını şeyhülislâma geri gönderdi. Nûreddîn Cerrâhî bütün dünyevî işlerini terk edip, hocası Ali Efendiye tam teslim oldu. Bunun üzerine Ali Efendi, Nûreddîn Cerrâhî'yi abdest aldıktan sonra halvete koydu. Erbaîni (kırk gün Allahü teâlâya ibâdetini) tamamlayınca, onda büyük bir huzur hâli meydana geldi.Ali Efendi ona icâzet vererek, hırka giydirdi. SonraAli Efendi; "Oğlum Nûreddîn! İstanbul'a git, Karagümrük yakınında ve dört yol ağzında, Kethüdâ Canfedâ'nın yaptırdığı câmi-i şerîfin yanında, Bakkal İsmâil Efendi isminde bir zât senin için bir oda yaptırdı. O odada ibâdetle meşgûl ol. Umulur ki, senin için o civarda bir dergâh yapılır. O zaman insanlara doğru yolu göstermeye çalış. Süleymân Veliyyüddîn ve Muhammed Hüsâmeddîn efendiler senin yanında kemâle gelecekler." buyurdu. Nûreddîn Efendi, hocasının emri ile, Süleymân Veliyyüddîn ve Muhammed Hüsâmeddîn yanında olduğu halde Karagümrük'e gittiler. İsmâil Efendi, hocasının bahsettiği odanın anahtarını Nûreddîn Cerrâhî'ye teslim etti ve odayıResûl-i ekremin emri ile yaptığını söyledi. Nûreddîn Cerrâhî, evinin yanındaki Cerrah Mehmed Paşa CâmiindeAllahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatırdı. Onun sohbetlerinin güzelliği kısa sürede İstanbul'a yayıldı. Sultan bile sohbetlerini dinlemeye gelirdi.

Kapı kethüdâlarından Bekir Efendinin 1703 (H.1115)'de vefât etmesi üzerine, Karagümrük civârında bulunan konağı boş kaldı. Dârüsseâde ağası Beşir Ağa, bu konağı alacağı sırada rüyâsında Nûreddîn Efendiyi gördü.Konağı satın almamasını söyledi. Aynı gece Sultan Ahmed Hana da rüyâsında Nûreddîn Efendinin ihtiyâcını gidermesi emredildi.Pâdişâh ertesi gün, boş kalan konağı satın alsınlar diye, Yahyâ Efendiyle Nûreddîn Cerrâhî'ye üç yüz altın gönderdi. Nûreddîn Cerrâhî bu altınları kabûl etmedi. Bir dergâh yaptırsalar, daha makbûle geçeceğini söyledi. Yahyâ Efendi, huzûrundan ayrılırken, Nûreddîn Cerrâhî'nin ellerini öpeceği sırada, Nûreddîn Efendinin Ali Efendiye talebe olması sırasında meydana gelen mânevî hâlin aynısı, Yahyâ Efendide de meydana geldi. Bu sırada Yahyâ Efendi, Nûreddîn Efendiden kendisini talebeliğe kabûl etmesini ricâ etti.Yahyâ Efendi, getirdiği paraları başka birisi vâsıtasıylaSultana gönderdi. Bunun üzerine Sultan o konağı aldırarak, orayı dergâh hâline getirdi ve Nûreddîn Efendiye tahsis etti. Nûreddîn Cerrâhî, burada ibâdet yapmak ve insanlara doğru yolu göstermek için çalıştı.

Nûreddîn Cerrâhî bir gün annesine; "Anneciğim!Bana izin ver de hacca gideyim. Dînin bana farz kıldığı vazîfemi yapayım." dedi.Annesi bu isteğini uygun buldu. Nûreddîn Cerrâhî hazırlıklara başlayıp, gerekli parayı tedârik ettikten sonra, annesi ve sevenlerine vedâ etti. Onu hacca götürecek kervanın yanına giderken, yolda iki gözü iki çeşme ağlayan bir adam gördü. Adam âdetâ kendisinden geçmiş, hem ağlıyor, hem Allahü teâlâya şöyle duâ ediyordu: "Yâ Rabbî! Ölümden evvel lütfet, bana borçlarımı ödemek nasîb eyle. Beni borçlu yatırma yâ Rabbî!" Nûreddîn Cerrâhî merak edip, adamın koluna girerek; "Kardeşim ne kadar borcun var?" diye sordu. Borçlu adam kendine suâl soran bu nûr yüzlü gence ümitle bakarak,

mikdârını söyledi. Adamcağızın borcu, Nûreddîn Cerrâhî'nin cebindeki para kadardı. Nûreddîn Cerrâhî cebindeki para kesesini çıkarıp adama vererek; "Bu sanaAllahü teâlânın bir ihsânıdır." dedi ve oradan hızla uzaklaştı. Bir süre sonra; "Ben nereye gidiyorum? Artık param da yok." diye düşündü. Ayakları onu Edirnekapı Sakızağacı kabristanlığındaki namazgâha götürdü. Allahü teâlânın izni ile kilometrelerce uzaklıktaki Kâbe'ye giderek hac törenine katıldı. Arife günü, binlerce hacıyla birlikte; "Lebbeyk, lebbeyk!" derken, semâya uzattığı elleri, kavurucu güneş altında yanıp kavruldu. Hac töreni bitince, Nûreddîn Cerrâhî, Sakızağacı'ndan evine döndü. Annesi bu duruma hayret etti. Fakat bir şey söylemedi. Kervanlar dönünce, İstanbul'da bir kaynaşma başladı. Yükünü eve bırakan doğru Nûreddîn Cerrâhî'nin dergâhına gelerek; "Tebrik ederiz, tebrik ederiz. Arafat'ta "Lebbeyk, lebbeyk!" çağırırken ne güzel, ne mübârektin! Hepimiz seni seyrederek nûrlandık. Çoğumuz rüyâmızda senin hürmetine haccımızın kabûl olduğunu gördük." dediler.

Nûreddîn Cerrâhî buyurdu ki:

"Hakk'ı seven kişi dâimâ Hakk'ı söyler, sonunda âriflerden olup, Hakk'ın lütuf ve ihsânına kavuşur."

"Aba giyinmiş birini görünce küçültücü bir nazarla bakma. Kibirle arkadaşlık eden sonunda kahredilmişler safında yer alır."

"Sen dünyâya gönül verme, aşk denizine dalarak lezzete kavuş. Hakk'ı tanımayanın, O'ndan uzak olacağını bil."

Nûreddîn Cerrâhî1720 (H. 1133) senesi Eylül ayında İstanbul'da vefât etti.Cenâze namazı, Fâtih Câmiinde öğle namazından sonra kalabalık bir cemâat tarafından kılındı. Karagümrük'teki dergâhının içine annesi Emine Hâtunun ayak ucuna defnedildi.

Nûreddîn Cerrâhî'nin yedi halifesi vardı. Bunlar: Şeyh Süleymân Velî, Şeyh Muhammed Hüsâmeddîn, Sertarikzâde Muhammed Emin, Moralı Yahyâ Efendi, Muhammed Ziyâuddîn Çelebi, Serşeyh-i Tekfur Dağı, Seyyid Yûnus Efendi.

Nûreddîn Cerrâhî'nin eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Mürşid-i Dervişân Risâlesi, 2) Nutk-ı Şerîf, 3) Nasîhat-ı Âli.** Ayrıca çok güzel ilâhîleri vardır.

Nûreddîn Cerrâhî'nin bir ilâhisi:

Dil beytini pâk eden,
Dervişi ankâ eden,
Âlem-i İlâhîye giden,
Mevlâ zikridir, zikri.

Zikreden hâlet olan,
Âşinâ-yı rûh olan,
Ukbâda devlet bulan,
Mevlâ zikridir, zikri.

Terk ehline karışan,
Hem zevkine erişen,
Bahr-i ledünle görüşen,
Mevlâ zikridir, zikri.

Erenlerin yolunu,
Sürerler hep demîni,
Dervişlerin mu'îni,
Mevlâ zikridir, zikri.

Nûreddîn'i diri kılan,
Tevhîd ile çerâğı yanan,
Bi-hamdillâh tevfik olan,
Mevlâ zikridir, zikri.

EDEB

Bir talebesine yazdığı mektup şöyledir:

“Ey evlâdım! Bu söyleyeceğim edebler, Allahü teâlâyı sevmek ve O'na yaklaşmak isteyen herkese lâzımdır.

Evlâdım! Allahü teâlâyı sevmek ve O’na yakın olmak isteyen herkese lâzım olan edebler şunlardır: Az konuşmalı, az uyumalı, insanlarla lüzumu kadar görüşmeli, elemlere, musîbetlere, acılara, açlığa, insanların sıkıntılarına sabretmeli ve kendisine zulmedeni affetmeli ve ondan intikam, öç almaya kalkmamalı, kendi için sevdiğini herkes için sevmeli ve istemeli, malıyla cömertlik yapmalı, insanlardan bir şey istememeli ve beklememeli, sâdece Allahü teâlâdan beklemeli, her ihtiyâcını Allahü teâlâya ısmarlamalı. Yaptığı amellere ve kabûl olduğuna güvenmemeli bilakis “Amellerim ayıplı ve kusurludur.” demeli; şahsı ile, ibâdetleri ile, ameli ile sevinmemeli, övünmemelidir. Aksine Allahü teâlâya ve Resûlüne ve O’nun şerîatına uymakla sevinmelidir.”

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.5, s.40

2) OsmanlıMüellifleri; c.1, s.178

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.193

4) Gülşen-i Aziz; Abdüllatif Fazlı (Ali Emîri Şer'iyyeBölümü, No: 1099)

NÛREDDÎN EFENDİ;

İstanbul'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Seyyid Alâeddîn Efendinin torunudur. 1652 (H.1062) senesi İstanbul'da doğdu. 1747 (H.1160) senesinde İstanbul'da vefât etti. Sünbül Efendi dergâhının bahçesine defnedildi.

Nûreddîn Efendi altı yaşında iken babası vefât etti. Küçük yaşta yetim kalan Nûreddîn Efendi, zamânın büyük velîlerinden olan Şeyh İbrâhim Nakşî Sünbülî hazretlerinin terbiyesinde yetişti. Yirmi yedi yaşında hocasından aldığı maddî ve mânevî ilimleri tamamlayarak hilâfet makâmına yükseldi.Hocasının vefâtı üzerine Sünbül Efendi Dergâhının şeyhi oldu. Bu dergâhda altmış dokuz sene yedi ay insanlara doğru yolu gösterdi ve talebe yetiştirdi. Nûreddîn Efendi zâhiren ve bâtınen kemâl üzere bulunan mübârek bir zât idi. Herkesin hürmet ve îtibârını kazanmıştı. Nûrânî yüzlüydü. Halk ona çok hürmet gösterirdi.

Nûreddîn Cerrâhî hazretlerinin talebelerinden birisi, bir gün Sünbül Efendi dergâhına gelerek, Seyyid Nûreddîn Efendinin talebeleri arasına girmişti. Seyyid Nûreddîn Efendinin talebelerinin hâllerine imrenerek bakıyordu. Kendi kendine; "Keşke Seyyid Nûreddîn Efendinin talebesi olsaydım." demişti. Bunun üzerine SeyyidNûreddîn Efendi yavaşca o talebenin yanına geldi ve; "Evlâdım! Hocanla ol, hocanla ol! O kemâl sâhibidir. Ondan yüz çevirme" buyurdu. Böylece, hem onun kalbinde bulunan düşünceyi Allahü teâlânın izni ile keşfetti, hem de o talebeye hakîkat dersi verdi.

Nûreddîn Efendi, 1739 senesindeHamzeviyye tarîkatı büyüklerinden Hüseyin Dede ile berâber bulunarak, yedi sene inzivâ hayâtı yaşadı. Hüseyin Dede ile arasındaki muhabbet anlatılamaz dereceye ulaştı. Nûreddîn Efendi, talebeleri ile bir gün Allahü teâlâyı zikrederken, herkesi hislendiren derin bir; "Allah!" dedi sonra da vefât etti.Vefâtına zamânın pâdişâhı BirinciSultan Mahmûd Hân ve bütün halk üzülerek göz yaşı döktüler. Cenâzesi, Fâtih Câmiine götürüldü. Cenâze namazını Şeyhülislâm Zeynelâbidîn Efendi kıldırdı.Cenâzesi çok kalabalık oldu. Nûreddîn Efendiyi kabre, Sadrâzam Mahmûd Paşa indirdi. Daha sonra mezârının üzerine bir türbe inşâ ettirildi.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.299

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.250

NÛREDDÎN TAŞKENDÎ;

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin talebelerinden. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. Nisbesinden Taşkentli olduğu anlaşılmaktadır. Hayâtı hakkında fazla bilgi olmayan Mevlânâ Nûreddîn, on beşinci asırda yaşamıştır.

Mevlânâ Nûreddîn, hocası Hâce Ubeydullah-ıAhrâr için kendini fedâ edenlerdendir. Bir salgında Hâce Ubeydullah tâûn hastalığına yakalandı. Mevlânâ Nûreddîn, hocasının huzûruna varıp, tam bir yalvarma ve yakarışla; "Efendim ne olur bana izin verin. Sizin hastalığınız bana geçsin. Sizin hastalığınızı ben taşıyayım. Çünkü benim varlığım olsa da olur, olmasa da olur. Sizin vücûdunuz lâzım. Hak teâlânın sizin yüzünüzden nice nice faydalar yaratması umulur." deyince, Hâce Ubeydullah; "Sen çok gençsin. Henüz âlemi görmemişsin ve kendin için nice ümitlerin ve gönlünde nice arzuların vardır." buyurdu. Mevlânâ Nûreddîn ağlayarak; "Efendim! Benim bundan başka bir arzum yoktur. Kendimi size fedâ ettim." dedi. Hâce Ubeydullah onun bu isteğini kabûl edip, izin verdi. Mevlânâ Nûreddîn hocasının hastalık yükünü üzerine aldı. Hâce Ubeydullah iyi olup ayağa kalktı ve talebeleri ile meşgûl olmaya devâm etti. Mevlânâ Nûreddîn hastalıktan yatağa düştü ve birkaç gün sonra vefât etti.

Bir gün Hâce Ubeydullah kabristandan geçerken, Mevlânâ Nûreddîn, mezar içerisinde hocasından tarafa döndü. Hâce Ubeydullah; "Hey Nûreddîn! Dönme, sağına yat ve rahat ol." buyurdu. Bunun üzerine Mevlânâ Nûreddîn kıbleye dönüp yattı. Bu hâdiseyi orada bulunan ve kalp gözü açık talebelerin hepsi gördü.

1) Bahr-ul-Velâya; (Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4528)

2) Reşehât Tercümesi; s.394

3) Hadâik-ül-VerdiyyeTercümesi; s.692

NÛREDDÎNZÂDE MUSLİHUDDÎN;

Osmanlı âlimlerinden ve büyük velîlerden. İsmi; Muslihuddîn bin Nûreddîn'dir. Nûreddînzâde diye bilinir. 1502 (H.908) senesinde Filibe'ye bağlı Anbarlı köyünde doğdu. 1573 (H.981) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, İstanbul'da Edirnekapı dışında,Sırt Tekkesi bahçesindedir.

Küçük yaşından îtibâren, zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl ettikten sonra, Kânûnî Sultan Süleymân Hânın kadıaskerlerindenMîrim Kösesi diye meşhûr olan Muhammed Efendinin hizmet ve sohbetlerinde bulunup, ilmî yüksek derecelere kavuştu. Bu sırada dünyâdan ve dünyâ makamlarından yüz çevirip, tasavvuf ehlindenSofyalı Bâlî Efendinin dergâhına gidip, ona talebe oldu. Hizmetinde ve sohbetinde uzun müddet kalıp, feyz aldı. Tasavvufta yükselip, insanları Allahü teâlânın yüce dînine dâvet etmek ve Resûlullah efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem güzel ahlâkını öğretmekle meşgûl oldu. Allahü teâlâya muhabbetinden dolayı, dünyâya hiç önem vermez oldu. Onun bu durumunu anlayamayan bâzıları pâdişâha şikâyet ettiler. Pâdişâh meselenin tahkîk edilmesini emretti. Tahkîkat için İstanbul'a geldi. Tahkîkat sonunda berâat etti ve hakkındaki ithamlardan kurtuldu.

Nakledilir ki: Tahkîkatla ilgili haberin Filibe'ye ulaşmasından sonra gösterişi olmayan

elbiseler giyerek İstanbul'a geldi. Zeyrek Câmii civârında bulunan hücrelerden birinde kalmak istediği zaman, câminin imâmı onu misâfirliğe kabûl etti. Onun gelişinin bir nîmet olduğunu, hayır ve berekete vesîle olacağını düşünerek ikrâmlarda bulundu. Nûreddînzâde Muslihuddîn Efendi oradan ayrılmak isteyince, imâm onun ayrılmasına müsâade etmedi.NihâyetCumâ günü namaz kılındıktan sonra, alışıldığı üzere Şeyhülislâm Ebüssü'ûd Efendi câminin önünde bulunanlarla müsâfeha ettiği esnâda, Nûreddînzâde de yolun kenarında ve müslümanların arasındaydı. Ebüssü'ûd Efendi onunla da müsâfeha edince, yakınlık duyup tanışmak üzere fetvâ odasına dâvet etti. Fetvâ odasında başkaları da vardı. İlmî konuşmalar yapılıyordu. O sırada Ebüssü'ûd Efendinin tefsîrinden bir yer okunup müzâkere edildi. Müzâkere ve sohbet esnâsında Nûreddînzâde'ye konuşma sırası gelince, âyet-i kerîmedeki hakîkatleri ve incelikleri anlattı. Bunun üzerineEbüssü'ûd Efendi kalkıp hürmet gösterdi. Kim olduğunu ve memleketini sordu. O da; "Nûreddînzâde dedikleri âsî ve günahkâr kimse bu fakîrdir" dedi.Ebüssü'ûd Efendi, sadrâzama haber gönderip; "Nûreddînzâde dedikleri muhterem kimse gelmiş, fetvâ makâmımızı teşrîf etti. Yüksek şânını ve irfânını gördüm. Bu kıymetli zât hakkında söylenilenler iftirâdır. Böyle bir kimsenin devlet merkezine gelmesi büyük şereftir" dedi. Bunun üzerine sadrâzam, Şeyhülislâm Ebüssü'ûd Efendinin söylediklerine uyup, Nûreddînzâde Muslihuddîn Efendi'ye ihtimâm ve iltifât gösterdi. Âilesini ve çocuklarını getirmek üzere memleketine gönderildi. Döndükten sonra Küçük Ayasofya Dergâhına yerleştirildi. Orada Allahü teâlânın dînini ve Peygamber efendimizin güzel ahlâkını insanlara anlatmakla vazifelendirildi. Vâz ve sohbetlerinin yanında, hadîs-i şerîf ve tefsîr okutmakla da meşgûl oldu. Onun sohbet ve ilim meclislerinde âlimler hazır bulunuyor ve istifâde ediyorlardı. Bir kısım âlimler ona talebe olup feyz aldılar. Vezîr-i âzam Sokullu Mehmed Paşa onun talebeleri arasındaydı. Osmanlı pâdişâhı Kânûnî SultanSüleymân da ona muhabbet edip, sohbet meclislerinde bulundu. Bâzan da saraya dâvet edip, sohbetleriyle şereflenirdi.

Nûreddînzâde Muslihuddîn Efendi, zamanında yetişen âlimlerin en yükseklerinden, aşk ve muhabbet ateşi ziyâdesiyle fazla, Allahü teâlânın dînini insanlara anlatmakta son derece gayretli bir zât idi. Sahâbe-i kirâm, Tâbiîn, Tebe-i tâbiîn ve daha sonra gelen müfessirlerinKur'ân-ı kerîmden anladıklarını bilen, bâtını (kalbi) ve zâhiri (dış görünüşü) temiz, âlim, fazîletli, kâmil bir yol göstericiydi. Vâz ve sohbetlerinde her ilimden nice konuları açıklar ve insanlara faydalı olurdu. Dergâhında ilmî müzâkereler yapılır, insanların ihtiyaçları giderilir, dînî ilimler öğretilirdi. Yiyip içmede ve giyinmede, gösterişten ve başkalarını külfete sokmakdan uzaktı. Fakirlere ve ihtiyaç sâhiplerine yardım etmeyi severdi. Birçok kıymetli eserleri vardır. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1)** Kur'ân-ı kerîmde, En'âm sûresi sonuna kadar olan kısmın tefsîri, **2) Şerh-un-Nüsûs li Sadreddîn Konevî, 3) Menâzil-üs-Sâirîn Tercümesi:** Tasavvuf ve ahlâkî hikmetlerden bahseden bir eserdir. Evliyânın büyüklerinden Abdullah-i Ensârî Hîrevî'nin eseridir. Birçok kimseler şerh yazmıştır. **4) Risâle-i Mi'râc, 5) Risâle-i Vahdet-i Vücûd.**

ÜMİD BEKLER

Bir gece Nûreddînzâde Muslihuddîn Efendi, fener hazırlatıp saraya gitti. Saraya varınca, kapıda bulunan görevliler içeri aldılar. Pâdişâha durumu arzedilince, kendisini kabûl etti. Pâdişâhla uzun müddet sohbet ettikten sonra şu rüyâsını anlattı: "Bu gece Resûlullah efendimizi rüyâmda gördüm. Emir buyurdu ki: "Süleymân'a bizden selâm söyle; İslâmın düşmanlarıyla farz olan cihâdı niçin terk etti? Benim şefâatimden ümit bekler ve rızâmı almak isterse, İslâm askerini hazır bulundurup, İslâm düşmanlarını ihtar etmekten uzak durmasın!" Bunun üzerine Pâdişâh yerinden saygı ile kalkıp, şevkle ve gözleri yaşararak nîmete şükür ettikten sonra; "Efendim, şimdiPeygamberlerin Sultânı bu tâkatsız ve güçsüz kölesine ismiyle zikr edip emir buyuruyorlar. Bu emre boyun eğmemiz gerekmez mi? Buna binlerce hamd olsun" deyip, gazâya gitmek üzere niyet etti. Ertesi günZigetvar seferine gitmek üzere hazırlıklar yapıldı. Ordu, İslâmın düşmanlarıyla cihâd etmek üzere yola çıktı.Kânûnî Sultan Süleymân

bu sefere katılıp, orada vefât etti. Şehîd olmak sûretiyleResûlullah efendimizin muhabbetine lâyık oldu. Kânûnî'nin Zigetvar seferine, Nûreddînzâde Muslihuddîn Efendi de katılmıştı. Sultan Selîm'in İstanbul'da tahta çıkıp Belgrat'ta orduyu ve babası Kânûnî'nin cenâzesini karşılamasından sonra, cenâze, Muslihuddîn Efendi ve yanındaki dört yüz kişiye teslim edilip İstanbul'a gönderildi.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.212

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.171

3) Tezkire-i Halvetiyye, Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi Kısmı, No: 1372, vr. 17a

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.14, s.294

NÛRİ EFENDİ;

İstanbul velîlerinden. İsmi, Seyyid Nûri Mehmed Efendidir. Babası, Ebû Eyyûb-el-Ensârî Câmi-i şerîfi kürsî şeyhi SeyyidOsman Efendi olup, onun pederi de Nakşibendî büyüklerinden Seyyid İbrâhim Necâtî Efendidir. İstanbul'un Üsküdar semtinde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1855 (H.1272) senesinde bir Salı günü vefât etti. DebbağlarMeydanındaki Nasûh BabaDergâhına defnedildi. Daha sonra üzerine güzel bir türbe yapıldı.

Seyyid Nûri Efendi, önce babasından ilim ve edeb öğrendi.Tefsîr ve hadîs ilimlerini okudu. Sonra Fâtih Câmi-i şerîfindeki derslere devâm etti. Şeyhülislâm Müftîzâde Ahmed Efendiden **Fütûhât-ı Mekkiyye** ve **Füsûs-ül-Hikem** adlı eserleri okudu. İlimde üstün bir dereceye yükseldi. Hat sanatındaki mahâreti sebebiyle, Şeyhülislâm Mekkî Efendinin delâletiyle, Sultan Üçüncü Selîm Hânın şehzâdelerinin hocalığına ve Bâb-ı âlî dîvân-ı hümâyûn kâtipliğine tâyin edildi. Yirmi iki sene kadar bu vazifeye devâmla serhalîfe, başkâtip oldu.

Zâhirî ilimlerde söz sâhibi olan Seyyid Nûri Efendi, asıl makam ve mevkînin bir Allah dostuna teslim olmakla ele geçtiğini görüp 1793 (H.1208) senesinde Lâleli civârında bulunan Alaca Mescidi şeyhi Şeyh Sâdık Efendiye talebe oldu. On dokuz sene onun hizmet ve sohbetinde bulundu. Hocasının vefâtından sonra, onun emir ve işâreti üzerine Fâtih civârındaki dergâhında talebe yetiştiren ve insanlara ilim öğreten Kara Sarıklı İbrâhim Sabri Efendiye giderek, onun sohbetlerinde olgunlaştı. Tahsîlini tamamlayıp icâzet, diploma aldı veÜsküdar'da insanlara ilim ve irfân öğretti.

Seyyid Nûri Efendi, güler yüzlü, çok kibar ve talebe yetiştirmek arzusuyla dolu bir zât idi. Bu sebeple, dergâhına gelenler ilim ve irfân sâhibi oldular. Talebelerinden bâzıları şunlardır: Üsküdârlı Şeyh Mûsâ Efendi, Tahta Minâre Dergâhı şeyhi Sâlih Efendi, Otağbaşı Dergâhı şeyhi Abdullah Efendi, şâir Şeyh Es'ad Efendi, Sarac İshâk Dergâhı şeyhi Mustafa Adlî Efendi. Oğlu Tevfik Efendi de talebeleri arasındadır.

Yetiştirdiği talebeleri yanında pek kıymetli eserler de yazan Seyyid Nûrî Efendinin; **1) Terceme-i Makâlât-ı Seyyid AhmedRıfâî, 2) Ta'birnâme-i Muhibbân, 3) Terbiyet-üt-Tâlibîn, 4) Miftâh-ul-Havâs, 5) Hadîka-i Tevhîd, 6) Ravzat-ül-Ezkâr, 7) Risâle-i Bî'at, 8) Risâle-iMi'râc, 9) Âdâb-ı Tarîkat, 10) Sülûknâme, 11) Risâle-i Muhabbet-i Âl-i âbâ** adlı eserleri vardır. Ayrıca Seyyid Nûri Efendi, **Salât-ı Kâmile** ismindeki eseri de çok güzel bir şekilde şerh etti. Bu eseri, 1851 (H.1268) senesinde bir Cumâ günü tamamladı. Tamamladığı şerhin bir bölümünde buyurdu ki:

"Tefsîr ve fıkıh ilmi, en üstün ilimlerdir. Bunlardan sonra tasavvuf ilmi gelir. Tasavvuf, nefsi ve kalbi temizlemek demektir. Cenâb-ı Hakk'ı, bütün hakîkatiyle bilmek kâbil değildir. Peygamber efendimiz, **"Cenâb-ı Hakk'ın nîmetlerini tefekkür ediniz. Zât-ı ilâhiyyeyi tefekkür etmeyiniz. Çünkü zât-ı ilâhiyyenin kadrini takdir edemezsiniz"** buyurmuştur.

Tasavvuf talebesi, sâdece; Allah, Allah! demekle ilâhî feyze kavuşamaz. Ancak nefs-i emmâresini yakıp, temizleyerek feyze kavuşur."

Şeyh Vasfî Efendi anlatır: "Bir gün Üsküdar'da, azgın bir manda, çarşıda öteye beriye saldırıyordu. Halk korkudan kaçıyor, dükkânlar kapanıyordu. Bu sırada Seyyid Nûri Efendi çarşıya çıkmıştı. Mandanın hâlini görünce, bakkaldan bir yumurta aldı. Kudurmuş hayvana attı. Yumurtayı hayvanın alnına isâbet ettirdi. Hayvan derhâl sükûnet buldu. Boynuna bir ip taktırıp sâhibine teslim etti. Bu hâl sebebiyle, halkın sevgi ve hürmeti daha da arttı."

Zamânın Kâdirî büyüklerinden OsmanŞemsüddîn Efendi, Seyyid Nûri Efendiyle ilgili yazdığı beytlerinde özetle şöyle demektedir: "Rifâîlik yolu, onun ile kemâl buldu. Doksan sene ömür sürdü. Kırk beş sene tasavvuf bilgilerini öğretti. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalıştı. Ledünnî ilminin esrârına vâkıftı. İlmi ile âmil bir zâttı. Âşıkları onun kerâmetlerini temâşâ ve seyr ederlerdi. Tasarrufu kuvvetli ve Hak âşığı bir zâttı."

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.198

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.179

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.208

NÛRİ EFENDİ;

İstanbul'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Mehmed Nûri bin Seyyid Hüseyin olup, lakabı Şemseddîn'dir. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânînin onbeşinci bâtından torunudur. 1801 (H.1216) senesinde İstanbul'da doğdu. 1866 (H.1282) senesi Şevvâl ayının on dördüncü gecesi İstanbul'da vefât etti. Cenâze namazı, Beşiktaş Sinân Paşa Câmiinde kalabalık bir cemâat tarafından kılındı. Mevlânâ Yahyâ Efendinin türbesine defnedildi.

Mehmed Nûri Efendi, tahsîl yaşına girdiğinde, evlerinin yakınlarında bulunan Mercanağa Mektebi'nde Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sonra Bâyezîd Câmiinde ders veren, Baltacı nâmıyla anılan Hasan Efendiden; sarf, nahiv ve mantık ilmini öğrendi. 1826 senesinde hac farîzasını yerine getirmek için Hicaz'a gitti. Hac dönüşünde Süleymâniye Câmiinde ders veren, Şehrî Hâfız Efendi olarak tanınan İstanbullu Hâfız Mehmed Efendinin derslerine devâm etti. Me'ânî ilmini Buldanlı lakabı ile meşhûr olan Kayyûmî Mehmed Efendiden, fıkıh ilmini Şalcı lakabı ile tanınmış Tosyalı Ali Efendiden, usûl ilmini Kazanlı Mehmed Efendiden öğrendi. Tanınmış hattatlardan Mehmed Vasfî Efendiden hat sanatını öğrendi.

Kayseri'nin tanınmış evliyâlarından ve Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden olan Şeyh Mehmed Saîd Efendi, 1820 senesi ortalarında hocası Şeyh Ahmed Behcetî el-Kayserî ile birlikte İstanbul'a geldi. Bir süre sonra Mehmed Nûri Efendi ile karşılaştılar. Şeyh Ahmed Behcetî Efendi, talebesi Mehmed Saîd Efendiye; "Bu genci, sen yetiştireceksin. Ümmet-i Muhammed'den birçoğu, onun vesîlesiyle doğru yolu bulacaklar." dedi. Bundan sonra Mehmed Saîd Efendi, uzun süre Mehmed Nûri Efendiyi göremedi. On sekiz sene sonra bir Ramazân-ı şerîf ayında, vâz ve nasîhat etmek için İstanbul'a gelen Mehmed Saîd Efendi, hocasının işâret buyurduğu zamânı bekledi. 1828 senesi Ramazân-ı şerîf ayında, Mehmed Nûri Efendi, Mehmed Saîd Efendinin huzûruna gelerek, kendisini talebeliğe kabûl etmesini ricâ etti. Mehmed Saîd Efendi, hocasının işâreti üzerine onu talebeliğe kabûl etti. Mehmed Nûri Efendi, 1836 senesine kadar tasavvuf yolunun edebini ve esaslarını öğrendi.

Mehmed Nûri Efendi, 1836 senesinde Mevlânâ Yahyâ Efendi Dergâhına ders vermek üzere, Sultan İkinci Mahmûd Hân tarafından tâyin edildi. Daha sonra, Nusretiye Câmiinde **Şifâ-i Şerîf** dersleri vermeye başladı. Bu derslerin bâzısında, Sultan da hazır bulundu. 1841 senesinde ikinci defâ hacca gitti. Hac dönüşü derslerine ve talebe yetiştirmeye devâm etti.

Mehmed Nûri Efendinin herşeyi, dîn-i İslâma ve sünnet-i seniyyeye uygun idi. Güzel tabiatlı, zâhid, cömert ve kâmil bir zât idi. Çok talebe yetiştirdi.

Buyurdu ki: Şu hususa çok dikkat etmelidir. Babadan kalmış veya bir kolayını bulup gelir temin etmek gâyesiyle bir dergâh ele geçirmiş kimseler vardır. Bunlar tasavvuf yolunda, bâzı kitap ve risâleleri okuyarak âriflik iddiâ ederler. "Şeyhiz" diyerek, insanlara doğru yolu göstermek isterler. Fakat kendileri doğru yolun hangisi olduğunu bilmezler. Böyle kimseler kör bir insan gibidir. Bunların talebeleri de kör olur. Bunların, eninde sonunda tehlikeli bir uçuruma düşmelerinden korkulur.

Bir başka grub daha vardır ki, bunların ne gusl abdesti, ne abdesti, ne namazı, ne de oruçları vardır. Her türlü yasakları mübâh derecesinde işlerler. "Bizim guslümüz ezelîdir. Abdestimiz o zaman alınmıştır. Namaz ve oruçlarımız o zaman edâ olmuştur", "Biz cemâl âşıkıyız. Bizim Cennet ve Cehennemle işimiz yoktur" derler. Bu gibi kimselerden uzak olmak lâzımdır. Bu kimselerden uzak kalmak, Allahü teâlâya yakın olmaktır. Bu gibiler pisliğe batmışlardır. Yanlarına varanlara pislik bulaşır.

Bir hoca, ilim öğrenmek isteyen talebesine şu beş şeyi emreder: 1) Devamlı abdestli olmak, 2) Farz namazları, cemâati terk etmeyerek vaktinde kılmak, 3) Kazâya kalmış namaz ve oruç borcu varsa, onları da en kısa zamanda tam olarak edâ etmek, 4) Yalan söylemekten ve dedikodu etmekten son derece çekinmek ve sakınmak, 5) Hiç kimsenin aleyhinde olmayıp, kendi kusurlarının affedilmesi için duâ ile meşgûl olmak.

Nûri Efendinin yazmış olduğu risâlelerden bâzıları şunlardır: **1) Miftâh-ul-Kulûb, 2) Murâkabe, 3) Tasavvuf Yolunun Şartları, 4) Vasiyetnâme, 5) Pendiye, 6) Evrâd-ı Fethiyye Evrâd-ı Behâiyye.**

DOĞRU YOLU GÖSTEREN

Nûri Efendi buyurdular ki:

Ey hakkı hak olmayandan ayırt ederek, Allahü teâlânın rızâsına tâlib olan ve Resûl-i ekremi çok seven kardeşlerim! Bilmiş olun ki, kâr ve zarar beldesi olan bu fâni dünyâ âlemine gelerek, îmân etmekle müşerref olan ve Kelime-i tevhîdi dilleri ile söyleyip kalbleri ile tasdîk eden müminler, yaradılışının aslında bulunan ilâhî feyzlere ve ihsânlara kavuşmuştur. Allahü teâlânın hazînesi olan kalb kapısını, arzu, hırs, şehvet ve muhabbet gibi şeytanın aşağılık askerlerine karşı koru ve onları içeriye bırakma. Doğru yolu gösteren bir rehber bulup, ona talebe olmaya çalış. Çünkü rehbersiz yola çıkmak ve yolu bulmak, gecenin zifirî karanlığında bilinmeyen bir yolda, ışıksız ve tek başına gitmek gibidir. Böyle bir durumda, insan gittiği yeri görmez, bastığı yeri bilmez. Önünde çukur mu yoksa uçurum mu var, farkedemez. Bu şekilde yola çıkanların, tehlikeye düşmelerinden korkulur. Mürşid-i kâmilin huzûruna gidip geldiği için, o yolların hatâlarını ve tehlikelerini görüp anlamıştır. Mürşid-i kâmil, kendisine bağlanan talebesini o yollardan kolaylıkla geçirir. Mürşid-i kâmilin alâmeti çoktur. Fakat söyleyeceğim şu üç husûsu iyi dinle: 1) Huzûruna vardığın zaman bütün gamın ve kederin gider. İçinde bir ferahlık ve muhabbet uyanır. 2) Meclisinden ayrılmayı istemezsin. Bir inci tânesi gibi olan sözleri, muhabbetini arttırır. 3) Ziyâretine gelen herkes duâsını niyâz ile mesrûr olurlar. Bu üç sıfatı kendisinde toplayan zâtın bütün ahlâkı Resûl-i ekremin ahlâkıdır. Bu üç sıfat ve alâmet, riyâsız, gösterişsiz hangi zâtta görülür ve bilinirse, hemen o zâta tam bir teslimiyet ile teslim ol! Cenâze yıkayanın elindeki mevtâ gibi emrettiği yerde dur, her emrine uy. Hizmetlerini ve emirlerini kendine nîmet bil.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.67

2) Evrâd-ı Behâiyye

3) Miftâh-ül-Kulûb

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.69

NÛRULLAH EFENDİ

Fâtih Çarşamba'daki İsmet Efendi Dergâhı postnişinlerinden. Dergâhın kurucusu Yanyalı Mustafa İsmet Efendinin halîfesidir. Hocasının 1872 yılında vefât etmesi üzerine geçtiği meşihat makamında 21 yıl görev yaptı. 1893'de vefât eden Nûrullah Efendinin kabri, Dergâhın bahçesindedir.

O

OFLU MUHAMMED EMİN EFENDİ

Osmanlının son devrinde yetişmiş velîlerden. Fâtih Câmii vâizlerindendir. **Necât-ül-Mü'minîn** (Müminlerin Kurtuluşu) adlı meşhur ilmihal kitabının yazarı olup başka eserleri de vardır. 1901 yılında vefât etmiş olup kabri İstanbul Fâtih Câmiinin kıble tarafındaki bahçede, Fâtih Sultan Mehmed Han türbesinin karşısındadır.

OSMAN EFENDİ

Nakşibendî büyüklerinden. Uzun süre ikâmet ettiği Mekke-i mükerremede Şeyh Abdullah-ı Mekkî hazretlerinden aldığı feyzlerle kemâle ermiş, Erzurum'a yerleşerek Esad Paşanın kendisi için yaptırdığı câmi ve medresede halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmıştır. 1869'da vefât eden Osman Efendinin kabri, Erzurum Esad Paşa Camii bahçesinde olup ziyâret edilmektedir.

OSMAN EFENDİ

Isparta'nın Atabey ilçesinde olan Osman Efendinin doğum ve vefât tarihleri bilinmiyor. İki asır önce yaşadığı, Taşyol Câmiini inşa edip imamlığını üstlenen âlim ve velî bir zât olduğu rivâyet edilmektedir. Kabri Atabey'in Pazar Mahallesinde olup ziyaret edilmektedir.

OSMAN HARRÂT;

Haleb'de yetişen velîlerden. 1115 (H.509) senesinde Haleb'de vefât etti. Kabri Haleb'deki zâviyesindedir. Tasavvufta Şeyh Kâdı Vecihüddîn hazretlerinin sohbetlerinde kemâle erdi. Hocasını tanıması şöyle olmuştur: Haleb'de kendi işi ile meşgûl iken bir gece rüyâsında etrafı aydınlatan bir meşâle gördü. Bu nur şehre gelip onun dükkanına girdi. Sabah namazı vaktinde uyanıp bu rüyâda bir işâret olduğunu düşünüp bakalım ne zuhur edecek diyerek bekledi.

Bu rüyâsından sonra yine önceki gibi işiyle meşgûl olmaya devâm etti. O gün Şeyh Kâdı Vecihüddîn hazretleri hac dönüşü Bağdât'a giderken Haleb'e uğradı. Huzûruna gidip gördüğü rüyâyı anlattı. Rüyâsını tâbir edince, onu evine dâvet edip yemek ikrâm etti. Bu görüşmeleri sırasında ona talebe oldu. Onunla birlikte gitti. Bundan sonra Şeyh Kâdı Vecîhüddîn hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Tasavvufta yetişip kemâle erdikten sonra hocası onu Haleb halkını irşâd etmesi, dinimizin emir ve yasaklarını, güzel ahlâkı anlatması için vazîfelendirdi. O sırada Mısır sultanı, Selâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb idi. Bu sultanın Haleb'e

tâyin ettiği vâli Emir Muhammed, OsmanHarrât hazretlerine çok hürmet gösterip dostları ve sevenlerinden oldu. Onun için Haleb'de bir mescid ve bir dergâh yaptırdı. Bu dergâhta uzun müddet talebe yetiştirdi. İnsanları irşâd ile meşgûl oldu.

1) Lemezât; Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No:4536; s.90

OSMAN EL-HATTÂB;

Ebû Bekr-i Dûkdesî hazretlerinin yetiştirdiği âlimlerin ve evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi ve hâl tercümesi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 1397 (H.800) senesinde Kudüs'te vefât etti.

Zamânında bulunan meşhûr âlimlerin sohbetleriyle yetişen Osman el-Hattâb, haram ve şüphelilerden sakınan, devamlı ibâdet ve tâatle meşgûl olan, güçlü, kuvvetli ve heybetli bir zât idi. Dünyâya kıymet ve ehemmiyet vermezdi. İnsanlardan ayrı, kendi hâlinde, sâde bir hayat yaşardı. Giyim, kuşam ve yemek husûsunda da böyle sâde hareket ederdi. Kendini beğenmek, övünmek, kibir gibi kötü düşüncelerin kalbine gelmemesi için, deve yününden yapılmış uzun bir hırka giyerdi. Allahü teâlânın mahlûkâtındaki hikmetleri, bunları yaratan Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünmek, buna karşı şükredici bir kul olmak maksadıyla, devamlı mahzûn, mahcûb, başı önüne eğik dururdu. Bir ihtiyaç olmadıkça ve birisi ile konuşmak îcâb etmedikçe başını yukarı kaldırmazdı. Bütün mahlûkâta ve bilhassa yetim çocuklara karşı çok merhametli idi. Kendisi daha çok küçük iken, babası vefât etmiş ve yetim büyümüş olduğundan, yetim çocukların hâlini iyi bilirdi. Dergâhında bulunan talebelerinin ihtiyaçlarını kendisi karşılardı. Onların ve hattâ dışarıda bulunan insanların dertlerine, sıkıntılarına çâre bulmaktan zevk alırdı. Tanıdıklarının en ufak ihtiyaçları ile yakından ilgilenir, bunu yaparken hiç üşenmez ve sıkılmazdı. Dağdan odun getirir ve yemek kazanının altını kendisi yakardı. Talebelerinden ve yetimlerden yüz kadar kimse devamlı yanında kalır, onların da ihtiyaçlarını kendisi görürdü. Dergâhın bir geliri veya bir vakfı yoktu. Bununla berâber, hem orada bulunanların barınmalarından, hem de orada barınanların maişetlerinden bir endişesi olmazdı. Günlük ne gelirse ona rızâ gösterirler, Allahü teâlâya şükrederlerdi. O beldede bulunup, durumu müsâid olanlar ve hattâ zamânın sultânı bile, zaman zaman, buğday, mercimek, fasulye, pirinç gibi şeyler gönderirlerdi.

Bir gün Sultan Kayıtbay, Osman el-Hattâb'a hitâben; "Başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak için kendinize çok sıkıntı veriyorsunuz. Bırakın hepsini! Gitsinler ve siz de biraz rahat edin!" dedi. Sultânın bu sözlerini dikkatle dinleyen Osman el-Hattâb hazretleri; "Siz de bizim durumumuzdasınız. Mâdem öyle, bu işi siz yapın! Bırakın köleleri, askerleri. Herkesi salın gitsinler. Tek başınıza oturun! Rahatınıza bakın!" buyurdu. Bu sözleri hayretle dinliyen sultan; "Nasıl olur? Nasıl böyle söyleyebilirsiniz? Bunlar İslâm askerleridir" dedi. Bunun üzerine Osman el-Hattâb da buyurdu ki: "İşte bunlar da Kur'ân askerleridir." Bu cevap sultânın çok hoşuna gitti. Ona hak verip, kendi düşüncelerinin yanlış olduğunu anladı.

Hanefî mezhebi âlimlerinden Şeyhülislâm Nûreddîn et-Trablûsî ve Mâlikî âlimlerinden Seyyid Şerîf el-Hattâbî, Osman el-Hattâb'ın şöyle anlattığını haber veriyorlar: "Hocam Ebû Bekr ile hacca gittiğimizde, kendisinden, zamânımızın kutbu olan büyük âlim ile beni buluşturmasını istedim. Bana; "Burada otur!" dedi ve kendisi yürüyüp gitti. Bir saat kadar ortalarda görülmedi. Sonra geldi. Yanında o büyük zât vardı. Zemzem kuyusu ile Makâm-ı İbrâhim denilen yer arasında oturdular. Bir saat kadar kendi aralarında sohbet ettiler. Bu sırada bana öyle bir ağırlık çöktü ki, kendimi tutamıyordum. Öyle ki, başım dizime dayandı. O zât bana; "Ey Osman! Bizi tanıdın ve bildin" buyurdu. Sonra Fâtiha ve Kureyş sûrelerini okuyup duâ ettiler. Daha sonra da oradan ayrılıp gittiler. Aradan biraz zaman geçince, hocam Ebû Bekr geri dönüp yanıma geldi. Bana; "Başını kaldır!" buyurdu. Kaldıramadığımı

söyledim. Bunun üzerine boynumu biraz oğdu ve Allahü teâlânın izni ile boynumu hareket ettirebilir hâle geldim. Bunun üzerine bana; "Yâ Osman! O zâtı görmediğin, sâdece sesini duyduğun hâlde bu hâle geldin. Ya görseydin nasıl olurdun?" buyurdu."

Osman el-Hattâb hazretleri bundan sonra, oturduğu meclisden Fâtiha ve Kureyş sûrelerini okumadan kalkmazdı. Zamânında bulunan âlim ve velîler, Osman el-Hattâb hazretlerini severler, ona hürmet ve edepte kusûr etmezlerdi. Bununla berâber, kendisini âciz, zavallı ve kabahatli bilir, Cehennem'e atılmaktan çok korkardı. Birisi kendisine yalvarıp duâ isteseydi; "Osman, Cehennem odunlarından bir odundur. Onun hâtırı nedir ki, sana bir faydası dokunsun?" diye cevap verirdi.

İmâm-ı Münâvî hazretleri buyuruyor ki: "Bir hâceti olan kimse, Osman el-Hattâb hazretlerinin kabrini ziyâret edip, yedi defâ Fâtiha-i şerîf ve on defâ salevât-ı şerîfe okursa ve bu zât hürmetine Allahü teâlâya duâ ederse, biiznillah o hâceti görülür, sıkıntısı gider."

NİÇİN YIKTIRMIŞ?

Bir defâsında Sultan Kayıtbay, geniş ve büyük bir saray yaptırıyordu. Osman el-Hattâb hazretleri sultânın yanına giderek; "Ey efendim! Bu sarayın binâ edildiği arsanın dörtte birlik bir kısmı, önceleri câmi idi. Sonra bu câmiyi yıktılar. Yıkıntılar üzerini toprakla doldurup orasını bahçe yaptılar. Siz de şimdi o yerin üzerine saray yaptırıyorsunuz" dedi. Sultan hiç tereddüt etmeden bu sözleri kabûl etti ve bildirilen yerin derhâl yıkılıp, boşaltılmasını emretti. Dediği gibi yapıldı. Bâzıları bu durumu beğenmeyip, dedi-kodu etmeye başladılar ise de, sultan bunlara hiç îtibâr etmedi. Osman el-Hattâb ise, hakîkati meydana çıkarmak için o yeri kazmaya başladı. Biraz kazılınca, yıkılan mescidin kalıntıları olan mihrâb ve iki tâne de sütun meydana çıktı. Sultâna haber göndererek, gelip buraya bakmasını, kendi gözleri ile görmesini istedi. Sultan gelip baktı. Durum aynen o zâtın bildirdiği şekildeydi. Bu hâli gören îtirâzcılar da îtirâzlarından vaz geçtiler. Böyle kerâmet sâhibi bir zâtın bildirdiği bir duruma îtirâz etmiş oldukları için çok üzüldüler. Bu hâli, Osman el-Hattâb'ın orada daha çok tanınmasına, hürmet ve muhabbet görmesine sebeb oldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.146

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.105

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.372

OSMAN BİN MERZÛK EL-KUREŞÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Osman bin Merzûk, künyesi Ebû Amr'dır. Babası Merzûk bin Hamîd Mısrî el-Kureşî'dir. Mısır'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1168 (H.564) târihinde Mısır'da vefât etti. Kurâfe kabristanlığında İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin kabri yakınına defnedildi. Kabri ziyâret mahallidir. Mâlikî mezhebi müftîsiydi.

Mısır'da yetişip ilim ve edeb öğrendi. Güzel hallere kavuştu. Çok kerâmetleri görüldü.Alıp-verdiği her nefesin hesâbını verecek şekilde, sadâkat ve doğruluk üzere Allahü teâlâyı bir an olsun unutmazdı. Talebelerine ders okutur, kitap yazar, insanlara emr-i mâruf, nehy-i münker yaparak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirir, hiç boşa zaman geçirmezdi. Mısır'da yetişen velîlerin, velî olduklarını Osman bin Merzûk hazretleri haber verirdi. Başkalarının yetiştirdiği kimselere Osman bin Merzûk hazretleri bir defâ teveccüh edip duâ etse, onlar mânevî ilimlere kavuşarak, başkasına ihtiyaçları kalmazdı.

Ebû Amr Osman bin Merzûk hazretleri, fıkıh ilmi ile tasavvuf ilmini birleştirenlerden biriydi.

Zamânında yaşayan velî ve âlimler kendisine çok hürmette bulunur ve büyüklüğünü kabûl ederlerdi. İçinden çıkamadıkları bir meseleyi ona sorarlardı. Verdiği cevaplara hiçbir velî veya âlim îtirâz etmezdi. Osman bin Merzûk, âriflerin süsü olup, çok heybetliydi. Görüldüğünde korku hâsıl eden bir muhabbet meydana gelirdi. Allahü teâlâdan çok korkar, gelen dert ve belâlardan lezzet alırdı.Zaman zaman; "Allahü teâlâdan gelen her şeye râzı olmak lâzım gelir. Bir kimse Allahü teâlâdan râzı, Allahü teâlâ da ondan râzı ise, en büyük makâma kavuşmuştur." buyururdu.

Keşfi, kerâmeti kesintisiz devâm ederdi. Bir gün Nil Nehri taştı. Her tarafı su bastı. Şehir deniz gibi oldu. Tarlalardaki mahsüller telef olmak üzereydi. Halk, Ebû Amr Osman hazretlerine koşup, duâ istedi. Bunun üzerine, kalkıp Nil Nehrinin kenarına gitti.Oradan abdest aldı.Nil Nehrinin suları Allahü teâlânın izniyle hemen çekildi. Arâzideki sular nehrin yatağına doldu. Böylece halk sıkıntıdan kurtuldu ve tarlalarını rahatça ekip biçmeye başladı.

Bir sene, yağmurlar yeterince yağmamıştı. Topraklar susuzluktan çatlamış, zirâat yapılamaz hâle gelmişti. Nil Nehrinin suları da azalmış, istifâde edilemez bir durumda akmaya başlamıştı. Ekilen ekinler kurumak üzereydi. Herkes kıtlık korkusundan mahzûn ve telaşlıydı. Ebû Amr Osman bin Merzûk hazretlerine başvurup durumu anlatınca, bir ibrik su alıp, Nil Nehrinin kenarına gitti. Getirdiği su ile abdest aldı.Abdestten sonra, Nil Nehrinin suları birden kabarmaya başladı. Öyle ki, etrâfına taştı. Tarlalar suyla doldu. Sonra tekrar eski hâline geldi. O seneAllahü teâlâ bereketler ihsân etti. Halk, ekinlerden bol mikdarda mahsûle kavuştular.

Şeyh Ahmed bin Berekât anlatır: "Şeyh Osman Kureşî hazretleri bir gece yatsı namazını evinde kıldı. Sonra mescide geldi. Bir müddet sonra oradan çıktı. Karanlık bir geceydi. Ben de yanındaydım. Yer, ayağımız altında dürüldü. Etrâfımızı nûrlar kapladı. Beldeleri, çölleri bir anda geçip Mescid-i harâma vardık. Kâbe'yi tavâf ettik. Gecenin bir kısmını namazla geçirdik. Sonra çıkıp bir anda Medîne-i münevvereye vardık. Resûlullah efendimizin mübârek ravdasını ziyâret ettik. Bir mikdâr da ibâdetle meşgûl olduk. Oradan da çıktık. Bir anda Kudüs'e Mescid-i Aksâ'ya geldik. Ziyârette bulunup, ibâdetle meşgûl olduk. Sonra bir anda Mısır'a vardık. Müezzinler sabah namazının ezanlarını okuyorlardı. Câmiye girip, sabah namazını edâ eyledik. Bu sırada Osman Kureşî hazretleri bana; "Ben hayatta iken sakın bu sırrı kimseye söyleme!" buyurdu. Ben de bu vasiyeti tuttum. Vefâtından sonra açıkladım."

Yine Ahmed bin Berekât anlatır: "Bir defâsında Osman Kureşî hazretleriyle Şam'a gidiyorduk. Üç gün üç gece yiyecek ve içecek bir şey bulamadık. Şiddetli açlık ve susuzluktan adım atamaz hâle geldim. Şeyh Osman hazretleri benim bu hâlimi görünce; "Kumdan küçük bir tepe üzerine çıktı ve iki eli ile kum aldı. Benim elime verdi. Kumlar elime değince, yiyecek gıdâ oldu, doyuncaya kadar yedim. Sonra Şeyh Osman hazretleri eli ile yere vurdu. Hemen tatlı bir su çıktı.Kana kana içtim. Bu onun açık bir kerâmetiydi."

Osman bin Merzûk hazretlerinin hikmetli sözleri de pekçoktur. Sevdiklerine sık sık; "Nefsini bilene, insanların övmesi zarar vermez. Kendini bilmeyip de insanların medhetmesine kapılanların vay hâline!.."

Kendisine; "Tasavvuf nedir." dediler. Bunun üzerine o; "Tasavvuf, halk içindeHak ile olmaktır. İnsan, sâhibini bir an unutmamalıdır. Allahü tâlâyı bir an kalpten çıkarmak (unutmak), büyük bir felâkettir. Yüksek bir yerden düşmektir." buyurdu.

Yine ona; "Hakîki kul kime denir?" dediler. O; "Hakîkî kul, Mevlâsı hâriç, her şeyden ümidini kesendir." buyurdu.

Kimlerden sakınalım diye sorduklarında; "İşi karışık kimselerle düşüp kalkanın, hâli de karışık olur." buyurdu. Talebelerine nasîhatı şöyle oldu:

"Bu yola girenin, her şeyden önce bu yolun edebini öğrenmesi lâzımdır. Hiçbir edepsiz

vâsıl-ı ilallah olamamış, Allahü teâlâya kavuşamamıştır."

"Allahü teâlânın zâtında ve sıfatlarında mârifet sâhibi olmak isteyenin, basîret sâhibi olması lâzımdır. ZerredenArş'a kadar bütün mahlûkât, Allahü teâlânın ezelî varlığının bir delîlidir. İbret nazarıyla bakanlar, O'nun varlığını, birliğini, kudret ve azametini ancak basîreti kadar görebilirler."

"Hiç kimsenin elinde bir şey yoktur. Allahü teâlâ dilerse olur, insanın güç yetirip yetirmemesi önemli değildir. Bize düşen, çalışıp neticeyi beklemektir. Ölmeden önce ölmek lâzımdır."

NASIL ÖĞRENDİLER?

Bir gün Mısır'da Osman Kureşî hazretlerinin yanına iki kişi geldi. Birisi Arapça'yı biliyor, diğeri de hiç bilmiyordu. Birbirlerinin sözlerini hiç anlamazlardı. Arapça bilen; "Ne olsaydı da ben de Fârisî dilini bilseydim." derdi. Acem de; "Ben de bir Arabî biliverseydim." derdi. Bu ikisi Osman Kureşî hazretlerinin dergâhında geceledîler. Sabah Şeyh hazretlerinin huzûruna çıktılar. Arabî bilen Fârisî ile, Fârisî bilen Arabî ile konuşmaya başlayıverdi. Arabî bilen; "Bu gece ben rüyâmda İbrâhim aleyhisselâmı gördüm. Yanında Osman Kureşî hazretleri vardı. İbrâhim aleyhisselâm, Şeyh Osman'a hitâben; "Bu kişi Fârisî dili bilmek istiyor. Ona tâlim eylersiniz." diye emretti. O da bana nazar edip ağzıma eliyle dokundu. Uyandığımda Fârisî konuşur oldum." dedi. Diğeri bunu duyunca; "Ben de bu gece bir rüyâ gördüm. Peygamber efendimiz hazretleri ve yanında Osman Kureşî hazretleri vardı. O zaman Efendimiz, Şeyh Osman hazretlerine emredip Arabî öğretmesini bildirdiler. O da eliyle ağzıma dokundu. Kalktığımda çok rahatArabî lisânını konuşur oldum." dedi.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.113

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.150

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.142

4) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.306

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.160

6) Kerâmât-ı Kâmilîn

OSMAN NÛRAKÛBÎ;

Evliyânın meşhurlarından. Nûrakûb denilen yerde yaşamıştır. Doğum ve vefât târihi bilinmemekte olup, on sekizinci asrın sonlarında yaşamıştır. Önce zâhirî ilim tahsîli ile meşgûl oldu ve tahsîlini tamamladıktan sonra tasavvufta yetişmek için Halvetî tarîkatı şeyhlerinden Şeyh Şâkir nâmında bir zâta talebe oldu. Şâkir Efendinin sohbetlerinde yetişmekte iken bu hocası vefât etti. Bunun üzerine Edirne'de Kâdirî yolunun rehberlerinden Şeyh Abdülkâdir hazretlerine talebe oldu. Bu zâtın sohbetlerinde kemâle erip, icâzet almakla şereflendi. Memleketi Nûrakûb'da insanları irşâd ile vazîfelendirildi. Bir müddet insanlara dîni anlatıp, öğreterek bu bilgilere uymalarını sağladı. Bu hizmetinden sonra Anadolu'ya seyâhate çıktı. Anadolu'ya gelince, Nakşibendî yolunda olan bir zâta misâfir olmuştu. Misâfir olduğu zâtın **Lemeât-ı Nakşibend** adlı eserini kopye etmek, yazmak istedi. Bu işle meşgûl iken, Nakşibendiyye yolunun büyüklerinin sırasıyla isimlerini ve hayatlarını okudukça; "Benim baştan beri bu yola arzum vardır. İlk niyetim bu yola girmekti. Acabâ beni bu yolun müntesibleri arasına kabûl ederler mi? Yoksa mahrum mu kalırım?" diye düşünerek çok mahzun oldu. O gece gördüğü bir rüyâ üzerine misâfir olduğu zâta talebe olarak Nakşibendî yolunda da yetişti. İcâzet alıp memleketine döndü. Bundan sonra dersleriyle, sohbetleriyle ve hizmetleriyle tanınan çok meşhur bir kimse oldu. Huzûrunda pekçok insan

toplanır, sohbetini dinlerlerdi.

Bir kerâmeti şöyle nakledilmiştir: Bir gün bulunduğu beldenin ileri gelenlerinden birinin evine gitmişti. O kimse çok kibirli birisi olduğundan, Şeyh Osman Efendiye hiç alâka ve iltifât göstermedi. Hattâ pencereden dışarıya bakmaya başladı. Şeyh Osman Efendi ise bir köşede oturup bekledi. Kibirli ev sâhibi bir ara dönüp arkasına baktı. Odanın üç köşesinde Şeyh Osman Efendi sûretinde üç ayrı zât oturuyordu. Çok şaşırıp, bu nasıl bir hâldir, diye düşünürken, tekrar bakınca Şeyh Osman Efendiyi yalnız bir halde yerinde oturuyor gördü. Birdenbire toparlandı. Onun velî bir zât olduğunu anlayıp çok hürmet ve iltifât gösterdi. Sevenleri arasına katıldı. Şeyh Osman Efendinin ve talebelerinin pekçok hizmetinin görülmesine ihtiyaçlarının giderilmesine vesîle oldu.

Şeyh Osman Efendinin kabri Nûrakûb'da dergâhının içindedir. Çok ziyâret edilir.

ZİFİRİ KARANLIK

Nakledilir ki: Çok karanlık bir gecede talebesinden biri ile câmiye gidiyordu. Hava yağmurlu ve zifiri karanlık idi. Talebesi elinde bir fener tutuyor ve bu fenerin aydınlığında gidiyorlardı. Yolda şiddetli yağmur sebebiyle fener söndü. Yürümek imkânsız gibiydi. Bu zor durum karşısında talebesine şu feneri bana ver bakalım, diyerek sönmüş feneri eline aldı. Feneri eline alır almaz, fener yanmaya ve etrâfı aydınlatmaya başladı. Böylece yürüyüp câmiye gittiler.

1) Bahr-ul-Velâye, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Hüsnü Kısmı, No: 5799, v.474a

OSMAN ES-SERÛCÎ;

Endülüs'te yetişen büyük velîlerden. İsmi, Osman bin Yûnus el-Ca'berî es-Serûcî'dir. Endülüs'de bulunan Elbîre şehrinde yaşadı. 1299 (H.698) senesinde Elbîre'de vefât etti. Kendisi için güzel bir türbe yapıldı. Ziyâret edilmektedir. Kerâmetler ve fazîletler sâhibi yüksek bir velî idi.

Bir defâsında, dergâhında bulunan hizmetçilerden biri, yakında bulunan bir sarnıçtan su almaya gitmişti. Su çekerken, elinde bulunan ipi ve kovayı sarnıca düşürdü. Çıkarmak için uzun bir sopa sarkıttı. Çıkaramadı. Başka yolları da denedi. Fakat, bütün çabaları boşunaydı. Nihâyet geri gelip Osman Serûcî hazretlerine durumu arzetti. Hizmetçiye, o uzun sopayı tekrar sarkıtmasını söyledi. O da; "Peki efendim" deyip, sarnıcın başına gitti. Sopayı sarkıttı. Bir de ne görsün. Osman Serûcî, elinde ip ve kova ile sarnıçtan çıkıyor. Hizmetçi çok hayret etti. Kovaya su doldurup dergâha geldi. Orada bulunan bir arkadaşına bu hâdiseyi anlattı. O da; "Nasıl olur? Hocamız, oturduğu yerden hiç ayrılmadı. Senin bir yanlışın olmasın?" dedi. Hizmetçi, hocasının, yerinden hiç ayrılmadığını başkalarından da sorup iyice öğrendikten sonra bu hâlin Osman Serûcî'nin bir kerâmeti olduğunu anladı.

Serrâc ed-Dımeşkî, güvenilir zâtlardan Muhammed bin Elbîrî'nin şöyle anlattığını haber veriyor: "Biz, bir zaman güvercin avına çıkmıştık. Av esnâsında ben, geniş ve derin bir kuyuya inmiştim. Bir türlü çıkamadım. Nihâyet Osman Serûcî hazretlerinden yardım istedim. O anda başımın üzerinde bir el hissettim. O eli tuttum. O el, beni kuyudan çıkardı. Ben kuyuda çektiğim sıkıntı sebebiyle, dışarıya çıkınca bir müddet baygın kaldım. Kendime geldiğimde Osman Serûcî'ye teşekkür etmek için, avladığım güvercinlerden yirmisini hediye etmeyi düşündüm. Avladığım diğer kuşları pazarda satıp, ondan sonra Osman Serûcî'ye gidecektim. Pazara giderken dergâhının önünden geçiyordum. Bana ismimle hitâb edip hatırımı sordu. Yanına varıp elini öptüm. Bana; "Dün gece rahatsız mı oldun?" buyurdu. Ben

de; “Efendim, çok teşekkür ederim. Allahü teâlâ size çok hayırlar versin” dedim. Tebessüm etti ve; “Bizim için ayırdığın yirmi güvercin nerede?” dedi. Sonra güvercinleri hediye ettim. O da güvercinleri talebelerine verdi.”

ŞÜPHE Mİ EDİYORSUN?

Bir kimse şöyle anlatır: “Ben Elbîr’de, Osman Serûcî'nin yakınında bulunurdum. Fakat yüksek bir zât olduğunu bilmezdim. Bir gün sefere çıktım. Uzak bir memlekete vardım. Orada bir kimseyle karşılaştım. O kimse benim Elbîr’den geldiğimi anlayınca, Osman Serûcî hazretlerinin nasıl olduğunu sordu. Onu çok seviyor, hürmet ve edeble bahsediyordu. Ona selâm ve hürmetlerini götürmemi, duâ etmesini istiyordu. O kimseye; “Sen bu zâtı bu kadar büyük tutuyorsun. Üstünlüğünden bahsediyorsun. Peki sen onu gördün mü?” diye sordum. O da şöyle anlattı: “Benim böyle söylememe hayret mi ediyorsun? Onun büyüklüğünden şüphe mi ediyorsun?” dedi. Ben bir defâsında, yüz adam boyu yüksekliğindeki bir yerden düşmüştüm. Havada iken ondan yardım istedim. Hemen o anda Osman Serûcî hazretlerinin elini gördüm. Beni havada tuttu ve yavaşça yere koydu.” Bunları dinleyince, onu denemek için inkârda bulundum. “Böyle değildir” gibi sözler söyledim. Bunun üzerine o kimse; “Ben evliyânın kerâmetine inanırım. Bu işin hakîkati de böyledir. Doğru söylüyorum” dedi. Sonra Elbîre’ye döndüm. Fırat Nehri üzerinde bir kayıkla gidiyordum. Osman Serûcî’nin dergâhının önünden geçiyordum. Dergâhın kapısında idi. Beni görünce, benden uzakta olduğu ve iyi tanımadığı hâlde bana ismimle seslenerek; “Ey filân! Sana göre fakirlerin, evliyânın kerâmetine inanılmaz, sâlihlerin hâlleri ve onlara inananlar inkâr edilir öyle mi?” buyurdu. Bu söz üzerine bir kerâmetine şâhid oldum ve evliyânın kerâmetlerinin hak olduğuna inandım. Önceki inkârıma da pişmân olup tövbe ettim. Cehâletimi ve kusûrlarımı îtirâf ederek yanına geldim. Ellerini öptüm. Uzak memleketlerde, seferde iken karşılaştığım ve bana evliyânın kerâmetinin hak olduğunu bildiren zâtın selâm ve hürmetlerini de arzettim. O kimsenin selâmını aldı ve kendisine hayır duâ etti. Ben de bu zâtın talebelerinden oldum.”

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.144

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.216

OSMAN ŞİRVÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Osman'dır. İran'da Şirvan şehrinde doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Tebriz'de yetişti. 1426 (H.830) yılında Mısır'da vefât etti. Karâfe kabristanlığında Ebülleys hazretlerinin kabri yanına defnedildi.

Osman Şirvânî hazretleri, Muhammed Harezmî hazretlerinin sohbetlerinde yetişip olgunlaştı. Uzun zaman Harezm'de kaldı. Sonra Tebriz'e gitti. Bir ara Hirat'a gelip İbrâhim Zâhid hazretlerinin yanında kaldı. Kırk gün kimseyle görüşmeyip ibâdetle meşgûl oldu.

Hocasını tanıması şöyle anlatılır: İlk zamanlarında OsmanŞirvânî hazretlerini kendinden geçme halleri kaplamıştı. Çeşitli yerlerdeki şeyh denilen kimseleri ziyâret etti. İbrâhim Irakî hazretlerinin talebesi Şeyh Cemâleddîn Aksarâyî'nin sohbetlerine katıldı. Bir zaman onun yoluna bağlanıp, hizmetine girmek istedi. Bu niyetini Cemâleddîn Efendiye açınca, kendisine istihâre etmesini bildirdi. İstihâre sonunda, mânen Herat şehrinde Muhammed Harezmî'ye talebe olması bildirildi. Derhal oraya gidip, Muhammed Harezmî hazretlerine talebe oldu. Netîcede aradığını bulmuştu. Kısa zamanda velîlik makamlarında yükseldi ve kerâmetleri görüldü.

BASKINA UĞRAYAN KERVÂN

Osman Şirvânî hazretlerini seven bir bezirgan vardı.Ticâret için bir şehre geldi. İşleri sebebiyle biraz fazla meşgul oldu. O sırada kervan arkadaşları oradan ayrıldılar. O buna çok üzüldü. Zîrâ kervandan geri kalmış ve bir kısım malları kervanla birlikte gitmişti. Kervan bir boğaz mıntıkasına vardığında eşkıyâların saldırısına uğradı. Bu baskın haberi her yerde duyuldu. Bezirgan üzüntülü bir halde kendi kendine; "Varayım hiç olmazsa ölenleri defnedeyim." diyerek yanına birkaç kişi alıp kervanın basıldığı yere gitti. Hakîkaten kervan soyulmuş ve kervandakiler öldürülmüşlerdi. Bezirgan etrâfı dolaşırken bir kenarda kendi develerinin çökmüş olduğunu gördü.Üzerindeki mallar da hiç zarar görmemişti. Develerin başında ise nûr yüzlü ihtiyar bir zât elinde asâ bekliyordu. Bezirganı görünce; "Be hey evlâdım! Biz senin için gözcülük ettik. Gel develerini ve mallarını al." dedi.Bezirgan bu zâta yaklaştığında onun Şeyh Osman Şirvânî hazretleri olduğunu anladı. Ellerini öpmek istedi. Lâkin ihtiyar zât birden kayboldu. Bezirgan mallarını alıp memleketine döndü ve doğruca dergâha Osman Şirvânî hazretlerinin huzûruna vardı. Harezmî hazretleri Bezirganın ellerinden tutup bu hâdisedeki yardımımızı biz hayatta iken kimseye anlatma diye tenbih etti.

1) Lemezât, Üniversite Kütüphânesi, No: 1894, v.127

OSMAN ET-TAVİLÎ;

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin talebelerinden ve zamânındaki büyük velîlerden. İsmi Osman Sirâceddîn'dir. Osman et-Tavilî ve Sirâceddîn-i Evvel adlarıyla da meşhûr olmuştur. Babası, Hâlid bin Abdullah, annesi Halîme Hanımdır. Peygamber efendimizin torunu hazret-i Hüseyin'in neslinden olduğu için Hüseynî, Tavila köyünde yerleştiği için Tavilî nisbeleriyle de anıldı. 1781 (H.1195) senesinde Irak'ta Cebel-i Himrin denilen yerde doğdu. 1867 (H.1283) senesinde Tavila'da vefât etti. Kabri orada olup, ziyâret edilmektedir.

Asîl ve fazîlet sâhibi bir âileye mensûb olan Osman et-Tavilî, küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Köyü Tavila'da Kur'ân-ı kerîmi ve bâzı kitapları okuyup bitirdi. Sonra Biyara'ya ve Hurmal'a giderek her memleketten gelen talebelerin ders gördüğü Hırpanî Medresesine girdi. Tahsil hayâtı sırasında çalışkanlığı, gayreti ve doğruluğuyla dikkatleri üzerine topladı. Fakir olduğu için okuyacağı kitapların hepsini eliyle yazdı. Talebelik hayâtı sırasında önemli şeyleri araştırıp üzerinde durmayı âdet edindi. Bir taraftan ilim öğrenmekle berâber, tasavvufa karşı da büyük bir alâka duyuyordu.Sonunda Süleymâniye yoluyla Bağdât'a giderek büyük âlimlerin yetiştiği Geylânî Medresesine devâm etti. Sonra Şeyh Abdullah Hırpanî'nin medresesine devâm ederek, orada müderris bulunan büyük âlim ve velî Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleriyle tanıştı. Onun ilim ve feyiz kaynağı ders ve sohbetlerine devâm ederek ilimde yüksek dereceye erişti. Mevlânâ Hâlid hazretleri ona Fakih Osman adını verdi. Tasavvuf yolunda ilerleyerek Nakşibendiyye yolu usûlüne göre yetişti. Mevlânâ Hâlid hazretleri önce ona zâhirî ilimlerde icâzet, diploma verdi. İki sene kadar sonra da tasavvuf yolunda yetiştiğine ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatabileceğine dâir halîfelik verdi. Mevlânâ Hâlid hazretleri onun hakkında; "Ben gurbete ve meşakkate tahammül ettim. Bende makâmlar ve haller hâsıl oldu. Onları da benden Osman et-Tavilî aldı." buyurdu.

Nakledilir ki: Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, Osman et-Tavilî'ye bir tarla ihsân etmiş ve kendi mübârek elleriyle ona çekirdek ekmişlerdi. Şimdi bile civar köylerde bâzan hubûbât bitmese bile bu tarlada ekin bitmektedir.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri Şam'a hicret edince Osman et-Tavilî, Tavila'ya giderek yerleşti ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya ve ilim öğretip talebe yetiştirmeye başladı. Kısa bir müddet içinde onun şöhreti etrâfta yayılıp pekçok kimse onun

ilim meclislerine ve sohbetlerine koştu. Tavila ve Süleymâniye çevresinde büyük bir îmân ve inançla kırk yıl müddetle irşâd hizmeti ile insanlara İslâmiyeti öğretmeye devâm etti. Nakşibendiyye yolunun yayılması, insanların dünyâda ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşmaları için gayret etti. Yaşadığı devirde meydana gelen hâdiseler Osman et-Tavilî hazretlerini unutturacağına, bilakis ilâhî bir lütuf olarak, ismi Osmanlı Devleti ve İran'ın her tarafına yayıldı. Uzaktan yakından gelerek onun sohbetlerinde bulunan pekçok kimse, Allahü teâlânın beğendiği yola girdi. Yahûdî ve hıristiyanlardan pekçok kimse onun sohbetleriyle şereflenerek hidâyete kavuştu.

Osman et-Tavilî hazretlerinin dergâhı, fakirlerin yemekhânesi, yolcuların misâfirhânesi, tasavvuf erbâbının halvethânesi, ilim ve fıkıh talebeleri için bir medrese vazîfesi gördü. Bu dergâh, müminler için emsâli bulunmaz bir toplanma yeri oldu. Burası Türk, Âzerî, Arap, Afganlı, İranlı gibi değişik mıntıka ve iklimlerden gelen kimselerle dolup taştı. Osman et-Tavilî hazretlerinin talebeleri arasında halktan adamlar olduğu gibi, âlimler de çoktu. Hepsi ilmiyle amel eden fazîletli kimselerdi.

Osman et-Tavilî hazretleri Allahü teâlânın emirlerine tam uyup, yasaklarından şiddetle sakınırdı. Farz ibâdetlerden başka, diğer vakitlerini Allahü teâlânın ismini anarak, teheccüd namazı kılarak, oruç tutarak, Kur'ân-ı kerîm okuyup, hatm-i tehlil okuyarak geçirirdi. Allahü teâlânın verdiği az nîmetlere kanâat ve şükretti. Fakirlik, kanâat, sabır, temizlik onun ayrılmaz özelliklerinden oldu. İnsanların rûhî hastalıklarının tedâvisi için gayret ettiği gibi, yaşadığı çevredeki toprağın ıslah edilmesi, su kanallarının açılması, gelecek nesillerin faydalanması için meyve ağacı dikmek, yetiştirmek gibi hususlarda önderlik etti. Su kaynaklarının temizliğine ve genişletilmesine çalıştı. Koruların ve ormanların korunmasını temin etti, meyve veren ağaçların kesilmesini yasak etti. Bu bölgeye hâkim olan Osmanlı Devletinin büyükleri ve idârecileriyle anlaşmazlığa girmedi. Kabîleler arasında meydana gelen yol kesmek, hırsızlık, kabîle baskınları, aşîretler arasındaki kan dâvâları ve öç alma gibi davranışları önledi. İnsanların huzûr ve sükûn içinde yaşamaları için lüzumlu emniyet tedbirleri aldı. Âile fertleri arasında sevgi ve saygının çoğalmasını sağladı. Zamânın her türlü kötü âdetine karşı gelerek birbirine bağlı bir cemiyet meydana getirdi. Yetiştirip hilâfet verdiği altmış kadar talebesi de insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâ ve âhirette mutluluğa kavuşmaları için gayret ettiler.

Ömrünü İslâmiyeti öğrenmek, öğretmek, insanlara anlatmak yolunda sarf eden Osman et-Tavilî hazretleri, hayatta iken irşâd vazîfesini büyük oğlu Şeyh Muhammed Bahâeddîn ve Şeyh Abdurrahmân Ebü'l-Vefâ'ya verdi. 1867 (H.1283) senesi Şevval ayının altıncı Salı günü Tavila'da vefât etti. Tavila'da evinin önündeki bahçeye defnedildi. Kabri hâlen ziyâretçilere açık olup, onun huzûrunda yapılan duâlar kabûl olunmaktadır.

Osman et-Tavilî hazretlerinin her biri ilim ve mârifet kaynağı olan Şeyh MuhammedBahâeddîn, Şeyh Abdurrahmân Ebü'l-Vefâ, Şeyh Ömer Ziyâeddîn, Hacı Şeyh Ahmed Şemseddîn isimli oğulları vardır.

Osman et-Tavilî hazretlerinin kâtibi Molla Hâmid el-Beysarânî, hocası hakkında telif ettiği kitabına **Riyâdü'l-Müştakîn** adını verdi. Yine onun talebelerinden Muhammed es-Semrânî de telif ettiği kitaba **Bârikatü's-Sürûr** adını vermiştir.

Osman et-Tavilî hazretleri vefât edince, büyük oğlu Şeyh Muhammed Behâeddîn, Tavila'daki makâmına geçerek, talebelerine ders verdi ve insanlara İslâmiyeti anlattı. Bir zaman sonra kardeşi Şeyh Ziyâeddîn Efendi de Biyara köyüne giderek orada bir dergâh ve medrese yaptırdı. Talebe yetiştirdi. Osman et-Tavilî hazretlerinin yolu, oğulları ve talebeleri vâsıtasıyla günümüze kadar devâm edegelmiştir.

1) Sirâcü'l-Kulûb; s.27-34

2) Şemsü'ş-Şümûs Tercümesi; s.100

3) Mecd-i Tâlid Tercümesi; s.107

4) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi ved-Dîn

Ö

ÖMER BİN ABDÜLAZÎZ;

Tâbiînin büyüklerinden. Adâleti, insâfı ve güzel ahlâkı ile meşhur sekizinci Emevî halîfesi. Hazret-i Ömer'in oğlunun torunu. İsmi Ömer bin Abdülazîz, künyesi Ebû Hafs'tır. 679 (H.60) târihinde Medîne'de doğdu. 720 (H.101) târihinde kölesi tarafından zehirlenerek şehîd edildi. Cenâzesi Şam yakınlarındaki Hunasi'den alınıp Humus yakınlarındaki Deyr es-Sim'an denilen yere defnedildi. Kabr-i şerîfi ziyâret mahallidir.

Hazret-i Ömer, halîfeliği zamânında bir gece Medîne'de kol gezerken sabaha karşı bir evden, bir kadının kızına; "Süte su koy!" dediğini işitti. Kızın da; "Emîr-ül-Müminîn hazret-i Ömer süte su katmayı yasak etti." cevâbını verdiğini ve annesinin; "Emîr-ül-Müminîn nereden bilecek." demesi üzerine de; "O görmüyorsa Allahü teâlâ görüyor." dediğini işitti. Hazret-i Ömer bu hâdise üzerine o kızı araştırıp, oğlu Âsım'a nikâh etti. Âsım'ın bundan bir kızı oldu, bundan da Ömer bin Abdülazîz hazretleri dünyâya geldi.

Babası Abdülazîz bin Mervân, adâlet, insâf ve diyânet sâhibi biriydi. Mısır vâliliğine tâyin edilince, oğlunu da berâberinde götürdü. Ömer bin Abdülazîz, orada mükemmel bir İslâm terbiyesi ile büyütülüp, yetiştirildi. İlim tahsîli için Medîne'ye gönderildi. Enes bin Mâlik, Abdullah bin Câfer-i Tayyâr, Saîd bin Müseyyib ile devrin başka âlim ve büyüklerinden ders aldı. Onların sohbetinde bulunup, kendilerinden hadîs-i şerîf dinledi.

Babası Abdülazîz bin Mervân 705 târihinde vefât edince amcası halife Abdülmelik onu Şam'a getirdi ve kızı Fâtıma'yı ona nikâhladı. Ömer bin Abdülazîz çok nîmet ve servete sâhipti. Yaratılışındaki cömertlik ve mürüvvetini bütün insanlara saçıyordu. Gâyet fazîletli, âlim, âdil ve eşine pek az rastlanan bir insandı. Halife Velîd bin Abdülmelik devrinde 706 Rebîulevvel ayında Haremeyn, Mekke ve Medîne vâliliğine tâyin edildi. Bu vazifesini yürütmek üzere Medîne'ye gidip, oranın büyük âlimlerinden on kişi topladı. Meclisteki âlimlere; "Ey kardeşlerim. Ben Haremeyn'in vâliliğine değil, hizmetçiliğine tâyin olundum. Asıl mesleğimin adâlet yolundan ayrılmamak olduğunu bilmenizi isterim. Bunun için söz veririm. Gerek zorbalık yapanın, gerekse buna sebep olanın, yolsuzluk yapanın ve doğru yoldan ayrılanın yaptıklarını bana haber vermezseniz bunun mesûliyyeti size âittir. Sizi ancak bana müşâvir ve muâvin olmak üzere çağırdım. Kendi reyimle bir iş görmek istemem. Her hususta sizinle müşâvere yapacağım. Ayrıca memurlarımın da ahâliye iyi hizmet etmeleri için onları teftiş ederek, bana yardımcı olacaksınız." dedi. Bu âlimler de onun bu isteklerinden memnun olup, dâimâ yardımcı oldular. Hicazlılar; idâresinden, adâletinden çok memnundular.

Enes bin Mâlik hazretleri onun hakkında: "İmâmlık yapmakta Resûlullah efendimize, Ömer bin Abdülazîz'den daha çok benzeyen kimse görmedim." buyurdu.

Ünü her tarafa yayıldı. Pek çok kimse, kendi memleketini terk edip, Hicaz'a geldi. Mescid-i Nebî'yi genişletmeye ve esaslı bir tâmiratını yaptırmaya başladı. Genişletmede Mescid-i Nebî'nin dört duvarı da yıkılıp, doğu tarafındaki zevcât-ı tâhirât odaları mescide katıldı. Hücre-i seâdetin dört duvarı yıkılıp, temelden yontma taşlarla yeniden yapıldı. Temel açılırken hazreti Ömer'in bir ayağı görüldü. Hiç çürümemişti. Hücrenin etrafına ikinci bir duvar daha yapıldı. Hiç kapısı olmayan bu duvar beş köşeliydi. Duvarlar, direkler ve tavan altın ile süslendi. İlk olarak mihrâb ve dört minâre yaptırdı. Bu iş üç sene sürdü. Ömer bin

Abdülazîz 711 senesine kadar Haremeyn vâliliği yaptı. Halîfe Süleyman bin Abdülmelik iki oğlu olmasına rağmen ahidnâme yazıp, mühürleterek Ömer bin Abdülazîz'i kendisine halef gösterdi. Bunu veziri Recâ'ya verdi.

Halîfe Abdülmelik'in 717 târihinde vefâtı ile vezîri Recâ emirleri toplayıp mühürlü ahidnâmeyi açarak okudu. Ömer bin Abdülazîz hazretleri ahidnâmede kendi ismi okunduğu zaman şaşırıp kaldı. İstifâ isteğinde bulunduysa da kabûl edilmedi. Emirler, Ömer bin Abdülazîz'in İslâm halîfeliğine bîat ettiler. Vezir Recâ, halîfenin koluna girip, mimbere çıkardı. Ömer bin Abdülazîz cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâdan sonra; "Ey insanlar! Bizimle berâber olacak kimsede şu beş şartı istiyorum. Bunlar: Bize hâlini bildiremeyecek olan halkımın hâlini anlatmak, hayırlı işlerde bize yardım ve hayra delâlet eylemek, kimse hakkında gıybet etmemek ve boş şeyler ile meşgûl olmamak. Bunlar yoksa bize yaklaşmasın." dedi. Böylece ikinci halîfe hazret-i Ömer bin Hattâb'ın yolunda olarak işe başladı. Ömer bin Abdülazîz'in hâllerini anlatmak için şâirler ve hatîbler hutbeler okudular. Onun medh ve senâsını dillerde dolaştırdılar. Zâhidler ve fakihler dahi; "Biz bu zâtın sözüne aykırı fiilini görmedikçe ondan ayrılmayız." dediler.

Reyyâh bin Ubeyde anlatır: "Ömer bin Abdülazîz hazretleri Medîne'de vâli iken bir gün koluna girdiği zayıf bir ihtiyarla birlikte gördüm. Bu ihtiyarın onun yanında böyle durmasına hayret ettim. Sonra Ömer bin Abdülazîz'in yanına gidip ona; "Allahü teâlâ sana iyilikler versin. Yanınızdaki elinizden tutan ihtiyar kimdi?" dedim. Bunun üzerine bana; "Ey Reyyâh! Bu kardeşim Hızır aleyhisselâmdır. Bana ileride âdil bir idâreci olacağımı haber vermeye gelmiş." diye cevap verdi."

Ömer bin Abdülazîz halîfe olduktan sonra hilâfet konağına götürülmek üzere alay atları getirdiklerinde; "Bunlar ne?" dedi. "Hilâfete mahsus bineklerdir." cevâbını işitince; "Kendi atım, benim hâlime daha muvâfıktır." diyerek saltanat bineklerini geri çevirip, kendi hayvanına bindi. Hilâfet otağına gitmeyip; "Hilâfet otağında Süleyman'ın âilesi var. Ben onların rahatsız olmalarını uygun görmem. Onlar yerleşinceye kadar, benim kıl çadırım bana yeter!" buyurdu. Bu sözleri, insafı ve ahlâkî büyüklüğünü ne güzel ifâde etmektedir. Evine gitti. Âzâdlı kölesi, onun pek kederli ve düşünceli olduğunu görünce: Bu hâlinizin sebebi nedir? diye sordu. Cevâbında buyurdu ki: "Doğudan batıya kadar olan Ümmet-i Muhammed'in hukukunu yerine getirme vazifesi bana verildi. Bundan büyük endişe edecek şey olur mu?" Daha sonra hanımı ve amcasının kızı olan Fâtıma binti Abdülmelik'i yanına çağırıp, buyurdu ki: "Eğer benimle birlikte yaşamak istersen ziynet ve mücevherlerini beytülmâle bırak. Zirâ onlar senin yanında iken ben seninle berâber olamam." Fâtıma, bütün ziynet ve mücevherlerini beytülmale verdi. Fâtıma'nın bu davranışı, Peygamber efendimizin kızı hazreti Fâtıma gibi mânevî süsler ve rûhî meziyetler ile yaşamaya karar verdiğini göstermekteydi. Ömer bin Abdülazîz'in elli bin altını vardı, hepsini dağıttı. Bir elbisesi kaldı. Câriyelerine de; "Serbestsiniz. İsteyeniniz olursa, âzâd ederim. Benden bir talepte bulunmamak şartı ile kalmak isteyen varsa kalabilir. Çünkü verilen vazife beni sizinle meşgûl olmaktan alıkoyuyor." buyurdu. Hepsi ağladılar, üzüldüler. Hanımı Fâtıma'yı dahi serbest bıraktı. O da üzülüp ağladı. Efendisinden ayrılmadı.

Ömer bin Abdülazîz halîfe olduğu sene Medîne-i münevverede bulunan, oğlu Abdülmelik'e şöyle yazdı: "Şahsımdan sonra kendisine nasîhatte bulunup, gözetip, muhafaza etmek mecbûriyetinde olduğum, ilk insan sensin. Hamd, Allahü teâlâya mahsustur. Allahü teâlâ bize çok lütuf ve ihsânda bulundu. O'ndan, ihsân ettiği nîmetlere karşı şükür yapabilme kuvveti vermesini dileriz. Allahü teâlânın babana ve sana olan lütfunu hatırla. Kendine, gençliğine ve sıhhatine dikkat et. Eğer hamd (Elhamdülillah), tesbîh (Sübhânallah), tehlil (Lâ ilâhe illallah) diyerek, dilini zikirle meşgûl edebilirsen bunu yap."

Ömer bin Abdülazîz hazretleri hilâfet makâmına geçtiği gün, zamanının tanınmış fıkıh âlimlerinden Sâlim bin Abdullah, Recâ bin Hayve ve Muhammed bin Ka'b Kurazî'yi dâvet

edip, onlara; “Halk her ne kadar bir nîmet olarak görüyorsa da ben bu halîfelik makâmını; taşıyamayacağım bir yük ve çok ağır bir mesûliyet olarak görüyorum. Bu yükün altına girdim. Benim için çâre ve tedbir olarak nasîhatleriniz nedir?” diye sordu. Onlardan biri dedi ki: “Yârın kıyâmet günü kurtulmak istersen müslümanların ihtiyarlarını baban, gençlerini kardeşin ve küçüklerini evlâdın bil. O zaman bütün müslümanlara, kendi evindeki, ana-baba, kardeş ve evlâdın gibi muâmele etmiş olursun.” Ömer bin Abdülazîz, halîfe olunca, üzerine aldığı mesûliyetin ağırlığından dolayı iki ay müddetle üzüntü ve keder içinde kaldı. Millet ve memleket işlerini adâletle idâre etmekte ve hak sâhiplerine haklarını iâde etmekte çok hassas davranıyor, kendisini hiç düşünmüyordu.

Ömer bin Abdülazîz, yakın dostu hazret-i Sâlim’e; “Kardeşim Sâlim! Allahü teâlâ beni halîfelik ile imtihan ediyor. Yemin ederim ki, kurtulamıyacağımdan korkuyorum. Bana, dedem hazret-i Ömer’in mektuplarını, hayâtı hakkında bilinenleri, müslümanlara ve gayr-i müslimlere olan hükümlerini bildir. Hazret-i Ömer’i kendime nümûne kabûl ettim. Ona göre hareket edeceğim.” dedi.

Halîfeliği zamanında yaptığı bütün işlerde gözleri önüne kıyâmet gününü getirirdi; halkının haklarını lâyıkıyla yerine getirememekten çok korkuyordu. Halîfeliğini adâlet ile yürütüp, Hulefâ-i Râşidîn’in (Dört büyük halîfe) yolundan ayrılmadı. Önemli memuriyetlere dirâyetli ve âdil bildiklerini tâyin etti.

Müslim ve gayr-i müslim tebeasına çok âdil davranıp, yaptığı işlerde adâleti yaygınlaştırdı. Ehl-i Beyte dil uzatanların çirkin hareket ve sözlerine mâni olup, son verdi. Ehl-i Beyte çok saygı gösterir ve yardım ederdi. Hazret-i Muâviye’nin vefâtından sonra, hutbelerde Ehl-i Beyte lânet okumak âdet olmuştu. Halîfe olunca, ilk iş olarak bu âdeti kaldırdı. Ehl-i Beyte karşı çok saygılıydı. Onlara devamlı yardım ederdi. Peygamberimizin vakıf ettiklerinden, Fedek bahçesini tekrar Ehl-i Beytten Muhammed Bâkır’a iâde etti. Toprak hukûku ve mâliye alanlarında Peygamber efendimizin emirlerini yerine getirdi. Müslüman olan gayr-i müslimlerden cizye vergisini kaldırdı. Her tarafta müslüman olanların sayısı arttı. Doğuda ve batıda milyonlarca gayr-i müslim, müslüman oldu. İslâm orduları doğu ve batıda fetihlere girişti. Malatya şehri, Rumlar’dan yüz bin esir karşılığı satın alındı. Preneler aşılıp Fransa’ya girildi. Narbonne ele geçirildi. Burada güçlü üsler kuruldu. Afrika’da bütün Berberîler onun zamanında müslüman oldu. Mûsevî, hıristiyan ve ateşperestlere gösterdiği yapıcı siyâset karşısında, onların arasında İslâmiyet geniş ölçüde yayıldı. Müslüman ve gayr-i müslim bütün tebeası tarafından sevildi. Hak ve adâletin yayılmasında ve zulmün kalkmasında çok hizmet etti. Zamanında kurt ile kuzu berâber yaşadı.

Devrinin âlim ve velîlerinden Mâlik bin Dinâr hazretleri anlatır: “Ömer bin Abdülazîz halîfe olduğunda bir çobanın şöyle dediği işitildi: “Acaba bu temiz, âdil halîfe kimdir?” Çobana; “Böyle olduğunu nereden anladın?” diye sorulduğunda; vazîfesi dağ bayır demeyip koyun otlatan, çeşitli yırtıcı hayvanların tehlikesini pek iyi bilen çoban, sâfiyetle bulduğu teşhisiyle şu cevâbı verdi: “Âdil bir halîfe başa geçince, kurtlar kuzulara saldırmaz. Oradan anladım.”

Halîfe Ömer bin Abdülazîz hazretleri her gün âlimleri çağırır, onlarla ölüm ve kıyâmet hâllerinden konuşurlardı. Konuşmalar onlara o kadar tesir ederdi ki, sanki içlerinden biri vefât etmiş gibi ağlarlardı.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri Allahü teâlânın emir ve yasaklarını yerine getirmede ve halka bildirmede çok dikkatliydi. Onun devrinde halk dahi ibâdet ve tâat yoluna girdi. Meclislerinde: Bu gece ne okudun? Kur’ân-ı kerîmden kaç âyet ezberledin? Bu ay kaç gün oruç tuttun? gibi sözler söylenmeye başlandı.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri dîne sokulan bid'atleri ortadan kaldırıp, unutulmuş sünnetleri meydana çıkarmaya çalıştı.

Hadîs-i şerîfleri toplatıp, kitap hâline getirdi. Mezhepler hakkında; “Eshâb-ı kirâmın

ictihadları farklı olmasaydı, dinde ruhsat, kolaylık olmazdı.” buyurdu. Hazret-i Ali ile ictihad ayrılığından muharebe edenler için buyurdu ki: “Allahü teâlâ, ellerimizi bu kanlara bulaşmaktan koruduğu gibi, biz de dilimizi tutup, bulaştırmayalım!” İmâm-ı Şâfiî hazretleri de böyle söylemiştir.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri Evzâî’ye yazdığı bir mektubunda; “Biliniz ki, ölümü çok hatırlayan kimse, az bir dünyâlık ile iktifâ eder, konuştuğu kelimelerin hesâbını vereceğini düşünen çok az konuşur, ancak lüzumlu sözleri söyler.” buyurdu. Yine buyurdu ki: “Kendimi överim korkusu ile bir çok sözleri söylemekten kaçınırım.”

Meymûn bin Mihran anlatır: “Ömer bin Abdülazîz ile berâber bir kabristana uğradık. O, kabirleri görünce ağladı. “Ey Meymûn! Şu gördüğün kabristanda yatanlar, babalarım Emevîlerdir. Bunların hepsi gelip geçtiler. Lâkin şimdi sanki dünyâya hiç gelmemişler, dünyâ lezzetlerini hiç tatmamışlardır. Şu anda toprak altında yatıyorlar ve cesetlerini kurtlar yemektedir...” Hem böyle söylüyor, hem de ağlamaya devam ediyordu. Sonra buyurdu ki: “Vallahi burada, kimin azâbda olduğunu, kimin Allahü teâlânın azâbından emin olduğunu bilemiyorum.”

Ömer bin Abdülazîz hazretleri yine buyurdu ki: “Geçen gece ölüleri düşündüm. En samîmi bir dostun ölse, onu üç gün sonra mezarında görsen, oradan kaçarsın. Orada dolaşan kurt ve böcekleri, akan irinleri, pis kokular arasında kurtların kendisini nasıl parçaladığını, kefeninin bozulduğunu, vücûdunun pis hâle geldiğini görüp kendisinden nefret ederdin.” Bunları söyledikten sonra bayılıp düştü.

Âlimlerden birisi Ömer bin Abdülazîz’i ziyâret etti. Çok ibâdet etmekten yüzünde ve rengindeki değişikliği görerek; “Bu ne hâldir?” dedi. Ömer bin Abdülazîz “Sen beni ölümümden bir kaç gün sonra mezarımda ziyâret etsen, gözlerimin çıkıp, yanaklarımın üzerine akdığını, dudaklarımın dişlerimi kapayamadığını, ağzımın açık kalıp oradan irin ve cerahatin akmakta olduğunu, karnımın şişip göğsümün üzerine geldiğini, bağırsaklarımın döküldüğünü, burun deliklerinden irin ve kurtların çıktığını görmekle şimdi gördüğünden çok daha feci bir manzara ile karşılaşırdın.” dedi.

Halîfeliğinde, yanına bir heyet gelmişti. Heyetten bir genç nutuk söylemeye başladı. Bunun üzerine; “Sen dur, yaşlınız konuşsun.” diyerek genci uyarmak istedi. Genç: “Ey Emir-ül-müminîn! İş yaşa göre ise, müslümanların içinde senden daha yaşlı olanlar yok mu?” deyince; “Konuş bakalım.” diyerek gence söz verdi. Genç; “Biz senden bir şey isteyen ve senden korkan bir heyet değiliz. Bir şey istemiyoruz. Çünkü lütuf ve ihsânınız o kadar çok ki, bu bize kadar ulaşmıştır. Senden korkmuyoruz. Çünkü adâletin bizi korkmaktan emin kılmıştır.” dedi. “Siz kimsiniz?” deyince, “Teşekkür heyetiyiz. Teşekkür edip geri dönmek için geldik.” dedi.

Yezîd-i Rakkâşî, Ömer bin Abdülazîz’in huzûruna geldi. Ömer bin Abdülazîz, Rakkâşi'ye; “Bana nasîhat et.” dedi. O da “Ey müslümanların emîri! Senden önceki halîfeler öldüğü gibi sen de öleceksin.” dedi. Ömer bin Abdülazîz bunu duyunca ağladı ve “Devam et.” dedi. Yezîd-i Rakkâşî: “Âdem aleyhisselâmdan sana gelinceye kadar hiç bir baban hayatta değildir. Hepsi vefât ettiler.” dedi. Ömer bin Abdülazîz ağlıyarak, yine “Devam et” dedi. Yezîd-i Rakkaşî; “Öldükten sonra Cennet ile Cehennem’den başka gidilecek yer yoktur.” dedi. Halîfe Ömer, bunu duyunca düşüp bayıldı.

Ömer bin Abdülazîz hazretlerinin yanına birisi gelerek; “Falanca kimse, sizin için şöyle, şöyle söylüyor.” dedi. Ömer bin Abdülazîz; “İstersen bu işi araştıralım. Eğer yalancı isen, Hucurât sûresinin altıncı âyet-i kerîmesinin hükmüne göre; söylediğin yanlış ise, Kalem sûresi on birinci âyet-i kerîmesinin hükmüne göre mesûl olursun. Her iki hâlde de mesûl olursun. İstersen üçüncü hâli tercih edip, seni affedelim ve bu meseleyi kapatalım.” dedi. Bunun üzerine o kimse tövbe edip, bir daha böyle bir şey yapmam dedi.

Bir kimse, Ömer bin Abdülazîz hazretlerine gelip, birinin kendisine zulmettiğini söyledi. Gelen kimseye; "O kimseden hakkını almış olarak, Allahü teâlânın huzûruna gitmektense, o kimsede hakkın olarak Allahü teâlânın huzûruna gitmen daha iyidir." buyurdu.

Bir Cuma namazını kıldırdıktan sonra, insanların arasında oturdu. Sırtındaki elbisenin iki tarafı da yamalı idi. Birisi kendisine; "Ey müminlerin emîri! İmkânlarınız var. Daha kıymetli elbise giyseniz olmaz mı?" dedi. Ömer bin Abdülazîz hazretleri bir müddet düşündü ve başını kaldırıp; "Varlıklı halde iken iktisad etmek ve hakkını almaya gücü yettiği halde affetmek, hakkını helâl etmek çok makbûl ve çok fazîletlidir" buyurdu.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri bir sarhoşu gördü. Onu yakalayıp cezâlandırmak istedi. Ama sarhoş, ona hakâret etti. O da sarhoşu bıraktı. Cezâlandırmaktan vaz geçti. "Niçin, size hakâret edince bıraktınız?" dediler. Buna cevâben; "O hakâret etmekle beni öfkelendirdi. Eğer ona cezâ verseydim, kendim için cezâ vermiş olurdum, kendi şahsım için bir müslümanı cezâlandıramam." buyurdu.

Kendisine Allahü teâlâ kimleri çok sever diye sordukta o; "Allahü teâlâ şu üç kimseyi çok sever: 1) Gücü yettiği halde affedeni, 2) Hiddetli ânında öfkesine hâkim olanı, 3) Allahü teâlânın kullarına şefkatli olanı." buyurdu.

İnsanlara olduğu gibi hayvanlara da merhametliydi. Bir katırı vardı. Bunu pazarda çalıştırır, gelen parayla da ihtiyaçlarını temin ederdi. Katırı çalıştıran işçisi, bir gün normalden fazla para getirince: "Neden böyle fazla para geldi?" dedi. "Pazar kalabalık ve bereketliydi." cevâbına karşılık; "Hayır, böyle değil. Sen katırı çok çalıştırıp, yordun. Katırı, üç gün dinlendir." emrini verdi.

Bir gün hanımına; "Bir dirhemin var mı? Biraz üzüm alalım." dedi. Hanımı; "Senin gibi bir Sultanın bir dirhemi olmazsa, benim olur mu." deyince, hanımına; "Doğru söylüyorsun ey Fâtıma! Fakat böyle olması, Cehennem'de kızgın zincirleri boğazımda taşımaktan iyidir." dedi.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri, oğlunun bin dirheme bir yüzük taşı satın aldığını haber aldı. Hemen bir mektup yazarak, o yüzük taşını satmasını ve bin kişinin karnını doyurmasını emretti. Ayrıca iki dirhemlik bir yüzük kullanmasını ve yüzüğün üzerine; "Allahü teâlâ haddini bilene merhamet eylesin." diye yazmasını istedi.

Bir gün etrafındakiler Ömer bin Abdülazîz'e; "İnsanların en ahmağı kimdir." diye sorunca; "Âhiretini dünyâ için satan, ahmaktır, âhiretini başkasının dünyâsı için satan daha da ahmaktır." buyurdu.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri, hutbe okurken kalbine ucb (kendini beğenmek) hâli gelirse hutbeyi yarıda keser, yazı yazarken olursa o kâğıdı yırtardı ve; "Allah'ım nefsimin şerrinden sana sığınırım." derdi.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri bir gece namaz kıldı. Namazda; **"Boyunlarında demirden halkalar ve zincirler bulunduğu zaman, bu vaziyette sıcak suyun içinde sürüklenecekler, sonra ateşte yakılacaklar."** meâlindeki (Mü'min sûresi: 71-72) âyet-i kerîmelerini okudu. Namazdan sonra bu âyet-i kerîmeyi tekrar tekrar okudu ve çok ağladı.

Yer altında bir mahzeni vardı. Gece olunca oraya iner, boynuna demir bağlardı. Sabaha kadar böylece, Allahü teâlânın korkusuyla göz yaşı döker ve O'na yalvarırdı.

Ömer bin Abdülazîz hazretleri akrabâlarından birisine gönderdiği bir mektupta şunları yazdı: "Eğer gece ve gündüzünde ölümü hatırlamağı şiâr edinmek istersen fânî ve geçici olana rağbet etmeyip, bâkî ve devamlı olana yönel. Vesselâm."

Ömer bin Abdülazîz, Şam'da, bir mimber üzerinde hutbe okudu. Allahü teâlâya hamd ve senâdan sonra üç şey söyledi. "Ey insanlar! İçinizi, kalblerinizi düzeltirseniz, zâhiriniz,

dışınız da iyi olur. Âzâlarınız, gözünüz, kulağınız, elleriniz, ayaklarınız, hayır işler, Allahü teâlânın beğendiği şeylerle meşgûl olur. Âhiretiniz için sâlih ameller işleyiniz. Böylece dünyânızı da korumuş olursunuz. Hazret-i Âdem'den îtibâren, kendisine kadar bütün dedeleri ölüp gitmiş olan kimse de bir gün ölecektir."

Ömer bin Abdülazîz başka birisine yazdığı mektubunda; "İmdi, sana Allahü teâlâdan korkmayı, Allahü teâlânın sana ihsân ettiği şeylerle, âhirete hazırlanmayı tavsiye ederim. Sen sanki ölümü tatmış, ölümden sonra olan şeyleri görür gibi amel yap. Günler ve geceler, süratle gidiyorlar. Ömür her gün noksanlaşıyor. Ecel ise yaklaşıyor. Kötü amellerimizden dolayı Allahü teâlâdan af ve magfiret dileriz. Günahlarımızdan ve bu yüzden bize gazab etmesinden O'na sığınırız."

Ömer bin Abdülazîz hazretleri, veliahd Yezîd bin Abdülmelik'e şöyle yazdı: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Müminlerin emîri Ömer bin Abdülazîz'den, Yezîd bin Abdülmelik'e. Sana selâm eder ve sana kendisinden başka ilâh olmayan Allahü teâlâya hamdimi bildiririm. Ben hastayım. Ağrı ve sızıya tutuldum. Buna rağmen üzerime aldığım işlerden mesûlüm. Allahü teâlâ yarın beni bunlardan hesâba çekecek, orada yaptıklarımı gizleyemeyeceğim. Eğer Rabbim, benden râzı olursa, ancak orada zelîl ve hakîr olmaktan kurtulurum. Bir de râzı olmazsa, yazık bana. O zaman benim hâlim nasıl olur. Allahü teâlâ bizi, yüce rahmetiyle Cehennem'den muhafaza buyurup, rızâsına kavuştursun. Bu bakımdan sana Allahü teâlâdan korkmanı, haram kıldığı şeylerden sakınmayı tavsiye ederim. İnsanlar hakkında Allahü teâlâdan kork, zulüm ve haksızlıktan uzak dur.

En güzel söz, Allahü teâlâya hamdetmek (Elhamdülillah demek) ve O'nu anmaktır. Kim Cennet'i seviyorsa, Cehennem'den kaçar. Şimdi ecel gelmeden, ameller sona ermeden, Allahü teâlâ insanları ve cinleri hesâba çekmek için huzûruna getirmeden önce, tövbeyi fırsat bilmeli ve af ve magfirete kavuşmayı kazanç bilmelidir. Kıyâmette, hesap gününde, mâzeret kabûl edilmez. O zaman bütün gizli şeyler ortaya çıkarılır. Herkes kendi başının çâresini arar. İnsanlar, amelleriyle gelirler. Herkesin amellerine göre durumu ayrı ayrıdır. O gün, dünyâda Allahü teâlâ ve Resûlünün emirlerine uyup, yasaklarından uzak kalmış olanlara ne mutlu! Dünyâda Allahü teâlâya isyân ederek âhirete göçenlere o gün çok yazık! Onların o gün çok acınacak hâlleri var. Allahü teâlâ seni, zenginliklerle imtihan ederse, onda orta yolu tut. Onu Allahü teâlânın rızâsına uygun yerlere sarfet, ondan fakirleri de faydalandır. Allahü teâlânın emri olan zekâtını ver. Sakın övünme! Kendini beğenme! Kendini başkalarından üstün görme!" dedi.

Bir vâlisine şöyle yazdı: "Ellerini müslümanların kanından, mideni malından, dilini ırzından uzak tut! Böyle yaparsan sana zeval yoktur."

"Namaz, seni yolun yarısına getirir, oruç, tam Melik'in kapısına iletir. Sadaka da, Melik'in huzûruna çıkarır."

"Allahü teâlâ bir kuluna verdiği nîmeti alıp da karşılığında sabrı nasîb ederse, nîmete mukabil verdiği (sabır), o nîmetten daha efdaldir (kıymetlidir)."

"Ölümü çok hatırla. Eğer geçim rahatlığı içindeysen bu sana darlık, ürperti getirecek; geçim darlığı içindeysen genişlik, ferahlık kazandıracak."

"Siz seferdesiniz. Yüklerinizin bağlarını bu diyârın dışında bir yerde çözeceksiniz. Siz, üzerinden çağlar geçmiş bir kökün dallarısınız. Kökleri yok olup gitmiş bir dalın hayâtından ne çıkar?"

"Ey insanlar! Allahü teâlâ mahlûkları yarattı ve onları uyuttu. Sonra onları uykularından uyandırıp, diriltecek. Her biri ya Cennet'e, ya Cehennem'e sevk edilecek. Allah'a yemîn ederim ki, biz eğer bu hakîkati tasdik etmiş isek, buna uygun yaşamadığımız için ahmağız. Eğer bu gerçeği inkâr ediyor isek, o takdirde hepimiz helâkteyiz."

“Her yolculuğun kendine has bir azığı, hazırlığı vardır. Âhiret yolculuğu için de takvâyı azık edinin. Allahü teâlânın vereceği nîmetleri görmüş gibi sevinin ve vereceği cezâyı, azâbı da görmüş gibi korkunuz. Tûl-i emele kapılmayın, zîrâ tûl-i emel, bitmeyen istek, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâya dalmak kalbinizi katılaştırır, düşmanınız olan şeytanın eline düşersiniz... Dünyâya aldanmış nice insanlar gördük. Huzur ve saâdet, ancak Allah’ın azâbından emin olanlar içindir. Neşe ve sevinç de kıyâmetin zorluğunu anlatanlar içindir. Kıyâmet günü zengin, fakir herkesin ameli meydana çıkar ve hesap verirken öyle bir müşkilât ile karşılaşırsınız ki, eğer yıldızlar bununla karşılaşsa kararıp dökülür, dağlar, dayanmaz erirdi. Cennet ve Cehennem’den başka bir yer bulunmadığını ve bunlardan birine mutlâka gideceğinizi de biliyorsunuz. O halde ona göre hazırlanın...”

“Allah’tan korkun ve aşırı şakadan kaçının; zîrâ aşırı şaka, kin tutmağa, kin de kötülüklere sebeb olur.”

Ömer bin Abdülazîz yanındaki toplulukla berâber bir cenâzeyi defnetmişlerdi. Herkes gitmiş, fakat Ömer bin Abdülazîz bâzı yakınları ile berâber orada kalmıştı. Yanındakiler ona: “Ey müminlerin emîri! Sen bu cenâzenin sâhibi misin de, burada kaldın. Halbuki falanca cenâzeleri için böyle beklememiştin” dediler. Ömer bin Abdülazîz onlara şöyle cevap verdi: “Kabir bana arkamdan şöyle seslendi: “Ey Ömer bin Abdülazîz! Dostlarını ne yaptığımı hiç sormuyorsun.” dedi. Ben de; “Söyle ne yaptın.” dedim. Bana; “Onların kefenlerini yırttım, vücutlarını parçaladım. Kanlarını emdim. Etlerini yedim.” dedi. Tekrâr şöyle seslendi: “Ey Ömer bin Abdülazîz! Bana o dostlarının mafsallarını ne yaptığımı hiç sormuyorsun.” deyince, ona, “Ne yaptın?” diye sordum. Bana, “Onların ellerini kollarından ayırdım. Kollarını, pazularından, pazularını omuzlarından, kalçalarını uyluklarından, uyluklarını dizlerinden, dizlerini ökçelerinden, ökçelerini ayaklarından ayırdım.” dedi. Kabirden bu sözleri naklettikten sonra, Ömer bin Abdülazîz ağlamaya başladı ve şöyle buyurdu: “Dünyâ ne kadar aldatıcı. Dünyâda üstün ve kıymetli, makam ve mevki sâhibi olmak, hiç fayda vermiyor. Genç olan ihtiyarlıyor. Her canlı sonunda ölüyor. Geçici ve aldatıcı olduğunu bildiğiniz halde sakın dünyâ lezzetleri ve zevkleri sizi aldatmasın. Birkaç günlük dünyâ hayatındaki geçici lezzetlere sarılıp, âhireti unutan, aldanmıştır. Hani, nerede bizden önce bu dünyâda yaşıyanlar. Hani onlar, büyük ve modern şehirler kurmuşlardı. Büyük ve derin kanallar kazmışlar ve barajlar yapmışlardı. Onlar, bir göz açıp kapama denecek kadar, az bir müddet dünyâda kaldılar. Burada, sıhhatlerine güç ve kuvvetlerine aldandılar. Bu yüzden günahlar işlediler. Halbuki, herkes onlara mallarının çokluğundan dolayı, keşke, onun serveti gibi bizim de olsa diyorlardı. Şimdi onların hâli ne oldu. Toprak onların bedenlerini yedi. Kemikleri kurtlara azık oldu. Fakat onlar, dünyâda iken, kuvvetli bir âile içerisinde idi. Evleri, güzel eşyâlarla döşeli ve hizmetçileri vardı. Herkes kendisine ikrâmda bulunuyor, âciz kaldığı işlerde kendisine yardımcı oluyorlardı.”

Kabir yine Ömer bin Abdülazîz’e şöyle dedi: “Sen, kabirlere uğradığın zaman, dünyâda iken zengin olanlara, zenginliğinizden ne kaldı, fakirlere de fakirliğinizden ne kaldı diye sor. Yine onlara, dünyâda kendileriyle güzel güzel konuştukları dillerini sor. Ne oldu o konuşan dillere? Niçin susuyorlar? O dünyâ güzelliklerini kendileriyle seyrettikleri gözlerine de sor. Niçin şimdi bakmıyorlar? Hani nerede o nâzik tenleri, nerede o güzel yüzleri. Bu çukurun kurtları onlara ne yaptı. Hani burada yatanların o güzelim renkleri. Etlerine ne oldu. Niçin o yüzler toprak olmuş. Nerede o güzellikler. İşte onların uzuvları tamamen ortaya çıkmış, paramparça olmuş. Halbuki dünyâda güzel bir hayatları vardı. Dünyâya dalıp, sâlih amel yapmadılar. Âhireti unuttular. Onun için hazırlık yapmadılar. Fakat, ölüm kendilerini yakalayıverdi. Dostlarından ayrıldılar. Buraya şu sessiz sedâsız, yere geldiler. Vücûdları çürüdü. Başları boyunlarından ayrıldı, âzâları parça parça oldu. Gözbebekleri yanaklarına akıp gitti. Ağızları kan ve irinle doldu. Haşereler, kurtlar, böcekler, bedenleri üzerinde gezer oldu. Bir müddet sonra, kemikleri de çürüdü. Onlar, dünyâdaki rahatlıklarını bırakıp, bu dar yere geldiler. Arkalarında bıraktıkları hanımları başkalarıyla evlendi. Çocukları yetim kaldı.

Yollarda, şurada burada kimsesiz, sâhipsiz dolaşır oldu.

Öyleyse, ey yarın bu kabirlerin sâkini olacak insan! Seni şu fânî dünyâda aldatan nedir? Sen dünyâda devamlı kalacağını mı sanıyorsun? Elinde bir senedin var mı? Görmüyor musun, ölüm her gün birisine geliyor! Yoksa susuzluktan, terlere boğan o korkudan sana rahatlık ve teselli veren bir şey mi var? Keşke sen o sert toprak üzerindeki hâlini bilseydin!

Ey insan! Rüyâda çeşit çeşit lezzetlere ve zevklere kavuşan bir insan gibi, dünyânın şu geçici faydalarıyla seviniyor, küçük ve basit işlerle uğraşıyorsun. Ey aldanma içerisinde bulunan insan! Gündüzün yanılma ve gaflet, gecen uyku içinde geçiyor. Sonunda pişman olacağın işleri yapıyorsun. Hayvanlar da dünyâda böyle yaşar."

Ömer bin Abdülazîz hazretleri oradan ayrılıp gitti. Aradan bir Cumâ geçti ve vefât etti.

Ömer bin Abdülazîz'in sulh, sükûn idâresini çekemeyenler vardı. Bunlar, ehl-i bid'atten Hâricîler ve menfaatı zedelenenlerdi. Halîfenin hayâtına kıymak için çâreler aradılar. Nihâyet hizmetçi kölesini bin altınla kandırarak, bu mübârek zâtı zehirlettiler. Ömer bin Abdülazîz zehirlendiğini anlayınca kölesini çağırdı. "Ben sana bir fenâlık yapmadığım hâlde bu ihâneti bana niçin yaptın. Doğru söyle, seni affedeyim." deyince; köle, yaptığı bu çirkin harekete pek pişman olup, üzüldü. Ağlayarak yerlere kapandı, yalvararak: "Yâ Emir-el-müminîn! Bana bin altın vermek sûretiyle bu ihâneti yaptırdılar." dedi. Halîfe altınları getirterek, devlet hazînesine gönderdi. Köleyi affetti. Hasta hâlindeyken, kayın birâderi Mesleme ibni Abdülmelik ziyâretine geldi. Ömer bin Abdülazîz'in üzerinde bir gömlek vardı. Kızkardeşi Fâtıma'ya; "Emir-ül-müminînin elbisesini yıkayınız." dedi. Tekrar geldiğinde gömleğin yıkanmamış olduğunu görüp kardeşi Fâtıma'ya; "Ben size gömleği yıkayınız, demedim mi?" deyince, bütün tebeasının hayat seviyesini yükseltip, iki buçuk yıl bile sürmeyen hilâfetinin sonunda yirmi beş yıl zekât verilecek kimse bulunamamış olmasına rağmen, aldığı cevap hayret vericidir: O zaman kendisine; "Vallahi başka gömleği yok ki, onu giydirelim de, bunu yıkayalım." cevâbı verildi.

Yine yakınları; "Beytülmâldan âilene bir şeyler vasiyet et, senden sonra onlar sıkıntıya düşmemeli." dediler. Cevâbı akıllara durgunluk verecek ve tüyleri ürpertecek kadar müthiş oldu: "Çocuklarım şu iki tip insanlardan birisi olacaktır: İyi, sâlih insan veya kötü şerîr insan. Sâlih insan olurlarsa, Kur'ân-ı kerîmin A'raf sûresi, yüz doksan altıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Ey Resûlüm! Müşriklere de ki; size karşı benim yardımcım, Kur'ân-ı kerîmi indiren Allah'tır ve O bütün sâlihlere de yardımcıdır."** buyurulan âyeti yetişir. Kötü insan olurlarsa, o takdirde ben onları, günah işlemeleri için güçlendiremem. Çocuklarına dönerek: "Evlatlarım! İki ihtimâl var. Ya sizi zengin edeceğim; o takdirde babanız Cehennem'i boylayacak. Yâhut da fakir kalacaksınız; babanız Cennet'e gidecek. Babanızın Cennet'e girmesi şartıyla fakir kalmayı yâhud da, onun Cehennem'i boylaması şartıyla zengin olmayı tercih edin. Şimdi yanımdan ayrılın ve benden sonra sakın beytülmâl mesûllerini tâciz etmeyin. Şunu iyi bilin ki, size verilmesini vasiyet ettiğim para mikdârı sadece yirmi bir dinârdır."

Ömer bin Abdülazîz hazretlerinin hastalığı ağırlaşınca tabib çağırdılar. Tabib; "Bu zehir içmiştir. Hayâtı hakkında teminât veremem." dedi. Halîfe; "Sâde bana değil, zehir içmemiş olanların hayatı hakkında da teminat verme!" buyurdu. Tabib; "Zehir içtiğinin farkında mısın?" dedi. Halîfe; "Evet, mîdeme ince anladım." buyurdu. Tabib; "Tedâviye hemen başlıyalım." dedi. Ömer bin Abdülazîz; "Hayır. İlacı, kulağımın arkasında olsa uzanıp onu almam. Rabbime kavuşmam, benim için daha güzeldir." buyurdu. Ölüm döşeğinde, bir ara ağlamaya başladı. "Niçin ağlıyorsun. Allahü teâlânın yardımı ile nice sünnetleri ihyâ ettin. Adâletin ise çok yüksekti." dediler. Bunlara cevâben buyurdu ki: "Ben, Allahü teâlânın huzûruna bütün milletin hesâbını vermek üzere çıkacak değil miyim? Herkese âdil olarak davranabildiğimden emin değilim. Yaptığım kusurlar da ayrı. Tabiî ki ben bundan dolayı korkuyorum ve ağlıyorum." Bir ara; "Beni oturtun." buyurdu. Oturttular. "Allah'ım, ben o

kimseyim ki, bana emirlik verdin. Ben kusur ettim. Yanlış işleri yapmaktan beni nehyettin. Ben ise isyân ettim." diye üç defa söyledi. Sonra da:

"Lâ ilâhe illallah. İbâdete lâyık olan ancak Allahü teâlâdır" dedi ve başını göklere çevirip dikkatle baktı ve; "Ben öyle kimseleri görüyorum ki onlar ne insan ne de cindir." dedi ve biraz sonra rûhunu teslim etti.

Vefâtından önce şöyle vasiyet etti: "Ey Meymûn bin Mihrân! Velid mezara konduğunda oradaydım. Yüzünü açıp baktım, yüzü simsiyahtı. Ben de mezara konduğum zaman yüzümü açıp bakınız." Vefât edince vasiyeti gereği yüzünü açıp baktılar, yüzü en genç günlerinden daha parlak, daha aydınlık ve güzeldi.

Ömer bin Abdülazîz beyaz, ince ve nâzik yüzlü, zaîf, güzel sakallı, tatlı ve sevimli idi. Halîfe olmadan önce çok gürbüz iken, halîfeliğinde çok zayıfladı.

Vefât edince, zamânın âlimleri tâziyede bulunmak için hanımının yanına gittiler. Halîfenin vefâtıyla müslümanların büyük kayba uğradığını ve bu sebeple üzüntülerinin çok fazla olduğunu bildirdiler ve hanımına; "Ömer bin Abdülazîz hazretleri hakkında bize mâlumât ver. Çünkü onu en fazla tanıyan sizsiniz." dediler. O mübârek hâtun şöyle anlattı: "O da sizin gibi ibâdet ederdi. Lâkin bir hususiyeti vardı. O da, Allah korkusunun çok fazla olmasıydı. Öyle ki, Allah korkusundan onun kadar titreyen birini daha görmedim. O her şeyini, insanlara hizmette harcadı. Halkın ihtiyaçlarını karşılamak, sıkıntılarını gidermek için bütün gün vazîfesi başında kalırdı. Akşam olduğu halde, bâzı kimselerin işleri bitmezse, gece de devam ederdi. Eve girince, kendini namazgâhına atar, durmadan ağlardı. Gözleri şişerdi. Sonra baygın düşerdi. Her geceki hâli buydu. Bir gece, halkın ihtiyaçlarını, işlerini bitirdi. Sonra kendi şahsî malından olan kandili istedi. Sonra iki rekat namaz kıldı. Namazdan sonra elini çenesine dayayıp tefekküre daldı. Göz yaşları yanaklarından akıyordu. Sabaha kadar bu şekilde ağladı. Şafak sökünce oruca niyet etti. Kendisine; "Ey müminlerin emîri! Sizde bir hâl var. Sizi bu geceki gibi hiç görmemiştim." dedim. Bana; "Ben düşünüyorum ki, bu milletin beyazına siyahına halîfe oldum. Fakir, garib, kanâatkâr kendi hâlindeki biçâreleri, muhtaçları, zorla tutulan esirleri, memleketin dört köşesindeki nice dertli ve kederlileri düşünüyorum ve anlıyorum ki, Allahü teâlâ onların hepsinin hesâbını benden soracak ve Muhammed aleyhisselâm da onların lehine ve benim aleyhime şâhidlik yapacak. Bu hâlde olan birinin sonunun ne olacağını düşünüyorum ve çok korkuyorum." cevâbını verdi.

Ömer bin Abdülazîz hazretlerinin vefâtından sonra Halîfe Zeyd ibni Melik, Fâtıma binti Abdülmelik'in beytülmaldeki ziynet ve mücevherlerini iâde etmek isteyince, Fâtıma; "Vallahi kabûl etmem. Ben Ömer'e sağlığında itâat edip de, vefâtından sonra isyân etmem." diyerek sadâkatini ifâde etti.

Ömer bin Abdülazîz'in vefâtına bütün tebeası üzüldü. Cenâzesi arkasında ağlayan bir râhibe; "Bu kimse senin dîninde değildi. Neden ağlıyorsun?" diye sordular. "Ben şunun için ağlıyorum: Yeryüzünde bir güneş vardı. Şimdi battı..." cevâbını verdi.

Mus'ab bin A'yun anlatır: "Ömer bin Abdülazîz halîfe iken Kirman'da koyun güderdim. Koyunlar ile kurtlar birlikte dolaşırlardı. Bir gece ansızın kurtlar koyunlara saldırdı. İçimden "Şu âdil halîfe ölmüş olmalı." dedim. Araştırıldı. Ömer bin Abdülazîz'in o gece vefât ettiği anlaşıldı." Vefâtını cinniler de haber verdi.

Ömer bin Abdülazîz'in vefâtıyla ilgili, şâirler mersiyeler söyliyerek onun kıymetini dile getirdiler.

O, büyük bir güneşti, doğmaz, gayri bir daha
Mâtemini tutarak saçamaz nûr ve ziyâ.
Sarardı güneş artık, karardı cihan bile.

Yûnus bin Ebû Şebib; "Ömer bin Abdülazîz hazretlerini, halîfeliğinden önce gördüm. Etli ve

gürbüz bir kimseydi. Halîfe olduktan sonra da gördüm. Öyle zayıflamıştı ki uzaklardan kaburga kemiklerini saymak mümkündü.” dedi.

Ömer bin Abdülazîz, Ehl-i Beyt’e çok hürmet, izzet ve ikrâmda bulunduğundan, hazret-i Ali’nin torunu Fâtıma binti Hüseyin; “Ömer bin Abdülazîz kalsaydı biz bir şeye muhtaç olmazdık.” buyurdu.

Büyük velî ve âlimlerden Süfyân-ı Sevrî hazretleri ve İmâm-ı Şâfiî hazretleri; “Halîfeler beştir; Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve Ömer bin Abdülazîz’dir.” buyurdular.

Fıkıh âlimlerinden Meymûn bin Mihrân, Ömer bin Abdülazîz hakkında: “Âlimler, Ömer bin Abdülazîz’in yanında talebeydi.” buyurdu. Hocası meşhûr fıkıh âlimlerinden Mücâhid; “Biz, Ömer bin Abdülazîz’e öğretmek için geldik. Halbuki dâimâ ondan öğrenir olduk.” buyurdu.

Mâlik bin Dinâr buyurdu: “Dili dönen, zâhidim deyip duruyor. Zâhid, Ömer bin Abdülazîz gibi olur. Dünyâ onun ayağına geldiği halde hepsini reddeder.”

Ömer bin Abdülazîz’in insanlara rehber olan sözlerinden bâzıları şöyledir:

“Öfke ve hırstan korunmuş olan kurtulmuştur.”

“Takvâ sâhibinin ağzına gem vurulmuştur.”

“Ey insanlar! Allah’tan korkun. Çünkü Allah’tan korkmak her şeyin yerine geçer ve hiç bir şey onun yerine geçemez.”

“Bizden önce helâk olanlar, hakkı engellemek ve zulüm yapmak yüzünden mahvoldular. Hak onlardan satın alınırdı ve zulümden korunmak için de fidye verilirdi.”

“Müslümanlardan bir söz işittiğinde onu hayra yor, sakın şerre yorma!”

"Sizden öncekilerin kabul ettikleri bilgileri alınız. Onların söylediklerine muhâlif, zıt olanları almayın. Çünkü önce geçen büyükler, sizden daha hayırlıdır."

SIRAT KÖPRÜSÜ

Ömer bin Abdülazîz’in câriyesi yanına geldi. Selâm verdi ve namaz kılınan odaya geçti. İki rekat namaz kıldı. Sonra uyuya kaldı. Biraz sonra kalktı ve halîfeye; “Tuhaf bir rüyâ gördüm.” dedi. Halîfe; “Ne gördün anlat.” dedi. Câriye; “Rüyâda Cehennem’i gördüm. Cehennemlik olanların üzerine kükreyip duruyordu. Sonra Cehennem üzerinde Sırat köprüsü kuruldu. Abdülmelik bin Mervân geldi. Köprüye girdi. Bir kaç adım attı, sonra devam edemeyip Cehennem’e düştü. Sonra Velîd bin Abdülmelik geldi. O da devam edemeyip Cehennem’e düştü. Sonra Süleyman bin Abdülmelik geldi. O da aynı şekilde Cehennem’e düştü.” dedi. Halîfe; “Devam et.” dedi. Kadın; “Sonra da seni getirdiler.” der demez, Ömer bin Abdülazîz bir ah çekti, düştü ve kendinden geçti. Kadın, yüksek sesle; “Vallahi senin selâmetle Sırat köprüsünü geçtiğini gördüm.” dedi ise de halîfe bunu işitmiyor, yerde çırpınıp duruyordu.

MÜRÜVVET

Bir gece ona misâfir geldi. O bir şey yazıyordu. Misâfiri de yanında oturuyordu. Lâmbasının yağı azaldı. Sönecek gibi oldu. Misâfir; “Yâ Emir-el-müminîn! Kalkıp lambaya yağ koyayım mı?” deyince; “Misâfirine iş gördürmek, insanın mürüvvetine yakışmaz.” buyurdu. “O halde hizmetçiyi kaldırayım mı?” “O da olmaz; daha akşamın ilk uykusundadır.” Ömer bin Abdülazîz hazretleri kalkıp, lambaya yağ doldurdu. Misâfir bu hâli görünce hayretle: “Ama, bu işi kendin yaptın, neden.” deyince; “Bu işi yapmaya giderken, Ömer’dim. Yaptım,

bitirdim; yine Ömer'im. İnsanların Allah katında hayırlısı tevâzu sâhibi olanlarıdır." buyurdu.

DÜN GEÇTİ

Bir gün Ömer bin Abdülazîz hazretleri cemâate hitâben: Ey insanlar! Sizler, ölüm için hedefler durumundasınız. Ölüm sizden dilediğini seçer. Size yeni bir nîmet verildiği zaman, önceki nîmet orada sona erer. Ağıza bir lokma alınmasın, bir yudum su içilmesin ki, onunla berâber bir keder ve bir üzüntü olmasın. Dün geçti. O, sizin hakkınızda iyi bir şâhittir. Bugün mühim bir emânettir. Onun kıymetini bilmek ve iyi değerlendirmek lâzımdır. Yârın, içinde hâdiselerle berâber gelmektedir. Sizi almak için gelen ölümün elinden kaçış nereye olacak. Sizler şu dünyâda, eşyâlarını bineklerine yüklemiş, yolcularsınız. Yüklerinizi, buradan başka bir âlemde çözeceksiniz. Sizler, şu dünyâda sizden önce gelenlerin yerine geçtiniz. Fakat siz de yerinizi, sizden sonra gelenlere vereceksiniz. Sizin aslınız ve dünyâya gelmenize vesile olanlar kalmadı. Sizler, onlardan dünyâya gelen kimseler olarak, nasıl bâkî (devamlı) kalabilirsiniz. Sizler de bu dünyâdan göçeceksiniz." dedi.

GELENLER DURMUYOR

Ömer bin Abdülazîz'in son Cumâ hutbesi şöyleydi:

"Ey muhterem müslümanlar!

Şunu iyi biliniz ki, lüzumsuz bir hiç olarak yaratılmadığınız gibi, yaptığınız işlerden de sorgu ve sorumsuz kalacak değilsiniz. Gelmiş ve nihâyete kadar gelecek insanların toplanacağı bir mahşer ve orada adâlet terâzilerinin kurulacağı bir mahkeme vardır. Onun tek hâkimi, azamet ve kibriyâ sâhibi yüce Allah'tır. Âhiret korkunç bir gündür. Yürekleri parçalayan, çocukları ihtiyar yapan, kişiyi kardeş, evlâd ve iyâlinden kaçıran, peygamberleri, melekleri titreten bir gündür. Cenâb-ı Hakk'ın celâl ve azametiyle tecellî edeceği o günde, kimde kuvvet ve tahammül kalır! Bununla berâber Allah'ın rahmetinden de ümid keserek hüsrâna düşmeyiniz.

Ey muhterem cemâat!

Muhakkak biliniz ki; mahşer gününde emniyet ve korkusuzluk, bugünden o günü düşünüp de Allah'tan korkan, küfür ve günahtan sakınan ve bu fânî âlemi bekâ âlemi olan âhirete üstün tutarak, şehvânî hislerinin esiri olmayanlar içindir. Bunun aksi harekette bulunanlar muhakkak aldanır. Hayat ve ömür sermâyesini haksızlık ve yolsuzluk arkasında tüketen eli boş ve nedâmet, pişmanlık içinde kalır. Bugün; siz, sizden öncekilerin yerini tutuyorsunuz. Fakat elbette sizin de yerinizi tutacaklar var. Görüyorsunuz ki, gelenler durmuyor, gidenler geri dönmüyor. İster istemez gideceğimiz bu mahal, her şeye sâhib olan cenâb-ı Hakk'ın huzûrudur.

Âhiret âlemine gidenleri her gün uğurluyor ve götürdüğünüz kabirlerde kara toprak altında yataksız, yastıksız, tek ve tenha bırakıp dönüyorsunuz. Ölümün acısını duyan o fânîlerin hâli ne kadar merhameti çeker ve ibrete değer. Tanımadıkları bir âleme sefer etmişler, sevdiklerinden ayrılmışlar. Gelip geçici emânet bir hayatın gaflet uykusundan uyanmışlar, ama iş işten geçmiş, telâfi imkânı elden çıkmış, naz ve nîmet içinde beslenmişlerken yatak ve yastıkları kuru toprak olmuş, terkettikleri dünyâ malından istifâdeleri yok. Yaptıkları incir çekirdeği kadar da olsa, bir hayrın imdâdını bekliyorlar. Düşünmeğe değer bu hâllerden ibret almaz mısınız?

Ey muhterem cemâat!

Zannetmeyin ki, kendimde bir büyüklük gördüğüm için size böyle nasîhat ediyorum. İçinizde belki benden daha ziyâde Allahü teâlânın rahmet ve magfiretine muhtaç kimse yoktur. Ben

hem kendim, hem de sizin için rahmet ve magfiret diliyorum. Yüce Allah'ın kitabını, Peygamberinin güzel ahlâkını kendinize örnek yapınız, ancak selâmet bundadır." buyurduktan sonra gözyaşlarını tutamadı. Bu onun son hutbesiydi. Aynı zamanda evine de son gidişiydi.

EN AHMAK KİMSE

Ömer bin Abdülazîz, bir sarhoş gördü yolda,
Yakalayıp bir cezâ, verecekti orada.

Lâkin tam o sırada, hakaret etti sarhoş,
O ise saldı onu, kaldı yine başıboş.

Dediler ki: "Siz ona, cezâ verecektiniz,
O hakâret edince, niçin salıverdiniz?"

Buyurdu: "Sarhoş hâlde, gördüm onu ilk defâ,
Dînin emri îcâbı, verecektim bir cezâ,

O hakâret edince, öfke geldi kendime,
Korktum nefsim karışır, bu hâlis niyetime."

Buyurdu: "Hak teâlâ, üç kişiyi çok sever,
Birincisi odur ki, herkese şefkat eder.

İkincisi, haklıyken, suçluyu affedendir.
Üçüncüsü, kızgınken, öfkesini yenendir."

Bir gece, hânesinde, misâfiri var iken,
Lâmbasının ışığı, azalmıştı âniden.

Misâfirler dedi ki: "Yâ Emîr-el müminîn!
Lâmbanın yağı bitmiş, koyalım, izin verin."

Buyurdu: "İş gördürmem, kendi misâfirime,
Zîrâ bu, hiç yakışmaz, benim mürüvvetime."

Dediler: "Hizmetçiyi, kaldıralım, o koysun"
Buyurdu: "Yeni yattı, bırakın da uyusun."

Sonra kalktı kendisi, yağ koydu lâmbasına,
Şaştı herkes bu işi, kendinin yapmasına.

Buyurdu ki: "Bu işi, yapmadan da Ömer'dim,
Kalkıp yaptım, bakınız, yine aynı Ömer'im.

İnsanın hayırlısı, Hak teâlâ indinde
Tevâzu gösterendir, her bir hareketinde."

Bir gün tanıdıkları, sordular kendisine:
"İnsanların içinde, en ahmak kimdir?" diye.

Buyurdu: "Dünya için, âhireti satandan,
Daha ahmak bir kişi, olamaz insanlardan."

Ömer bin Abdülazîz, bir gün Hasan Basrî'ye,
Mektup yazdı "Bana bir, nasîhat eyle" diye.

Buyurdu: "Bilesin ki, bu dünyâ bir konaktır,
En büyük akıllılık, ona aldanmamaktır.

Zîrâ onun üstünde, yaşıyanlar ölürler,
Sonra yaptıklarının, hesâbını verirler.

Eğer ki bu dünyâyı, üstün tutsa bir kişi,
Zillet içinde yaşar, çetin olur her işi.

Dünya zehir gibidir, bilmiyenler onu yer,
O da o kimseleri, öldürür, helâk eder.

Diriler ölülerden, hiç mi ibret almıyor?
Ölmiyecekmiş gibi, dünyâya aldanıyor.

Her gün ayrı üzüntü, her gün ayrı bir keder,
Râhata kavuşmadan, âniden ölüp gider.

Zîrâ olmaz rahatlık, bu dünyada kat'iyyen,
Rahatlık âhirette, olacak ebediyyen.

İnsan düşünmez mi ki, bir gün elbet ölecek,
Ne yaptıysa, tek be tek, hesabını verecek.

Aklı olan yaşamaz, dünyâda gaflet ile,
Aksi hâlde ne kadar, üzülse azdır bile.

Dünyâya sarılanı, dünyâ hep aldatmıştır,
Üzüntüsü üstüne, hep üzüntü katmıştır.

Dünyâda Allah için, çalışmak dünyâ olmaz,
Müminin malı olur, lâkin kalbine koymaz."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1133

2) Fâideli Bilgiler; s.69, 76

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.253

4) Tehzîb-ül-Esmâ vel-Lüga; c.2, s.19

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.119

6) El-Kâmil fi't Târih; c.5, s.60, 62

7) Fevât-ül Vefeyât; c.3, s.133

8) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.7, s.475

9) Vefeyât-ül-A'yân; c.6, s.301

10) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.119

11) Târîh-ül-Hamîs; c.2, s.315

12) Târih-i Taberî; c.8, s.137

13) İbni Haldun Târihi; c.3, s.76

14) Menâkıb-ı Ömer bin Abdülazîz (İbn-i Cevzî)

15) Sıfat-us-Safve; c.2, s.63

16) Sîret-i Ömer bin Abdülazîz (Menâvî)

17) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.330

18) Târih-ül-Hulefâ; s.212

19) Rehber Ansiklopedisi; c.14, s.19

20) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.334

ÖMER BABA

Edirne velîlerinden olan Ömer Baba'nın doğum târihi bilinmiyor. Kendi adıyla anılan câminin on altıncı yüzyılda yapıldığı bilinmektedir. Türbesi yıkılmış olup kabri, Ağaç Pazarı'nda 114 numaralı apartmanın önündedir.

ÖMER FÜÂDÎ;

Anadolu velîlerinden. On altıncı yüzyılın sonlarında ve on yedinci yüzyılın başlarında yaşamıştır. Kastamonu'da yetişen büyük velî Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin kurduğu Şâbâniyye yoluna mensuptur. 1559 (H.966) senesinde Kastamonu'nun Mûsâ Fakih mahallesinde doğdu. 1636 (H.1046) senesinde Kastamonu'da vefât etti. Kabri Kastamonu'da Şâbân-ı Velî Türbesi içindedir.

Ömer Füâdî'nin çocukluğu Kastamonu'da Şeyh Şâbân-ı Velî'nin sohbet ve irşâdlarını duyarak geçti. Ömer Füâdî, Şâbân-ı Velî vefât ettiği zaman dokuz yaşındaydı. İlk tahsîline Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrenmekle başladı. Zamânın usûlüne göre medrese tahsîline geçti. Arapça ve Farsça öğrendi. Gençliğin verdiği hevesle zâhirî ilimlerde yükselip âlim oldu. Müftü müsevvidliği (kâtibliği) vazîfesine tâyin oldu. Aynı zamanda Şâbân-ı Velî Câmiinin hatipliğini de yürüten Ömer Füâdî Efendi, on yedi sene müftü müsevvidliği yaptı. Kastamonu'daki âlimler arasında önemli bir yeri oldu. Bu arada bâzı eserler de yazdı. Yüksek mevkilere ulaşmak gayretiyle çalıştı. Fakat dokuz yaşındayken bulunduğu Şâbân-ı Velî hazretlerinin cenâze merâsiminin etkisini uzun yıllar üzerinden atamadı. İlimde yüksek dereceye ulaştığı sırada birdenbire kalbine bir safâ ve rahatlama gelip, Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan tasavvuf yoluna karşı tam bir istek ve meyil belirdi. Gönlündeki bu açıklık ve meyil ile uzun zaman dünyâdan kesildi ve kendi hâlinde ibâdet ve tâatla meşgûl oldu. Bâzı tasavvuf kitaplarını okuyup zihnindeki sorulara cevap aradı. Fakat ilâhî tecellîyle ve ledün ilmi ile ilgili bâzı soruların cevâbı kitapla, risâle ile bulunamazdı. Zihnindeki soruları okuduğu bilgilerle çözemeyince, tasavvuf ehli velî bir zâta talebe olmak istedi. Şâbân Efendinin seccâdesinde oturan elbette mürşid-i kâmildir diyerek bu sırada Şâbân-ı Velî dergâhı şeyhi olan Abdülbâkî Efendiye talebe olmak istedi. Fakat Abdülbâkî Efendi memleketi olan İskilib'e gittiği için ona kavuşamadı. Ömer Fuâdî'nin gönlündeki sıkıntı gittikçe artıyor ve sabredemiyordu. Şâbân-ı Velî hazretlerinin halîfelerinden Hacı Dede'ye gidip hâlini arz etti. Hacı Dede bu hâlin çabuk halledilecek bir iş olmadığını, zamâna ihtiyaç olduğunu söyledi. Fakat Ömer Füâdî Efendi acele ediyordu. Nûreddîn Efendi halîfelerinden Himmet Efendiye mürâcaat etti. O da Hacı Dede gibi cevap verince, Ilgaz Dağındaki Benli Sultan Dergâhında insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatan Mahmûd Efendiye gitti. O, Ömer Füâdî'nin aceleci tutumu ve heyecanı karşısında âciz kaldı. Ömer Füâdî çâresiz ve ümitsiz bir vaziyette iken Şâbân-ı Velî Dergâhı şeyhi Abdülbâkî Efendi İskilib'den Kastamonu'ya döndü. Bizzât kendisiyle görüşemeyen Ömer Füâdî Efendi, Cumâ günü câmide Abdülbâkî Efendinin vâz ve nasîhatini can kulağıyla dinledi. Gönlünde rûhânî bir safâ hâsıl oldu. O kadar tatmin oldu ki, yedi iklimi dolaşsa aradığı zâtın Abdülbâkî Efendiden başkası olmadığına kanâat getirdi; "Dervişlikte lâzım olan mücâhede ve ilâhî aşk ile zuhûr eden mecnûn gibi hallere ve halkın aleyhimde söyleyeceği sözlere zerrece ehemmiyet vermeyeceğim. Derdimi aziz mürşidimden gayri ve hâlimi Allah'tan başka kimse bilmeyip tasavvuf yoluna girmek istiyorum." diyerek Abdülbâkî Efendiye teslim oldu. Ona talebe olup hizmet etmeye başladı.

Abdülbâkî Efendinin hizmet ve sohbetinde bulunan ve tasavvuf yolunda ilerleyen Ömer Füâdî bu hâlini; "Mekteb-i aşka tekrar elifden başladım." mısraı ile ifâde etti. Tasavvuf âlemine dalıp bu âlemde coşarak;

"Ben belâ sahrâsının mecnûnu eller bîhaber
Leylâyı Mevlâya tebdîl ettim eller bîhaber

gibi âşıkâne ve sofiyâne şiirler söyledi.

Yüksek mânevî derecelere kavuşan Ömer Füâdî, hocasının hizmetine devâm ederken Abdülbâkî Efendi vefât etti. Abdülbâkî Efendinin vefâtı üzerine boşlukta kalan Ömer Füâdî, hocasının yerine geçen Muhyiddîn Efendinin olgunluğunu ve derecesinin yüksekliğini görüp onun sohbetlerine devâm etti. Muhyiddîn Efendinin 1604 (H.1013) senesinde vefâtından sonra Ömer Füâdî Efendi, Şâbân-ı Velî Dergâhına postnişîn seçildi. Kendinden önceki şeyhler gibi Cumâ günleri Şâbân-ı Velî Câmiinde verdiği vâzları Kastamonu halkı tarafından ilgi ile tâkib edildi. Pekçok kimse onun vâz ve nasîhatleri sebebiyle Allahü teâlânın rızâsını kazandıran yola girdi. Ömer Füâdî Efendinin Kastamonu'daki şöhreti kısa zamanda çevre kazâlarda da duyuldu. İnsanlar kendini görmek ve ilminden istifâde etmek için grub grub Kastamonu'ya geldiler. Ömer Füâdî Efendi, Şâbân-ı Velî'nin türbesinin inşâsına teşebbüs etti. Bu iş için bir teberrû ve bağış defteri açtı. Pekçok kimse türbenin yapılması için bağışta bulundu. Muntazam şekilde yapılan türbenin üzerine alem konarak, kubbesi kurşunla kapatıldı.

Şâbân-ı Velî'nin kabri üzerine güzel bir sanduka yapıldı ve çuha kumaşı ile tahtalar örtüldü. Ömer Füâdî halkın yaptığı bağış defterini sanduka ile örtü arasına koydu.

Ömer Füâdî, Şâbân-ı Velî Câmiinde verdiği vâzlarıyla ve sohbetleriyle insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattığı gibi, şiirleriyle de anlatmıştır. İslâmiyeti bilmeyen ve tarîkatçı geçinerek insanları saptıran nâkıs kimselerle ilgili olarak buyurdu ki:

"Varmayın nâkıs u nâdân yanına tâlipler
Dervişi nâkıs eder, mürşidi nâdân olsa
Feyz-i Rahmân ile kâmil olurdu derviş
Ey Füâdî mürşidi mazhar-ı rahmân olsa."

Halvetiyye yolunun esâsını anlatırken de buyurdu ki:

"Zikr-i Hak'da hûya girmek isteyen
Sâlih olsun Halvetî erkânına
Hû ile Lâhûta ermek isteyen
Mâlik olsun Halvetî irfânına."

Kelime-i tevhîdin fazîletiyle ilgili olarak da buyurdu ki:

Sâliklerin yoldaşı Lâ ilâhe illallâh
Âşıkların haldaşı Lâ ilâhe illallah
Müminlere veren îmân, îmânda sâbit kılan
Günahlarını yuyan Lâ ilâhe illallah

Belâları def eden, mâsivâyı kat' eden
Hicapları ref' eden Lâ ilâhe illallah

Cehennemden kurtaran, Cennet safâsı veren
Dost Cemâlini gösteren Lâ ilâhe illallah

Ey Füâdî fikreyle, bu nîmete şükreyle
Dâim Hakk'ı zikreyle Lâ ilâhe illallah

Allahü teâlânın yarattıklarına karşı güzel muâmele etmek husûsunda da buyurdu ki:

Gülü bülbülden ayırma zinhâr
Elini hâr-i gülistân ısırır

Kimseyi kemlikle yâd etme
Dil ucundan seni bühtân ısırır.

Akrabâ kalbini vîrân etme
Nâgehân akreb-i vîrân ısırır

Âlimin ilmi hilimsiz olamaz
Ânı bir câhil-i gazbân ısırır

Hüsn-i hâle melekiyetle eriş
Melekiyyetsizi şeytân ısırır

Hiç müdâra etme sen kimse ile
Düşman olur seni dûstân ısırır

Bakma şehvetle güzeller gözüne
Müjesinden dil-i Sükkân ısırır.

Dil beheştini Füâdî yıkma
Dûzâh içre seni nirân ısırır.

Ömer Füâdî hazretleri İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğrenmek, öğretmek ve insanlara anlatmakla ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için çalışmakla ömrünü geçirdikten sonra 1636 (H.1046) senesinde vefât etti. Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin türbesinde ve kütüphâneye bitişik olan duvarın yanında defnedildi.

Ömer Füâdî hazretleri on beşe yakın eser yazdı. Şâbân-ı Velî'nin menâkıblarını yazdığı mufassal bir de muhtasar menâkıbnâmesi vardır. Muhtasar menâkıbnâme 1875 yılında Kastamonu Vilâyet Matbaasında Şeyh Saîd Efendi tarafından bastırıldı. Mufassal olan menâkıbnâmenin ise Kastamonu Kütüphânesinden çalındığı söylenmektedir. Diğer eserleri ise Kastamonu Kütüphânesinde mevcuttur. Eserlerinin bir kısmı şunlardır:

1) Tercüme-i Mi'yâri't-Tarîka, 2) Vâkıât, 3) Risâle-i Tevhîdiyye, 4) Dîvân, 5) Bülbülüyye, 6) Müslihunnefis, 7) Pendnâme, 8) Ta'rîfât-ı İlm-i Nahv, 9) Risâle-i Dürriyye, 10) Makâle-i Ferdiyye ve Risâle-i Verdiyye. Bunlardan başka bâzı risâleleri de vardır.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.118

2) Menâkıb-ı Şâbân-ı Velî (Türkçe); s.45

3) Şeyh Şâbân-ı Velî ve Postnişînler; s.20

ÖMER HÜDÂÎ BABA

Harput velîlerinden. Hangi yıllarda yaşadığı bilinmiyor. Harab halde bulunan türbesi Harput'un güneydoğusunda ve Şehre on yedi kilometre mesâfede Koğenle köyünde olup günümüzde tâmir edilmektedir.

ÖMER KARADÂĞÎ;

Irak evliyâsından. İsmi Ömer bin Muhammed Emîn'dir. İbn-i Karadâğî diye de bilinir. 1885 (H.1303) târihinde Süleymâniye'de doğdu. 1936 (H.1355) târihinde yine burada vefât etti.

İlim, edeb sâhibi bir âile içinde yetişti. Önce Kur'ân-ı kerîmi sonra okunması gerekli olan kitapları okudu. Babası müderris olup, fazîlet sâhibi bir zâttı. Amcası Şeyh Abdurrahmân da âlim ve sâlih bir zât olup, Şeyh Muhammed Behâeddîn'in halîfesiydi. Bir gün amcası kardeşine; "Oğlun senin gayret ve terbiyene ziyâdesiyle muhtaçtır." dedi. Muhammed Emin de ondan sonra medresesinde büyük bir gayret ile oğlunun yetişmesine çalıştı.

Ömer Karadâğî önce babasından sonra da başka âlimlerden okudu. Amcası Şeyh Muhammed Necîb Karadâğî'nin derslerine de devâm etti. Süleymâniye'de Molla Hüseyin Peskendî ve Molla Abdullah'a devâm edip icâzet (diploma) aldı. Kendisi gibi yetişmiş olan fazîlet sâhibi kardeşi Şeyh Ma'rûf ile birlikte yardımlaşarak ders okutmaya başladılar. Çok kimseler kendilerinden istifâde etti. Molla Abdülkâdir el-Bânî, Seyyid Hüseyin Kiryânî, Seyyid Abdülkerîm Helûjânî, Molla Saîd ve başkaları yetiştirdikleri âlimlerdendir.

Birinci Dünyâ Harbi'nin getirdiği sıkıntılar büyük olmuş ve birçok ilim yuvası harap kalmıştı. Harbten sonra Süleymâniye eşrâfı, askerî istilâ sebebiyle harap hâle düşen Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin dergâhını tâmir ettirdiler. Oraya Şeyh Ömer Karadâğî'nin müderris olarak tâyin edilmesinde ittifak ettiler. Ömer Karadâğî, Mevlânâ Hâlid hazretleri Dergâhında uzun zaman ilim öğretip talebe yetiştirdi. Molla Abdurrahîm, Molla Ma'rûf Hâvî, Seyyid Emin, Şeyh Abdülvehhâb ve başkaları kendisinden ilim ve edeb öğrenip icâzet aldılar.

Ömer Karadâğî'nin, Enver, Abdurrahmân, Kemâlüddîn ve Baba Ali isimlerinde fazîlet sâhibi evlâdları vardır.

Ömer Karadâğî'nin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Hâşiye alâ Tehzîb-il Kelâm, 2) Şerhu Takrib-il-Kelâm, 3) Hâşiye alâ Teşrîh-il Eflâk, 4) Hâşiye alâ Bürhân-ül Gelenbevî.**

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.415

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.278

3) El-A'lâm; c.5, s.65

ÖMER BİN MES'ÛD EL-BEZZÂR;

Meşhûr velîlerden. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin talebelerinden olup, hadîs ve fıkıh ilminde de âlimdir. 1138 (H.533) senesinde doğdu. 1211 (H.608) de vefât etti. Tasavvuf ilmine ve hâllerine Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin derslerinde ve sohbetlerinde kavuştu. Uzun müddet ondan ayrılmayıp, fıkıh ilmini öğrendi. Hadîs ilmini ise Ebü'l-Kâsım Saîd bin el-Bennâ, Ebü'l-Fadl Muhammed bin Nâsırüddîn gibi âlimlerden öğrenmiştir.

Güzel sûretli, güzel ahlâk sâhibi, hoş sohbet bir zât idi. Çok mücâhede yapar ve çok ibâdet ederdi. Yüzünde ibâdet ve tâat nurları parlar, konuştuğu zaman ağzından âdetâ nûr saçılırdı. Âhirette başa gelecek korkulu hâllerden bahsedince, dudakları morarır, benzi sararırdı. Herkes tarafından sevilir ve ziyâret edilirdi. Sohbetinde bulunanları yetiştirmiş, kemâle erdirmiştir. Önceleri ticâretle uğraşır, dükkânında kumaş satardı. Sonra ilme yönelip, bu hususta ve bilhassa tasavvufta çok ilerledi. Her taraftan sohbetlerine geldiler. İleri gelen kimseler onun sohbetine katılarak, zühd ve takvâ sâhibi oldular. Pekçok hürmet, alâka ve ikrâm görüp, sevildi. Nasîhatlerine uyulan bir zât idi. Pekçok kimse elinde tövbe etti.

Bir şiirinin tercümesi şöyledir: "Allah'ım, hamd senin içindir ve ancak sana mahsustur. Biz ise senin verdiğin nîmetlere ehil olamadık. Kusûrlarımızın çokluğuna rağmen, nîmetlerini bol bol ihsân ettin. Sanki biz onu haketmişiz gibi."

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.120

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.221

ÖMER MUHDÂR BİN ABDURRAHMÂN;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ömer el-Muhdâr bin Abdurrahmân es-Sekkâf'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1429 (H.833) senesinde Terîm denilen yerde, öğle namazının secdesinde iken vefât etti. Zenbil Kabristanına defnedildi. Fevkalade hâller sâhibi olup, çok kerâmetleri görüldü. Tarla ve bahçesindeki mahsûlü korumak için bir bekçi bulundurmazdı. Kendisinden izinsiz olarak kim bir şey aldı ise, hayvan olsun, insan olsun, derhâl başına bir belâ gelirdi. Bir karga gelip, ona âid olan hurma ağacına konup, hurmalardan yedi. Sonra da uçtu gitti. Çok geçmeden geri döndü ve orada öldü.

Ömer Muhdâr, talebelerinden birine, içinde para olan bir küp verdi. O talebe, âilesi için kendilerine yetecek kadarını alıp, ihtiyaçlarına sarfetti. Bu durum, aylarca devâm etti. Bir gün hanımı merakla, içinde olan parayı saymaya kalktı. Birkaç gün sonra talebe gidip, küpte para kalmadığını arzettiğinde, Ömer Muhdâr buyurdu ki: "İçindeki altınlar sayılmasaydı, daha nice seneler size yeterdi."

Ömer Muhdâr sevdiklerinden birisine, canının arzu ettiği şeyi sordu. O da tâze hurma istediğini söyledi. Mevsim kış olup, hurma zamânı değildi. Ömer Muhdâr, o kimse ile kabristana gidip, ziyârette bulundu. O esnâda yanına birisi geldi ve bir müddet onunla görüştü. O kişi; "Bu, arkadaşının yiyeceğidir" diyerek birşey verdi. Ömer Muhdâr onu aldı ve sevdiği kişiye dönüp; "Bunu alınız" diyerek, canının arzu ettiği tâze hurmaları verdi. Sevdiği kişi çok şaşırdı. Hocasının kabristanda görüştüğü kişiden ve tâze hurmalardan bir şey soramadı.

Ömer Muhdâr, kırk gün süren hac yolculuğunda bir şey yiyip içmedi. Yürümekden hiç yorulmadı ve kuvvetinden hiçbir şey kaybetmedi.

Ömer Muhdâr, tek bir nefesde, Allahü teâlânın el-Latîf ism-i şerîfini bin defâ, el-Hafîz ism-i şerîfini de aynen bin defâ okudular.

Birisi Ömer Muhdâr'a bir eziyet ve sıkıntı verdiğinde, mutlaka üç gün sonrasında başına bir musîbet gelir, cezâsını görürdü. Ancak, tövbe ettiğinde bu musîbetten kurtulurdu.

Ömer Muhdâr'ın duâsı müstecâb olup, kabûl olurdu. Nice kimseler gelip duâ istediler ve maksadlarına kavuştular. Hasta birisi gelip duâ istedi. Çok geçmeden hastalıktan kurtulduğu görüldü. Bir kadıncağız, şiddetli bir baş ağrısına tutuldu ve hiçbir ilâç fayda vermedi. Ona haber gönderip duâ istedi. Âfiyetle duâ ettiğinde, kadıncağız derhâl iyileşti, ağrıdan eser kalmadı.

Birisi gelip para kesesini kaybettiğini ve kazancının gittiğini söyleyip duâ istedi. "Onu alanı görüyorum. Falan yerde sana verecek" buyurdu. Dediği gibi oldu.

Talebesi anlatır: "Amcamın bir kızı vardı. Bâzı kimseler gelip onu istediler. Fakat o, kimseyle evlenmeyi kabûl etmedi. Bu durumu gidip hocam Ömer Muhdâr'a anlattım. Buyurdu ki: "Doğrudur. O, kimseyle evlenmeyecek. Ancak, seninle evlenecek ve bir oğlunuz dünyâya gelecek." Ben fakir bir kimse olduğum için, hocamın buyurduğu evlilik işine ihtimâl vermeyip, uzak gördüm. Aradan çok geçmeden kız benimle evlenmek istedi, onunla evlendim. Bir oğlumuz dünyâya geldi."

Birisi gelip, hanımının zînetlerinin çalındığını Ömer Muhdâr'a bildirdi. O da; "Kim çaldı ise üç güne kadar getirsin. Yoksa ölecek" diye nidâ etmesini söyledi ve ayrıca; "Bu üç gün

içinde zînetler getirilmezse, ölenin elbisesinde hanımının zînetlerini bulacaksın" buyurdu. O kişi, denileni yaptı. Üç gün sonra birisi öldü. Cebine baktıklarında zînetleri buldular.

Ömer bin Ali isminde birisi, Şahar vâlisi Abdullah bin Ahmed el-Hebî'nin zulmettiğini Ömer Muhdâr'a söyleyip, şikâyette bulundu. O da; "İbn-ül-Hebî, Şahar'dan sırtında bir gömlekle çıkacak. Bütün malı zorla elinden alınacak, yerine Yemen'den bir başkası geçecek" buyurdu. Çok geçmeden azledildi. Bir gömlekle şehirden çıkarılıp, Aden'e sürüldü.

SEMİZLENMİŞ KESİLİR

Çöldeki köylülerden bir grup, Ömer Muhdâr'a âit bir deveyi çalıp, üzerindeki yiyeceği gasbettiler. Ömer Muhdâr, onların reisine haber gönderip, deveyi üzerindeki eşyâ ile birlikte göndermesini söyledi. Reis deveyi gönderdi, fakat eşyâ ve yiyecekleri göndermedi. Bunun üzerine Ömer Muhdâr buyurdu ki: "Yiyecekleri zorla alan o kimseyi iyi tâkib ediniz. Biz zayıf olanları değil, iyice semizleşmiş olanları keseriz. Yâni kötülüklere bulaşıp, başkalarına zararı çok olan ve artık cezâyı hak etmiş olanlara cezâ veririz. O kişi yatsı vakti öldürülür." Aynen buyurduğu gibi oldu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.222

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.371

ÖMER NÂİMÎ EFENDİ;

Harput'un büyük velîlerinden. Hacı Ahmed Efendinin büyük oğlu olup, 1801 (H.1216) senesinde Harput'ta doğdu. **Kasîde-i Bürde** Şârihi nâmıyla meşhur oldu. İlk tahsîline babasının yanında başladı. İlim öğrenmeye çok meraklı olup, zekî olması yüzünden kendisinden çok önce başlayanların derslerine yetişti ve onları geçti. **"İlim, Çin'de de olsa arayınız."** hadîs-i şerîfine uyarak âlim aramaya başladı. Bu sebepten Antep'e hicret etti. Burada Küçük Hâfız Necib Efendinin derslerini tâkib etti ve icâzet, diploma aldı. Bu arada Anadolu'da çıkan Yeniçeri isyanları sırasında birçok âlim öldürüldü. Bunlar arasında Ömer Nâimî Efendinin hocası Hâfız Necib Efendi de vardı.

Ömer Nâimî Efendi,Yeniçeri isyânları sırasında Kayseri'ye gitti. Kayseri'de Hoca Kâsım Efendi, Gözübüyükzâde Hacı Vâhid Efendi, Sarı Abdullahzâde Mehmed Efendi gibi meşhur âlimlerden ders aldı. Hoca Kâsım Efendiye talebe olunca, medresede yer bulunmaması yüzünden, kendisine dar, rutubetli ve karanlık bir hücre verildi. İlim öğrenme uğruna bu meşakkate katlandı. Kısa bir süre sonra zekâ ve kâbiliyeti sâyesinde hocasının teveccühünü, yakınlığını kazandı. Hocası ona kendi odasını verdi. Sekiz sene Kayseri'de ilim öğrendikten sonra icâzet, diploma alarak memleketine döndü.

Ömer Nâimî Efendi Harput'ta birçok talebe yetiştirdi. 1843 senesinde Hac farîzasını yerine getirmek için Hicaz'a gitti. Yolculuğu sırasında birçok âlim ile görüştü. Hac dönüşünden bir süre sonra bir vergi meselesinden dolayı Konya'da mecburî ikâmete gönderildi. Sonra affedilerek memleketine döndü. 1866 senesinde İstanbul'a gitti. Burada ileri gelen âlimlerle görüştü. Daha sonra memleketine döndü.

Ömrünün sonlarına doğru iki gözü de görmez oldu. Yerine oğlu Abdülhamîd Efendi geçerek talebe yetiştirmeye başladı. Bir gece Abdülhamîd Efendi, rüyâsında başında çok kıymetli tâc olan bir gelinin evlerine geldiğini gördü. Sabah hemen babasının yanına giderek rüyâsını anlattı. Ömer Nâimî Efendi, tebessümle; "Heyecanlanmaya lüzum yok. Mısır'da **Tâc-ül-Arûs** isimli bir kitap neşredilmiştir. Demek ki, bize de gönderiyorlar." diye cevap verince, oğlu

tâbire hayret etti. Birkaç gün geçmeden kitap posta ile geldi. Ömer Nâimî Efendi 1882 (H.1300) senesi PerşembeyiCumâya bağlayan gece vefât etti.Harput mezarlığına defnedildi.

Ömer Nâimî Efendi çeşitli konulara dâir eserler yazmıştır. **1) Şerh-i Rub'u Risâlesi, 2) Velediye Hicâbisi, 3) Şerh-i Kasîde-i Bürde, 4) Manzûme-i Nâimâ.** Belli başlı eserleridir.

1) Harput Yollarında; c.2, s.149

ÖMER BİN SAÎD EL-HEMEDÂNÎ;

Fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi Ömer bin Saîd, künyesi Ebü'l-Hattâb'dır. Aslen Yemen'de, Cebele şehri yakınlarında bulunan Zî Akîb köyündendir. 1264 (H.663) senesinde vefât etti. Kabri belli olup ziyâret edilmekte, insanlar onun kabrini ziyâret etmek, onunla bereketlenmek ve onun hürmetine Allahü teâlâya duâ etmek için etraftaki beldelerden akın akın gelmektedirler.

Ömer bin Saîd hazretleri, fakîh Muhammed bin Ömer hazretlerinin talebesi olup, ondan da birçok zât istifâde etmiştir. Ebü'l-Hattâb Ömer bin Saîd hazretleri, fıkıh ilminde derin âlim ve velîlik yolunda tam ve yüksek bir dereceye sâhipti. Birçok ilmi ve bu ilimlere uygun amel etmeyi kendisinde toplamıştı. Âbid ve zâhid bir zâttı. Kendi hâlinde yaşar, kimse ile alâkadar olmaz, dünyâya meyletmez, vakitlerini devamlı ibâdet ve tâatla, Allahü teâlâyı anmakla geçirirdi. Keşif ve kerâmet sâhibi çok yüksek bir zât idi.

Ömer bin Saîd hazretlerinin hocası Muhammed bin Ömer (r.aleyh) bir gece vakti vefât etti. Bu sırada Ömer bin Saîd hocasının bulunduğu köyden çok uzak bir yerde bulunuyordu ve bu köyde de Muhammed bin Ömer'in vefât ettiğini hiç kimse duymamıştı. Fakat Ömer bin Saîd kerâmet olarak, hocasının vefâtını anladı. Talebelerinden bir kısmı ile derhal yola çıktı ve hocasının defnine yetişti. Orada bulunanlar, Ömer bin Saîd'in birden bire gelmesine çok hayret ettiler. Çünkü o, hocasının vefât ettiğini bilmiyordu ve kendisine bir haberci de gönderilmemişti. Bu hâlin Ömer bin Saîd hazretlerinin keşiflerinden biri olduğunu anladılar.

Rivâyet edilir ki: Bir kimse, o zamanda bulunan büyük âlimlerden birine gelerek; "Efendim! Rüyâmda çok büyük bir nûr gördüm. Ta'ker Dağı eteğinden çıkan o nûr gittikçe yükseliyordu. Ben hayretle seyrediyordum. Nihâyet semâya kadar yükseldi. Semâ yarıldı (açıldı) ve o nûr semâda kayboldu. Bu rüyânın hikmeti ve tâbiri nasıldır?" Bunları dikkatle dinleyen o büyük âlim, o kimseye; "Bu, Ta'ker Dağı eteğinde bulunan çok büyük bir âlimin vefât edeceğine alâmettir. Hattâ o âlim vefât edince, yerler bile sarsılır." buyurdu. Ta'ker Dağı, o muhitte bulunan en yüksek dağ idi ve Ömer bin Saîd hazretlerinin köyü bu dağın eteğinde bulunuyordu. Hakîkaten, Ömer bin Saîd hazretlerinin vefât ettiği gün yer sarsıntısı oldu. O civarda bulunanlardan yahudilerin en âlimi olan ve Tevrat'ı en iyi bilen kimse olarak tanınan bir kimse, o gün müslümanlardan bir kimseyi görüp ona; "Bu büyük zelzele, sizin âlimlerinizin büyüklerinden birinin vefâtına alâmettir" dedi. O müslüman kimse hayret edip araştırmaya başladı. Nihâyet Ömer bin Saîd hazretlerinin o gün vefât ettiğini öğrendi. Türbesi, yüksek zâtların bulunduğu bir kabristanda olup, hiçbir kimse uygunsuz bir hâlde o türbeye yaklaşamamaktadır. Hattâ Ömer bin Saîd hazretlerinin köyü ve o köyde bulunanlar, her türlü korkulacak hâllerden emindirler. O köye sığınmış olan birine bir kimse bir kötülük yapmak istese, o kimseye bir zarar veremeyeceği gibi, kendisi de derhâl bir belâ ile cezâlandırılır. Bu ve benzeri hâller çok defâ görülüp tecrübe edilmiştir. Bir kimsenin bir ihtiyâcı olur, bu ihtiyâcının görülmesi için bu zâtın türbesine gider ve bu zâtı vesîle ederek duâ ederse, Allahü teâlânın izni ile ihtiyâcı hâllolur.

Fakîh Ömer bin Saîd hazretleri, Resûlullah efendimizin şu hadîs-i şerîfini nakletmiştir: **"Kim, her gün otuz üç defâ "Allahümme salli alâ Muhammedin salâten tekûnü leke ridâen ve lihakkıhi edâen" derse, vefât ettiğinde kabri ile Peygamberi Muhammed'in**

kabri arası açılır (Muhammed aleyhisselâmı görür).”

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.219

ÖMER ŞİRVÂNÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Ömer, lakabı Sirâcüddîn, künyesi Ebû Ali'dir. Şirvan'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1427 (H.831) târihinde vefat etti. Şirvan civârındaSerhâb Dağı eteğinde medfûndur.

Ömer Şirvânî, bulunduğu yerin âlimlerinden ilim öğrendi. Sonra Allahü teâlânın sevgili kullarından İzzeddîn Türkmânî hazretlerinin sohbetlerine katıldı. Mânevî ilimlerde üstün bir dereceye yükseldi. İcâzet, diploma alıp, Tebriz'de hak yolun bilgilerini yaymaya memur edildi.

Ömer Şirvânî önceleri Tebriz'de Sungur Beyin binâ ettiği medresede müderrisdi. Çok ibâdet ederdi. Hocası İzzeddîn hazretlerini tanıması şöyle anlatılır:

Bir gün medresesinde İzzeddîn hazretlerinin ve talebelerinin bâzı halleri anlatıldı. Bu sözler üzerine talebelerini alıp Meraga şehrine, İzzeddîn Türkmânî hazretlerinin dergâhına geldi. Şehre girişte halk kendisini büyük bir hürmetle karşıladı. Hemen kendisine ve talebelerine kalacakları yer gösterildi. Ömer Şirvânî hazretleri sonra talebelerini alıp, İzzeddîn Türkmânî hazretlerinin dergâhına geldi ve görüşmek istedi. İzzeddîn hazretleri ise o sırada erbaîne girmiş, kırk gün kimseyle görüşmemek ve devamlı ibâdet etmek üzere bir yere kapanmıştı. Ömer Şirvânî bunun üzerine dergâhtaki görevliye sormayı tasarladığı sorular yerine; "Senin şeyhin bir zaman yalnız kalıp ibâdet etmekle yanına gelen bir talebeyi evliyâlık makâmına ulaştırırmış. Acabâ beni de bu mertebeye ulaştırabilir mi?" deyiverdi. Görevli kişi de; "Efendi siz bir ilim adamına benziyorsunuz. Bu nasıl söz? Elbette." diye cevap verdi. Bu konuşmaları içeriden İzzeddîn Türkmânî hazretleri işitti ve; "Ömer Efendi gel gel! Hazır ve münâsib olanı biz Rabbine kavuştururuz." buyurdu. Ömer Şirvânî bu sözleri duyunca, kalbindeki îtirazlar muhabbete, sevgiye dönüştü. Hemen yanına gidip, af diledi ve talebesi oldu. Hocasıyla berâber kaldığı ibâdet yerinde uyku ile uyanıklık arasında Peygamber efendimizi gördü ve Efendimizle konuşma şerefine ulaştı. Kısa zamanda mânevî ilimlerde yükselip, velîlik makâmına kavuştu.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536, v.125

ÖMER BİN ZER;

Tebe-i tâbiîn devri velîlerinden. İsmi Ömer bin Zer, künyesi Ebû Zer'dir. Aslen Hemedanlıdır. kûfe'de yaşadı. Vefât târihi bilinmemektedir.

Ömer bin Zer, Tâbiîn devri âlim ve velîlerinden Atâ, Mücâhid, Saîd bin Cübeyr, Tâvûs, İkrime, Ebü'z-Zübeyr, Nâfi', Şa'bî, babası Zer veŞakîk bin Ebû Vâil ve başkalarından ilim öğrendi. Hadîs rivâyet etti. Çok tesirli konuşurdu. Vâz ettiğinde dinleyenler hüngür hüngür ağlar, kendilerinden geçerlerdi. Ömer bin Zer vâzına başlarken; "Kardeşlerim! Göz yaşlarınızı bana ödünç verin." derdi. Bu sebeple bir gün oğlu; "Babacığım! Çok kimseler konuşup vâz ediyor. Hiç kimsenin gözü yaşarmıyor. Ama siz konuşurken herkes göz yaşı döküyor. Bunun sebebi nedir?" diye sordu. O da; "Oğlum! Ağıt tutması için ücretle getirilmiş kişi ile ölen çocuğu için ağlayan kadın hiç aynı olur mu?" diye cevap verdi.

Ömer bin Zer hazretleri bir gün cemâate; "Kalplerinizin katılığını, gözlerinizin donukluğunu ve câhilliğinizi bana yüklüyorsunuz. Allahü teâlânın kitâbından size nasîhat etmezsem beni

suçluyorsunuz. Lâkin kim hayrı ararsa bulur." buyurdu.

Geceleri çok ibâdet eder ve bunun önemini anlatırdı. Gecelerin ibâdetle değerlendirilmesine dâir; "Ey insanlar! Gecelerin karanlıklarında kendiniz için ameller işleyin ki, Allahü teâlânın merhâmetine kavuşasınız. Gecenin ve gündüzün hayırları konusunda aldananlar tam aldanmış, onları değerlendirmeyenler mahrumiyete düşmüşlerdir. Zîrâ bir gece ve gündüz müminlerin Rabbine ibâdet ve emirlerine uyma vâsıtası kılınmıştır. Bunu gafletle geçirenler büyük vebal altındadır. Gönlünüzü Allahü teâlânın zikriyle diriltiniz. Çünkü kalpler ancak Allahü teâlânın zikriyle hayat bulur. Gecelerini ibâdetle geçiren nice kimse, kabirlerine gıbta edilecek şeyler götürür. Uyku ile geçirenler pişmanlık duyacak, Allahü teâlânın geceleri ibâdetle geçirenlere ikrâmlarını görünce, "Ah keşke biz de öyle olsaydık" diyeceklerdir. Gece ve gündüzlerin her sâniyesini ganîmet bilin ve değerlendirin ki, Allahü teâlânın rahmetine kavuşasınız." buyurdu.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe hazretleri oğlu Hammâd ile birlikte uzak olmasına rağmen Ömer bin Zer hazretlerinin mescidine gider terâvih namazı kılarlardı.

Ömer bin Zer hazretleri oğlu Zer vefât ettiğinde kabri başında onunla ilgili şu ibretli sözleri söyledi: "Ey oğlum! Allahü teâlâ sana rahmet etsin, senin yerinde olmak isterdim.

Yâ Rabbî! Sen sabra ecir, mükâfât vâd ediyorsun. Ona hakkımı helâl ettim. Oğlumun günâhlarını affet. Sen kerem sâhibisin.

Ey Zer! Seni burada bırakıp senden ayrılıyoruz. Zâten kalsak da bir faydamız dokunmaz."

Ömer bin Zer hazretlerinin çok kere yaptığı duâlarından biri de şuydu: "Yâ Rabbî! Katında sebredenlere vereceğin sevaplara bizi kavuşturacak hayırlar ihsan et. Bize şükür sâhiplerinin makâmına ulaştıracak şükür nasîb et. Bizi günâhlardan temizleyecek tövbe nasîb et ki sana yaklaşanların makâmına erelim. Bütün nîmetlerin ve hayırların sâhibi ancak sensin. Her türlü sıkıntı, keder ve musîbet ânında yalvarılan sensin. Senin takdirinden râzı olmayı ve sabrı nasîb et. Râzı olarak sana itâat edelim. Bize verdiğin nîmetler karşısında nîmetini arttırmanı isteyen sana boyun eğen kullar olmamızı sağlayacak şükür nasîb et. Yâ Rabbî! Senin katında bizim için îmândan daha faydalı bir şey yoktur. Sen bize îmânı nasîb ettin. Bizi îmândan mahrûm etme. Rahmetini ümîd ederek sana kavuşmayı isteriz. Ey Kerîm olan Rabbimiz..."

HADDİNİ BİLME

Bir defâsında İmâm-ı A'zam hazretlerinin annesi, bir meseleyi öğrenmek istedi ve oğluna; "Oğlum git bu meseleyi Ömer bin Zer'e sor?" dedi. İmâm-ı A'zam hazretleri sormak için Ömer bin Zer'e gitti. Ömer bin Zer; "Sen bu meseleyi benden daha iyi bilirsin." deyince, İmâm-ı Âzam; "Annemin emrine muhâlefet etmem." dedi. Ömer bin Zer; "Bu meselenin cevâbı nedir?" diye sordu. İmâm-ı A'zam meselenin cevâbını söyleyince, Ömer bin Zer de; "Öyleyse git, annene böyle söylediğimi bildir." dedi.

1) Ηιλψετ–⎫λ–Εϖλιψ®; χ.5, 108, 119

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.145

ÖMER ZİYÂEDDÎN DAĞISTÂNÎ;

Son devir Osmanlı âlim ve velîlerinden. 1849 (H.1266) senesinde Dağıstan'da Çerka'ya bağlı Miatlı köyünde doğdu. 1921 (H.1339) senesinde vefât etti. Kabri, İstanbul'da Süleymâniye Câmii hazîresindedir. Babası ulemâdan Abdullah Efendi olup, Avar Türklerindendir. Gençliğinde Şeyh Şâmil'in ve onun oğlu Gâzi Mehmed Paşanın maiyetinde Ruslara karşı senelerce savaşıp cihâd etti. Sonra İstanbul'a gidip tahsîlini yaptı. Hocası Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleridir. Ondan zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrenip icâzet aldı.

Hocası ona "Hâfız Ömer" diye hitâb ederdi. Hıfzı çok kuvvetliydi. Altı ayda Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Ayrıca hadîs-i şerîf hâfızlığı da vardı. **Zübdet-ül-Buhârî** ve diğer bâzı hadîs-i şerîf kitaplarını ezberlemişti.

İlim tahsîlini tamamlayıp, icâzet aldıktan sonra, 1880 senesinde Edirne'de ikinci ordu alay müftülüğüne tâyin edildi. On altı sene bu vazîfeyi yaptı. Sonra on üç sene Malkara ve iki buçuk sene Tekirdağ kâdılığı yaptı.

Meşrûtiyetin îlânından sonra İstanbul'a, burada bir müddet kaldıktan sonra Medîne'ye gitti. Orada Mısır Hidivi Abbâs Halim Paşa ile tanışıp dâveti üzerine Mısır'a gitti. Bu sırada Birinci Dünyâ Harbi devâm ediyordu. Bir ara Mısır'da İngilizler tarafından hapsedildi. Sonra İstanbul'a döndü. Dârülhilâfe Medreset-ül-Mütehassısînde mezhebler ve hadîs ilmi dersleri verdi. Bu vazîfesinden sonra da Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerinin dergâhında üçüncü halîfesi olarak irşâd vazîfesini üstlendi. Ayrıca **Râmûz-ül-Ehâdîs** kitabını da okuttu.

Şeyhülislâmlık teklif edildiyse de kabûl etmedi.

Uzun boylu, büyük yüzlü, ak sakallı ve vakarlı olup, çok cömertti. Arapça, Farsça, Rusça ve Orta Asya Türk şivelerini bilirdi.

Mevlîd-i Şerîf (Lezgî dilinde), **Kısâs-ı Enbiyâ** (Lezgî), **Fetevâ-yı Ömeriyye, Buhârî Şerîf'**ten **Sünen-iAkvâl-i Nebeviyye, Hadîs-i Erbeîn, Usûl-i İlm-i Hadîs, Zevâidi Zebîdî, Kırâat-i Aşere, Âdâb-ı Kırâat-ı Kur'ân-ı kerîm, Miftâh-ül-Kur'ân, Mûcizât-ül-Enbiyâ** (manzum), **Mirât-ı Kânûn-ı Esâsî, Terceme-i Zübdet-ül-Buhârî** adlı eserleri vardır.

1) Z⎪βδετ–⎪λ–Βυη®ρ⎩; χ.1, σ.3,6

2) Râmûz-ul-Ehâdîs; c.1 (Mukaddime)

3) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.221

ÖMER ZİYÂEDDÎN TAVÎLÎ;

On dokuzuncu yüzyılda Irak'ta yaşamış olan evliyâdan. Osman et-Tavîlî hazretlerinin üçüncü oğludur. 1839 (H.1255) senesinde Tavila'da doğdu. 1900 (H.1318) senesinde vefât etti.

Asîl, ilim ve fazîlet sâhibi bir âileden dünyâya gelen Ömer Ziyâeddîn Efendi, bulunduğu bölgenin medreselerine devâm ederek ilim tahsîl etti. Kerkük'teki Talabânî Medresesinde okuyarak ilmini artırdı. Bu medreseyi bitirerek yüksek ilim sâhibi oldu. İlim öğretmek ve insanlara İslâmiyeti anlatmak üzere Horaman'a döndü. Ders okutup talebe yetiştirmeye başladı. Bu sırada Nakşibendiyye yoluna intisâb etti. Daha babası hayattayken, ağabeyi Şeyh Muhammed Bahâeddîn'in sohbetinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Ağabeyinin gözetimi altında babasından Nakşibendiyye yolundan hilâfet aldı.

Ömer Ziyâeddîn hazretleri haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçınarak dünyâdan uzak bir hayat yaşadı. Dergâhlar, mescidler tesis ettirdi. Dergâhların tâmiri için talebelerini durmadan teşvik etti. Hanikin'de bir medreseyi, Kızarâbâd'da Sa'diye Medresesini, Köysancak'taki bir medreseyi ve Biyara'da üniversite ayarında bir medreseyi açtı. Ayrıca zamânımızdaki okullara benzeyen birçok mektepler açtı; bu ilim yuvaları da talebelerle dolup taştı. Bu okullarda okuyan talebelerin rahatlığını ve iâşesini temin etti. Ömer Ziyâeddîn hazretlerinin kurulması ve îmârı için çalıştığı dergâh ve medreselerden bir asır boyunca binlerce âlim ve velî yetişti.

Bu dergâhlarda ve medreselerde en yüksek derecede Kur'ân-ı kerîm hâfızlığı, fıkıh, hadîs, tefsîr usûlleri öğretildi. Kelâm, sarf, nahiv (gramer), matematik, mantık, astronomi, edebiyât, münâzara gibi önemli dersler okutuldu. Böylece zâhirî ve mânevî ilimlerle ilgili eğitim yapan bu mescid, dergâh ve medreselerin sayısı arttı. Nitekim 1892 senesinde Tavila'da ve 1896

senesinde Serdüşt'te diğer bir dergâh inşâ edildi.

Ömer Ziyâeddîn hazretleri kitapların çok pahalı olduğu bir zamanda, medreselere ve dergâhlara devam eden talebelerin faydalanması için bir kütüphâne kurdu. Özellikle Biyara'da kurduğu kütüphânede değişik ilim ve fenlerle ilgili on bine yakın kıymetli ana kaynak kitap bulundurdu.

Şeyh Ömer Ziyâeddîn'in; Muhiddîn, Alâeddîn, Necmeddîn, Nizâmeddîn, Cemil, Kâmil ve Nâib adında ilim ve fazîlet sâhibi oğulları vardı. Bu oğulları ilim, ibâdet ve takvâlarıyla babalarının yolunu devâm ettirdiler.

Ömer Ziyâeddîn hazretlerinin birçok kerâmetleri görüldü. Bir defâsında Senendec kasabasına gitti. Bu beldenin müftüsü olan Molla Lütfullah Efendi, Şeyh Ömer Ziyâeddîn'i birkaç defâ evine dâvet etti. Ömer Ziyâeddîn hazretleri bir mâzeret beyân ederek dâvete icâbet etmedi. Bir gün müftünün ısrarlı dâveti karşısında onu kıramadı. Yanında bulunanlarla birlikte dâvete icâbet etti. Müftünün evinin kapısına geldiği zaman eşiğin önünde durdu ve; "Estağfirullah." diyerek birkaç adım geri çekildi. Ev sâhibinden kazma ve kürek istedi. Onun emri üzerine eşiğin bulunduğu yer bir insan boyu kazıldı. Bu derinliğe ulaştıklarında bir mermer taşın olduğu görüldü. Taş yukarıya çıkartıldığında üzerinde "Bismillâhirrahmânirrahîm, lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah" yazısının bulunduğunu hayretle gördüler. Ömer Ziyâeddîn hazretleri; "Kapı eşiği altında böyle bir yazı varken, üzerinden nasıl atlayıp geçebiliriz." buyurarak bir kerâmetini izhâr etti.

Şeyh Ömer Ziyâeddîn hazretleri ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve İslâmiyeti anlatmakla geçirdikten sonra, 1900 (H.1318) senesinde vefât etti.

Bir gün Molla Abdülkâdir, Ömer Ziyâeddin ve diğer bâzı talebeleri ile Horaman'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Molla Abdülkâdir ilimde oldukça yükselmiş, Ömer Ziyâeddin Efendinin kerâmetini görüp öyle bağlanmak istiyordu. Yolda, ikindi vakti, yolun kenârında dokuz-on kişinin üzerinde rahatça cemâatle namaz kılabilecekleri bir kayalık yere geldiler. Ömer Ziyâeddin Efendi ikindi namazını burada kılmayı emretti. Namazdan sonra Molla Abdülkâdir'e; "Benden bir şey istemiştiniz. İşte isteğinizin vakti geldi." buyurdu ve meâlen; **"Eğer biz bu Kur'ân-ı kerîmi bir dağa indirmiş olsaydık, sen onun Allah korkusuyla, baş eğerek parça parça olduğunu görürdün."** (Haşr sûresi: 21) âyet-i kerîmesini okudu. Bu esnâda üzerinde bulundukları kaya ikiye ayrılmış, Ömer Ziyâeddîn'in oturduğu kısım diğerlerinin oturduğu kısımdan ayrılmıştı. Bunu gören Molla Abdülkâdir, özür dileyerek Ömer Ziyâeddîn Efendinin talebesi oldu.

1) Sirâcü'l-Kulûb; s.76

2) Ulemâünâ fî Hidmet-il-ilmî Ved-dîn; s.410

P

PÎR AHMED ERZİNCÂNÎ;

Evliyânın önde gelenlerinden. İsmi Pîr Ahmed'dir. Erzincan'a bağlı Tabih adlı köyde doğdu. Babası aslen Hemedanlıdır. Erzincan'a gelip o civarda Pîr Muhammed Erzincânî hazretlerinin akrabâsı bir hanımla evlenmiş ve orada ikâmet etmişti. 1465 (H.870) târihinde Erzincan'da vefât etti. Kabr-i şerîfleri Erzincan'da, doğum yerleri olanTabih köyündedir.

Pîr Ahmed daha küçük iken babası onu Şeyh Muhammed Erzincânî hazretlerine götürdü ve hizmet etmesi için yanına verdi. Pîr Ahmed, evliyâ âilesine hizmetle büyüdü. İlim ve edeb öğrendi. Kur'ân-ı kerîmi ezberleyip, Hâfız oldu. Genç yaşta MuhammedErzincânî

hazretlerinden icâzet, diploma almakla şereflendi. Erzincan civârında hak yolun bilgilerini anlatıp öğretmekle meşgûl oldu.

Pîr Ahmed hazretleri, ilim, edep ve güzel ahlâkı ile meşhûr oldu. Tüccar olan babasının vefâtıyla kendisine çok mal kalmıştı. O bunları hep hayır işlerinde harcadı. O civarda câmiler ve dergâhlar yaptırdı. Yaptırdığı câmiler yanında hep su çıkmıştır. Pîr Ahmed hazretleri ömrünü ibâdetle geçirdi.

Pîr Ahmed'i, hocası Muhammed Erzincânî hazretleri çok severdi.Sultan Fâtih ile Uzun Hasan arasında yapılan muhârebeden sonra sulh için Uzun Hasan, Fâtih Sultan MehmedHana onu aracı olarak gönderdi. Pîr Ahmed, Sultan Fâtih'e geldiğinde huzûrunda Kur'ân-ı kerîmden bâzı âyet-i kerîmeleri okuyup, okuduğu yerlerin tefsîrini yapmıştı. Fâtih Sultan MehmedHan bunun üzerine memnuniyetini bildirip, Uzun Hasan ile sulha râzı oldu. Pîr Ahmed'e iltifat edip; "Lutfedip İstanbul'da ikâmet etmeniz mümkün olmaz mı?" diyerek İstanbul'a dâvet etti.Pîr Ahmed sonraları bir ara İstanbul'a gelip Ayasofya'da vâz ü nasîhatlerde bulunup Fâtih ile sohbet ettiler. Daha sonra da memleketleri olan Erzincan'a döndüler.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536, v.137

PÎR ALİ AKSARÂYÎ;

Anadolu'da yetişen meşhûr velîlerden. Tasavvufta Melâmiyye yolundan yetişmiş olup, Seyyid Ömer Sekînî'nin halîfesidir. On altıncı asırda yaşamıştır. İnsanlara Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını anlatıp, pekçok insanı irşâd etmiş, saâdete kavuşturmuştur. Şöyle buyurmuştur:

"Eğer İbrâhim Edhem bu fakîrin zamânında olsaydı, ona saltanatı terk etmesi için izin vermezdim. Onu kemâle erdirince hem dünyâ hem de âhiret sultânı olurdu." ve; "Sâdık mürîdin dünyâ saltanatını terk etmesi lâzım değildir." buyurmuştur.

Sultan Süleymân Han İran'a sefer yaptığı sırada Pîr Ali hazretlerine bâzı hasetçiler iftirâ atıp; "Aksaray'da bir kimse Mehdîlik dâvâsında bulunuyor." demişlerdir. Bunun üzerine Pâdişâh araştırılmasını, durumun öğrenilmesini emretti. Bâzı kimseler aleyhinde idiler. Durumu soruşturmak üzere kurulan mecliste, Pîr Ali hazretleri, aleyhinde bulunanlara bakıp celâlli bir şekilde; "Bizim aleyhimizde bulunan siz misiniz?" diye işâret etti. Aleyhinde bulunanlardan biri orada düşüp öldü. Diğeri de istifrâ etmeye başladı. Ağzından pislik geldi. Mecliste bulunanlar onun heybetinden korkup, bu hususta soruşturmadan vaz geçtiler.

Pâdişâh Aksaray'a uğradığında ziyâret edip; "Sizi bize yanlış anlatmışlar. Hamdolsun sohbetinizle şereflendik." dedi. Pâdişâh onun büyük bir velî olduğunu görüp, hürmet etti ve duâsını aldı. Acem seferinden sonra dönüşte yine ziyâretine geldi.

Bu ziyâreti sırasında Sultana şöyle nasîhat etmiştir: "Allahü teâlâ senden adâletle iş yapıp yapmadığını soracak. Bu bakımdan adâletle iş gör. Bundan başka yol yoktur. Eğer âdil olursan, bu dünyâ da senindir, âhiret de. Adâletle hareket edersen sultanlık tahtı dâimâ senin olur. Boşuna ömür geçirme, kendine kötülük etme. Zulme uğrayanların hakkını zâlimlerden al. Böyle yapmazsan perişan olursun. Peygamberleri düşün, dîni gözünün önüne getir! Fenâ bir yol tutarsan, Allahü teâlâ seni başaşağı eder de, şaşırıp kalırsın. Nasıl oldu nereden geldi der düşünürsün.

Sen Peygamber aleyhisselâmın yolunu tut. O zaman gecen de gün gibi aydınlık olur. Git adâlet tohumu ek de, her iki âlemde mahcûb olma. Mazlumların nefesi kılıç gibidir. Mülkünü virân ederler. Buna sebeb olma. Allahü teâlâya karşı isyân edenleri Cehennem ateşine atarlar.

Bak düşün bir kere binlerce hükümdâr toprak altında yatıyor. Git din erbâbına yardımcı ol.

Çünkü bu dünyâ fânidir. Bu nasîhatlarımı bir inci gibi kulağına küpe yap."

Bu nasîhatları dinleyen Pâdişâh çok ağladı. Pîr Ali Sultan hazretlerine pekçok mülk ve tarla bağışlamak teklifinde bulundu. Fakat o kabûl etmedi. Bunun üzerine oğlunu İstanbul'a yanına göndermesini istedi. Sultanın bu arzusunu kabûl edip; "Şevketli Pâdişâhım! Oğlum İsmâil Hak yoluna kurban olmaktan dönmez. Onu size göndereyim." dedi.Pâdişâh İstanbul'a döndükten sonra Pîr Ali hazretleri oğlu İsmâil'i ve birkaç mürîdini İstanbul'a gönderdi. Altı ay sonra da Pîr Ali hazretleri vefât etti. Yerine irşâd vazîfesini yürütmek üzere Çelebi Şeyh geçti.

1) Menâkıb-ı Melâmiyye; s.23

2) Semerât-ül-Fuâd

PÎR ALİ DEDE

Kıbrıs velîlerinden. Hayâtı hakkında bilgi bulunmayan Pîr Ali Dede'nin hangi yıllarda yaşadığı da bilinmiyor. Türbesi Girne'de olup ziyâret edilmektedir.

PÎR ALİ EFENDİ

Büyük âlim ve velî İmâm-ı Birgivî hazretlerinin babası olan Pîr Ali Efendinin kabri Balıkesir Bağçeşme mezarlığında, dış kapıdan içeri girildiğinde elli metre kadar içeride sağ taraftadır. Kaynaklarda hakkında fazla bilgi olmamakla berâber on altıncı yüzyılda yaşadığı ve Balıkesir'deki medreselerde müderrislik yaptığı bilinmektedir. Balıkesir'de Zihin Hocası adıyla tanınıp ziyâret edilmektedir.

PÎR ALİ EFENDİ (Ali bin Nasûh);

Osmanlı âlim ve velîlerinden. İsmi, Pîr Ali bin Nasûh'dur. Tekirdağ yakınlarındaki Malkara kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1545 (H.952) yılında Malkara'da vefât etti. Vazife yaptığı mektebin bahçesinde defnedildi.

Annesinin babası Emîr Efendi, Cengiz askerlerinin İslâm ülkelerini istilâsıyla İran'danAnadolu'ya göç etmiş ve Tekirdağ yakınındaki Rodoscuk'ta bir yere yerleşmişti. O civarda İvaz Fakîh köyü yakınında bir mağara kazıp, ibâdet ve tâatle meşgûl oldu.O târihte Malkara kâdısı olan Karpuz Yahyâ Efendi, bâzı kerâmetlerini görünce, ona talebe oldu. Kızını da Emîr Efendiye verdi. Emîr Efendinin bu iffetli hanımdan üç kızı dünyâya geldi. Kızlar büyüyüp âkıl-bâliğ olduklarında, her birine birer mıshaf-ı şerîf yazdı. O beldenin ahâlisinden sâlih üç kimse ile kızlarını evlendirdi. Bu üç kızdan birini, Ankara vilâyetinden gelip Malkara'ya yerleşen Hoca Kemâl'in oğlu Nasûh Halîfe ile evlendirmişti. Emîr Efendinin Nasûh Halîfe'ye verdiği kızından bir torunu dünyâya geldi. Bu, Pîr Ali Efendi idi.

Pîr Ali Efendi, önce memleketinde ilim tahsîl etti. Zamânındaki âlimlerden ilim öğrendi. Dînî ilimleri tahsîl ettikten sonra, Çelebi Halîfe'nin talebesi Bâyezîd-i Rûmî'nin hizmetinde bulundu. Bâyezîd-i Rûmî Edirne'de idi. Onun yanında, tasavvuf yolunda ilerlemeye, ahlâkını güzelleştirmeye çalıştı ve yüksek derecelere kavuştu. Zamânın aklî ve naklî ilimlerinde âlim, bâtın ilminde mâhir oldu. Bâyezîd-i Rûmî'nin 1500 (H. 905) yılında vefâtından sonra halîfesi oldu. Bilâhare memleketi olan Malkara'ya döndü. **Muhammediyye** adlı eserin sâhibi Yazıcı-zâde'nin torunlarından birinin kızı ile evlendi. Malkara'da Turhan Bey Câmiine imâm ve hatîb, sıbyan mektebine de muallim ve müeddib, terbiyeci oldu. Malkara'da yıllarca, insanlara ilim öğretmekle meşgûl oldu. Vefâtına kadar Allahü teâlâya ibâdetten, insanlara

doğru yolu göstermekten bir an geri kalmadı. Pek güzel şiirleri vardı.

Pîr Ali Efendi,Malkara'daki vazifesine devâm ettiği sıralarda,Mısır'da bulunan İbrâhim Gülşenî hazretlerinin adı her tarafta duyulmuştu. Pîr Ali de, İbrâhim Gülşenî hazretlerinin büyüklüğünü işitip hizmetinde bulunmak istedi. Onun sohbetlerinde bulunmak için sabırsızlanıyordu.

Derler belâlı âşıka ya sabır ya sefer,
Sabrım tükendi lâzım olupdur bana sefer.

deyip, hemen yola çıkmak istedi. Nafakasını temin için bırakacak parası olmadığından, boşanıp boşanmamak husûsunda hanımını serbest bıraktı. Fakat hanımı boşanmak istemedi. Allahü teâlâya tevekkül edip yola çıktılar. İstanbul'a geldiler. Sabah vakti sâhilde denize bakarken, bir geminin yaklaştığını gördüler. GemiHaliç'e gelip demir atınca, ondan, derviş kıyâfetinde bir grup insan çıktı. Pîr Ali Efendi bunların kim olduğunu sordu. İbrâhim Gülşenî olduğunu ve zamânın pâdişâhı Sultan Süleymân'ın dâveti üzerine İstanbul'a geldiğini söylediler. Sonra İbrâhim Gülşenî'nin yanına gitti. Elini öpmek için izin istedi. O zaman İbrâhim Gülşenî; "Pîr Ali Dede, bizi buraya getiren, senin bize olan muhabbetindir" buyurdu. İbrâhim Gülşenî, Uzun Çarşı yakınında bulunan Çandarlı İbrâhim Paşa konağına yerleşti. Burada Pîr Ali, İbrâhim Gülşenî hazretlerinden çok istifâde etti. İbrâhim Gülşenî İstanbul'dan ayrılıp, Mısır'a hareket edeceği zaman, Pîr Ali'ye memleketine dönmesini işâret edince, Malkara'ya geri döndü. İnsanlaraAllahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatıp öğretmeye devâm etti.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.68-69

2) Sicilli Osmânî; c.3, s.497

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.297

PÎR CEMÂLEDDÎN ABDURRAHMÂN-I SÂNÎ

Amasya velîlerinden. Pîr İlyas hazretlerinin torunu olan Kubâ evliyâsı Pîr Hüsâmeddîn-i Halvetî'nin oğludur. Türbesi Amasya'da Çilehâne Camisinin içinde olup Aşağı Pirler diye bilinir. Türbesinin bulunduğu câmi ve bu câmiye açılan çilehâne odaları 1412'de Osmanlı emirlerinden Yâkub Paşa tarafından yaptırılmıştır.

PÎR EMİR SULTAN;

Anadolu velîlerinden. Asıl adı Mehmed'dir. Doğum târihi ve yeri belli değildir. 1495 (H.900) senesinde Buhârâ taraflarından gelip Bursa'ya yerleşti. Emir Sultan hazretlerinin akrabası olduğunu bildirdi. O sırada Emir Sultan'ın dergâhında Abdullah Efendi isimli biri ders veriyordu. Bunun üzerine dostlarından biri Pîr Emir için, Mûsâ Baba semti civârında bir mescid ve dergâh inşâ ettirdi. Pîr Emir Sultan bu dergâhta ders verip talebe yetiştirmekle meşgûl oldu. Vefât târihi belli değildir. Vefât edince dergâhının bahçesine defnedildi.

Dergâhında talebe yetiştirmekle meşgûl olduğu sırada, bir grup misâfir ziyârete geldi.Namaz vakti gelince misâfirler Pîr Ömer'e abdest alınacak yeri sordular. Pîr Emir elindeki asâ ile câminin batı tarafında abdest alacak suyun bulunduğunu işâret etti. Oraya giden misâfirler, suyun olmadığını görerek, geri dönüp durumu Pîr Emîr'e bildirdiler. Ziyâretçilere; "Beni tâkib ediniz ve biraz sonra geliniz." diyerek günümüzde Asâ Suyu denilen yere gitti. Arkasından gelen ziyâretçiler de, biraz önce su bulamadıkları bu yerde, henüz kaynamaya başlamış bulanık bir suyun aktığını gördüler. O günden îtibâren o suya Asâ Suyu denilmektedir.

Bursa'nın Yunan işgâli sırasında, bir Yunanlı asker, Pîr Emîr'in türbesine girerek, ata biner gibi mezarın üzerine çıkıp, kötü sözler söylemeye başladı. O anda askerin ayakları kurudu. Feryâdı üzerine arkadaşları tarafından türbeden çıkarıldı. Durum Yunan komutanına bildirilince, Pîr Emîr'in türbesinin bulunduğu çevre Yunan askerleri için yasak bölge îlân edildi.

Yine Yunan işgâli sırasında Pîr Emîr mahallesine bakan korucu, bir gün elindeki sopası ile Pîr Emir'in mezarı üzerine vurarak; "Mâdem velîsiniz neden Yunanlıları Bursa'dan kovmuyorsunuz? Bu nasıl velîliktir?..." şeklinde konuşunca, korucu rüyâsında Pîr Emir'i görür. Pîr Emîr ona; "Vatan ve iffeti korumak size âittir. Canlılar ne gün için var. Biz mi gerek..." der. Sonra korucuya bir tokat atar. Sıçrayarak uyanan korucunun ağzı çarpılır ve kısa zaman sonra ölür.

Bir ara Pîr Emîr Câmiinin imâmı Hacı İshâk Efendi, bir gün câminin avlusunda ayaklarını türbeye karşı uzatmış halde uyuya kalır. Uykusunda bir zât ayaklarını tutarak türbeden çevirir ve bir daha böyle yatmamasını tenbihler. Hacı İshak Efendi, uyandığında yanında kimseyi göremez.

1) Βυρσα Εϖλιψ®λαρ; σ.145

PÎR ESAD SULTAN

Konya velîlerinden. Selçuklular devrinde yaşamış, Sultan Dördüncü Kılıçaslan zamanında vefât etmiştir. Türbe ve zâviyesi Konya Abacı Seyyid Mahallesinde olup; Yâkupviran, Hacı İbrâhim, Hacı Yunus, Tahtaköprü, Hıdırköy, Akköprü, Aymanas, Yağlıtaş çiftlikleri ile Belviran, Sakarlar ve Kalıkviran köylerinin arâzisi Pîr Esad zâviyesinin vakıflarındandır.

PÎR FETHULLAH;

Velîlerin önde gelenlerinden. İsmi Pîr Fethullah'tır. Kastamonu'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1456 (H.861) târihinde Erzincan'da vefât etti. Hocası Pîr Muhammed hazretlerinin Câmi-i Kebîr yakınındaki kabri yanına defnedilmiştir.

Pîr Fethullah, gençliğinde ilim tahsîli için Tebriz veHorasan'a gitti. OradaMollaCâmî hazretlerinden okudu.Sonra Uzun Hasan onu müderris olarak, Erzincan'daki bir medreseye tâyin etti. Pîr Fethullah, Erzincan'da Halvetî yolunun büyüklerinden Şeyh Muhammed Erzincânî hazretlerine talebe oldu. Onun bereketli sohbetlerinde mânevî ilimlerde yetişip kemâle geldi. Çok kerâmetleri görüldü.

Pîr Fethullah hazretlerine vefâtından az önce talebeleri; "Efendim! Sizden sonra yerinize kimi bırakıyorsunuz?" diye sormuşlardı. Bunun üzerine Pîr Fethullah hazretleri; "Vefâtımdan sonra cenâzemi musallâya koyduğunuzda karşı dağ tarafından biri gelir. Cenâze namazımı kıldırır. O kimse bizim vekîlimizdir. Ona tâbi olun." buyurdular. Hakîkaten Pîr hazretleri vefât ettiklerinde cenâzesini musallâya koydular. Dağ tarafından bir kimse çıkıp oraya geldi ve cenâze namazını kıldırdı. Oradakilere duâlarda bulundu ve; "O kişi inşâallah biz âcizizdir. Birkaç gün sonra tekrar görüşmek nasîb olur." diyerek oradan ayrılıp, dağ tarafına gitti. Talebeler, sonra bu zâtın Hacı Halîfe olduğunu anladılar. O sırada Hacı Halîfe de Antep'teydi. Oralarda bulunanları irşâdla uğraşırdı. Pîr Fethullah hazretlerinin talebelerinden biri hemen Anteb'e gitti. Hacı Halîfe'nin dergâhına varıp onu sordu. Oradakiler erbaînde, kırk gündür ibâdettedir. Çıkmasına iki gün kaldı dediler. Hacı Halîfe halvetten çıktığında, Pîr Fethullah hazretlerinin talebesi, olanları anlatıp onu Erzincan'a götürdü. Pîr Fethullah hazretlerinden sonra, Erzincan'da yolunu Hacı Halîfe devâm ettirdi.

AVA GİDEN AVLANIR

Bir zaman hac için yola çıkmak üzere olan kervandan birkaç kişi, Pîr Fethullah hazretlerine gelerek; "Efendim, hacca gidiyoruz. Hayırlı duâlarınızı istirham ederiz." diyerek duâ taleb ettiler. Pîr hazretleri de onlara hayırlı duâlarda bulundu ve; "Sizlere tavsiyem olacak! Yolda giderken bir ırmak kenarına geldiğinizde bir ceylan yanınıza gelebilir. Onu avlamak için peşine düşmeyesiniz. Zîrâ tehlike vardır." buyurdu. O kimseler Pîr hazretlerine vedâ edip yola çıktılar. Kervan yolda giderken hakîkaten bir ırmak kenarına geldi. Kervandakiler orada Pîr Fethullah hazretlerinin haber verdiği şekilde bir ceylan gördüler. Bir kısmı ceylanı avlamak hevesine kapıldı ve onun peşine düştü. Lâkin Pîr hazretlerinin duâsını almak için gelenler onun nasîhatine uyup kervandan ayrılmadılar. Ceylan, avcıları kervandan hayli uzaklaştırmıştı. Bu sırada kayalıklardan çıkan eşkıyâlar onları yakalayıp soydular ve bir-ikisini de yaraladılar. Sonra bu kişiler perişan bir halde kervanın bulunduğu yere geldiler. Onların bu hâlini görenlerden Pîr Fethullah hazretlerini sevenler, onun nasîhatlerini onlara anlattılar. Bunu duyanlar, Pîr hazretlerinin duâsını almadıklarına pişmân oldular.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi,Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536, v.128

PÎR İLYÂS;

Büyük velîlerden. İsmi Şücâeddîn İlyâs'tır. Gümüşlüzâde diye de bilinir. Amasya'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1433 (H.837) târihinde Amasya'da vefât etti. Sevâdiye mahallesi mezarlığı başındaki Pîrler Türbesine defnedildi.

Pîr İlyâs, zamânındaki âlimlerden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Amasya müftîliği vazifesini yürüttü. Tîmûr Han Amasya'yı aldığı zaman, onu Türkistan'da bulunan Şirvân ahâlisinin istifâdesi için gönderdi. Ona ihtiyâcını karşılayabilecek kadar bir maaş verilmesini emretti. Pîr İlyâs'ın Şirvân'a gitmesinden sonra, yeğeni Gümüşlüzâde Celâleddîn Abdurrahmân Çelebi, Amasya müftîsi oldu. Pîr İlyâs, Şirvân'da kâdılık ve ilim öğretmekle meşgûl oldu. Sonra kâdılıktan ayrıldı ve Ârif-i billah Sadreddîn Hayâvî'nin sohbetiyle şereflendi. Onun yanında kırk gün halvette kaldı. Halvet esnâsında; riyâzet, nefsin istediği şeyleri yapmamak, mücâhede, nefsin istemediği şeyleri yapmak ve ibâdetle meşgûl oldu. Lâkin hocası ümmî bir zât olduğundan, ilmine güvenip ona tam teslim olamadı. Bir müddet dergâhta kaldıktan sonra memleketi olanAmasya'ya döndü.

Bu durumu kendisi şöyle anlatır: "Amasya'ya döndüğümde nefsimle uğraşmaya başladım. Lâkin yalnız başına olacak gibi değildi. O sırada Horasan diyârında meşhûr bir zât olan Zeynüddîn-i Hâfî hazretlerine gitmeye karar verdim. O gece Âlemlerin Efendisini rüyâmda gördüm. Peygamber efendimiz bana; "Ey İlyâs! Kalbinden, başka sevgileri çıkar. Şu anda zamânın en hayırlısı Sadreddîn Hayâvî'dir. Hizmetine koş." buyurdu. Uyandığımda yaptığım hatâyı anladım. Hemen tövbe dip, Sadreddîn hazretlerinin huzûruna koştum."

Pîr İlyâs o beldeye yaklaştığı zaman, Sadreddîn Hayâvî hazretleri talebelerine; "Pîr İlyâs geliyor, onu karşılayın." buyurdu. Dergâha varıp, o mübârek zâtın önüne diz çöküp elini öptü. Bunun üzerine; "Ey MollaİIyâs! Resûlullah efendimizin yol göstermesi nîmetine herkes kavuşamaz." buyurdu ve onun gördüğü rüyâyı bildiğini işâret etti. Bundan sonra Pîr İlyâs, Şeyh Sadreddîn Şirvânî'nin hizmetinde uzun müddet kalıp, mücâhede ve riyâzetle meşgûl oldu. İcâzet, diploma aldı.

Pîr İlyâs hocasının izniyle sıla-i rahm için memleketine döndü. Hocasının vefâtı haberini duyunca,Amasya'da Tâciyye diye meşhûr olan Gümüşlü Câmiinin yanında bulunan Gümüşlüoğlu Dergâhında talebe yetiştirip, Allahü teâlânın yüce dînini, Resûlullah efendimizin güzel ahlâkını anlatmakla ve yaymakla meşgûl oldu.

Kendisine; "Evliyânın alâmetleri nedir?" diye sordular. O; "Velilerde üç alâmet vardır: Birincisi, bir söz söylemek îcâb etse, nasîhat veren olur. İkincisi, mâlâyânî, boş şeylerle uğraşmaz ve fitne çıkaran olmaz. Üçüncüsü, Kur'ân-ı kerîm okuduğunda dinleyenlerin kalpleri yumuşar." buyurdu.

Pîr İlyâs hazretleri hak yolun bilgilerini ve güzel ahlâkı yayma vazifesiyle meşgûl ikenAllahü teâlânın rahmetine kavuştu. Vefât ettiklerinde mübârek cesedlerini kendi bağlarındaki sofada gasl edip, yıkadılar. Bu esnâda sofanın bir ağacı kırıldı. Üzerlerine düşmek üzere iken, Pîr İlyâs hazretleri doğrulup bir eliyle ağacı tutup kaldırdı. Sonra tekrar uzandı. Cenâze başında bulunanlar, bu hâli görünce hayretler içinde kaldılar. Bu hâdise çok kimsenin hak yola girmesine ve tövbesine sebeb oldu.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdi Efendi); s.93

2) Amasya Târihi; c.1, s.188, 240, c.3, s.166, 168, 183

3) Tâc-üt-Tevârih

4) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, No: 4536, v.120

5) Nefehât-ül-Üns; s.573

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.375

PÎR MUHAMMED ERZİNCÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Pîr Muhammed'dir. Erzincan kasabalarından Kaleriç'te doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1464 (H.869) târihinde Erzincan'da zelzelede şehîd oldu. Kabr-i şerîfleri, Erzincan'da Câmi-i Kebir yanındadır.

Pîr Muhammed, Erzincan'da zamânın önde gelen âlimlerinden okuyup, ilimde yüksek bir dereceye ulaştı ve meşhûr bir müderris oldu. Her ne sorulsa hemen cevaplandırırdı.

Tasavvuf yoluna girmesine bir rüyâsı sebep oldu. Bir gece rüyâsında engin bir deniz gördü. Deryâ kenarına gelip o deryâdan geçmeyi arzu etti. Deryâ kenarında birçok gemiler vardı. Herbiri yolcularını almış, yelken açmak üzereydi. Pîr Muhammed, bunların birisine binmek istedi. Lâkin binemedi. Hangisine binmek istediyse, gemiciler binmesine mâni oldular. Bu hâle şaşırdı ve hayretler içinde kaldı. Bu sırada gemiden bir ses; "Bu gemilerin sâhibi Seyyid bir zâttır. Git hizmetine gir ve ondan izin al. O zaman binebilirsin. Yoksa kimse seni gemiye almaz ve buradan geçemezsin. O zâtın ismi Yahyâ Şirvânî'dir." dedi. Bunun üzerine Pîr Muhammed, Seyyid Yahyâ Şirvânî hazretlerini bulup, halini anlattı. Seyyid hazretleri ona; "Nasîbin varmış." deyip kendi gemisinde yer gösterdi ve birlikte yola çıktılar." Pîr Muhammed sabahleyin bu rüyânın tatlı tesiriyle uyandı. Derhal yol hazırlığını yapıp medresesindeki talebelerine icâzet, diploma verip, yola çıktı. Gönlü büyük bir aşk ve arzu ile dolu olarakŞirvan'a geldi ve Seyyid Yahyâ hazretlerinin dergâhını buldu. Seyyid Yahyâ hazretleriyle karşılaştığında Seyyid hazretleri ona; "Ey Molla Muhammed!O gemiler Halvetî yolunun yolcularıdır. Yolumuz kolay ve güzeldir. Hoş geldin." buyurdu. Onu talebeliğe kabûl edip, Halvetî yolunun edeplerini öğretti ve Pîr Muhammed'e bir köşeye çekilip ibâdetle ve nefsiyle mücâdele ederek vakitlerini geçirmesini söyledi. Pîr Muhammed aylar süren nefis terbiyesinden sonra kalbi nûrlandı. Onun yetiştiğini gören Seyyid Yahyâ hazretleri, kendisine icâzet, diploma verip memleketi olan Erzincan'a ilim ve edeb öğretmesi için gönderdi. Arkasından duâlarda bulundu.

Pîr Muhammed Halvetî hazretleri Erzincan'a gelince, Kaleriç kasabasında yerleşip, bir mescid ve dergâh inşâ etti. O bölgenin insanlarını terbiye etmeye, kalplerine Allahü teâlânın aşkını yerleştirmeye çalıştı. Ekseriyetle Kaleriç'te kaldı. Cumâ günleri Erzincan'a gelir,

Câmi-i Kebîrde insanlara vâz ve nasîhatte bulunur, hikmetli sözler söylerdi.

Pîr Muhammed hazretlerinin çok kerâmetleri görüldü.

Bir gün Muhammed Erzincânî hazretlerinin kaldığı köyde, bir kadının ineği, akşam evine gelmedi. Kadıncağız, ineği, Şeyh Muhammed hazretlerinin dergâhındaki talebelerden biri aldı zannedip onlara sû-i zan etti. Sonra da dergâha gelip uygunsuz bir takım sözler sarfetti. Bunun üzerine Muhammed Erzincânî hazretleri kadına hitâben; "Ey Hâtun! İnşâallah senin sığırın sağdır. Dağda kalmıştır. Hele bir yarına kadar sabret." buyurdu. Ertesi gün seher vakti kadıncağız etrâfı gözlerken baktı ki karşıki dağdan bir arslan sığırını kovalayıp getiriyor. Sığırı doğruca dergâh kapısına kadar geldi. Şeyh Muhammed Erzincânî hazretleri; "Nerede kaldın? Bize ve talebelerimize sû-i zan edilmesine sebeb oldun." diye sığıra hitâb etti. Sâhibi de oraya gelmişti. Allahü teâlânın kudretiyle sığır dile gelip; "Sâhibim insafsızdır. Sütümü sağdığı zaman buzağıma bir şey bırakmıyor. Ben de daha fazla otlamak için geciktim." dedi. Bu sözleri işiten kadının aklı başından gitti ve Şeyh Muhammed hazretlerinden özür dileyip yaptıklarına pişman oldu. O zaman Muhammed Erzincânî hazretleri ona; "Bak Hâtun! Ben sağ oldukça bu olanları kimseye söyleme." diye tenbih etti.

Muhammed Erzincânî hazretleri bir yaz günü sabah namazından çıkınca, talebelerine; "Erzincan'a inmek dileriz. Sevdiklerimizden arzu eden bizimle gelsin." buyurdular. Kırk talebesiyle hareket edip, Erzincan'a geldi. Doğruca Câmi-i Kebîre gidip halvete girdiler ve câmide kırk gün ibâdetle meşgûl olmak istediler. Talebeleri onun bu hâline şaşıp; "Efendim, şimdi hasat mevsimidir. Erbaîne ve halvete girmek için münâsip midir?" diye arzettiler. Bunun üzerine Muhammed Erzincânî hazretleri; "Doğru söylersiniz. LâkinAllahü teâlâ bu beldeye yakında bir zelzele takdir etmiştir. Bu belânın geri çevrilmesi için bizlerin münâcât etmesi, yalvarması lâzımdır. Umulur ki, içimizden birinin duâsı kabûl olur da halk kurtulur." buyurdular. Sonra Câmi-i Kebîrde ibâdetlerine devâm ettiler. Bir ara yanındakilere dönüp; "Bize ilhâm edildi ki: "Ey Pîr Muhammed! Eğer bu belânın geri çevrilmesini istersen bizim yanımıza gelmelisin." Şimdi kim bizimle berâber şehâdet şerbetini içmek isterse burada kalsın. Eğer bir mikdar daha dünyâ hayâtını yaşamak arzu edenlere de biz izin veriyoruz dışarı çıkabilir. Bu gece bizimle birlikte olmasınlar." buyurdu. Bunun üzerine talebelerinden yedi kişi hâriç diğerleri câmiden dışarı çıktılar. O gece kuvvetli bir zelzele oldu. Câmi-i Kebîr yıkıldı. Yedi talebesi ile birlikte Muhammed Erzincânî hazretleri şehîdlik şerbetini içtiler. Câmiden başka hiçbir yerde bir zarar olmadı. Şehir ahâlisi durumu öğrenince büyük bir üzüntüye düştü. Allahü teâlânın hikmeti deyip, Muhammed Erzincânî ve yedi talebesini defnettiler.

Şeyh Muhammed hazretlerinin mübârek cesedlerinin gasli esnâsında orada bulunan bâzıları ileri geri konuştu ve; "Velî olsaydı böyle bir ölümle ölmezdi." dediler. O zaman Muhammed Erzincânî hazretleri, Allahü teâlânın kudretiyle dile gelip; "Ey benim hâlimi bilen Rabbim! Sana güveniyor, sana sığınıyorum." diye yüksek sesle konuştu. Bunu işiten gâfiller hayretler içinde kaldı ve tövbe istiğfâr edip onun büyüklüğünü anladılar.

Erzincan, bir zaman Erbiloğlu hâkimiyetine girdi. Erbiloğlu kumandanlarından Kaçarlı Hanı Erzincan'a gönderdi. Kaçarlı Han bir gün Erzincan halkının ziyâret mahalli olan Muhammed Erzincânî hazretlerinin kabrine gidip, hakârette bulundu ve elindeki topuz ile kabir taşına vurup, sarık kısmını kırdı. Mağrûrâne bir şekilde atına binip oradan ayrılmak istedi. Daha bir adım atmadan atının ayakları kırılıp yere çakıldı. Kaçarlı Hanın da kemikleri birbirine geçti. Öyle oldu ki, sanki bir kılıçla parçalanmış gibi birbirinden ayrıldı. Hemen oradaki bir çukura gömdüler. Sonradan Şeyh Muhammed Erzincânî hazretlerinin kabr-i şerîfini ziyâretten dönenlerce, bu evliyâ düşmanının gömüldüğü yere lânet taşı adı verilen taşları atmaları âdet oldu.

Şeyh Muhammed Erzincânî hazretlerinin önde gelen talebelerinden dördü, Pîr Muhammed, Pîr Fethullah, İbrâhim Mükemmil ile Çelebi Halîfe hazretleridir. Çelebi Halîfe yerine geçip

hizmetlerini devâm ettirmiştir.

SÖZÜMÜZÜN NETÎCESİNİ GÖRÜRSÜN

Uzun Hasan, Fâtih Sultan Mehmed Hanla harb etmezden önce, Pîr Muhammed Efendiye gidip harb için izin istedi. Bunun üzerine Pîr Muhammed hazretleri ona; "Sana ve askerine lâzım olan onlarla harb etmemektir. Zîrâ onlar müslüman gâzilerdir. Onlarla harp etmemek akıllıca bir iştir." buyurdu. Uzun Hasan, Pîr Muhammed hazretlerinden bu sözleri işitince, harb etmek istediğini belirtip dışarı çıktı. Pîr Muhammed hazretleri, Uzun Hasan'a arkasından; "Bizim sözümüzün fayda ve zararını, hayır ve şerrini bu taraflara gelince anlarsın. Gerçi şimdi bize kırılırsınız ama ne yapalım siz bilirsiniz." buyurdu. Çok geçmeden yapılan harpte Uzun Hasan'ın askeri bozguna uğrayıp kendisi ve yakınları perişan bir hâle düştü. Sonra yine Pîr Muhammed hazretlerine gelerek âkıbetinin nereye varacağını sormadan edemedi. Pîr Muhammed Erzincânî hazretleri ona; "Fâtih Mehmed Han, şânı büyük affı seven bir sultandır. Sizi incitmezler. Edep ile hareket edeni rencide etmezler." buyurdu. Sonra çok sevdiği talebelerinden Pîr Ahmed Efendiyi Fâtih Sultan Mehmed Hana gönderip Uzun Hasan'la arasında sulh yapılmasını sağladılar.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Mahmûd Efendi Kısmı, No: 4536, v.135

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.174

PÎR MUHAMMED GENCEVÎ;

Karabağ'da yetişen meşhur velîlerden. Karabağ'ın Gence şehrinden olup, evliyânın büyüklerinden Şems-i Tebrîzî'nin torunlarındandır. On altıncı asırda yaşamıştır.

Tasavvufta zamânının meşhûr velîlerinden Abdülgaffâr hazretlerinin ders ve sohbetlerinde yetişip kemâle erdi. Menkıbeleri, adına yazılan **Menâkıbnâme**'de toplanmıştır.

Tasavvufta hocası Şeyh Abdülgaffâr hazretlerine gitmesi şöyle olmuştur: Pîr Muhammed Gencevî çocukluğunda bir gün çift sürmekle meşgûl olan kardeşine azık götürmüştü. Yanına varıp azığı bıraktıktan sonra bambaşka bir hâle girip kardeşinin yanından süratle kaçmaya başladı. Kardeşinin peşinden koşup çağırmasına rağmen bir türlü dönmedi. Tâ babasının evine kadar koştu eve girip babasını görünce orada da duramayıp kaçmaya başladı. Artık karşısına her kim çıksa ondan kaçıyordu. Hiçbir yerde duramıyordu. Neden böyle kaçıyorsun diye sorduklarında hiç cevap vermiyordu. Sonunda onu zamânın meşhûr velîlerinden Şeyh Abdülgaffâr hazretlerinin huzûruna götürdüler. Bu zât ona; "İnsanlardan niçin kaçıyorsun?" diye sorunca; "İnsanlar benim gözüme vahşî hayvanlar sûretinde gözüküyor. Eğer kaçmasam rahat edemem. Mecbûren kaçıyorum" cevâbını verdi.

Bunun üzerine Şeyh Abdülgaffâr hazretleri babasına; "Üzülme oğlunda korkulacak bir hal yoktur. Allahü teâlâ oğlunun basîretini, kalp gözünü açmıştır. Her kime baksa onun ne sıfatta olduğunu kalp gözüyle görür. İnsanların çoğu vahşî hayvan tabiatında olduğundan onun gözüne o sûretde görünüyor. Bu sebeple o, insanlardan kaçıyor. Bundan sonra bizim yanımızda dursun. İnşâallah kâmil bir zât olur." dedi. Babası bu sözler üzerine onu Abdülgaffâr hazretlerinin yanında bıraktı. Epeyce zaman onun hizmetinde kaldı. Derslerine ve sohbetlerine devâm edip, tasavvufta kemâle erdi. Tasavvufta yetiştikten sonra hocasının izni ile babasının yanına döndü ve evlendi.

Şeyh Abdülgaffâr hazretlerinin âilesi bir gece yarısı; "Sizden sonra yerinizi hangi oğlunuza bırakacaksınız?" dediler. "Oğullarımızın bizim yerimize geçme hakları yoktur. Yerime Pîr Muhammed geçecek, ona bırakacağım." deyince, râzı olmadılar. "Oğullarından birini elbette yerine bırakmalısın." dediler ve bu hususta ısrar ettiler. Bunun üzerine; "Üç oğlumuz var. Üçü de yanımızda uyuyorlar. Pîr Muhammed'in evi Çerkîs Nehrinin kenarında yarım günlük

uzak yerdedir. Oğullarımın her birini üçer kere ismiyle çağırayım. Hangisi uykudan uyanırsa yerimi ona bırakayım. Eğer oğullarımdan hiçbiri uykudan uyanmazsa üç defâ daPîr Muhammed'i çağırayım. Eğer üçüncü çağırışımda yarım günlük yoldan kalkıp gelirse ve kapıdan içeri girip; "Buyurun!" der ise yerime, insanlara rehber olarak Pîr Muhammed'i bırakacağım. Hak onun olduğuna senin de şüphen kalmasın." dedi. Buna hanımı da râzı oldu. Bundan sonra oğullarının her birini üçer defâ isimleriyle çağırdı. Hiçbiri uykudan uyanmadı. Daha sonra talebesi Pîr Muhammed'i iki defâ çağırdı, üçüncü çağırışında kapıdan içeri girdi. "Niçin geç geldin?" deyince; "Efendim birinci çağırışınızda çarığımı giydim. İkinci çağırışınızda yolu katettim. Üçüncü çağırışınızda huzûrunuza girdim." dedi. Bundan sonra hanımına; "Bunu kuluna Allahü teâlâ verir. Senin benim gayretimle olmaz. Bu iş nasîb meselesidir." dedi.

Pîr Muhammed Gencevî bebek iken, annesi abdestsiz emzirmek istese emmez ve babası böyle bir halde iken yüzünden öpmek istese beşikte yüzünü çevirip o hâliyle öpmesine mâni olmaya çalışırdı.

Hocası Şeyh Abdülgaffâr hazretleri vefâtından önce hasta yatağında huzûrunda bulunup, hizmetlerini görür iken vefâtının yaklaştığı bir sırada; "Sizden sonra kimin hizmetine girelim?" diye sorunca, hocası; "Bizden sonra seccâdemiz, yerimiz senindir. İnsanları irşâda, hak yolu anlatmaya sen müstehaksın. Kimseye ihtiyâcın yoktur. İnsanları Allah'ın emirlerine çevir, onlara dîn-i İslâmı anlatıp rehberlik yap. Sen o derecede kâmil biri olursun ki, ben kendi talebem için üzülmem. Fakat senin Cennet'e giren talebenin derecesinin daha yüksek olmamasına üzülürüm." demiştir.

Maksudlu aşîretinden Mehmed adında bir kimse, Kazvin şehrine koyun satmaya giderken, Pîr Muhammed hazretlerine gelip talebe olmak, bîat etmek istediğini söyledi. "Bîat etmek herkesin kârı değildir. Var yoluna git. Şimdi bîat zamânı değildir." dedi. Fakat o, ısrarla talebeliğe kabûl etmesini isteyerek; "Lutfedip beni de talebelerinizin arasına alınız." dedi. Bu ısrarı ve şiddetli arzusu üzerine kabûl etti ve; "Haramlardan dâimâ sakın ve ihtiyât üzere ol yoksa pişmanlık çekersin." dedi. Bu kimse bîat edip talebesi olduktan sonra ticâret için Kazvin şehrine gitmişti. Orada koyun satıp para kazanmıştı. Çarşıda gezerken bâzı ahlâksız kadınlar yanına yaklaştığında hocası Pîr Muhammed Gencevî'yi hatırladı. Hemen vücudu titremeye başladı. Böylece o kötü kadınlara meyletmekten kurtuldu. Bir gün Pîr MuhammedGencevî, ikindi namazı sırasında âdeti olmayan bir hareket yaptı. Namazdan sonra sebebini sorduklarında şöyle dedi: "Bize talebe olan Mehmed, hayvan ticâreti için giderken bizden bîat almıştı. Kazvin'de çarşıda gezerken yanına düşük kadınlar yaklaşıp meyletmek isteyince vücûduna bir titreme geldi. Bugün ikindi vaktinde falan bağda buluşalım diye bir kadınla anlaşmışlardı. Biz namazda iken kötü kadın bağın içinden kendini gösterdi. Mehmed, bağın duvarından o tarafa atlarken beline bastım. Düşüp, beli şiddetli derecede ağrıdı. Sonra o düşük kadına kızarak, bağırıp çağırdı ve bırakıp gitti." dedi. Bu sözleri söyledikten sonra; "Bre hey gâfil! Sana bîat verdikten sonra, senin günah işlemene mâni olmayan, mahşer gününde seninle Cehennem'e gider." buyurdu.

Pîr Muhammed Gencevî hazretlerinin memleketi, Karabağ'da Gence vilâyetidir. Burası yaz aylarında çok sıcak olması sebebiyle yazın şehre üç günlük mesâfede bulunan yaylaya çıkardı. Yaylada iken bir gün abdest alıyordu. Ayaklarını yıkadığı sırada âniden süratli bir şeklide ayağını ileriye uzattı. Sanki bir şeye vurur gibiydi. Yüzünde de kızgınlık belirtileri görüldü. Âdetiniz olmadığı halde ayağınızı neden böyle uzattınız? diye sorduklarında, buyurdu ki: "Bizim falan talebemiz sâhilde pamuk tarlasını sularken bir kimse yanına gelip; "Suyu ben tarlama bağlamıştım neden suyumu kesip kendi tarlana akıtıyorsun? Beni de avâre bırakıp oyalıyorsun?" deyince, bizim talebemiz dedi ki: "Suyun sizin tarlanıza aktığından benim haberim yoktur. Ben suyu sahraya boşa akıyor zannettim. Al suyu sen tekrar tarlana bağla." dedi. Fakat adam bu özrü kabûl etmedi. Kızgın bir halde yanına yaklaşıp elindeki beli tam başına indirmek üzere iken, talebemiz Allahü teâlânın izni ile bizden yardım istedi. O

kadar korkup bizi öyle çağırdı ki, yüreğim parçalandı. İşte o kimseye ayağımla vurarak ona mâni oldum. Ayağım başına değdi. Başı iki ayağının arasından geçti. Artık o kimsenin sıhhate kavuşma ihtimâli yoktur!" dedi. Sonra o kimsenin babasına haber yollayıp çağırttı. Babası gelince; "Oğlun sâhilde gâyet hasta bir vaziyettedir. Kefen hazırlayıp oğlunun yanına git. Ölünce onu defneyle." diye tenbih etti. Babası hemen söylenilen yere koşup oğlunun yanına vardı. Varınca oğlunun öldüğünü gördü. Cenâzesini kaldırıp defnettiler.

Daha sonra bu hâdiseye şâhid olan talebeye nasıl olduğunu sorduklarında şöyle anlattı: "O kimse aşağıda tarla suluyormuş. Ben onun tarla sulamakta olduğunu bilmiyordum. Su sahraya boş akıyor diye kendi tarlama kestim. Ben pamuk tarlamı sularken, bir de baktım o adam hiddetli bir halde yanıma geldi. "Neden benim suyumu kestin?" dedi. Ben şaşırıp kusura bakma, suyun senin tarlana aktığını bilmiyordum. Boşa akıyor zannediyordum. Özür dilerim. Şimdi buyur tekrar tarlana akıt." dedim. Fakat adam bir türlü iknâ olmadı pür hiddet yanıma yaklaştı. Elindeki beli tepeme vurmak için kaldırdı. Çâresiz kaldım hemen hocam Pîr Muhammed Gencevî hazretlerini hatırladım. Allahü teâlânın izni ile imdâdıma yetişmesi için; "Yâ Şeyhim!" diye imdâd isteyerek bağırdım. Bu sırada adamın elindeki bel yere düşüverdi. Başı iki bacağı arasından geçip burun deliklerinden kan fışkırmaya başladı. Çevremizde bulunan kimseleri yardıma çağırdım. Koşup başına toplandılar. "Sana ne oldu bu yanındaki kimse mi seni bu hale soktu?" dediler. "Bu bana hiç vurmadı. Bana ne oldu ise hocasından oldu. Ben ölürsem bu adamı sorguya çekmesinler suçu yok." dedi. Oraya toplananlar da onun bu sözlerine şâhid oldular."

Talebelerinden Demirci Hasanlı aşîretinden Molla Muhammed bir gün evinde gusül abdesti alıp, hocasının câmiine gitti. Bir müddet sonra Pîr Muhammed Gencevî hazretleri mescide geldi. Talebelerine bakıp; "Ağzı kırık testi ile beyaz taş üzerinde gusül abdesti alan kimse, koltuğunun altında yıkanmamış yer bırakmışsın. Hemen git yıka gel!" buyurdu. Molla Muhammed bu sözü duyunca, kendi kendine; "Ağzı kırık testi ile beyaz taş üzerinde gusül abdesti alan benim! Hocam bu sözü benim için söyledi. Fakat bu kadar arkadaşım arasında kalkıp gitmekten, hâlimi belli etmekten utanırım." diye düşünmeye başladı. Tam bu sırada hocası Pîr Muhammed hazretleri ona hitap edip; "Molla Muhammed! Bizim hizmetçiler oduna gidecekler, git onları gönderiver." dedi. Bunun üzerine Molla Muhammed hemen kalkıp dışarı çıktı. Gidip gusül abdesti alırken kuru kalan koltuğunun altını yıkayıp namaza yetişti.

O zamânın meşhûr mürşidlerinden Şeyh Kubâd Şirvânî vefât edince, Şirvan'da bulunan talebelerinden birkaçı toplanıp Pîr Muhammed Gencevî'ye gidip talebe olmayı kararlaştırdılar. Aralarında tasavvufta yükselmiş keşif sâhibi kıymetli bir talebe de vardı. Ona; "Sen de bizimle gel berâber gidelim." dediler. Kabûl edip; "Benim tasavvufta bir müşkülüm vardır. Nice zâtlara arzettim hiçbirisi halledemedi. Şeyh Pîr Muhammed Gencevî hazretleri bu müşkülümü halleder kanâatindeyim. Sizinle ben de gideyim." dedi. Hep birlikte yola çıkıp bir namaz vakti Pîr Muhammed hazretlerinin bulunduğu yere ulaştılar. O günlerde bahar mevsimi girmişti. Pîr Muhammed hazretleri ve talebeleri yaylaya göç hazırlığı yapıyorlardı. Talebelerden herbiri bir çuval un veya bir çuval pirinç yüklenip yaylaya taşıyordu. Pîr Muhammed hazretleri de vazîfelendirdiği kâtibe kimin ne getirdiğini yazdırıyordu. Bu telaşlı sırada Şirvan'dan gelen misâfirler arasındaki keşif ehli talebe bir hû çekip kendinden geçti. Bir müddet kendinden geçmiş bir halde kaldı. Ayılınca, arkadaşları; "Bu ne hal, sana ne oldu?" diye sordular. Bunun üzerine, ben size bahsettiğim müşkülümü Pîr Muhammed hazretleri un ve pirinç yükleri taşınırken halletti. "Şeyh Pîr Muhammed her kimi kabûl ederse, ben dahi kabûl ederim. Kabûl etmediği kimseyi kabûl etmem." diye bir nidâ işittim. Bu nidâyı işitince kendimden geçtim. Acabâ Şeyh hazretleri beni kabûl eder mi veya red mi eder diye kendimden geçtim." dedi. Bu talebenin gözleri âmâ olduğu halde, Pîr Muhammed hazretleri yanlarına yaklaşıp mescidin kapısına gelince, farkına varıp yerde emekleyerek ayaklarına kapandı. "Allah rızâsı için beni talebeliğe kabûl eyle!" diye yalvardı.

Bunun üzerine Pîr Muhammed hazretleri; "Biz kabûl ettik. Duâ ederiz ki Allahü teâlâ da kabûl buyursun." dedi.

Yine Şirvan'dan bir grup derviş, Pîr Muhammed Gencevî hazretlerinin ziyâretine gelmişlerdi. Sohbet sırasında kendi memleketlerinde bulunan bâzı zâtların velîlerden olup olmadıklarını sordular. Bunlara cevâben; "Sorduğunuz zâtlardan Şeyh Emîr, Allahü teâlânın velî kuludur. Velîler defterine kayıtlıdır. Muhammed aleyhisselâmın meclis-i şerîfinde aşağı tarafta yeri vardır. Gelir oraya oturur. Şeyh Abdullah ve Şeyh Akâsî evliyâ defterine dâhil değildirler. Fakat Allahü teâlânın, duâsı makbûl kullarındandırlar." buyurdu.

Anadan doğma âmâ bir kimse, Pîr Muhammed hazretlerine gelip yalvararak; "Dünyâyı aslâ görmemişim! Bana bir duâ etseniz de gözlerim açılsa, dünyâyı seyretsem." dedi. Âmânın bu yalvarışı üzerine ona duâ etti. "İnşâallahü teâlâ ölümün yaklaştığı sıralarda gözlerin açılır." buyurdu. Daha sonra Pîr Muhammed hazretleri vefât etti. Duâ alan âmâ kimse, âmâ olarak epey bir müddet daha yaşadı. Bir gün âniden gözleri açılıverdi.Dostları onun gözlerinin açılmasına çok sevindiler. Bunun üzerine gözleri açılan kimse; "Gözlerim açıldı ama ölümüm de yaklaştı! Zîrâ Pîr Muhammed hazretleri hayatta iken gözlerimin açılması için ondan duâ istedim. Bana duâ edip vefâtım yaklaştığı sırada gözlerimin açılacağını söylemişti. Elhamdülillah o mübârek zâtın duâsı kabûl olunup gözlerim açıldı. Allahü teâlâ bilir, ölümüm de yakındır." dedi. Gözleri açıldıktan birkaç gün sonra vefât etti.

Kara Kethudâ adında bir zât bir gün Pîr Muhammed Gencevî hazretlerine; "Efendim bir kimse ne zaman öleceğini bilip, helalleşse ve gücü yettiği kadar ölüme hazırlansa iyi değil midir?" diye arzetti. Bu suâl üzerine; "İyidir." buyurunca; "Benim ne zaman vefât edeceğimi lutfedip bildirseniz." dedi. Bunun üzerine; "Molla Âdil Paşa ile Molla Pürkadem'den hangisi önce vefât ederse sen ölüm hazırlığını yap!Senin ölümün bu iki ilim ehlinin ölümleri arasındadır." buyurdu. Bu kimse Pîr Muhammed hazretlerinin vefâtından sonra yirmi beş sene daha yaşadı. Nihâyet işâret edilen âlimlerden Molla Âdil Paşa vefât etti.Halk toplanıp cenâze namazını kıldılar. Kara Kethudâ cemâat dağılmadan hepsiyle tek tek müsâfeha yapıp helalleşti ve ağladı. Neden ağladığını sorduklarında; "Şeyh Pîr Muhammed Gencevî hazretleri bana demişti ki: "Senin ölümün, Molla Âdil Paşa ile MollaPürkadem'in vefâtlarının arasında olur!" Âdil Paşa vefât etti. Benim ölümüm de yaklaşmıştır." dedi. Birkaç gün sonra da vefât etti.

İlim öğrenmekle meşgûl üç talebe, Pîr Muhammed hazretlerini ziyâret için Gence şehrinden yola çıktılar. Yolculukları sırasında içlerinden biri; "Eğer bu huzûruna gittiğimiz zât, mürşîd-i kâmil ise kızını bana nikahlar." dedi. Bunun üzerine bir diğeri de; "Eğer dediğin gibi bir zât ise, bize süt, pilav ve bal ikrâm eder." dedi. Üçüncü arkadaşları da; "Mürşîd-i kâmil ise bizi Molla Feyzullah'ın evinde misâfir eder." dedi. Onların geleceği gün Pîr Muhammed hazretleri; "Bugün misâfirler gelse gerektir. Bir miktar süt hazırlayınız. dedi. Misâfir talebeler huzûruna geldiklerinde; "Misâfirlere süt ve pilav pişirin yanında bal da hazırlayın." dedi. Hazırlıklar yapıldıktan sonra büyük oğlu Velî Muhammed'e; "Pilavı eniştenin önüne koy." diyerek, yolda, mürşid-i kâmil ise kızını bana verir diyen talebeyi gösterdi. "Bal da getir." dedi ve sofrayı kurdurdu. Yemek yendikten sonra, sohbete başlayıp bu talebelere; "Sizden biriniz bizi imtihan için şeyh mürşid-i kâmil ise kızını bana versin der. Allahü teâlânın takdîri olmayan işi insan yapmaya güç yetirebilir mi?" buyurdu. Biriniz de mürşid-i kâmil ise bize süt, pilav ikrâm etsin ve bal da getirsin, der. Siz bir yere gelseniz, süt ve bal bulunmasa mürşid-i kâmil olan kimsenin, mürşîd-i kâmil olmamasını mı gerektirir. Bizi Molla Feyzullah'ın evinde misâfir etsin diyen talebeye de; "Molla Feyzullah'ın birkaç kızı vardır. Bu vesîle ile o kızları görmek istersin." buyurdu.Talebeler yanlış düşüncelerine ve davranışlarına çok pişman olup ziyâdesiyle utandılar. Daha sonra ayrılıp gittiler.

Devrinin meşhûr âlimlerinden biri Pîr Muhammed hazretlerinin bâzan bilinmeyen bir lisanla konuştuğunu duymuştu. Bu âlim bir yük kitabı yanına alıp, huzûruna gitmişti. "Eğer bâzan

konuştuğu lisan bu kitaplardan birinde bulunursa, ne âlâ yoksa onu ateşte yakarım." dedi. Pîr Muhammed hazretlerine; "Siz bir lisan ile konuşurmuşsunuz. Bu dil kitaplarda var mıdır?" deyince; "Vardır." cevâbını verdi. Bunun üzerine kitapları getiren kimse, hizmetçisine bir sandık gösterip bunu aç deyince, Pîr Muhammed hazretleri; "O sandıkta değil, öbür sandıktadır." dedi. Gösterilen sandığı açtı. Aradıkları kitabı buldular. "Hangi sandıkta olduğunu bildin. Hangi kitapta onu da bildir." diyerek gösterilen sandıktaki kitapları birer birer göstererek bunda mı bunda mı diye sordu. Gösterdikçe "Onda değil" dedi. Sonunda bir kitap çıkardı; "İşte o kitaptadır." deyince; "Peki hangi sayfada onu da belirt." diyerek, sayfalarını çevirmeye başladı. İlerde deyince, çevirmeye devâm etti. Açarken; "Bir yaprak daha çevir o sayfanın üst yüzünde yazılıdır." dedi. İşâret ettiği sayfaya baktı. O sayfada şöyle yazıyordu: "Gerçekte bir lisan vardır ki o lisan ne Arapça, ne Farsça, ne Türkçe ve ne de Süryânî lisanlarındandır. Hiçbir dile uymaz. Fakat Allahü teâlâ o lisanı bâzı kullarına bildirir." O âlim zât bu hâle şâhid olunca, Pîr Muhammed hazretlerine büyük bir muhabbetle bağlandı.

Bulundukları memleketin ileri gelen bir âilesinin Beşâret Efendi adında bir hizmetçileri vardı. Bu hizmetçi uzun zaman hizmetlerini gördükten sonra onu serbest bıraktılar. Beşâret Efendi onlara; "Sakalım ağardı, ihtiyarladım. Bu âna kadar bana İslâmiyetin şartlarından ve din bilgilerinden hiçbir şey öğretmediniz. Namaz kılmayı da öğretmediniz. Şimdi ben ne yapayım." diye üzüntüsünü dile getirince, ona; "Sen Şeyh Pîr Muhammed hazretlerinin hizmetine git. Namaz kılmayı ve din bilgilerini onun hizmetinde öğrenirsin." dediler. Bunun üzerine Pîr Muhammed hazretlerinin huzûruna gidip hâlini arzetti. "Kırâat öğrenebilir misin?" deyince, buna gücüm yetmez, diye cevap verdi. Bunun üzerine Şeyh hazretleri bir talebesine; "Namazın rekatlarını, adedini, her vakitte sünnet ve farz kaçar rekat namaz kılındığını öğret. Kur'ân-ı kerîmi okumaya kâdir olmayan ümmîler gibi bu da namazını kılsın." buyurdu. Bu ihtiyar; "Bana bir hizmet emredin." diye arzedince de; "Bizi ziyârete gelen misâfirlerin abdest sularını hazırlamayı sana vazîfe olarak verdik." dedi. Canla başla kabûl edip, su lâzım oldukça bir ağacın iki ucuna bağladığı iki testi ile taşırdı. Bu ihtiyâr hizmetçi, Şeyh hazretlerine derin bir muhabbetle dâimâ su çeker dururdu.

Bir defâsında Pîr Muhammed hazretleri yaylaya çıkmıştı. Bu sırada Üçoğlan aşîretinden Üveys Ağa namında bir kimse yanında bir grupla birlikte Şeyh hazretlerini ziyârete gitmek üzere yola çıkmıştı. Yolda öğle namazının vakti girdiğinden namazı kıldılar. Bu arada Üveys Ağa cemâatte bulunanlara Şeyhe ne hediye götürüyorsunuz? diye sordu. Herkes birer birer hediyesini söyledi.Aralarında Genç Sofi denmekle meşhur biri daha vardı. Ona sıra gelince; "Senin hediyen nedir?" diye sordu. "Benim kendi tarafımdan hediyem yoktur. Lâkin Şeyh hazretlerininLenberân adındaki nâhiyede bir talebesi var. Bu talebesi bahçesinde zerdali yetiştirir. Yetişen ilk zerdalileri benimle Şeyh hazretlerine gönderdi. Ben de bu zerdalileri götürüyorum." diye cevap verdi. Üveys Ağa sözü geçen hatırlı biriydi. "Baharın ilk günlerinde zerdali yetişir mi? Aç bakayım." dedi. Genç Sofi; "Emânettir ben açamam. İsterseniz siz kendiniz açın bakın." dedi. Üveys Ağa kabı açıp bakınca zerdalileri gördü. Genç Sofiye, iki tâne zerdali ver yiyeyim." dedi. "Emânettir verememe." deyince, Üveys Ağa iki tâne zerdali için Şeyh bize ne yapar diyerek iki tâne alıp yedi.Sonra herkes atına binip yola koyuldu. Üveys Ağa atı üzerinde bir düz yolda giderken atı sürçüp attan düştü ve sağ kolu kırıldı. Pîr Muhammed hazretlerinin dergâhına yaklaştıkları sırada yaşlı hizmetçiBeşâret Efendi onları karşılayıp herbirine hoş geldin diye müsâfeha yaptı. Üveys Ağanın sağ kolu kırılmış olduğundan sol elini tutarak müsâfeha yaptı veÜveys Ağa özrümüz var kusura bakma dedi. İhtiyar hizmetçi; "İki zerdali için kolunuzu niçin kırdınız?" deyince, gelen misâfirler çok şaşırdılar. "Bu husûsun Şeyh hazretleri tarafından keşfedileceğini beklerken, hizmetçisi keşfedip, durumu bildirdi." dediler. İhtiyar hizmetçi Beşâret Efendi, hiçbir şey bilmediği halde, Pîr Muhammed hazretlerine muhabbeti ve hizmeti sebebiyle kalp gözü açılmış, velîlik derecesine yükselmişti.

Talebelerinden biri Berdağ kasabasında meyve yetiştirirdi. Meyveler olgunlaşınca, hocasına götürmek istedi. Ancak hocasının yayladan dönüp dönmediğini bilmiyordu. Bunu öğrenmek için yol üzerine çıktı ve atlı bir kimsenin kendisine doğru geldiğini gördü. Yanına yaklaşınca, daha o sormadan; "Şeyh hazretlerini sorarsan o, dün yayladan döndü." dedi. Bu haberi alınca, alelacele dönüp bir heybeye kavun karpuz doldurup atına yükledi. Kendisi de ata binip yola çıktı. Giderken kendisine şeyh hazretlerinin yayladan döndüğünü haber veren atlıyı gördü. Elinde bir de silah görünce korktu. "Kaçsam zâten kurtulamam." dedi. Doğruca yanına yaklaşıp selâm verdi.Selâmını alıp; "Ben de Şeyh hazretlerinin bulunduğu yere gidiyorum. Berâber gidelim." dedi. Bunun üzerine ister istemez onunla yola devâm etti. Kendisine yoldaş olan bu kimse; "Heybende herhalde meyve var gibi. Bize bir kavun versen de yesek olmaz mı?" dedi. O kimse; "Bunları Pîr Muhammed Gencevî hazretlerine götürüyorum. Vermek için ondan izin almamız lâzımdır." dedi. "Eğer bedâva vermezsen borç olarak ver." deyince, heybesinden bir kavun çıkarıp uzattı. Bunun üzerine; "Soyuver de yiyelim." deyince, kavunu soyup dilimledi. O kimse de kavunu yedi. Berâberce yola devâm ettiler. Hocasına kavun karpuz götüren talebeye yolun korkulu yerlerinde yoldaşlık etti. Hocasının bulunduğu beldeye yaklaştıkları sırada yol kenarında bir harman sâhibinin yanında durdular. Talebeye yoldaşlık eden atlı, harman sâhibine yaklaşıp;

"Şu sûfîden bir kavun ödünç aldım. Bana bir kavun verin de bunun kavununu ödeyeyim." dedi. Harman sâhibi yemin ederek; "Bizim kavunumuz yoktur." dedi. Harman sâhibine; "Bu samanın içinde kavun bulursak bizim olsun mu?" dedi. "Kavun değil altın bulsanız sizin olsun." deyince, saman yığınının bir yerini mızrakla gösterip burada kavun var çıkarıp bize ver!" dedi. Harman sâhibi merakla işâret ettiği yeri karıştırıp saman yığınının içinden iki kavun çıktığını gördü. Buna çok şaşırdı. Çünkü oraya kavun koymamıştı. Kavunları alıp ona verdi. Hocasına kavun karpuz götürmekte olan talebe de çok şaşırmıştı. Çünkü saman yığınının arasından çıkan kavunlar ödünç verdiği kavunun aynısı idi. Kavunlardan birini alıp borç aldığı kavunun yerine verdi. Diğerini de kesmesini söyledi. Borç verdiği kavunu alıp heybesine koydu. Diğerini de kesti. Harman sâhibi ile birlikte yerlerken birara kavunun çekirdeklerini bir kenara dökmek için bir tarafa eğildi. Sonra doğrulup, baktığında kendisine yol arkadaşlığı eden kimse bir anda gözden kaybolmuştu, orada yoktu. Bunun üzerine kalkıp hayret içinde yoluna devâm etti. Yolda öğle namazı vakti girdi. Bir yerde durdu ve durduğu yerde akar su kaynağı gördü. Bu sudan abdest aldı. Namaza duracağı sırada suyun başında Pîr Muhammed Gencevî'nin durduğunu gördü. Yanına yaklaştı bu sefer başka bir kimse şeklinde gördü. Bu kimse; "Şeyhin köyünde şimdi ezân okunur acele git! İnşâallah cemâate yetişirsin." dedi. Bunun üzerine hemen yürüdü. Cemâate yetişip cemâatle namaz kıldı. Namazdan sonra bekledi. Bu sırada hocası Pîr Muhammed hazretleri; "Dağdan gelen sûfiyi çağırın gelsin!" buyurdu. Gelip huzûruna oturunca; "Bugün başından geçen hâdiseleri bu cemâate anlat." dedi. O da başından geçen hâdiseleri tek tek anlattı. Cemâat de hayretle dinledi.

Maksudlu aşîretinden Akkaşoğlu Hüseyin Ağa adında biri vardı. Bu şahsın bir kızı, Pîr Muhammed Gencevî hazretlerinin oğlu Habîb Muhammed ile nişanlanmıştı. Fakat kız nişanlı iken öldü. Bunun üzerine kızın babası pek ziyâde üzüldü. Şeyh hazretleri ona tâziye için gittiğinde, Akkaşoğlu Hüseyin Ağa ağlayıp; "Dünyâda sizinle akrabâlık kurmuştuk, nasîb olmadı. Bu akrabâlık sebebiyle âhirette size yakın olmayı ümid ediyorduk. Ancak buna sebeb olacak kızımız vefât etti. Bundan dolayı üzüntümüz pek ziyâdedir." dedi. Pîr Muhammed Gencevî hazretleri; "Yakınlığımız kesilmez, elem çekme. Zîrâ şu anda sizin hanımınız hâmiledir. Henüz kendisinin de haberi yok. Bir kız çocuğunuz dünyâya gelir. O zaman biz ve siz dünyâdan göçeriz. Bu kızınız yetişip büyür. Oğlum Habîb Muhammed'le Allahü teâlânın izni ile evlenirler ve böylece akrabâlığımız devâm eder." dedi. Sonra Hüseyin Ağanın bir kızı dünyâya geldi. Şeyh hazretlerinin ve Hüseyin Ağanın vefâtından sonra bu kız ile Şeyh hazretlerinin oğlu Habîb Muhammed evlendi.

Pîr Muhammed Gencevî hazretlerinin Yassıboğa denmekle meşhur bir öküzü vardı. Yaylaya çıktıkları zaman Şeyh hazretlerinin komşuları Nahcivan tuzlasından tuz getirmeye gittiklerinde, Şeyh hazretleri Yassıboğa'yı da tuz yüklenmesi için gönderirdi. Bir defâsında tuz getirdikten sonraŞeyh hazretleri mescidden evine giderken, Yassıboğa karşısına çıktı. Ayaklarını yerlere sürerek bir müddet Şeyh hazretlerinin önünde durdu. Bunun üzerine; "Yassıboğa, lisân-ı hâl ile bize şikâyette bulunuyor. Allahü teâlâ size bu kadar nîmet ve izzet vermiştir ki hiçbir şeye ihtiyâcınız yoktur. Beni tuz getirmeye göndermesen olmaz mıydı? Sırtım ve ayaklarım çok ağrıdı." diyor." buyurdu.Sonra da;"Bundan sonra bu boğaya kimse yük yüklemesin. Çifte de koşulmasın, serbest bırakılsın. Evlâdıma vasiyet ederim ki, tuz getirmeye öküz götürmesinler. Tuz lâzım oldukça satın alsınlar." Bu tenbihinden sonra Yassıboğa serbest bırakıldı. Epey bir zaman sonra Merdekird köyü halkından bir kimse, çift sürerken Yassıboğa dolaşa dolaşa yanına yaklaşmıştı. Çiftçi Yassıboğa'yı yakalayıp çifte koştu. İkindi vaktine kadar çift sürdürdü. Sonra da salıverdi. Yassıboğa oradan kurtulunca, koşarak Şeyh hazretlerinin bulunduğu yere geldi. Bu sırada çift süren köylünün eli ayağı tutmaz oldu ve yığılıp kaldı. Yakınında çift süren çiftçiler hadi gel artık köye dönelim diye çağırdıklarında; "Elim ayağım felç oldu. Hâlim perişandır." dedi. Çiftçiler bu sözü üzerine başına toplandılar. "Daha şimdi çift sürüyordun sana ne oldu?" dediklerinde; "Şeyhin köyü tarafından bir semiz öküz geldi. Bu öküzü tutup çifte koştum. Bir müddet çift sürdüm sonra da salıverdim. O anda birdenbire elim ayağım tutmaz oldu." dedi. Bu sözleri dinleyen çiftçiler arasından biri; "Herhalde Şeyh hazretlerinin serbest bıraktığı öküzü çifte koşmuşsun. Bu sebeple başına belâ gelmiş!" dedi. Bu sırada Pîr Muhammed Gencevî hazretleri de mescidde ikindi namazını kıldıktan sonra, mescidin kapısında durdu. Bir de baktılar ki Yassıboğa koşarak ona doğru geldi. Bunun üzerine orada bulunanlara; "Yassıboğa'nın şikâyeti vardır! Çifte koşmuşlar gibi!" dedi.

Eli ayağı tutmaz olan çiftçi ise durumun farkına varıp yanına bir mikdar hediye alarak; "Beni Şeyh hazretlerinin huzûruna götürünüz." dedi. Akrabâları ısrarı üzerine onu Şeyh hazretlerinin huzûruna getirdiler. Özür dileyip affetmesini ve duâsını istedi. Şeyh hazretleri affedip hayır duâ etti ve o anda çiftçinin eli ayağı tutmaya başlayıp eski hâline döndü. Kalkıp yürüyerek köyüne gitti.

Pîr Muhammed Gencevî hazretlerinin bir köpeği vardı. Evinin yanında belde halkı toplandığı zaman aralarında cünüp bir kimse bulunsa, köpek o kimsenin elbisesinin eteğinden tutup çekerek kalabalık arasından çıkarırdı. Bir kimse, cezâyı gerektiren günah işlese, o kimsenin de elbisesinden tutup yavaş yavaş çekerdi. Haram olan bir yiyecek önüne atılsa asla yemezdi. Şeyh hazretleri bir düğüne dâvet edilmişti. Dâvetli olarak gittiği köye köpeği de peşinden gitti. Düğün yemeği dağıtılacağı sırada Şeyh hazretlerinin talebelerinden bâzıları düğün yemeğinden bir mikdâr köpeğin önüne atılmasını söylediler. Önüne attıklarında yemediğini gördüler. Sebebini sorunca, talebeler bu köpek haram karışmış şeyleri yemiyor, seçiyor dediler. Bunun üzerine yiyeceği helaldan olduğunu iyi bildikleri bir komşudan ekmek isteyip önüne attılar; köpek bu ekmeği yedi. Aynı ekmekten bir kısmının içine düğün pilavı koyup attılar. Köpek ekmeğin arasındaki düğün pilavını ayaklarıyla ayırıp ekmeği yedi.

Bir defâsında kendisinin de sonradan defnedildiği mezarlığın duvarını yaptırmak için halkı çalıştırıyordu. Halk, taş taşıyordu. Bu sırada biri huzûruna gelip; "Oğluma falan kimsenin kızını almak için hazırlık yaptım. Bir hayır duâ ediniz de, Allahü teâlâ hakkımızda hayırlı eylesin." dedi. Bu adama; "O kimsenin kızının senin oğlunla evlenmesi takdir edilmemiştir. Senin oğlunun evlenmesi takdir edilen kadının kocası şu cemâatin arasında taş taşıyor." buyurdu. Bunun üzerine o kimse hazırlığından ve teşebbüsünden vazgeçti. Birkaç gün sonra cemâat arasından bahsedilen kimse vefât etti. Daha sonra da dul kalan hanımı ile duâ için gelen kimsenin oğlu evlendi.

Erzurumlu MollaAli adında bir zâtın babası Şeyh hazretlerinin talebelerindendi. Molla Ali babasından naklen şöyle anlatmıştır: "Bir gece Şeyh hazretleri dergâhında otururken

dervişlerden biri çırayı düzeltirken söndürdü. Derviş çok mahcûb oldu. Çırayı yeniden yakmak için odadan çıktı. Dergâh karanlık içinde kaldı. Bu sırada Pîr Muhammed hazretleri mübârek elini yukarı kaldırdı. Beş parmağının herbirinden çıra gibi ışık yayılmaya başladı. Dergâh aydınlandı. Çıra yakılıp getirilince, elini indirdi."

Yine MollaAli babasından naklen şöyle anlatmıştır: "Eshâb-ı kirâm düşmanlarından bir grup, Şâh Tahmasb'ın yanında Pîr Muhammed hazretlerinin aleyhinde konuşarak çok şeyler söylediler." Karabağ'da bir sünnî kimse çıkmış o bölgenin halkı hediyelerini hep ona veriyorlar. Şeyh Sâfî evlâdına hediye gelmez oldu." dediler. Bunun üzerine Şâh Tahmasb, Şeyh hazretlerini yanına getirmek için adamlarından bâzılarını görevlendirdi. Pîr Muhammed hazretleri kerâmetiyle bu kararı keşfedip; "Şâh Tahmasb bizi huzûruna götürmek için adam tâyin etti." dedi.Sonra bâzı dostlarıyla istişâre edip, onun adamları gelmeden önce kendisi gitmeye karar verdi. Talebelerinden bâzılarını da yanına alıp Kazvin şehrine gitti. Şahın ordusunda Şeyh hazretlerini seven Ehl-i sünnet îtikâdında meşhur bir kimse vardı. Şeyh hazretleri Kazvin'e varınca, bu kimsenin çadırında misâfir oldu. Bu sırada şâhın onu getirmek için vazîfelendirdiği kimseler hazırlık yapıyor, atlarını nallatıyorlardı. Misâfir olduğu kimse o askerlere haber yollayıp; "Gitmenize lüzum yok. Şeyh hazretleri kendisi geldi." dedi. Gelip görüştüler ve onun bulunduğu çadırda misâfir kalmasına râzı oldular. Ertesi gün de Şah'a götürmek üzere bulunduğu çadırdan aldılar. Yolda giderken gören azılı düşmanlardan biri; "Şimdi Şah emreder ben de senin derini yüzerim, çarık yapıp ayağıma giyerim!" dedi. Pîr Muhammed hazretleri bu azılı düşmana cevap olarak; "Allahü teâlânın dediği olur. Senin dediğin olmaz." buyurdu. Şah Tahmasb'ın yanına varınca, Şah adamlarına; "Doğurması yaklaşmış olan bir ineği bulup buraya getirin." dedi. İneği bulup getirdiler. Şah, önlerinde duran ineği göstererek, Şeyh hazretlerine; "Bu ineğin buzağısı erkek mi dişi midir?Alâmeti nedir?" diye sordu. Pîr Muhammed hazretleri ineğe bakıp; "Allahü teâlâ bilir ki, bu ineğin buzağısı erkektir. Rengi siyah ve kuyruğunun ucu beyazdır." dedi. Şah Tahmasb adamlarına emredip; "Bu ineği boğazlayın ve karnından çıkan yavrusunu perdesi ile yanıma getirin." dedi. Hemen ineği götürüp boğazladılar ve buzağıyı yavruluğundan çıkarmadan getirdiler. Önünde buzağıyı yavruluktan çıkardılar. Baktı ki buzağı erkek, rengi siyah ve kuyruğunun ucu da beyaz. Aynen Pîr Muhammed hazretlerinin târif ettiği gibi.

Şah Tahmasb bu hâdiseye şaşırıp, ikinci bir plân kurdu. Şeyh hazretlerine ve talebelerine belli etmeden zehirli şerbet vermelerini emretti. Adamlarına; "Bakalım zehirlenecekler mi?" dedi. Şahın adamları, Şeyh hazretlerine ve talebelerine içine zehir kattıkları şerbeti içirdiler. Sonra daŞahın yanından çıkardılar. Şeyh hazretleri oradan ayrılınca, talebelerine; "Bize içirdikleri şerbet zehirli idi." dedi. Daha sonra tenha bir evde toplanıp; "Lâ ilâhe illallah." diyerek zikre başladılar. O kadar zikrettiler ki, hepsi çok terledi ve içtikleri şerbetteki zehiri ter ile vücutlarından dışarı attılar. Hiçbirine bir zarar olmadı. Şâhın adamları kin içinde Şâha; "Bunları katletmek lâzımdır." dediler. Şah Tahmasb; "Biz onların hepsine zehir içirdik; eğer öldüler ise ne âlâ! Yok zehir tesir etmedi ve ölmediler ise onları öldürmek insafa sığmaz." dedi. Sonra bulundukları yere adam gönderip durumlarını öğrenmek istedi. Hiçbirine bir zarar gelmediğini haber aldı. Bunun üzerine Pîr Muhammed hazretlerini yanına çağırıp; "Haydi evinize dönünüz. Benim vilâyetimde ne işlersen işle. Kimse seni incitmesin. Zîrâ senin velî olduğunda şüphem kalmadı." dedi."

Şeyh hazretleri buyurmuştur ki: "Hind beldesinde bir talebem vardır. Beni görmemiştir. Ama onu tasavvufta yetiştirip kâmil ve mükemmil yetişmiş ve yetiştirebilen hâle getirdik. O bulunduğu diyârın halkını irşâd etmektedir. Kâmil ve yetişmiş olan mürşid o kimsedir ki, iki talebesinden biri doğuda biri de batıda olsa ve ikisi aynı anda vefât etmek üzere olsa, her ikisinin de başında bulunup îmânlarını şeytanın vesvesesinden muhâfaza eder."

HER VARLIK TESBÎH EDER

Eriş şehrinden Molla Bâbâ adında biri, Pîr Muhammed Gencevî hazretlerine talebe olmuş ve hizmetinde bulunmuştu. Bu kimse şöyle anlattı: "Bir defâsında Şeyh hazretleriyle bir yere gidiyorduk. Hocam at üzerindeydi. Ben de yanında yaya yürüyordum. Giderken yol üzerinde bir kuş ölüsü gördük. Hocam bana; "Şu kuşcağızı bana ver." dedi. Ben de alıp verdim. Bir müddet elinde tuttu. Sonra kuşcağız canlandı ve uçup gitti. Bunun üzerine dedim ki: "Efendim, Îsâ aleyhisselâm duâ edince, ölü dirilirmiş. Elhamdülillah sizin nefesiniz ile de bu kuşun dirildiğini gözümüzle gördük." dedim. Bunun üzerine buyurdu ki: "Kuşcağız ölmemişti. Fakat tesbihini yâni Allahü teâlâyı zikrederken söylediği şeyi unutup onu düşünürken kendini kaybetmiş. Tesbihini hatırlattım. Aklı başına geldi ve toparlanıp uçtu gitti. Her varlığın kendi lisânına göre tesbihi vardır. Allahü teâlânın velî kulları ve mürşid-i kâmiller bunu bilirler. Bir senede gökten kaç damla yağmur düşeceğini ve yerden ne kadar ot biteceğiniAllahü teâlâ mürşid-i kâmillere bildirir."

İLİM PERDE İMİŞ

O devrin büyük âlimlerinden bir zât, Pîr Muhammed hazretlerini ziyârete gitmişti. Bu âlim ziyârete giderken, kendi kendine; "Eğer bu zât mürşid-i kâmil ise bana Peygamber efendimizin nübüvvet mührünü göstersin." diye düşünür. Huzûruna varınca, Pîr Muhammed hazretleri bu âlime; "Bir vâz ve nasîhat yap da halk dinlesin." dedi. O da kabûl edip halka bir vâz yaptı. Fakat halk onun vâz ve nasîhatlarından hiç etkilenmedi. Bu âlim, Pîr Muhammed hazretlerine; "Bir vâz da siz yapınız, biz dinleyelim." dedi. Bunun üzerine sohbete başladı. O âlimin anlattığı şeylerin aynısını söyledi. Halka fevkalâde tesir etti. Âlim bu hâli görünce, çok şaşırdı. "Sen de aynen benim söylediklerimi söyledin. Benim vâzım hiç tesirli olmadı. Bunun sebebi nedir?" dedi. Pîr Muhammed hazretleri şöyle cevap verdi: "Siz bildiğiniz ile amel etmezsiniz. Bunun için sözünüz tesir etmez. Ama biz ilmimizle amel ederiz. Dinleyenlere ok gibi dokunur. Bu sebeple bizim sözümüz tesirli olur. Bir sebebi de şudur ki: Siz bir hadîs-i şerîf okurken, Resûlullah aleyhisselâm böyle demiş ve filan sahâbe böyle böyle demiş diye nakledersiniz. Fakat biz naklederken Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem böyle dedi ve falan sahâbe böyle dedi, diye naklederiz. Demiş ile dedi arasında fark vardır." Daha sonra da insafa sığar mı ki, bizi ziyârete gelirken içinden; "Eğer mürşid-i kâmil ise Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellemin nübüvvet mührünü bana göstersin." diye düşünürsün ve bunu istersin?" dedi. Bundan sonra da söze devâm edip; "Bize darılmayınız Civânşîr aşîretinin semiz koyunlarını yemişsin. Karlı soğuk sularını içmişsin, kalbin kazan karasından daha ziyâde kararıp körleşmiş. Mühr-i nübüvveti gösterince görmek için göz lâzımdır." deyince, o âlim insafa gelip; "Elhamdülillah sizi görmekle şereflendik. Bizim "demiş" sözümüz bundan sonra sizin dediğiniz gibi "dedi" olsun. Ama mühr-i nübüvveti görmeyi çok arzu ediyorum. Kalbimin kasveti, kırk gün halvete girmekle kalkar mı? Benim için nasıl riyâzet ve mücâhede buyurursanız başım üstüne yerine getiririm." deyince; "Sen yaşlısın kırk gün halvete girmeye gücün yetmez. Üç gün îtikâf niyetiyle mescidde kal. Bakalım Allahü teâlâ ne gösterir. O zât hemen mescide girip üç gün îtikâf niyetiyle orada kaldı. Üç gün geçince ikindi namazından sonra talebelerin zikrettiği bir sırada mühr-i nübüvveti gördü.Kendinden geçip zikretmekte olan talebelerin arasına gitti. Onlarla zikre başladı. Zikir sırasında talebeler neden yavaş yavaş zikretmiyorlar, böyle yapsalar olmaz mı diye düşündü. Zikir meclisi dağılacağı sırada Pîr Muhammed hazretleri talebelerine; "Zikri yavaş yavaş yapsanız olmaz mı?" dedi. O kimse bu sözü de duyunca kalbinden geçenleri farkettiğini görerek gidip Pîr Muhammed hazretlerinin elini öptü ve; "Bu sözü, görünüşte talebelerinize söylüyorsunuz. Fakat benim kalbimden geçeni söylediniz. Anladım ki zikri ne sûrette yapıyorlarsa câiz imiş. Benim bilmediğim hususlar varmış, özür dilerim" dedi.

KURŞUN NE OLDU?

Pîr Muhammed Gencevî hazretlerinin hanımı Zeyneb ananın iki erkek kardeşi vardı. Bunlardan biri Gencevî hazretlerini severdi ve ona talebe olmuştu.Diğerinin hiç muhabbeti yoktu. İki kardeş birlikte Gürcistan'a askere gitmişlerdi. Bir gün Gencevî hazretleri hanımı ile evinde otururken; "Eyvâh!" dedi. Hanımı ne oldu diye sorunca; "Birâderine bir kâfir tüfek attı. Bizi seven kardeşine gelen kör kurşuna bir pelit ağacını eğdim. Kurşunu meşe ağacı tuttu. Birâderin kurtuldu." deyince, Zeyneb ana; "Öbür

kardeşime gelen kurşun ne oldu?" diye sordu. "Göğsünü delip geçti!" deyince; "Aman böyle söyleme!" dedi. "Allahü teâlâ bilir ama, böyle oldu." Askerler dönünce, Gencevî hazretlerini seven kayın birâderi sağ sâlim geldi. Sevmeyip muhâlefet edenin ise vurularak öldüğü haberi geldi.

1) Menâkıb-ı Pîr MuhammedGencevî, Feyzullah Efendi,MilletKütüphânesi No: 2142

2) Silsilenâme-i Feyzullah Efendi; Üniversite Kütüphânesi, İbn-i Emîn T.Y. 3718

PÎR ŞÜKRULLAH HALVETÎ;

Velîlerin büyüklerinden. İsmi, Pîr Şükrullah bin Kâsım'dır. Sandıklı'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1473 (H.878) senesi Bakü'de vefât etti. Hocası Seyyid Yahyâ Şirvânî hazretlerinin türbeleri yakınında defnedilmiştir.

Pîr Şükrullah hazretleri aslen Arab olup, Karamanoğlu zamânında Şirvan'a hicret etti. Orada evliyânın büyüklerinden Seyyid Yahyâ Halvetî hazretlerine talebe oldu.Kısa zamanda olgunlaşıp velîlik derecelerine yükseldi.İcâzet, diploma alıp, hocasının vefâtından sonra insanlara hak yolun bilgilerini öğretti.

Seyyid Yahyâ hazretleri vefât ettiğinde ortanca oğlu yerine geçmeği arzu etmişti. Bu günlerde Pîr Şükrullah hazretleri yalnızlığı seçip, bir köşeye çekilmişti. Bir gece rüyâsında hocası SeyyidYahyâ hazretlerini gördü. Kendisine; "Pîr Şükrullah! Şimdi sen hacca git. Geriye döndüğünde vekilimiz olarak insanlara hak yolun bilgilerini öğretmek sana nasîb olacaktır." buyurdu. Pîr Şükrullah rüyâdaki işâret üzerine hacca niyet edip yola çıktı. Hac vazîfelerini tamamladıktan sonra, rüyâda kendisine; "Pîr Şükrullah! Şimdi acele dön. Yerimize geç. Hak yolun bilgilerini öğretmeye başla!" denildi. Bunun üzerine Şükrullah Halvetî acele geri döndü. Hocasının yerine geçip insanlara ilim ve edeb öğretmeye başladı. Pîr Şükrullah hazretlerinin çok kerâmetleri görüldü.

Derviş Muhammed Kavsî anlatır: "Bir tarihte ŞükrullahHalvetî hazretleri ile Bağdât'a gitmiştik. Orada velîlerin türbelerini ziyâret ettik, sonra Musul'a geçtik. Yolculuk esnasında karşımıza bir arslan çıktı. Ben çok korktum. Bu hâlimi gören Pîr Şükrullah hazretleri, aslana karşı; "Yâ Allah!" diye seslendi ve ona doğru yürüdü. Arslan birden sâkinleşti ve Pîr Şükrullah hazretlerinin ayaklarına yüzünü sürdü. Şükrullah Halvetî hazretleri ona;"Öyle olsun, öyle olsun." buyurup geri gitmesini bildirdi. Arslan da bu emir üzerine oradan uzaklaştı.

1) Lemezât, ÜniversiteKütüphânesi, No: 1894, v.147

PÎR TEVEKKÜL;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Pîr Tevekkül'dür. Sinop'ta doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1433 (H.837) senesinde Sinop'ta vefât etti. Oraya defnedildi.

Pîr Tevekkül, ilim tahsîli için Hirat'a gitti. Orada Şeyh Pîr Mîrim Halvetî hazretlerini tanıdı ve ona talebe oldu. Onu tanıması şöyle anlatılır: Hirat'ta ilim tahsîl ederken bir gün bir evin önünden geçerken içeride bir kalabalık gördü. Yemek yiyorlardı.Onu da çağırdılar. Dâvet üzerine içeri girdi.Meğer hâne sâhibi Mîrim Halvetî hazretlerini dâvet etmiş ve nasîhatlerini dinlemek istemişti. Hakîkaten yemekten sonra Mîrim Halvetî hazretleri sohbet etti ve tayy-ı zaman ve tayy-ı mekân edip, bir anda başka bir yere gidip gelmişlerdi. Pîr Tevekkül bu kerâmeti görünce hatırına; "Keşki bende de bu hal olsa idi. Sılama gidip anne ve babamı görüverseydim." diye geldi.

Bundan sonrasını, Pîr Tevekkül hazretleri şöyle anlatır: "Sılama, memleketime gidip gelmek

düşüncesi içerisinde iken Mîrim hazretlerinin ellerini öptüğümde o ellerini göğsüme koydu. O zaman kendimi Sinop'ta evimde buldum. Annem babam oturur idiler. Selâm verdim. Hemen kalkıp; "Oğul sen misin? Nereden nasıl geldin?" dediler. Ben onların onlar benim sesimi işitti. Bir zaman hal hatır ile hasret giderdik. Sonra bir ibrik ile abdest aldım. Sonra kendimi Mîrim hazretlerinin huzûrunda buldum. İşte o aldığım ibrik dedim ve oradakilere gösterdim."

Pîr Tevekkül kısa zamanda ilim ve edeb öğrenip, hocasından icâzet, diploma aldı ve onun önde gelen talebelerinden oldu. Sonra hocalarıyla birlikteAnadolu'ya geldiler. Hocası onu insanlara hak yolun bilgilerini öğretmek üzere Sinop'a gönderdi. Pîr Tevekkül Sinop'a geldiğinde başından geçenleri anne ve babasına anlatıp önceki gelişinin tayy-ı mekân ile olduğunu onlara haber verdi. Anne ve babası kendilerine Allahü teâlânın sâlih, velî bir evlâd vermesinden dolayı çok şükrettiler. Onlar da oğullarının yolu olan Halvetî yoluna girip, onun terbiyesi altında yaşadılar.

1) Lemezât, ÜniversiteKütüphânesi, No: 1894, v.135

PİREBİ SULTAN

Konya velîlerinden. Selçuklular devrinde yaşamıştır. Hoca Fakih'in talebesi, Nasreddîn Hoca'nın arkadaşı olduğu rivâyet edilmektedir. Kabri, Konya Sanat Enstitüsünün güneyinde kendi adıyla anılan câminin avlusunda olup, 1977 yılında mermerden yapılmıştır. Aynı yerde olup zengin vakıfları bulunan zâviyesi günümüze ulaşmamıştır.

PÎRÎ BABA

Ahmed Yesevî hazretlerinin Anadolu'ya İslâmiyeti yaymak için gönderdiği altı halîfesinden birisi. Merzifon'a yerleşip kurduğu zâviyede uzun yıllar İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmıştır. Zâviyesinden günümüze sâdece câmisi kalmıştır. Türbesi de câmisinin karşısında olup ziyâret edilmektedir.

PÎRÎ HALÎFE HAMÎDÎ;

Anadolu âlim ve velîlerinden. Hamîd (şimdiki ismi ile Isparta) vilâyetinin Eğirdir kasabasından olup Pîrî Halîfe diye meşhûr olmuş ve memleketi olan Hamîd iline nisbetle Hamîdî denilmiştir. Pîrî Halîfe Hamîdî diye tanınır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1555 (H.962) senesinde vefât etti. Kabri Isparta'da olup, ziyâret edilmektedir.

İlk zamanlarından îtibâren ilim öğrenmeye ve tasavvuf yolunda ilerlemeye meraklı olan Pîrî Halîfe, Seyyid Emîr Buhârî hazretlerinin sohbetlerine devâm ederek olgunlaştı. Tasavvufda yüksek derecelere kavuştu. O büyük zâtın huzûrunda, hem zâhirî hem de bâtınî kemâlâtı elde etti.

Tahsîlini tamamlayıp hocasından icâzet aldıktan sonra, memleketine dönerek orada talebe yetiştirip, ilme hizmet etmeye çalıştı.

Pîrî Halîfe Hamîdî, devamlı ibâdet eden, dînimizin emirlerine son derece bağlı olan bir zât idi. Diğer büyük zâtlar gibi o da dünyâya kıymet ve îtibâr etmez, dünyâya düşkün olanlardan uzak dururdu. Çok riyâzet ve mücâhede yapardı. Nefsin arzularına uymaz, nefsin istemediği, ona zor gelen ibâdetleri çok yapardı. Görünüş îtibâriyle diğer insanlar gibiydi. Ama hakîkatte o başka bir âlemdeydi. Allahü teâlâya yönelmiş vaziyette, her an ölüme hazır durumda idi. İstiğrak (Allahü teâlânın aşkı ile kendinden geçmiş olma) denizinin tam bir dalgıcı idi. Bâtını gibi zâhiri de kemâlât ve güzelliğe sâhib olduğundan, onu görenlerin gönüllerinde muhabbet

hâsıl olurdu.

Menkıbe ve kerâmetleri pekçok olup, bunlardan biri şöyle anlatılır:

Sevdiklerinden birisi, Pîrî Halîfe'ye hediye olarak bir miktar ceviz getirdi. O da bu hediyeyi kibarca reddederek kabûl etmedi. O kimse, getirdiği hediyenin kabul edilmeye lâyık görülmediğini, Pîrî Halîfe'nin hediyesini kabûl etmediğini düşünerek çok üzüldü. Hattâ kederinden, perişân bir hâle geldi. Onun bu hâlini anlayan Pîrî Halîfe, özür dileyerek o kimseye dedi ki: "Sen bu cevizin ağacını hanımına mehir olarak vermemiş miydin? O da îtirâf edip; "Hakîkaten ben bu cevizin ağacını hanımıma hîbe eylemiş idim" dedi. Cevizi getiren, başkasının malını ondan izinsiz alıp kullanmanın ve başka birine hediye olarak vermenin câiz olmadığını düşünerek, bu sebeple hediyesinin kabûl edilmediğini anlayıp rahatladı. Pîrî Halîfe'nin apaçık kerâmetine şâhid olmakla, Pîrî Halîfe'ye olan muhabbet ve bağlılığı daha da arttı.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye; c.2, s.61

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.519

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.298

PÎRÎ HALÎFE SULTAN;

Anadolu'yu aydınlatan büyük velîlerden. İsmi Muhammed olup, seyyiddir. Soyu yirmi ikinci batında hazret-i Zeynelâbidîn'den, hazret-i Hüseyin'e ulaşır. İran'ın Hoy şehrinde doğdu. Isparta'nın Eğridir kazâsında vefât etti.Rüyâsında Peygamber efendimizden aldığı bir işâret üzerine hocası Şeyhülislâm Berdeî ile Anadolu'ya hicret etmiştir. Şeyhülislâm Berdeî veŞeyh Abdüllatîf Kudsî'den feyz almıştır. Fatih Sultan Mehmed'in saltanatının ilk devirlerinde vefât etmiştir. Kabri, Eğridir Yazla'da câmi yanındaki türbededir.

Anadolu'ya gelmesi şöyle vukû bulmuştur. Hoy şehrinde iken bir gece Peygamber efendimizi rüyâsında gördü. Peygamber efendimiz ona rüyâsında; "Benim yolumda ve benim evlâdımdan, şeyh-i kâmil ve mürşid-i mükemmil, yetişmiş ve yetiştirebilen rehber Şeyhülislâm Berdeî gelmek üzeredir. Gâfil olma. Rum diyârına, Anadolu'ya git!" diye emir buyurdu. Bu rüyâ üzerine işâret edilen zâtın gelmesini beklemeye başladı.

Ona rüyâsında işâret edilen zât, evliyânın meşhurlarından büyük rehber Şeyhülislâm Berdeî hazretleri olup, bir Osmanlı vâlisinin dâveti üzerineAnadolu'ya göçüyordu. Hac ibâdetini yapmak üzereMekke'ye gitmişti. Orada Kâbe'yi tavâf ederken Osmanlı vâlilerinden o zamanki adıyla Hamidili (Isparta) vâlisi ile tanıştı. Bu, Vâli Hızır Bey idi. Âlimleri ve evliyâyı çok sever, hürmet ederdi. Şeyhülislâm'ı, Kâbe'yi tavâf sırasında görüp büyük bir âlim ve mürşid olduğunu anladı. Ona; "Ben Anadolu'da Hamidili (Isparta) diye tanınan vilâyetin vâlisiyim. O diyârın havası hoş, suyu tatlı, beldeleri, köyleri bağlık, bahçelik gâyet güzel bir memlekettir. Fakat halkına dîn-i İslâmı anlatacak, doğru yolu gösterecek bir mürşid-i kâmil yoktur. Bu sebeple halk arzu ve hevesleri peşinde ve bozuk hallerdedir. Acaba lutfeder misiniz? O diyârın halkını irşâd için oraya hicret buyurup, yerleşseniz. Hesapsız sevap ve ecir kazanmanızda şüphe yoktur. Eğer bu arzumuzu kabûl buyurursanız ben köleniz, siz sultânım için Eğridir kasabası civârında havası ve suyu güzel bir yerde sizin için bir yer, dergâh yapıp hayır duânızı almak istiyorum." dedi. Bu dâvet üzerine Şeyhülislâm Berdeî hazretleri; "İstihâre edelim." buyurdu. Bir-iki gün sonra da Vâli Hızır Beye; "İstihâremde Rum tarafına, Anadolu'ya dâvetinizi kabûl etmem işâret olundu. İnşâallah bu sene memleketimize gidelim. Gelecekte Allahü teâlânın izniyle Rum diyârına, Anadolu'ya gelelim." buyurdu. Vâli Hızır Bey çok sevinip o sene hacdan döner dönmez Eğridir Gölünün kıyısında Mezar-ı Şerîf denilen yerde güzel bir dergâh yaptırıp, gelmesini beklemeye başladı.

Şeyhülislâm Berdeî hazretleri de vâd ettikleri zaman gelince, on altı oğlu ve kırk talebesi ile Anadolu'ya göçmek üzere yola çıktı. İran'ın Hoy şehrine geldikleri sırada Muhammed Çelebi Sultanın babası Pîrî Halîfe Sultan da rüyâsında Peygamber efendimizi görmüş ve Şeyhülislâm Berdeî hazretleri ile Anadolu'ya gitmesi için işâret almış bulunuyordu. O da merakla beklemekte idi. Şeyhülislâm Berdeî hazretleri onun bulunduğu beldeye uğrayıp onunla görüşerek; "Oğlum Pîr Muhammed! Emre itâat eder misin?" demiş, geçip gitmiş ve şehir dışında bir yerde konaklamıştı. Pîrî Halîfe Sultan hemen gitmek üzere evinden ayrılmıştır. Şeyhülislâm Berdeî ile Anadolu'ya göçmek için şehir dışında konakladıkları yere gitmiştir. Ancak annesi, babası ve akrabâları gitmesine râzı olmayıp karşı çıkmışlar. Her ne yaptılarsa onu Şeyhülislâm Berdeî hazretlerinin yanında bulunca, bir eve hapsettiler. Boğazına zincir ve ayaklarına da bukağı bağladılar. Evin kapısını da kilitlediler. Fakat yine Şeyhülislâm Berdeî hazretlerinin yanına geldi. Tekrar alıp götürmek istediklerinde Şeyhülislâm Berdeî hazretleri onlara; "Onu diyâr-ı Rum'a, Anadolu'ya alıp götürmem ve terbiye ve irşâd etmem emrolundu!" dedi. Bu sözleri işitince gitmesine râzı olup bıraktılar. Âilesinden, yurdundan ayrılıp onlarla birlikte Anadolu'ya doğru yola çıktı. Takke dikme sanatında ustaydı.

O sırada Anadolu'da Ankara'da evliyânın meşhurlarından Hacı Bayrâm-ı Velî hazretleri insanlara rehberlik yapıyordu. Onlar Anadolu'ya doğru gelmekte iken bir gün Hacı Bayrâm-ı Velî'ye talebeleri; "Sultânım! Takkeniz eskimiş. Hediye gelen güzel bir keçe var. Müsâade ederseniz ince keçelerden bir taç diktirelim." dediklerinde; "Sabredin takkeci gelsin." buyurarak Pîrî Halîfe Muhammed'in hocası ile Anadolu'ya gelmekte olduğunu işâret etmişti. Ne zaman yenilemek isteseler; "Takkeci gelsin." diye cevap vermiştir.

Şeyhülislâm Berdeî, Pîrî Halîfe Muhammed ve yanlarında bulunanlarla birlikte altı ayda Ankara'ya geldiler. Yaklaştıkları sırada Hacı Bayrâm-ı Velî'ye mâlum olup; "Takkeci geliyor! Karşılayalım." diyerek talebeleri ile birlikte karşılamaya çıktılar. Şeyhülislâm Berdeî hazretleri, bir işâret üzerine en seçkin talebesi Pîrî Halîfe Muhammed'i yanına alıp altı ayda irşâd ve terbiye ederek tasavvufta kemâl derecelerine ulaştırmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî onları karşılayıp Şeyhülislâm Berdeî hazretleri ile buluştu. Hal hatır sorup, dergâhına götürdü. Birkaç gün misâfir edip, ziyâfetler verdi. Çok kıymetli sohbetler yaptılar. Bir gün Hacı Bayrâm-ı Velî talebelerinden, hediye gelen keçeleri getirmelerini istedi. Sonra bunları Pîrî Halîfe Muhammed'in önüne koyarak; "Oğlum Pîr Muhammed! Bunlardan bize bir takke dikiver." dedi. O da alıp güzel bir takke dikti. Getirip önlerine koydu. Hacı Bayrâm-ı Velî; "Oğlum Pîr Muhammed! Bu tâcı bana hocandan gördüğün gibi giydir." dedi. O da alıp telkin ve tekbir getirerek Hacı Bayrâm-ı Velî hazretlerine giydirdi. Bunun üzerine Hacı Bayrâm-ı Velî, Pîrî Halîfe Muhammed'in hocası Şeyhülislâm Berdeî hazretlerine; "Hoş Şeyhülislâmsın! Altı ayda terbiye ettiğin birine seksen yaşındaki bir ihtiyâra taç giydirirsin." buyurdu. Bu misâfirlikten sonra Hacı Bayrâm-ı Velî ile vedâlaşıp Ankara'dan ayrılıp Hamidiline (Isparta'ya) doğru yola çıktılar. Borlu'ya geldikleri sırada Şeyhülislâm, Eğridir Gölünün öte tarafına bakarak Yazla tarafına işâret etti ve; "Bizim toprağımız şu makamdan alınmıştır." dedi. Kendilerini büyük bir şevk ve heyecanla bekleyen Vâli Hızır Bey, onları karşılaşıp, önceden yaptırdığı dergâha götürüp yerleştirdi. Böylece Anadolu, kıymetli bir mürşidi, yol göstericiyi büyük bir velîyi bağrına basıp feyzlerinden istifâde etmeye başladı. İnsanlar onların derslerinden, sohbetlerinden çok istifâde ettiler. Şeyhülislâm Berdeî hazretleri yanında getirdiği kıymetli talebesi Pîrî Halîfe Muhammed'i kendi kızıyla evlendirip, dâmât yapmakla şereflendirdi. Bu evlilikten bir oğlu oldu. Bu oğlu MuhammedÇelebi Sultan adıyla bilinen meşhur velîdir.

Pîrî Halîfe Sultan'ın Ali Fakih adında bir talebesi vardı. Hizmetinde bulunduğu sırada bir gece rüyâsında Osmanlı âlimlerinin meşhurlarından ve evliyânın büyüklerinden Akşemseddîn hazretlerini gördü. Rüyâda, bir rüyâsının tâbirini sordu. Uyanınca tâbire hayret edip hocası Pîrî Halîfe Sultân'ın huzruna gitti. Hocası onu görür görmez, o daha bir şey

söylemeden; "Ali Fakih! Akşemseddîn rüyânın tâbirinde isâbet edemedi. Senin makâmın, derecen o tâbirdeki gibi değildir. Şimdi sen falan makamdasın. Rüyânın tâbiri de şöyledir." diyerek tâbirini bildirdi. Aradan bir müddet geçti. Pîrî Halîfe Sultan bir gün talebesi Ali Fakih'e İstanbul'a gitmesini emretti. O da başüstüne deyip yola çıkmak üzere hazırlandı. Bir ara; "İstanbul'a ne hizmet için gideceğim!" sormadım diye düşündü. Sonra da bir hikmeti var diyerek emre uyup İstanbul'a gitti. İstanbul'a vardığı gün Cumâ idi. Cumâ namazını kılmak için Ayasofya Câmiine gitti. Namazını bir direğin dibinde kıldı. Sonra Akşemseddîn hazretleri vâz etti. O da cemâatle birlikte bu evliyâ zâtın vâzını dinledi. Vâzdan sonra Akşemseddîn hazretleri kürsüden indi. Cemâatle müsâfeha etti. Ali Fakih de elini öpmek için yaklaştı. Bu sırada Akşemseddîn hazretleri etrâfını koklayarak bakışlarıyla birini arıyordu. Ali Fakih elini öpünce elini tutup bırakmadı. Pîrî Halîfe Sultan'ı kastederek; "Dost kokusunu aldım!" dedi. Cemâat dağılınca onu yanına alıp odasına götürdü. Pîrî Halîfe Sultan'ın hâlini sorup haber aldı. Bir müddet sohbetten sonra; "Mevlânâ Ali Fakih! Biz senin makâmını, ulaştığın dereceyi bilememişiz. Rüyânın tâbirinde yanılmışız. Tâbiri, hocan Pîrî Halîfe Sultan'ın buyurduğu gibidir." Ali Fakih, Akşemseddîn hazretlerinden bunları dinleyince hocasının kendisini İstanbul'a göndermesinin hikmetini anladı.

Pîrî Halîfe Sultan'ın kıymetli oğlu ve meşhur velî Muhammed Çelebi Sultan gençliğinde kimyâ ilmini öğrenmeye heves etmişti. Bir gün ona; "Oğul! Kimyâ ilmini tahsîl ettin mi?" diye sordu. "Baba biraz daha zaman ister." dedi. Evde bulunan boş bir sandık vardı. O sandığı gösterip; "Oğul şu sandığı kilitle ve bir müddet ona bak ve devamlı Kelime-i tevhîd söyle, sonra aç! Allahü teâlânın kudretini gör." dedi. Bu sözleri üzerine boş sandığı kilitledi. Başında durup bir müddet devâmlı; "Lâ ilâhe illallah." dedi. Sonra da sandığı açtı ve sandığın altınla dolu olduğunu gördü.

SOPA ATAN AYAKKABI

Pîrî Halîfe Sultan bir defâsındaEdirne'ye gitmişti. Edirne'de bulunan bir hıristiyan papazı açlık içinde, riyâzetler çekerek kerâmet gibi gözüken bâzı hallere kavuşmuştu. İstidraç denilen hallerden olan ve sâhibini derece dereceCehennem'e sürükleyen bu hâli, havada uçmaktı. Papazın havada uçması halkın dikkatini çekmişti. Pîrî Halîfe Sultan bir hıristiyan papazın halkı aldatmasına mâni olmak için pekçok kimsenin bulunduğu bir mecliste râhibi çağırtıp; "Hadi uç da görelim." dedi. Bunun üzerine papaz, bir sihirbaz gibi harekete geçip uçmaya başladı. Papaz havada yükselince Pîrî Halîfe ayağından ayakkabılarını çıkarıp râhibin peşinden attı. Ayakkabılar râhibin üstüne gelip başına vurmaya başladı. Sonunda râhibin başına vura vura onu yere indirdiler. Papaz kendinden geçmiş bir halde yere inince başı ve yüzü kuşlar tarafından gagalanmış gibi yara bere içindeydi. Mahçup ve perişan bir halde Pîrî Halîfe Sultan'ın yanında duruyordu.Papaza; "Ey papaz! Aç durarak ve nefsini riyâzete sokarak bâzı sahte haller kazandın. Müslümanların inancıyla oynamak istedin. Sonunda ayakkabıların seni ne hâle soktuğunu gördün. Onların vurmasından kurtulamadın yere indin. Şimdi kendinin sapık ve bâtıl bir yolda bulunduğunu, İslâmiyetin hak din olduğunu anladın mı?" dedi. Papaz cevap vermeyip şaşkın bir vaziyette susuyordu. Bu sırada Pîrî Halîfe Sultan; "Bu kadarıyla iknâ olmadın, sen bâtıl dinde olduğun halde kerâmet dâvâsında bulundun. Ben Allahü teâlânın âciz bir kuluyum. Şimdi gör uçmak nasıl olur!" dedi. Sonra havada uçup gözden kayboldu. Herkes şaşkın bir halde bir müddet bekledi. Daha sonra dönüp geldi.Kâbe'ye gidip döndüğünü bildirdi. Oraya gidip döndüğünü belirten alâmetler de gösterdi. Bu hâle şâhid olan papaz, tam bir sadâkatla müslüman oldu. Bunun üzerine altı papaz, kıyâfet değiştirip Pîrî Halîfe Sultan'ın yanına gittiler. Onu imtihan maksadıyla konuşmaya başladılar. Pîrî Halîfe Sultan söze başlayıp, kerâmetiyle onların hallerini, yerlerini, isimlerini ve kim olduklarını, maksatlarını birer birer söyleyip açıkladı. Bu kerâmet karşısında âciz ve şaşkın kalan papazlar, yanlış ve bâtıl bir yolda olduklarını anlayıp müslüman oldular.

Bu hâdiseler pâdişâh tarafından duyulunca, onu huzûruna dâvet etti. Pâdişâhın huzûruna varınca; "Buraya pâdişâhla buluşmaya veya ona tanınmaya ve bir şey taleb etmeye gelmedim. Lâkin İslâm pâdişâhı âdildir. Emrine uyup dâvetini kabûl ettik. Pâdişâhımızın mâlumu olsun ki, bu duâcılarının buraya geliş sebebi, o papazın hâlini işitip müslümanların îtikâdlarına zarar vermesine mâni olmak

içindir. Hamdolsun o fitneyi söndürdük. Allahü teâlâ papazlara müslüman olmalarını nasîb eyledi." dedi. Bu görüşmelerinden sonra pâdişâh bir vezîri vâsıtasıyla yedi yüz altın gönderdi. Para takdim edilince tebessüm ederek; "Bizim yedi yüz değil yedi altına dahi hakkımız yoktur. Biz fakir bir dervişiz. Bunu İslâm askeri için ve devlet işlerine sarf eylesinler. Pâdişâha duâ etmek bizim vazîfemizdir. Pâdişâhımız âdildir. Ona dâimâ duâ ederiz. Bu durum pâdişâha bildirilince, pâdişâh; "Mutlakâ bir arzuları vardır, beyân etsinler." diye haber yolladı. Bunun üzerine; "Bir murâdımız yoktur. Lâkin pâdişâha itâat etmek ve hâtır-ı şerîflerini hoş tutmak için bir nesne teklif edelim ki, Allahü teâlâ indinde biz ve zât-ı şâhâneleri mesûl olmayalım. Zîrâ şimdi bir şey arzu eylesek onlar dahi esirgemeyecekler. Lakin devlet hazînesinden bize verilecek hardal dânesi kadar istihkâkımız yoktur. Eğer lutfederlerse, merhum kaynatam ve şeyhimiz Şeyhülislâm Berdeî'ye Hamidoğlu Hızır Bey merhum bir mikdar arâzi ve mülk vermişti. Şeyh merhum da bunları evlâda vakfeylemişlerdi. Temlik ve vakfı sahîh olmak için bir ferman ihsân buyursunlar." dedi. Bu arzusu pâdişâha iletilince, bir menşur-u hümâyûn gönderdi ve arzusunu yerine getirdi.

1) Μεν®κ}β–} Βυρη®νεδδ⌊ν Ε□ριδιρ⌊ (⇒εριφζ®δε Μυηαμμεδ Εφενδι, Σ⌉λεψμ®νιψε Κ⌉τ⌉πη®νεσι, Ηαχ} Μαημ⌋δ Κ}σμ}, No: 4552)

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.130

3) Sicilli Osmânî; c.2, s.43

R

RÂBİA-İ ADVİYYE;

Tâbiînden ve hanım velîlerin büyüklerinden. Babasının adı İsmâil'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 752 (H. 135) yılında Kudüs civârında vefât etti.

Babası İsmâil'in üç kızı vardı. Bir tane daha doğunca adını Râbia (dördüncü) koydu. Babası İsmâil Efendi çok fakir olduğundan Râbia doğduğu gece evde ihtiyaç olan şeylerden hiçbiri yoktu. Bu duruma annesi çok ağlayıp mahzûn oldu. Efendisine; "Filân komşuya gidip, bir mikdar kandil yağı isteyebilir misin?" dedi. Hazret-i Râbia'nın babası, Allahü teâlâdan başka kimseden bir şey istememeğe söz vermişti. Bununla beraber hanımını üzmemek için komşuya gitti. Kapıya elini sürdü ve geri gelip; "Kapı açılmadı" deyince hanımı ağladı. O da çok üzüldü. Babası, başını dizine dayadı ve öylece uyuya kaldı. Rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz, kendisine buyurdu ki: "Hiç üzülme! Bu kızın, öyle bir hanım olacak ki, ümmetimden yetmiş bin kişiye şefâat edecek. Yârın bir kâğıda şöyle yaz: "Sen her gece Peygamber efendimize yüz salevât-ı şerîfe, Cumâ geceleri de dört yüz salevât gönderirdin. Bu Cumâ gecesi unuttun. Bunun keffâreti olarak, bu yazıyı sana getiren zâta dört yüz altını helâl parandan ver." Sonra Basra vâlisi Îsâ Zâdân'a git. O yazıyı ver." Hazret-i Râbia'nın babası uyandığında, Peygamber efendimizi görmenin şevkiyle ağlıyordu. Hemen kalktı, denileni yaptı ve Îsâ Zâdân'ın yanına gitti. Vâli mektubu alınca, Resûlullah efendimizin kendisini hatırlamasının şükrü için, binlerce altını fakirlere sadaka verdi. Râbia-i Adviyye'nin babası İsmâil Efendiye de mektupta yazılanı ve ona ilâve olarak pekçok altını da sadaka verip, bir ihtiyâcı olursa tekrâr gelmesini tenbîh etti. Altınları aldıktan sonra lüzumlu ihtiyaçlarını temin etti. Böylece bolluğa kavuştular ve kızlarına rahatça bakıp güzel edeb ve terbiye ile büyüttüler.

Râbia-i Adviyye biraz büyümüştü. Annesi ve babası vefât etti. Üstelik, Basra'da kıtlık ve fevkalâde pahalılık vardı. Bu hengâmede Râbia'nın ablaları dağıldılar. Kimsesiz kalan Râbia'yı zâlim bir kimse yakaladı ve hizmetçi olarak iş gördürdü. Sonra da köle olarak altı gümüş karşılığı bir ihtiyara sattı. O ihtiyarın hizmetçisi olarak, gösterilen zor işleri sabırla yapmaya çalışıyordu. Çok sıkıntılı günler geçirdi. Çok zahmetler çekti, fakat isyân etmedi. Allahü teâlânın takdirine râzı oldu. Edebi fevkalâde idi. Bir gün karşısına bir nâmahrem, yabancı çıktı. Ondan sakınayım diye hızla giderken düşüp kolu kırıldı. Acz ve kırıklık içinde,

mahzûn olmuş bir kalb ile Allahü teâlâya yalvardı.

"Yâ Rabbî! Garib ve kimsesizim. Yetim ve öksüzüm. Köle edildim. Bir de kolum kırıldı. Lâkin ben bunların hiç birine üzülmüyor, yalnız senin rızânı istiyorum. Benden râzı olup olmadığını da bilmiyorum" dedi. Bu sırada bir ses duydu. "Üzülme, sen âhirette meleklerin bile imreneceği bir makamda bulunacaksın." diyordu. Râbia tekrar efendisinin evine döndü. Günlük hizmetleri yerine getirir, akşama kadar ayakta dururdu. Bununla beraber her gün oruçlu olur, geceleri de Allahü teâlâya ibâdet ve tâatle geçirirdi. Bir gece efendisi uyandığındaRâbia'nın odasından sesler geldiğini işitti. Pencereden bakınca, Râbia'nın, secde ettiğini, Allahü teâlâya şöyle yalvardığını duydu. Diyordu ki: "Ey Rabbim! Benim arzumun senin emrine uymak olduğunu biliyorsun. Benim saâdetim senin huzûrunda bulunmaktır. Eğer elimden gelse, sana ibâdetten, bir ân geri kalmam. Fakat ev sâhibimin hizmetinde bulunduğum için ona hizmet ediyorum ve sana gereği gibi ibâdet edemiyorum..." Ev sâhibi, bunları duydu. Ayrıca, Râbia'nın başı üstünde bir kandil bulunduğunu, kandilin bir yere asılı olmadan havada durduğunu, odanın o kandilin nûru ile aydınlandığını gördü ve hayretten dona kaldı. "Artık Râbia köle olamaz!" diyordu. Sabaha kadar uyuyamadı. Sabah olunca hemen Râbia'yı çağırdı ve dedi ki: "Artık serbestsin. Dilediğini yap. Ama burada kalırsan ben sana hizmet ederim." Râbia; "Gideyim." dedi. Oradan ayrılıp küçük bir eve yerleşti. Bütün vakitlerini ibâdetle geçirir, bir gün ve gecesinde bin rekat namaz kılardı. Kefenini dâimâ yanında taşır, namaz kılacağı zaman onu serer, üzerine secde ederdi. Kefeni yanında olmadan gezdiğini, kefenini beraberine almadan konuştuğunu kimse görmedi. Süfyân-ı Sevrî ve Hasan-ı Basrî, ondan feyz alırlardı.

Kimseden bir şey almazdı. Bir keresinde Hasan-ı Basrî hazretleri kendisini ziyârete gelmişti. Kulübesinin kapısında, zenginlerden birinin ağladığını gördü. "Niçin ağlıyorsunuz?" diye sordu. O zengin; "Zühd ve kerem sâhibi şu hâtun olmasa, halk mahv olur. O, zamânın bereketidir. Allahü teâlâ bizi, bir çok belâ ve sıkıntılardan onun hürmetine muhâfaza etmektedir. Ona bir mikdar yardımım olsun diye şu keseyi getirdim. Fakat kabûl etmez diye ağlıyorum. Bunu ona verseniz, belki sizin hatırınız için kabûl eder" dedi. Hasan-ı Basrî hazretleri içeri girip olanları bildirince, Râbia-i Adviyye buyurdu ki: "Ben bu dünyâlıkları bunların hakîkî sâhibi olan Allahü teâlâdan istemeğe utanır iken başkasından nasıl alırım? Allahü teâlâ bu dünyâda, kendisini inkâr edenlerin bile rızkını verirken, kalbi O'nun muhabbetiyle yanan birinin rızkını vermez mi zannediyorsunuz? O kimseye selâmımızı söyle. Kalbi mahzûn olmasın. Biz Allahü teâlâdan başkasından bir şey almamaya ahdettik. Hiç bir kimseden bir şey beklemiyoruz. Geleni kabûl etmiyoruz. Bir defâsında devlete âid olan bir kandilin ışığından istifâde ederek gömleğimi yamadım da kalbim dağıldıkça dağıldı ve dikişleri sökünceye kadar kalbimi toparlayamadım."

Mâlik bin Dinâr şöyle anlatır: Birgün Râbia'nın yanına gittim. Abdestini almış, kalan sudan bir kaç yudum da içmişti. Dikkat ettim, testinin bir tarafı kırıktı ve çok eski bir hasırda oturuyordu. Kerpiçten bir de yastığı vardı. Bunları görünce çok üzüldüm, içim yandı ve; "Ey Râbia! Zengin arkadaşlarım var. Kabûl edersen sana onlardan bir şeyler alayım" dedim. Bana dönerek; "Yâ Mâlik! Bana da, onlara da rızkı veren Allahü teâlâdır. O, fakirleri fakir olduğu için unutup, zenginleri de zengin olduğu için hatırlıyor ve yardım mı ediyor sanıyorsun?" dedi. Ben de "Hayır, hiç öyle olur mu?" dedim. Bunun üzerine "Mâdem ki Rabbim benim hâlimi biliyor, benim hatırlatmama ne lüzum var. O, öyle istiyor, biz de O'nun istediğini istiyoruz" diye cevap verdi.

Râbia-i Adviyye, "Niye evlenmiyorsun?" diye ısrâr edenlere şöyle söyledi: "Benim üç büyük derdim var. Bunların sıkıntısından kolayca kurtulmamı garanti ederseniz, o zaman evlenirim. Birincisi, (Acabâ son nefesimde îmânımı kurtarabilecek miyim?) İkincisi, (Kıyâmet gününde amel defterimi sağ tarafımdan mı, yoksa sol tarafımdan mı verecekler?) Üçüncüsü, (Herkesin hesâbı görüldükten sonra bir grup Cehennem'e ve bir grup Cennet'e giderken, acabâ ben hangi grupta bulunacağım?)" dedi. O kimseler; "Biz bu suâllerin cevâbı olarak size bir şey

söylemekten âciziz" dediler. "O halde önümde böyle dehşetli günler varken ve bu günlere hazırlanmak elbette lâzım iken, evlenmeyi nasıl düşünebilirim?" buyurdu.

Bir gün ikindi vakti yanına bir misâfir geldi. Tencerede bir parça et vardı. Eti pişirip misâfire ikrâm edeyim diye düşündü. Fakat, yemeği hazırlamak için de misâfirin yanından ayrılamadı. Nihâyet akşam vakti oldu. Namazlarını kıldılar. Kendisi de, misâfiri de oruçlu idiler. Nihâyet evde bulunan bir kuru ekmek ve bir mikdar suyu misâfire ikrâm için hazırladı. Sonra, etin bulunduğu tencerenin Allahü teâlânın izni ile kaynadığını ve yemeğin çok güzel piştiğini gördü. Misâfire ikrâm ile iftarı birlikte yaptılar. Misâfir; "Hayâtımda bu kadar lezzetli bir yemek yemedim." deyince, Râbia-i Adviyye; "Her hâlinde Allahü teâlâyı hatırlıyan ve sâdece O'nun rızâsını istiyenlere işte böyle yemek pişirirler." buyurdu.

Râbia-i Adviyye'nin hacca gitmek arzusu çoğaldı. Bir kâfileye katılarak yola çıktı. Yolda merkebi ölünce kâfiledekiler; "Eşyâlarınızı bizim hayvana yükleyelim" dediler. Onlara; "Ben Allahü teâlâya tevekkül ederek yola çıktım. Siz yolunuza devam ediniz, ben yavaş yavaş gelirim" dedi ve kervan yoluna devam etti. "Yâ Rabbî! Çok âciz olduğumu görüp, biliyorsun. Beni evine dâvet ettin ama bineğim yarı yolda öldü. Koca çölde yalnız kaldım. Durumu sana havâle ettim." diyerek eşyâlarını yüklendi. Onun bu yalvarışından sonra Allahü teâlâ merkebi diriltti. Hazret-i Râbia buna çok sevindi.

Bir gün, Râbia-iAdviyye'ye yemek yapmak istediler, fakat soğan yoktu.Komşudan alalım dediler. O da; "Kırk senedir, Allahü teâlâdan başkasından bir şey istememek üzere söz verdim. Zararı yok soğansız olsun." buyurdu. Sözünü yeni bitirmişti ki, bir kuş ayaklarındaki soğanları oraya bırakıp gitti. Bunu gören hazret-i Râbia; "Bu ilâhî bir imtihandır, Allahü teâlânın azâbından emin değilim, korkuyorum!" deyip, yemek yerine kuru ekmeği yedi.

Bir gün, Hasan-ı Basrî hazretlerinin evinin önünden geçiyordu. O sırada evin damında bulunan Hasan-ı Basrî, Allahü teâlânın muhabbetinden pek çok ağlamış, göz yaşlarını rüzgâr, aşağıdan geçmekte olan Râbia-i Adviyyenin yüzüne düşürmüştü. Damlanın nereden geldiğini araştırıp, yukarıda ağlamakta olan Hasan-ı Basrî'yi görünce; "Ey Hasan! Sakın gözyaşların nefsinin arzusuyla akmış olmasın! Bu gözyaşlarını içinde muhafaza et ki, içerde bir derya olsun. Allahü teâlânın muhabbeti ile kaynasın" dedi.

Bir defâsında kendisini sevenler ziyârete gelmişlerdi. Evde, odayı aydınlatacak bir kandil yoktu. Gelenlere ise ışık lâzımdı. Râbia-i Adviyye hazretleri parmaklarına üfledi. Bunun üzerine Allahü teâlânın izniyle sabaha kadar parmaklarından ışık yayıldı ve oda aydınlandı.

Bir kimse, kendisine, cebinden çıkardığı parayı vermek istedi. Hazret-i Râbia elini havaya doğru uzattı. Avucu altınla dolu olduğu halde o kimseye; "Sen cebinden alıyorsun, bana böyle veriyorlar." dedi.

Bir gün iki kişi, Râbia-i Adviyye'yi ziyârete geldiler. İkisi de açtı. "Yemeği helâldir" diye içlerinden yemek yimek geçti. O anda kapıya biri gelerek, Allah rızâsı için bir şeyler istedi. Râbia hazretleri evdeki iki ekmeğini buna verdi. Gelen sevinerek gitti. Bir saat kadar sonra bir kişi kucağında bir yığın ekmekle geldi.Râbia hazretleri ekmekleri saydı. On sekiz ekmek vardı. Dedi ki: "Ekmekler yirmi olsa gerektir." Ekmeği getiren, ikisini saklamıştı. Çıkarıp iki ekmeği de verdi. Oradakiler hayretle sordular. "Bu ne sırdır? Biz senin ekmeğini yemeye gelmiştik. Önümüze koyacağın ekmekleri kapıya gelene verdin. Ardından ekmek geldi. Eksik olduğunu söyledin."Cevâbında şöyle buyurdu: "Siz ikiniz gelince karnınızın aç olduğunu anladım. Önünüze koyacağım o iki ekmeği kapıya gelene verdim. Allahü teâlâdan bu ekmeklerin misâfirlerin karnını doyuramayacağını, bunun için bir yerine on vermesini istedim. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde (En'âm sûresi 160. ayet-i kerîmesinde) bire on vereceğini bildiriyor. Ben O'nun bu vâdine güvendim. İki ekmek yerine yirmi ekmek geleceğini bildiğim için de ekmeklerin noksan olduğunu söyledim."

Bir defâsında namaz kılarken gözüne bir kamış saplandı. Kalb huzûru ve Allahü teâlânın

muhabbetinin her tarafını kaplamış olması hâli o kadar fazla idi ki, namazda bunu hiç farketmedi. Namaz bitince oradakilere; "Gözüme bir bakın. Gâlibâ gözüme bir şey girmiş" dedi. Baktılar kamış parçası gözüne saplanmıştı. Güçlükle çıkardılar.

Hasan-ı Basrî hazretleri suâl edip: "Ey Râbia, yokluğu nerede buldun?" dedi. Cevâbında; "KendimiHak teâlâya teslim ve işlerimi O'na havâle ettim." buyurdu. Yine Hazret-i Hasan suâl edip; "Ey Râbia! Hak teâlâ aşkına sana ihsân olunan ilim ve amelden bana bir harf öğret" dedikte, cevâbında: "Ey Hasan, câriyelikten kurtulalı beri iplik eğirip satarım, geçimimi temin ederim. Lâkin hiç bir zaman iki akçeyi bir elime almadım. İkisi bir yere gelir de beni Hak teâlânın yolundan ve mârifetullahtan alıkoyar diye korktum." buyurdu.

Birinin; "Yâ Rabbî, bana rahmet kapısını aç!" diye duâ ettiğini işitince, Râbia-i Adviyye; "Ey câhil, Allahü teâlânın rahmet kapısı kapalı mı idi de şimdi açmasını istiyorsun. Rahmetin çıkış kapısı her zaman açık ise de giriş kapısı olan kalbler, herkeste açık değildir. Bunun açılması için duâ edilmelidir." dedi.

Kendisine, Hasan-ı Basrî hazretlerinin; "Cennet'te, Allahü teâlâyı görmekten bir an mahrum olursam öyle ağlayıp, feryâd edeceğim ki, bütün Cennet ehli bana acıyacak." dediğini naklettiklerinde; "Bu çok güzeldir. Lâkin, eğer dünyâda, Allahü teâlâdan bir an gâfil olduysa ve bu gafletinden dolayı aynen bildirdiği üzüntü, ağlamak ve inlemek meydana geldiyse âhirette de dediği gibi olacaktır. Aksi halde olmayacaktır." buyurdu.

Râbia-i Adviyye bir gece; "Yâ Rabbî! Ya kalb huzûru ile namaz kılmamı nasîb et, veya kalb huzûru ile kılamadığım namazımı kabûl buyur. Allah'ım benim bütün dünyâdaki arzum ve işim, seni yâdetmek, âhirette de Cemâl-i ilâhiyene kavuşmaktır. Ne olur, beni bu anlayışıma bağışla!" diye yalvardı.

Bir gün Râbia Hâtun ağlıyordu. "Ey Allahü teâlânın sevgili kulu niçin ağlıyorsun? Rabbinle yakınlığın var." dediler. Buyurdular ki: "Ayrılıktan korkuyorum, belki ölüm vaktinde (Sen bana gerekmezsin ey Râbia) diye Allahü teâlâ hazretleri hitâb buyurursa benim hâlim nice olur? Eyvah, eyvah!" deyip ağladı.

Tevekkülü o dereceye ulaşmıştı ki; "Gök tunç olsa, yer demir kesilse, gökten bir damla yağmur düşmese, yerden bir bitki bitmese ve dünyâdaki bütün insanlar benim çocuğum olsa, Allahü teâlâya yemîn ederim ki onlara nasıl bakacağım düşüncesi kalbime gelmez. Çünkü, Allahü teâlâ hepsinin rızkını vereceğini bildirmiş ve üzerine almıştır" derdi.

Bir zaman hasta olmuştu. Ziyâretine gelenler; "Ey Râbia! Sana gelen bu hastalık çok ızdırap vermektedir. Duâ et de Allahü teâlâ çektiğin bu ızdırâbı hafifletsin." dediklerinde, buyurdu ki: "Siz biliyor musunuz ki, bu ızdırâbı çekmemi Allahü teâlâ irâde etmiştir.""Evet biliyoruz" dediler. O da; "Bunu bildiğiniz halde, O'nun irâdesine muhâlefet etmemi, O'ndan tersini dilememi nasıl istiyebiliyorsunuz?" dediği zaman, onlar; "Ey Râbia, peki senin arzun nasıldır?" diye sordular. O da; "Allahü teâlâ benim hakkımda ne irâde ve ne takdir etmişse ona râzı olmak" buyurdu.

Bir gün kendisine sordular ki: "Ölümü arzu ediyor musun?" Buyurdu ki: "İnsanlardan birine karşı bir kabahat işlemiş olsam, o insanla karşılaşmaktan utanırım. HalbukiAllahü teâlâya karşı olan kabahatlerimiz o kadar çok ki, huzûruna varmayı (ölümü) nasıl arzu ederim?"

"Bu yüksek derecelere ne ile kavuştun?" dediklerinde; "Beni ilgilendirmeyen her şeyi terk ve ebedî olanın dostluğunu istemekle" buyurdu.

Râbia-i Adviyye devamlı inlerdi ve onu hep dertli bir hâlde görürlerdi.Yakınları; "Hiç bir hastalığınız yok, ağlayıp sızlanmanıza, yakınmanıza sebep nedir?" dediler. O da; "Benim gönlümde öyle bir dert var ki, tabibler tedâvisinde âciz kaldılar. Yaramın merhemi Allahü teâlâya vuslattır (kavuşmaktır). Böyle yanıp yakılıyorum ki, belki maksadıma kavuşurum. Bu benim yaptığım ise, bu işte en az olanıdır" diye cevap verdi.

Yaşı sekseni bulmuştu. Yolda yaşlılığın tesiriyle yürümekte güçlük çekerdi. Öyle ki görenler, ha düştü, ha düşecek zannederlerdi. Böyle olmakla beraber kimsenin yardımını kabûl etmezdi. Vefâtı yaklaşınca yakınlarından Abede bintiŞevvâl adında bir hâtunu yanına çağırdı. Her zaman yanında taşıdığı kefeni göstererek; "Vefât ettiğim zaman beni bu beze sar ve defnet." diye vasiyet etti.

Vefât etmeden önce hasta yatağının başucunda bekleyen sevdiklerine; "Kalkınız, burayı boşaltıp, yalnız bırakınız. Allahü teâlânın melekleriyle başbaşa kalayım" deyince, oradakiler odayı boşalttılar. Kapıyı örttüler. İçerden meâlen şu âyet-i kerîmenin okunduğu işitiliyordu: **"Ey mutmainne nefs, râzı olmuş ve râzı olunmuş olarak Rabbine dön! Has kullarımın arasına katıl ve Cennetime gir."**(Fecr sûresi: 89) Aradan biraz zaman geçti ses kesilmişti. İçeri girdiklerinde vefât ettiğini gördüler. Vefâtından sonra Abede binti Şevvâl vasiyyetini yerine getirdi. Tur Dağı üzerine defnedildi.

Abede binti Şevvâl şöyle anlatmıştır: "Râbia'yı vefatından bir sene sonra rüyâda gördüm. Yeşil elbiseler giymiş, başında da yeşil bir örtüsü vardı. Ben; "Seni sardığım kefenine ne oldu?" dedim. "Allahü teâlâ onları çıkardı ve bana bunları verdi." dedi.

Vefâtından sonra kendisini rüyâda görenler; "Münker ve Nekir melekleri ile aranızda ne gibi bir şey oldu?" diye sordular. "O iki heybetli melek gelip de bana Men rabbüke (= Rabbin kim?) suâlini sorunca, onlara dedim ki, ey melekler! Hemen geri gidip Rabbime şöyle arzediniz: (Ey Allah'ım! Dünyâda bunca halk arasında, ihtiyar bir kadıncağızı unutmadın. Ben, seni hiç unutur muyum?)"

Nakledildiğine göre Muhammed bin Eslem Tûsî ile Nu'mân Tûsî, Râbia-i Adviyye'nin kabri başına gelip; "Hâlin nasıldır?" diye sordular. Allahü teâlânın izni ile şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâ bana çok nîmet ihsân etti. Nîmetler içindeyim elhamdülillah."

Bessâr bin Gâlib en-Necrânî diyor ki: "Râbia-i Adviyye için vefâtından sonra hep duâ ederdim. Bir defasında onu rüyâmda gördüm. Bana; "Hediyelerin nûrdan mendil içinde ve nûrla kaplanmış tabaklarla bize sunulmaktadır." dedi. "Bu nasıl oluyor?" dedim. "Hayatta olan müminler ölüler için duâ ettiklerinde, ipek mendiller içinde nûrdan tabaklara konup, ölüye götürülür ve (Bu, sana filân dostunun hediyesidir) denilir" buyurdu.

"Yâ Rabbî, dünyâda, bana neyi takdir etmiş isen onların hepsini düşmanlarına ver. Âhirette benim için hangi nîmetleri ihsân etmeyi takdir etmiş isen onları da dostlarına ver. Ben sâdece seni istiyorum."

"Yâ Rabbî, eğer sana ibâdet etmem Cehennem korkusu ile ise beni Cehennem'e at. Eğer Cennet'e girmek ümidi ile ibâdet ediyor isem, Cennet'ini yasak eyle. Eğer sırf, senin rızân için ibâdet ediyor isem, bâkî olanCemâlin ile müşerref eyle."

Çok defâ şöyle derdi: "İstiğfâr etmekle kurtulduk sanırız... Halbuki o istiğfârımız da, bir başka istiğfâra muhtaçtır."

Allahü teâlânın muhabbeti ile çok ağlar, hep mahzûn olarak yaşardı.Cehennem lafzını duyunca, onun dehşeti ile kendinden geçerek bayılıp düşerdi.

"Bir kulun Allahü teâlânın takdirine râzı olup olmadığı nasıl bilinir?" diye sordular. "Gelen nîmetlerden zevk aldığı gibi, gelen musîbetlerden de zevk aldığı zaman." buyurdu.

Bir kimse; "Yâ Rabbî! Benden râzı ol!" dedi. Bunu gören hazret-i Râbia; "Kendisinden râzı olmadığın (Kazâ ve kaderine rızâ göstermediğin) bir zâtın, senden râzı olmasını istemeğe utanmıyor musun?" dedi.

Kendisine sordular ki: "İnsanı Allahü teâlâya yaklaştıran en üstün şey nedir?" "Muhabbet sâhibi olan kişi, muhabbetinde öyle sâdık olmalı ki, gönlünde O'nun için olmıyan hiç bir sevgi bulunmamalı." buyurdu.

"İşlediğiniz günahları gizlediğiniz gibi, yaptığınız iyilikleri de gizleyin."

"Sabır insan olsaydı çok kerîm olurdu."

"Mârifetin alâmeti, her an Allahü teâlâyı hatırlamaktır."

"Kul Allahü teâlânın sevgisini tattığı zaman, Allah o kulunun kusurlarını kendisine gösterir. Böylece o, başkalarının kusurlarını göremez olur."

ÜÇ MÜHİM DERT

Bir gün çok ağlıyorken, Râbia-i Adviyye,
Sordular: "Ağlamanın sebebi nedir?" diye.

Buyurdu ki: "Üç büyük derdim var şimdi benim,
Bunları düşündükçe, ağlayıp yaş dökerim.

Bunlardan kurtulmağa, var ise bir kolaylık,
Bir garanti verin de, ağlamıyayım artık."

Dediler: "Söyle bize, ne imiş o dertlerin?
Herhâlde hâllederiz, kolayı var her şeyin."

Buyurdu: "Öyle zor ki, kasdettiğim o dertler,
Zannettiğiniz gibi, kolay hâlledilmezler.

Biri son nefesimde, verirken ben canımı,
Kurtarabilir miyim, acaba îmânımı?

İkincisi mahşerde, acep amel defterim,
Sağımdan mı verilir, soldan mı, yok haberim.

Üçüncüsü, herkesin, hesabı görülünce,
Ve lâyık oldukları, yere götürülünce,

Cennetlikler ile mi, giderim ben acabâ?
Yoksa atılır mıyım, kötülerle azâba?

Bu korkunç tehlikeler, var iken önümde hep,
Ben ağlamıyayım da, kimler ağlasın acep?"

Uzaktan bir misâfir, gelmişti hânesine,
Bir parça eti vardı, koydu tenceresine.

Düşündü pişirip de, ona ikrâm etmeyi,
Ve lâkin konuşurken, unuttu pişirmeği.

Nihâyet akşam olup, namazları kıldılar,
Hem kendi, hem misâfir, o gün oruçluydular.

Dedi ki: "Et pişmedi, unutmak sebebiyle,
Bâri iftar edelim, "kuru ekmek, su" ile."

Getirmeye giderken, su ve kuru ekmeği,
Leziz et kokuları, bir anda sardı evi.

Baktı ki tencerede, duran et, o hâliyle,
Ateşsiz pişmiş idi, kudret-i ilâhiyle.

Misâfir o yemekten, yiyince, ilk tadımda;
Dedi: "Böyle hoş yemek, yemedim hayatımda.

Hem de sen demiştin ki, Unuttum, pişmedi et,
Hâlbuki bu et pişmiş, acaba nedir hikmet?”

Dedi: “Kul unutmazsa, eğer ibâdetini,
Onu da unutmazlar, pişirirler etini.”

Yine bir gün misâfir, var iken hânesinde,
Yemeğe koymak için, soğan yoktu evinde.

Dediler; “Ey Râbia, şu komşudan istesek,
Zîrâ soğan olmazsa, iyi olmaz o yemek.”

Buyurdu: “Kırk senedir, söz verdim ki ben şuna,
Aslâ el açmıyayım, Rabbimden gayrısına.”

Râbia’nın bu sözü, bitmemişti ki, o an,
Bir kuş, ayaklarıyla, bıraktı iki soğan.

Bir gece de dostları, geldiler ona, ancak,
Kandil yoktu evinde, gece aydınlatacak.

Râbia hazretleri, üfledi bir avcuna,
Nûr geldi birden bire, parmakları ucuna.

Kamış girdi gözüne, bir gün namaz kılarken,
Hiç farkına varmadı, acımasına rağmen.

Öyle sarmış idi ki, onu aşk-ı ilâhî,
Hissetmedi kamışı, gözüne girse dahî.

Selâm verip sordu ki, “Gözümde bir şey mi var?”
Baktılar kamış girmiş, güçlükle çıkardılar.

Yâ Rabbî, bu mübârek velînin hürmetine,
Kavuştur bizi dahî, senin muhabbetine.

BENİ KENDİNLE MEŞGÛL EYLE

Hazret-i Râbia, çok oruç tutardı.Bir defâsında bir hafta hiç yiyecek bulamadı. Sekizinci gece açlığı iyice şiddetlendi. Nefsine eziyet ettiğini düşünürken birisi kapıyı çaldı. Bir tabak yemek getirdi, o da yemeği alıp, yere koydu. Mum getirmeğe gitti, gelince bir kedinin yemeğini dökmüş olduğunu gördü. Su bardağını almaya gitti. Mum söndü. Su içmek isterken bardak düşüp kırıldı. O da; "Yâ Rabbî! Bu zavallı kulunu imtihan ediyorsun, fakat âcizliğimden sabredemiyorum." diyerek bir âh çekti. Bu âhtan neredeyse ev yanacaktı. Bir ses duyuldu: "Ey Râbia, istersen dünyâ nîmetlerini üstüne saçayım. İstersen, üzerindeki dert ve belâları kaldırayım. Fakat bu dertler, belâlar ile dünyâ bir arada bulunmaz." Bu sözü işitince; "Yâ Rabbî! Beni kendinle meşgûl eyle ve senden alıkoyacak işlere bulaştırma." diye duâ etti. Bundan sonra dünyâ zevklerinden öyle kesildi ki; kıldığı namazı;"Bu benim son namazımdır." diye huşû ile kılar, hep Allahü teâlâ ile meşgûl olurdu. Hattâ birisi gelip kendisini Allahü teâlâ ile meşgûliyetten alıkoyar korkusuyla; "Yâ Rabbî! Beni kendinle meşgûl eyle de, kimse senden alıkoymasın." diye duâ ederdi.

BOŞA YORULMUŞ

Râbia-i Adviyye, bir gece, evinde geç vakitlere kadar namaz kılarken hasırın üzerinde uyuya kaldı. Bu arada evine bir hırsız girdi. Her tarafı aradı, çalacak bir şey bulamadı. Giderken; "Girmişken boş çıkmayayım" diyerek, Râbia hazretlerinin dışarıda giydiği örtüsünü aldı. Evden çıkarken yolunu şaşırdı, kapıyı bulamadı. Geri dönüp örtüyü aldığı yere bıraktı. Bu sefer rahatlıkla kapıyı buldu. Kapıyı bulunca tekrar geri dönüp, örtüyü aldı. Fakat yine kapıyı bulamadı. Bu hâl yedi defa

tekrarlandı. Yedinci defâ tekrar örtüyü eline alınca şöyle bir ses duydu: "Ey kişi kendini yorma. O yıllardır kendini bize ısmarladı. Şeytanın ona yaklaşma gücü yok iken, hırsızın onun örtüsüne yaklaşması mümkün müdür? Git, yorulma, boşuna uğraşma. O uyuyorsa da dostu uyanıktır ve onu korumaktadır." Bu hâdiseden korkup dışarı fırlayan hırsız, tövbe edip bu kötü huyundan vazgeçti.

1) El-A'lâm; c.3, s.10

2) Ed-Dürr-ül Mensûr; s.202

3) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.285

4) Câmi-u-Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.10

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.65

6) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.39

7) Nefehât-ül-Üns; s.692

8) Keşf-ül-Mahcûb; s.253 (Urdu Tercümesi)

9) Risâle-i Kuşeyrî; s.262, 290, 329, 424, 516, 531, 624

10) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1134

11) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.2, s.344

RADIYÜDDÎN EL-GAZNEVÎ (Ali bin Saîd);

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Saîd bin Radıyyüddîn Abdülcelîl el-Lâlâ el-Gaznevî'dir. Evliyâdan Şeyh Saîd ve Şeyh Ali'nin babası, Hâkim Senâyî'nin amcasının oğludur. 1227 (H.624) senesinde vefât etti.

Ali bin Saîd el-Gaznevî hazretleri, Yûsuf-i Hemedânî, Ahmed-i Yekdest ve Necmeddîn-i Kübrâ gibi devrin meşhûr ve büyük velîleriyle görüşüp, onlardan ilim öğrendi. Onların sohbetlerinde bulunmanın bereketiyle, evliyâlık yolunda üstün derecelere, yüksek makamlara kavuştu. Kendisinden ise, birçok kimse istifâde etti.

Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri bir zaman hadîs-i şerîf tahsîli için Hemedan'a gelmişti. Ali binSaîd hazretlerinin bulunduğu köy, Hemedan'a çok yakındı. Necmeddîn-i Kübrâ'nın Hemedan'a geldiği gece, Ali bin Saîd bir rüyâ gördü. Rüyâsında semâya kadar bir merdiven kurulmuş, başında bir şahıs oturmuştu. İnsanlar birer birer onun önüne varıyorlar, o şahıs onların elinden tutup semânın kapısına iletiyordu. Orada da yine bir şahıs duruyordu ve birinci şahsın getirdiklerini teslim alıyor ve semânın kapısından içeri iletiyordu. Aynı şekilde, o şahıslar rüyâyı görenAli bin Saîd'i de semâdan içeri ilettiler. Rüyânın bundan sonrasınıAli bin Saîd şöyle anlatıyor: "Beni semâdan içeri koydukları zaman, oradaNecmeddîn-i Kübrâ hazretlerini gördüm. Hemen koşup eline sarıldım. Elimi başka birinin eline verdi. O kimsenin elinden tutup, ikimizi yukarı çıkardı. Tâ Arş'a kadar ulaştırdı. Arş'a vardığımızda, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin sûretini gördüm. Arş üzerinde oturuyordu. Ben; "Necmeddîn-i Kübrâ hangisidir? Merdivenin yanında bulunan mıdır? Semâ kapısına gelenleri içeriye alan mıdır? Semâ kapısından içeri girince gördüğüm müdür? Bizi Arş'a kadar yükselten midir? Yoksa Arş üzerinde oturuyor gördüğüm zât mıdır? Hepsini ona benzettim." dedim. Bunun üzerine; "Oralarda gördüğün, onun kalıbının sûretleri, benzerleri idi. BuradaArş üzerinde oturuyor gördüğün de asıl kendisidir" dediler. Ali bin Saîd bu rüyâyı anlatırken babası da oradaydı. Sözünü bitirdikten sonra ona; "Şimdi sen, o yüksek zâtı görsen, bilir ve tanır mısın?" dedi. O da; "Evet, bilir ve tanırım" dedi. Bunun üzerine babası dedi ki: "O hâlde senin işin onu aramak, onu bulunca da kendisine teslim olmak, sohbetlerinden, feyz ve bereketlerinden istifâde etmek olsun. Öyle anlıyorum ki, senin yetişmen o zâtın elinde olacak" dedi. Ali bin Saîd; "Peki" deyip, bu zâtı bulmak, sohbeti ile şereflenebilmek için memleket memleket dolaşmaya başladı. Bir zaman yolu, Türkistan'da Hâce Ahmed-i Yesevî hazretlerinin dergâhına düştü. Orada Hâce hazretlerinin sohbetlerine devâm ederken, bir taraftan da Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerini nerede bulabileceğini

düşünüyor, bir haber alabilmek ümidiyle yaşıyordu. Bir gün Harezm'den bir kimse Ahmed-i Yesevî hazretlerinin yanına geldi.Hâce Ahmed hazretleri o kimseye; "Harezm'de insanlarla meşgûl olan, onları yetiştirmek için gayret eden bir derviş var mıdır?" diye sordu. O gelen kimse; "Evet daha genç sayılabilecek yaşta bir zât, insanları irşâd etmekle, onlara hakîkî kurtuluş yolunu anlatmakla meşgûl oluyor" dedi. Hâce hazretleri "Adı nedir?" diye sordu. "Necmeddîn-i Kübrâ'dır" dedi. O sırada içeride bulunan Ali bin Saîd, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin ismini duyunca derhal dışarı çıktı. Harezm'e gitmek için HâceAhmed Yesevî hazretlerinden izin istedi. Mevsimin kış olduğunu, yolculuğun meşakkatli olabileceğini, eğer isterse, kış mevsimi geçtikten sonra gidebileceğini söyledi ise de, Ali bin Saîd o zamana kadar tahammül edemiyeceğini, müsâade edilirse hemen gitmek istediğini, yol meşakkatine seve seve katlanacağını arzetti. Nihâyet izin verilip hazırlıklara başladı ve yola çıktı. Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Harezm'e Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin hânekâhına ulaştı. Uzun zaman orada, Necmeddîn-iKübrâ'nın sohbet ve hizmetinde bulundu. O büyük zâtın sohbeti ve bereketi ile, nice yüksek derecelere, mânevî makamlara kavuştu.

Radıyüddîn Ali bin Saîd hazretleri, ilim öğrenmek için çok uzun seyahatler, yolculuklar yapıp, birçok âlimden ilim öğrendi. Rivâyet edilir ki, bu zât, 124 ayrı âlimden ilim öğrenip tarîkat hırkası giydi ve hepsinden ayrı ayrı icâzet, diploma aldı. Kendisi de binbir mihnet ve meşakkatlere katlanarak, büyük bir aşk ile öğrendiği bu ilmi, ilim âşıklarına, talebelere öğretti. Birçok kimse ondan istifâde etti.

İlim ve edeb öğrendiği hocalarına, onların Resûlullah efendimize kadar olan silsilelerine ve Resûlullah efendimize bağlılık ve muhabbeti fevkalâde idi. Bu muhabbetin mükâfâtı olarak, Resûlullah efendimizin kullandıkları mübârek taraklarından bir tânesi ona ulaştı. Rivâyet edildiğine göre bu tarak, Ali bin Saîd hazretlerine ulaştırılmak üzere, Resûlullah efendimiz tarafından Eshâb-ı kirâmdan (r.anhüm) birine emânet edilip, tarağın verileceği Ali bin Saîd'in vasıfları da bildirilmişti. Bu emânet elden ele nihâyet Ali bin Saîd hazretlerine ulaştı. Ali bin Saîd, bu tarağı büyük bir edeb ve hürmet ile bir hırkaya sardı. Bir kâğıda da kendi el yazısıyla; "Bu tarak, Resûlullah efendimizin taraklarından biri olup, bu fakîre (Ali bin Saîd'e) erişmiştir (ulaşmıştır)." cümlesini yazıp tarağın yanına koydu. Rükneddîn Alâüddevle Ahmed bin Muhammed es-Semmânî hazretleri de bu tarak için; "Bu emânet, Radıyyüddîn Şeyh AliLâlâ için idi ve sâhibine ulaştı." diye yazmıştı.

Radıyüddîn Ali bin Saîd hazretlerinin, Peygamber efendimiz için yazdığı rubâî'nin tercümesi şöyledir:

Gönül bin cân ile sana tutulur.
Can da bin gönülle sana müşterî,
Tâlibin ne uyur, ne rahat bulur.
Tek arzu ettiği kavuşmak olur.

1) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.492

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.224

RADIYÜDDÎN KAZVÎNÎ;

Büyük velîlerden. İsmi, Ahmed bin İsmâil bin Yûsuf et-Talkânî el-Kazvînî, künyesi, Ebü'l-Hayr ve Ebü'l-Hüseyin'dir. Lakabı Radıyüddîn'dir. 1117 (H.512) senesinde Kazvin'de doğdu. 1194 (H.590)'da, Muharrem ayının 19. Cumâ günü vefât etti. Şâfiî mezhebi âlimlerinin büyüklerindendir. Hadîs, fıkıh, kırâat ve diğer ilimlerde derin bir ilme sâhipti.

İlim öğrenmeye küçük yaşta başladı. Kazvin, Nişâbûr, Bağdât ve başka yerlere gitti. Babasından, Ebû Abdullah Muhammed bin Fadl'dan, Abdülgâfir-i Fârisî'den, Vecîh bin Tâhir'den ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebû Abdullah Muhammed

bin Saîd, Muvaffak Abdüllatîf ibni Yûsuf, İmâm-ür-Râfi'î ve başka zâtlar ilim öğrenip rivâyette bulundu.

Radıyüddîn Kazvînî ana dili Fârisî olmakla berâber, Arabîyi çok iyi bilirdi. Tahsil hayatının ilk zamanlarında zihni ve hâfızası zayıfdı. İmâm-ı Muhammed bin Yahyâ hazretlerinin medresesinde bulunuyordu. İbn-i Yahyâ hazretleri âdet olarak her Cumâ günü talebelerinin ezberledikleri fıkıh bilgilerinden onları imtihan eder, kimin ne derecede olduğunu anlardı. Normal olarak imtihanı kazananları bırakır. Kazanamayanları ise medreseden çıkarırdı. Radıyüddîn Kazvînî, bu imtihanı kazanamayınca medreseden çıkarıldı. Gece vakti medreseden çıktı. Nereye gideceğini bilemiyordu. Bir hamamın külhânında uyudu. Rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Peygamber efendimiz mübârek ağız sularından onun ağzına iki defâ sürdüler ve medreseye dönmesini emir buyurdular. Radıyüddîn Kazvînî, Peygamberimizden aldığı bu emir üzerine tekrar medreseye döndü. Medreseye girdiğinde, geçmiş derslerin hepsinin ve daha birçok ilimlerin hâfızasında bulunduğunu hissetti. Bundan sonra hâfızası, hakîkaten çok keskin ve kuvvetli oldu. Cumâ günü geldi. İmâm-ı Muhammed bin Yahyâ âdet olarak Cumâ namazlarını talebeleri ile berâber dünyâya kıymet vermemesi ile tanınmış olan Abdurrahmân el-Ekkâf'ın imamlık yaptığı câmide kılarlardı. Hep berâber câmiye gittiler. Abdurrahmân-ı Ekkâf, müctehid din imâmlarımızın bâzı meselelerde farklı ictihâd etmelerinin sebep ve hikmetlerini anlatan hılâf ilminden bâzı meseleleri anlatıyor, cemâat ise edeble dinliyordu. Bir ara, Abdurrahmân Ekkâf'ın bir şeyi yanlış söylediğini farkeden Radıyüddîn Kazvînî îtirâz etti. Orada bulunan diğer ilim sâhipleri bu sözün sehven söylendiğini, edebe riâyet ederek susmasını işâret ettiler ise de, o, yaşı küçük olduğu ve hocasının yanında çok az ders gördüğü hâlde, diğer ilim sâhiplerinin işâretlerine iltifât etmeyip îtirâzına devam etti. Abdurrahmân-ı Ekkâf, zâten sehven söylenmiş olan o cümleyi düzeltti ve onun îtirâzına mâni olmak isteyenlere de; "Onu bırakınız. Onun söylediği bu söz, kendisinden değil, ona öğretendendir (yâni Resûlullah efendimizdendir." buyurdu. Orada bulunan cemâat, Ekkâf hazretlerinin bu sözünden bir şey anlayamadılar. Fakat Radıyüddîn Kazvînî, onun bu sözünden kastetdiği mânâyı iyi anladı ve onun keşif ve kerâmet sâhibi olduğunu yakînen gördü.

Devamlı ibâdet ve tâat ile meşgûldü. Bir an Allahü teâlâdan gâfil değildi. Diğer büyük zâtlar gibi, az yemek, az uyumak ve az konuşmak, çok ibâdet etmek başlıca husûsiyetlerindendi. Oruç tutmaya devâm eder, bunu ihmâl etmezdi. Sâdece bir ekmek ile iftâr eder, başka bir şey yemezdi. Haramlardan ve şüphelilerden, hattâ şüphelilere düşmek korkusu ile mübâhların çoğundan sakınırdı. Dünyâya kıymet ve ehemmiyet vermez, iltifât etmezdi."

Radıyüddîn Kazvînî dînî ilimleri bilmekte, hıfz etmekte, onları toplamakta, bu ilimleri neşretmekte, insanlara hatırlatmakta, öğretmekte ve o ilimleri tasnîf etmekte çok yüksek dereceye sâhipti. Bütün konuşmaları âhiret ile ilgili olur, dünyâlık şeylerden bahsetmezdi. Bâzan o bir iş ile meşgûl iken, diğer tarafta başka kimseler hadîs-i şerîf okurlardı. İşini bitirdikten sonra, hadîs-i şerîf okuyanın bir yanlışı oldu ise, filân hadîs-i şerîfin filân yerini yanlış okudunuz buyurur, doğru şeklini söylerdi.

Radıyüddîn Kazvînî, bir müddet kendi memleketi olan Kazvîn'de, sonra Bağdât'ta ders verdi. Memleketine döndükten bir müddet sonra tekrar Bağdât'a gitti. Nizâmiye Medresesinde ders vermeye başladı. **Târîh-ül-Hakîm, Sünen-i Beyhekî, Sahîh-i Müslim, Müsned-i Ebî İshâk** ile bunlardan başka büyük hadîs kitaplarını ve bu kitaplarda bulunan hadîs-i şerîfleri rivâyet etti.

Radıyüddîn Kazvînî hazretleri müderris olarak Nizâmiye Medresesine tâyin edilince, müderrislik hil'ati (elbisesi) ile geldi. Yanında fıkıh âlimleri vardı. Orada kendisini diğer müderrisler, ileri gelenler, yüksek şahsiyetler karşıladılar. Tedris kürsüsüne oturunca duâ edildi. Tefsîr ilminden anlatacaktı. Derse başlamadan önce cemâate iltifât edip; "Tefsîr kitaplarının hangisinden anlatmamı istersiniz?" diye sordu. Cemâat, tefsîr kitaplarından birini

belirtti. Sonra; “Hangi sûreden anlatmamı istiyorsunuz?” diye sordu. Onu da tâyin ettiler. Onların istediği yerden anlattı. Fıkıh, usûl, hılâf ve diğer ilimlerde ders vereceği zaman, hep bu şekilde dinliyenlerin hangi meseleyi arzu ettiklerini sorar, neyi istiyorlarsa onu anlatırdı. Derslerinde bulunanlar onun ilminin çokluğuna hayret ederlerdi.

Kazvînî, Ramazân-ı şerîfte terâvih namazı kıldırırdı. İnsanlardan bir çoğu, cemâat olarak onun câmiine gelir, sohbetini dinlerdi. Ramazân-ı şerîfin son gecelerinden birinde, terâvih namazından sonra, Kur’ân-ı kerîmi sûre sûre tefsîr etti. Bu, sabah namazı vakti girinceye kadar devâm etti. Fecir doğduktan sonra, yatsının abdesti ile sabah namazını kıldırdı. Sonra Nizâmiye Medresesine gitti. O gün ders vermek sırası onda idi. Mimbere çıkıp, âdeti üzere o gün insanlara vâz etti. Dinliyenler kıymetli sözlerinden istifâde ettiler. Bağdât vâlisi Kutbüddîn Kaymaz, o gün Kaz-vînî’nin sohbetlerine geldiğinde, kendisine, dün gece hiç yerinden ayrılmadan, bir oturuşta Kur’ân-ı kerîmin pekçok yerini tefsîr ettiğini söylediler. Kutbüddîn hayretle baktı ve; “Bu zor işi ancak bu zât yapabilir.” dedi. Vâlinin bu sözünü işiten Kazvînî iltifât edip; “Allahü teâlânın izniyle biz bu işi yaparız, fakat sizler dinlemeye tâkat getiremezsiniz.” buyurdu. Onlar da, “Siz anlatın. Biz usanmadan dinleriz. Bizim için zorluk olmaz. Bilakis, biz bundan memnun oluruz, seviniriz.” dediler. Bunun üzerine, Kur’ân-ı kerîmi başından sonuna kadar tefsîr etti. Fakat önceki gece anlattıklarından söylemedi. Bu sefer başka türlü tefsîr etmişti. Öncekini ve bugünkünü dinleyen âlimler, Kazvînî’nin hâfızasının kuvveti ve ilminin çokluğu karşısında susup kaldılar. Hiç bir şey söyleyemediler. Hepsi hayret ve teaccüb içinde kaldılar.

“Bağdât'ta Eshâb-ı kirâma dil uzatanlar zuhûr edince, Radıyüddîn Kazvînî bir gece Ebû Ahmed bin Sükeyne’nin yanına gitti. Onunla vedâlaşıp, helâllaştı. Memleketi olan Kazvîn’e gideceğini söyledi. O; “Burası sizin için güzel değil mi? İnsanlara faydalı oluyorsunuz.” dedi. “Resûlullah efendimizin Eshâbına açıkça dil uzatıldığı, hakâret edildiği bir beldede kalmaktan Allahü teâlâya sığınırım.” buyurdu ve Bağdât'tan çıkıp Kazvîn’e gitti. Orada kendisine çok hürmet ve tâzimde bulundular. İnsanlara faydalı olmaya orada da devâm etti. Ömrünün sonuna kadar Kazvîn’de kaldı.

Radıyüddîn Kazvînî, her hafta üç defâ umûmî sohbet toplantısı yapar, avâm ve havâstan birçok kimse bu sohbete iştirak ederdi. Bu toplantılardan birisi Cumâ günü olurdu. 1194 (H.590) senesi Muharrem ayında bir Cumâ günü, yine mûtâd olan o toplantı yapılmıştı. Bu toplantıda, Muhammed aleyhisselâma en son nâzil olan âyet-i kerîmeleri okuyup, herbirini tefsîr etti. “Bu âyet-i kerîmeler nâzil olduktan sonra, Resûlullah efendimiz fazla yaşamadı.” buyurdu ve mimberden aşağıya indi, sonra hastalandı. Ertesi Cumâ günü vefât etti. Bu çok nâdir görülen hâdiselerdendir. Âhirete göç vakti kendisine bildirilmişti.

Kazvînî birçok eser telif etmiştir. Hulûliyye ve cehmiyye bid’at fırkalarını red için yazdığı **Kitâb-ül-Beyân fî Mesâil-il-Kur’ân, Hasâis-üs-Suâl ve Hatâir-ül-Kuds** kitâbı bunlardandır.

Bunlardan başka: **1) Kitâb-üs-Serdi vel-Ferd fî Sahâif-il-Ahbâr ve Nüsehihâ el-Menkûl an-Seyyid-il-Mürselîn, 2) Kitâbü-Muhtâr-ü Ehâdîs-is-Sâdık-is- Sadûk fî Fedâil-is-Sıddîk vel-Fârûk, 3) Hediyyetü Zül-elbâb fî Fedâil-i Ömer bin Hattâb, 4) Kitâbü Kurbet-üd-Dâreyn fî Menâkıb-i zin-Nûreyn, 5) Kitâb- ül-Erba’în-il-Müntekâ min Menâkıb-il-Mürtedâ** isimli kitapları da mevcut olup, son altı kitap, Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı 539 numarada kayıtlıdır.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.6, s.7

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.4, s.300

3) Keşf-üz-Zünûn; s.341, 705

4) Hediyyet-ül-Ârifîn; c.1, s.88

5) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.167

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.53

RAMAZAN HALÎFE;

Edirne velîlerinden. İsmi Ramazan Halîfe'dir. Edirne'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1520 (H.926) târihinde Edirne'de vefât etti.

RamazanHalîfe, tasavvuf yoluna girip, bir müddet riyâzet, nefsin isteklerini yapmamak ve mücâhede, nefse zor gelen ve onun istemediği şeyleri yapmakla meşgûl oldu. Sonra Anadolu'da yetişmiş evliyânın büyüklerinden Hacı Bayrâm-ı Velî hazretlerinin yolu olanBayramiyye yoluna girip ona bağlandı. Bu tarîkatte tasavvuf yolunda ilerledi. Yüksek mânevî hallere, makamlara ve ilâhî feyzlere kavuştu. Pekçok kimseyi yüksek mânevî makamlara çıkardı. Çok takvâ sâhibi ve temiz, hoş bir kimseydi. Günlerini ibâdet ve Resûlullah efendimize uymakla geçirirdi. Kanâat sâhibi olup, az bir dünyâlıkla idâre ederdi. Çok sabırlı ve vakar sâhibiydi. Çok güzel ve tesirli konuşurdu. Sohbetlerinde çok kimse bulunur, istifâde ederlerdi. Duâsı kabûl olunan mübârek bir zât olup, Edirne'de ikâmet etti.

Ramazan Halîfe'nin çok kerâmetleri görüldü. Sultan İkinci Bâyezîd Han zamânında, bir keresinde Edirne'de çok fazla kuraklık oldu. Meyveler, sebzeler, otlar, susuzluktan kuruyup kavruldu. Topraklar susuzluktan çatladı. Sıkıntıya düşen halk, birkaç defâ yağmur duâsına çıktı. Allah rızâsı için kurbanlar kesildi, fakirler ve yetimler sevindirildi. Sadakalar dağıtıldı ve yağmur yağması için Allahü teâlâya çok yalvarıldı. Fakat hiçbirisinde yağmur yağmadı. Bunun üzerine haram ve şüphelilerden çok sakınan Ramazan Halîfe'yi aralarına alarak tekrar yağmur duâsına çıkmak istediler. Ramazan Halîfe'nin mübârek bir kimse olduğunu biliyorlardı. Çoluk-çocuk, büyük-küçük, uzak ve yakında olanlar toplanıp, hep beraber etrâfı çevrili bir yer olan Cumâ ve bayram namazlarının kılındığı musallâya çıktılar. Ramazan Halîfe mimbere çıktı. Boyun bükerekAllahü teâlâya duâ eyledi. Daha mimberden inmeden bulutlar toplanıp, rahmet-i ilâhî yağmaya başladı. Susuzluktan yarılan toprak suya kandı.Her taraf yeşile büründü. Bu hâdiseden sonra, Ramazan Halîfe'nin büyüklüğünü daha iyi anladılar. Aralarında böyle bir zât bulunduğu için Allahü teâlâya şükrettiler.

YAĞMUR DUÂSI

Edirne'de yaşamış, büyük evliyâdandı,
Duâsı makbûl olan, bir mübârek insandı.

İkinci Bâyezîd Han, zamanında bir ara,
Şiddetli bir kuraklık, gelmişti buralara.

Kurudu susuzluktan, sebze meyve ve otlar,
Çatladı kuraklıktan, taşlar ile topraklar.

Bu kuraklık derdine, bulmak için bir devâ,
Yağmur duâlarına, çıktı halk, bir kaç defa.

Allahü teâlâya, yalvardılar yürekten,
Fakat hiç birisinde, yağmur yağmadı gökten.

Dediler: (Bundan sonra, duâya giderken biz,
Ramazan Halîfe'yi dahî götürmeliyiz.)

Nihâyet onu dahî, alarak yanlarına,

Bir de öyle çıktılar, yağmur duâlarına.

Çünkü onun mübârek, bir kimse olduğunu,
Bilirlerdi, bu yüzden, alıp gittiler onu.

Yaşlı-genç, kadın-erkek, büyük-küçük, kim ki var,
Toplanıp hep birlikte, musallâya çıktılar.

O yerde, namaz için bir alan çevrilirdi.
Köylerde bu yerlere musallâ denilirdi.

Cumâ namazlarıyla, iki bayram namazı,
Musallâ mahallinde, kılınıyordu bâzı.

Bu velî zât, mimbere, çıkmıştı ki ilk daha,
Boyun büküp sessizce duâ etti Allah'a.

Duâyı bitirip de, inmeden o mimberden,
Birdenbire o yere, yağmurlar indi gökten.

Susuzluktan yarılmış, topraklar suya kandı,
Her taraf baştan başa, bol su ile yıkandı.

Sularla doldu taştı, çeşme ile kanallar,
Bir bolluğa ulaştı insan ile hayvanlar.

Ramazan Halîfe'nin, büyük zât olduğunda,
Yakîne kavuştular, bu hâdise sonunda.

Aralarında böyle, bir zât bulunduğundan,
Allahü teâlâya, şükrettiler o zaman.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.375

2) Sicillî Osmânî; c.2, s.418

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.301

RAMAZAN MAHFÎ EFENDİ;

Anadolu velîlerinden. İsmi Ramazan'dır. Ramazan Mahfî de denir. 1542 (H.949) senesinde Afyonkarahisar'da doğdu. 1616 (H.1025) târihinde İstanbul'da vefât etti. Kocamustafapaşa civârındaki dergâhında hazırlanan yere defnedildi. Kabr-i şerîfi ziyâret mahallidir.

Ramazan Efendi önce din ve fen ilimlerini öğrendikten sonra, tasavvuf yoluna girdi. Evliyâdan, Şeyh Kâsım Çelebi hazretlerinin sohbetlerinde yetişip olgunlaştı. İcâzet, diploma aldı. 1586 senesinde İstanbul'a geldi ve Kocamustafapaşa civârında Bezistânî Hâce Hüsrev Beyin yaptırdığı dergâha tâyin edildi. Burada hak yolun bilgilerini öğretmekle meşgûl oldu. Çok talebe yetiştirdi.

Sünbül Efendinin, Ramazan Efendi hakkında gösterdiği kerâmet şöyle anlatılır: "Ramazan Efendinin dergâhının olduğu yer önceleri bahçe idi. Bir gün Sünbül Efendi buradan geçerken, dergâhın bulunduğu yerde oturarak; "Buradan tevhîd kokusu geliyor." buyurdu. Hâlbuki Ramazan Efendi daha doğmamıştı. Fakat daha sonra İstanbul'a gelen Ramazan Efendi buraya gelip yerleşti ve insanlara doğru yolu gösterdi."

Ramazan Efendi, hilm ve vekâr sâhibi olup, ilâhî muhabbet sâhiblerinin hürmet ve îtibârına mazhar oldu. Rüyâ tâbirinde çok derin bilgilere sâhipti. Zamânın vezirlerinden Mahmûd Paşa, Ramazan Efendiye bağlı olanlardan idi. Vezirliği bırakarak, tasavvufa yönelip, bu

bağlılığı devâm ettirmek istiyordu. Bir gün Sadrâzam Yemişçi Hasan Paşanın elinden kaçıp, Ramazan Efendiye sığınmıştı. Sadrâzam onun, Ramazan Efendinin dergâhında gizlendiğini öğrenince, adam gönderip, oradan almalarını emretti. Fakat Ramazan Efendi, Mahmûd Paşayı teslim etmedi. Bir gün Sadrâzam bizzat kendisi gelip, vezîri teslim almak isteyince, Ramazan Efendi; "Bizim dergâhımızda paşa yoktur. Cümlesi derviştir. İsterseniz gelsinler, görünüz, hangisi Mahmûd Paşa ise alınız." dedikten sonra, dervişleri çağırdı. Mahmûd Paşa onların arasında aba giymiş olarak bulunuyordu.Hasan Paşa onu bu hâlde görünce, işte budur demeye gücü yetmedi ve oradan ayrılıp gitti."

Ramazan Mahfî'nin türbesinde bulunan levhadaki beytlerden birisi şöyledir:

Nefsi açlık ve susuzluk ateşi ile yakmasından
Ramazân-ı Mahfî diye tesmiye olunmuş şâyân.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.75

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.161

RAMAZANOĞLU MAHMÛD SÂMİ;

Son devir Kelâmî Dergâhı postnişînlerinden Erbilli Muhammed Es'ad Efendinin talebesi. İsmi Mahmûd Sâmi, soyismi Ramazanoğlu'dur. Babası Müctebâ Bey, annesi Ümmügülsüm Hanımdır. 1892 (H.1310) senesinde Adana'da doğdu. 1984 (H.1404) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti. Cennetü'l-Bakî Kabristanındadır.

Oğuzların Üçoklar kolundan gelenRamazanoğulları sülâlesine mensûb olan Mahmûd Sâmi, ilk, orta ve lise tahsîlini memleketi olan Adana'da tamamladı. Yüksek tahsîlini yapmak üzere İstanbul'a geldi. Dârülfünûn (İstanbul Üniversitesi) Hukuk Fakültesine girdi. Fakülteyi üstün başarıyla bitirdikten sonra askerliğini yedek subay olarak İstanbul'da yaptı. Devrin ulemâ ve müderrislerinin derslerine de devâm eden Mahmûd Sâmi, zâhirî ilimlerde yükseldikten sonra tasavvufa meyletti. Bir müddet Gümüşhâneli dergâhına devâm etti. Arkadaşı eski Beşiktaş Müftüsü Fuâd Efendinin babası Rüşdî Efendinin tavsiyesi üzerine Kelâmî Dergâhı şeyhi ve Meclis-i Meşâyıh ReisiErbilli Muhammed Es'ad Efendiye talebe oldu.Onun ders ve sohbetlerine devâm edip icâzet, diploma ve hilâfet aldı. Bir müddet daha hocasının yanında kaldıktan sonra insanlara İslâmiyeti anlatmakla vazîfeli olarak Adana'ya gönderildi. Bir yandan Adana Câmi-i Kebîrde vâz ve nasîhat ederken, diğer taraftan geçimini temin için bir kereste ticârethânesinin muhâsebesini tuttu. Adana'da bulunduğu sırada oradan İstanbul'daki hocasına hediyeler göndermek âdetiydi. Fakat o, hediyelerinin bizzat kendi elinin emeği olmasına büyük îtinâ gösterirdi. Rivâyete göre ekinler biçildikten ve hasad yapıldıktan sonra tarlalara gider, yerlere dökülen başakları toplar, onları bulgur yapıp İstanbul'a gönderirdi. Onun bu hâlini işiten babası; "Oğlum, benim ambarlarım buğday dolu. Niçin hocana onlardan göndermiyorsun?" deyince; "O kapıya lâyık olan, el emeği göz nûrudur." diye cevap verirdi.

Uzun seneler Adana'da vâz ve nasîhat edip insanlara hizmet eden Mahmûd Sâmi Efendi, 1951 senesinde İstanbul'a geldi. İki yıl kadar İstanbul'da kaldıktan sonra 1953 senesinde hac ibâdetini yerine getirip, sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîfini ziyâret ettikten sonra, arkadaşı Konyalı Saraç Mehmed Efendi ile Şam'a geldi ve oraya yerleşti. Dokuz ay kadar orada kaldıktan sonra tekrar İstanbul'a döndü. Önce Bâyezîd-Lâleli'ye daha sonra da hocası Erbilli Muhammed Es'ad Efendinin köşkünün bulunduğu Erenköy'e yerleşti.Şam'dan İstanbul'a gelişi sırasında; "İstanbul'a tekrar geldik. Gönlümüz Medîne'de atıyor. Âhir ömrümüzde oraya hicret etmeyi arzu ederiz." diyerek Peygamber efendimize karşı olan sevgisini izhâr etti.

İstanbul'da bulunduğu yıllarda bir yandanErenköyZihnipaşaCâmiindeki vâzları ve husûsî

sohbetleriyle insanlara faydalı olmaya çalışırken, diğer taraftan da Tahtakale'de bir ticârethânenin muhâsebesini tutarak geçimini temin etti. Onun vâz ve sohbetlerine fakir, zengin, esnaf, işçi, memur, tüccar, fabrikatör pekçok kimse devâm ederek istifâde etmeye çalıştı. Senelerce İstanbul'da kaldıktan sonra gönlündeki Resûlullah sevgisi onu Medîne-i münevvereye çekti. Yakınları kendisine Eyüb Sultan'dan bir kabir yeri almasını teklif ettikleri zaman; "Herkesi arzusuna bıraksalar, biz Cennetü'l-Bakî'yi arzu ederiz." dedi. 1979 senesinde Medîne-i münevvereye giderek oraya yerleşti. İstanbul'da tutulduğu hastalığı Medîne-i münevverede de devâm etti. Fakat o en acılı ağrılı zamanlarında bile hiçbir şikâyette bulunmadı. Yanına gelenlere yüzünden tebessümü hiç eksik etmedi. 12 Şubat 1984 (H.1404) Pazar günü vefât etti. Cennetü'l-Bakî Kabristanına defnedildi.

Mahmûd Sâmi Efendi uzuna yakın orta boylu, buğday tenli, seyrek sakallı, kıvırcık saçlı bir zâttı. Temiz ve düzgün giyinirdi. Sakalı bir tutamı geçmezdi. Çok az yer içerdi. Sohbetlerinde az yemenin fazîletinden ve çok yemenin zararlarından sık sık bahsederdi. Kendisi halîm, selîm ve yumuşak huylu idi. Dâimâ sükûtu tercih eder, zarûret hâlinde pek kısa kelimelerle karşısında bulunan kimselerin seviyesine göre konuşurdu.

Sohbet mevzûlarını, âyet-i kerîme, hadîs-i şerîfler, Peygamber efendimizin ve diğer peygamberlerin, Eshâb-ı kirâmın ve velîlerin güzel ahlâkları, gazâları, Allah yolunda gösterdikleri fedâkarlıkları, sabır ve tahammülleri ve nasîhatları teşkil ederdi.

Sohbetleri ve vâzları esnâsında bütün konuları kitap veya defterden okumalarına veya huzurlarındaki herhangi bir şahsa okutmalarına rağmen, kalp mevzûunda bizzat bir kaynağa bakmadan konuşurdu. Bir seferinde buyurdular ki: "Kalb-i selîm, ne incinen ne de inciten kalbdir. İncinmemek incitmemekten daha zordur. Çünkü incitmemek eldedir, fakat incinmemek elde değildir." Kendilerinin terbiyesi ile meşgûl oduğu kimselerin hallerini gördükçe üzülür, fakat yüzlerine karşı ve arkalarından tevilli sözler bile olsa bir şey demezdi. "Hiç kimseden incinmem ve kimseyi incitmemeye çalışırım." derdi. Hiç kimseye; "Şunu niye yaptınız veya şunu niye yapmadınız." demez, yeme, içme ve giyinme husûsunda; "Şunu alın yiyelim, bunu alın içelim, şöyle olsun veya böyle olmasın." demezdi.

Kapısına gelen herkesi kabûl eder, onlarla görüşür ve ikrâmlarda bulunurdu. Hayâtı belli bir düzen ve disiplin içerisindeydi. Nitekim Erenköy'deki evinden Tahtakale'deki iş yerine gidiş ve gelişlerinde vapur ve trene aynı saatlerde biner, gişe memurlarına bilet ve jeton paralarını devamlı sûrette bozuk olarak verirdi. Ayrıca Karaköy'den Eminönü'ne dolmuşa binmediği günlerde sıhhatinin şükrü olarak dolmuş ücretini fakirlere sadaka verirdi. Yolculuğa çıkarken çantasında, iğne, iplik, çakı, kibrit, sabun, çengelli iğne, kalem, kâğıt gibi lüzumlu şeyleri bulundururdu.

Mahmûd Sâmi Efendi dâimâ abdestli bulunur ve her vakit câmiye giderek namazlarını cemâatle kılardı. Son senelerine kadar böyle devâm etti. Son senelerinde hastalığı sebebiyle câmiye gidemez oldu.

Mahmûd Sâmi Efendi, bir sohbet sırasında büyüklerden şu sözü nakletti; "Kalbin nûrlanması için beş şey lâzımdır. Birincisi; az yemek, az uyumak, ikincisi; devamlı Allahü teâlânın ismini anmak, üçüncüsü; seher vaktinde kalkarak teheccüd, gece namazına devâm etmek, dördüncüsü; namazlarda huşû üzere bulunmak, beşincisi; sâdıklarla berâber olmak."

Mahmûd Sâmi Efendi hiç kimseye; "Bizden ders al, bizim sohbetimize katıl, sakal bırak, sarık sar, cübbe ve şalvar giy." gibi emirler vermezdi. Dikkat çekecek, fitne uyandıracak hareketlerden kaçınırdı. "Bizim kapımız, hak kapısıdır. Nasîbi olan gelir. Hiç kimseyi zorlamayınız." derdi.

Mahmûd Sâmi Efendi, Kur'ân ehline ve âlim kimselere karşı ayrı bir iltifât gösterir, meclislerinde onlara hemen yanıbaşında yer verirdi. Bayramlarda onların gelmesini beklemeden, ziyâretlerine giderdi. Nitekim AhıskalıAli Haydar Efendi bir sohbeti sırasında

Mahmûd Sâmi Efendi için; "Bu zâtın bizi sekizinci ziyâretidir. Biz henüz bir defâ bile gidemedik. İşte Allah için ziyâret budur." demişti.

Mahmûd Sâmi Efendinin ziyâret ettiği ve görüştüğü kimselerden bâzıları: Ömer Nasûhî Bilmen, Seyyid Şefîk Efendi, Sarıyerli Nûri Efendi, BekirHâkî Efendi, AliYektâ Efendi, Süleymân Efendi, Mehmed Zâhid (Kotku) Efendi, Alasonyalı H.Cemâl Efendi,Reîsü'l-KurrâMustafa Efendi,AhmedDâvûdoğlu Hoca ve Mâhir İz Beydi.

Ramazanoğlu Mahmûd Sâmi Efendinin **Peygamberlerin Hayâtı, Eshâb-ı kirâmın Önde Gelenleri** ve o devirdeki bâzı hâdiseler ile Kur'ân-ı kerîmden bâzı sûrelerin tefsîrine dâir çoğu sohbet şeklinde yazılmış eserleri vardır. Bunların on beşi basılmış olup, diğerleri de basılmak için hazır beklemektedir.

1) Altınoluk Dergisi; sayı 12, s.24

2) Cihâd Önderleri; s.255

3) Rehber Ansiklopedisi; c.15, s.67

REBÎ BİN HAYSEM;

Tâbiîn devrinde Kûfe'de yetişen büyük âlim ve velîlerden. İsmî, Rebî bin Haysem bin Âiz'dir. "Ebû Yezîd" künyesi ile meşhur olmuştur. Kûfeli olduğu için, "el-Kûfî" denilmektedir. Doğum târihi, kaynaklarda bildirilmemektedir. Emevî halîfelerinden Yezîd bin Muâviye'nin halîfeliği sırasında Tûs şehrinde vefât etmiştir. Vefât târihinin 687 (H.68) senesi olduğu zikredilmektedir. Mısır'da "Câmî'ul-Âtıka" mescidinde imamlık yapardı.

Hadîs ilminde yüksek bir âlimdir. Mürsel olarak Resûlullah efendimizden hadîs rivâyet etmiştir. Eshâb-ı kirâmın bir çoğu ile görüşmüş, onlardan ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Abdullah ibni Mes'ud, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Amr bin Meymûn el-Evdî, Abdurrahman bin Ebî Leylâ ve birçok Eshâb-ı kirâm'dan rivâyeti vardır. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, **Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn-i Mâce**'de bulunmaktadır.

Kendisinden de oğlu Abdullah, Münzîr es-Sevrî, eş-Şa'bî, Hilâl bin Yesâf, İbrâhim Nehâî, Bekir bin Mâ'ız ve daha pek çok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur.

Onun hadîs ilmindeki üstünlüğünü, sika, güvenilir ve sağlam bir râvi olduğunu birçok âlim haber vermiştir. Bunlardan Amr bin Mürre diyor ki: "Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîf sahihtir, doğrudur. Ebû Vaîl'e denildi ki; "Rebî ile aranızda ne fark vardır?" O da; "Ben, ondan yaş bakımından büyüğüm. O da, benden akıl ve ilim bakımından büyüktür." dedi. İshak bin Mansûr; "Onun bir benzerini bilmiyorum" dedi. İbn-i Hibbân, **es-Sikât'**ında: "Onun zühd ve ibâdetindeki haberler pek meşhurdur" demektedir.

Zühd ve verâsını öven haberler çoktur. Senelerce yatsının abdesti ile sabah namazı kılmıştır. Yatsı namazından sonra konuşmazdı. Yirmi sene dünyâ kelâmı konuşmamıştır. Yanında kâğıt kalem bulundurup, gündüzleri konuştuklarını yazar, akşam olunca muhâsebesini yapardı. İçerisinde dünyâ kelâmı olup olmadığını araştırırdı.

Rebî bin Haysem kimseye bedduâ etmezdi. O, her şeyi Rabbinden bilir, O'ndan gelene sabr eder, tevekkülünü bozmazdı. Bir gün namaz kılarken, yirmi bin dirhem değerindeki atının çalındığını gördü. Fakat ne namazı bozdu, ne de üzüldü. Yanında bulunanlar: "Nasıl oldu bu iş, yazık oldu atına!" diye kendisini teselli ediyorlardı. O ise; "Atın yularını çözerken çalan adamı görmüştüm" dedi. Onların; "O halde niçin mâni olmadınız?" demeleri üzerine; "Atımdan daha sevimli olan bir şey ile, yâni namaz kılmakla meşguldüm. Onu kaçıramazdım." dedi. Adamlar hırsıza bedduâ etmeye başlayınca, Rebî; "Hayır, bedduâ

etmeyin. Ben atımı ona hediye ettim. Sadakam olsun" dedi.

Rebî bin Haysem, gözünü haramlardan o derece korur ve etrafına bakınmazdı ki, bazıları onu kör zannetmişlerdir. Yirmi sene Abdullah ibni Mes'ud ile berâber bulundu. Hatta İbn-i Mes'ud'un câriyesi onu görünce; "Âmâ dostun geliyor" derdi. İbn-i Mes'ud da onun bu sözüne gülerdi. Çünkü onu içeri almak için kapıyı açtığı zaman gözlerini kapamış ve başını yere eğmiş görürdü. İbn-i Mes'ud ona bakınca; Hac sûresinin **"Tevâzu ile yalvaranları müjdele!"** meâlindeki 34. âyetini okur. "Vallahi Peygamber efendimiz seni görseydi sevinirdi" buyururdu.

Kimseyle münakaşa etmez, kimseye kötü söylemezdi. Bir gün kendisine biri kötü sözler söyleyince, ona; "Söylediklerini Allahü teâlâ duyuyor. Şâyet ben, Cennet ile aramdaki güçlükleri aşıp Cennet'e girersem, senin sözlerinin bana zararı yoktur. Sırat köprüsünden geçemezsem, anlarım ki; söylediklerinden de kötü bir insanım" buyurdu.

Rebî bin Haysem'e "Nasıl sabahladın?" diye sorulduğunda, "Zayıf ve günahkâr olduğumuz halde sabahladık. Rızkımızı yiyor ve ecelimizi bekliyoruz" derdi.

Rebî bin Haysem, Allahü teâlânın verdiği nîmetlerin şükrünü îfâ edebilmek ve ömür sermâyesini kullanarak âhiret için dünyâdan azık toplamak lâzım olduğunu bilir ve bu yollardan, Rabbini tanıyıp ona kavuşmaya çalışırdı. Hatta evinde bir mezar kazdı. O mezarda yatar uyurdu ve Mü'minûn sûresinin **"Ey Rabbim! Beni dünyâya gönder de, iyi amelde bulunayım"** meâlindeki 99. âyetini okur, sonra kalkar ve kendi kendine; "Ey Rebî! İstediğin reddedilip geri dönemeyeceğin gün gelmeden, fırsatı ganîmet bilerek Rabbine ibâdet eyle" derdi.

Hikmetli sözleri çoktur. Kalblere tesir eden sözlerinden bâzıları şunlardır:

"Bir âlim, nasıl olur da ilmine riyâ, gösteriş karıştırabilir? Çünkü o, Allah'ın rızâsı olmaksızın elde edilen ilmin, başından bozuk olduğunu bilir. O halde bozuk, bâtıl olan bir şeyle insanlara nasıl gösterişte bulunabilir?"

"İnsan ölüm zamanından önce nasıl yaşarsa, rûhunu o hâl üzere teslim eder. Ben mala, paraya karşı çok ihtirâslı ve insanları çok çekiştiren bir adamı hastalandığında ziyâret etmiştim. Son anlarını yaşıyordu. Yanında otururken, onun duyup okuması için "Lâ ilâhe illallah" kelime-i tevhîdini okuyordum. O ise, her defasında para saymakla meşgul oluyordu."

"Bâzan kendi kendine şöyle derdi: "Ey Rebî! Dağlar ve yeryüzü müthiş bir sarsıntı ile sarsılıp parça parça dağılarak kıyâmet koptuğu zaman, senin hâlin nice olur?"

"Dünyâ ehlinden bir kimsenin hüznü, müslümanın hüznünden daha fazla olamaz. Çünkü mümin, hayatta lâzım olacak nafakasını kazanmak hususunda, dünyâ ehlinin çektiği hüzün ve meşakkatlara katlanmaktadır. Bir de onun, dünyâ ehlinden fazla olarak âhiretini kazanmak hüzün ve kederi vardır."

Bir arkadaşına yazdığı bir mektubunda şöyle diyordu: "Ey kardeşim! Kendine nasihat eden yine kendin olsun. Bir noksanın olduğu zaman, kardeşlerinin seni uyarmalarını bekleme! Bu güzel haslet, artık kendisine vedâ edilen bir şey oldu. Vesselâm."

"Bir kimsenin, dîninde sağlam bir bilgisi olmadan, müslümanlardan uzakta kalması hiç doğru değildir. Dînî bilgileri öğren sonra uzlet et!"

"İnsanın beklediklerinde, ölümden daha hayırlısı yoktur."

"Bir mezarlığa uğrayıp da, oradakilere duâ etmeyen ve kendini düşünmeyen kimse, hem kendine, hem de kabirdekilere ihânet etmiş sayılır."

"Bütün namazlarımda, okuduğumdan başka bir şey düşünmem!"

“İnsanlar iki sınıftır: Bir kısmı mümindir. Ona eziyet etme! Bir kısmı da câhildir. Onu hiç karşına alma!”

ALLAH'TAN ÇOK KORKARDI

Rebî ibni Haysem ki, Tâbiîn-i izâmdan,
İlmiyle âmil olan, ulemâ-i kirâmdan.

Zühd ile takvâsını, çoktur haber verenler,
“Ömründe lüzûmsuz şey, konuşmadı” dediler.

Yatsı namazı için, aldığı abdest ile,
Sabah namazını da, kıldı umûmiyetle.

Yanında kâğıt kalem, bulundurur her sefer,
Gündüz ne konuşursa, yazardı birer birer.

Gece dahî onların, okuyordu hepsini,
Lüzûmsuz söz var ise, yapardı tövbesini.

Bir gün namaz kılarken, hırsız çaldı atını,
Anladı, lâkin yine, bozmadı namazını.

Buyurdu: “Anlamıştım, alırken onu hırsız.”
Dediler: “Bile bile, ne için çaldırdınız?”

Buyurdu ki: “O kimse, atımı çaldığında,
Rabbimin huzûrunda, bulunurdum o anda.”

Bedduâ eylediler, hırsıza onlar hemen,
Buyurdu: “Hayır hayır, helâl ettim ona ben.”

Öyle korur idi ki, haramlardan kendini,
Sokakta bu korkuyla, kapardı gözlerini.

Abdullah bin Mes’ûd’un, geldiğinde evine,
Ya gözlerini kapar, ya bakardı önüne.

İbn-i Mes’ûd derdi ki: “Ey Rebî, Resûlullah,
Seni görmüş olsaydı, çok sevinirdi vallah.”

Bir gün İbn-i Mes’ûd’la, çıkarak dışarıya,
Vardı demircilerin, bulunduğu çarşıya.

Gördü bir demircinin, ocak ve körüğünü,
Demirleri ateşte, kızdırıp döğdüğünü.

Durakladı, sarardı, korku sardı içini,
Zîrâ hâtırlamıştı, Cehennem ateşini.

O anda bir “Âh!” deyip, yığıldı bayılarak,
Ve yerde saatlerce, kaldı baygın olarak.

İbn-i Mes’ûd başında, bulunurdu o zaman,
Buyurdu ki: Allah'tan, böyle korkar müslüman

Kendisine kötü söz, söyliyen olsa bile,
Karşılık verir idi, yine güzel söz ile.

Hakaret eylemişti, kendine bir gün biri,
Buyurdu ki: “Rabbimiz, duyuyor bu sözleri.

Şâyet ben bu dünyadan, gidersem îmân ile,
Bu sözler zarar vermez, bana bir zerre bile.

Ve lâkin Cehennem'e, düşer isem kayarak,
Senin dediğinden de, olurum daha alçak."

Bir gün yine Kur'ân-ı kerîmden okuyordu,
Şu âyete gelince, bir "Âh!" dedi ve durdu.

**"Ey Rabbim, beni tekrar, dünyaya döndür geri,
Yapayım ben bu sefer, emrettiğin işleri."**

Sonra kalktı ayağa ve dedi ki o zaman:
"Ey Rebî, şunu bil ki, dönüş yoktur oradan."

Derdi: "İnsan dünyâda, nasıl yaşarsa eğer,
Son nefesinde dahî, o hâlde vefât eder.

Zîrâ ben gitmiş idim, bir ölüm hastasına,
O da çok düşkün idi, bu "dünyâ parası"na.

"Kelime-i tevhîd"i, telkîn ettim kendine,
Baktım hep "parasını, sayıklardı" o yine."

Bir gün kendi kendine, diyordu ki: "Yâ Rabbî,
Sen merhamet etmezsen, mahvolur kulun Rebî."

İlâhî, bu mübârek, velînin hürmetine
Mazhar eyle bizleri, sonsuz merhametine.

ALLAH'TAN BÖYLE KORKULUR

Bir gün Rebî bin Haysem İbn-i Mes'ud ile demirciler çarşısına gitti. Orada körüklerin üfürülüp ateşlerin alevlendiğini görünce, Cehennem ateşini hatırlayarak düşüp bayıldı. İbn-i Mes'ud, namaz vaktine kadar başı ucunda beklediyse de, ayılmadığını görünce, onu arkasına alarak evine getirdi ve tam 24 saat baygın kaldı. Bu sebepten beş vakit namazını kılamadı. Başından ayrılmayan İbn-i Mes'ud; "İşte Allah'tan böyle korkulur!" demiştir.

1) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.57

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.3, s.242

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.28

4) Eshâb-ı Kirâm; (8. Baskı) s.85, 389

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye, (49. Baskı); s.1135

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.11

RECÂ BİN HAYVE;

Tâbiînden velî ve büyük bir fakîh (İslâm Hukûku âlimi). Doğum târihi bilinmemektedir. 730 (H.112) târihinde vefât etti. Künyesi, Ebû Mikdâm ve Ebû Nasr şeklinde bildirilmiştir. Nisbeti, Filistinî'dir. Aynı zamanda tesirli ve fasîh konuşan bir vâiz idi. Halîfe Süleyman bin Abdülmelik, ondan kendisine mektup yazmasını istemişti. Halîfe olmadan önce ve sonra Ömer bin Abdülazîz ile çok yakın dostlukları vardı. Sık sık görüşürlerdi. Süleyman bin

Abdülmelik'e kendisinden sonra, Ömer bin Abdülazîz'i halîfe yapmasını, o tavsiye etmişti.

Recâ bin Hayve, fakihliği yanında, büyük bir hadîs âlimidir. Abdullah bin Amr bin Âs, Adiy bin Ümeyre, Übâde, Abdurrahmân bin Ganemi, Muâviye, Nüvvâs bin Sem'ân, Ebüdderdâ, Ebî Saîd-ül-Hudrî, Ebû Ümâme, Misver bin Mahreme ve daha birçoklarından (r.anhüm ecmaîn) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Adiy bin Adiy bin Umeyre el-Kindî, İbn-i Aclân, Sevr bin Yezîd, İbn-i Avn, Zührî, Hamîd-üt-Tavîl ve başkaları (r.anhüm) hadîs-i şerîf bildirmişlerdir.

İbn-i Avn şöyle buyururdu: "Üç kişi biliyorum ki, onların benzerini görmedim. Onlar o kadar birbirine benziyor ki, sanki bir araya gelip, birbirinden istifâde etmişler. Bunlar: Irak'ta İbn-i Sîrîn, Hicaz'da Kâsım bin Muhammed, Şam'da Recâ bin Hayve'dir (r.anhüm ecmaîn)."

Übeyd bin Ebî-s-Sâib babasından bildirdi: "Recâ bin Hayve namazını o kadar tâdil-i erkâna dikkat ederek, şartlarına uygun kılardı ki, onun namaz kılışına hayran kalırdım."

İbn-i Sa'd: "Recâ bin Hayve, hadîs ilminde sika, güvenilir, faziletli ve ilmi çok olan bir zâttır" dedi.

Mûsâ bin Yesâr bildirdi: "Recâ bin Hayve, Adiy bin Adiy ve Mekhûl, mescidde bulunuyorlardı. O sırada birisi geldi. Mekhûl'e bir mesele sordu. Mekhûl: "Bunu, şeyhimiz (üstâdımız, hocamız), seyyidimiz (efendimiz, büyüğümüz), Recâ bin Hayve'ye sorunuz" dedi.

"Abdurrahmân bin Abdullah anlattı: Bir gün vâz ve nasîhat ederken, Recâ bin Hayve; Adiy bin Adiy ve Ma'n bin Münzir'e dedi ki: "Bakınız! Herhangi bir işi yapıyorsunuz diyelim. Şâyet o işi yaparken Allahü teâlâya kavuşmak, içinizden geliyorsa o işe iyi sarılınız. Eğer içinizde hoşnutsuzluk ve tiksinti duyuyorsanız hemen o işi terk ediniz."

Recâ bin Hayve buyurdu ki:

"İnsan, ölümü hatırladığı müddetçe, hasedi, kıskançlığı terkeder."

Birisi, Recâ bin Hayve'den ayrılırken; "Allahü teâlâ seni muhâfaza etsin" dedi. Bunun üzerine Recâ bin Hayve; "Ey kardeşimin oğlu, Allahü teâlâdan, îmânımı muhâfaza etmesini de dile." buyurdu.

"İslâm, insanı îmân nîmetiyle süsler. İnsanın; îmânını, takvâsıyla; takvâsını, ilmiyle; ilmini, hilmi, yumuşaklığı ile; hilmini de rıfk, tatlılık ile süslemesi ne kadar güzeldir."

Recâ bin Hayve hazretleri, bir gün Abdülmelik bin Mervân'ın yanında bulunuyordu. Orada, birisinden kötü bir şekilde bahsedildi. Abdülmelik; "Vallahi! Allahü teâlâ nasîb ederse, elime geçtiğinde, ben ona yapacağımı biliyorum" dedi. Bir gün o şahsı yakalamış, ona cezâ vermek üzere kalkmıştı. Bu sırada, orada bulunan Recâ bin Hayve; "Ey müminlerin emîri! Allahü teâlâ, sana istediğin şeyi nasîb etti (Sen böyle arzu etmiştin. Allahü teâlâ da sana, istediğin gibi fırsatı verdi). Öyleyse, sen de Allahü teâlânın sevdiği bir şey olan, affı yap. Bu söz üzerine, Halîfe Abdülmelik bin Mervân, o şahsı hemen affetti ve ona ihsânlarda bulundu.

KALB ÜZÜLÜR

Eyyûb bin Süleyman bin Abdülmelik vefât etmişti. Cenâzenin bulunduğu yere babası Süleyman bin Abdülmelik, yanında Ömer bin Abdülazîz, Saîd bin Ukbe, Recâ bin Hayve olduğu halde girdi. Süleyman, oğlu Eyyûb'a bakmaya başladı. Gözleri iyice dolmuştu. Sonra "İnsana, böyle bir musîbet gelince, hislenmemesi, içinin galeyâna gelip, kabarmaması mümkün değil. Böyle bir durum karşısında, insanların bir kısmı, Allahü teâlâya karşı tam bir teslimiyet gösterip, mükâfâtını ondan bekleme olgunluğunu gösterir. Bir kısmı sabır ve

tahammül etme gücüne sâhib olur. Bunların ikisi de, sağlam ve metin kimselerdir.

Bir kısmı da vardır ki, sabır ve tahammül gösteremezler. Bunlar zayıf kimselerdir. Fakat, şu anda ben, kalbimde bir hislenme, acı bir coşma görüyorum. Eğer içime bir serinlik vermezsem, ciğerimin, üzüntü ve kederden parça parça olacağından korkuyorum" dedi. Bunun üzerine Ömer bin Abdül-aziz "Ey müminlerin emîri! Sabretmeniz gerekir. Yoksa, ecir ve sevâbınız boşa gider. Saîd bin Ukbe de, ağlamaklı bir haldeydi. Sanki ağlamak için yardım ister gibi bir hâli vardı. Recâ bin Hayve ise; "Ey müminlerin emîri! Sizin bu derece, aşırı bir üzüntüye kapılmanıza, bir mânâ veremiyorum. Ortada o kadar önemli bir mesele yok. Bana şöyle anlattılar: Resûlullah efendimizin, ezvâc-ı mütahherasından olmakla şereflenen, Mâriye vâlidemizden İbrâhim adında bir oğulları olmuştu. Fakat daha küçücük iken vefât etmişti. Onun vefâtında, Resûlullah efendimizin mübârek gözlerinden yaşlar akıp; **"Göz ağlar, kalb üzülür. Ancak Allahü teâlânın râzı olduğunu söyleriz. Ey İbrâhim, bizler senin için çok mahzûnuz** (üzgünüz)" buyurmuşlardı. Bu sözler karşısında, Süleyman bin Abdülmelik hıçkıra hıçkıra ağladı. O kadar ağladı ki, orada bulunanlar bir şey oldu sandılar.

1) El-A'lâm; c.3, s.17

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.118

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.3, s.265

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.170

5) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.301-303

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.352

RECEP ENİS DEDE;

Mevlevî yolunun meşhûrlarından, şâir. 1734 (H.1147) senesinde Edirne'de vefât etti. Türbesi, Edirne Mevlevîhânesi yanındadır. Son asır Mevlevî şeyhleri arasında en çok talebesi ve müntesibi, bağlıları olan bir zâttır. Ahâliden pekçok kimse ona tâbi olduğu gibi, beş pâdişâh, otuz iki vezir, pekçok müderris, devrinin meşhûr âlimlerinden İsmâil Âsım Efendi, meşhûr şâirlerden Râgıb Paşa gibi dehâ sîmâlar ve devletin ileri gelenlerinden pekçok kimse ondan feyz almış, sohbetlerinden istifâde etmiştir.

Tahsîline memleketi olan Edirne'de başladı. Meşhûr ve fazîletli âlimlerin ders ve sohbetlerinde bulundu. Sonra İstanbul'a gidip Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Dede'ye talebe oldu. Bu hocasının derslerinde ve sohbetlerinde bulunup Mevlevî yolunda yetişti. Bir müddet Kasımpaşa Mevlevîhânesinde kaldıktan sonra Edirne Mevlevîhânesi şeyhi Neşâtî Süleymân Dede'nin sohbetlerinde bulundu. Onun vefâtından sonra yerine Muhammed Ârif Dede geçti. 1638 (H.1095)'te bu zât da vefât edince, Recep Enis Dede'ye Edirne Mevlevîhânesi şeyhliği verildi. Elli iki sene bu hizmeti yapıp, insanlara İslâmiyeti öğretti. İslâmiyetin emirlerine uymalarını sağladı. İlim ve edebin, İslâm ahlâkının yayılmasında büyük hizmetleri oldu. Başta meşhûr kimseler olmak üzere binlerce insanın saâdete kavuşmasına vesîle oldu.

Osmanlı sultanlarından Dördüncü Mehmed Han, Sultan İkinci Süleymân Han, Sultan İkinci Ahmed Han, Sultan İkinci Mustafa Han ve Sultan Üçüncü Ahmed Han onun sohbetlerinden istifâde etmiş ve feyz almışlardır.

Gülşenî yolunun meşhûr şeyhi Sezâî Efendi önceleri Recep Enis Dede'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Daha sonra Gülşenî yolunda yükselmiştir. Recep Enis Dede ile dostlukları ve sohbetleri ömür boyu devâm etmiş ve çok hoş sohbetleri olmuştur. Bu sohbetleri bir kitap

hâlinde toplanmıştır.

Bir gece Şeyh Sezâî hazretleri ve diğer şeyhler bir mecliste sohbet ediyorlardı. Sezâî Efendi kerâmetiyle o meclise Recep Enis Dede'nin de gelmekte olduğuna işâret edip Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî hazretleri "İzâcâer'receb tural-aceb= Recep (ayı) gelince acâib şeyler görülür" dedi. Mecliste bulunanlar bu söz üzerine birbirlerine bakışırlarken Recep Enis Dede içeriye giriverdi. "Şeyh-i Ekber kuddise sirruh-ül-enver" diyerek minder üzerine oturdu. Orada bulunanlar her iki zâtın üstün halleri ve kerâmetleri karşısında hayrette kalıp onlara muhabbetleri arttı.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.32

2) Semâhâne-i Edeb; s.10

3) Tezkire-i Sâlim; s.80

4) Tekmilet-üş-Şakâyık (Fındıklılı İsmet Efendi); s.393

REMLÎ ŞÂFİÎ;

Fıkıh âlimi ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Hüseyin, künyesi Ebü'l-Abbâs, lakabı Şihâbüddîn'dir. İbn-i Rıslân diye de bilinmektedir. 1371 (H. 773) senesinde Filistin'in Remle köyünde doğdu. 1440 (H.844) senesi Şâbân ayının on dördünde, Kudüs'te vefât etti. Ebû Abdullah el-Kuraşî'nin yanına defnedildi.

Şihâbüddîn Remlî, on yaşında iken Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. El-Kalkaşendî ve İbn-ül-Hâim'den **Hâvî** adlı eseri okudu ve medresede bir müddet ders verdi. Sonra bu görevden ayrılıp, tasavvufla meşgûl olmaya başladı. Bir süre halvette kalıp, kimseyle konuşmadı. Halvetten çıkınca, birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve tasavvuf yolunun büyüklerinin sohbetlerinde bulundu. Diğer ilimleri de tahsîl eden Remlî Şâfiî; fıkıh, usûl-i fıkıh ve Arabî ilimlerinde imâm oldu.

Remlî, ibâdete çok önem verirdi. Emîr Hüsâmeddîn Hasan, Kudüs'te bir medrese yaptırarak, oranın hocalığını Remlî Şâfiî'ye verdi ve günlük on dirhem verilmesini kararlaştırdı. O ise bu görevi kabûl etmedi.

Remlî hazretleri, insanlara Allahü teâlânın sevgisini aşılardı. Gündüzleri oruç tutar, geceleri ibâdetle geçirirdi. Geceleri çok az uyurdu. Çok hayır sâhibiydi.

Sehâvî onun hakkında şöyle demektedir: "Remlî Şâfiî'nin dünyaya hiç düşkün olmaması, haram ve şüphelilerden kaçması, sünnet-i seniyyeye uyması ve akîdesinin sıhhati husûsunda icmâ', âlimlerin söz birliği vardır. Zîrâ onun zamânında, bu konuda aksini söyleyen çıkmamıştır. Onu gören herkes iyiliğine şâhid olurlardı."

İbn-i Ebî Uzeybe şöyle anlatır: "Remlî Şâfiî, duâları kabûl olunan bir zât idi. Alâeddîn Buhârî ile İbn-i Ebi'l-Vefâ'nın ziyâfetinde bir araya geldiği zaman, Alâeddîn Buhârî ona çok tâzimde bulundu. Yemekten sonra onun eline su dökmeye başladı. O da Alâeddîn Buhârî'ye duâ etti. Alâeddîn Buhârî ise, duâsına âmin deyip ağladı. Remlî Şâfiî de onun eline su dökmek istedi, ancak, o buna imkân vermedi. Alâeddîn Buhârî, onun gibisini görmediğini söyledi."

Münâvî, **Tabakât-ül-Evliyâ** kitabında şöyle anlatır: "Şihâbüddîn Remlî, **Safvet-üz-Zekât** adlı eserini tamamladığı zaman, deniz kenarına getirip, üzerine taş bağlayarak denizin dibine attı ve; "Ey Allah'ım! Eğer bu kitap, senin rızân için ihlâs ile hâlisâne olarak yazılmış ise yukarıya çıkar, yoksa imhâ eyle" diyerek duâ etti. Biraz sonra kitap denizin dibinden yükselip, suyun yüzüne çıktı. Hiç ıslanmamış ve bir harfi bile silinmemişti."

Kim Remlî hazretlerinin kabri ile Ebû Abdullah el-Kuraşî'nin kabri arasında istediği bir işi için Allahü teâlâya duâ ederse, cenâb-ı Hak tarafından duâsının kabûl edildiği söylenmektedir.

Hüseyin el-Kürdî, onu vefâtından sonra rüyâsında gördü. "Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti?" diye sorunca; "Allahü teâlâ beni huzûrunda durdurup; "Ey Ahmed Remlî! Sana ilim verdim, onunla ne yaptın?" diye sordu. Ben de; "İlim öğrendim. Öğrendiğimle amel ettim" dedim. "Doğru söyledin ey Ahmed! Benden ne dilersen iste" buyurdu. Ben de; "Benim cenâze namazımı kılanları magfiret eyle" dedim. Allahü teâlâ; "Cenâze namazını kılanları ve cenâzende bulunanları magfiret ettim" buyurdu" dedi.

Şihâbüddîn Remlî, çeşitli ilim dallarına dâir birçok eser yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Şerhu Minhâc-il-Vüsûl ilâ İlm-il-Usûl lil-Beydâvî, 2) Şerhu Milhat-il-İ'râb, 3) Şerhu Sahîh-il-Buhârî:** Üç cild olup, hac bâbına kadar gelmiştir. **4) Nazm-ül-Kırâat-is-Selâs-iz-Zâide Ales-seb', 5) Safvet-üz-Zebed, 6) Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd, 7) Tabakât-üş-Şâfiiyye, 8) Tashîl-ul-Hâvî, 9) İ'râb-ül-Elfiye, 10) Şerhu Ercûzet-iz-Zebed, 11) Muhtasar-ur-Ravda, 12) Muhtasar-ül-Minhâc, 13) Muhtasaru Edeb-il-Kâdî lil-Gazzî, 14) Muhtasaru Hayât-il-Hayevân, 15) Muhtasar-ul-Ezkâr.**

HURMA AĞACI

Şöyle anlatılır: "Kâşif-ür-Remle, Remlî Şâfiî'nin talebesi olan Muhammed el-Müşemmer denilen şahsı dövdü. O talebe, hocasından yardım istedi. Kâşif-ür-Remle, talebeye; "Eğer hocanda bir burhân, delîl varsa, onu şu hurma ağacında göstersin" dedi. Hurma ağacı, onların önünde iken, birden yere yıkıldı. Kâşif-ür-Remle, bu durumu görünce, derhâl Remlî hazretlerinin huzûruna giderek tövbe etti ve ayaklarına kapanarak af diledi."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.204

2) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c.1, s.282

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.248

4) El-A'lâm; c.1, s.117

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.321

6) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.154, 554, 626; c.2, s.1006, 1797, 1817

7) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.330 c.2, s.589

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1135

9) Brockelmann Sup, c.2 s.113

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.376

RESÛL ZEKİ EFENDİ;

Velîlerin önde gelenlerinden. İsmi Resûl Zeki'dir. Arvâsîlerdendir ve soyu Peygamber efendimize ulaşır. Zamânında ilim ve irfân beldesi olan Van'ın Müküs kasabasının Arvas köyünde yaşadı. Doğum târihi bilinmemektedir. On dokuzuncu yüzyılın başında vefât etti. Arvas'ta medfûndur.

Resûl ZekiEfendi, velî bir zât olan babasının terbiye ve himâyesinde yetişti. Babası SeyyidLütfi Efendi, Seyyid Abdurrahmân Kutb hazretlerinin oğluydu. Molla

MuhammedKutb hazretlerinden gelen ilim ve irfân dersleri Resûl Zeki Efendinin babası SeyyidLütfi Efendiye kadar devâm etmiş, çok kimse hak yolun bilgilerini öğrenmiştir. Resûl Zeki Efendi babasının önde gelen talebeleri arasındayken, babası Seyyid Lütfi Efendi vefât etti. Âilede başka âlim ve müderris kalmamıştı. O sırada Resûl Zeki Efendi de çocuk yaşlardaydı. Babasının talebeleri, hocasız kalmalarına çok üzülmüşlerdi. Bir müddet bekledikten sonra hocalarının evine gelip hanımannelerine; "Efendim! Burada bize ders verecek kimse olmadığından izniniz olursa kendimize hoca aramak için başka yerlere gitmek istiyoruz." dediler. Bunu duyan Resûl Zeki Efendi, Arvas'ın medresesi dağılacak diye üzüntüsünden hastalanıp yatağa düştü. Bu durum karşısında annesi çok üzüldü ve talebelere haber gönderip; "Sizin ayrılıp gitmek istemenize Resûl Zeki dayanamadı, hasta oldu. Biraz daha bekleyin. İyi olsun o zaman gidersiniz." dedi. Talebeler bu arzu üzerine bir müddet daha medresede kaldılar. Bir zaman sonra tekrar izin istediler. Resûl Zeki yine hastalandı. Talebelere yine istedikleri izin verilmedi. Bir gün Resûl Zeki annesinden babasının cübbesini ve sarığını isteyip giydi. Sonra da babasının kitaplarını istedi. Sıra ile kitapların sayfalarını çevirmeye başladı. Sonra da babasının son ders verdiği kitabı koltuğuna alıp medresesine gitti. Talebeleri çağırıp medreseye topladı ve; "Allahü teâlânın izniyle size ders vermeye geldim." dedi. Talebeler; "Herhalde Resûl Zeki hastalık sebebiyle aklını yitirdi. Ama gönlünü kırmayalım, dediğini yapalım." dediler. En iyi durumda olan talebe, kitabını alıp Resûl Zeki'nin önünde oturdu. Resûl Zeki babasından daha mükemmel ders vermeye başladı. Talebeler bu hâli görünce hayretle etrâfında toplandılar. Allahü teâlâ tarafından bütün ilimlerin ona öğretildiğini anladılar ve çok sevinip zâhirî ilimler yanında, mânevî ilimler de tahsîl etmekle şereflendiler.

MollaResûl Zeki Arvâsî hazretleriyle Arvas Medresesi ilme devâm etti. Onun sebebiyle çok âlim yetişti.Talebelerinden daha sonra evliyânın büyüklerinden Seyyid Fehim hazretlerine hocalık yapacak olan Molla Resûl Sıbkî, Molla Yahyâ Muzîrî, MollaHalil Si'ridî, MollaFakîh Tayran gibi büyük zâtlar yetişti. Bunları insanları irşâd için çeşitli yerlere gönderdi.

Talebelerinden Fakih Tayran hayvanların dilinden anlardı. Bir gün Arvas'ta bal arılarını seyrederken bir arı beyinin arılara sıkı talimat vererek; "Çabuk gidin, çabuk gidin, durmayın!Sâhibimizin misâfiri vardır." dediğini duydu. Hocasına; "Bu kovanı bana verir misiniz, köyüme götüreyim." dedi. O da; "Götürün." buyurdu. Alıp götürdü. Bir müddet sonra yine arı beyini dinledi. Bu sefer; "Yavaş gidin, yavaş gelin, acele etmeyin!" dediğini duydu. Kovanı aldı Arvas'a getirdi ve durumu hocasına anlattı.

Molla Resûl Zeki Arvâsî'nin güzel hal ve kerâmet sâhibi talebesi Fakih Tayran bir gün Müks Suyu üzerindeki Kırmızı Köprüde durup suya hitâben; "Ey su, ey su! Sen böyle akıp nereye gidersin. Gece gündüz durmadan inler devâm edersin?" deyince, su akmayıp ona şu karşılığı verdi:

"Ey insan! Bunca nebî, bunca velîler geldi. Hiçbiri sebebini öğrenmek istemedi." Fakih şöyle dedi:

"Onlar büyüklerdi. Bilip de sormadılar. Bense bilmiyorum. Aramızda çok fark var." Su cevâben;

"Bak ben de senin gibi birisine tutkunum. Bunun için gece gündüz, onu arar dururum." dedi.

Resûl Zeki Arvâsî hazretleri ömrünü ecdâdı gibi hak yola hizmetle geçirdi. Vefât ettikten sonra oğlu Ziyâeddîn Efendi, babasının yolunu bırakıp dünyâ ile meşgûl oldu. Yaylada çadır kurup günlerini avlanmakla geçirmeye başladı. Babasının fazîlet sâhibi talebeleri bu durumu görünce çok üzüldüler. Muş'taki Molla Resûl Sıbkî, Siirt'teki MollaHalil'e gidip; "Hocamızın tâziyesine, başsağlığına gidemedik. Hem de oğlu ile ilgilenir nasîhat ederiz" dedi. Molla Halil de; "İsterseniz önce bir mektup yazalım. Sonra netîceye göre hareket ederiz." diye cevap verdi. MollaHalil Efendi, Seyyid Ziyâeddîn'e bir mektup yazıp; "Mübârek hocamız

Molla Resûl Zeki hazretlerinin oğlunun ava, eğlenceye başladığını öğrendik. Hocamızın yeni vefât ettiği anlaşıldı. İnnâ lillâh..." dedi. Mektup SeyyidZiyâeddîn'e ulaşınca durumu anlayıp yaylayı, eğlenceyi, avı bırakıp Arvas'a indi. Annesiyle görüştü. İzin alıp Molla Halil hazretlerine talebe olmak için Siirt'e mektup yazdı. Mektup Molla Halil'e ulaştığında, o; "Oğlum ben fakirim. Sana bakacak gücüm yok. Her gün bir altın verirseniz size ders verebilirim." cevâbını yazdı. Bunun üzerine Ziyâeddîn bir çanta altınla Siirt'e geldi ve MollaHalil'e talebe oldu. Her gün hocasına bir altın verip ders aldı. Nihâyet bir gün altınlar bitti. Bunun üzerine Seyyid Ziyâeddîn Arvas'a haber gönderdi. Bu arada rahatsızlık bahânesi ile derse gitmedi.Birkaç gün geçti.Hocası onun bu durumunu anlayınca, daha önce verdiği bütün altınları getirip kendisine iâde etti ve; "Biz sana para için ders vermedik. Arzu ve niyetimiz iyi öğrenmenizdi." buyurdu. Onu güzel bir şekilde yetiştirdi.

Molla Resûl Zeki hazretlerinin küçük birâderi olanSeyyidSıbgatullah Arvâsî hazretleri de yüksek ilim ve mârifet sâhibi bir zât olup, çok evliyânın yetişmesine sebeb olmuştur.

BİZİ ZİYÂRETE GELDİ

Molla Zeki Arvâsî'nin, babasının yerine geçip ders verdiği günlerden bir gün mescide kimsenin tanımadığı bir zât geldi. Mescidde birkaç kişi daha vardı. Gelen zât doğruca Resûl Zeki Arvâsî'nin yanına gidip selâm verdi ve uzun uzun konuştular. Sonra da vedâ edip gitti. Mesciddekiler Molla Zeki'nin yanına gelen zâtın kim olduğunu sordular. Molla Zeki tebessüm edip; "Hızır aleyhisselâmdı." buyurdu. "Bize niçin söylemedin?" dediklerinde, o; "Sizi değil, bizi ziyârete gelmişti." buyurdu.

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.3, s.1722

RİSLÂN DIMEŞKÎ;

Şam'ın büyük velîlerinden. İsmi Rislan (Erslan) bin Yâkûb bin Abdurrahmân bin Abdullah Dımeşkî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1164 (H.560) senesinde Şam'da vefât etti.

Rislân Dımeşkî ilim ve edeb üzere yetişti. Tasavvuf adı verilen kalp ilimlerinde yüksek derecelere ulaştı. Zamânında çok sevilip hürmet gördü. Âlim ve velîler sohbetinde bulunup, kendisinden feyz aldılar. Yüksek bir ahlâk ve edep sâhibiydi. Evini dergâh yaptı. Hikmetli sözlerini dinlemek için çok uzak yerlerden gelenler vardı. Kerâmetleri ve güzel halleriyle meşhûr oldu.

Ebü'l-Hayr Hımsî anlatır: "Bir defâsında, on beş kişi ona misâfir gelmişti. Beş yufka ekmeği vardı. Ekmeğin misâfirlere yetmesi, bereketli olması için duâ etti.Ekmeği misâfirlere teslim etti. Çok aç oldukları hâlde ekmek bol bol yetti ve arttı. Artanları da misâfirlere, giderken yolda yemeleri için verdi.Şam'danBağdât'a giden misâfirler, yol boyunca o ekmekleri yediler, yolda da onlara kâfi geldi."

Ebû Ahmed Muhammed bin el-Kürdî anlatır: "Rislân ed-Dımeşkî hazretlerini, bir defâsında havada uçarken, bir defâsında havada yürürken, bir defâsında da suda yürürken gördüm. Bir defâsında da onu Arafat'ta, Mekke'de hac sırasında gördüm. Şam'a dönünce halka sordum. Şam'dan hiç bir yere çıkmadı, fakat Arefe ve bayram günleri görünmedi dediler. Bir başka sefer, bir arslanın onun ayaklarına kapanıp sürtündüğünü gördüm. Yine bir defâsında onu Şam'ın dışında gördüm eline çakıl alıp, havaya atıyordu. Ne yapıyorsun? diye sorunca, İslâm askerleri, kâfir ordusu ile çarpışıyor. Onlar, düşman üzerine oktur. Kâfir askerlerini öldürmek için atıyorum dedi. Sonra askerler Şam'a dönünce şöyle anlattılar: Savaş sırasında, gökten düşman askerlerinin üstüne çakıl taşları düşüyordu. Kime isâbet etse öldürüyordu.Hattâ

çakıllardan biri bir süvâriye isâbet etti, atı da kendi de düşüp öldü. Böylece çok düşman askeri kırıldı."

Dâvûd bin Yahyâ bin Dâvûd el-Harîrî anlatır: "Rislân ed-Dımeşkî, bir mescid inşâ ettiriyordu. Ebü'l-Beyân adında bir zât, yardım olarak talebelerinden biri ile bir mikdâr altın ve gümüş göndermişti. Getiren kimse, içinde bir mikdâr altın ve gümüş bulunan keseyi kendisine uzatınca, bize mi gönderdi? diyerek yanındaki taşa, toprağa işâret etti. Getiren kimse, onun işâret ettiği taşın, toprağın altın ve gümüş olduğunu görünce, şaşıp kaldı. Git bunu hocana anlat dedi. Bu hâdise üzerine o kimse, Rislân ed-Dımeşkî hazretlerine talebe oldu ve ölünceye kadar ayrılmadı."

Ona bir gün; "Ârif kime denir?" dediler. O; "Ârif, öyle bir kimsedir ki, Allahü teâlâ onun kalbine bütün varlıkların sırlarını bir sayfa hâlinde yerleştirmiştir. Değişik şekillerine rağmen, Allahü teâlânın ihsânı ile onların hepsini idrâk eder, anlar. Yapılan her işin sırrını çözer. Dünyâ ve melekût âleminde, ister zâhir, açık, ister bâtın ve gizli olsun, bütün hareket ve işlere Allahü teâlâ onu muttalî kılar. Gözünden perdeyi kaldırır. Artık o, her işi ve her hareketi, ilim ve keşif yoluyla müşâhede eder, görür. Melekût âlemine yükselir. Orada bir güneş gibi parlar. Güneşe bakılmadığı gibi, ona da bakılamaz. Ârifin, Rabbini tanıyan irfân sâhibinin sıfat ve alâmetleri ise şunlardır:

1) Amellerinin ilme, dîne uygun olması. 2) Hallerinde gizliliğe uyması, gizlemesidir.

Güzel ahlâktan sorulunca; "Güzel ahlâk şunlardır: 1) Gücü yettiği halde affetmek, 2) Her hâlükârda tevâzu üzere olmak, 3) Karşılık beklemeden ve başa kakmadan vermek, bağışlamak." buyurdu.

Kızmak ve öfkenin zararlarını anlatırdı. Bu hususta; "Hiddet (kızgınlık), şerrin (kötülüklerin) anahtarıdır. Gadab (kızgınlık), seni öyle bir hâle sokar ki, artık orada özür zelîldir, geçmez."

Yine; "Gadabın (öfkenin) sebebi, kendinden üstün birinin, hoşlanmadığı bir şekilde hücûm etmesidir. Öfke, insanın içinden dışına doğru çıkar. Hüzün ise, dışından içine doğru işler. Öfkeden güç ve intikam hırsı, hüzünden ise dert ve hastalık doğar." buyurdu.

Kendisine eziyet edenleri affeder, başkalarına da böyle davranmayı tenbih ederdi. Bu hususta; "Eğer kendinde, sana düşman olan kimseyi yenmeye bir güç bulursan; bulduğun bu güce, kuvvete şükür olarak onu affet."

"Kerim olan kimse, eziyetlere dayanır, belâlardan şikâyetçi olmaz."

"Ahlâkın en güzeli, gücü yettiği halde affetmek ve kendi ihtiyâcı olan şeyi cömertçe vermek." buyurdu.

Şam'da yaşayıp, insanlara uzun müddet feyz verdi. Cenâzesi defnedilmek üzere omuzlar üzerine alınıp götürülürken, gökte yeşil renkli bir kuş sürüsü ortaya çıkıp, tâbutu hizâsında kanatlarını gererek durdular. Kabri Şam'da olup, ziyâret edilmektedir.

ALLAHÜ TEÂLÂYI ZİKİR

Bir gün etrâfında toplanan kalabalık bir cemâat arasında sohbet ediyordu.Hava son derece sıcaktı. Biri ona, temkîn sâhibi velî kimdir? diye sordu. O; "Allahü teâlânın, tasarruf etmeyi ihsân ettiği kimsedir." buyurdu. Peki bunun alâmeti nedir? deyince, eline bir kamış ağacı alıp dört parçaya böldü. Birine bu yaz için, birine bu kış için, diğer bir parçaya bu sonbahar için, dördüncü parçaya da bu ilkbahar için deyip bir kenara koydu. Bu yaz için dediği parçayı alıp sallayınca, sıcaklık son derece arttı. Onu bırakıp, sonbahar için diyerek ayırdığı parçayı alıp salladı. Bu sefer hava sonbahar havası oldu. Kış için dediğini alıp sallayınca, hava görülmedik bir şekilde soğumaya başladı. Nihâyet ilkbahar için ayırdığı parçayı alıp

sallayınca, ağaçlar yeşermeye ve çiçekler açmaya başladı. Sonra bir ağacın altına gelip, üzerindeki kuşa; "Haydi, seni yaratan Allahü teâlâyı zikret!" deyince, kuş yanık yanık ötmeye başladı. İşitenler kendinden geçti. Sonra diğer ağaçların altına gidip, dallarda duran kuşlara da; "Haydi sizi yaratanAllah'ı tesbîh ediniz!" dedi. Bu ağaçlarda bulunan kuşlar da yanık yanık ötmeye başladı.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.97

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.12

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.153

4) Menâkıb-ül-Ârifîn Kerâmât-il-Kâmilîn, Üniversite Kütüphânesi;

RÛŞEN EFENDİ (Büyük Rûşen)

İstanbul Üsküdar'daki Azîz Mahmûd Hüdâî dergahı şeyhlerinden. 1719'da Mudanya'da doğdu. Dedesi Mustafa Efendi, Atpazarî Osman Efendinin; babası Abdurrahmân Efendi de İsmâil Hakkı Bursevî hazretlerinin halîfelerindendi. Rûşen Efendi doğduğu zaman İsmâil Hakkı Bursevî hazretleri Mudanya'da bulunuyordu. Abdurrahmad Efendi, oğlunu hocasının kucağına vererek duâ etmesini talep etmişti. İsmâil Hakkı Bursevî hazretleri çocuğun adını sorduğunda, isiminin Mehmed, mahlasının ise Emir olduğu bildirildi. İsmâil Hakkı Bursevî ismini aynen bırakıp mahlasını Rûşen olarak değiştirdi. Mehmed Rûşen bu isimle meşhur oldu. Babası Abdurrahman Efendi Birinci Mahmud Han devrinde hicret ederek İstanbul'da Kapıağası zaviyesine şeyh oldu. Rûşen Efendi tahsiline burada devâm etti. Celvetî yolundan hilâfetini İsmâil Hakkı Bursevî hazretlerinin halifesi Çorlulu Pertev Efendiden, Nakşibendi yolunun hilafetini ise Abdülganî Nablüsî hazretlerinden aldı. 1774 yılında Azîz Mahmûd Hüdâî dergahına meşihatına tâyin olundu. 1795 yılında vefâtına kadar kısa bir müddet hariç bu vazifeyi yürüttü. Kabri Azîz Mahmûd Hüdâî dergahının Üsküdar tarafından girişte sağdadır.

RÛZBEHÂN BAKLÎ;

Meşhûr velîlerden. İsmi Rûzbehân bin Ebî Nasr el-Baklî'dir. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı Sadreddîn'dir. Babasının sebzeci olması ve kendisinin gençliğinde bu işle meşgûl olması sebebiyle Baklî lakabı ile anılmıştır. Tahminen 1132 (H.527) de doğdu. 1209 (H.606) senesinde vefât etti. Kitaplarda âriflerin sultanı, âlimlerin burhanı ve âşıkların rehberi ifâdeleriyle zikri geçmektedir.

Tasavvufta yetişmek için çalıştığı sıralarda Şiraz havâlisinde ve dağlarında nefsini ıslah için çok riyâzetler çekti. Tasavvufta yetişmek için Irak, Kirman, Hicaz ve Şam'a seyâhat etti. Irak'ta Şeyh Câgir'e talebe olup ondan feyz aldı. On beş yaşlarında iken Hızır aleyhisselâmla görüştü. Genç yaşından îtibâren ibâdet ve tâatla meşgûl oldu. On sekiz yaşlarında iken babasının dükkanında çalıştığı bir sırada dünyâ malına yüz çevirip dükkandan ayrıldı. Mânen yükselmek için çok gayret sarfetti. Bir müddet insanlardan uzak kaldı. Yalnız başına dolaştı. Yirmi beş yaşlarında Şiraz'da bir dergâha yerleşti. Burada daha önceden memleketi Fesâ'da tanıdığı hocası Cemâleddîn bin Halil el-Fesâî ile karşılaştı. Bir müddet de Şeyh Ebû Muhammed el-Cevzâkî'nin dergâhında kaldıktan sonra memleketi Fesâ'ya döndü. Bu sırada **Mantuk-ul-Esrâr bi Beyân-il-Envâr** adlı eserini yazdı. Tasavvufla ilgili olan bu eserinde Fars bölgesi emiri Tekle bin Zengî için duâ etti. Tekle bin Zengî, ona hürmet ve himâye göstererek, Şiraz'a dâvet etti.

İki defâ hacca gitti. Mekke'de bir müddet ikâmet etti. Ömrünün sonlarına doğru bir ayağı felç

oldu. Şiraz'da vefât etti. Cenâze namazını Şiraz Kâdılkudâtı Seyyid Şerefeddîn Muhammed bin İshak el-Hüseynî kıldırdı.

Rûzbehân Baklî hazretlerinin dostlarından Şeyh Ebû Bekr bin Tâhir şöyle anlatmıştır: "Her seher vakti onunla nöbetleşe Kur'ân-ı kerîm okurduk. Biraz o okur ben dinlerdim, biraz da ben okurdum o dinlerdi. Vefât ettiği zaman çok üzüldüm. Vefât ettiği günün gecesinde kalkıp seher vakti namaz kıldım. Sonra onun kabri başına oturup ondan ayrı düştüğüm için ağladım ve Kur'ân-ı kerîm okumaya başladım. Bir miktar okuyup durdum. Ben okumayı kesince Rûzbehân Baklî hazretlerinin kabrinden sesini duydum. Ben susunca o Kur'ân-ı kerîm okumaya başladı. Cemâat toplanana kadar okudu. Sonra ses kesildi. Bu hal hayatta olduğu gibi vefâtından sonra da bir müddet devâm etti. Bir gün bu sırrı dostlarımdan birine söyledim. Söyledikten sonra bir daha sesini duyamaz oldum.

Buyurdu ki:

"Kalb, şehvete batarsa, aklın almadığı kederler kendisine yüklenir."

"Tövbe, nefse uymaktan dönmek, kalbin Hak yoluna girmesidir."

"Allahü teâlâ, safâyı, güzelliği helâl yimede, helâl giymede; katılık ve sıkıntıyı da haramda kıldı."

Meşreb-ül-Ervâh, Arâis-ül-Beyân, Mantık-ul-Esrâr bi Beyân-il-Envâr, Şerh-i Şathiyât, Risâlet-ül-Üns fî Rûhul-Kuds, Şerh-ül-Hucûb, Siyer-ül-Ervâh, Kitâb-un-Nükât, Keşf-ül-Esrâr ve'l-Mükâşefât-ül-Envâr gibi eserleri olan Rûzbehân Baklî hazretleri ömrünü din kitabı yazmakla ve insanlara İslâmiyeti anlatmakla geçirmiştir.

1) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.298

2) Meşreb-ül-Ervâh

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1135

RÜKNEDDÎN-İ ÇEŞTÎ;

Hindistan'ın meşhur velîlerinden. Doğum tarihi bilinmemekte olup, 1546 (H.953) senesinde vefât etti. İmâm-ı Rabbânî'nin babası Abdülehad'ın hocasıdır. Evliyânın meşhûrlarından Şeyh Abdülkuddûs'ün ikinci oğlu ve tasavvufda halîfesidir. Babasından sonra irşâd makâmına geçmişti. Babasından başka, zamânın meşhûr âlimlerinden olan Seyyid İbrâhim Ebherî Kadirî'den veŞeyh Nizâmeddîn-iHâlidî'den icâzet ve hilâfet aldı.Dînin emirlerine uymakta çok gayretli, yüksek hâller sâhibi ve sözleri çok tesirli idi. Çok kitap yazdı. **Mecz-ül-Bahreyn** adlı eseri, din ve yakîn ilmindeki sırlar hakkındadır. **Mektûbât** adlı eseri de çok bereketlidir.

Abdülehad hazretlerine kendi elyazılarıyla yazdığı bir mektubunda şöyle buyurmuştur: Meâlen; **"Rabbinin nîmetlerini söyle"** buyurulan âyet-i kerîme mûcibince, Allahü teâlâya hamd ve minnetler olsun ki, Allah'tan başka gözümde hiçbir şey kalmadı. Bununla berâber, iflâs ve aczden başka elimde bir şey yok, hayret ve kuvvetsizliklerden başka yolum yok.

Beyt:

"Susamış, hem de sudan ayrıyım,
Hazîne başında, bir dilenciyim."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1136

2) Zübdet-ül-Makâmât; s.101

3) Umdet-ül-Makâmât; s.110

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.301

RÜKNEDDÎN EBÜ'L-FETH;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Dedesi Şeyhülislâm Behâüddîn Zekeriyyâ ve babası Şeyh Sadreddîn'den ilim ve feyz aldı. Yüksek dedesinin bütün mânevî mîrâslarına sâhib oldu. Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî ve Ferîdüddîn Şeker Genc gibi Çeştiyye büyükleriyle görüştü. Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin yolunda dîn-i İslâma hizmet ile meşgûl oldu. Doğum yeri olan Mültan'da binlerce talebe yetiştirdi. Zamânın büyüklerinden Nizâmüddîn Evliyâ ile sohbet etti. Sultanlara ve diğer insanlara emr-i mârûf yapıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. 1320 (H.720) yılından sonra Mültan'da vefât etti.

Rükneddîn Ebü'l-Feth, bir talebesi tarafından toplanan **Mecma'ul-Ahbâr** adlı eserdeki bir mektubunda buyurdu ki:

"O azîz, kesin olarak bilmelidir ki, insan iki şeyden ibârettir. Sûret ve sıfat. Hüküm sıfata göredir, sûrete göre değil. Hadîs-i şerîfte; **"Allahü teâlâ, sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, kalblerinize bakar"** buyruldu. Ama sıfatın hükmü, hakîkat üzere, ancak âhirette görünür. Çünkü orada her şeyin hakîkatı zâhir olur. Bu sûret gidicidir ve herkes kendi sıfatına uygun şekilde haşrolunur. Nitekim Bel'am-ı Bâurâ, o kadar tâatiyle birlikte, köpek sûretinde haşrolunacaktır. A'râf sûresi 176. âyet-i kerîmede meâlen; **"Onun hâli köpeğe benzer"** buyruldu. Bunun gibi zulmeden, başkasının malına, canına tecâvüz eden, kendini kurt sûretinde; kibirli olan, kaplan sûretinde; bahîl ve harîs olan da, kendini domuz şeklinde bulacaktır. Kâf sûresi 22. âyet-i kerîmede meâlen; **"Şimdi senin perdeni açtık! Artık bugün gözün keskindir"** buyrulması, bunu gösterir. İnsan, bu kötü sıfatlardan temizlenmedikçe, hayvanlar sırasında yer almaktadır. A'râf sûresi 179. âyet-i kerîmede meâlen; **"İşte onlar, hayvanlar gibidir; doğrusu daha sapık ve aşağıdırlar"** buyruldu. Nefsin tezkiyesi, temizlenmesi ise, ancak Allah'a sığınmak ve O'ndan yardım istemekle mümkündür. Yûsuf sûresi 53. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefs, gerçekten kötülüğü şiddetle emreder. Ancak Rabbimin koruduğu nefs müstesnâdır. Çünkü Rabbim Gafûrdur, Rahîmdir"** buyruldu. Hakk'ın ihsânı ve yardımı olmadıkça, nefs tezkiye olmaz. Nûr sûresi 21. âyet-i kerîmede meâlen; **"Eğer üzerinize Allah'ın ihsânı ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbiri ebediyyen** (günah kirinden) **temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini temize çıkarır"** buyruldu. Bu ihsân ve rahmetin alâmeti, ayıplarının kendine gösterilmesidir. Bütün kâinâtın yanında yok hükmünde olduğu ilâhî azametin nûrundan bir şuâ onun kalbinde parlasa; bütün dünyâ büyüklükleri, onun nazarında toprak hükmünde olur. Kalbinde dünyâ ehlinin kıymeti kalmaz. Bu hâl kalbini kaplayınca; dünyâ ehlinin tutulduğu hayvânî sıfatlarından nefret eder ve onların yerine, melek ahlâkının sıfâtlarının görünmesini ister. Zulüm, gadap, kibir, bahillik ve hırs yerine; af, hilm, tevâzu, cömertlik ve îsâr hâsıl olur. Bütün bunlar, âhireti isteyenlerin hâlleridir. Hakk'ı isteyenlerin hâlleri ise, bunlardan daha yüksektir. **"Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız"** hadîs-i şerîfi, onların hâline uygundur. Herkesin anlayışı buna erişemez. Beyt:

"Ahdim vardır ki, senden gayri dost etmeyeyim,
Şartım vardır ki, senden başka istemeyeyim.

Şeyh Rükneddîn bir talebesine nasîhat edip şöyle buyurdu: "Amellerde mütâbeat, yâni Resûlullah'a ve getirdiklerine uymak; uzuvları, O'nun yasak ettiği ve mekruh buyurduğu işlerden, söz ve fiil olarak uzak tutup bağlamak, faydasız meclis ve toplantılara gitmemektir. Tâlibi, Hak'tan meşgûl edip alıkoyan her şey, o vaktin mâlâyânîsi, yâni faydasızı, boş şeyi demektir. Bâtılların sohbetinden, arkadaşlığından kaçınmalıdır. Hakk'ı istemeyen ise,

hakîkatte bâtıldır.”

Şeyh Rükneddîn, Sultan Kutbüddîn Mübârek Şah zamânında, Dehlî’ye gitti. Sultan kendisini dâvet etmiş, onu, halk arasında büyük hürmet gören ve çok sayıda talebesi olan Nizâmüddîn Evliyâ’nın nüfûzunu azaltmak için kullanmak istemişti. Nizâmüddîn Evliyâ, Dehlî’de bütün insanlara nasîhat ediyor, İslâmiyete aykırı iş yapmaya müsâade etmiyordu. Nizâmüddîn Evliyâ, şehir dışında Alâî Havuzu denilen yere kadar gidip, Dehlî’ye gelmekte olan Şeyh Rükneddîn’i karşıladı. Oradaki bir dergâhta oturup sohbet ettiler. Şeyh Rükneddîn, Sultan Kutbüddîn’in meclisini şereflendirince, sultan; “Sizi şehir halkından kim karşıladı?” diye sordu. Şeyh Rükneddîn; “Şehrin en iyisi” cevâbını verip, sultânın Nizâmüddîn Evliyâ hakkındaki kötü zannını ortadan kaldırdı.

Büyüklerin hâl ve hayâtını anlatan **Siyer-ül-Evliyâ** kitabında, Şeyh Nizâmüddîn Evliyâ ile Şeyh Rükneddîn Ebü’l-Feth’in bu karşılaşmaları şöyle anlatılır: Şeyh Nizâmüddîn ve Şeyh Rükneddîn namaz kıldılar. Daha sonra Şeyh Nizâmüddîn, Şeyh Rükneddîn’in yanına vardı. Bir müddet sohbet ettiler. Ertesi gün Şeyh Nizâmüddîn, bugün kabrinin bulunduğu yere gitti. Orada yeni inşâat yapılıyordu. Âniden; “Şeyh Rükneddîn geliyor!” sesleri işitildi. Şeyh Nizâmüddîn, o gün orada büyük bir ziyâfet verdi. Yolculuk sebebiyle ayakları ağrıyan ve taht-ı revan üzerinde oturan Şeyh Rükneddîn’in önünde, yanındakilerle birlikte oturup sohbet ettiler. Şeyh Rükneddîn’in kardeşi Şeyh İmâdüddîn İsmâil şöyle bir suâl yöneltti: “Büyüklerin bir araya gelmesi, ganîmettir. Onların nefeslerinden hâsıl olan faydadan daha iyi bir şey yoktur. Bu fakîrin hâtırına, Resûl-i ekremin Medîne’ye hicretindeki hikmet ne olabilir diye geldi.” Şeyh Rükneddîn; “Gâliba onun hikmeti; Resûl-i ekreme verilmesi takdîr olunan bâzı kemâl dereceleri vardır ki, bunların zuhûrunun, bu dünyâda Resûlullah efendimizin Suffa Eshâbı ile sohbet etmesine bağlı kılınmış olmasıdır” buyurdu. Şeyh Nizâmüddîn de; “Bu fakîrin hâtırına gelen şöyledir ki; onun hikmeti, Medîne’de bulunup da, Resûlullah efendimizin sohbetine kavuşması imkânsız gibi olan bâzı fakîrlerin bu nîmetle şereflenmiş olmalarıdır” buyurdu. Derler ki, bu iki büyüğün, bu sözlerinden murâdları; birbirlerine karşı olan tevâzularıdır. Şeyh Rükneddîn’in maksadı: “Bizim buraya gelmekliğimiz, kemâlimizi arttırmak ve istifâde etmektir.” Şeyh Nizâmüddîn’in bu sözünden murâdı; "Şeyh Rükneddîn’in Dehlî’ye geliş maksadı, olgunlaştırmak ve faydalı olmaktır” demekti. **Siyer-ül-Evliyâ** kitabının müellifi burada şu açıklamayı ilâve eder: “Bu fakîr derim ki; hiç şüphe yoktur ki, Eshâb-ı Suffanın sohbetine bağlı olan Resûlullah efendimizin kemâl derecesi, irşâd ve olgunlaştırmak idi. Bununla dâveti yapmış, sevap kazanmış ve derecelere kavuşmuş olur. Yoksa murâd, hâşâ zâtının kemâli değildir.”

O hâlde, iki sözün de mânâsı aynı olur. Bu karşılama yemeğinden sonra, hizmetçi, birkaç parça iyi kumaşı ve ince bir mendile bağlanmış yüz altını şeyhin ayağının altına koydu. Şeyh Rükneddîn; “Altınını, paranı gösterme!” buyurdu. Şeyh Nizâmüddîn cevâbında: “Zehâbeke ve mezhebek, gidişini ve gittiğin yolu, yâni; altın, yolu örtmektir ve dervişin hâlinin örtüsüdür. Derviş, avâmın gözünden bununla saklanır” buyurdu. Şeyh Rükneddîn, bunları alıp almamakta tereddüd etti. Bunun üzerine Şeyh Nizâmüddîn, o mendili Şeyh İmâd’a teslim etti.

Bir başka zaman Şeyh Rükneddîn, hastalanan Şeyh Nizâmüddîn’i ziyâret etti. “Zilhiccenin onudur. Herkes bir sebeble hac sevâbını bulmaya çalışsın. Ben, Şeyh-ül-meşâyıhın ziyâret saâdetini bulmaya çalıştım” buyurdu. Bundan sonra Şeyh Nizâmüddîn vefât etti. Cenâze namazında Şeyh Rükneddîn bulundu ve; “Anlaşılıyor ki, bizi üç sene Dehlî’de tutmalarının sebebi, bizi bu nîmete kavuşturmaktı” buyurdu ve kısa bir zaman sonra yurduna döndü.

KİMSEYE İYİLİK VE KÖTÜLÜK YAPMAZDIM

Şeyh Rükneddîn, talebelerinden birine yazdığı mektubunda şöyle buyurur: “Bir gün

Emîr-ül-Müminîn hazret-i Ali; “Ben hiç kimseye aslâ iyilik ve kötülük etmedim” buyurdu. Oradakiler bu söze hayret ettiler ve; “Ey Emîr-ül-müminîn, belki sizden hiç kimseye karşı bir kötülük meydana gelmiş değil, ama iyilik için ne buyurursunuz?” dediler. Buyurdu ki: “Allahü teâlâ, Câsiye sûresi 15. âyetinde meâlen; **“Sâlih** (iyi) **amel eden kendine, kötülük eden de kendine etmiş olur”** buyurdu. O hâlde benden meydana gelen her iyilik ve kötülük, aslında benim içindir ve banadır, başkasına değil.” Bu sebebledir ki büyükler; “Bu, kişinin iyiliği için yeter” demişlerdir. Beyt:

Mâdem bildin her şeyin faydası kendindedir,
O hâlde hep iyilik etmek daha iyidir.

Akıllı olana, dünyâ ve âhiret işlerinde bu kadar nasîhat yeter.”

AĞZI YIKAMANIN HİKMETİ

Mecma’ul-Ahbâr’da bildirildiğine göre; birgün şehid sultan Gıyâseddîn Tuğluk Şah, Mevlânâ Topal Zahîreddîn’e; “Şeyh Rükneddîn’den hiç kerâmet gördün mü?” diye sordu. Mevlânâ da şöyle anlattı: “Bir Cumâ günü bir grup kimsenin, Şeyh Rükneddîn’in elini öpmek için toplandıklarını gördüm. İçimden; “Acabâ Şeyh hazretleri sihirbaz mıdır? Ben de âlimim, bana hiç kimse gelmez” dedim. Sabahleyin Şeyh’in huzûruna gidip; “Ağzı ve burnu yıkamanın hikmeti nedir?” diye sorup, onu imtihan edecektim. Gece yatınca, rüyâmda hazret-i Şeyh, bana bir miktar tatlı verdi ve sabaha kadar onun tadını damağımda hissettim. “Kerâmet böyle mi olur?” diye düşündüm. “Şeytan, bilmeyenleri bu gibi şeylerle yoldan çıkarabilir” diye düşünüp, imtihân etmek niyetimden vazgeçmedim. Sabah erkenden Şeyh’in huzûruna vardım. Şeyh; “Sizi bekliyordum” deyip konuşmaya başladı; “Cünüblük iki çeşittir. Biri kalbin, diğeri bedenin cünüblüğü. Bedenin bu hususiaki cünüblüğü bellidir. Kalbin cünüblüğü ise uygun olmayan kimse ile sohbet etmekten hâsıl olur. Bedenin cünüblüğü su ile giderilip, temizlenir. Ama kalbin cenâbeti, göz yaşı ile giderilir” buyurduktan sonra şöyle devâm etti: “Suyun temizlemesi ve cünüblüğü gidermesi için üç sıfat lâzımdır. Bunlar; renk, tad ve kokudur. Bunun için dînimiz, mazmaza ve istinşâkı, yâni ağza ve burna su vermeyi abdestte öne aldı. Böylece; tat mazmaza, koku istinşâk ile gerçekleşir” buyurdu. Rükneddîn’in söze başlaması ile, ter dökmeğe başlamam bir oldu. Sonra Şeyh; “Şeytan, Peygamberimizin şekline giremediği gibi, hakîkî mürşid-i kâmilin sıfat ve şekline de giremez. Çünkü onun Peygamber efendimize tam mütâbeatı ve bağlılığı vardır. Mevlânâ Zahîreddîn’in söz ilminden nasîbi var, ama hâl ilminden bir şeyi yoktur” buyurdu.”

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.69

2) Siyerü’l Evliyâ

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.4

RÜSTEM HALÎFE BURSEVÎ;

Bursa'da yaşayan evliyâdan. Aslen Bolu vilâyetinin Göynük kazâsından olup, orada dünyâya geldi.Doğum târihi bilinmemektedir. Bursa'ya yerleşti. Önceleri ticâretle meşgûl olurdu. SonraKastamonulu Şeyh Hacı Halîfe'ye talebe olup, tasavvuf yoluna girdi. Ölmeyecek kadar yer içer, az şey ile kanâat edip yaşardı. Dâimâ riyâzet hâlindeydi. Devâmlı Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgul olurdu. 1511 (H.917) senesinde Bursa'da vefât etti.Kabri, Hisar içinde, OrtaPazar'daNakkâş Ali Mescidi civârında, Osman Çelebi'nin kabri yanında bulunmaktadır.

Nefehât-ül-Üns kitabının mütercimi Lâmii Çelebi, bu zâtı şöyle anlatır: "Aslen Anadolu

vilâyetinin Göynük kasabasındandır. Bir gün bana latîfe ederek, kendisi hakkında: "Biz Göynüklü kullardanız" dedi. Kerâmet ehli bir zât olup, kendisini gizleyenlerden, haramlardan sakınan müttekîlerden, çok ibâdet edenlerden ve cömertlerden idi. Fakir ve zengin herkese ikrâm ve ihsân ederdi. Her kim kendisine bir hediye getirse, o daha fazlasını hediye ederek mukâbelede bulunurdu. Az yiyip içerdi. Zamânının çoğunu, talebelere ilim öğretmekle ve ibâdetle geçirirdi. Başlangıçta, Zeyniyye tarîkatından Şeyh HacıHalîfe'nin hizmetinde bulunup, ondan çok istifâde etti.Dünyâdan elini eteğini çekip, hocasının yoluna tam uydu. Fakat hâlinden üveysî meşrebli olduğu anlaşılıyordu. Yüksek velîlerin rûhlarından feyz alarak, çok mârifetlere kavuşmuştu.

Bir ara gözümde bir ağrı peyda olmuş ve bu hâl uzun müddet devâm etmişti. Bir gün bana; "Gençliğimde ben de gözlerimden çok çektim. Kullandığım ilaçların hiçbiri fada vermedi. Sonunda, bir gün yolda giderken, bir gençle karşılaştım. Bana; "Gözlerinin iyi olmasını dilersen, sünnet-i müekkede olan namazların son iki rekatında Muavvizeteyn (Felak ve Nâs) sûrelerini oku. Cenâb-ı Hakk'ın izniyle şifâ bulursun inşâallah!" dedi.Onun tavsiyesine uyup dediklerini yaptım. Gözümün ağrısı geçti.Siz de böyle yapın!" deyince, ben biraz haddi aşarak: "O genç kimdi?" diye sordum. Rüstem Halîfe de: "Şânı yüce bir kişidir" diye cevap verdi. Anladım ki, Hızır aleyhisselâm imiş. Târif edilen şeyi ben de yaptım. Az zaman sonra, Allahü teâlânın izniyle, gözlerimin tam sıhhate kavuşması nasîb oldu.

Gâyet edebli bir kimseydi. Hâlini her zaman gizlerdi. Sâdece gerektiği zamanlarda konuşurdu. Hâlini, çocuklara Kur'ân-ı kerîm öğretmekle gizlemeye çalışırdı.

Bana "Evlâd!" diye seslenirdi. Bu sebeple şöyle vasiyet etti: "Evlâd! Beni müslümanların omuzlarına yük etme. Yakınca bir yere defnedesin!" Bunun içindir ki, onu, Hisar içinde ceddimize mensup bulunan Nakkâş Ali'nin yaptırdığı Mescid bahçesinde, babam merhum Osman Çelebi'nin yanında toprağa verdim. Allahü teâlâ şefâatine nâil eylesin!"

1) Nefehât-ül-Üns; s.562

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Mecdî Efendi); s.355

3) Güldeste-i Niyâzî; s.227

4) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.581

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.11

6) Sicilli Osmânî; c.2, s.377

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.302

RÜVEYM BİN AHMED;

Bağdât velîlerinden. İsmi Rüveym bin Ahmed bin Yezîd bin Rüveym, künyesi Ebû Muhammed'dir. Evliyânın büyüklerinden Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin arkadaşı idi. Doğum târihi bilinmemektedir. 915 (H.303) târihinde Bağdât'ta vefât etti.Kabr-i şerîfi Bağdât'tadır.

Rüveym hazretleri ilim ve edeb üzere yetişti. İdrîs bin Abdülkerîm el-Haddâd'dan kırâat ilmini öğrendi. Dînimizin emir ve yasaklarını iyi bilen bir zât olarak tanındı. Himmet ve firâset sâhibi olup çok riyâzetler çekti. Nefsini terbiye ile uğraştı.

Rüveym bin Ahmed hazretlerinin geceleri uyuduğunu gören olmamıştı. Sabahlara kadar ibâdet ederdi. Ömrünün büyük bir kısmında yatsı abdestiyle sabah namazını kılmıştır. Gündüzleri devamlı oruç tutardı.

Büyük âlim Ebû Abdullah bin Hafîf onun hakkında; "Büyüklerimizden beş kişiye uyunuz.

Diğerleri hakkında da doğru söyleyiniz. Bu beş kişi şunlardır: Hâris binEsed el-Muhâsibî, Cüneyd-i Bağdâdî, Rüveym bin Ahmed, Ebû Abbâs bin Atâ, Amr binOsman el-Mekkî. Bunlar, zâhir ve bâtın ilimlerinin arasını birleştirmişlerdir." diye haber verdi.

Rüveym bin Ahmed hazretlerinin hikmetli, nasîhat dolu sözleri pekçoktur. Buyurdu ki: "Allahü teâlâ rızâsını tâatte, gazabını mâsiyette (O'na isyân etmede) saklamıştır."

"Allahü teâlâdan râzı olmak demek, O'ndan gelen bütün belâ ve elemlerden zevk almaktır."

"Allahü teâlâ, söz ve amel kuvvetini verdikten sonra, senden konuşma kuvvetini alsa, ameli bıraksa hiç üzülme! Çünkü bu senin için bir nîmettir. Zîrâ konuşmada âfet ve ziyan çok olur. Maksat, Allahü teâlânın istediği iş ve ibâdetleri yapmaktır. Eğer ameli alıp, sende konuşmayı bırakırsa, bağırarak ağla ki, senin için büyük bir musîbettir. Eğer ikisini birden alırsa; senin için derd, kötülük ve büyük bir yaradır."

"Amelde ihlâs, iki cihanda Allahü teâlâdan karşılık beklememektir."

"Sabır; şikâyeti terk etmek, belâlara zevk alarak rızâ göstermektir."

"Muhabbet sorulduğunda; bütün hâllerde Allahü teâlâya uymaktır." dedi ve şu şiiri okudu:

"Eğer bana öl dense,
Kabûl ederim zevkle.
Ölüme çağırana,
Derim hoş geldin, merhaba."

"Fütüvvet; din kardeşlerinden gördüğün eziyetlere sabır etmen ve onları affetmendir."

"İhlâs; ameline bakmamak, yâni hiçbir zaman amelini beğenmemektir."

"Bir kimse âlimler ile oturup, onların bildiği bir şeye muhâlefet etse, Allahü teâlâ o kimsenin kalbinden îmân nûrunu alır."

"Sırrını muhâfaza etmek, kalbini kötülüklerden korumak ve farzları edâ etmek, Allah'a yakın olanların vasıflarındandır."

"Üns; Allahü teâlâdan başka her şeyden uzaklaşıp, Allahü teâlâ ile olmaktır."

"Zühd; dünyâyı küçük görüp, onun sevgisini kalbden silmektir."

Rüveym bin Ahmed'in Muhammed bin Câfer bin Heyseme'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz Ebüdderdâ'yı hazret-i Ebû Bekr'in önünde yürürken gördü ve; **"Güneşin, peygamberler hâriç ondan daha hayırlı bir kimse üzerine doğmadığı, Ebû Bekr'in önünden mi yürüyorsun?"** buyurdu. Bundan sonra, Ebüdderdâ'yı hazret-i Ebû Bekr'in önünde yürürken kimse görmedi.

Rüveym bin Ahmed hazretleri, tasavvuf yoluna dâir birçok eserler yazmıştır. **Galat-ül-Vacidîn** adlı eseri meşhûrdur.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.296

2) Târih-i Bağdâd; c.8, s.430

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.101

4) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.180

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.116

6) Nefehât-ül-Üns; s.130

7) El-Bidâye ven-Nihâye; c.11, s.237

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.268

S

SÂBİT EBÜ'L-MEÂNÎ;

Türkistan'ın Fergana bölgesinde son asırda yetişen velî ve mücâhid âlimlerden. İsmi Sâbit, künyesi Ebü'l-Meânî'dir. Hazret-i Ali'nin soyundandır. Hanefî mezhebine mensûb âlimlerdendir. 1866 (H.1283) senesinde Nemnekan'da doğdu. 1927 (H.1346) senesinde aynı yerde vefât etti.

Çocukluğu doğum yeri olan Nemnekan'da geçen Sâbit Ebü'l-Meânî küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Zamânının ve memleketinin usûlüne göre tahsîlini tamamladı. Akranlarından üstün oldu. Nemnekân âlimlerinden ilim öğrendikten sonra Hokand şehrine gitti. Bir müddet orada kalıp ilmini ilerletti. Gerek memleketinde, gerek gittiği yerlerdeki velîlerle görüşüp sohbetlerinde bulundu ve tasavvuf yolunda ilerledi. Hocalarından ilim öğretmek ve talebe yetiştirmek husûsunda icâzet, diploma aldı. İlim, fazîlet ve güzel ahlâk yönünden üstün bir dereceye ulaştıktan sonra memleketine dönerek ilim öğretmeye başladı. Ayrıca defalarca hacca gitti. Son hac ibâdeti sırasında Medîne-i münevvereye gidip, orada üç sene kaldı. Burada pekçok feyz ve bereketlere kavuştu.Pekçok âlim ve velî ile görüşüp sohbet etti. Peygamber efendimizden aldığı mânevî bir işâret üzerine tekrar memleketine döndü. İlim öğretip talebe yetiştirdi ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. İlim meclislerinde yüzlerce âlim ve sâlih zât bulundu.

Gençliğinden îtibâren haram ve şüphelilerden sakınan ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için gayret eden Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri insanlara güzel ahlâkı ve yaşayışıyla örnek oldu. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine titizlikle uyup, bid'atlerden şiddetle kaçındı. Bid'at ehli olan kimselerle ve İslâm dînini yok etmeye çalışan İslâm düşmanlarıyla çetin mücâdelelerde bulundu. İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak ve yaymak husûsunda hiçbir engele boyun eğmedi, hiçbir kınayıcının kınaması onu yolundan döndüremedi.

İslâm düşmanlarının üzerine çekilmiş bir kılıç olan Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri bilhassa komünistlere karşı büyük mücâdeleler verdi. Komünistlere karşı olan düşmanlığını açıkça söyleyip, insanları komünizmin ve komünistlerin şerrinden sakındırmaya çalıştı. Bolşevikler onun karşısına en şeytânî adamlarını gönderdiler. Kendisini hapse atmak ve işkence etmekle tehdîd ettiler. Fakat Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri bu tehditlere boyun eğmedi. Onlara; "Benim sevdiklerim zâten gitti. Onlara kavuşma şevkim ve arzum da fazlalaştı. Bu fânî dünyâya ihtiyâcım kalmadı." diye cevap vererek, meydan okudu.

Yaşadığı beldedeki pekçok âlim ve sâlih zâtın komünistler tarafından şehîd edildiklerini görmesine rağmen hiç korku ve ümidsizliğe kapılmadı. Bilhassa onlara karşı mücâdele azmi kuvvetlendi.

Îmânsızlığın, insanlığı dünyâ ve âhirette felâkete götüreceğini açıkça ifâde eden Sâbit Ebü'l-Meânî'yi yakalayıp hapsetmek üzere gelen komünistler onun üzerini ve evini aradılar. Çok dikkatli arama ve tarama yapmalarına rağmen suç âleti ve unsuru sayılacak bir şey bulamadılar. Fakat Şeyh Sâbit Ebü'l-Meânî'yi alıp reislerinin yanına götürdüler. Oraya varınca da; "Biz seni buraya seninle tanışmak ve aramızda dostluk kurmak için getirdik. Bizim aleyhimizde konuşmayı bırak. İnsanları bize yaklaşmaktan sakındırma. Bizi kötülemekten vaz geç. Eğer vaz geçmezsen senin hâlin de senden öncekiler gibi olur." dediler.

Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri onlara şöyle dedi: "Kâfirlerle dostluk kurmak istemem. Onlarla benim aramda en ufak bir yakınlık olmasın." Komünistlerin reisi onun beyazlaşmış sakalından tutarak; "Başak olgunlaştı ve hasad zamânı yaklaştı." diyerek tehdid etti. Fakat

Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri bu söz karşısında da en ufak bir korku ve tedirginlik hissetmedi. Onun bu hâlini gören reis sustu. Şeyhi getirenlerden birisi ise; "Şeyh acıktı. Ona bir şey yedirmemiz uygun olur mu?" dedi. Reis onun rahat hâlini görünce; "Onu serbest bırakınız." diye emir verdi. Şeyh Sâbit Ebü'l-Meânî evine sağ ve sâlim döndü. Allahü teâlâya hamdetti. İnsanlaraİslâmiyetin emir ve yasaklarını ve İslâm düşmanlarının tuzaklarını anlatmaya yılmadan devâm etti.

Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin on kardeşi vardı. İçlerinden Seyyid Yahyâ Han üstün ilim ve fazîlet sâhibiydi. Ebü'l-Meânî hazretleri ona saygı gösterirdi. Kardeşlerinden hayatta olan diğerleri de Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin ilim meclislerine devâm ettiler. Onların hepsi, ilim ve fazîlet sâhibiydi. Büyükleri olan Seyyid Yahyâ Han ise takvâ sâhibi bir kimseydi. Allahü teâlâdan korkusu sebebiyle çok ağlardı. İnsanlara vâz ve nasîhat ederek İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatırdı. Onun ders halkasında da pekçok âlim ve fazîlet sâhibi kimse yetişmişti. Seyyid Yahyâ Han vefât ettiği zaman, talebeleri Sâbit Ebü'l-Meânî'ye ağabeyinin yerine geçmesini, insanlara vâz ve nasîhat etmesini, onlara hak yolu göstermesini tavsiye ettiler ve; "Sen bizim bu isteğimizi yerine getirmelisin. Eğer böyle yapmazsan hayırlı bir işe mâni olmuş olursun. Halbuki sen hayırlı bir işe engel olmazsın." dediler. Allahü teâlâ, Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin kalbine bir yumuşaklık verdi. Talebelerinin istediği gibi insanlara vâz ve nasîhat etmeye başladı. İnsanlar uzaktan yakından onun vâz ve sohbetlerine koşup, istifâde etmeye çalıştılar. Pekçok kimse bu sohbetlerin bereketiyle hak yolu buldu, geçmişteki günâhlarına tövbe ettiler.

Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri sabahleyin insanlara vâz ve nasîhat etmeye başlamadan önce **Celâleyn Tefsîri'**nden okuturdu. Öğle namazına yakın zamâna kadar bu derse devâm eder, Kur'ân-ı kerîmin mânâ inceliklerini, emir ve yasaklarını açıklardı. Onun bu dersini iki yüz kişiden fazla kimse dinlerdi. Onun dersini dinleyenler sanki kıyâmet kopmuş sanırlardı. Çünkü hem Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri hem de onu dinleyenler hüngür hüngür ağlarlardı. Sözleri, dinleyenler üzerinde büyük tesir bırakırdı. Taşlaşmış kalpler bile bu sözlerin tesiriyle yumuşardı. Öğle namazından sonra da halka vâz ve nasîhat ederek onların kurtuluşu için çırpınırdı.

Cumâ günleri ise sabah namazından sonra vâz ve nasîhata başlardı. Onun sohbetine binlerce kimse gelerek dinlerdi. Âlimler, sâlihler ve velîler bu sohbette bulunurlardı. Onun irşâd meclisinde güzel sesli hâfızlardan birisi Kur'ân-ı kerîmden bir âyet-i kerîmeyi okur, Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri de o âyet-i kerîme ile ilgili emir ve yasakları beliğ ve tatlı bir lisanla anlatırdı. Bundan sonra sorulan suâlleri yazar, onlara uygun cevaplar verir, fıkhî meselelerle ilgili fetvâyı bildirir, kapalı yerleri îzâh ederdi. Bu ders ve sohbetleri sırasında anlattıklarını risâleler hâlinde yazardı. Vâz meclisi sonrasındaki vakitlerinde de elinden kalemi düşmezdi.

Onun telif ettiği eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Beşâretü'n-Necât fî-İrşâdi's-Salât, 2) Techîzü'l-Emvât, 3) Keşfü'n-Nikâb an Mes'eleti'l-Hicâb, 4) El-Fetâvâ. 5) Feth-ur-Rahmânî.**

Bu eserlerinin hepsi faydalı ilimle doludur. Onun ilim yoluyla yaptığı cihâdının en faydalı tarafı tefsir ve hadîs kitaplarını talebelerine okutmasıydı. Mâverâünnehr bölgesinde, tefsîr ve hadîs ilmi hâricindeki ilimlerle meşgûl oluyorlardı.

Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri zühd sâhibi olup dünyâya meyletmezdi. Eline geçen dünyâ nîmetlerine sevinmezdi. Dünyâya ve dünyâdakilere kıymet vermezdi. Ona çok hediyeler gelmesine rağmen bunları; fakirlere, ilim ehline ve ihtiyaç sâhiplerine verirdi. Çok ihtiyaç içinde olsa da meclislerinde dünyâ ile ilgili hiçbir mesele konuşulmazdı. Buna rağmen kapısında insanların toplanmasını düşünerek; "İçinde bulunduğum nîmetlerin, beni Allahü teâlânın rızâsından uzaklaştıran istidrac olmasından korkuyorum." derdi.

İlim ve fazîlette yüksek derece sâhibi olan Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin birçok kerâmetleri

de görülmüştür.

Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin fakir bir talebesi vardı. Bu talebesinin de zengin bir hanımı vardı. Hanımı ona elinde bulunanları verir, yardımcı olurdu. Fakat bir gün düşüncelerinde ve hareketlerinde bâzı değişiklikler olan hanımı kocasına; "Eğer sen benim zevcim (kocam) isen bana bir ipekli elbise al." dedi. O kimse hanımına; "Benim fakir hâlimi biliyorsun. Benim sana elbise alacak durumum yok." Bu söz üzerine kadın sinirlenerek üzücü sözler sarfetti. Kocası bu kadının hâline çok hayret etti. İçinde bulunduğu sıkıntılı hâlini arz etmek üzere Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin evine gitti. Kapısına vardığı zaman, Sâbit Ebü'l-Meânî elinde bir kese ile dışarı çıktı ve buyurdu ki: "Bu keseyi al. İçindeki parayla hanımına ipek elbise alıp hediye et." buyurdu. Bu hâle hayret eden talebesi gidip ipekli elbise aldı ve hanımına götürdü. Olanları da hanımına anlattı. Hanımı yaptıklarına pişman olup tövbe etti ve özür diledi.

Talebelerinden birisi bir Ramazân-ı şerîf ayının son gününde hocası Sâbit Ebü'l-Meânî ile birlikte îtikâfa girmişti. Bir gece uyuduğu sırada yüksek sesle ismi çağrıldı. Korkarak uykudan uyandılar. Ebü'l-Meânî talebesine; "Bize ne oluyor? Odamıza şeytan girdi." buyurdu. Sonra etrâfa bakındı. Yerde rastgele atılmış olan kaftanını gördü. Talebesine; "Bu kaftanı al ve onu katla." buyurdu. Talebesi cübbeyi alıp katladı ve bir kenara koydu. Ebü'l-Meânî buyurdu ki: "Lânetlenmiş olan şeytan o elbiseyi giymek için geldi.Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: **"Elbiselerinizi katlayınız. Muhakkak ki şeytan o elbiseleri giyer."** Lânetlenmiş şeytan, yırtıcı bir hayvan sûretinde bu kaftanı giymeye geldi."

Talebelerinden Hâmid Mirzâ en-Nemnekânî anlattı: "Benim Nemnekan'da tanıdığım biri vardı. Oğlu hastalandı. Üç ay müddetle devamlı hiç uyku uyuyamadı. Bütün ilaçları kullanmasına ve doktorlara götürmelerine rağmen çâre bulamadılar. Sonunda Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin huzûruna gidip, oğlunun hâlini anlattı. Ebü'l-Meânî hazretleri eline bir kâğıt aldı. Şifâ âyetlerini ve Peygamber efendimizden nakledilmiş olan duâlarını kâğıt üzerine yazdı. Cenâb-ı Hakkın şifa vermesi için duâ etti ve; "Bunu oğluna ver. İnşâallah şifâ bulur." buyurdu. O zât kâğıdı alıp evine gitmek üzere yola çıktı. Evine geldiğinde oğlunun hiç hastalanmamış gibi sıhhate kavuştuğunu gördü. Sonra oğluna; "Ey oğlum! Bu hâlin nedir?" dedi. Oğlu; "Babacığım, bir saat kadar önce ağrılarım kesildi ve rahata kavuştum. Sanki hiç hasta olmamış gibi oldum elhamdülillah." dedi. O kimse oğlunun hastalığının Ebü'l-Meânî hazretlerinin duâsı bereketiyle iyileştiğini gördü.

Sâbit Ebü'l-Meânî hazretleri 1927 (H.1346) senesinde Nemnekân'da vefât etti. Talebelerinden Hâmid Mirzâ en-Nemnekânî onun fetvâlarını **El-Fethu'r-Rahmânî** adlı eserde topladı.

EL KADAR EKMEK

Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin Cumâ sohbetlerine devâm eden kimselerden birisi sohbetten sonra Ebü'l-Meânî'nin huzûruna girip müsâfeha edemiyordu. O kendi kendine; "Onun huzûruna girenler yanlarında hediyeler getiriyorlar. Ben ise hediye getiremiyorum." diye düşünüyordu. O kimsenin şeyhin huzûruna girmekten çekindiğini gören oğlu; "Babacığım niçin Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin huzûruna girmiyorsun?" diye sordu. Babası; "Ben Şeyhin huzûruna elimde hediye olmadan girmeye utanıyorum." dedi. Oğlu; "Babacığım böyle düşünme. Diğer insanlar gibi sen de gir." dedi. O kimse Şeyh SâbitEbü'l-Meânî hazretlerinin huzûruna girip, onunla müsâfeha etti ve oturdu. Biraz sonra yemek sofrası getirildi. Şeyh Ebü'l-Meânî hazretleri buyurdu ki: "Bâzılarınıza şaşıyorum. Bizim yanımıza ellerinde bir hediye olmayınca gelmek istemiyorlar. Onların böyle düşünmeleri yanlıştır. Çünkü biz el kadar ekmekle yetiniyoruz." buyurdu. O kimse düşüncesinin yanlış olduğunu

anladığı gibi Sâbit Ebü'l-Meânî hazretlerinin kerâmetini de gördü.

1) El-Fethu'r-Rahmânî; s.6

SÂBİT BİN ESLEM EL-BENÂNÎ;

Tâbiînin, zâhid (dünyâya önem vermeyen), âbid (çok ibâdet eden) ve müttekilerinden (haramlardan sakınanlarından) ve velî. Künyesi Ebû Muhammed'dir. 737 (H.120) senesinde vefât etti.

Hadîs ilminde sika, emîn, güvenilir ve îtimâd edilir bir âlimdir. Basra'nın en büyük âlim ve râvilerindendir. Sâbit el-Benânî, bir çok Sahâbîden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Enes bin Mâlik, İbn-i Ömer, İbn-i Zübeyr, Şeddâd (r.anhüm) bunlardandır. En çok, Enes bin Mâlik'den rivâyet etmiştir. Atâ bin Ebî Rebâh, Katâde, Eyyûb, Yûnus bin Ubeyd, Süleyman Teymî, Humeyd, Dâvûd bin Ebî Hind, Ali bin Zeyd bin Ced'ân, A'meş ve başkaları da ondan hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. Hadîsleri**Kütüb-i Sitte** diye meşhûr olan altı hadîs kitabının hepsinde vardır.

Enes bin Mâlik'in Basra'da bulunduğu zamanlardaki sohbetlerinde çok bulunmuştur. Hakkında söylenenler:

Enes bin Mâlik onun için der ki: "Her şeyin bir anahtarı vardır. Hayrın anahtarı da Sâbit'tir."

Bekr bin Abdullah: "Zamânının en âbid olanına bakmak isteyen Sâbit el-Benânî'ye baksın."

Şu'be; "Sâbit el-Benânî, Kur'ân-ı kerîmi bir gün ve gecede okuyup bitirir, çok oruç tutardı."

İbn-i Şevzep: "Berâber yola çıkardık. Bir mescide rastlayınca, orada mutlaka namaz kılardı."

Humeyd; "Biz, yanımızda Sâbit el-Benânî de olduğu halde, Enes bin Mâlik'e giderdik. Fakat Sâbit, rastladığı bir mescitte namaz kılarken geride kalırdı.Biz hazret-i Enes'in yanına vardığımızda onu göremeyince, "Sâbit nerede, Sâbit nerede? Çünkü ben onu çok seviyorum" buyururdu.

Ahmed bin Hanbel; "Enes bin Mâlik, Sâbit el-Benânî'ye, senin gözlerin, Resûlullah'ın gözlerine ne kadar da çok benziyor, der ve Resûlullah'ı hatırlayarak ağlamaya başlar, gözlerinden yaşlar akardı."

Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ kitabının sâhibi "Sâbit el-Benânî hazretleri için şöyle der: "Vefât ettiği zaman kabrini kerpiçle ördüler. Kerpiçlerden birisi kaydı. Kabrin içinde onu namaz kılarken gördüler. Kabrinin civarından geçenler, içerden Kur'ân-ı kerîm sesi duyardı."

Sâbit bin Eslem buyurdu ki:

"Yirmi yıl çok sıkı bir şekilde namaza kalktım. Bütün bu yirmi yıl boyunca, onun nîmetini topladım."

"Allahü teâlânın anıldığı yere dağlar kadar günah ile girseler, çıktıkları zaman üzerlerinde zerre kadar bir günah kalmaz (kul hakkı dışında)."

Elli yıl, bütün gecelerimi ibâdetle geçirdim.Her seher vakti şu duâyı yapardım: "Allah'ım, kullarından birine, kabrinde namaz kılmağı nasîb edeceksen, o kulun ben olayım."

"Kendisinde şu iki haslet bulunmayan kimse, diğer bütün hasletleri toplasa da, gerçek mânâda âbid (ibâdet eden) bir kul olamaz. Bu iki özellik, namaz ve oruçtur. Bunlar, o kulun et ve kanı mesâbesindedir."

Hastalığında,Sâbit bin Eslem hazretlerinin ziyâretine gittiler. Yanındakilere bir şeyler anlatıyordu. Ziyâretçiler, huzûruna girip oturunca; "Sevgili kardeşlerim! Önceki gibi,

namazlarımı kılamıyor, oruçlarımı tutamıyor, Allahü teâlâyı zikredemiyor, sizlerin yanına inemiyorum" dedi ve şöyle duâ etti: "Allah'ım! Bu üç şeyi istediğim gibi yapamadığım zaman, beni bu dünyâda bir saat bile bırakma!"

Sâbit bin Eslem hazretleri gözlerinden rahatsızdı. Bunun için tabibe gitti. Tabib; "Bir husûsa dikkat edersen, gözlerin iyi olur" dedi. Sâbit; "O nedir?" diye sorunca tabib; "Ağlama!" dedi. Bunun üzerine Sâbit; "Ağlamayan gözde hayır yoktur." buyurdu.

"Sizden birisi, günün bir mikdârında Allahü teâlâyı anarsa, o günü kazançlı, demektir."

Kendisi anlatıyor: "Sinirli bir gence, annesi sık sık öğüt verir ve; "Ey oğlum, senin için öyle bir gün vardır ki, sen hep o günü hatırla!" derdi. Oğlunun ölümü yaklaşınca, annesi üzerine kapanıp; "Ey Oğlum, seni bugün için ikaz ediyor, uyarıyordum" dedi. Oğlu; "Anneciğim, benim, magfireti, bağışlaması, affı ve ihsânı bol olan Rabbim vardır. Bu gün, o lütuf ve ihsânlarından birinden beni uzak tutmayacağına ümidim, tamdır" diye cevap verdi. Allahü teâlâ, o gence merhamet eyledi. ÇünküAllahü teâlâ hakkında zannını iyi yaptı. Yâni O lütuf ve ihsân sâhibidir. Bağışlayıcıdır, diye kalben inanmıştı."

"Mümin, kıyâmet gününde, Allahü teâlânın huzûrunda durur. Allahü teâlâ ona: "Ey kulum! Sen, dünyâda bana ibâdet eden kullarımla berâber ibâdet ediyor muydun?" diye sorunca, o mümin; "Evet, onlarla birlikte ben de ibâdet ediyordum yâ Rabbî!" der. Yine Allahü teâlâ; "Ey kulum, dünyâda iken bana duâ edip yalvaran ve beni zikredip ananlarla beraber, sen de yalvarıp beni andın mı?" diye suâl buyurur. O mümin yine; "Evet yâ Rabbî!" diye cevap verir. Bunun üzerine Allahü teâlâ; "İzzetim hakkı için, beni zikredip, andığın her yerde ben de seni andım. Nerede duâ edip yalvardınsa, o duânı kabûl ettim" buyurur." SonraSâbit-i Benânî şu hadîs-i şerîfi bildirdi: "**Müminin hiçbir duâsı red edilip, geri çevrilmez. Karşılığı ya dünyâda verilir, ya âhirete tehir edilir, veya günahlarına keffâret olur."**

Sâbit-i Benânî sâlih zâtlardan birisi için şöyle buyurdu: "Bir gün bu zât, arkadaşlarına; "Rabbimin beni andığı zamanı biliyorum." dedi. Arkadaşları buna hayret ettiler. "Pekâlâ, bu nasıl olur?" dediler. O da; "Ben, Allahü teâlâyı andığım zaman. Çünkü Allahü teâlâ, kul kendisini anınca, O da, kulunu anacağını bildiriyor." dedi.

O sâlih zât, tekrar arkadaşlarına; "Ben duâ ettiğim zaman, Allahü teâlânın duâmı kabûl ettiğini bilirim" dedi. Arkadaşları, buna da hayret edip, nasıl bildiğini sordular. Onlara bunu; "Duâ ederken kalbimde bir korku, vücûdumda ürperti, gönlümde bir açılma ve ferahlık olduğu zaman, duâmın kabûl edildiğini anlarım." diye açıkladı.

"Mümin, kabre konduğu zaman, dünyâda yapmış olduğu sâlih ameller, onu kuşatırlar."

"Bir kimsenin, ölümü çok hatırlaması, amellerinde kendisini gösterir."

"Bir saat, bir an, bir miktar ölümü hatırlıyan kimseye ne mutlu."

"Yirmi dört saat olan gece ve gündüzde hiçbir an yoktur ki, Azrâil aleyhisselâm her ruh sâhibine uğrıyarak, başında beklemesin. Eğer o kimsenin rûhunu almakla emrolunursa alır, emrolunmazsa gider."

"Dâvûd aleyhisselâm Allahü teâlânın azâbını hatırladığı zaman, mafsalları gevşer, tamamen kendisini salıverir, Allahü teâlânın rahmetini hatırlayınca, eski hâline dönerdi."

Anlatılır ki: Biri vardı. Babasını bir yerde dövüyordu. Ona babanı niçin dövüyorsun, o senin babandır, ayıp, günah değil mi? dediler. Bunun üzerine babası: Onu bırakın, beni dövsün. Çünkü aynı yerde ben de babamı dövmüştüm. Şimdi de oğlum beni dövüyor, eden buluyor, dedi.

"Biz ilme bir şeyi kastederek, niyet sâhibi olarak başlamadık. Fakat Allahü teâlâ bize iyi niyeti ihsân etti. Çünkü faydalı ilim, insanı iyi niyet ve ihlâsa kavuşturur."

Sâbit el-Benânî hazretleri gecelerini ibâdetle geçirir ve çoluk çocuğuna; "Kalkın, Allahü teâlâya ibâdet edin. Şunu hiç unutmayın ki, gece kalkıp ibâdet yapmak, kıyâmetin şiddet ve dehşetinden daha hafiftir." derdi.

"Öyle insanlara yetiştim ki, çok namaz kılmaktan başlarını yastığa koyacak vakit bulamazlardı."

Bana, Enes bin Mâlik şöyle buyurdu: "Ey Sâbit!Benden alacağını al. Benden daha güvenilir kimse bulamazsın. Ben aldıklarımı, öğrendiklerimi Resûlullah efendimizden aldım. Resûlullah Cebrâil aleyhisselâmdan aldı. Cebrâil deAllahü teâlâdan aldı."

GÜNÂHLARI BAĞIŞLAYAN

Sâbit bin Eslem buyurdu ki: "Mus'ab bin Zübeyr'in duvarının yanında, hayvanların geçmediği bir yerde idim. Mü'minûn sûresinden; **"Hâ mîm. Bu kitabın indirilişi, Azîz, Alîm olan Allah'dandır. O, günah bağışlayan, tövbe kabûl eden, azâbı şiddetli olan, ihsân sâhibi olan Allah'tandır ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur, dönüş, ancak O'nadır."** meâlindeki âyetlerinin olduğu sahifeyi açtım. O anda, yanımda bir kişi peydâ olup göründü. Bana, âyetin "Gâfiri-z-zenbi (günahları bağışlayan)" kısmını okuyunca;"Ey günahları bağışlayan Allah'ım! Günahlarımı bağışla""Kâbilet-tevbe (tövbeyi kabûl eden)" kısmını okuyunca, "Ey tövbeyi kabûl eden Allahım! Tövbemi kabûl et" "Şedîd-ül-ikâb (azâbı şiddetli olan)" kısmını okuyunca; "Ey azâbı şiddetli olan Allah'ım! Beni azâbından muhâfaza eyle!" de, diye söyledi. Sonra yanımdan kayboldu.Sağıma, soluma baktım göremedim."

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.36

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.2, s.3

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.376

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.318

5) Kıyâmet ve Âhiret; s.127, 128

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.354

SAÇLI İBRÂHİM EFENDİ

İstanbul Molla Gürânî'de Koruklu Tekkesi şeyhlerinden. Cerrahpaşa Câmiinin vâizi idi. 1623 yılında tâyin edildiği Koruklu Tekke şeyhliğini on bir yıl yürüttü. 1634'de vefât etti. Kabri Fındıkzâde'de Koruklu Tekke'nin yerinde bulunan Pîrî Mehmed Paşa Câmiinin hazîresindedir.

SA'DÎ-İ ŞİRÂZÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muslihüddîn bin Muhlis eş-Şîrâzî, künyesi Ebû Abdullah'tır. Sa'dî mahlasıdır. 1193 (H.589) senesinde Şîrâz'da doğdu. 1292 (H.691) senesinde orada vefât etti. Kabri, Şîrâz'ın kuzeydoğusundadır. On iki sene çocukluğu dışında, Sa'dî-i Şîrâzî, yüz iki senelik ömrünün otuz senesini ilim tahsîli ile, otuz senesini seyahat ve askerlikle, otuz senesini de talebe yetiştirmekle ve ibâdetle geçirdi.

Sa'dî-i Şîrâzî, küçük yaşta yetim kaldı. İlk tahsîlini Şîrâz'da Abdülkâdir-i Geylânî'nin halîfesinin derslerinde tamamlıyarak kemâle geldi. Moğol istilâsı üzerine Bağdât'a gitti. Bağdât'taNizâmiyye Medresesinde meşhûr Sıbt İbni Cevzî'den ilim öğrendi ve bir müddet bu

medresede ilim tahsîli ile meşgûl oldu. Burada tahsîlini tamamladıktan sonra, İslâm memleketlerini gezmeye başladı. Anadolu, Mısır, Sûriye, Dehli, Âzerbaycan ve Belh'e uğradı. Buralarda, Şihâbüddîn Sühreverdî başta olmak üzere birçok âlim ile görüştü. Bu esnâda Moğollar veHaçlılarla yapılan savaşlara katılıp, cihâd etti.

Bir defâsında Haçlılara esir düştü. 1257 senesinde tekrar Şîrâz'a döndü. Bu sırada, devlet başkanı Ebû Bekr, Moğollarla sulh yaptı. Memleketi rahata kavuşturdu. Bu hükümdar tarafından iyi bir kabûl gören Sa'dî, onun adına aynı sene **Bostân** adlı eserini ve bir yıl sonra aynı şekilde kendisine büyük saygı gösteren Veliahd İkinci Sa'd adına da **Gülistân** adlı eserini yazdı. Bu eserleri sâyesinde kısa zamanda şöhreti memleketinin dışına taştı. Birkaç sene sonra, hâmileri olan Ebû Bekr bin Sa'd bin Zengî ve oğlu İkinci Sa'd vefât etti. Yerine küçük yaşta bulunan İkinci Sa'd'ın oğluMuhammed geçti. Bu hükümdarla birlikte Salgurlu hânedanı çöktü. 1264 senesinde Moğol hâkimiyeti altına girdi. Bu karışıklıklar esnâsındaSa'dî tekrar Şîrâz'dan ayrıldı. Mekke'ye gitti.Hac yaptı. Ömründe on dört kerre hacca gitti.

Gülistan adlı eseri ibretli hikâyelerle doludur. Bunlardan bâzıları:

"Hikâye olunur ki: Bir sultan, halkına çok ezâ ve cefâ eder, halkın mallarını gasbederdi. Sultânın zulmü o kadar ileri gitti ki, halk o beldeden akın akın kaçmaya başladı. Halkın azalmasıyla, hazîne boşaldı, devletin gücü zayıfladı. Düşmanlar sağdan soldan saldırmaya başladı. Bir gün pâdişâhın meclisinde **Şehnâme** kitabını okuyorlardı. Okudukları bahis Dahhak'ın saltanattan hal'i ve Feridun'un sultan olması hakkında idi. Vezîr, Padişâha; "Feridun'un hazinesi, malı, mülkü, hizmetçileri ve adamları yok iken nasıl oldu da pâdişâh oldu?" diye sorunca, padişâh; "İşitmişsindir, bir takım halk onu büyük bir istekle desteklediler, onu kuvvetlendirdiler. Böylece pâdişâh oldu" diye cevap verdi. Bunun üzerine vezîr; "Madem ki halkın toplanmasına pâdişâh sebeb oluyor, sen niye halkını eziyor, perişân ediyorsun? Yoksa sen pâdişâh olmak istemiyor musun?" dedi. Beyt tercümesi:

Sevmek lâzım halkı ve askeri cân u gönülden,
Çünkü halkı sâyesinde hüküm sürer sultan.

Pâdişâh, vezîre; "Dağılan asker ve halkın toplanması için ne yapmalıdır?" diye sorunca, vezir; "Pâdişâh, âdil ve merhametli olmalıdır. Pâdişâh âdil ve merhametli olursa, halk onun etrafında toplanır ve rahat yaşar. Hâlbuki sende bu ikisi de yok" dedi. Fârisî şiir tercümesi:

Nasıl ki kurt çoban olamaz.
Zâlim de pâdişâhlık yapamaz.
Zulmün temelini atan hükümdar,
Saltanâtın direğini yıkmış olur.

Vezîrin bu sözleri pâdişâhın hoşuna gitmedi. Vezîri hapse attırdı. Çok geçmeden pâdişâhın amcasının çocukları saltanat dâvasına düştüler. Etraflarına bir ordu toplayarak pâdişâha hücûm ettiler. Pâdişahın zulmünden bezen halk da pâdişâha karşı baş kaldırdılar. Sonunda pâdişâh tahtını kaybetti. Saltanat, amcasının çocuklarının eline geçti. Şiir tercümesi:

Zâlim pâdişâha felâket gününde,
Güçlü düşmanı kesilir dostu bile.
İyi muâmelede bulunsa halka,
Olur bir ordu bütün halkı ona."

"Hikâye: Bir pâdişâhın acemi bir kölesi vardı. Bir gün bu köle ile gemiye binmişti. Köle o zamana kadar hiç gemiye binmemiş ve deniz görmemişti. Gemi yolculuğunun bir takım sıkıntıları ve zorlukları vardı. Köle, gemi limandan ayrıldığı andan îtibaren titremeye başladı. Ne yaptılarsa köleyi sâkinleştiremediler.Gemide âlim bir kişi vardı. Hükümdâra; "Müsâde ederseniz ben onu susturayım" dedi. Hükümdar da o zâta izin verdi. O zât, köleyi denize

attırdı. Köle birkaç kere suya battı, çıktı. Geminin bir tarafına can havliyle tutundu. Onu saçından tutup gemiye aldılar. Bu olaydan sonra köle, köşesinde sessiz ve sâkin oturdu. Hükümdar âlimden bu işin hikmetini sordu. O da; "Köle suya girmeden evvel, gemideki selâmetin kadrini ve kıymetini bilmiyordu. İşte huzûrla, saâdet ve sıhhat de böyledir. Huzûr içinde yaşıyan, mesûd olan, bir felâkete uğramadıkça, o huzûr ve saâdetin kıymetini bilmez. İnsan hasta olmadıkça da, sağlığının kıymetini bilmez" dedi.

Fârisî beyt tercümesi:

Bir belâya ve felâkete uğradığında mahzun olma,
Cenâb-ı Hakkın nice gizli lütufları vardır onda."

Sa'dî-i Şîrâzî buyurdu ki: "Hak teâlânın lütuf ve ihsân buyurduğu bahta ve rızka kanâat etmeyen kimse, Rabbini bilmemiş ve O'na itâat etmemiş olur. Ey bir yerde durmayan, sebât etmeyen, rızk için didinip duran, koşan kişi! Sakin ol, yuvarlanan taş üzerinde ot bitmez."

"Ey akıllı kimse! İster iyi, ister kötü olsun, kimsenin arkasından konuşma.Çünkü hakkında konuştuğun kişi gerçekten kötü ise, onu kendine düşman etmiş olursun. İyi ise, çok kötü bir iş yapmış olursun. Biri sana gelip de filân adam kötüdür derse, iyi bil ki, o kendi kusûrunu söylemiş olur."

"Birisi şu ibretli sözü söyledi: Gıybet edecek olursam, anamdan başkasının gıybetini etmem. Zîrâ böylece sevaplarım anama yazılmış olur!"

Ey iyi insan! Bir insanın iki şeyi dostlarına haramdır. Birisi; onun malını haksız yere alarak yemek, diğeri; arkasından iyi olmayan şekilde konuşmaktır. Biri senin yanında başkasının aleyhinde konuşuyorsa, zannetme ki başkasının yanında seni medheder. Benim nazarımda bu dünyâda en akıllı insan, kendisiyle meşgûl olup, başkalarından gâfil olandır."

"Düşmandan lâf getiren, insana düşmandan daha büyük düşmandır. Ey laf taşıyıcı! Düşmanım bile yüzüme karşı kötü şey söylemiyor. Sen ondan daha büyük düşman olmasan, onun arkamdan söylediğini, gelip de yüzüme karşı söyler misin? Söz taşıyan, eski düşmanlıkları yeniler, kinleri tâzeler. En yumuşak insanları bile çileden çıkarır. Uyuyan fitneyi uyandıran kimseden en kısa zamanda kaç! Kavga iki kişi arasında yanan bir ateşe benzer. Söz taşıyıcı ise, o ateşin sönmemesi için odun taşıyan oduncu gibidir."

"Ey insanoğlu! Adının unutulmamasını istersen, çocuğuna ilim, hüner, mârifet öğret ve onu

akıllı fikirli yetiştir. Böyle yaparsan, arkanda seni rahmetle anan bir kişi bırakmış olursun."

"Ey yüzünde nûr kalmamış kişi. Kalbini temiz tut. Kararmış ayna iyi göstermez. Yarın, azâba müstehak olmamanın yolunu ara. Başkalarının ayıplarını arama. Başkalarının ayıbını araştırmakla meşgûl olan, kendi ayıplarını göremez."

"Dil; şükretmek içindir. Rabbini bilen, dilini gıybet için kullanmaz. Kulak; Kur'ân-ı kerîm ve nasîhat dinlemek içindir. Bâtıl ve boş sözler için değildir. İki göz; Allahü teâlânın kudret ve san'atını görmek içindir. Eşin dostun ayıbını görmek için değildir."

"Cenâb-ı Hak kulunu yoktan var etti. Eline cömertlik, başına da secde kâbiliyeti verdi. Aksi takdirde, ne el cömertlik, ne baş secde edebilirdi."

"Dil ile kulak, kalbin anahtarıdır. Dil söylemeseydi, gönüllerin esrârı gizli kalırdı. Kulak iyi bilgileri duymasaydı, insan nasıl bilgi sâhibi olurdu."

"Yavrum! Gençlikte, nefsin arzuları insanı kapladığı gibi, ilim öğrenilecek, ibâdet yapılacak en kârlı zaman da gençliktir. Gençlikte şehvetin, asabiyetin kapladığı anlarda, dînin bir emrini yerine getirmek, ihtiyarlıkta yapılan aynı ibâdetten çok üstün ve kıymetli olur."

"Oğlum! Günah yükünün altına girme. Zîrâ o ağırdır ve kaldıramazsın. İyilerin tuttukları yoldan yürü git. Dileyen, bu bahtiyarlığı bulur. Sen alçak şeytanın kuyruğuna yapışmışsın.

İyilere ne vakit erişebileceğini bilmem. Resûl-i ekrem, ancak onun yolundan gidenlere şefâat edecektir."

"Ey fakir! Sen hak yolunda oyun çocuğu sayılırsın. Büyüklerin eteğini bırakma. Mayası bozuk kimselerle düşüp kalkarsan, izzet ve vekarını kaybedersin. O hâlde büyüklerin eteğine yapış. Talebeler, çocuktan daha âcizdir. Hocalar ise muhkem duvar gibidir. Yeni yürüyen çocuk, duvara tutunarak yürür. Sen de yeni yürüyen çocuk gibi, âlimlerin muhkem duvarına tutunarak yürü."

"Ey insanoğlu! Bugün günahlarından korkar isen, yarın birşeyden korkmazsın."

"Yâ Rabbî! Bize kereminle nazar kıl. Biz kullarından ancak hatâ sâdır olur. Yâ İlâhî! Senin rızkınla beslendik. Senin ihsân ve lütuflarına alıştık. Yâ Rabbî! Bizi bu dünyâda azîz kıldın. Öbür dünyâda da azîz kılmanı senden umarız. Azîz eden de sensin, zelîl eden de sensin. Senin azîz kıldığın kimse horluk görmez. Yâ İlâhî! İzzetin hakkı için beni zelîl etme ve günahlarımdan dolayı beni utandırma. Başıma benim gibisini musallat etme. Ukûbet çekeceksem, senin elinle olsun. Dünyâda en kötü şey, bir insanın kendisi gibi birisinden cefâ çekmesidir."

Eserleri: Şâirin manzum ve nesir olan eserleri ölümünden sonra külliyât hâlinde bir araya toplanmıştır. Bu külliyât, sonradan Bîsütûn diye şöhret bulan Übey bin Ahmed bin Ebî Bekr tarafından, 1325 senesinde, diğeri de 1334 (H.735) senesinde olmak üzere iki defâ düzenlenmiştir. İlki, kasîde ve gazellerin ilk harfine göre ve ikinci tertib ise son harfine göre yapılmıştır. **Külliyât**, 16 kitap ve 6 risâle olmak üzere 22 eseri ihtivâ etmektedir. Ancak külliyâta, mevcut isimlerin hepsinin bizzat müellif tarafından mı konulduğu kat'î olarak bilinememektedir. Külliyâtta bulunan eserler şunlardır: **1) Takrîr-i Dîbâce, 2) Mecâlis-i Pencgâne, 3) Suâl-i Sâhib-Dîvân, 4) Akl-u Aşk, 5) Nasîhat-ül-Mülûk, 6) Risâle-i Selâse; Mülâkat-ı Şeyh Sa'dî bâ Abakahan, Risâle-i Tingiyânû, Risâle-i Melik Şemsüddîn, 7) Kasâid-i Arabiyye, 8) Mülemmaât, 9) Terciat, 10) Tayyibât, 11) Bedâyi', 12) Havâtim, 13) Gazelliyyat-i Kadîme, 14) Sâhibiyye, 15) Mukatta'at, 16) Rubâiyyât, 17) Müfredât, 18) Hubsiyyât, 19) Hezliyyât, 20) Mudhikat, 21) Gülistân: Gülistân,** nesir kısımlar arasına bir takım manzûmeler ilâvesiyle meydana gelmiş bir önsöz ve sekiz bölümden ibarettir.

Türkçe'ye ve birçok doğu ve batı dillerine tercümesi yapılmıştır. Sa'dî'nin bu eseri birçok kimseler tarafından taklid edilmiştir.

22) Bostân: Manzum eserlerinin başında gelir. Asıl ismi **Sa'dînâme'**dir. Ancak bu eser, şarkta ve batıda daha çok Bostân adıyla tanınmaktadır. Bostân; adâlet, ihsân, ahlâk, mertlik, tevâzu, rızâ, kanâat, terbiye, şükür, tövbe ve münâcaat gibi konuları içine alan 10 bölümden ibârettir.

KİMİN GÜCÜ YETEBİLİR?

Buyurdular ki:

"Minnet, sâdece yüce Allaha mahsustur. O'nun emirlerini yapmak, mânevî yakınlığa sebeb olur ve şükür edildikçe nîmetlerini bollaştırır. İnsanın ciğerlerine giren her nefes hayatı uzatır, kişiye can verir. Ciğerden çıkan her kirli nefes ise, insana ferahlık verir. O hâlde nefes alıp verme birer nîmettir. Nîmete şükür etmek vâcibdir. Kimin gücü ve lisânı yetebilir, Hak teâlâya hakkıyla şükür etmeğe! Kulun yapabileceği en iyi iş, Allahü teâlâya karşı olan kusûrunu bilip, O'ndan af dilemesidir. O'nun rahmeti her yeri kaplamış, verdiği nîmetler her yere yayılmıştır. Allahü teâlâ kulunun kusûru dolayısıyla, onun rızkını kesmez."

"Ey kardeş! Bu dünyâ kimseye kalmaz. Gönlünü, her şeyi yaratan Allahü teâlâya bağla. Sana bu kâfidir. Dünyâ mülküne güvenip bel bağlama. Çünkü bu dünyâda senin gibi birçokları

yaşamış ve sonunda ölüp gitmiştir. Diyelim ki en sonunda ölüm vardır ve bu can ölüm yolunu tutacaktır. O hâlde ister taht üzerinde can vermişsin, ister toprak üzerinde ne fark eder?"

SERHOŞUN İKÂZI

Bir fıkıh âlimi, yere yıkılmış bir sarhoşun yanından geçerken, kendi hâlini düşünerek böbürlendi. Sarhoşa göz ucuyla bile bakmaya tenezzül etmedi. Sarhoş başını kaldırarak fıkıh âlimine; "Ey iyi zât! Kavuştuğun bu nîmete şükret. Sakın büyüklenme. Zîrâ kibirden mahrûmiyet hâsıl olur. Birini zincire vurulmuş görürsen gülme. Senin de başına gelebilir. Mukadderâtın belli olmaz. Belki birgün sen de sarhoş olup yerlerde sürünebilirsin" dedi."

1) Nefehât-ül-Üns; s.681

2) Bostan ve Gülistan

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1136

4) Rehber Ansiklopedisi; c.15, s.17

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.233

SÂDIK ALİ EFENDİ;

Diyarbakır velîlerinden. SarıSaltuk evlâdından olup ismi, Sâdık Ali'dir. Diyarbakır'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1553 (H.961) târihinde Diyarbakır'da vefât etti. Rum Kapısı adı verilen yerde mescid yakınına defnedildi. Yaşadığı devir, Kanûnî Sultan Süleymân Han devriydi.

Sâdık Ali Efendi, Diyarbakır'da yetişti. Babası Diyarbakır eşrâfından zengin bir zât olup ticâretle uğraşırdı. Çok mal ve mülk sâhibi idiler.

Bir gün Sâdık Efendi babasının dükkanında çalışırken Pîr İbrâhim Gülşenî hazretleri o şehre gelmiş ve dükkanlarının önünden geçmekte idiler. İbrâhim Gülşenî hazretleri Sâdık Ali Efendiye bir nazar ettiler. Bu bakışın tesiriyle Sâdık Ali Efendi kendinden geçip, cezbe hâline girdi ve gönlüne Allahü teâlânın aşkı doldu. Bunun üzerine hemenKaraMescid denilen yere Pîr hazretlerinin sohbetine koştu ve talebeleri arasına girdi.

Sâdık Ali Efendinin, Pîr İbrâhim Gülşenî hazretlerinin talebesi olma haberini babasına götürdüklerinde, şükredip; "Elhamdülillah. Oğlum yaramazlar yoluna gitmemiş, hayırlılar yoluna giderek iyi etmiş." diyerek çok sevindi. Sonra bâzı hediyelerle Pîr İbrâhim Gülşenî hazretlerinin ziyâretine koştu.Sevgi ve hürmetlerini arzederek kendisi de onu sevenler arasına girdi.

Sâdık Ali Efendinin babası sonradan bütün mal ve mülkünü vakfedip hayırlı işlere sarf etti ve dergâhlar inşâ etti.Mânevî olgunluğa ve yüksekliklere kavuşmuş olan oğluSâdık Ali Efendi hocası İbrâhim Gülşenî hazretlerinden icâzet, diploma aldı.

Sâdık Ali Efendi babasının vefâtından sonra hocası İbrâhim Gülşenî hazretlerini görmek arzusuylaMısır'a gitmek üzere yola çıktı. Urfa'ya gelince hocasının İstanbul'a gittiğini haber alınca o da İstanbul'a geldi. Allahü teâlânın hikmeti, Ali Efendi ve hocası Gülşenî hazretleri aynı günde aynı yere gelip karşılaştılar. Bu sırada İbrâhim Gülşenî hazretleri ona; "Âferin Ali. Sen sâdık imişsin." buyurup, onun bağlılığını takdir etti. O zamandan sonra AliEfendi, Sâdık Ali Efendi diye çağrıldı.

Bu yolculuğunu Sâdık Ali Efendi şöyle anlatır: "Mısır'a gitmeyi arzu etmiştik. Lâkin bir gece

hocam İbrâhim Gülşenî hazretlerini rüyâda gördüm. Bana; "İstanbul'a gel bizi orada bulursun." diye tenbih ettiler. Bu durumda bizim İstanbul'a gitmemiz îcâb ediyordu. Böylece yola çıktık. Üsküdar'a geldiğimizde iskele kenarında kadırgayla oraya gelen hocamla karşılaştık. Elhamdülillah duâsına kavuştuk."

Sâdık Ali hazretleri hocalarının vefâtından üç sene önce bir rüyâ görmüşlerdi ve tâbiri hakkında; "Allahü teâlâ bilir ki, hocamızın vefâtı yaklaşmıştır. Varıp onu ziyâret edeyim." diyerekMısır'a gittiler ve hocalarını ziyâret ettiler. Oğulları için, duâ talebinde bulundular, sonra Diyarbakır'a döndüler.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, HacıMahmud Kısmı, No: 4536, v.285

SÂDIK EFENDİ;

Kayseri âlim ve velîlerinden. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda yaşamıştır. Babası, sâlih bir zât olan Mehmed Sâdık Efendidir. 1768 (H.1182) senesinde Kayseri'de doğdu. 1849 (H.1266) senesinde aynı şehirde vefât etti. Kabri, Kurşunlu Câmii minâresi yakınındadır.

Kayseri'nin HasbekMahallesindeki Kavaklı Ev adıyla bilinen evlerinde dünyâya gelen Sâdık Efendi, ilk öğrenimini babasından gördü. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Dokuz yaşındayken babası Mehmed Sâdık Efendi vefât edince, ağabeyi İbrâhim Efendinin terbiyesinde kaldı. Sonra büyük ağabeyi Ahmed Efendi ile birlikte Ürgüp'e geldi. Ahmed Efendi, kardeşi Sâdık Efendinin yetişmesi için gayret etti. Ürgüplü Hacı Mustafa Efendinin Derslerine devâm etti.Ağabeyi vefât edince, Amasya'ya giderek, tahsîlini Hilfet Gâzi Medresesinde tamamlamaya çalıştı.Sonra Ankara'ya gelip halk arasında ilim ve fazîleti ile meşhûr Kara Sâlih Efendinin ders halkasına dâhil oldu. Bilâhare İstanbul'a gelerek meşhûr âlim **Fenârî Hâşiyesi** sâhibi Abdullah Efendinin derslerine devâm etti.İlim ve fazîlette yüksek derece sâhibi oldu. 1816 senesinde İstanbul'da rüûs imtihanını kazanarak Kayseri Pervâne Bey Medresesi Müderrisliğine tâyin edildi. Kayseri'ye döndüğü sırada Erzincanlı Hacı Süleymân Efendinin derslerine de devâm ederek, icâzet, diploma aldı. Seyfullah Efendi Câmii İmâm-hatipliği vazîfesini de yürüttü. Serçeoğlu Câmiinde vâz ve nasîhat ederek insanlara İslâmiyeti anlattı. Ağcaşarlı Zekeriyâ Efendinin kızıyla evlendi. Ayrıca uhdesine Gemerek kasabası cami kürsü şeyhliği de verildi. Ramazân-ı şerîfte oraya giderek İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Az zamanda ders halkasında binlerce ilim talebesi toplandı. Mâverâünnehr âlimlerinden Abdullah Tâlîu'l-Buhârî isminde bir âlim onun sohbetinde ve ilim meclisinde bulunup üstünlüğünü kabûl etti.

Kayseri'de elli seneden fazla ilim ve feyz saçmakla meşgûl olan Sâdık Efendi, altı yüz seksen âlim ve fazîlet sâhibi kimseye icâzet verdi. İlmiyle ve güzel ahlâkıyla insanlara örnek oldu. Ömrünün son yıllarında kırk üç fazîletli zâta daha icâzet vererek ders ve dâvetini tamamladı. 1849 (H.1266) senesinde seksen dört yaşında Kayseri'de vefât etti. Kurşunlu Câmii minâresi yakınındaki kendine mahsus mezara defnedildi.

1) Meşâhir-i Kayseri; s.63

SADIR SULTAN

Konya velîlerinden. Aynı zamanda tıp âlimi, şâir ve edib. Selçuklular devrinde yaşamıştır. Kerpiçten yapılmış yıkılmaya yüztutan türbesi, Konya Sedirler mahallesinin târihi mezarlığındadır. Tekke ve zâviyesi günümüze ulaşmamıştır.

SADREDDÎN BİN BEHÂEDDÎN ZEKERİYYÂ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Zamânın büyük âlimlerinden olan babası Behâeddîn Zekeriyyâ'dan ilim ve feyz aldı. Zamânın diğer âlimleriyle de görüştü. Ferîdüddîn Şeker Genç veKutbüddîn Bahtiyâr Kâkî gibi büyüklerin zamânına yetişmekle şereflendi. Yüksek mertebelere, üstün derecelere yükseldi.

Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin talebesi olan babasından aldığı feyzlerle, karanlıkta kalmış insanları aydınlattı. Doğru yoldan sapanları doğru yola götürmek, doğru yoldakileri üstün derecelere yükseltmek için gayret etti. Babasından sonra yetiştirme ve terbiye makâmı kendisine verildi. Birçok âlim ve velî onun ilim ve feyzinden istifâde etti. Mîlâdî on dördüncü asrın başında, Mültan'da vefât etti. Oğlu Rükneddîn Ebü'l-Feth, yolunu devam ettirdi. TalebelerindenSeyyid Mîr Hüseynî, Sadreddîn hazretlerini yüksek babasını veŞihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerini **Kenz-ür-Rumûz** adını verdiği eserinde çok güzel metheyledi.

Talebelerinden Hâce Ziyâüddîn, onun güzel sözlerini **Künûz-ül-Fevâid** adlı eserinde topladı. Orada Şeyh Sadreddîn'in talebelerinden birine şöyle vasiyet ettiği yazılıdır: "Peygamber efendimizin bildirdiği hadîs-i kudsîde buyruldu ki: **"Lâ ilâhe illallah kal'amdır. Bunu okuyan, kal'ama girmiş olur. Kal'ama giren de, azâbımdan kurtulur."** Kal'aya girmek üç türlüdür. Zâhir, bâtın ve hakîkat ile girmek. Zâhir kal'asına giren, havf ve recâ ile Allahü teâlânın gadabından korkup, rahmetini umarak Allah'tan başkasını yok etmelidir. Zîrâ bütün âlem, düşman veya dost olsa, Allahü teâlânın hükmü, irâdesi olmadan hiçbir kimse, hiçbir fayda ve zarar, iyilik ve kötülük yapamaz. Nitekim, Allahü teâlâ, En'âm sûresi on yedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Eğer Allah sana bir belâ, dert dokundurursa, onu O'ndan başka açacak** (giderecek) **kimse yoktur. Sana bir hayır dokundurursa** (verirse), **onu devâm ettirmeye ve her şeye O kâdirdir"** buyurdu.

Bâtınî kal'a ise, ölümden önce bu fânî sarayda (dünyâda olan her şey), devamlı ve bâkî değildir ve yokluk kalemi onun üzerinden geçmiştir. Nitekim Hak teâlâ, er-Rahmân sûresi 26. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Yeryüzünde olan her şey fânîdir"** buyurdu. O hâlde dünyâdaki şeylerin varlığına ve yokluğuna bakmamalı, bâtınına, özüne bakmalıdır.

Hakîkat kal'ası şudur ki: Cennet isteği, Cehennem korkusu kalbe gelmemeli, Hak'tan başkasına kalbde yer vermemelidir. Nitekim Kamer sûresi 54 ve 55. âyet-i kerîmelerde meâlen; **"Şüphesiz takvâ sâhipleri Cennetlerde aydınlıklar içindedirler. Rızâ gösterilen bir yerde... Kudretine nihâyet olmayan bir Melik'in** (her şeye hâkim bulunan Allahü teâlânın) **huzûrundadırlar"** buyruldu. Oraya kavuşunca, Cennet kendiliğinden kazanılmış olur. Cehennem ondan kaçar.

Talebelerinden birine yazdıkları nasîhatlerinde; "Zikirsiz hiç bir nefes alıp vermemelidir. Büyüklerimiz buyurdu ki: "Bir nefesten bir nefese zikirsiz geçerse, o insanın vakti, kayıptır. Vesveseden ve mâlâyânîden zikre kaçınız. Hep zikr ederseniz; vesvese ve mâlâyânî, zikrin nûruyla yanar, zikrin nûru kalbe işler ve kalbde zikrin hakîkati hâsıl olur. Kalb yakîn nûrları ile nûrlanır, aydınlanır. Tâliblerin maksudu, sâlihlerin maksadı budur. Mısrâ:

Bu büyük devleti, bugün kime verirler.

Vasiyetinde buyurdu ki: "Allahü teâlâ, Ahzâb sûresi 41. âyet-i kerîmede meâlen; **"Ey îmân edenler, Allah'ı çok zikredin!"** buyuruyor. Allahü teâlâ bir kuluna iyilik murâd edip, onu iyi kullardan yazınca, onu, kalbiyle birlikte dil ile de zikretmeye muvaffak eder. Onu, dil zikrinden kalb zikrine yükseltir. Hattâ dili sussa, kalbi susmaz, zikre devâm eder. Kul, gizli nifâktan kaçınmadıkça buna kavuşamaz. Resûl-i ekremin; **"Ümmetimdeki münâfıkların çoğu, Kur'ân-ı kerîm okuyanlardan olacaktır."** hadîs-i şerîfi buna işârettir. Bununla, Allahü teâlâdan başkasıyla olmanın, kalbin O'ndan başkasına tutulmasının nifâk olduğunu ifâde buyurmuşlardır. Kul, zâhirini büyültücü ve medhedici şeylerden sıyırır, bâtınını da kötü

düşünce ve huylardan temizleyip ayırırsa, zikr nûrunun kalbinde parlaması pek yakın olur. Ondan şeytânî vesveseler, nefsânî şeyler, kuruntular kesilir, kalbinde zikir nûru meydana gelir. Hattâ öyle olur ki, zikri, zikr olunanın müşâhedesi ile olur. Bu, büyük bir derece, yüksek bir ihsân olup, buna ulaşabilenler, el ve gönül sâhiplerinden yüksek himmetli olanlardır. Tevfik ve yardım Allah'tandır."

PEYGAMBERİMİZE TÂBİ OLMAK

Sadreddîn bin Behâeddîn hazretleri, talebelerinden birine şöyle nasîhat buyurdu: "Resûl-i ekreme tâbi olmada ilk adım, O'nun bildirdiklerine tam inanmak ve bunda sâbit olmaktır. Bu da ancak kulun, kalbiyle şeksiz, şüphesiz îtikâd etmesi; dil ile de isteyerek ve rağbetle ikrâr etmesiyle mümkündür. Bu tasdîk ve ikrârda muhabbet ve ayrıca, Allahü teâlânın zâtının bir olduğunda, sıfatlarının da hiç kimsede bulunmadığında, bütün sıfatlarının kâmil ve kadîm olduğunda, isimlerinin, sıfatlarının ve fiillerinin idrâk, vehim ve fehimden münezzeh, sonradan olmaktan a'raz ve cisim olmaktan uzak olduğunda, bütün âlemlerin, varlıkları O'nun yaratığı olduğunda, zâtı ve sıfatları için; nasıldır, nicedir soruları sorulamayacağında, hiçbir bakımdan hiçbir şeye benzemediğinde, hiçbir şeyin hiçbir bakımdan O'na benzemeyeceğinde, Peygamberlerin, salevâtullahi aleyhim onun elçileri olduğunda, MuhammedResûlullah'ın bütünpeygamberlerden üstün olduğunda, O'nun söylediklerinin doğru olup, onlarda şüphe edilmeyeceğinde, akıl nasıl olduğunu anlasın anlamasın teslim olmak gerektiğinde, doğru îtikâdın bu teslimiyete bağlı bulunduğunda kesin bilgisi olmalıdır. Kalbde îmân bulunduğunun alâmeti; iyilik yapınca sevinmek, kötülüklerden nefret etmektir. Îmânda istikâmetin alâmeti; ilim ve îmân olarak değil, zevk ve hâl olarak, Allahü teâlâ ve Resûlü o kimse için, bu ikisinden başka herkes ve her şeyden daha sevgili olduğuna yakîn hâsıl etmektir.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.62

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.7

SADREDDÎN HAYÂVÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Sadreddîn'dir. Şirvan yakınında Hayâve denilen köyde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1455 (H.860) târihinde Şirvan kasabalarından Kebûd'da vefât etti.

Sadreddîn Hayâvî önceleri ticâretle uğraşırdı. Bu sebeple çok zengin olmuştu. Bir gün Hayâve ileri gelenleri o civarda meşhûr olanŞeyh İzzeddîn hazretlerinin sohbetlerinden istifâde etmek için onu bir eve dâvet ettiler. Bu meclise Sadreddîn Hayâvî de katıldı. Sohbette Şeyh İzzeddîn hazretlerini bir heybet kapladı.

Sadreddîn Hayâvî anlatır: "İzzeddîn Türkmânî'yi öyle bir hâl kapladı ki, heybetine tahammül edemeyip, feryâd ettim. O zaman yanıma geldi ve; "Sadreddîn bu ne hâl? Bizim buraya gelişimiz senin içindir." buyurdu. Sonra sâkinleştim. Gönülden ona sevgi bağı ile bağlandığımı anladım."

Sadreddîn Hayâvî, Şeyh İzzeddîn Türkmânî hazretlerinin sohbetleriyle olgunlaştı. İcâzet, diploma alıp Hayâve'de ilim ve edeb öğretmeye başladı. Hocası onun mânevî üstünlüklerini bildiğinden yanında ismi geçse hürmetle söylenmesini ister, kendisi Hayâve'ye dâvet olunsa, dâvet edenlere; "Orada Sadreddîn vardır. Bize ihtiyaç olmaz." buyururdu. Hayâve'den gelip de kendisine talebe olmak isteyenlere; "Niçin bize geliyorsunuz? Sadreddîn'e gidin. Ondan istifâde etmeye bakın." buyururdu.

Sadreddîn Hayâvî hazretleri güzel halleri ve ahlâkıyla meşhûr oldu. Çok kerâmetleri görüldü.

Sadreddîn-i Hayâvî hazretlerinin Hacı Muhammed Cilvânî adında Mısırlı bir talebesi vardı. Bu talebe ilimde yüksek bir derecedeydi. Bir gün arkadaşları arasında ilmiyle övünüp, hocası için; "O bir ümmî kişidir. Eğer bizim gibi ilim sâhibi dervişleri olmasaydı, adı sanı hiç duyulmazdı." deyiverdi. Tam o sırada yanlarına Sadreddîn Hayâvî hazretleri geldi ve; "Bâzan küçük çocuğunu babası tutup elleriyle yukarı kaldırıverir. O sırada çocuk kendini çok yükseklerde görür, hattâ babasından bile yüksek olduğunu zanneder. Halbuki babası kendisini bırakıverse, bir tarafının kırılıp helâk olacağını bilmez." buyurdu.Sonra talebeler dağıldılar. Muhammed Cilvânî de dergâhtaki odasına gitti. Çok geçmeden hastalanıp vefât ettiği haberi geldi.

Seyyid Yahyâ anlatır: "Şiddetli bir kış mevsimi idi. Çok üşümüştüm. Isınmak için Tennûr'a (Tandır'a) girdim. Orada üzerime rehâvet çöktü ve câmiye yatsı namazını cemâatle kılmaya gidemedim. Sonra kalkıp namazımı bulunduğum yerde kılmak istedim. Lâkin iki ayağım çalışmaz olmuş ve şiddetli bir ağrı başlamıştı. Hayâtımda böyle ağrı görmemiştim. Bu halde iken epey zaman geçti. Bir gece karşımda Sadreddîn hazretlerini gördüm. Sanki bacadan girmişti. Bana; "Niçin yatarsın? Kalk." buyurdu ve elimden tutup ayağa kaldırdı. Sonra gözümden kayboldu. Hakîkaten ayak üzeri durabiliyor ve yürüyebiliyordum. Ayaklarımdaki ağrılar da dinmişti. Câmiye gittim. Orada Sadreddîn hazretlerini gördüm. Bana; "Bundan sonra namaza gecikme." buyurdular.

Sadreddîn Hayâvî hazretleri bir sohbetinde; "Yüzü bize karşı dönük olup da bize taş atan yine bizdendir. Eğer bize arkasını çevirirse o zaman başka." buyurdular.

Talebelerinin en üstünleri; Pîrzâde, İbrâhim Şirvânî, Pîr İlyâs ve Seyyid Yahyâ hazretleridir.

SENİ BEKLİYORDUK

Sadreddîn Hayâvî hazretlerini sevmeyen biri vardı. Bir gece kendi kendine; "Sadreddîn dedikleri kişi şehrimizin gençlerini başına topluyor ve onlara bir şeyler anlatıyor. Bu gece onun kapısını çalıp dışarı çıkarayım ve bir güzel döveyim." niyeti ile yola düştü. Sadreddîn hazretlerinin kapısına geldiğinde onu kapı önünde durur gördü. Şeyh Sadreddîn hazretleri ona hitâben; "Ey kişi! Biz senin niyet ettiğin şey yerine gelsin diye hayli zamandır burada bekliyoruz. Çok geciktin." buyurdu. Gelen kişi bu sözleri duyunca pişman oldu ve onun büyük bir zât olduğunu anlayıp ellerine kapandı, özür diledi sonra da ona talebe olmakla şereflendi.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536, v.126

2) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.572

SADREDDÎN-İ KONEVÎ;

Konya'nın büyük velîlerinden. İsmi Muhammed bin İshâk, künyesi Ebü'l-Meâlî, lakabı Sadreddîn'dir. 1210 (H.606) târihindeMalatya'da doğdu. 1274 (H.673) târihinde Konya'da vefât etti.Kabr-i şerîfi Konya'da kendi adı ile anılan câminin bahçesindedir.

Sadreddîn-i Konevî'nin babası İshâk Efendi, Anadolu Selçukluları nezdinde îtibârlı, yüksek mevkı sâhibi biriydi. Küçük yaşta babası İshâk Efendi vefât etti.Üvey babası Muhyiddîn-i Arabî, Sadreddîn-i Konevî'nin terbiyesi ve yetişmesiyle meşgûl oldu. Çok iyi bir tahsîl gördü. Kelâm ve tasavvuf ilimlerine âit birçok kıymetli eserler yazdı.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, Sadreddîn-i Konevî'nin terbiyesi ile çok yakından meşgûl oldu.

Yetişmesine husûsî ihtimâm gösterdi. Muhyiddîn-i Arabî'den Konya'da ilim ve feyz alan ve çok istifâde eden Sadreddîn-i Konevî, hocası ileHalep ve Şam'a gitti.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri Sadreddîn-i Konevî'ye nefsini terbiye yollarını öğretti. Sadreddîn Konevî günlerini riyâzet ve mücâhede ile nefsiyle uğraşmakla geçirdi. Nefsiyle uğraşması öyle bir dereceye ulaştı ki, uyumamak için Muhyiddîn-i Arabî hazretleri onu alır, yüksek bir yere çıkarır, o da düşme korkusuyla uyumaz tefekkürle meşgûl olurdu.

Bir günannesine birkaç hanım gelip; "Sen zengin, îtibârlı bir kişinin hanımı iken şimdi bir pîr-i Mağribî'ye vardın. Hâlin nasıl, hayâtından memnun musun?" dediler. O da; "Hâlimden memnunum. Geçimim de iyidir. Lâkin gözümün nûru oğlum büyük sıkıntılar içindedir. Gecesi de gündüzü de yoktur. Efendim Muhyiddîn-iArabî kendisi kuş eti yer, ballı şerbetler içer, lâkin ciğerpâreme bir arpa ekmeği dahi vermez. Yimemek ve içmemekten bir deri bir kemik kaldı. Üstelik onu da göremez olduk. Onu kimseye göstermez. Uykusu gitsin diye zenbile koyup bir yere asar." dedi. O akşam Muhyiddîn-i Arabî hazretleri hanımından yine kızarmış bir tavuk istedi. Yemekten sonraMuhyiddîn-iArabî hazretleri hanımına; "Tavuğun kemiklerini bir yere topla." buyurdu. Kadıncağız kemikleri bir araya topladı. O zaman Muhyiddîn hazretleri; "Bismillah! Kalk git ey tavuk!" buyurdu. Allahü teâlânın izniyle hayvan et ve kemiğe büründü ve kanatlanarak uçtu. Bunun üzerine Muhyiddîn hazretleri; "Hanım! Oğlun böyle olduğunda ancak tavuk etini yiyecek." buyurdu. O zaman kadıncağız Muhyiddîn hazretlerinin ellerine kapanıp özür diledi ve cân-u gönülden istiğfâr etti. Sonra oğlu Sadreddîn-i Konevî mânevî dereceleri geçip büyük velîler arasına girdi.

Sadreddîn-i Konevî hazretleri anlatır: "Hocam Muhyiddîn-i Arabî hayatta iken, benim yüksek makamlara kavuşmam için çok uğraştı. Lâkin hepsi mümkün olmadı. Vefâtından sonra bir gün, kabrini ziyâret edip dönüyordum. Birden kendimi geniş bir ovada buldum. O anda Allahü teâlânın muhabbeti beni kapladı. BirdenMuhyiddîn-i Arabî'nin rûhunu çok güzel bir sûrette gördüm. Tıpkı sâf bir nûrdu. Bir anda kendimi kaybettim. Kendime geldiğimde onun yanında olduğumu gördüm. Bana selâm verdi. Hasretle boynuma sarıldı ve; "Allahü teâlâya hamd olsun ki, perde aradan kalktı ve sevgililer kavuştu, niyet ve gayret boşa gitmedi. Sağlığımda kavuşamadığın makamlara, vefâtımdan sonra kavuşmuş oldun." buyurdu.

Yine kendisi anlatır: 1255 senesi Şevvâl ayının on yedisine rastlayan Cumartesi gecesi, rüyâmda hocam Muhyiddîn-iArabî hazretlerini gördüm. Aramızdaki uzun konuşmalardan sonra, ona, cenâb-ı Hakk'ın Esmâ-i Hüsnâsı ile ilgili kalbime doğan bilgileri arz ettim. O da; "Çok doğru, pek güzel!" deyince, ona; "Efendim! Hakîkatte güzel olan sizsiniz. Çünkü bu ilimleri bana siz öğrettiniz. Siz olmasaydınız, bu ilimleri bana kim öğretirdi?" dedim. Mübârek ellerini öptüm ve; "Efendim! Bütün mahlûkâtı, her şeyi unutup Allahü teâlâyı dâimî olarak hatırımda tutabilmem için bu fakîre duâ ve himmetlerinizi istirhâm ediyorum." diye yalvardım. O da, benim bu arzuma kavuşacağımı müjdeledi ve uyandım."

Sadreddîn-i Konevî hazretleri, bundan sonra çok büyük mânevî derecelere yükseldiğini, mânevî âlemlerin kendisine seyrettirildiğini, hiçbir zaman Allahü teâlâyı hatırından çıkarmadığını, bir an bile unutmadığını **Nefehât** isimli eserinde bildirdi.

Sadreddîn-i Konevî hazretleri hocası Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin vefâtından sonra evliyânın büyüklerindenEvhadüddîn-i Kirmânî hazretlerinin sohbetlerine kavuştu. Ondan da yüksek mânevî bilgiler tahsîl etti. Sonra hac dönüşüKonya'ya gelip yerleşti. Orada güzel halleri ve kerâmetleriyle çok meşhûr oldu.

Sadreddîn-i Konevî hazretleri Konya'ya geldiğinde, Çeşme Kapısı içindeki bir mescidde imâmlık yapmaya başladı. O günlerde kendisini kimse tanımaz ve îtibâr etmezdi. O da tanınmayı istemezdi. Bir gün Selçuklu SultanıAlâeddîn'e, şahdan kıymetli bir cevher hediye geldi. Sultan, kuyumcubaşısını çağırıp cevheri süslemesini emretti. Kuyumcubaşı, cevheri alıp giderken düşürdü. SultanAlâeddîn cevherin düştüğünü görünce, veziri Sâhib-i Atâ'yı

gönderip onu aldırdı ve bir yerde muhâfaza etmesini söyledi.

Kuyumcubaşı dükkanına gelince, yolda cevherin düştüğünü anladığında korkudan rengi sarardı ve feryâd edip; "Mahvoldum." dedi. Aklı başına geldiğinde, büyük bir üzüntü içinde bu hâlini yakınındaki câmide bulunan Sadreddîn-i Konevî'yearz etmek istedi. Sadreddîn hazretleri onun hâlini öğrenince; "Ey kuyumcubaşı! Eğer sır aramızda kalır da kimseye söylemezsen, cevheri bulmamız kolay olur." buyurdu. Kuyumcu buna sevinip söz verdi. O zaman Sadreddîn-i Konevî hazretleri bir mikdâr toprak getirtip cevherin büyüklüğünü sordu. Kuyumcubaşı da; "Yumurta kadar." deyince, Sadreddîn hazretleri mübârek ağzının suyundan bir mikdâr katıp çamuru güneşte kuruttu. Çok geçmeden o toprak parçası misli bulunmayan bir cevher hâline dönüverdi. Sadreddîn hazretleri cevheri kuyumcuya verdi. Kuyumcu çok sevinip hemen onu Sultan Alâeddîn'e götürdü. Sultan cevheri görünce, hayretler içinde kaldı. Vezîri Sâhib-i Atâ'ya emredip önceki cevheri getirtti. Vezir cevheri getirip Sultanın huzûruna koydu. Kuyumcudan bu işin sırrını açıklamasını istediler. Kuyumcu çâresiz kalıp başından geçenleri tek tek Sultana anlatıp, Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin kerâmetini haber verdi. Sultan derhal hazırlanıp, Sadreddîn-i Konevî hazretlerini ziyâret için onun mescidine koştu.

Sultanın, Sadreddîn-i Konevî hazretlerini ziyâret ettiği mevsim, narların olgunlaştığı sonbahar mevsimi idi. Sadreddîn-i Konevî hazretleri ona bir tas içinde nar hediye etti ve bunları götürmesini söyledi. Sultan bu narları alıp sarayına döndü. Kaptaki narlara baktığında her birinin mücevher hâline döndüğünü gördü. Bunun bir kerâmet olduğunu anladı ve Sadreddîn-i Konevî'ye karşı sevgisi daha da fazlalaştı. Sonradan bu mücevherlerle Konya iç kalesini yaptırdığı rivâyet edilmektedir.

Sadreddîn-i Konevî hazretleri Konya'da binlerce talebeye ders verdi. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sa'îdeddîn-i Fergânî gibi birçok hikmet ve tasavvuf ehli kimseler yetiştirdi. Zamânının en büyük âlimlerindendi. Kelâm ilmindeki yeri eşsizdi. Bu ilimde birçok ince meseleleri açıklığa kavuşturdu. Muhyiddîn-iArabî'nin "Vahdet-i vücûd" hakkında söylediklerini ve yazdıklarını dîne ve akla uygun olarak îzâh etti.

Nasîruddîn-i Tûsî ile hikmete âit bâzı meselelerde mektuplaşmaları oldu ve aralarındaki uzun süren münâzaralardan sonra, Nasîruddîn-i Tûsî aczini îtirâf ederek, onun üstünlüğünü kabûl etti.Sadreddîn-i Konevî'nin hayâtı, zühd ve takvâ içerisinde geçti. Haramlardan çok sakınır, şüpheli korkusuyla mübahların fazlasından kaçardı. Hiç kimsenin kalbini kırmaz, dünyâ malına aslâ meyletmezdi.

Sultan Alâeddîn zamânında HâceCihân adında Konya'da çok zengin biri vardı. Malının hesâbı bilinmezdi. Bu zenginin oğlu Sara hastalığına tutuldu. Derdine çâre bulunamadı. Zenginin ona çâre için başvurmadığı tabîb kalmadı. Bunun için çok para sarfetti. Lâkin hiçbir çâre bulamadı. HâceCihân'ın yolu bir gün Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin dergâhına uğradı. Derdini ona açıp; "Şu dünyâda bir oğlum vardı. O da sara hastalığına tutuldu. Ne olur bu çâresize bir derman olun." dedi. Bunun üzerine Sadreddîn-i Konevî hazretleri ona oğlunun adını sordu. HâceCihân; "İsmiAlican, vâlidesinin ismi de Hân'dır." dedi.Sadreddîn hazretleri hizmetçiden kâğıt kalem istedi ve Eûzü besmele okuyup; "Bismillahillezî lâ yedurru maasmihî şey'ün fil erdı velâ fis semâî ve hüvessemîul alîm. Eûzü bi kelimâtillah-it-tâmmâti küllihâ min nefsihî ve ikâbihî ve şerri ibâdihî ve min hemezât-iş şeyâtîn." yazdı ve duâlar etti. Hâce Cihân eve gittiğinde oğlunun sara illetinden tamâmen kurtulmuş olduğunu gördü. Allahü teâlâya şükürler etti ve bunun kerâmet olduğunu anlayıp, Sadreddîn-i Konevî hazretlerine karşı sevgisi arttı.

Horasan'dan bir derviş birçok yerler dolaşarak Şam'a gelmiş ve orada Sadreddîn-i Konevî'nin yüksek hal ve kerâmet sâhibi birisi olduğunu işitmişti. Bunun üzerine görmeden ona âşık oldu ve Konya'ya geldi.Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin dergâhına uğradı. Derviş dergâhta misâfir edilip, kendisine her gün nefis yiyecekler ve içecekler ikrâm edildi. Derviş, Konevî hazretlerinin sofrasının böyle zengin olmasına hayret etti. Oraya kim gelirse, sofra hazır olur

ve istediği yiyecekler önüne gelirdi. Herkes ihtiyâcı kadar yedikten sonra giderdi. Bu yiyecek ve içeceklerin eksik olduğu bir gün görmedi.

Acem diyârından bir derviş birçok yerler dolaşıp birçok kimseler görüp Konya'ya gelmiş ve Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin dergâhına misâfir olmuştu. Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin mal ve mülkünü, hizmetçilerinin çokluğunu görünce, içinden; "Keşke bu kişinin bu malları kendisine ayak bağı olmasaydı da hak yolda bulunaydı. KeşkeAcem diyârına bir gidip de oradaki evliyâ ile münâsebeti olsaydı. Kendisi için bu ne iyi olurdu." diye geçirdi. Bir zaman sonra bu düşüncesini Sadreddîn-i Konevî hazretlerine açtı ve; "Ey Efendi! Siz bir Acem diyârına gitseniz oradaki âlim ve velîlerle görüşseniz bu dünyâya bağlılığı terk edip cenâb-ı Hakk'a kavuşursunuz." dedi. Sadreddîn-i Konevî hazretleri dervişin bu sözleri üzerine; "Ey derviş! Pekâlâ, bu dediklerini kabûl ettim. Gel gidelim." buyurdu ve birlikte Acem diyârına doğru yola çıktılar. On beş gün kadar yol gittikten sonra derviş, hırkasını Konya'da unuttuğunu hatırlayıp, aklı başından gitti ve yüzü üzerine yere düştü.Sadreddîn-i Konevî hazretleri dervişin yüzüne su serpip ayılttı. Derviş; "Ey arkadaşım! Ben dergâhınızda abdest almak için hırkamı çıkarmıştım. Onu unutmuşum. Şimdi hatırıma geldi de ondan fenâlaştım." dedi. Bunun üzerine Sadreddîn-i Konevî hazretleri ona tebessüm edip; "Ey Acem dervişi! Dünyâ sevgisi bütün günâhların başıdır. Biz bunca mal ve mülkü hizmetçileri geride bıraktık. Lâkin birisi hatırımıza gelmedi. Sen ise iki paralık hırkanı terk ettiğinde aklın başından gitti." buyurdu. Sonra o dervişi yolda bırakıp Konya'ya döndüler.

Sadreddîn-i Konevî hazretleri bir gün, Allahü teâlâya yalvarıp; "Yâ Rabbî! Sana lâyıkı ile ibâdet, kulluk yapamadım ve seni hakkıyla tanıyamadım. Senin lutf ve ihsânına güveniyorum. Cennet'teki makâmımı görmek arzu ediyorum." dedi. O gece bir rüyâ gördü. Rüyâsında kıyâmet kopmuş ve insanlar kabirlerinden kalkıyordu. Bu durumu kendisi şöyle anlatır:

"Beni de Rabbimin huzûruna götürdüler. Allahü teâlâ meleklere emredip; "Alın Cennet'e götürün." buyurdu. Beni alıp Cennet'e götürdüler. Orada türlü türlü köşkler ve bahçeler vardı. Onları seyrettim. Bir bahçe vardı ki, onun meyvesi miskti. O esnâda bir elma mikdârı misk almak istedim ve aldım. İşte o esnâda rüyâdan uyandım. Uyandığımda sağ elimde bir avuç misk duruyordu. O miskin kokusu da her tarafı kaplamıştı. Bu miskin kokusu hocam Şeyh Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin bana hediye ettiği hırka-i şerîfe sirâyet etti." buyurdu. Sadreddîn-i Konevî hazretleri vefât ettiklerinde kefenine bu miskten konulmuştur.

Bir zaman Sadreddîn-i Konevî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve KâdıSirâcüddîn ve başka âlim ve sâlih zâtlar Konya'nın Meram Bağlarına gittiler. Mevlânâ hazretleri oradaki bir değirmene girdi ve uzun bir süre kaldı. Kâdı Sirâcüddîn değirmene girdi. Sonra da Sadreddîn-i Konevî hazretleri geldi. Değirmen taşını dinlediler. Sadreddîn-i Konevî hazretleri; "Ben de bu taşın Allahü teâlâyı zikrettiğini, Sübbûhun Kuddûsün, dediğini işittim." buyurdular.

Şems-i Tebrizî hazretleriKonya'ya gelince, Mevlânâ hazretleri devamlı bununla sohbet edip, hiç dışarı çıkmaz oldu. Konya'nın ileri gelen diğer âlimleri buna üzülüp, hep birden şehri terk ederek Denizli'ye gittiler. Bunu duyan Selçuklu Sultânı çok üzüldü. Çünkü âlimleri seven, onları koruyan biriydi. Bir Cumâ günü Sadreddîn-i Konevî hazretlerinden ricâda bulunup; "Ben âlimler arasındaki şeylere karışamam. Bu iş, pâdişâhların karışacağı bir iş değildir. Ancak Cumâ namazında âlimlerin bulunmaması şânımıza noksanlık verir. Lütfen bunları bulup getirin!" dedi. Sadreddîn-i Konevî hazretleri hemen katırına binerek yola çıktı. Bir anda kendisini Denizli'de buldu. Orada âlimleri bulup; "Cumâ namazı vakti geçmeden Konya'ya dönmemiz lâzımdır. Sultânın kalbini kırmayınız; pâdişâhlar, Allahü teâlânın emrini îfâya memur kişilerdir. Onlara karşı gelmek, onları üzmek hiç uygun değildir. SonraAllahü teâlânın gazâbına uğrarsınız." buyurdu. Daha buna benzer birçok iknâ edici sözler söyledi. Yanında evliyâdan Ahî Evren de vardı. Âlimler iknâ olur gibi oldular. Dediler ki: "Biz teklifinizi kabûl edip gelecek bile olsak, Cumâ vakti Konya'da bulunmamız imkânsızdır."

Sadreddîn-i Konevî de; "Siz kabûl edin, Allahü teâlâ müslümanları sevindirenleri mahcûb etmez." buyurdu. "Âlimler teklifi kabûl edip, hemen yola çıktılar. Birkaç günlük yolu bir anda kat edip, Cumâ vaktinden evvel Konya'ya vardılar. Sultan Alâeddîn buna çok memnun oldu. Sadreddîn-i Konevî hazretlerine olan sevgi ve muhabbeti daha da arttı. İslâm âlimlerine dâimâ yardımcı oldu.

Sadreddîn-i Konevî hazretleri anlatır: "Rüyâmda Fahr-i kâinât efendimizi gördüm. YanlarındaEshâb-ı kirâm olduğu halde medreseyi teşrif etmişlerdi. Sofanın ortasına oturdular. Bu sırada Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de oraya gelip, uygun bir yere oturdu. Peygamber efendimiz Mevlânâ'ya çok iltifât ettiler ve hazret-i Ebû Bekr'e dönerek; "Yâ Ebâ Bekr! Ben, Celâleddîn ile, diğer peygamberlerin arasında öğünürüm. Çünkü onun öğrendiği ilim, işlediği amelin feyz ve nûru ile, ümmetimin gözleri aydın olur. O benim oğlumdur." buyurdular. Mevlânâ'yı sağ tarafına oturttular. Peygamber efendimiz bu rüyâ ile talebelerinden Mevlânâ'nın derecesinin yüksekliğine işâret buyurdular. Bu durumu diğer talebelere anlattım ki, onun hatırını gözetip ilminin yüksekliğini anlasınlar."

Bir gün büyük bir ilim meclisi kurulmuş ve Konya'nın büyükleri orada toplanmışlardı. Sadreddîn-i Konevî hazretleri de orada bir seccâde üzerinde oturuyordu. Mevlânâ içeri girince seccâdeye oturmasını teklif etti. Bunun üzerine Mevlânâ; "Sizin seccâdenize otursam, kıyâmette bunun hesâbını nasıl verebilirim?" dedi. Sadreddîn-i Konevî hazretleri de; "Senin oturmada fayda görmediğin seccâde bize de yaramaz." deyip, seccâdeyi oradan kaldırdı. Mevlânâ, Sadreddîn-iKonevî hazretlerinden önce vefât etti. Vasiyeti üzerine, cenâze namazını Sadreddîn-i Konevî hazretleri kıldırdı.

Ömrünü Allahü teâlânın kullarına hizmet etmekle, ilim ve edep öğretmekle geçiren Sadreddîn-i Konevî hazretleri duâlarında:

"Yâ Rabbî! Kalbimizi senden başka şeye yönelmekten ve senden başkasıyla meşgûl olmaktan temizle. Bizi bizden al, bizim yerimize bizi kendinle doldur. Bizi başkalarına ve şeytana oyuncak yapma. Bize nûr bahşet. Duâlarımızı çabucak, kendi istediğin şekilde kabûl buyur. Sen işitensin. Sen bize yakınsın. Sen duâlara icâbet edensin." buyururdu.

Sadreddîn-i Konevî hazretleri vefât ettiğinde cenâze namazı büyük bir kalabalık tarafından kılındı. Vasiyetine uyularak kabri üzeri kapatılmayıp, açık bırakıldı.

Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin kabrini ziyâret edenler, onun feyzlerinden istifâde ederler. Onu vesîle ederek yapılan duâlar, bi-iznillah kabûl olur. Sıkıntıda kalanlar ondan yardım isteseler, Allahü teâlânın izniyle rûhâniyetleri imdâda yetişir.

1899 senesinde Sultan İkinci Abdülhamîd Hân, şahsî parasıyla, Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin câmiini ve türbesini îmâr ve ihyâ edip canlandırdı.

Türbesine hizmet edenlerden biri rivâyet etti: "Zamânın devlet erkânından yüksek rütbeli bir subay türbeyi ziyârete geldi.Câmide namazı kıldıktan sonra, Sadreddîn-i Konevî'nin nefsini terbiye etmek için yaptırdığı çilehânesini ziyâret etmek istedi. Kapısını açtık. Yalnız bir kişinin namaz kılabileceği büyüklükteki, feyz, bereket, huzûr ve saâdet mekânı olan çilehâneye girdi. Uzun bir secdeden sonra cenâb-ı Hakk'a yalvarmaya başladı. Daha sonra kabr-i şerîfin yanına Sadreddîn-iKonevî'nin huzûruna gelip, Allahü teâlâya, onu vesîle ederek uzun bir duâ etti.Biz de âmin dedik. Duâ bitince bize dönerek; "Bizler, ellerimizdeki silâhlar ve diğer askerî güçlerimizle, memleketimizin görünürdeki bekçileriyiz. Fakat huzûrunda bulunduğumuz Sadreddîn-iKonevî ve onun emsâli olan büyükler, bu memleketin hakîkî kumandanlarıdır. Allahü teâlânın yardımı ve bunların mânevî destekleri olmadıkça, bizim görünürdeki güç ve kuvvetimizin hiçbir tesiri olamaz. Onun için biz, bir memlekete vardığımız zaman, önce o memleketin mânevî kumandanlarını ziyâret ederiz." dedi.

Konevî Câmiine devamlı gelenlerden biri anlatır: "Sadreddîn-i Konevî'yi iki defâ rüyâmda

gördüm. İlk gördüğüm gecenin gündüzünde, bir iş yüzünden birçok kimsenin kalblerini kırmış, onları çok üzmüştüm. Rüyâmda heybetli bir şekilde görünüp bana buyurdu ki: "Kimseyi üzme, kimsenin kalbini kırma, kalb kırmaktan çok sakın." Bu ihtar bana çok tesir etti. Bundan sonra kimsenin kalbini kırmamaya, herkesle iyi geçinmeye çalıştım.

İkinci rüyâm da şöyle oldu: İlk rüyâmdan sonra artık devamlı onun kabrinin bulunduğu câmiye gitmeye başladım. Câminin ve türbenin tâmiratı, bakımı ve temizliği ile uğraşıyordum. Bir gece rüyâmda bana güler yüzle görünüp; "Hizmetlerinden memnunum. Allahü teâlâ bu hizmetlerini karşılıksız bırakmaz." buyurdu. Bu ikinci rüyâdan sonra Sadreddîn-i Konevî'ye karşı sevgi ve muhabbetim daha da arttı. Bütün günümü, câmi ve türbenin işleriyle geçirmeye başladım.

Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin **Nüsûs, Hukûk, En-Nefehât-ül-İlâhiyye, Mefâtîh-ül-Gayb, Fâtiha Tefsîri, Şerhu Ehâdîs-i Erbaîn** gibi eserleri vardır.

FAKR NEDİR?

Bir defâsında Mevlânâ hazretleri Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin dergâhına gitmişti. Karşılıklı durmuşlar, hiç konuşmuyorlardı. Bu sırada Sadreddîn Konevî'nin hizmetini gören dervişlerden olan Hacı Mâruf Kâşifî içeri girdi. Bu hizmetçi defâlarca yaya olarak hacca gitmişti. Pekçok velînin sohbetinde bulunmuştu. İçeri girince, Mevlânâ hazretlerine; "Fakr nedir?" diye bir suâl sordu. Fakat hiç cevap vermedi.Bunun üzerine tekrar; "Fakr nedir?" diye sordu. Yine cevap vermedi. Tekrar tekrar sorunca, Mevlânâ hazretleri kalkıp gitti. Bunun üzerine Sadreddîn-i Konevî huzursuz olup; "Ey pîr-i ham! Neden vakitsiz suâl sorarsın? Sordun cevap verdiler. Tekrar neden sordun?" deyince, derviş; "Ne cevap verdiler?" dedi. "Fakrın târifini yaptı. O; **"Allahü teâlâyı tanıyınca, dil tutulur."** hadîs-i şerîfi gereğince cevab verdi. Şimdi lâyık olan şudur ki, derviş, şeyhi huzûrunda tam bir teslimiyetle bulunmalıdır..."

FAKR NEDİR?

Bir defâsında Mevlânâ hazretleri Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin dergâhına gitmişti. Karşılıklı durmuşlar, hiç konuşmuyorlardı. Bu sırada Sadreddîn Konevî'nin hizmetini gören dervişlerden olan Hacı Mâruf Kâşifî içeri girdi. Bu hizmetçi defâlarca yaya olarak hacca gitmişti. Pekçok velînin sohbetinde bulunmuştu. İçeri girince, Mevlânâ hazretlerine; "Fakr nedir?" diye bir suâl sordu. Fakat hiç cevap vermedi.Bunun üzerine tekrar; "Fakr nedir?" diye sordu. Yine cevap vermedi. Tekrar tekrar sorunca, Mevlânâ hazretleri kalkıp gitti. Bunun üzerine Sadreddîn-i Konevî huzursuz olup; "Ey pîr-i ham! Neden vakitsiz suâl sorarsın? Sordun cevap verdiler. Tekrar neden sordun?" deyince, derviş; "Ne cevap verdiler?" dedi. "Fakrın târifini yaptı. O; **"Allahü teâlâyı tanıyınca, dil tutulur."** hadîs-i şerîfi gereğince cevab verdi. Şimdi lâyık olan şudur ki, derviş, şeyhi huzûrunda tam bir teslimiyetle bulunmalıdır..."

SON VASİYET

Sadreddîn-i Konevî hazretleri ömrünün sonlarına doğru şöyle vasiyette bulundu:

"Rabbime hamd eder, Resûlullah efendimize salât ü selâm ederim.

Ben yakînen inanıyorum ki, Cennet ve Cehennem haktır. Amellerin tartılacağı mîzân haktır, doğrudur. Ben bu inançla yaşadım ve bu îmânla vefât ediyorum.

Sevdiklerim ve talebelerim vefâtımın ilk gecesinde Allahü teâlânın beni her türlü azâbdan bağışlaması ve kabûl etmesi niyetiyle, yetmiş bin kelîme-i tevhîd yâni Lâ ilâhe illallah diyerek tevhîd okusunlar.

Defnedildiğim gün kadın, erkek, fakir, kimsesiz ve düşkünlere kör ve kötürüm olanlara bin dirhem sadaka dağıtılmasını vasiyet ediyorum.

Bekâr olanlarınız Şam'a hicret etmeye çalışsın. Çünkü yakında buralarda bir takım fitneler zuhûr edecek ve çoğunuzun rahatı kaçacak ve size söylediğimi hatırlayacaksınız. Ben işimi cenâb-ı Hakk'a havâle ediyor ve O'na bırakıyorum. Dostlarım duâlarında beni hatırlasın ve bana her türlü haklarını helâl etsinler. Benim bıraktığım bilgiler de onlara helâl olsun.

Allahü teâlâdan kendim ve sizin için mağfiret diliyorum. Yâ Rabbî bana mağfiret et. Şüphesiz sen merhâmet edicisin."

(Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin; "Yakında öyle bir fitne kopacak ki, çok kimseler bu zulümden kurtulamayacaktır. Onun için, evlenmeyen kimseler bundan sonra Şam'a gidebilirler." sözleriyle, Moğolların Selçuklu Devletini yıkacaklarını ve çok zulüm edeceklerini işâret etmişlerdir.)

MÂNEVÎ KUMANDAN

Μεϖλ®ν® ηαζρετλερι, Σαδρεδδ⌊ν Κονεϖ⌊ǝδεν,
√νχε γ\‖ ετμι⌋ ιδι, βυ δ⌋νψ® ®λεμινδεν.

Χεν®ζε ναμαζ}ν}, ϖασιψετ γερε□ινχε,
Σαδρεδδ⌊ν–ι Κονεϖ⌊, κ}λδ}ρμακ ιστεψινχε,

Βιρδεν βιρε α□λαψ}π, κενδινδεν γε| τι, φακατ,
Βυ η®λινδεν η| βιρ⌋εψ, ανλαμαδ} χεμ®ατ.

Κενδινε γελδι□ινδε, κ}λδ}ρδ} ναμαζ}ν},
Σονρα συ®λ εττιλερ, ονα, α□λαμασ}ν}.

Βυψυρδυ: ∀Ναμαζ ι| ιν, γε| τι□ιμδε ιλερι,
Γ\ρδ⌋μ σαφ σαφ διζιλεν, βινλερχε μελεκλερι.

Πεψγαμβερ εφενδιμιζ, ⌊μ®μ ολμυ⌋ ονλαρα,
Χεν®ζε ναμαζ}ν}, κ}λαρλαρδ} ο αρα.∀

Σαδρεδδ⌊ν Κονεϖ⌊ǝψδι, ονα ηοχα ϖε⌋σταδ,
Μεϖλ®ν®ǝδαν σονρα δα, ο εττι Ηακκǝα ϖυσλατ.

Ονυ ϖεσ⌊λε εδιπ, δυ® ετσε βιρ κι⌋ι,
Αλλαηǝ}ν ιζνι ιλε, η®σ}λ ολυρ ηερ ι⌋ι.

Ο ζαμανλαρ ορδυδα, ψ⌋κσεκ ρ⌋τβελι βιρ ζ®τ,
Σαδρεδδ⌊ν Κονεϖ⌊ǝνιν, καβρινε γελδι βιζζατ.

Ζιψ®ρετ εψλιψερεκ, δυ® εττι βιρ νιχε,
Σονρα δα χεμ®ατε, ηιταβ εττι⌋\ψλεχε:

∀Ηερ νε καδαρ ορδυδα, κυμανδαν ισεκ δε βιζ,
Μεμλεκετιν ζ®ηιρδε, ολαν βεκ| ιλεριψιζ.

ζε λ®κιν Σαδρεδδ⌊ν–ι Κονεϖ⌊ γιβι ζεϖ®τ,
Βυ δεϖλετιν ηακ⌊κ⌊, βεκ| ιλεριδιρ βιζζ®τ.

Βιζ β\ψλε ϖελ⌊λεριν, μ®νεϖ⌊ δεστε□ιψλε,
Κυϖϖετλι ολυψορυζ, Αλλαηǝ}ν ιζνι ιλε.

Βυνυν ι| ιν ιλκ δεφ®, βιρ ψερε γελινχε βιζ,
√νχε βυ ϖελ⌊λερι, ζιψ®ρετε γιδεριζ,

Ηερ νε καδαρ κυμανδαν, ισεκ δε γ⌋ν⌋μ⌋ζδε,
Μ®νεϖ⌊ κυμανδανλαρ, ονλαρδ}ρ \ν⌋μ⌋ζδε.∀

Βιρ μ⌋μιν δε βυ ζ®τ}ν, καβρινε σ}κ γιδερδι,
Ονυν φεψζ ϖε ν⌋ρυνδαν, ιστιφ®δε εδερδι.

Βιρ γ⌋ν ηακσ}ζ ολαρακ, β®ζ} μ⌋σλ⌋μανλαρ},

⇑νχιτιπ ⎫ζμ⎭⎭ ιδι, βιρ σεβεπτεν ονλαρ⎬.

Γ⎞ρδ⎫ γεχε ρ⎫ψ®δα, Σαδρεδδ⎩ν Κονεϖ⎩϶ψι,
Βυψυρδυ κι: ∀Εϖλ®δ⎬μ, ινχιτμε ηι⎪ κιμσεψι.

Βυ, Κ®βε϶ψι ψ⎬κμακταν, γ⎫ναητ⎬ρ δαηα φαζλα,
Ονυν ι⎪ιν κιμσενιν, καλβινι κ⎬ρμα ασλ®.∀

√ψλε τεσιρ εττι κι, ονα βυ βιρ νασ⎩ηατ,
⇑νχιτμεδι κιμσεψι, ⎞μρ⎫ βοψυνχα βυ ζ®τ.

⇑στανβυλ϶δαν Κονψα϶ψα, γιτμι⎭ ιδι βιρι δε,
Λ®κιν βιρ σ⎬κ⎬ντ⎬σ⎬, ϖαρ ιδι ο γ⎫νλερδε.

Κονψα϶δακι δοστυνα, ανλατ⎬νχα δερδινι,
Δεδι κι: ∀Ζιψ®ρετ ετ,Κονεϖ⎩϶νιν καβρινι.

Ονυν ϖεσ⎩λεσιψλε, δυ® εψλε Ραββινε,
Ηαλλολυρ βυ σ⎬κ⎬ντ⎬ν, ο ζ®τ⎬ν η⎫ρμετινε.∀

Ο δα, βυ μ⎫β®ρε□ιν, τ⎫ρβεσινε γιδερεκ,
Δυ® εττι βυ ζ®τ⎬, ϖεσ⎩λε εψλεψερεκ.

Σονρα δα ⇑στανβυλ϶α, Κονψα϶δαν⎪⎬κτ⎬ ψολα,
Λ®κιν κ⎬σα βιρ μ⎫δδετ, Βυρσα϶δα ϖερδι μολα.

Ηεν⎫ζ ϖ®σ⎬λ ολμαδαν, ⇑στανβυλ϶α βυ κι⎭ι,
Βυρσα϶δαψκεν βιρ γεχε, η®λλεδιλδι ο ι⎭ι.

⇑⎭ιν⎪αβυκλυ□υνα, κενδι δε ηαψρετ εττι,
Δεδι κι:∀Ηακ⎩κατεν, σερ⎩ ιμι⎭ ηιμμετι.∀

Ο, Κυρ϶®ν–⎬ κερ⎩μδεν, οκυσα ηερ νε ζαμαν,
Ονυν δαηι ρ⎦ηυνα, γ⎞νδεριρ μυνταζαμαν.

Σαδρεδδ⎩ν–ι Κονεϖ⎩, η⎫ρμετινε ⇑λ®η⎩,
Χ⎫μλε σ⎬κ⎬ντ⎬λαρδαν βερ⎩ κ⎬λ βιζι δαηι.

1) Nefehât-ül-Üns; s.632

2) El-A'lâm; c.6, s.30

3) Miftâh-üs-Se'âde; c.1, s.451, c.2, s.121, 212, 451, 452

4) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.8, s.45

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.133

6) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.203

7) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.130

8) Tezkiret-ül-Huffâz; c.4, s.1491

9) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.43

10) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.2944

11) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1137

12) Regâib-ul-Menâkıb, Süleymâniye Kütüphânesi,Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4618

13) Sefînet-ül-Evliyâ; s.68

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.247

SADREDDÎN MUHAMMED HORASÂNÎ

Amasya velîlerinden. Hangi devirde yaşadığı bilinmiyor. Bölgenin meşhur âlimlerinden Seyyid İbrâhim hazretlerinin babasıdır. Amasya'nın Akdağ nâhiyesine bağlı Yenice köyündeki türbesinin yanında yer alan zâviyesinden günümüze eser kalmamıştır.

SA'DÜDDÎN İSMÂİL EFENDİ

İstanbul Şehremini'de Davutpaşa Câmii yakınlarında Hekimoğlu Ali Paşa tarafından yaptırılan Abdal Yakub Dede Tekkesinin son şeyhi. 1825 yılında doğdu. Babası, Sünbül

Sinân Efendi türbedârı Şeyh Hamdullah Efendidir. Hocası ve Kayınpederi olan Şeyh Mehmed Nasreddîn el-Kadirî'nin vefâtından sonra 1855 yılında Abdal Yakub Dede tekkesinin meşihatına tayin edildi. Vefât ettiği 1910 yılına kadar bu görevi sürdürdü. Kabri Hekimoğlu Ali Paşa Câmii bahçesinde set üzerindedir.

SA'DÜDDÎN-İ KAŞGÂRÎ;

Türkistan'ın büyük velîlerinden. Kaşgarlı olup, Nizâm-ı Hâmûş'un talebesi ve Molla Câmî'nin hocasıdır.

Sa'düddîn'in babası, ticâret için kervanlarla uzak memleketlere giderdi. Babası, küçük yaştaki Sa'düddîn'i, çeşitli ülkeleri görüp, bilgi edinmesi için yanında götürürdü. Oğlunun iyi yetişmesi için hiçbir fedâkârlıktan çekinmezdi. Sa'düddîn, babasının verdiği din terbiyesi ile büyütülüyor, etrâfına örnek olacak şekilde yetiştiriliyordu. Bir defâsında, on iki yaşında babası ile ticâret için sefere çıkmıştı.Bir kervansarayda konakladılar. Sa'düddîn, kervansarayın kapısında otururken, oraya bir grup tüccar gelip, konuşmağa başladılar. Aralarındaki hesâbı görebilmeleri için, birbirlerine uzun müddet bağırıp çağırdılar ve çekişmeğe başladılar. Tüccarların bu hâlini seyreden Sa'düddîn, ağlamaya başladı. Tüccarlar, çocuğun sebepsiz yere ağlamasına hayret edip niçin ağladığını sordular. Bunun üzerine Sa'düddîn; "Sizin yüzünüzden ağlıyorum. Sabahtan beri buradayım, dünyâ hırsı yüzünden kavga edip duruyorsunuz. Bir ân için olsun, Allahü teâlânın ismini anıp O'ndan bahsetmediniz. O'nun emir ve yasaklarından hiç konuşmadınız. Size acıdığım için ağlıyor, Cehennem'e düşmemeniz için de duâ ediyorum." dedi.Tüccarlar, çocuğun bu hâline hayran oldular ve hepsi yaptıklarına tövbe edip, helâlleşerek işlerini bitirdiler.

Bu hâdiseyi işiten Sa'düddîn'in babası, oğlunun ileride büyüklerden olacağını anlayıp, her fedâkârlığa katlanarak okutmağa başladı.Sa'düddîn, üstün zekâsı ile kısa zamanda; tefsîr, hadîs, fıkıh gibi naklî ilimleri ve zamânın fen bilgilerini öğrendi. Bu ilimlerde derin âlim oldu ve kitaplar yazdı. Bu arada nefsini terbiye etmek için uğraşıyor, bir mürşide yol göstericiye talebe olmak ihtiyâcını hissediyordu. Nihâyet Nizâm-ı Hâmûş hazretlerinin huzûruna gitti.Kendisini talebeliğe kabûl etmesi için yalvardı. Talebeliğe kabûl olununca, çok sevinerek, şükür secdesine kapananSa'düddîn-i Kaşgârî, hocasının her emrini hemen yapar, hizmetiyle şereflenmeye can atardı. Bu gayreti ile, kısa zamanda Nizâm-ıHâmûş'un en önde gelen talebesi oldu. Hocasının sohbetleriyle olgunlaşıp yetişti ve halîfesi, vekîli olmakla şereflendi.

Sa'düddîn-i Kaşgârî anlattı: "Hocam Nizâm hazretlerinin sohbetiyle yıllarca şereflendikten sonra birgün, bende hacca gitme arzusu haddi aştı. Hocama durumu anlattım ve izin istedim. Bana; "Bu sene hacca giden kâfilelerin içine ısrârla baktığım hâlde seni göremiyorum." buyurdu. Bu söz üzerine "Peki" dedim. Fakat üzüldüğümü anlayınca da; "Üzülme! İnşâallah, bir gün elbet gitmek nasîb olacak. Sen, yine de gördüğün rüyâları Şeyh Zeynüddîn'e gidip anlat, o sana gereken cevâbı verir." diye de emrettiler. Ben yine, "Başüstüne efendim." diyerek Zeynüddîn Efendiye gittim. Zeynüddîn Hâfî, Horasan'da meşhûr olan bir hoca idi, pekçok talebesi vardı. Zeynüddîn hazretlerine durumumu ve gördüğüm rüyâları anlatarak, hacca gitmek arzumu bildirdim. Zeynüddîn Efendi; "Sa'düddîn! Buraya kadar yorulup gelmişsin. Artık burada bizim yanımızda kal ve bizim talebemiz ol." dedi. Ben de, "Efendim! Benim hocam var ve hayattadır. Bir kimsenin üstâdı var iken başka birine bağlanması uygun mudur?" dedim. Bu suâlime de; "İstihâre ediniz." cevâbını verdi. Ben; "Kendime güvenim olmadığı için, yapacağım istihâreye de îtimad edemem." dedim. Zeynüddîn Efendi ısrâr ile; "Sen istihâre et, biz de eder neticeye varırız." dedi. O gece istihâre namazı kıldım ve cenâb-ı Hakk'a duâ ederek uyudum. Rüyâmda,Silsile-i aliyye isimli âlim ve evliyânın pekçoğu Hirat'a ziyârete gelmişler. Zeynüddîn Efendi de oradaydı. O velîlerin, Zeynüddîn Efendiye karşı hâlleri soğuktu.Kendi aralarında konuşuyorlar, ona hiç iltifât etmiyorlardı. Gece

uyandığımda anladım ki, bir kimsenin üstâdı var iken başkasına bağlanması uygun değildir. Sabah olunca, Zeynüddîn Efendiye gittim. Daha ben konuşmaya başlamadan; "Yol birdir. Bütün yollar aynı noktaya çıkar. Sen yine eski yoluna devâm et. Eğer bir müşkilin olursa, bizden yardım isteyebilirsin. Sana yardıma hazırız." dedi.Meğer o da gece rüyâsında, gâyet büyük ve heybetli bir ağacın dalını kesmeye çalışmış, fakat bir türlü başaramamış. Bu rüyâsına dayanarak, sabahleyin ben daha konuşmaya başlamadan böyle söylemiş. Böylece hem o sene hacca gidemedim, hem de hocamın kıymetini ve büyüklüğünü, her sözünün hikmetli olduğunu yakînen anladım. Derhâl hocamın huzûruna dönerek, hizmetine dört elle sıkıca sarıldım. Uzun bir zaman geçti. Hocam bir gün bana; "Sa'düddîn! Senin hacca gitmenin zamânı geldi. Orada bize de duâ et. Resûlullah efendimize bizim için de şefâat dileğinde bulunup hürmetimizi arz et. Yolculuk esnâsında, bir başkasına Allahü teâlânın kahrı senin vâsıtanla tecellî ederse, sakın bu gücü kullanayım deme!" buyurdu. Ben de; "Başüstüne efendim!" diyerek, hazırlığımı yaptım ve yola koyuldum. Hacdan sonra geriye dönüş yolculuğumda, hocamın haber verdiği hâl, bende zuhûr etmeye başladı. Yanıma yaklaşan birini görsem, gözlerimden çıkan bir şua ile o kimse ânında kendinden geçer, bayılırdı. Eğer yanıma gelse helâk olabilirdi. Bu hâl bende meydana çıkınca, insanlardan kaçmaya başladım. Yanıma gelmeye çalışanlara uzaktan işâret ederek, yanıma gelmemelerini tenbih ederdim. Bu hâl benden gidinceye kadar, bir yere gizlenip, hiç dışarıya çıkmadım. Böylece hocamın kerâmetleriyle, insanlara zararlı olacak bir hâlimden kurtulmuş oldum."

Sa'düddîn-i Kaşgârî anlattı: "Murâkabeyi, kendi iç âlemime dönüp kontrol etmeyi kediden öğrendim. Bir gün bir kedinin, deliğin başında kılını dahî kıpırdatmadan beklediğini gördüm. Geriden tâkib etmeye başladım. Kedi, deliğin ağzında, fârenin çıkmasını saatlerce hareketsiz bekledi.Bu sırada kendi kendine; "Ey kendisine dahî bir faydası olmayan Sa'düddîn! Bir kedi, maksadına kavuşmak için bu kadar dikkatli olursa, sen kalbini temizleyip, Rabbinin emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçmakta niçin dikkatli olmazsın. Yazıklar olsun sana ey nefsim!" demekten kendimi alamadım. O günden sonra, bir ân bile Rabbimi hatırımdan çıkarmadım."

Sa'düddîn-i Kaşgârî'nin ileri gelen talebelerinden Mevlânâ Alâeddîn anlattı: "Hasta idim. Hocam ziyâretime gelmişti. Yatağımın kenarına oturup, sesli olarak üzerime Kur'ân-ı kerîm okudu. Sonra sessizce başını önüne eğerek murâkabe etmeye başladı. O sırada odamın tahtadan yapılmış tavanındaki bir delikten bir miktar toprak, hocamın başına saçıldı. Toprağın bir fâre tarafından atıldığı belliydi. Hocam, bu hâle önce bir şey demedi. Bu hâl üç defâ tekrar edince, Sa'düddîn-i Kaşgârî başını yukarı kaldırarak; "Ey edebsiz fâre!" deyip dışarı çıktılar. Bu durum beni oldukça üzdü. "Bu fâre, Allahü teâlânın evliyâsı olan bu mübârek zâtı incitti. Dur bakayım bunun sonu neye varacak? Bu fâreye gazab-ı ilâhî gelecek ama nasıl?" diye düşünmeye başladım. Biraz sonra o deliğin kenarında bir kedi göründü ve beklemeye başladı. Yine aşağıya toprak dökmeye gelen fâreyi bir anda yakalayıp öldürdü. Yine beklemeye devâm etti. Biraz sonra bir fâre daha geldi. Onu da öldürdü. Bu şekilde o gün akşama kadar tam on sekiz fâreyi öldürüp yedi."

Pîr Ali anlattı: "Hanımım üç aylık hâmile idi. Haberim yokken çocuğu düşürmek için bâzı çârelere başvurmuş. Fakat başvurduğu çâreler tam tersine netice verince, sancılar içinde kıvranmaya başlamış. Eve vardığımda, vaziyeti hiç iç açıcı değildi. Başına, yakın akrabâ ve komşular gelmiş ağlıyorlar, mâneviyâtını daha çok bozuyorlardı. Benim de yapacağım bir tedbir yoktu. Hemen mübârek hocamın huzûruna gittim. Yanında bir takım yüksek rütbeli kimseler vardı. Hiçbir şey söylemeden, bir kenarda beklemeye başladım. Bir müddet sonra o kimseler yanından ayrılıp gitti. Yalnız kaldığımızda, ben daha bir şey konuşmadan, hocam; "Hanımınıza gidip deyiniz ki; "Bu işi daha önce yine yapmak istemiştin. O zaman seni affetmiştik. Şimdi de affediyoruz. Eğer bir daha yapmak istersen, senin için kurtuluş yoktur." Hocamın kurtuluş müjdesini duyunca ferahladım. Müsâade alarak eve koştum. Evde durum bir ânda iyiye dönmüş, hanımım iyileşmişti. Hanıma durumu anlattım. Dedi ki: "Hocamız

doğru buyurmuş. Daha önce yine böyle bir iş yapmış ve ölümden kurtulmuştum. Demek ki hocamızın himmeti bereketiyle kurtulmuşum. Şimdi de bir ânda iyileştiğimi hissettim. Hocamızın büyüklüğü karşısında yaptığım bu işten dolayı utanıyorum. Artık böyle bir iş yapmaktan cenâb-ı Hakka sığınırım." dedi.

Sa'düddîn-i Kaşgârî'nin talebelerinden Alâeddîn anlattı: "Bir gün memleketimde bulunan anne ve babamdan mektup geldi. Beni evlendirmek için bir kız bulduklarını, acele gelmem îcâbettiğini yazıyorlardı. Fakat böyle bir dâveti annem-babam yaptığı için üzüldüm. Bir ara hocam beni üzgün görünce sebebini sordu. Durumu anlatınca; "Mâdem ki annen ve baban çağırıyor, hemen gidiniz." buyurdu. Hocama vedâ ederek memleketime gittim. Söyledikleri kızla evlendim. Annem ve babam beni senelerce bırakmadılar. Hocamdan ayrı kalmanın üzüntüsü çok fazlaydı. Buna rağmen her gün hocamı hatırlar, gözlerimi yumup onu düşünürdüm. Bu yönden hiç gaflete düşmüyordum. Memlekette, ne hikmetse hükümet memuru bizi sık sık rahatsız ediyor, daha doğrusu zulm ediyordu. Zulümde aşırı gittiği bir gün; "İmdâd yâ mübârek hocam! Allahü teâlânın izniyle himmetinizi istirhâm ediyorum!" diye hocamdan yardım istedim. O gece rüyâmda hocamı gördüm. Elinde bir yay ile ok vardı. Bir ara karşıdan o zâlim memurun geldiğini gördük. Hocam hemen elindeki oku yaya yerleştirip memura fırlattı. Ok, o zâlimin göğsüne saplandı. Uyandığımda artık bu zâlimden kurtulacağımı anladım. O günden sonra memur bize gelmez oldu. Araştırdığımda, ânî olarak felç geçirdiğini ve artık yerinden kımıldayamaz hâle geldiğini öğrendim. Her zaman olduğu gibi, şimdi de hocamın yüzlerce kilometre uzaktaki bir himmeti ile kurtuldum."

Talebesi Alâeddîn anlatır: "Sa'düddîn hazretlerine yeni talebe olmuştum. Arabî, mantık, kelam, fıkıh gibi derslere ara verip, tasavvuf üzerinde çalışmamı emrettiler. "Başüstüne" deyip kendimi tasavvufa verdim. Fakat o sıralarda hadîs ilmi üzerinde bir hocadan ders alıyordum. Kendi kendime; "Hadîs ilmini okumak herhâlde hocamın bu emri dışındadır, bunu öğrenebilirim." diye içimden geçti. Kitabı bitirmeye karar verdim. Bu kararımdan sonra, kitabı okutan hocanın yanına gitmek üzere evimden çıktım. Kapıdan çıkar çıkmaz, sanki ayaklarıma kalın zincirlerle büyük bir ağırlık bağlamışlar gibi adım atamadım. Ayaklarımı kaldırmak için sarfettiğim gayretlerden ter içinde kaldım. Ayaklarımı sürükleye sürükleye yürümeye başladım. Yolda bir köprü vardı. Oraya yaklaşırken şiddetli bir fırtına çıktı, başımdan takkemi alıp götürdü. Gözüme kum tânecikleri kaçtı. Dehşet içinde kaldım. Gitmekten vazgeçtim. Geriye döner dönmez fırtına kesildi, ayaklarımdaki ağırlık kayboldu ve başımdan uçup giden takkem önüme geldi. Hayret ettim. Anladım ki, bu iş hocamın emrine muhâliftir. Derhâl hocamın huzûruna koştum. Onu câmide murâkabe ederken buldum. Beni görünce gülümseyerek; "Söz dinleyen kurtulur." buyurdular."

Yine çok sevilen talebesi Alâeddîn anlattı: "Hocam Sa'düddîn hazretlerine teslim olmuş, onun hizmetiyle şerefleniyor, dertlere dermân olan sohbetlerini can kulağı ile dinliyordum. Bir gün, tasavvufta kabz hâli denilen müthiş bir sıkıntıya düştüm, bunalmaya başladım. Kalbim kararmaya başladı. Gönlüme, söylenmeyecek derecede kötü şeyler geliyordu. Beni gökyüzünden atıp parça parça etseler de, bunlar hatırıma gelmese diyordum. Çâresiz kaldım. Durumumu hocama anlatmak için huzûruna vardım. Daha bir şey konuşmadan, bir eliyle göğsümden diğer elinin şehâdet parmağıyla da ensemden bastırdı. O ânda, hocamın kerâmeti olarak öyle müthiş birşey oldu ki, gönlümdeki bu düşünceler silindiği gibi, kalb gözüm açılıp, melekler âlemini görmeye başladım. Elhamdülillah bendeki o sıkıntı kayboldu. Hocamın himmetiyle bu derdimden kurtuldum."

Tasavvufun yüksek hakîkatleri ile ilgili, işitip de anlıyamadığı bâzı meselelerde müşkili olan bir kimse, müşkilini halletmek için bir rehber arıyordu. Diyâr diyâr dolaştığı hâlde, bir yol gösterici bulamadı. Bir gün yolu Sa'düddîn-i Kaşgârî hazretlerinin bulunduğu şehre geldi ve bir câmideki hocaya durumunu anlatıp; "Bu derdime çâre olacak bir rehber arıyorum. Bu şehirde derdimin dermânı olacak Allahü teâlânın evliyâsından bir kimse var mıdır?" diye sordu. O da Sa'düddîn-i Kaşgârî'yi tavsiye edip, huzûruna götürdü. O kimse, Sa'düddîn-i

Kaşgârî'ye daha bir şey anlatmadan, onun teveccühleri, bakışları ile gönlünde bir şeyler olmaya başladığını hissetti. İşitip de anlayamadığı şeyleri, şimdi görüyordu. Yakîni arttı. Sa'düddîn-i Kaşgârî'nin büyüklüğüne hayrân oldu ve edeble elini öpmek için eğildiğinde; "Talebeniz olmakla şereflenmek istiyorum" diyebildi. Sa'düddîn-i Kaşgârî; "Kabûl ettim" buyurarak, elini öptürdü. O kimse böylece, Sa'düdîn-i Kaşgârî'nin bir teveccühü ile derdine derman buldu ve hakîkî saâdete kavuştu.

Sa'düddîn-i Kaşgârî hazretleri bir sohbetlerinde buyurdular ki:

"Bir insanda bir kalb vardır. Oraya sâdece Allahü teâlânın sevgisi doldurulmalıdır. İnsan, her nefeste bir hazîneyi kaybeder. Ancak cenâb-ı Hakk'ı hatırladığı zamanlar bu hazîne kaybolmuş olmaz. Bu şuur insanda hâkim olunca, Allahü teâlâdan utanma duygusu da berâber gelir ve gafletten uyanır. Gönül, cenâb-ı Hakka yöneldiği zaman, içinde bir pencere açılır ve o pencereden, ilâhî feyz nûru girer. Bu nûr, doğudan batıya kadar her zerreye hayat verir. Yalnız penceresiz olan evler nasîbini alamaz."

"İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran perdelerin en zararlısı, dünyâ düşüncelerinin kalbe yerleşmesidir. Bu düşünceler, kötü arkadaşlardan ve lüzûmsuz şeylerle uğraşmaktan hâsıl olur. Çok uğraşarak bunları kalbden çıkarmalıdır. Allahü teâlâya kavuşmak isteyenlerin, bunlardan ve hayâli arttıran her şeyden sakınması lâzımdır. Çalışmayan, sıkıntıya katlanmıyan, zevklerini, şehvetlerini bırakmayanlara bu nîmeti ihsân etmez. Bu, Allahü teâlânın âdetidir."

Sa'düddîn-i Kaşgârî hazretleri, Hirat'ta, Mevlânâ Abdürrahmân Câmî (MollaCâmî) isimli talebesini yetiştirerek, o zamânın meşhûr âlimler ve velîler grubuna dâhil eyledi. Vefâtından sonra yerine halîfe, vekîl olarak bıraktı. Sa'düddîn-i Kaşgârî, 1456 (H. 860) senesinde bir Çarşamba günü öğle vaktinde, Hirat şehrinde vefât etti.

LÜTFEN DİLİNİZİ TUTUNUZ

Sa'düddîn-i Kaşgârî'yi çok sevenlerden Pîr Ali anlattı: "Kaftancılık yapardım. Bir gün dükkanımda çalışırken, vergi memuru geldi. Bir sürü hesap yapıp, sonunda benden öyle bir meblâğ istedi ki, onu ödemeğe gücüm yetmezdi. Bu verginin fazla olduğunu, sanatıma göre çok istendiğini anlatmak istedimse de kabûl ettiremedim. Memur, bana hakâret etmeye başladı. Bu sırada hocam Sa'düddîn hazretleri dükkâna geldi. Memuru dinlemeğe başladı. Memurun gittikçe hiddeti artıyordu. Hocam geldiği için, edebimden hiç cevap veremiyordum. Bir ara hocam memurun yanına yaklaşıp; "Memur bey! Lütfen dilinizi tutunuz. Kötü söz söylemeyiniz!" buyurarak, elini memurun omuzuna koydu. O ânda, sanki tonlarca bir ağırlık adamın üzerine konmuş gibi memur yere yıkılıp, bayıldı. Bir müddet sonra hocam merhamet ederek, cemâl nazarıyla memura baktı. O teveccühten sonra, memur kıpırdamaya, kendine gelmeye başladı. Ayıldığında, büyük bir saygıyla hocamdan özür dilemeğe başladı. Hocam da onu affetti. Bu memur, daha sonra hocamın yakın talebelerinden oldu."

HOCAM HİMMET!

Sa'düddîn-i Kaşgârî'nin talebelerinden Alâeddîn Efendi, memleketinde başına gelen bir hâdiseyi şöyle anlattı: "Bir gün yüksek bir ağacın üzerine meyve toplamak için çıkmıştım. Bir ara ayağım kaydı, dengemi kaybettim ve düşmeğe başladım. O ânda hocam hatırıma geldi ve; "Yâ hocam, himmet!" dedim. Daha yere düşmeden bir elin beni sıkıca kavradığını ve yavaşca yere bıraktığını gördüm. Ayağa kalktığımda beni kurtaran eli görmek için etrâfıma çok bakındığım hâlde göremedim. Yine hocamın imdâdıma yetiştiğini anladım. Sonra anne

ve babama giderek, hocama gitmek üzere izin vermeleri için çok yalvardım. Hâlime acıdılar. Müsâade ettiler. Hemen eve gittim. Zevcem ve çocuklarımla helâllaşıp yola koyuldum. Hocama bir ân önce kavuşmak için yollardan uçar gibi gittim. Huzûruna geldiğimde, başımdan geçenleri daha anlatmadan: "Zâlimlere yaptığımız muâmele ile mazlumlara yaptığımız muâmele elbette farklıdır." diyerek kerâmetlerini izhâr ettiler.

BUYURDU Kİ

Sa'düddîn-i Kaşgârî hazretleri buyurdu ki: "Ey talebelerim! Biliniz ki, Allahü teâlâ bu kadar azamet ve büyüklüğü ile bizlere gâyet yakındır. Bu sözü anlayamazsanız da, böylece îtikâd edip inanmalısınız. Size lâzım olan odur ki, tenhâda ve açıkta edebi gözetiniz. Evinizde tek başınıza olduğunuz zaman dahî, ayağınızı uzatmayınız. Her ân Allahü teâlânın sizi gördüğünü biliniz ve ona göre hareketlerinizi düzenleyiniz. Kendinizi, zâhir ve bâtın edebi ile süsleyiniz. Görünüşteki zâhir edeb; Allahü teâlânın emirlerini yapmak, yasaklarından kaçınmak, dâimâ abdestli bulunmak, istigfâr eylemek, az söylemek, her işin inceliğini titizlikle yapmak, İslâm âlimlerinin eserlerini okumak gibi hususlardır. Bâtın edebi ise; yabancılarla düşüp kalkmamak, dünyâya bağlanmamak, Allahü teâlâyı unutturacak her türlü işten uzaklaşmaktır."

1) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.2570

2) Reşehât; s.179

3) Nefehât-ül-Üns; s.442

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.23

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1136

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.3

SÂFÎ ÂMİDÎ BOLEVÎ;

Anadolu'da yetişen ve Anadolu'yu aydınlatan evliyânın meşhurlarından. İsmi Mustafa bin Sâlih'tir. Babası Diyârbekir ulemâsından ve Diyârbekir müftîsi Hacı Sâlih Efendidir. 1846 (H.1263) senesinde vefât etti. Türbesi, Bolu'da Aktaş Dergâhındadır."

Tahsîline Diyârbekir'de başladı. Dokuz yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Babasından sarf, nahiv öğrendi. Diğer medrese kitaplarından **Şerh-ül-Akâid'**e kadar okudu. Sonra, babasının izni ile, İstanbul'a gidip tahsîlini orada devâm ettirdi. Akşehirli Hacı Ömer Efendiden ders aldı. 1807 senesinde tahsîlini tamamlayıp icâzet, diploma aldı. İstanbul'da müderrislik yapmak üzere kalmaya karar vermişken, bir gece rüyâsında devrin meşhur evliyâsı Çerkeşli Hacı Mustafa Efendiyi gördü. Ona; "Evlâdım Mustafa Sâfî Efendi! Zâhir ilmini tamamlayıp icâzet aldın. Tasavvuf ilmini öğrenip, ilm-i ledünne kavuşmak için Çerkeş'e gel de bu ilmi tahsîl eyle. Çünkü senin İstanbul'da kalmana izin yoktur." buyurdu. Bunun üzerine Mustafa Sâfî Efendinin kalbinde ilâhî bir muhabbet, aşk peydâ oldu. İstanbul'da durmaya tahammülü kalmadı. Çerkeş'e gitmek için yola çıktı. Oraya varınca, Hacı Mustafa Efendinin huzûruna gitti. Elini öpüp, talebesi olmayı arzu ettiğini bildirince önce bu isteğine iltifat edilmedi. Ümitsiz olarak huzurlarından ayrıldı.Ancak üç gün dergâhta misâfir kaldı. Sonra o zâtın kabûl buyurması için Derviş Hasan vâsıtasıyla arz edip yalvardıysa da,Çerkeşli Mustafa Efendi;

"O, bir âlim kimsedir. Benim zâhir ilminde onun kadar kuvvetim yok. Bu sebeple talebeliğe kabul edemem." dedi. Bu haber kendisine ulaşınca, kalbinde aşk-ı ilâhî hâsıl oldu. Bu sırada

kalbinde meydana gelen coşkunluğa tahammül edemeyip, hemen huzûruna gitti.Mübârek ellerini öptükten sonra ilm-i zâhiri kalmadığını, aşk-ı ilâhînin gönlünü yaktığını ve onun işâretiyle talebe olmaya geldiğini arz ve beyân ederek yalvardı. Tekrar kabûl etmesini istirhâm eyledi. Bunun üzerine onu talebeliğe kabûl etti.

Hocası Çerkeşli Mustafa Efendi talebeleriyle sohbet ettiği sırada Sâfî Efendiye dikkatle bakar ve; "İşte bu zât benden sonra yolumuzu (tarîkatımızı) o dereceye ulaştırır ki kimsenin inkâra mecâli, gücü kuvveti kalmaz. Hakîkat ilmiyle âlemi doldurur." buyururdu. Üç sene müddetle sohbetlerine devâm edip, tasavvufta yetişti. Hilâfet vereceği sıralarda hocasından izin alıp memleketini ziyârete gitti. Hocasının izin vermesi üzerine Diyarbekir'e gittiği sırada hocası Çerkeşli Mustafa Efendi vefât etti. Vefât edeceğinde Mustafa Sâfî Efendinin tasavvufta kemâle erdiğini belirtip, onu kendine halîfe tâyin ettiğini vasiyet etti. Diyârbekir'den dönünce, kendisinin hocası tarafından halîfe tâyin edildiği önce gizlenip söylenmedi. O ise dergâhta hocasının yerine geçen Şeyh Hacı Halil Efendinin sohbetlerine devâm etmeye başladı. Üç sene daha tasavvuf yolunda azimle çalıştı. Bir gün Şeyh Hacı Halil Efendinin sohbet ve zikir meclisine Mustafa Sâfî Efendinin talebeleri de dâhil olmuştu. Bu sırada Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin rûhâniyeti gözüküp Geredeli Hacı Halil Efendiye, Mustafa Sâfî Efendinin üç sene öncesinden Çerkeşli Aziz'den yolunu tamamladığını söyledi. Böylece onun halîfe tâyin edildiğini gizlemekten vazgeçmelerini belirtti. Bu işâret üzerine Hacı Halil Efendi büyük bir telaş ile başındaki hilâfet tâcını çıkarıp hilâfet duâsı yaparak Mustafa Sâfî Efendinin başına koydu ve özür diledi.

Mustafa Sâfî Efendi hocasının vasiyetiyle yerine tâyin edildiğini öğrenince, Bolu'daki Semerkand Medresesinde talebelere ders vermeye başladı. Bir taraftan da medresenin yanındaki câmide talebe yetiştirdi. Ayrıca bir de dergâh inşâ ettirdi. Hayır sâhiplerinden Şemsi Paşanın kızıHâfize Hanım, Aktaş denilen yerden beş dönüm tarla hîbe etti.Buraya önce bir câmi ve câminin yanında küçük bir oda yaptırdı ve bu sırada evlendi. Buraya bir de dergâh ve dergâhın yakınında bir ev yaptırdı. Burada otuz üç sene insanlara rehberlik yaptı. Medresede pekçok âlim yetiştirip icâzet, diploma verdi. Dergâhda tasavvuf yolunda yetiştirdiği talebelerinden iki zâta da Halvetiyye yolundan icâzet ve hilâfet verdi. Bunlardan biri Devrek kasabasından Şeyh Yûsuf Efendi, diğeri de Geredeli Abdullah Efendidir. Askerlerden de pekçok kimse ona intisâb etmiş talebe olmuştur.

Bolu'da bulunan bütün âlimler ve halk tamâmen onun talebelerindendi. Dergâhı sohbetine gelenlerle dolup taşar ve bu hal sabahlara kadar devâm ederdi. Sabah namazından sonra âdeti üzere duâ ve zikirleri okur, cemâat dinlerdi. Kuşluk vaktinde ise bir mikdâr Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîf okur, sonra talebelerine nasîhat ederdi.

Sâfî Efendinin üç oğlu vardı. Bunlara Muhammed Fâik, Nasrullah Sırrı, Abdülazîz isimlerini vermişti. Oğullarından Muhammed Fâik fazîletli bir zât olup, yirmi yaşında iken babasının sağlığında vefât etmiştir. Dergâhda defnedilmiş ve üzerine bir türbe yapılmıştır. Babasından, çok ilim öğrenmişti.

Sâfî Efendi dergâhı yaptırdıktan sonra, hayır sâhipleri tarafından epeyce ilâve binâlar yapılmıştır. Dergâhda ders ve sohbetleriyle insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatıp onların saâdete kavuşmalarına gayret ediyordu. Herkes tarafından tanınıp sevilmiş şöhreti her yere yayılmıştır. Osmanlı pâdişâhı Sultan Mahmûd Han onun şöhretini işitip iki defâ İstanbul'a dâvet edip, görüşmüştür. Sohbetine gelenler onun bereketiyle muradlarına kavuşurlardı. Huzûrunda bulunanlar bir suâl sormak isteseler, daha onlar sormadan sohbet sırasında bir vesîle ile cevaplandırır, müşkillerini hallederdi. Birçok hakîkatı da şiirleriyle ifâde etmiştir. Ancak şiirleri bir araya toplanmamıştır. Şöhreti ve yaptığı hizmetleri her tarafta duyulunca halktan ve ileri gelenlerden çok kimse sohbet halkasına girip, tasavvufta yetişmek üzere ona tâbi olmuşlardır. Hattâ daha önce İstanbul'da medrese tahsîli sırasında bâzı ilimleri kendisinden öğrendiği, meşhûr âlim Hacı Ömer Efendi de ona tasavvufta

yetişmek üzere tâbi olmuştur.

Bolu'ya yerleştikten sonra bir defâ babası Sâlih Efendi vefât etmeden önce, bir de babasının vefâtından sonra Diyarbekir'e gitmiştir. Babasını ziyârete gittiğinde, babası çok ilim sâhibi bir âlim olmasına rağmen, Mustafa Sâfî Efendiye her mecliste hürmet göstermiş, aslâ ondan üst ve yukarı bir yere oturmamıştır. Ondan önce kahve almamıştır. Yanında edeple konuşmuştur. Tasavvufta ona tâbi olmuş ve dâimâ duâ etmiştir.

Diyârbekir'e ikinci gidişinde babası vefât etmişti. Bundan sonra bir daha gitmemiştir. Zâten akrabâsından da sâdece bir kız kardeşi ve iki yetim torunundan başka kimsesi kalmamıştı. Bunlara mektup yazarak gönüllerini alırdı. Sonra torunları da Bolu'ya yerleşmişlerdir.

1820 senesinde hacca gitmeye niyetlendi. Bu sırada o zamânın parasıyla yedi yüz kuruşları olup bu parayla yanında dört kişiyle birlikte yola çıktı. Yolculuk sırasında kendilerine katılanlar olup, on iki kişilik bir kâfile ile Mekke-i mükerremeye vardılar. On iki kişinin bütün masraflarını Sâfî Efendi karşıladı. Her akşam ve sabah on iki kab yemek hazırlatırdı. Kendilerine bir aşçı ve bir de ihtiyaçlarını satın alacak kimse vazîfelendirmişti. Bütün masraflar için lâzım olan parayı ona verirdi. Paranın nereden geldiğini kimse bilemezdi. Hac ibâdetini tamamlayıp Bolu'ya dönerken, alış-verişle vazifeli şahsın boynuna bir beyaz kese asıp içine bir mikdâr para koydu ve bu parayı harcamasını fakat kesedeki parayı aslâ saymamasını tenbih etti. Bu zât; "Kesede az mikdârda para olmasına rağmen, ne kadar harcadıysam bir türlü tüketemedim. Hattâ Bolu'ya geri döndüğümüzde de kesede hâlâ para vardı." demiştir.

Sâfî Efendi hac dönüşünden sonra, insanlar arasına karışmamak ve şöhretten kaçmak için çok gayret gösterdi. İnsanların sohbetlerine olan arzuları da gittikçe arttı. Devletin ileri gelenleri de kendisine çok hürmet ve alâka gösterdiler, istifade etmek için sohbetine gelirlerdi. Mustafa Sâfî Efendinin insanlara irşâd ve rehberlik faâliyeti sâhasının çok genişlediği sıralarda Sultan Mahmûd Han vefât etmiş, yerine Abdülmecîd Han tahta çıkmıştı.Abdülmecîd Han, Mustafa Sâfî Efendiyi çok sever, ikram ve hürmette bulunurdu. Tahta çıktıktan sonra dergahının genişletilmesi, tâmiri ve yeni ilâveler yapılmasını emretmiş ve bu iş için lâzım olan parayı kendi malından verileceğine dâir ferman çıkartmıştı. Bu işi yürütecek husûsî bir memur tâyin etmişti. Pâdişâh bu iş için her ne masraf lâzım olursa, kendisine bildirilmesini, tarafından karşılanacağını ve binâlar yapılırken hiçbir işçinin bir akçe hakkı kalmamasını, yevmiyelerinin, haklarının verilmesini emretmiştir. Vazifelendirilen memur emredildiği gibi hareket ederek dokuz ayda dergâhı ve ilâve yapılarını yaptırıp tamamlamıştır. Dergâhın inşâsı sırasında işçilerden biri bir gün çalışıp sonra ayrılıp başka bir memlekete gitmişti. Bu işçinin yirmi yedi kuruşluk yevmiyesi kendisine verilmek üzere aranmış ancak bir türlü bulunamamıştı. Durum Sâfî Efendiye arzedilince, fakirlere sadaka verilmesini söylemiştir. Dergâhın inşâsı için, o zamanki parayla altmış bin kuruştan fazla masraf yapılmıştır.

Mustafa Sâfî Efendi vefât edince, cenâzesi yıkanırken bir ara üzerine örtülen örtü kayar gibi olmuş. Hemen iki eliyle örtüyü tuttuğu orada bulunanlar tarafından açıkça görülmüştür.

SultanMahmûd Han bir defâsında İstanbul'da bulunan meşâyıhı sarayına dâvet etmişti. Huzûra girerlerken resmî karşılama merâsimi yapılıyordu. Bu sırada Mustafa Sâfî Efendi; "Selâmün aleyküm." deyip, resmî merâsime iltifat etmedi. Pâdişâh onun bu hâlinden çok memnun olup çok hürmet ve iltifat gösterdi. Yüz bin kuruş hediye etti. Mustafa Sâfî Efendi bu parayı alıp tamâmını İstanbul'da bulunan fakirlere sadaka olarak dağıttı.

Talebeleri o kadar çoğalmıştı ki, dergâhı almaz olmuştu. Sevenleri dergâhın genişletilmesi için SultanAbdülmecîd Hana mürâcaatta bulundular. Sultan yardımı memnuniyetle kabûl etti. O zamânın parasıyla altmış bin kuruştan fazla yardım etti. Bu akçe ile dergâh genişletildi. Yardım için pâdişâha mürâcaat edildiğinden haberi olunca Mustafa Sâfî Efendi; "Şöhret

âfettir. Biz hareme, eve taşınacağız, dergâh yine yapılsın orada mahdumlarımız oturur." demiştir.

Mustafa Sâfî Efendi zamânında Gerede'de halka zulmeden bir kaymakam vardı.Sâfî Efendinin talebelerinden Muhammed Efendi bu kaymakamın vazifesinden alınması için gizli gizli duâ ediyordu. Mustafa Sâfî Efendi durumu anlayıp; "Sen vazîfe olarak verdiğim işine bak, kelime-i tevhîdi söylemeye devâm et! Köpeği bir köpek parçalar!" dedi. Mustafa Sâfî Efendi talebesine bu sözleri söylediği sırada kaymakam çarşıda bir dükkanda oturuyordu. Aniden ortaya çıkan siyah bir köpek üzerine saldırdı, parçalayarak öldürdü.

Mustafa Sâfî Efendiyi sevenlerden ve bağlılarından olan Bolu Sancağı Beyi Hacı Mustafa Bey, devamlı ziyâretine gelip giderdi. Bir gün yine ziyâretine giderken bir haberci gelip, Adana'ya müebbed sürgün edildiğini ve oraya hemen gitmesini söyledi. Bu durum karşısında şaşırdı ve üzülerek, gelen memura, müsâde et, Mustafa Sâfî Efendiyi son bir kez daha ziyâret edip de gideyim, diyerek müsâde aldı. Ziyâretine gidince durumu arzetti. Bunun üzerine; "Oğlum Hacı Mustafa Bey üzülme! Ayın on dokuzunda Bolu'ya yine dönersin!" buyurdu. Sürgüne gitmek üzere yola çıktığı esnâda ayın on dokuzunda affedildiğine dâir bir haber geldi. Sürgün edilmekten kurtulup Bolu'ya geri döndü. Bolu'ya dönünce Mustafa Sâfî Efendinin talebesi oldu. Dergâha lezzetli bir su getirtti. Dergâhın içinde bir çeşme ve ilâve odalar yaptırdı. Kızını da Mustafa Sâfî Efendinin büyük oğlu Muhammed Fâik Efendiye verdi.

İstanbul'da Hacı Ömer Ağa adında birisi âlimler ile ilmî münâzaralara girer, kimse onunla baş edemezdi. Bu zât Bolu ulemâsıyla da münâzaraya girmesi için Bolu'ya gönderilmişti. Bolu vâlisi orada bulunan âlimleri topladı. Sâfî Efendiye de özel bir dâvetiye gönderdi. Dâveti kabûl edip geldi.Münâzara sırasında Sâfî Efendi o kimseye öyle cevaplar verdi ki, o zamâna kadar meclislerde hiç susmak bilmeyen o kişi, konuşmaz oldu. Mustafa Sâfî Efendinin ilmi ve kerâmeti karşısında kendini tutamayıp kalktı, mecliste bulunanların gözü önünde ellerini öptü ve artık onun sevenlerinden ve sohbetine devâm eden talebelerinden oldu. Ondan **Şerh-i Akâid'**i okudu. Bir müddet derslerine ve sohbetlerine devâm etti. Daha sonraAmasya'ya gönderildi. O mecliste bulunan vâli ve diğer zâtlar da o günden itibâren Mustafa Sâfî Efendinin sohbetlerine devam ettiler.

Bolu'da nâiblik vazîfesi yapan bir kimse vardı. İlmi de çoktu. İstanbul'da dersiâm hocalığı da yaptığından oldukça iddialı birisiydi. Mustafa Sâfî Efendinin de üstün hallerini duymuştu. Fakat kendi kendine ilmi azdır diyerek gurur içinde yanına gitti. Dergâhına varıp içeri girince edebe uygun olmayan bir şekilde oturmuştu. Mustafa Sâfî Efendiyi tanımadığından, nerededir? diye sorunca, Mustafa Sâfî Efendi benim demeyip; "Şimdi gelir." dedi. Nâib; "Şeyh efendinin bir âlim zât olduğunu işittim de görüşmek için geldim." dedi. Mustafa Sâfî Efendi de; "Onun ilmi azdır." diyerek, nâibin daha önceden ilmi azdır diye düşündüğüne işâret etti. Bu konuşmalardan sonra nâib bir âyet-i kerîme okuyup tefsîr etmeye başladı. O söz açınca, Mustafa Sâfî Efendi, onun okuduğu âyet-i kerîmeyi üç çeşit tefsîr yaparak açıkladı. Nâib kendi kendine şaşırmış, ilimdeki derinliğine hayran kalmış ve o anda görüştüğü kimsenin Mustafa Sâfî Efendi olduğunu anlamıştı. Hemen kalkıp edeple elini öpdü, sevenleri arasına katıldı. Dergâhında kalıp, hizmetinden ve sohbetinden ayrılmadı.

Dergâhın alışveriş işlerini gören Ali Efendi, bir gün kerâmetini görürüm niyetiyle eline boş kap alıp Mustafa Sâfî Efendinin huzuruna girdi. Çarşıdan erzak satın alacak para olmadığını ve bunun için para vermesini söyledi. Bunun üzerine Mustafa Sâfî Efendi; "Bende para olmadığını bilirsin. Sen bir çâre bul." dedi. Ali Efendi; "Efendim siz bulursunuz." deyince; "Onun niyetine işaret ederek bir daha böyle yapma! Şimdi şu seccâdemi kaldır da altından para, akçe al. Çarşıya git, dergâha lâzım olan malzemeyi satın alıp getir!" buyurdu. Seccâdenin altından kerâmetiyle çok defâ para verdiği, bu hâdiseyi nakleden talebesi tarafından anlatılmıştır.

Ali Efendi, ilim tahsîli yapmamıştı. Hizmet ettiğim şu zât eğer bir mürşid, hakîkî bir rehber ise, Allahü teâlâ onun hürmetine bana ilim nasîb etsin diye düşünmüştü. Bir gün huzûruna girdiği sırada kerâmetiyle bu düşüncesini anlayan hocası Mustafa Sâfî hazretleri; "Ali Efendi, Allahü teâlâ sana ilim ihsân buyurmuştur. Sen oku!" buyurdu. Ali Efendi ilim öğrenmeye başladı. Medreselerde en yüksek seviyede okutulan ders kitaplarından **Kâdî Mîr** adlı kitaba kadar okuyup tahsîlini tamamladı, âlim oldu.

Mustafa Sâfî hazretlerinin talebelerinden, Bolu'da meşhur âlim Hacı Osman Efendi bir gün odasına girip, içeri kimse girmesin diyerek kapıyı kapatmıştı. Bir ara Mustafa Sâfî Efendi; "Hacı Osman Efendi vefât etmiştir. Kapısını açıp cenâzesini yıkayın, hazırlayın ben cenâze namazı için geleceğim!" dedi. Kapısını açıp baktıklarında secde eder bir halde vefât etmiş gördüler. Cenâzesini yıkayıp hazırladılar. Mustafa Sâfî Efendi de gidip cenâze namazını kıldırdı.

Sâfî Efendi buyururlardı ki: "Allahü teâlânın izni ile benim bütün âlemin kalbinden haberim vardır. Şöyle ki, bir bardak içine sâfî bir su konulsa, onun içinde bir toz olsa, o toz bardağın dışından göründüğü gibi, cümle âlemin gönlü içinde ne düşünce varsa bilirim. Hattâ o kalb sâhibi gönlündekini benim kadar bilmez." Gerçi böyle âlemin hâlini keşfedip, kalp gözü ile görüp söylemelerine rağmen, nâdânın, câhillerin esrârını, gizli hallerini, açığa vurmaz, yalnız bâzı dervişlerin hâline münâsib ve îtikâdlarını düzeltmeye dâir kerâmetler gösterirdi.

Muhammed Zühdî ismindeki birisi küçüklüğünde bir mukâbele gecesi hatırından; "Ne olaydı şimdi hazret-i Azîz beni de meclisine alsa, kabûl etse de, ben de bu dervişler gibi çalışsam." diye geçirip, onların hallerine gıbta eylediğinde, Sâfî Efendi, başını kaldırıp, Muhammed Zühdü Efendiyi içeri çağırıp onu talebeliğe kabul etti ve dervişleri arasına aldı. Bu sırada Sâfî Efendinin iltifâtlarının neticesi, Zühdî Efendi günden güne tasavvufta ilerledi.

Dergâhının hizmetini gören talebelerinden İbrâhim Hilmi Bey, hocası için yazdığı menâkıbnâmede şöyle anlatmıştır: "MustafaSâfî Efendi zâhir ilimlerinde derin âlim olduğu gibi, bâtın ilminde, tasavvuf ilminde de çok yüksek derecelere ulaşmıştı. Zamânın en meşhur ve seçilmiş evliyâsından idi. Vefât edeceği sırada şöyle buyurmuştur: "Bende ağzı kapalı bir sandık vardır. Senelerce irşâd postunda oturdum, bu sandığın içindeki şeyleri kimse benden sormadı. Kapağını açıp da göstereyim. Bunları anlatacak kâbiliyetli bir kimse de bulamadım ki ona açayım. Sandık benimle gidiyor." buyurarak kendisinde Allahü teâlânın ihsân ettiği yüksek mârifetler olduğuna işâret etmiştir. Evliyânın üç alâmeti vardır: Evliyâ her işinde dâimâ Allahü teâlâ iledir. Yâni her ne işle meşgûl olursa olsun, Allahü teâlâyı unutmaz. Her hususta Allahü teâlâya sığınır, maksadı dâimâ Allah içindir. Evliyâ, Ehl-i sünnet îtikâdında olup, İslâmiyete tam uyar.

Sâfî Efendide bu alâmetler tamâmen mevcud idi. Üstün ahlâk sâhibi olup, halk içinde Hakk'ı anardı. Âdetâ dünyâdan çekilmişti. Himmeti o kadar yüksek idi ki, halktan ve ileri gelenlerden pekçok kimse onu sevip, sohbet ve derslerine meylederdi. Tasavvufta onun yoluna intisâb eder ona talebe olurdu. Çok âlim tasavvuf ehli kendisine teslim olmuş, istifâde etmiştir. Meşhur müderrislerden Taşçı Osman Efendi önceleri ona çok muhâlif olduğu halde, zamanla büyüklüğünü anlayıp medresesini ve talebelerini bırakıp Sâfî Efendinin dergâhına gidip, talebesi olmuş, sohbetlerinden ayrılmamıştır. Önceki muhâlefetini hatırladıkça ağlardı. Bu müderris, MustafaSâfî Efendinin sohbetlerinde yetişip, tasavvufta yüksek derecelere kavuşup yetmiş yaşını geçtikten sonra vefât etti ve dergâhın civârında bir yere defnedildi. Mustafa Sâfî Efendi zamânında Bolu'da pekçok âlim vardı. Fakat tasavvuf ehli, mürşid-i kâmil yok ve tasavvuf yolu da yaygın değildi. Mustafa Sâfî Efendi Bolu'ya geldikten sonra, Semerkant Medresesine yerleşti. Semerkant Câmiinde de tarikat âdâb ve usullerini yerine getiriyordu. Birkaç sene sonraKaraçayır semtinin Aktaş mahallesinde bir dergâh ve bir câmi yaptırdı.

Önceleri onu kabullenemeyen ilim ehli kimseler, kısa zamanda dergâhında toplanmaya ve

sohbetlerinden istifâde etmeye başladılar. Sonra halk da kendisini tanıyıp sohbetine koştu. Zâhirî ilimleri öğrenmiş olan âlimler, ondan tasavvuf ilmini de öğrendikten sonra bu nîmete kavuşmaları sebebiyle memnuniyetlerini ifâde etmişlerdir. Nihâyet Mustafa Sâfî Efendinin rehberliği ile Bolu havâlisinde insanların din gayretleri arttı. İnsanlar dînin emirlerini iyice öğrenip, öğrendikleri bu doğru bilgilere göre yaşadılar. Cemiyet arasında İslâm ahlâkı yaygınlaştı.

Bolu'da dergâhında ders verdiği sıralarda Acem diyârından gelen dehrî, dinsiz biri orada pekçok âlimle münâzaraya girmiş ve huzursuzluğa sebeb olmuştu. Beldenin vâlisi durumdan haberdâr olup Mustafa Sâfî Efendinin bu dehrî ile bir mecliste konuşmasını ve sorularına cevap vermesini ricâ etmişti. Dehrî ile görüşüp bütün sorularını cevapladı. Onun ilmi ve olgunluğu karşısında hayran kalıp verdiği cevaplarla iknâ olan dehrî, ayaklarına kapanarak müslüman oldu.

Bolu kaymakamı Mîr-i Mîrân Tâhir Paşa da onun sevenlerindendi. TâhirPaşa vefâtından sonra onun kabri üzerine bir türbe yaptırmıştır. Türbenin inşâsı sırasında yapanlara rüyâsında görünerek, bâzı tavsiyelerde bulundu.

Son derece takvâ sâhibiydi. Geceleri bir saat kadar uyur, diğer vakitlerini ilim mütâlaası, ibâdet ve tâatla geçirirdi. O derece tevâzû sâhibi idi ki, hâlini kimseye belli etmezdi. Halk arasına fazla çıkmazdı. Talebelerine o derece iltifat ederdi ki, herbiri bana gösterdiği alâkayı başkasına göstermez zannederdi. Talebeleri gördükleri rüyâları arzettiklerinde; "Var çalış bunlar bir şey değildir." der sonra sohbet sırasında bir yolla tâbir ederdi. Talebelerine o derece hoş ve yetiştirci muâmelelerde bulunurdu ki, hiçbirini incitmez, gâyet mâhirâne bir yolla eğitirdi. Herkes tarafından sevilir medhedilirdi. Sohbetine gelenlerin kalplerinden dünyâ sevgisi silinir giderdi.

Âdetleri şöyle idi ki; her sabah namazından sonra câminin kapısı önünde bastonuna dayanarak bir müddet sohbet ederdi. Bu âdetini yaz kış devâm ettirir ve bu kısa sohbetlerinde ayak üstü dinleyen talebelerine çok kıymetli şeyler anlatırdı. Şöyle buyururdu: "Zâhir ilimleri günahkâr olanlar da elde edebilir, öğrenebilir. Lâkin tasavvuf ilmi, İslâmiyetin emir ve yasaklarına tam uymadıkça ele geçmez, öğrenilmez. İslâmiyetin emirlerine uymadan tasavvufta ilerlemek isteyen kimse, gevşekliğe düşer, tasavvuftan tad alamaz.

Ömrü boyunca hep ilim öğretmek ve rehberlik yapmakla meşgûl olup, hiç yatağa yatıp ayaklarını uzatarak dinlenmemiştir. Tasavvufta talebeliği sırasında iki diz üzerinde kıbleye karşı sabaha kadar oturup zikirle meşgul olurdu. Bir defâsında çilehânede iken ayağını uzatmıştı. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri gözüküp elindeki baston ile ayağına vurarak îkâz etmiş, üç gün ayağının acısından yere basamamıştır. Bu hâdiseden sonra ayağını hiç uzatmamıştır.Hem talebeliğinde hem de irşâd ve rehberlik faâliyeti sırasında sokağa çıkarken üzerine sokak çamuru değmemesi için altı kalın ayakkabı giyerdi. Hocasının yerine geçtikten sonra o zamânın parasıyla beş akçe ile beş talebesiyle birlikte hacca gitti. Beş akçeyi kendilerine harcamak için bir talebesini vekil etti. Para, kerâmetiyle talebenin elinde çoğaldı. Bütün harcamalardan sonra talebenin elinde yüz akçe kalmıştı. O talebesi bu hâli kendisine arzedince; "O parayla ticâret yap!" buyurdu. Bu talebesi Bolu'ya döndükten sonra hocasının emri üzere elinde artan parayla ticârete başladı. Kısa zamanda yüz bin akçe para kazandı. Bu bereket hocası Mustafa Sâfî Efendinin duâsı ve kerâmetiyle hâsıl olmuştu.

Sâfî Efendi, otuz üç gün hasta yattıktan sonra, altmış üç yaşındayken 1846 târihinde vefât etti. Vefâtına **"El-ulemâü vereset-ül-enbiyâi"** hadîs-i şerîfi ebced hesâbına göre târih düşürüldü. Vefâtından önce üç çeşit hastalığa yakalanmıştır. Biri zâtülcenp sancısı, biri baş ağrısı, diğeri de semm-i sihr idi. Bu üçüncü hastalığı olan sihrin farkına vardı ise de vefât zamânının geldiğini bildiğinden ve şehitlikle şereflenmeyi arzu ettiğinden sükût edip, bir şey yapmadı. Hastalığı her tarafta duyulmuştu. Vefâtından önce talebelerini toplayıp yerine talebesi Geredeli Şeyh Abdullah Efendiyi halîfe tâyin ettiğini ve ona tâbi olmalarını vasiyet

etti. SonraAllahü teâlânın ismini hafif sesle zikre başladı. Binden fazla talebesi de onunla berâber hafif bir sesle zikrederken rûhunu teslim etti.

Vefâtından bir gün önce; "Allahü teâlâya hamdolsun ki her ne taleb ettiysem ihsân buyurdu. Otuz üç sene irşâd vazîfesinde bulundum. İki kişi feyz alarak halîfe oldular. Cenâb-ı Hakk'ın bana ihsân buyurduğu kemâlâtı halîfelerim de bilmez... Bu fânî dünyâdan göçüyorum. Bana ihsân olunan kemâlât da benimle birlikte gidiyor... Buna çok teessüf ederim!" demiştir.

Halîfesi Şeyh Abdullah Efendi; "Hocam Mustafa Sâfî Efendinin kutup olduğu mâlumumdur. Ancak vefât ederken beyân buyurduğu kemâlâtın, yüksek derecelerin ne olduğunu ben de bilemem, düşünüyorum ve teessüf ediyorum." dedi.

Vefâtından sonra altı ay müddetle türbesine akşam namazından sonra büyük zâtların rûhâniyetlerinin ziyârete gelmesi sebebiyle ziyâretçileri bir titreme tutup, ziyâret edemediler.

Vefât etmeden önce 1846 (H.1263) senesi Muharrem ayının onuncu gecesinde vefât edeceğini sohbeti sırasında talebelerine defâlarca söylediği çok işitilmiştir.

Buyurdu ki: "Sâdık talebe İslâmiyete dikkatle uyar, haramlardan son derece sakınır. İbâdet ve tâata dikkat üzere devâm ettiği ve kendini tam verdiği takdirde uzun zaman çalışmakla kavuşulan derecelere kısa zamanda kavuşur. Bu işâreti üzere, talebelerinden Devrekli Yûsuf Efendi dört senede tasavvufta yetişip kemâle ermiştir. Bu talebesine daha sonra icâzet verip, Devrek'e irşâd vazîfesiyle göndermiş ve pekçok talebe yetiştirmiştir. Bu zât da talebelerinden Ereğlili İsmâil Ağaya icâzet verip Ereğli'ye irşâd için gönderdi. En meşhûr talebesi Geredeli Abdullah Efendi idi. Bu talebesini yerine halîfe bırakıp bütün talebelerinin ona teslim olmasını vasiyet etmiştir. Ayrıca kerâmet ehli çok talebesi vardı.

BİZİ HATIRLAYIN!

Rumelili yüzbaşı İbrâhim Ağa adında bir kimse Bolu'da bir müddet vazîfe yaptı. Memleketine döneceği zaman Mustafa Sâfî Efendiyle vedâlaşmak için ziyâretine gitti. Vedâlaşıp giderken yüzbaşı İbrâhim Efendiye; "Yolculuğunuz sırasında sıkıntıya düşerseniz bizi hatırlayınız. Selâmetle memleketine ulaşırsın." dedi. Yüzbaşı İbrâhim Ağa bir gemiye binip yola çıktı. Denizde bir müddet yol aldıktan sonra fırtına çıkıp, bindiği gemi batmaya yüz tuttu. Yüzbaşı İbrâhim Ağa suyun dibine doğru batarken Mustafa Sâfî Efendinin kendisine vedâlaşırken söylediği sözü hatırlayıp, Allahü teâlânın izniyle Mustafa Sâfî Efendinin rûhâniyetinden yardım istedi. O andaMustafa Sâfî Efendi gözüküp onu elinden tuttu ve sudan çıkardı. Sonra da; "Suyun üzerinde bağdaş kur otur! Korkma bir gemi gelip seni kurtaracak!" buyurmuştur. Biraz sonra bir gemi gelip onu kurtarmış ve memleketinin sâhiline götürüp bırakmıştır. Bu hâdiseden sonra YüzbaşıİbrâhimAğa memleketinden Bolu'ya giderek Mustafa Sâfî Efendiye talebe olmuş ve ömrü boyunca orada kalmıştır.

EVLİYÂNIN TERBİYESİ

Mustafa Sâfî Efendi Bolu'ya insanları irşâd için geldiği ilk sıralarda, Bolu'da Kara Hacı Hâfız Kavvam Efendi adında meşhur biri vardı. Bu zât âlimlerin ve halkın bulunduğu bir mecliste Mustafa Sâfî Efendi hakkında dedikodu yaptı. Onun bu uygunsuz davranışı, Mustafa Sâfî Efendi tarafından duyuldu. Onu huzûruna çağırıp nasihat etti. Böyle şeyleri yapmaktan vaz geçmesini söyledi. Ancak o, bu hâlini terk etmeyip, meclislerde aleyhinde yine konuşuyordu. Tam o mübârek zâtın aleyhinde konuştuğu bir sırada dili ağzından dışarıya çıkıp, acı acı bağırmaya başladı. Meclistekiler onun bu hâline çok şaştılar. Bu ne haldir diye sorduklarında, Mustafa Sâfî Efendinin aleyhinde konuşması sebebiyle ondan mânevî bir okun kendisine isâbet ettiğini, gidip ondan kendisini affetmesini arzetmelerini söyledi. Bunun üzerine gidip

hâlini arzettiler. Ölecek dediler. Affetmesi için yalvardılar. Mustafa Sâfî Efendi gelenlere; "Evliyâullahın terbiyesi böyle de olur. Onun vefât etmesi, hakkında hayırlıdır." buyurdu. Dedikleri gibi o gün öldü.

BİZİ TANIMAZ OLDUN

Bir Ramazân-ı şerîf ayında türbesinin inşâsı sırasında bu işle meşgul olanlar, oruç olmaları sebebiyle kabri yanında ona karşı lâzım olan edebi tam gösterememişlerdi. Türbe inşâsında çalışan ustalar edebe uymayan şekilde ayaklarını uzatarak oturmuşlardı. Yine bir defâsında kabri yanında böyle ayaklarını uzatıp oturdukları sırada, Sâfî Efendinin rûhâniyeti kendi sûretinde gözüktü. Ayaklarını uzatıp oturanlara tebessüm edip, aralarından İbrâhim adındaki kimseye; "İbrâhim Bey! Artık sen büyüdün bizi tanımaz oldun." dedi. Hemen yerinden fırlayıp; "Aman efendim ben kimim ki sizi saymayayım." diyerek, ağladı. Çok gözyaşı döktü. Sonra ayaklarına kapanıp affetmesini istedi. O böyle ağlayıp yalvararak affetmesini isteyince onu affetti. Kendinden öyle geçmişti ki, affedilince kendini toparlayabildi. Artık bu hâdiseden sonra türbenin yanına yaklaşırken tâ uzaktan ayakta durarak edep gösterirdi. Bu menkıbeyi yazan müellif şöyle demektedir: Bunu anlatmaktan maksadım nefsin terbiyesi içindir. Allahü teâlânın sevgili kulu olan bir mürşid-i kâmil, yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehber, mahâretli, mesleğinde mütehassıs bir doktor gibidir. Talebesinin ıslahı ve yetişmeleri için ne lâzım olursa, ona göre muâmele eder. Kimisine sert muâmele eder. Çünkü iltifat ona zararlıdır. Bâzısına da yumuşak muâmele eder. Her talebe meşrebine, yapısına, huyuna göre terbiye edilir. Eğer bunun tersi yapılırsa, rehber ne kadar mâhir olursa olsun talebe onu herhangi bir sûretle inkâra kalkışır. Buna gücü yetmezse istikâmetine zarar verir. Güneş her meyveye ve bitkiye yapısına göre parlar. Meyve tatlı ise tadını, acı ise acılığını artırır. Mürşid-i kâmiller de talebenin meşrebine, hâline bakıp ona göre yetiştirirler.

1) Menâkıb-ı Hacı Mustafa Sâfî, Millet Kütüphânesi, Ali Emîrî (Şer'iyye) Kısmı, No: 1111

SAFİYYÜDDÎN ERDEBİLÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, İshak bin Cibrîl bin Ebû Bekr'dir. 1252 (H.650) senesinde Erdebil'de doğdu. Babasının, Hoca Kemâleddîn Arabşah'ın oğlu olduğu söylenir. Soyu hazret-i Ali'ye kadar çıkarılırsa da, hiçbir mesnedi yoktur. Lakabı Safiyyüddîn, nisbesi Erdebilî'dir.

Safiyyüddîn Erdebilî, küçük yaşta babasını kaybetti.Çocuk yaşta din bilgilerini öğrenmişti. Sâlih amel işlemekte devamlı, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyette çok gayretli idi. Gördüğü güzel bir rüyâ üzerine Şîrâz taraflarına gitti. Necîbüddîn Sühreverdî hazretlerinin talebesi Necîbüddîn Bergaş'tan ilim ve feyz almayı arzu etti. Ancak o mübârek zât, o sırada 1279 (H.678) yılında vefât etmişti. Necîbüddîn Bergaş'ın yerinde Rükneddîn Beydâvî veEmîr Abdullah gibi büyükler vardı. Onların hizmetine girip, bir mikdâr orada kaldı. Emîr Abdullah'ın işâreti üzerine,Zâhid İbrâhim Geylânî'den istifâde etmek için Geylân taraflarına gitti. Zâhid İbrâhim Geylânî'yi kimse tanımıyordu. Safiyyüddîn Erdebilî, onu bulabilmek için dört yıl çöllerde, ıssız yerlerde dolaştı. Çok sıkıntı ve riyâzetler çekti.

Safiyyüddîn Erdebilî'nin akrabâlarından birisi Geylân taraflarına ticâret için gitmişti. Geylân taraflarında Heylekıran denilen yere uğradı. Şeyh Zâhid Geylânî o sırada oradaki oğlunun yanında bulunuyordu. Akrabâsı elindeki malları sattıktan sonra Şeyh Zâhid Geylânî'nin sohbetine gitti. Orada elbiseleri temiz, yüzü nûrânî, zikr ve ibâdet ile uğraşan talebeleri görünce, çok hoşuna gitti. Şeyh Zâhid Geylânî'nin huzûrunda tövbe ederek ona talebe oldu. Bir müddet sonra memleketine dönünce, ondaki değişikliği farkeden Safiyyüddîn Erdebilî;

"Bu hal nedir?" diye sordu. O da; "Şeyh Zâhid Geylânî'ye talebe oldum." dedi. Bu sözleri işiten Safiyyüddîn Erdebilî birden değişti. Ona; "Sen, Şeyh Zâhid'i gördün mü?" diye sordu. "Evet." dedi. Emir Abdullah'tan onunla ilgili duyduğu vasıfları anlatınca, akrabâsı hepsine; "Evet öyle." cevâbını verdi. Bunun üzerine Safiyyüddîn Erdebilî büyük bir şevkle, istekle hemen yola çıktı.

Safiyyüddîn Erdebilî huzûra vardığında, Şeyh Zâhid Geylânî; "Ey Erdebilî! Niçin gelmişsin?" diye sorunca, Safiyyüddîn Erdebilî; "Tövbe etmek, talebe olmak için" dedi. Şeyh Zâhid Geylânî; "Hoş geldin." diyerek talebeliğe kabûl etti ve oradaki talebelerine dönerek; "Bu genç daha önce bahsettiğim kişidir. Dört senedir Erdebil'de bizi bulmak için dolaşmaktaydı." dedi. Sonra Şeyh Zâhid Erdebilî talebelerinden birine onu husûsî halvethâneye götürüp yer yapmasını emretti. Safiyyüddîn Erdebilî orada husûsî vazîfelerle meşgûl olmaya başladı. Bu sırada çok şeylere kavuştu. Fakat kavuştuğu haller konusunda rahmânî mi şeytânî mi diye tereddütlü idi. Bu durumu münâsib bir şekilde Şeyh Zâhid Geylânî'ye arzetti.Şeyh Zâhid Geylânî bu müşkillerini tek tek açıkladı. Safiyyüddîn Erdebilî, bu açıklamalardan kavuştuğu hallerin iyi ve doğru olduğunu anladı.

Safiyyüddîn Erdebilî, tasavvufta yüksek derecelere kavuştuktan sonra, hocası ona insanlara doğru yolu anlatmak ve onları Allahü teâlânın rızâsına kavuşturmak için izin verdi. O sırada Meraga denilen yerden bir cemâat geldi.Şeyh Zâhid Geylânî'yi, insanlara doğru yolu anlatması için memleketlerine dâvet ettiler. Zâhid Geylânî onlara; "Bu iş için yerime Safiyyüddîn Erdebilî'yi gönderiyorum." dedi. Bunun üzerine Safiyyüddîn Erdebilî; "Efendim! Bendeniz bu işi nasıl yapabilirim? Ben nerede, insanları terbiye etmek nerede?" deyince, hocası; "Safiyyüddîn! Emr-i İlâhî böyledir. Sen oraya gitmelisin." dedi.Safiyyüddîn Erdebilî; "Bendeniz bir şey bilmiyorum. Orada âlim kimseler vardır. Biz onlarla nasıl konuşabiliriz?" deyince, Zâhid Geylânî; "Merak etme, meydan senindir. Bizim burada bulunmamız gerek. Fakat senin durumun böyle değil. Oraya varınca insanların dâvetlerini kabûl et. Onlara nasîhat et. Allahü teâlâ bu mertebeyi, rütbeyi sana vermiştir." buyurdu.

Safiyyüddîn Erdebilî hocasının emri üzerine yola çıktı. Bu arada memleketi olan Erdebil'e uğradı. Orada kendisine şöyle dediler: "Yolunuz üzerinde bulunan Birnik'te Mevlânâ Şemsüddîn isimli birisi var. Bozukluğu çok meşhurdur. Bu sebeple kimse onun inat ve bozuk hallerinden dolayı o tarafa gitmek istemez. Tasavvuf ehline de dil uzatır. En münâsibi Birnik köyüne uğramamanızdır. Çünkü o kimse görülecek ve konuşulacak birisi değildir." Bunun üzerine Safiyyüddîn Erdebilî; "Eğer ilk konakta yolu açamazsam, gideceğim diğer yerlerde nasıl açarım." diyerek Birnik köyüne doğru yola çıktı. Oraya varınca mescide gitti. Bu sırada Mevlânâ Şemseddîn de mescide geldi. Fakat selâm vermedi. Mihraba geçip iki rekat namaz kıldı. Sonra Safiyyüddîn Erdebilî'ye döndü. Bâzı suâller sordu ve verilen cevapları dinledi. Aldığı cevaplar çok hoşuna gitti ve ona tesir etti.Safiyyüddîn Erdebilî'ye karşı edep, tevâzu ve hürmet gösterdi. Ona tasavvuf yolunun hallerini anlattı. Mevlânâ Şemsüddîn bunları duyunca, önceki sözlerinden tövbe etti. Kalbindeki nifak ve muhâlefet gidip, tasavvuf yoluna ve bu yolun büyüklerine sevgi besledi. Tasavvuf yolunda ilerleyerek yüksek haller ve kerâmetler sâhibi oldu.

Safiyyüddîn Erdebilî, insanlara doğru yolu anlatarak yoluna devâm etti. Gittiği yerlerde insanların bir kısmını dalâlet ve cehâlet bataklığına düşmüş, nefislerinin arzu ve isteklerine dalmış, bir kısmının bâzı büyüklerin talebeleri olduklarını söyledikleri halde onların gösterdikleri doğru yoldan ayrıldıklarını, dalâlet bataklığında şaşırıp kaldıklarını, şaşkın şaşkın dolaştıklarını, erkek ve kadınların tasavvuf yolunda olduklarını iddiâ ettikleri halde karışık oturup, aradan mahremiyet ve hürmet perdesini kaldırdıklarını, dalâlet ve bid'ati dervişlik ve sünnet zannettiklerini, erkek ve kadınların birbirlerine söyledikleri kasîdeleri dinleyerek raksa geldiklerini, birbirlerine secde ettiklerini, zâhir ve bâtınlarının bozuk olduğunu gördü. Bu durum karşısında onları bâzan tatlı sözlerle, yerine göre sertlik göstererek güzel söz ve davranışları ile terbiye etmeye başladı. Onlara doğru yolu gösterdi.

Çok kimse onun vâsıtasıyla bozuk hallerinden vazgeçip tövbe etti.

Safiyyüddîn Erdebilî hocasının verdiği görevi tamamlayıp dönünce, hocasının ona olan sevgi ve îtimâdı daha da arttı. Bu sırada bâzı hasedçiler, Zâhid Geylânî'ye; "Safiyyüddîn şeyhlik yapıyor. Tövbe ve zikir veriyor." diye şikâyette bulundular. Zâhid Geylânî ona; "Senin hakkında böyle böyle söylüyorlar, ne dersin?" diye sordu. "Evet doğrudur efendim. Fakat sizin bana verdiğiniz izin ile bunları yapıyorum." cevâbını verdi. Zâhid Geylânî bunun üzerine; "Evet size, biz izin verdik. Sizinle bizim aramızda bir fark yoktur. Bu mertebe size Allahü teâlânın ihsânıdır." buyurdu.

Zâhid İbrâhim Geylânî vefât edince, halîfesi olan Safiyyüddîn Erdebilî, memleketi olan Erdebil'e yerleşti. Pekçok talebe yetiştirdi. Âzerbaycan, Kafkasya ve Anadolu'da meşhûr oldu. İlhanlı hükümdârlarından Olcaytu Hüdâbende ve Ebû Saîd Bahadır Han, İlhanlı beylerinden Emir Çoban, vezir ve târihçi Reşîdüddîn talebeleri arasındaydı. Safiyyüddîn Erdebilî devamlı insanlara nasîhat ederdi. Yumuşak bir sesle konuşurdu. Uzun konuşması kimseyi rahatsız etmezdi. Onun sohbetleri ile binlerce ölü kalb hayat bulmuştur. Fakirler ve kimsesizleri gözetirdi.

Duâsı makbul bir zâttı. Hastalar onun duâsı ile şifâ bulurdu. Safiyyüddîn Erdebilî, İlhan Olcaytu Hüdâbende tarafından yeni kurulan Sultâniyye şehrine dâvet edildi. Fakat o, yaşlı olduğunu söyleyip özür diledi. Oğlu Sadrüddîn'i yerine bırakıp hacca gitti. Hac dönüşü 1334 (H.735) senesinde Erdebil'de vefât etti. Erdebil'deki türbesine defnedildi.

Safiyyüddîn Erdebilî ömrü boyuncaAllahü teâlânın dînine hizmet etmek, Selef-i sâlihînin doğru yolunu insanlara öğretmek için çalıştı. Talebeleri doğuya ve batıya dağılarak, onun feyzli yolunu yaydılar. Talebelerinden oğlu Sadreddîn ve torunu Alâeddîn Ali meşhurdur. Ebû Hâmid Aksarâyî yâni Somuncu Baba, Alâeddîn Ali'den aldığı feyz ve bereketi, Anadolu'da yaydı. Somuncu Baba'nın talebelerinden Nu'mân (yâni HacıBayrâm-ı Velî), Safiyyüddîn Erdebilî yolunun Anadolu'daki en önemli temsilcisidir.

Talebelerinden Mevlânâ Behâüddîn gençliğinde ilim tahsîl ederken, tasavvuf ehline karşı olanlarla arkadaşlık ettiği için onların tesiriyle, tasavvuf ehline karşı îtikâdı, inancı iyi değildi. Onların sünnet-i seniyye üzerine bulunduklarına inanmazdı. Bir ara rüyâsında şöyle gördü: Bir bahçedeki havuzun etrâfında tasavvuf ehli toplanmıştı. Bu esnâda birden "Resûlullah efendimiz geliyor." diye bir ses işitildi. Herkes Peygamber efendimizi karşılamaya hazırlandı. Mevlânâ Behâüddîn bir fırsatını bulup Peygamber efendimize yaklaşıp; "Yâ Resûlallah! Senelerdir içimde bir tereddüdüm var. Bu gördüğünüz çeşit çeşit insandan hangisi hak üzeredir. Her birisi bir sûret ve kılık, kıyâfette gelmiş. Biz onların hangisinin hak üzere olduğunu ayıramıyoruz." dedi. Peygamber efendimiz, orada bulunan bütün toplulukları gözden geçirdi. Bu sırada Safiyyüddîn Erdebilî ve talebelerinden bâzılarını gördü.Mübârek yüzünü Mevlânâ Behâüddîn'e çevirip; "İşte bunlar hak üzere, sünnet ve şerîat üzeredir." buyurdu. Peygamber efendimizden bunları duyunca, tasavvuf ehli hakkındaki îtikâdı düzeldi. Ertesi gün hemen tövbe edip Safiyyüddîn Erdebilî'nin talebelerinin ileri gelenlerinden oldu.

Talebelerinden Muhammed Darûrî, hocasını ziyâret edip, evine dönüyordu. Bir yerde yolunu şaşırdı. Yolunu bulmak için dolanıp durdu. Çok yoruldu ve yürüyecek tâkâtı kalmadı. Bu sırada hocasından yardım istedi. O anda hocası Safiyyüddîn Erdebilî'yi karşısında gördü. Ona; "Korkma, otur." dedi. Oturdu. Namaz vakti gelince, abdest almak için su aradı. Fakat bulamadı. Yorulup tâkâtsız bir hâldeyken yine hocasını gördü. "Yâ Muhammed! Aşağı tarafında bir çeşme var. Kalk, oradan abdest al!" buyurdu. Denilen yerdeki çeşmeden abdest alıp, namazını kıldı. Namazdan sonra yanına iki süvârî geldi ve onu alıp istediği yere götürdü.

Safiyyüddîn Erdebilî buyururdu ki:

Haramı terk etmek vâcibdir. Şüphelileri terk etmek sünnettir. Buna takvâ denir. Zühd, helâlin azıyla kanâat etmektir. Verâ, mübahları ihtiyaç mikdârı kullanmaktır. Bu zâhire âit zühddür. Bir de mânevî zühd vardır. O ise dünyâ sevgisini terk etmek, gönlü dünyâ sevgisinden temizlemek ve âhiret ile meşgûl olmaktır.

Her şeyi yiyen, her şeyi konuşur. Her şeyi konuşan her şeyi yapar. Her şeyi yapanCehennem'e gider.

Bir kimsenin başına musîbet gelirse, şükretmesi gerekir. Sabır ile şükür, insanın kemâlinin alâmetidir. Îmân iki parçadır. Yarısı sabır, yarısı şükürdür.

O SANA DUÂ ETSİN

Talebelerinden İzzeddîn isminde birisinin küçüklüğünde gözü sakatlanmıştı. Hiçbir tedâvî ve ilaç fayda vermedi. Âmâ oldu ve gözlerinin göreceğinden ümidini kesti.Akrabâları bu duruma üzülüyorlardı. Nihâyet Cumâ gecesi bir rüyâ gördü. Rüyâsında, her taraf aydınlıktı. Kalabalık bir topluluk vardı. Bu sırada gâyet heybetli bir zât gördü. Onun kim olduğunu sordu. Birisi; "Resûlullah efendimizdir." dedi. Gidip mübârek ayaklarına kapandı ve öptü. Sonra; "Bana yardım eyleyin yâ Resûlallah! Bana duâ buyrun, gözlerim görsün." diye yalvardı. Bunun üzerine Peygamber efendimiz; "Üzülme. Gözünün iyileşmesi için Safiyyüddîn Erdebilî'nin yanına git. O sana duâ etsin. Onun duâsı ile şifâ bulursun" buyurdu. Peygamber efendimizden bu müjdeyi alınca, çok sevinip, sevinçle uyandı. Akrabâlarına bu haberi müjdeledi. Hepsi sevinerek onu Safiyyüddîn Erdebilî'nin huzûruna götürdüler. Onun muhabbet nazarı gözüne gelince derhal, gözleri açıldı. Görmeye başladı. Gözlerinde hastalıktan hiç eser kalmadı.Safiyyüddîn Erdebilî'nin talebeleri arasına girdi.

SEBEBİ NEDİR?

Şeyh Sâdüddîn, Basra'da deniz kenarında bulunuyordu. Bir geminin sâhile yaklaştığını gördü. Bu sırada tâcir olduğu hâlinden belli birinin başında kıymetli bir sandığı dışarı çıkardığını gördü. O sandığa gâyet îtinâ gösteriyordu. Onda kıymetli bir şey bulunduğunu tahmin etti. Bu sebeple onu tâcirden satın almak istedi. Tâcire; "O sandıkta ne var ki, öyle başında dikkatle taşıyorsun." diye sordu. "Bunda Şeyh Safiyyüddîn'e âit bir hediye var." deyince, hediye getirmesinin sebebini sordu. Tâcir şöyle anlattı: Bu gemi ile giderken, deniz birden kabardı. Gemi battı, batacaktı. Bu sırada Safiyyüddîn Erdebilî'den cân u gönülden yardım istedim. AnsızınSafiyyüddîn hazretlerini karşımda gördüm. Mübârek eli ile gemiyi çekip, selâmetle sâhile ulaştırdı. Bunun için ben bu sandığı ve içindekileri ona hediye etmeyi adadım. İşte sandığa bu kadar kıymet vermemin sebebi budur." dedi.

1) Risâle-i Eşrefzâde Şirvânî; s.66

2) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.2961

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1137

4) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.389

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.11, s.9

6) Safvet-us-Safâ, Süleymâniye Kütüphânesi, Ayasofya Kısmı, No:3099, Hekimoğlu Ali Kısmı, No:775

7) Lemezât

SAFRANBOLULU İSMÂİL NECÂTÎ;

Anadolu velîlerinin meşhurlarından. Kastamonu'nun Safranbolu kazâsının Oğulveren köyünde doğdu. Ömeroğlu sülâlesine mensup Hacı Mehmed Efendinin oğludur. 1839 (H.1255) senesinde doğduğu tahmin edilmektedir. 1921 (H.1338) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, Süleymâniye Câmii avlusundadır.

İlk tahsîline Müftî Mehmed HilmiEfendiden ders alarak başladı. SonraİstanbuI'a gidip değişik hocalardan okuyup icâzet aldı. Bâyezîd Medresesi Müderrislerinden ve dersiâmlarından AhıskalıİbrâhimEfendiden de ders aldı. Bu hocasının huzûrunda medreselerde okutulan belli kitapları okuyup tamamladı. 1876 senesinde açılan ruûs imtihânını kazanarak otuz beş yaşlarında Bâyezîd Medresesi dersiâmları arasına katıldı. 1892 senesinden îtibâren talebelere icâzet vermeye başladı. 1879'daİbtidâ-i Hâriç İstanbul Müderrisliğine, sonra da Mûsıla-i sahn Müderrisliğine yükseltildi. 1897'de dördüncü rütbeden mecîdî veOsmanlı nişanları verildi. 1897-1909 seneleri arasında huzur dersleri muhataplığı 1910'da da muharrirlik vazîfesi yaptı. Zâhirî ilimlerde bu şekilde yetişip yükseldikten sonra tasavvufta da yetişip kemâle erdi.

Tasavvufta hocası, Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleridir. Hocasının ikinci halîfesi olup, onun vefâtından sonra 1911 senesinden îtibâren Gümüşhâneli Dergâhı şeyhliği ona verildi ve vefâtına kadar bu vazîfeyi yürüttü. Çok âlim ve sâlih insan yetiştirmiştir. İlk İstanbul Müftülüğü vazîfesi de ona verilmiştir.

1) P®μ⌋ζ–⌉λ–Eη®δ⌊σ Μυκαδδιμεσι

2) Gümüşhânevî AhmedZiyâeddîn, Hayâtı, Eserleri,Tarîkatı; s.146

SAÎD BİN CÜBEYR;

Tâbiîn devrinde Kûfe'de yetişen müctehid imamların büyüklerinden. İsmi Saîd bin Cübeyr bin Hişam el-Esedî, künyesi Ebû Muhammed'dir. Ebû Abdullah-ı Kûfi de denir. Esed bin Huzeymeoğullarından Vâbile bin Hârisoğullarının âzadlı kölesiydi. Doğum târihi bilinmemektedir. Aslen Kûfeli olup, bir müddet İsfehan'da kaldı. Sonra Irak'ın Sünbülân köyüne çekildi. Vefâtında 49 yaşında olduğu tahmin edilmektedir. 713 (H.95) senesinde Vâsıt şehrinde vefât etti. Şehir dışındaki kabri, ziyaretgahtır.

Saîd bin Cübeyr, yüksek bir âlim ve büyük velîdir. Kendisine âlimlerin hazinesi denirdi. Çok ibâdet eder, çok ağlardı. Ramazân-ı şerîf gecelerinde, akşam namazını kıldıktan sonra, Kur'ân-ı kerîmi hatmeder, sonra yatsı namazını ve terâvihi kılardı. Bir defâKâbe'nin içine girdi ve orada kıldığı namazın bir rekatında Kur'ân-ı kerîmi hatmetti. Ayrıca her iki gecede bir hatim okurdu.

Zamanındaki âlimlerin en büyüklerindendi. Fıkıh ilminde yüksek bir mertebeye ulaşmıştı. Zamanındaki âlimler, fıkıh ilminin bir kolunda ihtisas sâhibi iken, bu zât dînî hükümlerin bütün meselelerinde mütehassıs ve müctehid idi.

Abdullah ibni Abbâs'tan, Abdullah bin Zübeyr'den, Abdullah bin Ömer'den, Ebû Saîd-i Hudrî'den, Ebû Hüreyre'den, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den ve daha birçok Eshâb-ı kirâmdan ilim almış, onların ders halkalarında yetişmiş büyük ve kâmil bir zâttır. Kendisine her meselede suâl edilen ve ictihadına başvurulan bir müctehiddi.

Abdullah ibni Abbâs ve Abdullah bin Ömer'den çok ilim almıştır. Hadîs, fıkıh, tefsir ve kırâat ilimlerinde, onlardan çok rivâyette bulunmuştur. Bir defasında Abdullah ibni Abbâs kendisine şöyle buyurdu: "Ey Saîd! Sen de dînî meselelerde, soranlara cevap ver. Hatalı bir

hükümde bulunursanız tashih eder, düzeltiriz. O da; "Ey İbn-i Abbâs, sizin huzurunuzda dînî işlere karışmak benim haddim değildir" diye tevâzularını bildirmiştir. Ancak İbn-i Abbâs hazretlerinin gözleri âmâ olup, göremez hâle gelince, Saîd bin Cübeyr fetvâ işlerini üzerine aldı ve müslümanların dînî meselelerdeki müşküllerini halletmeye başladı. Onun ilminin çokluğunu bütün âlimler ittifakla bildirmişlerdir. Hadîs ilminde rivâyetleri çok meşhur olup, sika, güvenilir, sağlamdır. **Kütüb-i Sitte**'de rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler vardır.

Kûfeliler, Abdullah ibni Abbâs'a bir meselede fetvâ sormaya geldiklerinde, onlara; "Sizin aranızda İbn-i ümmü Dihâmâ, yâni Saîd binCübeyr yok mu?" derdi.Amr bin Meymûn onun ilmine olan ihtiyacı bildirmek için şöyle dedi: "Yeryüzünde Saîd bin Cübeyr gibisi yoktur. Kendisinin ilmine herkes muhtac olduğu bir zamanda vefât etti."

İbn-i Hibbân, **Kitâbüs-Sikât'**ında: "O, fakih, çok ibâdet eden, âbid, fazileti çok, verâ ve takvâ sahibi birisiydi." buyurdu.

Önceleri Kûfe kâdılarındanAbdullah ibni Utbe bin Mesûd'un kâtibiydi. SonraEbû Bürde bin Mûsâ el-Eş'arî'nin yanında bir süre kâtiplik yaptı. Bir ara Fırat Nehrinin suladığı arazinin öşürlerini toplamakla görevlendirildi.

Saîd bin Cübeyr çok Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bâzan bir âyet-i kerîmeyi tekrar tekrar okuyarak sabahlardı.Bir gece namazında Yâsîn sûresinin 59'uncu; **(Ey günahkârlar! Bugün müminlerden ayrılın!)** meâlindeki âyetiyle sabahlamıştır.

Ömrünü insanlara vâz ve nasihat ile geçirmiştir. Günde iki kere, sabah ve ikindi namazından sonra mescidde vâz ederdi. Buyururdu ki: "Vâz ve nasihatı, her bakımdan kusursuz olan kimselerin yapması lâzım gelirse, kimsenin birşey anlatmaması icabederdi". Kimsenin yüzüne karşı kusurunu söylemez, nasihatı umûmî yapardı.

Hikmetli sözleri çoktur. İhlâs ile söyledikleri için kalblere tesir ediyordu. Buyurdu ki: "Yapılması emredilen her vazife büyüktür."

"Duâ yapılırken, mânevî bir zevk veriyorsa, kabul olacak demektir."

"Allahü teâlâya itâat edip, emirlerini yerine getiren, O'nu zikr ediyor demektir. O'nun verdiği emirlere göre hareket etmeyen, ne kadar tesbih çekerse çeksin, ne kadar Kur'ân-ı kerîm okursa okusun, zikir etmiyor sayılır.""İnsanların en çok ibâdet edeni, kalbini günahla yaralayıp, sonra tövbe eden ve bir daha yapmıyan, hatâlı işlerini her hatırladıkta, iyi amellerini az ve eksik bulandır."

"Dünyâ hayatından kaybettiğim hiçbir şeye üzülmem. Yalnız secde edemeden geçirdiğim vakitlerime üzülürüm."

Emevî vâlilerinden Haccâc güvendiği bir kimseyi on kişi ile Saîd bin Cübeyr'i çağırmaya gönderdi. Bir râhibin kilisesine geldiler. Saîd bin Cübeyr'i o râhipten sordular. Râhip onlara yol gösterdi. Saîd bin Cübeyr'i secdede buldular. Selâm verdiler. Başını secdeden kaldırdı. Namazını bitirip selâmlarını aldı. Haccâc seni çağırıyor dediler. Allahü teâlâya hamd ve senâ, Resûlüne salevât getirip on kişiyle beraber Haccâc'a gitmek üzere yola çıktı. Râhibin bulunduğu kiliseye geldiler. Râhip onlara kilisenin etrafında arslan ve başka yırtıcı hayvanlar olduğundan yukarı çıkmalarını söyledi. Saîd bin Cübeyr çıkmadı. Râhip, herhalde kaçmak istiyorsun? dedi. Hayır, kaçmak istemiyorum. Yalnız müslüman olmayanların evine girmek istemem, buyurdular. Yırtıcı hayvanlar seni parçalar dediler. Allahü teâlâ, beni onların zararından muhafaza etmeye kâdirdir. Sabaha kadar burada kalacağım buyurdu. Râhip on kişiye:"Siz yukarı geliniz ve yaylarınızı kurup da salih kulu muhafaza etmek için bekleyiniz" dedi. Gece oldu. Râhip ve on kişi, canavarların gelip Saîd bin Cübeyr'e sürünüp gidip bir yerde oturduklarını, sonra aslanların da gelip aynı hareketi yaptığını gördüler. Râhip sabahleyin aşağı inip müslüman oldu.

Saîd bin Cübeyr, hapiste iken, bir gece sabaha karşı, boynu vurulacağı haberini verdiler.

Bekçilere: "Sabaha olacak, işin haberi geldi. Beni şimdi salın, gideyim. Ölüm için hazırlığımı yapayım. Gelmez diye korkmayın, sabah erkenden gelirim" dedi.Bekçiler, kaçar diye korkmuşlardı. Aralarında ihtilâfa düştüler; sonra, doğruluğuna inananlar galip geldi, bıraktılar. Gitti, sabah erkenden geldi. Ölüm meydanına götürdüler. Vurulunca, başın üzerine düşeceği deriyi yaydılar. Cellâtlar geldi. Cellâtlardan müsâde alıp şu duâyı yaptı: "Allah'ım, benden sonra Haccâc'ı kimseye musallat etme!" O mübârek başı yere düştüğü zaman, iki defa **"Lâ ilâhe illallah"** dedi. Üçüncüsünü demeye başladı, ama bitiremedi. Hasan-ı Basrî hazretleri, Saîd bin Cübeyr'in katledildiğini duyunca, "Eyvah! Doğudan batıya kadar, ilmine, irfanına bütün müslümanların muhtac olduğu değerli âlimi kaybettik" dedi.Daha sonra olacak oldu.Haccâc, âkile denen yiyici hastalığına tutuldu. Uyuyamıyordu. Uyuyacağı sırada sıçrayıp kalkıyordu. Hâline bakıp şaşanlara: "Saîd bin Cübeyr ile hâlim ne olacak? Uyuyacağım anda, ayağımı çekip sarsıyor ve beni uyandırıyor" dedi. Bu acıklı durumuyla ancak on beş gün yaşayabildi. Saîd bin Cübeyr şehîd edildikten on beş gün sonra Haccâc da öldü.

Saîd bin Cübeyr hazretlerinin bildirdiği hadîs-i şerîflerden bâzıları:

"Ağızlarınız Kur'ân-ı kerîm'in yollarıdır. Onları misvak ile temizleyiniz."

"Müslüman bir kadın, hamileliği boyunca, doğum yaptığı esnada ve çocuğunu emzirdiği sürece, Allah yolunda cihad edenler gibidir. Bu esnâda vefât ederse şehîd sevâbı alır."

ASLANDAN KORKMADI

Saîd ibni Cübeyr ki, çok ilim sâhibiydi,
İlmiyle âmil olan, bir mübârek velîydi.

Günahını düşünüp, çok ağlardı, hüzünden,
Gözlerinin görmesi, azalmıştı bu yüzden.

Okurken rastlasaydı, bir azâb âyetine,
Tekrar edip ağlardı, tâ ki sabah vaktine.

Bir gece çok ağladı, şu âyet tesîrinden:
"Ey mücrimler, ayrılın, bu gün sevdiklerimden."

Kimsenin kusûrunu, söylemezdi yüzüne,
Hep ortaya ederdi, nasîhati o yine.

Derdi: "İslâmiyete, tam uyarsa bir kişi,
Hepsi zikir sayılır, işlediği her işi.

Ve şâyet yaşamazsa, İslâmın emri ile,
Zikretmiş sayılmaz hiç, çok tesbîh çekse bile."

O zamânın vâlisi, salıp memurlarını,
Huzûruna çağırttı, bu Allah adamını.

Onlar geldiklerinde, o namaz kılıyordu,
Bitirince, "Ne için, geldiniz?" diye sordu.

Dediler ki: "Vâlimiz, emir verdi ki bize,
Seni teslîm edelim, götürüp vâlimize."

Peki dedi onlara, îtirâz etmeksizin,
Çıktılar sonra yola, vâliye gitmek için.

Yolda bir kiliseye, rastladılar bir ara,

"İçeriye giriniz", dedi râhip onlara.

Girdiler o on kişi, kiliseden içeri,
Ve lâkin İbn-i Cübeyr, girmeyip kaldı geri.

Râhip dedi: "Ey Saîd, sen niçin girmiyorsun?
Yoksa geri kalıp da, kaçmak mı istiyorsun?"

Buyurdu ki: "Ey râhip, hayır, sen bak işine,
Kâfir kilisesinde, müslümanın işi ne?"

Râhip dedi: "Dışarda, yırtıcı hayvanlar var,
İçeriye girmezsen, parçalar seni onlar."

Buyurdu: "Rabbim beni, onlardan korur elbet,
Onlar dahî Rabbimin, mahlûkudur nihâyet."

Râhip diğerlerine, dedi ki: "Siz giriniz,
Oklarınızı gerip, bu zâtı bekleyiniz."

Râhip böyle deyince, onlar girdi içeri,
Heyecanla gözlerken, gece, İbn-i Cübeyr'i.

Baktılar hakîkaten, bir çok vahşî hayvanlar,
Gelip İbn-i Cübeyr'in, yakınında durdular.

Sonra ona sürünüp, oturdular yanına,
Hiç bir şey yapmadılar, bu Allah adamına.

Râhip bunu görünce, dedi: "Aman yâ Rabbî,
Ömrümde bir hâdise, görmedim bunun gibi.

Demek ki yeryüzünde, varmış böyle büyük zât."
Şehâdeti getirip, îmân etti o sâat.

Vardılar ertesi gün, en nihâyet vâliye,
Hapsetti suçu yokken, onu hapishâneye.

Bir gece rüyâsında, denildi ki: "Ey Saîd,
Hazırlan, yârın sabah, olacaksın sen şehîd."

Çıkardılar o sabah, hücreden kendisini,
Getirdiler yanına, cellâtlardan birini.

Onlardan müsâade, istiyerek son defâ,
Ellerini kaldırıp, duâ ettiAllah'a.

Dedi ki: "Yâ İlâhî, bu vâliyi, sen yine,
Musallat etme artık, benden başka birine."

Peşinden katlettiler, bu mübârek velîyi,
Söyledi kesik başı, kelime-i tevhîdi.

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.6, s.256

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.371

3) Hilyetül-Evliyâ; c.4, s.272

4) Tehzîbü't-Tehzîb; c.4, s.11

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.76

6) Meşâhir-i Eshâb-ı Güzîn; s.71

7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1137

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.25

SAÎD BİN MÜSEYYİB;

Tâbiîn devrinde Medîne'de yetişen yedi büyük âlimden biri. İsmi, Saîd bin Müseyyib'dir. Annesi, Ümm-i Saîd binti Hakîm bin Ümeyye bin Hârise bin Evkas es-Sülemî'dir. Künyesi Ebû Muhammed Medenî'dir. Kureyş kabilesinin Mahzum kolundan olduğu için, el-Kuraşî ve el-Mahzumî de denilmektedir. Babası Müseyyib ile dedesi Hazn, Eshâb-ı kirâmdandır. 636 (H.15) yılında hazret-i Ömer'in hilâfetinden iki sene sonra doğdu. Hazret-i Osman'ın hilâfeti gençlik yıllarıydı. 710 (H.91) yılında Medîne'de vefât etti.Vefât târihi olarak başka rivâyetler de bildirilmektedir. Vefâtında yetmiş yaşını geçmişti.

Kendisinin ve çoluk çocuğunun ihtiyacını karşılayacak ve komşularına ve fakirlere yardım ve ihsanda bulunacak kadar malı vardı. Zeytinyağı ticareti yapardı. Vaktini ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. Hiçbir hükümdardan hediye kabul etmezdi.

Saîd bin Müseyyib, Tâbiînin büyüklerinden ve Medîne'deki yedi büyük âlimdendir. Bunlara "fukahâ-i seb'a" denirdi. Bu yedi âlim: Saîd bin Müseyyib, Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr-i Sıddîk, Urve bin Zübeyr, Hârice bin Zeyd, Ebû Seleme bin Abdürrahman bin Avf, Ubeydüllah bin Utbe ve Ebû Eyyûb Süleymân bin Yesâr (r. aleyhim) idi. Bunlar Tâbiîn içinde, kendilerine çok sorulan ve en çok fetvâ veren âlimlerdi.

Saîd ibni Müseyyib, ilminin yanında takvâ, zühd ve verâsı ile de çok meşhur olmuştu. İbâdete çok düşkündü. Kırk defa hac yapmış, bütün namazlarını cemâatla kılmıştır. Elli yıl yatsı abdesti ile sabah namazı kıldı.Yâni hiç uyumadı. Halîfe Abdülmelik bin Mervan, Saîd bin Müseyyeb'in kızını oğlu ve veliahdı Velid'e almak istediği halde o, Ebû Veda'a isminde sâlih, dînine bağlı bir fakire vermişti. Bu yüzden çok sıkıntılara katlandı.

Hadîs ve fıkıhtaki ilimleri, Eshâb-ı kirâmdan birçok zevat ile görüşerek, onların ilmî sohbetlerinde bulunarak elde etmiştir. O, hazret-i Ebû Bekr'den mürsel olarak, hazret-i Ömer'den, hazret-i Osman'dan, hazret-i Ali'den, Sa'd bin Ebî Vakkâs'tan, Abdullah ibni Abbâs'tan, Abdullah bin Ömer'den, Ebû Katâde'den, Ebû Hüreyre'den, hazret-i Âişe'den ve babasıMüseyyeb'den daha birçok Sahâbiden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. En çok Ebû Hüreyre'den hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden de, oğlu Muhammed, Sâlim bin Abdullah bin Ömer, Zührî, Katâde, Ebü'z-Zemân, Târık binAbdurrahman ve daha pekçok âlim hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır.

Kendisinin ilmini birçok âlim övmüştür. Onun için "Fakîhlerin fakîhi, âlimlerin âlimi" denilmiştir. Kendisi şöyle derdi: "Bâzan bir tek hadîs-i şerîfi öğrenmek için günlerce yolculuk ederdim." Çünkü hadîs-i şerîfte; **"İlim talebi için evinden çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allah yolundadır"** ve **"İlim aramak için yola koyulan kimseye, Allahü teâlâ Cennet yolunu kolaylaştırır."** buyrulmuştu. Onun ilmi hakkında Ali bin el-Medenî dedi ki: "Tâbiînin içinde ondan daha âlim birini bilmiyorum. O, Peygamberimizin sünneti böyle olmuştur dese, bu sana yeter!..." İmâm-ı Şâfiî: "Onun mürselleri, (Sahâbiyi saymadan bildirdiği hadîsleri), bizim için huccettir, sağlam bir delildir." demiştir.

Amr bin Meymun ibni Mihran babasından naklen şöyle anlatıyor: "Medîne'ye geldiğimde, şehir halkının en âlim olanını sordum. Bunun üzerine beni, Saîd bin Müseyyib'e gönderdiler."

Katâde bin Diame: "Helal ve haramı İbn-i Müseyyib'den daha iyi bilen birisini asla görmedim" dedi.

Muhammed bin İshak, Mekhul eş-Şâmî'nin şöyle naklettiğini söyledi: "İlim tahsili için bütün

beldeleri dolaştım. Saîd bin Müseyyib'den daha âlim birisi ile karşılaşmadım."

"İbn-i Mende, **el-Vasiyye** adlı eserinde; "Saîd bin Müseyyib'in yanında idim. Bana hadîs-i şerîf bildirdi. Ona; "Ey Muhammed, bunu sana kim söyledi" dedim. "Ey Şamlı kardeşim, sormadan al. Zîrâ biz sika olan ravilerden hadîs-i şerîf alırız" dedi. Bütün âlimler, onun mürsel olarak bildirdiği hadîs-i şerîflerin sahih hadîs olduğunda ittifak etmişlerdi.

İbn-i Hibban da **Kitâbüs-Sikât'**ında; O, büyük bir fakih, dinde haramlardan çok sakınan verâ sâhibi bir velî, ibâdet, ahlâk ve fazilet bakımından Tâbiînin en büyüklerindendi. Hicaz halkının en fakihi, âlimi, rüyâ tabirinde insanların en üstünüydü. Kırk sene namazını, câmide cemâatla kılmıştır." diye bildirmektedir.

Fıkıh ilminde yüksek mertebelere kavuşmuştu. Resûlullah efendimizin bildirdiği bütün hükümleri, Ebû Bekir ve hazret-i Ömer'in ve hazret-i Osman'ın naklettiği bütün dînî hükümleri, ondan daha iyi bilen yok gibiydi. Basra'danHasan-ı Basrî, dinde bir müşkülü olunca, ona mektup yazardı. Medîne'de herkes, ona gelip fetva ister, haram ve helâli öğrenirlerdi. Bunu, İbrâhim bin Sa'd, babasından naklederek bildiriyor.

Mânevî bir heybete sâhipti. Yanına varmak istiyenler, vâlilerin huzuruna çıkar gibi, ziyâret için izin isterlerdi.

Hep hikmetli konuşurdu. Sözleri veciz olup, kalblere tesir ederdi. Dinden kıl ucu ayrılmaz, önce nefsine nasihat ederdi. Gece olunca, nefsini muhatab alır, ona: "Ey bütün şerrin yuvası, kalk bakalım. Allah'a yemin olsun, seni yorgun bir deve haline getirip bırakacağım." der. Sabaha kadar ibâdet ederdi. Bu sebeple ayakları şişerdi. Bu defâ da nefsine; "İşte böyle olacaksın; aldığın emir bu yoldadır ve bunun için yaratıldın" derdi.

Hikmet dolu sözlerinden bâzıları şunlardır:

"Dünyâyı toplıyan bir kimsenin niyyeti, dînini korumak, yakınlarına bakmak, ibâdet için kuvvet kazanmak değilse, onda hayır yoktur."

"Kırk yıldır, farzı cemâatle kılmağı bırakmadım. Otuz yıldır müezzin ezân okurken, ben mescidde olurum."

Yaşı yetmişi geçmişti. Yine de; "Bana göre, en çok korkulacak şey, kadınlardır. Şeytan bir adamı, başka yollardan aldatamayınca, ona kadın ile yaklaşmaya çalışır." buyururdu.

"Hangi şerif, hangi âlim, hangi fâzıl olursa olsun, mutlaka bir aybı vardır. Ama öyleleri vardır ki, ayıplarını anlatmak doğru olmaz. Bir kimsenin fazilet tarafı, eksik tarafından çok olursa, eksiği fazileti için bağışlanır."

Gıybet hakkını helâl et, diyenlere, o: "Onu ben haram etmedim ki, helâl edeyim, onu haram eden Allahü teâlâdır. Sonuna kadar da haramdır" derdi. "Kırlarda namaz kılan kimsenin, sağında ve solunda iki melek durur ve onunla kılarlar. Ezan okur ve kâmet getirirse arkasında dağlar gibi melekler saf bağlar."

"Yemin karışmayan manifatura ticâreti kadar hoşuma giden hiçbir ticâret yoktur". Nitekim hadîs-i şerîfte de; **"Ticâretin en hayırlısı bezzazlık yâni kumaş ve elbise ticâreti; san'atın en güzeli de terziliktir"** buyrulmuştur.

"Geçmiş ümmetlerin hıyânet yapmalarına, kâfir olmalarına sebep, şarap içmekti."

"Dünyâ malını toplayıp da, her türlü fenalıkta bulunanlarda hayır yoktur."

"İnsanların hepsi Allahü teâlânın muhâfazası altındadır. O, insanlar için bir şey dilerse, buna kimse mâni olamaz."

"Hazret-i Ali ile Medîne kabristanına geldik. Selâm verip, (Halinizi bize bildirir misiniz? Yoksa biz mi hâlimizi haber verelim) dedi. Bir ses işittik (Ve aleykesselâm yâ Emîr-el

müminîn. Bizden sonra olanları sen söyle!) dedi.

YEDEK SERMÂYE

Saîd ibni Müseyyib bildirdi ki: Dindar dost aramağı teşvik etmek üzere hazret-i Ömer şöyle buyurmuştur: "Sâdık dost bul ve onların arasında yaşa!Dürüst ve samimi arkadaşlar, genişlikte süs ve ziynet; darlıkta yedek sermayedirler. Dostunun sana düşen işini güzelce gör ki, lüzumunda sana daha güzeli ile karşılıkta bulunsun. Düşmanından uzaklaş, her dosta bel bağlama, ancak emin olanları seç. Emin olanlar, Allahü teâlâdan korkanlardır. Kötü insanlarla düşüp kalkma, onlardan kötülük öğrenirsin. Onlara sırrını verme, ifşâ ederler. İşlerini, Allah'tan korkanlara danış ve onlarla istişâre et."

1) Şevâhidün-Nübüvve; s.281

2) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.375

3) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.119

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.161

5) Tehzîb-üt Tehzîb; c.4, s.84

6) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.94

7) El-A'lâm; c.3, s.102

8) Menhel-ül Azbül Mevrûd; c.2, s.175

9) Meşâhir-i Eshâb; s.80

10) Tam İlmihâlSeâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1137

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.27

SAİD NURSÎ;

Son devirde yetişen âlim ve velîlerden. Milâdî 1876 (H.1293) da Bitlis'in Hizan kazasına bağlı İsparit nahiyesinin Nurs köyünde dünyâya gelmiştir. Babasının adı Mirzâ, anasının adı Nûriye'dir.

Çocukluk yıllarını, dokuz yaşına kadar, anne ve babasının yanında geçiren Said Nursî, keskin zekâsı, hârikulâde hâfızası ve üstün kâbiliyetleriyle çok küçük yaşlardan itibaren dikkatleri üzerinde toplamıştır. Normal şartlarda yıllarca süren klasik medrese eğitimini kısa bir zamanda tamamlamıştır. Gençlik yıllarını alabildiğine hareketli tahsil hayatı ile değerlendirmiş; ilimdeki üstünlüğünü, devrinin ulemâsıyla çeşitli zeminlerde yaptığı münâzaralarda fiilen ispatlamıştır.

Said Nursî 15-16 yaşına kadar Doğu vilâyetlerindeki muhtelif yerlerde resmî ve ilmî şahsiyetlerle beraber olmuş, onlarla birçok meselede, bilhassa dînî meselelerde mütâlâalarda ve münâzaralarda bulunmuş, birçok kaynak eseri tetkik ile dînî ilimlerdeki eğitimini tamamlamıştır. Bu yaşlardayken, geldiği Van'da on beş sene gibi bir müddetle halkın eğitimine ehemmiyet vermiş, bu maksatla halk arasında seyahatlerde bulunmuştur. Ancak, bu asırda, eski tarzdaki kelâm ilmi ile İslâm dînine yapılan hücûmları bertaraf etmenin yeterli olmadığını gören Said Nursî, çeşitli fenlerin de tahsilini lüzumlu görmüştür. Bu maksatla incelemeye başladığı fizik, kimya, astronomi, felsefe, matematik, târih ve coğrafya gibi birçok ilmin esaslarını çok kısa bir zamanda elde etmiştir. Böylece dinde ve fen ilimlerinde yaptığı bütün münâzaralarda devrinin o bölgedeki âlimlerini hayrette bırakan genç Said, "çağın eşsiz güzelliği" mânâsına gelen Bediüzzaman lâkabı ile anılmaya başlanmıştır.

Bediüzzaman Said Nursî sadece ilim tahsili ile değil, aynı zamanda dünyâ ve bilhassa İslâm âlemiyle alâkalı gelişmeleri de yakından takib ederek, içinde bulunduğu toplumun ve bütün İslâm âleminin en önemli meselesinin eğitim olduğu kanaatine varmış; bunun için şarkta din ve fen ilimlerinin birlikte okutulacağı bir üniversite kurulması için yardım istemek

maksadıyla 1907'de İstanbul'a gelmiştir.

1909 yılının sonlarına kadar İstanbul'da kalan Bediüzzaman Said Nursî burada yaptığı münâzara ve konuşmalarda da kısa sürede ilim çevrelerine kendisini kabul ettirmiştir. Meşrûtiyetin îlânı esnâsında İstanbul'da büyük hizmetlerde bulunan Bediüzzaman, meşrûtiyete İslâmiyet adına sahip çıkmış; meydanlarda verdiği nutuklar, cemiyet faaliyetleri ve gazetelerde neşrettiği yazılarıyla halkın hürriyet ve meşrûtiyeti doğru olarak anlamasına gayret göstermiştir. Selânik Hürriyet Meydanında nutuk vermesi, şark vilâyetlerine çektiği telgraflar vasıtasıyla hürriyet ve meşrûtiyeti anlatması, İstanbul'daki 20.000'e yakın hamallık ve işçilik yapan şarklı hemşehrilerinin ayaklanmalarını güzel bir konuşma ile yatıştırması, 31 Mart Olayında askerlerin isyanını bastırmak için konuşmalar yapması bunlardan birkaçıdır. Bu çalışmalarıyla birlikte, meşrûtiyet ve hürriyeti "meşrûtiyet-i meşruâ" ve "hürriyet-i şer'iye" mânâsı ile yerleştirmeye gayret gösteren Said Nursî, ittihâd-ı İslâm düşüncesinin yayılması için çalışmıştır.

1909'da patlak veren 31 Mart Olayında yatıştırıcı rol oynamasına rağmen, haksız ithamlarla Sıkıyönetim Mahkemesine [o zamanki adıyla Dîvân-ı Harb] çıkarılmış, ancak berâet etmiştir. Bundan sonra, İstanbul'da daha fazla kalmamış ve 1910 yılı başında tekrar Van'a dönmüştür. Oradan da Mart 1911'de Şam'a giderek, İslâm ittihadı fikrini bütün Müslümanlara yerleştirmek için gayret göstermiştir. Şam'daki Emeviye Camiinde birçok İslâm âliminin de bulunduğu binlerce kişiye hitab ederek bu görüşlerini anlatmış; bu maksada büyük hizmet edecek eğitimin verileceği, âlem-i İslâmın merkezi durumundaki şark vilâyetlerinde kurulmasını istediği üniversite için yardım istemek üzere tekrar aynı günlerde İstanbul'a dönmüştür.

O zamanlar Kosova'da büyük bir İslâm Dârülfününu kurulmasına çalışılıyordu. Bu maksatla Rumeliyi gezen Sultan Reşad'la birlikte Bediüzzaman da gider. Ancak kısa bir zaman sonra Balkan Harbi patlak verince teşebbüs yarım kalır. Bu defa oraya ayrılan 19.000 altın liralık tahsisatı Bediüzzaman ister. Bu isteği kabul edilen Bediüzzaman, tahsisatı da alarak 1912'nin sonlarına doğru tekrar Van'a döner.

Van'a dönen Bediüzzaman, Van Gölü kenarındaki Edremit'te üniversitenin temelini atmışsa da, patlak veren Birinci Dünya Harbi sebebiyle yarım kalmıştır. Talebeleriyle birlikte gönüllü milis alayı teşkil ederek cepheye koşan Said Nursî, vatan müdâfaasında çok büyük hizmetler görmüştür. Savaşta birçok talebesi şehid olmuş; kendisi de Bitlis müdâfaası sırasında yaralanarak Ruslara esir düşmüştür. Yaklaşık üç yıl Rusya'da esâret hayatı yaşadıktan sonra fevkalâde hayret verici şekilde firar ederek, Petersburg, Varşova, Viyana ve Sofya yoluyla Haziran 1918'de tekrar İstanbul'a dönmüştür.

İstanbul'a üçüncü gelişinde ilim çevrelerince büyük bir teveccühle karşılanan Bediüzzaman, dört yıl kadar burada kalmıştır. Gelir gelmez Mehmed Âkif, İzmirli İsmail Hakkı, Elmalılı Hamdi Yazır gibi devrin meşhûr şahsiyetlerinden müteşekkil bir İslâm akademisi mahiyetindeki "Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye" üyeliğine tâyin edilir. Bir taraftan Anadolu'daki Kuvâ-i Milliye hareketini desteklerken, diğer taraftan İstanbul'u işgal eden kuvvetlere karşı da cesaretle mücâdele eder. Çanakkale Harbi devam ettiği esnâda neşrettiği **Hutuvât-ı Sitte** adlı eseriyle büyük hizmetler yapmış; işgalci kuvvetlerin plânlarını bozmuştur. İstanbul'un işgal edilmesinden sonra İngilizler tarafından ölüm emri çıkarılmasına rağmen, o cesaretle çalışmalarına devam etmiştir. Bu faaliyetleri Anadolu'da kurulan Millet Meclisi tarafından takdirle karşılandığı için Mustafa Kemâl tarafından ısrarla Ankara'ya dâvet edilmiştir. Birçok defâ Ankara'dan yapılan bu dâvetlere, "Ben tehlikeli yerde mücâhede etmek istiyorum; siper arkasında mücâhede etmek hoşuma gitmiyor. Anadolu'dan ziyade burayı daha tehlikeli görüyorum" diyerek icâbet etmemiş; araya çok yakın dostlarının da girmesiyle ve vazifesini önemli derecede yerine getirdiği inancına sahip olduktan sonra Ankara'ya gitmeyi kabul etmiştir.

1922 sonlarında Ankara'ya gelen Bediüzzaman'ı, Meclis, resmî bir hoşâmedî merâsimiyle karşılamıştır. Ankara'da kaldığı günlerde, yeni kurulan devlete hâkim olan kadronun dîne bakış tarzının menfî olduğunu görünce, on maddelik bir beyannâme neşrederek Meclis üyelerine dağıtmıştır. Bu beyannâmede, tamamına yakını Müslüman olan bu memleket insanının, kendileri yaşamasalar bile, başındaki idarecilerin en azından dindar ve inançlara saygılı olmalarını istediğini ve bu bakımdan, dikkatli olunması gerektiğini söyler. Bilhassa yapılması düşünülen inkılâplar üzerinde durarak, bunların muhakkak İslâmiyete uygun olmasına dikkat etmek gerektiğini belirtir. "Âlem-i İslâm içinde mühim ve inkılâpvârî bir iş görmek, İslâmiyetin kâidelerine bağlılık ile olabilir, başka olamaz, hem olmamış; olmuş ise de, çabuk ölüp, sönmüş" diyerek ilgilileri uyarmıştır. Beyannâmenin sonunda, memleket idâresi açısından çok daha önemli bir noktaya temas ederek, dîne gösterilen lâkaydlıktan her şeyden evvel tesis edilmek istenen cumhuriyet, yani meşrû meşrûtiyet, meşveret ve hürriyet mânâlarının zarar göreceğini ifade etmiştir. Eğer bu Meclis İslâm şartlarına bizzat kendisi de uyarak insanların uymasına çalışmakla hilâfet mânâsını vekâleten yerine getirmezse, ortaya konan cumhuriyetin asıl mânâsından ziyâde isim ve gösterişten ibâret bir rejim haline geleceğini söyler. Son olarak da, "Harice karşı kazandığınız iyiliği, dahildeki fenalıkla bozmayınız. Bilirsiniz ki, ebedî düşmanlarınız ve zıtlarınız ve hasımlarınız, İslâmın şeâirini tahrib ediyorlar. Öyle ise zaruri vazifeniz, şeairi ihyâ ve muhafaza etmektir. Yoksa şuursuz olarak, şuurlu düşmana yardımdır" ikâzını yapar.

Ankara'da iken de, başlıca maksadı olan Şark Üniversitesinin tesisi için uğraşmaktan geri durmayan Bediüzzaman, 163 mebusun imzası ile yüz elli bin banknotluk yardım kararı çıkartmaya muvaffak olur. Beyannamenin akabinde Mustafa Kemal'le birkaç görüşmesi olmuş; kendisine şark umumi vaizliği, milletvekilliği ve Diyânet âzâlığı teklif edilmiş; ancak Bediüzzaman bu teklifleri kabul etmeyerek, 1923 yılı ortalarına doğru Van'a dönmüştür.

Kısa bir zaman sonra şark vilayetlerindeki isyan ve ihtilâl hareketlerinin başlaması, Bediüzzaman için de uzun ve sıkıntılı bir hayatın başlangıcı olmuştur. Said Nursî, Van kalesindeki mağarada uzlete çekildiği esnâda Şeyh Said'in kendisinden destek istemesi üzerine, asırlardan beri İslâmiyete hizmet etmiş olan bu milletin torunlarına kılınç çekilmeyeceği cevabını vererek bu isteği reddetmiştir. Ne yazık ki, Şeyh Said İsyanıyla hiçbir ilgisi olmadığı halde, Bediüzzaman isyan sonrasında ikâmet ettiği uzlethânesinden alınarak Burdur'a, oradan da 1925-1926 yıllarında Isparta'nın Barla nâhiyesine götürülmüştür. Burada "mânevî cihad" hizmetini başlatmış ve telif ettiği eserlerde iman esaslarını terennüm etmiştir. Bu eserler, îmânını tehlikede hisseden halkın büyük teveccüh ve rağbetine mazhar olmuş; elden ele dolaşarak hızla yayılmıştır.

Doğru dürüst yolu bile bulunmayan küçücük bir kasaba olan Barla'da başlattığı hizmetin halka mal olması, devrin idârecilerini rahatsız ettiğinden 1935'te Eskişehir, 1943'te Denizli, 1947'de Afyon, 1952'de de İstanbul mahkemelerine çıkarılmıştır. Ayrıca muhtelif sürelerle Kastamonu, Emirdağ ve Isparta'da, sıkı tarassud ve takib altında mecburî ikâmete tâbi tutulmuştur.

Ömrünün son günlerine kadar keyfî muâmele ve eziyetlerden kurtulamayan Bediüzzaman Said Nursî, buna rağmen, îman hizmetini büyük bir kararlılıkla devam ettirmiş; o zor şartlar altında telif ettiği 6000 küsur sayfalık **Risâle-i Nur** külliyatını tamamlamaya ve yaymaya muvaffak olmuştur. Gençlerin anlayışına uygun ve ikna edici bir üslupla meseleleri izah ve ispat eden ve vehbî olarak, içinden geldiği gibi ilhâmen kaleme alınan bu eserler, onun çileli hayatının en güzel meyvesidir.

Cumhuriyetin îlânıyla birlikte başlayan işkenceli, sıkıntılı ve çileli bir hayattan sonra 1960'ın baharında Urfa'ya dönen Bediüzzaman Said Nursî, 23 Mart 1960 (H.1379)ta Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

1) Dîvan-ı Harb-i Örfî

2) Hutbe-i Şâmiye

3) Hutuvât-ı Sitte

4) Mesnevî-i Nûriye

5) Münâzarât

6) Sünuhât

7) Tarihçe-i Hayat

SAİD ŞEMİD

İslamiyeti yaymak için Horasanan Anadolu'ya gelen gâzi dervişlerden. Kabri Tokat'ın Erbaa İlçesinin Koçak (Eksel) kasabasında olup ziyâret edilmektedir.

SAİDÜDDÎN FERGÂNÎ;

Evliyânın meşhurlarından. 1299 (H.699) senesinde vefât etti.Derin âlim ve büyük velî olup faziletler sâhibi idi.

Şeyh Necmeddîn Ali bin Bezgaşî Şirâzî'den feyz almış onun sohbetlerinde kemâle ermiştir. Ayrıca zamanın büyük velîlerinden olanSadreddîn Konevî hazretlerinden de ilim ve feyz almıştır. Ondan zâhirî ve bâtınî ilimlerini öğrendi.

Kıymetli eserler yazmıştır. İbn-i Fârıd'ın **Kasîde-i Tâiyyesine** farsça bir şerh yazmıştır. Bu şerhi hocası Sadreddîn Konevî çok beğenip bir takriz yazmıştır. Bu takrizi kitabına aynen koymuştur.

Menâhic-ül-İbâd ile'l-Meâd adlı farsça eseri dört mezhebe göre fıkıh bilgilerini, ibâdet mevzularını anlatmakta, tasavvuf ve güzel ahlâk üzerinde geniş bilgi vermektedir. Çok kıymetli bir kitabdır. Bu kitap İstanbul'da İhlâs Vakfı tarafından yayınlanmıştır.

Saidüddîn Fergânî hazretleri buyurdu ki: "Yetmiş bin kerre "Lâ ilâhe illallah" söyleyerek ölmüşlerin ruhlarına hediye etmek sadakanın en güzeli ve en iyisidir. Bunu hâlis niyyetle ve bağışlanan kimsenin Cehennem ateşinden kurtulması için söylemelidir. Bir kişi de söylese olur bir cemâat aralarında paylaşarak söylese de olur. Şeyh Muhyiddîn ibniArabî hazretleri buyurdu ki: "Eğer bir kimse kendisi için veya başka birisi için hâlis niyyetle ve azabdan kurtulmak niyyeti ile bunu yetmiş bin defa söylese, elbette kimin için söylenmişse o kimse Cehennem azabından kurtulur. Bu hususta nakil vardır. Bana Ebû'l-Abbas Kastalânî şöyle anlattı. Şeyh Ebü'-Rebi' bu kelime-i tevhîdi yetmiş bin defâ söylemişti. Fakat bir kimse adına veya bir kimseye bağışlamaya niyyet etmemişti. Bir gün bir cemâatle birlikte bir sofrada yemek yiyordu. Aralarında kalb gözü açık bir çocuk da vardı. Çocuk yemeğe elini uzatıp yiyeceği sırada âniden feryad etmeye başladı. Yemekten elini çekti. Ona niçin ağlıyorsun? dediler. Çocuk dedi ki: "Şu anda Cehennem'i ve annemin de Cehennem'de azâbda olduğunu görüyorum! Bu sebebden ağlıyorum! dedi. Şeyh Ebü'r-Rebi' dedi ki: Bu sözleri duyunca içimden; "Yâ Rabbî sen biliyorsun ki ben yetmiş bin defa "Lâ ilâhe illallah" demiştim. O yetmiş bin kelime-i tevhîdin sevâbını bu çocuğun annesinin Cehennem azâbından kurtulması için ona bağışladım diye niyyet ettim. Ben içimden böyle niyet edince çocuk tebessüm etti ve yüzü güldü. "Annemi görüyorum. Cehennem ateşinden kurtuldu. Elhamdülillah!" dedi. Sonra yemek yemeğe başladı.

Şeyh Ebü'r-Rebi' sofrada bulunanlara dedi ki: "Bu çocuğun keşfi doğrudur. Bu hususda

haber-i nebevî vardır. Eğer yetmiş bin defa "Lâ ilâhe illallah" söylenip bir ölünün veya kişinin kendisinin Cehennem ateşinden kurtulması için bağışlansa bunun fâidesi tam hâsıl olur.

1) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.635

2) Menâhic-ül-İbâd ile'l-Meâd; s.51

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1137

SÂKIB DEDE;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Mustafa'dır. Endülüs'ten İzmir'e göç eden bir âilenin çocuğu olarak doğdu. Doğum târihi belli değildir. Babası ticâretle uğraşırdı. Sâkıb Dede doğmadan önce, annesi Halime Hâtun rüyâsında mübârek bir zât gördü. O zât; "Allahü teâlâ sana üç beş gün içinde bir oğul verecektir. Gözünü aç onun kıymetini bil. O bizim yüksek oğlumuz olacaktır. Sana da dünyâ ve âhirette faydası çok olacaktır." dedi. Annesinin bu rüyâsından birkaç gün sonra Sâkıb Dede doğdu.

Sâkıb Dede yürümeye başladığı sırada babası ticâret için Mısır'a gitmişti. Aradan birkaç sene geçtiği halde kendisinden hiç haber alınamadı. Bu yüzden geçim sıkıntısı çekiyorlardı. Annesinin, bir gün akşam yemeği hazırlamaya çalışırken, ağladığını ve mahzûn olduğunu gören Sâkıb Dede, yemek yemeyip üzgün olarak bir köşede oturdu. Bu sırada kapı çalındı ve bir zât pekçok erzak ve çeşit çeşit hediyelerle birlikte mektup getirdi. Mektupta babası yakın zamanda döneceğini bildiriyordu.

Yedi sekiz yaşlarına geldiğinde hocaya gitmeye başladı. Çalışkanlığı ve zekîliği ile kısa zamanda Kur'ân-ı kerîmi ve başlangıç ilimlerini öğrendi. Daha sonra tahsîline devâm etmek için İstanbul'a gitti. Fâtih Câmii Medreselerinde meşhûr âlimlerden ders aldı. Sonra Köprülüzâde Mustafa Efendinin derslerine devâm etti. Bu arada hocası ile birlikte küffâr üzerine yapılan bir sefere katıldı. Çehrin Kalesi muhâsara edildi. Muhâsaranın başlamasından üç ay geçmesine rağmen bir netîce alınamadı. Zaman zaman asker arasında, Sultan Süleymân'ın Kânunnâmesinde; "Yeniçerilerin üç aydan fazla muhâsara üzerinde kalmayacağının" yazılı olduğu konuşulmaya başlandı. Bu sırada bir ikindi vakti sefer kumandanının çadırına bir derviş geldi. Komutan ona çok hürmet etti. Sohbetin sonunda derviş; "Bu gece mânâ âleminde Mevlânâ Celâleddîn Rûmî hazretlerinin bütün halîfeleri talebeleri ile gelip kalenin hizâsında murâkabe hâli üzere oturduklarını gördüm. İnşâallahü teâlâ yarın ikindi vakti kalenin alınma ihtimâli vardır." dedi ve askerin kaleye gireceği yeri gösterip, oradan ayrıldı. Komutan bu haber üzerine rahatladı. Bu hâdiseyi gören Sâkıb Dede'de bambaşka haller oldu. Sevdiği ve güvendiği Fevzi Efendiye durumunu arz edip, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin ahvâlini anlatmasını istedi. O da bildiği kadar anlattı. O güne kadar tasavvuf ehlinin sohbetlerine katılmamış olan Sâkıb Dede'de tasavvufa karşı bir sevgi ve meyl hâsıl oldu. Gece rüyâsında şunları gördü: Çehrin Kalesinin semâsında bir kubbe vardı. Burada evliyâ zâtlar gömülüydü. O kubbeden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî çıkıp, koltuğunda bulunan kopcayı Sâkıb Dede'ye eliyle işâret etti. Sâkıb Dede; "Peki efendim." deyip süratle yanına vardı. Elini öpüp, emirlerini, ne buyuracaklarını beklediği sırada o zât; "Ey genç! Ben seni kabûl ettim." dedikten sonra mevlevî elbisesi giydirdi ve; "Senin dünyevî bir işin yok." buyurdu. Ertesi gün rüyâsını Fevzi Efendiye anlattı. O da rüyâsını tâbir etti ve bundan sonra mevlevî olduğunu söyledi.

Sâkıb Dede'yi sefer dönüşünde Farsça öğrenmek husûsunda büyük bir merak sardı. Bunun için Bursa'ya gitti. Kısa zamanda Farsçayı öğrendi. Üstelik bu dili Bursa'nın ileri gelenlerine öğretmeye başladı. Daha sonra Uşak üzerinden Manisa, Isparta havâlilerinde hem ders vererek hem de vâz u nasîhatlerde bulunarak Konya'ya gitti. Konya'da câmilerde vâz u

nasîhatta bulundu. Yaşının çok genç olmasına rağmen güzel vâzları ile Konyalıların dikkatini çekti.

Daha sonra Elmalılı Halil Efendinin sohbetlerine devâm etti. Tasavvufa dâir kıymetli eserler okudu. Halil Efendiden icâzet aldıktan sonra İstanbul'a döndü. Fâtih Câmiinde dersiâm olup, altı ay kadar ders verdi. Bu arada rahatsızlandı. Kaplıca tedâvisi görmek için Bolu'ya gitti. Bolu'da kaldığı müddet zarfında halka vâz u nasîhatta bulundu. İşlerini bitirince tekrar İstanbul'a döndü. Tasavvuf yolunda kendisini terbiye edecek bir zât arıyordu. Kendisine Edirne Mevlevî Dergâhında ders veren Siyâhî Dede'yi tavsiye ettiler. Edirne'ye gidip bir müddet onun terbiyesi altında bulundu. Ondan tasavvufta icâzet aldı. Sonra oradan ayrılıp Galata Dergâhında Şeyh Gavsî Dede'nin hizmetinde bulundu. Mevlevî tarîkatının âdâbını öğrendikten sonra, matematik öğrenmek için Mısır'a gitti.

Sâkıb Dede Mısır seyâhati sırasında uğradığı mevlevî dergâhlarındaki, gelip geçmiş zâtların hayatlarını toplayıp meşhûr **Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyye** isimli eserini yazdı. Geri dönüşünde Kütahya Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin edildi. Uzun süre burada hizmet ettikten sonra 1735 (H. 1148) senesinde vefât etti ve dergâhın bahçesine defnedildi.

Sâkıb Dede, her kimden gelirse gelsin ezâ ve cefâlara karşı şikâyette bulunmaz, onlarla güzel ve tatlı bir şekilde konuşarak, dost olmayanları da dost yapardı. Başına gelen her türlü sıkıntıları şükr ile karşılardı. Aleyhinde olanların bir kısmı onun bu halleri karşısında tövbe edip, ona talebe oldu. Diğerleri ise bir musîbete dûçâr oldular. Bir Cumâ günü İbrâhim Efendi isimli bir zât Aksu'ya giderken, yolu Sâkıb Dede'nin dergâhının yanından geçti. Dergâha girip; "Bana bir fırsat verseler bütün dedelerin ayaklarını kırardım." dedi. Ayrılıp giderken, dergâha yakın bir yerde düştü ve ayağı kırıldı. Ömrünün sonuna kadar bu derdi çekti.

Sâkıb Dede'nin ayrıca şiirlerinin toplandığı bir **Dîvân**'ı vardır. Samîmi ve bir çoşku hâlinin terennümü niteliği taşıyan şiirlerinde lirik bir hava hâkimdir.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.179

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Fındıklı İsmet Efendi); s.406

3) Tezkire (Safâyi, Süleymâniye Kütüphânesi Esad Efendi Kısmı, No:2549); s.51a

4) Âdâb-ı Zurefâ (Millet Kütüphânesi Ali Emîri Târih 762); s.53b

5) Hatimet-ül-Eş'ar; s.38

6) Tufeyli Menâkıb-ı Kibâr-ı Mevlevî fî Menâkıb-ı Şeyh Sâkıb Mânevî, Üniversite Kütüphânesi, T.Y. 2509

SÂLİH BABA;

Erzincan'da yetişen bir velî ve tasavvuf şâiri. 1846 (H.1263) senesinde doğdu. Babası Mustafa Efendi imâm idi. 1906 (H.1324)da Erzincan'da vefât etti. Erzincan'da Kırtıloğlu Tekkesi yakınında Akmezarlığa defnedilmiştir.

Tasavvufta Hâlidiyye yolunun rehberlerinden Muhammed Sâmî Erzincânî hazretlerinden feyz alarak kemâle ermiştir. Önceleri tüfek ustalığı yapmıştır. Tasavvufta yetiştikten sonra pekçok şiir yazmıştır. Şiirlerinin toplandığı bir **Dîvân'**ı vardır.

Tekke edebiyâtında son devir şâirlerinden olan SâlihBaba, şiirlerinde hem halk edebiyâtı hem de dîvân edebiyâtı şekillerini kullanmıştır. Dîvân edebiyâtı nazım şekillerinden kasîde, gazel, murabbâ, muhammes, müseddes, beyit, müstezad ve mesnevîyi, halk edebiyâtı nazım şekillerinden ise koşmayı kullanmıştır. Nazım şekillerinden en çok gazel türünde şiir

yazmıştır. Hece vezninde daha çok on birli hece veznini kullanmıştır. Kâfiyelerden yarım, tam ve zengin kâfiyeleri kullanmış olup daha çok tam kâfiyeye yer vermiştir.

Şiirlerinde tema olarak bu dünyânın geçici ve fânîliğini, asıl hayâtın âhiret hayâtı olduğunu, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymak lâzım geldiğini işlemiştir. Ayrıca şiirlerinin çoğunda hocasına bağlılığını ve muhabbetini dile getirmiştir.

Dîvân'ından başka biri hocasından bahsettiği tahmin edilen iki eseri daha olduğu söylenmiştir. Ancak bu eserleri bulunamamıştır.

Bâzı şiirleri:

Ömür cevherdir kadri bilinmez
Sakın gafletle geçirme zamânı
Cihanda şimdi kâl ehli çoğaldı
Söz ile kandırır nice cüvânı

*** *** ***

Şeyhim benim sultan imiş
Haktan bize ihsan imiş
Can derdine derman imiş
Görün beni aşk n'eyledi
Âhiri derviş eyledi

Bir sâlih-i mestâneyem
Ne uslu ne dîvâneyem
Bilmem beni ben ya neyem
Görün beni aşk n'eyledi
Âhiri derviş eyledi.

1) Sâlih Baba, Hayâtı ve Eserleri

SÂLİH BİN BEŞÎR EL-MÜRRÎ;

Tâbiîn devrinde Basra'da yetişen meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden ve velî. Adı, Sâlih bin Beşîr el-Basrî'dir. "Mürrî" lakâbı ile de tanınmaktadır. Künyesi Ebû Bişr'dir. Basra'da doğdu. Orada ilim öğrendi. Hadîs, fıkıh ve kırâat ilmlerinde yüksek bir âlim oldu. Halîfe Mehdî onu Bağdat'a götürdü. 792 (H.176) târihinde Bağdat'ta vefât etti.

Sâlih bin Beşîr, hadîs ilminde büyük bir âlimdi. Tâbiînin büyüklerinden Muhammed bin Sîrîn, Bükeyr bin Abdullah, Hişâm bin Hısân, Katâde bin Diâme ve daha pek çok âlimden ilim aldı ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Şücâ' bin Ebî Nasr-ı Belhî Süreyc bin Nu'man, Affân bin Müslim, Yûnus bin Muhammed ve daha birçok âlim ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, **Sünen-i Tirmizî** ve **Sünen-i Ebû Dâvûd**da yer almaktadır.

Sâlih bin Beşîr, Basra'daki âlimlerden ilim alıp yetiştikten sonra, Hâlife Mehdî kendisini Bağdat'a dâvet edip getirtti. Bağdat halkı kendisinden çok istifâde etti. Halîfenin âlimlere hürmeti ve ikrâmı çoktu. Sâlih el-Mürrî'nin Bağdat'a gelişinde, halîfe onu daha yolda iken karşıladı. Sonra veliahdı olan iki oğluna(Mûsâ ve Hârun'a): "Kalkınız! Büyüğünüzü hayvandan indiriniz!" diye emretti. Kendisine böyle iltifat edildiğini görünce, bundan çok sıkıldı. Çünkü onun çok mütevâzi yaşayışı olup, gösterişten ve iltifattan hoşlanmazdı. Sâlih bin Beşîr, halîfenin huzûruna varıncaona nasîhat olarak buyurdu ki:

"Ey müminlerin emîri! Şimdi sana bâzı tavsiyelerde bulunacağım. Yalnız sabır etmenizi ve

tahammül göstermenizi tavsiye ediyorum. Çünkü Allahü teâlâya en yakın kul, yapılan acı nasîhatlara bile tahammül edip, kabûl edendir. Resûlullah efendimize yakınlık isteyenlere yakışan, O'nun güzel ahlâkı ile ahlâklanması ve O'nun yüce sünnetine sarılmasıdır.

Ey müminlerin emîri! İşlerinde çok dikkatli ol ve Allahü teâlâdan kork! Sana Allahü teâlâ ilim ve anlayış vermiştir. Bu bakımdan huzûr-ı ilâhîde "Bilmiyorum" diye mâzeret beyân edemeyeceksin.

Ey müminlerin emîri! Resûlullah efendimiz, ümmetine haksızlık edenlerin hasmıdır. Kim Resûlullah'a hasım olursa, Allahü teâlâ da o kimseye hasım olur. Allah'a ve Resûlüne karşı gelmesinden dolayı o kimseye, kurtuluşuna mâni olan engeller hazırlanır. Böyle olunca yarın kıyâmet gününde, ayağını sağlam yere basmak istiyorsan, Allahü teâlânın kitâbına (Kur'ân-ı kerîme) ve Resûullah'ın sünnet-i seniyyesine sarıl! Bunun için, günahlarını, yaptığın haksızlıkları tekrarlamak sûretiyle, Allah'a ve Resûlüne karşı gelmen sana yakışmaz. Ben, bu nasîhatımı sana Allah rızâsı için yaptım. Senin de bunlara kulak verip sarılman lâzımdır."

Bu nasîhatlar, halîfenin çok hoşuna gitti. Hemen ona hediye ve ihsânlarda bulunulmasını emretti. Fakat Sâlih bin Beşîr, bunların hiç birini kabûl etmedi. Bunun üzerine halîfe çok ağladı. Sâlih-i Mürrî'nin bu nasîhatını, halîfe kendi özel defterine yazıp dâima onlara uygun hareket etmeye çalıştığı anlatılmaktadır.

Sâlih el-Mürrî, çok ibâdet eden sâlih bir zât idi. Herkese nasîhat eder, ibretli kıssaları ile insanlara emr-i mârûf yapardı. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu ve çok ağlardı. Sâlih-i Mürrî'nin Kur'ân-ı kerîm okuyuşu, çok hüzünlü ve çok güzel olup, dinleyenlere tesir ederdi. Onun zamânında Bağdat'ta, ondan daha güzel okuyan kimse yoktu. Hattâ bir kerresinde Kur'ân-ı kerîm okurken, bayılıp yere düştü. Kendisi şöyle anlatıyor: Çok ibâdet eden birisine, Ahzâb sûresinin: **"O gün, yüzleri Cehennem ateşine döndürülünce, "Eyvah bize! Keşki, biz Allaha itâat etseydik, Peygambere itâat etseydik" diyeceklerdir"** meâlindeki 66'ncı âyet-i kerîmesini okuyunca, adam bayılıp düştü ve öldü. Sâlih bin Beşîr de, böyle bayılıp düştükten sonra vefât etmişti.

Sâlih bin Beşîr'in hayır ve iyilikleri çoktu. Hattâ öyleydi ki, kime ne yaptığını kendisi aslâ bilmezdi. Ömrü, hep insanlara nasîhat ve iyilik yapmakla geçti. Allah korkusundan, geceleri sabahlara kadar ibâdet eder ve gözyaşı dökerdi. İnsanlar sohbetini dinlemek için yanına toplanır, ondan istifâde ederlerdi. Süfyân-ı Sevrî, onun sohbetinde bulunup dinlediği sözlerinin tesirinden dolayı ağlar ve; "Bu zât, sanki bir kavme gönderilmiş bir peygamberdi" derdi. İbn-i Hibbân da, "Sâlih bin Beşîr, Basra'dakilerin en çok ibâdet edeni ve onların en güzel Kur'ân-ı kerîm okuyanlarındandı. Basra'da, en hüzünlü, ince ve güzel sesiyle Kur'ân-ı kerîm okuyan o idi. Hayır ve iyiliği o kadar çoktu ki, bunların hiçbirini kendisi de bilmezdi."

Allahü teâlânın korkusu sebebiyle ağlayıp döktüğü gözyaşlarının çokluğundan, onu görenler korkardı. O hep şöyle duâ ederdi: "Allah'ım! Bize sana itâatta, sıkıntılar ve zorluklar karşısında sabır ihsân et!"

Sevdiği dostlarından birisi şöyle diyor: "Ben, ondan daha hüzünlü bir insan görmedim." Bir gün Kur'ân-ı kerîm okumakta olan oğluna şöyle dedi: "Ey oğlum! İşte, hüzünleri canlandıran, günahları hatırlatan, o okuduğundur!"

Kendisi şöyle anlatıyor: Bir gün kabristana gitmiştim. Mezarlara bir baktığımda, dilsiz, sâkin ve sessiz bir topluluk gördüm ve onlara şöyle seslendim: "Cesetlerinizi ve ruhlarınızı birbirinden ayırdıktan sonra birleştirecek ve uzun bir imtihandan geçirdikten sonra sizi diriltip haşredecek olan Allahü teâlânın şânı ne yücedir!.."

Bir gün hanımına felç gelmişti. Ona Kur'ân-ı kerîm okuyarak duâ etti ve hanımı iyileşti. Sevdiklerinden biri gelip "Bu nasıl olur?" diye hayretini belirtince, ona; "Allah'a yemin ederim ki, bir ölünün üzerine Kur'ân-ı kerîm okundu da, ölü dirildi desen, aslâ buna bile

şaşmam!" dedi.

Hikmetlerle dolu daha bir çok sözleri vardır. Buyurdu ki:

"Dünyâda lezzeti üç şeyde aramalıdır. Aradığını bulursan, sevinip keyfine bak! Şâyet bulamazsan, bu kapının sana kapalı olduğunu bil! Bunlar: 1- Namaz kılmak, 2- Kur'ân-ı kerîm okumak, 3- Allahü teâlâyı çok zikretmek, hatırlamaktır."

"Allahü teâlânın sana istediğin şekilde lütuf ve ihsânda bulunmasını istiyorsan, kullarına O'nun istediği gibi davranman lâzımdır."

"Dünyâdan sonraki yolculuk çok uzundur. O uzun sefer için, yol azığı hazırlayınız ve biliniz ki, azıkların en hayırlısı, takvâdır." Yâni Allahü teâlâdan korkarak, haramlardan sakınmaktır.

"Dünyânın fânî, geçici ve sıkıntılarla dolu olduğunu bilen bir kimse, dünyâya sarılmakla nasıl mutlu olabilir?" Ve sonra ağlayarak ilâve etti: "Dünyâ, bizden evvelkilerin artığı, geçmişlerin terkedip boşadığıdır. Buradan, ayrılık zamanı gelmeden önce ayrılın ve ölüm, baş ucunuzda imiş gibi hareket edin!"

"İnsanlara şaşıyorum! Onlar ki, azık tedarik etmek ve âhiret yolculuğuna hazırlanmakla emrolunmalarına rağmen, birbirlerini engelleyip oyalanmaktan başka bir şey yapmıyorlar."

FAYDASI OLMAYACAK

Sâlih ibni Beşir ki, Tâbiînden bir kişi,
Sünnet-i seniyyeye, muvâfıktı her işi.

Halîfe Mensur onu, Bağdat'a etti dâvet,
Ayakta karşılayıp, gösterdi büyük hürmet.

Ve dedi: "Bir nasîhat, eyleyin de fakîre,
Saltanat işlerini, yapayım ona göre."

Buyurdu: "Ey halîfe, tavsiyem şu ki sana,
Merhameti, elinden, bırakma her insana.

Resûlün ahlâkıyle, tezyîn et ahlâkını,
Hep O'nun sünnetine, uydur harekâtını.

Dikkat et her işine, kork ve titre Rabbinden
Bir an bile bırakma, adâleti elinden.

Mâdem ki akıllısın, var ilmin, mârifetin,
Yarın mahşer gününde, geçmez hiç mâzeretin.

Ey Mensur, kork zulümden, milletine hep acı,
Yoksa Peygamberimiz, senden olur dâvâcı.

Kurtulmak istiyorsan, Cehennemden, ateşten,
Uzak dur büyük-küçük, günah olan her işten."

Çok tesir etmiş idi, bu sözler halîfeye
Bir kese altın alıp, uzattı bu velîye.

Lâkin kabûl etmedi, o, eliyle iterek,
Mensur bunu görünce, ağladı yaş dökerek.

O Kur'ân-ı kerîmi, hüzünle okuyordu,
Azâb âyetlerine, gelince korkuyordu.

Birgün yine okurken, Kur'ân'dan şu âyeti,

Yine aynı şekilde, sarardı benzi beti:

Onlar döndürülünce, "Cehennem ateşi"ne,
Düşerler çok büyük bir, "pişmanlığın" içine.

Ve o zaman derler ki "Eyvâh bize, vâh bize,
Keşki biz de ibâdet etseydik Rabbimize."

Peşinden bir âh edip, bayılıp yere düştü,
Baktılar nabzı durmuş, bu korkuyla ölmüştü,

Her gece uzun uzun, yapardı çok ibâdet,
Sonunda göz yaşıyle, ağlardı uzun müddet.

Derdi ki: "Bir müslüman, bilmek isterse eğer,
Rabbimiz kendisine, ne kadar verir değer?

Baksın her gün yaptığı, iş ve amellerine,
Ne kadar değer verir, o, Rabbinin emrine?"

Derdi ki: "Âhirette, iyilik bekliyorsan,
Dünyâdayken herkese, yap "iyilik" ve "ihsan".

Rabbinden bekliyorsan, nasıl bir muâmele,
O'nun mahlûklarına, sen dahî davran öyle."

Derdi ki: "Çok uzundur, âhiret yolculuğu,
Şimdiden hazırlayın, azık ile yolluğu.

O yolda en kıymetli, azık ise takvâdır,
Yâni Allah'tan korkup, günahtan kaçınmaktır."

Derdi ki: "Ey insanlar, geçicidir bu dünyâ,
Sıkıntıyla doludur, siz de görürsünüz ya.

Bizden öncekilerin, artığıdır tamâmen,
Onun için gönlünü, kaptırma buna hemen."

Derdi ki: "Şaşıyorum, ben şu insanlara ki,
Sarılmışlar dünyâya, ayrılmıyacak sanki.

Hâlbuki biraz sonra, çıkacak sonsuz yola,
Hazırlık yapacakken, oyalanır o hâlâ.

Ölüm uyandırınca, uyanacaktır, ancak,
O zaman uyanmanın, faydası olmıyacak."

1) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.4, s.382

2) Târih-i Bağdad; c.9, s.305

3) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.494

4) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.2, s.279

5) Hilyet-ül-Evliyâ; c.6, s.165

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.363

SÂLİH EFENDİ;

İstanbul'da yetişen evliyâdan. 1788 (H.1203) senesinde, İstanbul'un Karagümrük semtinde

doğdu. 1879 (H.1296) senesinde İstanbul'da vefât etti. Dergâhındaki tevhîdhânesine defnedildi.

Sâlih Efendi, tahsîlini İstanbul'da yaptı. Zamânın büyük âlimlerinden ilim öğrendi. Fâtih Câmiindeki derslere devâm ederek, aklî ve naklî ilimlerde olgunlaştı. Hocalarından icâzet aldı. Sonra Şeyhzâde Câmi-i şerîfine müderris oldu. Meşhûr Hattât İsmâil Zühdî'den hat dersleri aldı. Odabaşı Şeyhi ve Nûrî Efendinin icâzetli talebesi olan Abdullah Efendi ile sohbet etti. Bu sohbette, Abdullah Efendinin hocası olan Nûrî Efendinin tasavvuf ilmindeki üstün derecesinden haberdâr oldu. Sonra tasavvuf ilmine dâir bâzı zor meseleleri, sormak ve sohbetinden istifâde etmek maksadıyla, Üsküdar'da bulunan Nûrî Efendiyi ziyârete gitti. Sohbetini dinledi. Sohbette sormak istediği meselelerin cevâbını soruyu sormadan aldı. Kalp ilimlerine dâir pekçok şeyler duydu. Hayretler içinde kaldı. Onun büyüklüğünü anlayıp kalbi, Nûrî Efendiye karşı derin bir sevgi ile doldu. O akşam orada kalmaya, Nûrî Efendinin mânevî kemâlâtından istifâde etmeye karar verdi.Yatsı namazı vakti girdiğinde namaza kalkıldı. Aklî ve naklî ilimlerde söz sâhibi olan Sâlih Efendi, kırâat ilmindeki mahâretini göstermek arzusu ile ilerleyince; Nûrî Efendi, Sâlih Efendiyi mihrâba dâvet etti. Sâlih Efendi de mihrâba geçip imâm olarak iftitah (namaza başlama) tekbîrini aldı. İçinden Sübhâneke ve E'ûzü besmeleyi okuduktan sonra; "Elhamdülillahi...." dedi. Fâtiha'nın devâmını okuyamadı. Birkaç defâ tekrarlayıp yine hatırlayamayınca mihrâbdan çekildi. Nûrî Efendi geçip namazı kıldırdı. Sâlih Efendi o zaman, Nûrî Efendinin, tasarrufu kuvvetli, hâl ve kerâmet ehli bir zât olduğunu anladı. Tövbe ve istigfâr edip, ona talebe oldu. Tam yirmi iki sene cân-u gönülden hizmet etti. Sadâkatinin mükâfâtı olarak mânevî derecelere kavuştu. Talebeliği esnâsında hocasının emriyle, Mesnevî Hân ismiyle meşhûr Hoca Hüsâmeddîn Efendiye giderek **Mesnevî-yi Şerîf** okudu. 1849 (H.1265) senesinde hocasının yerine geçerek talebe yetiştirmeye başladı. Bilâhare arsa hâlinde olan Muslihuddîn Mescidini dergâh olarak yaptırdı. Fâtih civârında, Tahtadâra Dergâhını binâ etti.

Sâlih Efendi, Hak âşığı, kâmil, çok ibâdet eden, ismi gibi sâlih, sabırlı, din ve fen bilgilerinde üstün, hâller ve kerâmetler sâhibi bir zât idi. Kur'ân-ı kerîm ve salevât-ı şerîfe kitabı olan **Delâil-i Hayrât** yazardı. Yazılarındaki mahlası (Şems) idi. Geçimini bu şekilde temin ederdi.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.204

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.174

SÂLİH GÜLÂBÎ;

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. İsmi, Mevlânâ Muhammed Sâlih Gülâbî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1628 (H.1038) senesinde Hindistan'da vefât etti. Fakirlik ve gurbet (garîblik) sâhibi olup, devamlı susmayı tercih edenlerdendi.

Sâlih Gülâbî kendisi şöyle anlatır: Kalbime büyükler yoluna girmek arzusu düşünce, civârımızda bulunan âlimlerin çoğuna gittim. Talebe olmak istedim. Fakat hiçbirisinden bir cezbe hâsıl olmadı. NihâyetAkra beldesinde bir câmide İmâm-ıRabbânî hazretlerini görünce, gördüğüm anda kalbimde o büyük zâta karşı çekilme, şiddetli arzu ve cezbe zâhir oldu. Ellerine sarılıp duâ ve teveccühlerini taleb ettim. Sonra evlerine gidip bana bu yolun esâsını tâlim edip, öğretmelerini ricâ ettim. Kabûl ettiler. Bir müddet o dergâhta hizmet etmekle, o yüksek kapının hizmetçileri arasında bulunmakla şereflendim. O sene Ramazân-ı şerîf ayında İmâm-ı Rabbânî hazretleri îtikâfa çekildiler. Bu îtikâfta leğen ve ibrik tutmak hizmeti bana verilmişti. Bir gece ellerini yıkadıktan sonra, artan suyu, bir kenara çekilerek tamâmen içtim. Bu içtiğim su, beni mest eden bir şerbet oldu ve bu suyu içer içmez hâlimde bir açılma meydana geldi."

Bundan sonra İmâm-ı Rabbânî'nin teveccüh ve inâyetleri bereketiyle kısa zamanda yetişerek

kemâle gelen Mevlânâ Sâlih'e, bu yüksek yolu başkalarına anlatmak ve onların da bu yolda yetişip, ilerlemelerine vesîle olmak için, hocası tarafından icâzet verildi. Bu yolda bulunmak ve ilerlemek arzusunda olan birçok talebeye ilim ve feyz saçtı.

Muhammed Hâşim-iKeşmî buyurdu ki: "Mevlânâ'nın mârifetlerini ve yüksekliklerini, İmâm-ı Rabbânî'nin mübârek dilinden defâlarca işittim. Bir gün; "Mevlânâ Sâlih, bu yolun yüksekliklerinden, sıfatların seyrinden ve tecellîlerinden büyük pay almıştır" buyurdu."

Mevlânâ Muhammed Sâlih, İmâm-ı Rabbânî'ye yazdığı bir mektubunda diyor ki:

"O mukaddes makâmın süpürgecilerinin en aşağısı olan Muhammed Sâlih, o kapının hizmetçilerine arz ederim ki, bu garîb zerre, o makâmın kölelerinin sadakasına kavuşarak, muhlislerinize ihsân buyurduğunuz hâller içindeyim. Hep tecellîlerle şereflenmekteyim. Her tecellîde, başka bir fenâ hâsıl olmaktadır. Bir tecellîde, bundan başka tecellî olmaz sanıyorum. Bu sonsuz tecellîlerden anlaşılıyor ki, isimlerde ve sıfatlarda ayrı ayrı seyr edip ilerlemek nasîb olmaktadır. Böyle ayrı ayrı tecellîlerle, bu yolda ilerlemek pek güç olacaktır. O hakîkî kapınıza sığınarak, bu hiçbir şeye yaramıyan beceriksizi, alçak olan yerinden kaldırdığınız, böyle şerefli hâllere ulaştırdığınız ve bu alçağın hatırına, hayâline bile gelmeyen nîmetlere kavuşturduğunuz gibi, lütuf ve ihsân buyurarak, husûsî bir teveccühünüz ile, bu yolun sonuna ulaştırmanızı, noksanlıktan, yolda kalmaktan kurtarmanızı, kendi muradlarından, isteklerinden vazgeçerek, Allahü teâlânın rızâsından başka hiçbir şey söylememek, yapmamak ve düşünmemek saâdetine kavuşturmanızı, yalvarırım. Arayanların özlediği o yüksek teveccühünüz ve ihsânınız olmadıkça, bunlara kavuşmak imkânsızdır. Ucu bucağı olmayan, o merhamet deryânızdan bu fakîre birkaç damla serpmekle şereflendireceğinizi ümîd ediyorum. Bunları yazmak, bunları istemek, bu alçak için çok yersiz olduğunu düşünüyorum. Bu garîbi, doğru olarak, size lâyık olarak sevebilmekle şereflendiriniz. İnsanı, bütün saâdetlere, bütün yüksekliklere kavuşduracak, ancak, sizi böyle sevebilmekdir. Allahü teâlâ, sizin yetiştirme, yükseltme gölgenizi bütün insanların başları üstünden ayırmasın! Âmîn."

Mevlânâ Sâlih, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin her gün ve her gece yaptığı ibâdetleri ve vazifeleri, mübârek oğullarının işâret ve emirleri üzerine, toplamış ve yazmışdır. Bu yazılarının bir yerinde diyor ki: "İbâdetlerinin, vazifelerinin hepsini yapmaklığım için izin vermelerini ricâ ettim. "Yapılacak, uyulacak iş, yalnız Resûlullah efendimizin yaptıklarıdır. Bunları öğrenip, hepsini yapmaya çalışmalı." buyurdu. "Efendim sizin her hareketiniz, her işiniz, o insanların ve cinnin en yükseğinin işleri gibidir." dedim. "Evet öyledir. Fakat, her yapacağınızı iyi düşününüz! Sünnete uygun olan her sözü, her işi yapınız. Uygun olmayanı yapmayınız." buyurdu.

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, bu yüksek talebesine yazdıkları bir mektubu:

"Allahü teâlâya hamd olsun. O'nun seçtiği kullarına selâm olsun!

Kıymetli kardeşim Mevlânâ Muhammed Sâlih! Biliniz ki, sevilen şey, sevenin gözünde, hattâ aslında, her zaman ve her hâlinde sevgilidir. İncitirse de sevilir. İyilik ederse de sevilir. Sevmek nîmeti ile şereflenenlerin, sevmenin tadını alanların çoğu, sevgilinin iyiliklerine kavuşunca, sevgileri artar. Yahut incitmesinde de, iyiliğinde de, sevgileri değişmez. Hâlbuki, sevenler içinde pek azı vardır ki, sevgilinin incitmesi, sevgilerini arttırır. Bu en kıymetli nîmete kavuşmak için, sevgiliye hüsn-i zan etmek lâzımdır. Hattâ, sevgili, bıçağını, sevenin boğazına dayasa ve her uzvunu parça parça etse, seven bunun kendi için hayırlı olduğunu bilmeli, bunu büyük iyilik ve saâdet görmelidir. İşte, böyle hüsn-i zan ele geçerse, sevgilinin hiçbir hareketi çirkin gelmez ve "Muhabbet-i zâtiyye" ile şereflenir. Arada hiçbir sıfat, hiçbir nisbet, hiçbir îtibâr olmaksızın, yalnız zât-ı ilâhiyyeyi sevmek, Habîb-i Rabbil'âlemîne mahsustur. Böyle sevmekle şereflenenlere, sevgilinin verdiği elemler, iyiliklerinden daha çok lezzet verir ve ferahlandırır. Sanıyorum ki, bu makam, Rızâ makâmından daha üstündür.

Çünkü Rızâ makâmında olan, sevgilinin yaptığı elemi çirkin görmez. Bu makamda ise, elemden lezzet almaktadır. Mahbûbun cefâsı arttıkça, sevenin ferâhı ve sevinci artmaktadır. Bu ikisi birbirine benzer mi? Sevgili, sevenin gözünde, belki aslında, her zaman her halde sevgili olduğu için sevenin gözünde, belki aslında mahbûb olur. Her zaman ve her hareketinde medhedilir, hamdolunur. Seven, onun elemini de, nîmetini de, hep medheder. Bunun için, sâdık âşıkların; "Elhamdülillahi Rabbil'âlemîn alâ küll-i hâl" demeleri doğru olur. Sıkıntılı ve neş'eli zamanlarında hep hamd eden, hâmidlerden olur. Hamd etmenin şükretmekten daha kıymetli olmasının sebebi belki budur. Çünkü şükretmekte, sevgilinin nîmetleri göz önündedir ki, sıfatlarından, hattâ işlerinden meydana gelmektedir. Hamd ederken ise, sevgilinin hüsn-i cemâli, yâni kendisi göz önündedir. Yâni zâtı da, sıfatları da, işleri de, nîmetleri de elem vermesi de, hep sevilmekte, metholunmaktadır. Çünkü, Allahü teâlânın verdiği elemler, nîmetleri gibi güzeldir. Görülüyor ki hamd, senâ etmenin, övmenin en üstün şeklidir ve hüsn-i cemâli, en toplu olarak göstermektedir. Sevinç hâlinde de, sıkıntı hâlinde de hamd edilmektedir. Şükür ise, nîmet zamanlarında olup, devamlı değildir. Nîmet kalmayınca, ihsân bitince, şükür de kalmaz.

Suâl: Bâzı mektuplarda, rızâ derecesinin, sevmekten ve sevgi derecesinden üstün olduğunu bildirmiştiniz. Şimdi ise, sevmek makâmının rızâ derecesinden üstün olduğunu söylüyorsunuz. Bu iki söz arasını bulmak nasıl olur?

Cevap: Şimdi bildirdiğimiz muhabbet makâmı, o mektuplarda yazmış olduğumuz muhabbet makâmından başkadır. O sevgide, az da olsa, çok da olsa, başka bağlılıklar ve görüşler de vardır. O sevgiye de her ne kadar muhabbet-i zâtiyye diyorlar ve yalnız kendisini sevmekdir biliyorlar ise de, yalnız zâta, kendine sevgi değildir. Çünkü, o sevgi makâmında bulunan bağlılıklardan başka şeyler de görmekten kurtulamıyor. Bu makamda ise, hiçbir bağlılık, hiçbir başka görüş yoktur. Bâzı mektuplarda, rızâ makâmının üstünde, ancak, Peygamberlerin sonuncusuna yol vardır. Başka kimse buradan ileri geçemez demiştik. Her şeyin doğrusunu, özünü, Allahü teâlâ bilir.

Şunu bilmelidir ki, herhangi bir şeyin, zâhire (nefse, bedene) çirkin gelmesi, bâtınının, kalbin beğenmemesi demek olmaz. Görünüşte acı olması, hakîkatte tatlı olmasına mâni olmaz. Çünkü, olgun bir ârifin şeklini, görünüşünü, herkes gibi bırakmışlardır. İnsanlık sıfatlarını, ondan almamışlardır. Böylece, onun kemâlini, başkalarının gözünden örtmüşlerdir. Dünyânın, tecrübe, imtihan yeri olmasını sağlamışlardır. Doğru yolda olan ile, yoldan çıkan, birbirine karışmakta, benzemektedir. Kâmil olan ârifin, görünüşü ve şekli yanında, içi ve özü tıpkı bir insanın, üzerindeki elbisesine bağlılığı gibidir. İnsanın kıymeti yanında, elbisenin ne kıymeti vardır? Onun sûretinin, hakîkati yanındaki kıymeti de böyledir. Câhiller, ârifin sûretini, dağ gibi görür. Kendi hakîkatsiz, özsüz sûretleri, görünüşleri gibi sanır. Bunun için, bu büyükleri inkâr eder, inanmazlar, bunlardan istifâde edemez, mahrûm kalırlar. Allahü teâlâ, doğru yolda gidenlere ve MuhammedMustafâ'nın izine yapışanlara selâmet versin! Âmîn." (İkinci cild, otuz üçüncü mektup)

1) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî

2) Berekât-ı Ahmediyye; s.370

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1138

4) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.337

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.16, s.162

SÂLİH SIBKÎ;

Bitlis velîlerinden. Aslen Bitlislidir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1852 (H.1269) senesinde

Cizre'nin Buhtan Dağı köylerinden Basret'te vefât etti. Türbesi bu köydedir. Evliyânın büyüklerinden Şeyh Hâlid Cezirî'nin sohbetinde kemâle erdi. Bu hocasının ikâmet ettiği Basret köyüne gidip ondan zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrenip hilâfetle şereflenerek icâzet aldı. Hocasının vasiyeti üzerine vefâtından sonra Basret köyünde insanları irşâd ile meşgul oldu ve bölgenin halkını irşâd etti.

Kerâmetleri pekçoktur. Cinler de onun sohbetinden istifade etmek için huzurunda toplanırdı. Buhtan emiri Bedir Hanın oğullarından biri ölmüştü. Talebelerinden bir kısmı ile birlikte Bedir Hana taziyeye gittiler. Talebeleri yolda, Emire; "Allah ecrini artırsın, sabır versin." gibi şeyler söylenmesi için aralarında konuştular. Bedir Han onların geldiğini duyunca adamlarıyla birlikte karşılamaya çıktı. Şehir dışında karşılayıp Şeyh Sâlih Sıbkî hazretlerinin elini öptü. Atının üzengisinden tutup arkasından yürüdü. Şehre girince oturdukları mecliste emirler, âlimler ve halk toplandı. Saygı ile huzurunda oturdular. Bedir Hana oğlunun vefâtından dolayı başın sağolsun derken Emire sanki bir talebesine hitap eder gibi; "Allah ecrini artırsın. Ey Emir! Oğlunun vefâtını duyunca çok sevindim! İnşâallah diğer oğullarının büyüğü, küçüğü de ölür! Yaşarlarsa senin gibi zâlim olurlar!" Bu sözleri söyleyince; meclisinde bulunanlar ve talebeleri Emir Bedir Hanın zâlim bir kimse olduğunu bildikleri için kızıp ona zarar vermesinden çok korktular. Emir çok kızmasına rağmen birşey diyemedi. Ancak kendi kendine, ben bu zâtı bir tecrübe edeyim. Eğer gerçekten velî bir zât ise ona talebe olurum. Öyle değilse şiddetli bir cezâ vereyim!" dedi.

Şeyh Sâlih Sıbkî köyüne döndükten sonra, Emir, adamlarından birine helal malından kırk mecidiye para verdi. Bu paraların arasına da haram bir para karıştırdı. Eğer bu haram parayı ayırmadan hepsini alırsa o velî değildir, diyerek gönderdi. Emirin adamı Basret köyüne varıp paraları Şeyh Sâlih Sıbkî hazretlerine verip; "Bunlar size, Emir Bedir Hanın hediyesidir, diyerek kırk mecidiyeyi önüne koydu. Emirin helal paralar arasına karıştırdığı haram parayı göstererek; "Bunu emire götür. Bu para haramdır. Onun helal malından değildir!" diyerek gelen kimseye geri verdi. Emirin adamı gelip durumu anlatınca, Emir Bedir Han onun velî bir zât olduğunu anlayıp ona âşık oldu. Huzuruna gidip elini öptü ve sâdık talebelerinden olup, adil, tebeasını gözeten, haktan ayrılmayan bir emir oldu. O kadar âdil ve güzel ahlâklı bir emir oldu ki, adâleti ve güzel ahlâkı, âlimler ve halk arasında darb-ı mesel hâlini aldı.

Şeyh Sâlih Sıbkî hazretlerinin Şeyh Yahyâ isminde bir oğlu vardır. Halîfeleri Şeyh-ül-Hazîn lakabıyla meşhur Şeyh Muhammed Fersâfî, Şeyh Muhammed Aynî, Şeyh Muhammed Ahtabî'dir. Vefâtına yakın halîfelerinden Şeyh Muhammed Aynî'nin makamına geçip, Basret de kendine vekâlet etmesini vasiyet etti. Basret köyündeki türbesi ziyâret mahallidir. Türbesine ziyârete gelenlerden gereken edebi göstermeden içeri giren kimselerin, bir belâya tutulduğu halk arasında meşhurdur.

1) Kitâbu Ahvâl-üd-Dürriyye fî Silsilet-iz-Zibâriyye

SÂLİM BİN ABDULLAH;

Tâbiînin büyük fıkıh âlimlerinden ve velî. İsmi Sâlim, künyesi Ebû Ömer'dir. İkinci İslâm halîfesi hazret-i Ömer'in torunu olup, babasıEshâb-ı kirâmdan büyük âlim Abdullah bin Ömer hazretleridir.

Babasının terbiyesinde yetişip, çok büyük derecelere kavuştu. Çok hadîs-i şerîf dinleyip, islâm ahlâkıyla ahlâklandı. Babasına çok benzer, herkes tarafından sevilirdi. Medhiyelere mazhar oldu. Babasından ve Tâbiînden Saîd bin Müseyyib'ten hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyet etti. Kendisinden de Tâbiînden büyük muhaddis Nâfî Mevlâ ibni Ömer ve İbn-i Şihâb-ı Zührî hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Müslümanlara rehber oldu. Bu hizmeti dolayısıyla ismi büyük kitaplara geçip, unutulmayarak dâima yâd edildi. Müslümanlara nasîhatta bulunup, onlara yol

gösterdi. Hattâ Emevî halîfelerinden Ömer bin Abdülazîz ve Hişâm bin Abdülmelik'e devamlı nasîhat ederdi. Büyük fıkıh âlimi olup, bir kavle göre Medîne-i münevveredeki yedi büyük fıkıh âliminden biridir. Mezhep sâhibi imâmlarındandı. Fakat mezhebi bütünüyle kitaplara geçirilmeyip, unutulduysa da, bâzı ictihadları temel kitaplarda yazılıdır. Onun haramlardan kaçınması dünyâya düşkün olmaması ve takvâsı dillerde dolaşırdı. Zamanındaki ve sonraki âlimler onu medh edip, dâima hürmetle anarlardı. Tâbiînden ve Medîne-i münevveredeki yedi büyük âlimden Saîd bin Müseyyib onun hakkında; "Sâlim, Abdullah'ın kendine en fazla benzeyen oğludur. Abdullah ise hazret-i Ömer'in kendine en fazla benzeyen oğluydu." İshâk bin Râhavî'ye de; "Bütün isnadların en doğrusu Zührî'nin Sâlim'den, onun da babasından rivâyetidir" buyurdular. Sâlim bin Abdullah'ın, sakalı rivâyete göre sarı olup, sonradan beyazlaşmıştı. Yüzüğünde tek satır olarak "Sâlim bin Abdullah" ismi yazılıydı. Dokuz çocuğu olup, isimleri; Ömer, Ebû Bekir, Abdullah, Âsım, Ca'fer, Hafsa, Fâtıma, Abdülazîz ve Abede'dir. Medîne-i münevverede 725 (H.106) bir rivâyete göre de 727 senesinde vefât etti.Cenâze namazını Emevî halîfesi Hişâm bin Abdülmelik kıldırdı.

Bir defâsında Harem-i şerîfe girdiğindeEmevî hükümdarlarındanHişâm bin Abdülmelik ile karşılaştı. Onun; "Ey Sâlim! Ne ihtiyâcın varsa benden iste" suâli üzerine; "Yâ Emîr-ül-Müminîn! Ben Allah'ın evinde başkasından bir şey istemekten hayâ ederim" cevâbını verdi. Bir defâsında Eş'ab hazretlerine buyurdu ki: "İhtiyaçlarını Allah'tan başkasından bekleme."

Birgün Ömer bin Abdülazîz ona mektup yazarak hazret-i Ömer-ül Fârûk'un mektublarından birisini kendisine yazmasını istedi. Bunun üzerine Sâlim bin Abdullah halîfeye şu mektubu yazdı:

"Ey Ömer! Dünyâda iken çeşit çeşit lezzetleri tadıp hayâtın her türlü zevklerini elde edip de, öldükten sonra, o güzel gözleri kafataslarında oyuk hâlini almış, yine o doymak bilmiyen karınları şimdi yarılmış olan ve senden önce geçen pâdişâhların hâlini iyi düşün ve ibret al. Şimdi onlar, yerin altında ve üstünde leş olmuşlar. Kendisine sâhip olamayan bir zavallı bile şimdi onlara, leşlerinin kokusundan, tiksinerek bakıyor."

Sâlim bin Abdullah, Ömer bin Abdülazîz'in mektubunu alınca, şu mektubu yazdı: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Sâlim bin Abdullah'dan, müminlerin emîri Ömer binAbdülazîz'e! Sana selâm ederim. Kendisinden başka ilâh olmayan Allahü teâlâya hamd ederim. Allahü teâlâ, irâde buyurup (dileyip) dünyâyı yarattı. Dünyâyı çok kısa eyledi. Onun başından sonuna kadar olan zamanı, günün bir saati gibi yaptı. Sonra, dünyâ ve dünyâdakilerin son bulmalarını diledi ve meâlen şöyle buyurdu: **"O'nun zâtından başka herşey yokluğa mahkûmdur.** (Geçerli) **hüküm ancak O'nundur; ve** (öldükten sonra) **hep O'na döndürüleceksiniz."** (Kasas sûresi: 88) Allahü teâlâ, insanlara Peygamberleri vasıtasiyle kitaplar gönderdi. Bunlarla emirlerini ve yasaklarını, helâl ve haramları, emrine itâat edenlere vereceği mükâfatı, itâat etmiyenlere vereceği azâbı, v.s. bildirdi. Ey Ömer! Sen şimdi, sıradan bir insan değilsin. Büyük bir vazifeyi üzerine aldın. Bu hususta, Allahü teâlâdan başka senin yardımcın yoktur. Kendini ve ehlini muhafaza edip, hak ve hukuku gözetebilirsen, bu büyük bir nîmettir. Çünkü senden önce geçenlerden bir kısmı, yapacaklarını yaptılar. Hakkı öldürüp, bâtıl ve bid'atleri ortaya çıkardılar. Bu bid'atleri sünnet-i seniyye zannettiler. Bid'at ehli kimselerin yetişmesine fırsat verdiler. İlim sâhiplerine rahatlık verdilerse de, çok eziyet de yaptılar. Sen onlara, rahatlık ve genişlik vermekle berâber, eziyet ve sıkıntı kapısını da kapalı tut. Eğer senAllahü teâlânın rızâsını gözetirsen, Allahü teâlâ sana yardımcı insanlar gönderir. Allahü teâlânın yardımı, herkesin niyetinin derecesine göredir. Eğer niyet tam hâlis olursa, Allahü teâlânın yardımı da tam olur. Eğer niyet noksan olursa, Allahü teâlânın yardımı da ona göre olur."

Sâlim bin Abdullah dedesi hazret-i Ömer'in hâlini anlatırken, Resûlullah efendimizden ve Asr-ı saâdetten de kıymetli haberler vermektedir: "Hazret-i Ömer devlet başkanı seçildiğinde,

hazret-i Ebû Bekir'e tâyin edilen maaş kadar ücret almaya başladı. Bu şekilde devam ederken, bir defâsında sıkıntıya düştü. Muhâcirlerden bir grup, toplanıp bu mevzuyu görüştüler. Zübeyr bin Avvam, hazret-i Ömer'e söylesek de maaşını biraz artırsak, buyurdu. Hazret-i Ali, ümid ederiz ki kabûl eder deyip, haydi gidelim buyurunca kalktılar. Hazret-i Osman; "Hazret-i Ömer'in hak ve adâlette ne kadar sert olduğunu biliyorsunuz. Bu isteğimizi kendisini kırmayacağı birisine söyletelim. Kızı Hafsa'ya (r.anhâ) gidip, bu meseleyi anlatalım. Bizim ismimizi vermeden, arzumuzu ona bildirsin" buyurdu. Kabûl ettiler ve doğru hazret-i Hafsa'nın yanına gittiler. Ona durumu anlattılar ve bunu kabûl etmeden hazret-i Ömer'e kimsenin ismini söylememesini de tenbih ettiler. Sonra da dışarı çıktılar. Bunun üzerine Hafsa (r.anhâ), hazret-i Ömer'in yanına gitti. Durumu anlattı.Hazret-i Ömer celâllenip, "Kimdi onlar?" diye suâl etti. Hazret-i Hafsa, "Fikrini öğrenmeden kim olduklarını söylemem" dedi.Hazret-i Ömer; "Eğer kim olduklarını bilseydim, iyice döverdim. Ama, duâ etsinler ki, arada sen varsın. Peki Hafsa, Allah aşkına söyle, Resûlullah efendimiz senin evinde kalırken giydiği en kıymetli elbise neydi?" Hafsa (r.anhâ); "İki tane renkli elbisesi vardı.Elçileri onlarla karşılar, Cumâ hutbelerini onlarla okurdu" dedi. Hazret-i Ömer; "Peki yediği en iyi yemek neydi?" diye sorunca, kızı;"Bizim yediğimiz ekmek, arpa ekmeğiydi. O sıcakken, yağ kabının altına koyardık. Ekmek yumuşar ve yağlanırdı. Onu yerdik ve güzel bulduğumuz için başkalarına da ikrâm ederdik" diye cevap verdi. Hazret-i Ömer tekrar; "Senin yanında kaldığı zamanlarda kullandığı en geniş, rahat yaygı neydi?" diye sordu. Hazret-iHafsa;"Kaba kumaştan yapılma bir örtümüz vardı. Yazın dörde katlar ve altımıza yayardık. Kış gelince de yarısını altımıza yayar, yarısını da üstümüze örterdik" diye cevap verince, halîfe; "Yâ Hafsa! Benim tarafımdan onlara söyle. Resûlullah efendimiz kendine yetecek miktarı tespit eder, fazlasını ihtiyaç sahiplerine verir ve kalanla iktifâ ederdi. Vallahi ben de kendime yetecek kadarını tesbit ettim. Artanı ihtiyaç sâhiplerine vereceğim ve bununla iktifâ edeceğim. Resûlullah efendimiz, hazret-i Ebû Bekir ve ben bir yol takip eden üç kişi gibiyiz. Onlardan ilki nasîbini aldı ve yolun sonuna vardı. Diğeri de aynı yolu takip etti ve O'na kavuştu. Sonra üçüncüsü yola koyuldu. Eğer o da öncekilerin gittikleri yolu takip eder, onlar gibi yaşarsa, onlara kavuşur ve onlarla beraber olur. Eğer, öncekilerin gittikleri yoldan başka bir yol takip ederse, onlarla buluşamaz" buyurdu."

Yine hazret-i Ömer'in şöyle buyurduğunu rivâyet eder; "Vallahi biz dünyâ zevklerine rağbet etmeyiz. İstesek bir hayvan kestirir, ekmek ve kuru üzümden şıra yaptırır yer, içeriz. Fakat, biz bu nîmet ve güzellikleri öbür dünyâya bırakmak istiyoruz. Çünkü Allahü teâlâ meâlen şöyle buyuruyor: (Kâfir olanlara, ateşe arz edecekleri gün şöyle denir) **"Siz dünyâ hayatında bütün zevklerinizi yaşayıp bitirdiniz ve bunlarla sefâ sürdünüz. Artık bugün hakâret azâbı ile cezâlanacaksınız, çünkü yeyüzünde haksız yere kibir taslıyor, bir de dinden çıkıyordunuz** (fâsıklık ediyordunuz)" (Ahkâf sûresi: 20)

SIRADAN BİR İNSAN DEĞİLSİNİZ

Ömer bin Abdülazîz, Sâlim bin Abdullah'a yazdığı bir mektubta şöyle buyuruyor: "Müminlerin emîri Ömer bin Abdülazîz'den, Sâlim bin Abdullah'a! Sana selâm ederim. Kendisinden başka ilâh olmayan Allahü teâlâya hamd ederim. İsteklisi olmadığım halde, bu ümmetin halîfeliği bana verildi (halîfe oldum). Allahü teâlâ böyle takdir etmiş. Yüklendiğim bu vazifede beni muvaffak kılmasını, insanları söz dinler ve itâatkâr eylemesini, yardımcı kılmasını, benim onlara karşı merhamet ve adâletle muamele etmemi nasîb eylemesini, Allahü teâlâdan dilerim. Bu mektûbum sana ulaşınca, bana Ömer binHattâb'ın çeşitli kimselere gönderdiği mektublarını, onun hayâtı ve yaşayışı ile alâkalı bilgileri, vermiş olduğu hükümleri hemen gönder. Çünkü ben onun izindeyim. Onun hayâtını ve yaşayışını kendime örnek alıyorum. Allahü teâlâ bu yolda bizi muvaffak eylesin. Vesselâm."

1) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.3, s.346

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.193; c.1, s.49

3) El-A'lâm; c.3, s.71

4) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.349

5) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.195

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.365

SÂLİM ŞEBŞİRÎ;

Velî, hadîs ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Sâlim bin Hasan, nisbeti Şebşîrî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Mısır'da ikâmet edip, 1610 (H.1019) senesi Zilhicce ayının on yedisinde Cumartesi günü orada vefât etti. Vefâtının 1609 (H.1018) senesi olduğu da rivâyet edilmiştir. Zamânının büyük âlimlerinden idi. Fıkıh ilmini Şemsüddîn Remlî ve asrının diğer büyük âlimerinden öğrendi. Nûreddîn Zeyyâdî'nin yanında birkaç sene ilimle meşgûl oldu. Onun yanında ilmini tamamladı.Zeyyâdî'nin en önde gelen talebelerindendi. Zeyyâdî'yi çok severdi. Şebşîrî, Zeyyâdî'nin talebelerine, dersten önce, okuyacakları dersi anlatırdı. Böylece talebeler derse hazır olarak Zeyyâdî'nin huzûruna giderlerdi. SâlimŞebşîrî, fıkıh ilminde çok mâhirdi. Meseleleri herkesin anlıyabileceği şekilde çok iyi anlatırdı. Usûl ve fürû bilgilerine vâkıf olduğundan, fıkıh ilminde tam mütehassıs idi. Evliyânın büyüklerinden olup, çok kerâmetleri görülmüştür.

Sâlim Şebşîrî hazretleri vefâtına kadar ilim neşretmekten ayrılmadı. Herkes onu takdir eder, yaptığı hizmetlere imrenip, gıpta ile bakardı. Vefât ettiği zaman cenâze namazı Câmi'ul-Ezher'de kılındı. Namazını hocası Nûreddîn Zeyyâdî kıldırdı.

Sâlim Şebşîrî'nin, İmâm-ı Nevevî'nin **Erba'în** isimli eserine bir hâşiyesi vardır.

GURÛR

Sâlim Şebşîrî'nin talebelerinden Nûreddîn Ali Şebrâmelîsî isminde bir zât, bir gün İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin **İhyâ** kitâbından gurûr bahsini mütâlaa ediyordu. Orada ilim sâhiplerinden bâzılarının, ilimlerine güvenerek ve ilimlerinin kendilerini kurtaracağını zannederek aldandıklarını, kendini beğenmeye, kibre ve gurûra kapıldıklarını, böylece felâkete sürüklendiklerini okuyunca birden çok duygulandı. Kendisinin de o tehlikelere düşmesinden çok korktu. Şimdiye kadar öğrendiklerim bana yeter düşüncesiyle ilim öğrenmeyi bırakıp, devamlı Kur'ân-ı kerîm okumakla, oruç tutmakla, sırf ibâdet ve tâat yapmakla meşgûl olmaya karar verdi. Artık Sâlim Şebşîrî'den okumayacaktı. Ertesi gün derse gitmeyecekti. Fakat hocası derste göremeyince merak edip sorar veya yanıma gelir diye sırf hatırını gözetmek için derse gitti. Fakat, o günkü dersi mütâlaa etmemişti. Ders esnâsında hep susuyor, derse iştirak etmiyor, hep **İhyâ'**da okuduğu yeri düşünüyordu.

Ders esnâsında Sâlim Şebşîrî de, onun bu hâlini anlamıştı.Bir ara ona; "Yâ Ali! Sana ne oldu. Bugün çok suskunsun" dedi. O da; "Efendim, bu günkü dersi mütâlaa etmedim" dedi. Sâlim Şebşîrî onun hâlini kerâmet olarak anladı ve İmâm-ı Gazâlî'nin eserlerini sayarak; "Yâ Ali! İmâm-ı Gazâlî, **Müstesfâ, Vecîz** gibi şu şu eserleri telif etmedi mi?" dedi. Ali Şebrâmelîsî; "Evet efendim" dedi. Bunun üzerine sâlim Şebşîrî; "Anlaşılıyor ki, sen **İhyâ'**dan Gurûr bahsini okumuşsun ve o sana çok tesir etmiş. İlim ile meşgûl olmamak îcâbetseydi, İmâm-ı Gazâlî hazretleri ilimle bu kadar meşgûl olur ve bu kadar eser yazar mıydı? Sen ilim taleb et! Gücün yettiği kadar Allahü teâlâdan kork. Çeşitli tehlikelere, kibre, gurûra düşmekten O'na

sığın. Ümid olunur ki, Allahü teâlâ seni ihlâs sâhibi kullarından eyler" dedi.

Ali Şebrâmelîsî diyor ki: "Hocamın bu sözleri bana çok tesir etti. Ben önceki düşüncelerimden vazgeçtim. İlim öğrenmeye devâm ettim. Vakitlerim hocamdan okuduğum ve okuyacağım dersleri mütâlaa etmekle geçti."

1) Câmiu kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.20

2) Hulâsât-ül-Eser; c.2, s.202

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.202

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.381

5) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.56

SALTUK TÜRKÎ;

Büyük velîlerden. Zamânının büyüklerinden Mahmûd Rıfâî'den ilim öğrenip feyz aldı. İlimde yüksek mertebeler, tasavvufta üstün dereceler sâhibi oldu. Pekçok talebe yetiştirip, Allahü teâlânın dîninin yayılmasına faydalı hizmetlerde bulundu. Kıpçak memleketlerniden, Sabiha denilen yerde, 1297 (H.697) yılında vefât etti. Kendisini çok seven çevre halkı, mezarının üzerine güzel bir türbe yaptılar.

Saltuk Türkî'nin kerâmetleri pek meşhûr oldu. Bunlardan bâzıları **Tuhfet-ül-Ervâh** adlı eserde şöyle anlatılmaktadır. Bir gün Sabiha'daki hemşehrileri, sevenleri, ona suları olmadığını bildirip, kendinden su istediler. Bunun üzerine Saltuk Türkî, eliyle bir kayaya vurdu ve kayadan hemen su fışkırdı.

Aralarında Seyyid BehramŞâh Haydârî'nin de bulunduğu îtimâd edilir bir cemâat, topluluk şöyle anlattılar: "SaltukTürkî'nin bulunduğu şehirden mevcudu binden az bir grup, düşmanla muhârebe etmek üzere yola çıkmışlardı. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Saltuk Türkî, bulunduğu yerde ayağa kalkıp, muhârebe eder gibi hareketlerde bulundu. Vücûdundan kanlar aktı. Yanında bulunanlar kanları sildiler. Üç saat böyle devâm etti. Sonra oturup, sükûn buldu. Yanındakiler, bunun sebebini sordular. "Birkaç gün önce buradan ayrılanların karşısına, büyük bir düşman kuvveti çıktı. Sayıları üç bine yaklaşıyordu. Müslümanların zayıf olduğunu anlayınca, Allahü teâlânın izni ile onlara katıldım. Düşmana karşı ben de harb ettim. Müslümanlardan üç kişi şehîd oldu. Onlardan ilk grup, yedi gün sonra buraya gelecekler." dedi. Bunun üzerine yanında bulunanlar, o günün târihini attılar. Yedi gün sonra, ilk grup gelmeye başladı. Gelenler, evlerine gitmeden önce Saltuk Türkî'nin zâviyesine geldiler ve Saltuk Türkî'nin önünde boyunlarını büktüler; "Uzun zamandan beri senin büyüklüğünü, senin kıymetini bilemedik. Ey Allah'ın velîsi! Biz bin kişiden azdık. Üç bin civârında kâfir karşımıza çıktı. Tam, mağlûb olup helâk olacağımız sırada sen yetiştin. Bizim ile berâber harb ettin. Biz seni görüyorduk. Onları, Allahü teâlânın izni ile üzerimizden def ettin. Sağ-sâlim onlardan kurtulduk." dediler. On gün sonra geride kalanlar da geldi. Onlar da aynı şekilde anlattılar.

Saltuk Türkî'nin talebelerinden biri anlatır: "Bir akşam hatırımdan; "Bir balık olsaydı da yeseydik." diye geçirdim. Sabahleyin Saltuk Türkî, bize; "Kalkınız, balık arzu ettik" dedi.Berâberce denize gittik, oraya varınca; "Ey su! Geriye dön!" dedi. Su, bir ok atımı mesâfe kadar geriye çekildi ve durdu. Denizin çekildiği yerde çok balık vardı. Yanımda bulunanlarla, ihtiyâcımız kadar onlardan aldık. İşimiz bitince tekrar; "Ey su! Yerine dön!" dedi. Su yerine döndü. Bu sırada Saltuk Türkî bana bakıp; "Ey falanca! Fakirler için böyle şeyler kolaydır." deyince; "Efendim! Allahü teâlâdan af ve magfiret dilerim." dedim."

Bir gün Saltuk Türkî, talebelerine, Berhâbiyye'de bir yerde, pekçok altın, gümüş ve kıymetli

eşyâlar olduğunu söyledi. Bu sırada Saltuk Türkî ve talebeleri oraya yakın bir yerde bulunuyorlardı. Bunun üzerine talebeleri; "Biz orayı biliyoruz, gidip onları çıkaralım." dediler. Bunun üzerine Saltuk Türkî; "Şimdi bâzı kimselerin orayı kazdıklarını, içerisinde bulunan kıymetli eşyâ, altın ve gümüşleri çıkardıklarını, işlerini bitirdikten sonra, eşyâları paylaşırken aralarında anlaşmazlık çıkıp, birbirlerine silâh çektiklerini görüyorum." dedi. SaltukTürkî, talebeleri ile berâber hazîneyi bulanların yanına gitti. Onlar, SaltukTürkî'nin geldiğini gördüler, heybetinden korkarak kendilerine gelip kavgayı bıraktılar. Saltuk Türkî'nin, çıkardığı eşyâları aralarında paylaştırmak için geldiğini zannettiler.Saltuk Türkî, çıkarılan eşyâlara iğrenerek bakınca, o malların hepsi toprak oluverdi. O eşyâları çıkaranlar hayretler içerisinde; "Efendim! Bu nedir, ne yaptınız?" dediklerinde,Saltuk Türkî; "Bunların böyle olması, Allahü teâlânın dilemesiyle oldu. Toprak olan bir şey için dövüşmenizi istemedik. Biz sizin faydanızı istedik. Hâlbuki siz, silâh çekmiş, aranızda harb edecektiniz. Ne Allahü teâlâdan ve ne de bizden aslâ utanmadınız." dedi. O kimseler de tövbe edip, sâlih kimselerden oldular.

Saltuk Türkî'nin iki yüz tâneli bir tesbihi vardı. Vefâtından önce yakınlarına; "Onu muhâfaza ediniz. Benim vefâtımdan yedi sene sonra, ordusu ile birlikte falanca sultan gelir. Onun iki yüz emîri vardır. O tesbihi sizden isterse, ona; "Eğer bu tesbihi alırsan, her tarafta karışıklıklar, pahalılık ve daha başka şeyler meydana gelir." deyiniz. Vazgeçmezse, ona tesbihi veriniz." dedi. Nihâyet Saltuk Türkî'nin vefâtından yedi sene sonra, sözü edilen sultan geldi. O tesbihi istedi. Önce vermeyip, Saltuk Türkî'nin yaptığı vasiyeti kendisine aynen anlattılar. Sultan, mutlaka o tesbihi kendilerinden alacağını söyledi. Tesbihi aldı. Kumandanları arasında onları taksîm etti. Bunun üzerine Saltuk Türkî'nin bildirdiği belâ ve musîbetlerin hepsi meydana çıktı. Sultan pişmân oldu. Fakat, pişmanlığı kendisine fayda vermedi.

Şöyle anlatılır: SaltukTürkî, seccâdesi üzerinde otururken yanına bir şahıs geldi. O şahsa; "Hatırlıyor musun? Sen bana ekmek diyerek necis bir şey yedirmek istemiştin?" deyince, o şahıs; "Evet öyle oldu." dedi. Şeyh Saltuk Türkî; "Sen, Allahü teâlânın velîsi ile istihzâ ve alay eden birisin." dedi.Saltuk Türkî sözünü tamamlar tamamlamaz, o şahsın karnı çok fenâ bir şekilde şişdi ve oracıkta öldü.

MÜSLÜMAN OLUR MUSUN?

Bir hıristiyan, SaltukTürkî'ye gelip; "Efendim! Fransızlar, kardeşimi, elinde bulunan ticâret malı ile berâber esir aldılar, hâlbuki onlar da hıristiyandır." dedi. O zaman Saltuk Türkî, hıristiyana; "Eğer kardeşinin esirlikten kurtulmasını temin edersem müslüman olur musun?" dedi.Hıristiyan; "Evet olurum." diye cevap verdi. Bunun üzerine SaltukTürkî, bir müddet olduğu yere çöktü. "Kardeşin kurtuldu. Yakında gelecek!" buyurdu. Birkaç gün sonra esir, yanında malları ile geldi ve şöyle anlattı; "Biz falanca gün otururken, alaca bir doğan gelip; "Ben Saltuk Türkî'yim." dedi ve beni esir alan şahsın başını kesti. Onlar bunu görünce, beni ve yanımdakileri serbest bıraktılar. Bu hâdise, üzerine iki hıristiyan kardeş, çoluk-çocukları ve daha pekçok kimse ile berâber müslüman oldular.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.29

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.252

SANDIKLI ŞEYHİ HASAN HAMDİ EFENDİ

Son devirde yaşayan Nakşibendî yolunun ileri gelenlerindendir. Aslen Afyon Sandıklı'dandır. Babasının adı Mahmud'dur. Hayatı hakkında elde fazla bilgi yoktur. 1904'te İstanbul'da vefât

etti. Fâtih Câmii haziresinde medfûndur.

SARI ABDULLAH EFENDİ;

Velî, aklî ve naklî ilimlerde âlim. Tasavvuf ehli olup, Bayrâmiyye yolundandır. Babası, Kuzey-batı Afrika şehzâdelerinden, Seyyid Mehmed bin Abdullah (İbrâhim) Efendi idi. İstanbul'a gelerek Sultan Ahmed devri sadrâzamlarından olan, Halil Paşanın ağabeyi Rumeli beylerbeyi Mehmed Paşanın kızı ile evlenmiş, bu izdivaçtan da, 1584 (H.992) senesinde Abdullah Efendi dünyâya gelmişti. Abdullah Efendi "Abdî" mahlası ve"Sarı" lakabıyla meşhûr oldu. 1660 (H.1071) senesinde İstanbul'da vefât edip, Topkapı'dan Maltepe'ye giden yolun kenarında, set üstüne defnedildi.

Küçük yaşta ilim ve fazîlet sâhiplerinin arasında bulunan Abdullah Efendi,Sadrâzam Halîl Paşanın himâyesinde büyüdü. Zamânın meşhûr âlimlerinin ilimlerinden istifâde etti. Küçük yaşlarda tasavvuf erbâbıyla görüşmeye başladı. 14-15 yaşlarında iken, Melâmî şeyhi Hacı Ali Rûmî (İdris-i Muhtefî) ile görüştü. Osman Emîr Efendi, Yâkûb Helvâî Dede, Ramazan Efendi ve Merkez Efendi hulefâsından Necmüddîn Hasan Efendi gibi zamânın meşhûr tasavvuf büyüklerinin sohbetlerinde bulundu. Hâmisi Halîl Paşanın tavsiyesi ile, Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretleriyle görüşüp ondan feyz aldı. Bu arada Erzurum taraflarına da bir seyahatte bulundu. Dede Ömer Rûşenî hazretlerinin talebelerinin halîfelerinden, Hacı Şeyh ile görüştü. Halîl Paşanın yanında çeşitli yerlere gitti. Gittiği yerlerin âlim ve velîlerinden ders ve feyz alıp, ilmini yükseltmek için gayret sarfeyledi. Halîl Paşanın divitdârlığını yaptı. Halîl Paşa, 1616 senesinde sadrâzam olunca, şark serdarlığı verilerek doğu seferine çıktı.Halîl Paşanın bu birinci seferine ve ikinci sadrâzamlığında, Abaza Paşa gâilesini ortadan kaldırmak için tâyin edildiği ikinci şark seferine, Abdullah Efendi de katıldı.Bu son sefere tezkireci olarak katılan Abdullah Efendi, sefer esnâsında 1627 senesinde vefât eden Mehmed Efendi, yerine ordu nişancısı oldu. Halîl Paşanın 1630 senesinde vefât etmesiyle hâmisini kaybeden Abdullah Efendi, kendisini tamâmen ilim ve ibâdete verdi. Bir müddet resmî vazifelerden uzak kaldı. 1637 senesinde reîs-ül-küttâb kaymakamlığına tâyin edildi. Sultan Dördüncü Murâd Hânın maiyyetinde Bağdât seferine katıldı. İsmâil Efendinin şehâdeti üzerine reîs-ül-küttâblığa getirildi. Sefer dönüşünde bu vazifeden alınıp, bir sene sonra reîs-ül-küttâb kaymakamlığı verildi. 1640 senesinde Anadolu muhâsebeciliği ve bir ay sonra da Cizye muhâsebeciliği verildi. 1650 yılında Piyâde mukâbeleciliğine (Askerî kayıt ve yoklama işleri), 1655 senesindeMensûh mukâtaacılığına getirildi. Bu vazifede iken 1658'de memûriyetten çekildi.Bundan sonra vefâtına kadar Kocamustafapaşa Dergâhı yanındaki evinde kitap yazmak ve ibâdet etmekle vakit geçirdi.

Ömrü boyunca devletine hizmet, ilim ve ibâdetle meşgûl olan Sarı Abdullah Efendinin çeşitli tasavvuf büyükleriyle münâsebeti olmuş, kendi eserinde; aslen Bayramî, meşrebce Celvetî, terbiyece Mevlevî olduğunu belirtmiştir. Bayramîlerden; İdris-i Muhtefî ve talebesi Hacı Kabaî'den ve onun da talebesi Beşir Ağa'dan feyz aldı. Celvetîlerden Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Mevlevîlerden Mesnevî şârihi Ankaravî'nin feyzinden istifâde etti.

İlimdeki üstünlüğü yanında hat sanatında da üstâd olan Sarı Abdullah Efendinin, reîs-ül-küttâb iken yazdığı, Abdülmecîd Sivâsî Dergâhının Vakfiyesi, sanattaki üstünlüğünün isbâtıdır.

Resmî ve husûsî işlerinden arta kalan zamanlarında zihnini dinlendirmek arzusuyla çiçek yetiştiren Sarı Abdullah Efendi, yedi çeşit yeni tür Zerrin lâle yetiştirerek, Sultan İbrâhim'in "Ser-şükûfeci" (Çiçekçibaşılık) berâtına mazhar olmuştur.

Neşâtî AhmedDede ve Şâir Cevrî gibi pekçok talebe yetiştiren ve birçok kıymetli eserin sâhibi olan Sarı Abdullah Efendinin en meşhûr eseri, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin **Mesnevî**'sine yaptığı; **Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî** adındaki Türkçe şerhidir. Eser

İstanbul'da basılmıştır.

Abdullah Efendinin ikinci meşhûr eseri; **Semerât-ül-Fuâd fil-Mebde'i vel-Me'âd** adlı Türkçe eseridir. Eserde ilk peygamber ve ilk insan hazret-i Âdem aleyhisselâmdan bugüne geçen bâzı hâdiseler, tasavvuf ve tasavvuf büyükleri hakkında mâlûmât verilmektedir.

Ayrıca; Sultan DördüncüMehmed Hâna takdim ettiği nasîhatnâme tarzındaki **Nasîhat-ül-Mülûk Tergîben li Hasen-is-Sülûk,** Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin kerâmetleri ve **Fütûhât-ı Mekkiyye'**sinin açıklaması mâhiyetindeki **Mir'ât-ül-Asfiyâ fî Sıfât-ı Melâmiyyet-il-Ahfiyâ,** Osmanlı pâdişâhlarının çeşitli yazılarını, nişâncılığı zamânında kendisinin bizzat kaleme aldığı yazıları ve yabancı hükümdârlara gönderilen mektupları topladığı **Tevkîât-ı Selâtin-i Osmâniyye** adlı **Düstûr-ül-İnşâ** kitabı ile **Ricâl-ül-Gayb, Meslek-ül-Uşşâk, Cevher-ül-Bidâye ve Dürret-ün-Nihâye, Tercüme-i Mekâsıd-ıl-Ayniyye** ve **Tedbîr-ün-Neş'eteyn ve İslah-un-Nushateyn** adlı eserleri meşhûrdur.

Sarı Abdullah Efendi buyurdu ki:

Umûmiyetle insanlar üç çeşittir: Hayvanlara benzeyenler, meleklere benzeyenler, peygamberlere benzeyenler.

İnsanlardan bâzıları dünyâya düşkün olurlar, âhireti hiç düşünmezler. Bunların kalbleri katılaşmış, kabuk bağlamıştır. Dünyâ malına âşık olmuşlar, âhireti düşünme hâssasını kaybetmişlerdir. Sanki kalbleri mühürlenmiştir. Bir kısım insanlar da kâfi mikdârda dünyâ ile meşgûldürler. Bunlar Cennet'e gidecek müslümanlardır. Bâzıları da mukarrebûn olup Allahü teâlâya yakın olurlar. Bunlar Hak ve hakîkat yolunun yolcularıdırlar. Bunlar, Allahü teâlânın rızâsını esas alıp dünyevî keyf, zevk ve lezzetlere yaklaşmayan îmân ve vicdân sâhipleridirler. Bunlar ilâhî tecellilere, ilâhî sırlara şâhid olurlar, onları müşâhede ederler. Bunlar öyle kimselerdir ki, Allahü teâlâ yanında dereceleri çok yüksektir. Dünyâ ile alâkalarını kesmişler, yalnız âhiret ile ilgilenir olmuşlardır. Allahü teâlânın emri ve rızâsı dâhilinde, insanları irşâd edip doğru yola dâvet ederler. Allahü teâlânın varlığına ve birliğine kendileri kalbden inandıkları gibi, diğer insanları da inandırmaya çalışırlar ve bu işlerinde muvaffak olurlar.

"Yükü hafifler kurtulur. Yükü ağır olanlar helâk olur. Allahü teâlâ, dünyâyı kendilerine verilmiş bir emânet bilip, o emâneti sâhibine teslim ederek yüklerini hafifletmiş olanları magfiret eder, kurtuluşa erdirir."

"Akıllı kimse dünyâsının harâb olmasına aldırmaz, âhiretini mâmûr etmenin yollarını arar. Akılsız kimse ise, âhireti vîrân edip, dünyâsını mâmûr eder."

"Baban ile annen için hazırladığın nîmetten bile mesûl olursun. Ama misâfirler için tedârik ettiğin nîmetten mesûl olmazsın. Hele o misâfirler Allahü teâlânın dostlarından ise, kazancın daha da çok olur."

"Ey benim Allah'ım! Nîmetine mazhar oldum, şükredemedim. Belâlara mübtelâ kıldın, sabredemedim. Şükretmediğim için nîmetini keseceğin yerde eksiltmedin. Sabırsızlığımı cezâlandırmak için bana belâ vermedin. Yâ Rab! Bu sana mahsus kerem ve inâyetten başka bir şey değildir."

1) Cevheret-ül-Bidâye, Millet Kütüphânesi Ali Emîrî Kısmı, No: 858, vr. 21

2) Tuhfe-i Hattâtîn; s.280

3) Hadîkat-ül-Cevâmi'; c.2, s.202

4) SicilliOsmânî; c.3, s.367

5) OsmanlıMüellifleri; c.1, s.100

6) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; (49. Baskı) s.

7) Vekâyi-ül-Füdâlâ, ÜniversiteKütüphânesiTürkçeYazmalar No: 81, sh. 329

8) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.2916

9) Semerât-ül-Fuâd, İstanbul 1288, muhtelif sahifeler

10) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.16, s.166

SARI AHMEDZÂDE EL-HÂC MEHMED EFENDİ;

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Anadolu'da yaşamış olan ilim ve gönül ehli zâtlardan. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. Amasyalı olup, Sarı Ahmedzâde diye meşhûr olmuştur. Amasya'da vefât etti.

Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline yönelen Mehmed Efendi, İstanbul'a gelerek zamânının âlimlerinden ilim tahsîl etti. Tahsîlini tamamladıktan sonra müderris oldu. Kastamonu Medresesinde müderris olarak vazîfe alıp talebe okuttu. Bir müddet bu vazîfeyi yaptıktan sonra vazîfesini oğluna bırakıp memleketi olanAmasya'ya döndü.Tasavvufî bir hayat yaşayarak evinde ilim ve ibâdetle meşgûl oldu.Devamlı ibâdetle ve kitap mütâlaa etmekle meşgûl olan Mehmed Efendi, insanlar arasına fazla çıkmazdı. Çıktığı zamanlarda da tefsîr, hadîs ve fıkıh dersleri verirdi. **Buhârî-i Şerîf, Mişkâtü'l-Mesâbih** hadîs kitaplarını ve Hâdimî hazretlerinin **Tarîkat-ı Muhammediyye** kitâbını eliyle yazdı. Ders verdiği zamanlar dışında yazdığı kitaplardan biri de **El-Eşbâh** kitabıdır. Bilhassa kırâat ilminde yüksek ilim sâhibi olan MehmedEfendi, güzel ahlâkı ile insanlara örnek oldu.

İlim, fazîlet ve mânevî haller sâhibi olan Mehmed Efendi, Peygamber efendimizi rüyâsında çok görürdü. Hayvanların ve cansız varlıkların Allahü teâlânın ismini zikrettiklerini işitirdi. İnsanlar herhangi bir işleri husûsunda onunla istişâre ettikleri zaman istihâre ederdi. Onların sordukları husûsu ya istihârede açık bir şekilde görür veya o mesele ile ilgili bir ayet-i kerîme okuyarak müşkillerini hallederdi.

Ömür boyu ilim öğrenmiş ve öğretmiş olan Sarı Ahmedzâde el-Hâc Mehmed Efendi, memleketi olanAmasya'da vefât etti.

1) Kitâbü'l-Mecmû fil-Meşhûd ve'l-Mesmû; s.27

SARI NÂSUH

İstanbul'un fethine katılan ve nereden geldiği bilinmeyen gâzi dervişlerdendir. Fâtih'te adını taşıyan mahallesi de bulunan Sarı Nasuh'un kabri Akdeniz Caddesinin Vatan Caddesine çıkışında solda olup ziyâret edilmektedir.

SARI SALTUK;

Türkistan taraflarından Anadolu'ya gelip İslâmiyetin yayılması için çalışan mücâhid Türk derviş ve erenlerinden. İsmi, Muhammed Buhârî'dir. Sarı Saltuk lakabıyla meşhûr olmuştur. Doğum ve vefât târihleri kesin bilinmemekle birlikte on üçüncü yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Türbesi Baba Dağındadır.

Türkistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden Ahmed Yesevî hazretleri ve talebeleri Anadolu'ya gelen Türklere maddî ve mânevî yardımda bulundular. Yetiştirdikleri mümtaz insanlardan bâzılarını Anadolu'ya gönderdiler. Bunlar arasında Hacı Bektâş-ı Velî ve Sarı

Saltuk lakabıyla tanınan Muhammed Buhârî de vardı.

Ahmed Yesevî hazretleri, Hacı Bektâş-ı Velî'den sonra Sarı Saltuk'u Horasan erenlerinden yedi yüz kişi ile ona imdâda gönderdi. Meşhûr tahta kılıcını Sarı Saltuk'un beline kuşatarak şu nasîhati verdi: "Saltuk Muhammed'im! Bektaş'ım seni Rûm'a göndersin. Var git. Leh diyârında Makedonya ve Dobruca'da yedi krallık yerde nâm ve şân sâhibi ol."

Sarı Saltuk ve yanındaki yedi yüz mücâhid, gâzi, derviş Anadolu'ya geldiler. Hacı Bektâş-ı Velî, Ahmed Yesevî hazretlerinin emrine uyarak Sarı Saltuk'u Dobruca'ya gönderdi.

Sarı Saltuk ve arkadaşları Bizans ucunda derviş gâzilerin öncülüğünü yaptılar. Gittikleri yerlerdeki yerli ahâlinin pekçoğu Sarı Saltuk ve arkadaşlarının güzel ahlâkını ve örnek yaşayışını görerek müslüman oldular.

Geldikti bir zaman Sarı Saltuk'la Asya'dan,
Bir bir Diyâr-ı Rûm'a dağıldık Sakarya'dan.

Sarı Saltuk, Sakarya boyundan hareketle Dobruca'ya geçerek Baba Dağını merkez edindi. **Oğuznâmede;** Sarı Saltuk'un 1263-1264 (H.662) senelerinde Dobruca Baba Dağı havâlisinde bulunan mücâhid dervişleri irşâd ve idâre ettiği bildirilmektedir.

Sarı Saltuk, güzel ahlâk ve kahramanlığıyla Batı Türkleri arasında efsâneleşti. Hamse sâhibi Şâir Nev'îzâde Atâî, **Kitâb-ı Nefehât-ül-Ezhâr der Cevâb-ı Mahzen-il-Esrâr'**da ve Kemâlpaşazâde **Mohaçnâme'**sinde ondan bahsedip; "Dobruca Kırı dedikleri yerde sâhib-i serîr-i vilâyet, tâcdâr-ı iklîm-i kerâmet, Sarı Saltuk Sultan'ın ki havârık-ı âdât-ı kâhire ve bevârık-ı kerâmât-ı bâhire ile zâhir olan emir-sûret, fakîr-sîret azizlerdendi." diyerek kerâmet sâhibi bir velî olduğunu bildirmektedir.

Türk hâkimiyetinin ulaştığı her yerde onun adına türbeler, makamlar, tekkeler yapılmıştır. Baba Dağındaki türbesi hakkında Evliyâ Çelebi şöyle demektedir:

Sultan İkinci Bâyezîd Han, Kili ve Akkermân kalelerinin fethine çıktığında, Baba Dağına gelince; sâlih kimselerden bâzıları; "Pâdişâhım! Burada Sarı Saltuk adına nûrlu bir türbe vardı. Kâfirler yıkıp üzerine taş, toprak, çöp dökerek kabrini kaybettiler." diye şikâyette bulundular. Sultan Bâyezîd-i Velî o mezbeleliğe gitti. Bir seccâde üzerinde Kara Şems (Şemseddîn Sivâsî) ile ikişer rekat namaz kılıp hakîkatı öğrenmek üzere o gece istihâreye yattı. Hemen Sarı Saltuk, sarı renkli sakallı ve yeşil sarığı ile görünüp; "Yâ Bâyezîd! Hoş geldin. Akkermân ve Kili kalelerini ve vilâyetlerini Boğdan kâfirleri elinden harp yapmadan fethedeceksin. Oğulların Mekke ve Medîne'ye hizmet edecek. Beni bu pislikten kurtar." dedi. Sultan uyanınca; Kara Şems'e; "Efendi! Gördüğün rüyâyı bir kâğıda yaz. Ben de yazayım. Şeyhülislâma gönderelim. Bakalım ne cevap verir." dedi. Herbiri gördükleri istihâreyi yazıp mühürlü olarak şeyhülislâma gönderdiler. Allahü teâlânın hikmeti ikisinin de görüp anlattıkları rüyâ aynıydı. Şeyhülislâm hemen; "Padişâhım! O yere büyük bir türbe yaptırasın." diye haber gönderdi. Sultan Bâyezîd Han, o yeri temizlettirdi. Temizlenirken üzerinde; "Hâzâ Kabr-i Saltuk Bey Seyyid Muhammed Gâzi" diye yazılmış bir mermer sanduka göründü. Mîmâr ve mühendisler toplanıp nûrlu bir türbe ve câmi ile diğer hayır yerlerinin inşâsına başladılar. Bâyezîd Han, Kili ve Akkerman kalelerini hakîkaten harpsiz fethedip, oraların fâtihi oldu. Zaferle Baba Dağına döndü. Bir sene orada kışladı. Etrâfı düzene koyup, Baba Dağı şehrini îmâr etti. Bütün hayır yerlerini Baba Sultan'a vakfetti.

Eviyâ Çelebi, burayı ziyâretten sonra kapısına;

"Hazret-i Sultan Saltuk'u ziyâret eyledik
Çok şükür şimdi görüp Hakk'a ibâdet eyledik."

beytini yazdığını haber vermektedir.

Kânûnî Sultan Süleymân Han da 1538 senesindeki seferde onun Baba Dağındaki türbesini

ziyâret edip hayır ve hasenâtta bulundu.

Sarı Saltuk'un edebiyâtımızda da mühim yeri vardır. Hayâtı destânî şekilde de olsa **Saltuknâme** adındaki eserde geniş olarak ele alınmıştır. Kitabın ortaya çıkışında Cem Sultan'ın rolü pek büyüktür. Fâtih Sultan Muhammed Han, Uzun Hasan üzerine sefere çıkarken Cem Sultan'ı Edirne'ye göndermişti. Edirne'den Baba Dağına geçen Cem Sultan, Sarı Saltuk'un menkıbelerini dinleyip, hayran kalmıştır. Bunun üzerine maiyyetinde bulunan Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'yi vazifelendirerek bu menkıbeleri derlemesini istemiştir. Müellif, Anadolu ve Rumeli'yi adım adım dolaşıp **Saltuknâme'**yi yedi senede üç cild hâlinde yazmıştır.

1) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.2916

2) Selçuklular Zamânında Türkiye; s.581

3) İbn-i Battûta; s.345

4) Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi; c.3, s.971

5) Saltuknâme

SARI YÂKUB

Konya velîlerinden. Aslen Karamanlı olup ilk tahsilinden sonra Molla Fenârî hazretlerine talebe olmuş, Çelebi Sultan Mehmed Han devrinin tanınmış ilim adamları arasına girmiştir. Konya'da kendi adıyla anılan mahalle ve câmii vardır. Kabri de kendi adını taşıyan mezarlıkta olup ziyâret edilmektedir.

SEFER EFENDİ

Manisa velîlerindendir. Anadolu'nun fethi için bölgeye gelen Horasan erenlerindendir. Demirci ilçesinin fethinde bulunmuş olup, türbesi de bu ilçede Kıran (Şeyh-i İlâhî) Câmiinin bahçesindedir.

SEHL BİN ABDULLAH TÜSTERÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Sehl bin Abdullah, künyesi Ebû Muhammed'dir. 815 (H.200) yılındaHorasan'ın Tüster şehrinde doğdu. 896 (H.283) de Basra'da vefât etti.

Sehl bin Abdullah, daha küçükken önce annesi sonra da babası vefât etti. Babası vefât edeceğinde Sehl'i dayısına emânet edip bakıp gözetmesini söyledi. Evliyâ bir zât olan Muhammed bin Süvâr, onu güzel bir şekilde terbiye edip yetiştirdi.Sehl bin Abdullah sonra Horasan'ı terk edip Bağdât'a geldi. Bir rivâyette Ma'rûf-i Kerhî hazretlerinin hizmetine girdi. Hacca gidince orada evliyânın büyüklerindenZünnûn-i Mısrî hazretlerini gördü ve ona talebe olmakla şereflendi. Küçük yaştan îtibâren hârikulâde hallere kavuştu.Buna dâir kendisi şöyle anlatır:

"Üç yaşında iken gece kalkardım. Dayım Muhammed bin Süvâr gece ibâdet eder, ağlar ve bana; "Sehl yat uyu, kalbimi meşgûl ediyorsun." derdi. Ben ise hep onu gözetlerdim. Öyle bir hâl aldım ki, dayıma; "Bana garip bir hâl oluyor, başımı arşın önünde secdede buluyorum." dedim. "Oğlum bu hâlini kimseye söyleme, bundan sonra yattığında dilinle üçer defâ (Allahü teâlâ benimledir, beni görüyor, her sözümü duyuyor) de!" buyurdu. Bir süre sonra, buna devâm ediyorum dedim. Her gece yedi defa söyle buyurdu. Daha sonra, yine devâm ediyorum dedim. On bir defa söyle buyurdu. Söyledim. Ve kalbimde bir tatlılık buldum. Bir sene geçince, dayım bana; "Sana öğrettiğimi iyi muhâfaza et ve hep o hâlde ol! Ölünceye

kadar bırakma. Dünyâ ve âhirette mükâfâtını alırsın." buyurdu. Yıllarca devâm ettim, sonra; "Sehl, Allahü teâlânın kendisiyle olduğunu bilen, hiç günah işliyebilir mi? Hep böyle bil, günah işlemezsin." buyurdu. Sonra beni mektebe gönderdiler. Kur'ân-ı kerîmi öğrendim. Yedi yaşında iken oruç tuttum. Yiyeceğim sadece arpa ekmeği idi. On iki yaşında, bir meseleye takıldım. Kimse çözemedi. Basra'ya gitmek istedim. Gönderdiler. Basra âlimlerinden sordum. Hiç kimse cevap veremedi. Abadan'a gittim. Habîb ibni Hamza'ya sordum. O cevaplandırdı.Yanında fazla kalmadım ama, ondan çok istifâde ettim. Sonra Tüster'e geldim. İbâdet ve nefsimle mücâhedeye koyuldum."

Sehl bin Abdullah hazretleri az yemek, az uyumak ve çok ibâdet yapmakta hârikulâde hallerde ve nefsiyle mücâdelede eşi yoktu.

Kendisi anlatır: "Anamdan bana çok mal kalmıştı. Hemen fukarâyı çağırıp hepsini dağıttım. Kimde alacağım varsa, onları da bağışladım. Ondan sonra da Kâbe'ye gitmek için yola çıktım. Yolda kendi kendime "Ey nefs! Artık iflâs ettin, benden isteyeceğin hiçbir şey kalmadı. Zâten isteyecek olsan da, bir şey bulamayacaksın." dedim.

Kûfe şehrine uğradığımda, nefsim, balık ekmek istedi. Her ne kadar bunu yapmamaya çalıştım ise de, nefsimin arzusu çok şiddetlendi. Nefsimi Mekke'ye kadar incitmeyeyim, diye düşündüm. Şehirde bir un değirmenine rastladım. Değirmenin dolabına bir at koşmuşlar, durmadan buğday öğütüyorlardı. Değirmenciye yaklaşarak: "Bu iş için ata günde ne kadar kirâ veriyorsunuz?" dedim. Değirmenci; "Günde iki akçe ödüyoruz." deyince, bu işi bir gün de ben yapayım, bana da bir akçe verir misiniz?" dedim. Değirmenci buna râzı oldu. Akşama kadar, nefsime eziyet için dolabı döndürdüm. İşi bırakınca bir akçe aldım. Gidip onunla balık ekmek alıp nefsime; "Her ne zaman benden bir şey isteyecek olursan, sana lâyık olan böyle bir hizmeti gördürür, ondan sonra da mâkul isteklerini yerine getiririm." dedim.

İmâm-ıYâfiî, Sehl bin Abdullah Tüsterî hazretlerinin bir talebesinden şöyle nakleder: "Sehl bin Abdullah'a otuz sene hizmet ettim. Gece gündüz yatıp uyuduğunu görmedim. Sabah namazını yatsının abdesti ile kılardı. Bir gün insanlardan ayrılıp, Basra ile Abadan arasındaki bir adaya gitti. Bunun sebebi de şu idi: Bir sene hacdan dönen birisi, bir kardeşine; "Ben Sehl bin Abdullah'ı Arafat'ta vakfede gördüm." dedi. Kardeşi o kimseye; "Arefeden önceki gün, ben onun yanında idim." dedi. Diğeri ise;"Ben Sehl'i Arafat'ta vakfede gördüm, yalan söylüyorsam karım boş olsun." dedi. "Kardeşi kalk, gidip kendisine soralım." deyince, yanına geldiler. Hâdiseyi anlattılar ve bu yeminin hükmü nedir? dediler. "Niçin böyle şeyler konuşuyorsunuz? Allahü teâlâ ile meşgûl olun." deyip, hacıya döndü ve; "Hanımından boş değilsin ama, gördüğünü kimseye anlatma." buyurdu.

Sehl-i Tüsterî hazretleri, Basra'da bir gün parmağını sarmıştı. Bu durumu gören birisi: "Niçin parmağını sardın?" diye sorunca; "Ağrıyor da onun için." cevabını verdi. Soran kimse bir müddet sonra Mısır'a gitmişti. Burada Zünnûn-i Mısrî hazretlerini gördüğünde, onun da parmağı sarılı idi. Aynı soruyu ona da sordu. "Niçin parmağını sardın?" "Falan zamandan beri ağrıyor, o sebepten sardım." diye cevap verdi. Soran zât diyor ki: "Ben o zaman anladım ki, Zünnûn hazretlerinin parmağı ağrıyordu. Sehl-i Tüsterî hazretleri de, hocasına uymak için parmağını sarmıştı."

Bir yolculuğunda abdest almak istedi. Suyu yoktu. Üzüldü. O anda birisi, içi su dolu yeşil bir ibrik getirdi. Önüne koyup gitti.

Bir Cumâ namazından önce evine bir kimse geldi. İçeride büyük bir yılan gördü. Durakladı. Sehl-i Tüsterî hazretleri; "İçeri gir! Kişi, yer yüzündeki yılandan bu kadar korkarsa, âhiretteki yılanlardan daha çok korkması lâzım değil mi?" buyurdu. Sonra yılanı tuttu. Beni başka bir odaya aldı. "Kişi dünyâda yılanlarla arkadaşlık edebilirse, mezarda diğer yılanlar, çıyanlar ona dokunmaz." buyurdu ve; "Cumâ namazı kılar mısın?" buyurdu. O zât; "Câmi ile aramız bir günlük mesâfe var." dedi. Sehl hazretleri onun elini tutup, hemen câmiye getirdi. O kimse

dedi ki: "Birlikte namaz kıldık. Sonra çıktı. Câmiden çıkanlara bakıp: "Lâ ilâhe illallah diyen çoktur, ama ihlâs sâhipleri azdır." buyurdu.

Talebesi Abdurrahmân bin Ahmed; "Efendim, abdest alınca ekseriya uzuvlarımdan akan su, altın ve gümüşten bıçak oluyor." deyince, Sehl hazretleri; "Bilmez misin ki, çocuklar ağlayınca, meşgûl etmek için ellerine silâh verirler." buyurdu.

Sehl hazretlerinin yanına köse bir adam geldi. Sakalının gelmesi için duâ istedi. Sehl hazretleri; "Ey genç! Elini yüzüne sür, elini yüzüne sür!" buyurdu. Bu sözü birkaç defâ tekrarladılar. Adam söyleneni aynen yaptı. O anda eline bir tutam sakal geldi.

Sehl-i Tüsterî hazretleri bir gün bağdaş kurup oturmuş ve sırtını da duvara yaslamış bir şekilde; "Aklınıza geleni sorun, suâllerinize cevap vereyim." dedi. Bu durumu görenler; "Daha evvel siz böyle yapmazdınız, şimdi ne oldu?" diye sorduklarında, "Üstâd hayatta olduğu müddet zarfında, talebenin edebe riâyet etmesi lâzımdır." dedi. Sonra bu günün Zünnûn-i Mısrî'nin vefât ettiği gün olduğunu öğrendiler.

Sehl-i Tüsterî hazretlerinin yanına yırtıcı hayvanlar da gelirdi. Yanında sâkin ve rahat dururlardı. Halk bunun için evine, "Beyt-üs-Sibâ" yâni (Yırtıcı HayvanEvi) derdi.

Sehl-i Tüsterî'nin bir çocuğu vardı. Çocuk ne zaman annesinden yiyecek istese, annesi ona; "Bunu Allahü teâlâdan iste!" derdi. Bunun üzerine çocuk secde için yere kapanırdı. Bu arada annesi çocuğun istediklerini hazırlar, gizlice yanına koyardı. Çocuk, annesinin bunu hazırladığını bilmezdi. Onun içinAllahü teâlânın dergâhına dönerdi. Bir gün annesi evde yokken çocuğun canı bir şey istedi. Her zamanki gibi secdeye kapandı. Allahü teâlâ ona lâzım olan şeyi gönderdi. Annesi geldiğinde duruma şaşırdı. "Yavrucuğum bu nereden geldi?" diye sorunca, çocuk; "Her zamanki yerden." diye cevap verdi.

Sehl-i Tüsterî hazretleri, bir gün talebelerinden birine bir iş buyurunca, talebesi; "Söz olur, halkın dilinden çekindiğim için yapmam dedi." Bunun üzerine sohbetinde bulananlara dönüp; "Bir kimse şu iki vasfı kazanmadığı müddetçe, bu yolun hakîkatine eremez: Allahü teâlâdan başkasını görmeyecek şekilde halk senin gözünden düşmeli. İkincisi, nefs gözünden düşmeli ve halkın kendisinde gördüğü hiçbir sıfattan çekinmemelidir. Her şeyi Hak'dan görmelidir." dedi.

Sehl-i Tüsterî bir talebesine; "Gün boyunca Sübhânallah! Allah! Allah! demek için, bütün gücünü harca!" dedi. Talebe âdet hâline gelinceye kadar, bu sözü söylemeye devâm etti. Sonra Sehl-i Tüsterî hazretleri; "Buna geceleri de devâm et." dedi. Talebe devam ederek, devâmlı Allahü teâlâyı zikreder hâle geldi. Bir gün evinin bahçesinde ağaçtan düşen bir dal parçası başını yardı. Başından akan kanın, yere damlayan her damlasının "Allah" ismini yazdığı görüldü.

Kendisine bedbahtlığın alâmeti olan şeyler nelerdir? diye sorulduğunda: "İlmi olup, onunla amel edememek, ameli olup, ihlâslı olmamak. Bunun alâmeti de ibâdet ve hizmetleri zorlukla yapmak ve Hak teâlânın verdiğine râzı olmayıp, başka şeyler peşinde koşmaktır. Bedbahtlığın diğer bir alâmeti de, Allahü teâlânın dostlarının sohbetine kavuşamamak ve onlardan hüsn-i kabûl görmemektir." buyurdu.

Sehl-i Tüsterî hazretlerinde, romatizma ve bâsur hastalıkları vardı. O, getirilen hastalara duâ ederdi. Duâ ettiği kimseler iyi olurdu. Ebû Nasr-ı Terşizî bir gün âlim zâtlardan birine; "Sehl, başka hastalara duâ ettiği ve kendisi velî olduğu hâlde, niçin bu hastalıklar kendisinde vardır?" diye sorunca, o zât; "Sehl velîdir. Velîliği de o hastalıktan dolayıdır. O bu hastalığın Allahü teâlâdan geldiğine inandığı için, hastalığın kendisinden gitmesi için duâ etmez." dedi.

Bir gün Sehl-i Tüsterî'ye "Günde bir defâ yemeğe ne dersin?" diye sorduklarında; "Bu sıddîkların yeme tarzıdır." dedi. "İki öğün yemeğe ne dersin?" dediklerinde; "Bu müminin yeme tarzıdır." dedi. "Üç defâ yemeğe ne dersin? dediklerinde, cevâbı biraz ağır oldu.

Kendisi anlatır: "Rüyâmda kıyâmet kopmuş, insanları da Arasat meydanında gördüm. Bir beyaz kuş, topluluğun çeşitli yerlerinden bir kaç kişi alıp, Cennet'e götürüyordu. Bu ne kuşudur? dediğimde, âniden havada bir kâğıt görüldü. Kâğıdı elime alıp açınca üzerinde; "Verâ kuşu dedikleri işte budur." diye yazılmıştı.

Yine kendisi anlatır: "Bir gün çölde giderken, başında sarık ve elinde asâ bulunan pîr-i fânî bir zâtın geldiğini gördüm. Aklımdan "Gâlibâ kâfileyi kaçırmış." diye geçirdim ve cebimden para çıkararak, ona; "Gideceğin yere ulaşıncaya kadar bununla idâre et." dedim. Fakat bu zât elini havaya kaldırdı ve eli altınla doldu. Sonra bana; "Sen cebinden alıyorsun, ben ise gaybden." dedi ve kayboldu. Kâbe'ye varınca tavaf esnâsında o zâtı gördüm, bana: "Ey Sehl! Bir kimse Kâbe'nin cemâlini görmek için yola çıkarsa, onun muhakkak Kâbe'yi tavaf etmesi lâzımdır. Fakat her kim Allahü teâlânın cemâlini görmek için, nefsini ayakları altına alırsa, Kâbe'nin onu tavaf etmesi lâzım gelir." dedi.

Sehl-i Tüsterî bir talebesinin yanında; "Basra'da velîlik derecesine ulaşmış bir fırıncı var." diye söylemişti. Talebesi bunun üzerine Basra'ya gidip, fırıncıyı görmüştü. Fırıncı, fırınlarda âdet olan, saçını ve sakalını ateşten korumak ve terinin ekmek üzerine damlamaması için, yüzüne peçe bağlamıştı. Bunu gören talebe aklından; "Şâyet bu zât velîlik derecesine ulaşmış olsaydı, ateşten bu kadar sakınmazdı." diye geçirdi. Sonra selâm verip bir suâl sorunca, fırıncı; "Önce beni küçümseyip horladığından, artık sözümün sana faydası olmaz." dedi.

Ömrünün sonunda, el ve ayakları hareket etmez olmuştu. Namaz vakti gelince, el ve ayakları açılır, namaz bitince, eskisi gibi hareketsiz olurdu. Bir gün zikirden bahsederken; "Allahü teâlâyı hakkıyla zikreden, ölüyü diriltmeyi kast ederse, dirilir." dedi ve elini, önünde duran bir sakata sürdü, sakat iyileşip, ayağa kalktı.

Sehl-i Tüsterî hazretleri vefât edince, insanlar cenâze namazı için toplandı. O şehirde bir yahûdî vardı. Yaşı yetmişi aşmıştı. İniltileri duyunca, ne oluyor diye dışarı çıktı. Cenâzeye bakınca yanındakilere; "Benim gördüğümü siz görüyor musunuz?" dedi. Ne görüyorsun dediklerinde; "Gökten inip, cenâze ile giden kimseler görüyorum." dedi. Ve ardından Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu.

Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî hazretlerinin hikmet dolu nasîhatlerinden ve sözlerinden bâzıları şöyledir:

Buyurdu ki: "Haram yiyenlerin yedi âzâsı istese de istemese de günah işler. Helâl yiyenlerin âzâsı ibâdet eder. Hayır işlemesi kolay ve tatlı gelir."

"Takvâsının doğru olmasını isteyen, bütün günahlardan el çeksin."

"Kırk gün ihlâslı olan, dünyâda zâhid olur, kerâmeti görülür."

"Bizim yolumuzun esası altı şeydir: Allah'ın kitâbına sarılmak, Resûlullah'ın sünnetine uymak, helâl yemek, insanları incitmemek, yasaklardan uzak durmak, hakkı ve borcu ödemede acele etmek."

"Allahü teâlâyı unutmaktan büyük günah yoktur."

"Eğer Mûsâ ve Îsâ aleyhimesselâmın ümmetinde, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe gibi bir zât bulunsaydı, bunlar yahûdîliğe ve hıristiyanlığa dönmezdi."

"Hakîkî îmâna kavuşmak için dört şey lâzımdır: Bütün farzları edeple yapmak, helâl yemek, görünen ve görünmeyen bütün haramlardan sakınmak ve bu üçüne, ölünceye kadar devâm etmeğe sabır etmek."

"İşin esâsı üç şeydir: Helâl yemek, ahlâk ve amelde Resûl aleyhisselâma tâbi olmak, her işi yalnız Allah için yapmak."

"İbâdetin en kıymetlisi, nefse uymamaktır."

"Âlimin üç ilmi var. Biri ilm-i zâhirîdir. Bunu herkese açıklar. Diğeri ilm-i bâtındır. Bunu ancak ehline açıklar. Üçüncüsü, kimseye anlatılması câiz olmayan bir ilimdir ki, bu ancak kendisiyle Allahü teâlâ arasındadır."

"İnsanların mübtelâ olduğu belâ ve musîbetlerin en büyüğü; âhiret ve dünyâ işiyle meşgûl olmayıp, boş oturmaktır."

"Kulun Allahü teâlâya şükretmesi, O'nun kuluna verdiği nîmetlerle, O'na isyân etmemesidir. Çünkü kulun bütün uzuvları, Allahü teâlânın kuluna olan lütuf ve nîmetleridir."

"İnsanoğlunu şu iki şey mahvetmiştir: İzzet, makam arzusu, fakirlik korkusu."

"Makamların en üstünü; kötü bir huyu, iyi bir huya çevirmektir."

"Harama bakmaktan sakınan kimse, hiç göz ağrısı görmez."

"Allahü teâlâdan başka yardımcı, Resûlullah efendimizden başka delil, takvâdan başka azık, sabırdan başka amel yoktur."

"Sâdık kimseye Allahü teâlâ bir melek gönderir. Bu melek namaz vakti gelince, o kimseye namaz kılmayı hatırlatır, uyuyorsa uyandırır."

"Kibir bulunan kalbte, havf (korku) ve recâ (ümit) bulunmaz."

"Korku, men edilenden uzak durmak; ümid, emredileni yapmak için koşmaktır."

"Fütüvvet, sünnete tâbi olmaktır."

"Zühd, kulların Allahü teâlâya yönelmeleridir.

"Açlık için üç yer vardır. Tabiat açlığının yeri akıl, ölüm açlığının yeri fesad, şehvet açlığının yeri israftır. Birincisi düşünceyi yok eder, ikincisi fitneye, üçüncüsü israfa yol açar."

"Her kim nefsini kendine dost edinirse, Allahü teâlâyı kendine düşman etmiş olur."

"İnsanların "Lâ ilâhe illallah" ifâdesine kalben îtikâd edip dil ile söylemeleri ve buna fiilen vefâ göstermeleri lâzım gelir."

"Allahü teâlânın, insanlara şu şekilde hitâb etmediği hiçbir gün yoktur: "Kulum! Hiç insaflı davranmıyorsun. Ben seni anıyorum ama, sen beni unutuyorsun. Seni kendime dâvet ediyorum fakat sen, başkalarının dergâhına gidiyorsun. Ben dertleri belâları senden uzaklaştırıyorum. Lâkin günah üzerinde ısrâr ediyorsun. Ey Âdemoğlu! Yarın kıyâmette huzûruma gelince mâzeret olarak ne söyleyeceksin?"

"Kıyâmet günü, az yemenin mükâfâtını hiçbir amel karşılayamaz."

"Ticârette ihsân altı türlüdür: 1) Müşteri, fazla ihtiyâcı olduğu için çok para vermeye râzı olsa bile, çok kâr istememelidir. 2) Fakirlerin malını fazla para ile almalı, onları sevindirmelidir. 3) Müşteriden para almakta iki türlü ihsân olur; fiyatta ikrâm edilmeli, peşin verdiği fiyatla, veresiye de vermelidir. 4) Borç ödemekte ihsân, istemeye vakit bırakmadan vermektir. 5) Alış veriş ettiği kimse pişman olursa, yapılan satışı geri çevirmektir. 6) Fakirlere veresiye vermek, ödeyemediği hâle gelirse, alacağını istememeyi niyet etmektir. Borçlusu ölünce helâl etmektir."

"Allahü teâlâ ruhları yaratıp; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" kelâmına, evet dediğimi, ayrıca annemin karnında bulunduğum zamanki hâlimi hatırlıyorum."

"Açlık çilesini çekenin çevresinde, Allahü teâlânın emriyle şeytan dolaşamaz."

"Cehâletten daha büyük musîbet yoktur."

"Son Peygamber Muhammed aleyhisselâm gönderildiği zaman, dünyâda şu yedi sınıf insan vardı: Krallar, zirâatle uğraşanlar, hayvancılıkla uğraşanlar, ticâretle meşgûl olanlar, sanatla meşgûl olanlar, işçiler, yoksullar. Allahü teâlânın elçisi SevgiliPeygamberimiz bu sınıflardan

hiçbirini başka bir sınıfa geçmeye zorlamadı. OnlarıAllahü teâlâya itâata, takvâya, ilme çağırdı. İnsanlara şöyle buyurdu: **"Allah bütün bu varlığı insan için, insanı da Allahü teâlâyı bilmek için yaratmıştır. Dünyâ nîmetlerini Allahü teâlâya itâat için kullanan, hem dünyâyı, hem âhireti kazanır. Bunun tersini yapan kimse ise, hem âhireti, hem de dünyâyı kaybedecektir."**

MÜSLÜMAN OL

Bir gün müslüman olmayan biri yoldan geçiyordu. Sehl hazretleri talebelerine onu gösterip; "Bu adamda müslümanlık alâmeti var!" buyurdu. Aradan birkaç sene geçtikten sonra Sehl-i Tüsterî hazretleri vefât ettiler. Talebelerinden biri hocasının mezarını ziyâret ederken, o adam da yakından geçiyordu. Hocasının sözleri hatırına gelerek hemen yanına vardı. Ona hocasının kendisi hakkındaki sözlerini anlattı. Bunun üzerine o adam dedi ki: "Gel Bakalım! Mezarına varalım. Bana müslüman ol desin, ben de müslüman olayım!" dedi. Berâberce kabre vardılar. O anda kabirden şöyle bir ses işittiler: "Ey falan! Cehennem ehlinden, Cennet ehli daha üstündür!"Adam bu sözü işitince, şehâdet getirip müslüman oldu.

BAŞKASINA NE HÂCET

Ebû Ali Dekkâk şöyle anlatır; Yâkub bin Leys, doktorların tedâvî edemedikleri bir hastalığa yakalanmıştı. Ona; senin vâli olduğun bölgede Sehl bin Abdullah isminde sâlih bir zât vardır. Eğer duâ ederse, Hak teâlânın bu duâyı kabûl etmesi ümid edilir, dediler. Vâli, Sehl bin Abdullah'ı çağırttı ve; "Benim için Allahü teâlâya duâ et." deyince, Sehl bin Abdullah; "Zindanlarında suçsuz insanlar yatarken, senin için yaptığım duâ nasıl kabûl olur?" dedi. Bunun üzerine vâli, zindanda yatan bütün suçluları salıverince, Sehl bin Abdullah "İlâhî, bu zâta masiyet ve musîbetteki zilleti gösterdiğin gibi, tâattaki izzeti de göster, onu dert ve sıkıntıdan kurtar." diye duâ etti. Vâli hemen iyileşti ve Sehl bin Abdullah'a çok mal vermek istedi. Sehl hazretleri kabûl etmedi. Arkadaşları arasında; "Keşke bunu alıp fakirlere dağıtsaydı." diyenler oldu. O, yolda çakıl taşlarına bakınca, hepsi mücevher hâline geldi. Arkadaşlarına bunları göstererek;"Böylesi bir ihsâna nâil olan kimse, hiç Yâkûb bin Leys'in malına muhtac olur mu?" buyurdu.

VAKTİ GELMEDİ Mİ?

Ölüm döşeğinde yatarken Sehl hazretlerine bir zât; "Efendim, senden sonra mimbere kim çıksın?" diye sorunca, Sehl-i Tüsterî hazretleri gözlerini açıp, Şâdıdil adındaki bir kâfirin adını söyledi.Etrâfındakiler; "Sehl'in aklı gitmiş, bu kadar müslüman âlim varken yerine bir kâfiri geçirdi." diye söylerlerken, Sehl-i Tüsterî hazretleri; "Başımda kavga gürültü etmeyiniz. Vaktim azdır. Gidin bana Şâdıdil'i çağırın, gelsin." dedi. Şâdıdil gelince; "Ey Şâdıdil, iyi dinle, üç gün sonra mimbere çık ve müslümanlara vâz et. Bu sana vasiyetimdir!" dedi. Sehl-i Tüsterî'nin vefâtından üç gün sonra, ikindi namazından sonra, başında kâfir nişânesi, belinde zünnar olmak üzere, Şâdıdil mimbere çıktı. Ey müslümanlar, ey Sehl-i Tüsterî'nin talebeleri! Bana, bir vakit hocanız; "Ey Şâdıdil, zünnârı çıkarıp atma zamanı gelmedi mi? demişti. İşte bugün emrini yerine getiriyorum." dedi. Sonra sorgucu ve zünnârı çıkarıp attı. Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu. Cemâat bunu görünce ve o sözleri duyunca ağladılar.

BİR KERÂMET

Bir gün Sehl-i Tüsterî, son hastalık ânında,
Kendinden geçmiş hâlde, yatarken yatağında,

Sordu talebeleri: “Efendim yerinize,

Sizden sonra acabâ, kim vekil olur size?”

Gözlerini açarak, o an Sehl-i Tüsteri
Şâdıdil adındaki, bir kâfiri söyledi.

Etrafında olanlar, şaşıp hayret ettiler,
“Herhâlde hocamızın, aklı gitti” dediler.

“Bu kadar çok müslüman, âlim varken, o yine
Ne için bir kâfiri, geçiriyor yerine?”

Buyurdu ki: “Kalkınız, gürültü yapmayınız,
Şâdıdil’i acele, yanıma çağırınız!”

Çağırdılar ve geldi, Şâdıdil, huzuruna,
Yatağından doğrulup, buyurdu ki ona:

“Ey Şâdıdil, dinle ki, ölür isem ben şâyet,
Mimberime çıkıp da, insanlara sen va’z et.”

Şâdıdil de şaşırdı, “Peki” dedi cevâben,
Sonra Sehl-i Tüsterî, göç etti bu âlemden.

Üç gün sonra Şâdıdil, ikindi namazında,
Hazır bulunuyordu, cemâat arasında,

Zünnârını belinden, çıkarıp daha sonra,
Çıktı o gün mimbere, dedi ki insanlara:

“Ey Sehl-i Tüsterî’nin, kıymetli cemâati,
O mübârek insanın işte bir kerâmeti.

Zîrâ o, birgün bana, demişti “Dinle beni!
Hâlâ îmân etmenin, zamanı gelmedi mi?”

Ey insanlar, bilin ki, şimdi geldi o zaman,
Ve ben de sizin gibi, işte oldum müslüman.”

Cemâat Şâdıdil’i, hayretle dinler iken,
O, şehâdet söyleyip, îmân etti gönülden.

“BAK EY NEFSİM!”

O Sehl-i Tüsterî ki, asrının bir tânesi,
Ve Zünnûn-i Mısrî’nin, makbûl bir talebesi.

O, üstâdına karşı, gösterdi pek çok edeb,
O hayatta oldukça, konuşmadı, sustu hep.

Kendisine bir suâl, sorsaydı biri dinden,
Aslâ cevap vermezdi, üstâda edebinden.

Lâkin günün birinde, dedi ki: “Kardeşlerim,
Dînî bir suâliniz, varsa cevap vereyim.”

Dediler: “Susardınız, dînî mevzûlarda hep,
Şimdi hikmet nedir ki, ettiniz böyle talep?”

Buyurdu: “Hayattayken, bir kimsenin hocası,
Edebe muhâliftir, dinden ağız açması.”

Dinliyenler bu işi, eylediler tahkîkat,

Bildiler ki üstâdı, aynı gün etmiş vefât.

Bir talebesi der ki: “Otuz yıl müddet ile,
Devamlı hizmet ettim, ben Sehl-i Tüsterî’ye.

Bunca yıl kaldımsa da, yanında gece gündüz,
Yatıp uyuduğunu, görmedim aslâ henüz.

Yatsı namazı için, aldığı abdest ile,
Sabah namazını da, kıldı umûmiyetle.”

Ömrünün sonlarında, hasta oldu nihâyet,
Eli ve ayakları, etmez oldu hareket.

Lâkin günde beş defâ, namaz vakitlerinde,
Olurdu âzâları, eski kuvvetlerinde.

Kendisini aynı gün, bâzısı Arafat’ta,
Bâzısı başka yerde, görürdü onu hattâ.

Annesinden bir hayli, mal kalmıştı kendine,
Dağıttı tamamını, şehrin fakirlerine.

Ve kimde alacağı, vardıysa tamamını,
Onlara bağışlayıp, helâl etti hakkını.

Sonra da çıktı yola, Kâbe’yi tavâf için,
Dedi ki: “Bak ey nefsim, dünya ile yok işin.

İşte görüyorsun ki, tamamen ettin iflâs,
Ve sana bundan sonra, âhiret lâzım esas.

Sakın dünyâlık bir şey, eyleme benden talep,
Zîrâ ben muhâlefet, edeceğim sana hep.

Ya sen yola gelirsin, ya yanarsın Ateş’te,
Üçüncü şıkkı yoktur, hakîkat böyle işte.”

Sonra vardı Kûfe’ye, böylece söylenerek,
Lâkin canı orada, istedi balık ekmek.

Baktı ki son derece, istiyor nefsi bunu,
Lâkin hemen yapmadı, onun arzûsunu.

Rastladı biraz sonra, bir un değirmenine.
İlişti sonra gözü, bir dolap beygirine.

Gelip değirmenciye, sordu ki hemen ilkin:
“Ne ücret veriyorsun, şu dönen beygir için?”

İki dirhem deyince, buyurdu ki: “Ey kişi,
Ben yalnız bir dirheme, yapayım mı bu işi?”

Peki olur! deyince, geçti atın yerine,
O gün akşama kadar, su çekti değirmene.

Akşama bir dirhemi, ondan tahsîl ederek,
Gelip o para ile, aldı balık ve ekmek.

Dedi ki: “Bak ey nefsim, isteğin oldu, fakat,
Sen de Hak teâlâya, yapacaksın çok tâat.

Benden, günah olmıyan, bir şey istersen eğer,

Bu kadar meşakkate, katlanman îcâb eder.

Eğer günah bir şeyi, talep edersen benden,
Bil ki mahrûm ederim, seni helâl şeylerden.”

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.189
2) Tabakât-us-Sûfiyye; s.206
3) Nefehât-ül-Üns; s.119
4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1139
5) Rehber Ansiklopedisi; c.15, s.113
6) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.429
7) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.182
8) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.90
9) Risâle-i Kuşeyrî; s.138
10) Keşf-ül-Mahcûb; s.242
11) İslâm Ahlâkı; 13. Baskı, s.72
12) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.2705
13) Menâkıb, Üniversite Kütüphânesi, A.Y. Kısmı, No: 2702
14) Lemezât
15) Tezkiret-ül-Evliyâ
16) Ravd-ur-Reyyâhîn
17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.291

SELÂHADDÎN UŞÂKÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Selâhaddîn bin Muhammed Abdülazîz'dir. 1705 (H.1117) senesinde Rumeli'deki Kesriye kasabasında doğdu. 1783 (H.1197) senesi Muharrem ayının yirmi dokuzunda Cumâ günü vefât etti. Tâhir Ağa Dergâhına defnolundu.

Selâhaddîn Uşâkî, yirmi yaşına kadar Kesriye'de kalıp ilim öğrendi. Sonra İstanbul'a gelerek tahsiline devâm etti. Babası kâtip olduğu için; Selâhaddîn Uşâkî yirmi yedi yaşındayken Bâbıâlî'de katipliğe başladı. Vezir Hekimoğlu Ali Paşanın dâiresinde masraf kâtibi oldu. Zekâ ve çalışkanlığı ile çevresinde sevgi ve alâka uyandıran Selâhaddîn Uşâkî, Hekimoğlu Ali Paşanın teveccühünü kazanarak onun mektup işleriyle vazîfelendirildi. 1739 (H.1152) senesinde Hekimoğlu Ali Paşa ile Mısır'a gitti. Mısır'dayken Arapçasını çok ilerletti. Allahü teâlânın ihsânı olarak gönlünde tasavvuf yoluna karşı bir rağbet ve alâka uyandı. Tasavvuf büyüklerine karşı içinde sevgi ve muhabbet duyar, onların sohbetlerine gitmek için can atardı. Her gittiği yerde tasavvuf ehlini arar bulur, onlarla görüşürdü. Bu yüzden Mısır'dayken Şâbâniyye yolunun büyüklerinden Şemseddîn MuhammedHafnî'nin sohbetlerinde bulundu. Hüseyin Demenhûrî'den bâzı ilimleri öğrendi. AliPaşa ile birlikteİstanbul'a döndü. Rumeli'yi teftiş ile görevlendirilen Ali Paşa, berâberinde Selâhaddîn Uşâkî'yi de götürdü. Edirne'ye vardığında Cemâleddîn Uşâkî'yi ziyâret etti. Selâhaddîn Uşâkî, aradığı mânevî sırların Cemâleddîn Uşâkî'de bulunduğunu görerek, ona talebe oldu. Bu sırada Selâhaddîn Uşâkî'nin içinde tamâmen tasavvuf yoluna girme arzusu doğup, paşaya durumu arz edip, resmî hizmetten çekilmesine müsâde buyurmasını ricâ etti. Paşanın izniyle mektupçuluk vazifesinden ayrıldı. Bundan sonra hocasının hizmetinde bulunan Selâhaddîn Uşâkî, onunla birlikte İstanbul'a gitti. Selâhaddîn Uşâkî, Eyyûb'da ikâmet etti. Hocasının sohbetlerine devâm ederken, yedi sene kadar nefsinin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yaparak mücâhede ve riyâzette bulundu. Sonra hocası, kızını Selâhaddîn Uşâkî'ye verdi.

Selâhaddîn Uşâkî'nin çocuğu olduktan bir süre sonra, hocası ve kayınpederi onu evden çıkararak; "Al hanımını evimden ayrıl! Bundan sonra kendi geçimini temin et." dedi.

Selâhaddîn Uşâkî; "Peki hocam, başüstüne!" diyerek hanımı ve çocuğu ile berâber, hocasının evinden ayrıldı. Eğrikapı'dan, FâtihCâmii civârında, Âşıkpaşa mevkiinde bulunan, Horhor çeşmesine doğru yürürken bir evin kenarında durakladı. Kış günüydü ve kar yağıyordu. Yolun karşı tarafında bulunan Tâhir Ağa onları görünce evine dâvet etmek için yanlarına birini gönderdi. TâhirAğa, Selâhaddîn Uşâkî'yi, evine götürdü. Ona; "Siz kimlerdensiniz? Kış gününde neden bu hâle düşüp sokak kenarında kimsesiz garibler gibi duruyorsunuz?" diye sordu. Selâhaddîn Uşâkî; "Bâtınî hükümdârın celâline tutuldum." dedi. TâhirAğa da; "Ben de zâhirî hükümdârın celâline tutuldum." deyince, Selâhaddîn Uşâkî sebebini sordu. Tâhir Ağa; "Sarayda kıymetli bir kılıç vardı. Kılıç kayboldu. Pâdişâh, Üçüncü SultanMustafa bana; "Bu kılıcı kırk güne kadar bul! Bulamazsan seni en ağır şekilde cezalandırırım." dedi. Bu kılıcı bulmağa imkân olmadı. Otuz beş gün geçti. Ömrümün son günlerini yaşıyorum." dedi. Selâhaddîn Uşâkî bir süre tefekküre daldı. Sonra başını kaldırıp Tâhir Ağaya; "Kılıç sarayın falanca yerine düşmüş. Üzerini de kâğıt parçaları örtmüş. Adamlarını gönder oraya bir baksınlar." dedi. TâhirAğa hemen adamlarından birini oraya gönderdi. Giden kişi târif edilen yerde kılıcı bularak, Tâhir Ağaya getirdi. Pâdişâh, Tâhir Ağanın suçu olmadığını anlayarak, ona kırk gün izin verdi. Tâhir Ağa, Selâhaddîn Uşâkî'ye; "Efendim, siz benim dar günümde Hızır gibi yetiştiniz. Siz de hâlinizi bana anlatın." diye ricâda bulundu. Selâhaddîn Uşâkî de hâlini Tâhir Ağaya anlattı.Tâhir Ağa onları bir süre evinde misâfir etti. O semtte bir ev alarak evin bütün ihtiyaçlarını temin etti. Bir gün Selâhaddîn Uşâkî'ye; "Âilenizle filan eve gidelim." dedi. Birlikte satın aldığı eve varınca, Tâhir Ağa; "Bu ev size bizim hediyemizdir." diyerek kabûl buyurmasını ricâ etti. Selâhaddîn Uşâkî ve hanımı bu eve yerleştiler. Daha sonra Selâhaddîn Uşâkî, Tâhir Ağa dergâhına şeyh olarak tâyin edildi.Bir gün Selâhaddîn Uşâkî, hanımını ve çocuğunu alarak hocası ve kayınpederi Cemâleddîn Uşâkî'nin evine gitti. Hocası ona; "O celâlim sebebiyle bu ikrâma kavuştun." buyurdu.

Selâhaddîn Uşâkî, on dokuz seneye yakın, insanlara ilim öğretti. 1782 (H.1196) senesi Ramazân-ı şerîf ayının on üçünde Perşembe gecesi, dergâhın bulunduğu bölgede çıkan bir yangında dergâh yandı. Bunun üzerine âilesi ile birlikte hocası Cemâleddîn Efendinin dergâhına gitti. Dört buçuk ay burada ikâmet ettikten sonra bir hastalığa yakalanarak vefât etti.

Şöyle anlatılır: "Selâhaddîn Uşâkî, hocasından icâzet aldıktan bir süre sonra, onun giydirdiği hırkayı çıkararak sakladı ve; "Ben o hırkayı giyecek gücü ve kuvveti kendimde göremiyorum." dedi. Gizlilik üzere yürüdü. Zamânında pek kıymeti bilinmedi."

Bir gece rüyâsında, Muhyiddîn-i Arabî, Selâhaddîn Uşâkî'ye dört satırlık bir yazı okuttu. Bu yazılar; şerîat, tarîkat, hakîkat ve mârifete dâirdi. Uyanınca kendisinin bütün ilâhî sırlara kavuştuğunu görerek şöyle buyurdu:

Müşkilin kimseye zâhirde Salâhî sormaz,
Hâce-i bâtına sordu soracak esrârı.

Selâhaddîn Uşâkî iki yüze yakın eser verdi. Bu eserlerin çoğu basılmıştır. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Risâle-iEsrâr-ı Nihân ez-Hatm-ı Hâcegân, 2) Şerh-i Kasîde-i Hazret-i Mevlânâ, 3) Terceme-i Risâle-iKudsiyye, 4) Risâle-i Menâzil-i Kamer, 5) Risâle-i Vahdet-iVücûd, 6) Şerh-iEbyât-ı Mısrî, 7) Tuhfet-ül-Uşşâk, 8) Cerîde-iTasrîf, 9) Havâsî Ebyât-ı Müşkile, 10) Risâle-i Hall-il-Meâkıd, 11) MedârıMebde' veMe'âd, 12) Şerh-ı Nutk-ı Nasreddîn Hoca, 13) Şerh-iKelimât-ı İmâm-ı Ali, 14) Şerh-iEbyât-ı Neccârî, 15) Şerh-ı Ebyât-ı Âşık Ömer, 16) Şerh-i Ebyât-ıSünbül Sinân, 17) Şerh-i Ebyât-ı İsmâilHakkı, 18) Şerh-i Ebyât-ı Eşrefzâde, 19) Mevlîd-i Şerîf, 20) Ellidört Farz Şerhi, 21) Usûl-i Hadîs Şerhi, 22)** Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin **Mevâki'-un Nücûm Şerhi:** Eser SultanBâyezîd Kütüphânesinde olup, Arabcadır. Şerhin ifâdeleri, Muhyiddîn-iArabî'nin ifâdeleri gibidir. Selâhaddîn Uşâkî'nin kemâli, bu eserde açıkça görülmektedir. **23) Miftâh-ı Vücûd-ıl-Eşher fî Tevcîh-i Kelâm-i Şeyh-ul-Ekber, 24) Mesnevî-i Şerîf Tercümesi, 25)** İmâm-ı Gazâlî'nin iki risâlesinin tercümesi, **26)** Şeyh

Ebü'l-Hasan Harkânî'nin **Esrâr-ı Sülûk Tercümesi, 27) Mugnî Şerhi, 28) Kavâid-i Fârisî Şerhi, 29) Sunûhât-ı Salâhî, 30) Aruz Şerhi, 31) Dîvân-ı Arabî.**

Nice bir meyledesin bezm-i belâya nice bir.
Nakd-i ömrün versin bâd-ı hevâya nice bir.

Nefsin arzularına uydun ulaştın ey dil!
Uğradın varta-ı uzmâ-yı cefâya nice bir.

Çek elin fânî cihândan yürü insaf eyle gel,
Bu kadar gaflet-ü-rağbet bu fenâya nice bir.

Şems-i ikbâlin erişmekte gurûba gözün aç.
Hâb-ı Gaflette sarılmaklık gıtâya nice bir.

Gelmedin kendine bir ibret alıp âlemden,
Bu kadar dâiye bî katre-i mâye nice bir.

Hâb-ı gafletten uyanmaz mı gözün bîçâre,
İntibah ermedi bir azm-i bakâya nice bir.

Ey Salâhî yürü sen Hak kulluğuna meşgûl ol,
Nice bir kul olasın nefsi hevâya nice bir.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.257

2) Risâle-i Salâhî (Süleymâniye Kütüphânesi Yazma Bağışlar Kısmı, No: 2320)

3) Menâkıp; AliEmirî Şeriyye; s.877

4) KaresiMeşahiri

5) OsmanlıMüellifleri

SELÂHADDÎN ZERKÛB;

Konya'nın büyük velîlerinden. İsmiSelâhaddîn Feridun'dur. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin önde gelen talebelerindendir. Önceleri Mevlânâ'nın hocası olan Seyyid Burhâneddîn Tirmizî'nin talebesi idi. Kuyumculuk yapardı.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, bir gün Konya'nın kuyumcular çarşısından geçerken, bir kuyumcu dükkânından gelen çekiç seslerinden çok etkilendi.Her çekicin vuruluşunda çıkan seslerin, "Allah! Allah!" dediğini müşâhede etti. Bu sesler, eşi bulunmaz bir haz ve dükkânın sâhibine karşı kalbinde büyük bir muhabbet hâsıl etti. Kapının önünden Mevlânâ hazretlerinin geçmekte olduğunu gören kuyumcu Selâhaddîn ve çırakları, onu hürmetle selâmladılar. Mevlânâ, dükkâna merhametle teveccüh ettiğinde, dükkândaki bütün eşyâlar altın oldu. Bu durumu hayretle gören Selâhaddîn, dükkânındaki bütün malzemeyi, âletleri, çıraklarına ve fakirlere dağıtıp Mevlânâ'nın peşinden gitti. Ona talebe olmayı, dünyâ servetlerinden üstün gördü. Huzûra vardığında Mevlânâ onu talebeliğe kabûl etti.Selâhaddîn'deki istidâd ve kâbiliyeti görünce, yetişmesi için çalıştı. Selâhaddîn de hocasına kusûr etmiyerek, on sene hizmet etti. Mevlânâ, hocası Şems-i Tebrizî hazretlerine gösterdiği hürmet ve saygı kadar, bu talebesine de şefkat ve merhametle muâmelede bulundu. Onu, kendisinden sonra yerine vekîl olabilecek şekilde yetiştirdi. Mevlânâ Celâleddîn, Selâhaddîn'i o kadar çok severdi ki, onunla akrabâ olmak istemiş ve oğlu Sultan Veled'e, Selâhaddîn'in kerîmesini nikâh etmişti.

Selâhaddîn Zerkûb bir gün dedi ki: "Gönlümde bulunan nûr çeşmeleri, bende gizli ve örtülü olduğu hâlde, hocam Mevlânâ hazretlerinin mübârek vücûdlarına, nûrların nehir gibi aktığını gördüm." Kayınpederinden bu sözleri işiten Sultan Veled, babası Mevlânâ'ya; "Efendim! Selâhaddîn hazretlerini sevmeniz, ona aşırı muhabbet beslemeniz, nûrunuzu müşâhede ettiği için midir?" diye sordu. Babası da; "Kıymetli evlâdım! Mıknatısın demiri çektiği gibi, insanoğlu da kendisini sevene karşı muhabbet etmektedir. Çocuğun annesine olan muhabbeti,

dünyâ zevklerinden, onu yedirip içirmesinden, giydirip kuşatmasından dolayı değildir. Aralarındaki bu bağ, Allahü teâlânın kalbe yerleştirdiği akrabâlık, annelik muhabbetinden dolayıdır." diyerek, Selâhaddîn'in derecesini açıkladı.

SultanRükneddîn, Mevlânâ hazretlerinin evliyâlıktaki üstünlüğünü anlıyamamıştı. Bir gün Şemseddîn-i İsfehânî'ye; "Senin, Mevlânâ'ya bu kadar bağlı olmanın sebebi nedir ki, ondan başkasına bu kadar izzet, ikrâmda ve hürmette bulunmazsın?" diye sordu. O da sultana, Mevlânâ'nın üstünlüğünü anlatmaya başladı ve sonunda; "Onun büyüklüğünü anlayabilmek için, talebesi Selâhaddîn'e bakmak lâzımdır. Selâhaddîn'in kemâlâtını, olgunluğunu, derece ve mertebelerini bilseydiniz böyle söylemezdiniz. Zîrâ Selâhaddîn'eAllahü teâlâ öyle ihsânlarda bulunup nîmetler vermiştir ki, kalblerdeki bütün gizli sırlara vâkıftır, bilmektedir." dedi. Sultan Rükneddîn bu sözlerin doğruluğunu tahkîk etmek için, gizlice bir hokkanın içine küçük bir yılan yavrusu koydurdu. Bu işi yapana da, bu durumu kimseye söylememesini tenbih etti. Sonra Konya'daki bütün âlim ve velîleri saraya dâvet etti. Dâvetliler geldiğinde hokkayı çıkarıp; "Bu hokkanın ağzını açmadan içindekinin ne olduğu sorulmaktadır." dedi. Oradakilerden hiçbirisi cevap vermedi, sustular. Sultan Rükneddîn tekrar; "Bu hokkanın içindekinin mutlaka anlaşılması lâzım." diyerek, tekrar tekrar sordu. Oradakilerden hiçbirisi buna cevap vermediler. Ancak Mevlânâ Celâleddîn hazretlerinin işâret ederek izin vermesi ile, Selâhaddîn Zerkûb söze başladı ve; "Ey Sultan! Allahü teâlânın sevdiği kulları olan velîler, kerâmet göstermekten hayâ ederler. Onun için hiçbirimiz bu hokkanın içinde ne olduğunu söylemek istemedik. Evliyâya cenâb-ı Hak öyle nîmetler ihsân etmiştir ki, onlara, değil bu gözle görünen hokkaların içindekini, yedi kat göklerde ve yerlerde mahrem olan gizli sırlar bile bildirilir. Doğuda ve batıda olan her şey onlara mâlûmdur. Bunu kısa olan akıllar elbette anlıyamaz. Bizi bu basit şey için imtihan etmeniz uygun mudur? Ve bu hokkanın içine zavallı yılan yavrusunu hapsedip, havasız ve yiyeceksiz bırakmanız doğru mudur?" dedi. Bu sözleri hayretle dinleyenSultanRükneddîn, yaptığı hatânın büyüklüğünü anlayıp, Mevlânâ'dan özür diledi. Orada hazır bulunan Şemseddîn İsfehânî, Sultan'a; "Gördüğünüz gibi, talebesi böyle olursa, hocası kimbilir nasıl olur?" dedi. Bunun üzerine SultanRükneddîn, Mevlânâ'ya candan bağlananlar arasına katıldı ve onun talebesi oldu.

Selâhaddîn Zerkûb hazretleri buyurdu ki: "Şunu iyi bilmek lâzımdır ki, Allahü teâlânın evliyâ kulları, insanlara ve diğer mahlûkâta karşı büyük bir rahmet-i ilâhîdir. Çünkü onların mübârek vücûdlarının varlığı sebebiyle, bütün mahlûkât, huzur ve büyük bir rahatlık içindedir. Gelen feyz ve bereketler, yiyecek ve içecekler, rızıklar, hep o velîler sebebiyledir."

Selâhaddîn Zerkûb, 1258 (H.657) senesinde hocası Mevlânâ'nın sağlığında vefât etti.Cenâze namazını hocası kıldırdı.

PERDE Mİ ÇEKİLDİ

Bir gün Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye; "Ârif kimdir?" diye sordular. O da; "Daha bir şey sormadan, onun sonundan haber verendir. O da bizim Selâhaddîn'e mahsustur." buyurdu. Tekrar sordular ki: "Selâhaddîn önceleri, hocamızın nûrunu şöyle şöyle gördüm diye anlatırdı.Şimdi bu gibi hâllerini hiç anlatmıyor. Acaba kalb gözlerine bir perde mi çekildi de söylemiyor?" Mevlânâ da; "Selâhaddîn, şimdi nûr deryâsına batmıştır. Nûrun içinde olduğu için, dışardaki nûr ona görünmez. Hattâ kendisi nûr olmuştur." buyurarak, Selâhaddîn Zerkûb hazretlerinin ne kadar kıymetli, mübârek bir zât olduğunu talebelerine îzâh etti.Selâhaddîn Zerkûb hazretlerinin vâlidesi vefât ettiğinde, kabre koyduktan sonra herkes ayrılıp giderken, Mevlânâ hazretleri de; "Ey Selâhaddîn! Bize düşen vazifeyi yaptık. Artık gidebiliriz." buyurunca, o da; "Efendim! Benim burada bir mikdâr daha kalmama müsâade eder misiniz? Zîrâ Münker ve Nekir melekleri geldiler. Vâlideme yardım edeyim." dedi ve mezarın başında kaldı. Bir müddet sonra tebessüm ederek hocasına yetişti.

1) Menâkıb-ül-Ârifîn; c.1, s.109

2) Velednâme; s.64

3) Nefehât-ül-Üns; s.523

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.9, s.254

SELÂMİ ALİ EFENDİ;

Celvetiyye yolunda yetişen velîlerden. Doğum târihi belli değildir. 1691 (H.1103) senesinde İstanbul'da vefât etti. Türbesi Üsküdar'dadır. İlim tahsil edip yetiştikten sonra müderrislik ve bir müddet İstanköy Adası müftülüğü yaptı. Bu vazîfelerden sonra tasavvufta yetişmek üzere zamânının meşhur rehberlerinden Şeyh Abdullah Efendinin derslerine ve sohbetlerine devâm etti. Bu hocasından feyz alarak tasavvufta kemâle erdi. Hocası onu kendisine halîfe seçip insanları irşâd edip Peygamber efendimizin mübârek yolunu öğretmesi için Bursa'ya gönderdi. Orada bir zâviye yaptırıp insanlara dîn-i İslâmı anlatmak, öğretmek ve yaşatmakla meşgûl oldu. 1679 (H.1090) senesinde Divitçizâde Şeyh Mehmed Efendinin yerine İstanbul Üsküdar'da Şeyh Mahmûd Dergâhının şeyhliğine getirildi. Bir müddet de bu vazîfede kaldı. Bağlarbaşı'nda bir tekke ve câmi, Bülbülderesi'nde ve Acıbâdem'de birer câmi, Bulgurlu ve Fıstıklı'da birer zâviye yaptırmıştır. Çamlıca'da kurduğu mahalleye onun ismi verilmiştir.

1) Σιχιλλι Οσμ®ν⎩; χ.2, σ.91

2) Vekâyi-ül-Fudalâ; c.3, s.53

SELEME BİN DÎNÂR;

Tâbiînin büyük âlim ve evliyâlarından. Künyesi, Ebû Hâzım'dır. Mahzûm kabîlesindendir. A'rec ismiyle de tanınır. Medîne âlimi ve kâdısı idi. Aslen Fars'lıdır. Annesinin adı Rûmiyye'dir. Zühd sâhibi ve çok ibâdet ederdi. 757 (H.140) yılında vefât etti. Abdurrahmân ibni Zeyd der ki: "Ebû Hâzım'daki hikmeti başkasında görmedim."

Sehl bin Sa'd es-Sa'dî, Ebû Ümâme Sehl bin Hanîf, Saîd bin Müseyyib'den ve başkalarından hadîs rivâyet etti. Zührî, Ubeydullah bin Amr, İbn-i İshâk, Mâlik, Hişâm bin Sa'd, Usâme bin Zeyd el-Leysî ve başkaları da ondan hadîs rivâyet ettiler. İmâm-ı Nesâî, Ahmed bin Hanbel, Ebû Hâtem, Seleme bin Dînâr'ın hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunu bildirmişlerdir. Bildirdiği hadîs-i şerîfler **Kütüb-i Sitte** denilen hadîs kitâblarının hepsinde yer alır.

Ebû Hâzım Seleme bin Dînâr hazretleri buyurdular ki:

"Dünyânın az bir şeyi, âhiretin çok şeyinden alıkor. Çünkü insan dünyâ meşgalelerinden âhiretle alâkalanmaya fırsat bulamaz."

"Kalb, her türlü kötü düşüncelerden temizlenip, niyetler düzeltilip, ihlâs üzere olunduğu zaman büyük günahlar bağışlanır. Kişi günahlarını terketmeye azmettiği, yöneldiği zaman, onda mânevî yönde büyük ilerleme ve gelişmeler olur."

"Müminin, diline çok iyi sâhip olması gerekir."

"Ey oğul, Allahü teâlâdan korkmayan, ayıbdan sakınmayan, ihtiyarlığında sâlih amel işlemeyen kimseye uyma."

"Cehennem'e düşmek korkusu insanlardan hiç eksik olmaz. Hattâ, gökten seslenen birisi, yeryüzündekilere Cehennem'e girmekten korkmamalarını bile söyleseydi, yine onlarCehennem'e düşmek ve onu görmek korkusundan kurtulamazlardı."

Seleme bin Dînâr bir defâsında nefsine şöyle demişti: "Ey Ebû Hâzım! Kıyâmet günü ey şu,

şu hatânın sâhibi diye çağırılır, onlarla berâber kalkarsın. Sonra başka günahların sâhipleri çağırılır. Yine onlarla berâber kalkarsın. Ey Ebû Hâzım, seni öyle bir durumda görüyorum ki, her halde her hatâ ve günah sâhibiyle kalkacaksın."

"Her gün kişinin ilmi ve hevâsı(arzu ve istekleri) insana gelirler. Onun göğsünde birbiriyle mücâdele ederler. Eğer o kişinin ilmi hevâsına (kötü arzu ve isteklerine) gâlip gelirse, o gün onun için kazanç günüdür. Şâyet hevâsı ilmine üstün gelirse, o gün de zarar günüdür."

"Hevâsını (kötü arzu ve isteklerini) öldüren, harpte düşmanı öldürenden daha güçlüdür."

Birisi, Seleme bin Dînâr'a; "Sen kendine çok sâhipsin" dedi. O da şöyle cevap verdi. "Nasıl kendime sâhip olmıyayım. On dört düşman beni gözetliyor ve fırsat kolluyor. Dört tanesine gelince, onlardan biri olan şeytân, bana fitne veriyor, aklımı ve kalbimi karıştırıyor. Müslüman hased ediyor. Kâfir ise fırsat bulsa öldürür. Münâfık bana buğz eder. Diğer on taneye gelince, onlar da: Açlık, susuzluk, sıcak, soğuk, çıplaklık, ihtiyarlık, hastalık, ihtiyaç, ölüm ve ateştir. İşte bütün bunlarla başa çıkabilmem için, tam silâhlı olmalıyım. En üstün silâh da takvâdır (haramlardan sakınmadır)."

Kendisine; "Ey Ebû Hâzım, senin sermâyen nedir?" diye soruldu. Şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâya güvenip, insanlardan bir şey beklemememdir."

"İnsanların günah ve yasak işleri işlediğini görürsünüz. Ona "Ölümü ister misin?" denirse, "Hayır istemem" der. "Ona günahları terk etmez misin?" denildiğinde; "Onları terk etmek istemiyorum, onları ancak öldüğüm zaman bırakırım. Fakat ölümü de sevmiyorum" der".

"Biz tövbe etmeden ölmek istemiyoruz. Ölümden önce de tövbe etmiyoruz. İyi bil ki, öldüğün zaman malını mülkünü bırakırsın. Hiç bir şeyi götüremezsin. Öyleyse nefsini iyi tanı."

Süleyman bin Abdülmelik, Ebû Hâzım'a ihtiyaçlarını bildir diye mektup yazdı. O da cevâben, "Ben hâcetimi her türlü ihtiyaçları veren Rabbime arzettim. Bana verdiklerine de kanâat ettim. Vermediklerine de rızâ gösterdim." buyurdu.

"Dünyâyı iki şey olarak buldum: Biri bana âit, diğeri başkasına. Başkasına âit olan şeyi, bütün gücümle elde etmeğe çalışsam, mümkün değil, ona ulaşamam. Benim rızkım nasıl olsa başkasına verilmez. Başkasınınki de bana verilmez. Bana verilecek rızkın bir zamanı vardır. Onun için onda acele etmiyeceğim."

"Senin ihtiyâcını giderecek miktâr sana yetiyorsa, en asgarî maişet sana kâfidir. Eğer sana kâfi gelecek miktâr sana yetmiyorsa, o zaman dünyâda sana yetecek hiçbir şey yoktur."

"Âhirette sana lâzım olacak şeye bugün (dünyâda) öncelik ver. Âhirette sana zarar verecek şeyi de terk et."

"Dünyâda geçen günler rüyâ, geri kalan gelecek günler ve şeyler ise, arzu ve istekten ibârettir."

"Öldüğünde sana fayda vermeyecek her işi terk et. Böyle yaparsan, ne zaman ölürsen öl, zararda olmazsın"

"Ebû Hâzım hazretlerine dediler ki: "Fiyatlar çok yükseldi. Pahalılık var." O da şöyle cevap verdi: "Niçin üzülüyorsunuz? Bolluk zamanında sizi rızıklandıran Allahü teâlâ, pahalılıkta da size rızık verecektir."

"Dünyâda insanı sevindiren bir şeyin peşinden, mutlaka onu rahatsız edecek bir şey gelir." "Sizden birinin, dînin emirlerine uyması beni çok memnun ediyor."

"Ey Âdemoğlu, her şey ölümden sonra belli olup, ortaya çıkacak."

"Ebû Hâzım hazretleri, Medîne vâlisinin yanına gitti. Vâli; "Bana nasîhat et" dedi. Ebû

Hâzım hazretleri şöyle buyurdu. "Kapına gelenlere bak. Eğer, iyi insanları yaklaştırırsan, kötüler yaklaşmaz. Kötüleri yaklaştırırsan, iyiler gelmez."

"İnsanlar konuşmayı severler fakat, konuştukları ile amel etmeyi, bildiklerini yaşamayı terk ederler."

"İki şey vardır ki, onlar yapılınca, dünyâ ve âhiretin iyiliklerine kavuşulur. Onlar nedir? diye sordular. Ebû Hâzım hazretleri şöyle cevap verdi: "Birincisi, Allahü teâlânın râzı olup, sana ağır ve zor gelen şeylere sabır ve tahammül etmek; ikincisi, Allahü teâlânın beğenmediği bir şeyi senin de beğenmemen."

"Kim şu iki şey için garanti verebilirse, ben de onun için Cennet'i garanti verebilirim. Birincisi; nefsinin sevdiği şeyleri terketmen, ikincisi; Allahü teâlânın râzı olup, senin beğenmediğin şeylere sabretmen."

"Âlimde şu üç haslet (özellik) bulunur. Birincisi, kendisinden yukardakine karşı gelmemek. İkincisi, kendinden aşağıdakileri hor ve alçak görmemek. Üçüncüsü, ilmine karşı dünyâlık almamak."

"İdârecilerin en hayırlısı, âlimleri sevendir."

"Birisi gelip, Ebû Hâzım hazretlerine: "Beni çok üzen bir şey var" dedi. Ebû Hâzım hazretleri "Nedir o?" diye sordu. O da; "Ben dünyâyı seviyorum" dedi. O zaman Ebû Hâzım hazretleri şöyle buyurdu: "Ben, Allahü teâlânın sevdirdiği bir şeyi sevdiğimden dolayı nefsimi kötülemem. Çünkü Allahü teâlâ bana bu dünyâyı sevdirdi. Eğer dünyâ sevgisi, bizi Allahü teâlânın beğenmediği bir şeye sürüklemiyor, beğendiği bir şeyden de alıkoymuyorsa, bunun hiçbir zararı yoktur."

"Allahü teâlânın rızâsı için bir kimseyi seviyorsan, dünyâlık konusunda, onunla münâsebetlerini (ilişkini) azalt."

"Rabbinin devamlı üzerine nîmetler gönderdiğini görüp duruyorken, hâlâ niçin O'na isyân eder, yasaklarından kaçınmazsın."

EĞER EHİL İSEN

Süleyman bin Abdülmelik, Ebû Hâzım hazretlerine dedi ki: "Keşke, yarın huzûr-i ilâhîde durumumun nasıl olacağını bilseydim."Ebû Hâzım şöyle dedi: "İyi kimsenin durumu, ehlinden (âilesinden) uzun zaman ayrılıp, sonra onlarla buluşturulan gâib kimse gibidir. Kötü kimsenin durumu, kaçıp da, sonra yakalanıp efendisine teslim edilen kimsenin durumu gibidir." O zaman Süleyman bin Abdülmelik çok ağladı.

Süleyman bin Abdülmelik yine sordu. "Allahü teâlânın rahmeti nerededir?"Ebû Hâzım; "Allahü teâlânın rahmeti muhsinlere (iyi kimselere) yakındır" buyurdu. Tekrar; "Bizim durumumuz nasıl iyi olacak?" diye sordu. Cevâbında; "Kibri terk eder, mürüvvete (insâniyet-vakar) yapışırsınız."

En âdil şey nedir? sorusuna; "Kişinin kendi nefsine güvenip, korktuğu kimsenin yanında doğruyu söylemesidir."

En çabuk kabûl olan duâ hangisidir? sorusuna; "İyi bir kimsenin, iyi olan kimselere duâsıdır."

İnsanların en akıllısı kimdir? sorusuna; "Allahü teâlâya itâate muvaffak olup ve onunla amel edip, insanların da bunu yapmasına rehberlik eden kimsedir." buyurdu.

Süleyman bin Abdülmelik duâ isteyince, şöyle duâ etti:

"Ey Allah'ım! Süleyman eğer senin velî kullarından ise, ona dünyâ ve âhiretin hayırlarını ver. Eğer senin düşmanlarından ise, râzı olduğun şeyleri ona nasîb eyle."

Ebû Hâzım daha sonra şöyle söyledi; "Eğer ehli isen, çok açıklama yaptım. Eğer ehli değilsen, neye yarar?"

GÖZÜN ŞÜKRÜ

"Ebû Hâzım hazretlerine birisi gözlerin şükrü nedir?" diye sordu.Ebû Hâzım hazretleri şöyle cevap verdi: "Onlarla hayır (iyilik) gördüğün zaman bakar, şerri (kötülük) gördüğün zaman, bakmazsın.""İki kulağın şükrü nedir?" diye sordu. Cevâbında; "İyilik işitirsen dinlersin, kötülük duyduğun zaman dinlemezsin.""İki elin şükrü nedir?" diye sorunca; "Onunla senin olmayan şeyi alma. Haram işleme" buyurdu. "Karnın şükrü nedir?" diye sorunca;"Altı yemek, üstü ilim olsun", "Ayakların şükrü nedir" diye sorunca, "İyi kimseyi görünce ayaklarını, onun yaptığı işlerde kullanırsın. Beğenmediğin birisini görünce, ayaklarını onun yaptığı kötü işlerde, kullanmaz ve onun gittiği kötü yerlere ayaklarınla gitmezsin. Diliyle şükredip, diğer âzâlarıyla (vücûdunun diğer kısımlarıyla) şükr vazifesini yapmıyana gelince: Onun durumu, elbisesi olup, onu giymeyen, sâdece eliyle bir kenarına dokunan kimse gibidir. Elbette, o elbise o kimseyi sıcaktan ve soğuktan korumayacaktır." buyurdu.

1) El-A'lâm; c.3, s.113

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.133

3) Hilyet-ül Evliyâ; c.3, s.229

4) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.4, s.143

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.36

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.369

SELÎM FETİHPÛRÎ;

Hindistan'ın meşhur velîlerinden. 1492 (H.897) senesinde doğdu. 1571 (H.979)de vefât etti.Fetihpûr şehrindeki türbesindedir. Babası Şeyh Behâeddîn'dir. Aslen Dehli şehrinden olup, soyu evliyânın meşhurlarından Fudayl bin İyâd hazretleri ile Genc-i Şeker hazretlerine dayanır. Tasavvufta hocası Hâce İbrâhim olup, Çeştiyye yolunda kemâle ermiştir. Uzun bir ömür sürmüş olup, gençliğinde sipâhî idi. Arabistan ve Acem diyârını gezdi. Mekke-i mükerremeye ve Medîne-i münevvereye gidip ziyâret etti. Gittiği yerlerde zamânının velîleriyle görüşüp sohbetlerinde bulundu. Sonra Hindistan'a dönüp Seykerî denilen dağda bir yeri kendine vatan seçip, orada zâviyesini kurdu. Daha sonra buraya şehir kurulup, bir kale yapıldı ve ismi Fetihpûr oldu. Zamânın hükümdârı Ekber Şahın çocuğu olmuyordu.Selîm Fetihpûrî hazretlerine gelip, duâ istedi. "Yarın sana bu hususta bir cevap veririz." dedi. Pâdişâh ertesi gün gelince; "Senin üç oğlun olacak." dedi.Ekber Şahın bir oğlu doğdu. Selîm Fetihpûrî hazretleri ona Selîm ismini koydu ve kendi çocuğu ile süt kardeşi yaptı. "Bu çocuk konuşmaya başladığı zaman biz dünyâdan göçeriz." buyurdu. İşâret ettiği gibi oldu.

Selîm Fetihpûrî hazretlerinin isim verdiği ve duâ ettiği çocuğun babası Ekber Şah, Hindistan'da Gürgâniyye Türk Devletinin üçüncü hükümdârı idi. Hükümdâr olup hâkimiyeti sağlayınca, doğru yoldan ayrılıp; "Dîni İlâhî" diye sapık bir yol kurdu. Onun İslâmiyetten ayrılıp, dinsizliği yaymaya kalkışması üzerine devrin Ehl-i sünnet âlimleri sapık fikirlerine cevap verdi.Halkı uyardılar. Hükümdar olduğu için âlimlere ve müslümanlara çok zulüm ve işkence yaptı. Sonunda şiddetli bir dizanteri hastalığına yakalanıp öldü.Yerine oğlu Selîm Cihangîr pâdişâh oldu. Bu pâdişâh, Selîm Fetihpûrî hazretlerinin ismini koyduğu ve duâ ettiği çocuktu.

Babasının kurduğu sapık yolu tamâmen ortadan kaldırdı. Âlimlere hürmet gösterip, Ehl-i sünnet îtikâdının her yere yayılmasına vesîle oldu.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; s.192

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.15, s.326

SELÎM KIRÎMÎ;

Kâdiriyye yolunda yetişen velîlerden. 1756 (H.1170) senesinde vefât etti. Kabri Köprülü'dedir. Aslen Kırımlı olup ilim tahsilini İstanbul'da yaptı. Bir müddet kâdılık vazifesinde bulundu. Bosna niyâbetinde iken kâdılıktan ayrıldı. Tasavvufta yetişmek üzere Şeyh Muhammed adında bir zâtın Kâdirî yolunun rehberlerinden Şeyh Hüseyin Efendinin sohbetlerinde bulunup onlardan feyz aldı. Asıl hocası ise zamânının Kâdiriyye yolu şeyhlerinden Şeyh Hamdî hazretleridir. Bu hocasına talebe olmadan önce onun ile ilm-i zâhirde mücâdele hâlinde idi. Bir gün yine ilmî münâzara yaptıkları bir sırada söz çok uzayıp münakaşaya dökülmüştü. Şeyh Hamdi hazretleri onun bu hâline kızıp meclisinden kovmuştu. Selîm Kırîmî bu halden çok etkilenmişti. O gecenin yarısında kalkıp bütün parasını ve malını ve neyi varsa hizmetcilerine ve evdekilere taksim etti. Sadece büyük bir tülbentini başına sarmak için yanına alıp Şeyh Hamdi hazretlerinin huzuruna gitti. Ona talebe olup tasavvufta yetişmek istediğini arzederek teslim oldu. Başına bir sikke giydirip; "Büyük bir tülbendin varsa ver üzerine saralım" diyerek yanına ayırdığı tülbende işâret ederek istedi. Alıp onu da sardı. Birkaç gün sonra da onu çıkarıp yerine başka bir tülbent sararak başındaki kendi tülbentini alıp attı. "Bunu kendine put yapmışsın. Birkaç gündür nefsinin arzusunu yerine getirerek başına sardık. Artık yeter" dedi. Bundan sonra onu tasavvufta yetiştirip kemale erdirdi.

Daha sonra da insanlara rehberlik yapması, İslâmiyeti anlatarak hizmet etmesi için onu Köprülü kasabasına gönderdi. Tasavvuf hallerine gark olmuş ve hep kendinden geçmiş haldeydi. Bu sebeble Selîm-i Dîvâne ismiyle meşhur olmuştur. Kerâmetleri ve üstün halleri ile tanınıp çok sevilmiştir. **Selîm Divânı** adlı bir kitap yazmıştır. **Burhân-ül-Ârifîn, Miftâhü Müşkilât-üs-Sâdıkîn** ve **Âdâb-ı Tarîk-il-Vâsilîn** adlı eserleri vardır.

1) Bahr-ul-Velâya Süleymâniye Kütüphânesi H.Hüsnü Kısmı No: 579 v.38-A

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.86

SELÎM EL-MESÛTÎ;

Evliyânın meşhurlarından. 1832 (H.1248) senesinde Şam'da doğdu. Vefât yeri ve senesi belli değildir. Aklî ve naklî ilimleri zamanının meşhur âlimlerinden öğrendi. İlim öğrendiği âlimler; büyük İslâm âlimi Seyyid Muhammed Âbidîn'in talebelerinden Şeyh Abdulganî el-Meydânî ve babası Şeyh Saîd el-Halebî'nin talebesi olan Şeyh Abdullah ve Şeyh Selîm el-Attâr, Şeyh-ül-Haccar ve diğerleridir. Tasavvufta Halvetiyye yolunda Şeyh Sâdi el-Halvetî'den, Şâziliyye yolunda Şeyh Ebü'l-Mehâsin'den feyz aldı. Sohbetlerinde ve derslerinde insanların yanında melekler ve cinler de toplanırdı. On yedi yaşında **Buhârîyi Şerîf**'i ve diğer hadîs kitaplarını okuturdu. Ömrü ilim öğretmekle geçti. Hâne halkı çok kalabalık olmasına rağmen rahatlık ve bereket içinde yaşamıştır. Yazdığı eserler için "Telifâtımız Resulullah indinde makbul olduğu müjdelendi. Eserlerimden hâsıl olan hayırlar Resûlullah efendimizin medet ve yardımlarıyladır." demiştir.

Câmiu Kerâmât-il Evliyâ müellifî Yûsuf Nebhânî şöyle anlatır: "Şeyh Selîm el-Mesûtî'nin şânını duymuştum. Kerâmetler sâhibi bu zâtı ancak 1905 (H. 1323) senesinde görmek nasib oldu. Beyrut'ta evimde otururken bir Cumartesi günü kuşluk vakti, iki kişi evime geldi. Gelenlerden birinin o olduğu yüzündeki nurdan, velilik âlemetlerinden belliydi. Velî bir zât olduğu hemen anlaşılıyordu. Defalarca elini öptüm. Meşâyih'den ne almışsa o feyzleri bana

aktarıp icâzet verdi. Bu icâzeti verdiğini defalarca tekrarladı. Ayrıca bana Yâsîn-i şerîf sûresini dünya ve âhiret hayırlarına kavuşmam için, her iki cihanda şerlerden korunmam için okumak üzere icâzet verdi. Kendisi her şey için bu sûreyi okurdu. Hastalıklar için bu sûreyi okumak şifadır. Eceli gelen hastalara faydası ise ölümü kolaylaştırır.

Bu hususta şöyle anlattı: "Şam'da hasta bir gencin yanına gittim. Hayâtından ümit kesilmiş bir halde idi. Yâsîn-i şerîfi okudum, okuduktan sonra kendimden geçtim. Bu sırada evliyânın kutbu üç büyük zât, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, Seyyid Ahmed Rufâî ve Seyyid Ahmed Bedevî hazretlerini gördüm. Sonra kendime geldim. Hasta da, hastalıktan eser kalmamıştı. Âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâya hamdolsun."

1) Câmi-u Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.31

SEMNÂNÎ (Eşref Seyyid Emîr Cihângir);

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İsmi, Eşref Seyyid Emîr Cihângir bin Sultan İbrâhim es-Semnânî'dir. Doğum târihi bilinmeyen Semnânî, 1405 (H.808) senesinde vefât etti. Kabri Cunpûr'un Keçûnce köyündedir.

Aslen Semnân beldesinden olanSemnânî, Emîr Seyyid Ali Hemedânî ile berâber seyahat ederlerdi. Sonunda yolu Hindistan'a düştü. Keşf ve kerâmet sâhibi olmasına rağmen, Şeyh Alâ-ül-Hak'ın talebeleri arasına katıldı. Bu zâtın yanında, sohbet ve hizmetinde bulunmakla, daha yüksek makam ve hâllere kavuştu.

Hakîkat ve tevhîd ilmine dâir çok yüksek mânâlı sözleri vardır. Kâdı Şihâbüddîn Devletâbâdî ile aynı zamanda yaşamıştır. Aralarında mektuplaşırlardı. **Beşârât-ül-Mürîdîn, Sülûk-ul-Âşıkîn** ve **Sekînet-ül-Müştâkîn, Letâifü Eşrefî** ve **Mektûbât** isimli kitapları olup, hemen hepsi tasavvufa dâirdir. Bunlardan başka, talebelerinden birisi, Semnânî'nin sözlerini toplayıp, **Melfûzât** isimli bir eser meydana getirmiştir.

İHSÂN-I İLÂHÎ

Semnânî hazretleri, Şihâbüddîn Devletâbâdî'ye yazdığı bir mektubunda buyurdu ki: "Azîz, olgun ve âlim kardeşim, Kâdı Şihâbüddîn! Allahü teâlâ kalbinizi yakîn nûrları ile ışıklandırsın. Bu derviş Eşref'in fakîrâne duâları kabûl buyrulsun. Bâzı sözleri ihtivâ eden mektubunuz geldi.

Allahü teâlâdan ilâhî bir inâyet, nihâyetsiz bir himâye ile ve bu büyüklerin iltifât ve teveccühleri ile, tasavvuf pınarından bir yudum, kalbe âit çeşmelerden bir içim tadan kimseye müjdeler olsun. Bunu en yüce bir devlet, en yüksek bir saâdet bilmelidir. Zirâ ezelî bir inâyet, yardım olmazsa, bu şerefe kavuşulamaz. Bu, Allahü teâlânın büyük bir ihsânıdır. Bu bir yudumun derecesi, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin şu sözünden bir parça anlaşılabilir. O buyuruyor ki: "Bu ilimden nasîbi olmayanın âkıbetinin kötü olmasından, yâni îmânsız gitmesinden korkarım. Nasîbin en azı; hakîkat ehlini tasdîk ve tasavvuf ehlinin büyüklüğünü teslim etmektir." Gizli şirk denizinin korkunç felâketlerinden kurtulmak, bu akîdenin yardımı olmaksızın ele geçmez. Çeştiyye büyüklerinin yapageldikleri zikirlere devâm ediniz. İnşâallah böylece ilerlemek nasîb olur.

Bu mektubumu size getiren Şeyh Radî'nin, Sultan İbrâhim ile görülecek bir işi vardır. İyi ahlâkınızdan dolayı ona yardım edeceğinizi ümîd ederiz. "Bir müminin kalbini sevindirmek deniz gibi, diğer ibâdetler ise damla gibidir" ve "Allah yolunda ayakları tozlananın cesedini, Allahü teâlâ Cehennem'e haram kılar" müjdeleri gereğince, elinizden gelen yardımı yapacağınızı ümîd ederiz.

Zaman zaman kıymetli vakitlerinizi alan baş ağrıtıcı mektuplar yazıyorum, kusûrumu bağışlayınız."

1) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.224

2) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.172

SEMNÛN MUHİB;

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Kâsım, Ebü'l-Hasan ve Ebû Bekr olup, babasının ismi Abdullah'dır. Allahü teâlâya âşık olması ve aşkına dâir sözleri ve yaşayışının dilden dile dolaşması, kendisine "Muhib" (âşık) denilmesine sebeb oldu. Aslen Basralı olduğu için Basrî, Bağdât'a yerleştiği için Bağdâdî nisbet edildi. O ise, gerçek âşık olmadığını söyleyerek, kendisine"Kezzâb (yalancı)" dedirtmeye gayret ederdi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin devrinde yaşadı. Ondan sonra 932 (H.320) yılında vefât etti.

Irak ulemâ ve evliyâsının büyüklerinden olanSemnûn Muhib; Sırrî-yi Sekatî, Muhammed bin Ali Kassâb, Ebû Ahmed Kalânisî ve Cüneyd-i Bağdâdî gibi zamanın büyükleriyle sohbet etti. Onların ruhlara gıdâ, dertlere devâ, dünyâ ve âhiret saâdetine sebep olan ders ve sohbetlerinden istifâde etti. Kendisi de insanlara nasîhat eder, onları Cehennem ateşinden kurtarmaya gayret ederdi. Birçok talebe yetiştirdi. Zamanın bütün âlim ve velîleri kendisine îtibâr ederdi.Evliyânın büyüklerindenCâfer Huldî ve Abdullah Râzî, onun talebeleri arasındaydı.

Dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi. Günde beş yüz rekat nâfile namaz kılmayı âdet edinmişti.Konuşmasının güzelliğiyle tanındı. Konuştuğu zaman kelimeleri çok ince bir işleyişle cümlede yerlerine koyardı. Ömrü, hep muhabbetten, sevgiden konuşmak, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya dâvet etmekle geçti. Sözlerinin tatlılığı gönülleri alır, dinleyenlere ferahlık verir, hayranlık bırakırdı. Peygamber efendimizin; **"Allahü teâlâ refîktir. Yumuşaklığı sever, sertlik edenlere vermediği şeyleri ve başka hiçbir şeye vermediğini yumuşak davranana ihsân eder."** emrine uyup, öyle hareket ederek yaşadı.

Gençliğinde evlenmedi. İleri yaşlarda, sünnete uymak için sâliha bir hanımla evlendi. Bir kız çocuğu oldu. Üç yaşına gelince, ona çok büyük bir muhabbetle bağlandığını gördü. Bir gece rüyâda, kıyâmetin koptuğunu, her gruba bir başka bayrağın dağıtıldığını gördü. Çok parlak, gözleri kamaştıran bir bayrak, bir grup tarafından taşınıyordu. "Bu bayrağın sâhipleri kimdir?" diye sordu.Cevâben; "Bu, âşıkların bayrağıdır. Mâide sûresinin elli dördüncü âyetinde meâlen; **"O, onları sever, onlar da O'nu sever."** buyurulmuş olan kavmin, O'nu çok seven âşıklarının bayrağıdır." diye söylediler. Semnûn bu gruba karışmak için yaklaşınca, içlerinden birisi onu itti. İsminin "Muhîb" olduğunu belirtti. Cevâben; "Fakat senin kalbin başkalarına meyledince, ismini âşıklar grubundan çıkardık." dedi. Bunun üzerine inlemeye ve sızlanmaya başladı."Allah'ım! Senin sevgine ortak olacak, muhabbet yolunda engel olabilecek her şeyden beni kurtar!" diye duâ etti. Ertesi gün uyandığında, çocuğunun damdan düşüp öldüğünü belirten bir feryâdın koptuğunu duydu.

İbn-i Mesrûk anlatır: Semnûn Muhib, hac dönüşü bir şehre uğradı. Halk vâzını dinlemek istediklerini söylediler. Câmide vâza başladı. Kimsenin dinlemediğini görünce, yüzünü kandillere dönüp; "Size hitâb ediyorum." dedi. Bütün kandiller yere döküldü.

Bir gün Semnûn:

"Sırrımın keşfini bilirken, dilersin cümle ahvâlim,
Sen nasıl istersin, benim başkası ile yok hâlim."

beytini okuyunca; talebelerinden biri arkadaşına; "Dün gece köydeydim. Rüyâmda hocamın çektiği hastalık için Allahü teâlâdan şifâ isteyen sesini işittim." dedi. Diğer talebelerden de buna benzer rüyâ görenler anlattılar. Bu sözler, idrar tutulmasından sıkıntı çeken ve hastalığını kimseye söylemeyen Semnûn'a iletilince; sabrını gizleyip, hastalığını açığa vurdu. Mekteblerin önlerine gider, çocuklara; "O'nun her emrine rızâ göstereceğine söz verip de, isyân eden bu yalancı amcanız için duâ edin." diye yalvarırdı.

Semnûn Muhib bir gün sohbette, sırtını bir ağaca dayayarak etrafında yarım çember yapmış dinleyenlere, muhabbetten bahsederken, küçük bir kuşun ondan uzak olmayan bir yere konduğunu gördü. Kuşa doğru yönelerek konuşmasını devâm ettirirken, birden kuş gagasıyla toprağa vurmaya başladı. Hareket o kadar içten ve devamlıydı ki, gagasından kan geliyordu. Muhabbetten kendini kaybeden kuşun, tatlı bir ürpermeyle bayılıp yere düştüğünü ve öldüğünü gördüler.

Bir gün Bağdât'ta, hayırsever birinin dört bin altın sadaka dağıttığını gördü. Arkadaşı Ebû Muhammed Megazilî'ye; "Görüyor musun, bu zât ne kadar sevap işledi. Bizim elimizde para yok. Eğer bu dağıtılan para kadar sevap kazanmak istiyorsak, biz de gidip her bir altın için, bir rek'at namaz kılalım." buyurdu. Arkadaşıyla berâber dört bin rekat namaz kıldılar.

Buyurdu ki:

"Tasavvuf; hiç bir şeye sâhib olmaman ve hiçbir şeyin de sana sâhip olmamasıdır."

"Allahü teâlâyı sevenler, dünyâ ve âhiret şerefine kavuşarak gittiler. Çünkü Resûlullah; **"Kişi sevdiği ile berâberdir."** buyurdu."

"Muhabbet, sevenle sevileni birbirine celb ettiği zaman kemâle erer."

Âhirette en çok mes'ûd olanlar, Allah'ı en çok sevenlerdir. Çünkü âhiret demek, O'na yönelmek ve O'na kavuşmak saâdetine ermek demektir. Tövbe, sabr, zühd, korku gibi makamlar, muhabbetin kollarından birini elde edebilmek için bir takım yollardır. Esas olan ise, Allah'tan başkasına kalbde yer vermemek, temizlemektir. Bunun da başlangıcı; Allah'a, âhirete, Cennet ve Cehennem'e inanmaktır. Bu îmândan korku ve ümid doğar."

"Kulun Hakk'a ulaşmasının başlangıcı, vücûdunun ihtiyaçlarını gidermekle uğraşmaktan vazgeçmesidir. Haktan uzaklaşmasının başlangıcı da, nefsine uyup onunla haşır-neşir olmasıdır."

"Bir şey, kendinden daha ince bir şeyle ifâde edilebilir. Muhabbet, o kadar incedir ki, onu açıklamak için ondan ince bir şey bulmak mümkün olmadığına göre; muhabbet, dil ile ifâde edilip anlatılamaz."

İFTİRÂNIN NETÎCESİ

Bağdât'ta bir kadın Semnûn'u gördü. Ona âşık oldu. Gelip, Semnûn'dan kendisiyle evlenmesini istedi. Reddedilince, Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine gitti. "Semnûn'a söyle, benimle evlensin." dedi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri kadını huzûrundan çıkarttı. O sırada Bağdât'ta Gulam Halil adında fitneci bir adam vardı. Tasavvuf ehli olan, Allahü teâlânın sevgili kullarıyla uğraşmakla meşgûldü. Semnûn Muhib'in de halk tarafından çok sevilmesini hiç hazmedemiyordu. Kadın, GulamHalil'e gitti. Allah'tan korkmadan iftirâ ederek; "Semnûn benimle zinâ etti." dedi. O da bunu fırsat bilip, doğru halîfenin yanına gitti. Semnûn'u şikâyet etti.Halîfe Semnûn'u yakalatıp, îdâma mahkûm etti.Cellât gelip, îdâm için izin istendiğinde, halîfenin dili tutulup bir şey söyleyemedi. Semnûn hazretlerinin îdâmı tehir edildi. Halîfeye o gece rüyâsında bir adam; "Senin saltanatın, Semnûn'un hayâtına bağlıdır. Onun ölümü, senin de sonun olur!" dedi. Halîfe ertesi gün Semnûn'u serbest bırakıp özür diledi. Yaptığı hatâya pişman oldu. Çok ikrâmlarda bulundu.

1) Târih-i Bağdâd; c.9, s.234

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.309

3) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.195

4) Vies desSaints Musulman; s.265

5) Keşf-ül-Mahcub; s.136

6) Risâle-i Kuşeyrî; c.1, s.122; c.2, s.616

7) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.153

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.270

SENÂULLAH-İ DEHLEVÎ;

Tefsîr, hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi, tasavvuf mütehassısı büyük velî. İsmi, Muhammed Senâullah olup, Şeyh Celâl-i Kebîr-i Çeştî'nin on ikinci torunudur. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin en büyük talebelerinden olup, hazret-i Osmân bin Affân'ın soyundandır. 1730 (H.1143) senesinde Pâni-püt şehrinde doğdu. 1810 (H.1225) senesinde aynı yerde vefât etti. Kabri, Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin zevcesinin kabri yanındadır.

Senâullah-i Pâni-pütî, yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Naklî ve aklî ilimlerde ihtisas kazandı. Delhi'ye giderek, Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî'den hadîs ilmini öğrenip, bu ilimde kemâle geldi. Önce Mevlânâ Muhammed Âbid-i Semâmî'nin, bunun vefâtından sonra, Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin teveccühleriyle kemâle erdi. Sonra vatanına gidip, vefât edinceye kadar kâdılık yaptı.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin halefi ve Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin hocası olan Abdullah-ı Dehlevî hazretleri, **Makâmât-ı Mazhariyye** adlı pek kıymetli eserinde buyurdu ki: "Senâullah-i Pâni-pütî, Rabbânî âlimlerin örneği ve Hak teâlânın sevgili kullarından biriydi. Aklî ve naklî ilimlerde uçsuz deryâ idi. Fıkıh ve usûl ilimlerinde mezhebde ictihâd derecesine yükselmişti. Fıkıh ilmine dâir büyük bir eser yazmış, bu eserinde kaynak ve delilleriyle dört mezheb müctehidinin beyânlarını bildirmiştir. Kendi fetvâlarında kuvvetli olan husûsu ayrı bir risâle hâlinde telif etti. Usûl ilmine dâir olan kendi îzâhlarını da ayrıca yazdı. Tefsîrinde önceki müfessirlerin ifâde ve beyânlarını aldığı gibi, kendi tevilleri yanında, Ahrâriyye ve Müceddidiyye büyüklerinin îzâhlarına da genişce yer verdi. Tasavvufa ve İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin mârifetlerine dâir açıklayıcı risâleler yazdı. Pırıl pırıl bir zihin, keskin görüş, güçlü fikir ve üstün akıl onun üstün vasıflarından bâzılarıydı.

Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin hizmet ve sohbetine kavuşunca, onların son derece üstün ilgi ve tavsiyeleri ile, Makâmât-ı Ahmediyye'ye mazhar oldu. Kısa zamanda seyr ve sülûku tamamlayıp, tasavvuf hâllerinde nihâyete ulaştı. Uzun yıllar boyunca ilim ve mârifet tâliblerine feyz saçtı. Bunun üzerine bizzat hocası Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri, kendilerine, "Hidâyet sancağı" ünvânını verdiler. Bir defâsında Gavs-üs-sakaleyn hazret-i Abdülkâdir-i Geylânî'nin kabr-i şerîflerini ziyâret etti. Abdülkâdir-i Geylânî, kendisine kabirde tâze hurma ikrâm eyledi. Yine bir defâsında rüyâsında hazret-i Ali'yi gördü ve büyük müjdelere kavuştu. Bizzat hocası Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri kendisi hakkında şöyle buyurmuştur: "Senâullah-i Pâni-pütî'nin derecesi, yükseklikte benimki ile aynıdır. Bana gelen her feyze ortaktır. Zâhir ve bâtın kemâllerini toplamada mevcûdâtın en azîzidir. Dînin kuvvetlendiricisi, yolumuzun nûrlandırıcısıdır. Melekler ona tâzim ederler. Kıyâmet günü bana; "Ne getirdin?" denilince; "Senâullah-i Pâni-pütî'yi getirdim" diyeceğim. Onu görünce kalbimde heybet duygusu hâsıl oluyor. O, sâlih, takvâ ve diyânette âdetâ rûh-i mücessem gibidir. Melek huyludur. Melekler ona hürmet ederler."

Senâullah-i Pânî pütî hazretlerinin vasiyetnâmesi:

"Allahü teâlâya hamd ve Resûlüne salât ve selâm olsun. Bu fakîr Senâullah Pânî pütî derim ki: Seksen yaşıma geldim. Kur'ân-ı kerîmde yakîn diye bildirilen ölüm, başucuma kadar geldi. Başka bir şey yapmaya fırsat bırakmadı. Artık evlâdıma ve sevdiklerime birkaç vasiyetimi yazmak istiyorum. Bâzısını yerine getirmek bu fakir için, bir kısmı ise çocuklarım ve dostlarım için faydalı, hattâ zarûrîdir. Şahsım ile ilgili olanlar yerine getirilirse, rûhum

hoşnud olacak. Hak teâlâ kendilerine hayırlı karşılıklar verecektir. Yoksa öbür dünyâda eteklerine yapışacağım. Kendileri ile ilgili vasiyetime riâyet ederlerse, hem dünyâ, hem de âhirette bunun iyi netice ve meyvesini göreceklerdir. Yoksa âkıbet kötü olacaktır.

Şahsıma âit vasiyetim: Techîz, tekfîn, gasl ve defnde sünnet-i seniyyeye uyulacak. Hocam Mazhar-ı Cân-ı Cânân'ın lutfedip verdikleri iki bez ile kefenlesinler. Sarık sarmak sünnete muhâliftir. Hem zarûrî de değildir. Cenâze namazımı kalabalık bir cemâat ile Hâfız Muhammed Ali veya Hâkim Sekhâ veya Hâfız Pîr Muhammed gibi sâlih bir imâm ile kılsınlar. Cenâze namazımda birinci tekbirden sonra Fâtiha-yı şerîfeyi de okuyunuz. Vefâtımdan sonra onuncu, yirminci, kırkıncı, altmışıncı günler yapmasınlar. Çünkü Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem üç günden fazla mâteme izin vermeyip, haram olduğunu bildirdiler. Kadınların ağlayıp sızlamalarına şiddetle mâni olunuz. Fakir hayatta iken böyle şeylere rızâ göstermezdim. Kelime-i tevhîd, salevât-ı şerîfe, Kur'ân-ı kerîm hatmi, istigfâr ve fakirlere gizli olarak helal maldan sadaka vermek sûretiyle bu fakire imdâd ve yardım ediniz. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; **"Ölü, kabirde, denizde boğulmak üzere olup imdâd isteyen kimse gibidir. Babasından, kardeşinden, arkadaşından gelecek bir duâyı bekler."** buyurdu. Vefâtımdan sonra borçlarımı ödemekte çok gayret gösteriniz...

Bunları yerine getirmekte gevşeklik yapmayınız. Hocanın vasiyetini, herkesin gücü yettiği kadar yerine getirmesi lâzım olduğunu biliniz...

Geride kalanların faydası için olan vasiyetim şudur: Dünyâya fazla kıymet vermeyiniz. İnsanlar çoğunlukla çocukluğunda ve gençliğinde ölmektedirler. Yaşlanan pek azdır. Hepsinin ömrü kısa süren bir sabah rüzgarı gibi geçmektedir. Nereye gittiğini bilmezler. Kalan ise bitmeyecek olan âhiret işleridir. Bu dünyâ lezzetleri sıkıntı çekmeden ele geçmiyor. O da az bir şeydir. Bu geçici ve az bir şey olan lezzetlere dalıp, ebedî lezzeti, âhiret saâdetini, Allah korusun elden kaçırmak ve ebedî felâkete düşmek ahmaklıktır. Din ve dünyâ faydası bir araya geldiği zaman, tercihini din menfaatini öne almakta kullan. Dünyâda zâten takdir edilen şey insana ulaşır. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; **"Bütün maksatlarını tek bir maksad edinenin** (yâni) **maksad ve düşüncesi âhiret olanın dünyâsına Allahü teâlâ kefildir."** buyurdu. Dünyâyı tercih eden, önde tutanın eline bâzan dünyâ da geçmez. Nitekim zamânımızdaki insanlarda bu hal çok görülmektedir. Bu durumda olan dünyâda da âhirette de zarar eder. Diyelim ki, dünyâ malı eline geçti. O da kısa bir zaman sonra yok olup gidecek, gene sonsuz ziyanda kalacak.

Dünyâ saâdetlerine ve nîmetlerine kavuştukları halde bunlardan bir zerresini götüremeden ölüp giden binlerce insan gördüm.

Ben, birâderim, babam ve dedem kâdılık vazîfesi yapageldik. Gerçi bu hizmeti hakkıyla yerine getiremedik. Bilhassa bu kusuru çok fakîrin hayâtının büyük kısmı bozuk şartlar içinde vazîfe yapmakla geçti. Bu sebepten pişmanım ve istiğfâr etmekteyim. "**Lâ havle velâ kuvvete"** okuyup derim ki, bu vazîfeyi isteyerek almadım. Yine de zamânımız ehlinin çoğundan iyi yürüttüm. Allahü teâlâya hamd olsun. Bu bakımdan Allahü teâlânın fazlından mağfiret ummaktayım. Bütün maksadım da Rabbime kavuşmaktır.

Kâdılık vazîfesi sebebiyle müslümanlar hattâ Hindliler dâhil karşılaştığım herkes bize kıymet vermektedir. Halbuki benden daha kıymetli âlimler vardır. Hiç kimse onları sormuyor. Başkasının bâtınından, iç dünyâsından kimin ne haberi olur. Bu da dînî faydayı dünyâ menfaatine tercih edenden dünyânın da yüz çevirmeyeceğine delildir.

O halde çocuklarımdan kâdılık vazîfesi yapmak isteyenler, haksız olanı savunmaktan uzak dursunlar. Mûteber ve meşhur olan rivâyetler ile amel etsinler. Hülâsa, dîni dünyâdan önde tutmanın bir yönü de kızını dindar bir dâmâdla evlendirmektir. Çünkü zamânımızda bu şehirde râfizîler çok yayılmıştır. Memleketin ileri gelenleri yâ âile asâletine, soya sopa veya

mala, paraya ve zenginliğe bakıyorlar. Halbuki ilk önce dindârlığa bakmak lâzımdır. Soyu yüksek ve zengin de olsa, böyle râfizî olduğu bilinen ve sezilen kimseye kız vermemelidir. Kıyâmet günü dindârlık ve takvâ, haramlardan sakınıp sakınmamak sorulacaktır. Bu yolda falan oğlu filan olmak hiçbir şey değildir. Elde bulunan mala, nîmet çokluğuna îtibâr olunmaz. Çünkü bunlar el değiştirir. Nitekim; "Mal gelir gider." demişlerdir.

Şunu da bilmek lâzımdır ki, bir kimse gizlide ve açıkta ve bütün hallerinde Resûlullah sallallahü aleyhi ve selleme ilim, îtikâd, âdet ve ibâdetlerindeki amelinde ne kadar tâbi olursa, O'na benzerse, onu o kadar kâmil bilmelidir. Resûlullah'a uymakta kusur ettiği kadar noksandır. Bu sebeple Nakşibendiyye büyükleri, sünnet-i seniyyeye uymakta en yüksek dereceye varmak için sanki yarış etmişlerdir. Tâbi olma bakımından Resûlullah sallallahü aleyhi ve selleme benzemelerindeki kemalleri, fazîletlerine üstünlüklerine delildir. Bizim gibi zayıf himmetli, Resûlullah'a tam mânâsıyla tâbi olamayanlar, nâfilelerle çokça meşgul olmasa da fakat farzları yerine getirirse, bilhassa muâmelelerde, ibâdetlerde, âdetlerde, haramları, mekruhları, şüphelileri terk ederse, bu da büyük kazançtır.

Eğer insanın himmeti bu dereceden de aşağı olur, şeytan ve nefse uyarak haramları işlerse, artık kulların haklarını zâyi etmeye başlar. İşlenen günahları Allahü teâlânın merhâmet edip affetmesi, din büyüklerinin şefâatine kavuşmak ümid edilirse de, kul hakları için böyle bir bağışlanma yoktur. Bu hususta âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler çoktur. Hepsini buraya yazmak mümkün değildir. Bunlardan ikisi şöyledir:

"Müslüman, diğer müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir."

"Kendin için istediğini, insanlar için de istemek, kendin için istemediğini insanlar için de istememek."

Bir şiirin mânâsı ise şöyledir: "Ne istersen yap, fakat, insanlara eziyet ve sıkıntı verme yolunu seçme. Çünkü dinde bunun gibi büyük günah yoktur."

Nasîhatlardan biri de şudur: Hanımına, çocuklarına, hizmetçilerine ve diğer emri altında olanlara öyle muâmele etmeli ki, hepsi sizden râzı olsunlar ve sizi sevsinler. İyi bir insan ve onların dert ortağı olduğunuza, kendilerine güçlerinin yetmeyeceği şeyleri yüklemeyeceğinize iyice inansınlar. Bununla berâber onlardan bâzısının hased, kıskançlık sebebiyle birbirinden memnun olmamaları önemli değildir. Âmir mevkiinde olanları, kendilerine itâat etmekle ve hizmetlerini yerine getirmekle memnun etmeli. Yalnız günah olan emirleri yerine getirilmez. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; **"Allahü teâlâ katında günah olan şeylerde, kula itâat olunmaz."** buyurdu.

Yakın akrabâya, kardeşlerine, dostlarına, sevdiklerine, arkadaşlarına, komşularına samimî bir sevgi, tevâzu ve alçak gönüllülük üzere olmalı, onların sıkıntılarını paylaşmalıdır. Dünyâ o kadar âhım şâhım bir yer değildir. Dünyâ işleri için birbiriyle irtibâtı kesip, kopmamalıdır. Hiçbir âile ocağı çekişmekten başka bir şeyle sönmemiştir. Düşmanlık yapanlara da iyilik ederek onları mahcûb etmelidir.

Şiir:

İki dünyâ rahatını şu iki sözde ara
Dostlara iltifat, düşmanına müdârâ.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyruluyor: **"Düşmanların kötülüğünü onlara iyilik yapmak sûretiyle def et. Böyle yaparsan, düşman olan kimsenin sana dost olduğunu, seni sevdiğini göreceksin. Bunu** (düşmana iyiliği) **ancak çok sabırlılar ve büyük nasîb sâhipleri yapar."** (Fussilet sûresi: 34),

Bu sözümüz, dünyâlık sebebiyle, kendisine düşmanlık edilen bir müslümanın tâkib edeceği yol hakkındadır. Fakat, râfizîler, hâricîler ve benzerleri gibi kendilerine sırf Allah için düşmanlık yapılması gereken kimselere karşı tavrımızın ve tutumumuzun nasıl olacağına

gelince, bozuk îtikâdlarından tövbe etmedikçe kendilerine muvâfakat edilemez. İsterse babası ve oğlu olsun.

Âilemizden her asırda mümtaz âlimler bulunagelmiştir. Çocuklarımdan Ahmedullah bu devlete kavuşmuştur. Fakat vefât eyledi. Allahü teâlâ ona rahmet eylesin. Delîlullah ve Safvetullah'ın da bu (ilim) devletini elde etmesini istediysem de icâbet olunmadı. Üzgünüm. Fetvâlardan hâlen anlayabildikleri yeterli değildir. Bu hususta çalışabilirlerse elbette çalışsınlar. Bu sonsuz devleti ve nîmeti kazanmak için kendi çocukları üzerinde titizlikle dursunlar. Çünkü hem dünyâda ve hem âhirette büyük faydalara sebeb olur. İlim, doğru îtikâdı (inancı), güzel ahlâkı, işlerin ve hallerin iyisini ve kötüsünü bilmekten ibârettir. Bunları akâid, fıkıh ve İslâm ahlâkı kitapları anlatır. Bu ilim, Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf, tefsîr, hadîs-i şerîf şerhlerini (açıklamalarını), usûl-i fıkhın delillerini bilmeden, Eshâb-ı kirâm ve tâbiîn, husûsiyetle dört mezheb imâmlarının sözlerini anlamadan, ayrıca lügat, sarf, nahvi iyice öğrenmeden ele geçmez. Bütün bunlar bilinmeden işin doğrusu yanlışından ayrılamaz. Bu ilimlere çalışmak lâzımdır. Felsefecilerin hikmetini okumanın hiç faydası yoktur. Fakat mantık ilmi müstesnâ. O, diğer ilimleri anlamada yardımcıdır. Onu okumak elbette faydalıdır."

Senâullah-i Pâni-pütî, otuzdan fazla eser yazdı. Bunların bâzıları şunlardır**: 1) Tefsîr-i Mazharî:** Çok kıymetli bir tefsîrdir. Arapça olup on cilddir. 1964 senesinde Delhi'de basılmıştır. **2) İrşâd-üt-Tâlibîn:** Tasavvufa dâir çok kıymetli bir eserdir. Fârisî olup matbûdur. **3) Gülşen-i Vahdet:** Mektûplarının toplandığı eserdir.

1) Makâmât-ı Mazharî; s.83

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1141

3) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.301, 317

4) İrşâd-üt-Tâlibîn

5) Tefsîr-i Mazharî

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.182

SENÂULLAH HARÂBÂTÎ;

Hindistan'da yetişen meşhûr velîlerden. 1809 (H.1224) senesinde Keşmir'de doğdu. 1880 (H.1297) de vefât etti. KabriCelalpur şehrinin dışında olup, harap vaziyettedir. Anne tarafından dedesi olan meşhur âlim Seyyid Abdülgafûr Şah'dan ilim ve edeb öğrendi. Bu dedesi onun yetişmesi için çok gayret göstermiştir. Çocukluğunda akranlarıyla oynarken, atılan bir taş ona isâbet etti. Cansız bir halde yere yığılıp kaldı. Arkadaşları öldü diye feryâd etmeye başladılar. Dedesi Seyyid Abdülgafûr duyar duymaz koşup yanına geldi. Yerde cansız yatan torununun başına oturup, ellerini açarak Allahü teâlâya yalvarmaya başladı. Bir de baktılar ki, Senâullah kendine gelip doğrularak oturdu. Âdetâ ölüp dirilmişti.

On bir yaşlarında memleketlerinde büyük bir kıtlık oldu. Bu sebeple âilesi Cumun şehrine göçtü. Senâullah Harâbâtî, dedesi Seyyid Abdülgafûr'dan husûsî olarak ders almak sûretiyle ilim öğrendi.Sarf, nahiv, meânî, beyân, edebiyât, kırâat, fıkıh, hendese, heyet (astronomi), tıp, kimyâ, târih, ensab, sosyoloji ilimlerini öğrendi. Ayrıca Arapça, Farsça, Urduca, Türkçe, Keşmir ve Pencap dillerini öğrendi. Hat sanatında da iyice yetişti. Nesih, sülüs, rik'a, ta'lik, nesta'lik gibi yazı çeşitlerini ve kırma hatlarını yazmayı ve nakkâşlık sanatını da öğrendi.

Tahsîlinden sonra tasavvufta Kâdiriyye yolunda yetişip kemâle erdi. Ayrıca Çeştiyye, Kübreviyye, Üveysiyye, Nakşibendiyye, Sühreverdiyye yollarından da feyz aldı. Tasavvufta hocası Şah Devlet Gücerâtî'dir. Tasavvufta yetişmesi sırasında çok riyâzet ve mücâhede

çekmiş, dünyâya aslâ meyletmemiştir. Evinde akşamdan sabaha hiçbir yiyecek içecek bulundurmamıştır. **Dîvân-ı Medâyih-ıHarâbâtî** adlı eserinde pekçok velîyi ve bilhassa Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini medheden şiirler yazmıştır.

Kerâmetlerinden bâzıları şöyledir:

Bir gün bir grup insan imtihan etmek, velîlik hallerini anlamak için Harâbâtî hazretlerinin huzûruna gelip, ona bir nar verdiler. "Bu narı yemeden önce içinde kaç nar dânesi var, söyler misin?" dediler.Bunun üzerine kâğıt üzerine bir rakam yazıp kalemliğin altına koydu. Narı kesip, dânelerini saydılar. Kâğıt üzerine yazdığı rakam kadar nar dânesi çıktı.

Bir defâsında bir deli, huzûruna getirilip şifâya kavuşması için duâ istendi. Bir mikdâr suya okuyup delinin yüzüne serpti. O anda deli sıhhate kavuşup aklı başına geldi.

Bir kimse Harâbâtî hazretlerinin eserlerini tenkid ederdi. Bir gün onun kitaplarından yanında bulunanları alıp nehre atmıştı. Fakat kitapları atar atmaz içine bir pişmanlık düştü. Yazıları bozulmuştur ve ıslanmıştır diyerek üzüldü ve sudan aldı. Sonra kitapların hiçbir yerinin ıslanmadığını gördü.

Eserlerinden bâzıları: **Bahr-ül-Envâr, Tuhfet-üz-Zamân, Tuhfet-ül-Kâdimî, Tezkirât-ül-Kâmilîn, Tezkirât-ül-Vâsilîn, Tefrîh-ül-Mecâlis, Cennât-ün-Naîm, Hakîkat-ül-İslâm, Hakîkat-ül-Evliyâ, Hülâsât-ül-Esrâr, Derdnâme, Delîl-üs- Sâdıkîn, Sirâc-üt-Tâlibîn, Sırât-ı Müstakîm** ve daha pekçok eseri vardır.

1) Fihristi Nüshayı Hattî HâceSenâullah Harâbâtî (MuhammedHüseyinTesbîhî)

SENÂULLAH-İ SEBNEHLÎ;

Hindistan'da yetişen büyük âlim ve velîlerden. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin önde gelen talebelerinden. İsmi Senâullah, nisbesi Sebnehlî'dir. Mevlevî Senâullah-i Sebnehlî diye tanınır. Din ilimlerinde mütehassıs idi. Kaynak eserlerde, doğum ve vefât târihleri ile hâl tercümesi hakkında mâlûmât bulunmamakta ise de, on dokuzuncu asrın başlarında vefât ettiği bilinmektedir.

Kırâat, hadîs ve diğer naklî ilimleri, Şâh Veliyyullah Ahmed Sâhib-i Dehlevî'den okuyan Senâullah-i Sebnehlî, evliyâlık yolunda Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinden çok istifâde etti. İlk zamanlarında hocasının emriyle, HâceMûsâ Hân'dan feyz aldı. Onun sohbetlerinde bulunarak çok ilerledi.Hâce Mûsâ Hân da, Mazhar-ı Cân-ı Cânân'ın halîfelerindendi.Mûsâ Hân hazretlerinin bâtınî kemâlâtından çok istifâde etti. Evliyâlık yolunun son makamlarına kadar yükseldi. Ondan ve dolayısıyla Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinden icâzet alıp, Sebnehl beldesinde talebe yetiştirmeye başladı. O beldenin insanlarına, İslâm ilimlerini, tasavvufî mârifetleri öğretti. Çok talebe yetiştirdi.

Senâullah-i Sebnehlî hazretleri devamlı ibâdetle meşgûl olur, vakitlerini hiç zâyi etmezdi. Yüksek ilim sâhibi olmakta, ilimle amel etmekte, her hâlinde istikâmet sâhibi olmakta, sabır ve güzel ahlâkta fevkâlâdeydi. Hep Allahü teâlâyı düşünür, O'ndan gâfil olmazdı. Devamlı murâkabe hâlindeydi. Hep Allahü teâlânın ihsân ettiği sayısız nîmetleri, bunlara karşılık olarak O'na hakkıyla ibâdet edemediğini düşünür, kendini kusurlu ve kabahatli görürdü. Şüpheli şeylerden çok sakınırdı.

Buyurdu ki: "Bir defâsında, dünyâya düşkün olan devlet adamlarından birinin yemeğini yemiştim. Kalbim ve rûhum sıkıldı. Mâneviyâtım bulandı. Ne kadar tövbe istigfâr ettiysem, eski iyi ve huzurlu hâlime gelemedim. Gerçi doğru yoldan hiç ayrılmadım ama, mânevî lezzetimi kaybettim. Demek ki yediğim o yemek şüpheli imiş."

Senâullah-i Sebnehlî, bir gece rüyâsındaPeygamber efendimizi gördü.Peygamber efendimiz

ona, günlük olarak bir rubiyye (Hind lirası) tâyin buyurdu ve ona çok iltifât eyledi.Bu rüyâdan birkaç gün sonra, zenginlerden birisi Senâullah hazretlerine gelip, ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendisine her gün bir rubiyye vereceğini söyledi.

Senâullah-i Sebnehlî hazretleri buyurdu ki:

"İmâm-ı Rabbânî Müceddîd-i elf-i sânî hazretlerinin mübârek sînelerinden, büyükler yolunun feyz ve nûrları, coşkun bir sel misâli öyle akmakta idi ki, onu sevenlerdeki bütün karartı ve lekeleri, kalbden silip götürürdü."

MÜCEDDİDİYYE YOLU

Senâullah-i Sebnehlî hazretleri, zâhirî ve bâtınî ilimlerdeki tahsîlini tamamlayıp, icâzet ve hilâfet aldıktan sonra, talebe yetiştirmek üzere memleketi olan Sebnehl'e gitti. Vazifeye başladığı sırada, hocası Mazhar-ıCân-ı Cânân, ona bir mektup yazarak buyurdu ki: "Her nerede bulunursanız bulununuz, Allahü teâlâ sizinle berâberdir. Oraya gittiniz. Mübârek olsun! Bu fakîre olan bağlılığınızın harâreti eksilmesin; yâni her hâlinizle bizi temsil edin ki, bu yolun kıymeti oralarda da anlaşılsın. Dervişlik demek, sâdece birine bağlanmak demek değildir. Dervişlik, gönlünü toparlayıp, kul olduğunu düşünmek ve kulluğu ile meşgûl olmak, kalbe dağınıklık getirmemek, vakitlerini hep hâlis niyet ile, Allahü teâlânın dînine hizmetle geçirmektir. Allahü teâlâ size büyük bir saâdet vermiştir. Bunun şükrünü yapmak ancak şöyle olabilir ki, Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri; "Şükür, Allahü teâlânın verdiği nîmetleri, O'nun râzı olduğu şeye sarfetmektir" buyurmuştur.

İstenmediği hâlde, Allahü teâlâ tarafından maddî bir nîmet gelirse, bunu kabûl etmeli, sıkılmamalıdır. Çünkü istenmeden gelen şeyler tevekkülü bozmaz. Hele bu zamanda gönül dağınıklığını giderir. Fakat, maddî şeylere gönül vermemenin elbette mühim şart olduğu unutulmamalıdır. Tevekkül, gönül huzûrunu temin eder. Tasavvuf ehlinin sermâyesi de işte bu gönül huzûrudur. Allahü teâlâ Resûlullah'ın sünnet-i seniyyesine bağlı olanları ve Müceddidiyye yolunun bağlılarını zâyi etmez.

Bu mübârek yolu öğretmekle, bu hususta talebelere ders vermekle meşgûl olunuz. Vakitlerinizi bunlara sarfetmenin, size dünyâ ve âhiret saâdetlerini temin edeceğini iyi biliniz. Her sabah büyük âlimlerin isimlerini söyleyiniz, etrâfınızda bulunanlara da böyle yapmalarını, duâ ederken onların isimlerini araya koyup, onları vesîle ederek duâ etmelerini söyleyiniz.

Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden ümidli olunuz ve O'ndan gayrısından bir şey beklemeyiniz.Çevrenizde dinsizlerin çıkardıkları fitnelerden endişe etmeyiniz. Öyle ümîd ediyorum ki, Allahü teâlâ benim dostlarımı zarara uğratmaz. Bizi yanınızda biliniz. Vesselâm."

1) Makâmât-ı Mazhariyye; s.93

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.203

SENÛSÎ (Muhammed bin Yûsuf);

Cezâyir'de Tilmsân şehrinde yetişen tasavvuf büyüklerinden. Hadîs, kelâm, mantık ve kırâat âlimi. İsmi Muhammed, babasınınki Yûsuf'dur. Es-Senûsî, et-Tilemsânî, El-Hasenî nisbeleri olup, künyesi Ebû Abdullah ve Ebû Ya'kûb'dur. Şerîf olup, soyu hazret-i Hasan'a dolayısıyla Peygamber efendimize dayanmaktadır. Bunun için Hasenî diye nisbet edilmiştir. Anne tarafından Senûs isimli şerefli bir kabîleye mensûb olup, buna nisbetle de Senûsî denilmiş ve bununla meşhûr olmuştur. 1428 (H.832) senesinde doğdu. 1490 (H.895) senesinde bir Pazar günü Tilemsân'da vefât etti.Vefâtında 55 yaşlarında olduğuna dâir kayıtlara da rastlanmıştır.

Hayırlı, mübârek, fâdıl ve sâlih bir zât olarak yetişen Senûsî, ilk olarak babasından ders aldı. Sonra; Nasruddîn ez-Zevâvî, Allâme Muhammed bin Tûmert, Seyyîd Şerîf Ebü'l-Haccâc Yûsuf bin Ebi'l-Abbâs, Ebû Abdullah el-Habbâk, Muhammed bin Abbâs, Ebü'l-Hasan Tâlütî, Ebû Zeyd Abdürrahmân es-Se'âlebî, İbrâhimTâzî, Ebû'l-Hasan Kalsâdî, Hasan er-Râşidî ve

daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Bu âlimlerin yanlarında çok kalıp, onlardan istifâde etti. Kendilerinden ilim öğrendiği hocalarını çok sever, hürmet ve hizmette kusûr etmezdi. İlim tahsîl etmekteki bu üstün gayret ve edebi sebebiyle, kısa zamanda yükselerek, zamânında bulunan âlimlerin önde gelenlerinden oldu. Kendisine Şeyh-ul-allâme denildi. Hakîkî İslâm âlimlerinin büyüklerinden, sâlih, âbid ve ârif bir zât oldu.

İbn-i Sa'd, Ebü'l-Kâsım ez-Zevâvî, İbn-i Ebû Midyen, Yahyâ bin Muhammed, İbn-ül-Hâc el-Beyderî, İbn-ül-Abbâs es-Sagîr, Veliyyullah Muhammed el-Kal'î, İbrâhim el-Vecdîcî ve fazîlet sâhiplerinden nice yüksek zâtlar ondan ilim öğrenmişlerdir. Yâni talebelerinin hemen hepsi de âlim ve fâzıl zâtlar idi. Şerîf Muhammed bin Yûsuf Senûsî, yaptığı bütün işlerin dînimizin hükümlerine uygun olmasına âzamî gayret gösterirdi. Zühd sâhibi olup, dünyâya düşkün değildi. Allahü teâlânın muhabbeti ile ve bu muhabbetin elden gitmesi korkusu ile doluydu. Firâseti kuvvetliydi. Yaptığı duâlar kabûl olunurdu.

İlimde, hidâyette, doğrulukta, güzel ahlâkta, zühd ve verâda haram ve çirkin işleri yapmaktan sakınmakta üstün derece sâhibiydi. Zâhirî ilimlerde olduğu gibi, bâtınî ilimlerde de de çok yüksekti. Din ve dünyâ saâdetine sebep olan ilimleri okuturdu. Her ân Allahü teâlâyı tefekkür ederdi. Bu hâl kendisini öyle kaplardı ki, sanki âhireti görüyor gibi hareket ederdi. Devâmlı hüzünlüydü, fakat asık suratlı ve çatık kaşlı değildi.

Senûsî hazretleri sohbet edip bir şey anlattığı zaman, bütün fehm, anlayış kapıları açılır, dinleyen herkes konuşulanları rahatlıkla anlıyabilirdi. Hadîs-i şerîflerde Peygamberlerin vârisleri oldukları bildirilen hakîkî âlimlerdendi. Bütün sözleri, her isteyene doğruyu gösteren kuvvetli bir ölçü idi. Allah korkusunun şiddetiyle göğsünün (kalbinin) inlediği, yanında bulunanlar tarafından işitilirdi. Bâzan Allahü teâlâyı zikrederek kendinden geçer, böyle hâllerde yanında bulunanları bile tanıyamazdı.

Güzel ahlâk sâhibi, gâyet mütevâzî ve yumuşak kalbli idi. İnsanlara, hattâ her mahlûka karşı çok merhametliydi. Yanına gelenleri güler yüzle, karşılardı. Çocuklara çok iltifât edip kolaylık göstererek muâmele eder, yolda yürürken bile bu iltifâtı gösterirdi. Büyüklere saygı gösterir, küçüklerle birlikte oturmaktan sıkılmazdı. İyilik, ikrâm sâhibi olup, zayıfları gözetir, yardımda bulunurdu. Hiç kimseye îtirâzda bulunmazdı. Gücü yettiği nisbette ihtiyaç sâhiplerine yardımcı olurdu. Sevdiklerinden birinin sultâna bir işi düşse, bu işin kolayca halledilmesi için sultâna ricâda bulunur, bu hususta sıkıntılara sabrederdi. Onu tanıyan herkesin kalbinde, onun büyüklüğünü kabûl ve onun heybeti vardı. İnsanlar, bereketlenmek ve sohbetlerinden istifâde etmek niyetiyle, kalabalık gruplar halinde onun ziyâretine gelirlerdi. Onu çok sevenlerden birisi, tanıdıklarına şöyle söylemiştir: Zamânımızda Senûsî hazretleri gibi, zâhirî ve bâtınî ilimlerin tam bir şekilde kendisinde toplandığı ve bu ilimlerden birçok kimsenin faydalandığı çok yüksek bir âlimin bulunması, teaccüb olunacak, hayret edilecek bir hâldir. Böyle bir âlim ender bulunur. Her kim o büyük zâta kavuşursa, dünyâ ve âhiretine çok faydalı büyük bir hazîneye kavuşmuş gibidir. Henüz sağ iken kendisinden ilim öğrenmekte ve istifâde etmekte çok acele ediniz. Belki de yakın zaman sonra ondan mahrûm kalırsınız (o vefât eder) ve siz de bu zamanda, doğuda ve batıda onun gibi bir âlimi belki de bulmazsınız."

Bir zaman, Senûsî hazretlerinin bulunduğu beldede kıtlık meydana gelmişti. Zamânın sultânı ona haber gönderip, Hasan Ebrikân Medresesinde bulunan gıdâ maddelerinden istediği kadar alabileceğini bildirince, Senûsî hazretleri buyurdu ki: "Hakîkî velî o kimsedir ki, şâyet Cennet ve içinde bulunan sayısız nîmetler keşfolunup ona gösterilse, bunların hiçbirine iltifat etmez. Allahü teâlâdan başka hiçbir şeye meyl ve îtimâd etmez. İşte bu hakîkî velinin hâlidir." Böyle söyledi ve sultanın teklifini kabul etmedi. Kendisi de, böylece hakîkî velînin halini göstermiş oldu.

Ebû Abdullah Senûsî hazretleri, vâz ve nasîhatlerinde hep âlimlerden anlatır, onların sözlerini naklederdi. Kendinden hiçbir şey söylemezdi. Sohbetleri çok bereketliydi.

Vâzlarında herkesin arzu ettiği öyle güzel meseleleri anlatırdı ki, sohbette bulunan herkes; "Sâdece benim için konuşuyor. Yalnız benim arzu ettiğim şeyleri anlatıyor." derdi. Sohbeti o kadar tesirliydi ki, sohbette bulunan herkes murâkabe hâline dalar ve kendisini âhiret düşüncesi kaplardı. Onun vâz meclisi hiç boş kalmazdı. Herkese hâline göre konuşur, o kimsenin istidâdı ne ise, o nisbette anlatırdı. Sohbet olmadığı zaman, dudakları devamlı Allahü teâlânın zikri ile hareket ederdi. "Hakîkî kulluk; tam bir gönül kırıklığı içinde, boynu bükük olarak ve emirlere tam itâat edip, yasak edilenlerden kaçınmaktır." buyururdu.

Senûsî hazretleri, zamânının en çok verâ sâhibi olanıydı. Dünyâya düşkün olanlarla berâber bulunmayı, onlarla görüşmeyi ve onlara yakın olmayı hiç sevmezdi. Bir defâsında talebelerinden birkaçı ile birlikte bir yerden geçiyordu. Süslü elbiseler giyinip, süslü atlara binmiş bâzı kimselerin oradan geçtiklerini gördü. "Bunlar da kim?" dedi. "Bunlar, âhireti akıllarına getirmeyen dünyâlık kimselerdir." dediler. Böyle hâllere düşmekten Allahü teâlâya sığındı ve yoluna başka bir yerden devâm etti. Yine bir zaman aynı kimselerle karşılaştı. Bu sefer yolunu değiştirmek imkânı yoktu. Bunun için, hemen bir duvarın arkasına geçti ve oraya gizlendi. Onlar geçip gidinceye kadar çıkmadı.

Dünyâya düşkün olanlarla görüşmediği gibi, onlardan bir hediye gelecek olsa, onu da kabûl etmezdi. Fevkalâde hayâ sâhibi idi. En fazla Allahü teâlâdan hayâ ederdi. Bunca nîmetleri ihsân eden Allahü teâlâya karşı, O'nun râzı olmadığı, hattâ yasak ettiği bir işi işlemekten çok korkardı. İnsanların uygunsuz hâllerini görünce, hiç dayanamaz; "Nasıl böyle yapabiliyorlar?" diye teaccüb ederdi. Bu sebeple talebelerinden birine birgün; "Ey evlâdım! Vallahi, şâyet mümkün olsaydı, ne kimse ile görüşürdüm, ne de kimsenin beni görmesine râzı olurdum. Hep kendi hâlimde, Rabbime ibâdet ve tâat ile meşgûl olurdum. Lâkin insanlar, dînî bakımdan kendilerine faydalı olabilmem için yanıma gelirler. Bu sebeble, ben de onları men edemem." buyurmuştur.

Yumuşak huylu ve çok sabırlı bir zât idi. Başkalarından, kendisini üzecek, incitecek bir söz duysa, buna kızmadığı ve gücenmediği gibi, yüzünü bile ekşitmezdi. Tebessüm ederek, güzel konuşmaya devâm ederdi.Hiçbir kimseye kin tutmazdı. İtikâdı bozuk ve çeşitli uygunsuz hâlleri sebebiyle sevmediği bir kimse ile karşılaşsa, bunu ona belli etmez, yine yumuşak ve neşeli konuşurdu. Hattâ o kimse; "Bu zât beni çok seviyor." zannederdi.

Mahlûklara karşı çok merhametli idi. Bir defâsında bir yerden geçerken, avcıların ve av köpeklerinin bir kurdun peşinde olduklarını gördü. Köpekler, kurdu yakalayıp, yere yıktılar ve kanlar içerisinde bıraktılar. Mahlûklara olan merhametinin fazlalığından bu hâle çok üzüldü ve; "Lâ ilâhe illallah. Vicdan buna nasıl dayanır?" diyerek ağlamaya başladı.

"İnsanın, yürürken bile yumuşak ve mülâyim olması, önüne bakarak yürümesi, karınca gibi, yerde bulunabilecek ufak bir canlıya bile zarar vermemek için dikkatli olması gerekir." buyururdu. Bir defâ, bir kimsenin merkebini dövdüğünü gördü, çok üzüldü; "Ey mübârek! Yumuşak huylu ol!" diyerek, onu dövmekten men etti. Mektepteki muallimlere, çocukları terbiye ederken onları dövmemelerini tenbih ederdi.

Senûsî hazretleri, hiçbir zaman, hiçbir kimseye bedduâ etmemişti. Ancak bir defâsında, bir evde çirkin fiillerin işlendiğini haber alınca buna sabredemedi. Çok celâllendi ve o evde bulunanlara bedduâ etti. Kısa zaman sonra da ev boşaltıldı.

Senûsî'nin sözlerini anlıyamadıkları için, az da olsa ona îtirâz edenler oldu ise de, çoğu vazgeçip tövbe etmişlerdir. Senûsî ölüm hastalığında iken, daha önce kendisine îtirâzda bulunanlardan bir âlim gelerek özür diledi ve affını istedi. O da o âlimi affedip, duâ etti. Senûsî vefât edince, o âlim çok ağladı ve çok üzüldü. O büyük zâtın yüksekliğini anlıyabilmekte çok geciktiğini düşünerek çok üzülür, ne zaman Senûsî'nin ismi geçse hemen ağlardı.

Senûsî hazretleri, birbirine hasım olanların aralarını bulur, onları barıştırır, muhtaçların

ihtiyaçlarını giderirdi. Birisi kendisine bir iş havâle etse, onu geri çevirmez ve görmeye çalışırdı. Bir defâsında, bir günde, hiç ara vermeden otuz mektup yazdı. Bu kadar sıkıntıya girip, kedisini niçin yorduğu suâl edildiğinde; "Bir kimse benden bu işi yapmamı istedi. Ben de onu kıramadım." buyurdu.

Kul hakkına girmekten çok sakınırdı. Yanına bir kimse gelse, ayrılıncaya kadar onunla ilgilenir, ilgisiz kalmazdı. Kendisine bir iş havâle edilince, o işi yapma müddeti bitmeden evvel mutlaka o işi tamamlardı.

Muhtâc olanlara çok sadaka verirdi. Evinde bulunanlara da, her zaman ve bilhassa açlık ve kıtlık zamanlarında çok sadaka vermelerini sık sık tenbih ederdi. "Cennet nîmetlerine kavuşmayı arzu edenler, bilhassa pahalılık ve kıtlık zamanlarında çok sadaka versinler." buyururdu.

Her ân Allahü teâlâyı tefekkür ederdi. "İnsanlarla birlikte gülüyor görünüp, kalbi Rabbinin korkusuyla ağlayan kaç kişi vardır." buyurarak, asıl maksadın Allahü teâlâdan gâfil olmamak, O'nu unutmamak olduğunu bildirirdi. İşte bu hâl, âriflerin, evliyânın hâlidir.

Senûsî, Allah korkusunun fazlalığı, devamlı murâkabe hâli ve her ân tefekkür etmesi sebebiyle, dünyâda sanki hapiste gibiydi.Dâvûd aleyhisselâmın yaptığı gibi, bir gün oruçlu, bir gün oruçsuz olurdu. Az bir yemek ile iftar ederdi. Oruçlu olmadığı günlerde de yiyecek bir şey istemezdi. Bâzan üç gün ve daha ziyâde, hiçbir şey yemeyip içmediği olurdu. Kendisine bir yemek verilse yer, yoksa böyle devâm ederdi. Yiyecek bir şeyler istemezdi. Oruçlu olduğu bâzı günlerde; "Bugün oruçlu musunuz, yoksa oruçlu değil misiniz?" diye suâl edilince; "Ne oruçluyum. Ne de oruçlu değilim." derdi. Oruca niyetli olduğu için ve aynı zamanda kendisini hakîkî oruç tutanlardan saymadığı için böyle söylerdi. "Oruçlu olup olmadığınızı bilemiyor musunuz?" diyenlere de cevap vermez, sâdece tebessüm ederdi.

Senûsî hazretlerinin talebeleri derler ki: "Biz, ondan daha güzel huylu birini görmedik. Kimseye kızıp sinirlenmediği gibi, yüksek sesle bile konuşmazdı. Kendisine mahsus olan, onunla tanındığı bir elbisesi yoktu. Gâyet sâde bir şekilde giyinirdi."

Senûsî hazretlerinin geceki hâlini, hanımı şöyle anlatır: "Gecenin ilk kısmında bir mikdâr uyuyup, sonra kalkar, yüzünü semâya dönerek kendi kendine sitem eder ve; "Hem Cehennem azâbından korkuyorsun, hem de Cennet'e gideceği kendisine haber verilmiş bir kimse gibi uyuyorsun. Bu nasıl hâldir?" derdi. Sonra da fecre, sabaha kadar ibâdet ve tâat ile meşgûl olurdu.

Namaz kılmak ve Kur'ân-ı kerîm okumak niyetiyle hep mescidde kalmak ister, hiç çıkmak istemezdi. Ölüm hastalığında mescide gidemez oldu. Yatağından çıkamıyacak durumda olduğu zaman bile namazını terketmedi. On gün hasta kaldı. Hastalığı ağırlaştığında kızı; "Gidiyorsun ve beni terkediyorsun." deyince; "İnşâallahü teâlâ yakın zamanda Cennet'te buluşuruz." buyurdu. Vefât ederken de buyurdu ki: "Hak sübhânehü ve teâlâ bizlere ve bizleri sevenlere, vefât ederken Kelime-i şehâdeti söylemeyi nasîb etsin. O'ndan bunu dileriz." Bundan sonra vefât etti.Vefâtından sonra etrâfa misk kokusu yayıldı ve insanlar bu güzel kokuyu hissettiler.

Senûsî hazretlerinin pekçok kerâmetleri görülmüştür. Talebelerine, kendisine muhabbeti olanlara; "Bir yerde daralıp, zor durumda kaldığınızda, bizden yardım isteyin. Allahü teâlânın izni ile sizin o isteğiniz bize ulaşır ve bi-iznillâh yardım ederiz." buyurdu.

Bir defâsında,Senûsî'yi sevenlerden bir zât, evini kilitleyip bir yere gitmişti. Anahtarını kaybetti. Her ne kadar aradı ise de bulamadı. Evine gelip, elini kapalı kilidin üzerine koyarak; "Yâ Muhammed bin Yûsuf Senûsî bana yardım et. Seni vesîle ederekAllahü teâlâdan yardım istiyorum." dedi. Daha sözünü bitirmeden, kapalı kilit açılıverdi.

Senûsî hazretlerinin âdeti şöyle idi ki, mescidinde sabah namazını kıldırdıktan sonra bir

mikdâr zikir ile meşgûl olur, sonra talebelere ilim öğretirdi. Sonra evinden çıkıp, sohbet için toplanmış olanlarla bir müddet sohbet eder, daha sonra da içeri girip duhâ namazını kılardı. Sâdece duhâ namazında Kur'ân-ı kerîmden on hizb, elli sayfa okurdu. Öğle namazı vaktine kadar kitap mütâlaa eder (okur), sonra namazı kıldırırdı. Bâzan duhâ namazından sonra odasına girer, akşama kadar hiç çıkmazdı. Yatsı namazından sonra bir müddet uyur, sonra kalkıp abdest alır, fecr vaktine kadar namaz kılmakla veya Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl olurdu.

Senûsî hazretlerinin yazdığı kıymetli eserlerden bâzılarının isimleri şunlardır: **Ümm-ül-Berâhîn** (Akâid), **Şerhu Ümm-ül-Berâhîn** (Bu kitap, bir önce zikredilen kitabın şerhidir.), **Tevhîdü Ehl-il-İrfân, Ikd-ül-Ferîd fî Halli Müşkilât-it-tevhîd, Akîdetü Ehl-it-Tevhîd, Umdetü Ehl-it-Tevhîd vet-Tesdîd fî ŞerhiAkîdetü Ehl-it-Tevhîd, Kitâb-ül-Hakâik, Menhec-üs-Sedîd, Nusret-ül-Fakîr, Mukarreb-ül-Müstevfî, Şerhû Esmâ-il-Hüsnâ, Şerh-ut-Tesbîh, Şerhu İsagûcî, Şerhu Müşkilât-il-Buhârî, Şerh-uş-Şâtıbiyyet-il-Kübrâ, Muhtasarı Ravd-ül-Unf, Şerhu Cevâhir-il-Ulûm, Tefsîr-ül-Kur'ân.**

Âlimlerden birinin bir yakını vefât etmişti. O âlim zât, vefât eden bu yakınını rüyâsında görüp hâlini sordu. O da şöyle cevap verdi: "Elhamdülillah, Cennet'e girdim. Cennet'te, İbrâhim aleyhisselâmın, küçük çocuklara Senûsî'nin **Akîde** isimli kitabını okuttuğunu, o kitabı levhalara yazdıklarını ve sesli olarak (açıktan) okuduklarını gördüm." Bu yakınının söylediklerini hayretle dinleyen o âlim zâtın, Senûsî hazretlerine ve kitaplarına olan muhabbet ve îtimâdı daha da arttı.

KORKULU HÂLLER

Talebelerinden birisi Senûsî hazretlerine; "Efendim! Niçin bu kadar çok korkulu hâlde bulunuyorsunuz? Devamlı Cehennem azâbından bahsediyorsunuz? Devamlı yüzünüz sararmış bir hâlde?" diye sordu. Senûsî bu talebesine, bu suâle verdiği cevâbı kimseye anlatmaması şartıyla cevap verebileceğini söyledi. Talebe de kabûl edip, hocasının sağlığında kimseye anlatmamak üzere söz verdi. Bunun üzerine Senûsî hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlâ, beni Cehennem'e muttalî kıldı. Cehennem'i ve içinde ne varsa hepsini gösterdi. Cehennem'den Allahü teâlâya sığınırız. İşte o zaman yüzümün rengi değişti. Cehennem'in dehşetiyle bana mahzunluk çöktü. O zamandan bu âna kadar yüzümün rengi değişmiş olarak duruyor. Cehennem'i gören, ona muttalî olan kimsenin hâli nasıl olur? Onu görmüş olan kimse gülebilir mi? Doyuncaya kadar yemek yiyebilir mi? İşte bende bulunan ve senin suâl ettiğin hâlin sebebi budur." O talebe bundan sonra hocasına daha çok bağlandı ve yaşadığı müddetçe bunu kimseye anlatmadı.

CEHENNEM KORKUSU

Cezâyir'de yetişen, âlim ve evliyâdan,
Senûsî hazretleri, var idi ki bir zaman,

Allahü teâlâyı, hiç bir an unutmazdı,
Ve Allah korkusundan, geceleri yatmazdı.

Hüzünlü görünürdü, ekserî mübârek zât,
Fakat asla değildi, çatık kaş, asık surat.

Âhiret düşüncesi ve Allah korkusundan,
Göğsünün hırıltısı, duyulurdu dışardan.

İnsanlara güler yüz, gösterirdi ve lâkin,
Allah korkusu ile, ağlardı için için.

Talebesinden biri, onun bu hâllerine,
Vâkıf olup bu hâli, sordu kendilerine.

Dedi ki: “Ey efendim, acep zât-ı âlîniz,
Ne sebepten devamlı, hüzünlüdür hâliniz?

Cehennem azâbından, söylersiniz bize hep,
Yüz renginiz hep sarı, hep solgun, niye acep?”

Senûsî hazretleri, talebeye cevâben,
Buyurdu ki: “Evlâdım, söyliyeyim sana ben,

Cehennem'i rüyâda, gösterdi Rabbim bana,
Vâkıf oldum şiddetli, ateş ve azâbına,

İşte o günden beri, değişti bu yüz rengim,
Mahzunluk çöktü bana, sarardı soldu benzim.

Ona vâkıf olanın, ahvâli nasıl olur?
Onu gördükten sonra, o nasıl rahat uyur?

Onu gören bir kimse, artık gülebilir mi?
Ve doyuncaya kadar, yemek yiyebilir mi?

Cehennemin şiddeti, hiç gitmiyor gözümden,
Hak teâlâ korusun, bizi o korkunç günden.”

O talebe bunları, işitince hayretle,
Hocasına daha çok, bağlandı muhabbetle.

Senûsî hazretleri, yatmazdı geceleri,
İbâdetle geçerdi, zamanları ekseri.

Eğer uyku bastırıp, uyusaydı bir miktar,
Hemen kendi kendini, ederdi şöyle ihtâr:

Derdi ki: “Ey Senûsî, nicedir senin hâlin?
Kalk, tövbe istigfâr et, affetsin seni Rabbin.

Cehennem azâbından, korkuyorum diyorsun,
Hem de Cennetlik gibi rahatça uyuyorsun.”

BİR MİKDÂR ET

Rivâyet edilir ki, sıcak bir yaz günü, bir kimse çarşıdan bir mikdâr et alıp evine götürürken, Senûsî hazretlerinin mescidinin yanından geçiyordu. Bu sırada cemâat namaza durmak üzere idi. İkâmet okunuyordu. O kimse, burada namazı kılıp, ondan sonra gitmek istedi. Sonra, etin kaybolma veya bozulma ihtimâli bulunduğunu düşünüp, tereddüt etti. O kimse bu tereddüt içinde iken, namazın bir rekati kılındı. Nihâyet o kimse cemâate uydu ve namazdan sonra eti alıp gitti. Etin üzerindeki kanlar duruyordu ve hiçbir bozulma işâreti görülmemişti. Eve gelince pişirmek istediler. Tencereye koyup yatsı namazına kadar kaynattıkları hâlde, ette bir değişiklik görülmüyordu. Hattâ üzerindeki kanlar bile aynen duruyordu. Et, aynen Senûsî'nin mescidine girerken bıraktığı hâlde duruyor, hiç bir değişme olmuyordu. O kimse bunda bir hikmet olduğunu düşünerek, Senûsî'nin yanına geldi ve durumu anlattı. O da buyurdu ki: "Yavrucuğum, benAllahü teâlâdan ümîd ediyorum ki, bana tâbî olup arkamda namaz kılanın etini ateşte yakmaz. Bu et bu sebeble yanmıyor (pişmiyor) olabilir. Lâkin sen bu hâli gizle. Hiçkimseye anlatma." O daSenûsî hayatta iken bu hâdiseyi hiç kimseye anlatmadı.

1) Ta'rif-ül-Halef; c.1, s.179

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.12, s.132

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.216

4) El-A'lâm; c.7, s.154

5) Îzâh-ül-Meknûn; c.2, s.109, 448, 651

6) El-Bustân; s.237

7) Neyl-ül-İbtihâc; s.325

8) Keşf-üz-Zünûn; s.170,1157,1158, 1501, 1539,1626

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.13

SERRÂC;

Evliyânın büyüklerinden, maddî ve mânevî ilimler sâhibi. Ebû Nasr künyesi olup, ismi,Abdullah bin Ali'dir. Tûs şehrinde doğup yaşadığı için, Tûsî nisbet edildi. Saraçlık yaparak nafakasını temin ettiği için, Serrâc lakâbı verildi. Tâvûs-ul-fukarâ diye bilinirdi. 988 (H.378) yılında Tûs şehrinde vefât edip, oraya defnedildi.

Zamânının büyüklerinden ders aldı. Ebû Muhammed Mürteiş'in talebesi idi.Sırrî-yi Sekatî ve Sehl-i Tüsterî gibi büyük evliyâları gördü. Câfer Huldî ve Ebû Bekr Muhammed bin Dâvûd Dûkkî de onun hocaları arasındaydı. Az yer, az uyur, çok ibâdet ederdi. Ömrü, Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmekle geçti. Onun en mutlu günü, gerçek mânâda Allahü teâlânın rızâsına uygun yaşadığı gündü.Allahü teâlânın seçilmiş, sevgili kullarına hizmet eder ve onların sözlerini kitaplarında yazardı. Tâvûs-ul-fukarâ lakabı da bundan dolayı verilmişti.Tasavvuf ve hakîkat bilgilerinde birçok sözleri vardır. Bir kimsenin tövbe etmesine çok sevinir, kendisini vesile ettiği için Allahü teâlâya şükrederdi. İşlediği sevaplara ve yaptığı ibâdetlere de tövbe eder, ancak Allahü teâlânın rızâsına kavuşmakla Cennet'ine girebileceğini söylerdi.

Pekçok insan, bu mübârek zâta talebe olmak istedi. Onları doğru yolda ilerletmeyi, Cehennem ateşinin şiddet ve dehşetinden kurtarmayı vazife bildi. Çok kıymetli talebeler yetiştirdi. Onlar da hocalarından aldıkları feyz ve bereketi, emredilen yerlerde saçtılar. Beldeler, yıllarca onların nûru ile parladı. Bunlardan en meşhûru Ebü'l-Fadl ibni Hasan Serahsî'dir. O da, Ebû Saîd Ebü'l-Hayr'ın üstâdıdır.

Pek kıymetli eserleriyle de, büyüklerin sözlerini daha sonraki nesillere aktaran Ebû Nasr Serrâc'ın en meşhûr kitabı, **Lum'a**'dır. **Lum'a**'nın baskısı yapılmıştır. Bu eseri, evliyânın sözleri ve hâlleriyle ilgili daha sonra yazılan birçok esere kaynaklık etmiştir. **Risâle-i Kuşeyrî** ve **Keşf-ül-Mahcûb** bunlardandır. Serrâc'ın feyz kaynağı olan diğer bir eseri de **Kitâb-ül-Milh'**tir.

Onun şu menkıbeleri meşhûrdur:

"Bir sene, Ramazan ayında Bağdât'a gitti. Kendisine Şünûziyye mescidinde bir oda verip, talebelere imâmlıkla vazifelendirdiler. Bayrama kadar onlara imâmlık yaptı. Terâvih namazında beş defâ Kur'ân-ı kerîm'i baştan sona okurdu. Hizmetine bakan kimse, hergün odasına gelir ve çörek bırakırdı. Bayram günü çöreklerin hepsinin olduğu gibi durduğu görüldü."

"Yanan bir tandırın başında, mârifetden konuşuyorlardı. Ebû Nasr Serrâc, birden değişip ateşe doğru yürüdü. Tam ateşin ortasında Allahü teâlâya secde etti. Ateşten çıktığında yüzünde hiçbir yanma alâmeti görülmedi. "Bu hâl nedir?" diye sorulunca; "O'nun dergâhında göz yaşı dökenin, yüzünü yakmaya ateşin gücü yetmez" buyurdu.

Tûs'ta "Benim toprağımın önünden geçirilen cenâze, Allahü teâlânın rahmetine kavuşur, bağışlanır" buyurduğu söylenir ve bu müjdeye kavuşabilmek için, cenâzeler onun kabri önünde bir müddet bekletildikten sonra defnedilirdi.

Onun kıymetli sözlerinden ve daha önceki İslâm âlimlerinin nasîhatlerinden yaptığı nakillerden bâzıları şöyledir:

"Dünyâyı iki defâ terketmek lâzımdır. Önce dünyânın her türlü nîmetlerini terketmek. Sonra nîmetlere şükür için dünyâya dönmek ve dünyâ hırsından uzak olmaktır."

"Nefsine karşı olan sevginden dolayı isteklerine rızâ göstermek, onu Cehennem'e atmaktır."

"İnsanlar edebi üç ayrı şekilde anlamaktadırlar. Dünyâ ehlinin edebi; fesâhat ve belâgat ilimlerine sâhip olup, pâdişâhların isimlerini ve şiirlerini ezberlemektir. Dünyâya ehemmiyet vermeyen zâhidlerin edebi; riyâzet çekerek nefsi ıslâh etmek, şehvet ve arzularını terkederek dînin emir ve yasaklarına uygun hareket etmektir. Âriflerin edebi; kalb temizliği, sırların kontrolü, vaktin muhâfazası, hatıra gelen şeylere iltifât edilmemesi, taleb, huzûr ve kurb ânında edebe riâyet edilmesidir."

"Tüster şehrine gittiğimde, Sehl bin Abdullah'ın evini ziyâret ettim. Halk evin bir odasına, "beyt-üs-sibâ" (yırtıcı hayvanlar odası) diyordu. Bunun sebebini sorduğumuzda, "Arslanlar,Sehl'i ziyârete gelirdi. O da, onları bu odada misâfir eder, et ikrâm eder, sonra da salıverirdi" dediler. Biz bu durumu Tüster halkından kime sorduysak aynı cevâbı aldık."

İbn-i Rüveym'e "Allahü teâlânın insanlar üzerine ilk olarak farz kıldığı şeyin ne olduğu soruldu. O da, "Mârifettir. Nitekim Allahü teâlânın, meâlen **"Ben cinni ve insi yalnız bana ibâdet etsinler diye yarattım"** (Zâriyât sûresi: 56) şeklinde bildirdiği âyet-i kerîmede **ibâdet etsinler** kısmını İbn-i Abbâs hazretleri, "Tanısınlar" şeklinde tefsîr etmiştir" buyurdu.

Tevekkülü Ebû Bekr Dekkâk ve Sehl bin Abdullah'ın şu sözleri ne güzel anlatır: "Tevekkül; yarını düşünmeyip, hayatının o günde son bulacağını düşünmektir. Tevekkül; kulun Allahü teâlânın irâdesine kendisini tam teslim etmesidir."

Tevekkülün şartı, Ebû Türâb Nahşebî'nin şu sözünde bildirilmiştir: "Bedeni Allahü teâlâya ibâdette kullanıp, kalbiyleRabbine bağlanmak, Allahü teâlânın kâfî olduğuna kalbin mutmain olması, verilirse şükredip, verilmezse sabretmektir."

Yahyâ bin Muâz buyurdu ki: "Allahü teâlâyı seversen, halk da seni sever. Allahü teâlâdan ne kadar korkarsan, insanlar da o kadar senden korkar. Sen ne kadar Allahü teâlâ ile meşgûl olursan, insanlar da o kadar seninle meşgûl olur."

Ebü'l-Hasan Dîneverî'den "Mârifet nedir?" diye soruldu. "Allahü teâlânın nîmetini görmek ve bu nîmetlere şükürden âciz olduğunu anlamaktır" buyurdu.

1) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.91

2) Mir'ât-ül-Cinân; c.2, s.408

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.89

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.447

5) Îzâh-ül-Meknûn; c.2, s.552

6) El-A'lâm; c.4, s.104

7) Nefehât-ül-Üns; s.324

8) Risâle-i Kuşeyrî; s.26, 369, 370, 562, 674

9) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.111

10) İslâm AlimleriAnsiklopedisi; c.4, s.89

11) Brockelmann; c.1, s.359

SERTARÎKZÂDE MEHMED EMİN EFENDİ

Nûreddîn Cerrâhî hazretlerinin halîfelerinden. Şeyh Abdullah-ı Sivâsi hazretlerinin de oğludur. 1687 yılında doğdu. Çeşitli hocalardan ders aldıktan sonra Nûreddîn Cerrâhî hazretleri vâsıtasıyla yüksek derecelere kavuştu. Hocasının izni ile Eyüp Nişancası'nda kurduğu Sertarîkzâde dergâhının şeyhliği yanında Fâtih Medreselerinde müderrislik yaptı. 1761 yılında vefât etti. Kabri Eyüp Nişancası'ndaki dergâhındadır.

SERÛCÎ;

Mısır'da yetişen Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin Abdülganî bin Ebî İshâk es-Serûcî'dir. Künyesi Ebü'l-Abbâs ve lakabı Şemsüddîn'dir. Harrân nâhiyelerinden Serûc'a mensûb olduğu için, Serûcî denilmiştir. 1239 (H.637) senesinde doğdu. 1301 (H.701) senesinde, Rebîul-âhir ayının 12. günü Mısır'da Kâhire'de vefât etti. Karafe kabristanında İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin kabri yakınında defnolundu. Doğum ve vefât târihleri 1241-1310 olarak da bildirilmiştir.

Necmüddîn Ebü't-Tâhir İshâk bin Ali bin Yahyâ hazretlerinin talebesi ve dâmâdı olan Serûcî, ayrıcaSadrüddîn Süleymân bin Ebi'l-Izz, Muhammed binEbi'l-Hattâb bin Dıhye ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini anlatan**Hidâye** kitabını ezberledi. Fıkıh, hadîs ve başka ilimlerde yükseldi. Zamânında bulunan fıkıh âlimlerinin önde gelenlerinden oldu. Çalıştığı ilimlerde mâhir ve meşhûr oldu. Herkes tarafından tanındı. Sâlihiyye, Nâsıriyye ve Sûfiyye medreselerinde ders verdi. Alâüddîn Ali bin Bilbân el-Fârisî ve Alâüddîn-i Türkmânî gibi fıkıh âlimlerini yetiştirdi. Çok talebeye ders okuttu. Nu'mân el-Hatîbî'nin vefâtından sonra, 1292 senesinde Kâhire kâdısı oldu. Vefâtından az bir zaman önceye kadar bu vazifeye devâm etti. Fazîletler sâhibi, heybetli, kadri yüce, düzgün sözlü, fasîh, güleryüzlü, makbûl bir zât idi. Çok hayır ve hasenât sâhibi idi.Çok cömert idi. Fakîrlerin, garîb ve muhtaçların sığınağı idi. Zamânında bulunan ve daha sonra gelen âlimlerden bâzıları onun bu güzel hâllerini zikretmişler ve onu çok övmüşlerdir.

Rivâyet edildiğine göre, Ebü'l-Abbâs-ı Serûcî hazretlerinin bir defteri vardı ve birisinden borç alacak olsa o deftere kayd ederdi. Vefâtı yaklaştığında o defteri gösterip, kalan borçlarının ödenmesini vasiyet etti. Vefâtından sonra bir şahıs gelerek, Serûcî hazretlerinde iki yüz dirhem alacağı kaldığını bildirerek istedi. Deftere baktılar, bu şekilde bir kayıt bulamadılar. O gece sâlihlerden bir zât, Serûcî hazretlerini rüyâsında gördü.Serûcî, rüyâyı gören kimseye hitâben; "O(alacaklı olduğunu söyleyen kimse) doğru söylüyor. İnce bir yazı ile o kimsenin söylediği, defterde yazılıdır." buyurdu. Daha dikkatle deftere baktıklarında, hakîkaten yazıyı buldular ve hemen o kimseye alacağını ödediler.

MUTLAKA DOĞRUDUR

Şöyle anlatılır: Serûcî hazretleri hacca gittiğinde, Mekke-i mükerremede Allahü teâlâdan bir dilekte bulunmuştu ve bunu da hiç kimseye söylememişti. Bundan bir müddet sonra kendisine bir kimse gelerek dedi ki: "Rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. Sana, "Yanında (cebinde para olarak) ne varsa hepsini bana ver! Buna alâmet (işâret) istersen o da Mekke-i mükerremede, Allahü teâlâdan şu dilekte bulunmandır" diye söylememi emir buyurdular" dedi. O kimsenin sözlerini hayretle dinleyen Serûcî hazretleri; "Peki." dedi ve derhâl yanında bulunan yüz dînâr altın ve bin gümüşü çıkarıp o kimseye verdi. Sonra da; "Şâyet yanımda bundan daha fazla birşey bulunsaydı. Onu da mutlakâ sana verirdim. Çünkü bu emri Resûlullah efendimizden naklettiğine dâir bildirdiğin işâret mutlaka doğrudur" buyurdu.

1) Tabakât-üs-Seniyye; c.1, s.261

2) El-Bidâye ven-Nihâye; c.14, s.60
3) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.468
4) Şezerât-üz-Zeheb; c.6, s.23
5) Miftâh-üs-Se'âde; c.2, s.267
6) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.1, s.96
7) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.140
8) El-A'lâm; c.1, s.86
9) Fevâid-ül-Behiyye; s.13
10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.16

SEYFEDDÎN-İ FÂRÛKÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak, onların dünyâda ve âhirette, saâdete, mutluluğa kavuşmalarına vesîle olan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" adı verilen âlim ve velîlerin yirmi beşincisidir. İmâm-ıRabbânî hazretlerinin torunu ve Urvetü'l-Vüskâ Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretlerinin beşinci oğludur. İsmi, Muhammed Seyfeddîn, nisbesi Fârûkî'dir. Muhyissünne lakabıyla meşhûr olmuştur. 1639 (H.1049) senesinde Hindistan'ın Serhend şehrinde doğdu. l684 (H.1096) senesinde aynı yerde vefât etti. Kabri, babası Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî'nin türbesinin yakınındaki türbededir.

Muhammed Seyfeddîn-iFârûkî hazretlerinin doğumundan îtibâren büyük bir zât ve insanlara hidâyet rehberi olacağı belliydi. Nakledilir ki: Doğum zamânında bir melek görünüp; **"Doğduğu gün, öldüğü gün ve tekrar dirildiği gün Allah'ın selâmı üzerine olsun"** meâlindeki, Meryem sûresi on beşinci âyet-i kerîmeyi okuyarak müjde vermişti.

Seyfeddîn-i Fârûkî küçük yaşından îtibâren ilme yönelip ders okuyabilecek yaşa geldiği zaman, Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sonra amcası Muhammed Saîd'den aklî ve naklî ilimleri tahsîl edip kısa zamanda çok şeyler öğrendi. Zamânının bir tanesi ve mârifet deryâsı olan babası Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî'nin teveccüh ve sohbetleriyle, Nakşibendiyye yolunun usûl ve âdâbı üzere tasavvuf yolunda ilerleyip, kısa müddet

içinde Vilâyet-i hâssa-i Muhammediyye'ye kavuştu. Birçok hâller ve kerâmetler sâhibi oldu. Önce ve sonra gelenlerin olgunluk ve üstünlükleri ile güzel ahlâkını üzerinde topladı. Mânevî derecelere kavuşup, ârifler semâsının ayı ve âlimlerin baştâcı oldu.Kendisine, İlâhî hazînelerin kapıları aralanıp, birçok ihsânlara kavuştu.

Zâhiren ve bâtınen olgunlaştıktan sonra yüksek babasının emriyle insanlara, Allahü teâlânın dînini, sevgili Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem güzel ahlâkını anlatmak ve vaktin sultânı Evrengzîb Âlemgîr Hanın dînî terbiyesi için vazifelendirilip Delhi'ye gitti.

Ömrünün her saatini,Emr-i bil-mârûf ve Nehy-i anil-münker yapmakla geçiren Seyfeddîn-i Fârûkî hazretleri, Delhi'ye vardığı zaman, şehrin kapısında iki azgın fil ve bunları zabt etmeye çalışan iki heybetli pehlivanın resimlerinin asılı olduğunu gördü. Sultâna o resimleri indirtip yok edinceye kadar şehre girmeyeceğini bildirdi. Sultan resimleri indirtip yok ettirince şehre girdi. Sultan Âlemgîr Han, kendi isteğiyle ve samîmî olarak Seyfeddîn-i Fârûkî hazretlerine talebe oldu. Sohbetleriyle şereflendi. Yaşı ilerlemiş olmasına rağmen Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrenip ezberledi. Sohbetlerinin bereketiyle Hindistan'da yayılmış birçok bid'at ve sapıklık, Sultan Âlemgîr Han tarafından ferman çıkartılarak ortadan kaldırıldı ve Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem unutulmuş ve kaybolmuş sünnetleri ortaya çıkarıldı. Diğer vezirler, vâliler ve devlet adamları da Seyfeddîn-i Fârûkî hazretlerinin sohbetleriyle şereflenip hidâyete kavuştular. Ona son derece saygı duyup huzûrunda ayakta dururlardı.

Muhammed Seyfeddîn-i Fârûkî hazretlerinin himmet ve bereketiyle, Hindistan'ın her tarafında İslâmiyet yayılıp müslümanlar kuvvetlendi. Bid'at sâhipleri ve kâfirler perişân olup,

hiçbir yerde kabûl görmediler. Hindistan hiçbir zaman böyle bir devir görmemişti.

Muhammed Seyfeddîn-i Fârûkî hazretleri, Delhi'deki bu gelişmeleri ve Sultan Âlemgîr Hanın sevindirici hâlini babasına mektup yazarak bildirdiği zaman, babası çok sevinip duâ etti.

Sultan Âlemgîr Hân, bir gün MuhammedSeyfeddîn Fârûkî'yi husûsî bahçesine dâvet etti. Bu bahçenin ortasında gâyet süslü bir havuz, havuzun içinde, gözleri elmastan, bedeni altından yapılmış balık şekilleri vardı. Seyfeddîn Fârûkî buraya gelince; "Önce altından yapılmış bu balıkları kırın." buyurdu. Hepsini kırıp yok ettiler. Sultan; zekî, kâbiliyetli, tasavvuf ehline ve Allah adamlarına karşı muhabbet beslediği için, bu durumlara memnun oluyor, Allahü teâlâya şükredip; "Benim saltanatım zamânında böyle evliyâ yetiştiği için, Rabbime sayısız şükürler olsun." diyordu.

Delhi'de, onun sohbet meclisleri çok bereketli ve kalabalık olurdu. Kâfirler, fâcirler, fâsıklar da onun sohbet meclisine gelip, yüksek huzûruyla şereflenince, hidâyete kavuşup eski günahlarına tövbe edip, istigfâr ederek geri dönerlerdi. Onun sohbeti bereketiyle, binlerce kişi hidâyete ve kemâle kavuşup, yüksek derecelere ulaşmıştı. Dergâhına her gün binlerce kişi gelir feyz alırdı.

Bir gün Şehzâde Muhammed Âzam Şâh, teveccühüne kavuşmak ve sohbetiyle şereflenmek için Muhammed Seyfeddîn hazretlerinin dergâhına geldi. Dergâh kapısının önü çok kalabalık olduğundan buradan geçip huzura gelmekte güçlük çekti. Bu sırada başından sarığı düşüp, kaftanı kenara takıldı. Muhammed Seyfeddîn'in feyzli ve bereketli sohbetiyle şereflendikten sonra babasının yanına döndü. İnsanların, Muhammed Seyfeddîn hazretlerine karşı duyduğu iştiyâkı, arzuyu ve gösterdiği rağbeti anlatınca, Sultan çok sevinip; "Allahü teâlâya hamd olsun ki, benim zamânımda sultanların bile huzûruna zorlukla çıkabileceği evliyâ kullar yarattı." diye şükr etti.

Muhammed Seyfeddîn, insanların haklarına ve kardeşlerine karşı hürmet eder, haklarını gözetirdi. Bir gün aynı Şehzâde kendisini dâvet edince, kardeşlerinden, yaşca kendinden büyük olanını da berâberinde götürmüştü. Şehzâde, bu velî kardeşlerin ellerine su dökmek için leğen ve ibriği almış bekliyordu. Muhammed Seyfeddîn hazretleri şehzâdenin elinden ibriği ve leğeni alıp, ağabeyinin eline su döktü. Sonra ibriği şehzâdeye verdi.Şehzâde de onun eline su döktü.

Dünyâyı sevenler ve dünyâlık isteyenlerle arkadaşlık etmekten ve berâber oturmaktan şiddetle kaçınırdı. Yüksek sohbet meclisinde bulunanlar onun bir an evvel gelmesini şevkle beklerlerdi. Meclisinde olanlardan birisi, "Allah" ismi celâlini söylese, Muhammed Seyfeddîn (rahmetullahi aleyh) dehşete düşerek, kendinden geçip, kuş gibi çırpınırdı. Elinde olmayarak kendilerinden pekçok hâller ve kerâmetler zuhûr ederdi.

Bir sohbeti sırasında buyurdu ki: "Açlık ve mücâhede, hârika ve kerâmeti arttırır. Evliyânın sohbeti ise kalbe zikri yerleştirir. Sünnete tâbi olmayı kolaylaştırır. Yetecek kadar yiyiniz. Zîrâ yolumuzun büyükleri, bu yolu kalbde dâimâ Allah sevgisini bulundurmaya devâm ve sohbet üzerine kurmuşlardır. Zühd (dünyâdan uzaklaşmak) ve şiddetli mücâhedenin (nefsin istemediği şeyleri yapmak) netîcesi, kerâmet ve tasarruftan ibârettir. Biz bunları işden bile saymayız. Bizim maksadımız ancak zikre devâm, Allahü teâlânın yasaklarından kaçınıp emirlerine uymak, Resûlullah efendimizin sünnet-i şerîfine tâbi olmak, bir de çok feyz ve bereketlere kavuşmaktır."

Bir gün Muhammed Seyfeddîn hazretlerinin meclisinde bulunan kimselerden birisinin hatırından; "Şeyh çok büyükleniyor." diye geçti. Bu durum, Muhammed Seyfeddîn'e Allahü teâlânın yardımıyla zâhir olunca, ona; "Benim bu hâlim, Allahü teâlânın kibriyâ sıfatının tecellîsidir." buyurdu.

Cüzzâm hastalığına yakalanmış biri, Muhammed Seyfeddîn hazretlerine gelip şifâ için duâ

istedi. O duâ edince hasta iyileşti.

Her hâli İslâmiyete ve sevgili Peygamberimizin sünnet-i seniyyesine uygun olan MuhammedSeyfeddîn-i Fârûkî hazretleri bir sohbeti sırasında buyurdu ki:

"Sonsuz nîmetlerin sâhibiAllahü teâlâya hamd olsun. Peygamberlerin efendisine salât ve selâm olsun. Allahü teâlâ hepimizi dâimâ kendisiyle bulundursun ve mâsivâ ile meşgûl olmaktan bizleri korusun.

Beyt:

Allah sevgisinden başka ne varsa,
Hepsi câna zehirdir, şeker dahî olsa.

Allahü teâlâ sonsuz ihsânıyla kendi rızâsına uygun yaşamamızı nasîb eylesin. Çok eski bir düşman olan bu alçak dünyâ, ister dostu, ister düşmanı olsun hiç kimseyi kendi hâline bırakmaz ve hiç kimseye acımaz. En sonunda herkesi aldatarak vefâsızca ebediyyen terk eder. Akıllı o kimsedir ki, şu birkaç günlük ömründe Allahü teâlâya kulluk ederek, O'nun vâd ettiği sonsuz saâdet yolunu tutar.

Beyt:

Saâdet topu ortaya kondu,
Topu kapan yok, erlere n'oldu?

Bütün hareketlerde, yemede, uyumada, konuşmada, ahkâm-ı İslâmiyyeye tam uymalı, bilhassa bu zamanda, giyinmede dikkatli olmalıdır. Erkeklere ipek elbise giymek haramdır. Âdet hâlini almış olan bu tehlikeye düşmemek için çok uyanık olmalıdır. Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyin aslâ kalbinize gelmemesi için zikre çok devâm ediniz. Bu hâle bu yolun büyükleri "kalbin fâni olması" demişlerdir.

Allahü teâlâdan gelen belâ ve musîbetlere sabretmek husûsunda da yazdığı bir tâziye mektûbunda buyurdu ki: "Allahü teâlâ Bekara sûresi 156. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Ey Resûlüm! Belâya ve musîbete sabredenlere müjdele ki, onlar belâ ve musîbet gelince dediler ki: "Biz hayâtımızda Allahü teâlânın kuluyuz ve öldükten sonra da yine O'na döneceğiz."** buyruldu. Üzüntümü nasıl anlatacağımı ve ne yazacağımı bilemiyorum. Herkesin sevdiği ve Allahü teâlânın sonsuz affına muhtaç, Seyyid Emîr Hanın insanı ürperten ölüm haberini işitince ne kadar elemlere gark olduğumuz, ne türlü gam ve sıkıntılara düştüğümüz, söz ve yazıya sığmaz. Bir gün bu haber gelince, bütün ev halkı dayanılmaz acılara ve hüzne kapıldılar. Hastalık gibi bâzı mâniler olmasaydı, bu fakîr bizzat gelerek başsağlığı dileyecektim. Bu acı yalnız sizin değil, hepimizin, bütün dostlarımızın müşterek acısıdır. Lâkin elden ne gelir. Hiç kimse ölümden kurtulamıyacaktır. Enbiyâ (aleyhimüsselâm) ve evliyâ (kaddesallahü esrârehum) bu ölüm köprüsünden geçince başka insanlar ne yapabilir ki? Zümer sûresi 30. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Ey Resûlüm! Elbette sen öleceksin ve Mekke müşrikleri de ölecektir."** buyruldu. Bu âyet-i kerîme sözümüze katî delildir. Sizin için de bizim için de ölüm hemen önümüzdedir, gelecektir. Nâziât sûresi 7. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Kıyâmet günü birinci sûr ile bütün gökler harekete geçecek, bütün mahlûkât yok olacak, herkes ölecektir. İkinci sûr ile bütün mahlûkât yeniden hayat bulacaktır."** buyruldu. Hazret-i müceddîd-i elf-i sânî rahmetullahi aleyh, İmâm-ı Nevevî'nin rahmetullahi aleyh **Hilyet-ül-Ebrâr** kitabından naklen buyurmuşlardı ki: "Abdullah ibni Zübeyr radıyallahü anh zamânında insanlar üç gün tâûn hastalığına yakalandılar. Bu salgın hastalıkta, Peygamberimize sallallahü aleyhi ve sellem hizmet eden Enes'in (radıyallahü anh) seksen üç oğlu ve torunu ve Abdurrahmân ibni Ebî Bekr'in (radıyallahü anh) ise kırk oğlu ve torunu vefât etmiştir." İnsanların en hayırlısı Peygamber efendimize, Eshâb-ı kirâmına (radıyallahü anhüm) öyle muâmele yapılınca, bizim gibi âsîler hangi hesâba dâhil edileceğiz? Yine yüksek dedemiz ve mânevî rehberimiz Müceddîd-i elf-i sânî hazretleri, Muhammed Sâdık (rahmetullahi aleyh) amcamın tâûndan vefâtı

esnâsındaMahdûmzâde Kilân'a yazdıkları mektupta buyurmuşlar ki: "En azîz oğlumdan ayrılık, en büyük musîbet ve belâlardandır. Başka bir kimseye bunun gibi bir musîbet isâbet ettiğini bilemiyorum. Ammâ Allahü teâlâ hazretlerinin bu musîbet esnâsında, bu zayıf kalbe ihsân ettiği sabır ve şükürler, O'nun en büyük nîmetlerindendir. Allahü teâlâ hazretlerinden bu belânın mükâfâtını âhirette vermesini dilemeliyiz. Bir hadîs-i kudsîde buyrulmuştur ki: **"Ey insanoğlu! Gönderdiğim belâ ve musîbete sabredersen, ben de âhirette senin için Cennet'e girmenden başka bir mükâfâta râzı olmayacağım."** vesselâm."

Seyfeddîn-i Fârûkî hazretleri insanlara maddî ve mânevî her türlü yardımı yapardı. Yardımlaşmanın önemini belirterek buyurdu ki:

"Allahü teâlâya hamd olsun. İki cihânın efendisi Muhammed aleyhisselâma salât ü selâm olsun. Allahü teâlâya vâsıl olanların imâmı, hadîs âlimlerinin önderi; yüz bin hadîs-i şerîfi ezbere bilen Hâfız Abdülazîm Münzirî, **Kırk Hadîs-i Şerîf** adlı kitâbında, İbn-i Ömer'den (radıyallahü anh) rivâyet ediyor: "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz buyurdular ki: **"Kim ki bir mümin kardeşinin ihtiyâcını temin ederse, mahşer günü ameller tartılırken terâzinin başında duracağım. Benden imdâd isteyince, o zâta mutlaka şefâat edeceğim."** İbn-i Abbâs Peygamber efendimizden şöyle rivâyet etmiştir: **"Hayır ve şer Allahü teâlâ hazretlerindendir. Hayır anahtarları ellerine verilmiş olanlara müjdeler olsun. Şer anahtarları ellerine verilen kimselere yazıklar olsun."** Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anh) rivâyet olunmuştur; "Bütün mahlûkâtı Allahü teâlâ yaratmıştır. Onların her türlü ihtiyâcını irâde ederek, yaratıp göndermektedir. Allahü teâlânın rızâsı için O'nun kullarına kim daha çok hizmet ederse, Allahü teâlâ da o kullarını o kadar çok sever." Afv el-Müzenî babasından o da dedesinden (rıdvânullahi aleyhim ecmaîn) şöyle rivâyet eder: "Peygamber efendimiz buyurdular ki: **"Allahü teâlâ, insanların ihtiyaçlarını gördürmek için öyle kullar yaratmıştır ki, onlara Cehennem azâbı yoktur. Kıyâmet günü olunca onlar için nûrdan kürsüler hazır olur. İnsanlar hesâba çekilirken onlar Allahü teâlâ ile sohbet ederler."** Ali ibni Ebî Tâlib (radıyallahü anh) rivâyet etti.Peygamber efendimiz buyurdular ki: **"Kim ki bir mümin kardeşine yardım ve ihtiyâcını temin etmek için harekete geçip yürürse, Allahü teâlânın yolunda harb eden mücâhidler sevâbı verilir."** Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti. Peygamber efendimiz buyurdular ki: **"Kim ki bir müslüman kardeşinin ihtiyâcını temin ederse, Allahü teâlânın yakın dostu ve velî kulu olur. Bir kimse mümin kardeşinin sıkıntısını gidererek sevindirirse, Allahü teâlâ o mümine mahşerde, sırâtı geçerken iki tâne nûrdan ışık verir. Bu iki nûrun ziyâsının kudretini yalnız Allahü teâlâ verir."** Vesselâm evvelen ve âhiren."

Allah adamlarını ve evliyâyı sevmenin önemiyle ilgili olarak da buyurdu ki:

"...Bu büyükleri sevme saâdetiyle, hiçbir üstünlük ölçülemez. Bu büyüklere muhabbet, bir kimsenin en üstün vasfı olmalıdır. Bu sebeple sonsuz derecelere yükselmek ümîd edilir. Allah adamlarını sevmenin insana kazandıracağı üstünlükler ve dereceler, ifâde edilemez, kitaplara sığdırılamaz. Vesselâm."

Seyfeddîn-iFârûkî hazretleri çeşitli zamanlardaki sohbetlerinde buyurdu ki:

Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: **"İslâm ve sultan ikiz kardeş gibidir. O ikisinden birisi ancak diğeri ile iyi olur. Temeli olmayan bir şey yıkılır. Muhâfızı olmayan bir şey de zâyi olur."**

Bekara sûresi 201. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Kimi de; "Ey Rabbimiz! Bize dünyâda da iyi hâl ver, âhirette de iyi hâl ver ve bizi o ateş** (Cehennem) **azâbından koru" der."** buyruldu. İmâm-ı Fahreddîn-i Râzî bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyurdu ki:

"Allahü teâlâya duâ edenler iki kısımdır: Birinci kısım, sâdece dünyâlık elde etmek için duâ ederler. İkinci kısım hem dünyâ, hem de âhiret için duâ ederler. Üçüncü bir kısım daha vardır ki, onlar sâdece âhiret için duâ ederler. Sâdece âhiret için duâ etmenin doğru olup olmadığı

husûsunda âlimler ihtilâf ettiler. Âlimlerin ekserîsi, sırf böyle duâ etmenin doğru olmayacağını söylediler. Çünkü insan muhtâç ve zayıf bir varlıktır. Ne dünyânın elem ve acılarına, ne de âhiretin sıkıntı ve meşakkatlarına güçleri yetmez. En uygun olanı dünyâ ve âhiretteki kötülüklerden Allahü teâlâya sığınmak, her iki âlemde de iyi hâl üzere bulunmayıO'ndan istemektir."

Yine Fahreddîn-i Râzî tefsîrinde, Enes bin Mâlik'in şöyle anlattığını haber veriyor: "Bir defâsında Resûlullah efendimiz bir zâtın ziyâretine gitti. Hastalık sebebiyle o kimse gâyet zayıf ve hâlsiz düşmüştü. Resûlullah efendimiz o kimseye; **"Sen Allahü teâlâya nasıl duâ ederdin?"** diye sordu. O da; "Ben; "Allah'ım! Âhirette eziyette olmayayım da dünyâda nasıl olursam olayım. Âhirette sıkıntı çekeceksem onu bana dünyâda ver." diye duâ ederdim." dedi. Bunun üzerine Resûlullah buyurdu ki: **"Senin buna gücün yetmez. Sen şöyle de: "Rabbimiz! Bize dünyâda da âhirette de iyilik ver. Bizi Cehennem azâbından koru!"** Sonra Resûlullah efendimiz o kimseye duâ etti. O kimse Allahü teâlânın izni ile şifâ buldu.

Eğer Allahü teâlâ kullarına, hiç dert ve elem vermemiş olsa veya çok az vermiş olsaydı, insanlar O'na ibâdet etmekten ve O'nu zikretmekten gâfil olurlardı. İnsanın, dünyâ ve âhiret saâdetine, Allahü teâlânın rahmetine kavuşabilmesi için, ibâdet ve tâatten ve zikrden geri kalmaması şarttır. Buna göre herkes Allahü teâlânın rahmetine muhtactır. Bu durumda iyi düşünce, dert ve sıkıntıların, aslında birer nîmet ve insanı Allahü teâlâya çeken birer kemend oldukları anlaşılır."

Ömrünü, İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğrenmek, öğretmek ve insanlara anlatarak onların dünyâda ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermeleri için sarf eden Muhammed Seyfeddîn hazretleri bin dört yüz velî yetiştirdi. Bir çok velî ve mürşid-i kâmil yetiştirip, insanların hidâyete kavuşmalarına vesîle oldu. Seyyid Nûr Muhammed Bedâyûnî, yetiştirdiği talebelerinin en büyüğü ve kâmilidir. Sekiz oğlu vardı. Üçü kendi huzûrunda kemâle geldi. Beşi henüz küçüktü. Büyük olan oğulları Şeyh Muhammed A'zam, Şeyh Muhammed Hüseyin ve Şeyh Muhammed Şuayb'dır. Diğer oğulları; Muhammed Îsâ, Muhammed Mûsâ, Muhammed Kelimetullah, Muhammed Osman ve Abdurrahmân'dır. Altı kızı vardı. Bunlar; Cennet, Habîbe, Sâire, Şehrî, Refîunnisâ ve Zehrâ'dır.

Mektûbât-ı Seyfiyye adlı bir eseri olup, içinde yüz doksan mektup vardır. Bu kıymetli eseri, oğlu Muhammed A'zam toplayıp kitap hâline getirmiş, Hindistan'ın Haydarâbâd şehrinde basılmıştır.

İNKÂR MI EDİYORSUN

Halktan birisi Seyfeddîn-i Fârûkî'nin büyüklüğünü inkâr ederek kabul göstermemişti. O gece rüyâsında bir grup gece bekçisi gelip onu şiddetli bir şekilde döğmeye başladılar ve; "Allahü teâlânın sevgilisi olduğu hâlde, sen Muhammed Seyfeddîn hazretlerinin üstünlüğünü inkâr ediyorsun öyle mi?" dediler. Bu korkuyla uyanıp, yaptığına tövbe etti ve onun talebeleri arasına girdi.

SULTAN HÜRMET EDERDİ

İmâm-ı Rabbânî'nin, torunu olan bu zât,
Serhend şehrinde doğup, orada etti vefât.

Beşinci oğlu idi, o, Muhammed Ma'sûm'un,
Çok kişi yola geldi, sohbetiyle sırf onun.

Uzun boylu ve esmer, iri gözlü, heybetli,
Zât olup, sakalının, iki yanı seyrekti.

O dünyâya gelince, gök yüzünden bir melek,
Müjdeledi doğumu, herkese görünerek.

Henüz küçük yaşında, ezberledi Kur'ânı,
Hep ilim öğrenmekle, geçiyordu her ânı.

Mübârek babasından, tahsîl görüp, sonunda,
Çıktı çok yükseklere, o tasavvuf yolunda.

Zamânın sultânını, dînî yönden terbiye,
Etmek için emîrle, gitti sonra Delhi'ye.

Lâkin şehre girmeden, yanlarından kapının,
Put'a benzer heykeller, görüp durdu ansızın

Buyurdu ki: Sultana, gidip haber veriniz.
Bu heykeller kalkmadan, bu şehre girmeyiz biz."

Âlemgir Hân da bunu, emir telâkkî edip,
Kaldırttı o putları, aynı gün emir verip.

Talebesi oldu ve gösterdi saygı, hürmet.
Verdi dînî sahada, yetki ve selâhiyyet.

Hindistan'da yayılmış, her bid'at ve kötü hâl,
Onun bereketiyle ortadan kalktı derhâl

Unutulmuş sünnetler, çıkarıldı ortaya,
İslâmiyet bu yerde, yeniden oldu ihya.

Çok devlet adamları, kumandanlar, vezirler,
Onun sohbetleriyle, hidâyete erdiler.

Ona öyle saygılı, olurlardı ki hattâ,
O otur demedikçe, beklerlerdi ayakta.

Sohbetinde binlerce, fâsık, fâcir ve kâfir,
Hidâyete ererek, kalbleri oldu tenvîr.

Öyle çok kalabalık, idi ki sohbetleri,
İzdihamdan kolayca, girilmezdi içeri.

Hattâ bir gün sultanın, oğlu şehzâde A'zam,
Geldiğinde gördü ki, kapıda bir izdiham.

Kalabalık içinden, zor geçerek, o bile,
Güçlükle şereflendi, onun sohbeti ile.

Hattâ öyle oldu ki, sarık düştü başından,
Çıkacak gibi oldu, kaftanı arkasından.

Akşam avdet edince, babasının yanına,
Gördüğü izdihamı, anlattı aynen ona.

Sultan bunu duyunca, çok sevinip dedi ki:
"Allahü teâlâya, şükürler ederim ki,

Öyle büyük bir velî, nasîb etti ki bana,
Zor girebiliyoruz, bizler bile yanına."

Ve lâkin o devirde, biri vardı mâlesef,
Hiç onun sohbetiyle, olmamıştı müşerref

Kendini bir şey sanan, o câhil ve bî-edeb,

Bu büyük evliyâyı, inkâr ediyordu hep.

Bir gece rüyâsında, bekçilerden bir grup,
Sopalarla bu zâtı, dövdüler hayli vurup.

Dediler ki: “Allah'ın, bir sevgili kulunu,
Nasıl inkâr edip de, sevmezsin hem de onu?”

Bu korkuyla uyanıp, nazar etti kalbine,
Gördü ki sevgi dolmuş, o düşmanlık yerine.

DUÂ ORDUSU

Seyfeddîn-i Fârûkî hazretleri, **Mektûbât'**ında yer alan ve zamânın sultânına yazdığı mektupta şöyle buyurdu:

"Sûre-i Hacc'ın 40. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Allahü teâlânın dînine kim yardım ederse, Allahü teâlâ da o kimseye yardım eder."** buyrulmaktadır. Peygamber efendimiz buyurdular ki: **"İstihâre yapan ümidsizliğe düşmez. İstişâre eden de pişmân olmaz."**Mektûbunuzda yazmış olduğunuz yukarıdaki âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf tarafımızdan okunarak anlaşıldı. Bu fakîr, duâların kabûl olduğu ve fakîrlerin sohbet ettiği zamanlarda, âfâkî ve enfûsî (içteki ve dıştaki) bütün düşmanlarınıza gâlib gelmeniz ve büyük zaferlere kavuşmanız için Allahü teâlâya yalvarıyor ve O'ndan yardım diliyorum. Çünkü Hind yarımadasında ve Asya kıtasında İslâmın kuvvetlenmesi ve yayılması, duâ ordusunun yardımıyla, kazanacağınız kesin zaferlere ve netîcede devletinizin güçlenmesine bağlıdır.

Yardım iki kısımdır: Birinci kısmı, görünen sebeplere bağlı kılmışlardır. Bu ise yardımın sûreti, zâhiri ve bedeni gibidir. Zaferin maddî sebebini ve zâhirini teşkil eden sebep, muhârebe meydanlarında harb eden gazâ ordularıdır. İkinci kısım ise, yardımın mânevî kısmını ve rûhunu teşkil eden, gözle görülmeyen duâ ordularıdır. Mânevî ordular, maddî ordulardan daha kıymetlidir ve yardımın özü ve rûhudur. Yardımları, sebepleri, fethi ve zaferi isteyip yaratan Allahü teâlâdır. Enfâl sûresi 10. âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Yardım, yalnız Allahü teâlâdan gelmektedir."** buyrulmaktadır."

Duâ ordusu, hakîkî yardımı gönderenAllahü teâlâ ile yine O'nun yarattığı zâhirî sebep olan gazâ ordusu arasında vâsıta ve delîldir. Ayrıca duâlar, kazâyı ve belâyı def eder. Hep doğru söyleyici Peygamber efendimiz buyurdular ki: **"Kazâyı hiç bir şey geri çeviremez. Yalnız duâ geri çevirebilir."** Duâdaki bu tesir bu kudret, silâhlarda aslâ yoktur. Duâ ordusu görünüşte zayıf, âciz olsa da, gazâ ordusundan daha kuvvetlidir. Aynı şekilde duâ ordusu rûh gibidir, gazâ ordusu da maddî beden gibidir. Gazâ ordusunun duâ ordusuna sığınmasından başka çaresi yoktur. Çünkü, rûhsuz beden, kuvvet alamaz, zaferler elde edemez. Nitekim sevgiliPeygamberimiz, Muhâcirînin fakirlerini vesîle ederek, Allahü teâlâya duâ ederlerdi. Her ne kadar bu fakîr, duâ ordusundan sayılmaya lâyık değilsem de, yalnız ismim fakîr olduğu için duâlarımın kabûl olma ihtimâlini düşünerek, dâimâ ümidliyim ve devamlı sizin zaferiniz için duâ ediyorum. Hazırlandığınız Dekken seferinde, Allahü teâlâ sizlere gâlibiyet ve zaferler nasîb eylesin. Bekara sûresi 127. ayet-i kerîmesinde meâlen; **"Yâ Rabbî! Sen duâlarımızı işitirsin, arzularımızı bilirsin, duâlarımızı kabûl eyle."** buyrulmaktadır. Vesselâm."

1) Umdetü'l-Makâmât; s.392

2) Mektûbât-ı Seyfiyye

3) Reşâhât Zeyli; s.46-49

4) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.204

5) İrgâmü'l-Merîd; s.75

6) Hadâikü'l-Verdiyye; s.199

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1141

8) Makâmât-ı Ahyâr; s.57

9) Hadîkatü'l-Evliyâ; s.112

10) Âdâb; s.63

11) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.16, s.173

SEYFEDDÎN HALVETÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Seyfeddîn Muhammed Halvetî'dir. Afganistan'daHerî (Herat) şehrinde doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1410 (H.813) târihinde Herî'de vefât etti. Kabr-i şerîfleriKazergâh Köprüsü başındaki Halvetîler kabristanındadır.

Seyfeddîn Halvetî, Pîr Ömer Halvetî hazretlerinden ilim ve edeb öğrendi. Bir zaman Bağdât ve Tebriz'e gitti. Hocasından öğrendiklerini anlatmakla meşgûl oldu. Sözleri çok tesirliydi. Sohbetine nice kimseler gelir, sohbetin aşkıyla kendilerinden geçerler ve yerlere düşerlerdi. Bâzısının da sohbette can verdiği olurdu. O nereye gitse insanlar o tarafa gider, arkasından gelirdi.

Bir gün sohbet meclisine bir sarhoş gelip nâralar atmaya başladı. Bunun üzerine Seyfeddîn hazretleri onu alıp eve götürdü. Ona güzel elbiseler giydirdi. Bıyıklarını kırktı. Hak yolunun talebesi şekline soktu. Sonra ona duâ edip; "Yâ Rabbî! Biz bunun zâhirini, görünüşünü süsledik. Sen de bâtınını, gönlünü, kalbini süsle!" diye duâ etti. O kişi yatarken acâib bir rüyâ görüp hemen uyandı. Şeyh Seyfeddîn hazretlerinin ayaklarına kapanıp af diledi. Yaptıklarına tövbe etti ve talebeleri arasına girdi.

YENİ GELDİ

Bir zaman, Seyfeddîn Halvetî hazretlerini bir yere vâza dâvet ettiler. Seyfeddîn hazretleri o yeni talebesi olan kişiyi diğer talebeleri ile gönderdi ve vâzı onun yapmasını bildirdi. Talebeler hayrette kalıp; "Bu nasıl olur. Daha yeni geldi." dediler ve îtirâz ettiler. Seyfeddîn hazretleri onlara; "Söz tutunuz." buyurdu. Herkes sesini kesti. O yere vardıklarında o genç kürsüye çıktı ve vâz etti. Vâzdan sonra ona nasıl vâz ettin diye sorduklarında, o; "Ben kürsüye çıktığımda benimle birlikte hocam da çıktı. O söyledi ben tekrarladım." dedi.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536, v.116

SEYFEDDÎN MENÂRÎ;

Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî'nin yetiştirdiği büyük velîlerden. Taşkend ile Semerkand arasında bulunan Ferket kasabasına bağlı Menâr köyünde doğdu. Orada yetişti. Oraya nisbetle Menârî denilmiştir. Kaynak eserlerde doğum ve vefât târihleri tesbit edilememiş ise de, on beşinci asrın başlarında vefât ettiği bilinmektedir.

Seyfeddîn Menârî, Behâeddîn-i Buhârî'nin yüksek talebelerindendir. Şâh-ı Nakşibend bu yüksek talebesine husûsî ihtimâm ve sevgi gösterirdi. O da, Şâh-ı Nakşibend vefât edinceye kadar sohbet ve hizmetinden ayrılmadı. Şâh-ı Nakşibend hazretleri, vefâtına yakın bu kıymetli talebesine, kendisinin vefâtından sonraAlâüddîn-i Attâr'a bağlanmasını, onun hizmet ve himmet kanatları altında bulunmasını işâret etti. O da hocasının vefâtından sonra, Hâce Alâüddîn'in hizmetine girdi.

Seyfeddîn Menârî, ilk zamanlarındaHâceHamîdüddîn'den fıkıh ilmi okuyordu.Lüzûmu kadar fıkıh öğrendikten sonra, Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin sohbet ve hizmetine devâm etmeye başladı. HâceHamîdüddîn ise, fıkıh ilmini ilerletmesi arzusunda olduğundan, onun bu ayrılışını hoş karşılamadı. Hattâ onu kötülemeye kadar gitti.

Seyfeddîn Menârî şöyle anlatır: "İlk hocamHamîdüddîn vefât ederken yanında bulundum. Büyük bir ızdırap içinde idi. Ona; "Çektiğiniz bu acı ve ızdırap nedir? Tahsîl etmeyi

bıraktığımızdan dolayı bizleri kötülediğiniz o ilim hazîneleriniz nereye gitti." dedim. Bunun üzerine; "Bizden gönül istiyorlar. Yâni selim kalb istiyorlar. Bizde ise ondan eser yok. Izdırâbım bundandır." dedi."

Seyfeddîn Menârî, o zamanda bulunan himmet ehli velîlerden idi.Bir defâsında şöyle anlattı: "Eğer insan sıhhatte iken, kalb huzûruna varamıyacak ve ondan bir meleke elde edemeyecek olursa, hastalık vaktinde kuvvetler eksilmeye başlayınca huzûru bulmak son derece zor olur. Sâlihlerin böyle hastaları ziyârete gelmesi, hastaya rûhânî bir kuvvet kazandırmak içindir. Bu yolda yükseklik iddiâsında bulunan, bir şey bildiğini zannedip parlak kelimelerle millete vâz ve nasîhat edenlerin çoğunun âhirete intikâllerini gayet âciz ve dağınık gördüm. Böylelerinin bütün ilimleri, bu müthiş ânda silinip gidiyor. Elde edilmesi sunîlikle olan bu şeyler, çeşitli hastalıkların hücûmu ve insan tabiatinin zaafı olan ölüm ânında hiçbir fayda vermiyor. Bilhassa şiddet ve mihnetlerin en büyüğü olan rûhun bedenden ayrılışı zamânında sunîliğe hiç yer kalmaz." Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin, Seyfeddîn isminde dört talebesi vardı. Biri mahbûb (sevilen), biri makbûl, biri makhûr (kahra uğramış) ve biri de merdûd (kovulmuş). Burada hâl tercümesini verdiğimiz Seyfeddîn Menârî, mahbûb (sevilen) olanı idi. Makbûl olanSeyfeddîn Hoşkan'ın, Şâh-ı Nakşibend'e bağlanması şöyle olmuştu. Seyfeddîn Hoşkan, ticâret ile uğraşırdı. Bir gün, ticâret maksadıyla, Buhârâ'dan, Harezm'e geldi. Orada Alâüddîn-i Attâr'ın sohbetine kavuştu. Sonra Buhârâ'ya döndü. Alâüddîn-i Attâr'dan aldığı feyz ile Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin sohbetine devâm etti. Şâh-ı Nakşibend'den yolun edeb ve usûlünü öğrendi. Bu yola sımsıkı sarıldı.

Şâh-ı Nakşibend'in kahrına uğrayan Seyfeddîn ise, Seyfeddîn Bâlâhâne idi. Bu Seyfeddîn ile Muhammed Pârisâ'nın amcası Hüsâmeddîn Yûsuf Seyfeddîn Hoşkan, gece-gündüz berâber sohbet edip, birbirinden ayrılmazdı. Seyfeddîn Hoşkan, Şâh-ı Nakşibend'in yoluna girince, birgünSeyfeddîn Hoşkan'ın evinde toplandılar. Şâh-ı Nakşibend'in yüksekliği, kemâli üzerinde konuştular. Seyfeddîn Hoşkan, arkadaşlarına, kendilerinin de Şâh-ı Nakşibend'in yoluna girmeleri ve büyük saâdete ermeleri için ısrârda bulundu. Seyfeddîn Bâlâhâne de şöyle anlattı: "Bir gün Şâh-ı Nakşibend hazretlerine rastladım. Üzerlerinde yeni bir hırka vardı. Gönlüm o güzel hırkaya meyletti. Kalbimden o hırkayı bana verse diye geçirdim. İçimden geçeni keşfedip, o hırkayı bana verdi. O zâtın evliyâlık yolunda kemâl derecede olduğuna ben de şâhidim. Lütfedip bana vâsıta olun beni Şâh-ı Nakşibend'in sohbetine eriştirin." dedi. Bunun üzerine, berâberce Şâh-ıNakşibend'in huzûruna gittiler. Kabûl edilmesi için yalvardılar. Şâh-ı Nakşibend, bu yalvarmaları üzerine onu kabûl etti. Fakat bir müddet sonra, Seyfeddîn Bâlâhâne, Şâh-ıNakşibend ve birkaç talebesi ile berâber Buhârâ sokaklarından gidiyordu. Birden karşılarına yüksek tanınan, fakat Şâh-ı Nakşibend'in üstünlüğünü inkâr eden biri çıktı. Şâh-ıNakşibend, yükseklikleri ve yaratılışları îcâbı o kimseyi gâyet nâzik ve güleryüzle karşıladı. İltifât etti. Hattâ birkaç adım da yanında yürüyerek uğurladı. Fakat Seyfeddîn Bâlâhâne, Şâh-ı Nakşibend geri döndüğü hâlde, birkaç adım uğurlama ile kalmayıp, o bid'at sâhibi kimseyi tâkib etti. Şâh-ı Nakşibend, bu edebe uymayan işten dolayı çok müteessir oldu.Seyfeddîn Bâlâhâne geri dönünce; "O kimseyi uğurlamakta mübâlağa gösterdin. Bu hatâ yüzünden kendini rüzgâra verdin. Belki Buhârâ'yı da harâb ettin!" buyurdu. Şâh-ıNakşibend'in bu üzüntüsünden, Seyfeddîn Bâlâhâne o gün öldü. Özbekistan taraflarından gelen bâzı kimseler de Buhârâ ve çevresini yağmalayıp, her tarafı harâb ettiler. Birçok mâsum insanı da öldürdüler.

Diğer Seyfeddîn ise; başlangıçta, Şâh-ıNakşibend hazretlerini severdi. Ticâretle uğraşır, bütün zamânını para kazanmaya sarf ederdi. Bu sebeple kendisinde hasislik alâmetleri başgöstermişti. Bir gün Şâh-ıNakşibend hazretlerini, talebeleri ile berâber evine yemeğe dâvet etti. Şâh-ı Nakşibend hazretleri dâimâ yemeğin sonunda tatlı veya meyve yerlerdi. Meyvesiz veya tatlısız ziyâfetlere ise, latîfe ederek; "Bu ziyâfetin demi yok" derdi. O günde yemek yenilip, yemeğin sonunda tatlı veya meyve gelmeyince; Seyfeddîn'e latîfe yollu; "Verdiğin yemek demsiz oldu." buyurdu. Bu söz Seyfeddîn'e çok ağır geldi. Kalbinde Şâh-ı

Nakşibend hazretlerine karşı bir soğukluk meydana geldi. Bu hâl, Şâh-ı Nakşibend hazretlerine de mâlûm olunca, üzüldü ve hep parayı hesâb eden bu Seyfeddîn'e; "Nasıl, on iki bin altın sermâyen olsa yeter mi?" buyurdu. Meğer, Seyfeddîn'in bütün maksadı, on iki bin altın sermâye sâhibi olmak imiş. Bundan sonra Seyfeddîn de dünyâ menfaatleri hırsına düşüp, sohbetlere gelmez oldu.

Bir gün bu Seyfeddîn'i bir kervan ile giderken, konakladıkları çimenlik ve yeşillik üzerinde yuvarlanırken görmüşler. Dünyâ malına düşkün olmak hâli onu o kadar kaplamış ki, hem yuvarlanıyor, hem de; "Oh! Oh! Birisine bağlanmamak ne tatlı, ne tatlı!" diye bağırıyormuş. Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri: "Bu Seyfeddîn ne nasîbsiz kimseymiş. Hâce Behâüddîn gibi bir zâtın sohbetlerinden ayrılıyor da, bundan zevk alıyor. Böylelerine yazıklar olsun!" buyurdu.

SUYU BAĞLAYAMADIM

Seyfeddîn Menârî anlatır: Şâh-ıNakşibend hazretlerinin sohbetinden uzaklaştırılanlardan birisi de, kız kardeşimin oğluŞemsüddîn idi. Bir gün Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin evine, hatırı sayılır misâfirler gelmişti. Şâh-ı Nakşibend bu Şemseddîn'e; "Nehre git de suyu bu tarafa bağla" buyurdu. Şemseddîn emri yerine getirmekte gevşeklik gösterdi. Biraz sonra da gelip, Şâh-ı Nakşibend'e; "Vücûdumda bir hâlsizlik meydana geldi. Su yoluna suyu bağlayamadım." dedi. Bu ihmâl, Şâh-ı Nakşibend hazretlerini çok üzdü. Mevlânâ Şems; "Kendini boğazlayıp da su yerine kanını akıtsaydın. Senin için bu sözü söylemekten daha hayırlı olurdu." buyurdu.

Ondan sonra Şemsüddîn'e bir hastalık musallat oldu. Çâresini bulamadılar. Bir ara benim yanıma geldi. Hâlini anlattı: Kendisine; "Hâce Alâüddîn-i Attâr'a git. Hâlini arz et. Senin için, Şâh-ıNakşibend hazretlerine gidip, şefâat etmelerini ricâ et! Belki merhamet edip kabahatini bağışlar" dedim. Yeğenim Şemseddîn, Alâeddîn Attâr'a gitmeyip, Muhammed Pârisâ'ya gitmeyi tercih ederek, onun yanına gitmiş, o da; "Senin derdin bizim tarafımızdan şifâya kavuşturulamaz. Senin başvuracağın yer, Alâüddîn-i Attâr'ın kapısıdır." demiş. Yeğenim Şemsüddîn yine gitmemiş. Gelip olanları bana anlattı. Ben de kendisine; "SanaAlâüddîn-i Attâr hazretlerine git demedim mi? Başka yol kalmadı..." dedim. Yine Alâüddîn Attâr'a gitmedi.Tekrar Muhammed Pârisâ'ya gitti. Bundan sonra, Şemsüddîn öyle hastalandı ki insanları bile tanıyamaz hâle geldi. Çocuklarının isimlerini bile unuttu. Sâdık talebelerin, şu üç edebe uymaları mecbûriyeti vardır: Hocasına makbûl sayılacak ne hizmet yapsa, bundan dolayı aslâ gurûra düşmemeli, nefse pay çıkarmamalıdır. Kendisinden makbûl olmıyan bir iş zuhûr etse, ümitsizliğe düşmemeli, ayrılmayı aslâ aklına getirmemelidir. Hocasının verdiği emri muhâkeme ve münâkaşa etmeden yerine getirmek için canla başla gayret göstermelidir."

1) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Arabî); s.63

2) Reşehât Ayn-ül-Hayât (Osmanlıca); s.110

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.18

SEYYİD ABDÜLAZÎZ;

Anadolu'da yetişen kıymetli velîlerden. 1880 (H.1297) senesinde vefât etti. Kabri, Yukarı Doğubâyezîd'dedir. Oğlu Seyyid Ömer ve kızı Hadîce Hanımla aynı türbededir. Babası Seyyid İbrâhim, dedesi ise Seyyid Abdurrahîm hazretleridir. Dedesi, Arvas Medresesinde ve babalarının sohbetinde yetişip kemâle ermiş, büyük bir âlim ve velî olmuştur. 1785 (H.1199) senesinde İshâk Paşa tarafından Doğubâyezîd'e dâvet edildi. Bu dâveti kabûl edip oraya yerleşti. BöyleceArvas âilesinden bir kol da oradan yayıldı. Doğubâyezîd ve havâlisinde Ehl-i sünnet îtikâdının ve doğru din bilgilerinin yayılmasında, çok büyük hizmetleri olmuştur. Bu hizmetler sâyesinde sapık inanışlar o bölgede yayılmamıştır. Ayrıca tasavvufta da hizmet edip, pekçok velî yetişmesine ve dolayısıyla insanların saâdetine vesîle

olmuşlardır.

Seyyid Abdülazîz hazretleri de babalarının dergâhında hizmet etmiştir. İlimde ve tasavvufta babalarının sâdık halefiydi. Çok hizmetleri olmuştur.

Seyyid Abdülazîz hazretleri hayvanlara çok merhamet gösterirdi. Vahşî hayvanlara acır, onları da doyururdu. Vahşî hayvanlar bunu bilip, belli günlerde kapısına gelip verilen yiyecekleri yer, sessizce dönüp giderlerdi. Bu hâli onun tasavvufta zamânın kutuplarından olduğunu gösterir. Onun bu âdeti âilede Birinci Dünyâ Savaşına kadar devâm etmiştir.

Seyyid Abdülazîz hazretleri, bir defasında gelininden çamaşır istemişti. Her nedense vermek istemedi. Bu davranışı üzerine gelinine; "Kasım'ın torunu, sandığına ateş düştü. Çabuk koş hiç olmazsa içindeki tabancayı kurtar yazık olmasın." dedi. Gelini koşup odasına gitti. Sandığının alevler içinde yandığını gördü. Kayın babasına vermekten sakındığı çamaşırların tamâmen yanıp kül olduğunu gördü.

Seyyid Abdülazîz hazretlerinin ilk hanımından çocuğu olmamıştır. İkinci hanımından altı çocuğu oldu. Beş oğlu ve bir kızı vardı. Kızı SeyyideHatice Hanım şarkın meşhûr âlimlerinden Şeyh Muhammed Celâlî ile evlenmiştir. Oğullarından Seyyid İbrâhim ve Seyyid Yûsuf bekâr olarak vefât etmişlerdir. Diğer oğlu Seyyid Mahmûd, Doğubâyezîd'in eşrafından olup, insanlara ihsânları ve iyiliği ile meşhurdur. Diğer bir oğlu olan Seyyid Ömer de babalarının yolundaydı.

Bir oğlu da SeyyidMuhammedEmîn olup, babasının vârisi olup, emsâlsiz bir zâttı. İlim ve hâl sâhibi olup, evinden dışarı az çıkardı. Niçin çıkmazsın? dediklerinde; "Herkes fasülyeden, patatesten söz ediyor. Allahü teâlâdan bahseden kalmadı." buyururdu. Geceleri karanlıkta parmakları arasından sızan ışıkla yazı yazardı. Bu kerâmetini görenler parmakları arasından sızan ışıkta satırları sayardık demişlerdir.

BU SÖYLENENLER DOĞRU MU?

Seyyid Abdülazîz hazretlerinin doğurmak üzere olan bir ineği vardı. Bu hayvancağız bir gün evden çıkıp bir komşunun kışın kullanmak üzere yığdığı ot yığınından yemeye başlar. Otun sâhibi komşu, bu hayvanı görünce döğer ve kimin olduğunu sorup öğrenir. Seyyid Abdülazîz hazretlerinin olduğunu anlayınca, kapısına getirip bırakır ve çobanlara; "Hayvanlarınıza neden bakmıyorsunuz, yem vermiyorsunuz." diye bağırıp çağırırken, Seyyid Abdülazîz hazretleri evin avlusuna çıkıp, ne oluyor, diye sorar. Komşu hâdiseyi anlatınca, Seyyid Abdülazîz hazretleri ineğe dönüp; "Bu söylenenler doğru mudur?" deyince, hayvan dile gelir. Gâyet açık bir şekilde cevap verip; "Evet çobanlar bana yem vermiyorlar. Biliyorsunuz yüklüyüm, mecbur kaldım." der. Seyyid hazretleri çoban ve hizmetçilere şöyle bir bakıp içeri girer. Bu kerâmeti gören komşu yaptığına pişman olup, dehşet içinde özür dileyerek oradan ayrılıp gider.

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi

SEYYİD ABDÜLHAKÎM;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Merhûm fazîletli Seyyid Ahmed Arvâsî Beyin babasıdır. 1905 (H.1323) senesinde Yukarı Doğubâyezîd'de doğdu. 1980 (H.1400) senesinde Van'da vefât etti.Babası büyük velî Seyyid Muhammed Emîn hazretleridir. İsmini Abdülhakîm Arvâsî hazretleri koymuştur. Daha doğduğunda onun teveccühüne ve duâsına mazhâr olmuştur. Rüşdiye mezûnu idi. Memur olarak çalıştı. Van Gümrük Müdürlüğünden emekli oldu. Tasavvufta Seyyid Fehîm Arvâsî hazretlerinin oğlu Seyyid Ma'sûm Efendiden Hâlidî yolunu aldı. Ağabeyi Seyyid Abdülkâdir Efendi bu yola intisâb edince, ona da bu yolun müntesiblerinden olmasını teklif etti. "Daha gencim ve memurum. Sonra intisâb etsem

olmaz mı?" deyince, Ma'sûm Efendi ona Fârîsi olarak şu mânâda bir beyt okudu.

Bahârın tâze yaprağı sarardı,
Tenceremizin ateşi soğumakta

Bu beyti söyleyerek daha önceki bir hâdiseye işâret edip, vefâtlarının yakın olduğunu hissettirerek bu fırsatı kaçırmamalarını tenbih ve emir buyurmuştu. Bunun üzerine o anda intisâb edip büyükler yoluna girdi. Abdülhakîm Efendi bir defâsında çok hastalanmış, uçakla Ankara'ya getirilip, Nümûne Hastahânesine yatırılmıştı. Kalb yetmezliği vardı. Oğlu Ahmed Efendi Bursa'dan Ankara'ya gidip, babasını gördü. Sanki öbür dünyâdan gelen bir hâli vardı. Ahmed Efendi, babasına; "Hâlin nedir?" diye suâl edince, cevâben; "Ben ölüyordum. Acıyarak beni hayâta iâde ettiler. Bak anlatayım. Sekerât hâlindeydim. Şeytan aleyhillâne geldi. Îmânımı çalmak için, çok korkunç şeyler söyledi, aldatıcı telkinlerde bulundu." deyince, oğlu Ahmed Efendi söze girdi ve; "Ne gibi şeyler anlat hele!.." dedi. Babası; "Aman evlâdım, anlatılmazlar." dedi ve devâm etti: "Şeytanla başa çıkamıyordum. Çok sıkıntıda idim. Sonsuz felâketimi düşünürken, birden aklıma, Ma'sûm Efendinin babası Şeyh Seyyid Fehîm hazretleri geldi. Yâ hazret-i Şeyh Fehîm! diye seslendim. Bir berk-i hâtif, gizli şimşek gibi yetiştiler. Şeytanı kovdular ve bana; "Allah'ın lütfu ile sen hayâta iâde ediliyorsun, iyi hazırlan da gel!" buyurdular." Bir müddet sonra iyileşti ve memleketine döndü.

Bundan sonra tam bir inzivâ, fakr ve insanlardan kesilme, ağlama, yakarma hâlini seçti. Hac ve umreye gitti. Bacakları ağrımasına rağmen, gece namazlarını hiç bırakmadı. Hayâtında hiç bir namazı kazâya kalmamıştır. Mezkûr hastalığından yedi sene sonra, 2 Haziran 1980 (H.1400)de Van'da vefât etti. Kabri, Akköprü Kabristanında Seyyid Fehîm hazretlerinin oğlu, Seyyid Nizâmüddîn Efendinin yanındadır.

Kıymetli oğlu Seyyid AhmedEfendi şöyle anlatmıştır: "Babamın mezarında kardeşim Halûk ve eşi Sündüs Hanım Yâsîn-i şerîf okurlarken, kalabalık bir saka kuşu grubu, kabrin üzerindeki ağaç dalına konmuş ve Yâsîn-i şerîf bitinceye kadar topluca ötüşmüşler ve tilâvet kesilince uçup gitmişlerdir. Bu durumu gören Sündüs Hanım; "Bu ne garîb hâdise, böylesini hiç görmemiştim." deyip, hüngür hüngür ağlamıştır."

Bu âileden böyle hârikâ ve garîb hallerin görüldüğü etrâfa yayılmıştı. Bir gün ağzı eğrilen bir asker gelir ve şifâ bulması için duâ istemeye geldiğini bildirir. Evde erkek olmadığından ekmek pişirmekle meşgûl olan Seyyid Abdülhakîm Efendinin hanımı askere, evde erkek yok ama al şu ekmekten ye ve yüzüne sür. İnşâallah iyi olursun buyurur. Asker, dediğini yapar ve hemen iyileşir. Diyarbakırlı olan bu asker, ondan sonra bu âile ile hiç irtibâtı kesmemiştir. SeyyidAbdülhakîm Efendi ve eşi hac yolculuğunda ona uğradıklarında, asker buna çok sevinmiş ve makbûl hizmetlerde bulunmuştur.

Seyyid Abdülhakîm Efendinin Âsiye veVasfiye adında iki kızı ve dört oğlu vardır. Oğulları Seyyid Ahmed Arvâsî, Emîn Tâhir Arvas, Hâlid Bekâ ve Abdülazîz Halûk efendilerdir.

GERÇEKLEŞEN RÜYÂ

Oğlu Ahmed Arvâsî Efendi şöyle anlatmıştır: "Babamın hâli güzel, yolu istikâmet idi. Bu bakımdan rüyâları sâdıktı.Meselâ ben 1952'deKonya'nın Beyşehir kazâsı Doğanbey nâhiyesine ilkokul öğretmeni olarak tâyin olunmuştum. Vâsıta çok azdı. Erzurum'a gitmek için bir kamyona bindim. Kamyon telefon direkleri ile yüklüydü. Şoför mahallinde, şoför, oğlu ve ben vardım. Van Erciş yolundan Erzurum'a gidecekti. O sabah arabaya binmeden, babam beni bir kenara çekti ve; "Her ne kadar bizim rüyâlara îtibâr edilmese de, baba şefkati zorlaması ile bu gece gördüğüm rüyâyı sana anlatmak zorundayım. Bindiğin bu araba, rüyâda Erciş'i geçtikten sonra, ilk tahta köprüye girince, köprü çöktü, araba düşerken, köprünün ortasındaki direklerden biri üzerine takılıp kaldı. Onun için sen oraya yaklaştığında arabayı durdur ve in!" Ben de peki dedim. Hâdise aynen cereyân etti. Köprü başına gelince, şoföre bir dakika dur, ihtiyâcım var, siz karşıya geçin, ben gelirim dedim. İndim. Gerçekten araba köprünün üstüne varınca, köprü büyük bir gürültü ile çöktü ve rüyâda görüldüğü gibi

bir direk tarafından muvâzenede kaldı. Sallanıp duruyordu. Direkleri indirip köprü yapıldı. Karşıya geçildi ve direkleri tekrar arabaya koyup yola devâm ettik. Şoför bana; "Sen kazâ olacağını nereden bildin de indin?" deyince, babamın rüyâsını ve vasiyetini anlattım. Hayret etti ve bana çok hürmet ve îtibâr eyledi."

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi

SEYYİD AHMED ÇAPAKÇURÎ;

Anadolu velîlerinden. Bingöl'ün Kür köyünde 1830 (H. 1246) senesinde doğdu. Halk arasında Çapakçurlu Efendi olarak meşhur oldu. Çocukluğunda çobanlık yapıyordu. İlim öğrenmeye hevesli olmasına rağmen, bir medreseye gidemediğine çok üzülürdü. Bir gün dağda koyunları otlatırken tanımadığı bir zât ile karşılaştı. Biraz konuştuktan sonra Ahmed Çapakçurî derdini açtı. İlim öğrenmeye hevesli olduğunu, fakat mektebe gidemediğini söyledikten sonra gözleri yaşlı bir halde; "Efendim, 12 yaşındayım. Sâdece Fâtiha sûresini biliyorum." dedi. O zât kendisini teselli edip; "Allahü teâlâ seni ilim erbâbı eylesin. Sana faydalı ilim nasîb eylesin." diye duâda bulundu. Bu duâ bereketiyle bütün sıkıntılarını unutan Ahmed Çapakçurî eve sevinç içinde döndü.Henüz bir şey söylemeden babası onu alıp Palu'da meşhur âlim AliSeptî hazretlerine götürdü ve okutup terbiye etmesi için teslim etti.

Ali Septî'nin derslerinde ilim öğrenen Ahmed Çapakçurî kısa zamanda mânevî derecelere kavuştu. Hocasının vefâtından sonra Palu'dan ayrılarak Harput'a yerleşti. On dört seneye yakın burada kalarak, insanlaraAllahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmek için çalıştı. Birçok talebe yetiştirdi. 1906 senesinde Urfa'nın Siverek ilçesine gitti. Sekiz sene burada, iki sene de Viranşehir ilçesinde kaldıktan sonra 1916'da Harput'a döndü.

Ahmed Çapakçurî, Harput'ta olmadığı sırada yerine Hâfız Tevfik Efendi vekâlet etti. Bu sırada 93 Harbi devâm ediyordu. Rus orduları Bingöl'e yaklaşmıştı. Harput'un ileri gelenleri Hâfız Tevfik Efendiye gelerek; "Efendim düşman kapımıza dayandı. Ne yapalım; cepheye mi gidelim, yoksa bu diyârı terk mi edelim?" deyince, o; "Şimdi bir şey demek istemiyorum. Seyyid AhmedÇapakçurî'ye bir mektupla bildireceğim. Verecekleri karar inşâallah hayrımıza olur!" buyurdu. Daha sonra şu mektubu yazdı: "Efendim! Rus askeri Bingöl'ü geçti. Buradaki ahâlinin bir kısmı göç etti. Bir kısmı cepheye gitti. Bir kısmı da bize gelip ne yapmaları gerektiğini soruyor. Bâzı kararsızlar da Harput'tan çıkalım mı? diye suâl ettiler. Allahü teâlânın selâmı üzerinize olsun. Vesselâm!.."

Seyyid Ahmed Çapakçurî bu mektubu alınca; "Mektubunuzu aldık. Allahü teâlâ cepheye gidenden de gitmeyenden de, göç edenden de göç etmeyenden de râzı olsun. Fakat Ruslar artık ilerleyemeyecek. İki gün sonra da çekilecekler. Harput'u terk etmeyin kardeşlerim." cevâbını yazdı. Bir süre sonra top sesleriHarput'ta duyulmaz oldu. AhmedÇapakçurî'nin dediği gibi iki gün sonra da Bingöl'den çekildiler.

Ahmed Çapakçurî 1921 (H.1340) senesinde 94 yaşında iken bir Cumâ gecesi vefât etti.Vasiyeti üzerine Harput'ta Ulu Câmiin avlusuna defnedildi. Vefâtından bir sene sonra, kabri yapılması için açıldığında, dışarıya misk gibi bir koku yayıldı. Nâşının henüz yeni gömülmüş gibi sapasağlam olduğu görüldü.Kabri şerîfleri türbesiz olup, yeşile boyalı demirlerle çevrilidir.

DERDİM VAR

Bir gün Ahmed Çapakçurî talebeleri ile oturuyordu. Bu sırada yaşlı bir köylü gelerek; "Efendim, benim bir derdim var. Müsâde ederseniz anlatayım." deyince; "Anlat bakalım." buyurdu. O da; "Kırk seneden beri başım ağrıyor. Ne yaptım ve nereye gittimse, hangi ilacı kullandımsa, çâre olmadı.

Sizden duâ istiyorum." dedi. Seyyid Ahmed Çapakçurî şifâ duâlarını okuyup bitirdikten sonra; "İnşâallah şifâ bulursun kardeşim." dedi. O zât hemen elini öperek; "Efendim daha ilk duâyı okuduğunuz an başımın ağrısı geçti." dedi. SeyyidAhmedÇapakçurî de; "Bütün iyilikler Allah rızâsı için yapılmalıdır. Şifâyı veren, cenâbı Hak'dır." buyurdu.

1) Harput Yollarında; c.2, s.143

SEYYİD AHMED HİCÂBÎ;

Kastamonu velîlerinin büyüklerinden. Soyu Resûlullah efendimize uzanmaktadır. Büyük velî Seyyid Ahmed Siyâhî hazretlerinin oğludur. 1826 (H.1242) senesinde dünyâya geldi.

Henüz ana karnında iken, şânı yüksek pederlerine bütün kemâlâtı kendisinde toplayacak bir oğul ihsân olunacağı işâret olunmuştu. Altı aylık iken beşiğine aks eden parıltıyı kapmak için mâsumâne bir gayret sarfetmesi, Allahü teâlânın lütf u ihsânıyla ileride büyük bir zât olacağını belli etmekteydi. Üç-dört yaşlarında iken pederlerinin hatim toplantılarına katılmaya başladı. Bu sıralarda zaman zaman ilâhî bir aşkla kendinden geçtiği görülürdü.

Babası Ahmed Siyâhî hazretlerinin dergâhına giden yolda kışın zaman zaman Serçeoğlu yokuşunda kızağa binen çocukları seyre giderdi. Yine böyle bir günde yolun kuzeyinde bulunan AzizMahmûd Hüdâyî hazretlerinin büyük halîfelerinden Hacı MustafaEfendi hazretlerinin medfûn bulunduğu türbeden çıkan bâzı kimseler kendisini türbe içine aldılar ve pekçok nîmetlerle gönlünü hoş ettiler. Sonra yine dışarı çıkardılar. Bu olay pekçok kere tekrarlandı. Hattâ bâzan her türlü nîmetin mevcûd bulunduğu o mübârek zâtların yanından ayrılmak istemez, uzunca bir süre içeride kalırdı. Bir defâ uzun aramalardan sonra anne ve babası kendisini adı geçen türbeden çıkarken görüp çok şaşırmışlardı. Küçük Ahmed 12 yaşına gelinceye kadar oranın vefât etmiş bir zâtın türbesi olduğunu bilemedi. O nîmetlerle dolu olan bu yeri bir zâtın hânesi zannederdi. Öğrendikten sonra ise bir daha o haller meydana gelmedi. İrşâd, insanlara Allahü teâlânın emr ve yasaklarını bildirme makâmına geldiğinde bâzan neşeli sohbetler sırasında bu vakayı talebelerine naklederdi.

Tahsil yaşına geldiğinde önce meşhur kırâat âlimlerinden Hüseyin Hüsnü Efendiden Kur'ân-ı azîmüşşânı hatmetti. Babası Ahmed Siyâhî hazretlerinden sarf, nahiv, fıkıh, hadîs ve kelâm tahsilinden sonra Keskinzâde Ahmed Erîb Efendi hazretlerinin sohbetlerine devamla, tasavvuf dersleri aldı.Kara Kâdızâde Mustafa Efendiden ilm-i ferâiz ve Mesûdî Efendiden de ilm-i hadîs dersleri aldıktan sonra babası Ahmed Siyâhî hazretleri kendisine icâzet, diploma verdi. Ayrıca icâzetnâmede pekçok da nasihatler etti.

İcâzetnâmenin özü şu şekildedir:

"...Bu icâzeti kendi irâdemle vermeyip velîlerin kutbu büyük mürşid Şeyh Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinden îtibâren nebîlerin sultanı hazret-i Peygamber efendimize varıncaya kadar silsile-i Nakşibendiyye-iHâlidiyyede isimleri yazılı seyyidler ile hâcegân-ı izâm hazretlerinin mübârek ruhlarından izin ve muvâfakat aldıktan sonra takdim ettim.

Bundan sonra "Ey kalplerin sevgilisi olan oğlum!" dedikten sonra özetle şu nasihatları yapmıştır.

"...Âlimlere, tasavvuf ehline, Kur'ân-ı kerîm ehline hürmet et!Cömert ve güler yüzlü ol. Herkese ihsân ve iyilikte bulun. Hatâ ve kusurları affet, görmemezlikten gel. Kendini hiç kimseden fazîletli, üstün zannetme. Birisi sana hased ederse, ona mâni olmak için kendini zahmete sokma, onun işini Allahü teâlâya bırak. Sen kıymetli ömrünü Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uymakla geçir. Vakitlerini dînin emirlerine uyarak kıymetlendir. Nefsini dâimâ hesâba çek. Dünyâya sarılmış, ona gönül vermiş olanlarla bulunma. Onlarla sohbet ve berâberlik; gam, keder ve üzüntü getirir. Devamlı âhiret kardeşlerini ve iyi arkadaşlarını

arttırmaya çalış. Onlarla her zaman sohbet et. Evliyânın büyükleri ve Allahü teâlâ ile berâber ol. Buna gücün yetmezse, Allahü teâlâ ile berâber olanlarla ol ki, seni Allahü teâlâya kavuştursunlar."

Ahmed Hicâbî Efendi, 1851' de Keskinzâde hazretlerinin vefâtı üzerine İstanbul'a geldi. Burada da tahsîline devamla meşhur âlimlerden Müneccimbaşı Tâhir Efendiden hikmet, astronomi, eski sadrâzam Mehmed Rüşdî Paşadan mantık, edebiyat ve Hâzım Efendiden usûl-i fıkıh dersleri aldı.

Bu tahsilleri sırasında Hocapaşa semtindeki Safvetî Paşa Dergâhında ikâmet ve talebeleri yetiştirme işi ile meşgul olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin daha sağken yerine tâyin ettiği, kendi yerine irşâd makâmına geçirdiği Abdülfettâh-ı Akrî hazretlerinin sohbetine koştu ve dört sene hizmetinde bulundu. Bu esnâda tasavvuf mertebelerinde ilerledi.

Ahmed Hicâbî Efendinin çalışmasından, gayretinden ve ihlâsından çok hoşnud olan Abdülfettâh Efendi, onun kavuştuğu ilim ve irfâna bakarak, pederleri AhmedSiyâhî hazretlerinin verdiği icâzetnâme üzerine kendisi de bir icâzetnâme yazdı.

Böylece Ahmed Hicâbî Efendi, İstanbul'da bulunduğu altı sene içinde bir taraftan büyük âlimlerden ilim tahsîlinde bulunurken, diğer taraftan Abdülfettâh Efendi gibi mükemmel bir yetiştirici elinde tasavvuf yolunda ilerledi ve 1857 yılında Kastamonu'ya döndü. Bir müddet pederlerinin yanında talebelerin terbiyesi ve yetiştirilmesi işi ile meşgul oldu. Abdülazîz Efendi hayatta olduğu halde irşâd işinin başına Ahmed Hicâbî hazretleri geçti.

Din ilimlerinde emsâli az bulunan ve fen ilimlerinde bölgede bulunanların hepsinin üstünde yer alan Ahmed Hicâbî hazretleri, 1874 yılından vefât târihi olan 1889 yılına kadar bir taraftan talebelerin yetiştirilmesi ile meşgul olurken diğer taraftan husûsî sohbetlerinde zikir yoluyla sevenlerini tasavvuf yolunda ilerletti. Kastamonu ve çevre illerden pekçok talebe onun derslerine koştu. Husûsî halleri, huyları, hareketleri hep Peygamber efendimizin güzel ahlâkını andırırdı. Yalnız bulundukları veya insanlar arasında olduğu zamanlarda hep Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uyar, insanlara İslâm ahlâk ve yaşayışının nasıl yapıldığını gösterirdi.

Kış günlerini talebelerin terbiyesi, dersleri ve zikr-i ilâhî ile geçirirdi. Yaz günlerinde ise bâzan birkaç ay havası güzel, suyu tatlı köy ve kasabalara giderdi. Dağlarda ve kırlarda dolanır, uçsuz bucaksız semâya, yeryüzüne, bitkilere, çiçeklere, böceklere bakarak, Allahü teâlânın sınırsız kudret ve azametini düşünür, daha büyük bir aşkla cenâb-ı Hakk'ı zikrederdi. Onun her hareketi, her işi, her düşüncesi Allahü teâlânın rızâsı için olduğundan ve her ne murâd etse O'nun rızâsına uygun bulunduğundan bu seyr ve seyahatlerinde din ve dünyâsı için pekçok fayda hâsıl olurdu.

Bu seyahatleri esnâsında köy ve kasabalarda görüştüğü ahâliye hayırlı nasihatlarda bulunur, bilmediklerini öğretir, İslâmiyete uygun olmayan davranışlardan men ederdi. İlmin yayılması için mektep, medrese gibi hayır eserlerinin yapılmasını teşvik ederdi. Nitekim bu gayretleri neticesinde, İnebolu kazâsının Abana nâhiyesinde bir mekteb-i rüşdiye, bir hamam, Araç kazâsında bir büyük câmi-i şerîf, bir medrese ve bir mekteb-i rüşdiye ve Taşköprü'nün Ayvalı köyünde bir medrese inşâ edilmesine bizzat nezâret etmişlerdir. Ayvalı köyündeki medresenin başına kendi halîfelerinden İsmâil Efendiyi getirmiştir. Bâzan da dâmâdları KeskinzâdeMolla Efendinin çiftliğinin bulunması hasebiyle Daday kazâsını teşrif ederlerdi. Burada da bir medrese, bir mekteb-i rüşdiye, misâfir odaları ve pazar mahallinde pekçok dükkanın binâ olunmasına ön ayak olduğu görülmüştür.

Ahmed Hicâbî hazretlerinin seyahatleri ekseriya rûhâniyetlerinden istifâde edilecek, feyz alınacak mübârek zâtların türbelerinin bulunduğu mahallere olurdu. Senede bir defâ Kastamonu'da Ilgaz Dağı eteğinde medfûn Muhyiddîn Beklî SultanBayramî, Kasaba köyünde medfun Dayı Sultan, Merkûse nâhiyesinde bulunan Sa'deddîn Horasânî, Sorkun'da Sekûtî

Sultan ve Küre'de Mahmûd Şâbânî hazretlerinin türbelerini ziyâret eder ve temiz toprağını koklarlardı.Ne zaman bu mübârek makamları ziyârete gelseler etraftaki köy ve nâhiyelerden pekçok ziyâretçiler de toplanır, Allahü teâlânın rızâsı için kurbanlar kesilir, fakir fukaraya dağıtılırdı.

Yine bir defâsında Bekli Sultan hazretlerini ziyâret maksadıyla türbenin yanına gelmişti. Şeyhin geldiğini duyan pekçok kişi de oraya koştu. Bu sırada türbeye yakın bir köy ahâlisinden Ömer Ağa adında biri yanında bir koyunla geldi. Şeyh hazretlerinin elini öptükten sonra; "Efendim burada bir koyun keseceğimi nezretmiştim. Ancak uzun bir süre geçtiği halde sözümü yerine getiremedim. Dün gece rüyâmda Bekli Sultan hazretlerini gördüm. Bana, yarın türbesine gelecek muhterem misâfirleri için adağımı götürüp kesmemi emr buyurdular. Bu sözleri ağlayarak nakleden ÖmerAğa, orada bulunan herkesi de ağlattı. AhmedHicâbî hazretleri de Bekli Sultan hazretlerinin dergâh-ı şerîfleri kapısına:

"Ziyâretle murâd almak ümidiyle gelen insân" diye başlayan şiirini yazdı.

Ahmed Hicâbî hazretleri bu sûretle vilâyetin pekçok mahallerini gezdikleri gibi, ahâlisinin çok arzu etmesi üzerine Çorum'a da gitti.Burada bulunan velîlerin türbelerini ziyâretten sonra ilim adamları ile sohbetler etti. Devlet adamları ile görüşüp nasihatlarda bulundu. Câmilerde halka vâz ve nasihatlarda bulundu. Çorum'dan İstanbul'a gelen Ahmed Hicâbî hazretleri burada hocalarını ve dostlarını ziyâret ettikten sonra Bursa'ya geçti. Bursa'daki bütün mübârek zâtların türbelerini, makamlarını, medrese ve câmileri ziyâretten sonra deniz yoluyla Sinop'a geldi. Seyyid Bilâl hazretlerinin mübârek rûhunu vesîle ederek cenâb-ı Hakk'a duâ ve niyazda bulundu, sonra Kastamonu'ya döndü.

Seyyid Efendi sûreten zamânında nâdir denilecek kadar güzel, fazîlet ve irfân ile süslü, güzel fikirleri kendinde toplamış bir kimseydi. İfâdesi tatlı ve güzel olup, şiir ve yazı sanatında kâbiliyeti pek yüksekti. Tefsirdeki iktidar kâbiliyeti herkesi hayran bırakırdı. Nasihatlarından feyz ve ibret almak için pekçok ilim ve devlet adamı kendisine gelir sohbetlerine katılırlardı.

1872 senesinde Kastamonu vilâyeti vâliliğinde bulunan, sonra yine orada vefât ederek Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin türbesinde defnolunan Pertev Paşa, AhmedHicâbî Efendinin muhib ve bağlılarından idi. Nitekim bu aşk ve muhabbetle onun hakkında;

Severim zâtını bî-reyb ü riyâ
İntisâb eylediğim günden tâ
Buna şâhid tutarım Allah'ı
Seyyidim muhlisim vallahi.

mısralarını söylemiştir.

Bağdat vâlisi Sırrı Paşa hazretlerinin deAhmed Hicâbî hazretlerine yazdığı pekçok bağlılık mektupları vardır.

Ahmed Hicâbî hazretleri 1878 senesinde babasının türbe bahçesi içerisinde bir kütüphâne ile ona bitişik bir dershâne yaptırdı. O târihten îtibâren Temmuz, Ağustos ve Eylülden başka aylarda Cumâ günleri **Şifâ-i Şerîf** kitabını okutmaya başladı. O sohbet ve derslerin bereketiyle kalpler şifâ bulur, hep iyi düşünce ve niyetlerle dolar, ibâdetlerde ihlâs hâsıl olurdu.

Ahmed Hicâbî hazretlerinin, yaz ve kış Nasrullah Câmii şerîfinde sabah namazını edâ eyledikten sonra civarda bulunan medreselerde din ve fen ilimleri ile meşgûl olmaları âdetleri idi. Cumâ günleri dergâhta bulunup talebelerin yetiştirilmesi ve Kur'ân-ı kerîm kırâati ile meşgul olurdu. Ramazân-ı şerîfte haftada bir gün Nasrullah Câmiinde ikindi namazından sonra ve Cumâ günleri namazdan sonra Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin dergâh-ı şerîflerinde vâz ve nasihat ederdi. Bu vâz ve nasihatlar müslümanlara uzun bir süre çölde susuz kalmış kimselere su vermek gibi idi. Kalpleri Allahü teâlânın aşkı ile dolardı. Nefisler aradan kalkar, herkes yaptığı her işi Allahü teâlânın rızâsı için yapardı. Onun kalpleri ve gönülleri feyz ve

nurlarla dolduran bu sohbetlerinden istifâde edebilmek için vâzlarına aşırı hücum olurdu. Bu sırada diğer câmilerde ders veren hocaların derslerine kimse gelmedi. Ahmed Hicâbî hazretleri bu durum üzerine Nasrullah Câmiindeki vâzlarını terk etti. Ramazanın dört Cumâsında ise şeyhi dinleyebilmek için oraya can atarcasına acele giden birkaç bin ahâli sözlerinden istifâde etmeye gayret ederdi.

Dergahta sohbet ettiği zamanlarda ise içerisi tamâmen dolduğu gibi, dışarıda pencerelerin etrâfında müslümanların yanısıra hıristiyanlar da şeyhi görebilmek için toplanırlardı. Vâz ve nasihatı fevkalâde tesirli olup, dinleyenler ne kadar katı kalpli olursa olsun, mübârek sözlerini işitince yumuşar ve ürperirlerdi. Ne kadar donmuş, katılaşmış bir kalbe sâhib olurlarsa olsunlar birkaç damla gözyaşı dökmekten kendilerini alamazlardı.

Seyyid Hicâbî hazretlerinin sözleri pek tatlı, ifâdesi çok açıktı. En ince bir ilmî meseleyi, en mühim bir fennî faydayı hiç hoca görmemiş bir ümmîye bile anlatmakta güçlük çekmezdi.

Seyyid Ahmed Hicâbî hazretleri 1889 senesinde hastalığının artması üzerine daha ziyâde inzivâyı, köşesine çekilip Allahü teâlâyı zikretmeyi arzu eder oldu. Geceleri uyumaz, namaz ve zikir ile meşgul olurdu. Kendilerinde yirmi senedir bulunan kalp hastalığına müptelâ oldukları halde, aslâ ve katiyyen hastalıklarından bahsetmez ve soranlara; "Rabbimizin keremine şükrolsun, âfiyetteyim." cevâbıyla mukâbele ederlerdi. Vücutlarında görülen aşırı halsizlik sebebiyle Ramazân-ı şerîfte oruç tutmasının hastalığı arttıracağı tabibler tarafından ihtar olunduğu halde; "Böyle bir mübârek aya ulaştık. Şimden sonra bizim için nasip, kısmet mukadder değildir. Borçlu gitmeyelim." cevâbını vererek orucunu tutmaya başladı ve Allahü teâlânın verdiği kuvvet ile tamamladı. Bir yere gitmek için kendisinden izin istemeye gelen dostlarına; "Geri dönersiniz. Amma beni bulamazsınız. Hakkınızı helal edin." derdi.Şeyhin hastalığı ve bu sözleri, sevenlerini ve talebelerini büyük bir üzüntüye ve eleme garketti. Ayrıca bu hususta pekçok işâretler ve rüyâlar görüyor bunlar kederlerini daha da artırıyordu.

Nitekim sevenlerinden birisi rüyâsında gâyet güzel bir bahçeye girerek tesâdüf ettiği meyve ağaçlarından yemek ve şırıl şırıl, billur gibi akan nehir sularından içmek istediğinde; "Bu Seyyid Efendi hazretlerine mahsustur." cevâbını alması üzerine hayretle uyandığını anlattı. Bu haberler şehirde yayılıp herkes tarafından duyuldukça onun mübârek eşiğine son defa yüz sürebilmek ve duâsını alıp helalleşebilmek için saâdethânesine büyük bir hücûm oldu. Ancak onların içine düştükleri bu üzüntülü hallerine dayanamayan Şeyh hazretleri bulundukları hücreye haberleri olmaksızın kimsenin konulmamasını istediler. Hastalığının çok şiddetlendiği bu halde bile Allahü teâlâ hazretlerine şükür ve senâ etmekten ve yanına girenlere nasihatte bulunmaktan geri durmazlardı.

Seyyid Hicâbî hazretleri bir müddet sonra Tosya'da bulunan ulemâdan Mâhir Efendinin gelmesi için haber gönderdi. Haberi alanMâhir Efendi on iki saatlik mesâfeyi sekiz saatte alarak huzur-ı saâdetlerine ulaştı. Seyyid hazretleri ona bakarak; "Molla Mâhir görüyorsun. Biz pazarlığı ilerlettik. Cenâb-ı Hakk'ın emrini bekliyorum. Vasiyetlerimin yerine getirilmesine dergâh ve medresenin memuriyetine ve talebelerin yetiştirilmesine gayret ve himmet et. Benim için müteessir olma.Aradığım bu gün idi. Hemen ölüm hâlimizin güzel ve kolay olması için duâ edin." buyurdu.

Sonra dâmâdı Keskinzâde'ye kütüphânedeki emânetler içerisinde bulunan ve muhterem pederlerine Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri tarafından ihsân edilen yeşil tâcın tabutları üzerine konulmasını, kabirlerinin pederlerinin kabrinden küçük yapılıp süslü olmamasını ve dergâha hizmeti terk etmemesini vasiyet ettiler.

Cumâ günü öğleden sonra yanlarına girmekte olan hanımlarına, kızlarına ve hizmetçilerine hitâben; "Bizim etrafımız artık mukaddes ruhlar ile doldu. Çok dikkatli hareket edin ve çok seyrek olarak girip çıkın." buyurdu. İkindiye yakın abdest alarak ağızlarına bundan böyle dünyâ nîmetlerinden bir şey almayacaklarını ve Rabbi teâlâ ile meşgûl bulunacaklarını beyân

buyurdular. O gece beş-altı senedir dergâhın imâmlık vazîfesini gören Hâfız Emin Efendi ile Hâfız Sûzî Efendi iki taraftan nöbetle sabaha kadar Kur'ân-ı kerîm okudular. AhmedHicâbî hazretleri seher vakti âhirete irtihâl eyledi. Pederinin türbesine defnolundu.

Sabahleyin Şeyhin ağır hastalığından ve vefâtından haberi olmayan pekçok ulemâ ve fukahânın dergâhta toplandıkları görüldü. Bunlardan bâzıları şöyle anlatmıştır:

"Gece rüyâmızda başlarındaSeyyid Hicâbî hazretleri olduğu halde evliyâullahtan bir cemâatin atlı olarak yol aldığını gördük. Nereye gittiklerini sorduğumuzda Seyyid Hicâbî hazretleri, Hicaz'a gittiklerini ve kendilerinin de acele etmeleri gerektiğini söylediler. Bu sözlerini Seyid Hicâbî hazretlerinin hastalığının ağırlaştığına yoran dostları erkenden haneye geldiklerinde Şeyh'in vefât ettiğini gördüler.

İki kişi de rüyâlarında Resûlullah efendimizi gördüklerini ve Seyyid Efendinin dergâhına gittiğini haber verdiklerini bildirdiler.

Seyyid Ahmed Hicâbî hazretlerinin ahlâkı, tavırları halleri ve işleri hep İslâmiyete uygundu. Mübârek huzurlarına ne kadar gam ve keder ile varılmış olsa hikmet-i ilâhî nazarlarında görülen nûr sebebiyle gelenler kederlerini unutur, ferahlar ve rahatlardı. Fakir ve fukarânın yardımcısı idi. Kimsenin bilmediği ve duymadığı felâkete düşen nice kimselere elini uzatırdı. Kastamonu vilâyetinde ve çevresinde onun nîmetini görmemiş kimse yok gibiydi. Kahkaha ile güldükleri görülmemiş, konuşmalarında da ağzından kötü söz çıktığını kimse işitmemişti. Bir fincan kahve hakkını muhâfaza eyler ve nîmetini yedikleri zevâta pek ziyâde hürmet ederlerdi.

Ders vermekte kaldıkları ve seher vakitlerinde Kur'ân-ı kerîm tilâvetinde bulundukları dershânelerin inşâsı bitmiş her şeyi noksansız tamamlanmıştı. İçerisini gören Seyyid Hicâbî hazretleri; "Elhamdülillah her şey tamam oldu. Sâdece saatimiz noksan kalmış." diye söylendiler. Talebeleri ne sûretle temin edebilecekleri husûsunda müzâkere ederken; "Allahü teâlâ gönderir." buyurdular.

Birkaç gün sonra mâliye âzâsından Hacı Ârif Efendi tarafından bir İngiliz saati ile bir mektup geldi. Hacı Ârif Efendi mektubunda; "Bu saati on-on beş sene önce almıştım, şimdiye kadar yanımda bulundurduğumun sebebi bir yere vermekti. Ancak niyetim gerçekleşmedi. Şimdi Kastamonu'da inşâ buyurduğunuz dershâneye vakf olunması dileğimizdir." diyerek durumu şeyhe arz ile, duâ istirhâm ediyordu.

NE YAZILI?

Ahmed Hicâbî hazretlerinin sohbetinde bulunmuş ve Sivas vâliliği yapmış olan Memduh Bey şöyle nakletmektedir:

"Bir gün huzûrunda Bursa'ya gittiğimi söylemiştim. Mukaddes makamları ziyâret edip etmediğimi sordu. Bütün evliyâ ve ulemânın türbelerini ziyâret ettiğimi bildirdim. Molla Hüsrev'in taşında ne yazılı olduğunu suâl ettiler. Garip bir tesâdüf olarak Şeyh hazretlerinin taşındaki yazı hoşuma gitmiş, nazar-ı dikkatle okumuştum.

"Menba'-ı ilm ü hüner
Vâris-i ulûm-ı hazret-i hayrü'l-beşer
Neyyir-i hurşîd eser
Sâhibü'd-dürer ve'l-gurer
Mevlânâ Muhammed Hüsrev."

yazılı idi. Kendisine okuyuverdim. Sonra; "Gördün mü! Şeyh hazretlerinin kabir nişanı olan mezarının taşı bile onun vasıflarını kıyâmete kadar muhâfazaya, senin gibi pekçok ziyâretçinin kalbine nakşa çalışırken; ilmî eserlerini takdir eden hâfızalar şanlı nâmını, ulu kadrini kıymetini nasıl unutabilir! İlim tahsîli için bütün gücünü, kuvvetini ve hayat sermâyesini sarfetmek için bir büyüğe

hizmetçi olmak isteyen o taşın hâli sana ders ve ibret olsun." buyurdular.

1) Tehassür (M.Zühdi, Derseâdet, 1308); s.22-60

SEYYİD AHMED-İ KEBÎR ER-RUFÂÎ;

Anadolu velîlerinden. On sekizinci asırda Anadolu'da Rufâî tarîkatının temsilcisi bir rehberdir. Türbesi Ladik'tedir.

Seyyid Ahmed-i Kebîr, evliyânın meşhurlarından ve Rufâî tarîkatının kurucusu olan Seyyid Ahmed Rufâî hazretlerinin torunlarından veya talebelerindendir. Onunla karıştırılmaması için kendisine Kûçek (Küçük) denilmiştir. Ancak Seyyid Ahmed-i Kebîr Rufâî şeklinde tanınmıştır.

Yedi yaşındayken babası vefât etti.Dayısı Mensûr Betâihî onu himâyesine aldı. Yakın alâka gösterip meşhûr âlimlerden ders aldırıp, iyi bir ilim tahsîli yaptırdı. Yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Hocalarından Abdülmelik Harnûtî ona şöyle vasiyet etmiştir: "Ey Ahmed! Başkalarına iltifât edip gezen, hedefine varamaz ve hakîkate kavuşamaz. Şüphelerden kurtulmayanın, dünyâ düşüncelerinin ve nefsinin arzuları peşinde olanın, felâha, kurtuluşa kavuşması düşünülemez. Bir kimse kendi kusûrunu ve noksanını bilmiyorsa, onun bütün zamânı da noksan geçer." Hocasının bu nasîhatlerine iyice sarıldı. Başka bir nasîhatında da; "Hakîkî âlimleri, evliyâyı tanıyamamak çok kötü bir haldir. Tabîbin hasta olması ne kadar fenâ! Akıllı kimsenin câhil kalması ne kötüdür!" demiştir.

Zamânında âlimlerin ve velî zâtların çok bulunduğu Vâsıt şehrine gidip dayısı Ebû Bekr el-Ensârî'den ve Aliyy-ül-Karî Vâsıtî hazretlerinden ilim öğrendi. Tasavvufta yetişip yükseldi. İlimde yetişip kâmil bir velî olduktan sonra insanlara İslâmiyeti anlatıp, öğretmek ve dînin emirlerine uymalarını sağlamak için irşâd faâliyetine başladı. Bu maksatla Amasya'ya gidip yerleşti.Çok kıymetli hizmetler yapmıştır. Günümüzde türbesi pekçok kimse tarafından ziyâret edilmektedir.

1) Türk Dünyâsı Araştırmaları, Ekim-1991, sayı 74, s.143

SEYYİD AHMED SÜNNETÎ

On beşinci yüzyılda Kastamonu da yetişen evliyânın büyüklerinden. Halvetî tarîkatının Şâbân-ı Velî hazretlerinden önceki Pîri ve Kastamonu Şâbân-ı Velî Dergâhının da ilk bânisidir. 1459 yılında vefât ettiği tahmin edilen Seyyid Ahmed Sünnetî hazretlerinin kabri, Şâbân-ı Velî Dergâhında, daha önce kendi adını taşıyan, yıkıldıktan sonra Üçüncü Murad Hanın hocası tarafından yaptırılan Câminin güney ön kısmında bulunmaktadır.

SEYYİD AHMED ŞEVKİ NAKŞİBENDÎ

Evliyânın büyüklerinden. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Evliyânın büyüklerinden Mehmed Emin Tokadî'nin halîfesidir. 1785'te İstanbul'da vefât etti. Unkapanı'nda Zeyrek yokuşunda hocası Mehmed Emin Tokâdî'nin yanına defn edildi.

SEYYİD ALÂEDDÎN ALİ SEMERKANDÎ;

Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında Anadolu'da yaşayan velîlerden. İsmi Alâeddîn Ali bin Yahyâ es-Semerkândî'dir. Soyu Peygamber efendimize sallallahü aleyhi ve sellem ulaşır. Semerkand'da doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. Semerkand, Buhârâ,

Taşkent gibi ilim merkezlerinde ilim tahsil etti. Tefsîr, fıkıh ve tasavvuf, ahlâk ilimlerinde yüksek derecelere ulaştı. Daha sonra Anadolu'ya hicret etti. Lârende'ye (Karaman'a) geldi. 1456 (H.860) târihinde yüz elli yaşlarında iken vefât etti.Kabr-i şerîfi, İçel'e bağlı Gülnar ilçesinin Zeyne kasabasındadır. Seyyid Alâeddîn Ali Semerkandî hazretlerinin türbe, mescid, zâviye ve vakfiyesi buradadır.

Seyyid Alâeddîn AliSemerkandî hazretleri, evliyânın önde gelenlerinden idi. 1330 (H.730) senesi vefât eden Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden Alâeddîn el-Buhârî'den de icâzet aldı.Mantık ve Tefsir ilminde, yüksek dereceye kavuştu. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yetişip tasavvuf yolunun feyzlerine kavuştu.

Seyyid Alâeddîn Semerkandî, senenin büyük bir kısmını oruç tutarak, gecelerini namaz kılarak, gündüzleri de talebelerine ders vererek geçirirdi. Kur'ân-ı kerîmi tecvîd üzere okur ve tefsîrini yapardı. Nefsini terbiye etmek için çok riyâzet ve mücâhede eder, nefsinin istediklerini yapmaz ve istemediklerini yapmak için uğraşırdı. Dünyâya hiç meyletmez, haramlardan şiddetle kaçıp, mübahların fazlasını da terkederdi. Cenâb-ı Hakk'ın kudreti ile tayy-i mekân eder, kısa zamanda bir yerden diğer yere gider, sabah namazını Kâbe'de kılıp, güneş doğmadan tekrar evine dönerdi. Sabah olunca, talebelerine zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretir ve en iyi şekilde yetiştirmeye çalışırdı. Öğleden önce bir müddet kaylûle yaparak, sünneti îfâ ederdi.

"Bir gün Semerkand'a, mecûsî iken hıristiyanlığı seçmiş bir râhib geldi. Îsâ aleyhisselâm hakkında asılsız şeyler söylüyor, ona (hâşâ) ilâhtır, diyordu. Pekçok bozuk ve bâtıl delîller göstererek, halkın îtikâdını sarsıyordu. Üstelik sorduğu suâllere, âlimler dahî cevap veremiyordu. Bu râhip, Semerkand Sultânı Hâlid'e haber göndererek; "Âlimlerinizle münâzara etmek üzere geldim. Eğer âlimlerinizden biri beni susturabilirse müslüman olurum. Bütün servetimi de İslâmiyet için harcar, bu dînin yayılmasına çalışırım. Şâyet galip gelirsem, Semerkând'ın vergisini isterim." dedi. SultanHâlid, âlimleri toplayarak durumu anlattı. Onlar da; "Bir râhip nedir ki, cevap vermekte âciz kalalım. Onunla her zaman münâzaraya hazırız." dediler. Bir gün tâyin ederek, câmide toplandılar. Râhip sorularını sordu. Fakat âlimlerin cevâbı iknâ edici değildi. Bunun üzerine gurûrlanan râhip, sultânın huzûrunda; "Gitmediğim memleket kalmadı. Sorularıma hiç kimse cevap veremedi ki, sizin âlimleriniz cevap versin!" gibi edebe uymayan ileri-geri laflar etti. Sultan üzüldü. Bu sırada âlimlerden bâzıları huzûra çıkıp; "Efendim! Bu râhibe ancak Seyyid Alâeddîn hazretleri cevap verir, onun üstesinden gelir. Yalnız o, şu anda kırk günlük bir halvete, yalnızlığa girdi, nefs terbiyesi ile meşgûldür. Kolay kolay gelmez. Ancak dîn-i İslâm için izin verilirse gelebilir." dediler. Sultan memnûn oldu ve râhibden kırk günlük mühlet istedi. Hemen Seyyid Alâeddîn hazretlerine verilmek üzere bir mektup yazdırdı. Mektup gönderilmek üzere iken, saraya bir kimse çıkageldi ve sultana bir mektup sundu. Hâlid, mektubu okudukça hayretten hayrete düşüyordu.Sevincinden cenâb-ı Hakk'a şükrediyordu. Orada bulunan âlimler merâk ederek sebebini sordular. Sultan, mektubu getiren kimseye sesli olarak okuttu. Mektubun başında, Allahü teâlâya hamd, Resûlüne salevât ve Emîr Hâlid'e duâdan sonra yazıyordu ki: "Bu mübârek günde, büyük dedem, insanların ve cinnin Peygamberi ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah efendimiz bu fakîre merhamet ederek göründüler. Buyurdular ki: "Evlâdım Alâeddîn! Halvetine son verdim. Allahü teâlânın kullarını irşâd etmek, onlara dîn-i İslâmın emir ve yasaklarını bildirmek için dışarı çık. Allahü teâlânın izniyle pekçok kimsenin hidâyete kavuşmasına sebeb olacaksın. Türbemi ziyârete gelmeden önce Semerkand'a git. Oraya ümmetimin âlimlerine ezâ ve cefâ veren bir râhip geldi. Ona lâzım olan cevâbı vererek hidâyete gelmesine vesîle ol, ümmetimi de sıkıntıdan kurtar." Bu haberi size ulaştırmak üzere mektup yazıp, Derviş Cihangir ile gönderiyorum. Sevinmeniz için böyle yaptım. Bugün biz de gelirdik, fakat Peygamber efendimizin işâreti üzerine yarına kaldık."

Alâeddîn'den gelen bu mektubu herkes hayretle dinliyordu. Mektup okunduğunda tekbir

sesleri kubbeyi çınlatıyordu. Seyyid Alâeddîn'in bulunduğu yer ile Semerkand arası on yedi günlük yol idi. Bir günde bu yolun katedilip gelindiğini öğrendiklerinde, bütün âlimler; "Allahü teâlâ her şeye kâdirdir." diyorlardı. Ertesi günü sabah namazından sonra, Sultan Hâlid ve tebeası, SeyyidAlâeddîn'i karşılamak üzere şehir dışına çıktılar. Kuşluk vakti idi, başta Seyyid Alâeddîn hazretleri olmak üzere, arkasında pekçok evliyâ, grup hâlinde göründüler. Seyyid Alâeddîn beyaz bir ata binmiş, yeşil elbise giymişti. Diğer velîler, etrâfında ve arkasında ağır ağır yürüyorlardı. Bu heybetli manzara karşısında herkes heyecanla ayağa kalkıp, o tarafa doğru hürmetle yürümeye başladı. Başta Sultan Hâlid olmak üzere, herkes atından inmişti. İki cemâat karşılaştıklarında, Sultan Hâlid, Seyyid Alâeddîn'in ellerini öptü. O da Sultânın gözlerinden öptükten sonra; "Ey Sultan Hâlid! O râhip, dostlarımızı üzmüş. Dedemiz, âlemlere rahmet olarak gönderilen sevgili Peygamberimiz işâret buyurdular. Allahü teâlânın izniyle râhibin hidâyete gelmesine vesîle olacağız." buyurdu.Cemâat büyük câmide toplandı. Râhibe haber gönderildi. Râhib, Seyyid Alâeddîn hazretlerini görünce, heybetinden titremeğe başladı ve; "Ben, Allahü teâlâya ve O'nun Resûlü Muhammed aleyhisselâmın Peygamberliğine inandım." dedikten sonra, Seyyid Alâeddîn'in elini öptü ve: "Bu gece rüyâmda zât-ı âlinizi gördüm. Bütün suâllerimi sorup, hasta kalbimin şifâsı olan cevaplarınızı öğrendim. Artık hiç şüphem kalmadı ve sormama da lüzum yoktur. İslâmiyetin hak din olduğunu anladım. Îmân edip müslüman olmakla şereflendim." dedi. Herkes hayret edip, ziyâde sevindiler. Seyyid Alâeddîn gülümseyerek, râhibe; "Şimdi tertemiz, günahsız bir müslüman oldun. Cenâb-ı Hak râzı olsun. Fakat dostlarımızın da istifâde etmesi için suâl sorunuz" buyurunca, o; "Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm; **"Ümmetimin âlimleri, İsrâil oğullarının peygamberleri gibidir."** buyuruyor. Îsâ aleyhisselâm ölüleri diriltirdi, bu ümmetten böyle bir şey olmuş mudur? Bunun îzâhını istiyorum." dedi. Bu sırada Sultan Hâlid'in sarayından bir hizmetçi gelip, Sultân'a; "Efendim! Hasta olan kızınız rûhunu teslim etti." dedi. Bu haber karşısında herkes çok üzüldü. Seyyid Alâeddîn ise, başını önüne eğerek murâkabeye varıp, Allahü teâlâya yalvarmaya, duâ etmeye başladı. Herkes Seyyid'in bir şey söylemesini bekliyor ve çıt çıkmıyordu. Sultan Hâlid de aynı vaziyette bekliyordu. Bu hâl üç saatten fazla sürdü.Sonunda Alâeddîn hazretleri başını kaldırarak tebessüm etti ve; "Ey Sultan! Kızınız, Allahü teâlânın izniyle sıhhate kavuştu. Şu ânda yemek yiyor. Sarayınıza gidiniz, bu hâli göreceksiniz." buyurdu. Bu haber herkesi heyecanlandırdı. Böylece SeyyidAlâeddîn, müslüman olan râhibin suâline kâl (söz) ile değil, hâl ile (iş yaparak, göstererek) cevap verdi. Seyyid Alâeddîn vazifesinin bittiğini belirterek, oradakilerle vedâlaşıp, berâber geldiği velîler ile birlikte ayrıldılar. Onlar gittikten sonra, Sultan Hâlid, müslüman olan râhib ve halk, saraya doğru heyecanla yürüyerek, bir ân önce verilen haberin doğruluğunu öğrenmek istediler. Saraya yaklaştıklarında, bâzı kimselerin Sultân'a müjde vermek için koştuklarını gördüler. Karşılaştıklarında,Sultâna; "Efendim! Kızınız vefât etmişti. Birkaç saat sonra tekrar dirildi. Hayret ettik. Size bu haberi müjdelemek için geldik." dediler. Sultan ve yanındakiler birbirlerine, bunun Seyyid Alâeddîn'in büyük bir kerâmeti, himmeti ve bereketi olduğunu, onun, Allahü teâlânın katında derecesinin ne kadar yüksek olduğunu söylediler. Sultan Hâlid'e müslüman olan râhip; "Seyyid Alâeddîn hazretleri, beni, tereddüde mecâlim kalmayacak şekilde iknâ etti, irşâd etti. Allahü teâlânın izni ve onun sebeb olması ile, Elhamdülillah hidâyete kavuştum. Bu canım sağ oldukça İslâmiyete bedenimle ve malımla hizmet edeceğim." dedi.

Seyyid Şerîf Cürcânî'nin talebesiMolla Ferîdun anlatır: Bir gün hocamSeyyidŞerîf hazretleri ile bahçeye çıkmıştık. Orada: "Ey Ferîdun! Şu dağda, ricâl-i erbaîn denilen kırk büyük velînin toplantısı vardı.Haydi ziyârete gidelim." buyurdu.Ben de; "'Başüstüne efendim!" diyerek, peşinden yürümeğe başladım. Dağın üzerine çıktığımızda, pekçok rûhânî kimsenin orada toplandıklarını gördük. Herbiri edeble oturmuş birini bekliyorlardı. İçlerinden birine; Bunlar kimlerdir ve niçin bekliyorlar?" diye sorduk. O da: Ricâl-i erbaînden biri vefât etti. Onlar, Kutb-i aktâbı (evliyâların en büyüğünü) dâvet ettiler. Onu bekliyoruz. O gelip vefât eden zâtın namazını kıldıracak ve içimizden birini de bu vazifeye tâyin edecek." dedi. "Şu

anda Kutb-i aktâb kimdir ve nerede bulunmaktadır?" diye sorduk. O da; "Mekke-i mükerremededir ve ismi Seyyid Alâeddîn Semerkandî'dir." diye cevap verdi.

Oturup biz de beklemeye başladık. Bir müddet sonra semâdan tekbîr, tesbîh sesleri arasında nûr yüzlü velîler, gâyet nûrlu bir zâtı tâkib ederek geldiler. Belli ki, o zât Kutb-i aktâb idi. Yere indiklerinde, hepimiz ayağa kalkıp hürmet gösterdik. Makâmına oturduğunda, bizlere de oturmamızı işâret etti. Bir müddet başını önüne eğip murâkabeye vardı. Sonra Âl-i İmrân sûresinin yüz seksen beşinci âyet-i kerîmesini okudu. **"Muhakkak her nefs ölümü tadıcıdır."** meâlindeki bu âyet-i kerîmenin tefsîrini yaptı. Hepimiz, hiç duymadığımız, hasta kalblere şifâ olan bu kıymetli sözleri işitmekle şereflendik. Nice hakîkatleri ve ince bilgileri öğrendik. Sonra bizden tarafa dönerek; "Cenâb-ı Hakk'ın rahmetine kavuşan merhûmun makâmına lâyık olan misâfir bir kardeşimiz gelmiştir. Rabbimizin izniyle onu makâmına oturtalım da beklemekten dostlarımızın kalblerine bir ezâ gelmesin." buyurarak, beni oturduğum yerden kaldırdı. Sonra vefât eden zâtın boş duran seccâdesine oturttu. Sevincimden ne yapacağımı şaşırdım. Orada bulunanların hepsi; "Şâhidiz. İşittik ve itâat ettik." dediler. Hocam SeyyidŞerîf de hayret etti. Seyyid Alâeddîn hazretleri, hocamın gönlünü alıcı sözlerde bulunarak; "Ey Seyyid birâderim! Allahü teâlânın velî kullarına verdiği makamlar birer ihsândır. İnşâallah siz de bu cemâate dâhil olacaksınız. Henüz zamânı vardır." buyurdu. Sonra cenâze namazı kılındı. Beni artık yanlarında alıkoydular. Hocamla vedâlaşarak ayrıldık."

Seyyid Alâeddîn, ileri yaşlarındaMekke-i mükerremede bir mikdâr ikâmetten sonra, Medîne-i münevvereye ziyârete geldi.Resûlullah efendimize olan aşkı sebebiyle oradan ayrılamadı. Yıllarca türbede hizmet etti. Bir gün Peygamber efendimizi baş gözü ile gördü. Kendisi şöyle anlatır:

İlk zamanlar mağarada kalırdım. Bir gün Resûlullah efendimizi ziyâret etmek için mağaradan çıktım. Kabr-i şerîflerine varıp, arada hiçbir vâsıta olmadan doğrudan feyz ve bereketlerine kavuşturmasını istedim. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz; "Ey benim makbul oğlum! Bütün velîlerin sultanlığı sana verildi.Allahü teâlânın izniyle seni cümle velîlerin önderi kıldım. Allahü teâlâ seni kabûl eyledi. Bundan sonra senin için vâsıtalar kaldırıldı. Gözünü yum ve Hakk'ın kudretini müşâhede et." buyurdu. Gözümü yumdum, ansızın mübârek dedemin kabrinin yarıldığını gördüm. Yanında biri sağında biri solunda duran yeşil elbiseli iki zât vardı. Yüzlerinin heybetinden neredeyse aklımı kaybedecektim. Mübârek dedem elini yüzüme sürdü. Kalbim rahatladı. "Biri Cebrâil biri Mikâil'dir, korkma!Gözünü yum kulağını aç! Babana telkin ettiğimi sana da edeyim." buyurdu. Elimi eline alıp, bana tövbe ettirdi, bir şeyler okudu. Bunlar aynen hatırıma nakşolundu. Sonra başını kaldırıp, üç defâ Lâ ilâhe illallah buyurdu. Ben de tekrar ettim. Bana; "Ey oğul! Sana bunları okudum ki, sen dahi benim gibi okuyup, benim telkinim gibi telkin edesin. Bu zikri işâret eyledim. Çünkü bu, zikrin en üstünüdür. Çocukları bununla terbiye ederler. Dereceleri katetmek bununla müyesser olur." buyurdu. Bundan sonra bana perdeler açıldı. "Azîz oğlum! Senin dostun benim dostumdur. Senin sırrın benim sırrımdır. Seni seven beni sever. Senden tövbe eden benden tövbe etmiştir. Var git ümmetimi tarîkine, yoluna dâvet et." buyurdu. Bunun üzerine ben; "Ey dedem! Benim tarîkime girenin diğer tarîklerden üstünlüğü var mıdır? Bunları bildirin de insanlara açıklayayım. Böylece tarîkime rağbet etsinler." dedim. O zaman Peygamber efendimiz; "Ey oğlum! Bu yola girene ne vereyim." buyurdu. Ben yirmi üç şey istedim ve; "EğerAllahü teâlâ kabûl buyurursa, bana bildirilsin." dedim. Âniden dedemin sağında duran Cebrâil aleyhisselâm kayboldu. Bir müddet sonra gelip; "Yâ Resûlallah! Allahü teâlâ selâm ediyor. Dostum Ali, talebeleri ve tarîkine girenler hakkında ne dilerse ona ihsân ettim, buyurdu." dedi. Bunları duyunca dedem sevincinden tebessüm etti.

Ali Semerkandî hazretlerine ihsân olunan yirmi üç şey şunlardı: 1) Müridleri ve talebeleri dünyâda nâmerde muhtâc olmasın, 2) Şeytan şerrinden, kötülüğünden emin olsunlar, 3) Şirkten, Allahü teâlâya ortak koşmaktan uzak olsunlar, 4) Zâlimlerin şerrinden emin olsunlar,

5) Kazâ ve belâdan emin olsunlar, 6) Düşmanın hîlesinden muhâfaza olsunlar, 7) Doğru yoldan ayrılmasınlar, 8) Hidâyet, doğru yol üzere olsunlar, 9) Yaptıkları ameller Allahü teâlânın katında makbûl olup, kıyâmet gününde yüzlerine vurulmasın, 10) Allahü teâlâ onlara ibâdet ve tâatın lezzetini versin, 11) Kendileri ve evlâdları cin ve şeytan şerrinden muhâfaza olsunlar, 12) Sıdk ile, samîmiyetle, doğrulukla bu yola inanan kimsenin evine Allahü teâlâ her gün ve her gece yetmiş rahmet yağdırsın, 13) Âilesini, çoluk-çocuğunu Allahü teâlâ tâûn şerrinden korusun, 14) Kim yoluna girerse, şehîd olarak vefât eder, 15) Bu yola fakir bir kimse girerse, kimseye muhtac olmaz. Ölümü öksüz ölümü gibi olur. Zengin bir kimse girerse, Allahü teâlâ ona ölüm acısını çektirmez, 16) Son nefesinde kevser şarabını içip, dünyâdan kanmış olarak çıkar, Cennet'e kanmış olarak girer, 17) Bu yola giren kimsenin kabri Cennet bahçelerinden bir bahçe olur, 18) Kabirde Münker ve Nekirin azâbından kurtulur, 19) Kabir azâbından kurtulur, 20) Mahşerde Burak'a binmiş olarak gelir, 21) Kıyâmet gününün sıcağından kurtulur. Livâ-ul-hamd'ın gölgesinde gölgelenir, 22) Cennet'e hesâbsız ve azâbsız ilk girenler ile girer, 23) Peygamberler ve evliyâdan sonra, ilk önce cemâl-i ilâhîyi görür.

Daha sonra Peygamberimiz buyurdu ki: "Evlâdım Alâeddîn! Allahü teâlânın sana ihsân ettiği ilmi, ümmetime öğret ki, zâyi olmasın. Sana verdiğim şu asâyı Anadolu tarafına at. Nereye düşerse, orada bulunan ümmetime îmân ve ibâdet bilgilerini öğret, sünnetimi ihyâ et." Seyyid Alâeddîn, Resûlullah efendimizin bu emrine hem çok sevindi, hem de O'ndan ayrılacağı için çok üzüldü. Fakat emir böyle olduğu için; "Başüstüne." deyip elindeki asâyı Anadolu tarafına fırlattı. Asâ, SeyyidAlâeddîn'in bir kerâmeti, Peygamber efendimizin de bir mûcizesi olarak, Lârende, Karaman bölgesine düştü. SeyyidAlâeddîn ise, Allahü teâlânın izniyle, yanında evliyânın rûhları ile berâber, kısa zamanda Karaman'a asâsının düştüğü yere geldi. Kendisini o bölgedeki velîler karşıladı. Karamanlıları Ehl-i sünnet îtikâdı üzere yetiştirmek için gece gündüz demeden çalışmaya başladı.

Talebelerinin önde gelenlerinden Hâce Ârif anlatır: "Bir gece çok acâib bir rüyâ gördüm. Öyle ki, hayretimden rüyâda gördüklerimi unuttum. Sabahleyin ne gördüğümü düşünerek dışarı çıktım ve nehrin kenarına kadar geldim. Abdest alıp, iki rekat şükür namazı kıldım. Selâm verdiğimde, bir ses duydum. "Nereden geliyor?" diye bakınırken, havada bir seccâde üzerinde kıbleye karşı oturan, yaşlı, nûr yüzlü bir kimsenin, bana seslendiğini gördüm. Buyurdu ki: "Ey Ârif! Ey kavminin en âdil insanı! Dünyâyı terketmek, hürriyete kavuşmak demektir. Kıyâmet günü, iyi bir makam elde etmek, dîn-i İslâma hizmet etmekle mümkündür." Bu sözleri işitince, rüyâda gördüğüm hâl hatırıma geldi ve; "Muhterem efendim! Rüyâ âleminde gördüğüm anlaşılmaz şeyleri, zât-ı âlinizi görmekle hatırladım." dedim. O mübârek zât da; "Ey Hâce Ârif! Ben, Resûlullah efendimizin torunu ve türbedârıyım. Bu zamânın kutb-i aktâbı olan Semerkandlı Seyyid Alâeddîn'im. Cenâb-ı Hakk'ın emri ile seni talebeliğe kabûl ettim. Acele ile yanıma gelip nasîbini alasın ve rüyânın hakîkatine vâsıl olasın!" buyurdu. Ben de; "Ey evliyânın büyüğü! Gökyüzünün vefâlı yıldızı! Ben, dermansız, mecalsiz bir fakîrim. Medîne-i münevvereye nasıl gelebilirim? Oraya kavuşmak mümkünse, lütfedip himmet buyurur musunuz?" dedim. O da; "Ey Ârif! Allahü teâlânın izniyle arzuna kavuşacak, Resûlullah efendimizi ziyâret etmekle şereflenecеksin!" dedi ve gözden kayboldu. Gördüklerime inanamıyordum. Bunları nasıl görmüştüm? Derhâl evime gidip, bir odaya kapandım. Günlerce dışarı çıkmayıp, ibâdetle vakit geçirdim. Fakat zihnim hep bunlarla meşgûl idi. Nihâyet sekizinci günü, yine nehre abdest almaya gittim. Önceki yere geldiğimde, heybetli ve korkunç bir arslanla karşılaştım.

Onu görenlerin korkudan dili tutulurdu. Ben de öyle oldum. Benim hareketsiz donup kaldığımı gören arslan, fasîh bir lisân ile; "Korkma! Sırtıma bin de, seni kısa bir zamanda Medîne-i münevvereye ulaştırayım." dedi. Bu sözü duyunca, korkum gitti. Üzerine bindim, beni Medîne yakınlarında indirdi ve vedâlaşarak ayrıldık. Edeb ile, Peygamber efendimizin mübârek huzurlarına geldim. Ellerimi açıp uzun uzun duâ ettim. Duâyı bitirince, yanımda

daha önce nehirde karşılaştığım Seyyid Alâeddîn hazretlerini gördüm. Mübârek ellerine sarıldım, öptüm, saygı ve hürmet gösterdim. Beni odasına götürdü. Maddî mânevî pekçok ihsânlarda bulundu. Teveccüh ederek, kısa zamanda evliyâlık derecelerine kavuşturdu. Sonra bana; "Ey Ârif! Haydi seninle melekler âlemini gezelim. Âsumâna çıkıp seyredelim" dedi. Sevincime nihâyet yoktu. "Peki efendim!" derdemez, bana öyle bir teveccüh ve himmet ettiler ki, her ikimiz de gökyüzüne doğru yükselmeğe başladık. Yüce bir makâma geldik. Allahü teâlânın sevdiği evliyâsının rûhları orada toplanmış idi. Onlar; "Merhabâ ey üstâd-ı âlem!" dediler. Hocam da onlara cevap verdikten sonra, beni onlara ısmarladı, kendisi daha yüksek makamlara yükselerek gözden kayboldu. Aradan uzun bir zaman geçmişti. Hocamın gelmekte olduğu haberi verildi. Geldiğinde, edeble elini öptüm. Bana; "Seni, Allahü teâlânın kullarını irşâd etmek, emir ve yasakları öğretmek için vazifelendiriyorum." buyurdu. Orada bulunan evliyânın rûhları ile birlikte el açıp, benim için duâ ettiler. Sonra mübârek ellerini gözlerime sürdü. O ânda yeryüzünde bulunan en büyük şeylerden, en küçüklerine kadar bütün varlıklar gözüme görünmeğe başladı. Oradakilerle müsâfeha ettik ve bir ânda tekrar Medîne-i münevvereye geldik."

Seyyid Alâeddîn Semerkandî hazretleri ömrünü Allahü teâlânın kullarına hizmet ile geçirdi. Söz ve halleriyle irşâd etti. Kıymetli eserler kaleme aldı. Eserlerinin en önemlisi **Bahr-ül-Ulûm** isimli dört cildlik tefsîridir.

Seyyid Alâeddîn hazretleri, **Bahr-ul-Ulûm** isimli tefsîr kitâbını, her gece Kâbe'ye gidip, Makâm-ı İbrâhim'de yazardı. Her âyet-i kerîmenin tefsîrini yapmadan önce, Zemzem ile gusl abdesti alır, sonra tefsîre başlardı. Bu şekilde, meşhûr tefsîr kitabını uzun bir zaman içinde yazabildi.

Seyyid Alâeddîn Ali Semerkandî hazretlerinin ayrıca **Hâşiye alâ Şerhiş-Şemsiyye, Hâşiye alâ Şerh-il-Metâlî** ve **Hâşiye alâ Şerh-il-Mevâkıf** adlı eserleri vardır.

Alâeddîn Ali hazretlerinin Zeyne'de ve Karaman'da soyundan olan âileler devâm edegelmiştir. Aynı ismi taşıyan Karaman'daki Seyyid Ali Semerkandî, Alâeddîn hazretlerinin soyundan olan bir torunu olup, 1599 (H. 1008) senesinde vefât etmiş ve Gazalpa Mescidinin kıble tarafına defnedilmiştir. Zeyne'deki torunlarından olan Ahmed Arslan Bey ile Karaman'daki torunlarından Şeyh Ali Tahtabıçak'ın ellerinde bu asil âileden olduklarına dâir şecereleri vardır.

Seyyid Alâeddîn Ali Semerkandî hazretlerinin tarîkat silsilesi şöyledir; "Seyyid Yahyâ, Seyyid Fâzıl, Seyyid, Mes'ûd, SeyyidŞahinşâh, SeyyidHamîd, Seyyid Üzeyr, Şeyh İbrâhim, Şeyh Ebû Mûsâ, Bâyezîd-iBistâmî, Câfer-i Sâdık, Kâsım bin Muhammed, Selmân-ı Fârisî, Ebû Bekr-i Sıddîk ve Muhammed aleyhisselâtü vesselâmdır.

Seyyid Alâeddîn Ali hazretleri sözleriyle ve halleriyleAllahü teâlânın kullarına ışık oldu. Çok talebe yetiştirdi. Bir gün talebeleri; "Hocam, mürşid kime denir?" diye sordular. Bunun üzerine; "Kitâbullaha yapışıp hayır yollarına giden ve hayra erişip eriştirendir." buyurdu.

Bir de; "Şerîat ilimlerini bilir. Kur'ân-ı kerîmin sırlarına vâkıf olur. Allahü teâlânın kitabı ile amel eder. Bunun için de sırât-ı müstakîm (istikâmet üzere, dosdoğru) olmak lâzımdır." buyurdu.

"Kimlerin sohbetinden kaçınalım?" diye nasihat istediler.

"Dünyâyı sever, malı sever ve makâmı sever. Bunlar âlim için rüsvâylıktır. Böyle olanlardan kaçın!" buyurdu.

"Âşıktan" sorduklarında; "Aşk ateşinin harareti âşıkı çekip alır, yanıp tutuşan dervişde inlemek, ağlamak, gönlü yaralı olmak gibi halleri olur. Böyle haller gayri ihtiyârî olup ellerinde değildir. Onların derdine düşmeyen onları yermesin, ayıplamasın, başa kakmasın ve taşlamasın." buyurdu.

EY DERYÂ!

Seyyid Alâeddîn'in talebelerinden Ebü'l-Feth anlattı: "Bir iş için, Mısır'a gidecektim. Hocamdan izin isteyince; "Bu yolculuğun sonunu tehlikeli görüyorum. İstersen çıkma!" buyurdu. Sonra benim çok istekli hâlimi görünce de; "Ey Ebü'l-Feth! Eğer çok istiyorsan git. Fakat başın dara düşüp, bir tehlike ile karşılaşırsan, bizi hatırla ve şu duâyı oku." buyurarak, okunacak duâyı öğretti. Sonra mübârek ellerini açarak, selâmetle gitmem için duâ etti. Ben de ellerini öperek, hazırlık yaptım. Yol arkadaşlarımla Antakya'ya geldik. Orada bir gemiye binerek yolculuğa başladık. O gece karşı taraftan bir rüzgâr esiyordu. Gittikçe şiddetlenen rüzgâr, gemiyi sağa sola sallamaya başladı. Dalgalar yükseldi, gemi batma tehlikesi ile karşı karşıya idi. Mürettebât da dâhil olmak üzere, hepimiz korkuya kapıldık. Duâ, tövbe ve istigfâr dilimizden düşmüyordu. Denize batma korkusu ile dermansız kalıp, kendimden geçmiş bir hâlde iken, hocamın; "Ey Ebü'l-Feth! Niçin nasîhatimi dinlemiyorsun? Ne çabuk bizi ve öğrettiğim duâyı unuttun?" sesiyle irkildim. Hemen duâyı okuyup, "İmdâd yâ hocam Seyyid Alâeddîn Semerkandî hazretleri, himmetinizi istirhâm ediyorum!" dedim. O anda geminin gidiş istikâmetinden, süratle su üzerinde yürüyerek gelen bir kimse göründü. Herkes içinde bulunduğu durumu unutmuştu ve hayretle gelen kimseye bakıyordu. Yaklaşınca, yüz hatları belli oldu. Gelen, mübârek hocam idi. Bir sağa bir sola sallanıp duran geminin kenarından tutarak, denize hitâben; "Ey deryâ! Allahü teâlânın izni ile sâkinleş!" buyurdu. O ânda deniz sâkinleşti, dalgalar duruldu. Kurtulmuştuk. Hocam, herkesin hayret dolu bakışları arasında gözden kayboldu. Gemidekiler, birbirlerine bu zâtın kim olduğunu soruyorlardı."

KESMEYEN BIÇAK

Alâeddîn Semerkandî hazretlerini sevenlerden biri, bir gün yola çıkmıştı. Yolda onu bir eşkıyâ öldürmek istedi. Tam o sırada eşkıyâya; "Bütün eşyâm param, neyim varsa senin olsun. Beni serbest bırak, öldürme." dedi. O şahıs; "Onlar nasıl olsa benim olacak benim maksadım seni öldürmektir." dedi. O zât o anda Alâaddîn Ali Semerkandî'yi hatırladı ve şöyle yakardı: "Yâ Rabbî! Kudretinle SeyyidAlâaddîn hazretlerinden bana yardım ulaştır." der demez, eşkıyâ o zâta üç kere bıçağı çaldı ise de, Allahü teâlânın izniyle ve Alâaddîn Semerkandî'nin himmeti bereketiyle bıçak kesmedi. Bunun üzerine eşkıyâ bıçağın keskin olup olmadığını denemek için büyük taşa vurdu. Taş ikiye ayrıldı. Tekrar o zâtı kesmek istedi, fakat bıçak yine kesmedi. O zât; "Ey kişi!Benim bir azîz hocam var. Onun bereketiyle beni öldüremezsin." dedi. Eşkıyâ bu sözü duyar duymaz kızıp; "Görelim bakalım hocan seni elimden kurtarabilecek mi?" dedi ve elindeki bıçakla tekrar saldırdı. O zât canından umudunu kestiği zamanda âniden uzaktan elinde mızrağı olduğu halde beyaz bir ata binmiş, yeşiller giymiş bir zât yıldırım gibi geldi ve eşkıyâya mızrağı ile öyle vurdu ki, mızrağın ucundan kıvılcımlar çıktı. Eşkıyâ o anda öldü. Atlının Alâeddîn Ali Semerkandî olduğunu anlayan talebe, Zeyne'ye gelince, başından geçenleri henüz anlatmamıştı ki, Alâeddîn Semerkandî ona; "Ben hayatta iken sırrımı kimseye söyleme, sakla!" buyurdu.

1) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.225

2) Câmi-il-Menâkıb veCâmi-il-Bevârih

3) Kitâb-ül-Menâkıb

4) Menâkıb-ı Alâeddîn AliSemerkandî, SüleymâniyeKütüphânesi, A. Nihat Tarlan Kısmı: No. 138

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.21

SEYYİD ALİ HEMEDÂNÎ;

Horasan'ın meşhûr velîlerinden. İsmi Ali bin Şihâbeddîn bin Muhammed'dir. Peygamber efendimizin soyundan olup seyyiddir. 1384 (H.786) senesinde vefât etti. Kabri Hıtlan'dadır.

Aklî ve naklî ilimlerde büyük âlim idi. Tasavvufta Mahmûd Mazdakânî ve Mahmûd-i Adkânî hazretlerinden feyz alarak kemâle erdi. Ayrıca zamânındaki pekçok velî ile görüşüp sohbetlerinde bulundu. Keşmir şehrinde dergâhı vardı. Uzun zaman insanlara rehberlik edip, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Pekçok insanın saâdetine vesîle oldu. Hakkında pek çok menkıbe vardır.

Kendisi şöyle anlatmıştır: "Defâlarca hacca gittim. Bir hac seferinde yolumuz çöle düştü. Yirmi sekiz gün hiçbir şey yiyip içmeden yürüdüm. Yemek içmek hiç hatırıma gelmiyordu. Bir müddet sonra bende yemek yeme ihtiyâcı hâsıl oldu. Yanımda yiyecek ve içecek hiçbir şey yoktu. Rastladığım birkaç çadıra yiyecek bulurum ümidiyle uğradım. Fakat kimseden bir şey isteyemedim. Sonra bir köşeye çekilip murâkabeye vardım, oturup öylece kaldım. Bir müddet sonra bulunduğum kâfilenin gittiğini gördüm. Yetişmek için kalkıp yürümeye başladım. Yol üzerinde bir su kuyusuna rastladım. Kuyudan su çekecek bir kabım yoktu. Sonunda kuyunun içine inip, doyuncaya kadar su içtim. Bir müddet kuyunun dibinde bekledim. Çok derin olduğu için dışarı çıkamadım. Kuyu çıkılabilecek şekilde değildi. Ben böyle bekleyip dururken, kuyunun başına biri geldi. Bana bakıp başındaki sarığını çıkarıp, bana doğru sarkıttı. Sarığın ucundan tuttum. Beni çekip kuyudan çıkardı. Dışarı çıkınca kim olduğunu sormak istediğimde, gözden kayboluverdi. Bunun üzerine süratle yürüyüp kâfileye yetiştim. Beni görünce sağ sâlim nasıl geldin diye hayret ettiler. Eşkıyâdan nasıl kurtuldun dediler. Bu sebeple kâfile arasında meşhur oldum. Yolculuk sırasında çoğu kere kâfileden ayrı giderdim. Geceleri onlardan ayrı geçirirdim. Çok korkulu yerler olmasına rağmen, Allahü teâlâ beni korurdu."

Talebelerinin meşhurlarından Nûreddîn Câfer Bedahşî şöyle anlatmıştır: "Seyyid Ali Hemedânî hazretlerinin sohbetleri sırasında huzûrunda bulunduğumda hatırımdan her ne geçse onu bana açıkça söylerdi. Eğer hatırımdan geçen şeyler bir faydaya sebeb olmayacaksa, açıklamazdı."

Kendisi anlatır: "Şeyh Muhyiddîn Arabî hazretleri bâzı eserlerinde şöyle zikretmiştir: Yetmiş gün hiçbir şey yemedim, diye kaydetmiştir. Ben de kendimi denemek için yüz yetmiş gün hiçbir şey yemedim. O hâle geldim ki, yemek yemek sünnet olmasaydı, geri kalan ömrüm boyu bu derviş hiçbir şey yemezdi."

Yine şöyle anlatmıştır: "Bir defâsında, Rum diyârına gitmiştim. Bir mescidde ikâmet ediyordum. Bir gece ihtilâm oldum. Hava son derece soğuktu. Nefsim gusül abdesti alma husûsunda gevşeklik göstermek istedi. Nefsime bu gevşekliği sebebiyle şöyle bir cezâ verdim. Kırk gece buzu kırıp soğuk su ile sana gusül abdesti aldıracağım, dedim. Büyük bir taş alıp her gece buzu kırarak gusül abdesti aldım. Böyle kırk gece devâm ettim. Bu sırada eski bir elbisemden başka giyecek bir şeyim yoktu.

Seyyid Ali Hemedânî hazretleri fütüvvetle ilgili olarak buyurdu ki: "Ey azîz! Ahî(kardeşlik) sözü halk arasında kullanılan bir lafızdır. Bunun yüksek bir mânâsı ve geniş bir hakîkati vardır. Tasavvuf ehli kardeşliği üç mertebede açıklamışlardır. Birincisi, anne ve babası bir olan kimseler. İkincisi müminlerin kardeşliğidir. Âyet-i kerîmede meâlen; **"Şüphesiz ki, müminler kardeştir."** (Hucurât sûresi:13) buyruldu. Üçüncü mertebe ise gönül ehli ve hakîkate erenler arasındaki kardeşliktir. Bu makâma fütüvvet denir. Bir kimse cömertlikle, af, emânete riâyet, şefkât ve hilm (yumuşak huyluluk), tevâzu ve takvâ ile vasıflanırsa, fütüvvet ehli böyle kimseye (ahî) kardeş adı vermişlerdir. Fütüvvet her ne kadar fakr makâmından bir makam ise de bütün makamların aslıdır. Bütün makamlar ona bağlıdır. Bütün insânî olgunlukların aslı fütüvvete bağlıdır. Çünkü bu bütün dereceleri ve mekârim-i ahlâkı, üstün ahlâkı şâmildir. Hakîkate eren büyükler, meşâyıh-ı kirâm, fütüvvetin hakîkatı hakkında çok söz söylemişlerdir. Hasan-ı Basrî kuddise sirruh; "Fütüvvet, Rabbin için nefsine düşman olmandır." buyurdu.Hâris-i Muhâsibî ise; "Fütüvvet herkese insaflı davranmayı kendine vazîfe bilmek, kimseden insaf beklememektir." buyurdu. Cüneyd-i Bağdâdî; "Fütüvvet, açık

elli olmak ve eziyet vermemektir. Yâni fütüvvetin hakîkatı; hayra, iyiliğe ve Allahü teâlânın kullarının rahatına vesîle olmaktır." buyurdu.Sehl bin Abdullah da; "Fütüvvet, sünnet-i seniyyeye uymaktır." buyurdu. Hazret-iAli buyurdu ki: "Fütüvvet dört kısımdır. Gücü yettiği halde affetmek, gadab, kızgınlık ânında yumuşak davranmak, düşmanlığı olduğu halde karşısındakine nasîhat etmek, kendi ihtiyâcı olduğu halde başkasına vermek." Bütün bu buyrulanlardan anlaşıldı ki, fütüvvetin bütün mertebeleri ve şekli kul hakkı ile ilgilidir. Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte; **"Kul, müslüman kardeşinin ihtiyâcını karşıladığı müddetçe Allahü teâlâ da onun ihtiyaçlarını giderir."** buyurdu.

"Biliniz ki, dünyâ, kıyâmet çölünün kenarında yapılmış bir menzildir. Öyle bir menzildir ki, ezel çölü ile ebed çölü arasında konmuştur. Allahü teâlânın kulları, misâfirleri âlem-i ervâh çölünden kıyâmet karargâhı sahrasına sefer yapsınlar. Bu menzilde âhiret seferine çıkmak için azık hazırlasınlar, bu uzun ve nihâyetsiz yolculuk için tedbir ile meşgûl olsunlar. Dünyâda bir yerde konaklamış misâfirler gibi gidici olan insanlar, Allahü teâlânın hikmetiyle değişik haldedirler. Bâzısı bedenen kuvvetli, mânen zayıf, bâzısı mânen kuvvetli, bedenen zayıfdır. Bâzısı her iki bakımdan da kuvvetli, bâzısı da her iki bakımdan da zayıf yaratılmıştır. Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"...İşte bütün bunlar azîz olan** (ve her şeyi) **iyi bilen Allah'ın takdîridir."** (En'âm sûresi: 96) buyrulmuştur. Bunda sayılması, anlatılması mümkün olmayacak derecede çeşitli hikmetler vardır. Bir hikmeti, insanların güçleri nisbetinde birbirine yardımcı olmalarıdır. Peygamber efendimiz hadîs-i şerîfte; **"Müminler binânın tuğlaları gibidirler. Biri diğerini destekler."** buyurdu. Îmân sâhibi olanlar, din ve dünyâ işlerinde birbirine yardımcı olurlar. Bu dünyâdaki âhiret seferinde kulluk yükünü taşımaları için birbirlerine yardımcı olurlar. Âyet-i kerîmede müminlerin kardeş olduğu bildirilmiştir.

Güç kuvvet sâhibi olanlara bu fâni nîmet Allahü teâlâ tarafından verilmiş bir emânettir ki, bununla ebedî saâdet tohumlarını ekerler. Bu ebedî nîmeti kazanırlar. Mağrur ve gâfil olanlar ise, bu cismânî bir nîmet olan güç ve kuvveti şu birkaç günlük kederli dünyâ hayâtı için harcarlar. Kısa ömrü bu murdar dünyâya âit şeyleri toplamakla zâyi ederler. Uzun âhiret yolculuğu için hazırlanmaktan gâfil olurlar. Böylece din kardeşlerinin de dünyâya ve âhirete âit haklarını unuturlar, yerine getirmezler. Allahü teâlânın emirlerine uymayı elden kaçırırlar. Âyet-i kerîmede meâlen; **"Onlar dünyâ hayâtının görünen yüzünü bilirler. Âhiretten ise tamâmen gâfildirler."** (Rûm sûresi: 7) ve **"...Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu."** (Tevbe sûresi: 67) buyruldu. Bu insanlar dünyânın fâni, geçici nîmetlerine dalıp, Allahü teâlâyı unutmaları sebebiyle âhirette Cehennem'e atılacaklar ve rahmet edilmeyecekler."

"Ahî, gerçek kardeş olan kimsenin güzel ahlâka ve beğenilen hasletlere sâhib olması gerekir. Yaşlılara hürmet, gençlere nasîhat, çocuklara şefkat, zayıflara merhamet, fakirlere cömertlik, âlimlere hürmet eder. Zâlimlere düşmanlık, facirleri tahkîr eder. İnsanlara iyilik eder ve mertlik gösterir ve onlarla sulh içinde yaşar, iyi geçinir. Allahü teâlâya yalvarır, nefsine karşı savaş açar, onun boş isteklerine muhâlefet eder. Şeytanla mücâdele eder. İnsanlardan gelen sıkıntılara tehammül eder. Düşmanlık edenlere yumuşak davranır. Musîbetler karşısında sabırlı olur. Kendi ayıplarına bakıp başkalarının ayıpları üzerinde durmaz. İnsanlara musîbete uğradıklarında ve gamlı hallerinde yardımcı olur. Takdire, kadere râzı olur. Bid'atden ve nefsin boş isteklerinden sakınır. Dînin emirleri üzere hareket eder. Töhmet altında kalacak yerlerden uzak durur. Lâzım olan din bilgilerini öğrenmekte çok hırslı olur. Gaflet ehlinden nefret eder. Dostlarla yardımlaşır. Cemâate devâm eder. Emri altında bulunanlara nasîhat eder. Dâimâ âhireti düşünür. Hallerine ve sözlerine dikkat eder. Kıyâmet gününde rüsvâ, rezil olmaktan korkar. Allahü teâlânın fazlından ve ihsânından ümit kesmez."

"Bütün mertebelere, yüksek derecelere ve âhiret saâdetlerine kavuşmak, tâatlar ile ibâdet ve kulluk ağacının meyveleri ile geçer. Âyet-i kerîmede meâlen; **"Hakîkaten, insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur."** (Necm sûresi: 39) buyruldu. Tâatların çeşitleri çok

ise de hepsi üç kısımda toplanır. Bunlar; kalp ile, beden ile ve mal ile yapılan ibâdetlerdir. Kalp ile olan; tâat, îmân, tevekkül, sabır, şükür, teslimiyet ve işleri Allahü teâlâya havâle etmek, O'na sığınıp güvenmek. Sıdk, ihlâs, rızâ, yakîn, muhabbet, mârifet ve diğerleri. Bunlar keşf kapılarının anahtarları, müşâhede meclisinin ışıklarıdır."

Seyyid Ali Hemedânî hazretleri kıymetli kitaplar yazmış olup, bir kısmı şunlardır: **Şerh-i Esmâullah, Şerh-i Füsûs-ül-Hikem, Şerh-iKasîde-i Hemziyye, Zâhirât-ül-Mülûk, Esrâr-ı Vahy, Risâle-i Siyerü't-Tâlibîn** ve daha pekçok eseri vardır. Eserlerininçoğu talebesi Nûreddîn Câfer Bedahşânî tarafından büyük bir kitap hâlinde biraraya toplanmıştır. Menkıbeleri de aynı talebesi tarafından eserlerini topladığı mecmua içinde **Hülâsât-ül-Menâkıb** adını verdiği eserde anlatılmıştır.

RESÛLULLAH'IN EMRİ

Seyyid Ali Hemedânî şöyle anlatır: Bir hac seferi için Hıtlan vilâyetinin Alişah köyünden yola çıkmıştım. Yolculuğum sırasında yanımda bulunan şeyleri muhtaçlara dağıtırdım. Bir müddet yol aldıktan sonra, çok az param kalmıştı. Bir yerde konaklamıştık. Bu sırada birisi gelip, bana iki bin dinar verdi ve kabûl etmemi istedi.Sonra parayı Peygamber efendimizin mânevî işâretiyle bana getirdiğini söyledi. Bunun üzerine kabûl edip aldım. Sonra onaPeygamber efendimiz sana ne sûretle işâret buyurdu diye sordum. Dedi ki: "Bu dirhemleri hacca gitmek niyetiyle saklamıştım. Bir gece rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm. Bana; "Bu dirhemleri sakla benim evlâdımdan birisi hacca giderken falanca yerde konaklayacaktır. Dirhemleri ona ver." buyurdu. Resûlullah efendimiz böyle buyurunca; "Yâ Resûlallah! O torununuzun ismi nedir?" diye sordum. "AliHemedânî'dir." buyurdu. İşte o zamandan bu güne kadar bir sene geçti. Bu bir sene içerisinde dâimâ oraya gelecek birini bekledim, tâkib ettim. İşte şimdi zât-ı âlinizle müşerref oldum." dedi.

Bu dirhemleri alıp Bağdât'a kadar yanımda taşıdım. Fakat o sene bir hâdise yüzünden hacca gidemedim. Bağdat'tan geri döndüm. Üç deveye çeşitli yiyecekler ve su ile, iki deveye de öteki eşyâları yükledim. Kervandakiler beni yanımda üzeri yiyecek yüklü develerle görünce şaşırdılar. "Bu seyyid az yerdi, yanında fazla şey bulunmazdı. Neden böyle yanına çok azık aldı." dediler.Halbuki on dört günde ancak bir yiyecek bulunan yere varabiliyorduk. Kervanla birlikte birkaç gün yol aldıktan sonra, kervan yolu şaşırdı. Kervandakilerin azıkları tamâmen tükendi. Benden yiyecek istediler. Ben de onlara yiyecek içecek verdim. Bunları yiyerek bir müddet sonra yiyecek bulunan mâmur bir beldeye ulaşabildik. Böylece Şam'a ulaştık. Ben yanımdaki dirhemleri muhtaçlara vermek için gâyet iktisatlı bir şekilde harcıyordum. Bu sırada biz Şam'da iken sıkıntıya sebeb olan başka bir hâdise meydana geldi. Yanımdaki dirhemler de iyice azalmıştı. Nihayet imkân bulup Şam'dan Mekke'ye gittim, hac ibâdetimi yapıp memleketim Hıtlan'a döndüm.

Hac dönüşünden sonra ziyâretine gidenlere bir sohbeti sırasında şöyle buyurmuştur: "Buradan ayrılıp dönünceye kadar on ay müddetle ikâmet ettiğim, konakladığım her yerde Allahü telâ kalbime; "Git insanları irşâd et, rehberlik yap." diye ilhâm etti."

DELÎLİN VAR MI?

Seyyid Ali Hemedânî şöyle anlatmıştır: "Yedi sene yorgan örtünmedim. Arpa ekmeğinden başka bir şey yemedim. Yedi seneden sonra bir büyük zât gelip güzel bir yorgan ile lezzetli bir yemek getirdi. Bunları Peygamber efendimizin işâretiyle getirdiğini, kabûl etmemi söyledi. Ben de; "Bunun böyle olduğuna dâir bir delîlin var mı?" dedim. O zât tebessüm ederek; "Nasıl bir şâhid istiyorsun?" dedi. "Öyle bir şâhid ki, bana da işâret buyrulsun." dedim. "Senin de Resûlullah efendimize teveccüh etmen gerekir." dedi. O meclisten ayrılıp Resûlullah efendimize teveccüh ettim. Resûlullah efendimizi gördüm. Bana tebessüm buyurup; "O teklif benim işâretimledir." buyurdu. Bunun üzerine o zâtın verdiği şeyleri kabûl ettim.

1) Nüzhet-ül-Havâtır; c.1, s.88

2) Sefînet-ül-Evliyâ; s.107

3) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.504

4) Hülâsât-ül-Menâkıb, Süleymâniye Kütüphânesi,Şehîd AliPaşaKısmı, No: 2794

5) Nesâyim-ül-Mehabbe; s.287

6) Brockelman; Gal-2, s.221, Sup-2, s.311

SEYYİD ATÂ;

Türkistan'ın büyük velîlerinden. İsmi Ahmed'dir. SeyyidAtâ diye meşhûr olmuştur. Seyyid olup Yeseviyye yolu mensûblarından Zengî Atâ'nın dört büyük halîfesinden biridir. Buhârâlıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1302 (H.702) senesinde Harezm yakınlarında Hakîm Atâ denilen yerde vefât etti. Kabri oradadır.

Seyyid Atâ küçük yaşından îtibâren ilim öğrenmeye başladı. Buhârâ medreselerinde zamânın âlimlerinden ilim tahsîl etti. Aklî ve naklî ilimlerde yükseldi.

Buhârâ medreselerinde okurken gönlüne bir ateş düşüp, ilim ve amelde ihlâs elde etmek ve îmân-ı kâmil sâhibi olmak iştiyâkıyla üç arkadaşıyla berâber bir tasavvuf âlimine teslim olmaya karar verdiler. Diğer arkadaşları, Uzun Hasan Atâ, Sadreddîn Muhammed Atâ ve Bedreddîn Muhammed Atâ adlarını taşıyorlardı. Bu dört genç, Buhârâ'da medreseyi terk edip, bir tasavvuf âlimi aramak için yola çıktılar. Taşkent yakınlarında bulunan Zengî Atâ'nın, kendilerine yol gösterebileceğini öğrendiler. Kendini ve âilesini çobanlık ücreti olarak Taşkentlilerden aldığı beş-on para ile geçindiren siyâhî renkli bir çoban olan Zengî Atâ'yı bir çalılıkta, evine götürmek için odun toplarken buldular. Selâm verdiler. Zengî Atâ, selâmlarına cevap verip, hâl hatır sordu. Buhârâ medreselerinde zâhirî ilimleri tahsîl ettiklerini, ancak bâtınî ilimleri tahsîl edebilecekleri bir mübârek kişiyi aradıklarını arz ettiler. Zengî Atâ; "Durun, sizi irşâd edecek zâtın nerede olduğunu haber vereyim." dedi. Bu temiz niyetli, iyi kalpli gençler çok sevindiler. Zengî Atâ yüzünü bir tarafa çevirip kokladı ve sonra da; "Sizin bu ilimde nasîbiniz bizden başkasında değildir!" buyurdu. Bu dört genç, Zengî Atâ'nın dört büyük halîfesi olacak olan Uzun HasanAtâ, Seyyid Atâ, Sadreddîn Muhammed Atâ ve Bedreddîn Muhammed Atâ'dan başkası değildi. Zengî Atâ'nın sözüne ilk önce inanıp tasdîk eden Uzun HasanAtâ ile Sadreddîn Muhammed Atâ idi. Bu sebepten ilk kemâle gelenler onlar oldu. İçlerinden SeyyidAtâ; "Ben, hem Resûlullah'ın torunu, hem mektep-medrese görmüş biri olayım, sonra da bu garip çobana talebe olayım!" diye düşündü. Ama arkadaşlarından da ayrılamadı. Onun soyu ve ilmi ile gurûrlanması yolunu tıkadı.

Zengî Atâ'nın hizmetinde ne kadar çalıştı ve riyâzet çekti, mücâhede yaptıysa da, gönlü bir türlü açılmadı. Nihâyet hâlini Zengî Atâ'nın hanımı Anber Ana'ya arz edip: "Sizin sözünüz, Atâ hazretleri yanında makbûl, inâyet ve şefkâtiniz çoktur. Umarım ki, bana yardım edersiniz." dedi. Anber Ana kabûl edip; "Bu gece kendini siyah bir keçeye sarıp, hocan Atâ'nın yolu üzerine yat. Seher vaktinde abdest almaya çıktığında, seni o hâlde görüp, merhamet etsin." dedi. Seyyid Atâ söylenenleri yaptı. Anber Ana geceleyin Zengî Atâ'ya; "Ahmed seyyiddir, âlimdir. Bu kadar zamandır hizmetinizdedir. İnâyet nazarınıza kavuşamadı." dedi. Atâ hazretleri tebessüm edip; "Seyyidliği ve ilmi, yolunu kesti. Beni gördüğü gün ona kendimi tanıttım. O bunu anlamadı ve gönlünden; "Ben seyyid ve âlim iken bir sığır çobanı siyaha nasıl tâbi olurum?" düşüncesini geçirdi. Mâdem ki sen şefâat ettin, inşâallah hâli düzelir." dedi. Seher vaktinde dışarı çıkıp, yol üzerinde siyah bir şeyin yattığını gördü. Ayaklarını kaldırıp Seyyid Atâ'nın göğsüne bastı. Seyyid Atâ, hemen ayaklarını öpüp, yüzüne sürdü ve yalvardı. "Kimsin?" dedi. "Ahmed'im." dedi. "Kalk, bu kırık hâlin, işini düzeltti." buyurup, oracıkta, Seyyide husûsî iltifât etti. Seyyid Atâ, hemen maksadına kavuştu. Gönlündeki perdeler açıldı. Az zamanda irşâd mertebesine ulaştı. O günden sonra

nâkısları kemâl mertebesine kavuşturdu. Ahmed Yesevî hazretlerinin, Zengî Atâ silsilesiyle gelen yolunun devâmını teşkil eden iki halkadan biri oldu. Seyyid Atâ'nın en meşhûr halîfesi, Huzyanlı İsmâil Atâ idi. Onun halîfesi de, oğlu İshâk Hoca idi.

Bir gün Seyyid Atâ'nın yanında, Hakîm Atâ'nın hâl ve şiirlerinin toplandığı **Hakîm Atâ Kitabı** okundu. Seyyid Atâ'da, Hakîm Atâ'ya karşı kuvvetli bir iştiyâk doğdu. Ona kavuşmak arzusuyla yanıp tutuştu. "Onun yanında seyyidlerden kimse var mı?" diye sordu. Kimse olmadığını öğrenince, yanına üç kişi alarak Harezm taraflarına gidip, Amuderyâ (Ceyhûn) Irmağı yakınlarındaki Bağırgan'da, Hakîm Atâ türbesinin yanına vardı. Hakîm Atâ'nın kabrini su basıp, kırk yıl üstünde su akmıştı. Sonra, rüyâsında aldığı bir işâretle,Celâl Hoca nâmında bir mübârek kişi, kabri bularak, üstüne türbe ve imâret inşâ etmiş, kendisi de orada yerleşmişti. Seyyid Atâ, Celâl Hoca'dan orada yerleşmek için müsâade istedi.Celâl Hoca, kendisinin buraya Hakîm Atâ'nın emriyle gelip yerleştiğini söyleyip, ikisinden birinin burada fazla olacağını bildirdi. Seyyid Atâ da; "Hâlimizi gidip, Hakîm Atâ'ya arz edelim. Ne buyurursa öyle yapalım" dedi. Celâl Hoca kabûl etti. O gece Hakîm Atâ'nın mezarından, Allahü teâlânın izniyle onlara şu cevap geldi: "Ey oğlum Şeyh Celâl! Seyyid Atâ, buraya Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) emriyle geldi. Bana komşu olmayı ona bırak. Sen yakınlarda Aktaş denilen bir yer vardır, oraya git. Orada ikâmet et. Gelen, benden önce seni ziyâret etsin! Biz, önce seni ziyâret etmeyenleri kabûl etmeyiz!" Bu emir üzerine Celâl Hoca, mücâvirliği bırakıp, Aktaş'a yerleşti. İnsanlara, Allahü teâlânın yolunu göstermeye orada devâm etti. SeyyidAtâ uzun zaman Hakîm Atâ'nın komşusu oldu.İnsanlara, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Doğru yolu gösterdi.

Seyyid Atâ hazretleri, Azîzân ve Pîr-i Nessâc lakablarıyla meşhûr olan, evliyânın büyüklerinden, Ali Râmitenî hazretleriyle aynı yıllarda yaşadı. O mübârek zâtın sohbetlerinde bulundu. Bir gün, Ali Râmitenî ile ilgili olarak kendisinden insanlık îcâbı bir hatâ sâdır oldu. O sıralarda Kıpçak yaylasında başıboş dolaşan eşkıyâlardan bir grup, Seyyid Atâ'nın evini ve bulunduğu bölgeyi yağmaladılar. Oğlunu esir alıp götürdüler. Seyyid Atâ, bu hâle çok üzüldü. Allahü teâlâya münâcâtta bulunup, bu üzüntüsüne sebeb olan günâhını kalbine ilhâm etmesini istedi. Kendisine hatası bildirildi. Seyyid Atâ, bu üzüntünün nereden geldiğini anladı ve Azîzân hazretlerine karşı hatâsının cezâsı olduğunu bildi. Yaptığına pişmân oldu. Bir ziyâfet hazırladı. Özür dilemek için Azîzân hazretlerini ve talebelerini dâvet etti. Ona karşı çok tevâzu gösterdi. Hazret-i Azîzân, Seyyid'in maksadının ne olduğunu anladı ve ricâsını kabûl eyledi ve dâvetine geldi. Bu mecliste çok sayıda büyükler, âlimler, şeyhler vardı. Bugün Azîzân hazretlerinde büyük bir hâl ve rahatlık (bast hâli) vardı. Sofra düzülüp, yemek hazır olduğunda, Azîzân hazretleri; "Seyyid Atâ'nın oğlu gelmeyince, Ali (ki kendi ismidir) bu sofradan ağzına tuz koymaz ve elini yemeklere uzatmaz." dedi ve sonra bir ân sustu. Orada bulunanlar, bu büyük sözün neticesini gözetir oldular. Bir ân sonra, Seyyid Atâ'nın oğlu, âniden kapıdan içeri giriverdi. Bu hâli görünce, meclisden bir feryâd, bir figân koptu. Oradakiler şaşırıp dona kaldılar. Gelen gençten, eşkıyânın elinden nasıl kurtulduğunu sordular. "Az önce, eşkıyâdan bir grubun elinde esirdim. Elim ayağım iplerle bağlıydı. Şimdi ise, kendimi sizin yanınızda görüyorum. Bundan fazla bir şey bilmiyorum." dedi.

Orada bulunanlar, bu işin Ali Râmitenî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladılar. Seyyid Atâ başta olmak üzere, o mübârek zâta talebe oldular.

Bir gün çiftçinin biri pirinç ekerken, Seyyid Atâ oradan geçiyordu. "Ne ekersin?" diye sorunca, çiftçi; "Pirinç ekerim."Lâkin bu topraktan iyi pirinç bitmez" dedi. Seyyid Atâ, toprağa hitâb edip; "Ey toprak, iyi pirinç ver." dedi. Bundan sonra nice yıllar o toprakta bölgenin en iyi pirinci yetişti.

Seyyid Atâ'nın vefât zamânı yaklaşınca talebeleri ona; "Sizi Kâbe tarafına mı götürelim, yoksa buraya mı defnedelim?" dediler. O da; "Tâbutumu büyük bir arabaya koyarak, yönünü Kâbe tarafına çevirip bırakın. O gece hayvanlarınızı iyi bağlayın, gürültü etmeyin. Evinizde

oturun, sakın dışarı çıkmayın. Seher vakti gidip bakın, araba nerede durmuşsa beni oraya gömersiniz" dedi. Vefât edince, dediği gibi yaptılar. Geceleyin müthiş bir gürültü oldu. Kimse dışarı çıkmadı. Tan yeri ağarınca, ortalık sâkinleşti. Çıkıp baktıklarında, cenâze koyduklarıarabanın Hakîm Atâ türbesi yanında durduğunu gördüler. Bunun üzerine Hakîm Atâ türbesi yanına defnettiler. Seyyid Atâ'nın vefâtı, 1302 (H.702) yılında oldu. Şimdi Harezm tarafına gidenler ilk önce Celâl Hoca'yı ziyâret ettikten sonra Hakîm Atâ'nın eşiğine yüz sürerler ve Seyyid Atâ'nın makâmında huzûr bulurlar. Onların türbelerinin bulunduğu yer, Harezm'de Ceyhûn (Amuderyâ) Irmağına üç dört kilometre mesâfede Hakîm Atâ denilen beldededir.

1) Mecmû'a Hazîni; s.47

2) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.540

3) Cevâhir-ül-Ebrâr; s.232

4) Makâmât-ı Nakşibendiyye; s.16

5) Reşehât Ayn-ül-Hayât; s.21

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.18

SEYYİD BİLÂL;

Sinop evliyâsından. Peygamber efendimizin torunu hazret-i Hüseyin'in soyundan geldiği rivâyet edilen şehîd mücâhid.

Peygamber efendimizin; **"İstanbul elbette feth olunacaktır. Onu feth eden kumandan ne güzel kumandan ve onu feth eden asker ne güzel askerdir."** hadîs-i şerîfindeki müjdesine kavuşmak ve o büyük şehri İslâm beldelerinin sınırları içine katmak isteyenlerden birisi de Halîfe Ömer bin Abdülazîz idi.Halîfe bu düşünce ile bir gün ordu komutanlarını ve devlet ileri gelenlerini sarayında toplantıya çağırdı ve onlara şöyle dedi:

"İslâmı gönderen Allahü teâlâ nasıl olsa onu koruyacak ve muzaffer edecektir. Yalnız biz de ona hizmet vazîfesinden mutlaka sorulacağız. İslâm ordularının Anadolu'ya açılmasına Bizans engeldir. Bu sebeple de İstanbul'un fethi gecikmektedir. Dördüncü defâ onu kuşatmamıza rağmen bir türlü feth edemedik. Peygamber efendimizin müjdesi gerçekleşecek, bir gün surlar mutlaka yıkılacak ama, ben istiyorum ki bu şerefe biz nâil olalım. Yeniden sefer düzenleyip surları bir defâ daha sarsmak istiyorum. Bu seferle belki o yüce Habîbin müjdesine muvaffak olabiliriz. Ordularımızın muzafferiyeti için sizlerin de görüşlerinizi almak istiyorum."

Herkese seferin nasıl olması gerektiği ve sefer hazırlıkları hakkında görüşlerini belirttikten sonra Seyyid Bilâl hazretleri ayağa kalktı. Uzun boylu, geniş omuzlu, heybet ve vakar sâhibi bir zâttı. Herkes onu bir ordu komutanı olmasından ziyâde Peygamber efendimizin torunu olduğu için seviyor, hürmet ediyordu. O heybetli olduğu kadar mütevâzi de idi. Yavaş yavaş ve tâne tâne şöyle konuştu:

"Ey Emîrül-Mü'minîn! Ben ordumuza yeni kuvvetlerin katılmasında fayda görüyorum. Bunun için Orta Asya'dan cesur Türk savaşçılarını toplamayı arzu ederim. Türklerin savaşçılıklarının çok üstün olması inkâr edilmez bir gerçektir. Bu da İstanbul'un fethinde çok işimize yarayacaktır." Halîfe bu teklife çok sevinerek, Seyyid Bilâl'e şöyle dedi: "Çok doğru söylersin yâ Seyyid! Bunu hiç düşünmemiştim. Bu işin başına seni getiriyorum. Ordumuzun bir kolu Akdeniz'den, diğer kolu ise Anadolu üzerinden İstanbul'a yürüyecektir. Biz İstanbul'a ulaşıncaya kadar sen de Karadeniz'den yeni savaşçılarınla bize katılırsın. İnşâallah surların önünde buluşuruz. İstediğin kadar at, adam ve erzak alabilirsin." Bundan sonra

Halîfe-i müslimîn ile Seyyid Bilâl hazretleri baba-oğul gibi birbirlerine sarılıp helalleştiler.

Böylece 675 senesinde merkezde ordu hazırlıklar yaparken, Seyyid Bilâl de yanına birkaç yiğit alıp Horasan'a doğru at sürdü. İran yaylalarını geçiyorlarken eşkıyâlar yollarını kesti.Yapılan çarpışmada yol kesiciler perişan oldular, reisleri esir düştü. Seyyid Bilâl ve yanındakiler, bütün Orta Asya'yı yer yer dolaşıp gönüllü savaşçılar topladılar. Gittiği her yerde İstanbul'un fethinin öneminden bahsetti ve Peygamber efendimizin müjdesini bildirdi. Kısa zamanda gözü pek, kalbi îmânla dolu yiğitlerden sanki ikinci bir ordu kurdu. Karadeniz limanlarında yeni kadırgalar inşâ ettirdi. Niyetleri en kestirme yol olan denizden kısa zamanda İstanbul önlerine varmaktı. Ancak deniz yolculuğu ümid ettikleri gibi çıkmadı. Yola çıktıktan birkaç gün sonra şiddetli bir yağmur ve fırtınaya yakalandılar. Karadeniz'in güçlü dalgaları gemileri öyle bir savurmaya başladı ki, Orta Asya'nın bahadır yiğitleri deniz havasına alışık olmadıklarından ümitsizlik içinde kalmışlardı. Seyyid Bilâl hazretlerinin metâneti, güven ve îtimât telkin edici sözleri olmasa hepsi kendilerini çoktan ölmüş sayacaklardı. Seyyid Bilâl onlara:

"Korku kadınlara, ümitsizlik de kâfirlere mahsustur. Siz ise Allah yolunda nice çölleri, geçit vermeyen dağları aşan cengâver mücâhidlerin torunlarısınız. Allahü teâlânın dînine hizmet edenin yardımcısı Allah'tır. Hak yolda cihâd edene O'nun yardım ve inâyeti haktır ve muhakkaktır. Ümitvâr olun, cenâb-ı Hakk'a güvenin kardeşlerim."

Seyyid Bilâl hazretleri bundan sonra ellerini semâya doğru kaldırarak gözyaşları içerisinde şöyle yalvardı: "Ey içimizi dışımızı bilen yüce Rabbim! Senin büyüklüğünün karşısında küçüldük, kapında kul olduk. Gönlümüzdeki ümitleri bu denizde boğma. Ümitsizliğe düşürüp karanlıkta koyma. Bizleri yalnız bırakma. Her şeyimizle sana emânetiz. Sen ise emâneti en güzel koruyansın!" Gâziler âmin diyerek ellerini yüzlerine sürerken, gözcünün; "Kara göründü." diye bağırdığı duyuldu. Bunun üzerine gâziler hep birden şükür secdesine vardılar.

Güçlükle sığındıkları yer Sinop limanı olup gemiler, hastalar bakıma muhtaç bir haldeydi. Seyyid Bilâl hazretleri, eski kölelerden Zeyd, Buhârâlı Ömer ve Semerkantlı Buğra isimli üç mücâhidi alarak ve kardeşi AliEkber'i yerine vekil bırakarak karaya çıktı. Etrâfı yüksek kulelerle çevrili olan kalede şehrin vâlisi olan tekfurla görüştü. Ona fırtınada gemilerinin hasar gördüğünü, dolayısıyla bakıma alınmaları gerektiğini, ayrıca kendilerinin de dinlenmeye ihtiyaçları olduğunu bildirip belli bir vergi karşılığında bu işleri görünceye kadar müsâade edilmesini istedi.

Bir kese altın karşılığı tekfurla anlaşan ve her türlü emniyet ve güvenleri için söz verilmesinden sonra saraydan ayrılan SeyyidBilâl ve berâberindekiler, kendilerine tahsis edilen alana döndüler. Çadırlar kuruldu. Hastalara sıcak yiyecekler ve içecekler hazırlandı.

Diğer taraftan tekfur, müsâade vermiş olmasına rağmen müslümanları göz hapsinde tutuyor ve kuvvetleri hakkında bilgi edinmeye çalışıyordu... Güneyden Arapların, doğudan Türklerin zaman zaman Anadolu'ya yaptıkları akınlar sebebiyle zâten tedirgin olan tekfur, verdiği sözde durmak ve belli bir süre sonra konakladıkları yerden ayrılmalarına müsâade etmek yerine, bir baskınla işlerini bitirmeyi düşündü. Bir gece, en nişancı ve savaşçı askerlerini seçerek, zırhlı elbiselerle kuşandırdı. Havanın da karanlık olmasından faydalanarak gece yarısından sonra saldırıya geçti.

Seyyid Bilâl hazretleri ve askerleri, neye uğradıklarını bile anlayamadılar. Onlar, vergisini ödedikleri bir yerde kendilerini güvenlikte sanmışlardı. Tekfurun kalleşlik yapacağını tahmin etmemişlerdi.

Çıkan çatışmada birçok mücâhid, pür silâh ve zırhlı kâfirlere karşı kahramanca karşı koydu ise de, sonunda bir bir düşüp şehîd oldu.Saatlerce çarpışan Seyyid Bilâl hazretleri ise pekçok kâfiri öldürdükten sonra tekfur tarafından şehîd edildi. Tekfur bir kılıç darbesiyle Seyyid Bilâl hazretlerinin mübârek başını gövdesinden ayırdı. Ancak o anda Seyyid Bilâl hazretleri

mübârek başlarını alıp koltuğunun altına kıstırdı ve bu hâliyle tekfura yöneldi. Tekfur, gördüklerine bir süre inanamadı. Sonra da müthiş bir korku içerisinde kaçmaya başladı.

Seyyid Bilâl hazretleri birkaç adım daha yürüyüp yere düştü.Rûhu, büyük dedesiResûl-i ekreme kavuşmuştu.

Tekfur, daha sonra çatışmayı durdurdu. Karşısındakinin alelâde birisi olmadığını, bilâkis ermiş veya ulu bir kişi olabileceğini anlamakta gecikmedi. Askerlerine dönüp bağırdı:

"Her şey bitti artık. Yaralıların yaraları derhal sarılsın. Müslüman ölüler, dinlerinin gerektiği gibi gömülsün!"

Aradan günler, haftalar ve aylar geçmesine rağmen tekfur, günlerce bu olayın tesirinde kalıp, azâbla kıvrandı durdu... Yatıyor; Seyyid Bilâl hazretlerinin, kesik başıyla yürümesi gözlerinin önüne geliyor, uyuyamıyordu... Uyusa, rüyâlarında hep aynı hâdise ile karşılaşıyordu... Gündüzleri hayâlinde, geceleri düşünde hep o vardı.

Bu duruma daha fazla dayanamadı ve bir gün sarayında din adamlarıyla bir toplantı yaparak hâdisenin yorumunu istedi. Cevâbında kendisine; "Allah'ın çok sevdiği bir kulun öldürüldüğü, onun kerâmet ehli bir kişi olduğu, kendisini affettirmesi gerektiği" söylenince de, Seyyid Bilâl hazretlerinin mezarının üstüne bir çatı örtülmesini, kendisinin öldüğü zaman ise onun kapı eşiğine gömülmesini, bu sûretle onu ziyârete gelenlerin çiğneyerek üzerinden geçmelerini istedi ve; "Belki o zaman affolunurum." dedi.

Vasiyeti gibi yapıldı ve tekfur, şehîd Seyyid Bilâl hazretlerinin kabr-i şerîfinin yanına defnedildi.

Şehir, mîlâdî 1214 yılında Selçuklu Sultanı Birinci İzzeddîn Keykavus tarafından zaptedildikten sonra Alâeddîn Keykubat döneminde yeniden îmâr ve inşâ edildi. Bu arada Sultanın ziyâreti sırasında Seyyid Bilâl hazretlerinin kabrinin yanına câmi ve türbe yapımı için ferman çıkartıldı. Kabr-i şerîfi yanında sürekli Kur'ân-ı kerîm okunması buyruldu.

Seyyid Bilâl hazretlerinin türbesi bugün de Sinoplular ve çevre illerden gelenler tarafından ziyâret olunmakta ve mübârek rûhu vesîle edilerek cenâb-ı Hak'tan af ve mağfiret niyâz edilmektedir.

1) Seyyid Bilâl, H.Ş. Erleli; s.1-32

SEYYİD EBÛ ALİ TUNUSÎ

Tunus'ta yaşamış Halvetî büyüklerinden. Adı Seyyid Abdülmelik bin Ahmed Hammûdî Mahmûdî; künyesi Ebû Ali'dir. Mâlikî mezhebi âlimi olup Salyâne Şehrinde zâviyesi vardı. 1256 yılında Tunus'ta Hammûde Şehrinde vefât etti. Hizb-ül-Latîf adlı bir eseri vardır.

SEYYİD EMÎR BURHÂN;

Evliyânın meşhûrlarından. Peygamber efendimizin soyundan olup, seyyiddir. Silsile-i aliyye büyüklerinden biri olanSeyyid Emîr Külâl hazretlerinin büyük oğludur. Doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. On altıncı asırda yaşamıştır.

Emîr Burhân'ın hocası, Behâeddîn Buhârî hazretleridir. Babası Seyyid Emîr Külâl onun hakkında; "Bu çocuk bizim burhânımız, delîlimizdir." buyurmuştur. Onun yetiştirilmesi için, talebesi Behâeddîn Buhârî hazretlerini vazifelendirmiştir. SeyyidEmîr Külâl hazretleri, Behâeddîn Buhârî hazretlerine şöyle buyurmuştur: "Bir üstâd, çırağını yetiştirerek kemâl derecesine ulaştırsa, ister ki, kendi eserini çırağında görsün ve çalışmalarının neticesinde onun yetişmiş olduğuna şâhid olsun. Şâyet bir yanlışlık görürse, düzeltsin. İşte oğlum

Burhân, şimdiye kadar tasavvufda eğitilmedi. Onun yetiştirilmesi işini üzerinize alın da, eserinizi görüp, itminân elde ettiğinize dâir bana güven gelsin."

Behâeddîn Buhârî hocasının bu emri üzerine Emîr Burhân'ın bâtınına teveccüh edip, murâkabeye daldı. Fakat hocasının huzûrunda edebe riâyet ederek, tasarrufunu kesik kesik devâm ettirerek, arada bir durakladı. Seyyid Emîr Külâl hazretleri; "Ara vermeden tasarruf etmeye devâm et" buyurdu. Bunun üzerine aralıksız tasarrufa devâm etti. Emir Burhân, birden bire değişip, tasavvuf hallerine daldı. Bundan sonra yolu açılıp, tasavvufta yükseldi.

Emîr Burhân, şiddetli bir cezbe ve sekr sâhibi idi. Mizacında insanlardan uzak ve yalnız kalma hâli hâkimdi. İç âlemini ve husûsî tavırlarını, kimse görüp bilmezdi. Mânevî kuvveti çok tesirliydi. Şeyh Nikrûz Buhârî şöyle demiştir: "Emîr Burhân'a ne zaman rastlasak, onun hâlinden ve bize tesirinden bâtınımız (iç âlemimiz) altüst olur, bomboş kalıp, perişanlığa düşerdik."

1) Reşehât; s.43

2) Hadâik-ül-Verdiyye; s.124

3) Umdet-ül-Makâmât; s.62

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.27

SEYYİD EMÎR HAMZA;

Evliyânın büyüklerinden. Peygamberimizin soyundan olup, seyyiddir. Silsile-i aliyye denilen evliyânın meşhûrlarından SeyyidEmîr Külâl hazretlerinin ikinci oğludur. Doğum târihi bilinmemekte olup, 1475 (H.880) senesinde vefât etti. Babası ona, kendi babasının ismi olan "Hamza" ismini koydu. Ona "Baba" diye hitâb ederdi.

Seyyid Emîr Hamza, küçük yaşta babasının sohbetlerinde bulundu. Sonra babası onu, yetişmesi için, talebelerinin meşhûrlarından olan Mevlânâ Ârif Dikgerânî'ye havâle eyledi. O da onu yıllarca çalıştırarak, ilimde ve tasavvuf hâllerinde zamânın bir tânesi olacak şekilde yetiştirdi. Babasının vefâtından sonra, onun yerine geçip, yıllarca insanlara doğru yolu gösterdi. Ehl-i sünnet îtikâdını anlattı. Talebeleri, onun derslerine akın akın koşarlardı. Binlerce talebe, teveccühleri ile yetişti. En meşhûr talebeleri şunlardır: Mevlânâ Hüsâmeddîn Buhârî, Mevlânâ Kemâl Meydânî, Emîr Büzürk, Emîr Hard, Bâbâ Şeyh, Mübârek Buhârî, Şeyh Ömer Buhârî, Şeyh Ahmed Harezmî, Mevlânâ Atâullah Semerkandî, HâceMahmûd Hamevî, Mevlânâ Hamîdüddîn Kermînî, Mevlânâ Nûreddîn Kermînî, Şeyh Hasan Nesefî, Şeyh Tâceddîn Nesefî, Şeyh AliNesefî.

Hocam Mevlânâ Ârif bize derdi ki: **"Yükünüzü çekecek bir dost isterseniz, bu çok az bulunur. Eğer yükünü çekeceğiniz birini ararsanız, bütün dünyâ size dosttur."**

Seyyid Emir Hamza'nın talebelerine vasiyeti şöyledir: "Ey talebelerim! Bizim bulunduğumuz bu yol, sıdk ve doğruluk üzerine kurulmuştur. Muhterem babam Seyyid Emîr Külâl buyurdu ki: "İnsanların Hakk'a kavuşmaktan mahrum kalmalarının sebebi, İslâmiyete tam uymadıklarındandır." Önce îtikâdı düzeltmek lâzımdır. Şekten, şüpheden, bid'at ve dalâletten ve gayr-i meşrû olan her şeyden kalbi temizlemelidir. Bir kimsenin, anlamadan, mezheblerin ihtilâflarından ve ittifaklarından konuşması çirkin bir iştir. Bir kimse bu hususta bilmeden konuşursa, câhilliğinin alâmetidir. Çünkü tasavvuf ehlinin yolu, yolların en aydınlığıdır. Hepsinden daha yakındır ve en nûrlu olanıdır. Yolların en doğrusu ve en iyisidir. Necmeddîn Ömer Nesefî buyurdu ki: "Tasavvuf; kalbden, Allahü teâlânın sevgisinden başka her şeyi çıkarmaktır. Bedeni de, Allahü teâlânın emirlerine ve Resûlullah efendimizin sünnetine uymakla süslemelidir. Allahü teâlânın râzı olduğu şeyleri yapmalı ve Resûlullah efendimizin

sünneti üzere hareket etmelidir. Zamânımızdaki dalâlet fırkaları, tasavvufu yanlış anlayıp, yanlış yorumlayarak başka yollara sapmışlardır.

Tasavvuf ehli olanlar, Resûlullah efendimizin sünnetine uyarlar. Yâni İslâmiyete uyarlar. Haram işlerden ve haram yemekten sakınırlar. İnsanların yükünü çekip, kimseye yük olmazlar. Şöhretten sakınırlar. Müslümanlara acıyarak, onlara yumuşak davranırlar. Dâimâ Allahü teâlâdan korkarlar ve günahlarının affedilmesi için yalvarırlar. Gıybet etmezler. Dünyâya, dünyânın rahatlığına ve zînetine güvenmezler. Sâlihlerin ve Eshâb-ı kirâmın yolunda ve onların ahlâkı üzere olurlar. Büyükleri inkâr etmezler ve bid'at ehline uymazlar. Bunlar Ehl-i sünnettir. Hak üzere olan cemâattir. Sakın onların sevgisini kalbinizden çıkarmayınız. Çünkü onların sevgisi,Allahü teâlânın ve Resûlünün râzı olmasına sebeb olur. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmin Hucurât sûresi üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Allah onların kalblerini takvâ için imtihân etmiştir. Onlara bir magfiret ve büyük bir mükâfat vardır."** buyurdu. Bu tâifenin hâlini öğrenmiş oldunuz. O hâlde onlara tâbi olunuz ve onlarla sohbet ediniz. Bid'at ve dalâlet ehli olan fırkalardan ve onlarla sohbet etmekten sakınınız da, âhirette zarar etmeyesiniz. Bid'at sâhibi olanları aşağılamak husûsunda çok çalışmalı ki, Resûlullah efendimizin müjdesine kavuşulsun. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Bid'at sâhibini aşağılayanı, Allahü teâlâ büyük korkudan emin eder."**

Ey talebelerim! Dâimâ namaz vakti ne zaman girecek de namaz kılacağım diye bekleyin. Abdesti, namaz vakti girmeden alınız. Namazı huşû ve hudû ile kılınız ve Allahü teâlâdan korkunuz. Namaz vaktinde hiçbir şeyle meşgûl olmayınız. Nitekim Resûl-i ekrem; **"Vakit geçmeden namaza, ölüm gelmeden tövbeye acele edin."** buyurdu. Dâimâ tövbe ediniz. Resûlullah efendimiz; **"Günâhına tövbe eden, günâhı olmayan gibidir."** buyurdu. Gaflet uykusundan kendinizi uzak tutunuz ki, uyanık olasınız. Mümkün mertebe lüzumsuz konuşmayın. Sakın boş söz söylemeyin. Dâimâ namaz ve oruçla süslenin.

Elinizden geldiği kadar hiçbir mahlûka hakâret gözü ile bakmayınız. Çünkü o, Alahü teâlânın katında sizden daha makbûl olabilir. Birbirinizi çok seviniz. Sevdiğiniz kimse, Allahü teâlânın dostlarından biri olabilir. Buna çok dikkat ve gayret ediniz. kimseye dünyâlık için tâzim etmeyiniz ki, dîniniz dünyâ uğruna gitmesin. Zîrâ, dünyânın Allahü teâlâ katında hiç değeri yoktur. Dünyâyı sevmek aşağılıktır ve her şeyden aşağıdır. Dîninizi dünyâya fedâ etmeyiniz. Dînini başkalarının dünyâsı için satan ve bu yüzden Allahü teâlânın rahmetinden mahrum kalan kimseden daha câhili yoktur. Böyle kimse, hem dünyâda, hem de âhirette zavallıdır. Allahü teâlânın râzı olmasını düşünmeyip de insanların rızâsını düşünen, onların râzı olmasını arayan kimse, Allahü teâlânın gadabını istemiş olur. Allahü teâlâ, insanları da ona karşı gadablandırır. Allahü teâlânın kendisinden râzı olmasını isteyip, insanların râzı olmasına bakmayan kimseden Allahü teâlâ râzı olur. İnsanları da ondan râzı ve hoşnûd kılar.

Birisi size husûmet, düşmanlık ederse, onunla meşgûl olmayınız. Çünkü husûmetin sonu gelmez. Allah korusun, bu uğurda dîniniz elden çıkabilir! İnsanların sevgisine de aldanmayınız! Zîrâ bu sevgileri devamlı değildir. İnsanların elinde olana tamâ etmeyiniz. Allahü teâlânın size verdiğine kanâat ediniz. Çünkü tamâ eden, dâimâ sıkıntı ve üzüntü içinde olur. Kanâat eden de, her zaman neşeli ve rahattır. Beyt:

"Beni kanâatle eyledi dâim azîz,
Husûmet ve temâdan eteğim oldu temiz"

Namazı öyle kılınız ki, yalnız ve kalabalıkta iken namazdaki hâliniz değişmesin. İnsanların yanında iken çok yavaş kılmayın ki, bu, kendini insanlar nzarında iyi göstermek olur. Beyt:

"Gizli şirk var riyâ ile tâatte,
Ya Hak için ol, ya ukbâ iste."

İnsanlardan ve makamlarından yardım beklemekten ümîdi kesip, Allahü teâlâya bağlanmalıdır. Başkalarından yardım bekleyen kimse, insanlar yanında hor görülür. İnsanlarla tamâ etmeyi bırakan kimse, dünyâda da, âhirette de azîz ve mükerrem olur.

Yardımı Allahü teâlâdan isteyin. Birinin size karşı kusûru olursa, şikâyet etmeyin. Kabahati kendinizde arayın. Dâimâ özür dileyici olun. Kimsenin ayıbını aramayın. Nasîhat kabûl eder görünen münâfıklara nasîhat etmeyin. Onu ayıblarsanız, duymasın. Size düşman olur. Bir kimse yanlış konuşmuşsa, insanlar arasında yanlışını ona söylemeyin. Yalnız olduğu zaman ve nasîhat kabûl edici olduğunu bilirseniz, o zaman söyleyin. Ama günâhla ilgili ise, lütf ile, yumuşaklıkla söyleyin.

İnsanlardan bir sıkıntı gelirse, affedin. Karşılığında iyilik yapmaya bakın. Biri size tâzim etmezse, sakın ondan dolayı hatırınız kırılmasın. Filân kimse bana saygı göstermedi gibi sözlerden çok sakınınız. Bir kimse size tâzim eder ve sizden iyi olarak bahsederse, ona sevinmeyin. Bu söz üzerinde durmayın ve; "Benim iyi kalbim vardır" deyip kendinizi aldatmayın. İnsanların medhini ve zemmini (övüp kötülemesini) aynı tutarsanız, felâket uçurumuna düşmezsiniz. Size bir acı haber gelir veya hasta olursanız, Allahü teâlâdan râzı olmaya dikkat edin ve Allah'a hamd edin. Ne kadar hasta olsanız, ayağa kalkamayacak hâlde bulunsanız da, namazı kazâya bırakmayınız. Îmâ ile kılınız. Eğer Allah korusun, kazâya kalırsa, en kısa zamanda kazâ ediniz. Hastalığınızı, günahlarınıza keffâret biliniz. Zîrâ kula gelen belâlar, onlara sabır ve tövbe ile kalkar.

Önünüze bakın. Her tarafa, öteye beriye bakmayın. Her gördüğünüzle değil, îcâbedenlerle konuşun. Konuşmak îcâbederse, yavaş konuşun. Birisi sizinle konuşursa, onu iyi dinleyin. Güldürücü sözler konuşmayın. Mecbur olmadıkça insanlardan bir şey istemeyin. İsterseniz, az isteyin. Hiç kimseye zulüm ve günahta yol göstermeyin. Evinizde iyi ahlâklı olun. Ağır söz söylerlerse, siz dilinizi koruyun. Düşünerek söz söyleyin. Hürmet ehli, kendisine hürmet gösterilenler sizi yanına çağırırsa, onunla mağrûr olmayın. Dünyâ ve dünyâyı sevenlerden kaçın. Elden geldiği kadar ilmiyle amel eden âlimelrin sohbetinde bulunun. İlim öğrenmekten bir adım geri ve uzak durmayın. Zîrâ ilimsiz amel, şeytanın oyuncağı olur. İlminiz azsa, onunla amel edin, çoğalır.

Her işte esas, ilim ve takvâdır. Îmândan güzel hiçbir nîmet yoktur. Allah'a ibâdetten daha iyi amel, iş yoktur. Ölümden iyi ibret yoktur.

Kendini; ucbdan (kendini begenmekten), riyâdan (gösterişten), tekebbürden (böbürlenmekten), hasseden (çekememezlikten), gıybetten (dedikodudan), bahillikten (cimrilikten), kin tutmaktan, düşmanlıktan ve nifaktan korumalıdır. Bunlar, kişinin kötülüğüne alâmettir.

Dâimâ kalb temizliği ile meşgûl olmalıdır. Kalbini pisliklerden temizlemedikçe, hakîkî maksada kavuşulamaz.

Bütün iyiliklerin başı, dünyâyı terk etmektir. Bütün kötülüklerin başı da dünyâ sevgisidir. Bununla birlikte, Server-i kâinât efendimiz; **"Dünyâ âhiretin tarlasıdır."** buyurdu. O hâlde dünyâda âhiret işleri yap ve dünyâya ve dünyânın nîmetlerine bğlanma! Dünyâ rahat yeri değildir. İbret yeridir. Bunun için Resûl-i ekrem efendimiz; **"Dünyâ ibret yeridir, tâmir etme yeri değildir."** buyurdular.

"Dünyâ bir kulübedir ve biz onda misâfir,
İki cihânda bâkî, sâdece Allah'dır."

Demişlerdir ki, bir lokma haram yiyenin, ibâdetleri kırk gün perde arkasında kalır. Elbisesinde haramdan bir iplik bulunanın, o haram iplik o elbisede bulundukça, tâati kabûl olmaz. Yiyecek ve giyecek temiz olmazsa, namaz, oruç ve cihâdınız kabûl olmaz. Din yolunda mahreminiz olmayanla birlikte oturmayın.

Seyyid Emîr Hamza hazretleri, bu vasiyetleri buyurduktan sonra, husûsî odalarına girip, üç gün üç gece, başını murâkabe yakasının içine çektiler. Sonra başını kaldırıp; "Âlemlerin Rabbine hamd olsun ki, yüksek babamıza geldiği gibi, bize de aynı müjdeler geldi." buyurdular. Bunları söyledikten sonra, Kelime-i şehâdet getirerek vefât edip, Hakk'ın

rahmetine kavuştular.

Emîr Hamza hazretlerinin iki oğlu ve bir kızı vardı. Hepsi de babalarından feyz alarak, ilimde, ahlâkta yetişmiş, yüksek derecelere kavuşmuşlardı. Kızı Hâtûn-ı Külân için, "Herkes oğlu ile iftihâr eder, biz de kızımızla iftihâr ederiz. Allahü teâlâ bize ne verdiyse, biz de kızımıza verdik." buyurmuştur. Bu kızı, her zaman Kur'ân-ı kerîm okurdu. Odaya girip bir işle meşgûl olunca, odası nûrdan, kandile ihtiyaç göstermeyecek derecede aydınlanırdı. Kilim dokusa, iplikler kendiliğinden düğümlenirdi. Bu işle uğraşırken namaza kalksa, onun çıkrığı kendiliğinden dönerdi. Gündüz olsa, demetleri kendiliğinden iplik olurdu. Bu hâlini, ancak sırdaşları bilirdi.

Emîr Hamza hazretlerinin bu kızının, Şehâbeddîn adında bir oğlu vardı. Emîr Hamza bu torununun yetiştirilmesi vazifesini Mevlânâ Hüsâmeddîn'e verdi. Üç sene Mevlânâ Hüsâmeddîn'in huzûrunda kaldı. Bu müddet zarfında Hak teâlâ, ona çok ilim ihsân etti. Hocası Mevlânâ Hüsâmeddîn ona dedi ki: "Ey Mevlânâ Şehâbeddîn! Eğer bundan sonra sen bize ders okutacaksan burada kal, yoksa bende sana ders verecek güç kalmadı." Sonra Mevlânâ Hüsâmeddîn'in izni ile Sûhârî'ye döndü. İnsanlara nasîhatle meşgûl oldu. Bütün vakti ilim ve âlimlerle geçerdi. Bir gün halka vâz ü nasîhattan sonra şöyle söyledi: Ey azîzler! Size bir vasiyetim var. Onu kabûllenin ki, âhirette size faydası olsun. Nitekim Resûl-i ekrem; **"Vakit geçmeden namaza, ölüm gelmeden tövbeye acele edin"** buyurdu. Ey dostlarım! Allah'ın emirlerini yerine getirmede eksiklik etmeyin. Peygamber efendimiz; **"Namaz dînin direğidir. Namazını kılan dînini kurmuş, terkeden dînini yıkmış olur."** buyurdu.

1) Reşehât; s.44

2) Umdet-ülMakâmât; s.62

3) Agâhî Seyyid Emîr Külâl; s.96 vd.

4) Hadâik-ül-Verdiyye; s.124

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.27

SEYYİD EMÎR KÜLÂL;

Büyük velîlerden. İnsanları Hakk'a dâvet eden, doğru yolu göstererek saâadete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin on dördüncüsüdür. Hazret-i Hüseyin'in soyundan olup, seyyiddir. Evliyânın meşhûrlarından olan Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin talebesi ve Behâeddîn-i Buhârî Nakşibend hazretlerinin hocasıdır. Çömlekçilik yaptığı için "Külâl" ismiyle meşhûr olmuştur. Buhârâ'nın Sûhârî kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1370 (H. 772) sensinde Sûhârî'de vefât etti. Kabri oradadır. Büyük bir âlim ve mürşid-i kâmil olup, her ânını İslâmiyete uygun olarak geçirdi. Pekçok kimse onun sohbet ve derslerinde kemâle gelmiştir. Onun üstün hâllerini gösteren çok menkıbesi vardır.

Annesi şöyle anlatmıştır: "Emîr Külâl'e hâmile iken, şüpheli bir lokma yesem, krın ağrısına tutulurdum. O lokmayı mîdemden geri çıkarmadıkça, karın ağrısından kurtulamazdım. Bu hâl başımdan üç defa geçti. Sonra çok temiz ve hayırlı bir çocuğa hâmile olduğumu anladım. Bunun üzerine yediğim lokmaların helâlden olmasına çok dikkat edip, ihtiyatlı davrandım."

Sâlih bir zât olan babası Seyyid Hamza, Medîne'den gelip, Buhârâ'nın Efşene köyüne yerleşmişti. Bir defâsında, devrinin en meşhûr velîsi Seyyid Atâ beraberinde zamânın en meşhûr zâtlarıyla, büyük bir cemâat hâlinde, Emîr Külâl hazretlerinin babası Seyyid Hamza'nın bulunduğu köyden geçiyordu. Bu yolculuğu sırasında tanışıp dost oldular. Bundan sonra Seyyid Atâ'nın her ne zaman oraya yolu düşse, evvelâ dosdoğru Seyyid Hamza'nın evine gider, başkalarıyla daha sonra görşürdü. Yine bir defâsında Efşene köyüne uğramış ve Seyyid Hamza'nın yanına gelmişti. Bu gelişinde ona bir müjde verip; "Ey kardeşim! Allahü

teâlâ sana şânı pek yüce olacak bir evlât verecek. Cihân, baştan başa onun hizmetine girecektir. Bu çocuk doğduğu zaman, ismini Emîr Külâl koy!" dedi. Aradan yıllar geçti. Seyyid Hamza'nın bir oğlu oldu. Seyyid Atânın işâreti üzerine, ismini "Emîr Külâl" koydu.

Emîr Külâl, on beş yaşlarında iken güreşmeye heves etmiş ve bu işle meşgûl olmaya başlamıştı. Bir gün güreş meydanına çıkıp dönerken, seyircilerden birinin kalbine şöyle gelir: "Bu seyyid çocuk, güreş ile meşgûl oluyor, hâlbuki böyle hâlde bulunmak, kendisinin yüksek değerine v eseyyidlik şerefine uygun değildir. Kalbine bu düşüncenin gelmesiyle, oturduğu yerde uyur; rüyâda kıyâmetin koptuğnu ve göğsüne kadar bir bataklığa battığını görür. Çıkmaya gücü de yoktur. O sırada Emîr Külâl hazretleri gelip, elleriyle onu pazusundan ttup, bataklıktan çıkarır. Uykudan uyanınca, güreşin sona erdiğini görür. O zaman Seyyid Emîr Külâl hazretleri, ona dönüp; "Senin rüyânda gördüğün gün için pehlivanlık ediyorum; senin gibi çamura ve bataklığa batmış olanları kuvvet ve himmetle kurtarırım." buyurmuştur. O zât, Emîr Külâl'in ellerine kapanıp, tövbe ve istigfâr etmiştir.

Yine gençlik yıllarında bir gün, er meydanında güreş tutmakta ve büyük bir kalabalık da onu seyretmekte idi. Zamânın büyük âlimi ve mürşid-i kâmili olan Muhammed Bâbâ Semmâsî, o güreşirken tam oradan geçmekte idi. Orada durup, uzun müddet ayakta onu seyretti. Yanında bulunan talebeleri bu hâle şaşıp, kendi kendilerine; acaba bu işle meş"ul olanları seyretmesinin sebebi nedir? diye düşündüler. Muhammed Bâbâ Semmâsî, yanında bulunan talebelerinin kalblerinden geçeni anlayıp buyurdu ki: "Bu meydanda öyle bir mert vardır ki, pekçok kimse onun sohbetinin bereketiyle evliyâlık konaklarının üstün mertebelerine kavuşacaktır. Onu, bulunduğumuz yola bağlamak istiyorum."

Onlar böyle konuşurken, Emîr Külâl'in gözleri Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye takıldı. Onu görür görmez, birdenbire kalbi ona tutulup değişiverdi. Hemen koşup yanına yaklaştı. Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin ellerine kapandı. O güne kadar yaptığı bütün hatâ ve günahlardan tövbe etti ve Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye sâdık bir talebe oldu. Bundan sonra, hayâtında yeni ve bambaşka bir safha başlamıştı. Hocasının sohbet ve hizmetinden hiç ayrılmadı. Yirmi sene sohbetine ve derslerine devâm etti. Her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri, Sûhârî'den beş fersah (30 km kadar) uzakta bulunan ve hocasının ikâmet ettiği Semmas'a gider gelirdi. Hocasına olan bağlılığı, temizliği, gayreti, ilme olan arzu ve isteği, onu kısa zamanda olgunlaştırdı. Hocasının ders ve sohbetlerinde kemâle ulaştı. İnsanlara doğru yolu gösteren kıymetli bir rehber oldu. Hocası Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin vefâtından sonra, onun yerine geçip, irşâd vazifesi yaptı. İnsanların İslâm ahlâkı ile ahlâklanmasını, kalbin ve rûhun kötü huylardan kurtulmasını, Allah rızâsı için güzel iş ve ibâdet yapmayı sağlayan ve bu iş için lâzım olan bilgileri öğreten tasavvuf ilminde çok talebe yetiştirdi.

Emîr Külâl, hocası Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin yanında, Semmâs'ta bulunduğu sırada, orada oturan bir grup insanla, başka bir köyden bir cemâat arasında anlaşmazlık çıkmıştı. İş kavgaya dökülüp, birinin dişi kırılmıştı. Dişi kırılan kimse ve tarafdârları, kırılan dişin diyetini almak için hâkime mürâcaat etmey karar verdiler. Fakat önce Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye danışalım, kendi başımıza iş yapmayalım, ne buyurursa öyle yapalım dediler. Doğruca Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin huzûruna gidip, durumu arzettiler. "Kırılan dişi verin." buyurdu. Dişi alıp, o sırada henüz yanında talebe olan Emîr Külâl'e kırık dişi verip; "Evlâdım, şu işi hallet de, aralarındaki anlaşmazlık bitsin." buyurdu. Emîr Külâl, evliyânın rûhâniyetini vesîle kılıp, Allahü teâlâya duâ ederek, kırık dişi yerine koydu. O anda, duâsı bereketiyle diş, eskisi gibi sağlam bir hâle geldi. Dişi kırılan kimse, bu hâdise karşısında hayret edip, dişini kıranları şikâyet etmekten vazgeçti. Yanında bulunanlarla birlikte, yaptıklarına pişmân olup, tövbe ettiler ve doğru yol üzere yürüyen sâlih kimselerden oldular.

Bir gün Emîr Külâl sohbet ederken, kendisini bir hâl kapladı. Bu sırada hac yapanların

hâllerin, nerede ve ne yapmakta olduklarını gördüğünü söyleyerek, anlatmaya başladı. Meclisinde bulunanlardan biri; "Kâbe'yi nasıl görüp de anlatıyor? Kâbe buraya çok uzaktır." diye düşündü. Biraz sonra Emîr Külâl, böyle düşünen kimsenin yanına yaklaşıp, elinden tuttu ve; "Gözlerini yum, başını kaldır, bak ne göreceksin." buyurdu. O da söylediği gibi yaptı. Birden gözüne Kâbe ve tavaf edenler göründü. Emîr Külâl'i de tavaf edenler arasında gördü. Bunun üzerine adam hayretler içinde kalıp, Emîr Külâl'in ellerine kapandı, yanlış düşüncelerinden dolayı af diledi. Bundan sonra Seyyid Emîr Külâl; "Ey câhil kişi, bir kimse, kendisinde bir şeş olmazsa, başkasında da yok zanneder. Gönül aynası açılmadıkça da, hiçbir şeyi görmez, idrâk edemez." dedi. O kmise tövbe edip, sâlih ve makbûl kimselerden oldu.

Seyyid Emîr Külâl bir defâsında, talebeleriyle birlikte evliyânın meşhûrlarından Hayrûn Atâ'nın kabrini ziyarete gitmek için yola çıkmıştı. Yolun bir kısmını yürümüşlerdi ki, yolun ilerisinden bir heybetli arslan ortaya çıkıp, yolda durdu. Arslanı gören talebeler endişelenip, huzursuz olmaya başladılar. Emîr Külâl hiç aldırmadı. Arslanın yanına yaklaşınca, yelesinden tutarak çekip yoldan çıkardı ve kenara bıraktı. Talebeleri geçtiler. Arslan da, Emîr Külâl'e yaklaşıp, başını yere koyarak, saygı gösterir gibi hareketler yaptı. Sonra oradan uzaklaştılar. Bu hâli gören talebeleri; "Efendim, bu nasıl bir iştir." dye suâl ettiler. Bunun üzerine buyurdu ki: "Ey dostlarım, şunu biliniz ve dikkat ediniz ki, her kim gerçekten Allahü teâlâdan korkarsa, her şey ondan korkar, zarar vermez. Allah'tan korkmayan kimse, her şeyden korkar. Bir kimse, dâimâ Allahü teâlâdan korkar bir rhâlde olursa, Allahü teâlâ ona korkutucu bir şeyi, musallat etmez. Hattâ o kul, Allah'tan korktuğu için her şey ondan korkup, çekinir."

Nakledilir ki, bir köyde sâlih zâtlardan biri vefât edecegi sırada, cenâze namazını Emîr külâl hazretlerinin kıldırmasını vasiyet etmişti. Fakat Emîr Külâl, uzak bir yerde bulunuyordu. O zât vefât edince, o beldenin âlimleri, velîleri toplandı. Emîr Külâl'in çağrılması için, bulunduğu yere bir kişi gönderelim dediler. Bunun üzerine orada bulunan Şeyh Sûfî; "Haberci göndermenize lüzum yok, bu durum ona Allahü teâlânın izni ile mâlûm olur ve burya gelir." dedi. Bu arada iki kişi gidip, haber vermek üzere hazırlanmıştı. Tam gidecekleri sırada, Emîr Külâl hazretleri âniden karşıdan gözüktü. Halk onu görünce, karşıalamaya koştular ve bu kerâmeti karşısında onu daha çok sevip, bağlandılar. Bundan sonra Emîr Külâl, vefât eden zâtın cenâze namazını kıldırdı ve toplananlarla birlikte kabre götürüp, defnettiler. Cenâze defnedildikten sonra, kalabalakı bir cemâat câmide toplandı. Oradaki âlimler, bu iş için kendisine bir işâret ulaşıp, ulaşmadığını ve nasıl mâlûm olduğunu sordular. Bunun üzerine Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: "Ey kardeşlerim, Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Kalb, kalbe karşıdır."** Yine Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Mümin, müminin aynasıdır." "Her kaptan içindeki sızar."** Emîr Külâl bunları söyledikten sonra, halk onun mârifet sahibi büyük bir velî olduğunu anlayıp, kendi kendilerine; "Biz bu zâtın büyüklüğünü bilmiyormuşuz." dediler.

Bu sırada cemâat içinde bulunan âlimlerden Mevlânâ Tâceddîn, Emîr Külâl hazretlerine, kendisini talebeliğe ve hizmetkârlığa kabûl etmesini söyledi. "O bizim vazifemiz değildir." buyurarak; "Bari seni mânevî evlâtlığa kabûl edeyim." deyip, onu mânevî evlâtlığa kabûl etti. Öyle bir teveccühte bulundu ki, Mevlânâ Tâceddîn, o ânda mârifet ilmine kavuşup, maksadına ulaştı.

Nakledilir ki, Kemş şehrinde Mevlânâ Celâleddîn Kebşî, bir cemâatla oturmuş sohbet ediyorlardı. Tasavvuf ehlinden ve evliyânın kerâmetinden söz açılmıştı. Mevlânâ Celâleddîn, "Şimdi bizim zamânımızda böyle kerâmet ehli, dîn-i İslâmın emirlerine tam uyup, Resûlullah efendimizin yolunda olan büyük bir velî yok gibidir." dedi. Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, bu cemâat arasında idi. Bu zât, Mevlânâ Celâleddîn Kebşî'ye; "Bu zamanda sayılan sıfatlara ve üstünlüklere sâhib bir zât vardır. Tasavvufta o kadar yükselmiştir ki, bir göz açıp kapayacak kadar kısa bir zaman içinde, doğudan batıya dünyâyı dolaşacak bir hâl sahibidir." dedi. Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; "Ah şimdi böyle zât nerede

bulunur?" deyince, o talebe; "Evet şimdi böyle bir zât vardır. O da benim hocam Seyyid Emîr Külâl'dir." dedi. Bunun üzerine Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; "bizi sohbetine kavuştur da, onun ayaklarının tozunu gözlerimize sürme yapalım." dedi. Sizin oraya kadar gitmenize lüzum yok, eğer buraya teşrif etmesi için tam bir teveccüh yaparsanız, bir anda burada olur." dedi. Bu söz üzerine, Mevlânâ Celâleddîn Kebşî teveccüh edip, Allahü teâlâya hâlis kalble duâ etti. Sonra içeride bulunan cemât birdenbire ayağa kalktı. Çünkü Emîr Külâl hazretleri çok uzakta olmasına rağmen, içeri giriverdi. Bu hâle çok şaştılar. Sonra da oturup sohbete başladılar. Mevlânâ Celâleddîn, Emîr Külâl'e; "Efendim, sizi bu hâle kavuşturan şey nedir? Burayı bir ânda teşrifiniz nasıl oldu?" diye sordu. Bunun üzerine Emîr Külâl, sohbete başlayıp buyurdu ki: "Bizi, sizin samîmî arzunuz bu diyâra getirdi. Bir kimse Allahü teâlâya ihlâs ile yalvarır, tam samîmiyetle bir şey ister ve duâ ederse, Allahü teâlâ onu maksadına kavuşturur. Bu sırada Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; "Efendim, talebeniz ve hizmetçiniz olmakla şereflenmek istiyorum." dedi. Emîr Külâl hazretleri ona; "Biz seni evlâtlığa kabûl ettik." buyurdu. Sonra ona teveccüh nazarlarıyla bakıp, bir anda yüksek derecelere kavuşturdu. Orada bulunanlar bu hâli görüp; "Ey Mevlânâ Celâleddîn, uzun zamandan beri uğraşıp ömür tükettin, fakat şimdi maksadına kavuştun." dediler. Onların böyle söylemeleri üzerine, Emîr Külâl; "Siz kendi işinizi onun işiyle bir mi tutuyorsunuz? O, işini tamamlamış, yolları katetmiş ve vakti gelmiş. Sâdece bizim bir işâretimize, teveccühümüze ihtiyâcı kalmıştı." buyurdu.

Türkistan'dan Buhârâ'ya bir grup insan, Emîr Külâl'i ziyârete geldi. Buhârâ'dakiler, gelenlere; "Emîr Külâl sizin diyârınıza gitmemiştir, siz onu nerden tanıyorsunuz?" dediler. Gelenler; "Emîr Külâl, bizim memleketimizde o kadar tanımış ve sevilmiştir ki, anlatmakla bitmez. Biz, onun talebeleriyiz. O çok defa bir anda bizim memleketi teşrif eder, biz de sohbetinde bulunurduk. Bu hâdise çok vukû buldu. Biz böyle âniden teşrîf edip, bizimle sohbet eden zâta kim olduğunu sorduğumuz zaman, Emîr Külâl olduğunu söylerdi. İşte biz de, böylece onun talebelerinden olduk. Buhârâ'dakiler, anlatılan bu hâdiseye hayret edip, Emîr Külâl hazretlerini daha çok sevdiler. Bağlılıkları kat kat arttı. Emîr Külâl hazretelri buyurdu ki: "Allahü teâlâ, sevdiği kullarına öyle ihsânlarda bulunmuştur ki, bir ânda doğudan batıya gidip gelirler. Başkalarının bundan haberi olmaz."

Bir defâsında, Emîr Külâl, Buhârâ'da Cumâ namazını kılıp, talebeleri ile birlikte ikâmet ettiği yere dönüyordu. Yolculukları sırasında, Gülâbâd ile Fetihâbâd arasında, yeşillik bir yerde oturan bir cemâate rastladılar. Sohbet ediyorlar ve sohbetlerinde; evliyâlıktan, kerâmetten bahsediyorlardı. Bu cemâat arasında, Timûr Hân da bulnuyordu. Emîr Külâl, talebeleriyle birlikte oradan geçerken, Timûr Hân onları görüp; "Bunlar kimdir?" diye sordu. "Emîr Külâl ve talebeleridir." dediler. Timûr Hân bu sözü duyar duymaz, kalkıp süratle yanlarına koştu. Huzûruna varıp, fevkalâde bir edeble önünde durdu. Sonra şöyle dedi: "Ey, dînin büyük âlimi! Ey doğru yolun ve yakîn yolunun kılavuzu! Burada biraz durup sohbet ediniz ve bize nasâhitta bulununuz da, dervişler istifâde edip, bereketlensinler." dedi. Bunun üzerine Emîr Külâl; "Dervişlerin sözleri gizli olur. Bu bizim vazifemiz değildir. Büyüklerin rûhâniyetinedn bir işâret almadıkça, bir şey söylemeyiz. Hiçbir zaman kendinden bir söz söyleme ve gâfil olma. Görüyorum ki, senin başına mühim bir iş çıkacak ve bunda muvaffak olacaksın." buyurdu.

Sonra yola devâm ettiler. Evine varınca, zâviyesinde bir müddet durup, yatsı namazı vaktinde dışarı çıktı. Cemâatle birlikte yatzı namazı kıldı. Namazdan sonra bir müddet oturup, büyüklerin rûhâniyetine teveccüh etti. Sonra hemen, Şeyh Mansûr adında bir talebesini yanına çağırdı. Talebe huzûruna gelince, ona; "Hiç durma süratle Emîr Timûr'a git; derhâl Harezm tarafına harekete geçmesini söyle. Eğer oturuyorsa, hemen kalksın, ayakta ise harekete geçsin, hiç durmasın. Çünkü velîlerin rûhâniyetleri, onun ve oğlunun bütün memlekete baştan başa hâkim olacağını bildirdi. Harezm'i alınca, Semerkand'a hareket etsin." Haberi götüren Şeyh Mansûr, süratle Timûr Hânın bulunduğu yere gitti. Timûr Hânı ayakta bekler hâlde buldu. Haberi aynen iletti. Timûr Hân, bu haberi alır almaz, hemen ordusunu

harekete geçirdi. O harekete geçip, gideceği yolun yarısına vardığı sırada, düşmanları Timûr Hânın çadırına hücûm ettiler. Fakat o, çoktan yola çıkmıştı. Timûr Hân, Harezm'e yürüyüp, orayı aldı. Sonra Semerkand'a yürüdü, orayı da fethetti. Böylece her gün yeni bir zafere ulaşıp, hep muzaffer oldu ve işleri dâimâ iyi gitti.

Bir gün Emîr Külâl hazretleri, talebeleriyle bir talebesinin evine gitmişti. Evine gittiği talebesi ise, ava gittiğinden evde yoktu. Bu sebeple, evine Emîr Külâl hazretlerinin teşrif ettiğini haber vermek üzere, bir haberci gönderildi. Hiçbir av bulamamıştı. Hemen evine dönmek üzere hareket etti. Bir av bulamadığı için üzülmüştü. Dönerken, birden karşısına iki kuş çıktı. Kuşlara atıp, vurdu ve yanına alıp sevinerek evine döndü. Emîr Külâl hazretlerinin teşrifine çok sevinip, avladığı iki kuşu pişirip ikrâm etti. Kuşlar pişirilip sofraya konduğu sırada, Emîr Külâl hazretleri talebesine; "Eğer bu iki kuş da karşına çıkıp avlamasaydın, hiç av getiremezdin, o zaman ne yapardın?" deyip, talebelerine şöyle buyurdu: "Ey dostlarım şunu biliniz ve rahat olunuz ki, bizim maksadımız, Alahü teâlânın rızâsını kazanmaktır. Allahü teâlâ sizi, hem dünyâda, hem de âhirette utandırmaz, mahrum bırakmaz. İnşâallah fadl ve keremine kavuşturur."

Emîr Külâl hazretleri, bir gün Şeyh İbrâhim adında bir zâtın bulunduğu Kıraman denilen yere gitmişti. Şeyh İbrâhim Kıramanî'ye; "Bize helâl et bul." dedi. Şeyh İbrâhim; "Bu iş oldukça zor, helâl et az bulunur." dedi. Emîr Külâl ona; "sen silâhını al, ava çık. Kuşları kendine çağır, geldiklerinde birkaç tâne avla." dedi. Bunun üzerine Şeyh İbrâhim, silâhını alıp, ava çıktı. Kuşları çağırdı, yanına pekçok kuş toplandı. Birkaç kuş avlayıp, Emîr Külâl'e götürdü. Bu hâdiseden sonra, Şeyh İbrâhim şöyle demiştir: "Her ne zaman ava çıkıp kuşları çağırsam, Emîr Külâl hazretlerinin bereketiyle yanıma toplanırlar, ben de avlardım."

Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, Kermine şehrine gitmişti. Bu şehirde bulunduğu sırada, bir grup kimse ile sohbet ediyordu. Sohbette bulunanlardan her biri, kendi hocasından ve hocasının üstünlüklerinden bahsediyordu. Emîr Külâl'in talebesi de söze karışıp, benim hocam, hepinizin hocasından üstündür. Çünkü o, hem seyyid hem mürşid-i kâmildir dedi. Bu sırada, orada toplanıp konuşmakta olanların üzerinden bir kuş sürüsü geçiyordu. Bâzıları Emîr Külâl'in talebesine dediler ki: "Eğer dediğin gibi hocan büyük bir velî ise, haydi duâ et de onun hürmetine şu kuşlardan biri önümüze düşsün!" Onların bu isteği üzerine, Emîr Külâl'in talebesi Allahü teâlâya duâ edip, hocasının hürmetine bu işin gerçekleşmesini istedi. O talebe duâ eder etmez, kuşlardan biri cemâatin üzerine düşüverdi. Orada bulunanlar hayretten şaşıp, Emîr Külâl hazretlerinin gerçekten büyük bir velî ve tasarrufu kuvvetli bir mürşid-i kâmil olduğunu anladılar.

Emîr Külâl bir defâsında, Buhârâ'da Cumâ namazı kılmak için talebeleriyle Buhârâ'ya gidiyordu. Buhârâ'ya vardıklarında, Emîr Külâl dedi ki: "Ey dostlarım, Şeyh Muhammed Agâî Bâzergân, şu anda Belh şehrinde vefât etti." bu söze şaşanlar oldu. Çünkü kendisi Buhârâ şehrinde olduğu hâlde, Belh şehrindeki b hâdiseyi haber veriyordu. Bu söze hayret edenlere buyurdu ki: "Biliniz ki, Allahü teâlâ, resûlü Muhammed aleyhisselâma tam tâbi olan kullarına öyle dereceler ihsân eder ki, her zaman doğuda ve batıda ne vukû bulursa, gözlerinin önünde görüp bilirler. Belh şehrinin uzaklığı nedir ki!" Bunun üzerine talebleri, o günün târihini yazdılar. Daha sonra gördüler ki, Emîr Külâl hazretlerinin işâret ettiği gün, o zât vefât etmişti.

Emîr Külâl hazretlerinin yaşadığı diyârda bulunan Kermîne şehrinden bir adam ava çıkmıştı. Bu Emîr külâl'i tanıyıp çok severdi. Ava çıkarken; "Eğer avlamak istediğim kazlardan avlayabilirsem, ikisini Emîr Külâl'e götürüp hediye edeceğim." diye niyet etti. Nihâyet bir mikdâr kaz avladı. İki tânesini Emîr Külâl'e vermek için ayırdı. Evine, şehrin ileri gelenlerinden biri geldi. O iki kazı görüp, gözü onlarda kaldı. Kazlar, kuzu gibi iri ve semiz idi. Gelen kimse, ev sahibine; "Bu kazları pişir de yiyelim." dedi. Ev sâhibi; "Onları, Emîr Külâl hazretlerine vermek için ayırdım. Onları yememiz uygun olmaz, ben buna cesâret

edememem." dedi. Gelen adam ısrâr edip; "Ne olursa olsun bunları yiyeyim, ben oğlu vâsıtasıyla ondan özür dilerim." diyerek, ev sâhibini iknâ etti. Ev sâhibi kazları pişirtip, o şehrin meşhûrlarından olan o kimsenin önüne koydu. Tam yiyeceği sırada, yüzne kazlardan öyle bir buhar ve sıcaklık yükseldi ki, gözlerine tesir edip, gözleri görmez oldu. Kazları yiyemedi ve yaptığı işe pişmân oldu, tövbe etti. Hemen Emîr Külâl hazretlerine bir at hediye etmeye niyet etti. Birkaç gün sonra gözleri iyileşip eski hâline döndü.

Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, bir gece kendinde bambaşka bir hâl hissedip; "Hocamın yanına gideyim, bakalım benim hakkımda ne emreder ve ne buyurur?" diye düşündü. Sonra, Emîr Külâl'in yanına gitti. bu talebesi şöyle anlatmıştır: "Gece vakti, varıp hocamın odasına girdiğimde, kalabalık bir cemât vardı. Hayret ettim. Bunlar, hiç görmediğim ve tanımadığım kimselerdi. Kalbalıktan oturacak yer kalmamıştı. Herkes başını eğmiş, sessizce oturuyordu. Ben de başka bir yere oturarak başımı yere eğip beklemeye başladım. Bir müddet böyle durdum. Sonra başımı kaldırıp baktım ki, odada hocam Emîr Külâl'den başka hiç kimse görünmüyordu. Hocam bana bakıp; "Sana müjdeler olsun, şimdi sen artık maksada kavuştun, ama bunu gizli tut." buyurdu. Bundan sonra hocama; "Burada gördüğüm, sonra da birdenbire kaybolup görünmez olan zâtlar kimlerdi?" diye sordum. Buyurdu ki: "Bunlar ricâl-ül-gayb denilen velîlerdi. Aralarında Hâce Gülân ve Abdülhâlik Goncdüvânî de vardı. Bunlar öyle zâtlardır ki, vefâtlarından önce ve sonra, Allahü teâlânın dînine hizmet ederler. Bugün sen de onların sohbetinden (feyzinden) pay aldın."

Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin talebelerinden bir kısmı, Emîr Külâl hazretlerine, evliyânın kerâmetinden sordular. Buyurdu ki: "Evliyânın kerâmeti haktır. Aklen ve naklen câizdir. Bu hususta evliyâdan çok nakiller vardır. Mâlûm ve meşhûr olup, hiç şüphe yoktur. Kalbi îmân nûruyla aydınlanmış olan herkes, evliyânın kerâmetine inanır ve bu hususta hiç şüphe etmez. Buna misâl çoktur. Süleymân aleyhisselâmın vezîri Âsaf'ın, Saba melîkesi Belkîs'in tahtını bir ânda Sana'dan Kudüs'e getirmesi gibi. Bir başka misâl, hazret-i Ömer, bir defâsında Medîne-i münevvered mescidde, Peygamber efendimizin mimberi üzerinde hutbe okuyordu. Bu sırada çok uzaklarda düşmanla cihâda çıkmış olan İslâm ordusunun tehlikeli bir durumda olduğunu görüp, ordu kumandanına; "Yâ Sâriye, dağa dağa!" buyurdu. Uzakta olan kumandan Sârye ve ordunun erleri, bu sesi duyup dağa çekildi. Düşmanın tehlikeli hücumundan korundu. Bu, apaçık bir kerâmettir. Eğer bir kimse, bu kerâmet, mûcizeden aşağı değil derse, bu yanlıştır. Çünkü, hiç bir velî, Peygamber derecesinde olamaz. Evliyâ-i kirâm buyurmuşlardır ki: "Evliyâdan meydana gelen kerâmet, Peygamber efendimizin mûcizesinden dolayıdır ve peygamberin peygamberliğini tasdîk eder. Ona tâbi olmayı gösterir. Eğer peygamberler doğru sözlü olmasaydı, evliyânın kerâmeti de hâsıl olmazdı. Çünkü evliyâ, Nebî'ye tâbi olmuştur."

Emîr Külâl hazretleri, marâz-ı mevtinde (ölüm hastalığında) bulunduğu sırada, talebelerine şöyle vasiyet etti: "Ey kıymetli talebelerim! İlim öğrenmekten ve Muhammed aleyhisselâmın yoluna tabî olmaktan aslâ ayrılmayınız. Bu, mümin için bütün saâdetlerin ve nîmetlerin vâsıtasıdır. Bunun için Resûlullah sallallahü aleyhi ve selem buyurdu ki: **"İlim öğrenmek, her müslüman erkek ve kadına farzdır."** Yâni her müslüman ereğin ve kadının, kenidne lâzım olan din bilgilerini öğrenemsi farzdır. Bunlar, sırasıyla şu bilgilerdir: 1- Îmân ve îtikâd bilgileri. 2- Namazla ilgili bilgiler. 3- Oruçla ilgili bilgiler. 4- Zengin ise, zekât ile ilgili bilgiler. 5- Eğer zengin ise hac ile bilgiler. 6- Ana-baba hakkını öğrenmek. Allahü teâlânın kendisinden râzı olmasını isteyen, annesinin ve babasının rızâsını kazanır. Resûlullah efendimiz; **"Allahü teâlânın rızâsı, ana-babanın rızâsını kazanmakla elde edilir."** buyurdu. Bu bakımdan, ana-babanın hakını gözetmek mühimdir. 7- Sıla-i rahm (akrabâyı ziyâyeret). 8- Komşu hakkını gözetmek. 9- Lâzım olan alış-veriş bilgilerini öğrenmek. 10-Helâli ve haramları öğrenmek lâzımdır. Çünkü insanların çoğu, bilmediğinden ve bildiği ile amel etmediğinden helâk olmuştur. Şiir:

"Dünyâ tâlibleri, hep hırs ile mest oldular,

Para için, dâim kendilerini bozdular.
Hüdâya yaptıkları ahidleri bozdular,
Hepsi Mûsâ'ya düşman, Fir'avn'a dost oldular."

İyi biliniz ki, dünyâyı ve dünyâya düşkün olanları sevmek, sizin, Allahü teâlânın râzı olduğu yolda yürümenize mâni olan büyük bir engeldir. Dâimâ Allahü teâlâyı hatırlayıp, O'nu zikrediniz. Böylece dîninizi dünyâya değişmemiş olursunuz. Dâimâ Allahü teâlâdan korkunuz! Hiçbir ibâdet, Allah korkusundan daha tesirli değildir. Allahü teâlâdan korkan kimseden çekininiz. Allahü teâlâdan korkmayan kimseden ise, korkmayınız.

Ey dostlarım, dâimâ Allahü teâlâyı zikrediniz. Allahü teâlâdan başka herşeyi bırakınız. "Lâ ilâhe illallah" Kelime-i tevhîdini söylerken "Lâ" derken nefyediniz, Allahü teâlâdan başka hiçbir ma'bûd olmadığını biliniz. "İlallah" derken, Allahü teâlânın noksan sıfatlarından münezzeh olduğunu biliniz. Biliniz ki, elbiseyi temiz su temizler. Dili, Allahü teâlâyı zikretmek temizler. Bedeninizi namaz kılmak, malınızı zekât vermek temizler. Yolunuzu, insanların sizden hoşnut, memnun olması temizler. İhlâs sâhibi oluncaya kadar ihlâsı, kurtuluşa erinceye kadar da kurtluşu arayınız.

Kalbin, dilin ve bedenin temiz olması, helâl lokma yemeye bağlıdır. Bunu, iyi biliniz. Helâl lokma yiyen insanın mîdesi, içinde temiz su toplanan havuz gibidir. Bu havuzdan etrâfa temiz su dağılır ve bu su ile çiçekler yetişir, ağaçlar meyve verir, ondan istifâde edilir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: **"Bir kimse, hiç haram karıştırmadan kırk gün helâl yerse, Allahü teâlâ onun kalbini nûr ile doldurur. Kalbine nahirler gibi hikmet akıtır. Dünyâ muhabbetini kalbinden giderir."**

Töbe ediniz. Tövbekâr ve edebli olmak lazımdır. Töbe ediniz ki, tövbe, bütün tâatların başıdır. Tövbe, sadece dil ile olmaz! Tövbe, işlenen günahlara kalbden pişmanlık ve bir daha günâhı işlememektir. allahü teâlâdan dâimâ korkunuz. Kendi günahlarınıza bakıp, tövbe ediniz. Başkaları sizden hoşnûd olsun. Günahlarınıza pişmân olup, o kadar ğlayıp tövbe ediniz de, gerçektensize tövbekâr densin. Dünyâda iken günahlara pişmân olup, kuluk vazifesini yaparak âhireti kazanmak lâzımdır. İşte, bütün işin aslı budur. Sevgi ve muhabbet; allahü teâlânın rızâsını aramak ve kötü işleri terketmek, ahde vefâ göstermek, emânete ihânet etmemek, kendi kusûrlarını görüp, amelleri ile övünmemek, amellerini görmemek, dâimâ Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl olaktır. Hiçbir işe, Allahü teâlânın ismini söylemeden (besmelesiz) başlamayınız ki, âhirette yaptığınız o işten dolayı utanmayasınız. Bu bakımdan, bir şeye başlarken, önce Besmele çekiniz, sonra işe başlayınız.

Allahü teâlânın emirlerine itâat ediniz. Nerede olursanız olun, ilim öğrenmekten ve amel etmekten uzak kalmayınız. Her ne olursa olsun karşınıza her ne güçlük çıkarsa çıksın, ilmi ve ameli aslâ terketmeyiniz.

Emr-i mârûf ve nehy-i münker, iyilikleri emredip, kötülüklerden sakındırmak vazifesini yerine getiriniz. Dînin yasak ettiği şeylerden, dîne uygun olmayan işlerden ve bid'atlerden sakınınız. Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki: **"Ey îmân edenler! Kendinizi ve evlerinizde ve emrinizde olanları ateşten** (Cehhennem'den) **koruyunuz ki, onun yakacağı, insanlar ve taşlardır..."** (Tarim sûresi:6). Âhirette bunlardan olmamak için çok korkup, sakınınız! Rivâyet edilir ki, Fudayl bin Iyâd şöyle anlatmıştır: Havanın çok sert ve soğuk olduğu bir gün, Şeyh Abdülallâm'ı gördüm. Üzerinde ince bir elbise vardı. Soğuk olmasına rağmen, alnından buram buram ter damlıyordu. Bunun üzerine; "Bu soğukta böyle terlemenizin sebebi nedir?" dedim. Cevâbında "Bir gün burada bir günah işleniyordu. Ben buna mâni olmak istedim. Fakat mâni olamadım. Bunun ızdırabından dolayı ve kıyâmet günü bunun günâhından nasıl kurtulurum diye düşünmekten böyle terliyorum." dedi. Ya siz, her gün hem kendiniz, hem de başkaları için nice emr-i mârûfu kaçırıyorsunuz, hâlinize bir bakınız!

İşlerinizi, dînimizin emirlerine uygun yapınız. Bir iş yapacağınız zaman, bakınız, dînin emirlerine uygun ise, onu kabûl edip yapınız. Uymuyorsa, vazgeçiniz. Bütün işlerin başı, dînin emirlerine yapışmaktır ve allahü teâlânın koyduğu hudutları aşmamaktır. Akıllı kimse, kendi hâlini düşünür. İnsanlar ile kendi arasındaki hudûda, hakka riâyet eder. Bunu gözetmeyenler için verilecek cezâyı bildiren nice âyet-i kerîmeler nâzil olmuştur. Her zaman ve her yerde, bakarken, konuşurken, dinlerken, gelirken, yerken ve içerken, allahü teâlâya ve insanlara karşı uyulması gereken bir hudut vardır. Fırsatı ganîmet biliniz, yaptığınız işleri kurtuluşunuza vesîle olacak şekilde yapınız. Helâl rızık kazanmak için çalışınız. Kâfi miktârda kazanıp, israf ve cimrilik etmeyiniz. Nafakanızda dînimizin emrine uygun olarak davranınız. Resûlullah efendimiz; **"İşlerin hayırlısı, vasat olanıdır."** buyurdu. Helâlinden ve kendi kazancınızdan yiyiniz. Eğer uykunuz gelirse, biraz uyuyunuz ki, ibâdet ve tât yapmak için dinlenmiş olasınız. Fakat, Allahü teâlâyı zikretmeden uyumayınız. Resûlullah efendimiz; **"Âlimin uykusu, câhilin ibâdetinden hayırlıdır."** buyurdu.

Ey talebelerim! İnsanların maksada, saâdete kavuşmaktan mahrum kalmalarının sebebi; âhiret yolunu bırakıp, yalancı dünyâya sarılmalarıdır. Âhiret saâdetini isteyen kimse, doğru îtikâda sâhib olup, bid'at ve dalâlet olan şeylerden uzak durarak ve yaptıı her işten hesâba çekileceğini bilerek, ona göre hareket etmelidir. Ey dostlarım! Gidişâtınızdan habersiz olmak kadar kötü birr şey yoktur. Bu hâl, gaflet içinde olmanın delîlidir. Başkalarının habersiz olduğu şeyler, bu yolun büyüklerine açılmıştır. Onların maksadı, Allahü teâlânın rızâsını aramaktır. Onlar, buna kavuşmuşlardır. Alahü teâlâ, her asırda sevip seçtiği kullarından bir büyük zât yaratır. Böylece herkesi belâlardan, felâketlerden korur. Ey talebelerim! Böyle olan zâta talebe olunuz. Böylece dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşursunuz. Ümmet-i Muhammed'in aydınlatıcıları olan âlimlere yakın olunuz. Resûlullah efendimiz; **"Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir."** buyurdu. Sakın, ilmi ve âlimleri sevmekten uzak kalmayınız. Bu, kurtuluş vesîlesidir. Resûlullah efendimiz; **"Kim âlimi ve ilmi severse, hatâ işlemez."** buyurdu.

Câhiller ile görüşmek, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Sima' yapıyoruz diyerek hoplayıp, zıplayan kimselerin meclislerinden uzak durunuz. Onlarla oturmayınız. Onlarla sohbet, kalbi öldürür. Bunun için bu yolun büyükleri, bu işten uzak durmuşlardır. Gerçekten sima' hâlinde olan kimsenin hâli öyledir ki, o anda bıçak çalsan haberi olmaz. Eğer böyle olursa, o kimse sima' hâlinde olduğunu gösterir.

Ruhsatlardan uzak durup, azîmet ile amel ediniz. Ruhsatlar ile amel etmek zayıf kimselern işidir. Eğer bundan daha çok nasîhat isterseniz, Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin nasîhat ve yazılarına bakınız. Bu kadar kifâyet eder. Akıllı olana bir işâret yetişir."

Emîr Külâl hazretleri vasiyetini yaptığı sırada, oğulları; Emîr Burhân, Emîr Şâh, Emîr Hamza, Emîr Ömer ve talebelerinin çoğu huzûrunda bulunuyordu. Bu oğullarından Emîr Burhân'ın yetiştirilmesini, en başta gelen talebesi ve halîfesi Behâeddîn-i Buhârî'ye havâle etti. Diğer oğlu Emîr Şâh'ı, Şeyh Yâdigâr'a, Emîr Hamzâ'yı Mevlânâ Ârif Dehdigerânî'ye, Emîr Ömer'i de, Mevlânâ Cemâleddîn Dehkesânî'ye yetiştirilmeleri için havâle etmişti. Oğullarına; "Hanginiz, Allahü teâlânın kullarına hizmet etmek için benim vekîlim olur?" buyurdu. Oğulları; "Ey yakîn yolunun rehberi, biz buna nasıl güç yetirebiliriz? Fakat kim bu işi kabûl ederse, biz onun hizmetine girelim." dediler. Oğulları böyle deyince, Emîr Külâl hazretleri başını eğip, murâkabeye daldı. Bir müddet sonra başını kaldırdı. "Büyüklerin rûhâniyeti, Emîr Hamza'nın bu işi kabûl etmesini işâret buyurdular." dedi. Emîr Hamza, kabûllenemeyeceğini arzetti ise de; "Bunu kabûl etmekten başka çâre göremiyorum. Kabûl edeceksin, bu iş bizim elimizde değildir. Sen de biliyorsun." buyurdu.

Bundan sonra Emîr Külâl talebelerinden ayrılıp, husûsî odasına geçti. Üç gün, üç gece dışarı çıkmadı. Sonra dışarı çıktı. Meclisinde toplananlar, neden üç gündür dışarı çıkmadığını sordular. Buyurdu ki: "Üç geceden beri, benim ve talebelerimin hâli nasıl olur? diye

düşünoyurdum. Gaybden kulağıma bir ses geldi. Şöyle deniliyordu: "Ey Emîr Külâl! Kıyâmet gününde seni, senin talebelerini, dostlarını, sizin mutfağınızdan uçan bir sineğin üzerine konduğu kimseleri bile affettim." Allahü teâlâ, fadlından ve kereminden ihsân etti" dedi. Bunları söylediği Perşembe günü sabaha doğru vefât etti.

Nakledilir ki, bir defâsında Mekke-i mükerremeden ve Medîne-i münevvereden tasavvuf ehli olan kimseler, bir cemâat hâlinde Buhârâ'ya geldiler. Buhârâ'da Sûhârî köyüne gitmek istediklerini söyleyerek, bu köyü sordular. Bunun üzerine kendilerine; "Siz nereden geliyorsunuz ve bu köyü niçin soruyorsunuz?" dediler. Onlar da Mekke ve Medîne'den geldiklerini, Sûhârî köyünü sormalarından maksadlarının, orada ikâmet etmekte olan Emîr Külâl hazretlerini ziy"aret etmek ve onunla görüşmek olduğunu söylediler. Buhârâ'da görüştükleri kimseler onlara; "Mâlesef, Emîr Külâl hazretleri vefât etti." dediler. Bu maksadla Sûhârî köyüne gittiler. Emîr Külâl hazretlerinin oğulları, onlarla görşüp sohbet ettiler. Onlara; "Babamız Mekke ve Medîne'ye hiç gitmemişti. Siz onu nereden tanıyorsunuz?" dediler. Gelenler; "Biz de buralara hiç gelmedik. Fakat biz Emîr Külâl hazretlerini Kâbe'de gördük. İki-üç seneden beri hac mevsiminde bizimle berâber Kâbe'yi tavaf ederdi. Mekke ve Medîne'de pekçok kimse ona bîat edip talebe olmuştu. Fakat bu sene Kâbe'ye gelmedi. Merak edip, ona olan muhabbetimiz ve hasretimiz sebebiyle görmeye gelmiştik, fakat nasîb olmadı." dediler. Böylece, Emîr Külâl hazretlerinin, kerâmetle, her sene hac mevsiminde, bulunduğu beldenin halkı farkına varmadan Kâbe'ye gittiği anlaşıldı. Gelen ziyâretçiler, daha sonra Emîr Külâl hazretlerinin kabrini ziyaret edip, duâ ettiler. Sonra da oğullarından müsâade alarak Sûhârî köyünden ayrıldılar.

ÇOK DUÂ ETTİ

Seyyid Atâ Efşene köyüne gelmişti. Bu sırada Seyyid Emîr Külâl dört-beş yaşına basmıştı. Seyyid Atâ, Efşene köyüne geldiği sırada, çocuklardan bir kısmı sokakta oynuyor, Emîr Külâl de oyun karışmadan kenarda duruyordu. Seyyid Atâ'yı görünce, koşup yanına geldi. O da elinden tutup, berâberce eve gittiler. Evlerine varınca, Seyyid Atâ onu yanına oturtup, kendi sarığını ikiye bölüp, bir kısmını kendi başına, bir kısmını da Seyyid Emîr Külâl'in başına sardı. Ona teveccüh ve himmette bulunup, çok duâ etti. Duâsı ve himmeti bereketiyle, tasavvuf hâllerinden ve mertebelerinden çok nîmetlere kavuşturdu. Sonra da; "Emîr Külâl'in yüksek derecelere kavuşacağını müşâhede ediyorum ve onun derecesi, benim derecemden üstün olacak." buyurdu. Böylece Emîr Külâl, henüz küçük yaşında büyük bir velînin teveccüh ve duâsına kavuşmakla şereflendi ve bu sâadetle büyüdü.

TİMÛR HAN

Timûr Hân Semerkand'a yerleşince, Buhârâ'ya gitmeyi arzu etti. Bu sebeple Emîr Külâl hazretlerine haber gönderip, bizim Buhârâ'ya gelmemize müsâade ederler mi? Şâyet izin verilmezse, kendilerinin Semerkand'ı teşrîf etmelerini arzu ediyoruz, nasıl buyururlarsa öyle ypalım." dedi. Timûr Hânın bu arzusu üzerine, Emîr Külâl hazretleri ne gelmesini, ne gitmeyi kabûl edemeyeceğini ve kendilerine duâ etmekte olduğunu söyledi. Bunları bildirmek ve Timûr Hânla görüşmek üzere, oğ3lu Emîr Ömer'i vazifelendirdi. Oğlunu gönderirken şöyle dedi: "Ey oğlum! Emîr timûr'a söyle! Eğer Allahü teâlânın râzı olduğu yolda yürümek istiyorsa, takvâdan ve adâletten aslâ ayrılmasın. Bunları kendisine şiâr edinsin ki, kıyâmet günü kurtulabilsin! Yine talebelerimizle her zaman ona duâ ettiğimizi söyle. Eğer dünyâya meylederse, bu durumların faydasına kavuşamaz." Emîr Külâl hazretlerinin oğlu Emîr Ömer, Semerkand'a gidip, Timûr Hân ile görüştü. Babasının söylediği şeyleri aynen bildirdi. Birkaç gün sonra da, Buhârâ'ya dönmek üzere Timûr Han'dan müsâade istedi. Ayrılırken, Timûr Han

ona; "Buhârâ ve çevresini sizin emrinize bırakayım, ne olur kabûl edin." dedi. Emîr Ömer; "Buna izin yok." dedi. Bunun üzerine Timûr Hân; "Öyleyse Buhârâ şehrini Emîr Külâl hazretlerine bağışlayayım." deyince, Emîr Ömer yine; "Buna izin yok." dedi. Timûr Han; "Hiç olmazsa, Buhârâ yakınında ikâmet etmekte olduğunuz köyü size bağışlıyayım." diyerek, çok temennide bulundu. Emîr Ömer şöyle dedi: "Babamdan şu sözleri işittim: Sizin için; "Eğer, Allah adamı olan büyüklerin kalbinde bir yer kazanmak istiyorsa, takvâdan ve adâletten ayrılmasın. Kıyâmet günü Allahü teâlânın rahmetine kavuşmak bununla olur." buyurdu.

EĞER EVLİYÂ OLSAYDI

Nakledilir ki, Emîr Külâl hazretleri bir imâret yaptırmakta idi. Bu binânın inşâsı için pekçok kimse toplanmış çalışıyordu. Bir gün Emîr Külâl, âniden evine gitti. O gidince, orada çalışanlar dediler ki: "Emîr Külâl gerçekten velî ise, bizim her birimize birer sıcak ekmek verir. Bir müddet sonra Emîr Külâl geldi. Yanında hiçbir şey yoktu. Yerine oturunca, binânın inşâsında çalışanlardan bâzıları bir birine; "Eğer velî olsaydı, bizim arzu ettiğimiz şeyi getirirdi." diyerek, aralarında konuşmaya başladılar. Daha sonra onlar böyle konuşurlarken, Emîr Külâl hemen ayağa kalkıp; "Ey tahammülsüzler, işte istediğiniz!" diyerek, elini koltuğunun altına sokup, herbirine sıcak bir ekmek çıkarıp verdi. Onlar da söyledikleri sözlerden dolayı pişman olup, tövbe ettiler. Bundan sonra, Emîr Külâl hazretleri onlara buyurdu ki: "Ey dostlarım, biz arzu ederiz ki, siz bizden âhireti, âhirette kurtulmayı taleb ediniz. Nefsinizin istekelrini terkediniz ki, âhirette utanıp, mahcûb olmayasanız. Eğer şükrederseniz, Alahü teâlâ size her istediğinizi ihsân eder. Bu dünyâda ne yaparsak âhirette onun karşılığını bulacağız. Ey dostlar, dikkat ediniz ve uyanık olunuz! Bir kimse hevâ ve hevesinden vazgeçmedikçe, tuzağına av düşmeyen ve eli boş kalan avcı gibidir. Eğer insan, Allahü teâlâyı unutur, gaflete dalarsa, belâya ve musîbete düşer. Ne yazık ki, ömür bitmek üzere olduğu hâlde, insan dünyâlıklara dalmış, nefsinin esîri olmuş ve âhiret yolculuğunu unutmuş, ihmâl etmiştir. Şiir:

"Ey ömrünü câhillikle rüzgâra veren!
Sen ömrünün kıymetini nasıl bilirsin?
Yarın toprak altında yalnız kalınca,
Tövbe edeyim dersin, ama yapamazsın!"

TÎMÛR HAN

Bu dünyânın en büyük, devlet adamlarından,
Âlim ve evliyânın, dostu idi Timûr Han.

Seyyid Emir Külâl'in sohbetinde bulundu,
Mânevî evlâtlığa, hem de kabûl olundu.

Bir ara Smerkand'a, yerleşince Timûr Han,
Buhâra'ya gitmeği, arzû etti bir zaman.

Seyyid Emîr Külâl'e, gönderdi şu haberi;
"Buhârâ'ya gelmeme, var mı müsâdeleri?

Eğer izin yok ise, oraya gelmemize,
Lütfedip kendileri, gelsinler ülkemize,

Hocamızı görmeği, çok arzû ediyoruz,
Nasıl uygun olursa, tâlimat bekliyoruz."

Hazret-i Emîr Külâl, bu haber üzerine,
Oğlu Emîr Ömer'i, göndermişti yerine,

Buyurdu ki: Ey oğlum, git söyle Timûr Hâna,
Biz râzıyız kendinden, duâcıyız çok ona.

Lâkin onun gelmesi, uygun değil bu yere,
Mümkün değil bizim de, gitmemiz o yerlere.

Alah'ın rızâsını, istiyorsa Timûr Hân,
Temhib et, ayrılmasın, adâlet ve takvâdan.

Eğer bu tembîhimi, yaparsa iyi olur,
Kıyâmette azaptan, ancak böyle kurtulur.

Eğer dünyâ malına, meyl ederse kendisi,
Bizim duâmızın da, hiç olmaz fâidesi."

Bu haberi alınca, hocasından Timûr Han,
Oğlu Emir Ömer'e, şöyle dedi o zaman:

"Söyleyin benden taraf, lütfen pederinize,
Buhârâ'nın mülkünü, vereyim emrinize."

Emir Ömer cevâben dedi: "İzin yok buna."
timûr Hân bu sefer de, şöyle söyledi ona:

"Öyleyse filân şehiri, size bağışlayayım.
İnşaallah bu teklifi, kabul eder üstadım.

Emir Ömer dedi ki: "Bunu da kabûl etmez,
Babam, dünyâ malına, bir zerre kıymet vermez."

Timûr Han bu sefer de, dedi bulunduğunuz,
Köyü bağışlıyayım, budur son umudumuz.

Emir Ömer cevaben dedi: "Tahmin ederim,
Bu teklifinizi de, kabûl etmez pederim.

O bana demişti ki, ayrılırken oradan,
"Bizleri memnun etmek, istiyorsa Timûr Han,

Adâletten, takvâdan, ayrılmasın herhâlde,
Ancak böyle kurtulur, azaptan Kıyâmette."

AĞRIYAN DİŞ

Emîr Külâl kendine âit bir yerde dergâh inşâ ettiriyordu. Çalışanlardan biri, kendi kendisine; "Hiç kimse bir şey getirmiyor." dedi. Henüz aradan az bir zaman geçmişti ki, bir adam geldi. Çok miktarda ekmek ve üzüm getirdi. Emîr Külâl hazretlerinin huzûruna varıp, gece gündüz diş ağrısı çekmekteyim. Sizin duânızı almak için geldim, bana yardımcı olunuz, tâkadım kalmadı dedi. Emîr Külâl, gelen adama; "Yanıma yaklaş bakayım, hangi dişin ağrıyor?" dedi. Adam yaklaştı. Emîr Külâl parmağını ağzına sokup, ağrıyan dişinin üzerine koydu. Sonra İhlâs sûserisini okudu. Gelen kişinin diş ağrısı kesilip, hiç hastalanmamış gibi oldu. Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: "Ey dostlar! İlâslı olunuz. Her işinizi Allah rızâsı için yaparsanız, kurtulursunuz. İhlâssız yapılan amel, üzerinde pâdişâhın mührü bulunmayan para gibidir. Üzerinde pâdişâhın sikkesi bulunmayan parayı kimse almaz. Üzerine mühür vurulanı ise herkes alır. İhlâs ile yapılan az amel, Allahü teâlâ indinde çok amel gibidir. İhlâssız yapılan çok amelin ise, Hak katında kıymeti yoktur. Yaptığınız her ibâdeti ve işi, ihlâs ile

yapınız. Böylece Allahü teâlâya yakın ve rızâsını kazananlardan olursunuz. Ey dostalrım! İhlâs ile amel yaprasanız korkmayınız, bu size âhirette îtibâr ve şereftir. Eğer tamâ sâhibi olup dünyâya düşkün değilsen, sonunda varacağın yeri düşün. Merd o kimsedir ki, önce iyice düşünür, sonra amel etmeye başlar. Böylece, sonunda yaptığı işten utananlardan olmaz."

HEM DOĞUDA, HEM BATIDA

Bir gün Emîr Külâl hazretleri, talebeleri ile oturmuş sohbet ediyordu. Bu sırada içeriye güzel yüzlü bir genç girdi. Hiçbir rşey söylemeden oturdu. Orada bulunananlar, onu hiç tanımıyorlardı. Bir ara Emîr Külâl hazretleri ona bakıp; "Tamâm oldu mu?" dedi. Gelen genç de; "Bir açıklık kalmıştı, o da tamamlandı." dedi. Gelen genç biraz oturup, gitmek üzere kalktı, bir şey söylemeden kapıya doğru yürüdü. Orada bulunanlardan bir kısmı, gencin yanına koşup, yakalayıp konuşmak istediler. "Sen kimsin? Gelince bir şey söylemedin ve giderken müsâade istemedin. Emîr Külâl'e; "Bir yer kalmıştı, o da tamamlandı." dedin. Bu hâlin ne ve bu sözün mânâsı nedir? Bunları bize açıkla ve kendini tanıt." dediler. Bunun üzerine genç, "Ben, Rûm vilâyetindenim ve Emîr Külâl'in talebelerindenim. Bizim memleketimizde bir câmi yapılıyordu ve bu câmi inşâsı ile Emîr Külâl hazretleri ilgileniyordu. Bitince haber vermemizi emretti. Câmi tamamlandı, ben de haber vermek üzere geldim." dedi. Bunları dinleyince, çok şaşırıp; "Nasıl olur? Biz onun talebeleriyiz ve hocamız Rûm diyârına gitmedi." dediler. Gelen genç; "Ben de onun talebesiyim, her gün arkasında namaz kılarım. Bizim memleketimizde çok talebesi ve tanıyıp seveni vardır." dedi. "Peki girince neden selâm vermedin ve giderken neden izin istemedin?" dediklerinde; "Bunları kalben söyledi." dedi. Ayrılırken de; "Bizim karşımıza mühim bir riş çıktığı zaman, Emîr Külâl hazretleri gelir. Bizim memleketimizde, sizin burada olduğundan daha meşhûr ve daha çok tanınıp sevilmiştir." dedi. Bunları dinleyen talebeleri, Emîr Külâl hazretlerinin tasavvuftaki derecesinin yüksekliğini ve tasarrufunun çokluğunu görüp, ona sevgi ve bağlılıkları kat kat arttı.

EVLİYÂYI ÜZMEK

Seyyid Emîr Külâl'le, bir gün talebeleri,
Ziyârete giderken, birlikte kabirleri,

Yolda, koca bir aslan, çıktı karşılarına,
Talebeler korkarak, çekildiler bir yana.

Ve lâkin Emîr Külâl, korkmadı zerre kadar,
Buyurdu ki: "Korkmayın, o bize yapmaz zarar."

Sonra ona yaklaşıp, tutunca yelesini
Başını yere koyup, çıkarmadı sesini.

Hürmet gösterir gibi, hareketler yaparak,
Ayrılıp gitti, geri, sanki mahcûb olarak.

Talebeler bu hâle, taaccüb ettiler hep,
Dediler ki: "Efendim, bu nasıl iş ki acep,

Aslanın size karşı, olan bu hareketi,
Çok hayret verdi bize, nedir bunun hikmeti?

Aslan sizi görünce, mahcûb oldu âdetâ,
Bir vahşî hayvan iken, sizden korktu o hattâ."

Buyurdu: "Kardeşlerim, kim korkarsa Allah'tan,
O'nun mahlûkları da, çekinir, korkar ondan.

Aksine, bir insan ki, Allah'tan korkmaz ise,
Mahlûklara karşı da, korkak olur o kimse."

Bir gün talebesiyle, câmiye giderlerken,
Bir çocukla, babası, geliyordu ilerden.

Çocuk, Emîr Külâl'i, görünce sevdi onu,
Ve sordu babasına, onun kim olduğunu.

O ise sevmiyordu, "Seyyid Emîr Külâl'i,
Hattâ onun hakkında, konuştu lâübâli.

Emîr Külâl işitip, buyurdu ki adama;
"Bana değil, kendine, zarar verdin sen ama.

Bir Allah hadamına kimse ederse hakâret.
İflâh etmez o artık, fecîdir ona gâyet."

Çok zaman geçmedi ki, uyuz oldu o kimse,
Bir çâre bulmadı, her kime gitti ise.

Nereden geldiğini, anladı bu illetin,
Dedi: "Emîr Külâl'e, çabuk beni iletin."

Giderek arz ettiler, bunu Emîr Külâl'e,
Buyurdu ki: "Mâlesef, o dönmez iyi hâle.

Hakkını ona helâl, etse de Emîr Külâl,
Önceki evliyâlar, kat'iyyen etmez helâl.

O, büyük insanlardan, ok'u yedi bir defâ,
Ona çâre bulmaz, gitse de ne tarafa."

Oradan ayrılarak, gidiyorken evine,
Düşüp öldü, bir çâre, bulamadan derdine.

Buyurdu: "Ey insanlar, sevmeyin bu dünyâyı,
Ve aslâ unutmayın, Allahü teâlâyı.

Bir günah karşısında, korkun ki O'ndan gâyet,
Bundan daha kıymetli, yoktur başka ibâdet.

Kim Alah'tan korkarsa, siz dahî korkun ondan,
Ve lâkin hiç korkmayın, Allah'tan korkmayandan.

Bir günah işlerseniz, âcilen tövbe edin,
Tövbe etmek, başıdır zîrâ her ibâdetin.

Her namazı kılınca, tövbe edin siz yine,
Zîrâ güvenmemeli, bir kul ibâdetine.

Öyle düşünmeli ki, kul kendi günahını,
Görmemeli kat'iyyen, başkasının aybını.

Siz her hangi bir işi, getirirken yerine,
Bakın ki, uygun mudur, o iş dînin emrine?

Eğer uygun değilse, vaz geçin siz o işten,
Zîrâ kul böylelikle, halâs olur ateşten."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s. 1074

2) Agâhî Seyyid Emîr Külâl (MevlânÂ Şihâbüddîn)

3) Reşehât; s.42

4) Nefehât-ül;Üns; s.415

5) Hadîkat-ülVerdiyye; s.123

6) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.363

7) Rehber Ansiklopedisi; c.5, s.108

8) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.41

9) Umdet-ül-Makâmât; s.61

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.20

SEYYİD HÂRUN VELÎ;

Konya'nın Seydişehir ilçesini kuran büyük velî. Horasan bölgesinde doğdu. Doğum târihi beli değildir. Zamânının âlimlerinin sohbetlerinde ilim öğrendi. Amcasının vefâtı üzerine Horasan bölgesinin emirliğine getirildi. Bu görev sırasında büyük babası hazret-i Hârûn-ı Kerâmet'in ve amcasının kabrini sık sık ziyâret ederdi. Bu ziyâretlerin birinde gâibden bir ses; "Yâ Hârûn, Rûm'a çık! Karaman ilinde Küpe Dağının doğu eteklerinde bir şehir kur! O şehrin halkı sâlih ola... Şakî olanın âkıbeti hayır rolmaya." diyordu. Bu sesi daha sonra da duymaya başladı. Bunun üzerine Hârun Velî, ileri gelenleri topladı ve onlara; "Ey yârenlerim! Büyük dedem ile amcamın kabirlerini ziyâretim sırasında fevkalâde bir hâl oldu." deyince, onlar ısrarla ne olduğunu anlatmasını istediler. Bunun üzerine duyduklarını anlatarak onlardan izin istedi. Dünyâ tâc ve tahtını terk edip, kendisni tamâmen Allah yoluna verdi.

Seyyid Hârun Velî'ye sevenleri ve talebeleri huzûrunda toplanıp; "Ey efendimizi! Siz şimyide kadar dünyâ sultânı iken, sizin hizmetinizdeydik, şimdi ise âhiret sultânı oldunuz. Ne olur bizi terk etmeyiniz." diye yalvardılar. Onlara; "O halde siz de fâni dünyâda nefsinizin arzularını terkedin. Allahü teâlâya kalbden sıdk ile bağlanın. Dünyâ malını bırakın. Ondan sonra benim ile doğru yolda yürüyün. Bu yolda ancak sâdık kimseler gidebilir." buyurdu. Onlardan bxâzıları dünyâ ve dünyâlıklardan vazgeçerek, Hârun Velî'nin talebelerinden oldular.

Hârun Velî Karaman ilinin neresi olduğunu ve nasıl gideceğini düşünüyordu. Yine bir gün Allahü teâlâya ibâdet edip yalvardığı sırda kulağına; "Yâ Hârun! Bir bulut sana kılavuzluk edecektir. Onun indiği yer senin mekânın olacaktır." nidâsı geldi. Bunun üzerine hazırlıklarını yapan Hârun Velî, kırk arkadaşı ile yola çıktı.

O bulut onları önce Bağdât'a götürdü. Bağdât'ta Şeyh Alâeddîn isimli büyük bir zât vardı. Hârun Velî'nin Bağdât'a gelmesine iki menzil kala, Allahü teâlânın izni ile Şeyh Alâeddîn'e, onun geldiği ilhâm oldu. Bunun üzerine talebelerine; "Memleketimize zamânın büyük âlimi geliyor. Onu karşılamaya çıkalım." dedi. Şeyh Alâeddîn talebeleri ile berâber Hârun Velî'yi karşılamaya çıktı. Şeyh Alâeddîn büyük bir hürmet, edep ve tevâzu ile onu karşıladı ve evine dâvet etti. Şeyh Alâeddîn'in talebelerinden bâzıları edep ve terbiyeye aykırı olarak; "Sultânım, sen İmâm-ı Câfer-i Sâdık neslinden büyük bir velî iken, bu zâta çok fazla değer vermenize hayret ediyoruz." dediklerinde, talebelerine; "Susunuz. Bu zâtın kim olduğunu biliyor musunuz? Eğer siz onun kim olduğunu bilseydiniz, böyle konuşmazdınız. Seyyid Hârun büyük bir velîdir. Peygamber efendimizin soyundandır. Ana tarafından soyu Veysel Karânî hazretlerine ulaşır. Bu zât ilham-ı Rabbânî ile Horasan sultanlığını terk etti. Kutupluk

makâmına yükseldi. Onun burayı teşrifi, bizim için büyük bir saâdettir." buyurdu. Daha sonra Şeyh Alâeddîn ve Hârun Velî birlikte kırk gün halvette kaldılar. Bu süre içinde Alahü teâlâya tât ve niyazda ve bilgi alış-verişinde bulundular.

Seyyid Hârun Velî daha sonra izin isteyerek yoluna devâm etti. Hârun Velî, dâimâ tevekkül hâlinde idi. Hiç kimesye yol sormazdı. Sonra evliyâlar otağı, ilim ve irfân yatağı Konya'ya vardılar. Bir süre önce vefât eden bu beldenin büyük âlimi Hoca Ahmet Fakîh'e; "Sultânım! Senin dünyâya vedâ etme zamânın yaklaştı. Ne olur, yerine birisini bıraksan. Size halef olup, bizim rûhumuzu terbiye etse." diye yalvarmaları üzerine; "Yakın zaman içinde Acem taraflarından bir velî gelir. Onun adı Hârun'dur. Alâmeti, sağ elinde beyaz bir ben vardır. Beni isteyen onda bula." buyurdu. Seyyid Hârun Konya'ya vardığında uzun süre câmide Allahü teâlâya ibâdet etti. Bu duruma çok hayret eden Konyalılar, bu zâtı merak ettiler. Seyyid Hârun Velî olduğunu öğrenince, Mevlânâ Ahmed Fakih'in vefât etmeden önce kendilerine tavsiye ettiği zât olduğunu anladılar. Hemen Hârun Velî'nin yanına gidip; "Efendim! Bizim hocamız Ahmed Fakih vefât etmeden önce; "Benden sonra yakın bir zamanda Horasan'dan bir velî gelecek. Onun adı Hârun'dur. Sağ elinde beyaz bir beni vardır. Beni seven onu seve, beni isteyen onda bula." buyurmuştu." dediler ve hocalarının yerine oturmasını ısrar ettiler. seyyid aldığı ilâhî emre uymak için yola devâm edeceğini bildirdi ve yanındakilere; "Ey dostlarım! Yola çıkalım, gideceğimiz yer yakınlaşmış gibi görünüyor." dedi. Yola çıktılar. Hatunsaray köyünde kardeşi Seyyid Bedreddîn'in hastalığı şiddetlenerek vefât etti. Oraya defnettiler. Kabrinin bulunduğu yer, "Seyyid Kabri" ismiyle meşhurdur. Vefât eden kardeşi Seyyid Bedreddîn'in Mûsâ isminde bir oğlu vardı. Hârun Velî bu çocuğun üstüne titriyordu. Ona iyi bakılmasını isteyerek; "İnşâallah biz bu âlemden göçünce, Mûsâ bizim yerimizi alacaktır." buyurdu.

Kâfile yoluna devâm ederek Çumra civârında bir yerde konakladı. Burada su yoktu. Kâfiledekiler kendi kendilerine; "Ah bir su olsaydı, ne olurdu?" diyordu. Seyyid Hârun Velî'ye bu durum Allahü teâlânın izni ile mâlum oldu ve onlara; "Size su mu gerek!" dedi. "Evet." dediklerinde, asâsını yere sapladı. Allahü teâlânın izni ile bir su fışkırdı. Hârun Velî kaynağın yanına küçük bir mescid inşâ ettirdi. Bir süre sonra kâfile yoluna devâm etti. Bulut gittikçe yere yaklaştı. Hârun Velî; "Ey yârenlerim! İnşâallah menzilimiz yakın olsa gerek." dedi. Bu arada bir tepeyi aştıklarında kendilerine rehberlik eden bulutun, ovanın batı kısımnda yer alan bir dağın eteğinde durduğunu gördüler. Hârun Velî'nin emri üzerine orası konak yeri oldu. Fakat Hârun Velî buranın Küpe Dağı olup olmadığında şüpheli idi. Burası bugün Karaviran nâhiyesi olarak bilinen yerdi. Hârun Velî burada içindeki şüphenin giderilmesi için kırk gün allahü teâlâya yalvardı.

Bu arada bölge halkı onun, velî mi, yoksa velî kılığına girmiş biri mi olduğunu anlamak için imtihân etmek istediler. Diri birisini tabuta koyup; "Cenâzemiz var namazını kılıver." diyerek Hârun Velî'yi dâvet ettiler. Hârun Velî toplanan halka; "Ölü niyetine mi, yoksa diri niyetine mi kılacağız?" diye sorunca; "Dirinin namazı kılınır mı, tabiî ki ölü niyetine kılacağız ." dediler. Hârun Velî; "Öyleyse, buyurun cenâze için Allahü teâlâya duâ edelim. Sonra da namazını kılalım." dedi. Duâ ettikten sonra; "Haydin cenâzenizi yıkayın da namazını kılalım." dedi. Halk alaylı bir şekilde cenâzeyi kilimden çıkardılar. Akıllarınca; "Sen ölüyü diriyi bilmiyorsun." diyerek, Hârun Velî ile alay edeceklerdi. Fakat kilimi açtıklarında, diri sandıkları adamı, ölü bulunca, şaşırdılar. Böylece Hârun Velî'nin büyük bir zât olduğunu anlatılar.

Bir süre sonra Hârun Velî; "Yâ Hârun! O dağa, yaklaş." diye bir ses işitti. Buna sevinen büyük velî, Küpe Dağına doğru yola çıktı. Kâfile, bulutun gösterdiği yere doğru yol alırken, Hârun Velî Haydar Baba ile iki talebesini önden gönderdi. Kâfilenin önünü kesmek için Bük denilen mevkide eşkiyâ pusu kurmuştu. Bunlar Haydar Baba'nın yanındaki iki talebeyi öldürdüler. Haydar Baba olanları büyük velîye anlatınca; "Öyle ise siz yavaş yavaş geliniz. Ben önden gidiyorum." dedi. Hârun Velî yüzünden örtüyü hiç eksik etmezdi. Eşkiyânın pusu

kurduğu yere yaklaşınca yüzünü açtı. Büyük velînin yüzünü gören eşkiyâ dağılıp kaçtı. İki talebeyi oraya defnettiler. Bir müddet gittikten sonra, Küpe Dağının eteğinde gökkuşağı şeklinde bir nûr parladığını gördüler. Hârun Velî sevenlerini toplayıp; "Ey dostlarım! Şu gördüğnüz nûr var ya, işte orası inşâallah bizim meskenimiz ve vatanımız olacak. Allahü teâlâ bizim, sizin ve bütün dostlarımızın îmânlarını, şeytanın ve kötü kimselerin şerrinden korusun. Âmîn!" dedikten sonra yollarına devâm ettiler. Nûrun kapladığı tepecikte konakladılar.

Hârun Velî, etrafın güzelliklerini seyrederken, keşif hâli tecellî etti. Şehri meydana getiren bütün mahallelerin yerlerini şöyle gördü: "Kıble tarafında ulu kapı vardı. İçinde bir mescid görünüyordu. Orada Peygamber efendimizin mübârek rûhâniyeti ve Eshâb-ı güzîn oturmuştu. kuzey tarafında kapı ve mescid vardı. Burada da bütün peygamberlerin rûhâniyetleri ve Hızır aleyhisselâm bulunuyordu. Batı tarafındaki kapıdaki mescidde ise, dedeleri ve evliyâ-ı kirâm bulunoyurdu.Bütün bunları gören Hârun Velî yakın dostlarını yanına çağırarark onlarla istişâre etti ve hemen şehrin kurulmasını istedi. Dostları; "Ey efendimiz! İnşâallah allahü teâlâ kolaylık verir. Fakat bunun için ustalar, işçiler, kireç, taş gerekli. Bunca hizmetler nasıl görülebilir?" dediler. O da; "Kalkınız gidip, yapacağım bu yer için lâzım olan taş ve ağaçların yerini görelim." dedi. Hârun Velî'nin geldiğini duyan pekçok müslüman ve gayr-i müslim oraya gelmişlerdi. Onlar da beraber bu dağın eteğine gittiler. Bir su akıyordu. Suyun kenarında inşâatta kullanılabilecek ağaçlar, pınarın başında ise eski bir yerleşim merkezinin taşları bulunuyordu. Hârun Velî, Allahü teâlâya; "Yâ İlâhî! Senden bu taşların bir kısmının bizimle gelmesini umarım." diye duâ etti. Daha sonra taşlara doğru dönerek; "Allahü teâlâın izni ile kalkın." dedi. Taşlar kalkarak Hârun Velî'nin önünde koyun sürüsü gibi giderek, istenilen yere geldiler. Bu manzara karşısında birçok hıristiyan, müslüman oldu. Müslümanların ise, Allahü teâlâya teslimiyetleri fazlalaştı. Bu durumu duyan bölge halkı, akın akın ona gelmeye başladı. Hârun Velî gelen halka; "Ey cemâat! Biliyorsunuz ki, biz bir hayır işe başlayacağız. İnşâallah kurmakla vazîfelendirildiğimiz bu şehir, son zamanlarda çok faydalı olacak. Bilhassa sonradan gelenlere çok menfaatli olsa gerektir. Fakat şakî ve din bilgisinden mahrum olanların âkıbeti kötüdür." buyurdu. Allahü teâlânın yardımıyla halka büyük bir zevk ve coşkunluk geldi. Ustalar, marangozlar, demirciler, arabacılar ve işçilerin hepsi hizmete hazır olup, Hârun Velî'nin emir ve işâretini bekliyordu. Hârun Velî önce Ulukapı, Pazar kapısı ve Evliyâ kapısının yapılmasını emretti. Ulu kapının yapımına Akça Baba, Pazar kapısının yapımına Nasipli Baba, Evliyâ kapısının yapımına da Haydar Baba nezâret ediyordu. Halk canla başla kırk gün çalıştıktan sonra, Hârun Velî bir müddet inşâatı paydos etmelerini istedi. İnşâata birkaç gün ara verildi. Hârun Velî yapılan kalenin etrâfını gezdi. Daha sonra inşâata tekrar başlanıldı. Kale burçları bir hayli yükseldiği sırada kaldırılamayan taşlar için Hârun Velî'den yardım istiyorlardı. O da; "Ey taş kalk!" deyince taş kalkıp istenilen yere konardı. Çalışanlardan herhangi birinin bir yeri taş ve kireçten yara olsa veya incindiğinde Hârun Velî orayı sıvazlayınca, Allahü teâlânın izni ile iyi olurdu.

Beyşehir bölgesinde Eşrefoğlu hüküm sürüyordu. Ona gidip; "Efendim! Velvelid şehri harâbelerinin güneyinde Horasan'dan gelmiş birisi şehir kuruyor. Taşlar koyun gibi o zâtın istediği yere yükselip konuyormuş." dediklerinde, öfkelenen Eşrefoğlu hemen iki adam gönderip, onu buraya getirin diye emir verdi. O adamlar gelip bütün olanları görünce zevke gelip âşık oldular. Geri dönmeyi akıllarına bile getirmeden canla başla çalışmaya başladılar. Onların geri dönmemesine kızan Eşrefoğlu, bu sefer on kişi gönderdi. Onlar da Hârun Velî'nin yanına gelip durumu görünce, içten bir bağlılıkla bağlanıp geriye dönmediler. Eşrefoğlu yedi kere adamlar gönderip, bir netice alamayınca, asker toplanması için emir verdi ve; "Gidelim onun yaptığı işlerin hepsini yıkalım." dedi. Bunun üzerine çok îtimâd ettiği vezîri; "Ey sultânım! Bu kişi ya Kutb-ül-aktâb mertebesinde bir velîdir, veya tam bir sihirbazdır. Bu ikisinden başka bir şey olamaz. Bunlardan hangisi olursa olsun sana zarârı dokunabilir. Benim kanâtim şudur ki: Bu zât her halde Kutb-ülaktâbdır. Çünkü bu kadar

kerâmetler görünen ve gittiğ iyerlerde câmi, mescid ve medrese yapan bir kişinin âdî bir sihirbaz olması imkânsızdır. Beni gönderin, inşâallah her şeyi öğrenir, gelirim." dedi. Eşrefoğlu bunun üzerine izin verdi. Vezir yanına birkaç adam aldı. Birer tulum katran ve bise yükleyip yola çıktılar. Güyâ buları hediye olarak götürüyorlardı. Hârun Velî'nin bulunduğu yere gelince, önce Beyşehir'den gelen hemşerileri ile karşılaştılar. Getirdikleri hediyeyi onlara söyleyince; "Sakın bunları o zâta vermeyin. Böyle hediye mi olur? O sizin zannettiğiniz gibi değildir. Büyük bir velîdir. Onun ne dünyâya ne de sultanlığa rağbeti vardır. Zâten sultanlığı terk edip gelmiştir. Hediye diye getirdiğiniz bu şeyleri dökün, onları götürmeyin." dediler.

Vezir huzûruna çıkarıldığında Hârun Velî ona; "Hani getirdiğin hediyeler nerede/ Onları buraya getir." dedi. Vezir bu duruma çok şaşırdı. Getirdiği hediyeden hemşerilerinden başka hiç kimseye bahsetmemişti. Hemen hediyeleri o büyük zâtın huzûruna getirdi. Hârun Velî, her birinin içine biraz su atınca, biri saf bal, diğeri de yağ oldu. Bu duruma hayret eden vezir, kendini toparlayıp; "Biz çok hatâlı bir yolda imişiz." diyerek vezirlikten vazgeçip Hârun Velî'ye talebe oldu. Hârun Velî; "Ey vezir! beyine git benden selâm söyle, yerinde sağ olsun. Bizim için keder çekmesin. Onun düşündüğü işlerle ilgimiz yok. Biz bütün hizmetimizi Allah rızâsı için sarf ediyoruz. Geçici şeylere iltifât edecek vaktimiz yok." dedi. Vezir özür beyân edip geri dönmeyeceğini arzetti. O büyük zât bu isteği kabûl edince, vezir adamlarını tulumlarla birlikte geri gönderdi. Adamların yanında veziri görmeyen Eşrefoğlu'nun canı sıkıldı. Hem de gönderdiği hediyeler geri gelmişti. Eşrefoğlu gelenlere olanlar hakkında suâller sordu. Onlar da; "Efendim! Veziriniz orada kalıp, hizmetkârlık yapmayı vezirliğe tercih etti. Seyyid Hârun bu tulumların içine su atıp bizimle geri gönderdi. Eşrefoğlu gazaba gelip; "Getirin şu tulumları bir görelim." dedi. Tulumlar getirliip açılınca, herkes hayretler içinde kaldılar. Zîrâ birini bal, diğerini yağ olmuş gördüler. Yine de buna büyü dediler.

Gayrete gelen Eşrefoğlu, askerlerini hazırladı. Hârun Velî'nin yaptıklarını yıkmak için yola çıktı. Eşrefoğlu adamlarını toplayıp meşveret etti. Sonunda; "Önce eski veziri çağıralım o ne derse ona göre hareket edelim." diye bir karâra vardılar. Velvelid iline geldiklerinde eski vezire adam göndererek; "Bugün biz Seyyid Hârun'i ziyârete geldik. Gel bizim rehberimiz ol." dediler. Vezir bu isteklerine herhangi birc evap vermeden Hârun Velî'ye; "Efendim! Eşrefoğlu Mehmed Bey sizi ziyârete gelmiş, bendenize adam göndermiş, gelsin ziyâretimize kılavuuz olsun demiş, ne buyurursunuz." diye sordu. Hârun Velî de izin verdi. Vezir, Eşrefoğlu'nun muazzam bir kalabalık ile geldiğini görünce; "Ey sultan! Bu nasıl harekettir? Bir Hak dostuna bu kadar askerle niçin geldin? Yoksa niyetin başka mıdır?" diye sordu. Eşrefoğlu; "Evet bizim yola çıkışımızda ilk niyetimiz öyle idi. Fakat yolda bir fikir bize mâni oldu. Şimdi niyetimiz dostluk ziyâretinden başka bir şey değildir. Ne yol gösterirsen ona göre gidelim, hattâ askerimin atlarını bile vermek niyetindeyim." dedi. Vezir; "Ey Sultan! Bu velîye gâibden bir ses gelip; "Yâ Hârun! rum'a git, Küpe Dağının doğu tarafına bir şehir kur. O şehir halkı sâlih ola. Şakî olanların sonu hayr olmaya." demiş. Bu ilâhi ilham ile buraya gelmiş. Ne olur sultânım. Allah dostuna alçak gönüllülük lâzımdır." dedi. Eşrefoğlu; "Ne şekil bir alçak gönüllülük yapalım." diye sorunca vezir; "Efendim kendiniz arkanıza bir büyük taş alın. Cümle asker de size uyarak, her birisi arkalarına birer taş alsınlar. O velînin yaptığı kalenin etrafına koysunlar. Sen de o zâta; "Mübârek olsun kolay gelsin." diyesin." dedi. Eşrefoğlu bunu makul karşılayıp, askerlerine; "Hepiniz arkanıza birer taş alın." diyerek kendisi de büyük bir taş alıp Hârun Velî'nin inşâ ettiği kalenin etrâfına geldiler. Bunu görenler hemen gidip Hârun Velî'ye; "Beyşehir beyi Eşrefoğlu, bütün maiyeti ile arkalarında taş getirmişler, ne buyurursunuz?" dediler. Hârun Velî; "O taşları koyun, lâkin bu hiç iyi bir şey olmadı. Zîrâ, zorla güç ile getirdiler. Bu kale tez harâb olsa gerek. Gerçi dünyâ fânîdir. Harab olmak revâdır." dedi.Eşrefoğlu, Hârun Velî'nin huzûruna gelip büyük bir edeble elini öptü ve sohbetini dinledi. Eşrefoğlu'nun yanında değerli âlimler de vardı. Hârun Velî cemâate gözlerinizi yumun dedi. Hepsi gözlerini yumdular ve Allahü teâlânın izni ile Cennet'i

gördüler. Bu esnâda Hârun Velî; "Ey müslümanlar! Görün ibret alın. Böyle ebedî ve sonsuz Cennet nîmetlerini, fâni dünyânın geçici nîmetlerine değişmeyin. Evliyâ, âhiret nîmetlerine de rağbet etmez. Onların dünyâda ve âhirette arzuladıkları tek şey, Allahü teâlânın rızâsıdır. O zât-ı sübhâniyyenin mübârek cemâlidir. Sizi de bu yola teşvik ediyorum. Size, dünyâdan el etek çekip miskin miskin durun demiyorum. Ben, âhiret sevgisinin yerini kaplayan, dünyâ sevgisini kalpten çıkarın diyorum. Ey Eşrefoğlu! Biz bu dünyânın beyliğini, ebedî âlemde onun lütfuna mazhar olmak için terkettik. Bu şehrin kurulmasına kasdımız, kendimizden değildir. Belki Hakk'ın emridir." dedi. Eşrefoğlu bu sözleri dinledikten sonra ağlayarak; "Sultânım! Ben sizin hizmetçiniz olup, sizi hâlis bir sevgi ile seviyorum. Kurduğunuz bu şehirde benim ne hakkım var." deyince, Hârun Velî; "Şehir beylere layıktır. Bize gerekmez." buyurdu. Orada bulunan âlimler; "Ey Eşrefoğlu! Bir kimse harap bir yeri ihyâ etse, orası onun mülkü olur. Bu kâideye göre burası Seyyid Hârun Velî'nin olur. Fakat kendisi kabûl etmediğine göre, sen al. Sonra burasını Hârun Velî'ye vakfet." dediler. Bunun üzerine Eşrefoğlu; "Peki aldım ve yine Hârun Velî'ye vakfettim. Benim şehrim olan Beyşehir'de kendime âit bir köşk ile has ve güzel bir bahçem var. Onları da vakf-ı sahîh ile vakfediyorum. Siz şâhid olun." dedi. Sonra hürmetle Hârun Velî'nin elini öpüp, edeple oradan ayrıldı. Askerleri ile Beyşehir'e geri döndü. Oradan, mükemmel bir vakfiye yazıp Seyyid Hârun'a gönderdi.

İnşâat büyük hızla devâm ediyordu. Mescidin kapıları, İran'dan Hârun Velî'yi sevenler tarafından getirilmişti. Bu sıradaHârun Velî husûsî ibâdethânesinde Allahü teâlâya münâcaat ediyordu. Zaman zaman inşâatı gezer, gerekli emirleri verirdi. Bu arada mescidin önünde bir medrese yapılmasını istedi. Zamanla oraya yerleşmek için gelenlerin sayısı gitgide arttı.

Bu sırada Ilgın'da ikâmet eden Dediği Sultan isimli Horasan'dan gelmiş velî bir zât vardı. Talebeleri ona; "Efendimiz! Velvelid iline büyük bir velî gelmiş. Çok kerâmetleri görülmüş, onun fazîlet ve şerefi halk arasında dillere destan olmuş. Herkes ondan bahsediyor." dediler. Dediği Sultan da; "Öyle ise o mübârek zâtı ziyâret etmek bize borç oldu. Hemen onun ziyâretine gitmeli." buyurarak yanına iki talebesini alıp yola çıktı. Çiğil Dağına geldiklerinde, önlerine bir ayı çıktı. Kendisine itâate geldiğini anlayan Dediği Sultan, hemen ayıya bindi. Çivril Dağlarına geldiklerinde, Allahü teâlânın izni ile bu ziyâret Hârun Velî'ye mâlûm oldu ve talebelerine; "Dediği Sultan bir ayıya binmiş bize ziyârete geliyor. Gelin biz de o mübârek zâtı karşılayalım." dedi. Hârun Velî'nin talebeleri; "Efendimiz! O zâtın bir ayıya binerek gelmesi bir kerâmetidir. Bu kerâmeti sâyesinde, içimizdeki îmânsızların îmâna gelmelerini kuvvetle ihtimâl etmekteyiz. Bunun üzerine Hârun Velî işâretle bir taşı gösterdikten sonra; "Yâ Allah!" deyip taşın üstüne bindi. Taş, Allahü teâlânın izni ile yürümeye başladı. Bu halde giderlerken, Ilıca köyünün doğu tarafından Dediği Sultan'ın ayı üzerinde geldiğini gördüler. İki velî karşılaştıkları zaman, birisi ayıdan, biri de taştan indi. Bu durumu gören kâfirlerin çoğu müslüman oldu. Bu karşılaşma tam öğle vaktinde idi. Hârun Velî; "Cemâatle öğle namazını kılalım. Herkes abdestini alsın." dedi. Fakat abdest almak için orada su bulamadılar. Hârun Velî asâsını toprağa batırdı. Allahü teâlânın izni ile bir pınar çıktı. Herkes, günümüzde dediği Sultan Pınarı ismiyle bilinen o pınardan abdest aldı. Hârun Velî, Dediği Sultan'a imâm olmasını söyledi.Dediği Sultan; "Siz varken ben imâm olamam. Ricâ etsek de siz kıldırıverseniz." dedi. Öğle namazını Hârun Velî'nin arkasında edâ ettikten sonra, yürüyerek şehre girdiler. Şehri dolaştıktan sonra Hârun Velî'nin husûsî ibâdethânesinde üç gün sohbet ettiler. Dediği Sultan bir müddet kaldıktan sonra Ilgın'a döndü.

İnşâatın büyük bir kısmı tamamlandıktan sonra, Hârun Velî mescidin köşelerine çilehâneler yapılmasını istedi. Çilehâneler bitirilince, Hârun Velî, Cumâ Câmiinin içindeki bir çilehâneye girdi ve kalan ömrünü orada geçirdi. Vefât edeceğine yakın çilehâneden çıkarak eski ibâdethânesine geldi. Burada mescide açılan küçük bir penceresi vardı, imâma buradan uyardı. Bir gün bütün âile halkını yanına çağırdı ve; "Gelsinler göreyim. Dünyâ fâni, âhiret bâkidir. Oraya nakil kılmak bize yakın oldu. İnşâallahü teâlâ onlara bâzı nasihatlarda

bulunalım." dedi. Bunun üzerine kızı; "Ey babacığım! Bizi bu ellerde bırakıp da nereye gideceksiniz? Biz garip mi olacağız?" deyince, Hârun Velî; "Evlâdım! Allahü teâlânın murâdı ne ise o olur. Seni Hakk'a ısmarladım. Cümlenin elinden tutan O'dur. Başka kimse yoktur. Sana vasiyetim şudur ki: "Kardeşimin oğlu Mûsâ'ya güzel bakasın. Hoşça tutasın. Fakirlerin hizmetini cânu gönülden yapasın." buyurdu. Hanımına da; "Sana da aynı vasiyeti ediyorum. Sen de hizmet kuşağını sıkı bağlanasın. Fakirlere yardım edesin. Mûsâ'yı da yetim bilesin." dedikten sonra odalarına gönderdi.

Hârun Velî sonra talebelerini çağırdı. Onun çok zayıflamış olduğunu gören talebeleri; "Efendimiz! Hâliniz nasıldır!" diye sorunca, "Çok şükür iyiyim. Allahü teâlâya hamdolsun. Yalnız bir zayıflığım var. Sizin ile âhir ömrümde son bir defâ istişâre etmek üzere çağırdım. Benim hâlimi biliyorsunuz. Bu âlemde fazla kalmayıp, yüce Mevlâya kavuşsam gerek. Sizin her birinizi bir memlekete göndereceğim. Gittiğiniz yerlerdeki kâfirler, Allahü teâlânın izni ile îmâna gelsin." dedi. Bunları konuşurken talebeleri arasında SeyyidMahmûd'u aradı. Göremeyince; "Seyyid Mahmûd nerededir?" diye sordu. Seyyid Mahmûd ise sonradan geldiğinden; "Buyur efendim!" diye cevap verince, Hârun Velî; "Oğlum! Sen Alâiyye'ye (Alanya) git. Meskenin orası olsun." buyurdu. Seyyid Mahmûd; "Sultânım! Siz bu durumda iken ben sizi nasıl bırakıp gidebilirim?" dedi. Hârun Velî; "İşte asâmı atıyorum. Bu asâ nerede karar kılar ise, sen de orada mesken tutasın." diye emredince, Seyyid Mahmûd hemen yola çıktı.

Hârun Velî daha sonra; "Oğlum Zekeriyyâ! Seni de Manavgat'a gönderiyorum. Hemen oraya git." emrini verdi. Zekeriyyâ Baba da hocasından ayrılmasının üzüntüsü içinde hemen yola çıktı. Ali Baba, Gök Seyyid Kilimpuş ve Siyah Derviş'e dönerek; "Evlatlarım! Siz de Antalya'ya gideceksiniz. Sâhil olup, güzel yerdir." dedi. Onlar da üzüntü içinde yola çıktılar. AkçaBaba'yı Germiyan iline, Nasipli Baba'yı Aydın iline uğurladı.

Seyyid Hârun Velî'nin hastalığı günden güne ziyâdeleşince, talebelerine; "Ey yârenlerim! Artık biz âhirete gidiyoruz. Öldüğümüz zaman beni ibâdet yerim olan buraya defnediniz. Üzerime bir türbe yapınız. Hepiniz haklarınızı helâl ediniz." deyince, herkes gözyaşı dökmeye başladı. Hârun Velî onları îkâz etmek için; "Siz bana niçin ağlıyorsunuz. Ben hayâtım boyunca, sevdiğim ve rızâsını almaya uğraştığım mukaddes dostuma gidiyorum. Sizleri de O'na emânet ediyorum." dedikten sonra Kelime-i şehâdet getirerek 1320 (H.720) senesinde rûhunu teslim etti.

Hârun Velî'nin vefâtını kimse fark edemedi. Görenler ölmemiş zannediyordu. Yüzünde hiç vefât nişânesi yoktu. Sanki tatlı bir tebessümle etrâfını seyir ve temâşâ ediyordu. Kimse ne olduğunu anlayamadı. Sonra Haydar Baba ile Gök Tîmûr Baba gelip, Hârun Velî'nin mübârek nâşı yanında gece sabaha kadar beklediler. Öldüğüne kanâat getirdiler. Sabah gasil işleri tamamlandı ve kalabalık bir cemâat tarafından kılınan namazdan sonra husûsî ibâdethânesine defnedildi. Üzerine kısa zamanda bir türbe yaptırıldı. Yerine kızı Halîfe Sultan geçti. Halîfe Sultan'ın vefâtından sonra ise, Hârun Velî'nin yetişmesine ve terbiyesine çok önem verdiği kardeşinin oğlu Şeyh Mûsâ geçti.

1) Makâlât-ı SeyyidHârun Velî

2) Seydişehir Evliyâları

SEYYİD HASAN BERZENCÎ;

Irak'ta yetişen evliyâdan. İsmi Hasan bin Şeyh Muhammed el-Berzencî'dir.Seyyid olup soyu Peygamber efendimize ulaşır. 1677 (H.1088) târihinde Nûdî köyünde doğdu. 1743 (H.1156) târihinde Gelezer'de vefât etti.

Seyyid Hasan ilim, edeb sâhibi bir âile içinde büyüdü. Önce Kur'ân-ı kerîmi hatmetti. Sonra civar medreselerde ilmî kitapları mütâlaa ile meşgûl oldu. Kalaçuclan kasabasında, Şeyh Muhammed Siymül Kebîr, Seyyid Molla Câmî Cûrî ve başka âlimlerden okuyup icâzet diploma aldı.

Seyyid Hasan, mânevî ilimleri evliyâ bir zât olan babasından ve babasının önde gelen talebesi Şeyh Abdullah Sevîdî'den ve Bağdat'ta Şeyh Ahmed Ahsî'den, son olarak da büyük birâderi Kutb el-Veliyânî adı ile meşhûr Şeyh İsmâil'den öğrenip kemâle geldi, olgunlaştı.

Seyyid Hasan, fazîlet sâhibi birâderi Şeyh İsmâil ile birlikte Nûdî köyünden Karadağ taraflarına gittiler. Orada ilim öğretmekle meşgulken Zengene beylerinden Ahmed Bey kendilerini ziyârette bulundu ve onlara arâzi verdi. Şeyh İsmâil Velîyan'da, Seyyid Hasan da Gelezer'de müslümanlara hak yolun bilgilerini öğretmekle ve din ilmi hizmetleriyle meşgûl oldular.

Bilhassa Seyyid Hasan hazretleri insanları irşâdda ve ibâdette hep önde oldu. Çok kimseler onun bu ihlâsından ve ilminden istifâde için etrâfına toplandılar. Gelenler içinde âlim zâtlardan Şeyh Mustafa Nûdihî, Şeyh Câfer el-Meczûb, Hurmal müderrisi Molla Celâleddîn ve oğlu Abdülcebbâr, Hacı Abdurrahîm Dergezînî, Molla Mahmûd Gazâî, Molla Ahmed ve Şeyh Abdullah Hirâtî ve başkaları vardı.

Seyyid Hasan bir ara Şam yoluyla hacca gitti. Hacda birçok âlim, sâlih ve velî ile görüştü. Bunlar içerisinde fazîlet sâhibi Şeyh Mustafa Şâmî de vardı.Seyyid Hasan hazretlerinin bu hac seferinde yanında oğlu Şeyh Muhyiddîn de vardı.Hac dönüşünden sonra daha büyük bir gayretle din neşri hizmetine devâm etti. Vakitlerini boş geçirmez, ilim ve ibâdetle meşgûl olurdu.

Seyyid Hasan hazretleri çok cesur ve gayretliydi. Allah yolunda kimsenin kınamasından çekinmez, zâlim kimselerden korkmazdı. Bir zaman Acem Şâhı, ordusuyla Musul'a yönelmiş, Surdaş nâhiyesi Merkibe köyüne kadar gelmişti. Nâdir Şâh burada nüfûz sâhibi vilâyetin önde gelenlerini öğrenmek istedi. Kendisine SeyyidHasan hazretlerini söylediler. Şah bunun üzerine Seyyid Hasan hazretlerine mektup yazdı ve maksadını îzâh edip hedefine ulaşmak husûsunda kendisinden yardım istedi.

Şâhın mektubu özetle şöyleydi:

"Fazîletli Seyyid Hasan hazretlerine:Maksâdım dedeniz Câfer-i Sâdık'ın yolunu yaymaktır. Ecdâdınızı seviyorum. Bize katılmanız en lüzumlu bir iş olur. Mektubum size ulaşır ulaşmaz bize geliniz. Sizi görmekle bereketlenmiş oluruz. Aksi halde öfke ve gadâbımı çekmiş olursunuz. Vesselâm."

Bu mektuba Seyyid Hasan şu cevâbı yazarak din gayretini ve cesâretini göstermiş oldu.

"Mektûbuma besmele ile başlarım. Rabbime hamd ederim. Salât ve selâm sevgili Peygamberimizin ve âlinin ve eshâbının üzerine olsun.

Mektûbunuzu aldım. Ecdâdımı (dedelerimi) sevdiğinizi söylüyorsunuz. Bu sevginizle berâber, Eshâb-ı kirâmdan bâzısına düşmanlık edip etmediğinizi bilmiyorum.Şâyet Eshâb-ı kirâmdan bâzısına düşmanlık ediyorsanız, ecdâdıma olan sevginiz kıyâmet günü size fayda vermeyecek, belki azâba ve hesâba çekilmenize sebeb olacaktır. Hedefinizin İmâm-ı Câfer-i Sâdık'ın rahmetullahi aleyh mezhebini yaymak olduğu na dâir sözünüze gelince; o, Tâbiînin ve müctehidlerin en büyüklerinden olmakla berâber, talebeleri kalmadığı için, mezhebi tedvîn edilmemiş, derlenip toplanamamıştır. Tedvîn edildiğini bilseydik, onun neslinden geldiğimiz için, mezhebine tâbi olurduk. Oraya gelmemizi istiyorsunuz. Fakat gelecek durumda değilim. Ancak size bâzı tavsiyelerde bulunacağım. Bunlara uyarsanız kurtulur, rahat edersiniz: 1)Osmanlı sultanları ile harb etme. Çünkü ehl-i keşf (kalb gözü açık olan evliyâ) onlarda başkalarında olmayan husûsiyetlerin bulunduğunu, kıyâmete yakın zamâna

kadar (veya uzun zaman) yaşayacaklarını bildirdiler. 2) Musul'u tahrîb etmeyi, halkı ile harb etmeyi düşünüyorsun. Bunu yapma. Çünkü ordunun yok olmasına sebeb olur. Ecel gelmeden önce tövbe ve istiğfârda acele et. Çünkü bâzı akrabâların seni öldürmek istemektedir. Doğru yolda gidenlere selâm olsun."

Acem Şâhı, Seyyid Hasan hazretlerinin nasîhatlerini dinlemeyince, onun buyurdukları aynen ortaya çıktı. Şah hezimete uğrayıp İran içlerine çekildi. Çok geçmeden de akrabâları tarafından öldürüldü.

Seyyid Hasan hazretlerinin sekiz oğlu olup, bunlar; Muhyiddîn, Abdülcebbâr, Mârûf, Abdüssamed, Îsâ, Abdurrahîm, Muhammed, Ârif ve Abdülkerîm'dir. Her biri fazîlet sâhibi kimseler olarak hürmet ve îtibâr gördüler.

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.159

SEYYİD HASAN MÜKENNÂ;

Irak'ta yetişen evliyâdan. İsmi, Seyyid Hasan bin Seyyid Hidâye bin Seyyid Bidâye bin Seyyid Yûsuf Can bin Seyyid Yâkûb'tur. Ebû Bekr Musannif diye şöhret buldu. Kisâti köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1605 (H.1014) târihinde Çûr köyünde vefât etti. Vefât ettiği yere defnedildi.

Seyyid Hasan, ilim, edeb, şeref sâhibi bir âile içinde yetişti. Bulunduğu yerde ve civar medreselerde tahsîl gördü. Daha sonra Mısır ve Hicaz'a giderek oralarda kendisi için lüzumlu bilgileri topladı. Bir zaman Mekke-i mükerremede ve Medîne-i münevverede kaldıktan sonra Kürdistan'a döndü. Orada câmi-i Sûr'a bitişik medreseye müderris oldu. Burada on sekiz sene tâliblere ilim öğretti. Hak yolun bilgilerini öğreten eserler kaleme aldı.

Seyyid Hasan, zamânın idârecilerinden hürmet ve hüsn-i kabûl gördü. Bulunduğu yerin hâkimi bir gece Ebû Bekr Musannif'i ziyârete geldi. Yanında kandil olmadığı halde kitap yazdığını gördü. Bulunduğu yeri, üzerine kandil konan bir taş aydınlatıyordu. Onun bu kerâmetini görünce bağlılığı daha da fazlalaştı. Ona ikrâm ve ihsânlarda bulundu. Seyyid Hasan kendisine hediye edilen yerleri mâmûr hâle getirip sonradan buraları dînî ilimleri tahsil eden talebe ve misâfirler için vakfetti.

Vakıfnâme şöyleydi:

"Besmele ile yazmaya başlıyorum. Mülk, ezelî ve ebedî olan Allahü teâlânındır. Her hamd ancak Allah içindir. O'nun sevgili Peygamberine salât ve selâm olsun. Peygamber efendimizin akrabâsına ve kıymetli arkadaşı olan Eshâb-ı kirâmına duâlar olsun.

Ebû Bekr Seyyid Hasan der ki: Çûr köyü arâzisini evlâdıma ve torunlarıma vakfettim ki, onlar bu belde mahsûlünden nafaka olarak istifâde etsinler. Hem ilim talebesine, fakirlere, âlimlere ve sâlih kimselere sarfetsinler. Yâ Rabbî! Bizden kabûl et. Âmin."

Seyyid Hasan, Çûr köyünde ömrünü irşâdla, ders okutmakla geçirdi. Müslümanların ve fakirlerin koruyucusu oldu. İnsanların aralarındaki anlaşmazlıkları giderdi. Sâlih, fazîletli evlâd yetiştirdi. Bunlar; Molla Abdülkerîm, Molla Yûsuf Can, Molla Mahmûd Cân ve Molla Muhammed'dir. Onlara nesebiyle gururlanmamaları için seyyid diye çağırılmamalarını, sâdece Molla denilmesini vasiyet etti.

Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Kitâb-ül Vudûh, 2)Sirâc-üt-Tarîk, 3)Riyâd-ul Huld, 4) Âftâb.**

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.156

SEYYİD HÜSEYİN BURHÂNEDDÎN EFENDİ;

Irak bölgesinde yetişen velîlerden. Basra civârında bir köyde 1685 (H.1096) senesinde doğdu. 18. yüzyılın son yarısında vefât etti. Altı yaşından îtibâren babasından ilim öğrenmeye başladı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sekiz yaşına geldiğinde hadîs ilmini öğrenmek için amcası Veliyyullah Seyyid Hüseyin Mübârek Rebî'nin derslerine devam etti. Amcasından tefsir, hadîs, fıkıh ve diğer din ilimlerini öğrendi. Daha sonra Şeyh Hüseyin Bağdâdî ve Şeyh Abdülmün'im Bağdadî'nin sohbetlerine devam etti.

Seyyid Burhâneddîn tahsilini tamamladıktan sonra Basra'ya gitti. Burada ders vermeye başladı. Çok kimse kendisinden ilim öğrendi. Aynı zamanda ağabeyi büyük velî Şihab Nûreddîn'in sohbetlerine de devam etti. Ağabeyi Rufâî tarikatında ona icâzet ve hilâfet verdi. Seyyid Burhâneddîn (H.1114) senesinde Bağdat'a döndü. Fadl Câmiinde ders vermeye başladı. Çok kimse onun ilminden istifade etmek için derslerine koştu.

Seyyid Burhâneddîn Efendi, talebeleri ile birlikte yolculuğu sırasında bir Cumâ gecesi kırlık arazide bulunuyorlardı. Gece çok karanlıktı. Bu sırada bir arslan kükremesi her tarafı kapladı. Herkes korktu. Seyyid Burhâneddîn talebelerini yanına çağırdı ve Allahü teâlâyı zikretmeye başladılar. Bu esnada orada bulunanları mânevî bir hal kapladı. Hepsi arslan korkusunu unuttu. Bu esnada arslan onların yanına gelip bir yere yattı. Sanki zikreder, tefekkür eder, ibret alır bir hâli vardı. Sonra dönüp gitti. Talebeler huzur ve manevi bir haz ve neşe içinde gecelediler.

Yine bu yolculuğu sırasında, bir köye uğradılar. Bir köylü yanına gelip; "Efendim bir çocuğum var. Üç senedir kötürümdür. Himmet buyursanız da sıhhate kavuşsa." dedi. Seyyid Burhâneddîn Efendi çocuğun elinden tutup; "Allahü teâlânın izni ile kalk" deyince çocuk, Allahü teâlânın izni ile sağlam, sıhhatli olarak ayağa kalktı. Bu durumu gören köy halkı çok sevindi ve Seyyid Burhaneddin'e çok hürmet ettiler.

Talebelerinden biri Bağdat'a gidecekti. Birisi yolda arslan tehlikesi var diye onu bu yolculuktan men etmek istedi. O da bu durumu Seyyid Hüseyin Efendiye arz etti. Bunun üzerine Burhâneddîn Efendi buyurdu ki: "Yolda karşına arslan çıktığında; "Ben Rufâiyye yolunun hizmetçilerindenim." de ve beni hatırına getir." Talebe kafile ile beraber yolda iken âniden karşılarına bir arslan çıktı. Kükremesi her tarafı doldurdu. Talebe arslana doğru ilerleyip, hocasının tavsiye ettiği şekilde söyledi ve hocasını aklına getirdi. Bunun üzerine arslan geri dönüp gitti ve bir daha onlara görünmedi.

Seyyid Burhâneddîn Efendi dinden kıl ucu kadar ayrılmazdı. Farzlara ve sünnetlere, şeriata uymayı tatlı dil ve güleryüzle teşvik ederdi. Dâimâ Allahü teâlâyı zikrederdi. Allah için kızar, Allah için konuşurdu. Talebelerini, Kur'ân-ı kerîmi çok okumaya, Resûlullah efendimizin sünneti seniyyesine ve Selef-i sâlihînin yoluna yapışmaya ve Peygamber efendimize çok salât okumaya teşvik ederdi.

Nâsırüddîn Suveydî Bağdâdî şöyle anlatır: "Seyyid Burhâneddîn'e yollarındaki edebden sordum. "Her tarikatte sahih olan edeb şerîatin bildirdiği edebdir. Dînin edebi ile edeblenen doğru yola girmiştir. Onun maksadına kavuşması umulur. Dînin edebi ile edeblenmeyen yolunu kaybeder, sapıtır. Gâyesine ulaşamaz. Bizim yolumuzun büyükleri, talebe yetiştirmek için, sohbete çok önem vermişlerdir. Çünkü sohbet, talebenin tabiatını mıknatıs gibi gafletten kalb uyanıklığına, cimrilikten cömertliğe, hırsdan zühde, kötü ahlâktan güzel ahlâka, her alçak ve aşağı halden temiz hâle çeker." buyurdu."

Seyyid Burhâneddîn Efendi buyurdu ki:

"Bizim yolumuzda ilk önce lazım olan, ahlâkını düzeltmeye nefsini hesâba çekmeye

çalışmalıdır. Bu yolun büyükleri nefsin temizliğini, kalbin temizliğine vâsıta yaptılar. Çünkü nefs, kulun amellerinin mihveridir. Ameller nefs üzerinde meydana gelir. Şöyle ki: Kalbin fesâdı, bozukluğu nefsin bozukluğundandır. Kalb bozulunca vücutta bozukluk meydana gelir. Kalbin iyiliği nefsin sâlih iyi olmasına bağlıdır. Dolayısıyla cesed de iyi olur. Onun için ahlâkınızı düzeltiniz, nefs muhâsebesini iyi yapınız. Bunu ise, Resûlullah efendimize çok salât okumak sûretiyle yapınız. Onun için bu yola girmiş olan çok salât okumakla meşgul olmalıdır ki, kalbi Peygamber efendimizin sevgisi ile nurlansın, nefsin başka şeylere olan bağlılıkları yok olsun. Daha sonra Allahü teâlâyı zikr etmelidir. Kalb, Peygamber efendimizin vâsıtasıyla Allahü teâlânın zikr nurlarının parıltılarına kavuşur. İşte kazançlı amel budur."

Burhâneddîn Efendi çok eser yazdı. Bunlardan bâzısı şunlardır: **1) Tahrîcu Ehâdîs-il-İhyâ Muhtasaren, 2) El-İtkân fî İlmi Tecvîd-il-Kur'ân, 3) Es-Sırât-ül-Akvem fî Beyân-ı Kıssat-i Mi'râc-in-Nebiyyi sallallahü aleyhi ve sellem, 4) Hâlet-i Ehl-il-Hakîkat.**

DÜNYÂ

Seyyid Burhâneddîn'in kalblere huzur veren vâzları vardı. Bu vâzlarından biri şöyledir:

"Allahü teâlâ; **"Dünyâ hayâtı ancak metâ-ı gurûr'dur"** buyurmaktadır. Bâzı ârifler de: "Dünyâyı üç talakla boşa! Kendine ondan başka birini ara! Çünkü dünyâ kötü bir zevcedir. O kendine gelene kıymet vermez. Ondan Rabbine dön! O sana ezâ etmeden önce ondan korun ve onun hevâsından uzaklaş. İşte bu sûrette Cennet'e girersin." buyurmaktadır. Hepimiz dünyânın birgün yok olacağını, kendine sarılanları yalnız bırakacağını biliyoruz. Böyle olduğu o kadar açıktır ki, bunun için delil getirmeye bile hâcet yoktur. Fakat nefs, şeytan, tûl-i emel, nefsin arzu ve istekleri kalbde kalın perdeler meydana getirmiştir ki, bu yüzden gözler uykuda, basiretler kapalıdır.

İnsanlar uykudadır. Öldükleri zaman uyanırlar. Fakat fırsat elden gider. Artık kaçırılan fırsatlara pişmanlığın faydası yoktur. Hiç geri dönme arzusu fayda verir mi? Gidenin geri dönmesi mümkün olur mu? Çünkü dün geçti, bir daha geri gelmez. Âhirette kurtuluşa erenler, haramlardan ve dünyâ sevgisinden yüz çevirip, hâlis bir niyet ile Allahü teâlâya dönenlerdir. Allahü teâlâya götüren yol yalnız bunlara açıktır. Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte; **"Dünyâ sevgisi her kötülüğün başıdır."** buyurdu. İki sevgi kalbde bir araya gelmez.

Bu kısa hayâta aldanmaktan sakının. Ahmed Rufâî hazretleri ne güzel îkâz ediyor: "Ey nefesleri sayılı insan! İnsan ömrünün sonu olan gün elbette gelecek!"

1) Kâmûs-ul-Âşıkîn (Üniversite Kütüphânesi No: 86948)

SEYYİD KÂSIM TEBRÎZÎ;

Evliyânın meşhurlarından. 1433 (H.837) senesinde vefât etti. Kabri Harcedcâm şehrindedir. Önce Şeyh Sadreddîn Erdebîlî'nin sonra da Şeyh Sadreddîn Ali Yumnî'nin sohbetlerinde bulundu. Bu zatlardan feyz aldı.

Mevlânâ Câmî şöyle demiştir: "SeyyidKâsım Tebrîzî'nin talebelerinden birini görmüştüm. Gönlü aydınlık, kalbi nurlu ve devamlı ibâdet ve tâat ile meşgûl idi.Allahü teâlâyı devamlı zikreden bir kimse idi. Ondan hocasının hâlini sordum. "Ben iki defâ sohbetinde bulundum. Bir kerre Herat'ta ve bir kerre deBelh'de. Her iki defâsında da birkaç gün hizmetinde ve sohbetinde bulundum. Bana memleketime dönmemi ve zararı dokunacak kimselerden ayrılmamı emretti" dedi.

Sevenlerinden bir zât şöyle demiştir: "Seyyid Kâsım Tebrîzî Semerkant'ta bulunduğu sıralarda sohbetine gitmiştim. Mârifetler dolu sohbetlerinde hazret-i Ebû Bekir'den çok nakiller yapar, ondan bahsederdi. Her ne zaman ondan bahsetse gözlerinden kıymetli inci

tâneleri gibi yaşlar dökülürdü.

Türbesini ziyâret eden bâzı sâlih kimseler, kabri üzerine nur yağdığını görmüşlerdir.

1) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.663

SEYYİD MAHMÛD ÇAĞIRGAN

Horasan'dan Anadolu'ya gelip insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatan velîlerden. 1422-1518 yılları arasında yaşadığı ve 96 yaşında vefât ettiği tahmin edilmektedir. Yavuz Sultan Selîm Han, Trabzon vâliliği sırasında sık sık Seyyid Mahmûd Çağırgan hazretlerini ziyaret edip derslerine katılmış ve bu kıymetli velî için bir çok yeri vakıf olarak bırakmıştır. Günümüzde ziyâretçisi eksik olmayan Seyyid Mahmûd Çağırgan hazretlerinin kabri, Giresun-Alucra'ya bağlı Boyluca köyündedir.

SEYYİD MUHAMMED MURÂDÎ;

Şam'ın büyük velîlerinden ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Peygamber efendimizin neslinden olup seyyiddir. İsmi, Muhammed bin Murâd bin Ali bin Dâvûd'dur. Hazret-i Hüseyin'in neslinden olduğu için Hüseynî, Nakşibendiyye yoluna mensûb olduğu için Nakşibendî, aslen Buhârâ taraflarından olduğu için Buhârî, Şam'da yetiştiği için de Dımeşkî nisbeleriyle anıldı. Daha çok Murâdî nisbesiyle meşhûr oldu. **Silkü'd-Dürer** kitabının sâhibi olan Seyyid Muhammed Halil Murâdî'nin dedesidir. 1683 (H.1094) senesinde İstanbul'da doğdu. 1755 (H.1169) senesinde Şam'da vefât etti. Kabri Şam'dadır.

Aslen Buhârâlı olan Seyyid Muhammed Murâdî, babasının İstanbul'da vazîfeli bulunduğu sırada doğdu. Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. İlk tahsîlini babasından gördü. Ayrıca; Abdürrahîm el-Kâbilî el-Özbekî, Abdurrahmân el-Mücelled ed-Dımeşkî, Abdülganî Nablüsî gibi âlimlerden de okuyup, sohbetlerinde bulunarak, aklî ve naklî ilimlerle birlikte tasavvuf yolunda da yetişti. Bilhassa tasavvufta, ilim ve mârifette çok ince bilgilerin sâhibi oldu.

Babası vefât edinceye kadar onun maddî ve mânevî himâyesinde bulundu. Babası vazîfeli olarak bulunduğu İstanbul'da vefât ettiğinde, o, Dımeşk'te bulunuyordu. Babasının vefâtını haber alır almaz, hemen İstanbul'a gelmek üzere yola çıktı. Yolculuk esnâsında birçok tasavvufî hallere ve üstün derecelere kavuştu. Tekrar Şam'a döndüğünde ilim ve ibâdet hâricinde her şeyi terk etti. Elinde bulunan malları ihtiyaç sâhiplerine dağıttı. Kendini tamâmen ibâdet ve tâate verdi. Elinde hiç para bulundurmadı. Fakir ve sâdelik içinde yaşamayı tercih etti, dervişlik yolunu seçti. İstikâmet, doğruluk üzere bulundu. Çok talebe yetiştirdi. İnsanlara çok faydalı oldu. Şöhreti her tarafta duyuldu.

Seyyid Murâdî'ye talebe olup, onun vesîlesiyle tasavvuf yoluna girerek, yüksek derece sâhibi olanların sayısı, hesap edilmiyecek kadar çoktur. Defâlarca hacca gitti ve Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret etti. Yine ziyâret maksadıyla Kudüs'e ve başka yerlere gitti. Evliyâlık yolunda bir deryâ olarak tanındı. Bir ara Medîne-i münevvere kadılığında bulunduktan sonra, tekrar Dımeşk'a döndü.

1752 senesinde Osmanlı Sultânı Birinci Mahmûd Hân, Seyyid Murâdî'yi İstanbul'a dâvet etti. O da kabûl edip yola çıktı. Şam'dan çıkıp İstanbul'a gidinceye kadar, yolculuğu esnâsında uğradığı her beldede büyük bir hürmet ve edeb ile karşılanıp uğurlandı. Bu yolculukta birçok kimse ona talebe oldu. İstanbul'a geldiğinde Sultan onu çok güzel karşıladı. Çok hürmet ve ikrâmda bulundu. Murâdî'nin oradaki îtibârı daha çok arttı. Devlet erkânı arasında da tanınıp sözü dinlenir oldu. Sultan Birinci Mahmûd Hân onu, kendisine vekil olarak hacca gönderdi.

Hacdan sonra yine İstanbul'a dönen Murâdî'yi çok güzel karşılayıp, kendisini memnun etmek üzere, öncekinden daha çok hazırlıklar yapıldı. O da İstanbul'a geldiğinde kendisi için hazırlanan yerde kaldı. İkinci gelişinde yanında oğlu ve yakın akrabâsından birkaç kişi daha vardı. Sultan Mahmûd Hân vefât edip yerine kardeşi İkinci Osman Hân geçince, o da Seyyid Murâdî'ye çok alâka ve hürmet gösterdi. Seyyid Murâdî bundan sonra Şam'a gitmeyi arzu ettiğinden müsâade edildi. Şam'a gittiğinde bir sene kadar kalıp 1755 (H. 1169) Safer ayında vefât etti. SarıcaPazarı mahallesinde bulunan evinin yanında defnolundu. Cenâzesi çok kalabalık oldu. Onu sevenler şiirler söyleyerek vefâtına üzüntülerini bildirmişlerdir.

Seyyid Muhammed Murâdî hazretleri, insanlara ebedî saâdet yolunu gösteren, onların doğru yolda yürümelerine rehberlik eden, âriflerin ve ilmi ile âmil olan âlimlerin önde gelenlerinden, fazîletler sâhibi bir zât idi. Çok ibâdet ederdi. Gece, herkes uyurken o kalkıp namaz kılar, ibâdetle meşgûl olurdu. Gâyet sâkin, ağırbaşlı, vakar ve heybet sâhibi, güzel huyları kendinde toplamış bir zât idi. Dînimizin emirlerine çok bağlıydı. Hoş sohbet, yumuşak ve ince tabiatlı, dünyâdan yüz çevirmiş, her haliyle âhirete yönelmiş bir zâttı. Devamlı Allahü teâlânın ihsân ettiği nîmetleri düşünür ve hep hamdederdi. Arabî, Fârisî ve Türkçe'yi çok iyi bilirdi. **Delâil-ül-Yümn vel-Berekât, Tuhfet-ül-Ahbâb fis-Sülûkî ilâ Tarîk-il-Eshâb, Müzîl-ül-Hafâ** isimlerinde eserleri vardı.

1) Silk-üd-Dürer; c.4, s.114

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.12, s.11

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.330

4) Îzâh-ül-Meknûn; c.2, s.471

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.17, s.213

SEYYİD MUHAMMED OSMAN EL-MERGÂNÎ;

Meşhur velîlerden. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Tasavvufta Seyyid Ahmed bin İdris hazretlerinden feyz alarak kemâle erdi. Çok talebe yetiştirdi. İnsanların saâdete kavuşmasına vesîle oldu.

Kerâmetleri ve üstün halleri çok meşhurdur. Bilhassa Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm ile uyanık halde iken görüşüp sohbet ederdi. 1816 (H. 1232) senesinde Peygamber efendimizin türbesi yanında yazdığı Resûlullah'a salât ve selâm hususunda **Fethürresûl** adlı eseri meşhurdur.

Şöyle anlatmıştır: “Bir pazar gecesi ziyâret için Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin türbesine gittim. Resûlullah’ı gördüm. Bana; “Sen benim mahbûbumsun, matlûbumsun, mergûbumsun. Sana tâbi olanların binden fazlası mukarreblerin büyüklerinden olur. Ârif bir şeyh olmak gerekir. Maksad budur. Bu hâsıl olunca bütün vaktini zikir ve nefs mücâhedesiyle geçir. Allahü teâlâyı hatırlayıp O'ndan başka her şeyi terk et...” buyurdu.

1) Câmi-u Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.219

SEYYİD MUHAMMED ŞÂH;

Evliyânın meşhurlarından. Babası Seyyid Abdullah'tır. 1561 (H.969) senesinde Basra'da doğdu. 1604 (H.1013)de Şam'da vefât etti. Zamânının büyük âlimlerinden ilim öğrendi. Tahsil için Fars ve Hind memleketlerini dolaştı. Fâris diyârında yüksek derecesi sebebiyle"Şâh" lakabı verildi. Rind Dağında yerleştiği için "Rindî" de denilmiştir. Pekçok

kimse sohbetlerinde bulunup ondan feyz almıştır. Çok kerâmetleri görülmüştür.

Bir gün dağda bir akarsuyun yanında sevenleri, dostlarıyla birlikte oturmuş sohbet ediyordu. Başında oturdukları akarsu coşkun ve gürültülü bir şekilde akıyordu. Orada bulunanlar bu fazla sesten rahatsız oluyordu. Seyyid Muhammed Şâh hazretleri suya bakıp; "Sus, sessiz ak!" dedi. Bunun üzerine suyun çağlaması kesiliverdi.

Seyyid Muhammed hazretleri tamâmen Allahü teâlâya dönmüş, O'ndan başkasından yüzünü çevirmişti. Bir hac seferinden dönüşte Şam'da vefât etti.Dedesi Seyyid Ahmed İzzeddîn Sayyad'ın kabri yakınında defnedildi. Orada kendisine bir makam yapıldı. "Kabri Zâr" diye bilinir. Oğulları; Seyyid Mûsâ Kebîr, Seyyid Yûsuf, Seyyid Celîl Hasan Gavvas'dır.

1) Kâmûs-ül-Âşıkîn; s.11

SEYYİD MUSLİHİDDÎN EFENDİ;

Evliyânın meşhurlarından. Germiyan eyâletininKütahya Sancağında doğdu. Hocası Merkez Efendi ile aynı köydendir.

1575 (H.983) senesinde vefât etti. Türbesi, İstanbul'da Merkez Efendinin türbesinin yanındadır.

Zâhirî ilimlerde ve tasavvuf ilminde yetişip kemâle erdi. İcâzet aldıktan sonra hocası ona kızını verip damad yaptı ve taşrada bir zâviyede irşâd vazîfesi verdi. O, Merkez Efendiye dâmâd olunca, talebelerden bâzısı gıpta edip talebeler arasında ondan daha ileri kimseler varken acabâ hocamız neden onları tercih etmedi, diye düşünmüşlerdi. Merkez Efendi onların bu düşüncelerini anlayıp bir gece yemekhânede yemekten sonra; "Acabâ içinizden hanginiz bize Seyyid Muslihiddîn'i çağırır?" dedi. Talebeler birbirine bakışıp; "Efendim kapılar kapanmıştır. Seyyid uzak yerdedir. Bu mümkün değildir." dediklerinde; "Biz çağıralım. Görelim kendi gelir mi?" deyip; "Seyyid gel!" diye oturduğu yerden seslendi. Bu hâdiseyi anlatan talebe der ki: "Yatsı namazında Seyyid Muslihiddîn Efendiyi gelmiş gördük. Merkez Efendi onu yanına alıp kulağına bir şeyler söyledi. Namazı kılıp gitti. Bu hâle şaşan talebeler onun kaldığı yere gidip oradakilere; "Bu gece Seyyid Muslihiddîn burada mıydı?" diye sordular. Onlar; "Evet yatsı namazını bizimle kıldı. Sabahtan beri mihrabda oturmaktadır." dediler. Bu hâdiseden sonra Merkez Efendi bâzı düşüncelere kapılan talebelerine; "Nasıl, seyyid bize dâmâd olmaya lâyık mıymış, gördünüz mü?" dedi.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.355

2) Lemezât, s.249b, SüleymâniyeKütüphânesi, HacıMahmûd Kısmı, No: 4546

SEYYİD NİZÂM EFENDİ;

İstanbul evliyâsından. Asıl adı, Nizâmeddîn Ahmed Ebâ Nesîm'dir. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem torunu hazret-i Hüseyin evlâdından olup Seyyiddir. Babası Şehâbeddin Efendi, hazret-i Hüseyin'in Abdullah A'rec kolundan olan torunlarındandır. Peygamber efendimizin yirmi yedinci torunudur. Halk arasında "Seyyid Nizâm" diye meşhûr olmuştur.

Bağdat'ta doğdu. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 1550 (H. 957) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri İstanbulda, Silivrikapı'da Seyyid Nizâm Câmii içindedir.

Aslen Bağdatlı olan Seyyid Nizâm Efendi, Kâsım Zülfikâr Mâzenderânî'nin ilim meclislerinde ve hizmetinde bulunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Yavuz Sultân Selim Hânın

pâdişâhlığı devrinde İstanbul'a geldi. Silivrikapı dışındaki dergâha şeyh oldu. Burada talebe yetiştirdi. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp onların dünyâda ve âhirette kurtuluşa ermeleri için gayret etti. Pekçok kimse onun sohbetlerinde bulunup feyz aldı. Çok kerâmetleri görüldü.

Seyyid Nizâm Efendi ile berâber hacca giden bir zât şöyle naklediyor: "Seyyid Nizâm ile hacca gitmek üzere yola çıktık. Beytullaha ulaşmamıza on günlük yol varken bana; "Oğlum aç gözünü temâşâ kıl. Hak teâlâ Beytullah'ı bize istikbâle (karşılamaya) göndermiş. Meğer hacılar içinde ne makbûl kullar varmış." buyurdu. Gökyüzüne nazar ettim. Olanları gördüm. Biz yer üzerinde yürürken Beytullah da gökyüzünde yürüyordu.

Medîne-i münevverede Resûlullah efendimizin Ravda-i mütahharasına vardık. Konaklamak için çadırlarımızı kurduk. Seyyid Nizâm hazretleri abdest alıp kabr-i saâdete giderken ben de gizlice arkasına düştüm. Hazret, Hücre-i seâdetin kapısına yapışıp inleyerek feryâd ediyor ve; "Ey Ceddim! Huzûrunuza girmek ve bizzat kabr-i seâdete yüzümü sürmek istiyorum" diyordu. O sırada kabr-i seâdetten; "Teâle ileyye yâ büneyye = Bana gel ey oğlum" diye bir hitâp geldi. Hücre-i seâdetin kapısının kilidi açıldı. Kabr-i seâdetten etrafa nûr saçıldı. Olan hâdiseleri görünce aklım başımdan gitti, bayılıp düşmüşüm. Daha sonra Seyyid Nizâm hazretlerinin ne yaptığını hatırlıyamıyorum. Bir müddet sonra şeyh dışarı çıkmış, beni kendinden geçmiş, perişan bir halde bulmuş. Beni uyandırdı. Bana "Niçin böyle yaptın. Haberim olmadan niçin arkamdan geldin?" diyerek azarladı ve sakın gördüğün bu hâli, kimseye söyleme!" buyurdu. Kendisi hayatta iken bu sırrı kimseye açmadım."

Seyyid Nizâm hazretlerinin talebelerinden birisi şöyle anlattı: "Hocamdan gizli olarak bir iş yapmağa teşebbüs ettim. Bu yaptığımdan hocamın haberi olmaz diye düşündüm. Bir gecenin yarısında hocam yattığım odaya geldi. Beni uykudan uyandırarak; "Yürü gidelim. Dergahta tevhîd edelim" buyurdu. Kalkıp abdest aldım, dergâha girdim. Baktım ki hocam uyuyor, nâlınları rafta duruyor, sofiler etrafında toplanmışlar, kandiller yanıyor, melekler etrafında dönüyorlar. Hayret içinde kaldım. Bana bir korku geldi. Kendi odama döndüm. Sabaha kadar Kelime-i tevhîd okudum. Benim hayretim şundandı: Beni uykumdan uyandırıp tevhide çağıran hocam, kendi odasında uyuyordu. Sabah namazından sonra hocam beni çağırdı ve sitemli bir tavırla; "Derviş! Bildin mi ve ahvâle (durumlara) vâkıf oldun mu? Meşâyıh-ı kirâmın (Büyük şeyhlerin) bilinen vücûdundan başka bir cism-i latif-i nûrânîlerinin (beş duyu ile idrak edilemeyen nurdan bedenlerinin) dahi var olduğuna inandın mı? Bir daha gizli iş yaptığını sanma!" buyurdu. Ben utandım. Yaptığıma pişman oldum. Yaptığım her işe istigfâr ettim ve böylece tasavvuf yolunda ilerleyip irşâd makâmına ulaştım."

Seyyid Nizâm hazretlerinin zamanında yaşamış ve hacca gitmiş olan bir kimse şöyle anlattı: "Medîne-i münevvere'de Resûlullah efendimizin mübârek Ravda-i mütahherasına karşı durup ağlayarak uyudum. Rüyâmda Resûlullah'ı gördüm. Bana buyurdular ki: "İstanbulda benim evlâdımdan Seyyid Nizâm vardır. Onu bul. Dâima ziyâret et. Böylece beni görmüş ve cemâlime ermiş olursun". Ben hac dönüşü İstanbul'a gelip Seyyid Nizâm hazretlerini buldum, sık sık ziyâret ettim ve mübârek sohbetlerinden istifâde ettim.

Seyyid Nizâm hazretleri altmış üç yaşına geldiğinde 1550 (H.957) senesi Muharrem ayının bir Cumâ gecesinde rahatsızlandı. Ölüm hastalığı sırasında sağ tarafına bakıp; "Ceddim Resûlullah aleyhisselâm geldi. Bu dünyâdan gidelim, Cennet'e uçalım" buyuruyor." dedi. Rûhunu teslim etmeden önce burnundan kan geldi. Ellerini kana bulaştırarak güzel yüzlerine sürdü ve; "Allahü teâlâya hamd ve şükürler olsun ki bugün ceddim (dedem) hazret-i Hüseyin'in âlûde hûn (kana bulaşmış) oldukları gibi ben de öylece gidiyorum" buyurdu. "Yâ Allah" ism-i celîlini söyleyerek rûhunu teslim etti.

Cenâze namazında on bin kişiyi aşkın cemâat bulundu. Cenâze namazını büyük velî Merkez Efendi, Fâtih Câmiinde kıldırdı. Silivrikapı'da yaptırdığı şimdi câmi olan dergâhın içine defnedildi. Merkez Efendi onun defni sırasında şâhid olduğu bir husûsu şöyle nakletti:

“Seyyid Nizâm hazretlerini kabre indirdiler. Ben telkîn verdim. O anda hazret-i Seyyid’in bir sedâsını işittim, buyurdu ki: “Biz cevâbımızı verdik. Var sen kendi cevâbını hazırla.” Seyyid Nizâm hazretlerinin vefâtı sırasında Kanûnî Sultan Süleymân Han, Osmanlı pâdişâhıydı.

Seyyid Nizâm hazretleri uzun boylu, yassı yanaklı, ela gözlü, açık kaşlı, yuvarlak yüzlü, lisânı çok düzgün olup, hazret-i Ali gibi heybetli idi. Hattâ onun için; “Emîrü’l-müminîn hazret-i Ali’ye benzer.” diye söylenirdi. Güzel ahlâk sâhibi olup pek cömertti. Seyyid Nizâm hazretlerinin Seyyid Seyfullah Efendi isminde âlim ve velî bir oğlu vardı.

1) Sicilli Osmânî; c.4, s.559

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.86

3) Hazret-i Seyyid Nizâm; (A.Akıncı) s.1 vd.

SEYYİD ÖMER EFENDİ

Horasan'dan Anadolu'ya gelen velîlerden.Yaşadığı devir kesin olarak bilinmemekle berâber 10-11. yüzyıllarda yaşadığına dâir çeşitli rivâyetler vardır. Anadolu'ya geldikten sonra Tokat yöresine Mâlum Seyyid Tekkesi'ne yerleşmiştir ki şimdi burası Dutluca kasabasıdır. Bölgeye yerleştikten sonra kısa zamanda etrafın en çok sevilen zâtları arasına giren ve ziyaretçisi eksik olmayan Seyyid Ömer Efendi vefâtına kadar halka İslâm dînini ve Ehl-i sünnet îtikâdını anlatmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kapısı örülüp, kapatılan türbesi günümüzde ziyâretçilerle dolup taşmaktadır.

SEYYİD RADIYYÜDDÎN ALİ;

Tasavvuf büyüklerinden. Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî'nin talebesi, Sırrî Ali'nin üstâdıdır. İsmi Ali, künyesi Ebû Muhammed ve lakabı Radıyyüddîn'dir. Nâtıkî diye de tanınır. Tebrîz yakınlarında bulunan Uçyâr isimli köyde doğduğu bildirilen Seyyid Ali'nin, gençliği Tebrîz'de geçti. 1320 (H.720) senesinde Horasan taraflarında vefât etti. İmâm-ıAli Rızâ şehidliğinde medfûndur.

Seyyid olup, nesebi hazret-i Hüseyin'e dayanır. Radıyyüddîn Ebû Muhammed Ali, çocukluğundan îtibâren ilim ile meşgûl oldu. Devamlı olarak Tebrîz'de ilim öğrendi. Tahsîlini tamamlayıp, fetvâ verecek dereceye yükseldikten sonra, Horasan taraflarında bulunan Herat şehrine kâdı olarak tâyin edildi. Bu vazîfeyi kabûl edip, Herat'a geldiği gece bir rüyâ gördü. Rüyâsında kıyâmet kopmuş, insanlar mahşer yerinde toplanmışlardı.Hesapları görülenlerden cehennemlik olanlar, Zebânî ismindeki vazîfeli melekler tarafından Cehennem'e götürülüyordu. Seyyid Ali gördü ki, eski Herat kâdılarından birisi de Cehennem'e götürülürken, Seyyid Ali'yi göstererek; "Benim yerime kâdı olan budur. Bunu da ateşe atın." dedi. Bunun üzerine Zebânîler Seyyid Ali'yi de alalım mı, almayalım mı? diye tereddüt içinde iken, seyyidlerden bir zât gelip Seyyid Ali'yi oradan aldı ve başka bir tarafa götürdü. Rüyânın tesiri ve heyecânı ile uyanan Seyyid Ali, bu rüyâyı bir işâret kabûl edip, derhâl vazifesinden istifâ etti. Rüyâda, kurtulmasına sebep olan zâtın kim olduğunu araştırmak üzere seyahate çıktı. Herat'tan ayrıldı. Dostlarına tanıdıklarına, sebebini soranlara, kâdılıktan niçin istifâ ettiğini hiç söylemedi.

Seyahati sırasında yolu, birgün Geylân bölgesinde bulunan Poteste isimli köye düştü. Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî de bu köyde bulunuyordu. Fakat Seyyid Ali bu durumu bilmiyordu. O köyden geçerken, önüne bir talebe çıkıp selâm verdi ve; "Hocamız sizi istiyor" dedi. Seyyid Ali çok hayret edip, çok da meraklandı. O talebe ile birlikte dergâha geldiler. Burası Seyyid Cemâleddîn hazretlerinin dergâhı idi. Huzûruna vardıklarında, Seyyid Cemâleddîn, Seyyid

Ali'ye iltifât edip; "Rüyânda gördüğün, senin kurtulmana vesîle olan zâta benziyor muyuz?" dedi. Seyyid Ali çok hayret edip ve daha dikkatli bakınca onun, rüyâda gördüğü zât olduğunu anladı.Hemen önüne diz çöküp o büyük zâtın talebelerinden oldu.

Zâhirî ilimlerde zâten kemâle gelmiş olan Seyyid Ali, Cemâleddîn-i Ezherî'nin huzûrunda da bâtınî ilimlerde kısa zamanda yükseldi. Seyyid Cemaleddîn'in en önde gelen talebelerinden ve halîfelerinden oldu. Ona hocası tarafından icâzet ve hilâfet verilip, insanlara fâideli olması maksadıyla Horasan taraflarına gönderildi. Vefâtına kadar orada hizmet edip, insanlara çok fâideli oldu. Kendisinden istifâde edenlerin sayıları pekçoktur. Sohbetleri çok kıymetli ve tesirli idi.

1) Lemezât (Süleymâniye Kütüphânesi Hâlet Efendi kısmı, 281 numaralı kitap.)

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.36

SEYYİD SÂLİH;

Osmanlılar zamânında Anadolu'da yetişen evliyânın en büyüklerinden. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâda ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşmalarına vesîle olan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" adı verilen büyük âlim ve evliyâların otuz ikincisidir. İsmi Muhammed Sâlih'tir. Babasının ismi Molla Ahmed'dir. Büyük velî Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin on birinci torunu ve Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin kardeşidir. Seyyiddir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1865 (H.1281) senesinde Nehrî'de vefât etti. Kabri, ağabeyi ve hocası Seyyid Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin ayak ucundadır.

Seyyid Sâlih, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi. Çok zekîydi. Kısa zamanda Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Medreseye giderek tefsîr, hadîs, fıkıh gibi zâhirî ilimlerle, zamânın fen ve edebiyât bilgilerini öğrenerek büyük bir âlim oldu. Tasavvufta da yetişerek, kalb ilimlerinde mârifet sâhibi olmak için, ağabeyi Seyyid Tâhâ-i Hakkârî'nin sohbetiyle şereflendi. Senelerce ona hizmet etti. Mübârek teveccühlerine kavuştu. Vilâyet derecelerinde çok yükseldi. Hocası, ona icâzet vererek, talebe yetiştirmek üzere Berdersûr'a gönderdi. Seyyid Sâlih hazretleri orada talebe yetiştirmeye başladı. Seyyid Tâhâ-i Hakkârî hazretleri vefât edeceği zaman ona kendisinden sonra makamlarına kimin oturacağı sorulunca; "Birâderim Sâlih, kâmil ve olgundur. Herkesin başı onun eteği altındadır." buyurarak Seyyid Sâlih'i yerine bıraktı. Hasta kalplere şifâ olan sohbetleri ile, âşıklarının kemâle gelmesine, Hakk'a yaklaşarak velî birer zât olmalarına vesîle oldu.

Seyyid Sâlih hazretleri, muhabbet ve edep sâhibiydi. Verâsı ve takvâsı çoktu. Haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübâhların fazlasını terk ederdi. Ekserî günleri oruçlu geçerdi. Gecelerini ibâdetle ihyâ eder, uykusunu öğleye yakın kaylûle yaparak alır, hem de sünnet-i şerîfe uyardı. Çok merhâmetli olup, hiç kimseyi incitmezdi. İnsanların Cehennem'de yanmamaları için elinden gelen gayreti gösterir, Allahü teâlânın emirlerini bildirir, yasaklarından kaçınmalarını sağlardı. Gayr-i müslimlere dahi iyilik yapardı. Bu sebeple herkes tarafından sevilirdi.

Seyyid Sâlih hazretlerinin mübârek alınlarında nûr parlardı. Onu gören, Allahü teâlânın sevgili bir kulu olduğunu hemen anlar, hürmette kusur etmemeye çalışırdı. Bir gece, hırsızın biri Seyyid Sâlih hazretlerinin evini soymaya karar verdi. O gece ay çıkmamıştı, zifiri karanlıktı. Hırsız, bahçe duvarından içeri atladı. Fakat o anda bahçenin birdenbire gündüz gibi aydınlandığını gördü. Hayret etti. Görürler korkusuyla hemen dışarı çıktı. Ortalık yine karanlık oldu. "Herhâlde bu defâ aydınlık olmaz." düşüncesiyle tekrar bahçeye girdi. Ortalık bir anda yine aydınlandı. Yine çıktı, tekrar girdi. Nihâyet evin pençeresine baktığında, Seyyid Sâlih hazretlerini gördü. Seyyid Sâlih, hırsıza; "Buyurun, her ne isterseniz vereyim. Bir şey almaya geldiyseniz söyleyin." buyurdu. Hırsız onun güneş gibi parlayan mübârek yüzünü

görüp, o cömertçe tatlı sözünü işitince hayran kaldı. Bahçeye girince meydana gelen aydınlığın Seyyid Sâlih hazretlerinin nûru olduğunu anlayıp, yaptığına pişmân oldu. Huzûruna varıp tövbe etti. Ondan sonraki günlerde onun derslerine giderek, ilim öğrenmeye başladı. Talebelerinden oldu.

Seyyid Tâhâ hazretlerinin oğlu Ubeydullah, babasının yerine geçen amcası Seyyid Sâlih hazretlerine talebe olmayıp diğer halîfesi Seyyid Fehîm hazretlerine tâbi olmak istedi. Fehîm-i Arvâsî ise ona; "Muhterem babanız, yerine Seyyid Sâlih hazretlerini tâyin ettiler. Bu sebeple siz de, biz de onun sohbetine gidip, ona tâbi olmamız lâzımdır." buyurdu. Buna rağmen Ubeydullah, buna îtirâz eyledi. Bunun üzerine Fehîm-i Arvâsî; "Mübârek hocamızın kabr-i şerîfine gidelim ve soralım. Ne buyururlarsa yapacak mısın?" buyurdu. O da; "Yaparım." dedi. Gittiler. Kabristana girişte ayakkabılarını çıkarıp, kabrin yanına vardılar. Daha hiçbir şey söylemeden Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin; "Fehîm! Ubeydullah'ı, kardeşim Sâlih'e götür." buyurduğunu işittiler. Ubeydullah, babasının bu emrine uyarak, süratle amcasının huzûruna koştu. Amcası kendisine sarıldı ve sıktı. O anda Ubeydullah'a o kadar muhabbet geçti ki, Ubeydullah'da meydâna gelen bu muhabbet ateşinden, amcası; "Ubeydullah bu sarılma ile kemiklerimi eritti." buyurdu.

Seyyid Sâlih, 1865 (H.1281) senesinde hastalandı. Talebelerini toplayarak herbiriyle vedâlaştı, helâllaştı. Vasiyetini bildirdi. Kabriyle ilgili olarak da; "Kabrimi ağabeyim Seyyid Tâhâ hazretlerinin kabr-i şerîfinin ayak ucuna kazınız. Edebi gözetip kabirde de mübârek ayakları başamın üstüne gelecek şekilde olmasını sağlayın. Bizden sonra Seyyid Fehîm'e tâbi olun." buyurdu. Sonra talebelerinin Kur'ân-ı kerîm tilâvetleri arasında vefât edip, sevdiklerine kavuştu. Vasiyetini aynen yaptılar. Kabrini hocasının ayak ucuna kazdılar. Şimdi bu iki kabrin üç taşı vardır. Yâni Seyyid Tâhâ hazretlerinin kabrinin ayak ucundaki taş, Seyyid Sâlih hazretlerinin baş taşıdır.

Seyyid Muhammed Sâlih hazretlerinin nesli, Seyyid Nûreddîn ve Seyyid Muhammed Emin isminde iki oğlu vâsıtasıyla devâm etmiştir.

Seyyid Muhammed Sâlih hazretlerinin vefâtından sonra yerine Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretleri geçip vazîfesini devâm ettirdi. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp onların kurtuluşlarına vesîle oldu. Seyyid Muhammed Sâlih hazretlerinin halîfelerinden Şeyh Azrâil, Girit'e oradan da Brezilya'ya hicret edip orada İslâmiyetin yayılması için çalıştı. Şeyh Azrâil'in kızı, Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretlerinin zevcesi ve Seyyid Reşîd Efendinin annesiydi.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1143

2) Eshâb-ı Kirâm; (8. Baskı) s.401

3) Rehber Ansiklopedisi; c.15, s.186

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.209

5) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.3, s.1806

SEYYİD SEYFULLAH KÂSIM EFENDİ;

İstanbul'un büyük velîlerinden. İsmi, Seyfullah Kâsım bin Nizâmüddîn'dir. Doğum târihi belli değildir. 1601 (H.1010) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, Silivrikapı'ya giden caddenin sağ tarafındaki sed üzerindedir. Kabrin üzeri açık olup, etrâfı parmaklıkla çevrilidir.

Babası, Seyfullah Kâsım Efendi'yi, iyi edeb ve terbiye olması için Ümm-i Sinân hazretlerine teslim etti. Seyyid Kâsım Efendi, onun yanında zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrendi. Ümm-i

Sinân hazretlerinden icâzet aldı. Yüksek mânevî mertebelere ve kemâle kavuştu. Babası da evliyânın büyüklerinden idi.

Seyyid Seyfullah Efendi birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Mi'râc-ül-Mü'min, 2) Âdâb-ül-Menâzil, 3) Câmi-ul-Avârif ve Ma'den-ül-Me'ârif, 4) Silsile-i Tarîkat, 5) Miftâh-ı Vahdet-i Vücûd, 6) Esrâr-ul-Ârifiyye, 7) Silsile-i Nebeviyye, 8) Silsile-i Nesebiyye, 9) Etvâr-ı Seb'a, 10) Seyr-üs-Sülûk, 11) Dîvân.** Ayrıca Resûlullah efendimizin Ehl-i beytini medheden çok şiirleri vardır. Eserlerinin hepsi bir kitapta basılmıştır.

Bir beyti:

Nân için medh eyleme nâdânı, Nâdânlık budur.
Hayber-i nefsin helâk et,Şâh-ı merdânlık budur.

Açıklaması: Bir lokma ekmek için karşındaki câhil adamı methetmeye kalkma. Çünkü asıl câhillik budur. Elinden geliyorsa nefsini yen. İrâdene sâhip ol. İşte asıl mertlik de böyle olur.

Meşhûr bir ilâhîsi:

Bu aşk bahr-ı ummandır
Buna hadd ü kenâr olmaz
Delîlim sırr-ı Kur'ân'dır
Bunu bilende âr olmaz

Eğer âşık isen yâra
Sakın aldanma ağyâra,
Düş İbrâhim gibi nâra,
Bu gülşende yanar olmaz.

Kıyamazsan başa, câna,
Irak dur girme meydâna,
Bu meydânda nice başlar,
Kesilir hiç sorar olmaz.

Hak ile hak olanlara,
Kendi özün bilenlere,
Dost yolunda ölenlere,
Kan behâsı dînâr olmaz.

Bak şu Mansûr'un işine
Halkı üşürmüş başına
Ene'l-Hakk'ın firâşına
Düşenlere tîmâr olmaz.

Seyfullah sözünde mestdür.
Şeyhinden aldığı destdür
Dîvâne râ kalem nîstdür (yokluk)
Ne söylese kanar olmaz.

KİMSEYE SÖYLEME

Seyyid Seyfullah Efendi, **Câmi-ul-Avârif** adlı eserinde kendisi şöyle anlatır: "Merhûm babamla berâber hacca gitmiştim. Mahfelin (devenin üzerinde, insanların oturduğu yerin) bir tarafına babam, diğer tarafına da ben binmiştim. Uzun bir yolculuktan sonra Medîne-i münevvere ve Mekke-i mükerreme topraklarına yaklaşıyorduk. Bir ara babam bana; "Oğlum! Gözünü aç! Hak teâlâ Beytullah'ı bizi karşılamaya gönderdi. Hacılar arasında Allahü teâlânın ne makbûl kulları varmış." buyurunca, ben gökyüzüne doğru baktım. Bu sırada Beytullah'ın izzeti ile gökyüzünde durmakta olduğu-nu gördüm. Biz yürüdükçe, o da yürüyordu. Medîne-i münevvereye gelince çadırlarımızı kurduk. Gece yarısı olunca babam çadırdan dışarı çıktı. Ben de merâk edip, peşine düştüm. Babam abdest alıp, Ravda-i mutahharaya vardı. Resûlullah efendimizin Hücre-i seâdetlerinin kapısından içeri girdi. Yüzünü orada toprağa sürmek isterken, birden Hücre-i seâdetten Resûlullah efendimizin; "Bana gel oğlum." sözlerini duydu. Bu manzara karşısında çok heyecanlanmıştım. Bu sırada babam Hücre-i seâdetten çıkınca beni gördü. "Bana birşey söylemeden niçin peşimden geldin? Sakın, bu hâli kimseye

söyleme." dedi."

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.170

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.81

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.185

SEYYİD ŞERÎF CÜRCÂNÎ;

Büyük âlim ve velî. İsmi Ali bin Muhammed bin Ali Cürcânî, künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Soyu Peygamber efendimize ulaştığından Seyyid Şerîf ismiyle tanınıp meşhur oldu. 1339 (H.740) târihinde Cürcan şehrine bağlı Tâku nâhiyesinde doğdu. 1413 (H.816) tarihinde Şîrâz'da vefât etti. Türbesi, Savahan mahallesinde Vâkib Kabristanında olup, ziyâret mahallidir.

Seyyid Şerîf Cürcânî küçük yaşından îtibâren Cürcan'da ilim öğrenmeye başladı. Nûreddîn Tuvâsî, Ömer el-Buhaymânî, Muslihiddîn bin Ebi'l-Hayr Ali ve başka âlimlerden okudu. Tahsîlini devâm ettirmek üzere seyâhatlere çıktı. Bu maksatla Hirat, Anadolu ve Mısır'a gitti. Hirat'ta Mevlânâ Kutbuddîn Şîrâzî, Mevlânâ Ebû Abdullah'ı ziyâret etti. İlim öğrenmek ve talebe olmak arzusunu bildirince, kendisini Mısır âlimlerinin en üstünlerinden Mübârek Şah'a gönderdiler.

Seyyid Şerîf Cürcânî'nin yolu Anadolu'ya uğradığında zamânın büyük âlimlerinden Muhammed Aksarâyî hazretlerini ziyâret etmek istedi. Aksaray yakınlarına geldiğinde onun vefât haberini aldı. Lâkin talebeleriyle tanışıp sohbet etti. Sonra da Aksarâyî hazretlerinin en meşhûr talebesi olan Şemseddîn Muhammed Fenârî (Molla Fenârî) ile de tanışıp, birlikte Mısır'a gittiler.

Mısır'a varınca, Mübârek Şah'ın medresesini arayıp buldu. Mübârek Şah'a hâlini ve maksadını anlatıp, hocasının gönderdiği mektubu verdi. Mübârek Şâh, hürmetle ayağa kalkarak, mektubu alıp öptü. Sonra; "Seni okuturum. Fakat sâdece dinlemekle iktifâ edeceksin. Derste soru sormana ve konuşmana müsâade yok" dedi. Seyyid Şerîf Cürcânî buna râzı oldu. Bu sırada Mübârek Şah, Mısır'ın ileri gelenlerinden birinin çocuğuna **Şerhu Metâlî**'yi okutuyordu. Böylece o da derse katılıp, dinlemeye başladı. Mevlânâ Mübârek Şah, bu kitabı gâyet iyi ve üstün bir mahâretle okuyor, ağır mevzûları açıyor, mevzûları derinlemesine îzâh ediyor ve talebeye öğretiyordu.

Derslere bu şekilde devâm eden Seyyid Şerîf Cürcânî, geceleri kendisine ayrılan medrese odasında derslerine çalışıyor, çok az uyuyordu. Mübârek Şah, geceleri medresede dolaşarak, talebelerinin durumunu teftiş ediyordu. Bir gece medresenin avlusunda dolaşırken, Seyyid Şerîf Cürcânî'nin odasından gelen sese kulak verdi. Okudukları **Şerhu Metâlî** kitabı üzerinde; "Şerhte şöyle yazılı, hoca böyle söylüyor, ben de şöyle diyorum." diyerek, meselenin incelemesini yapıyordu. Hocası Mübârek Şah bunları işitince, çok sevindi ve son derece memnun oldu. Şâhid olduğu bu hâdiseden sonra, Seyyid Şerîf Cürcânî'nin artık bundan sonra derste konuşmasına ve soru sormasına müsâade etti. Bu husûsa Seyyid Şerîf Cürcânî çok memnun oldu. Derslere şevkle devâm edip, okuduğu **Metâlî Şerhi**'ne, genç yaşında mükemmel bir hâşiye, açıklama yazdı.

Seyyid Şerîf Cürcânî, Mısır'da Mübârek Şah'dan **Metâlî Şerhi**'nin yanısıra, aklî ilimleri de öğrendi. Ayrıca o sırada Mısır'da bulunan devrin meşhûr âlimlerinden naklî ilimleri okudu. O zamânın en meşhûr âlimi olan Ekmelüddîn Bâbertî'den de din ilimlerini öğrendi. Seyyid Şerîf Cürcânî, bu şekilde Kâhire'de dört sene kaldı.

Seyyid Şerîf Cürcânî, ilim tahsîlini tamamladıktan sonra memleketine döndü. Hükümdar Celâleddîn Şah Şücâ bin Muzaffer, onu Şîrâz'da bir medreseye müderris tâyin etti. Sonra hükümdâr Şah Şücâ ile yakından tanışıp, çok hürmet ve ikrâm gördü. Şah Şücâ ile tanışması

şöyle nakledilmiştir: "Şah Şücâ ordusuyla Esterâbâd'daki Kasr-ı Zerd'e gelip, bir müddet orada kalmıştı. Bu sırada Seyyid Şerîf Cürcânî, kendi eserini hükümdâra takdim etmek üzere bir asker elbisesi giyip, hazırlandı. Şah Şücâ ile iyi görüşen ve zamânın en meşhûr âlimi olan Sâdüddîn-i Teftâzânî'nin yanına giderek; "Ben garib bir kimseyim. Ok atmakta mehâretliyim. Sultan ile görüşmemi sağlamanızı ricâ ediyorum." dedi. Bunun üzerine Sâdüddîn-i Teftâzânî onu yanına alıp, sultânın otağına götürdü. Kapıda beklemesini söyleyip, içeri girdi. Onun hâlini sultâna anlattı. Sultan, Seyyid Şerîf Cürcânî'yi huzûruna çağırdı. "Ok atmakdaki mehâretini göster bakalım" dedi. Sultan böyle söyleyince, Seyyid Şerîf Cürcânî koynundan yazdığı kitabı çıkararak; "Benim oklarım ve mehâretim budur." diyerek, eserini sultâna verdi. Aynı zamanda ilim ehli olan Sultan Şah Şücâ, eseri alıp inceledi. Onun ilimde yüksek derecede bir âlim olduğunu görerek, çok tâzim ve hürmet gösterdi. Çok mikdarda para verip, elbise ve binek hayvanı hediye etti. Sultan Şah Şücâ, Kasr-ı Zerd'den Şîrâz'a dönerken, Seyyid Şerîf Cürcânî'yi de yanında götürdü. Onu Şîrâz'da yeni yaptırdığı Dâr-uş-şifâ Medresesine müderris tâyin etti. Seyyid Şerîf Cürcânî, bu medresede on sene müderrislik yaptı. Bir taraftan da kıymetli eserlerini yazdı. Zamânının en meşhûr âlimi olarak tanınıp sevildi.

Tîmûr Hân, 1387 târihinde Şîrâz'ı fethedince, Seyyid Şerîf Cürcânî'ye çok hürmet gösterdi. Kapısına bir ok astırmak sûretiyle, emân alâmeti koydu. Onun evine sığınanlara da emân verdi. Tîmûr Hân'ın bir vezîri, Seyyid Şerîf Cürcânî'nin fazîletli büyük bir âlim olduğunu Tîmûr Hân'a anlatmıştı. Tîmûr Hân onunla karşılaşınca, kendisine bahsedilenden daha üstün bir âlim olduğunu görerek, hürmeti ve sevgisi arttı. İlminden istifâde etmek için, onu Semerkand'a dâvet etti. Bu dâvet üzerine Semerkand'a gitti. Tîmûr Hân, fethettiği; İran, Irak, Sûriye ve Anadolu gibi İslâm bölgelerinde bulunan zamânın seçkin âlimlerini Semerkand'a topladı. Başta Teftâzânî ve Seyyid Şerîf Cürcânî olmak üzere, çok değerli âlimler orada bulundu.

Tîmûr Hânın âlimlere büyük sevgisi olduğundan, Sa'düddîn-i Teftâzânî ile Seyyid Şerîf Cürcânî'ye huzûrunda ilmî münâzaralar yaptırırdı. Tîmûr Hân, Seyyid Şerîf Cürcânî'yi daha çok sevdiği için, münâzaralardan sonra; "Kabûl edelim ki, ikisi de din ve mârifet bilgilerinde aynıdır. O zaman Seyyid'in nesebi üstündür. Çünkü Resûlullah'ın soyundandır." derdi. Seyyid Şerîf Cürcânî, on sekiz sene Semerkand'da kalıp, Tîmûr Hân'dan çok büyük alâka ve hürmet gördü. Semerkand'da kaldığı müddet içinde, medreselerde ders verip, yüzlerce kıymetli âlim yetiştirdi. Ayrıca çok değerli eserler yazdı. Tîmûr Hânın vefâtından sonra, Semerkand ve Mâverâünnehr'de çıkan karışıklıklar sebebiyle, Semerkand'dan ayrılıp, Şîrâz'a döndü. Vefâtına kadar Cürcân'da kalıp, ders vermek ve eserlerini yazmakla meşgûl oldu. Burada da, vefâtına kadar pekçok âlim yetiştirdi ve kıymetli eserler yazdı.

Seyyid Şerîf Cürcânî, evliyâlık yolu bilgileri adı verilen tasavvuf ilmini, evliyânın büyüklerinden olan Alâüddîn-i Attâr hazretlerinden öğrendi. Semerkand'da Tîmûr Hân'ın medresesinde ders verdiği sırada, Alâüddîn-i Attâr'ın sohbetine devâm ederek, tasavvuf ilmini öğrenmeye başladı. Alâüddîn-i Attâr'ın sohbetlerinde bulunmak için, soğuk, şiddetli kış günlerinde dahî, seher vaktinde kalkıp onun medresesine gider, kapıda bekler, müsâade edilince içeri girerdi. Ona büyük bir sevgi ve derin bir muhabbetle bağlı idi. Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin teveccühleri ile kısa zamanda kemâle gelip, olgunlaştı. Tasavvuf hâllerinde daha da ilerlemek için, hocasından bir sohbet arkadaşı istedi. Alâüddîn-i Attâr da onu, en başta gelen talebelerinden olan Nizâmüddîn Hâmûş'a gönderdi. Bu zâtın sohbetlerinden de çok istifâde etti.

Bir gün Nizâmüddîn Hâmûş'un huzûrunda iken, tasavvufta murâkabe denilen hâle dalıp, kendinden geçmişti. Bu hâlde iken, Seyyid Şerîf Cürcânî'nin başından sarığı düşmüş, Nizâmüddîn Hâmûş kalkıp sarığını alarak başına koymuş, hâlini sormuştu. Bunun üzerine Seyyid Şerîf Cürcânî; "Çok zamandan beri levh-i müdrikemin (hâfızamın) nukûş-i ilmiyeden (ilimden) pak ve temiz olmasını istiyordum. Allahü teâlâya hamdolsun buna sohbetiniz

bereketiyle kavuştum. Az zamanda mâlûmât endişesinden halâs olup, murâdım hâsıl oldu. Onun lezzet ve zevkinin galebesinden kendimden geçtim ve benden böyle bir hâl sâdır oldu." demiştir.

Seyyid Şerîf Cürcânî, ilimdeki çok yüksek derecesine rağmen, asıl kemâlâta, Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetinde bulunduktan sonra, ondan feyz alarak kavuşmuştur. Bu hâlini bizzat kendisi şöyle anlatır; "Hocam Alâüddîn-i Attâr'ın sohbetine kavuşunca, Rabbimi tanıyabildim."

Seyyid Şerîf Cürcânî, talebelerine verdiği dersleriyle ve yazdığı eserleriyle, Selef-i sâlihînin yâni Eshâb-ı kirâm ve onları gören tâbiînin yolunu ihyâ etti. Selef-i sâlihîne halef-i sâdıkîn oldu. Hem yaşadığı asırda, hem de sonraki asırlarda eserlerine mürâcaat edilen bir âlimdir. Sonraki asırlarda yetişen âlimler, onun talebelerinden ilim almakla iftihâr etmişlerdir.

Talebelerinin en meşhûrları şunlardır: Başta kendi oğlu Nûreddîn Muhammed gelmektedir. Diğer bir talebesi de, din ve fen ilimlerinde âlim olan meşhûr Osmanlı âlimi Mûsâ Paşa Kâdızâde Rûmî'dir. Fethullah Şirvânî; Kastamonu medreselerinde müderrislik yapmıştır. Seyyid Ali Acemî; bu zât da meşhûr talebelerindendir. Aslen İranlı olup, ilim tahsîlini tamamladıktan sonra Anadolu'ya gelmiş, Bursa'daki Yıldırım Hân Medresesinde müderrislik yapmıştır. Fahreddîn Acemî; bu talebesi de, sonradan Anadolu'ya gelip, meşhûr Osmanlı âlimi Molla Fenârî'ye muîdlik, ders vekilliği yaptı. Ayrıca çeşitli medreselerde ders verdi. Sultan Murâd devrinde de Şeyhülislâm oldu. Hâce Alâeddîn Ali es-Semerkandî; bu talebesi de, ilimde yetiştikten sonra; Semerkand, Türkistan ve Hirat'ta müderrislik yaptı. Sonra Anadolu'ya gelip, Lârende adı ile anılan Karaman'a yerleşti.

Seyyid Şerîf Cürcânî'nin talebelerinden Afîfüddîn el-Cerhî, onun hakkında şöyle demiştir: "Asrının bir tânesi, âlimlerin sultânı, müfessirlerin iftihârı, ahlâk ve fazîletin nümûnesi, çok mütevâzî ve fakirlerin hâmisi idi."

Yine talebelerinin meşhûrlarından Kâdı-zâde Rûmî ve o devrin meşhûr âlimlerinden Gıyâseddîn Cemşîd, Uluğ Bey, Muînüddîn-i Kâşî ve Alâüddîn-i Tûsî gibi âlimler, Seyyid Şerîf Cürcânî'ye, insanların üstâdı mânâsına gelen "Üstâd-ül-beşer vel-akl-ül-hâdî aşer" ünvânını vermişlerdir. Yine âlimler arasında, ilimdeki üstünlüğünü ve îtimâd edilen bir âlim olması sebebiyle "Es-Seyyid-üs-Sened" ünvânıyla tanınmıştır.

Seyyid Şerîf Cürcânî hazretleri buyurdu ki:

"Evliyânın sûretleri, öldükten sonra da talebesine gözüküp feyz verirler. Fakat, bunları görebilmek ve rûhlarından feyz alabilmek kolay değildir. Ehl-i sünnet îtikâdında olmak, İslâmiyet'e uymak ve onları sevmek, saygılı olmak lâzımdır."

"Aklı olan, iyi düşünen bir kimse için, astronomi ilmi, Allahü teâlânın varlığını anlamağa çok yardım eder."

Âlim ve velî bir zât olan Seyyid Şerîf Cürcânî hazretleri yazdığı eserleriyle insanlara hak yolun bilgilerini öğretti. Eserlerinin sayısı yüzden fazla olup, bâzıları şunlardır: **1) Tercümân-ül-Kur'ân, 2) Mişkât-ül-Mesâbîh Hâşiyesi, 3) Muhtasar-ül-Câmi, 4) Telvîh Hâşiyesi, 5) Şerh-us-Sirâciyye, 6) Hidâye Hâşiyesi, 7) Hâşiye alâ Şerh-it-Tecrîd, 8) Şerh-ul-Mevâkıf** vb.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.216

2) Bugyet-ül-Vuâd; c.2, s.196

3) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c.5, s.328

4) Fevâid-ül-Behiyye; s.125

5) Miftâh-üs-Se’âde; c.1, s.167

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49 Baskı) s.1143

7) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.728

8) Şakâyik-ı Nu’mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.41

9) Keşf-üz-Zünûn; s.12, 41, 139, 193

10) Kâmûs-ul-A’lâm; c.4, s.2857

11) Rehber Ansiklopedisi; c.15, s.186

12) Reşehât; s.160

13) Hadâik-ül-Verdiyye; s.149

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.33

SEYYİD VELÂYET;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. Sevgili Peygamberimizin mübârek soyundan olup, ismi, Seyyid Velâyet bin Seyyid İshak’tır. Silsile-i nesebi, Seyyid Muhammed Bâkır bin Zeynel’âbidîn’e kadar ulaşmaktadır. 1451 (H.855) senesinde Bursa’ya bağlı Kırmasti kasabasında doğdu. 1522 (H.929) senesinde İstanbul’da vefât etti. Evinin yakınında bulunan mescidin bahçesine defnedildi.

Zamânının âlimlerinden, aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Hadîs ilmini Molla Gürânî’den okudu. Âşıkpaşa evlâdından Şeyh Ahmed hazretlerine talebe oldu. Onun hizmetinde bulunup feyz aldı ve yüksek mânevî derecelere kavuştu. Hocası Şeyh Ahmed’in kızıyla evlendi. Tasavvuf yolunda kemâle erdikten sonra, Allahü teâlânın dînini ve Peygamber efendimizin güzel ahlâkını insanlara anlatmak husûsunda icâzet alıp, bu işle vazifelendirildi. 1475 senesinde hacca gitmek için yola çıkınca, Mısır’a uğradı. Orada Şeyh Seyyid Vefâ bin Seyyid Ebû Bekr hazretlerinin de sohbetlerinde bulundu. İrşâd, insanlara hak ve hakikatı anlatmak için icâzet aldı. Mekke-i mükerremede Şeyh Abdülmu’tî ile karşılaşıp, âlimlerin ve tasavvuf ehli zâtların bulunduğu bir mecliste, Esmâ-i hüsnâ okumağa icâzet aldı. Bu yolculuğu esnâsında, annesi İstanbul’da vefât etti. Babası da 1481 senesinde İstanbul’da vefât edip, oturduğu evin bir köşesinde defnedildi. Babasının vefâtından kırk iki gün sonra, Fâtih Sultan Muhammed Hân vefât etti.

Seyyid Velâyet, ilk hacca gidişinden başka, iki defâ daha hac ibâdetini yerine getirdi. Üçüncü gidişi, Yavuz Sultan Selim Hânın pâdişâh oluşunun ikinci yılında idi. 73 yaşına vardığı sırada, İstanbul’da vefât etti. Cenâze namazında, âlim ve sâlih birçok kimse bulundu. Şeyhülislâm Zenbilli Ali Cemâlî Efendi cenâze namazını kıldırdı. Vasiyeti gereği, evinin yakınında bulunan mescidin bahçesine defnedildi. Derviş Muhammed adındaki oğlu, vefâtından sonra onun yerine irşâd vazifesiyle vazifelendirildi. O da 1535 (H.942) senesinde vefât etti ve babasının yanına defnedildi.

Seyyid Velâyet, zâhirî ve mânevî ilimlerde yüksek derece sâhibi, âlim, fazîletli bir zât idi. Derin ilmi ve tasavvuftaki yüksek derecesiyle etrâfına yıllarca feyz verdi. Sultanlar ve vezîrler onu ziyârete giderlerdi. Bereketli ve feyzli sohbetleriyle, binlerce insanın Allahü teâlânın rızâsına kavuşmalarına ve kemâle ermelerine vesîle oldu.

Yüksek hâller ve kerâmetler sahibi olan Seyyid Velâyet hazretleri, herkese iyi davranır, güler yüzlü ve hoşsohbet idi.

Nakledilir ki: Seyyid Velâyet, hac ibâdeti için Arafat'ta bulunduğu sırada, Şeyh Ahmed Mahmûd da yanında idi. Bir ara Şeyh Ahmed Mahmûd ona; "Bugün imâmın sağında kim

bulunuyorsa, zamânın kutbu odur" dedi. Seyyid Velâyet namazı kıldıktan sonra, imâmın sağ yanında bulunan zâta dikkatlice baktığında, Bursalı Mevlânâ Ayas hazretleri olduğunu gördü.

Hicâz'dan döndüğünde, Bursalı sâlihlerden biri onu ziyârete gelip, bu sene Arafat'ta imâmın sağında kimin bulunduğunu tesbit edip, edemediğini sordu. Seyyid Velâyet de; Şeyh Ahmed Mahmûd hazretlerinin hatırlatması üzerine tesbit ettiğini ve Bursalı Mevlânâ Ayas hazretlerinin olduğunu söyledi. O akşam çok hastalandı, hayattan ümîdini keser gibi oldu. İyileşip, sabahleyin kendini toparlayınca, o sâlih kişiyle berâber Mevlânâ Ayas hazretlerini ziyârete gitti. Duâsını almak istiyordu. Huzûruna varıp elini öptükten sonra oturdu. Mevlânâ Ayas ona sert bir şekilde bakıp; "Neden benim gizli hâlimi başkalarına yaydın. Dilini ve gözünü bu işten korumadın. Ben, bu gece senin vefâtın için üç kere Allahü teâlâya duâ edip yöneldim, her seferinde Resûlullah efendimizin azîz rûhu benimle duâmın arasına perde oldu. Bu sebepten senin nesebinin temizliğini kesin olarak bilmiş oldum" dedi. Seyyid Velâyet, Mevlânâ Ayas'tan özür dileyip, özürü kabûl edildi ve bunun üzerine ellerini öpüp hayır duâsını aldı.

Seyyid Velâyet hazretleri, vefâtından iki yıl kadar önce ağır bir hastalığa tutulmuştu. Dostları ve talebeleri ondan ümidlerini kesmişlerdi. O sırada gözlerini açıp onlara; "Üzülmeyin dostlarım. Bugün, sabah güneş doğduktan sonra, ölüm meleği Azrâil aleyhisselâm, Müftî Ali Çelebi'nin sûretinde bana geldi. Rûhumu teslim alacağını zannettim ve teslimiyet içinde ölüme hazırlandım. Azrâil aleyhisselâm bana; "Hayır, rûhunu almağa değil, seni ziyârete geldim" diye tesellî ettikten sonra gitti" dedi. İki yıl daha yaşayıp, sonra bu fânî âlemden ayrıldı.

Seyyid Velâyet'in sohbet meclisinde bir gün, SünbülSinân Efendinin hastalanıp, birkaç gün sonra da vefât ettiği haberi söylendi. SeyyidVelâyet bu sözü kabûl etmeyip; "Hayır, Sünbül Efendi benden sonra vefât edip, benim namazımı kılacaktır." buyurdu. Buyurduğu gibi,Sünbül Efendi vefât etmemişti. Ondan sonra vefât edip, cenâze namazında bulundu.

Pîrî Mehmed Paşa, İstanbul'da büyükçe bir dergâh yaptırmış ve içinde de Şeyh Cemâl Efendiyi oturtmuştu. Rebî'ul-Evvel ayı olunca, mevlid okutmak üzere geniş hazırlık yaptı ve yaptırdığı dergâhta, o geceyi tes'îd için âlim ve sâlih kişileri dâvet etti. Sohbet esnâsında Seyyid Velâyet başını kaldırıp, bir müddet düşünüp, murâkabe ettikten sonra; "Bu dergâh, Cemâl Efendinin vefâtından sonra medrese olup, aslâ dergâh olmayacaktır." buyurdu. Sağ kalanlar, bu kerâmetini gördüler. Şeyh Cemâl Efendi vefât edince, dergâhı medreseye çevrildi.

PEK UZUN SÜRMEYECEK

Nakledilir ki: Sultan İkinci Bâyezîd Hân, ömrünün sonuna yakın; "Yerime, en lâyık olan Yavuz Sultan Selim'dir. Sağlığımdayken saltanat vazifesini ona vereyim" diye, onu İstanbul'a dâvet etti. Ancak Şehzâde Sultan Ahmed'in sevenlerinin ısrâr etmesi üzerine, İkinci Bâyezîd tereddüde düştü. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim, sâlih ve âlim zâtlardan yardım ve duâ istedi. Bu sırada Seyyid Velâyet ile de görüşmek istedi. Fakat Seyyid Velâyet onunla görüşmeyi kabûl etmedi. Şehzâde Yavuz Sultan Selim'in ısrârı üzerine görüştü. Yavuz Sultan Selim, Seyyid Velâyet hazretlerinden duâ istedi ve pâdişâh olup, olamıyacağını sordu. Seyyid Velâyet bir müddet cevap vermedi. Sonra; "Üzülmene lüzûm yok. Saltanat yakında sana nasîb olacaktır. Ancak, pek uzun sürmeyecektir" buyurdu. Dediği gibi olup, Yavuz Sultan Selim'in pâdişâhlığı sekiz yıl sürdü.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.352

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.281

3) Sicilli Osmânî; c.4, s.609

4) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.578

5) Sefînet-ül-Evliyâ; c.5, s.248

6) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.14, s.310

SEYYİD YAHYÂ EFENDİ;

İstanbul velîlerinden. İsmi, Yahyâ Efendidir. Seyyid olup soyu Peygamber efendimize ulaşır. İstanbul'da 1711 (H.1123) yılında doğdu. 1784 (H.1198) târihinde İstanbul'da vefât etti. Karacaahmed yakınında Seyyid Muhammed Ensârî mukâbilinde (karşısında) defn edilmiştir.

Babası Ocak çavuşlarından idi. Kendisi deAğa kapısı kaleminde çalıştı. Baş halife olup buradan emekli oldu. Aksarayî Kâtibzâde Mustafa Efendiden ve Mustafa Şükrü Efendiden hat dersi almıştır.

Seyyid Yahyâ Efendi İstanbul'daki evliyânın büyüklerinden Mehmed Emin Tokâdî hazretlerinin talebesi olmakla şereflendi. Seyyid Yahyâ Efendi talebeliğe kabul oluşunu şöyle anlatır: 1727 senesinde on altı yaşında iken babam vefât etti. Ben yetim, kimsesiz ve fakir kaldım. Semtimizde oturan KâtibzâdeMustafa Efendiden hat, yazı dersi almaya başladım. Sülüs yazıyı öğreniyordum. Kocamustafapaşa Dergahına gitmek âdetim olduğundan, yine bir Cuma günü ezândan yarım saat önce oraya gittim. Şadırvanda abdest tâzeleyip etrâfı seyretmeye başladım. Bu esnâda mübârek yüzlü bir ihtiyâr geldi. Koynunda yazı cüzdanı vardı. Kollarını sığadı, şadırvandan abdest almaya başladı. Ben de abdest havlumu hazırlayıp, abdest alınca kurulanması için tuttum. Alıp sildikten sonra bana duâ etti. "Evlâdım kimsin, kimden hat dersi alıyorsun?" diye sorunca, bir mikdâr konuştuk. Bu sırada ezân vakti yaklaşmıştı. "Evlâdım sana bir şey söyliyeceğim, kabûl eder misin?" dedi. Ben de; "Başüstüne efendim." dedim. "İnşâallah önümüzdeki Pazartesi günü seni, Ayasofya Câmiinin Meyyit kapısı karşısındaki berber dükkanında, öğle namazından sonra beklerim. Senin din ve dünyân için hayırlı sözlerim vardır." dedi.Sonra vedâ edip namaz için câmiye girdi.

Pazartesi günü olunca, büyük bir heves ve heyecanla söylenilen yere gittim. Bahsettiği berber dükkanına birkaç adım kala, o görüştüğüm zât berber dükkanından çıkıp yanıma geldi. "Oğlum, senin sahibin, hocan varmış. İnşâallah en kısa zamanda bizden daha üstününe kavuşursun. Kusura bakma sana zahmet oldu. Buraya kadar geldin." dedi. Bunun üzerine ben de elini öpüp geri döndüm.

Aradan bir ay ve birkaç hafta geçti. Bir Salı günü, hat dersi aldığım Kâtibzâde Mustafa Efendiden hat tâlimi için derse gittim. İçerdeki talebelerin çokluğundan oturacak yer kalmamıştı. Hoca Efendi hat dersi vermekle meşgûl iken, bir ara yanındaki pencereden dışarı baktı. Halîfesi Eniştezâde Ali Efendiye; "Emîn Efendi hazretleri geliyor karşılayın!" deyince, aşağıya inip karşıladılar. Hürmetle merdivenden çıkarıp odaya getirdiler. İçeri girince hoca efendi elini öptü. Çok kalabalık olduğu için gelen zât, ocağın yanına oturdu.Ben tam karşısına denk geldim. Herkese dikkatle baktıktan sonra, bana da dikkatle bakıp; "Molla Yahyâ gel çubuğumu doldur." buyurdu. Hemen kalkıp tütün çubuğunu doldurup verdim. Tekrar yerime oturdum. Sonra kahve geldi, kalkıp kahveyi de alıp ikrâm ettim. Yine yerime oturdum. Hepimiz dikkatle sohbetini dinliyorduk. Sohbet sırasında, Sultan Süleymân Hânın İstanbul'a getirdiği lezzetli suyun akıtılması için binlerce kuyu kazdırmasına rağmen muvaffak olunamadığına üzülüp, herkesten himmet ve duâ talebiyle kıyâfet değiştirip dolaştığından bahsolundu. Sultan Süleymân Hâna, bir zât, ancak bir âşık-ı sâdıkın duâsını almakla bu işin mümkün olacağını, o âşık-ı sâdıkın murâdını yerine getirirse, kendi murâdı da yerine geleceğini söylemiş. O da bunu yapıp, âşık-ı sâdık olan zâtın duâsını alarak çok

hayra sebeb olmuştur diye anlattılar. Sonra sohbete devâm etti. Sohbet sırasında küçük-büyük herkes ağladı.

Sonra bana yine önceki gibi; "Gel çelebi çubuğu yerine koy." buyurdu. Ben de çubuğu koyup mübârek elini öperken elimi öyle bir sıktı ki, bu esnâda vücûdumda bir ürperme oldu ve kalbim yanmaya başladı. Bir saat kadar kalbimin çarpması, yanması devâm etti. Bu tasarrufunu nice zaman sonra anladım. Kapıdan uğurladıktan sonra, hoca efendi bana; "Bu zât kimdir bilir misin" dedi. Hayır bilmem diyerek öğrenmek istedim. "Bu zât Tokatlı Mehmed Emîn Efendidir. Allah'ın evliyâ kullarından olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Hattâ sana (hiç görmediği ve tanımadığı hâlde) isminle hitâb edip hizmetinde bulundurmasının bir hikmeti olduğuna alâmettir. İnşâallah netîcesini görürsün." diyerek beni müjdeledi. İnşâallah deyip safâ ile evime gittim. Anneme o mecliste olanları anlatıp; "Bu gün evliyâullahdan bir zâtı gördüm ve hizmetinde bulundum." dedim. Bundan sonra günlerce büyük bir sevinç içinde dolaştım.

Aradan bir iki ay geçmişti. Bir gün Bâyezîd'e giderken, yolda Mehmed Emîn Efendiye rastladım. Hemen koşup elini öptüm. Hâlimi-hatırımı sorduktan sonra; "Meşke, yazı yazmaya gidiyor musun, hocana selâm söyle." buyurup yanımdan ayrıldı. Benim kalbimde yine önceki gibi bir huzur ve safâ peydâ olup, bir iki gün böyle devâm etti. Bu hâdiseden sonra da aradan bir ay geçti. Bir sabah erkenden çıkıp, mahallemizde bir berber dükkanına girdim. Oturur oturmaz ak sakallı ve burma sarıklı bir zât içeri girip selâm verdi. Yanıma oturup hatırımı sorduktan sonra; "Bir dostunuz size selâm eder ve sizi isterler. Buyurun gidelim!" dedi. "O dostum kim? Sen kimsin?" demek hatırıma gelmedi. O anda içime bir şevk, bir arzu düşüp, hemen kalkıp o zâtla yola çıktım. Zeyrek'de, Çini hamamın önüne gelince, bana; "Siz hamama girip gusledinizz, ben sizi kapıda beklerim" dedi. Yine sebebini sormak hatırıma gelmedi. Hamama girip bir müddet sonra çıktım. Tekrar yola devâm ettik. Zeyrek ardında, Filyokuşu'nda bir kapıyı çaldı. Bir hizmetçi çıkıp kapıyı açtı. Biz de içeri girdik.

İçeri girdiğimizde, bir zât seccâde üzerinde kıbleye karşı oturuyordu. Beni getiren zât karşısına varıp, elini öpünce ben de varıp elini öpmek için elimi uzattım. O anda mübârek gözlerini açıp; "Geldiniz mi?" dediğinde, huzûrunda bulunduğum zâtın, hat dersi aldığım hoca efendinin evinde gördüğüm Mehmed Emîn Efendi olduğunu gördüm. Sevinçle elini öpüp huzûruna oturdum. Beni dâvet eden zâta da; "Gel HacıHalîl, sen de otur." buyurdu. O da gelip oturunca, ona duâ edip; "Hacı Halîl Efendi! Bu çocuğu hocasında gördüğüm gündenberi Resûlullah efendimizden bize vermelerini ricâ ederim. Allahü teâlâya hamd olsun, kabûl ve ihsân buyurup verdiler. Telef olmadı." dedi. Ben o sırada bu sözleri anlayamamıştım. Sonra bunu defâlarca dostlarıma anlattığımda anlıyabildik.

Mehmed Emîn Efendi ile berâber yemek yedik. Yemekten sonra ikindi vaktine kadar kaldık. "Senin evinde kimin var?" buyurdu. Ben de; "Efendim, bir sene önce babam vefât etti. Bir annem ve altı yaşında bir erkek kardeşim var." dedim. Bize izin verip; "Yarın sabah gene gel." buyurdu. Elini öpüp ayrıldım. Eve varınca anneme bu hâdiseyi anlattım. Memnûn olup; "Hak teâlâ seni yetim ve kimsesiz bırakmaz. Sana bir ata ihsân eylemiş. İnşâallah terbiyeleriyle nasîblenirsin" diye duâ etti.

Ertesi gün annemden izin isteyip huzurlarına vardım. Annemin bana yaptığı duâyı söyleyip hürmetlerini arzedince, o da ağlayıp vâlidemin duâsının kabûl olunması için duâ buyurdular. İlk günkü gibi ikindiden sonra yanlarından ayrıldım. Her gün sabah erken gelip, ikindiden sonra ayrılıyordum. Böylece aradan kırk gün geçti. Sonra bana sarf ve nahiv okumaya başlatıp ezberlettiler. O derece hizmetlerine alıştım ki, sanki on senedir bu işleri yapıyormuş gibiydim.

Mehmed Emîn Efendi ekseriyetle bana **Reşehât** kitabını okutup, dinlerdi. Bâzan da okunan yerleri açıklar, îzâh ederdi. Ben okurken, ekseriyetle kendisinde istigrak, kendinden geçme hâli vâki olurdu. Bu hâl uzayınca, uykuları bastırdı zannedip okumayı keserdim. Derhal

gözlerini açıp; "Oku! Niçin kesdin?" buyururdu. Bu hâl üzere **Reşehât** kitabını yetmiş-seksen defâ başından sonuna kadar okuyup bitirdik. Böylece çok yerini ezberlemiştim. Bir gün Cuma namazını kılmak üzere evden çıkıp, berâberce Ayasofya Câmiine gittik. Namaz vakti yaklaştığından câmiye girdik. Namazı kıldıktan sonra, câmiin Meyyit Kapısı tarafından dışarı çıkıp, hizâsındaki berber dükkanına girdik. Dükkanda bulunanlar ayağa kalkıp elini öptüler. Gördüm ki beni Kocamustafapaşa dergâhında görüp, bu berber dükkanına dâvet eden, kalb gözü açık, ihtiyâr zât da oradaydı. O da derhal kalkıp Mehmed Emîn Efendi ile kucaklaşıp müsâfeha yaptı. Herkes oturdukdan sonra, daha önce o berber dükkanına çağıran zâta hitâben, beni gösterip; "Azîzim bu genci kapar mıydınız?" buyurdu. O zât da; "Estagfirullah Sultânım, bu fakîr onu sâhibsiz zannedip, zâyi olmasın diye kabûle niyet etmiştim. İstihâreden sonra hâli mâlûm olunca el çektim. Affınızı ümîd ederim." deyip, elini öptü.

Oradan ayrılıp giderken, yolda; "Efendim, bugün dükkanda latîfe buyurduğunuz pîr hazretleri kimdir?" diye sordum. "Seni Kocamustafapaşa Dergâhında görüp, talebeliğe kabûl için dâvet eden zâttır. Nakşibendiyyenin büyüklerinden Heykel Hüseyin Efendi nâmıyla bilinen zâttır. Edirnevî Arabzâde Ali Muhammed Efendinin talebesidir. Onlar da İskenderî Karacaahmed civârında medfûndur. Komşunuz olan bey, 1705 târihinde vefât eden Seyyid Muhammed Semerkandî'nin talebesidir. O daMekke-i mükerremede medfûn ve Muhammed Ma'sûm hazretlerinin talebesi olan Ahmed Yekdest Cüryânî hazretlerinin talebesidir. Bu fakîr, Mekke-i mükerremede Ahmed Yekdest hazretlerinin hizmetinde iken bu tarafta vefât etmiş, görüşmemiz mümkün olmadı." buyurdu. Senede bir kere benimle birlikte İskenderiyye'yi teşrif edip, kabirlerini ziyâret ederek, baş ucunda murâkabe ederdi.

Mehmed Emîn Efendiye talebe olmamdan iki ay sonra hocam ahbablarıyla birlikte bizim eve teşrif etmeye başladı. Bizde bir hafta veya on gün kalıp tekrar evlerine dönerdi. Ben dâimâ yanında bulunur, hiç ayrılmazdım. Kendilerine mahsus hizmetlerini görürdüm. Akşam yemeğini tâkiben birkaç saat istirahat ettikten sonra abdest alır, önce yatsı namazını daha sonra da teheccüd namazını kılardı. Beni uyandırır, ben de derhal kahvesini pişirir, tütün çubuğunu doldururdum. Sonra da huzurlarında otururdum. Sabah namazı vaktine kadar sohbet eder, müşkillerimizi hâllederdi. Eğer arkadaşlarımızdan evde bulunanlar olursa, onlar da gelip sohbetini dinlerdi. Hep İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin ve oğlu Muhammed Ma'sûm hazretlerinin altı cildlik **Mektûbat'**ından anlatırdı. Bu hususta o: "Mekke-i mükerremede iken, okuyup mütâlaa ederek, hoş vakit geçirdiğim bu altı ciltlik **Mektûbât'**tan bir nüshasının, Şeyh Muhammed Murâd hazretlerinin kütüphânesinde mevcûd olduğunu işittim. Fakat elde edemedim. İnşâallah sen bir nüshasını bulup tercümesine vesîle olursun." buyurdu. Vefâtından bir iki sene sonra **Mektûbat'**ın tamâmını elde edip, 1750 senesinde, arkadaşlarımızdan Müstakimzâde Sâdeddîn Süleymân Efendiye vererek, tercüme edilmesini istedim. O da 1752 senesinde tercümeyi tamamladı.

Yahyâ Efendi, Kâdiriyye yolunu da, Bağdâdî diye tanınan Muhammed Necîb Üsküdârî'den aldı.

1) Menâkıb-ı Emîn Tokâdî, Millet Kütüphânesi

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.61

3) Tuhfe-i Hattâtîn; s.584

SEYYİDET NEFÎSE;

Dünyâya düşkün olmaması, haramlardan çok sakınması, kerem ve cömertliği ile meşhûr hanım velîlerden. İsmi, Nefîse binti Hasan olup, hazret-i Ali'nin dördüncü göbekte torunudur. Tâhire ve Kerîmet-üt-dâreyn lakabları vardır. 762 (H.145) senesinde Mekke-i mükerremede doğdu. Annesi, Lübâne binti Abdullah bin Abbâs bin Abdülmuttalib'dir. 823 (H.208)de

Kâhire'de vefât etti. ÖnceMedîne-i münevverede yerleşti. Seyyidet Nefîse, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın oğlu İshâk-ı Mu'temen ile evlendi. Bu evlilikten Kâsım ve Ümmü Gülsüm isminde iki çocukları oldu.

Tefsîr, hadîs ve başka ilimlerde âlim idi. Halk onun büyüklüğünü kabûl ederdi. Seyyidet Nefîse ümmî olmasına rağmen çok hadîs-i şerîf öğrenmişti. Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilirdi. Çok kerâmetleri görüldü. Kabr-i şerîfi, zamanımıza kadar ziyâret olunmakta ve istifâde edilmektedir.

Seyyidet Nefîse, otuz defa hacca gitti. Gündüzleri oruç tutar, geceleri ibâdetle geçirirdi ve üç günde bir yemek yerdi. Efendisinden ayrı hiçbir şey yemezdi.

Seyyidet Nefîse'nin, zamânından günümüze kadar Mısır'da bulunanlar ve bütün müminler için bereket olduğunu, İslâm âlimleri buyurmuşlardır. Kendini, günahı çok ve duâ etmeğe yüzü yok bilerek, "Hastam iyi olursa veya şu işim hâsıl olursa, sevâbı Seyyidet Nefîse hazretlerine olmak üzere, Allah rızâsı için üç Yâsîn okumak veya bir koyun kesmek nezrim, adağım olsun." deyince, bu dileğin kabûl olduğu çok tecrübe edilmiştir. Burada, Allahü teâlânın rızâsı için Kur'ân-ı kerîm okunup veya koyun kesip, sevâbı hazret-i Seyyidet Nefîse'ye bağışlanmakta, onun şefâati ile, Allahü teâlâ hastaya şifâ vermekte, kazâyı, belâyı gidermekte, duâyı kabûl etmektedir.

Zevci ve evlâdı ile berâber, Mısır'a yerleşmek için Medîne-i münevvereden ayrıldılar. Gelmekte olduğunu haber alan halk yollara dökülüp, kendilerine çok hürmet gösterdi. Herkes onları, kendi evlerinde misâfir etmek istiyordu. Abdullah-ı Cessâs adında velî bir zâtın kullanılmayan boş bir evi vardı. Oraya yerleştiler. Herkes, bereketlenmek ve kıymetli sözlerinden istifâde etmek için Mısır'ın her tarafından ziyâretine gelirlerdi. Ziyâretine gelenlerin sayısı haddi aşınca, onlarla meşgûl olmanın, her an Allahü teâlâya ibâdet etmesine mâni olabileceğini düşündü. Tekrar memleketi olan Hicaz'a dönmeye karar verdi. Herkes çok üzülüp yalvardılar ise de kabûl etmedi. Nihâyet bu durumu, Mısır emîri Sırrı bin Hakem'e arzettiler. Mısır emîri bu haber üzerine, doğruca Seyyidet Nefîse'nin yanına gelip, Mısır'dan ayrılmak istemesinin hikmetini sordu. Seyyidet Nefîse cevâbında "Mısır'da ikâmet etmek istiyorum. Lâkin ziyâretçilerim çok fazladır. Ben zaîf bir kimseyim. Evimiz de dardır. Ayrıca gelen ziyâretçilerle meşgûl olmak mecbûriyetinde kalmam, her an Allahü teâlâya ibâdet yapmama mâni oluyor." diye cevap verdi. Bunları dinleyen Mısır emîri;"Falan yerde, şahsıma âit geniş bir evim vardır. Onu size hediye ettim. Lütfen kabûl ediniz." dedi. Seyyidet Nefîse bunu kabûl edince, Mısır emîri çok sevindi. Seyyidet Nefîse; "Haftada sâdece Çarşamba ve Cumartesi günleri ziyâretime gelsinler. O iki gün onlarla meşgûl olurum. Diğer günlerde hep ibâdet yapmak istiyorum." buyurdu.

Rivâyet edilir ki, Seyyidet Nefîse zamanında Mısır'da, dört tâne kız çocuğundan başka kimsesi bulunmayan ihtiyar bir kadın vardı. Bunlar iplik eğirirler, her Cumâ günü ihtiyar kadın ipliği pazara götürüp, yirmi dirheme satardı. On dirheme, iplik yapmak için pamuk, kalan on dirhem ile de yiyecek bir şeyler satın alır, gelecek Cumâya kadar bunlarla idâre ederlerdi. Yine bir Cumâ günü, ihtiyar kadın bir hafta müddetince eğirdikleri ipliği, kırmızı bir beze sarıp, çarşıda satmak için yola çıktı. Bohçayı başında taşıyordu. Yolda giderken büyük bir kartal gelip, ipliklerin bulunduğu bohçayı kaparak kaçtı. Kadıncağız düşüp bayıldı. Kendine geldiğinde olanları hatırlayıp ağlamaya başladı. Başına toplananlara hâlini anlatıp; "Bir hafta boyunca çocuklarım nafakasız ne yaparlar?" diye sızlandı. Oradakiler kendisine; "Falan yerde Seyyidet Nefîse isminde velî bir hanım vardır. Hâlini ona arzet, bakalım ne diyecek?" dediler. Kadın gelip Seyyidet Nefîse'ye durumu anlattı, o da ellerini açıp duâ etti. Kadına da; "Sen şimdi evine git. Allahü teâlâ her şeye kâdirdir." buyurdu. Kadıncağız evine gitti. Bir müddet sonra Seyyidet Nefîse'ye bâzı kimseler gelerek; "Biz deniz yolculuğunda idik. Gemimiz bir ara su almaya başladı. Ne yaptıysak su giren yeri kapatamadık. Sizi vesile ederek Allahü teâlâya duâ edip bizleri o sıkıntıdan kurtarmasını istedik. O sırada büyük bir

kartal göründü. Pençesinde kırmızı bir bohça vardı. Gemimizin üzerine gelince, bohçayı bırakıp gitti. Bohçayı açtık. İçinde çok miktarda iplik vardı. Bunlarla gemimize su sızan yeri iyice kapadık. Bundan sonra selâmetle memleketimize geldik. Bu hâlimize şükür için, size hediye olarak beş yüz dirhem getirdik, lütfen kabûl ediniz." deyip gittiler. Seyyidet Nefîse, Allahü teâlâya şükredip ağladı. Sonra o ihtiyar kadını yanına istedi. Kadın gelince ona; "Kartalın kaptığı iplikleri kaça satacaktın?" dedi. Kadın; "Yirmi dirheme." deyince, Seyyidet Nefîse ona beş yüz dirhemi verip hâdiseyi anlattı ve; "Allahü teâlâ senin her dirhemine 25 kat ihsân etti." buyurdu.

Hıristiyan bir kadının, genç bir oğlu vardı. Bu genç, bir sefere çıktı ve yolda, esir düştü. Annesi kiliselere gidip çok araştırdı ise de, oğlundan bir haber alamadı. Bir gün kocasına, "Bu şehirde Seyyidet Nefîse isminde, duâsı makbûl bir hanım varmış, ona git. Belki çocuğumuzun bulunması için duâ eder. Eğer onun duâsı hürmetine oğlumuz bulunursa, ben de o hanımın dînini, İslâmiyeti kabûl edeceğim." dedi. Kocası gelip, Seyyidet Nefîse'yi buldu ve durumlarını anlattı. O da duâ etti. Adam eve gelip hanımına; "Oğlumuzun bulunması için duâ etti." dedi. Gece olunca evlerinin kapısı çalındı. Kadın kalkıp kapıyı açınca, oğluyla yüz yüze geldi. Kadın hem hayret etti, hem de çok sevinip, nasıl geldiğini sordu. Genç; "Nasıl geldiğimi ben de bilmiyorum. Ancak, beni bağladıkları zincirin üzerinde bir el gördüm ve; "Bunu salın. Buna Seyyidet Nefîse şefâat etmiştir" diye bir ses duydum. Zincirlerim çözüldü ve birden kendimi burada buldum." diye anlattı. Gencin anlattıklarını dinliyen annesi hemen müslüman oldu.

Zâlim bir kimse, eziyet etmek için bir adamı çağırttı. O adam Seyyidet Nefîse'ye gidip, yardım istedi. Kurtulması için duâ ettikten sonra; "Gidiniz. Allahü teâlâ seni zâlimlerin gözünden saklar." buyurdu. Adamcağız, zâlim kimsenin adamları ile berâber, onun huzûruna vardılar. Zâlim, "O kimse nerededir?" diye sordu. "Huzûrunuzda duruyor." dediler. "Benimle alay mı ediyorsunuz? Ben onu göremiyorum" dedi. Adamları; "Bu adam buraya gelmeden önce Seyyidet Nefîse'nin yanına gidip duâ istedi ve duâ aldı. "Gidiniz Allahü teâlâ seni zâlimlerin gözlerinden saklar" buyurdu." dediler. Zâlim kimse bunları duyunca, demek ben zâlimim, dedi. Yaptığı işlere çok pişman oldu. Başını eğip tövbe ve istigfâr etti. Sonra başını kaldırdığında, o kimseyi karşısında gördü. Yanına çağırıp ona sarıldı. Kendisine kıymetli elbiseler ile başka hediyeler verip yolcu etti. Sonradan da Seyyidet Nefîse'ye yüz bin dirhem gönderip; "Bu, Allahü teâlâya tövbe etmesine vesîle olduğunuz kulun şükrân borcudur." dedi. O da bu paranın hepsini fakirlere dağıttı.

İmâm-ı Şâfiî ve başka âlimler, kendisini perde arkasından ziyâret eder ve sohbetlerinden istifâde ederlerdi.

Seyyidet Nefîse hazretlerinin kardeşi Yahya'nın, Zeyneb isminde bir kızı vardı. Bu kız dâimâ, halası Seyyidet Nefîse'nin hizmetinde bulunurdu. Şöyle anlatıyor: "Kırk sene hizmetinde bulundum. Lâkin bir defa uyuduğunu ve bir defa yemek yediğini görmedim. Bir gün kendisine; "Halacığım! Nefsine çok zorluk veriyorsun." dedim. Bana; "Ben nefsime çok zorluk vermiyorum. Nefs çok zorluk çeker, beden çok ibâdet ederse, kurtulmak ümidi çoğalır." buyurdu.

Evinin önünde, kendisi için bir kabir kazmıştı.Kabre iner, orada namaz kılardı. Bu yerde altı bin hatim okumuştu. Vefâtı yaklaştığı sırada oruçlu idi. Hastalığı ağırlaşınca kendisine, orucunu bozabileceklerini söylediklerinde, onlara; "Siz ne diyorsunuz? Ben otuz senedir oruçlu olarak vefât etmem için duâ ediyorum." buyurdu. En'âm sûresini okumaya başladı. **"Düşünen ve hakkı kabûl edenlere, Rableri katında Cennet vardır."** (En'âm sûresi:127) meâlindeki âyet-i kerîmeye gelince vefât etti. Cenâzesi çok kalabalık oldu. Şehirli-köylü, büyük-küçük toplanıp ağladılar ve kendi eliyle kazdığı kabrine defnettiler. Derb-üs-Sibâ denilen yerde medfundur. Kabri üzerinde bir nûr ve heybet vardır. Her taraftan ziyâretine gelinir. İmâm-ı Şa'rânî hazretleri, "Ehl-i beyt içinde tasarrufu en fazla olanı, Seyyidet

Nefîse'dir" buyurdu.

Zevci, cenâzesini Medîne'ye götürmek istedi ise de, halk çok ısrâr edip vazgeçmesini istediler. Nitekim rüyâda Peygamber efendimizi görüp, kendisine; "Mısırlıları kırma. Nefîse'nin bereketi ile ora halkına rahmet iner." buyurunca, cenâzeyi nakletmekten vazgeçti.

VALLAHİ ONUN DÎNİ HAKTIR

Seyyidet Nefîse'nin, yahudî bir kadın komşusunun, bir kötürüm kızı vardı. Annesi hamama gitmek istedi. Kızı da onunla gitmek arzu edince annesi; "Olmaz, sen evde yalnız otur." dedi. Çocuk; "Bâri sen gelinceye kadar komşumuzun yanında kalayım." dedi. Kadın, Seyyidet Nefîse'ye gelip çocuğunun arzusunu bildirince o da izin verdi. Kadın çocuğunu getirip gösterilen bir odaya bıraktı ve kendisi de hamama gitti. Kötürüm kız otururken Seyyidet Nefîse diğer tarafta abdest alıyordu ve abdest suyu kötürüm kızın yanından akıyordu. Allahü teâlânın hikmeti, o kızın aklına, yanından akıp giden abdest suyundan biraz alıp ayaklarına sürmek geldi ve düşündüğünü yaptı.

Hemen sıhhate kavuştu. Sanki hiç hasta değilmiş gibi ayağa kalkıp yürümeye başladı. Seyyidet Nefîse olanlardan habersiz, öbür tarafta namaz kılıyordu. Kız, dışardan gelen seslerden, annesinin hamamdan geldiğini anlayınca, hemen evlerinin kapısına gidip kapıyı çaldı. Annesi kapıya gelip kim olduğunu sorunca; "Senin kızınım." dedi. Hemen kapıyı açıp, kızını sapa-sağlam karşısında görünce; "Nasıl oldu da iyileştin? Anlat!" dedi. Kız olanları anlatınca, kadın hüngür hüngür ağlayıp; "Vallahi bizim dînimiz bâtıldır. Onun dîni haktır." dedi. Hemen gidip, Seyyidet Nefîse'nin elini öptü. Ayaklarına kapandı. Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Seyyidet Nefîse de bu hâle sevinip, bu ihsânından dolayı Allahü teâlâya hamd ve şükretti. Sonra kadın evine gitti. Kızın babasının ismi Eyyûb olup, kavminin ileri gelenlerinden idi. Akşam eve gelip kızının sağlam hâlini görünce, sevincinden aklı gidecek gibi oldu. Hanımı hâdiseyi ve müslüman olduğunu anlatınca, kendisinden geçer gibi oldu ve; "Yâ Rabbî! Sen dilediğine hidâyet verirsin. Vallahi, İslâm dîni haktır. Bizim şimdiye kadar bulunduğumuz din bâtıldır." dedi. Sonra Seyyidet Nefîse'nin hânesine gelip, yüzünü gözünü kapının eşiğine sürdü ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Kızın iyileşmesi ve annesinin, babasının müslüman olmaları hâdisesi, kısa zamanda her tarafa yayıldı ve komşu yahudilerden birçoğu îmân etti.

KARTAL VE BOHÇA

Seyyidet Nefîse ki, bir evliyâ hâtundur,
Aliyyül Mürtezâ'nın, dördüncü torunudur.

Hak teâlâ indinde, çok makbûldü duâsı,
Meşhûrdu zühdü ile, ibâdeti, takvâsı.

Ümmî idi ve lâkin, İslâm ilimlerinde,
Âlim olup, bilgisi, pek çoktu her birinde.

O devirde bir kadın, vardı fakir, ihtiyar,
Dört kızıyla, bir evde, otururlardı bunlar.

Bu kızlar hafta boyu, iplik eğirirlerdi,
Anneleri pazarda, satıp geçinirlerdi.

Yine bir gün bu hâtun, ipleri aldı evden,
Satmak için çarşıya, giderken sabah erken,

Bohçası da başında, gidiyorken pazara,
Bir kartal onu kapıp, kaçırdı uzaklara.

Bütün sermâyeleri, o bohçadaydı zâten.
Bayılıp düştü yere, kadın üzüntüsünden.

Kendine geldiğinde, gördü ki çok insanlar,
Etrafına toplanmış, soruyor: “N’oldu, ne var?”

Anlattı hâdiseyi, dediler ki: “Ey hâtun,
Ne için üzülürsün, ne kıymeti var bunun?”

Dedi: “Onu satarak, geçinirdik hepimiz,
Onu da kuş kaçırdı, ne yaparız şimdi biz?”

Dediler ki: “Ey hâtun, bak Seyyidet Nefîse,
Vardır ki, git derdini, ona söyle ne ise.

Ricâ et, duâ etsin, o sana bu iş için,
Onun duâsı ile, hâllolur elbet işin.”

O hâtun geldi hemen, Seyyidet Nefîse’ye,
Yalvarıp ricâ etti: “Bana duâ et” diye.

Buyurdu ki: “Ey hâtun, edeyim pekâlâ,
Elbette ki her şeye, kâdirdir Hak teâlâ

Her mahlûkun rızkına, kefildir cenâb-ı Hak,
Sen rızkı hiç düşünme, O gönderir muhakkak.

Sen şimdi müsterih ol, râhatça evine git,
O, rezzâk-ı âlemdir, O’ndan hiç kesme ümit.”

Az sonra birileri, gelerek Seyyide’ye,
Dediler: “Üç gün önce, binmiştik bir gemiye.

Ve lâkin su almağa, başlayınca gemimiz,
Batma tehlikesiyle, karşılaştık hepimiz.

Sizi vesîle edip, duâ ettik Allah'a,
Çok şükür bu duâmız, bitmemişti ki daha,

Bir kartal, hızla indi, geminin üzerine,
Ağzındaki bohçayı bırakıp gitti yine.

Onu açıp gördük ki, iplik dolu hep içi,
O iplerle bağlayıp, hâllettik hemen işi.

Duânızla kurtulduk, hamd olsun Rabbimize,
Şu beş yüz dirhem dahî, hîbedir bizden size.

Gerçi Hak teâlâdır, bunları yaptıran hep,
Ve lâkin bu iş için, O sizi kıldı sebep.”

Gözleri yaşararak, aldı onu eline,
O ihtiyar hâtunu, dâvet etti evine.

Gelince kendisine, buyurdu ki: “Ey hâtun,
O ipleri pazarda, sen kaça satıyordun?”

Yirmi dirhem deyince, buyurdu ki: “Pekâlâ,
Bak sana daha fazla, gönderdi Hak teâlâ.

O Allah ki kefildir, rızkına mahlûkatın,

Rızık için boş yere, kendini üzme sakın.”

ALLAHÜ TEÂLÂ ONA RAHMET EYLESİN

Bir zaman İmâm-ı Şâfiî hazretleri hastalandı. Talebelerinden birisini Seyyidet Nefîse'ye gönderip, hasta olduğunu, şifâ bulması için Allahü teâlâya duâ etmesini istedi. O talebe gelip Seyyidet Nefîse'ye durumu arzetti. O da duâ etti. Talebe henüz hocasının yanına dönmeden İmâm-ı Şâfiî iyileşti. Başka bir zaman İmâm-ı Şâfiî yine hastalandı. Yine bir talebesini, duâ için Seyyidet Nefîse'ye gönderdi. Seyyidet Nefîse; "Allahü teâlâ ona çok rahmet eylesin." buyurdu. Talebe gelip bunu hocasına arzedince İmâm-ı Şâfiî, hastalığının vefât hastalığı olduğunu anladı, vasiyetini yaptı. Cenâzesinde Seyyidet Nefîse'nin bulunmasını da vasiyet etti. İmâm-ı Şâfiî vefât ettiğinde, Seyyidet Nefîse çok tâkatsız olduğu için gelemedi. Cenâzeyi Seyyidet Nefîse'nin bulunduğu yere getirdiler. Cemâatin en gerisinde durup, cenâze namazında imâma uydu. Namazdan sonra; "Allahü teâlâ, İmâm-ı Şâfiî'nin ve onun namazında bulunan Seyyidet Nefîse'nin hatırı için, cenâze namazında bulunan bütün kimseleri affetti." diyen bir ses duyuldu.

1) Meşâhir-ün-Nisâ; c.2, s.267

2) Nûr-ul-Ebsâr; s.188

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.256

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1143

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.21

6) El-A'lâm; c.8, s.44

7) Vefeyât-ül-A'yân; c.5, s.423

8) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.3, s.297

SEYYİDET SEKÎNE

Hazret-i Hüseyin'in Rebâb Hâtundan olan kızıdır. Esas ismi Ümeyme veya Emine olup Sekîne diye meşhûr olmuştur. Önce amcasının oğlu Abdullah bin Hasan ile evlenmiş; Abdullah Kerbelâ'da şehîd olunca da başka birisiyle evlenmişti. Vefât târihi belli değildir. Kabri Kâhire'de Karâfe kabristanında Seyyidet Nefîse'nin yanındadır.

SIBGATULLAH ARVÂSÎ;

Osmanlı âlim ve velîlerinden. Büyük âlim ve evliyâ Seyyid Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin talebelerindendir. İsmi Sıbgatullah olup "Gavsü'l-Âzam", "Gavsu Hizânî" veya "Gavs" lakablarıyla meşhûr olmuştur. "Arvâsî" nisbesiyle bilinir. Peygamber efendimizin neslinden olup seyyiddir. Babası, Seyyid LütfullahEfendi, dedesi SeyyidAbdurrahmân Kutub'dur. Doğum târihi bilinmemektedir. 1870 (H.1287) senesinde vefât etti. Kabri, Hizân'ın Gayda köyündedir.

Seyyid Tâhâ hazretlerinin "Abdurrahmân Nîgûnam= Abdurrahmân iyi isimli, yüce şanlıdır", yâhut "Kutb-ı Arvâsî" buyurarak medhettiği Abdurrahmân Kutub'un torunu olan SıbgatullahArvâsî küçük yaştan îtibâren ilim tahsîline başladı. Babası Seyyid Lütfullah Efendi onun yetişmesi için husûsî gayret sarf etti. Çok zekî olan SeyyidSıbgatullah Arvâsî, kısa zamanda kelâm, tefsîr, hadîs, fıkıh gibi zâhirî ilimleri tahsil etti. Zamânının fen

bilgilerinde de mütehassıs oldu. Bid'atten uzak olup, Peygamber efendimizin sünnetine uygun bir hayat yaşamaya çalıştı.Tasavvufa karşı büyük alâka duydu. Birçok âlim ve velî zâtın ilim meclislerinde ve sohbetinde bulundu. Van'a giderek Seyyid Muhyiddîn Efendinin hizmetine girdi. Seyyid Sıbgatullah, hocasının verdiği vazîfeleri yapmak için canla başla çalıştı. Ağır riyâzetler ve mücâhedeler çekti. Yâni nefsinin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yaparak nefsini terbiye etti. Uzun yıllar hocasının hizmet ve sohbetiyle şereflendi. Nihâyet bir gün hocası ona; "Vefât etmiş velîlerden istifâde edecek, faydalanacak makâma geldin." buyurdu. Seyyid Muhyiddîn vefât edince, Şeyh Hâlid-i Cezrî'ye gitti. Bu mübârek zâtın vefâtına kadar sohbetleriyle şereflendi. Sonra Seyyid Tâhâ'nın, Molla Murâd Hurûsî'yle gönderdiği; "Kendi yuvana dön!" haberiyle, Tâhâ-i Hakkârî'nin şerefli hizmetine koşup, hakîkî ve esas yuvaya kavuştu. Onun paha biçilmez sohbetlerini, çölde susuz kalmış kimseler gibi ruhuna hayât verici buldu. Seyyid Tâhâ hazretleri,Resûlullah efendimizden mürşidleri vâsıtası ile gelen feyz ve bereketleri onun kalbine akıttı. Kalb gözü açılıp yüksek makamlara kavuştu. Öyle ki, Hızır aleyhisselâm ile görüşür, sohbet ederdi. Mürşidi Seyyid Tâhâ hazretleri vefât edince, onun yerine geçen Seyyid Sâlih hazretlerinin sohbetine devâm etti. Seyyid Tâhâ'nın huzûrunda kemâl ve ikmâl mertebelerine ulaşan Seyyid Sıbgatullah, Hizân ve Gayda'da halkı irşad eyledi ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Sohbetinde bulunup bir teveccühüne mazhar olanın kalbinde, Allahü teâlânın muhabbeti yerleşirdi. Dînin emirlerine son derece uyar, yasaklarından sakınırdı.

Seyyid Sıbgatullah hazretleri, geceleri hep ibâdetle geçirirdi. Uykusunu, öğleye yakın kısa bir müddet kaylûle yaparak telâfi ederdi. Hep kıbleye dönerek otururdu; buna son hastalığında dahî çok dikkat etti. Dostlarıyla sohbetinden sonra murâkabe hâlinde olur, Allahü teâlânın mahlûkâtı hakkında tefekkür ederdi.

Yakın talebelerinden biri anlattı: "Abdürrahmân Tâhî (Tâgî), henüz hocamıza bağlanıp talebesi olmak şerefine kavuşmamıştı. Hocamızın, zamânın gavsı olup olmadığı hakkında tereddüdü vardı. Bir gün gavslık alâmetlerini kitaptan okuyarak huzûruna gitmeyi, bu alâmetlerin üzerinde olup olmadığını görmeyi arzu etti. Kitapta; "Gavs olanın üzerine yağmur yağmaz." ibâresi vardı. O, kitaplarla meşgûl iken evine bir talebe geldi ve; "Hocam Sıbgatullah hazretlerinin selâmı var; "Misâfirlerimin kalabalık olması sebebiyle ziyâretine gelemiyorum. Lütfen kendisi buraya kadar zahmet etsin." buyurdu." dedi. Abdürrahmân Tâhî de; "Ben de onu ziyâret etmeyi düşünüyordum. Bugün bizde misâfir ol da yarın berâber gideriz." dedi. Sabahleyin yola çıktılar. Seyyid Sıbgatullah, onların gelmekte olduklarını haber alınca, talebeleriyle kasabanın dışına çıkıp, bir tepenin başında beklemeye başladılar. Mevsim ilkbahardı, gökyüzünde hiç bulut yoktu. Nihâyet beklenen misâfirler geldiler. Tepenin başında güzel bir sohbet başladı. Bu sırada masmâvi olan gökyüzünde bulutlar birikmeye, şimşekler çakıp gök gürlemeğe başladı. Derken sağnak halinde şiddetli bir yağmur başladı. Abdürrahmân Tâhî, kitaptan okuduğu gavs olanın alâmetlerini hatırladı ve dikkatle Sıbgatullah hazretlerini tâkib etmeye başladı. Semâdan inen yağmur tâneleri mübârek Seyyid'in üzerine inmeden etrâfına meylederek yere düşüyor, hiç üzerine yağmıyordu. Herkes sırılsıklam ıslandığı hâlde onun üzeri kupkuru idi. Abdürrahmân Tâhî, bu hâli görünce bir anda kendini kaybederek bayıldı. Oradakiler telâşa kapıldılar ve; "Herhâlde öldü." diyorlardı. Seyyid Sıbgatullah ise; "Korkmayın, telâşa kapılmayın, Allahü teâlânın sevdiği velî kullarının himmeti bereketli, yardımı kuvvetlidir." buyurdu. Biraz sonraAbdürrahmân Tâhî kendine geldi ve hocamın büyüklüğünü kabûl ederek, en önde gelen talebelerinden oldu.

Seyyid Sıbgatullah'ın talebelerine teveccühü, sohbetinden daha ziyâde ve faydalı idi. Onun için sohbet süresi çok az olurdu. Talebeleriyle sessiz otururken talebelerinden pek çoğu cezbeye kapılır, kendinden geçerdi. Bir defâsında oğlu Behâeddîn, babasından izin alarak vâza başladı. İki saat kadar kalpleri aydınlatan güzel sözler söyledi. Fakat hiç kimsede muhabbet ve cezbe eseri yoktu. Sohbet bittikten sonra, Seyyid Sıbgatullah; "Haydi kalkınız,

ikâmet getiriniz de namazımızı kılalım." der demez, cemâat cereyâna kapılmış gibi cezbeye tutuldu.

Sevdiği talebelerinden biri anlattı: "Hocamız bir gün murâkabe hâlinde otururken tebessüm ettiler. Bu hâli daha önce hiç görmediğimiz için merak ettik ve; "Tebessüm etmenizin hikmeti ne idi efendim?" diye suâl ettik. Buyurdular ki: "Bir talebemiz Botan Çayı'nda başını yıkamış, saçını tararken, tarak saçına takıldı. Canı acıyınca bizden yardım istedi. Onun için tebessüm ettim."

Talebelerinden biri anlattı: "Molla Abdülgafûr isminde, hocamızın büyüklüğüne inanmayan biri vardı ki, değil kendisiyle, bizimle bile namaz kılmaya tahammül edemezdi. Cumâ günleri namazını kılar kılmaz câmiden hemen çıkıp giderdi. Bir gün câminin kapısında Seyyid Sıbgatullah ile karşılaştı. Seyyid Sıbgatullah ona; "Molla Abdülgafûr! Sen bizden ne kötülük gördün ki, arkamızdan konuşup gıybetimizi yaparsın?" buyurdu. O da Seyyid Sıbgatullah'ın kolundan tutarak itti ve; "Bunca insanı aldatıp peşinde koşturduğun yetmez mi ki, beni de onların arasına katmak istersin." diyerek itmeye devâm etti. Kolunu onun elinden kurtaran Seyyid Sıbgatullah, ona öyle bir celâl ile baktı ki, Abdülgafûr, yıldırım isâbet etmiş çınar ağacı gibi yere yıkıldı. Sonra da kalkıp hocamın elini öpmeye başladı. Bir taraftan da; "Ne olur efendim beni affediniz. Kötü ve yalancı benim. Yaptıklarıma pişmân oldum. Sizin büyüklüğünüzü anlayamadım, beni affediniz." diyordu. Sonra Abdülgafûr'a; "Ne gördün ki, böyle birdenbire değiştin?" diye sordular. O da; "Gavs bana öyle celâlli bakınca, yemîn ederim ki, başım tâ Arşa kadar yükseldi, sonra tekrar yere düştüm. Gavs'ın büyük kerâmetini gördükten sonra, nasıl pişmân olmam?" dedi.

Seyyid Sıbgatullah hazretleri bir gün talebelerine; "Filân tepeye çıkalım, orada sohbet edelim." buyurdular. O gün talebeleriyle yola çıktılar. Tepenin eteklerine gelince, talebelerden bâzıları önden yürüyüp, oturulacak yerleri, hocaları tepeye çıkıncaya kadar düzeltmek istediler. Seyyid Sıbgatullah, oğlu ve yakın talebesi Abdürrahmân Tâhî, en arkada ve aşağıda idi. Önden giden talebelerin birinin ayağının altından koca bir taş yuvarlandı. Gittikçe hızlanıyor, hocaları Seyyid hazretlerinin üzerine doğru geliyordu. Bütün talebeler korkuya kapıldılar. Abdürrahmân Tâhî ise birden hocasının önüne geçerek, taşın Seyyid hazretlerine değmesine engel olmak istedi. Taş, hikmet-i ilâhî tam önlerindeki bir kayaya çarparak arkasında kaldı. Hâdiseyi seyretmekte olan Seyyid Sıbgatullah, Abdurrahmân Tâhî'nin, canı pahasına yaptığı bu hareketten son derece memnun oldu.

Seyyid Sıbgatullah hazretleri, Allahü teâlânın bütün mahlûkâtı üzerine çok merhâmetliydi. Sıla-i rahm yapardı. Dostları vefât ettiğinde onların çocuklarını arar, gözetir ve tâziyede bulunurdu. Sohbetlerinde kendisine karşı çıkanlara çok şefkatli ve nâzik davranırdı. Kendisine kötülük yapanlara iyilik yapardı. Yemekte kendisinden evvel kimsenin sofradan kalkmamasını emrederdi. Kalkan olursa onu men ederdi. Allahü teâlânın emirlerine ve sevgili Peygamberimizin sünnetine tam olarak uyardı. Hattâ bir gün çoraplarını giyerken unutarak önce sol ayağından başlayan bir talebesini şiddetle azarlamıştı. İslâmiyetin emirlerini okumadın veya duymadın mı da böyle yaparsın. Bir şey giyerken önce sağ taraftan başlanılacağını ve çıkarırken de sol taraftan başlanılacağını bilmez misin? buyurdu. Teheccüd ve Evvâbin namazlarına devâm ederdi.

Gavs hazretleri talebeleriyle olan sohbeti sırasında; "Bizim yolumuzun esâsı sohbet ve muhabbettir. Sohbet muhakkak lâzımdır." buyurdu.

"Sohbet, dünyâ bağlılıklarını keser ve hakîkî îmânı kazandırır. Eshâb-ı kirâmdan bâzılarının; "Gelin bir saat îmân edelim." sözlerindeki îmândan maksat, sohbettir. (Yâni bir saat sohbet edelim de îmânımız yenilensin, kuvvetlensin.)"

"Talebe, tavus gibi olmalıdır. Güzel kanatlarına, renk renk tüylerine değil, siyah bacaklarına bakmalıdır. Nefsini son derece kusurlu görmedikçe istikâmet ele geçmez. Bu şekilde

görmemek büyük günâhtır. Muhabbet, ihlâslı amel ve gayret talebeliğin şartıdır. Bunlardan birinin eksik olması mânevî felâket alâmetidir."

"Nefsin katli ve ölümü, müslüman olmasından ve kötü sıfatlarının değişmesinden ibârettir."

Komşu kasabadaki talebelerinden biri hastalanmıştı. Ölüm döşeğinde iken; "Himmetinizi istirham ediyorum, yâ mübârek hocam!" diyerek yardım istedi. Seyyid Sıbgatullah, o anda talebeleriyle sohbet ediyorlardı. Bir ara sohbeti yarıda keserek, Abdurrahmân Tâhî'yi o talebesine gönderdi. Hemen yola çıkan Abdurrahmân, kısa bir zaman sonra hasta talebenin evine vardı, onu iyileşmiş oturuyor gördü.

Bâzı sohbetlerinde uzun zaman konuşmazdı. Bu yüksek zümrenin hâllerini bilmeyen bâzı zâhir âlimleri, acabâ Şeyh niçin bize bir şeyler anlatmıyor dediklerinde; "Sükûtumuzdan istifâde edemeyen, konuşmamızdan da edemez." buyururdu.

"Bu zamanda diğer yollardan istifâde edilememesi, kâmil velîlerin kalmamasından mı, yoksa bid'atler sebebiyle midir?" suâline, şu cevâbı verdiler:"Bid'atler karışması sebebiyledir. Zîrâ bu zamanda bid'atler çoğaldı. Bu bid'atlere karşı koyabilecek bir yol, ancak fayda verir."

Kabir azâbıyla ilgili olarak buyurdu ki:

Kabir azâbı, dünyâ sevgisini âhiret sevgisine tercih edenlere olur. İkisinin sevgisi müsâvî, yâhut âhireti dünyâdan çok sevene kabir azâbı yoktur."

Bid'atlerden ve kötülüklerden sakınmak husûsunda buyurdu ki:

"Bid'atlerin hepsi karanlıktır. Onlarda güzellik yoktur. Bizim yolumuzun üstünlüğü, bid'at karışmamış olmasıdır. Ortadan kalkan her yol, bid'at yüzünden kalkmıştır. Farzlarla yetinip, bid'atlerden kaçınan kimse, bir bid'at işleyip, birçok tâatler yapıp hâl ve mevâcide kavuşandan üstündür."

"Bu son zamanlarda sünnet, bid'atler arasında, gece karanlığında ışık saçan inci gibidir. Zaman, dînin garîb olduğu zamandır. Bunun için bu zamanda talebeye az bir gayretle, orta zamanlardaki çetin mücâhedelerle elde edilenden daha çok sevâb verilir."

"Bir şey için olan hırs ve gayret, ona olan sevginin netîcesidir."

"Müminin kabrinde yüzünün kıbleden çevrilmiş görünmesi, dünyâ sevgisi üzerine ölmesindendir."

"Hasedden zararlı kalb hastalığı yoktur. Âlimlerin âfeti de ondandır."

Evliyânın hallerini anlatmak ve dinlemek husûsunda buyurdu ki:

"Evliyânın menkıbelerini dinlemek, muhabbeti artırır, Eshâb-ı kirâmın menkıbeleri îmânı kuvvetlendirir, günahları mahveder."

SeyyidSıbgatullah'ın hocası Tâhâ-i Hakkârî hazretleri kendisine; "Ne kendin sesli zikret, ne de başkasına ettir." buyurdu. O da ona uydu. Öyle ki, insanlar sesle olan bütün zikirleri mezmûm (kötülenmiş) sandılar. Seyyid Sıbgatullah hazretleri gönüllerinden geçeni anlayıp şöyle buyurdu: "Bütün zikirler mezmûm değildir. Teşrik tekbirleri, ölüye telkin, aksırıp "elhamdülillah" diyene, "yerhamükellah" demek derin vâdiye inerken, yükseğe çıkarken okunacak tesbihler ve benzerlerini sesli söylemek sevâb olup, eserde gelmemiş ve sâbit olmamış olanlar mezmûmdur."

Seyyid Tâhâ hazretleri kendisine yazdığı mektûbda; "Talebenin hocasına ihlâs ve muhabbeti tam, tâbiliği dürüst olup, hâl sâhibi olmasa zararı yoktur. Bu üçünden birinde noksanlık olup, hâl var ise Allah korusun istidractır. Şekâvet alâmetidir." diye yazdı. Bu mektûbdaki mânâ o kadar büyüktür ki, bir sene sohbete bu sözlerle başlamıştır.

Gavs hazretleri, ömrü boyunca İslâmiyeti öğrendi, öğretti. İnsanlara anlatarak onların iki

cihân saâdetine kavuşmaları için çalıştı. Bir gün talebelerine şöyle anlattı: "Sırrî-yi Sekatî buyurdu ki: "Korku, küfürden başka kalb hastalıklarını giderir. Muhabbet bunu da siler." Bunun için biz yolumuzda muhabbeti esas aldık. Talebelerinden Abdurrahmân Tâhî; "Muhabbet ve ihlâstan hangisi üstündür?" diye sorunca; "Bu ikisi yemek ve su gibidir. Yâni bu ikisi olmadan tasavvuf yolculuğu olmaz." buyurdu.Abdurrahmân Tâhî; "Hangisi asıldır?" dedi. Ona cevâben; "İhlâs" buyurdu.

Tasavvuf yolcusunun durumuyla ilgili olarak buyurdu ki: "Fıkıhta bir mezhebe uyup amel edenin ictihâd derecesine varmadıkça, imâmından ayrılıp nasslara uyması doğru olmadığı gibi, tasavvuf yoluna intisâb eden bir kimsenin de, hocasının ve hocasının halîfelerinin koyduğu usûl ve edeplerden dışarı çıkması uygun değildir. Bununla meclisinde bulunan ve ayağını öpmek isteyen bir talebesine mâni olmak istedi. Abdurrahmân Tâhî; "Bu hususta hadîs-i şerîf vardır. Birisi Resûlullah'tan elini öpmek için izin istedi, müsâde buyurdu. Ayağını öpmek istedi, müsâde buyurdu.Secde için izin istedi, müsâde etmedi." dedi. Bunun üzerine Gavs buyurdu ki: "Bu yolun geçmiş büyüklerinin birinden ve kendi hocası Seyyid Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinden bahs edip; "Bu işe mâni olurlardı. Şöyle ki, Muhammed Pârisâ hazretleri vefât edince, oğlu babasının ayağını öpmek için eğildiğinde, öptürmemek için ayağını çekmiştir." buyurdu.

Vefât etmeden önce; "Amel ediniz?" buyurdu. "Amel nedir?" diye sordular. "Amelden maksâd râbıtadır, yâni mürşidini düşünüp ona bağlanmaktır." buyurdu. Devâm ederek; "Maksad, İslâmiyet'in bildirdiği yönde istikâmet üzere olmaktır. Bid'atten ve İslâmiyet'e aykırı olarak yapılan amellerden feyz alınmaz. Tasavvuf, İslâmiyete uymak demektir. Molla Yûsuf Ali; "Evliyâlık, İslâmiyetin emirlerini yapmakla kazanılır." buyurdu. Fakat kalb hastalıklarının izâlesi için hocasıyla sohbet de şarttır. İslâmiyete uymadan vilâyete, yâni velîliğe kavuşulur diyen sapıktır, zındıktır. Namazlardan hemen sonra istigfâr ediniz. İslâmiyetin bildirdiği hususlara uymayan ve sünneti terk eden mürşid, yol gösterici olamaz." buyurdu.

HalîfelerindenAbdurrahmân Tâhî'ye vasiyet ederken; "Büyüklerin yolunu değiştirme. Ben hocamın bana emrettiği gibi değiştirmedim. O da hocasından aldığı gibi hiç değiştirmedi. Rüyâda hocam Seyyid Tâhâ hazretlerini gördüm, buyurdu ki: "Talebenin hocasına saygılı olmasının faydası, onun büyüklüğünün ortaya çıkması ve olabilecek edepsizliklerden kurtulmasıdır."

Seyyid Sıbgatullah hazretleri Bitlis'de bulunduğu sırada bir gün sabah namazından sonra; "Ölümüm sonbaharın sonuna doğru olacak." Başka bir zaman Abdurrahmân Tâhî'nin de bulunduğu bir sırada oturduğu odanın boşaltılmasını emir buyurdu ve vasiyetini yazdıracağını bildirdi. Abdurrahmân Tâhî; "Efendim bu vasiyet de ne oluyor?" dedi. "Bana ilhâm yoluyla yaşamayı veya ölmeyi tercih etmem istendi. Rûhum âhireti diledi." buyurdu. Abdurrahmân Tâhî hazretleri; "Efendimiz sizin hayatta olmanız insanların hayrını çoğaltır. Sadaka veriniz, zîrâ sadaka kaderin hükmünü önler. Kaderin hükmünün kesin olmayıp, sadaka verip vermemeye bağlı olması muhtemeldir." dedi. Bunun üzerine Sıbgatullah Arvâsî hazretleri emir verip çokça sadaka dağıttırdı. Fakat ertesi gün sâlihâ bir kadın gelip; "Eyvâh! Eyvâh! Gavs-ı Âzam şu alçak dünyâdan ayrılıp, Hakk'a kavuşma yolculuğunun eşiğindedir." dedi. "Bunu nereden biliyorsun?" diye sordular. Kadın; "Gavs bana dedi ki: Daha önce hastalanınca sadaka veriliyor ve ecel tehir ediliyordu. Halbuki bu sefer ecelim kesindir. Zîrâ Kazâ-i mübremdir. Ona hiçbir şey engel olamaz, buyurdu." dedi.

Hazret-i Gavs'a halîfesi Abdurrahmân Tâgî, Teşrin-i sânînin (Kasım ayının) dokuzunda; "Daha önce belirttiğiniz ecelinizin vakti geçti." dedi. "Hayır geçmedi. Çünkü Kânun-ı evvelin (Aralık ayının) ilk on günü de sonbahardan sayılır." buyurdu. Bir gün; "Cumâ günü, ölüm için güzel bir gündür. Fakat Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem Pazartesi günü vefât etmiştir. Şeyhim Seyyid Tâhâ iseCumartesi günü vefât etti." buyurdu. "Cumartesi günü"

sözünü bir kaç kere tekrar etti. Kendisinin bu günde vefât edeceğini tahmin etti.

Ölüm öncesi hastalığı sırasında kendisini ziyârete gelen kimselere hastalığının şiddetinden bahsetmediği gibi, aksine iyi olduğundan bahsederdi. Hattâ vefât ettiği gün, akrabâları izin isteyip köylerine gittiler. Çünkü sıhhatinin yerinde olduğunu gördüler. O günlerde çorba suyundan başka bir şey yemiyordu. Hastalığı sırasında hiç uyumuyor, sâdece kıbleye karşı oturuyor, bâzan sağına, bâzan sol tarafına yaslanarak murâkabede bulunuyordu. Ölüm hastalığı sırasında hiç inlemedi. Sekerât-ı mevtinden önce yerine halîfe bıraktığı oğlu SeyyidBehâeddîn'i yanına çağırdı. "Evlâdım! Talebelerim sana emânet. Onları büyük bir îtinâ ile yetiştir. Gözün gibi koru. Sohbet ve teveccühlerini üzerlerinden esirgeme. Sakın şöhret isteme. Allahü teâlânın emirlerini yap, yasaklarından kaçın. Dîne muhâlif iş yapma. Seni yetiştiren hocanı ve Allahü teâlânın dostlarını incitme, onların her zaman gönüllerini almayı ihmâl etme." buyurdu. Dostlarıyla vedâlaştıktan sonra da; "Ben ölünce arkamdan ağlamayınız." buyurdu. Sonra bir müddet murâkabe hâlinde kaldı.

İki küçük oğlunu Seyyid Nûr Muhammed ve Seyyid Burhan'ı zâhirî ve mânevî terbiyeleri için Molla Abdurrahmân-ı Meczûb'a teslim etti. Seyyid Tâhâ hazretlerinden naklederek; "Kılıç kınından çıkmadıkça, bir şey kesemez." buyurdu. Vefât ettiği Cumartesi günü öğleden sonra Sekerât-ı mevt hâline girdi. Bu hâlinde yanına giren Abdurrahmân Tâgî ve MollaAbdurrahmân Meczûb, sessizce "Yâsîn" sûresini okudular. "Beni doğrultun." buyurdu. Doğrulttular. Tekrar; "Beni yatağıma uzatın." buyurdu. Birkaç defâ doğrulttular ve tekrar yatağa uzattılar. Ölüm hastalığının ızdırabı fazlalaşınca, Abdurrahmân Tâgî'ye bakarak; "Böyle olsun bakalım." dedi ve ölümü tercih ettiğini belirtti. Sarığını çıkardı. Göğsüne buz koydular. Yâsîn-i şerîf sûresini yüksek sesle okumalarını tavsiye buyurdu. Rabbine bir an evvel kavuşması ve ecelinin çabuk son bulması için duâ edilmesini ve bunun için, oğluna sadaka vermesini emretti. Bu sırada yanına girenlere oturmalarını söyledi. Ağır sekerâta girip rûhunu teslim edeceği zaman, sekerâtın şiddet ve ağır hallerinden hiç şikâyetçi olmadı. Kendisini yatağına koymalarını isteyince, kollarından tuttular. Lâkin yatağa kadar yürüyerek gitti. Yüksekliği bir dirsek boyu olan sedirine kendisi çıktı. Sağ yanına yaslandıktan sonra tebessüm eder bir vaziyette Kelime-i şehâdet getirerek rûhunu teslim etti. O anda odanın içine bir güzel koku yayıldı. Bu kokuyu odanın dışında duran diğer talebeleri de duydular. Bu koku defin esnâsına kadar devâm etti.

Oğlu Celâleddîn Efendi, cenâzesini yıkadı. Yıkama esnâsında yakın hizmetçisi Ali Efendi ve Abdurrahmân Tâgî ona yardım ettiler. Techiz ve kefenlenmesi yapıldıktan sonra talebeleri ve sevenleri tarafından cenâze namazı kılındı ve Gayda'da defnedildi.Mübârek kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmekte feyz ve bereketlerinden istifâde edilmektedir.

Seyyid Sıbgatullah Arvâsî hazretlerinin yolu, başta halîfesi ve oğlu Seyyid Behâeddîn hazretleri, diğer halîfeleri Abdurrahmân Tâgî, Şeyh Hâlid-i Şirvânî, Şeyh Abdurrahmân Behtânî, Sofî Mustafa Kûlâtî, Ali Can Külpikî gibi zâtlar tarafından devâm ettirildi.

Seyyid Sıbgatullah hazretlerinin on kardeşi vardı. Bunlardan birisi; zâhid yâni dünyâya ehemmiyet vermeyen, cömert ve velî bir zât olan Seyyid Molla Resûl Zeki idi. Diğerleri; Seyyid Cemâleddîn, Seyyid Nûreddîn, Seyyid Abdülmelik, Seyyid Abdülkahhâr, Seyyid Abdülgaffâr, Seyyid Muhammed, Seyyid Âbid, Seyyid Abdülganî, Seyyid Mevlânâ'dır. Bunların hepsi âlim ve zâhid olup, zamanlarını medreselerde geçirirlerdi.

Seyyid Sıbgatullah hazretlerinin, Seyyid Celâleddîn, Seyyid Behâeddîn, Seyyid Hamzâ, Seyyid Nûr Muhammed ve Seyyid Hasan adlı oğulları vardı. Ayrıca Seyyid Bahrî, Sultan Veled ve Burhâneddîn adlı üç oğlu ise küçük yaşta vefât etmişlerdir.

GERÇEK İLİM

Şeyh Hâlid isminde büyük bir âlim vardı. Şark vilâyetinin adliye müfettişliğini yapardı. Tefsîr, hadîs ve fıkıh gibi zâhirî ilimlerde, İbn-i Hacer ve Seyyid Şerîf Cürcânî hazretleri kadar âlim olduğunu iddiâ ederdi. "Bütün din kitapları ortadan kalksa, bu ilimleri yeniden ihyâ ederim." derdi. İşte bu Şeyh Hâlid, Seyyid Sıbgatullah hazretlerinin ismini ve nâmını işitmiş, gidip görmeyi niyet etmişti. Giderken de bâzı zor sorular hazırlayıp sormayı ve onu müşkil durumda bırakmayı düşündü. Şeyh Hâlid geldiğinde, Seyyid Sıbgatullah onu yolda karşıladı, güzelce misâfir edip ağırladı. Sohbet esnâsında da Seyyid Sıbgatullah; "Bir kimse bir talebemize şöyle bir suâl sorsa, talebemiz o sorana şu şekilde cevap verir diyerek, Şeyh Hâlid'in gelirken hazırladığı bütün soruları teker teker, pek güzel cevaplandırdı. Son soruyu cevaplandırdığında, Hâlid; "Üstâdım! Beni affediniz, tövbe ettim." diyerek ellerine sarılıp öptü. Birkaç gün sonra müfettişlik gibi dünyâ makamlarını terkederek, Seyyid Sıbgatullah hazretlerinin huzûrunda diz çöktü. Pek çetin riyâzet ve mücâhedeler çekerek nefsini terbiye etmeye başladı. Nefsinin kötülüklerinden kurtulmak için nefsin istediklerini hiç yapmaz, istemedikleri yapardı. Seyyid Sıbgatullah ata binerken, sırtıma basarak binsin diyerek koşar, önünde eğilirdi. Sıbgatullah hazretleri ise, onu bundan meneder, bir daha böyle yapmamasını tenbih ederdi. Şeyh Hâlid bu ihlâslı hareketleri ile pekçok teveccühlere kavuşarak, evliyâlıkta yüksek makamlar sâhibi oldu.

1) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.288, 399, 401

2) El-Kelîmâtü'l-Kudsiyye; s.1, 69

3) İşâretler; s.26-36

4) İslâm Meşhurları Ansiklopedisi; c.3, s.1812

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.212

6) Osmanlı TârihiAnsiklopedisi; c.6, s.103

SIBGATULLAH-I BERVECÎ;

Tefsîr âlimi ve Hindistan evliyâsının meşhûrlarından. İsmi, Sıbgatullah bin Ravhullah bin Cemâlullah el-Bervecî'dir. Neseben, Resûlullah efendimizin torunlarından hazret-i Hüseyin'e ve hazret-i Hasan'a bağlıdır. Hem seyyid ve hem de şerîfdir. Nakşibendiyye yoluna mensûb olup, Medîne-i münevverede otururdu. Aslen İsfehanlıdır. Dedesi, oradan Hindistan'a hicret etti ve Bervec'e yerleşti. Seyyid Sıbgatullah, Hindistan'ın Bervec şehrinde doğduğu için; "Bervecî" nisbeti ile meşhûr oldu. Doğum târihi belli değildir. 1606 (H.1015) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti.

Hindistan'ın büyük âlimlerinden Ârif-i Billah Vecîhüddîn-i Ulvî'den ders aldı. Bu zât da, Şeyh Muhammed-ül-Gavs el-Bistâmî'nin yüksek talebesidir. Vecîhüddîn-i Ulvî'nin terbiyesinde yetişen Bervecî, tasavvuf ilminde yânî ilâhî mârifetlerde zamânının bir tânesi oldu. Çeşitli ilimlerde derin bir ilme sâhip olup, çok kıymetli kitaplar yazdı. Hocası, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirme husûsunda kendisine icâzet verdi. Çok kimseler, kendisine gelip ilim ve feyz aldılar. Şöhreti her yere yayıldı. Hind sultanları kendisine çok îtibâr ederdi. Onun ilminin yüksekliğini, zühd ve verâ sâhibi olduğunu herkes kabûl etmişti. O, meşhûrlardan kimsenin yanına gidip gelmezdi. Sultanların hediyesini kabûl etmezdi.

Sıbgatullah-ı Bervecî, Hicaz'a gidip, 1596 senesinde hac farîzasını îfâ eyledi. Medîne-i münevverede kalıp oraya yerleşti. Orada talebelere ders okutup, onların terbiyesi ile meşgûl olurdu. Çok sayıda kimseler kendisinin ilminden istifâde ettiler. Onların en üstünleri; Seyyid Emced Mirzâ, Seyyid Es'ad-ı Belhî, Şeyh Ahmed-i Senâvî, Şeyh İbrâhim-i Hindî, Şeyh Muhyiddîn-i Mısrî, MollaŞeyh bin İlyâs-i Kürdî, MollaNizâmüddîn-i Sindî gibi seçkin zâtlar olup, daha sayılamayacak kadar çok talebesi vardı.

Seyyid Sıbgatullah-ı Bervecî'nin ders okutmakla ve yazmakla meşgûliyeti çok oldu.Beş vakit namazını Mescid-i Nebî'de, Hücre-i seâdetin şarkî şebekesi yanında cemâatla kılardı. Yüksek

bir hâle sâhip olup çok cömert idi. Uzak ve yakın memleketlerden, senenin muayyen vakitlerinde kendisine pekçok para gönderilirdi. Fakat o bunların hepsini fakirlere dağıtır, elinde birşey bırakmazdı. Çok kerâmetleri görülen bir evliyâdır.

Talebesi Molla Nizâmeddîn anlatır: "Hocamın hizmetini gördüğüm bir andı. O sırada memleketimi ve çoluk çocuğumu hatırladım. Beni ağlamaklı bir hâl aldı ve gittikçe çoğaldı. Üstâdım benim bu hâlimi hemen anlayıp, bana; "Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. Ben de; "Memleketimden ayrılığım oldukça uzadı. Vatanımı ve ehlimi çok özledim" diye cevap verdim. Bu, yatsı namazından sonra idi. Hocam; "Yanıma yaklaş!" dedi. Ben de, onun üzerinde oturduğu seccâdesine yaklaştım. Hemen onu yukarıya kaldırdı. O anda memleketim ve evim gözüktü. Kendimi orada hissettim. İnsanlar, yatsı namazından çıkmışlardı. Evime girdim. O gece çoluk-çocuğumla buluşup, onların yanında kaldım. Onlarla beraber sabah namazını kıldım. Sonra kendimi hocamın huzûrunda buldum.

Eserleri: **1) Tefsîr-ul-Beydâvî Hâşiyesi, 2) Kitâbü Bâb-ıl-Vahde, 3) Risâletü İrâdet-id-Dekâik fî Şerhi Mir'ât-ül-Hakâik, 4) Risâletün Sun'at-il-Câbiriyye, 5-Risâletün fil-Cefr.**

1) Hulâsat-ül-Eser; c.2, s.243, 244

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.425

3) El-A'lâm; c.3, s.200

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.16

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.186

SIRRÎ-Yİ SEKATÎ;

Büyük ve meşhûr velîlerden. İsmi, Sırrî bin Muglis es-Sekatî, künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. Bağdât'ta doğdu. 865 (H.251)'de Ramazan-ı şerîf ayında orada vefât etti. Şûnizî kabristanına defnedildi.Ma'rûf-i Kerhî hazretlerinden feyz aldı. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin dayısı ve hocasıdır. Tasavvufta, verâ ve takvâda asrının bir tânesi idi. Hâris-i Muhâsibî ve Bişr-i Hafî'nin akrânıdır.

Sırrî-yi Sekatî; Hüşeym binBeşir,Ebû Bekir bin İyâş, Ali bin Garâb, Yahyâ bin Yemân, Yezîd bin Hârûn ve birçok âlimden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ebû Abdurrahmân Sülemî, **Tabakât-us-Sûfiyye** kitabında; "Üçüncü asırda yaşamış olan velîlerin hemen hepsi,Sırrî-yi Sekatî'den feyz almıştır." demektedir.

Zühd ve edepte pek çok harikulâde hâl ve hareketleri, tasavvufa dâir sözleri meşhûrdur. Bir yere gittiğinde, yolda olan şeyler ve havada uçan kuşlar, açık bir lisân ile kendisine selâm verirlerdi. Kırk defa yürüyerek hacca gidip geldi.Üzüntü ve dert deryâsı, hilm ve sebat dağı, mürüvvet ve şefkat hazinesiydi.

Ticâret yapardı. Bağdât'ta bir dükkânı vardı. Ticârette yüzde beşten fazla bir kâr almazdı. Bir defasında altmış altına bâdem aldı. Bâdem birden pahalılaştı. Dellâl, bâdemleri doksan altına satmak istedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri, "Ben âdetimi bozmam, ancak 63 altına satarım" dedi. Dellâl ise bunu kabûl etmeyip malları satmadı.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri anlatır: "Sırrî-yi Sekatî hazretlerinden ziyâde ibâdet ehli kimse görmedim. Dâimâ edepli bir hâlde otururdu. Allahü teâlâdan hiçbir zaman gâfil olmadı. Yetmiş yıl, hiç kimse onun ayaklarını uzatıp yattığını, edebe uymayan bir hareketini görmedi. Gece-gündüz Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu düşünür ve her zaman edepli bir şekilde otururdu. Ancak ölüm hastalığında yatağa uzanabildi."

Kendisi anlatır: "Bir gün bir hatâ işledim. O hatânın ateşi otuz yıldır içimde durmakta, hatırladıkça kalbim cayır cayır yanmaktadır. Bir gün Bağdât şehrinde, dükkânımın bulunduğu semtte yangın çıktı. Bütün dükkânlar yandığı hâlde yalnız benim dükkânım yanmamıştı. Dükkânımın yanmadığı haberi gelince, "Elhamdülillah" diye Allahü teâlâya şükrettim. Hemen akabinde, başkalarının zarâr ve ziyânını düşünmediğimi hatırlayıp, çok tövbe ve istigfâr ettim. Keffâret olarak dükkânımdaki bütün mallarımı fakirlere dağıttım. Fakat otuz yıldır, kalbimden bunun acısını silemedim."

Bir gün Lübnan'dan biri gelip; "Falan zâtın size selâmı var." dedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri buyurdu ki; "O kişiye bizden selâm söyle. İnsanlardan uzaklaşıp dağ başında oturması, yalnız ibâdetle meşgûl olması uygun değildir. Hak âşığı dediğin, çarşıda, pazarda alış verişle de meşgûl olur ve bu esnâda bir an olsun Allahü teâlâdan gâfil olmaz. İnsanlara hizmet etmesi de ibâdettir. Kişinin zarûrî ihtiyaçlarını karşılaması tevekkülüne mâni değildir."

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri anlatır: "Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin ömürlerinin son günlerinde ziyâretine gitmiştim. Yakınımda bir yelpâze vardı. Elime alıp, mübârek yüzlerine sallamaya başladım. Gözünü açtı. Elimde yelpâzeyi görünce: "Ey Cüneyd, yelpâzeyi elinden bırak! Sallama! Çünkü ateş, yellenince daha çabuk ve çok yanar." dedi. Kendilerine; "Bir emriniz var mı?" diye sorduğumda; "Dâimâ Allahü teâlâyı hatırla! Bundan gâfil olma! Âhireti unutturacak kadar dünyâ işlerine dalma!" buyurdu.

Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin kızkardeşi, bir gün ziyârete gelip: "Eğer müsâade buyurursanız evinizi süpüreyim" dedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri müsâade etmedi. Başka bir gün yine ziyâretine geldiğinde, bir kocakarının Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin evini süpürdüğünü gördü. Bunun üzerine: "Ey birâderim, ben senin hemşiren iken hâneni süpürmeme müsâade etmedin. Şimdi süpürmek için ihtiyar bir kadın getirmişsin" dedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri, hemşiresinin bu sözü üzerine tebessüm ederek buyurdu ki: "Ey Hemşirem, o gördüğün acûze kadın dünyâdır. Allahü teâlâ, dînine hizmet edene, dünyâyı hizmetçi eyler."

Cüneyd-i Bağdâdî şöyle anlatıyor: "Bir gün dayım Sırrî-yi Sekatî'ye gittim. Ağlıyordu. Sebebini sordum. "Bu gece, ibriğe su koyup biraz bekleteyim de soğusun diye aklıma geldi. Öyle yaptım. Gece rüyâmda bir hûri gördüm. "Sen kimsin?" dedim. "Suyu soğutmak için ibriği bekletmeyenin" dedi ve ibriğimi alıp yere çaldı. İşte parçaları" diyerek yerdeki dağılmış ibriğin parçalarını gösterdi."

YineCüneyd-i Bağdâdî şöyle anlatıyor: "Dört dirhemim vardı. Sırrî-yi Sekatî'nin yanına gidip, "Bunları size getirdim efendim" dedim. Bana "Oğlum! Sana müjdeler olsun. Sen kurtulmuşlardansın. Dört dirheme ihtiyâcım vardı. Kurtulmuş olanlardan birinin eli ile, ihtiyâcım olan parayı bana göndermesi için Allahü teâlâya duâ etmiştim. Sen getirdin" buyurdu."

Sâlihlerden bir zât şöyle anlatıyor: "Bir defa Sırrî-yi Sekatî'yi ziyâret etmek için evine gidip, kapısını çaldım. İçeriden "Kim o?" dedi. "Âşığın birisi" dedim. "Eğer âşık olsaydın, hep Allahü teâlâ ile meşgûl olur, bana gelmezdin" buyurdu ve; "Yâ Rabbî! Bu kimseyi hep kendin ie meşgûl eyle ki, başkaları ile meşgûl olmasın" diye duâ etti. Bu anda bende çok değişiklikler hâsıl oldu. Duâsı kabûl olmuştu."

Cüneyd-i Bağdâdî şöyle anlatır: "Hocam Sırrî-yi Sekatî, bana bir şey öğretmek istediği zaman suâl sorardı. Bir gün bana; "Ey

Cüneyd! Şükür ne demektir?" diye suâl etti. Ben de cevap olarak; "Nîmetini destek yaparak Allahü teâlâya âsi olmamaktır." deyince, "Bu hikmet sana nereden geliyor?" diye tekrar suâl etti. Ben de "Senin meclisinde bulunmaktan" dedim.

Şöyle anlatılır: Bir gün Sırrî-yi Sekatî'ye, sabrın ne olduğu soruldu. O da sabır konusunu anlatmaya başladı. Bu esnâda bir akrep dolaşmaya başladı. İğnesini defalarca kendisine

soktuğu hâlde, Sırrî-yi Sekatî hiçbir şey yokmuş gibi, sâkin sâkin konuşmasına devâm etti. Neden akrebi fırlatıp atmıyorsunuz? diye soranlara,Sırrî-yi Sekatî şöyle cevap verdi: "Sabır konusunda konuşurken, sabretmemek husûsundaHak teâlâdan hayâ ederim."

Cüneyd-i Bağdâdî şöyle anlatır: "Bir gün Sırrî-yi Sekatî'nin yanına gittim. Bana şunu anlattı: Her gün yanıma küçük bir kuş gelirdi. Elimdeki ekmek kırıntılarını yerdi. Bir kere bu kuş bana doğru geldi. Fakat elime konup ekmek kırıntılarını yemedi.Ben kendi kendime; "Ne hatâ işledim?" diye düşündüm. Daha önce ekmekle berâber bir sebze yemiştim. Bunu hatırladım ve; "Bir daha şüpheli şeyler yemeyeceğim." diyerek tövbe ettim. Bunun üzerine kuş elime kondu ve elimdeki ekmek kırıntılarını yedi."

Şöyle anlatılır: "Sırrî-yi Sekatî, bir bayram günü meşhûr bir zâtla karşılaşmış ve ona güler yüzlü olmayarak selâm vermişti. "Neden böyle yaptın?" diye sorduklarında,Sırrî-yi Sekatî; "Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte; **"İki mü'min karşılaştıkları zaman, yüz rahmet aralarında taksim edilir. Bunlardan doksan rahmet, daha güler yüzlü olana verilir"** buyurmuştur. İstedim ki, o benden daha çok sevap alsın" diye cevap verdi.

Cüneyd-i Bağdâdî yine şöyle anlatır: "Bir günSırrî-yi Sekatî'nin yanına gittim. Onu üzgün gördüm. "Neden böyle üzgünsünüz?" diye sordum. Sırrî-yi Sekatî; "Yanıma bir delikanlı geldi.Benden tövbenin ne olduğunu izah etmemi istedi. Ben de; "Günahını unutma." diye cevap verdim. O genç ona îtiraz ederek; "Hayır! Belki tövbe, günahını unutmak ve bir daha yapmamaktır." dedi. Ben de buna üzüldüm." deyince, ben de; "Benim kanâatim de, gencin kanâati gibidir." dedim. Bunun üzerine Sırrî-yi Sekatî sebebini sordu. Ben de; "Allahü teâlâ bana, işlediğim günahıma tövbe etmemi nasip ettiği zaman, tövbe hâlinde günahı hatırlamak günah olmaz mı?" dedim. Bunun üzerineSırrî-yi Sekatî sükût etti.

Kendisi anlatır: "Yaya olarak, Rum diyârına gazâ için gitmiştim. İstirahat ederken, yorgunluktan sırt üstü yatmış, ayağımı duvara dayamıştım. O esnâda bir ses duydum. Bu ses bana; "Yâ Sırrî! Köle, efendisinin yanında böyle yatar mı?" dedi. Bundan sonra, bir daha ayağımı hiçbir şekilde uzatıp yatmadım."

Cüneyd-i Bağdâdî şöyle anlatır: Hocam Sırrî-yi Sekatî hasta iken, üç günde bir ziyâretine giderdim. Bir defasında yanına girdim, uyuyordu. Baş ucunda ağlamaya başladım. Göz yaşlarım yanağına düştü. Gözlerini açıp bakınca; "Bana nasîhat et." dedim. O zaman; "Kötü kimselerle sohbet etme. İyi kimselerle berâber bulunarak, Allahü teâlâya ibâdet et." buyurdu.

Başka bir gün ziyârete gittiğimde, Sırrî-yi Sekatî'ye; "Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sordum. Bunun üzerine; "Hâlimden tabîbime nasıl şikâyet edebilirim ki, bana bunu veren O'dur." buyurdu.

Ebü'l-Abbâs bin Mesrûk şöyle anlatır: "Sırrî-yi Sekatî'yi hastalığında ziyârete gittik. Yanında uzun süre oturduk. Halbuki karnında bir sancı vardı. Sonra Sırrî-yi Sekatî'ye yanından ayrılırken, "Bize duâ edin" dedik. Ellerini kaldırdı ve şöyle duâ etti: "Yâ Rabbî! Bunlara hasta ziyâretinin nasıl olacağını öğret!"

Sırrî-yi Sekatî; Eshâb-ı kirâmdan Hâzım binHarmele'den şöyle rivâyet etmiştir: "Bir gün yolda Resûlullah efendimiz beni gördü ve buyurdu ki: **"Ey Hâzım! Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh, sözünü çok söyle. Zîrâ o, Cennet hazinelerindendir."**

Sırrî-yi Sekatî hazretleri buyurdular ki:

"Allahü teâlâyı görmekten mahrûm kalmak, en şiddetli Cehennem ateşinden daha çok azap verir."

"En kuvvetli, kudretli insan, kendi nefsini yenendir."

"Kendi nefsini terbiye edemeyen, başkasınınkini hiç terbiye edemez."

"Yarın kıyâmette herkesi, peygamberi ile çağırırlar. Ey Mûsâ aleyhisselâmın ümmeti, ey Îsâ

aleyhisselâmın ümmeti, ey Muhammed aleyhisselâmın ümmeti derler. Ancak Allahü teâlânın sevgili kullarına; "Ey Allahın velî kulları, Allahü teâlânın katına geliniz" denir. Bunun üzerine onların gönülleri, sevinçten yerinden çıkacakmış gibi olur."

"Gerçekten Allahü teâlâdan korkan, hâlinin ne olacağını ve nereye varacağını bilinceye kadar yemesini ve içmesini terk eden ve uykuyu bırakan kimsedir."

"Sâlih bir kul olmak isteyip de, yarın yaparım diyerek günlerini geçiren kimse aldanmıştır."

"Günahlara ağlamak, ayıpları ıslah etmek, Allahü teâlâya ibâdet etmek, nefsinin arzu ve isteklerine boyun eğmemek, Allahü teâlâdan korkan kalb, mümin için ne güzeldir."

"Bir adam, içindeAllahü teâlânın yarattığı her türlü ağacın bulunduğu ve ağaçların üzerinde yaratılan her cins kuşun bulunduğu bir bahçeye girse ve bu bahçedeki kuşlar ona; "Ey Allahın velîsi sana selâm olsun" deseler. Nefs de bundan sükûnet bulur ve gururlanırsa, bu kimse nefsinin elinde esir olur."

"Kul; nâfileleri yaparken farzları yapmayı unutursa ve bedeni ile ibâdet ederken, kalbi Allahü teâlâdan gâfil olursa, Hak teâlâdan uzaklaşır."

"Bâzı Peygamberler kavimlerine şöyle derler: Hayâsızların çokluğundan hayâ etmez misiniz?"

"Farzları yapmak, haramlardan kaçmak, gafleti terk etmek, Allahü teâlânın kendilerini çok sevdiği, evliyâsının ahlâkındandır."

"Dil, kalbin tercümânı, yüz kalbin aynasıdır. Kalbde gizli olan, yüzde meydana çıkar."

"Bir kimsenin ahmak olduğuna alâmet, kendi ayıbını bırakıp, başkasının ayıbıyla uğraşmasıdır."

"İyi huy, başkalarını incitmemek ve onlardan gelen sıkıntılara katlanmaktır."

"Şu üç şey Allahü teâlâyı çok üzer: Vakti boşa geçirmek, insanlarla alay etmek ve gıybet etmek."

"Kulun amellerini boşa çıkaran, kalbleri bozan, kulu en süratli helâke götüren, devamlı hüzne boğan, cezâyı çabuklaştıran, riyâyı sevdiren, ucba (amellerini beğenip güzel görmek) götüren, baş olmak hevesine kaptıran şey, insanın nefsini tanımaması, kendi ayıblarını bırakıp, başkalarının ayıblarını görmesidir."

"Gençler! Gençliğinizin kıymetini biliniz. Güç kuvvet elde iken, çok ibâdet ediniz. Biz yaşlılardan ibret alınız da, zayıf ve güçsüz duruma düşmeden evvel, çok ibâdet yapınız."(O, bu sözü söylerken, gençlerden çok ibâdet ediyordu.)

"İhtiyaç kadar yemek, ihtiyaç kadar su, ihtiyaç kadar elbise, ihtiyâca yetecek kadar bir ev ve doğru ilim sâhibi olmaktan başka, dünyâda her şey boş ve faydasızdır."

"Edebli olmak; güzel kalblilik ve akıllılık alâmetidir."

"Bir kimse bir nîmete kavuşur da bunun şükrünü yapmazsa, o nîmet elinden gider de, o kimsenin haberi bile olmaz."

"Bir kimse âmirine itâat ederse, emrindekiler de kendisine itâat eder."

"Sünnete uygun yapılan az bir ibâdetin sevâbı, bid'at işlenerek yapılan çok amelden kat kat daha fazladır."

"Mürüvvet, insanın kendi nefsini, her türlü kirden ve insanların ayıp saydıkları şeyleri yapmaktan korumak ve bütün işlerinde insanlara karşı şefkatli, merhametli ve insaflı davranmaktır."

"Çok istigfâr etmek, alçak gönüllü olmak ve çok sadaka vermek, Allahü teâlânın kendilerini

çok sevdiği, velîlerinin ahlâkından olup, Allahü teâlânın rızâsına kavuşturur."

"Kul dört şeyle yükselir. Bunlar: İlim, edep, emânet ve iffettir."

Sırrî-yi Sekatî hazretlerinde, Allah korkusu, kendini küçük ve aşağı görme hâli son derece fazlaydı; "Bağdât'ta ölmek istemem, çünkü bu insanlar, benim hakkımda iyi zan sâhibidirler. Korkarım ki, toprak beni kabûl etmez de, herkese rezîl olurum." derdi.

"Kabahatlerimden dolayı yüzümün kararacağından korkarak, her gün bir kaç defa aynaya bakarım." ve; "Keşke bütün insanların kalblerindeki sıkıntı ve üzüntüler bende olsa ve insanlar hep rahat olsalar." buyururdu.

YETİMİ SEVİNDİRMEK

Büyüklerin yoluna girmesini şöyle anlatır: "Bir gün hocam Mârûf-i Kerhî hazretlerini, hurma çekirdeği toplarken gördüm. Ona; "Bunları ne yapacaksın?" diye sordum. Bana: "Şu çocuğu ağlar vaziyette gördüm ve niçin ağlıyorsun? diye sordum. O zaman çocuk: "Ben yetimim. Annem babam yok. Bütün arkadaşlarımın güzel elbiseleri var. Fakat benim ne elbisem var, ne de oyuncağım." dedi. Ben de şimdi bunları toplayıp, satacağım ve onun ihtiyâcını alacağım." dedi.Bunun üzerine ben de Ma'rûf-i Kerhî'den izin isteyip, çocuğa bir takım elbise ve oyuncak aldım. Yetim çocuk çok sevindi.Ma'rûf-i Kerhî hazretleri bu durumu görünce; "Sen bu çocuğu sevindirdiğin gibi, Allahü teâlâ da seni sevindirsin. Dünyâ sevgisini kalbinden çıkarsın, seni bu meşgûliyetten kurtarsın." diye duâ etti. İşte bu duâ sebebi ile kurtuldum."

VARLIKLARIN EN ÂCİZİ

Sırrî-yi Sekatî bir gün vâz veriyordu. Sultânın adamlarından birisi, merâsim ile oradan geçerken; "Şuraya bir uğrayalım" deyip içeri girdi. O sıradaSırrîyi Sekatî; "Mahlûkât içerisinde en âciz ve zayıf olan mahlûk, insandır. Bununla berâber, bu kadar mahlûk arasında, Allahü teâlânın emirlerine insan kadar isyân edip yüz çeviren mahlûk da yoktur. Eğer insan iyi olursa, melekler ona gıpta eder imrenirler. Eğer kötü olursa, şeytanın bile kendisinden nefret edip, kaçtığı, şerli bir kimse olur. Ne kadar hayret edilir ki, bu kadar zayıf ve âciz olan insanoğlu, kendisine her nîmeti veren, her an varlıkta durduran, yaşatan, kudret ve azamet sâhibi olan Allahü teâlâya karşı gelmekte ve isyân etmektedir..." diye anlatıyordu. Sultânın yakınlarından olan bu kişi, bu hikmet dolu sözlerin tesiri ile, ağlaya ağlaya kendinden geçti. Bir zaman sonra kalkıp evine gitti. Hiç konuşmuyor, bir şey yiyip içmiyor, hep ağlıyordu. Sabah olunca, yürüyerek, Sırrî'yi Sekatî'nin sohbet ettiği yere gelip, anlatılanları dikkatle dinledi. Üçüncü gün yine geldi. Sohbet bittikten sonra; "Efendim! Sizin söylediklerinizbana çok tesir etti. Kabûl ederseniz, sizin talebelerinizden olmayı arzu ediyorum." dedi. Kabûl edildi. Ahmed ismindeki bu talebe, az zamanda çok yüksek derecelere kavuştu. Bir gün hocası Sırrî-yi Sekatî'nin huzûruna çıkıp; "Ey şefkatli ve merhametli efendim! Beni günah karanlıklarından kurtarıp, huzûr ve saâdete kavuşturdunuz. Bunun için Allahü teâlâ size bol bol mükâfâtlar ve hayırlı karşılıklar ihsân buyursun" dedi. Kısa zaman sonra Sırrî-yi Sekatî hazretlerine biri gelip, "Efendim, beni talebeniz Ahmed gönderdi.Rahatsız olduğunu size bildirmemi söyledi." dedi. O da gelen kimse ile talebesi Ahmed'in bulunduğu yere gitti. Şehrin dışında, sahrada çukur bir yerde yattığını ve ölmek üzere olduğunu gördüler. Bu sâdık talebesinin başını kaldırıp dizine koydu.Yüzünün tozlarını sildi. Ahmed gözünü açıp hocasını görünce çok sevindi.

Huzûr içerisinde rûhunu teslim etti. Gasl ve defin hizmetlerini yerine getirmek için şehre geri geldikleri bir zamanda, şehir halkının kendilerinden tarafa geldiklerini gördüler. Hayret edip nereye gittiklerini sordular. Onlar; "Biz şehirde (Her kim, Allahü teâlânın velî kullarından birinin cenâzesinde bulunmak isterse, Şûnîzîye kabristanına gitsin) diye bir ses duyduk. Onun

için yola çıktık." dediler. Yıkayıp kefenledikten sonra Şûnîzîye kabristanına defnettiler.

CENNET VE CEHENNEM

Buyurdu ki: "Cehennemlik olanlar, Cehennem'de iken Allahü teâlâyı görmekle şereflenebilselerdi, hiçbir zaman Cennet'i hatırlarından geçirmezlerdi. Çünkü, ismi azîz olan Hak teâlâyı seyretmek, rûha o kadar çok neşe verir ki, bu neşe ona, bedeninin çektiği azâbı unutturur. Bu azâb ile meşgûl olmak hatırına bile gelmez. Cennet'te ise, Allahü teâlâyı temâşâdan daha mükemmel bir nîmet mevcut değildir. Cennette'ki nîmetlerin hepsi yüz misli arttırılsa, fakat Cennet'te olan kimselerle Allahü teâlâ arasında bir perde bulunsa, yine de cân u gönülden feryâd ve figân ederlerdi."

UYKU GİRMEZ GÖZÜME

Sırrî-yi Sekatî'nin, hastalığı ânında,
Cüneyd-i Bağdâdî de, bulunurdu yanında,

Son hastalığı idi, Sırrî-yi Sekatî'nin,
Ağlamaya başladı, Cüneyd de bunun için.

Onun firak ateşi, hüzün kattı hüznüne,
Damladı göz yaşları, üstâdının yüzüne.

Kendini toparlayıp, dedi ki: "Ey üstâdım,
Nasîhat buyurun ki, ona var ihtiyâcım."

Buyurdu: "Kötülerle, oturup etme sohbet,
İyilerle beraber, bulunmaya gayret et!

Güçlü insan olarak, bilirim ki ben şunu,
Nefsine hâkim olup, yapmaz bir arzûsunu.

Bir kimse ki nefsini, etmemiştir terbiye,
Onun, hiç bir sözünden, fayda gelmez gayriye.

Allah'tan çok korkanın, şudur ki alâmeti,
Uyku girmez gözüne, düşünür âhireti.

Yemek ile içmekten, kesilmiştir o hattâ,
Yürüyen ölü gibi, bulunur bu hayatta.

Mahcûb ve edeblidir, önündedir başı hep,
Âhirete mâildir, dünyâyı etmez talep,

Bir müslüman, kendine, bir şeyi eylese arz,
Peki der, kabûl eder, aslâ etmez îtirâz.

Öyle çok sarmıştır ki, onu Allah korkusu
Bu korkuyla gözüne, girmez gece uykusu.

Rahatını kaçıran, bu korkudur tek sebep,
Hâlim ne olacak? diye, göz yaşları döker hep.

Buyurdu ki: "Ey gençler, aman dikkat ediniz,
Tükenir bir gün elbet, sizin de gençliğiniz.

Bizim gibi tâkattan, düşmeden henüz daha,

Gençliği fırsat bilip, kulluk edin Allah'a.

Çünkü gencin yaptığı, ibâdetin sevâbı,
Öyle çok fazladır ki, olmaz haddi hesâbı

İhtiyarlık gelince, azalır güç ve kuvvet,
Fazla sevap alamaz, yapsa da çok ibâdet."

Buyurdu: "Ey insanlar, şudur ki ahmak insan,
Kendi yaratanına, durmadan eder isyân.

Yine de hiç görmeyip, kendinin günahını,
Araştırır durmadan, başkasının aybını.

Kendi her gün işler de, türlü çeşit kabâhat,
Lâkin hiç esef etmez, dolaşır gâyet rahat.

Yine de kendisini, namzet görür Cennet'e,
Bilmez ki bu hâl onu, sürükler felâkete."

Buyurdu: "Şu kimsedir, ahlâkı iyi olan,
Etrâfında olanlar, zarar görmez hiç ondan.

Kendini kötü bilip, iyi bilir gayriyi,
Hep edepli bulunur, incitmez hiç kimseyi.

Çok sıkıntı gelse de, insanlardan nefsine,
Yüzünü ekşitmeden, göğüs gerer hepsine.

Kötülük yapana da, o yine ihsân eder,
Zîrâ onun içinde, kemlikten yoktur eser.

O hep güler yüzlüdür, suratı asılmaz hiç,
Onu gören kimseyi, kaplar bir neşe, sevinç.

Her kişi, rahatlıkla, girer onun yanına,
Zîrâ gelmez bir zarar, ondan bir yâranına."

Sevdiğin kullarının, hürmetine İlâhî,
İhsân et, iyi huylu, olalım bizler dahî.

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.48
2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.116
3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.74
4) Risâle-i Kuşeyrî; s.64
5) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.357
6) Sıfât-üs-Safve; c.2, s.209
7) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.127
8) Târih-iBağdâd; c.9, s.187
9) El-Bidâye ven-Nihâye; c.11, s.13
10) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.1, s.245
11) Nefehât-ül-Üns; s.92
12) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.21

13) Keşf-ül-Mahcûb; s.203

14) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye (49. Baskı); s.1144

15) Fâideli Bilgiler; s.35, 167, 181

16) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.3, s.300

SİNÂN EFENDİ;

İstanbul velîlerinden. Yanya'da doğdu. İsmi Yûsuf olup, babası Şeyh Yâkûb Efendidir. 1581 (H.989)da vefât etti. Tahsîlini İstanbul'da yaptı. Semâniye müderrislerinden Şâh Efendinin derslerine devâm etti. Tahsîli sırasında akranları ile oyun ve eğlenceye meyledip canı ne isterse yapardı. Babası her ne kadar ona tasavvuf ehlinin ve hallerinin tadını, hoşluğunu anlatıp, buna yönelmeye teşvik etse de dinlemezdi. Kendi bildiğine giderdi. Her iş zamânı gelince olur hükmünce, babası bir gün vâz ederken cemâate şöyle dedi: "Kardeşlerim! Bu fakirin sizlerden bir istirhamım var. Ben duâ edeyim sizler de cân u gönülden âmin deyin. Ola ki siz kardeşlerimin âmin demesi ve duâsı bereketiyleAllahü teâlâ bu duâmızı kabûl buyurur. Gönül meyvem olan evlâdım Sinân'a rahmet nazarıyla bakar da ona tövbe nasîb edip, âbidler ve sâlihler arasına katılmasını ihsân eder." dedi.Sonra gönülden duâ etti. Cemâat de içli bir sadâ ile âmîn dedi. Şartları ile yapılan bu duâ kabul olunmuştu. O sırada Sinan Efendi oraya geldi.Tövbe edip tasavvufa yöneldi. Bu hususta çok gayret gösterdi.Babasının terbiyesinde yetişip kemâle erdi. Hilâfet verildi. İstanbul'da Balat'ta Ferruh Kethüdânın yaptırdığı zâviyeye tâyin edilip, insanları irşâd etmekle, doğru yolu anlatmakla vazîfelendirildi.

Sinân Efendi küçük çocukken babası hayır duâsını almak için onu, evliyânın meşhûrlarından Merkez Efendiye götürdü. O sırada Merkez Efendi tebessüm ederek babasına; "Senin bu çocuğun istikbâli güzeldir. İyi bir kişi olacaktır. Hattâ şeyhlik makâmına otursa gerektir." buyurdu. İşâret ettiği gibi gerçekleşti.

Sinân Efendi babasının vefâtından sonra yerinde altı sene irşâd faâliyetinde bulundu. Sonra Medîne-i münevvereye gitti. Şöyle ki, Merkez Efendinin dâmâdı ve halîfesi Seyyid Muslihiddîn Efendinin vefâtından sonra Sinân Efendi, Merkez Efendinin dergâhında vâz ediyordu. O gün Sultan Murâd da MerkezEfendinin türbesini ziyârete gitmişti. Bu ziyâret sırasında Sinân Efendi ile tanıştılar. Sinân Efendi hem âlim hem de hâfızdı. Gâyet hoş bir sesi vardı.Pâdişâhın huzûrunda Kur'ân-ı kerîm okudu ve okuduğu âyet-i kerîmelerin tefsîrini yaptı. Pâdişâh hem kırâatına hem de tefsîrine hayran kaldı. Kendisini imâm tâyin etmek istedi. Ancak önceki imâmını bırakması uygun görülmedi.Sinân Efendiye bir arzusu olup olmadığını sordu. Sonra da Harem-i şerîf şeyhliği vazîfesine tâyin olundu. Bu sebepleMedîne-i münevvereye gitti. 1581 senesinde orada vefât etti. Hazret-i Abbâs'ın türbesi yakınında defnedildi.

Eserleri: **Tenbîh-ül-Gabî fî Rü'yet-in-Nebî, Tadlîl-üt-Te'vil, Risâlet-ül-Hakîka Litâlib-il-Îkân, Menâsik-ı Hac ve Tezkiret-ül-Halvetiyye'**dir.

Bir şiiri

Beni benlikden al kurtar ilâhî
Ki gide bendeden benlik günâhı
Kaçam bundan göçem olam müsâfir
Cemâlin ka'besinde kıl mücâvir.

1) Lemezât; s.253, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4546

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1110

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.200

4) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.359

SİNÂN ERDEBİLÎ;

Velîlerin büyüklerinden. İsmi Sinân Efendidir. Erdebil köylerinden Râmiye'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1544 (H.951) tarihinde İstanbul'da Koşuyolu diye bilinen yerde vefât etti.

Sinân Erdebilî önce Erdebil'de tahsil yaptı. Sonra Tebriz'e geldi.Orada Dede Ömer Rûşenî hazretlerinin sohbetlerine katıldı. Bir gece rüyâ gördü. Bu rüyâsını tâbir eder ümidiyle Dede Rûşenî hazretlerinin huzûruna geldi ve rüyâsını anlattı. Dede Rûşenî hazretleri onu dinledikten sonra; "Oğlum bizim hocamızda cezbe, kendinden geçme, aşk ve irfân, zühd ve takvâ ile ilim ve melâmîlik halleri vardı. Sonra bunları talebelerine taksim ettiler. Aşkı bize, cezbeyi Alâeddîn'e, zühdü MollaHabîb'e, takvâyı Şükrullah'a, ilmi Şeyh Sinân'a, melâmîliği Gülle'ye verdiler. Senin istediğin irfândır. O meziyet Pîr Muhammed'de idi. Şimdi ise Çelebi Halîfe'dedir. O da Rum diyârlarındadır. Senin bu rüyânın tâbiri onlarda müyesser olacaktır." buyurdu. Sonra bir mektup yazıp onu Anadolu'ya gönderdi. Sinân Erdebilî aylar süren bir yolculuktan sonra, İstanbul'a geldi. Çelebi Halîfe'nin bulunduğu dergâhı öğrendi. Bir Cumâ günüydü. Çelebi Halîfe vâz için câmiye geldi. Sinân Erdebilî de câmide bir köşeye oturup bekledi. Çelebi Halîfe onu bir köşede görünce; "Sinân, oğlum, Dede Rûşenî'nin mektubunu getir, görelim. Bakalım ne buyurmuşlar?" dedi. O da hayretle ayağa kalkıp mühürlü mektubu verdi.Çelebi Halîfe mektubu okudukta, selâmını alıp; "İnşâallah hayırlısı olur." buyurdular ve Sinân Erdebilî'ye ders olarak halvet, yalnızlık ve uzleti emrettiler.

Sinân Erdebilî, Halvetî yolunun usül ve âdâbına göre yetişip, hak yolun bilgilerini öğrenip icâzet, diploma aldı. Ayasofya Câmii yakınında talebeleri için bâzı odalar yaptırdı.Câmide ibâdetle vaktini geçirdi. Zamânın ileri gelenlerine nasîhat verdi. Maddî mânevî sıkıntısı olanların yardımına koştu. Zamânın sultânının bâzı rüyâlarını tâbir etmiş, tâbirleri aynen meydana çıkmıştır.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4356, v.144

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.521

SİNÂNÜDDÎN YÛSUF AMÂSÎ;

Anadolu'da yetişen âlim ve velîlerden. İsmi, Sinânüddîn Yûsuf bin Hüsâmeddîn bin İlyas'dır. Muhaşşi Sinân Efendi diye de bilinir. Amasyalı olduğu için Amâsî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Babası Şeyh Hüsâmeddîn Efendi Halvetiyye yolunun büyüklerinden olup, Amasya'da medfûn bulunan Şeyh Habîb-i Karamânî'nin halîfelerindendir. 1487 (H.893) senesinde o zamanki Amasya sancağına, bugünkü Tokat iline bağlı Erbaa ilçesi Bidevî köyünde doğdu. 1578 (H.986) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri, kayınpederi Sarıgürz'ün yaptırdığı mescidin bahçesindedir.

İlk tahsîlini yaptıktan sonra, Amasya Küçük Ağa Medresesi müderrisi olan Emir Kulu Şemseddîn Efendinin hizmetinde bulunup, ondan ilim tahsîl etti. Yine Amasya Hüseyniyye Medresesi müderrisi Taşköprülü Muslihuddîn Efendiden aklî ve naklî ilimleri beş sene müddetle tahsîl etti. Taşköprülü Muslihuddîn Efendi Bursa Sultâniyye Medresesine naklolununca, o da berâberinde gitti. Daha sonra Sahn-ı semân müderrislerinden olan Muhyiddîn Fenârî'nin talebeleri arasına dâhil olup, ondan **Telvih** adlı eseri sonuna kadar okudu. Yedi sene müddetle onun hizmetinde ve ilmî sohbetlerinde bulunduktan sonra, Anadolu kadıaskerliğinden emekli ve Sahn-ı semân müderrisi olan Gürz Seyyidî Efendiden

ilim öğrendi. 1518 senesinde ŞeyhülislâmZenbilli Ali Efendiye talebe olup, ondan da istifâde etti. Kânûnî Sultan Süleymân pâdişâh olunca, Kânûnî'nin hocası Hayreddîn Efendi, ilim öğrenen talebelerin fazîletli ve zekîlerini topladığı zaman, ŞeyhülislâmZenbilli Ali Efendinin talebelerinden Sinânüddîn Yûsuf bin İlyâs'ı da almıştı. 1521 senesinde mülâzim, stajyer olarak vazîfelendirildi. 1522 târihinde Gelibolu Saruca Paşa Medresesi müderrisliğine, 1524 senesinde Edirne Taşlık Medresine müderris olarak tâyin edildi. Uzun müddet ilim öğretip talebe yetiştirmekle meşgûl olduktan sonra, 1531 senesinde İstanbul'da Dâvûd Paşa Medresesine nakledildi. 1533 senesi sonlarına doğru Saçlı Emir Efendi yerine Gebze'de Mustafa Paşa Medresesine tâyin olundu. 1534 senesinde Edirne Dâr-ül-Hadîs'inde vazîfelendirildi. 1535 senesinde Sahn-ı semân Medresesine terfî ettirildi. 1538 senesinde Edirne İkinci Bâyezîd Medresesine naklolundu. 1539 senesinde Haleb'e kâdı tâyin olundu. Buradayken, Bağdât Beylerbeyi Üveys Paşanın teftişine memur edildi. Teftişten sonra Üveys Paşa bu vazîfeden azlolundu. Fakat Sinânüddîn Yûsuf Efendi Haleb'e döndüğü zaman, Üveys Paşaya Haleb Beylerbeyliği verilmiş olduğunu gördü. Bu sebepten vazîfeden ayrıldı. 1544 senesinde Bursa kâdılığına tâyin edildi. 1545 senesinde Edirne, 1547 senesinde de İstanbul kâdılığına tâyin olundu. Aynı sene içinde Anadolu kâdıaskerliğine getirildi. 1551 senesinde bu vazîfeden alındı. Hac ibâdetini yapıp, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimizin kabr-i şerîfini ziyâretten döndükten sonra 1561 senesinde Süleymâniye Dâr-ül-Hadîs'ine müderris oldu. Buradayken kendisine, **Kâdı Beydâvî Tefsîri**'ne hâşiye yazdığı için hâşiye yazan mânâsına "Muhaşşî" denildi. 1565 senesinde **Ebüssü'ûd Efendi Tefsîri**'ni tamamlayınca, bütün talebeleri Sinânüddîn Yûsuf Efendinin yanına mülâzim, stajyer olarak verildi. 1575 senesinde ihtiyarlığı ve zayıflığı sebebiyle emekli oldu. 1578 senesinde Fâtih Câmiinde Cumâ namazı kılarken hastalandı. Üç gün sonra vefât etti. Cenâze namazını, Müftî Kâdızâde Efendi kıldırdı. Kayınpederi Sarıgürz'ün yaptırdığı mescidin hazîresinde, bahçesinde defnolundu. Anadolu Hisarı'nda iki mescid ve Amasya'da bir câmi inşâ ettirmişti.

Sinânüddîn Yûsuf Efendi, zamânındaki âlimlerin ve velîlerin yükseklerinden, ilim ve irfân sâhibi bir zâttı. Mütevâzî bir zât olan Sinânüddîn Yûsuf Amâsî, Ebüssü'ûd Efendi vefât ettiği zaman Şeyhülislâmlığı teklif ettikleri halde kabûl etmemişti. Yetiştirdiği talebeleri kazasker oldukları halde gelip elini öperlerdi. İlmî üstünlüğü herkes tarafından kabûl edilirdi. Tatlı dilli, güler yüzlüydü. Uzun ömrünü; ilim öğrenmek, ilim öğretmek ve eser yazmakla geçirmiştir. Kara Hüseyin ve Mehmed Çelebi adlarında âlim ve fâzıl iki oğlu vardı.

Eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Hâşiye-i Tefsîr-i Kâdı Beydâvî:** Çok kıymetli bir hâşiyedir. **2) Hidâye**'nin muâmelât kısmına yazdığı hâşiyesi. **3) Şerh-i Mevâkıf, Miftah, Telvîh ve Tecrîd** adlı eserlerin kenarlarına yazdığı ta'likâtı.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.248

2) Peçevî Târihi; s.32

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.262

SİRÂCEDDÎN ÖMER HALVETÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Ömer bin Ekmelüddîn, künyesi Ebû Abdullah, lakabı Sirâcüddîn'dir. Geylan kasabalarından Labîcan'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1397 (H.800) târihinde Tebriz yakınlarında Mîr Ali Kapısı ile anılan yerde vefât etti ve oraya defnedildi.

Ömer Halvetî, Harezm'e gelip orada MuhammedHarezmî hazretlerinin sohbetlerinde yetişti. İcâzet, diploma alıp, Tebriz'den Herat'a giderek tâliblere ilim ve edep öğretti.

Evliyâlık yoluna girişi şöyle anlatılır: Gençliğinde ata binme hevesi vardı. Âlim ve velî bir zât olan babalarının yolu üzere değil de asker olmak sevdâsında idi. Bu sebeple bir müddet

askerle birlikte seferlere katıldı. Bir harpte birliği dağıldı ve herkes bir tarafa kaçtı. Kendisi de atını bilmediği bir yöne sürdü. Giderken bir kısım eşkıyâ peşine takılıp etrâfını kuşattı. Ölümle karşıkarşıya kalmıştı. Birden velîlerden olan ceddi, karşısında beliriverdi ve ona hitâben; "Ey Ömer! Ya yolumuzda olursun veya bu eşkıyâlar senin başını keser. İkisinden birini seç!" buyurdular. Ömer Halvetî yaptıklarına pişman olup, ilim ve edep yolunu seçtiğini bildirdi ve ceddinden yardım istedi. O sırada haydutların bir kısmı anlaşılmayan bir şekilde yere yıkıldı. Diğerleri selâmeti kaçmakta buldular. Ömer Halvetî o gece sabaha kadar at sürdü. Seher vakti bir şehir kenarında bağlık ve bahçelik bir yere geldi. Bahçenin içinde bir zât, talebeleriyle birlikte sohbet ediyordu. Yanlarına gitti. Talebelerin arasına oturdu. Tam o sırada o zât ona döndü ve; "Elhamdülillah, seni bize bağışladılar. Biz de seni velîliğe lâyık gördük." buyurdu. Talebeliğe kabûl edip ona nefsiyle mücâdele yollarını öğrettiler.

Ömer Halvetî hocasının emrini can ve başla dinledi. Nefsinin arzu ve isteklerini yapmadı. Nefsiyle uğraşması o dereceye ulaştı ki, insanlardan uzaklaşıp dağlara gitti. Bir ağaç koğuğunu kendisine mekân edinip orada ibâdet ve tefekkürle meşgûl oldu.

Necmüddîn Hasan anlatır:

"Ömer Halvetî hazretleri, birbiri ardınca kırk erbaîn yâni kırk kere kırk gün bir yere kapanıp ibâdetle meşgûl oldu. Bu sırada rüyâda kendisine, Resûlullah efendimiz tarafından mânevî taçlar giydirildi. Pîr Ömer Halvetî hazretleri tevhîd kelimesini dâimâ söylerdi. Ne zaman tevhîd kelimesini okusa, dağlardaki vahşî hayvanlar ve kuşlar dergâhının etrâfına gelip halka olur, onun tevhîd okuyuşunu dinlerlerdi.

Muhammed Harezmî hazretleri vefât edeceklerinde yerine Pîr Ömer Halvetî'yi tâyin etti ve; "Yüksek sırları ve mânâları bilen ve akranından önde olan Pîr Ömer Halvetî vekîlimizdir." buyurdular.

Pîr Ömer Halvetî hazretleri hocasının vefâtından sonra, insanlara hak yolun bilgilerini öğreterek kalplerine Allah aşkını yerleştirdi. Nefisle ilgili şu nasîhatını çok söyler; "Kişi dâimâ nefsine muhâlefet etmeye devâm etmeli ve onun arzularını yerine getirmemeli, sıkıntılara göğüs germeli, açlığı sevmelidir. Hak yolun yolcusu kendisine lâzım olanı bilmeli, lâzım olmayanı terk etmelidir." buyururdu.

Şehrin vâlisi ava çıkmıştı. Vâlinin önüne bir ceylan çıktı. Vâli avı görünce, ardına düştü ve atını peşinden sürdü. Bir zaman tâkib etti. Fakat yakalayamadı. Önüne bir ırmak çıktı. Avını yakalamak için atını ırmağa sürdü. Irmağı geçmek üzereyken sular yükseldi ve vâli boğulmak tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. O esnâda kıyıdan Ömer Halvetî, vâliye seslenerek; "Bize âid olan yerlerde hayvanları niçin incitirsiniz. Bir daha böyle yapmayın." deyip elini uzattı. Tuttuğu gibi vâliyi atıyla birlikte çıkarıverdi. Vâli bunu görünce, af dileyip talebeleri arasına girdi.

Pîr Ömer Halvetî hazretlerine hak yolun yolcusunda ne gibi özellikler olur diye soruldu. O; "Kişi akıllı ve idrâk sâhibi olmalı. Sükût etmeli. İnsanlarla az görüşmelidir." buyurdu.

Ömer Halvetî hazretleri bir ara Mısır'a gidip, orada kaldı. Yedi kerre hac yaptı. Mısır SultanıFerec bin Berkuk kendisine çok hürmet ederdi. Celâyirli Sultânı Üveys'in arzusu üzerine Tebriz'e geldi.Çok talebe yetiştirdi. Talebelerinin önde gelenleri Seyfeddîn, Ebû Yezîd, Zâhirüddîn ve Ehî Mîrîm'dir. Vefâtlarından sonra yerlerine Ehî Mîrîm geçmiştir.

ODUN TAŞIRDI

Ömer Halvetî hazretleri talebeliği yıllarında hocasının dergâhına odun taşırdı. Bir gün yine erkenden dağa gitti. Ormanda yemyeşil çimenli bir yer bulup; "Buradan daha güzel namaz kılacak bir yer yoktur." diyerek orada birkaç rekat namaz kıldı. O sırada gönlüne bir düşünce

gelip; "Elhamdülillah! Nice kimseler vardır ki, şu anda gaflet uykusundadır. Onlar ne ibâdet eder, ne Allahü teâlânın emirlerine uyar, ne de haramlardan sakınırlar. Biz ise çok şükür gücümüz yettiği kadar ibâdet yapıyoruz." deyiverdi. Sonra kalkıp bir müddet gezindi. Birden kulağına Allahü teâlâyı zikreden sesler geldi.Etrâfı dinledi.Bu sesler çok hoşuna gitti. Hemen sesin geldiği tarafa yöneldi. Gördü ki, bir adam baş aşağıya durmuş diliyle Allahü teâlâyı anıyor, zikrediyor. Onun yanına yaklaştı, selâm verdi ve böyle durmaktaki maksadını sordu. O kimse; "Vücûdum bir zaman kıyam üzere ayakta idi. Lâkin ona alıştı. Sonra rükû üzere kaldım, ona da alıştı. Bir zaman da secdede kaldım. Onun da lezzetini alamaz oldum. Şimdi ben ibâdet ediciler ve hamdedenler zümresine katılmak için bu şekilde zikir ve hamdetmeyi bedenime lâyık gördüm. Ben yatsı namazını kıldıktan sonra buraya gelir, bu hâlimle Rabbimi zikrederim." buyurdu. Ömer Halvetî bunları işitince, kendini beğenme hâlini hatırlayıp, tövbe etti ve; "Allahü teâlânın zikreden nice sâlih kulları varmış." diyerek pişmanlık içinde hocasının dergâhına döndü. Hâlini hocasına anlatmak istedi. O sırada hocası talebelere vâz etmeye başlamıştı. Bu durumu kendisi şöyle anlatır:

"Hocam bir müddet vâzla meşgûl oldu. Benim hâlimi anlamış olacak ki: "Bâzı insanlar vardır ki, hemen kendisinin yetiştiğini ve çok ibâdet ettiğini söyler. Bir-iki rekat namaz kılmakla öğünür, mânevî dereceler ümîd ederler. Halbuki öyle Hak âşıkları vardır ki, onlar akşamdan sabaha başı üzere durup Rabbini tahmîd (Elhamdülillah), tekbir (Allahü ekber) ve temcîd (Lâ havle velâ kuvvete illâ billah) ederler." buyurdu." Sonra Ömer Halvetî, hocasının yardımı ile dağlarda bu hâl ile hallenip, Allahü teâlâyı zikreder oldu.

1) Lemezât, Üniversite Kütüphânesi, No: 1894, v.128

2) Tıbyân-ül-Vesâil

SİVÂSÎ ABDÜLMECÎD EFENDİ;

Osmanlı âlim ve velîlerinden. Halvetiyye yolunun Şemsiyye kolu kurucusu Şemseddîn Sivâsî (Kara Şems) hazretlerinin kardeşi Şeyh Muharrem Efendinin oğludur. İsmi Abdülmecîd, künyesi Ebü'l-Hayr, lakabı Mecdüddîn'dir. Şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanmıştır. Sivâsî nisbesiyle meşhûr olmuştur. 1563 (H.971) senesinde Tokat'ın Zile ilçesinde doğdu. 1639 (H.1049) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri Eyüb Nişancası'ndaki evinin bahçesindedir.

İsmi Abdülmecîd Şirvânî hazretlerinin ismine hürmeten konulmuş olan Abdülmecîd Efendi, küçük yaşından îtibâren babasından ilim öğrendi. Yedi yaşına geldiği zaman Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. AmcasıŞemseddîn Efendiden (Kara Şems) zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsîl etti. Arabî ilimler, fıkıh, tefsîr ve hadîs ilimlerinde yüksek derece sâhibi oldu. **Keşşâf Tefsîri'ni** okutması husûsunda amcasından icâzet aldı.

Uzun müddet amcasıŞemseddîn Sivâsî'nin sohbetinde kalıp feyz aldı. Tasavvufî hakîkatlere kavuşup yüksek mânevî derecelere ulaştı. Otuz yaşına geldiğinde amcası Şemseddîn Efendi ona; "Doğru yolu göstermek sana geç vâki olur, ama gâyet güzel olur. Sen diğer akranlarını geçip hepsinden yüksek olursun." buyurarak, Merzifon ve çevresi ahâlisineAllahü teâlânın dînini ve sevgili Peygamberimizin güzel ahlâkını anlatmakla vazifelendirdi. SonraŞemseddîn Sivâsî hazretleriyle beraber Eğri seferine gidip, orada vefât eden Pîrîzâde Velî Efendinin yerine, Zile'dekiHalvetî Dergâhında vazifelendirildi. Burada insanlara doğru yolu ve güzel ahlâkı anlatmakla ve talebe yetiştirmekle meşgûl oldu.

1604 senesinde Sivas'daki Şemsiyye Dergâhı şeyhi ve Kara Şems'in dâmâdı Receb Efendi vefât edince, onun vazifesini yürüttü. İlim ve irfândaki şöhretini duyan Sultan Üçüncü Mehmed Han tarafından İstanbul'a dâvet edildi. Üçüncü Mehmed Han, Abdülmecîd Efendiyi İstanbul'a dâvet ederken, kendi el yazılarıyla şu mektubu yazmışlardı:

"Fazîlet ve kerâmet sâhibi Sivaslı Abdülmecîd Efendi! Merhûm amcan Şemseddîn Efendinin, Eğri seferinde maddî ve mânevî çok yardımlarını gördüm. Döndükten sonra İstanbul'da kalmasını istemiştim. Fakat o arzu etmeyince, ihtiyârlığı sebebiyle memleketine gitmesine izin verdim. Şimdi sizin söz, fiil ve diğer özelliklerinizle ona tam olarak benzediğinizi duydum. İstanbul'u teşrifinizi cân-ü gönülden istiyorum. Hatt-ı şerîfim size ulaştığı zaman ihmal etmeyesiniz."

Bu mektup üzerine Abdülmecîd Efendi İstanbul'a geldi. İstanbul'daki ilk vâzını Ayasofya Câmiinde verdi. Bir müddet Ayasofya civârında oturdu.Sonra kendisine talebe olan Reis-ül-küttâb La'lî Efendinin hediye ettiği, Eyüb Nişancası'ndaki bahçe içindeki eve yerleşti. Dâr-üs-seâde ağalarından Mehmed Ağa tarafından, Çarşamba'da yaptırılan Mehmed Ağa Dergâhında, insanlara doğru yolu anlatmakla vazifelendirildi. Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi tarafından câmi hâline getirilen Atpazarı'ndaki Hüsam Bey Mescidinde deCumâ vâizi olarak vazife yapıp, insanlara hak ve hakîkati anlatmaya devâm etti. İstanbul halkının vâz ve nasîhatlerine gösterdiği yüksek alâka üzerine, ŞehzâdeCâmiine vâiz olarak nakledildi. Bir müddet orada insanlara yüce dînimizin emir ve yasaklarını, sevgili Peygamberimizin güzel ahlâkını anlattıktan sonra, Yavuz Sultan Selim Câmiine Cumâ vâizi olarak görevlendirildi. Sultan Selîm civârında bir mescid ve Sivâsî Dergâhını inşâ ettirip, hizmete devâm etti. Sultan Ahmed Câmii yapılırken, temel atma merâsiminde bulunup, duâ etti ve temele ilk taşı koydu. Sultan Ahmed Câmiinin yapımı tamamlanıp ibâdete açılınca, ilk vâzı Abdülmecîd Efendi verdi. Ölünceye kadar bu câminin vâizliğini yürüttü.

Üçüncü Mehmed, Birinci Ahmed, Birinci Mustafa, Genç Osman ve Dördüncü Murâd Han devirlerinde yaşadı. İnsanlara hep Hakkı tavsiye edip, kötülüklerden sakındırdı. İlmi, irfânı ve olgunluğuyla sultanlar ve diğer devlet erkânı yanında büyük bir nüfûz sâhibi oldu. Pâdişâh ve diğer devlet erkânı, önemli hususlarda sık sık görüşlerine başvururlardı. Karayazıcı ve Uzunbölükbaşı isyanlarının bastırlmasında önemli rolü olmuş, hükümete faydalı tavsiyelerde bulunmuştu.

Sultan Dördüncü Murâd Hâna Bağdât'ın İranlılardan geri alınacağını müjdelemiş, pâdişâh sefere çıkarken de hazret-i Ömer'in kılıcını beline kuşatmıştı.

Şeyhî Abdülmecîd Sivâsî hazretlerinin birçok kerâmetleri ve halleri görülmüştür. Şeyh Lütfi Efendi **Hediyyetü'l-İhvân** adlı eserinde bildiriyor ki: **Lemezât** kitâbı sâhibi Şeyh Hulvî Mahmûd Efendi şöyle nakletti: "Kocamustafapaşa Dergahında irşâdla vazîfeli olan hocam Necmeddîn Hasan Efendi ikinci defâ hacca gittiklerinde vedâ edecekleri zaman bana; "Hulvî Çelebi! Olgun ve olgunlaştırabilen kardeşlerimizden kime kalbin meylederse ondan tasavvuf yolculuğunu tamamla!" deyince, kalbimde Sivâsî Abdülmecîd Efendiye karşı bir meyl ve muhabbet peydâ oldu. Bilâhare Şeyhî Abdülmecîd Sivâsî'nin huzûruna varıp hâlimi arz ettim. Bana Halvetiyye yolunun usûlüne göre zikir telkîn etti ve hocana teveccüh et buyurdu. Onun bildirdiği şekilde zikirle meşgûl oldum. 1610 senesi Rebîulevvel ayının on beşinci günü tekrar huzûruna vardığımda zikir telkîninde bulunduktan sonra bana; "Bundan sonra bize teveccüh et!" dedi. Ben, kendi kendime, her defâsında hocana teveccüh et diyordu bunda ise "Bize teveccüh et." dedi. Bunun bir hikmeti vardır. diye düşündüm. Aradan bir müddet geçince, hocam Necmeddîn Hasan Efendiyle hacca gidenler döndü. Fakat hocamı onlar arasında göremedim. Sorduğumda, Necmeddîn Hasan Efendinin, Abdülmecîd Sivâsî hazretlerinin; "Bize teveccüh edin." buyurduğu zaman Yemen'de vefât ettiğini öğrendim. Abdülmecîd Sivâsî hazretlerinin huzûruna girip; "Sultanım bu ne büyük kerâmettir." dediğimde; "Hulvî Efendi! Görünen kerâmete îtibâr edilmez. Asıl kerâmet mânevî kerâmet olup İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymaktır." buyurdu.

Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derece sâhibi olan Şeyhî Abdülmecîd Sivâsî, güzel ahlâk ile ahlâklanmıştı. Birinci Ahmed Hâna sunduğu manzum şikâyetnâmede memleketin ve milletin içinde bulunduğu hâli anlatmış, muvaffakiyet için kendisine adâlet ve meşveret tavsiye

etmişti. İslâm dîninin hep ilerlemeyi emr ettiğini anlatmış, gelişmelere karşı çıkan din adamı kılığına girmiş din düşmanlarıyla tarîkatçi geçinen câhil ve sapık kimselerle ve bid'at ehliyle mücâdele etmişti. İstanbul'da vâz, irşâd ve ilim öğretmekle meşgûl iken 1639 (H.1049) senesinde vefât etti.Eyüp Nişancası'ndaki evinin bahçesine defnedildi. Vefâtından iki yıl sonra gördüğü bir rüyâ üzerine, Mahpeyker Kösem Sultan, kabrinin üzerine bir türbe yaptırdı. Bu türbe bugün müminler tarafından ziyâret edilmekte, vesîle edilerek yapılan duâlar kabûl olunmaktadır.

Nakledilir ki: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri, mânevî hâl âleminde, gelip Abdülmecîd Sivâsî'ye; "Benim Mesnevî kitabıma şerh yazmanızı istiyorum." buyurdu.Abdülmecîd Efendi de özür beyân edip; "Hâşâ benim haddim değildir. Sizin inci gibi sözlerinizi şerh etmek bir yana anlamaktan âcizim. Birçok şerhler yazılmıştır. Bizim şerhimize ne gerek var." deyince, Mevlânâ hazretleri; "Onlar da güzel, fakat söz başka hâl başkadır. Benim Mesnevî'mi şerh etmek sizin gibi hâl sâhibi, kelâm ilminde ve tasavvuf mârifetlerinde yüksek birisine gerekir." buyurdu. Abdülmecîd Sivâsî hâl âleminden beşeriyet âlemine dönünce, emri birkaç gün ihmâl etmişti. Bir gün yine hâl âleminde iken Mevlânâ hazretleri zuhûr edip; "Size Mesnevî'me şerh yazın demedim mi?" buyurdu. Abdülmecîd Sivâsî hazretleri özür beyân etmek istediğinde; "Biz şimdi sizi topuz ile îkâz ederiz." buyurdu. Ertesi sabah pâdişâh tarafından iki asker gelip, Şerh yazılmasına dâir fermanı ve yüz altın sikke getirdiler. Abdülmecîd Sivâsî fermanda; "Benim fazîletli pederim, bu saat Mevlânâ hazretlerinin Mesnevî'sine şerh yazılmasını emr ediyorum. Biz de emrolunduk." diye yazılı olduğunu gördü. Hemen emre uyup şerh yazmağa başladı. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin istediği özellikte, nefis bir şerh yazdı.

"Şeyhî" mahlasıyla pek güzel şiirler yazanAbdülmecîd Sivâsî'nin birçok kıymetli eseri vardır. Bu eserlerin bâzıları şunlardır: **1) Fâtiha Tefsîri, 2) Mesnevî Şerhi:** Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin **Mesnevî**'sine yazdığı çok kıymetli şerhidir. **3) Lezâiz-ül-Âsâr ve Letâif-ül-Ezhâr, 4) Maskal-ül-Kulûb, 5) Şerhun alâ Kasîde-i Mîmiyye li-Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 6) Fezâilü Salât-in-Nebî, 7) Dürer-ül-Akâid, 8) Dîvân-ı İlâhiyyât, 9) Şerhu Cezîret-il-Mesnevî, 10) Umdet-ül-Müsteiddîn fis-Sarf, 11) Mekâsid-i Ayniyye ve Mesâid-i Ervâh-ı Tayyibe veAyniyye:** Bu eser Şeyh Yâr Ali bin Siyâvuş Divriği'nin **Kitâb-ül-Mekâsid-ün-Nâciye fil-Mebde-i vel-Meâşî vel-Me'âd** adlı eserinin şerhidir. **12) Kahr-üs-Sûs fî İlcâm-in-Nüfûs, 13)Meyâdîn-ül-Fürsân fî Kavâid-i Fârisiyye. 14) İrâde-iCüz'iyye, 15) Hadîs-i Erba'în.**

1) Hediyyet-ül-İhvân (Mehmed Nazmi) Süleymâniye Kütüphânesi, HacıMahmûd EfendiKısmı, No: 4587, vr. 57a

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.170

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.62

4) Sicilli Osmânî; c.3, s.400

5) Keşf-üz-Zünûn; s.1130, 1829

6) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.120

7) Îzâh-ül-Meknûn; c.2, s.401, 403

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.188

SOFU BABA;

Van evliyâsından. İsmi MustafaEfendidir. Sofu Baba adıyla meşhûr oldu. Van eşrâfındanAbdullah Tüfekçibaşızâde'nin torunu olup babasının adı Abdurrahmân Efendidir.

On dokuzuncu yüzyılın son yarısında Van'da yaşadı. Kabr-i şerîfi İpek Yolu üzerinde olup, ziyâret mahallidir. Kabri yanında kendi adıyla anılan Sofu Baba Câmii vardır.

Mustafa Efendi gençliğinde evliyânın büyüklerinden ve Peygamber efendimizin soyundan olan Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretlerini tanımakla şereflendi. Tanıması şöyle anlatılır:

Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretleri her sene Van'a gelir, Şâbâniye mahallesindeki câmide halka vâz eder, ilim ve edep öğretirdi. Vâzlarına devâm edenler arasında MustafaEfendi de vardı. Seyyid Fehîm hazretleri sıcak bir yaz günü dersine gelen talebeleri imtihan etmek maksadıyla; "Birisi olsa da Erek Dağından bir tabak kar getirse. Bir karlı su içseydik." buyurdu. MustafaEfendi sessizce bu işe tâlib oldu. Binbir zorlukla kısa zamanda dağa gidip kar getirdi. O zaman Seyyid Fehîm hazretleri ona ismini sordu ve duâ etti. O sırada Mustafa Efendi'de bâzı haller görüldü ve ağlamaya başladı. Gönlü her şeyden boşalıp muhabbetle doldu. Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretlerine candan âşık oldu. Sonra hocası Van'da kaldığı müddetçe yanından hiç ayrılmadı.

Sofu MustafaEfendi anlatır: Bir zaman Başkale'den Suvar Ağa ile birlikte Van'a koyun götürüyorduk. Dağda müthiş bir tipiye yakalandık. Dağ başında tipi fırtınası bir nevî ölüm demektir. O zaman endişe ile hocam Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretlerini hatırlayıp gözlerimi kapadım. Bir müddet o halde kaldım. Sonra gözlerimi açtım. Fırtınayı dinmiş gördüm. Daha sonra selâmetleVan'a geldik. Ben burada Seyyid Abdülhakîm-iArvâsî hazretlerine uğradım. Abdülhakîm Efendi beni görünce; "Çok mu korktunuz?" dedi. Ben sükût edince; "Nasıl olsa kurtulurdunuz. Hocasını hatırlayanın ve bağlılığı olanın endişesi yersizdir." buyurdu.

Sofu Baba'nın o târihte ışıklandırma için Arvas'a getirdiği yağ küpünün ve yakılan yağ ile isten kararmış duvarlarının hâlâ Arvas'taki medresede durduğu bildirilmektedir. Seyyid Fehîm hazretlerinin torunu rahmetli Tâhâ Arvas Efendiye, dergâhı ziyâret edenlerce; "Neden bu şekilde bırakıldığı?" sorulduğunda o, Sofu Baba'nın getirdiği küpü göstererek; "Eski mânevî havanın dağılmaması için o zamanki durum silinmesin diye badana yaptırmaya kıyamadık." demiştir.

Sofu Baba'nın sülâlesinden Fehîm isminde birçok zât vardır. Sofu Baba'nın oğlu Sıtkı Efendi onun oğlu Ağabey diye bilinen Abdurrahmân Efendi, onun oğlu Fehîm Efendi, Fehîm Efendinin oğlu ise mahkeme zâbit kâtipliği yapmış olan Necmeddîn Efendidir.

HİÇ DÖNÜP BAKILIR MI HIZIR'A

Seyyid Fehîm hazretlerinin Van'dan ayrılmasından sonra Mustafa Efendi onun hasret ateşiyle sararıp soldu. Kimseye bakmaz ve sokağa çıkmaz olmuştu. Bunun üzerine kendisine Sofu dediler. Sofu Mustafa Efendi bir kış günü annesine; "Anneciğim heybemi hazırlaArvas'a gideceğim." dedi. Annesi durumunu ve hocasına olan derin sevgisini bildiğinden; "Etme oğlum bu karda kışta evden dışarı çıkılmaz. Aç kurtlar seni yerler. Gitme. Bahar yaklaşıyor. Biraz bekle. O zaman gidersin." dedi. Lâkin onun kararlı olduğunu anlayınca, çâresiz heybesini hazırladı. Mustafa Efendi hediye olarak Arvas'ta büyük ihtiyaç olan bir küp kandil yağı da alarak yola koyuldu. Soğuk dondururken, kurtlar yiyecek ararken dağ dere demeyip gece gündüz yola devâm etti. Yol, yüz kilometre kadardı.

Sofu Mustafa Efendi yüksek bir dağ tepesindeyken karşısına biri çıktı ve; "Oğlum! Aç isen sıcak yemek vereyim. Nereye gidiyorsan ben götüreyim." dedi. Genç âşık onunla oturup konuşmadı. Yoluna devâm etti. O devamlı Seyyid Fehîm hazretlerini düşünüyor, onun aşkı damarlarındaki kanı ısıtıyor, kendini ona o kadar yakın hissediyor, karşısındaki hayâlini; "Çabuk gel, seni bekliyorum." der halde görüyordu. Geri dönmek aklının ucundan geçmiyordu. Nihâyet bir akşam vakti Arvas Câmiinde ezân okundu. Seyyid Fehîm hazretleri mihrâba geçmeyip biraz durdu. Halbuki böyle yapmazlar, ezan okununca mihrâba geçer,

imâm olur, huzûr içinde namaza dururdu. Talebeleri ve cemâat; "Bunda bir hikmet vardır." düşüncesinde iken Seyyid hazretleri; "Bir yolcumuz geliyor. Kendisi farkında değil ama nerede ise donacak." buyurdu. Hakîkaten biraz sonra kapıdan içeri Sofu MustafaEfendi girdi. Buzdan kardan bir adam gibiydi. Seyyid Fehîm hazretlerinin emriyle papuçlarını ve paltosunu çıkardılar. Sobayı yaktılar. Genç âşık kendine gelince hocasının o mübârek ellerini muhabbet ve eşsiz aşkı ile öptü, öptü. Ağladı öptü. Karada ölümle savaşan, kendini suya atmak için çırpınan bir balığın suya kavuşması, deryâya dalması gibi rahatladı. Herkes bu hâle şaşa kaldı. O zaman Seyyid Fehîm hazretleri âşık gence; "Peki yolda karşına çıkıp, sana yardım etmek isteyeni tanıdın mı? O Hızır aleyhisselâmdı. Niçin yardımını istemedin?" buyurdu. Âşık genç; "Efendim! Tanıdım size selâmı var, ama o anda sizinle öyle bir huzurda idim, kendimi bütün varlığımla size öyle vermiştim ki, Hızır aleyhisselâmla konuşmakta bir fayda görmedim. Ben ona güvenerek değil, aşkınıza tutunarak geliyordum. Her adımda size biraz daha yaklaşıyor, karşımda sizi daha net görüyor, himmetinizi her zerremde hissediyordum. Beni bana bırakmıyordunuz." dedi. Sonra namaza durdular.

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.2, s.795

2) BizimEller Van; s.78

SOFYALI BÂLÎ EFENDİ;

Rumeli'de yetişen büyük velîlerden. Bugünkü Arnavutluk sınırları içinde kalan Usturumca'da doğdu. 1553 (H.961) senesinde Sofya'da vefât etti.Kabri, Sofya yakınındaki Sâlihiyye'dedir.

Küçük yaştan îtibâren ilim öğrenmeye başlayan Bâlî Efendi, Sofya ve İstanbul'da ilim tahsil etti. Zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri öğrenip âlim oldu. Velîlerin sohbetlerinde bulundu. Kalbinin tasfiyesi ve nefsinin tezkiyesi ile meşgûl oldu. Nefsinin kötü isteklerini terk ederek, kalbini temizledi.

Yedi sene dağlarda, mağaralarda dolaştı. Tek başına kalıp, herkesten uzak durdu. İstanbul'a gitti. Tavukpazarı yakınlarında, Hakîm AliPaşanın kendisi için inşâ ettirdiği dergâhta, insanlara ilim öğretip feyz saçmakla meşgûl olan Kâsım Çelebi'nin hizmetine girdi. Kâsım Çelebi, Çelebi Halîfe nâmıyla meşhûr Cemâl Halvetî'nin talebesiydi. KâsımÇelebi'nin ilim ve feyzinden istifâde ile kemâle gelip olgunlaşan Bâlî Efendi, ahlâkta güzel, amelde gayretli, ilimde üstün oldu.

Kâsım Çelebi'nin hizmetinde bulunduğu sırada Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin mânevî işâretiyle **Fusûsü'l-Hikem** kitabına şerh yazdı.

Hâdise şöyle nakledilir: Daha hocası Kâsım Çelebi'nin hizmetinde, ilim öğrenmek, nefsini tezkiye ve kalbini tasfiye etmekle meşgûl iken bağa gitmişti. Bir müddet bağın bakımı ile uğraştıktan sonra, yanına biri geldi. Bu gelen tanıyıp gördüğü, bilip işittiği kimseye benzemiyordu. Selâm verdi ve; "Benim **Füsûs** adlı eserimin müşkillerini hâlleyle" deyip, Bâlî Efendinin eline birkaç kâğıt tutuşturdu. Bâlî Efendinin şaşkınlığı arasında, geldiği gibi kayboldu. Bağda işini bitiren Bâlî Efendi, dergâha döndü. KâsımÇelebi'ye durumu arz etmek üzereyken, mübârek hocası durumdan haberdâr olduğunu işâret ettikten sonra şöyle anlattı: "Bundan önce âlem-i misâlde Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem huzûrundaydık. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri; "Ümmetinin büyüklerinden birinin benim kitabımı şerh edip şüpheleri gidermesini arzu ederim." dedi. Biz de hemen Resûl-i ekremin huzûrunda niyâzda bulunup; "Bu saâdet benim halîfelerimden birine nasîb olsun." diye yalvardığımda, arzum kabûl edilmiş, bu işin sana verildiği bildirilmişti. Bu mânâ bizim çoktan mâlumumuzdur. Haydi Allahü teâlâ mübârek etsin." buyurdu.

Tasavvuf yolunda ilerleyip olgunlaşan Sofyalı Bâlî Efendiye hocası icâzet verip, Allahü

teâlânın dînini öğretmek vazîfesi ile bugün Bulgaristan sınırları dâhilindeki Sofya'ya gönderdi.

Orada yıllarca insanlara doğru yolu göstermek, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmekle meşgûl oldu. Zamânın pâdişâhı Kânûnî Sultan Süleymân Hanın bâzı seferlerine katıldı. Allahü teâlânın dîninin yayılması ve insanlar üzerinden zulmün kaldırılıp adâletin hâkim kılınması için savaşan İslâm ordusunun muzafferiyeti için duâlarda bulundu. Pekçok kerâmetleri görüldü. Birçok talebe yetiştirip, çeşitli bölgelere gönderdi. Rumeli'nin müslümanlaşması, insanların Cehennem ateşinden kurtulması için durmadan çalıştı. On binden fazla talebesi arasında, en meşhûr iki halîfesi; Kurd Efendi ve Nûreddînzâde Muslihuddîn Efendilerdi.Yavuz Sultan Selîm Hanın kâdıaskerlerinden Sarıgürz Nûreddîn Hamzâ Efendiye de mektuplar yazıp nasîhat ederdi.

Sofyalı Bâlî Efendi yetiştirdiği kıymetli talebeleri yanında pek faydalı eserler de yazdı. Bunlar: **Şerh-i Füsûsü'l-Hikem, Etvâr-ıSeb'a, Şerhu Hadîs-i Küntû Kenzen, Risâletü'l-Kazâ vel-Kader, Kıssa-i İbrâhim Aleyhisselâm, Mecmûatü'n- Nesâih, Risâletü't-Tasavvuf ve Vâridât** adlı eserlerdir.

Hayâtını İslâm dîninin emir ve yasaklarını öğrenmek ve insanlara anlatmakla geçiren Sofyalı Bâlî Efendi, Selânik yakınındaki Salâhiyye'de vefât etti ve orada defnedildi.

Kabri kazılırken, bir küp altın çıkarıldı. Çıkan altınlar kâdıya teslim edildi. Uçlardaki derviş gâzilerin her halleriyle yakînen ilgilenen Kânûnî Sultan Süleymân Hana durum arz edildi. Mezarından çıkan altınlarla kabri üzerinde bir dergâh ve câmi yapılmasını emretti. Bu işle FâtihSultanMehmed Han devri âlimlerinden Ali Kuşçu'nun torunu Sofya kâdısı Abdurrahmân bin Abdülazîz Efendi'yi vazîfelendirdi. Sonunda güzel bir dergâh ile zarîf bir câmi inşâ edildi.

Bâlî Efendi pek güzel şiirler de yazmıştır. **Manzûme-i Vâridât** adlı eseri şiirlerinden meydana gelmiştir.

Hûr-ı'nin düşme dâm-ı zülfüne zâhid gibi
Geç hevâsından behiştin maksad-ı Aksayı gör

beyti onun bu şiirlerindendir. Yâni; "Cennet hûrilerinin zülfünün tuzağına düşme.Cennet'in nîmetlerine de bakma, asıl maksadı gör. Allahü teâlânın rızâsını gözet." demektir.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.522

2) Tezkire-i Halvetiyye, SüleymâniyeKütüphânesi, Es'ad Efendi Kısmı, No: 1372, v.16b

3) Kitâb-ı Silsilet-il-Mukarrebîn ve Menâkıb-il-Müttekîn (Münîrî); v.119b

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.42

5) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.227

6) Sicilli Osmânî; c.2, s.4

7) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.3, s.38

SOMUNCU BABA;

Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında Anadolu'da yetişen âlim ve velîlerin büyüklerinden. "Somuncu Baba" lakabıyla tanınıp meşhûr oldu. 1349 (H.750) senesinde Kayseri'de doğdu. İsmi Hâmid, babasının ismi Şemseddîn Mûsâ'dır. İlk tahsîlini babasından aldı. Babasının vefâtından sonra Şam'a giderek, Hankâh-ı Bâyezîdiyye'de ilim öğrendi. Tasavvuf yoluna girdi. Orada pekçok velînin sohbetlerine katıldı. Burada Üveysî olarak, mânevî yol ile

Bâyezîd-i Bistâmî'den feyz aldı. Şam'da bir müddet ilim tahsîlinde bulunduktan sonra, Tebrîz yakınlarında Hoy kasabasında bulunan Hâce Alâeddîn-i Erdebîlî hazretlerinin huzûruna gitti. Var gücüyle hocasına hizmet ederek, ilim öğrendi. Tasavvuf yolunda üstün derecelere kavuştu. Alâeddîn-i Erdebîlî, bir gün Hâmid-i Velî'ye; "Artık bizden öğrendiğin ilmi, Allahü teâlânın dînini, insanlara öğretmek üzereAnadolu'ya git!" buyurdu. Ona böylece, insanları yetiştirmek için icâzet verdi. Hocasının bu sözleri, bâzı anlayışı kıt, hasetçi kimselerin, içlerinden Hâmid-i Velîye buğz etmelerine sebeb oldu. HâceAlâeddîn, Hâmid-i Velî'yi bütün talebeleriyle birlikte, "Şemseddîn-i Tebrîzî Makâmı." denilen yere kadar uğurladı. Vedâ edip yanlarından ayrılınca, hased edenlerin de bulunduğu topluluğa dönerek; "Hamîdüddîn'in arkasından, gözden kayboluncaya kadar bakınız. Eğer dönüp bizden tarafa bakarsa, Anadolu'da onun ilminden istifâde ederler. Şâyet bakmazsa, onun ilminden hiçkimse istifâde edemez." buyurdu. Orada bulunanlar merakla Hamîdüddîn'in arkasından bakmaya başladılar. Bu hâli cenâb-ı Hakkın izniyle anlayan Hâmid-i Velî, gözden kaybolmadan önce iki defâ arkasına baktı. Böylece onların hasedlerini giderdi. Büyük bir âlim ve veliyy-i kâmil olarak Kayseri'ye döndü.

Hamîdüddîn hazretleri, Kayseri'de insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmeye başladı. Talebeleri, ondan feyz almağa, hasta kalblerine şifâ olan nasîhatleriyle, sohbetleriyle şereflenmeğe başladılar. Hamîdüddîn, bir gün çok sevdiği talebelerinden Şücâ-i Karamânî'yi huzûruna çağırarak; "Ankara'da Nûmân isminde bir müderris vardır. Onu bulup buraya dâvet ediniz!" buyurdu. Şücâ-i Karamânî de hocasının emrini yerine getirmek için Ankara'ya gidip, durumu bildirdi. Müderris Nûmân; "Bu dâvete icâbet lâzımdır." diyerek, berâberce Kayseri'ye geldiler. Kurban bayramı günü buluştukları için, hocası ona "Bayram" lakabını verdi.Müderris Nûmân, Hamîdüddîn hazretlerini görüp sohbetlerini dinleyince, onun büyük bir âlim ve velî olduğunu anladı. Kısa zamanda pekçok kerâmetlerini de görünce, daha çok bağlandı. Onun teveccühleri altında yetişmeye başladı. Hocasından zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrenerek kısa zamanda büyük mesâfeler aldı. Bir gün hocası; "Hâcı Bayram! Zâhirî ilimleri ve bu ilimlerde yetişmiş âlimleri ve derecelerini gördün. Bâtınî ilimleri ve bu ilimlerde yükselmiş velîleri ve derecelerini de gördün. Hangisini murâd edersen onu seç!" buyurdu. Hâcı Bayram da, velîlerin yüksek hâllerini görerek, kendisini tasavvufa verdi ve bu yolda daha yüksek derecelere kavuşmak için çalıştı. Zamânının büyük velîlerinden oldu.

Hamîdüddîn hazretleri, mânevî bir emir üzerine Tebrîz'e gitti. Tebrîz'den de Anadolu'ya gelip, Bursa'ya yerleşti. Hâcı Bayram-ı Velî, sık sık Bursa'ya gelip hocasını ziyâret ederdi. Hamîdüddîn hazretleri, Bursa'da bir ümmî gibi hareket edip, ilminin varlığını kimseye söylemedi.

Hamîdüddîn, Bursa'da bir fırın yaptırdı. Fırınına merkebiyle dağdan odun getirir, onunla ekmekleri pişirirdi. Ekmek küfesini sırtına alarak; "Somun! Müminler somun!" diye söyler, geçimini bu yolla sağlardı. Halk, bu fırıncıya "Somuncu Baba" der ve pişirdiği ekmeğin lezzetine doyamazlardı. Somuncu Baba ekmek satmaya başlayınca, herkes peşinden koşar, ekmeğini kapışırlardı. Somuncu Baba'nın fırını, Molla Fenârî Mahallesinde, Ali Paşa Çınarı civârında olup, iki gözlü idi. Fırının bitişiğinde de, ibâdet ettiği bir odası vardı. Odanın kıble cihetinde de, nefsini terbiye etmek için kullandığı bir Çilehânesi mevcûd idi. Hamîdüddîn hazretleri durumunu Bursa'da kimseye bildirmedi. Hep, halk içinde Hak ile olmağa gayret etti.

Yıldırım Bâyezîd Hân, Niğbolu zaferinden sonra Bursa'da Ulu Câmiyi yaptırmaya başladı. Câminin inşâsı sırasında, çalışan işçilerin ekmek ihtiyâcını Somuncu Baba temin etti. Câminin yapılması bittikten sonra, bir Cumâ günü açılış merâsimi yapılacağı ilân edildi. O gün başta Pâdişâh YıldırımBâyezîd Hân, dâmâdı büyük âlim ve velî Seyyid Emîr Sultan, Molla Fenârî hazretleri, ulemâdan pekçok kimse ve Bursalılar Ulu Câmiyi doldurdular. Yıldırım Bâyezîd Hân, câminin açılış hutbesini okumak üzere Emîr Sultan'a vazîfe verdiğinde, Emîr Sultan; "Sultânım! Zamânın büyük âlimi burada iken, bizim hutbe

okumamız uygun değildir. Bu câmi-i şerîfin açılış hutbesini okumaya lâyık zât şu kimsedir." diyerek, Somuncu Baba'yı gösterdi. **"Şöhret âfettir."** hadîs-i şerîfini bildiği için, bundan titizlikle kaçınan Somuncu Baba, Pâdişâhın emri üzerine minbere doğru yürüdü. Emîr Sultan'ın yanına gelince; "Ey Emîr'im, niçin böyle yapıp beni ele verdiniz?" dedi. O da; "Senden ileride bir kimse göremediğim için öyle yaptım." cevâbını verdi. Cemâat hayret ederek bu konuşmaları dinliyor, Somuncu Baba'nın hutbesini merakla bekliyordu. Minbere çıkan Somuncu Baba, öyle bir hutbe irâd etti ki, o zamâna kadar Bursalılar öyle bir hutbeyi hiç işitmemişlerdi. Bursalılar, bundan sonra Somuncu Baba'nın büyüklüğünü anladılar. Somuncu Baba, hutbede; "Bâzı âlimlerin, Fâtiha-i şerîfenin tefsîrinde müşkilâtı, anlayamadığı kısımlar vardır. Onun için bu sûrenin tefsîrini yapalım." buyurarak, Fâtiha sûresinin, yirmi ana ilim üzerine yedi türlü tefsîrini yaptı. Nice hikmetli sözler beyân eyledi. Herkes hayretinden şaşırıp kaldı. Başta Molla Fenârî hazretleri; "Somuncu Baba, önce bizim Fâtiha sûresinin tefsîrindeki müşkilimizi kerâmet göstererek halletti. Onun büyüklüğüne, bu yedi çeşit tefsîr, âdil bir şâhiddir. Fâtiha'nın ilk tefsîrini cemâatin hepsi anladı. İkinci tefsîrini bir kısmı anladı, üçüncü tefsîri anlayanlar çok az idi. Dördüncü ve sonrakileri anlayanlar içimizde yok idi." demekten kendini alamadı. Cumâ namazından sonra bütün cemâat, Somuncu Baba'nın elini öpmek, duâsını almak istedi. Cemâatin bu arzusunu kıramayan Somuncu Baba hazretleri, kapıda durdu. Ulu Câminin üç kapısından çıkan herkes; "Ben Somuncu Baba'nın elini öpmekle şereflendim." diyordu. Somuncu Baba, yine kerâmet göstererek, Allahü teâlânın izniyle her üç kapıda da aynı ânda bulunarak cemâate elini öptürmüştü.

Namazdan sonra evine giden Hâmid-i Velî'ye, Molla Fenârî; "Efendim! Bu günlerde Fâtiha sûresinin tefsîrini yapmak istiyordum. Fakat bâzı anlıyamadığım yerler vardı. Bu hutbenizle, bilemediğimiz yerleri îzâh etmiş oldunuz. Medresede hizmetimiz karşılığında kazandığımız beş bin akçe paramız vardır. Şüphesiz helâldir. Kabûl buyurursanız bunları size hediye etmek istiyorum." dedi. O, kabûl etmedi. Bunun üzerine Molla Fenârî, Somuncu Baba'ya; "Talebeniz olmakla şereflenmek istiyorum." deyince, Somuncu Baba ona teveccüh ederek duâlarda bulundu. Molla Fenârî'nin, Somuncu Baba'dan aldığı feyz ile yazdığı tefsîrini bütün âlimler çok beğenmiş, asırlarca mûteber bir tefsîr olduğunu söylemişlerdir.

Somuncu Baba, durumunun anlaşılması üzerine; "Sırrımız fâş olup, herkes tarafından anlaşıldı." diyerek, Bursa'dan gitmek istedi. Bir sabah erkenden, Gavas Paşa Medresesinden birkaç talebeyi yanına alarak yola çıktı. Somuncu Baba'nın Bursa'yı terketmekte olduğunu işiten MollaFenârî, koşarak bir çınarın yanında arkasından yetişti. Gitmeyip Bursa'da kalması için çok yalvardı, ricâlarda bulundu. Fakat kabûl ettiremedi. Sonunda, Bursalılara duâ etmesini istedi. Somuncu Baba, bu çınarın yanında Bursa'ya yönünü dönerek, feyizli, bereketli bir şehir olması ve yeşil olarak kalması için duâ etti ve vedâlaşarak ayrıldılar. Bursa'da bu çınarın bulunduğu bölgeye"Duâ çınarı" denildi.

Bursa'dan ayrılan Somuncu Baba, Aksaray'a geldi. Burada ömrünün sonuna kadarİslâmiyeti yaymak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmek için uğraştı. Hem zâhirî, hem de bâtınî ilmi ile Aksaraylıların gönüllerinde erişilmesi güç olan mümtâz bir mevkiye erişti. Artık ona Hâmid-i Aksarâyî denilmeye başlandı. Hâcı Bayram'ı Velî ile hacca gittiler. Dönüşlerinde, Hâcı Bayram'ı kendisine halîfe, vekîl tâyin etti. İnsanları irşâd etmekle vazifelendirdi.

Bir gün yaşlı bir kadın huzûruna gelip; "Efendim! Benim bir ineğim vardı. Sabahleyin sığırtmaca teslim ettim, fakat akşam dönmedi. Çok aradım, bulamadım. Ne olur derdime çâre olunuz" diye yalvardı. Kadının bu üzüntüsüne dayanamayan Hâmid-iVelî; "Sen burada bekle. Biz etrâfı bir araştıralım, bulursak getiririz" buyurdu. Dışarı çıkıp, sağa sola araştırma yapmadan, hep bir istikâmette gitti. Kadın da onu gizliden tâkibe başladı. Hâmid-i Velî, bugünkü türbesinin bulunduğu yere geldi ve ineğin otladığını görerek; "Ey mübârek hayvan! Niçin diğer hayvanlardan geri kaldın da bizi buraya kadar yordun?" deyince, inek lisâna gelip; "Bugün yavruma süt verecek kadar karnımı doyuramamıştım. Onun için burada

otluyordum." dedi. Bu konuşmaları işiten kadın, Hâmid-i Aksarâyî'nin derecesinin üstünlüğünü anladı. Onu en çok sevenler arasında oldu.

Hâmid-i Aksarâyî hazretleri, 1412 (H.815) senesinde, bir gün dostları ve talebeleriyle helâlleşti. İki rekat namaz kıldıktan sonra, uzun uzun duâ etti. Sonra Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti. Cenâze namazını Hâcı Bayram-ı Velî kıldırdı. Geriye iki erkek çocuk bırakarak, bugünkü türbesinin olduğu yere defnedildi. TürbesiAksaray kabristanının ortalarındadır. 1980 (H.1400) senesinden îtibâren, AksaraylıŞahinBaşer Beyin gayretleriyle türbesi yeniden onarılarak bugünkü hâle gelmiştir. Somuncu Baba'nın çilehânesini ve türbesini ziyâret edenler, rûhâniyetinden fevkalâde feyz ve bereketlere kavuştuklarını, dünyâyı unuttuklarını söylemişlerdir. Onu vesîle ederek Allahü teâlâya yapılan duâların kabûl olduğunu da bildirmişlerdir. Somuncu Baba'nın kabrinin Dârende'de olduğu da rivâyet edilmektedir.

Hâmid-i Velî hazretlerini çok sevenlerden biri şöyle anlattı: "Aksaray'da memur olarak vazife yapıyordum. Bir üst makâma terfîm ihtilâflı idi. Şeyh Hâmid-i Velî hazretlerine gittim. Türbesini ziyâret ederek, durumumu anlattım. Çilehânesinde iki rekat namaz kıldıktan sonra eve geldim. Gece rüyâmda Hâmid-i Velî'yi gördüm. Bana; "Evlâdım, hiç üzülme, üst makâma geçeceksin. Biz velîler, senin o makâma geçtikten sonra, istifâ edip, serbestçe İslâmiyete hizmet etmeni, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara bildirmeni arzu ediyoruz" buyurdu. Hakîkaten, kısa zaman sonra bir üst makâma geçme emri geldi ve istifâmı vererek İslâmiyete hizmet etmeye çalıştım."

Hâmid-i Aksarâyî hazretlerinin okuduğu kasîdeler, Aksaraylıların dillerinde dolaşmaktadır. Bunlardan bâzıları şöyledir:

Biz ol âşık yiğitleriz,
Akıl, rüşd bize yâr olmaz.
Mey-i aşk ile sermestiz,
Bizler aslâ sarhoş olmaz.

Diriyiz dâim ölmeyiz,
Karanlıkta hiç kalmayız,
Çürüyüp toprak olmayız,
Bize gece gündüz olmaz.

Bizim illerde ay ve gün,
Sebât üzre durur dâim.
Televvün irişür âna,
Gehî bedr ü hilâl olmaz.

Bizim bahçedeki güller,
Dururlar tâze, solmazlar,
Hazân olup dökülmezler,
Kış mevsimi bahâr olmaz.

Şerbeti aşk için içtik,
Ferâgat mülküne göçtük,
Yanıp aşkınla tutuştuk,
Bize tahrûk ü târ olmaz.

İreldenŞems'in nûruna,
Vücûdun zerreden katre
Ne katre, ayn-ı bahr oldu.
Ona çukur kenâr olmaz.

Bırak ey Hâmidâ vârı,

Görem dersen sen ol yârı,
Göricek ol tecellâyı,
Ondan üstün kemâl olmaz.

ATEŞSİZ FIRIN

Somuncu Baba, bir gün fırına ekmeklerini sürdü. Pişmesini beklerken, yanına Pâdişâh Yıldırım Bâyezîd Hân'ın dâmâdı Seyyid Emîr Sultan geldi. Elinde bir çömlek vardı. "Selâmün aleyküm baba!" dedi. O da; "Ve aleyküm selâm" diyerek birbirlerine bakıştılar. Başka hiçbir kelime konuşmadan tanıştılar. Emîr Sultan, elindeki yemek çömleğini Somuncu Baba'ya verip, içindekinin pişirilmesini ricâ etti. Somuncu Baba, kabı alıp fırının ağzından içeri sürmek istediyse de, çömleği fırına sokamadı. Bir daha denedi, yine olmayınca,Emîr Sultan'a döndü ve; "Anladım ki, bu çömleği fırına sen süreceksin!" dedi. Emîr Sultan; "Peki" diyerek çömleği aldı ve fırının gözünden içeri rahatlıkla sürdü. Fakat fırında hiç ateş yoktu. Somuncu Baba fırının ağzını kapattıktan sonra; "Birazdan pişer bekleyiniz." buyurdu. Bir müddet bekledikten sonra kapak açıldı. Fırında hiç ateş olmadığı hâlde yemeğin piştiğini gören Emîr Sultan, Somuncu Baba'nın büyük velîlerden olduğunu anladı. Orada tasavvuf üzerinde bir mikdâr sohbet ederek dost oldular.

ÂHİRET İÇİN ÇALIŞIYORDUK

Hâmid-i Aksarâyî hazretleri, bir gün zirâatla uğraşan talebelerinden birine bir mikdâr tohum verdi ve; "Bu tohumların yarısını, tarlanızın bir kısmına sizin için, yarısını da tarlanızın bir kısmına bizim için ekiniz." buyurdular. Talebe tohumları ekti. Ekinlerin yetiştiği mevsimde tarlaya gittiler. Talebenin tarlasında fevkalâde güzel yetişmiş bir ekin vardı. Diğerinde hiç ekin bitmemişti.Hâmid-i Velî, talebesine dönerek; "Bu tarlalardan hangisi bizim, hangisi sizindir?" buyurunca, talebe son derece utandı ve kendi tarlasını göstererek; "Bu tarla sizindir efendim" dedi. O da, ekinlere bakarak; "Biz âhiret için çalışıyorduk. Acabâ hangi günahımızdan dolayı dünyâmız mâmûr olmaya başladı?" deyip, üzüntüsünü dile getirdi. Hocasının müteessir olduğunu gören talebe, hakîkati söyleyerek üzüntüsünü giderdi.

DUÂ ÇINARI

Niğbolu'dan dönünce, Yıldırım Bâyezîd Han,
Bir câmi yaptırmayı, düşünmüştü bir zaman.

Bursa Ulu Câmiyi, inşâya etti niyet,
Câminin yapılması, sona erdi nihâyet.

Bir Cuma günü idi, ilân edildi o gün,
"Câmi, merâsim ile, açılacaktır bu gün"

O gün, başta pâdişâh, dâmâdı Emir Sultan
Molla Fenârî ile, kim varsa ulemâdan,

Hazır oldu her biri, hem de hâfız olanlar,
Doldurmuştu câmiyi, Bursalı müslümanlar.

Hutbe okumak için, pâdişâh hazretleri,
O gün Emir Sultan'a, verdiğinde bu emri,

Dâmâdı Emir Sultan, emre peki diyerek,

Ve Somuncu Baba'yı, eliyle göstererek,

Arz etti ki: "Sultanım, baş üstüne ve fakat,
Hutbeyi okumağa, lâyıktır ancak şu zât."

O dahî mecbûr kaldı, emre peki demeğe,
Kalkıp mimbere doğru, başladı yürümeğe.

Geçerken de, Emîr'e, dedi "Ey Emîrimiz,
Niçin böyle yapıp da, beni ele verdiniz?"

O da ona cevâben, arz etti ki: "Bu yerde,
Yok idi bir başkası, sizden daha ilerde."

Cemâat olanları, görüyor, duyuyordu,
Bu sebepten durumu, çok merak ediyordu,

Zîrâ Somuncu Baba, onların nazarında,
Ekmek satan biriydi, Bursa sokaklarında.

Bunun için bu işi, etmişlerdi çok merak,
Ki Cumâ hutbesini, o nasıl okuyacak?"

Çıktı Somuncu Baba, biraz sonra mimbere,
Öyle bir hutbe irâd, etti ki müminlere,

Asla duymamışlardı, böyle bir hutbe onlar
Onun büyüklüğünü, o zaman anladılar.

Hutbede Fatiha'nın, yirmi ana ilimde,
Yedi türlü tefsîri, yapılmıştı o günde.

Molla Fenârî dahî, demişti ki ertesi:
"Onun büyüklüğüne, şâhittir bu hutbesi.

Yedi türlü tefsirden, birincisini, yalnız
İyice anladılar, cemâatten her şahıs.

İkinci tefsîrini, bir kısmı anladılar,
Üçüncüsünü ise, çok azdı anlıyanlar.

Dördüncü ve sonraki, tefsîrlere gelince,
Onlardaki mânâlar, çok yüksek ve pek ince,

Olduğundan onları, anlamadı kimseler,
İlim ve mârifette, deryâ imiş o meğer."

Namaz sona erince, câmideki cemâat,
Mübârek ellerini, öpmek istedi, fakat,

Câminin üç kapısı, var idi dışarıya,
Acep hangi kapıdan, çıkardı bu evliyâ?

Lâkin üç kapıdan da, çıkan seviniyordu,
Hepsi de, "Öpmek ile, şereflendim" diyordu.

Sonra Molla Fenârî hânesine giderek,
Talebesi olmağı, arzu eylemişti pek.

Lâkin o, "Bu şehirde, sırrım faş oldu" diye,
İstedi ki Bursa'dan, gitsin başka bir il'e.

Bir sabah, bu niyetle, çıkmıştı ki Bursa'dan,

Duyup Molla Fenârî, yetişti arkasından.

“Bir çınarın dibinde, geri döndürmek için,
Çok yalvardı ise de, mümkün olmadı lâkin.

Bursa’ya doğru dönüp, mübârek zât o ara,
Duâ etti Bursa’ya, hem de Bursalılara.

Duâyı, o çınarın, dibinde etti diye,
Bu gün Duâ Çınarı, deniyor o bölgeye.

1) Şekâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.74

2) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.425

3) Nefehât-ül-Üns; s.683

4) Âşıkpaşazâde Târihi; s.201

5) Semerât-ül-Fuâd; s.7

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye;(49. Baskı) s.1080

7) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.54

8) RehberAnsiklopedisi; c.7, s.72

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.52

10) Silsile-i İsmâil Hakkı Bursevî

11) Akşemseddîn

SÛFÎ ALLAHYÂR;

Allahü teâlânın yolunu anlatan güzel şiirleri ile meşhûr bir Türkistan evliyâsı. Özbek Türklerinin Hita kolundan olup, Buhârâlıdır. 1633 (H.1043) de Kette Kurgan’da doğmuştur. Babası Ahmed Kulı Atalık’dır. Zamânındaki ilim sâhiplerinden, Ehl-i sünnet îtikâdını ve Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Bir ara Buhârâ Hânlığı’nda tamgacı yâni gümrük idâresi reîsliğinde bulundu. Bu esnâda Nakşibendiyye halîfelerinden Habîbullah Şeyh Nevrûz’dan feyz alarak kemâle geldi. Daha sonra resmî vazifeden ayrılarak, halkı irşâd ile meşgûl oldu. 1723 (H.1135) yılında Rahşvâr adlı köyde vefât etti. Bu köy daha sonra Allahyâr adını aldı.

Sûfî Allahyâr’ın, Habîbullah-ı Buhârî’ye talebe olması şöyle anlatılır:

Sûfî Allahyâr hazretlerinin kabadayılığı çok meşhûr olmuştu. O, sokaklarda dolaşırken sokakta oynayan çocuklar korkarak dağılıyorlardı. Habîbullâh-ı Buhârî hazretlerinin bir talebesini de hırpalamıştı. O gece Sûfî Allahyâr hazretleri çok sayıda halıyı üst üste yığarak, üstünde arkadaşlarıyla birlikte oturmakta idi. Gecenin ilerlemiş bir saatinde Sûfî Allahyâr hazretleri birden ayağa kalkarak Habîbullah-ı Buhârî hazretlerinin dergahına doğru koşmaya başlar. Kapıyı çalar. Habîbullâh-ı Buhârî hazretlerine talebe olmak istediğini söyler ve bütün günâhlarına tövbe eder. Ancak kendisinin bir şartla talebeliğe kabul edilebileceği belirtilir. Şart şudur: Sûfî Allahyâr hazretleri hemen o günden itibaren sokakta ciğer satacak, bunu yaparken kafasına da koyunun sakatatını saracaktır. Sûfî Allahyâr hazretleri şartı kabul eder ve bütün şartlara riâyet ederek hiç bir şeye aldırmadan uzun zaman ciğer satar. Nihâyet bir gün dergaha kabul edilir ve büyük bir ihlasla hizmete başlar. On iki yıl burada kalarak tasavvufta yüksek derecelere ulaşır.

Yaşadığı bölgenin dil ve lehçesiyle İslâm îtikâd bilgilerini yayan Sûfî Allahyâr, halk arasında

pek çok tutulmuş ve şiirleri dilden dile dolaşmıştır. Şiirlerini Arapça, Farsça ve Türkçe olarak söyleyip yazmıştır. Bölgede kendisinden önce gelip ilim yayan Ahmed Yesevî, Burhâneddîn Merginânî, İsmâil Buhârî ve Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî (r.aleyhim) gibi ilim sâhiplerinin îtikâd ve yollarını şiirle dile getirmiştir. Bu îtibârla şiirleri daha ziyâde didaktik yâni öğretici mâhiyette, tasavvufî ve ahlâkîdir. Bu hâliyle Ahmed Yesevî'nin (r.aleyh) on sekizinci asırdaki tâkibcisi olduğu söylenebilir.

Eserlerinde Farsçayı da çok iyi kullanan Allahyâr'ın bütün gayreti, gerek şiir, gerekse nesirle olsun; Ehl-i sünnet inancını yaymaya ve İslâmî esasları bildirmeye yöneliktir. Farsça **Dîvân'**ı yanında, manzum **Meslek-ül-Müttekîn, Murâd-ul-Ârifîn, Mahzen-ül-Mutîîn** ve **Sebât-ül-Âcizîn** adlı eserleri vardır. Bunlardan, Özbek Türkçesi ile yazdığı **Sebât-ül-Âcizîn** adlı eserinde, baştan başa îmân esaslarını anlatır. Münâcât, tevhîd ve peygamberlere, bilhassa Muhammed aleyhisselâma ve Eshâbına (r.anhüm) geniş yer verir. Ayrıca, hikâyelere yer verdiği eserinde, vasiyetlerini de bildirir. Burada emr-i mârûf ve nehyi anilmünker yaparak sevenlerine nasîhat etmektedir. Sûfî Allahyâr, eserinde halka hitâb ettiği için oldukça açık ve anlaşılır bir Türkçe kullanmıştır. Eseri bu bakımdan ele alınıp değerlendirilince, Türkçesinin çok açık olduğu görülür. Ayrıca, yer yer İslâm büyükleri ile ilgili hikâyeler anlatması, dilinin açıklığına bir başka sebeb olarak gösterilebilir. Şiirlerini aruz vezni ile yazmış olması ve bu vezni en iyi şekilde kullanması bir başka husûsiyetidir. En çok kullandığı arûz kalıbı "mefâîlün mefâîlün feûlün"dür ve yetiştiği bölgenin Yûnus Emre'si durumundadır. Bütünüyle alıp değerlendirilince, İslâmiyete ve Türkçeye hizmetlerinin pek büyük olduğu görülür. Tesiri her iki yönden bu gün de devâm etmekte ve şiirleri elden ele dolaşıp dillerden düşmemektedir.

Bitilse Türkî til birle akîde
Köngüller bolsa andın âramîde

derken inanç esaslarını bildiren eserlerin Türkçe yazılmasını ve gönüllerin böylece aydınlanıp haz almasını ve huzûra kavuşmalarını söyler. Burada açıkça anlaşıldığı gibi, Türkçeyi gönül dili hâline getirmiştir.

Peygamberning barı âdil ü a'del
Velîkin bâzısıdın bâzı efdal
Barınıng bihterîni Mustafâ'dur
Habîb-i Ha nigîn-i enbiyâdur

Peygamberlerin hepsi âdil ve adâleti hakkıyla gözetendir. Fakat (böyle olmakla birlikte) bâzısı bâzısından üstündür. Hepsinin en üstünü Mustafâ'dır ve O, Allahü teâlânın sevgilisi ve bütün peygamberlerin sonuncusu olan Hâtem-ül-enbiyâdır.

Hâcetim oldur Hudâyâ pâ işim baş eyleseng

Munda tevfik anda îmânımnı yoldaş eyleseng

Elgime birseng asâ-yı himmet ağzımga senâ'

Könglüme ışk âteşin salsang közüm yaş eyleseng

Allahü teâlâdan dileğim odur ki, ayaktaki işimi başa çıkarıp, bu dünyâda tevfîk, âhirette de imânımı yoldaş eylesin. Elime himmet asâsını, ağzıma da övgüsünü versin; gönlüme aşk ateşini salsın ve gözümü yaş eylesin.

Hikâyet

Azîz-i Kâmilî'ni câhil-i hâm
Kabîha lafzı birle birdi deşnâm

Tutup sakkalını ol merd-i hoş-hû

Dir irdi öz tenige ey hunuk-rû

Sening rüsvalığınğni irte vü kiç
Özüm ayğanga bâver kılmadınğ hiç

Bu mü'mindin işitip kiltür insâf
Nikûlar ehlimen dip urmagıl lâf

Anâ insâf anâ hulk ey birâder
Özinğning aybınğa sen yapma çader

Eğer sen kılmasanğ nefsinğ şikestî
Yeter sakkalınğa her künde destî.

Yâni: Hâm ve câhil biri, aziz ve kâmil bir zâta kaba ve kötü bir lafızla küfretti.

O güzel huylu zât sakalını tutarak kendi kendine şöyle diyordu: Ey soğuk yüzlü şahıs! Senin rüsvâlığını gece gündüz sana söyledim durdum. Ama sen hiç inanmadın.

Bu müminin sözünü duyarak insafa gel. Ben iyilerdenim diye övünüp durma.

Ey kardeşim, işte insaf, işte ahlâk. Sen kendi ayıbını örtüp durma.

Eğer sen nefsini kırmazsan, sakalına her gün bir el uzanır.

1) Sebât-ül-Âcizîn

2) Edebiyât Târihi

3) İslâm Târihi Ansiklopedisi; c.9, s.142

SULTAN BABA

Buhârâ taraflarından Anadolu'ya gelen velîlerden. Yaklaşık beş yüz yıl önce yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbesi İzmit'in Gölcük ilçesine bağlı Örcün köyünde olup, bölge sâkinleri tarafından ziyâret edilmektedir.

SULTAN DÎVÂNÎ;

Afyon'da yaşayan büyük velîlerden. İsmiMehmedÇelebi olup, babası büyük velî Abapûş-i Velî'dir. On altıncı yüzyılda yaşamıştır. Afyon'da doğdu. Doğum târihi belli değildir. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Sultan Dîvânî, babasının yanında yetişti. Abapûş-i Velî zamânında Afyon'da şiddetli bir vebâ salgını hüküm sürdü ve yakınlarını birer birer kaybetti. Abapûş-i Velî'ye bir gün en çok sevdiği küçük oğlu MehmedÇelebi'nin vefât haberi geldi. O zaman, Abapûş-i Velî; "Hakk'ın rahmetine mi kavuştu? Hayır yanlışınız var, uyuyor o. Bu sefer yanıldınız." dedikten sonra, hemen küçük oğlunun yattığı odaya sessizce girdi. Üzerindeki örtüyü kaldırarak; "Uyuyor musun Mehmed'im? Bu ne uykusu? Senin bu dünyâda hizmetin var. Uyan Mehmed'im uyan!" dedi. Mehmed Çelebi, uykudan uyanırcasına, tatlı bir mahmurlukla gözlerini açtı ve babasına uzun uzun baktı.

Abapûş-i Velî hemen oğlunu dergâha götürerek, kırk günlük riyâzet ve uzlete soktu. Bu müddet içinde SultanDîvânî tasavvufta büyük dereceler elde etti. Babasının sağlığında, yerine geçerek talebe yetiştirmeye başladı.

Sultan Dîvânî, babasının yerine geçtikten sonra, Konya'ya Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin kabrini ziyâret için yola çıktığında şehrin ileri gelenleri tarafından uğurlandı. Yolun yarısında Beşâre denilen yere geldiğindeKonya'dan karşılamaya gelenler oldu. Sultan Dîvânî burada nice tesirli sohbetler yaptıktan sonra yoluna devâm etti. Konya'da Celâleddîn-i Rûmî'nin

kabr-i şerîflerini ziyâreti esnâsında, Sultan Dîvânî'yi bir hal kapladı. Bu durumu garipsiyenlerin halleri SultanDîvânî'ye mâlûm olunca, dergâh hamamının yanmakta olan ocağına girdi.Allahü teâlânın izni ile ocaktaki ateş ona hiç tesir etmedi. Bu durumu gören sû-i zan sâhiplerinin kalplerindeki bozuk düşünceler kayboldu ve o büyük zâta samîmî olarak bağlandı.

Tîmûr Han zamânında, devlet hazînesinin süsü olmak üzere bir fermanla Celâleddîn-i Rûmî'nin **Dîvân-ı Kebîr'**i türbeden alınarak Mâverâünnehr'e götürüldü. Daha sonra bölgede çıkan karışıklıklar sırasında **Dîvân-ı Kebîr** bozuk bâtınî fırkasından olan Şah İsmâil'in eline geçti. Bu yüzden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, SultanDîvânî'ye mânevî işâretle **Dîvân-ı Kebîr'**i o bid'at ehlinin elinden kurtarması, eski yerine koyması emredildi. Bu sebeple Afyon'dan yola çıkan SultanDîvânî, önce Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin kabrini ziyâret etti. Sonra İran'a doğru yola çıkan Dîvânî, her uğradığı yerde insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. İran sınırında Şah İsmâil'in muhâfızları ile karşılaştı. Onlar, gelip geçenlere nereden gelip, nereye gittiklerini sorarlardı. Bu sorgulamada muhâfızların başındaki çavuş, SultanDîvânî'ye edepsizlik etti. Bu yüzden dili tutulup, bu halde reislerinin yanına gittiğinde, oradakiler, çavuşun hâlini görünce, içlerinden biri Sultan Dîvânî'nin üzerine doğru yürürken eli felç oldu. Onlardan Sultan Dîvânî'ye zarar vermek isteyenlerden herbirinin başına bir iş geldi.

Böylece Sultan Dîvânî'ye zarar veremeyeceklerini anlayıp, ona iyi muâmelede bulunmak zorunda kaldılar. Sultan Dîvânî rahat bir şekilde Şah İsmâil'in başkentine vardı.Şah İsmâil, SultanDîvânî'nin geldiğini duyunca, görünüşte, gelişini tebrik etmek hakikâtte ise, onun ahvâlini araştırmak maksadıyla adamlarını yanına gönderdi. Adamlarından herbirisi kendilerine göre Şah İsmâil'e rapor verdi. Şah İsmâil adamları ile görüştükten sonra ikrâm görünüşünde, onun için bir dergâh yaptırıp, her bakımdan onu kayıt altına almak ve onun tekrar memleketine dönmesine mâni olmak istedi. Bunun üzerine Sultan Dîvânî; "Dervişlere ikrâm, **Dîvân-ıKebîr'**in teslimi iledir." buyurarak, maksadını ifâde etti. Şah ve vezîri aralarında anlaşarak bir ziyâfet esnâsında Sultan Dîvânî'nin zehirlenmesine karar verildi. Bu durum Allahü teâlânın izni ile Sultan Dîvânî'ye mâlûm oldu. Yemek sırasında verilen zehirli şerbet kâsesini alıp, Şah İsmâil'e hitâben; "Bu can eriten kâseyi Şah mı yoksa, vezir ile mi içeyim?" dedikten sonra vezire yüzünü çevirdi. Bir yudumda içti. Allahü teâlânın ihsânı olarak, zehrin tesiri kalmadı. Şâh İsmâil onun bu kerâmeti karşısında istemeyerek de olsa, **Dîvân-ı Kebîr'**in kendisine verilmesini emretti. SultanDîvânî'nin bu kerâmetini gören devlet ricâli arasında onu sevip, Eshâb-ı kirâm düşmanlığı inancından vazgeçerek Ehl-i sünnet îtikâdına dönenler oldu.

Sultan Dîvânî, **Dîvân-ı Kebîr'**i teslim alacağı yere talebeleri ile birlikte büyük bir şevk ve heyecanla vardı. Halk onları büyük bir merakla tâkib ediyordu. Sultan Dîvânî orada insanlara nasîhat dolu güzel bir vâz verdi.Teslim işleri bitip ayrılacakları sırada, birçok kimse Ehl-i sünnet îtikâdına dönerek, SultanDîvânî'nin elini öpmek için sıraya girdiler. Bunlar arasındaŞah İsmâil'in oğlu da vardı. Şah İsmâil bunu duyunca çok kızdı ve Sultan Dîvânî'nin arkasından askerler gönderdi. Askerler Sultan Dîvânî'nin bulunduğu kervana yaklaşınca, başındaki külahı kılıç gibi onlara doğru tuttuğunda, askerler perişan oldu. Kurtulanlardan bâzısı kaçtı, bâzısı da tövbe ederek Ehl-i sünnet îtikâdına girdi.

Sultan Dîvânî dönüşünde Bağdât, Halep üzerinden Konya'ya geldi. **Dîvân-ı Kebîr'**i yerine koydu. Bu sırada kırk kişi ona halîfe olmakla şereflendi.

İbrâhim Gülşenî, Mısır'daAllahü teâlânın emir ve yasaklarını yaymak için çalışıyordu. Herkes kâbiliyeti nisbetinde ondan istifâde ediyordu. Onun ismini zamânın sultanı Kansu Gavri de duydu. Zâhirî ve bâtınî himmetlerine kavuşmak için çeşitli ikrâmda bulundu ise de İbrâhim Gülşenî onun bu ihsânlarını kabûl etmedi. Ayrıca, adâlet ve iyilik üzere olması, bozuk îtikâdından ve taşkınlıklardan vazgeçmesi husûsunda tehdîdkâr nasîhatlarda da

bulunup, kendisine Allah için buğzettiği intibâını verdi. Bu sırada Kansu Gavri'nin kâtibi Tomanbay, İbrâhim Gülşenî hakkında koğuculukta bulundu ve İbrâhim Gülşenî aleyhine ona eziyet ve sıkıntı vermek için tahrik etti. Bununla da kalmayıp onu zindana attırdı. Bu sırada Yavuz Sultan Selîm Han, Eshâb-ı kirâm düşmanı Şâh İsmâil üzerine sefere karar verince, Kansu Gavri, Şah İsmâil ile anlaşarak Osmanlı ordusunun İran tarafına geçmesine mâni olmak istedi. Sonra Mısır'a yapılan seferde iki ordu Mercidabık'da karşılaştı. Yapılan savaşta Kansu Gavri öldü. Mısır ordusu büyük bir mağlubiyetle geri döndü. Tomanbay, Mısır sultanı oldu. Tomanbay, İbrâhim Gülşenî ve talebelerine daha fazla eziyet etmeye başladı. Bu sırada SultanDîvânî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin mânevî işâreti ile, İbrâhim Gülşenî'yi kurtarmak için Mısır'a gitti.

Sultan Dîvânî, Mısır'da Bulak denilen yerde kendisi için hazırlanan yerde ikâmet etti. Bu sırada bir köşede unutulmuş olan İbrâhim Gülşenî'yi bulunduğu hapishâneye gidip, ziyâret etti. Mânevî bir himâye altında olduğunu müjdeledi. Buradaki sohbet sırasında hapishânenin içi ve dışı insanla doldu. Bunun üzerine Sultan Tomanbay ve devlet ricâli yapılan toplantı netîcesinde, topluluğun dağıtılmasına karar verdi. Görevli askerler Sultan Dîvânî'nin bulunduğu yere gelip, halkı dağıtmaya başladıkları sırada Sultan Dîvânî başındaki külahını eline alıp onlara doğru tuttu. Gelen askerlerin hepsine bir hal gelip, kaçmaya başladılar. Külahın karşısına rastlayanların vücudunda vurulmuş gibi izler bulunduğu görüldü. Tomanbay'ın vücûdunun bâzı kısımlarına felç geldi. Bu durum karşısında çâresiz kalan Tomanbay ve devlet erkânı, özürler dileyerek, İbrâhim Gülşenî'yi serbest bırakmak mecburiyetinde kaldı.

Sultan Dîvânî, Mısır'daki vazîfesini tamamladıktan sonra, geri dönmek üzere yola çıktı. Şam'ın bağ ve bahçelerine yaklaştıklarında henüz bahçelerde çiçekler daha yeni açmaya başlamıştı. SultanDîvânî'nin gelmekte olduğunu duyanlar, onu karşılamaya çıktılar. Bunlar arasında bağ ve bahçelerin sâhipleri de vardı. Bahçe sâhiplerinden SultanDîvânî, kavun karpuz istedi. Onların; "Henüz daha çiçekte ve bir kısmı da daha olmadı." demeleri üzerine; "Belli olanı, bilineni beyâna ne hâcet. Siz gidiniz getiriniz." buyurdu. Bunun üzerine bahçe sâhiplerinden üç kişi koşup, bahçelerinde olgunlaştığını tahmin ettikleri bir karpuz ile kavunu alıp, Sultan Dîvânî'ye hediye ettiler. İlk önce getireninki, olgun çıktı. Ondan sonra getireninki, biraz olmuş, en son getireninki ise henüz olgunlaşmamıştı. Sultan Dîvânî olgunlaşmış olanı kesip, orada bulunanlara ikrâm etti. Kavundan yiyenler, o zamâna kadar o tatta bir kavun yemediklerini söylediler.

Sultan Dîvânî bir müddet Şam'da kaldı. Bu sırada Şam'da bir kâdı vardı. Tasavvuf ehlinin aleyhine çalışırdı. Onlara eziyet ve sıkıntı verirdi. Hattâ Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin eserlerini satın alıp yakması, tasavvuf ehlini çok üzdü. Onun bu hareketlerinin gayret-i ilâhiyyeye dokunup cezâsını bulmasını bekliyorlardı. Sultan Dîvânî, Şam'ı teşrif edince, kâdının bu durumu arzedildi. "Onun hakkında hüküm verildi." buyurdu. Afyon'a dönerken yolda, Mısır üzerine sefere çıkmış olan Yavuz Sultan Selîm Han ile karşılaşan Sultan Dîvânî, sultana bâzı nasîhatlerde bulundu. Muhyiddîn-i Arabî'nin kabrinin ortaya çıkarılmasını, temizlenip, tâmir ettirilmesi husûsunda Yavuz SultanSelîm'e teşvik ve kâdının terbiye edilmesi husûsunda nasîhatte bulundu. Sultan Dîvânî, Afyon'a döndükten sonra bir gün âniden; "O kâdı kendi ateşi ile yandı. Onun işi halledildi. Muhyiddîn-i Arabî'nin türbesi temizlenip, tâmir edildi. Mısır, Yavuz Sultan Selîm'e teslim oldu." buyurdu.

Babası Abapûş-i Velî ile Sultan İkinci Bâyezîd-i Velî arasında nasıl yakınlık ve samimiyet var idiyse, SultanDîvânî ile Yavuz SultanSelîm arasında da o derece yakınlık vardı. Yavuz ekseriyetle mühim ve müşkil zor meselelerde SultanDîvânî ile istişâre için mektuplaşırdı. Aldığı cevâba göre hareket etmesiyle o sıkıntısı gider, işleri hayırla netîcelenirdi.

Sultan Dîvânî, ömrünün sonuna doğru ansızın vefât edeceğine dâir bâzı alâmetler gördü. Bir Cumâ günü sohbetten sonra baş ağrıları başladı.Ağrılar günden güne arttı. Ziyâretine gelen

sevenleri ilaç almasını söylediklerinde; "Bu baş ağrısı, ölüm habercisidir. Ölümden başkası ile geçmez." buyurdu. Hastalığının ikinci Cumâsında ateşlendi. Rahatsızlığı sebebiyle, sevenlerinin üzülmesini görüp; "YarınCumartesidir. O gün biz rahata kavuşuruz." arkasından; "Yarın derd ve ilaç gâilesi düşüncesinden kurtulacağız." buyurdu. Cumartesi günü rûhunu teslim etti. Çok kalabalık bir cemâatle kılınan namazdan sonra Abapûş-i Velî'nin yanına defnedildi.

Sadrâzam KaraMustafa Paşa, SultanDîvânî'nin kerâmetlerini ve yüksek hallerini duyup, onun dergâhına hizmet etmek istedi. Türbesini ve dergâhının baştan başa tâmir ve yenilenmesi için çok miktarda para ve usta gönderdi. Tâmir sırasında âni bir yangın çıktı. Bunun üzerine gerekli hazırlıklar tamamlanıp tekrar tâmir işine başlandı. Bu sırada dergâhın hizmetçilerinden Gülüm Dede, SultanDîvânî'yi rüyâsında gördü. Ona; "Ayak ucumda gömülü olan hazîneyi aç. Türbenin tâmiri için lâzım gelen masraflara oradan sarfet. Hiçbir kimseden maddî yardım kabûl etme." diye tenbihte bulundu. Gülüm Dede söylenilen yeri kazınca bir küp altın çıktı. Sadrâzamın memurları bu duruma çok hayret ettiler. Durumu sadrâzama bildirecekleri sırada paşanın ölüm haberi geldi ve dolayısıyla tâmir için gerekli yardımın yapılamayacağı bildirildi. Çıkan altınlar ile Gülüm Dede türbeyi tâmir ettirdi ve kalanını da fakirlere ve Sultan Dîvânî'nin çocuklarına verdi.

Sultan Dîvânî'nin şiirlerinden birisi şöyledir:

Şem-i rûyına cismimi pervâne düşürdüm
Evrâk-ı dili âteş-i sûzâne düşürdüm

Bir katre iken kendimi ummâna düşürdüm
Eyvah yolumu vadi-i hüsrâna düşürdüm.

Takrîr edemem, derd-i derûnum elemim var
Mevlâ'yı seversen beni söyletme gamım var!

MESNEVÎ OKUTABİLİRSİN

Sultan Dîvânî, Burdur'a gitmişti. Burada Mehmed Efendi isminde bir dokumacının evinde misâfir kaldı. Mehmed Efendi tam bir bağlılık, ihlâs ve samîmiyetle Sultan Dîvânî'ye yardım etti. Sultan Dîvânî onun bu derece misâfirperverlik göstermesinden çok memnun oldu ve; "Gel bizim fedâimiz ol ve mükâfatını gör." buyurdu. O da bu dâveti nîmet bilip, kabûl edip, Sultan Dîvânî'ye talebe oldu. SultanDîvânî onu oturtup, **Mesnevî'**nin ilk on sekiz beytini îzâh ederek okuttu. Sonra; "Artık **Mesnevî'**yi okutabilirsin." buyurdu.Dokumacılıktan başka bir şey bilmeyen Mehmed Efendi, SultanDîvânî'nin teveccüh ve nazarları bereketiyle zâhirî ve bâtınî ilimlerle dolu hâle geldi. Burdur Mevlevî Dergâhı şeyhi oldu.

1) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; s.15

SULTAN SARI BABA

İslâmiyeti yaymak için Horasan'dan Anadolu'ya gelen velîlerden. Doğum ve vefât târihleri kesin bilinmemekte olup 13. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbesi Denizli'nin Sarayköy ilçesinin Tekke köyünde olup yörenin en çok ziyaret edilen yeridir.

SULTÂN-ÜL-ULEMÂ;

Mısır'daki Evliyânın büyüklerinden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdülazîz bin

Abdüsselâm, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı İzzeddîn ve Sultân-ül-Ulemâ'dır (Âlimlerin sultânı). 1182 (H.578) senesinde doğdu. 1262 (H.660) senesinde Kâhire'de vefât etti. Kâhire'deki Karâfet-ül-kebîr Kabristanına defnedilmiştir.

Verâ ve takvâ sâhibi haramlardan ve şüphelilerden çok sakınan ve ârif bir zât olan İzzeddîn bin Abdüsselâm, fıkıh ilmini Fahreddîn bin Asâkir'den; usûl-i fıkhı Seyfeddin-i Âmidî'den; hadîs ilmini Ebû Muhammed bin Ebû Kâsım bin Asâkir, Abdüllatîf bin İsmâil el-Bağdâdî, Ömer bin Muhammed, Hanbel bin Muhammed, Kâdı Abdüssamed bin Muhammed'den ve birçok âlimden öğrendi. Berekât binİbrâhim'in sohbetlerine devâm etti.

Kendisinden ise; İmâm Alâeddîn Ebû Hasan el-Bâcî, Tâcüddîn İbn-ül-Firkâh, Hâfız Ebû Muhammed Dimyâtî, Hâfız Ebû Bekr Muhammed bin Yûsuf bin Mesdî, İbn-i Dakîk-ül-Iyd, Ebû Ahmed Abbâs ed-Dışnâviyyû, Ebû Muhammed HibetullahKıftî ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İzzeddîn bin Abdüsselâm, ilim öğrenmek için gittiği Şam'da bir süre kaldı. Orada Gazâliye ve başka medreselerde ders verdi.Emevî Câmiine imâm ve hatîb tâyin edildi. İmâm ve hatîb olduğu süre içerisinde, daha önceki imâm ve hatîblerin yaptığı bid'atleri, dînimize sonradan ibâdet olarak sokulan şeyleri ortadan kaldırmaya çalıştı.

İzzeddîn bin Abdüsselâm, Şam'dan ayrılarak Kâhire'ye gitti. Mısır sultânı Sâlih Necmeddîn bin Kâmil, onunla sohbet etti ve ona çok ikrâmda bulundu. Sultan Sâlih, İzzeddîn bin Abdüsselâm'ı önce Amr bin Âs Câmiine hatîb ve daha sonra Mısır kâdılığına tâyin etti. Kâdılığı sırasında Mısır'da, vezîr Fahreddîn Osman, câminin yanına davul çalınacak bir yer inşâ edilmesini emretti. Bunu haber alan İzzeddîn bin Abdüsselâm, oranın inşâsını durdurdu. Buna râzı olmayan vezîr, derhâl İzzeddîn bin Abdüsselâmı görevinden azletti. Sultânın ağzından halîfe Mu'tasım'a bu durumu anlatan bir mektup yazıp gönderdi. Halîfe Mu'tasım, mektubu getirene; "Bunu sana sultan mı verdi?" diye sorunca, o da; "Hayır, vezîr Fahreddîn verdi." dedi. Bunun üzerine halîfe; "İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın söylediği doğrudur. Hemen o câminin yanındaki davul çalınacak yeri iptâl edin." dedi. Halîfenin emri üzerine, oraya davulhâne yapılmadı. Daha sonra Sultan Sâlih, Kâhire'de Kasreyn ile Ma'rûf arasında olan bir yere Selâhiyye Medresesini inşâ ettirdi ve İzzeddîn bin Abdüsselâm'ı oraya Şâfiî mezhebi fıkıh kürsüsüne müderris tâyin etti. Burada bir çok kimseye fıkıh bilgilerini öğretti. İzzeddîn bin Abdüsselâm, Mısır'a gelmeden önce, fıkhî konularda fetvâları sâdece Abdülazîm Münzirî verirdi. İzzeddîn bin Abdüsselâm, Mısır'a gelince, Abdülazîm Münzirî fetvâ vermedi. Kendisinden fetvâ istiyenleri, İzzeddîn bin Abdüsselâm'a gönderdi.

Bir bayram günü İzzeddîn bin Abdüsselâm, sultanla bayramlaşmak üzere saraya gitti. Saraya girince, bütün herkesin sultanla bayramlaşmak için hazır bulunduğunu, âmirlerin ve ulemânın, sultanın önünde yerlere kadar eğildiğini gördü. İzzeddîn bin Abdüsselâm, sultânı, bir tâzim kelimesi olmadan ismi ile çağırarak; "Yâ Eyyûb! Allahü teâlâ kıyâmet gününde sana; "Sana bütün Mısır memleketini verdim. Yâni seni oraya sultan yaptım. Sen ise, hükmün altındaki topraklarda içki satılmasına müsâade ettin derse, o zaman senin tutanağın ne olacak?" diye sordu. Sultan Eyyûb; "Sen bunu gördün mü?" diye sorunca, İzzeddîn bin Abdüsselâm; "Evet, falan yerde, falan dükkânda açıktan açığa içki satılıyor ve daha başka birçok kötü işler oluyor. Sen bu memleketin sultânısın, niye bunlara mâni olmuyorsun?" dedi. Oradakilerin hepsi bu sözleri duydu. Sultan; "Efendim! Bunlar, benim zamânımda olan şeyler değildir. Babam zamânından kalan şeylerdir." dedi. Bunun üzerine İzzeddîn bin Abdüsselâm; **"Hayır** (onların aklî ve naklî hiçbir delîlleri yoktur, ancak) **şöyle dediler: "Biz, atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerince giderek hidâyet buluruz"** meâlindeki, Zuhrûf sûresi yirmi ikinci âyet-i kerîmesini okudu ve; "Kendi akıllarınca bunu tutanak olarak görürler. Hâlbuki bunlar hüccet değildir. Bunlarla hiçbir zaman kurtuluşa erişilemez. Yâni benim zamânımda değilde, babamın zamânından beri satılıyordu, demekle kurtulunmaz" dedi. Bunun üzerine sultan, derhal o içki satılan dükkânı kapattırdı. El-Bâcî, İzzeddîn bin

Abdüsselâm'a; "Nasıl oldu da siz o kadar insanın içinde sultâna o sözleri söylediniz?" diye sorunca, "Sultan kibirlenmesin ve gururlanmasın diye söyledim" cevâbını verdi. O tekrar; "Sultandan korkmadınız mı?" diye sordu. O da; "Allahü teâlânın bana verdiği heybetten dolayı, sultan benim yanımda küçücük kaldı." diye cevap verdi."

Moğolların Kâhire'ye saldıracakları haberi geldiğinde Ramazân-ı şerîf ayı idi. Sultan Eyyûb, ordunun hazırlanmasını emretti. Bayramdan sonra düşmanla harb etmeyi uygun gördü. O sırada yanına İzzeddîn bin Abdüsselâm geldi ve; "Kalk! Hemen askerlerine haber ver, hiç zaman kaybetmeden harbe çıksınlar!" dedi. Sultan; "Askerler savaşa hazır değil." deyince, İzzeddîn bin Abdüsselâm; "Sen söz dinle ve askerlerinin harbe çıkmasını emret!" dedi. Sultan; "Sen, Allahü teâlânın bize zafer ihsân edeceğinden emin misin?" diye sordu. İzzeddîn binAbdüsselâm da; "Evet." dedi. Bunun üzerine sultan, askerlerini Moğollarla harb etmeye gönderdi. İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın dediği gibi, müslüman ordusu zafer kazandı. Moğolları Bağdât'a kadar geri çekilmeye zorladılar.

Alâeddîn Ebû Hasan, İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın yanına ilim öğrenmeye gittiği zaman, ona daha çok kibrin kötülüğünü ve ilim öğrenmenin önemini îzâh etti. İzzeddîn bin Abdüsselâm, bunun sebebini ise şöyle anlattı: "Ben, Şam'daki Dımeşk Câmiinin yanındaki odalardan birinde kalıyordum. Hava çok soğuktu. Gece uyurken ihtilâm oldum. Hemen kalkıp, oradaki havuzdan gusl abdesti aldım. Tekrar odama gidip yattım ve uykuda iken yine ihtilâm oldum. Dışarı çıkıp gusl abdesti aldım, odama gelip uyudum. Rüyâmda bir kimse bana; "Yâ İzzeddîn! Sen ilim mi istersin, yoksa amel mi istersin?" diye sordu. Ben de; "İlim isterim, zîrâ ilim beni amele götürür." dedim. Sabah olunca **Tenbîh** kitabını aldım. Çok kısa zamanda ezberledim ve kendimi bütünüyle ilme verdim. Böylece ilmim arttı ve ilim öğrenmeye devâm ettim.

Abdullah-i Baltâcî isminde, Allahü teâlânın bir velî kulu ile İzzeddîn bin Abdüsselâm arasında dostluk vardı. İzzeddîn bin Abdüsselâm, Abdullah-i Baltâcî'ye her sene bir mikdâr hediyeler gönderirdi. Bir sene yine İbn-i Abdüsselâm, Abdullah-i Baltâcî'ye bir deve yükü hediye gönderdi. Hediyelerin arasında, içinde peynir bulunan bir kap vardı.Hediyeleri götüren kişi Kâhire'ye gelince, peynir kabı kırıldı ve peynirler dökülmeye başladı. O sırada kap satan bir hıristiyan oraya geldi. O kişi hıristiyandan bir kap alıp kalan peynirleri koydu. Sonra Abdullah-i Baltâcî'nin evine o hediyeleri götüren kişi, kendi kendine; "Ben büyük bir mahcûbiyetten kurtuldum. Bu mevzuyu ancak Allahü teâlâ ve benden başka kimse bilemez." dedi. Abdullah-i Baltâcî'nin evine gitti. Talebeleri, getirilen eşyâları açıp, bir bir baktıktan sonra, hocalarına; arkadaşınız İzzeddîn bin Abdüsselâm şu şu hediyeleri göndermiş, dediler. Bunun üzerine Abdullah-i Baltâcî onlara; "Peyniri ve kabını içeri almayın ve onları getireni bana çağırın." dedi. O kişi huzûra girince, Abdullah-i Baltâcî; "Mâdem ki kap yolda kırıldı ve dökülmeye başladı. Sen niye hıristiyandan bir kap alıp, kabın içinde kalan peynirleri koydun ve bize getirdin. O peynirin yapıldığı sütü, hıristiyan bir kadın sağmıştı. O kadının eli hınzıra değmişti. Ve bu yüzden necis idi. Bir de hıristiyandan aldığın kabın içine koyduğun için, peyniri ve kabı kabûl etmem. Arkadaşım İzzeddîn bin Abdüsselâm'a selâmımı ve teşekkür ettiğimi söyle." dedi.

İzzeddîn bin Abdüsselâm Dımeşk'da olduğu zaman, büyük bir kıtlık oldu. İnsanlar bahçelerini ve arâzilerini ucuz fiyata sattılar. Hanımı, İzzeddîn bin Abdüsselâm'a gerdanlığını vererek, bir bahçe almasını istedi. İzzeddîn bin Abdüsselâm, sattığı gerdanlığın parasını fakirlere sadaka olarak dağıttı. Eve gidince, hanımı bahçe alıp almadığını sorduğunda; "Evet, onunla bir bahçe alacaktım. Fakat insanların çok zor durumda olduğunu gördüm. Bunun üzerine bahçe satın almayıp parayı halka sadaka dağıttım. Hanımı bu duruma hiç îtirâz etmeden; "Allahü teâlâ, sana ondan büyük bir hayır versin." dedi.

Bir şahsın İbn-i Abdüsselâm'a gelip, kendisini rüyâda gördüğünü ve bir şiir okuduğunu söyledi. Rüyâdaki şiiri orada da okudu. İzzeddîn bin Abdüsselâm bir müddet sustu ve şöyle

dedi: "Ben 83 sene yaşarım. Çünkü bu şiir, Kusayr bin Azze'nindir. Onunla benim aramda aynı asırda yaşama bakımından ortak bir yönümüz yoktur. Ben Ehl-i sünnet ve cemâat îtikâdı üzereyim, o ise bozuk îtikâddadır. Ben şâir değilim, o şâirdir. Kabîlelerimiz de farklıdır. Ancak tek bir ortak yönümüz var. O da, ömürlerimizin aynı olmasıdır". Netice İbn-i Abdüsselâm'ın dediği gibi oldu ve 83 yaşında vefât etti.

Sultan Eşref'in çevresinde Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söyleyen îtikâdları bozuk kimseler vardı. Sultan, küçüklüğünden beri böyle kimselerin arasında yetişmişti. Bozuk îtikâdlı bu kimseler, ona da dil uzatırlardı. Bunlar, SultanEşref'in zihninde, kendilerinin Selef-i sâlihînin yolunda bulunduklarını, îtikâdlarının Ahmed bin Hanbel'in ve Eshâb-ı kirâmın îtikâdının aynısı olduğu fikrini yerleştirmişlerdi. Bunlar, Sultan Eşref'in İzzeddîn bin Abdüsselâm'a meylettiğini görünce, onlar da ona meyleder görünüp şöyle demeye başladılar: "İzzeddîn bin Abdüsselâm, Eş'arî îtikâdındandır. Fakat bu îtikâda aykırı işler yapar." Bunları duyan Sultan Eşref, onlara; "İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın böyle işler yapmayacağını, kendilerinin onun hakkında teassub sâhibi olduklarını söyledi.Bunun üzerine onlar, kelâm ile alâkalı bâzı suâlleri yazıp, İzzeddîn bin Abdüsselâm'a gönderdiler ve cevaplarını istediler. Bununla niyetleri, İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın gerçek akîdesinin ne olduğunu Sultan Eşref'e tanıtmak, böylece, îtikâdının kendi dedikleri gibi olduğunu ortaya koymak sûretiyle sultânın gözünden düşürmek idi. Suâller İzzeddîn bin Abdüsselâm'a ulaşınca; "Bunlar, beni imtihân etmek için yazılmış, bu meseleler hakkında ne dediğimi öğrenmek istiyorlar. Fakat vallahi hak ne ise onu yazacağım." dedi ve meşhûr akîdesini kaleme aldı.İzzeddîn binAbdüsselâm'ın bu akâid yazısı şöyledir:

Allahü teâlâya hamd olsun ki, O, İzzet, Celâl, Kudret, Kemâl, İnâm ve İfdâl sâhibidir. O birdir, Samed'dir (Her yaratığın muhtaç bulunduğu eksiksiz bir mâbûddur). Doğmamış ve doğurulmamıştır. O'nun benzeri yoktur. Cisim ve sınırlı değildir. Hiçbir şeye benzemez. Hiçbir şey de O'na benzemez. Mahlûkâtı ve amellerini O yaratır. Mahlûkların rızıklarını ve ecellerini O takdîr etmiştir. O'ndan gelen her nîmet, O'nun fadl ve ihsânıdır. O'nun verdiği her cezâ da, adâletidir. Allahü teâlâ, bid'at ehlinin söyledikleri hâllerden berîdir. Arş, Allahü teâlâyı taşımaz. Bilakis Arş da, Hamele-i Arş da (Arş'ı taşıyan melekler de) O'nun kudretinin lütfu ve ihsânı ile taşınırlar. Allahü teâlânın ilmi herşeyi kuşatmıştır. O'nun ilminin hâricinde hiçbir şey yoktur. Hatırlarda ve gönüllerde bulunan düşünceleri, zihin faâliyetlerini bilir. O hayy'dır. İrâde edicidir. Semî, işitici, Basîr, görücü, Alîm, Kâdir'dir, kudret sâhibidir. Harf ve ses olmadan, ezelî ve kadîm kelâmı ile konuşucudur. Kur'ân-ı kerîm yazılarına çok hürmet etmek lâzımdır. Çünkü bunlar, Allahü teâlânın kelâmına delâlet etmektedir. NitekimAllahü teâlânın isimlerine hürmet edilmesi de, bu isimler, O'nun zâtına delâlet ettiği içindir. Aynı şekilde, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymayı temin eden, Allahü teâlâyı hatırlatan kimse ve şeylerin büyüklüğüne inanmak ve O'na hürmeti gözetmek lâzımdır. Bu sebeple de peygamberlere (aleyhimüsselâm), âbidlere, sâlihlere ve Kâbe-i muazzamaya hürmet etmek lâzım gelmektedir.

İmâm-ı Eş'arî'nin îtikâdı, Allahü teâlânın Kitabında ve Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesinde bildirilen doksan dokuz İsm-i şerîfin delâlet ettiği şeylerdir.

Allahü teâlâ ibâdet edilmeye lâyıktır. O'nun Celâl sıfatı ve vasfedenlerin vasıftan ve saymaktan âciz kaldığı kemâl sıfatları vardır.

Her şey Allahü teâlâya muhtaçtır. Kur'ân-ı kerîmde Allahü teâlâ meâlen; **"Yerde ve gökte bulunan her şey O'ndan ister."** (Rahmân sûresi:29) buyuruyor. Bütün mahlûklar, Allahü teâlânın kudretindedir. Allahü teâlâ, Zümer sûresinin altmış yedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; **"O kâfirler, Allahü teâlâyı gerektiği gibi takdîr edemediler** (büyüklüğünü anlıyamadılar). **Hâlbuki kıyâmet günü, yer küresi tamâmen O'nun tasarrufundadır. Gökler de O'nun yed-i kudretinde dürülmüşlerdir. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir."** buyuruyor.

Bozuk bir îtikâda sâhib olan Haşeviyye, kendilerinin Selef-i sâlihînin mezhebi üzere olduklarını iddiâ ediyorlar. Hâlbuki, Selef-i sâlihîn, Allahü teâlânın birliğine, hiçbir benzeri olmadığına inanıyor, fakat Haşeviyye, Allahü teâlânın cisim olduğuna ve mahlûklara benzediğine inanıyor.

Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Onların, Peygamberlerin yaptığı gibi gerekli açıklamalarda bulunması vâcibdir. Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresinin yüz dördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; **"İçinizde, insanları hayra çağıracak, iyiliği emredecek, kötülükten alıkoyacak bir topluluk bulunur. İşte onlar, kurtuluşa erenlerdir."** buyuruyor. Allahü teâlânın cisim olduğunu ve mahlûkuna benzediğini söylemek, en büyük inkârdır. En büyük iyilik ise, tevhîd ve tenzîhdir. Selef-i sâlihîn, bid'atler, dînimize sonradan sokulan hurafeler ortaya çıkmadan bu mevzularda konuşmadı. Ancak, bid'atler zuhûr ettiği zaman, Selef-i sâlihîn, bid'atlere büyük darbeyi vurarak, bid'at sâhiplerine en şiddetli bir şekilde karşı koydular. Kaderiyye, Cehmiyye ve Cebriyye gibi bid'at ehli kimselere gerekli cevapları verdiler. Böylece Allah yolunda nasıl cihâd yapılması gerekiyorsa, öylece ilim ile cihâd yaptılar. Cihâd iki çeşitti.Bunlar: Söz ve yazı ile cihâd, kılıç ve silâh ile cihâddır.

Bu Haşeviyye denen bozuk fırkanın eline bir fırsat geçtiğinde, hemen oraya yönelirler. Hâlbuki Ahmed bin Hanbel, Eshâb-ı kirâm ve Selef-i sâlihînden olanlar, onların nisbet ettikleri şeyleri Allahü teâlâya nisbet etmekten berîdirler. Yine onlara hayret edilir ki, ekmeğin hakîkî doyurucu, suyun hakîkî susuzluğu giderici, ateşin hakîkî bir yakıcı olmadığını, bunların sâdece bir sebeb olduğunu söyleyenleri kötülüyorlar. Hâlbuki doymak, susuzluğun giderilmesi ve yakmak, sonradan meydana gelen şeylerdir. Ekmek aslâ doymayı, su susuzluğun giderilmesini ve ateş de yakmayı meydana getirmez. Hakîkatte bunları Allahü teâlâ yaratmaktadır. Su, ateş ve ekmek, susuzluğun giderilmesine, yakmaya ve doymaya vesîle kılınmıştır. Bunun için İmâm-ı Eş'arî de; doyma, susuzluğu kandırma ve yakma işini Allahü teâlânın yarattığını, ekmeğin, ateşin ve suyun ise birer sebepten ibâret olduğunu söylemiştir. Çünkü Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîminde meâlen; **"Ondan başka ilâh yoktur. Her şeyin hâlıkı ancak O'dur."** (En'âm sûresi: 102) ve **"Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nîmetini hatırlayın. Size, gökten ve yerden rızk verecek Allah'tan başka bir yaratıcı var mı? O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde hangi yönden** (îmândan küfre) **çevriliyorsunuz?"** (Fâtır sûresi: 3) buyuruyor.

Kim Allahü teâlânın rızâsını, nefsinin arzu ve isteklerine tercih ederse, Allahü teâlâ da o kuldan râzı olur. Kim insanların rızâsını tercih etmek sûretiyle, Allahü teâlânın gazabına sebep olacak şeyi yaparsa, o kimseye hem Allahü teâlâ gazab eder, hem de onu insanların gözünden düşürür. İslâm âlimlerinden birisi şöyle buyurmuştur: "Kim Allahü teâlânın katındaki derecesinin ne olduğunu bilmek istiyorsa, Allahü teâlânın rızâsını ne kadar gözettiğine baksın."

"Allah'ım! Hakka yardım eyle. Doğruyu izhâr eyle! Bu ümmete doğru işlerinde yardım eyle. Bununla dostların azîz, düşmanların zelîl olsun. Sana itâat edilip yasaklarından sakınılsın!"

Bu cevap bid'at ehline ulaşınca, ellerine büyük bir fırsat geçtiğine, artık İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın sonunun geldiğine kesin gözle bakıyorlardı. Derhal bu cevapları Sultan Eşref'e ulaştırdılar. Sultan Eşref, cevapları görünce çok kızdı ve; "Demek ki, bana onun hakkında söyledikleri doğru imiş. Biz de onu, zamânımızda ilim ve dindarlık bakımından bir tâne diye biliyorduk. Şimdi onun fâsıklardan, hattâ İslâmdan bile çıktığı anlaşılmış oldu." dedi.Bu sırada Sultan Eşref, yanında memleketin her tarafından gelmiş bir grup fıkıh âlimi ile berâber, Ramazân-ı şerîf ayında bir iftar sofrasında idiler. Orada bulunanların hiçbirisi, sultâna cevap verme cesâretinde bulunamadı. Hattâ bâzıları, bozuk îtikâdda olan kimselerin sözlerini tasvîb eder yollu sözler sarfettiler. Hattâ onların dedikleri gibi fetvâ verdiklerini ifâde ediyorlardı.

Ertesi gün, Allahü teâlâ hakkı izhâr ve te'yid için, zamânın büyük Mâlikî âlimlerinden

Cemâlüddîn Ebû Ömer bin Hâcib'i vesîle kıldı. Bu zât, zamânının en büyük Mâlikî âlimi olup, ilmi ile âmil idi. Sultânın yanında İzzeddîn bin Abdüsselâm hakkında konuşmuş olan kâdı ve âlimlere gitti ve onlara hitâben; "Size ne kadar şaşılır. Siz hak üzeresiniz de, başkaları bâtıl üzere mi? Hakkı konuşmanız gerekirken sustunuz. Allahü teâlânın rızâsını tercih etmediniz. Konuşanlarınız da, sanki İzzeddîn binAbdüsselâm haksızmış gibi; "Sultâna bu ayda affetmek yaraşır." dedi. Bu öyle bir sözdür ki, onun suçlu olduğu mânâsını ifâde eder. Çünkü ancak suçlu affolunur. Siz ise sultâna, îtikâdınızın, İbn-i Abdüsselâm'ın söylediği şekilde olduğunu ezilerek ve korkarak söylediniz. Hâlbuki Selef-i sâlihîn ve sonra gelen âlimler bu îtikâd üzeredir. Onlara bu hususta ancak, bozuk îtikâdda olanlar karşı çıktılar. Allahü teâlâ, Bekara sûresinin kırk ikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Hakkı, bâtıla karıştırıp da, bile bile gizlemeyin"** buyuruyor" diyerek, hakkı gizleyip, hakka yardımcı olmadıkları için âlimleri kınadı. Daha sonra orada bulunanlara, İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın yazdıklarının doğru olduğuna dâir muvâfakat yazısı yazdırdı.

Diğer taraftan, İbn-i Abdüsselâm da sultandan, Şâfiî ve Hanbelî âlimlerinden müteşekkil bir meclis kurulmasını, bu mecliste Mâlikî ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimleri ve daha birçok İslâm âliminin de hazır bulunmasını istedi. Sultânın huzurunda kendisinin mektubu okunurken, kendisine muvâfakat gösteren âlimlerin, ilk önce sultânın kızgınlığı sebebiyle bir şey diyemediklerini, istemeyerek sultânın sözüne muvâfakat gösterdiklerini de bildirdi. Ayrıca; "İnanıyoruz ki, sultana hak olan îtikâd iyice anlatıldığında ona rücû' edecek, kendisine yanlış ve bozuk fikirleri doğru imiş gibi söyleyenlerin cezâsı verilecektir. Sultana, babası Âdil'in (Allahü teâlâ ondan râzı olsun ve ona rahmet eylesin) yolundan gitmek lâyıktır. Çünkü o, bozuk îtikâdda olan kimselere gerekli dersi verdi ve onları hor ve hakîr eyledi" dedi. İbn-iAbdüsselâm'ın bu isteği sultâna ulaşınca, sultan kâğıt kalem isteyip, şunları yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Büyük âlim İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın bir meclis kurulup, kâdıların ve âlimlerin burada hazır bulunarak îtikâd meselesini görüşmelerine dâir isteği bana ulaştı. Fetvânı tetkîk ettim. Böyle bir toplantıya ihtiyaç bırakmıyor. Biz, Resûlullah efendimizin haklarında; **"Benim sünnetime ve bundan sonra gelen Hulefâ-i Râşidîn'in yoluna yapışınız"** buyurduğu, dört halîfenin (r.anhüm) yoluna ve dört mezheb imâmının yoluna tâbiyiz. Nefsin arzu ve isteklerine hâkim ve gâlib olan, hakka tâbi olan ve bid'atlerden korunmuş kimseler için bunlara tâbi olmak kâfidir. Hadîs-i şerîfte; **"Fitne uykudadır. Fitneyi uyandırana Allahü teâlâ la'net etsin."** buyurulmuştur. Kim fitneyi uyandırmaya teşebbüs ederse, ona gerekli mukâbelede bulunuruz." Mektubu İbn-i Abdüsselâm'a gönderdi. İbn-i Abdüsselâm'a mektup ulaşınca, okuduktan sonra şöyle bir cevap yazdı:

Bismillâhirrahmânirrahîm! Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; **"Rabbin hakkı için, biz onların hepsine muhakkak sûrette, yapmakta oldukları şeylerden soracağız** (ve cezâlarını vereceğiz)" (Hicr sûresi: 92-93) buyuruyor. Kudreti, kelâmı yüce, rahmeti umûmî, nîmeti bol olan Allahü teâlâya hamd eder, sonra derim ki; şüphesiz Allahü teâlâ, Habîbine meâlen şöyle buyurdu: **"Eğer yeryüzündeki insanların ekserisine** (ki onlar câhil ve kâfirlerdir) **uyarsan, seniAllah yolundan saptırırlar. Onlar, ancak zan ardından yürürler** (babalarının gittiği yolu hak zannederler) **ve sâdece yalan uydururlar."** (En'âm sûresi:116). Allahü teâlâ, kullarına nasîhat için kitaplar indirip, Peygamberler (aleyhimüsselâm) gönderdi. Saâdet sâhibi, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınan kimsedir. Allahü teâlâ, Hucurât sûresinin altıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; **"Ey îmân edenler!Eğer size bir fâsık, bir haber getirirse, onu araştırın** (doğruluğunu anlayıncaya kadar tahkîk edin). **Değilse, bilmiyerek bir kavme sataşırsınız da yaptığınıza pişmân olursunuz."** buyuruyor. Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından kaçmak en başta gelen vazifemizdir. Bir meclis kurulup, âlimlerin orada toplanmasını taleb etmem, hem sultâna, hem de müslümanlara nasîhatta bulunmak içindi. Çünkü Resûlullah efendimize; "Din nedir?" diye sorulunca, Resûl-i ekrem; **"Din, nasîhattır. Din nasîhattır. Din nasîhattır"** buyurdu.Eshâb-ı kirâm; "Kimin için yâ Resûlallah?" deyince, O da; **"Allahü teâlâ için, Kur'ân-ı kerîmi için,**

Resûlü için, müslümanların imâmları için ve bütün müslümanlar için" buyurdu. Allahü teâlâ için nasîhat, insanlara, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınmalarını; Allahü teâlânın kitabı için nasîhat, O'nun ile amel etmeyi;Resûlullah için nasîhat, Sünnet-i seniyyeye uymayı; müslümanların imâmları için nasîhat, onlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymalarını tavsiye etmek; müslümanlar için nasîhat, onlara Allahü teâlâya yaklaştıracak şeyleri göstermektir. İşte ben de, bu meselede üzerime düşen vazifeyi yerine getirmiş bulunuyorum.

Bu meselede verdiğim cevaplara, Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimleri muvâfakat göstermişlerdir. Verdiğimiz bu cevaplara karşı gelenler, Allahü teâlânın kıymet vermediği alalâde kimselerdir. Verdiğimiz cevapları kabûl etmemek, dînen câiz değildir. Onun kabûl edilmemesi mümkün değildir. Eğer bu bahsettiğim âlimler, sultânın meclisinde hazır bulunsa idiler, sultan sözümüzün doğruluğunu gâyet iyi anlardı. Sultan bu mevzuyu tahkîk etmeye, derinlemesine tedkîk etme imkânına herkesten daha çok muktedirdir. Cevâbım huzurlarında okunduğu zaman, orada bulunup da sultânın kızgınlığını görünce susmayı tercih eden âlimler de, benim sözümü bizzât yazılarıyla tasdîk etmiştir. Eğer sultânı o derecede bir kızgınlık hâlinde görmese idiler, muhakkak sultânın huzurunda, bu son sözleri gibi söylerlerdi.

Bütün bunlarla berâber, benim söylediklerim ve bana bu hususta muhâlefet edenlerin sözleri yazılır. Bütün İslâm âleminde ilmî mevzularda kendilerine mürâcaat edilen, güvenilir, büyük âlimlerden bu mesele hakkında bilgi istenir. Ben, sultânın meseleye vâkıf olması için, mûteber âlimlerin kitaplarını kaynak olarak hazırlarım.

Yine bana, akîdeleri bozuk o kimselerin, sultâna İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin Kur'ân-ı kerîmi hafife aldığının söylendiği ulaştı. Hâlbuki İmâm-ı Eş'arî'nin yolunda gidenlerle, bütün müslüman âlimler arasında, Kur'ân-ı kerîme hürmet etmenin vâcib olduğunda hiçbir ihtilâf yoktur. Hem bize göre, Kur'ân-ı kerîmi veya O'ndan bir şeyi (âyet-i kerîme, sûre-i şerîfeyi) aşağılayan, onlara kıymet vermeyen kimse kâfir olur, dînî nikâhı bozulur. Cenâzesi yıkanmaz, kefenlenmez, namazı kılınmaz, müslüman mezarlığına defnedilmez. Özellikle bir yere atılıp, yırtıcı hayvanların yemesine bırakılır.

Allahü teâlânın kelâmı hakkında bizim îtikâdımız şöyledir: Allahü teâlânın kelâmı kadîmdir, ezelîdir, zâtı ile kâimdir. Yüce zâtı, hiçbir mahlûka benzemediği gibi, kelâm-ı kadîmi de hiçbir mahlûkun kelâmına benzemez. Bununla berâber, mushaflara yazılır, gönüllerde saklıdır ve dillerimiz ile okuruz. Kim böyle inanmazsa, müslümanların îtikâdından ayrılmış olur. Böyle inanmayan ahmak ve câhildir.

Burada şunu belirtmek isterim ki, dinde olmayan şeyleri ortaya çıkaran, îtikâdı bozuk bid'at ehline gerekli cevapları verip, onların sözlerini delîl ve vesikalarla çürütmek, aslâ fitne çıkarmak değildir. Çünkü Allahü teâlâ, bildiklerini açıklayıp, gizlememelerini âlimlere emir buyurdu. Emre uymayanları lânetledi. Kim ki, Allahü teâlânın emrine uyar, O'nun dînine yardımcı olursa, Allahü teâlâ onları lânetlemez. Aksi takdirde bu lânete müstehak olurlar.

İctihâd ile ilgili hususa gelince, îtikâd mevzuunda sâdece Ehl-i sünnet ve cemâat îtikâdındayım. Ancak âlimler arasında füru' ile ilgili hususlarda ihtilâf vardır (Bu da müslümanlar için, rahmettir).

Bu işte sâlim olan yolun hangisi olduğunu da söyledik. Size lâyık olan, babanızın yolunu tâkib etmektir. Babanız Sultan Melik Âdil, Allahü teâlânın dînini yükseltmek için çalıştı ve O'nun için çalışanlara yardımcı oldu. Biz, sâdece zâhire göre hükmederiz. Herkesin içini Allahü teâlâ bilir. Allahü teâlâya hamdolsun, Resûlullah efendimize ve O'nun Ehl-i beytine, Eshâbına ve O'nun yolunda gidenlere salât ve selâm olsun."

İbn-i Abdüsselâm mektubu yazıp bitirince, hiç beklemeden ve tereddüt göstermeden mektubu kapatıp mühürleyerek elçiye verdi. İzzeddîn bin Abdüsselâm bu mektubu yazarken, yanında

zamânın büyük âlimlerinden bir zât ve İbn-i Abdüsselâma mektup yazarken sultanın yanında bulunan âlimlerden bir kısmı da vardı. Onlar, Sultan Eşref'ten gelen mektubun muhtevâsını gâyet iyi biliyorlardı. Bu mektup gelince çok korktular ve İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın sultâna cevap vermekten âciz kalacağını zannettiler. Fakat İbn-i Abdüsselâm'ın derhal mektup yazdığını görünce, hepsinin önceki zanları tamâmen yok oldu. Yanında bulunan büyük âlim, İbn-i Abdüsselâm'ın bu cevâbını çok beğenip, bunun, Allahü teâlâ tarafından verilen ilâhî bir yardım olduğunu söyledi.

Mektup sultâna okununca, Sultan Eşref çok kızdı. İbn-i Abdüsselâm'a muhâlif olan bid'at ehli kimseler, onun işinin bittiğine inanıyorlardı.Sultan, sarayında hocalık yapan ve İbn-i Abdüsselâm'ı çok seven Garez Halîl'i yanına çağırdı. Yazdığı mektubu ona vererek; "Bunu doğru İzzeddîn bin Abdüsselâm'a götüreceksin ve acele olarak cevâbını getireceksin." dedi. Garez Halîl, hemen İzzeddîn bin Abdüsselâm'ın huzûruna gitti. Huzûrunda son derece sevgi ve edeble oturarak, sultânın elçisi olduğunu söyledi. Sonra; "Vallahi hakkınızda düşmanlık yapıyorlar. Sen, işin başında sultanla görüşmemen sebebiyle, kendi aleyhine, onların lehine iş yapmış oldun. Eğer sultan seni bir defâ görmüş olsaydı, bunlardan hiçbiri meydana gelmezdi. Çünkü, senin sultan yanında derecen ve kıymetin çok yüksektir. Sultan bana, senin yanına gelip, sana üç şartı olduğunu söylememi istedi. Birincisi; fetvâ vermeyeceksin, ikincisi; hiç kimse ile görüşmeyeceksin, üçüncüsü; evinden ayrılmayacaksın." dedi. Bunun üzerine İzzeddîn bin Abdüsselâm; "Ey Garez! Bu şartlar, Allahü teâlânın bana olan nîmetleridir. Devamlı şükrü gerektirir. Fetvâlara gelince, ben de zâten onun ile uğraşmak istemiyordum. Ben inanıyorum ki, müftî, Cehennemin kenarındadır. Eğer Allahü teâlâ fetvâ vermeyi bana vâcib kılmamış olsaydı, bu iş ile aslâ meşgûl olmazdım. Şimdi ise artık mâzurum. Bu vücub benden düştü. Hamd, Allahü teâlâya mahsustur. İnsanlarla görüşmemem ve evimden ayrılmamam husûsuna gelince, ben hâl-i hazırda evimde bulunuyorum. Ey Garez! Evimden ayrılmamam, kendimi Rabbime ibâdete vermem, benim için büyük bir saâdettir. Sa'îd o kimsedir ki; evinden ayrılmaz, orada günahlarından dolayı gözyaşı döker. Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl olmam, Allahü teâlânın bana bir hediyesidir. Hak teâlâ bunu bana sultânın vâsıtası ile nasîb eyledi. Ancak o kızgın, ben ise sevinçli ve rahatım. Vallahi ey Garez! Eğer yanımda hediye edilecek bir elbise olmuş olsaydı, benim için müjde durumunda olan bu mektuba karşılık, sana o elbiseyi verirdim. Fakat şu seccâdeyi al, üzerinde namaz kılarsın" dedi. Garez Halîl de seccâdeyi kabûl edip öptü. Sonra vedâ edip oradan ayrıldı. Sultânın yanına gitti ve olanları ona anlattı. Sultan orada hazır bulunanlara; "Bana ne yapacağımı söyleyin. İbn-i Abdüsselâm, cezâyı nîmet gören bir zâttır. Onu kendi hâline bırakalım." dedi.

Bu şekilde üç gün geçtikten sonra, Hanefî mezhebinin en büyük âlimi Allâme Cemâlüddîn Husayrî, bir merkebe binip talebeleriyle sultânın yanına gitti. Cemâlüddîn Husayrî, ilmiyle amel eden, mübârek bir zâttı. Sultan Eşref'e, Cemâlüddîn Husayrî'nin geldiği haber verilince, adamlarını gönderip onu surların içine aldılar. Sultânın sarayına kadar merkep üzerinde gitti. Sultan, Cemâlüddîn Husayrî'yi görünce, ayağa kalkıp ona doğru yürüdü. Ona çok iltifât ederek yanına oturttu. Ramazân-ı şerîf olduğundan,Cemâlüddîn Husayrî sultânın yanına girdiğinde iftar vaktiydi. Müezzin ezân okuyunca, hep birlikte cemâatle namaz kıldılar. Namazdan sonra orucunu açması için bardakla su getirdiler. O da bu suyu Husayrî hazretlerine uzattı. O; "Senin yiyecek ve içeceğin için buraya gelmedim." deyince, sultan; "Emriniz başım üstünedir." dedi. Cemâlüddîn Husayrî de sultana; "Seninle İzzeddîn bin Abdüsselâm arasında ne var? O, öyle bir kimsedir ki, eğer Hind memleketinde veya dünyânın en ücrâ bir köşesinde olsaydı, sultanın onun bereketinden hem kendisi, hem de memleketi istifâde ederdi. Ayrıca başka memleketlere karşı iftihâr etmesi için onu memleketine getirmesi gerekir." dedi.Bunun üzerine sultan; "Bende onun bizzat kendi eliyle yazdığı ve akîdesini anlatan kâğıtlar var. Sen de oku, onun hakkındaki kararını ver." deyince, Cemâlüddîn Husayrî, İbn-i Abdüsselâm'dan gelen veEhl-i sünnet îtikâdını anlatan yazıları sonuna kadar okudu ve; "Bu, müslümanların îtikâdı, sâlihlerin şiârı, müminlerin yakînidir.

Burada yazılanların hepsi doğrudur. Bunlara karşı çıkan, yanlış yoldadır." dedi. Sultan bu sözleri duyunca, İbn-i Abdüsselâm ile arasında geçenleri anarak, Allahü teâlâdan af ve magfiret diledi, hatâsını telâfi etmek için İbn-iAbdüsselâm'a bir adam gönderdi. Hakkını helâl etmesini ve onunla görüşmek istediğini bildirdi. Sultan, Cemâlüddîn Husayrî ile görüşmeden önce, bid'at ehli kimselerin sözlerine göre hareket ediyordu. Bu yüzden onlar, en parlak devirlerini yaşıyorlardı. Ancak Husayrî hazretleri sultanla görüşüp, hak olan Ehl-i sünnet îtikâdı meydana çıkınca, bid'at ehlinin bozuk akîdelerini yayma çalışmalarının önüne geçilmiş oldu. Cemâlüddîn Husayrî, mücâdele ve münâzaa kapısını kapatmak için, kelâm meseleleri üzerinde konuşmaktan sakınılmasını, bu mevzuda hiç kimsenin herhangi bir şekilde fetvâ vermemesini söyledi.Böylece uzun süre bid'at ehli sesini çıkaramadı.

Şemsüddîn ibni Cevzî, zamânının büyük vâizlerinden idi. Herkesin hürmet ve kabûlünü kazanmıştı. Vâz ederken çok tesirli konuşurdu. Hem kendisi ağlar, hem de cemâatı ağlatırdı. Cemâat, meclisinden kendilerinden geçmiş olarak ayrılırlardı. Vâzlarını Cumartesi günleri verirdi. Bir gün Şemsüddîn ibni Cevzî, Sultan Eşref'in yanına geldi. Şemsüddîn ibni Cevzî, sultanın huzûruna girince, sultan kendisine; **Mekâsîd-üs-Salât** kitabını verdi ve; "Bu kitabı oku." dedi. Okuduktan sonra, "Bu kitap çok güzeldir. Bir benzeri yazılmamıştır." dedi. Bunun üzerine Sultan, ona; "Bu kitabı, vâz meclisinde insanlara okumaları için tavsiye et." dedi.

Şemsüddîn ibni Cevzî, vâz vermek için kürsüye çıkıp, Allahü teâlâya hamd ve Resûlüne salât ve selâmdan sonra şöyle dedi: "Biliniz ki, bedenî ibâdetlerin en fazîletlisi namazdır. Namaz, kişiyi Rabbine yaklaştırır. **Mekâsıd-üs-Salât** kitâbına çok önem veriniz. Bu kitabı, büyük âlim İzzeddîn bin Abdüsselâm yazmıştır. Bu kitabı iyi anlayınız ve onu iyi ezberleyiniz. Onu çocuklarınıza ve yakınlarınıza öğretiniz. Bu kitabın faydası pek çoktur." Bundan dolayı çok yazıldı ve herkes tarafından okundu.

Bu hâdiselerden sonra, İbn-i Abdüsselâm'ın sultanın yanında yeri çok yükseldi. Sultan ölüm hastalığında iken, yakınlarından birisine; "İzzeddîn bin Abdüsselâm'a git. Seni çok seven Sultan-ı Âdil Ebû Bekr'in oğlu Mûsâ sana selâm söyledi.Zât-ı âlinizin gelmesini, kendisine yarın huzûr-i ilâhîde faydalı olacak şeyleri anlatmanızı ve duâ etmenizi ister de!" diye bildirdi. Haberci, sultânın dediklerini aynen İzzeddîn bin Abdüsselâm'a anlattı. O da bu teklifi kabûl etti ve; "Böyle bir ziyâret, en fazîletli ibâdetlerdendir. Çünkü bunda birçok faydalar vardır, inşâallah." dedi.

İbn-i Abdüsselâm kalkıp, sultânın yanına kadar gitti. Oraya varınca sultana selâm verdi. Mûsâ onu görünce çok sevindi ve hemen onun elini öptü. Sonra; "Ey İzzeddîn! Bana hakkını helâl et. Benim için Allahü teâlâya duâ et. Bana nasîhatlerde bulun!" dedi. O zaman İbn-iAbdüsselâm; "Ben, her gece, insanlara olan hakkımı helâl ediyorum. Ben kimsenin bende bir hakkı olmadan gecelerim. Bunun mükâfâtını ve karşılığını Allahü teâlâdan bekliyorum. İnsanlardan aslâ bir karşılık beklemiyorum. EcriminAllahü teâlâdan olup, insanlardan olmaması bana her şeyden daha kıymetlidir. Sultana duâ etmeme gelince, çoklukla ben ona duâ ediyorum. Çünkü sultanın durumu iyi olursa,İslâmın ve müslümanların durumu da iyi ve güzel olur. Allahü teâlâ sultana, yarın huzûr-i ilâhîde yüzünü ak edecek şeyleri görmek nasîb eylesin." dedi. Sultan bu ziyâretten ve İbn-i Abdüsselâm'ın sözlerinden memnun kalarak; "Allahü teâlâ sana hayırlar versin." dedi.

İzzeddîn bin Abdüsselâm birçok eser yazdı. Bu eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Kavâid-ül-Kübrâ, 2) Mecâz-ül-Kur'ân, 3) Kavâid-üs-Sugrâ: Kavâid-ül-Kübrâ**'nın kısaltılmış şeklidir. **4) Şeceret-ül-Meârif, 5) Ed-Delâil-ül-Müteallikât-ı bil-Melâiketi ven-Nebiyyîn aleyhimüsselâm vel-Halkı ecmâîn, 6) Et-Tefsîr, 7) El-Gâye fî İhtisâr-in-Nihâye, 8) Muhtasar-ı Sahîh-i Müslim, 9) El-İmâm fî Edillet-il-Ahkâm, 10) Beyânü Ahvâl-in-Nâs Yevm-el-Kıyâmeti, 11) Bidâyet-üs-Suâl fî Tafdîl-ir-Resûl, 12) El-Fark Beyn-el-Îmân vel-İslâm, 13) Fevâid-ül-Belvâ vel-Mihan, 14) El-Cem'u**

Beyn-el-Hâvi ven-Nihâye, 15) El-Fetâvâ-il-Mûsuliyye, 16) El-Fetâvâ-il-Mısriyye, 17) Mekâsıd-üs-Salât.

ŞİDDETLİ RÜZGÂR

Fransızlar Mensûriye'ye hücûm ettiklerinde, onlara karşı İzzeddîn bin Abdüsselâm da İslâm ordusunda yer aldı. Savaş sırasında şiddetli bir rüzgâr, İslâm ordusunun üzerine doğru esmeye başladı ve müslüman askerlerini zor duruma soktu. Bunu fark eden İzzeddîn bin Abdüsselâm, sesinin çıktığı kadar seslenerek; "Ey rüzgâr, düşmanların tarafına git!" dedi. Bunun üzerine rüzgâr, Allahü teâlânın izni ile düşmana doğru esmeye başladı. O kadar şiddetli esti ki, düşmanların atları yıkıldı ve onların altında kalan birçok düşman askeri öldü ve yaralandı. Sağ kalanları ise esir alındı. Allahü teâlânın izni ile İslâm ordusu muzaffer oldu.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.249

2) El-A'lâm; c.4, s.21

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî); c.8, s.209

4) El-Bidâye ven-Nihâye; c.13, s.235

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.301

6) Miftâh-üs-Se'âde; c.2, s.353

7) Fevât-ül-Vefeyât; c.2, s.350

8) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.71

9) Tabakât-ül-Müfessirîn; c.1, s.309

10) Zeyl-i Ravdateyn; s.216

11) Tabakât-ül-Usûliyyîn; c.2, s.73

12) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.314

13) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.92,116,220, 260, c.2, s.1027,1143,1360,1780

14) Brockelmann, Sup-1, s.766, Gal-1, s.430

15) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.9, s.53

SULTÂN-ÜL-ULEMÂ BEHÂEDDÎN VELED;

Allahü teâlânın aşkı ile dolmuş, büyük velîlerden olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin babası. Resûlullah efendimizin birinci halîfesi olan hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'in soyundandır. Belh şehrinde Hatîboğulları sülâlesindendir. İsmi Muhammed Behâeddîn'dir. Babası Hüseyin Hatîbî, dedesinin ismi de Ahmed Hatîbî'dir. 1151 (H.545)de doğdu. 1228 (H.625) veya 1231 (H.628) de Konya'da vefât etti. Annesi, Harezmşah sultanlarındanAlâüddîn Muhammed Harezmşah'ın kızı Emetullah Hâtundur.

Muhammed Behâeddîn iki yaşında iken, babası Hüseyin Hatîbî otuz üç yaşlarında olduğu hâlde vefât etti.

Emetullah Hâtun, oğlu Behâeddîn'in büyümesi ve iyi bir tahsîl ile yetişmesi için büyük bir titizlik ve îtinâ gösterdi. Efendisi Hüseyin Hatîbî'den kalan kitapların bulunduğu odaya oğlunu sık sık götürür; "Evlâdım, Behâeddîn'im! Bu kitaplar, rahmetlik babandan kaldı. Muhterem baban bu kitapları dâimâ okur, hiç elinden bırakmazdı. Bu kitaplara çok değer

verir, her şeyden üstün tutardı. Onun vefâtından sonra pekçok âlim bu kitapları almak için bize geldiler. Fakat hiçbirine vermedim, bunları senin için muhâfaza ediyorum. Sen de ilim öğrenerek babanın kitaplarını anlamaya muvaffak ol ve babanın yerini tut!" derdi. Bu sözler Behâeddîn'e çok tesir eder, büyüyünce okuyup âlim olacağını söylerdi. Emetullah Hâtun, oğlunu, okuma çağına gelince ilim tahsîline verdi. Behâeddîn, derslerine çok çalışır, devamlı kitapları ile meşgûl olurdu. Keskin zekâsı, hâdiselere karşı sürat-i intikâlinin çok fazla olması ve Allahü teâlânın yardımıyla kısa zamanda hocalarının takdîrini kazandı. Pekçok zâhirî ilimleri öğrendi. Dolayısıyla, halk arasında da tanındı, onların muhabbetlerini kazandı. Büyük Velî Necmeddîn-i Kübrâ'dan tasavvufu öğrenerek, onun dertlere devâ olan feyz ve bereketlerine kavuştu. Bâtınî ilimlerde ilerleyerek, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin en önde gelen talebeleri arasına girdi. Muhammed Behâeddîn, hocasının teveccühleri ile iyice olgunlaşarak, zamânının en büyük âlimlerinden ve velîlerinden oldu.

Muhammed Behâeddîn evlenme çağına gelince annesi, Harezm Sultânı Rükneddîn'in kerîmesi olan Mümine Hâtun ile evlendirdi. Onların bu evliliklerinden de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri doğdu.

Muhammed Behâeddîn hazretleri, zâhirî ve bâtınî ilimlerde öyle yüksek derecelere vâsıl oldu ki, iki cihânın güneşi, hürmetine yaratıldığımız Server-i âlem Sevgili Peygamberimiz ona rüyâsında "Sultân-ül-ulemâ= Âlimlerin sultânı" lakabını verdi. Rivâyete göre, bu hâdise şöyle anlatılır: Zamânının büyük âlimlerinden üç yüz kadar müftî ve müderris, bir gece Peygamber efendimizi rüyâlarında gördüler. Resûlullah efendimiz büyük bir kürsî üzerine oturmuşlardı. Etraflarında da binlerce velî ve âlim bulunuyor, Resûlullah efendimizi huşû içinde dinliyorlardı. Orada Muhammed Behâeddîn, güzel elbiseler giyinmiş bir hâlde, Peygamber efendimizin hemen yanıbaşlarında ve sağ taraflarında oturmuştu. Peygamberimiz, orada bulunanlara Muhammed Behâeddîn Veled'i göstererek; "Ey insanlar! Bugünden sonra Muhammed Behâeddîn'e "Sultân-ül-ulemâ" denilecek ve imzasına "Sultân-ül-ulemâ" yazılacaktır." buyurdu. Sabah olunca rüyâlarını anlatmaya gelenlere, daha onlar bu müjdeyi vermeden o; "Ey kardeşlerim! Bu gece Sevgili Peygamberimizin bize ihsân buyurduğu lakabı bana müjde için geldiniz değil mi?" diyerek, onların rüyâlarını keşfettiğini belirtince, cümlesi hayran kalarak; "Allahü teâlâ ve Resûlü şâhiddir ve biz de şâhidiz ki, sen Sultân-ül-ulemâ'sın. Bundan böyle bu isimle tanınacaksın." dediler. Muhammed Behâeddîn'e karşı muhabbetleri ziyâde olup, ona talebe olmak istediklerini bildirdiler. O da, gelen bu âlimleri talebeliğe kabûl etti. İmzâ olarak da Sultân-ül-ulemâ lakabını kullanmaya başladı.

Âlimler, rüyâlarını yakınlarına söyleyince, hâdise herkes tarafından işitildi. Her taraftan ziyâretçiler gelmeye başladı. Şânı her yerde duyuldu. Halkın yanında îtibârı pek ziyâde yükseldi. Herkes huzûruna koşar, hizmetiyle şereflenmek için çalışır ve hasta kalblere şifâ olan mübârek sözlerini dinlemek için can atardı. O civarda olanlar, Sultân-ül-ulemâ'ya sabırsızlıkla koşarak, talebesi olmakla şereflenmek istediler ve murâdlarına kavuştular. Birçok müşkili olanlar Belh'e kadar gelip, aldıkları cevaplarla dertlerine derman buldular.

Behâeddîn Veled hazretlerinin zâhirî ve bâtınî mertebeleri yükselince, başta annesi, talebeleri ve akrabâları kendisine; "Başımıza pâdişâh ol. Seni korumak, emirlerini yerine getirmek için hazırız" dedilerse de, onlara; "Peygamber efendimiz; **"Ben fakirlikle iftihâr ederim"** buyurdu. Zâhirî saltanat tâcını giymek bize yakışmaz. Bizim yolumuz, Peygamberimize tâbi olmak ve sünnet-i şerîflerine uymaktır." buyurdu.

Behâeddîn Veled, bundan sonra riyâzet ve mücâhede, nefsin isteklerini yapmamak, istemediklerini yapmak ile uğraştı. Bu şekilde mânevî bakımdan pek yüksek derecelere kavuştu. Ne zaman vâz ü nasîhat etmeye başlasa, etrâfında binlerce insan toplanır, feyiz ve bereketlerinden istifâde ederlerdi.

Behâeddîn Veled, sabah namazından sonra ikindi vaktine kadar talebelerine ilim öğretir, ikindiden sonra medresesine gelenlere mârifetullahtan, Allahü teâlâyı tanımakdan bahsederek

insanları aydınlatırdı. Nasîhatlerinde Ehl-i sünnet îtikâdını anlatır, bozuk fırkaların inanışlarını îzâh ederdi. İnsanların, dalâlet ve sapıklık yollarına düşmemeleri, Cehennem'de yanmamaları için çok gayret sarfederdi.

Bid'at fırkasına mensup bâzı âlimler, aralarında ittifak ederek, Behâeddîn Veled'i, sultâna şikâyet ettiler. Sonra; "Sultânımız! Muhammed Behâeddîn Veled, size zâlimdir, âlimlerinize de câhildir diyor. Halkın büyük bir kısmı onun etrâfında toplandı. Vakitlerinin çoğunu onunla geçiriyorlar. Bir gün sizi tamâmiyle bırakıp, ona tâbi olacakları muhakkaktır. Eğer böyle bir şey olursa, sizin saltanatınıza ziyân gelir. Bu bizim için yüz karasıdır. Biz, size gördüğümüzü söylüyoruz. Vazifemiz sizi uyarmaktır, gerisini siz bilirsiniz." dediler. Bunları işiten sultan çok üzüldü. Çünkü Sultân-ül-ulemâ'ya ziyâdesiyle muhabbeti vardı. Fakat bu âlimlerin söyledikleri de yabana atılır şeyler değildi. Bu işin tahkîki için yakınlarından bir kimseyi Sultân-ül-ulemâ'ya göndererek; "Bütün beldelerde olan hâdiseler sizce keşfolunmakta, bütün memleketlerdekiler de tasarruflarınız altındadır. Ülkemizde bir pâdişâh var iken, ikincisinin de hükümet kurması uygun değildir. Neticede, bendenizi bir memlekete tâyin buyurursanız memnun oluruz" gibi sitemli ve uygun olmayan sözler sarfetti. Bunları Sultân-ül-ulemâ'ya söylediklerinde, buyurdu ki: "Hasedcilerin zulümlerinden hicret etmek dedelerimizin sünnetleridir. İş böyle olunca, biz de sefer eder, başka ülkelere gideriz. Buradan ayrılınca, bu memleketin başına felâketler gelir, bu ülkeyi dinsiz Tatarlar (Hülâgü'nün ordusu) istilâ ederler." buyurdu. Akrabâ ve talebelerine sefer hazırlıklarına başlamalarını söyledikten sonra, sultânın adamlarına dönerek; "Sultâna gidip bizden selâm söyleyiniz. Ona; "Biz fânî dünyânın şöhretlerine tâlip değiliz. Dünyâ sultanlığında, tâcında da gözümüz yoktur. O, bu dünyâdaki saltanatına devâm etsin." deyiniz." buyurdu.

Haber etrâfa çabucak yayıldı. Behâeddîn Veled hazretlerinin hicretini işiten herkes, malını mülkünü toplayıp, bu memleketten ayrılmaya, Behâeddîn Veled ile berâber gitmeye karar verdi. Bütün olup bitenleri yakından takib eden sultan, çok üzüldü. Sultân-ül-ulemâ'ya şefâatçılar göndererek af diledi. Kararından vazgeçmesini istirhâm etti. Sultân-ül-ulemâ hazretleri, pâdişâhın teklifini reddetti. Fitne çıkarmadan, halkı galeyâna getirmeden şehirden ayrılmak istiyordu. Bunun için de, Cuma günü Belhlilerin bir câmide toplanmalarını arzu etti. Herkes o gün câmide toplanıp, mahşerî bir kalabalık hâlini aldı. Behâeddîn Veled, onlara nasîhat etti, tesellide bulundu ve onlarla vedâlaştı, helâlleşti. Orada bulunanlar çok ağladılar. Sultân-ül-ulemâ, oradan yakın akrabâları ve talebeleriyle birlikte ayrıldı.

Nişâbûr'a geldiklerinde onlarıFerîdüddîn-iAttâr hazretleri karşıladı. İzzet ve ikrâmlarda bulundu. O sırada beş yaşlarında bulunan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Nişâbûr'da bir rüyâ gördü. Rüyâsında nur yüzlü bir ihtiyâr, kendisine, altı dallı bir gül verdi. Rüyâsını babasına anlattığında, Sultân-ül-ulemâ şöyle tâbir etti: "Altı tâne dalı olan gül, senin altı cildlik bir kitap yazacağına işârettir." Orada bulunan Ferîdüddîn-i Attâr da; "Altı dallı güle kavuşuncaya kadar bu kitap ile meşgûl olursunuz." diyerek, **Mantık-ut-Tayr** isimli kitabı Mevlânâ'ya hediye etti. Meğer rüyâda görülen ve kendisine gül veren kimse Ferîdüddîn hazretleri imiş.

Nişâbûr'dan ayrılıp Bağdât'a doğru yola çıktılar. Bağdât'a giderken, yol üzerindeki bütün şehirlerin sâkinleri onları çok iyi karşılayıp, evlerine götürerek çok ikrâm ve tâzimde bulundular. Bağdat'a yaklaştıkları zaman, kendilerine rastlayan bir cemâat; "Sizler kimlersiniz?Nereden gelip, nereye gidiyorsunuz?" diye suâl edince, Behâeddîn Veled; "Allah'dan geliyoruz, Allah'a gidiyoruz, Lâ havle velâ kuvvete illâ billah." cevâbını verdi. O cemâat, bu cevâbın muhabbeti ile hayretler içinde kaldılar. Bu haber, Şeyh Şihâbeddîn Sühreverdî hazretlerine bildirildi. O da; "Böyle bir zât, Behâeddîn Veled'den başkası olamaz." buyurdu. Bunun üzerine Sühreverdî hazretleri de, talebeleri ile birlikte onu karşılamaya çıktılar. Buluştukları zaman, Sühreverdî atından inip, Behâeddîn Veled'in ellerini öptü ve onları kendi hânesine dâvet etti. Behâeddîn Veled, maiyetinin kalabalık olduğunu söyleyerek, özür diledi ve Müstensıriyye Medresesine yerleşti.

Bağdât'tan kâfilesiyle ayrılan Sultân-ül-ulemâ, Kûfe yoluyla Kâbe-i muazzamaya geldi. Zilhicce ayının ortalarına kadar orada ibâdet ile meşgûl oldu.Haccını îfâ ettikten sonra, Medîne-i münevvereye gelip, hasretiyle yandığı Sevgili Peygamberimize misâfir oldu. Orada günlerce gözyaşları içinde ibâdet eyleyip, Resûlullah efendimizin feyiz ve bereketleriyle şereflendi. Bir müddet orada Cennet hayâtı yaşadıktan sonra, mânevî bir işâret üzerine Peygamber efendimize vedâ edip, gözlerinden yaşlar dökerek Medîne-i münevvereden ayrıldı. Günlerce yol aldıktan sonra, Şam'a geldi. Oradaki âlimler Şam'da kalması için çok ısrâr ettilerse de, onlara nâzik bir cevâb ile Rum diyârına gitmek istediğini bildirdi. Sonra Konya'nın bugünküKaraman ilçesinin yerinde bulunan Lârende kasabasına geldi.

Konya'da bulunan Sultan Alâüddîn, Emîr Mûsâ'yı Lârende'ye bey tâyin etmişti. Emîr Mûsâ, Muhammed Behâeddîn Veled hazretlerine çok saygı gösterdi. Onun talebesi olmakla şereflendi. Hocası Sultân-ül-ulemâ'ya bir medrese yaptırarak, yedi sene hizmetiyle şereflendi. Behâeddîn Veled, oğlu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi, Seyyid Şerâfeddîn Semerkandî hazretlerinin kerîmesi Gevher Hanımla evlendirdi. Vefât eden hanımı Mü'mine Hâtun ile oğlu Alâüddîn'i Lârende'ye defnetti.

Emîr Mûsâ'yı çekemeyenler, Konya Sultânı Alâeddîn-i Keykûbâd'a; "Lârende Beyi Emîr Mûsâ, Sultân-ül-ulemâ'yı çok sevip, onun talebesi oldu. Ona olan aşırı muhabbetinden sizi unuttu. İsminizi bile ağzına almaz oldu." gibi iftirâlarda bulundular. Alâeddîn Keykûbâd, Emîr Mûsâ'ya mektup yazarak huzuruna çağırdı. Emîr Mûsâ durumu hocasına bildirdiğinde, Sultân-ül-ulemâ; "Sultan Alâeddîn'e gidiniz, selâmımı söyleyiniz. Sorduklarına doğru cevab veriniz." buyurdu. Emîr Mûsâ derhal yola çıkıp, Konya'da Alâeddîn Keykûbâd'ın huzuruna çıktı. Sultânın; "Ey Mûsâ! İşittiğime göre Sultân-ül-ulemâ'nın emrinden dışarı çıkmaz imişsin. Bizi ziyârete hiç gelmiyorsun. Yoksa bizi unuttun mu?" diye sitem edince, Emîr Mûsâ, Sultân-ül-ulemâ Muhammed Behâeddîn Veled hazretlerinin üstünlüğünü, keşif ve kerâmetlerini, ilimdeki yüksekliğini uzun uzun anlattı. Âlimlere karşı aşırı sevgisi ve hürmeti olan Alâeddîn Keykûbâd bu sözleri hayranlıkla dinledi ve; "Ey Mûsâ! Sultân-ül-ulemâ böyle büyük bir âlim ve velî bir zât idi de, bize daha önce niçin bildirmedin? Onu Konya'ya dâvet ediyorum. Bizler de feyiz ve bereketlerine kavuşup, mübârek elini öpmekle şereflenelim. Lütfen gidiniz, bana vekâleten kusûrumuzun affını isteyip, muhabbetimizin çokluğunu kendilerine arzediniz. Lütfedip Konya'yı da şereflendirmelerini istirhâm ettiğimi zât-ı alîlerine bildiriniz" emrini verdi. Emîr Mûsâ Lârende'ye gelip, hocasına durumu bildirdi. Sultân-ül-ulemâ; "Müslümanın dâvetine icâbet lâzımdır." emri gereğince, bu dâveti kabûl edip hazırlandı. Konya'ya doğru yola çıktı. Sultan Alâeddîn de, yanında vezîrleri, kâdıları, âlimleri ve ileri gelen devlet erkânıyla, Behâeddîn Veled'i karşılamaya çıktılar. Behâeddîn Veled hazretlerine yaklaştıklarında, atlarından inip yaya olarak huzûrlarına vardılar. Büyük bir sevgiyle onu karşıladılar. El öpüp, hürmetle hâl hatır sordular. Büyük bir tevâzu ile Behâeddîn Veled'den af dilediler. Hep birlikte Konya'ya dönmeye başladılar. Bugünkü Mevlânâ hazretlerinin türbesinin olduğu yere geldiklerinde, Sultân-ül-ulemâ; "Buradan nesebimizin güzel kokuları geliyor." buyurarak, oradaki bir bahçeyi işâret etti. Bunu işiten Alâeddîn Keykûbâd, Sultân-ül-ulemâ'ya o bahçeyi hediye etti. Behâeddîn Veled, Konya'da bir medreseye yerleşti. Orada vâz ve nasîhat ederek, insanların kurtulması, iki cihân saâdetine kavuşması için çok çalıştı.

Bir kimse bir günah işleyip, tövbe etmeden Sultân-ül-ulemâ'nın huzûruna çıksa, gelenin durumunu hemen keşfederek; "Allahü teâlânın velî kullarının huzûruna temiz olmayan kalb ile gelmeyiniz. Bu kötü hâlleri bırakın, güzel bir tövbe ederek göz yaşları akıtın ki, günah kirleri yıkansın. Evliyânın huzûruna, günahlarınıza tövbe ve istigfâr etmiş olarak girip, onların yüzlerine Allahü teâlânın rızâsı için muhabbetle bakınız ki, onların feyz ve bereketlerinden istifâde edesiniz" buyururdu. Böylece, onların işlediği günahları söylemeden, yüzlerine vurmadan nasîhat ederdi.

Sultân-ül-ulemâ Muhammed Behâeddîn Veled hazretleri, bir gün hasta olup, yattı. Alâeddîn-i

Keykûbâd ziyâretine gelip; "Efendim! İnşâallah tez zamanda sıhhate kavuşur da devletimizin başına geçip tahta otursunuz. O zaman zât-ı âlinizin hizmetiyle şereflenip, her ne murâd ederseniz, bütün gücümüzle size yardımcı olmaya çalışırız. Böylece Rabbimizin ihsân edeceği nice ikrâmlara ve gizli sırların keşfine nâil oluruz inşâallah." deyince, Sultân-ül-ulemâ; "Biz artık bu hastalık sebebiyle bu fânî dünyâdan hakîkî âleme göç ederiz. Fakat arkamızdan kısa zaman sonra, siz de bize kavuşursunuz. İşte orada sizinle berâber oluruz." dedi. Bundan sonra helâlleştiler. Bundan üç gün sonra bir Cuma günü, öğleye doğru Kelime-i şehâdet getirerek çok sevdiği hakîkî âleme kavuştu.

Muhammed Behâeddîn Veled hazretlerinin vefâtından sonra, Alâeddîn-i Keykûbâd günlerce ata binmedi, sarayında tahtına oturmadı. Kuru hasır üzerine oturarak tâziye için gelenleri karşıladı. Câmilerde pekçok Kur'ân-ı kerîm hatimleri yaptırıp, öksüz ve fakirleri doyurdu, üstlerini giydirdi. Hepsinden meydana gelen sevâbı, hocası Sultân-ül-ulemâ hazretlerine gönderdi.

Sultân-ül-ulemâ'nın ileri gelen talebelerinden Seyyid Burhâneddîn anlatır: "Rüyâmda hocam Sultân-ül-ulemâ'nın türbesinden yeşil bir nur yükselmeye başladı. Genişledi, genişledi, bulunduğum yere kadar geldi. O nûrun önüne bir engel çıkmadan bütün Konya'yı kuşattı. Bu hâdise karşısında bayılıp düştüm. Sabahleyin rüyâyı tâbir ettirdim. Sultân-ül-ulemâ'nın neslinden çok muhterem kimselerin meydana geleceğini müjdelediler."

Behâeddîn Veled'in çok sevdiği talebelerinden biri anlattı: Rüyâmda, Sultân-ül-ulemâ'nın mübârek başını, Arş'a kadar yükselmiş gördüm. Ona; "Efendim! Hâliniz nasıldır?" dedim; "Oğlum Celâleddîn-i Rûmî'nin ilim ve amel nûruyla bu derece yükseklere ulaştım. Oğlumun mertebesine, bütün velîler ve melekler gıbta ediyorlar. Ondan çok memnunum." dedi.

KİMİNLE EVLENMESİ MÜNÂSİPTİR

Behâeddîn Veled'in annesi ile babasının evlenmeleri şöyle olmuştur: SultanAlâeddîn bir gün vezîrine, kızının evlenme çağına geldiğini, bu sebeble kiminle evlenmesinin münâsib olduğunu sordu. Vezîr de tereddüd etmeden; "Sultânım! Kerîmenizi, ilim ve irfan sâhibi bir kimseye vermelisiniz." deyince, sultan tekrâr; "Bu kimse sizce kimdir?" diye sordu. Vezîr; "Âlimler arasında kızınıza en lâyık olan Hüseyin Hatîbî'dir." dedi. Sultânın gönlünden geçen kimse de bu olduğu için, vezîrinin bu cevâbına memnun oldu. O gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Ona Peygamberimiz buyurdular ki; "Ey Alâeddîn! Kerîmenizi Hüseyin Hatîbî'ye nikâh ediniz. Onu kendinize dâmâd ediniz." Bu rüyâ üzerine, kızı Emetullah Hâtunu, Hüseyin Hatîbî ile evlendirdi. Bu evlilikten, Muhammed Behâeddîn isminde bir evlâtları oldu.

HEPSİ DOĞRUDUR

Alâeddîn Keykûbâd, bir gün Sultân-ül-ulemâ Muhammed Behâeddîn Veled hazretlerinin bütün halka vâz ve nasîhat vermesini ricâ etti.Kaniî denilen yerde bir kürsî kuruldu. Bu yerin etrâfında mezarlık bulunmaktaydı. İnsanlar kürsînin etrâfında toplandılar. Kârîler (Kur'ân-ı kerîmi ezberliyenler) Yâsîn-i şerîfi okuduktan sonra, Sultân-ül-ulemâ hazretleri bu sûreyi tefsîr etmeye başladı. Kıyâmetin kopmasını, kabirden kalkmayı, mahşer meydanına toplanmayı, güneşin bir mızrak boyu yaklaşmasını, insanların grup grup ayrılmasını, defterlerin uçarak ele gelmesini, mîzân terâzisini, sırat köprüsünü, cezâ ve mükafâtı uzun uzun anlattı. Bunları inkâr edenlerin Cehennem'e, kabûl edip de, Ehl-i sünnet îtikâdına uygun inanıp amel edenlerin, Cennet'e gideceğini bildirdi. Öyle anlattı ki, orada bulunanlar içinde ağlamadık kimse kalmadı. O kabristanda yatan bâzı kimseler, Allahü teâlânın emriyle kefenleri boynunda olduğu hâlde kabirlerinden çıktılar ve; "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlühü" dedikten sonra; "Ey Allahın velî kulu! Senin bu anlattıklarının hepsi doğrudur. Biz bu hâlleri burada yaşıyoruz, hepimiz şâhidiz." dediler ve tekrar mezarlarına girdiler. Duâ edilirken de, her kabirden iki el çıkmış olduğu hâlde âmîn sesleri duyuldu. Bu olanları,

orada bulunan herkes hayretle görüp işitti.

1) Nefehât-ül-Üns; s.513, 514

2) Kâmûs-ul-A'lâm; c.2, s.1412

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.223

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1063

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.132

6) Risâle-i Sipahsalar

SULTAN VELED;

Konya'da yetişen velîlerin büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî'nin ortanca oğludur. 1226 (H.623) senesinde Karaman'da dünyâya geldi.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî hazretlerinin, bu oğluna şefkati ve merhameti çok fazla idi. Geceleri teheccüd namazına kalktıklarında, çocuk olan Sultan Veled ağladığı zaman, annesini uyandırmaz, oğlunu kucağına alırdı. Çocuk, hikmet-i ilâhî kucağa alınır alınmaz ağlamayı keser, teskin olurdu. Sultan Veled, çocukluk yıllarında bile babasını çok sever, onun yanında kalmayı annesine tercih ederdi. Mevlânâ da onu çok sever ve dîn-i İslâma hizmet eden büyük âlimlerden olması için çok duâ ederdi.

Mevlânâ, bir gün oğullarından Sultan Veled'i sağ tarafına,Alâeddîn Muhammed'i sol tarafına almış oturuyordu. Bu sırada yeşil elbiseli nûr yüzlü iki kişi gelip, selâm verdiler. Mevlânâ'dan izin alarak, Sultan Veled'i alıp götürdüler. Bir saatten sonra, tekrar gelip Sultan Veled'i teslim ettiler ve; "Yâ hazreti Mevlânâ! Bu güzel yavrunuz, neslinizi devâm ettirecektir. Dünyâda pekçok kimselerin hidâyete gelmesine, doğru yola kavuşmasına sebeb olacak, dîn-i İslâma uzun yıllar hizmet edecektir." deyip, ayrıldılar.

Mevlânâ, Sultan Veled'e küçük yaşından îtibâren ilim öğretmeye başladı. Onu zâhirî ve bâtınî ilimlerde yetiştirdi. Tasavvuf yolunda mârifet, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarına âit bilgiler sâhibi eyledi. SultanVeled gençliğinde, her ilimde pek yüksek derecelere kavuştu. Bununla ilgili olarak Mevlânâ, oğluna buyurdu ki: "Ey oğlum SulanVeled! Benim dünyâya gelmemin sebebi, senin dünyâya gelmen içindir. Kalbim mârifetler, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarıyla ilgili bilgilerle doludur. Bu bilgilerin cümlesini sana öğretmekle vazifeliyim." Bir defâ da; "Oğlum Sultan Veled, çok tâlihli ve bahtiyâr biridir. Ömrünün, hep rahat ve huzûr içinde geçeceğini ümîd ediyorum." buyurdu.

Sultan Veled, her bakımdan babasına çok benzerdi. Onu tanımıyanlar, Mevlânâ'nın kardeşi zannederler, oğlu olduğunu tahmin edemezlerdi.

Sultan Veled anlatır: "Babam hazret-i Mevlânâ, birini göndererek beni yanlarına istemişler; hemen huzûr-i şerîflerine çıktım. Bana, tepemden ayağıma kadar dikkatle bakarak, öyle bir teveccüh buyurdular ki, bir hoş olup kendimden geçtim. Bir müddet sonra kendime geldiğimde, tekrar nazar edip teveccüh buyurdular. Bu defâ ölecek gibi oldum. Yine kendimden geçtim. Ayıldığımda tekrar teveccüh ettiler. Kendimden geçtim. Ayıldığımda babam; "Ey Sultan Veled! Önceki teveccühümde, sende öyle bir güzellik ve üstün mertebe gördüm ki, şu ânda hiç kimsede böyle bir mertebe göremiyorum. İkinci teveccühümde başında gâyet güzel Süleymânî taç gördüm. Son teveccühümde, kulağında küpe gördüm ki, ay ve güneş gibi etrâfa ziyâ veriyordu." buyurdu. Birinci nazarlarının îzâhı; bana ihsân ettiği, tasavvuf yolunda kavuşturduğu yüce mertebelerdir. İkinci nazarlarının îzâhı; kendilerinin, bizim ve bütün talebe arkadaşlarımızın başında bulunmasıdır. Üçüncü nazarlarında gördükleri kulağımızdaki küpe ise; oğlumuz Ârif Çelebi'nin büyük bir âlim ve velî olacağına

işâretti."

Sultan Veled anlatır: "Daha beş yaşında idim. Bir gün babamın, talebelerine şöyle dediğini duydum: "Ben yedi yaşında iken, nefsim tamâmiyle rûhuma tâbi oldu. Nefsî isteklerimden kurtuldum." Bunu dinleyen talebelerden biri; "Efendim! Biz, sizi devamlı nefsinizle mücâhede eder hâlde görüyoruz. Bu sözünüzü nasıl anlamak îcâbeder?" dedi. Bu suâle; "Nefs, yaratıkların içinde en ahmak olanıdır. Hep kendi zararını ister. Onun yakasını bırakmağa gelmez. Çünkü, en büyük düşman nefstir. Büyüklerimiz, ölünceye kadar nefsle mücâdele etmiştir. Biz de onlara ittibâ edip uyarak, son nefesimize kadar riyâzet ve mücâhedeye devâm ederiz." diye cevap verdi.

Sultan Veled, evlenme çağına geldiğinde, babası ona, en çok sevdiği talebelerinden Selâhaddîn-i Zerkûb'un kerîmesi, Fâtıma Hâtunu nikâh etti. Fâtıma Hâtun dahî, Mevlânâ hazretlerine çok hürmeti olan, çok sâliha, keşf ve kerâmet sâhibi bir hanım idi. Onlardan, evliyânın büyüklerinden Ulu Ârif Çelebi gibi bir muhterem zât dünyâya geldi.

Sultan Veled'in gençliğinde, Konya'ya Şems-i Tebrîzî hazretleri gelerek, Mevlânâ ile tanıştılar. Tasavvufla ilgili ilimlerde Mevlânâ ile pekçok sohbet ettiler. Öyle ki, bâzan sabahlara kadar sohbetin devâm ettiği günler olurdu. Başbaşa yaptıkları bu sohbetlerde, SultanVeled de bulunur, onlara hizmet ederdi. Berâber oldukları zaman, onların odasına Sultan Veled'den başka hiç kimse giremezdi. Bu hâl, günlerce devâm etti. Bâzı hasedcilerin sözlerinden dolayı, Şems-i Tebrîzî Konya'yı terkedip Şam'a gitti. Onun ayrılığına dayanamayan Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'i Şam'a göndermeye karar verdi. Oğlunu çağırıp; "Süratle Şam'a varıp, filanca hana gidersin. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin o handa bir genç ile sohbet ettiğini görürsün. O genci küçümseme sakın! O, Allahü teâlânın sevdiği evliyânın kutublarından biridir. Selâmımı ve duâ isteğimi kendilerine bildir. İçinde bulunduğum şu vaziyetimi, hasretimi dile getir. Buraya acele teşriflerini tarafımdan istirhâm et!" dedi. Sultan Veled, hemen hazırlıklarını tamamlayıp yola çıktı. Şam'da babasının târif ettiği handa, Şems-i Tebrîzî'yi bir gençle konuşuyor buldu. Durumu, dilinin döndüğü kadar anlattı. Konya'da bu hâdiseye sebeb olanların tövbe ettiğini ve Mevlânâ'dan özürler dilediklerini de sözlerine ekledi.Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî, tekrar Konya'ya gitmeye karar verdi.Hemen yola çıktılar. SultanVeled, Şems hazretlerini ata bindirdi, kedisi de arkasından yaya olarak yürüyordu. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in ata binmesi için ne kadar ısrâr ettiyse de, o; "Sultânın yanında hizmetçinin ata binmesi, bizce yakışık almaz. Hizmetçilerin, efendisinin arkasında yürümesi gerektiğini öğrendik." diyerek, ata binmedi. Sultan Veled, Konya'ya yaklaştıklarında babası Mevlânâ'ya haberci gönderip, Konya'ya girmek üzere olduklarını bildirdi. Mevlânâ hazretleri müjdeyi getirene o kadar çok hediye verdi ki, o kimse zengin oldu. Konya'da tellâllar bağırtılarak, Şems'in Konya'yı teşrif etmek üzere olduğu bildirildi. Konya'nın başta sultan olmak üzere, ileri gelen vezîrleri, hâkimleri, zenginlerinin yanı sıra, bütün halk yollara döküldü. Büyük bir bayram havası içinde, mübârek velî Şems-i Tebrîzî hazretlerini karşılamaya çıktılar. Öğleye doğru Şems-i Tebrîzî ileSultan Veled göründüler. Sultan Veled, atın yularından tutmuş, Şems de atın üzerinde, başı önünde ağır ağır ilerliyorlardı. Bu manzarayı seyredenler büyük bir heyecâna kapıldılar. Mevlânâ koşarak ilerledi, atın dizginlerine yapıştı. Göz göze geldiler. Şems'in attan inmesine yardım eden Mevlânâ, üstâdının ellerini sevinç gözyaşları arasında doya doya öptü. Bu arada yanık sesli hâfızlar, Kur'ân-ı kerîmi okuduktan sonra, sıra ile Şems-i Tebrîzî hazretlerinin ellerini öptüler, sonraMevlânâ'nın medresesine geldiler. Şems-i Tebrîzî, SultanVeled'in kendisine gösterdiği hürmeti ve yaptığı hizmetleri Mevlânâ'ya anlattı. Bundan çok memnun olduğunu bildirerek; "Benim bir serim (başım), bir de sırrım vardır. Başımı sana fedâ ettim. Sırrı mı da oğlun Sultan Veled'e verdim. Eğer Sultan Veled'in bin yıl ömrü olsa da hepsini ibâdetle geçirse, ona verdiğim sırra yânî evliyâlıkta ilerlemesine sebeb olduğum derecelere kavuşamaz." dedi.

Sultan Veled, bir gün babası Mevlânâ'ya, halvete girmek, yalnız ibâdete çekilmek istediğini

arz etti. Babası ise; "Benim çektiğim riyâzet ve mücâhedeler, nefsin istediklerini yapmamak ve nefsin istemediklerini yapmak hep sizin içindir. Siz zahmet çekmeyin." buyurdu. Sultan Veled de, müsâade olursa bu işi yapmak istediğini tekrarladı. Bu ısrâra karşı babası müsâade etti. Bunun üzerine Sultan Veled, bir odaya girerek, kapıyı kilitledi. İçeride günlerini; namaz kılmak, Kur'ân-ı kerîm okumak veAllahü teâlâyı zikretmek ile vakit geçirmeye başladı.Her üç günde bir, Mevlânâ ileSelâhaddîn Konevî, halvet odasının kapısına gelip, SultanVeled'in hâlini kapıyı açmadan murâkabe ederler, kalb yoluyla durumunu anlarlardı. Bu şekilde tam kırk gün geçti. Kırk gün sonra halvetten çıkardılar. Mevlânâ oğluna, halvet esnâsında müşâhede ettiği şeylerden suâl edince, Sultan Veled; "Halvete girdiğim üçüncü günden îtibâren, önümden dağlar gibi azametli nûrlar durmadan geçerdi. Bu nûrların içinden **"....Allah** (şirk ve küfürden başka dilediği kimselerden) **bütün günahları magfiret buyurur"** meâlindeki âyet-i kerîmesi okundu (Zümer-53). Ayrıca kırmızı, yeşil ve beyaz levhalar görürdüm. Üzerinde "Şirkden başka her günah affedilir yazılıydı." diye anlattı.

Mevlânâ hazretleri vefât ettikten bir hafta sonra, onun halîfesi, vekîli olan Hüsâmeddîn Çelebi, talebeleriyle birlikte Sultan Veled'e gelerek; "Artık bizleri irşâd etmeye, ilim öğretmeye başlamanızı istirhâm etmeye geldik. Zîrâ, mübârek hocamızMevlânâ'ya lâyık halîfe olacak ancak siz varsınız. Bizler, gece ve gündüz cân-u gönülden çalışıp, size hizmet etmekle şereflenelim." dedi. Bu şekilde hocasına ve oğluna sadâkatını ve muhabbetini arzeyledi. Babasının halîfesinden bu gözyaşartıcı sözleri işiten Sultan Veled hazretleri; "Cânım efendim! Siz, muhterem babamın sağlığında onun halîfesi idiniz. Vefâtından önce sorulduğunda, sizi, kendisine halîfe bıraktığını buyurmuştu. Bu sebeple siz, bizim hocamızsınız. Bu vazife size verilmiştir. Başta kendim ve oğlum Ârif Çelebi size tâbiyiz, ne emrederseniz yapmaya hazırız" dedi.

Hüsâmeddîn Çelebi, 1284 senesine kadar talebeleri irşâd eyledi. Onlara doğru yolu gösterdi. Ehl-i sünnet îtikâdını her tarafa yaydı. 1284 (H.683) senesinde vefât edince, yerine Sultan Veled halîfe, vekîl olup, bu vazifeyi üstlendi. Hayâtının sonuna kadar sünnet-i şerîfi yayıp, bid'atleri ortadan kaldırmaya çalıştı.

Sultan Veled zamânında, Mustafa isminde zâlim bir kimse vardı.Malı, mülkü ve akrabâlarının çok olmasından istifâde ederek, bâzı kimselere eziyet ederdi. Bunu Sultan Veled'e şikâyet eylediler. Sultan Veled onu huzûruna çağırıp nasîhat ettiğinde, kaba sözlerle îtirâz etti. Mustafa'nın bu kaba sözlerine sükût eden Sultan Veled hazretleri, o çıkınca; "Bunun bir hafta ömrü kaldığı hâlde, hâlâ yiğitlik taslayıp sıhhatine güveniyor." buyurdu. Mustafa, dergâhtan çıkıp evine giderken, nereden geldiği belli olmayan bir ok, göğsüne saplandı. Bir hafta sonra öldü.

Sultan Veled hazretlerinin oğlu Ulu Ârif Çelebi anlatır: "Babam bir gün hastalandı.Hastalığın ağırlığından, sık sık vefât edeceğini söylerdi. Bir gün vâlideme vasiyetini yazıp verince, vâlidem; "Efendim! Mübârek hatırınızı hoş tutunuz, bu hastalıktan siz vefât etmezsiniz. Âhirete sizden önce ben giderim. Beni kendi elinizle toprağa verdikten sonra, iki defâ daha evlenirsiniz. İkisinden üç oğlunuz olur." dedi. Vâlidem kerâmet ehli bir kadındı. Söylediği gibi oldu."

Sultan Veled, 1312 (H.712) senesinde seksen dokuz yaşında iken ölüm hastalığına yakalandı. Hastalığı sırasında, yedi gün Konya'da zelzele oldu. Herkesin telâşa düştüğünü görünce onlara; "Üzülmeyiniz ve telâş etmeyiniz. Bu, benim vefât edeceğimin haberidir. Zâhiren aranızdan ayrılacağım fakat bâtınen sizinle berâber olacağımdan hiç şüpheniz olmasın. Allahü teâlânın velî kulları, vefât ettikleri hâlde, rûhları ile izin verilen her tarafı dolaşır, darda kalanlara, dost ve yakınlarına yardımda bulunur." buyurdu.Receb ayının onuna rastlıyan Cumartesi gecesi, Kelime-i şehâdet getirerek fânî hayâta vedâ etti.

Sultan Veled hazretlerinin vefâtından sonra, nereye defnedileceği hakkında görüş ayrılığı çıktı.Çelebi Celâleddîn; "Bunun için Mevlânâ'nın rûhâniyetinden yardım isteyelim. Nasıl

işâret buyurulursa, o şekilde hareket edelim." dedi. Hâl ehli olan velîler, mânâ âleminde Sultan Veled'in, babasıMevlânâ ile yanyana yattıklarını gördüler. Bunun üzerine kabrini Mevlânâ'nın hemen yanına kazarak, defneylediler. Onun defninden sonra, türbenin üzerinde yedi gün kaybolmadan duran, minâre gibi göklere uzanan büyük bir nûr hâsıl oldu. Herkes, bu nûru hayretle müşâhede etti.

SultanVeled buyurdu ki: "Tasavvuf yoluna girmiş olan kimse nefsine sahib olup, ona muradını, isteklerini vermemeli ki, ahiretde murâdı olan Allahü teâlânın nasıl olduğunu bilemediğimiz cemâl-i ilâhîsini görmek nasib olsun. Bu yolda bulunanlar, kötü huylarını bırakıp, iyi güzel huylarla bezenerek, Allahü teâlâdan feyz ve bereketlere kavuşur."

SEN KENDİNİ YOLA GETİR

Sultan Behâeddîn Veled anlatır: "Babam ile bir gün Hüsâmeddîn Çelebi'nin bağına gidiyorduk. Babam beni bir katıra bindirdi. Kendisi, diğer talebelerle yaya gidiyordu. Ben babamın tam arkasında idim. Bir ara babam Mevlânâ hazretlerinin mübârek vücûdunu, Allahü teâlânın izniyle büyük bir nûrun kapladığını gördüm. Etrâfa güneş gibi ışık saçıyordu. Hemen aklıma, babamın büyüklüğünü inkâr edenler geldi. "Böylelerine şaşıyorum, niçin kötü düşünüyorlar?" diye düşünürken, babam geriye dönerek; "Ey Behâeddîn! Sen babanı inkâr edenleri bırak da, kendi nefsini yola getir. Sakın ucb ve kibir hastalığına yakalanmıyasın. Herkes yaya yürürken, sen binek üzerindesin. Bu kadarcık gönül yüksekliği, insanı ucba, kendini beğenmeye götürür, nefsinin ve şeytanın eline düşürür. Onlara hizmet ettirir." buyurdu.

1) çελεδν®με

2) Menâkıb-ül-Ârifîn; c.2, s.784

3) Risâle-i Sipahsalar; s.132

4) Cevâhir-ül-Mudiyye; c.2, s.120

5) Mevdûât-ül-Ulûm; c.1, s.747

6) Nefehât-ül-Üns; s.525

7) History of Turkish poetry; c.1, s.150

8) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.11, s.38

SUMÂDÎ;

Şam'da yetişen velîlerden. İsmi, İbrâhim bin Ahmed bin Dâvûd bin Müslim bin Muhammed'dir. Vâ'iz ismiyle şöhret buldu. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1644 (H.1054) senesinde Havran'ın köylerinden Sumâdî'de vefât etti. Bâbüssagîr kabristanlığına defnedildi.

İbrâhim Sumâdî, Emevî Câmiinde imâm olup, zühd ve verâ sâhibi, âlim, fakîh, vâiz bir zât idi. Nasîhatleri, dinleyenlere tesir eder ve huşû verirdi. Zamânının büyük âlimlerinden olan Şemsüddîn Meydânî'nin derslerinde yetişti. Onun vefâtıyla,Şam müftîsi Necmüddîn-i Gazzî'ye talebe oldu. Her ikisinden çok istifâde etti. Hadîs, fıkıh ilimlerini öğrendi. Şam'da fetvâlar verdi ve ders okuttu. Emr-i bil mârûf ve nehy-i anil-münkerde bulundu. (Yâni Allahü teâlânın emir ve yasaklarını açık ve anlaşılır olarak insanlara anlattı.) Çok kimseler kendisinden istifâde ettiler. Çok sâlih bir zât idi. Kerâmetleri görülüp, dilden dile anlatıldı.

Ahmed Meydânî dedi ki: "BirgünEmevî Câmiinde İbrâhim Sumâdî'yi gördüm. Bir çocukla ilgilendi ve yanağını tuttu. Ben bu hâli iyi görmeyip; "Âlim bir zât böyle yapar mı?" diye içimden geçirdim ve oradan ayrıldım. Gece bir rüyâ gördüm. Rüyâmda İbrâhim Sumâdî bir at

üzerinde idi. Etrafını âlimler kuşatmıştı. Ben de elini öpmek için yaklaştım. Bana dönüp; Îtirâzından vazgeç. Allahü teâlânın sevgili kulları hakkında sû-i zanda bulunma!" buyurdu. Sabahleyin doğruca huzûruna koştum. Beni gülerek karşıladı ve; "Herhalde düşüncenden vazgeçtin" buyurdu. Îtiraf edip özür diledim."

İbrâhim Sumâdî, Allahü teâlânın sevgili bir kulu idi. Duâsı makbûldü. Allahü teâlâdan kendisine dört evlâd ihsân etmesini ve her birinin dört hak mezhepten birinde âlim kişiler olmasını diledi. Duâsı kabûl oldu. Müslim ismindeki oğlu, Mâlikî mezhebinde; Abdullah ismindeki oğlu, Hanbelî mezhebinde; Mûsâ ismindeki oğlu, Şâfiî mezhebinde; Muhammed ismindeki oğlu, Hanefî mezhebinde fazîlet sâhibi ve âlim oldular.

1) Hulâsât-ül-Eser; c.1, s.49

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.249

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.314

SUMÂDÎ;

Şam'da yetişen Şâfiî mezhebi âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Tasavvufta Kâdiriyye yoluna bağlı idi. Nesebi, Tâbiîn-i ızâmın büyüklerinden olanSaîd binCübeyr hazretlerine dayanmaktadır. Kendi ve babasının ismi Muhammed'dir. Nisbetleri Sumâdî Dımeşkî olup, künyesi Ebû Müslim, lakabı Şemsüddîn'dir. 1505 (H.911) senesinde doğdu.

Büyük âlimlerin ve velî zâtların ders ve sohbetlerinde bulunarak kemâle gelen Ebû Müslim Sumâdî, zamânında bulunan evliyânın önde gelenlerinden oldu. İlim ve evliyâlıkta emsâl ve akrânından ileri idi. Çeşitli ilimlerin yanında,Arabî lisânını da çok iyi bilir ve konuşurdu. Şiir söylemekte de mâhir olup, tasavvufî şiirleri vardır. Çok ibâdet ederdi. Allahü teâlâdan çok korkar, huşû ile ibâdet ederdi. O zamanda bulunan büyük zâtlar, Ebû Müslim'i önde tutarlar, ona ayrı bir hürmet ve edeb gösterirlerdi.

Necmüddîn-i Gazzî, ömründe dört kişi gördüğünü, onlardan daha nûrlu kimseler görmediğini, bunlardan birisinin deMuhammed Sumâdî olduğunu bildirerek şöyle anlatır: "Bu dört zâttan her biri öyle idi ki, gözler onları görünce, Allahü teâlânın kendilerine rahmet nazarıyla baktığı açıkça belli olurdu. Bu zâtlar; babam, Muhammed Sumâdî, Muhammed Temîmî ve Mekke-i müşerrefede Kâbe-i muazzamada gördüğüm sûfî kılıklı, saçları ağarmış olan bir zâttır. Bu zâtı orada gördüğümde, yanında bâzı gençler bulunup kendisine hizmet ederlerdi. Onu görünce, hemen yanına gittim. Elini tutup müsâfeha ettim ve öptüm. Bana; "İhtiyâcın nedir?" dedi. "Duâ" dedim. Kâbe-i muazzamaya yönelip, benim için fesâhat ve belâgat ile çok güzel duâlar etmeye başladı. Her duâsını bitirdiğinde ben gönlümden; benim için şu duâyı da yapsa diye geçirirdim. O da aynı şekilde söylerdi. Ne mübârek ve yüksek bir zât olduğunu anladım. Duâyı bitirip, elini yüzüne sürdü. Kendisine; "Ey efendim! Beni duâdan unutmayınız." dedim. "Sen de aynı şekilde bizi duâdan unutma." buyurdu. Sonra ayrıldık."

Kâdı ve vâli gibi, makam ve mevkî sâhibi kimseler de, Muhammed Sumâdî'nin büyüklüğünü tanır, onu çok severlerdi. İnsanlar, uzak yerlerden kalkıp, onu ziyâret etmek, huzûr ve sohbetlerinde bulunmakla bereketlenmek için yanına gelirler, zâviyesinde onu ziyâret edip, bir müddet kaldıktan sonra giderlerdi. Ondan duâ isterlerdi.

Necmüddîn-i Gazzî, Ebû Müslim Muhammed Sumâdî'nin komşusu olan Şeyh Sâlih Ali Lü'lüî'nin şöyle anlattığını haber veriyor: "Bir müşkil meselem vardı. Bunun hallolması için Resûlullah efendimizi vesîle ederek Allahü teâlâya yalvardım. O gece rüyâmdaResûlullah efendimizi gördüm. Bana buyurdu ki: "Komşun Şeyh Ebû Müslim Sumâdî'ye git! Bu yükü ona yükle. Yâni müşkilini o halletsin." Sabah olunca erkenden Muhammed Sumâdî'ye gittim.

Ben daha henüz birşey söylemeden; "Ben gaybi bilmem. Ben gaybi bilmem. Ama bana ihtiyâcını söyleyebilirsin." dedi. Ben, onun benim hâlimi kerâmet olarak anlayıp, böyle söylediğini anladım. İhtiyâcımı bildirdim. O ihtiyâcım, onun vesîlesiyle halloldu."

Ebû Müslim Sumâdî'nin büyüklüğünü tanıyan ve onu seven Muhammed bin Arab isminde bir zât, doğu beldelerinden koyun almak üzere yanında birkaç çoban ile gidiyordu. Çeşitli yerlerden koyunlar alıp yolda giderken, bir yerde gecelediler. Şiddetli fırtınanın estiği çok yağmurlu bir gece idi. Geceleyin koyunlar ürküp dağıldılar. İbn-i Arab ve yanında bulunan çobanlar, koyunları toparlamaktan âciz kaldılar. O esnâda İbn-i Arab, Ebû Müslim Muhammed Sumâdî hazretlerinden imdâd isteyip; "Ey Ebû Müslim! Yardımına muhtâcım!" diye yalvardı. O sırada, civardaki nâhiyelere kadar dağılmış olan koyunları toparlayan bir ses duyuldu. O ses, koyunların hepsinin bir araya tam olarak toplanmasına kadar devâm etti. Allahü teâlânın izni ile ve Muhammed Sumâdî'nin kerâmeti bereketi ile koyunlarını toparlamaya muvaffak olan İbn-i Arab, Allahü teâlâya çok şükretti. Sumâdî'ye olan muhabbeti de böylece daha da artmış oldu.

İbn-i Arab'ın hanımı da, Muhammed Sumâdî'nin büyüklüğüne inanan veliyye ve sâliha bir hanım idi. Âile olarak da tanışırlar, birbirlerine gelip giderlerdi. İbn-i Arab'ın yolculukta koyunlarını toparlamaktan âciz kaldığı şiddetli yağmur ve fırtınalı geceden sonraki akşam, o da Sumâdî'nin evine gitmişti. Sumâdî o hanıma kapı aralığından; "Sana birşey söyleyeceğim. Ama ben ölmedikçe hiç kimseye anlatmıyacaksın" dedi. O da kabûl edince, şöyle anlattı: "Senin zevcen (İbn-i Arab) dün gece şiddetli bir gece geçirdi. Bir ara topladığı koyunlar ürküp, her tarafa dağıldılar. Zevcin ve yanında bulunan çobanlar, koyunları bir araya getirmekten âciz kaldılar. Bu esnâda zevcin, bana nidâ ederek yardım istedi. Ben de ufak bir çakıl taşı alıp, o tarafa doğru attım. Bundan sonra koyunların hepsi bir araya toplandı. Bir zarar görmemiş olarak yakında sâlimen sana gelecek, hiç merak etme."

Dervişlerden bir zât anlatır: "Bir zaman iş içinŞam'danKâhire'ye gidecektim. Yola çıkacağım zaman, Muhammed Sumâdî, Muhammed Bekrî'ye vermem için bana bir mektup verdi. Kâhire'ye ulaştığımda, Muhammed Bekrî'nin yanına vardım. Huzûruna girip, Muhammed Sumâdî'nin yanından geldiğimi söyledim. Onun ismini duyunca, derhâl ayağa kalkıp, büyük bir hürmetle MuhammedSumâdî'ye olan muhabbetini, edebini bildirdi.Mektubu verdiğimde, yine edeb ve hürmet ile alıp, mektubu öpüp, yüzüne gözüne sürdü. Muhammed Sumâdî'yi çok övdü ve ondan; "Kardeşimiz, efendimiz" diye bahsetti. Muhammed Bekrî'nin bu davranışından, Muhammed Sumâdî'nin büyüklüğünü daha iyi anlamaya başladım."

Muhammed Sumâdî Anadolu'ya geldiğinde, zamânın sultânı olan Kânûnî SultanSüleymân Hân ile görüştü. Kânûnî, onun ilim ve evliyâlık yolundaki derecesini, yüksekliğini pek iyi anlayıp, Şam'a bağlı köylerden birinin gelirini ona ihsân etti. Ayrıca her sene ona seksen çuval buğday verilmesini, kırk çuvalının; zâviyede bulunan fakirler ve ziyâretçiler için, kalan kırk çuvalın da Muhammed Sumâdî'nin çocuklarına ve neslinden gelenlere verilmesini, onların ihtiyaçları için kullanılmasını istedi.

Muhammed Sumâdî'nin çok kerâmetleri görülmüştür. Kur'ân-ı kerîmden şifâ âyetlerini yazarak, rahatsızlığı olanlara verirdi. İnsanlar onunla bereketlenmek, mübârek eliyle yazdığı şifâ âyetlerinden biiznillah şifâ bulmak için, yazdığı âyet-i kerîmeleri yanlarında taşırlar ve hastalıklarından şifâ bulurlardı.

Muhammed Sumâdî 1586 (H.984) senesinde, bir Cumâ gecesi Şam'da vefât etti. Meşhûr EmeviyyeCâmiinde cenâze namazı kılınıp, zâviyesinin avlusuna defnolundu.Cenâze namazında; âlimlerden, devlet erkânından ve diğer insanlardan çok kalabalık bir cemâat hazır bulundu. İnsanlar onun vefâtına çok üzüldüler. Vefâtına; "Şan, şeref, yükseklik, asâlet sâhibi ve bu yüksek vasıflarıyla, çok övülmüş olan, kendisinden ümîdli olduğumuz, şefâatine kavuşmayı arzuladığımız kutup, büyük âlim vefât etti." mânâsına gelen!

"Mâte kutbün min-er-recâi mümeccedün"

mısra'ını târih düşürmüşlerdir.

ŞÜPHELİ YEMEK

Muhammed Sumâdî, babası ile birlikte Rûm beldelerinden birinde bulunuyordu. Bir defâ vezîrlerden birisi, istemediği, beğenmediği birisi için bir sofra hazırlatıp, sofraya murdar veya zehirli et koydurdu. Nasıl olduysa, Muhammed Sumâdî ve babası da o sofraya oturmuşlardı. Muhammed Sumâdî o eti görünce, kerâmet olarak etin durumunu anlayıp üzüldü ve babasına; "Yeme! Çünkü bu yemek şüphelidir." dedi. Kalkıp o yemeği döktü. Vezîr, yaptığını îtirâf edip özür dilemeye başladı. Sonra normal bir sofra hazırlatıp, onlara ikrâm etti. O sofrada bulunan yemekleri yediler.

Diğer taraftan vezîr ve adamları, bir önceki sofrada bulunan bu gizliliği açıklayıp sırrı ifşâ ettiği için ona kızmaya başladılar. Nihâyet bir bahânesini bulup, bir suç isnâd ederek kanını akıtmaya karar verdiler. Cezâ verileceği gün yaklaşmıştı. Bu günlerde Muhammed Sumâdî, rüyâsında dedelerinden birinin sûretinde bir zâtı gördü. O zât, elini Muhammed Sumâdî'nin yüzüne koyarak; "Bismillahilkâfî bismillahişşâfî bismillahillezî lâ yedurru me'asmihi şey'ün fil-ardı velâ fissemâi ve hüvessemîul-alîm" duâsını okudu. Bu gecenin sabahında, o tehlikenin geçmiş olduğu, cezâ verilmeyeceği öğrenildi.

RÜYÂN DOĞRUDUR

Necmüddîn-i Gazzî şöyle anlatır: "Bir zaman şiddetli hasta olmuştum. Bu hastalığım esnâsında, bir gece rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. Geniş bir halkanın başında oturmuşlar, Allahü teâlâyı zikrediyorlardı. Peygamber efendimizin bir tarafında Muhammed Sumâdî, diğer tarafında da Sumâdî'nin oğlu Müslim vardı. Halkanın diğer kısmında da Sumâdî'nin diğer talebeleri vardı. Zikir bittikten sonra Sumâdî, Resûlullah efendimize, talebelerinden suâl etti. Kendisinden sonra yerine kimin geçeceğini anlamak istiyordu. Peygamber efendimiz onun bu suâline; "Yâ Şeyh Muhammed! Onlar içinde senin yerine geçmeye en lâyık olan oğlun Müslim'dir." buyurdu.Ben, bu rüyânın heyecânıyla uyandım. Hastalığım da geçmişti. Böyle bir rüyâ gördüğümü Sumâdî'ye bildirdim. O da bana haber gönderip; "Muhterem Necmeddîn Efendi, Rüyân bana ulaştı. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, rüyâ haktır. Fakat bir de bana anlatmanı istiyorum." dedi. Kendisiyle görüştüğümüzde, gördüğüm rüyâyı bir de kendim anlattım. Bana dedi ki: "Vallahi rüyân doğrudur, gerçektir." Bu rüyâyı görmemden az bir zaman geçmişti ki, Muhammed Sumâdî vefât etti ve yerine oğlu Müslim geçerek talebelere ders vermeye başladı."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.185

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.435

3) Kevâkib-üs-Sâire; c.3, s.16

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.258

SÜFYÂN BİN ABDULLAH YEMENÎ;

Meşhur velîlerden. Doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. On üçüncü asırda yaşamıştır.

Menkıbeleri şöyle anlatılmıştır: Bir defâsında Aden şehrine gitmişti. Oranın Sultanı, memurlarından bir yahûdîye geniş salâhiyet vermişti. Öyle ki müslümanlar âdetâ bu yahûdînin esiri durumuna düşmüştü. Süfyân bin Abdullah hazretleri, bir fakir kıyâfetinde şehre girdi. O yahûdî bir kürsü üzerine oturmuş, müslüman halkı etrafına toplamıştı. Yahûdîye yaklaşıp Kelime-i şehâdeti söyleyip îmân etmesini istedi. Bu sözlerini duyan yahûdî, gurur ve kibir içinde bağırıp çağırmaya başladı. Askerleri toplayıp Süfyân bin

Abdullah hazretlerinin üzerine gönderdi. Ancak ona hiçbir şey yapamadılar. Tekrar şehâdet getirmesini söyledi. Fakat yine müslüman olmadı. Üçüncü defâsında da Kelime-i şehâdeti söylemesini istedi. Direnince, sol eline bir çakı bıçağı alıp yahûdînin boynunu kesti. Bu haber sultana ulaşınca inanamadı. İşin doğru olduğunu anlayınca, kâtili yakalayıp bana getirin diye emir verdi. Askerler yakalamak için yanına gittiler. Fakat bir türlü yaklaşamadılar. Mânen korunuyordu. Müslümanları büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştı. Yakalamaya güç yetiremeyince şehri terketmesini istediler. Ancak o bâzı dostları ile istişâre ederek hapsedilmeye râzı oldu. Hapiste ellerini ve ayaklarını bağlamışlardı. Cumâ günü gelince namaza gitmek istedi. Bağladıkları kelepçeler kerâmetiyle çözüldü. Hapishâneden çıkıp câmiye gitti. Câmide sultanın yanına kadar gidip oturdu. Namazdan sonra câmiden çıkıp hapishâneye döndü. Bir müddet daha hapishânede kaldı. Sultan onun büyük bir velî olduğunu iyice anlayıp serbest bıraktı.

Taiz şehrinde de buna benzer bir hâdise olmuştu. Şöyle ki orada da bir yahûdîye bâzı işleri yapmasını söyledi. “Eğer yapmazsan elimdeki kalemi keserim!” dedi. Yahûdî kesersen kes benimle ne alâkası var deyince, elindeki kalemi kesti, o sırada yahûdînin de başı kopup yere düştü.

Bir talebesi yabancı bir kadına yaklaşmak istediğinde gözüküp bir tokat vurdu. Talebenin gözleri görmez oldu. Gelip ağlayarak yalvardı. Tövbe eder misin deyince, evet ederim dedi. Bunun üzerine gözlerin açılır ama sonunda kör olarak ölürsün dedi. Bu talebesi ölümünden birkaç gün önce kör oldu ve o hal üzere vefât etti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.26

SÜFYÂN-I SEVRÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Süfyân bin Saîd bin Mesrûk, künyesi Ebû Muhammed veya Ebû Abdullahtır. 713 (H.95) senesinde Kûfe'de doğdu. 778 (H.161)'de Basra'da vefât etti.Tebe-i tâbiînin büyüklerindendir.

Zamânındaki büyük âlimlerden ilim ve edeb öğrendi. Hadîs ve fıkıh ilminde müctehîd oldu. Meşhûr âlim ve velîlerden Cüneyd-i Bağdâdî, Hamdun Kassâr bunun mezhebinde idiler. Mezhebi zamanla unutuldu.

Süfyân-ı Sevrî hazretleriMekke-i mükerremeye gittiği zaman halk başına toplanır, bilmedikleri ve anlayamadıkları hususları sorarlardı. Hepsine teker teker cevap verir, müşkillerini hallederdi.Hâfızası çok kuvvetli ve fevkalâde idi. "Hâfızam, kendisine tevdi ettiğim hiçbir şeyde bana ihânet etmedi." buyurdu. Yâni öğrendiğim hiçbir şeyi unutmadım demek istedi. Yirmi yıl geceleri uyumadı ve hiç abdestsiz gezmedi. Ölümü hatırladığında kendinden geçerdi. Kime rastlasa; "Ölüm gelmeden önce ona hazırlan!" derdi.

Güzel halleri ve kerâmetleri pek çoktur. Süfyân-ı Sevrî'nin annesi ona hâmile iken bir gün dama çıkıp komşudan habersiz bir turşu ağzına koydu. Bunun üzerine henüz ana rahminde bulunanSüfyân, kafasını şiddetle annesinin karnına vurdu. O anda annesi, yediği turşuyu izinsiz aldığını hatırlayıp, komşuya koştu.Onunla helallaştı.Süfyân-ıSevrî ana karnında bile haram lokmayı kabûl etmeyip, hep helâl lokma ile büyüdü.

Bir zaman yanında biri olduğu halde Mekke'ye gidiyorlardı.Süfyân hazretleri yolda hep ağlıyordu. Yanındaki; "Günahların sebebi ile mi ağlıyorsun?" dedi. Hazret-i Süfyân; "Günahlarım çoktur. Lâkin beni en fazla endişelendiren ve ağlatan şey acabâ îmânımı muhâfaza edebilecek miyim? korkusudur." buyurdu. Mekke'ye vardılar. Hac esnâsında bir genç, Allah korkusuyla öyle bir "Allah" dedi ki, dayanamadı düşüp vefât etti. Süfyân-ı Sevrî hazretleri bu hâli görünce, gencin cesedinin yanına geldi ve; "Dört defa hac yaptım. Bunların

sevâbını senin rûhuna hediye ettim. Sen de bu söylediğin "Allah" sözünden meydana gelen sevâbı bana versen." deyince, gencin cesedinden; "Verdim" sesi duyuldu.Süfyân-ı Sevrî'ye o gece rüyâsında; "Sen çok kâr ettin. Eğer bu aldığını bütün Arafat'ta bulunanlara dağıtsan hepsi zengin olurlardı." denildi.

Birisi Süfyân-ı Sevrî hazretlerine iki altın gönderdi ve; "Babam sizin dostlarınızdan ve talebelerinizden idi. Bu iki altın, onun bana mirâs bıraktığı helâl paradandır. Lütfen kabûl ediniz." dedi. Süfyân-ı Sevrî altınları çocuğuna verip geri götürmesini emretti ve; "Onun babasıyla olan dostluğum ve muhabbetim Allah içindi." dedi. Çocuğu, altınları iâde edip gelince, babasına; "Ey babacığım! Bizim bu paraya ihtiyâcımız vardı.Bu durumda, siz yine o altınları kabûl etmediniz." deyince; "Ey oğlum!Sen yemeyi, içmeyi düşünüyorsun. Ben, Allah için olan muhabbeti verip de, kıyâmette zararını göreceğim dünyâ sevgisini düşünüyorum." buyurdu.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri bir defâ devrin halîfesiyle namaz kılıyordu. Halîfe namaz kılarken sakalıyla oynuyordu. Süfyân hazretleri namazdan sonra; "Ey Halîfe! Namaz kılarken lüzumsuz hareket yapılmaz. Yarın kıyâmet günü böyle kıldığın namazları paçavra gibi yüzüne çarparlar." buyurunca, Halîfe; "Biraz yavaş konuş etraftakiler duyacaklar." dedi. Süfyân hazretleri; "Eğer, böyle önemli bir meseleyi izâh etmezsem, dînin emrini yerine getirmemiş olurum. Bu ise bana yakışmaz." buyurdu. Bu söz hâlîfeye çok acı geldi. Halîfe, kendisine başkalarının da söz söyleyememesi için darağacının kurulmasını ve âleme ibret için asılmasını emretti. Darağacının kurulduğu gün, Süfyân hazretlerinin yanında Fudayl bin İyâd veSüfyân bin Uyeyne olduğu halde uyuyordu. Bu iki büyük, onun asılacağını öğrenmişlerdi. Birbirlerine; "Asılacağını uyanıncaya kadar bildirmiyelim." derken işitti ve; "Ne konuşuyorsunuz?" buyurunca, durumuSüfyân-ı Sevrî'ye anlattılar. O da; "Ben yaşamaya hevesli biri değilim. Fakat, dünyâda yarım kalan, yapmam lâzım gelen işler var." buyurdu. Gözleri dolu dolu oldu ve;"Ey Allah'ım! Onları şiddetli bir cezâya çarptır!" diye duâ etti. Daha duâsı biter bitmez sarayın kubbesi çöktü.Halîfe Câfer ve adamları altında kalarak can verdi. O iki büyük zât; "Bu kadar çabuk kabûl olunan bir duâ bilmiyoruz" dediler.

O zamânın en büyük âlimlerinden İmâm-ı A'zam, Süfyân-ı Sevrî, Mis'âr bin Kedâm ve Şüreyk, halîfe tarafından kâdı tâyin edilmek isteniyordu. Lâkin bunlar bu mesûliyetli işten çekiniyorlardı.Halîfe Mensûr bunları yanına çağırttı. İmâm-ı A'zam hazretleri yolda giderken arkadaşlarına; "Netîcenin nasıl olacağını size tahmin edeyim mi? Ben yolunu ve çâresini bularak, Süfyân firâr ederek ve Mis'âr kendini deli göstererek bu işten kurtuluruz. Şüreyk kâdı olur." buyurdu. Nihâyet yolda giderken, Süfyân-ı Sevrî hazretleri; **"Kâdı tâyin edilen kimse, bıçaksız boğazlanmıştır."** hadîs-i şerîfini düşünerek oradan uzaklaştı bir vapura sığındı. "Beni gizleyiniz zîrâ öldürecekler." buyurdu. Gizlenip kâdı olmaktan kurtuldu. İmâm-ı A'zamın buyurduğu gibi Şüreyk kâdı oldu.

Birisi şâhid olduğu bir hâdiseyi şöyle anlatıyor: Bir seher vakti zemzem kuyusunun yanında oturuyordum. Bir kimse geldi. Kuyudan bir kova doldurup çekti, içti. Kalanını bırakıp gitti. Yüzünde örtü olduğu için kim olduğunu da anlıyamadım. Kovada kalan artığını içtim. Tadı bâdem ezmesi gibiydi. O âna kadar o lezzette bir şey içmemiştim. Bir seher vakti yine aynı yerde oturuyordum. Yine geldi, kovayı doldurup kuyudan çekti ve içip gitti.Artığını içtim. Tadı bal şerbeti gibiydi. Geri döndüm gitmişti. Başka bir sefer yine böyle oldu. Bu sefer tadı şekerli süt gibiydi. Elbisesinden sıkıca tuttum; "Allah için söyle kimsin?" dedim. O; "Ben hayatta olduğum müddetçe kimseye söylemeyeceğine söz ver." dedi. Ben de kabûl ettim. "Ben Süfyân-ı Sevrî'yim." dedi.

Mahlûklara karşı çok şefkatliydi. Bir gün çarşıda kafeste ötüp duran bir kuş gördü.Satın alıp salıverdi. Bu kuş her gece evine gelir namaz kılarken onu seyrederdi. Bâzan da omuzuna konardı. Vefât ettiğinde yine geldi. Bulamayınca kabrine gidip üstüne kendini attı ve orada öldü. O esnada bir ses işitildi ki; "Allahü teâlânın mahlûkuna olan aşırı merhameti yüzünden,

Süfyân'a Allahü teâlâ çok merhamet etmiştir."

Bir gün elinde bulunan bir ekmekten hem kendisinin yediğini, hem de yanında bulunan bir köpeğe yedirdiğini gördüler. "Niçin böyle yapıyorsunuz?" diye soranlara; "Sabaha kadar beni bekliyor, ben de namaz kılıyorum." cevâbını verdi. Süfyân hazretleri sâde yaşamayı sever, aza kanâat eder, fakirlere çok îtibâr gösterirdi.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri dünyâlık ele geçirmek için devlet adamlarına hizmet eden birine bu halden uzaklaşmasını, Allahü teâlâya ibâdet etmesini tavsiye etti. O zât; "Âilemin geçimi ne olacak?" diye sorunca, hazret-i Süfyân; "Sübhânallah! Kendisine âsî olduğun hâllerde bile rızkını kesmeyen Allahü teâlâ, kendisine itâatkâr olduğun zaman rızkını vermez mi?" buyurdu.

Süfyân hazretleri; birisiyle birlikte evin kapısında duruyordu. Önlerinden, süslenmiş bir adam geçti. Arkadaşı, bu adama bakarken, Süfyân-ı Sevrî mâni olup; "Eğer sizler bakmamış olsanız, böyle israf yapmazdı. Bunun israf günahına siz de ortak oluyorsunuz." buyurdu.

Birisi gelip; "Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfinde buyuruyor ki: **"Çok et yenen bir hâne halkındanAllahü teâlâ nefret eder."** "Buradaki hâne halkından murâd nedir?" diye sordu. Süfyân-ı Sevrî hazretleri; "Gıybet edenlerdir. Çünkü gıybet edenler başkalarının etini yerler." cevâbını verdi.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri hikmetli sözleriyle insanlara nasîhatlarda bulunup, hak yolun bilgilerini öğretti. Bu hususta nasîhatleri pek çoktur. Buyurdu ki:

"Ey kardeşim! Her zaman ve her yerde, doğru ol. Yalan, sözünde durmamak, emâneti yerine getirmemek gibi kötü huylardan çok sakın. Yalancı ve sözünde durmayanlarla düşüp kalkma. Çünkü böyleleriyle berâber olmak, günaha sebeb olur. Yine, sözlerinde ve işlerinde riyâdan sakın. Çünkü riyâ, gizli şirktir. Ucb'dan da kendini muhâfaza et. Ucb, yaptığı ibâdetleri, iyilikleri beğenerek bunlarla övünmektir. Ucb bulunan amel, Allahü teâlânın katında makbûl değildir. (Fakat bunların Allahü teâlâdan gelen nimetler olduğunu düşünerek sevinmek, ucb olmaz.) Sen, dînini, dîni üzerine titreyen (Sünnet-i seniyye'ye bağlı, ilmiyle amel eden) âlimlerden öğren. Çünkü, dîninde sağlam olmayan, ilmiyle amel etmiyenlerin hâli, hasta olup, kendisini tedâvîden ve kendine bir çâre bulmaktan âciz olan tabîbin hâline benzer. Böyle bir tabîb, insanların hastalıklarını, nasıl teşhis edip, iyileştirir? Onlara nasıl ilâç tavsiye eder? Çünkü kendisi hastadır. İşte dîni üzerine titremiyen, ilmiyle amel etmiyen bir kimse, senin dînine, îmânına zarar gelir diye nasıl titrer? Ne derecede titizlik gösterebilir?

Aziz kardeşim! Dînin, senin etin ve kanın yerindedir. Kendin için ağla. Kendine merhamet et. Sen kendine acımazsan, başkası hiç acımaz. Senden dünyâ sevgisini giderip, âhirete hazırlık için teşvik eden kimselerle oturup, kalk. Dünyâ işine dalıp, âhireti unutanlarla düşüp kalkma. Çünkü onlar senin dînini, îtikâdını ve kalbini bozarlar. Ölümü çok hatırla. Geçmiş günahlarından dolayı çok istigfâr et. (Allahü teâlâdan af ve magfiretini iste.) Kalan ömrün için, Allahü teâlâdan seni muhâfaza etmesini iste.

Aziz kardeşim! Güzel edep ve güzel ahlâka iyi sarıl. Cemâate muhâlefet edip, onlardan ayrılma.Çünkü hayır, cemâat iledir. Fakat, cemâat dünyâya dalıp, dünyâlarını mamur etmeğe çalışıyorlarsa, onlara uymazsın. Dîni hakkında senden bir şey soran her mümine, yardımcı ol. Onlara yol göster. Onlara nasîhatta bulun. Allahü teâlânın beğendiği bir işte, seninle müşâvere eden (sana danışan) bir kimseden hiçbir şeyi gizleme. Bir mümine hıyânet etmekten çok sakın. Kim bir mümine hıyânet ederse, Allahü teâlâ ve Resûlüne hıyânet etmiş olur. Mümin bir kardeşini Allahü teâlânın rızâsı için sevdiğin zaman, canını ve malını ondan esirgeme.

Münâkaşa ve mücâdele de yapma. Haksızlık edip günaha girebilirsin. Her yerde sabırlı ol. Sabır, hayra ve iyiliğe, bunlar ise Cennet'e götürür. Hiddet ve gadabtan da kendini muhâfaza

et. Bunlar, insanı kötülüğe çeker. Kötülükler ise Cehennem'e götürür. Âlimlerle münâkaşa yapma. Kıymetini düşürürsün. Âlimlerin yanına gidip gelmek rahmettir. Âlimlerle irtibatı kesmekten Allahü teâlâ râzı olmaz. Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir. Zühde, dünyâya rağbet etmemeye sarılırsan, Allahü teâlâ sana çok şeyler ihsân eder. Verâya şüphelilerden sakınmağa yapışırsan, hesâbın kolay olur. Seni şüpheye düşüren şeyleri bırakıp, şüpheye düşürmeyen şeylere sarılırsan günaha düşmekten kurtulursun. İyiliği emret, kötülükten alıkoy. Böylece Allahü teâlânın sevdiği kul olursun. Fâsıkları sevme. Böyle yaparsan, şeytanları kovmuş olursun. Dünyâda, kavuştuğun şeylerden dolayı sevinci ve gülmeyi azalt, Allahü teâlânın nezdinde kıymetin olur. Âhiretin için çalış, dünyân için Allahü teâlâ kâfi olur. İçini, kalbini güzelleştirirsen, Allahü teâlâ da dışını güzelleştirir. Hatâların, günahların için ağla, Refîk-i âlâ ehlinden olursun. Allahü teâlâdan gâfil olma. Çünkü Allahü teâlâ senden gâfil değildir. Allahü teâlânın senin üzerinde hakları vardır. Onları yerine getirmen gerekir. Bu vazifelerden gâfil olma. Kıyâmet gününde onlardan hesâba çekileceksin. Vakar ve îtidâl sâhibi ol. Bir işin âhiretin için muvâfık, uygun olduğunu görürsen, ona yapış. Eğer âhiretin için muvâfık değilse, dur, ona yapışanların ne yaptıklarını ve ondan nasıl kurtulduklarını gör. Hemen acele etme. Allahü teâlâdan, âfiyet (sıhhat) dile. Âhiretle alâkalı bir işe yöneldiğin zaman, senin ile onun arasına şeytan girmeden önce, acele edip onu hemen yap, geciktirme! Çok yeme, yerken de niyetsiz ve isteğin olmadan yeme. Yemeği, sağlık, sıhhat ve âfiyet sâhibi olup, daha iyi ibâdet ve tâat yapabilmek niyetiyle ye. Karnını şişirme, Allahü teâlâyı zikredip, anmana mâni olur. İnsanların elindekine düşkün olma ve rağbet etme.Çünkü bu, insanın dînine zarar verir ve kalbi katılaştırır. Dünyâya düşkün olma! Dünyâya düşkün olmak, kıyâmet günü insanın ayıbını ortaya çıkarır. Kalbi ve cesedi, günah ve hatâlardan arınmış, eli zulümden uzak, kalbi kin, hîle ve hıyânetten kurtulmuş, karnı haramdan boş olan kimselerden ol. Haram kazanç ile beslenen vücut Cennet'e giremez. Gözünü insanlardan çevir. İhtiyâcın olmadan yürüme. Boş yere, sebebsiz konuşma. Senin olmayan şeyi alma. Kalan ömrün için, acaba dînime ve âhiretime bir zarar gelir mi diye kork, bunun hüzün ve endişesi içerisinde ol. Allahü teâlâya tâatta (beğendiği işlerde) bulunan sâlih bir müslümana buğzetme. Büyük-küçük herkese merhametli ol. Akrabân ile alâkayı kesme. Sana gelmeyene, sen git. Akrabân, seninle alâkayı kesse de, sen kesme. Sana zulmedeni affet. Peygamberler ve şehîdlerle berâber olursun. Çarşıya fazla girme. Çünkü çarşıda (çoğunlukla) iyi olmayan şeyler görülür. Çarşıda fazla kalma. İhtiyâcını gör ve ayrıl. Oruca devâm et. O, kötülük kapısını kapalı tutar. İbâdet kapısını açar. Az konuş, kalbin yumuşak olur, katılaşmaz.Ekseriyetle suskun ol, verâ sâhibi olursun. Dünyâya hırslı olma, hasedci olma, anlayışın süratli olur. Herkesi kötüleyici ve suçlayıcı olma, insanların dilinden kurtulursun. Şefkatli ve merhametli ol, herkes seni sever. Allahü teâlânın yaptığı taksime râzı olup, rızkından memnun olursan, gönlü zenginlerden olursun. Allahü teâlâya tevekkül et. Kuvvetli olursun. Dünyâ ehli ile onların dünyâ menfaatleri üzerinde münâkaşa etme, o zaman seni, Allahü teâlâ ve insanlar sever. Mütevâzi, alçak gönüllü ol, sâlih amelleri tamamlamış olursun. Acırsan, her şey sana acır.

Kıymetli kardeşim! Günlerini, gecelerini ve saatlerini boşa geçirme, âhiretine hazırlık yap. Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya bak. Bu da, Allahü teâlâya ibâdet ve tâatle olur.

Yine buyurdu ki:

"Büyük bir kalabalık, bir yere toplansa ve biri, içinizden akşama kadar kim yaşayacak, bilsin dense, kimse bilemez. İşin şaşılacak tarafı şurasıdır ki, eğer o kimselere; "Öyleyse, ölüm için gerekli hazırlığı yapan, ayağa kalksın, dense kimse ayağa kalkmaz. Bu gafletten kurtulmaya çalışmalıdır."

"Zühd, yamalı elbise giymek, arpa ekmeği yemek değil, dünyânın faydasız şeylerine gönül bağlamamak ve uzun emel sâhibi olmamaktır."

"Para, mal ve mülk, kişinin zâhid olmasına mâni değildir. Dünyâlığı bulunmayan da zâhid

sayılmaz. Dünyânın faydasız şeylerine aşırı düşkünlük olup olmadığı araştırılıp, ona göre hüküm verilir. Bir kimsenin elinde dünyâlığı vardır. Fakat zâhiddir. Bir kimsenin de dünyâlığı yoktur. Lâkin zâhid değildir. Mal, insanın silâhı gibidir. Yâni, insan canını, sıhhatini, dînini ve şerefini mal ile korur."

"Bir kimse, hep ölümü hatırlar, ömrünü ölüme ve ondan sonraki hayata hazırlamakla geçirirse, kabri Cennet bahçelerinden bir bahçe olur. Ölümü hiç hatırlamaz, gafletle günleri geçerse, onun kabri Cehennem çukurlarından bir çukur olur."

"Bir kimsenin, duâ ederken yalnız kendisine duâ edip, ana-babasına ve diğer müslümanlara duâ etmemesi, Kur'ân-ı kerîm okumayı bildiği halde her gün en azından yüz âyet okumaması, câmiye girdiği halde iki rekat olsun namaz kılmadan çıkması, kabristandan geçtiği halde mevtâlara selâm vermemesi, bir yerde yalnız olarak yaşıyorsa, Cumâ günü şehre geldiği halde Cumâ namazı kılmaması, bulunduğu beldeye bir âlim geldiği halde, onun ilminden hiç istifâde edememesi, bir kişi ile dost olduğu halde ismini öğrenmeden ayrılması, bir tanıdığı kendisini dâvet ettiği halde dâvetine gitmemesi, gençlik çağı büyük bir fırsat olduğu halde o zamanını boşa geçirmesi, kendisi tok ve komşusunun aç olduğunu bildiği halde, ona bir şeyler vermemesi o kimsenin gafletindendir."

"Rızâ; Allahü teâlânın takdir ettiğine şükrederek kabûl etmektir."

"Birisi sana gelip; "Sen ne mübârek bir zâtsın" dese, bir başkası da;"Sen ne kötü ve aşağı bir kimsesin" dese, sana birinci söz ikinci sözden daha hoş geliyorsa, anla ki fenâ bir kimsesin."

"Edeb öğrenilmeden ilim öğrenilmez."

"Para, eskiden sevimsizdi. Ama şimdi müminin kalkanıdır."

"Harama düşmemek, zarûrî ihtiyaçlarını temin etmek için, elinde dünyâlık bulunmasının zararı yoktur."

"Kendini iyi tanı. O zaman, hakkında söylenenler sana zarar vermez."

"İlmine ve ameline güvenerek, bu hâliyle kendini din kardeşlerinden üstün zanneden kimsenin ilmi de ameli de zâyi olmuştur."

"Lüzumsuz yere konuşan zelil olur."

"İlim öğrenmenin ilk şartı, susmak ve edepli olmaktır. İkinci şartı, dikkatle dinleyip ezberlemektir. Üçüncü şartı, öğrendiği ile amel etmektir. Dördüncüsü de, öğrendiği ilmi başkalarına öğretmek, herkese yaymaktır."

"Kötü işler hastalıktır. Âlimler ise hastalıklara ilâçtır. Âlimler bozulur, kötü işlere bulaşırsa, hastaları kim iyileştirecek?"

"İlim, Allahü teâlâdan korkmak ve ona ibâdet etmek için öğrenilir."

"İlim öğreten birini buldukça öğrenmeye devâm ederiz."

"Haram para ile sadaka veren, câmi yaptıran, hayrat yapan kimse, kirlenmiş elbiseyi idrar ile yıkayan adama benzer ki, daha çok pislenir."

"Ana-babaya, helâl ve mubah olan işlerde itâat edilir. Haram ve şüphelilerde değil."

"Bir kimse Allahü teâlânın bütün emirlerini yerine getirip kalbinde az bir dünyâ sevgisi bulunsa, kıyâmet günü herkesin huzûrunda; "Bakın bu filân oğlu filân kimsedir. Bu Allahü teâlânın kendisine, sivrisineğin kanadı kadar kıymet vermediği dünyâya gönül verdi." diye nidâ edilir. Bu hâlden dolayı öyle mahcûb olur ki, yüz etleri dökülecek gibi olur."

"Bu zamanda helâl lokma yemek zorlaştı."

"İyi ve kötü amellerin kendilerine mahsus kokuları vardır. İyiliğin kokusu çok hoş, kötülüğün

kokusu ise, rahatsız edicidir. Kalbde kötülük yapmak için bir meyil olduğu anda kokusu, insanın yanındaki meleklere gelir. İyilik durumunda da iyi kokuyu hemen alırlar. Nasıl ki o melekler, sizi hiç rahatsız etmiyorlarsa, siz de onları rahatsız etmeyin."

"Yemeklerini toplu olarak bir sofrada yiyen ev halkına meleklerin duâ ettiğini duydum. Bunlara Allahü teâlâ rahmet eder."

"Bir din kardeşin seni ziyârete geldiği zaman ona; "Yemek yer misin? Karnın aç mı? Bir şeyler getireyim mi?" diye sorulmaz. Hemen bir şeyler hazırlanıp getirilir yemezse kaldırılır."

"Sende olmayan meziyetleri söyleyerek seni medheden kimse, hiç şüphe yok ki, sende olmayan günahı söyleyerek seni kötüler."

"Ölüm her an gelebilir. Yarına kadar yaşayabileceğini zanneden bir kimse ölüm için hazırlıklı değildir. Allahü teâlâya yapılan ibâdetler, ölümü hatırlamaya işârettir. Günah ve kusur olan işler de, ölümü unutmuş olmanın alâmetidir."

"Dîni ve îmânı hakkında, "Sonum ne olur?" diye söğüt yaprağı gibi titremiyen kimsenin, sonu tehlikelidir."

"Allahü teâlâdan korkmakta, emirlerini yapmakta, ibâdet etmekte ve O'nun yasak ettiklerinden sakınmakta İmâm-ı A'zam' dan daha üstün kimse görmedim."

"Ey insan! Senin bütün sermâyen, dünyâdaki bir kaç günlük ömründür. Bu günler mutlaka gelip geçecek, hattâ birçoğu geçti. O halde hiç olmazsa geride kalanlarının kıymetini bil."

"Kişinin Allah'tan korkmak, haramlardan uzak durmak, şüphelilerden sakınmak ve sabırlı olmak gibi güzel huylara sâhib olması, ilmi, Allah rızâsı için öğrendiğinin alâmetidir."

"Allahü teâlâ, sevdiği bir kuluna hiçbir zaman düşman olmaz. Düşmanını da hiçbir zaman dost edinmez."

Süfyân-ı Sevrî hazretleri talebelerinden birisi sefere çıkacak olsa, ona; "Eğer gittiğiniz yerlerde, satılık bir ölüm görürseniz onu benim için satın alınız." buyururdu. Vefâtı yaklaştığında çok ağlıyordu. "Ölmeyi çok arzû ediyordum, lâkin şimdi ölümümün nasıl olacağını bilemediğim için çok korkuyorum. Bu sefere çıkmak gâyet güçtür. Başka seferlere çıkmak gibi, bir âsâ ve bir su kabı yetmiyor." deyince, dostları kendisine; "Cennet'i beğeniyor musunuz?" diye sordular. Bunlara cevâben; "Siz ne söylüyorsunuz? Benim gibi birine, hiç Cennet'i verirler mi?" buyurdu.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri Basra'da hastalandı. Karnı ağrıdığından devamlı abdesti bozuluyordu. Abdestsiz ölmek korkusuyla o gece altmış defâ abdest aldı ve hasta hâliyle hep namaz kıldı.

Vefâtı yaklaştığında Abdullah binMehdî'ye; "Beni yatağımdan indirip, yüzümü yere koyunuz. Çünkü vakit tamam oldu." buyurdu. Abdullah, Süfyân-ı Sevrî hazretlerinin yüzünü toprağa koyup, dostlara haber vereyim diye dışarı çıktığında, herkesin hazırlanmış olarak beklediklerini gördü. "Size kim haber verdi?" deyince, hepsi de, rüyâda haydi kalkın, Süfyân'ın cenâze namazına hazırlanın." diye bir ses işittik dediler. Bâzıları içeri girdiler. Süfyân hazretleri son anlarını yaşıyordu. Yastığının altından içinde bin altın bulunan bir kese çıkardı. "Bunu sadaka olarak dağıtın." buyurdu. Orada bulunanlar hayret edip, "Allah, Allah! Bu zât, dünyâ malına kıymet vermez, yanında dünyâlık bulundurmaz, hattâ dünyâlık olan hediyeleri de kabûl etmezdi. Bu kadar para biriktirmesinin hikmeti nedir?" diye birbirlerine sordular. Söylediklerini işitince buyurdu ki: "Bu para ile dînimi ve bedenimi korudum. Şeytan elbisen ve yiyecek şeylerin yok, bunlar için dünyâlık kazan." diye ne kadar vesvese vermiş ise, her defâsında; "İşte altın." diyerek bu altınları göstererek onu başımdan kovdum. Bu altınları ona karşı silâh olarak kullandım." Bundan sonra Kelime-i şehâdeti söyledi ve rûhunu teslim etti. Vefât ettiği gece; "Verâ ve dinde hassasiyet sâhibi olan Süfyân vefât etti."

diye bir ses duyuldu.

Vefâtından sonra kendisini rüyâda görenler, sordular ki: "Efendim, mezar daracık bir yerdir. Hem karanlık hem de yalnızlıktır. Buna sabretmeniz nasıl mümkün oluyor?" Cevâbında; "Benim mezarım Allahü teâlânın izni ile çok genişledi veCennet bahçelerinden bir bahçe oldu. O bahçede Cennet kuşları ötüşüyorlar." buyurdu.

Dostlarından biri kendisini rüyâda görüp, "Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?" diye sordu.Cevâbında; "Allahü teâlâ bana öyle ihsânda bulundu ki, iki adımda Cennet'e vardım." buyurdu. Diğer bir kimse, Süfyân-ıSevri hazretlerini Cennet'te nûrdan kanatlarla uçtuğunu gördü. "Bu dereceye nasıl kavuştun?" diye sordu. "Dînin emirlerine uymakta çok hassas davranmakla." buyurdu.

Süfyân-ı Sevrî hazretleri haramlardan kaçıp, şüpheli şeyleri yapmamakta nihâyete erenlerdendi. Edeb ve tevâzuda (alçak gönüllülükte) benzeri azdı. **Câmi'ul-Kebîr, Câmi-us-Sagîr** ve **Ferâiz** isimli kitapları meşhûrdur.

SON NEFES

Süfyân-ı Sevrî'nin gençliğinde sırtı kamburlaşmıştı.Sebebini sordular. Onlara; "Üç üstâda talebelik yaptım. Hepsi de zamânının en âlimleriydi. Ölüm zamanında üçü de dünyâdan îmânsız gittiler. Ben onların hâlini görünce, korkudan omurga kemiğim eğrildi.Hele üstâdımın birine uzun seneler hizmet ettim, talebelik yaptım. Hiçbir edebi terkettiğini görmedim. Dünyâdan âhirete göçeceği zaman başucunda idim. Gözünü açıp; "Ey Süfyân!Bana ne olduğunu görüyor musun?" dedi. Ben de; "Ey üstâdım, kendinizi nasıl buluyorsunuz?" dedim. O; "Beni dergâhından kovuyorlar, kabûl etmiyorlar. Sen buradan git, bize lâyık değilsin diyorlar." dedi. Sonra Süfyân hazretleri yanındakilerden Kur'ân-ı kerîm istedi ve elini kitabın üzerine koyarak; "Şâhid olunuz ki o, bu mushaftan ve içinde bulunanlardan nasipsiz öldü. Yahûdî dînini seçti ve can verdi.Allahü teâlâ dilediğini yapar." dedi.

ALTMIŞ ABDEST ALMIŞTI

Bir gün Süfyân-ı Sevrî, ânîden hastalandı,
Bir doktor getirdiler, lâkin hıristiyandı,

Bu hıristiyan doktor, duymuştu önce onu,
Bilirdi evliyâdan, bir kimse olduğunu.

Süfyân'ın hânesine, o doktor geldiğinde,
Sohbet etti onunla, tıp ilmi üzerinde.

Lâkin öyle bilgiler, verdi ki ona Süfyân,
Ağzı açık dinledi, Süfyân'ı hıristiyan.

Zîrâ hiç duymadığı, bilgilerdi onlar hep,
Çok hayretler içinde, kalmıştı bundan sebep.

Merak etti, bunları, nasıl biliyor diye,
Başladı daha sonra, onu muâyeneye.

Vücûdunu dinleyip, dedi: "Aman efendim!
Nasıl yaşıyorsunuz, buna çok hayret ettim.

Korkudan parça parça, olmuş ciğerleriniz,
İmkânsız bu durumda, sizin ömür sürmeniz.

Ben ki bunca senedir, tabîblik yapıyorum,
Böyle bir hâdiseye, ilk defâ rastlıyorum.

Tıp bilgisine göre, böyle olan ciğerle,
Değil ki yıllar yılı, yaşanmaz bir gün bile.”

Buyurdu ki: “Tıp ilmi, doğru söyler muhakkak,
Ve lâkin her şeye de, kadirdir cenâb-ı Hak.”

O hıristiyan doktor, düşündü, durdu biraz,
Süfyân’ın bu sözüne, etmedi hiç îtiraz.

Dedi ki: “Parça parça, olmuş böyle ciğerle,
Mâdem ki yaşadınız, sıhhatle, senelerle,

Öyleyse inandım ki, bu sizin dîniniz hak,
Ve elbette her şeye kadirdir cenâb-ı Hak.”

Kelime-i şehâdet, getirerek o zaman,
Süfyân’ın huzûrunda, hemen oldu müslüman.

Zamânın hükümdarı, işitince bu hâli,
Hem sevindi ve hem de, hayret etti bir hayli.

Dedi: “Doktor gitmişti, bir hastanın yanına,
Meğerse hasta gitmiş, doktorun ayağına.”

Ölüm hastalığında, çok karnı ağrıyordu,
Bu sebepten abdesti, sık sık bozuluyordu.

Fakat tekrar alırdı, her abdest bozuluşta,
En ufak bir gevşeklik, etmedi bu hususta.

Abdestliyken ölmeyi, arzû ediyordu hep,
Çok abdest almasına, bu idi esas sebep.

Bu yüzden altmış defâ, abdest aldı o gece,
Ve nihâyet vefâtı, çok yaklaştı böylece.

Buyurdu: “Vakit tamam, indirin yere beni.”
Derhâl îfâ ettiler, Süfyân’ın bu emrini.

Bu hâli dostlarına, söylemek maksadiyle,
Çıkınca, gördüler ki, cümle halk gelmiş bile.

Girdiler içeriye, o ara, gelen zevât,
Süfyân “Allah” diyerek, o anda etti vefât.

O arada gâibden, duyuldu bir ses yine:
“Takvâ sâhibi Süfyân, vâsıl oldu Rabbine.”

Birisi, rüyâsında, uçarken gördü onu,
Sordu bu dereceye, nasıl kavuştuğunu.

Buyurdu ki: “Allah'ın, her emir yasağına,
Uydum hassâsiyetle, büyük ve ufağına.”

YÜKSELEN NÛR

Bir gün arkadaşları; "Ey Süfyân! Güç ve tâkatınızın üzerinde ibâdet ve nefsinizle mücâdele ediyorsunuz. Nefsinize biraz merhamet etseniz yine murâdınıza erersiniz." dediler. Süfyân-ı Sevrî onlara; "Ey kardeşlerim! Âlimlerden duydum ki; "Kıyâmet günü Cennet ehli Cennet'e girip, makamlarına vardıklarında bir nur görürler. Öyle ki o nur Cennet'in yedi katını da aydınlatır. Bu durumda zannederler ki, bu nur Allahü teâlânın cemâlinin nûrudur. Onun için secdeye kapanırlar.

Sonra Allahü teâlâ tarafından bir ses gelir; "Siz başınızı secdeden kaldırın. Bu nur, Allahü teâlânın cemâlinin nûru değildir. Bir hûrinin, sâhibinin yüzüne karşı güldüğünde meydana gelen ve bu kadar yükselen nurdur." Bu hûrileri isteyenler kınanmazlarsa, Rabbini istiyenler nasıl kınanabilirler." buyurdu.

CÖMERTLİK

Süfyân-ı Sevrî hazretleri buyurdu ki:

Kıymetli kardeşim! Cömert ol. Bununla Allahü teâlâ, sana hesâbını kolay yapar. Çok iyilik yap. Kabrinde sana arkadaş olurlar. Haramlardan sakın. Îmânın tadını duyarsın. Takvâ ve verâ ehli olup haramlardan ve şüphelilerden uzak duranlar ile oturup kalk. Allahü teâlâ âhiretini iyi yapar. Dînin ve âhiretin husûsunda, Allahü teâlâdan korkan kimselerle istişâre et, onlara danış. Hayırlı işlerde acele et. Allahü teâlâ, seninle günah olan ve kötü şeyler arasına perde yapar. Allahü teâlâyı çok an, Allahü teâlâ seni dünyâya düşkün yapmaz. Ölümü çok hatırlarsan, Allahü teâlâ, sana dünyâ işini hafîf kılar. Cennet'e kavuşmağa arzulu olursan, Allahü teâlâ seni beğendiği işleri yapmağa muvaffak kılar. Cehennem'den korkarsan, dünyâ musîbetleri sana hafif ve kolay gelir. Cennet ehlini seversen, kıyâmet günü onlarla berâber olursun. Günah işleyen ve kötülük yapanları sevmezsen, seni Allahü teâlâ sever. Müslümanlardan hiç kimseye kötü söz söyleme. Hiçbir iyiliği hor görme. Açıkta ve gizlide ilk işin, Allahü teâlâdan korkup, yasakladığı şeylerden sakınmak olsun. Allahü teâlâdan şöyle kork: Ölmüşsün, kabirde başına gelenleri görmüşsün, sonra kıyâmet kopup diriltilmişsin, sonra haşr olup, Allahü teâlânın huzûrunda durmuş dünyâda yaptıklarından hesâba çekiliyorsun, bu sıradaki sıkıntılarla karşılaşıyorsun, sonra Cennet ve Cehennem'e gidiyorsun. Eğer Cennet'e gidiyorsan, ebedî nîmetlere kavuşuyorsun, Cehennem'e gidersen, çeşit çeşit azaplar göreceksin ve orada olup, kurtulma da yok. İşte bütün bunları görüp, başına bir musîbet gelmesinden nasıl korkuyorsan, Allahü teâlâdan da öylece kork!

MEĞER HASTA DOKTOR İMİŞ

Bir zaman Süfyân-ı Sevrî hazretleri hastalandı. Mütehassıs bir hıristiyan doktor getirdiler. Doktor muayene edeceği şahsın müslümanların büyüklerinden ve evliyâsından olduğunu duymuştu. Süfyân hazretleri, gelen doktor ile tıp ve diğer ilimler üzerinde bir süre sohbet etti. Gelen şahıs, tabib olmasına rağmen Süfyân-ı Sevrî'nin tıp üzerine verdiği mâlûmat, hiç duymadığı, bilmediği şeylerdi. Hayretler içinde kaldı. Sonra muâyene etti. Muâyeneden sonra dedi ki: "Sizin akciğeriniz ve böbrekleriniz tamâmen çalışmaz durumda olup, korkudan ciğerleriniz parçalanmış. Bu hâliyle bir insanın yaşaması imkânsızdır." Süfyân-ı Sevrî; "Allahü teâlâ her şeye kâdirdir." buyurdu. Bunun üzerine hıristiyan doktor; "Bir dinde, tıbben yaşaması mümkün olmayan bir insanın yaşaması, o dînin yanlış, bâtıl olmadığına açık delildir." deyip hemen orada Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Devrin halîfesi bunu duyunca; "Ben sandım ki, doktor hastanın yanına geldi.Meğer hasta doktora gönderilmiş." dedi.

1) Târîh-i Bağdâd; c.9, s.151

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.6, s.356; c.7, s.3

3) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.386

4) Tabakât-ı İbn-iSa'd; c.6, s.381

5) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.120

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1144

7) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.4, s.111

8) Fâideli Bilgiler; (5. Baskı) s.48, 158, 430

9) Vehhâbiye Nasîhat; s.129

10) Kıyâmet ve Âhiret (5. Baskı); s.110

11) Fihrist; s.225

12) El-Cevâhir-ul-Mudiyye; c.1, s.250

13) Risâle-i Kuşeyrî; s.51, 286, 290, 294, 532, 624

14) Keşf-ül-Mahcûb; s.231 (Urdu Tercümesi)

15) Eshâb-ı Kirâm (6. Baskı); s.392

16) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.47

17) Câmiu-Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.27

18) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.203

19) Sıfat-üs-Safve; c.3, s.147

20) Kevâkib-üd-Düriyye; c.1, s.115

21) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.377

SÜFYÂN BİN UYEYNE;

Tebe-i tâbiîni yâni Eshâb-ı kirâmı görenleri gören büyüklerden. Fıkıh, hadîs âlimi ve velîlerden. İsmi, Süfyân bin Uyeyne bin Meymûn el-Hilâlî, künyesi Ebû Muhammed'dir. Kûfî künyesiyle tanınır. 725 (H.107) senesi Şâbân ayında Kûfe'de doğdu. 813 (H.198) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti.

Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Süfyân bin Uyeyne, dört yaşındayken Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Yedi yaşında hadîs-i şerîf yazmaya başladı. Zührî, Şa'bî, Amr ibni Dînâr, Abdullah bin Dînâr gibi büyük âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Babası tarafından Mekke-i mükerremeye götürüldü. Orada yerleşti. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile görüşüp sohbet etti.Yetmiş defâ hac yaptı. Fıkıh ilminde İmâm-ı Şâfiî hazretlerine ders verdi. Kendisinden İmâm-ı A'meş, Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Mübârek, İmâm-ı Şâfiî, Ahmed bin Hanbel gibi zâtlar hadîs rivâyet ettiler.

Hâfızası fevkalâde kuvvetli olduğundan yanında kitap bulundurmazdı. Kendisinden rivâyet edilen hadîs-i şerîflerin sayısı 7000 civârındadır. Sika, güvenilir, hâfız (râvileri ile birlikte yüz bin hadîs-i şerîfi ezbere bilen), fıkıhta, tefsîrde derin âlim ve dinde sözü senet, mutlak müctehid ve mezheb sâhibi bir imâmdır. Mezhebi zamanla unutulup, mensubu kalmamıştır. Haram ve şüphelilerden kaçması son derece fazlaydı. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerin sahîh olduğunda, icmâ, sözbirliği vardır. Tâbiînin büyüklerinden 87 zât ile görüşüp, 70'inden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Mekke-i mükerremede, hadîs-i şerîfleri ilk defâ toplayıp tasnif eden bu zâttır. **Sahîh-i Buhârî'**nin ilk sayfasındaki; **"Ameller ancak niyetlere göredir..."** hadîs-i şerîfinin râvilerinden biri de Süfyân bin Uyeyne'dir. (Muhaddis-ul Harem) "Mekke'nin hadîs âlimi" ünvânına lâyıktı. **Et-Tefsîr** ve **El-Câmî** adında iki eseri vardır.

İmâm-ı Şâfiî rahmetullahi aleyh buyuruyor ki: "Hazret-i Süfyân'ın, Allahü teâlâdan çok korkması, her an Allahü teâlâ ile meşgûl olduğunun delilidir. Allahü teâlâ bana, hadîs-i şerîf ilmini Süfyân bin Uyeyne'den (rahmetullahi aleyh), fıkıh ilmini de İmâm-ı Muhammed Şeybânî'den (rahmetullahi aleyh) öğrenmemi ihsân etti."

Süfyân bin Uyeyne rahmetullahi aleyh çok duâ ederdi. Bu hususta buyurdu ki:

"Bir kimsenin kusurları, onu duâ etmekten alıkoymasın. Çünkü Allahü teâlâ, en kötü mahlûk olan şeytanın bile duâsını kabûl etmiştir."

Bir kimse Süfyân bin Uyeyne'ye gelerek; "Ben zühd sâhibi yâni dünyâdan ve dünyâlıklardan kaçınan, şüpheli olur korkusuyla mübahları bile terk eden bir âlim görmek istiyorum. Bana öyle birisini gösterebilir misin?" dedi.Süfyân bin Uyeyne o kimseye; "Zühd, sırf helâl olan rızıkta olur. Bu zamanda rızkını helâlinden temin edebilmek mümkün mü ki siz öyle birini arıyorsunuz?"cevâbını verdi.

Süfyân bin Uyeyne hazretleri insanların övmesine ve yermesine aldırmazdı. Buyurdu ki:

"İnsanların benim yüzümden günâha girmelerinden korkmasaydım, insanların beni gıybet edip kötülemelerini, beni övmelerinden daha çok isterdim. Çünkü gıybet eden, kötüleyen kimseler günahlarımı almakta, sevâblarını bana vermekteler. Halbuki, insanların beni medhetmelerinin, çok övmelerinin bana bir faydası yoktur. Hattâ, beni överken, bende olmayan hâlleri bildirmeleri, yâni yalan söylemeleri de mümkündür."

Kendisi dünyâdan uzak olduğu gibi, insanların da dünyâya meyletmemelerini isterdi. Buyurdu ki:

"Bir kimse ibâdetlerini yapar, hep Allahü teâlâyı hatırlarsa, dünyâ (insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeyler) ondan uzaklaşır. Allahü teâlâyı hatırlamaktan gâfil oldukça da dünyâ ona yaklaşır. İbâdetlerden ve Allahü teâlâyı hatırlamaktan maksat, dünyâyı kendinden uzaklaştırmak içindir.

İnsanlar bir yerde toplanıp, Allahü teâlâdan bahsettiklerinde, şeytan ve dünyâ oradan uzaklaşırlar. Şeytan dünyâya der ki: "Bu insanların ne yaptığını görüyor musun?" Dünyâ; "Şimdi onlara yaklaşma. Birbirlerinden ayrıldıkları zaman, ben onları tek tek yakalar sana teslim ederim." der."

Her yaptığı işte niyetinin düzgün olmasına dikkat eder, Allah rızâsı için olmayan şeyden sakınırdı. Bu hususta sevgili Peygamberimizin şu hadîs-i şerîfini rivâyet etti:

"Ameller ancak niyetlere göredir. Her kimse için ancak niyet ettiği şey vardır. Her kimin hicreti, bulacağı bir dünyâya ve evleneceği bir kadına ise, hicreti Allah ve Resûlü için değil, niyet ettiği şeye âittir. Yâni her amelin hükmü kıymeti, sâhibinin niyetine göre olur." devâm ederek buyurdu ki:

"İlmi, dünyâ nîmetlerine kavuşmak için vâsıta yapmak niyeti ile öğrenen kimseye ilim öğretmeyiniz. Çünkü, onun Cehennem'e gitmesine yardım etmiş olursunuz."

"İlmim nefsimi ıslah eder deyip de, kurtuluşu elde etmeye gayret göstermeyenler fâsıktırlar."

Birisi kendisinden nasîhat istedi. Ona; "Kendini başkalarından üstün görmekten ve haksız olarak başkasının bir kuruş da olsa hakkını almaktan çok sakın. Allahü teâlâya hesap vereceğini, O'nun büyüklüğünü düşün. Kendini üstün görüp kibirlenenleri Allahü teâlâ alçaltır. Başkalarının malını haksız yere alan da fakir ve zelîl olur."

"Sehâvet, cömertlik nedir?" diye sordular. "Dostlara ve sevdiklerine iyilik ve ikrâmda bulunmaktır." buyurdu.

"İnsan, düşünce sâhibi olursa, her şeyden bir ders alır."

Helâl lokmaya dikkat etmek husûsunda buyurdu ki:

"Helâl lokma ile, hâlis kalb ile kırk gün ibâdete devâm eden kimsenin kalbi nurlanır, hikmet söylemeye başlar."

Bir defâsında Hızır aleyhisselâmın Mûsâ aleyhisselâmla olan kıssalarını anlatan şu hadîs-i şerîfi nakletti. Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Mûsâ (aleyhisselâm), **Benî İsrâil'in arasında hutbe okumak için ayağa kalktığında, kendisine insanların hangisi en âlimdir diye soruldu. Mûsâ** (aleyhisselâm); **"En âlim benim" dedi. Allahü teâlâ ona; "İki denizin kavuştuğu yerde benim kullarımdan bir kul var, o senden daha âlimdir." diye vahy indirdi. Mûsâ** (aleyhisselâm); **"Ey Rabbim! Benim için onunla buluşmanın yolu nedir?" diye sordu. Kendisine; "Azık olarak bir zenbilin içine tuzlu bir balık koyarak sırtına al. Bu balığı nerede kaybedersen, o zât oradadır." denildi. Mûsâ** (aleyhisselâm) **yola revân oldu. Onunla birlikte hizmetçisi de yola çıktı. Bu zât Yûşâ bin Nûn idi. Mûsâ** (aleyhisselâm) **bir zenbilde bir balık taşıyordu. Hizmetçisi ile birlikte yürüyerek gittiler. Nihâyet bir kayaya vardılar. Orada gerek Mûsâ** (aleyhisselâm), **gerekse hizmetçisi bir miktar istirahat ettiler. Derken zenbildeki balık harekete gelerek zenbilden çıktı ve denize düştü. Allahü teâlâ o anda suyun akıntısını kesti. Hattâ** (su) **kemer gibi oldu. Balık için bir kanal meydana gelmişti. Mûsâ** (aleyhisselâm) **ile hizmetçisi için şaşacak bir şey olmuştu. Mûsâ** (aleyhisselâm) **uyumuş olduğu için bu hâli görmedi. Mûsâ'nın** (aleyhisselâm) **hizmetçisi bu hâli gördü ama ona söylemeyi unuttu** (unutturuldu). **Günlerinin kalan kısmı ile o geceyi de yürüdüler. Mûsâ**

(aleyhisselâm) **sabahleyin hizmetçisine; "Sabah kahvaltımızı getir. Gerçekten bu yolculuğumuzda müşkilâtla karşılaştık" dedi. Hizmetçi; "Gördün mü, kayaya geldiğimizde gerçekten ben balığı unuttum. Ama onu hatırlamayı bana ancak şeytan unutturdu ve balık denizde şaşılacak bir şekilde yolunu tuttu." dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm); **"İşte bizim istediğimiz buydu." dedi. Hemen izlerini takib ederek geriye döndüler. Kendi izlerini takip ediyorlardı. Nihâyet kayaya geldiler. Orada örtünmüş bir adam gördüler. Üzerinde bir elbise vardı. Mûsâ** (aleyhisselâm) **ona selâm verdi. Hızır** (aleyhisselâm) **ona; "Ve aleykümselâm sen kimsin?" dedi. "Ben Mûsâ'yım!" deyince, Hızır** (aleyhisselâm); **"Benî İsrâil'in Mûsâ'sı mı?" diye sordu. Mûsâ** (aleyhisselâm); **"Evet." dedi. Hızır** (aleyhisselâm); **"Sen Allahü teâlânın ilminden bir ilmi bilmektesin ki Allah onu sana öğretmiştir. Onu ben bilmem. Ben de Allah'ın ilminden bir ilim üzereyim ki, onu bana öğretmiştir. Sen bilemezsin." dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm) **ona; "Sana öğretilenden, hakkı bana öğretmek şartıyla sana tâbi olabilir miyim?" diye sordu. Hızır** (aleyhisselâm); **"Sen benimle berâber sabıra takat getiremezsin, iyice bilmediğin bir şeye nasıl sabredebilirsin ki? Bir şey yok ki, ben onu yapmaya memur olurum. Sen onu görürsen sabredemezsin." dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm); **"Beni inşâallah sabırlı bulacaksın. Sana hiçbir hususta karşı gelmem." dedi. Hızır** (aleyhisselâm) **ona; "O halde bana tâbi olursan, bana hiçbir şey sorma. Tâ ki kendim sana ondan bir şey anlatıncaya kadar!" dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm); **"Pekâlâ!" cevâbını verdi. Sonra Hızır'la Mûsâ** aleyhimesselâm; **deniz sâhilinden yürüyerek yola devâm ettiler. Derken yanlarına bir gemi uğradı. Bunlar kendilerini gemiye almaları husûsunda gemicilerle konuştular. Gemiciler Hızır'ı derhal tanıdılar. İkisini de ücretsiz olarak gemiye bindirdiler. O sırada bir serçe gelerek geminin kenarına konup denizden bir yudum su aldı. Hızır** (aleyhisselâm); **"Yâ Mûsâ! Benim ilmim ile senin ilmin Allahü teâlânın ilmi yanında serçenin denizden azalttığı su kadar bile değildir." dedi. Sonra Hızır** (aleyhisselâm) **geminin tahtalarından birine vurarak onu çıkardı. Bunun üzerine Mûsa** (aleyhisselâm) **ona; "Bir cemâat bizi parasız gemilerine bindirdiler. Sen onların gemisine kastederek içindekileri batırmak için mi deliyorsun? Gerçekten çok büyük bir iş yaptın." dedi. Hızır** (aleyhisselâm); **"Ben sana, benimle berâber sabıra güç getiremezsin demedim mi?" dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm)**; "Unuttuğumdan dolayı beni kınama. Bu işte benim başıma güçlük de çıkarma." dedi. Bundan sonra gemiden çıktılar. Sâhilde yürürlerken bir de baktılar ki, bir çocuk diğer çocuklarla oynuyor. Hızır** (aleyhisselâm) **hemen onun kafasından tutarak eliyle başını kopardı ve çocuğu öldürdü. Bunun üzerine Mûsâ** (aleyhisselâm); **"Mâsum birisini, kısas hakkın olmaksızın öldürdün! Gerçekten yadırganacak bir şey yaptın." dedi. Hızır** (aleyhisselâm); **"Ben, sana benimle berâber sabıra güç getiremezsin demedim mi?" dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm); **"Bundan sonra bir şey sorarsam, bir daha benimle arkadaşlık etme. Benim tarafımdan özür derecesine vardın" dedi. Yine yürüdüler, nihâyet bir köye vararak köylülerden yiyecek istediler. Onlar, kendilerini misâfir kabûl etmekten çekindiler. Bu sefer o köyde yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır** (aleyhisselâm) **onu doğrulttu. Mûsâ** (aleyhisselâm) **ona; "Bir kavim ki kendilerine geldik de bizi ne misâfir aldılar, ne de doyurdular. Dilesen bunun için ücret alabilirdin." dedi. Hızır** (aleyhisselâm); **"Artık bu, seninle benim aramızın ayrılmasıdır. Sabredemediğin şeyin tevilini sana haber vereceğim." dedi. "Birincisi; gemi denizde çalışan bir takım fakirlerindi. Onun için ben gemiyi kusurlu yapmak istedim ki, arkalarında her sağlam gemiyi zorla almakta olan bir hükümdâr vardı. Onu zaptedecek hükümdâr geldiği vakit, gemiyi delinmiş bulacak ve bırakıp gidecek. Fakirler de onu tahta ile tâmir edeceklerdi. İkincisi; oğlan büyüseydi kendisi kâfir olacağı gibi, anne ve babasını da küfre sevkedecekti. Bu sebeple biz onun yerine annesiyle babasına, Allahü teâlâdan ondan daha faydalı ve daha merhametli bir evlât vermesini diledik. Üçüncüsü; bu duvar, şehirde iki yetim çocuğa âitti. Altında onlara âit bir define vardı. Babaları da sâlih bir kimseydi. Allahü teâlâ diledi ki, ikisi de rüştlerine**

ersinler (âkıl bâliğ olsunlar, evlenecek çağa gelene kadar büyüsünler) **defînelerini çıkarsınlar. Bu Allahü teâlânın bir merhâmetidir. Ben bunları kendi isteğimle yapmadım. İşte senin, üzerinde sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."**

Süfyân bin Uyeyne rahmetullahi aleyh çeşitli zamanlardaki sohbetleri sırasında buyurdu ki:

"Maddî hayâtın devâmı için, dünyâdaki su ne kadar mühim ise, mânevî hayat için de; **"Lâ ilâhe illallah"** Kelime-i tevhîdi o kadar, hattâ daha fazla mühimdir. Bu kelimenin yüksek mânâsını rûhuna sindirebilen kimse diridir. Bu yüksek mânâyı rûhuna işlemeyen kimse ölüdür. Allahü teâlânın, kullarına ihsân ettiği nîmetlerin en yükseği bu kelimedir.

Bir kimse, ölmüş bir kimsenin kendisinde bulunan hakkını, Allahü teâlâdan korkarak götürüp vârislerine verse, helâllık almış olur. Ama gıybet günâhının durumu böyle değildir. Bir kimse, bir kimseyi gıybet etse, gıybet edilen kimse vefât etse, gıybet eden kimse, gidip, gıybet ettiği kimsenin vârislerinden helâllık alsa, yine helâl olmaz. Yeryüzündeki bütün müslümanlar, o gıybet eden kimseyi affetseler, gıybet edilen kimse, hakkını helâl etmedikçe helâl olmaz. Müminin ırzı, şerefi, malından daha kıymetlidir."

"Hiç kimseyi işlediği bir günahtan dolayı ayıplama."

"Günümü sefihler gibi, gecemi de câhiller gibi boşa geçirsem, ondan sonra da ilmî eserler yazsam, bunlardan kimse istifâde edemez. Evvelâ başkalarının istifâdesi için benim hâlim yazdıklarıma uygun olmalı."

"Bir kimse, kendisine bir belâ geldiğinde sabreder, Allahü teâlânın takdirine râzı olursa onun işi tamamdır. O kemâl mertebesini bulmuştur."

Birine yazdığı mektupta; "Kardeşim, Allahü teâlâyı hatırlamaktan ve ölüme hazırlanmaktan gâfil kimselerden uzak dur. Biz öyle insanlara yetiştik ki, onların ölüm korkusundan aklı dağılmış gibiydi."

"Allahü teâlâyı seven, Allahü teâlânın sevdiklerini de sever. Allahü teâlânın sevdiklerini seven, Allahü teâlânın rızâsı için sever."

GÜZEL KOKULAR

Hazret-i Süfyân bin Uyeyne'ye; "Bir insan, bir işi yapmaya niyet eder, sonra yapmazsa, o kimse bu ameli işlemediği halde, kirâmen kâtibîn melekleri nasıl yazarlar?" diye sordular. Cevâben; "İnsanın iyiliğini ve kötülüğünü yazan melekler, gâibi bilemezler. Lâkin, insan güzel ve hayırlı bir amel yapmayı kalbinden geçirince, ondan misk gibi güzel kokular yayılır. Melekler bu kokuyu aldıkları zaman o kimsenin iyilik yapmaya niyet ettiğini anlarlar. Kötülük yapmaya niyet ederse o zaman da rahatsız edici pis bir koku çıkar. Bu kötü kokudan melekler, o kimsenin kötülük yapmaya niyet ettiğini anlarlar. Güzel amel yapmaya niyet edince, kul yapamasa da melekler yazarlar. Kötülüğe niyet edince ise, o kötülüğü yapmadıkça yazmazlar. Bu, Allahü teâlânın ihsânlarındandır."

1) El-A'lâm; c.3, s.105

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.262

3) Sıfat-üs-Safve; c.2, s.130

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.7, s.270

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.40

6) Târih-i Bağdâd; c.9, s.391

7) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.391

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1144

9) Fâideli Bilgiler (5. Baskı); s.45

10) Eshâb-ı Kirâm (8. Baskı); s.394

11) Risâle-i Kuşeyrî; s.264, 329, 390, 403

12) Keşf-ül-Mahcûb; s.223, 256 (Urdu Tercümesi)

13) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.1, s.397

14) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.2, s.374-377

SÜLEMÎ;

Horasan'ın büyük velîlerinden. İsmi Muhammed, babasınınki Hüseyin'dir. Sülemî [veya Selemî], el-Ezdî en-Nişâbûrî nisbeleri vardır. Künyesi Ebû Abdurrahmân'dır. Şâfiî mezhebi fıkıh, tefsîr, hadîs, lügat, târih âlimiydi. Evliyânın büyüklerinden Ebû Amr-ıNüceyd'in torunudur. Babası ve annesi de, tasavvuf yolunda yüksek derece sâhibi idiler. 942 (H.330) senesi Ramazan ayında doğdu. 1021 (H.412) senesi Şâbân ayının 3. Pazar günü vefât etti.KabriNişâbûr'da tanınmakta olup, ziyâret edenler istifâde etmektedir. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. İlk tahsilini, dedesinden ve babasından yaptı. Küçük yaşta babası vefât edince, daha çok dedesinin himâye ve sohbetlerinde bulundu. İlk olarak Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sonra ilim öğrenmek için çeşitli yerlere gitti. Birkaç defa Bağdât'a geldi. Ebü'l-Kâsım en-Nasrabâdî, Ebû Nasr-ı Serrâc, Ahmed bin Ali el-Mukrî ve başka bir çok zâtlardan ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî, Ebû Abdullah Hâkim-i Nişâbûrî, Ebû Bekr el-Beyhekî ve başka birçok büyük zâtlar ilim öğrendiler.

Zamânında bulunan evliyânın imâmı idi. Bütün ilimlerde âlim, hadîs ilminde hâfız olup, tasavvufun inceliklerine hakkıyla vâkıftı. Bu yolun büyüklerinin hâllerini, yollarını, târihlerini anlatan çok kıymetli eserler tasnif etti. İlim öğrenmek için çok sıkıntılara katlandı. İlim öğrenmek, hadîs-i şerîf yazmak için Nişâbûr, Merv, Irak ve Hicâz'ı dolaştı. Ebû Abdurrahmân Sülemî, çok ibâdet ederdi. Haram ve şüphelilerden son derece sakınır, dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi.

Ebû Abdurrahmân Sülemî hakkında, en güzel hükmü, derste, tahsilde kendisiyle berâber olanlar, asrında yaşayanlar vermişlerdir. Bunlar, kendisini tanıyıp, ilminden istifâde edenlerdir. Meşhûr **Hilyet-ül-Evliyâ'**nın sâhibi Ebû Nu'aym İsfehânî bunlardandır. Bu zâtlar, Ebû Abdurrahmân'dan şöyle bahsederler:

Sülemî, tasavvuf yolunda ilerlemekteki gayreti, Selef-i sâlihînin önce gelen âlimlerinin yollarına ve sözlerine bağlılığı bakımından zamanının bir tânesi idi. Büyüklerin yollarına sımsıkı sarılmakta, onlara tâbi olmakta çok ileri idi. Tasavvuftan haberi olmadığı hâlde bu yolda bulunduğunu söyleyen câhillerden dâimâ uzak durur, bunları kınardı. Bulunduğu şehirde ve diğer İslâm beldelerinde bulunan genç-ihtiyar, avâm ve havâs, sultan-köylü herkes tarafından sevilir, tâzim ve hürmet görürdü. Herkes: "O, yeryüzünde, Allahü teâlânın velî kullarından biridir." derdi. Yazdığı eserlerin sayısı yüzden fazladır. **Tabakât-us-Sûfiyye, Tefsîr-i Hakâyık, Muhtasar, Menâhic-ül-Ârifin, el-Fütüvvet, Adâb-üs-Sohbet, Âdâb-üs-Sûfiyye, Derecât-ül-Muâmelât, Erbaîn** bunlardan bâzılarıdır.

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin bildirdiğine göre, Ebû AliŞebevî, Resûlullahı rüyâsında görüp; "Yâ Resûlallah! **"Benim saçlarımı Hûd sûresi ağarttı."** sözünün sizden rivâyet edildiği doğru mudur? Bu doğru ise, buna sebeb olan, bu sûrenin hangi kısmıdır? Peygamberlerin kıssaları mı? Yoksa geçmiş milletlerin mahvolmaları mı?" diye sordu. Resûlullah cevâbında; "Bunların hiç biri değil. Sâdece, Allahü teâlânın **"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!"** emri beni ihtiyarlattı, saçlarımı ağarttı." buyurdu.

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî buyurdu ki:

"Tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen bir talebeye şu iki şey mutlaka lâzımdır: Her hâlinde doğruluk ve bütün işlerinde edeb üzere bulunmaktır."

"Biz öyle büyük zâtlara yetiştik ki, onlar Kur'ân-ı kerîmde bulunan âyet-i kerîmeleri onar onar öğrenirlerdi. Öğrendikleri on âyetteki hükümleri, kendi yaşayışlarında tatbik etmedikçe,

diğer on âyete geçmezlerdi."

"Namaza başlarken elleri kulaklara kaldırıp tekbîr almak; Allah'tan başka her şeyi arkaya atıp iki dünyâyı bıraktım, yüzümü senin cemâline çevirdim demektir."

"Hakîkî bir müslüman, kötü arkadaşlardan sakınır. Âlimlerin sohbetlerini kaçırmaz. Kendisinden daha fakir olanlarla oturup kalkar ve bunu kendisi için bir aşağılık olarak düşünmez. Allahü teâlâdan korkar, ümîdini kesmez ve kadere rızâ gösterir. Verdiği sözü yerine getirir. Yaptığı iyiliği başa kakmaz. Fitne çıkarmaktan şiddetle kaçar. Kulağını kötü söz işitmekten, dilini de kötü söz söylemekten korur. Yânî bunlara riâyet edilmeyen yerlerde bulunmaz. Malı ve mevkii ile müslümanlara elinden gelen her iyiliği yapar. Peygamber efendimiz; **"Birbirinize selâm veriniz! Birbirinize yiyecek ikrâm ediniz! Akrabânızın haklarını gözetiniz! Gece, herkes uyurken namaz kılınız! Bunları yaparak, selâmetle Cennet'e giriniz!"** buyurdular."

1) Târih-i Bağdâd; c.2, s.48

2) Tabakât-ül-Müfessirîn; c.2, s.136

3) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.4, s.143

4) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.3, s.523

5) El-A'lâm; c.6, s.99

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.3, s.196

7) Tezkiret-ül-Huffâz; c.3, s.1046

8) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.12

9) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.106

10) Tabakât-üs-Sûfîyye; s.47

11) Tabakât-ül-Müfessirîn (Süyûtî), s.31

12) Menâhic-ül-Ârifîn

13) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (50. Baskı) s.1144

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.371

SÜLEYMÂN ÇELEBİ;

Meşhûr Türkçe "Mevlid" kasîdesinin yazarı. Bursa'da doğdu. Kaynaklarda Süleymân Çelebi'nin doğum târihine dâir bir kayda tesâdüf edilmedi. Ancak, Süleymân Çelebi'nin Mevlid'i 60 yaşında yazdığı ve eserin 1409 (H.812) senesinde bittiği, en eski olarak bilinen nüshasında mevcut bir beyte istinâd etmektedir.1422 (H.825) senesinde vefât ettiği bilindiğine göre, onun 1351 (H.752) senesinde doğduğu neticesi çıkmaktadır. Sultan Birinci Murâd Hanın vezîrlerinden AhmedPaşanın oğlu, Şeyh Mahmûd Efendinin torunudur. Mahmûd Bey, 1338 (H.738) senesindeSadrâzam Süleymân Paşa ile Rumeli'ye sal ile geçenlerdendir. Süleymân Çelebi, Bursa'da asrının ileri gelen âlimlerinden ilim tahsîl etti. Büyük bir âlim olarak, Sultan Yıldırım Bâyezîd zamânında Dîvân-ı hümâyûn imâmı, sonra da Bursa'da onun inşâ ve ihyâ ettiği câminin imâmı oldu. Resûlullah efendimize olan muhabbeti, **Vesîlet-ün-Necât** isimli mevlid kasîdesini yazmasına vesîle oldu. Eserini yazmasının sebebi olarak gösterilen hâdise hakkında; **Künh-ül-Ahbâr, Güldeste, Tezkire-i Latîfî** ve başka kaynaklarda geniş bilgi vardır. Süleymân Çelebi'nin vefâtı için düşürülen târih, "Râhat-ı ervâh"tır. Mezarı, Bursa'da Çekirge yolu üzerindedir.

İyi bir tahsîl gören Süleymân Çelebi,Bursa'daki Ulu Câminin baş imâmlığına getirildi. Bu câmideki imâmlığı sırasında, birgünİranlı bir vâiz, vâz ve nasîhat ederken, Bekara sûresinin iki yüz seksen beşinci âyet-i kerîmesinin; **"Biz Allahü teâlânın peygamberlerinden hiç birinin arasını ayırd etmeyiz** (hepsine inanırız)**. Duyduk ve itâat ettik."** meâl-i şerîfini tefsîr ederken de; "Hazret-i Muhammed ile hazret-i Îsâ arasında hiçbir farklılık, üstünlük

yoktur." diye, kendi kafasına, bozuk inanışına göre tefsîr etti. Cemâat arasında bulunan bir kimse dayanamayıp, ayağa kalktı ve; "Ey câhil! Kendi kafana göre nasıl tefsîr edebilirsin? Sen bu ilimde çok gerilerdesin. Hiç peygamberler (aleyhimüsselâm) arasında üstünlük farkı olmaz olur mu? Elbette peygamberimiz Muhammed (aleyhisselâm), bütün peygamberlerden daha üstündür. Burada fark yoktur demek, nübüvvet ve risâlet yönünden fark yoktur demektir. Üstünlükler, mertebeler yönünden değildir. Burada; "Birinin peygamberliğini kabûl edip, diğerini kabûl etmiyerek aralarında bir ayrılık gütmeyiz. Herbirini kendi derecelerine göre peygamber olarak kabûl ederiz" buyurulmaktadır. Bundan, derece ve fazîletleri aynıdır anlamı çıkmaz. Bunun isbâtı ise, yine Bekara sûresinin iki yüz elli üçüncü âyet-i kerîmesidir. Burada meâlen; **"Bu** (sûrede sözü geçen) **peygamberlerin bir kısmını, kendilerine verilen özelliklerle diğerlerinden üstün kıldık."** buyurulmaktadır. Görüldüğü gibi, bu iki âyet-i kerîme, bizim âlimlerimizin tefsîr ettiği gibi birbirlerini doğrulamaktadır. Hâlbuki, senin bozuk düşüncene göre birbirlerini tekzib etmektedir ki, hâşâ bu olamaz!" gibi pekçok sözler söyledi, pekçok delîller getirdi. Neticede İranlı vâiz, yanlış düşündüğünü kabûl etti. Bütün bunlara şâhid olan Ulu Câmi baş imâmı Süleymân Çelebi, bu hâdiseden dolayı çok duygulanmış ve meşhûr **Mevlid-i Şerîfini** yazmıştır. **Mevlid-i Şerîf**'inde, hep Ehl-i sünnet îtikâdını anlatmıştır. Bu bozuk îtikâdlı vâizin sözüne cevap olarak:

"Ölmeyüb Îsâ göğe bulduğu yol,
Ümmetinden olmak için idi ol."

beytini söyledikten sonra, Resûlullah efendimizin fazîletlerini şöyle îzâh etmiştir:

"Dahî hem Mûsâ elindeki asâ,
Oldu O'nun izzetine ejderhâ.

Çok temennî kıldılar Hak'dan bunlar,
Kim Muhammed ümmetinden olalar.

Gerçi kim bunlar dahî mürsel durur.
Lâkin Ahmed efdâl-ü-ekmel durur.

Zîrâ efdalliğe ol elyak durur,
Ânı öyle bilmeyen ahmak durur."

Süleymân Çelebi, **Mevlid'**inde; Allahü teâlânın mutlak irâdesini, yoktan var ettiğini ve Muhammed aleyhisselâmın hiçbir mahlûkda bulunmayan üstün, yüksek ve emsâlsiz vasıflarını anlatır. Her kelimesinde, gönlü Resûlullah aşkı ile yanan bir müminin engin aşk ve muhabbet kokuları vardır. Hazret-i Muhammed'in diğer peygamberlere olan bütün üstünlükleri, en güzel kelimeler ve en vecîz ifâdelerle anlatılmıştır.

Mevlid; münâcaat (Allahü teâlâya yalvarma), **velâdet** (Peygamberimizin doğumu), **risâlet** (Peygamberliğin bildirilişi), **mîrâc** (Göklere çıkışı, Cennet'i ve Cehennem'i görmesi), **rıhlet** (Peygamberimizin vefâtı) ve **duâ** bölümlerinden ibârettir.

Söze Allahü teâlânın ism-i şerîfi ile başlayan Süleymân Çelebi, Âdem aleyhisselâmdan Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma kadar bütün dedeleri olan Peygamberlerin alınlarında nûr parladığını ve bu nûrun Muhammed aleyhisselâma intikâl ettiğini anlatır. Peygamber efendimizin doğuşuna geniş bir yer ayırarak, O doğarken annesinin neler duyup, neler gördüğünü, bu ânda bütün varlıkların engin bir neşe içinde kaldıklarını, bütün zerrelerin O'nu büyük neşe içinde karşıladığını söyler. **Mevlid'**de bundan sonra, Muhammed aleyhisselâma peygamberliğinin nasıl bildirildiğini ve mi'râc hâdisesinin nasıl olduğunu anlatır. Derin üzüntü içinde yazdığı rıhlet ve daha sonra duâ ile **Mevlid**'ini bitirir. Peygamber efendimizin her varlığın yaratılışı sebebi, bütün yaratılmışların en şereflisi ve O'nu bütün peygamberlere üstün kılanAllahü teâlâya şükürler etmektedir.

Eserde çok olgun fikirler ve kompozisyon bütünlüğü vardır. **Mevlid,** mesnevî şeklinden

ziyâde, kasîde şeklinde tertiblenmiştir. Bâzı yerlere gazel parçaları da ilâve edilmiştir. Arûz vezni ile yazılmış, (fâilâtün, fâilâtün, fâilün) kalıbı kullanılmıştır. Yalnız bir yerde (Mef'ûlü, fâilâtü, mefâîlü, fâilün) kalıbına yer verilmiştir.

Kâfiyeler güzel ve sağlamdır. Süleymân Çelebi, **Mevlid'**in mısralarının mükemmel olması için çok titizlik göstermiş, bu sebeple **Mevlid,** üstün sanat sâhibi dîvan şâirlerince dahî sevilip beğenilmiştir.

Mevlid'de hem olayların, hem de düşüncelerin anlatıldığı yerlerde, en kısa, en uygun ve mümkün olan en sâde anlatım şekli kullanılmıştır. **Mevlid'**de, hemen her türlü söz ve ifâde sanatına rastlanır. En çok cinâs, teşbîh ve tekrîr gibi sanatlara önem verilmiştir. Bölümlerin ve kitabın bütünlüğüne titizlik gösterildiği kadar, her mısra'ın ayrı ayrı güzelliği de gözden kaçmamaktadır. **Mevlid,** lirizm (içlilik) ve öğreticiliği (didaktizmi) iyice kaynaştırmış bir şiir kitabıdır. Kuruluktan uzak olduğu gibi, sırf coşkunluktan da ibâret değildir. Görünüşte kolay, fakat denendiğinde benzerinin yazılmasının çok zor olduğu görülür.

MUHAMMED ALEYHİSSELÂMI SEVMEK

Süleymân Çelebi hazretleri, **Mevlid'**ine Arabî olarak bir önsöz yazarak, şöyle buyurmaktadır: "Rahmân ve Rahîm olan Allahü teâlânın ismiyle başlarım. Muhammed aleyhisselâmı bütün yaratılmışların sebebi, en şereflisi ve en azîzi yapan, makâm-ı Mahmûd ile şefâat hakkını vererek O'nu bütün Peygamberlerden üstün kılan, ismini O'nun ismiyle yanyana yazarak, hasedci şeytanın burnunu sürtüp, O'nun şânını yücelten Allahü teâlâya hamd-ü-senâlar olsun. Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın indinde çok makbûldür. Allahü teâlânın melekleri O'nun yardımcılarıdır. Ağaçlar, toprak ve taşlar, O'nunla konuştular. O'nu sevenler dünyâda ve âhirette sevilip kurtulurlar. O'na düşman olanlar kovulup, Cehennem'e atılırlar. Bizi Muhammed aleyhisselâmın ümmeti yapmakla şereflendiren Allahü teâlâya hamd ederim. Şerîki ve benzeri olmayan, mekândan münezzeh bulunan Allahü teâlânın bir olduğuna şehâdet ederim. O, herkesin kendisine muhtâc olduğu, ibâdet ettiği ve yöneldiği Allahü teâlâdır. O, şânı yüce, kullarını merhametle bağışlayandır. Güzel ahlâk ve cömertlik gibi pekçok meziyetleri ortaya çıkaran, vâdedilen kıyâmet gününde, her tarafta şefâati kabûl edilir bir şefâatçi olan Muhammed aleyhisselâmın, Allahü teâlanın kulu, resûlü ve habîbi olduğuna şehâdet ederim. Allahü teâlâ, O'na seçilmişlerin en üstünleri olan temiz âline ve Eshâb-ı kirâmına sonsuz rahmet etsin."

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.5, s.144

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.51

3) Vefeyât-ı Baldırzâde

4) Güldeste-i Riyâz-ı İrfân

5) Tâm İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (50. Baskı) s.1145

SÜLEYMÂN HALVETÎ (Beşikçizâde)

On sekizinci yüzyılda yaşayan velîlerden. Fındıkzâde Kızılelma caddesi üzerinde kurduğu Beşikçizâde Tekkesinde, yıllarca İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattıktan sonra 1799'da vefât etti. Kabri, bugün metruk bir halde olan Tekkesinin bahçesindedir.

SÜLEYMÂN HİLMİ TUNAHAN;

Son devir din âlim ve velîlerinden. Adı Süleymân Hilmi, soyadı Tunahan'dır. Babası zamânın müderrislerinden Hâfız Osman Efendidir. Soyu Fâtih SultanMehmed Hanın "Tuna Hanı"

olarak tâyin ettiği ve kendi kız kardeşi ile evlendirdiği İdris Beye dayanmaktadır. 1888 (H.1306) senesinde Silistre'nin Ferhatlar köyünde doğdu. 1959 (H.1379) senesinde İstanbul'da vefât etti.Karacaahmed Kabristanındadır.

Babası Osman Efendi tahsîlini İstanbul'da tamamladıktan sonra Silistre'ye giderek meşhûr Satırlı Medresesinde yıllarca müderrislik yaptı.

İlim ehli ve fazîlet sâhibi bir âileden dünyâya gelen SüleymânHilmi Tunahan, ilk tahsîlini Silistre Rüşdiyesinde ve Silistre Satırlı Medresesinde yaptı. Bilâhare tahsîlini tamamlamak için İstanbul'a gelerek Sahn-ı Semân (Fâtih) Medresesine kaydoldu. Fâtih dersiâmlarından ve o devrin meşhûr âlimlerinden Bafralı Ahmed Hamdi Efendi (BüyükHamdi Efendi)nin ders halkasına devâm etti. Zamânın usûlüne göre aklî ve naklî ilimleri tahsîl ettikten sonra 1916 senesinde Ahmed Hamdi Efendiden birincilikle icâzet, diploma aldı. Daha sonra o zamanki tâbiri ile dersiâm (profesör) olarak yetişmek üzere Süleymâniye Câmii medreselerinden Medresetü'l-Mütehassısînin tefsîr ve hadîs kısmına devâm etti. Son derece parlak bir zekâya sâhib olan Süleymân Hilmi Tunahan, 1919 senesinde Medresetü'l-Mütehassısîn'den birincilikle mezûn oldu. Aynı yıllarda Medresetü'l-Kuzâtı (Hukuk Fakültesini) da üstün bir derece ile bitirdi. Böylece bir taraftan dersiâm diğer taraftan da kâdılık rütbelerine ulaşarak devrinin zâhirî ilimlerini tamamladı. Mezûniyetini müteâkip İstanbul'da dersiâm olarak vazîfeye başlayan Süleymân Hilmi Tunahan bir müddet sonra medreselerin kapatılması üzerine vâizliğe tâyin edildi. Uzun müddet İstanbul'un Sultanahmet, Süleymâniye, Yeni Câmi, Şehzâdebaşı ve Piyâle Paşa gibi büyük câmilerinde halka vâz ederek insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı.

Tasavvuf yolunda Selâhüddîn ibni Mevlânâ Sirâcüddîn Efendinin sohbetlerine devâm ederek yetişti. Süleymân Hilmi Tunahan'ın tasavvufî yönüyle ilgili olarak, dâmâdı ve bağlısı Kemâl Kaçar tarafından Necip Fâzıl Kısakürek'e verdiği notlardan bir bölümü şöyledir:

"Süleymân Efendinin bâtın ilmine yâni tasavvuftaki mânevî cephesine gelince, şüphesiz bu husus ehline mâlumdur.Zâhirî akıl ve zekâ ile idraki mümkün olamaz. Öyle ki, bir insan müslüman olabilir, tahsilli ve akıllı olabilir. Hattâ iç hayâtı münkir olamaz da yine tasavvuf ve irşâda ehil bir zât ile karşılaştığı halde, o zât ilâhî irâdeyle kendisini ona bildirmezse, dünyâlar bir araya gelse onun feyzlerinden haberdâr olamazlar. Bizim ise kendisinin mânevî cephesi üzerinde zerrece tereddüdümüz yoktur. Biz bu noktayı ilmelyakîn biliyoruz. Kendisinin tasarrufunu ve rûh melekeleri üzerindeki tesirini öz rûhumuzda ve vücûdumuzda hissetmiş, enfüsî ve kevnî kerâmetlerinin üstün irşâd hârikalarını fiil hâlinde ve hakkıyla müşâhede etmiş bulunuyoruz. Allah'ın bu hususta inâyet ve lütfuna mazhar olduğumuza, kendilerinin kâmil ve mükemmel mürşid olduğuna Silsile-i sâdâd=Büyükler zinciri kolundan otuz ikinci ferdi Selâhüddîn ibni Mevlânâ Sirâcüddîn hazretlerinin cismânî nisbet, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin de rûhânî nisbetle vârisleri bulunduğuna îmânımız tamdır. Kendisinin bu cephesini anlamayanların, hiç olmazsa aksini iddiâ etmemelerini ve kendisinde bir mürşid hâli görmediklerini söylemekten çekinmelerini, dünyâ ve âhiret yıkımına uğramamaları bakımından tavsiye ederiz."

Zâhirî ve bâtınî yönden yüksek derece sâhibi olan SüleymânHilmi Tunahan, îtikâdda Ehl-i sünnet, amelde Hanefî mezhebine, tasavvufta Nakşibendiyye yoluna mensûb idi. Ehl-i sünnet vel-cemâate son derece bağlıydı. Kendisinden feyz alan talebeleri ile vâz ve sohbetlerine devâm eden kimselere en büyük tavsiyesi; "Ehl-i sünnet vel-cemâat" akîdesine ihlâs ve samîmiyetle bağlı olmalarıydı.

Yetmiş iki senelik ömrü boyunca İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğrenmek, öğretmek ve insanlara anlatarak onların dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmalarına vesîle olan Süleymân Hilmi Tunahan 16 Eylül 1959 senesinde İstanbul'da Kısıklı'daki evinde vefât etti. Karacaahmet Kabristanlığına defnedildi.

1) Hadîkatü'l-Evliyâ; s.123-127

2) Özel Not

SÜLEYMÂN RÜŞDÎ EFENDİ;

Batı Anadolu'da Aydın taraflarında yetişen büyük velîlerden. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Doğum târihi belli değildir. Nâzilli'nin Karamullu köyünde doğdu. 1834 (H.1250) senesinde Nâzilli'de vefât etti.

Süleymân Rüşdî Efendi, önce Karamullu köyünün efesi idi. Halk kendisinden çok korkardı. Daha sonra, Nâzilli'de Mehmed Zühdî Efendi'yi görüp, ona talebe oldu. MehmedZühdî Efendi'nin yanında kemâle eren Süleymân Rüşdî Efendi, çok yüksek mertebelere kavuştu. Efelik zamânında kullandığı bıçağını, palasını ve tüfeğini, oturduğu odanın duvarına astı. Kendisine bağlı efeleri de ona talebe oldular. Önceleri Mîrzâde diye meşhûr idi. Sonra Rüşdî mahlasını aldı.

Sultan İkinci Mahmûd Hân'a, Süleymân Rüşdî Efendi hakkında bâzı iftirâlar yapıldı. Bunun üzerine Halîl Paşa vâsıtasıyla İstanbul'a dâvet edildi. Süleymân Rüşdî Efendi, Pâdişâh'ın bu dâvetine icâbet etti. İstanbul'a gelip, Fındıklı'da ikâmet etti. Eyyûb'de, Râmi kışlası civârında Sultan İkinci Mahmûd Hân ile görüştü. Süleymân Rüşdî Efendi, sanki pâdişâh ile değil de, sıradan bir kimse ile görüşüyormuş gibi rahat hareket ediyordu. Sultan İkinci Mahmûd Hân, bâzı özelliklerinden bahsederek, pâdişâh olduğunu, pâdişâh karşısında daha başka davranması gerektiğini anlatmak isteyince, Süleymân Rüşdî Efendi; "Sultânım! Âhirette bahsettiğiniz evsâftan sormazlar. Siz çobansınız. Tebanızın çobanısınız. Sürünüzden mesûlsünüz. Size bunu sorarlar. Sen buna dikkat et!" deyip oradan ayrıldı. Bu yüzden Sultan İkinci Mahmûd Hanın takdir ve hürmetini kazandı. Sonra Nâzilli'ye döndü. Orada Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmaya ölünceye kadar devâm etti.

Bir şiiri şöyledir:

Dâvetim var Zâhidâ meydân-ı ışka gelmeli,
Cild-i gafletten çıkıp, uryân-ı ışka gelmeli,
Cân u dilden gûş edip, irfân-ı ışka gelmeli,
Gelmeli şâhım deyû sultân-ı ışka gelmeli,
Anlayıp ışk hikmetin dîvân-ı ışka gelmeli.

Süleymân Rüşdî Efendinin, **Siyer-i sülûk** ve **Silsile-i Uşâkiyye'**ye dâir iki eseri vardır. **Sülûk'**a dâir olan eseri, birçok hakîkatlerden bahseder.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.260

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.218

SÜLEYMÂN SIDKI EFENDİ;

İstanbul velîlerinden. İsmi Süleymân Sıdkî olup, İzzî Efendi-zâde diye bilinir. 1795 (H.1210) senesinde İstanbul'da Sütlüce semtinde doğdu. 1843 (H.1259) senesinde İstanbul'da vefât etti. Sütlüce'deki Sa'dî Dergâhı bahçesine defnedildi.

Süleymân Sıdkî Efendi, babasının terbiye ve himâyesinde yetişti. Aklî ve naklî ilimlerde üstün bir dereceye yükseldi. Son derece cömert, kerîm ve zarîf bir zât idi. Dünyânın geçici şeylerine gönül bağlamazdı. Sultan İkinci Mahmûd Hân kendisine çok saygı gösterirdi. 1836 senesinde dergâhını yeniden yaptırdı. Dergâh kitâbesindeki beytler sultana duâdır.

Süleymân Sıdkı Efendi, evliyanın büyüklerinden Murâd-ı Münzâvî'den feyz aldı ve Nakşibendî yolunun edebini öğrendi. Galata Mevlevîhânesi şeyhi meşhûr Gâlip Dede vâsıtasıyla da Mevlevîlik yoluna bağlılıkları vardır.

Süleymân Sıdkı Efendi, on dört sene kadar, Sütlüce'deki Sa'dî Dergâhı'nda insanlara ilim öğretti, doğru yolu gösterdi. Şiirde kâbiliyetli olup, güzel beytler söylerdi. Vefât ettiğinde, zamânının şâirlerindenSafvet Efendi ve başkaları ölümüne târihler düşürdüler.

Yaktı şevk-i aşk ü muhabbet vücûdunu,
Hâl ehli bir azîz idi rahmet ede Allah.
Katre-i rahmet olup târihinin her nutfesi,
Süleymân Sıdkî Efendi makâmını eyleye Mevlâ cinân.

Sa'dî Dergâhındaki türbesine girilince, birinci kabir, babası Mustafa İzzî Efendinin, dördüncü kabir ise Süleymân Sıdkî Efendinindir.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.1, s.348

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.219

SÜLEYMÂN ZÂTÎ EFENDİ;

Anadolu velîlerinin büyüklerinden. Aslen Gelibolululudur. Keşan'da ikâmet ettiğinden, KeşanlıSüleymân Zâtî diye meşhûr oldu.Zâtî mahlasıyla söylediği şiirleri pek hoştur. Doğum târihi ve yeri kesin olarak belli değildir. 1738 (H. 1151) senesinde Keşan'da vefât etti.

Süleymân Zâtî, Bursalı İsmâil Hakkı hazretlerinin talebelerindendir. Aklî ve naklî ilimleri hocasından öğrendi. Hocası tarafından Gelibolu'ya gönderildi. Kendisi bunu şöyle anlatır: "Hocam İsmâil Hakkı hazretleri ile m. 1713 senesi başlarında Şam'dan Üsküdar'a geldiğimizde, tasavvuf büyüklerinin âdeti olduğu üzere, hocam bana istihâre yapmamı emir buyurdu. O gece rüyâmda kendimi Gelibolu'daki Yazıcızâde Muhammed Efendinin mağarasına varmış gördüm. Yazıcızâde bana görünüp, iltifatta bulundu. Mübârek eli ile arkamı üç defâ sığadı. Elimden tutup şehrin içine götürdü. Bundan sonra yine kendimi İstanbul'da Kasımpaşa'da gördüm. Ertesi gün hocam bana; "Akşam rüyânda ne gördün?" deyince, ben ondan ayrılmamak için Gelibolu'ya gittiğimi gizledim. Sâdece Kasımpaşa'yı gördüğümü söyledim. Sözümü bitirince bana; "Önce Gelibolu'yu görmedin mi?" buyurdu. O anda kendimi kaybettim. Kendime gelince hemen hocamın ellerine kapandım. Hocam İsmâil Hakkı hazretleri ağlayarak; "Oğlum! Çok zamandan beri Allahü teâlâya, bizim talebelerimizden birisi Gelibolu'ya gitsin ve orada Yazıcızâde Muhammed Efendinin rûhâniyetinin bereketi ile, tâlibleri büyüklerin yoluna dâvet etmesi için niyâzda bulundum. Elhamdülillah, duâmız kabûl oldu." buyurdu. Sonra beni Gelibolu'ya gönderdi. Yola çıkmadan önce bana şu tenbihleri yaptı: "1724 senesine kadar Gelibolu şehrinden bir adım olsun dışarı çıkma. Eğer 1724 senesine kadar vefât etmezsek, bize gelmen işaret olunduğu zaman, gecikmeyip, hicreti lütuf ve ihsân bilip emre itâat edesin. Bu yolun büyüklerinin gittikleri yoldan ayrılmayasın." Sonra, çilemiz dolup, ziyâretlerine karar verdiğimde, hocamın vefât haberini aldım. Hasretiyle yanıp tutuştum."

Daha sonra Keşan'a gidip Halvetiyye dergâhı postnişîni olan Süleymân Zâtî Efendi, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Onların dünyâ ve âhirette kurtuluşa ermeleri için gayret etti. Nasîhatleriyle olduğu gibi, şiirleriyle de âhiretin sonsuz, bu dünyânın ise geçici ve vefâsız olduğunu anlattı. Bir şiirinde dünyânın ve ona bağlananların hâlini şöle anlattı:

Bu dünyânın süslerine, aman aldanma ey gâfil!
Buna her kim gönül verse, geçer ömrü melâl üzre.

Bir dikkatli nazar etsen, bu dünyâ ehline cânım,
Kazanırlar para dâim, bunlar cenk ü cidâl üzre,

Bu dünyâya neler geldi, ben diyenler göçüp gitti,
Bilmeli, bu fâni mülkü, yarattı Hak zevâl üzre.

Kaçarsan arkandan gelir, kovalarsan yetişemezsin,
Ki, dünyâ gölgeye benzer, denildi bu misâl üzre.

Akıllı olan bir kişi, gönül vermez bu dünyâya,
Düşkün olmaz ondan yana, bilir onu kemâl üzre.

Bir kalb dünyâya bağlansa, ibâdet zevkini duymaz,
Onunçün Zâtî bu şi'ri getirdi hasbihâl üzre.

Zamânın kıymetini bilmek husûsunda buyurdu ki:
Geçirme ömrünü mümin, sakın ki, kîl ü kâl üzre!

Sözün mânâsını anla, ne yürürsün hayâl üzre?
Keşan'da bulunduğu sırada vefât etti. Orada defnedildi.

Şeyh Süleymân Zâtî'nin yazmış olduğu şiirleri, tasavvufî olup, çok güzeldir. İsmâil Hakkı hazretlerinin mübârek rûhâniyetlerinden istifâde ettiği, şiirlerinde açıkça görülür. Süleymân Zâtî'nin bir **Dîvân'**ı ile **Sevânih-un-Nevâdir fî Mârifeti Anâsır** isimli bir eseri vardır. Ayrıca hocası İsmâil Hakkı hazretlerinin;

Bir elif bul mekteb-i irfânda o bâ'yı sor
Kad hamîde eyleyip yâ gibi ondan bâ'yı sor

matlalı kasîdesini de mufassal bir sûrette şerh etmiştir. Şâhidî'nin **Gülşen-i Vahdet** adlı manzûmesini şerhe başladıysa da tamamlamaya ömrü vefâ etmedi.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.59

2) Kâmûs-ul-A'lâm; c.3, s.2224

3) Sicilli Osmânî; c.2, s.342

4) OsmanlıMüellifleri; c.1, s.72

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.234

SÜMBÜL BABA

Selçuklu veziri Muinüddîn Pervâne'nin kızı Safiyeddin'e bağışlanmış bir köle olduğu rivâyet edilir. 13. yüzyılda Tokat'ta yaşamış olup, Hacı Bektâş-ı Velî hazretlerinin halîfesi olduğu bilinmektedir. Tokat'ta bulunan zâviyesini 1292 yılında kendisi yaptırmış olup, kabri de zaviyesinin içindedir.

SÜNBÜL SİNÂN EFENDİ;

İstanbul'un büyük velîlerinden. İsmi Yûsuf bin Ali'dir. Dedesine Kaya Bey derlerdi. Lakabı Sinânüddîn ve Zeynüddîn'dir. Sünbül Sinân diye şöhret buldu. Zamânının büyüklerinden oldu.

Merzifon'da 1452 (H.856) yılında doğan Sünbül Sinân, bülûğ çağına kadar Isparta'nın Borlu kasabasında ilim tahsîl etti. Oradan İstanbul'a geldi. Fâtih Sultan Mehmed Hân ve Sultan İkinci Bâyezîd Hân devrinin meşhûr âlim ve velîlerinden olan Efdalzâde Hamîdüddîn Efendiden ders aldı. Ayrıca Çelebi Halîfe ismi ile şöhret bulan Muhammed Cemâleddîn Efendinin de derslerine katılmak istedi. Sultan İkinci Bâyezîd Hânın da hocası olan Çelebi Halîfe, o sırada Vezîr-i âzam Koca Mustafa Paşa'nın Yedikule'de yaptırdığı dergâhın hocalığını yapıyordu. Sünbül Sinân, Çelebi Halîfe'nin huzûruna gelip talebesi olmak istediğini bildirdi. Çelebi Halîfe kabûl buyurunca, ondan ilim öğrenmeye feyz ve teveccühlerine kavuşarak kemâle gelip olgunlaşmaya başladı.

Sünbül Sinân bir gece rüyâsında, bir kuyu gördü. Kuyunun başı çok kalabalıktı. Herkes su almak için uğraşıyordu. Kuyunun suyu çok derindeydi ve azdı. Bu sebeple suyu çıkarmak zor oluyordu. İnsanlar böyle su almak için uğraşıp dururken, Sünbül Sinân kalabalığın arasına karışarak, kuyunun yanına geldi. Gelir gelmez, kuyunun suları ağzına kadar yükselip çoğaldı. Hem kendisi, hem de etrâfındakiler kolayca sularını doldurdular ve bol suya kavuştular. Sabahleyin rüyâsını, hocası Çelebi Halîfe'ye anlattı. O da; "Ey Sünbül Sinân! Senin gönlünün, ilâhî feyzlerle dolu olduğu görülüyor. Böyle bir kalbe sâhib olduğun hâlde, kendindeki bu feyzleri neden etrâfa saçmıyorsun?" diyerek, Sünbül Sinân'ı kucaklayıp alnından öptü. Sonra da; "Ey Sinân! Senin kalbin, Allahü teâlânın muhabbetiyle doludur." buyurdu. Bu hâdiseden sonra, Sünbül Sinân vazifesine daha çok ve sıkı sarıldı. Nefsini terbiye etmek için riyâzet ve mücâhedeye girişti. Nefsinin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yapmaya başladı. Çelebi Halîfe onu sık sık odasına çağırır, başbaşa sohbetlerde bulunurdu. Sünbül Sinân'a bol bol teveccüh eder, kalbinde bulunan feyzleri, onun kalbine akıtırdı. Zâhirî ilimlerde de bildiği ne varsa, hepsini Sünbül Sinân'a öğreterek, halîfesi olacak şekilde yetiştirdi. Bu bilgileri pekiştirmesi için Sünbül Sinân'ı Mısır'a gönderdi. Sünbül Sinân, Mısır halkına Ehl-i Sünnet îtikâdını bildirmek, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmek üzere emredilen yere gitti.

Mısır hükümdârı Kaçmaz Sultan, Sünbül Sinân hazretlerine büyük hürmet gösterdi. Kendi yaptırdığı câmide, halkı irşâd etme, hak ve hakikati anlatma vazifesi verdi. Mısır ulemâsı ve evliyâsı, Sünbül Sinân'ın yaptığı sohbetlerden, onun büyük bir âlim ve velî olduğunu anladılar. İlmine hayran kaldılar. Kur'ân-ı kerîme, sünnet-i seniyyeye olan bağlılığını, âlimlerin ictihâdlarına uymaktaki gayretini pek beğendiler. Bu sebeple ona saygı ve hürmette kusûr etmemeye âzamî gayret gösterdiler.

Sünbül Sinân, Mısır'da insanlara üç yıl kadar dînin emir ve yasaklarını öğretti. Hasta kalblere, irfân pınarlarından şifâlar sundu. Allahü teâlânın kendisine ihsân ettiği feyz ve bereketlerden, onları da hissedâr etti. Başta hükümdâr olmak üzere, bütün Mısırlılar onu çok sevdiler. Bu sırada İstanbul'da bulunan hocası Çelebi Halîfe'den bir mektub aldı. Mektubunda, bu sene hacca gitmek üzere yola çıktığını, Şam'dan Mekke-i mükerremeye giden yol güzergâhını tâkib edeceğini yazıyordu. Bu hac yolculuğuna, Sünbül Sinân'ın da iştirâk etmesini arzu ediyordu. O sene İstanbul'da büyük bir zelzele olmuştu. Zelzeleyi tâkiben de tâûn, vebâ hastalığı baş göstermişti. Bu hastalıktan yüzlerce İstanbullu ölmüştü. Bu derdin bir çâresi olarak, Pâdişâh İkinci Bâyezîd Hân, Çelebi Halîfe'nin Mekke-i mükerremeye gidip, bu derdin üzerlerinden kaldırılması için duâ etmesini ricâ etti. Çelebi Halîfe de hazırlıklarını yapıp, hacca gitmek üzere yola çıktı. Üsküdâr'ı geçtiğinde, Allahü teâlânın izniyle vebâ salgını âniden durdu, eseri bile kalmadı. Buna Pâdişâh çok memnûn oldu ve Çelebi Halîfe'ye; "Gitmenize lüzûm kalmamıştır. İsterseniz geri dönebilirsiniz." buyurdu. Çelebi Halîfe de; "Sultânım! Mâdem ki, bu hayırlı yolculuğa niyet ettik, bu hac vazifemizi yapıp, Devlet-i Âliyye-i Osmâniye'nin selâmeti için duâ ve niyazda bulunalım. Allahü teâlânın, siz sultânımıza hayırlı uzun ömürler ihsân etmesi için yalvaralım." dedi. Sultânın müsâadesiyle yola çıktı.

Sünbül Sinân, mektubu alır almaz; "Allahü teâlânın bütün işleri hikmetlidir. Kimbilir bu yolculukta ne hikmetler gizlidir." diyerek, hazırlıklarını yapıp Mısırlılarla helâllaştı. O sene hacca gideceklerle yola çıktı. Uzun bir yolculuktan sonra Mekke-i mükerremeye vardılar. Sünbül Sinân hac vazifesini yaparken, İstanbul'dan gelen hacılarla görüştü. Onlar, Şam'dan dokuz konak mesâfede Tebük veya Hasâ korusunun olduğu yere geldiklerinde, Çelebi Halîfe'nin vefât ettiğini söylediler. Bir de vasiyeti olduğunu ve; "Bu vasiyeti Sünbül Sinân'a veriniz" diye emrettiğini bildirdiler. Sünbül Sinân hazretleri, hocası Çelebi Halîfe Muhammed Cemâleddîn Efendinin vefâtına çok üzüldü. Kur'ân-ı kerîm hatmi ve Hatm-i tehlîl (yetmiş bin defâ Kelime-i tevhîd) okuyarak hocasının rûh-i şerîflerine gönderdi. Sünbül Sinân, hocasının vasiyetinde şöyle buyurduğunu gördü: 1- Kendisinin Kâbe-i muazzamaya

gidecek hacıların yolu üzerine defnedilmesini, 2- Sünbül Sinân'ın İstanbul'a gidip, Kocamustafapaşa'daki dergâhında talebelere ders vermeye başlamasını, 3- Sünbül Sinân'ın, kızı Safiye Hâtun ile evlenmesini istiyordu. Sünbül Sinân Hac vazifesini tamamladıktan sonra, bu vasiyeti yerine getirmek üzere İstanbul'a hareket etti.

Daha önce giden hacılar tarafından, Çelebi Halîfe'nin vefât ettiği ve Sünbül Sinân Efendiyi yerine halîfe bıraktığı haberi İstanbul'a gitmişti. İstanbullular, Sünbül Sinân'ı büyük bir kalabalık hâlinde karşıladılar. Kocamustafapaşa'daki dergâhta bulunan talebeler de, yeni hocaları Sünbül Sinân hazretlerine büyük bir hürmetle bağlandılar. Sünbül Sinân, burada, talebelerini yetiştirmek için elinden gelen bütün gayretini gösterdi. Onların, nefslerini terbiye etmek ve tasavvufta üstün derecelere vâsıl olmaları için çok çalıştı. Bu şekilde binlerce talebe yetiştirdi. Talebeyi yetiştirmekte çok dikkat ve îtinâ gösterirdi. Huzûruna gelip de istiyeni boş göndermezdi. Talebelerinin içinde Merkez Efendiyi çok severdi. Onu, teveccühleri ile yetiştirip, olgunlaştırdı. Ona kızını vererek, kendisine dâmâd eyledi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, otuz yedi yıl İstanbullulara duyurdu. Pâdişâhlar dahi Sünbül Sinân hazretlerinin huzûruna gelir, onun feyz ve bereketlerinden istifâdeye çalışırlardı. Sünbül Sinân, Cumâ günü ve kıymetli gecelerde, İstanbul'un büyük câmilerinde vâz ve nasîhatlerde bulunurdu.

Şeyh Yâkûb anlattı: "Sünbül Efendi, talebelerin mücâhededeki yâni nefsin istemediklerini yapmadaki tenbelliğini görünce; "Biz on sekiz yıl sırtımızı yere koymadık ve bir yere de dayamadık. Tehiyyata oturduğumuz gibi oturarak uyurduk." buyurdu.

Habîb Kâsımoğlu Ali; "Şeyh Sünbül Efendi, zamânımızın Cüneyd'idir. Onun zamânına erişmemiz, bizim için büyük bir nîmettir" derdi.

Osmanlı İmparatorluğunun en büyük şeyhülislâmlarından Ahmed ibni Kemâlpaşa, Sünbül Sinân'a büyük bir hürmet gösterir, geldiği zaman, kendisini en üst tarafa oturturdu.

Muhammed Çelebi isminde bir talebesi anlattı: "Sünbülî tarîkatının şeyhi olan Sünbül Sinân hazretlerine talebe olmuştum. Dergâhında bulunuyor, onun hizmetiyle şerefleniyordum. Bir gün kendisinden izin alarak Gelibolu'ya gitmiştim. Orada bir haram işleme durumu ile karşı karşıya kalmıştım, nefsim harama meyletti. Tam onu işlemek üzere idim ki, yanımda hocam Sünbül Sinân'ı gördüm. Onu görür görmez, utancımdan kıpkırmızı oldum. Ne yapacağımı şaşırmış bir hâlde haramdan uzaklaştım. Bir gemiye binerek İstanbul'a geldim. Hemen dergâha koştum. Hocam Sünbül Sinân ile kapıda karşılaştım. Beni görünce; "Ey Çelebi! Sen mürşid-i kâmili ne zannedersin? O, talebesini gözetmez ise, şeytan ve nefs, onu hevâsına uydurup helâk eder, çabucak tövbe-i nasûh eyle. Bir daha da böyle işleri yapmaya kalkma." buyurdu. Bundan böyle nerede bir haram ile karşılaşsam, hemen hocam hatırıma gelir, onun himmeti bereketi ile haramlar gözüme çok kötü hâlde görünürdü."

Osmanlı Pâdişâhı Yavuz Sultan Selim Hân, Şâh İsmâil'i Çaldıran'da mağlûb ettikten sonra, Mısır'ı fethetmek üzere yola çıktı. Şam'a geldiğinde, Mısır'ın fethinin kendisine nasîb olup olamıyacağı düşüncesi zihnini kurcalıyordu. Bunu çok sevdiği Hasan Can'a anlattıktan sonra; "Bizi bu hususta ferahlatacak, Allahü teâlânın dostlarından bir velî varsa, ona niyetimizi anlatalım. Aceb ne buyuracaktır, merâk eder dururum." buyurdu. Hasan Can da; "Devletlü Sultânım! Emevî Câmiinin bir köşesinde, sabah akşam Allahü teâlâyı zikreden bir derviş var. Belki sizin meselenizi halleder." dedi. Bunun üzerine Sultan Selim Hân, sabahın erken saatlerinde câmiye gitti. Târif edilen bu zâtı, Allahü teâlâyı zikreder buldu. Yanına varıp selâm verdi. Selim Hân daha bir şey sormadan; "Ey muzaffer Sultan! İnşâallahü teâlâ, cenâb-ı Hak Mısır'ın fethini sana müyesser edecektir. Allahü teâlânın bütün sevdikleri seninle berâberdir. Allahü teâlâ muînin, yardımcın olsun. Mısır'ın fethinden sonra İstanbul'a döndüğünde, oradaki Sünbül Sinân'dan gâfil olma sakın!" dedi. Yavuz Sultan Selim Hân, bu müjdeye ziyâdesiyle memnun oldu. Şükür secdesine kapandı.

Sünbül Sinân hazretleri, 1529 (H.936) senesinde Allahü teâlânın izni ile vefâtının

yaklaştığını anlayarak, dostlarıyla ve talebeleriyle vedâlaştı, helâlleşti. Talebeleri başucunda, Kur'ân-ı kerîmden Yâsîn-i şerîf sûresini okudular. Sünbül Sinân Efendi, son nefesinde Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti. Vefât ettiğinde seksen yaşındaydı. Kabrini, Kocamustafapaşa'daki dergâhının ortasına kazdılar. Cenâzesini Fâtih Câmiine getirdiler. Âlimler, velîler, devlet erkânı ve binlerce İstanbullu, cenâze namazını Şeyhulislâm Ahmed ibni Kemâl Paşa'nın imâmetinde kıldılar. Sonra tekrar cenâzesini dergâhına getirdiler. Şimdi de mevcud olan türbesine defnettiler. O zamandan beri, binlerce âşığı ziyâret ederek, onun feyz ve bereketlerine kavuşmaktadır.

Ahmed ibni Kemâl Paşa'nın, onun hakkında yazdığı manzûme, türbesi dışındaki çini üzerine işlenmiştir. Çini üzerinde şunlar okunmaktadır:

Pîşvây-ı sâhib-i ehl-i edeb,
Muktedâ-i tâlib-i Rûm-u -Areb,

Rehber-i ehl-i tarîk-ı Halvetî,
Ebülvefâ kim şeyh Sünbül'dür lakab.

Mülk-i fânîden bekâ iklimine,
Gitti tevhîd ede o şirin leb,

Eyledi şehr-i Muharrem'de sefer,
Leylet-ül-isneynde ol zünneseb.

Ağladı ol gün yolup saçın başın,
Döktü gözler yaşın her İbn-ü-eb.

N'ola münkir dökmese gözyaşını,
Senki hardan çıkar mı şu aceb.

Yerde gökte kamu ins-ü-melek,
Cem olup kıldı namazın bîtab,

Hâtif-ü-gaybî dedi târihini,
Nûr ola Sünbül Sinân'ın kabri hep.

Sünbül Sinân'ın vefâtından sonra, talebeleri okutmak üzere dâmâdı Merkez Efendi yerine geçti.

Sünbül Sinân hazretlerinin söylediği bir kıt'a şudur:

Sarây-ı vahdet olmuşken makâmım,
Bu kesret âlemin seyrâna geldim.
Çü birdir Sünbülî mârûfü ârif,
Edip dâvâ, deme irfâna geldim.

Sünbül Sinân hazretlerinin, Sünbülî tarîkatının usûl ve erkânı hakkında yazdığı **Risâlet-ül-Etvâr** adlı eserinden başka, **Risâle-i Tahkîkiyye** adlı bir eseri daha vardır.

MOLLA HABİB

Maksûd Dede anlattı: "Tokat'ta sanat ehli bir kimse idim. Kendi işimle uğraşır, kimsenin işine karışmazdım. Bir Cumâ günü Tokatlılar acele ile Büyük Câmiye doğru koşuyorlardı. Birine; "Böyle hızlı hızlı gitmenizin sebebi nedir?" diye sordum. "Bugün büyük bir velînin Büyük Câmi'de vâz vereceğini duyduk. Onun için acele ediyoruz." dedi. Hemen hazırlığımı yapıp câmiye koştum. O mübârek zâtın nasîhatleri kalbime öyle tesir etti ki, o andan îtibâren talebesi olmağa karar verdim. Vâzından sonra yanına yaklaştım, elini öptüm ve; "Efendim! Zât-ı âlinizin talebesi olmakla şereflenmek istiyorum. Lütfen kabûl buyurmanızı istirhâm

ediyorum” dedim. Bana; “Seni yetiştirecek bir velî, daha bu ilmi öğretmeye başlamadı.” buyurdu. Yanından ayrıldıktan sonra etraftakilere; “Bu zâtın ismi nedir?” diye sordum. “Molla Habîb’dir.” dediler. Aradan on beş yıl geçti. İstanbul’a gittim. İstanbul’da çeşitli yerlerde on beş sene daha çalıştım. Bir Cumâ günü Ayasofya Câmiine gitmiştim. Biri vâz ediyordu. Sözlerinden çok etkilendim. Kalbimden geçen pekçok suâllerimi cevaplandırdı. Onu dinlemekle bütün endişelerimden kurtuldum. Kalbimi bir nûrun doldurduğunu hissettim. Etrâfımdakilere; “Bu vâzı kim yapıyor?” diye sorunca; “Sünbül Sinân hazretleri” dediler. Vâz bitince hocanın huzûr-i şerîfine varıp elini öptüm. Daha bir şey söylemeden; “Tokat’ta, Molla Habîb’in eline yapıştığın zaman, onun sana söylediklerini hatırlıyor musun?” diye sordu. O anda hayretten dona kaldım. Bundan tam otuz sene öncesini soruyordu. “Efendim! Bunu size kim söyledi?” diye sordum. O da; “Allahü teâlânın yolunda olanlara bunları bilmek güç değildir. Fakat asıl maksad Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktır.” buyurdu. Beni talebeliğe kabûl etti. Kısa zamanda teveccühlerine kavuşup, halîfesi olmakla şereflendim. Beni Rumeliye göndererek, insanlara dîni öğretmekle vazifelendirdi. Oradaki insanlara Sünbülî tarîkatını öğretecek, hak yolu bildirecektim. Hazırlığımı yaparak Hayrabolu kasabasına gittim. Câmiye gidip iki rekat namaz kıldıktan sonra, câmiye bir genç girdi ve; “Hoş geldiniz, safâlar getirdiniz Maksûd Dede!” deyiverdi. Hayret etmiştim. Burası hiç gelmediğim bir yerdi. Beni nereden tanıyordu. Sordum; “Ey delikanlı! İsmimin Maksûd olduğunu nereden biliyorsun?” dedim. Cevap olarak; “Ben aslında iyi bir kimsenin oğlu idim. Babam vefât ettiğinde küçüktüm. Birkaç arkadaşımla Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ilimlerde mârifet sâhibi olmak için seyahate çıkmak istedik. O sırada babamın arkadaşlarından biri bana nasîhat etti ve bu iş için istihâre yapmamı tavsiye etti. O gün istihâre namazı kıldım ve duâ ettim. Yattıktan sonra rüyâmda, nûr yüzlü bir ihtiyar gördüm. Bana; “Filân gün câmiye şu kıyâfette bir kimse gelecektir. İsmi Maksûd Dede’dir. Ona yardımcı ol, emrine uygun hareket et!” diye buyurdu. Bu sebeple buraya geldim. Bütün emirlerinize âmâdeyim.” dedi. “Rüyâda gördüğün nûr yüzlü kimseyi bana târif edebilir misin?” dedim. Târif etti, aynen hocam Sünbül Sinân’ın şemâline uyuyordu. Meğer o gece rüyâda, o gence benim geleceğimi bildiren hocammış.”

1) Şakâyik-ı Nu’mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.371

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; 49 Baskı s.1146

3) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.232

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.350

5) Tezkiret-ül-Halvetiyye

6) Lemezât

SÜVEYD SİNCÂRÎ;

Büyük velîlerden. Şarkın büyük evliyâsı adıyla şöhret buldu. İsmi Süveyd Sincârî’dir. Nasrullah diyenler de vardır. Diyarbakır’da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Musul’un yetmiş kilometre batısında bir kaza merkezi olan Sincar’da vefât etti. Kabr-i şerîfi orada olup, ziyâret mahallidir

Süveyd Sincârî hazretleri, Allahü teâlânın, kulları arasından seçtiği ve dilinde hikmetli sözler söylettiği ve hârikulâde hallere kavuşturduğu velî bir kuluydu. Herkes tarafından sevilip saygı ve hürmet gördü. İlim, amel, ihlâs, zühd sâhibi olup, dünyâ ve dünyâlık olan şeylerden uzak durmakta emsalsizdi. Ömrünün çoğunu Sincar ve civârında geçirdi. Çok talebe yetiştirdi. Şeyh Hasan Telaiferî, Osman bin Âşûr Sincârî ve başka âlimler ona severek talebe

olmuşlar ve sohbeti ile şereflenmişlerdir.

Seyyid Abdülkâdir Geylânî hazretleri de sık sık Süveyd Sincârî'yi anıp, medhederdi.

Süveyd Sincârî hazretleri hikmetli sözleriyle güzel hal ve kerâmetleriyle tanınıp meşhur oldu.

Ebü'l-Mecd Sâlim anlatır: "Sincarlı bir adam durmadan velî ve âlimleri kötülerdi. Bir ara hastalandı. Ölüm halleri görülmeye başladı. Ona; "Kelime-i şehâdeti söyle!" dediklerinde; "Söyleyemiyorum." dedi. Hemen Süveyd Sincârî hazretlerine koşup durumunu anlattılar. O da merhamet edip yanına geldi. Bir müddet düşündükten sonra başını kaldırıp; "Şimdi söyle!" buyurdu. Adamın dili çözüldü ve rahatça Kelime-i şehâdeti söyledi. Sonra Sincârî hazretleri; "Bu kişi Allahü teâlânın sevgili kullarına dil uzattığı, onları kötülediği için böyle bir âkıbete mâruz kaldı. Biz de Rabbimize onun hakkında şefâatte bulunduk. Bana ilham edilip; "Evliyâm râzı olursa şefâatini kabûl eder, affederim." denildi. Bunun üzerine Ma'rûf-i Kerhî, Sırrî-yi Sekâtî, Cüneyd-i Bağdâdî, Şiblî ve Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine onu arz edip bağışlamalarını ricâ ettim. Hepsi affettiler. Ancak, ondan sonra dili çözülüp şehâdet kelimesini söyleyebildi." buyurdu.

Osman Sincârî anlatır: "Hocam Süveyd Sincârî ile Sincar'da bir sokakta giderdik. Hocam bir adamın bir kadına dikkatli bir şekilde baktığını gördü. Adam gözü ve gönlü ile ona yönelmişti. Hocam ona yaklaşıp haram olan bu işi yapmamasını bildirdi. Lâkin adam bundan vazgeçmedi. Hocam o zaman; "Yâ Rabbî! Bunun bakışını al. Tâ ki bir daha nâmahreme, yabancı kadınlara bakmasın." buyurdu. O sırada adamın gözleri görmez oldu. Aradan bir hafta geçtikten sonra o kişi Süveyd hazretlerinin dergâhına gelip tövbe ve istiğfâr ederek günâh işlediğine pişman olduğunu bildirdi. Gözlerinin açılması için duâ ricâ etti. Süveyd hazretleri ellerini açıp; "Yâ Rabbî! Bunun görür hâle gelmesini nasîb eyle. Zîrâ o, tövbe ve istiğfâr etti. Zâtına karşı özür diledi." buyurdu. Bunun üzerine o kişinin gözleri görmeye başladı. Sonradan o kişinin gözü harama değse derhal gözleri görmez olur, haramdan uzak dursa görür hâle gelirdi."

Süveyd Sincârî hazretleri bir mescidde ibâdetle meşgûldü. O sırada içeri bir âmâ girdi. Kıbleyi bilemeyip ters yöne namaza durdu. O zaman Sincârî hazretleri; "Yâ Rabbî! Bu kulunun gözünü nûrun ile aydınlat." buyurdu. Allahü teâlâ bu hâlis duâyı kabûl edip derhal o kişinin gözleri görmeye başladı. O kişi, gözlerinin açıldığını anlayınca çok sevindi ve yirmi sene daha yaşadı. Gözlerine hiç zarar gelmedi.

Bir gün Süveyd hazretlerinin yolu bir yerdeki hastaya uğradı. Oradaki bütün doktorlar onun derdine çâre olacak bir ilaç bulamadılar. Bunun üzerine Süveyd hazretleri; "Yâ Rabbî! Sen bu kuluna lutfedip şifâ ihsân eyle." diye duâ etti. Derhal o mecnûn kişi hastalıktan kurtuldu. Sonra da şifâ nîmetine şükredip hak yola hizmet etti.

Abdullah bin Ahmed anlatır: Sultan Sincar'a Şeyh Süveyd hazretlerini gammazlayıp, aleyhinde konuştular. Bunun üzerine Sultan Sincar onun huzûruna getirilmesini emretti. Süveyd hazretlerinin talebeleri bunu duyunca çok korktular. Sultanın ona bir zarar vermesinden çekindiler. Süveyd hazretleri talebelerine; "Korkmayn. O bize zarar veremez." buyurdu. Doğruca hazırlığını yapıp Sultanın kapısına vardı. O sırada Sultan şiddetli bir kulunca tutuldu. Sultanın bu rahatsızlıktan aklı başından gidecek şekildeydi. Benzi solmuştu. Onun bu hâlini görenler; "Bu belâ değildir. Ancak Süveyd hazretlerinin bedduâsı olsa gerektir." dediler. Hemen oradakiler Süveyd hazretlerini karşılayıp durumu bildirdiler ve; "Sultanın şifâ bulması için duâ temennî ettiler. Süveyd hazretleri de Allahü teâlâya duâ etti. Ellerini yüzüne sürdüğünde Sultanın, kuluncu bıçak gibi kesilip, ağrıları yok oldu. Sultan Sencer durumu anlayınca, Süveyd hazretleri hakkındaki kötü zandan vazgeçip kendisinden af diledi ve sevenlerinden oldu.

İKİ REKAT NAMAZ

Ahmed bin Hâmid Sincârî anlatır:

Süveyd Sincârî hazretleriyle bir yıl hacca gittik. Çölde giderken su bulamadık. Çok şiddetli susuzlukla karşı karşıya kaldık. Ölmeye az bir şey kalmıştı. Süveyd hazretleri yanımızdan biraz ayrılıp az ileride iki rekat namaz kıldı. Ben de onun gibi yaptım. Namazdan sonra ellerini açıp duâ etti. Sonra yanında bulunan sert bir kaya parçasına ellerini dokundurdu. Hemen ondan bir su fışkırdı. Çok lezzetliydi. Mübârek elleriyle bana su verdi. İçtim, susuzluğum tamâmen geçti. Süveyd hazretleri de içti. Sonra elleriyle yine o taşa mesh edip dokundular. Hemen önceki hâle döndü. Ondan sonra tam yedi gün hiçbir şey yemedik. Aslâ açlık hissi duymadık.

1) Menâkıbü'l-Ârifîn Kerâmât-il-Kâmilîn, Üniversite Kütüphânesi, No: 558, v.189

2) Kalâid-ül-Cevâhir; s.114

3) Tabakât-ül-Kübrâ

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ

Ş

ŞA'BÂN DEDE

Anadolu'nun fethinde bulunan Selçuklu gâzi dervişlerinden. 1097'de Bizans şehirlerinden olan Lodikya'nın alınması sırasında yapılan savaşlarda şehîd olmuştur. Denizli Merkez Irlağanlı Kasabası Tekke Mevkiindeki mezarlıkta bulunan türbesi, yöre halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

ŞA'BÂN-I VELÎ;

On altıncı yüzyıl Osmanlı velîlerinden. Kastamonu vilâyetinin Taşköprü kazâsında doğdu. Doğum tarihi kesin olarak belli değildir. Küçük yaşlarda İstanbul'a giderek; tefsîr, hadîs , fıkıh ilimlerini öğrendi. Zâhirî ilimlerde yetişmiş bir âlim olarak Kastamonu'ya dönerken, Bolu'da Hayreddîn-i Tokâdî hazretlerine uğradı. Tasavvufta üstâd olan Hayreddîn-i Tokâdî, Halvetî yolunun büyüklerindendi. Hayreddîn-i Tokâdî, kendisini ziyâret eden bu kâbiliyetli talebeyi bir müddet memleketine göndermeyip yanında bıraktı. Şa'bân-ı Velî senelerce Hayreddîn-i Tokâdî'ye hizmet etmekle şereflenip, teveccühlerine kavuştu. Hocasının himmeti bereketiyle kısa zamanda yetişerek, tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuştu. Hocasının 1535 (H.941) de vefâtından sonra halîfesi oldu. Şa'bân-ı Velî, Kastamonu'ya giderek, halkı irşâda, yetiştirmeye başladı. 1568 (H.976) da vefât edince, Kastamonu'nun Hisâraltı civârındaki türbesine defnedildi.

Şa'bân-ı Velî, dünyâya hiç meyletmezdi. Takvâ ve verâ ehli idi. Haramlardan şiddetle kaçar, hattâ şüpheli korkusu ile mübahların bile fazlasını terkederdi. Zamanlarının bir dakika boşa geçmemesi için uğraşır, vaktini ibâdet ve insanlara faydalı olmakla geçirirdi. Kendisine sığınanları boş çevirmezdi. Dîn-i İslâmı yaymak, Ehl-i sünnet îtikâdını herkese anlatmakla vaktini değerlendirirdi. Dînin emirlerini yapmayan ve yasaklarından kaçınmayanlara ziyâdesiyle nasîhat eder, onların Cehennem'de yanmaması için elinden gelen gayreti gösterirdi. Getirilen hediyeleri, kendisi zâhiren çok fakîr olduğu halde, hepsini muhtaçlara, yetimlere dağıtırdı. Halkın arasında Hakk'ı anardı. Görünüşte insanlar arasında bulunurdu, fakat kalbi ile hep Allahü teâlâyı hatırlar, hakîkî sâhibinden bir ân dahî gâfil olmazdı. yaptığı

duâlar, kabûl olurdu.

Talebelerinden Muhyiddîn Usta anlattı: Bir gün hocamız Şa'bân-ı Velî hazretlerinin huzûrunda idik. Ilgaz yolundan bir kimse geldi ve hocamızın elini öptükten sonra; “Efendim! Yol üzerinde bir değirmenimiz vardı. Bir arkadaşımla değirmenin taşını değiştirecektik. Yeni taşı kaldırdık, tam koyacakken derenin dibine yuvarlandı. Dereden tekrar çıkarıp yerine koymamız mümkün değildi. Çünkü taş çok ağırdı. Ne yapacağımızı düşünüp dururken, hatırımıza siz geldiniz ve; “Yetiş ey Şa'bân-ı Velî hazretleri!..” diye imdâd istedik. O anda bir el, değirmenin taşını aşağıdan aldığı gibi, getirip yerine koydu. İşte, orada gördüğüm el ile bu öptüğüm el, aynı eldir.” dedi.

Talebelerinden Mehmed Efendi anlattı: “Şa'bân-ı Velî hazretlerinin talebesi olmakla şereflendiğim sıralarda, onun pekçok kerâmetlerini gördüm, hâllerine şâhid oldum. Horasan evliyâsından biri, talebelerinden hâl ehli olan birkaçına; “Anadolu’da derecesi yüksek, pek kıymetli bir velî yetişti. Arzu ettiği an melekler âlemini seyretmektedir. Siz de ziyâretine gidiniz. Onun feyz ve bereketine, teveccühlerine kavuşunuz.” buyurdu. O talebeler de Anadolu’ya doğru yola çıkıp Kastamonu’ya yaklaştılar. Bu sırada Şa'bân-ı Velî, iki talebesine bir ayna verip; “Horasan dervişlerinden üçü ziyâretimize gelmektedir. Aynayı bu gelenlere veriniz.” buyurdu. Aynayı alan iki talebe, Horasanlı dervişleri karşılamaya çıktılar. Yolda karşılaştıklarında, emânet olan aynayı gelenlere verdiler. Horasanlı dervişler aynaya baktıklarında, içinde Şa'bân-ı Velî’nin tebessüm ederek kendilerine baktığını gördüler. Bu hâle hayret ettiler ve; “Bize bu kâfidir. Göreceğimizi gördük, Şa'bân-ı Velî’nin teveccühlerine kavuştuk.” diyerek Horasan’a döndüler.”

Şa'bân-ı Velî’ye bir gün fakir bir kimse gelerek; “Efendim! Fakirim. Bir merkebim vardı, o da öldü. Şimdi ne ile çocuklarımın geçimini temin edeceğim? Ne olur duâ buyurun da, cenâb-ı Hak beni nâmerde muhtâc etmesin.” dedi. Şa'bân-ı Velî de, ellerini açarak bu fakir için Allahü teâlâya yalvardı. O sırada bir atlı, yedeğinde bir katır ile Şa'bân-ı Velî hazretlerinin huzûruna varıp; “Efendim! Bu katırı size hediye etmek niyetiyle tâ memleketimden geldim. Lütfen kabûl buyurunuz.” dedi. Şa'bân-ı Velî, yanında duran fakîre dönerek; “Ey fakîr! Allahü teâlânın sevdiklerine olan bağlılığın ve muhabbetin sebebiyle, cenâb-ı Hak sana, merkebin yerine daha güçlü bir katır ihsân etti. Nîmetinin şükrünü bil ki, daha da çoğaltsın.” buyurdu ve katırı fakîre teslim etti. Katırı getiren kimse, bu işe şaşırıp kaldı ve hayretinden; “Sübhânallah” deyince, etraftakiler; “Niçin hayret ediyorsun?” diye sordular. O kimse de; “Bu katırı yarın getirecektim. Lâkin içime, hayırlı işi geciktirme, diye bir düşünce geldi. Bunda bir hikmet var diyerek acele ettim.” dedi.

Kürekçi Mustafa isminde, Şa'bân-ı Velî’yi çok seven biri anlattı: “Birisine bin iki yüz akçe borcum vardı. Onu ödemek için çok çalıştığım hâlde bir türlü para biriktirip veremedim. O kimse de, zaman zaman gelip parasını istiyordu. Ben her defâsında; “Biraz daha mühlet ver.” diyordum. Bu durumun böyle devâm etmeyeceğini anlayınca, bir velînin kabrine giderek; “Yâ Rabbî! Enbiyân ve bu evliyân hürmeti için, bana borcum kadar dünyâlık ihsân eyle!” diye duâ eyledim. Oradan ayrıldıktan sonra, aklıma Şa'bân-ı Velî hazretleri geldi. Huzûr-i şerîflerine vardığımda yanında kimse yoktu. Beni görünce, oturduğu minderin altını işâret ederek; “Bunun altındakileri al!” buyurdu. Elimi uzatıp, bir miktârını aldım. Hepsini almadığımı görünce, bana; “Hepsini al. Hak teâlâ oradakilerin hepsini senin için gönderdi.” buyurdu. Bunun üzerine hepsini aldım. Sonra benim için el kaldırıp; “Yâ Rabbî! Bunu darda koyma.” diye duâ etti. Huzûrundan ayrıldım. Tenhâ bir yere vardığımda paraları saydım, tam borcum kadardı. Çok sevindim. Hemen gidip borcumu verdim. O günden beri hiç kimseye borçlanmadım, elhamdülillah.”

Murâd Halîfe ismindeki imâm, bir gün Şa'bân-ı Velî’yi ziyârete geldi. O sırada Şa'bân-ı Velî câminin bahçesinde talebeleriyle oturmuş sohbet ediyordu. Murâd Halîfe, bir müddet onların yanına oturup sohbeti dinlemeye başladı. Dinledikçe, Şa'bân-ı Velî hazretlerinin

büyüklüğünü anlıyordu. Bir ara Şa'bân-ı Velî'nin mübârek başını câminin kubbesi yüksekliğinde gördü. Hemen varıp, Şa'bân-ı Velî'nin dizinin dibine oturdu ve elini öpmeğe başladı. Talebelerden biri yavaşca; "Bu adam ne yapıyor? Durup dururken hocamızın elini öpüyor." deyince, yanındaki kalb gözü açılmış olan talebe de; "Eğer hocamızın mübârek başının Arş-ı âlâya değdiğini görse, zevkten helâk olurdu." dedi.

Şa'bân-ı Velî, zaman zaman şehrin kenârında bulunan bir ulu çınar ağacının yanına gider, ağacın kovuğu içine oturarak Allahü teâlâyı zikreder, mahlûkları hakkında tefekkür ederdi. Bir gün, böyle ağacın kovuğunda tefekkür edip otururken, bâzı kimseler gelip Şa'bân-ı Velî'yi çağırdılar. Tefekkür etmeyi bırakıp gelenlerle berâber şehre giderken, arkalarında bir gürültü koptu. Geriye döndüklerinde, koca çınar ağacının da peşlerinden geldiğini gördüler. Bunun üzerine Şa'bân-ı Velî; "Ey yaşlı çınar! Daha gelme, yerinde kal!" buyurunca, köklerini sürükleyerek gelen ağaç, olduğu yerde kaldı.

Ömer Füâdî isminde bir sevdiği anlattı: Teyzemin başı çok ağrıyordu. Bu baş ağrısı için gitmedik doktor, içmedik ilâç bırakmadık. Kimden ne ilâç duyarsak onu deniyorduk. Fakat netice hiç değişmiyordu. Bir gün Şa'bân-ı Velî'ye gittik, durumu anlattıktan sonra duâ istedik. "Kur'ân-ı kerîmin her harfinde bin derde bin devâ vardır. Ondan şifâ aramayan şifâya kavuşamaz." buyurdu ve bir Fâtiha-i şerîfe okudu. Oradan ayrıldık, eve gelirken teyzeme ağrısını sorduğumda; "Elhamdülillah hiçbir ağrı ve sızı kalmadı." diyerek Şa'bân-ı Velî'ye duâ etti.

Şa'bân-ı Velî, 1568 (H.976) senesinde hastalandı. Hastalığının son günlerinde talebelerini başına toplayarak, ayrı ayrı nasîhatlerde bulundu. Herbiriyle vedâlaştı. Helâllaştı. Son nefesinde Kelime-i şehâdet getirerek vefât eyledi. Kastamonu'nun Hisaraltı civarındaki türbesine defnedildi. Vefâtı için şu mısrayı târih düşürdüler:

"Eyledi Şa'bân Efendi azm-ı dildâr-ı can!"
Türbesindeki kitâbede de şu beyt yazılıdır:
"Sarıl gel, dâmeni ihsânına sen Şeyh Şa'bân'ın,
Harâbından geçip ma'mûr-u-âbâd olmak istersen."

DERDİME ÇÂRE

Şa'bân-ı Velî, bir sene kendine âit bir odada halvete girerek, günlerce dışarı çıkmadı. İçerde nefsini terbiye etmek, yüksek dereceler katetmek için uğraştı. O sıralarda hac mevsimiydi. Kastamonulu bir kimse, hac vazifesini yapmak için Kâbe-i muazzamaya gitmişti. Orada hastalandı. Kendisine yardım edecek bir yakını yoktu. Berâber geldiği kimseler, Mekke'den ayrılıp memleketlerinin yolunu tuttuğu hâlde, bu kimse iyileşip yola çıkamamıştı. Memleket hasretiyle yanıp yakıldığı ve gözyaşlarıyla ağladığı bir gün, yanına bir zât geldi. "Ey hacı efendi! Ağlamanızın sebebi nedir?" diye sordu. O da durumunu anlatınca, dedi ki: "Kâbe'nin Hanefî mihrâbı yakınında beş vakit namazını kılıp, kaybolan bir zât vardır. Oraya git, kim olduğunu araştır. Bulduğun zaman ellerine yapış ve sıkıntını anlat. O kendisini gizlerse de, sen ısrarla; "Derdime çâre!.." de. O hacı; "Peki" diyerek, Hanefî mihrâbına gitti. Namaz arasında dikkatle gelenleri kontrol ediyordu. Bir ara kendi memleketinden tanıdığı Şa'bân-ı Velî hazretlerini de orada gördü. Namazdan sonra yanına varırım, diyerek, namazını olduğu yerde tamamladı. Fakat namazdan sonra ne kadar aradıysa da Şa'bân-ı Velî'yi göremedi. Bana bildirilen herhâlde budur diyerek, sonraki namaz vaktini bekledi. Ezanlar okunduğu sırada, yine aynı yerde Şa'bân-ı Velî'yi görünce, yanına sokuldu ve ellerine sarılıp öptü. Sonra bir nefeste derdini anlattı ve; "Beni memleketime götürmek Allahü teâlânın izniyle sizce mümkündür. Derdime çâre..." diye yalvardı. Şa'bân-ı Velî; "Mümkündür. Fakat sırrımızı açığa çıkarmanızdan korkarız." buyurdu. Hacı da sır saklayacağını bildirince, Şa'bân-ı Velî, namazdan sonra kimsenin bulunmadığı yerde görüşerek; gözlerini yummasını

ve açmamasını söyledi. O zât sonunda; Allahü teâlânın izniyle kendini evinin önünde buldu. Hacı, Şa'bân-ı Velî'nin kerâmeti ile, kısa zamanda çok uzun yolu kat ederek memleketine gelmişti.

MİNDERİN ALTINDA

Βιρ ζαμανλαρ βιρινιν, βιρ ζ®τα βορχυ ϖαρδ},
Ο δεϖριν παρασ}ψλα, βε] ψ]ζ ακ[ε καδαρδ}.

Βυνυ]δεμεκ ι[ιν, [οκ [αλ}]τ}□} η®λδε,
Βιρ τ]ρλ] βιρικτιριπ, ϖερεμεδι ψινε δε.

Αλαχακλ} ο αδαμ, ζαμαν ζαμαν γελερεκ,
Î]στερδι παρασ}ν}, ηεμ δε σιτεμ εδερεκ.

∀Βιραζ μ]ηλετ ϖερ διψε ψαλϖαρδ}ψσα δα ονα,
Ο μ]ηλετ ϖερμεψινχε, [οκ]ζ]λδ] ο βυνα.

Βιρ ϖελ[νιν καβρινε, γιτμεψε καραρ ϖερδι,
Ονυ ϖ®σ}τα εδιπ,]ψλε δυ® εψλεδι:

∀Μ®λυμδυρ ελβετ σανα, ψ® Ραββ[, βενιμ η®λιμ,
Βυ ϖελ[, η]ρμετινε, ψαρδ}μχ}μ ολ σεν βενιμ.

√δεψεβιλμεμ ι[ιν, βε] ψ]ζ ακ[εψι βυνα,
Βυ βορχυμ μικταρ}νχα, παραψ} γ]νδερ βανα.∀

Ο ϖελ[η]ρμετινε, δυ® εδιπ δ]νερκεν,
⇒®β®ν–} ζελ[γελδι, ακλ}να ονυν βιρδεν.

Ηυζ]ρυνα ϖαρδ} κι, κιμσε ψοκτυ εϖινδε,
Διζ[ ]κμ[ ] οτυρυρδυ, ιβ®δετ μαηαλλινδε.

Ο ι[ερι γιρινχε, γ]στεριπ μινδερινι,
Βυψυρδυ: ∀Γελ αλ βυνυν, αλτ}νδακιλερινι.∀

Η®λβυκι ηεν]ζ ονα, βιρ]εψ σ]ψλεμεμι]τι,
Ονδαν βα]κα κιμσε δε, ψαν}να γιτμεμι]τι.

∩εκινερεκ οραδαν, βιρ μικταρ παρα αλδ},
ζε λ®κιν υτανχ}νδαν, ηεπσινι αλαμαδ}.

Αλλαηə}ν ϖελ[κυλυ, βυψυρδυ κι ο ζαμαν:
∀Ραββιμιν ιησ®ν}δ}ρ, αλ ηεπσινι οραδαν.∀

∀Πεκι∀ δεψιπ ο δαηι, αλ}ϖερδι ηεπσινι,
⇒®β®ν–} ζελ[ισε, καλδ}ρδ} ελλερινι,

Αχ}ψ}π ονυν ι[ιν, δυ® εττι Αλλαηə:
∀Ψ® Ραββι, βυ κυλυνυ, δαρδα κοψμα βιρ δαηα.∀

Βυ κι]ι ηεμ παραψ}, ηεμ δυ®ψ} αλδ} ϖε,
Σεϖιν[ϖε ηυζ]ρ ιλε, δ]νδ] ϖε γελδι εϖε.

Οραδαν γετιρδι□ι, παραλαρ}[}καρδ},
Σαψδ}□}νδα γ]ρδ] κι, ταμ δα βορχυ καδαρδ}.

Γιττι ηεμεν κο]αρακ, ο αλαχακλ}σ}να,
Βορχυνυ]δεψερεκ]]κρεττι Μεϖλ®σ}να.

Ψ® Ραββ[, κυλ βορχυνδαν βιζι δε εψλε ηαλ®σ,
Î]ησ®ν ετ καλβιμιζε, καϖ[[μ®ν ϖε ιηλ®σ.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.199

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1147

3) Menâkıb-ı Şa'bân-ı Velî

4) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.381

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.364

ŞA'BÎ;

Tâbiînin büyüklerinden, meşhûr bir âlim, velî. İsmi, Âmir bin Şerâhîl, künyesi Ebû Amr, nisbeti Şa'bî'dir. Hemdân kabîlesinin bir kolu olan Şa'b kabîlesine mensup olduğu için, Şa'bî denmiştir. 641 (H.20) senesinde Basra'da doğup, 723 (H.104) yılında Kûfe'de ansızın vefât etmiştir. Aslen Yemenlidir. Babasının isminin Abdullah olduğunu söyliyenler de vardır.

Şa'bî hazretleri, büyük bir fakih (fıkıh âlimi, İslâm Hukuku âlimi) ve muhaddis (hadîs âlimi)dir. Hattâ İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe gibi, Ehl-i sünnet vel-cemâatın reîsi olan büyük bir müctehidin en büyük hocalarındandı. Saîd bin Müseyyib Medîne'de, Mekhûl Şam'da, Hasan-ı Basrî Basra'da, Şa'bî Kûfe'de o asırda dînin dört direği gibi idiler.

Şa'bî hazretleri tefsîr hususunda, çok ihtiyatlı ve tedbirli davranırdı. Tefsîr ile ilgili açıklamaları, Resûlullah'tan ve Eshâb-ı kirâmdan gelen rivâyetlere dayanırdı.

O kırâat ilmini Abdurrahmân es-Selemî ve Alkame'den, Muhammed bin Ebî Leylâ da ondan rivâyet etmiştir. Şa'bî hazretleri, Hâris el-A'ver'den de hesap öğrenmiştir. Hârikulâde (çok üstün) bir zekâsı vardı. Onun kuvvetli ezber kâbiliyeti, darb-ı mesel hâline gelmiştir. Eline kalem alıp, hiçbir şey yazmamıştı. Bununla berâber, kendisine rivâyet edilen hadîs-i şerîfi hemen ezberler, hiçbirinin tekrâr edilmesine lüzum hissetmezdi. Derdi ki: "En az rivâyet ettiğim şey şiirdir. Bununla birlikte, istersem size tekrâr etmeksizin, bir ay devamlı şiir söyliyebilirim."

Şa'bî'nin halîfe Abdülmelik bin Mervân ile arası çok iyiydi. Onun yakın dostu ve sohbet arkadaşıydı.Anlatılır ki: Şa'bî, Abdülmelik tarafından sefîr (elçi) olarak Rum Kayserine (Bizans İmparatoruna) gönderilmişti.Vazîfesini yerine getirdikten sonra, Kayserden bir mektub ile geri dönmüştü.Abdülmelik mektubu okuyunca, Şa'bî'ye; "Biliyor musun, Kayser mektubunda ne yazmış?" dedi. Şa'bî; "Hayır bilmiyorum." dedi. Abdülmelik; "Senin dindaşlarının hâline şaşılır, nasıl olmuş da seni halîfe yapmışlar." dedi. Bunun üzerine Şa'bî; "Ey müminlerin emîri! O yalnız beni gördü. Seni görmüş olsaydı böyle yazmazdı." dedi. O zaman Abdülmelik, Şa'bî'ye; "Hayır, o bu yazısı ile seni öldürmek için, beni tahrik etmek istemiş." dedi. Gerçekten Kayserin o sözleri, bu maksadla yazılmış olduğu, daha sonra Kayserin kendi ifâdesinden anlaşılmıştır.

Şa'bî hazretleri Eshâb-ı kirâmdan beş yüz mübârek zâta yetişmiştir. Ali bin Ebî Tâlib, Sa'd bin Ebî Vakkâs, Saîd bin Zeyd, Zeyd bin Sâbit, Kays bin Saîd bin Ubâde, Ubâde bin Sâmit, Ebî Mûsâ el-Eş'arî, Ebû Mes'ûd el-Ensârî ve daha birçok Sahâbeden (r.anhüm), Hâris bin el-A'ver, Hârice bin Salt, Rebî' bin Haysem, Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Ebî Leylâ, Süveyd bin Gafele ve başka Tâbiîn-i kirâmdan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ebû İshâk Sebîî, Saîd bin Amr bin Eşve', İsmâil binEbî Hâlid, Beyân bin Bişr, Husayn bin Abdurrahmân, Süleymân bin Mihrân A'meş, Ebû İshâk Şeybânî gibi âlimler de ondan hadîs-i şerîf bildirmişlerdir.

Şa'bî hazretleri buyurdular ki: "Fitne çıkaran âlimden ve câhil âbidden (çok ibâdet edenden) sakının. Bunların hâline meftûn olan (gönlünü kaptıran, aldanan) için ikisi de fitnedir. Hem de çok tehlikelidir."

"İnsanlar uzun zaman dinle yaşayacak, sonunda din gidecek. Sonra uzun zaman hayâya sarılacaklar, bir nevi utanma duygusu ile yaşıyacaklar, o da yok olacak, sonra onları bir rağbet ve istek yaşatacak, bir müddet de bu devam edecek. Sonra bu da, öbürleri gibi gidecek. Zannederim, bundan sonra gelecek zamanlar, birbirinden daha zor olacak."

"Keşke ilmim olmasaydı. Dünyâdan tertemiz çıksaydım. Âhirete vardığımda, hiç olmazsa bu hususta hesâba çekilmezdim."

"Bizim kendilerine yetiştiğimiz insanlar ilmi, aklı olan ve onunla amel edecek kimselere öğretmek için öğrenirlerdi. Ama şimdi ilim tahsili yapanlar, akılsızlar, iyi ameli olmıyanlar

için ilim öğreniyorlar."

Şa'bî'ye birisi kötü sözler söyledi. Bunun üzerine; "Hakkımdaki bu sözlerin doğru ise, Allahü teâlâ beni affetsin. Doğru değil de, yalan söylüyorsan, Allahü teâlâ seni affetsin." dedi.

"Cimri ile yalancıdan hangisinin Cehennem'in daha derinine atılacağını bilmiyorum."

Şa'bî hazretleri anlatıyor: Bir cenâze namazı kılındıktan sonra, binmesi içinZeyd bin Sâbit'e katırını yaklaştırdım. Bu sırada, Abdullah bin Abbâs gelerek, üzengiyi tutmak istedi. Zeyd bunu görünce; "Ey Resûlullah'ın amcazâdesi, üzengiyi bırak." deyince, İbn-i Abbâs; "Biz âlimlere bu şekilde muâmele ile emrolunduk." cevâbını verdi. Bunun üzerine Zeyd, İbn-i Abbâs'ın elini öpüp; "Biz de Resûlullah'ın Ehl-i beytine böyle yapmakla emrolunduk" dedi.

"Cennet'e giren bir cemâat, Cehennem'e giren diğer bir topluluğa: Sizin Cehennem'de ne işiniz var? Halbuki dünyâda siz bize öğretmiştiniz, biz de sizin dedikleriniz gibi yapmıştık. Sizin de Cennet'te olmanız lâzım değil mi? diye sorduklarında, Cehennem'dekiler; "Evet dünyâda size öğretmiş ve anlatmıştık. Fakat, biz, söylediklerimizle amel etmezdik. Onun için Cehennem'e düştük." derler.

"Bilmediği sorulunca, bilmiyorum demek, ilmin yarısıdır. Bilmediği bir şeyde Allah için sükût edenin alacağı sevâb, konuşandan az değildir. Çünkü, nefse en ağır gelen şey, bilmediğini kabûl etmektir."

"Din kardeşlerinin ayıplarını araştırıp bulan kimse, arkadaş edinemez."

"Dünyâda iyi bir şey bırakana, Allahü teâlâ ona âhirette daha hayırlısını verir."

"Kâdı Şüreyh ile berâberdim. Ona, birisi ile dâvâsı olan bir kadın geldi. Ağlamaya başladı. Bunun üzerine ben Kâdı Şüreyh'e; "Yâ Ebâ Ümeyye! Herhalde bu kadın mazlumdur." deyince, Kâdı Şüreyh; "Yâ Şa'bî, hazret-i Yûsuf'un kardeşleri de babalarına ağlayarak gelmişlerdi. Bu kadının ağlaması, suçsuz olduğunu göstermez." dedi.

"İnsanın sâlih olan çoluk çocuğuna, dünyâ sıkıntılarından korunacak kadar mal bırakması, diğer şeylerden daha fazîletlidir."

"Peygamberlerden sonra ihtilâfa, anlaşmazlığa düşen her ümmette, mutlaka haksızlar, haklılara gâlip ve üstün gelmiştir."

"İlmin süsü, ilim sâhibinin hilmidir (yumuşaklığıdır)."

Ebû Zeyd anlatır: Şa'bî'ye bir şey sordum. Bunun üzerine bana kızdı ve onu söylemiyeceğine yemin etti. O zaman gidip, kapısının önüne oturdum. Bana; "Ey Ebû Zeyd! Ben, sorunun cevâbını söylemiyeceğime, yemin ettim. Fakat sana üç şey söyliyeceğim, iyi dinle. Bunları da aklından çıkarma. Birincisi,Allahü teâlânın yarattığı bir şey hakkında, bunu niçin yarattı, bundaki murâd ve hikmet nedir, deme! İkincisi, bilmediğin bir şeyi, ben onu biliyorum deme! Üçüncüsü, dînî meselelerde kendi aklına göre, mukâyese yapma!Bakarsın, bir helâli harâm, harâmı da helâl yapabilirsin. Neticede, ayağın sürçüp, tökezler, mahvolup gidersin." dedi.

"Nefsin arzu ve isteklerine "hevâ" denmesi, kimde bulunursa onları Cehennem'e düşürdüğü içindir. Hevâ sâhiplerine de, "Ehl-i hevâ" denmesi, bunlar Cehennem'e düşecekleri içindir."

Birinin câriyesi, onun vasıtasiyle müslüman olmuştu. Şa'bî hazretleri ona; "Hayatında en hayırlı gün, bugünündür" buyurdu.

Şa'bî hazretlerine; "Falanca şahıs âlimdir" dediler. Şa'bî bunu söyleyene, "Onda ilmin güzelliğini göremedim" dedi. "İlmin süsü ve kıymeti nedir?" diye sorulunca, "Vekardır, âlim olan kişi, kibirli, sert ve kaba olmaz" buyurdular.

"İlmi ehline veriniz, ehli olmayana vermeyiniz. Yoksa günaha girersiniz."

Şa'bî'nin şu beyti, insanlar arasında çok söylenilegelmiştir: "Gerçek hilm (yumuşaklık ve

kemal) hoşnutluk zamanında değil, gazap ve kızgınlık zamanında belli olur."

"Terbiyeli, edepli, sâliha kızını, fâsık erkekle evlendiren, onun felâketine sebep olur."

"Bir kimse Şam'ın en uzak bir yerinden, Yemen'in en uzak köşesine yolculuk yapsa, yolculuğu sırasında, hayâtında faydalı olacak bir kelime öğrense, bu yolculuğu boşuna yapmış sayılmaz."

İbn-i Sîrîn dedi ki: "Kûfe'ye gelmiştim. Şa'bî'nin büyük bir ilim halkasının bulunduğunu gördüm. Bu sıralarda Resûlullah'ın Eshâbından da (r.anhüm) bir hayli hayatta olanlar vardı."

Eş'as bin Siyâr, babasından rivâyet etti: Şa'bî vefât edince, Basra'ya geldim. Hasan-ı Basrî'nin huzûruna girdim. "Yâ Ebâ Saîd! Şa'bî, vefât etti." dedim. Bunun üzerine; "İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn. O ömrü uzun, ilmi çok ve müslümanlar arasında seçkin yeri olan bir zât idi." dedi. Sonra, oradan ayrılıp, İbn-i Sîrîn'in yanına geldim. Ona da Şa'bî'nin vefâtını bildirince, o da Hasan-ı Basrî gibi söyledi."

Âsım bin Süleymân dedi ki: "O zaman, Kûfelilerden, Basralılardan, Hicâz ve çevrelerinde hadîs ilmini en iyi bilen Şa'bî idi".

Ebû Husayn; "Şa'bî, fıkıh ilminde çok yüksek derecelerde idi" dedi.

İbn-i Uyeyne; "Şa'bî, zamanının İbn-i Abbâs'ıdır." dedi.

1) El-A'lâm; c.3, s.251

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.5, s.65

3) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.12

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.4, s.310

5) Târih-i Bağdâd; c.12, s.227

6) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.6, s.246

7) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.79

8) Tam İlmihal Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1147

9) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.393

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.4

ŞAD-İ DÎV

Hindistan'da yetişen velîlerden. Hayatı hakkında elde fazla bilgi yoktur. 13. yüzyılda yaşadı. Putperest bir rahip iken, büyük velî Muînüddîn Çeştî hazretlerinin kerâmetini görerek müslüman oldu ve talebeleri arasına katıldı. Kendisine Şâd-i Dîv adı verildi. Kabri Delhi'dedir.

ŞÂFİÎ;

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden olan Şâfi mezhebinin kurucusu ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin İdrîs, künyesi Ebû Abdullah'tır. Eshâb-ı kirâmdan olan dördüncü dedesi Şâfî'ye nisbetle Şâfiî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Soyu, Kureyş kabîlesinden olup hem anne hem baba tarafından Peygamber efendimizin soyu ile birleşmektedir. Annesi tarafından soyu Fâtıma binti Abdullah el-Mahmûd bin Hasan el-Müsennâ bin Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib'e dayanır. Babası tarafından ise Peygamber efendimizin üçüncü dedesi olan Abdümenâf, Şâfiî hazretlerinin dokuzuncu dedesidir. 767 (H.150) senesinde Kudüs civârında Gazze'de doğdu. 820 (H.204) senesinde Mısır'da vefât etti. Kabri Kâhire'deki Kurâfe Kabristanındadır.

Şâfiî hazretleri, henüz beşikte iken babası vefât etti. Annesi onu iki yaşındayken asıl

memleketleri olan Mekke'ye getirdi. Çocukluğu orada geçen Şâfiî, zekâ ve olgunluğuyla kendini gösterdi. Altı yaşında iken mektebe gitmeye başladı. Zâhide bir annesi vardı. İnsanlar emânetlerini ona bırakırlardı.

Yedi yaşına gelince Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra ilim öğrenmeye başladı.

Mekke'de bulunan zamanın meşhûr âlimlerinin derslerine ve sohbetlerine devâm etti. Kendisi, ilim öğrenmeye başladığı bu ilk günleri için şöyle demiştir: "Kur'ân-ı kerîmi ezberledikten sonra devamlı Mescid-i harâma gidip, fıkıh ve hadîs âlimlerinden pekçok istifâde ettim. Fakat çok fakir idik, bir yaprak kâğıt almaya bile gücümüz yoktu. Derslerimi ve öğrendiğim meseleleri, kemik parçaları üzerine yazardım."

İmâm-ı Şâfiî, Mekke'deki bu ilk tahsilinden sonra Arapçanın inceliklerini ve edebiyatını öğrenmek için, çölde yaşayan Huzeyl kabîlesinin arasına gitti. Orada da bilgisini ilerletip, ok atmayı öğrendi. Bu hususta da şöyle demiştir: "Ben Mekke'den çıktım. Çölde Huzeyl kabîlesinin yaşayışını ve dilini öğrendim. Bu kabîle, Arapların dil bakımından en fasîhi idi. Onlarla birlikte gezdim, dolaştım, ok atmayı öğrendim. Mekke'ye döndüğüm zaman, bir çok rivâyet ve edebiyat bilgilerine sâhip olmuştum."

İmâm-ı Şafiî daha on yaşında iken, o zamanın en meşhûr âlimi İmâm-ıMâlik'in **Muvattâ** adlı hadîs kitabını, dokuz gecede ezberlemiştir. Gençliğinin ilk yıllarında kendini tamamen ilme verip, Mekke'deki Süfyân bin Uyeyne, Müslim bin Hâlid ez-Zencî gibi fakîh ve muhaddislerden ilim tahsil etti. Hadîs, fıkıh, lügat ve edebiyatta çok yükseldi.Mekkeli gençler arasında, ilimde parmakla gösterilen bir dereceye ulaştı.

Şâfiî'nin tahsil hayâtındaki en önemli safha İmâm-ı Mâlik'e talebe olmasıyla başlamıştır. Mekke'denMedîne'ye gidip, İmâm-ı Malik'den ders almasını şöyle anlatmıştır: "İlk zamanlar Mekke'de, Müslim bin Hâlid'den fıkıh öğrendim. O sırada Medîne'de bulunan Mâlik bin Enes'in büyüklüğünü ve müslümanların imâmı olduğunu işittim. Kalbime geldi ki onun yanına gideyim, talebesi olayım. Sonra onun meşhûr eseri olan **Muvattâ'**nın bir nüshasını, Mekke'de birinden tekrar geri vermek üzere alıp ezberledim. Mekke vâlisine gidip, birini Medîne vâlisine birisini de Mâlik bin Enes'e vermek üzere iki mektup alıp Medîne'ye gittim. Medîne'ye varınca,Medîne vâlisine gidip ona âit olan mektubu verdim ve Medîne vâlisi ile birlikte İmâm-ıMâlik'in yanına gittik. İmâm-ı Mâlik dışarı çıktı. Uzun boylu ve gâyet heybetli bir görünüşü vardı. Medîne vâlisi, Mekke vâlisinin gönderdiği mektubu İmâm'a takdim etti. Mektupta; "Muhammed bin İdrîs, annesi tarafından şerefli bir kimsedir. Ve hali şöyle şöyledir..." diye yazılı olan kısmı okuyunca;"Sübhânallah! Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem ilmi şöyle mi oldu ki, mektup ile yazılıp, sorulup, talep olunur." dedi. Ben de durumumu ve ilim öğrenmek istediğimi anlattım. Sözlerimi dinledikten sonra bana baktı. Adın nedir, dedi.Muhammed'dir dedim. Ey Muhammed! İleride büyük bir şânın olacak, Allahü teâlâ senin kalbine bir nur vermiştir. Onu mâsiyyetle söndürme! Yarın birisi ile gel, sana **Muvattâ'**yı okusun buyurdu. Ben de; "Onu ezberledim, ezberden okurum" dedim. Ertesi gün İmâm-ı Mâlik'e gelip okumağa başladım. Her ne zaman, İmâmı üzme korkusundan okumağı bırakmak istesem, benim güzel okumam onu hayretler içerisinde bırakır, ey genç daha oku derdi. Kısa zamanda **Muvattâ'**yı bitirdim."

İmâm-ı Şâfiî, İmâm-ı Mâlik'in yanına geldiği zaman, yirmi yaşlarında bulunuyordu. İmâm-ı Mâlik onu himâyesine alıp, dokuz yıl müddetle ilim öğretti. İlimde yüksek bir dereceye ulaşan Şâfiî hazretleri, Mekke'ye dönünce, oraya gelen Yemen vâlisi, onu Yemen'e götürüp kâdılık vazifesi verdi. Beş yıl kadar bu görevi yaptıktan sonra, Bağdat'a giderek, ilmini ilerletmek için, İmâm-ı A'zamın talebesi İmâm-ı Muhammed'den ders almaya başladı. İmâm-ı Muhammed onu kendi himâyesine alıp, yazmış olduğu kitaplarını okutmak sûretiyle, Irak'ta tedvîn edilen fıkıh ilmini ve Irak'ta meşhûr olan rivâyetleri öğretti. İmâm-ı Muhammed ayrıca İmâm-ı Şâfiî'nin annesi ile evlenerek onun üvey babası oldu. İmâm-ı Şâfiî onun ilminden ve kitablarından çok istifâde etmiştir. Şafiî hazretleri bu hususta şöyle

demiştir: "İlimde ve diğer dünyâ işlerinde, İmâm-ı Muhammed kadar bana kimse faydalı olmamıştır." Ebû Ubeyd şöyle demiştir: Şâfiî'den duydum, buyurdu ki: "İmâm-ı Muhammed'den öğrendiğim meselelerle ve ilimle, bir deve yükü kitap yazdım. Eğer o olmasaydı ilim kapısının eşiğinde kalmıştım. Bütün insanlar ilimde, Irak âlimlerinin, Irak âlimleri de Kûfe âlimlerinin çocuklarıdır. Onlar da Ebû Hanîfe'nin çocuklarıdır." Yâni bir babanın çocukları için lâzım olan nafakayı kazanıp, çocuklarını beslemesi gibi, Ebû Hanîfe de kendinden sonrakileri böylece ilimle beslemiş ve doyurmuştur. Şâfiî ayrıca Selim-i Râî'nin sohbetine kavuşup, vilâyet (evliyâlık) makamlarına da kavuştu.

İmâm-ı Şâfiî, Bağdat'taİmâm-ı Muhammed'den aldığı dersleri tamamlayıp, Mekke'ye döndü. Burada bir müddet inceleme ve araştırmalar yapıp, ayrıca talebelere ders verdi. Bilhassa hac mevsiminde çeşitli İslâm beldelerinden gelen ilim adamları ondan ilim öğrenirlerdi. Mekke'deki bu ikâmeti dokuz yıl kadar sürdü. Sonra tekrar Bağdat'a gitti. Bu sırada Bağdat, İslâm âleminin önemli bir ilim merkezi idi. Burada bulunan âlimler, Şâfiî'ye hürmet göstermiş ve ilim talebeleri onun etrafında toplanmıştır. Bağdat âlimleri dahi ondan ders almışlardır. Daha önceMekke'de Şâfiî ile görüşen ve ondan hadîs dinleyen Ahmed bin Hanbel talebe olmuş, onun üstünlüğüne hayran kalmıştır. Yine Şâfiî ile emsâl olan İshâk bin Râheveyh ve başkaları ondan ilim tahsil etmiştir. Herkes onun dersine koşuyor ve verdiği fetvâlara hayran kalıyordu. Ders ve fetvâ vermekte uyguladığı usûl, geniş olarak açıkladığı istinbat (kaynaklardan hüküm çıkarma) usûlü olan, usûl-i fıkıh ilmi idi. O buna göre açıklamalarda bulunuyordu. Güzel ve açık konuşması, ifâde ve izah tarzı, münâzara kuvveti ve tesir bakımından çok güçlüydü. Şafiî hazretleri Bağdat'ta bulunduğu sırada **El-Kitâb-ül-Bağdâdiyye** adını verdiği eserini yazdı. Şâfiî'nin üstün şahsiyetine ve yüksek ilmine hayranlık duyarak, ondan ders alıp ilim öğrenen talebelerinden bir kısmı şunlardır: Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râheveyh, ez-Za'ferânî, Ebû Sevr İbrâhim bin Hâlid, Ebû İbrâhim Müzenî, Rebî' bin Süleymân-ı Murâdî. Daha sonraki asırlarda, Şâfiî mezhebinde yetişmiş âlimlerden meşhûr olanlardan bâzıları da şunlardır: Hadîs âlimlerinden İmâm-ı Nesâî, kelâm (akâid) âlimlerinden Ebü'l-Hasan-ı Eş'arî, İmâm-ı Mâverdî, İmâm-ı Nevevî, İmâm-ül-Haremeyn Abdülmelik bin Abdullah, İmâm-ı Gazâlî, İbn-i Hâcer-i Mekkî, Kaffâl-ı Kebîr, İbn-i Subkî, İmâm-ı Suyûtî vb.

Şâfiî hazretleri ilim, zühd, mârifet, zekâ, hâfıza ve neseb bakımlarından zamânındaki âlimlerin en üstünü idi. On üç yaşında iken, Harem-i şerîfde; "Bana istediğinizi sorunuz?" derdi. On beş yaşında iken fetvâ verirdi. Zamânının en büyük âlimi olan ve üç yüz bin hadîs-i şerîfi ezbere bilen İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, ondan ders almağa gelirdi. Çok kimse, İmâm-ı Ahmed'e; "Böyle büyük bir âlim iken, kendi çocuğun gibi bir genç karşısında nasıl oturuyorsun?" dediklerinde; "Bizim ezberlediklerimizin mânâlarını o biliyor. Eğer onu görmeseydim, ilmin kapısında kalacaktım. O, dünyâyı aydınlatan bir güneştir, ruhlara gıdâdır." derdi. Bir kere de; "Fıkıh kapısı kapanmıştı. Allahü teâlâ, bu kapıyı, kullarına İmâm-ı Şafiî ile tekrar açtı." dedi. Bir kerre de; "İslâmiyete, şimdi Şâfiî'den daha çok hizmet eden birini bilmiyorum." dedi. İmâm-ı Ahmed, yine buyurdu ki: **"Allahü teâlâ her yüzyılda bir âlim yaratır, benim dînimi, herkese onun ile öğretir."** hadîs-i şerîfinde bildirilen âlim, İmâm-ı Şâfiî'dir. Hadîs-i şerîfte; **"Kureyş'e sövmeyiniz. Zîrâ Kureyşli bir âlim, yeryüzünü ilimle doldurur."** buyuruldu. İslâm âlimleri bu hadîs-i şerîf, İmâm-ı Şâfiî'nin geleceğini bildirmiştir, demişlerdir.

Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının İmâm-ı Şâfiî'ye çok duâ ettiğini görerek sebebini sorunca; "Oğlum, İmâm-ı Şâfiî'nin insanlar arasındaki yeri, gökteki güneş gibidir. O, ruhların şifâsıdır." demiştir.

Süfyân-ı Sevrî şöyle demiştir: "İmâm-ı Şâfiî'nin aklı, zamanındaki insanların yarısının akılları toplamından fazladır." Abdullah-i Ensârî buyurdu ki: "İmâm-ı Şâfiî'yi çok severim. Çünkü evliyâlıkta hangi makâma baksam, onu herkesin önünde görüyorum."

Az yer, az uyurdu. "On altı senedir, doyasıya yemek yemedim." buyurdu. Sebebi sorulunca "Çok yemek bedene ağırlık verir, kalbi zayıflatır, anlayışı, idrâki azaltır, çok uyku getirir ve böylece insanı ibâdetten alıkor. Kulluğun başı az yemektir." buyurmuştu.

Şâfiî hazretleri hikmetli sözleri ve gönül alıcı nasîhatleriyle insanların kurtuluşlarına vesîle oldu.

Biri İmâm-ı Şâfiî'den nasîhat isteyince buyurdu ki: "Senden daha çok malı ve parası olan kimseyi kıskanma. O malına ve parasına hasretle ölür. İbâdeti ve tâatı çok olan kimselere gıpta et. Yaşayanlar da sonunda ölecekleri için, onların dünyâlıklarına özenmeye değmez."

Hiçbir kimse yoktur ki, dostu ve düşmanı olmasın. Mâdem ki böyledir, o halde Allahü teâlâya itâat edenlerle berâber bulun, onları sev.

İlim, ezber edilen şey değil, ezber edilen şeyden temin edilen faydadır.

Resûlullah'ın ve Eshâbının yolunda olmayanı havada uçar görsem, yine doğruluğunu kabûl etmem.

Herkese akıllı denmez. Akıllı kimse, kendisini her türlü kötülükten koruyandır.

Dünyâda zâhit ol, dünyâ malına bağlanma! Âhireti isteyici ol, onun için çalış! Her işinde Allahü teâlâyı hatırla. Böyle yaparsan, kurtulmuşlardan olursun. Ruhsat ve teviller ile uğraşan âlimlerden fayda gelmez."

Kendisini sevenlerden bir cemâate şöyle buyurdu:

"Kalbine ilâhî bir nûr penceresinin açılmasını isteyen şu dört şeyi yapsın:

1) Günün belli bir vaktinde yalnız kalsın ve huzûra dalsın.

2) Mîdesini pek fazla doldurmasın.

3) Sefih kimselerle düşüp kalkmağı bıraksın, kötü kimselerle düşüp kalkmasın.

4) İlimleriyle yalnız dünyâlık arzu eden kimselere yaklaşmasın."

"Hiç bir vakit yoktur ki, ilim mütâlaası, hüzün ve kederi yok etmesin. İlmî mütâlaa, kalbin en ince ve en gizli noktalarını harekete geçirir, insanda yüce duygular uyandırır."

"Sâdık dost, arkadaşının hüzün ve sevinçte ortağı olandır."

"İki kişinin, darıldıktan sonra birbirinin ayıplarını ortaya çıkarması, münâfıklık alâmetidir."

"Haksız sözleri tasdik eden, dalkavuk ve iki yüzlüdür."

"Sâdık dost, arkadaşının ayıplarını görünce ihtar eder, ifşâ etmez."

"İbret almak istersen, hatâ sâhibi kişilerin âkıbetlerine bak da kalbini topla."

"Kendisine faydası olmayanın, başkasına da faydası yoktur."

"Dünyâ sevgisi ileAllah sevgisini bir arada toplarım iddiâsında bulunmak, yalandır."

"Âlimlerin güzelliği, nefslerini ıslah etmeleridir. İlmin süsü, şüpheli şeylerden sakınmak, yumuşak olup, sertlik göstermemektir."

İnsanları tamamen râzı ve memnun etmek çok zordur. Bir kimsenin, bütün insanları kendinden hoşnut etmesi mümkün değildir. Bunun için kul, dâimâ Rabbini râzı etmeye bakmalı, ihlâs sâhibi olmalıdır.

İlmi, kibirlenmek, kendini büyük görmek için isteyenlerden hiçbiri felâh bulmuş değildir. Ama ilmi tevâzu için, âlimlere ve insanlara hizmet için isteyen, elbette felâh bulur, kurtulur."

İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, **Sahîh-i Müslim'**de, **Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn-i Mâce** ve **Sahîh-i Buhârî'**nin

ta'likâtında yer almıştır. Kendisinden hadîs-i şerîf işitip rivâyet ettiği zâtlar; Müslim bin Hâlid ez-Zencir, Mâlik bin Esed, İbrâhim bin Sa'd, Saîd bin Sâlim, Abdülvehhâb es-Sakafî, İbn-i Aliyye, İbn-i Uyeyne ve diğer hadîs âlimleridir. İmâm-ı Şâfiî'den de Ahmed bin Hanbel, Süleymân bin Dâvûd el-Hâşimî, Ebû Bekir Abdullah bin Zübeyr el-Hâmidî, İbrâhim bin Münzir, Ebû Sevr İbrâhim bin Hâlid, Ebû Yâkûb Yûsuf bin Yahyâ ve diğer birçok zât hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Şâfiî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şudur:

"Kendisine yumuşaklık verilen kimseye, dünyâ ve âhiret iyilikleri verilmiştir. Yumuşaklıktan mahrûm olan kimse, dünyâ ve âhiret iyiliklerinden mahrûm olur."

İmâm-ı Şâfiî hazretleri ikinci defâ Bağdat'a gidişinden sonra, Bağdat'taki siyâsî ve fikrî kargaşalıklar sebebiyle Mısır'a gidip, ömrünün sonuna kadar orada kalmıştır. İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı Mâlik'in ve İmâm-ı A'zamın talebesi İmâm-ı Muhammed'in derslerine devam ederek, İmâm-ı A'zamın ve İmâm-ı Mâlik'in ictihad yollarını öğrenip, bu iki yolu birleştirdi ve ayrı bir ictihad yolu kurdu. Kendisi çok beliğ, edîb olduğundan, âyet-i kerîmelerin ve hadîs-i şerîflerin ifâde tarzına bakıp, kuvvetli bulduğu tarafa göre hüküm verirdi. İki tarafta da kendi usûlüne göre kuvvet bulamazsa, o zaman kıyas yolu ile ictihad ederdi. Böylece müslümanların ibâdetlerinde ve işlerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun kendi usûlüne göre şer'î delillerden çıkardığı hükümlere, yâni gösterdiği bu yola "Şâfiî Mezhebi" denildi. Ehl-i sünnet îtikâdında olan müslümanlardan, amellerini yâni ibâdet ve işlerini, bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Şâfiî" denir.

Şâfiî mezhebinin reisi olan İmâm-ı Şâfiî, usûl-i fıkıh ilmindeki meseleleri ilk defâ tasnif edip, kitaba yazan kimsedir. Bu ilimdeki eserinin adı **Er-Risâle fil- Usûl'**dür.

Şâfiî mezhebi, Hanefî mezhebinden sonra en çok yayılan bir mezhebdir. Mısır, Mekke, Medîne'de, Endonezya'da, Aden'de, Filistin'de, Âzerbaycan'da ve Semerkant'ta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ve diğer yerlerde yayılmıştır.

İmâm-ı Şâfiî'nin simâsı, gâyet güzel ve sevimli idi. Üstün bir zekâya ve kâbiliyete sâhipti. Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem sünnetine son derece riâyet ederdi. İlmi, tevâzusu, heybet ve vekarı ile kalblere tesir ederdi. Kur'ân-ı kerîm okurken dinleyenler kendinden geçerdi.

Orta halli giyinirdi. Heybetli bir görünüşü vardı. O bakarken, yanındakiler su dahi içemezlerdi. Yüzüğünde, (el-bereketü fîl-kanâ'ati= Bereket, kanâat etmektedir) yazılı idi.

Bir kere ders verirken, ders esnasında on defâ ayağa kalktı. Sebebini sorduklarında, buyurdu ki: "Seyyidlerden bir çocuk, kapının önünde oynuyor. Kapının önüne gelip, kendisini gördüğüm zaman, ona hürmeten ayağa kalkıyorum. Resûlullah'ın torunu ayakta dururken oturmak revâ değildir."

Talebelerinden biri anlatır: Bir bayram günü İmâm-ı Şâfiî hazretleri ile berâber mescidden çıktık. Bir mesele hakkında sohbet ediyorlardı. Evlerinin kapısına gelince, bir hizmetçi kendisine bir kese altın getirip, efendisinin selâmı olduğunu ve bunu kabûl buyurmasını ricâ etti. İmâm-ı Şâfiî hazretleri keseyi kabûl etti. Biraz sonra biri gelip, "Hanımım bir çocuk doğurdu. Yanımda hiç param yok. Sizden Allah rızâsı için biraz para istiyorum." dedi. İmâm-ı Şafiî hazretleri keseyi hiç açmadan, olduğu gibi o şahsa verdi. Halbuki biliyordum ki, kendisinin de hiç parası yoktu.

İmâm-ı Şâfiî hazretleri Yemen'e bir sefer yapmıştı. Dönüşünde on bin dirhemle gelip, çadırını Mekke'nin dışına kurdurarak, ziyâretçilerini orada kabûl etti. Halk topluluklar hâlinde İmâm-ı Şâfiî'ye gelerek müşkillerini hallediyordu. Ziyâretçiler arasında bulunan fakirlere de para dağıtıyordu. Böylece, Yemen'den getirdiği on bin dirhemin hepsini fakirlere dağıttı ve ondan sonra da; "Oh şimdi rahatladım" buyurdu.

Mısır'ın ileri gelenlerinden birinin hanımı, bir münâkaşada kocasına; "Ey Cehennemlik!"

dedi.Bu cevap karşısında bu şahıs, hanımına; "Ben Cehennemliksem, seni boşadım." dedi, fakat hanımını da çok seviyordu. Âlimleri toplayıp bu meseleyi sordu. Kimse cevap veremedi. "Senin Cehennemlik olup olmadığını Allah bilir." dediler. Âlimler arasından henüz daha genç yaşta olan İmâm-ı Şâfiî kalkıp; "Ben senin meseleni çözerim." dedi. Oradakiler şaşırdılar. Bu kadar âlimin cevap veremediğine, nasıl cevap verecek diye merak ettiler.

İmâm-ı Şâfiî dedi ki: "Önce sen benim sorularıma cevap ver!" Ve devâm etti: "Bir günah işleyeceğin vakit, Allah korkusundan bu günahı terk ettiğin oldu mu?" dedi. "Allahü teâlâya yemîn ederim ki çok oldu." "Bu hâlinle Cennetlik olduğun anlaşılmaktadır." buyurdu.

Orada bulunan âlimler, hangi delîl ile bu hükmü verdiğini sordular:

"Kur'ân-ı kerîmde; **"Bir kimse Allah korkusundan nefsini günahlardan men ederse, onun yeri elbette Cennet'tir."** buyurulmaktadır. Hükmümü bu âyet-i kerîmeye göre verdim." buyurdu. Oradakiler susup kaldılar.

Talebeleriyle ve sevenleriyle olan çeşitli sohbetleri sırasında buyurdu ki:

Dünyâ işlerinde bir darlığa ve sıkıntıya düşen kimse, ibâdete yönelmelidir.

Gururlanıp böbürlenmek, âdi ve bayağı kimselerin vasfıdır.

Hizmet edene, hizmet edilir.

Dostlar ile yapılan sohbetten sevimli bir hareket yoktur. Dostların ayrılığı kadar da gam ve keder veren şey yoktur.

İlmi sevmeyende hayır yoktur. Böyle kimselerle dostluk ve bağlılığını kes. Çünkü, ilim kalblerin hayâtı, gözlerin aydınlığıdır.

Sâdık dost ve hâlis kimyâ

Az bulunur, hiç arama!

Bütün düşmanlıkların aslı, kötü kimseler ile dostluk etmek ve onlara iyilik yapmaktır.

İlim öğrenmek, nâfile ibâdetten üstündür.

Kendini bilmeyene ilim öğreten, ilmin hakkını zâyi etmiş olur. Lâyık olandan ilmi esirgeyen de, zulmetmiş olur.

Resûlullah'tan sallallahü aleyhi ve sellem sonra insanların en üstünü hazret-i Ebû Bekir, sonra hazret-i Ömer, sonra hazret-i Osman, sonra hazret-i Ali'dir. (r.anhüm)"

İlim öğrenmek için üç şart vardır: Hocanın mehâretli, talebenin zekî olması ve uzun zaman.

İlim iki kısımdır; birincisi ilm-i edyân (naklî ilimler), din bilgileri. İkincisi ilm-i ebdân (aklî ilimler), fen bilgileridir.

Kimin düşüncesi, arzusu, maksadı yemek içmek (dünyâ) ise; kıymeti, barsaklarından çıkardığı kazûrat kadardır.

Dünyâda en huzursuz kimse, kalbinde hased ve kin taşıyanlardır.

Başkalarını senin yanında çekiştiren, senin bulunmadığın yerde de seni çekiştirir.

Kanâatkâr olmak, rahatlığa kavuşturur.

Sırrını saklamasını bilen, işinin hâkimidir.

İmâm-ı Şâfiî şöyle anlatmıştır: Bir gece rüyâmda Peygamber efendimizi görmekle şereflendim. Bana buyurdu ki; "Sen kimdensin?" Cevâbımda, "Ben senin kabîlendenim." dedim. Bana yaklaş buyurdular. Yanına gittim. Mübârek ağzının suyunu dilime, ağzıma ve dudaklarıma sürüp; "Hadi, Allahü teâlâ sana bereket versin." buyurdular.

Kendisi anlatır: Çocukluk zamanında,Mekke'de rüyâmda Peygamber efendimizi gördüm. Tam bir heybetle Mescid-i harâmda insanlara imâmlık yapıyorlardı. Namaz bitince yanlarına gidip, bana da ilim öğretiniz, dedim. Bunun üzerine kaftanının altından bir terâzi çıkarıp: Bu senin içindir, buyurup bana hediye ettiler. Bu rüyâmı tâbir ettirdim. Dediler ki: "Sen, ilimde imâm olursun ve sünnet üzere olursun. Terâzi ise, hakîkat-ı Muhammediyyeye kavuşacağına alâmettir."

"Bir gün rüyâmda, hazret-i Ali efendimizi gördüm. Parmağından yüzüğünü çıkardı, parmağıma taktı. Bu hareketi, kendi ilminin ve Resûlullah'ın ilminin bana geçmesi alâmeti idi."

İmâm-ı Şâfiî hazretleri, dîn-i İslâma hizmet uğrunda tükettiği hayâtının son anlarını, Kur'ân-ı kerîmi dinleyerek geçirmiştir. Ömrünün sonuna kadar her gün bir hatim olmak üzere, ayda otuz hatim okurdu. Ramazân-ı şerîfte ise gece ve gündüz birer hatim olmak üzere, altmış hatim okurdu. 820 (H.204) senesinde Mısır'da bir Cumâ gecesi vefâtının yaklaştığı sırada tâkatsız düşmüştü. Önceki gibi okuyacak durumda değildi. Fakat okuyan birinden dinlemek arzu ediyordu. O bu hâlde iken, talebesi Ebû Mûsâ Yûnus bin Abdüla'lâ yanına girmişti. Ona; "Ey Ebû Mûsâ bana Kur'ân-ı kerîmden Âl-i İmrân sûresinin yüz yirminci âyet-i kerîmesinden sonraki âyetleri yavaş yavaş oku!" dedi. O da okumaya başladı. İmâm-ı Şâfiî, okunan âyet-i kerîmelerin mânâlarına dalmış, derin bir huşû içinde dinliyordu. Son nefeslerini vermek üzere iken, hâlini sordular. "Dünyâdan göçüyorum. Artık ondan ayrılıyorum. Ümit şerbetini içiyorum. Kerîm olan Rabbime gidiyorum." buyurdu. Vefâtı İslâm âlemi için büyük bir kayıp oldu. Duyulduğu her yerde, derin üzüntü ve gözyaşları ile karşılandı. Kabri kazılırken etrafa misk kokusu yayıldı. Orada bulunanlar bu kokunun tesirinde kalıp, kendilerinden geçtiler. Kahire'de el-Mukattam Dağının eteğinde Kurâfe Kabristanına defnedildi. Daha sonra kabri üzerine bir türbe yapılmıştır. Türbesi üzerindeki şimdiki muhteşem kubbe, Eyyûbî sultanlarından el-Melik el-Kâim tarafından; 1211 yılında yapılmıştır. Selahaddîn Eyyûbî tarafından da, türbesinin yanına büyük bir medrese yaptırılmıştır.

Şâfiî hazretlerinin yazmış olduğu kıymetli eserler şunlardır:

1) Ahkâm'ül-Kur'ân. Matbûdur. **2) İhtilâf-ül-Hadîs, 3) Müsned-üş-Şâfiî.** Matbûdur. **4) Risâle fi'l-Usûl:** Usûl-i fıkha dâirdir. Usûl-i fıkhın kitap hâlinde yazıldığı ilk eserdir. Matbûdur. **5) El-Mevâris, 6) El-Ümm:** Fıkıh ilmine dâir olup, İmâm-ı Şâfiî'nin ictihad ederek bildirdiği meseleleri içine alan bir eserdir. Yedi cild hâlinde basılmıştır. **7) Kitâb'üs-Sünen ve'l-Müsned:** Hadîs ilmine dâirdir. **8) El-Emâli El-Kübrâ, 9)El-İmlâ'es-Sagîr, 10) Edeb'ül-Kâdî, 11) Fedâil-i Kureyş, 12) El-Eşribe, 13) Es-Sebkû ve'r-Remyü, 14) İsbât-ün-Nübüvve ve Redd-i ale'l-Berâhime, 15) Dîvân.**

GİT ARKADAŞINI GETİR

Bir gün İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin annesine iki kişi gelip, bir bohça verdiler. Daha sonra biri gelip bohçayı istedi. Gelene bohçayı verdi. Biraz sonra diğeri gelip, bohçayı istedi. Bohçanın arkadaşına verildiğini söyleyince; "Biz ikimiz beraber gelmeyince bohçayı vermeyin demiştik. Bohçayı niçin verdiniz?" dedi.

Annesi üzüldü. Bu sırada İmâm-ı Şâfiî geldi. Annesinin üzüntülü olduğunu görünce sebebini sordu. Annesi olanları anlattı. Bunun üzerine annesine;

"Sen üzülme, ben şimdi bohçayı isteyenle konuşurum." dedi. Bohçayı isteyen şahsın yanına gelip dedi ki: "Sizin bohçanız olduğu yerde durmaktadır. Git arkadaşını getir." Adam aldığı cevap karşısında şaşırıp, geri dönüp gitti. Bir daha da gelmedi.

İYİ Kİ BURAYA GELMEDİ!

Hârun Reşîd, her sene Bizans İmparatorundan vergi olarak çok para ve mal alırdı. Bir sene imparator, âlimlerle münazara etmek için ruhbanlar gönderdi; "Eğer bizi yenerlerse onlara vergilerimizi vermeye devam edeceğiz. Yok biz yenersek vermeyiz." dedi.

Dört yüz hıristiyan geldi.Halîfe, bütün âlimlerin Dicle kenarında toplanmasını emretti. İmâm-ı Şâfiî'yi çağırarak, hıristiyan ruhbanlara sen cevap ver! dedi. Herkes Dicle kenarında toplandı. İmâm-ı Şâfiî seccâdeyi omuzuna alıp nehre doğru gitti. Seccâdeyi nehre atıp üzerine oturdu ve; "Benimle münâkaşa etmek isteyenler buraya gelsin." dedi.

Bu hâli gören ruhbanların hepsi müslüman oldu. Bizans İmparatoru, adamlarının İmâm-ı Şâfiî'nin elinde müslüman olduğunu öğrenince; "İyi ki, o buraya gelmedi. Yoksa buradakilerin hepsi müslüman olurdu, kendi dinlerini bırakırlardı." dedi.

ABDESTİ TAM AL

Abdullah bin Muhammed Bekrî şöyle anlatmıştır: "İmâm-ı Şâfiî ile Bağdat'ta nehir kenarında oturuyorduk. Bir genç gelip abdest almaya başladı. Fakat abdesti yanlış aldı. İmâm-ı Şâfiî o gence; "Abdesti tam al. Allahü teâlâ sana dünyâ ve âhiret saâdeti versin." buyurdu. Genç tekrar abdest alıp, yanımıza geldi ve bana nasîhat et, öğret deyince, İmâm-ı Şâfiî şöyle buyurdu: "Allahü teâlâyı bilen, necât (kurtuluş) bulur. Dîninde titizlik gösteren, kötülüklerden kurtulur. Nefsini ıslah eden, saâdete kavuşur. Biraz daha ister misin?" dedi. Genç evet deyince, şöyle devâm etti: "Kim şu üç şeyi yaparsa îmânı kâmil olur:

1) Emr-i bil-mârûf yapmak, yâni Allahü teâlânın emirlerini yapmak ve yaymak.

2) Nehy-i anil-münker yapmak, yâni Allahü teâlânın yasaklarını yapmamak ve yapılmaması için uğraşmak.

3) Her işinde Allahü teâlânın dinde bildirdiği hudutlar içinde bulunmak." buyurdu. Sonra, "Biraz daha ister misin?" deyince, genç; "İhsân ediniz efendim." dedi. Şöyle buyurdu: "Dünyâya bağlanıp, ona düşkün olma, âhireti iste. Bütün hâl ve hareketinde Allahü teâlâyı hatırla ki, kurtulanlardan olasın." Bu nasîhatleri dinleyen genç, son derece memnun olup, benim yanıma yaklaşarak, bu zât kimdir, dedi. Ben de İmâm-ı Şâfiî olduğunu söyleyip tanıttım. Bunun üzerine genç; bugün ne bahtiyârım ki, böyle büyük zâtı görüp, nasîhatını dinledim." dedi."

1) Menâkıb-ı İmâm-ı Şâfiî (Beyhekî)

2) Hilyetü'l-Evliyâ; c.9, s.63

3) Tabakâtü'ş Şâfiiyye; c.1, s.2, 3

4) Tehzîbü't-Tehzîb; c.9, s.25

5) Tezkiretü'l-Huffâz; c.1, s.361, 369

6) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.1, s.97

7) Şezerâtü'z-Zeheb; c.2, s.9

8) Tabakâtü'l-Kübrâ; c.1, s.50

9) Kâmûsü'l-A'lâm; c.4, s.2820

10) Tezkiretü'l-Evliyâ; s.133

11) Miftâhü's-Seâde; c.2, s.221

12) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1147

13) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.393

14) İslâm Ahlâkı; (13. Baskı) s.57

15) Menâkıb-ı İmâm-ıŞâfiî (Râzî)

16) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.23

17) Fâideli Bilgiler; (6. Baskı) s.14,40,44, 48,140,152

18) Ravdü'l-Fâik; s.164

ŞÂH ABDÜRRAHİM DEHLEVÎ;

Hindistan velîlerinden. 1719 (H.1131) senesinde vefât etmiştir. Meşhûr hadîs âlimi Şâh Veliyyullah Dehlevî hazretlerinin babasıdır.

Şöyle anlatmıştır: "Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî hazretlerinin kabrini ziyârete giderdim. Bir gün ziyâretim sırasında acabâ benim ziyâretim ona mâlum olur mu diye düşündüm. O sırada kabirden bir ses işittim. Şu mânâda bir şiir okuyordu: "Beni de kendin gibi diri bil. Sen bedeninle, ben de rûhumla geldim."

Oğlu Şâh Veliyyullah Dehlevî'ye şöyle anlatmıştır: "Peygamber efendimizin; **"Ben daha melihim. Kardeşim Yûsuf** (aleyhisselâm) **daha sabihdir."** buyurduğunu işittim. Bunu duyunca, hayret ettim. Çünkü melâhet daha çok âşıkları mest eder. Yûsuf aleyhisselâmı gören kadınlar parmaklarını kestiler. Resûlullah'ı görenlerde böyle bir hal görülmedi, diye düşündüm. Peygamber efendimizi rüyâda gördüm. Bu husûsu sordum. Buyurdu ki: "Benim güzelliğim insanların gözlerine örtülüdür. Eğer açık olsaydı, insanlar Yûsuf'u (aleyhisselâm) görünce yaptıklarından daha çoğunu yaparlardı."

Yine şöyle anlatmıştır: "Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî hazretlerinin kabrini ziyârete gitmiştim. Kabrine giderken ayakkabılarım çamura batıp kirlenmişti. Bu sebeple biraz uzakta durdum. Rûhâniyeti görünüp; "Biraz daha yakın gel!" buyurdu. Birkaç adım yaklaştım. O sırada, dört meleğin semâdan bir tahtı, kabrin yanına indirdiklerini gördüm. Tahtın üzerinde Hâce Nakşibend hazretleri vardı. Aralarında bir şeyler konuştular. Sonra melekler o tahtı semâya kaldırıp götürdüler..."

1) El-Besâir (1991-İstanbul Baskısı); s.16, 121, 161

2) El-Kavl-il-Celî; s.6

3) Enfâs-ı Erbea; s.43

ŞÂH EBÜ'L-MEÂLÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Seyyid olup Kâdiriyye yolunda kemâle ermiştir. 1514 (H.920) senesinde doğdu. 1615 (H.1024) senesinde vefât etti. Kabri, Hindistan'da Lahor şehrindedir. Tasavvufta Şeyh Dâvûd-i Cühenî'nin sohbetlerinde kemâle erdi.

Sevenlerinden biri şöyle anlatmıştır: Bir gün Şâh Ebü'l-Meâlî hazretlerinin huzûrunda oturup sohbetini dinliyorduk. O sırada birisi ona bir tesbih hediye etti. İçimden; "Eğer kerâmet ehli bir zât ise bu tesbihi bana verir diye düşündüm." Huzûrundan gitmek üzere izin isteyip çıkacağımız sırada tesbihi bana verdi ve; "Her ne zaman tesbihi eline alırsan yüz defâ salevât oku." buyurdu.

Ahmed Nîmetullah şöyle anlatmıştır: "Bir gün hatırımdan şöyle geçti. Ben Abdülkâdir Geylânî hazretlerine tam bir îtimâdla bağlıyım. Acabâ o hazret benden haberdâr mı, diye düşündüm. O gece rüyâmda bir işimde âciz kalmıştım. Başım da açıktı. O sırada Abdülkâdir Geylânî hazretleri gözüküp; "Molla Nîmetullah! Biz böyle yerlerde sizden haberdârız!" buyurdu ve bana beyaz bir sarık verdi. Sabahleyin Şâh Ebü'l-Meâlî beni huzûruna çağırttı. Varınca bana beyaz bir sarık verdi ve; "Bu o sarıktır." buyurdu."

El-Tuhfet-ül-Kâdiriyye adlı eseri, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin kerâmetlerini ve hallerini anlatır.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; s.195

ŞÂH-I A'LÂ;

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdüsselâm olup, Bürhân-ı atkıyâ Şeyh Nizâm Osmânî Çeştî Pâni-pütî hazretlerinin oğludur. Hayâ ve ilim menbaı olan hazret-i Osman'ın temiz neslindendir.

Şeyh Abdüsselâm, on altıncı asrın ilk senelerinde doğdu. Doğum tarihi kat'î olarak bilinmemektedir. 1623 (H.1033) senesindeRebîulevvel ayının yirmi beşinci günü, yüz yirmi beş yaşını geçmiş olarak vefât etti.Hânekâhının bahçesinde medfûndur. Vefâtına yakın dişleri yeniden çıkmış, beyaz olan saçı-sakalı siyahlaşmış, birkaç sene sonra tekrar beyazlamıştı.

Tasavvuf yolunda yüksek babasının huzur ve sohbetlerinde bulunmakla ilerleyen Şeyh Abdüsselâm, ayrıca âlim ve velîlerin kutbu olanŞâh Nizâm Nârnûlî'den de hilâfet aldı.Yüksek babasından aldığı hilâfetten ayrı olarak, hocasından aldığı hilâfet silsilesi şöyledir: Şâh-ı A'lâ hilâfeti Umdet-ül evliyâ Şah Nizâm Nârnûlî'den, o Alâ-i Tâc Nâgûrî'den, o Hâce İsmâil bin Hasan'dan, o Hâce Hasan Sermest'den, o Hâce Sâlâr'dan, o Hâce İhtiyâruddîn Ömer'den, o Hâce Muhammed Sâvî'den, o Kutb-i Rabbânî Hâce Nasîreddîn'den, o Sultan-ül Meşâyih HâceNizâmüddîn-i Evliyâ'dan, o da Ferîdüddîn Genc-i Şeker'den hilâfet almıştır.

Kendisi anlatır: Hakîkî büyüklere, Allah adamlarına kavuşmak için çok çalıştım. Çok gayret ettim. Bu esnâda gönülleri çeken âlim ve evliyânın kutbu Şeyh Nizâmeddîn Nârnûlî kendi kıyâfetinde zâhir oldu. Beni benden aldı. Husûsî bir teveccüh eyledi. Beni istediğini işâret etti. Tâkatım kalmadı. Yalın ayak, başı açık dışarı çıktım. Nereye gideceğimi bilemiyordum. Yiyecek ve içecek bir şeyim de yoktu. Birkaç gün sonra o hazretin aşkı beni çekip kendi kendime Nârnûl beldesine gittim. Daha şehre girmemiştim ki, hazret-i Hâce kendi na'lın ve sarığını bir hizmetçinin eliyle bana gönderdi. Yüksek hânekâhına gitmeden, diğer bir hizmetçi geldi. Bana bir kâğıt verip dedi ki: "Hazret-i şeyh, Allahü teâlânın ism-i şerîfini kendi eliyle yazıp, size gönderdi. "Bu ismin zikrine devâm etsin ki, yüksek nîmetlere kavuşsun. Sonra huzûruma gelsin" dedi." Yedi gün mescidde kaldım ve o ismin zikrine devâm ettim. Kalbimde bir derece safâ hâsıl oldu. Emrine uyarak huzûruna gittim. "Elhamdülillah herkesten a'lâ oldun" buyurdu ve İzâhında âciz kalacağım mânevî ihsânlarda bulundu. O günden îtibâren "A'lâ" diye tanındım. Hazret-i şeyhin işâreti ile bu ismi, şecereye ve sicile yazdım. Ondan sonra bir yıl beş ay yedi gün hizmet ve huzûrunda kaldım. Riyâzet ve mücâhedeler yaptım. Nihâyet birgün beni husûsî odasına çağırdı ve; "Bâbâ! On dört hânedandan bana ulaşan nîmetleri sana verdim. Sana izin veriyorum. Memleketine git ve insanlara bu büyüklerin yolunu, İslâmiyetin yüksek bilgilerini anlat. Bugün üçüncü gündür ki, büyük dedeniz Kutb-ı Rabbânî Şeyh Celâleddîn Kebîr-ul-evliyâ devamlı rüyâmda bana buyuruyor ki: "Torunumuzu çabuk gönder. Zîrâ benim yerim, onsuz boş kalmıştır." "Yerin boşluğu"nun mânâsı nedir diye hayret ettim. Sonra hazret-i Şeyh husûsî hırka, hilâfet ve ayrıca baston ve tesbih verdi. Agra'ya geldiğimde, işittim ki, yüksek babam, Bürhân-ül atkıyâ Nizâmüddîn Pâni-pütî vefât etmiş. Anladım ki, boş yer buna işâret idi. Pâni-püt'e geldim. Babamdan kalan pîrânın (büyüklerin) emânetini buldum. Yerine geçip vekîli oldum. Onların arzu ettikleri şekilde hizmete devâm ettim.

Eski günlerimde Şeyh Muhammed Mevdûd'un türbesine benzer bir hücrede beş gün kaldım. Hiçbirşey yemedim, içmedim. Hatırıma geldi ki, gâibden birşey gelmedikçe kendim birşey yemiyeceğim. Dermansız kaldım. Ayağa kalkıp yürüyecek tâkatım kalmadı. Gözlerim kararmaya başladı. Âniden hücrenin dışından bir ses kulağıma geldi. "A'lâ, dışarı gel" diyordu. O sözden kuvvet alıp, zorla dışarı çıktım. Gördüm ki, nûr yüzlü bir zât karşımda duruyordu. Elinde de beyaz bir şey vardı. Yanıma geldi. Elinde bulunan beyaz şeyi parça

parça yapıp, hepsini bana yedirdi. Ekmek gibi bir şeydi. Fakat rengi ve tadı ekmeğe benzemiyordu. O zât birşey söylemeden gitti. Biraz ileride kayboldu. Müşkillerimi ondan sormadığıma üzüldüm. O gece aynı zâtı rüyâda gördüm. Soracaklarımı sordum ve cevaplarını aldım.

Şeyh Abdüsselâm, bir sohbet meclisinde bulunuyordu. Şehrin ve civârın ileri gelenleri de oradaydı. Mirzâ Muhammed Sâkin de onun yakınında oturmuş biriyle konuşuyordu. Bir ara; "Bugün hakîkî bir evliyâ yoktur." dedi. Şeyh Abdüsselâm bunu duydu ve; "Ne dedin?" buyurdu. "Hiç." dedi. "İnkâra lüzûm yok, söylediğini bir daha söyle." buyurdu. Mirzâ ister istemez tekrar söyledi. Şeyh buyurdu ki: "Bu sözden tövbe et! Sakın bundan sonra da kalbinden böyle bir şey geçirme! Zîrâ âlemin ayakta durması evliyâ iledir. Onlar olmazsa, bütün dünyâ altüst olur." Mirzâ; "Şeyh Abdüsselâm doğru söylüyor. Bu fakîr bunu inkâr etmiyorum. Lâkin görünüşe göre, böyle birisi yoktur." dedi. Şeyh Abdüsselâm sükût etti. Mirzâ o anda yere düştü ve yuvarlanmaya başladı. Oradakiler Mirzâ'yı kaldırıp götürdüler. Sabah erken Mirzâ tövbe ve tam bir muhabbet ile Şeyh'in huzûruna geldi ve özür diledi. Şeyh Abdüsselâm, ona şefkatle muâmele etti ve buyurdu ki: "Rahat ol, bundan sonra evliyâ için uygunsuz söz, sakın söyleme! Eğer dalgınlıkla ağzından çıkarsa, istiğfâr et ve evliyâdan yardım iste!"

Şeyh Abdüsselâm, zamânındaki evliyânın yükseklerindendi. Hânekâhı dert ve ihtiyaç sâhiplerinin sığınağı idi. Kapısına gelen muhtaçların işleri görülür, hastalar şifâ, dertliler derman bulurdu.Ahlâk-ı Muhammedî ile ahlâklanmış, ilim, hilm ve hayâ gibi üstün sıfatlarda hazret-i Osman'a benzemişti. Cömertlikte engin bir deniz gibiydi. Tasavvufta Çeştiyye yüksek yoluna mensûbdu.

Nakledilir ki; Şeyh'in hânekâhı için bir kuyu kazılmıştı. Su tuzlu çıktı. İnsanlar şikâyette bulundular. O sırada birisi Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyâr Üşî hazretlerinin dergâhından teberrüken birkaç kuru ekmek getirmişti. Hazret-i Hâce onları parça parça etti ve kuyuya bıraktı. Sonra da buyurdu ki: "Mâdem ki insanlar tatlı su istiyorlar, Allahü teâlâ bu ekmeklerin bereketiyle tuzlu suyu tatlı yapar. Gerçekten su tatlı ve soğuk oldu. Uzun müddet yaz mevsiminde şehrin büyük kısmı o kuyudan su alıp içtiler.

Diğer evliyâ zâtlar gibi Şâh-ı A'lâ'nın da sohbetinde bulunmak için can atanlar, bunun için uzak yerlerden kalkıp gelenler çok olurdu. Gelenlerin çoğu onun velî bir zât olduğunu bilirler, istifâde etmek arzu ve niyetiyle gelirlerdi. Gelenler arasında az da olsa o zâtın büyüklüğünü inkâr etmediği hâlde bir kerâmetine şâhid olmak arzusunda olanlar da bulunurdu.

Yine bir grup kimse onun ziyâretine geliyorlardı. Bunlardan her biri, akıllarından birşey tutup; "Bana şunu ikrâm etsin. Bana da şunu versin" diye kalblerinden geçirdiler. Birbirlerine de söylediler. Fakat bunların tuttukları şeylerin hepsi mevcût olan, bulunan şeylerdi. Gelenler arasında îtikâdı bozuk bir kimse vardı ki, o; "Arkadaşlar, hep olacak şeyler tuttunuz. Ben ise isterim ki, eğer o hakîkaten evliyâ bir zât ise, bana Hindistan'da bulunmayan bir kavun versin. Şimdi mevsimi değildir, yakın muhitte de bulunmaz. Ama bakalım verebilecek mi?" dedi. Arkadaşları, böyle yapmaması için onu ikâz ettiler ise de o hiç aldırmadı.

Nihâyet Şeyhin huzûruna vardılar. Buyurun, oturun denip yer gösterildi. Oturdular. Şâh-ı A'lâ, gelenlerin hepsine niyet ettikleri şeyleri ikrâm etti. Sıra bozuk îtikâdlı kimseye geldiğinde, ona da; "Oğul, sen burada bulunmayan birşey istedin. Ama üzülme az sonra inşâallah o da gelir" buyurdu.

Bu sırada Şâh-ı A'lâ'nın talebelerinden biri, bir iş için uzak bir yere gitmişti ve oradan dönüyordu. Dönerken, vakti geçtiği hâlde hocasına câzip bir hediye olsun diye kavun satın alıp getirmişti. O talebe, hocasının huzûruna girdi ve getirdiği kavunu hocasına arzetti. O da kavunu, bozuk îtikâdlı kimseye verdi. Bir müddet sohbetten sonra gitmek için izin istediler.

O da izin verince ayrıldılar. Dışarı çıktıktan sonra herkes o büyük zâttan hürmet ve medh ile bahsederken, o edebi kıt kimse yine alaylı alaylı konuşmaya başladı. Arkadaşları onu ayıpladılar ve; "Ey kafasız herif! İstigfâr et. Hâline tövbe et. Yoksa rezil ve helâk olursun. Böyle bir kâmil zât için uygun olmayan sözler söyleme..." dediler. O bedbaht, kimseyi dinlemedi ve bozuk sözler sarfetmekte ısrâr etti. Nihâyet bu hâdiseden beş-on gün sonra hastalandı. Gün be gün hastalığı arttı. Hiçbir ilâç fayda vermedi. Sonunda herkese ibret olacak bir şekilde öldü.

Şâh-ı A'lâ'nın torunu ve halîfesi olan Şâh Muhammed şöyle anlatır: "Daha küçüktüm. Dedem ve aynı zamanda hocam olan Şâh-ı A'lâ'nın yanındaydım. Gece yarısını çok geçmişti ki, yüksek dedemin; "Cemâl! İbriğimi getir!" diye seslendiğini duyarak uyandım. Baktım. Beyaz elbiseli, uzun boylu birisinin dedemin huzûrunda bulunduğunu gördüm. Ayakta ve edeble bekliyordu. O tanımadığım kimse su döküp, dedem abdest aldı. O şahıs dedemin işâreti ile ibriği kaldırıp bir kenara koydu. Geri gelip el bağlayarak durdu. Dedem; "Cemâl! Gidebilirsin başka iş yok" buyurdu. O şahıs birkaç adım gitti ve bir anda gözden kayboldu. Ben birden çok korktum. Dedeme, o kimsenin kim olduğunu suâl ettim. "Sus! Sen onun kim olduğunu şimdilik anlayamazsın." buyurdu.Ben edebimden ağzımı açıp tekrar soramadım. Her hâlde evliyânın hizmetine gelen ricâl-i gaybdendir diye düşündüm. Daha sonra anladım ki, o gördüğüm şahıs, dedemin hizmetinde bulunan cinlerden biri imiş."

Şâh-ı A'lâ Şeyh Abdüsselâm'ın, Şeyh Nûr ve Şeyh Mensûr isimlerinde iki oğlu vardı. İkisi de genç olup onların da çocukları vardı. Allahü teâlânın takdîri Şeyh Nûr vefât etti. Bir müddet sonra Şeyh Mensûr da vefât eyledi. Şâh Muhammed isminde altı aylık bir torunu ve başka torunları da vardı. Hepsi kendi sağlığında vefât ettiler. SâdeceŞâh Muhammed kaldı. Şâh-ı A'lâ hiçbirinin vefâtına gözyaşı dökmedi. Allahü teâlânın takdirine râzı oldu. Sabretti. Hepsinin techiz ve tekfinini kendisi yaptı. Şehrin dışında, Mîr Seyyid Ali Müftî'nin yanında bulunan bir yeri kendi âilesine kabristan edindiler. Çocuk ve torunları orada yatmaktadırlar. Kendisi için de orada bir kabir hazırladı ise de, vefâtında dergâhının bahçesinde defnettiler.

Hayatta kalan tek torunu Şâh Muhammed'i bizzat kendisi yetiştirdi. Şâh Muhammed, yüksek dedesinin huzur ve sohbetlerinde bulunmakla, on dört yaşında ilim ve edebde yetişip kemâle ermişti. Daha sonra bu torununun, kendi yerine geçecek halîfesi olduğunu bildirdi ve; "Silsile yoluyla hocalarımdan bana ulaşan her nîmeti, emâneti, oğlum (torunum) Şâh Muhammed'e verdim" buyurdu.

Şâh Muhammed, dedesinin vefâtından sonra yerine geçerek, hizmete başladı veAllahü teâlânın kullarına bu yolun ince bilgilerini anlatmak ve bu yolda ilerlemek husûsunda rehberlik yaptı.

İYİCE ARA

Rivâyet edilir ki: Şâh-ıA'lâ'nın tatlıcılık yapan bir talebesi vardı.Bu talebe biriktirdiği paraları bir kutuya koyup, bir yere sakladı. Daha sonra ihtiyaç hâsıl olunca, paraları almak istedi. Fakat paraları bulamadı. Nihâyet gelip hocasına arzetti. O da; "Geri git. İyice ara inşâallah bulacaksın" buyurdu. "Peki efendim" deyip geri gitti. Tekrar aradı ise de yine bulamadı. Tekrar gelip arzedince, hemen kalktı ve talebesinin elinden tutup, berâberce o talebenin evine doğru gittiler. Eve yaklaştıklarında bastonu ile bir yere işâret edip, oraya bakmasını söyledi. Talebe oraya baktığında kutuyu buldu. Hocasının yanına gelip ellerine sarıldı. O altınlardan bir miktar hediye etmek istedi ise de hocası kabûl etmedi. Bunun benzeri bir hâdise de Behâr Hân isminde bir şahıs için olmuş, kaybettiği parasını Şeyh'in yardımı ile bulmuştur.

TABUTUMDAN TUĞLAYI ÇIKARIN

Şâh-ı A'lâ Şeyh Abdüsselâm'ın vefâtından, iki seneden fazlaca bir zaman geçmişti ki, talebelerinden ve aynı zamanda sultânın yakın adamlarından olan Mesmât Revşenâhî ismindeki bir zât, mübârek hocasının kabrini tâmir etmek, kabrin üzerine güzel bir türbe yapmak istedi. Fetihpûr şehrinden kırmızı taş getirtti. İnşâata başlandı. İşin başında bulunan mühendis gece rüyâsında, Şeyh'in, kabrinin üstünde ayakta durduğunu ve; "Siz benim kabrimi kazarken, tabutumun tahtasına bir tuğla parçası düştü. Tahtayı kırdı ve sol dizimin üzerine geldi. Hemen o tuğla parçasını tabutumdan çıkarın, alın. Tahtayı düzeltin ve sonra inşâata devâm edin" buyurduğunu gördü. Sabah olunca o mühendis, Mesmât'ın yanına geldi ve rüyâsını anlattı. Mesmât; "Hazret-i Şeyh'in buyurduğunu yapın." dedi. Öyle yaptılar. İleri gelenler, şehrin büyükleri, o zâtın talebeleri ve o zâtın büyüklüğüne inananların huzûrunda kabri açtılar. Gerçekten tabutun tahtasının sol taraftan kırılmış olduğunu ve bir tuğla parçasının içine düştüğünü gördüler. Düşen tuğla parçasını almak için tabutu açtılar. Bir de ne görsünler. Bütün bedeni sağlam ve nûrlu, sîmâsı ise hayattaki kadar canlı ve tâze olarak duruyor. Hayretler içinde kaldılar. Rüyâda olduklarını sandılar. Mesmât, hocasının mübârek bedenine gülsuyu ve anber sürdü. Hazır olanlar Fâtiha okudular. Sonra kırılmış tabutu tâmir ettiler ve türbenin yapımına başladılar. Güzel bir türbe yapıldı. İnsanlar ziyâret edip rûhâniyetinden istifâde ederlerdi.

1) Siyer-ul-Aktâb; s.248

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.6, s.209

ŞÂH KUBÂD ŞİRVÂNÎ;

Velîlerin önde gelenlerinden. İsmi Şâh Kubâd Şirvânî'dir. Mevlânâ Şâh Kubâd da denir. Hazar Denizinin batı sâhilindeki Şirvan'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1543 (H.950) târihinde Şirvan'da vefât etti. Hocasının türbesi yanına defnedildi.

Şâh Kubâd Şirvânî, Şirvan Sultanı Kara Halil'in akrabâsı idi. Sultan ona beylik verdi. Bir müddet idârecilik yaptıktan sonra Allahü teâlânın lütuf ve ihsânı ile dünyâ malını ve makâmını terk edip, kendini Allahü teâlânın yoluna adadı. Önce Muhammed Rukiyye'nin sohbetlerine devâm etti. Sonra da evliyânın büyüklerinden Dede Ömer Rûşenî'nin talebesi oldu. Kendisinden yüksek mânevî ilimleri öğrenip icâzet aldı.

Şâh Kubâd hazretleri ümmî idi. Fakat Allahü teâlânın lütuf ve ihsânına kavuşarak, Levh-i mahfûz ona gösterildi. Pekçok âlim, müşkillerini ona gelip sorardı. Zîrâ o, Allahü teâlânın ihsânı ile âlim olmuştu. Yanına gelen büyük âlimler onu görünce, kendilerini deryâda bir damla su gibi görürlerdi. Mevlânâ Şâh Kubâd'ın bütün evlâdı ve torunları âlim, fâzıl ve sâlih birer zât oldu. **Beydâvî Tefsîri**'ne hâşiye yazan Allâme Sadrüddînzâde onun torunlarındandır.

Şâh Kubâd hazretleri ümmî olduğu hâlde, ibâdet ile alâkalı meseleleri çok iyi bilirdi. Âlimlere hatâlarını söylerdi. "Ben bir ümmî kişiyim. Fakat bu meseleyi şöyle bilirim." diyerek, o âlimin hatâsını dolaylı yoldan söylerdi. Yanına gelen birçok büyük âlim, onun büyüklüğünü kabûl ederek yanından ayrılırdı.

Abdülmecîd Efendi isminde müftülükten ayrılmış ve halktan uzlet edip uzaklaşmış bir zât vardı. Dağlarda dolaşır, nice hârikalar gösterirdi. Herkes onu büyük bilir ve îtibâr gösterirdi. Lâkin Abdülmecîd bir büyük zâta tâbi olmamıştı. Şâh Kubâd hazretleri için de iyi konuşmaz; "O ümmî, okuma yazması olmayan biridir. Nasıl insanlara rehberlik yapabilir? Doğru yolu nasıl gösterebilir?" derdi. Şâh Kubâd'a, Abdülmecîd Efendinin hârikalar gösterdiğinden bahsedilince; "Keşf ve kerâmet, hârikâlar riyâzetler yâni nefsin istemediklerini yapmakla hâsıl olur. Kişiye lâzım olan mârifetullaha, Allahü teâlâyı tanımaya kavuşmaktır. Mârifetullah ise, bir Allah adamını, yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehberi tanımakla olur. Şimdi Abdülmecîd'i irşâd edelim." buyurdu. Sonra Abdülmecîd Efendinin kaldığı dağdaki mağarasına vardılar. Onu bulup sohbet ettiler. Bu sırada Abdülmecîd Efendi kerâmet göstermek istedi. Lâkin muvaffak olamadı. Bu esnâda Şâh Kubâd onun kulağına eğilip; "Yâ

Allah!” dedi. Bunun üzerine Abdülmecîd Efendiyi bir hal kapladı. Kendinden geçip yere düştü. Şâh Kubâd da talebeleri ile berâber dergâha döndü. Abdülmecîd Efendi, uzun müddet o halde kaldıktan sonra kendine geldi. Şâh Kubâd hazretlerinin gittiğini görünce, kalkıp doğru şeyhin evine gelip kapısını çaldı. Şâh Kubâd, kimdir, dediğinde; “Molla Abdülmecîd’dir.” cevâbını verdi. Şâh Kubâd; “Burası medrese değildir. Sen müftî bir adamsın. Biz ise ümmî bir kişiyiz.” dedi ve kapıyı açmadı. Bir müddet geçtikten sonra Molla Abdülmecîd kapıya yine vurdu. Şâh Kubâd içerden yine, kimsin, dedi. Molla Abdülmecîd bu defâ da; “Şeyh Abdülmecîd.” cevâbını verdi. O zaman Şâh Kubâd içerden kendisine; “Bize şeyh lâzım değildir. Siz dergâhlara gidin.” dedi. Şeyh Abdülmecîd çâresiz kalıp artık kapıyı vurmadan beklemeye başladı. Biraz sonra Şâh Kubâd kapıyı açtı. Şeyh Abdülmecîd’i içeri alıp, kendisini kabûl etti. Şeyh Abdülmecîd bir müddet Şâh Kubâd’ın yanında yetişip icâzet aldı.

Bir gün Molla İvaz, ahırdaki hayvanların yanına gidip, bir buzağının ipini çözüp kendi boynuna taktı. Orada bulunan hayvanların arasına katıldı. Bu hâli görenler, durumu Mevlânâ Şâh Kubâd’a bildirdiler. O da; “Kendi eli ile böyle yaptı ise ne kadar güzel; “Allahü teâlâ için tevâzu edeni, Allahü teâlâ yükseltir.” buyurmuşlardır” dedi.

Yine bir gün Molla İvaz, mânevî perdeler açılınca aşka gelip, kendi nefsine; “Ey kâbiliyetsiz İvaz! Senin yerin hayvanlar ahırıdır. Hâlâ insan olmadın” dedikten sonra, ikinci defâ bir hayvanın yularını başına geçirdi. Onun bu hâlini tekrar Mevlânâ Şâh Kubâd’a bildirdiler. O da hemen gelip, onun boynundaki yuları çıkardı. Ona sarılıp; “Ey Molla İvaz! Bizi yaktın, yeter artık.” dedi. O anda Molla İvaz, Allahü teâlânın birçok lütuf ve ihsânlarına kavuştu. Sonra Mevlânâ Şâh Kubâd ona hilâfet vererek, talebe yetiştirmesi için tekrar dergâhına gönderdi.

İran’da o zamanlar hüküm süren Şâh İsmâil, Ehl-i sünnet âlimlerine ve tasavvuf büyüklerine çeşitli eziyetler yapıyor ve onları öldürüyordu. Birçok Ehl-i sünnet âlimi İran’dan Anadolu’ya hicret etti. Mevlânâ Şâh Kubâd ise, Allahü teâlâya tevekkül ederek, bulunduğu yerden ayrılmadı. Onu sevenler, İran’dan ayrılması için ne kadar ısrâr ettiyseler de, orada kaldı. Şâh İsmâil’in askerleri onu öldürmek için Şirvân’a geldilerse de, Allahü teâlânın izni ile Şirvân’a girdikleri anda, kimisi kör, kimisi kötürüm oldu. Mevlânâ Şâh Kubâd’a hiçbir kötülük yapamadılar. Mevlânâ Şâh Kubâd hazretleri sâyesinde, Ehl-i sünnet olan birçok kimse belâ ve musîbetten kurtuldu.

BAŞÜSTÜNE EFENDİM

Ömer Rûşenî hazretlerine talebe olması şöyle anlatılır: Karabağ’da Dede Ömer Rûşenî hazretleriyle karşılaşınca, kendisine talebe olmak istediğini bildirdi. Rûşenî hazretleri; “Bu altın yaldızlı elbiselerini sat. Yerine aba alıp giy. Köle ve hizmetçilerini bırak.” buyurdu. Şâh Kubâd; "Başüstüne Efendim!" diyerek, bütün kıymetli eşyâlarını sattı. Elde ettiği binlerce altını alıp Rûşenî hazretlerine getirdi. Sonra talebeliğe kabûl edilip nefsine zor gelen şeyleri yaparak hocasına candan hizmet etti. Rûşenî hazretlerine tam olarak bağlandı. Şâh Kubâd yetiştikten sonra Rûşenî hazretleri ona icâzet, diploma verdi. Daha önce teslim aldığı altınları da kendisine verip, Şirvan’a gönderdi. O parayla dergâh ve mescidler inşâ etti. Orada insanları iyi bir müslüman olarak yetiştirmeye çalıştı.

BİR ÜMMÎYİ HOCA EDİNESİN!

Şirvân’da Molla İvaz ismi ile meşhûr, zühd ve verâ sâhibi, dünyâya düşkün olmayan ve şüphelilerden kaçan kâmil bir zât vardı. Kırlık bir yerde, kırk odalı bir binâ yaptırdı. Burada

kırk büyük âlime ders verirdi. Ders verdiği bu kırk âlimin herbirinin de ayrı ayrı ders verdikleri yerleri vardı. Bundan dolayı, Molla İvaz'a kırk meclisli derlerdi. Bu zât, gündüzleri oruç tutar, geceleri ibâdetle meşgûl olurdu. Fakat, tasavvuf büyüklerinin sohbetinde hiç bulunmamıştı. Sâdece zâhirî ilimlerle uğraşırdı. Tasavvuf yolundakilere de iyi gözle bakmazdı. Bir gün bâzı talebeler, onun yanında Şâh Kubâd hazretlerinin hakkında ileri geri konuştular. "Şeyh Şâh Kubâd, okuma yazması olmayan bir câhildir. Onun yanında bulunanlar da ona uymuş câhillerdir." dediler. Molla İvaz bu durum karşısında, ders verdiği kırk âlim talebesine; "Herbiriniz tasavvuf yolunda bulunanların küfür ve günah üzere olduklarını bildiren meseleleri ve fetvâları toplayıp getirin. Bizzat gidip onlara yanlış yolda olduklarını söyleriz. Şâyet bu hâllerinden vazgeçerlerse, onların dalâletten ve bu yanlış yoldan kurtulmalarına vesîle olmuş oluruz. Eğer bu hâllerinden vazgeçmezlerse, hâkim haklarında gerekeni yapar." dedi.

Hocalarının emri üzerine, talebelerin herbiri büyük gayret sarfedip, istenilen fetvâları hazırladılar. Mevlânâ Şâh Kubâd'ı sevenlerin geldikleri bir günde, ona, Molla İvaz'ın onun hakkında fetvâ hazırladığı ve gelmek üzere olduğu bildirilince, sadece; "Hasbünallah" dedi, aslâ alınmadı. Molla İvaz talebeleri ile mahalle kenarına kadar geldiği hâlde, onda herhangi bir değişiklik olmadı ve normal hâlini bozmadı. Molla İvaz bu duruma kızıp; "İlimdeki zayıflığını göstermemek için böyle yapıyor, dışarı çıkmıyor. Artık iyice anlaşıldı ki, hakkında isnâd edilenler gerçekten doğru." diye düşündü. Bu düşünceler içerisinde Şâh Kubâd'ın bulunduğu odaya girdi. Şâh Kubâd, onlar gelince ayağa kalktı ve; "Buyurun efendiler." diyerek oturmaları için yer gösterdi. Oturduklarında, Mevlânâ Şâh Kubâd başını önüne eğdi. Bu sırada Molla İvaz talebelerine; şimdi söze başlayın diye işâret etti. Fakat talebelerden hiçbiri, kendilerinde konuşma tâkati bulamadı. Konuşması için hocalarına ricâ ettiler. Molla İvaz da konuşmak istedi, fakat o da konuşamadı. Şeyh Şâh Kubâd'ın tasarrufunun kendilerini kapladığını anlayıp; "Şeyh hazretleri, biz misâfiriz, bize ilim sofranızdan bir şeyler ikrâm edin." diyerek ricâda bulundu. Bunun üzerine Mevlânâ Şâh Kubâd, kelâm ilminden tasavvufî bir tarzda söze başladı. Mevzûlar hâlinde anlatırken, kelâm ilminin derin meselelerine daldı. Orada bulunanlar, onun anlattıkları derin bilgiler karşısında hayran kaldılar. Çünkü birkaç gün önce Molla İvaz'dan **Şerh-i Mevâkıf**'ı okurken, bir cümlenin îzâhı talebelere kapalı gelmiş, onu halletmeleri mümkün olmamıştı.

Şeyh Şâh Kubâd, kelâm mevzûlarını anlatırken, onların anlamadıkları o cümleyi de kolay ve anlaşılır bir şekilde anlatıverdi. Talebeler şaşkın bir hâlde birbirlerine bakarlarken, Molla İvaz da Şâh Kubâd hazretlerinin tasavvuf ilmindeki kuvvetini ve gözleri önünde olan kerâmetini görünce, ister istemez; "İnsaf dînin yarısıdır." diyerek, Şâh Kubâd hakkında söylediği sözlere tövbe edip, helâllik diledi ve talebeliğe kabûl edilmesini ricâ etti. Bunun üzerine Mevlânâ Şâh Kubâd; "Sen ki, Şirvân memleketinde kırk meclisli Molla İvaz olasın da, bir ümmîyi hoca edinesin" dedi. Molla İvaz; "Sultânım, Allahü teâlâya hamd olsun ki, bize hakîkat gösterildi. Bizim ve bizim gibilerin sû-i zanlarından ve yanlış düşüncelerinden zât-ı âliniz uzak imişsiniz. Fakat şu âna kadar siyah çehremiz, saf, temiz ve parlak bir aynaya rastlamadı. Kendi ayıplarımızı görmeyip, ayıplarımızı başkalarına isnâd ettik. Elhamdülillah şimdi kendi kötü cemâlimizi gördük. O parlak ayna ile şereflendik. **"Mümin, müminin aynasıdır."** hadîs-i şerîfinin mânâsınca, sizin parlak ve cilâlanmış aynanıza bakmak sûretiyle; kendi hatâlarımızı gördük." diyerek, hâlini arz etti. Şâh Kubâd hazretleri de, Molla İvaz'ı ve talebelerini affederek, hepsini talebeliğe kabûl etti. Molla İvaz ve ona tâbi olan talebelerden bâzıları, bu yolda çok yükseldiler. Zîrâ Mevlânâ Şâh Kubâd, onlara hizmeti kendisine vazife edinmişti.

1) Hediyyet-ül-İhvân; Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4587

2) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4546

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi ; c.14, s.204

ŞÂH MUHAMMED BEDAHŞÎ;

Hindistan'ın meşhûr velîlerinden. 1582 (H.990) senesinde Bedahşan'ın Rostak bölgesindeki Eraska köyünde doğdu. 1661 (H.1072) senesinde vefât etti. Molla Şâh ismiyle tanınmıştır. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. İlk tahsilini Belh'de yaptı. Sonra üç sene Keşmir'de kaldı. Daha sonra Agra'ya kadar olmak üzere Hindistan'ın kuzeyinde bir seyahat yaptı. Tasavvufta Şeyh Miyânmir'in sohbetlerinde bulunarak Kâdirî yolunda kemâle erdi. Kısa zamanda yükselip üstün hallere kavuştu. Geceleri uyumaz, peygamberlerin ve velîlerin rûhâniyeti ile görüşüp sohbet ederdi. Tasavvuf yolundaki çalışmalarını Lahor'da tamamladıktan sonra Keşmir'e gitti. Ömrünün sonuna kadar orada kaldı. İnsanlar arasına pek çıkmazdı. Çevresinde pekçok talebe toplandı. Uzun müddet onlara rehberlik yapıp Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. İnsanların saâdete kavuşmasına vesîle oldu. Hindistan'da hüküm süren Bâbürlü Hânedânına mensub Dârâ Şükûh ve Cihânâra Begüm onun ileri gelen dostlarındandı.

Başlıca eserleri şunlardır: **1) Şerh-i Rubâiyyât, 2) Risâle-i Şâhiyye, 3) Risâle der Tevhîd-i Hak:** Tasavvufa âit risâleler. **Tefsîr-i Şâh** veya **Şâh-ı Tefâsir** adıyla Fâtiha, Bekara, Âl-i İmrân ve Yûsuf sûrelerine yaptığı tefsirleri vardır.

1) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.173

2) Persian Literature; c.1, s.1819

ŞÂH MUHAMMED ÇELEBİ;

Osmanlı âlimlerinden. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin neslindendir. Afyonkarahisar kadısı olan Mevlânâ Harm bin Muhammed bin Âdil'in oğludur. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 1570 (H.978) senesinde İstanbul'da vefât etti. Âbid Çelebi Mescidi bahçesinde defnedildi.

Zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Merhabâ Efendi, Afyonkarahisar'da Gedik Ahmed Paşa Medresesi müderrisi iken, ondan ilim öğrendi. Mübâhî Ali Paşa Medresesine nakledilince, onunla berâber gitti ve ilim tahsîline devâm etti. Sahn-ı semân Medresesi müderrisi olan Çivizâde'ye kavuşup, talebeleri arasına girdi. Hizmetinde bulundu ve istifâde etti. 1530 (H.937) senesinde Çivizâde Mısır kadısı olunca, onun yanında bulunup, hizmetine devâm etti. 1537 senesinde Anadolu kadıaskeri olunca, muhâsebeci vazifesini yürüttü. Çivizâde, 1538 senesinde şeyhülislâm olunca onun yanında mülâzim stajyer olarak vazife yaptı. İlk olarak Bursa Molla Hüsrev Medresesi'ne, daha sonra Edirne Sirâciyye Medresesine müderris tâyin olundu. Daha pekçok medresede müderrislik yaptıktan sonra 1566 senesinde Edirne kadılıklarını adâlet ve doğrulukla yürüttü. 1568 senesinde İstanbul kâdılığına terfi ettirildi. 1569 senesinde emekli oldu.

Şâh Muhammed Çelebi; âlim, fazîletli, ilmiyle amel eden, güzel ahlâk sâhibi bir zât idi. Geniş ilim ve irfân sâhibi, açık sözlü olup, hakîkati söylemekten çekinmezdi. Asrında, onun ilmî üstünlüğünü herkes kabûl ederdi. Fazîleti ve şöhreti her tarafta duyuldu.

Nakledilir ki; Çivizâde, 1545 senesinde Rumeli kadıaskeri olunca, Şâh Muhammed Çelebi'nin Sirâciyye Medresesine tâyin edilmesi için pâdişâha arz edip, onun iyiliğinden bahsederken; "Bu hakîrin mülâzimi olmasından başka hiçbir aybı yoktur." dedi. Bunun üzerine pâdişâh, Çivizâde'ye iltifât edip; "Efendi! Yalnız sizin talebeniz olması ona şeref olarak yeter." dedi. Çivizâde bunun üzerine; "Saâdetli pâdişâhım, iki mülâzimim vardır. Biri Şâh Muhammed Çelebi, diğeri de Kınalızâde Ali Çelebi'dir. İki gözüm gibidirler. İkisinin

birbirinden farkı yoktur" dedi.

Kânûnî Sultan Süleymân, Nahcivân seferine çıkacağı zaman, Mihrimah Sultan Medresesine Bağdâdîzâde Hasan Çelebi'nin müderris tâyin olunacağı arz edilince, kabûl etmeyip; "Bu medrese, Şâh Muhammed Çelebi'nin yeridir. Başkasına verilirse kapatır veya dergâh hâline getiririz" dedi ve Şâh Muhammed Çelebi'ye iltifât etti. Şâh Muhammed Çelebi, bu medresede ilim öğretip Kur'ân-ı kerîmin hakîkatlerini anlatmaya çalıştı.

Nakledilir ki: Bâzı dostlarına; "İnşâallah İstanbul kadılığına kadar ulaşacağım." derdi. "Nereden biliyorsun?" diye sorduklarında; "Yirmi beş akçe ile Sirâciyye Medresesinde vazifeli iken, kadıaskerliğe mürâcaat etmiştim. O gece rüyâmda, hocam Çivizâde'yi gördüm. Dedi ki: "Düşündüğünden vazgeç. Ancak İstanbul kadısı olursun." Merhumun sözünde hilâf ve vâdinde durmaması olmazdı" dedi.

Şâh Muhammed Çelebi'nin **Şerh-i Mevâkıf**'a yazdığı hâşiyesi ve **Hâşiye-i Tecrîd**'e yazdığı ta'lîkâtı vardır.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.137

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.368

ŞÂH MUHAMMED MA'SÛM ÖMERÎ;

Hindistan velîlerinden. İsmi Şâh Muhammed Ma'sûm Ömerî bin Abdürreşîd Sâhib bin Ahmed Saîd'dir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunlarındandır. 1846 (H.1263) senesinde Delhi'de Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin dergâhında doğdu. 1922 (H.1341) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti. Babasının yanına defnedildi.

Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Zâhirî ilimleri dedesinin talebelerinin önde gelenlerinden Molla Muhammed Nüvâb ve küçük amcası Muhammed Mazhar'dan okudu.

Hadîs ilmini Şâh Abdülgani ve Şeyh Sıddık Kemâl Mekkî'den öğrendi. Dedesinden ve babasından tasavvuf yolunda yetişti ve kemâle geldi.

1858 senesinde zâlim İngiliz orduları, Hindistan'ı işgâl edince, milyonlarca müslüman hunharca katledildi. Bir kısmı da aç bırakılıp ölüme terkedildi. İngilizlerin ellerinden kaçıp kurtulabilen müslümanlardan bir kısmı, Medîne-i münevvereye hicret etti. Bunlar arasında Şâh Muhammed Ma'sum-i Ömerî de vardı. Babası Abdürreşid Sâhib'in (r.aleyh) vefâtından sonra, 1873 senesinde Hindistan'a döndü. Otuz üç sene sonra akrabâları ve talebelerinden altmış kişi ile beraber, 1905 senesinde Medîne'ye tekrar hicret etti. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, **Mebde' ve Me'âd** kitabını Arabiye tercüme etti ve çok kitap yazdı. Bunlardan, **Ahsen-ül-Kelâm fî-İsbât-i Mevlid-i vel-Kıyâm** kitabı, Hindistan'da konuşulan Urdu dilinde olup, Eshâb-ı kirâm düşmanlarını, kabir ehline ve evliyâya dil uzatan mezhebsizleri red ve rezil etmektedir. Hindistan'da basılmış ve Arabîye tercüme edilmiştir. **Es-Sebe-ul-Esrâr fî Medâric-il-Ahyâr** kitabı, tasavvufu çok açık anlatmaktadır. Urdu dilindedir. Oğlu Muhammed Abdülkâdir Medenî tarafından 1911 senesinde Arabîye tercüme edilmiş, 1913 senesinde İstanbul'da basılmıştır. İkinci oğlu Ebü'l-Feyz Muhammed Abdürrahmân'ın kitabının başına yazdığı takrîz çok istifâdelidir. Kitabın önsözünde buyuruyor ki: "Şâh Veliyyullah Dehlevî, **Mukaddimet-üs-Seniyye fî İsbât-i Mezheb-is-Sünniyye** kitabında, İmâm-ı Rabbânî'yi uzun uzun övmekte ve; "Müminler onu sever, münâfıklar, şakîler ise kötüler" demektedir.

1) Hadîkat-ül Evliyâ; s.144

2) Makâmât-ı Ahyâr; s.87

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1034

4) Zikrussaîdeyn

ŞAH RAÛF AHMED;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İslâm âlimi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin küçük oğlu Muhammed Yahyâ'nın neslindendir. 1786 (H.1201) senesinde doğdu. 1837 (H.1253)de hacca giderken Yemen'de denizde şehîd oldu. Yemen'de medfûndur. Evliyânın meşhurlarından Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin meşhûr talebelerindendir. Zâhir ve bâtın ilimlerinde âlimdi.

Önceleri Şeyh Dergâhî'nin talebeleri arasına girdi. Sonra teyzesinin oğlu Ebû Saîd Müceddidî'nin mânevî işâreti ile, Abdullah-ı Dehlevî'nin sohbetine kavuştu. Onun terbiye ve himâyesinde kemâle geldi. Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin icâzet ve işâretiyle Hindistan'ın Behûpal kasabasına giderek, insanlara doğru olarak dînimizi anlatmaya başladı. Orada ilim ve edeb öğretti. Yüzlerce talebesi oldu. Onun mânevî terbiyesinde çok kimseler velîlik makâmına kavuştular.

Şâh Raûf Ahmed, hocası Abdullah-ı Dehlevî'nin kıymetli sözlerini ve günlük sohbetlerini ihtivâ eden, **Dürr-ül-Me'ârif** isminde çok kıymetli bir eser yazdı. Bu eser, İhlâs Holding A.Ş. tarafından neşredildi. Ayrıca tefsîr, hadîs ve fıkha dâir çok eserleri vardır. Hocasının mektuplarını toplayıp, **Mekâtib-i Şerîfe** isminde bir kitap yaptı. Farsça ve Hindce şiirleri ihtivâ eden **Dîvân-ı Raûf** adlı bir de dîvânı vardır.

Hocasından naklen buyurdu ki:

"İnsan dâimâ Allahü teâlâya yönelmelidir. Her an ve zamanda, her ibâdet ve işte kendisine gelen feyz ve nûrları düşünmeli, nasıl bir berekete kavuştuğunu anlamalıdır. Meselâ; namaza durduğunda gelen nûrlar ve bereketlerin nasıl olduğunu, kırâat ile berâber bu feyz ve bereketlerin ne hâle döndüğünü, Allahü teâlâya hamdü senâdaki feyzi, dil ve Kelime-i tevhîd söylemekteki bereketi, hadîs-i şerîfleri okurken ihsân buyurulan sırları incelemeli ve bu sûretle günahlardan hâsıl olan mânevî zararları gözleyip, anlamalıdır. Meselâ; haram ve şüpheli lokmadan kalbe nasıl bir zulmet geliyor ve gıybet etmek insanın bâtınına nasıl zarar veriyor, yalan söylemek kalbde nasıl bir leke bırakıyor anlaşılır. Böylece, bütün haram, mekrûh ve günahların zehir, zarar ve ziyân olduğu vicdânen bizzat farkedilir. Yâni her hâlinde, her iş ve sözünü inceleyip, İslâmiyete uygun olup olmadığını dikkat ile tâkib etmelidir. Eğer işi ve sözü İslâmiyete uygun ise, bunun şükrünü yerine getirmelidir. Eğer, Allahü teâlâ muhâfaza buyursun, O'na aykırı ve uymuyor ise hemen tövbe etmeli, istigfârda bulunmalıdır. Âşikâre işlenen günahın tövbesi âşikâre yapılmalı, gizli günahınki de gizli yapılmalıdır. Tövbeyi geciktirmemelidir. Çünkü Kirâmen kâtibîn melekleri, işlenen günahı hemen yazmazlar, müminin tövbe etmesini beklerler. Tövbe edince bu günahı hiç yazmazlar."

MEMNUN OLDUM

Hocası Abdullah-ı Dehlevî, bir mektubunda Şâh Raûf Ahmed'e şöyle demektedir:

"Mektubuma Rahmân ve Rahîm olan Allahü teâlânın mübârek ismi ile başlıyorum. Selâm ederim. İki mektubunuzu ve gönderdiğiniz, içinde hep doğru yazılar bulunan risâleyi aldım. Çok memnûn oldum. Allahü teâlâ size iyi karşılıklar versin. Allahü teâlâ bereketlerinizi ve güzel ahlâkı yaymadaki gayretinizi arttırsın, insanlar içinde Hak ile bulundursun ve kalbiniz

Allahü teâlânın aşkıyla yanıp tutuşsun. Biz sizden çok memnûnuz. Allahü teâlâ size dünyâda ve âhirette iyilikler versin. Ehl-i sünnet yolunun büyükleri de sizden hoşnûd olsunlar. Mânevî üstünlüklerinizle nice kimselerin güzel ahlâka kavuşmasına sebeb olursunuz. Hocanızı duâdan unutmayınız. Tefsîr, hadîs, **Mektûbât-ı Şerîf**, **Avârif**, **Te'arruf, Nefehât-ül-Üns** ve fıkıh kitapları meclisinizde okunsun. Bâzı zamanlar Allahü teâlânın sevgisinden secdeye kapanıp yalvarın, yakarın, ağlayın, inleyin. Yalnız olduğunuz zamanlar bizi hatırlayın ve hayır duâ edin. Risâlenizi çok beğendim. Allahü teâlâ size ve talebelerinize en güzel iyilikler ihsân eylesin. Hakk'ı arayanları da kendi yoluna, dînine kavuştursun. Baba ve dedelerinize ihsân ettiği iyilikleri size de versin. Size ve yanınızdakilere selâm ederim."

1) Makâmât-ı Mazhariyye; s.177

2) Hadîkat-ül-Evliyâ; Birinci kısım; s.158

3) Dürr-ül-Me'ârif; İstanbul 1394

4) Mekâtib-i Şerîfe; (İstanbul, 1992 Baskısı) s.248

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1045

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.220

ŞÂH ŞÜCÂ KİRMÂNÎ;

Büyük velîlerden. Adı Şâh bin Şücâ, künyesi Ebü'l-Fevâris'tir. Kirman pâdişâhının oğlu olup zamânının büyüğü, hakîkat yolunun önderi idi. Firâseti keskindi. İşi evliyâyı bulup, onunla sohbet etmekti. Ebû Türâb Nahşebî, Ebû Hafs, Ebû Ubeyd Busrî ve Yahyâ bin Muâz gibi âlimlerle sohbet etmiştir. Ebû Osman Hîrî talebesi iken, Şâh Şücâ'nın izniyle Ebû Hafs'ın talebesi olmuştur. Şâh Şücâ 889 (H.276) da vefât etti.

Tövbesinin sebebi şöyle anlatılır: "Şâh Şücâ dünyâya geldiği vakit, göğsünün üzerinde yeşil bir hatla "Allah celle celâlühü" yazılıydı. Gençlik zamanında gezip tozmayı, eğlenmeyi kendine iş edinmişti. Saz çalıp, şarkı söylerdi. Bir gece, bir mahallede, saz çalıp şarkı söylüyordu. Bir kadın evinden çıkıp, onu seyretmeye gitmişti. Kocası uyanıp karısını evde göremeyince, dışarı çıkıp karısını Şâh Şücâ'yı seyrederken görünce, Şâh Şücâ'ya; "Ey zâlim! Tövbe etmenin zamanı gelmedi mi?" diye sordu. Şâh Şücâ' bunun etkisinde kalarak; "Geldi, geldi..." deyip elbisesini yırttı ve sazı kırdı. Eve gelip gusül abdesti alarak, kırk gün dışarı çıkmadı ve bir şey yemedi. Bunun için babası; "Bize kırk yılda vermediklerini ona kırk günde verdiler." demişti.

Şâh Şücâ kırk yıl uyumadı. Uyumaması için gözüne tuz sürerdi. Gözleri bu yüzden devamlı

kızarık olurdu. Bir gece uyuduğunda, rüyâsında anlatılması güç, çok güzel şeyler gördü. Bundan sonra onu nerde görseler, yanında bir yastığa dayanır uyurdu. "Belki öyle bir rüyâ görürüm diye uyuyorum." derdi. Uyumağa âşık olmuştu. "Böyle rüyânın bir ânını, bütün âlemin uyanıklığına değişmem." buyururdu.

Şâh Şücâ ile Yahyâ bin Muâz arasında iyi bir dostluk vardı. Aynı bölgede bulundukları halde, Şâh Şücâ, Yahyâ bin Muâz'ın meclisinde bulunmazdı. "Niçin Yahyâ bin Muâz'ın sohbetlerine katılmıyorsun?" dediklerinde, "Doğrusu budur." derdi. Isrâr etmeleri üzerine, bir gün gidip bir köşede oturdu. Yahyâ bin Muâz konuşamadı ve; "Burada, konuşmaya benden lâyık birisi vardır." dedi. Şâh Şücâ, "Benim buraya gelmem uygun olmaz demedim mi?" dedi.

Ebû Hafs, Şâh Şücâ'ya bir mektup yazarak: "Nefsime, amelime ve kusuruma bakıp ümitsizliğe düştüm." dedi. Şâh Şücâ ona cevap yazarak şöyle dedi: "Mektubunu kendi

gönlüme ayna yaptım. Eğer hâlis bir şekilde nefsimden ümit kesecek olursam, saf bir şekilde Allahü teâlâya ümid bağlamış olurum. Şâyet Allahü teâlâya saf bir şekilde ümit bağlarsam, Allahü teâlâdan saf bir şekilde korkmuş olurum. O zaman kendi nefsimden ümit keserim. Nefsimden ümit kesince, Allahü teâlâyı zikredebilirim. Ben Allahü teâlâyı zikredince, Allahü teâlâ beni affeder. Allahü teâlâ beni affedince halktan kurtulur, Allah dostları ile berâber olurum."

Şâh Şücâ Kirmânî buyurdu ki: "Evliyâyı sevmekten daha kıymetli ibâdet olamaz. Evliyâyı sevmek, Allahü teâlâyı sevmeğe yol açar. Allahü teâlâyı seveni Allahü teâlâ da sever."

"Âbidlerin yaptığı nâfile ibâdetler arasında, evliyâya olan muhabbet gibisi yoktur."

"Güzel ahlâk, başkalarına eziyet etmemek ve güçlüklere katlanmaktır."

"Gözünü harama bakmaktan, nefsini isteklerinden koruyup, kalbini devamlı murâkabe, bedenini sünnete uygun amellerle mâmur edenin, firâsetinde hiç hatâ olmaz."

"Sabrın alâmeti üçtür: Samîmî bir rızâ, şikâyeti terk, kaderin tecellîsini gönül hoşluğuyla kabûllenme."

"Tövbe etmiş olmak için dünyâyı, murâda ermek için de nefsinin arzu ve isteklerini terk et."

"Takvânın alâmeti verâ; verânın alâmeti, helâl olduğu şüpheli olan şeylerden geri durmaktır."

"Yalan söylemekten, gıybet etmekten ve hıyânette bulunmaktan uzak durunuz."

"Rabbini tanıyan O'ndan başka her şeyi unutur. O'nu tanımayan O'ndan başka her şeye tutulur."

Şâh Şücâ Kirmânî'nin **Mir'ât-ül-Hukemâ** isimli bir kitabı ile tasavvufa dâir birçok küçük risâlesi vardır.

ŞÂH'IN KIZI

Şâh Şücâ Kirmânî'nin bir kızı vardı. Kirman vâlileri ona tâlibdi. Şâh onlardan üç gün mühlet istedi. Bu üç gün içinde mescidleri dolaştı. Güzel namaz kılan bir genç gördü. Namazı bitirinceye kadar onu seyretti. Sonra yanına gidip: "Ey genç, evli misin?" diye sordu. Genç; "Hayır." deyince, ona; "Kur'ân-ı kerîm okuyan, takvâ sâhibi ve güzel bir kızla evlenmek ister misin?" dedi. Genç; "Bana kim kız verir ki, dünyâda üç dirhemden başka hiç bir şeyim yok." dedi. "Ben veririm, bu üç gümüşün biri ile ekmek, biri ile katık, biri ile güzel koku satın al." dedi. Şâh Şücâ kızını o genç ile evlendirdi. Kızı, o fakir gencin evine girdiğinde, bir kuru ekmek parçası gördü. "Bu nedir?" diye sorunca, genç; "Senin nasibindir. Yarın sabah yemek için ayırmıştım." dedi. Şâh'ın kızı babasının evine doğru gitmeye başlayınca, genç; "Ah! Ben Şâh'ın kızının, benim yanımda durmayacağını bilmiştim." dedi. Kız bunu işitince; "Ben senin fakirliğin sebebiyle gitmiyorum, îmânının zayıflığı için gidiyorum. Sen akşamdan, sabahın ekmeğini hazırlıyorsun. Ben ise babama şaşıyorum, bunca senedir yanındayım, bana seni haramlardan kaçan, dünyâyı hiç düşünmeyen birine vereceğim derdi. Bugün öyle birine verdi ki, Rabbine îtimâd etmiyor, rahat içinde bulunmuyor. Bu evde ya ben kalırım, ya bu ekmek. Sen karar ver." dedi. Genç ekmeği bir fakire verdi. Şâh'ın kızı geri döndü ve onunla mesûd olarak yaşadı.

MİSÂFİR KÖPEK

Hâce Ali Sirgâhî, Şâh'ın türbesinin yanında yemek verirdi. Böyle bir gün; "Yâ Rabbî! Bir misâfir gönder!" dedi. Âniden bir köpek geldi. Hâce Ali köpeği kovaladı. Köpek kaçtı. Sonra

Şâh'ın kabrinden bir ses geldi: "Misâfir istiyordun. Gönderdik, kovdun." dedi. Derhal kalktı, dışarı koştu. Köpeği aradı bulamadı. Şehrin dışına gitti. Köpeği orada bir ağacın altında yatıyor halde buldu. Yemeği onun önüne koydu. Köpek yemeğe dönüp bakmadı. Hâce Ali utandı ve istigfâra başladı. Tövbe etti. Köpek; "Ey Hâce Ali, şimdi iyi ettin. Misâfir çağırıp kovmak ne demektir. Dikkatli ol! Eğer Şâh Şücâ orada olmasaydı, göreceğini görmüştün." dedi.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.237

2) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.192

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.105

4) Nefehât-ül-Üns; s.137

5) Keşf-ül-Mahcûb; s.286

6) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.333

7) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.202

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.306

ŞÂH VELÎ AYINTABÎ;

Gaziantep velîlerinden. İsmi Velî, nisbesi Askerî'dir. Babasının adı Mehmed'dir. Gaziantep'in Oğuzeli ilçesine bağlı Ağaçhöyük köyünde doğdu. Doğum târihi belli değildir. Tahsil çağına geldiğinde zamânın âlimlerinden ilim öğrendikten sonra 1549 (H.956) senesinde Halvetî şeyhi Yâkûb Efendinin sohbetlerine katıldı ve talebesi oldu. Kısa zamanda tasavvufun yüksek derecelerine kavuşan Şâh Velî, hocasından icâzet, diploma aldıktan sonra insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatmaya çalıştı. Bu arada çeşitli eserler yazdı.

Bir gün Gaziantep'in ileri gelenlerinden biri, yardımcısı ile, yolda yürürken, câminin duvarını tâmir eden Şâh Velî ile karşılaştı. O şâhıs, Şâh Velî'ye; "Hoca ikiylen nasılsın?" diye sordu. Şâh Velî de; "Üçlen iyiyim." karşılığını verdi. O şâhıs; "Niye er kalkmadın?" diye sorduğunda; "Er kalktım da el aldı." cevâbını verdi. Yine o zât; "Bir kaz yollasam yolar mısın?" diye sorunca, Şâh Velî; "O işi iyi beceririm." dedi. Vedâlaşıp ayrıldıktan sonra o zât yardımcısına; "Biz ne konuştuk?" diye sordu. Yardımcısı cevap veremedi. Bunun üzerine o zât; "Sen ki benim yardımcımsın! Bir yaşlının anladığını niçin anlamazsın. Eğer yarına kadar anlamazsan seni yardımcılıktan azl edeceğim." dedi. Yardımcı hemen yaşlı adamı buldu ve; "Siz ne konuştunuz? Ne olur bana söyleyin. Ne isterseniz vereceğim." dedi. Şâh Velî ondan câminin tâmir edilmesini istedikten sonra; "O, ikiylen nasılsın, diyerek yâni ayakların tutuyor mu, kendi işini kendin yapabiliyor musun demek istedi. Bense, üçlen iyiyim, diyerek o dediklerini bastonla yapabiliyorum demek istedim. O, niye er kalkmadın, yânî, neden evlenip çocuk sâhibi olmadın, şimdi onlar bu işi sana bırakmazlardı, demek istedi. Bense, er kalktım da, el aldı, diyerek evlenip çocuklarımın kız olduklarını, evlenip gittiklerini bildirdim." dedi. Yardımcı hemen; "Ya o, bir kaz yollasam yolar mısın, diyerek ne demek istedi. Şâh Velî; "Bana acıdı ve bana yardım etmek istedi. Bu iş için de seni gönderdi." dedi. Yardımcı bunları öğrendikten sonra câmiyi tâmir ettirdi.

Şâh Velî bâzı eserler yazmıştır. Bunlardan **El-Kevâkib-ül-Mudîe fit-Tarîkat-il-Muhammediyye** isimli tasavvufî eseri Ayasofya Kütüphânesi 2022 numarada kayıtlıdır. **Risâlet-ül-Bedriyye fî Beyân-ı Tarîkat-il-Mardiyye** isimli 1390 beyitlik manzum bir eserini 1582 senesinde yazmıştır. Diğer eserlerine kayıtlarda rastlanmamıştır.

Şâh Velî Ayıntabî'nin vefât târihi ihtilaflıdır. Bâzı kaynaklarda 1604 (H.1013), bâzılarında

ise, 1591 (H.1000) senesinde vefât ettiği kayıtlıdır. Şâh Velî vefâtından sonra kendi adıyla anılan câminin bahçesine defnedildi. Kabrinin üstü açıktır. Şâhvelî Câmii, Gâziantep savunması sırasında tamâmen yıkıldı. Daha sonra torunları câmiyi ve kabrini yeniden yaptırdı.

Halk arasında ve kitaplarda Şâh Velî ile Dördüncü Murâd Han arasında geçen bâzı menkıbeler anlatılmakta ise de Dördüncü Sultan Murâd Han, Şâh Velî'nin vefâtından sonra tahta çıkmıştır. Bu sultânın III. Murad Han olması gerekir.

1) Osmanlı Müellifleri

2) Gâziantep Evliyâları; s.58

3) Gâziantep Câmileri Târihi

ŞÂH VELİYYULLAH-I DEHLEVÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Tefsîr, hadîs, kelâm, tasavvuf ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Abdürrahîm bin Vecîhüddîn, künyesi Ebü'l-Feyyâz, Ebû Abdullah ve Ebû Abdülazîz'dir. Soyu, baba tarafından hazret-i Ömer'e, anne tarafından ise hazret-i Hüseyin'e ulaşır. Lakabı Kutbüddîn, Şâh Veliyyullah ve Şâh Sâhib; nisbesi ise Hindî, Dehlevî ve Fârûkî'dir. Daha çok Şâh Veliyyullah Ahmed Sâhib-i Dehlevî diye tanınır. 1702 (H.1114) senesi Şevvâl ayında Hindistan'ın Delhi şehrinde doğdu. 1762 (H.1176) senesi Muharrem ayının yirmi dokuzuncu günü öğleden sonra orada vefât etti. Şehrin dışında, bugün Mehdiyân diye bilinen yerde, babasının yanında medfûndur. Kabri belli olup, ziyâret edilmektedir. Doğum ve vefât târihleri, (1699-1766) olarak da rivâyet edilmiştir.

Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî'nin babası Şeyh Safiyyullah Abdürrahîm, Gürgâniyye Devletinin en büyük hükümdârı olan Âlemgîr Şâhın hazırlattığı **Fetâvây-ı Âlemgirî'**nin tashîh heyeti âzâlarından idi. Zamânının ulemâsı tarafından hürmet edilen, tasavvufta yüksek dereceler sâhibi bir zât idi. Bu zâta rüyâsında, Hindistan evliyâsının büyüklerinden Kutbüddîn Ahmed Bahtiyâr Kâkî el-Uşî hazretleri görünüp bir oğlu olacağını, Allahü teâlânın dînine hizmet edeceğini ve ona kendi ismini vermesini bildirdi. Şeyh Abdürrahîm, başka bir rüyâda gösterilen bir işâret üzerine de, zamânın ulemâsından Şeyh Muhammed isminde bir zâtın Fahr-ün-nisâ adlı kızı ile evlendi. Bu hanımından Şâh Veliyyullah doğdu. Onun doğduğunda, babasının, rüyâsında Kutbüddîn-i Bahtiyâr hazretlerini göreli çok zaman olmuştu ve babası bu rüyâyı unutmuştu. Oğlu dünyâya gelince ona Veliyyullah ismini verdi. Bir müddet sonra o rüyâyı hatırladı ve oğluna; "Kutbüddîn Ahmed" diye ikinci bir isim verdi.

O doğduğu sırada birçok kimse, Delhi'de Şeyh Safiyyullah'ın evinde bir çocuğun doğduğuna, bunun Allahü teâlânın dînine çok hizmet edeceğine dâir işâretler gördüler.

Şâh Veliyyullah, gün geçtikçe serpilip büyüdü. Çocukluğu bile diğer çocuklardan farklıydı. Oynamasında, gülmesinde, yiyip içmesinde bir başkalık vardı. Zekâ ve hâfızası, edeb ve hayâsı fevkalâde idi. Bir gün bahçede akranı çocuklarla oynayıp eve dönmüştü. Babası yanına çağırıp; "Evlâdım! Bu günden îtibâren öyle şeylerle meşgûl ol ki, bu meşgûliyetten eline geçen şey yanında kalsın. Bunlar da, okumak, yazmak, ibâdet gibi şeylerdir." dedi.

Babasının sözlerini dikkatle ve can kulağıyla dinleyen Şâh Veliyyullah; o zamâna kadar geçen vakitlerine eyvâhlar edip, o günden sonra bir daha oyun oynamadı. Daha beş yaşındayken babasından Kur'ân-ı kerîmi okumayı öğrenip, temel din bilgilerini de tâlim eyledi. Yedi yaşında ana dili olan Fârisîyi okuyup yazdı. On yaşında Arabî lisânının gramer bilgilerinde Molla Câmî'nin eserini okuyacak seviyeye geldi. Babasının nezâretinde, hadîs ilminde; **Mişkât, Sahîh-i Buhârî, Şemâil-i Şerîf** kitaplarını okudu. Tefsîr ilminde; **Şerh-i**

Vikâye'yi, usûl-i fıkıh ilminde; **Hüsâmî, Tevdîh** ve **Telvîh** kitaplarını okudu. Kelâm ilminde; **Şerh-i Akâid, Şerh-i Hayâlî** ve **Şerh-i Mevâkıf** ve diğer eserleri, mantık ilminde; **Şerh-i Şemsiyye,** tasavvuf ilminde; **Avârif-ül-Meârif** ve **Resâil-i Nakşibendiyye'**yi okudu. Nahiv ilminde, **Molla Câmî'**yi ve meânî ilminde, **Mutavvel** ve **Muhtasar-ül-Me'ânî** adlı eserleri okudu. İlm-i hey'et (astronomi), hesab (aritmetik) ilimlerine âit çeşitli kitapları ve tıb ilminde **El-Mu'cez fit-Tıb** adlı kitabı okudu. İlmin her dalında geniş araştırmalar ve incelemeler yaptı. Dört hak mezhebin fıkıh kitaplarını tâlim edip, inceliklerine vâkıf oldu. On beş yaşına geldiğinde, zamânında okutulan zâhirî ilimlerdeki tahsîlini tamamlayıp kemâle gelmişti. Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin yolunda mübârek bir kimse olan babasından feyz alarak, bâtınî hazînelere de kavuştu. Son olarak okuduğu **Beydâvî Tefsîri**'ni tamamlayınca babası, ulemâ ve sâlihlerin, fakir ve zenginlerin iştirâk ettiği bir yemekte, Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî hazretlerine icâzet verip, başına da âlimlere mahsus sarığı giydirdi.

Bundan sonra üç sene daha babasının nezâretinde nefsini terbiye edip, velîlik yolunda ilerlemeye gayret etti. On sekiz yaşında iken babası Şeyh Abdürrahîm hastalandı. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde kemâle gelen oğlu Şâh Veliyyullah'ı kendi yerine geçirip, talebelere ilim öğretmek ve hak yolu bildirmek ile vazifelendirdi. Çok geçmeden de 1719 senesinde vefât etti. Muhterem babasının vefâtından sonra, onun kürsîsinden, on bir sene zâhirî ve bâtınî ilimleri öğreten Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî hazretlerinin ilmî şöhreti her tarafa yayıldı. Her beldeden akın akın talebeler geldi. Ona gelenler, arzuladıklarına kavuşup memleketlerine geri döndüler. Bu arada kendisi, durmadan okuyor, araştırıyor, inceliyordu. Dört mezhebin hükümlerindeki delîllerini tek tek araştırıp tahkîk etti. Bunların neticesinde Hanefî, Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiî mezhebi imâm ve âlimlerinin yüksekliklerini, çalışmalarını, gayretlerini daha iyi anladı.

Her ilimde söz sâhibi olduğu hâlde, yine de başka ilim sâhiplerinden birşeyler öğrenmeye gayret eden Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî, hem hac farîzasını îfâ etmek, hem de Haremeyn ulemâsının ilminden istifâde etmek maksadıyla, 1730 senesinde Mekke-i mükerremeye gitti. Hac vazifesini îfâ edip, dünyânın her tarafından oraya gelen Allah dostları ile de görüştü. İlim sâhiplerinin ilminden istifâde etti. Medîne-i münevverede bir sene kadar kaldı. Hem ders verdi, hem ilim öğrendi. Muhammed Efdal Hacı Siyâlkûtî, Ebû Tâhir Muhammed Medenî, Şeyh Vefdullah bin Süleymân Magribî, Mekke müftîsi Tâcüddîn Kal'î Hanefî, Şeyh Semâvî, Şeyh Kaşşâşî, Abdullah bin Sâlim Basrî, Hasan Acemî, Îsâ Câferî, Seyyid Abdürrahmân İdrisî ve Şemseddîn Muhammed bin A'lâ Bâbilî gibi âlimlerden ilim öğrenip icâzet, diploma aldı. Bilhassa Ebû Tâhir Kürdî Medenî'nin ilim ve feyzinden çok istifâde etti. Tekrar hac ettikten sonra, 1732 senesinde Hindistan'a döndü. Bu sırada Hindistan'da her şey karmakarışıktı. Siyâsî iktidar düzensiz ve kudretsizdi. İnsanlardan bir kısmı câhilliklerinden hindû ve diğer kâfirleri taklid eder olmuş, bir kısım müslümanlar da bid'at ehli kimselerin hâl ve hareketlerine kapılmışlardı. İlmin yerini cehâlet, fazîletin yerini ise denâet, alçaklık almıştı. Kötü din adamları ortalığı fitneye boğmuş, sâlih müslümanlar kıyıda köşede kalmışlardı. İşte böyle bir zamanda Hindistan'a dönen Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî hazretleri, Eski Delhi'de kına satıcılarının bulunduğu Mehendiyen Çarşısı civârında babasından kalan eve yerleşti. O mütevâzî evinde ders vermeye başladı. İlme susayanlar, akın akın gelip onun gönüllere ferahlık veren derslerinden, ilim deryâsından istifâde ettiler. Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî hazretlerinin ilim ve feyzinin üstünlüğü bütün beldeye yayıldı. O mütevâzî ev, talebeye kâfi gelmez oldu. Zamânın Gürgâniyye Devleti hükümdârı Sultan Muhammed, Şâh Veliyyullah hazretleri için bir medrese yaptırdı. 1857 senesinde İngilizlerin işgâline kadar bu medresede ilim öğretildi. İnsanlığın ve İslâmiyetin en büyük düşmanı olan İngilizler, yıllarca insanlara ilim ve feyz saçan bu mümtaz mekânı yakıp yıktılar, böylece târihe geçen zulümlerine bir yenisini daha eklediler.

Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî istikbâlin en büyük ilim merkezlerinden biri olacak olan bu medresede ilim ve feyz saçmaya başladı. Çok kimse kendisinden istifâde etti. Talebesinin

adedi bilinmemektedir. Talebelerinin hepsine temel bilgileri öğrettikten sonra, herbirini kâbiliyetli olduğu ilimde yetiştirdi. Yetişen talebelerini memleketin çeşitli yerlerine gönderdi. Medresesindeki talebelerini kendi yetiştirdiği mütehassıs âlimlerin ellerine tevdî etti. Kendisi daha çok, kitap yazmak, ibâdet etmek, müşkil meseleleri halletmekle meşgûl oldu. Kendisini ilme öyle verirdi ki, sabah namazını müteâkip çalışmaya başlar, uzun zaman devâm eder, yemek yemek bile hatırına gelmezdi. Namaz hâricinde bütün dikkatini çalışmaya verirdi. Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmi tilâvet ederken, tam bir edeb ve dikkat üzere bulunur, Resûlullah efendimizin mübârek hadîs-i şerîflerini mütâlaa ederken bambaşka bir şekil alırdı. Bilmeyen biri görse onun hâline acırdı. Allahü teâlâ, onun Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere gösterdiği edeb ve hürmetin bereketine, kendisine yüksek dereceler ihsân etti. Fârisî olarak kısa ve özlü bir tefsîr yazdı. İlim sâhibi olup, tefsîr okuyabilecek seviyeye gelen talebelerine tâlim ettirdi. Tefsîr okuyabilecek seviyeye gelmeyenlerin bu pek kıymetli eserden fayda yerine zarar görebileceklerini anlatırdı. Bilhassa hadîs-i şerîf ilminde çok ilerleyen Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî hazretleri, kendisi de tasavvufta yüksek derecelere erişmiş olmasına rağmen; "Allahü teâlâ, bize sahîh keşfler ihsân eyledi. Bu zamanda, hiçbir yerde Mazhâr-ı Cân-ı Cânân'ın benzeri yoktur. Makamlarda ilerlemek isteyen onun hizmetine gelsin!" buyururlar ve talebelerden istidât ve istekli olanları Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerine gönderirlerdi. Ayrıca Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerine yazdıkları mektuplarında; "Allahü teâlâ fazîletlerin tecellî yeri olan sizlere uzun zaman selâmet versin ve bütün müslümanları bereketlerinize kavuştursun!" diye yazardı. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri de; "Şâh Veliyyullah derin hadîs âlimidir. Mârifet esrârının tahkîkinde ve ilmin inceliklerini bildirmekte, yeni bir çığır açmıştır. Bütün bu bilgileri ve üstünlükleri ile birlikte doğru yolun âlimlerindendir." buyurur, talebelerinden istidâtlı ve istekli olanları Şâh Veliyyullah'a gönderirlerdi.

Bütün ilimlerde söz sâhibi olan, fakat bâzı ilimlerde daha fazla mütehassıs olan Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî, Kur'ân-ı kerîmin kırâatı ve nüzûlü, tefsîr, hadîs, fıkıh, siyer, tasavvuf bilgileri gibi ilim dallarında pek kıymetli olan iki yüz civârında eser yazdı. Otuz yedi-otuz sekiz senelik bir zaman zarfında yazılan bu kıymetli eserlerden bir kısmı kütüphânelerde mevcud olup, bir kısmının ise sâdece isimleri eserlerde zikredilmektedir. Hindistan'ı İngilizlerin yağmalaması esnâsında yok olduğu tahmin edilen bu kıymetli eserlerden mevcud olanların çoğu defâlarca basılmış, insanlar bunlardan istifâde etmişlerdir. Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî'nin; Şâh Abdül'azîz Sâhib, Şâh Refî'uddîn Sâhib, Şâh Abdülkâdir Sâhib ve Şâh Abdülganî Sâhib isimlerinde dört oğlu vardı.

Zamânında bulunan ve daha sonra gelen büyük âlim ve velîler, Şâh Veliyyullah hazretlerini çok medhetmişler, çok övmüşlerdir. **Fevâid-ül-Behiyye** ve başka kıymetli kitapların sâhibi olan Muhammed Abdülhay el-Lüknevî, Şâh Veliyyullah'ı anlatmaya başlarken buyuruyor ki: "Himmet sâhibi büyük imâm, insanlar arasında Allahü teâlânın hucceti, hidâyete kavuşanların önderi, ümmetin dayanağı, ulemânın âlimi ve öncüsü, enbiyânın vârisi, sünnet-i seniyyenin ihyâ edicisi olan Şeyhülislâm Kutbüddîn Veliyyullah bin Abdürrahîm el-Ömerî ed-Dehlevî, ilimde deryâ misâli, fâzıl bir zâttır..."

Müftî Ahmed Kâgûrî diyor ki: "Şâh Veliyyullah, aslı (kökü) kendi evinde, dalları ise müslümanların evlerine kadar uzanmış mübârek bir ağaç gibidir. İlim ve feyzi her tarafa yayılmıştır."

Buyurdu ki: "Zekât, bereketi çoğaltır. Gazâb-ı ilâhîyi söndürür. Feyz ve bereketin gelmesine sebeb olur. Âhirette cimriliğin sebeb olduğu azâbı def eder."

"Mal sevgisi ve cimrilik, insana zararlı olur. Asıl maksaddan uzaklaştırır. Bu ise insanı sıkıntıya düşürür, mânen rahatsız eder. İnsanın mal sevgisinden ve cimrilikten kurtulması ancak yanındaki çok sevdiği şeyleri fakirlere vermeye kendini alıştırmakla olur."

"Bir gün bir fakir benden bir şey istemişti. O fakir zarûret içinde kıvranıyordu. Kalbime

gelen ilhâm bana, o fakire ihtiyâcı olan şeyi vermemi emrediyor, dünyâ ve âhirette pekçok ecir ve mükâfâtı müjdeliyordu. Nihâyet o fakire istediği şeyi verdim. İlhâm yoluyla bana vâdedilen şeye gerçekten şâhid oldum. O gün yaptığım bu iyiliğin karşılığını gördüm."

"İnsanın nefsi bâzan taşkınlık yapar. Bu sebeple insan, şehvetine, arzu ve isteklerine uyar. İnsanın nefsini böyle işlerden muhâfaza etmesi için bâzı çârelere başvurması gerekir. Oruç bu hususta en güzel çâredir."

"İnsan, şehvetini oruç tutmak sûretiyle kırar. Oruç insanın kötü isteklerini zayıflatır. Rûhun parlaması, şehvetin ve kötü arzuların kırılmasında oruçtan daha tesirli bir çâre yoktur. Kişi oruç tutmak sûretiyle şehvet ve kötü arzularından ne kadar sıyrılabilmişse, oruç o derece günahlarına keffâret olur. Melekler oruç tutan kimseyi severler."

"Oruç tutan cemiyetlere şeytan tesir etmez. Çünkü o cemiyette oruç tutulduğu için şeytanlar bağlanmışlardır. Onlar için Cennet'in kapıları açık, Cehennem'in kapıları da kapalıdır."

"Haccın hakîkatı müslümanlardan büyük bir topluluğun bir araya gelmesidir. Öyle bir vakitte bir araya gelirler ki, o vakitte peygamberler, sıddıklar, şehîdler ve sâlihler gibi Allahü teâlânın nîmetlerine kavuşmuş olanların hallerini hatırlarlar. Hac ibâdetinin yapıldığı mukaddes yerler görülünce, Allahü teâlâ hatırlanır. Hac zamânı, müslümanlar birbirlerinden istifâde ederler. Aynı zamanda hac meşakkatli bir yolculuk olduğu için, büyük bir gayret îcâb ettirir. Nasıl yeni îmânla şereflenen bir kimsenin daha önceki günahları siliniyorsa, ihlâsla yapılan ve kabûl olan hac da günahlar için keffârettir."

Arabî ve Fârisî lisânlarında güzel eserler verdiği gibi, şiirler de yazan Şâh Veliyyullah'ın eserlerinden bâzıları şunlardır: **1) Feth-ür-Rahmân fî Tefsîr-il-Kur'ân, 2) El-Fevz-ül-Kebîr fî Usûl-it-Tefsîr, 3) El-İ'tikâd-üs-Sahîh, 4) Te'vîl-ül-Ehâdîs fî Rümûz-i Kısâs-ül-Enbiyâ, 5) El-Müsevvâ min-el-Muvattâ', 6) El-Musaffâ fî Şerh-i Muvattâ', 7) Şerh-i Terâcîm-i Ebvâb-i Sahîh-i Buhârî, 8) Huccetullah-il-Bâliga, 9) İzâlet-ül-Hafâ an Hilâfet-il-Hulefâ, 10) El-Büdûr-ul-Bâziga, 11) Et-Tefhimât-ül-İlâhiyye, 12) El-Hayr-ül-Kesîr, 13) Füyûz-ul-Haremeyn, 14) Ikd-ül-Cîd fî Beyân-ı Ahkâm-il-İctihâd vet-Taklîd, 15) El-Belâg-ül-Mübîn, 16) Es-Sâf fî Beyân-il-İhtilâf, 17) Kurret-ül-Ayneyn fî Tafdîl-iş-Şeyhayn, 18) Ed-Dürr-üs-Semîn fî Mübâşşerât-in-Nebiyy-il-Emîn, 19) Heme'ât, 20) Eltâf-ül-Kuds, 21) El-Kavl-ül-Cemîl fî Beyân-ı Sevâ-is-Sebîl, 22) Enfâs-ül-Ârifîn, 23) İnsân-ül-Ayn fî Meşâyih-il-Haremeyn, 24) El-İntibâh, 25) El-Erba'în, 26) El-Makâlet-ül-Vad'iyye fin-Nasîhatı vel-Vasiyye, 27) El-İnsâf fî Sebeb-il-ihtilâf.** Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî'nin, mezhepsiz, sapık kimselere cevap veren; **El-İnsâf fî Beyân-ı Sebeb-il-İhtilaf** ve **Ikd-ül-Cîd** adlı eserleri İstanbul'da Hakîkat Kitabevi tarafından bastırılarak bütün dünyâya dağıtılmaktadır.

NAMAZ

Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî buyurdu ki: "Namaz şu üç şeyden ibârettir. 1) Allahü teâlânın azametini ve büyüklüğünü düşünerek, kalbin hudû ve huşû hâlinde olması, 2) Dilin, Allahü teâlânın azamet ve kibriyâsını, büyüklüğünü söylemesi. Kulun hudû ve huşû üzere olması, Allahü teâlânın azamet ve kibriyâsını, celâlini, ifâde etmesi hâlinde en yüksek şeklidir. 3) Âzâları, bu huşû ve hudû hâline göre bulundurmak, ona göre hareket etmek."

Namaz kılmak lezzeti bir müminde yerleşince, artık o kimse Allahü teâlânın nûruna dalar. Namaz o kimsenin hatâ ve günâhlarına keffâret olur. Çünkü iyilikler, kötülükleri yok eder. Allahü teâlâyı tanımak için namazdan daha faydalı bir şey yoktur. Bilhassa namaz, kalp huzûru ve ihlâs ile kılınırsa çok kıymetli olur. Nefsin akl-ı selîme itâat etmesi husûsunda namazdan daha faydalı bir şey yoktur."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1148

2) Eshâb-ı Kirâm (Müslümanların İki Gözbebeği Bölümü); (6. Baskı) s.168

3) Fâideli Bilgiler; (6. Baskı) s.337

4) Rehber Ansiklopedisi; c.16, s.36

5) Hüccetullah-il-Bâliga; İstanbul, 1317

6) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.292

7) El-A'lâm; c.1, s.149

8) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.177

9) Îzâh-ül-Meknûn; c.2, s.212, 248, 485

10) Philosophy of Shah Waliullah (Dr. A.J. Halepota), Sind Sagar Academî, Lahor (Pakistan)

11) Makâmât-ı Mazhariyye (Abdullah Müceddîdî); İstanbul 1986, s.39

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.236

13) El-Kavl-ül-Celî

ŞÂHÎ MÛYTÂB;

Hindistan'da Bedâyûn şehrinde yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Şeyh Şâhî Mûytâb Bedâyûnî'dir. Kaynak eserlerde doğum ve vefât târihlerine rastlanamayan Şâhî hazretleri, on ikinci asrın sonları ile on üçüncü asrın başlarında yaşamıştır. KâdıHamîdüddîn Nâgûrî'nin derslerinde yetişti. Kâdı Nâgûrî buna; "Şâhî rûşen-zamîr (Gönlü aydınlık)" derdi. Onu mezun edip, zamânın büyük âlimlerinden Mahmûd Mu'îndüz'ün sohbetlerine gönderdi. Oraya giden biriyle haber gönderip; "Bizim Şâhî'ye hırka verip kendisini mezûn etmemiz uygun olmuş mu? diye sordu. Bu soruya karşılık o da; "Biz, sizin yaptığınız her şeyi beğeniriz" diye cevap verdi. Şeyh Şâhî, ilim öğrenmekteki aşk ve gayreti ile kısa zamanda yetişip, büyük âlimlerden, zamânında bulunan evliyânın önde gelenlerinden oldu. Etrafında toplanan talebelere ders okutmaya başladı. Herbiri ilim âşığı olan talebelerini çok sever, onlara ve herkese şefkat ve merhamet gösterirdi. Bir defâsında talebeleri dışarıda güneş altında bekliyorlardı. Beklemeleri uzun sürünce, terlemeye ve terleri toprağa damlamaya başladı. Bu hâli farkeden Hâce Şâhî, hacâmatçıyı(kan alan kimseyi) çağırmalarını istedi. "Onu ne yapacaksınız?" diye suâl edildiğinde; "Talebelerimden akan ter kadar benden kan almasını istiyeceğim" buyurdu.

Birgün talebeleri ile birlikte bir yere gittiler. Gittikleri yerde talebeler, yemek olarak pirinç ve süt pişirdiler. Yemek hazırlanıp önüne getirildiği zaman Hâce Şâhî yemeğe nazar etti (baktı) ve; "Bu yemekte hıyânet kokusu vardır, biz bundan yiyemeyiz" buyurdu. Talebelerin hepsi hayret edip; "Bizden hiç birimiz hıyânet etmemiştir." dediler. Pirinç ve sütü pişiren iki kişi hazret-i Hâce'nin huzûruna geldiler, dediler ki: "Efendim! Sütü pişirirken süt köpürmüştü, taşacaktı. Mecbûr kalıp, taşmaması için sütten bir miktar alıp içtik, şimdi ise bu kabahatimize pişmân olduk. Özür dileriz." Hâce Şâhî, "Yemek, dostlarımızın (talebelerimizin) önüne gelmeden, o yemekten yiyen hıyânet etmiş olur. Fakat, mâdem ki siz özür diliyorsunuz, pişmân oluyorsunuz, öyleyse affettim." buyurdu.

HâceŞâhî, gâyet mütevâzî, alçak gönüllü idi. Kendisini bir şey yapmaktan âciz, zavallı görürdü. Şöyle anlatılır: Nizâmüddîn Ebü'l-Müeyyed'in bir rahatsızlığı vardı. Hâce Şâhî'ye gelerek kendisine himmet etmesi, derdine çâre bulması için yalvardı. O da özür dileyip; "Siz bizim büyüğümüzsünüz. Biz nasıl olur da size himmet edebiliriz?" buyurdu. Nizâmüddîn; "Elbette bize duâ ve himmet etmeniz lâzımdır" diye ısrâr edince, Hâce Şâhî duâ etti ve Allahü teâlânın izni ile Nizâmüddîn'in rahatsızlığı geçip, sıhhatine kavuştu.

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.55

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.9, s.270

ŞÂHİDÎ İBRÂHİM DEDE;

Mevleviye yolunda yetişen evliyânın meşhurlarından. Ayrıca şâir olup şiirlerinde Şâhidî mahlasını kullanmıştır. Muğlalı olup, 1470 (H.875) de doğdu. 1550 (H.957) senesinde Muğla'da vefât etti. Şeyhlik yaptığı Muğla Mevlevîhânesinde, dergâhında babası Hüdâî'nin yanına defnedildi. **Semâhâne-i Edeb** kitabında Afyonkarahisar'da defnedildiği de bildirilmektedir.

On sekiz yaşına kadar memleketinde, sonra Bursa ve İstanbul'da çeşitli ilimleri tahsil edip ilimde yetiştikten sonra,Afyonkarahisar'daSultan Divânî hazretlerinin sohbetlerinde bulunarak tasavvufda kemâle erdi. Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır. **Gülşen-i Esrâr, Gülşen-i Tevhid, Gülşen-i Vahdet** adlı mesnevî tarzında manzum eserleri vardır. Ayrıca **Gülistan** kitabına bir şerh yazmıştır. Türkçe, Farsça divanları vardır. **Şâhidî** ismiyle tanınan Farsça manzum bir lügat yazmıştır. Bu lügat meşhur ve muteberdir. **Şâhidî Manzûmesi** ehli tarafından şerh edilmiş, üzerine nazîreler yazılmıştır. İbrâhim bin Süleyman Ezherî tarafından Arapçaya çevrilmiştir. Abdülkâdir Bağdâdî ve Eğribozlu Ahmed Selâmi tarafından muhtasar olarak (kısaca) Arapçaya tercüme edilmiştir. Ayrıca manzum olarak Rumcaya da çevrilmiştir. **Gülşen-i Tevhid** adlı eseri, **Mesnevî**'nin altı cildinin herbirinden yüzer beyit alıp tahmis etmek sûretiyle yazdığı bir eseridir.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.92

2) Semâhâne-iEdeb; s.104

3) Esâmî; s.181

4) Tezkiret-üş-Şuarâ; c.1, s.510

5) Lugat-ı Târihiyye; c.2, s.131

6) Tezkire-iLatîfî; s.201

7) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân; c.3, s.15

ŞAKÎK-İ BELHÎ;

Evliyânın büyüklerindendir. Künyesi Ebû Ali olup, babasının ismi İbrâhim'dir. İbrâhim Edhem'in talebesi, Hâtim-i Esâm'ın hocasıdır. Dünyâya gönül bağlamayıp, haramlardan ve şüphelilerden şiddetle kaçardı. Şüpheli korkusuyla mübahların da çoğuna yaklaşmadı. Ticâretle uğraşırdı. 790 (H.174) senesinde vefât etti.

Şakîk-i Belhî'nin tövbe etmesine Türkistan'daki bir putperest sebeb oldu. Ticâret için Türkistan'a gitti. Merak edip bir puthaneye girdi. Puta, isteklerini yana yakıla anlatan bir putpereste; "Seni ve her şeyi yoktan var eden, alîm ve kudretli bir yaratanın var. Sana hiç bir fayda ve zararı olmayan puta tapacağına Allahü teâlâya ibâdet et." dedi. Putperest, "Eğer söylediğin doğru ise, O, sana senin memleketinde rızk vermeye kâdirdir. Mâdem öyledir, niçin tâ buralara kadar geldin?" dedi. Şakîk-i Belhî hazretleri, bu söz üzerine derin düşüncelere daldı ve Belh şehrinin yolunu tuttu. Yolda gelirken bir mecûsi ile yolculuk yaptı. Mecûsi, Şakîk-i Belhî'nin tüccar olduğunu öğrenince; "Eğer kısmetin olmayan bir rızık peşindeysen, kıyâmete kadar gitsen onu ele geçiremezsin. Şâyet kısmetin olan bir rızk peşindeysen onun arkasında koşmana lüzum yoktur. Çünkü sana ayrılan rızkın seni bulur." dedi. Bu söze Şakîk-i Belhî hayran kaldı. Dünyâ'ya karşı meyli azaldı. Artık âhiret için çalışacağına kendi kendine söz verdi. Belh şehrine geldi. Belh'de müthiş bir kıtlık vardı. İnsanlar yiyecek bir şey bulamıyorlardı. Bu yüzden kimsenin yüzü gülmüyordu. Şakîk-i Belhî, çarşıda neşeli bir köleye; "Ey köle, herkes üzüntü içindeyken, senin neşene sebep

nedir?" deyince, köle, "Niçin üzüleyim. Benim efendim zengin bir kimsedir. Beni aç, çıplak bırakmaz ki!" dedi. Şakîk-i Belhî, bu söze şaştı ve; "Aman yâ Rabbi! Az bir dünyâlığı olan şu zenginin kölesi böyle neşeli. Halbuki, sen bütün canlıların rızıklarına kefil oldun. Biz niçin gam ve keder içinde olalım." deyip dünyâ meşgûliyetlerinden elini çekti. Samîmi bir tövbe ile âhirete yöneldi. Allahü teâlâya olan tevekkülü son derece fazlalaştı. İbrâhim Edhem hazretlerinin sohbetlerine başladı. Ondan feyz alarak olgunlaştı.

İbrâhim Edhem'le olan sohbetlerinden birini kendisi şöyle anlattı: "Hocam ile Mekke'de buluştum. Bana Hızır aleyhisselâm ile olan karşılaşmasını anlattı. Buyurdu ki: "Hızır ile bir defa görüştüm. Bana yeşil bir kabın içinde, güzel kokulu sekbaç ismindeki ekşili bir yemekden verdi. "Bunu ye, ey İbrâhim!" dedi. Almadım. Hızır bana; "Meleklerden duyduğuma göre, bir kimse verileni kabûl etmezse, bir şey verilmesini istediği yerden eli boş döner." buyurdu."

Şakîk-i Belhî gençliğinde gençlerin reisi idi. Bir gün arkadaşlarıyla birlikte, mecûsilerin taptıkları ateşin bulunduğu tapınağa geldiler. Arkadaşlarına, "Haydi içeri girelim. Mecûsiler ne yapıyorlar, ateşe nasıl tapıyorlar, bakalım." dedi. İçeride güzel yüzlü bir gencin ateşe tapınmakta olduğunu gördüler. Şakîk-i Belhî o gence, müslüman olmasını teklif etti. O genç, Şakîk-i Belhî'nin yanına gelip ona bir tokat vurdu. Şakîk-i Belhî ve arkadaşları buna bir mânâ veremeyip, dışarı çıktılar. Şakîk-i Belhî; "Kendi kusurlarım sebebiyle bu mecûsi müslüman olmadı. Sözüm tesir etmedi." diyerek, tövbe ve istigfâr eyledi. Hattâ, kusur ve günahlarının affı için ağladı, çok gözyaşı döktü. Uzun yıllar ilim öğrendi. Büyük âlimler arasına girdi. Allahü teâlânın katında sevilen kimselerden oldu. Aradan uzun yıllar geçmişti. Bir gün talebeleriyle yine o mecûsilerin tapındığı yere geldiler. Talebelerine; "Geliniz mecûsileri görelim de, onlar gibi olmadığımız için Allahü teâlâya şükredelim." buyurdu. İçeri girdiklerinde, ihtiyar bir mecûsinin ateşe tapınmakta olduğunu gördüler. Şakîk-i Belhî ona; "Niçin müslüman olmuyorsun? Güzel simâlı bir ihtiyarsın." deyince, ihtiyar; "Bana İslâmı anlat." dedi. Şakîk-i Belhî ona İslâmiyeti anlattı, o da müslüman oldu. Berâberce dışarı çıktılar. Giderken, Şakîk-i Belhî, yeni müslüman olan ihtiyara; "Filan târihte, mecûsilerin bu tapınağında bir genç vardı. Şimdi ne hâldedir?" diye sordu. İhtiyar; "İşte ben o gencim." dedi. Şakîk-i Belhî çok hayret etti ve; "Sana o zaman müslümanlığı anlattım, müslüman olmanı teklif ettim, kabûl etmedin. Şimdi anlattım, hemen müslüman oldun. Hikmeti nedir?" diye sordu. İhtiyar bunu şöyle cevaplandırdı: "O zaman senin sözün bana tesir etmedi. Şimdi ise o kadar temiz ve nurlusun ki, benim pislik ve zulmetimi giderip temizledin. Allahü teâlâ da senin nûrunu arttırsın." dedi. Oradakiler "Âmin" dediler.

Zengin zâtlardan birisi, Şakîk-i Belhî'ye dedi ki: "Ben senin ihtiyaçlarını, kendi malımdan karşılayayım." Şakîk-i Belhî buyurdu ki: "Kabûl ediyorum, ama şu şartla, bana verdiklerinden dolayı hazinende noksanlaşma olursa, malların hırsızlar tarafından çalınıp telef olursa, -olur ya- bir gün bu niyetinden ayrılıp bana nafaka vermekten vazgeçersen, bende bir kabahat görüp vermekte olduğun nafakayı kesersen ve ömrün bitip ölürsen ve ben de nafakasız kalırsam ne olacak. Bütün bunların olmıyacağına dair bana bir teminât verebilirsen teklifini kabûl edeyim. Halbuki, benim rızkımı öyle bir zât veriyor ki, bütün mahlûkların rızıklarını verdiği halde hazinelerine zarar verme durumu yoktur. Bu kadar günahlarımız olduğu ve en ince teferruatına kadar bütün yaptıklarımızı bildiği halde ihsânı ve merhameti o kadar boldur ki, kimsenin rızkını kesmiyor. Sonra onun için ölüm diye bir şey yoktur. Böyle bir zât rızkıma kefil olmuş iken başkasından bir şey beklemekliğim kulluğuma yakışır mı? Her türlü ayıb ve kusurlardan uzak böyle bir zâtı bırakıp da, kendim gibi âciz bir kula el açarsam Rabbim gücenmez mi ve böyle yapan kimselerin ne kadar zavallı ve akılsız oldukları meydanda değil midir?" Bunun üzerine o zengin kimse bir şey diyemedi.

Bir gün, kendilerine nasîhat kâr etmeyen bir grub insanlara şöyle buyurdu: "Eğer çocuk iseniz mektebe, deli iseniz tımarhâneye, ölü iseniz kabristana gidin. Ama müslüman iseniz

müslüman olmanın şartlarını yerine getiriniz!”

Şakîk-i Belhî bir gün hocalarından Ebû Hâşim er-Rummânî’yi ziyâret etti. Hocası Şakîk-i Belhî’nin cebini kabarık görünce ne olduğunu sordu. Şakîk-i Belhî; “Dostlarımdan biri, orucunu bunlarla açmanı arzu ediyorum. Lütfen kabûl et diye yiyecek bir şeyler verdi. Çok ısrâr ettiği için ben de kabûl ettim.” dedi. Bunun üzerine hocası; “Demek sen akşama kadar yaşıyabileceğini düşünebiliyorsun.” diyerek sitem etti.

Şakîk-i Belhî, Mekke’ye gitti. Orada pekçok kimse etrâfında toplanır, sohbetlerinden ve nasîhatlerinden istifâde ederlerdi. Birisine dedi ki: “Geçimini nasıl temin ediyorsun. Bir şey bulamazsan ne yapıyorsun?” O kimse dedi ki: “Bir şey bulursam şükrediyorum, bulamazsam sabrediyorum.” Şakîk-i Belhî; “Belh şehrinin köpekleri de böyledir. Buldukları zaman, sevinirler. Bulamazlarsa bekleyip sabrederler.” buyurdu. O kimse dedi ki: “Peki bu hususta sizin yaptığınız nedir." Cevâbında; “Elimize bir şey geçerse, başkalarını kendimize tercih eder, başkalarına veririz. Geçmezse şükrederiz.” Bunun üzerine o kimse Şakîk-i Belhî’ye sarıldı ve; “Vallahi sen büyük bir zâtsın.” dedi. Hacdan dönüp Bağdât’a geldiğinde vâz vermeye başladı. Hep, Allahü teâlâya tevekkül etmenin lüzumunu anlatırdı. Birisi gelip, kendisine; “Hacca gitmek istiyorum.” deyince, o kimseye; “Yol harçlığın nedir?” diye sordu. O kimse; “Allahü teâlânın benim için takdir ettiği rızkın mutlaka bana ulaşacağını, bu rızkı başkalarının alamıyacağını, Allahü teâlânın takdirinin her zaman benimle berâber olduğunu, hangi halde ve durumda bulunursam bulunayım, Allahü teâlânın benim durumumu benden daha iyi bilmekte olduğunu bilirim.” dedi. Bunun üzerine Şakîk-i Belhî; “Çok güzel, ne güzel yol harçlığın var. Tevekkül böyle olmalı. Güle güle git kardeşim. Yolun açık olsun.” buyurdu.

Şakîk-i Belhî, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe’yi çok medheder şöyle buyururdu: “İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe bu zamanda insanların en verâ sâhibi (haram ve şüphelilerden sakınanı), en âlimi, en çok ibâdet edeni, en cömert olanı, dînin emirlerine uymakta en ihtiyatlı davrananı, Allahü teâlânın dîninde, kendi görüşü ile bir şey söylemekden en çok sakınanı idi. Bir meseleyi açıklıyacağı zaman, bütün talebelerini toplar, hepsi bu meselenin dîne uygun olduğunda ittifak edince; “Bu meseleyi filan bölüme yazınız.” derdi.”

Şakîk-i Belhî’nin bir gün yanına bir ihtiyar gelip, Allah’a tövbe etmek istediğini bildirdi. Ona buyurdu ki: “İyi ama, keşke tövbe etmek için bu zamâna kadar beklemeseydin.” O kimse: “Öyle ama, yine de ölmeden önce geldiğim için erken gelmiş sayılırım.” dedi. Şakîk-i Belhî; “Hoş geldin ve ne iyi ettin.” buyurdu. Bunun üzerine o kimse tövbe etti ve tövbesinden vazgeçmedi.

Buyurdular ki:

“Bir musîbet geldiğinde feryâd ü figân eden kimse, Allahü teâlâya karşı gelmiş olur. Ağlayıp, sızlamak, belâ ve musîbeti geri çevirmediği gibi, insanın sabredenlere verilen sevâb ve mükâfâttan da mahrum olmasına sebeb olur.”

“Bir kimsenin yanında mübârek bir zâtın iyilik ve güzel hâlleri anlatılır da, o kimse bundan zevk duymaz ve o mübârek zâta karşı kalbinde muhabbet hâsıl olmazsa, bilsin ki kendisi kötü kimsedir.”

“Sıkıntının mükâfâtını bilen, ondan kurtulmağa heves etmez.”

“Şeytanı en çok kızdıran iki şey, onun vesvesesine aldırmamak ve Allahü teâlânın zâtı hakkında düşünmemektir”. (Allahü teâlânın yarattıkları hakkındaki tefekkür makbûldür.)

“Bir kusuru ve ayıbı var diye bir kimseyi kötüleyen, hakâret eden kimse, kendi kendini helâk etmiş demektir. İnsanlar, bir kimse hakkında; “Bundan bize zarar gelmez bu emin bir kimsedir.” derlerse, o kimse bütün insanların zarar ve kötülüklerinden emindir. Kim müslümanların aleyhinde konuşur, onları gıybet eder, onlara iftira ederse, aralarında söz

taşıyıp koğuculuk yaparak müslümanları birbirine düşürürse, müslümanların hakkını gözetmez, onların kalblerini kırar, incitirse ve onları kendinden aşağı görürse, o kimse şeytanın hizmetçisi olmuş olur, dünyâda fakir olur, âhirette iflâs etmiş vaziyette hakir ve zelîl olur."

"Rızkı hususunda Allahü teâlâya tevekkül eden kimsenin güzel huyları fazlalaşır, cömert olur ve ibâdetlerinde vesvese bulunmaz."

"Allahü teâlânın azâbından korkmanın alâmeti haramları terk etmektir. Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olmanın alâmeti de çok ibâdet etmektir."

"İleride tövbe ederim diye günaha devam edenler, daha yaşarız ümidiyle, tövbeyi geciktirenler, hattâ, Allahü teâlânın azâbını düşünmeyip, rahmetini ümid ederek tövbe etmeyenler, çok büyük gaflet ve felâket içindedirler."

"Gönül ferahlığı, hesap kolaylığı ve can rahatlığı fakirlerin hâlidir. Gönül meşgûliyeti, hesapların zorluğu ve can sıkıntısı da zenginlerin hâlidir."

"Ölüme şimdiden hazırlanmanız lâzımdır. Çünkü, bir geldi mi geri gönderemezsiniz."

"Kendisine bir şey ikrâm ettiğin kimse ile, sana ikrâmda bulunan iki kişinin senin kalbindeki yerlerine dikkat et. Eğer kalbindeki muhabbet, kendisine ikrâmda bulunduğun kimseye karşı daha fazla ise, bu ikrâm ve muhabbetin Allah için olduğu anlaşılır. Ama kalbindeki muhabbet, sana ikrâmda bulunan kimseye karşı daha fazla ise, bu dostluk menfaat içindir."

"Misâfiri çok severim. Çünkü, rızkını Allahü teâlâ veriyor. Ben hiçbir şey yapmıyorum. Bununla berâber, Allahü teâlâ bana sevâb veriyor

Akıllı, zeki, derviş, zengin ve cimrinin kimlere denildiğini yedi yüz tane âlimden sordum. Hepsi de birbirine yakın cevaplar verip şöyle dediler: "Dünyâyı sevmeyen kimse, akıllıdır. Dünyânın aldatıcı ve yalan olan zevklerine aldanmayan kimse, zekîdir. Allahü teâlânın takdir ettiğine râzı olan, kanâat eden, zengindir. Dünyâya âit arzusu bulunmayan, Allahü teâlânın rızâsını isteyen kimse, dervişdir. Allahü teâlânın verdiği nîmetlerden, mahlûkuna faydalı olanları vermekten kaçınan, cimridir."

"Dilini muhâfaza et. Amel defterinde ve terâzide sevâbını bulamıyacağın söz söyleme. Sözü söylemeden önce düşün; hayırlı ise söyle, yoksa sükût et."

İLME VERİLEN DEĞER

Bir gün yolda bir gayr-i müslim Şakîk-i Belhî'ye dedi ki: "Bir kimse, kendisine rızık verdiği için Allahü teâlâya îmân ve ibâdet ederse, o kimsenin bu yaptığı yalancılıktır." Şakîk-i Belhî bunu duyunca yanındakilere; "Bu kimsenin söylediği sözü bir yere yazınız." buyurdu. O gayr-i müslim dedi ki: "Nasıl olur, senin gibi yüksek bir zât, benim gibi birinin söylediği sözü kaydeder mi?" Şakîk-i Belhî buyurdu ki: "Evet biz, kim olursa olsun doğruyu söyleyen kimsenin sözünü alır, kabûl ederiz. Peygamber efendimiz; **"Hikmet, müminin gayb ettiği malıdır. Nerede bulursa alsın."** buyurdu. Bu sözler karşısında hayrette kalan gayr-i müslim; "Bana İslâmiyeti anlat. Ben de müslüman olacağım. Senin dînin hak dindir. Tevâzu ve hakkı kabûl etmeyi emretmektedir." dedi ve müslüman oldu.

ÖĞÜNMEĞE DEĞER Mİ?

Βιρ γ]ν ⇒ακ[κ–ι Βελη[, ηαχ ι|ιν|}κτ} ψολα,
Βα□δατəα παρδ}□}νδα, βιρ μ]δδετ περδι μολα.

Η®ρυν Ρε}[δ, ⇒ακ[κəιν, Βα□δατəα γελδι□ινι,

Δυψυνχα δ®ϖετ εττι, ψαν}να κενδισινι.

Γελδι□ινδε δεδι κι: ∀Νασ⌊ηατ εψλε βανα.∀
Βυψυρδυ κι: ∀Εψ Η®ρυν, αλ ακλ}ν} βα⌋}να!

Η⌉κ⌉μδαρ ολμακ ιλε, μ⌉ηιμ βιρ με϶κ⌊δεσιν,
Σεν ⌋υ β⌉ψ⌉κ ζ®τλαρ}, ρεηβερ εδινμελισιν!

Ραββιμιζ Εβ⌋Βεκρ–ι Σ}δδ⌊κ϶}ν μακαμ}ν},
Σανα ιησ®ν εττι κι, ϖερεσιν ταμ ηακκ}ν}.

Ο νασ}λ δο□ρυ ισε, σεν δε ⟩ψλε ολασ}ν,
Ονυν γιττι□ι ψολδαν, ασλ® αψρ}λμαψασ}ν!

ζε ϖερδι κι ηαζρετ–ι √μερ϶ιν μακαμ}ν},
Σεν δε αψ}ρτ εδεσιν, ηακταν β®τ}λ ολαν}.

Οσμ®ν–} Ζινν⌋ρεψν϶ιν, μακαμ}ν} δα σανα,
ζερδι κι σαρ}λασ}ν, ηαψ® ιλε ιησ®να.

Ηαζρετ–ι Αλι϶νιν δε, μακαμ}ν} ϖερδι κι,
Σεν δε ιλιμ σ®ηιβι, ολασ}ν ονυν γιβι!

Σεν βυ β⌉ψ⌉κ ζ®τλαρ}ν ψολυνδαν αψρ}λ}ρσαν,
⇒ιμδιδεν Χεηεννιμ϶ιν, αζ®β}να ηαζ}ρλαν!∀

Η®ρυν δεδι κι: ∀Δεϖ®μ ετ, ⟩□⌉τλεριν νε γ⌉ζελ.∀
Βυψυρδυ κι: ∀Εψ Η®ρυν, δικκατ ετ, κενδινε γελ!

Αλδανμα βυ δ⌉νψ®ν}ν, μαλ ϖε σαλτανατ}να,
Ϟηιρεττε βυνλαρ}ν, φαψδασ} ολμαζ σανα.

Δ⌉⌋⌉ν⌋ιμδι βιρ⌉⟩λδε, γ⌉νλερχε καλδ}□}ν},
Ηαραρεττεν συσαψ}π, πεκ⌉οκ βυναλδ}□}ν}.

Ταμ ⟩λεχεκ δυρυμα, γελμι⌋κεν συσυζλυκταν,
Ο ανδα βιρι γελσε, ηεμ δε σεριν συ σαταν.

Σενιν δε συσυζλυκταν, ψανμ}⌋κεν β⟩ψλε ι⌉ιν,
Νε καδαρ μαλ ϖεριρσιν, ο συψυ αλμακ ι⌉ιν?∀

Δεδι κι: ∀Νε ιστερσε, ϖεριριμ ηερ σερϖετι,
Ολυρ μυ ηι⌉ ο ζαμαν, μαλ}ν ενεμμιψετι?∀

Βυψυρδυ: ∀Ψαρ}σ}ν}, ιστερσε σερϖετινιν,
ζεριρ μιψδιν μεσελ®, ο συψυ αλμακ ι⌉ιν?∀

Η®ρυν Ρε⌋ιδ δεδι κι: ∀ζεριρδιμ ηεμεν ελβετ,
Ζ⌊ρ® βεν ⟩λ⌉ψορκεν, νεψε ψαραρ βυ σερϖετ?∀

Βυψυρδυ κι: ∀Πεκ®λ®, ι⌉τιν ϖε κανδ}ν συψα,
Λ®κιν αταμ}ψορσυν, ο συψυ δ}⌋αρ}ψα,

Ψ®νι βιρ δαμλα βιλε, ιδραρ ψαπαμ}ψορσυν,
⇒ιδδετλι σανχ} ιλε, κ}ϖραν}π δυρυψορσυν.

Ο σ}ραδα βιρι δε,⌉}καγελσε ®νιδεν,
Δεσε κι κυρταρ}ρ}μ, σενι βεν βυ δερδινδεν.

ζε λ®κιν σερϖετινιν, ⟩β⌉ρ ψαρ}σ}ν} δα,
Βυ κιμσε ιστεσεψδι, ϖεριρ μιψδιν ονυ δα?∀

Δεδι: ∀Γ®ψετ ταβι⌊, σεϖε σεϖε ϖεριρδιμ,
Ζ⌊ρ® βεν κ}ϖραν}ρκεν, νεψε ψαραρ σερϖετιμ?∀

Βυψυρδυ κι: ∀√ψλεψσε, ⟩ϖ⌉νμε μαλ}ν ιλε,
Βιρ ι⌉ιμλικ συ καδαρ, κ}ψμετι ψοκμυ⌋ βιλε.∀

Η®ρυν Ρε⌋ιδ α□λαψ}π, δεδι: ∀Σ⟩ψλε αζ δαηα.∀
Βυψυρδυ κι: ∀Εψ Η®ρυν, τ⟩ϖβε ετ, δ⟩ν Αλλαηə!

Τ⟩ϖβεψι βιρ αν βιλε, ασλ® γεχικτιρμε κι,
Τ⟩ϖβε ετμεδεν ⟩νχε, ⟩λεβιλιρσιν βελκι.

Μυηακκακ πι⌋μαν ολυρ τ⟩ϖβεψι γε⌉ ψαπανλαρ,
Ζ⌊ρ® εχελ⌉οκ ζαμαν, ®νι γελιπ ψακαλαρ.∀

Βυ μ⌉β®ρεκ ϖελ⌊νιν η⌉ρμετινε ⁁λ®η⌊,
Πι⌋μαν ολμαψανλαρδαν, εψλε σεν βιζι δαηι.

HER ŞEYİN ÖZÜ

Şakîk-i Belhî buyurdu ki: "Dört bin hadîs-i şerîf içinden dört yüz tâne, bundan da kırk tâne ve nihâyet bunların içinden de şu dört hadîs-i şerîfi seçtim: "1) **Kalbini kadına bağlama. Zîrâ bugün senin ise yarın başkasındadır. Eğer kadına itâat edersen Cehennem'e atılırsın.** 2) **Kalbini mala bağlama. Zîrâ mal sana emânettir. Bugün senin ise yarın başkasınındır. Başkasının malı için kendini yorma. Başkasına hoş gelir, fakat günahı sanadır. Eğer kalbini mala bağlarsan, Allahü teâlânın haklarını gözetemezsin. Kalbine fakirlik korkusu girer ve şeytana itâat edersin.** 3) **Herhangi bir şey hususunda kalbinde bir sıkıntı olursa o şeyi terk et. Zîrâ müminin kalbi, şâhit yerindedir. Şüphelilerden sıkılır, helâlde ise sükûnet bulur** (sâkin olur)**.** 4) **Bir işin makbûl olacağı hükmüne varmadan o işi yapma.**

AKILLI KİMMİŞ

Bir gün zengin birisi, Şakîk hazretlerine,
Gelip şöyle söyledi, o gün kendilerine:

Dedi ki: "Ey efendim, ben zengin bir kimseyim,
Her ihtiyacınızı, karşılamak isterim."

Bu teklîfi dinleyip, buyurdu ki: "Kardeşim!
Olabilir ve lâkin, şartlarım vardır benim.

Bana verdiğin için, malın noksanlaşırsa,
Veya hırsız gelip de, malların çalınırsa,

Yâhut da vaz geçersen, ilerde bu fikrinden,
Bir kabâhatim ile, dönersen niyetinden.

Yâhut vefât edersen, bir gün âni olarak,
Nafakasız kalırsam, o zaman ne olacak?

Bütün bu hususlarda, temin edersen beni,
Derhâl kabûl ederim, senin bu teklifini,

Zîrâ şu ân rızkımı, verir ki öyle bir zât,
Bütün bu hususlara, kefildir kendi bizzat.

Saçar ihsânlarını, mahlûkatın hepsine,
Yine bir zarar gelmez, O'nun hazînesine.

Her canlının rızkını, verir de fazla fazla,
Yine hazînesinde, azalma olmaz asla.

Hem o kadar çoktur ki, şefkât ve merhameti,
Kulları yapsalar da, her türlü kabâhati.

Buna rağmen, bakmayıp isyankâr hâllerine,
Kesmez rızıklarını, devamlı verir yine.

Ayrıca, O'nun için, ölüm yok, etmez vefât,
Bütün bu hususlardan, berîdir her ân o zât.

Böyle kudretli biri, kefilken şimdi bana,
Niçin O'nu bırakıp, gideyim başkasına?

Her ayıp ve kusurdan, uzak olan Rabbimi,

Bırakıp, bir âcize, gitmem akıl işi mi?”

O zengin bu sözleri, dinleyince Şakîk’ten,
Mahcup ve pişman oldu, yaptığı bu tekliften.

SU KADAR DEĞERİ YOK

Bir sene hacca gitmek üzere yola çıktı. Bağdât’a vardığında Halife Hârun Reşid bunun geldiğini haber aldı ve yanına çağırttırdı. Şakîk-i Belhî, halîfenin yanına geldi. Halîfe Hârun Reşîd sordu: “Zâhid olan Şakîk-i Belhî sen misin?” Şakîk-i Belhî; “Şakîk benim ama zâhid değilim.” dedi. Halife nasîhat isteyince şöyle buyurdu: “Aklını başına topla ve çok dikkatli ol. Allahü teâlâ sana Ebû Bekr-i Sıddîk’ın makâmını verdi ki, senden, onda olduğu gibi doğruluk istiyor. Sana Ömer-ül-Fârûk’un makâmını verdi ki, senden, onda olduğu gibi, hak ile bâtılı ayırmanı istiyor. Sana Osman-ı Zinnûreyn’in makâmını verdi ki, senden, onda olduğu gibi hayâ ve kerem (çok lütuf ve ihsân) sâhibi olmanı istiyor. Sana Aliyyül Mürtezâ’nın makâmını verdi ki, senden, onda olduğu gibi ilim ve adâlet istiyor.” Hârun Reşîd; “Biraz daha nasîhat et.” deyince, Şakîk-i Belhî buyurdu ki: “Allahü teâlânın Cehennem diye bilinen bir yeri vardır ve seni de oraya bekçi yaptı. Eline üç şey verdi. Bunlar mal, kılıç ve kırbaçdır. İnsanları bu üç şeyle Cehennem’den uzaklaştır. Muhtaç biri gelirse ona mal ver. Allahü teâlânın emirlerine aykırı davrananları bu kırbaçla edeblendir, yola getir. Başkalarına haksızlık edenlerin, haksız yere adam öldürenlerin karşısına bu kılıçla sen çık. Eğer bunları yapmazsan Cehenneme ilk gidecek sen olursun.” Halife biraz daha nasîhat istedi. Şakîk-i Belhî buyurdu ki: “Sen suyun menbaı, kaynağı gibisin. Senin vâlilerin, kumandanların da bu suyun kolları gibidir. Suyun menbaı saf, temiz, berrak olursa, suyun kolları da berrak olur. Suyun menbaı temiz olup, kollarda hafif bulanıklık olursa da zararı olmaz. Ama menbaı bulanık olursa, artık suyun kollarının saf ve berrak olmasını ümid etmek mümkün olmaz.” Hârun Reşîd; “Biraz daha anlat” dedi. Şakîk-i Belhî buyurdu ki: “Düşün ki çölün ortasında kaldın, susuzluktan ölmek üzeresin. Birisi getirip bir içim su satsa bu suyu kaça alırsın?" O da; “Ne kadar istiyorsa onu verir, suyu satın alırım.” dedi. Şakîk-i Belhî buyurdu ki: “Elinde su bulunan kimse, bu suya mukâbil senden servetinin yarısını istese, yine râzı olur musun?”. Hârun Reşîd; “Evet râzı olurum.” dedi. Şakîk-i Belhî buyurdu ki: “Düşün ki servetinin yarısını verip satın aldığın suyu içtin. Bir zaman geçince bu suyu dışarı atmak ihtiyâcını duydun, fakat idrar yapamadın. Öyle ki ölecek hâle geldin. Birisi çıkıp dese ki, ben senin bu sıkıntıdan kurtulmana sebeb olurum, lâkin buna mukabil olarak mülkünün öbür yarısını isterim, dese ne yaparsın?” Hârun Reşîd; “Elbette râzı olurum. Ben o sıkıntıda iken servetimin ne mânâsı var?” dedi. Bunun üzerine Şakîk-i Belhî buyurdu ki: “O halde önce içtiğin sonra idrar yoluyla dışarıya attığın bir içim su kıymetinde bile olmıyan şu servetine sakın güvenme. Bir kimseye karşı bununla öğünme!” Bu nasîhatlardan sonra Hârun Reşîd çok ağladı. Şakîk-i Belhî’yi hürmet ve saygı ile uğurladı.

1) El-A’lâm; c.3, s.171

2) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.61, 66

3) Fevât-ül-Vefeyât; c.1, s.187

4) Vefeyât-ül-A’yân; c.1, s.226

5) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.58

6) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.65

7) Tehzîb-ibn-i Asâkir; c.6, s.327

8) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.1, s.449

9) Ulemâ-ül-Müslimîn; s.70

10) Tenbîh-ül-Gâfilîn; s.75, 81

11) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.125

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.7

ŞÂKİR HAMEVÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Ahmed olup, babasının adı Ömer'dir. Lakabı Ebü's-Safâ'dır. Ahmed Şâkir Hamevî veya sâdece Şâkir Hamevî isimleriyle tanınır. Aslen, Suriye'nin Hama şehrindendir. 1709 (H.1121) senesinde doğdu.

İlim tahsîline Kur'ân-ı kerîmi okumayı öğrenmekle başlayan Ahmed Şâkir el-Hamevî, bulunduğu beldedeki âlimlerden, naklî, fennî ve edebî ilimleri okudu. İlmini ilerletmek maksadıyla bulunduğu yerden ayrılıp çeşitli beldelere gitti. Çok yer dolaştı. Haleb, Bağdat, Musul, Trablus, Lazkiye, Kudüs, Mısır, Mekke, Medîne, Hind, Acem ve Rum beldelerine gitti. Haleb'e gittiği zaman, oranın ahâlisinin ona çok alâka gösterdiği, aralarında yakınlık ve muhabbet hâsıl olduğu, orada şöhrete kavuştuğu meşhûrdur. Mısır'a gidince, oranın âlimlerini ve evliyâsını medhedici güzel şiirler söyleyip, onların da muhabbetini kazandığı bilinmektedir. Uzun ve çeşitli seyahatler yaptıktan sonra Dımeşk'a yerleşti. Evi, Sâlihiyye'de, Selimiye Câmiinin yakınındaydı. Fazîlet, edeb ve îtibâr bakımından meşhûr oldu. Sâdece Şam'da değil, gezip dolaştığı birçok beldede pekçok âlim ile görüşüp, sohbetlerinde bulunmuş, onların yanında kıymet ve îtibâr sâhibi olmuştu. Şiirlerini topladığı bir dîvânı vardır.

Şam'dan ve başka yerlerden birçok kimse yanına gelerek ondan ilim öğrendiler ve tasavvuf yolunda kendisinden feyz aldılar. Ömrünün sonlarına doğru kendi evinde ders okuturdu. Küçük ve daracık olan evinde, yüksek ilimler ile üstün hakîkatleri anlatırdı.

Son zamanlarında daha ziyâde tasavvuf büyüklerinin kitaplarını okumakla meşgûl oldu. Abdülganî Nablüsî ve Muhyiddîn-i Arabî gibi büyüklerin eserlerini okurdu. Uzleti, yânî yalnız başına kalıp, sırf ibâdet ve tâatle meşgûl olmayı tercih ederdi.

Şiir ve edebiyât sâhasındaki ihtisas ve mahâreti de pek çok olan Ahmed Şâkir'in; **Hânet-ül-Uşşâk ve Reyhânet-ül-Eşvâk** isminde üç cildlik bir dîvânı vardır. Yedi bâb olan bu dîvânın birinci bâbında şiirin incelikleri anlatılır. İkinci bâb, Resûlullah efendimizi medheden şiirlere âittir. Üçüncü bâb, Resûlullah efendimizin Ehl-i beyti ve Eshâbı ile büyük velîlerin medhi hakkındadır. Dördüncü bâb, büyüklere olan yüksek aşk ve muhabbeti anlatan şiirlere âittir. Beşinci bâb, ilim ve fazîlette önde gelen, ileride olanlara âittir. Altıncı bâb, muammâ gibi anlaşılmayacak sözlere, yedinci bâb, çeşitli şiirlere âittir.

Ahmed Şâkir el-Hamevî, âlim, fâzıl ve üstün bir velî idi. Sevilen, beğenilen, üstün vasıfları kendinde toplamak husûsunda emsâl ve arkânından ileri geçmişti. Şeref, şân ve şöhret sâhibiydi.

Dımeşk'a yerleşen Ahmed Şâkir 1779 (H.1193) senesi Şubat ayının on sekizinde Perşembe günü vefât etti. Selîmiye Câmiinde cenâze namazı kılınıp, Şam'da Kasyûn Tepesindeki kabristana defnedildi.

1) Silk-üd-dürer; c.1, s.155

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.32

3) El-A'lâm; c.1, s.118

4) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.390

5) Brockelmann Gal-II; s.283

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.280

ŞEBRÎSÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Abdürrahmân'dır. Doğum, vefât târihleri ve yerleri bilinmemektedir. Çok kerâmetleri görüldü. On beşinci asırda yaşamıştır. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Âlim, sâlih, verâ sâhibi bir zât idi.

Şöyle anlatılır: Ebü'l-Feth Şemsüddîn Muhammed Müzzî İskenderî anne karnında iken, babası Bedrüddîn Avfî, Allahü teâlânın sevgili kulu Abdürrahmân Şebrîsî'ye gelip, onun için duâ istedi. O da; "Merak etmeyin, hanımınız iki çocuk dünyâya getirecek, birisi yedi gün kadar yaşayıp vefât edecek. Onun için sabrediniz. Diğeri ise uzun seneler yaşayacak. İsmini Ebü'l-Feth koyunuz. Allahü teâlâ ona çok hayır kapıları açacak" buyurdu. Abdürrahmân Şebrîsî'nin dedikleri aynen çıktı. Çocuğun babası kırk gün sonra bir ziyafet hazırladı. Abdürrahmân Şebrîsî ve talebelerini dâvet etti. Yemeğe başka sâlih kimseleri de çağırdı. Sofrayı hazırlayıp önlerine getirdi.Abdürrahmân Şebrîsî sofradan bir hurma tânesi alıp onu ezdi. Biraz bal ile karıştırıp duâ etti. Talebeleri de duâ ettiler. Bu yiyecekten çocuğa yedirdi. Yedi defâ Fâtiha'yı okudu. Çocuğu babasına verip buyurdu ki: "Bu yiyeceğin kalanını çocuğun annesine ver. Bundan yesin. Vefât eden yavrunuzun rûhunun da Arş tarafında döndüğünü görüyorum. Onun için de üzülmeyiniz" buyurdu.

Abdürrahmân Şebrîsî, bir gün Ebü'l-Feth'e; "Yatsı namazında benim yanıma gel" buyurdu. O da gelip berâberce yatsı namazını kıldılar. Sonra da Kasyun Dağı eteğine gelip dağa tırmandılar. Tepesine çıktılar. O zaman Abdürrahmân Şebrîsî, Ebü'l-Feth'e dönüp buyurdu ki: "Aşağıda yanan meş'alelere bak, onları iyice say, unutma!" Daha sonra da Berze köyüne geldiler. Orada Abdürrahmân Şebrîsî Ebü'l-Feth'e; "Dağda kaç meş'ale saydın?" diye sordu. O da; "Sekiz yüz." deyince; "Bu yerler, oralarda medfun olan enbiyâ makamlarıdır." buyurdu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.62

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.72

ŞEKMETİ MEHMED EFENDİ

On sekizinci yüzyılda yetişmiş Edirne velîlerinden. Murâdiye Câmii hatibiydi. Doğum tarihi bilinmiyor. 1767 yılında vefât etmiş olup, türbesi Ortaçukur mahallesi Kız Türbesi sokakta ken di yaptırdığı Hatip Câmii bahçesindedir. Câmisi günümüze ulaşmamış olup türbesi de Kız Türbesi diye bilinir.

ŞEMS-İ TEBRÎZÎ;

Konya'ya gelen büyük velîlerden. İsmi Muhammed bin Ali'dir. Tebriz'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Şems-i Tebrîzî lakabıyla meşhûr oldu. 1247 (H.645) târihinde Konya'da şehîd edildi. Mevlânâ'nın medresesinde defnedildi.

Şemseddîn-i Tebrîzî hazretleri, Tebriz'de ilim öğrendi ve edeb üzere yetişti. Daha küçük yaştayken mânevî hallere, üstün derecelere kavuştu. Kendisi şöyle anlatır:

"Henüz ilk mektepteydim. Daha bülûğ çağına girmemiştim. Peygamber efendimizin sevgisi bende öyle yer etmişti ki, kırk gün geçtiği halde, O'nun muhabbetinden aklıma yemek ve içmek gelmedi.Bâzan yemeği hatırlattıklarında, onları elimle yâhut başımla reddederdim. Göklerdeki melekleri ve yerde gayb âlemini, kabirdekilerin hallerini müşâhede edebilirdim. Hocam Ebû Bekr, hallerimi başkalarına haber vermekten beni men ederdi. Bir gün babam bu hallerimden ürktü ve beni karşısına alıp; "Yavrucuğum! Ben senin acâyip işlerinden bir şey anlamıyorum. Bunun sonu nereye varacak? Korkarım ki sana bir zarar erişir?" dedi. Ben de ona; "Babacığım! Bir tavuğun altına konan bir ördek yumurtasından çıkan ördek yavrusunun dereye dalıp yüzdüğü gibi ben de mânevî deryâya dalmış bir haldeyim." diye cevap verdim."

Şems-i Tebrîzî hazretleri, Ebû Bekr-i Kirmânî'den ve Bâbâ Kemâl-i Cündî'den feyz aldı. Onunla berâber, Bâbâ Kemâl'in yanında, Şeyh Fahreddîn-i Irâkî de ders aldı. Şeyh Fahreddîn, her keşf ve hâlini, şiirler hâlinde Bâbâ Kemâl'e arz eder bildirirdi. Birgün Bâbâ Kemâl, Şemseddîn-i Tebrîzî'ye; "Sana esrârdan ve hakîkatlerden bir şey hâsıl olmuyor mu? Neden hiç söylemiyorsun?" dedi. Cevâbında; "Ondan daha çok oluyor. Fakat, ben onun gibi şiir söyleyemiyorum." dedi. Bunun üzerine Bâbâ Kemâl; "Allahü teâlâ, sana öyle bir arkadaş ihsân eder ki, o senin adına her mârifet ve hakîkatleri söyler." buyurdu.Şems-i Tebrîzî hocalarını çok sever, derslerine çok çalışırdı. Bu bağlılık ve çalışmalarının sonunda, mânevî ilimlerde yüksek derecelere ulaştı.

Şems-i Tebrîzî hazretleri dünyâya hiç kıymet vermez, haram ve şüphelilerden son derece sakınır, mübâhların fazlasını terk ederdi. Bir yerde durmaz, talebelerin bulundukları yerlere giderek onları yetiştirirdi. Bu şekilde bıkmadan, yorulmadan pekçok yerler dolaştı. Bunun için kendisine "Uçan güneş" dediler. Şems-i Tebrîzî hazretleri seyâhat ettiği yerlerde, uğradığı memleketlerde iyi bir dost bulunması için duâ ederdi.

Kendisi anlatır: "Bir zaman Rabbime, beni kendi velîleri arasına koyup onlara arkadaş et diye yalvarırdım. Bunun üzerine bir gece rüyâmda bana; "Seni bir velîye arkadaş edeceğiz." dediler. Ben de; "Peki o velî zât nerede bulunur?" dedim. Bana; "Aradığın velî Rum diyârındadır." dediler. Sonra onu bir zaman aradım. Bana rüyâmda; "Daha bulacağın zaman gelmedi." dediler. Bir zaman geçtikten sonra bana; "Ey Şems-i Tebrîzî! Senin en şerefli dostun ve arkadaşın Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleridir." diye ilhâm edildi. Bundan sonra Rum diyârına gitmek ve o sevgili zât ile görüşmek ve yolunda başımı fedâ etmek üzere yollara düştüm."

Şems-i Tebrîzî hazretleri bu ilhâm üzerine tam bir doğruluk ve büyük bir aşkla Tebriz'den Anadolu'ya hareket etti. ÖnceŞam'a oradan Konya'ya geldiği de rivâyet edilmiştir. Bu yolculuğu esnâsında başından birçok hâdiseler geçti.

Şems-i Tebrîzî hazretleri uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra 1244 senesi Ekim ayında Konya'ya geldi.Büyük kapıdan şehre girerek bir han sordu. Gösterilen Şekerrîzân Hanına yerleşti.

Şemseddîn-i Tebrîzî önceleri çok riyâzet eder, nefsini ıslâh ile uğraşırdı. On veya on beş günde bir kerre iftar ederdi. Gıdâsı yarım bayat çörek parçasıydı. Onu da paça suyuna doğrar, tirid yapardı. Bir gün çorba pişiren onun bu hâlini öğrenip çorbaya biraz fazlaca yağ karıştırmıştı.Şemseddîn hazretleri bunu görünce o dükkan sâhibiyle bir daha alış-veriş yapmadı.

Şems-i Tebrîzî hazretleri Konya'ya geldiğinde halk onun hakkında; "Acabâ bu zât Allahü teâlânın bir velîsi midir?" dediler ve onun sohbetlerini dinlemeyi arzu ettiler. Şems-i Tebrîzî hazretleri kimseyle görüşmek istemedi. Konuşmalar çoğalınca, mecbur kalıp; "Benim bir huyum vardır. Nedir derseniz! Ben bir yahûdî ve hıristiyan gördüğümde onlaraHak teâlânın hak yola kavuşturması için duâ ederim. Bir kimse ki bana sövse, rencide etse ben yine ona duâ edip; "Yâ Rabbî! O kimsenin dilini sövmekten kurtar, iyiye çevirip sövmek yerine

tesbihle, tehlille meşgûl olsun demekten başka işim yoktur. Ben velî olsam olmasam size ne?" buyurdu ve bir zaman insanlarla görüşmekten uzak durdu.

Şems-i Tebrîzî hazretleri günlerini orada geçirirken, bir gün kapıda oturmuş Allahü teâlânın mahlûkâtı hakkında tefekkür ediyordu. O sırada Mevlânâ hazretleri talebeleriyle oradan geçerken, kapı önünde tefekkür hâlindeki, Şems hazretlerine baktı, ona selâm verdi. Ve yoluna devâm etti. Kendi kendine de; "Bu, yabancı bir kimseye benziyor. Buralarda böyle birisini hiç görmedim. Ne kadar da nûrlu bir yüzü var." diye düşünürken âniden atının yularını bir elin tuttuğunu gördü. Atı durduran Mevlânâ hazretleri, elin sâhibinin o yabancı olduğunu görünce; "Buyurunuz! Bir arzunuz mu var?" dedi. O da; "İsminizi öğrenmek istiyorum." deyince, Mevlanâ; "Celâleddîn Muhammed." diye cevap verdi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî; "Bir suâlim var. Acabâ Muhammed aleyhisselâm mı, yoksaBâyezîd-i Bistâmî mi büyüktür?" diye sordu.Böyle bir soruyu ilk defâ duyan Mevlânâ hazretleri; "Elbette ki Muhammed aleyhisselâm büyüktür. Bütün mahlûkât ve Bâyezîd O'nun hürmetine yaratıldı." dedi. Bu cevâbı bekleyen Şems-i Tebrîzî; "Peki, Muhammed aleyhisselâm; "Biz seni lâyıkıyla bilemedik yâ Rabbî!" dediği hâlde, Bâyezîd-i Bistâmî, niçin "Sübhânî, benim şânım ne yücedir" diye söyledi. Bunun hikmetini söyler misiniz?" diyerek tekrar sordu. Mevlânâ hazretleri, buna da şöyle cevap verdi: "Peygamber efendimizin mübârek kalbi öyle bir deryâ idi ki, ona ne kadar mârifet, aşk-ı ilâhî tecellî etse, ne kadar muhabbet, Allahü teâlânın sevgisi dolsa onu içine alır, kuşatırdı. Hattâ daha çoğunu isteyip;"Yâ Rabbî! Verdiğin bu nîmetleri daha da arttır." buyurdu. Fakat, Bâyezîd-i Bistâmî'nin kalbi o kadar geniş olmadığı için, ilâhî feyzlere tahammül edemeyerek ufak bir tecelli ile dolup taşardı. Az bir feyzle taşınca da böyle şeyler söylerdi." Bu îzâhata hayran kalan Şems-i Tebrîzî, "Allah" diyerek yere yığıldı. Bayılmıştı. Mevlânâ hazretleri, hemen atından inerek Şems-i Tebrîzî'yi kucakladı, ayağa kaldırdı. Bu nûr yüzlü zâta çok ısınmıştı, kalbinde o kadar muhabbet hâsıl olmuştu ki, ayılınca büyük bir hürmet ve edeb ile evine götürdü. Bu zâtın, geleceğini ilk hocası Seyyid Burhâneddîn hazretlerinin söylediği Şems-i Tebrîzî olduğunu öğrenince; "Ey muhterem efendim! Gerçi evimiz size lâyık değil ise de, zât-ı âlinize sâdık bir köle olmaya çalışacağım. Kölenin nesi varsa efendisinindir. Bundan böyle bu ev sizin, çocuklarım da evlâtlarınızdır." diyerek hizmetine koşmaya başladı. Gece-gündüz hiç yanından ayrılmayıp, onun sohbetlerini büyük bir zevk içinde dinlemeye başladı. Ondan hiç ayrılmıyor, talebelerine ders vermeye, insanlara câmide vâz ü nasîhata gitmiyordu. Yanlarına dahî, hizmetlerini görmek üzere büyük oğlu Sultan Veled girebilirdi. Her gün Şems-i Tebrîzî ile sohbet ederler, Allahü teâlânın yarattıkları üzerinde tefekküre dalarlar, namaz kılarlar, cenâb-ı Hakk'ı zikrederek muhabbetlerini tâzelerlerdi. Bir gün Mevlânâ havuz kenarındaydı. Yanında kitaplar vardı. Şems-i Tebrîzî hazretleri gelip, kitapları sordu ve hepsini suya attı. Kitapların suya atılması üzerine, Mevlânâ; "Âh babamın bulunmaz yazıları gitti." diyerek çok üzüldü. Şems-i Tebrîzî hazretleri elini uzatıp kitapların her birini aldı. Hiçbiri ıslanmamıştı. Mevlânâ "Bu nasıl işdir?" dedi. "Bu zevk ve hâldir. Sen anlamazsın." buyurdu. Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'nin bu kerâmetini görünce, ona olan bağlılığı daha da artıp, sarsılmaz bir kale gibi oldu.

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled, onların hâllerini şöyle anlatır: "Ansızın Şems-i Tebrîzî hazretleri gelip babam ile görüştü. Babamın gölgesi, onun nûrunda yok oldu. Onlar birbirlerine öyle muhabbet gösterdiler ki, etraflarında kendilerinden başkasını görmüyorlardı. Şems-i Tebrîzî, babama mârifetten, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ince bilgilerden ve O'na muhabbetten bahsediyordu. Babam da bunları büyük bir haz ile dinliyordu.

Eskiden herkes babama uyardı, şimdi ise, babam, Şems'e uyar oldu. Şems babamı muhabbete dâvet ettikçe, babam, Allahü teâlânın muhabbetinden yanıp kavrulurdu. Babam artık onsuz yapamıyor, yanından bir ân ayrılmıyordu. Bu şekilde aylarca sohbet ettiler. Böylece babam pek büyük mânevî derecelere yükseldi."

Şems-i Tebrîzî, Peygamber efendimizin güzel ahlâkını örnek alıp, bütün işlerini, âdetlerini,

ahlâkını O'na uydurmaya gayret ederdi. Şâyet bir kimseden rahatsız olsa; "Yâ Rabbî! Bu kimsenin malını ve çocuklarını çok eyle" derdi. Çünkü, Peygamber efendimiz de böyle duâ ederdi. Resûlullah efendimizin bedduâ etmek âdetleri değildi.

Şems-i Tebrîzî hazretleri; **"Eğer bir kimse bana âhiretim ile ilgili bir defâ iyilik edip, dünyâ ile ilgili binlerce kötülük etse, ben onun bir defâ yaptığı iyiliğe nazar ederim. Çünkü iyi ahlâk bunu icâbettirir." buyururdu.**

Şems-i Tebrîzî hazretleri her nerede bir cenâze görse; "Âh! Bu cenâzenin yerinde ben olsaydım. Onun yerine beni defnetselerdi." derdi. Bunu işitenler; "Niçin böyle söylüyorsun?" dediklerinde, onlara; "Âşık olanlar mâşuklarına bir an önce kavuşmak isterler. Maksatlarına en kısa zamanda ulaşmaları makbûl değil midir?" diye cevap verirdi.

Kendisine bir şey ikrâm etseler veya bir şey istediğinde getirseler, onlara mutlaka karşılığında bir şey verirdi. Ayrıca bu iyiliği yapanlara teveccüh ve duâ ederdi. Onun duâsına kavuşanların kalb gözleri açılır, keşif, kerâmet sâhibi olurlardı.

Şems-i Tebrîzî hazretleri güzel halleri ve kerâmetleri ile meşhûr oldu.

Sirâceddîn anlatır: "Kış mevsiminin ortasıydı. Bir kimse bahçesine gül dikmişti. Bunu Şems-i Tebrîzî'nin bulunduğu bir mecliste; "Efendim! Ben bu günlerde bahçeye gül ağacı diktim. Acaba tutup gül verir mi? Yoksa emeğim boşa mı gider?" diye sordu. Bu kimsenin tereddütlü hâlini gören Şems-i Tebrîzî; "Cenâb-ı Hak isterse, böyle sebepsiz de yaratır." derken, hırkasının altından bir demet gül çıkardı. Orada bulunan bizler bu kerâmeti görünce, hayretimizden şaşırıp kaldık."

Sultânın bir oğlu vardı. Çok yiğit ve yakışıklı idi. Fakat bir şeyi hemen ezberleyemez çok kısa zamanda da unuturdu. Hocaları, onun unutkanlığından usanmışlardı. Babası bir gün Şems-i Tebrîzî'nin huzûruna gelip, oğlunun durumunu anlattı ve himmetini istirhâm edip, Kur'ân-ı kerîm öğretmesini istedi. Şems-i Tebrîzî de kabûl buyurup; "İnşâallah her gün Kur'ân-ı kerîmin bir cüzünü (yirmi sahife) ezberler." dedi. Orada bulunanlar, bu söze şaşırdılar. Ertesi günden îtibâren, çocuk derse gelmeye başladı ve her gün yirmi sahife ezberledi. Bir ayda Kur'ân-ı kerîmin tamâmını ezberlemiş oldu.

Şems-i Tebrîzî hazretleri ile Mevlânâ, mehtaplı bir gecede medresenin damında oturmuş sohbet ediyorlardı. Bir ara Şems, etrâfına bir göz gezdirerek; "Hiçbir pencereden ışık görünmüyor, herkes ölü gibi yatıyor. Keşke uyanık olsalar da, âhiret için birazcık çalışıp, kıyâmet gününde güç durumda kalmasalar. Yoksa bu hâlleriyle ölüden farkları yok." dedi. Bunun üzerine Mevlânâ hemen ellerini kaldırıp; "Yâ Rabbî! Şems-i Tebrîzî hazretlerinin hürmetine bu uykuda ölü gibi yatan kullarını uyandır!" diye duâ etti.Duânın akabinde, gökyüzünde bir anda bulutlar toplanmaya, şimşekler çakmaya ve gök gürlemeye başladı. Bu şiddetli gürültülerden uyuyan herkes uyandı. Yakın evlerden "Allah!Allah!" sesleri gelmeye başladı. Bir müddet bu sesleri dinlediler ve Şems; "İnsanların, Rabbimizin hıfz-u emânında (korumasında) olabilmeleri için, âlim, kâmil bir rehbere ihtiyaçları vardır. Ancak böyle bir rehbere kavuşanlar, yer ve gök âfetlerinden, maddî ve mânevî bütün zararlardan korunabilirler. Görüldü ki, şu insanların uykudan uyanıp "Allah! Allah!" demeleri, gök gürlemesinden dolayıdır. Onun gibi, bu insanların hakîkî uykudan uyanmaları, cenâb-ı Hakk'ın sevdiği bir âlimi veya velîsi sebebiyle olmaktadır." buyurdu.

Mevlânâ bir gün talebelerine, Şems-i Tebrîzî hazretlerinin üstünlüklerinden, bâzı kerâmetlerinden ve onun üstün vasıflarından bahsetti. Bunları işiten Sultan Veled şöyle anlatır; "Babam Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'yi o kadar çok medhetti ki, hemen Şems'in huzûruna koştum. Geldiğimi görünce; "Ey Behâeddîn! Baban Mevlânâ'nın hakkımda söyledikleri doğrudur. Fakat, Mevlânâ'nın yanında bin tâne Şems, onun yanında zerreler gibi kalır. Bunun için onu bırakıp da benim hizmetime gelmek münâsib olmaz." buyurdu."

Şems-i Tebrîzî hazretleri bir gün kalb gözüyle gayb âlemini seyrederken, kırk bin talebesi olan evliyânın büyüklerinden birini gördü. Ellerini açmış, büyük bir gönül kırıklığı içerisinde cenâb-ı Hakk'a; "Yâ Rabbî! Yâ Rabbî!" diye duâ ediyordu. Öyle bir yalvarışı vardı ki, bütün rûhlar, onunla birlik olmuşlar, "Yâ Rabbî! Yâ Rabbî!" diyorlardı. Şems-i Tebrîzî de o anda cenâb-ı Hakk'a münâcaat edip, yalvardı. Bu sırada yalvarışlarına cevap olarak; "İste ey Şems!Bütün dileklerin yerine getirilecek." diyen bir ses işitti. Bunun üzerine Şems-iTebrîzî; "Yâ Rabbî! Sana bütün rûhlarla birlikte"Yâ Rabbî! Yâ Rabbî!" diye yalvaran bu velî kuluna ihsân eyle." dedi. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin bu şefâatiyle, o velî, derhal isteğine kavuştu.

Mevlânâ Celâleddîn ileŞems-i Tebrîzî hazretlerinin zâhiri ve bâtınî çalışmaları devam ederken, onların bu sohbetlerini hazmedemeyen ve Mevlânâ'nın kendi aralarına katılmamasına üzülen bâzı kimseler, Şems-i Tebrîzî hakkında uygun olmayan sözler söylemeye başladılar. Bu söylentiler, Mevlânâ'nın kulağına kadar geldi. Diyorlardı ki: "Bu kimse Konya'ya geleli, Mevlânâ bizi terk etti. Gece gündüz hep birbirleriyle sohbet ediyorlar da, bizlere hiç iltifât göstermiyorlar. Yanlarına kimseyi de koymuyorlar. Mevlânâ, Sultân-ül-ulemâ'nın oğlu olsun da, Tebrîz'den gelen ve ne olduğu belli olmayan bu kimseye gönül bağlasın. Onun için bize sırt çevirsin. Hiç Horasan toprağı ile (Mevlânâ hazretlerinin memleketi) Tebrîz toprağı bir olur mu? Elbette Horasan toprağı daha kıymetlidir." Bu söylentilere Mevlânâ; "Hiç toprağa îtibâr olunur mu? Bir İstanbullu, bir Mekkeliye gâlip gelirse, Mekkelinin İstanbulluya tâbi olması hiç ayıp sayılır mı?" diyerek cevap verdi. Fakat söylentiler durmadı. Şems-i Tebrîzî hazretleri artık Konya'da kalamıyacağını anladı. O çok kıymetli dostunu, o mübârek ahbâbını bırakarak Şam'a gitti.

Şems-i Tebrîzî hazretlerinin gitmesi Mevlânâ'yı çok üzdü. Günler geçtikçe ayrılık acısına sabredemiyor, kendisinde tahammül edecek bir hâl bırakmıyordu. Şems'in ayrılık hasreti ve muhabbeti ile yanıyordu. "Şems! Şems!" diyerek ciğeri yakan kasîdeler söylüyor, göz yaşlarıyla dolu yazdığı mektupları Şam'a, Şems-i Tebrîzî hazretlerine gönderiyordu. Eğer bir kimse; "Şems-i Gördüm." diye yalan söylese, ona müjdelik olarak üzerindeki elbisesini verirdi. Bir defâsında birisi; "Şems-i Tebrîzî'yi Şam'da gördüm. Sıhhati yerindeydi." dedi. Mevlânâ, ona elinde bulunan ne varsa hepsini verdi. Orada bulunanlardan biri; "O, Şems-i Tebrîzî'yi görmedi. Yalan söylüyor" deyince, Mevlânâ da; "Ona verdiğim bu elbiseler, sevdiğimin yalan haberinin müjdesidir. Onun hakîkî haberini getirene canımı veririm." diye cevap verdi. Böylece aylar geçti. Mevlanâ artık dayanamayacağını anlayınca, oğlu SultanVeled'i Şam'a göndermeye karar verdi. Oğlunu çağırıp; "SüratleŞam'a varıp, filanca hana gidersin. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin o handa bir genç ile sohbet ettiğini görürsün. O genci küçümseme sakın. O, Allahü teâlânın sevdiği evliyânın kutuplarından biridir. Selâmımı ve duâ isteğimi kendilerine bildir. İçinde bulunduğum şu vaziyetimi, hasretimi dile getir. Buraya acele teşriflerini tarafımdan istirhâm et." dedi. Sultan Veled, hemen hazırlıklarını tamamlayıp yola çıktı. Şam'da, babasının târif ettiği handa, Şems-i Tebrîzî'yi bir gençle konuşuyor buldu. Durumu dilinin döndüğü kadar anlattı.Konya'da bu hâdiseye sebeb olanların tövbe ettiğini ve Mevlânâ'dan çok özürler dilediklerini de sözüne ekledi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî, Konya'ya tekrar gitmeye karar verdi. Hemen yola çıktılar. Sultan Veled, Şems hazretlerini ata bindirdi, kendisi de arkasında yaya olarak yürüyordu. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in ata binmesi için ne kadar ısrâr ettiyse, o; "Sultânın yanında hizmetçinin ata binmesi bizce yakışık almaz." diyerek ata binmedi. Sultan Veled, Konya'ya yaklaştıklarında Mevlânâ'ya haberci gönderip, Konya'ya girmek üzere olduklarını bildirdi. Mevlânâ hazretleri müjdeyi getirene o kadar çok hediye verdi ki, o kimse zengin oldu. Konya'da tellâllar bağırtılarak, Şems'in Konya'yı teşrif etmek üzere olduğu bildirildi. Konya'da başta pâdişâh olmak üzere, ileri gelen vezîrler, hâkimler, zenginler ve bütün halk yollara döküldü. Büyük bir bayram havası içinde Şemseddîn Tebrîzî ile Sultan Veled göründüler. Sultan Veled, atın yularından tutmuş, Şems de atın üzerinde, başı önünde ağır ağır ilerliyorlardı. Bu muhteşem manzarayı seyredenler, büyük bir heyecana kapıldılar.

Mevlânâ koşarak ilerledi, atın dizginlerine yapıştı. Göz göze geldiler. Şems'in attan inmesine yardım eden Mevlânâ, üstâdının ellerinden sevinç gözyaşları arasında doya doya öptü. Bu arada yanık sesli hâfızlar Kur'ân-ı kerîm okumaya başladılar. Herkes büyük bir haz içinde Kur'ân-ı kerîmi dinledikten sonra, sıra ile Şems-i Tebrîzî hazretlerinin ellerini öptüler. Sonra Mevlânâ'nın medresesine geldiler. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in kendisine gösterdiği hürmeti ve yaptığı hizmetleriMevlânâ'ya anlattı. Bundan çok memnun olduğunu bildirerek; "Benim bir serim (başım) bir de sırrım vardır. Başımı sana fedâ ettim. Sırrımı da oğlun Sultan Veled'e verdim. Eğer Sultan Veled'in, bin yıl ömrü olsa da hepsini ibâdetle geçirse, ona verdiğim sırra, yâni evliyâlıkta yükselmesine sebeb olduğum derecelere kavuşamaz." dedi.

Mevlânâ Celâleddîn ile Şems-i Tebrîzî, eskisi gibi yine bir odaya çekilip sohbete başladılar. Hiç dışarı çıkmadan, yanlarına oğlundan başka kimseyi sokmadan, mânevî bir âlemde ilerlemeye başladılar. Halk, Şems gelince Mevlânâ'nın sâkinleşeceğini, aralarına katılıp, kendilerine nasîhat edeceğini, sohbetlerinden istifâde edeceklerini ümîd ederlerken, tam tersine, eskisinden daha fazla Şems'e bağlandığını ve muhabbetinin ziyâdeleştiğini gördüler.

Şems-i Tebrîzî hazretleri,Mevlânâ'yı velîlik makamlarının en yüksek derecelerine çıkarmak için elinden gelen bütün tedbirlere başvuruyor, her türlü riyâzet ve mücâhedeyi yaptırıyordu. Günler bu şekilde devâm ederken, halk, Mevlânâ'nın hiç görünmemesinden dolayı Şems'e kızmaya başladı. Bir gün bu söylenenleri Şems-i Tebrîzî işitince, Sultan Veled'e; "Ey Veled!Hakkımda yine sû-i zan etmeye başladılar. Beni Mevlânâ'dan ayırmak için, söz birliği etmişler. Bu seferki ayrılığımın acısı çok derin olacak!" dedi.

1247 senesi Aralık ayının beşine rastlayan Perşembe gecesiydi. Mevlâna ile Şems hazretleri yine odalarında sohbet ediyorlar, Allahü teâlânın muhabbetinden ve çeşitli velîlik makamlarından anlatıyorlardı. Bir ara kapı çalındı ve Şems hazretlerini dışarı çağırdılar. Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ'ya; "Beni katletmek için çağırıyorlar." dedi ve dışarı çıktı. Dışarda bir grup kimse, bir anda üzerine hücûm ettiler. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin "Allah!" diyen sesi duyuldu. Mevlânâ hemen dışarı çıktı, fakat hiç kimse yoktu. Yerde kan lekeleri vardı. Derhal oğlu Sultan Veled'i uyandırıp, durumun tetkîkini istedi. Yapılan bütün araştırmalarda Şems-i Tebrîzî hazretlerinin mübârek cesedini bulamadılar. Bu cinâyeti işleyenler yedi kişi idi. İçlerinde, Mevlânâ'nın oğlu Alâeddîn de vardı.Yedisi de kısa bir süre sonra çeşitli belâlara yakalanarak öldüler. Bir gece Sultan Veled, rüyâsında Şems-i Tebrîzî'nin cesedinin bir kuyuya atıldığını gördü. Şems-i Tebrîzî hazretleri ona; "Ben falan yerdeki kuyudayım. Beni buradan alıp defneyleyin." buyurdu. Sultan Veled uyanınca, yanına en yakın dostlarından birkaçını alarak, gördüğü kuyuya gittiler. Cesed hiç bozulmamıştı. Bulunduğu yerden alıp cenâze hizmetlerini gördüler ve Mevlânâ'nın medresesine defnettiler.

Şems-i Tebrîzî'nin kıymetli, hikmetli sözlerinden bâzıları şöyledir:

Şems-i Tebrîzî hazretlerine bir kimse; "Efendim! Mârifeti bana anlatır mısınız?" dedi. O da; "Bir gönül ki, Allahü teâlânın muhabbetiyle yanıp, onunla hayat buluyorsa, bu mârifettir." buyurdu. Soruyu soran; "Peki ben ne yaparsam bu mârifeti elde edebilirim?" diye tekrar sordu. "Bedeni terk ederek. Çünkü Allahü teâlâ ile kul arasındaki perde, kişinin bedenidir. Allahü teâlâya vâsıl olmasına mâni olacak şey dört tânedir: 1) Şehvet, 2) Çok yemek. 3) Mal ve makam, 4) Ucb ve gurûr. İşte bu dört şey, kulun cenâb-ı Hakk'a ulaşmasına mânidir." buyurdu.

Bir defâsında da; "Velîler, Allahü teâlâyı zikretmekten yorulmazlar ve O'nun muhabbetine doymazlar. Onların yanında dünyânın hiçbir kıymeti yoktur. Onlar, her an Allahü teâlâyı zikrederler, şükrederler, ibâdete devam ederler. Bir kalpten bütün arzu ve istekler çıkarsa, orada Allahü teâlânın sevgisinden başka bir sevgi kalmaz." buyurdu.

"İlim üç şeydir: Zikreden dil, şükreden kalp, sabreden beden."

"Perhizi olmayan bir vücûd, meyvesiz bir ağaç; utanması olmayan bir beden, tuzsuz bir aş;

gayreti olmayan bir vücûd, sâhipsiz bir köle gibidir." buyurdu.

Şems-i Tebrîzî hazretlerine; "İnsanların en üstünü, kıymetlisi kimdir?" dediler. Cevâbında; "Şu dört kimsenin kıymeti, Allahü teâlâ katında yüksektir: 1) Şükreden zengin, 2) Kanâatlı ve sabreden fakir, 3) İşlediği günâhlara pişmân olup, Allahü teâlânın azâbından korkan kişi, 4) Takvâ, verâ, zühd sâhibi; yâni haramlardan sakınıp, şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terkederek dünyâya zerre kadar meyletmeyen âlimdir." buyurdu. "Bu kıymetli insanların içinde en üstünü hangisidir?" diye sordular. Buyurdu ki: "İlim ve hilm (yumuşaklık) sâhibi âlimlerdir."

Cömertliği sordular, buyurdu ki: "Dört türlü sehâvet, cömertlikvardır: 1) Mal cömertliği; zâhidlere, dünyâya kıymet vermeyenlere mahsustur. Onlar malı verirler, mârifeti, Allahü teâlâyı tanımayı alırlar. 2) Beden cömertliği; müctehid olan âlimlere mahsustur. Onlar da Allahü teâlânın yolunda vücutlarını harcarlar ve hidâyeti alırlar. 3) Can cömertliği; şehidlere mahsustur. Onlar da canlarını vererek Cennet'i alırlar. 4) Kalb cömertliği; âriflere mahsustur. Onlar da gönül vererek muhabbeti alırlar."

"Dünyâ, insanı hevâ ve hevesine kaptırır, nefsin arzularına uydurur. Netîcede Cehennem'e götürür."

"İnsanoğlunun edepten nasîbi yoksa, insan değildir. İnsan ile hayvan arasını ayıran edeptir."

"Âhireti kazanmak için çalışmak lâzımdır. Bu, insanı Cennet'e götürüp, Allahü teâlânın cemâlini görmekle şereflenmesine sebeb olur."

Şems-i Tebrîzî hazretlerinin aşkla söylediği beytlerinden bâzıları şöyledir:

Bihamdillah direm Allah
Alıp aklımı fikrullah
Dilimde zâtın esmâsı
Bana üns oldu zikrullah
Salâtullah selâmullah
Aleyke yâ Resûlallah

Bu tevhidden murâd ancak
Cemâl-i zâta ermektir
Görünen kendi zâtıdır
Değil sanma ki gayrullah
Salâtullah selâmullah
Aleyke yâ Resûlallah

Ben ol pervâneyim geldim
Düşüp aşk oduna yandım
Yanuban küllü yandım
Beni yaktı aşkullah
Salâtullah selâmullah
Aleyke yâ Resûlallah

Gönül âyinesin sûfî
Eğer kılar isen sâfî
Açılır sana bir kapı
Ayân olur Cemâlullah
Salâtullah selâmullah
Aleyke yâ Resûlallah

Şems-i Tebrîz bunu bilir
Ehad kalmaz fenâ bulur

Bu âlem küllü mahvolur
Hemen bâkî kalır Allah
Salâtullah selâmullah
Aleyke yâ Resûlallah

YAPACAĞIM BİR ŞEY YOK

Şems-i Tebrîzî hazretleri Şam'danKonya'ya gelirken, yol üzerinde bulunan bir hana uğrayarak burada yatmak istedi. Fakat uğradığı bütün hanların dolu olduğunu, hiç kalacak yerlerinin olmadığını öğrenince, câmide sabahlamak istedi. Câmiye gidip yatsı namazını cemâatle kıldı. Cemâat dağıldığında, o hâlâ duâya devâm ediyordu. Duâsını bitirdiğinde, câmide kimse kalmamıştı. Cübbesini çıkarıp başının altına koyarak uzandı. Günlerce süren yolculuğun verdiği yorgunlukla hemen kendinden geçti. Bir müddet sonra câminin kapılarını kilitlemek üzere gelen görevli, camide birinin yattığını görünce, yanına yaklaşarak: "Burada yatılmaz kalk!" dedi. Şems-i Tebrîzî hazretleri doğrularak: "Benim kimseye bir zararım dokunmaz. Garibim, uzak yoldan geliyorum. Hanlarda da yatacak yer yokmuş, başka kalacak bir yerim de yok. Bırak da burada sabahlıyayım." dedi. Câmiyi kilitlemek için gelen kişi; "Beni uğraştırma, sana kalk dışarı çık dedim, yoksa yaka paça seni dışarı atmasını bilirim." diye karşılık verdi.

Şems-i Tebrîzî hazretleri, bu son sözler üzerine bir tuhaf oldu. Hemen ayağa kalktı. Cübbesini toplayarak sessizce kapıdan dışarı çıktı.Câmiden çıkmasını isteyen görevli, onun arkasından bakarken, âniden boğuluyormuş gibi oldu. Bunun üzerine; "İmdât boğuluyorum!" diye bağırmaya başladı. Bu sesi işiten imâm efendi koşarak geldi ve ona; "Ne oldu, niye bağırıyorsun?" diye sordu. Kayyum durumu anlatınca, imâm efendi hemen câmiden çıkıp koşarak, Şems-i Tebrîzî hazretlerine yetişti. Kendisine; "Efendim, o câhildir, bir terbiyesizlik etmiş. Ne olur onu affedin!" dedi. Şems-i Tebrîzî hazretleri imâm efendiye baktı. Üzüntülü bir şekilde: "Onun işi benden çıktı. Benim yapabileceğim birşey yoktur. Ancak îmânla ölmesi için duâ edebilirim." buyurdu.

ÜÇ SUÂL VE BİR CEVAP

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye felsefecilerden bir grup geldi. Suâl sormak istediklerini bildirdiler. Mevlânâ hazretleri bunları Şems-i Tebrîzî'ye havâle etti. Bunun üzerine onun yanına gittiler. Şems-i Tebrîzî hazretleri mescidde, talebelere bir kerpiçle teyemmüm nasıl yapılacağını gösteriyordu. Gelen felsefeciler üç suâl sormak istediklerini belirttiler, Şems-i Tebrîzî; "Sorun!" buyurdu. İçlerinden birini başkan seçtiler. Hepsinin adına o soracaktı. Sormaya başladı: "Allah var dersiniz, ama görünmez, göster de inanalım." Şems-i Tebrîzî hazretleri; "Öbür sorunu da sor!" buyurdu. O; "Şeytanın ateşten yaratıldığını söylersiniz, sonra da ateşle ona azâb edilecek dersiniz hiç ateş ateşe azâb eder mi?" dedi. Şems-i Tebrîzî; "Peki öbürünü de sor!" buyurdu. O; "Âhirette herkes hakkını alacak, yaptıklarının cezâsını çekecek diyorsunuz. Bırakın insanları canları ne istiyorsa yapsınlar, karışmayın!" dedi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî, elindeki kuru kerpici adamın başına vurdu.Soru sormaya gelen felsefeci, derhâl zamânın kâdısına gidip, dâvâcı oldu. Ve; "Ben, soru sordum, o başıma kerpiç vurdu." dedi.Şems-i Tebrîzî; "Ben de sâdece cevap verdim." buyurdu. Kâdı bu işin açıklamasını istedi.Şems-i Tebrîzî şöyle anlattı: "Efendim, banaAllahü teâlâyı göster de inanayım, dedi. Şimdi bu felsefeci, başının ağrısını göstersin de görelim." O kimse şaşırarak; "Ağrıyor ama gösteremem." dedi. Şems-i Tebrîzî; "İşte Allahü teâlâ da vardır, fakat görünmez. Yine bana, şeytana ateşle nasıl azâb edileceğini sordu. Ben buna toprakla vurdum. Toprak onun başını acıttı. Hâlbuki kendi bedeni de topraktan yaratıldı. Yine bana; "Bırakın herkesin canı ne isterse onu yapsın. Bundan dolayı bir hak olmaz." dedi. Benim canım onun başına kerpici vurmak istedi ve vurdum. Niçin hakkını arıyor? Aramasa ya! Bu dünyâda küçük bir mesele için hak aranırsa, o sonsuz olan âhiret hayâtında niçin hak aranmasın?" buyurdu. Felsefeci, bu güzel cevaplar karşısında mahcûb olup, söz söyleyemez hâle düştü.

GAFLETTEN UYANMAK İÇİN

Mevlânâ otururken, bir havuz kenarında,
GeldiŞems-i Tebrîzî ve oturdu yanında.

Gördü ki Mevlânâ'nın, yanında kitaplar var,
Onları göstererek, sordu ki: "Nedir onlar?"

Arz etti ki: "Babamın, yazdığı kitaplardır,
Hepsi de inci gibi, kıymette bî-bahâdır."

Şems onları isteyip, aldı kendi eline,
Ve kaldırıp hepsini, attı suyun içine.

Mevlânâ çok üzülüp, dedi: "Eyvâh, pederden,
Kalan kitaplarımın, tamamı gitti elden."

Lâkin Şems-i Tebrîzî, elini uzatarak,
Çıkardı herbirini, hem de kuru olarak.

Mevlânâ görünce de, ondan bu kerâmeti,
Daha da sağlam oldu, ona teslîmiyeti.

Öyle ki sarsılmaz bir kale gibi oldu tam,
Sohbetine daha çok, aşk ile etti devam.

Evlâdı Sultan Veled, der ki: "Şems-i Tebrîzî,
Ansızın gelip gördü, bir gün pederimizi.

Öyle ki, babam onun, dururken huzûrunda,
Yok olmuştu gölgesi, o velînin nûrunda.

Önce herkes babama, tâbi iken, bu sefer,
Babam Şems'e uydu ve oldu onda cansiper.

Şems ona anlattıkça, Allah'ın sevgisinden,
Babam şevkle dinleyip, geçerdi kendisinden.

Bu şekilde aylarca, devam etti bu sohbet,
Çok yüksek makamlara, erdi babam nihâyet."

Şems-i Tebrîzî ile, Mevlânâ hazretleri,
Sohbet ediyorlardı, geceleri ekserî.

Yine bir gün gecenin, bir mehtaplı ânında,
Sohbet ediyorlarken, medresenin damında,

Baktı Şems-i Tebrîzî, etrafına birazcık,
Buyurdu: "Hiç bir evde, görünmüyor az ışık,

Ölü gibi, gafletle, uyuyor bu kimseler,
Keşki kalkıp Allah'a, ibâdet eyleseler,

Zirâ kim, az sıkıntı, çeker ise bu günde,
Görmez fazla ızdırap, yarın mahşer gününde."

O böyle söyleyince, hazret-i Mevlânâ da,
Ellerini kaldırıp, duâ etti o anda.

Dedi: "Şems-i Tebrîzî, hürmetine İlâhî,
Uyandır ölü gibi, yatan bu ahâlîyi."

Mevlânâ hazretleri, edince böyle duâ,

Başladı gök yüzünde, bulutlar toplanmağa.

Şimşek çakıp, kuvvetle, gök gürledi peşinden,
Uyandı şehir halkı, bu gök gürlemesinden.

Civardaki evlerden, sesler yükseliyordu,
Herkes korkularından, "Allah Allah" diyordu.

Hazret-i Şems buyurdu: "Nasıl şimdi insanlar,
Bu yalancı uykudan, bu sesle uyandılar,

Hakîkî uykudan da, uyanmaları için,
Teveccühü gerekir, bir veliyy-i kâmilin,

Bir Allah adamının, mevcûdiyeti ile,
Gafletten uyanırlar, bir şehir halkı böyle."

BAŞKA ÇÂRE YOK

Şems-i Tebrîzî hazretleri, bir gün dostlarına şöyle nasîhatta bulundu: "Âhireti terk edip, dünyâya tâlib olup muhabbet edenlere, mal kazanıp zengin olmaktan başka çâre yoktur. Âhirete tâlib olan kimselere de, ölmeden önce ibâdet yaparak, dîn-i İslâma hizmet ederek gayretle çalışmaktan başka çâre yoktur. Allahü teâlânın tâlibi olan kimselere, O'na kavuşmak arzusu içinde olanlara, mihnet, meşakkat, dert ve belâlara katlanmaktan başka çâre yoktur. İlmi taleb edenlere, yâni âlim olmak isteyenlere, herkesin gözünde hakîr olmak ve yalnız, kimsesiz, garip kalmaktan başka çâre yoktur. Çünkü, kim ilim öğrenmek arzusunda olursa, onun üzüntüsü çok olur. Onu rencide ederler. Huzura kavuşması için her türlü derde, belâya sabretmesi lâzımdır. Her kim kendini üstün görürse, onun sonu zillete düşmektir. Hesapsız, sonunu düşünmeden malını sarfedenler, fakir olurlar. Her kim fakirliğe sabreder, kanâatkâr olursa, sonunda zenginliğe ulaşır. Her kimsenin, kendisinde bulunan iki şeyin birisini öldürüp, birisini diri tutmaya çalışması lâzımdır. Öldürmesi îcâb eden şey nefsidir. Çünkü nefsi öldürmedikçe, rahata ermek düşünülemez. Diri tutması lâzım gelen şey de, gönüldür. Çünkü gönlü ölü olanların mesûd ve bahtiyâr olması düşünülemez."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1150

2) Rehber Ansiklopedisi; c.16, s.69

3) Nefehât-ül-Üns; s.520

4) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.16

5) Kâmûs-ül-A'lâm; c.4, s.2872

6) Menâkib-ül-Ârifîn; c.1, s.82

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.283

8) Menâkıb, Millet Kütüphânesi, Feyzullah Efendi Kısmı, No: 2142

9) Risâle-i Sipahsalar

ŞEMSEDDÎN ÎCÎ;

Şâfiî mezhebi âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed el-Îcî el-Acemî es-Sâlihî olup, künyesi Ebü'n-Nu'mân, lakabı Şemsüddîn'dir. Acem beldelerinden Îc'de doğup yetişti. Doğum târihi bilinmemektedir. 1577 (H.985) senesi, Cemâzil-evvel ayının onunda,Cumâ günü Cumâ namazından sonra, Şam'da Sâlihiyye'de vefât etti. Sifh-i Kasyûn denilen yerde defnedildi.

Ebü'n-Nu'mân el-Îcî, zamânındaki büyük âlimlerin sohbetlerinde bulunarak yetişti. Uzun zaman Muhammed bin Irak ile berâber bulundu. Kerâmet sâhibi büyük velîlerdendir.

Menkıbe ve kerâmetleri çoktur. Safd beldesinin ileri gelenlerinden tüccar bir zât şöyle anlatır: "Ticâret için Şam'a gidip gelirdim. Bir defâsında gittiğimde, elli dinâr kazandım. Kazandığım paraları cebime koyup, akşama doğru evime gitmek üzere yola çıktım. Biraz gidip ıssız bir yere gelince, karşıma bir adam çıktı. Daha önceden tanışıyormuşuz gibi bana selâm verdi. Babamı ve kabîlemi de biliyordu. Beni tanıdığını, babamla çok yakın dost olduklarını ve bu gece beni misâfir etmek istediğini söylüyor, kat'iyyen bırakmak istemiyordu.Ben çok hayret ettim. İster istemez kabûl ettim. O kimsenin evine gitmek üzere beraberce yolumuzu değiştirdik. Başka bir yolda ilerlemeye başladık. Issız yerlerden geçiyorduk. Ferâdis denilen kabristana vardığımızda o kimseden şüphelenmeye başladım. Sağa-sola baktım, hiçkimse görünmüyordu ve güneş de çoktan batmıştı. Şüphelendiğimi ve endişelendiğimi anlamış olacak ki, kendisinden çekinmememi ısrarla söyleyip tekrar etti.Evinin nerede olduğunu sordum. Yakında olduğunu söyledi. Kabristanı ve kabristandan sonra gelen değirmenleri de geçtik. Şimdi bahçelerin içindeydik. Kaçmak mümkün değildi. Çünkü kaçsam nasıl gidecektim? Yolları tanımam lâzımdı. Etrâfı bilmiyordum. Nihâyet kuytu bir yere vardık. Orada bâzı kimseler vardı. Bana alâka ve yakınlık gösteriyorlar ise de, bunların hırsızlar olduğunu anladım. Bana yer gösterdiler. Beni getiren, orada bulunanlarla benim anlamadığım bir lisanla konuştu. Artık, paramı almak için öldürmeye kararlı olduklarını anladım. Serbest bırakmaları için kendilerine yalvarmaya başladım. Bana; "Korkma! Bu gece yiyip-içmek, rahat etmek üzere aramızda bulunuyorsun." dediler.

Biraz sonra beni başka bir yere götürdüler. Çok kötü bir duruma düşmüştüm. Korku ve endişe ile gidiyorken, hayret edilecek birşey oldu. Bir grup kimse ile karşılaştık. Karşılaştığımız kimseler arasında bir yaşlı kimse ata binmişti. O yaşlı kimse, gâyet vakûr ve heybetliydi. O ihtiyar, yanlarında bulunduğum kimseleri tanıyordu ve onlara isimleri ile hitâb ederek; "Ey cürüm (suç) işleyiciler! Bu yanınızdaki kimdir?" dedi. Onlar da; "Bizimle berâber bulunan bir misâfirimizdir" dediler. Bunun üzerine o heybetli zât; "Biz onu misâfir etmeye sizden daha lâyıkız. Onun bizimle bulunması daha münâsiptir." dedi ve onları azarladı. Onlar hiçbir şey diyemeden ayrılıp gittiler. Beni onlardan kurtardığı için, o zâta çok teşekkür ettim. Şimdi rahatlamıştım. Sonra biz, o heybetli zât ve yanında bulunanlar ile birlikte yürüdük. O zât beni teselli ediyor ve; "Nasıl oldu da onların eline düştün! Onlar, eşkıyâ ve hırsız insanlardır. Onların düşünceleri seni misâfir etmek değil, olsa olsa senin paranı almak ve seni öldürmektir" dedi. Ben de başımdan geçenleri anlattım. Berâberce bir müddet yürüdükten sonra, bir pınara vardık. Orada başka zâtlar da vardı. Kalkıp bizi karşıladılar. O büyük zât ile müsâfeha edip elini öptüler. O zât, onların aralarına oturdu. Sabaha kadarAllahü teâlâyı zikretmekle, O'nun emir ve yasaklarından anlatmakla meşgûl oldular. Orada bulunanların hepsi, o büyük zâtı pürdikkat dinliyorlardı. Sabah olunca kalkıp abdestlerini tâzelediler. O zât imâm olup sabah namazını kıldırdı. Namazdan sonra birbirleriyle vedâlaşıp ayrıldılar. Biz yine o zât ile birlikte epey yol gittikten sonra, o zât bana vedâ edip ayrılırken; "Ey oğul! Bundan sonra öyle kimseleri dost sanıp, peşlerine düşme. Çok dikkatli davran. Allahü teâlâya emânet ol" dedi. Onlardan bir kimse bana arkadaşlık etti. Ona bu zâtı, nerelere gittiğimizi, şimdi nerede olduğumuzu suâl ettim. O da şöyle cevap verdi: "O zât, Şeyh Muhammed el-Îcî'dir. Gittiğimiz yer Lübnan Dağının yakınında bir yerdir. Şimdi bulunduğumuz yer de, Şam yakınlarında bulunan Sâlihiyye'dir. Seni kaçıranlar hırsızlardır. Üstâdımız olan Muhammed el-Îcî onları bir bir tanır. Onlar da hocamızdan çok korkarlar. Allahü teâlâ onun bereketi ve vesîlesi ile seni hırsızların, eşkıyânın elinden kurtardı." Böylece ben de, Şemseddîn Ebü'n-Nu'mân Muhammed Îcî hazretlerini tanımış ve bir kerâmetine de şâhid olmuş oldum."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.185

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.408

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.242

ŞEMSEDDÎN İBN-İ MÜNÎR;

Şâfiî mezhebi âlimlerinden ve büyük velîlerden. İsmi, Muhammed bin Abdürrahîm, lakabı Şemsüddîn'dir. Daha çok İbn-i Münîr diye tanınır. Sûriye'de, Dımeşk'a (Şam'a) üç günlük mesafede bulunan, acâib binâları ve eski eserleri ile tanınan Baalbek şehrindendir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1531 (H.937) senesi Safer ayının ikisinde, Pazar günü Baalbek'te vefât edip, talebelerine ders verdiği zâviyesinin bahçesinde defnolundu. Vefât senesinin 1524 (H.931) olduğu rivâyet edimiş ise de, 1531 olması ihtimâli daha kuvvetlidir.

İbn-i Münîr, evliyânın büyüklerinden olan İbrâhim Metbûlî hazretlerinin yetiştirdiği talebelerin önde gelenlerinden, âlim, ârif, fazîletler sâhibi, zâhid, dünyâya düşkün olmayan bir zât idi. Yumuşak huylu, güler yüzlü, sevimli bir hâli vardı. İnsanlar, sohbetlerinden istifâde etmek, mübârek kalbinden yayılan feyz ve nûrlara kavuşmak için huzûruna gelirler, hazır bulunurlardı.

İbn-ül-Münîr, nafakasını temin için, üstübeç, zercâr (bakır sülfat) gibi maddeler ve ıtriyât (güzel kokular) yapıp satardı. Her gün Baalbek çarşısında hazırladığı bu şeyleri satar, kazandığı altın, gümüş ve bakır paraları bir kâğıdın içine koyardı. Böylece her satıştan kazandığı para, cebinde ayrı kâğıtlara sarılmış hâlde dururdu. Huzûruna fakir bir kimse gelip bir yardım talebinde bulunsa, elini cebine atar, içinde para bulunan dürülü kâğıtlardan ne kadar gelirse, hepsini o fakire verirdi. Bunu yaparken, verdiği kâğıtların içinde ne kadar para bulunduğunu, fakire ne kadar verdiğini bilmezdi. İyilik, ihsân ve ikrâmları pekçok olup, çok sadaka verirdi. Bilhassa takvâ sâhiplerine, haramdan sakınan iyi kimselere çok yardımda bulunurdu. Mescidleri îmar eder, dünyâlık bir malı bulunmayarak vefât eden, garîb ve fakir kimselerin kefenleme masraflarını karşılardı.

İbn-i Münîr hazretleri de nefsin arzularına uymayıp, ona zor gelen ibâdetleri çok yapmakta pek ileriydi. Çok ibâdet eder ve devâmlı Allahü teâlâyı zikrederdi.

Her sene hacca giderdi. Bu gidişinin çoğu yaya olurdu. Omuzunda sâdece bir su kabı bulunur, ondan insanlara su dağıtırdı. Vefâtından evvel altmış yedi defâ hacca gittiğini söylemiştir. Her sene hac vazifesini îfâ ettikten sonra memleketine dönmez, Mescid-i Aksâ'yı da ziyâret ederdi. Orada bir ay kadar kaldıktan sonra memleketine dönerdi.

Hacca gidip gelirken, yolda ve orada kaldığı müddetçe birkaç hurmadan başka bir şey yiyip içtiği görülmezdi. Bâzı senelerde de hacca giderken, hayvanına zâhire, şeker, iğne, iplik, sürme gibi ihtiyaç eşyâlarını yükler, götürüp oradaki insanlara dağıtırdı. İnsanlar onu, şehrin dışına kadar çıkarak karşılarlardı.

İbn-i Münîr hazretlerinin tasavvufa dâir, **Rekâik-ul-Hakâik** isimli bir eseri vardır.

NİÇİN ZAHMET ETTİN

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî şöyle anlatır: "İbn-i Münîr hazretlerinin hastalığı haberi bana ulaşınca, Ebü'l-Abbâs el-Harîsî veEbü'l-Abbâs el-Gamrî ile birlikte onu ziyârete niyet ettik. Ertesi günü sabah erkenden, Bâb-ün-nasr denilen yerde buluşup yola çıkmaya karar verdik. Oraya erken gelen ötekileri bekleyecekti. Sabahleyin ben geldiğimde, arkadaşlarımı bulamadım. Oradaki kapıcı; "Onlar buraya geldiler. Epey müddet beklediler. Sonra da, Hânke yolundan çıkıp gittiler." dedi.Ben onlara yetişirim ümîdiyle yola çıktım. Biraz sonra Yemen tarafından gelen bir derviş ile karşılaştım. Bana; "Nereye gidiyorsun?" dedi. "İbn-i Münîr hazretlerine gidiyorum" deyince; "Ben de aynı yere gidiyorum" dedi. Benim bindiğim hayvan topal, vakit de kış günü olduğu için, normalde akşama ancak varabilirdik. Fakat daha güneş az yükselmiş idi ki, birden kendimizi o zâtın yanında bulduk. Yanına girdik. Çok hâlsiz düşmüş, gözlerinde tâkat kalmamıştı. Üç günden beri konuşmadığını öğrendik. Bizim

girdiğimizi hissetti, fakat kim olduğumuzu tanıyacak hâlde değildi. "Kimsin?" diye sordu. "Abdülvehhâb" dedim. Bunu duyunca; "Kardeşim, buraya kadar niçin zahmet ettin?" dedi. "İnşâallah bu ziyâretimiz çok hayırlı olur. Sevap kazanırız." dedim. Bana çok duâ etti. Öğle namazından sonra vedâ edip ayrıldım. Hanke'ye geldiğimde ikindi vakti olmuştu. Biraz sonra bulunduğum yere Ebü'l-Abbâs girdi. Benim henüz gitmediğimi yeni geldiğimi zannediyordu. "Haydi, hayvanına bin gidelim" dedi. "Ben oraya gittim, ziyâret ettim. Şimdi geri dönüyorum" dedim. Bu sözüme çok hayret ettiler. İnanmazsanız oraya vardığıma dâir işâretimi de size söyleyebilirim. Meselâ, İbn-i Münîr hazretlerinin yaslandığı yastık kırmızı idi. İsterseniz gidince kontrol edersiniz." dedim. Ben anladım ki, yanına giderken ve gelirken aradaki çok uzak mesâfeyi Allahü teâlânın izni ile çok kısa zamanda almam, hep İbn-i Münîr hazretlerinin bir kerâmetiydi.

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.130

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.178

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.10, s.158

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.226

5) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.234

6) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.581

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.120

ŞEMSEDDÎN PÂNİ-PÜTÎ (Hâce Şemseddîn Türk);

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Hidâyet semâsının güneşi, mârifet denizinin kabaran dalgası, ilim deryâsı, hayâ ve hilm, yumuşaklık hazînesi, insanların kılavuzu, ünsiyet meclisinin açıcısı, darda kalanların sığınağı, yolda kalmışların delîli, yol göstericisi, kutb-i âzam, Hâce Şemseddîn Türk Pâni-pütî hazretlerinin babasının ismi Seyyid Ahmed'dir. Şems-ül-Evliyâ, velîler güneşi ve Müşkül-ül-küşâ, zorlukların çözücüsü olarak tanınır. Türkistan'da bulunan Verşâne vilâyetindendir.

Doğum târihi tesbit edilemeyen Şemseddîn Pâni-pütî, 1336 (H.736) senesinde vefât etti. Seyyid olup hazret-i Hüseyin'in neslindendir.

Âilesi tarafından tam bir islâm terbiyesi ile yetiştirildi. Kalbine İslâm âlimlerinin sevgisi yerleştirildi. Kendisi büyüdükçe, kalbindeki muhabbet ateşi alevlenip fazlalaşıyordu. Bu muhabbet dayanılamayacak hâle gelince, kendisine irşâd edici, yol gösterici bir mürşid-i kâmil aramak üzere, bulunduğu Verşâne şehrinden çıkıp, kasaba kasaba, şehir şehir dolaşmaya başladı. Mültan şehri civârına geldiğinde, Kutb-ül-kâmilîn hazret-i Hâce Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker ile karşılaştı. O büyük zâtın sohbetlerinde bulunup, icâzet aldı. Bundan sonra, Genc-i Şeker hazretlerinin izni, işâreti ve emri ile, Kalyar şehri tarafına gitti. Orada, Tâc-ül-Evliyâ Gavs-ı Samedânî Hâce Alâüddîn Ali Ahmed Sâbir hazretlerini bulup, onun bereketli sohbetlerine kavuştu. Hazret-i Hâce onu görünce çok sevinip; "Şemseddîn! Sen benim mânevî oğlumsun. Bizim bu yolumuzun, silsilemizin senden devâm etmesini ve uzun zaman ayakta kalmasını Allahü teâlâdan diledim. Demek ki, Allahü teâlâ bu arzumu kabul etti." buyurup, onu talebeliğe kabûl etti. O yüksek huzûrda, kıymetli sohbetlerde ve husûsî hizmetlerde bulunarak, orada onbir sene kaldı. Çetin riyâzetler ve mücâhedeler ile çok gayret ederek, evliyâlık yolunda üstün derecelere, anlaşılamayan yüksekliklere kavuştu. Ondan icâzet ve hilâfet alıp mezun oldu. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde, diğer talebe arkadaşlarından ileride idi. Nitekim yüksek hocası onun için; "Bizim Şems'imiz evliyâ içinde güneş gibidir." buyurup, ona Şems-ül-evliyâ lakabını vermiştir. Alâüddîn Sâbir, çok sevdiği bu talebesini, insanları irşâd etmesi vazifesiyle Pâni-püt şehrine gönderdi. Hocasından aldığı vilâyet nûru ile o tarafları aydınlatan Şems-ül-evliyâ, binlerce kişiyi evliyâlık mertebelerine

kavuşturdu. **Fevâid-ül-Füâd ve Zâd-ül-Ebrâr** isimli çok kıymetli kitapların sâhibi olan Celâleddîn-i Hindî bunun talebelerindendir. Her tarafta tanınıp meşhûr oldu. Zühd, verâ, takvâ, tecrid ve uzlet sâhibi idi. Haramlardan, şüphelilerden son derece sakınır, dünyâya zerre kadar meyletmezdi. İnsanlardan ayrı, kendi hâlinde bulunurdu. Her ân ibâdet ve tâat ile meşgûldü. Öyle ki, sanki bambaşka bir âlemde, bambaşka hâller içinde yaşıyordu. Menkıbeleri, kerâmetleri çok, fazîletleri sayısızdır.

Rivâyet edilir ki, her kimin mühim bir işi, derdi, sıkıntısı, müşkili bulunduğunda, abdest alıp, Hâce Şemseddîn'in mübârek ismini yüz bin defâ okusa, bunu yapmak zor geliyorsa, bir miktar kimse toplanıp, bölüşerek okusalar ve yüz bine tamamlasalar, Allahü teâlâ, Şemseddîn Pâni-pütî'nin mübârek ismi hürmetine, o kimsenin sıkıntısını, ihtiyâcını giderir. Şu kadar var ki, bunu yapanların Ehl-i sünnet îtikâdında olup, haramlardan sakınmaları ve bunu abdestli olarak, sıdk ve ihlâs ile okumaları şarttır. Hâce Şemseddîn çok mal ve servete kavuştu ise de, bunların hiçbirine meyletmedi. Her ân gönlü Allahü teâlâ ile berâberdi.

Bir gün, yanında bulunan atını duâ ederek salıverdi. At oradan süratle uzaklaştı. Bu sırada, Şemseddîn Pâni-pütî'nin bulunduğu yere uzak bir yerde, dul bir kadın ve bir de kızı vardı. O kadıncağız kızını evlendirecekti. Fakat hiçbir hazırlıkları, malları ve paraları da yoktu. Şemseddîn Pâni-pütî, Allahü teâlânın izni ile onların bu hâline vâkıf olup, atını bunun için göndermiş ve bunun için duâ etmişti. O duâ bereketi ile, o at gelip, o dul kadının yanında durdu. Kadın bu hâle bir mânâ veremeyip hayretle bakarken, gâibden bir sesin kendisine; "Ey ihtiyar hanım! Bu atı sat! Kızının masraflarına ihtiyaçlarına harca!" dediğini duydu. Kadın bildirileni yaptı. Böylece rahatlamış, büyük bir sıkıntıdan kurtulmuş oldu. Hâce Şemseddîn kalan malını da bu şekilde Allah rızâsı için dağıtıp, kendisi Pâni-püt şehrine geldi; orada talebelerine ders okutmakla meşgûl oldu.

Şems-ül-evliyâ hazretleri bir gün, şehrin ileri gelenlerinin de bulunduğu bir meclisde oturuyordu. Kendisinin seyyid olduğunu iddiâ eden bir kimse de orada idi. Bu kimse Şems-ül-evliyâ'ya; "Sizin seyyid olduğunuz nereden belli? Bunu nasıl isbât edersiniz?" dedi. Bu münâsebetsiz suâle üzülen Şems-ül-evliyâ; "Babamdan ve dedelerimden duyduğum gibi, bunu isbât eden şecere de yanımda saklıdır." dedi. O kimse daha da ileri giderek; "Bu tam bir isbât değil. Daha katî bir şey göstermeniz lâzım." dedi. Şemseddîn hazretleri buna daha çok üzüldü. Celâllendi, Hâşimî damarı harekete geldi ve; "Gerçi bu isbât şekli şimdiye kadar tatbik edilmiş değil ama, şimdi bundan daha katî bir yol kalmadı. Mecbûren, "Seyyidlerin kılı ateşte yanmaz." kâidesini göstereceğiz. Hemen büyük bir tandır hazırlasınlar. Mâdem sen de seyyid olduğunu söylüyorsun, birlikte o tandıra gireriz." buyurdu. O kimse daha önce cüretkâr sözler söylediği için, şimdi bu sözlere îtirâz edemedi yakınında bulunan büyük bir tandır yakılıp, kızdırıldı. Şems-ül-evliyâ, hiç çekinmeden o kızgın tandıra girdi. Fakat, o girer girmez, Allahü teâlânın izni ile tandırın sıcaklığı geçti. Elbisesinden bir iplik bile yanmadı. Tandırın içinde gaybdan bir pınar peydâ oldu. Şemseddîn, o pınardan abdest aldı. İki rekat namaz kıldı. Sonra dışarıda bekleyen o kimseye seslenip; "Ey Seyyid(!) kardeşim. Niçin tandıra girmiyorsun. Beklemen çok uzadı." dedi. O kimse, mahcûbiyetinden biraz daha ilerledi, ateşi gördü. Pek yakıcı ve korkunç idi. Kalbine dokundu, yüzünün rengi değişti. Buna rağmen iki adım daha atıp, tandırın başına geldi. Yükselen alev, pardesüsünün eteğini tutuşturunca, feryâd etmeye başladı. Sonra, Şems-ül-evliyâ hazretleri tandırdan çıkıp, o kimsenin tutuşan pardesüsünü söndürdü. Bu hâdiseyi başından beri tâkib edenler, hayretler içerisinde kaldılar. O zâtın seyyid olmadığı, yalancı birisi olduğu anlaşılmış oldu. Orada bulunanların, Şems-ül-evliyâ hazretlerine olan muhabbetleri, böylece daha çok arttı.

Hâce Şemseddîn Türk'e, hocası Alâüddîn Sâbir hazretleri senelerce önce; "Şems-ül-evliyâ (Evliyânın güneşi)" lakabını vermişti. Buradaki harflerin sayılarının toplamı, Ebced hesâbına göre 736 etmekte, bu ise, o büyük zâtın hicrî vefât senesine karşılık gelmektedir. Hâce Alâüddîn hazretlerinin bu ismi vermesinin bir kerâmet ve Hâce Şemseddîn'in, evliyânın güneşi olmasının, Allahü teâlâ tarafından kabûl edilmesine bu uygunluğun bir işâret

olduğunu âlimler bildirmişlerdir.

ERİYEN BUZ

Bir defâsında Sultan Gıyâseddîn, bir kaleyi fethetmek için kuşattı. Çok zaman geçtiği hâlde, bir türlü kale düşmedi. Bir gece hava birden değişti. Şiddetli yağmur ve rüzgâr başladı. Öyle ki; rüzgâr, çadırları yerinden söküp fırlatıyordu. Sultanın hizmetçisi, elinde ibrik, sultâna abdest suyu ısıtabilmek için ateş arıyordu. Ateş yoktu. Nihâyet bir çadırda kandil yandığını farkedip, oraya koştu. Bu, Şemseddîn hazretlerinin çadırı idi ve kendisi içeride Kur'ân-ı kerîm okuyor, sanki, şiddetli yağmur ve rüzgâr, ona ve etrâfına hiç tesir etmiyordu. Kendisi, velîlik hâlleriyle çok heybetli bir zât olduğundan, sultânın hizmetçisi yanına yaklaşamadı ve hiçbir şey söyleyemedi. Uzakta durup beklemeye başladı. Şemseddîn Pâni-pütî, biraz sonra başını kaldırıp; "Gel kardeşim! Ateş istiyordun. Alıp götürebilirsin" dedi. Hizmetçi ateş alıp gitti. İbrikte bulunan suyu ısıtıp, acele ile sultana yetiştirdi. Bu hâl, hizmetçinin dikkatini çok çekmişti. Su lâzım olduğunda, hizmetçi etrafta su bulamadı. Hizmetçi, o zâtın çadırında ateş bulduğuma göre, su da bulurum diye düşündü. Sabah olduğunda, o çadıra gitti. Çadıra vardığında akşamki zâtın yerinde bulunmadığını gördü. Geri dönerken, ordugâhın dışında bulunan havuzun yanından geçiyordu. Akşam çadırda gördüğü zatın havuzda abdest aldığını gördü. Bir kenarda durup abdestini bitirmesini bekledi. O büyük zât abdestini tamamladı, namazını kıldı. Hizmetçi de oraya yaklaşıp su tulumunu doldurdu. Bir taraftan da çok hayret ediyordu. Zîrâ mevsim kış olduğu için, havuzun donması gerekiyordu. Bu düşünceler içinde suyu götürdü. O gün bu durumdan hiç kimseye bahsetmedi. Ertesi sabah erkenden, o zâtın havuza abdest almaya gelme vaktinden evvel oraya gelip baktı. Havuz donmuş vaziyette idi ve su alınacak gibi değildi. Bir ağacın kenarına çekilip beklemeye başladı. Bu işteki inceliği anlıyabilmek için soğukta beklemeye râzı oldu. Nihâyet Hâce Şemseddîn geldi. Abdest almaya başlayacağı zaman, havuzun buzu birdenbire eridi. Ateş üzerinde ısınan bir kaptaki su misâli, havuzdan buhar yükselmeye başladı. O zât abdest alıp gittikten sonra, havuzun yanına gelen hizmetçi, biraz önce buz tabakası hâlinde bulunan suyun, şimdi eli yakacak derecede sıcak olduğunu gördü. Bu hâlin Şemseddîn hazretlerinin kerâmeti olduğunu anlamıştı. Su tulumunu o sıcak sudan doldurup sultânın yanına geldi. Sultâna, yalnız olarak arzetmesi îcâb eden bir husus olduğunu bildirdi. Sultan, otağında oturmakta idi. Hizmetçinin arzusunu kabûl etti. Hizmetçi gördüklerini etraflıca anlatınca, sultan çok hayret içinde kaldı. Hizmetçiye kendisini sabaha yakın uyandırmasını, berâberce oraya gideceklerini söyledi. Hizmetçi gece sultânı uyandırıp, berâberce havuzun yanına gittiler. Baktılar, havuzun suyu buz tutmuş hâlde idi. Bir kenara çekilip beklemeye başladılar. Biraz sonra Hâce Şemseddîn gelip abdest aldı. Orada namaz kıldı ve gitti. Sultan, olduğu yerden çıkıp suya baktığında, onun gâyet sıcak olduğunu gördü. Onun kerâmet sâhibi büyük bir zât olduğunu anladı. Hemen o zâtın çadırının bulunduğu yere geldi. Şemseddîn Pâni-pütî, çadırına gelmiş, Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Sultan, geride edeble durup, ayakta dinlemeye başladı. Okumayı bitirince, sultânın karşısında ayakta beklemekte olduğunu görünce hayret etti. Ayağa kalkıp selâm verdi. Sultan daha çok hürmet edip; "Ne kadar mesûd bir kimseyim ki, Hak teâlâ sizin gibi sevgili bir kulunu, benim zamânımda ve yakınımda bulundurdu. Uzun zamandır muhâsara ediyoruz, kaleyi fethedemedik. Lütfen duâ edin de, kale artık fetholunsun" dedi. Bunları söylerken, büyük bir edeb ile yalvarırcasına konuşuyordu. Şems-ül-evliyâ Şemseddîn hazretleri, tevâzu edip, kendisini duâya lâyık görmediğini söyledi. Sultan çok ısrâr etti. Bunun üzerine ellerini açıp Fâtiha-i şerîfe okudu ve; "Şimdi atınıza binip gidiniz. İnşâallah fetih gerçekleşecektir." buyurdu. Sultan, sevinçle ve içi ferahlamış olarak otağına geldi. Komutanlarını toplayıp, konuştular. Bütün hazırlıklar tamamlanıp, son bir hücûma geçildi ve Allahü teâlânın izni ile kale fetholundu.

Bu fethin, Şemseddîn hazretlerinin duâları bereketiyle olduğunu bilen sultan, ertesi gün,

büyük bir sevinçle ve yüksek bir edeble, yalın ayak onu ziyârete gelmek istedi. O ise, kendisine böyle davranılmasını istemiyor, tanınmaktan, meşhûr olmaktan hoşlanmıyordu. Kalb gözüyle, sultânın bu düşüncesini anladı ve sessizce oradan ayrıldı.

1) Siyer-ül-Aktâb; s.184

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.53

ŞERÂFEDDÎN EBÛ ALİ KALENDER;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Pâni-püt şehrindendir. Soyu İmâm-ı A'zam hazretlerine dayanır. Lakabı Kutb-i Ebdâl'dir. Kendisine Ebû Ali Kalender de denir. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 1323 (H.723) senesinde Ramazân-ı şerîf ayında Hindistan'da Kirnâl'in Bûte Kihtar Kasabasında vefât etti. Sonra kabriPâni-püt'e nakledildi.

Allahü teâlânın aşkı ile kendinden geçmiş hâlde bulunurdu. İlk zamanlarında çok riyâzet ve mücâhede yaptı. Nefsinin arzularına uymaz, ona zor ve güç gelen ibâdetleri çok yapardı. Evliyâlık yolunda çok yükseldi. HâceNizâmüddîn-i Evliyâ'nın talebelerindendir. Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyâr Kâkî hazretlerinin talebelerinden olduğu da rivâyet edilmiştir. Hayâtı hakkında fazla mâlûmat bulunamamıştır. Dostlarından İhtiyâreddîn'e yazılmış olduğu bildirilen kıymetli mektupları vardır. Aşk ve muhabbet dili ile yazılan bu mektuplarda, mârifet ve tevhîd hakîkatleri, dünyâyı terk ederek âhireti istemenin lüzûmu ve Hak teâlâyı sevmenin ehemmiyeti bildirilmektedir. Avâm dilinde yazılmış olduğu bildirilen bir risâlesi vardır ki, ona da Şeyh Şerâfeddîn Hikemnâmesi (hikmetlernâmesi) denir. Bununla berâber, böyle bir eserinin olmadığı da rivâyetler arasındadır.

KabriPâni-püt şehrindedir. Feyz dolu bir yerdir. Kendisini sevenler ziyâret etmekte, feyz ve bereketlerinden ve mübârek rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Kabrinin yanında Mübârek Hân ismiyle bir kabir daha olup bu zâtın, Şeyh Şerâfeddîn hazretlerinin dostlarından ve talebelerinden olduğu söylenmektedir.

Şerâfeddîn Ebû Ali Kalender hazretleri, yazdığı kıymetli mektuplarından birinde buyuruyor ki: "Ey kardeşim! Senin evliyâlık yolunda ilerlemene yardım ettiklerinde ve sana bir cezbe verip, seni, senin senliğinden çaldıklarında bilirsin ki, aşk sana gelir, güzellik sana görünür. O güzelliği bilince, mâşûku tanırsın ve mâşûka âşık olursun.

Ey kardeşim! Allahü teâlâ Cennet'i ve Cehennem'i yarattı. İkisini de dolduracağını buyurdu. "Mâşûkları âşıkları ile (müminleri sevdikleri ile) berâber Cennet'e koyacağım. Şeytanı da tâifesi ve sevenleri ile birlikte Cehennem'e atacağım" buyurdu.

Ey kardeşim! Cennet'te ve Cehennem'de âşıktan, sevenden başkası yoktur. Cennet, dostların kavuşma yeridir. Kâfirler ve münâfıklar, dünyâda inanmayıp yalanladıkları hakîkati âhirette görüp anladıklarında, Cennet'e gitmek arzuları olacak, fakat dünyâda yapmış oldukları düşmanlıklarının netîcesi olarak ebediyyen Cehennem'de kalacaklardır. Cennet nîmetlerinden mahrûm olmak acısı ile yanacaklar, Cehennem'in acı azapları, bu sıkıntı yanında hiç kalacaktır. Cennet'te, dünyâda iken Allahü teâlânın muhabbeti ve sevgisi ile yananlar bulunduğu gibi,Cehennem'de de, dünyâda iken nefslerinin, şehvetlerinin ve şeytanın esîri olarak, bu ilâhî muhabbet ve sevgiden uzak yaşayıp da, öldükten sonra, Allahü teâlâya îmân, O'na sevgi ve muhabbetin ne büyük bir nîmet olduğunun farkına vararak; "Keşke bizler de dünyâda iken îmân etseydik, ilâhî muhabbet ve sevgi nîmetine kavuşsaydık" diyerek, pişmanlık içinde yananlar bulunacaktır. Bunun için Cennet, dostlar için buluşma yeri, Cehennem ise, düşmanlar için ayrılık ve pişmanlık yeridir. Ayrılık ve pişmanlık, kâfirler ve münâfıklar içindir. Kavuşmak ve sevinç ise, Muhammed aleyhisselâmın âşıkları ve sevenleri

içindir.

Ey kardeşim! Kalb gözünü aç! İyi gör ve bil ki, Allahü teâlâ senin için neler yarattı, neler gösterdi. Ağaçlara güzellik koydu. Ağaçlarda çeşitli meyveler yarattı. Her birinin tadını ayrı ayrı yarattı. Hâlbuki o ağacın, kendinden, çiçeğinden ve meyvesinden haberi bile yoktur. Bunun gibi, nice mahlûklarda senin faydalanman için nice güzel şeyler yarattı ki, bu güzel şeylerin kendisinde bulunduğu mahlûklar, (ağaç misâli) kendilerinde bulunan bu güzel şeylerden habersizdirler. Kamışta şekeri, ceylanda miski, sığırda anberi, kedide zebatı ve ağaçta kâfûru yaratması böyledir.

Ey kardeşim! Nefsi iyi tanırsan, dünyâyı iyi tanımış olursun. Rûhunu tanırsan, âhireti tanımış olursun. Gelip geçici olan dünyâyı terkedip âhirete yönelmen, âhirete faydası olacak ameller yapman, nefsi, dünyâyı rûhu ve âhireti tanıman nisbetinde olacaktır. Allahü teâlâ hepimize selâmet, saâdet versin! Âmin."

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.135

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.69

ŞERÂFET NEVŞÂHÎ;

Pakistan'da yetişen velîlerden. İsmiAhmed'dir. 1907 (H.1325) senesinde Gücerât şehri yakınlarında Sehanpâl'de doğdu. 1983 (H. 1403) senesinde vefât etti. Kabri Sehanpâl'dedir. Soyu Eshâb-ı kirâmdan Peygamber efendimizin amcası hazret-i Abbâs'a dayanır. Âlimler, velîler yetiştirmiş bir âileye mensûbdur. Tasavvufta Kâdiriyye yolundan yetişip kemâle ermiştir.

Dört yaşında iken babasının halası Bîbî Hanımdan ilk din bilgilerini öğrendi. Yedi yaşında iken dedesi Muhammed Şâh Nevşâhî'den ilim öğrenmeye başladı. Sonra Farsça kitaplardan, **Kerîmâ, Nâm-ı Hak, Pendnâme-i Attâr,** Sa'dî-i Şîrâzî hazretlerinin **Gülistan ve Bostan** adlı kıymetli eserlerini, MollaCâmî'nin **Yûsuf ve Zeliha** adlı eserini, Nizâmî'nin **İskendernâme'**sini dedesinin huzûrunda okuyup bitirdi. Bundan sonra Farsça eserler yanında Urduca kitaplardan da ders okudu. **Vâhid Barî, Râh-ıNecât, Hakîkat-üs-Salât, Masdar-ı Feyz** ve bâzı dînî kitapları da dedesinden okudu. On iki yaşında iken **İskendernâme'**yi de dedesinden okumakta iken, dedesi 1918 (H.1337) senesinde vefât etti. **İskendernâme** kitabını babasının derslerinde okuyup tamamladı. Babasından Fârisî dilinde **Mesnevî-yi Nireng-i Işk, Envâr-ı Süheylî** kitaplarını okudu. Ayrıca babasındanArapça öğrendi. **Sarf-ıBehâî'**yi de ondan okudu.

1922 (H.1341) senesinde hat, güzel yazı dersleri almaya başladı. Mevlevî Muhammed Hüseyin Mübârek'ten ta'lik ve nesih gibi hat çeşitlerini yazmayı öğrendi. Bu hocasından **Tefsîr-i Hüseynî'**yi okudu. Hat sanatında gâyet güzel yetişti.Kamış kalemle yazdığı güzel yazısıyla çok kitap yazmıştır. İktibas ettiği bu kitaplar, hat sanatında güzel nümûnelerdendir. Kendi hattıyla yazdığı kitapları özel olarak kurduğu kendine âit büyük bir kütüphânede muhâfaza edilmiştir.

Dedesinden, babasından okuyarak ve şahsî gayretiyle ilim öğrenip, gâyet iyi yetişmiştir. Bir medreseye veya fakülteye devâm etmemiştir. Bilhassa çok kitap okumakla geniş kültür sâhibi olmuştur. Üniversite mensupları ondan istifâde için devamlı yanına gelirlerdi.

1921 (H.1340) senesinde babasından Nevşâhiyye silsilesi üzere tasavvufta icâzet aldı. Babası onu şifâhen ve yazılı olarak kendisine halîfe tâyin etti. Böylece âlim, hattat ve tasavvuf ehli iki yönlü bir zât oldu. Gündüzleri yazı yazmak ve kitap okumakla, geceleri de ibâdet, tâat ve zikirle meşgûl olurdu. Ömrünün sonuna kadar hep böyle devam etti. 1928 (H.1347)

senesinde evlendi. İki oğlu üç kızı vardır.

1983 senesinde bir yolculuğu sırasında hastalandı ve bu hastalıktan vefât etti. Bir Ramazan ayının onuncu gününde Lahor'a gitmişti. Orada oğluna; "Kendimde halsizlik hissediyorum. Beni Sehanpâl'e götür." dedi. İki gün sonraSehanpâl'e ulaştılar. Orada biraz iyileşti. İki defâ yazı yazmak ve dostlarına mektup yazmakla meşgûl oldu. Bu mektubunda; "Hâlim iyi değildir. Zayıf düştüm." diyerek hastalığını belirtmiştir. Bu arada iki defâ hastalığı ağırlaştı, ateşi yükseldi. Yapılan tedavilere rağmen hastalığı geçmedi. Gün geçtikçe halsizleşti. Konuşamayacak hâle gelip, maksadını işâretle anlatmaya başladı. Ramazanın on dokuzuncu günü biraz iyileşip konuştu. Sonra Genc-i Bahş hazretlerinin hallerini anlatan kitaptan biraz okutup dinledi ve vasiyetini yaptı. Ramazân-ı şerîfin yirmi ikinci günü öğleden sonra vefât etti.

Vefâtı, sevenlerini çok üzmüştür. Onu tanıyan ilim ehli pekçok kimse, hakkında medhedici sözler söylemişlerdir. Genc-i Bahş Kütüphânesinin eski müdürü Prof. Muhammed Hüseyin Tesbîhî onun vefâtını öğrenince; "Âlim ve fâdıl hazret-i Seyyid Şerîf Ahmed Şerâfet Nevşâhî'nin vefât haberi beni pek ziyâde üzdü. Ah! Yazık ki şimdi Nevşâhî âilesinden ilim hazînesi olan o zât da gitti..." demiştir.

Dr. Muhammed Eyyûb Kâdirî de onun için; "Büyük bir velî, şeyh-i tarîkat, yazar, şâir, edip, târihçi idi. Hayâtı gâyet sâde ve mütevâzî idi. Umûmî olarak Pencab âlimleri arasında ve husûsî olarak da Nevşâhî âilesi arasında kâmil ve mütehassıs bir zât idi." demiştir.

Prof. Muhammed İkbal Müceddidî; "Zaman onun gibi bir dehâ daha yetiştiremez. Hiç kimse onun yaptığına güç yetiremez kanâatindeyiz." demiştir.

Prof. Ahtar Râhî ise; "O, son nefesine kadar ilimle meşgul olmuştur. Allahü teâlâ onun ilme ve dîne hizmetlerini kabûl buyursun." demiştir.

Urdu dili muallimlerinden Muhammed Sıddık da onun için; "O, ilim deryâsında, fazîlette, hakîkat ve mârifette zamânın nâdir yetiştirdiği bir zâttır. Tevâzû ve şeref sâhibi olmak onun tabiî husûsiyeti idi. O sahrâda esen güzel bir rüzgâr idi. Vefâtıyla serin esintisi son buldu!" demiştir.

Şerâfet Nevşâhî kendini ilme o kadar vermişti ki; "Eğer ilimle, kitap okumakla, yazmakla meşgûl olmasam muhakkak hasta olurum." demiştir. En küçük fırsatı dahi değerlendirir, devamlı ilimle meşgûl olurdu. Yolculuğa çıkınca büyük bir azimle aynı meşgûliyetini devâm ettirirdi. Büyük bir kütüphâne kurmuş, devamlı bu kitaplarla meşgûl olmuştur. Bütün kitaplarını cild içinde mütehassıs bir sahâfa ciltletmiştir. Kitap okumaktan yorulunca yazmaya, yazmaktan yorulunca da okumaya başlar, aslâ boş durmazdı. Yazdığı eserler ve çalışmaları onu tanıyan ilim ehlini hayrete düşürmüştür. Kitapları ve müelliflerini o derece bilirdi ki, hangi kitaptan söz açılsa, kitabı ve müellifini, muhtevâsını, şaşılacak derecede anlatır, o hususta doyurucu bilgi verirdi. Bir defâsında Lahor şehrinde **Melfûzât-ı Nevşah Genc-i Bahş** adıyla da bilinen **Çıhâr Behâr** adlı kitabın el yazma nüshasını sâhibinden bir geceliğine emânet almış, o gece kitabı yazıp bitirmiştir. Pekçok kitabı da satın almıştır.

Şerâfet Nevşâhî'nin **Şerîf-üt-Tevârih** adlı târihle ilgili eseri çok meşhurdur.

Ayrıca tercüme ve telif yoluyla yazdığı pekçok eseri olup, bir kısmı şunlardır: **Dürr-ül-Yetîm** (Besmelenin fazîleti hakkında), **Ulûm-ıKur'ân, Er-Ravd-ül-Cinân fî Ahâdîs-i Seyyid-il-İns ve'l-Cân, Envâr-üs-Seyyidât fî Âsârı Sâdât, Tuhfe-i Muhibbîn fî Cevâzi Simâi Âşikîn, Siyâdet-ül-Ulûbe, Sahîfe-i Mesâil, ZaferiHanefiyye ber Fırka-i Mirzâiyye, Mir'ât-ül-Hak, İsbât-ı Sohbet-ül-Hasan maaİmâm-ı Ebi'l-Hasan, Cevâhirât, Hazâin-ül-Esrâr, Kelimât-ı Tayyibât, Feyz-i Çeştiyye, İ'câz-üt-Tevârih, A'dâd-üt-Târih, Târih-i Sehanpâl, Târîh-i Selâtîn, Târîh-i Abbâsî, Vâkıat-ıCenk, Şerîf-üt-Tevârîh, Meâhiz-i Ahvâl-i Nevşâhiyye, Tezkirat-ü Muhadderât, Avâkıb-ül-Meâkıb, Tezkire-i**

Şuarâ-ı Nevşâhiyye, Tezkire-i Musannifîni Nevşâhiyye, Feydânî İlâhiyye, Tezkire-i Âfitâb-ıPencâb, Mirkât-üd-Darûriyye, Tarrâz-ı Evliyâ ve daha pekçok eser.

ÂHİRETTE İŞE YARASIN

Şerâfet Nevşâhî hazretlerinin vasiyeti şöyledir: "Bütün ömrüm boyunca, kütüphâne kurmak için kitaplar satın aldım. Dünyâ malı biriktirmedim. Vârislerim, evimde bulunan bir mal olduğunu biliyorlarsa, âlimlerin fetvâsına göre taksim etsinler.

Vârislerim din ilimlerini, Kur'ân-ı kerîmi, tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerini öğrenmeye gayret göstersinler. Çocuklarına da bu ilimleri, din bilgilerini öğretsinler ki, âhirette işe yarasın.

Enbiyâya, sıddıklara, şehidlere, sâlihlere tâbi olmak, uymak lazımdır. Onlar, Allahü teâlânın nîmetlerine kavuşmuşlardır.

Dînin emirlerine uyan tasavvuf ehli ile berâber bulunsunlar. Dînin emirlerine uymayanlarla berâber bulunmaktan sakınsınlar...

Kütüphânemi taksim etmesinler! Kıymetli oğul Ârif'i kütüphânemin sorumlusu tâyin etsinler. Çünkü o, ilim ehlidir. Kütüphânenin koruma vazîfesi ve salâhiyeti ve istifâdeye sunma işi ona âid olsun.

Kütüphânemdeki yazma eserleri aslâ satmasınlar. Çünkü ben, o kitapları büyük gayretler sarfederek geride kalanlar için topladım. O halde bu kitapları satmak benim maksadımı heder etmek olur!

Kütüphânemdeki matbu kitaplar da Nevşâhî âilesine âittir. Bu kitaplar Nevşâhî âilesine ister uygun olsun ister olmasın bunları da satmasınlar.

Şâyet vârislerim arasında kütüphânemden istifâde edecek salâhiyette, ehil kimse kalmazsa, kütüphânemi üniversite kütüphânesine veriniz ki, kütüphânem korunmuş olsun."

1) Şerâfet Nevşâhî (Seyyid Ârif Nevşâhî)

ŞEREFÜDDÎN AHMED BİN YAHYÂ MÜNÎRÎ;

Hindistan'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. Mahdûm-ül-Mülk Bihârî diye tanınır. Lakabı, Şerefüddîn olup, nesebi, Peygamber efendimizin amcalarından Zübeyr bin Abdülmuttalib'e dayanır. Dedesi, evliyâdan bir kimse olup, Halîl kasabasından, Bihar'daki Münîr kasabasına göç etti. Anne tarafından dedesi, Sühreverdiyye yolunun rehberlerinden idi. Bu dedesi, Kaşgarlı olup, sonradan Patna'ya bağlı Jathli köyüne geldi. Hazret-i Hüseyin'in soyundan olduğu için, seyyid idi.

Şerefüddîn Ahmed'in; Halîlüddîn, Celîlüddîn veHabîbüddîn isimlerinde üç kardeşi vardı. Şerefüddîn Ahmed, 1263 (H.661) senesinde Münîr'de doğdu. Hindistan'da Bihar şehrinde yaşadı.1380 (H.782)de vefât etti. Kabri de oradadır.

Şerefüddîn Ahmed, ilk tahsîlini kendi kasabasında yaptı.Büyük âlim Mevlânâ Şerefüddîn Ebû Tavâma'nın talebesi oldu. Onunla Sonârgaon'a gittiler. Orada derslerine o kadar çok çalışırdı ki, bir dakikasını boşa geçirmezdi. Diğer talebeler yemek yemek için bir müddet istirahata çekildikleri hâlde, o hocasından izin alarak yiyeceğini kendi odasında yeyip, zaman israfı yapmazdı. Derslerine kendini o kadar çok vermişti ki, memleketinden gelen mektupları cevaplayacak zaman bulamazdı. Hattâ mektupları, belki üzüntüye ve derslerinden ilgisini dağıtmaya sebeb olur düşüncesiyle okumazdı. Kısa zamanda, zâhir ve bâtın ilimlerinde kemâle geldi. Hocasının kızıyla evlenerek, Zekiyyüddîn isminde bir oğlu oldu. Babası Yahyâ Münîrî hazretlerinin vefâtı üzerine Münîr'e döndü. Çocuklarını annesinin yanına bırakarak, Dehlî'deki büyük velî Nizâmüddîn Evliyâ ile görüşmek üzere yola çıktı. Daha şehre girmeden Nizâmüddîn Evliyâ hazretlerinin vefât ettiğini öğrendi. Necîbeddîn Firdevsî orada idi. Necîbeddîn Firdevsî'nin huzûruna erişince; "Ey Şerefüddîn Ahmed! Senelerdir oturup seni

beklerim. Sana teslim edilecek bir emânetim var." sözleriyle karşılandı. Firdevsî hazretleri, Şerefüddîn Ahmed'i talebeliğe kabûl buyurdu. Şerefüddîn Ahmed Münîrî, ona hizmet etti ve kendisi için saklanan nîmetlere kavuştu. Büyük velîlerden oldu. İnsanların doğru yola gelmeleri, Ehl-i sünnet îtikâdı üzere yaşamaları için yarım asırdan fazla uğraştı.

Ahmed Münîrî'nin sohbetlerine, her sınıftan ve îtikâddan insanlar katılırdı. Onların sordukları en karmaşık suâllere, tatmin edici cevaplar verirdi. Sohbetlerinde, tasavvufun inceliklerini, insanlara faydalı olmayı, sünnet-i seniyyenin ihyâsını, bid'atlerden sakınmayı anlatırdı. Yüz binden ziyâde insan, talebesi olmakla şereflendi. Bunlardan üç yüzden fazlası, büyük âlimler derecesine yükseldi. Pekçok hindûnun müslüman olmasına sebeb oldu. Zamânındaki sultanlara, devletin ileri gelen kimselerine, halk arasında söz sâhibi olanlara ve talebelerine mektuplar yazarak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirirdi. Bu mektuplar, sonradan toplanarak kitap hâline getirildi.

Ahmed Münîrî, Peygamber efendimizin sünnetlerine o kadar sarılırdı ki, âlimler onun hakkında; "Şerefüddîn'in ahlâkı, Resûl aleyhisselâmın bir kopyasıdır." derlerdi. Herkese karşı güler yüzlüydü. Başkalarının haklarına çok saygı gösterir, kalbi kırık garîblerin yardımına koşardı.Ahlâk bakımından Peygamber efendimize çok benzerdi. Nitekim **Mektûbât**'ının 50. mektubunda; "Bu da göstermektedir ki, kibir, gurûr ve bilgisizlik sebebiyle, Peygamber efendimizin yolunu tâkib etmeyen câhil insanlar, onun mübârek nûrlarının pırıltılarını bulamazlar. Bunların, bir rehber yol gösterici olmadan mânevî makamların yüksek derecelerine gidecek doğru (hakîkî) yolu bulmaları imkânsızdır. Bunun içindir ki; "Kör, elinde değnek olmadan aslâ yolunu bulamaz" demişlerdir. Ey genç, yolun uzundur ve tehlikelerle doludur, o yüzden bir yol gösterene sarıl!" buyurmaktadır.

Şerefüddîn Ahmed Münîrî, Peygamber efendimize uymakta çok titiz olması sebebiyle, dindeki her bid'atten sakınırdı. Bu mevzûda o kadar dikkatliydi ki, bir defâsında talebelerine; "Peygamberimizin herhangi bir hareketini bid'atlerle karışmış görürseniz, o sünneti terketmeniz daha iyidir." buyurdu.

Ahmed Münîrî, sünnet-i şerîfe uymanın bereketiyle, Allahü teâlânın kendisini affedeceğini ümîd ederdi.

Vefât ettiği gün, yüz yirmi bir yaşında idi. Vefâtından bir gün önce çok hasta olmasına rağmen, son defâ abdest almak istedi. İkindi vakti yaklaşıyordu. Hırkasını çıkardı, su istedi, yenlerini kıvırdı, dişini temizledi.Besmele okuyarak abdest almaya başladı. Her uzvunu yıkamaya başlarken, başka duâlar okudu. Kollarını yıkarken, Şeyh Halîl yüzünü yıkamayı unuttuğunu hatırlattı. Tekrar tâze abdest almaya başladı. KâdıZâhid, sağ ayağını yıkamaya yardım etmek istediyse de, ona mâni oldu. Abdesti tamamladıktan sonra, bir tarak ve seccade istedi. Sakalını taradıktan sonra, iki rekat namaz kıldı. Biraz dinlendi ve sonra ikindi namazını kıldı. 1380 (H.782) senesi Şevvâl ayının beşinde de, evdeki çocuklarıyla ve talebeleriyle helâllaştı. Onlarla vedâlaştı. Ertesi gün yatsı vaktinde, salevât-ı şerîfe getirerek duâ etmeye başladı. Duâ esnâsında mübârek rûhunu teslim etti. Cenâze namazı, Şeyh Eşref Cihangir Semnânî tarafından kıldırıldı.

Şerefüddîn Ahmed Münîrî'nin eserlerinin listesi çok kabarık olmakla berâber, ne yazık ki, bunlardan pek azı bu güne kadar gelebilmiştir. Saklanabilen kitapları şunlardır: **Râhat-ül-Kulûb, Ecveb, Fevâid-i Rüknî, İrşâd-üt-Tâlibîn, İrşâd-üs-Sâlikîn, Risâlet-ül-Mekkiyye, Ma'den-ül-Meânî, İhvân Pür Ni'met, Tuhfet-i Gaybî.**

Şerefüddîn Ahmed hazretlerinin **İrşâd-üs-Sâlikîn, Ma'den-ül-Me'ânî** ve **Mektûbât** kitapları çok kıymetlidir. Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden Gulâm-ı Ali Abdullah-i Dehlevî, doksan dokuzuncu mektubunda, Ahmed bin Yahyâ Münîrî'nin **Mektûbât**'ını okumayı tavsiye etmekte, nefsin temizlenmesinde çok tesiri olduğunu bildirmektedir.

SAÂDET VE ŞEKÂVET

Şerefüddîn Ahmed bin Yahyâ Münîrî hazretleri yetmiş altıncı mektubunda buyuruyor ki: "Saâdet" Cennetlik olmak demektir. "Şekâvet", Cehennemlik olmak demektir. Saâdet ve şekâvet, Allahü teâlânın iki hazînesi gibidir. Birinci hazînenin anahtarı, tâat ve ibâdettir. İkinci hazînenin anahtarı, ma'siyyet yâni günahlardır.

Allahü teâlâ, her insanın saîd veya şakî olduğunu ezelde takdîr etmiştir. (Buna alın yazısı denir.) Ezelde saîd denilen kimsenin eline dünyâda saâdetin anahtarı verilir. Bu insan, Allahü teâlâya itâat eder. Ezelde şakî olanın eline de, dünyâda şekâvetin anahtarı verilir. Bu kimse, hep günah işler. Dünyâda herkes, eline verilmiş olan anahtara bakıp, saîd veya şakî olduğunu anlayabilir. Âhireti düşünen din âlimleri, herkesin saîd veya şakî olduğunu böylece anlar. Dünyâya dalmış din adamı ise, bunu bilmez. Her izzet ve her nîmet, Allahü teâlâya itâat ve ibâdet etmekle ele geçer. Her kötülük ve sıkıntı da, günah işlemekten hâsıl olur. Herkese derd ve belâ, günah yolundan gelir. Rahat ve huzûr da, itâat yolundan gelmektedir. (Allahü teâlânın âdeti böyledir. Bunu kimse değiştiremez. Nefse kolay ve tatlı gelen şeyi saâdet zan etmemeli. Nefse güç ve acı gelenleri de şekâvet ve felâket sanmamalıdır.) Kudüs'deMescid-i Aksâ'da senelerce tesbih ve ibâdet ile ömrünü geçiren kimse, bir secdeyi terk etdiği için öyle yuvarlandı ki, bir daha kalkamadı. Eshâb-ı Kehf'in köpeği ise, pis olduğu hâlde, sıddîkların arkasında birkaç adım yürüdüğü için, öyle yükseldi ki, hiç düşmedi. Bu hâl, insanı hayrete düşürmektedir. Asırlar boyunca, ilim adamları bu bilmeceyi çözememiştir. İnsanın aklı, bunun hikmetini anlıyamadı. Âdem aleyhisselâma buğdaydan yeme dedi ve yemesini diledi. Şeytanın Âdem aleyhisselâma secde etmesini emreyledi ve secde etmemesini diledi. Beni arayınız buyurdu. Fakat kavuşmağı dilemedi. İlâhî yolun yolcuları, "Hiç anlayamadık" demekten başka bir şey söyleyemediler. Bizlere ne demek düşer. O'nun, insanların îmân etmelerine, ibâdet yapmalarına ihtiyâcı yoktur. Kâfir olmalarının ve günah işlemelerinin O'na hiç zararı olmaz. Mahlûklarına O'nun hiç ihtiyâcı yoktur. İlmi, zulmetin temizlenmesine, cehli de günah işlemesine sebep yaptı. İlimden îmân ve tâat doğmakta, cehâletten de küfr ve günah hâsıl olmaktadır. Tâat, çok küçük olsa da, kaçırılmamalı. Günah pek küçük görünse de yaklaşmamalıdır. İslâm âlimleri dedi ki; üç şey, üç şeye sebeptir: Tâat, Allahü teâlânın rızâsını kazanmağa sebeptir. Günah işlemek, Allahü teâlânın gadabına sebeptir. Îmân etmek, şeref ve değer sâhibi olmağa sebeptir. Bunun için, küçük günah işlemekten de çok sakınmalıdır. Allahü teâlânın gadabı, bu günahta olabilir. Her mümini kendinden iyi bilmelidir. Allahü teâlânın çok sevdiği kulu olabilir. Herkes için ezelde yapılmış olan takdîr hiç değiştirilemez. Hep günah işleyip, hiç tâat yapmamış olanı, dilerse affeder. Melekler; "Yâ Rabbî! Yeryüzünde fesâd çıkaracak ve kan dökecek insanları niçin yaratıyorsun?" dediklerinde, "Onlar fesâd çıkarmazlar." demedi. "Sizin bilmediklerinizi ben bilirim." buyurdu. "Lâyık olmayanları lâyık yaparım. Uzak kalanları yaklaştırırım. Zelîl olanları azîz ederim." buyurdu. "Siz onların işlerine bakarsınız. Ben kalblerine bakarım. Siz, günahsız olduğunuza bakıyorsunuz. Onlar benim rahmetime sığınırlar. Sizin günahsız olduğunuzu beğendiğim gibi, onların günahlarını affetmeği de severim. Benim bildiğimi sizler bilemezsiniz. Onları, ezelî olan lütfuma kavuşturur, ebedî olan lütfum ile hepsini okşarım" buyurdu.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.123

2) Herkese Lâzım Olan Îmân; (6. Baskı) s.63

3) Menâkıb-ül-Esfiyâ; s.141

4) Nüzhet-ül-Havâtır; c.2, s.9

5) Sîret-üş-Şeref; s.46

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.56

ŞERÎF TLEMSÂNÎ;

Mâlikî mezhebinde, fıkıh ve kelâm ilimlerinde mütehassıs olan büyük âlimlerden, velî. İsmi, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed'dir. Hazret-i Ali'ye dayanan nesebi şöyledir: Muhammed bin Ahmed bin Ali bin Yahyâ bin Ali bin Muhammed bin Kâsım bin Hamûd bin

Meymûn bin Ali bin Abdullah bin Ömer bin İdrîs bin İdrîs bin Abdullah bin Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anhüm ecmain). 1310 (H.710) senesinde Tlemsân şehrinde doğdu. Aklî ve naklî ilimlerde, âlimlerin sözbirliği ile zamânının en büyük âlimi olduğu bildirildi. 1370 (H.771) senesinde vefât etti.

Şerîf Tlemsânî, 1339 senesinde Tunus'a tahsîle gitti. Orada İbn-i Abdüsselâm'dan tasavvuf, Ebû Zeyd bin Yâkub'dan Kur'ân-ı kerîm dersleri aldı. Yine büyük âlimlerden İbilî hazretlerinin de derslerine devâm etti. İlim öğrenmedeki gayreti çok fazla idi. Hocaları onun bu gayretine hayran kalırlardı. Ders çalışırken kendinden geçer, zihnini derslerine verirdi. Bir defâsında elbisesindeki yırtığı, dört ay hiç görmedi. Gecesini gündüzüne katarak, üstâdı İbilî hazretleriyle berâber olmaya gayret ederdi. Abdestsiz hiç dolaşmazdı.

Oğlu şöyle anlatır: "Babam, Abdüsselâm'ın derslerine devâm ettiğinde dershânenin en arkasında otururdu. Abdüsselâm, talebelere; "Allahü teâlâ hatırlanıp zikir yapılırken, dilin zikir yapması hakîkî midir, değil midir?" diye sordu. Babam da kalkarak; "Efendim! Zikir, unutmanın zıddıdır, yâni hatırlamaktır. Unutmanın yeri ise, lisan değil kalbdir. Bu sebeple, bu iki zıt şeyin bulundukları yer, kalb olur" dedi. İbn-iAbdüsselâm bu sözü kabûl edip, çok beğendi.

Şerîf Tlemsânî, fıkıh, kelâm ve usûl ilimlerinde ihtisâsını tamamladı. İctihâd derecesine kavuştu. Tasavvuf ilminde,Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarına âit mârifet bilgilerinde âdetâ bir deryâ gibi oldu. Akılları hayrete düşürecek derecede ilimlere sâhib bir âlim olarak memleketine döndü.

Âlim olunca, Magrib'de dîn-i İslâmı ihyâ edip, bid'atleri ortadan kaldırmak için bütün gücüyle çalıştı. Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesini yaymakta çok gayret gösterdi. Zamânındaki sultanlara emr-i mârûf ve nehy-i münker yapar, Allahü teâlânın emirlerini bildirerek, yasaklarından da kaçınmalarını sağlardı. Tlemsân'da ders okutmağa başlayınca, etraftaki şehirlerden pekçok talebe geldi.Ehl-i sünnet îtikâdını her tarafa yaymağa başladı. Herkes onun talebelerine çok kıymet verip, saygı gösterirlerdi.

Yetiştirdiği talebelerinin içinde en meşhûrlarından biri, oğlu Ebû Muhammed, kırâat âlimlerinden Şâtıbî ve meşhûr tarihçi, İbn-i Haldûn'dur. Ayrıca İbn-i Zemrek, İbrâhim-i Sagrî, Ebû Abdullah-i Kaysî, İbn-i Abbâd, İbn-üs-Sekkâk, İbn-i Muhammed bin Ali, İbrâhim el-Masmûdî de ünlü âlimlerdendir. Talebelerinin her biri, ilimde, ahlâkta ve fazîlette diğer insanlara örnek olmuşlardır.

1352 senesinde Tlemsân Sultânı vefât edince, yerine oğlu Ebû İnân geçti. Ebû İnân, âlimlere saygılı bir zât idi. Şerîf Tlemsânî hazretlerini kendi ilim meclisine alıp, yanından ayırmaz oldu. Yolculuklara gittiğinde dahî yanında götürürdü.

Ebû Yahyâ el-Matgânî anlatır: "Âlimler, Sultan İnân'ın huzûrunda toplanmışlardı. Sultan, Fakîh el-Makkârî'nin tefsîr okutmasını isteyince, o; "Şerîf Ebû Abdullah varken, benim tefsîr okutmam uygun olmaz. Bu işe benden çok o lâyıktır" dedi. Sultan; "Sen Kur'ân-ı kerîmin tefsîrini iyi bilirsin" dediyse de, Fakîh el-Makkârî, Ebû Abdullah'ı çok övdü. Oradaki âlimler, el-Makkârî'nin insâfına şaştılar. Neticede Ebû Abdullah, sultânın sarayında tefsîr dersi vermeye başladı. Hattâ bir defâsında sultan, oturduğu kürsüden inip, diz üstü çöktü. Bu hâl, orada bulunanları hayrete düşürdü. Ders bitince sultan; "İlmin, Şerîf Ebû Abdullah'ın saçlarının dibinden fışkırdığını görüyorum." dedi. Sonra Kâdı Festâlî, Ebû Abdullah'ın yanına gelip, anlattıklarını yazmasını istedi. O da; Bu anlattıklarım filân kitaplarda vardır." diyerek, kitapların isimlerini saydı. Kâdı Festâlî bu bilgilerin çalışarak kazanılan bilgilerden olmadığını, Allahü teâlânın kalbe ihsân ettiği bilgilerden olduğunu belirtti. Ebû Abdullah hazretleri, böyle yıllarca sultanların huzûrunda tefsîr okuttu.

İbn-i Merzûk diyor ki: "Ebû Abdullah, Tûnus'a gittiği zaman, bu ayrılığına üzülmüştüm. Yalnız oradaki insanların, Ebû Abdullah gibi bir âlimi görebileceklerini düşünerek Rabbime

hamdettim."

Ebû Abdullah, fıkıh usûlüne dâir **Miftâh-ul-Usûl fî Binâ-il-Fürû** isimli eseri yazdı.Kazâ ve kadere dâir herkesin anlıyabileceği bir tarzda yazılmış eseri de vardır. Bu kitap, bütün Magrib âlimlerinin bu konuda temel kitabı oldu. Bu kitaba Yahyâ er-Rahûnî bir tenbih yazdı ve çeşitli sorular ve cevaplar ekliyerek genişletti. Vakitlerinin büyük bir kısmını talebe yetiştirmekle geçiren Şerîf Tlemsânî, kitap yazmaya pek vakit bulamadı. Buna rağmen, yazdığı eserler, onun ilminin yüksekliğini ortaya koymaktadır.

Ebû Abdullah Muhammed bin Amed Şerîf et-Tlemsânî hazretleri, gâyet yakışıklı, ağırbaşlı, cömert ve nâzik bir zât idi. Gösterişe kaçmadan ve İslâmın şerefini, vekarını korumak için, güzel ve kıymetli elbiseler giyerdi. Çok halîm selîm bir zât olup, işlerinde hep orta yolu gözetirdi. Sözlerinin karşıdaki kimseye tesir etmesi gâyet fazla idi. Mürüvvet, iyilik, ikrâm ve ihsân sâhibi, şefkatli ve merhametli bir zât idi. İnsanlara doğru yolu göstermek, onların ebedî saâdete kavuşmalarına vesîle olmak için çok gayret ederdi. Bu çalışmalarında karşılaştığı sıkıntılara sabreder, hiç kızmazdı. Sinirlenecek olsa, hemen kalkıp abdest alırdı. İnsanlarla çok iyi geçinirdi. Devamlı tatlı dilli, güleryüzlüydü. İnsanların ihtiyâçlarını giderirdi. Âile efrâdının nafakalarını gâyet geniş tutar, onlardan bir şeyi kısmazdı. Misâfirlerine de çok ikrâmda bulunurdu. Talebelerine de güzel yemekler yedirirdi.Evi, âlimlerin ve sâlihlerin toplandığı bir yerdi. Kendilerinden ilim öğrendiği hocaları bile, onun yüksekliğini, üstünlüğünü konuşurlardı. Hattâ bunlardan İbn-i Abdüsselâm; "Magrib beldesinde bunun gibi birisinin daha bulunduğunu zannetmiyorum." demiştir. İbilî de; "Şerîf et-Tlemsânî, benden ilim öğrenenlerin en akıllı olanı ve en çok ilim öğrenenidir." dedi. Başka bir defâ da dedi ki: "Doğudan ve batıdan gelen çok kimse, benden ders okudu. Bunlar içinde en başarılı olan, Ebû Abdullah Şerîf'tir. Onun aklı ve ilim öğrenmekteki gayreti, hepsinden çok idi." Büyük âlimlerden olan İbilî, talebelerine ders okuturken, müşkil ve anlaşılamayan ince bir mesele çıksa, bunun halli için; "Ebû AbdullahŞerîf'e gidiniz!" derdi. Allahü teâlâ onun muhabbetini insanların kalblerine koymuştu.

Onu tanımayan bir kimse dahî görse, sevgisini hemen hisseder, kalbi onun muhabbetiyle dolardı. Sultanlar, devlet idârecileri, ilmine hürmet gösterir ve üstün tutarlardı. Hattâ Tlemsân'a sultan olan Ebû Hamîs bin Abdürrahmân, ona kerîmesini (kızını) nikâh ederek verdi ve bir medrese yaptırıp, Ebû Abdullah Tlemsânî'ye teslim etti.

Ebû Abdullah, mazlûmların ve muhtaçların sığınağı idi. Onlara çok yardımlarda bulunurdu. Bir defâsında zamanın sultânı, fıkıh âlimi bir zâtın dövülmesini emretmişti. Bunu haber alan Şerîf Tlemsanî, sultânın yanına giderek; "Bu zât, her ne kadar senin nazarında küçük ve hatâlı gibi görünse bile, Allahü teâlânın ve insanların nazarında büyük bir kimsedir. Sen ona böyle bir cezâ vermekle hiç de iyi etmiyorsun" dedi. Bunun üzerine sultan, o kimseyi cezâlandırmaktan vazgeçti ve o zât serbest bırakıldı.

Gündüzleri hiç boş durmayan Ebû Abdullah hazretleri, gecelerini de boşa harcamazdı. Gecenin üçte birlik bölümünde uyuyarak, üçte birinde Kur'ân-ı kerîm okuyarak, Allahü teâlâyı zikrederek ve kalan üçte birini de namaz kılarak geçirirdi. Gece namazlarında Kur'ân-ı kerîmden sekiz hizb okurdu. (Bir hizb, bir cüz'ün dörtte biridir.) Aynı şekilde, sabah namazlarında da sekiz hizb okurdu. Kur'ân-ı kerîmi bu şekilde okuyarak, namazda hatmederdi. Talebelerine de tefsîrden bir hizbi inceliyerek öğretirdi. Devamlı olarak ilimle meşgûl olurdu. Bir defâsında, altı ay müddetle çocuklarını hiç görmedi. Çünkü, sabah erkenden çıkıyordu. Çocuklar bu sırada uyuyorlardı. Akşam da çok geç geliyordu. Çocuklar da yine uyumuş oluyorlardı.

Yemeye, içmeye düşkün olmayıp, rızık endişesi hiç aklına gelmezdi.Ramazân-ı şerîfte, iftarda ikrâm edilen yemekten birkaç lokma alır, vakit kaybetmemek için ilim tedrisâtına devâm ederdi. Bu şekilde çalışmalarını sahura kadar sürdürür, yine bir-iki lokma ile sahur

yemeğini de yemiş olurdu.

Ebû Abdullah Şerîf Tlemsânî, Kur'ân-ı kerîmde Âl-i İmrân sûresi yüz yetmiş birinci; **"Onlar Allahü teâlâdan gelen bir nîmet ve daha üstün bir ihsân sebebiyle sevinirler ve müminlerin mükâfâtını cenâb-ı Hakk'ın zâyi etmediğini yakînen bilirler."** meâlindeki âyet-i kerîmesini tefsîr ederken, hastalandı. Bu rahatsızlığı on sekiz gün sürdü. 1370 (H.771) senesi Zilhicce ayının dördüncü gününe rastlayan Pazar günü vefât etti.

Oğlu Ebû Yahyâ anlatır: "Babam hastalandığında, Kur'ân-ı kerîmi öpüp, yüzüne gözüne sürdü. Sonra; "Allah'ım! Beni bu mübârek Kur'ân-ı kerîminle dünyâda azîz eylediğin gibi, âhirette de azîz eyle!" diye duâ etti."

Vefâtından sonra, sâlihlerden biri, Şerîf hazretlerini rüyâsında görüp; "Nasılsın, neredesin?" diye sorunca, o da; "Herşeye gücü yeten, herşeyin mâliki yanında rahmete kavuştum" diye cevap verdi.

EKSİK KESE

Ebû Abdullah Şerîf Tlemsânî, emânete çok riâyet ederdi. Bir defâsında Kusantine kâdısı Hasan bin Bâdis, bir kese altını Ebû Abdullah'a emânet bırakmıştı. O da evine koydu. Sâhibi isteyince, keseyi vermek üzere gelip evden aldı. Kesenin üstünde "Yüz altın" diye bir yazı bulunuyordu. Kesedeki altınlara bir ziyân olmuş mudur? düşüncesiyle, keseyi açtı. Saydığında, yetmiş beş tâne olduğunu gördü. Eksilmiş diyerek, gidip kendi altınlarından yirmi beş tâne ilâve etti. Keseyi sâhibine teslim etti. Bir-iki gün sonra altın sâhibi olan kâdı, tekrar Ebû Abdullah'a gelip; "Kesede yetmiş beş altın olması lâzım gelirken, yüz altın çıktı, hikmeti nedir?" diye sorduğunda, o da; "Keseyi senden aldığımda, içindekileri saymamıştım. Sana verirken, kesenin üstündeki yazıyı görünce saydım. Eksik geldiğini görünce, yirmi beş altın koyarak yüze tamamladım. Bu yirmi beş altını kaybettiğimi zannetmiştim" dedi. Bunları işiten Kâdı Hasan'ın gözleri yaşardı ve böyle insanların yeryüzünde olmasından dolayıAllahü teâlâya şükretti.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.8, s.301

2) Bustân; s.164

3) Neyl-ül-İbtihâc; s.255

4) El-A'lâm; c.5, s.327

5) Ta'rif-ül-Halef; c.1, s.110, 113

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.63

ŞERÎFZÂDE MEHMED EFENDİ;

On yedinci asır müderrislerinden ve velî. 1553 (H.960) yılında Eğridir'de doğdu. 1630 (H.1040) da vefât etti.

Babası Kâdı Şerîfî Efendi, dedesi ise büyük âlim Şeyh Burhâneddîn Efendidir. Soyu ve nesebi Resûlullah efendimizin torunlarından hazret-i Hasan'a ulaşır. Küçük yaştan îtibâren ilimde yüksek olan dede ve babasından dersler aldı. Okul çağına geldiğinde mürşit ve hocasından feyz alacak, okuduğunu anlayacak duruma ulaştı. SonraŞeyhülislâm Zekeriyyâ Efendinin derslerine katıldı. Zâhir ve bâtın ilimlerinde ilerledi. Ondan icâzet, diploma aldıktan sonra 1582 yılında günlük yirmi beş akçe ile Edirne Medresesi müderrisi oldu. 1599'da Gazanferağa Medresesi müderrisliğine getirildi. Sonra sırasıyla Üsküdar, Vâlide

Sultan, Halep, Galata, Şam, Mekke-i mükerreme, Mısır-Kâhire ve Bursa medreselerinde müderrislik yaptı. Sultan Dördüncü Murâd Hanın tahta çıktığı sene (1623) Anadolu kâdıaskeri oldu. Kendisini çok seven ve takdir eden Dördüncü Murâd Han ertesi yıl onu, Osmanlı devlet teşkilâtında seyyidlerin ve şerîflerin doğum ve vefât kayıtlarını tutan ve işleri ile ilgilenen Nakîbü'l-eşrâflık müessesesinin başına getirdi. 1625 yılında ise askerî en büyük kâdılık makâmı olan Rumeli Kâdıaskerliğine getirildi. Fakat çok geçmeden bu görevinden ayrılarak tekrarNakîbü'l-eşrâf oldu. 1629'da bu büyük mevkiini de asrın en kıymetli kâdılarından amcazâdesi Şeyh Efendiye bırakarak, kendini tamâmen ibâdet ve zikre verdi. 1630 (H.1040) senesinde de rahmet-i rahmâna kavuştu. Kabri İstanbul'da Eyüp Sultan Türbesi civârındadır.

Şerîfzâde Mehmed Efendinin **Menâkıb-ı Evliyâ, Menâkıb-ı Âl-i Ârifîn** ve **Merâtıb-ı Kâşifîn** isimlerinde birincisi Türkçe diğer ikisi Farsça olmak üzere üç eseri vardır. Bu eserler Osmanlı devri Mâliye Nâzırlarından Eğridirli Nâfız Paşa ve Hacı Mahmûd Efendi tarafından çoğaltılarak, İstanbul Süleymâniye Kütüphânesine vakfedilmiştir.

Şerîfzâde hazretleri **Menâkıb-ı Evliyâ** isimli eserinde, Allah dostları olan velîler hakkında şöyle demektedir:

"İleriyi gören, hakkı bâtıldan ayıran akıl sâhipleri ister sultan, ister hâkan, ister derviş, ister vezir, ister zengin isterse fakir olsun, kerâmetleri anlatılan evliyâ hakkında temiz niyet ve doğru îtikâd sâhibi olmalı. Onların kerâmet ve evliyâlığına inanmalı, rûhâniyetlerinden yardım istemelidir. Haklarında gösterilen bu hüsn-i niyet sebebiyle himmetlerine ve sıkıntı ânında imdâdlarına kavuşulur, dünyevî ve uhrevî murâdlarına nâil olunur.

Evliyâ-yı kirâmın menkıbeleri anlatıldığı ve isimlerinin anıldığı yerde, mecliste onların rûhâniyetlerinin hazır olduğunda şüphe yoktur. Hattâ âlimler, büyük velîlerle Silsile-i aliyyenin isimlerinin anıldığı mecliste yapılan duâ makbul olur, demişlerdir. Esas hikmet, onlar hakkında iyi îtikâd sâhibi olmaktır. Yeter ki onlara inanılsın.

Zamânımızdaki kutupların, velîlerin de hazır bulunduğu gazâlara, vefât etmiş bulunan ricâl-i gayb, evliyâullah da katılarak yardımcı olur. Bu îtibarla devlet adamları, pâdişâhlar bu nîmetin kadrini bilip adâlete meylederek, zulüm ve haksızlıkların def'ine ve zâlimlerin kökünü kazımaya gayret sarfetmelidir. Aksi halde zaman zaman devlet ileri gelenlerinin fukarâ ve zayıflara ettikleri pekçok zulüm ve haksızlık, ayrıca bizim kötü işlerimiz ve günahlarımız sebebiyle, zafer ve nusret diğer tarafa döner. Her ne kadar evliyâullahın İslâm askerini kırması söz konusu olmasa da, Allahü teâlânın irâdesi diğer tarafın kazanması yönünde olunca, ricâl-i gayb bunlara yardım etmediği gibi, bâzan; "Ey kâfirler! Şu fâcirleri, âsileri, günahkârları öldürün." diye hitâb etmişlerdir. Pekçok zulüm ve isyanları sebebiyle ehl-i İslâma olan gadab-ı ilâhîyi bildirmek için kâfirlere böyle hitâb edip müslümanlardan nice kimseye de işittirmişlerdir. Tâ ki bâzı gâfiller bu sırra şâhid olup uyansınlar, ibret alsınlar. Mûteber tasavvuf kitaplarında bu mânâda pekçok söz ve menkıbe vardır. Nitekim hazret-i Ömer efendimizle ilgili bir menkıbe şu şekildedir:

Hazret-i Ömer zamânında Şam şehri civârında bir kal'a muhâsara edildi. Öğleye kadar kal'a fethedilemedi. Hazret-i Ömer gadaba geldi. İslâm askerlerini huzûruna çağırdı. "Kal'a henüz fethedilemedi. Kâfirler, İslâm askeri karşısında bu kadar dayanamazdı. Aranızda birisi bir hatâ yapmış olmasın." buyurdu. Askerler hayret edip, tövbe ve istiğfâr etmeye başladılar. O sırada bir kişi ağlayarak hazret-i Ömer'in huzûruna geldi. "Yâ Emîrü'l-müminîn! Bu gece teheccüde kalktığım zaman karanlık olduğu için misvâkımı arayıp bulamadım. Misvaksız namaz kıldım. Sizin aradığınız hatâ budur." dedi. Hazret-i Ömer; "Tövbe ve istiğfâr etmeye devâm et!" buyurdu. Bir saat sonra kal'a fetholundu.

Bu sebeple pâdişâh efendimiz hazretleri de (Üçüncü Mehmed Han) Allahü teâlâya iyi tevekkül edip, zulmü def ve adâleti yaymaya çok gayret etmelidir. Gerek kendileri, gerekse

vezirler ve vekilleri tarafından Allah adamlarından birini üzmeyeler. Yoksa müşkil bir iş tam olmaya yüz tutmuş iken tehire ve gecikmeye sebeb olur."

1) Eğridir Felekâbâd Târihi; s.90-91

2) Mecmaü't-Terâcim; s.98

3) Sicilli Osmânî; c.3, s.141

4) Târih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu; s.507

ŞEYH ABDULLAH BEYTÛŞÎ;

Irak'ta yetişen evliyâdan. İsmi Abdullah bin Molla Muhammed Beytûşî'dir. 1722 (H.1135) târihinde Beytûş'ta doğdu. 1795 (H.1210) târihinde Basra'da vefât etti. Hasan-ı Basrî hazretleri kabristanlığına defnedildi.

Abdullah Beytûşî küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Önce Kur'ân-ı kerîmi hatmetti. Sonra öncelikle okunması âdet olan kitapları okudu. Babasının ders okuttuğu medresede din ve fen ilimlerini tahsîl etti. Oradaki talebelere ders okutmaya başladı.

Abdullah Beytûşî babasının vefât etmesiyle medreseden ayrılıp Sencevî köyüne gitti ve orada Molla Muhammed bin el-Hac'a talebe oldu. Uzun zaman yanında kalıp kendisinden çok istifâde etti. Daha sonra Mâverân'da Mevlânâ Sıbgatullah Hayderî'den tahsîlini tamamladı. İcâzet aldı ve memleketi olan Beytûş'a döndü. Bir müddet ikâmetten sonra, kardeşi Molla Mahmûd ile birlikte bâzı sebeplerle Bağdât'a gittiler.

İlim âşığı iki kardeş, Bağdât'ta henüz oraya gelmiş bulunan Sıbgatullah Efendiyi ziyâret edip sohbetlerinde bulundular. Sonra da sırasıyla Basra, Kuveyt ve bütün sâhil boyu şehirlerini ziyâret ettiler. Ahsâ şehrine geldiklerinde kardeşi Molla Mahmûd buradaki medreselerden birine tâyin edildi ve ders okutmaya başladı. Şeyh Abdullah da, bölge hâkimi Şeyh Arar'ın ricâsıyla başka bir medresede vazîfe aldı. Bir müddet buralarda ilim okuttular ve eser yazmakla meşgûl oldular.

Abdullah Beytûşî bir ara memleketi olan Beytûş'a döndü. Yakınlarını ve sevdiklerini ziyâretten sonra Basra'ya gitti ve orada Rahmâniyye Medresesinde ders okuttu.

Ahsâ beldesine yerleşen Abdullah Beytûşî, ömrünü ilim öğretmekle ve ibâdetle geçirdi. Varını yoğunu tâliblerine ve fakirlere sarf etmişti. **Kifâye** adıyla meşhûr manzum eseri vardır.

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.341)

ŞEYH ABDULLAH EL-FÂİZ DAĞISTÂNÎ;

Anadolu'da yetişen velîlerden. 1860-70 seneleri arasında Dağıstan'da doğdu. Dokuz yaşlarında iken Şeyh Şâmil'in Ruslar tarafından esir edilmesinden sonra âilesi ile birlikte Anadolu'ya gelerek Bursa civârında Elmaköy'e (şimdiki ismi Güneyköy) yerleşti. Bursa'ya yerleştikten bir süre sonra babası Muhammed Ali Efendi vefât etti. Küçük Abdullah'ı birlikte hicret ettikleri Nakşibendiye yolunun büyüklerinden Şeyh Şerâfeddîn Efendi himâyesi altına aldı.

Şeyh Abdullah Efendi hocası Şerâfeddîn Efendinin sohbetlerinde olgunlaşıp yetişti. Hocasının emri üzerine beş sene kadar halvete girdi. Günde yedi zeytin ile karnını doyurarak ve yaz-kış günde 6 defa soğuk su ile gusül abdesti alarak riyâzet ve mücâhedesini tamamladı.

Hocası ile birlikte Balkan harbine ve Çanakkale savaşlarına katıldı. Hocası Şerâfeddîn Efendinin vefâtından bir sene sonra vasiyeti üzerine Şam'a hicret etti.

Şeyh Abdullah Efendi vefâtına kadar Şam'da insanlara doğru yolu anlatmaya ve ilim tâliblerine ilim öğretmeye çalıştı. Çok cömert ve cesâretli idi. Kendi işini kendi görür, ev halkına yardım ederdi. Kerâmet göstermekten çok sakınırdı. Sohbeti çok uzun sürse bile dâimâ İslâmiyetten bahseder bir söylediği sözü bir daha tekrar etmezdi. Sohbetlerini dinleyenler hiç sıkılmazdı.

Şeyh Abdullah Efendi 1973 (H.1393) senesi Ramazan ayında vefât etti. Muhyiddîn-i Arabî Camiinde talebesi ve halîfesi Şeyh Nâzım Efendi tarafından kılınan cenâze namazından sonra Kasyun Dağı eteklerine defnedildi. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

ŞEYH ABDURRAHMÂN;

Irak' ta yetişen evliyâdan. İsmi Abdurrahmân bin Osman Sirâcüddîn Tavilî, künyesi Ebü'l-Vefâ'dır. 1837 (H.1253) târihinde Biyâre'de doğdu. 1868 (H.1285) târihinde Bağdat'ta vefât etti. Kabri oradadır.

Abdurrahmân Ebü'l-Vefâ, iyi bir âile terbiyesi gördü. Kur'ân-ı kerîmi hatmetti. Memleketinde ilim sâhibi zâtlardan okudu. Molla Mahmûd, Molla Hâmid, Mevlânâ Ahmed bunlardandır. Velî bir zât olan Şeyh Osman Efendiden velîlik yolunun bilgilerini öğrendi ve evliyâlık makâmına kavuştu. Babasından icâzet alıp insanlara hak yolun bilgilerini, Nakşibendî yolunun edeblerini öğretmeye başladı. Kalpleri nûrlandıran bir zâttı. Tasavvuf yoluna yeni girmiş bir talebeye baktığında kalbi nûrlanır, riyâzet ve nefsiyle uğraşmaya lüzum kalmadan mânevî derecelerde yükselirdi. Onun bu hâlini babası görünce; "Oğlum! Zorluk çekmeden kazanılan ilmin kadir ve kıymeti bilinmez, hakkı gözetilmez. Bu sebeple Kur'ân-ı kerîmde Allahü teâlâ meâlen; **"Bizim uğrumuzda cihâd edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz."** (Ankebût sûresi: 69) buyurdu."

Şeyh Abdurrahmân hazretleri babasının vefâtından sonra, 1866 târihinde Bağdât'a gitti ve Seyyid Abdülkâdir Geylânî Câmiinin odalarından birine yerleşip orada ibâdetle meşgûl oldu. Daha sonra hac için Mekke-i mükerremeye gitti. Hac dönüşü daha önce yerleştiği mübârek mekânda ömrünün son günlerini geçirdi. 1868 (H.1285) senesinde orada vefât etti. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin mübârek kabrinin bulunduğu câmi civârına defnedildi.

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.275

ŞEYH ABDURRAHMÂN E- BÜ'L-VEFÂ;

On sekizinci yüzyıl Irak velîlerinden. Osman et-Tavilî hazretlerinin ikinci oğludur. 1837 (H.1253) senesinde doğdu. 1868 (H.1285) senesinde vefât etti.

Babası tarafından yetiştirilen Şeyh Abdurrahmân Ebü'l-Vefâ, zâhirî ve mânevî ilimlerde yüksek derece sâhibi oldu. Babasının vefâtından sonra, ilmini artırmak için Bağdât'a gitti. Geylânî Medresesinde ilim tahsîl etti. Birçok kerâmetleri görüldü. Genç yaşta Bağdât'ta ilim tahsîliyle meşgûl olduğu sırada vefât etti. Gavsü'l-Âzam Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin türbesi civârındaki kabristana defnedildi.

Şeyh Abdurrahmân Ebü'l-Vefâ hazretleri, vefât etmeden önce büyük velî Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin yakınına defnedilmesini vasiyet etmişti. Vefât ettiğinde kabristanın biraz uzak yerine defnetmişlerdi. Bir gece büyük velî Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri o beldenin Nakîbü'l-eşrâfı (Peygamber efendimizin neslinden gelen kimselerin

işleriyle ilgilenen kimse) olan zâta rüyâsında Şeyh Abdurrahmân Ebü'l-Vefâ'nın nâşının defnedildiği yerden kaldırılarak, kendi türbesi yanına defnedilmesini emretti. Nakîbü'l-eşrâf uyandığında rüyâdır diye önem vermedi. Ancak Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî ikinci ve üçüncü defâ Nakîbü'l-eşrâfın rüyâsına girdi. Son defâsında elindeki asâ ile Şeyh Abdurrahmân Ebü'l-Vefâ hazretlerinin kabir yerini işâret buyurdu. Nakîbü'l-eşrâf ertesi sabah gördüğü rüyâyı anlatınca, kabri nakledilerek bildirilen yere defnedildi.

1) Sirâcü'l-Kulûb; s.34, 35

ŞEYH ABDURRAHMÂN EŞŞÂVİRÎ;

Anadolu velîlerinden. 1899 (H.1317) senesinde Eruh'a bağlı Şavira köyünde doğdu. Hazret-i Ömer'in neslindendir. 1974 (H.1394) senesinde Siirt'e yaptığı bir ziyâret sırasında vefât etti. Kendi köyü Şavir'de defnedildi. Tahsil çağına gelince önce babasından okudu. Babası birinci dünyâ savaşından hemen önce vefât etti. Âilenin yaşça en büyüğü olduğundan âilesini geçindirmek için tahsili terketmek zorunda kaldı. Yirmi yaşında evlendi. Ancak tahsil yapamadığı için câhil kalmaktan çok üzgündü. Her şeye rağmen tahsile karar verdi. Bu durumu hanımına söyleyince, hanımı buna râzı olmadı. Bunun üzerine hanımından ayrıldı. Tahsile başladı. Önce Nivili'deki Molla Yahyâ'nın yanına gidip ondan ders aldı. Sonra Güveş'e gidip bir müddet de Molla Muhammed'den ders aldı. Ardından Fârikîn'de Tivanikli Molla Zâhir'e gitti. Bu zâttan ders aldığı sırada **Molla Câmî** kitabını okurken, dedesi Şeyh Abdullah'ı rüyâsında görürdü. Dedesi ona metin okurdu. **Şerh-ül-Akâid** kitabına kadar geldiğinde teberrük için iki veya üç dersi de, **Feth-ül-Celîl Şerhu Mutavvel-il-Hıbrî Molla Halil** kitabının müellifi küçük Molla Hasan'dan aldı.

Bu tahsilden sonra tasavvufta Nakşî yolu şeyhlerinden Şeyh İbrâhim Halebi hazretlerinin yanına gidip ona talebe oldu. Bu hocasından hem ilimde hem de tasavvufta icâzet aldı. Hocasının vefâtından sonra Van'da bulunan Şeyh Ramazan hazretlerine tâbi oldu.

Şeyh Ramazan Efendiye tâbi olmasının sebebi şöyledir: Şeyh Ramazan Efendi Siirt'te talebelerinden Hacı Receb'in evinde sohbet ediyordu. Sohbetinde sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmı medhediyor ve medhini şiir şeklinde söylüyordu. Bu sohbette Şeyh Abdurrahmân da vardı. Bir ara Şeyh Ramazan Efendiye; "Resûlullah'ı öyle medhediyorsun ki sanki karşınızda görüyor gibisiniz." dedi. "Evet Resûlullah'ı görüyorum." deyince; "Biz bunca yıl ilim tahsili ile meşgul olduk göremedik. Siz nasıl görüyorsunuz." dedi. "Resûlullah'ı görmek istiyor musunuz?" diye sordu. "Elbette görmek isterim." dedi. Sohbet bitip cemâat dağıldıktan sonra gusül abdesti almasını söyledi. Sonra yanına oturup; "Gözlerini kapa." dedi. Anında kendini Medîne-i münevverede Şeyh Ramazan Efendi ile birlikte Resûlullah'ın huzûrunda buldu. Peygamber efendimiz Şeyh Abdurrahmân'a oturmasını Şeyh Ramazan'a da huzurda bulunanlara su dağıtmasını emir buyurdu.

Şeyh Ramazan Efendinin bu kerâmetini görünce; "Vallahi bütün insanlar benden yüz çevirse, ben Şeyh Ramazan hazretlerini terk etmem." diyerek ona talebe oldu.

Talebelerinden Sûfi Nûreddîn şöyle anlatmıştır: "Şeyh Abdurrahmân hazretleri bir sene hacca gitti. Ben de kendisiyle gitmek istedim, fakat bana; "Bu sefer benimle gelme. Allahü teâlâ izin verirse gelecek sene gidersin. Tabi nasib olursa, nasib olmazsa o başka." buyurdu. Fakat nasib olmadı gidemedim. Üçüncü sene hocam Şeyh Abdurrahmân hazretleri gitmediği için bana yine nasib olmadı. Bu sefer bana buyurdu ki: "Benimle hacca gitmen nasib olmadı. Fakat inşâallah öyle birisiyle gideceksin ki kesinlikle derecesi bizden aşağı değildir." Aradan yirmi seneye yakın zaman geçti. Siirt'ten zamânın meşhur zâtlarından Seyyid Tâhir'in kalabalık bir kâfile ile hacca gideceğini duydum. O sıralarda geceleri rüyâmda hep hocam Şeyh Abdurrahmân hazretlerini gördüm. Bana; "O vakit geldi!" buyurdu. Bunun üzerine

derhal hazırlanıp Siirt'e gittim. Seyyid Tâhir hazretlerini ziyâret edip, kendileri ile birlikte hacca gitmek istediğimi söyledim. Bana hemen pasaportu hazırlamamı söyledi ve; "İnşâallahü teâlâ bizimle geleceksin." dedi. Hazırlığımı tamamladım ve Seyyid Tâhir hazretleriyle birlikte hacca gittim."

Bir talebesi de şöyle anlatmıştır: "Bir defâsında namaz kılmak için kalkmıştık. Namaza duracağımız sırada; "Herkes hocamın kerâmet sâhibi olduğunu söylüyor. Keşke ben de bir kerâmetini görseydim." diye kalbimden geçirdim. Tam bu sırada bana dönüp; "Oğlum neden rahat durmuyorsun?" buyurdu. Böylece kalbimden geçeni okuyup kerâmetini gösterdi."

Resûlullah'ın ahlâkı ile ahlâklanmıştı. İnsanlara iyi muâmele ederdi. Son derece mütevâzi idi. Evine gelen misâfirlerin ve talebelerinin hizmetini kendisi görür, devamlı tebessüm ederdi. Ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi.

ŞEYH ABDÜLHALİM EFENDİ

İstanbul evliyâsından, Kocamustafapaşa Bezirgan Tekkesi ikinci şeyhi. Halvetiyye yolunun Ramazaniyye kolunu kuran Ramazan Mahfî Efendinin oğludur. Babasının vefâtından sonra yerine geçti. Fakat kısa süre sonra 1617 yılında vefât etti. Kabri, Kocamustafaşa'da Ramazan Efendi Câmiinin yanındaki babasının türbesinin arkasında bulunan küçük kabristandadır.

ŞEYH ABDÜLKÂDİR KÂNÎ;

Irak'ta yetişen velîlerden. İsmi, Abdülkâdir bin Şeyh Abdurrahmân'dır. Âlimlerin hocası adıyla şöhret buldu. 1863 (H.1280) târihinde Kânîkeve'de doğdu. 1919 (H.1338) târihinde Biyâre'de vefât etti. Hocası Şeyh ÖmerRızâüddîn hazretlerinin kabri yanına defnedildi.

Molla Abdülkâdir küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Memleketindeki müderrislerin önde gelenlerindenSeyyid Kâk Ahmed, MollaAbdurrahmân, Molla Ahmed Nûdişî ve başkalarından okuyup icâzet (diploma) aldı. Kücekcermû'daki Seyyid Muhammed Saîd Medresesine müderris olarak tâyin oldu. Bir müddet sonra evliyâ bir zât olan Şeyh Ömer Rıdâüddîn ona haber gönderipBiyâre'ye gelmesini ve buradaki medresede ders vermesini istedi. Bu haber üzerine MollaAbdülkâdir, kendisine hakkı geçmiş olan hocalarıyla helâlleşip, Biyâre'ye geldi.Biyâre Mescidinde ders vermeye başladı. Bu sırada Şeyh Ömer Rıdâüddîn hazretlerinin mânevî terbiyesinde yetişti. Şeyh Ömer, kızı Fâtıma'yı MollaAbdülkâdir'e nikâhladı.MollaAbdülkâdir, mücâhede ve riyâzetlerde bulundu. Nefsini ıslâh ile meşgûl oldu.Kemâle erince, hocası onu yerine vekil bırakıp Nakşibendî yolunun edeplerini insanlara öğretmekle vazîfelendirdi. Molla Abdülkâdir böylelikle ilim ve tasavvuf olmak üzere iki nîmetle şereflendi. Duâları makbûl olup, güzel halleriyle meşhûr oldu. Sohbet ve derslerinde birçok âlim ve evliyâ yetişti.

Irak Müftîsi Şeyh Kâsım Kıysî, MollaFettah Hattî, MollaNasûh Kerkükî, Molla Abdullah Abîdî, Molla Muhammed Saîd Abîdî, MollaAbdurrahîm ve başkaları yetiştirdiği büyük âlimlerdendir.

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.308

ŞEYH ABDÜLKÂDİR MUHÂCİR;

Irak'ta yetişen evliyâdan. İsmi Şeyh Abdülkâdir bin Muhammed bin Saîd bin Ahmed'dir. Hicret etmesi sebebiyle Muhâcir dendi. 1796 (H.1211) târihinde Senendec beldesinde doğdu 1886 (H.1304) târihinde Süleymâniye beldesinde Sivan'da vefât etti. Mescidi yakınındaki

tepeye defnedildi.

Şeyh Abdülkâdir, fazîlet sâhibi baba ve amcaları tarafından ilim ve edeb üzere yetiştirildi. Babasının vefâtından sonra da yerine geçip, talebelere ders verdi. Memleketinde ortaya çıkan fitneler sebebiyle hicret etti ve Irak'ın Süleymâniye beldesine yerleşti. İlimdeki derecesini önceden duymuş olan halk, onu büyük bir hürmetle karşıladı. Ona ve âile efrâdına izzet ikrâmda bulundular. Mescid-i Ali Nizâmî adı ile bilinen mescidde ikâmet ettiler.

Şeyh Abdülkâdir burada Allahü teâlânın kullarına ilim ve edeb öğretti. Belde vâlisi de bundan çok memnun oldu. **Takrîb-ül-Merâm Şerh-i Tehzîb-il Kelâm** kitâbı ile birlikte bir mektup yazıp Osmanlı Pâdişâhı Sultan Abdülmecîd Hana arz etti. Mektup ve kitap sultana ulaşınca, Abdülmecîd Han bundan çok memnun oldu. Hemen bir ferman yazdırıp Şeyh Abdülkâdir ve âilesi için maaş bağlanmasını emretti.

Sultanın cevâbî mektûbu şöyle oldu: "Mektûbuma besmele ile başlıyorum. Allahü teâlânın selâmı üzerinize olsun. Eseriniz fazîletinizi göstermektedir. Muzaffer askerimiz Sivastopol'a girişi gününe tesâdüf eden mektûbunuzun gelişini hayra yorduk. Geçiminiz için kâfi gelmezse bu harp meşgâlesinden sonra bize bildiriniz. Bizi duâdan unutmayınız, selâm ederiz."

Şeyh Abdülkâdir hazretleri, Mescid-i Ali Nizâmî'de insanlara hak yolun bilgilerini öğreterek onları irşâdla meşgûl oldu. Çok talebe yetiştirdi. Kıymetli eserler yazmakla meşgûl oldu. **Takrîb-ül Merâm, İsbât-ül Vâcib, Ta'lîkât, Er-Risâlet-ül Kelâmiyye** bunlardandır.

Vefâtından sonra hizmetlerini ilim edep sâhibi oğulları Muhammed Saîd, Şeyh Abdülkerîm, Şeyh Mahmûd, Şeyh Ahmed devâm ettirdiler.

Oğullarından bilhassa Şeyh Abdülkerîm babasının vefâtından sonra Süleymâniye'de bir mescid ve medrese yaptırıp burada ilim öğretmekle meşhûr oldu.

1) Ülemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.306

ŞEYH AHMED AKVÂVÎ;

On sekizinci asırda yaşayan meşhûr velîlerden. Osmanlı sultanlarından Sultan Üçüncü Ahmed Hanla görüştü.

Bir gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz ona; "Sultan Ahmed'e git, Mora Adasını fethedeceğini müjdele. Hemen asker gönderip, orayı fethetsin." buyurdu. Bunun üzerine İstanbul'a doğruca Pâdişâhın sarayına gidip huzûruna çıktı. Hiç kimse ona mâni olmadı. Pâdişâha gâyet tesirli bir sesle; "Sultan Ahmed! Harekete geç! Ben Resûlullah'ın elçisiyim!" deyince, Sultan Ahmed derhal sefer hazırlığına başladı. Mora Adasını bütün çevresiyle birlikte üç ayda zaptetti.

Şehirli Ahmed Paşa Rumeli vâlisi olup, Manastır'da ikâmet ettiği sırada Ahmed Akvâvî hazretleri ile eskiden dostluğu olduğundan dolayı onu dâvet etmişti. Sohbet sırasında velîlerden bâzılarının bâzı meyveler ortaya çıkardığından bahsedildi. Şeyh hazretleri o işler mârifettir, kerâmet değildir. Kemâl ehli arasında bu nevi işler makbul değildir." buyurdu. Sonra bir karpuz çekirdeği getirtip, ocakta yanan ateşin içine attı. Karpuz çekirdeği ateş içinde filizlenip büyüdü. Ateşten dışarı taştı. Koca bir karpuz kökeni oldu. Bir saat içinde karpuz yetişti. Bu karpuzu koparıp kestiler ve yediler. Çekirdeklerini ve kabuklarını ateşe atıp yaktılar. Sonra buyurdu ki: "Bu gibi işler kerâmet değildir. Böyle şeylere aldanıp gönül vermeyiniz. Böyle şeyler riyâzetle de meydana gelebilir. Kemâl ehli böyle şeylerle meşgûl olmamalıdır."

1) Bahr-ül-Velâye, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Hüsnü Kısmı, No: 579, v.344-A

ŞEYH AHMED EFENDİ;

Osmanlılar zamânında Anadolu'da yetişen evliyâdan. Evliyânın büyüklerinden Emir Sultan hazretlerinin yoluna mensûbdur. Babası Abdurrahmân Efendi isminde bir zâttır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1529 (H.935) senesinde Bursa'da vefât etti. Kabri, Bursa'da Emir Sultan Câmii bahçesinin sağ tarafındadır.

Zamânın usûlüne göre ilim tahsîl eden Ahmed Efendi, âlim ve velî zâtların ilim meclislerinde, sohbetlerinde bulundu. Zâhirî ilimlerde, bilhassa tefsîr ve fıkıh ilimlerinde pek derin âlim ve yüksek bir velî oldu. Rumeli Yenişehiri'nde bulunup insanlara vâz ve nasîhat etti. Hicaz'a giderek hac vazîfesini yerine getirdi. Sevgili Peygamberimizin kabr-i şerîflerini ziyâret etti. Babasıyla birlikte hacca giderken babası ona; "İnşâallah Makâm-ı İbrâhim'de ikâmet okununca, gaybdan bir kimse zuhûr edip imâmlık etse gerektir. O kimseyi şüphesiz kutb-ı zaman bil. Ondan gâfil olma." diye nasîhat etti. Nihâyet Makâm-ı İbrâhim'e varıp namaz vakti olunca, ikâmet okunduğunda âniden bir kimse zuhûr edip imâm oldu ve namaz kıldırdı. Namaz bittikten sonra Şeyh Ahmed Efendi imâmlık yapan zâtın yanına yaklaşıp müsâfeha etti ve; "Beni sâlih duânızdan unutmayın." dedi. O zât Şeyh Ahmed Efendiye duâ etti. Ahmed Efendi; "Elhamdülillah kutb-ı zaman ile müşerref olduk." diye sevincini zaman zaman beyân ederdi. Hacdan döndükten sonra Emîr Sultan hazretlerinin dergâhında talebe yetiştirmekle ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla meşgûl olan Abdurrahmân Efendi, vefât edince yerine Şeyh Ahmed Efendi geçti. Beş sene müddetle insanlara İslâmiyeti anlatan Şeyh Ahmed Efendi, vefât etmeden önce talebelerinden İbrâhim Efendiyi yerine halîfe bıraktı. 1529 (H.935) senesi Cemâziyelahir ayının yirmi yedinci Pazartesi gecesi Bursa'da vefât etti. Emîr Sultan Câmii bahçesinin sağ tarafında defnedildi.

Şeyh Ahmed Efendi; uzun boylu, beyaz benizli, zayıf bedenliydi. Dünyâya ve dünyâ malına önem vermez, çok ibâdet eder, nefsinin istemediklerini yaparak, istediklerinden sakınarak riyâzet ve mücâhede yapardı. Çok zayıf olduğundan beline üç dört kuşak kuşanırdı. Emîr Sultan hazretlerinin bildirdiği yol üzerine hareket ederdi. Çok Kur'ân-ı kerîm okur, Peygamber efendimizden bildirilen duâları ve virdleri, günlük vazifelerini devamlı söylerdi. Bu virdlerine ve vazîfelerine yolculuk, kış, yağmur demeden devâm ederdi. Yolculukta kâfile hareket hâlinde de olsa virdini tamamlamadan, okuyacaklarını okumadan hareket etmezdi. Ayrıca yolda giderken de Kelime-i tevhîd söylemeye devâm ederdi. Geceleri çok az uyur, günlerinin çoğunu oruçlu olarak geçirirdi. Sözleri pek tesirli olup, vâz vermek üzere kürsüye çıktığında cemâatten pekçok kimse ağlardı. Güzel halleri ve kerâmetleri gerek sağlığında, gerekse vefâtından sonra devamlı anlatılırdı.

1) Güldeste-i Riyâz-ı İrfân; s.86

2) Vefeyât Baldırzâde (Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Bölümü, No: 4560-4613)

3) Lemezât (Üniversite Kütüphânesi, No: 1894)

ŞEYH AHMED ŞEMSEDDÎN;

On dokuzuncu yüzyıl Irak velîlerinden. Büyük velî Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerinden Osman et-Tavilî'nin dördüncü oğludur. Hacı Şeyh Ahmed Şemseddîn diye meşhûr olmuştur. 1811 (H.1226) senesinde doğdu. 1890 (H.1308) senesinde vefât etti. Kabri Tavila'da babasının kabri yanındadır.

Küçük yaştan îtibâren ilim tahsîl edenŞeyh Ahmed Şemseddîn; âlim, fazîlet sâhibi, zâhid, dünyâya önem vermeyen, çok ibâdet eden ve fakîh bir zât oldu. Zalm Suyunun yakınında bulunan Ahmedova köyünde yerleşti. Babası ona insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda icâzet verdi. Pekçok güzel halleri ve kerâmetleri görüldü. Gecelerini teheccüd namazı kılarak, gündüzlerini oruç tutarak geçirdi. İlim ve mârifette yüksek bir velî oldu. Bir ara İstanbul'a gelerek Sultan Abdülmecîd Hanı ziyâret etti. Pâdişâhın ihsân ve iltifâtına kavuştu.Sultan Abdülmecîd Han bu zâta Peygamber efendimizin mübârek saçlarından birkaç tel hediye etti. SonraHicaz'a giderek hac ibâdetini yerine getirdi. Mübârek makamları ve sevgili Peygamberimizin sallallahü aleyhi ve sellem kabr-i şerîfini ziyâret etti. Memleketine dönünce İslâmiyeti anlatmaya devâm etti. Kendisi yüksek bir velî ve yol gösterici olmasına rağmen büyük kardeşi Ömer Ziyâeddîn hazretlerine hürmeten ve ona olan edebinden dolayı irşâd kürsüsüne fazla oturmadı. Bu yüzden talebelerinin sayısı azdır.

Birçok kerâmetleri görüldü. Talebelerinden Hacı Mehmed Emin Efendi onun şu kerâmetini anlattı: Deniz yolu ile hacca gidiyorduk. Bindiğimiz gemi bir ara şiddetli bir fırtınaya tutuldu. Gemi batacak duruma geldi. Kaptan, yolcuları boşaltmak niyetiyle can kurtaran sandallarına yolcuların binmesini istedi. Yolcular sandallara binmek üzereyken Şeyh Ahmed Şemseddîn hazretleri kaptana seslenerek; "Korkma, bu gemiye hiçbir zarar gelmeyecektir!" buyurdu. Allahü teâlânın kudretiyle biraz sonra hava yumuşayarak fırtına dindi, ortalık durgunlaştı. Yolcular da kendilerine geldiler. Gemi ise yoluna emniyetle devâm etti. Kaptan, denizcilerle birlikte Şeyh Ahmed Şemseddîn hazretlerinin yanına gelip, ellerinden, ayaklarından öpmeye başladı. Ona talebe olup Nakşibendiyye yoluna girdiler. Bu hâdiseden sonra gemi kaptanı bu yüksek yolun has ve vefâlı yolcularından oldu.

Şeyh Ahmed Şemseddîn hazretleri 1890 senesinde ortaya çıkan salgın vebâ hastalığına tutuldu. Hastalığı sırasında büyük kardeşi Şeyh Ömer Ziyâeddîn Efendi yanına geldi. Şeyh Ahmed içi yandığından ağabeyinden bir parça kar istedi. Ömer Ziyâeddîn Efendi, mevsim yaz olduğundan, ancak yüksek dağların doruklarında bulunan kardan getirtmek için adam gönderdi. Fakat giden şahıs geri dönmeden Şeyh Ahmed Şemseddîn vefât etti. Ömer Ziyâeddîn Efendi, gelen kardan bir avuç alarak rûhunu teslim etmiş olan Şeyh Ahmed'in avucuna koydu. Bu sırada Şeyh Ahmed karı öyle sıktı ki, kar eridi. Orada bulunan Molla Şeyh Abdülkâdir, Ömer Ziyâeddîn Efendiye dönerek; "Şeyh Ahmed kalbiyle Allahü teâlâyı anıyor. O henüz ölmemiştir." dedi. Ömer Ziyâeddîn Efendi de Şeyh MollaAbdülkâdir'e; "Şeyh Ahmed'in ölümü böyledir." buyurdu.

Şeyh Ahmed Şemseddîn'in cenâze namazı kılındıktan sonra Tavila'daki babasının kabri yakınında defnedildi.

Şeyh Ahmed Şemseddîn hazretlerinin; Şeyh Hidâyet, Şeyh Abdullah, Şeyh Hasan isminde ilim ve fazîlet sâhibi oğulları vardı. Nesli devâm etmektedir.

1) Sirâcü'l-Kulûb; s.79

ŞEYH ALÂEDDÎN RÛŞENÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Alâeddîn'dir. Ömer Rûşenî hazretlerinin büyük kardeşidir. Tire yakınında Güzelhisar köylerinden Rûşenî köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1462 (H.867) senesinde Karaman'da vefât etti. Kendilerine âit dergâhın bahçesine defnedildi.

Şeyh Alâeddîn, doğduğu köyde büyüdü. Karamanoğlu karışıklığında Şirvan'a gidip, orada Seyyid Yahyâ hazretlerine talebe olmakla şereflendi. Kısa zamanda velîlik makamlarına yükseldi. Hocasının emriyle Anadolu'ya döndü. Oradan Rumeli'ye geçti. Edirne'de Sultan Fâtih Muhammed Han ile görüştü. Sultan Fâtih ve vezirleri ona talebe oldular. Daha sonra

Sultan Muhammed Han Edirne'de Tunca kenarında Şeyh Alâeddîn hazretleri için bir dergâh yaptırdı. Rumeli halkını irşâd edip hak yolun bilgilerini öğretmesini istedi. Şeyh Alâeddîn hazretleri bir zaman burada kaldıktan sonra memleketi olan Tire'ye geldi ve Karaman vilâyetine gitti. Larende'de irşâd ile meşgûl oldu. Dergâh ve mescidler binâ ettirdi. Sohbetleri çok tatlıydı.

Şeyh Alâeddîn hazretleri bir ara Bursa'ya geldi.Tesirli sohbetleriyle insanlara hak yolu gösterdi. Çok kimseler kendisine talebe olmakla şereflendi. O sırada Kaplıca Medresesi Müderrisi MollaArap, Şeyh Alâeddîn hazretlerinin büyüklüğünü anlayamamış, üstelik sû-i zanda bulunmuştu. Bir gün bir mecliste Şeyh Alâeddîn hazretleri ile bir araya geldi.Aynı sû-i zan hâli içindeydi. Şeyh Alâeddîn hazretleri bir ara Molla Arab'ın yanına yaklaşıp kulağına; "Yâ Allah!" diye seslendi. Alâeddîn hazretleri kimin yüzüne baksa veya kulağına bir şey fısıldasa, o kişi Allah aşkıyla kendinden geçerdi. MollaArab'ın da hâli öyle oldu ve yere düştü. Daha sonra kendine geldiğinde hatâsını anlayıp, Şeyh Alâeddîn hazretlerinden özür diledi.Sonra da ona talebe oldu. Pekçok kimse MollaArab'ın bu hâlini görüp tövbe ettiler ve hak yola girdiler.

1) Lemezât, Üniversite Kütüphânesi, No: 189, v.148

ŞEYH ALİ BEHÇET EFENDİ;

İstanbul velîlerinden. Babası Şeyh Feyzullah Efendi, dedesi Şeyh İbrâhim Hayrânî'dir. 1860 (H.1277) senesinde doğdu. Küçük yaşta tahsil hayâtına başladı. Bir taraftan babasının sohbetlerinde bulunuyor, bir taraftan da ilim tahsîline devâm ediyordu. Mevlevî Esad Dede'den, Farsça edebiyât dersi aldı. Babasının vefâtı üzerine, yerine geçti ise de bir müddet, Şeyh Saîd Efendi vekâleten babasının yerine şeyhlik makâmında bulundu. Fâtih Dersiâmlarından Urfalı Mehmed Efendinin, daha sonra Kâdirî Şeyhi Şerefüddîn Efendinin sohbetlerinde bulundu. Bir süre sonra Kâdiriyye ve Nakşibendiyye yollarında hilâfet aldı.

Ali Behçet Efendi, 1881 (H. 1299) senesinde babasının yerine şeyhlik makâmına oturarak, talebe yetiştirmekle meşgûl oldu. Birkaç kere hacca gitti. Bu sırada zamânın kutbu olan İmâdüddîn Hindî el-Kâdirî ile görüştü ve ondan feyz aldı. Ali Behçet Efendi, gâyet mütevâzî, ârif, edip, riyâzet ehli, fakirleri doyuran, güler yüzlü, ikrâm sâhibi bir zât idi. Az konuşurdu. Çok şiir söylemiştir. Vefât târihi belli değildir. 1901 (H.1319) senesinden sonra vefât etmiştir. Kabri Topkapı taraflarındadır. Bir na'tı şöyledir:

Zuhûrun kâinâta verd-i revnâk yâ Resûlallah
Nigâhın ehl-i ışka virdi revnâk yâ Resûlallah.

Vücûdun olmasaydı hiç vücûd bulmaz idi âlem
Vücûdun sırr-ı zât-ı hazret-i Hak yâ Resûlallah.

İder her zerre Hakkı zikr ve tesbih sırr-ı hâl ile
Senin ta'lîmi sırrın oldu el-Hak yâ Resûlallah.

Alıp dersi sırr-ı hilkatden gönül bulmaktır nûru
Senin nûrun cihâna virdi revnak yâ Resûlallah

Kapında abd-ı kemter Behçet dîdârına müştak
Ümîd-i şefkatinle buldu revnak yâ Resûlallah.

1) Risâle-i Salâhiyye (Hüseyin Vassaf), Süleymâniye Kütüphânesi, YazmaBağışlar, No: 2320

ŞEYH AMR RABBÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Şeyh Amr Rabbânî'dir. İran'ın Şirvan şehrinde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1444 (H.848) senesinde Şirvan'da vefât etti. Kabr-i şerîfi Şirvan'dadır.

Amr Rabbânî önce Şirvan'da, sonra da uzun senelerBağdât'ta ilim tahsîl etti. Çok zekî ve akıllı idi. Bir şeyi kısa zamanda okur, anlar ve ezberlerdi. İlimde mâhir, becerikli olduğu gibi, çeşitli sanatları da bilirdi. Bir gün kendi kendine; "Ey Amr! Sen bu derece akıllı ve beceriklisin. Öğrenmediğin aklî ilim kalmadı.Lâkin tasavvuf denen gönül ve kalb ilimlerinden hiç haberin yok. Üstelik onu öğrenmeye de gayret göstermezsin." dedi. Hemen hazırlanıp ismini duyduğu Mîrim Halvetî hazretlerinin dergâhına koştu. Orada Mîrim hazretlerinin sohbetini dinledi. Lâkin anlatılanlar aklına uygun gelmedi ve oradan ayrıldı. Onun bu hâlini Mîrim Halvetî hazretlerine haber verdiklerinde; "Görüşürüz." buyurdu. Bir zaman sonra Amr Rabbânî Herat şehrine geldi. O sıralarda Mîrim Halvetî hazretleri de Külebâd'dan Herat'a gelmişti ve orada bâzı ihtiyaçlarını gördü. Tam şehirden ayrılacağı zaman Amr'a rastladı ve; "Ey Amr! Senin istediğin şey bizdedir. Bize gidelim. Ola ki irşâd olursun. Kalbin açılır." buyurdu. Amr Rabbânî de, ona îtirâz edemeyip birlikte Mîrim Halvetî hazretlerinin dergâhına geldiler, orada kalp gözü açıldı ve ona talebe oldu. Nefsiyle çok uğraşıp, terbiyesine çalıştı. Bu gayretleri netîcesinde mânevî ilimlere, yüksek makamlara kavuştu. Buyurdukları ayniyle ortaya çıkar, ne dilerse cenâb-ı Hak ona verirdi. Bu üstünlük halleri kendisine soruldukta; "Bu, Allahü teâlânın ihsânı, söylediğim şeyler aynen çıkıyor." buyururdu.

Kendisi anlatır: "Önceleri pirinç unundan pişirilmiş bir yiyeceği üç günde bir yerdim. Başka şeyler yemezdim. Bir gün gök yüzünün seyrine daldım. O zaman kalbim açılıverdi. Zîrâ hocam yanıma gelivermişti. Bir nûr sağ kulağımdan girip diğerinden çıktı ve her yeri güneş gibi aydınlattı. Dünyâ önümde dürüldü.Sanki bir tabak içinde önüme gelmişti. Bundan sonra kimin bir işi olsa onu gidermeye ona yardım etmeye çalıştım."

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, HacıMahmûd Kısmı, No: 1894, v.122

ŞEYH BABA RESÛL;

Irak'ta yetişen evliyâdan. İsmi, BabaResûl bin Ahmed binAbdüssamed bin Süleymân Karadağî'dir. Seyyid olup soyu Peygamber efendimize ulaşır. 1885 (H.1303) târihinde Süleymâniye kazasına bağlı Bîyden köyünde doğdu. 1946 (H.1366) târihinde Ebû Ubeyde köyünde vefât etti. Oradaki kabristanlığa defnedildi.

Baba Resûl ilk önce Molla Muhammed Beydenî'den okudu. O sırada babası vefât etti. Bunun üzerine onun terbiyesiyle Şeyh Hüseyin el-Mürşid'in kız kardeşi olan annesi ilgilendi. Onu alıp Halebçe kazâsında ikâmet eden Şeyh Mahmûd'a teslim etti. Baba Resûl gençlik çağına gelinceye kadar Müftî Şeyh Mahmûd'un himâyesinde ders gördü. Sonra oradaki başka medreselerde okudu. Çok sevdiği ders arkadaşı Abdülkerîm Şûrî ile birlikte civar medreselerde bir müddet ilim tahsîl etti. Sonra hocaları Molla Abdülkâdir ile birlikte Kızlarbat'a gittiler. Bir müddet orada tahsîlden sonra Süleymâniye'ye döndüler. Molla Emin Mescidinde, Molla Mahmûd Kûtûî ile Şeyh Baba AliTekiyye'den okudular ve güzel hallere kavuştular.

Baba Resûl Süleymâniye'den Biyâre'ye bu güzel halleri ile döndü. O sıralar bu bölgeyi velîlerden Şeyh Necmüddîn ve Mevlânâ Abdülkâdir irşâd ediyor ve hak yolun bilgilerini anlatıyordu. BabaResûl, Şeyh Necmeddîn'in sohbet ve derslerine katılıp olgunlaştı. Allahü teâlâdan korkusu fazlalaştı ve çok ibâdet etmeye başladı. Hocasının yanında ölü yıkayıcısının elindeki meyyit gibi oldu.

Baba Resûl bir yandan Mevlânâ Abdülkâdir'in derslerine devâm ederken, diğer yandan edindiği bilgileri tâliplere öğretiyordu. Bu şekildeki gayretiyle ilim ve fazîlet sâhibi bir zât olarak yetişti. Kalbinde dünyâ malına rağbeti, sevgisi hiç kalmadı. O bölgede ondan daha fazla dünyâ sevgisini kalbinden çıkaran görülmedi. Bu sebeple mânevî olgunluklara ve derecelere kavuştu.

Baba Resûl anlatır: "Hocam Necmüddîn, üstün haller sâhibiydi. Kalb ilimlerini bilir ve sık sık onlardan anlatır, bütün hücrelerinin zikrettiğini söylerdi. Bizler böyle bir zâtın huzûrunda yetiştik."

Baba Resûl Biyâre'ye gittikten sonra da orada hocası Şeyh Necmeddîn'le birlikte oldu. 1918'de hocasının vefâtı ona çok zor geldi. Sonra hocasının kardeşi Şeyh Alâeddîn Biyâre'ye geldi ve onun emriyle Biyâre'deki medreseye müderris olarak tâyin edildi. Orada ilim ve edep öğretti.

Baba Resûl bir müddet sonra Biyâre'den ayrılıp Halepçe vilâyetine gitti. Orada altı ay kaldıktan sonra Sula'ya gidip oradaki medresede müderrislik yaptı. İki sene kadar orada kaldı. Sonra Zeleruş'a geçti. Oradan da Ebû Ubeyde köyüne gitti.Oraya yerleşip vefâtına kadar o bölge halkına ilim öğretti.

Baba Resûl, güzel halleri olan, vefâlı, emâneti gözeten, hayâ sâhibi, cömert, dünyâya değer vermeyen bir zât olarak tanındı. İnsanların arasını ıslah eder, müslümanların işlerini görmeye koşardı. İslâmiyete büyük hizmeti oldu. Kendisinden sonra yolunu ilim ve edeb sâhibi olan oğlu Muhammed Avâkele devâm ettirmektedir.

1) Ulemâunâ fî Hidmet-il-İlmi ved-Dîn; s.116

ŞEYH BÂKIR BA'LEKÎ;

Irak'ta yetişen âlim ve velîlerden. İsmi Molla Bâkır bin Şeyh Hüseyin'dir. 1902 (H.1320) tarihinde Senendic'e bağlı Henimen köyünde doğdu. 1973 (H.1393) târihinde Ba'lek'te vefât etti.

Küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Köyünde Kur'ân-ı kerîmi hatmetti. Îmân ve İslâm bilgilerini öğrendi ve peygamberler târihine âit kitapları okudu. O civardaki medreselerde okutulan ilimleri tahsîl etti. Arap lisanının inceliklerini öğrendi. 1919 senesinde Borudere köyünde ilim ve edep öğreten fazîletli Molla Es'ad Efendinin derslerine katıldı. Talebeler arasında öne geçip ilim, edep ve zekâsıyla meşhûr oldu.

Molla Bâkır sonraları Senendec'de Molla AbdullahDeşî ve İbn-i Molla Mahmûd'un derslerine de katıldı. Kendilerinden icâzet (diploma) alarakMerîvan'ın nahiyesi Cûr köyüne gitti. Burada evliyâ bir zât olan Seyyid Hasan Cûrî'nin fazîlet sâhibi evlâdının hizmetlerinde bulundu.

Molla Bâkır buradaki medresede talebe okutmaya başladı. Kısa zamanda talebeleri çoğaldı. Şöhreti her yere yayıldı. Onun ilminin, Allahü teâlânın ihsân ettiği mevhibe bir ilim olduğunu herkes anlamış oldu.

MollaBâkır Ba'lekî, Cûr'da evlenip çoluk çocuk sâhibi oldu. Daha sonra buradan ayrılıp Ba'lek'e geldi. Burası mâmur, insanları zengin, varlıklı kimselerdi. Kısa zamanda Ba'lek'te de sevildi. Çok talebeleri oldu. Çok hürmet ve yardım gördü. MollaBâkır o bölgedeki âlimlerin önde gelenlerinden kabûl edildi.

MollaBâkır, güzel ahlâkı, tevâzuu, insanlara karşı muâmelesiyle örnek bir zât kabûl edildi.

Molla Bâkır, Ba'lek'ten Biyâre'ye gidip oradaki Nakşibendî yolu büyüklerinden Şeyh Alâaddîn hazretlerine katıldı. Aralarında derin bir muhabbet meydana geldi. Sonraları bu zâtı

sık sık ziyâret ederek mânevî kemâlâtından, olgunluklarından istifâde etti.

Abdülkerîm Muhammed el-Müderris anlatır: "Hacca gittiğimde birçok büyük zâtla tanışıp görüştüm. Bunlar içinde Molla Bâkır da vardı. Onlardan mânevî istifâdem çok oldu."

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi ved-Dîn; s.125

ŞEYH CELÂLÜDDÎN HÜRMÂLÎ;

Irak'ta yetişen evliyâdan. İsmi Molla Celâlüddîn'dir. Seyyid olup, babası Seyyid Ali bin Seyyid Ömer Hüseynî'dir. Soyu İmâm-ı Mûsâ Kâzım hazretlerine ulaşır. Şehrezûr'a bağlı Kayneyce köyünde doğdu. Doğumtârihi kesin olarak bilinmemektedir. 1815 (H.1231) târihinde Biyâre'de vefât etti.

Seyyid MollaCelâlüddîn küçük yaştan îtibâren iyi bir tahsîl gördü. Önce Kur'ân-ı kerîmi hatmetti. Arabî ilimleri öğrendi. Bölgedeki meşhûr medreselerde mütehassıs hocalardan okudu. Ulûmu aliyye adı verilen yüksek din ilimlerinde ve aklî ilimlerde olgunlaşıp icâzet (diploma) aldı ve müderris olarak Hurmal kasabasındaki Câmi-i Kebîr'e müderris tâyin edildi. Buradaki hizmetleriyle hürmet ve îtibâr gördü. Medresesi ve talebeleri için Hurmal çevresinde bağlar bahçeler vakfedildi.

Seyyid Molla Celâlüddîn, günlerini talebelerine ilim ve edep öğretmekle geçirdi. Dîne hizmetten bir an geri durmadı. Müslümanların müşkillerini giderdi. Zamânındaki en meşhûr âlimlerden Şeyh Abdullah ve MollaİbrâhimIle görüştü. Bu üçü o bölgede din hizmetinin üç temeli sayıldı. Etraflarında her yerden talebeler çoğaldı. İlim, amel ve ihlâs ile güzel ahlâkla, hikmetle, güzel nasîhatlerle insanları Allahü teâlânın râzı olduğu yola çağırdılar. Fakirlerin, muhtaçların koruyucusu oldular. Seyyid Molla Celâlüddîn, Biyâre'de zaman zaman talebeleriyle birlikte bahçelere temiz hava almak için çıkar, meyvelenmiş ağaçlar altında sohbetler yapar, bu sohbetlerinde Cennet'ten ve bahçelerinden anlatır, onları teşvik ederdi.

Seyyid Molla Celâlüddîn, Kâdiriyye yoluna girip bu yolun büyüklerinden Şeyh HasanGelezerde hazretlerinin sohbetlerine katıldı. Hocasından icâzet (diploma) alıp, hocası onu insanları irşâd husûsunda kendisine halîfe yaptı. Molla Celâlüddîn bu mânevî olgunlukla, insanlara Allahü teâlânın yolunda olma âdâbını, haramlardan ve şüphelilerden uzaklaşmayı, nefsi temizleme yollarını öğretti.

Molla Celâlüddîn ömrünü hak yolda geçirdi. Bir yaz günü âdeti üzere Biyâre'de bahçelerde sevdikleriyle birlikte dolaşırlarken vefât etti. Sevdikleri onun bâzı kerâmetlerine şâhid oldular.

Şeyh Alâeddîn anlatır: "Molla Celâlüddîn hazretleri vefât edince, sevdikleri ona kabir kazmak için gittiler. Kabir kazarlarken öğle namazını kılmayı unuttular. Vakti kaçırmak üzereyken birden nereden geldiğini anlamadıkları bir "Allahü ekber" nidâsıyla kendilerine gelerek öğle namazını hatırladılar ve hemen namazlarını edâ ettiler. Bu, Seyyid hazretlerinin vefâtlarından sonra gösterdikleri kerâmetlerindendi.

SeyyidMuhammed Emîn, Seyyid Muhammed, SeyyidMustafa ve Seyyid Celâlüddîn Sagîr, Seyyid Molla hazretlerinin fazîlet sâhibi oğullarıdır.

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi ved-Dîn; s.136

ŞEYH DERVİŞ HÜSEYİN;

Ganîzâde lakabıyla meşhur velî. Sipâhi iken, Şeyh Mustafa Köstendilî hazretlerine talebe

olup, onun sohbetlerinde kemâle erdi. Berberlik yapardı. Dükkanında kendi hâlinde oturur, kimse ile görüşmezdi. Kendisine yetecek kadar kazanç sağlayacağı müşteri gelirdi. O zamânın parası ile çocuklar için bir akçe, büyükler için ise bir para ücret alırdı. Fazla veren olursa, fazlasını geri verir, kabûl etmezdi. Tasavvuf hallerine dalmıştı. Gece-gündüz, yaz-kış dükkanından ayrılmazdı. İki oğlan, üç kız evlâdı vardı.

Divâne bir halde idi. Bir gün ona traş olmaya gelen bir zât, tam sakalının alt tarafını traş ederken içinden; "Bu divâne bir kimsedir. Usturayı boğazıma çalıvermesin!" diye düşündü. Hemen kalbinden geçeni anlayıp güldü. Meraklanmamasını, gönül ehlinden kimseye zarar gelmeyeceğini söyledi.

Bir gün de, bir yerde otururken yanına biri yaklaşıp, Hüseyin Efendi, bizim Ali şimdi nerede diye yolculukta olan oğlunu sordu. Gözlerini kapayıp açarak; "Falan tepenin alt tarafında, falan derbentte bir asker ile gidiyorlar." diyerek bulunduğu yeri târif etti. Soran kimsenin oğlu Ali yolculuktan döndüğünde, Hüseyin Efendinin yerini söylediği gün o yerden geçmekte olduğunu söyledi. Böylece Hüseyin Efendinin, kerâmet sâhibi bir zât olduğunu anladılar.

Bir kimse bir şey sorduğunda eğer kalabalık arasında ise işi dîvâneliğe vurup başka sözler söyler, yalnız iken sorarsa, doğru cevap verip müşkilini hallederdi. Bir gün onun abdest aldığını gören biri, neden abdest alıyorsun, diye sorunca; "Biraz sonra cenâze var da onun namazını kılmak için hazırlanıyorum." dedi. Sonra baktığında Hüseyin Efendinin küçük oğlunun vefât ettiğini gördü.

Vefât edeceğini anlayıp, dükkanını kapatarak evine döndü. Üç-beş gün hasta yatıp vefât etti. Üzerinden, kefen ve defn ihtiyacı için lâzım olan kadar para çıktı.

1) Bahr-ul-Velâye, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Hüsnü Kısmı, No: 579

ŞEYH ELVAN

Denizli evliyâsından. Türbesi Denizli'nin Çal ilçesinin Şeyh Elvan köyü mezarlığındadır. Bu köyün Şeyh Elvan'dan gelen ismi, Kocaköy olarak değiştirilmiştir.Türbe yöre halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

ŞEYH GÂLİB DEDE;

Mevlevî büyüklerinden, meşhûr şâir. İsmi Mehmed'dir. Es'ad ve Gâlib lakaplarıyla tanınmıştır. 1757 (H.1171) senesinde İstanbul'da doğdu. 1799 (H.1213) senesinde İstanbul'da vefât etti. Türbesi, Galata Mevlevîhânesindedir. Babası Mevlevî yolunda yetişmiş ârif ve şâir bir zât olan Mustafa Reşîd Efendidir. Annesi Emine Hâtun da Mevlevî yolunda tasavvuf ehliydi.Babasından ders aldı. Süleymân Neşet Efendiden Farsça öğrendi. Arapçayı da öğrenip küçük yaşta tasavvufa yöneldi. Bir müddet Dîvân-ı Hümâyûn kalemlerinden birinde çalıştı. 1784 senesinde Konya'da bir müddet Mevlânâ Dergâhında kaldı. SeyyidEbû Bekir Dede'ye talebe olup, Mevlevî yolunda yetişmek için çalıştı.Sonra İstanbul'daYenikapı Mevlevîhânesinde tasavvuftaki çalışmalarını tamamlayıp Mevlevî yolunda yetişti. Seyyid Ali Nutkî Dede Efendiden hilâfet alıp, GalataMevlevîhânesinde şeyh olarak vazîfelendirildi ve ömrünün sonuna kadar bu hizmeti yürüttü. Sultan Üçüncü Selîm Han ile de dost olup, saraya sık sık gidip sohbet ederlerdi.

Şeyh Gâlip güçlü bir şâir olup, dîvân şiirinin hemen hemen bütün türlerinde şiir yazmıştır. Zengin hayal gücü, geniş kültürü, kuvvetli sanatı ve ince üslûbu ile dîvân edebiyâtının meşhur şâirlerinden olmuştur. Şiirlerinde tasavvufî yön ağırlıktadır. Yirmi dört yaşındayken yazdığı **Dîvân'**ı genellikle gazellerden meydana gelmiştir. **Hüsn ü Aşk** adlı manzûmesi dîvân

edebiyâtının en meşhûr mesnevîlerindendir. İki bin beytten fazla olan bu eserinde, tasavvufî konuları ve ilâhî aşka kavuşmanın güçlüğünü işlemiştir. Ayrıca **Şerh-i Cezîre-iMesnevî, Er-Risâlet-ül-Behriyye fî Tarîkat-il-Mevleviyye** adlı eserleri vardır.

Şeyh Gâlib Dede'nin Peygamber efendimiz için yazdığı bir şiiri:

Hutben okunur minber-i iklim-i bekâda
Hükmün tutulur mahkeme-i rûz-i cezâda

Gülbank-i kudûmün çekilir arş-ı Hüdâda
Esmâ-i şerîfin anılır arz u semâda

Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim.
Haktan bize Sultân-ı müeyyedsin efendim.

1) Semahâne-i Edeb; s.169

2) Rehber Ansiklopedisi; c.16, s.72

ŞEYH HÂLİD CEZERÎ;

Anadolu velîlerinden. Cizre'de doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1839 (H.1255) senesinde vefât etti. Türbesi Şirnas'ın Basret köyünün karşısındaki kabristandadır. Tasavvufta evliyânın meşhurlarından Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin sohbetinde kemâle erdi. İlim tahsiline Cizre'de başladı. Sonra, Irak'ta Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrendi. İnsanları irşad için icâzet aldı. Memleketine zâhir ve bâtın ilminde yetişmiş kıymetli bir âlim olarak döndü. Bir müddet Cizre'de insanlara dîni öğretmekle, vâz ve nasihatla meşgul oldu. Sonra Buhtan Dağı köylerinden Basret'e gitti. O sırada Buhtan aşiretlerinden iki aşiret arasında büyük kavga ortaya çıkmıştı. Bu kabileleri barıştırmaya gitti. Onları barıştırdı ve orada insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatıp onları irşad etti. Bu köyde bir câmi ve tekke yaptırıp orada ikâmet etti. Bulunduğu bölgede, Siirt'te ve Mardin havâlisinde nâmı duyulup, pekçok insan sohbetine geldi. Devrin ve bölgenin meşhur âlimi Molla Halil Si'ridî de merkebine binip onun bulunduğu Basret köyüne kadar gider sohbetinde bulunurdu.

Şeyh Hâlid Cezerî hazretlerinin en büyük kerâmeti, şer-i şerîfe tam uyması idi. Pekçok insanın saâdete kavuşmasına vesile olmuştur. Tasavufta yetiştirdiği talebelerinden iki zâta hilâfet verdi. Bunlardan biri Şeyh Hâmid Mardînî'dir. Mardin ve havâlisinde irşâd ile vazifelendirildi. Diğer halîfesi Şeyh Sahih Sübkî'dir.

1) Kitâbu Ahvâl-üd-Dürriyye fî Silsilet-iz-Zibâriyye

ŞEYH HÂLİD ZİBÂRÎ;

Anadolu velîlerinden. 1826 (H.1242) senesinde doğdu. Babası Şeyh Hüseyin Efendi, Diyarbakır'da medfûndur. 1863 (H.1280) senesinde Şırnak'ın Basret köyünde vefât etti. Türbesi, bu köydeki câminin yanındadır.

İlim tahsîline başlayınca, önce Kur'ân-ı kerîmi, kırâat ilmini öğrendi. Sonra diğer ilimlerden bir mikdâr babasından okudu. Tahsîlini devâm ettirmek için çeşitli yerlere gitti. Tanze Medresesinde tahsil gördü. Bu medresede iken **Minhâc** üzerine bir şerh olan **Şerh-i Remlî** kitabından eliyle bir nüsha yazdı sonra Siirt'e gidip, bölgenin kıymetli ve meşhur âlimi Molla Halil Si'ridî'nin medresesinde talebe oldu. Burada tahsîlini tamamlayıp Molla Mustafa'dan bütün ilimlerde icâzet aldı.Raşine köyündeki amcası Şeyh Abdüsselâm'ın yanına döndü.

Orada Şeyh Muhammed Aynî'nin kerâmet sâhibi kızı Fâtıma-ı Sâliha ile evlendi. Kayın babasından tasavvuf yolunda feyz alıp, kemâle erdi. Bu hocasının emri ile ona vekil olarak insanları irşâd için Basret köyüne gitti. Ders ve sohbetlerinde pekçok talebe toplanırdı. Pekçok âlim ve sâlih insan yetiştirmiştir.

Talebelerinin meşhurlarından ve halîfesi Şeyh Ömer Zerkânî şöyle anlatmıştır: "HocamŞeyh Hâlid Zibârî hazretlerinden çeşitli ilimleri öğrenmekte olduğum sıralarda bir gün huzûrunda ders alıyordum. Başımı elimdeki kitaba eğerek, dersle meşgul olduğum sırada, başımı kaldırdım. Fakat hocamı göremedim.Sağa sola baktım. Ortalıkta görünmüyordu. Fakat ders odasından dışarı çıkmamıştı. Az önce karşımda oturuyordu. Şaşırdım, elindeki kitab da oturduğu yerdeydi. Beni bir titreme, korku ve dehşet kapladı. Ne yapacağımı bilemiyordum. O sırada pencerenin demiri üzerine beyaz bir kuş kondu. Sonra da uçup gitti. Ben bu kuşa bakıp başımı çevirdiğimde hocamı karşımda oturur gördüm. Derse başlayıp bitirdikten sonra bana, kerâmetini gördüğüm için; "Bunu mümkün mertebe hiçbir yerde anlatma!" buyurdu.

Bir defâsında insanları Allahü teâlânın emirlerine uymaları, dünyâya düşkün olmamaları husûsunda irşâd için köyleri dolaştı. Meşhur âlim Molla Muhammed Barşinî'nin köyü Barşa'ya da gitti. Sabah namazından sonra insanlara nasîhat etmek için yüksek bir yere oturdu. Huzûrunda binden fazla insan toplandı. Aralarında pekçok âlim vardı. Bu insanlara gâyet güzel vâz etti. Haramlardan sakınmaları husûsunda uyardı. Fakat insanlar bu güzel ele geçmez nasîhatlerden de etkilenmediler.Bu hâli görünce; "Allahü teâlâya yemin ederim ki, eğer şu ağaca vâzetseydim, Allahü teâlânın azametinden dolayı yanar, yıkılırdı." diyerek karşısındaki dut ağacını gösterdi ve ağaca baktı. O sırada ağaç büyük bir gürültüyle kökünden sökülüp yere yıkıldı. Etrafa fırtına sesi gibi şiddetli bir ses yayıldı. Orada bulunan insanlar, bu hâli görünce, hayret içinde ağlaşmaya başladılar. Kalpleri uyanıp, hepsi Şeyh Hâlid Zibârî hazretlerinin huzûrunda tövbe ettiler.

Ömrünün sonuna kadar insanları irşâd ile meşgûl oldu. Son olarak insanlara nasîhat için Cizre'ye gittiği sırada hastalandı. Oradan Basret köyüne getirildi. Bir iki gün sonra kırk iki yaşında vefât etti.Şeyh Hüseyin ve Şeyh Muhammed Hâlid onun halîfelerindendir.

1) Kitâbu Ahvâl-üd-Dürriyye fî Silsilet-iz-Zibâriyye

ŞEYH HASAN;

Meşhûr velîlerden. İsmi Hasan bin Muhammed bin Behâ'dır. Alacahisar'da doğup, büyüdü. 1609 (H.1018) senesinde vefât etti. İlim tahsîlini İstanbul'da yaptı. İstanbul'da Mirahor Zâviyesinde yerleşip zâhir ve bâtın ilimlerinde yetişmek için çalıştı.

Dâimâ oruç tutar, dînî ilimleri öğrenmek için çalışırdı. Şeyhülislâm Şeyhî Efendinin sohbetlerine devâm etti. Sonra İbrâhim Gülşenî'nin halîfelerinden Hasan Zarîfî'ye talebe oldu. Tasavvufta epey yol katetti. Fakat tam olarak yetişmeden hocası Zarîfî Efendi vefât etti. Bunun üzerine Şeyh Yâkûb Efendinin hizmetine girdi ve talebesi oldu. Halvetiyye ve Celvetiyye yollarının feyzlerine kavuştu.

İlim tahsîl ettiği sıralarda kendini o kadar ilme vermişti ki, odasına girer kapısını kilitletirdi. Sâdece namaz ve ders vakitlerinde açtırırdı. Odasında dâimâ çalışmakla, ibâdet ve zikir ile meşgûl olurdu. Devamlı yalnız kalmayı tercih eder, mânen yükselmek için gayret gösterirdi.

Onu tanıyan dervişlerden Yahyâ Dede şöyle anlatmıştır: "Hasan Efendi ile ve diğer dervişlerle erbeîne girdik, on beş günde bir yemek yerdik. Geceleri bin rekat namaz kılardık. Dervişlerden bir kısmı buna tahammül edemeyip bu safâdan, yüksek hallerden mahrum oldular."

Hasan Efendinin kaldığı zâviyenin çevresinde oturanlardan biri şöyle anlatmıştır: "Bir gece evde otururken pekçok kimsenin câminin üzerinden inip Hasan Efendinin odasına girdiğini gördüm. Gidip kapısını çaldım. Böyle böyle kimseler gelip odanıza girdiler, dedim." "Onlar cinnîlerdir. Dînî suâller sormaya geldiler. Merak edilecek bir şey yok korkma!" dedi."

Talebelerinden biri şöyle anlatmıştır: "İlk zamanlarımda uygun olmayan bir düşünce ile uyumuştum. Rüyâmda hocam gelip bir tokat vurup gitti. Ertesi gün huzûruna vardığımda, şeyhler, talebeleri ileri gittiklerinde, uygunsuz hallerinde îkâz ederler. Bâzan döverler, bâzan okşarlar. Bunlar gam değildir." buyurdu.

Bir genç onların bulunduğu yerde yoldan gelip geçenleri rahatsız ederdi. Bir günHasan Efendinin yolu oraya düştü. Genç atını Hasan Efendinin üzerine sürüp; "Bana şarap parası ver." dedi. Parası olmadığını söylediği halde ısrar etti. Hakâret dolu sözler söyleyip uzaklaştı. Biraz sonra bir kağnı arabasına çarpıp öldü.

Birisi Hasan Efendiyi hased eder ve kahvehânelerde devamlı aleyhinde konuşurdu. Bu uygunsuz davranışı üzerine Hasan Efendi onu zaman zaman îkâz ederdi. Ancak bir türlü bu huyundan vaz geçmedi. Bir gün yine aleyhinde uygunsuz sözler söyledi. Sevenlerinden biri Hasan Efendiye gidip durumu anlatınca, Hasan Efendi çok yüksek sesle ve sesi kesilinceye kadar; "Bizden vaz geçmezler mi?" diye bağırdı. O gece kendisine dil uzatıp, aleyhinde konuşan kimsenin boğazında bir yara çıktı. Günlerce konuşamadı, sonra öldü.

Hasan Efendinin sevenlerinden Ferruh Kethüdâzâde'nin evinde yangın çıkmıştı. Yangını söndürmek için telaşla koştururken; "Hey Hasan Efendi! Hey gözümün nûru!" diye seslenip ondan mânen yardım istedi. Bu sırada hizmetçilerden biri efendim işteHasan Efendi meydanda duruyor ve korkmayınız diyor, dedi. Sonra hizmetçi, Hasan Efendinin yanan eve girdiğini, içeri girince yangının birden söndüğünü gördü. Ferruh Kethüdâzâde bu hâli görüp Hasan Efendinin kerâmeti karşısında çok duygulandı. Ertesi gün huzûruna varınca, hâdiseyi gizlemesine işâret ederek; "Allah adamlarına o kadar şeyler kolaydır." buyurdu.

Sevenlerinden bir zât şöyle anlatır: Borçluydum ve bir türlü ödeyemiyordum. Alacaklılar ise devamlı sıkıştırıp para istiyorlardı. Bir Cumâ günü Hasan Efendinin vâzını dinledim. Bir taraftan da içimden borcumu ödeyebilmem için duâ ettim. Vâzdan sonra Hasan Efendinin elini öpmek için huzûruna vardım. Bana; "Beşiktaş'ta falan yere var. Orada senin işini görürler. Durma, hemen git!" buyurdu. Beşiktaş'a gittim. Gemi kaptanı kıyâfetinde birisi beni görüp, ismimi de söyledi; "Sen falan değil misin?" dedi. Evet deyince, beni yanına alıp evine götürdü. Önüme içi para dolu bir kese koydu. İçinde borcumu ödeyecek kadar para vardı. "Efendinin emri bu kadardır." dedi. Bunun üzerine; "Sana bu haberi kim verdi." diye ısrarla sordum. "Bize bir kimse gelip söylemedi. Gelmesine de lüzum yok. Bizim birimizin kalb aynasında olan düşünce diğerimizin kalb aynasında akseder, mâlum olur." dedi."

Mustafa Dede adında bir yakını şöyle anlatmıştır:

Hasan Efendi mübârek gecelerde bin rekat namaz kılardı. Bir defâsında berât gecesine iki gün kala yâni Şâbân ayının on üçünden on beşine kadar üç gün üç gece yemek yemedi, uyumadı. İlk gece sabaha kadar namaz kıldı. Ertesi gün öğleye kadar dervişlere sohbetiyle nasîhatler yaptı. Öğleden akşama kadar böyle geçti. Akşam namazından sonra tesbih namazı kıldı. Yatsı vakti girince, yatsı namazını kıldı. Sonra sabah namazı vaktine kadar ibâdet ve tâatle meşgûl oldu. Sabah namazını kıldıktan sonra âdeti üzerine okuyacağı şeyleri okudu ve zikirle meşgûl oldu. Tam üç gün bu şekilde devâm etti."

Hasan Efendi enbiyâ ve evliyâ kabirlerini çok ziyâret ederdi. Bu sebeple evliyâ türbelerinin çok bulunduğu bir yer olan Bağdat'a iki defâ gitti. Bir defâsında şöyle demiştir: "Allahü teâlâ Cennet'te bâzı kullarına lutfedip; "Ey kullarım! Siz dünyâda iken enbiyâ kabirlerini ve evliyâyı ziyâret etmekten hoşlanırdınız. Şimdi size izin veriyorum Cennet'teki enbiyâ ve evliyâ makamlarını dolaşın." buyurur. Ümîd ediyoruz ki, dünyâda ziyâret ettiğimiz gibi

âhirette de onları ziyâret ederiz inşâallahü teâlâ." buyurdu.

Hasan Efendi bir Ramazan ayında Diyarbakır'a gitmişti. Oradan Bağdât'a gidecekti. O bölgenin idârecisi Nasûh Paşa tasavvuf ehline karşıydı. Gitmesi için gerekli vâsıtayı vermedi. Hattâ; "Kim onunla görüşür ve konuşursa cezâlandırırım." dedi. Bu sebeple görüşmekten çekiniyorlardı. Hasan Efendi dervişlerinden birine; "Bu gece meşâyıhın rûhâniyetinden yardım isteyeceğim." dedi. O gece seher vakti talebesine; "Derviş! Bize izin verildi. Paşanın daha ömrü varmış. Fakat sonunda başı kesilir. Sağ olanınız İstanbul'a vardığında görür." dedi. Böyle konuşurlarken Paşadan bir adam geldi. Hasan Efendiyi dâvet ettiğini bildirdi. Meğer o gece Paşayı rüyâsında çok korkutmuşlar. Paşanın yanına gittiler. Paşa kapıya kadar inip, hürmetle karşıladı ve elini öptü. Sonra Bağdat'a gitmesi için lâzım olan vâsıtayı temin etti. Bağdat'a gidip büyüklerin makam ve türbelerini ziyâret etti. Oradan hacca gitti." Hasan Efendinin vefâtından sonra Paşanın İstanbul'da bir sebeple başı vuruldu.

Hasan Efendi hac yaptıktan sonra Yemen tarafına gitti. Orada vefât etti. Vefâtından önceki gece âdeti üzere yüz rekat namaz kıldı. Veliyyüddîn Efendi, Hasan Dede, İbrâhim Medenî, Adlî Efendi halîfeleri idi.

BAL ŞERBETİ

Ali Dede isminde bir zât şöyle anlatmıştır: "Bir gün Hasan Efendi ile birlikte bir yere gidiyorduk. Yol üzerinde gayr-i müslim bir kimseye rastladık. Merkebine yük yüklemiş gidiyordu. Hasan Efendi; "Ali Dede merkebin yükü nedir bir sor bakalım." dedi.Sorduğumda merkebin şarap yüklü olduğunu öğrendim ve; "Sultanım, şarapmış." dedim. "Söyle bir tas doldurup versin. dedi. Gidip gayr-i müslimden bir tas şarap aldım. Getirince; "Ali Dede iç!" dedi. Önce tereddüd etdim. Üçüncü defâ iç deyince, hatırıma şeyhin kerâmetinin zuhûr edebileceği geldi. İçmeye başladım. Fakat tastaki şarap bal şerbeti olmuştu. Bu durumu görünce hemen Hasan Efendinin elini öptüm. Şimdi tasta kalanı o şarap taşıyan gayr-i müslime ver." dedi. Götürüp verdim. Aldı içti. Hasan Efendinin kerâmetiyle şarabın bal şerbeti olduğunu gördü ve müslüman olmakla şereflendi."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.599

2) Lemezât

ŞEYH HUBEYŞÎ;

Yemen'de yetişen Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden, velî. İsmi, Abdurrahmân bin Ömer bin Muhammed bin Abdullah bin Seleme el-Hubeyşî el-Yemenî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Kaynaklarda doğum târihi bildirilmeyen Hubeyşî, 1378 (H.780) senesinde vefât etti. Zamânında bulunan İslâm âlimlerinin önde gelenlerinden, yüksek bir zât idi. Devamlı olarak ibâdet ve tâat ile meşgûl olurdu. Hep oruç tutardı. Kur'ân-ı kerîmi çok okurdu. Talebe yetiştirirdi. Birçok kimse ondan istifâde edip, ilim öğrendi. Bir ara kâdı oldu. Doğruluk ve takvâ üzere hareket ederdi. Verdiği kararlarda çok isâbet etmekle tanınmıştır. Ahâli, onun gibi hâli, yaşayışı güzel olan bir kâdıları olduğu için Allahü teâlâya hamd ederlerdi. Şeyh Hubeyşî, hiçbir şeyden ve hiçbir kimseden çekinmeden, hakkı, hakîkatı söyleyen ve söylediğiyle amel eden, iyiliğin emredilmesi ve kötülüğün yasak edilmesi için çalışan, bunları yaparken kınayan olursa, onların kınamalarına aldırmadan vazîfesine devâm eden çok yüksek bir zât idi.

Zebîdî diyor ki: "Ebû Muhammed el-Hubeyşî, sâlih rüyâlar görmekle de tanınmıştır." Bu rüyâlardan birisini kendisi şöyle anlatır: "Bir sene hacca gitmiştim. Kendi kendime kâdılığı terk etmeye niyet ettim. Bu niyetimi Harem-i şerîfte tekrarladım. Bu kararımda sâbit olup, sekiz ay kadar iki kişi arasında hüküm vermedim. Bir gece rüyâmda Resûlullah efendimizi

gördüm. Benim hüküm vermek için oturduğum yerde oturuyordu. Etrâfında da Eshâb-ı kirâmdan bâzıları vardı. Onlardan hazret-i Ebû Bekr'i tanıdım. Resûlullah efendimize yakın bir yere oturdum. Benim o sırada bâzı müşkil meselelerim vardı. Kendi kendime; "Resûlullah efendimiz bu müşkil meseleleri hâlleder." diye düşündüm. Daha sonra bu meseleleri Resûlullah efendimize sormaya başladım. Bana, bu meselelerin cevâbını tek tek açıklıyordu. Sonra ben huzûrunda diz üstü oturduğum halde, başımı eğdim. Bu arada kâdılığı bırakmak niyetimin uygun olup olmadığını onlara anlatmaya çalışıyordum. Ben bu şekilde otururken, iki kişi bana geldi. Onlardan biri diğerinden dâvâcı oldu. O iki kimseye; "Ben uzun zamandır hüküm vermeyi (kâdılığı) bıraktım. Hem burada, her şeyin kendisinde son bulduğu asıl vardır. Niçin O'na değil de bana soruyorsunuz?" diyerek, Resûlullah'ı işâret edip, gösterdim. Resûlullah efendimiz bana; "Aralarında hüküm ver!" buyurdu. Bu durum bana çok ağır geldi. Huzûrlarında bir şey söylemekten, hele hüküm vermekten çok utanıyor ve sıkılıyordum. Bununla berâber, Resûlullah efendimizin emrine itâat ettim. Aralarında hüküm verdim. Sonra uyandım. Bu rüyâdan, Resûlullah efendimizin, benim kâdılığa devâm etmemi arzu ettiklerini anladım ve kâdılığa devâm ettim.

Yine bir başka gece rüyâmda fıkıh âlimlerinin meclisinde idim. Birden bana, Resûlullah efendimizden açık bir mektup geldi.Mektubu aldım. Mektupta beş satır yazı olup, hüküm vermeye devâm etmemi ve bu işte sebât göstermemi emrediyordu. Ben mektubu okurken, Resûlullah efendimiz sanki yakınımızda bir yerdeydi ve sanki ben O'na bakıyor gibiydim."

Hubeyşî hazretlerine, vefâtından iki sene önce, rüyâsında, vefât edeceği yer ve zaman bildirilmiştir. Vefât ettiği zaman, cenâzesinde hazır bulunanlardan bâzıları; "Biz onun cenâzesinde bulunmakla, çok nûrlar, apaçık işâretler, hayra alâmetler ve güzel hâller gördük." demişlerdir.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.58

2) El-A'lâm; c.3, s.319

3) Tabakât-ül-Havâs; s.65

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.144

ŞEYH HÜSEYİN BASRETÎ;

Anadolu velîlerinden. Evliyânın meşhurlarından Şeyh Hâlid Zibârî'nin oğludur. Annesi Fâtıma-ı Sâliha, Şeyh Muhammed Aynî'nin kızı ve kerâmet ehliydi. 1914 (H.1333) senesinde vefât etti. Kabri, Eruh'un Hâlidiyye köyündedir.

Babası vefât ettiğinde altı yaşında idi ve sarf ilminden **İzzi** kitabını okuyordu. Babası vefât ederken onun yetiştirilmesi için halîfelerinden Şeyh Ömer Zenkânî'ye vasiyet etti. Bütün ilimleri öğretmelerini, tasavvufta yetiştirip mürşid-i kâmil olmasını sağlamalarını vasiyet etti.

Bu vasiyet üzerine Şeyh Ömer Zenkânî ona bütün ilimleri okuttu. Sarf, nahiv, mantık, beyan, fıkıh, tefsir, hadîs ilimlerini öğretti. Bu talebeliği on beş sene sürdü. Neticede seçkin bir âlim oldu. Ayrıca Molla Abdülhamîd Raşînî'den de ilim öğrendi. Hocası Şeyh Ömer Zenkânî ona ilimde icâzet verdi. Ancak tasavvufta vermedi. Tasavvufta da, asrın büyük âlimi ve meşhur velîsi Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den naklen aldı. Şöyle ki, Şeyh Hüseyin'in yakınlarından Molla Muhammed onun emriyle Şam'a gidip Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin evini sorup buldu. O sırada vefât etmişti. Evin kapısını çaldı. İhtiyar bir nine çıkıp onu görünce; "Hoş geldin Molla Muhammed!" dedi. Hayret edip; "Beni nereden tanıdınız. Şam'a daha önce hiç gelmedim." deyince; "Mevlânâ Şeyh Hâlid bana bir gün; "Vefâtımdan sonra Cizre tarafından Molla Muhammed nâmında bir zât gelecek! O takvâ ehli ve âlimdir." buyurdu. Sonra bana çanta bırakıp, bu çantayı halîfem Şeyh Hâlid Cezîrî'nin halîfesinin oğlu Şeyh

Hüseyin'e teslim etsin." dedi. Anladım ki teslim etmek üzere vereceğim kişi sizsiniz." dedi. Bunun üzerine emâneti alıp Basret köyüne getirdi. Çantayı açtılar. İçinden Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin cübbesi, Yesir ağacından yapılmış ve ortasında dördü kırmızı mercandan olan tesbihi, takkesi, seccadesi vardı. Bunları aynen Şeyh Hüseyin hazretlerine teslim etti. Bu emânetler daha sonra oğlu Şeyh İbrâhim Hakkı'ya intikal etti. Kardeşi Şeyh Muhammed Şefîk bunları, İbrâhim Hakkı da defâlarca görmekle şereflendiğini bildirmiştir.

Şeyh Hüseyin Basretî hazretleri bu icâzetten sonra insanları irşâd edip talebe yetiştirdi. Halk ve meşhur kimseler arasında tanındı. Bu hizmeti Mustafa Paşanın ona düşmanlık yapıp, zulme başvurmasına kadar devâm etti. Zulme mâruz kalması sebebiyle âilesini de alıp, 1901 (H.1317) senesinde Diyarbakır'a gitti. Bir müddet sonra oradan Haleb yoluyla Şam'a ulaştı. O göçüp gittikten altı ay sonra kendisine zulmeden ve memleketini terke mecbur bırakan Mustafa Paşa, aşîretler arasında çıkan bir kavga sırasında öldü.

Şeyh Hüseyin Basretî hazretleri dokuz sene memleketinden ayrı kaldı. Aslî vatanı Buhtan'a dönmeyi çok arzu etti. O civardaki insanları irşâd etmek istiyordu. 1913 (H.1329) senesinde memleketine dönüp, Basret köyüne gitti. O havâlide insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatıp, emr-i mâruf yapmak için Basret köyünden diğer köylere de gitti. Bu seferlerinden birinde yolda Allahü teâlâyı zikirle meşgul bir halde giderken yol kenarında büyük bir kayaya nazar etti. Kaya yerinden oynayıp parçalandı. Yanında bulunan talebeleri bu hâli görünce, hayrette kaldılar. Oradan gelip geçtikçe bir bakışı ile parçalanan kayayı görüp kerâmetini hatırladılar.Daha pekçok kerâmetleri görülmüştür.

Yüksek derecede âlim, her ilimde mâhir olup, sünnet-i seniyyeye tam uyardı. Güzel yüzlü tatlı sözlüydü. Son derece yumuşak huylu, din ve dünyâ işlerinde yüksek derecede basîret sâhibi idi. İnsanlara dâimâ yumuşak olmalarını İslâmiyete uymalarını tavsiye ederdi. Dünyâya hiç meyletmez, hep hüzünlü bir hâlde olurdu. Vefâtı sırasında devamlı; "Sübhâneke innî küntü minezzâlimîn." derdi. Hastalığı şiddetlenince, gözlerinden yaş geldi. Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah, deyip dudaklarını kapatarak vefât etti. Vefâtı bölge ahâlisini çok üzdü. Hâlidiyye köyünde defnedildi. Edep ve ilim ehli olan temiz nesli devâm etmektedir.

1) Kitâbü Ahvâl-üd-Dürriyye fî Silsilet-iz-Zibâriyye

ŞEYH İBNİ HATÎB;

On üçüncü yüzyılda Yemen taraflarında yaşamış büyük velîlerden ve fıkıh âlimi. İsmi, Abdullah bin Muhammed, künyesi Ebû Muhammed'dir. Babasının hatîb olması sebebiyle İbnü'l-Hatîb diye meşhûr oldu. Aslen Ebîn Vâdisinde bulunan Turbe köyündendir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1298 (H.697) senesinde vefât etti.

Turbe köyünde dünyâya gelen İbnü'l-Hatîb aynı köyde yetişti. Babası bu köyün hatîbi olduğundan ondan ilk öğrenimini gördü. Şeyh İsmâil Hadrâmî'den ilim tahsîl etti. Böylece zâhirî ve mânevî ilimleri ondan öğrendi. Kendini ibâdet ve tâata verip Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan tasavvuf yolunda ilerledi. Büyük bir velî olup, kerâmetleri görüldü.

İbnü'l-Hatîb, gençliğinde bir ara Medîne-i münevverede ikâmet etti. Bir ihtiyâcı olduğunda, çarşıda bulunan bir kimseden ihtiyâcı kadar borç alırdı. Eline para geçtiğinde, borcunu ödemek üzere o kimsenin yanına varınca, o kimse kendisine; "Borcun olan dirhemleri bir kimse ile göndermişsin. O kimse bana gelip borcunu ödedi." derdi. Hâlbuki bu zât, hiç kimseyi göndermiyordu. Borç alma ve borcunun ödenmesi işi uzun bir müddet bu hâl üzere böyle devâm etti. Allahü teâlâ, kullarından dilediği kimselerin ihtiyaçlarını bu zât vâsıtasıyla gönderdi. Kerâmet sâhibi, çok bereketli bir zât idi. Çok defâ Resûlullah efendimizi görür,

müşkil bir mesele olunca kendilerine arzederdi. Peygamber efendimiz de o meseleyi ona îzâh ederlerdi.

İbnü'l-Hatîb hazretleri Aden'e geldiğinde, ihtiyar, yaşlı ve zayıf bir kimse ile karşılaştı. Bu ihtiyar, günâhkâr birisi iken, ömrünün sonunda tövbe edip sâlih ameller işlemeye başlamıştı. İbnü'l-Hatîb hazretleri bu kimse ile anlaştı. İbnü'l-Hatîb, o zâtın ihtiyaçlarını yerine getiriyor, ona yumuşaklık ile muâmele ediyordu. Bir gece rüyâsında; "İhtiyara yumuşaklıkla yaptığın muâmele sebebiyle Allahü teâlâdan ne dileğin varsa iste. Kabûl edilecek." buyruldu. Bunun üzerine; "Ben Allahü teâlânın atiyyesini, ihsânını arzularım." dedi. Bundan sonra kendisine, Allahü teâlânın onu, dedelerinden Saîd isimli zâta kadar, bütün zürriyetine şefâatçi eylediği bildirildi.

İbnü'l-Hatîb'in talebelerinden Muhammed bin Saîd en-Neccâr şöyle anlattı: "Zebîd şehrinde idim. Bir gün yolda yürürken, birden bir evin kapısında bir kadın gördüm. Şeytan beni aldattı. O kadının yanına girdim. Bu sırada hocam İbnü'l-Hatîb, Aden'de bulunuyordu. Tam o ânda, hocamın sesini duydum. Bana; "Ey filân! Böyle mi yapıyorsun?" dedi.Şeytan benden uzaklaştı. Ben de korktum, kaçıp oradan ayrıldım. Allahü teâlâ, hocamın bereketi ile beni muhâfaza etmişti. Hocamın bulunduğu Aden ile benim bulunduğum Zebîd beldesi arasında on konaklık mesâfe vardı. Bundan sonra ben de Aden'e, hocamın yanına yerleştim."

İbnü'l-Hatîb hazretleri, vefâtı yaklaştığında bir Cumartesi günü talebelerine; "Salı günü büyük bir gürültü olacak. O ne büyük bir gürültüdür." dedi. Dinleyenler bu sözden pek bir şey anlayamadılar. 1298 (H.697) senesinde, söylediğinden üç gün sonra Salı günü İbnü'l-Hatîb hazretleri Mevzî' şehrinde vefât etti. Talebeleri hocalarının üç gün önce vefâtını haber verdiğini gördüler. Böylece son kerâmetine de şâhid oldular. Vefât etmiş olduğu Mevzî' şehrinde defnedildi. Kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir. Onun neslinden ilim ehli ve güzel ahlâk sâhibi kimseler yetişip İslâmiyete ve müslümanlara hizmet etmişlerdir.

BENİ AFFEDİNİZ

İbnü'l-Hatîb hazretlerinin talebelerine ders verdiği mescidin yakınında bulunan birkaç evde, uygunsuz işler yapılıyor, fakîh hazretleri, talebeleri ve diğer insanlar da bunlardan fevkalâde rahatsız oluyorlardı. Nihâyet bir gün talebelerinden bâzıları ile o evlere gidip, yapılan uygunsuz işlere mâni oldular. Böylece kendileri ve diğer insanlar rahata kavuştu. Bu evlerde bulunanların borçları vardı ve borçlarını, yaptıkları uygunsuz işlerden elde ettikleri paralarla ödüyorlardı. Fakîh hazretleri onların bu işlerine mâni olup son verince, bunlar vâliye gidip şikâyet ettiler. Vâli, Muhammed bin Mikâil isminde, kendini beğenmiş, dikkafalı, genç bir kimse olup, sultânın yakınlarından idi. Hemen hizmetçilerinden birkaçını fakîh İbnü'l-Hatîb hazretlerine gönderip, kötülük yapmak istedi. O gece öyle bir sırt ağrılarına yakalandı ki ağrının şiddetinden ölecek hâle geldi. Ayrıca karnı da şişti. Vâli rahat yatamayıp, birçok defâ kalktı. Her defâsında ölümü yaklaşmış, ölecek gibi oluyordu. Arkadaşları kendisine; "Bu hâl, fakîh hazretlerine kötülük düşünmen sebebiyledir. Hâlini düzelt, yoksa helâk olursun." dediler. Hatâsını anladı. Kendisini fakîh İbnü'l-Hatîb hazretlerinin yanına götürmelerini istedi. Sonunda fakîhin mescidinin kapısına güçlükle vardı. İbnü'l-Hatîb dışarı çıkıp; "Ey genç! Seni bu hâle getiren nedir?" diye sordu. Vâli; "Ey efendim! Ben Allahü teâlâya tövbe ve istigfâr ediyorum. Allahü teâlâ size rahmet eylesin! Bana acıyınız! Beni affediniz!" diye yalvardı. Fakîh onu tuttu. Onun için Allahü teâlâya duâ etti. Hemen orada, vâlinin bütün rahatsızlıkları yok oldu. Sıhhat ve âfiyet içerisinde evine döndü. O gün de vâlinin babası, Yemen'de Tâiz beldesinde sultanın yanında bulunuyordu. Aden'e geldiğinde olanları öğrendi. Oğluna kızdı ve; "Sâlihlere karşı niçin edebli davranmıyorsun?" diyerek azarladı. Sonra İbnü'l-Hatîb hazretlerinin yanına gelerek, oğlunun yaptıklarından dolayı kendisinden özür diledi ve onun gönlünü hoş etmek, rızâsını almak için çok iltifâtlarda bulunup, çok hediye verdi. Böyle şeylerde gönlü olmayan fakîh hazretleri, buradan ayrılıp Mevzi şehrine yerleşti. Oranın ahâlisi kendisini çok sevdi. Çok ikrâm ve iltifâtta bulundular. Kendisine çok hürmet ettiler. Şânı yüce oldu. İsmi her yere yayıldı.

1) CâmiuKerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.115

2) Tabakât-ı Havâs; s.72

ŞEYH İBNİ NÛH;

Mısır'da yetişen büyük velîlerden. Kelâm âlimi ve şâir. İsmi, Abdülgaffâr, babasınınki Ahmed'dir. Nisbeleri ed-Derevî (Ed-Devrî) el-Aksurî el-Kûsî el-Ensârî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Daha çok İbn-i Nûh diye tanınmıştır. Mısır'ın Saîd bölgesinde bulunan Aksur kasabasında doğdu. Doğum târihi belli değildir. 1309 (H.708) senesinde Zilkâde ayında Mısır-Kâhire'de vefât etti. Soyu Eshâb-ı kirâmın meşhûrlarından olan Sa'd bin Ubâde hazretlerine ulaşır.

İbn-i Nûh, ilim tahsîli için çok gayret gösterdi. O zamanda "Hafızayn" olarak bilinen Ebû Muhammed ed-Dimyâtî ile Muhibb-üt-Taberî ve "Şeyhayn" olarak bilinen, Ebü'l-Abbâs el-Mülessem ileAbdülazîz el-Menûfî'nin ve başka âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Onlardan ilim öğrendi. Kendisinden ise; Kutb-ül-Halebî, Alâüddîn-i Konevî, Ebû Hayyân ve başkaları ilim öğrenip, rivâyetlerde bulundular. Kûs şehrinde talebeleri için güzel bir dergâh yaptırdı. Orada talebelere ders verirdi. Gayr-i müslimler tarafından rahatsız edilince, Kâhire'ye taşınıp, yerleşti. Vefât edinceye kadar orada ikâmet etti.

Kerâmetler, hârikalar, fazîletler sâhibi olan İbn-i Nûh, dînî ve edebî ilimleri kendisinde toplamıştı. Devamlı emr-i mârûf ve nehy-i münker yapardı. (İyiliği emreder, kötülükten sakındırırdı.) Kendisini Allahü teâlâya ibâdet ve tâate vakfetmişti. Başta Resûlullah efendimiz olmak üzere, bu yolun büyüklerine olan muhabbet ve bağlılığı pekçok idi. Peygamber efendimize olan bağlılığı, muhabbeti, evlâdına olan muhabbet ve şefkatından çok daha fazlaydı.

İbn-i Nûh Abdülgaffâr bin Ahmed hazretlerinin kıymetli şiirleri ve güzel sözleri vardır. Bir defâsında; "Allahü teâlânın evliyâsının büyüklüğünü inkâr edenlerin, bu büyükler hakkında uygun olmayan, ileri geri sözler söylemeleri, küçük bir sivrisineğin, bir dağ üzerine üflemesine, üfürmesine benzer. Nasıl ki, o dağın o üfleme ile yerinden ayrılması mümkün değil ise, inkârcıların sözleri sebebiyle, büyüklerde bir değişiklik olması da böyle imkânsızdır."

İbn-i Nûh'un **El-Vahîd fî Sülûk-i Ehl-it-Tevhîd** isimli kıymetli bir kitabı vardır. Talebelerinden birine şöyle nasîhat etti:

Her zaman şu hususlara riâyet et: 1) Evini temiz tut! 2) Gıybeti terket! 3) Âhiret işlerine sarıl!4) Dâimâ Allahü teâlâyı an, O'nu hâtırından çıkarma! Bunlardan sonra şunları yap: Senden ayrılacak şeyden, o seni terk etmeden önce, sen ondan ayrıl.

Sana lâzım olacak şeye, o şey sana lâzım olmadan önce, ona sâhib ol! Takvâya sarıl! Her şeyi Allah için yap!

Bütün hayırlar şu beş şeydedir: 1) Allah için sevmek. 2) Allahü teâlâya kulluk vazifelerini samîmî ve doğru olarak yapmak. 3) Allahü teâlânın emirlerine uymak. 4) Allahü teâlânın yasak ettiği şeylerden sakınmak. 5) Allahü teâlâdan uzaklaştıracak işleri bırakıp, O'nun rızâsını kazandıracak işleri yapmak.

Bunlardan sonra şu beş şeyi yapmalıdır: 1) Allahü teâlânın sevdiğini sevmek. 2) Allahü teâlânın buğzettiğine buğzetmek. 3) Allah için sabretmek. 4) Allahü teâlânın hükmüne rızâ göstermek. 5) Her işini Allahü teâlâya havâle etmek. Allahü teâlânın dilediği ve takdîr ettiğini güzel görmek.

Şu hasletleri kendinde bulundur: Ahlâkını iyi yap. Vakitlerinin kıymetini bil. Kaçırdığın şeye

üzülme. Gelenden memnûn ol. Allahü teâlânın bütün mahlûkâtına karşı şefkatli ol.

İnsanlarla arkadaşlık ederken şunlara riâyet et: Onlardan gelen eziyet ve sıkıntılara sabret. Fakat sen onlara kat'iyyen eziyet etme. İyi olsun, kötü olsun, bütün herkese iyilik yap. Onlara adâletle muâmele et. Onlara Allah için nasîhatta bulun.

İnsanlara karşı kendinde şu vasıfları bulundur: 1) İnsanların arasında selâmı yay. 2) Onlardan aç olanları doyur. 3) Onlara karşı yumuşak konuş. 4) Herkese güler yüz göster. 5) İnsanlarla münâkaşa ve münâzara yapma!

İnsanlar arasında şunlara da riâyet et: 1) Onlara düşmanlık yapma. 2) Onlarla münâkaşa yapma. 3) Onlar arasında lüzumsuz konuşma. 4) Onların kusûr ve eksiklerini ortaya koyma!

Yine insanlara karşı dikkat edilecek hususlardan bâzıları da şunlardır: Kişinin kendisini, insanların en aşağısından bile daha üstün görmemesi gerekir. Çünkü kişi, Allahü teâlâ katında durumunun ne olacağını bilemez. Hiç kimseyi küçümsememeli, hiç kimse ile alay etmemelidir. Çünkü Allahü teâlâ, insanı en güzel şekilde yaratmıştır.

Yine kişiye, insanlar arasında şunlar gerekir: İnsanların arasını ıslâh etmeli. Onların arasındaki ihtilâf ve anlaşmazlıklara girmemelidir. Onların ufak tefek hatâ ve kusûrlarını görmezlikten gelmeli, onları örtmelidir. İkâz edilmesi gerekiyorsa, uygun şekilde söylemelidir. Gücünün yettiği nisbette iyilikle emredip, kötülükten men etmelidir. Onlara yumuşaklıkla muâmele etmelidir.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.10, s.87

2) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.2, s.386

3) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.524

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.267

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.161

6) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.587

7) El-A'lâm; c.4, s.31

8) Keşf-üz-Zünûn; c.2, s.1406, 2005

9) Tabakât-ül-Evliyâ; s.448

ŞEYH İBRÂHİM BİN ALİ;

Zâhirî ve bâtınî ilimleri kendisinde toplayan İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, İbrâhim bin Ali bin Abdülazîz bin Abdürrahmân el-Feşlî el-Yemenî'dir. On ikinci asrın sonları ile on üçüncü asrın başlarında yaşadı. 1217 (H.613) senesinde Zebîd şehrinde vefât etti. Bâb-i Sihâm Kabristanı'nda defnedildi. Kabri orada, meşhûr kabirler arasında tanınmakta ve ziyâret edilmektedir.

Fakîh İbrâhim-i Yemenî hazretleri, zamânında bulunan meşhûr âlimlerin sohbetlerinde bulunup, onlardan ilim öğrendi. Kendisinden ise; Ahmed Sayyâd el-Yemenî ve başka meşhûr zâtlar ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ahmed Sayyâd, bu zâtı çok över ve hürmet ederdi. Hocasının birçok kerâmetlerini nakletti. Ahmed Sayyâd el-Yemenî şöyle anlatıyor: "Fakîh İbrâhim binAli hazretlerine talebe oluşumun ilk zamanları idi. Bana, nefse güç gelen işleri yapmamı emrediyor, bu şekilde vazifeler veriyordu.Ben ise buradaki inceliği anlıyamıyordum. Bir gece yalnız kaldığımda, bu hâlden şikâyetçi oldum. Yanına vardığımda, ben hiçbir şey söylemeden; "Allahü teâlâya benden şikâyetçi oldun ve şöyle şöyle söyledin değil mi?" diyerek, benim bütün söylediklerimi haber verdi. Ben, hocamın bu kerâmetini

görünce, bana verdiği vazifelerin ve nasîhatlerin hep benim fâidem için olduğunu anladım. Kendisinden hiç şikâyetçi olmamaya karar verdim. Yine ona talebe olduğumun ilk zamanlarında çok konuşurdum. Konuştuğum zaman da, düzgün konuşamazdım. Yerli yersiz, lüzumlu lüzumsuz konuşurdum. Hattâ hocamın huzûrunda bile böyle konuşurdum. Bu hâlimden, kendim dahî rahatsız olurdum. Fakat bir türlü terkedemiyordum. Hocam, çok defâ beni bu hâlden menettiği hâlde yine terk edemedim. Nihâyet birgün yine böyle konuşurken, hocam; "Yâ Rabbî! Bunun dilini bağla!" buyurdu. Bundan sonra hocamın yanında tekrar konuşmak istediysem de konuşamadım. Konuşmak isteyip de konuşamadığım zaman çok sıkılır, ölecekmiş gibi olurdum. Hocamın yanında hiç konuşamayınca, sıkıntılı bir hâlde şehrin dışına çıktım. "Yâ Rabbî! Şehre geri dönünceye kadar dilimi çöz! Hocamın duâsı ile dilim bağlandı. Bu hâle dayanamıyorum." dedim. Allahü teâlâ dilime eski hâlini ihsân etti. Hocamın yanına geldiğimde, ben hiçbir şey söylemeden; "Allahü teâlâya benden şikâyetçi olmamaya karar vermiştin. Şimdi bu hâle tekrar döndün öyle mi?" buyurdu."

İmâm-ı Zebîdî diyor ki: "Fakîh İbrâhim-i Feşlî, Zebîd ahâlisinin çok sevip, hürmet ettikleri yedi büyük zâttan birisidir. Zebîdliler, bu yedi büyük zâtı yedi gün arka arkaya ziyâret edip, onları vesîle ederek duâ edenin duâsının kabûl edildiğine, ihtiyâcının hâsıl olduğuna inanırlar. Bu yedi zâttan altısının isimleri, Fakîh İbrâhim-i Feşlî, Ahmed Sayyâd, Ömer bin Râşid, Merzûk bin Hasan, Ali bin Eflâh, Ali bin Mürtekî olup, yedincisinde ihtilâf olundu. Bâzıları, Ahmed el-Mukrîd olduğunu söylediler. Doğrusunu Allahü teâlâ bilir."

KORKMA!

Ahmed Sayyâd anlatır: "Bir defâsında Cebel bölgesinde bulunan büyük zâtlardan birini ziyâret için Cebel'e gitmiştim. Orası bizim bulunduğumuz yere bir günlük mesâfede idi. Oraya vardığımda, beni, o zâtın talebelerinden biri karşıladı. Bana; "Sizin oralarda (Tihâme'de) bizim hocamız gibi büyük bir zât var mıdır?" dedi. Anladım ki, bunlar, hocam fakîh İbrâhim hazretlerini tanımıyorlardı. O talebeye cevâben; "Evet, var." dedim. O talebe hocamı tanımadığı için, kendi hocasının daha üstün olduğunu söyledi. Aramızda böyle biraz konuştuktan sonra, elimden tutarak beni hocasının huzûruna götürdü.Bana bir şey yapılacağından çok korktum. Ben bu hâlde iken, birden hocam fakîh İbrâhim hazretlerini yanımızda gördüm. Allahü teâlânın izni ile, aradaki bir günlük yolu bir ânda gelmişti. Bana;"Filan kimseden mi korkuyorsun? Korkma!" buyurdu. Sonra onların arasına girdi. Onlara; "Size gelen bu Sayyâd, size iyilik yapmak istiyor. Siz ise onun kalbini kırıyorsunuz." buyurdu. Sonra elimden tuttu. Oradan ayrıldık. Hocamın buna benzer kerâmetleri çoktur."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.238

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.38

3) Tabakât-ül-Havâs

ŞEYH İBRÂHİM CA'BERÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû İshâk, ismi, İbrâhim, babasınınki Mudâd'dır. 1200 (H.597) yılında Ertuğrul Bey'in babası Süleymân Şah'ın kabrinin bulunduğu Suriye'deki Ca'ber kalesinde doğdu. Doğduğu yere nisbetle Ca'berî denildi. Dîn-i İslâma hizmetlerinden dolayı Takıyyüddîn veBurhânüddîn lakabları verildi.

Şâfiî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Şam'daEbü'l-Hasan Sehâvî'den hadîs ilimleri tahsîl etti. Kâhire'ye gitti. İlim öğretip ders verdi. Ebü'l-Hasan Şâzilî hazretleriyle görüştü. Onun ölü kalbleri dirilten feyzlerinden istifâde etti. Kalbi aşkla dolup, Allahü teâlânın nîmetlerinden ve onlar için nasıl şükredeceğinden başka bir şey düşünmez oldu. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet ettiği gibi, Resûlullah efendimizin ve Selef-i sâlihînin

hâllerine aynen uymağa çalışırdı. Allahü teâlânın rızası olmayan hiçbir sözü söylemez, hiçbir işe kalkışmazdı. Vakitlerini ilim öğrenmek ve öğretmek, Allahü teâlâya ibâdet edip zikretmekle geçirirdi. Tatlı dilli, güler yüzlü ve çok cömert idi. İnsanlara merhameti çok fazlaydı. Onun işi gücü, insanlara iyilik etmekti. Haram ve şüphelileri terk eder, mübahları zarûret mikdârı kullanırdı. İnsanlar tarafından çok sevilirdi. Kâhire'de vâz ettiği zaman, mahşerî bir kalabalık olur, herkes dersine koşardı. Onun vâzını dinleyenler çok istifâde ederlerdi. Talebeleri arasında Ebû Hayyân Muhammed bin Yûsuf Nahvî ve Kemâleddîn Abdüzzâhir gibi âlimler de hazır bulunurdu. Yeri geldiğinde hakkı söylemekten çekinmezdi. Kalbi bozuk olanlar, onun celâllenmesinden çok korkarlardı. Allahü teâlânın râzı olmadığı bir işi yapanı, O'nun emrine muhâlefet edeni gördüğü zaman, hemen emr-i mârûf yapardı. Allahü teâlânın yasak ettiğini yapmaktan men eder, emrettiğinin yapılmasını nasîhat ederdi. Allahü teâlâya ve O'nun sevdiklerine olan muhabbetini dile getiren şiirleri ihtivâ eden bir **Dîvân**'ı vardır.

Bir hıristiyan vardı. İbrâhim Ca'berî hazretlerinin talebelerine sıkıntı verip eziyet ederdi. Durumu kendisine haber verdiklerinde, çok üzüldü.Hıristiyana adam gönderip onlara bir daha eziyet etmemesini tenbîh ettirdi. "Eğer yaptığında ısrâr eder ve onlara bir daha eziyet etmeye kalkışırsa, Allah'a yemîn ederim ki, onun kafasını şu kalemi kestiğim gibi keserim." buyurdu. O hıristiyan bu sözleri duyunca, "O, dediklerini yapamaz." diye düşündü. Eline fırsat geçtiği bir sırada yine o mübârek insanın talebelerinden birine eziyet etmeye kalkıştı. Durumdan haberdâr edilen İbrâhim Ca'berî hazretleri, cebinden çakısını çıkardı. Kalemin ucunu önceki târifi gibi tutup, kalemi açar gibi yaptı. O anda mâsûm insanlara zulmetmekten zevk alan o zâlim kimsenin başı gövdesinden ayrıldı. Bu hâdiseden sonra kimse onun talebeleri hakkında kötü düşünemez oldu.

Ölüm hastalığında, yanındakilere Bâb-ün-Nâsır'da Hüseyniye Türbesine götürmelerini ricâ etti. Orada defnedileceği yeri gösterip vasiyette bulundu ve kabrine şöyle hitab etti: "Ey kabircik! Senin eksiğin burada." Çok geçmeden 1288 (H.687) senesinde vefât etti denilen yere defnedildi.

ÇÂRE BULAMADILAR

Zamânın Mısır sultânı, Kelb-i Zevberî'ye mektup yazıp, İbrâhim Ca'berî'den şikâyet etti. İnsanların, ona kendisinden daha çok hürmet etmesini çekemiyordu. Bâzı âlimler de toplandılar ve sultânın hürmete daha lâyık olduğu husûsunda fetvâ verdiler. İbrâhim Ca'berî hazretlerine durumu haber verdiklerinde, onların bu hâllerine üzüldü. Allahü teâlânın bu sevgili kulunu üzmenin cezâsı olarak fetvâ verenlerin hepsinin ve hükümdârın idrâr yolları kapandı. Doktorlar çâre bulamadılar. Çok sıkıntı çektiler. Çâresiz kalıp, Ca'berî hazretlerinin huzûruna, başta hükümdâr olmak üzere, fetvâ veren ulemâ, sıkıntılı bir şekilde geldiler. Özür dileyip, kendilerinin affedilmesini istediler. Allahü teâlânın kullarına merhamette zamânının en önde gelenlerinden olan İbrâhim Ca'berî hazretleri de onları affedip, kendi ibriğini verdi. Ondan aldıkları suyla istincâ ettiler. Hepsinin idrâr yolları açıldı. Tövbe edip, Allahü teâlânın sevgili kullarına sataşmayacaklarına söz verdiler.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.240

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.203

3) Tabakât-ül-Evliyâ; s.412

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.8, s.123

5) El-Bidâye ven-Nihâye; c.13, s.312

6) Fevât-ül-Vefeyât; c.1, s.49

7) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.114

ŞEYH İBRÂHİM HAKKI;

Şırnak civârında yetişen velîlerden. 1881 (H.1299) senesinde Basret köyünde doğdu. Şeyh Hüseyin Aynî hazretlerinin oğludur. 1991 (H.1412) senesinde vefât etti. Suriye'de Hulvan köyünde medfûndur. İlim tahsîline önce babasında başladı. Ayrıca babasından tasavvufta feyz ve irşâd için izin aldı. Babası bütün evlâdına ilim tahsîlini tamamlamaları ve tam bir icâzet almalarını vasiyet ettiğinden, tahsîlini mükemmel bir şekilde tamamladı. Şeyh Sirâceddîn'den çeşitli ilimlerde ders alıp akranlarını geçti. Ayrıca, Şeyh Hüseyin Gandekî'den de ilim öğrenip umûmî icâzet aldı. Bir de Hâlidiyye köyünde Şeyh Hasan Sekîn'den tasavvufta insanları irşâd etmek üzere icâzet aldı.

İnsanlara İslâmiyeti anlatmaktan, emr-i mâruf yapmaktan hiç geri durmadı. Devamlı bu işle meşgûl oldu. Bu hizmetleri sırasında kendisine düşmanlık edenlerin zulmüne mâruz kaldı. Bu sebeple âilesi ile Irak'a, oradan da Suriye'ye gitti. Suriye'de ikâmeti sırasında defâlarca Bağdat'a gitti. Orada Şeyh Muhammed Şenkabtî'den icâzet aldı. Fıkıh ilmini Şeyh İbrâhim Ravî'den öğrendi. Bu seferleri sırasında Irak veziri Yâsin Paşa ve Abdülazîz Beyle sohbetleri oldu. Birinci Melik Faysal ziyâretine gelip, çok hürmet ve alâka gösterdi. Sonra Suriye'ye döndü. Hulvan köyünde ikâmet edip o havâlide insanları irşâd ile meşgûl oldu. Talebe yetiştirdi. Vefâtına kadar bu işle meşgûl oldu. Şeyh Muhammed Saîd Seydâ Cezirî, Seyyid Ali Gandekî, Şeyh Muhammed Hasib, oğlu Şeyh Ulvân, Şeyh Muhammed Münîr, Şeyh Es'ad bin Şeyh Abdullah Hanûkî, yetiştirdiği meşhur talebeleridir.

1) Ahvâl-üd-Dürriyye fî Silsilet-üz-Zibâriyye

ŞEYH İSMÂİL ENARÂNÎ;

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin yetiştirdiği büyük velîlerden. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. İlim tahsîline Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin yanında başladı. İleri gelen hizmetçilerinden oldu. Vefât edinceye kadar Mevlânâ Hâlid'in hizmetlerine devâm etti. Ayrıca yazısı da güzel olduğundan, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin eserleri ve gerekli yazılarını yazardı. Mevlânâ Hâlid onu çok sever ve kendisinden "Kardeşimiz Şeyh İsmâil" diye bahsederdi.

İsmâil Enarânî çok sabırlı ve edepliydi. Hiçbir zaman kendisini halîfe olarak kabûl etmedi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin vefâtından sonra yerine geçti.

İsmâil Enarânî'nin iki çocuğu vardı. Kendisi Süleymâniye'de bulunduğu bir sırada eski Bağdât vâlisi Muhammed Necib Paşa, bir gece hükûmet konağında büyük bir toplantı tertib etti. Kapıcıların kapıyı kapattığı sırada bir izdiham meydana geldi. İsmâil Enarânî'nin iki çocuğu ayaklar altında kalarak öldü. Bu elîm vakayı duyan vâli kapıcıları hapsettirdi. On gün sonra İsmâil Enarânî Bağdât'a döndü. Bütün talebeleri ve sevenleri onları ziyârete gitti. Hüzün ve keder sebebiyle kimse konuşmuyordu. İsmâil Enarânî onlara; "Niçin konuşmuyorsunuz? Yanınızda bir olay mı meydana geldi?Biliyorum ki, benim iki evlâdım birden vefât eyledi. Ama onlar bana hocam Mevlânâ Hâlid'den daha kıymetli değildiler. Ben, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerini kaybettim. Onun dışındakilerin kaybı beni onunkinden daha fazla üzmez." buyurdu. Oradakiler ağlamaya başladı. İsmâil Enarânî onlara sabretmelerini işâret etti.

İsmâil Enarânî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin vefâtından kısa zaman sonra tâûn hastalığına yakalandı ve vefât etti. Hasta yatağında yerine Abdullah Hirevî'yi halîfe bıraktı. Malının

dörtte birinin fakirlere dağıtılmasını vefâtından önce vasiyet etti.

1) Mecd-i Tâlid

2) Şems-üş-Şümûs

3) Hadâik-ül-Verdiyye

ŞEYH İSMÂİL RÛMÎ;

Osmanlılar zamanında yetişen velîlerden. Zamânındaki, Kâdiriyye yolu büyüklerindendir. İsmi İsmâil olup, Rûmî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Babası, Çoban Ali isminde bir kimsedir. Kastamonu'nun Tosya ilçesine bağlı Bansa köyünde dünyâya geldi. Doğum târihi bilinmemektedir. 1631 (H.1041) senesinde İstanbul'da vefât etti.

İlk tahsilini Tosya'da gören İsmâil Rûmî, aklî ve naklî ilimleri öğrendi. Tasavvuf yoluna yönelip Halvetiyye yolu mensublarından Şeyh Ahmed Efendiden feyz aldı. Bu yolda ilerledikten sonra Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin mânevî dâveti üzerine Bağdat'a gitti. O zaman Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin dergâhında şeyhlik yapan Feyzullah Efendi hazretlerinin sohbetlerinde ve hizmetinde bulundu. Tasavvuf yolunda ilerleyip evliyâlık derecesine ulaştı. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin mânevî âlemde; "Yâ Rûmî, Rûm'a (Anadolu'ya) git, tarîkımı neşret!" emri ve işâreti üzerine, Anadolu'ya gelmek üzere Bağdat'tan ayrıldı. "Pîr-i Sânî" künyesiyle Anadolu ve Rumeli taraflarını gezerek, gittiği yerlerde insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Böylece onların dünyâ ve âhirette seâdete, mutluluğa kavuşmaları için gayret etti. Tosya, Kastamonu, Edirne, Tekirdağ, Bursa, Mısır, Siroz gibi kırk yere gitti. Gittiği yerlerde Kâdiriyye yolu dergâhlarını inşâ ve ihyâ ettirdi. 1611 senesinde İstanbul'a geldi. İstanbul'da Tophane'de Boğazkesen mahallesindeki Kâdiriyye yolu dergâhını inşâ ve imar edip, bu beldede Kâdiriyye yolunun esaslarını yaydı. Pekçok kimse onun sohbetlerinin bereketiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuştu. Sultanahmed Câmi-i Şerîfinin açılış merâsiminde Aziz Mahmûd Hüdâyî hazretleri hutbe okuduğu, Abdülehad Nûrî hazretleri vâz u nasihatte bulunduğu gibi, Şeyh İsmâil Rûmî hazretleri de Kâdiriyye yolu usûlüne göre zikir meclisini idâre etti.

Riyâzet (nefsin isteklerini yapmamak) ve mücâhede (nefsin istemediklerini yapmak) husûsunda son derece dikkatli hareket eden Şeyh İsmâil Rûmî hazretlerinden sonra da birçok velî yetişti. Şeyh İsmâil Rûmî'nin erkek evlâdı olmamıştır. Kızını, İstanbul'a gelip misâfir olan Bağdat'taki Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin dergâhının şeyhi Seyyid Feyzullah Efendinin oğlu Şerif Şeyh Halil Efendiyle evlendirdi. Şerif Şeyh Halil Efendi İstanbul'da kalarak kayınpederinin ihtiyarlığı sırasında vekili oldu. Vefâtından sonra da makâmına geçerek vazifesini devam ettirdi. Kâdiriyye yolunun İsmâiliyye kolu olarak devam eden onun yolu son devire kadar devam etti.

Şeyh İsmâil Rûmî hazretleri 1631 (H.1041) senesinde İstanbul'da vefât etti. İstanbul Tophane'deki dergâhının yanında defnedildi. Türbesinin üzeri açıktır. Sevenleri tarafından ziyâret edilip, mânevî feyz ve bereketlerinden istifâde edilmektedir.

1) Sefînetü'l-Evliyâ; s.110-113

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.25

ŞEYH KEMÂL EFENDİ

Aydın velîlerinden. Hayatı hakkında bilgi bulunmayan Şeyh Kemâl Efendinin türbesi

Aydın'ın Karacasu ilçesinin Damdere köyünde olup bölge halkı tarafından ziyâret edilmektedir.

ŞEYH KÖSTENDİLLİ HASAN EFENDİ;

Rumeli'de yetişen velîlerden. Doğum târihi ve hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. Halvetiyye tarikatında idi. 1610 (H. 1019) senesinde Köstendil'de vefât etti. Büyükköprü denilen kabristana defnedildi. Ârif, kâmil, âlim, ilmiyle amel eden mübârek bir zat idi.

Hasan Efendinin talebelerinden biri her hafta pazarda dolaşıp geldikten sonra hocasına: "Çarşı pazarda dolaşırken herkesi halleri ne ise, o hallerine uygun olan hayvan sûretinde görüyorum. Yalnız bir genç sipahiyi, asıl sûreti olan insan sûretinde görüyorum. Onu hiç hayvan sûretinde görmedim." diye anlatırdı. Hasan Efendi de bu anlattıkları karşısında sükut eder, bir şey demezdi. Hasan Efendi bir gün o talebesine; "Bizim bu günlerde bir işimiz var. O insan sûretinde gördüğün sipahi genci bana çağır!" dedi. Talebe gidip, o sipâhiyi çağırdı. Sipâhi huzura gelince Hasan Efendi, insanları irşad ve terbiye etmesi için yerine onu tâyin etti. Birkaç gün sonra da vefât etti.

Hasan Efendinin kabri şehir dışında olduğu için bir süre sonra yeri kayboldu. Köstendil sancağı mutasarrıfı Ali Paşazâde Abdi Paşa zamânında ölüm cezâsına çarptırılan bir suçluyu yolda bir ağaca asmışlardı. O ağaç, Hasan Efendinin mezarının karşısına geliyordu. O gece Abdi Paşa rüyâsında Hasan Efendiyi gördü. Hasan Efendi; "O suçluyu niçin benim karşımda astın. Çabuk onu oradan kaldır." dedi.AbdiPaşa korkuyla uyandı ve hayretler içinde kaldı. Tekrar yattı.Yine rüyâsında Hasan Efendiyi çok hiddetli gördü. AbdiPaşa korkarak uyandı ve hemen Kethüdâsını çağırttı. Ağaçta asılı olan suçluyu indirtti. Sabah olunca ulemâyı toplayıp, oralarda evliyâdan hangi zâtın olduğunu sordu. Hiç kimse bilemedi. Köstendil'de bulunan Şeyh Mustafa Efendi bildi ve kabri bizzat bildirdi. Bunun üzerine Abdi Paşa, kabrin üzerine türbe yaptırmak istedi. Hazırlıklarına başladığında bir gece rüyâsında Hasan Efendiyi gördü. Hasan Efendi; "Üstüme türbe yaptırma!" dedi. Bunun üzerine Abdi Paşa kabrin etrâfını kâgir bir duvarla çevirdi. Sıkıntısı olanlar, Hasan Efendinin kabrini ziyâret edip, onu vesile ederek Allahü teâlâya yalvarırlar.

1) Bahr-ul-Velâye; (SüleymaniyeKütüphânesi. Hacı Mahmud Kısmı, 4528) s.344

ŞEYH KUTBEDDÎN

Samsun evliyasından. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torunu olduğu rivâyet edilmekte olup türbesi, Samsun Eski Mezarlıkta kendi ismini taşıyan câminin yanındadır. Hayâtı ve yaşadığı devir hakkında bilgi bulunamayan Şeyh Kutbeddîn hazretlerinin bir kerâmeti şöyle anlatılır:

1853 Rus donanmasının Sinop baskını sırasında 3-5 savaş gemisi de Samsun açıklarına kadar gelerek şehri topa tutar. Şehirde karşılık verebilecek bir kuvvet de bulunmamaktadır. Ancak Şeyh Seyyid Kutbeddîn hazretlerinin bulunduğu eski mezarlıktan top atışları ile karşılık verilir. Rus gemileri de bir miktar hasara uğradıktan sonra çekilip gitmek mecbûriyetinde kalırlar.

ŞEYH KUTBÜDDÎN MÜNEVVER;

Sultân-ül-meşâyıh Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın talebelerinden. İsmi, Kutbüddîn bin Burhâneddîn el-Hânsevî'dir. Hayâtı hakkında pek az bilgi vardır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1359 (H.760) senesinde Hânsî şehrinde vefât etti. Baba ve dedelerinin

bulunduğu türbededir.

Uzun seneler ilim tahsîl edip, büyük gayretler ile kendisini yetiştirmeye çalışan Kutbüddîn büyük velî Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın sohbetlerinde kemâle geldi. Hocasından hilâfet aldıktan sonra insanlara doğru yolu anlatmak üzere memleketine döndü. Çok sâde bir hayâtı vardı. Kimseye karışmazdı. Tevekkül ve kanâat üzere bulunurdu. Nefse muhâlefet eder, onun arzularına kat'iyyen uymazdı.

Bir zaman SultanMuhammed Tuğluk, Kutbüddîn Münevver'in memleketi olan Hânsî'ye çok yakın olan Bensî'de konakladı. Orada bulunan kalenin bâzı yerleri harâb idi. Sultan, adamlarından Nizâm Nedrbârî'yi, durumu görüp incelemesi için, kalenin bulunduğu yere gönderdi. Bu sırada, sultan geldi diye herkes sultânın bulunduğu yerde toplanmışlardı. Nedrbârî, kalenin alt kısmında surları kontrol için dolaşırken, orada, içinde insan bulunduğu anlaşılan bir ev gördü.Yanındakilere; "Bu ev kimindir?" diye suâl etti. "Hâce Nizâmüddîn'in halîfesi, Hâce Kutbüddîn'in" dediler. "Hayret! Pâdişâh buraya kadar geldi de, bu zât onu görmeye gelmiyor." dedi. Sultânın yanına dönünce; "Burada Şeyh Nizâmüddîn'in halîfelerinden biri var ki, pâdişâhı görmeye gelmedi." dedi. Sultânın, sultanlık kibri harekete geldi.Kel Hasan diye bilinen, mevkii yüksek bir adamını, Kutbüddîn Münevver'i çağırmaya gönderdi.Kel Hasan geldi ve Kutbüddîn Münevver'in evindeki giriş yolunda oturdu. Hâce'nin oğlu Nûreddîn dışarı çıktı ve Kel Hasan'a; "Babam sizi içeri istiyor." dedi. Kel Hasan içeri girdi. Müsâfeha edip oturdu. Sonra Kutbüddîn Münevver'e; "Sizi sultan istiyor." dedi. Kutbüddîn; "Bu çağrılmamda irâde benim elimde midir?" dedi. O da; "Hayır, sultânın fermânı vardır, sizi götüreceğim." dedi. Bunun üzerine Kutbüddîn Münevver; "Allah'a hamd olsun ki, kendi isteğimle gitmiyorum." buyurdu.Sonra evinde bulunanların yanlarına geçip; "Sizi Allahü teâlâya emânet ediyorum." dedi.Bundan sonra seccâdesini omuzuna, bastonunu da eline alıp, yaya olarak yürüdü. Kel Hasan, onun her hâlinde bir velîlik alâmetleri görünce, kendisine; "Niçin yaya yürüyorsunuz. Yanınızda atlar var, bininiz!" dedi. "Lüzum yok, yaya yürüyecek kadar gücüm vardır." buyurdu. Yolları üzerinde baba ve dedelerinin kabirlerinin de bulunduğu kabristanın yanından geçerken, Kutbüddîn Münevver, sultanın adamına; "Ziyâret etmeme ne dersin?" dedi. O da; "İyi olur." dedi. Baba ve dedelerinin kabirlerinin ayak ucuna gidip, duâdan sonra arz etti ki; "Ben sizin hücrenizden (yâni evimden) kendi arzumla dışarı çıkmadım. Beni elimde olmadan zorla götürüyorlar. Evde bulunanları parasız bıraktım." dedi. Türbeden çıkınca, adamın biri bir miktar gümüş para getirip, hazret-iHâce'ye hediye etti. O da; "Bunları benim evime götür, hiç paraları yoktur." buyurdu. Sultânın otağına gelince, Kel Hasan, bu zâtta gördüğü fevkalâde hâlleri sultâna söyledi. Fakat sultan duymamazlıktan geldi ve bu zâtı huzûruna çağırdı. Pâdişâhın huzûruna gitmeden, o günlerde vezîr olan Fîrûz Şâh'a dedi ki: "Biz derviş kimseleriz. Pâdişâhların meclisine girmek ve onlarla konuşmak nasıl olacağını bilmeyiz. Nasıl hareket edeyim?" O da; "Sizin hakkınızda sultâna bir şeyler söylendi. Hâl böyle olunca, yüksek hazretiniz ahlâkınızdan hiçbir şey değiştirmeyin." dedi.Sultan bu sırada Hâce'nin geleceğini bildiğinden, güyâ kendisi ile pek alâkalanmamak için kalktı, yayını eline aldı ve ok atmakla meşgûl oldu. Fakat, onun heybetli hâlini görünce, dayanamadı ve büyük bir hürmetle yanına gelip, müsâfehâ etti.Kutbüddîn, sultânın elini öyle kuvvetli tuttu ki, daha bu ilk karşılaşmada, bu katı kalbli pâdişâh, ona karşı sevgi ve bağlılıkla doldu ve; "Biz sizin memleketinize geldik de, bizi terbiye etmediniz ve yüzünüzü görmek, sohbetinizde bulunmakla şereflendirmediniz." dedi. O da; "Önce Hânsî'yi görün, sonra Hânsîli dervişciği. Bu derviş, buracıkta, pâdişâhla karşılaşacağını nereden bilsin? Köşesinde pâdişâhlara ve bütün müslümanlara duâ ile meşgûl oluyor. Mâzûr görünüz." buyurdu. Sultan Muhammed Tuğluk, onun bu güzel sözlerinden çok duygulandı. Fîrûz Şâh'a emredip; "Hâce hazretlerinin ne arzusu varsa yerine getirin!" dedi. Kutbüddîn Münevver buyurdu ki: "Maksadım, fakirlik ile baba ve dedemin evine dönmektir." HâceKutbüddîn evine döndükten sonra, Sultan Muhammed Tuğluk, Fîrûz Şâh ve Ziyâüddîn Bernî'yi kendisine gönderdi ve yüz bin gümüş ihsân eyledi. Kutbüddîn; "Bu parayı kabûl

etmekten Allah'a sığınırım." dedi. Sultâna gidip gönderdiği paraları kabûl etmediğini söylediler. "Elli bin verin! O zaman belki kabûl eder." dedi. Geldiler. Onu da kabûl etmedi. Sonunda iki binde karar kıldılar. Ama o bunu da kabûl etmedi ve; "Sübhânallah, dervişe iki-üç lira ve biraz kandil yağı yeter, onun binlerle ne işi var." buyurdu. Onlar; "Sultan bundan aşağı veremez, verirse ihsânına yakışmaz." dediler. Zarûrî olarak kabul buyurdu. Bu parayı hocalarının kabirlerini tâmir ettirmekte harcadı ve kalanını fakirlere sadaka verdi. Birkaç gün sonra Hânsî'ye hareket etti. Vefâtına kadar orada kaldı. Kabri dede ve babasının yanındadır.

Sultan Muhammed Tuğluk, Kutbüddîn hazretlerinin dünyâya meyilli olmamasının derecesini anlamak için, bâzı yerlerin (arâzilerin) kendisine verildiğini bildiren fermanlar hazırlatıp, Kemâleddîn Sadr-ı Cihân ile ona gönderdi. O da gelip fermanları kendisine arzedince, Hâce Kutbüddîn şöyle anlattı: "SultanNasîreddîn bin Şemseddîn, Mültan taraflarına gidince, o zamânın sultanı başkumandanı olan Gıyâseddîn'i, Ferîdüddîn Genc-i Şeker'e gönderip, aynen bunun gibi bir fermanı ona arzetti. O zaman Şeker Genc hazretleri; "Bizim büyüklerimiz böyle şeyleri kabûl etmediler. Bu gibi şeyleri isteyenler çoktur. Onlara verin!" buyurdu. Biz de o büyüklerin yolunda olduğumuz için, bize yakışan, onların yaptıkları gibi yapmaktır. Siz bu fermânı alın. Gece-gündüz böyle şeylerin hayâli ile yaşayanlar vardır. Onlara verin! Ne işlerine yarayacaksa, onlar alsınlar." Hâce hazretlerinin bu güzel cevâbı sultâna ulaştığında, çok sevinip, ona olan muhabbeti daha da arttı.

1) Ahbâr-ül-Ahyâr; s.93

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.66

ŞEYH MAHMÛD

Horasan'dan Anadolu'ya İslâmiyeti yaymak için gelen velîlerden. Kabri Tokat'ın Pazar ilçesinin, Erkilet mahallesinde Tekke Câmii bahçesinde olup ziyâret edilmektedir. Yanında bulunan üç kabir de kendisi gibi Horasan erenlerinden olan Şeyh Ömer, Şeyh Ahmed ve Şeyh Osman'a aittir.

ŞEYH MEHMED EMİN (Ramazan);

Anadolu velîlerinden. Mehmed Emin diye bilinirse de asıl ismi ŞeyhRamazan'dır. Kurtalan'a bağlı Kânimir köyünde doğdu. Hazret-i Hasan'ın neslindendir. 1991 (H.1412) senesinde vefât etti. Kabri Van'dadır. Kabri üzerine türbe yapılmış ve ziyâret mahallidir. Önce zâhirî ilimleri öğrendi. Sonra tasavvufta Şeyh Muhammed Kâdirî'ye talebe olup, sohbetlerinde kemâle geldi ve halîfesi oldu. Kendisi de pekçok talebe yetiştirdi ve hilâfet verdi.

Şeyh Seydâ'nın talebelerinden Şırnak'a bağlı Navyan köyünden ŞeyhSabri Efendi şöyle anlatmıştır: "Şeyh Ramazan Efendi, köyümüz Navyan'a gelecekti. Gelmeden önce aramızda konuşup bu köye ilk defâ geliyor; "Eğer velî biri ise köyümüzün girişindeki mezarlıkta üç velî zâtın kabirleri var. Bilmediği bu kabirleri ziyâret edip Fâtiha-yı şerîfe okur." dedik. Köyümüze gelince, önce kabristana gitti. O üç velîyi bulup ziyâret ederek Fâtiha okudu. Sonra köy halkının arasına geldi ve; "Rûhları için Fâtiha okuyacağımız üç büyük evliyâmız, meşâyıhımız var!" dedi. Daha sonra câmiye gidip halka vâz ve nasîhat etti. Bu vâzı sırasında da üstün halleri görüldü."

Talebelerinden Hacı Muzaffer adında biri de şöyle anlatmıştır: "Daha ona talebe olmadan önce bir defâsında talebeleri ile köyümüze gelmişti. Birisini helalden birisini de haramdan iki koyun kestim. "Eğer gerçekten evliyâ ise bu durumu anlar." diyerek önce haramdan olan

koyunun etini ikrâm ettim. Bu koyunun etini sofraya koyunca; "Kimse bu etten yemesin. Bu et haramdır! Evde başka helal et var. Evin sâhibi o eti getirsin." dedi. Gidip helal eti getirdim. Gerçekten şeyh olduğunu anladım ve derhal talebesi oldum. Beni talebeliğe kabûl edip; "Bir daha böyle bir iş yapma!" buyurdu."

Sevenlerinden SeyyidRamazan şöyle anlatmıştır: "Bir gün câmide sabah namazından sonra İmâm-ı Süyûtî'nin nahivle ilgili **Behçet-ül-Merdiyye** adlı kitabını okuyordum. Uyanıktım, kulağıma gâibden bir ses geldi. Bu sesin Şeyh Abdurrahmân Erûhî'den geldiğini zannediyorum. Buyurdu ki: "ŞeyhRamazan, yanınızda Gavs-ı A'zam Şeyh Abdülkâdir Geylânî gibidir. Ama biz insanlar arasında ondan bahsederken Şeyh-i kâmil diye bahsediyoruz."

Müridlerinden Molla Abdülmecîd anlatmıştır: "Şeyh Ramazan hazretlerinin sohbetinde bulunuyorduk.Bir ara buyurdu ki: "Allahü teâlâ bir mürşîde izin verdiğinde o mürşid müridinin kalbinin sahifesindeki günahları böyle siler." diyerek, sağ elinin şehâdet parmağını sol avucunun ayasına üç defâ sürdü ve meâlen; **"Ancak tövbe eden ve îmân edip de sahîh amel işleyen kimse müstesnâdır. Çünkü bunların kötülüklerini, Allah iyiliğe çevirir. Allah Gafurdur** (çok bağışlayıcıdır)**, Rahîmdir** (çok merhametlidir)**."** (Furkan sûresi: 70) buyrulan âyet-i kerîmeyi okudu. Elinin ayasında üç yeşil çizgi meydana geldi. Müsâde alıp baktık. On beş dakika kadar o yeşil hatlar elinde kaldı.Sonra kayboldu."

Halîfelerinden Abdurrahmân Şavirî anlatır: "Bir gece Peygamber efendimizi rüyâda gördüm. Bana; "Sen bizim kâtibimizsin." buyurdu. Bu rüyâyı gördükten yirmi sene sonra Şeyh Ramazan hazretleriyle karşılaştım. O rüyâmı bana aynen anlattı. Fakat ben ona talebe olmamıştım. Peygamber efendimizi tekrar rüyâda gördüm, bana yine; "Sen bizim kâtibimizsin. Eğer Şeyh Ramazan'a intisâb edersen (talebe olursan)." diye buyurdu."

Talebeleri şöyle anlatır:Bir gün hocamız Şeyh Ramazan hazretlerinin sohbetini dinliyorduk. Sohbet sırasında bir kimse geldi. Hocamıza bir rüyâ gördüğünü söyledi. Bunun üzerine gel otur dediyse de o, bu rüyâsını oturmadan kapıda anlatacağını söyleyip anlatmaya başladı. Dedi ki: "Efendim rüyâmda gördüm ki, ölmek üzereydim. Etrâfımı köpekler sarmıştı. Şeyh İbrâhim Hakkı o köpekleri kovmak için uğraşıyordu. Fakat bir türlü kovamıyordu. Bu arada bir zât göründü, köpeklere öyle bir bağırdı ki, hepsi kaçıp gitti. O zâta yaklaşınca siz olduğunuzu gördüm." dedi. Gelen kimse bunları anlatınca, hocamız tevâzu edip; "Evlâdım belki ben değildim." dediyse de, o kimse; "Hayır vallahi sizdiniz." dedi. Sonra cezbeye kapılıp kendinden geçti. Bir müddet sonra kendine geldi. Hocamızın elini öpüp gitti.

ŞeyhRamazan Efendiyi kabullenemeyip, inkâr eden pekçok kimse vardı. Üstün ahlâk sâhibi olup, onlara kızmaz ve her sabah; "Allah'ım bizden bahsedenleri affet." diyerek kendisine dil uzatanların affı için duâ ederdi. Peygamber efendimizden bahsederken, karşısında Resûlullah'ın mübârek yüzünü görürdü. Talebelerinden Şeyh Abdurrahmân'ın bu husûsu iştiyakla sorması ve arzu etmesi üzerine, ona da göstermiştir.

ŞEYH MEHMED RUHÎ DEDE

Mevlevî yolu büyüklerinden. İstanbul Galata Mevlevîhânesinde on iki yıl şeyhlik yaptıktan sonra 1814'de vefât etmiştir. Kabri Galata Mevlevîhânesinde İsmâil Rusûhî türbesindedir.

ŞEYH MEHMED ŞİRVÂNÎ

Denizli evliyâsından. On sekizinci yüzyılın sonlarında Şirvan'ın Zerdab köyünde doğan Şeyh Mehmed Şirvânî, zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsil etti. Bir çok beldede halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp talebe yetiştirdikten sonra Denizli'ye yerleşti. 1851 yılında vefât etti.

Türbesi Denizli Merkez Ilbadı mahallesindeki eski büyük mezarlığın ortasındadır.

ŞEYH MERZÜBÂN-I VELÎ;

On üçüncü yüzyılda yaşamış velîlerden. Asıl adı Mahmud'dur. Merzübân lakabı sınır muhâfızı, hâkim, pâdişâh anlamındadır. Peygamber efendimizin torunlarından olup seyyiddir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması döneminde şeyhi, Tac'ül-Arifîn Ebü'l-Vefâ hazretlerinin mânevî işaretleriyle on ikinci asır sonlarına doğru Buhara'dan Anadolu'ya gelmiştir. Sivas ili Zara ilçesi yakınlarındaki Tekke köyüne yerleşerek halkı irşâda başlamıştır. Pekçok kerâmetleri görülmüştür. Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad, doğuda bir sefere giderken, yolu üzerindeki Zara'ya uğramış ve Şeyh hazretleriyle görüşüp kerâmetine mazhar olmuştur. Zara ilçesinin bugünkü yerinde "Zaro" isimli bir Ermeninin çifliği vardır. Ağa, sultanı akşam yemeği yedirmek için çifliğine dâvet eder. Yemekten sonra, 3-4 km uzakta bir ışığın yandığını farkeden Sultan, Zaro Ağaya ışık yanan yerde köy olup olmadığını sorar. Ağa da; "Köy yok efendim, fakat orada bir sarhoş adam var, civar köylerden avane toplayıp âlem yapıyorlar. Bu yüzden zaman zaman bizi de rahatsız ediyorlar." der. Zekî bir insan olan Alâeddin Keykubad, Ağa'nın bu sözlerinden şüphelenip; "Ağa, öyleyse o sarhoşa içki göndermek gerek." der. Sabahleyin bir katır yükü içki yükletip askerleriyle Şeyhe gönderir. Katır, Şeyhin Dergâhına yaklaşınca, daha ileri gitmez. Bunun üzerine içkiyi götüren asker, Şeyhe gidip; "Sultanın kendisine içki gönderdiğini, fakat katır yorulduğu için getiremediğini, içkileri gelip kendisinin almasını söyler." Şeyh hazretleri askere;"Sultanına selam söyle, gönderdiği içkiler yağ bal olsun, askerine yedirsin." der. Asker geri döner, durumu Sultan'a anlatır. Katırdaki yükler indirilir, gerçekten de içkilerin yağ, bal olduğu görülür. Alâeddin Keykubad bu zâtın büyük bir velî olduğunu anlar, gidip elini öpüp hayır duasını ister. Kendisine istediği kadar arazi vakfeder. Şeyh de bu arazilerin gelirleriyle medrese kurdurup yüzlerce insan yetiştirir.

Kendisinden sonra, torunları da bu işe devam etmiş Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına kadar hizmeti sürdürmüşlerdir. Bugün bu mübarek zâtın türbesi sıkıntıya düşen, derdi olan pekçok kişi tarafından ziyâret edilir, himmet beklenir.

1) Baki Ay ve Ömer Hocaoğlu şahsi arşivinden

2) Zara Folkloru

3) Dünden bugüne Zara

4) Yakup Bozalioğlu şahsi fotoğraf albümünden

5) Faruk Aburşu'nun şahsî arşivindeki "Şeyh Merzübân Vakfiyesi" örneğinden

ŞEYH MESUT HORASANÎ

Urfa evliyâsından. Seyyid Ahmed Rufâî hazretlerinin torunu olduğu dışında hakkında bilgi yoktur. Türbesi Urfa'da olup ziyâret edilmektedir.

ŞEYH MUHAMMED AYNÎ;

Anadolu velîlerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. 1859 (H.1276) senesinde vefât etti. Türbesi Eruh'ta Aynî köyündedir. Babası Şeyh Muhammed, mürşid-i kâmil bir zâttı. Memleketinde ilim tahsîline başlayıp ilm-i âletten **Şerh-i Şemsiyye** kitabına kadar okudu. İlim tahsîli sırasında bir gün Şeyh Sâlih Sübkî'yi ziyâret için Basret köyüne gitti.Şeyh Sâlih hazretleri onun mürşid olmaya istidâtlı ve kâbiliyetli bir kimse olduğunu görerek onu

yetiştirip kendine vekil olarak insanların irşâdı ile vazîfelendirdi. Bu emir üzerine bir hafta Aynî, bir hafta da Basret köyünde kalmak sûretiyle insanların irşâdı ile meşgûl oldu. Dünyâya hiç meyletmezdi. Üstün haller sâhibiydi.

O devrin paşalarından Kenan Paşa, ŞeyhMuhammed Aynî hazretlerini ziyâret maksadıyla Siirt'e oradan da Aynî köyüne gitmişti. Askerleriyle birlikte Aynî köyüne varınca, câminin avlusunda bir hasır üzerine oturdu. Paşa için yemek hazırlamak istediler. Şeyh hazretleri; "Bu hususta tekellüfe girmeyiniz, kendinizi zorlamayınız." dedi. Evinde arpa unundan yapılmış iki yufka ve iki gün önce pişirilmiş et yemeği vardı. Bunları yedirmek bizim için ar olur dedilerse de, Şeyh hazretleri; "Bunlar yemek olarak kâfidir. Mevcud olan bunlardır. Bunları ikrâm etmekte bir mahzur yoktur." dedi. Sonra kendisi Kenan Paşanın yanına gitti.Paşa onu görünce ayağa kalkıp hürmetle elini öptü ve duâ istedi. Sofrayı getirmelerini söyleyince, Paşanın önüne iki yufkayı ve et yemeğini koydular. Bunları yedi. Sonra kalkıp Şeyh Muhammed Aynî hazretlerinin elini tekrar öptü. Teşekkür ederek müsâde isteyip ayrıldı. Dönerken yolda adamlarından biri, Şeyh'in huzûrunda ne yemeği yediğini sorunca; "Arpa ekmeği ve bayat et yemeği yedim. Yemin ederim ki ömrümde böyle lezzetli yemek yemedim." dedi.

Şeyh Hâlid Zibârî onun halîfesi ve dâmâdıdır. Dâmâdı olunca onu kendine vekil etmek istedi. Ancak o bunu kabûl etmeyip medrese hocalığı yapmak istediğini bildirdi. Bu hususta uzun müddet ısrar etti. Kabul ettiremedi. Bir gün talebelerine; "Hazırlık yapınız. Yarın oradaki ve çevresindeki insanları irşâd için Basret köyüne gideceğiz." dedi. Âdeti üzere bir hafta Aynî köyünde bir hafta da Basret köyünde ikâmet ederdi. İhtiyarlayıp gidip gelemeyecek hale gelinceye kadar bu âdetine devâm etti. Bu sebeple o havâlinin irşâd işini Hâlid Zibârî'ye vermek istiyordu.

Pekçok mürîdinin de bulunduğu bu yolculukları sırasında, namaz vaktinde namaz kılmak ve istirahat için bir akarsuyun başında durdular. Bu sırada şeyhlerinin ve Peygamber efendimizin rûhâniyetinden yardım isteyerek talebesi Şeyh Hâlid Zibârî'nin kalb gözünün açılması ve halîfelik teklifini kabûl etmesi için duâ etti. Şeyh Hâlid Zibârî bu sırada bir ağaç altında bir müddet uyumuştu. Uyandığında yüzünde bir nûr parlıyordu. Hocası onun güzel bir rüyâ gördüğünü anlayıp ne gördüğünü sordu. O da; "Rüyâmda Şeyh Hâlid Cezerî'yi gördüm. Bana hırka giydirdi kalb gözüm açıldı. Sizin emrinize uymamı, râzı olmamı söyledi." dedi.Sonra Basret köyüne gittiler. Orada kendi yerine Şeyh Hâlid Zibârî'yi halîfe tâyin etti. İnsanlara İslâmiyeti anlatmakla vazîfelendirdi. Bunun üzerine o da Basret köyüne yerleşti. İrşâdı o havâlide, Siirt ve Mardin çevresine kadar yayıldı.

Vefâtı yaklaşınca, evladlarına ve talebelerine yaptığı vasiyetinde Aynî köyünün batısındaki tepenin üzerine defnetmelerini söyledi. Kabri üzerine üstü açık, kubbesiz türbe yapmalarını ve kubbe yerine türbenin ortasına o bölgede meşhur olan bıtım ağacı dikmelerini söyledi. Vefâtından sonra kabri üzerine yapılan türbenin üstünü de bir kubbe ile kapattılar. O gece köy halkı bir gürültü duydu. Sabahleyin yaptıkları kubbenin yıkıldığını gördüler.Tekrar ve daha sağlam bir şekilde yaptılar. Fakat gece şiddetli bir gürültü ile yine yıkıldı. Bunun üzerine vasiyetine uyarak kubbesiz bir türbe yaptılar, ortasına da bir bıtım ağacı diktiler. Bu ağaç büyüyüp türbenin üzerini kubbe gibi kapattı. Dalları türbenin duvarından taşmadan âdetâ çadır gibi türbeyi kapatmaktadır.

1) Kitâbu Ahvâl-üd-Dürriyye fî Silsilet-iz-Zibâriyye

ŞEYH MUHAMMED BISERI (KESİKBAŞ)

Mardin evliyâsından. On altıncı yüzyılda yaşadığı tahmin edilmekte olup halk arasında

kerâmetleri anlatılmaktadır. Kabri Cizre ilçesinde Nûh aleyhisselâmın makamı yakınında olup ziyâret edilmektedir.

ŞEYH MUHAMMED EL-MA'RİBÎ;

Lazkiye'de yetişen velîlerden. 1824 (H.1240) senesinde vefât etti. Kabri Lazkiye'dedir. İlimde, amelde, velîlikte, kerâmet ve fazîlette zamânın meşhuru idi. İnsanlara İslâmiyeti anlatmakta çok gayretli ve tesirliydi. Sohbetlerinde bulunanların kalplerinden geçen şeylerden haber verirdi. Kurduğu ders halkalarında ilim öğretti. Tasavvufu anlattı. Çok âlim ve sâlih kimseler yetiştirdi. Dostlarından meşhur âlim Sâlih et-Tavîl hizmetlerinde ona çok yardımcı olmuştur. Bu zât halkı irşâd için önce kahvehânelere gidip nasîhat etti. Sonra halk câmilere gelmeye başladı.

Şeyh Muhammed Ma'ribî halk arasında çok sevilip sayılan bir zâttı. Kerâmetleri meşhurdur. Ekinler arasında yürürken, bitkileri göstererek; "Allahü teâlâya yemin ederim ki, bu bitkiler dile gelip bana kendilerinde bulunan faydaları ve zararları haber veriyor." buyururdu.

İbrâhim bin Muhammed Paşa, Lazkiye'ye gittiğinde bir dağ eteğinde Şeyh Muhammed Ma'ribî'nin kabrini ve yaptırdığı câmiyi gördü. Halktan onun kerâmetlerini dinledi. Şeyh'in böyle bir câmiyi yaptırması büyük kerâmettir. Çünkü böyle bir câmiyi ancak sultanlar veya zenginler yaptırabilir." dedi.Bu câminin ayrıca vakfiyeleri vardı. Buralardan gelen para ile câmide vazîfe yapan imâmın ve diğer görevlilerin masrafları karşılanırdı.

Şeyh Muhammed Ma'ribî'nin kabrinin üzeri kıymetli örtülerle örtülmüştür. Kabri başında devamlı Kur'ân-ı kerîm okunur. Ziyâret edenler huzûra kavuşurlar.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.217

ŞEYH MUHLİS BABA

Osmanlı Devletinin kuruluş devri velîlerinden. Aslen Karamanlı'dır. Osman Gâzi ile berâber bir çok gazâlara katılmıştır. Kabri Bilecik'te, Şeyh Edebâli türbesindedir.

ŞEYH MUSTAFA BİN EBÛ BEKR;

Irak'ta yetişen büyük velîlerden. Irak'ın Erbil kasabasında 1887 (H.1305) senesinde doğdu. Aslen Erbil'in Herşem köyündendir. Babası da büyük bir velîydi. Uzun bir ömür yaşadı. 1988 (H. 1409)de vefât etti.

Şeyh Mustafa Efendi, tahsil hayâtına babasının yanında başladı. İlim öğrenmeye başladıktan bir süre sonra tasavvufa meyletti. Babasından aklî ve naklî ilimlerde bilhassa tasavvufta çok iyi yetişti ve icâzet, diploma aldı. Babası onu kendi yerine müderris ve Şeyh Ebû Bekr Câmiine imâm tâyin etti.

Mustafa Efendi, sıkıntı, musîbet ve hastalıklara karşı çok sabırlıydı. Allahü teâlâya güvenmesi, hüsn-i zannı, gayreti pek fazlaydı. İşlerini geciktirmeden yapardı. İşlerin neticesine tam bir rızâ gösterirdi. Yumuşak huylu ve affediciydi. Kendisine kötülük edenler, daha sonra muhtaç duruma düştüklerinde yardım ederdi. Erbil'de ticâretle uğraşan bir kimse vardı. Başkalarının teşviki ile hep Mustafa Efendinin aleyhinde konuşur, hakkında asılsız şeyler söylerdi. O şahıs ömrünün sonlarına doğru iş yapamaz hâle geldi. Sıkıntıya düştü. Mustafa Efendinin yanına gelerek yardım istedi. Mustafa Efendi ona yardım ederek, ölünceye kadar ihtiyaçlarını giderdi.

Mustafa Efendinin birkaç evi vardı. Bunları sâlih kimselere ücretsiz oturmaları için verirdi. Bir evini fakir bir âileye oturması için vermişti. Bu âile uzun süre oturduktan sonra, kendisine bir ev yaptırıp çıkmak istedi. Bunu bildirmek için Mustafa Efendinin huzûruna gitti. Taşınmak istediğini bildirdikten sonra, evin yanına yaptırdığı odadan da bahsetti. Mustafa Efendi; "Öyleyse o odayı satın alayım. Bir bilirkişi ile gidip fiyatını takdir edin." buyurdu. O şahıs denileni yaptı. Mustafa Efendi takdir edilen fiyata odayı satın aldı.

Şeyh Muhammed Ali şöyle anlatır: Bir gece rüyâmda şöyle gördüm. Günâhlarımdan dolayı muhâkeme için huzûr-ı ilâhîde durmuştum. Etrâfıma bakındığımda Peygamber efendimiz, Îsâ ve Yûnus aleyhimüsselâmı gördüm. Onlarla berâber muhâkeme meclisinde Şeyh Mustafa Efendi de vardı. Hakkımda Cehennemlik diye hükmolundu. Bu esnâda peygamberlerden biri bana; "Bu zât Şeyh Mustafa'dır. Iraklıdır. Ondan ricâ et, Allahü teâlâdan senin affını, bağışlanmanı istesin." dedi. Ricâm üzerine Mustafa Efendi, beni affetmesi için Allahü teâlâya yalvardı. Allahü teâlâ günahlarımı affedince, Mustafa Efendiden beni talebeliğe kabûl etmesini ricâ ettim. O da kabûl etti. Uyandığımda terden sırılsıklam olmuştum. Sabah olunca, hemen Şeyh Mustafa Efendinin huzûruna koştum. Bana büyük bir yakınlık göstererek, talebeliğe kabûl etti. Hacı Hasan Hızır şöyle anlattı:"Mustafa Sâig adında Musullu bir imâm vardı. Şeyh Mustafa Efendiye karşıydı. Bir gün cemâate akşam namazını kıldırıyordu. İkinci rekatta Fâtihayı okumaya başlayınca, sesi titremeye başladı. Namazdan sonra ona niçin öyle olduğunu sordum. Şöyle cevap verdi:"Namazdayken; "Şeyh Mustafa, Resûlullah efendimizin vârisi olan âlimlerdendir." diye heybetli bir ses işittim. Korkumdan titremeye başladım." dedi. Sonra yaptıklarına tövbe ederek, birlikte Şeyh Mustafa'nın ziyâretine gittik."

Şeyh Mustafa Efendinin sözleri kalplere huşû ve Peygamber efendimizin sevgisini hâsıl eder, îmânı kuvvetlendirirdi. Talebelerine şöyle nasîhat ederdi:"İyi bir müslüman, kitaba (Kur'ân-ı kerîme) ve sünnete yapışmalı; görünen ve görünmeyen günahlardan sakınmalı; nefsi kibir, gösteriş, kendini ve yaptıklarını beğenmek, kin, kıskançlık gibi mânevî kirlerden temizlemeli; güzel ahlâk sâhibi olmalı, Allahü teâlâyı yalvararak ve gizli olarak zikretmeli; dünyâ ve âhiret işlerinde ihlâslı olmalı; ne yaparsa Allahü teâlâ için yapmalı, Allahü teâlâyı ve Resûlullah efendimizi sevmeli, insanlara iyi muâmele etmeli, ibâdetlerini sâdece Allah rızâsı için yapmalı, O'ndan yardım istemeli ve rahmetinden ümit etmelidir."

1) En-Nem-uz-Zâhir eş-Şeyh el-İmâm-ı Mustafa Nakşibendî

ŞEYH NÛREDDÎN;

Hindistan evliyâsının tanınmışlarından. İsmi, Şeyh Nûreddîn olup, Nûr Kutb-i Âlem diye meşhûrdur. Alâül-hak'ın oğlu, mürîdi ve halîfesi Şeyh Hüsâmeddîn Mankpûrî'nin hocasıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1410 (H.813) senesinde vefât etti. Kabri, Hindistan'da bulunan Pendûh şehrindedir.

Babasının hânegâhında, babasının husûsî hizmetlerinde bulunur, diğer talebelerin ihtiyaçlarının karşılanmasında onlara çok yardımcı olurdu. Çamaşırları yıkardı. O evin ilk hizmeti ona verilmişti. Sekiz sene müddetle o hânegâha odun taşıdı. Bir gün ağabeyi olan vezîr A'zam Hân onu odun taşırken görüp, hâline gıbta etti ve; "Kâdı Nûr! Bu nîmetleri yağmaladın, yâni hep sen aldın. Sana nasîb oldu." dedi.

Kutb-i âlem Şeyh Nûreddîn, babasının huzûrunda kemâle geldikten sonra, ondan hilâfet aldı. Zevk, şevk, aşk, muhabbet, tasavvuf ve kerâmet sâhibi, olgun ve yüksek bir velî idi. Babasından sonra talebeleri yetiştirmek, onları mânevî yönden terbiye etmek vazifesini üzerine aldı. Çok kerâmetleri görüldü.

Bir defâsında talebelerinden biri hacca gitmişti. Dönüşünde hocasının yanına gelip; "Efendim

sizinle Bâb-üs-selâm'da karşılaşıp görüştük" dedi. O da; "Dostlarım da biliyorlar ki, hiç evimden çıkıp bir tarafa gitmedim. İnsanlardan birbirine benzeyenler çok olur" buyurup, meseleyi kapattı.

Daha sonra yalnız kaldıklarında, o talebe arzetti ki: "Efendim! Ben iyi biliyorum ki, Bâb-üs-selâm'da sizinle görüştüm. Siz ise başka söylediniz." Şeyh Nûreddîn, bu talebesine tebessüm etti ve bu hâli kimseye anlatmamasını söyledi.

Şeyh Nûreddîn hazretleri buyurdu ki: "Bizim bulunduğumuz tasavvuf yolunda üç esas vardır. 1) Hesâba çekilmeden evvel kendini hesâba çekmek. 2) **"İki günü aynı hâlde olanlar aldanmışlardır"** hadîs-i şerîfine uyarak, hep ilerlemeye gayret etmek. 3) Havatırı (kalbe gelen düşünceleri) yok etmek, gidermektir. Hep Allahü teâlâyı hatırlamaktır."

"Riyâzetin (nefsin arzularına uymamanın) sonu odur ki, kalbini aradığı zaman, Hakk'ın zikrinde ve hizmetinde bulsun. İster uykuda, ister uyanıklıkta olsun, aynen bir çocuk gibi olmalıdır. Çocuk bir şeyin sevgisi ile yatıp uyuyunca, uyandığında hemen o şeyi arar."

"Cömertlikte güneş gibi, tevâzuda su gibi, tahammülde de toprak gibi ol. Halkın cefâsına katlan."

Nûr Kutb-i Âlem hazretlerinin bir **Mektûbât**'ı vardır. Son derece tatlı ve latîf olup, dert ve muhabbet ehlinin diliyle yazılmıştır. Bu **Mektûbât**'tan bir bölüm aşağıya yazılmıştır:

"Ömrüm boşa geçti. Ma'şûkun kokusunu alamadım. Hayret sahrâsında ve hasret meydanında başı boş top gibi döndüm durdum. Beyt:

Bu ne biçim gece ki, sabah yaklaşmaz ona,

Bahtımın sabahı yok, sabahın günâhı ne?

Yaş altmışı geçti, ok elden çıktı.Nefs-i emmârenin şerrinden kurtuluş olmadı. Elde hava, ciğerde ateş, gözde yaş kaldı.Pişmanlık ve mahcûbiyetten başka kazanç, dert ve âhdan başka yol yok. Ne kadar çırpındıysak da maksada kavuşamadık. Rubâ'î:

Murâda erem dedim, hiç müyesser olmadı.
Yâr cefâsından pişmân olur dedim, olmadı.
Dedim ki belki zaman, bana yardımcı olur.
Bahtım belki açılır, dediysem de olmadı.

Dünyâ aldanma yeri, nefs ziyânkâr, Hak ise çok gayretlidir. O hâlde kalbde nasıl neşe olabilir. Allahü teâlâ Dâvûd aleyhisselâma vahyedip buyurdu ki: **"Ey Dâvûd! Günahkârlara müjde ver ki, ben gafûrum** (çok magfiret ediciyim)**. Sıddîkları da korkut ki, ben gayûrum** (çok gayretliyim)**."**

Ey can kardeşim! Senelerce nefs-i emmâreye riyâzetler çektirdik. Buna rağmen onun şerrinden kurtulamadık. Âhirette kurtulmak için, nefsin hîle ve tuzaklarına karşı çok uyanık olmalı, ondan Allahü teâlâya sığınmalıdır."

Buyurdular ki: "Avâm, zâhir temizliği için; havâs (seçilmiş büyük zâtlar) ise bâtın temizliği için çalışır. Kıyâmet günü, dünyâda iken zâhir temizliği için çalışıp, bâtınî temizliğe hiç ehemmiyet vermeyen kimseye Allahü teâlâ sitem eder ve buyurur ki: "Ey kulum! Senelerce insanların gördüğü yeri yâni dışını temizledin. Benim nazar ettiğim yeri (kalbini, gönlünü) ise temizlemek için bir ân uğraştın mı? Ömrünü nerelerde harcadın?"

Zâhirî (dış) tahâret (temizlik), abdest bozmakla gider. Bâtın (kalb) temizliği ise, Allah'tan gayrısını kalbe getirmekle bozulur. Gönlünü Allahü teâlâdan başkasına verme. O'ndan başkasının mührünü kalbine vurma!"

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.158

ŞEYH REYHAN ADENÎ;

Meşhûr velîlerden. On üçüncü asırda yaşamıştır. Doğum ve vefât târihleri bilinmiyor. Babası Abdullah Efendidir

Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ kitabının müellifi bâzı kerâmetlerini şöyle nakletmiştir: "İmâm-ı Yâfiî'ye sözüne güvenilir bir kimse şöyle anlatmıştır: Ramazan ayında bir akşam yatsı namazı vakti sıralarında çarşıya çıktım. İhtiyâcım olan bâzı şeyleri satın alacaktım. Reyhan bin Abdullah hazretleri ile karşılaştım.Beni yanına çekti ve havaya yükseltti. Havada yükselince korkup yere indirmesini istedim.Bunun üzerine beni yere indirdi ve; "Seni mutlu etmek istedim. Ama istemedin!" dedi.

Onun zamânındaki şeyhlerden bir zât, talebelerini hurma satın almaları için çarşıya göndermişti. Talebeler çarşıda hurma bulamayıp geri döndüler.Dönerken yolda Reyhan bin Abdullah hazretlerine rastladılar. Onları görünce; "Bakınız hocaları hurma istemiş bunlar eli boş dönüyorlar. Gidiniz falanca yerde falanın evinde hocanızın istediği şeyi bulursunuz." dedi. Târif ettiği yere gidip oradan hurma aldılar ve hocalarına götürdüler.Yolda Reyhan bin Abdullah hazretleri ile karşılaştıklarından bahsettiler. Bunun üzerine hocaları; "Keşke Şeyh Reyhan'ı görebilseydim." dedi. O sırada Şeyh Reyhan bulundukları mescide geldi. Bir saat kadar sohbet ettiler.Sonra gitti. O zât, Reyhan bin Abdullah hazretlerine hayran kaldı.

Reyhan bin Abdullah'ın da aralarında bulunduğu bir cemâat bir gece Aden surlarının kapılarının kapatılması sebebiyle dışarda kalmışlardı. Geceyi Aden sâhilinde geçirmek mecburiyetinde kaldılar. Gece vakti onu sevenlerden biri huzûruna varıp; "Acıktım. Canım herise yemek istiyor." dedi. "Ben heriseci miyim?" dediyse de o kimse ısrar etti. Bunun üzerine bir de baktı ki, önünde tabak içinde herise duruyor.Bu işin Reyhan bin Abdullah hazretlerinin kerâmeti ile olduğunu anlayıp, bu defâ herisenin üzerine yağ istedi. Şeyh hazretleri; "Şuna bakınız. Ben yağcı mıyım, bir de benden yağ istiyor?" dedi. O kimse ısrar etti. Bunun üzerine ona bir kap verip; "Al şu kabı git denizden su doldur gel de abdest alalım." dedi. Gidip suyu getirince, o sudan herisenin üzerine biraz döktü. Kerâmetiyle döktüğü su gâyet nefis bir yağ oldu. Hayatta o yemekten daha lezzetli bir yemek yemedi.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.14

ŞEYH SABRİ

Siirt evliyâsından. Hangi devirde yaşadığı bilinmiyor. Kabri Siirt'in Doğan mahallesinde olup ziyâret edilmektedir. Kabrinin yanında bulunan câmisi yol yapımı sırasında yıktırılmıştır.

ŞEYH SAÇAKLI;

Gaziantep velîlerinden. İsmi Ebûbekr olup, babasınınki Mehmed'dir. Maraş'ta doğdu. Doğum târihi belli değildir. İlk tahsîlini doğduğu yerde yaptı. Daha sonra **Tefsîr-i Tıbyân** müellifi Mehmed ve Dârendeli Hamza Efendinin derslerine devâm etti. Şeyh Abdülganî Nablüsî'den hadîs, tefsîr ve tasavvuf ilmi öğrendi ve icâzet aldı. Tahsîlini tamamladıktan sonra memleketine döndü ve talebe yetiştirmeye başladı.

Bir gün talebelerinden biri; "Efendim dersinize Hızır aleyhisselâm geliyor." deyince, Saçaklı; "Geliyor da bana niçin görünmüyor." diye sordu. Ertesi gün talebe Hızır aleyhisselâma; "Hocam sizi niçin göremiyor?" diye sorunca, o da; "Hocanda daha dünyâ muhabbeti var. Süslü sarık takıyor." buyurdu. Bunun üzerine, eskiden dokumalardan kesilen saçakların

birkaç tânesini birleştirerek sarık yerine başına doladı. Allahü teâlâya dünyâ sevgisini kalbinden çıkarması için yalvardı. Bir süre sonra Hızır aleyhisselâm ile devamlı görüşmeye başladı. Başındaki saçaklardan dolayı "Saçaklı" diye meşhur oldu.

Şeyh Saçaklı'nın zamânında Maraş Müftülüğü boşaldı. Bu görev Şeyh Saçaklı'ya teklif edildi. Düşünmek üzere birkaç gün müddet istedi.Mühlet sonunda bu teklifi kabûl etmedi ve sebebini şöyle anlattı: "Pınar başına gittim. Akan suya danıştım. Bana dedi ki: "Kaynaktan çıktığım zaman herkes beni içiyor, iğrenmeden kullanıyor. Fakat şehre girip çıktıktan sonra kirleniyorum. Kimse bana el sürmez oluyor. Müftü olursan sen de bana dönersin." dedi. Bu sebeple ben de müftü olursam şehirde herkesle temas edeceğim, âkibetim suya dönecek."

Şeyh Saçaklı Antep ileMaraş arasındaki bir yolculuğu sırasında 1732 (H.1145) senesinde vefât etti. Her iki şehir halkı arasında cenâzenin kendi şehirlerine defnedilmesi husûsunda ihtilaf çıktı. İşin uzamaması için bir hakem tâyin edildi. Hakem; "Cenâze hangi şehre yakınsa oraya defnedilmesi uygundur." deyince, cenâzenin her iki şehre olan uzaklığı ölçüldü. Antep'e daha yakın olduğu anlaşılınca, Antep mezarlığına defnedildi. Türbesi bugün evler arasında kalmıştır. İbâdethânesi olarak bilinen yer, Aynî Bedreddîn Caddesi 29 numaralı evin içinde bulunmaktadır.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.325

2) Maraş Târihi (Besim Atalay); s.129

3) Hediyyet-ül-Ârifîn; c.2, s.122

4) Gaziantep Evliyâları (C.Câhit Güzelbey); s.77

ŞEYH SÂDİ

Amasya evliyâsından. Hangi devirde yaşadığı bilinmiyor. Türbesi Amasya'nın Şeyh Sâdi köyünün eteklerinde olup 1409'da Karakeçioğullarından Muslihiddîn Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır.

ŞEYH SAFVETÎ;

Mısır'ın meşhur velîlerinden. İsmi Ali, lakabı Necîb'dir. Emir Ahmed Hayâlî'nin oğludur. 1596 (H.1005) senesinde vefât etti. İlim tahsîline başlayıp başta tefsîr olmak üzere çeşitli ilimlerde yetişip yükseldi. Tasavvufta babasından feyz alıp kemâle erdi ve onun yerine geçti.

Onun zamânında Harem-i şerîfte Şeyh Mustafa Çelebi isminde bir zât vardı. Bu zât bir gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü.Peygamber efendimiz ona bir kâğıt verip; "Bunu Mısır'da Gülşenîzâde Şeyh Safvetî'ye ver. Bizi ziyârete gelsin." buyurdu. Bu rüyâ üzerine hemen Mısır'a gidip onu buldu. Rüyâsını anlattı. Bu müjde üzerine bambaşka bir hâle girdi. Sonra da hazırlanıp hacca gitti.

Derviş Ali Mevlevî onun bir menkıbesini şöyle anlatmıştır: Bir defâsında Mısır'a gitmiştim. Şeyh Safvetî'nin zâviyesine gidip sohbetinde bulundum. Bir gün onunla birlikte bir yere gidiyorduk. Yolda hurma lifinden yapılmış bir urgan gördüm. Kendi kendime; "Hurma ne mübârek bir şeydir. Pekçok husûsiyetleri var. Urgan dahi oluyor." dedim. Bu arada Şeyh Safvetî hazretleri kalbimden geçeni anlayıp, bana döndü ve; "Derviş Ali, hurma bütün husûsiyetleri yanında, urgan da olur." buyurdu.

Şeyh Safvetî hazretleri vefâtının yaklaştığı bir sırada talebelerine; "Dervişler, Allahü teâlânın Latîf ism-i şerîfini söyleyin. Yâ Latîf, diye zikrediniz." dedi. Bu sözlerini işiten eski talebeleri; "Elvedâ, elvedâ!" diye ağlaşmaya başladılar. Çünkü Şeyh Safvetî hazretlerinin

babası Şeyh Hayâlî Efendi onun için; "Oğlum Ali Safvetî vefât edeceği zaman cezbeye uğrasa gerektir. O zaman yâ Latîf ism-i şerîfini söylemekle meşgûl olunuz." diye işâret etmişti. Bu sebeple hocalarının vefâtının yakın olduğunu anlayan talebeler, ağlayıp inlemeye başladılar.

Edirneli Kerîm Efendizâde Mehmed Çelebi şöyle anlatmıştır: "Bana rüyâmda; "Şeyh Safvetî'nin vefâtı yaklaştı, duâsını al!" dediler. Mısır'a gittim. Vardığımda hasta olduğunu öğrendim. Ramazân-ı şerîf ayının ilk haftasında vefât etti."

Vefât edeceği günlerde ilâhî aşkın deryâsına dalmış bambaşka bir hâle girmişti. Bir Cumâ günü sevenlerini yanına çağırmıştı. Hiç konuşmuyor, devamlı zikirle meşgûl oluyordu. Hû dedikçe ağzından nûrlar saçılıyordu. Bu hâli gören talebeleri ve halk, onun ayrılığı acısıyla feryâda başladılar. Mısır beyleri ve şehrin kâdısı, Şerîf Mehmed Paşa onun ayrılığı acısıyla hep ağladılar. Babasının türbesinde medfûndur. Dört halîfesi olup, bunlar Hasan Âmidî, Mecnûn Halîfe, Yûsuf Müzehheb ve Hasan Efendidir.

DERVİŞLER, YÜRÜYELİM

Hâfız Paşa Mısır hâkimiyken, Nil Nehrinin suyu azalmıştı. Mısır'a kâfi gelmiyordu. Kıtlık başladı. Defâlarca yağmur duâsına çıkıldı. Vezirler ve paşalar da bu duâda bulundular. Fakat bir türlü yağmur yağmadı, halk pek ziyâde üzüldü. Bu sırada Hâfız Paşa, Şeyh Safvetî hazretlerini hatırladı. Onu dâvet etti. Dâveti kabûl edip gelince, Hâfız Paşa; "Efendim, Mısır halkı perişan bir haldedir. Yağmur yağması için bir duâ etseniz. Büyük küçük herkesin gönlü kırık. Zât-ı âlinizin duâsını beklemektedirler. Umulur ki duânız kabûl olunur, insanlar mahzûn halden kurtulur." dedi. Bu teklif üzerine; "O hizmeti yapacak olanlar duâ erbâbıdır. Bizim hizmetimiz talebe yetiştirmektir. Bizi mâzur görünüz. O işle memur değiliz." dedi. Hâfız Paşa; "Hey Sultanım! Lutfedip bizi ümitsiz bırakmayın. Ümitle duânızı beklemekteyiz." diye çok ısrar etti. Bunun üzerine; "İnşâallahü teâlâ hayırlısı olur." buyurup oradan ayrıldı. Dergâhına talebelerinin yanına dönerken atı üzerinde yanındaki talebelerine; "Dervişler! Artık yürüyelim. Sarıklarımız, hırkalarımız, şallarımız ıslanmasın." dedi. Evinin kapısına vardığı sırada yağmur yağmaya başladı. Öyle çok yağdı ki, Nil Nehri dolup taştı. Her taraf suya kandı. Bolluk başladı. Halk uzun zaman çektiği kıtlıktan kurtulup rahata kavuştu.

1) Lemezât; Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4546 s.294

ŞEYH SEYDÂ;

Son asır Anadolu velîlerinden. İsmi Muhammed Saîd olup Şeyh Seydâ diye meşhûr olmuştur. Babası Şeyh Ömer Zengânî, annesi Halîme Hâtundur. 1889 (H. 1309) senesinde Cizre'de doğdu. 1968 (H. 1387) senesinde Cizre'de vefât etti. Kabri oradadır.

Muhammed Saîd henüz bir yaşındayken, babası Ömer ez-Zengânî hac yolculuğu sırasında 1890 senesinde Cidde'de vefât etti. Küçük yaşta yetim kalan Muhammed Saîd, yedi yaşına kadar konuşmadı ve yürümedi. Yedi yaşından sonra yavaş yavaş konuşan MuhammedSaîd Efendi ilim öğrenmeye başladı. Ağabeyi Şeyh Sirâceddîn Efendiden ilim tahsil etti. İlim tahsil ettiği müddetçe hiç evine gitmez, medresede kalırdı. Medresede kaldığı zaman geceleri bir hasırın içine sarınarak uyurdu. Annesi Halîme Hâtun oğlunu çok özler, hasretliğine dayanamayarak ağlardı. Muhammed Saîd Efendi annesinin isteği sebebiyle bâzan eve giderek ziyâret ederdi. 17 yaşına geldiği zaman ilim tahsilini tamamlayarak ağabeyi Şeyh Sirâcüddîn Efendiden icâzet aldı. Genç yaşta müderrisliğe başlayıp talebe okuttu. 23 yaşına

geldiğinde medrese tamamen kendisine kaldı.

İlim ve fazîlette emsâllerini geçip zamânın ileri gelenleri arasına girdi. Dayısı Şeyh Muhammed Nûrî Dirşevî'nin sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf yolunda ilerledi. Dayısı onu irşâd için gittiği yerlere beraberinde götürdü. 30 yaşına gelince dayısı ve hocası Şeyh Muhammed Nûrî'nin kızıyla evlendi. Nihâyet bir müddet sonra Şeyh Muhammed Nûrî hazretleri ölüm döşeğinde yatarken oğullarını ve halîfelerini yanına çağırarak; "Artık bundan sonra Şeyhiniz Seydâ'dır. buyurarak Muhammed Saîd Efendiyi yerine vazifelendirdi.

Şeyh Seydâ bu sırada 40 yaşında bulunuyordu. Medresede talebe okutmasının yanı sıra, hizmetinde bulunanlara ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların iki cihan saâdetine kavuşmaları için gayret ediyordu. Kendisinden icâzet almış, 150'ye yakın talebesi ve ayrıca 100 kadar halîfesi vardı. Talebeleri ve halifelerini Sûriye, Irak, Arabistan gibi memleketlere gönderdi.

Şeyh Seydâ hazretleri tasavvuf yolunda zaman zaman Cezbeye kapılırdı. Bu cezbe sırasında bâzan kışın dondurucu soğuğunda Dicle'ye iner nehrin buzlarını kırarak içeri sarkar ve saatlerce öyle kalırdı. Bâzan da yazın kavurucu sıcağında soba yaktırırdı.

Şeyh Seydâ hazretlerinin vücûdu çok yumuşaktı. Elini öpenler sanki ellerinde hiç kemik yok zannederlerdi. Orta boylu ve şişmanca idi. Küçüklüğünden beri kimse yüzüne bakamazdı. Şeyh Seydânın yüzüne bakan kimse anlayamadığı bir hisle ürperir ve vücudunu bir titreme kaplardı.

Şeyh Seydâ hazretleri, teheccüd (gece) namazlarına devam ederdi. Güzel sözleri ve örnek ahlâkıyla insanlara yol gösterirdi. Sohbetinde bulunan en âsî insanlar dahi onun duâsı bereketiyle, hallerine pişman olup hidâyete kavuşurlardı. Bir sohbeti sırasında buyurdu ki: "Dil ve kalbin bozukluğuna sebep olan cehâleti terk ederek ilim ile meşgûl olunuz. Takvâ (haramlardan sakınma) ile bu ilminizi aydınlatarak ay ve güneş gibi parlayınız. İlmin zamanı ve erbâbı geçmiştir demeyiniz. İlmi sâlih amellerle tamamlarsanız elde ettiğiniz nurla şark ve garbı aydınlatırsınız. Nerede altın sâhipleri! Nerede altın ve gümüşü toplayanlar. Onların hepsi gittiler. Nerede dünyâ malı için çalışıp çabalayanlar? Ey kardeşlerim gözlerinizi açıp ibretle bakınız! Altın gümüş toplamak ve dünyâ malı elde etmek için didinenler, yanakları çürüten toprağa girdiler. Nerede seslerini yükseltenler ve hak dâvâ uğruna kan akıtanlar? Ay ve güneş gibi safâda bulunanlar. Nerede gece gündüz çalışıp süslü köşkler yapanlar. Nerede onlar! Hiç bir göz onları görmüyor. Onlar tamamiyle öldüler.

Sevgili kardeşlerim ibretle bakınız ve hüsrandan kendinizi kurtarınız. Size hak nasihati bildirenleri can kulağıyla dinleyiniz. Tâ ki gözleriniz doysun. Ya Rabbî! Fazlınla, rahmetinle bizi affet. Bizleri başkasına bırakmadan kurtar. Çünkü kurtardığın kişi Cennet'te seâdete kavuşacaktır. Yâ Rabbî kâinâtın Efendisine, âl ve eshâbına salât, selâm ve duâlar olsun. Hamd, kâinâtı yaratan Allahü teâlâya mahsustur".

Kaba ve sert darvanışlardan şiddetle sakınan Şeyh Seydâ yumuşak davranırdı. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatma yolunda çeşitli sıkıntılara ve hakâretlere mârûz kaldığı halde, onlara tatlı bir dille ve yumuşak bir edâyla muâmele ederdi. Nitekim kendisini tutuklamağa gelen askerleri hoş davranışıyla yola getirmiş ve nicelerinin de kendisine talebe olmasını sağlamıştı. Allahü teâlâ ona olgunluk ve cemâl yâni yüz güzelliği ihsân etmişti. Sohbetinde bulunan herkes onun cemâline bakmaktan sohbetinden ayrılmak istemezdi. Onun üstünlüğünü duyan herkes kâfile kâfile ziyâretine gelir, Şeyh Seydâ onları şefkat ve merhametle karşılar, bağrına basardı.

Şeyh Seydâ hazretleri fakirlere karşı gayet merhametli ve şefkatli davranırdı. Onlara dâimâ yardım ederdi. Birgün bir köyün ileri gelenlerinden biri gelerek; "Şu işim olursa, falanca arâziyi sana hibe edeceğim." dedi. Şeyh Seydâ hazretlerinin duâsı bereketiyle işi oldu. O kimse, vâdettiği arâziyi Seydâ'ya bağışladı. Şeyh Seydâ hazretleri de arâziyi Cizre'nin

fakirlerine paylaştırdı.

Şeyh Seydâ'nın asıl gâyesi talebe toplamak olmayıp insanlara yol göstermek ve onları ıslâh etmeye çalışmaktı. Onun için önemli olan insanların ıslâh olmalarıydı. Bu hususta şöyle buyururdu: "Zamânımızın bâzı şeyhleri, köy ağalarının etbâ (tâbi olan kimseler) toplamaya çalıştığı gibi, talebe toplamaya çalışıyorlar. Halbuki gâye, mürîd (talebe) toplamak değil insanları ıslâh etmek, onların nefsin ve şeytanın kötülüklerinden kurtulmalarına yardımcı olmaktır."

Şeyh Seydâ hazretleri cömert ve ihsân sâhibi olup, ziyâretine gelen binlerce insana yemekler yedirir, fakir zengin ayırd etmeden herkese aynı ilgiyi gösterirdi. Ayrıca devamlı dergâhında bulunan yüzden fazla âmâ, sakat, çaresiz ve düşkünlere yemek yedirir, onların kalblerini aslâ kırmaz ve incitmezdi. Kendisine eziyet edenleri affeder, kimseye kin beslemezdi. Çünkü o her hareketiyle ve davranışıyla Resûlullah'ı sallallahü aleyhi ve sellem örnek alırdı. Hattâ hakkında konuşan kimselere duâ ederdi. Sabır ve tevâzû sâhibi olan Şeyh Seydâ, nefsini herkesten aşağı görür ve onlardan duâ isterdi. Hemen herkese; "Siz benim büyüğümsünüz. Ben ise sizin küçüğünüzüm" derdi. Fakir ve düşkün kimselerle oturur, onlarla yemek yer ve herkese de böyle yapmalarını tavsiye ederdi. Bir gün üstü başı dağınık bir kıyâfetle ziyâretine gelen bir hamalın yük taşımak için sırtında gezdirdiği ipi öperek helâl kazancın ehemmiyetine ve teşvikine işâret etti ve; **"Allah için tevâzû edeni Allahü teâlâ yükseltir."** hadîs-i şerîfini okudu.

İlim ve irfânda yüksek bir derece sâhibi olan ve büyük bir velî olan Şeyh Seydâ hazretlerinin pekçok kerâmetleri görüldü. İbrâhim Ay adındaki bir kimse şöyle anlattı: "Ben Şeyh Seydâ'yı ziyârete ilk gittiğimde Pakistan'dan bir zengin gelmiş, dört gün beklediği halde Şeyh Seydâ'yı görememişti. Akşam vakti varmıştım. Sabah oldu. Şeyh Seydâ, erkenden İzmit Kağıt Fabrikasının Müdürünü çağırdı. İki memuru ile birlikte onlar içeri girince ben kapıda bekledim. İsmimle çağırılmadıkça girmemek düşüncesindeydim. İsmimi kimseye de söylememiştim. Baktım Şeyh Seydâ'nın oğlu Şeyh Muhammed Nûrullah ile beni; "İbrâhim Adıyamânî de gelsin!" diye çağırtmış. İçeri girdim. Beni karşısına oturttu. Sağımda İzmit Kâğıt Fabrikası Müdürü, solumda da iki memuru vardı. Bize bîat verdi yâni talebeliğe kabûl etti. Yapacağımız vazifeleri anlattı. Ben kendi kendime; "Önceden duydum ki bu zât Nakşî, Kâdirî ve Rufâî yollarının üçünden de bîat veriyor. Bu nasıl olur?" diye düşündüm. Başımı kaldırıp yüzüne doğru bakınca, bana bakarak "Evet biz kök olarak Nakşî'yiz. Fakat hem Kâdirî, hem de Rufâîliği vermekle vazîfeliyiz." buyurarak benim zihnimden geçen soruya cevap verdi.

Bir defâsında Dicle Nehri taşmış, Cizre şehrini bir çember içerisine almıştı. Şeyh Seydâ'nın Dergâhının duvarından içeriye su akıyordu. Durumu Şeyh Seydâ hazretlerine bildirdiler ve yardım istediler. Seydâ hazretleri de parmağındaki yüzüğünü çıkararak; "Benden bir yüzük istiyor." buyurdu ve yüzüğünü nehre attı. Nehir derhal yatağına çekildi. Yine bir defasındaCizre'yi Dicle Nehri basmış, her tarafı su kaplamıştı. Kaymakam ve belediye reisi gelerek Seydâ hazretlerinden duâ istediler. Şeyh Seydâ duâ ettikten sonra onlara seccâdesini verdi ve; "Seccâdeyi alın gidin. Uğradığınız her yerde nehir önünüzden kaçıp gidecektir." buyurdu. Kaymakam ve belediye reisi seccâdeyi alarak şehrin her tarafını gezdiler. Hakikaten uğradıkları her yerde, nehir önlerinden çekilip, yatağına gitti.

Molla Muhammed adında bir kimse, Şeyh Seydâ hazretlerine; "Kurban! Allahü teâlânın rızâsına nasıl erebiliriz?" dedi. Şeyh Seydâ hazretleri; "Cenâb-ı Allah lutf ederse erersin." buyurdu. O kimse aynı soruyu ikinci ve üçüncü defa sorunca aynı cevâbı aldı. Dördüncü defa sorunca Şeyh Seydâ hazretleri; "Bana bak MollaMuhammed! Kalbinin üzerindeki paraları ne zaman yakarsan, işte o zaman Allah'a erersin." buyurdu. Görünüşte mütteki bir insan olan Molla Muhammed, parayı çok seviyormuş. Onun kalbindekileri kerâmet olarak bilip bu şekilde cevap verdi.

Şeyh Seydâ'nın talebelerinden bir çoban vardı. Bir gün sürüsünü otlatırken bir ayının kendine doğru hızla geldiğini gördü. Korkusundan hiçbir yere kaçamadı. Ayı tam yanına geldi ve arka ayaklarının üstüne kalktı, pençelerini kaldırdı. O anda çoban; "Medet yâ Şeyhim." diye Şeyh Seydâ'dan imdâd istedi. Baktı ki ayı sanki taş kesildi. Hiç kıpırdamıyordu. Ayının bu durumunu gören çoban, sürüyü alıp oradan uzaklaştı.

Ömrünü İslâm dîninin emir ve yasaklarını öğrenmeye, öğretmeye, insanlara anlatıp onların dünya ve âhirette kurtuluşa ermelerine sarfeden Şeyh Seydâ hazretleri ömrünün sonuna doğru etrafında kendisine tâbî binlerce insanı görebiliyordu. 1968 (H. 1387) senesi Ramazan bayramında binlerce kişi onun ziyâretine gelip, bayramını tebrik etti. Şeyh Seydâ da gelen binlerce insana sevinçle, muhabbetle ve tâzimle mukâbelede bulundu. Bayramın birinci günü câmiye çıktı, öğle namazını kıldırdıktan sonra câmide kaldı. Ziyâretçilerle bayramlaşıp ikindiye kadar onlarla sohbet etti. Kalabalık bir cemâate ikindi namazını kıldırdıktan sonra evine döndü. Yedi gün sonra pazar gecesi evlatlarına vasiyette bulundu. "Benden sonra şeyhiniz Nûrullah'tır. Çünkü onu hem zâhir ve hem de bâtında imtihan ettim. İmtihanı başarıyla kazandı." buyurdu. Yanında bulunan Hacı Muhammed Bûzî'ye evine gitmesi için izin verdi. Yanında yalnızcaHacı Kâsım vardı. Kıbleye karşı namaz kılıyormuş gibi oturdu. Kendisinde hiç ölüm alâmeti yoktu. Birdenbire ağzını açtı yumdu ve sustu. Hacı Kâsım dokunduğunda Şeyh Seydâ hazretlerinin vefat ettiğini anladı ve âilesine bildirdi. Ertesi sabah MollaSüleymân el-Hüseynî gasl ve tekfin işlerini yürüttü. Sonra binlerce insanın iştirâkiyle cenâze namazı kılındı ve evine defnedildi. Tâziyesine yakın ve uzak yerlerden kar, tipi ve şiddetli soğuğa rağmen, halifelerinden, talebelerinden onbinlerce insan geldi.

Şeyh Seydâ'nın yerine oğlu Şeyh Muhammed Nûrullah geçti ve vazifesini ifâ etmeye başladı.

Şeyh Seydâ hazretlerinin Şeyh MuhammedNûrullah'tan başka halifeleri şunlardır: Şeyh Fahreddin el-Arnâsî, Muhammed Beşir el-Alkemşî, Hasan eş-Şeyh Hasenî, Halil el-Bacırmânî, Yûsuf el-Vezerkî, Cemil ed-Danışmânî, Cemîl el-Antâkî, Seyyid Ali el-Fındıkî, İbrâhim el-Karsî, Muhammed Emin ed-Diyârbekrî, Abdullah el-Filfilî, Mustafa ed-Doğubeyazıtî, Muhammed Üveys el-Mardînî, Abdurrahman es-Sarûhî.

Şeyh Seydâ hazretleri Nakşibendiyye yolunun Hâlidiyye koluna mensuptu. Ayrıca Kâdiriyye ve Rufâiyye yollarından da ders veriyordu. Tarîkat silsilesi Şeyh Hâlid-i Cezerî yoluyla Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine ulaşmaktadır. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine kadar olan silsilesi şöyledir: Şeyh Muhammed Saîd Seydâ el-Cezerî, Mevlânâ Şeyh Muhammed Nûrî ed-Dırşevî, Şeyh Muhyiddîn Zekâî, Şeyh Abdülhakîm ed-Dırşevî, Şeyh Ömer ez-Zengânî, Şeyh Hâlid-i Zibârî, Şeyh Muhammed Aynî, Şeyh Sâlih Subkî, Şeyh Hâlid el-Cezerî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî.

Eserleri: 1) Kitabü Ahkâmü'l-Envât, 2) Ed-Dâbıta fir-Râbıta, 3) Et-Te'lif fit-Te'lif, 4) Et-Tasavvuf, 5) Manzumeler, 6) Tenbîhü'l-Müsterşidî, 7) El-Mecmeu's-Sağîr.

PİS İDİ

Devlet adamları dahi onun üstünlüğünü kabûl ederlerdi. Birgün Cizre kaymakamı, belediye başkanı, hâkim ve diğer vazîfelilerden bâzıları anlaşarak Şeyh Seydâ'yı ziyârete karar verdiler. Serhadlı köyüne ziyârete gittiler. Yolda giderken; "Eğer bu kimse hakîkaten velî ise bize şunu şunu yedirsin." diye her birisi ayrı ayrı şeyler istediler. Öğleden sonra köye ulaştılar. Şeyh Seydâ'nın evine gittiler. Oturup sohbet etmeye başladılar. Bu sırada yemekler geldi. İstedikleri yemekler geldikçe orada bulunanlar biribirlerinin gözüne bakmaya başladılar. Yemekler yendikten sonra ikindi vakti girdi. Şeyh Seydâ ziyârete gelenlerden biri hâriç diğerlerine; "Haydi abdest alın namaz kılalım." dedi. Ayağında çizme olan misâfire ise; "Sen dur, senin çizmelerini çıkarman zor olur." dedi. Namaz kılındıktan sonra misâfirler müsâde istediler ve oradan ayrıldılar. Yolda giderken namaz kılmayan misâfir dedi ki: "Ben pis idim. Şeyh Efendi, benim durumumu anladı. Bana onun için "Sen dur." dedi. Yoksa çizmelerimi çıkarıp giymek zor değildir." Ekseriya bu şekilde gezmeyi âdet edinen o şahıs, bu hâdiseden sonra kötü hareketini terk etti.

1) Şeyh Seydâ'nın Hayâtı ve Eserleri

ŞEYH SİNÂN

Manisa evliyâsından. Doğum târihi bilinmeyen Şeyh Sinân Efendi 1450 yılında vefât etmiş olup, hayâtı hakkında yeterli bilgi yoktur. Türbesi Manisa'nın Alaşehir ilçesinde kendi adıyla anılan câminin yanında olup ziyâret edilmektedir.

ŞEYH SÜLEYMÂN

Siirt evliyâsından. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden Hâlid bin Velîd hazretlerinin soyundan geldiği ve Tillo'da medfun bulunan Şeyh Hamza el-Kebîr'in kardeşi olduğu rivâyet edilmektedir. Şeyh Süleymân'ın türbesi Siirt'in Ulus mahallesindeki mezarlıkta olup ziyaret edilmektedir.

ŞEYH ŞÂMİL;

Meşhûr Kafkas kahramânı, âlim ve velî. Rusların, Kafkasya'da ortadan kaldırmak istediği İslâmiyeti, tekrar ihyâ etmek, yaymak için uğraşan, Kafkas-Rus mücâdelesinin en unutulmaz simâsı ve düzenli Rus ordularını dize getiren büyük mücâhid. 1797 (H.1212) senesinde Dağıstan'ın Gimri köyünde doğdu. Babası Muhammed, ona Ali ismini verdi. Küçük yaşta ağır bir hastalığa yakalanan Ali'ye, âdetlerine uyarak, Şâmil ismini de verdiler ve o isimle çağırmaya başladılar.

Küçük yaşından îtibâren ilim tahsîl edip âlim olması için, zamanın ulemâsından okudu. Şâmil, otuz yaşına kadar; tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerini, edebiyât, târih ve fen bilgilerini öğrenerek, büyük bir âlim, gönül sâhibi bir velî oldu. Rusların, Kafkasya'daki müslüman Türkleri esâret altına almak, kalblerindeki îmânı söküp atmak ve İslâmiyeti yok etmek için maddî ve mânevî bütün güçleri ile uğraştığını görünce, gönlündeki îmânın tezâhürü olarak cihâd aşkıyla ortaya atıldı. Kafkasya'da yaşayan Türkler, onu başlarına imâm, rehber seçtiler. İmâm Şâmil, daha önce Rusların esâretini kabûl etmiş kabîleleri de saflarına katarak, düzenli küçük bir ordu kurdu. Bu küçük ordusuyla yirmi beş sene, İslâmiyeti yok etmek, müslümanları ortadan kaldırmak isteyen Ruslara kan kusturdu. Nice generallerini harp meydanlarında öldürüp, nicelerini de çarlarına karşı küçük düşürdü, onları âciz bıraktı. Eşsiz bir mücâdele ile hayâtını geçiren Şeyh Şâmil, 1870 (H.1287) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti.

Şeyh Şâmil, arkadaşları ile ilim öğrenmek üzere Bağdât'a gidip, Mevlânâ Hâlid hazretlerinden ders aldı. Ondan; tefsîr, hadîs, fıkıh, edebiyât, târih ve fen ilimlerini öğrenerek, büyük bir âlim, ayrıca tasavvuf ilmini öğrenerek, hocasının eşsiz teveccühleri ile de büyük bir velî oldu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, bu kıymetli talebesine halîfelik de vererek, Allahü teâlâya kavuşmak arzusuyla yanan âşıkların kalblerine bir kıvılcım sunması için memleketi olan Kafkasya'ya gönderdi. Bâzı kaynaklara göre de, zâhirî ilimleri Saîd Herekânî'den, kalb ilimlerini deCemâleddîn Kumûkî hazretlerinden öğrendi.

Şeyh Şâmil, Kafkasya'ya döndükten sonra on yedi sene önce Şeyh Mansûr ile başlatılan hürriyet mücâdelesindeki yerini aldı. Mansûr'dan sonra, Gâzi Muhammed, Kafkaslıların başına geçerek imâm oldu. O da gönül sâhibi bir velî idi. Şeyh Şâmil'in çocukluk arkadaşı olanGâzi Muhammed, Ruslarla yaptığı Gimri muhârebesinde şehîd olmadan önce; "Kardeşim Şâmil! Bu savaşta şehîd olsam gerektir. Benden sonra Hamzat imâm olacak. Onun kısa süren imâmlığından sonra sen başa geçecek, senelerce Kafkasya'ya hükmedeceksin. Nâmın cihânı tutacak. Çar ordularını perişân edeceksin. Bu savaştan sonra Gimri'den gitsen bile yine

kurtarıp, mezârımı düşman çizmeleri altında bırakmazsın inşâallah" demişti. Çarpışmanın şiddetlendiği bir an, Gâzi Muhammed şehîd düştü. Bu hâle çok üzülen Şeyh Şâmil, büyük bir hızla düşmana saldırdı. Birçok düşman öldürdü. Bu arada ağır yaralandı. Şeyh Şâmil'in yaralandığını gören GimriCâmiinin müezzini Mehmed Ali, onu tâkib ederek, savaş alanı dışındaki bir mağaraya sakladı. Şeyh Şâmil pekçok yerinden yaralanmış, kaburga kemiklerinden bazıları ve köprücük kemiği de kırılmıştı. Asıl yara, göğsünde ve sırtında olup, her tarafını kan kaplamıştı.

Müezzin, oraya iki saat mesâfede bir köyde oturan Dağıstan'ın meşhûr cerrâhı, aynı zamanda Şeyh Şâmil'in kayınpederi olan Abdülazîz Efendiye durumu bildirdi. Abdülazîz, şifâlı otlarla yaptığı ilâçları Şeyh Şâmil'e tatbik ederek tedâviye başladı. Birkaç gün mağarada, daha sonra Unsokul köyünde tedâvi edilen Şeyh Şâmil, yirmi beş gün baygın yattı. Kendine geldiğinde annesini baş ucunda görünce, güçlükle; "Anacığım! Namazımın vakti geçti mi?" diye sordu. Namazlarını îmâ ile kılarak, aylarca yatakta yatan Şeyh Şâmil sıhhate kavuştu.

1832 (H.1248) senesi şehîd düşen Gâzi Muhammed'in yerine, Hamzat Bey imâmlığa seçildi. Üç sene kadar faâliyet gösteren Hamzat Bey, 1835 (H.1251) senesinde Hunzah Câmiinde bir Cumâ günü şehîd edildi. Onun şehâdetinden sonra imâmlık, yâni liderlik vazifesi Şeyh Şâmil'e teklif edildi. Şeyh Şâmil, tevâzu göstererek daha ehliyetli birinin seçilmesini istedi. Hattâ namzetler de gösterdi. Gohlok'ta toplanan âlimler ve milletin ileri gelen temsilcileri, her türlü yetkiye hâiz olarak, Şeyh Şâmil'e imâmlığı kabûl ettirdiler.

Rusları dize getirmenin ancak düzenli bir orduyla mümkün olacağını, teşkilâtlanılırsa çar ordularıyla baş edebilecek durumda olduklarını, dışardan hiçbir yardımın gelmeyeceğini, bu sebeple iş başa düştüğünü her gittiği yerde îzâh ediyordu. Tesirli hitâbetiyle halkı cezbediyor, müslüman olarak yaşamak aşkıyla yanan bu insanların kalblerine birer kıvılcım salıyordu. Bu uğurda şehîd olmanın mükâfâtının Cennet olduğunu bildiriyor, dînin emirlerine uymanın, yasaklarından kaçınmanın ancak hürriyet ile mümkün olabileceğini herkesin kalbine nakşediyordu. Şeyh Şâmil, kısa zamanda kısmen de olsa nizamlı bir ordu ve mülkî teşkilâtı kurmaya muvaffak oldu. Tecrübeli ve değerli yardımcıları, vekîlleri, ordunun ve mülkî idârenin başına getirdi. Bu nâiblerin en meşhûrları şunlardı: Şuayb Molla, Taşof Hacı, Duba, Hâcı Sadu, Ahverdili Muhammed, Kabet Muhammed, Hitinav Mûsâ, Nûr Muhammed, Muhammed Emîn, Hâcı Murâd. Yararlık gösterenlere altın ve gümüşten yapılmış nişanlar veriyor ve bu nişanlara; "Sonunu düşünen hiçbir zaman cesur olamaz.", "Kuvvet ve yardım ancak Allahü teâlâdandır.", "Cesûr ve yüksek rûhlu olana..." şeklinde cümleler yazdırıyordu. Şeyh Şâmil'in seçtiği bu nâibler, memleketin olduğu kadar, askerî birliklerin de sevk ve idâresinde üstâd idiler.

Çar Birinci Nikola, yıllardırKafkasya'da yapılan savaşlarda başarılı olamadığını ve Şeyh Şâmil'in düzenli ordu kurarak hücumlarını sıklaştırdığını görünce, bu memleketi bir de sulh yoluyla elde etmeyi denemek istedi. Şâyet Şeyh Şâmil'i elde edebilirse, bu işin çabucak biteceğine inanıyordu. Kafkasya'daki müslümanları bir bayrak altında toplama sevdâsından vazgeçerse, kendisine en büyük makamların, rütbelerin verileceğini, başına krallık tâcı giydirileceğini, Çarlık hazînelerinin ayakları altına serileceğini bildiren göz kamaştırıcı şeytânî bir teklif hazırlatıp, en güvendiği generallerinden Viyanalı Kluk Von Klugenav'a verdi ve Şâmil'i sarayına dâvet etti. General, Şeyh Şamil'in huzûruna çıkmak için aracılar koydu. Güçlükle Şeyh Şâmil ile görüşmeye muvaffak oldu. 1837 senesinde Çar'ın gönderdiği elçiyi, maiyetiyle berâber, SulakNehri civârında kabûl etti. İmâm, Generale yere serdiği Kafkas yaygısında yer gösterdiği zaman, bir bacağı bir müslüman güllesiyle sakat kalan topal General, Şeyh Şâmil'i büyük bir tâzimle selâmladı ve istemeyerek bu yamalı yaygıya oturdu. Çar'ın sonsuz vâd ve pek parlak teklifleriyle dolu mektubunu okuyan General susar susmaz, İmâm hızla ayağa kalkarak; "Namazım geçiyor." diye heybetle geri çekildi. Namazını kıldıktan sonra gelen Şeyh Şâmil, sapsarı kesilen Generale kesin cevâbını şöyle bildirdi: "General! O Nikola'ya git ve de ki: Senin yerinde şu anda kendisi olsa ve bu alçakca teklifleri

bana bizzat yapmak cesâretinde bulunsaydı, ona ilk ve son cevâbı şu kırbacım verirdi." İyice hiddetlenen Şeyh Şâmil şöyle devâm etti: "Ona söyle! Kahraman tebeamın kalblerinde kök salan bu eşsiz zafer inancını kökünden kazımadıkça, bu mübârek vatan topraklarını en son kaya parçasına kadar karış karış müdâfaa etmekten bizi men edemeyeceksiniz. Dînim ve vatanım uğrunda, bütün çocuklarımı ve âilemi kılıçtan geçirseniz, zürriyetimi kurutsanız, en son tebeamı öldürseniz, tek başıma son nefesimi verinceye kadar sizinle savaş edeceğim. Nikola'yı tanımıyorum. Son cevâbım budur." Daha sonra ayağa kalktı. Hiçbir şey söylemeye cesâret edemeyen General, huzurdan ayrılıp, Çar'ına durumu bildirdi. Çar, hazır bu yol açılmışken, ikinci bir teşebbüs olmak üzere Kafkas orduları başkumandanı General Feze'yi, İmâm Şâmil'e tekrar gönderdi. Onun da aldığı târihî cevap şudur:

"Ben, Kafkas müslümanlarının hürriyete kavuşmaları için silaha sarılan gâzilerin en aşağısı Şâmil! Allahü teâlânın himâyesini, Çar'ın efendiliğine fedâ etmemeye yemin eden, özü sözü doğru bir müslümanım. Daha önce Çar Birinci Nikola'yı tanımadığımı, emirlerinin bu dağlarda geçersiz olduğunu General Klugenav'a anlayacağı şekilde tekrar tekrar söylemiştim. Bu sözleri sanki taşa söylemişim gibi, Çar, hâlâ görüşmek için beni Tiflis'e dâvet ediyor. Bu dâvete icâbet etmeyeceğimi bu mektubumla son defâ size bildiriyorum. Bu yüzen fânî vücûdumun parça parça kıyılacağını ve sırtımı verdiğim şu vatan topraklarında taş üstünde taş bırakılmayacağını bilsem, bu kesin karârımı hiçbir zaman değiştirmeyeceğim. Cevâbım bundan ibârettir. Nikola'ya ve onun kölelerine böylece mâlûm ola!"

Şeyh Şâmil, teşkilâtlandırdığı yiğitleri hem din bilgilerinde yetiştirir, hem de askerî eğitimden geçirirdi. Köylerde bulunan bütün çocukların Kur'ân-ı kerîm okumasını sağlar, büyüklerin; tefsîr, hadîs, fıkıh gibi dînî ilimlerin yanısıra, zamânın fen bilgilerinde de yetişmesi için uğraşırdı. Din bilgisi olmayan câhillerin Ruslara aldanacağını, vatanını koruyamayacağını, böylece hem dünyâda esâret altında kalacağını, hem de âhirette acı azâblara dûçâr olacağını buyururdu. Bu sebeple, emri altındaki her köy, kasaba ve şehirde medreseler açtırır, hem din, hem de fen ilimlerinin okutulması için uğraşırdı. Kendisi bizzat bu derslere katılır, talebelerine ders verirdi. Başarılı talebelerine mükâfâtlar dağıtırdı. Medresede okutulan dersler yanında, silâh kullanmak, kılıç çekmek, ok atmak, ata binmek gibi konularda eğitimler yaptırır, savaş ânında herbiri birer komutan olacak şekilde yetiştirirdi. Bundan dolayı Şeyh Şâmil, hem milletinin, askerinin devlet reîsi, kumandanı, hem de hocası, imâmı idi. Bu sebeple Kafkasyalı müslümanlar, onu canları gibi çok severler, her emrine şartsız itâat ederlerdi. Vatanlarını Ruslara karşı müdâfaa etmek ve bu uğurda şehîd olup Allahü teâlânın rızâsını kazanmak, her Kafkasyalı müminin yegâne arzusu idi. Çocuklarını, Allahü teâlânın dostlarını sevecek, düşmanlarından da nefret edecek şekilde yetiştirirlerdi. Onlar için Rusları sevmek, onlara boyun eğip emirlerine girmek kadar tehlikeli bir şey olamazdı. Her çocuğa, İmâm Şâmil'in ve diğer âlimlerin muhabbeti, Ruslara olan düşmanlık anlatılırdı. "Hubb-i fillah ve buğd-ı fillah"ın (Allahü teâlânın dostlarını sevmek, düşmanlarından nefret etmek), îmânın asıl sebebi, şartı olduğu, bu olmadıkça hiçbir ibadetin cenâb-ı Hakk'ın katında makbûl olmadığı öğretilirdi.

Rus kuvvetleri hep hezimete uğradı. Yenileri birbirini takib etti. Çar Birinci Nikola, bu hezîmetlerden sonra, bütün Kafkasya'yı fethetmek, Şeyh Şâmil'i ele geçirip bütün müslümanlara kötü günler yaşatmak maksadıyla, ordularının en seçkin generallerini bu işde vazifelendirdi. Napolyon'u mağlub eden bu meşhûr generaller; Fraytag, Svarts, Klugenav, Argutinski idi. Kalelere bıraktıkları ihtiyat kuvvetleriyle birlikte elli bini bulan bu seçme ordu, dört koldan harekete geçti. Netice yine Rus ordularının hezimeti ve bir avuç müslümanın zaferi idi.

Şeyh Şâmil'in, bu kadar kısa sürede, harp târihinde ender rastlanan bir zaferi kazanması ile, Avaristan baştanbaşa düşman çizmelerinden temizlendi. Rusların yirmi beş müstahkem mevkii zapt ve tahrîb edildi. İki binden ziyâde Rus askeri esir alınıp, binlercesi öldürüldü. En mühimi, yenilmez sanılanRus ordularını çok az bir müslüman Türk'ün îmân gücü ile nasıl

perişân ettiğine Rus Çarı dahî hayretle şâhid oldu. Rus kaynakları 1843 senesinde yapılan bu harplerin netîcesi hakkında şöyle demektedir:

"Şâmil, Avaristan'da taş üstünde taş bırakmadı. Unsokul, Balakan, Moksok, Ahalçi, Tsanah, Hassat, Gergebil, Burunduk, Hunzah, Nizovaye, Ziran, Gimri gibi en önemli üslerimizi, mevzilerimizi kâmilen ele geçirip temelinden tahrib etti. Rusya'ya çok pahalıya mal olan bu Avaristan muhârebelerinde yaptığımız müthiş masrafları, verdiğimiz korkunç insan ve malzeme zâyiatını hesab edecek olursak, bu savaşın Kafkasya'da yaptıklarımızın en kanlı ve zararlısı olduğu meydana çıkar."

Bu savaşlar netîcesinde Kafkasya'da yaşayan müslüman Türklerin mâneviyâtı yükseldi. Ruslara karşı müthiş bir direniş başladı. Şeyh Şâmil'e karşı olan güvenleri çoğaldı. Canla başla ona yardıma karar verdiler. Bu savaş, Çar Birinci Nikola'nın gururunu kırdığı gibi, plânlarını da alt üst etti. Napolyon'a karşı gâlip gelen meşhûr Rus generalleri, iki kolorduya yakın büyük bir kuvvet ile Avaristan'a saldırdıkları hâlde, Şeyh Şâmil'in bir avuç ordusu karşısında tutunamamışlar, felce uğramışlardı.

Çar Nikola, bu hezîmetten sonra da, Şeyh Şâmil'in karşısına General Vorontsof'u çıkardı. Onu Kafkas Orduları Başkumandanlığına getirerek; "Bütün ordularım bu uğurda fedâ olsun. Hazînelerimin bütün kapıları Kafkasya için ardına kadar açıktır. İstediğin her şeyi bol bol alabilirsin. Bunun karşılığında sizden Şeyh Şâmil'i ölü veya diri olarak ele geçirmenizi ve Dargo denilen yuvasını kasıp kavurarak çiğnemenizi istiyorum" dedi. General Vorontsof, Kafkasya'yı bir uçtan bir uca fethetmek için altmış bin kişilik bir kuvvetle harekete geçti. Şeyh Şâmil'in yok denecek kadar az bir askeri karşısında perişân olup şaşkına döndü. Bir buçuk ay içinde elindeki bütün cephânelerini, güllelerini İmâm Şâmil'in yaptırdığı sahte istihkamlara, boş siperlere günlerce atarak bitirdi. Hakîkî muhârebelere daha girişemeden cephânesiz kaldı. Geriden gelen mühimmat ve askerin yiyeceğini, erzakları Şeyh Şâmil'in yaptığı baskınla kaybetti. Şeyh Şâmil'in iki ay süren çok mahâretli ve kanlı yıpratma muhârebeleri karşısında mevcûdunun büyük bir kısmını ve üç generalini kaybetti.

Şeyh Şâmil, yeni bir gazâ için hazırlanmaya başladı. Ordusuna, Rusların müslümanlara yaptıkları katliamları, ettikleri işkenceleri ve zulümleri anlatıyordu. Dînini yayabilmek için, vatanlarını korumanın en büyük ibâdetlerden olduğunu, bu uğurda şehîd olmanın öneminden ve Cennet'teki yüksek derecesini haber veriyordu. Peygamber efendimizden ve Eshâb-ı kirâmdan misâller getiriyor, onların hiç rahat yüzü görmediklerini, hayatlarının sonuna kadar İslâmı yaymak için diyar diyar dolaştıklarını, çok az bir kuvvetle pek büyük düşman sürülerine gâlip geldiklerini anlatıyordu. Halk heyecanla dinliyor, o anlattıkça Allahü teâlânın düşmanı olan Ruslara karşı nefretleri artıyordu. Ruslar harp meydanlarında devamlı yenilince ova köylerinde mezalime başladılar. Bu köylerden gelen iki kişi halkın çâresiz hâline Rusların kadın çocuk demeden yaptıkları mezâlimi Şeyh Şâmil'in annesine anlattılar. Annesi, Şeyh Şâmil'i yanına çağırdı. Annesinin en küçük arzusunu kendisine büyük bir emir telakkî eden muhterem İmâm, annesinin yanına gitti. Biraz önce dinlediği vahşetten gözleri yaşla dolan heybetli ana, oğluna; "Evlâdım! Uzak Çeçen köylerinde Rusların yaptığı anlatılmaz işkenceleri ve öldürülen yiğitlerin haberini öğrendim. Kendilerini müdâfaa edemeyen bu köylüleri boş yere kırdırmasan ve Ruslarla belirli bir müddet için mütâreke yapsan olmaz mı?" deyiverdi. Bu sözleri anasından işiten kahraman İmâm, beyninden vurulmuşa döndü. Şeyh Şâmil, bir tarafta vatanın selâmeti ve bu uğurda Ruslarla kanının son damlasına kadar mücâdeleye karar vermiş insanlar, bir tarafta da incitilmesi büyük günahlardan olan ana gibi iki müthiş ateş arasında kaldı. Senelerdir, İslâm düşmanı olan Ruslarla mücâdele etmişti. Hattâ vücûdunda yara almadık yeri kalmamış gibiydi. Bu uğurda; eşi, hemşiresi, oğlu, amcası ve binlerce müslüman Türk şehîd olmamış mıydı? Bu sebeple düşmanla anlaşmaya kalkanlar için kânunlar konulmuş, onlara şiddetli cezâlar verileceği bildirilmişti. Şeyh Şâmil'in bu istek karşısında bir anda sararıp gül gibi solduğunu gören ana, oğlunun kalbine fecî bir hançer sapladığını anlayarak yaptığına pişmân oldu ve; "Dilim

tutulsaydı da oğluma böyle bir şefâatte bulunmasaydım. Müslümanların kâfirlere boyun eğmesi gibi büyük bir günâhı işletmeye sebep olmak ne kötü. Elbette oğlum bunu kabûl etmeyecektir. Yâ Rabbî! Bu işin hâlledilmesi için oğluma yardım eyle, beni de affettiklerinin arasına al!" dedi. Sonra kimsenin yüzüne bakamadan evine girdi. İmâm Şâmil ise güç durumlarda namaza durur, günlerce yemeden içmeden o işin hâlledilmesi için Allahü teâlâya yalvarırdı. Yine öyle yaparak mescide halvete çekilen Şeyh Şâmil, gözyaşları arasında namaza durdu. Kur'ân-ı kerîm okudu. Allahü teâlânın sevgili kullarından, başta hocası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve diğer büyüklerden yardım diledi. Onları vesîle ederek cenâb-ı Hakk'a niyâzlarda bulundu.

İmâm'ın korktuğu tek şey, müslümanların kalblerindeki düşmanla mücâdele azminin kaybedilmesi, îmânlarının sarsılması idi. Halkın Ruslarla anlaşmaya meyletmesi demek, esâreti kabûl edip, İslâmın emirlerini yapamamak, yasaklarından kaçınamamak, en mühimi îtikâdlarının bozulması demekti. Üstelik bu korkunç isteğe şefâatçı olan anasıydı. Din ve vatan için, bir değil binlerce ana, oğul fedâ olmalıydı. Şeyh Şâmil, günlerce mescidde Allahü teâlâya yalvarıp, nefs muhâsebesi yaptıktan sonra karârını verdi. Sabırla kendisini kapıda bekleyen halkın huzûruna çıktı. Onlara; "Muhterem anam cezâsını çekecektir!..." emrini bildirdi. Emir büyüktü. Şimdiye kadar İmâm'larının bir istediğini iki etmeyen nâibler, ananın huzûruna çıktılar ve durumu bildirdiler. Yaralı ana, adâlet dîvânının önüne geldi.Halk toplanmış, nefes almadan bekliyordu. Mahkûm mevkiinde, şimdiye kadar Kafkasya'da yetişen âlimlerin, velîlerin en büyüklerinden olan Şeyh Şâmil'in anası vardı. Omuzları çökmüş, yaptığı hatânın üzüntüsü ile rengi solmuş bir hâlde oğluna baktı. Sonra yürekleri parçalayan bir sesle; "Oğlum! Allahü teâlânın emrinden kıl ucu kadar ayrılırsan, emzirdiğim sütü helâl etmem! Verilecek cezâyı şimdiden kabûl ediyor, adâletten zerre kadar şaşmamanı istiyorum." dedi. Dargolular, Şeyh Şâmil gibi mübârek bir zâtın anasından böyle bir cevâbı bekledikleri için hiç şaşırmadılar.

Herkes pür dikkat, İmâm'ın vereceği karârı heyecanla bekliyordu. Ana ise; "Yâ Rabbî! Oğlum, merhamet duygusu sebebiyle doğru yoldan ayrılmasın" diye duâ ediyordu. Şeyh Şâmil nâibleriyle istişâre ederek netîceyi bildirdi: "Yüz sopa!.." Metânetle ortaya yürüyen ana, acabâ bu cezâya dayanabilecek miydi? Herkes bunu düşünürken, senelerce ünlü Rus generallerine diz çöktürmüş kahraman İmâm'ın, anasının yanına varıp diz çöktüğünü sonra da ellerine sarılıp öptüğünü gördüler. Anasıyla helâllaşan Şeyh Şâmil, Dargolular'a dönerek; "Anamın bu meselede, merhametinin çokluğu sebebiyle başkalarına şefâat etmesinden başka hiçbir hatâsı yoktur. Bu yaptığı hatânın cezâsını da mânevî olarak şu âna kadar çektiği ızdıraplarla ödemiştir. Maddî cezâyı da onun her şeyine vâris olan oğlu çekecektir." buyurduğunda, herkes yerinde dona kaldı. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Çünkü, İmâm'ın verdiği karardan döndüğü görülmemişti. Şeyh Şâmil, sopayı vuracak kimselerin yanlarına varıp, belden üst tarafını soyunduktan sonra; "Emri yerine getirmekte bir an bile tereddüd edip elleri titreyenlere yazıklar olsun! Bütün gücünüzle vurmanızı emrediyorum!" diyerek sırtını döndü. Vazifeliler ilk sopaları vurdukları zaman herkesin gözleri yuvalarından fırlamış, bağırmamak için kendilerini güç zaptetmişlerdi. Her sopa indikçe İmâm'ın mübârek vücûdunda derin izler meydana geliyor, sopa yerlerine kan oturuyordu. Aynı yere ikinci üçüncü sopalar isâbet ettiğinde de, oralardan kan fışkırıyordu. Şeyh Şâmil ise vazifelilerin önünde dimdik duruyor, en küçük bir inleme ve sopadan sakınmaya teşebbüs etmiyordu.Nefsin istemediği bu hareket ile pek güzel bir mücâhede hâsıl olup nefsi inliyor, bu sebeple rûhu yükselip, vilâyet makâmlarında üstün derecelere kavuşuyordu. Bu görülmemiş manzara karşısında, bâzı nâibler ileri atılarak sopanın kendilerine vurulmasını istemişlerse de, Şeyh Şâmil'in kararlı bakışlarından korkup geri çekilmişlerdi. Nihâyet yüz sopa vuruldu.Şeyh Şâmil vücûdundan sızan kanlara bakarak, Allahü teâlânın, kendisine verdiği metânet ve sabır için şükür secdesine kapandı. Sonra ayağa kalkıp ellerini açtı ve Rus zulmünden müslümanların muhâfazası için cenâb-ı Hakk'a duâ etti. Hâdiseyi ibretle seyreden

halk, bir taraftan ağlayıp gözyaşları döküyor, bir taraftan da Allahü teâlânın, böyle adâletli mübârek bir zâtı başlarına imâm yaptığına şükrediyordu. Artık halk iyice şahlanmış, Ruslarla anlaşma yapmanın ne büyük bir tehlike olduğunu iyi anlamıştı. Onlarla mücâdele etmenin din ve vatan borcu olduğuna yakînen inanmışlardı. Şeyh Şâmil, anasının cezâlanmasına sebeb olanların kim olduğunu sordu. Herkes; "Kim?" diye birbirine bakarken, iki elçi huzûra geldi. Halk, onların üzerine yürümek istiyor, fakat edebe aykırı bir hareketten de çekiniyorlardı. İmâm onlara; "Köylerinize dönünüz. Sizi gönderenlere gördüklerinizi anlatınız. Dînimizi yıkmak isteyen İslâm düşmanlarına verilecek cevâbımız budur." buyurdu.

Bundan sonraki günlerde Şeyh Şâmil, Kafkasya'ya musallat olan Rus ordularına sık sık baskınlar yaptı, akınlar düzenledi. Onları memleketlerinden çıkarmak için geceli gündüzlü çalıştı. Fırsat buldukça,Çar Birinci Nikola'yı can evinden vuruyor, hiç beklemediği yerlere saldırıyordu. Hiçbir devletten yardım görmeden, tam yirmi beş sene Ruslarla mücâdele ederek vatanını savundu.

Yeni Rus çarıİkinci Aleksandr başa geçtikten sonra, Şeyh Şâmil meselesini hâlledip Kafkasya'yı baştanbaşa fethetmek için, Prens Baryatinski kumandanlığında beş ordu hazırlattı. Bunlardan biri Şeyh Şâmil'in karargâhını, ikinci Lezgi, üçüncü Hazar Denizi civârını, dördüncü ve beşinci ordu da Çerkezistan'ı hedef aldı. Fakat asıl hedef Şeyh Şâmil idi. Îcâb ederse beş ordu birleşip hep birden hücum edebilecekti. Bu sebeple, birinci orduyu bizzat Başkumandan Prens Baryatinski idâre ediyordu. Onun ordusunda elli bine yakın seçme asker ve elli civârında ağır top mevcuttu. Bu muazzam kuvvete karşı, Şeyh Şâmil de beş bine yakın süvârisiyle Ruslarla çarpışmaya başladı. Uzun ve kanlı çarpışmalardan sonra, Şeyh Şâmil, Gunip Dağına çekildi. Bu dağda beş yüz kadar fedâisi ile bir buçuk ay süreyle koskoca ordu ile savaştı. Ellerinde atacak barutları, yiyecek bir şey kalmadı. Etrâfındaki yiğit askerlerinin dört yüz kadarı da şehîd olmuştu. Yiyecek yerine karınlarına taş bağlayarak düşmanla mücâdeleye devâm ediyorlardı. Başkomutan Baryatinski, Şeyh Şâmil'i canlı ele geçirmek istiyordu. Bu sebeple Şeyh Şâmil'e beyaz bayraklı elçiler göndererek teslim olmasını teklif etti. Şeyh Şâmil'in çocukları ve askerleri bu ümitsiz mücâdelede İmâm Şâmil'in de şehîd olacağını, sonunda Kafkas Türklerinin başsız kalacağını düşündüler. Şimdi bir anlaşma ile teslim olurlarsa, ilerde, Allahü teâlânın yaratacağı yeni imkânlara göre hareket edebileceklerini Şeyh Şâmil'e bildirdiler. Şeyh Şâmil, dîni, vatanı için canını seve seve vermeye hazırdı. Fakat, müslümanlara yardım etmek zâhiren sağ kalmakla mümkündü. Bu sebeple gelen elçilerle anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre; "Türklerin dinlerine karışılmayacak, onlardan asker alınmayacak, vergi toplanmayacak, Türkler iç işlerinde serbest bir devlet olup, idârecilerini kendileri seçecekler. Şeyh Şâmil, âile efrâdı ve mevcut kırk kadar askeri ile, silâhları dahî ellerinden alınmadan Türkiye'ye gidebilecekti." 1859 senesinde yapılan bu anlaşmadan sonra silâhlar sustu. Başta Başkomutan Baryatinski, diğer generaller ve bütün Rus askerleri, yirmi beş senedir bir avuç fedâisi ile koskoca Rus ordularını perişân eden, akla havsalaya sığmayan menkıbeler sâhibi kahraman Şeyh Şâmil'i bir an önce yakından görmek istiyordu. Şeyh Şâmil, kendisine hayranlıkla bakan Rus askerlerinin aralarından geçerek, Başkomutan Baryatinski'nin çadırına gitti. Baryatinski, anlaşma şartlarının geçersiz olduğuna, kendisinin ve âile efrâdının Çar İkinci Aleksandr'ın esîri olup, misâfir muâmelesi yapılacağını bildirdi. Artık iş işten geçmişti. Sözünden dönen bu alçak Ruslara karşı yapılacak bir şey yoktu.

Çar kendisine bir konak ve hizmetçiler verdi. Şeyh Şâmil, Kaluga'da kaldığı on sene zarfında kendini kitaplara verdi. Ancak bu şekilde teselli bulabiliyordu. Artık oldukça yaşlanmış, esâret hayâtı onu iyice çökertmişti. Bir defâsında, ziyârete gelen Rus Çar'ına Hacca gitmek istediğini bildirdi. Rus Çar'ı bunu kabûl etti. Fakat oğullarının rehin olarak kalması gerektiğini söyledi. Bunu kabûl eden Şeyh Şâmil, 1870 senesinde İstanbul'a hareket etti.Bu haberi işiten İstanbullular heyecanla İmâm'ın gelmesini beklediler. SultanAbdülazîz Hân, sarayında hazırlıklar yaparak, senelerdir Ruslara kan kusturan İmâm Şâmil hazretlerini

beklemeye başladı. Kafkasya'da, İslâmiyeti yok etmeğe uğraşan Ruslara karşı verdiği amansız mücâdeleyi iftihar gözyaşlarıyla tâkib eden müslüman Türk milleti, Şeyh Şâmil'e hayran idi. Onun esâretten kurtulup İstanbul'a geldiği gün, yer yerinden oynamış, halk sâhile dökülmüştü. Rus vapuru Dolmabahçe Sarayı önüne demirlediğinde, Sultan Abdülazîz'in saltanat kayıkları, İmâm Şâmil ve âile efrâdını saraya getirdiler. Abdülazîz Hân, onu sarayın kapısında karşılayıp, büyük bir hürmetle; "Babam kabrinden kalksaydı ancak bu kadar sevinebilirdim" diyerek, çok iltifâtlarda bulundu. Sarayda hâl hatır sohbetleri arasında SultanAbdülazîz, her türlü emrine hazır olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Şeyh Şâmil; "Pâdişâhım! Hayâtımın şu son günlerini aşkıyla yandığım sevgili Peygamberimin huzûr-ı şerîflerinde geçirmek istiyorum. Bunun teminini zât-ı âlinizden istirham ediyorum" dedi. Bu arzuyu büyük bir îtinâ ile yerine getirmek için Rus sefirini saraya çağırttı. Durumu anlatıp, Çar'a bildirmesini emretti. Rus Çarı İkinci Aleksandr kabûl edip, Şeyh Şâmil'in Rusya'ya geri dönmemesini bildirdi. Buna ziyâde memnun olan Şeyh Şâmil, İstanbul'da kısa bir müddet kaldı. Başta Sultan Abdülazîz'in ve İstanbulluların gösterdiği yakın alâkaya, misâfirperverliğe hayran oldu. Bu kadar ilgiye rağmen bir an önce Hicaz'a gitmek istediğini pâdişâha bildirdi. Abdülazîz Hân onun için en mükemmel vapurunu hazırlatıp teşyî eyledi.

Vapurun her uğradığı yerde, halk görülmemiş bir heyecanla Şeyh Şâmil'i karşılıyor, onun duâsını almak yarışına giriyorlardı.Mısır'a geldiklerinde, Hidiv İsmâil Paşa, onu şânına lâyık karşıladı. O sırada İsmâil Paşa'nın yanında,Cezâyir'i Fransız istilâsından kurtarmak için çok gayret gösteren büyük âlim, mücâhid, gâzî, Abdülkâdir Efendi de misâfir bulunuyordu. İki kahraman âlimin sohbetleriyle şereflenen İsmâil Paşa, onlarıKâhire'de bir ay kadar misâfir etmek bahtiyarlığına kavuştu. Sonra İskenderiyye'ye kadar giderek Cidde'ye uğurladı. Peygamberimizin ve Kâbe'nin hasretiyle yananŞeyh Şâmil'in heyecânı, oralara yaklaştıkça artıyordu. O sırada Mekke emîri olan Şerîf Abdullah da, Şeyh Şâmil'i çok seviyordu. Onu büyük bir îtibarla karşıladı. Hicaz'da, onun büyük bir âlim ve kahraman olduğunu işiten herkes, onu görmeye can atıyor, ilgi ve hürmet gösteriyordu.

Şeyh Şâmil, büyük bir îtinâ ile bütün şartlarına âzamî titizliği göstererek haccını yaptıktan sonra, ömrünü O'nun sünnet-i seniyyesini yaymak için uğraştığı, bu uğurda ölümü göze aldığı, sevgili, muhterem, mübârek Peygamberi, iki cihânın efendisi Muhammed aleyhisselâmın huzûr-ı şerîflerine gitmek için, nûrlu Medîne yollarına düştü. Her an aşkıyla yandığı efendisine yaklaşıyor, şimdiye kadar içinde kopan fırtınalar her geçen sâniye daha da şiddetleniyordu. Medîne-i münevvere görünmeye başladığında oldukça heyecanlanan Şeyh Şâmil, toprağa kapanarak, hocası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin şu şiirini terennüm etmeye başladı.

"Server-i âlem sana âşık olup da, yanarım!
Her nerede olsam o güzel cemâlin ararım.

Kâbe kavseyn tahtının sultânı sen, ben hiçim.
Misâfirinim dememi saygısızlık sayarım.

Her şey cihânda senin şerefine yaratıldı,
Rahmetin bana da yağsa, o ân olur bahârım.

Acıyıp bir bakınca, ölü kalbler dirilttin,
Sonsuz merhametine, sığınıp, kapın çaldım.

İyilik kaynağısın dermanlar deryâsısın!
Bir damla lütfet bana, derde devâsız kaldım.

Herkes gelir Mekke'ye, Kâbe, Safâ, Merve'ye,
Ben ise senin için, dağlar tepeler aştım.

Saâdet tâcı giydirildi, rüyâda başıma,

Ayağın toprağı serpildi yüzüme sanarım.

Ey Câmî hazretleri, sevgilimin bülbülü!
Şiirlerin arasından, şu beyti seçtim aldım:

"Dili aşağı sarkık, uyuz köpekler gibi,
Bir damlacık umarak, ihsân deryâna vardım."

Ey günahlılar sığınağı, sana sığınmaya geldim!
Çok kabahatler işledim, sana yalvarmaya geldim!

Karanlık yerlere saptım, bataklıklara saplandım,
Doğru yolu aydınlatan, ışık kaynağına geldim.

Çıkacak bir canım kaldı, ey bütün canların cânı!
Uygun olur mu söylemek, cânımı fedâya geldim.

Derdlilere tabîbsin, ben ise gönül hastası,
Kalb yarama devâ için, kapını çalmağa geldim.

Cömerdlerin kapısına, bir şey götürmek hatâdır.
Basmakla şeref verdiğin, toprağı öpmeğe geldim.

Günahlarım çok, dağ gibi, yüzüm kara, katran gibi,
Bu yükden ve siyâhlıkdan, tamâm kurtulmağa geldim.

Temizler elbet hepsini, ihsân deryândan bir damla,
Gerçi yüzüm gibi kara, amel defterimle geldim.

Kapına yüz sürebilsem, ey cânımdan azîz cânân
Su ile olmayan işler, hâsıl olur o topraktan."

Peygamber efendimize olan aşkının çokluğundan ve O'na kavuşmanın heyecânından dolayı gözünden sel gibi gözyaşı akıtan Şeyh Şâmil, sürünerek Resûlullah'ın huzûr-ı şerîflerine geldi. Başta Medîne muhâfızı Hâfız Paşa, seyyidler, dünyânın dört bucağından gelmiş hacılar, onu heyecanla tâkib ediyordu. Kabr-i saâdetlerinin kıble tarafına geçip, mübârek ayak uçlarından Resûlullah'a, gönlünün en derin köşelerinden coşup gelen vecd ile:

"Essalâtü ves-selâmü aleyke yâ Resûlallah!
Essalâtü ves-selâmü aleyke yâ Habîballah!"

Essalâtü ves-selâmü aleyke yâ Seyyidel evvelîne vel-âhirîn!" diyerek selâm verince, Resûlullah'ın, selâmına mukâbelesi ile şereflendi. Orada bulunanların şâhid olduğu bu hâdiseden sonra Şeyh Şâmil, uzun müddet duâ edip gözyaşı dökerek hasretini giderdi, gönlündeki fırtınaları dindirdi.

Şeyh Şâmil, Medîne-i münevvereye geldiğinde hastalandı. Kısa süren bu hastalığında âile efrâdı, berâberinde gelip kendisine hizmet edenlerle ve ziyâretine gelenlerle vedâlaştı. Sultan Abdülazîz'e, Rus Çarı'nda rehin bıraktığı çocuklarının kurtarılmasını, Devlet-i aliyye-i Osmâniye'de vazife verilmesini bildiren bir mektup yazdırdı. Sonra başında okunan Kur'ân-ı kerîm tilâvetleri arasında, 1870 (H.1287) senesi Zilka'de ayının yirmi beşinci gününde Kelime-i şehâdet söyleyerek vefât edip, sevdiklerine kavuştu. Cennet-ül-Bakî' Kabristanlığına defnedildi.

1) Şems-üş-Şümûs; s.137

2) Gazevât-ı Şeyh Şâmil

3) Âsâr-ı Dağıstân; s.194

4) Rehber Ansiklopedisi; c.16, s.73

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.225

ŞEYH ŞİHÂBÜDDÎN SÜHREVERDÎ

Tokat evliyâsından. On üçüncü yüzyılın sonlarıyla on dördüncü yüzyılın başlarında yaşamış olup 1335 yılında vefât etmiştir. Türbesi Tokat-Turhal'ın 400 metre kuzeyinde olup ziyâret edilmektedir.

ŞEYH TÂC;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Hâce Muhammed Bâkî-billah hazretlerinin en yüksek talebelerindendir. İsmi, Tâcüddîn bin Zekeriyyâ bin Sultan el-Osmânî el-Hindî en-Nakşibendî olup, Hanefî mezhebi âlimlerindendir. Tâcüddîn-i Nakşibendî ve Şeyh Tâc gibi isimlerle tanınır. Hindistan asîlzâdelerinden idi. Doğum târihi bilinmemektedir. 1641 (H.1050) senesi Cemâzil-evvel ayının on sekizinde, Çarşamba günü güneşin batmasından biraz evvel Mekke-i mükerremede vefât etti. Ku'aykı'ân Dağının Ebû Kubeys Dağı tarafındaki eteğinde, kendisi için önceden hazırlanmış olan türbeye defnolundu.

İlk zamanlarında, kendisini mânevî olarak terbiye edip yetiştirecek bir rehber bulup, ona talebe olmak niyetiyle çok seyahat eden Şeyh Tâc, bu vesîle ile çok yer dolaştı. Tasavvuf yoluna girmesinin ilk zamanlarında bile, kalbi çok saf, temiz; aşk, muhabbet ve ihlâs ile dolu olduğundan, seyahatleri sırasında kabirlerini ziyâret ettiği velîlerin rûhâniyetleri ile, hattâ, o velîyi ziyârete gelmiş başka velîlerin rûhâniyetleri ile görüşürdü. Hindistan'da Ecmîr şehrine gittiğinde, orada bulunan evliyânın büyüklerinden; HâceMuînüddîn-i Çeştî hazretlerinin kabrini ziyâret etti. Bu esnâda rûhâniyeti ile görüştü ve o büyük velî, Şeyh Tâc'a nefy ve isbât yâni; "Lâ ilâhe illallah" zikrini Çeştiyye yoluna mahsus şekilde öğretti ve çeşitli tavsiyelerde bulundu. Yine bu ziyâreti esnâsında Hâce Muînüddîn-i Çeştî, Şeyh Tâc'a, evliyâdan Hamîdüddîn Bâkûrî'nin medfûn olduğu Bâkûr beldesine gitmesini, orada bir müddet kalmasını emretmişti. O da bir müddet sonra Bâkûr'a gidip, orada zikrle meşgûl olmaya başladı. Zaman zaman da, orada medfûn olan Şeyh Hamîdüddîn'in kabrini ziyâret ederdi. Oradaki bir hâlini kendisi şöyle anlatır: "Bâkûr'da bulunduğum zamanlar, çok nûrlara, hâllere kavuştum. Halvete, yâni tenhâ bir yerde yalnız kalıp, ibâdet ve zikr ile meşgûl olmaya girerdim. Üç evin arasında tenhâ bir oda vardı. Hiçbir şeyin beni ve zihnimi meşgûl etmemesi için geceleyin geç vakitte, zifiri karanlıkta o yere girer, kapıyı kapatırdım. O karanlık vakitte odanın içinde güneş misâli bir nûr zâhir olurdu. Sonra o nûr artar, duvarları aydınlatacak kadar parlardı. O nûrun aydınlığı, güneşli bir öğle vaktindeki aydınlık kadar olurdu. Ben bu ışıkta Kur'ân-ı kerîm okurdum. Bu nûr devamlı bana arkadaş idi."

Sık sık seyahate devâm eden Şeyh Tâc, o zamanda bulunan birçok velî zât ile karşılaştı. Nihâyet Delhi'nin yakın köylerinde bulunan Şeyhullah Bahş (Şeyh İlâh-bahş) hazretlerinin dergâhına geldi. Şeyh İlâh-bahş ona; "Ey Tâc! Bir kimseyi talebeliğe kabûl etmeden evvel ona odun ve su taşıtmak bizim yolumuzun husûsiyetlerindendir. Bunun için sen bir müddet mutfağa su taşımakla meşgûl ol." dedi. O ise asîl bir âileye mensub olup, böyle şeylere alışık olmadığı hâlde nefsi terbiye için hocasının bu emrini seve seve kabûl etti ve su taşımaya başladı. Bu günlerde onda hârikulâde hâller görüldü. Gücünün üstünde yük taşırdı. O beldenin insanları, onda gördükleri yüksek hâlleri anlatırken; "Su testisini doldurur, başının üzerinde götürürdü.Biz dikkat ettiğimizde testinin, başından iki karış yukarıda, onunla birlikte boşlukta hareket ettiğini görürdük." demişlerdir.

Şeyh Tâc ise bu hizmeti büyük bir edeb ve şevkle yapıp; "Böyle bir vazifem var iken başka işleri neylerim" derdi. Hocasına hizmet etmesi bereketiyle kavuştuğu derecelerin pekçok

olduğunu bildirirdi. "Ulaştığım derecelere hizmetle ulaştım." derdi. O büyük zâtın hizmet ve sohbetinde uzun müddet kalıp icâzet aldı.

Bu sırada Hâce Muhammed Bâkî-billah, Mâverâünnehr seferinden dönüp, Lâhor'da bir sene kaldıktan sonra gelip Delhi'ye yerleşti. O zaman Şeyh İlâh-bahş da vefât etmişti. Şeyh Tâc ise ondan icâzetliydi. Bununla berâber Muhammed Bâkî-billah'ın sohbet ve terbiyesine kavuşmak şevki ve arzusuyla seve seve o büyük zâtın şerefli huzûruna koştu. Asâlet ve icâzetine rağmen büyük bir tevâzu ve edeb örneği göstererek, hazret-i Hâce'nin sohbetine, husûsî teveccühlerine ve mahrem halvetlerine kavuştu. Yâni Hâce hazretleri ona ayrıca teveccüh ve iltifâtlarda bulunur, husûsî odalarında onunla başbaşa kalıp sohbet ederdi. Muhammed Bâkî-billah'ın husûsî sohbetlerinde, celîsi, birlikte oturanı ve enîsi, sohbet arkadaşı idi. Ondan feyz alanlar arasında Şeyh Tâc önde gelenlerdendir. Kendisi şöyle anlatır:

"Hazret-i Hâce'miz bana icâzet verecekleri zaman, mübârek kalblerinden geçmiş ki: "Eğer o da hâl esnâsında, Nakşibendî büyüklerinin kendisine icâzet verdiğini görse ne iyi olur." O sırada hâl esnâsında kendimi Buhârâ'nın iftihar kaynağı olan, Azîzân ve Pîr-i Nessâc isimleriyle meşhûr Hâce Ali Râmitenî hazretlerinin huzûrunda gördüm. Üzerinde ismi yazılı olan mübârek takkelerini başıma koydular. Çok teveccühte bulundular. Sonra bu hâli hazret-i Hâce'mize arzettiğimde tebessüm edip, daha evvel hatırına geleni anlattı ve icâzet verdi.

Rivâyet edilir ki: Hâce Muhammed Bâkî, Şeyh Tâc'a icâzet verdikten sonra, Allahü teâlânın ihsânı ve o büyüklerin bereketi ile, Şeyh Tâc'ın nazarında öyle bir bereket ve tesir hâsıl oldu ki; her kime bu yüksek yolun zikrini telkin eylese, derhal o kimsede cezbe ve hâller hâsıl olurdu.

Hâce Muhammed Bâkî-billah vefât edince, Şeyh Tâc şaşkına döndü. Kalbindeki rahatsızlıktan dolayı diyâr diyâr dolaşmaya başladı. Hindistan ve Keşmîr'in çok beldelerini gezip, daha sonra hacca gitti. Mekke-i mükerremeye vardı.Harem-i şerîfin büyük âlimlerinden ilim, amel, riyâzet, kanâat ve nûrlar sâhibi Ahmed ibni Allân da orada idi. Nakşibendiyye yolunun büyüklerine karşı tam bir ihlâs ve îtikâdı olan bu zât, aşk ve muhabbetle bu büyükleri anlatan **Reşahât Ayn-ül-Hayât** kitabını Fârisîden Arabîye tercüme etmişti. Bu tercümeyi, Arabistan halkının, bu büyükleri tanımaları ve onların yolunda yürümeleri için yapmıştı.

İşte Nakşibendiyyenin büyüklerinden olan Tâcüddîn-i Nakşibendî oraya gelince, yine bu yolun büyüklerinden bâzıları, mânevî işâretler ile İbn-i Allân'ı onun huzûruna gönderdiler. Tam bir ihlâsla ve aradığını bulmanın neşe ve sürûru içinde Şeyh Tâc'ın huzûruna gelen İbn-i Allân, o büyük zâtı görüp sohbetinde bulununca, muhabbet ve bağlılığı çok arttı. Tam bir tevâzu, istek ve muhabbetle hizmetlerine koyuldu. Onun bu hâli, orada bulunan başkalarının da, Şeyh Tâc'a karşı muhabbet ve ihlâslarının artmasına vesîle oldu.

Şeyh Tâc, birçok defâlar Hicaz'dan Hindistan'a geldi ve tekrar o şerefli diyâra gitti. Son defâsında Lâhor ve Basra viâyetlerine gitti. Çok insanlar onun vesîlesiyle evliyâlık yoluna katıldılar. Hattâ o diyârın pâdişâhı da, onun hâlis talebelerinden oldu. Onlarla toplanıp sohbetlerde bulunurken hac mevsimi yaklaştı. Fakirlik ve kanâate râzı iki talebesi ile birlikte Kâbe-i muazzama ve Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfine gitmek üzere yola çıktılar.

Sâlihlerden bir zât şöyle anlatır: "O sene hac esnâsında Şeyh Tâc'ı gördüm. Bana buyurdu ki: "Senelerdir sahrâlarda, şehirlerde dolaştım. Şimdi sâhibimin evinin süpürgecisi olmaya geldim. Tâ ki, aynı yerde toprak olayım. O eşikte toprak olan başa ne mutlu."

Talebelerinden biri şöyle anlatır: "Bir gün hocamızla birlikte Emrûhe beldesinde oturuyorduk. O başını eğmiş, murâkabe hâlindeydi. Biraz sonra başını kaldırdığında kendisinden bir nûr çıktı ve o nûr yakında bulunan bir nar ağacının üzerine gitti. Ertesi gün baktığımızda o ağacın, bütün meyvelerinin, dal ve yapraklarının inci hâline döndüklerini

gördük."

Tâcüddîn-i Nakşibendî'nin küçük bir kızı vardı. Hasta idi. Bir gün Şeyh Tâc abdest alırken, babasının kullandığı sudan artanı içmesi bu kıza Allahü teâlâ tarafından ilhâm olundu. O hasta kızcağız bu sudan içti ve Allahü teâlânın izni ile hemen şifâ buldu.

Rivâyet edilir ki: Tâcüddîn hazretleri, bir zaman sefere gitmişti. Gittikleri yerde talebeleri ile oturmuş sohbet ederken oraya biri geldi. Şeyh Tâcüddîn'in elini öptü. O ise bu gelen kimseyi hiç tanımıyordu. Gelen kimse; "Efendim! Ben cinlerdenim. Burası bizim kaldığımız yerdir. Sizin talebeniz olmak, feyz ve bereketlerinizden istifâde etmek istiyorum. Sizin gibi yüksek zâtları pek görmedik. Bunun için sizi çok sevdik." dedi. Cinnin bu sözlerini dinleyen Şeyh Tâcüddîn onun arzusunu kabûl edip, sohbetlerinde bulunabileceğini, böylece arzu ettiklerine kavuşacağını bildirdi. Cin sevinerek oradan ayrıldı. Daha sonraki sohbetlere bu cin gelir, o büyük zâtı dinlerdi. Bu cinnîyi, Tâcüddîn hazretlerinden başkası görmezdi.

Şeyh Tâcüddîn-i Nakşibendî çok büyük bir velî idi. Üstâdının Hâce Muhammed Bâkî-billah olması buna en güzel delîldir. Gâyet vakûr ve heybetli bir zât idi. Talebeleri yetiştirmesi, mânevî olarak terbiye etmesi, Allahü teâlâya kavuşmak arzusunda bulunanlara yol göstermesi pek güzel idi. Çok talebe yetiştirdi. Çok kerâmetleri görüldü.

Tâcüddîn-i Nakşibendî çok kitap okumuştu. "Tasavvuf ehlinin, zâhirî ilimlerden, fenden haberi olmaz. Onlar zikr ve tefekkürden başka bir şey bilmez" diyenlere karşı onun hâli çok güzel bir delil, kuvvetli bir sened idi. Bütün velîler gibi o da zâhirî ve bâtınî ilimlerde âlim idi. Bâzı fenlere âit öyle sözleri vardı ki, bu sözler o fende mütehassıs olan ilim sâhiplerini dahî hayrette bırakırdı. Birçok ilimde ve tıb husûsunda çok kıymetli eserler telif etmiştir.

Bir defâsında yanına tıb konusunda mütehassıs bir kimse gelmişti. O kimseye, tıb ilmine âid öyle ince meseleler anlattı ki, o kimse bu ilimde ihtisas yapmış olduğu hâlde bu yüksek bilgileri hiç duymamıştı. Bu sözler karşısında çok hayrette kaldı. Tâcüddîn'e olan muhabbeti arttı.

Tâcüddîn-i Nakşibendî çok kıymetli eserler yazmış olup, bâzılarının isimleri şöyledir: **1) Ta'rîb-ür-Reşehât: Reşehât** kitâbının Fârisîden Arabîye tercümesidir, **2) Ta'rîb-ün-Nefehât: Nefehât** kitâbının Fârisîden Arabîye tercümesidir. **3) Nefehât-ül-İlâhiyye fî Mev'ızat-in-Nefs-iz-Zekiyye, 4) Câmi'ul-Fevâid, 5) Es-Sırât-ul-Müstekîm, 6) Tuhfet-üs-Sâlikîn, 7) Risâletün fî Tarîk-is-Sâdât-in-Nakşibendiyye, 8) Risâlet-üt-Tâc, 9) Âdâb-ül Mürîdîn.** Son iki eser Konya Yûsuf Ağa Kütüphânesi 695 numarada kayıtlıdır.

MÜNÂSİP DEĞİLDİR

Talebelerinden biri şöyle anlatır: "Bir defâsında hocamızla bir yerde oturuyorduk. O, feyz saçılan ağızlarından sanki inci ve mercan dökülüyor, tasavvufa âit ince mârifetlerden, yüksek hakîkatlerden anlatıyordu. Bâzan da, talebelerin dikkatlerinin dağılmaması ve usanmamaları için, arada bir latîfe ve şaka yapıyordu. Talebelerden birinin gönlünden; "Böyle yüksek bir zâtın, böyle latîfe ve şaka ile de meşgûl olması münâsib değildir." diye geçti. Allahü teâlânın izni ile, kerâmet olarak o talebenin kalbinden geçenleri anlayan Tâcüddîn hazretleri buyurdu ki: "Mîzâh (latîfe, şaka yapmak), Resûlullah efendimizin sünnetlerindendir. Çünkü O, aşırı olmamak ve yalan olmamak şartı ileEshâb-ı kirâm ile şakalaşırdı." Bunun üzerine, kalbine öyle düşünceler gelen talebe, düşüncelerinde hatâlı olduğunu, hocasının yaptığının uygunsuz olmadığını anlıyarak, o hâline tövbe etti.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.3, s.87

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.244

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.373

4) Hulâsat-ül-Eser; c.1, s.464

5) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.356, c.2, s.66, 664

6) Berekât-ı Ahmediye; s.70

7) Brockelmann-Sup-2, s.618

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1151

9) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.16, s.224

ŞEYH TÜRKÎ

Siirt evliyâsından. Hangi devirde yaşadığı bilinmiyor. Halk arasında birçok kerâmetleri anlatılmakta olan Şeyh Türkî'nin türbesi, Siirt'i kuş bakışı gören bir tepe üzerinde olup ziyâret edilmektedir.

ŞEYH ULEMÂ

Konya velîlerinden. Selçuklular devrinde yaşamış olup hayâtı hakkında bilgi yoktur. Konya'nın Işkalaman mahallesindeki târihi mezarlıkta bulunan türbesinin kitâbesinde "Şeyh-Fakîh" gibi üstün vasıflarla anlatılmaktadır. Yöre halkı tarafından ziyâret edilen türbe bakıma muhtaçtır.

ŞEYH YÛSUF HEMEDÂNÎ

Diyarbakır velîlerinden. On altıncı yüzyılda yaşamış olup, yörede uzun müddet halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmıştır. Türbesi, kendi adını taşıyan Şeyh Yûsuf Câmiinin avlusundadır.

ŞEYH-ÜN-NECCÂR

Siirt evliyâsından. Adından da anlaşıldığı gibi marangoz idi. Bunun dışında hayâtı ve hangi devirde yaşadığı hakkında bilgi bulunmayan Şeyh-ün-Neccâr'ın kerametleri halk arasında anlatılmaktadır. Türbesi Siirt'in Bağlar semtinde olup ziyâret edilmektedir.

ŞEYHÎ;

Kütahya'da yetişen büyük velîlerden. Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin talebelerindendir. İsmi, Sinân binMecdüddîn bin Ahmed bin Seyyidî'dir. Doktor olduğu için, önceleri Hekim Sinân adı ile şöhret buldu. Şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullandığı için, "Şeyhî" diye tanındı. Kütahya'da, Türkmen asıllı tanınmış bir âileden dünyâya geldi. Doğum târihi bilinmemektedir. 1431 (H.834) senesinde Kütahya'da vefât etti. Kabri, Kütahya'ya 7 km uzaklıkta Çiftepınar köyü yakınlarındadır.

Şeyhî, ilk tahsîle Kütahya'da başladı. O zamanlar Kütahya, kültür merkezlerinden biriydi. Devrinin tanınmış âlimi ve mutasavvıfı Ahmedî'den okudu. Tahsîlini ve ilmini ilerletmek için İran'a gitti. İran'da diğer ilimlerle berâber; tasavvuf, fen ve tıb ilimleri tahsîl etti. İran'da büyük âlim Seyyid Şerîf Cürcânî ile berâber okudu. Fıkıh, kelâm, tefsîr, tasavvuf, edebiyât, tıb ilimlerinde derin bilgiler kazanarak, İran'dan döndü. Dönüşte Ankara'da Hacı Bayram-ı Velî ile görüşüp, ona bağlandı. Ve Şeyhî nisbetini aldı. Bundan sonra şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullandı.Kütahya'ya geldikten sonra, bir attâr dükkânı açtı. Tıb üzerine çalışmaya

başladı. O zaman Germiyan beyi olan İkinci Yâkûb'a mersiyeler yazıp, nasîhatlerde bulundu. Onun husûsî doktoru oldu.

Çelebi SultanMehmed, Karaman seferi sırasında Ankara'da hastalandı.Tedâvî etmesi için, Şeyhî Ankara'ya çağırıldı. Tedâvîde başarı gösterdiği için, taltîf edildi. Ona Tokuzlu köyü tımar olarak verildi. Bundan sonra Sultan Mehmed'in husûsî doktoru oldu. Böylece Osmanlı devletinin ilk "Reis-i etibbâ"sı Tabiblerin reisi ünvânını aldı. Şeyhî'nin Osmanlı hânedânı ile ilk temâsı, Emîr Sultan'a talebe olması ile başladı. Emîr Süleymân, Şeyhî'deki şiire olan kâbiliyeti görünce, onu şiire teşvik etti. Zamânın tanınmış şâiriAhmedî ile her zaman istişâre ederdi. Latîfî ile de sık sık buluşup görüşürlerdi. Fakat ömrünün çoğunu, Kütahya'da Germiyan BeyiİIkinci Yâkûb'un hizmetinde geçirdi. Yâkûb Beyin istişâre ettiği en yakını ve yardımcısı idi. Şeyhî, Yâkûb Bey için birkaç kasîde ve **Terci-i Bend** yazdı.

Sultan İkinci Murâd Hân pâdişâh olunca, Şeyhî'nin Osmanlı sarayı ile irtibâtı daha da sıklaştı. **Hüsrev-ü-Şîrîn** mesnevîsini Sultan İkinci Murâd Hânın emri ile Nizâmî'den tercüme etmeye başladı. Bin beyit kadar tercüme ettikten sonra, Sultan İkinci Murâd'a sundu. Tekrar memleketine döndü.

Şeyhî'nin tasavvufta yükselmesi ve tanınması, Hacı Bayrâm-ı Velî ile tanışmasından ve ona intisâbından sonradır. Aynı zamanda Hacı Bayram-ı Velî'nin halîfesidir. Müstekimzâde Süleymân Sâdeddîn Efendi, Şeyhî'nin tasavvufta çok yükseldiğini nakletmektedir.

Şeyhî'yi, gerek şiirlerindeki sanat üstünlüğünden, gerekse Germiyan beyi İkinci Yâkûb ve İkinci Murâd Hândan gördüğü yakın ilgi ve ihsânlardan dolayı çekemeyip tenkid edenler olmuştur. Fakat, Şeyhî bunları hoş karşılamış, sükûn, tevekkül ve teslîmiyetini bozmamıştır.

Şeyhî'nin **Dîvân, Hârnâme** ve **Hüsrev-ü-Şîrîn** isimli üç eseri vardır.

1) Dîvân: İstanbul kütüphânelerinde altı yazma nüshası olup, Fâtih-Millet Kütüphânesi Ali Emîrî kısmında, aslının aynısı mevcuttur. **Dîvân**'ındaki şiirlerinde Sâdî-i Şîrâzî'nin tesiri görülür.

2) Hârnâme: Şeyhî'nin bu mesnevîsi, Türk hiciv ve mizah edebiyâtının şâheseridir. Şeyhî bu eserinde, zamânının Osmanlı sultanları olanÇelebi Sultan Mehmed ve İkinci Murâd Hâna nasîhat etmektedir. Pâdişâhlara; cömertlik, şecâat, adâlet, dîne bağlılık ve hizmetin yakıştığını söyler. Arûz vezni ile yazılmış olan **Hârnâme,** dört kısımdan meydana gelmiştir. İlk on iki beyti tevhîd ve nâttır. Yirmi altı beytlik kısmı pâdişâhı över. Bundan sonraki kısımda ise, esas konuya geçerek; semiz, besili bir öküzün boynuzlarına imrenen bîçâre bir eşeğin, boynuz aramağa gidip, başına birçok hâdiseler geldikten sonra iki kulağı da kesilmiş olarak geri dönüşünü anlatır. Şeyhî, bu küçük mesnevîsinde; mesnevîde bulunması gereken bütün özellikleri, şaşılacak derecede bir nisbet ve tenâsüp ile göstermiştir. Tasvirlerin çok canlı oluşu, nezâket, incelik, mükemmel alay ediş kâbiliyeti ile Türk mizah ve hiciv edebiyâtında mümtâz bir yer almıştır.

3) Hüsrev-ü Şîrîn: Şeyhî'nin en kıymetli eseridir. Mesnevî şeklinde yazılmıştır. Bu eser, kendinden önce gelen şâirler arasında en güzel yazılandır. Şeyhî, **Hüsrev-ü-Şîrîn'**i İkinci Murâd Hân için yazmıştır. İkinci Murâd Hânın tahta geçmesi ile yazmağa başlamış, vefâtına kadar devâm etmiştir. Altı bin dokuz yüz kırk dört beyittir. Yedi yüz yetmiş beş beytlik ilk kısımda; duâ, münâcaat, tevhîd, nât, insanın yaratılışı ve Allahü teâlânın hikmetleri anlatılmıştır. On beş parçası mesnevî ve kasîde şeklinde yazılmıştır. Esâs hikâye, on bir bölümdür. Yirmi altı gazel, **Hüsrev ve Şîrîn**'in dilinden yazılmıştır. Münâcaat ve yedi bendlik terci-i bendi vardır. Şeyhî, bu eserini bitiremeden vefât etmiştir.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.128

2) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.2894

3) Rehber Ansiklopedisi; c.16, s.74

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.76

5) Faruk Timurtaş; Şeyhinin Hüsrev ü Şîrîni

6) Fâruk Timurtaş, Hârnâme

7) Fâruk Timurtaş, Şeyhî, Hayâtı Sanatı

ŞEYHMUZ SULTAN; (Bkz. Mûsâ bin Mâhîn Mardînî).

ŞEYH-ÜL-MEŞÂYIH BEHRÂM;

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Şeyh-ul-meşâyıh olarak bilinir. Doğum ve vefât târihi kaynaklarda yoktur. Yalnız on yedinci asrın birinci yarısında vefât ettiği bilinmektedir.

Küçük yaşından îtibârenPâni-pût'a gidip ilim ve irfân ehlinden büyük velî Kutb-u Rabbânî'nin ilim meclisinde ve sohbetinde bulundu. Çok istifâde edip ilmî ve tasavvufî yüksek derecelere ulaştı. Hocası tarafından, insanlara Allahü teâlânın dînini ve sevgili Peygamberimizin güzel ahlâkını anlatmakla vazîfelendirilip, Bertâde kasabasına gitti. Daha sonra hocasının emriyle tekrar Beytûlî'ye döndü. İnsanlara iyilikleri emredip, kötülüklerden sakındırma vazifesiyle meşgûl oldu. Vefât edinceye kadar bu yüksek vazifeye devâm edip, Beytûlî'de vefât etti. Kabri oradadır.

Şeyh Behrâm hazretleri, insanlara doğru yolu göstermek için vazifeli olarak Bertâde'de bulunduğu sırada, Cemûn Nehrinin suları yükselip Beytûlî kasabasını sel basma tehlikesi baş göstermişti. Beytûlî kasabasının halkı Kutb-i Rabbânî'ye çok bağlı oldukları için bu tehlike ânında ondan himmet (yardım) istediler. Pâni-pût'a gidip Beytûlî kasabasına teşrif etmesini özellikle arzu ettiklerini belirttiler. Kutb-i Rabbânî bir mektup yazıp onları Bertâde'de bulunan talebesi Şeyh Behrâm'a gönderdi. "Ben gelemiyeceğim. Bu mektubu Bertâde'de bulunanŞeyh Behrâm'a götürüp verin. O muhakkak sizinle gelecek, orada kalacak ve onun bereketiyle Allahü teâlâ sizi bu tehlikeden kurtaracaktır." dedi ve duâ ederek gönderdi. Onlar da emre uyup Şeyh Behrâm'ın huzûruna gittiler. Mektubu verdiler. Şeyh Behrâm mektubu alınca hürmet ve saygı ile ayağa kalktı, mektubu öpüp yüzüne sürdü, okudu ve Beytûlî'ye gitmek üzere yola çıktı. Beytûlî'ye yaklaşınca nehrin kenarına varıp, bastonunu yere vurdu ve oraya yerleşti. Ertesi sabah nehrin suları çekilip kasabadan uzaklaştı. O günden zamânımıza kadar bir daha tehlike olmadı. Bunu gören halkın Şeyh Behrâm'a muhabbet ve bağlılıkları arttı. Şeyh Behrâm da orada yerleşti. Vefât edinceye kadar oradan ayrılmadı. Kabri de oradadır. Çok ziyâret edilip, çâresi bulunmayan hastalar oraya götürülür, oradaki kuyudan su alıp yıkanır. Allahü teâlânın lütfuyla şifâ bulur.

Nakledilir ki: 1647 senesinde Mirzâ Muzaffer, Beytûlî ve çevresini zabtetmesi için bir Hindûyu görevlendirip gönderdi. Dinsiz ve zâlim olan bu Hindû oraya gelince, kasaba halkı çok sıkıntı çekti. Müslümanlara yapmadığı zulüm ve işkence kalmadı. Beytûlî ve civârını istilâ edip, Şeyh Behrâm'ın türbesinin bulunduğu yeri dahî kendisine bağlamak istedi. Kasaba halkı ve ileri gelenleri, ne kadar mâni olmak istedilerse de fayda vermedi. Yaptığı zulüm ve işkence, insanların canına yetti. O sırada Seyyidlerden biri, Şeyh Behrâm'ın nûrlu kabrine gidip, onu vesîle ederek Allahü teâlâya duâ etti. İki elini yere vurarak; "Ey hazret! Murdar ve zâlim bir Hindû, hizmetçilerinin gününü kara etti. Evlerimizde bir günlük azığımız dahi kalmadı. Biz dünyâda ve âhirette senin mâkamını sığınak edindik. Dünyâda hâlimiz böyle olursa, âhirette hâlimizin nâsıl olacağını Allahü teâlâ bilir. Siz vilâyet sâhibi ve Allahü

teâlânın sevgili kulusunuz, bu mel'ûnu îkâz ediniz" diyerek seslendi. Henüz bu sözleri bitirmemişti ki, türbenin dışından kulağına büyük bir gürültü geldi. O zât hemen dışarı koştu. Bir de ne görsün. O kâfirin atı yıkılmış ve iki ayağı da havada kalmıştı. Hayret edip nasıl olduğunu sordu. Orada bulunanlar dediler ki: "O zâlim, bu toprakları istilâ etmek niyetiyle geldi. Birçok kimse nasîhat yoluyla onu vazgeçirmek istediler. Kibrinden ve gurûrundan kimseyi dinlemedi. "Pâdişâhın malını sebepsiz yere niçin kalenderler yesin." dedi ve zabtettiği toprakları ölçen memura işâret etti. Kendisi de kızıp atını ileri sürdü. Birkaç adım gitmeden atı tökezleyip yere yıkıldı. O zâlim eğerden öyle bir sıçradı ki, ayakları havada asılı kaldı." O sırada seyyidin dilinden; "Ey hazret, bu alçağı niçin havada durdurursunuz, niçin toprağa düşüp boynu kırılmaz?" sözleri çıktı. O anda öyle bir düştü ki, orada bulunanlar toprağa çakıldı zannettiler. İnsanlar başına toplandı. Gördüler ki ölmek üzeredir. Adamları onu kaldırıp, Şeyh Behrâm'ın türbesine götürdüler. O seyyid de berâber idi. Kabre yaklaşınca şuuru biraz yerine gelip güçsüzlüğü ve aczi sebebiyle başını yere koydu ve adamlarına dedi ki: "Ey insanlar beni buradan çabuk kaldırın. Siz görmüyorsunuz, fakat beni dövüyorlar. Çabuk, döve döve bu kâfiri dışarı atın diye emreden bir ses işitiyorum." Adamları bunu duyunca, Hindûyu kaldırıp eve götürdüler. Bir divanın üzerine yatırdılar. Biraz sonra divan üzerinde duramayıp yere düştü ve divanın ayakları havaya geldi. Adamları divanı kaldırıp düzelttiler. Onu tekrar divana yasladılar. Tekrar düştü. Tekrar düzeltip oturtmak istediklerinde, öbür taraftan başı yere düşüp ayakları havada kaldı. Ne kadar uğraştılarsa da düzeltemediler. Hayâtından ümidi kesip, ağlamaya, feryâd etmeye başladılar. O dergâhda hizmet edenlerin ayaklarına kapandılar. O kadar yalvardılar ve ısrar ettiler ki, hâllerine acıyıp özürlerini kabûl ettiler. O zâlim, bir parça iyileşti ve oraları istenilen şekilde bırakıp Delhi'ye gitti.

1) Siyer-ül-Aktâb; s.247

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.214

ŞİBLÎ;

Büyük velîlerden. Adı Câfer, babasının adı Yûnus'tur. Künyesi Ebû Bekr'dir. 861 (H.247) senesinde Samarrâ'da doğdu. Bağdât'a gelip, buraya yerleşti.Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebesidir. Aynı zamanda Mâlikî mezhebinin fıkıh âlimlerinden olup, İmâm-ı Mâlik'in **Muvattâ'**sını ezbere bilirdi. Zamanının bir tânesi olan Ebû Bekr-i Şiblî 945 (H.334) senesinde Bağdât'ta vefât etti.

Ebû Bekr-i Şiblî, takvâ sâhiblerinin tâcı, birçok riyâzetleri ve kerâmetleri ile evliyânın reîsi, akıl âleminin meş'alesi idi. Pekçok âlimden hadîs-i şerîf dinlemiş ve nakletmiştir. Öğrenmek hususundaki şiddetli arzusu dinmek ve tükenmek bilmezdi. Ebû Bekr-i Şiblî'den; Ebü'l-Fadl Abdülvâhid Temîmî, Ali Acemî, Ebû Hasan-ı Hudrî, Ebü'l-Hasan Meşnî, Ebû Zer Râzî, Yâkûb Seyyid, Ebû Sehl Muhammed bin Süleymân ve birçok âlim ders almış ve ilim öğrenmiştir.

Ebû Bekr-i Şiblî hazretleriniCüneyd-i Bağdâdî çok sever, ziyâde önem verirdi. Onun için: "Her kavmin bir tâcı vardır. Bu kavmin tâcı da Şiblî'dir. Ebû Bekr-i Şiblî'ye, birbirinize baktığınız gözle bakmayın. O müstesnâ bir kimsedir." buyururdu.

Tasavvufa girmesi, bu yolu seçmesine sebep olan hâdise şöyle anlatılır: Devamend emîri iken, Rey emîri ileBağdât'tan kendisine bir mektup geldi. Bunun üzerine hemen Bağdât'a halîfenin yanına gitti.Halîfe kendisine hil'atlar verdi. Geri döndükten sonra bir gün, aksırdıktan sonra halîfenin verdiği hil'atın kolu ile ağzını ve burnunu sildi. Bu durum derhal halîfeye bildirildiğinde, o da hil'atın çıkarılması ve emirlikten azledilmesi emrini verdi. Bunun üzerine Ebû Bekr-i Şiblî kendi kendine; "Bir kulun hil'atını ve elbisesini mendil

yerine kullanan bir kimse, eğer bu görevden alınırsa, acaba âlemlerin pâdişâhı olan Allahü teâlânın hil'atını mendil olarak kullanan kimse hangi muâmeleye müstehak olur." diye düşündü. Hemen halîfenin huzûruna varıp hiçbir vazife verilmemesini istedi.Halîfe sebebini sorunca; "Ey halîfe! Sen bir kul olduğun halde, kıymeti önemsiz olan bir hil'ata yapılan saygısızlığı hoş karşılamazken, âlemlerin sultânı olan Allahü teâlâ, ihsân ettiği mârifet ve muhabbet hil'atını, bir mahlûkun hizmetinde mendil olarak kullanmamı hiç hoş karşılar mı?" dedi.

Halîfenin huzûrundan ayrılıp, zamanın büyük âlimlerinden olan Hayrünnessâc hazretlerine giderek, onun talebesi olmak istedi. Hayrünnessâc hazretleri; "Ey Şiblî! Sen, Cüneyd-i Bağdadî'nin yakınlarındansın.Senin nasîbin ondadır." diyerek Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine gönderdi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri önce; "Git, çıra sat!" buyurdu. Bunun üzerine, bir sene çıra satıp tekrar huzûrlarına çıktıklarında; "Daha düşüncelerinde dünyâya muhabbet var." buyurarak başka bir iş verdiler. Bir sene sonra tekrar huzurlarına çıktığında; "Bir sene de burada hizmet et!" buyurdular. Bu hizmetten sonra hocası; "Şimdi hâlin nasıldır?" diye sordu. Şiblî hazretleri; "Artık kendimi insanlardan üstün tutmuyorum." dedi. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri; "İşte şimdi kendini kurtardın." buyurdu. Sonra Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin derslerine devâm ederek, onun gözde talebelerinden oldu. Tasavvufta yüksek mertebelere kavuştu. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinden sonra onun yerine geçip, yüzlerce talebe yetiştirdi.

Şiblî hazretleri buyurdu ki: "Dört yüz hocadan ders okudum. Bunlardan dört bin hadîs-i şerîf öğrendim. Bütün bu hadîslerden bir tânesini seçip kendimi ona uydurdum, diğerlerini bıraktım. Çünkü, kurtuluşu ve ebedî seâdete kavuşmayı bunda buldum ve bütün nasîhatleri hep bunun içinde gördüm. Seçtiğim hadîs-i şerîf şudur: Peygamber efendimiz bir Sahâbîye buyurdu ki: **"Dünyâ için, dünyâda kalacağın kadar çalış! Âhiret için, orada sonsuz kalacağına göre çalış! Allahü teâlâya muhtâç olduğun kadar itâat et! Cehennem'e dayanabileceğin kadar günâh işle!"**

Ebû Bekr-i Şiblî'yi sevmeyen ve sohbetlerine gitmek isteyenlere mâni olan bir zât vardı. Bir gün Ebû Bekr-i Şiblî'yi imtihân için yanına gelerek; "Beş devenin zekâtı nedir?" diye sordu. Ebû Bekr-i Şiblî cevâb vermek istemedi ise de, o zâtın ısrârı üzerine şöyle dedi: "Şer'î ölçülere göre bir koyun, bu vâcibdir. Fakat bizim gibiler için olan hüküm ise, hepsini vermektir." Bunun üzerine o zât; "Bu dediğinle kime uyuyorsun? İmâmın kim?" diye suâl edince, Ebû Bekr-i Şiblî hiç düşünmeden; "Hazret-i Ebû Bekr. Ona uyuyorum. O evine gidip neyi varsa, Peygamber efendimize getirdi. Çocuklarına ne bıraktın? sorusuna "Allah ve Resûlünü" diye cevâp verdi" dedi. O zât bu cevâbı beğendi ve hiçbir şey söylemeden gitti. Bundan sonra da, Ebû Bekr-i Şiblî'nin sohbetine gidenlere mâni olmadı.

Bir gün Şiblî hazretlerine, hacca giden sofîlere ayakkabı satın almak için, bir dirhem lâzım oldu. Hıristiyan bir genç; "Beni de berâberinde hacca götürme şartıyla, sana bu bir dirhemi veririm." dedi. Ebû Bekr-i Şiblî bunun üzerine; "Ey Genç! Sen hac yapmaya ehil değilsin ki." deyince, genç; "Sizin kervanınızda hiç yük merkebi bulunmaz mı? Bu sefer de beni yük merkebi yerine tutamaz mısınız?" dedi. Yol hazırlıkları tamamlanınca, genç onlarla berâber yola çıktı. Ebû Bekr-i Şiblî;"Ey Genç! Hâlin nasıldır?" diye sorduğunda, genç; "Efendim! Sevincimden gözüme uyku girmiyor. Sizinle yolculuk yaptığım için çok memnûnum." dedi. Kâfile yolda giderken ne zaman konaklasalar, o genç hemen yerleri süpürür, dikenleri temizlerdi. Sonunda ihram giyme yerine vardılar. Genç onlara bakıp, onlar gibi giyindi. Kâbe-i şerîfe varınca, Ebû Bekr-i Şiblî gence; "Üstünde zünnâr olduğu hâlde Kâ'be-i şerîfe girmene izin vermem." dedi. Bunun üzerine genç şöyle söyledi: "Yâ Rabbî! Şiblî, senin evine girmeme izin vermeyeceğini söylüyor!" dedi. O anda hafiften bir ses; "Ey Şiblî! Onu Bağdât'tan buraya biz getirdik. Onun kalbine aşk ateşini biz koyduk. Lütuf zinciriyle evimize kadar onu biz çektik. Ey dost olan genç, sen içeri gir!" dedi. Herkes Kâbe'ye gidip tavaf ettikten sonra dışarı çıktılar. Fakat genç dışarı çıkmadı. Ebû Bekr-i Şiblî; "Ey Genç! Dışarı

gel." diye seslendi. Bunun üzerine genç; "Ey Şiblî! O beni dışarı bırakmıyor. Ne kadar çabalasam çıkış kapısını bulamıyorum." dedi.

Ebû Bekr-i Şiblî hazretleri bir gün Ebû Bekr bin Mücâhid Mükre hazretlerinin bulunduğu mescide girince, İbn-i Mücâhid hemen ayağa kalktı. Daha sonra İbn-i Mücâhid hazretlerinin arkadaşları kendisine; "Sen niçin Vezir Ali bin Îsâ için ayağa kalkmadın da, Şiblî için ayağa kalktın?" diye sordular. İbn-i Mücâhid cevâben şöyle dedi: "Ben Resûlullah efendimizin tâzim ettiği bir zât için ayağa kalkmıyayım mı? Ben Peygamber efendimizi rüyâmda gördüm. Bana; "Yâ Ebâ Bekr! Yarın sana Cennet ehlinden bir kişi gelecek. O geldiğinde, ona ikrâmda bulun!" buyurdu. İki gece sonra yine Peygamber efendimizi tekrar rüyâmda gördüm. Bana; "Yâ Ebâ Bekr! Allahü teâlâ, Cennet ehlinden olan kimseye ikrâm ettiğin gibi sana da ikrâm etti." buyurdu. Ben "Yâ Resûlallah! Şiblî bu dereceyi nasıl elde etti?"diye sordum. Peygamber efendimiz; "O, beş vakit namazını kılıp her namazın arkasından beni hatırlıyor ve meâlen; **"And olsun size, içinizden bir Peygamber geldi ki, zahmet çekmeniz onu incitir ve üzer. Size çok düşkündür. Müminlere çok merhametlidir. Onlara hayır diler."** (Tevbe sûresi: 128) âyet-i kerîmesini okuyor. Bunu seksen seneden beri yapıyor." buyurdu. Ben bunu yapanı tâzîm etmeyeyim mi?"

Kendisi şöyle anlatır: "Bir gün kırık bir köprüden geçerken ayağım kaydı ve suya düştüm. Su epey derindi. Bu sırada yabancı bir elin beni kenara götürmek için uzandığını gördüm. Dikkatlice baktığımda, huzûrdan kovulan mel'ûn şeytan olduğunu gördüm. Ona; "Ey Me'lûn! Senin adâletin tekme atmaktır, el tutmak değildir. Böyle yapman neden icâb ediyor?" diye sordum. Şeytan; "Ben tekme yemeğe müstehak olan insanlara tekme atarım. Âdem'le yaptığım kavgada bir yara almışım, yaram iki olmasın diye, diğer biriyle kavgaya girmem!" dedi.

Bir gün, Ebû Bekr-i Şiblî; "Allah Allah!" deyip duruyordu. O sırada bir genç;"Niçin Lâ ilâhe illallah demiyorsun?" diye sordu. Bunun üzerine Şiblî hazretleri derin bir ah çekerek, "(Lâ ilâhe) der de (illallah) diyemeden vefât ederim diye korkuyorum." dedi. Bu sözler gence çok dokundu ve orada bir âh çekerek vefât etti. Bunun üzerine gencin yakınları ve vârisleri Ebû Bekr-i Şiblî'yi Halîfeye şikâyet ettiler. Halîfe; "Yâ Şiblî! Bunların dediklerine ne dersin?" deyince, Şiblî hazretleri;"Yâ Emîr-el-müminîn! O gencin rûhu, mukaddes olanAllahü teâlânın cemâline kavuşmayı beklerken, aşk ateşinin bir kıvılcımıyla yanmış, her şeyden alâkasını kesmiş, tâkâtı son dereceye varmış, bu sözün neticesindeki güzellikte sıçrayan bir şimşek, onun canını çarpmış ve sonunda onun rûhu bir kuş gibi kafesinden uçup gitmiştir. Şiblî'nin bunda ne günahı var?" dedi. Bunun üzerine Halîfe; "Derhal bu zâtı evine gönderin. Kendimi öyle bir hâl kapladı ki, sanki divandan düşecekmiş gibi oluyorum." dedi.

Bir gün biri Şiblî hazretlerine gelip, geçim derdinden bahsetti ve şöyle söyledi: "Efendim! Nafakası üzerime düşen evlâdım çoktur. Onların ihtiyaçlarını göremiyorum. Ne olur bana bir çâre gösterin." Bunun üzerine Şiblî hazretleri; "Hemen evine git, kimin rızkını sana bağlı görürsen kapı dışarı at. Kimin rızkını cenâb-ı Hakk'a bağlı görürsen, o da evde kalsın." dedi. Bunun üzerine o zât; "Ben kitaplarda okudum, Allahü teâlâ her kulun rızkına kefîldir." dedi. İmâm-ı Şiblî; "Öyleyse üzülmeye gerek yok. Allahü teâlâ her mahlûkun rızkına tek tek kefildir." buyurdu.

Ebû Bekr-i Şiblî hazretleri, vefât etmeden biraz önce buyurdular ki: "Üzerimde bir dirhem kul hakkı vardır. Onun sâhibi için, bin dirhem sadaka vermiştim. Bununla berâber, hâlâ gönlüme ondan ağır bir şey gelmez."

Henüz vefât etmeden, bir çok insan cenâze namazını kılmak için geldiler. Firâsetle buyurdu ki: "Ne şaşılacak şeydir ki, ölülerden bir grup, yaşıyan bir kimsenin cenâze namazını kılmaya geldiler."

Hizmetini gören Bekr Dîneverî şöyle anlatır: "Şiblî hazretleri, son hastalığı ânında; "Bana

abdest aldırın." diye işâret etti. Ona abdest aldırdım. Sakalını hilâllemeyi unutmuştum. Elimi tutarak, sakalının içine koydu. O anda da, rûhunu teslim etti."

Vefâtından sonra kendisini rüyâda gördüler. Münker ve Nekir'in suâline karşı ne yaptın? diye sordular. Şöyle cevap verdi: "Geldiler, Rabbin kimdir dediler. Benim Rabbim O'dur ki, size ve bütün meleklere Âdem aleyhisselâma secde edin diye emir verdi. Ben o zaman, Âdem aleyhisselâmın arkasında idim. Size bakıyordum." dedim. Bu cevap, bütün Âdemoğullarını kurtarır deyip gittiler.

Ebû Bekr-i Şiblî hazretleri, güneş batarken güneşin sararmasına, şöyle bir benzetme yapardı: "Tıpkı mümin de böyledir. Dünyâdan göçeceği zaman, varacağı makam sâhibinden çekindiği için, nasıl karşılanacağını bilmeyip, böyle sararır." Sonra da ilâve edip: "Gün doğarken de, çok aydın olarak doğar. Bu da, bir müminin öldükten sonra kabrinden kalkışına benzer. Bir mümin kabrinden kalktığında, yüzü güneşin doğduğu gibi parlar."

Ebû Bekr-i Şiblî buyurdu ki: "Dünyâdaki sermâyenize çok dikkat edin ve bilin ki âhiretteki sermâyeniz de bu olacaktır."

"Zühd; kalbi mal yerine, onu yaratanına döndürmektir."

"Kim Allahü teâlâyı bilirse, gam ve keder içinde olmaz."

"Eshâb-ı kirâma hürmet etmeyen kimse, Muhammed aleyhisselâma îmân etmiş olmaz."

"Şükür; nîmeti değil, nîmeti vereni görmektir."

"Sevgi; zevkte şaşkınlık, saygıda ise hayranlıktır."

"Allahü teâlâ, Dâvûd aleyhisselâma vahy gönderdi ve "Ey Dâvûd! Zikrim zikredenlerin, Cennetim ibâdet edenlerin, kâfi olmaklığım tevekkül edenlerin, nîmetimin çoğalması şükredenlerin, rahmetim iyi işler yapanların, ünsiyetim müştakların ve ben, muhiblerime mahsûsum" buyurdu."

"Hürriyet, kalbin hür olmasından başka bir şey değildir."

"Cehennemlik olmanın alâmeti; Allahü teâlânın rızâsı için bir fakire bir parça ekmek vermemek. Fakat nefsin isteklerini tatmin etmek için, bir ziyâfette yüz altın harcamaktır. Cennetlik olmanın alâmeti ise bunun tam tersidir."

"Tasavvuf; tam olarak beş duyu organını günahlardan korumak, her nefes veriş ve alışında günah işlememeye dikkat etmektir."

"Bir şahıs ne zaman mürid olabilir?" sorusuna şu cevâbı verdi: "Seferde ve hazarda hâli hep aynı olan kimsedir. Yalnız olduğu zaman da, başkalarının yanında olduğu zaman da aynı davranışlar içinde olandır."

ASIL HASTA KİM?

Ebû Bekr-i Şiblî hazretleri bir gün hastalanmıştı. Bunu duyan devrin hükümdârı, kendisine Nasrânî (Hıristiyan) bir tabib gönderdi. Tabib, hastanın yanına girdiğinde şöyle sordu: "Gönlün neyi istiyor?" Ebû Bekr-i Şiblî, "Gönlüm senin müslüman olmanı istiyor." diye cevap verince, tabib; "Eğer ben müslüman olursam, sen gerçekten hemen iyi olur, yataktan kalkar mısın?" diye sordu. Şiblî hazretleri; "Elbette iyi olur, yataktan kalkarım." diye cevaplayınca, tabib derhal müslüman oldu. Şiblî hazretlerinin hastalığından eser kalmadı. Birlikte el ele tutuşarak hükümdârın huzûruna gittiler. Hükümdar onları görünce şöyle dedi: "Ben tabibi hastaya gönderdim sanıyordum. Meğer işin aslı öyle çıkmadı. Anladım ki hastayı tabibe göndermişim."

CÂMİYE GİDELİM

Ebû Bekr-i Şiblî hazretlerinin hizmetinde bulunan Bekr Dîneverî şöyle anlatır: "Hazret-i Şiblî'nin ömrünün son günlerinden bir cumâ günüydü. Hastalığı biraz geçtiği için bana; "Câmiye gidelim." dedi. Berâber giderken bana karşıdan gelmekte olan şahsı işâret etti ve; "Şu şahsı görüyor musun?" deyince; "Evet." diye cevap verdim. Bunun üzerine; "İşte onunla yarın bizim işimiz olacak." dedi. O gece Şiblî hazretlerinin hastalığı arttı ve vefât etti. Bana; "Falan yerde sâlih bir kimse var sabahleyin haber ver de cenâzeyi yıkasın." dediler. Sabah olunca târif edilen zâtın evine gidip kapısını çaldım. Hâne sâhibi; "Şiblî hazretleri vefât mı etti?" diye sorunca; "Evet." dedim. Dışarı çıkınca bir de baktım ki, Şiblî hazretlerinin dün işâret ettikleri kimse değil mi? Hayret ederek "Lâ ilâhe illallah" dedim. O zât; "Neden hayret ettin?" deyince, Şiblî hazretlerinin, kendisini göstererek söylediklerini naklettim."

KAVGANIN ESÂSI

Ebû Bekr-i Şiblî bir gün yolda giderken, buldukları bir ceviz için kavga eden iki çocuk gördü. Şiblî hazretleri cevizi alıp onlara; "Sabredin, bu cevizi size paylaştırayım." dedi. Sonra cevizi açınca, cevizin içi boş çıktı. Bu sırada şöyle bir ses duydu: "Eğer taksim yapan ve kısmet dağıtan biriysen, şimdi bunu da taksim etsene." Bunun üzerineŞiblî hazretleri, "Bütün bu kavga, içi boş bir ceviz için, taksim etmek ise bir hiç içinmiş!" dedi.

MÜHİM OLAN GÖNÜLDÜR

Ebû Bekr-i Şiblî ki, âşıktı Zülcelâle,
Ve tasavvuf yolunda, ermişti tam kemâle.

Nefsî arzûlarının, yapmazdı bir tekini,
Yaşıyan ölü gibi, addederdi kendini.

Bir elbise yaptırdı, üstüne yeni, düzgün,
Ve onu giyinerek, dışarı çıktı bir gün.

Gördü kimin üstünde, var ise, yeni esvâb,
İnsanlar onun ile, oluyor hep muhâtab.

Kimin üzerinde de, varsa eski elbise,
Onlarla ilgilenen, olmuyordu hiç kimse.

İşbu hâl, kendisine, oldukça etti tesir,
Durdu, düşündü biraz, oldu çok müteessir.

Oracıkta evine, dönerek tekrar yine,
Eski elbisesini, giyindi üzerine.

Dediler ki: "Efendim niçin böyle ettiniz?
Yenileri çıkarıp, tekrar eski giydiniz?"

Buyurdu: "İnsanların, hâline ettim nazar,
Çok taaccüp eyledim, üzüldüm bî-ihtiyar.

Gördüm ki hep insanlar, bakıyor dış kalıba,
Halbuki mühim midir, giyilen kaftan, abâ?

Hak teâlâ indinde, zâhir mühim değil hiç,
Mühim olan gönüldür, her şey onda mündemiç.

Bakmıyor Hak teâlâ, kişinin dış hâline,
Lâkin nazar ediyor, niyetine, kalbine.

Zarftan daha ziyâde, mazruftur mühim olan,
Zîrâ niyete göre, hüküm verir Yaradan.

Kalbi bozuk bir kişi, giyse kıymetli libâs,
Ne kıymeti vardır ki, azâbdan olmaz halâs.

Kalbi mâmur olan da, çul giyse üzerine,
Hak teâla indinde, makbûldur o kul yine.

Zîrâ cenab-ı Allah, kalblere nazar eder,
Kalbleri ihlâs ile, süslemektir tek hüner.

Eğer ki bu ihlâstan, mahrum ise bir gönül,
Rızâ-i ilâhîye, edemez hiç temâyül."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.366

2) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.337

3) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.2842

4) Risâle-i Kuşeyrî; s.148

5) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.379

6) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.103

7) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.273

8) Târih-i Bağdâd; c.14, s.389

9) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.338

10) Dibâc-ül-Müzehheb; s.116

11) El-A'lâm; c.2, s.341

12) Nefehât-ül-Üns; s.228

13) Keşf-ül-Mahcûb; s.312

14) Câmiu Kerâmât-il Evliyâ; c.2, s.8

15) Rehber Ansiklopedisi; c.16, s.85

16) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1068

17) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.4, s.35

ŞİHÂBÜDDÎN AHMED BİN ALİ;

Evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1561 (H.969) senesinde vefât etti. Tasavvuf yolunu, Şerîf Ali bin Meymûn ve onun talebesi, aynı zamanda halîfesi olan Şeyh Muhammed bin Arâk'dan öğrendi. Şâfiî mezhebinde idi. **Minhâc** isimli eseri ezberledi. Uzun süre Kudüs'deki Dâvûd aleyhisselâmın makâmında hizmette bulundu.

Şihâbüddîn Ahmed, ilk önceleri nahiv ilmini bilmiyordu. Birgün Mescid-i Aksâ'da tek başına bir bölümde otururken, Resûl-i ekremin mübârek rûhâniyetleri ona göründü. Resûl-i ekrem; "Ey Ahmed! Nahiv ilmini öğren" buyurdu. O da; "Yâ Resûlallah, nahiv ilmini bana öğret" dedi. Resûlullah efendimiz, ona nahiv ilminin temel kâidelerinden bâzı şeyler öğretti. Sonra Resûl-i ekrem oradan ayrıldı. O da Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem peşinden kapıya kadar gitti ve "Essalâtü vesselâmu aleyke yâ Resûlullah!" dedi. Hâlbuki, Resûlullah kelimesinin başına nidâ harfi olan "Yâ" gelince, lâm harfi ötre ile değil, üstün ile okunur. O, ötre ile okuyunca, Resûl-i ekrem ona dönüp; "Ben sana hatâ yapmayacağın bilgileri öğretmedim mi?"Yâ Resûlallah" de!" buyurdu. Şihâbüddîn Ahmed, o günden sonra nahiv ilmi ile meşgûl olmaya başladı.

Talebe yetiştirmeye başlayan Şihâbüddîn'in dergâhı, ilim tâliblileri ile dolup taştı. Onun dergâhı,Beyt-i Makdîs civârında bulunanDücânî köyünde idi. Birgün Dâvûd aleyhisselâmın rûhâniyeti ona göründü. O zaman Dâvûd aleyhisselâmın makâm-ı şerîfi, Kudüs'ün arka

taraflarında, hıristiyanların elinde bulunan bir yerde idi. Dâvûd aleyhisselâm ona; "Ey Ahmed! Beni kurtar!" buyurdu. Şihâbüddîn Ahmed derhâl oraya gitti ve Dâvûd aleyhisselâmın makâm-ı şerîfinin bulunduğu yere yerleşti. Oranın hizmetlerini gördü. Oranın hizmetlerini daha sonra hep onun soyundan gelenler yaptı.

1) CâmiuKerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.330

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.374

ŞİHÂBÜDDÎN AHMED SİVÂSÎ;

Anadolu velîlerinden, fıkıh ve tefsir âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed (veya Mahmûd) dur. Doğum yeri ve târihi bilinmeyen Şihâbüddîn Sivâsî, Sivaslı bir kimsenin kölesi idi. Sivas'ta ikâmet ederdi. İlme karşı hevesini ve dinde gayretini gören efendisi tarafından âzâd edildi. Zamânın ileri gelen âlimlerinden ilim tahsîl edip; fıkıh, tefsîr ve diğer aklî ve naklî ilimlerde mütehassıs oldu. Zeynüddîn-i Hâfî'nin halîfelerinden Ayasoluglu Mehmed Efendinin hizmetine girdi. Uzun bir zaman hocasının yanında kaldı. Tasavvuf yolunun terbiye usûllerinden geçti. Hocası onu kendi kavuştuğu hâllere ve makamlara kavuşturdu. Berâberce İzmir yakınlarındaki Selçuk'a, Ayasolug'a geldiler. O sıralarda o bölgeye Aydınoğulları hâkim idi. Aydınoğullarından izzet ve ikrâm gördüler. Niyetleri Tire'de yerleşmek iken, Aydınoğulları Beyinin ısrârı üzerine Ayasolug'u tercih ettiler. Senelerce Ayasolug'da kalıp, insanlara, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, Resûlullah efendimizin güzel ahlâkını öğretmeye gayret etti. Hocasının vefâtından sonra birkaç sene daha yaşayan Şihâbüddîn Ahmed Sivâsî, pekçok kimseye ilim öğretip, hocaları vâsıtasıyla Resûlullah efendimizden aldığı feyzleri âleme saçıp aydınlattı, paslı gönülleri temizleyip parlattı. Yazdığı kıymetli eserleri ile de, güzel ilminden insanlar daha çok istifâde ettiler. 1398 (H.800) den sonra vefât edip, Ayasolug'tan Kuşadası'na giden yol üzerindeki bir türbenin yanına defnedildi. Sevenleri ve bilenler tarafından kabr-i şerîfi ziyâret edilerek, feyzinden faydalanılmaktadır.

Yazdığı eserlerden **Tefsîr-i Şeyh** ismiyle de meşhûr **Uyûn-üt-Tefâsîr lil-Fudalâ-is-Semâsir** adlı tefsîri, **Risâlet-ün-Necât min Şerr-is-Sıfât** adlı tasavvufa dâir eseri, **Cezâb-ül-Kulûb** adlı yine tasavvufa dâir eseri ferâiz ilminde **Sirâciyye Şerhi** adlı eseri, Usûl ve ilmî ıstılahlara dâir **Riyâz-ül-Ezhâr fî Cilâil-il-Ebsâr** adlı eseri, nahivde **Şerh-ül-Misbâh lil-Makrazî** adlı eseri ve **Uyûn-üt-Tevârih** adlı eseri bilinmektedir.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.55

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.172; c.4, s.309

3) Hediyyet-ül-Ârifîn; c.1, s.118

4) Keşf-üz-Zünûn; s.895, 1185, 1248, 1709

5) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.90

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.85

ŞİHÂBÜDDÎN BA'LEVÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Abdürrahmân'dır. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1539 (H. 946) senesinde Terîm'de vefât etti. Zenbel kabristanına defnedildi. Kabri, ziyâret mahallidir. İlmi ile amel eden bir zât idi. Kabir ehlinin hâllerini, onların azab ve sevinç durumlarını, Allahü teâlânın izni ile bilirdi. Çok kerâmetleri vardır.

Şihâbüddîn Ba'levî'ye birgün, bâzı kimselerin, büyük âlim Ahmed bin Îsâ'ya âit olduğu

söylenen kabrin, hakîkatte onun kabri olmadığını söyledikleri arzedildi. Bunun üzerine Şihâbüddîn Ba'levî, Ahmed bin Îsâ'nın kabrini ziyâret etti. Kabri ziyâret esnâsında, bir heybet hâli onu kapladı. Bu hâli geçtikten sonra; "İmâm Ahmed bin Îsâ'nın rûhâniyeti ile görüştüm. Ona, buranın kabri olup olmadığını sordum. O da bana; "Evet, kabrim hakîkaten burasıdır" dedi. Sonra ona bir hâcetimi, ihtiyacımı arz ettim. Bana, hâcetimin kolaylıkla halledileceğini söyledi" dedi. Sonra Bûr denen köydeki câmiye gitti. Oturur oturmaz o hâceti yerine geldi.

Şihâbüddîn Ba'levî, Terîm'deki evinde, Huccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî'nin rûhâniyeti ile görüştü. İmâm-ı Gazâlî'den bütün kitaplarını okuduğunu ve bu kitapları okutmaya izin verdiğine dâir icâzet istedi. İmâm-ı Gazâlî de ona icâzet (diploma) verdi.

Şihâbüddîn Ba'levî, birisinden, evine kapı yapmak için tahta istedi. O şahıs da; "Kur'ân-ı kerîmi ezberlememi temin edersen, sana istediğin o tahtayı veririm" dedi. Bunun üzerine Şihâbüddîn Ba'levî o şahsa; "Ağzını aç!" buyurdu. Bu şahıs ağzını açınca, ağzına üç kere ağzının suyundan sürdü. O şahıs, ondan sonra sür'atli bir şekilde Kur'ân-ı kerîmi ezberledi.

Şihâbüddîn Ba'levî, talebesi Abdullah Ayderûs'a şöyle dedi: "Uzak bir memleketin halkı, senden istifâde edecek. Hadramut halkı seni görmeyi çok arzulayacak." Nitekim, bir müddet sonra, Şihâbüddîn Ba'levî'nin dediği çıktı. Abdullah Ayderûs, Hindistan'a gitti. Oradaki Ahmedâbâd şehrinde vefât edinceye kadar kaldı.

Şihâbüddîn Ba'levî, talebelerinden bâzılarına, insanlara fâideli olabilecekleri işleri yapmak husûsunda izin vermişti. İbn-i Şerîf'e, yılanların zarar vermemesi husûsunda duâ yazmaya izin vermişti. İbn-i Şerîf, yılanın zararından korunmak için mürâcaat edenlere, bâzı âyet-i kerîmeleri yazıp verirdi. Bu yazıları taşıyanları yılanlar sokmazdı. İbn-i Mudâda, burnundan hasta olanlara duâ yazardı.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.328

2) Nûr-us-Safîr; s.203

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.375

ŞİHÂBÜDDÎN-İ SÜHREVERDÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. İsmi Ömer, babasınınki Muhammed'dir. KünyesiEbû Abdullah'tır. Ebû Hafs veEbü'l-Kâsım Sûfî de denildi.Nesebi, soyu Ebû Bekr-i Sıddîk'a ulaşır. Şeyh Ebü'n-Necîb'in kardeşinin oğludur. 1144 (H.539) senesinde Sühreverd'de doğdu. 1234 (H.632) senesi Muharrem ayında vefât etti.

Şihâbüddîn Sühreverdî, ilim öğrenmek için Bağdât'a gitti. Amcası büyük âlim Ebü'n-Necîb Abdülkâhir'in sohbetlerinde bulundu. Ondan tasavvuf ilimlerini öğrendi. Aynı zamanda Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sohbetlerinde de bulundu. Basra'da da Ebû Muhammed bin Abdullah'ın sohbetlerine devâm etti.Ebû Hafs Sühreverdî; amcasından, Ebû Muhammed Hibetullah bin Şiblî, Ebü'l-Feth bin Battî, Ma'mer bin Tâhir, Ebû Zür'a Makdisî, Ebü'l-Fütûh Tâî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulundu.

Ebû Hafs Sühreverdî, fakih, fâzıl, sûfî, verâ sâhibi, zâhid, ârif, ilm-i hakîkatte zamânın şeyhi idi. Şâfiî mezhebinde idi. Çok ibâdet ederdi. Eline geçen malı mülkü fakir ve muhtaçlara dağıtırdı. Fıkıh ilmini, amcasından ve Ebü'l-Kâsım ibni Fadlân'dan öğrendi.

İbn-i Neccâr onun hakkında; "Ebû Hafs Ömer Sühreverdî, ilm-i hakîkatte zamânının şeyhi idi. Riyâzet ve mücâhede yolunu tuttu. Fıkıh, mukâyeseli hukuk ve Arab dili ve edebiyâtını okudu. Birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Sonra tasavvuf yolunu tuttu. Önceleri zikir ve ibâdetle meşgûl oldu. Sonra insanlara vâz vermeye başladı. Amcasının Dicle kenarındaki medresesinde ders verdi. İslâm beldelerinin her tarafından onun sohbet ve derslerini

dinlemeye birçok âlim ve halk gelirdi. Onun sözlerinin bereketi ile günahkârlar derhâl tövbe ederdi. Talebeleri, o zamanda yıldızlar misâli, etrâfa ilim yayarlardı. Onun sultanlar katında sâhib olduğu mevkiye ve hürmete, başka kimse nâil olmadı. Ömrünün sonunda rahatsızlandı. Bununla berâber, zikirleri azalmadı. Allahü teâlâyı zikre devâm etti. Cemâatte yine hazır bulundu. 110 yaşına doğru hacca gitti. Vefât ettiğinde, geride kefen parası bile bırakmamıştı."

Ebû Hafs Sühreverdî buyurdu ki: "Evliyâdan, yüksek mertebede bulunan birine, hiçbir kerâmet ve hârika verilmiyebilir. Çünkü kerâmetler, yakîni, inanmayı arttırmak için verilir. Yakîn ihsân edilen birinin kerâmetlere, hârikalara ihtiyâcı olmaz. Bütün bu kerâmetler, Zât-ı ilâhînin zikrinden ve kalbin bu zikirle zînetlenmesinden aşağıda kalır."

Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer bin Muhammed Sühreverdî, oğluna yaptığı nasîhatte şöyle buyuruyor:

Ey oğul! Sana, Allahü teâlâdan korkmayı, Allahü teâlânın veResûlünün, ana-babanın ve evliyânın hakkına riâyet etmeyi tavsiye ederim. Eğer bunu yaparsan, Allahü teâlâ senden râzı olur. Açıktan ve gizli olarakAllahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet et. Gizli ve açık, içten ve dıştan, tefekkürle, hüzünle ve ağlıyarak Kur'ân-ı kerîm okumayı ihmâl etme. İlimden bir adım bile yüz çevirme. İlim öğren. Tasavvuf ehli olduğunu söyleyip de dalâlet içerisinde olanlardan, onların avâmından olma.Çünkü onlar, din hırsızları ve müslümanları doğru yoldan saptıranlardır. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine iyi sarıl. Dinde sonradan ortaya çıkıp, dinden imiş gibi inanılan, hâlbuki dinde olmayan bid'atlerden sakın. Çünkü her bid'at dalâlettir. Kadınlarla, bid'at sâhibi kimselerle, zenginlerle ve nefslerinin peşinde giden avam ile berâber olma. Çünkü bunlar, senin dînini giderir. Dünyâda az bir şeyle kanâat et. Yalnızlığa iyi sarıl. Hatâ ve günâhların için çok ağla. Helâlinden yemeğe çalış. Çünkü helâl yemek ve haramlardan sakınmak, bütün hayırların ve iyiliklerin anahtarıdır. Harama sakın meyletme. Çünkü harama meyledersen, kıyâmet günü Cehennem'de yanarsın. Helâl olan eşyâları giy. Eğer bunlara riâyet edersen, îmânın ve ibâdetin tadını duyarsın. Allahü teâlâdan devamlı kork. Yarın kıyâmet gününde, Allahü teâlânın huzûrunda hâlinin ne olacağını unutma. Geceleyin namaz kılmayı ve gündüz oruç tutmayı çoğalt. İmam ve müezzin olmadığın zaman da cemâatle namaz kılmayı elden bırakma. Başkan olmayı isteme. Çünkü başkan olmayı isteyen ve seven kimse, ebediyyen felâh bulmaz. Hüküm verenlerin ve sultanların meclislerinde bulunma. İnsanlarla münâkaşa etme. Seni medheden kimsenin sözüne aldanma. Seni kötüleyen kimsenin sözlerinden dolayı da üzülme. Herkese karşı iyi huylu ol. Tevâzuya yapış. Çünkü Resûlullah efendimiz; **"Kim Allahü teâlânın rızâsı için tevâzu yaparsa, Allahü teâlâ onu yükseltir. Kim kibirlenirse ve böbürlenirse, Allahü teâlâ onu alçaltır."** buyurdular. Her zaman, iyi kimseye karşı da, kötü kimseye karşı da edebli ol. Küçük-büyük herkese merhametli ol. Onlara karşı şefkat ve merhamet gözüyle bak. Çok gülme.Çünkü gülmek, gaflettendir ve kalbi öldürür. Resûlullah efendimiz; **"Eğer siz, benim bildiğimi bilmiş olsaydınız, az güler, çok ağlardınız."** buyurdu. Allahü teâlânın rahmetinden ümîdini kesme. Ümid ile korku arasında yaşa.

Ey oğul! Dünyâyı terk et, yâni haramları, Allahü teâlânın yasak ettiği şeyleri ve dünyâ sevgisini terk et. Çünkü dünyâyı isteyenin ve sevenin dîni gider. Namazını kıl, orucunu tut. Allahü teâlânın velî kullarına; malın, bedenin ve makâmınla hizmetçi ol. Onların kalblerini kazan, onların yaşayışlarına göre hareket et. Ehl-i sünnet îtikâdı dışında olanlar hâriç, hiç bir âlimin sözlerini inkâr etme. Eğer böyle bir inkârın olursa, ebediyyen felâh bulamazsın.

Ey oğul! Devamlı cömert ol. Allahü teâlânın sana rızık olarak verdiği şeylerde cömert ol. Cimrilikten, hasedden, kin ve hîleden sakın. Çünkü, cimri ve hasedci kimsenin yeri Cehennem'dir. Hiçbir zaman hâlini insanlara açma. Zâhirini süsleme. Çünkü zâhirini süslemek, bâtının harâb olmasındandır. Rızık konusunda Allahü teâlânın vâdlerine güven. Çünkü Allahü teâlâ, her canlının rızkını vereceğine dâir kefil oldu. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı

kerîmde meâlen; **"Yerde yürüyen ne kadar canlı varsa, hepsinin rızkı, ancak Allahü teâlâya âittir"** buyurdu. (Hûd sûresi: 61) İnsanlardan hiçbir şey bekleme. Hakkı söyle. Mahlûkâttan hiçbirisine meyletme. Mâlâyânîyi terk et. Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte; **"Kişinin mâlâyânîyi,** (faydası olmayan şeyleri) **terketmesi, onun müslümanlığının güzelliğindendir"** buyurdu.

Ey oğul! İnsanlara nasîhat edici ve faydalı ol. Yemeği, içmeği, konuşmayı ve uykuyu azalt. Sâdece ihtiyâcın kadar ye. Zarûret olmadan konuşma. Çok uyuma. Namaz, oruç ve Allahü teâlânın zikri ile meşgûl ol. Kalbin mahzûn, gözün yaşlar dökücü, amelin hâlis, duân hamd, arkadaşların fakîr, evin mescid, malın ilim, zînetin zühd olsun.

Ey oğul! Bu fânî dünyânın zînetine aldanıp gurûrlanma. Bir kimse dünyâya meylederse helâk olur. Âhiret yolculuğuna hazır ol. Fırsat elinde iken, Allahü teâlâdan başkasına gönül bağlama. Bir gün gelir pişmanlığın fayda vermez."

Ebû Hafs Sühreverdî birçok eserler yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Akîdetü Erbâb-it-Takî, 2) Behcet-ül-Ebrâr fî Menâkıb-il-Gavs-il-Geylânî, 3) Bugyet-ül-Beyân fî Tefsîr-il-Kur'ân, 4) Avârif-ül-Meârif fî Beyân-ı Tarîk-il-Kavm:** Tasavvufa dâir bir eserdir.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.313

2) Tabakât-üş-Şâfiîyye; c.8, s.338

3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.13, s.138

4) Tezkiret-ül-Huffâz; c.4, s.1458

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.103

6) Miftâh-üs-Se'âde; c.2, s.355

7) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.446

8) El-A'lâm; c.5, s.62

9) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.785

10) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.50, 126, 451, 877, 905; c.2, s.1161, 1177, 1697, 1832

11) Avârif-ül-Meârif

12) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1151

13) İslâm Ahlâkı; (13. Baskı) s.12,15

14) Brockelmann; Gal-1; s.440 Sup-1 s.788

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.295

ŞİRVÂNÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Muhammed Ali, künyesi Ebû Hikmet, lakabı Muhyiddîn Şemâhî'dir. Şirvan'da doğdu. 1335 (H.736) târihinde Kafkasyadaki Gence şehrinde vefât etti.

Muhammed Şirvânî, Tebriz'de ilim tahsîl etti. Daha sonra memleketi olan Şirvan'a dönüp ticâretle meşgûl oldu. Velîlik yoluna girişi şöyle anlatılır:

Şirvânî hazretleri önceleri ipek alıp satardı. Geylân ve Laheycan beldelerine mal gönderirdi. O beldede bir ortağı vardı. O, malları orada satar ve memleketin parasına çevirirdi. Bir gün ortağı vefât etti. Geride kimsesi olmadığı için bütün malına oranın idârecisi el koydu. Şirvânî hazretleri bunu işitince, oraya gitmek üzere yola çıktı. Vardığında hâkime durumu anlattı. Mallarını geri istedi. Lâkin ne yaptıysa malını kurtaramadı. Bunun üzerine Allahü teâlânın sevgili kulu Şeyh Zâhid hazretlerinin dergâhına gelip hâlini ona anlattı ve duâ istedi. Zâhid hazretleri; "Oğlum! Sen bu işe memur değilsin ve bunun için yaratılmadın. İsmin güzel ve sende nice hikmetler mevcuttur. Evet dersen bu hikmetler senden meydana gelir." buyurdu. O da evet efendim deyince, Zâhid hazretleri ona nazar etti ve Şirvânî de ona talebe oldu ve uzun

bir zaman sohbetlerinde bulunup yetişti.

Şirvânî, hocası Zâhid hazretlerinin pirinç tarlalarında ve bağlarında çalıştı. Geceleyin oralara gidip sulama işlerine bakardı. Çalışırken yerine bakacak bir dervişin geldiğini görse hemen namaza dururdu. O namaza başladığında suyun akışı ve seviyesi yükselir, bağ ve çeltik tarlası baştan başa sulanırdı. Namazını bitirdiğinde suyun seviyesi düşer ve akışı azalır, eski hâline dönerdi. Bunu gören derviş arkadaşı suyun fazlalaşması işini hocasına anlattığında hocası; "Vakti geldi." buyurdu ve Şirvânî'yi çağırıp ona icâzet, diploma verdi. Sonra da onu hak yolun bilgilerini öğretmekle vazîfelendirdi.

Şirvânî, Gence şehrine yerleşti. Orada irşâdla meşgûl oldu. Zamânın sultanı Celâleddîn onu sever ve saygı gösterirdi. Şirvânî hazretleri Gence'de dergâh ve câmi yaptırdı. Ömrünü insanlara hizmetle geçirdi.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi

ŞİRVÂNÎ ES-SAGÎR;

İran'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Ali bin Câfer Dâvûd, künyesi, Ebü'l-Hüseyin eş-Şirvânî es-Sagîr'dir. Doğum târihi bilinmemekte olup, onuncu asrın ortalarında vefât etti. İlim öğrenmek için çok yerleri dolaştı. Mısır'da yerleşti. Sonra Mekke-i mükerremeye gitti. Vefâtına kadar orada ikâmet etti. Ömrünün sonlarına doğru felç oldu. Eli ayağı tutmaz, ayağa kalkamazdı. Fakat, müezzinin namaz için ikâmet okumaya başladığı andan, namazını bitirdiği âna kadar olan zamanda ve sohbet esnâsında çok sağlam olur, hiçbir şeyi kalmazdı. Bu zamanlar hâricinde, yine felçli hâle dönerdi.

Vefât ettiğinde 124 yaşlarındaydı. Şirvânî-i Kebîr, Muâz-ı Mısrî, Cüneyd-i Bağdâdî, Şiblî, Ebû Bekr Kettânî ve başka bir çok büyük zâtlarla görüşüp sohbet etti. Kendilerinden ilim öğrendi. Kendisinden de birçok kimse ilim öğrenip istifâde etmiştir. Zamanında bulunan evliyânın önde gelenlerinden olup, Mekke-i mükerremede, Harem-i şerîfin imâmı idi. Üstâd-ı Ammû ile pek çok zâtlar kendisiyle görüşüp, sohbetlerinde bulunurlar ve bununla iftihâr ederlerdi.

Kendisine; "Tasavvuf nedir?" diye sordular. "Hakîkî din âlimlerinden birine bağlanıp, ona teslim olmak. Onun feyz ve bereketlerinden istifâde etmek. Kimseye karışmayıp, kendi hâlinde insanlardan ayrı yaşamaktır buyurdu. Bir gün buyurdu ki: "Sıddîkların, yükseldikçe istedikleri bir şey vardır ki, o da riyâset muhabbetidir. (Şefâat makâmı)" Saîd-i Fergânî buyurdu ki: "Buradaki "riyâset muhabbeti" insanların başına geçmek arzusu değildir. Zâten, evliyâlık yolunda bulunmanın ilk şartı, bunu terketmektir. Nerede kaldı ki, en sonda hâsıl olan şey "riyâset muhabbeti" olsun. Bu ifâdeden murâd; Allahü teâlânın indinde, evliyâyı sevenler için şefâat makâmı taleb etmektir."

Ebü'l-Hüseyin hazretlerinin, evliyâya olan muhabbet ve bağlılığı pek ziyâde idi. "Eğer imkânım ve ayaklarım sağlam olsaydı, evliyâya muhabbeti olanları ziyâret etmek için, Horasan'a kadar giderdim" sözünü sık sık söylerdi.

Ebü'l-Hüseyin eş-Şirvânî es-Sagîr buyurdu ki:

"İzzet ve şerefi, Allahü teâlânın dînine uygun olmayan hâllerde arayan kimseyi, Allahü teâlâ, hor-hakîr ve zelîl eder."

"Dîne uymakta gevşek davrananlarla berâber olmaktan, son derece sakınmalıdır. Onlar, insanın felâketine sebep olurlar."

"Fakirler dünyâ ve âhirette her bakımdan rahattırlar."

"Tasavvuf yolunda bulunmak; gönül, kalb hâlidir. Dil ile bâzı şeyleri söylemek kâfi değildir."

"Bâzı kimseler vardır ki velîdirler. Büyük zâtlar bu kimselere bakınca, tasavvuftaki makamlarını görürler. O kimsenin ise, bunların hiç birinden haberi olmaz."

"Velî, içinde bulunduğu ânı değerlendirmek için çırpınır. Diğer vakitleri kıymetlendirmek için çalışsa, içinde bulunduğu vakti harcamış olur. İleriki vakte kavuşacağı da, zâten belli değildir. Bunun için gerçek velî, her an, içinde bulunduğu ânı değerlendirir. Böylece bütün ömrü kıymetli olur."

1) Nefehât-ül-Üns (Osmanlıca); s.313

2) Tabakât-ı Ensârî; s.482

3) Tabakât-us-Sûfiyye (Sülemî); s.51, 259, 343

4) Târih-i Bağdâd; c.1, s.392

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.72

ŞUAYBZÂDE ALİ ÂKİF EFENDİ

Antep evliyâsından. 1822 yılında Antep'te doğdu. İsmi halk arasında Ali Baba veya Ali Âkif Efendi hazretleri diye anılır. Babası Şuaybzâde Hacı Emin Efendi, dedesi ise Muhammed Efendidir. Ali Âkif Efendi ilim tahsiline Şeyh Câmii medresesinde başladı. 1850'li yıllarda Kilisli Baytazzâde Abdullah Efendinin talebesi oldu, otuz yıl sohbetleriyle bereketlendi. Hocasının vefâtından sonra uzun müddet halka İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. 1905 yılında vefât etti. Türbesi, Gaziantep'in Şehreküstü mahallesinde olup ziyâret edilmektedir.

ŞUMEYT BİN ACLÂN;

Tâbiînin büyüklerinden âlim ve velî bir zât. Hikmetli sözleri, güzel huyları ile herkesin sevgilisi olmuş bir Allah adamı. İsmi Şumeyt bin Aclân olup, künyesi Ebû Hümâm'dır. Ebû Ubeydullah da denildi. Büyük tasavvuf âlimlerinden olan Şumeyt bin Aclân'ın hayatı, tahsili ve ölüm tarihi hakkında kesin bilgi olmayıp, sekizinci asırda yaşamıştır. Yaşayışı, hâli, hikmetli sözleri ile birçok kimsenin haramları terk edip, Allahü teâlânın râzı olduğu hâle gelmesine sebeb oldu. Onun bu husûsiyeti, söylediği ve tavsiye ettiği şeyleri, önce kendisinin yaşamasıydı. Hâli, ilmine ve söylediğine uygundu. Dünyâya zerre kadar muhabbet ve meyli olmadan ibâdet, tefekkür, korku ve ümid arasında yaşardı. Buyurdu ki: "Îmânı sağlam olan, haramlardan kaçan kimseler, zekî ve akıllı kimselerdir. Bunlar Allahü teâlânın helâl kıldığı temiz rızıklarını yerler. Pis olan, kötü olan domuz eti ve şarap gibi şeyleri yemezler ve içmezler. Âhiret nîmetleri içerisinde yaşarlar. Cehennem'de azâb olarak karşılarına çıkacak bir işi yapmazlar. Onlar Allahü teâlânın azâbını bilirler. Her yerde bu bildiklerine uygun hareket ederler. Korku ile uyurlar, âkıbetlerini ve kıyâmet hâllerini düşünerek vakar ile, ağır başlı olarak kalkarlar."

Şumeyt bin Aclân, dünyâ için çalışıp, bütün arzusu ve düşüncesi dünyâ olan insanlardan hoşlanmaz, onlardan kaçardı. Bu insanların, uğruna ölmeyi dahi göze aldıkları malları ve mülklerinden, çok kısa bir zaman sonra ayrıldıklarını ve bütün ömürlerini harcadıkları mallarının dünyâda kalıp âhirete bir şey götüremediklerini görür ve bu insanlara acırdı. Onların gafletlerini ve içinde bulundukları hâli anlatarak şöyle buyurdu: "Dünyânın âşıkları(haramlara dalanlar) sarhoşturlar. Gönül verdikleri dünyâ onlardan kaçar, halbuki onlar dünyâya âşık olmuşlardır. Süt emen çocukların annelerini arayıp, bağlandıkları gibi dünyâya bağlıdırlar. Aslâ ondan ayrılmayı istemezler. Allahü teâlâ onlardan birisine bir nîmet ihsân ettiği zaman, onlara bir riyâ ve şöhret gelir. Onlar, haram helal her ne olursa olsun

dünyâya (mala, mülke) bağlanır, onu isterler. Sonra insanlara döner; "Geliniz bizim mallarımıza bakınız" diyerek öğünürler. Müminler ise, kendilerine gelen şeyler için; "Allah'a yemîn ederiz ki helâlden olmayan bir şeyde güzellik yoktur. Eğer haramdan olursa Allahü teâlâ onu yok etsin" derler. Münâfıklara gelince; "Bize yazıklar olsun. Keşke bizim daha çok malımız olsaydı." derler. Çocukları için yağlar ve ballar ister, bunu fakir ve miskin çocukların yanında yerler. Fakir çocuklar annelerine gidip; "Ey annemiz, bize yağ ve bal ver. Çünkü biz, filânın çocuğunu, onları yerken gördük." derler. Onlara anneleri; "Bunlar çok pahalı şeyler yavrularım, ben size ancak tuz ve ekmek verebilirim." der.

Şumeyt bin Aclân hazretlerinin oğlu Ubeydullah; babasının dünyâ adamlarını şöyle târif ettiğini haber vermiştir: "Dünyâya düşkün olanlar, akılları kısa ve ahmak olanlardır. Onların arzuları, yiyecekleri, şehvetleri ve kendilerini süslemeleridir. Onlar şöyle derler: Ne zaman sabah olacak. Sabah olsun ki, yiyelim, içelim, oynayalım. Ne zaman akşam olacak? Akşam olsa da uyusak. Onların geceleri pislik içerisindedir, günah işlerler. Gündüzleri ise tembeldirler."

Şumeyt hazretleri buyurdu ki: Ey insanlar! Dünyâ gündüzler ve gecelerdir. Bunlar birbirlerini tâkip eder. Eğer gündüz yapacağın işi yapmazsan vakit geçer gece oluverir. O halde işlerini sonra yaparım diyerek geriye bırakma ve sen dâimâ sâimlerle (oruçlu olup, ibâdet edenlerle) berâber bulun". Bu sözüne sâdık kalır, dünyâ ehli ile bir arada bulunmazdı. Zamanındaki bâzı devlet adamları onu yemeğe dâvet ettiler. Özür beyân edip gitmedi. Niçin gitmediğini soranlara; "Onların dâvetine gitmeyip yemeği kaybetmek, dînimden bâzı şeyleri kaybetmekten daha kolay geldi. Müminin dîninin, midesinden çok daha kıymetli olması lâzımdır." diye cevap verdi. İnsanın asıl gâyesi dînidir.

Şumeyt hazretleri, dînin muhafâzasına çok ehemmiyet verir ve İslâmiyete uymayan her şeyi reddederdi. Buyurdu ki: "Müminin sâhip olduğu şeylerin ilki ve en kıymetlisi dînidir. Malı olduğu zaman dîni olan, malı olmadığı zaman dîni olmayan, dîni malına bağlı olan kimseler vardır. Böyle kimseler mallarını hiç kimseye emânet edemezler. İnsanlar da onu emin bir kimse olarak bilmezler. Böyle olanlara yazıklar olsun."

Dinleri dünyâya bağlı olanları şöyle târif etmiştir: "Altın ve para, münâfıkların boynuna geçmiş bir iptir. Her türlü pisliğe boyunlarındaki bu iple çekilirler." Münâfık olmaktan çok korkar ve herkese münâfıklığın alâmetlerini anlatırdı. Kendisine; "Münâfık ağlar mı?" diye soruldu. Cevâbında; "O gözünden ağlar, fakat kalbi ağlamaz" buyurdu. Hiçbir şeyin, insanı Allahü teâlâdan alıkoymasını istemezdi. Buyurdu ki: "Allahü teâlâya kulluk için yaratılmış olan bir kulun şehvetleri onu ibâdetten alıkoyarsa, o ne kötü bir kuldur."

"Âhiret için yaratılıp, dünyânın kendisini âhiretten alıkoyduğu kul ne kötü bir kuldur. Halbuki dünyâ fânî âhiret ise bâkîdir." Buyurdu ki: "Her gün ömrünün bir kısmı gitmekte, sen ise buna üzülmüyorsun. Her gün sana yetecek kadar rızık verilmekte, fakat, sen, sana verilen şeyleri kâfi görmüyorsun ve seni azgınlaştıracak, Allahü teâlâdan uzaklaştıracak şeyi istiyorsun. Aza kanâat etmiyor, çokla doymuyorsun. Kendine ihsân edilen ve içinde bulunduğu nîmetlere şükretmekten âciz iken, daha fazlasını istemek nasıl uygun olur? İsteğinin fazlalığı seni aldattı. Arzu ve istekleri dünyâ için olan bir kimse, âhiret için nasıl çalışabilir. Hayret edilir, ne kadar çok şaşılır şu kimseye ki, âhirete inanıyor ve dünyâ için çalışıp ona koşuyor."

Şumeyt hazretleri az konuşurdu. Bu hususta; "Ey Âdemoğlu! Sen sustuğun müddetçe selâmettesin. Konuştuğun zaman sakınmaya (düşünüp, ölçülü ve dikkatli konuşmaya) yapış" buyurmuştur. Bir bayram günü eğlenen bir kalabalığa bakar ve oğlu Ubeydullah'a; "Eskimeye mahkûm bir elbise ve bir müddet sonra böceklerin yiyeceği et olan şu insanları görüyor musun?" buyurarak kabre girecek bir insanın gaflet içinde eğlenip oynamasına olan hayretini bildirmiştir. Allahü teâlânın müminlere ayrıca bir îmân kuvveti verdiğini bildirmiş ve; "Allahü teâlâ müminin kalbine bir kuvvet vermiştir ki, bu kuvveti âzâlarına vermemiştir.

Şu ihtiyarı görüyor musunuz? İhtiyar hâliyle geceleri nasıl ibâdet ediyor, gündüzleri oruç tutuyor. Gençler ise bunu yapmaktan âcizdirler" buyurmuşlardır.

Din ilimleriyle uğraşanların, ilimlerini dünyâ kazancına vesile kılmalarını istemezdi. Herkese bunu anlatırdı. Bu hususta: Sizden biriniz Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrenir ve ilim tahsil eder. Bu ilimleri öğrenir ve dünyâyı kalbine yerleştirir, dünyâya koşar. Dünyâyı (taç gibi) başına geçirir. Bunu görenler: "Bu kimse bizden daha âlim. Eğer dünyâyı istemekte bir fayda görmeseydi böyle yapmazdı" derler, sonra dünyâya rağbet ederler, onu toplamaya başlarlar. Buna sebep olan ilim sâhipleri meâlen şu âyet-i kerîmede bildirilenlerden olurlar: **"Kıyâmet günü kendi günahlarını tamâmen yüklendikten başka, saptırdıkları insanların günâhlarından bir kısmını da yükleneceklerdir"** (Nahl sûresi: 25).

Fâsıklara muhabbet etmez, fıskı hoş karşılamazdı. Buyurdu ki: "Kim, fıskdan günahtan râzı olur beğenirse, onu yapanlardan olur. Kim de Allah'a isyân edenleri beğenirse, râzı olursa, Allahü teâlâ onun ibâdetlerini kabûl etmez."

Buyurdu ki: "Şaşılır şu kimseye ki, kalbi âhirete bağlı iken kendisine ufak bir şey tesir etse veya pire ısırsa, âhireti hemen unutuverir."

"Şu iki insan dünyâda azâb içindedir: Dünyâ nîmetleri kendisine verilmiş, fakat bunları kâfi görmeyip dünyâ ile devamlı meşgûl olan insan. İkincisi ise; Dünyâ nîmetlerinden mahrûm olduğu halde devamlı onların hasret ve üzüntüsüyle ve ona kavuşma arzusuyla dolu insan."

"Allah'a yemîn ederim ki, bedenleriniz sizi Allahü teâlâya yaklaştıran bineklerdir. O bedenlerinizi Allahü teâlâya itâatte kullanınız ki, Allahü teâlâ o bedenlerinizi mübârek kılsın."

"Allahü teâlânın; baktığı şeyden ibret alan bir göz, fasih bir lisan, hayrı anlayan, inanan ve amel eden bir kalb verdiği kimseler felâh bulur kurtulurlar." Şumeyt hazretleri insanların üç kısım olduğunu beyân etmiş ve; "Birincileri hayırlı amel işleyen, ona devam eden ve ona devâm ettiği halde ölenler. İşte bunlar mukarreblerdir. İkincileri; ömürlerini günah ve uzun bir gafletle geçirip, sonra tövbe etmiş olanlar. İşte bunlar Eshâb-ı yemîndirler (Cennet ehlidirler). Üçüncüsü ise; ömürlerini Allahü teâlânın men ettiği şeylerle geçiren, harama günaha devâm eden ve o hâliyle dünyâdan ayrılanlar. İşte bunlar Eshâb-ı şimâldirler (cehennemlikdirler).

Şumeyt bin Aclân, her hâliyle İslâmiyete uygun hareket eden bir zât idi. Buyurdu ki: "Ölümü düşünen insan, ne dünyânın geçici sıkıntılarına üzülür, ne de gelip geçen nîmetlerine sevinir."

DÜNYÂ GÖLGE GİBİDİR

Şumeyt ibni Aclân ki, Tâbiîn-i izâmdan,
Pek fazla korkuyordu, Allahü teâlâdan.

Derdi ki: "Ey dünyânın, peşi sıra koşanlar!
Siz ona koşsanız da, dünyâ hep sizden kaçar.

Dünyâ gölge gibidir, önünüzden gider hep,
Gölgesine yetişen, bir kimse var mı acep?

Eğer ki yüz çevirip, kaçsaydınız siz ondan,
Bu sefer de o sizin, koşardı arkanızdan.

Dünyâ çok vefâsızdır, bir üzüntü, bir sevinç,
Böyle bir yalancıya, insan aldanır mı hiç?

Ey insan, bilir misin, dünyâ denen şey nedir?

Dünyâ seni Allah'tan, alıkoyan şeylerdir.

Kadın, çocuk, mal, mevkî ve makam düşüncesi,
Eğer böyle iseler, dünyâdır her birisi.

Unutturmuyor ise, Allah'ı bunlar eğer,
Dünyâ denmez bunlara, hepsi de nîmettirler.

Buyurdu: "Ey insanlar, biliniz ki pek âlâ,
Sizi, âhiret için, yarattı Hak teâlâ.

Böyle iken bir mümin, bırakıp âhireti,
Dünyâya sarılırsa, ne olur âkıbeti?

Hâlbuki dünyâ fânî, ebedîdir âhiret,
Öyleyse ebedîyi, bu fânîye tercîh et!

Bak ömrün azalıyor, ölüme gidiyorsun,
Hazırlığın bile yok, niçin üzülmüyorsun?

Şuna çok şaşarım ki, vardır bâzı kişiler,
Âhiretin ebedî, olduğunu bilirler,

Lâkin yaşayışları, uymaz inançlarına
Koşarlar bir hırs ile dünyâ kazançlarına.

Hem de kötü bilmezler, onlar bu bozuk hâli,
Yaşarlar gaflet ile, uyur-gezer misâli.

Kendisi az konuşur, az uyur ve az yerdi,
Sâir insanlara da, bunu tembîh ederdi.

Derdi: "Ey Âdem oğlu, sus ki felah bulasın,
Zîrâ çok konuşmakla, bir yere varamazsın."

Bir gün oturuyordu, oğlu ile bir yerde,
Eğlenen bir cemâat, gördü biraz ilerde.

Buyurdu ki: "Evlâdım, şunların hâline bak,
Bir kaç yıl sonra hepsi, kabirlerde olacak.

Bu müthiş hakîkati, onlar da biliyorlar,
Buna rağmen nasıl da, böyle eğleniyorlar?

Zîrâ buyuruyor ki Peygamber efendimiz:
"Lezzetlere son veren, ölümü yâd ediniz."

Yine bir hadîsinde, buyurdu: **"Ey insanlar,**
Sizin bildiğinizi, bilse idi hayvanlar,

Aslâ bulamazdınız, yemeğe, bir lokma et,
Zîrâ kederlerinden, ölürdü hepsi elbet."

Buyurdu: "Ey insanlar, gelin, gaflet etmeyin,
Tövbe ve istiğfârı, bir an geciktirmeyin!

Sonra tövbe ederim, derseniz bu gün şâyet,
Yârın pişmanlığınız, çetin olur be gâyet.

Zîrâ buyurmuştur ki, Peygamber efendimiz:
"Yârın yaparım diyen, helâk oldu biliniz."

Aklı olan, dünyâda, henüz ecel gelmeden,
Ölüm ve âhirete, hazırlanır önceden

Bilir ki dünyâ fânî, ebedîdir âhiret,
Âhiret günü için, gösterir sa'y-ü gayret."

ALLAH RIZÂSI

Şumeyt bin Aclân, Allahü teâlâya gönül veren Allah'ın velî kullarını, dostlarını şöyle târif etti: "Evliyâullah, Allahü teâlânın rızâsını, beğenmesini, nefslerinin arzu ve isteklerine tercih ederler. Eğer nefslerinin arzu ve istekleri onları çok zorlarsa, onlar nefslerini, Rablerinin rızâsı için, isteklerinden vaz geçmeye mecbur ederler. Böylece seâdete erer ve Cehennem'den de necât (kurtuluş) bulurlar."

Şumeyt bin Aclân dünyâda Allahü teâlânın ihsân etmiş olduğu nîmetlere şükür etmeyi ve onların kıymetini bilmeyi tavsiye buyurur ve; "Hastalık gelmeden sıhhatin, meşgûliyet gelmeden boş vaktin, ölüm gelmeden evvel hayâtın kıymetini biliniz" diye nasîhat ederdi. Dünyâda geçen vakitlerinin en kıymetlisinin Allahü teâlânın zikri ile geçen vakitleri olduğunu beyân eder ve duâlarında; "Allah'ım, dünyâdaki en güzel vakitlerimizi senin zikrin ve sana ibâdetle geçen vakitler yap" diye yalvarırlardı. Yâni Allahü teâlâdan vakitlerini ibâdet ve zikirle geçirip, dünyâyı, yemeği-içmeği, uyumayı sevdirmemesini isterdi.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.125

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.14

ŞÜCÂEDDÎN-İ KARAMÂNÎ;

Anadolu velîlerinden. İsmi, Şücâeddîn'dir. Aslen Aksaraylı olup, Karamânî nisbetiyle meşhûr olmuştur. Doğum ve vefât târihleri bilinmemekle birlikte, Çelebi Sultan Mehmed Han ve İkinci Murâd Han zamanlarında yaşadığı bilinmektedir. Edirne'de vefât etti ve bu şehirde Debbağlar Mahallesindeki mescidi ve dergâhının bulunduğu yerde defnedildi.

Zamânının büyük velîsi Şeyh Hamîd-i Kayserî'nin (Somuncu Baba'nın), sohbetinde bulunup, ondan aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti ve feyz aldı. Yüksek derecelere kavuştuktan sonra, Edirne'de talebe yetiştirip, Allahü teâlânın yüce dînini ve Peygamber efendimizin güzel ahlâkını anlatmakla meşgûl oldu.

Bir gün Sultan İkinci Murâd Hân, Edirne'de abdest tâzelemek üzere çıktığı zaman ayağı kayıp düştü. O sırada nûr yüzlü bir kimse peydâ oldu. Sultânı elinden tutup, o tehlikeli hâlden kurtardı ve âniden kayboldu. Sonra Pâdişâh, kendini tehlikeden kurtaran o zâtla görüşmek istedi. Edirne'nin bütün sâlih kimselerini huzûruna dâvet etti. Ancak, dâvet ettiği kimseler arasında aradığı zât yoktu. Nihâyet bütün Edirne halkını bir yere toplatıp, birer birer gözden geçirdikten sonra, aralarında, elinden tutup kurtaran Şücâeddîn Karamânî'yi buldu. Ona hürmet edip, iltifât ve ihsânlarda bulundu. Debbaglar Mahallesinde ona bir mescid ve bir dergâh yaptırdı. Talebelerine Murâdiye evkâfından maaş bağlatıp, ihsânlarda bulundu.

Şücâeddîn Karamânî, kendi mezarının duvarını, kendi eliyle kerpiçden yaptı. Her kerpici, yerine üç defâ İhlâs sûresi okuyarak koydu.

Kânûnî Sultan Süleymân Hân, pâdişâhlığı zamânındaEdirne'ye geldiğinde, mescidini büyültüp câmi hâline getirdi. OrayaKur'ân-ı kerîm okuyan hâfızlar, müezzin ve hatîb tâyin etti. O sırada dergâhında vazifeli olan Cerrahzâde Mustafa Çelebi, Şeyh Şücâeddîn Karamânî hazretlerinin yaptığı duvarı yıktırmayıp, bereketlenmek için olduğu gibi bıraktırdı.

Şücâeddîn Karamânî, dergâhını ve mescidini büyütüp îmâr eden müslüman olmayan mîmârın rüyâsına girip, onu İslâma dâvet etti. O da ertesi gün İslâmı kabûl edip, hidâyete kavuştu ve ismini "Hidâyet" olarak değiştirdi.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.94

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.13, s.86

ŞÜHÛDÎ EFENDİ;

Tanınmış velîlerden. Asıl ismi Muhammed'dir. Şühûdî ismiyle meşhur olmuştur. Hasköy'de doğdu. 1612 (H.1021) senesinde Babaeski'de vefât etti. Kabri oradadır. Edirne'nin Babaeski kasabasında AliPaşa Câmiinde imâm-hatiplik yaptı. Tasavvufta Şeyh Yâkûb Efendinin sohbetinde kemâle erdi.

Tasavvufta yetişmesini şöyle anlatır: "İlim tahsil ettiğim sıralarda bütün gayretimle dînin emirlerine uymaya çalışırdım. Tasavvuf ehli zâtların sohbet ve vâzlarına giderdim. Bir gün yine vâz dinlemeye gitmiştim. Vâiz efendi, kıyâmet günü insanların karşılaşacağı dehşetli ve müşkil hallerden bahsetti. Dinleyen cemâat o kadar etkilenmişti ki, feryâd ederek ağlaşmaya başladılar. Bu vâzı dinlediğim günün gecesi bir rüyâ gördüm. Kıyâmet günü olmuş, insanlarSırat'ı geçmek için uğraşıyordu. Herkes bir kâmil zâtı kendine rehber edinmişti. Herkesin hâli rehberine soruluyordu. O olumlu cevap verirse, Sırat'ı geçiriyorlar, müsbet cevap vermezse geçirmiyorlardı. Ben de şaşkın bir halde Sırat'ı geçmek için yaklaştım. Bana rehberin kimdir? dediler. Rehberim yoktur, dedim. O sırada nûr yüzlü bir zât âniden karşıma çıkıverdi. Bana; "Gel sen bizim torunlarımızdan ol." dedi. Benim hakkımda iyi şeyler söyledi ve beni Sırat'tan geçirdiler, sonra uyandım. Bu rüyânın üzerine rüyâda gördüğüm zâtı devamlı aradım. Kasabamıza nice zâtlar gelip gitti. Hiçbiri ona benzemiyordu. Nihâyet bir gün Şeyh Yâkûb Efendi İstanbul'a giderken bizim beldeye uğradı. Huzûruna gittim, elini öptüm. Elini öpünce bana; "Gördüğün rüyânın zuhûr etme zamânı yakındır." dedi. Dikkatlice yüzüne baktım. Rüyâmda gördüğüm zât olduğunu anladım. Hemen teslim olup, talebeleri arasına girdim. Onunla birlikteİstanbul'a gittim. Sohbetlerinde bulunup, ondan terbiye gördüm."

1) Lemezât; Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536 s.157

ŞÜSTERÎ;

Endülüs'teki evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Hasan olup, ismi, Ali bin Abdullah eş-Şüsterî en-Nümeyrî el-Endülüsî'dir. Mâlikî mezhebinden olan Ali bin Abdullah, tasavvuf ilmini ve edebi, Ebû Muhammed bin Sebîi'den öğrendi. Aynı zamanda fıkıh âlimi ve şâir olan Ebü'l-Hasan Ali'nin doğum târihi belli değildir. 1269 (H.668) senesinde, hacdan dönerken Dimyât'da vefât etti ve oraya defnedildi. Hayâtı hakkında fazla bilgi olmayanEbü'l-Hasan; verâ, zühd ve takvâ sâhibi bir zât idi. Kerâmetleri ve menkıbeleri çoktur.

Ünvân-üd-Diyâne adlı eserin yazarı şöyle anlatır: "Şüsterî, bir gün talebeleriyle yolculuğa çıktı. Daha önce sevdiklerinden Ahmed isminde bir zât esir düşmüştü. Bu yolculuk sırasındaEbü'l-Hasan Ali; "Ey Ahmed!Artık bize gel!" diye birkaç defâ yüksek sesle söyledi. Talebeleri bu sözleri işitince; "Efendim! Ahmed kimdir? Buralarda öyle birisi yoktur" dediler. Bunun üzerine Ebü'l-Hasan Ali; "Yarın inşâallah sizin kendisiyle sevineceğiniz kimse olacaktır." dedi. Ertesi gün Kâbis denilen köye vardılar. O köye giderken, daha önce esârette olan kişi koşarak geldi.Ebü'l-Hasan Ali talebelerine; "Haydi şimdi sevinin, bu kardeşinizle müsâfeha ediniz. O esâretten kurtulmuştur." dedi.

Şöyle anlatılır: "Câye denilen şehirde, Ebü'l-Hasan bin Alâl isminde, dînine bağlı ve emâneti koruyan bir zât vardı. Bir gün Şüsterî hazretlerinin talebelerine ders okuttuğu yere geldi ve onu ders okuturken buldu. Ebü'l-Hasan'ın ilmini ve talebeye öğretiş usûlünü çok beğendi. Ebü'l-Hasan'a ve talebelerine, Allahü teâlânın rızâsı için yirmi dirhem ve bâzı yiyecekler

getirmeyi niyet etti. Daha sonra niyet ettiği şeylerin yarısını getirip aralarında taksim etmeyi ve diğer yarısını da sonra getirmeyi düşündü. O gece rüyâsında Peygamber efendimizi yanında hazret-i Ebû Bekr ve Ali olduğu hâlde gördü. Ebü'l-Hasan bin Alâl, rüyâsında görmenin sevinciyle Resûlullah efendimize koştu ve; "Yâ Resûlallah, Allahü teâlâya benim için duâ buyurun!" diye arz edince, Resûlullah efendimiz hazret-i Ebû Bekr'e dönüp; "Ey Ebû Bekr, ver!" buyurdu. Hazret-i Ebû Bekr bir çöreği mübârek eliyle iki parçaya böldü ve yarısını Ebü'l-Hasan bin Alâl'a verdi. O esnâda Ebü'l-Hasan bin Alâl uyandı ve o çörek parçasını yanıbaşında buldu. Hemen hanımını ve çocuklarını uyandırdı ve rüyâsını anlattı. Bu rüyâ ve sonundaki hakîkat, Ebü'l-Hasan bin Alâl'ın îmânını kuvvetlendirdi. Bundan sonra ibâdet aşkı daha da artıp, Allahü teâlâya şükredip devamlı ibâdete koyuldu. Ertesi gün Ebü'l-Hasan bin Alâl, Ali eş-Şüsterî'nin huzûruna, vermeği kararlaştırdığı para ve yiyeceklerin yarısıyla geldi ve onları verdi. O zaman Ali eş-Şüsterî; "Ey Ebü'l-Hasan bin Alâl, biraz yakına gel. Eğer ilk önce getirmeyi niyet ettiklerinin hepsiyle gelseydin, çöreğin diğer yarısına da kavuşurdun." buyurdu."

Ebü'l-Hasan Ali, hacdan dönerken, hasta bir hâlde Şam'dan Dimyat'a gidiyordu. Dimyat sâhiline geldiğinde, orada bulunan köyün ismini sordu. Et-Tiynetû dediler. Orada vefât etti. Talebeleri, omuzları üzerinde cenâzeyi Dimyat'a getirdiler ve oraya defnettiler.

Ebü'l-Hasan Ali, birçok eser yazmıştır. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) El- Urvet-ül-Vüskâ, 2) El-Makâlid-ül-Vücûdiyye fî Esrâr-is-Sûfiyye, 3) Dîvân-ı Şiir, 4) Er-Risâlet-ül-Kudsiyye fî Tevhîd-il-Âmmeti vel-Hâssatı vel-Merâtib- il-Îmâniyye vel-İslâmiyye vel-İhsâniyye, 5) Er-Risâlet-ül- İlmiyye.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.135

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.711

3) El-A'lâm; c.4, s.305

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.178

5) Lisân-ül-Mîzân; c.2, s.240

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.107

T

TÂCÜDDÎN İBRÂHİM HALVETÎ;

Büyük velîlerden. İsmi İbrâhim, lakabı Tâcüddîn'dir. Seyyid olup, soyu Peygamber efendimize ulaşır. Kayseri'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1455 (H.860) târihinde Kayseri'de vefât etti. Kayseri'de kendi adı ile anılan Tâceddîn Mahallesi Etiler Okulu avlusundaki türbede yatmaktadır.

İbrâhim Halvetî hazretleri gençliğinde babasının işi gereği ticâretle uğraştı. Bu sebeple birçok yerleri dolaştı. Sâlih bir zât olan babası Cemâleddîn İbrâhim Efendi, Nakşibendî yolunda idi. Oğlunun da velî bir zâtın terbiyesine girmesini çok isterdi.

İbrâhim Halvetî bir gece rüyâsında ceddi hazret-i Ali'yi gördü. Hazret-i Ali efendimiz kendisine tebessüm edip, başına bir taç koydular ve; "Ey oğlum! Sen Halvetî büyüğü bir zât ile terbiye olunursun." buyurdular. İbrâhim Halvetî kalkınca, kendisine rüyâda bir işâret verildiğini anlayıp, bu yolun büyüklerinden birisine gitmek istedi. Şehri dolaşmaya başladı. Gezerken ticâretle uğraşan bir arkadaşı ile karşılaştı. O; "İbrâhim! Erzincan'a gidip malımızı orada pazarlamak isteriz. Arzu edersen sen de gel." dedi. Seyyid İbrâhim kabûl edip, yola çıktılar. Erzincan'a varınca, orada bir müddet kaldılar. Bir Cumâ günü câmiye gittiler.

Câmide bir zât gönülleri alan sözler söyledi. Namazdan sonra İbrâhim Halvetî vâz eden zâtın elini öpmek için ilerledi. Yanına geldiğinde, o zât; "İbrâhim! Senin yetişmen Halvetî yolu iledir. Biz de o hizmetteyiz." buyurdu. Bunu işiten Seyyid İbrâhim derhal o zâtın ellerini öptü. O zâtın Pîr Muhammed Erzincânî hazretleri olduğunu anlayıp, talebesi olmakla şereflendi. Bütün mal ve mülkünü de dergâhın fakirlerine muhtaç talebelerine dağıttı. Hocasının verdiği vazîfe gereği nefsiyle mücâdeleye başladı. Kısa zamanda olgunlaşıp, icâzet, diploma aldı. Hocası onu insanlara ilim ve edeb öğretmesi için Kayseri'ye gönderdi. Giderken de; "İbrâhim oğlum! Bizim sana yapabildiğimiz, ecdadının haber verdiği şeyi teslim etmekti." buyurdu.

Seyyid İbrâhim Halvetî, Kayseri ve etrâfında hak yolun bilgilerini öğretmekle meşgûl oldu. Bir gün tanıdıkları onu alıp bir kır gezisine götürdüler. Bir bahçede oturuldu. Oradakilerden herbiri velîlik ve kerâmet hakkında bir şeyler söylediler. O sırada Seyyid İbrâhim'in talebelerinden biri de; "Acabâ hocamızda böyle kerâmet, hârikulâde şeyler var mı?" diye gönlünden geçirdi. Tam o sırada bağ kapısına bir fakir gelip; "Allah için bir şey." diye bir şeyler istedi. Seyyid İbrâhim hazretleri kerâmet isteyen talebesine hitâben; "Oğlum git şu ağacı silkele. Her ne düşerse onu fakire ver." buyurdu. O talebe de işâret edilen ağacı silkeledi. Yere bir mikdâr yaprak düştü. Talebe o yaprakları eline aldığında onların gümüş olduğunu gördü. Fakire verirken de tamâ edip, bir kısmını gizlice cebine koydu. Sonra hocasının yanına döndü. O zaman Seyyid İbrâhim hazretleri; "Oğlum! Bunlar onun nasîbidir. Sana bir faydası olmaz. Onları git şu nehre dök de gel." buyurdu. O zaman talebe elini cebine sokup çıkardığında gümüş yaprakların hepsinin çakıl taşları hâline geldiğini gördü. Hemen hocasından af dileyip, tövbe etti. Bir daha da gönlünden böyle şeyler geçirmemeye karar verdi.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536, v.130

TÂCÜDDÎN İBRÂHİM KARAMÂNÎ;

Anadolu velîlerinden. İsmi İbrâhim bin Bahşî, lakabı Tâcüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1467 (H.872) senesinde Bursa'da vefât etti. Kabri, Zeynîler semtinde hocası Abdüllatîf Makdisî'nin yanındadır.

Tâcüddîn İbrâhim, aslen Manavgat'ın Demirciler köyündendi. BabasıFakîh Bahşî diye meşhûr du.Tâcüddîn İbrâhim, tahsîlini Eğridir'de yaptı. Şeyh-ul-İslâm'ın dâmâdı, Pîrî Halîfe'den zamânın zâhirî ilimlerini öğrendi. Pîrî Halîfe, hocasının Konya'ya yerleştiğini işitince, yanına Tâcüddîn İbrâhim'i de alarak onu ziyârete gitti. Abdüllatîf Makdisî'nin hizmet ve sohbetinde bulunup, onun teveccühlerine kavuştu. Pîrî Halîfe, tekrar Eğridir'e dönmek için hocasından müsâade isteyince, hocasıAbdüllatîf Makdisî; "Molla Tâcüddîn'i bizim yanımızda bırakınız." buyurdu. Pîrî Halîfe, yalnız olarak Eğridir'e döndü. Sonra Abdüllatîf Makdisî, Bursa'ya gidip yerleşti.Tâcüddîn İbrâhim de hocasından ayrılmadı. Onun hizmetinde bulundu. Bu bağlılığı sebebiyle, mânevî dereceler elde etti. Talebe yetiştirme makâmına yükseldi. Abdüllatîf Makdisî 1461 (H.866) senesinde vefât edince, Tâcüddîn İbrâhim hocasının yerine geçip, insanlara emr-i mârûf ve nehy-i münkerde bulundu. Hocasının kabrinin çevresini satın alıp, oraya dergâh, mescid ve hamam yaptırdı.

Sevdiklerinden Bostancı Dede şöyle anlatır: "Bir gün Tâcüddîn İbrâhim Efendiyi dergâhında bulamadık. Çok aradıktan ve araştırdıktan sonra, onu bir dağda, orman içinde ibâdetle meşgûl iken bulduk. Kendisi orada bir süre riyâzette kaldı." Bundan sonra Hâce Rüstem Kastamonî, oraya, Tâcüddîn İbrâhim'e sevgisi dolayısıyla bir dergâh yaptırdı. Orası mâmûr bir yer oldu. Tâcüddîn İbrâhim'in hizmetinde bulunan Çanakçı Dede'nin; "Bir gece, orada bulunan talebelerine 110 kap yemek götürdüm." diye bildirmesi, vaktiyle orada pekçok kimsenin ilim

ve edeb öğrendikleri anlaşılmaktadır.

VeliyyüddînzâdeAhmed Paşa onun hakkında; "Tâcüddîn, mânevî sırlar hazînesinin emînidir. Tâcüddîn, nurlar bahçesinin süsüdür." demek sûretiyle, onu övmüştür.

1) Şakâyik-ıNu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.131

2) Nefehât-ül-Üns; s.555

3) Şakâyik-ı Nu'mâniyye; c.1, s.120

4) Kâmûs-ul-A'lâm; c.3, s.1607

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.13, s.89

TÂCÜDDÎN BİN RIFÂÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Hayâtı, doğum ve vefâtı hakkında pek fazla mâlûmât bulunmamakta ise de, on üçüncü asrın ikinci yarısında yaşadığı bilinmektedir. İbn-ür-Rıfâî diye de bilinmektedir. Zamânında bulunan âlimlerin sohbetlerinde yetişen İbn-ür-Rıfâî bu yoldaki gayretleri ile kısa zamanda yükselerek zamânındaki evliyânın büyüklerinden oldu. Kerâmet ve fazîletler sâhibi idi.

Tâcüddîn bin Rıfâî'nin bulunduğu yere yakın bir belde olan Hasankeyf'de, fakirlere âit bir vakıf ve buraya âit arâziler vardı. Bu vakfın ve arâzilerin mesulü, Muhammed bin Verşâne isminde biri idi. İbn-i Verşâne, bir gün fakirlerle birlikte İbn-ür-Rıfâî hazretlerinin yanına geldi. İbn-ür-Rıfâî buna; "Fakirlerin çoğu senden şikâyetçi." dedi. O ise, pişman olup özür dileyeceği yerde, kendisini haklı göstererek ve İbn-ür-Rıfâî'yi de kendisine yalancı şâhid göstererek; "Sen de bilirsin ki, yalan söylüyorlar. Ben onların söyledikleri gibi değilim." dedi. Bu hâle çok üzülenİbn-ür-Rıfâî ona; "Eğer doğru söylüyorlar ise, o zaman sen bilirsin." dedi. Daha sözü bitmeden İbn-i Versâne yere düştü ve oracıkta öldü.

Tâcüddîn bin Rıfâî bir köyden geçiyordu. Orada kendisinin büyüklüğünü, yüksekliğini inkâr edenler vardı. İbn-ür-Rıfâî, o köyde cimriliği ile tanınan bir kimseden bir tavuk satın almak istedi. O da verdi. Tavuğu kesip pişirdiler ve birlikte yediler. Bâzı köylüler kemiklerini kapalı bir kaba koydular. Tâcüddîn bin Rıfâî'nin büyüklüğünü inkâr edenler de orada idi. İmtihân etmek ve kendisini zor durumda bırakmak için; "Bu tavuğun civcivleri vardı. Şimdi onlar anasız kaldı." dediler. İbn-ür-Rıfâî, bunların maksatlarını anlayıp, yedikleri tavuğun kemiklerinin bulunduğu kapalı kaba işâret etti. Allahü teâlânın izni ile o kaptan bir tavuk çıktı ve civcivlerin yanına gitti. Onun bu kerâmetine gözleriyle şâhid olan inkârcılar, hemen tövbe ve istigfâr edip inkârlarından vazgeçtiler.

Bir defâsında İbn-ür-Rıfâî hazretleri, Anadolu beldelerinden birine gitmişti. Geldiğini duyan âlimler toplanarak, ondan istifâde etmek istediler. Yanına, oradan ve çevre beldelerden birçok kimse geldi. Hattâ o beldenin vâlisi de gelip sohbetinde bulundu. Vâli, İbn-ür-Rıfâî'ye; "Efendim, siz asîl bir âiledensiniz, şânınız, şöhretiniz her tarafa yayılmıştır. Birçok günahkâr, sizin dergâhınıza sığınıyor. Onların tövbe etmesine, hak yolda yürümesine, ilerlemesine vesîle oluyorsunuz. İlim ve fazîlet sâhibisiniz. Bizler, sizden istifâde etmek istiyoruz. Sizden nakledilen güzel sözlerle bereketleniyoruz. Biz, size bâzı suâller sormak istiyoruz." dedi.İbn-ür-Rıfâî, talebelerinin içinde en genç, ilim bakımından diğerlerinden aşağı olan birine işâret ederek, suâllere onun cevap vermesini söyledi. Vâli, zihnine takılan suâlleri bu talebeye sordu. Talebe, suâllerin hepsine, açık, net ve pek güzel cevaplar vererek, vâliyi hayrette bıraktı. Vâli, yanında bulunan âlimlere, suâllere verilen cevaplarda bir yanlışlık olup olmadığını sordu. Hepsi, cevapların çok güzel olduğunu, yanlışlık bulunmadığını söylediler. Vâli ve orada toplananlar, hayretler içinde kalıp, en aşağı talebesi, sorulan suâle âlimleri bile

hayrette bırakan cevaplar verirse, diğer talebelerinin ve hele kendisinin hâli nasıldır? diyerek, İbn-ür-Rıfâî hazretlerine ve talebelerine olan muhabbetleri çok arttı.

Irak'ta Tâcüddîn bin Rıfâî'nin büyüklüğünü inkâr eden biri vardı. Ona dil uzatır, eziyet ve sıkıntı verirdi. Fakat Tâcüddîn hazretleri buna hiç cevap vermez, hep sabrederdi. Bir gün bu kimse, Şam'a gitmek üzere yola çıktı. Yolda hastalandı. Ağzından kan gelmeye başladı. Hastalığı ağırlaştı. Nihâyet yolda öldü. Bu sırada Tâcüddîn bin Rıfâî talebeleri ile sohbet ediyordu. Sohbet esnâsında; "Bizi inkâr edip, eziyet ve sıkıntı veren falan kimse, Şam yolunda, falan yerde hastalandı ve öldü. Fakat öldüğü yer yol üstü olmadığından, cenâzesi orada günlerce güneş altında kalır, kimse göremez." dedi. Talebelerinin hepsi hayrette kaldılar. Sonra o kimse, gittiği Şam seferinden dönmedi. Merak edip araştırdılar. Hakîkaten durum, Tâcüddîn bin Rıfâî'nin bildirdiği gibi olmuştu.

Hülâgû'dan sonra yerine geçen hükümdarlardan Emîr Ahmed Teküdâr nâmındaki zât, Hülâgu'nun oğlu idi. Fakat dinsiz değildi. Müslümandı. Müslümanları sever, âlimlere çok hürmet ederdi. Fakat Tâcüddîn hazretlerine ve talebelerine olan muhabbeti, hürmet ve ikrâmı daha çoktu. Bâzıları kendisine bunun sebebini sorduklarında şöyle anlattı: Siz bilmezsiniz. Ben, babamın askerleri ile bu zâtın arasında meydana gelen muhârebeyi gördüm. O muhârebede, bunların yaktıkları büyük bir ateş vardı. Onun yardımcıları, babamın askerlerini tutup bu ateşe atarlardı. Babamın askerlerinden o ateşe yaklaşanlar, ne kadar kaçmak istese de o ateşten kurtulamazdı ve ateş onu içine çekerdi. Fakat muhârebenin sıkışıklığında bunlar o ateşin içine girerlerdi de, ateş bunlara zarar vermezdi. Ben, Tâcüddîn hazretlerinin bu büyük kerâmetini gözlerimle gördüm. Bunun için, ona çok hürmet ediyorum. Ona ne kadar hürmet ve hizmet edilse yine azdır."

Rivâyet edilir ki, Tâcüddîn bin Rıfâî'nin zamânında, İlhanlılar devletinin başına geçen müslüman devlet reislerinden Mahmûd Gazân Hanın hükümdarlığı sırasında bir vakıf vardı. Bâzı kimselerin bu vakfın mallarını yedikleri söyleniyordu.Mahmûd Gazân, Tâcüddîn bin Rıfâî'yi çağırarak bu meseleyi anlattı. Fakirlerin ve talebelerin hakkı olan bu vakıftan kimin mal kaçırdığını, vakfın malını kimlerin yediğini tesbit etmesini ricâ etti. O da bir müddet susup, murâkabe ettikten sonra; "Sultanım, vakfın malını yiyenler filân filân kimselerdir." diyerek isimlerini saydı. Onlar îtirâz edemeyip suçlarını îtirâf ettiler. Bundan sonra Mahmûd Gazân, Tâcüddîn hazretlerini ahâlisi gayr-i müslim olan bir beldeye, İslâmiyeti anlatması için gönderdi. O da kabûl edip, o beldeye gitti. Onlara İslâmı anlattı.Bir müddet böyle devâm etti.Kabûl eden olmadı. Bundan sonra, başkalarını bırakıp husûsen bâzı kimseler ile ilgilendi. Bir zaman sonra, böyle husûsî olarak ilgilendikleri kimselerin hepsi îmân ettiler. Tâcüddîn bin Rıfâî de gelerek müslüman olanların isimlerini, Mahmûd Gazân'a arzetti. Herkese değil de, husûsen bu kimselerle alâkadar olmasının sebebi sorulduğunda, Allahü teâlâ tarafından kendisine, bu kimselerin îmân edeceklerinin diğerlerinin kâfir olarak öleceklerinin bildirildiğini, bu yüzden yalnız onlarla meşgûl olduğunu bildirdi.

O BİR ÇÂRE BULUR

İslâmiyete düşman olan hıristiyanların bâzıları, meşhûr Tatar hükümdârı zâlim Hülâgu'nun yanına gelerek ve kendisine yaltaklanarak, müslümanların mescidlerini yıkmasını, medreseleri dağıtmasını, ezânı ve İslâmın sembolü olan şeyleri ortadan kaldırmasını söylediler. Kan dökmekten, insanlara eziyet ve işkence etmekten zevk alan o meşhûr zâlim de, mâcera uğruna çok müslüman kanı döktü. Âlimlerden ve diğer müslümanlardan birçok kıymetli zâtı şehîd etti. Müslümanlar, bu zâlimler karşısında âciz kalıp, ne yapacakları hakkında görüşmek üzere beş yüz kadar âlim toplanıp, o zamandaki meşhur âlimlerden Şemseddîn Müsta'cel bin Rıfâî hazretlerine geldiler ve bu fitneyi durdurmak için bir şeyler yapmasını, bir çâre göstermesini, bu belânın üzerlerinden kaldırılması için duâ etmesini istediler. O ise, kendisini buna lâyık görmeyip:

"Bu iş benim yapabileceğimin üstündedir. Ben de sizinle berâber geleyim. Birlikte Tâcüddîn

hazretlerinin yanına gidelim. O bir çâre bulur." dedi.

Dediği gibi yaptılar. Tâcüddîn bin Rıfâî'ye, Hülâgu zâliminin müslümanlara yaptığı zulmü anlatıp, bu belânın yakın zamanda, kendilerine de ulaşacağından endişe ettiklerini bildirdiler. O da, o beldede bulunan müslümanları toplayıp:

"Âlim olanlarınız ve olmayanlarınız bana yardım edin. Allahü teâlânın izni ile bu kâfirin şerrinden bütün müslümanları kurtaralım." buyurdu.

Orada bulunan herkes, ne emrederse yapmaya hazır olduklarını bildirdiler. O da hepsini toplayıp, bir gece, bulundukları beldenin etrâfına genişçe bir hendek kazdılar. Hendeği odun ile doldurdular. Ayrıca demir, bakır, kurşun ne buldularsa o hendeğe doldurdular ve müdhiş bir ateş yaktılar. Tâcüddîn bin Rıfâî oraya gelip iki rekat namaz kıldı. Orada bulunanlar da ikişer rekat namaz kıldılar ve duâ ettiler. Bir saat kadar sonra Hülâgu'nun askerlerinden bir kısmı oraya geldi. Allahü teâlânın hikmeti, Tâcüddîn bin Rıfâî'yi ve diğer müslümanları göremediler. Ateşin yanına kadar geldiler. Tâcüddîn, emir verdi. Zulüm askerlerinden yakaladıklarını ateşe attılar. Hiçbirisi bir karşılık veremedi. Onların, hepsi silâhlı idi ve müslümanların hiç silâhları yoktu. Orada bulunan müslümanlar diyorlar ki: "Onların hepsi silâhlı oldukları hâlde silâhlarını kullanamadılar. Biz çok hayret ettik."

O beldede bulunan müslümanlar, Tâcüddîn hazretlerinin bereketi ve kerâmetiyle böylece büyük bir belâdan kurtulup, selâmete kavuştu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.370

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.9, s.300

TACÜDDÎN VELÎ

Horasan'dan Malatya civârına gelip İslâmiyeti yayan gâzi dervişlerden. Hangi devirde yaşadığı bilinmiyor. Kabri Malatya'nın Dârende ilçesinin Karadiğin köyünde olup ziyâret edilmektedir.

TÂCÜDDÎN ZÂHİD-İ GEYLÂNÎ;

İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi İbrâhim, babasınınki Rûşen Emir'dir. Künyesi Ebü's-Safvet, lakabı Tâcüddîn'dir. Doğum târihi bilinmeyen İbrâhim Zâhid-i Geylânî, Âzerbaycan'da bulunan Geylân nâhiyesine bağlı Siyâverû isimli köyde doğdu. 1305 (H.705) senesinde Geylân yakınlarında bulunan Lenger-i Künân denilen yerde vefât etti. Kabri oradadır.

İlim tahsîline Geylân'da başlayan İbrâhim Geylânî'nin, baba ve dedeleri de kendisi gibi ilim ve fazîlet sâhibi idiler.

Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî, hocası Şihâbüddîn-i Tebrîzî'nin huzûrunda kemâle gelip, insanlara İslâmiyet bilgilerini anlatmak üzereGeylân'a gitmesi emredilince, Geylân'a gelip yerleşti. Bu günlerdeİbrâhim Zâhid çocuk olup, kitapları koltuğunda mektebe gidip geliyordu. Cemâleddîn hazretleri bir gün yolda, aynı şekilde mektebe gitmekte olan İbrâhim Zâhid'i gördü.Elini başına koyarak; "Hocam Şihâbüddîn, bizi buraya, bu mâsûm yavruyu yetiştirmek üzere gönderdi." buyurdu.

İbrâhim Zâhid-i Geylânî, zâhirî ilimlerde tahsîlini tamamlamak üzere Şîrâz'a gitti. Orada zâhirî ilimleri ikmâl ettikten sonra, bâtın yolunda da ilerlemek için, Ehl-i sünnet âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden olan Sa'dî-i Şîrâzî hazretlerinin huzûruna vardı. Ona talebe oldu. Onun sohbetleri bereketi ile, yüce makamlara, üstün derecelere kavuştu.

Sâ'dî-i Şîrâzî hazretleri, bir gün İbrâhim Zâhid'e; "Evlâdım! Bizim yanımızdaki terbiyen tamam olmuştur. Bundan sonraki yetişmen ve yükselmen ise, Seyyid Cemâleddîn'e havâle

edilmiştir. Geylân'a git. Cemâleddîn'in hizmetinde bulun." dedi. Bundan sonra Geylân'a gidip, orada Lâhicân'da oturan Cemâleddîn hazretlerinin dergâhına vardı ve ona talebe oldu. Sohbet ve hizmetinden ayrılmadı. Burada, yüksek olgunluklara, üstün makamlara ulaştı.

Bir gün geçtiği bir yerde bulunan yabânî otlardan biraz kopardı. O otların, elinde ham gümüş olduğunu görünce hayret etti. Hâlbuki onun, böyle şeylerde gözü gönlü yoktu. İstemezdi.Dünyâlık şeylerin elde bulunmasını kabahat ve kusûr sayardı. "Ne kabahat işledim ki böyle oldu?" diye ağlayarak secdeye kapandı.Tövbe ve istigfâr etti. Sonra yolunu değiştirip, başka tarafa gitti.Bu defâ eline aldığı otların hâlis altın olduğunu görüp, sıkıntı ve üzüntüsü daha da arttı.Hemen hocası Cemâleddîn'in yanına geldi. Ağlayarak olanları anlattı. Yalvararak, bu hâlden kurtulmak istediğini, bunun için kendisine yardım etmesini istirhâm etti. İbrâhim Geylânî'nin anlattıklarını dikkatle dinleyen hocası şöyle söyledi: "Bu öyle bir hâldir ki, tasavvuf yolunda ilerleyen sâliki, böyle şeylerle tecrübe ve imtihân ederler. Sen bu imtihanı kazandın. Bütün nebî ve velîlerin rûhları ile birlikte, yerde ve gökte olan melekler ve bütün mahlûkât, sana Zâhid dediler ve nâmını da Şeyh Zâhid koydular."

Zâhid, haram ve şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk eden, dünyâya ve dünyâlık olan şeylere muhabbeti olmayan, kalbi bunlara meyletmeyen kimsedir.

Bir gün hocasının emri ile, tarladan bir çuval pirinci omuzlayıp dergâha getiriyordu.Bir ara çok yorulduğu için, çuvalı yere koyup birazcık dinlenmek istedi. Bu esnâda, çuvaldan bir pirinç tânesinin düştüğünü gördü. Onu alıp ağzına atmak istedi. Fakat, bir tâne olmasına rağmen buna ehemmiyet verdi.Bununla imtihân edilmekte olabileceğini düşündü ve pirinç tânesini çuvala koydu. İbrâhim Zâhid, çuvalla birlikte dergâha geldi. Hocası Cemâleddîn hazretleri onu görünce; "Ey İbrâhim! Sözünde sadâkat gösterdin. Ahdine vefâ eyledin. Zâhid nâmına lâyık olduğunu isbât ettin." buyurdu.

Seyyid Cemâleddîn hazretlerinin huzûrunda yetişip kemâle gelen İbrâhim Zâhid-i Geylânî, fetvâ verecek dereceye geldi.Evliyânın büyüklerinden oldu.

Hocası Seyyid Cemâleddîn, vefâtı yaklaştığında,İbrâhim Zâhid-i Geylânî'ye vasiyet edip buyurdu ki: "Vefâtımdan sonra, insanlara faydalı ve onların hidâyete kavuşmalarına vesîle olmak maksadıyla, memleketinden tarafa git. Orada taşlık ve dağlık bir bölge görür ve dağ içinde bulunan bir vâdiye ulaşırsın. O vâdi sık ağaçlarla kaplıdır, içine girip yol almak mümkün değildir. O ağaçların yanına vardığında, selâm verirsin. Ağaçlar, hâl lisanları ile senin selâmına cevap verirler ve ikiye ayrılıp sana yol gösterirler. Orayı da geçtikten sonra karşılaştığın yer, senin hizmet yerin olsun." dedi. Bunları dikkatle dinleyip; "Baş üstüne." diye karşılık veren Zâhid-i Geylânî, hocasının vefâtından sonra, aynı târif edilen şekilde gitti. Her şey hocasının bildirdiği gibi oluyordu. Nihayet bildirilen yere vardı ve orada yerleşti. Burada uzun seneler hizmet ile meşgûl olup, insanlara faydalı oldu. Bir çok kimsenin hidâyete kavuşmasına vesîle oldu.

Nefse uymamakta çok gayretliydi. Gündüzleri oruç tutar, geceleri de namaz kılmakla, Kur'ân-ı kerîm okumakla, Allahü teâlâyı zikretmekle vakit geçirirdi. Hiç uyumazdı. Gündüzleri oruç tutmakla birlikte, tarlasında çalışır, boş durmazdı. Geceleri uyumamak için, ucu demirli bastonunun sivri demirini boğazının altına dayar, böylece uyanık kalmayı sağlardı.

Hacı Ali isminde bir zât şöyle anlatır: "Şeyh Zâhid diye bilinen İbrâhim Zâhid-i Geylânî ile birlikte bir gemide yolculuk ediyorduk. O zamana kadar ben kendisini şahsen tanımıyordum. Fakat hâlinden derviş bir zât olduğu anlaşılıyordu. Gemide bir köşede oturuyor ve kimseye karışmıyordu. Bir ara bir fırtına çıktı. Gemi sallanmaya başladı. Hepimiz batacağız zannettik. Bu hengâmede, yine bir köşede sâkin sâkin oturmakta olan İbrâhim Zâhid'in yanına vardım. Kendisine; "Ey şeyh, böyle tehlikeli bir anda, bir köşede oturacağınıza, bir şeyler yapıp, kurtulmamıza vesîle olsanız, olmaz mı?" demeyi düşünüyordum. Hemen yerinden kalkıp,

gemicinin yanına geldi. Dümeni eline aldı ve çok güzel idâre etmeye başladı. Onun dümeni eline almasıyla fırtına sâkinleşti ve gemimiz düzgün gitmeye başladı. İbrâhim Zâhid bana hitâben; "Ey Hacı Ali! Gemi böyle kullanılır değil mi?" dedi. Ben de; "Evet." dedim. Biraz sonra sâlimen karaya ulaştık. Gemide bulunanlar dışarı çıktılar. Ben de çıktım. İbrâhim Zâhid'in yanına yaklaşıp selâm verdim. "Ve aleyküm selâm ey Hacı Ali Erdebîlî!" dedi. Ben ellerine sarılıp; "Beni nasıl tanıdınız? İsmimi ve nereli olduğumu nereden öğrendiniz?" dedim. "Allahü teâlânın izni ile gönlünden geçeni bilen, ismini ve memleketini bilmez mi?" diye cevap verdi. Bunun üzerine; "Allahü teâlâ, evliyâsının gözlerinden perdeyi kaldırır ve gizli şeyleri onlara gösterir." sözünü hatırladım.

Şerefüddîn isimli bir zât şöyle anlatır: "Âdetimiz olduğu üzere, bir arkadaşım ile berâber İbrâhim Zâhid'i ziyârete gidiyorduk. Yanımızda, ona hediye olarak götürecek bir şeyimiz yoktu. Bu endişeyle yola devâm ederken, Geylân Nehri kenarına geldik. O sırada nehrin sularının kabardığını, büyük bir balığın sâhile vurduğunu hayretle gördük. Biz, gözümüzün önünde bir anda meydana gelen bu hâl karşısında hayrette iken, nehrin suyu tekrar sâkinleşti. Bizim hayretimiz daha da arttı. Balığı alıp hocamıza hediye götürmeye karar verdik. Vardığımızda, bizi huzûruna kabûl etti. İltifât ederek hediyemiz olan büyük balığı aldı ve mutfağa gönderdi. O balığı pişirdiler. Orada bulunan herkes yiyip doyduğu hâlde, balığın eti bitmemişti. Yemekten sonra sohbete başlayan İbrâhim Zâhid hazretleri, söz sırasında buyurdu ki: "Tam bir teveccüh ile Allahü teâlânın velî kullarına yönelenler,Allahü teâlânın ve mahlûkâtın sevgilisi olurlar. Hattâ göktekiler ve yerdekiler bile, onlara yardım, ikrâm ve hürmet ederler." Biz, onun bu sözünü, bizim hakkımızda söylediğini, kerâmet olarak hâlimize vâkıf olduğunu anladık."

İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin talebelerinden olan Ahmed isimli bir zât şöyle anlatılır: "Bir gün hocamızla birlikte bir yerden geçiyorduk. Yanımızda bâzı talebe arkadaşlarımız da vardı. Haddini bilmezlerden bâzıları, bizi görünce birbirlerine; "Hey! Bakın pilav düşmanları geçiyor. Kim bilir nereye yağlı pilav yemeye gidiyorlar. Bunlar dışarıdan sûfî görünürler, ama Allah bilir, tenhâda yalnız kaldıklarında neler işlerler!" gibi uygunsuz ve edep dışı şeyler söylediler. Bu sözler hocamızın gayretine dokundu. Çok üzüldü. Onlara; "Eğer biz, sizin dediğiniz gibi değilsek, hidâyete kavuşmuş olup, başkalarını da bu yola dâvet eden, nefsinin arzularını hakîr gören, nefsine ve şeytana uymayıp, cenâb-ı Hakk'a şükredenlerden isek, ayaklarınız dökülsün mü?" dedi. İbrâhim Zâhid hazretlerinin sözü biter bitmez, o kimselerden herbiri kötürüm oldu. Ayakda duramayıp, yere yıkıldılar ve hepsi de, binlerce elem ve sıkıntı içinde, acılarla kıvranmaya başladılar. Oradakiler bu hâli görüp ibretle seyrettiler. Orada bulunan diğer insanlar, Allahü teâlânın velî kullarına sataşmanın, onları incitmenin ne büyük felâket olduğunu, gözleriyle görüp anladılar. Bununla berâber, bu kimselerin bu acılarının, âhirette çekecekleri azap ve sıkıntılar yanında pek hafif kalacağını da düşünüp; "Allahü teâlânın evliyâsını incitmekten Allahü teâlâya sığınırız." dediler.

Vefâtı yaklaştığında, yanında bulunan talebeleri ve yakınları, ona yalvararak; "Efendim! Uzun zamandır ağzınıza bir şey koymadınız. Hep oruçlu oluyorsunuz. Bununla berâber, iftar ve sahurda da bir şey yemiyorsunuz. Bu sebeple rahatsız olmanızdan, hastalığınızın artmasından endişe ediyoruz." dediler. Onların bu sözlerine karşı iltifât edip tebessümle karşılık veren İbrâhim Zâhid; "Güzel bir et olsa, suyla pişirilip yahni yapılsa." dedi. Bildirdiği gibi güzel bir yemek pişirip akşama hazırladılar. Akşam olup, namazdan sonra sofraya oturdular. Kendisi su ile iftâr eden İbrâhim Zâhid hazretleri, o yemekten yemedi. "Efendim! Bir mikdâr da olsa yeseniz." diyenlere; "Siz yiyiniz. Talebelerimin yemek yemelerini, ağızlarının hareketlerini seyretmek bana ayrı bir zevk veriyor." buyurdu. Ertesi gün yine oruca niyet etti ve oruçlu olarak vefât etti. Yetiştirdiği talebelerinin sayısı pekçok olup, önde gelenleri ve kendisinden sonra halîfesi olan dört tânesinin isimleri şunlardır: Safî, Ahî Yûsuf, Pîr Hikmet ve Ahî Muhammed.

MİSÂFİRE İKRÂM

Bir defâsında seyahate çıkan İbrâhim Zâhid hazretlerinin yolu Erdebîl'e düştü. Orada Abdülmelik Mescidi diye bilinen bir mescidde misâfir oldu. Mescidin vazifeli müezzini o gece rüyâsında, mescidin bânîsi (inşâ ettireni) olanAbdülmelik hazretlerini gördü. Abdülmelik, müezzine; "Bu gece mescidimize bir misâfir geldi. Git bak. Onu ağırla." dedi. Müezzin de, misâfire ikrâm edecek bir şeyi bulunmadığını söyledi. Bunun üzerine Abdülmelik; "Evin falanca yerindeki yağ ile, falan kimsenin hediye ettiği pirinci ve filan yerdeki eti pişir. Mescidde bulunan misâfirimize ikrâm et!" dedi. Bundan sonra uyanan müezzin, rüyâya îtimâd etmeyip tekrar yattı. Aynı rüyâyı tekrar gördü. Uyandı. Tekrar yattı. Aynı rüyâyı üçüncü defâ görüp biraz da îkâz edilince, kalktı ve mescide geldi. İbrâhim Zâhid mescidde oturup, Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûldü.Müezzin ona, rüyâdan hiç bahsetmeden; "Efendim! Hoş safâ geldiniz. Bir şeyim yok ki size ikrâm edeyim." dedi. O da; "Şimdi geri git, Abdülmelik'in târif ettiği şekilde yemek yap getir! Ona îtirâz etme! Sonra zarar görürsün." dedi. Onun bu apaçık kerâmeti karşısında hayrete düşen müezzin, karşısındaki şahsın, sıradan bir kimse olmayıp velîlerden olduğunu anladı ve ellerine sarıldı. Hemen gidip yemeği hazırladı. İbrâhim Zâhid hazretlerine ikrâm etti ve talebeleri arasına katıldı.

ŞEYH ZÂHİD'İN EMRİ

Bir gün İbrâhim Zâhid-i Geylânî hazretlerinin huzûruna, gözyaşları içinde bir kadıncağız gelerek, çok sıkıntıda olduğunu, duâsını almaya geldiğini, derdine hiç kimsenin çâre bulamadığını, lütfen kendisine bir çâre göstermesini ricâ edip, derdini şöyle anlattı: "Dünyâda bir oğlumdan başka kimsem yoktur. Oğlum bir hastalığa tutuldu. Hastalığın verdiği elem ile, kendinden geçmiş bir şekilde bir ağacın altında uyurken, bir yılan gelip, ağzından midesine girdi. Hâlen orada. Bâzan çok elem veriyor. Çok yerlere mürâcaat ettim. Fakat bir netîce alamadım. Ne olur siz yardımcı olunuz!" Kadının anlattıklarını üzüntü ile dinleyen İbrâhim Zâhid'in önde gelen talebelerinden Şeyh Sâfî de orada idi. İbrâhim Zâhid bu talebesine buyurdu ki: "Git, o yılana; "Şeyh Zâhid'in emri var." de. Oradan çekip gitsin ve bir daha o yiğide zarar vermesin." Kadın biraz rahatlamış olarak evine döndü. Biraz sonra da Şeyh Safî o eve geldi. Bu hâli haber alanlar meraklanıp, acabâ nasıl olacak diye o kadının evine toplanmışlardı. Şeyh Safî, delikanlının yanına varıp, hocasının söylediklerini söyledi. Sözünü bitirir bitirmez, gencin ağzından çıkan yılan, oradan uzaklaşıp gözden kayboldu. Bu hâli görenler, hayrette kaldılar. Genç ve annesi, sevinçlerindenAllahü teâlâya çok şükredip, İbrâhim Zâhid ve talebelerine çok duâ ettiler. Onlara olan muhabbetlerini arttırdılar.

1) Lemezât (Süleymâniye Kütüphânesi, Hâlet Efendi Kısmı, 281 numaralı kitap)

2) Menâkıb-ı Safiyyüddîn Erdebîlî (SüleymâniyeKütüphânesi,Hekimoğlu Kısmı, 775 numaralı kitap)

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.96

4) Silsilenâme-i Celvetî; s.65

TÂC-ÜL-ÂRİFÎN (Ebü'l-Vefâ);

Evliyânın büyüklerinden olup seyyiddir. Künyesi Ebü'l-Vefâ, ismi Muhammed, lakabı Tâc-ül-Ârifîn'dir. Kakis diye de anılır. Seyyid Ebü'l-Vefâ 1026 (H.417) senesi Receb ayının on ikinci günü Irak'ın Kusende denilen mevkiinde dünyâya geldi. Seyyid Ebü'l-Vefâ, kerâmet ve hârikada asrının reîsiydi. Zamânın birçok âlimleri ondan istifâde etti ve feyz aldı. Binlerce talebesi vardı. 1107 (H.501) senesi Rebî'ülâhir ayının yirminci günü, seksen dört yaşında iken Bağdat'ta vefât etti. Cenâzesini Adiyy binMüsâfir yıkadı, kefenledi ve defnetti.

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin babasının ismi, Seyyid Muhammed Arîzî olup, zamânının büyük velîlerinden idi. Yaşadığı beldenin hâkimi, seyyidlere çok eziyet vermeye başlayınca,

orayı terk ederek Benî-Nercis kabîlesinin yaşadığı köye yerleşti. Bu kabîlede yaşayanlar, dînî yönden çok zayıf idiler. Seyyid Muhammed Arîzî, akşam, yatsı ve sabah ezânlarını okuyarak, namaz kıldı. Ezân sesini duyan oradaki halkın, cenâb-ı Hakk'ın izniyle, kalbleri yumuşadı ve hepsi namaz kılmaya başladı. Oranın halkı Seyyid Muhammed Arîzî hazretlerini göndermeyerek, beldelerinde yerleşmesini sağladılar. Benî-Nercis kabîlesinin reîsi Ömer bin Şirküve bin Ebî Ammâr Nercî'nin Fâtıma isimli bir kızı vardı. KünyesiÜmmü Gülsüm idi. Seyyid Muhammed Arîzî bununla evlendi.

Bir süre sonra Seyyid Muhammed Arîzî hastalandı. Bu hastalığının ölüm hastalığı olduğunu anladı. Bulunduğu beldenin halkını çağırarak onlara; "Doğru yoldan ayrılmayın. Size gösterdiğim yol üzere olun ve bu yolda ilerleyin." diye vasiyette bulundu. Hanımına ise;"Yâ hâtun! Erkek bir çocuk dünyâya getirsen gerek. Bu çocuk, büyüyünce yüce bir zât olur. Çok kerâmetleri görülür ve pekçok kimselere doğru yolu gösterir ve kerâmetlerinin bâzıları daha doğmadan görülür. Bunları bilesin ve bundan gâfil olmayasın." diye vasiyet etti. Vefâtından sonra, o beldenin halkı oradan göç etti. Bu göç esnâsında, yolları bir bostan kenarından geçti.Kâfileden birkaç kişi, bostandan izinsiz kavun aldılar. Kesip kervandakilere dağıttılar. Bir parça da Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın annesine verdiler. Annesi o kavunun sâhibinden izinsiz alındığından habersiz olduğu için verilen parçayı yedi. O kavun parçasını yedikten sonra, hemen karnında bir ağrı meydana geldi ve yediklerini çıkarmak için istifrâ etti. Bu durum kabîlenin ileri gelenlerine anlatılınca, SeyyidMuhammed Arîzî hazretlerinin söylemiş olduğu, doğum öncesi kerâmetlerinin görüldüğünü anladılar. Bir süre sonra kâfileyi eşkıyâlar bastı ve bütün eşyâlarını aldılar. Kâfiledekiler çâresiz, üzüntülü bir şekilde dururlarken, Allahü teâlânın izniyle, eşkıyâların karşısına arslanlar ve yırtıcı hayvanlar çıktı. Onlara saldırmaya başladı. Eşkıyâlar, canlarını kurtarmak için, aldıkları bütün eşyâları bırakıp kaçtılar. Kâfiledekiler, eşyâlarına eksiksiz kavuştular.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, babasının vefâtından iki ay sonra dünyâya geldi. Dünyâya gelir gelmez, o beldede bir takım değişiklikler oldu. Ekinler gelişti, hayvanlar çoğaldı. Her yerde bolluk ve bereket kendini gösterdi. Hiç âfet görülmez oldu. Beldede herkes zengin oldu.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, daha bebek iken oruç tutmaya başladı. Ramazan ayında, gündüzleri annesinin memesinden süt emmez, sâdece geceleri emerdi. Ne zaman Allahü teâlânın ismi zikredilse, başını oynatır, dilini hareket ettirirdi. Bebekliğinden îtibâren Allahü teâlâya ibâdet edenEbü'l-Vefâ hazretleri, bir gün annesiyle birlikte bir yere gitmek için yola çıktı. Yolda, doğmadan önce annesinin kavun yiyip, o kavunu çıkarmak mecburiyetinde kaldığı ve eşkıyâların baskınına uğradığı yere geldiler. Ebü'l-Vefâ annesine; "Ey ana! Burasının neresi olduğunu hatırladın mı?" diye sordu. Annesi; "Ey oğul, burasının neresi olduğunu hatırlamadım." diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ, o günkü hâdiseleri anlatmaya başladı: "Ey anne! Burası, babamın vefâtından sonra göç ederken konakladığınız ve kâfileden birkaç kişinin bostandan kavun çaldıkları yerdir. Kavun yerlerken, canın çekmiştir diye sana da vermişlerdi. Sen de bilmeden verilen kavunu yemiştin. O zaman bana hâmileydin. Ben karnında sana ızdırab vermiştim. Çünkü haram lokma yemiştin. Sonra size eşkıyâlar saldırdı. Üzerinizdeki elbiselere varıncaya kadar, her şeyinizi almışlardı. Siz, çok üzülmüştünüz. Bunun üzerine Allahü teâlâ meleklerine, aslan ve yırtıcı hayvan sûretine girerek eşkıyâların üzerine saldırmalarını emretti. Melekler de bu emri yerine getirerek, eşkıyâların üzerine saldırdılar. Eşkıyâlar bütün aldıklarını bırakarak kaçtılar. Siz de bütün malınıza ve eşyâlarınıza kavuştunuz. İşte o yer burasıdır." Annesi bunun üzerine; "Ey oğul!Sen o zaman daha doğmamıştın. Bunları nereden biliyorsun?" diye sorunca, Ebü'l-Vefâ; "Bana Allahü teâlâ bildirdi anneciğim." dedi. Sonra; "Bana Ramazân-ı şerîfte meme verdin. Ben ise memeyi ağzıma alıp emmezdim. Çünkü Hak teâlâ bana hidâyet nûruyla muâmele ederdi. Bunun için meme emmeye ihtiyâcım kalmazdı. O vakit, sen beni hasta sanıp üzülürdün. İftar vakti meme emdiğimi görüp, hasta değilmiş diye sevinirdin." deyince, annesi; "Ey oğul! Baban senin için "Çok kerâmetleri görülür." derdi. Bunlar, o kerâmetlerden bâzılarıdır." dedi.

Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Ey ana! Doğru söylüyorsun." dedi.

Kendisine Ebü'l-Vefâ denilmesinin sebebi şöyle anlatılır: Ebü'l-Vefâ daha on yaşında iken, Şenbekî hazretleri onun vasıflarını işitip, görmek istedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri çoğunlukla tenhâ yerlere gider, buralarda Allahü teâlâya ibâdet ederdi. Şenbekî hazretleri, sık ağaçların bulunduğu ormanlık bir yerde onu ibâdet ederken buldu. Yanında, bir köpekle arslan birbirleriyle oynuyorlardı. Şenbekî hazretleri Ebü'l-Vefâ'nın arkasından yanına vararak selâm verdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri selâmı aldıktan sonraŞenbekî hazretleri; "Sana bir suâlim vardı. Şimdi iki oldu." dedi. Ebü'l-Vefâ; "Buyur, kaç suâl sorarsan sor!" deyince,Şenbekî hazretleri; "Arslanla köpek yaradılış îtibâriyle birbirine düşmandır. Hâl böyle iken, nasıl oluyor da senin köpeğinle bu arslan oynuyor, bunun sebebi nedir?" diye sordu.Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Allahü teâlâ kudret ve inâyeti ile kalbimi temizlediğinden beri, köpeğimle bu arslan dost ve arkadaş oldu." dedi.Şenbekî hazretleri; "İkinci suâlim ise, herkesin bir derecesi vardır. Sana selâm verdim. Selâmımı iâde ederken niçin ayağa kalkıp, bana doğru dönüp de selâmımı iâde etmedin?" diye sorunca, Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Yâ Şenbekî! Bu hususta Allahü teâlâ meâlen şöyle buyuruyor: **"Evlere kapılarından gelin ve Allahtan korkun ki, kurtulasınız."** (Bekara sûresi: 189). Eğer sen karşımdan gelseydin, senin selâmını iâde ederken ayağa kalkardım. Fakat sen, âdet olanın aksini yaparak arkamdan geldin. Ben de senin bu hareketinin karşılığında, ayağa kalkmadan selâmını aldım." diye cevap verdi.

Daha sonra Ebü'l-Vefâ hazretlerinin evine berâber gelip, bir süre sohbet ettiler. Sonra Şenbekî hazretleri; "Ey Muhammed! Sende nihâyetsiz bir nur müşâhede ettim ve başının üzerinde Hak teâlânın nûrundan bir alem gördüm ki, kıyâmete kadar senin evlâdının kerâmetleri zâhir olup, dillerde söylense gerektir. Sana bu müjdeyi vermeye ve talebeliğime dâvete geldim." dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri de; "Annemden izin alıp öyle geleyim." dedi. Bir süre sonra annesinden izin alarak, Şenbekî hazretlerinin yanına gitmek için yola çıktı. Yolda, bütün hayvanlar ona selâm verirdi. Huzûruna vardığında Şenbekî hazretleri; "Merhabâ Ebü'l-Vefâ'ya! Ahdine vefâ eyledi, sözünde durdu." dedi. Bunun üzerine ona, Ebü'l-Vefâ künyesi verildi.

Tâc-ül-Ârifîn lakabının verilmesi ise şöyle anlatılır: Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri ile hocası, bir gün inzivâya çekildiler. Üç gün kimse ile görüşmeden sohbet ettiler. Dördüncü gün hocası ona, "Yâ Ebü'l-Vefâ! Her yıl bu gece, bütün ricâl-i gayb ehli, falan yerdeki sahrada hazır bulunurlar. Orada Peygamber efendimiz de onlarla berâber bulunur. Şâyet o gecenin mânevî feyzinden nasîbini almak istersen, bu gece orada hazır bulunalım." dedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ bu teklifi kabûl etti. Gece vakti olunca, hocası ve Seyyid Ebü'l-Vefâ o sahraya çıktılar. Orada birçok evliyânın ibâdet ettiklerini, niyazda bulunduklarını gördüler. Onlar da bu grubun içine girerek ibâdetle meşgûl olmaya başladılar.

Bu esnâda gök gürültüsünü andıran bir ses duyuldu. Ondan sonra nurdan bir taç zâhir oldu. Onun ışığı her tarafı aydınlattı. O nurdan taç, Allah dostu velîlere doğru geldi. Orada bulunanlar ona ellerini uzattılar ise de ona erişemediler. Nurdan taç, en sonunda Ebü'l-Vefâ hazretlerinin mübârek başına indi. Hocası bunun üzerine; "Cenâb-ı Hak'tan gelen bu taç sana mübârek olsun, yâ Tâc-ül-Ârifîn!" dedi. Orada bulunanlar da Ebü'l-Vefâ'ya, Tâc-ül-Ârifîn dediler. Tâc-ül-Ârifîn ismini alan ilk zât Ebü'l-Vefâ hazretleridir.

Derecesi günden güne artan Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri, yetiştiği çevrede Arapça konuşulmadığı için, Arapçayı bilmiyordu. Bir gece rüyâsında Peygamber efendimiz, mübârek parmağını kendi ağzına götürüp, mübârek tükürüğüne bulaştırarak, Ebü'l-Vefâ'nın ağzına sürdü. Sabahleyin kalktığında, o kadar güzel Arapça konuşmaya başladı ki, Arabistan'da doğup büyüyen ve güzel konuşan kimseler onun kadar fasîh ve belîğ konuşamazlardı.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, hocasının emri ile Buhârâ'ya gitti. Orada zâhirî ilimleri tahsil etti. Sonra Buhârâ'dan tekrar hocasıŞenbekî hazretlerinin yanına döndü. Hocası, Ebü'l-Vefâ'ya

çok izzet ve ikrâmda bulundu. Orada bulunanlar bu duruma çok şaşırdılar. Bunun üzerineŞenbekî hazretleri,Ebü'l-Vefâ'nın üstünlüklerini orada bulunanlara anlattı. Hocası, Ebü'l-Vefâ için ırmak kenarında büyük bir ziyâfet verdi. Ziyâfette Ebü'l-Vefâ hazretlerini tanımayan birçok kimse bulunuyordu. Ziyâfette birçok ilmî konuşmalar yapıldı. Bu arada Şenbekî hazretleri; "Allahü teâlânın kulları arasında öyleleri vardır ki, hırkasını suya atsa suya batmaz ve su onu götürmez." dedi ve hırkasını suyun üzerine bıraktı. Hırka suda hiç batmadı ve olduğu yerden de bir yere gitmedi. Sonra Şenbekî hazretleri kalkıp, o hırkanın üzerinde iki rekat namaz kıldı. Allahü teâlânın izniyle, hırka hiç ıslanmamıştı. Namazdan sonra hırkasını alıp silkeledi. Hırkadan toz döküldü. Bunun üzerine Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ hırkayı aldı. Şenbekî hazretleri, talebesi Ebü'l-Vefâ'nın, kendisinden daha büyük kerâmet göstereceğini biliyordu.Ebü'l-Vefâ'nın boşluğa bıraktığı hırka, havada durmaya başladı. Ebü'l-Vefâ hırkanın üzerine çıkıp, iki rekat namaz kıldı. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin üzerinde namaz kıldığı bu hırkanın, yerden yüz arşın (50 m) yükseklikte olduğu rivâyet edilir. Bu kerâmet, Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri hakkında sû-i zanda bulunanları tövbe ettirdi. Hocası oradakilere; "Her mürîdin saâdeti şeyhindendir. Fakat benim saâdetim, talebem Ebü'l-Vefâ'dandır." buyurdu. Ebü'l-Vefâ, hocasıyla birlikte üç gün üç gece sohbet ettikten sonra, üçüncü yolculuğuna çıktı. Bu yolculuğu on iki yıl sürdü.

Üçüncü seyahatinin sonunda, Allahü teâlânın kudretiyle yolu, Kisrine adıyla bilinen bir köye düştü. O köyde Şeyh Acemî adında velî bir zât vardı. Kerâmet sâhibi olan bu zâta, o beldenin halkı büyük bir zevk ile hizmet ederdi. Şeyh Acemî, o köye gelen misâfiri yemek yemeden göndermezdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri, bu zâtın evinin yanındaki mescide namaz kılmak için girdiğinde, cemâat namaza durmuştu. O da namaza durdu. Namaz bittikten sonra Ebü'l-Vefâ hazretleri gitmek isteyince,Acemî hazretleri; "Sizi dâvet ediyorum. Fakirhâneye buyurun, yemek yiyelim. Dâvete icâbet etmek sünnettir." dedi. Bunun üzerine Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ dâveti kabûl etti ve Acemî hazretlerinin evine gittiler. Birlikte yemek yiyip, sohbet ettiler. Aralarında yakınlık hâsıl oldu ve arkadaş oldular. Acemî hazretlerinin ısrârı üzerine, SeyyidEbü'l-Vefâ üç gün üç gece orada kaldı. Dördüncü gün Acemî hazretleri köyün bütün halkına, SeyyidTâc-ül-Ârifîn'in gitmek istediğini anlattı. Bunun üzerine halk, Ebü'l-Vefâ hazretlerine; "Sizden burada yerleşip kalmanızı istirhâm ediyoruz. Buradaki müslüman halk, sizden istifâde etsin. Sâyenizde birçok kimse hidâyete kavuşsun." diye ısrâr ettiler. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri; "İstihâreye yatayım. Allahü teâlâ ne buyurursa ona göre hareket ederim." dedi. Bu sırada Acemî hazretleri bu sözü yerinde bularak; "Yâ Seyyid! Bir arzum daha var. Bu fakîrin kızını almak için de istihâreye yat. Bakalım ne buyrulacak." dedi. Ertesi gün Ebü'l-Vefâ; "Bana, ceddim hazret-i Ali'nin kabrine senin ile berâber gitmem ve o ne buyurursa ona göre hareket etmem emir buyruldu." dedi. Bunun üzerine Acemî hazretleri ile Ebü'l-Vefâ hazretleri birlikte mezarlığa gittiler. Burası hazret-i Ali'nin esas kabr-i şerîfi değildi. O gece orada uyudular. Ebü'l-Vefâ hazretleri rüyâsında atası hazret-i Ali'yi gördü. Hazret-i Ali, ona orada kalıp Acemî'nin kızını almasına izin verdi. Ebü'l-Vefâ, sabah oluncaAcemî hazretlerine durumu anlattı. Bu duruma çok sevindi ve büyük bir âlim, halk ve sâlihler topluluğu önünde kızını ona nikâhladı. Bu hâtunun ismi Huseynâ olup, gâyet güzel, zâhide ve âbide idi. Hanımı, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin hizmetini görmekle ve ibâdetle meşgûl olurdu.

Sonra Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri, Kalmine'ye geldi ve orada yerleşti. Burada halka hakîkî müslümanlığı anlatmaya ve talebe yetiştirmeye başladı. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin talebeleri çok idi. Bunlardan yüksek derecelere ulaşanlardan bâzıları şunlardır: Ali ibni Heytî, Bekâ ibni Batû, Mâcid-i Kürdî, Ahmed-i Baklî, Ramazân-ı Mecnûn, MuhammedMısrî, Muhammed Kemahî, Mahmûd Keyyâl, Şerafüddîn Ebü'l-Abbâs, Ali ibni Üstâd, Receb-i Vâsıtî, Ebû Bekr-i Bustî, Mukbil Hâdim, Ebü'l-İzz Kalânisî, Muhammed Türkmânî Hâmid-i Sûfî, Hüseyin-i Râî, Ali ibni Asfer, Şihâbüddîn ibni Akîl, Muhyiddîn-i Mendelcî, Ebû Bekr-i Zinharân, Abdurrahmân Düceylî, Osman Mi'berânî, Askeri-i Şevdî, Abdurrahmân Tafsuncî,

Seyyid Matar.

Ebü'l-Vefâ, ilim öğretmekle meşgûl olduğu sırada, bir gece rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Rüyâsını şöyle anlatır: "Resûl-i ekrem, Eshâbı ile berâber oturuyordu.Ben Eshâbdan bir zâta; "Bu topluluk nedir?" diye sordum. O zât da; "Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya, Allahü teâlâ yedi yâren verdi. Bu topluluğun gâyesi, onları tâyin etmektir." dedi. Ben bunu duyunca, bir köşede edeble oturdum. O tâyin olacak kimseleri görmek için beklemeye başladım. Resûl-i ekrem; İmâm-ı Hasan, İmâm-ı Hüseyin veİmâm-ı Zeynel Âbidîn'e;"Gidin, Tâc-ül-Ârifîn'in akrabâsındanSeyyid Matar, Seyyid Kâzım, Seyyid Muhammed, Seyyid Ali ibni Kamîs, Abdurrahmân Tafsuncî, Ali ibni Haytî, Seyyid Askeri-i Şevdî adlı yedi kimseyi alıp getirin." buyurdu. Onları alıp, Peygamber efendimizin huzûruna getirdiler. Ben bu zâtları görünce çok sevindim. Peygamber efendimiz; "Yâ Hasan, yâ Hüseyin, yâ Zeynel Âbidîn! Gidiniz, oğlunuz Ebü'l-Vefâ'yı getirin." buyurdu. Bu emir üzerine onlar gelip, beniPeygamber efendimizin huzûruna götürdüler. Ben selâm verip, Peygamberimizin mübârek elini öptüm. Peygamber efendimiz bana; "Merhabâ yâ Ebü'l-Vefâ! Allahü teâlâ sana hem dünyâda hem âhirette yâren olarak bu yedi kişiyi verdi." buyurdu.Ben; "Yâ Resûlallah, bunların derecesi nedir?" diye suâl edince; "Yâ Ebü'l-Vefâ! Senin yârenin olan bu yedi kişi dünyâ ve âhirette saîd kimselerdir. Bunların nesli kıyâmete kadar kesilmeyip, bütün dünyâya yayılsa gerektir." buyurdu. Sonra o zâtlara dönerek; "Birer ellerinizi Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın sırtına, birer ellerinizi de benim elimin altına koyup bîat ediniz, ona yâren olunuz." diye emir buyurunca bu emri yerine getirdiler.

Peygamber efendimiz, Ebü'l-Vefâ'ya dönerek; "Yâ Ebü'l-Vefâ! Sana yedi yâren verdik. Kim bunlara ihlâs ve sıdk ile riyâsız muhabbet besler ve mürîd olursa, kıyâmet gününde benim bayrağım altında haşrolunur. Benim evlâdım olan seyyidlere kim hürmet ederse, aynen bana hürmet etmiş olur. Bana hürmet eden, Allahü teâlâya hürmet etmiştir. Allahü teâlâya hürmet eden, Cennet'i kazanmıştır. Benim evlâdıma kim hürmet etmezse, bana hürmet etmemiş olur. Bana hürmet etmeyen, Allahü teâlâya hürmet etmemiştir. Allahü teâlâya hürmet etmeyenin yeri ise Cehennem'dir.

Ey Ebü'l-Vefâ! Sana ve yârenlerine vasiyetim olsun. Kıyâmete kadar kimseyle kavga ve anlaşmazlık çıkarmayın. Çünkü kavga ve anlaşmazlık karışan silsilenin nesli helâka uğrar. Ey Ebü'l-Vefâ! Benim sünnetimi yerine getirip bu yedi yârenin eteğine yapışan saâdete ulaşır. Bunlardan uzaklaşan, benden uzaklaşmış olur." buyurdu. Ben bu ahde sâdık kalacağımı söyledim ve bu yedi zâtı da cân u gönülden yârenliğe kabûl ettim. Peygamber efendimiz duâ ettiler. Kapı çalınmasıyla uyandım."

Hanıma, "Git, bak kim gelmiş?" dedim. Hanım kapıyı açınca, o yedi zâtı gördü ve bana; "Yedi kişi geldi, seni soruyorlar." dedi. Onları içeri dâvet ederek, yemek yedirdim ve; "Gelmenizin sebebi nedir?" diye sordum. Onlar da; "Rüyâmızda Peygamber efendimizi gördük. BizeTâc-ül-Ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ sizin zâhiren ve bâtınen atanız oldu. Ona gidin, buyurdu." dediler. Ben de onlara gördüğüm rüyâyı anlattım. Onlar zâhiren de bana bîat ettiler.

Tâc-ül-Ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ'yı, halka hizmet edip gâfilleri doğru yola sokmak için devamlı çalışır gören Ehl-i sünnet düşmanları, onu çekemediler. Halîfe Kâim Biemrillah'a; "Zeynel Âbidîn oğullarından bir kimse vardır. Ona büyük bir halk topluluğu tâbi oldu. Hilâfet benim hakkımdır diye iddiâda bulunuyormuş. Şimdiden çâresine bakılmazsa, ileride büyük fitne olur." diye Ebü'l-Vefâ hazretlerine iftirâ ederek şikâyette bulundular. Bu şikâyet üzerine halîfe hayli tasalanıp, şüpheye düştü. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin nasıl bir zât olduğunu merak ederek, onu çağırmak için adam gönderdi.

Gönderdiği kimseler, Tâc-ül-Ârifîn'in yanına gelip; "Halîfe hazretleri sizi istiyor." dediler. O da; "Dâvete icâbet etmek lâzımdır." deyip, halîfenin yanına gitmeye niyet etti. Bunu duyan halk; "Sizinle biz de gelelim." dediler. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri onları bundan men etti

ise de, Dicle kenarına vardığında, arkasında büyük bir halk kalabalığı vardı. Bunları geri döndüremedi. Bu kalabalık için, bâzı kimseler on bin kişi, bâzıları da daha fazla idi, dediler.

Kıyıda bekleyen gemiciler, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin arkasında o kalabalığı görünce; "Halîfenin huzûruna bu kadar adam götürmek doğru olmaz." diyerek, gemilerine binip oradan uzaklaştılar. Sâdece Osman Mi'berânî adındaki bir gemici, Ebü'l-Vefâ nasıl bir zâttır? Dedikleri gibi kerâmet ehli midir?" diye merak ederek ve bunları öğrenmek için orada kaldı. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanına gelerek; "Yâ Seyyid, gemi şimdi ücrete tâbidir. Karşıya geçebilmen için ücret vermen gerekir." dedi. Ebü'l-Vefâ da hizmetçisine; "Hazırda ne varsa ver." buyurdu. O da, hazırda olan yüz elli dînârı Osman Mi'berânî'nin önüne koydu. O zaman o; "Ben böyle bir ücret istemiyorum." deyince, Tâc-ül-Ârifîn; "Nasıl bir ücret istiyorsun?" diye sordu. Osman Mi'berânî de; "Yarın kıyâmet gününde, Sırat köprüsünü geçmeme kefil olmanı ve açık bir delîl göstermeni isterim." dedi. Bunun üzerine Tâc-ül-Ârifin murâkabeye daldı. Sonra da Osman Mi'berânî'ye dönüp; "Allahü teâlânın isminde ibret vardır. Sırat'ı geçersin inşâallah!" dedi. Osman; "Yâ Seyyid, buna açık bir delîl istiyorum." dedi. Bunun üzerine Seyyid Ebü'l-Vefâ, Allahü teâlâya duâ etti. O anda Osman'a bir hâl oldu ve kendini kaybetti. Bir süre sonra tekrar kendine geldi. Daha sonra Tâc-ül-Ârifîn ve yanındaki büyük âlimler gemiye binerek, halk ise, kimi suyun üzerinden yürüyerek, kimi bir adımda karşıya geçtiler.

Bâzı kimseler ve oğlu, Osman Mi'berânî'ye; "Kendini kaybettiğin zaman ne gördün?" diye sordular. O da; "Kıyâmetin koptuğunu gördüm. Halk mahşer yerine toplanmış, kimi sevinçli kimi üzüntülüydü. Sırat köprüsü kurulmuştu. İnsanlarSırat'tan geçmeye başladılar. Fakat pek az kimse Sırat'ı geçebildi. Çoğu Sırat köprüsünden yuvarlanarak, Cehennem'e düştü. Ben bu durumu görünce, içimde bir korku hâsıl oldu. O anda yanıma Ebü'l-Vefâ hazretleri geldi. Elimi tutup beni Sırat köprüsünün yanına götürdü. Besmele çekti ve; "Durma geç!" dedi. Tâc-ül-Ârifîn'in bu sözlerinden sonra, "Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ hürmetine, OsmanMi'berânî ve onun zürriyeti geçsin." diye bir nidâ işittim. Bunun üzerine ben, Besmele çekerek, Sırat köprüsüne ayak bastım ve yıldırım gibi geçtim. Arkama baktığım zaman, bir grup insanın arkamdan geldiğini gördüm. "Bunlar senin zürriyetindir." diye bir nidâ duydum" diye anlattı.

Tâc-ül-Ârifîn Bağdat'a yaklaştığı zaman, bütün halk onu karşılamaya geldi. Büyük bir hürmetle şehrin kapısından içeri aldılar. Ebü'l-Vefâ hazretleri câmiye girdi. Câmiye o kadar çok insan geldi ki, iğne atsan yere düşmezdi. Tâc-ül-Ârifîn mimbere çıkıp, halka vâz ve nasîhatta bulundu ve hakîkatleri açıkladı. Daha sonra, halkı geçmiş günahları için tövbe etmeye dâvet etti. Allahü teâlânın inâyetiyle, halkın kapalı olan göz ve kalbleri açıldı. Çok kimseler Ebü'l-Vefâ hazretlerinin huzûrunda tövbe etti. Yatsı namazına kadar, halkın huzûruna gelip tövbe etmesi sürdü. Yatsı namazından sonra Ebü'l-Vefâ hazretleri hizmetçisine; "Halka söyleyin, kalabalık yapmasınlar, evlerine gitsinler." dedi. Bunun üzerine halkın büyük çoğunluğu evlerine gitti ise de, bir kısmı kalıp ibâdetle meşgûl oldu. Bu durum halîfeye bildirildi. Halîfe kıyâfet değiştirerek, Tâc-ül-Ârifîn'in bulunduğu câmiye geldi. Onun nûra gark olmuş bir hâlde oturmakta olduğunu, yanındaki zâtların Allahü teâlâya ibâdet ettiklerini, kendilerini ilâhî bir rûhâniyetin nûrunun sardığını gördü. Halîfenin yanındaŞâfiî mezhebi fıkıh âlimi Saîd ibni Ebî Nasr da bulunuyordu. Halîfe ona; "Ben bu Seyyid Ebü'l-Vefâ'yı imtihân etmek istiyorum, sen ne dersin?" diye sordu.Saîd ibni Ebî Nasr ise; "İmtihan etmeye gerek yoktur. Zîrâ hak üzere oldukları gün gibi açıktır." dedi. Halîfe onun sözünü hiç kâle almadı. O Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerini imtihan etmek ve böylece kalbini tatmin etmek istiyordu. Câmiden ayrılarak sokakları ve kalabalık yerleri dolaşmaya başladı. Bir yerde kadınlar toplanmış, Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl idi. Halîfe bunların arasına girip bir kadının eline yapışıp sıktı. Kadın, tebdîl-i kıyâfetle dolaşan halîfeyi tanıyarak; "Yâ halîfe! Benden uzak dur. Ben Allahü teâlâya ibâdetle meşgûlüm." dedi. Halîfe bu duruma çok şaşırdı. Biraz ileride gördüğü bir kızın elini tutup sıktı. O kız da halîfeyi tanıyarak; "Ey halîfe! Utanmıyor ve Allahü teâlâdan korkmuyor musun? Şâyet biraz önce

elini tutup sıktığınız benim kızkardeşim olmasaydı, seni bağırarak rezîl rüsvây ederdim. Yanımdan git. Şimdi biz Allahü teâlâdan başkasıyla meşgûl değiliz." dedi. Halîfe utanılacak bir duruma düştü. Saîd ibniEbî Nasr; "Yâ emîr-ül-müminîn! Ben size denemeye lüzum yok dememiş miydim. Zîrâ onun nûru buradaki bütün halka sirâyet etmiş. Bu zâtın velî olduğu mâlûmunuzdur. Fakat ille de tecrübe etmek istiyorsanız, ulemâdan ve fukahâdan yüce kimselerin hazır bulunduğu bir meclisde Tâc-ül-Ârifîn'e çözülmesi zor konularla ilgili sorular sorulsun. Eğer o âlimler, Ebü'l-Vefâ'yı sorulara cevap veremez hâle getirirlerse, Tâc-ül-Ârifîn dâvâsında yalan söylüyordur. Fakat sorulan sorulara cevap verirse, onun arkasını bırakmaktan başka çâre yoktur." dedi.

Bu teklif, halîfenin hoşuna gitmedi. Güvendiği hizmetçilerinden biri olan Muhammed Kâdirî'ye yedi parça hamur tulumu vererek Ebü'l-Vefâ hazretlerine gönderdi. Ve hizmetçisine; "Bunları al, Ebü'l-Vefâ'ya götür. Ona selâmımı söyle. Halîfe size, erkeklerle kadınların bir arada meclis kurmasını ve bu gönderdiklerimi yemelerini, çünkü onun bulunduğu meclise böylesi gerekir diyesin." dedi.

Muhammed Kâdirî, o yedi parça hamur tulumunu alıp, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin huzûruna gitti. Fakat korkusundan halîfenin söylediklerini ona söyleyemedi. Halîfeye de gidip; "Emriniz üzereSeyyid Ebü'l-Vefâ'nın huzûruna gittim. Fakat söylediklerinizi korkumdan söyleyemedim." diyemezdi. Tâc-ül-Ârifîn hazretlerine, Allahü teâlânın izniyle bu durum mâlûm oldu. Muhammed Kâdirî'yi yanına çağırıp ona; "Yâ Muhammed Kâdirî! O tulumların içinde yağ ve baldan başka bir şey yok. Bu yağ ve balları, halîfe dervişlere gönderdi diyesin." dedi. Sonra içeriye seslenerek, "Ey dervişler, tabaklarınızı getirin. Halîfe sizlere yağ ve bal göndermiş." dedi.Dervişler tabaklarını alıp getirince, Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Ey MuhammedKâdirî! Bunları eşit şekilde dağıt!" diye emir buyurdu.MuhammedKâdirî tulumlardan birini açınca, içinde bembeyaz bal olduğunu gördü. Bal çok temiz ve güzeldi. Allahü teâlânın kudreti, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin himmetiyle, tulumun içindeki hamur, bembeyaz bir bal olmuştu. Dervişlere bu balı taksim etti. Daha sonra tulumlardan birini daha açınca, içindekinin yağ olduğunu gördü. Bunu da dervişlere dağıttı. Dervişlerin tabakları yağ ve bal ile doldu. Balın güzel kokusu hiç unutulmadı.

Tâc-ül-Ârifîn, bir kabın içinin bir tarafına ateş, bir tarafına pamuk, bunların ortasına da kar koyarak, Muhammed Kâdirî ile halîfeye gönderdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri bununla halîfeye; "İşte erkeklerin şehveti ateş, kadınların ki ise pamuk gibidir. Ateşle pamuk bir arada durmaz. Bu kabda karın, ateşin pamuğu yakmasına mâni olduğu gibi, araya bir velînin himmeti girerse, ateşin pamuğu yakmasına mâni olur." demek istedi. Halîfe kabı açıp içindekileri görünce, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin ne demek istediğini çok iyi anladı.Kabın içindekileri boşalttırarak, içine yılan yavrusu koydurdu ve Muhammed Kâdirî'ye; "Bu kabı alıp Ebü'l-Vefâ'ya götür. İçinde ne olduğunu kimseye söyleme!" dedi. MuhammedKâdirî o kabı alıp, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin huzûruna getirip önüne koydu. Seyyid Ebü'l-Vefâ o zaman; "Ey Muhammed Kâdirî! O mahcûb halîfeden getirdiğin kab nedir? O hiç utanmaz mı?" dedi. Muhammed Kâdirî; "Yâ Seyyid! Halîfe bunun içinde olanı söylemememi ve senin keşif yoluyla bilmeni istedi." dedi. O zaman Seyyid Ebü'l-Vefâ; "Halîfeniz evliyâyı böyle âdî bir şeyle mi imtihan eder? Bu çok çirkin bir harekettir." buyurdu. Küçük bir çocuk olan kardeşinin oğlu Seyyid Matar'a dönerek; "Yâ Matar! Bu kabın içinde ne olduğunu keşif yoluyla bunlara söyle!" buyurdu. O da; "Yâ Seyyid! Bütün makamları, yerleri keşif yoluyla inceledim. Bir yılan yavrusunu, annesinin yanında göremedim. Meğer o yavru tutulup, bu kaba konmuş. Bu kabın içindeki yılan yavrusudur!" dedi. Muhammed Kâdirî bunları duyunca kendini kaybetti. Bir süre sonra kendine gelince, üzerinde bulunan değerli elbiseleri çıkararak, yamalı ve ucuz bir elbise giydi. Varını yoğunu fakirlere dağıttı. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin eline yapışarak, cân-u gönülden ihlâs ile tövbe etti ve Ebü'l-Vefâ hazretlerinin talebesi olmak istedi. Bu isteği Seyyid hazretleri tarafından kabûl edildi.

Halîfe bunları duyunca, çok huzursuz oldu. Sebebi ise, en yakın adamı olanMuhammed

Kâdirî'nin SeyyidEbü'l-Vefâ hazretlerine talebe olması ve diğer yakınlarının da o zâta talebe olacağından, makâmının elden çıkacağından korkması idi. Hâlbuki, Tâc-ül-Ârifîn hazretlerinin nazarında, onun makâmının hiç önemi yoktu.Halîfe hâlâ tereddüd içinde idi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerini bir daha imtihan etmek istedi.Bunun için helâl yoldan kazanılmış yüz dînârın içine, haram yoldan kazanılmış on dînâr koydu. O on dînârın üzerine, kendisinin anlıyabileceği bir işâret koydu. Bunların hepsini bir kese içine koyarak, adamlarından birine verdi ve; "Bunları Ebü'l-Vefâ'ya götür, talebelerine dağıtsın!" dedi. Gönderdiği kimse, Ebü'l-Vefâ'nın huzûruna gelerek, halîfenin dediğini söyledi. Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Keseyi çevir de mührü açılsın." buyurdu. O kimse söylenileni yaptı ve kesenin içindekileri bir tabağa boşalttı. Seyyid Ebü'l-Vefâ; "Şunları ayır. Şunları da, şunları da." diyerek, halîfenin karıştırdığı haram yoldan kazanılmış olan on dînârı birer birer ayırdı. Helâl yoldan kazanılmış olan yüz dînârı alıp kabûl etti. On dînârı da bir keseye koydurarak; "Bu dînârlar, fakirlere nafaka olarak harcanamaz. Götür kendisi harcasın." diyerek, halîfeye geri gönderdi. Halîfe, on dînârı eline alınca, bunların işâretlediği, haram yoldan kazanılan dînârlar olduğunu gördü. O zaman anladı ki, Tâc-ül-Ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, Allahü teâlânın velî kullarındandır.

MuhammedKâdirî, Ebü'l-Vefâ'ya talebe olunca, kendisine Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Sana, halîfenin karşısında iftihâr edebileceğin ve onun seni o vaziyette görüp niyetini düzeltebileceği bir vazife vereyim." dedi ve onu talebelerin helâsını silip süpürmek ve temizliği ile uğraşmak işiyle vazifelendirdi. Muhammed Kâdirî bu vazifeyi kabûl edip, ihlâs ve gönül rızâsıyla, seve seve talebelerin helâsını temizlemeye başladı. Halîfenin yanında ve onun yakın adamlarından olmayı, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanında bulunarak, dervişlerin helâsının temizliğiyle uğraşmaya tercih ediyordu.

Bâzı kimseler halîfeye; "Senin en yakın adamın ve en iyi hizmetçin MuhammedKâdirî, Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın en iyi itâat eden talebelerinden olmuş ve senin yanında olmayı ve sana hizmet etmeyi, talebelerin helâsını temizlemeye tercih ediyor. Senin adamlarını ayartıp, kendi hizmetinde tutan bu gibi kimseleri şehirde bulundurmanız doğru değildir. Eğer biraz daha burada kalırsa, bütün adamlarınızı ayartıp yanında çalıştıracak." dediler. Böyle sapık kimselerin sözleri, halîfe üzerinde etkisini gösterdi. Ulemâyı toplayarak, onlarla meşveret etti ve onlara; "Nasıl hareket edelim." diye sordu. Âlimler sükût edip bâzıları cevap vermediler. Sonra bâzıları; "Şehirden uzaklaştıralım" dediler. Bâzıları da; "Câmilerde, minberlerde vâz ve nasîhat etmesine ve halkın tövbe etmesi için meclisler tertip etmesine müsâade etmeyiniz." dediler. İbn-i Akîl ise; "Yâ Emîr-ül-müminîn! Ulemâ toplansın. Bunların herbiri, ayrı ayrı gâyet güç suâller hazırlayıp ona sorsunlar. O suâlleri cevaplandırırsa, ne âlâ. Yok bu suâlleri cevaplandırmaktan âciz ise, gerisini siz bilirsiniz." dedi. İbn-i Akîl'in bu teklifi halîfenin hoşuna gitti ve; "Ne kadar âlim ve büyük fıkıh âlimi var ise toplansınlar. İçinden çıkılması zor olan ne kadar güç mesele ve suâl varsa sorsunlar. Eğer bu suâllere cevap verebilirse, onu kendi hâline bırakalım. Şâyet cevaplandıramazsa, kürsüsünü başına yıkıp şehirden sürelim." dedi. SonraSeyyidEbü'l-Vefâ hazretlerine durumu bildirdiler. O da; "İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretlerinin türbesinin batı tarafında, gömülü bir minber vardır. O minber demirdendir. O demir minberi halîfenin topladığı âlimlerin, bana suâl soracakları yere koysunlar. Sonra etrâfında ateş yakıp, kıpkırmızı oluncaya kadar kızdırsınlar. O minberin üzerine çıkıp, Allahü teâlânın izniyle, soracakları suâllerin hepsinin cevâbını veririm." buyurdu.

Onun bu sözleri halîfeye iletildi.Halîfenin emri ile o yeri kazdılar. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin dediği gibi o minberi buldular. Binbir güçlükle onu çıkarıp, geniş bir alana koydular. Etrâfına ve yanına çok büyük odunlar yığdılar. Sonra odunları ateşe verdiler. Ateş, üç gün üç gece yandı. Minber ateşin tesiriyle kıpkırmızı oldu. Bağdat halkı, o alanda toplandı. Halîfenin ve ulemânın oturacağı yerin yakınındaki ateşi temizlediler. Halîfe minbere yakın bir yere oturdu. Halkın birçoğu;"Kıpkırmızı olmuş demire, insanoğlunun yaklaşması hiç mümkün mü? Nerde

kaldı üzerine çıkıp oturmak ve kendisine sorulan suâllere cevap vermek." dediler. Halîfeye daha önce SeyyidEbü'l-Vefâ hazretlerini kötüleyenler de o alana geldiler. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin, ateşten kızarmış minberin üzerinde yanmasını ve ona sorulacak suâllere cevap verememesini istiyorlardı. Suâl soracak âlimlerin sayısı kırk kadardı. Bunların onu Hanefî mezhebi, onu Şâfiî mezhebi, onu Mâlikî mezhebi, onu da Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi idi. Dört mezhebde, o zamanda onlar kadar âlim kimse yoktu. Onlar gelip yerlerini aldıktan sonra, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin minbere çıkması istendi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, Besmele çekerek minbere çıktı. Peygamber efendimize salâtü selâm getirdikten sonra hutbe okudu. Ateşten kıpkırmızı olan demir minberin üzerinde, ayağını bile kıpırdatmadı. Bu hâldeki minber, vücûdunu zerre kadar incitmedi.

Bu hâli gören halîfe, âlimler ve halk çok şaşırdılar. Halîfenin, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri hakkındaki tutumu değişti. Hiç kimsenin onu inkâr edecek hâli kalmadı. Başta halîfe olmak üzere, oradaki herkes, Tâc-ül-Ârifîn'in Allahü teâlânın velî bir kulu olduğunu kabûl ve tasdîk etti. Esâsında bu durumu, Tâc-ül-Ârifîn'i sevmeyen ve ona düşman olanlar, onu halîfenin gözünden düşürmek için hazırlamışlardı.

Daha sonra Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Kim suâl sormak ve münâzara etmek istiyorsa gelsin." dedi. Fakat kalabalık meydandan, özellikle o kırk âlimden hiç kimse ona cevap vermedi. Sapıklar, âlimlere; "Biz sizi niye buraya getirdik? Hazırladığınız suâllerinizi sorsanıza." dediklerinde, âlimler; "Vallahi biz, gerçekten cevâbı zor sorular hazırlamıştık. Fakat şimdi onların hiçbirini hatırlayamıyoruz. Bildiğimiz her şeyi unuttuk." dediler. O âlimlerin arasından bir zât; "İslâm nedir?" diye sordu. Seyyid Ebü'l-Vefâ; "Hangi İslâmı soruyorsun. Senin İslâmından mı soruyorsun, yoksa benim İslâmımdan mı?" diye söyleyince o zat; "İslâm iki türlü müdür diyorsun?" dedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ; "Evet iki türlüdür. Sizin İslâmınız, îmânınızın aynıdır. Sen; Allahü teâlâ birdir, eşi ve benzeri yoktur. Muhammed Mustafâ hak peygamber diye dilinle söyler, kalbinle buna inanırsın. Hak teâlânın ve Resûlünün emrini tutup onunla amel edersin. Ama bizim İslâm anlayışımız ve kabûl edişimiz bâzı değişiklikler arz eder. Şöyle ki: Biz, îmânın yanında, hiçbir zaman Allahü teâlâdan gâfil olmamak İslâmdır, deriz. Sizin orucunuz; Ramazân-ı şerîfte fecrin ağarmasından, güneş batıncaya kadar, yemeden-içmeden, cimâdan sakınmak ve akşam olunca da iftar etmektir. Bizim orucumuz ise; yiyeceklerden, giyeceklerden ve bütün kâinattan uzak durmaktır. Biz, dünyâ nîmetlerinden, sâdece ibâdet ve tâatte güç kazanmak için faydalanırız. Bizim için esas, bütün ahlâk bozucu şeylerden uzak durmaktır. Zekâta gelince; altından bu kadar, gümüşten şu kadar ve davardan şu kadar deyip, fıkıh kitaplarında beyan buyurulduğu gibi verirsiniz. Bizim zekâtımız; mevcud olan her şeyi, fazla fazla vermektir ve Allahü teâlânın indinde makbûl olan nesnelerle zenginlik hâsıl edip, bütün varlıklardan el çekmektir.

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, sonra haccı ve diğer emirleri çok açık bir şekilde anlattı. Sonunda; "Bu anlattığım İslâma kim sâhiptir?" diye sorunca, hiç kimse cevap vermedi. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Ey Cemâat! Benim için çok şiddetli bir ateş kızdırdınız, ama Allahü teâlâ söndürdü. Bâzı zor suâller hazırlayarak, onların cevâbının verilmemesiyle beni âciz bırakmak istediniz. Fakat, Allahü teâlâ beni değil, sizi âciz bıraktı. Kendinizin fesâhat ve belâgatla konuşup suâl sormanızı, benim ise, fesâhat ve belâgattan uzak suâllerinizi cevaplandırmamı istiyordunuz. Fakat siz de gördünüz, ben de fasîh ve beliğ söz söylemeye muktedir imişim." dedi. Ve; "Hani bana sormak için suâl hazırlayanlar nerede? Gelsinler, suâllerini sorsunlar!" diye üç sefer yüksek sesle seslendi. Hiç kimse cevap vermeyince kendisi; "Bana sormak için hazırladığınız hâlde, Allahü teâlâ tarafından size unutturulan suâlleri, O'nun yardımıyla sizlere ben sorayım ve cevâbını vereyim." dedi.

Suâl hazırlayan kırk âlimden ilkine; "Yâ falan! Senin hazırladığın suâl şu değil miydi?" diye sorunca, ondan "Evet." cevâbını aldı. "İşte cevâbı da budur." diyerek, o suâli çok güzel bir şekilde açıkladı. Verdiği cevâbı orada bulunan herkes çok beğendi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, orada bulunan diğer otuz dokuz âlimin hazırladıkları suâlleri tek tek söyleyerek,

cevaplarını gâyet açık bir şekilde söyledi. Bu durum, başta halîfe ve orada bulunan kırk âlim olmak üzere, herkesi hayretler içinde bıraktı. Orada bulunanların hepsi, Ebü'l-Vefâ hazretlerine hayrân oldular. Tâc-ül-Ârifîn sonra onlara; "Ey âlimler! Ey fakîhler! Biliniz ki, medresede öğrenilen ve kâğıt üzerine yazılan ilim zamanla unutulur. Fakat Ledün mektep ve medresesinde öğrenilen ilm-i ledünnî'nin kâğıdı gönül sahifesidir. O, gönül sahifesine yazılır ve aslâ unutulmaz. İlm-i ledünnî'yi öğrenin. Bu ilmi öğrenen, iki cihanda mesûd olur, saâdete erer ve bahtiyâr bir hayat yaşar." dedi. Sonra minberden inerek iki rekat namaz kıldı ve bir kenara oturdu. Oradaki halkın bâzıları, onun yanına gelerek oturdular. İbn-i Akîl ve İbn-i Hübeyre de Tâc-ül-Ârifîn hazretlerinin yanına gelerek himmet istediler. Ebü'l-Vefâ onlara; "Siz, beni fasîh ve beliğ konuşamayan acemi bir kimse mi sanmıştınız?" diye sorunca, onlar; "Evet öyle zannediyorduk." dediler. Seyyid Ebü'l-Vefâ; "Biliniz ki, Allahü teâlânın lütfu kime erişmişse, o kimse nâkıs ise kâmil olur. Dilsiz ise konuşur. Konuşması düzgün değilse, fasîh olur. Kör ise gözleri görür. Ne eksiği varsa, hepsi tamamlanır, hiçbir eksiği kalmaz. Allahü teâlâ bana da lütufta bulundu. Ceddim Muhammed Mustafâ, gece rüyâmda görünüp, ağzıma mübârek tükürüğünden bulaştırdı. O sabahtan beri çok fasîh ve beliğ konuşmaktayım." buyurdu. Bunun üzerine İbn-i Hübeyre, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin eline sarılarak, cân-u gönülden tövbe etti.

Tâc-ül-Ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, sonra ikinci defâ büyük bir vâz ve nasîhat verdi. O sırada, daha halîfenin kalbinde inkâr kokusu vardı. Çünkü Ehl-i sünnet düşmanları münâfıklar, Ebü'l-Vefâ hazretleri hakkında gece-gündüz çeşit çeşit yalanlar söylüyor ve ona iftirâ ederek, doğruyu bâtıl olarak göstermeye çalışıyorlardı. Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın vâzını dinlerken halîfeye bir hâl oldu ve onun anlattıklarını cân-u gönülden dinlemeye başladı. "Çok güzel yâ Tâc-ül-Ârifîn" diyerek kendini kaybetti. Bu durum, birkaç defâ daha tekrarlandı. Ebü'l-Vefâ hazretlerini kötüleyenler, onun böyle söylemesine çok şaşırdılar. Kendisine gelince, ona; "Sizinle Seyyid Ebü'l-Vefâ arasında bir yakınlık yok iken, ona bu şekilde seslenmenizin sebebi nedir?" diye sordular. Halîfe; "Vallahi o sözü kendi isteğimle söylemedim. Minberin üzerinde yeşil bir kuş bulunuyordu. O kuş; "Çok güzel yâ Tâc-ül-Ârifîn." deyince, kendi isteğim olmadan o kuşun sözlerini tekrarladım." dedi. Sonra Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri minberden inince, birçok kimse yanına gelerek tövbe etti. Yaptıklarından ızdırap duyan halîfenin, Tâc-ül-Ârifîn hazretlerinin yardımıyla kalbi yumuşadı ve düşmanların sözlerine bakmayarak ona bîat etmek istedi. Tenhâ bir yerde vâz kürsüsü kurmaları için adamlarını görevlendirdi. Sonra da Ebü'l-Vefâ hazretlerine, gelip bize tenhâ bir yerde vâz versin. Lutfedip bizi şereflendirsin." diye haber gönderdi. Seyyid Ebü'l-Vefâ; "Canla başla." dedi. Kürsünün kurulduğu yere gitti ve vâz u nasîhatta bulundu. O mecliste, o kadar çok ilmi-ledünnî ve feyz saçtı ki, anlatılması mümkün değildir. Oradakilerin hepsi, derecelerine göre hisselerine düşeni aldılar. Halîfe ve hazır bulunan âlim ve fakîhler ona hayran kaldılar. Bunların arasında Tâc-ül-Ârifîn için; "Bu kadar ilmi nereden öğrendi? Bu kadar çok kitap bilgisine nasıl sâhib oldu ve nasıl mütâlaa edebildi? Zâhirî ve bâtınî ilimlerde bir benzeri olmayan bu zât, hangi âlimlerden, nerede ve ne zaman ders aldı?" diye hatırlarından geçirenler oldu. Onların bu düşünceleri ona mâlûm oldu ve; "Ey insanlar! İyi bilin ve anlayın. Cenâb-ı Hak bir kuluna ihsan edip feyz vermişse, o kimse zâhirî ve bâtınî ilimlerde öyle söz sâhibi olur ki, sizin âlimlerinizin uzun yıllar çalışarak elde ettikleri çok ilim, O'nun verdiği ilme nazaran denizde bir damla gibidir. Bir tarafın ilim öğreteni Allahü teâlâ, bir tarafın ilim öğreteni insan olursa, hangi tarafın ilminin daha tutarlı olduğunu siz kıyâs ediniz." buyurdu. Orada bulunanlar, onun bu sözünü işitince çok ağladılar. Bu konuşmadan sonra, birçok kimsede derecesine göre bir hâl hâsıl oldu. Bâzıları düşüp bayıldılar. Halîfeyi de dehşet kaplıyarak vücûdunu bir titreme aldı. Kalbinde Allah korkusu yer edip, evliyâ sevgisi hâsıl oldu. Tâc-ül-Ârifîn hazretleri, minberden inip halîfenin yanına geldiler. Elleriyle halîfenin vücûdunu sıvazladı. O titreme hâli halîfeden gitti. Bunun üzerine halîfe; "Yâ Seyyid, bana hâssaten vâz et." dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri de; "Ey Emîr-ül-müminîn! Sen gerçeği gördün. Amma sen bir inat yüzünden bunu anlamadın veya

anlamak istemedin. Bir kimseye kendisinin vâzı tesir etmezse başkasınınki hiç tesir etmez. Fakat ben sana bir kıssa anlatayım, sen ondan hisse çıkar:

Bir çoban, güttüğü koyunlara şefkatli ve merhametli davransa, onları incitmezse ve zayıf-sağlam demeden her birini iyi ve otlu yerlerde otlatırsa, sıcak bastığı vakitlerde ağaç altlarına götürüp onları gölgelendirirse, susadıklarında onları güzel berrak sulardan sularsa, hülâsa ne kadar iyi beslerse, koyunlar besili olur ve sürü çabuk artar. Koyunların sütleri de çok olur. Koyunları böyle olan sürü sâhibi de, çobandan memnun olarak daha fazla ücret verir. Eğer bunları yapmayıp da tersini yaparsa, koyunların sütleri ve sayısı azalır. Sürü sâhibi memnun kalmayarak çobanı işten çıkarır, onun yerine başka çoban getirir.

İşte böyle olduğu gibi, ey halîfe, bir bakıma sen de bir çobansın. Sana itâat eden tebean da koyun gibidir. Sen insaf ve adâletle hareket ederek onlara zulüm etmezsen, Allahü teâlâ da senin hukûkunu görerek, adâletle hareket ettiğin için seni makâmında devamlı tutar ve sen de böylece ülkeni günden güne genişletebilirsin. Eğer tebeana şefkat ve merhametle davranmazsan, onlara ezâ, cefâ ve zulüm edersen, Hak teâlâ seni memleket pâdişâhlığından ve hilâfet makâmından alır. Böylece hem bu dünyâda, hem de âhirette kovulmuş olursun.

Ebü'l-Vefâ hazretleri söze devamla; "Ey Emîr-ül-müminîn! Şimdi iyi düşün ve gözünü aç. Kendi hâline dikkatle bak. Hangi taraftansın? Ona göre amel et ve durumunu düzelt. Kimseye güvenme, âhirette yarayacak işi kendin gör!" buyurdu. Bunun üzerine halîfe; "Ey Seyyid! Allahü teâlâ seni ve ecdâdını, bütün müminlere yardım ve onlardan faydalanmaları için gönderdi. O yardım ve faydadan, bugün özellikle ben istifâde ettim. İdârem altında bulunan âmirlere, halka adâlet üzere muâmelede bulunup, kimseye zulüm etmemeleri için emir göndereceğim. Söylemek benden, emrimi yerine getirmek ise onların vazifesidir. Eğer emrimi yerine getirmezlerse, günaha girer ve yarın Allahü teâlânın huzûrunda kendileri mesûl olurlar." dedi.

Tâc-ül-Ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Ey halîfe! Güzel söylüyorsun, fakat sâdece dil ile söylemek yetmez. Yapılan işi tartarak yapmak ve her durumda adâlete riâyet etmek lâzımdır. Ey halîfe! Şüphen olmasın ki, günün birinde öleceksin. Burada öyle bir amel işle ki, yarın kıyâmet günü o amelin sana faydası dokunsun. Günün birinde seni, seni yaratan yüce bir varlığın huzûruna götürecekler. O her şeyi bilir, hiçbir şey O'na gizli kalamaz. Burada işlediğin her şeyin karşılığını orada göreceksin. Şunu hiç unutma ki, Allahü teâlâ seni bir damla meniden yarattı. Sana can verdi, akıl verdi. Göz, kulak, ayak ve dil verdi. Bunlara benzer daha nice âzâlar ve saymakla bitmeyecek nîmetler verdi. Bütün bunları insanoğlunun emrine âmâde kıldı. Böyle nîmetler verdiği insanlar üzerine hükmetmen ve emir vermen için, Allahü teâlâ seni hâkim kıldı ve halîfe yaptı. Sana tâbi olan bütün insanların hâlleri senden sorulacaktır. Bu yüzden makâmınla öğünüp mağrur ve gâfil olmayasın." deyince, halîfe çok ağladı ve harâreti arttı. İçmek için su istedi. Bir maşraba su getirdiler. Tam suyu içeceği sırada, Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Ey halîfe, suyu içme! Sabret." dedi. Bunun üzerine halîfe onun diyeceğini beklemeye başladı. Tâc-ül-Ârifîn; "Ey halîfe! Çok susamış bir hâlde sahrâda olsan ve bir damla içecek su bulamasan, susuzluktan ölecekmiş gibi olsan. Bir kimse elinde bu maşrabayla sana su getirse ve karşında tutarak; "Şâyet saltanatının yarısını bana verirsen, şu suyu sana vereceğim." dese ne yaparsın?" deyince, halîfe; "Susuz ölmektense, diri kalıp yaşamak daha iyi olacağından, saltanatımın yarısını verir, bir maşraba dolusu soğuk suyu alırdım." dedi.

Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Suyu içtiğinizi kabûl edelim. O içtiğin su, bir müddet sonra idrâr olarak yol bulup çıkmak istese, fakat Allahü teâlâ o suyu veren kimseye bir imkân verse, o kimse seni, idrârını yapamaz hâle getirse ve sen de idrârını yapamasan, o zaman, o kimse; "Eğer saltanatının diğer yarısını da bana verirsen, idrârını yapmanı sağlarım. Yoksa seni bu hâlde bırakırım." dese ne yaparsın?" diye sordu. Halîfe cevap olarak; "Ezâ, cefâ içinde çâresiz kalmaktan dirlik iyidir. Saltanatımın yarısını ona verir, o zahmetli hâlden

kurtulurum." dedi ve elindeki suyu içti. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri başını kaldırıp; "Ey halîfe! Bil ki, yarısı bir içim suya, yarısı da bir defâ idrâr çıkarmak karşılığında elden çıkacak olan bir devlete, bir makâma, ârif olan kimse hiç tamâ eder mi? Onun için, beylik ve makamın benim yanımda zerre kadar bir değeri yoktur." buyurdu. Bunun üzerine halîfe; "Ey Seyyid! Beni mâzur görünüz. Sizin asıl hâlinizi bilememişim. Biliyorsun ki, nefs kâfirdir. İnsana türlü türlü endişeler verir ve kişi, kendisini vesveseye iten herkesin sözüne uyar." dedikten sonra, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin elini öptü ve; "Ey-Seyyid! Bu andan îtibâren senin emrinden dışarı adımımı atmayacağım. Yapacağım işleri, önce sizinle istişâre edeceğim, sonra yapacağım." dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri de; "Ey Emîr-ül-müminîn! Benim sana, senin de bana ihtiyâcın yok. Fakat ne yaparsan Allahü teâlânın emrinden dışarı çıkma, Peygamber efendimizin sünnetini bırakma. Dâimâ Allahü teâlâdan kork. Resûlünden utan." dedi. Bunun üzerine halîfe; "Ey Seyyid! Bana, gönlümün dünyâya karşı aşırı ve fazla bir hırs göstermeyeceği bir nasîhatta bulun?" deyince, Ebü'l-Vefâ hazretleri; "Dünyânın lezzetleri üç şeyde toplanmıştır. Bunların ilki yemek-içmek, öbürü giyinmek, diğeri ise cimâ'dır. Yiyeceklerin en tatlısı baldır. Bal, küçük ve zayıf olan arıdan hâsıl olur. O hayvancığı, insan dilerse kolayca öldürebilir. Giyeceğin en iyisi ipek olup, onu da küçücük bir böcek yapar. O böcek, gökgürültüsüyle ölür. Cimâ ise, bir bevli yerli yerine ulaştırmaktır. Bu da bir anlık lezzettir. Dünyânın, insan için geçen süre kadar bile kıymeti yoktur. Kâmil ve ârif kimse dünyâya gönül bağlamaz. Böyle zâtların gönülleri, Allahü teâlâdan bir ân bile uzak olmaz." buyurduktan sonra, talebelerinden birine işâret etti. Talebesi hâl ehlinden olduğu için, hocasının ne için işâret ettiğini hemen anladı. Ebü'l-Vefâ hazretleri onun eline, o zamâna kadar görülmemiş bir inci koydu. İncinin parlaklığından her taraf ışıl ışıl olmuştu. Halîfe bunu görünce, Seyyid Ebü'l-Vefâ'dan bakmak için izin istedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri inciyi halîfeye verdi. Halîfe eline alınca, inci basit bir taş oluvermişti. Onu tekrar geri verdi. Seyyid Ebü'l-Vefâ o taşı eline alınca, yine pırıl pırıl parlayan bir inci oluverdi. Halîfe o inciyi tekrar eline aldığında, yine değersiz bir taş oluverdi. Halîfe onu tekrar Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya geri verince, o taş, tekrar gözleri kamaştıran, parlaklığıyla insanları cezbeden bir inci oldu. Halîfe bu duruma çok şaşırdı. Bunun neden ileri geldiğini anlıyarak, cân-u gönülden tövbe etti. Adâlet üzere hareket edeceğine, kimseye zulüm etmeyeceğine gönülden söz verdi.

Sonra Emîr-ül-müminîn, çeşitli yemekler hazırlamaları için adamlarına emir verdi. Tâc-ül-Ârifîn hazretlerine ziyâfet verecekti. Adamları çok mikdârda ve çeşitli yemekler hazırladılar. Sofralar kurularak, o yemekleri onların üzerlerine koydular. Halîfe ve Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, talebeleriyle sofraya oturdular. Seyyid Ebü'l-Vefâ talebelerine; "Ramazan Mecnûn aranızda mı?" diye sorunca, Ramazan Mecnûn; "Buradayım." diyerek ayağa kalktı. Ebü'l-Vefâ; "Ey halîfe! Önce bu Mecnûn'un karnını doyur." dedi. Halîfe de; "Hay hay, yemeğin sonu yoktur. Ne kadar isterse yesin." deyince, Ebü'l-Vefâ hazretleri Ramazan Mecnûn'a işâret etti. Ramazan Mecnûn yemekleri yemeğe başladı. Orada bulunan bütün yemekleri yedi ve ey halîfe! Daha yemek yok mu? Karnım doymadı." dedi. Halîfe de; "Bağdat'ta ne varsa yersin, fakat yine doymazsın." deyince, Ramazan Mecnûn; "Bugün rızkımı senden talep ettim, aç kaldım." dedi. Bunun üzerine halîfe özür diledi ve tövbe istigfâr etti.

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, yola çıkmak için halîfeyle vedâlaştı. Halîfe ona, şehirden çıkıncaya kadar refâkat etti. Seyyid Ebü'l-Vefâ talebeleriyle Bağdat'tan uzaklaştıktan sonra, halîfe, Mâcid-i Kürdî'yi istedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ, Mâcid'e izin verince, Mâcid, halîfenin yanına geldi. Halîfe kâtibine; "Kasendi'nin etrâfında olan bütün köylerin uşrlarını Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya yaz." diye emir verdi. Kâtip, halîfenin bu emrini yazdı. Halîfe, bunu Mâcid-i Kürdî'ye vererek; "Bunu Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya götür. Fakat Seyyid hazretleri beldesine varmadan bunu ona verme ve gösterme." dedi." Mâcid-i Kürdî; "Peki." diyerek mektubu aldı ve Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın arkasından yetişti. Ona hiçbir şey söylemedi. Hepsi gemiye bindiler. Fakat gemi, ne yaptıysalar bir türlü hareket etmedi. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ

hazretleri, Allahü teâlânın yardımıyla geminin neden yürümediğini anladı ve Mâcid-i Kürdî'yi yanına çağırdı. Ona; "Ey Mâcid sende bir şey var." dedi. Mâcid de; "Evet yâ Seyyid." deyince; "Nedir o?" diye suâl etti. Mâcid; "Bende halîfenin size gönderdiği bir mektup var." dedi. Ebü'l-Vefâ; "Daha önce bana onu niye vermedin?" dedi. Mâcid de; "Yerinize varmadan size vermememi ve ondan bahsetmememi halîfe vasiyet etmişti. Ondan dolayı vermedim." deyince, Ebü'l-Vefâ; "Yâ Mâcid! Görüyorsun ki gemi hareket etmiyor. Ne yapmamız lâzım? Getir mektubu bir göreyim." dedi. Mâcid-i Kürdî mektubu cebinden çıkarıp hocasına verdi. Seyyid Ebü'l-Vefâ mektubu okuduktan sonra, yırtıp, parça parça ederek suya attı. O anda gemi, kendi kendine hareket etti. Çok hızlı bir şekilde varacağı yere vardı. Bâzı kimseler; "O kâğıtta her hâlde Seyyid hazretlerine bir şey vakfedilmişti. Seyyid hazretleri neden böyle yaptı acabâ? Kendisi kabûl etmedi, bâri zürriyetine veya talebelerine verseydi." dediler. Bu durum Ebü'l-Vefâ hazretlerine mâlûm oldu ve; "Ey insanlar! Velî olan kimsenin, Allahü teâlâdan başka bir şey istemesi, O'ndan başka bir şeye gönül bağlaması doğru değildir. Ben ve benim neslimin, benim silsilemin, kıyâmete kadar Allahü teâlâdan başka hiç kimseye muhtac olmayacağına ve bütün âlemin onlara muhtac olacağına inanıyorum." buyurdu.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, vefâtına yakın hastalandı. Bütün talebeleri, arkadaşları, dostları başına toplandı. Başında bulunanlara; "Bilin ve anlayın ki, her nesne yoktan var edilmiştir. Her canlı ölümü tadacaktır. Allahü teâlâ, Cennet'i ve Cehennem'i de biz kullar için yaratmıştır. Cennet'e gitmeyi arzulayan, ona giden yola gitsin! Bu yola âit amelleri işlesin! Bu yolun aksi Cehennem yoludur. Bundan başka yol yoktur.

Ey insanlar! Size, ceddim Muhammed aleyhisselâmın yolunu gösterdim. Bu yolun dışındaki her şey bâtıldır. Bâtıla tâbi olmak, dalâlete, bu da helâk olmaya sebeptir. Takvâyı elden bırakmayın! Bütün nesnenin nûru takvâdandır. Dâimâ Allahü teâlâyı hatırlayın! Gönlünüzde dâimâ O bulunsun! Allahü teâlâyı unutan kimselerden olmayınız! Dâimâ Allahü teâlâ ile olup, iki cihânda sâdete kavuşunuz."

Ebü'l-Vefâ hazretlerinin vefâtına, talebelerinden biri çok üzüldü. Definden sonra onu mezarın başından bir türlü ayıramadılar. Bir gün bir atlı peydah oldu. Talebe başını kaldırıp atlıya baktığında heybetli bir kimsenin kır bir ata binip geldiğini gördü. O tarafa bakmaya cesâret edemedi. O atlı iyice yaklaşıp, selâm verdi. Talebe selâmı aldı. Bu sesi tanımıştı. İyice bakınca onun Ebü'l-Vefâ hazretleri olduğunu anladı. Hemen yanına koşup ellerini öptü ve; "Efendim, sizin için öldü diyorlar siz ölmemiş miydiniz?" dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: "Ey oğul, doğru söylerler. Fakat sen iyi bilesin ki, cesetler ölür, ruhlar ölmez. Şimdi evine git. Bu sırrı ehil olmayan kimselere söyleme. Beni ne zaman görmek istersen buraya gel!"

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: "Az yiyip, az uyuyun. Çok tefekkür edin. Geceyi ibâdetle geçirin! Çok yemek, insanı uyuşuk yapar. Uyuşuk kimse gâfil olur, gâfil olan mahzûn olur. Bu da insanı felâkete götürür."

"Takvâ bir ağaçtır. Bu ağacın kökü Peygamber efendimizdir. Budakları Sahâbe ve Tâbiîndir. Meyvesi ise sâlih ameldir."

"Nerede olursanız olun, ne yaparsanız yapın, Allahü teâlâ sizi görür. Onun için, yasaklanan yerlerde değil, emredilen yerlerde bulunun."

"Talebenin dikkat etmesi gereken ve kendine lâzım olan şeyler şunlardır: a) Kalbini ve niyetini kötülüklerden temizlemek, b) Farz ve sünnetleri yerine getirmeye çok hırslı olmak, c) Bid'atlerden ve fitnelerden uzak bulunmak, d) Tevâzu ehli olmak, e) Devamlı iyi düşüncelerle meşgûl olmak, f) Yemeye, içmeye ve giyime çok dikkat etmek, g) Dînin hudûdlarından bir zerre bile dışarı çıkmamak, h) Ahdine vefâ etmek, aslâ yalan söylememek, i) Kendini beğenmişler tâifesinden olmamak, k) İbâdet ve tâatinden dolayı gurûrlanmamak."

"Vaktini boş yere harcayan kimse câhildir."

"Dünyâya aşırı düşkün, mağrur ve fitneci kimselerle dostluk kurup onların bulunduğu yerlerde dolaşmayın. Bunlarla birlikte olanın gideceği yer Cehennem'dir."

"Eğer azığınız takvâ olursa, kıyâmet gününde selâmette olursunuz."

"Dünyâ zıll-i zâildir. Ona güvenen nâdimdir. O seninle kalırsa da, sen onunla kalmazsın. Dünyâdan çıkmadan önce, kalbinden dünyâ sevgisini çıkar. Dünyâ lezzetlerine aldanmıyan, Cennet nîmetlerine kavuşur. İki âlemde azîz ve muhterem olur. Dünyâ harâbdır. Şerbetleri serâbdır. Nîmetleri zehirli, safâları kederlidir. Bedenleri yıpratır. Emelleri arttırır. Kendini kovalıyandan kaçar. Kaçanı kovalar. Nîmetleri geçici, hâlleri değişicidir. Dünyâya ve buna düşkün olanlara inanılmaz. Selâmeti ve doğru yolu, ancak dünyâyı terk eden kimseler bulabilir."

BİR BARDAK SU

Sultan, Ebü'l-Vefâ'dan, etti ki bir gün niyâz:
"Efendim benim için, nasîhat edin biraz."

Buyurdu ki: "Ey sultan, sen bu halka "Çoban"sın,
Onun için teb'ana, zulmetme aman sakın!

İnsâf ve adâletle, hükmedersen sen eğer,
Allah saltanatını, uzun ömürlü eder.

Ve eğer milletine, yaparsan ezâ cefâ,
Hak teâlâ bu mülkü, senden alır bu defâ.

Ey emîrel müminîn, düşün ve aç gözünü,
Beyhûde şeyler ile, geçirme şu ömrünü.

Hiç şüphen olmasın ki, bir gün sen de ölürsün,
Yaptığın her amele, bir karşılık görürsün!

Öyleyse öyle amel, icrâ et ki bu günde,
Göresin faydasını, yârın mahşer gününde.

Bu gün her ne yaparsan, yârın çıkar karşına,
Allah'a gizli yoktur, O, her şeye âşinâ.

Sonra hiç unutma ki, bir damla sudur aslın,
Sonra ölüp bir avuç, toz toprak olacaksın!

İstifâde ettiğin, şu güzelim âzâlar,
Allahü teâlânın, sana ihsânıdırlar.

Akıl, şuur ve idrâk, el ayak, göz ve kulak,
Hepsini senin için, bahşetti cenâb-ı Hak.

Hepsi âhenk içinde, çalışır muntazaman,
Bu nîmetin şükrünü, yapabilir mi insan?

Hak teâlâ sana hem, ayrıca da bir nîmet,
Verdi ki, senin emrin, altındadır şu millet.

Lâkin bu insanların, hesâbı âhirette,
Tek be tek hepsi senden, sorulacak elbette.

Başladı ağlamaya, sultan duygulanarak,

İçi yanıp birinden, su istedi bir bardak.

Getirilen o suyu, tam içerken bu defâ,
"Dur, hemen içme" dedi, sultana Ebü'l-Vefâ.

Buyurdu: "Bir sahrâda, farz et bulunuyorsun,
İçmeğe bir damla su, bile bulamıyorsun.

Susuzluğun o kadar, çoğalsa ki, sonra da,
Ölecek gibi olsan, nihâyet o sahrâda.

Son anda biri gelse ve elinde şu bardak,
Geçip senin karşına, o bardağı tutarak,

Dese ki: "Servetinin, yarısını verirsen,
Suyu sana veririm", ne cevap verirsin sen?"

Dedi: "İstediğini, veririm hemen elbet,
Zîrâ ben ölüyorken, neye yarar o servet?"

Buyurdu ki: "Pekâlâ, verdin istediğini,
Suyu içip ölümden, halâs ettin kendini.

Ve lâkin bu sefer de, idrâr yapamıyorsun,
Öyle ki sancısından, bir an duramıyorsun.

O zaman da o kimse, dese ki sana yine,
"Kavuşturabilirim, seni ben sıhhatine.

Ve lâkin servetinin, öbür yarısını da,
Vermelisin" der ise, verir misin onu da?"

Sultan hiç tereddütsüz, dedi: "Elbet veririm,
Zîrâ ben kıvranırken, neye yarar servetim?"

Buyurdu ki: "Öyleyse, şu bir bardak su kadar,
Değeri bulunmayan, bir servet neye yarar?

Ârif olan, bu mala, verir mi değer kıymet?
Kalbinde hiç besler mi, ona sevgi, muhabbet?"

Sultan, Ebü'l-Vefâ'nın, öperek ellerini,
Dedi: "Çok haklısınız, affedin lütfen beni."

DÜNYÂ GÖLGE GİBİDİR

Ebü'l-Vefâ hazretleri hocasının izniyle Buhârâ'ya gitti.Orada zâhirî ilimlerin hepsini tahsil etti. Tahsilini yaparken, nesebi hakkında kimseye bir şey söylemedi. Tahsilini tamamladıktan sonra memleketine dönmek isteyince, arkadaşları ona; "Zâhirî ilimlerin hepsini öğrendin. Memleketine gitmek istiyorsun. Buna şükrân olmak için, bizlere bir ziyâfet çekmen gerekmez mi?" dediler. Bunun üzerine;"İsteğinizi memnuniyetle yerine getirmek isterim. Fakat fakirim, bu isteğinizi yerine getiremeyeceğim için üzgünüm." dedi. Arkadaşları; "Bu özrünü kabûl etmeyiz, biz ziyâfet isteriz." dediler. Bunun üzerine çâresiz tekliflerini kabûl etmek zorunda kaldı. Fakat ne yapacağını bilemiyordu.Ziyâfet verecek parası yoktu. Bir süre düşündükten sonra Buhârâ emîrine gitmeye karar verdi. Emîrin yanına varınca ona; "Ben İmâm-ı Ali'nin evlâtlarındanım. Buhârâ'ya ilim öğrenmek için gelmiştim. Tahsilimi tamamladım. Ve memleketime dönmek istedim. Arkadaşlarım gitmeden önce kendilerine ziyâfet vermemi istediler. Fakat fakirim, durumum onlara ziyâfet vermeye müsâit değildir. Senden, bana yardımcı olmanı istiyorum. Bu yardımın şüphesiz ind-i ilâhîde boşa gitmez."

dedi.

Buhârâ melîki onun bu konuşmasını önemsemedi ve; "Burada Seyyid çok olur. Senin İmâm-ı Ali hazretlerinin torunu olduğun ne mâlum?" dedi. Bu duruma çok üzülen Ebü'l-Vefâ, emîrin huzurundan çok müteessir olarak çıktı.

Emîr o gece rüyâsında kıyâmet kopmuş gördü. O sırada kendisi, anlatılamayacak derecede susamıştı. Peygamber efendimiz Kevser havuzunun başında bölük bölük gelen ümmetine su dağıtmakta idi. Buhârâ melîki Kevser şarâbından içmek için havuzun başına vardı ve; "Yâ Resûlallah! Ben de senin ümmetindenim, bana da Kevser şarâbından ihsân eyle. Çok susuzum." dedi.Peygamber efendimiz de; "Burada bana ümmetinim diyen çok olur. Fakat bana gerçek ümmet olanlar bildirilir." buyurdular. Melîk; "Yâ Resûlallah! Ben de gerçek ümmetindenim." deyince, Resûl-i ekrem; "Benim neslimden Ebü'l-Vefâ kendisini sana bildirdiği zaman, sen ona îtimâd etmedin. Bana gerçek ümmet olan, benim neslime hakâret nazarıyla bakar mı?" buyurdu.

O sırada melîk uykusundan uyandı. O kadar korktu ki, hemen adamlarını sağa sola göndererek, Ebü'l-Vefâ hazretlerini aramalarını emretti. Fakat Ebü'l-Vefâ hazretlerini hiçbir yerde bulamadılar. Bunun üzerine kendisi, Ebü'l-Vefâ hazretlerini bulmak için yola düştü. Onun arkasından yetişip tövbe etti ve önüne kırk yük mal koydu. Sonra fakirlere sadaka dağıttı.

BİR DUÂSI KÂFİYDİ

Evliyânın büyüğü, esseyyid Ebü'l-Vefâ,
Köylerden birisine, uğramıştı bir defâ.

Biri gelip dedi ki: "Bu köyde bir büyük var,
Âlimdir, kendisine, her kişi saygı duyar.

O zât çok hasta olup, babamdır benim hattâ,
Ayağa kalkamıyor, yatıyor hep yatakta."

Ebü'l-Vefâ dinleyip, köylünün bu derdini,
Gidip ziyâret etti, evinde pederini.

Lâkin keşif yoluyla, anladı ki orada,
Saplanmış o ihtiyar, bozuk bir îtikâda.

Buyurdu: "Şifâ bulup, kalkar isen yataktan,
Rücû edecek misin, bu bozuk îtikâddan?"

O dedi ki: "Elbette, şifâ bulursam eğer,
Sana tâbi oluruz, köy halkıyle berâber."

O zaman Ebü'l-Vefâ, kalktı ve kıldı namaz,
Şifâ bulması için, eyledi duâ niyâz.

Sonra o ihtiyarın, kollarından tutarak,
Buyurdu ki: "Allah'ın, izni ile haydi kalk!"

Hastalık yokmuş gibi, bedeninde sanki hiç,
Kalktı hemen ayağa, oldu sağlam, hem de dinç.

Ebü'l-Vefâ giderken, buyurdu ki son defâ:
"Bu tövbeni bozmayıp, ahdine eyle vefâ.

Eğer ki benden sonra, bozarsan bu tövbeni,

Bil ki aynı hastalık, gösterir kendisini."

Sonra gitti o köyden ve geçti birkaç sene,
Lâkin sâdık kalmadı, o kişi o sözüne.

Tövbesini bozarak, yapınca bu hatâyı,
Hastalanıp çağırdı, yine Ebü'l-Vefâ'yı.

Lâkin o buyurdu ki: "Söylemiştim ben ona,
Demek ki râzı oldu, o kendi zararına.

Merhamete müstehak, değildir böyleleri,
Velînin attığı ok, çıkınca dönmez geri."

BAŞI YARIM TIRAŞLI

Berberde saç tıraşı, olurken Ebü'l-Vefâ,
Yarısında kalkarak, koşturdu bir tarafa.

Berber bunu görünce, merak sardı içini,
Çünkü anlamamıştı, ne için gittiğini.

Ve lâkin geçer geçmez, aradan yarım saat,
Gelip yine yerine, oturdu mübârek zât.

Tıraş tamamlanırken, sordu berber: "Efendim,
Öyle âcil nereye, gittiniz, merak ettim?"

Buyurdu ki: "Gittiğim, Irak'ta falan yerdir,
Orası bu diyârdan, bir günlük mesâfedir.

Şimdi sen, yârın sabah, yola çık, oraya git,
Şöyle şöyle bir kimse, göreceksin o vakit.

Ona de ki: Denizde, seyahat ederken siz,
Fırtınaya tutulup, batacaktı geminiz.

O zaman dediniz ki, "Kavuşursak felâha,
On bin dînar verelim, Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya."

Başı yarım tıraşlı, biri geldi âniden,
Düzeltti geminizi, kurtuldunuz sâlimen.

İşte onun yanından, geliyorum bendeniz,
On bin dînar adağı, bana teslîm ediniz!"

Berber gelip o zâtı, buldu aynı şehirde,
Anlattı hâdiseyi, ona aynı şekilde.

Adam hayret ederek, dinleyip o berberi,
On bin dînarı verip, gönderdi onu geri.

SABIR

Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ buyurdu ki: "Her kim mevlâsına kavuşmak isterse, yolunun üstünde kendisini bekleyen zahmet ve meşakkatlere sabredip, göğüs germelidir. Meselâ keten bitkisi, zahmet ve meşakkatlere sabredip göğüs gerer, sonunda da kâğıt olur, üzerine Allahü teâlânın ismi yazılır. Muazzez ve mükerrem olur. Allahü teâlânın isminin azîzliğini ve bereketini

görmez misin ki; keten önce toprağın altına habsolunur. Sonra yeryüzüne çıkıp büyüdükten sonra koparılır, vatanından olur. Ayrıca gurbet acısı çeker. Sıcağa bırakılır, güneşin harâretinde kalır, dövülür ve posası ayrılır. Sonra daha temiz hâle gelmesi için tarağın dişlerinden geçirilir. Eğrilir, bükülür, en sonunda ibrişim gibi olup, insan eliyle kumaş yapılır.

Bütün bunlar oluncaya kadar, haddi ve hesâbı olmayan eziyet çeker, meşakkatlere katlanır. Burada da kibirli olduğu sürede, o kibir gidinceye kadar sıkılır. Bu elemden parça parça olup, lüzumsuz oluncaya kadar kurtuluş yoktur. Lüzumsuz olunca da çöplüğe atılır. Ayaklar altında sürünür. Kâğıt imâl edicisi onu o hâlde yerlerde sürünürken görür ve kâğıt yapmak için alır. Temizce yıkadıktan sonra, yepyeni, bembeyaz, pırıl pırıl kâğıt yapar. (O zamanlar kağıt, eski kumaş parçalarından yapılıyordu.) Kâğıdın üzerine Allahü teâlânın ismi, Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf ve meârif-i ledünnî yazılır. Keten, öyle hadsiz ve hesapsız eziyet ve meşakkatler çeker ki, anlatmakla bitirilemez.

İşte bunun olduğu gibi, talebenin hocasına nisbeti de böyledir. Keten o kadar zahmet ve meşakkat yüzü gördükten sonra kâğıt olup, üzerine yazı yazılarak nasıl değeri artıp ellerde dolaşıyorsa, talebe de zahmet ve meşakkatler çekerek, o yollardan geçtikten sonra azîz olup, derecesi yükselir."

1) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.134

2) Mir'ât-ül-Harameyn; c.3, s.134

3) Tâc-ül-Ârifîn Menâkıb-ı Ebi'l-Vefâ; s.1-409

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.312

TAFLÂTÎ;

Hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Muhammed bin Muhammed bin Tayyib Taflâtî'dir. Fas taraflarında doğdu. Doğum târihi belli değildir. 1777 (H.1191) senesi Zilka'de ayında Kudüs'de vefât etti.

Muhammed Taflâtî, sekiz yaşında iken kırâate uygun olarak Kur'ân-ı kerîmi, ayrıca babasının yanında muhtelif ilimlere dâir metinleri ezberledi ve **Ecrûmiyye** adlı kırâat kitabını okudu. Şeyh Muhammed Sa'dî Cezâirî'den **Sünûsiyye** kitabını okudu. Büluğ çağına girmeden talebelere **Sünûsiyye** kitabını ders olarak okuttu. İlim tahsîl etmek için Batı Trablus'a gitti. Trablus'tan deniz yoluyla Mısır'a giden Muhammed Taflâtî, burada iki sene dokuz ay ilimle meşgûl oldu. Mısır'ın ileri gelen âlimlerinden ders aldı. Annesini ziyârete giderken Fransızlar tarafından esir edildi.

Fransızlar, Muhammed Taflâtî'yi Malta adasına götürdüler. Malta, o zaman İslâmiyetin ve müslümanların düşmanlığını yapanların bulunduğu mühim bir merkezdi. Muhammed Taflâtî, orada bulunduğu zaman hıristiyan papazlarla uzun münâzaralarda bulundu. Papazların bir tânesi Arabçayı ve mantık ilmini çok iyi biliyordu. O ve diğer papazlar, Muhammed Taflâtî ile yaptıkları münâzara sonunda susmak zorunda kaldılar. Yapılan münâzaralar, hazret-i Îsâ'nın ilâh olup olmadığı hakkında idi. Muhammed Taflâtî, hazret-i Îsâ'nın ilâh olmadığını, onun sâdece Allahü teâlânın kulu ve peygamberi olduğunu, papazlar ise hazret-i Îsâ'nın ilâh olduğunu söylüyorlardı. Papazların ileri gelenlerinden biri, Muhammed Taflâtî'ye şöyle dedi: "Ey Muhammedî! Hazret-i Îsâ'nın hakîkati, ilâhın hakîkati ile birleşip tek bir hakîkat olmuştur." Bunun üzerine Muhammed Taflâtî; "Eğer mesele dediğin gibi olsaydı. İlâh ve hazret-i Îsâ'nın hakîkatlarının birleşmelerinden önce, şu üç ihtimalden birisinden başkası tasavvur edilemezdi. Ya ikisi de kadîm, yâhut ikisi de hâdis (sonradan var olan) veya birisi

kadîm diğeri hâdis olurdu. Hâlbuki bütün bu ihtimaller bâtıldır. O zaman bu ihtimallere göre düşünülen birleşme de hükümsüz olur. Meselâ birinci ihtimâle; yâni hakîkatların birleşmesinden önce ikisinin de kadîm olmalarına gelince, böyle düşünmek katî olarak her ikisinin de hâdis olduklarına götürür. Çünkü birkaç şeyden meydana gelmek, sonradan var olanların temel husûsiyetlerindendir. Hâdis yâni sonradan var olan şey ilâh olamaz. İkinci ihtimâlin, yâni her ikisinin hâdis olması da bâtıldır. Çünkü ilâhın hâdis olması muhal olup mümkün değildir. Üçüncü ihtimâle gelince, bu da bâtıldır. Böyle düşünmek de imkansızdır. Çünkü bu ihtimâlde, kadîm olan ilâhın terkîbden sonra hâdis olması, hâdis olanın da kadîm olması lâzım gelir. Böyle bir durum ise hakîkatlerin değiştiklerini söylemek demek olur ki, böyle bir şey bâtıldır. Hem sonra bu üçüncü ihtimâlden iki zıd şeyin, ilâh ile ilâh olmayanın, ilâhın yarattığı bir şeyin birleşmesi hâli ortaya çıkar ki, böyle iki zıddın birleşmesini hiçbir akıl sâhibi söylememiştir" dedi. Papazlar bu sözler karşısında verecek cevap bulamayıp, şaşırıp kalınca, ileri gelenlerinden ve en bilgili olanı; "Bu pek ince ve derin bir mesele olup, bizim akıllarımız bunu anlıyamaz" dedi. Bunun üzerine Muhammed Taflâtî; "Bunlar bizde sonda değil başlangıçta öğrenilen bilgilerdir." dedikten sonra papazların ileri gelenine; "Doğru söyle! Îsâ aleyhisselâm puta (hâşâ) tapınır mıydı?" diye sorunca, papaz; "Hayır, hazret-i Îsâ haça tapmazdı. Ancak haç, hazret-i Îsâ'dan sonra ortaya çıkmıştır. Fakat biz ilâhın benzerine tapıyoruz." dedi.

Muhammed Taflâtî; "Doğru söyle! Allahü teâlâ başkasına benzer mi?" diye sorunca, papaz; "Hayır benzemez" dedi. Bunun üzerine Muhammed Taflâtî; "Öyleyse şu haçı, katran ve ziftle yakmak gerekir." dedi.

Muhammed Taflâtî ile o papaz arasında daha başka münâzaralar oldu. Papazın, İslâmiyet, Kur'ân-ı kerîm ve muhtelif mevzûlardaki yanlış fikirlerine sağlam ve delîlli cevaplar verdi.

Muhammed Taflâtî'nin yaşı o sırada 19 idi. Papaz ona; "Sen bu kadar bilgiyi nereden öğrendin" diye sordu. Muhammed Taflâtî ona; "Senin bana sorduğun bütün suâller, bizim başlangıçta öğrendiğimiz bilgilerdir. Eğer sana derin, ince ve yüksek bilgilerden bahsetmiş olsaydım, hayretler içinde kalırdın" dedi. Papaz, onunla münâzarayı bırakmak zorunda kaldı. Ondan sonra Muhammed Taflâtî'nin şöhreti papazlar ve Malta'nın ileri gelenleri arasında yayıldı. Nereye gitse ona hürmet ve ikrâmda bulunuyorlardı. Muhammed Taflâtî, bir gece esirlikten kurtulacağına dâir bir rüyâ gördü. Ertesi gün bir gemi ile İskenderiyye'ye gitme imkânı buldu. Oradan Mısır'a geçti. Mısır'da kaldığı sürece birkaç kere Hicaz'a gitti. İlim öğrenmek için; Yemen, Amman, Basra- Haleb ve Dımeşk'a gitti. En sonunda Kudüs'e yerleşti. Kudüs'de Hanefî mezhebi kâdılığı yaptı. İlmî seferleri sırasında ve Mısır'da, Şemsüddîn Muhammed bin Sâlim Hafnî, Yûsuf Hafnî, Şeyh Ahmed Mevlevî, Şeyh Muhammed Belîdî, Şeyh Ahmed Cevherî, Şeyh Ahmed İşbilî, Şeyh Ahmed Dimenhûrî ve daha birçok âlimden ders aldı. Muhammed Taflâtî'nin manzum, nesir ve muhtelif ilimlere dâir seksene yakın kitap ve risâlesi vardır.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.227

2) Silk-üd-Dürer; c.4, s.102

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.241

4)Îzâh-ül-Meknûn; c.1, s.231, 257

5) El-A'lâm; c.7, s.69

6) Brockelman; c.2, s.463

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.122

TÂHÂ-İ HAKKÂRÎ;

Anadolu'da yaşayan büyük velîlerden. Silsile-i aliyye adı verilen, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâda ve âhirette seâdete, mutluluğa kavuşmalarına vesile olan büyük âlim ve velîlerin otuz birincisidir. Peygamber efendimizin neslinden olup Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin on birinci torunudur. Babası Seyyid Molla Ahmed bin Sâlih Geylânî'dir. Şihâbüddîn, İmâdüddîn, Kutbü'l-İrşâd vel-medâr lakaplarıyla ve Hakkârî nisbesiyle meşhûrdur. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfelerindendir. Doğum târihi bilinmiyor. 1853 (H.1269) senesinde Şemdinli yakınındaki Nehri'de vefât etti. Kabri orada olup ziyâret edilmekte, feyz ve bereketlerinden istifâde olunmaktadır.

Asil ve temiz bir âileye mensûb olan Seyyid Tâhâ-i Hakkârî'de çocukluğunda büyüklük ve olgunluk halleri görülür, zekâ, istidât, vekâr ve heybeti ile herkesin dikkatini çekerdi.

Onu her gören ilerde pek büyük bir zât olacağını söylerdi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi hatmetti ve ezberledi. Sonra ilim tahsîline başladı. Süleymâniye, Kerkük, Irak, Erbîl, Bağdat gibi ilim merkezlerine giderek şöhretli âlimlerden, tefsîr, hadîs, fıkıh gibi zâhirî ilimleri, zamânın fen ve edebiyât bilgilerini öğrendi.

Seyyid Tâhâ, daha ilim talebesi iken, bir gün Bağdât'a yakın bir yerde, çok küçük bir akarsudan abdest alıyordu. Arkadaşları; "Bu su çok azdır, bununla abdest olmaz." deyince; "Bu, mâ-i câridir, yâni akar sudur. Dînimizde bununla abdeste izin vardır. Siz ilim talebesisiniz, bunları bilirsiniz. Sonra bu suda balık bile yaşar." buyurdu ve elini orada biriken su birikintisine sokup çıkardı. Arkadaşlarına uzatarak; "Bakın bu suda kocaman balıklar yaşamaktadır." deyip elindeki balığı gösterdi. Bu büyük kerâmeti gören arkadaşları; "Bundan sonra sen ne yaparsan yap, bir daha sana îtirâz etmeyeceğiz." dediler.

Hicrî on üçüncü asrın kutbu olan Mevlânâ Hâlid, Hindistan'a giderek, Gulâm Ali Abdullah Dehlevî'nin huzûru ile şereflenip, lâyık ve müstehak oldukları fazîlet ve kemâlâtı aldı. Sonra, Allahü teâlânın kullarına doğru yolu gösterip Hakk'a kavuşturmak için vatanına döndü. Her taraf, Mevlânâ'nın kalbinden saçılan nûrlarla aydınlanmaya başladı. Bu sırada arkadaşı olan Seyyid Abdullah da Süleymâniye'de bulunan Mevlânâ'yı ziyârete gitti. Sohbetinde bulunarak, kemâle geldi ve halîfe-i ekmeli yâni en olgun halîfesi oldu. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye, birâderinin oğlu Seyyid Tâhâ'nın, hârikulâde ve yüksek istidâdını anlattı. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri de, bir daha gelişinde, onu berâber getirmesini emir buyurdu. Seyyid Abdullah, ikinci ziyâretlerinde yeğeni Seyyid Tâhâ'yı da götürdü. Mevlânâ hazretleri, Bağdat'ta Seyyid Tâhâ'yı görür görmez, hemen Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin kabr-i şerîfine gidip, istihâre etmesini emretti. Seyyid Tâhâ da kabre gidip istihâre etti. Ceddi Abdülkâdir Geylânî hazretleri, Allahü teâlânın izniyle kabr-i şerîfinden kalktı ve onu çok iyi karşıladı. Sonra; "Benim yolum büyük ise de, şimdi ehli kalmadı. Mevlânâ Hâlid ise, zamânının âlimi, evliyânın en büyüğüdür. Hemen ona git, teslim ol, onun emrine gir." buyurdu.

Seyyid Tâhâ, büyük dedesi Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin mânevî emri ve izni üzerine, Mevlânâ'nın huzûruna geldi. Bu öyle bir gelişti ki, pek az kimselere nasîb olmuş, nasıl ve neler elde ederek gideceği, bu başlangıç ve gelişten belli oluyordu. Mevlânâ, Seyyid Tâhâ'nın yetişmesine, gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, kalplerin düşünemediği makamlara erişmesine himmet gösterip yardım etti. İleride zamânın en büyük âlim ve velîsi olacak tarzda, ihtimâm ve ciddiyetle onu terbiye etti. Riyâzet ve mücâhedesinde hiç eksiklik etmedi. Nefsin istediklerini yaptırmayıp, istemediklerini yaptırdı.

Mevlânâ Hâlid hazretleri, yetiştirme ve terbiye esnâsında, Seyyid Tâhâ'ya dağdan taş getirtirdi. Bu hâl, talebeleri arasında, taaccüble karşılanır; "Hocamız Mevlânâ, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem Ehl-i beytine çok fazla bağlı olduğu hâlde, Seyyid hazretlerini dağa göndermesindeki hikmet nedir?" derlerdi. Hazret-i Mevlânâ ise, bu hususda konuşmaz

sükût ederdi.

Seyyid Tâhâ hazretleri, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin yanında seksen gün kaldıktan sonra, velîlikte pek yüksek derecelere kavuştu. Keşf ve kerâmet sâhibi olarak hilâfet-i mutlaka ile şereflendi.

Seyyid Tâhâ hazretleri, hilâfetle müşerref olup Berdesûr'a hareket edeceği zaman, Mevlânâ onu büyük bir cemâatle uğurladı. Vedâdan sonra, Seyyid Tâhâ, Mevlânâ'nın ayrılmış olduğunu hissedip, atına binmek istediğinde, üzenginin bir kimse tarafından tutulduğunu anladı. Baktığında, üzengiye yapışan ve onu tutanın hocası Mevlânâ olduğunu gördü. "Estagfirullah" deyip, geri çekildi. Mevlânâ, Seyyid Tâhâ hazretlerine hitâben; "Bir zaman nefsinin terbiyesi için size dağdan taş getirtiyordum. Şimdi Resûl-i ekremin Ehl-i beytine olan bağlılığım sebebiyle üzengini benden başka kimse tutamaz. Siz de bundan kaçınamazsınız." buyurdu. O da sıkılarak; "Emir edebden üstündür." sözü gereğince ata bindi. Bir müddet binlerce âlim, sâlih, talebe ve halkın katıldığı uğurlama merâsimi ile yürüdü. Sonra, Mevlânâ durdu. Elindeki dizginleri, Seyyid Tâhâ'ya verip; "Bundan sonra dizginlerin senin elindedir. Terbiye ve yetişmende kusur etmedim. Cenâb-ı Hak yardımcın, büyüklerin rûhları sığınağın olsun." buyurdu. Tâhâ-i Hakkârî hazretleri Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin halîfesi olarak Berdesûr'a geldi.

Amcası Seyyid Abdullah, Nehrî'de talebe yetiştirmek ile meşgûl iken, oraya çok yakın olan Berdesûr'a Seyyid Tâhâ'nın da gönderilmiş olmasının hikmetini anlayamayan birçokları; "Böyle iki büyük halîfenin bir yere gönderilmesinin sebebi nedir?" dediler. Fakat bunu, kısa bir süre sonra Seyyid Abdullah vefât ettiğinde anladılar. Bunun üzerine, oranın halkı tarafından Seyyid-i Büzürk (Büyük Efendi) diye bilinen Seyyid Tâhâ hazretleri, Nehrî kasabasına gelip irşâda başladı. Burada kırk iki sene, ilim talebesine, Hak âşıklarına ve Hakk'ı arayanlara ilim, feyz ve nûr saçtı. Âşıklar, uzaktan yakından pervâne gibi bu irşâd ve nûr kaynağının etrâfına toplandılar. Nehrî, Cennet bahçelerinin gıbta edeceği bir gülistan oldu. Allah'ı arayanların arzusu ve rûhlarının mıknatısı hâline geldi. Şimdi birkaç harab evin bulunduğu Nehrî'de, o zaman nüfus on altı bine yükseldi. Nehrî birkaç câmi, mescid, medreseler, çarşı ve diğer dükkân, han, hamam ve benzeri binâlarla o civârın merkezi idi.

Seyyid Tâhâ'nın sohbetleri bereketiyle pekçok kimse Allahü teâlânın rızâsını kazandı.

Seyyid Tâhâ hazretleri, en büyük velîlerden olup, onu gören müslim veya gayr-i müslim, o anda Allahü teâlâyı hatırlardı.

Bir sohbeti esnâsında buyurdu ki:

"Bana Cennet ve Cehennem'den bahsetmek işi verilmedi. Bu kapıda olanlara bu ikisi tesir etmez." Bu sözü açıklarken halîfesi Seyyid Sıbgatullah Arvâsî şöyle buyurdu: "Ebrâr, yâni iyi müminler âhiretleri için amel ederler, mukarrebler, yâni Allahüteâlâya yakın olan ve hep O'nunla bulunmaktan zevk alan seçkinler, sâdece Allahü teâlâ için amel ederler."

İnkarcılardan ve bid'at sâhiplerinden kaçınmak hususunda buyurdu ki:

"Münkirden (inkârcıdan) ve bid'at ehlinden aslandan kaçar gibi kaçın! Münkirin ekmeğini yiyenin kalbi, zikre karşı kırk gün ölür. Bu münkirler, Resûlullah'ın zamânında olsalardı, ona îmân etmezlerdi."

Seyyid Tâhâ hazretleri bâzan; **"Misvâkla kılınan bir rekat namaz, misvâksız kılınan yetmiş rekattan hayırlıdır."** hadîs-i şerîfini okurdu. "Hadîsdeki sivâk, "misvâklamak" mânâsına geldiği gibi "sensiz" mânâsına da gelir. O zaman hadîs-i şerîfin mânâsı; **"Sensiz, yâni kendini düşünmeden Rabbinle olduğun bir rekat, kendinle olduğun yetmiş rekattan faydalıdır."** buyururdu.

Seyyid Tâhâ hazretleri, vefâ ve sadâkatte hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk'ı, şecâatte ve adâlette hazret-i Ömer'i, hayâ ve hilmde hazret-i Osman'ı, vilâyet-i kübrâda hazret-i İmâm Ali'yi

(r.anhüm) temsil ederdi. Tıpkı Resûlullah'a yakın Eshâb-ı kirâmdan birisi gibiydi.

Seyyid Tâhâ hazretlerinin, murâkabe etmesinin çokluğundan, boynundaki kemik, dışarıya doğru eğilmiş gibi görünürdü. Vekâr ve heybetinden mübârek yüzüne bakılmazdı. Yüzündeki heybet ışığı, on dördüncü gecedeki ay gibi gözleri kamaştırırdı. Alnı geniş, kaşları gür, iki kaşları arası açık, mübârek gözleri siyah, yüzleri yuvarlak, sakalı top, orta boylu bir nûr parçası idi. Gönül sâhibleri görünce, rûhen âşık olurlardı. Hülâsa, ilâhî nûrun tecellîsi idi. Sohbetlerinin ehli olanlar, aşkla kendilerinden geçerlerdi. Nehrî hudûduna girildiğinde, feyz ve muhabbet kokuları, akıllı olanları ve gönül sâhiplerini istilâ ederdi. Ziyâretçiler, abdestsiz olarak Nehrî'ye giremezdi. En büyük halîfelerinden "Halîfe Köse" lakabıyla tanınan meşhûr Molla Tâhâ buyurdu ki: "İki yerinden başka Nehrî'nin bütün taşları, ağaçları, herşeyi nûrdur. Biri, yahûdî mahallesi, öbürü Mûsâ Bey ismindeki bir münâfığın kalesidir."

Seyyid Tâhâ hazretleri, teheccüd namazını ekseriyâ bereketli evinde, bâzan kendi mescidlerinde edâ ederlerdi. Kuşluk namazını dâimâ câmide kılardı. Her gün medreseleri kontrol eder, müderris ve talebelerin tahsîllerini tedkik buyururdu. Müderrislerin müşkil meselelerini hâllederdi. Nehrî, karınca yuvası gibi, dâimâ sâlih kişiler ve talebelerle dolu idi. Binlerce gönül sâhibi feyz almak için boyunlarını büküp, o dergâha akın ederlerdi. Gece-gündüz o makâmın, zikr, fikr, ibâdet ve tâatsız bir ânı bulunmazdı. Seyyid Tâhâ hazretleri dergâhı teşriflerinde, herkesin gönülleri, inci saçılan dillerinden çıkacak sözlere bağlanırdı. Nehrî kasabası bin yedi yüz hâne iken, hiçbir evde yemek söz konusu değildi. Hepsi Seyyid Tâhâ-i Hakkârî'nin dergâhından yer, içerdi. İkindi namazından sonra "Hatm-i hâcegân-ı kebîr", sonra İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât**'ı okunurdu. Seyyid Fehîm hazretleri Nehrî'de ise ona, yok ise, muhterem dâmâdları ve halîfeleri Seyyid Abdülehad hazretlerine okuturlardı.

Bu arada bâzı kelime veya cümle üzerinde yapılan geniş îzâhlar, sohbetlerinin esâsını teşkil ederdi. Nehrî'de misâfirlerden, farazâ sadrâzam olsa dahî, akşamla yatsı arasında yemek fâsılası yoktu. Bu müddet zikr, fikr ve ibâdetle geçirilirdi. Akşam yemeği, akşam namazından önce yenirdi. Kendisini sevenlerden ve talebelerinden kimseyi unutmazlar, herkesin hâlini genişce suâl buyururlardı. Kimin bir sıkıntısı olursa, hemen gidermeğe çalışırlardı. Sıla-i rahme, akrabâ ziyâretine ehemmiyet verir, muhtaç olanların ihtiyaçlarını karşılardı. Hocasının tavsiyelerine uyarak devlet adamlarıyla temas buyurmazlar, ancak bâzı müslümanların zararını önlemek üzere mektup yazarlardı. Hâlbuki başta Sultan Abdülmecîd Hân olmak üzere, bütün devlet adamları her emirlerine âmâde ve hazırdı.

Seyyid Tâhâ hazretleri, bütün cihâna hükmeden bir hükümdâr olsa, dünyâyı en güzel şekilde idâre edebilirdi. Aklı, idrâki, idâre ve intizâmı akıllara hayret verirdi. Dünyâ ve âhirete âit ilimlerdeki mahâret ve ihtisâsı herkesten üstündü. Hülâsa, madden ve mânen, İslâm âlemine bahşedilen ilâhî lütuflardan bir büyük nîmetti.

Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretlerinin babasının dedesi olan Seyyid Muhammed, o zaman Van'dan gelip, bu kaynaktan feyz aldı. Seyyid Tâhâ, Van'ı şereflendirince, Seyyid Muhammed'in evinde misâfir olurdu. Seyyid Muhammed'in birâderi Molla Lütfî'nin oğlu Seyyid Sıbgatullah Efendi de, Hizân'dan Van'a gelince, Seyyid Tâhâ'ya talebe oldu. Çok feyz ve bereketlere kavuştu. Sonra Hizân'a babasının yanına gitti. Bundan sonra, yüzlerce talebesi ile, her yıl Nehrî'ye Seyyid Tâhâ hazretlerini ziyârete giderdi.

Seyyid Tahâ hazretlerinin, Halîfe Köse nâmıyla tanınan; âlim, âmil ve veliy-yi kâmil bir talebesi vardı. Seyyid Tâhâ'nın halîfelerinden olup, ismi Tâhâ idi. Edebinden, "İsmim Tâhâ'dır." demeğe hayâ ederdi. Üstâdından kendisine bir isim vermesini düşünür, fakat arzedemezdi. Sakalı biraz seyrek idi. Bir gün, bu düşüncesini ve utancını keşfeden hocası, bir talebesine; "Bizim Köse buraya gelsin." buyurdu. Buna çok sevinip, bu ismi üzerine aldı ve hilâfetle şereflendikten sonra da ismi, "Halîfe Köse" kaldı.

Seyyid Tâhâ-i Hakkârî'nin pek çok kerâmetleri vardır.

Bir gece, hırsız, Seyyid Tâhâ hazretlerinin anbarına girip bir çuval un almak istemişti. Çuvalı doldurdu, fakat kaldıramadı. Yarıya kadar boşalttı, yine kaldıramadı. Biraz daha boşalttı. Yine kaldırıp götüremedi. O sırada, Seyyid Tâhâ hazretleri anbara geldi ve; "Ne o, çuvalı kaldıramıyor musun? Yardım edeyim." deyince, hırsız, donakalıp birşey diyemedi. Seyyid hazretleri çuvalı kaldırıp, hırsızın sırtına verdikten sonra; "Bunu al git, bizim adamlarımız görmesin, belki canını yakarlar. Bir daha ihtiyâcın olursa, anbara değil, bize gel!" buyurduğunda hırsız, tövbe edip, sâdık talebelerinden oldu.

Seyyid Tâhâ hazretlerinin kayınpederi, Nehrî kâdısı idi. Bu mübârek dâmâdını o kadar çok severdi ki, kabrini, onun kabrinin bulunduğu bahçe duvarının kapısının girişinde yapılmasını ve; "Seyyid Tâhâ hazretlerinin kabrini ziyâret etmek isteyen Hak âşıkları, benim mezârıma uğrayıp da geçsinler. Belki o mübârek zâtı ziyâret edenlerin hürmetine Allahü teâlâ beni affeder. Yâhut onu ziyârete gelenlerin ayaklarına mezârımın toprağı değmekle teberrük ederim." buyurdu. (Gerçekten o mezâr, Seyyid Tâhâ hazretlerinin mübârek kabirlerinin tam girişindedir.)

Bir Ermeni, Seyyid Tâhâ hazretlerine gelip; "Çocuğum olmuyor, sizin büyük bir zât olduğunuza inanıyorum. Duâ edin de, çocuğum olsun." dedi. Seyyid Tâhâ hazretleri, talebesinden birine; "Git bir beze iki tâne koyun tüyü koy, sar, getir!" buyurdu. Talebesi emri yerine getirdi. Seyyid Tâhâ, Ermeniye; "Bu bezi beline sar, hiç çıkarma!" buyurdu. Aynı Ermeni beş sene sonra gelip; "Efendim, her batında iki çocuk olmak üzere, beş senede on tâne çocuğum oldu. Artık yeter." dedi. Seyyid Tâhâ da; "Belindekini artık çıkarabilirsin." buyurdu.

Seyyid Tâhâ hazretleri, bir gece rüyâsında Resûl-i ekrem efendimizi uçsuz-bucaksız bir sahrâda ilerlerken gördü. Önlerinde, yanlarında ve arkalarında, şefâat isteyen pekçok insan vardı. Kimi eteklerine tutunmuş, kimi önlerinde dize gelmiş ve başını eğmişti. Seyyid Tâhâ hazretleri bir kenârda bekliyordu. Allah'ın Resûlü onu görünce, ona doğru yöneldiler ve iltifâtlarda bulundular.

Yine bir gece rüyâsında, dağdan bol bir suyun aktığını ve herkesin ondan içmeğe koştuğunu gördü. Kendisi ise o gün, suyu kaynağından içmek için dağın tepesine tırmanıyordu. Bir de gördü ki, suyun kaynağında Allah'ın Resûlü var. Ve bütün sahrâyı kol kol dolaşan sular, O'nun mukaddes parmaklarından akmaktadır... Seyyid Tâhâ, suyu o mübârek parmaklardan ve fışkırış noktasından içmek saâdetine erişmek için yaklaştı ve içti.

Hocası Mevlânâ Hâlid hazretleri, kendisine yazdığı Fârisî mektuplarından birinde şöyle buyurdular: "Kıymetli Seyyid Tâhâ! Allahü teâlânın emânında olunuz! Âfet olan şöhretten dâimâ çok sakınınız! Kişi için, talebelerin çokluğu büyük belâ olabilir. Allahü teâlâ sizi o âfetten korusun! Âmîn. Kalbin acem beldelerine meylini, öldürücü, rûhu kurutucu zehir biliniz! Nerede kaldı ki, onların yanına gidilsin. Onlara yakın olmaktan, tatlı, idâreli dil kullanmaktan çok uzak olmalıdır. İnşâallah bir araya gelmezsiniz. Eğer şah bile bizzat dâvet ederse, gitmemelidir. Nerede kaldı ki, başkalarının dâvetine gidilsin. Böyle dâvete verilecek cevap şudur: "Biz derviş kimseleriz. Bizim işimiz, dünyâdan kesilmek ve İslâm pâdişâhına duâ etmek, insanların dînine hizmettir. Devlet reislerinin meclisinin edeblerini bilmeyiz." Sana emrettiğim üzere ol, muhâlefet etme! MollaMustafa Eşnevî'ye de fakîrin selâmını söyle ve bu yazdıklarım aynı zamanda onun içindir. Fitne olan yerden çok uzak olup, dîne hizmet edecek yerde bulunmak ve yerleşmek zarûrîdir. Bizden bir şey gizli tutulmasın ki, helâke sebeb olur. Kulların en zayıfı Hâlid-i Nakşibendî Mücedidî."

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, Seyyid Tâhâ-i Hakkârî'ye yazdığı başka bir mektubunda da buyurdu ki: "Allahü teâlâ kalbimin sevgilisi Seyyid Tâhâ'yı fenâ ve bekâ makamlarının nihâyetine kavuşturmakla şereflendirsin. Bu fakîre muhabbet ve ihlâs bağı ile bağlılığınızı

bildiren mektubunuz geldi. Yüksek Nakşibendiyye yoluna hizmet için çalıştığınız ve Kur'ân-ı kerîmi bir usûl ile hatmetme haberinize çok sevindik. İhlâslı olmak şartı ile insanlar sizin vâsıtanızla Allahü teâlâya ibâdet etmek, Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesine uymak gibi her ne yaparlarsa onların kazandığı sevâb kadar sizin de amel defterinize yazılacaktır. "İyi bir çığır açan müslüman kimseye, açtığı o çığırın sevâbı verileceği gibi, o yolda gidenlerin sevâbı da verilir. Bununla berâber onların sevâbından da hiçbir şey eksilmez." hadîs-i şerîfi bu sözümüze açık delildir. Allahü teâlânın selâmı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun. Kulların en zayıfı Hâlid-i Nakşibendî."

Seyyid Tâhâ hazretleri, halîfesi Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'ye yazdıkları Fârisî bir mektupta şöyle buyuruyor: "Adı güzel, feyz ve fayda menbâı Molla Sıbgatullah! Selâm eder, duâlarımı bildiririm. Gönderdiğiniz güzel mektubunuz geldi. Bizi sevindirdi. Allahü teâlâya hamd ve şükürler olsun ki, dünyâ ve âhiret saâdetinin sermâyesi olan fukâraya (evliyâya) muhabbetiniz sönmemiş bir kor gibi durmaktadır. İki şeyi muhâfaza etmek lâzımdır. Bunlar; dînin sâhibine son derece bağlılık ve hocasına ihlâs ve muhabbet üzere olmak. Bu iki şey olunca, ne verilirse nîmettir. Bu ikisi kuvvetli olup, başka bir şey verilmezse, hiç üzülmemelidir. Sonunda verilecektir. Eğer, Allah korusun, bu iki şeyden birinde halel ve sakatlık olursa, bununla birlikte hâller ve zevkler bulunsa da, bunları istidrâc bilmeli, kendinin harablığı görmelidir. Doğru yol budur. Allahü teâlâ muvaffak eylesin!"

İkinci mektuplarında da; "Duâcınızın hâllerini sorarsanız, Allahü teâlâya hamd olsun ki, sevdiklerimizin istediği şekildedir. "Kardeşimin oğlu, birkaç kimse ile birlikte huzûrunuzla şereflenmek isterler. İzin var mıdır?" diyorsunuz. Buyursunlar! Fakat kendinizi onlara karşı yetersiz göstermemek şartıyla. Her zaman geliniz. Canınız istediği kadar kalınız. Ne zaman gitmek isterseniz gidersiniz. Vesselâm ved-duâ. Kulların en zaifi Seyyid Tâhâ Hâlidî Nakşibendî."

Bir gün Seyyid Tâhâ hazretlerine; "Amcanız Seyyid Abdullah hazretlerinin üzerinde türbe vardır. Başkalarında ise yoktur. Acabâ hikmeti nedir?" diye sordular. Seyyid Tâhâ hazretleri de şöyle buyurdu: "Biz Berdesûr'dan Nehrî'ye gelmeden önce, basit bir şekilde örtmüşler. Amcam sağ olsaydı, babasının üstünü dahî örtmezdi. Mâdem ki, siz örttünüz, biz bir şey demiyoruz. Ama bizim üzerimiz örtülmeyecektir." (Gerçekten bu emir devâm etmektedir. Başkale'de, Gayda'da, Arvas'da, Van'da, Ankara'da ve diğer yerlerdeki ona bağlı seyyidlerin hiçbirinin üstü örtülü yâni türbe içinde değildir.)

Seyyid Tâhâ hazretleri Şehîdân Dağını her yıl iki kere ziyâret ederdi. (Bu dağ, Şemdinli'nin doğusunda, hattâ babalarının medfûn bulunduğu Meleyân Köyünün de doğusundadır. İran hudûduna yakındır. Hazret-i Ömer zamânında, Eshâb-ı kirâm, o belde ve ülkeleri feth için buraya gelmişler ve bu dağda şehîd olmuşlardır. O zamandan beri bu dağın ismi Şehîdân (şehîdler) Dağıdır.

Irak'ın Revândız havâlisinde, Berzencî kabîlesi ile Hayderî kabîlesi arasında bir husûmet meydana gelip, birbirlerine harb îlân ettiler. Irak'ta, sözleri geçen bütün halk araya girdiği hâlde, bu fitne ve kavgayı önleyemediler. Önemli mesele olduğundan, Seyyid Tâhâ hazretlerine; "Bunu siz hâlledersiniz." dediler. Sulh ve barıştırma, dînî bir emir olduğundan, hemen Irak'a, yâni Revândız'a hareket eyledi. Her iki taraf Seyyid Tâhâ hazretlerini görünce, birlikte karşılayıp ellerini öperek emirlerine uydular. Bunları barıştırıp, Nehrî'ye geldiklerinde, âdetleri olduğu üzere, Nehrî yolunda bulunan nehir kenârında Zî Tûvâ Çeşmesi başında istirahat ettiler. Berâberlerinde bulunan bin kişiye öyle bir teveccüh ettiler ki, bunlardan beş yüz kişi derhal, o anda hâl ve kerâmet sâhibi oldu.

Irak'tan iki seyyid genç, altı katırı hediyelerle yükleyip, Nehrî'ye, Seyyid Tâhâ hazretlerine getirmek için yola çıktılar. Hârunân Köyünden geçerken, Seyyid Tâhâ hazretlerinin büyüklüğünü inkâr eden Mûsâ Bey adındaki zât, katırları yükleri ile birlikte gasbetti. Gençler ağlayarak Nehrî'ye gelip Seyyid Tâhâ hazretlerini haberdâr ettiler. Seyyid Tâhâ, Mûsâ Beye

haber gönderip; "Bu katırların yükleri bana âid olduğundan, yükler senin olsun. Bu gençler seyyiddirler. Onlara merhamet et, katırlarını teslim et." buyurdu. Mûsâ Bey emirlerini dinlemedi, katırları vermedi. İkinci defâ haber gönderip; "Benim nâmıma ve hatırıma versin." buyurdu. Buna da karşı çıkınca, Seyyid Tâhâ büyük hiddetle; "Cumâ gecesi gelsin de o vermesin görelim." buyurdu. Cumâ gecesi, Nehrî'den, talebeler gidip, netîceyi öğrenmek için nöbet beklediler. Meğer Bey, divânhânesinde kendine tâbi olanlarla oturmuş, Seyyid Tâhâ'nın evliyâlığını inkâr husûsunda konuşuyormuş.

Bu fısk meclisinin bitişinden sonra, yatak odasına girip yatağına uzanırken, mîdesine bir ağrı girerek. "Karnım!.. karnım!.." diye bağırarak can vermiş. Vaziyeti anlayan dokuz oğlu hemen Nehrî'ye gelip, katırları yükleri ile birlikte teslim ederek Seyyid Tâhâ'ya sığındılar. "Lütfen, merhameten babamızın defin merâsiminde bulunup, duâ buyurunuz." dediler. Onlara cevâben; "Benim bulunmam, ona bir menfaat sağlamaz." buyurdu. Çocukları çok israr ettiler. Hazret-i Seyyid nihâyet kalkıp, cenâzeye gitti. Cenâzenin kapkara kömür gibi olduğu görüldü. Definden sonra, Seyyid Tâhâ; "Benim gelişimden zerre kadar menfaatlenmedi." buyurdu. Cenâb-ı Hak, bir seyyide hakâret etmenin onu üzmenin cezâsını verdi. Bunu herkes açıkça gördü.

Berzencî seyyidlerinden Seyyid Mûsâ, kervancıbaşı olarak İran'a gidiyordu. Gâyet sarp bir yerde, ayağı kayan katırı uçuruma yuvarlanırken; "İmdâd yâ Seyyid Tâhâ!" diye bağırdı. O anda bir el, hayvanı olduğu yerde durdurdu. Çekip yola çıkardılar. Seyyid Mûsâ, bir müddet sonra ziyâret için Nehrî'ye gitti. Seyyid Tâhâ hazretleri; "Yâ Seyyid Mûsâ! Bir katır için bizi İran'a çekiyorsunuz." buyurdu.

Van'ın Gürpınar kazâsından bir zât, Nehrî'ye gidip, Seyyid Tâhâ'ya talebe olmak istedi. Kabûl edilince de geri dönüp evine geldi. Talebe olduktan birkaç gün sonra, hayvanlarının bir kısmını kurt kaparak telef etti. Şeytan; "Bu hocaya bağlanmak sana yaramadı, uğursuz geldi." diye vesvese verdi. O talebe nihâyet Seyyid Tâhâ hazretlerinin daha önce kendisine hediye ettiği tesbihi iâde etti. Maksadı hocasından ayrılmaktı. Tesbih, Seyyid Tâhâ'ya takdim edildiğinde, tebessüm buyurdu. Aradan günler geçmişti. Seyyid Tâhâ hazretleri, bir gün öğle vakti namaza kalkarken, birden mübârek ellerini uzatıp; "Def ol, yâ laîn!" buyurup namaza başladılar. Namazdan sonra Halîfe Köse; "Efendim, mübârek ellerinizi uzatmadaki hikmet ne idi?" diye suâl etti. O da; "Gürpınar'da bir müslüman sekerâtta iken, şeytan aleyhillâne îmânsız gitmesine çalışıyordu. Büyüklerin bereketiyle defedildi. Adam îmânla vefât etti." buyurdu. Halîfe Köse; "Tesbihi iâde eden olmasın?" dedi. "Evet, odur!" buyurdu. "Efendim, o edebsizlik ve terbiyesizlik etmişti." deyince de; "Bir zaman bize muhabbeti vardı." buyurdular.

Seyyid Tâhâ hazretleri, bir gün câmide büyük bir cemâate namaz kıldırmak için ayağa kalkmıştı. Niyetten önce, mübârek sağ elini birden ileri uzattı. Geri çektiğinde bir mikdar su, mübârek cübbelerinin kolundan döküldü. Canlı bir balık da yere düştü ve çırpınmağa başladı. Cemâat hayrette kaldı. Namaz kılındıktan sonra Halîfe Köse cesâret edip; "Efendim, bu su ve balık nereden geldi?" diye arz etti. Seyyid Tâhâ hazretleri cevâben; "Kızıldeniz'de bir gemi batıyordu. Talebelerimizden birinin; "İmdât yâ mübârek hocam!" diye çağırması üzerine, yardım edip, gemiyi düzelttik. Büyüklerimizin himmeti, bereketiyle kurtuldular. Bu su ve balık oradandır." buyurdu.

Sultan Abdülmecîd Hân zamânında, Müküs kaymakamı Derviş Bey, kaymakamlıktan çıkarılmış, ayrıca yakalandığında hapse atılması emredilmişti. Bu yüzden Derviş Bey, gece gündüz saklanıyor dışarı çıkamıyordu. Sonunda Derviş Beyin hatırına, Arvas'ta Seyyid Fehîm hazretleri geldi. Hemen huzûruna gidip, tövbe ettiğini, vazifesine yeniden iâde edilmesini ve affedilmesi için Şark bölgesinin askerî idâre âmiri olan Erzincan müşîrine şefâatçı olmasını istedi. Seyyid Fehîm hazretleri kendisine sığınan kaymakama; "Allahü teâlâya hamd ve şükür olsun ki, seyyidimiz ve mürşidimiz hayattadır. Böyle mühim

meselelere karışmam doğru olmaz. Seni bir mektupla ona göndereyim. İnşâallah tesirini muhakkak görürsünüz." diye müjde verdi. Kaymakam Derviş Bey, Seyyid Tâhâ hazretlerinin huzûruna varınca, takdim olunan mektubu okudu. Sonra, Seyyid Tâhâ, hemen Erzincan Müşîrine şu meâlde bir emirnâme yazdı: "Derviş Beyi sana gönderiyorum. İşini mutlakâ yap. Senin de bana bir işin düşerse yaparım vesselâm." Mektubu Derviş Beye verdi. Derviş Bey mektubu okudu, tatmin olmadı. Fakat; "Bundan başka çâre yoktur." deyip, Erzincan'a yollandı. Bir gece yarısı Erzincan'a ulaştı; "Şimdi bir otele ineyim, yarın Müşîrle görüşürüm." deyip, bir otele gitti. Hemen karşısında polisleri gördü. Meğer bütün otellerin kapısındaki polisler, Derviş Beyi bekliyormuş. İsmini sordular. Derviş olduğunu anlayınca, hürmet gösterip; "Hemen Müşîr Beye gidelim." dediler. Derviş Bey; "Gecedir, yatıyor, rahatsız etmiyelim." dediyse de, polisler; "Bize

verilen emir ve tâlimat şudur: "Müküs'lü Derviş Bey hangi saatte gelirse, derhal bana getirin, uykuda isem uyandırın." Derviş Beyi hemen götürüp, Müşîre haber verdiler. Müşîr derhal kalkıp, Derviş Beyin boynuna sarıldı ve; "Bu sekizinci gecedir. Hazret-i Seyyid Tâhâ bir an bile uyku ve istirahatime müsâade buyurmadılar; "Derviş Beyi gönderiyorum, işini mutlakâ yap, serbest olsun, aksi takdirde helâk olursun." buyuruyor." dedi. Hemen telgrafla Derviş Beyin tahliye edilmesini, affedildiğini, vazifesine iâde edildiğini bildirdi. Serbest olarak eski yerine gönderdi. Derviş Bey, dönüşünde teşekkür için Nehrî'ye Seyyid Tâhâ hazretlerine gidip, elini öptü; "Sizin yolunuza girip talebeniz olmak istiyorum." deyince, Seyyid hazretleri; "Arvas'a git, Seyyid Fehîm Efendi, yapacağın vazifeyi söylesin." buyurdu.

Misâfirlerin hizmetiyle vazîfeli levâzım âmiri, bir akşam üzeri Seyyid Tâhâ hazretlerinin huzûruna gelerek; "Efendim! Bu fakîr, bu akşam üzeri, bin erkek ve beş yüz kadın misâfirin yemeklerini çıkartıp yedirdim. Şu anda beş yüz kişi Nehrî'ye girmektedir. Anbarlarda un kalmadı, ne yapayım?" diye arzedince, Seyyid Tâhâ; "Anbarlarda olması lâzım." buyurdu. "Efendim, süpürdüm, bir şey kalmadı." deyince; "Bir daha bak." diye emretti. Bunun üzerine âmir gidip baktığında, anbarların unla dolu olduğunu hayretle gördü.

Seyyid Tâhâ, Nehrî'nin alt tarafında bir değirmen yapmayı düşündü. Bu değirmenin plân ve projesini bizzat kendisi hazırlayıp, yapılışı esnâsında talebeleriyle berâber sırtında taş taşıdı. Günlerce çalıştıktan sonra nihâyet değirmenin inşâsı tamamlandı. Değirmen öyle sanatlı, öyle muntazam yapılmıştı ki, hazne kısmına buğday konulduğunda kendiliğinden çalışmaya başlar, haznede buğday bittiğinde de dururdu. Bunu görenler, Seyyid Tâhâ hazretlerinin aklının çokluğuna hayran kalırlardı. Nitekim halîfelerinden Seyyid Sıbgatullah şu beyti söylemiştir:

"Gözümüz revak gibi sizin eşiğinizdedir,
Kerem et, kalbime gir; evim sizin evinizdir."

Seyyid hazretleri beyti işitip, iltifâtla yanlarına teşrif buyurdu.

Bir kimse şehîd olmuş ve büyük bir velînin yanına defnedilmişti. Seyyid Tâhâ onun şehîdlik mertebesini görüp; "Bu kimsenin, şu büyük velîden aşağı olduğu söylenemez." buyurdu.

Seyyid Tâhâ hazretleri, kendisini Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye götüren velî-nîmeti amcası Seyyid Abdullah hazretlerine, bu büyük nîmetin şükrü olarak, hep hürmet ve hizmet etti. Onu hep iyilikle andı ve rûhuna pekçok sevâblar hediye etti. Ayrıca buyurdu ki: "Vefât ettiğimde benim kabrimi kabristanın en üst tarafına yapınız ki, sırf beni ziyârete gelenler, amcam Abdullah hazretlerinin kabrine uğramak mecbûriyetinde kalsınlar. Onu da ziyâret ederek mübârek rûhuna sevâblar hediye etsinler." (O kabristanın bir yolu vardı. Seyyid Abdullah'ın kabri girişte idi. Seyyid Tâhâ hazretlerinin kabrine gitmek isteyenin Seyyid Abdullah'ın kabrinin yanından geçmesi lâzımdır).

Tâhâ-i Hakkârî hazretleri pek yüksek bir veliydi. Nitekim bir defasında Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri; "Beni Seyyid Abdullah ve Seyyid Tâhâ'dan üstün zannetmeyin"

buyurmuştu. Meclisinde olanlar; "Efendim, siz ikisinin de hocasısınız" dediler. "Benim onlar yanındaki yerim, bir sultanın çocuklarını yetiştiren bir hoca gibidir. Onlar sultanın çocukları olduğu için, bu hocadan üstündürler." buyurdu.

Bir gün Seyyid Tâhâ hazretleri Seyyid Sıbgatullah'a buyurdular ki: "Molla Sıbgatullah! Üstâda muhabbet ve onunla sohbet, her şeyden üstündür. Çünkü üstâd, kemâl mertebelerinin en yükseğine kavuşturmak ve ona mârifetleri vermekle, talebesinin hastalıklarını izâle eder, giderir."

Yine şöyle buyurdu:

"Şah-ı Nakşibend hazretleri, yolunun esâsını Eshâb-ı kirâmın (aleyhimürrıdvân) yolu üzere kurdu. Onlar Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) muhabbeti ile yetindikleri gibi, bize de, üstâda muhabbet yeter."

Seyyid Sıbgatullah Arvâsî hazretleri, Seyyid Tâhâ hazretlerine; "**Nefehât** gibi bâzı kitaplarda, bâzı evliyâ için (kuddise sirruh) bâzıları için (rahmetullahi aleyh) deniyor; hikmeti nedir?" diye suâl edince, şöyle buyurdu: "Birincisi, nefsinden tamamen kurtulanlar, ikincisi kendinde, nefsinden bir şeyler kalanlar içindir. Nefsden tamâmen kurtulmak, irşâdın şartı değildir. (Rahmetullahi aleyh) denenlerden de bir çoğu, irşâd makâmına oturmuşlar, büyüklerin yolunda olup, faydalı olmuşlardır."

Bir halîfesine şöyle buyurdu: "Halka önce işâretle muâmele et, bu fayda vermezse ibâre ile (söz ile) söyle. Bu da fayda vermezse, ondan yüz çevir. Sen birinden yüzünü çevirirsen, Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) kadar bütün "Silsile-i aliyye" büyükleri ondan yüz çevirir."

Bir gün, kendilerine; "Nehrî'de sâdık talebeniz kimdir?" dediler. "Molla Muhammed Münhanî'dir" buyurdu. "O, katı tabiatlıdır." dediler. Bunun üzerine, Mevlânâ Ahmed Cüzeyrî'nin **Dîvân**'ındaki şu beyti okudu:

"Ehl-i tarîk, makamları seyr ederken renk renktir,
Bir kısmı ilâhî cemâl, bir kısmı celâldedir."

Çeşitli zamanlardaki sohbetleri sırasında buyurdu ki:

"Amellerinizi ucb (kendini beğenmek, ibâdeti kendinden bilmek) ile örtüp yok etmeyiniz."

"Bizim yolumuzda ucb ve riyâ yoktur. Riyâ ve ucba helâl diyen, yolumuzda değildir."

"Bizim yolumuzdaki yolcuların faydaları ana ve babalarına da ulaşır."

Evliyânın vefâtından sonra istifâde hakkında; "Kılıç kınından çıkmadıkça, (rûh, bedenden çıkmadıkça) kesmez." buyurdu.

"Zikr yapılmaksızın yalnız râbıta ile Hakk'a kavuşmak mümkündür.

Zikr ise, râbıtasız kavuşturucu değildir."

Tâhâ-i Hakkârî hazretleri Nehri'de kaldığı kırk iki sene içinde İslâmiyetin emir ve yasaklarını insanlara anlatarak onların dünyâ ve âhirette kurtuluşları için çalıştı. Bütün hocaları gibi İslâmın güzel ahlâkını yaydı. Siyâsete karışmadı. Pekçok velî yetiştirip onlara hilâfet verdi. İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazifelendirdi. Halîfelerinin en meşhûrları şunlardır: Birâderi Seyyid Muhammed Sâlih, Seyyid Sıbgatullah Arvâsî, Seyyid Fehîm Arvâsî, dâmâdı ve kâtibi Seyyid Abdülehad, Muhammed Küfrevî, Halife Köse adıyla meşhûr olan Şeyh Tâhâ, Molla Resûl Sibkî, Mevlânâ Hacı Hakkârî, Süleymân Baradustî, Molla Muhammed Munhânî Hoşâbî, Şeyh Ahmed Meczûb. Bunlardan başka halîfeleri de vardır.

Seyyid Tâhâ-i Hakkârî hazretleri 1852 (H.1269) senesinde bir ikindi vakti, Haram Çeşmesi denilen ağaçlık bir mevkide talebeleri ile sohbet ediyordu. Sohbet ânında kendisine iki mektup arzedildi. Bunları kıymetli dâmâdı Abdülehad Efendiye okuttuktan sonra;

"Abdülehad! Şöhret âfettir. Artık bizim dünyâdan gitmemizin zamânı geldi." buyurdu. Abdülehad da; "Aman Efendim, Şam'dan gelen bu iki mektup nedir ki?" dedi. O gün sohbetten sonra hâne-i saâdetlerine gitti ve orada hastalandı. On bir gün hasta yattı. Hastalığının ağır olmasına rağmen namazlarını mümkün olduğu kadar ayakta kılmaya çalıştı. Hastalığının on ikinci, Cumartesi günü talebeleri ve yakınları ile helâllaştı, vedâlaştı, vasiyetini bildirdi. Kardeşi Seyyid Sâlih hazretlerini çağırttı. Onun için; "Biraderim Sâlih, kâmil, olgun bir velîdir. Herkesin başı onun eteği altındadır." buyurdu. Yerine kardeşi Sâlih hazretlerini halîfe bıraktı. İkindi vaktinde, talebelerinin Yâsîn-i şerîf tilâvetleri arasında, mübârek rûhunu Kelime-i tevhîd getirerek teslim eyledi.

Mübârek mezârı Nehrî'dedir. Onu seven âşıkları, uzak yerlerden gelerek, mübârek kabrinden fışkıran nûrlardan, feyzlerden istifâde etmekte, bereketlenmektedirler.

Seyyid Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin nesli oğullarıyla devâm etmiştir. Seyyid Habîb, Seyyid Mahmûd, Seyyid Alâeddîn ve Seyyid Ubeydullah isimlerinde dört oğlu vardı. Bunlardan Seyyid Habib Efendi, genç yaşta vefât etti. Seyyid Mahmûd ve Seyyid Alâeddîn Efendilerin de oğulları vardı. Seyyid Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin Seyyid Ubeydullah adındaki oğlu, nüfûzunun ve talebelerinin çokluğu ile meşhûrdur. Babasının vefâtından sonra amcası Seyyid Sâlih hazretlerinin sohbet ve irşâdıyla kemâle gelmiş, 1864 senesinde amcasının vefâtından sonra irşâd makâmına oturmuştu. Ehl-i sünnete çok hizmet etti. Seyyid Fehîm-i Arvâsî hazretleriyle birlikte hacca gitti. Sonra Taif'te ikâmete memur edildi. Bir müddet sonra Kâbe-i muazzamayı tavaf esnâsında iki rekat namaz kılarken secdede vefât etti. Cennet-i Mualla kabristanına defnedildi. Seyyid Ubeydullah Efendinin; Seyyid Reşîd, Seyyid Alâeddîn, Seyyid Mazhar, Seyyid Abdülkâdir, Seyyid Muhammed Sıddîk isminde beş oğlu vardı. Bu oğulları vâsıtasıyla nesli devâm etmiştir.

ELHAMDÜLİLLAH

Seyyid Tâhâ hazretleri zamânında, İran Şâhı, Şemdinan'a yakın 145 pâre köyü, her şeyi ile berâber Seyyid Tâhâ'ya bağışladı. Bu haberi kendisine getirdiklerinde, bir an başını eğip kaldırdıktan sonra; "Elhamdülillah." dedi. İran şâhı ölünce, oğlu bu köyleri geri aldı. Haberi Seyyid Tâhâ'ya getirdiklerinde, yine başını eğip bir an sonra kaldırdı ve; "Elhamdülillah." buyurdu. Eshâbından Halîfe Köse; "Efendim! Köyleri size hediye ettikleri zaman da hamd ettiniz. Geri aldıklarında da hamd ettiniz. Hikmeti nedir?" diye arzedince; "Hediye ettikleri zaman kalbimi yokladım. Dünyâ malına sevinmediğimi gördüm, bunun için hamd ettim. Şimdi geri aldıklarında, yine kalbime baktım. Hiç üzüntü bulunmadığını gördüm. Yine hamd ettim." buyurdu.

SENİN ARADIĞIN ŞEY BU KAPIDA YOKTUR

Musul taraflarında şeyhlik iddiâsında bulunan bir kimse, talebesinden birini Seyyid Tâhâ hazretlerinin yanına gönderdi ve; "Seyyid Tâhâ'ya, sünnete uymayan bir iş işletmeden, buraya dönme!" dedi. O da kalkıp Nehrî'ye geldi. Bir ikindi namazından sonra, Seyyid Tâhâ hazretlerinin mescidin kapısında duran ayakkabılarından sol ayağınınkini uzağa koydu. Bununla mescidden sağ ayakla çıkmasını ve sünnete uygun olmayan bir iş yapmasını düşünmüştü. Fakat Seyyid Tâhâ hazretleri, kalabalık içerisinde, o kişiye hitâb edip; "Aldığın ayakkabıyı yerine koy! Senin aradığın şey, bu kapıda yoktur." buyurdu.

SEYYİDLERİ ÜZMEK

Bir zamanlar Irak'ta, Berzencî ve Hayderî,
Nâmında iki büyük, kabîle var idi ki,

Bunların arasına, girerek bir husûmet,
İlerleyip savaşa, döndü bu en nihâyet.

Ne kadar sözü geçen, îtibârlı adamlar,
Araya girdiyse de, mâni olamadılar.

Çâresizlik içinde, dedi ki bir çokları;
"Nehri'de Seyyid Tâhâ, barıştırır bunları."

Bir heyet tertîb edip, yollandılar Nehri'ye,
Ve bunu arz ettiler, Tâhâ-i Hakkârî'ye.

Dediler: "İşte böyle, çok müşkîldir vaziyyet,
Bunu hâlletmek için, buyursanız bir himmet.

Şu an iki kabîle, savaşmak üzeredir,
Kalmadı başka çâre, bütün ümit sizdedir."

Hem dînî, hem insânî, vazîfe olduğundan,
Kabûl edip, onlarla, Irak'a oldu revan.

Hâdise mahalline, gelirken yavaş yavaş,
Başlamak üzereydi, neredeyse bir savaş.

Lâkin teşrîf edince, oraya bu velî zât,
Ânında sona erdi, bu büyük fitne fesat.

Zîrâ iki taraf da, görüp Seyyid Tâhâ'yı,
Ânında bıraktılar, bu döğüş ve kavgayı.

Ve çok büyük hürmetle, onu karşıladılar,
Sonra birbirleriyle, barışıp anlaştılar.

Bu mahalden Nehri'ye, dönerken bu büyük zât,
Bir çeşmenin başında, eyledi istirahat.

Yanlarında bin kişi, vardı ki o zamanlar,
Buyurdu herbirine bir teveccüh ve nazar.

Bu, öyle bir teveccüh ve öyle nazardı ki,
Çok az vâki olmuştu, târihte bunun gibi.

Zîrâ o teveccühte, vardı ki bir bereket,
Beşyüz kişi bir anda, oldu ehl-i kerâmet.

Bir gün de seyyidlerden, iki kişi, bir ara,
Bir hayli hediyeler, yükleyip katırlara,

Hediye etmek için, Tâhâ-i Hakkârî'ye,
Irak'tan yola çıkıp, gelirlerdi Nehri'ye.

Lâkin Mûsâ Bey diye, bir münâfık, onları,
Durdurup, yükleriyle, gasbetti katırları.

O iki seyyid ise, üzülüp bu vak'aya,
Gelip haber verdiler, bunu Seyyid Tâhâ'ya.

O da bu münâfığa, gönderdi ki bir haber:
"Peygamber evlâdıdır, üzdüğün bu kimseler

Bunun için onlara, gösterip saygı hürmet,

Derhâl katırlarını, onlara iâde et.

Yükler bana âitti, olsunlar onlar senin,
Ve lâkin kalplerini, kırma bu seyyidlerin."

Mûsâ Bey, bu haberi, aldı ise de, fakat,
Onun bu ricâsına, etmedi hiç iltifat.

Onun bu tutumunu, öğrenip Seyyid Tâhâ,
Ona, başka biriyle, saldı bir haber daha.

Yine dinlemeyince, çok üzüldü bu hâle,
Artık Hak teâlâya, etti onu havâle.

Günlerden Cumâ idi, evinde o münâfık,
Gece yatmak üzere, yapıyorken hazırlık.

Midesine şiddetli, bir ağrı saplanarak,
Ölüp gitti o gece, durmadan bağırarak.

Kapkara, kömür gibi, olmuştu cenâzesi,
Seyyidleri üzmenin, bu oldu netîcesi.

BASTON VE DAYAK

Herkî aşîretinden Molla Abdullah isminde bir müderris, iki talebesi ile ziyâret için Nehrî'ye giderken, çayın başında oturdular. Molla Abdullah, talebelerine; "Herkes abdest alarak Nehrî'ye gider. Abdestsiz kimse gitmez. Ben bu âdeti bozup, abdest almadan gideceğim." dedi. Talebeleri; "Hocam, biz bu âdeti bozmayalım, abdest alıp da gidelim." dedilerse de, Hoca Efendi; "Sanki bu dînî bir hüküm müdür? Ben yapmam!" dedi. Bu arada elini yüzünü yıkarken, koltuğundan bastonu suya düşdü. Elini uzatıp, bastonu almak isterken, hikmet-i ilâhî baston, onun başına, yüzüne vurarak yüzünü gözünü kan içinde bıraktı. Sonra baston kayboldu. O da, böyle söylediğine pişmân oldu. Yaralarını sarıp, abdest aldı. Nehrî'ye gitti. Seyyid hazretlerinin dergâhına girince, bastonu duvarda asılı gördü. Gözleri bastona takılıp kalınca, Seyyid Tâhâ hazretleri; "Herhâlde bu bastondan dayak yemişsiniz." buyurdu. Molla Abdullah yaptıklarına pişmân olup, tövbe etti, talebelerinden olmakla şereflendi.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (51. Baskı); s.1153

2) Eshâb-ı Kirâm; s.211, 212, 213

3) Mecd-i Tâlid

4) Şemsü'ş-Şümûs; s.135

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.246

6) Osmanlı Târihi Ansiklopedisi; c.6, s.130

7) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.3, s.1915-1939

TÂHİR-İ BEDAHŞÎ;

Hindistan'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebelerinin önde gelenlerindendir. Önce subay idi. Resûlullah efendimizin rüyâda verdiği emirle, askerliği bırakarak tasavvuf yoluna girdi. Doğum ve vefât tarihleri belli değildir. On yedinci asrın sonlarında vefât etti.

Tâhir-i Bedahşî ilk zamanlar askeriyede çalışıyordu. Askerler kalelerden birini fethetmek için yola çıktıkları sırada, bir gece rüyâda Peygamber efendimizi gördü. Hazret-i Sıddîk-i Ekber, diğer halîfeler ve Eshâb-ı kirâm Resûlullah'ın huzûr-ı saâdetlerinde idi. Peygamber efendimiz kendisine; "Bu seferden döndükten sonra, sen bu askerin arasından ayrıl! Tasavvuf büyüklerinin sohbetinde bulun." buyurdular. Ebû Bekr-i Sıddîk, Peygamber efendimizin emri ile kendisine hırka giydirdi. Uykudan uyanınca, askerliği bırakmaya karar verdi. Bu sefer dönüşünde askerler, çalılar ve ağaçlar arasından geçerken, kendisi attan indi ve ağaçların arasına girdi. Emir eri, abdest bozmaya gittiğini zannetti. Bir müddet bekledi. Tanıdıkları ne kadar aradıysalar, bulamadılar. Tâhir-i Bedahşî, o havâlide bir çiftçiye rastladı. Kendi elbiselerini ona verip onun elbiselerini giydi ve o memleketteki dervişlerin sohbetine katıldı. Aradan yıllar geçti. Akrabâları onun hayatta olup olmadığını bilmiyorlardı. Tâhir-i Bedahşî, eve gelince durumu hanımına anlattı. Hanımı; "Ben de seninle geleceğim." dedi. Üstüne bir örtü, eline bir âsâ alıp, kocası ile berâber yola çıktı. O memlekette bulunan, gönül sâhibi bir âlimin hizmet ve huzûruna kavuştu. Bu zât, kendisine; "Senin nasîbinin Nakşibendî yolunda olan büyüklerden olacağını anlıyorum." dedi. Delhi ve Lâhor tarafına gitmesini işâret buyurdu. Bu zamanda o diyarda hazret-i Hâce Muhammed Bâkî vardı. Cihânı aydınlatan bir güneş gibiydi. Sözlerini duyanlar, o gönüller sultânı büyük âlimin etrâfından ayrılmıyorlardı. Huzûruna kavuşmadan birkaç gün önce, Muhammed Bâkî-billah âhirete irtihâl eyledi. Tâhir-i Bedahşî şaşkın bir hâlde kaldı. Allahü teâlânın ihsânı ile İmâm-ı Rabbânî hazretlerine gitmeye karar verdi. Huzûruna gidip talebesi olmak ve hizmette bulunmakla şereflendi. O yüksek dergâhta canla başla çalıştı. Nasîbi olan her şeye kavuştu. Talebe arkadaşı Hâşim-i Keşmî şöyle anlattı: "Yalnız ve kalabalıkta iken, Peygamber efendimizin mübârek sûretini müşâhade ederdi. Saf ve temiz rûhlu idi. Kendi hâllerini ve keşflerini hazret-i İmâm'a öyle bir edâ ile arzederdi ki, hazret-i İmâm ister istemez tebessüm ederlerdi. Bâzan hazret-i İmâm'dan yüksek mârifetleri dinlerken, öyle bir şekilde; "Evet, öyledir." deyip başını sallardı ki, hazret-i İmâm; "Bu sırlar Mevlânâ Tâhir'e bildirilmiştir, biz ise bunların tercümânıyız." buyururdu. Tecellîye, yüksek hâllere ve cezbeye kavuştuktan sonra, hazret-i İmâm kendisine icâzet, diploma verdi ve Canpûr şehrine gönderdi."

Yine Hâşim-i Keşmî anlattı: Hazret-i İmâm, Ecmîr'i teşrif eylediği günlerde, bu fakîr de hizmetlerinde idim. Bu sırada Mevlânâ Tâhir'den mektup geldi. Mektubunda, kendisine talebe gelmediğini yazıyordu. Hazret-i İmâm şöyle buyurdu: "İşin esâsı, hâlleri muhâfaza etmek, yapacağı işleri düşünmek, îmân üzüntüsünde, âhiret endişesinde olmaktır. Bu hâlde, her kimi Allahü teâlâ gönderirse, tâlim ve terbiyesine memûr ederse, emre uyarak, Allah için o işle meşgûl olmak lâzımdır."

AKILLI İSEN KIL NAMÂZI

İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Tâhir-i Bedahşî'ye yazdığı mektuplardan ikisi:

"Allahü teâlâya hamdü senâ olsun! O'nun sevdiği, iyi insanlara selâmetler olsun! Canpûr'dan gönderdiğiniz mektup geldi. Rahatsız olduğunuzu okuyunca, üzüldük. Sıhhat haberini bekliyoruz. Vazifenize çok çalışınız! Hâsıl olan hâlleri bize yazınız! Ey sevgili kardeşim! Bu dünyâ, çalışmak yeridir. Ücret alınacak yer, âhirettir. Sâlih amelleri yapmağa uğraşınız! Bu amellerin en faydalısı ve ibâdetlerin en üstünü namaz kılmaktır. Namaz, dînin direğidir. Müminlerin mîrâcıdır. O hâlde, onu iyi kılmağa gayret etmelidir. Erkânını (yâni farzlarını), şartlarını, sünnetlerini ve edeblerini, istenildiği ve lâyık olduğu gibi yapmalıdır. Namazda tumânînete (yâni rükûda, secdelerde, kavmede ve celsede, bütün âzânın hareketsiz kalmasına) ve tâdîl-i erkâna (yâni, bu dört yerde sükûn ve tumânînet bulduktan sonra, bir mikdar durmaya) dikkat etmelidir. Çok kimse bunlara dikkat etmeyip, namazlarını elden kaçırıyor. Tumânîneti ve tâdîl-i erkânı yapmıyorlar. Bunlara azâblar ve tehdîdler bildirilmiştir. Namaz, doğru kılınınca, kurtuluş ümîdi çoğalır. Çünkü, dînin direği dikilmiş

olur. Seâdet-i ebediyyeye uçmak için tayyâre elde edilmiş olur.

"Âkıl isen kıl namâzı, çün seâdet tâcıdır,

Sen namâzı öyle bil ki, mü'minin mi'râcıdır!" (2'nci cild, 20'nci mektup)

"Akıllı kardeşim, ismi gibi temiz olan Molla Tâhir'in kıymetli mektubu geldi. Kardeşim! Hadîs-i şerîfde; **"Allahü teâlânın, bir kulunu sevmemesi, onun faydasız şeylerle uğraşmasından anlaşılır."** buyruldu. Bir farzı yapmayıp, bir nâfile ibâdeti yapmak da, boşuna uğraşmaktır. Bunun için, ne ile vakit geçirdiğimizi incelemeliyiz. Ne ile uğraşdığımızı anlamalıyız. Nâfile ibâdet mi, yoksa farz olan ibâdet mi yapıyoruz? Bir nâfile hac yapmak için birçok yasaklar, haramlar işleniyor. İyi düşünmelisiniz! Aklı olana bir işâret yetişir. Size ve arkadaşlarınıza selâm ederim." (1'inci cild, 123'üncü mektup)

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (51. Baskı) s.1153

2) Hadarât-ül-Kuds; s.340

3) Tezkire-iİmâm-ı Rabbânî; s.333

4) Zübdet-ül-Makâmât; s.399

5) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.16, s.233

TÂHİR-İ LÂHORÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî Serhendî hazretlerinin halîfelerinden ve çocuklarının hocalarındandır. Büyük bir âlim idi. 1630 (H.1040) senesinde bir Perşembe günü elli altı yaşında vefât etti. Kabr-i şerîfi Lâhor'da Meyânî tarafındadır.

Tâhir-i Lâhorî, küçük yaşta memleketindeki âlimlerden zâhirî ilimleri tahsîl etmeğe başladı. Hocalarının verdiği dersleri kısa zamanda eksiksiz olarak yapardı. Çok zekî idi. Derslerini dinleyenler onun ileride büyük bir âlim olacağını söylerlerdi. Genç yaşta, tefsîr, hadîs, fıkıh ilimlerinde âlim oldu. Büyük âlim Mevlânâ Tâhir-i Lâhorî'nin kalbine, tasavvuf yolunda ilerleyip evliyâlıkdan pay almak ve yüksek dereceler sâhibi olmak arzusu, ateşi düştü. Allahü teâlânın nihâyetsiz ihsânı, kalbinde bu yolun zevkini hâsıl edince, kendini İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin kapısına attı. Senelerce bu kapıda canla-başla çalıştı, hizmet etti. Kendini, dergâhta bulunan talebe arkadaşlarının en aşağısı olarak görürdü. Çok defâ helâların temizliği işinin kendine verilmesini ricâ ederdi. Nefsini terbiye etmek için çok zor riyâzetler ve şiddetli mücâhedeler çekerek, nefsinin istediklerini yapmayıp istemediklerini yapardı. Öyle ki, bir deri bir kemik kalmıştı.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Mevlânâ Tâhir'i çok sever ona husûsî muâmelede bulunarak ilgi gösterirdi. Oğullarının zâhirî ilimlerde yetişmesi için, Tâhir-i Lâhorî'ye vazife verdi. O da hocasının yüksek oğullarını yetiştirmekte, onlara ilim öğretmekte çok uğraştı. Hattâ hazret-i İmâm'ın oğulları; "Şeyh Tâhir'in bizim üzerimizde o kadar hakkı var ki, ne kadar şükretsek yine azdır. Allahü teâlâ ona bizim tarafımızdan en iyi karşılıklar, hayırlar ihsân etsin!" buyurdular.

Bir gün hazret-i İmâm buyurdular ki: "Muhammed Yahyâ'yı da Şeyh Tâhir'e teslim etmek isterim. Çünkü, ağabeyleri bu hocanın bereketleriyle ilmi ile âmil oluyorlar." İlimde çok yüksek mertebeye sâhib olduğu hâlde, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin karşısında edebe mükemmel riâyet ederdi. Hazret-i İmâm'ın, Mevlânâ Muhammed Tâhir üzerindeki heybeti o kadar çoktu ki, yazı ile anlatılamaz.

Bir gün hazret-i İmâm, Mevlânâ Tâhir'e imâm olmasını buyurdu. Mevlânâ'nın yüzünün rengi sarardı. Vücûdu titremeye başladı. Kur'ân-ı kerîmi ezbere bildiği ve derin ilme sâhib olduğu

hâlde, hazret-i İmâm'ın heybet ve korkusundan zaman zaman kırâatı boğazında düğümlendi. Bu tâzimi, hürmeti, edebi sâyesinde, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin bakırı altın yapan nazarları ve teveccühleri bereketiyle kemâl ve tekmîl mertebesine ulaştı. Nakşibendiyye yolunda kendisine icâzet verildiği gibi, Kâdiriyye ve Çeştî yolunda da talebe yetiştirmesine izin verildi. Hazret-i İmâm, kendisine icâzetnâme yazıp, tâliblerin terbiyesi, yetiştirilmesi için Lâhor'a gönderdi.

Mevlânâ Tâhir hazretleri, Lâhor'da talebeye faydalı olmakla meşgûl oldu. Lâkin inzivâ ve yalnızlığı seviyordu. Kapıyı herkese açmazdı. Hele zenginlere ve devlet adamlarına hiç açmaz, onlarla görüşmek istemezdi. Ömrünün uzun zamânını bekâr olarak geçirdi. Sonunda, Resûlullah'ın sünnetini yerine getirmek için evlendi. Senede bir yâhut iki senede bir bâzan da senede birkaç defâ hazret-i İmâm'ın huzûruna gider, sohbet ve teveccühlerinin bereketlerinden nasîbini alır, sonra hocalarının izni ile yurduna dönerdi. Bedenen ayrı olduğu zamanlar, hallerini, makamlarını bâzı mektuplarla hazret-i İmâm'a arzederdi.

Bir gün hazret-i İmâm, mel'ûn İblisi görüp; "Benim eshâbımdan kime hükmedemezsin." buyurdukta; "Şeyh Tâhir'e, aç olduğu zaman hükmedemem." dedi. Bunun için Şeyh çok çetin riyâzet ve şiddetli mücâhedeler çekti. Riyâzetin çokluğundan bedeni kurumuş, bir deri bir kemik kalmıştı. Açık keşf ve kerâmetler sâhibiydi.

Tâhir-i Lâhorî'nin, hocası İmâm-ı Rabbânî hazretlerine gönderdiği, onun yüksek hâllerini anlatan mektuplarından biri şöyledir:

Hizmetçilerinizin en aşağısı Muhammed Tâhir yüksek makâmınıza arz eder: O yüksek kapının eşiğinden ayrılıp bu tarafa doğru yola çıkınca, her adımda kendi kendime; "Ey câhil! Maksûdunu arkada bırakıp da nereye gidiyorsun?" diyordum. Ama ardımdan bir ses; "Yoluna devâm et!" diyordu. Velhâsıl, çeke çeke bu şehre getirdiler. Bir köşede şaşkın şaşkın otururken, âniden Şâh-ı Nakşibend Muhammed Buhârî hazretlerinin rûhâniyeti zâhir oldu. Emrolduğum işi yapmamı söyledi. Onun ve sizin emrinize uyarak, bir müddet tâliblerle (talebelerle) meşgûl oldum. Bu arada yüksek kâbiliyetli bir genç geldi. Kendisine, meşgûl olması için verdiğim vazife ânında, büyüklere olan muhabbet, onun bütün vücûduna yayıldı. Tepeden tırnağa kendisini huzur ve uyanıklık hâli kapladı. Diğer tâlibler de, huzur ve cemiyyete kavuşuyorlar.

Çekemeyenlerden bâzıları, yüksek mürşidimize, makamlar hakkında, bilhassa Sıddîk-i Ekberin makâmı hakkındaki yazılarınızı söyleyip, kendinden bâzı şeyler ilâve ederek, hazretinize dil uzattılar. Mevlânâ Hâmid, o mektubu, derin âlim Mevlânâ Abdüsselâm'a götürdü. Mevlânâ okuduktan sonra, hiçbir şüphe edilecek yeri olmadığını söyledi ve çok hüsn-i zan gösterdi. Çekemiyenlerin dilleri bağlandı."

YAPILACAK ÇOK İŞ VAR

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Tâhir-i Lâhorî'ye zaman zaman mektuplar yazıp haberleşirlerdi. Yazdığı mektuplardan biri aşağıdadır:

"Allahü teâlâya hamd ederiz. O'nun Peygamberine, Âline ve Eshâbına salât ve selâm ederiz! Kıymetli mektuplarınız, ard arda geldi. Talebenin ilerlemekte oldukları, bizi çok sevindirdi. Bu yolun sonu başlangıçta yerleştirilmiş olduğundan, bu yüksek yola başlayanlarda, sona varmış olanların hâllerine benzeyen hâller hâsıl olur. Bunların hâllerini, o büyüklerin hâllerinden ayırmak güçtür. Ancak, keskin görüşlü ârif ayırabilir. Böyle olunca, hâllerin görülmesine güvenerek, hâl sâhibine yol gösterici olarak izin vermemelidir. İzin verilirse, zararı, talebelerinin zararından daha çok olur. Belki de, kendini olgun sanarak, ilerlemesi büsbütün durur. Belki de, irşâd sâhiblerine hâsıl olan mevkî ve saygı toplamak, onu büsbütün belâya sokar. Çünkü, nefs-i emmâresi, daha îmâna gelmemiştir ve tezkiye bulmamış,

temizlenmemiştir. Olan olmuştur. İcâzet, izin vermediğiniz kimselere, tatlılıkla anlatınız ki, böyle izin almak, olgunluğu göstermez. Daha yapılacak çok iş vardır. İşin başında ele geçenler, sondakilerin başlangıca yerleştirilmesindendir. Uygun gördüğünüz nasîhatları yaparsınız. Eksik olduklarını kendilerine bildiriniz. İcâzet vermiş olduklarınızın bu yolu öğretmelerini önlemeyiniz. Belki, sizin nefesinizin bereketi ile, hakîkî rehber olmakla şereflenebilirler. Bu büyük işe başlamış bulunuyorsunuz. Mübârek olsun. Çok çalışınız! Sizin çalışmanız, tâliblerin de çalışmalarını arttırır. Vesselâm." (1'inci cild, 225'inci mektup)

1) Zübdet-ül-Makâmât; s.340

2) Hadarât-ül-Kuds; s.319

3) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.324

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.238

TAKIYYÜDDÎN EBÛ BEKR KEFEVÎ;

Kânûnî Sultan Süleymân Han devrinde Kırım'da yetişmiş olan âlim ve velîlerden. Takıyyüddîn lakabıyla ve Kefevî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Babası, el-Hâc Hayreddîn Efendi olup, İslâmiyete bağlı hayırsever bir kimseydi. Doğum târihi bilinmemektedir. Kırım'ın Kefe liman şehrinde doğdu. Kâdiriyye yolu mensuplarındandı. 1562 (H.970) senesinde Kefe'de vefât etti. Kabri dergâhının yanındadır.

Küçük yaştan îtibâren ilim öğrenmeye başlayan Kefevî, memleketinin âlimlerinden dînî ilimleri tahsîl etti.

İlk zamanlar ticâretle meşgûl olup, Allahü teâlânın fazlından rızkını aradı. İnâyet-i İlâhî ona saâdet yolunu açtı. Bir ara elinde bulunan sermâyesini Edirne'de bırakıp, İran, Arabistan, Mısır, Bağdat ve Şam gibi önemli ticâret ve ilim merkezlerini dolaştı. Ticâret için gittiği yerlerde karşılaştığı âlim ve velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Onlardan Rabbânî ilimler aldı. Tasavvuf yoluna yöneldi. Mısır'a gittiği zaman Kâdiriyye yolu mensuplarından Şeyh Şâhîn-i Mısrî'nin sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf yolunda ilerleyebilmek için riyâzet, nefsin istediklerini yapmamak ve mücâhede, nefsin istemediklerini yapmakla uğraştı. Daha sonra Bağdat'a giderek Seyyid Ebü'l-Vefâ Muhammed Kâdirî hazretlerinin sohbet ve hizmetinde bulundu. Onun huzûrunda halvete, yalnızlığa çekildi. Halvette kaldığı kırk gün içerisinde ancak bir veya iki çörek yemek sûretiyle nefsini tezkiye etmeye çalıştı. Tasavvuf yolculuğunun devâm ettiği bu günlerde, Bağdat çevresindeki yırtıcı hayvanlarla ve kuşlarla dostluk kurdu. Görünüşte vahşî olan bu hayvanlar onun etrâfında toplanıp ona yakınlık gösterdiler. Zâhirî ilimlerde âlim bir zât olan Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî hazretleri, tasavvuf yolunda yüksek bir velî oldu. Pekçok kerâmetleri görüldü.

Evli ve çoluk çocuk sâhibi olan Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî, memleketinden ayrılalı senelerce olduğu halde dönmemişti. Onunla ticâret için sefere giden arkadaşlarına nerede olduğu sorulunca, onlar da; "Haberimiz yok. Yalnız, bir gün Gelibolu'da bulunduğumuz sırada mühim bir işim var oraya gideceğim. İki haftaya inşâallah dönerim. Siz benim eşyâlarımı koruyun, dedi ve hepsini bırakıp gitti. Sonra dediği vakitte dönmedi. Biz onun emânetlerini koruduk. Zannediyoruz ki, yolda onun başına bir iş geldi. Yoksa dönerdi." dediler. Bu haber üzerine halk şüpheye düştü. Öldü zannettiler. Beş sene sonra kim olduğu bilinmeyen bir kimse Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî'nin Mısır'da görüldüğünü söyledi. Babası Hayreddîn Efendi bu haber üzerine onu aramak için kardeşini gönderdi. O da köy köy, şehir şehir dolaşarak kaybolan ağabeyini iki sene müddetle aradı. Mısır, Hicaz, Bağdat, Medîne, Şam ve Filistin gibi yerlerde Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî'ye âit bir haber alamadı.

Tekrar geri döndü. Artık Kefe halkı onun Gelibolu taraflarına giderken bir sebeple öldüğüne hükmettiler. Kefe'den ayrılalı dokuz sene geçtiği halde hiçbir haber alınamadı. Hanımı uzun müddet kayınbabasının yanında kaldı. Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî'nin babası Hayreddîn Efendi, oğlunun öldüğüne dâir iki şâhid bulup gelinini başkasıyla evlendirmek istedi. Evlilik için gerekli hazırlıklar yapıldı. Düğünden bir gün önce, Kefevî hazretleri hanımının rüyâsına girip kendisinin sağ olduğunu ve başkası ile evlenmemesi gerektiğini bildirdi. Gördüğü rüyâyı hayra yoran hanımı, düğün husûsunda acele edilmemesini söyleyip, beklemeye başladı. Gerek evlenecek kimse, gerekse diğer insanlar düğüne devâm ettiler. Velîme yâni düğün yemeği yeniliyordu. O sırada denizde Kefe limanına doğru yaklaşan bir gemi göründü. Gemi sanki karşısından esen rüzgâra rağmen Kefe'ye doğru akıp geliyordu. Düğün yemeğinde misâfir bulunan Mağripli bir adama, gelen gemiyi sordular. O kimse; "Ben o gemide, ilmiyle amel eden mürşid-i kâmil bir zât tanırım. Bu tarafa geliyor. O zâta Şeyh Ebû Bekr Kefevî derler. O zâtı karşılayın." dedi. O zâtın sözlerine bir mânâ veremeyen insanlar, şaşkın bir halde gemiye doğru yürüdüler. Gemiden inenler arasında gerçekten Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî de vardı. Bu hâlin Ebû Bekr Kefevî'nin bir kerâmeti olduğunu kabûl eden insanlar, düğünden vaz geçtiler. Allahü teâlâ onun izzet ve şerefini korudu. Hanımıyla başkasının evlenmesine izin vermedi.

Kefe'ye yerleşen Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî hazretleri, insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaya, onların dünyâ ve âhirette saâdete kavuşmaları için çalışmaya başladı. Onun ilim ve fazîletteki yüksek derecesi kısa bir müddet içinde etrafta duyuldu. Talebeleri ve sevenleri çoğaldı. Tatar Hâkan ve sultanları onun sohbetinde bulunup istifâde ettiler. Talebeleri çoğalıp, dostları ve muhtaç kimseler kalabalık olunca, şehirden çıkıp, uzlete çekilmeyi isteyen Ebû Bekr Kefevî, Kefe şehrinin doğu tarafındaki dağın arkasındaki harâbe kiliseyi tâmir ettirdi. Kiliseyi câmi ve dergâh hâline çevirip, etrâfına odalar yaptırdı. Bu odalara Ebû Bekr Kefevî'nin ev halkı, talebeleri ve fakir kimseler yerleştirildi. Kefe halkı ve ileri gelenleri o yerin îmâr edilmesine öyle önem verdiler ki, beldenin ileri gelenleri, müftüsü, medrese müderrisleri sırtlarında taş çektiler. Fakat bâzı kimseler onun büyüklüğünü ve halk tarafından üstün kabûl edilmesini çekemedikleri için ona karşı çıktılar. Fakat sonra, hased ve inadlarından vaz geçip üstünlüğünü kabûl ettiler.

Takıyyüddîn Ebû Bekr hazretleri, İslâmiyetin emir ve yasaklarına uyar, insanlara vâz ü nasîhatta bulunurdu. Haramlardan şiddetle kaçındığı gibi, şüphelilerden ve mübahların fazlasından kaçınmaya dikkat ederdi. Çok mütevâzî, alçak gönüllü olup, herkese yumuşaklık ve güler yüzle muâmele ederdi. Bu güzel ahlâkıyla insanların gönüllerini fethedip, kurtuluşlarına vesîle oldu. Onun dergâhı insanlar arasında Abdî Çelebi Zâviyesi adıyla meşhûr oldu. Uzun seneler bu vazifeye devâm ettikten sonra 1562 (H.970) senesinde vefât etti. Dergâhının yanında defnedildi. Vefât edince yerine oğlu ve halîfesi Pîr Muhammed Efendi geçip talebelerine ders verdi ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.80

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.6

3) İlâmü'l-Ahyâr; varak 521

TAKIYYÜDDÎN HISNÎ;

Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi ve büyük velîlerden. Hazret-i Hüseyin'in neslindendir. Künyesi Ebû Bekr, lakabı Takıyyüddîn'dir. Takıyyüddîn Hısnî diye tanınır. Havran köylerinden Hısn beldesinde doğup yetiştiği için Hısnî, seyyid olup, hazret-i Hüseyin'in soyundan olduğu için Hüseynî, sonraDımeşk'a yerleştiği için de Dımeşkî diye nisbet edilmiştir. 1351 (H. 752)

senesinde Hısn'da doğdu. 1426 (H.829) senesi Cemâzil-âhir ayının ortalarında, bir Çarşamba gecesi Dımeşk'da vefât etti.Cenâze namazına kalabalık bir cemâat katıldı ve namazını kardeşinin oğlu Şemsüddîn kıldırdı.Tabutu, o zamandaki büyük zâtların omuzlarında taşındı. Dımeşk'ın dışında bulunan Kubeybât'ta Kerîmüddîn Câmiinin yanına defnedildi.

Zamânında bulunan büyük zâtların derslerine devâm ederek yetişen Takıyyüddîn Hısnî; Şerîşî, Zehrî, İbn-ül-Câbî, Sarahdî, Şerefüddîn-i Gazzî, İbn-i Ganûm, İbn-i Mektûm, Sadrüddîn Yâsûfî, İzzeddîn Abdüsselâm el-Kudsî gibi âlimlerden ilim öğrendi.

İlim tahsîlini tamamladıktan sonra, talebelere ders okutmaya başlayan Takiyyüddîn Hısnî, dînimizin emirlerine son derece bağlı, olgun, yüksek bir velî idi. Verdiği sözü mutlaka yerine getirirdi. İlim öğretmekteki gayreti pekçok idi. Talebeleri bir araya toplayıp ders verirdi.

Dünyâ nîmetlerine düşkün olmayan, zühd sâhibi bir zât idi. Her ân Allahü teâlâya yönelmiş vaziyette bulunurdu. Her hareketinin İslâmın emirlerine uygun olmasına çok dikkat ve gayret ederdi. Herkesin îtimâd ve sevgisini kazanmıştı. Devâmlı emr-i mârûf ve nehy-i münker yapardı. Gâyet mütevâzî, alçak gönüllü, ince rûhlu ve temiz kalbli bir zâttı. Talebeleriyle birlikte gezmeye çıkardı. Çok az konuşurdu. Vekar ve heybet sâhibiydi. Lüzûmu hâlinde kâdılar ve devlet adamlarını îkâzdan çekinmez, onlar da onun îkâzlarını dikkate alırlardı.

Kul hakkına çok ehemmiyet verir, bilhassa talebelerini ve arkadaşlarını gözetirdi. Başta âile efrâdı, talebeleri ve yakın akrabâsı olmak üzere, herkese karşı merhamet, iyilik, ikrâm ve ihsân sâhibi, eli açık, cömert bir zâttı.

Bâb-üs-sagîr'de bir imâret yaptırmak için inşâata başladığında, herkes ona yardımcı oldu. Kısa zamanda bitirilen bu inşâat, devrinde ve daha sonraki zamanlarda bir ilim merkezi oldu.

Âlimlerin yükseği, önderi ve Allahü teâlâyı tanıyan tasavvuf büyüğü anlamına gelen İmâm-ül-allâme ve Sûfî-yi Ârif-i billâh diye tanınırdı.

Menkıbe ve kerâmetleri pekçoktur. Takiyyüddîn Ebû Bekr el-Hısnî hazretlerinin zamânında, İslâm askeri Kıbrıs Adasını fethe gitmişti. Savaş başladı. Müslüman askerler, adanın yabancısı oldukları ve adayı iyi tanımadıkları için çok zâyiat veriyorlardı. Harbe katılan askerler arasında, Takıyyüddîn hazretlerinin talebelerinden birkaçı da vardı. Bu asker talebeler, bir akşam toplanarak, hep birlikte hocalarından yardım istediler. Sabah olduğunda düşman askerleri ile savaşırken, hocalarını da aralarında gördüler. Askerler ile birlikte düşmana karşı saldırıyordu. Nihâyet İslâm askeri harbi kazanıp, zafer ile memleketlerine döndüler.

Takıyyüddîn hazretlerinin talebelerinden harbe katılanlar, harb esnâsında gördüklerini, hocalarının zaferin kazanılmasındaki üstün gayretlerini anlattılar. Harb esnâsında memlekette bulunan talebeler ise hayret edip; "Nasıl olur? Hocamız bir saat bile buradan ayrılmadı" dediler. Her iki talebe bölüğü de hayret etti. Sonra bu hâlin, hocalarının bir kerâmeti olduğunu anladılar. Hocaları Allahü teâlânın izni ile, hem memleketinde, hem de Kıbrıs Adasında harbin içinde bulunmuştu. Büyüklerden, buna benzer daha nice hâdiseler nakledilmiştir.

Rivâyet edilir ki, bir sene Dımeşk'dan bâzı kimseler hacca gitmişlerdi. Medîne-i münevvereye vardıklarında, Takıyyüddîn Hısnî'yi de orada gördüler. Mekke-i mükerremeye geçtiler. Orada da gördüler. Arafât'ta vakfeye durduklarında o da orada idi. Yâni Takıyyüddîn Hısnî, kendileriyle birlikte bütün hac vazifelerini edâ ediyordu. Onun, kendilerinden ayrı olarak hacca gelmiş olduğunu zannettiler.

Hac dönüşünde o kimseler, Takıyyüddîn hazretlerinin talebelerine gördükleri hâli anlattılar. Onlar da, hocalarının bir gün bile Dımeşk'dan ayrılmadığını, hep yanlarında bulunduğunu söylediler. Bu hâlin de, o zâtın bir kerâmeti olduğu, Allahü teâlânın izni ile, kerâmet olarak başka başka yerlerde görüldüğü anlaşıldı. Başka senelerde de aynı hâl vâki olmuştur.

Seyyid Takıyyüddîn, ziyâretine gelenlere tâze hurma ikrâm ederdi. Hâlbuki, her mevsimde tâze hurma bulunmazdı. Bu ikrâma kavuşanlar, tâze hurmanın nereden geldiğini bilemezler, o zâtın bir kerâmeti olduğunu anlarlardı.

Velîlik yolunda çok üstün olduğu gibi, fıkıh, hadîs ve başka ilimlerde de çok derin âlim olan Takıyyüddîn hazretleri, çok talebe yetiştirmiş, bununla berâber birçok kıymetli eser de telif etmiştir. **Şerhu Minhâc-üt-Tâlibîn lin-Nevevî, Şerhu Muhtasar-ı Ebî Şücâ', Telhîs-ül-Mühimmât, Kavâid-ül-Fıkh, Şerhu Sahîh-i Müslim, Şerh-ut-Tenbîh, Şerh-ul-Esmâ-il-Hüsnâ, Ahvâl-il-Kubûr, Te'dîb-ül-Kavm, Seyr-us-Sâlik, Kam'un-Nüfûs, Def'uş-Şübeh** bunlardan bâzılarıdır.

KORKMA!

Sinop'ta medfûn bulunan ve Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî'nin talebesi olan Mahmûd Kefevî hocasının şu kerâmetini anlattı:

"Gemiye binip İstanbul'a gitmek üzere yola çıktık. Ben o zaman gençtim ve bu benim ilk yolculuğumdu. Hoş bir rüzgârla dört gün gittik. Sonra şiddetli bir rüzgârla deniz kabardı. Dalgalar her taraftan vurmaya başladı. Gemide bulunanlar korku, dehşet ve ümitsizlik içinde bâzı mal ve eşyâlarını denize attılar. Bu ızdırap ve sıkıntı bana da ümitsizlik vermeye başladı. Hocam Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî, geminin alt katında sâkin ve telaşsız bir halde oturuyordu. Dalgaların şiddetli vuruşları gemide bulunanların ve benim korkumu iyice arttırdı. Hocam bana bakıp; "Korkma! Allahü teâlâ bizi kurtaracak ve biz Erikli Kasabasının doğu tarafındaki Hacı Baba Dergâhında kuşluk vakti oturup süt içeceğiz ve incir yiyeceğiz." buyurdu. Gemicilerin hesâbına göre seksen mil yolumuz kalmıştı. Ebû Bekr Kefevî hazretleri sükûn ve vekar içinde tatlı ve güzel sesiyle Kehf sûresini okumaya başladı. Biz rahatladık ve korkumuz kalmadı. Halbuki dalgaların vuruşları hâlâ devâm ediyordu. Nihâyet Allahü teâlâ bizi, hocam Ebû Bekr Kefevî hazretlerinin duâsı bereketiyle kurtardı. Gecenin sabahında Erikli sâhiline çıkıp doğruca Hacı Baba Dergâhına ziyârete gitti. Biz de onu tâkib ettik. Hep birlikte oturduk. Hocamız Kur'ân-ı kerîm okuyor biz de dinliyorduk. O sırada dergâhın çevresinden bir kadın iki elinde birer çanak ile çıkageldi. Kapları önümüze bıraktı. Biri süt, diğeri incirle doluydu. Şeyh Ebû Bekr Kefevî tebessüm ederek bize baktı ve; "Bismillah ile yiyiniz!" buyurdu. Biz besmele ile yedik. Hocamın bu kerâmetine şâhid olduğumuz zaman, 1542 (H.949) senesiydi."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.375

2) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c.11, s.81

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.7, s.188

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.3, s.74

5) Keşf-üz-Zünûn; s.203, 487, 491, 558, 1013, 1032, 1193, 1356, 1625, 1875, 1915, 2039

TAKIYYÜDDÎN İBNİ DAKÎK-ÜL-ÎD;

Meşhûr velî, hadîs, usûl, nahiv, edebiyât ve Şâfiî fıkıh âlimi. Şâir ve hatîb. İsmi, Muhammed, babasınınki Ali'dir. Ebü'l-Feth künyesini almış, Kuşeyrî nisbet edilip, Takıyyüddîn lakabı verilmiştir. İbn-i Dakîk-ul-Îd nâmıyla meşhûrdur. 1228 (H.625) senesinde Kızıldeniz'le Hicâz arasında bulunan Yenba şehrinde doğdu. 1302 (H.702) senesinde Kâhire'de vefât etti.

Takıyyüddîn ibni Dakîk-ül-Îd doğunca, babası onu Mekke-i mükerremeye götürdü. Kucağına

alıp birlikte Kâ'be-i muazzamayı tavâf eyledi. Daha sonra Allahü teâlâya münâcaatta bulunup, çocuğunun "Âlim ve ilmiyle âmil." olması için yalvardı. Duâsının kabûl olduğu kalbine ilhâm olundu. Memleketine dönüp, evlâdını en iyi şekilde yetiştirmek için gayret etti. Küçük yaştan îtibâren ona Kur'ân-ı kerîm öğretti. Arabçayı en iyi konuşan kabîleler arasına götürdü. Oğluna, dînin temel bilgilerini, hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh ilmini öğretti. Kur'ân-ı kerîm kırâatinde çok ilerleyen İbn-i Dakîk-ül-Îd, hadîs-i şerîf öğrenmek için Dımeşk, İskenderiyye ve daha başka yerlere gitti. Başta babasından olmak üzere birçok âlimin ilminden istifâde etti.

Mâlikî ve Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde ve usûl bilgilerinde söz sâhibi oldu. Târih, Arabî bilgiler ve aklî ilimlerde çok ileriydi. Zamânındaki âlimlerden bâzıları onun müctehidlik makâmına yükseldiğini söylediler.

İmâm-ı Sübkî, İbn-i Dakîk-ül-Îd'in her asırda gönderilen ve dîne karışan bid'atleri ayıklayan müceddidlerden olduğunu söyledi. O, hiç şüphe ve tereddütsüz doğru yolun yolcusuydu. Her yönüyle üstün vasıflara, maddî mânevî güzelliklere sâhipti. Dînî meseleleri hâlletmekte, suâllere uygun cevap bulmakta çok mâhirdi. Bir meselenin içinden çıkamayana hemen yardım eder, sıkıntılarını giderirdi. Ortaya sürdüğü delîlleri, söylediği sözleri herkes tarafından hayret ve takdirle karşılanırdı.Çok az konuşurdu. Söylediklerini açık söyler, herkesin anlamasını isterdi. Kimse ile, hiçbir şekilde münâkaşa yapmaz, anlaşmazlık ve tereddütleri herkesi tatmin edecek bir şekilde hâllederdi. Meşgâlesi çok olmasına rağmen hiçbir şekilde ilimden uzak kalmazdı. Hiçbir işi onu ilimden alıkoyamazdı. Gece ve gündüz ilim ve tefekkürle meşgûl olmayı, zikretmeyi, kendisine aslî vazife kabûl etmişti.

Allahü teâlâya ulaştıran en sağlam yol olduğundan takvâya, yâni haram ve şüphelilerden sakınmada çok titizdi. Zamânının âlimlerinden hiçbirinin tâkat getiremeyecekleri araştırma ve inceleme işini üstlendi. Elde ettiği mevki ve makamlarla oyalanmayı bırakarak ve çekişmelerden uzak kalarak, din ve ilim yolunda oldu. İlmi ve onunla amel etmeyi kendisine en üstün görev bildi. Bundan dolayıdır ki, yüz sene sonra, bir büyük zât onun hakkında şöyle buyurmuştur: "İnsanlar arasında onun gibisini görmedim. İlim, din ve nezâket sâhibi idi. Bundan dolayı da, kadri, makâm ve ünü büyük oldu. Hakîkaten kim ilim ağacı ekerse, şeref meyvesi toplar. İşte bu zât, herkesin kabûl ettiği fazîletlerin hepsini kendisinde topladı."

Kâdılığı esnâsında verdiği kararlarla çok iyi bir örnek olmuştu. Bu hayırlı işlerinden bir tânesi şöyle idi: O zamanda hâkimler, mahkemeye üzerlerine bir şal alarak çıkarlardı. Kâdı Takıyyüddîn, üzerine yünden yapılmış bir kumaş alarak çıktı. Bu hâl, ondan sonra kâdılar tarafından devâm ettirildi. Zamânının idârecilerine mektup yazarak, onlara nasîhat eder kötülüklerden sakındırır, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymalarını tavsiye ederdi. İhmîm şehri kâdısı Muhlis Behnisî'ye yazdığı mektubu meşhûrdur. Hakkı ve hakîkati her yerde kabûl ederdi. İnsâf sâhibi bir kimse olup, muhâtabının kendisine üstünlüğünü hiç çekinmeden söyler, onu takdîr ederdi. Devlet adamlarına da ziyâretlerde bulunur, onlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirirdi. Bir gün Mısır sultânını ziyârete gitti. Mısır Sultânı Lâcin, kendisini makâmında bekliyordu. Şeyh hazretlerinin yavaş yavaş yürümesi üzerine, görevliler, sultânın beklemekte olduğunu, acele etmesini söylediler. O da; "Hızlı yürümek borcum mu?" dedi ve sultânın yanına varınca, doğruca sultanın oturduğu tahta oturdu. Hâlbuki o tahta sultandan başkası oturamazdı. Sonra kalkıp oradan indi. Üstünü sildi ve ellerini yıkadı. Sultan ellerini öptü. Şeyh hazretleri, bunun üzerine sultana buyurdu ki: "Bu hareketinin, âlimlere karşı olan tevâzûunun bereketini görürsün." buyurup, Sultâna hayır duâda bulundu.

İbn-i Dakîk-ül-Îd, geceleri uyumazdı. Bâzan sabahlara kadar aynı âyetleri okuyarak, Allahü teâlânın büyüklüğünü tefekkür ederdi. Hattâ bir gün Mü'minûn sûresini okurken, bu sûrenin 101'inci âyetini güneş doğuncaya kadar dilinden düşürmemişti. İbn-ül-Kettânî anlatır: "Bir gün huzûruna çıkmıştım. Bana cildli bir kitap verdi ve; "Geçtiğimiz gece mütâlaası ile

meşgûl olduğum kitaptır." buyurdu."

Kitaplarında zikrettiği garib olaylar, değişik yorumlar ve nakiller, başka kitaplarda bulunmaz. Araştırma ve incelemesi yüksek ve genişti. Bu konuda kendisine denk hiçbir araştırıcı yoktu. Bunu, kendisini sevmeyenler, kusûr bulanlar da kabûl etmiştir.

Burhâneddîn el-Mısrî anlatır: "Kûs şehrinde uzun zaman ikâmet ettim. Bir vakfın mütevellîsi idim. Takıyyüddîn'in kardeşi Şemseddîn, bunu elimden alıp bir başkasına verdi. Bu olay benim bir hayli ağırıma gitti. Şeyh Takıyyüddîn hakkında bir hiciv yazdım. Bir defâsında arkasında gidiyordum, birden bana döndü ve; "Ey fakîh! Bana gelen haberlere göre, beni hicvetmişsin." dedi. Bunun üzerine bir müddet sustum. O devâm ederek; "Hicvini oku!" dedi ve ısrâr etti. Ben de; "Yazıklar olsun, zühd senden tamâmen gitmiş. Anladım ki, sen göründüğün gibi değilsin. Dünyâya yöneldin, dünyâ adamları ile oturup kalkıyorsun. Eğer bunda cebr olsaydı, o zaman mâzur olurdun." dedim. Bu hicvi dinledikten sonra bir müddet sustu. Sonra; "Seni böyle söylemeye teşvik eden nedir?" dedi. Ben de; "Ben fakir bir adamım. Bir vakfın işlerini yürütüyordum. Bunu benden falan kişi aldı." dedim. "Bu durumu bilmiyordum. Sen yine eski işindesin." dedi. Ben de eski işime yine bir müddet devâm ettim. Bu esnâda hacca gitmeyi arzu ettim. İzin istemek için yanına gittim. Arkasında durdum. Bana dönerek; "Başka hicivlerin var mı?" buyurdu. Ben de; "Yok, yalnız hacca gitmek istiyorum. Müsâadenizi almak için geldim." dedim. "Selâmetle git. Sana kızgın değiliz." buyurdu.

Çok cömert bir zat idi. Değişik vakitlerde, çeşit çeşit mal ve parayı sadaka verirdi.

Hadîs öğrettiği talebelerinden Muhammed bin Havâsibî anlatır: "Hocam bana her zaman bir şeyler verirdi. Bir gün hiçbir şeyim kalmamıştı. Bunun üzerine bir kağıda; "Hizmetçiniz Muhammed el-Kûsî çok ihtiyaç içinde kalmıştır." diye yazdım. Kendisine gönderdim. O da benim için bir şey yazdı. Sonra ikinci günü ben tekrar; "Hizmetçiniz İbn-ül-Havâsibî." diye yazdım. O da benim için bir şey yazdı. Sonra üçüncü gün oldu, ben tekrar; "Hizmetçiniz Muhammed." diye yazdım. Bunun üzerine beni çağırıp; "İbn-ül-Havâsibî kimdir?" dedi. "Bendenizim." diye cevap verdim. O, tekrar; "Kûsî kimdir?" diye sordu. Ben de yine; "Bendenizim." dedim. Bunun üzerine; "Farklı isim kullanmak sûretiyle beni kandırmış oluyorsun?" buyurdu. Ben de; "Zarûret durumu efendim." dedim. Bu cevâbıma tebessüm etti ve yine bir şeyler verdi. Sonra; "Benden bir şey istemenin usûlü şudur: İstemek, dînimizin müsâadesi dâhilinde olursa; ben cimri olamam." buyurdu."

Büyüklerin hâlini anlamayan bir kimse, Takıyyüddîn ibni Dakîk-ül-Îd'e karşı edepsizlik yaptı. Uygun olmayan sözler söyledi. Takıyyüddîn onun fazla yaşamayıp, üç gün sonra vefât edeceğini söyledi ve yanındakileri teskîn etti. Dediği gibi, o edepsiz kimse, üç gün sonra vefât etti.

İbn-i Dakîk-ül-Îd'in kardeşine eziyet edildi. Takıyyüddîn, bu hâdiseyi duyunca çok üzüldü. Gâibden bir ses, o kötülüğü yapan kimsenin helâk olacağını söyledi. Çok geçmeden o kimse vefât etti.

Bir kimse, Takıyyüddîn'den para istemeye gelmişti. Takıyyüddîn kendisinde para kalmadığını, bittiğini söyleyince, o şahıs; "Sen insan kayırıyorsun. Eğer senin şehrinden, Kûs halkından olsaydım, bana istediğim parayı verirdin." dedi. Takıyyüddîn, onun sözüne çok üzüldü. Biraz sonra o şahsın katırı, tekmesiyle sâhibinin ölümüne sebep oldu.

Gece sabahlara kadar ibâdet etmek, Kur'ân-ı kerîm okumak ve kitap mütâlaa etmekle meşgûl olan İbn-i Dakîk-ül-Îd, gecede bir veya iki cild kitabı mütâlaa ederdi. Ömrü boyunca birçok kitap yazdı. İslâm âleminde meşhûr olmuş kitaplara, pek faydalı şerhler ve ilâveler yaptı. Şiir ve nesrin her dalında eser yazdı. Eserlerinden bâzıları şunlardır: **İhkâm-ül-Ahkâm, El-İlmâm bi-Ehâdîs-il-Ahkâm, El-İmâm fî Şerh-il-İlmâm, El-İktirâh fî Beyân-il-Istılâh, Tuhfet-ül-Lebîb fî Şerh-ıt-Takrîb, Şerh-ül-Erba'în Hadîsen lin-Nevevî, Şerh-i Mukaddimât-il-Matrizî, Şerh-i Muhtasar li-İbn-i Hâcib.** Akâide dâir bir kitabı ve daha

birçok kitap ve hutbeleri vardır. Bilhassa hadîs-i şerîflerle ilgili tamamlanmamış yirmi cildlik bir eser olan **İlmâm bi-Ehâdîs-il-Ahkâm** adlı kitabı, İslâm âleminde çok takdir toplamıştır.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye; (Sübkî); c.9, s.209

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî); c.2, s.227

3) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.4, s.91

4) Fevât-ül-Vefeyât; c.3, s.442

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.4, s.1481

6) Miftâh-üs-Se'âde; c.2, s.219

7) Hüsn-ül-Muhâdara; c.4, s.317

8) Ed-Dîbâc-ül-Müzehheb; s.324

9) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.80

10) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.136

11) İhkâm-ül-Ahkâm Şerhi Umdet-ül-Ahkâm, Kâhire 1953

12) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (51. Baskı) s.578

13) Fâideli Bilgiler; s.145

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.170

TAKIYYÜDDÎN SÜBKÎ;

Meşhûr velîlerden. Fıkıh, tefsîr, hadîs, kırâat, lügat ve nahiv âlimi. İsmi Ali bin Abdülkâfî, künyesi Ebü'l-Hasan, lakabı Takıyyüddîn'dir. 1284 (H.683) senesinde, Mısır'ın Sübk köyünde doğdu. Takıyyüddîn Sübkî daha küçük yaşta, babasının yanından ayrılmadan âlim oldu. İlim ile çok meşgûl olurdu. Bütün gün ve gecelerinin çoğunu ilim öğrenmekle geçirirdi. Evden sabah namazı için çıkar, öğle namazı vaktine kadar çeşitli âlimlerin derslerini dinlerdi. Öğle namazından sonra eve gelir, yemeğini yer, akşama kadar ilmî çalışmalarına devâm ederdi. Akşam olunca, tatlı ve hafif bir şeyler yer, tekrar çalışmalarına başlardı.

Babası onu, on beş yaşında iken evlendirdi. Başta babası olmak üzere, hanımı ve kayınpederi, ilimle uğraşması için elinden gelen her şeyi harcadılar. Babası ile berâber bir ara, Kâhire'ye gitti. Ezberlediği **Tenbîh** ile diğer kitapları, oradaki meşhûr âlim İbn-i bint-il-Eaz'a ve diğer âlimlere okudu. Zamanın meşhur âlimlerinden fıkıh, hadîs, usûl, mantık, tefsîr, ferâiz, nahiv ilimlerini ve tasavvuf yolunu öğrendi.

Takıyyüddîn Sübkî, dînin emir ve yasaklarına uyan, tevâzu sâhibi, seçkin bir zât idi. İlim ve vekâr sâhibiydi. Fıkıh ve hadîs ilimlerini çok iyi bilir ve ders olarak okuturdu. Usûl ve Arabî ilimlerde derin âlimdi. Şam'da kâdılık yaptı. Verdiği hükümlerden herkes memnun olurdu. Dört mezhep içinde huccet, hepsinin müftîsi, hadîs âlimlerinin rehberi, kıymetli eserler sâhibi bir âlim idi.

Takıyyüddîn Sübkî, kıyısı olmayan bir deniz, kibir bulunmayan gönül sâhibi, ölçüye sığmayan geniş bir ufuktu. Bozuk îtikâd sâhiblerine karşı, Resûl-i ekremin ve Eshâb-ı kirâmın mübârek yolunu müdâfaa etti. Tevessül, istigâse ve Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerinin ziyâretini kabûl etmeyen İbn-i Teymiyye'nin karşısına çıkarak, ona delîl ve vesîkalarla cevap verdi ve; "Heyhât! Mescid-i Nebî ziyâret edilir de, o mescidin sâhibi nasıl ziyâret edilmez? Zâten Resûlullah efendimiz olmasaydı, bu mescidin fazîleti bilinmezdi. Eğer

Resûlullah efendimiz olmasaydı, o yer mukaddes olmazdı. Orada takvâ üzere yapılmış bir mescid bulunmazdı.” buyurdu.

Takıyyüddîn Sübkî, çok cömertti. Eğer Hâtem-i Tâî onunla aynı asırda yaşasaydı, Takıyyüddîn Sübkî’nin cömertliği yanında, onun cömertliği anılmazdı. O vekar sâhibi ve heybetli idi. Her şeyi ile kendisinden önce gelmiş olan büyük âlimlerin yolunda gitti. Dımeşk onun ilim ve irfânıyla mâmûr hâle geldi. Takıyyüddîn Sübkî’nin verâı çok idi. Az yer, az içerdi. Çok namaz kılar, belâ ve musîbetlere karşı sabrı hiç elden bırakmazdı. Allahü teâlâyı çok anardı. Sabah akşam zikirle meşgûl olurdu. Dâimâ murâkabe üzere idi. Doğru yolda bulunup, bu yola yardımcı olmakta ecdâdı olan Ensârın izinde bulunuyordu. Gece-gündüz Kur’ân-ı kerîm okurdu. Âlimlerden, haberleri doğru olarak naklederdi. Seher vaktinde çok istigfârda bulunur, Allahü teâlâdan af ve magfiret dilerdi. Allah korkusundan çok göz yaşı dökerdi. Dünyânın parlaklığına ve malına îtibâr etmezdi. Elde ettiği makam ve mevkilerden ve herkesin kendisine gösterdiği teveccüh ve iltifattan dolayı, kibir, gurûr ve ucba kapılmazdı. Her taraftan âlimler, halledemedikleri meseleleri arz etmek için ona mürâcaat ederlerdi. Sâlih ameller ve müstecâb duâlar sâhibiydi. O, çok kere mütevâzî ve gösterişsiz bir elbise ile dışarı çıkardı. Fakat sultânın merâsim günlerinde dâimâ cübbe giyerdi. Oğlu, onun böyle cübbe giymesine çok hayret ederdi. Zîrâ, onun tabiatı böyle şeylere pek önem vermezdi. Bu yüzden oğlu Tâcüddîn Sübkî, babasına; “Ey babacığım, kâdılık makâmında otururken, yirmi dirhem etmeyen elbiselerle oturuyorsun. Fakat sultânın merâsimlerinde cübbe giyiyorsun. Niçin böyle davranıyorsun.” diye sordu. Takıyyüddîn Sübkî, “Evlâdım! Bu, Şafiî mezhebi ulemâsının şiârıdır. Bu âdetin unutulmasını istemem. Ben devamlı kalacak değilim. Benden sonra gelip bunu giyecekler. Yeni bir şey ortaya çıkarmıyorum." buyururdu.

Takıyyüddîn Sübkî, tasavvuf yolunda bulunanlara çok hürmet eder ve onları severdi. “Tasavvuf yoluna giren kimse, Selef-i sâlihînin izinden gider, onlara tâbi olursa işte tasavvufta doğru yol budur.” derdi. Takıyyüddîn Sübkî, kimde olursa olsun, faydalı bir şeyi görünce onu beğenirdi. Faydalı ve güzel birşeyi, kendisinden küçük birisinden bile duysa, onu dinlemekten uzak durmaz, yüz çevirmezdi. O çok hayâ sâhibiydi. Kimseyi utandırmak istemezdi. Talebeleri bâzan kendisine, bilinmeyen ve duyulmamış bir şey gibi herhangi bir konuyu anlattıkları zaman, onlara bir şey demez, onları hoş karşılardı. Hattâ onlara garip bir şey imiş gibi anlattıkları o konuyu, çeşitli kitaplardan naklederdi. Bu sebeple talebeler, ona hayret ederdi. Zîrâ onlar, ilk önce onun bu meseleden haberi yok sanırlardı. Fakat Takıyyüddîn Sübkî, yine de onların heveslerini kırmazdı. O, âlimlere karşı çok edebliydi. Onun Peygamber efendimize olan muhabbeti, sevgisi ve hürmeti, anlatılamıyacak derecedeydi.

Takıyyüddîn Sübkî, her ilimde mütehassıs idi. Selef-i sâlihînin yolunda, sünnet-i seniyye üzere bulunuyordu. Hakkı söylemekten çekinmezdi. Ayakta, otururken, binekte ve yürürken bile Kur’ân-ı kerîm okurdu. Hocaları ona çok kıymet verirdi. Mütehassıs olduğu bütün ilim dallarında, zamânında onun gibisi görülmedi. Bütün âlimler, onun bütün zamânını ilme adadığına inanırlardı.

Takıyyüddîn Sübkî’nin çok kerâmetleri görüldü. Ona karşı çıkanın başına mutlak bir şey gelirdi. Kendisinden kerâmet hâsıl olunca veya birisi kerâmetinden bahsedince çok sıkılırdı.

Kadı’l-kudât Cemâlüddîn Züreî, Mensûriyye Medresesindeki müderrislik vazifesinden, Şam kâdılığına tâyin edilince, Takıyyüddîn Sübkî onun yerine müderrislik vazîfesine tâyin edildi. Bir müddet sonra, Cemâlüddîn Züreî, Şam kâdılığından azledildi. Bu sırada Şam Nâibi Argûn, Hicaz’da bulunuyordu. Bu nâibin, Cemâlüddîn Züreî ile arasında çok iyi bir dostluk vardı. Züreî’nin azledilmesi Argûn’e ulaşınca, buna çok üzüldü ve Mısır’a varınca, Mensûriyye müderrisliğini, Takıyyüddîn Sübkî’den alıp, tekrar Züreî’ye vermeye karar verdi. Bu haber Takıyyüddîn Sübkî’ye ulaşınca, o buna çok üzüldü. Bu haber üzerine, gece iki rekat namaz kılarak, Allahü teâlâya niyazda bulundu. Bu sırada; “Argûn tutuklandı!” diye bir ses

duyuldu. Ertesi gün derse gittiğinde kendisine, Nâib Argûn'un tutuklandığı söylendi.

İmâm-ı Sübkî şöyle anlatır: "Babam Takıyyüddîn Sübkî'ye rahat vermeyenlerden birisi de, Şam nâibi Argûn Şah idi. Bir gün babam, Argûn Şah'a; "Ey emîr! Ben de, sen de bir gün öleceğiz." dedi. Argûn Şah da ona; "Ey Kâdı! Bu şehirde kaç nâib gördün?" diye sorunca, o; "Şu kadar nâib gördüm." dedi. Argûn Şah; "Benden başkası sana rahat vermedi." deyince, o; "İleride sen de göreceksin." dedi. Biz, bir gün yatsı namazını kılmak için toplanmıştık. Namazdan sonra, babam yüksekçe bir yere çıktı. Başı eğik bir vaziyette durmaya başladı. Hiç konuşmuyordu. Ayakta olduğu hâlde, sabah namazına kadar aynı vaziyette kaldı. Bu sırada öyle heybetli bir hâli vardı ki, târifî, anlatılması çok zordu. Onu bu hâlde gören kimse, şâyet o anda onu bir arı sokmuş olsaydı, aslâ bunu hissetmiyeceğine inanırdı. Sonra oradan inip yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kıldı. İnerken bize; "Argûn Şah'ın işi bitti." dedi. Salı günü Trablus'tan yola çıkan Ulcîbuğa isminde birisinin, Perşembe günü gecenin yarısında Argûn Şah'ın başını kestiğini öğrendim. Sonra babamın odasına geldim. İçeride Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Biraz bekledikten sonra kapıyı çaldım. Kur'ân-ı kerîm okumasını keserek kapıyı açtı. Bana; "Müslüman kardeşin için şemâtet yapmayı bırak (şemâtet; başkasına gelen belâya, zarara sevinmektir). Belki Allahü teâlâ ona âfiyet verir de, seni o musîbete düçâr eder." dedi. Sonra ben ona, biraz sevinçli bir hâl içinde; "Argûn Şah öldürüldü." dedim. O zaman bana; "Kim demiş? Sus! Bu ne biçim söz böyle! Müslüman kardeşin hakkında şemâtet yapma dedik, değil mi?" dedi. Bana kapıyı açıp "Şemâtet yapma!" demesi, benim ona ne söyleyeceğimi, Allahü teâlânın ona bildirmesi, onun bir kerâmetidir."

Şöyle anlatılır: "Takıyyüddîn Sübkî, bir mesele hakkında hüküm vermişti. Bu hükmünde de kararlı idi. Şam nâibi Argûn Kâmilî, bu hükmünden dolayı ona karşı çıktı. Bu mesele Şam ve Mısır'da önemli bir konu hâline geldi. Bu sırada Kâdı Selâhüddîn Safdî, Takıyyüddîn Sübkî'nin yanına gelerek; "Efendim! Bu mesele aleyhimize olmaktadır. Onlar Hakka itâat etmezler, Hakka boyun eğmezler. Niçin kendinizi tehlikeye atıyorsunuz? Niçin onlarla mücâdele ediyorsunuz?" deyince, o uzun süre düşündükten sonra; "Vallahi, Allahü teâlâdan başkasının rızâsını düşünmem. Benim için önemli olan, Allahü teâlânın rızâsıdır." dedi. Bunun üzerine ben, onun baskı ve lâflar ile haktan ayrılmayacağını anladım. Nâib Argûn Kâmilî bir süre sonra görevinden alındı ve çeşitli eziyetler başına geldi. Ölünceye kadar çeşitli üzüntüler içinde ve işsiz güçsüz yaşadı."

Takıyyüddîn Sübkî, 1354 (H.755) senesinde zâfiyete yakalandı. Vefât edinceye kadar bu hastalık devâm etti. Kendisi dâimâ; "Ben Mısır'da vefât ederim" derdi. Mısır'a gidince, orada birkaç gün hasta kaldı. 1355 (H.756) senesinde Kâhire'nin dışında bir yerde vefât etti. Cenâze namazına çok kalabalık bir cemâat katıldı. Cenâzesini taşıyanların bir ucu, defnedildiği yer olan Bâb-ün-Nasr'da iken, diğer ucu vefât ettiği evin önünde idi.

Takıyyüddîn Sübkî'nin vefâtından sonra birçok kimse, onun Allahü teâlânın indinde nâil olacağı yüksek derecelerle ilgili güzel rüyâlar gördü.

Sâlihlerden birisi şöyle anlattı: "Vefâtından iki veya üç gece sonra, Takıyyüddîn Sübkî'yi rüyâmda gördüm. "Allahü teâlâ sana ne muâmele buyurdu?" diye sordum. Bana şöyle cevap verdi: "Bana Cennet kapıları açıldı. Gir denildi. Ben; "İzzetin hakkı için yâ Rabbî! Benim cenâze namazımda bulunanların da girmesini isterim." dedim."

Takıyyüddîn Sübkî oğluna şöyle nasîhat etti: "Ey oğul! Vaktini boş yere geçirsen bile, seher vaktinde uyanık olup, ibâdet ve tâatla meşgûl olmayı kendine âdet edin. Seher vaktinde uyuyan kimseye çok çok yazık!"

Takıyyüddîn Sübkî'nin büyük oğlu Ebû Bekr Muhammed için nasihat olarak söylediği şiirin tercümesi şöyledir: "Ey oğul! Sana yapacağım nasîhatimi ihmâl etme. Sözüme iyi kulak ver. Bu nasîhatim, sana rehber olur. Allahü teâlânın kitâbı Kur'ân-ı kerîmi ve sahîh olan hadîs-i şerîfleri ezberle, usûl-i fıkhı çok iyi bil. O, senin sağlam ve doğru konuşmanı sağlar. Nahiv

ilmini öğren. Bu, anlayışını arttırır. Zâhirî ilimlerde, İmâm-ı A'zam, İmâm-ı Şâfiî, İmâm-ı Mâlik ve İmâm-ı Ahmed'in, tasavvufta Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebeleri- ne ve onlara tâbi olanlara uy. Her işinde Resûl-i ekremin sünnet-i seniyyesine uyarak saâdete kavuş. İlimde Allahü teâlânın rızâsını gözet, sâlihlerin yoluna kavuşursun. Allahü teâlâdan kork, emrettiklerini yap, yasak kıldığı şeyleri yapma! Dünyâya rağbet etme. Başına gelen belâ ve musîbetleri; kulluk vazifelerini yerine getirerek, yalvarıp yakararak Allahü teâlâya arz et. Belâ ve musîbetlere karşı sabırlı ol. Sana ihsân ettiği nîmetlere karşı, Allahü teâlâya şükret ve hamdet. Doğru ve samîmî olarak verâdan ayrılma, şüphelilerden uzak kal. Rabbine itâat et. O'na secde eyle, ilim öğrenmekte çok gayretli ol. Diline de sâhib ol."

Takıyyüddîn Sübkî buyurdu ki: "Sûfî; Hakk'a doğruluk, halka karşı güzel ahlâk üzere olan kişidir."

"Tefekkür ettim, düşündüm. Gördüm ki, bütün fesâdın başı kibirdir. Kibir, şeytanın büyüklenip kendini beğenmesi ile işlenen ilk günah oldu. Kalbde kibir, büyüklenme hâsıl olduğu zaman, kendisini büyük görüp, başkalarını aşağı görür. Kibir, kalbi nasîhat kabûl etmekten ve emre itâat etmekten alıkoyar. Kalbde kendini hor ve hakîr görme hâsıl olunca, İslâm âlimlerine itâat eder ve sözlerini dinler. İslâm âlimlerinin söz ve nasîhatleri ona tesir eder. Bu vesîle ile Hakk'ı tanır. Nihâyet her hayır ve iyiliğe kavuşur."

"Bütün salâhı, iyiliği, Resûl-i ekremin şu iki mübârek sözünde buldum: **"Nefsine yapış ve evin geniş olsun."** Nefse yapışmaya gelince; insan kendisi ile meşgûl olursa, nefsini mânevî kirlerden ve kötülüklerden alıkoyar. Nefsine iyi ve övülen güzel hasletleri ve sıfatları kazandırır. Bu vesîle ile Allahü teâlâya yakın kimselerden olur. Hem, insanlarla uğraşmakta hayır ve fayda yoktur. "Evin geniş olsun" sözüne gelince; burada, selâmetin insanlardan uzak olmakta olduğu beyân buyrulmaktadır. İnsan evinden çıktığı zaman, her türlü rezâlete bulaşır ve kötü işler yapar. Bu mevzûda şöyle bir şiir yazdım: Kalbin kibri, doğru yolu kabûl etmeye mânidir. Onun için kendini büyük görme, mütevâzî ol. Evinde kal, ondan bir karış bile ayrılma. Eğer evden ayrılırsan, pekçok kötülüklerle karşılaşırsın."

Takıyyüddîn Sübkî, birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerin bir kısmı şunlardır: **1) Ed-Dürr-ün-Nazîm:** Kur'ân-ı kerîmin tefsîrine dâirdir, tamamlayamamıştır. **2) Tekmilet-ül-Mecmû' fî Şerh-il-Mühezzeb:** Nevevî'nin **Mecmû'** adlı eserinin şerhidir. Ribâ bahsinden başlamış, teflîs bahsine kadar gelmiştir. Beş cilddir. **3) Et-Tahbîr-ül-Mühezzeb fî Tahrîr-il-Mezheb: Minhâc**'ın geniş bir şerhidir. **Minhâc**'ın namaz bahsinden başlamıştır. **4) El-İbtihâc fî Şerh-ıl-Minhâc lin-Nevevî:** Talak bahsine kadar yazmıştır. **5) El-İbhâc fî Şerh-ıl-Minhâc:** Usûl-i fıkha dâirdir. Mukaddimet-ül-Vâcib meselesine kadar yazmıştır. Bu kitabı, oğlu İmâm-ı Sübkî tamamlamıştır. **6) Ref-ül-Hâcib an Muhtasar-ı İbn-il-Hâcib:** İbn-i Hâcib'in **Muhtasar**'ının başından az bir kısmının şerhidir. **7) Er-Rakm-ül-İbrîzî fî Şerh-i Muhtasar-it-Tibrîzî, 8- El-Veşy-ül-İbrîzî fî Hallit-Tibrîzî:** Tamamlayamadığı eserlerdendir. **9) Kitâb-üt-Tahkîk fî Meselet-it-Tahlîk:** İbn-i Teymiyyeye talak meselesinde büyük reddiyedir.

İKİ REKAT NAMAZ

Şam Nâibi Aydoğmuş'un, Takıyyüddîn Sübkî'ye sıkıntı vermesini Şeyh Behâeddîn şöyle anlatır: "Nâib ile Takıyyüddîn Sübkî arasındaki anlaşmazlık çok ileri safhaya varmıştı. Sonunda Takıyyüddîn Sübkî, kâdılıktan ayrılmaya karar verdi. Selâhiyye Medresesinde ders verdiği yere gitti. Burada odasına girdi. Kapıyı kapayarak, kâdılıktan ayrılması husûsunda istihâre yapacaktı. İki rekat namaz kılmaya başladı. İkinci rekatin ikinci secdesinde iken bir ses duydu. Bu ses; **"Her insan için, önünden ve arkasından tâkib eden melekler vardır. Onu Allahü teâlânın emriyle korurlar. Muhakkak ki Allah, bir topluma verdiği nîmeti, onlar kendilerindeki iyi hâli fenâlığa çevirmedikçe bozmaz. Bir topluma da Allahü teâlâ**

bir kötülük diledi mi, artık onun geri çevrilmesine hiçbir çâre yoktur. O toplum için (kendilerine yardım edecek) **Allahü teâlâdan başka bir yardımcı da yoktur."** meâlindeki Ra'd sûresi on birinci âyet-i kerîmesini okuyordu. Bunun üzerine kâdılık vazifesinden ayrıldı. O zaman emîr, Bedrüddîn Genkilî bin Bâbâ idi. Takıyyüddîn Sübkî ile Aydoğmuş arasındaki meseleye o da üzülmüştü. Takıyyüddîn Sübkî'yi çok seviyordu ve onu haklı buluyordu. Fakat Aydoğmuş gibi bir devlet adamını da görevden almak bâzı sebeplerden dolayı zordu. Bedrüddîn Genkilî, Takıyyüddîn Sübkî için; "Eğer o, Allahü teâlâ indinde kıymetli bir kul ise, cenâb-ı Hak onu bu sıkıntıdan kurtarır ve rahata erdirir" diyordu. Kısa bir süre sonra, Aydoğmuş'un âniden ölüm haberi geldi. Bu ölüm haberi Takıyyüddîn Sübkî'ye ulaşınca ağladı. Sonra kalkıp namaz kıldı."

SON SÖZ

Yazdığı vasiyet şöyledir: "Kulun her hâlinde ibâdet yapması gerekir. Çünkü ömür çok kısadır. Ömrünün bir kısmı küçüklükte geçer. Bir kısmı büyüyünce, bedenî ihtiyaçlarını temin etmek, uyku, kendisine ârız olan hastalık, özür hâlleri, zarûrî meşgaleler, insanlarla uğraşma ve geçim derdi gibi işlerle geçer. Bunlardan geriye, insan için çok az vakit kalır. İşte insan, ya bu kısacık ömrünü ibâdet ve tâatle geçirmek sûretiyle Allahü teâlâya, Cennet'ine ve çeşit çeşit nîmetlerine kavuşur, veya bu kısacık hayâtı kendi aleyhine zâyi eder de, ebedî hüsrâna uğrar veya ömrünü günah ve başkalarına düşmanlıkla geçirir. Böylece şeytanın yardımcılarından olur, onunla birlikte Cehennem ateşinde yanar. Herkes, yaşadığı kısa ömür içerisinde bu üç hâlden birinde bulunur. Allahü teâlânın takdîr ettiği şeyler, her zaman insanın istediği şekilde cereyân etmez. İnsan bâzan oturup, istediği bir şeyi bekler. Fakat bu sırada birçok iyi şeyleri kaçırır. Çok defâ insanın kendisi için istediği şeylerin sonu şer olur. Bu sebeple insanın tercihte bulunması, şöyle veya böyle olmasını istememesi gerekir. Bilakis, Allahü teâlânın kendisi için hayırlı olanı ihsân etmesi için, bütün işlerini Allahü teâlâya bırakması gerekir.

Bir kimsenin dâimâ Allahü teâlâya tâat üzere olması, emirlerine uyup, hep murâkabe üzere olması için, üzerindeki vazifeleri, Allahü teâlânın rızâsına uygun olarak yerine getirmelidir. Meselâ, kâdılık gibi tehlikeli ve zor bir vazifeyi yapmak zorunda kaldığı, ondan kendisini kurtaramadığı zaman, artık o vazifeden ayrılmayı istememelidir. Çünkü o vazifeden ayrılırsa, belki ondan daha kötü bir işe düşebilir. Sonra işlerin sonunun nasıl olacağını bilemez. Bu sebeple, üzerinde bulunduğu vazifede kalmalı ve şu hususlara riâyet etmelidir: 1) Bu vazife kendisini, birinci derecede lâzım olan Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekten alıkoymamalıdır. 2) O vazifede kaldığı müddetçe, kötü ve bozuk birisinin o vazifeyi almaması için kaldığını niyet etmelidir. Böylece o mâkama, lâyık olmayan birisinin gelmesine mâni olmuş olur. Bu niyeti ile, dâimâ ibâdet sevâbı kazanır. Mahkemeye bir dâvâ gelip, burada bir mazlûma yardımcı olup, onun hakkını zâlimden aldığı, hakkı ayakta tuttuğu veya bâtıl ve bozuk bir işe mâni olduğu zaman, kat kat ibâdet sevâbına kavuşur. Müslümanları, onlara zarar verecek şeylere karşı himâye eder. Kendisini, efendisinin, içerisinde çoluk çocuğunun bulunduğu bir eve koyduğu köle gibi ve böyle bir eve lâyık olmadığını düşünür. Bu sebeple, bu evden çıkmak ve ayrılmak istemez. Çünkü, efendisi onu oraya koydu. Emir onun emridir. Onun için, efendisinin çoluk çocuğunun işlerini görmek için olanca gücü ile çalışır. Bu hususta efendisinin rızâsını arar. Bâzan efendisi onu imtihân edebilir. Bu bakımdan, onun her zaman hazır olması, dâimâ efendisinin emirleri istikâmetinde bir köle ve hizmetçi olması lâzımdır. Kısa bir müddet sonra ölüm gelir. Ya efendisinin emirlerini yerine getirirken, kölelik ve hizmetçiliği üzere can verir veya ondan başka bir hâl üzere vefât eder. Maksad, Allahü teâlanın rızâsına kavuşmaktır."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.127

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.4, s.1508

3) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.3, s.63

4) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.321

5) Şezerât-üz-Zeheb; c.6, s.180

6) Tabakât-ül-Müfessirîn; c.1, s.412

7) Bugyet-ül-Vuât; c.2, s.176

8) Miftâh-üs-Seâde; c.2, s.221

9) Tabakât-üş-Şâfiiyye; c.10, s.139

10) Fevâid-ül-Behiyye; s.44

11) Tabakât-üş-Şafiiyye (Esnevî); c.2, s.75

12) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (51. Baskı) s.1069

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.101

TAŞKESENLİ AHMED EFENDİ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. 1848 (H.1264) senesinde, Bingöl'ün Karlıova ilçesine bağlı Hacılar köyünde doğdu. Babası, o yörede sevilen âlim ve fâzıl bir zât olan Molla Mahmûd Efendidir. Âilesi on yedinci asırda Bağdat civârından gelip Hacılar köyüne yerleşmiştir. Dedelerinin hepsi âlim olup, ömürlerini insanlara doğru yolu anlatmakla geçirmişlerdir.

Ahmed Efendi, tahsîl çağı gelince, çeşitli medreselerde ilim öğrendi. Sonra Şeyh Ali Palevî ve Abdullah-ı Melekânî'nin derslerini tâkib etti. Tasavvufta ilerlemek için Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'nin dergâhına giderek teslim oldu. Burada Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'nin en büyük halîfelerinden olan Şeyh Abdurrahmân-ı Tâgî ile tanıştı. Sıbgatullah Arvâsî'nin vefâtından sonra yerine geçen Abdurrahmân-ı Tâgî'ye bağlandı. Onun sohbetlerinde kemâle gelerek, icâzet aldı. Abdurrahmân Tâgî, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmesi için Ahmed Efendiyi Erzurum'a gönderdi.

Erzurum'a giden Ahmed Efendi, Sultanmelik Mahallesinde yerleşti. Yaz aylarında Erzurum'a yakın olan Taşkesen köyünde ikâmet edip, burada insanlara doğru yolu anlatırdı. Bu yüzden Taşkesânî veya Erzurumlular arasında Taşkesenli Şeyh Ahmed Efendi olarak meşhûr oldu. Erzurum civârında çok talebe yetiştirdi.

Hocası Abdurrahmân Tâgî'nin vefâtını duyan Ahmed Efendi, hemen Bitlis'e giderek, hocasının mezarını ziyâret etti ve ağlayarak şu mânâya gelen beytleri söyledi: "Evimin uzaklığından dolayı size geç geliyorum. Bana iyilikle imdâd eyleyin. Fakir ve katıksız olarak kapınızda durmuş eşiğinize yüz sürmekteyim. Tarafınızdan ricâm ve kanaâtim o ki, irşâd için gelenleri reddetmeyiniz. Rahmet bulutları eksilmesin türbenizin üstünde mağfiret yağmurları yağdırsınlar ey hayırlı üstâd! Ben Ahmed'im, kapınızda bir köpeğim. Uzak da olsa yerim, imdâdınızı yakından isterim.

Ahmed Efendi görüşmediği halde Sultan Abdülhamîd Han tarafından tanınmakta olduğu bilinmektedir. Erzurum Pasinler'in Tuylar köyünden bir zât, Sultan Abdülhamîd Hanın ikâmet ettiği Yıldız Sarayında diğer bir arkadaşı ile birlikte nöbet tutmakta iken, Sultan bir ara balkona çıktı ve askerleri yanına çağırdı. Balkonun yanına gittiklerinde, Sultan diğer nöbetçiye hiçbir şey sormadan bir miktar para vererek hamama gitmesini söyledi. Sonra bu

askerin gusletme imkânı bulamadan nöbete geldiği anlaşıldı. Erzurumluya dönerek; “Siz tarîkat ehlisiniz. Hocanız kimdir?” diye sordu. Erzurumlu asker de; “Taşkesenli Şeyh Ahmed Efendi.” cevâbını verince; “Evet o zâtla tanışıyoruz.” diyerek içeri girdi. Biraz sonra da elinde bir Kur’ân-ı kerîm ile geri gelerek Erzurumlu askere; “Bu Kur’ân-ı kerîmi hocan olan kardeşime verirsen memnun olurum.” dedi. Erzurumlu, memleketine döndüğünde Ahmed Efendinin huzûruna gitti. Ahmed Efendi onu görünce; “Emânetimi getirdin mi?” diye sordu. O zât da, Sultanın verdiği Kur’ân-ı kerîmi hemen hocasına teslim etti. Bu Kur’ân-ı kerîm hâlen âile kütüphânesinde muhâfaza edilmektedir.

Erzurum ve çevresinde maddî ve mânevî ilimlerle büyük hizmetlerde bulunan Taşkesenli Ahmed Efendi, 1909 (H.1327) senesi Mart ayının yirmi dördünde 61 yaşında iken vefât etti. Kalabalık bir cemâat ile kılınan namazdan sonra Taşkesenli Câmii bahçesine defnedildi. Daha sonra sevenleri tarafından üzerine türbe yaptırıldı.

TAŞKESENLİ İBRÂHİM EFENDİ;

Anadolu’da yetişen velîlerden. 1855 (H.1272) senesinde Bingöl’ün Karlıova ilçesine bağlı Hacılar köyünde doğdu. Babası Molla Muhyiddîn Efendidir. Küçük yaşta tahsil hayatına başlayan İbrâhim Efendi, çeşitli medreselerde eğitim gördü. Amcasının oğlu Şeyh Ahmed Efendinin sohbetlerinde kemâle geldi. Hocası Ahmed Efendi ile Erzurum’a gidip, Taşkesen köyüne yerleşti.

İbrâhim Efendi 1914 Rus harbinde Kafkas cephesinde talebeleriyle birlikte savaştı. Sarıkamış yakınlarında harp esnâsında bir şarapnel parçası ile ayağından yaralanarak gâzi oldu. Bu yaradan dolayı topal kaldı ve Topal Şeyh olarak da anıldı. Birinci Dünyâ Harbi, Erzurum’un işgâli, Ermeni zulmü ve Cumhuriyetin ilk yıllarında meşakkatli bir hayat sürmesine rağmen, talebe yetiştirmekten vazgeçmedi.

Bâzı gereksiz sebeplerden dolayı 1926 senesinde tutuklanarak Hınıs mahkemesince, Harput (Elazığ) İstiklâl Mahkemesine sevkedildi. Yaralı ayağına ve Şubat ayının çetin kış şartlarına rağmen yaya olarak Elazığ’a gönderildi. Elazığ İstiklâl Mahkemesi tarafından, İzmir’de mecbûrî ikâmete tâbi tutuldu. Bu arada köydeki evi, eşyâsı, hayvanları ve kütüphânesine, devlet tarafından el konuldu. Hanımı ve çocukları parasız ve açıkta kaldı. Erzurum ve Pasinler'de akrabâ ve dostlarının yanına sığınmak mecbûriyetinde kaldılar.

İzmir’de iken, bölge halkı tarafından sevilmeye başlayan İbrâhim Efendi, bir süre sonra Demirci ilçesine sürgün edildi.

Talebelerinden Şeyh Muhammed şöyle anlatır: “İzmir’de iken bir gün Bitlis’ten bir telgraf aldım. Şeyh Abdurrahman Tâgî’nin âilesinin İzmir’e sürgün edildiği bildiriliyor, ikâmetleri için büyükçe bir ev tutulması isteniyordu. İzmir’in yabancısı olduğumuz için şaşırıp kaldım. Sıkıntı ve moral bozukluğu içinde hocam İbrâhim Efendinin huzuruna gittim. Durumu anlattım. Hocam biraz düşündükten sonra bana dönerek; “Rahat ol! Ev arama! Şeyh hazretlerinin âilesi İzmir’e gelmeyecek.” dedi. Ben rahatladım ve ev aramaktan vazgeçtim. Aradan birkaç gün geçtikten sonra bir telgraf daha aldım. Bu defa; “Şeyhin âilesinin yola çıktığı bildiriliyordu. Büyük bir telaşla evden çıktım. Yolda İbrâhim Efendiye rastladım. Ona bakmadan yanından geçmek istedim. O kolumdan tutarak; “Hayrola Muhammed bu ne telaş!” dedi. Ben de sinirli bir şekilde; “Siz şeyhin âilesi gelmeyecek dediniz. Bugün bir telgraf aldım. Şeyhin âilesi yola çıkmış buraya geliyormuş.” dedim. İbrâhim Efendi tebessüm ederek gâyet ciddî; “Ben Allahü teâlâya yemin ederim ki Şeyhin âilesi İzmir’e gelmeyecek. Bunun için telaşlanma ve ev arama!” dedi. Artık Şeyhin âilesinin kesinlikle İzmir’e gelmiyeceğine inandım. Ama beni bu sefer yolda başlarına bir şey gelebileceği düşüncesi kapladı. Birkaç gün sonra aldığım telgrafta şeyhin âilesinin mecbûrî ikâmetinden

vazgeçildiği, bu yüzden Nurşin'e geri döndüğü bildirildi.

Sevenlerinden Agıt Bey şöyle anlatır: "Bir akşam bâzı sürgün arkadaşlarla birlikte İbrâhim Efendiyi ziyârete gittik. Hepimiz sıkıntılı ve geleceğimizin ne olacağı merâkı ve endişesi içinde sohbeti dinliyorduk. Bir süre sonra bizlere; "Hiç üzülmeyin, yakında hepiniz evlerinize gideceksiniz. Çoluk çocuğunuzla refah içinde yaşıyacaksınız. Ben de geleceğim, ancak ne zaman ve nasıl geleceğimi söyleyemem" dedi. Birkaç gün sonra vefât etti ve Demirci'de defnedildi. "Ben de gelirim." deyip burada kalışına, hepimiz hayret ettik. Bir süre sonra biz evlerimize gönderildik. "Ben de gelirim." sözünün mânâsını ancak yirmi yedi sene sonra naaşının nakli sırasında anladık."

İbrâhim Efendi 3 Kasım 1927 (H.1346) senesinde Demirci'de vefât etti ve buraya defnedildi. Sevenleri tarafından üzerine bir türbe yaptırıldı. 1954 senesinde türbenin bulunduğu yerden yol geçeceği için, kabrin nakli gerekti. Durum oğlu Abdülkuddüs Efendiye bildirildi ve izin istendi. Abdülkuddüs Efendi, babasının naaşını Erzurum'a nakledeceğini bildirerek, yola çıktı. Kalabalık bir cemâat ile kabir açıldı. 27 sene toprak altında kalan İbrâhim Efendinin kefeninde en ufak bir leke yoktu. Durum Erzurum ve Demirci'de büyük yankı uyandırdı. Taşkesenli Şeyh Ahmed Efendinin oğlu Şeyh Mehmed Sırrı Efendinin nezâretinde ve büyük bir cemâatle Taşkesen köyüne defnedildi. Kabri ziyâretgâh mahallidir.

TÂVÛS BİN KEYSÂN;

Tâbiînden, meşhûr hadîs âlimi ve velî. Aslen İranlıdır. Kendisine Tâvûs-i Himyerî de denir. Eshâb-ı kirâmdan yetmiş kişiyi gördüğünü söylerdi. Hazret-i Tâvûs bin Keysân, büyük bir hadîs âlimi olup, aynı zamanda fıkıh ve tefsîr ilminde de pek ileri dereceye sâhipti. Sika, güvenilir, sağlam olduğunda, hadîs-i şerîf âlimleri söz birliği etmişlerdir. Hadîs-i şerîf ilmini; hazret-i Âişe, hazret-i Abdullah İbn-i Ömer, hazret-i Ebû Hüreyre, hazret-i Abdullah bin Amr, hazret-i Zeyd bin Erkam gibi Sahâbe-i kirâmın seçkinlerinden öğrendi. Kırâat ilmini, İbn-i Abbâs'dan tâlim etti. Bu hususta eşine çok az rastlanan bir bilgiye sâhipti. Tâvûs'dan da; oğlu Abdullah, Zührî, İbrâhim bin Meysere, Amr, Mücâhid gibi büyük zâtlar hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Hazret-i Tâvûs bin Keysân, Allahü teâlâya yalvarmaktan zevk alan bir zâttı. İbâdet, bedenleri için gıdâ, kalbleri için hayattı. Uzun zaman ayakta ibâdet etmekten yorulmazdı. Çok namaz kıldığı için, alnında secde yeri iz olmuştu. Bir kimse bir şey sorarsa bütün teferruatıyla anlatır, başka bir kimseye sormaya lüzum bırakmazdı. Hazret-i Tâvûs bin Keysân, yatağına yattığı zaman, sağa sola döner rahat edemez, bunun üzerine kalkar sabaha kadar namaz kılar ve; "Âbidlerin uykusu, Cehennem'i hatırlamaktır." derdi. Böyle kırk sene yatsı namazının abdestiyle sabah namazını kılmıştır. Kırk defa hacca gitti.

Duâsı kabûl olan zâtlardandı. O derece cesur ve kuvvetli kalbe sâhipti ki, öldürüleceğini bilse bile gayrimeşrû bir işi aslâ yapmaz ve dalkavukluğa kaçacak bir sözü hiç kullanmazdı. Hazret-i Tâvûs ateşten çok korkar, gördüğü yerde aklını kaybedecek gibi olurdu. Çünkü ateşi görünce Cehennem'i hatırlardı. Bir defâsında, ocaktan çıkan alevi görünce bayıldı.

Doğruyu söylemekten hiç çekinmezdi. Zamânının devlet adamlarına gider, onlara nasîhat verirdi. Sultânın açtırdığı kuyudan hayvanını sulamazdı. Yaptığı doğru olan işler için ayıplanmaktan korkmaz, ayıplanma ile, hak bildiği yoldan ayrılmazdı.

Halîfe hazret-i Ömer bin Abdülazîz'e bir nasîhat mektubunda; "Kendi amelinin hayırlı olmasını istiyorsan, halkın işlerini de hayırlı insanlara yaptır" buyurdu. Ömer bin Abdülazîz bunu okuyunca, "Bu nasîhat bana kâfidir" demiştir. Hazret-i Tâvûs, bütün işlerini ve hattâ konuşmasını iyi niyet ederek yapardı. Kendisine konuş dediklerinde konuşmadığı gibi, kendiliğinden konuşmaya başladığı da olurdu. Niçin böyle yapıyorsun diye soranlara;

“Niyetimi yapmışsam konuşurum” derdi.

Hazret-i Tâvûs, Mekhûl’e gönderdiği bir nasîhat mektubunda; “Selâmün aleyküm, kardeşim Mekhûl, sakın yaptığın ibâdetlerin çokluğu sebebiyle, kendini Allahü teâlânın yanında büyük bir makam sâhibi sanmayasın. Çünkü, kendisini bu zanna kaptıranların hepsi ahirete eli boş gittiler. Eğer, yaptığım ibâdetlerin çokluğunu insanlar görsün, beni öğsünler diye düşünüyorsan, insanlar seni öğerler ve maksadın hâsıl olur. Fakat âhirete sen de eli boş dönersin” diye yazdı.

Bir gün Şuayb bin Harb, hazret-i Tâvûs’un yanında ağlamaya başladı. Orada bulunanlar da ağladılar. Kendisinin büyük bir şey yaptığı zannedilince hazret-i Tâvûs ona dönerek; “Ey kardeşim! Yaptığın bir günah için yerdekiler ve gökdekilerin hepsi de seninle berâber ağlasalar yine de azdır.” dedi.

Hazret-i Tâvûs’a; “Evinizden hiç çıkmıyorsunuz, hikmeti nedir?” diye sorduklarında; “İdâreciler adâletten ayrıldı, halk fesâda uğradı. Peygamberimizin yolu unutuldu. Bunun için dışarı çıkamıyorum. Bir kimse, kölesiyle evlâdına aynı muâmeleyi yapamıyorsa, adâletten ayrılmıştır” dedi.

Hasan-ı Basrî, bir gün, Kâbe’de büyük bir topluluğa hadîs-i şerîf yazdırmakta olan hazret-i Tâvûs’un yanına gelip kulağına eğilerek; “Eğer, kendini beğenme duygusu geliyorsa, burayı terket!” dedi. Hazret-i Tâvûs da dersi bıraktı, oradan derhal ayrıldı.

Hazret-i Tâvûs; “Hastanın, hastalığı hâlindeki inlemesi defterine yazılır.” diyerek hastanın inlemesini hoş görmezdi. “Burada bir nevî şikâyeti açıklamak vardır.” derdi.

Hazret-i Tâvûs 724 (H.106) yılında 90 yaşında hac yaparken, Terviye gününden bir gün önce vefât etti. Cenâze namazını Halîfe Hişâm bin Abdülmelik kıldırdı.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz buyurdu ki:

“Ben kimin sevgilisi isem, Ali de onun sevgilisidir.”

Hazret-i Tâvûs anlattı: Îsâ aleyhisselâma sordular: “Ey Allah'ın peygamberi, bize neyi tavsiye edersiniz?” Îsâ aleyhisselâm da; “Sözünüz zikir, sükûtunuz fikir, bakışınız ibret olsun!” buyurdu.

Hazret-i Tâvûs buyurdu ki: “Dilim bir yırtıcı hayvandır ki, onu bırakırsam beni hemen helâk eder.”

Çok defâ kendi kendine; “Keşke ilmi yalnız kendin için öğrenseydin. Çünkü insanlardaki emânet duygusu kalktı. Bilgi ile amel yok oldu” derdi.

“İbâdetlerin en değerlisi, gizliliğine en çok riâyet edilendir.”

“Müslümanda ümid ve korku aynı olmalıdır. Eğer tartılırsa eşit gelmelidir.”

“Yâ Rabbî! Bana çok mal ve evlâd yerine, çok ilim ve amel ihsân et” diye duâ ederdi.

Evine bir hırsız girmişti. Hazret-i Tâvûs, hırsızı yakaladı. Nasîhat etti, biraz da para verdikten sonra serbest bıraktı.

“İnsanların başına gelen musîbetler, ya malından ya şöhretindendir. Bunların hâricinde insana zarar gelmez.”

EY BENİM ALLAH'IM!

Hazret-i Tâvûs bin Keysân hac seyahatlerinden birini şöyle anlatır: Hacca gitmiştim. Yanımda bir de çocuk vardı. Binecek bir hayvanı ve yiyecek bir şeyi yoktu. “Ey çocuk, senin yiyeceğin var mı?” dedim. Çocuk; “En iyi yiyecek takvâdır. Kerîmlerin evine giderken

yiyecek götürmek uygun değildir” dedi. İhram kuşandığımızda hepimiz “Lebbeyk” dediğimiz halde, çocuk söylemiyordu. “Niçin söylemiyorsun” dedim. “Red cevâbını duymamak için” dedi. Bu söz üzerine çok ağladım ve dedim ki: “Bu çocuk red olunmaktan korkarsa, biz red olunur, kabûl edilmezsek hâlimiz nice olur.” Mina’ya kurban kesmek için geldik. Kurbanlarımızı kestik, fakat çocuk kesmedi. O; “Ey benim Allah'ım! Herkes kurban kesiyor. Benim kurban kesecek hiçbir malım yok. Ancak, bu küçük vücûdumu senin rızân için kurban etmek istiyorum, kabûl buyur Allah'ım?” diyerek ağlıyordu. Çocuk, Kelime-i şehâdet getirerek canını, cânâna teslim etti. Annesi hâdiseyi öğrenince, çok üzülüp ağladı. Bir ses duydu: “Ey hâtun! Senin çocuğun, benim rızâma kavuşmak için canını fedâ etmek istedi. Kabûl ettim. Eğer istersen seninkini de kabûl ederim.” diyordu.

1) Vefeyât-ül A’yân; c.2, s.509

2) Tabakât-ı İbn-i Sa’d; c.7, s.537

3) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.90

4) Hilyet-ül-Evliyâ; c.4, s.3

5) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.5, s.8

6) Riyâd-un-Nâsıhîn; s.176

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.19

TÂZÎ;

Endülüs'te yetişen İslâm âlimlerinden ve büyük velîlerden. İsmi, İbrâhim bin Muhammed bin Ali et-Tâzî, künyesi Ebû Sâlim ve Ebû İshak'tır. Endülüs'te Magrib-i Aksâ'da bulunan Tâze şehrinde doğdu. Doğum yerine nisbetle Tâzî diye meşhûr oldu. Orada yetişti. Daha sonra yine Endülüs'te Magrib ile Tlemsân arasında bulunan Vehrân beldesinde yerleşti. 1461 (H.866) senesinde Şâban ayının dokuzunda Pazar günü Tâze'de vefât etti.

İlim tahsîline, Kur'ân-ı kerîm ve kırâat dersi almakla başlayan Ebû Sâlim et-Tâzî, ilk olarak zamânının âlim ve velîlerinden Ebû Zekeriyyâ Yahyâ el-Vâzîî'den okudu. Bu zât, Tâzî'ye husûsî iltifât gösterirdi. Tâzî ile birlikte okumaya gelen çocuklara, Tâzî'yi işâret eder; "Bu sizin en efendi, üstün ve sâlih olanınızdır" diyerek, onun hâlini bildirirdi. Büyüklük hâlleri, daha küçük yaşta kendisinde belli olan Tâzî, hocası ve âilesi tarafından büyük bir ihtimâm ve dikkatle yetiştirildi. Vehrân'a yerleştikten sonra, orada bulunan âlimlerin derslerine devâm edip, ilmini ilerletti. Tasavvuf yolunda; Şerefüddîn-i Dâî'den ve hocalarının silsilesi Ebû Midyen Magribî'ye ulaşanSâlih bin Muhammed ez-Zevâvî'den feyz aldı. Ayrıca; Ebû Abdullah Muhammed bin Ömer el-Hevârî'den ve Mekke-i mükerremede Takiyyüddîn Şerîf Muhammed bin Ahmed el-Hasenî el-Fâsî'den, Medîne-i münevverede Ebü'l-Feth bin Ebî Bekr el-Kureşî ve başka âlimlerden, Tûnus'ta Şeyhülislâm Abdullah el-Abdûsî'den, (**Târîf-ül-Halef** kitabında, bu zâtın Abdullah el-Abdûsî değil, Abdülazîz el-Abdûsî olmasının daha kuvvetli ihtimâl olduğu,Adülazîz el-Abdûsî'nin o vakitlerde Tûnus'da bulunduğu, Abdullah el-Abdûsî'nin iseAbdülazîz'in kardeşinin oğlu olduğu, devamlı olarak Fâs'da bulunduğu ve Tûnus'a geldiğinin tesbit edilemediği bildirilmektedir.), Tlemsân'da Hafîd ibni Merzûk'dan ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Zamânında bulunan Ehl-i sünnet âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden oldu.

HâfızTenesî, İmâm-ıSenûsî, AliTâlûtî ve tasavvuf büyüklerinden Ahmed-i Zerrûk hazretleri,Tâzî hazretlerinin yetiştirdiği âlimlerdendir.

Hadîs, fıkıh, kırâat gibi ilimlerle birlikte, Arab dili ve edebiyâtına da vâkıftı. Ebû Sâlim Tâzî

hazretleri, âlimlerin imâmı, söz ve şiir söyleyenlerin en belîğ olanıydı. Dünyâya düşkün olmayanların, haram ve şüphelilerden çok sakınanların önde geleni olup, velî, sâlih, ârif ve âbid bir zâttı. Şâirliği de çok kuvvetli idi. Resûlullah efendimizi medheden çok güzel kasîdeler yazmıştır. Allahü teâlânın sâlih kullarından idi. Kur'ân-ı kerîm ilimlerinde imâm derecesinde yüksekti. Lenguistik (dil) ilminde öncü, hadîs ilminde hâfız, fıkıh ilminin usûl ve fürû'unda söz sâhibi idi. Akâid ilminde derin âlimdi.Müslümanların imâmıydı. Âlimlerin yüksek ilimlerini, evliyânın üstün hâllerini kendisinde toplamıştı.

Aklının kemâlinde, hilminin ve yumuşaklığının yüksekliğinde, ilminin çokluğunda, güzel ahlâkı ile ulaştığı derecelerin üstünlüğünde, herkesle iyi geçinmekte, akrân ve emsâlinin hepsinden üstündü. Allahü teâlânın izni ile kerâmet olarak, insanların hâllerine vâkıf olurdu. İnsanların haklarına çok riâyet ederdi. Sâdece akıl ve hilmdeki üstünlüğünün darb-ı mesel hâline gelmiş olması, onun büyüklük ve üstünlüğünü göstermesi bakımından kâfidir.

Her tarafta meşhûr olanTâzî hazretlerinin ilmi ve fazîletleri günümüze kadar anlatılmaktadır. O zamanda ve daha sonra, büyüklüğü öyle tanındı ki, bir kimse başka bir kimsenin iyiliği hakkında fevkalâde mübâlağa yapmak istese; "O, sanki İbrâhimTâzî hazretlerine benziyor." derdi. Yine bir kimse bir meseleden dolayı sabredemeyip kızıp köpürse, ona; "Keşke bu duruma sabretmek husûsunda, büyüğümüz İbrâhim Tâzî gibi olsaydın. Eğer onun gibi olsaydın, hiç kızmaz, bu hâle sabrederdin." derlerdi.

İbrâhim Tâzî hazretleri, insanlara hiç sıkıntı vermediği gibi, onlardan gelen sıkıntı ve eziyetlere de çok sabreder, hiç karşılık vermezdi. Başkaları onun bu hâllerini gördükçe; "Biz olsak bu hâle hiç sabredemeyiz." diyerek, onun hâline imrenirlerdi.

İbrâhim Tâzî, Allahü teâlânın rızâsı için insanlara iyilik eder, onlara iyilik etmelerini, başkalarına faydalı olmalarını tavsiye ederdi.

İnsanları idâre etmekte, yüzlerine gülmekte, onlara iyi muâmelede bulunmakta çok yüksekti. Herkese açılmış, yayılmış olan iyilikleri ve güzel hâlleri ile insanların gönlünde taht kurmuştu.

Basîret gözü ile insanların hâllerini anlar, herkese kâbiliyet ve istidâdına göre konuşurdu. Onları Allahü teâlânın yoluna dâvet eder, Ehl-i Sünnet âlimlerinin bildirdikleri şekilde îtikâdlarını düzeltmeleri, Allahü teâlâya çok ibâdet ve tâat etmeleri ve O'nu çok zikretmeleri için nasîhat ederdi.

Ebû Abdullah bin Sa'd, **En-Necm-üs-Sâkıb** isimli eserinde diyor ki: "İbrâhim Tâzî'nin Mekke-i mükerremede mücâvir kaldığı günlerde, kendisinden hadîs okudum. Buhârî ve başka hadîs kitaplarındaki hadîs-i şerîfleri okumaya başladığı zaman, okuyuşundaki güzellik ve ifâdesinin pürüzsüz olmasındaki tatlılık sebebiyle, insanlar onu dinlemek üzere etrâfında toplanırlardı. Kur'ân-ı kerîmi tilâvet edip, okumasındaki güzellik ve ahlâkının çok iyi olmasındaki tatlılık sebebiyle, herkesin ısrârı üzerine, o sene Ramazân-ı şerîfde Mescid-i Haram'da terâvih namazını o kıldırdı.

Kalsâdî, **Fihrist'**inde diyor ki: "Vehrân beldesinde, Ebû Abdullah Muhammed bin Ömer el-Hevârî'nin halîfesi mübârek büyüğümüz İbrâhim Tâzî ile bir müddet berâber kaldım. Hep hocasının sözlerini söylemeğe, kendisinden bir şey söylememeğe çok dikkat ve ihtimâm gösterirdi. Şu söz, onun hocasından naklettiği kıymetli sözlerindendir: "Âlime düşmanlık etme! Câhil ile fazla samîmi olma! Ahmak ile de arkadaşlık yapma!"

İbrâhim bin Muhammed Tâzî hazretleri, şu mânâlarda şiirler söylemiştir: "Dünyâ ve onun süsleri hiçbir şey değildir. Dünyânın günleri sâdece emânettir. Dünyâyı tercih eden, emânet olan günleri gafletle geçiren kimseye akıllı denmez. Sermâyesini helâk olacak olan şeye yatıran kimseye yazıklar olsun. Allahü teâlânın muhabbeti ve bütün işlerini Allahü teâlânın rızâsına uygun yapmak gayreti, şereflerin en büyüğüdür.

Vekar ile ahlâklanmayı unutma. Kötü işlere bulaşmayı bırakıp, her ân Allahü teâlâyı an ve O'nu hatırından çıkarma ve bunu her yaranın ilâcı bil. Bu, susuzluk için saf sudan daha faydalıdır.

Ey kardeşim! Kimin takvâdan nasîbi varsa ve dünyâya düşkün değilse; kerâmete, çok iyiliklere, saâdet ve hakîkî zenginliğe kavuşur. Öyle ise, dünyâ sevgisinden vazgeç. Dünyâya düşkün olmak, bütün günahların başıdır. Ona aldanma. Onun malı, mülkü, lezzetleri, görünüşleri hep aldatıcı, geçici ve yalancıdır. Sonunda yok olmak üzere hazırlanmıştır. Dünyâ hayâtı; oyun, eğlence ve süsten ibârettir. Dünyâ seni aldatmasın. Dünyâ, zâlim ve hîlekârdır. Bu gün senin olduğunu sandığın malların, yarın başkasının olduğunu görürsün.

İhlâslı birisi nasîhat verirse kulak ver. Onu dinle ve onunla amel et. Böyle kimsenin nasîhati, seni Rabbin rızâsına yaklaştırır. Allahü teâlâ bir kulundan râzı olursa, onu fadl ve lütfu ile, ebedî kalmak üzere, sevinç ve saâdet yeri olan Cennet'e koyar.

İnsan için, zamanın şartlarını ve hâlini çok iyi bilen, yüksek ilim ve yüksek hâl sâhibi bir büyüğe uyması büyük bir ganîmettir. Böyle bir zâtı tanıyıp ona tâbi olmak, hizmetinde bulunmak, maksûduna ermek isteyen kimse için, tesiri fevkalâde olan, kıymetli ve kuvvetli bir ilâç, bir kimyâdır.

Dünyâ ve âhirette kurtuluş, âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâyı sevmek ve O'nu hatırdan çıkarmamakla mümkündür. Allahü teâlâyı anmak, kalbe, rûha ve dile hayat verir. Kişinin amellerinin en üstünü, Allahü teâlâyı anmaktır. O'nu anmak, en sağlam iptir. Buna sarılanlar, sıkıntılardan kurtulup rahata kavuşmuşlardır.

Emelim, gâyem, murâdım odur ki,
Her şeyi yaratan yüce Rabbimden;
Bütün günahlarımı affeyleyip,
Dâimâ, râzı olsun benden.

1) Ta'rîf-ül-Halef; c.2, s.11

2) El-Bustân; s.58

3) Neyl-ül-İbtihâc; s.54

TEBÂSÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed Magribî, künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. Tebâsî diye meşhûrdur. Debâsî de denir. Mâlikî mezhebinde idi. Doğum târihi belli değildir. 1523 (H.930) senesinde, Tûnus beldelerinden Neferât'da, yüz yaşını geçmiş olduğu hâlde vefât etti.

Ahmed Tebâsî, büyük âlim ve veliyyi kâmil Ahmed bin Mahlûf Şâbî'nin sohbetinde yetişti. Şâbî, kerâmetler ve hârikalar sâhibi idi.Ebü'l-Feth Hindî adındaki büyük bir zât, Ebû Midyen hazretlerini ziyâret için yola çıktı. Yolda ona, ağaçların yapraklarında; "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah Şâbî veliyyullah" yazılı olduğu gösterildi ve o da Ebû Midyen hazretlerinin yanına gitmekten vazgeçti. Şâbî ile görüştü. Ebü'l-Feth Hindî, onun yanında mânevî derecelere kavuştu. Tebâsî de, büyük velî Şâbî'nin hizmet ve sohbetinde bulunması sebebiyle, üstün hâllere ve derecelere kavuştu. Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları hakkında mârifet sâhibi büyüklerden oldu.

Muhammed bin Hamevî, **Tuhfet-ül-Habîb** adlı eserinde dedi ki: "Memleketindeki âlimler, çözemediği meseleleri yazıp, Tebâsî hazretlerine gönderirlerdi. O da, açık ve en güzel şekilde cevaplandırırdı."

Tebâsî'nin vefâtında, sağ yanağında nûrânî bir kalemle; "Rahimehullah" (Allahü teâlâ rahmet etsin), sol yanağında da "Celâl" yazılı olduğu görüldü.

Mes'ûd Sanhâcî onun hakkında dedi ki: "Sevenlerinden biri, yabancı bir kadına baktı.Sonra da onun meclisine gitti. Tebâsî buyurdu ki: "Aramıza gelenlerden birinin, gözleriyle günah işlemiş olduğu anlaşılıyor." Daha sonra o kişi suçunu itirâf etti.Tövbe ve istigfârda bulundu.

Tebâsî'nin keşf ve kerâmetleri çok olup, suç ve günah işliyeni derhâl tanırdı. Ayrıca huzûruna gelen kimsenin arzusunu, daha o söylemeden, Allahü teâlânın izniyle bilirdi.

Mes'ûd bin Muhammed Sanhâcî anlatır: "Hocam bir defâsında bana; "Oğlum, sen haccedersin. Falan falan yerleri ve ay ışığında da şu yerleri görürsün" buyurdu. Aynen dediği gibi oldu. Hacca gittim. Oradan değişik beldelere uğradım. Gittiğim her yerde, buyurduğu yerleri dolaştığımı anladım."

Yine Sanhâcî anlatır: "Bir gece Ebü'l-Kâsım ismindeki arkadaşımla bir meseleyi müzâkere ettik. Sabah olduğunda da, Tebâsî'nin huzûruna gittik. Bize dönüp, akşamki meselenin cevâbı şöyledir" buyurdu.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.326

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.8

TERZİ BABA;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Muhammed Vehbî'dir. Hayyât Vehbî diye meşhûrdur. 1780 (H.1195) senesinde doğdu. **Osmanlı Müellifleri, Sefînet-ül-Evliyâ, Esmâ-ül-Müellifîn** adlı eserlerde Erzurum'da, diğer bâzı eserlerde ise, Erzincan'da doğduğu yazılıdır. 1847 (H.1264) senesinde Erzincan'da vefât etti. Dergâhının olduğu yere defnedildi. Bugün burası Terzi Baba Mezârlığı diye anılmakta, mezârlığın ortasında türbesi bulunmaktadır.

Terzi Baba temel din bilgilerini tahsîl ettikten sonra, anne ve babasının isteği üzerine, bir sanat sâhibi olmak için terzilik öğrenmeğe başladı. Terzi Baba diye meşhûr olması buradan gelmektedir. Dünyâya hiç rağbeti yoktu. Âhirete meyli çok fazla idi. Mesleği ile meşgûl olurken, ibâdeti terketmez, nefsinin arzû ve isteklerini yapmama husûsunda âzamî gayret gösterirdi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin halîfelerinden Şeyh Abdullah Mekkî Efendi ile görüştü ve ona talebe oldu. Bundan sonra Terzi Baba'nın mânevî mertebesi günden güne ilerledi. Nefsle mücâdele ve riyâzette çok ileri derecelere ulaştı. Abdullah Mekkî Efendi, ona icâzet verdi.

Abdullah Mekkî Efendi ile tanışmaları şöyle oldu: Terzi Baba, hem dikiş diker hem de dili ve kalbi ile Allahü teâlâyı anardı. Dükkânında dikiş dikerken, her iğneyi kumaşa geçirip çıkarışta dili ve kalbi ile Allahü teâlânın ism-i şerîfini söylerdi. Halîm selîm, mütevâzî bir zât idi. Kimsenin hâlini bilmesini istemezdi. Fakirleri çok sever ve bu sevgisini açıkça belli ederdi.

Bir gün Erzincan'a seyyah fakirlerden birisi geldi. Üzerindeki palto çok eski olduğu gibi, ele alınmayacak kadar kirli idi. Bu zât paltosunu diktirmek için şehirdeki terzileri tek tek gezdi. Fakat mürâcaat ettiği bütün terziler onun elbisesini dikmek değil, el sürmekten bile çekindiler. Terziler o fakir zâta alay yollu; "Şurada Terzi Baba var. Ona götür, o diker." dediler. Zavallı fakir zât, Terzi Baba'yı buldu. İstediğini anlattı. Terzi Baba'dan, red yerine hüsn-i kabûl gördü. TerziBaba ona; "Paltonu bırak, inşâallah yarına hazırlarım." dedi. Terzi Baba paltoyu alıp, güzelce yıkadı, kuruttu ve dikti. Ertesi gün o fakire elbisesini teslim etti. Bütün bu yaptıklarının karşılığında ücret almadı. O fakir zât paltosunu temizlenmiş, dikilmiş

görünce çok memnun oldu. Terzi Baba'ya nazar edip, Allahü teâlânın sevdiklerinin sohbetine kavuşması için kalben duâ etti. Bu günlerde Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, halîfelerinden Abdullah Mekkî Efendiyi Anadolu'ya göndermişti. Abdullah Mekkî Efendi, Erzurum'a uğramış, sonra Erzincan taraflarına yönelmişti. Erzincan'a yaklaşınca, yanındaki arkadaşlarına; "Hocamızın bize târif eylediği memleket, Allah bilir ya burasıdır. Burada bir zâtın bizde emâneti vardır." demişti. Abdullah Mekkî Efendi, Erzincan'ı şereflendirince, insanlar akın akın ziyâretine geldiler. Gelenler arasında Terzi Baba da vardı. Abdullah Mekkî Efendi, ilk defâ gördüğü Terzi Baba girince ayağa kalktı. Dâvet edip yanında yer verdi. Hiç kimseye yapmadığı iltifâtı Terzi Baba'ya yaptı. "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinden bizde bir emânet var. O emânete seni müstehak gördüm. Bu emânet sana çok menfaatler sağlar. Kabûl edersen sana teslim edeyim." dedi. Terzi Baba da; "Siz bilirsiniz efendim, maddî menfaatse; dünyâ için Allah demem." cevâbını verdi. Abdullah Mekkî Efendi bu cevâbı alınca; "Oğlum, sen bulacağını buldun. Teslim edeceğim emânet seni dünyâ sevgisinden kurtarmaktan başka bir şey değildi." buyurarak, Terzi Baba'ya himmetle nazar edip, emâneti tevdî etti. Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin yolunda terbiye edip, kemâle ermesine vesîle oldu. Terzi Baba'ya hilâfet verip, Allahü teâlânın kullarına, Allahü teâlânın dînini öğretmek ve mârifetullaha kavuşturmak vazifelerini verdi. Bunun üzerine, Terzi Baba'nın hâli derhal değişti. Mânevî feyzler deryâsına daldı.

Bu hâdiselerden sonra, Terzi Baba'nın yüksek derecesi halk arasında duyulup, yayıldı. Herkes istifâde etmek için ona geldi. Zamanla Terzi Baba'ya bağlı talebelerin sayısı günden güne arttı. Bu hâli çekemeyenler, onun hakkında dedikodu etmeye başladılar. "Ümmî bir câhilin başına bu kadar insan toplanmış." diyorlardı. Hattâ ilimden biraz nasîbi olanlar da, bu gibi sözleri söylemeye başlamıştı.Bunun üzerine beldenin müftîsi, TerziBaba'yı imtihân için dâvet etti. Maksadı ise, TerziBaba sorulan suâllere cevap veremeyince, cehâletini anlayıp, insanları irşâd, yol gösterme dâvâsından vazgeçmesini temin etmekti. Terzi Baba, müftî efendinin dâvetini kabûl edip gitti. Orada büyük bir ilim meclisinin toplandığını gördü. Müftî efendiye kendisini niçin dâvet ettiğini sorduğunda, müftî efendi ona; "Biz seni imtihan için dâvet ettik. Hakkınızda birçok dedikodu yapılıyor. Buna son vermek lâzım geldi. Şimdi bâzı suâller soracağız. Siz cevap vereceksiniz." dedi. Sonra Sıfat-ı sübûtiyyenin kaç tâne olduğunu ve daha başka suâlleri sordu.Terzi Baba büyük bir hakîkati ortaya çıkarmak için; "Allahü teâlânın, bu şehirde yaşayanlara göre yedi, diğer beldelere göre sekiz tâne sıfat-ı subûtiyyesi vardır. Bu beldeye göre Allahü teâlânın Subûtî sıfatları şunlardır: İlim, Semi', Basar, İrâde, Hayât, Kelâm ve Tekvîn. Bu şehre göre Allahü teâlânın Kudret sıfatı yoktur. Çünkü bu şehir insanları Allahü teâlânın Kudret sıfatını inkar etmektedirler. Eğer bu şehrin insanlarıAllahü teâlânın Kudret sıfatına inansalardı, Allahü teâlâ bir ümmî kulunda, insanlara doğru yolu gösterme kâbiliyetini yaratmaya kâdirdir, derlerdi." cevâbını verir vermez, orada bulunanlar, Terzi Baba'nın ilm-i ledünnîye sâhip, kâmil bir zât olduğuna kanâat getirip, ellerine kapanarak af dilediler. Ona gereken ikrâm ve hürmet gösterdiler.

Terzi Baba'nın yetiştirdiği talebeler arasında en meşhûrları; Hâfız Rüşdü Efendi, Hacı Mustafa Fehmi, Leblebici Baba'dır. Terzi Baba, ilâhî aşk ile dolu âdetâ ikinci bir Yûnus Emre'dir. Tasavvufun hakîkatlerine dâir, **Miftâh-ul-Kenz** isminde manzum eseri çok meşhûrdur.

TERZİ BABA

Erzincan'da yetişen, bir büyük evliyâdır,
Ledünnî ilimlerde, o, geniş bir deryâdır.

Anne ve babasının, isteği üzerine,
Küçükten başlamıştı, terzilik mesleğine.

Dünyâya zerre kadar, hiç etmezdi muhabbet,
Âhiret ahvâline, ediyordu hep rağbet.

Her iğne batırışta, zikrederdi Rabbini,
Zîrâ Allah sevgisi, doldurmuştu kalbini.

İğneyi çekerken de, Allah derdi o yine,
Zîrâ O'ndan gayrisi, hiç gelmezdi kalbine.

Halîm ve selîm olup, mütevâzi idi pek,
Hâlini, insanlardan, gizler idi Mübârek.

Fakîrleri çok sever, bunu belli ederdi,
Onlar ile oturmak, çok hoşuna giderdi.

Bir fakîr seyyah geldi, Erzincan'a bir zaman,
Üstündeki paltosu, görünmezdi yamadan.

Kirli ve yırtık idi, sökülmüştü her yeri,
Onu diktirmek için, gezdi hep terzileri.

Ve lâkin hiç birisi, dikmedi paltosunu,
Hattâ eline bile, almadı kimse onu.

O zavallı fakîre, hiç kıymet vermiyerek,
Savdılar başlarından, istihzâ eyleyerek.

Dediler ki: "Şurada, git bul Terzi Baba'yı,
O diker üstündeki, bu pejmürde abayı,

Böyle âdi işleri, vaktimiz yok yapmaya,
Götür bunu, o yapsın, gelme artık buraya."

Zavallı fakîr yolcu, buldu Terzi Baba'yı,
Dedi: "Diker misiniz, üstümdeki abayı?"

Buyurdu ki: "Tabiî, bırak onu sen bana,
İnşallah hemen başlar, bitiririm yarına."

Aldı onu, yıkadı, temizledi ilk önce,
Söküklerini dikip, tâmir etti güzelce.

Ertesi gün o fakîr, geldiğinde dükkâna,
"Paltonuz hazır" deyip, kalktı ve verdi ona.

Lâkin öyle bir hâle, getirmişti ki onu,
Fakîr tanıyamadı, kendinin paltosunu.

Zîrâ baktı, yıkanmış, temizlenmiş, dikilmiş,
Yepyeni gördü onu, sanki hiç giyilmemiş.

Çok sevinip şükretti, Allahü teâlâya,
"Borcum ne kadar?" diye, sordu Terzi Baba'ya.

Buyurdu ki: "Borcun yok, âfiyetle giy onu,
Zîrâ ben, Allah için, diktim senin paltonu."

Fakîr açtı elini, dedi ki: "Yâ İlâhî!
Evliyâ kullarından, eyle sen, bunu dahî."

O günlerde Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî de,
Talebesinden olan, Abdullah-ı Mekkî'ye,

Bir icâzet vererek, demişti ki kendine:

“Sen de bu emâneti, verirsin bir ehline.”

Gönderdi sonra onu, hemen Anadolu’ya,
Ki aldığı feyzleri, saçıversin oraya.

Buyurdu: “Oralarda, bulunca bir ehlini,
O nasipli kimseye, ver bu emânetini.”

“Peki efendim!” deyip, bir grup insanlarla
Anadolu’ya doğru, Bağdat’tan çıktı yola.

Mesâfeler katedip, Erzurum’a geldiler,
Oradan da Erzincan, şehrine yöneldiler.

Erzincan sınırına, yaklaşınca mübârek,
Bir an yoldaşlarına, yüzünü döndürerek,

Dedi ki: “Hocamızdan, aldığım emâneti,
Vereceğim o şahsın, yakındır vilâyeti.

Zîrâ bana bir koku, geliyor ki bu yerde,
O zât, bu yakınlarda, bir yerdedir belki de.”

Erzincan sınırına, doğru ilerledikçe,
O kokunun şiddeti, artıyordu gittikçe.

Ne zaman ki az sonra, Erzincan’a geldiler,
Gökyüzünden o yere, nûr yağıyor gördüler.

Hem Abdullah-ı Mekki, hem dahî diğerleri,
Gördüler gökten inen, o nûr-u illâhîyi.

“Aradığım şehir, burasıdır” diyerek,
Kenar bir mahâllede, ikâmet eylediler.

Onlar teşrîf edince, bu beldeye nihâyet,
İnsanlar akın akın, eylediler ziyâret.

Her gelen hayran kaldı, onun sohbetlerine,
Ziyâretçi sayısı, çoğaldı günden güne.

Lâkin o, gelenlere, tek tek dikkat ederek,
Birini arıyordu, emâneti verecek.

Nihâyet Terzi Baba, teşrîf etti oraya.
O içeri girince, hemen kalktı ayağa.

Çağırıp, tam yanında, oturttu kendisini.
Şaşırttı bu iltifat, cemâatin hepsini.

Ona olan ilgiden, hayrete düştüler hep,
Dediler: “Bir terziye, bu iltifat ne acep?”

Lâkin o, görüyordu, onun temiz kalbini,
Zîrâ erbâbı anlar, mücevherin kadrini.

Sonra Terzi Baba’ya, buyurdu ki: “Kardeşim!
Bende bir emânet var, hocamdan almış idim.

Seni lâyık görürüm, emâneti vermeye,
Sen buna müstehaksın, vermem onu gayriye,

Bu, sana çok menfaat, çok nîmet sağlayacak,
İnsanlar akın akın, sana doğru koşacak.

Bunun için sâdece, sen Allah diyeceksin,
Onun karşılığında, çok şeye ereceksin.”

Dedi ki: “Ey efendim, nedir aslı bu işin?
Ben aslâ Allah demem, dünyalık bir şey için.”

Buyurdu ki: “Kardeşim, bu sözün ne güzeldir,
Benim dahî murâdım, bunu temin etmektir.

Benim bu teklîfime, evet dersen sen hemen,
Dünyâ muhabbetinden, kurtulursun tamâmen.

Bu, öyle bir nîmet ki, benzeri yoktur daha,
Dünyâdan uzaklaşıp, yaklaşırsın Allah'a.

Sen bu güzel sözünle, isbat ettin kendini.
Mübârek olsun sana, uzat şimdi elini.”

Sonra bir himmet ile, baktı Terzi Baba’ya,
Yükseltti tasavvufta, çok yüksek bir noktaya.

Değişti, olgunlaştı, o anda birden bire,
Kavuştu çok kıymetli, mânevî nîmetlere.

Abdullah-ı Mekkî’nin, bir himmetli nazarı,
Bir anda yükseklere, çekti o bahtiyârı.

Birkaç gün daha kalıp, yanında, en nihâyet,
Verdi Terzi Baba’ya, o gün mutlak icâzet.

O günden îtibâren, girdi başka bir hâle,
Zîrâ o, tasavvufta, ermişti tam kemâle.

Mânevî ilimlerin, deryâsına dalmıştı,
Artık o, büyük âlim, yüksek velî olmuştu.

Her konuştuğu hikmet, ibretti her bakışı,
Değişmişti bir anda, onun hayat akışı.

İnsanlar da bu hâli, başladı fark etmeye,
Gelmeye başladılar, ondan istifadeye.

Sohbetini dinleyen, kendinden geçiyordu,
Bu dünyâdan soğuyup, Hakk’a yaklaşıyordu.

Gelen hayran olurdu, onun yüksek hâline,
Zîrâ nûr saçıyordu, o herkesin kalbine.

Ziyâretçi sayısı, gün be gün artıyordu,
Bâzıları bu işe, mânâ veremiyordu,

Hakkında dedi-kodu, başladı en nihâyet,
Zîrâ kötü insanlar, eksik değildi elbet.

Derlerdi: “Bildiğimiz, şu câhil Terzi Baba,
Halk niçin akın akın, ona gider acabâ?”

Önce, yalnız câhiller, söylerdi böyle, ancak,
Sonra okumuşlar da, etti buna iştirak.

Bâzı ilim ehli de, katılınca onlara,
Erzincan’ın müftisi, şöyle dedi o ara:

“İmtihana çekelim, çağırarak kendini,

Cevap veremeyince, o da bilsin haddini.

Deriz ki: “Terzi Baba, habersizdir ilimden,
Gitmesin kimse ona, bu günden îtibâren”

Dâvetiye gönderdi, sonra Terzi Baba’ya;
“Filan gün, filan sâat, lütfen gelin buraya!”

O imtihan günü de, gelmiş idi nihâyet,
Terzi Baba dâvete, etti o gün icâbet.

Gördü ki Erzincan’da, ne kadar hoca, hâfız,
Kim varsa din adamı, müezzin, imâm, vâiz.

Toplanmışlar bir yere, bu zevâtın cümlesi,
Teşekkül ettirmişler, bir imtihan meclisi.

İçeri girer girmez, sual etti müftîye:
“Beni, ne maksat ile, dâvet ettiniz?” diye.

Dedi: “Seni buraya, çağırdık imtihana,
Bâzı dînî suâller, soracağız biz sana.”

Sordu Terzi Baba’ya, fıkıhtan birkaç suâl,
Lâkin o, doyurucu, cevaplar verdi derhâl.

Gâyeleri zor sorup, susturmaktı kendini.
O ise cevap verip, mahcup etti hepsini.

Son olarak sordu ki: “Peki ey Terzi Baba!
Sıfât-ı sübûtiyye, kaç tanedir acaba?”

Buyurdu ki: “Sekizdir, sıfât-ı sübûtiyye,
Ve lâkin size göre, sanki inmiş yediye.

Hayat, ilim, irâdet, kelâm, tekvîn, sem’, basar
Sıfat-ı sübûtiyye, size göre bu kadar.”

Şaşırdı müfti birden, dedi: “Ey Terzi Baba!
Ne demek istiyorsun, bu sözünle acaba?”

Buyurdu ki: “Ey müftî, sözüm açıktır gâyet,
Sıfât-ı sübûtiyye, sekizdir hepsi elbet,

Lâkin bu, Erzincan’da, sanki inmiş yediye
Yok mudur size göre, kudret-i ilâhiyye?

Mâlesef Erzincan’da, yaşayan bu ahâli,
İnkâr mı ederler ki, kudret-i ilâhîyi.

Allah'ın kudretine, inansalardı eğer,
Bu dedi-kodulara, vermezlerdi bir değer.

Derlerdi ki, “Bu terzi, ümmîdir gerçi, fakat,
Onu âlim yapmaya, kâdirdir cenâb-ı Hak.

Zîrâ her an, her şeye, kâdirdir Hak teâlâ,
Bir ümmîyi, bir anda, yapabilir evliyâ.”

Böyle bilseler idi, Allahü teâlâyı,
İmtihan etmezlerdi, şimdi Terzi Baba’yı.”

Mahcup oldu bu sefer, müftî ile o hey’et,
Dediler ki: “Siz büyük, bir velîsiniz elbet.”

Ellerine kapanıp, özürler dilediler,
“Bilmeden sizi üzdük, bizi affet” dediler.

O, Erzincan halkını, yıllarca etti tenvîr,
Kararmış gönüllere, verdi çok feyiz ve nûr

Bin sekiz yüz kırk yedi, yılında bu velî zât,
Yine bu memlekette, eyledi Hakk’a vuslat.

Hayattayken feyz ve nûr, saçıyorken kalbinden,
Şimdi aynı feyzleri, saçmaktadır kabrinden.

Erzincan halkı onun, kıymetini bilirler,
Onu her vesîleyle, ziyârete giderler.

Zîrâ o, o beldenin, feyz ve bereketidir,
Onun vesîlesiyle, çok murâda erilir.

Erzincan, onun ile, olmaktadır Erzincan,
Zîrâ onunla gelir, bu beldeye rûh ve can.

Yâ Rab, Terzi Baba’nın, hatır ve hürmetine,
Rahmet eyle bizlere ve hemşehrilerine.

BOZUK SAZ

Terzi Baba, pekçok rumuz ve işâretler yâni kapalı mânâlı şeyler söylerdi. Erzincan ahâlisinden Hacı Hatip Efendi isimli zât, bir kazâya kâdılığa tâyin edildi. Hacı Hatîb Efendi öyle bir kazâyı bilmediğinden araştırdı. Fakat kimse de bilmiyordu. Gönlü ızdırap ve sıkıntı ile doluydu. Terzi Baba'nın sohbetlerinde ferahlamak için Sarıgül'de olan bahçesine gitti.Terzi Baba bahçede; "Her kim ne ederse kendine eder, yine kendi kendine eder." diyerek dolaşıyordu. Hatib Efendiyi görünce; "Gel ağa bir kahve pişirdim berâber içelim." dedi. Kahve içerken bir müddet murâkabeye dalan Terzi Baba; "Ağa, hem kahve içelim, hem de sana bir hikâye anlatayım. Dinle! Birisi İstanbul'da Aksaray'a doğru giderken bir kahve dükkanına uğramış. Dükkanda bir saz olduğunu görmüş ve çalmak istemiş. Sazın bozuk olduğunu görünce, kahveciye; "Saz bozuk." demiş. Kahveci de; "Onu çalan öyle bozuk düzen çalardı. Sen de öyle çalarsan çal, çalmazsan bırak yerine demiş. Acayip bir hikâye değil mi?" deyip sözünü tamamladı. Hatîb Efendi bu konuşmadan hiçbir şey anlamadı, fakat bu hikâye bizimle alâkalıdır diye düşünüp, edebinden hikmetini soramadı. Birkaç gün sonra bir misâfiri geldi.Çok yer dolaştığından tâyin olduğu yeri bilip bilmediğini sordu. O misâfir; "O kaza Aksaray dâiresindeBozok sancağındadır." demesiyle Hatip Efendi,Terzi Baba'nın ilk işâretini anlamış oldu. Doğruca o kazâya gitti. Fakat birkaç ay orada hâkimlik yaptıktan sonra halkı ve kazâsı ile uyuşamadığından istifâ edip geri döndü. Bundan da; "Çalabilirsen çal, çalamazsan bırak." sözünün mânâsını anlamış oldu.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.183

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.50

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.643

4) Miftâh-ul-Kenz; s.1325

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (50. Baskı) s.1131

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.260

7) Hâtırât-ı Aşçı İbrâhim Efendi; (ÜniversiteKütüphânesi T.Y. No: 78)

TERZİZÂDE AHMED EFENDİ

Manisa velîlerinden. Hayâtı hakkında elde bilgi olmamasına rağmen on yedinci yüzyılda yaşadığı bilinmektedir. Türbesi, Manisa'nın Ege mahallesinde Sevinç sokağında olup, ziyârete açıktır. Türbesinin yanında bulunan zâviye ve mescidi günümüze ulaşmamıştır.

TESBİH BABA

Erzincan velîlerinden. Haçlı seferleri sırasında şehid düşen gâzi dervişlerden olduğu tahmin edilmektedir. Kabri yaklaşık yüz yıl önce devrin ö- nemli velîlerinden Beyzâde Ali Efen di tarafından bulunmuş olup, vücûdunun hâlâ sağlam olduğu, kılıç yaralarının belli olduğu görülmüştür. Türbesi, Harput'un güneyinde, merkeze bir kilometre mesâfede Tilkilik denilen kayalıkların önünde olup, ziyâret mahallidir.

TEZVEREN DEDE

Bursa velîlerindendir. Hayâtı ve hangi devirde yaşadığı hakkında bilgi yoktur. Türbesi Bursa-Kuzgunluk'ta olup ziyâret edilmektedir.

TOKATLI HAYREDDÎN EFENDİ;

Bursa velîlerinden. Babası Tokatlı olup, Edirne'de evlendi. Hayreddîn Efendi, Edirne'de doğmuştur. 1608 (H.1017) senesinde Bursa'da vefât etti. Ahmed Paşa Fenârî Câmii yanında defnedildi. Bir müddet ilim tahsîli yaptıktan sonraBursa'ya gitti. Bursa'da Murâdiye Medresesinde muîd, müderris yardımcılığı yaptı. Kastamonulu Şâbân Efendinin halîfesi Şeyh Osman Efendiye talebe oldu ve tasavvufta yetişti. Sonra Halvetiyye yolunun büyük velîlerinden YiğitbaşıEfendinin halîfesi Karamânî Efendiden icâzet alarak halîfesi oldu. Bursa'da Murâdiye mahallesinde BahriDede Zâviyesi yakınında ikâmet edip, tâat ve ibâdetle meşgûl oldu. İnegöl'deKâsım Efendinin sohbetlerine devâm edip, bu zâttan da icâzet aldı. Bundan sonra Bursa'da Ahmed Paşa Fenârî Câmisi yanındaki zâviyede uzun zaman insanlara rehberlik yapıp, İslâmiyeti öğretti ve dîne uymalarını sağladı. İnsanların saâdete kavuşmalarına vesîle oldu. Bu hizmette iken vefât etti.

Zâviyesinin yakınında Hâce Hasan mahallesinde imâm ve Câmi-i kebîrde de vâiz olup, takvâsıyla meşhûr ve sâlih bir zât olan Şeyh Abdülkâdir Efendi şöyle anlatmıştır: "Hayreddîn Efendi vefât edince, cenâzesi zâviyesinden alınıp Câmi-i kebîre götürülürken, ben onu cemâatin arkasından elinde bastonuyla kendi cenâzesini tâkib ederken gördüm."

1) Bursa Velîleri, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4613, v.44b

TOKATLI İSHAK ZENCÂNÎ;

Anadolu âlim ve velîlerinden. On yedinci asırda yaşamıştır. Âilesi Âzerbaycan'ın Zencan şehrinden Tokat'a göçmüştür. Bu sebeple Tokâtî yanında, Zencânî de denilmiştir. İyi bir medrese tahsîli görmüştür. Arapça ve Farsçaya vâkıftı. Zamânının büyük âlimlerinden olan Muhammed Vânî'den ilim öğrenmiştir. Ehl-i sünnet îtikâdında bir âlim olup, eserlerinde Ehl-i sünnet îtikâdını anlatmıştır. **Manzûme-i Akâid** adlı eseri bu mevzûdadır. Osmanlı sultanlarından Dördüncü MehmedHan ve İkinci Süleymân Han devrini görmüştür.

Yazdığı kitaplarda Ehl-i sünnet îtikâdını, fıkıh ilmini ve devrinin sosyal hâdiselerini işlemiştir. Ayrıca şâir olup çeşitli konularda şiirler yazmıştır.

Eserleri şunlardır:

1) Metâlib-ül-Musallî: Bu eseri Lütfullah Geydânî'nin **Kitâb-ı Geydânî** adlı Arapça fıkıh kitabına yazdığı bir şerhdir.

2)Şerh-i Cilâ-ül-Kulûb: İmâm-ı Birgivî'nin **Mev'iza** adlı eserine yazdığı bir şerhdir.

3)Sirâc-ül-Kulûb, 4)Usturlab, 5)Geydânî: Lütfullah Geydânî'nin Arapça yazdığı fıkıh kitabının manzum olarak Türkçeye tercümesidir. **6) Nazm-ül-Leâlî** veya **Manzûme-i Akâid** adlı bu eseri âlimler tarafından çok beğenilmiş bir eserdir. **7) Nizâm-ül-Ulûm:** Çeşitli ilimlerden bahseden bir eseridir.

Bir şiirinden:

Melekler tesbihin eyler semâda
İderler Zikrini kuşlar havada
Senin şükrün iderler yirde insan
Okurlar hamdini mektebde sıbyan

1) Türk Târihinde ve Kültüründe Tokat; s.603

TOPCU DEDE

Merzifon'da yetişen velîlerden. Hayâtı ve yaşadığı devir hakkında bilgi yoktur. Kabri Merzifon'da Kara Mustafa Paşa caddesi üzerinde olup ziyâret edilmektedir.

TUNUSÎ (İbrâhim bin Yahlef);

Velîlerden ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, İbrâhim bin Yahlef bin Abdüsselâm'dır. Tunus'ta doğdu. Ebû İshâk künyesini aldı. Tunusî ve Matmâtî nisbet edildi. 1336 (H.737) senesinden önce Tlemsân'da vefât etti.

Uzun zaman ilim tahsîl edip, kendisini yetiştirdi. Mısır, Şam ve Hicaz taraflarına seyahatlerde bulundu. İbn-i Küheylâ, Nâsıreddîn Meşâddâlî'den hadîs-i şerîf tahsîl etti.Kâhire'de Şemseddîn İsfehânî'den kelâm, Karâfî'den mantık ve münâzara ilimlerini öğrendi. Seyfeddîn Hanefî'nin derslerine devâm etti. İlimde âlim, amelde ileri oldu. Tasavvuf mütehassıslarının sohbet halkasına dâhil oldu. Zâhir ve bâtın ilimlerinde yüksek derecelere erişti. Kerâmet ve hâlleri meşhûr oldu. Allahü teâlânın bütün sevgili kulları gibi, onun da en büyük kerâmeti, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına harfiyen riâyet ve Resûlullah efendimizin sünnet-i şerîfine tâbi olmaktı. Herkese karşı şefkat ve merhametli davranır, kimseyi kırmazdı. Hâl ve harekette, güzel ahlâkta,Resûlullah efendimize uymak için âzami gayret gösterirdi. Zamânının çoğunu ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. Kalan kısmında da ibâdetle meşgûl olur, namaz kılar, Kur'ân-ı kerîm okurdu. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için insanlara nasîhatlerde bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, hayırlı amel işlemelerini tenbîh ederdi.

Tahsîlini tamamladıktan sonra Tlemsân'a gitti. **Et-Telkîn li-Abdilvehhâb** adlı eseri şerh edip açıkladı. Bu kıymetli eser, Tlemsân kalesinde kayboldu. Sonra Tunus'a gitti. Bir ay kadar sonra Tlemsân'a döndü. Âlimlerin ısrârı üzerine, oraya yerleşti. Tlemsân ve diğer Kuzey Afrika şehirlerinden gelen pekçok kimsenin suâllerine cevap verdi. Birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinin en meşhûru, **Medhal** adlı eserin sâhibi Ebû Abdullah ibni Hâc adlı âlimdi.

Kendisi anlatır: Mekke'ye gitmiştim. Kâbe-i muazzamayı tavaf ettim. Harem-i şerîfin ve Kâbe-i muazzamanın üstünlüklerini düşünürken, **"Kim oraya girerse emîn olur"** meâlindeki Âl-i İmrân sûresi 97'nci âyet-i kerîmesini hatırladım. Kendi kendime; "Âlimler, neden "Emin" olunduğunda ihtilâf etti, sözler çatıştı" dedim. Kendi kendime, âyet-i kerîmede bildirilen eminliğin neye karşı olduğunu düşündüm. İşin hakîkatini öğrenmek istiyordum. Bu sıra arkamdan bir ses duydum. O ses, iki üç defâ: "Cehennem'den emindir, ey İbrâhim" diyordu. Dönüp baktım, kimseyi göremedim.

Talebesi İbn-i Hâc anlatır: "HocamEbû İshâk İbrâhim Tunusî'yle birlikte Mısır'ın bir kasabasına gittik. Çok susadık. Yanımızdaki arkadaşlardan bâzıları, şekerli süt içtiler. Ebû İshâk da, çok susamıştı. Ona da içmesini teklif edip bir kapta verdiler. Pek şiddetli bir susuzluk çektiği hâlde, sabredip o sütü içmedi. Sabrının azalacağından korkarak, sütü tekrar kabına döktü."

1) Neyl-ül-İbtihâc; s.35

2) El-Bustân; s.66

3) Ta'rîf-ül-Halef; c.2, s.18

4) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.1, s.128

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.152

TURHAL ŞEYHİ MUSTAFA EFENDİ

Turhal Şeyhi diye de meşhûr olan Mustafa Efendi on sekizinci yüz yılda yaşamıştır. En meşhur talebesi Niğde Bor'da medfun bulunan Ahmed Kuddûsî hazretleridir. Mustafa Efendinin kabri ise Turhal'da Kesikbaş Câmii yanında bulunan Kesikbaş türbesinde olup, ilçede en çok ziyâret edilen yerlerden biridir.

TÜTÜNSÜZ BABA

Edirne evlîyasından. Asıl ismi Ahmed Rıdvânî olup İkinci Bâyezîd Han devrinde başdefterdar olarak görev yapmıştır. 1499'da vefât eden Tütünsüz Baba'nın bugün harab halde olan türbesi, Mevlânâ Kara Rüstem Gâzi Câmii ile Erkek Sanat Enstitüsü yanındadır. Tekkesi günümüze ulaşmamıştır.

U

UBEYDE BİN MUHÂCİR;

Tâbiînin meşhûrlarından velî. İsmi, kaynaklardaAbdülcebbâr bin Ubeyde bin Müsliman ve Abdürrahmân bin Ebî Abdullah şeklinde geçer. Künyesi Ebû Abdürrab'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 730 (H.112) senesinde vefât etti. Ebû Zür'a Dımeşkî, Ebû Misher'den şöyle nakletmiştir. "O aslen Rumdur, ismi Kostantin idi. Müslüman olduktan sonra ona Abdürrahmân ismi verildi."

Ubeyde bin Muhâcir, hazret-i Muâviye'den, Fâzıle bin Ubeyd'den, Üveysi Karnî'den, Tebî' el-Humeyrî'den, Ebû'l-Ahvas'dan hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise; Sâbit bin Sevbân, Abdurrahmân ibniYezîd, Abdullah bin Büceyr, Muhammed bin Ömer et-Tâî ve Saîd ibni Abdülazîz gibi âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ubeyde bin Muhâcir'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, hadîs kitablarından **Sünen-i İbni Mâce'**de yer almıştır.

İbn-i Câbir, bir arkadaşının şöyle anlattığını nakletmiştir: "Bir elbiseciden elbise satın almak istedim. Yedi dank (o zamanki para birimi) istedi, ben de "Altı dank olsun" dedim. Pazarlık uzayınca, elbiseci bana; "Sen nerelisin?" dedi. Ben de; "Dımaşk (Şam)tanım." dedim. "Sen hiç Dımaşklılar gibi değilsin. Dün buraya Dımaşklı bir zât geldi. İsmi Ubeyde bin Muhâcir'dir. Benden herbiri yedi danka yedi yüz elbise satın aldı. Sonra "Onları yükle" dedi. İşçilerimi gönderip yüklettim. Benden aldığı bu elbiseleri tamamen fakirlere dağıttı, hattâ evine bir elbise bile götürmedi" dedi.

Ubeyde bin Muhâcir hazretleri çok zengindi. Bütün malını mülkünü satıp sadaka olarak dağıttı. Kendine sâdece oturacak bir ev kalmıştı. Şöyle derdi: "Ey Dımaşklılar, şu nehir altın ve gümüş dolu olarak aksa, herkes ondan kapışsa, ben dönüp bakmam." Vefât ettiğinde sadece tekfin ve techizine yetecek kadar parası kalmıştı.

MEĞER ANNESİ İMİŞ

Abdullah bin Yûsuf'dan şöyle nakledilmiştir: "Ebû Abdürrab Ubeyde bin Muhâcir, köleleri satın alır, sonra serbest bırakırdı. Bir gün Rum asıllı ihtiyar bir köle kadını satın aldı, serbest bıraktı. İhtiyar kadın, nereye gideceğim, nerede barınayım bilmiyorum dedi. Bunun üzerine o ihtiyar kadını kendi evinde kalması için evine gönderdi. Akşam evine gidince, o ihtiyar kadınla birlikte akşam yemeğini yediler. Sonra da kim olduğunu, nereden getirildiğini sormaya başladı. Kadın Rumca konuşuyordu. Sonunda o kadın annesi çıktı. Buna çok sevinip oralara çeşitli vesilelerle getirilen ve kendisine kavuşan annesine müslüman olmasını söyledi. Fakat kadın ilk anda kabûl etmedi. Ona çok iyilik ve ihsânlarda bulundu. Nihâyet bir Cumâ günü ikindi namazından sonra, annesinin müslüman olduğunu müjdelediler. Buna o kadar sevindi ki, şükür secdesine kapanıp, güneş batıncaya kadar secdede kaldı.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.5, s.160

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.12, s.152

UBEYDULLAH BİN MUHAMMED BÂKİ-BİLLAH

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hocası olan Muhammed Bâki-billah'ın büyük oğludur. Küçük yaşta babası vefât edince İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin teveccühleri ile yetişti ve önde gelen talebelerinden oldu. On sekizinci yüzyılın sonlarında vefât etti. Kabri Delhi'dedir.

UBEYDULLAH-I AHRÂR;

Türkistan'ın büyük velîlerinden. Kendilerine "Silsile-i aliyye" adı verilen ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak dünyâ ve âhirette seâdete kavuşmalarına vesîle olan büyük âlim ve velîlerin on sekizincisidir. İsmi, Ubeydullah bin Mahmûd bin Şihâbüddîn'dir. Babası Mahmûd Şâşî, devrinin âlimlerinden velî bir zât idi. Annesi, hazret-i Ömer'in soyundandır. Ahrâr lakabıyla ve Taşkendî nisbesiyle tanınmıştır. 1403 (H.806) senesinde Taşkent'te doğdu. 1490 (H.895) senesinde Semerkant'ta vefât etti. Kabri oradadır.

Doğumundan îtibâren üstün halleri görülen Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri annesi nifastan (lohusalık hâli) temizlendikten sonra emmeye başlamıştır. Yüzünde öyle bir nûr parlardı ki, görenler hayrân kalıp, ona duâ ederlerdi. Dilinden Allahü teâlânın ismi hiç düşmez, devamlı zikr ile meşgûl olurdu. Dedesi Hâce Şihâbüddîn, âlim ve velî bir zât idi. Vefât edeceği sırada, torunlarını son olarak görüp vedâlaşmak istedi ve onlarla tek tek vedâlaştı. Torunu

Ubeydullah-ı Ahrâr'ı da görmek isteyip, babasına onu getirmesini söyledi. Yanına getirdiklerinde o zaman çok küçüktü. Getirilince, beni yatağımdan kaldırın deyip, yatağı üzerinde oturarak, Ubeydullah-ı Ahrâr'ı kucağına aldı.Sarılarak ağladı ve şöyle dedi: "Benim istediğim çocuk budur. Ben, bunun büyük bir zât olduğu zaman hayatta olmam. Bunun âlemdeki tasarrufunu ve yaptığı hizmetleri göremem. Bu çocuğun şânı âlemi tutacak, İslâmiyete hizmet edecektir. Cihân pâdişâhları bunun emrine itâat edecekler. Bundan zuhûr edecek işler, önceki âlimlerden zuhûr etmemiştir." Daha birçok müjdeler verdikten sonra, tekrar bağrına basıp sarılarak, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın babası Mahmûd Şâşî'ye; "Benim bu oğlumu iyi gözet, gerektiği gibi yetiştirip terbiye et." vasiyetinde bulundu.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri daha çocuk iken, üstün hâllere kavuşmuş olup, kerâmetleri görülüyordu. Kendisi şöyle anlatmıştır:

"Mektebe gider, gelirdim. Gönlüm dâimâ Allahü teâlâ ile idi. Bir ân O'nu unutmaz, bir ân O'ndan gâfil olmazdım. Soğuk bir kış günü, kırlık bir yerden geçerken ayağım çamura battı. Kurtulmaya çalışırken ayakkabım düştü. O sırada bir gaflet ârız oldu. Bu işle uğraşırken, Allahü teâlâyı anmaktan uzaklaştım hissine kapıldım. Karşıda köylü bir genç, çift sürüyordu; "Bak, şu genç bunca eziyyet içinde Allah'ı düşünüyor da, sen, ayağını çamurdan kurtarmak gibi küçük bir uğraşma yüzünden O'nu nasıl unutursun?" diyerek, hüngür hüngür ağlamaya başladım. O zaman, herkesi kendim gibi her ân Allahü teâlâyı anar sanırdım. Bülûğ yaşına erişinceye kadar, Allahü teâlâdan gâfil olanlar bulunduğunu anlıyamamıştım. Allahü teâlânın, herkesi, kendisini düşünmek, hatırlamak, unutmamak için yarattığını sanırdım. Sonradan anladım ki, Allahü teâlâdan gâfil olmamak, yalnız bâzı kullara mahsus ilâhî bir inâyet imiş. Ancak riyâzet ve nefs mücâdelesiyle elde edilebilir, hattâ bâzılarınca bununla bile elde edilemez bir keyfiyet imiş."

Amcasının oğlu Hâce İshak da şöyle anlatmıştır: "Ben ve öbür çocuklar oyun oynarken, aramıza katılması için ne kadar ricâ etsek, ona kabûl ettiremezdik. Oynar gibi görünüp, bir kenarda durur ve kendi hâllerinde olurdu."

Kendisi şöyle anlatır: Hâlimin başlangıcında, rüyâda Resûlullah'ı (sallallahü aleyhi ve sellem) gördüm. Gâyet yüksek bir dağın eteğinde, Eshâbı ile topluluk hâlinde idiler. Beni görünce, elleri ile benim yaklaşmamı işâret edip; "Beni bu dağın başına çıkar!" buyurdu.Ben de kendilerini omuzlarıma alıp, dağın tepesine çıkardım. "Ben sende böyle bir kuvvet bulunduğunu biliyordum. Fakat, başkaları da görsün ve bilsin diye sana bu işi yaptırdım." buyurdular.

Yine ilk zamanlarda, rüyâda Hâce Şâh-ıNakşibend Behâeddîn Buhârî hazretlerini gördüm. Bâtınıma, kalbime öyle tasarruf etti ki, ayaklarımda mecâl kalmadı. Ondan sonra dönüp yürüyüverdiler. Ben de son gücümü sarfederek, arkalarından koştum ve yetiştim. Geriye dönüp, "Mübârek olsun!" buyurdular."

Küçük yaştan îtibâren memleketi olan Taşkent'te ilim tahsîl eden Ubeydullah-ıAhrâr, ilim tahsîlinden artan zamanda Allahü teâlâya ibâdet etmek ve O'nun ismini anmakla geçirdi. Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için gayret etti.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri çocukluğundaki hâlini şöyle anlattı: "Küçüklüğümde, bende kuvvetli bir vâhime, hayâlgücü vardı. Şöyle ki; yalnızbaşıma evden dışarı çıkamazdım. Bir gece bana öyle bir hâl oldu ki, kalbim Ebû Bekr Şâşî'nin kabrini ziyâret etme şevki ile doldu. Hemen evden çıktım, kabri başına varıp, kabre karşı oturdum. Kalbime hiçbir korku gelmedi. Bir saat kadar böyle kaldım. Oradan Şeyh Hâvend Tâhûr'un kabrine gittim. Yine içimde bir vehm ve korku yoktu. Oradan Şeyh İbrâhim Kimyager'in kabrine, Şeyh Zeynüddîn Kûy-i Ârifan'ın kabrine gittim. İçimde hiçbir korku yoktu. Bundan sonra artık bende, kabirlerde ve korkulu yerlerde, büyüklerin rûhâniyyetinin bereketiyle hiçbir korku hâli kalmadı. Bundan sonra hiç korkmadım. Taşkent'in bütün mezarlarını dolaşmayı âdet edindim. Mezarlar

birbirinden uzak yerlerde idi. Bir gecede hepsini dolaştığım oluyordu. Bu sıralarda yeni kendime gelmiştim. Ev halkı benim geceleri böyle dolaşmamdan telâşa düşmüş olacaklar ki, peşimden süt kardeşimi göndermişler. Benim ne yaptığımı öğrenmek istemişler. Bir gece Şeyh Hâvend Tâhûr'un kabri şerîfinin yanında idim. Süt kardeşim çıkageldi. Yanıma gelir gelmez, elini üzerime koyup titremeye başladı. "Sana ne oldu?" dedim. "Gözüme garip şeyler görünüyor, az kaldı helâk olacaktım." dedi. Onu alıp, eve götürüp bıraktım. Ev halkına demiş ki: "Artık ondan şüphelenmeyiniz. Ondan dolayı hoşnud olunuz. Biliniz ki o, bizden bambaşka bir hâle düşmüş. Karanlık gecede, on kişinin bir grup hâlinde sokulamayacağı mezarlar başında kimsesiz, sabaha kadar kalmaktadır." Ev halkı bunu öğrendikten sonra, benim bambaşka bir hâle tutulduğumu anlayıp, hakkımda başka ihtimâller düşünmediler."

Yine şöyle anlatmıştır: "İlk zamanlarımda, bir gece Şeyh Ebû Bekr Kaffâl'ın mezarının başına gidip, oturmuştum. Bu mezar o kadar heybetli ve korku vericiydi ki, gündüzleri bile yanına yaklaşmaktan korkarlardı. Taşkend'de bir adam vardı. Bize karşı inâd ve muârız idi. Bize bir zarar yapmak için fırsat kollardı. Meğer o gece beni gözetleyip, tâkib etmiş. Ben mezarın başına varıp oturdum
Başımı eğip murâkabeye dalınca, beni korkutup dehşete düşürmek için, birdenbire bir nâra atarak üzerime doğru gelmeye başladı. Hiç aldırmadım, murâkabe ve oturuşumu da bozmadım. O kişi, benim bu hâlimi görünce utandı. Ağlayarak önüme gelip, yüzüstü düştü. Benden özür diledi. Sonra bizim dostlarımızdan oldu."

Ubeydullah-ı Ahrâr'ın yetiştirilmesinde özel bir gayreti olan dayısı Hâce İbrâhim onu ilim tahsîli için Taşkent'ten Semerkant'a gönderdi. İki yıl müddetle Mâverâünnehr'deki büyük âlim ve velîlerin ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulundu. Buhârâ'ya ve Herat'a da giden Ubeydullah-ı Ahrâr, buralarda ve diğer yerlerde Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretlerinin talebelerinin büyüklerinden bir kısmıyla ve onların da meşhûr talebelerinden bir kısmıyla görüşüp, sohbetlerinde bulundu. Hâcegân yolunun diğer tabakasının büyüklerinden pekçok zâtla da görüşüp, sohbet etti. Horasan'a gitmeden önce, Seyyid Kâsım Tebrîzî hazretlerinin sohbetinde bulundu. Horasan'a gittikten sonra, bir defâ daha Seyyid Kâsım Tebrîzî'nin sohbetine gitti. Bundan başka Herat'ta bulunan evliyâ ve meşhûr zâtların da sohbetlerinde bulundu.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, hocalarından Seyyid Kâsım Tebrîzî'nin sohbetinde bulunmasını şöyle anlatmıştır: "Ömrümde, Seyyid Kâsım Tebrîzî'den büyük zât görmedim. Zamânın şeyhlerinden hangisine gitsem, bana bir nisbet hâsıl oluyordu. Fakat bu nisbetler bir müddet sonra geçiyordu. Seyyid Kâsım Tebrîzî'nin sohbetlerinde öyle bir tesir ve keyfiyet hâsıl oldu ki, elden bırakmak mümkün değildi. Huzûruna her gidişimde, bütün kâinâtı, dâirenin merkezi misâli onun etrâfında dönüyor ve onda yokluğa kavuşuyor gördüm. SeyyidKâsım Tebrîzî, Hâce Behâeddîn Nakşibend hazretlerinin sohbetinde bulunmuş ve nisbetlerini o yoldan almış. Anlaşıldığına göre, "Hâcegân" yolunda idi. Bir kapıcısı vardı. Kimse ondan izinsiz huzûruna giremezdi. Kapıcıya; "Buraya ne zaman Türkistanlı bir genç gelirse, ona mâni olma! Bırak istediği zaman benim yanıma girsin." diye tenbihte bulunmuştu. Her gün kapısına varırdım, izin verilmiş olduğu hâlde huzûruna iki-üç günde bir girerdim. Talebeleri, bana izin verildiği hâlde huzûrlarına niçin her gün çıkmadığıma hayret ederlerdi. Seyyid Kâsım hazretlerinin sohbetleri çok tatlı ve o kadar hoş idi ki, gelenler ayrılmak istemezdi. Sohbetin sonuna gelince talebelerine verdiği bir işâretle dağılmalarını bildirirdi. Beni hiçbir vakit huzûrundan kaldırmamıştı. Yakınlarına "Bâbu" diye hitâb ederdi. Bana; "Bâbu senin adın nedir?" diye sordu. Ubeydullah (yâni Allah'ın kulu) dedim. "İsminin mânâsını gerçekleştir" buyurdu.

Mevlânâ Fethullah Tebrîzî şöyle anlatmıştır: "SeyyidKâsım'ın sohbetine çok devâm ederdim. Tasavvufa öyle merak salmıştım ki, tasavvufa dâir ince meselelerin konuşulduğu bu mecliste sabahlardım. Gözüme uyku girmezdi. Bir defâsında Seyyid Kâsım'ın sohbetindeyken, içeriye Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr girdi. Seyyid Kâsım, onu büyük bir alâka ile karşıladıktan sonra,

garîb, meârif ve acâib hikmetler konuşmaya başladılar. Dikkat ettim, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın her ziyârete gelişinde, SeyyidKâsım gayr-i ihtiyârî en ince meseleleri ve sır bahislerini açardı. O zaman öyle hâller olurdu ki, başka zaman o şekilde olmazdı. Bir gün Ubeydullah-ı Ahrâr, Seyyid Kâsım'ın meclisinden kalkıp gittikten sonra, Seyyid Kâsım bana; "Mevlânâ Fethullah! Bu kâfilenin dili, sözleri gâyet tatlıdır. Ama yalnız dinlemekle iş bitmez. Eğer himmet sâhiplerinin temenni ettiği saâdete kavuşmak istersen, bu Türkistanlı gencin eteğini bırakma! O, zamânın bir hârikası, devrânının bir tânesidir. Ondan çok büyük işler, tecellîler zuhûr edecek ve dünyâ onun velâyet nûruyla dolacaktır." Seyyid Kâsım'ın bu sözlerinden, içime Ubeydullah-ı Ahrâr'ın kemâl ve olgunluk zamânına ulaşma arzusu düştü. Sultan Ebû Saîd zamânında, Ubeydullah-ı Ahrâr Taşkent'ten Semerkand'a geldi. Hizmetine girdim. Kısa zamanda Seyyid Kâsım'ın işâret ettiği üstünlükleri onda görüp anladım."

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri şöyle anlatmıştır: "Bir gün SeyyidKâsım hazretleri bana; "Bâbu! Zamânımızda hikmet ve hârika niçin az zâhir oluyor, bilir misin? Çünkü bu zamanda bâtının tasfiyesi, kalbin temizlenmesi pek az insanda kalmıştır. Olgunluğa ulaşmak, bâtının, gönlün, kalbin tasfiyesi iledir. Bâtının tasfiyesi, kalbin temizlenmesi, helâl lokma yemekle mümkündür. Bu zamanda helâl lokma yiyen pek azdır. Bâtınını tasfiye etmiş insan da yok gibidir ki ondan ilâhî esrâr nasıl tecellî etsin?" dedikten sonra kendisi ile ilgili olarak da; "Elim tuttuğu zaman, takye diker onun parası ile geçinirdim. Felç geçirip elim tutmaz olduktan sonra, babamdan kalan kütüphâneyi satarak, ticâret sermâyesi yaptım ve onunla geçinmeye başladım" dedi.

Ubeydullah-ı Ahrâr'ın sohbetinde bulunduğu zâtlardan biri de,Behâeddîn Ömer hazretleridir. Bu hocası hakkında buyurdu ki: "Bana Horasan şeyhlerinden Behâeddîn Ömer'in tavırları gâyet hoş gelirdi.Ekseriyetle oturup sohbet ederler, gelenlerin hâline münâsib muâmele eder, hiçbir sûretle kendini halktan üstün tutmazdı."

Ubeydullah-ı Ahrâr, dört sene bu hocasının yanında kalıp, sohbetlerine devâm etti. Bundan sonra, en başta gelen hocası Yâkûb-i Çerhî hazretlerine talebe oldu ve onun sohbetinde kemâle ulaştı. Bu hocası ile tanışmasını şöyle anlatmıştır:

Herat'a gittiğim zaman, güzel yüzlü ve hoş kılıklı bir tüccar ile tanıştım. Hâcegân yolunda olduğu anlaşılıyordu. Bu yolu kimden aldığını sordum. Yâkûb-i Çerhî'den aldığını söyledi. Bana Yâkûb-i Çerhî'nin büyüklüğünü ve üstün hâllerini anlattı.Bunun üzerineYâkûb-i Çerhî'nin sohbetine kavuşmak için, ikâmet ettiği yer olan Helfetû'ya gitmek üzere yola çıktım. Çiganiyân'a varınca hastalandım. Yirmi gün orada kaldım. Bu sırada Yâkûb-i Çerhî hakkında menfî sözler işittim. Seyahatime devâm edip etmeme husûsunda tereddüde düştüm. Fakat bu kadar yol aldıktan sonra, geri dönülmeyeceğini düşünerek yola devâm ettim. Yâkûb-i Çerhî hazretlerinin huzûruna kavuşunca, bana büyük iltifât gösterdi. Bundan sonra bir başka gün tekrar ziyâretine gittiğimde, bu sefer sert ve haşmetli davrandı. Bunun sebebini; yolda iken aleyhinde bulunanların sözlerine bakarak huzûruna gidip gitmemek husûsunda tereddüde düşmüş olmamdan dolayıdır, diye düşündüm. Aradan bir saat geçmeden, bana tekrar çok lütuf ve iltifatta bulundu. Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn Buhârî hazretleri ile buluşmasını, sohbetine kavuşmasını ve münâsebetlerini anlattı. Sonra bana elini uzatıp; "Gel bîat eyle, talebem ol!" buyurdu. O anda yüzüne baktım yüzünde cüzzam lekesine benzer bir beyazlık gördüm. Bu sebeple hemen bîat edemedim. Bunu anlayıp, hemen elini geri çekti. Baktım, yüzü birden bire değişip, öyle güzel bir hâl aldı ki sîmâsının güzelliğine hayran kaldım. Kalbimde hâsıl olan muhabbet sebebiyle, kucaklayıp sarılmamak için kendimi zor tuttum. Bu defâ elini yeniden uzatıp;

"Şâh-ıNakşibend Behâeddîn Buhârî hazretleri bu elleri tutup; senin elin, benim elimdir. Her kim senin elini tutarsa, benim elimi tutmuş olur." buyurdu. Sonra sesini yükselterek; "Bu el, Behâeddîn Buhârî'nin elidir, tutun!" buyurdu. Hemen mübârek ellerini tuttum. Bana, vukûf-ı adedi (tek sayı) üzere nefy ve isbât (Lâ ilâhe illallah) zikrini tâlim etti. Sonra: "Bize

hocamızdan gelen usûl budur. Eğer siz, tâlibleri cezbe yoluyla terbiye etmek isterseniz, edebilirsiniz." buyurdu.

Ubeydullah-ı Ahrâr, Yâkûb-i Çerhî hazretlerinin sohbetinde üç ay kaldı.Ondan feyz alıp, tasavvuf hâllerinde yükseldi. Ondan icâzet (diploma) aldı. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak üzere vedâlaşıp ayrılırken, hocası ona, râbıta şartını anlattı ve; "Bu yolu tâlim ederken dehşet hissi vermemeye dikkat et! Emâneti isteklilere ve istidâtlılara ulaştır!" buyurdu.

Yâkûb-i Çerhî, talebesi Ubeydullah-ı Ahrâr hakkında şöyle buyurmuştur: "Bir talebe, bir büyüğün huzûruna gelince, Hâce Ubeydullah gibi gelmelidir. Kandili takmış, fitili ve yağını hazırlamış, onun yanması için sâdece bir ateş tutmak gerekecek."

Ubeydullah-ıAhrâr hazretleri yirmi dokuz yaşında iken, ilim tahsîlini tamamlayıp, tasavvufta yüksek derecelere kavuşmuştur. Yirmi dokuz yaşından sonra memleketine dönüp, helâl kazanmak için zirâatle ve insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl olmaya başladı. Kısa zamanda mahsûlleri o kadar bereketli oldu ki idâresi için vekil tâyin etti. 1300'den fazla çiftliği vardı. Herbirinde üç bin amele çalışırdı. Allahü teâlâ onun mahsûlüne öyle bir bereket verdi ki, her sene sekiz yüz bin batman zâhire uşr verirdi. Anbarlarına konulan mahsûl, her çıkardıklarında, koyduklarından fazla geliyordu. Bu hâli görenler, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine hayrân kalıp, daha çok bağlanıyorlardı. Kendisi bu husûsta; "Bizim malımız, fakîrler içindir. Bunca malın hassası işte bu noktadadır" buyurmuştur.

Ubeydullah-ı Ahrâr, tenhâda olsun, kalabalıkta olsun, zâhirî ve bâtınî edeblere çok dikkat ederdi. Sabaha kadar hep iki diz üstü oturduğu çok olurdu. Hizmetinde olanlara ve herkese, ihsânları, lütufları çoktu. Meşakkati, zorluğu kendisi yüklenip, başkalarının rahatını, kendi istirahatine tercih ederdi. Ömrü boyunca kimseden bir şey almamış, verilen şeyleri kabûl etmemiştir. Büyüklerden bir zât, kendi eliyle beyaz kuzu yününden bir kaftan dikip, ona gönderirdi. Bu hediyenin helâl maldan olmasına çok dikkat etmişti. Kaftan kendisine verildiğinde; "Bu kaftanı giymek câizdir. Fakat ben, ömrüm boyunca kimseden hediye kabûl etmedim. Bunu gönderen zâttan özür dileyin ve bu defâ bu kaftanı, bizim hediyemiz olarak kendisine takdim edin." demiştir.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, bir defâsında talebeleri ve sevenleriyle birlikte, büyük bir kalabalık hâlinde, şehre çok uzak olan bir arâziden geçiyorlardı. Hava çok sıcaktı. Uzakta kara çadırlardan bir oba görünmüştü. Bu obadan üç kişi, hediye takdim etmek üzere yanlarına yaklaştı. Birisinin omuzunda semiz bir keçi, birinin de kucağında, tahtadan büyük bir çanak içinde yoğurt vardı. Bu üç kişiden oba reisi olan kimse, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine yaklaşıp, getirdiklerini hediye olarak takdim etmek istediklerini bildirerek; "Bu keçi helâl maldır ve size vermek üzere ayrılmıştır. Yoğurt da temizdir. Kabûl buyurmanızı istirhâm ederim." dedi. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri; "Ben kimsenin hediyesini kabûl etmedim. Keçiyi yine sürüye kat. Yoğurda gelince, parasını verip alabiliriz" dedi. Oba reisi yoğurdun buralarda kıymeti olmaz, boldur. Kimse para ile yoğurt almaz. Lütfen kabûl buyurunuz." dedi. "Kabûl etmeyiz." buyurup, hizmetçilerinden birine işâret edip, yoğurdu bir Şahrûh altınına satın aldırdı. Önce kendisi yedi. Sonra yanında bulunanların hepsine ikrâm ettiler.

Ubeydullah-ı Ahrâr'ın, bütün ömrü boyunca tanıdıklarına ve tanımadıklarına, dost-düşman herkese yardım ve şefkati pekçok idi. Hiç kimseyi ayırd etmeden yaptığı iyilik ve hizmetler dillere destan idi. "Ben bu yolu, tasavvuf kitaplarından değil, halka hizmetten elde ettim. Herkesi bir yoldan götürürler. Bizi hizmet yolundan götürdüler. Hayır umduğum herkese hizmet ederim." buyurmuştur.

Kendisi şöyle anlatmıştır: "Semerkand'daMevlânâ Kutbüddîn Medresesinde, iki-üç hastanın hizmetini üzerime almıştım. Hastalıkları arttığından, yataklarını kirletirlerdi. Ben onları elimle yıkayıp, çamaşırlarını giydirirdim. Devamlı hizmet ettiğim için, hastalıkları bana da

geçti ve yatağa düştüm. Bu hâlimle bile, birkaç testi su getirip, hastaların kirlerini yine ben yıkamaya devâm ettim."

Reşehât kitabının müellifi şöyle anlatmıştır: "Bu fakîr, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin gece-gündüz hizmetinde iken, hiç esnediklerini görmedim. Öksürük veya benzeri sebeblerle ağızlarından bir şey çıkardığına şâhid olmadım. Sümkürdüklerini de görmedim. İnsanlar arasında veya yalnızken, bir defâ bile bağdaş kurarak oturduklarını görmedim."

Otuz beş yıl hizmetinde bulunan Mevlânâ Ebû Saîd de şöyle anlatmıştır: "Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin üzüm, elma, ayva ve benzeri meyveleri yerken kabuklarını ağzından çıkardığını hiç görmedim. Sümkürdüklerine ve tükürdüklerine de şâhid olmadım. Bâzan nezle ve grip olurdu. Bu hâllerinde bile tiksinti verecek bir davranışta bulunmazdı. Hiçbir uzvunda uygunsuz bir hâl, görenlere tiksinti ve rahatsızlık verecek bir davranışı görülmemiştir. Yalnız iken de, başkaları ile bir arada iken de, dâimâ edeb ve güzel muâmele ile hareket ederdi."

Seyyid Abdülkâdir Meşhedî, Sultan Ebû Saîd Mirzâ zamânında, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin sohbetinde bulunmak üzere Semerkand'a gitti ve onun sohbetiyle şereflendi. Şöyle anlatmıştır: "Yatsı namazını kıldıktan sonra, bana; "Seyyid Abdülkâdir bizim misâfirimizdir. Bu geceyi bizimle birlikte ihyâ etmeyi istiyor. Biz bâzı dostlarla oturmak isteriz. Sen gençsin, istirahat et." buyurdu. Bunun üzerine; "Eğer izin verirseniz, sizinle berâber olayım." dedim. Sonra; "Eğer kendinde oturmağa güç bulursan olur" buyurdu. Ben de üç kişi ile birlikte o sohbet meclisinde bulundum. O gece sabaha kadar, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin hâllerini gördüm. Devamlı iki diz üstünde, tevâzu ile oturdu. Dizlerini hiç değiştirmedi.Hep hareketsiz oturdu, hiçbir uzvunu oynatmadı.Teheccüde kalktı, namazdan sonra yine aynı şekilde sabah namazı vaktine kadar vekar ile oturdu. Hiç hareket etmedi. Ben genç olmama rağmen, her saatte bir dizimi değiştirdim. Uyumamak için kendimi zor tuttum. Sonra sabah namazını kılmak üzere kalktılar, yatsı namazı abdesti ile sabah namazını kıldılar."

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin kerem ve lütfu o kadar çoktu ki, talebelerinin ve sevenlerinin rahatını düşünür, bunun için kendisi mihnet ve meşakkat çekerdi. Mîr Abdülevvel hazretleri şöyle yazmıştır: "Ubeydullah-ı Ahrâr, talebeleri ile birlikte bir bahar mevsimi başında,Keş'e gitmek üzere yola çıkmışlardı. Bir gece yolda, bir dağ eteğinde gecelemeleri gerekti. Talebeleri hemen bir çadır kurdular. Akşam namazından sonra şiddetli bir yağmur başladı. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri biraz sonra dışarı çıktı. Talebelerin ve hizmetçilerin çadıra girmesini söyledi. Bu emri üzerine hepsi çadıra girdiler. Başka bir çadır da yoktu. O gece sabaha kadar yağmur yağdı, seller aktı. Sabah namazını kıldıktan sonra, talebelerine ve diğer dostlarına; "Siz yağmur altında iken, ben çadırda durmayı tercih etmedim." buyurdu. Bunun üzerine, talebeleri kendisinin çadırda bulunması sebebiyle, edebinden yanına girip de geceleyemeyecek olan talebelerinin yağmur altında kalmalarını istemediğini anladılar. Kendisi çadırdan uzaklaşıp, geceyi çadırın dışında bir yerde geçirmişti."

Bir defâsında da, bir yaz mevsiminde talebeleri ile birlikte tarlalarından birine gitmişlerdi. O gün şiddetli bir sıcak vardı. Tarlada sâdece bekçinin küçük bir kulübesi bulunuyordu. Talebeleri, onunla birlikte bu kulübeye girip gölgelenmekten hayâ ettiler. Edeblerinden girmediler. Başka gölgelenecek bir yer de yoktu. Sıcak iyice şiddetlenince, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri atını istedi. "Zirâat için sürülen yerleri görmek istiyorum." diyerek, atına binip oradan uzaklaştı. Güneşin yakıcı sıcağı dayanılmaz hâle gelince, bir derede başını gölgeleyecek kadar bir yerde, hava serinleyinceye kadar istirahat edip, sonra talebelerinin yanına döndü. Talebeleri sonradan, hocalarının oradan uzaklaşıp, kendilerinin gölgelenmelerini istediğini anladılar.

Talebelerinden Şeyh İyân şöyle anlatmıştır:

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleriyle, bir bahar mevsiminde yola çıkmıştık. Yolumuz, sel sularıyla dolup taşarak akan bir dereye rastladı. Karşıya geçmemiz îcâb etti. Talebeler karşıya geçmek üzere saz ve kamışlardan sal yapıp, sudan geçtiler. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri de karşıya geçmek için sallardan birine bindi. Beni de yanına aldı. Hareketten biraz sonra, derenin ortasında suyun büyük bir hızla aktığı noktaya gelmiştik. Bindiğimiz salın kamışları çözülmeye başladı. Sular, bağlar gevşediğinden kamışları ve sazları sökerek salı dağıtıyordu. Ben çok korktum. Karşı sâhile bir ok atımı mesâfe vardı. Suyun şiddetle aktığı yeri aşıp karşıya ulaşmamız mümkün değildi. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri bu hâle hiç aldırmadan oturuyordu. Kamışlar git gide biraz daha çözülüp dağılıyor, ben ise korkudan eriyordum. Hocamın yanında, onun rûhâniyyetine, tasarrufuna sığınıp, tevekkülle bekledim. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri bu durum karşısında birdenbire "Allah!" diye bağırdı. Derin bir ürperti geçirerek, neticeyi bekledim. Bindiğimiz sal, suyun en şiddetli aktığı noktayı geçti. Sazlardan ve kamışlardan hiçbiri çözülmeden, sal karşı kıyıya ulaştı. Kıyıya gelince, hocam bana;"Kalk!" buyurdu. Kalkıp, sal üzerinden kıyıya atladım. Kendisi de indi. Mübârek ayaklarını yere basar basmaz, sal birdenbire bir çöp yığını hâline gelip, su üzerinde dağılıverdi."

Mevlânâzâde Nizâmeddîn anlatır: "Kış zamanıydı. Günlerin en kısa olduğu bir mevsimde, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleriyle bir köyden bir köye gidiyorduk. İkindi namazını yolda kıldık. Güneş solmaya başlamış ve ufuk çizgisine yaklaşmıştı. Menzilimiz gâyet uzaktı ve bu vaziyette oraya gecenin geç saatlerinden evvel varmak ihtimâli yoktu. Etrafta ise barınılacak hiçbir yer bulunmuyordu. Her taraf bozkırdı. Kendi kendime; "Menzil ırak, vakit akşam, yol korkunç, hava soğuk, sığınılacak yer yok; hâlimiz ne olacak?" diye düşünmeye başladım. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, atını hızla sürüp gidiyor ve hiçbir telâş eseri göstermiyordu. İçimden bu düşünceler geçince, başlarını bana döndürdüler ve; "Yoksa korkuyor musun?" diye sordular. Sükût ettim. "Atını sıkı sürüp yol almaya bak! Belki güneş batmadan menzilimize ulaşırız" buyurdu. Böylece atlarımızı sıkı sürerek yol almaya başladık. Bir hayli gittikten sonra, güneşin yerinde durduğunu gördüm. Ufka yakın bir noktada ve göğe çivilenmiş gibiydi. Köye girer girmez, sanki güneş söndürülmüş gibi, birdenbire zifirî karanlık içinde kaldık."

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin talebelerinden ticâret işlerine bakan Mevlânâ Necmeddîn şöyle anlatmıştır: Bir defâsında büyük bir kervan hâlinde, develerimiz ticâret eşyâsı yüklü olarak dönerken, eşkıyâ yolumuzu kesti. Kervanda bulunanlar, eşkıyâyı görünce büyük bir dehşete kapıldı. Mallarını gitmiş, kendilerini de esir edilmiş düşündüler. Ben içimden dedim ki; Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin bana emânet edilmiş mallarını, cenk etmeden eşkıyâya teslim etmek talebelik şânına uymaz. Böyle bir hareket mertlik ve insanlıktan uzaktır. En iyisi, hocamın mallarını muhâfaza etmek yolunda şehîd olmaktır. Böyle düşünerek, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin rûhâniyyetinden yardım isteyerek kılıcımı çektim. O ânda kendimi, hocam Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri şeklinde gördüm ve eşkıyâ üzerine at sürerek, kılıç sallamaya başladım. Sonunda eşkıyânın kervanı bırakıp kaçtığını gördüm. Hâlbuki eşkıyâ bizden fazla idi. Benim maksadım şehîd olmaktı. Kervandakiler, bu hâle benden daha çok hayret etti. Kaldı ki, ömrümde cenk etmiş ve çarpışma nedir bilen bir insan da değildim. Bu işin Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin tasarrufu ile olduğunu anladım. Huzûruna gittiğimde, hâdiseyi bütün teferruatıyla anlattım. Buyurdu ki: "Zayıflar, kuvvetli düşmanla karşılaştıkları zaman, kendi kuvvetlerinden geçerler ve büyüklerin rûhâniyyetinden yardım isterlerse, Allahü teâlâ onlara öyle bir kuvvet verir ki, onunla düşmanlarını yenerler."

Ubeydullah-ı Ahrâr zamânında, Taşkend'de şeyhlik iddiâsında bulunup, irşâd makâmına kurulup oturan pek çok kimse vardı. Bunlar, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine karşı kıskançlık ve ayrılık gösterirlerdi. Neticede, hepsi tek tek silinip gittiler. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, Bagistan'dan Taşkend'e gelip, tâlibleri irşâd ile meşgûl olduğu zaman orada bir âlim vardı.

Etrâfında çok talebe toplanmıştı. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin tasarrufunu ve üstünlüğünü görünce, hasedinden çatlayacak hâle geldi. Bir gün meclisine gidip, tasarrufu ile Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerini tesir altında bırakıp, müflis göstermek istedi. Gözlerini Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine dikip, tesir altında bırakmak için bütün gayretini topladı. Altından kalkılmaz bir yük havâle etmek istiyordu. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri de, onun tesirini defetmeye koyuldu. Böylece bir saat geçti. Nihâyet Ubeydullah-ı Ahrâr ayağa kalkıp, o kişiye yaklaşıp yanında duran havluyu çekti ve yüzüne çarparak; "Aklı bozulmuş bir divâne ile ne uğraşıyorum!" dedi ve oradan uzaklaştı. Bu karşılık üzerine kendinden geçip yere yuvarlanan âlim, aklını bozdu ve bütün bilgisini kaybetti. Pazarlarda çırıl çıplak gezmeye kalkışacak kadar aklî dengesini kaybedip, perişân hâle düştü.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin yakınlarından biri, bir defâsında haram bir işi yapmak üzere iken, Ubeydullah-ı Ahrâr birdenbire; "Ne yapıyorsun?" diye seslenip, îkâz etti. O kimse yerinden fırlayıp, kendine geldi ve haram işlemekten vaz geçti. Biraz sonra Ubeydullah-ı Ahrâr evine gelip; "Allahü teâlânın yardımı olmasaydı, şeytana kapılmış gitmiştin!" buyurdu. Yine aynı kişi, bir gece şarap içmek istedi. Bir yakınını, gece karanlığında kendisine şarap alıp getirmesi için gönderdi. Gönderdiği kimse şarabı alıp gelince, onun bulunduğu evin önünde durup, şarap testisini yukarıdan sarkıttığı bir sepete koydu. O da sepeti yukarı çekmeğe başladı. Çekerken, sepet duvara çarpıp ipi koptu, yere düştü ve şarap testisi kırıldı. Şarap isteyen kimse, bilinmesinden korkarak, sabahleyin erkenden kalkıp kırılan şarap testisinin parçalarını topladı. Bundan hemen sonra, Ubeydullah-ı Ahrâr o kimsenin evine geldi. "Gece yukarı çektiğin testinin sesi kulağıma geldi. Eğer o testi kırılmasaydı, benim kalbim kırılacaktı ve bir daha seninle buluşmama imkân kalmayacaktı" buyurdu.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri buyurdu ki: "Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden "Mesh" yâni sûretinin değiştirilmesi, hayvan sûretine döndürülmesi kaldırılmıştır. Fakat bâtından, mânen sûretin değişmesi kaldırılmamıştır. Bâtından sûretin hayvan sûretine çevrilmiş olmanın alâmeti, büyük günah işleyen kimsenin bu günahları işlemekten, bâtının, kalbinin elem duymaması, işlediği haramlar sebebiyle müteessir olmaması, fısk ve isyân olan işlerde ısrâr etmesidir. Bu öyle bir dereceye ulaşır ve işlediği büyük günahlardan dolayı kalbi o kadar kararır ki, artık tenbih ve nasîhat da yapılsa gafletten uyanmaz."

Mevlânâ Gilân Ziyâretgâhî hazretlerinin oğlu Mevlânâ Burhâneddîn Muhammed şöyle anlatmıştır: "Ubeydullah-ıAhrâr hazretleri, Şeyh Şâhin'in evinden çıktığı sırada, büyük biraderlerimMevlânâ Abdürrahmân ve Mevlânâ Ebü'l-Mekârim önüne geçip, herbiri evine dâvet etti.Teşrif etmesi için istirhâm ettiler. Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr bana; "Sen niçin dâvet etmezsin?" buyurdu. "Bu arzu, gönlümde haddinden fazladır. Fakat ağabeylerimin yanında küstahlık etmedim" dedim. Bana, iki batman un ile çorba pişirmemi söyledi. "Bundan fazla bir şey yapma!" buyurdu. Emrini yerine getirdim. Köyün âlimleri, sâlihleri ve fakirleri, Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin teşrifini duyar duymaz, grup grup evime gelmeye başladı. İki büyük sofa, gelenlerle doldu. İki sofa arasındaki mâbeyn de doldu. Yine gelenleri almadı. Bir kısmı da, dam saçağının altına ve evin dışına oturdu. Ben bu kalabalığı görünce, hatırımdan; "Bu kadar kimse geldi" diye geçti. Hâce Ubeydullah hazretleri bana tekrar; "İki batman undan başka bir şey pişirme!" buyurdu. Bir türlü, biraz daha pişireyim diyemedim. Son derece telâşlanıp, tereddüdde kaldım. Bu hâlde iken, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri başını kaldırıp; "Söyleyeceğimi söyledim. Söylediğim gibi yap, fazla pişirme!" buyurdu. Bu emri üzerine, çorba pişirip, büyük bir kaba doldurdum. O kabdan da, kâselere ve tabaklara doldurarak, iki sofada ve mâbeynde oturan misâfirlere dağıttım. Komşulardan emânet tabak toplatıp, onlarla da dışarıdaki topluluğa çorba dağıttım. Herkese yetip, arttı. Emânet aldığım tabaklara da doldurup, sâhiblerine gönderdim. Orada bulunanlar da, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin kerâmetiyle yemeğin herkese yetip arttığını görerek, hayret ettiler. Böylece onu daha çok sevip, bağlılıkları arttı."

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, zamânının sultanları üzerinde büyük bir tesire sâhipti.

Sultanlara sözü geçer, müslümanların rahatı için onlara nasîhat ederdi. Kendisi şöyle anlatmıştır: "Eğer biz şeyhlik yapsaydık, zamânımızda hiçbir şeyh kendisine talebe bulamazdı. Fakat bize başka iş emredildi. Bizim işimiz, müslümanları zâlimlerin şerrinden korumaktır. Bu sebeple, pâdişâhlar ile görüşmek ve onların gönlünü avlamak, dilediğimiz istikâmete çevirmek bize vazife olmuştur. Allahü teâlâ bize öyle bir kuvvet verdi ki, eğer isteseydim, ilâhlık dâvâsında bulunan Çin pâdişâhını bir mektubla öylesine tesir altında bırakırdım ki, sultanlığı terkedip, yalın ayak koşarak kapıma gelirdi. Bununla berâber biz, Allahü teâlânın bu hususta ki takdîrini beklemekteyiz. Bizim makâmımızda edebli olmak lâzımdır. Bu edeb de, kulun kendi irâdesini bırakıp, Rabbinin irâdesine teslim olmasıdır."

Reşehât kitabının müellifi şöyle anlatmıştır: "Bir gün Sultan Ahmed Mirzâ, Hâce Ubeydullah-ıAhrâr hazretlerini Mâtürîd köyünde ziyârete geldi. Huzûruna girince, geride iki dizi üzerine edeble oturdu. Ubeydullah-ı Ahrâr, ona çok iltifât etti. Buna rağmen Sultan Ahmed Mirzâ, onun heybeti karşısında tir tir titriyor, alnından ter damlaları dökülüyordu."

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine bir gün rüyâsında şöyle denildi: "İslâmiyet, senin hizmetinle, mededinle kuvvet bulacak." Bunun üzerine bu iş, sultanları ve emîrleri vâsıta etmeden yerine gelmez diyerek, zamânın sultânı ile görüşmek üzere Semerkand'a gitti. Bu yolculuğunda Mevlânâ Nâsıruddîn Etrârî de yanında bulunuyordu. O, şöyle anlattı: "O zaman Semerkand'da Mirzâ Abdullah sultan idi. Semerkand'a vardığımız zaman, Mirzâ Abdullah'ın beylerinden biri, HâceUbeydullah hazretlerini karşıladı. Hâce hazretleri ona dedi ki: "Bizim buralara kadar gelmekten maksadımız, sizin Mirzâ'nız ile görüşmektir." Karşılamaya gelen bey, edebsizce şöyle cevap verdi: "Bizim Mirzâ'mız, pervâsız bir gençtir. Onunla görüşmek kolayca kabûl edilir bir iş değildir. Hem dervişlerin bu sultanla görüşmekte ne maksadları olabilir?" Ubeydullah-ıAhrâr hazretleri bu sözden gadaba gelip; "Bize Sultan ile görüşmek emredilmiştir. Ben buraya kendi kendime gelmedim. SizinMirzâ'nız eğer pervâsız ise, onu değiştirip yerine pervâlı olan birini getirirler!" buyurdu. Bunun üzerine karşılamaya gelen o bey ayrılıp gitti. O gidince Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri onun ismini mürekkeple duvara yazdı. Sonra parmağını ağzında ıslatarak sildi. "Bizim işimiz, o sultandan ve onun kumandanlarından beklenemez, gidelim!" dedi. O gün Taşkend'e döndüler. Bir hafta sonra, o karşılayan ve edebsizlik eden bey vefât etti. Bir ay sonra da, Türkistan'daMirzâ Ebû Saîd zuhûr edip, Mirzâ Abdullah'ı öldürüp, mülküne el koydu. Yerine sultan oldu."

Talebelerinin ileri gelenlerinden biri şöyle anlatmıştır: "Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri ile Firket denilen yerde idik. Bir gün kâğıt ve kalem istedi. Kâğıt üzerine birkaç isim yazdı.Bu sırada "SultanEbû Saîd Mirzâ" diye bir isim yazıp, cebine koydu. O sırada Ebû Saîd Mirzâ'nın hiçbir yerde nâmı ve nişânı yoktu. Yakınlarından biri sormaya cesâret gösterip; "Bir takım isimler yazdıktan sonra, Ebû Saîd Mirzâ ismine alâka gösterip, onu cebinize koydunuz. Bu isim kime âittir?" dedi. Buyurdu ki: "Bu o kimsedir ki; siz, biz, Semerkand, Taşkend ve Horasan, yakında onun tebeası olsa gerektir." Pek kısa bir zaman sonra, Türkistan'dan Mirzâ Ebû Saîd'in sesi yükseldi. Meğer Mirzâ Ebû Saîd, rüyâsında Ahmed Yesevî hazretlerini görmüş. Rüyâda Ahmed Yesevî hazretleri, Ubeydullah-ıAhrâr hazretlerine Mirzâ Ebû Saîd için Fâtiha okumasını işâret etmiş, o da okumuştur. Yine bu rüyâsında, SultanEbû Saîd Mirzâ, Ahmed Yesevî hazretlerinden kendisine Fâtiha okuyan zâtın ismini sormuş ve sîmâsını zihninde tutmuş. Uyanır uyanmaz, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın kim olduğunu sorup araştırdığında; "Evet, Taşkend'de buyurduğunuz gibi bir azîz vardır." dediler. Hemen atına binip, maiyeti ile Taşkend'e doğru yola çıktı. Bu sırada Ubeydullah-ı Ahrâr Firket'e doğru yola çıkmıştı. Sultan onun Firket'e gittiğini duyunca, atını oraya doğru sürdü. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, Sultan'ı,Firket yakınlarında karşıladı.SultanEbû Saîd Mirzâ, Ubeydullah-ıAhrâr hazretlerini uzaktan görünce; "İşte rüyâda gördüğüm azîz!" diyerek, atından inip ayaklarına kapandı. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri de Sultân'a alâka gösterip, sohbet etti. Sultan, bu sohbetin câzibesi ile, Ubeydullah-ı Ahrâr'dan kendisi için Fâtiha okumasını istedi. "Fâtiha bir kere okunur." buyurarak, Sultân'ın gördüğü rüyâya işâret etti.

Bu görüşmesinden sonra, Sultan Ebû Saîd Mirzâ'nın etrâfında çok asker toplandı. Bunun üzerine Semerkand'ı almak istedi. Durumunu Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine arzetmek üzere huzûruna tekrar geldi.Maksadını anlatıp, himmet istedi. "Ne niyet ile fethetmeyi istiyorsun? Eğer İslâmiyeti kuvvetlendirmek ve tebeaya şefkat göstermek niyeti ile giderseniz, zafer sizindir" buyurdu. Sultan bu şartı kabûl edip, İslâmiyete hizmet edeceğine ve tebeaya merhamet ve şefkat edeceğine söz verdi. Bunun üzerine; "İslâmiyete hizmet etmek şartıyla gidin, başarı sizindir" buyurdu.

Reşehât müellifi, bu hâdisenin devâmını şöyle anlatmıştır: "Ubeydullah-ı Ahrâr, Ebû Saîd Mirzâ'ya; "Düşmanla karşılaştığınız zaman, ardınızdan bir karga sürüsü gelinceye kadar hücûm etmeyiniz! Karga sürüsü gelir gelmez hücûm ediniz!" buyurdu. Ebû Saîd Mirzâ'nın ordusu, Mirzâ Abdullah'ın ordusu ile karşı karşıya gelince, ilk hücûm karşı tarafdan geldi.Ebû Saîd Mirzâ'nın ordusunun sol tarafını çökerttiler. Sağ taraftan da aynı şekilde hücûm etmek üzere hazırlandıkları sırada, Ebû Saîd Mirzâ'nın ordusunun arkasından bir karga sürüsü göründü. Düşman üzerine doğru uçtu. Sultan ve askerleri, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin; "Arkanızdan bir karga sürüsü gelmeyince hücûm etmeyiniz" buyurduğunu hatırlayıp, kerâmetini görünce, kalbleri kuvvet ve cesâretle doldu. Hep birden düşman üzerine hücûma geçtiler. İlk hamlede düşman saflarını yarıp, dağıttılar. Mirzâ Abdullah da atından düşüp, çamura battı. Atların ayakları altında ezildi.Sonra da başı kesilerek öldürüldü."

Bu zaferden sonra Sultan Ebû Saîd, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinden Semerkand'ı teşrif etmesini istirhâm etti. Sultânın istirhâmını kabûl edip, Taşkent'ten Semerkand'a gitti. Bu sırada öldürülen Mirzâ Abdullah'ın akrabâsından Mirzâ Bâbür'ün, büyük bir ordu ile Semerkand'a hareket ettiği haberi geldi. Sultan Ebû Saîd telâş ve ızdırâba düşüp, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine hâlini arzedip; "Benim bu orduya karşı koymam imkânsızdır. Ne yapayım?" dedi. O da, Sultânı teskin ve tesellî edip, sükûnet içinde bulunduğu yerde düşmanı beklemesini tavsiye etti. Bu sırada Sultan Ebû Saîd'in yakınları, onu Türkistan'a kaçırmak ve orada saklamak üzere hazırlığa başlayıp, eşyâlarını develere yüklemişlerdi. Ubeydullah-ıAhrâr hazretleri durumu öğrenince celâllenip, yükleri develerden indirtti. Sultan Ebû Saîd'e; "Nereye gidiyorsunuz? Kaçıyor musunuz? Buna ihtiyaç yok! Müşkülünüzü burada hallederiz. Buna kefilim! Gönlünüzü hoş tutun. Bâbür'ü durdurmak bizim vazifemizdir." buyurdu. Bu sözleri işitenlerden bâzıları; "Hâce hazretleri bizi topyekûn kurban etmek istiyor." diye söylendiler. SultanEbû Saîd, Ubeydullah-ıAhrâr hazretlerine bağlılığı ve güveninden dolayı onlar gibi düşünmedi ve Semerkand'da kalmaya karar verdi. Beyleri; "Biz bu kadar askerle koca bir orduya nasıl karşı koyabiliriz?" dedilerse de, Ebû Saîd'i iknâ edemediler.

Sultan Ebû Saîd, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın tavsiyesi üzerine, kalenin zayıf ve yıkık yerlerini hemen tâmir ettirdi ve düşmanı bekledi. Nihâyet Mirzâ Bâbür'ün ordusundan Halîl Hindu isimli bir kimsenin kumanda ettiği bir öncü kuvvet geldi. Bu küçük kuvvet, büyük kuvvetten uzak olduğu için, şehirden üzerine hücûma geçilip, perişân edildi. Yaklaşan Mirzâ Bâbür, Sultan Ebû Saîd'in iç kaleye çekilip, orada sıkı bir muhâfaza altında olduğunu öğrenince, eski hisarda konakladı. Birdenbire hücûma geçmekten çekiniyordu. Aradan günler geçti, asker yiyecek sıkıntısı çekmeye başladı. Etrâfa yiyecek temini için gönderdiği askerlerin bâzılarını Semerkandlılar yakaladılar. Bir taraftan açlık bir taraftan hastalık, Mirzâ Bâbür'ün ordusunu perişân ediyordu. O sırada bir de hayvan vebâsı hastalığı çıktı. Mirzâ Bâbür'ün ordusundaki bütün atlar bu hastalıktan öldü. Öyle oldu ki, at leşinin kokusundan o civarda barınılamaz oldu. Nihâyet Mirzâ Bâbür, Sultan Ebû Saîd ile anlaşma yapmaya râzı oldu. Bu iş için maiyetindenMevlânâ Mehmed Muammâî adlı birini gönderdi. Bu elçi, Ubeydullah-ı Ahrâr ile uzun bir görüşme yaptı. Elçi; "Bizim Mirzâ'mız çok gayretli ve yüksek himmetli bir zâttır. Ne tarafa gitse, o tarafı almadan dönmez." dedi. Bunun üzerine Ubeydullah-ıAhrâr hazretleri şöyle dedi: "Eğer Mirzâ Bâbür'ün dedesi Mirzâ Şahrûh'un kalbimizdeki sevgisi ve

üzerimizdeki hakları olmasaydı, neticeyi görürdünüz! Ben, dedesi zamânındaHerat'ta idim. Onun zamânında çok iyilikler ve himâyeler gördük. Hakkını çiğnemeyiz!" Nihâyet elçi, anlaşma yapmak istediklerini bildirdi ve bunun için Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerini Mirzâ Bâbür'ün yanına, anlaşmaya dâvet etti. Sultan Ebû Saîd, anlaşma için Ubeydullah-ı Ahrâr'ın bizzat gitmemesini istirhâm yoluyla bildirdi. Yapılan istişâreden sonra, Mevlânâ Kâsım'ı anlaşma yapmak üzere gönderdiler. Böylece anlaşma sağlandı.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin en meşhûr talebesi Mevlânâ Muhammed Kâdı, **Silsilet-ül-Ârifîn** adlı eserinde şöyle bildirmiştir: "Bir gün Şeyh Mirzâ Ömer'in, Kıpçak Çölü sultanlarından SultanMahmûd'dan da yardım alarak, büyük bir orduyla Semerkand üzerine yürüdüğü haberi geldi.Bunun üzerine Semerkand sultânı Sultan Ahmed Mirzâ, savaş hazırlıklarını tamamlayıp, karşı koymak üzere büyük bir orduyla yola çıktı. Ubeydullah-ı Ahrâr'a da yanlarında gelmesini ricâ etti. Ubeydullah-i Ahrâr da orduyla berâber gitti. Halk, Sultânın onu, sulh yapmak için yanında götürdüğünü zannetmişti. Ubeydullah-ı Ahrâr, kırk gün Sultan Ahmed'in ordusunda kaldı. Ordu, "Akkurgân" denilen yerde konaklamıştı. SultanAhmed, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine karşı askerlerden bir edebsizlik olmasın diye, orduyu geniş bir yerde topladı. Böylece orduyu Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin bulunduğu yerden biraz uzakta tutmuştu. Birkaç gün bu şekilde hareketsiz beklediler.

Bir gün Ubeydullah-ı Ahrâr gadablanarak, SultanAhmed Mirzâ'ya; "Beni buraya niçin getirdin? Eğer savaş yapmak istiyorsanız, ben sipâhi değilim. Anlaşma yapmak istiyorsanız, neden geciktiriyorsunuz? Benim artık burada asker arasında durmaya mecâlim kalmadı." dedi. Sultan Ahmed Mirzâ; "Benim bir kararım yok. Her şeyi sizin doğru olan reyinize bıraktım. Siz ne emrederseniz, biz ona uyarız." dedi. Bunun üzerine Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri bir ata binip, yanına da yakınlarından bir cemâat alarak, karşı tarafta bulunan Şeyh Ömer Mirzâ'nın ve SultanMahmûd'un bulunduğu yere doğru hareket etti. Bunu haber alan her iki sultan da karşılamaya çıktılar. Yolun yarısında karşıladılar. Sonra Şahrûh'a gittiler. Ubeydullah-ı Ahrâr, SultanMahmûd'a çok iltifât gösterdi. Konuşma sırasında hep ona bakarak konuştu. Bundan sonra, üç sultânın savaşmaktan vazgeçip, sulh yapmaları kararlaştırıldı. Anlaşma şartları da tesbit edildi. İki tarafın askerlerinin saf bağlaması, aralarına büyük bir çadır kurulması ve üç sultânın bu çadırda toplanarak Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin idâresi altında anlaşma şekli kararlaştırılacaktı.

Bu şekilde anlaşma yapılması karara bağlanınca, Ubeydullah-ı Ahrâr, Sultan AhmedMirzâ'nın yanına dönüp durumu bildirdi. Ertesi gün sabah vakti, Sultan Ahmed Mirzâ'nın askerleri, zırh giyinmeden, fakat silâhlarını kuşanmış olarak kararlaştırılan yere geldi. Saf hâlinde durdular. Ubeydullah-ı Ahrâr, diğer iki sultânı getirmek üzere Şahrûh'a gitti. Mirzâ Mahmûd'un, bu işden memnûniyeti yüzünden okunuyordu. Fakat Sultan Şeyh Ömer Mirzâ'nın hâlinde, garib bir tutukluk ve ihtiyat vardı. Nitekim Ubeydullah-ı Ahrâr onları çağırdığında, Sultan Mahmûd şevkle dışarı çıktığı hâlde, Sultan Şeyh Ömer Mirzâ hesaplı ve tedbirli bir tavır takınmış gözüküyordu. Onun bu tavrı üzerine, Ubeydullah-ı Ahrâr, Sultan Mahmûd'u îkâz edip, herhangi bir hîleye karşı tedbirli olmasını söyledi. Peygamberimizin; **"Deveni bağla, sonra tevekkül et."** buyurduğunu bildirdi. Sonra karşı tarafın askerlerinde olduğu gibi, bunların askerlerini de zırhsız, fakat silâhlı olarak anlaşma yapılacak yere götürdüler. Böylece, üç pâdişâhın askerleri birbirleri karşısında da saf tutup durdular. İçinde üç sultânın anlaşma yapacağı çadır da orta yere kurulacağı sırada, çadır bize uzak, size yakın gibi bir anlaşmazlık çıktı. Münâzara uzadı. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, öğle namazı için abdestini, karşılıklı saflar hâlinde duran iki ordu arasında aldı. Sonra Sultan Ahmed Mirzâ'ya haber gönderip; "Ben tek kişiyim ve ihtiyarlık zaafı içindeyim. Sizin bu kadar meşakkatli yolunuza dayanmaya çalışmam, birbirinize girmemeniz içindir. Kuvvet, ancak bu kadar olur. Artık tâkatim kalmadı. Eğer bana îtimâdınız varsa, çekişmeyi bırakınız! Çadırı nereye kurarlarsa kursunlar." dedi.

Bunun üzerine Sultan Ahmed Mirzâ emir verip; "Mâni olmayın! Çadırı nerede isterlerse

orada kursunlar. Benim îtimâdım Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinedir." dedi. Nihâyet çadır kuruldu. Sultan Ahmed Mirzâ, maiyeti ile geldi. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri de, Sultan Mahmûd Mirzâ'yı veSultan Şeyh Ömer Mirzâ'yı getirdi. Sultan Ahmed Mirzâ onları karşıladı ve Ubeydullah-ı Ahrâr'ın işâretiyle Sultan Mahmûd Mirzâ ile kucaklaştı. Bundan sonra Ubeydullah-ı Ahrâr, Sultan Şeyh Ömer Mirzâ'yı, ağabeyi Sultan Ahmed Mirzâ'nın yanına götürdü. Sultan Şeyh Ömer Mirzâ, ağabeyi Sultan Ahmed Mirzâ'nın elini öpüp, yüzüne gözüne sürerek ağladı. Bu manzarayı görenler de gözyaşlarını tutamadılar. Bundan sonra çadıra girdiler. Heybetli bir toplantı oldu. Her üç sultan da, bütün meselelerde anlaştılar. Artık birbirlerine kılıç çekmeyeceklerine ahdettiler. Ahidnâme yazılınca üçü de imzâladı. Bu anlaşma gereğince Taşkend, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri vâsıtasıyla, Sultan Ahmed Mirzâ'dan Sultan Mahmûd Mirzâ'ya geçti. Bundan sonra Fâtiha okundu.Sultanlar birbirlerine vedâ edip ayrıldılar.

Anlaşmanın yapıldığı gün, halk, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin tasarrufundan ve tesirinden hayret ve dehşet içinde kaldı. Onun tasavvufta yükselmiş büyük bir velî ve mürşid-i kâmil olduğunu anlamışlardı. O gün anlaşma sağlanıp kan dökülmesi önlendikten sonra, Ubeydullah-ı Ahrâr, SultanMahmûd Mirzâ'ya; "Siz Taşkend'e gidin. Ben de başka bir yoldan gelir size ulaşırım." buyurdu ve talebeleri ile Taşkend'e dönmek üzere yola çıktılar. Yolda Mevlânâ Muhammed Kâdı'ya; "Bu işlere ne dersin?Bu vak'a, kitaba yazılacak şeylerdendir!" buyurdu.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri zamânının en büyük velîsi idi. İnsanların dünyâ ve âhirette saâdete, kurtuluşa ermeleri için gayret eder, onlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatırdı. Bir sohbeti sırasında buyurdu ki: "İkindi namazından sonra öyle bir vakit vardır ki, o vakitte amellerin en iyisiyle meşgûl olmak lâzımdır. Bâzıları demişlerdir ki: "O saatte amelin en iyisi muhâsebe, insanın kendini hesâba çekmesidir. Öyle ki, gece ve gündüz geçirdiği saatler içinde yaptığı işleri gözden geçirip, ne kadar zamânı tâat, ne kadar zamânı günâh işlemekle geçirmiş hesâb etmeli. Tâat ile geçirdiği zamânı için şükretmeli. Günâh ile geçen zamânı için de istigfâr etmelidir." Bâzıları da şöyle demişlerdir: "Amellerin en iyisi, bir büyük zâtın sohbetine kavuşmak için gayret göstermek ve o zâtın sohbetinde, gönlünü Allahü teâlâdan başka her şeyden çevirmesidir." demişlerdir ki, en iyi amel, Allahü teâlâdan başka her şeyden yüz çevirip, Allahü teâlâya dönmektir."

Allah adamlarıyla ve akıllılarla berâber bulunmayı, gâfil ve câhil kimselerden de uzak durmayı tavsiye ederek buyurdu ki:

"Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine, sohbet sırasında bir fütur, dağınıklık hâli gelmişti. Bunun üzerine; "Meclisimize bir bîgâne, gâfil girmiştir. Bu hâl ondan dolayıdır. Onu arayıp bulunuz." buyurdu. Talebeleri iyice aradıktan sonra, böyle birinin bulunmadığını söyleyince; "Bastonların bulunduğu yere bakınız." dedi. Talebeleri oraya bakınca, bir bîgânenin asâsını bırakmış olduğunu anladılar, o asâyı oradan çıkarıp attılar."

Bir gün Ubeydullah-ı Ahrâr'ın talebelerinden biri, gâfil bir kimsenin elbisesini giyip sohbetine gelmişti. Oturduktan bir müddet sonra, hocası; "Bu mecliste bir gâfilin kokusu geliyor." dedikten sonra, o talebeye dönüp; "Bu koku senden geliyor, yoksa bir gâfilin elbisesini mi giydin?" dedi. O talebe hemen dışarı çıkıp, o elbiseyi değiştirip geldi.

Ubeydullah-ıAhrâr hazretleri kendisi sâlih ameller işlediği gibi, talebelerine ve sevenlerine de sâlih ameller işlemelerini tavsiye ederdi. Hattâ insanın yaptığı iyi veya kötü işlerin cansızlara bile tesir edeceğini bildirerek buyurdu ki: "İnsanların amelleri, işleri ve ahlâkı, cansız şeylere de tesir eder. Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin bu hususta çok keşfi vardır. Bu bakımdan, kötü işlerin işlendiği bir yerde yapılan ibâdet ile iyi işlerin işlendiği yerde yapılan ibâdet birbirinden kıymetçe farklıdır. Bunun içindir ki, Kâbe'de kılınan iki rekat, başka yerlerde kılınan namazın bin rekatına bedeldir."

Tasavvuf yolunda bulunan kimsenin vasıflarını anlatırken buyurdu ki:

"Şeyh Ebû Saîd Ebü'l-Hayr, tasavvufu şöyle târif etmiştir: "Şimdiye kadar evliyâdan yedi yüz zât tasavvufun târifi husûsunda çeşitli sözler söylemişlerdir. Bütün bu sözlerin özü şu noktada toplanır: **Tasavvuf; vakti, en değerli olan şeye sarfetmektir.**"

"İnsanın kıymeti; idrâkinin, zekâsının, bu yolun büyüklerinin hakikatlerini anladığı kadardır."

"Şeyh Ebû Tâlib-i Mekkî buyurdu ki: "Allahü teâlâdan başka hiçbir murâdın kalmayıncaya kadar gayret göster. Bu murâdın hâsıl olunca, işin tamamdır. İsterse senden kerâmetler, haller ve tecellîler hâsıl olmasın, gam değildir."

"Tasavvuf, herkesin yükünü çekmek ve kimseye kendi yükünü çektirmemektir."

"Allahü teâlâdan gelen belâlara sabırlı, hattâ şükredici olmak lâzımdır. Zîrâ, Allahü teâlânın birbirinden acı belâları çoktur."

"Bir gün Mevlânâ Hâmûş hazretlerinin huzûruna gitmiştim. Yanında bulunanlarla ilmî meseleleri konuşuyordu. Ben de bir yere oturmuş, hiç konuşmuyordum. Bana dönüp; "Ne dersin, konuşmak mı daha iyi, susmak mı daha iyi?" dedi. Sonra da; "Bir kimse kendi varlığının kaydından (nefsinden) kurtulmuşsa, ne yapsa iyidir. Kurtulmamışsa, ne yapsa kötü." Ben, Mevlânâ Nizâmeddîn Hâmûş'tan bundan daha iyi bir söz işitmedim."

"Zikir bir kazma gibidir ki, onunla gönülden yabancı duygu dikenleri temizlenir."

"İbâdet; emirlere uyup, amel etmek, nehyedilen şeylerden sakınmaktan ibârettir. Ubûdiyyet, kulluk da bu şekilde Allahü teâlâya yönelmektir."

"İnsanın yaratılmasından murâd, kulluk yapmasıdır. Kulluğun özü de, her hâlükârda Allahü teâlâyı unutmamaktır."

Asıl ve kıymetli olan ilmin, ilm-i ledünnî olduğunu bildirerek buyurdu ki:

"İlim iki çeşittir: Biri verâset ilmi, biri de ledün ilmidir. Verâset ilmi çalışarak elde edilir. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem); **"Kim bildikleriyle amel ederse, Allahü teâlâ ona bilmediklerini öğretir."** buyurdu. İlm-i ledün ise, Allahü teâlânın ihsânıdır. Çalışmadan elde edilir. İlâhî bir mevhibedir. Kullarından dilediğine verir."

İnsanlara hizmet etmenin ibâdet ve tasavvufun esâsı olduğunu bildiren Ubeydullah-ıAhrâr hazretleri buyurdu ki:

"Biz bu yolu, tasavvuf kitaplarından değil, halka hizmetten elde ettik. Herkesi bir yola götürürler. Bizi de hizmet yoluna götürdüler."

"Tasavvuf bilgilerinden maksad, kendini zorlamadan, uğraşmadan, her ân Allahü teâlâya teveccüh ve ikbâldir. Yâni, her ân Allahü teâlâyı hatırlamaktır."

Ehl-i sünnet îtikâdı üzere bulunmayı medhederek buyurdu ki: "Bütün halleri ve buluşları bize verseler, fakat Ehl-i sünnet ve cemâat îtikâdını kalbimize yerleştirmeseler, hâlimi harâb, istikbâlimi karanlık bilirim. Eğer bütün harablıkları, çirkinlikleri verseler ve kalbimizi Ehl-i sünnet îtikâdı ile süsleseler, hiç üzülmem."

Yerinde ve zamânında konuşmanın önemini belirterek buyurdu ki:

"Söz, yüce bir şeydir. Zamânında ve yerinde olmalıdır."

"Söz söylemek, dilin gönülle, gönlün de Hak ile olduğu zaman makbûldür."

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleriPeygamber efendimizin neslinden gelen seyyid ve şerîflere çok hürmet gösterirdi. Hattâ bir defâsında buyurdu ki:

"Seyyidlerin bulunduğu bir memlekette ben oturamam. Zîrâ, Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) bağlı bir nesebten gelmenin şerefini taşıyanlara, lâyık oldukları tâzimi

gösterememekten korkuyorum."

Helâl kazanç elde etmenin önemini belirterek buyurdu ki: "Bizim yolumuzda, el helâl kârda, gönül ise hakîkî yârdadır."

Ubeydullah-ı Ahrâr; bir kimsenin neyi maksad edinirse, ona kavuşacağını bildirerek buyurdu ki:

"Himmet etmek; Allahü teâlânın isimleri ile münâsebeti olan bir zâtın, kalbinde yalnız bir işin yapılmasını bulundurması demektir. Bu şeye teveccüh eder. Kalbine bundan başka hiçbir şey getirmez. Yalnız, o işin yapılmasını ister. Allahü teâlâ da o işi yaratır. Allahü teâlânın âdeti böyledir. Kâfirlerin himmet ettikleri şeylerin de hâsıl oldukları görülmüştür. Allahü teâlâ, bana bu kuvveti ihsân etmiştir. Fakat, bu makâmda edep lâzımdır. Edep de, kulun kendisini Hak teâlânın irâdesine tâbi etmesidir. Kendi irâdesine tâbi olmamak, Hak teâlânın fermânını beklemek lâzımdır."

Talebelerine şöyle buyurmuştur: "Sizden hanginizin yirmi kere, belki daha fazla tasarruf edildiği ve nisbet sâhibi kılındığı hâlde, her dışarı çıktığında kaybetmemiş olsun? Size verilen veriliyor. Fakat siz onu muhâfaza edemiyorsunuz. Eline bir nûr teslim edilen kişi, onu en kıymetli şeyi bilsin. Fânî varlığını tasfiye etsin, o nûr ile kendini karanlıkta aydınlatsın."

Yine şöyle buyurmuştur: "Benim birkaç günlük hayâtımı fırsat bilip Allahü teâlâya bağlanmayan sizler, ya benden sonra ne yapacaksınız? Bu fırsatı ganîmet bilin, bu nîmet elden giderse pişmân olursunuz. Son pişmânlığın faydası olmaz."

"Ubeydullah-ıAhrâr hazretleri zamânındaki tasavvuf ehli geçinenlerin durumunu bildirerek buyurdu ki: "Zamânımızda ehl-i irâdet, mürîd, talebe olma kâbiliyetine sâhib olanlar azdır. Bir âlim, büyüklerden birine haber gönderip; "Burada mürîd olacak vasıflı insan azdır; sizin orada bu vasfı taşıyan kimseler varsa bize gönderiniz!" demiştir. Bu haberi alan büyük zât, bir mektup yazarak şöyle cevap vermiştir: "Bahsettiğiniz vasıfta insanlar bizim burada yoktur. Eğer şeyh isterseniz, istediğiniz kadar gönderelim!"

Bir sohbeti sırasında büyüklerin hallerinden anlatarak şöyle buyurdu:

"Evliyânın meşhûrlarından olan Şiblî hazretleri, tasavvuf büyüklerinin yoluna girdiği sırada, babası Vâsıt şehrinin hâkimi, vâlisi idi. Önce Muhammed Hayr'ın huzûrunda tövbe etti. Sonra Muhammed Hayr hazretleri onu Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine gönderdi. Göndermesindeki sebep; Şiblî hazretlerinin, Cüneyd-i Bağdâdî'nin akrabâsı olmasıydı. Böylece edebe riâyet etmiş oldu.

Şiblî, Cüneyd-i Bağdâdî'ye talebe olunca; önce ona yedi sene ticâret yapmasını ve bu ticâretten elde ettiği kazancını, o zamâna kadar olan günahlarının affı için sadaka olarak dağıtmasını emretti. Bunu yaptıktan sonra da, yedi sene de helâ temizliği yapmasını emretti. Bunu da yaptı. Bu on dört seneden sonra onu tasavvufta yetiştirip, yüksek derecelere kavuşturdu."

"Sehl bin Abdullah Tüsterî hazretleri, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için öyle riyâzet yapıp, zikre dalmıştı ki, bir gün ağzından ve burnundan kan geldi. Yere düşen her damla kanı "Allah" yazıyordu. Bundan sonra hocası ona, tasavvufta her ân Allahü teâlâyı hatırlamak ve kendisini gördüğünü düşünmek gibi mânâlara gelen "Yâd-ı daşt" makâmı üzere olmasını emretti."

Ömrünü İslâm dîninin emir ve yasaklarını öğrenmek, öğretmek, vâz ve nasîhatlarıyla insanların kurtuluşuna vesîle olmakla geçiren Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri 1490 (H.895) senesi Muharrem ayının başında hastalandı. Hastalığı seksen dokuz gün sürdü. Vefâtından on iki gün önce; "Eğer sağ kalırsak, beş ay sonra seksen dokuz yaşım tamam olup, doksana girerim. Bâzı büyükler, ömrünün yıl sayısı ile hasta yattığı gün sayısı arasındaki uygunluğu; **"Bir günlük hastalık** (humma), **bir senenin keffâretidir."** hadîs-i şerîfinde buyrulan husûsa

ugun olduğunu söylemişlerdir." buyurdu.

1490 (H.895) senesi Rebîu'l-evvel ayının sonunda, bir Cumâ günü hastalığı ağırlaştı ve sekerât-ı mevt hâli Cumâ günü öğle vaktinde başlamıştı. Tam o sırada, Semerkand'da büyük bir zelzele oldu.

Vefât ettiği gün, akşam vakti hastalığı pek şiddetlenmişti. "Akşam namazının vakti girdi mi?" diye sordu. "Evet girdi." dediler. Akşam namazını îmâ ile kıldı. Yatsı vakti girdiği sıralarda, son nefeslerini veriyordu. Vefâtı sırasında huzûrunda bulunan talebelerinden Hâce Muhammed Yahyâ şöyle anlatmıştır: "Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin mübârek nefeslerinin kesilmesi yaklaştığı sırada, akşam ile yatsı arasında bir vakitde idik. Bulunduğu odada birkaç lâmba yaktılar. Ev son derece aydınlık olmuştu. Bu sırada Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin iki kaşı arasından, birdenbire şimşek gibi bir nûr çıkıp öyle parladı ki, evde yanmakta olan lâmbalar, o nûr arasında sönük kaldı. Herkes bu nûru gördü. Bu nûr parladıktan sonra, Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri son nefesini verip vefât etti. Vefât ettiği sırada da şiddetli bir zelzele oldu.

Sultan Ahmed Mirzâ, Ubeydullah-ıAhrâr hazretlerinin hastalığının şiddetlendiğini duyunca, Cumâ sabahı bütün devlet erkânı ile Ubeydullah-ıAhrâr hazretlerinin bulunduğu Kemânkerân köyüne gitmek üzere yola çıktı. Akşam namazından sonra ulaşıp, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerini son defâ gördü. Vefât ettiği bu gecenin sabahı olan Cumartesi sabahı, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin cenâzesini Semerkand'a getirtti. Öğle namazı vaktinde Kefşir mahallelerine getirilip, cenâzesi orada yıkandı, techiz ve tekfin edildi. Cenâze namazı kılınıp, defnedildi.

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin oğulları, kabri üzerine bir kubbe ve yanına bir imârethâne yaptırdılar.

Talebeleri: Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin en başta gelen talebesi, Mevlânâ Kâdı Muhammed Zâhid Bedahşî'dir. Halîfesidir. Bu talebesi, evliyânın büyüklerinden olan Yâkûb-iÇerhî hazretlerinin kızının oğlu olup, torunudur. Hocası Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin kıymetli sözlerini **Mesmûât-ı Mevlânâ Kâdı Muhammed Zâhid** adlı bir kitap yazarak toplamıştır.

Oğlu Muhammed, zâhirî ilimde yüksek derecede âlim idi. İlk oğlu olup, tasavvuf ilmini babasından öğrenip kemâle ulaşmıştır. Bu oğlu, Hâcegân lakabı ile tanınmıştır.

Hâce Muhammed Yahyâ; küçük oğlu olup, zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derecede idi. Babasından feyz alarak tasavvufta yükseldi. Babası, hayâtının son günlerinde onu yerine vekil bıraktı.

Mevlânâ Seyyid Hasan; meşhûr talebelerinden olup, babası onu küçük yaşında iken Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin sohbetine getirmiştir. Geldikleri sırada, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın yanında bir tabak içinde bal görüp, hemen yemeye başlamıştı. Ubeydullah-ı Ahrâr ona; "Senin ismin nedir?" diye sorunca, balın tadına öylesine dalmıştı ki; "Adım Bal'dır." cevâbını verdi. Ubeydullah-ı Ahrâr tebessüm ederek buyurdu ki: "Bu çocukta tam bir kâbiliyet var. Kendi ismini balın tadından dolayı unutup, balın lezzetine o kadar daldı ki, ismim Bal'dır dedi." Onu kucaklayıp babasından aldı. Önce Kur'ân-ı kerîmi, ilk tahsîl için gereken bilgileri öğretti. Sonra Ubeydullah-ı Ahrâr, ona yüksek ilimleri öğrenmesini emretti. Bundan sonra da onu tasavvufda yetiştirip, yüksek derecelere kavuşturdu.

Mevlânâ Kâsım; en meşhûr ve çok sevdiği talebelerindendir. Hocasına tâbi olması tam idi. Bu hususta örnek teşkil eden bir talebesi idi.

Mevlânâ Mîr Abdülevvel; talebelerinin meşhûrlarından olup, hocasına dâmâd olmakla şereflenmiştir. Tasavvufta yüksek derecelere kavuşmuştur.

Mevlânâ Câfer; tasavvuf hâllerine gark olmuş bir talebesi olup, âlim ve fâdıl bir zât idi.

Mevlânâ Burhâneddîn Hatelânî; bu talebesi, Semerkant'ta parmakla gösterilen âlimlerden idi.

Mevlânâ Lütfullah Hatelânî; meşhûr talebelerinden olup, diğer talebesi Burhâneddîn Hatelânî'nin kızkardeşinin oğludur. Din ilimlerinde âlim idi.

Mevlânâ Şeyh; talebelerinin ileri gelenlerinden olup, senelerce hocasının ev ve dergâh işlerini görüp, hizmet etmiştir.

Mevlânâ Sultan Ahmed; meşhûr talebelerinden olup, zâhirî ve bâtınî ilimlerde derin âlimdi.

Mevlânâ Ebû Saîd Evbehî, Mevlânâ Hâce Ali Taşkendî, Mevlânâ Nûreddîn Taşkendî, Mevlânâzâde Etrârî, Mevlânâ Nasîruddîn Etrârî ve Mevlânâ İsmâil Firketî de talebelerinin meşhûrlarındandır.

Ubeydullah-ı Ahrâr'ın talebelerinden biri de, Abdullah-i İlâhî'dir. Simavlıdır. İlim edindikten sonra, Semerkand ve Buhârâ'ya giderek feyz aldı. İcâzetle şereflenip, Ubeydullah-ı Ahrâr'a intisâbı bulunan Emîr Ahmed-i Buhârî ile İstanbul'a geldi.

Ubeydullah-ıAhrâr'ın bir talebesi de Abdullah-ı Semerkandî'dir. Önce, Yâkûb-i Çerhî'ye talebe olmuş ve Nizâmeddîn-i Hâmûş'tan da feyz almıştır. Uluğ Bey Medresesinde müderristi.

Ubeydullah-ı Ahrâr'ın bir talebesi de HaydarBaba'dır. Kırk sene devamlı İstanbul Eyyûb Câmiinde îtikâf etti. Kânûnî SultanSüleymân bu zâtın üstün hâllerini işitince, Eyyûb Nişâncası ile Haliç arasında,Cezerî Kâsım PaşaCâmiine inen yol üzerinde "Haydar Baba Mescidi"ni yaptırdı. Haydar Baba, 1550 (H. 957)de vefât etti. Kabri, mescide girerken solda, sed üstündedir.

Eserleri:

Enîs-üs-Sâlikîn fit-Tasavuf, El-Urvet-ül-Vüskâ li Erbâb-il-İrtikâ, Rukaât, Fıkarât Risâlesi, Vâlidiyye Risâlesi.

HER GÖRDÜĞÜNÜ HIZIR, HER GECEYİ KADİR BİL

Bir gün annesi tarladan kaldırdığı buğdayları, biriyle Ubeydullah-ı Ahrâr'a gönderdi. Ubeydullah-ı Ahrâr buğdayları ambara koymakla meşgûlken, buğdayları getiren kimse, boş çuvallarını alıp gitti. Nereye gittiği ve hangi yoldan gittiği belli değildi. Ubeydullah-ı Ahrâr o anda neden bu zavallı ve garib kimseden duâ almadığına üzüldü. İçine garib bir ızdırap çöktü. Buğdayı olduğu gibi bırakıp koşarak o kimsenin peşine düştü. Yanına vararak tevâzu ile kendisine duâ etmesini istedi ve; "Beni gönlünüze alın. Hâlime biraz inâyet nazarıyla bakın. Belki duânız ve himmetiniz bereketiyle Allahü teâlâ beni bağışlar, merhâmet eder de yolum açılır." dedi. Onun yüzüne şaşkın ve hayret dolu ifâdelerle bakan zât; "Zannediyorum ki Türk şeyhlerinin söyledikleri; "Her geleni Hızır bil, her geceyi Kadir bil" sözüne göre hareket ediyorsun. Fakat ben hiçbir özelliği olmayan kendi hâline yaşayan bir kimseyim. Elimi yüzümü bile lâyıkı ile yıkamayı bilmem. Senin istediğin şeyden ben haberdâr değilim. O bende yoktur." dedi. Ubeydullah-ıAhrâr duâ etmesi için yalvarmaya devâm etti. O kimse, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın yalvarışına dayanamayarak ellerini kaldırdı ve; "Allahü teâlâ senin kalb gözünü açsın." diye duâ etti. Bu duâ bereketiyle Ubeydullah-ı Ahrâr'ın kalbinde açılmalar oldu.

ONU NİÇİN KABÛL ETMEDİ?

Ubeydullah-ı Ahrâr zamânında, bir kâdı devamlı kapısına gelip, talebe olmak, onun yoluna girmek istiyordu. Fakat Ubeydullah-ı Ahrâr ona iltifât etmediğinden gâyet melûl ve mahzûn bir hâlde gelip gidiyordu. Birgün Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin neşeli bir ânında, yakın bir talebesi, o kâdıdan bahsedip, talebe olmak istediğini arzetti. "Kâdı, boynu bükük, inâyetinizi bekliyor ve mahrum kalmaktan çok üzülüyor." dedi. Ubeydullah-ı Ahrâr; "Ben, kimin içinde büyüklük ve üstünlük arzusundan bir şey sezsem, hattâ o üstünlük ve büyüklük arzusuna on yıl sonra bile kavuşacak olsa, ona Hâcegân yolundan (büyüklerin yolundan) bahsedemem." dedi. Talebelerinden bâzıları, bu sözü söylediği günün târihini yazdılar. Aradan on yıl geçti. Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri de vefât etmişti. O kâdı, on yıl sonra memleketinde hâkim ve reis makâmına çıktı. Bu hâlinden çok memnun idi ve kalbinde büyüklerin yoluna girmeye dâir hiçbir istek ve arzu kalmamıştı. O zaman Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin talebeleri, hocalarının onu neden kabûl etmediğinin hikmetini anladılar.

SELE KAPILANLAR

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, bir ilkbahar mevsiminde, Herat'dan Taşkend'e gitmek üzere yola çıkmıştı. Akşam olunca, yolda bir talebesinin bulunduğu yere ulaşmış ve o gece orada misâfir olmuştu. Bu talebesi şöyle anlatmıştır: "Gece yatacağımız zaman bana; "Sen benim yattığım odada yat!" dedi. Bunun üzerine onun yattığı odada, ondan uzak bir köşeye çekilip, orada geceledim. Geceyarısı ismimi söyleyip; "Uyuyor musun! Uyanık mısın?" dedi. Ben de; "Uyumuyorum efendim." dedim. "Hemen kalk, kıymetli eşyâlarını topla ve derhâl dışarı çık!" buyurdu ve kendisi de süratle dışarı çıktı. Bu çevrede olanları da uyandır. Kıymetli eşyâlarını toplayıp hayvanlara yüklesinler. Beni tâkib edip peşimden geliniz?" dedi. Süratle uzak bir tepeye doğru yürüdü, biz de hemen toparlanıp onu tâkib ettik. Tepeye çıkıp, üzerinde durdu. Biz de yanında durduk. Bizimle gelenler, bu duruma şaşırarak; "Sebeb nedir ki, geceyarısı uykumuzu bölüp buraya geldik." diyorlardı.Bir kısmı da ihmâl gösterip, gelmemişti. Biz tepe üzerinde iken, birdenbire korkunç bir sel geldi. Önüne gelen ağaç, kaya, duvar, ev ve ne varsa süpürüp götürüyordu. Ayrıldığımız ev de sel suları içinde kalmış, gelmeyenler de sele kapılmıştı. Kendilerini, selle uzun bir mücâdeleden sonra zor kurtardılar. Pekçok yeri harab eden bu selin, o beldede bir benzeri görülmemişti. Sele kapılmaktan kurtulanlar, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin bu kerâmetini görerek, onun büyük bir velî olduğunu anladılar. Ona daha çok bağlanıp, sevdiler."

OĞLUM HORASAN'A GİT!

Bir talebesi vardı, Ubeydullah Ahrâr'ın,
Yıllarca sohbetinde, bulunmuştu bu zâtın.

Horasan'dan gelerek, girmişti hizmetine,
Kavuşmuştu böylece, yüksek himmetlerine.

Yanına çağırarak, bir gün bu talebeyi,
Sordu: "Düşünmez misin, memlekete gitmeği?"

Arz etti ki: "Efendim, bir mecbûriyet hâriç,
Yanınızdan ayrılıp, gitmeği istemem hiç."

Buyurdu ki:"Evlâdım, Horasan'a git hemen,
Sıkıntı veriyorlar bana, baban ve annen."

Peki efendim deyip, gitti o Horasan'a,
Söyledi bunu aynen, anne ve babasına.

Onlar bunu duyunca, ağladılar bir nice,
Zîrâ hatâlarını, anladılar iyice.

Dediler: "Biz beş vakit, namazı müteâkip,
Ubeydullah Ahrâr'a, biraz teveccüh edip,

Ve duâ ederdik ki, peşinden Rabbimize,
Artık izin versin de, göndersin seni bize."

O dahî çok ağlayıp, gitmeğe aldı izin,
Kavuştu üstâdına, bir daha dönmeksizin.

Ubeydullah Ahrâr'ı, sevenlerden birinin,
Bir hizmetçi kölesi, var idi gâyet emîn.

Bir gün nasıl olduysa, kaybetti kölesini,
Aradı Semerkand'ın, her ücrâ köşesini.

Lâkin bulamayınca, oldu çok müteessir,
Bunun ızdırâbiyle, dünyâsı oldu zehir.

Çünkü her bir işini, yapardı o hizmetçi,
Bunun üzüntüsüyle, kavrulup yandı içi.

Gezerken yine onu, aramak gâyesiyle,
Ubeydullah Ahrâr'ı, gördü talebesiyle.

Atının dizginini, tutarak gidip derhâl,
Ağlayıp arz etti ki, "Böyledir işte ahvâl.

O benim her şeyimdi, artık siz bilirsiniz,
Bu derdimi ancak siz, hâlledebilirsiniz."

O, eliyle gösterip, köylerden birisini,
Buyurdu: "Aradın mı, şu köyde kendisini."

Dedi: Evet aradım, lâkin hepsi nâfile.
Buyurdu: "Yine ara, ordadır belki köle."

"Peki" deyip doğruca, o köye vardı hemen,
Ve buldu kölesini, o köyde hakîkaten.

Su dolu bir testiyle, şaşkın oturuyordu,
Yaklaşıp, neredeydin?, diyerek ona sordu.

Dedi: "Evden dışarı, çıkmıştım ki bir ara,
Bir atlı beni tutup, kaçırdı uzaklara.

Sonra da Köle diye, birine sattı beni,
Günlerdir görüyordum, o zâtın hizmetini.

Bu gün de göndermişti, ırmaktan su almağa,
Şu testiyi alarak, gitmiştim o ırmağa.

Doldurup tam geriye, dönecektim ki, birden,
Kendimi burda buldum, şaşırdım hayretimden.

"Rüyâ mı görüyorum, uyanık mıyım" diye,
Hayret içerisinde, dalmıştım düşünceye.

İşte bu şaşkınlıkla, bu yerde otururken,
Sizin geldiğinizi, farkettim tâ ilerden."

O kişi öğrenince, işin hakîkatini,

Anladı o velînin, büyük kerâmetini.

BAL İSTEDİM ŞARAP MI GETİRDİN

Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, Taşkend'den Semerkand'a göçmeden önce, hizmetkârlarından birine, Semerkand'a gidip, kendisine birkaç kutu saf bal almasını emretmişti. Hizmetkâr gidip, emredildiği gibi balı satın aldı. Kutuları da gâyet güzel bir şekilde sarıp, dönmeye hazırlandı. Tam döneceği sırada, tanıdığı bir esnafın dükkanına gidip, biraz konuşmak üzere oturdu. Bal kutularını da önüne koydu. Onlar konuşurken, güzel bir kadın içeri girdi. Hizmetkâr, tanıdığı esnaf ile konuşurken, birkaç kere kadına şehvet nazarı ile baktı. Sonra da oradan kalkıp yola çıktı. Taşkend'e gelince, balları Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine götürdü. Kutuları koyunca, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri kaşlarını çatıp; "Ey saâdetten mahrum kimse, ben sana bal ısmarlamıştım! Sen bana şarap mı getiriyorsun?" dedi. Hizmetkâr; "Aman efendim, ben size emriniz üzere saf bal getirdim!" dedi. Bunun üzerine kutuları açınca hepsinin şarap olduğunu gördüler. Hizmetkâr, bu işin kadına bakması sebebiyle olduğunu düşünerek, hatâsını anladı ve tövbe etti.

BÜYÜKLERE DANIŞIN

Ubeydullah-ı Ahrâr, Hak âşığı bir velî,
Sohbeti, insanlara, olurdu fâideli.

Şefkat ve merhameti, pekçoktu yârânına,
Her kimin derdi olsa, koşup gelirdi ona.

Kim düşse sıkıntıya, dünyâ ve âhiretlik,
O işin hâlli için, ona gelirlerdi ilk.

Yanına giren herkes, kederli olsa da pek,
Çıkıyordu mutlaka, neş'eli ve gülerek.

Öyle emir almıştı, çünkü o, üstâdından,
Girenler, sevinç ile, çıkıyordu yanından.

Buyurdu: "İnsanların, rızkını cenâb-ı Hak,
Kullarının eliyle, verir âdet olarak.

Her kim bol bol verirse muhtâçlara malını,
Çoğaltır Rabbimiz de, ona ihsânlarını.

O kısarsa, Allah da, ona kısar şüphesiz,
Yâni ihsân edene, ihsân eder Rabbimiz."

Bir gün de buyurdu ki: "Allah adamlarının,
Yalnız zâhirlerine, bakmayın aman, sakın!

Aldanır büyüklerin, dış hâline bakanlar,
İstifâde yerine, görürler büyük zarar.

Zîrâ cenâb-ı Allah, "İnsanlık sıfatları",
Altında gizlemiştir, dünyâda bu zâtları.

Kureyş kâfirleri de, Allah'ın Resûlünün,
Zâhirine bakarak, aldanmışlardı o gün.

Derlerdi ki: "Bu nasıl peygamberdir, şaşılır,

Bizim gibi yer içer, sokaklarda dolaşır."

Lâkin îmân edenler, O'na, peygamber diye,
Bakarak kavuştular, rızâ-i İlâhîye."

Buyurdu ki: "Îmânın, sûret ve aslı vardır,
Bu bâbda, bir büyük zât, şöyle buyurmuşlardır:

"Senelerdir îmânı, anlattım zaman zaman,
Ve lâkin üçü beşi, geçmedi tam anlayan."

Bu sözün hikmetini, hocamdan suâl ettim:
"İmânı tam anlamak, niçin zordur efendim?

Âmentü'nün îzâhı, var din kitaplarında,
Onu da her müslüman, ezber eder ânında."

Buyurdu: "Âmentü'yü, bilip ezberlemekle,
Îmânın hakîkati, kolayca geçmez ele.

Asıl îmân şudur ki, Allah'tan korkusundan,
Bir küçük günah bile, geçirmez hâtırından.

Meselâ kul hakkını, düşündüğünde o zât,
Ayağını uzatıp, yatamaz rahat rahat."

Bir gün de buyurdu ki: "Kardeşim aman sakın,
Büyüklere sormadan, bir işe kalkışmayın!

Yanılır ekseriyâ, çünkü sizin aklınız,
Sonu pişmanlık olur, sormadan yaparsanız.

Hâlbuki akl-ı selîm, sâhibidir büyükler,
Her kararda, doğruyu, isâbet ettirirler.

Kendi aklını atıp, kim uysa bu zâtlara,
Dünyâ ve âhirette, uğramaz bir zarara.

Her kim de beğenirse, yalnız kendi aklını,
Kabûllenmiş demektir, o kendi zararını.

Hâlbuki bir müslüman, bir iş yapmadan önce,
Bir Allah adamına, danışırsa güzelce,

Hayırsız olsa bile, netîcesi o işin,
Hayra tebdîl olunur, ona sorduğu için."

ANNEN VE BABAN RAHATIMI BOZUYOR

Reşehât kitabının müellifi şöyle anlatmıştır: "Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr'ın huzûruna ilk gelişimde, Mevlânâ Sa'deddîn Kaşgârî hazretlerinin oğlu Mevlânâ Hâce Külân ile berâberdim. Senelerce sohbet ve hizmetinde bulunmakla şereflendim. Bâzan sohbet sırasında bana; "Niçin Horasan'a dönmüyorsun? Dön! Annen ve baban benim rahatımı bozuyor" buyururdu. Ben, başkaları arasında bu sözü işitince çok utanırdım. Nihâyet berâber geldiğim Hâce Külân, Horasan'a dönmek üzere izin istemişti. Ona izin verip, bana da; "Sen de bununla birlikte süratle Horasan'a anne ve babanın hizmetine dön! Benim rahatımı bozuyorlar" buyurdu. Bunun üzerine onunla berâber Horasan'a döndüm. Annemin ve babamın yanına ulaşınca, hocam Ubeydullah-ı Ahrâr'ın kendileri hakkında buyurduğu sözü söyledim. İkisi birden ağlaşmaya başladılar ve; "Biz her namazdan sonra, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine

teveccüh edip, seni göndermesi için ağlayıp, duâ ediyorduk" dediler. Bir müddet annemin ve babamın yanında kaldım. Sonra tekrar hocamın yanına dönmem için ağlayarak, yalvararak müsâade etmelerini isteyince izin verdiler. İkinci defâ hocamın sohbetiyle şereflendim. Sonra bir daha, Horasan'a git buyurmadı.

KÖPEK YAVRUSU

Bir defâsında, Ubeydullah-ı Ahrâr'ın huzûruna Horasan'dan fâsık biri gelmişti. Bu kimse şarap içen, haram işleyen, sapık îtikâdlı biriydi. O zamana kadar hiç gelmemişti. Gelip oturur oturmaz, Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri onu azarlayıp, huzûrundan kovdu. Bu sırada orada bulunan talebesi Mîr Abdülevvel'in kalbinde; "Uzaktan garîb bir adam, ihlâs ve niyazla gelmiş, acabâ onu neden hoşnud etmedi?" düşüncesi geçti. Ubeydullah-ı Ahrâr, hemen bu talebesinin kalbinden geçen düşünceyi anlayıp; "Bu kimseyi köpek yavrusu sûretinde gördüm ve bu sebeple kovdum. Köpek yavrusuna bundan iyi muâmele yapılmaz." buyurdu. Bunun üzerine talebesi Abdülevvel, gelen adamın hâlini araştırıp, öğrendi. Adam fâsık, haramlara dalmış, içki içen, haramlara aldırmayan birisiymiş. O zaman hocasının o kimseyi, günahlara dalmasından dolayı köpek sûretinde gördüğünü ve kovmasının hikmetini anladı.

İSTANBUL'UN MÂNEVÎ FÂTİHİ

Ubeydullah-ı Ahrâr'ın torunu Hâce Muhammed Kâsım'dan şöyle nakledilmiştir: "Ubeydullah-ı Ahrâr hazretleri, bir gün öğleden sonra, âniden atının hazırlanmasını istedi. Atı hazırlanınca, binip Semerkant'tan süratle çıktı. Talebelerinden bir kısmı da ona tâbi olup, tâkib ettiler. Biraz yol aldıktan sonra Semerkant'ın dışında bir yerde talebelerine; "Siz burada durunuz!" buyurdu.Sonra atını Abbâs Sahrâsı denilen sahrâya doğru sürdü. Talebeleri arasındaMevlânâ Şeyh adıyla tanınmış bir talebesi, bir müddet daha peşinden gidip tâkib etmişti. Bu talebesi şöyle anlattı: "Hâce Ubeydullah-ıAhrâr hazretleri ile sahrâya vardığımızda, atını sağa sola sürmeye başladı. Sonra birdenbire gözden kayboldu."

Ubeydullah-ı Ahrâr daha sonra evine döndüğünde, talebeleri nereye ve niçin gittiğini sorduklarında; "Türk Sultânı Sultan Muhammed Hân (Fâtih), kâfirlerle harbediyordu. Benden yardım istedi. Ona yardım etmeye gittim. Allahü teâlânın izniyle gâlib geldi. Zafer kazanıldı" buyurdu.

Bu hâdiseyi nakleden ve Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin torunu olan Hâce Muhammed Kâsım, babası Hâce Abdülhâdî'nin şöyle anlattığını nakletmiştir: "Bilâd-ı Rûm'a (Anadolu'ya) gittiğimde, Sultan Muhammed Fâtih Hânın oğlu Sultan Bâyezîd Hân, bana, babam Ubeydullah-ıAhrâr'ın şeklini ve şemâilini târif etti ve; "O zâtın beyaz bir atı var mıydı?" diye sordu. Ben de târif ettiği bu zâtın, babam Ubeydullah-ı Ahrâr olduğunu ve beyâz bir atının olup, bâzan ona bindiğini söyledim. Bunun üzerine SultanBâyezîd Hân, bana şöyle anlattı: Babam Sultan Muhammed Fâtih Hân bana şunları dedi: "İstanbul'u fethetmek üzere savaştığım sırada, harbin en şiddetli bir ânında, Şeyh Ubeydullah-ı Ahrâr Semerkandî'nin imdâdıma yetişmesini istedim. Şekil ve şemâilini târif ederek şu vasıfta ve şu şekilde ve beyaz bir at üzerinde bir zât yanıma geldi; "Korkma!" buyurdu. Ben de; "Nasıl endişelenmeyeyim, küffâr çok." dedim. Ben böyle söyleyince, elbisesinin yeninden bakmamı söyledi. Baktım, büyük bir ordu gördüm. "İşte bu ordu ile sana yardıma geldim. Şimdi sen falan tepenin üzerine çık, üç defâ kös vur ve orduna hücûm emri ver." buyurdu. Emirlerini aynen yerine getirdim. O da bana gösterdiği ordusuyla hücûma geçti. Böylece düşman hezîmete uğradı. İstanbul'un fetih işi gerçekleşti."

ÖLÜ KALBLERİ DİRİLTMEK

Ubeydullah-ı Ahrâr şöyle anlatmıştır: "Çocukluğumda rüyâda kendimi Şeyh Ebû Bekr-i Şâşî'nin mezarı yanında gördüm. Mezarın eşiğinde Îsâ aleyhisselâm vardı. Hemen ayaklarına kapandım. Elleri ile başımı kaldırıp; "Gam çekme! Seni ben terbiye edeceğim!" buyurdu. Rüyâyı anlattığım zâtlar, tıb ilmi ile tâbir ettiler. Yâni tıb ilminden nasîbim olacağını söylediler. Ben bu tâbire râzı değildim. Tâbirim şuydu: Îsâ aleyhisselâm, ölüleri dirilten bir Peygamberdir. Evliyâdan ihyâ sıfatına mazhâr büyüklere de "Îsevî meşreb" denirdi. Mâdem ki, Îsâ aleyhisselâm bu fakîrin terbiyesini üzerine aldılar, demek bana ölü kalbleri ihyâ sıfatı verilecek. Nitekim kısa bir zaman sonra, Allahü teâlâ bana öyle bir hâl ve kuvvet bahşetti ki, bende o mânâ, kemâliyle meydana geldi. Vâsıtamızla nice ölü kalbler, gaflet karanlığından şühûd ve huzûr ışığına çıktılar."

1) Reşahât; s.229

2) Nefehâtü'l-Üns; s.441

3) Mektûbât-ı İmâm-ıRabbânî; c.1, 193. mektûb

4) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdi Efendi); s.269

5) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.139

6) Silsiletü'l-Ârifîn (Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Bölümü, No: 2830, varak 28b, 157b, 178)

7) Mesmûât (Süleymâniye Kütüphânesi, Esad Efendi Bölümü, No: 1715, varak, 5a, 24a, 29a)

8) Tam İlmihâl Seâdet-iEbediyye; (49. Baskı) s.1156

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.107

10) Havârık-ı Âdât-ı Ahrâr; Bâyezid Kütüphânesi; No. 3624

UBEYDULLAH-I HAKKÂRÎ;

Evliyânın meşhurlarından. Büyük âlim ve tasavvufta kutb-ı irşâd Seyyid Tâhâ-yı Hakkârî hazretlerinin oğludur. Babasının vefâtından sonra evliyânın meşhurlarından olan amcası Seyyid Abdullah hazretlerinin ders ve sohbetlerinde kemâle erdi. Tasavvufta yetişmiş ve yetiştirebilen bir rehber oldu. 1864'te amcasının vefâtı üzerine, Hakkâri'nin Nehri kasabası ile civârındaki insanlara rehberlik yaptı. Pekçok kimsenin saâdete kavuşmasına vesîle oldu. Seyyid Fehîm Arvâsî hazretleriyle birlikte hacca gitmişlerdir. Bu hac seferinde çok şeylere kavuşmuştur. Büyük bir mürşid olmasının yanında, ayrıca emirliği de vardı. Çevresinde sözü geçen çok nüfuzlu bir zâttı. İran'a karşı, Urmiye Gölü çevresinde oturanlar ile birlikte harekete geçerek çok tesirli oldu. Bâzı sebeplerden Medîne-i münevverede daha sonra da Taif'te ikâmete memur edildi. Bir müddet sonraKâbe'yi ziyâret için Mekke'ye gitti. Kâbe'yi tavâf edip namaza durdu. İki rekat namaz kılarken secdede vefât etti. Mekke'de Muallâ Kabristanına defnedildi.

Ubeydullah-ı Hakkârî hazretlerinin; Seyyid Reşîd, Seyyid Alâeddîn, Seyyid Mazhar, Seyyid Abdülkâdir ve Seyyid Muhammed Sıddık adlarında beş oğlu vardır.

1) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.3, s.1965

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.211

UKAYL EL-MÜNBECÎ;

Şam'ın büyük velîlerinden. İsmi Ukayl, lakabı Tayyar'dır. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. On ikinci asırda yaşadı. Münbec denilen yerde medfûn ve kabri ziyâret mahallidir.

Ukayl hazretleri ilim ve edeb üzere yetişti. Ömeriyye'de olgunlaşıp, hal sâhibi bir velî oldu. Kerâmetleri görüldü.

Büyük bir zât olan Ukayl hazretlerinin davranış ve konuşmaları hikmetli idi. Bir gün, Şeyh Mesleme hazretlerinin talebelerinden birkaçı ile birlikte Fırat Nehri kenarına geldiler. Herbiri seccâdesini su üzerine sererek, oturup karşıya geçtiler. Ukayl el-Münbecî de seccâdesini serdi. Üzerine oturmasıyla suya battı ve bir müddet sonra karşı kıyıdan çıktı. Fakat üzerinde en küçük bir yaşlık görülmedi. Talebeleri, bu durumu gidip hocaları Şeyh Mesleme hazretlerine arzedince; "O, rahmet deryâsına dalanlardan biridir." buyurdu. Bu sebeple ona Gavvâs dendi.

Ukayl el-Münbecî, şarktaki köylerden birinde iken, başka bir yere gitmek istedi. Kaldığı köyün minâresine çıktı ve halka seslenip oraya çağırdı. Halk toplanınca, kendisini minârenin şerefesinden boşluğa bırakıverdi ve uçmaya başladı. Peşinden gidenler onu Münbec denilen köyde buldular. Bu sebeple de kendisine Tayyâr, havada uçan denildi.

Şeyh Osman bin Merzûk anlatır: "Ukayl el-Münbecî hazretleri, Şeyh Mesleme hazretlerinin talebelerinden hal sâhibi on yedi kişi ile berâber bir mağarada oturdular. Herbiri bastonunu orada bir yere koydu. O esnâda bâzı kimseler gelip, bu asâları yerlerinden kaldırdılar. Sıra Ukayl el-Münbecî'nin asâsına gelince, onu kaldırmaya muvaffak olamadılar. Bu durumu gören bu sâlih kişiler, hocalarının yanına dönüp durumu arz ettiklerinde, Mesleme hazretleri; "Asâyı kaldıranlar bu zamandaki Allahü teâlânın velî kullarıdır. Kaldırdıkları her asâ, sâhibinin derecesi kadardı. Fakat Ukayl'ın asâsını kaldıramadılar, çünkü onun derecesi çok yüksekti." buyurdu.

Ukayl el-Münbecî, bir gün sefer hazırlığını yapıp evinden çıktığında, kendisini uğurlamak için bekleyen büyük bir topluluğu ve talebelerini gördü ve; "Bak senin için ayakta bekliyorlar." diye içinden geçirdi. Sonra da ağlamaya başlayıp şu meâldeki şiiri söyledi: "Sizi sevmekte ben haddimi aştım. İnandım ki, sizin sebebinizle ben merhamet olunurum. Büyükleri seven, seven kerîm olmasa bile, onları sevmek sebebi ile ikrâma kavuşur."

Hikmetli sözleri çoktur. Kendisine "Mârifet nedir?" denildi. O; "Mârifet odur ki, ona kavuşmakla Allahü teâlâ her şeyden üstün tutulur." buyurdu.

"Bir kimse kendisi için üstünlük iddiâ eder veya söz söylemekte ileri giderse, o mârifet sâhibi olamaz ve Allahü teâlâyı tanıyamaz." buyurdu. Sık sık Allahü teâlâdan korkmanın ehemmiyetini bildirirdi. Bu sebeple; "Allahü teâlâdan korkmak, her işin başıdır. Fakat bu herkeste başkadır." buyurdu.

Hikmetli nasîhatlerinden bâzıları da şunlardır:

"Yol ikidir: Ciddiyet, sıkıntıya tahammül. Bir de haddi aşmamak ve beklemektir."

"İnsanların iyi taraflarını görmeli, günahlarını araştırmamalıdır."

"İddiâcı, her şeyde kendini ileri sürer ve gösterir. Böyle kişilerden sakınmak lâzımdır."

Nefsinin arzu ve istekleriyle mücâdele eden kimse, Allahü teâlâya karşı irfân sâhibi olur. Kalben, halktan kurtulursan, Allahü teâlâyı tevhîd etmiş, bir olduğunu yakîn olarak anlamış olursun."

FIŞKIRAN PINARLAR

Ukayl hazretleri, bir gün Münbec'de bir dağ kenarındaydı. Yanında da sâlih, temiz kimselerden müteşekkil bir topluluk vardı. Bunlardan biri, "Sâdık bir kul olmanın alâmeti nedir?" diye sordu. Ukayl el-Münbecî de; "Sâdık bir kul, bu dağa hareket et dese, hareket eder." buyurdu. O esnâda dağ sallanmaya başladı. Yine oradakilerden biri; "Tasarruf sâhibi olmanın alâmeti nedir?" diye sorunca; "Karadaki hayvanlar, denizdeki balıklar toplansınlar dese, derhal toplanırlar." buyurdu. Daha sözünü bitirmeden dağdan hayvanlar inmeğe başladı. Balıkçılar da, Fırat'ın çeşit çeşit balıkla dolduğunu haber verdiler. Onlardan biri tekrar; "Zamânın en üstünü olmanın alâmeti nedir?" diye sordu. Ukayl hazretleri buna da; "Ayağını şu kayaya vursa, pınarlar fışkırır." der demez, oradaki kayadan sular fışkırdı ve sonra tekrar eski hâline döndü.

1) Kalâid-ül-Cevâhir; s.94

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.136

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.153

4) Kerâmât-il-Kâmilîn veMenâkıb-ül-Ârifîn

ULU ÂRİF ÇELEBİ;

Konya'nın büyük velîlerinden. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî'nin torunu, SultanVeled'in oğludur. İsmi, Celâleddîn Emîr Ârif olup, 1271 (H.670) senesinde doğdu. 1319 (H.719) senesinde Konya'da vefât etti. Kabri oradadır. Küçük yaşta dedesi Mevlânâ hazretlerinin teveccühlerine kavuştu. Babası Sultan Veled'den zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrendi. Babasının vefâtından sonra onun halîfesi, vekîli oldu.

Ârif Çelebi dünyâya gelince, dedesi Mevlânâ çok sevindi. Fakirlere sadakalar dağıttı, akîka kurbanları kesti, ziyâfetler verdi. Üç gün çok neşeli sohbetler yaptı. Böylece, Konya'da bir bayram havası yaşandı. Mevlânâ torununun doğumunun yedinci günü onu kucağına alıp, oğlu SultanVeled'e; "Oğlum! Bu torunumun ismi, Celâleddîn Emîr Ârif olsun. Celâleddîn diye hitâb etmez, Emîr Ârif diye çağırırsınız. Çünkü babam Sultân-ül-ulemâ, bana ismim Muhammed olduğu hâlde,Celâleddîn diye hitâb ederdi. Bu yavruda, yedi evliyânın nûrunu görüyorum. Bunlar; Sultân-ül-ulemâ, Seyyid Burhâneddîn, Şems-i Tebrîzî, Selâhaddîn Konevî, Hüsâmeddîn Çelebi, dedesi ve babasıdır. Bu sebeple, onun kadrini, kıymetini bilerek iyi yetiştirin." buyurdu.

Ârif Çelebi, yaşına girmeden, öyle gösterişli, öyle güzeldi ki, görenler hayran kalır, bakmağa doyamazlardı. Hattâ ona ikinci Yûsuf derlerdi.

Sultân Veled anlattı: "Oğlum Ârif Çelebi, küçük iken boynundan rahatsızlandı. Öyle ızdırab çekiyordu ki, biz ölecek sandık. Tabîbler tedâvisinde âciz kaldılar. Ârif, hastalığın güçlüğünden hiç süt emmedi, su içemedi. Artık hayâtından endişeye düştük. Onun çektiği ızdıraptan gözümüze uyku girmiyordu. Nihâyet onu, babamın huzûruna götürüp; "Muhterem efendim! Bundan artık ümîdimiz kesildi. Herhâlde vefât etmek üzeredir." diyerek üzüntümü bildirdim. Bu sözlerimi sükûnetle dinleyen pederim Mevlânâ hazretleri; "Evlâdım Sultan Veled! Öyle şeyler söyleyip perişân olmayınız. Üzülmeyiniz. Zîrâ oğlumuz Celâleddîn Ârif, hemen gitmek üzere gelmedi. Onun, benim size bir yâdigârım olarak dünyâda uzun yıllar kalacağını, insanların hidâyete, doğru yola kavuşmasına vesîle olacağını ümîd ediyorum." diyerek, Ârif Çelebi'yi kucağına aldı. Hastalığa sebeb olan yerin üzerine enine ve boyuna yedişer çizgi çizdi ve; "Aklı olana bu işâret yetişir." yazısını yazdı. Bir ânda çocuk gözlerini açtı. Hemen annesine götürdüm, süt emzirdi. Kısa zamanda hastalıktan kurtuldu. Bu,

babamın kerâmetinden başka bir şey değildi."

Babası SultanVeled anlattı: "Oğlum Ârif, babamın yanında ağladığı zaman, babam onu kucağına alır, mübârek parmağını ağzına uzatırdı. Çocuk iştah ile babamın parmağını emerdi. Bâzan öyle kuvvetli çekerdi ki, parmağı koparacak sanırdık. Bu şekilde babamı üzüyor düşüncesiyle, bir daha böyle yaparsa çekip alayım, diye içimden geçirmiştim. Yine parmağını hızla çektiği bir gün, babam, benim dikkatle baktığımı görünce, düşündüklerimi anlayarak; "Ey Veled! Ârif benim de oğlum değil midir?" deyince, ben de; "Siz, bizim sultânımızsınız. Bizler ise, sizin köleniziz." dedim. Bu sözüm üzerine; "Bizi seven köle de, talebe de, hep oğlumuzdur." buyurarak, merhametinin ne kadar çok ve herkes için geçerli olduğuna işâret buyurdular."

Ârif Çelebi'yi bâzan Mevlânâ yanına getirterek, ona teveccüh ederdi. Altı aylık olduğunda ona; "Allah de, yâ Celâleddîn!" diye söyler, o da herkesin kolaylıkla anlayacağı bir şekilde üç defâ; "Allah, Allah, Allah!" derdi. Bu sözleri büyük bir zevk ile dinleyen Mevlânâ hazretleri, onun ileride büyük bir velî olacağını söylerdi.

Ârif Çelebi'nin vâlidesi Fâtıma hâtun anlattı: "Kayınpederimin vefâtından sonra, onun ayrılık acısının şiddetinden, üç gün üç gece, Ârif'ime süt vermek aklıma gelmedi. O dahî hiç ağlamadan bekleyip, açlığını hatırlatacak bir harekette bulunmadı. Fakat, üç gündür hiç yemeyip içmediği için, iyice zayıflamıştı. O gece bir mikdâr uyumuştum. Rüyâmda Mevlânâ hazretlerini gördüm. Buyurdu ki: "Ey Fâtıma! Benim ayrılığım sebebiyle üzülüyorsanız, üzülmeyiniz. Zîrâ, bende bulunan bütün kemâlâtı ve feyzleri, oğlum Ârif'e aktardım. Beni arayan Ârif'imde bulur. Şâyet sen de beni istersen, Ârif'de bulursun ve nûrumu onda müşâhede edersin. Onun yetişmesiyle alâkalı her şeyi, mânevî olarak üzerime aldım." Bu rüyânın tesiriyle hemen uyandım. Ârif Çelebi'yi üç gündür hiç doyurmadığım aklıma geldi. Artık göğsümden sütler akıyordu. Emîr Ârif'in yüzünü açtığımda, bana doğru tebessüm ettiğini gördüm. Kucağıma alıp doyururken, cemâli dikkatimi çekti. O güzel yüzündeMevlânâ'nın mübârek nûrunu gördüm. Öyle heyecanlandım ki, bakmaya tâkat getiremedim. Elimde olmıyarak bağırmışım. Bağırdığımı, bana sonradan efendim haber verdi."

Fâtıma Hâtun, Ârif Çelebi'ye çok hürmet, izzet ve ikrâmda bulunurdu. Her zaman onun hâtırını hoş tutardı. Bir gün misâfir hanımların yanında çocuğuna aynı hürmeti gösterince, onlar; "Ey Fâtıma! İnsan hiç evlâdına bu kadar hürmet eder mi? Nitekim Ârif daha çocuktur." dediler. Bu sözlere karşı Fâtıma Hâtun; "Bizim bu tâzim ve hürmetimiz, Ârif için az bile. Onu bize Mevlânâ hazretleri emânet etti ve Ârif'e hürmet ve isteklerine riâyet etmemizi, son derece ikrâmlarda bulunmamızı emretti. Ârif'im ağladığı zaman, kayınpederim parmağını ağzına koyar, büyüdüğünde zamânındaki evliyânın bir tânesi olacağını söylerdi." diye konuşunca, oradaki kadınlar söylediklerine pişmân olup, özür dilediler.

Ârif Çelebi'nin Kur'ân-ı kerîm hocası anlattı: "Sultan Veled, oğlu Ârif'e son derece hürmet ve tâzimde bulunurdu. Onu hiç incitmez, bütün arzularını yerine getirirdi. Ârif Çelebi ne zaman babasının meclisine gelse, babası hemen ayağa kalkıp, mihrâbdaki yerini ona verirdi. Bir gün haddi aşarak: "Efendim! Ârif Çelebi daha küçüktür. Küçük bir çocuğa bu kadar iltifât etmeniz, tevâzu göstermeniz uygun mudur?" diye sordum. Sultan Veled, bu sözlerimi sükûnetle dinledikten sonra buyurdu ki: "Oğluma olan tevâzu ve hürmetim, babam Mevlânâ hazretlerinedir. Ârif'in yürüyüşü, yerinde hareketleri, sükûnetleri, oturup dinlenmeleri, ahlâkı, hâlleri hep babama benzemektedir. Elimde olmayarak ona tâzimde bulunuyorum. Babamın sağlığında o, süt emen çocuktu. Şâyet büyük olsaydı, bu hareketleri babamdan görüp öğrendi derdik. Görüldüğü gibi, onun hâl ve hareketleri, babamın tasarrufları ile olduğu meydandadır. Onu görünce, babam hatırıma geliyor. İşte ona olan hürmetimin sebebi budur."

Sultan Veled'in kerîmesi (kızı) anlattı: "Bir gün babam ile oturuyorduk. Bir ara babamın hizmeti için kardeşim Ârif Çelebi içeri girdi. Fakat içerde fazla durmayıp, dışarı çıktı. O

gidince, babam Sultan Veled buyurdu ki: "Sübhânallah! Babam Mevlânâ hazretlerinin hizmetlerinde çok bulundum. Bana, babamın bütün talebelerinin ve diğer kimselerin mânevî makamları gösterildi. Emîr Ârif'in makâmı gibi hiçbir makâma rastlamadım. Onun makâmının yüksekliğini anlamaktan âciz ve hayran kaldık. Onu gördüğüm zaman, kendimde bir başkalık, hâlimde bir değişiklik hissediyorum. Onun gibi bir velîye daha rastlamadım. Cenâb-ı Hak nazardan saklasın! Vâlidem Fâtıma hâtun söze karışarak; "Mâdem ki, Ârif'in mertebesi bu kadar yüksektir, niçin talebelerinizden, dostlarınızdan gizli tutup söylemiyorsunuz?" dedi.Babam da; "Hased edip, nazarı değen kötü gözlü kimselerin çıkmasından korkuyorum." diye cevap verdi.

Sultan Veled, bir gün oğlu Ârif Çelebi'ye; "Evlâdım! Sen her nereye baksan, Mevlânâ'yı görür, Mevlânâ'dan bahsedersin. Küçük aklınla mârifetlerden, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarına âit ince bilgilerden anlatırsın. Sen Mevlânâ'nın hâllerini ve makamlarını ve bu mârifetlerini nereden biliyorsun da, bize hiç tenezzül etmiyorsun?" diye sordu. Ârif Çelebi de: "Efendim! Ben o yüce zâtı, mânevî âlemde gördüm. O da bu fakîri gördü ve kendi kemâlâtını görebilecek gözün bağışlanmasına vesîle oldu." diye cevap verdi.

Lala Fahreddîn anlattı: "Arada sırada Ârif Çelebi'yi kucağıma alıp, Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin evine giderdim. Hüsâmeddîn Çelebi, bizi hep kapıda karşılar, Ârif'i kucağına alarak odaya kadar götürürdü. Ona her türlü yiyeceklerden, nefis şerbetlerden ziyâfet çekerdi. Daha önceden alıp hazır ettiği güzel elbiseleri, kendi eliyle giydirirdi. Gideceğimiz zaman da, onu omuzuna alıp eve kadar götürür ve; "Ah! Mümkün olsaydı da Ârif Çelebi'nin lalası olup hizmetiyle şereflenebilseydim. Zîrâ, onun nûrunun doğu ile batıyı kuşatacağını ve âleme ışık salacağını, makâmının çok yüce olacağını hocam Mevlânâ hazretleri haber verdiler. Ne mutlu o kimselere ki, Ârif Çelebi'nin hizmetiyle şereflenip, sevgilisi oluyorlar." diyerek, hasretini dile getirirdi."

Sultan Veled anlattı: "Ârif Çelebi, beş yaşlarında idi. Bir gün, başı iple bağlı bir öküzün yularından tutmuş götürüyordu. Onu o hâlde görünce; "Ey Ârif, bu öküz de nedir? Onu nereye götürüyorsun?" dedim. Cevâbında; "Bu yular, filân beyin başına takılan yulardır.Çünkü Mevlânâ dergâhına dil uzatmaktadır." dedi. Çocuğun bu hâline güldüm, fakat üç gün sonra duyduk ki, o beyin evini yağma edip, başını kesmişler.

Ârif, yine bir gün toprakla oynuyordu. Bir müddet onu seyrettim. Toprağı mezar gibi balık sırtı yapıp, başlarına taş dikti. Ona; "Ârif bu nedir?" diye sordum. Cevâbında; "Bu, falanın kabridir." dedi. O gün, dediği gibi o kimse vefât etti.

Ârif Çelebi on iki yaşlarında idi. Birgün medresede dolaşırken, cübbesini yere serip; "Buyurun, cenâze namazını kılalım." dedi. Ben yine hayretle; "Bu kimin cenâzesidir?" diye sorduğumda; "Üstâdımız Hüsâmeddîn Çelebi'nin cenâzesidir!" dedi. O gün, Hüsâmeddîn Çelebi'nin bağda hastalandığı haberi geldi. Birkaç gün sonra da vefât etti.

Kendi yaşlarında bir çocuk, bize bir tas içinde keşkek yemeği getirmişti. Ârif Çelebi, verilen keşkeği oturup Besmele ile yemeğe başladı. Çocuk da başında bekliyor, onu seyrediyordu. Küçük tas içindeki keşkeği bitirip ağzını kapattı, boş tası, bekleyen çocuğa verdi ve; "Tasın kapağını aç da bir bak bakalım ne göreceksin?" dedi. Çocuk kapağı açınca, içinin keşkekle dolu olduğunu hayretle gördü. Artık o çocuk, Ârif'ten hiç ayrılmaz oldu. Büyüyünce de, en sâdık talebeleri arasına girdi."

Ârif Çelebi, küçük yaştan îtibâren Kur'ân-ı kerîm, hadîs, tefsîr, fıkıh ilimlerini öğrenmeye, tasavvufda yükselmeye başladı. Kısa zamanda zâhirî ve bâtınî ilimlerde söz sâhibi olacak şekilde yetişti. Çok zekî, pek edebli idi. Her hâliyle Mevlânâ'ya benzerdi. Geceleri sabahlara kadar ibâdet eder, boş yere hiç vakit geçirmezdi. Devamlı ilim öğrenmeye ve insanlara faydalı olmağa gayret ederdi. Çok heybetli idi. Görenlerde, korku ile karışık bir saygı hâsıl olurdu. Yanına beyler, emîrler, makâmı yüksek kimseler, âlimler, velîler gelir, sükût ederek

onu dinlerlerdi. Herkesin mertebelerine göre konuşur, sözlerinin herkes tarafından anlaşılmasını sağlardı. Kimsenin kabahatini yüzüne vurmaz, sohbetlerinde ortaya konuşurdu. Mânevî derecesine göre herkes hissesini alırdı. Başkalarının kalblerindeki gizli bilgileri, sormak istedikleri suâlleri anladığını belli etmez, dolaylı yollardan suâllerin cevaplarını verirdi. İslâmiyeti yaymak, Ehl-i sünnet îtikâdını her tarafa duyurmak için çeşitli memleketlere gitti. Doğu Anadolu'yu, İran'ı, Âzerbaycan'ı gezdi. Her gittiği yerde İslâmiyetin güzelliğini, büyüklüğünü anlatıp, doğru ibâdet etmenin, ihlâslı olmanın, her işi Allah rızâsı için yapmanın ehemmiyetini îzâh ederdi. Geçtiği şehirlerdeki âlimler, onun sohbetlerine hayran kalırlar, ayrılırken şehir dışına kadar çıkarak, onu teşyî ederlerdi.

Bir defâsında Tebrîz'e gitmek üzere yola çıktı. Yolda, Selçuklu sultânının vâlilerinden birinin oğlu olanTeoman Beyle karşılaştı. Teoman Bey, görünüşü insana huzur veren nûr yüzlü bu kimseye yakınlık göstererek, kim olduğunu ve nereye gittiğini sordu. O da, Mevlânâ hazretlerinin torunu olduğunu ve Tebrîz'e gittiğini söyleyince, Teoman Bey çok sevindi ve kendisinin de Tebrîz'e gittiğini bildirdi. Kabûl ederse berâber gidebileceklerini ve kendisine yol boyunca hizmet etmekle şereflenmek istediğini de ayrıca bildirdi.

Ârif Çelebi'nin, sohbet ederek giderlerken, TeomanBeyin elinde bulunan doğana gözü takıldı.Teoman Beyden doğanı istedi. O da kafesten çıkarıp teslim etti. Ârif Çelebi, doğanın ayaklarını çözüp salıverdi. Hürriyete kavuşan doğan uçup gözden kayboldu. TeomanBey, şaşırmış bir hâlde doğanın arkasından bakakaldı. Bir müddet Mevlânâ hazretlerinin torunu olan Ârif Çelebi'ye ses çıkaramadıysa da, dayanamıyarak konuşmaya başladı: "Efendim! Bu doğan öyle bir doğan idi ki, ava gönderip de eli boş döndüğü hiç olmamıştı. Böyle bir doğanı bulmak ve ele geçirmek için neler çektim, ne masraflar yaptım. Bu doğanın misli yok idi. Sonra bunu, Tebrîz'de bulunan pâdişâh Gâzan Hâna hediye edecektim. Kimbilir bana ne kadar çok bahşişler verecekti. Üstelik, bir adamımla, ona bir doğan getireceğimi de bildirmiştim. Şimdi ben ne cevap vereceğim?" gibi teessürünü bildiren birçok sözler sarfetti. Sanki bu sözleri bekliyormuş gibi sükûnetle dinleyen Ârif Çelebi hazretleri, tebessüm ederek buyurdular ki: "Ey Teoman Bey! Bir doğan için insan bu kadar üzülür mü? Asıl üzülünecek hâl, Allahü teâlâya karşı yaptığımız hatâ ve kusûrlar, işlediğimiz günahlar ve isyânlardır. Mâdem ki, doğanın için bu kadar üzülüyorsun, çağıralım gelsin ister misin?" Teoman Bey; "Muhterem efendim! Eğer bu doğan tekrar elimize gelirse, ziyâdesiyle sevinirim. Ne kadar malım varsa, hepsini vermeye hazırım. Beni yeniden hayata kavuşturmuş gibi olursunuz" dedi. Bunun üzerine Ârif Çelebi; "Ey kıymetli doğan! Dedem Mevlânâ hazretlerinin hatırı için buraya gel!" diye seslendi. Bir ânda, kaybolan doğan, yükseklerden süzülerek Ârif Çelebi'nin omuzuna konuverdi. Omuzundan kuşu alıp Teoman Beye verince, Teoman Bey ne yapacağını şaşırdı. Ârif Çelebi'nin eline sarılıp öpmeye başladı. Orada, üzerinde bulunan iki bin altını ve yedeğinde bulunan en güzel atı, Ârif Çelebi'ye hediye etti. Teoman Bey, bu kerâmeti görünce, Ârif Çelebi'ye karşı muhabbeti pek ziyâdeleşti.

Uzun yolculuklardan sonra Tebrîz'e vardılar. Teoman Bey, Gâzan Hâna doğanı hediye edince, sultan, doğanı çok beğendi; otuz iyi cins at ve altmış bin altın ihsânda bulundu. Teoman bey bir fırsatını bulup, yolda geçen hâdiseyi Gâzan Hâna anlattı. Ârif Çelebi'nin İslâmiyete olan bağlılığını, geçtikleri şehirlerde insanlara emr-i mârûf yapmak, dîn-i İslâmı yaymak için nasıl çırpındığını uzun uzun îzâh etti. Gâzan Hân, Ârif Çelebi'yi hiç görmediği hâlde, ona karşı kalbinde büyük bir muhabbet hâsıl oldu. Onu görmekle şereflenmek, sohbetiyle bereketlenmek için, çok sevdiği âlimlerden birkaçını onu dâvet etmek için vazifelendirdi. Ârif Çelebi de, bu nâzik dâvete karşılık verdi. Tebrîzli birçok âlimin ve velîlerin de bulunduğu dâvette, kalblere şifâ olan çok kıymetli sohbetlerde bulundu. Başta sultan olmak üzere, orada bulunanlar, bilgisinin derinliğine, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit mârifetlerinin üstünlüğüne hayran kaldılar. Ârif Çelebi'ye olan sevgileri, kat kat arttı. Oradan Konya'ya döndü.

Ârif Çelebi, bir gün dedesi Mevlânâ hazretlerinin türbesini ziyâret ederken, Emîr Hayran

isminde bir velî yanına geldi. Onunla uzun uzun sohbet ettiler. Sohbet esnâsında, Emîr Hayran kalbinden; "Ârif Çelebi keşke sarığını bana verse de, bereketlensem." diye geçirdi. O ânda Ârif Çelebi, başından sarığını çıkararak, Emîr Hayran'ın başına koydu. Sonra da; "İnşâallah önümüzdeki bayramda yine buluşur, sohbet ederiz." dedi. Hakîkaten, bayramda yine buluşup sohbet ettiler.

Ârif Çelebi hazretleri, bir defâsında Sivas'a gitmişlerdi. Orada Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi çok seven Ahî Muhammed isminde biri vardı. Ahî Muhammed, o günlerde çok hasta olmasına rağmen, Ârif Çelebi'nin geldiğini işitince, başta Ârif Çelebi'yi ve Sivas'ın ileri gelen âlimlerini, velîlerini yemeğe dâvet etti. Yemekten sonra Ârif Çelebi, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildiren, Cennet'i, Cehennem'i ve evliyânın hâllerini anlatan bir sohbete başladı. Sohbet esnâsında Ahî Muhammed kalbinden; "Âh, Ârif Çelebi hazretleri duâ etseler de, benim de hastalığım iyi olsa, şifâ bulsam." diye geçirdi. O ânda Ârif Çelebi, Ahî Muhammed'e dönerek; "Ey Ahî Muhammed! Merâk etme.Cenâb-ı Hak her şeye kâdirdir. Hastalığı veren de, şifâsını yaratan da O'dur. Allahü teâlâ sana şifâlar ihsân eylesin!" buyurdu. Bu sözlerden sonra, Ahî Muhammed vücûdunda bir değişme hissetti. Ağrıyan yerlerinin sızısı durdu ve Ârif Çelebi'nin duâsı bereketiyle şifâ buldu.

Ladik şehrinde, Kâdı Necmeddîn isminde biri vardı. Mevlânâ'yı çok sevdiğini ve onun yolunda olduğunu söylerdi. Hattâ Ladik şehrinde, Mevlânâ'nın halîfesi bile oldu. Fakat, kendisinden ders almak için gelen talebelerin çokluğundan gurûra ve kibre kapıldı. Ârif Çelebi Ladik'e geldiğinde, Kâdı Necmeddîn, "Mevlânâ'nın talebelerinden olup da ziyâfet vermedi demesinler." diye onu dâvet etti. Yemekten sonra Ârif Çelebi, orada bulunanlarla sohbet etmeye başladı. Kâdı Necmeddîn ve ona uyan birkaç kimse, gizlice dışarı çıkıp, Ârif Çelebi'nin yaptığı sohbet ile aralarında alay etmeye başladılar. Onun hakkında dedikodu yaparak, lâyık olmayan hareketlerde bulundular. Bunları yaparken, Ârif Çelebi'nin, bu durumdan habersiz olduğunu sandılar. Bir ara içeri girdiklerinde, Ârif Çelebi onlara dikkatle baktı. Bu bakış ile, herbirinin başlarına bir ağrı saplandı. Öyle ki, Ârif Çelebi'ye olan düşmanlıkları çoğaldıkça, ağrıları da fazlalaşıyor, kinleri azaldıkça ağrıları da azalıyordu. Ağrıları öyle dayanılmaz hâle geldi ki, ne yapacaklarını şaşırdılar. Sonunda, "Allahü teâlânın evliyâsına olan düşmanlığın, kendi zararlarına olacağını" anladılar. Kalblerindeki kin ve düşmanlığı muhabbete çevirmek mecburiyetinde kaldıkları ân, başlarındaki ağrı geçti. Ârif Çelebi'yi çok severek hastalıktan kurtuldukları gibi, onun iltifâtlarına da kavuştular.

Emîr Bey Abgiri anlattı: "Kardeşim Mecdüddîn ve Ahî Muzafferuddîn ile anlaşıp, kimyâ ilmini öğrenmeye karar verdik. Bu anlaşmamızı da kimseye söylemeyeceğimize söz verdik. Birgün bu arkadaşlarımla Konya'ya geldik. Önce Mevlânâ hazretlerini ziyâret etmeye gittik. Biz türbenin kenarında dururken, içeriden Ârif Çelebi çıkıp yanımıza geldi. Hepimize dikkatle baktığında, onun heybetinden aklımız gidecek sandık. SonraAhî Muzafferüddîn'in yakasından tutarak; "Ey Muzaffer! Eğer kimyâ ilminde başarılı olmak istiyorsan, zirâat ile meşgûl ol. Eğer kimyâ ilmini istersen, Mevlânâ hazretlerinin ve cenâb-ı Hakkın evliyâsının muhabbetini kazan." buyurdu ve tekrar içeri girdi. Hepimiz şaşırmıştık. Muzafferuddîn söz dinledi, zirâat işleriyle meşgûl oldu. Kısa zamanda servet sâhibi oldu. Bizler de başka işler bularak, o düşündüğümüzden vazgeçtik."

Ârif Çelebi'yi sevenlerden biri anlattı: "Bir kurban bayramı arefesi idi. Sultâniye şehrinde bir medresede, o gün kuşluk vakti, Ârif Çelebi hazretleri kaylûle yaparak istirahat ediyordu. Bir ara uykusunun arasında; "Yapmayınız!" diyerek doğruldu ve tekrar uyudu. Bir müddet sonra uyandığında; "Efendim uykunuz arasında doğrulup, "Yapmayınız!" diye konuştunuz. Acabâ hikmeti nedir?" diye sordular. Cevâbında; "Konya'da bulunan talebelerimizden Nâsıruddîn ile Şücâeddîn, babamın türbesi yakınında münâkaşa ediyorlardı. Onları, münâkaşa ederek birbirlerinin kalblerini kırmamaları için îkâz ettim. Ben onlara böyle söylerken, yanlarından geçmekte olan iki erkek ile bir kadın da beni orada gördüler." buyurdu. Konya'ya geldiğimizde, Nâsıruddîn'e; "Siz arefe günü ne yaptınız?" diye sorduk. O da; "Şücâeddîn

bana uygun olmayan bir söz söyledi. Onu bu sözden men edince, aramızda bir münâkaşa başladı. O sırada hocamız Ârif Çelebi hazretlerinin yanımıza gelip bize; "Yapmayınız!" sözü ile münâkaşayı kestik ve utanıp barıştık." dedi. Bu hâdise olurken yanlarından geçen erkekler ve kadın ise; "Biz, Ârif Çelebi'yi orada hem gördük, hem de sesini işittik." dediler.

Ârif Çelebi'yi sevenlerden Kerîmüddîn anlattı: "Ârif Çelebi, bir gün kaleye gitmek istedi. Hemen kale muhâfızına haber verdik. Muhâfız ve yardımcıları hazırlanıp, Ârif Çelebi'yi hürmetle karşıladılar. Ârif Çelebi uygun bir yerde oturup sohbet etmeye başladılar. Sohbet esnâsında, kale muhâfızı kalbinden; "Ârif Çelebi hazretlerine ne ikrâm etsem ki, bostan tarlasına kavunları da yeni ekmiştim. Keşke daha önce ekseydim, şimdiye kadar biter, olgunlaşırdı." gibi şeyler geçirdi. Bu sırada Ârif Çelebi, muhâfıza dönerek; "Bize kavun ikrâm etmeyecek misiniz? dedi. Muhâfız da; "Efendim! Ben de şimdi bunu düşünüyordum. Fakat kavunun çekirdeklerini yeni ekmiştim, daha çıkmamıştır bile" dedi. Ârif Çelebi ise tekrar; "Siz gidiniz, misâfirlerinize kavun ikrâm ediniz." buyurunca, muhâfız; "Bunda bir hikmet olsa gerektir." diyerek bostana girdi. Kavunların ekildiği yere varınca, hayretinden aklı gidecek gibi oldu. Yeni diktiği çekirdekler, yetişmiş, kavunlar meydana gelmiş ve olgunlaşmıştı. Hemen en olgunlarından birkaç tâne alıp götürdü. Kesip, ikrâm etti. Bu hâdiseye, orada bulunanlar da hayret etti. Kale muhâfızı Emîr Necmeddîn kalbinden; "Acabâ şimdi Ârif Çelebi'nin bu kerâmeti gibi kerâmet gösterebilen var mıdır?" diye düşünüyordu. Ârif Çelebi, bu kerâmetini görüp hayret edenlere karşı da; "Allahü teâlâ, hazret-i Meryem için kuru hurma ağacından tâze hurma yarattı. Cenâb-ı Hakk'a, bir dostunun hâtırı için birkaç kavun yaratmak zor değildir. Bunda hayret edecek bir şey yoktur." buyurdu. Sohbet bittikten sonra, Ârif Çelebi evine döndü. Orada olanlar, muhâfızla birlikte bostana gittiler. Bostana geldiklerinde, tohumların daha yeni çimlenmekte olduğunu ve yaprakların çıkmaya başladığını gördüler. Hepsinin de Ârif Çelebi'ye olan bağlılıkları arttı. Ona kalblerinde daha çok muhabbet beslediler."

Ârif Çelebi, Konya'nınAkşehir kazâsına dostlarını ziyârete gitmişti. Akşehir'de her gün sohbetler ederek, birkaç gün geçirmişti. Şehrin hâkimi olan İzzeddîn ismindeki kimse düşündü ki; "Akşehir'in yedisinden yetmişine herkes, Ârif Çelebi'ye pek fazla muhabbet besliyorlar. Ola ki tarafımdan, onun hoşuna gitmeyen bir hareket meydana gelir de kalbi kırılır. Bu durum ise bizim mahvolmamız demektir. En iyisi, Ârif Çelebi'yi uygun bir şekilde Konya'ya göndermek lâzım." Hâkim İzzeddîn, bu düşünce ile evinden çıktı. Atına binmiş giderken, yolda Ârif Çelebi'ye rastladı. İzzeddîn daha bir şey söylemeden, Ârif Çelebi; "Ey İzzeddîn! Bâzı dostlarımız bizi Akşehir'den göndermek isterler. Sanırım ki, biz daha buradan ayrılmadan, onlar tekrar yalvarıp yakararak kalmamızı isterler. Fakat artık iş işten geçmiştir. Onların tekliflerini red ederiz. Bir daha da Akşehir'e gelmeyiz ve ebedî olarak pişmân olurlar." dedi. Bunları ter dökerek dinleyen Hâkim İzzeddîn, atından aşağı atladı ve Ârif Çelebi'nin ellerini öpmek için sarıldı, suçunu îtirâf etti. Bundan sonra, Ârif Çelebi'yi en çok sevenlerden ve ona en bağlı talebelerinden oldu.

Ladik şehrinde Nâzıroğlu isminde bir Emîrzâde vardı. Şehrin ileri gelenlerinden bâzıları Emîrzâdeye; "Hepimiz Ârif Çelebi'ye talebe olmakla şereflendik. Allahü teâlânın velî kullarına talebe olmak bulunmaz nîmettir. Onlar ki, vefât ânında şeytânı kovalarlar, âhirette şefâat edip kurtarırlar. Gel sen de onun talebesi ol ve kurtul!" dediler. Emîrzâde de; "Elbet ben de talebesi olmak isterim. Fakat bir şartım var, o da; bana duâ edip, cenâb-ı Hak bir çocuk ihsân ederse, talebe olurum. Yoksa talebesi olmam." dedi. Ertesi gün Emîrzâde, sabahın erken saatlerinde hamama gitmek için evinden çıktı.Yol üzerinde durmakta olan birini gördü. Yanına yaklaşırken; "Acabâ bu saatte yol üzerinde bekleyen kimdir? Yoksa sarhoş falan mıdır?" diye düşünüyordu. Yanına geldiğinde, o kimsenin Ârif Çelebi hazretleri olduğunu görünce şaşırdı, öyle düşündüğüne pişmân oldu ve ellerini öpmek için eğildi. Ârif Çelebi ise; "Düşüncelerinde yanılıyorsun Emîrzâde! Ben sarhoş değilim. Bu erken saatte burada olmamın sebebi ise, senin kurtuluşuna vesîle olmak içindir. Al bu gül demetini evine

git!Allahü teâlâ sana hayırlı evlât ihsân eylesin." buyurdu. Emîrzâde, ÂrifÇelebi'nin ellerini öptükten sonra, gül demetini alarak evine gitti. Bir sene kadar sonra bir erkek evlâdı oldu.Emîrzâde de Ârif Çelebi hazretlerine gelerek, hizmetiyle şereflendi ve onun en kıymetli talebelerinden, keşif ve kerâmet sâhibi bir kimse oldu.

Ârif Çelebi, 1319 (H.719) senesinde, Aksaray ilçesine dostlarını ve talebelerini ziyârete gitti. Bir gece rüyâsında, peşpeşe aralıksız birkaç defâ âh ederek, bir müddet ağladı. Orada bulunan dostları, bunu öğrendiler ve kendisine, ağlamasının hikmetini sordular. O da; "Rüyâmda bir köşkte oturmuş, penceresinden güzel bir bahçeyi seyrediyordum. O bahçenin güzelliğini anlatmak mümkün değildir. Zîrâ onu anlatacak diller ve yazacak kalemler âciz kalır. Bahçeyi seyrederken, orada dedem Mevlânâ hazretlerini gördüm. Bana mübârek eliyle işâret ederek; "Ey Ârif! Gel, bundan sonra bize gel. Artık orada kalman yeter!" dedi ve gözden kayboldu. İşte, dedeme olan hasretim sebebiyle ağladım. Her geçen gün âhirete gitme arzum çoğalmaktadır." dedi. Sonra Konya'ya dönmek için yola çıktı. Konya'ya geldiğinden iki gün sonra, Cumâ idi. Güneş doğduktan sonra dışarı çıkıp, güneşe doğru döndü ve bâzı sözler söyleyip kasîdeler okudu. Sonra talebelerine dönerek; "Kardeşlerim! Artık gitme zamânım yaklaştı. Zîrâ her nefeste sesler geliyor. Sizlere vedâ ediyor, Allahü teâlâya emânet ediyorum." buyurdu. Evine girip yatağına yattı. Bir hafta hasta yattıktan sonra, ertesi Cumâ günü kalktılar. Şu ânda medfun bulunduğu yere gelip, orayı işâret ederek; "Beni buraya defnediniz." buyurarak vasiyet etti. Tekrar istirahata çekilerek, günlerce hasta yattı. Hastalığının yirmi beşinci gecesinde zelzele oldu. Bâzı binâlar yıkıldı. İki gün sonra da, Salı günü ikindi vaktine yakın, "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah" diyerek son nefesini verdi ve sevdiklerine kavuştu.

ER KİŞİ NİYETİNE

Ârif Çelebi, bir gün dedesi Mevlânâ'nın türbesini ziyâret ettikten sonra, talebe ve dostlarıyla birlikte orada cenâze namazı kılınan musallâ taşının yanına geldiler. Ârif, cübbesini çıkararak musallâ taşının üzerine koydu. "Gâib er kişi niyetine, cenâze namazına buyurun!" diyerek, cenâze namazı kıldırdı. Sonra da; "Dostlarım! Gâzan Hân vefât etti. Onun cenâze namazını kıldık." dedi. Dostları ve talebeleri, o târihi bir yere kaydettiler. Tebrîz'den gelen tüccarlara sordular. Onlardan, Gâzan Hânın kaydettikleri târihte vefât ettiğini öğrenince, Ârif Çelebi'nin büyüklüğünü bir kere daha anladılar.

HATÂ VE KUSÛR

Bir ara Ladik'de kuraklık oldu. Yağmur yağmadığı için otlar kurudu, ekinler mahsûl vermedi.Topraklar susuzluktan çatladı, hayvanlar yiyecek bir şey bulamadı. Ladikliler defâlarca yağmur duâsına çıktılarsa da, yağmur yağmadı. Sonunda Ulu Ârif Çelebi hazretlerine bir heyet göndererek, Ladik'e dâvet ettiler. Ladik'te büyük bir meydana toplanıp, durumlarını arz ettiler. Ârif Çelebi de; "Her şeyi yaratan Allahü teâlâdır. Kimbilir hangi hatâ ve kusûrlarımız sebebiyle bu durumlara düştük. Hepimizin tövbe ve istigfâr etmesi lâzım. İbâdetlerimizi doğru olarak yapıp, günahlardan şiddetle kaçınmalıyız. Haram yemeyip çocuklarımıza, helâli, haramı ve farzları öğretmeliyiz." buyurdu. Sonra halkın toplu olduğu meydandan uzak tenhâ bir yerde, ellerini açarak duâ etmeye başladı. Henüz duâsını bitirmemişti ki, gökyüzünde yağmur bulutları birikmeye başladı. Yavaş yavaş yağıyordu. Bu hâl, günlerce devâm etti. Her taraf suya kandı. Herkes Ârif Çelebi'ye duâ ettiler.

1) Menâkıb-ül-Ârifîn; c.2, s.819

2) Risâle-i Sipahsalar; s.150

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.153

UTBET-ÜL-GULÂM;

Büyük velîlerden. Doğum ve ölüm târihi bilinmemektedir. Babasının adı Ebân bin Sam'a'dır. Rumlarla yapılan bir muhârebede şehîd düştü. Verâ, şüphelilerden sakınma, takvâ haramlardan uzak durmak ve zühd, şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk edip, onları lüzûmu kadar kullanmak yolunu seçen kemâl sâhibi bir zâttır.

Birisi, Rebâh el-Kaysî'ye "Utbe'ye, Gulâm denmesinin sebebini bana îzâh eder misin?" diye sordu. O da; "Utbe, ibâdet hususunda kendisini çok küçük görür ve alçaltırdı. Onun için böyle denmiştir." dedi.

Atâ bin Ebî Rebâh bildiriyor: "Utbet-ül-Gulâm ile yolculuğa çıkmıştık. Berâberimizde bir hayli kalabalık vardı.Kâfilemizdekilerin hepsi sabah namazını, yatsının abdesti ile kılardı. Gece o kadar çok ibâdet ederlerdi ki, bu yüzden ayakları şişmiş, iyice zayıflamışlar, sanki bir kemik yığınından ibâret bir hâle gelmişlerdi. Sabah olunca, birbirlerine, Allahü teâlânın kendisine itâat edip, beğendiği işleri yapanlara vereceği mükâfâtı ve yapacağı ikrâmlardan, kendisine isyân edip, kötülüklere dalanlara ise, vereceği azaplardan bahsederlerdi. Bu şekilde yollarına devam edip dururlarken içlerinden birisi, bir yere gelince bayılıp düştü. Alnından terler dökülüyordu. Etrafındakiler ağlaşıyorlardı.Biraz sonra su dökerek ayılttılar. Kendisine gelince, ne oldu diye sordukları zaman; "Bir zamanlar burada bir günah işlemiştim. Onu hatırladım da, ben bu günahı niçin yaptım diye üzüntü ve pişmanlığımın şiddetinden kendimi kaybettim." dedi.

Utbet-ül-Gulâm hazretleri dâima murâkabe hâlinde bulunurdu. Murâkabe, Murâkıbı (görüp, gözeteni) düşünerek, dâimâ O'nunla meşgûl olmaktır. O, Allahü teâlâdan başkasiyle meşgûl olmaz, devamlı Allahü teâlâyı anar ve hatırlar, O'ndan bir an bile gâfil olmazdı. Bâzan öyle dalardı ki, gideceği yeri geçer, farkında olmazdı. Bir gün, Utbet-ül-Gulâm Abdülvâhid bin Zeyd'in yanına gelmişti. Abdülvâhid ona: "Nereden geliyorsun?" diye sordu. Utbet-ül-Gulâm; "Falanca yerden geliyorum." dedi. Abdülvâhid bin Zeyd, "Oralarda kimseye rastladın mı?" diye sorunca, Utbet-ül-Gulâm; "Hayır, kimseyle karşılaşmadım." dedi. Halbuki oralardan pek çok kimse gelip geçiyordu. Fakat, bütün rûhu ve bedeniyle Allahü teâlâ ile meşgûl olduğundan, yanından geçenlerin farkına bile varmamıştı. (Bu durum, hükümdar yanlarından geçerken, hizmetçilerinin onun heybetinden, hiçbir şeyin farkına varmaması ve düşünceye dalan birinin, bâzan etrafında olup bitenlerin bile farkında olmaması gibidir.)

Utbet-ül-Gulâm hazretleri günahlarını düşündüğü zaman, yemek ve içmekten kesilirdi. Bu durumu gören annesi; "Oğulcağızım! Biraz kendine acı. Hiçbir şey yemiyor, kendine yazık ediyorsun." dediği zaman cevâbı; "Anneciğim, kendime acıyorum. Fakat beni biraz bırak da, azıcık zahmet çekeyim. Çünkü, inşâallah ilerde bu sıkıntılarımın karşılığını göreceğim." şeklinde olurdu.

Onun yakınlarından birisi anlatıyor: Utbet-ül-Gulâm'ı rüyâmda gördüm ve; "Ne durumdasın?" diye sordum. O; "Senin evinde yazılı bir duâ var. Onun yüzünden iyi muâmele gördüm." diye cevap verdi. Sabah oldu. Evde duâyı arayıp, buldum. Duâ şöyle idi: "Ey sapmışları doğru yola ileten, ey günahkârlara merhamet edip acıyan! Ey düşenlere yardım eden Allahım! Günahkâr olan bu kuluna ve bütün müslüman kardeşlerime merhamet eyle. Bizi öldükten sonra, peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlih kullarınla haşreyle."

Utbet-ül-Gulâm hazretleri, unu hamur yapar, onu güneşte kurutur, sonra yiyip, "Âhiretin çeşitli ve lezzetli nîmetleri hazırlanıncaya kadar, bu dünyâda kuru ekmek parçası ile bir mikdâr tuz yeter." der, sıcakta ısınmış olan testisinden biraz su içerdi. Yakınlarından birisi; "Ekmeğini biz pişirip, sana soğuk su getirsek ne iyi olur, niçin böyle kendin yiyip, sıcak su içiyorsun?" dediklerinde, "Bu kadar bana kâfi. İşte, bu kadarcık bir şeyle açlığın ve susuzluğun şiddetini kırmış oluyorum." dedi.

Utbet-ül-Gulâm anlatır: "Canım et istediği halde yedi sene almadım. Fakat sonunda bir

mikdar alıp, pişirdim. Sonra yetim bir çocuğa rastladım. Elimdeki eti ona verdim." Bu manzarayı görenler, Utbet-ül-Gulâm'ın **"Yoksulları, öksüzleri, esirleri severek yedirirler."** (İnsan sûresi:76) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, ondan sonra et yediğini görmedik dediler.

Müslim Abâdânî anlatır: Sâlih el-Mürrî, Utbet-ül-Gulâm, Abdülvâhid bin Zeyd ve Müslim el-Esvârî bize gelip, deniz kenarına indiler. Kendilerini bir akşam yemeğe dâvet ettim. Herkes sofraya oturmuştu. Bu sırada görünmeyen birisi: "Ebedî ve nîmetler yurdu olan Cennet'ten, dünyânın geçici zevkleri, nefsin arzu ve istekleri seni alıkor." diye konuşmuştu. Utbet-ül-Gulâm bunu duyunca düşüp bayıldı. Yemekte bulunanlar bir şey yemeden kalktılar.

Utbet-ül-Gulâm'ın, bir gece sabaha kadar; "Yâ Rabbi! Bana azap da etsen, merhamet de etsen seni seviyorum." dediği söylenir.

Utbet-ül-Gulâm bir kumruyu görünce; "Eğer Allahü teâlâya benden daha çok itâat ediyorsan, gel elime kon!" dediği zaman kumru gelip eline konardı.

Utbet-ül-Gulâm'ın mahzun ve garip bir hâli vardı. Bu yönüyle Hasan-ı Basrî hazretlerine çok benzerdi. Onun da mahzun bir durumu vardı. O, yatsı namazını kılar, bir mikdar uyur, sonra kalkar ve sabaha kadar yatmazdı.

Utbe hazretleri evinin kapısını dâimâ kapalı tutar, ancak geceleri açık bulundururdu. Şehîd olmasından sonra, evine girdiler orada şu manzarayı gördüler. Kazılmış bir kabir, boyuna geçirilebilen bir zincir.

Rebâh el-Kaysî anlatır: Utbet-ül-Gulâm ile berâberdik. Kendisine bir mikdâr hurma almıştı. Akşam vakti sıralarında, rüzgâr esmeye başladı. Bunun üzerine Utbet-ül-Gulâm; "Yâ Rabbi! Canım istediği halde bir seneden beri hurma almamıştım. Fakat hurma yeme isteği bana gâlip geldi. Yemek için aldım." dedikten sonra, aldığı hurmaları yemeyip, tekrar fakirlere dağıttı.

Anbese-i Havvâs anlatır: Utbet-ül-Gulâm, beni dâimâ ziyâret ederdi. Bir gece yanımda kaldı. Seher vakti şiddetli bir şekilde ağladı. Sabah olunca, ona; "Bu gece beni çok korkuttun. Niçin öyle ağladın?" dedim. Şöyle cevap verdi: "Ey Anbese! Günahlarım çok. Yarın kıyâmet günü huzûr-ı ilâhiye nasıl varırım." dedi ve bu sırada neredeyse yıkılacaktı, onu hemen kucakladım. Utbe! Utbe! diye bağırdım. Bana hafîf bir sesle cevap verdi. "Kıyâmet günü hâlimin ne olacağı hâtırıma geldikçe kendimi kaybediyorum." dedi. Sonra ağlamaya başladı. Onun bu ağlayışı beni de ağlattı.

O mahzûn bir sesle, göz yaşları dökerek, Allahü teâlâdan, lütuf ve ihsânını dilerdi. O, Kur'ân-ı kerîm okuduğu zaman ağlar, başkalarını da ağlatırdı. Allahü teâlânın korkusundan göz yaşları dinmezdi.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.6, s.226

2) Risâlet-i Kuşeyrî; s.281, 428, 654, 691, 723

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.47

4) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.3, s.22

UZUNCA HAYREDDÎN

Horasan'dan Anadolu'ya gelip İslâmiyeti yayan gâzi devişlerden. Denizli Sarayköy'de yaşamıştır. Evliyâ Çelebi Denizli'nin ziyâret yerleri arasında Uzunca Hayreddîn türbesini de sayar. Kabri, Sarayköy'de olup ziyâret edilmektedir.

Ü

ÜÇ KUZULAR

Buhârâ'dan Bursa'ya gelen velî dervişlerden olup, isimleri; Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Muhammed ve Açıkbaş Şeyh Ali'dir. Ekseriyâ Emir Sultan hazretlerinin sohbetlerine katılırlardı. Üç arkadaş bütün ömürleri boyunca beraber yaşadıkları gibi vefâtlarında da aynı yere defnedilmişlerdir. Kabirleri, Bursa'da Üçkuzular semtinde olup ziyâret mahallidir.

ÜFTÂDE;

Osmanlı pâdişâhlarından Kânûnî SultanSüleymân Hân zamânında, Bursa'da yaşayan büyük velîlerden. 1490 (H.895) senesinde Bursa'da doğdu. İsmi Muhammed olup, babası Manyaslı Mehmed Efendidir. Üftâde lakabıyla meşhûr oldu. Bursa'nın çeşitli câmilerinde müezzin ve imâm olarak vazife yaptı. 1581 (H.989) daBursa'da vefât etti.

Muhammed Üftâde yeni doğduğunda, annesi bir rüyâ gördü. Çocuğu büyük bir süt deryâsında yüzüyordu. Telâşla uyanıp, rüyâyı kocasına anlattı. O da; "Oğlumuz büyüyünce, inşâallah çok büyük bir âlim ve velî olacak." diye tâbir etti.

Mehmed Efendi, daha küçük yaşta bulunan oğlu Muhammed Üftâde'yi, ipek satan bir tüccarın yanına çalışmaya verdi. Muhammed Üftâde, orada çalışmaya başladı. Fakat bir hafta içinde, ustası ve babası vefât edince, çocuk yaşta âilesinin geçim yükünü omuzuna aldı. Hem çalışıyor, annesinin ve kardeşlerinin kimseye muhtâc olmadan geçinmelerini sağlıyor, hem de boş zamanlarında Bursa'daki medreselere gidip gelerek, zâhirî ilimleri öğrenmeye gayret ediyordu. Seneler sonra, zâhirî ilimleri öğrenerek, Bursa Ulu Câmiinde müezzinlik yapmaya başladı. Sonra Doğan Bey Câmiine imâm oldu. Senelerce bu vazifeyi yaparak, insanların ibâdetlerini doğru yapmasına vesîle oldu. MuhammedÜftâde'nin, Ulu Câmii medheden bir beyti, câminin batı kapısı çevresinde hâlen yazılıdır. Arabî olan beyt şöyledir:

"Yâ câmi'al-kebîr ve yâ mecma'alkibâr,
Tûbâ limen yezûrüke fil-leyli vennehâr."

Mânâsı:

Ey Ulu câmi! Ey büyüklerin toplandığı yer!

Seni gece-gündüz ziyâret edenlere olsun müjdeler!

Bir gün rüyâda Seyyid Emîr Buhârî hazretlerini gördü. "Bizim câmide vâz ve nasîhat eyle!" emri üzerine, sabahleyin Emîr Buhârî Câmiinde vâz ve nasîhate başladı.

Muhammed Üftâde, uzun boylu, müşfik bakışlı, devamlı tebessüm hâlinde olan bir zâttı. Görünüşü ile etrâfındakilere güven ve îtimâd telkin eder, herkesin takdîrine mazhâr olurdu. Kur'ân-ı kerîm okurken, güzel sesinde sanki ağlıyormuş hâli müşâhede edilirdi. Kimsenin kalbini kırmaz, kalb kırarım korkusuyla kendine hakâret edenlere bile hiç karşılık vermezdi.Câmiye sabah herkesten önce gider, yatsı namazından sonra orada gece geç vakitlere kadar ibâdet ederdi. Bâzı geceler evine giderken, ıssız sokaklarda bir sarhoşa rastlasa, ona yardım ederek evine kadar götürürdü. Herkese yardım ettiği için, Bursalılar onu çok severdi.

Vakitlerini hep ibâdet yaparak geçirenMuhammed Üftâde, tasavvuf büyüklerinin yolunda bulunmayı arzu ettiğinden, bir velînin yanında yetişmeyi çok isterdi. Bu sebeple, böyle bir velîyi hep arar dururdu. Bir gün Karacabeyli Hızır Dede isminde bir velînin Bursa'ya geldiğini ve Ulu Câminin yanında ikâmet ettiğini öğrendi. Huzûruna varıp, talebesi olmak istediğini bildirdi. O da kabûl ederek, Muhammed Üftâde'yi yetiştirmeye başladı. Muhammed Üftâde, hocasının verdiği her vazifeyi en güzel şekliyle yaparak hizmet

ediyordu. Nefsini terbiye etmek için, nefsinin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yapıyordu. Haramlardan şiddetle kaçıyor, şüpheli korkusuyla mübahların bile fazlasını terkediyordu. Bu şekilde hocası Hızır Dede'nin terbiyesinde sekiz yıl canla başla çalıştı. Onun vefâtından sonra da Şeyh-i ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin rûhâniyetinden istifâde ederek kalb gözü açıldı, kemâle gelip olgunlaştı. Her nefes alıp vermesinde Allahü teâlâya hamd eder, cenâb-ı Hakk'ı bir an olsun hatırından çıkarmazdı. Lüzumsuz hiç konuşmazdı. Konuştuğu zaman da hikmetler saçar, dinleyenlerin herbiri, kâbiliyeti kadar istifâde ederdi. Onun bu konuşmalarını talebesi Azîz Mahmûd Hüdâyî **Vâkı'ât** adlı eserinde topladı.

Muhammed Üftâde, hocasından sonra talebeleri yetiştirmek üzere dergâhta ders vermeye başladı. Onların en iyi şekilde yetişmesi için gayret gösteriyor, hocasının kendisini yetiştirdiği gibi onları irşâd ediyordu.

Muhammed Üftâde hazretlerini sevenlerden fakir bir kimse vardı. Her sene hac mevsiminde hacca gitmek ister, fakat gidecek parası olmadığı için de bu arzusuna nâil olamazdı. Üzüntüsünden hiç yüzü gülmez, gözleri hep hacca gidenlerin yolu üzerine takılır kalırdı. Hanımı, yüzü gülmeyen kocasının bu hâline çok üzülürdü. Yine bir sene parası olmadığı için hacca gidemeyen bu fakir, hanımına; "Eğer bu sene de hacca gidemezsem, seni üç talak ile boşadım." dedi. Günler geçti. Kurban bayramı yaklaştı. Fakiri bir düşüncedir aldı. Hacca gidemezse, hanımı boş olacaktı. Bir yerden de borç bulup hacca gidememişti. Ne yapacağını şaşırdığı bir gün, aklına Muhammed Üftâde geldi. Hemen huzûruna gidip, ağlayarak durumunu anlattı. Muhammed Üftâde; "Bizim Eskici Mehmed Dede'ye git, bizim selâmımızı söyle. O seni hacca götürüp derdine dermân olur." buyurdu. Fakir, sevinerek huzûrdan ayrıldı, süratle Mehmed Dede'nin dükkanına koştu. Mehmed Dede'ye hocasının selâmını söyleyip, derdini anlattı.Mehmed Dede; "Ey fakir! Gözlerini kapa. Aç demeden sakın açma!" dedi. Fakir gözlerini açtığında, kendilerini Mekke'de buldular. Mehmed Dede, Allahü teâlânın izniyle, fakiri bir anda kerâmet göstererek Hicaz'a götürmüştü. O gün, Arefe idi, hacılar Arafat'a çıkmışlardı. Fakir ve Mehmed Dede de ihram giyip Arafat'a çıktılar. Ertesi günü Kâbe-i muazzamayı tavaf ettiler. Ziyâret yerlerine gittikten sonra, Bursalı hacıları buldular. Onlar, hemşehrileri olanMehmed Dede'yi ve fakiri görünce sevindiler. Fakir, birkaç hediye alıp, bir kısmını götürmeleri için hemşehrisi olan hacılara emânet etti. Vedâlaşarak ayrıldılar. Aynı şekilde bir anda Mekke-i mükerremeden Bursa'ya geldiler. Fakir, getirdiği bâzı hediyelerle eve gelince, hanımı, birkaç gündür eve gelmeyen kocasını eve almak istemedi ve; "Sen beni boşamadın mı? Hangi yüzle bana hediye getirerek eve giriyorsun?" dedi. Kocası da; "Hanım ben hacdan geliyorum. İşte bu getirdiklerimi de Mekke'den aldım." dediyse de, kadın; "Bir de yalan söylüyorsun. Üç-beş gün içinde hacca gidilip gelinir mi? Seni mahkemeye vereceğim." dedi. Kâdıya giderek durumu anlattı ve; "Nikâhımızın feshedilmesini istiyorum. Çünkü nikâhsız yaşamayı dînimiz yasaklamaktadır. Bu sebeple haram işlemek istemiyorum." dedi. O sırada Bursa kâdılığına Azîz Mahmûd Hüdâyî bakıyordu. Kâdı, hanımın kocasını mahkemeye çağırtarak onu da dinledi. Fakir, hacca gittiğini, Kâbe-i muazzamada tavâf edip, ziyâret edilecek yerleri gezdiğini, Bursalı hacılarla görüşüp, getirmeleri için emânet eşyâ verdiğini iddiâ etti. Bu sebeple boşanmanın vâki olmadığını söyledi. Fakir, Mehmed Dede'yi şâhid gösterdi. Mehmed Dede de; "Şeytan, Allahü teâlânın düşmanı olduğu hâlde, bir anda dünyânın bir ucundan bir ucuna gittiği kabûl edilir de, bir velînin bir andaKâbe'ye gitmesi niçin kabûl edilmez?" dedi. Kâdı hayret ederek, mahkemeyi diğer hacıların geleceği günlerden birine tehir etti. Aradan günler geçti. Bursalı hacılar hacdan döndüler. Mahkeme gününde de, şâhid olarak fakirin hac vazifesini yaptığını, hattâ emânet verdiği şeyleri getirdiklerini bildirdiler. Kâdı, şâhidlerin verdiği ifâde ile, dâvâcı hanımın nikâhı feshetme isteğini reddetti. Böylece, boşanma hâdisesi olmadı.

Kâdı Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi, bu hâdisenin günlerce etkisinden kurtulamadı. Nihâyet Eskici Mehmed Dede'nin yanına gidip; "Beni talebeliğe kabûl buyurmanız için gelmiştim."

deyince, o da; "Nasîbiniz bizden değil, Üftâde'dendir. Onun huzûruna giderek mürâcaatınızı bildirin." dedi. Kadı, evine gitti. Hizmetçisine atının hazırlanmasını emretti. Kendisi de sırmalı kaftanını ve sarığını giyerek, hazırlanan atına bindi. Yanına seyisini de alıp, Üftâde hazretlerine gitmek üzere yola çıktı. Bugünkü Molla Fenârî Câmiinin doğu tarafındaki sokağa geldiğinde, atının ayaklarının, bileklerine kadar kayalara saplandığını gördü. Bütün uğraşmalarına rağmen atı ileri süremedi. (Bu kayanın Üçkuzular semtinde olduğu da söylenmektedir.) Atından indi. Sırmalı kaftanıyla, Üftâde'nin dergâhına doğru yürüdü. Dergâha vardığında, eski bir hırka giyen ve bahçeyi çapalayan Üftâde hazretlerini gördü. Üftâde, gelenleri görünce doğruldu ve; "Ey Kâdı efendi! Herhâlde yanlış yere geldiniz. Burası yokluk kapısıdır, biz de, fakirlik kapısının kuluyuz. Hâlbuki sen varlık sâhibisin. Bu hâlde ikimiz bir araya gelip bağdaşamayız. Senin ilmin, malın, mülkün, şânın ve mâmur bir dünyân var. Bizim gibi kulların, Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyi yoktur." buyurdu. Bu sözler, Kâdı Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye o kadar tesir etti ki, gözlerinden iki sıra yaş döküldüğü hâlde; "Efendim! Her şeyimi mübârek kapınızın eşiğinde terk eyledim. Yeter ki, talebeniz olabilmekle ve hizmetinizi görmekle şerefleneyim. Her ne emrederseniz yapmaya hazırım." dedi. Bu samîmî istek üzerine, Üftâde hazretleri tâne tâne buyurdu ki: "Ey Bursa kâdısı! Kâdılığı bırakacak, bu sırmalı kaftanınla Bursa sokaklarında ciğer satacaksın. Her gün de dergâha üç ciğer getireceksin!" Her şeyi bırakacağına, her emri yerine getireceğine söz veren Kâdı, derhâl kâdılığı bırakıp, ciğer satmaya başladı. Aldığı ciğerleri Bursa sokaklarında; "Ciğerci! Ciğerciiii!" diye bağırarak satıyordu. Bursalıların hayret dolu bakışlarına, kadınların ve çocukların alay etmelerine hiç aldırmıyordu. Onu görenler; "Bursa kâdısı Azîz Mahmûd Hüdâyî aklını oynatmış, tımarhânelik olmuş!" diyorlardı. Bu şekilde nefsini kırıp, rûhunu yükseltmek için her türlü alaya alınmaya katlanıyordu. Her akşam Üftâde'nin huzûruna geldiğinde, hocası; "Bugün ne yaptın, ciğerleri satabildin mi?" diye soruyor, o da, o günkü olup bitenleri anlatıyordu. Üftâde, bu şekilde yeni talebesinin nefsini kırıp terbiye ettikten sonra,Azîz Mahmûd Hüdâyî'yi, dergâhta helâ temizleme işinde çalışmak üzere vazifelendirdi. Onu husûsî sohbetleri ve teveccühleri ile yetiştirmek, evliyâlık makamlarında yükseltmek için uğraştı. Nefsini terbiyede, kısa zamanda diğer talebelerden çok ileri geçtiğini gördü. Üç sene sonra ona icâzet, diploma verdi. Yerine halîfesi, vekîli olduğunu bildirdi.

Osmanlı Sultânı Üçüncü Murâd Hân ileÜftâde, bir gün sohbet ediyorlardı. Bir ara Üftâde, görünüşte lüzûmsuz bir takım el kol hareketleri yapmaya başladı. Mübârek yüzünün rengi, hâlden hâle giriyordu.Sonra eliyle bir yer sıvarmış gibi yaptı. Pâdişâh, âniden yapılan bu hareketlere önce bir mânâ veremedi. Sonra Üftâde'nin elinin siyahlaştığını görünce; "Efendi hazretleri! Niçin böyle hareketler yapmaya başladınız! Elinizin siyahlaşmasına sebep nedir?" diye sordu. O da; "Sultânım! Tebeanızdan bir balıkçı tayfası Karadeniz'in sularında balık tutuyordu. Tekneleri su alacak şekilde delindi. Bizden yardım istedikleri için biz de imdâdlarına yetişerek, teknelerini tâmir ettik. Bu sebeple elimiz karardı. Elhamdülillah müslümanların boğulmaktan kurtulmasına vesîle olduk." buyurdu.

Üftâde hazretleri bir gün talebeleriyle kıra gitti. Bir pınar başında oturup sohbete başladılar. Vakit ilerlemişti. Talebelerin bâzıları acıktıklarından; "Hocamız müsâade etse de bir yemek yesek." diye gönüllerinden geçirdiler. Onların bu düşüncelerini anlayan Üftâde; "Yâ Rabbî! Bu talebelerime bir sini yemek ihsân eyle!" diyerek içinden duâ etti. O anda ortaya, getireni görünmeyen bir sini yemek kondu. Üftâde, talebelerine; "Haydi evlâtlarım, yemeklerimizi yiyelim." buyurdu. Besmele çekilerek yemek yendikten sonra, sini âniden kayboldu. İleri gelen talebelerinden Kemâl Dede; "Sini, suyun içine girdi!" diyerek sininin peşinden suya girmeye başladı. Üftâde; "Suyun içine sakın girme!" diyene kadar, Kemâl Dede suyun içinde eli kılıçlı iki kişinin kendisine doğru hücûm ettiğini gördü. Hızla sudan çıkarak hocasının yanına koştu. Hâdiseyi görenler şaşırıp kaldılar.

Bir günÜftâde hazretlerine bir kadın gelip; "Efendim! Bir oğlum vardı. Hiçbir suçu olmadığı hâlde iftirâcıların şikâyeti ile hapse attılar. Hakkımızı arayacak kimsemiz yok. Ne olur bir

duâ buyurun da, oğlumun suçsuz olduğu anlaşılsın." dedi. Bunu derken, kadının iki gözünden çeşme gibi yaş akıyordu. Kadının bu hâline dayanamayan Üftâde, ellerini açarak Allahü teâlâya duâ etti. Kadına dönerek; "Evinize gidebilirsiniz." buyurdu. Kadın, merak içinde eve geldiğinde, oğlunun evde oturduğunu gördü. Oğlunun hasretiyle yanan kadın, evlâdına sarılıp gözlerinden öptü ve; "Yavrucuğum! Seni hapishâneden nasıl oldu da bıraktılar?" deyince, oğlu; "Ben de nasıl olduğunu bilemiyorum. Hapishânede otururken, bir anda bir el beni evimize koydu. Şaşırıp kaldım." dedi. Kadın, bunun Üftâde hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladı.

Üftâde hazretleri, bir gün katırına binmiş evine giderken, önüne ihtiyâr bir zât çıkıp, borçlu olduğunu, yaşlılık sebebiyle çalışamadığını, bu sebeple de borcunu veremediğini bildirdi. Sonra da bir miktar para istedi. Üftâde, adamın hâline acıdı ve; "Kimseye söylemezsen borcunu vereyim." buyurdu. Adam söz verince, Üftâde; "Şu taşı kaldır ve altındakileri al!" dedi. Adam taşı kaldırdı. Altındaki bir miktar parayı görünce, hayret ederek hepsini cebine doldurdu. Üftâde hazretlerine teşekkür ederek ayrıldı. Parayı saydığında, tam borcu kadar olduğunu gördü. Alacaklıya gidip borcunu verdikten sonra, tamâh ederek tekrar o taşın yanına geldi. Büyük bir heyecanla taşı kaldırdığında, hiçbir şey bulamadı. Bu işin, Üftâde'nin bir kerâmeti olduğunu anladı. Huzûruna giderek talebesi olup, sohbetiyle şereflendi.

Bir gün Yalova'dan İstanbul'a bir gemi gidiyordu. İstanbul'a yaklaştıkları sırada, şiddetli bir rüzgâr esmeye, dalgalar gittikçe büyümeye, gemiye şiddetle vurmaya başladı. Dalgaların vuruşundan tahtalar gıcırdıyordu. Gemi, koca denizde bir o tarafa, bir bu tarafa yalpalıyor, devrilecek gibi oluyordu. Yolcular ne yapacaklarını şaşırdılar. Herkes geminin bir tarafına birikince, tehlike daha da büyüdü. Kaptan, yolcuları teskîn etmeye çalışıyor ve herkesin yerinde oturmasını tavsiye ediyordu. Herkes birbiriyle helâlleşiyor ve şimdiye kadar işlediği günahlarına tövbe ediyordu. Bâzıları da, kurtulmaları için adakta bulunuyordu. Yolcuların arasındaki bir genç, Fâtiha-i şerîfe ve İhlâs sûrelerini okuyarak, hâsıl olan sevâbı; Peygamber efendimizin, Eshâb-ı kirâmın, evliyânın, âlimlerin ve zamânın velîlerinden Üftâde hazretlerinin rûh-ı şerîflerine hediye etti. Sonra da; "Yâ hazret-i Üftâde! Himmetinizi, yardımınızı istirhâm ediyorum." dedi. O anda, uzaklardan bir karaltı peydâ oldu. Yaklaştıkca, bunun bir insan olduğunu, suyun üzerinde süratle kendilerine doğru geldiğini gördüler. Onun yürüdüğü yerlerde dalgalar hemen sâkinleşiyordu. Nihâyet o zât geminin yanına geldi ve gemiyi eliyle bir mikdâr tuttuktan sonra, geminin önünden yürümeye başladı. Yürüdüğü yerlerde deniz durgunlaşıyordu. Bir müddet sonra gözden kayboldu. Kaptan, o kimsenin su üzerinde gittiği istikâmete göre, geminin dümenini ayarladı. Bir müddet sonra, selâmetle sâhile vardılar. Herkes bu hâdise karşısında şaşırıp kaldı. Sâdece o delikanlı şaşırmamıştı. Yolcular sâhile çıktıklarında, bir kimse karşılarına çıkıp onlara; "Ey yolcular! Üftâde hazretlerinin selâmı var. Sağ olduğum müddetçe, bu sırrı kimseye söylemesinler diye bana emretti." dedi.

Bir kış günü akşamı,Üftâde hazretleri talebelerini toplamış sohbet ediyordu. Bir ara; "Dostlarım! Canımız tâze üzüm istedi. Acaba bulmak mümkün müdür?" buyurdu.Talebeler içlerinden; "Bu kış günü, bu karda tâze üzüm olur mu?" diye düşünürlerken, Azîz Mahmûd Hüdâyî de kendi kendine; "Mâdemki bu sözü hocam söyledi, mutlakâ bunda bir hikmet vardır." diye düşünerek ayağa kalktı ve; "Efendim! Müsâade ederseniz bendeniz getireyim." dedi.Müsâade edilince sepeti aldığı gibi Bursa'nın Çekirge mevkiindeki bağa gitti.Bağ, karlar altında idi. Bir asma çubuğunun üzerinden karları temizlediğinde, salkım salkım üzümler gördü. Bunun hocası Üftâde'nin bir kerâmeti olduğunu anlayıp, üzümleri sepete koymaya başladı.Asmadaki üzümler bittiğinde, sepet de ağzına kadar dolmuştu. Sepeti omuzuna alarak dergâha doğru yürüdü. Hızlı hızlı yürürken, birden ayağı kaydı ve bir çukura düştü. Çukur derin olduğundan, çıkmak için çok uğraştıysa da başaramadı.Çâresiz kalınca hocası Üftâde'den yardım istemek hatırına geldi ve içinden; "İmdât! Yâ mübârek hocam!" der demez, çukurun başından bir ses; "Ey Mahmûd! Uzat elini de yukarı çekeyim." dedi. Bu

sesin sâhibine baktı, fakat tanıyamadı. Çukurun başındaki kimsenin kendisine gülümsediğini gördü. Utanarak elini uzattı. Yukarı çıktığında o kimseyi göremez oldu. Yine sepeti omuzuna alarak dergâha doğru süratle gitti. Hocasının huzûruna vardığında sohbet devâm ediyordu. Omuzunda üzüm dolu sepeti gören talebeler şaşırıp kaldılar. Üftâde hazretleri, yardım edeninHızır aleyhisselâm olduğunu söyledi. Talebeler hocaları Üftâde'nin, Allahü teâlânın katında yüksek bir velî olduğunu ve Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin hocalarına olan teslîmiyetini bir kere daha anladılar.

Bir gün Üftâde, talebeleriyle kıra çıkmıştı. Talebeler hocalarına takdim etmek üzere, çiçeklerden demet yaparak huzûra getirdiler. Herkesin çiçeğini kabûl eden Üftâde, Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin getirdiği kırık saplı çiçeği görünce; "Evlâdım! Bütün arkadaşların demet demet çiçek getirdikleri hâlde, sen niçin sapı kırık bir çiçek getirdin?" diye sordu. Hüdâyî de; "Efendim, zât-ı âlinize ne takdim etsem azdır. Fakat hangi çiçeği koparmak için eğilsem, o çiçeğin; Allahü teâlâyı zikrettiğini gördüm. Ancak, bu gördüğünüz sapı kırık çiçeğin zikredemediğini görünce, onu size getirdim. Kusûrumu bağışlamanızı istirhâm ederim" dedi. Bu cevap, Üftâde hazretlerinin çok hoşuna gitti ve Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye hayır duâlarda bulundu.

Muhammed Üftâde hazretleri, 1581 (H.989) senesinde Bursa'da hastalandı. Talebelerini başına toplayıp, onlara son nasîhatlerini yaptıktan sonra, Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti. Sağlığında kendi yaptırdığı câminin bahçesine defnedildi. Mezarının üzerine türbe yapıldı. Sandukasının başucundaki levhada şu şiir yazılıdır:

Bâğ-ı aşkın andelibi, hazret-i Üftâde'dir.
Dertli âşıklar tabîbi, hazret-i Üftâde'dir.

Vâsıl-ı kâmil odur, tevhîd-i Zâta şübhesiz,
Gösteren râh-ı Hüdâyı hazret-i Üftâde'dir.

Eyleyen rûhundan istimdâd erişir matlûba,
Halleden her müşkilâtı, hazret-i Üftâde'dir.

Sıdkile ol Hüdâî eşiğinde dâimâ,
Bil hakîkat kutb-ül-aktâb hazret-i Üftâde'dir.

Üftâde'nin; **Hutbe Mecmûası** ve **Dîvân** adlı iki eseri vardır.

Üftâde hazretlerinin yazdığı ve halk arasında meşhûr olan bir şiiri:

Hakka âşık olanlar,
Zikrullahtan kaçar mı?
Ârif olan cevheri,
Boş yerlere saçar mı?

Gelsin mârifet olan,
Yoktur sözümde yalan,
Emmâreye kul olan,
Hayr ü şerri seçer mi?

Gerçek bu söz yârenler,
Gördüm demez görenler,
Kerâmete erenler,
Gizli sırrın açar mı?

Üftâde yanıp tüter,
Bülbüller gibi öter,
Dervişlere taş atan,
Îmân ile göçer mi?

MESNEVÎ OKUT

Üftâde hazretleri, dergâhta talebelere ders verdiği zamanlarda, bir gece rüyâsında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi gördü. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî buyurdu ki: "Talebelere bizim **Mesnevî'**den de okutunuz!" O da; "Farsçayı bilemiyorum." deyince, Mevlânâ hazretleri; "Sen başla bir kere, Allahü teâlâ yardım eder." buyurdu. Ertesi sabah, hiç Fârisî bilmediği hâlde, kırk yıldır Farsça tahsîli görmüş gibi **Mesnevî'**den vâz ve nasîhat vermeye başladı.

BURSA'DAN KÂBE'Yİ SEYRETTİ

Bir ikindi vaktinde, MuhammedÜftâde'nin yanına yaşlı bir kimse geldi. "Efendim! Bu sene çocuklarımla birlikte hacca gitmiştik. Vazifelerimizi yaptıktan sonra, maddî gücüm olmadığı için onları getiremedim. Yanlarına bir mikdar para bıraktıktan sonra, kendim geldim. Eğer onları buraya getirmek mümkünse, getirmenizi istirhâm edecektim." diye yalvardı. Üftâde de; "Sağlığımda kimseye söylemezseniz getirelim." buyurdu. Hacı da söylemeyeceğine söz verince, Üftâde hazretleri adamın yönünü kıbleye doğru çevirdikten sonra; "Şimdi bakınız! Kâbe-i muazzamanın yanındaki namaz kılan şu kimseler hanımın ve çocukların değil mi?" buyurdu. Adam hayretle binlerce kilometre uzakta bulunan Kâbe'nin yanındaki çocuklarını gördü. Üftâde, namaz kılan çocuklara hitâb ederek; "Annenizle birlikte, Harem-i şerîfin dışındaki deveye binip acele geliniz!" buyurdu. Çocuklar, namazlarını bitirir bitirmez annelerini aldılar ve dışarı çıktılar. Dışarda bir devenin beklediğini gördüler. Üçü birden deveye binip Bursa'ya doğru sürdüler. Devenin her adımı, gözün görebildiği uzaklığı katediyordu. Kısa bir zaman sonra deve, çocuklarla birlikte yanlarına geldi. Üftâde, deveye bir şeyler söyleyince, birden kayboldu. O, hacıya da; "Bunu sakın kimseye söyleme!" diye tekrâr tenbih eyledi.

1) Menâkıb-ı Üftâde (Selîmağa Kütüphânesi, Hüdâyî bölümü No: 982)

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.357

3) OsmanlıMüellifleri; c.1, s.22

4) Kitâb-ı Silsile-i İsmâil Hakkı; s.79

5) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.362

6) Yâdigâr-ı Şemsî; s.27

7) Vâkı'ât

8) Lemezât; vr. 187 b

9) Kâmûs-ul-A'lâm; c.2, s.999

10) Güldeste-i Riyâz-ı İrfân; s.109

11) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (50. Baskı) s.1107

12) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.12

ÜFTÂDEZÂDE KUTUB İBRÂHİM EFENDİ;

Bursa'da yaşayan büyük velîlerden. 1606 (H.1015) senesinde doğdu. Büyük velî Üftâde hazretlerinin torunudur. Babası Mustafa Efendi, dedesi Üftâde'nin dergâhında şeyhlik

yapmış, 1608 târihinde vefât etmiştir.

Kutub İbrâhim Efendi, Azîz Mahmûd Hüdâî'nin sohbetlerinde kemâle geldi. Rivâyete göre, Üftâde Efendi bir gün Azîz Mahmûd Hüdâî'ye; "Bizim evlâdımızdan biri size talebe olacak ve sizin vâsıtanızla hakîkat sırrına kavuşacaktır." demiş, böylece torununun Hüdâî'den hilâfet alacağını kerâmetiyle haber vermiştir. Kutub İbrâhim Efendi, hilâfet alıp Bursa'ya dönerken; "Sultanım ne kadar zaman sonra ziyârete müsâde buyrulur?" diye arz edince, Hüdâî; "Biz sizin hizmetiniz için bu vakte kadar tevakkuf eyledik (bekledik)." diye cevap verdi.

Kutub İbrâhim Efendi 1628'de Bursa'ya vardığında, Azîz Mahmûd Hüdâî'nin vefât haberi geldi. Kutup İbrâhim, Bursa'da dedesinin zâviyesinde 50 seneden fazla talebe yetiştirmekle meşgûl oldu. İnsanlara doğru yolu anlattı. Vefâtı yaklaştığı zaman; "Ben vefât edince naaşımı türbeye defnetmeyin. Dedemin huzûrunda cesedimin dahi ayak uzatması rûhumu sıkar." buyurdu. 1678 (H.1089) senesinde vefât eden Kutub İbrâhim Efendi, vasiyeti üzerine Üftâde hazretlerinin türbesinin dışına defnedildi. Vefâtına;

"Göçdi bin seksen dokuzda Cennet'e Kutb-ı zaman"

mısraı târih düşürüldü. Yerine oğlu Muhammed Efendi geçti.

Vefâtından 50 sene sonra, türbedâr ve câmi imâmı her gece rüyâlarında, Kutub İbrâhim Efendiyi gördü. İbrâhim Efendi onlara; "Rahatsızım, göğsüme bir tuğla parçası düştü, lütfen bu tuğlayı alın!" diyordu. Aynı rüyâ birkaç akşam tekrar edilince, kabri açmaya karar verdiler. Lahid açıldığında, mezardan mis gibi bir koku yayıldı. Daha kefeninin çürümediği görüldü. Naaşının göğüs kısmına düşen tuğla parçası alınıp kabir kapatıldı.

1) Bursa Evliyâları; s.108

2) Vekâyi-ul-Füdalâ; c.1, s.573

3) Azîz Mahmûd Hüdâyî; s.127

4) Güldeste-i Riyâz-ı İrfân; s.112

ÜNSÎ HASAN EFENDİ;

İstanbul'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Hasan bin Recep bin Şehîd Muhammed, lakabı Ünsî'dir. 1645 (H.1055) senesi Taşköprü'de doğdu. 1723 (H.1136) senesi İstanbul'da Bâbıâli yakınında Salkım Söğüd'de Aydınoğlu Dergâhında vefât etti. Örtülü taş türbede medfûndur.

Ünsî Hasan Efendi önce Bayramiyye yolu büyüklerinden olan babası Recep Efendiden okudu. İlim ve edeb üzere yetişti. Henüz yirmi yaşlarında iken Ayasofya Câmiinde ders okutmaya başladı. **Tefsîr-i Beydâvî** ve **Mesnevî** okur, kendisine mahsus odasında ikâmet eder, ilimle meşgûl olurdu. Halvetiyye yoluna girmesini âlim bir zât olan hemşehrisi Ali Efendi şöyle anlatır: "Bir gün Üsküdar'da bir hemşehrim ile karşılaştım. Bana; "EskiVâlide Dergâhında hemşehrimiz Şeyh Karabaş Ali Efendi isminde bir zât vardır." dedi ve onun fazîletlerini anlattı. Lâkin ben onunla gidip görüşmedim. Sonra Ünsî Hasan Efendinin medresedeki odasına vardım. Sık sık gelir onu ziyâret ederdim. Bu sefer ona; "Ey Hasan Efendi! Üsküdar'daKastamonu'dan bir zât gelmiş, ilim ve irfân sâhibi imiş. Nefsin isteklerini yapmayıp, istemediklerini yapan bir zât olup, hal ve tasarruf sâhibi olduğunu öğrendim. İsmine Karabaş Ali Efendi diyorlar. Çok eserler yazmış. Gel ona gidip görüşelim." dedim. Hasan Efendi bu teklifimi kabûl etti. Üsküdar'a geçtik ve VâlideAtikDergâhına geldik. Orada AliEfendiyi ziyâret için içeri girdik. KarabaşAliEfendi bizi görür görmez Ünsî HasanEfendiye hitabla; "Hasan Efendi çoktan beri senin yolunu gözlerdik. Çok şükür şimdi nasîb oldu." buyurdu ve yanındaki birine; "Osman Efendi sana dediğim bunlardır." deyip,

Hasan Efendiye iltifât etti. Osman Efendi sonra edeple dışarı çıktı. O zaman ben KarabaşAli Efendi ile bir mikdâr konuştum. Hasan Efendi sükût etti. Yarım saat kadar bir zaman geçti. Sonra oradan ayrılmak için Hasan Efendiye; "Kalk gidelim. İkindi olacak." dedim. Berâberce kalktık. Şeyh Karabaş Ali Efendiden izin istedim. Hasan Efendi, Şeyhin mübârek ellerini ve dizini öptü. Onun hâlini değişmiş gördüm. Sonra dışarı çıktık. Ona; "Hasan Efendi, şeyhin elini ve dizini öptünüz. Senin hiç kimseye böyle yaptığın yoktu." dedim. Hasan Efendi sustu ve durdu. Ben; "Buyrun gidelim." dedim. O zaman; "Siz buyurun gidin. Ben gitmeyeceğim. Burada kalacağım." dedi. Hayret ettim ve; "Burada nasıl kalırsınız? Senin medresede odan var. Kitapların ve eşyâların var. Bunları nasıl fedâ edersin? Burada kalman olmaz. Gel gidelim. Sonra yine geliriz." dedim. O, büyük bir kararlılıkla; "Medresedeki odam, bütün kitaplarım, hepsi senin olsun." dedi ve anahtarını çıkarıp bana verdi. Sonra da; "Talebelerime söyle kendilerine başka hoca bulsunlar. Bundan sonra ben İstanbul yakasına gitmem. Meğer izin ola." dedi ve hakîkaten Üsküdar'da hazret-i Şeyh Karabaş Ali Efendinin dergâhına gidip hizmetinde kaldı. Çok ısrar ettimse de çâre olmadı."

Ünsî Hasan Efendi, hazret-i Şeyh Karabaş Ali Efendinin dergâhında mücâhede ile, nefse zor gelen ve nefsin istemediği şeyleri yapmakla meşgûl oldu. Şeyh Karabaş Ali Efendi onun bu hususta gayretini görünce; "Otuz iki bin kişi bizim elimizde tövbe edip yolumuza girdi. Altı yüz seksen beş halîfem, önde gelen talebem var. Lâkin Hasan Efendi gibisi yok. O, Allahü teâlâyı bilir ve hakîkatlere âşinâdır." buyurdu.

Bir gün Şeyh Karabaş Ali Efendi, Hasan Efendiyi huzurlarına istedi. Birisi gidip haber verdi. Hasan Efendinin o esnâda başında siyah sarık vardı. O; "Hocamın huzûruna böyle girmek, yolumuz edebine uymaz." deyip başına beyaz sarık sarmak istedi. Fakat yenisini sarmak için zaman yoktu.Hemen sarığının üzerine beyaz bir gömlek parçası sardı ve hocasının huzûruna koştu.Hocası gecikmesi sebebiyle ona; "Niçin geç geldin?" dedi. Hasan Efendi de; "Efendim biraz geciktim. Affediniz." dedi. O zaman Karabaş Ali Efendi; "Beriye gel." buyurdu. Hasan Efendi yaklaştığında, Karabaş Ali Efendi onun başındaki sarığın üzerine sardığı beyaz gömlek parçasını çözüp alınca, siyah başlığı meydana çıktı. O zaman; "Ey Hasan! Bize karşı edebi gözetirsin. Bundan sonra yanımıza geleceğinde dilediğin şekilde ve zamanda gelebilirsin. Bu sana izindir." buyurdu. Talebeler içinde Hasan Efendiden başkasına bu izin verilmedi.

Bir gün cihân pâdişâhı Sultan Mehmed bin Sultan İbrâhim Hanın çuhadarlarından KaraMehmed isminde birinin dizlerine sızı inip, kötürüm oldu. Pâdişâh, hekim başısıSâlim Efendiye; "Şu çuhadarımız iyi olmalıdır." diye tenbih etti. Sâlim Efendi bu ferman üzerine çuhadar efendiye çeşitli ilaçlar tatbik etti ise de fayda vermedi. Saray hekimleri ve şehirdeki diğer tabibler ona faydalı ilaç bulamadılar. Pâdişâh bir gün çuhadarının yattığı odayı teşrif ettiler, hâlini sordular ve; "Mehmed nicesin, iyi olabilecek misin?" dedi. Çuhadar da; "Pâdişâhım, bana verdikleri hiçbir ilaç fayda vermedi.Çâre olarak sâlih bir kimsenin şifâlı duâsına muhtâcım." dedi.Pâdişâh; "Şimdi böyle şifâlı nefes sâhibi ve ağzı duâlı kimdir?" dedi. O da; "Pâdişâhım, Üsküdar'da Vâlide Atik Câmiinde Şeyh Karabaş Ali Efendi mâlumunuzdur." dedi.

Pâdişâh hemen hatırladı. Zîrâ onun vâzlarını dinlemişti. Hemen Haseki Ağaya emretti ve; "Hemen Üsküdar'a var. Şeyh Karabaş Ali Efendiye selâm ve hürmetlerimi arzet. Eğer kendileri gelirler ise teşrif edip çuhadarımıza duâ etsinler. Yok, gelemeyip halîfesini, vekîlini gönderirlerse, onu saygı ve hürmetle getiriniz." dedi. Haseki Ağa derhal Üsküdar'a geçti. Şeyh Karabaş Ali Efendinin huzûruna çıktı.Pâdişâhın ricâsını bildirdi. Şeyh hazretleri, Hasan Efendiyi çağırttı, ona; "Hasan Efendi! Var şu hastayı bir gör ve ona duâ okuyuver." buyurdu. Hasan Efendi; "Peki efendim!" deyip Haseki Ağa ile birlikte saraya geldiler. HasanEfendi, çuhadarın odasına girdi. Hasta Kara Mehmed Ağa, HasanEfendiyi gördüğü an ağlamaya başladı. "Efendim sizlere hürmet için ayağa kalkamadım. Af buyurun." dedi. Hasan Efendi ona teselli verip; "Sakın üzülme, gam çekme. İyi olursun. Hemen ayaklarını önüme uzat!"

dedi. O da bu yakınlıkla söyleneni yaptı. Hasan Efendi okuyup duâ etti veFâtiha dediler. Bir mikdâr daha teselli verip; "İnşâallah bir daha gelmemize hâcet kalmaz." buyurdu ve oradan ayrıldı. Hasan Efendi odanın kapısından çıktığında hemen hasta ayağa kalkıp gezinmeye başladı. Birkaç gün sonra da pâdişâhın huzûrunda yürür oldu. Bunun üzerine Pâdişâh Sultan Dördüncü Mehmed Han çok sevindi. "Varın haber verin. Şeyh Hasan Efendi, sarayda vâz eylesin." dedi. Haber iletildikte Hasan Efendi; "Hocamdan izin almadıkça imkânı yok. Saraya bile onun izniyle gelmişiz." dedi. Bunun üzerine Pâdişâh, Karabaş Ali Efendiden izin isteyince, o da, vâz etmesine izin verdi.

Hasan Efendi iki sene sarayda vâz etti. Sarayda kim varsa, Enderûn ağaları dâhil hepsi Hasan Efendinin talebesi oldular. Sonraları bunların da birçok talebe ve vekilleri oldu.

Hasan Efendi, hocası Ali Efendi hazretlerinden 1664 senesi icâzet, diploma alıp vekîli oldu. Hocası ona; "Sen İstanbul yakasına var. Her nerede dilersen orada ikâmet et. Allahü teâlânın kullarını irşâd eyle!" buyurdu. Ona duâlar etti.

Hasan Efendi hocasının bu emri üzerine İstanbul Yakasına geçip Ayasofya yakınındaki Acemağa Câmiine geldi. Oraya yerleşti ve talebe yetiştirmeye başladı. Çok talebesi oldu. Lâkin kimseye vekillik, icâzet vermezdi. Etraftan; "Şeyh Hasan Efendinin âşık talebeleri olduğu halde onlara niçin icâzet vermiyor." dediler. Herkes bu hâle şaşar, taaccüp ederdi.

Bir gün Şeyh KarabaşAliEfendi hazretlerine; "Efendim! Ünsî Hasan Efendi bir türlü talebelerine icâzet verip vekil yapmıyor. Halbuki buna hak kazanmış çok talebesi var. Eğer siz bir haber gönderirseniz icazet verir, vekil yapar." dediler. O zaman Karabaş Ali Efendi yanındaki asâdâr Osman Efendiye; "İstanbul'a var. Hasan Efendiye selâm söyle ve; "Yavru çıkarsın. Yavru çıkarsın de!" buyurdu. Osman Efendi İstanbul'a gelip Hasan Efendiyi buldu ve Karabaş Ali Efendinin selâmını söyledi. Sonra; "Yavru çıkarsın. Yavru çıkarsın." dediler." dedi. Hocasının selâmını alan Hasan Efendi; "Gezenler gibi mi? Gezenler gibi mi?" diye karşılık verdi. O zaman Osman Efendi vedâ edip Üsküdar'a geçti. Karabaş Ali Efendiye onun bu sözlerini söyledi. Karabaş Ali Efendi hazretleri bunun üzerine tekrar duâ edip; "Ünsî Hasan Efendi, bütün icâzetli talebelerimin en üstünüdür ve hepiniz ona muhtaçsınız." buyurdu.

Şeyh Karabaş Ali Efendi 1685 senesinde deniz yoluyla hacca gitmek için hazırlıklarını yaptığında bütün talebelerini topladı ve; "Bizler hac etmeye niyetlendik. Sizler burada kalıyorsunuz. Olur ki bir daha görüşmeyiz. Bâzılarınızın bir mürşide, yol göstericiye ihtiyâcı vardır. Hepinizi Ünsî HasanEfendiye havâle ettim. Danışacağınız bir şey olursa, Hasan Efendiye danışın. Biz yerimize onu bıraktık." buyurup duâ ettiler ve yola çıktılar. Bundan sonra bütün talebeler Hasan Efendiye tâbi oldular.

Ünsî Hasan Efendi,Acemağa Câmiinde senelerce hak yolun bilgilerini anlattı. Orada riyâzetle, nefsin isteklerini yapmamakla ve mücâhede ile, nefse zor gelen şeyleri yapmakla meşgûl oldu. Çok az yer, bâzan günlerce ağzına bir şey koymazdı. Halbuki ahbapları ve çok zengin talebeleri vardı. Hiç birinden bir şey istemezdi. Bir ara namazı ayakta kılamaz hâle gelmişlerdi. O zaman raftaki kuru birkaç lokma ekmek parçasını yiyerek açlığını giderdiler ve ibâdetine devâm ettiler.

Çetin nefis mücâdelelerinden geçtikten sonra, Allahü teâlâ ona çok ihsanlarda bulundu. Kendisine; "Nefsinle nasıl mücâdele ettin?" denildikte, o; "Ömrüm nefsimle uğraşmak, onu terbiye etmeye çalışmakla geçti. Uzun zaman açlık çektim. Yirmi yaşımdan beri yanım üzerine yatmadım. Ayaklarımı uzatmadım. Daha başka çektiğim riyâzetlerimi size anlatsam inanmazsınız. Sizler ise; "Rahatta olalım Hakk'ı bulalım." dersiniz." buyurdu.

Ünsî Hasan Efendi, zamânında İstanbul'da bulunan evliyânın önde gelenlerinden idi. Her hâliyle İslâmiyetin emirlerine uyardı. Tasavvuftaki yolları Halvetî olup, Kastamonu evliyâsının büyüklerinden Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerine uzanmakta idi. Ömrünü mürşidi,

hocası Karabaş Ali Efendinin yolunu ve edebini gözetmekle geçirdi. Çok kerâmetleri ve güzel halleri görüldü. Tasarrufu kuvvetli olup, talebelerinin ve başkalarının hallerine vâkıf, niyetlerini bilirdi.

Ünsî Hasan Efendinin zamânında bir takım din câhilleri türeyip, tasavvufu ve mânevî halleri inkâr ettiler. Öyle oldu ki, mescidlere gelenlere mâni olmaya, mescidleri kapatmaya çalışırlardı. Acemağa Câmii etrâfındaki bâzı azgın kimselerÜnsî Hasan Efendiye de zarar vermek istediler. Ünsî Hasan Efendi onlarla görüşmek istemedi. Onlar Şeyh Ünsî Hasan Efendiyi Acemağa Câmiinden uzaklaştırmayı kararlaştırdılar. Hattâ öldürmeye kasdettiler. Aralarında Hasan Efendinin bir kısım gâfil talebeleri de vardı. Bir gün Hasan Efendinin karşısına çıkıp küfre sebep olan sözlerle onu rahatsız ettiler. Hasan Efendi gelenlere Kur'ân-ı kerîmden bâzı âyet-i kerîmeler okuyup nasîhat etti. Lâkin onlar taşkınlıklarında ısrar ettiler. O zamanHasan Efendi; "Sizler bizleri ve yolumuzu inkâr edersiniz. Hak yolda giden sâlih kimselere zarar verirsiniz. Hattâ bizi öldürmek istersiniz. Biz de size bu fırsatı vermeyiz." buyurdu. O dakika oraya gelmiş bulunan azgınlar birer ikişer düşüp can verdiler. Nasıl öldükleri anlaşılamadı. Kısa zamanda her biri bir sebepten ölüp gitti.

Bir gün birisi yere düşüp can vermek üzere iken Şeyh Hasan Efendinin önde gelen sâdık talebelerinden Kebâbî Ahmed Dede gelip durumu HasanEfendiye haber verdi ve yardım etmesini istedi. Ünsî Hasan Efendi ona; "Var sen işinle meşgûl ol!" buyurdular. O zamanAhmed Dedeyi bir hal kapladı ve titremeye başladı. Sonradan bu hâli soruldukta; "Az kalsın ölüyordum." dedi. Daha sonra Ünsî Hasan Efendi; "Allahü teâlâya şükürler olsun ki, bu câmi ve etrâfı inkârcılar gürûhundan temizlendi." buyurdu.

Bir gün kuşluk vaktinde, AcemağaCâmii yanından elinde çocuğu olan bir kadın geçiyordu. O sırada çocuk, câminin penceresinden içeri baktı hemen ağlamaya, bağırmaya başladı ve anasına sarıldı. Anası sebebini sorunca; "Câmide postun üzerinde bir arslan var yatıyor ve şimdi kalkacak." dedi. Kadıncağız da pencereden içeri baktı, hakîkaten postun üzerinde bir arslan oturuyordu. Onu böyle görünce korkup titremeye, kekelemeye başladı. Civardaki talebelerden bâzısı da oraya gelip bu hâli gördü ve kaçışmaya başladı. Birkaçı doğruca Hasan Efendinin önde gelen talebelerinden Pîr Osman Efendiye gidip durumu anlattı. Osman Efendi onları odalarına gönderip korkmamalarını söyledi. Bir saat kadar sonra gidip baktıklarında, arslan yerinde yoktu. Osman Efendi; "Bunu kimseye anlatmayın. Zîrâ izin yoktur." dediyse de, Şeyh Hasan Efendinin bu kerâmeti herkes tarafından duyuldu. Sebebi Osman Efendiden soruldukta; "Şeyh Ünsî Hasan Efendi celâllenip, bir şeye canı sıkılınca, bir arslan peydâ oluverir." diye cevap verdi.Hakîkaten bütün azgın ve taşkın kimseler bu heybetli arslanı görmekle ödleri çatlayıp ölmüşlerdi.

Bir zaman HasanÜnsî Efendiyi sevmeyen birisi gelip, devlet adamlarından Mustafa Paşaya onun aleyhinde sözler söyledi.Cezâlandırılmasını istedi. Paşa bu sözler üzerine; "Peki onu nefy edelim. Bir yere sürelim." dedi. O gece Paşa yatmak için başını yastığa koydu. Lâkin yastığı alevli bir ateş sardı. Paşa birden bire geriye çekilip ayak ucunda durdu ve korkuyla bakmaya başladı. Etrafına seslendi. Ev halkı koşup geldi. "Ne oldu?" dediklerinde; "Başımı yastığa koyunca, yastığı bir ateş kapladı. Ondan korktum!" cevâbını verdi. Bunun üzerine evdekiler; "Paşa hazretleri ateş falan yok. Okuyun da yatın." dediler. O da; "Okumadan yattığım yoktur. Mutlakâ okur, öyle yatarım." dedi. Paşa tekrar yatağa girip başını yastığa koyduğunda yine aynı ateşli alevi gördü. Hemen sıçrayıp; "Söndürün, söndürün!" diye bağırmaya başladı. Gelenler yine bir şeyler görmediklerini söylediler. Netîcede bu hal sabaha kadar sürdü. Sabahleyin Paşa, yakınlarına bu hâli anlattı. Hiç kimse bir mânâ veremedi. Sonradan sevdiklerinden birisi; "İzin verirseniz ve darılmazsanız bunu size açıklarım." dedi. Paşa da; "Darılmam söyle!" deyince, o; "Efendim! Siz ya birine zulüm ve haksızlık yapmışsınız veya haksızlık yapacaksınız! Öyle bir niyetiniz olmalı. Zîrâ böyle ateş görmek, ancak Allahü teâlâ tarafından bir îkâzdır, uyarmadır, tenbihtir. Sizlere bundan sakınmak lâzımdır." dedi. Bunu işiten paşa şaşırdı ve; "Ben kimseye haksızlık etmedim. Lâkin,

Acemağa CâmiindeHasan Efendi isminde bir zât varmış, uygunsuz haller ve işleri yaparmış. Bana onu zemmedip kötülediler. Ben de onu nefyetmeyi, uzaklaştırmayı niyet etmiştim." dedi. O kimse bunu duyunca; "Efendim! Sakın öyle bir işe kalkışmayın." dedi. Orada Hasan Efendinin talebelerinden birisi vardı. Bunu duyunca Paşaya Hasan Efendinin üstünlüklerini, güzel hallerini, dünyâya düşkün olmadığını anlattı ve hakkında söylenen şeylerin iftirâ olduğunu belirtti. Paşa bunun üzerine niyetinden vaz geçip ona ikrâm ve iyilik yapmak, duâsını almak istedi ve; "Hakîkaten gece gördüğüm ateş, ona olan haksızlık niyetimin sebebi idi." dedi ve şüphesi kalmadığını belirtti. Sonra Ünsî Hasan Efendiye birkaç kese altın gönderdi ve duâ istedi. Ayrıca; "Ona lâyık bir dergâhı da hizmetine vereceğim." diye haber gönderdi.

1683 senesi İstanbul'da Alay Köşkü yakınında Karaköy mahallesinde Saçlı Emir Dergâhı, diğer bir adı ile Aydın Dede Dergâhı boşaldı. Mustafa Paşa derhal buranın Şeyh Ünsî Hasan Efendiye verilmesini emrettiler. Berâtını, izin belgesini ona gönderdiler. Berât önlerine konunca, Hasan Efendi; "Paşa oğlumuzun selâmını aldık. Biz dahi selâmlar ederiz. Bu câmide yirmi senedir Rabbimizi zikrederiz. Burası dahi dergâhtır. Orasını hakkı olan birine versinler." buyurdu. Berâtı da, getiren kişiye iâde edip kabûl etmedi.Daha sonraları binbir ricâ ve minnetle, Ünsî Efendi mecbur kalıp Saçlı Emir Dergâhına geçmeyi kabûl etti. Mustafa Paşa da onun bu kabûlünden çok memnun oldu.

Şeyh Ünsî Efendinin birçok kerâmetleri görüldü. Sâdık talebelerini çok sever, sıkıntılı anlarında onların imdatlarına, yardımlarına koşardı.

Sevdiklerinden Mehmed Ağa, resmî bir görevle Rumeli taraflarına gönderilmişti. Bir gün MehmedAğanın haydutlar tarafından katledildiği haberi geldi. Dergâhtaki talebeler bu durumu Ünsî Hasan Efendiye bildirdiler. Hasan Efendi tebessüm edip; "Onun aslı yoktur." buyurdu. Hakîkaten aradan bir zaman geçtikten sonra, Mehmed Ağa ansızın çıkageldi. Dergâhtakiler ona; "Sizin ölüm haberinizi aldık. Bunu hocamıza haber verdik, lâkin o; "Aslı yoktur. O ölmedi, yaşıyor." diye cevap verdi." dediler. Bunun üzerine Mehmed Ağa sükût edip onlara bir şey söylemedi. Daha sonra Ünsî Efendinin huzûruna çıktı. Ünsî Efendi onu görür görmez; "Mehmed Dedeyi gördün mü?" dedi. Oradakiler bir şey anlamadılar ve içlerinden Şeyh hazretleri ile onun arasında böyle konuşmalar olur dediler. Sonra diğer bir kısmı MehmedAğadan "Hocamız sana Dedeyi gördün mü? diye buyurdu, bu nedir?" diye sorduklarında, şöyle anlattı: "Onu şimdi söylemek uygundur. Zîrâ hocamızın bir kerâmeti ve himmeti, yardımı ortaya çıkmış olur." dedi ve anlatmaya başladı:

"Rumeli'deki vazîfemi tamamladıktan sonra bir kervanla geri dönüyordum. Yol üzerinde bir ormana girdik. Fakat orada baskına uğradık. Haydutlar kervandaki insanların hepsini öldürdüler ve malları yağma ettiler. Sıra bana geldi. O sırada çok korktum. Hocam Ünsî Hasan Efendiyi hatırıma getirdim. Birden onu karşımda hazır gördüm. Bana bakıp; "Gel." buyurdu. Ben de ardınca gittim. Haydutlar bizi görmediler. Bir dağ üzerine çıktı, ben de çıktım. Sonra bana; "Bu dağın ilerisine git." diye işâret buyurdu ve kayboldu.Ben işâret edilen tarafa giderek düz bir yere ulaştım. Orada bir takım insanlar vardı, beni görünce hemen yanıma koştular ve hâlimden sordular. Ben arkamdaki dağın ötesinde haydutlar olduğunu ve kervanı soyup kervandakileri katlettikleri haberini verdim. Bunun üzerine onlar; "Biz de işittik. Ne zaman oldu." dediklerinde; "Az önce." dedim. Bunun üzerine onlar; "Bu dağın ilerisinde ormanlık yer yoktur. Haydutlar da buralarda bulunmaz." dediler. Ayrıca bana geldiğim yeri sordular. Ben söyleyince; "Senin söylediğin yer buralara çok uzaktır." dediler. O zaman ben, şeyhim Ünsî Efendinin kerâmetiyle kurtulduğumu, buralara kadar getirilerek selâmete erdiğimi anladım. İstanbul'a gelip huzûruna çıktığımda; "Mehmed Dedeyi gördün mü?" dediği hakîkatte kendisi idi."

Bir başka talebesi anlatır: "Ben hamama gittiğimde iyice yıkandıktan sonra bir tas içindeki suya okuyup sonra başımdan aşağı dökmeyi âdet edinmiştim. Bu hâlimi kimseye

söylemedim. Bir gün bir rüyâmı tâbir için Ünsî Hasan Efendinin huzûruna gittim. Rüyâmı tâbir ettiler, sonra da; "Hamamdaki bu âdeti terk et. Zîrâ suya okur, sonra onu orada başına dökersin. Bu uygun değildir. Zîrâ okunmuş sudur. Aşağılara yayılması günahtır. Onu bir daha yapma. Yıkan ve çık." buyurdular. O zaman ben; "Efendim! Bu hâli kimse bilmezdi, size kim söyledi?" diye sordum. O zaman Hasan Efendi hazretleri; "Bir gönül ki, cenâb-ı Hakk'ın hazînesi oldu. İşte o gönül haktan haber verir. O gönlün görmediği ve bilmediği olmaz. Onun gibi bizden yine bize bir söyleyici vardır. O haber verir." buyurdu. Ben de o âdetimi bir daha yapmadım.

Ünsî Hasan Efendi hallerini gizler, kerâmetlerini açıklamak istemezdi. Ayrıca bir başkasının da açıklamasını arzu etmezdi.

1711 senesinde Kethüdâ Osman Efendi, bir seferde ihmâli görüldüğünden, Sultan Üçüncü Ahmed Han tarafından Kavak Kalesine hapsedilmişti. OsmanAğa adamlarından birisiyle Ünsî Hasan Efendiye iki yüz altın gönderdi ve; "Selâm ve hürmetlerimi söyleyiniz. Mübârek ellerinden öperim. Bizim işimizin sonu nereye varır." diye bir haber gönderdi. Osman Efendinin adamı gelip altınlarıÜnsî Hasan Efendinin önüne koydu ve haberini arzetti. Bunun üzerine Ünsî Hasan Efendi; "Biz bu sizin dediğiniz işin erbâbı değiliz. Sen bu altınları yine sâhibine ver." deyip geri gönderdi. O kişi ısrar ettiğinde; "Sen bu altınları geri götür. Osman Ağa da âhiret tedâriki için fakirlere dağıtsın." buyurdu. Hakîkaten çok geçmeden Osman Ağa îdâm edildi.

Çorlulu Ali Paşanın mühürdârı Kırîmî Abdullah Ağa, Ünsî Efendiyi çok severdi. Dergâhın tâmirinde çok hizmeti geçti. Ünsî Efendiye sık sık gelir sohbetini dinlerdi. Bir gün onun da bulunduğu bir mecliste Ünsî Efendi ona hitâb ederek; "Dinle Abdullah Efendi! Tarîkat, Allahü teâlânın bildirdiği yol ve Peygamber efendimizin izidir. Bir kimse İslâmiyete uymayan bir şey yapsa, ona devâm etse, ona hakkı tanımak ve temiz bir vicdan nasîb olmaz. Tâ ki bu şeyi yapmayı terk edene kadar. Kişinin murâdı sâdece Allahü teâlânın rızâsı olmalıdır. Başkası olursa ona dünyâ belâları ulaşır. Bundan tövbe etmelidir." buyurdu. Meclis dağıldıktan sonra oradakiler AbdullahAğadan bu sözlerin sebebini sordular. O da; "Bilmem. Ünsî Efendi böyle söyleyiverdi." dedi. Bir zaman sonraAbdullahAğa yakalanıp, zindana atıldı. Çok sıkıntılar çekti. Sebebini bir türlü anlayamamıştı. Bir gün celladlar ona; "Suçun yokmuş, serbestsin gidebilirsin." dediler. Abdullah Ağa zindandan kurtuldu. Evine gitmeden doğruca Ünsî Efendiye gelip ellerini öptü, hâlini arzetti. Sonra dışarı çıktı. Oradakiler, hâlini ve Ünsî Efendinin anlattıklarını sordular. O da; "Ünsî hazretlerine talebe olduğumda kimyâ ilmine, sarraflığa merak salmıştım. Sonradan beni hapsettiler. Çok eziyet çektim. Hapiste bir gece rüyâmda Ünsî hazretlerini gördüm. Bana heybetli bir şekilde; "Kimyâ, sarraflık arzusunu gönlünden çıkar. Yoksa katledileceksin." buyurdular. Hemen o saat dünyâ arzusunu gönlümden çıkardım. Tövbe ettim. Sabahleyin celladlara ferman gelip beni serbest bıraktılar. Ben de gelip bu hâlimi Ünsî Hasan Efendiye arzettim. Bana tebessüm ederek; "Eğer tövbe etmeseydin katledilecektin." buyurdular. Kurtuluşum onun kerâmetiyle oldu." dedi.

Ünsî Hasan Efendi sohbetleriyle çok talebe yetiştirdi. İslâmiyetin emirlerine uymakta çok titiz davranırdı. Sevdikleriyle sohbet ederken ezan okunsa hemen; "Şimdi sizinle önce namazı kılalım. Sonra sohbetimize devâm ederiz." derdi. Berâberce namaz kılıp, ardından sohbete devâm ederlerdi. İkindinin ve yatsının sünnetlerini terk ettirmezlerdi. Öğle ve yatsının son sünnetlerinin dörder rekat kılınmasını tenbih ederlerdi. Teheccüdü terketmez, talebelerinden biri kalkmasa onu îkâz ederlerdi. Dergâhında teheccüde kalkmadık talebe kalmazdı. Nefsiyle mücâdelede önde giden talebelerini kıymetli tutardı. Dergâhta Derviş Mustafa adında biri vardı. Sesi çok güzeldi. Bir yaz gecesi üç gece sabah namazına kalkamadı.Ünsî Efendi talebelerine; "Mustafa'ya söyleyin sabah namazına gelsin." diye tenbih ettiler. O yine namaza gelmedi. Bunun üzerine Ünsî Efendi onu dergâhtan çıkardılar. Talebelerden biri sonradan; "Efendim, Derviş Mustafa'ya ne olaydı izin verilse de dergâha gelse. Zîrâ dergâha böyle biri lâzım." deyiverdi. O zaman Şeyh Ünsî Hasan Efendi hazretleri;

"O üç gündür sabah namazına gelmedi. Biz ona tenbih ettik. Lâkin o bu tenbihimizi dinlemedi. Bu hal yarın hepinize sirâyet eder, bulaşır. Kendi nefsinin rahatını Allahü teâlânın emri üzerine tercih eden kimse bizim dergâhımıza yakışmaz. Gelmesin." buyurdular. Bundan sonra Derviş Mustafa dergâha alınmadı.

Ünsî Hasan Efendi başkalarının kendisine îtibâr etmelerinden çok çekinir, şöhretten kaçardı.

Tameşvar Kalesinde Selim Dede isminde hâl sahibi, duâsı makbul velî bir zât vardı. Adı, şöhreti her yere yayılmış, duyulmuştu. Osmanlı Devletinde kâfir kralları arasında kerâmetleri, olağan üstü halleri konuşulurdu.

Tameşvarlı Selim Dede'yi bilmeyen yoktu. Bir zaman Selîm Dede hazretleri İstanbul'a geldi. Halk onu görmek için birbirine girdi. Büyük bir kalabalık oldu. Bu sırada Selim Dede dervişlerinden birine; "Sen Şeyh Ünsî Hasan Efendiye var. Bizden selâm söyle. Huzûr-ı şerîflerine varıp mübârek cemâlini görmek ve sohbetleriyle şereflenmek murâdımızdır. Ziyâret etmemize izinleri olur mu?" diye emredip gönderdi. O da Ünsî Hasan Efendiye Selim Dede'nin arzusunu bildirdi. O zaman Hasan Efendi; "Selim Dede Efendiye selâmlar ederiz. Hal ve hatırlarını sorarız. Lutf edip kerem buyurup teşrif etmesinler. Zîrâ onlara izzet ve ikrâm etmekte kusur ederiz. Eğer nasîb olursa başka bir zaman başka bir yerde görüşürüz. Kerem buyursunlar. Sakın incinmesinler." diye o dervişi Selim Dede'ye gönderdi. Bu haber Selim Dede'ye gidince, tekrar Hasan Efendi hazretlerine selâm gönderip; "Özür buyurdukları candan makbûlümüzdür." dedi. Bu sıralarda Selim Dede'nin yanında bulunan sevdikleri; "Efendim! Sizinle görüşelim diye herkes kırılıyor. Sizi görmeye can atıyorlar. Acabâ Şeyh Ünsî Hasan Efendi niçin sizinle görüşmek istemezler." dediler. Selim Dede; "Bizimle görüşmek istememeleri bizi sevmemekten değildir. Onların murâd-ı şerîflerini biliriz. O büyük bir zâttır. İnzivâ üzere yalnız bir yerde ibâdetle meşgûldür. Onun yaptıkları bizim elimizden gelmez. Biz günahkâr sayılırız." diye cevap verdi ve ağladı. Dervişler bu işe bir mânâ veremeyip hayrette kaldılar. Aradan bir zaman geçtikten sonra dervişlerden birisi Ünsî Hasan Efendiden bu görüşmemenin sırrını sordu. Hasan Efendi hazretleri; "Selim Dede velî bir zâttır. Allahü teâlânın sevgili kullarındandır. Onun gibisi az bulunur. Eğer Selim Dede ve sevdikleri buraya gelseydi, Selim Dede, Hasan Efendinin ayağına varmış diye bütün herkes bize îtibâr eder, şan şöhret sâhibi olurduk. Neûzü billah, şöhret âfettir. Şöhretten kaçmak lâzım gelir. Bu ihtiyar hâlimizde nereye gidebiliriz. Selîm Dede olgun, zevk ve vicdan sâhibi bir zâttır. Niçin görüşmek istemediğimi bilir." buyurdu.

Ünsî Hasan Efendi dâimâ ibâdetle meşgûl olur, inzivâ hâli yaşar, devlet adamlarıyla görüşmek istemezdi. 1711 senesi Vezîriâzam olan Baltacı Mehmed Paşa bir müddet sonra Moskova seferine tâyin edilmişti. Sefere çıkmazdan önce duâ için nice kere Şeyh Ünsî Efendiyi dâvet etti. Ünsî Efendi özürler bildirip, dâvetine gitmedi. Vezir Mehmed Paşa; "O halde biz onun yanına gideriz. Gece kapısı açık olsun." diye haber gönderdi. O gece tebdîl-i kıyâfet edip yatsıdan sonra dergâha geldi. Vezir tevâzu gösterip Ünsî HasanEfendinin ellerinden öptü. Huzûrunda edeb ile oturdu. Sonra da; "Efendim! Benim babam da Halvetî tarîkatının önde gelen büyüklerindendir. Bana duâ ediniz. Kerem ve himmet ediniz. Ömrümde sefer nedir, asker idâresi ve sevki nedir bilmem. Sizin duâ ve yardımlarınıza muhtâcım. Yoksa ben bu işin ehli ve erbâbı değilim. Bu işin hakkından dahi gelemem." dedi. Bunun üzerine Ünsî Hasan Efendi ona; "Moskof kâfirlerinin mağlub olacağını, aman dileyeceğini, hor ve hakîr olacağını, sulh isteyeceğini, başından sonuna olacak şeyleri açıkça bildirdi. Baltacı Mehmed Paşa üç saat kadar orada kalıp, sonra edeb ile ayrıldı. Ertesi gün evde bulunan hanımlar, Hasan Efendinin vezîriâzama olan sözlerini etrâfa söylediler. Hakîkaten bir zaman sonra dedikleri meydana çıktı.

Ünsî Hasan Efendinin kerâmetleri pekçoktu. Halvetî dervişlerinden Ömer Efendi anlatır: "Bir tanıdığımızın evlâdı hastalanmıştı. Tabibler bir çâre bulamadılar. Netîcede onu alıp Ünsî Efendinin dergâhına götürdük. Ünsî Hasan Efendi çocuğa nazar edip, duâ etti. O dakikada

çocukta hastalıktan eser kalmadı. Sevinçle evimize döndük. Lâkin annem evde başka kadınları güldürmek eğlendirmek için; "Şeyh Efendi şöyle duâ etti. Şöyle üfledi." diye bâzı şeyler söyledi. Herkes buna güldü. Lâkin akşam annem rahatsızlandı.Sebebini anlayamadık. Daha sonra annem bize; "Evlâdım. Ben şöyle şöyle yaparak eğlenmiştim. Şeyh Ünsî Efendiyi bu gece karşımda heybetli bir şekilde gördüm. Bana; "Ben sizin eğlenceniz miyim?" diyerek azarladı. Feryâd edemedim. Kendimden geçtim." dedi. Sonra daÜnsî Efendiye gidip orada tövbesini bildirmek istedi. Daha bir şey söylemedenÜnsî Efendi; "Hanım bir daha bizleri dile almayınız, alay etmeyiniz!" buyurdu ve annemi affetti. Sonra bana; "Zinhâr, sakın kimseyle eğlenmeyiniz. Bu kişi kâfir bile olsa. Zîrâ bu işin sonu pişmanlıktır." diye nasihat buyurdular."

Dervişler, Şeyh Ünsî Hasan Efendinin birçok kerâmetlerini bilirler, lâkin söylemezlerdi. Vefâtlarından sonra ona âid olan güzel hallerini ve kerâmetlerini anlatmışlar, söylemişlerdir.

Hoca Paşa mahallesinde hizmetçi bir kadın vardı. Ücret ile komşuların bâzı işlerini görürdü. Bir gün bir komşu kadın buna hasta çocuğunu getirip; "Sen bu mâsumu Şeyh Ünsî Efendiye götür. Duâ eylesin. Ayrıca şu paraları da hediye olarak ona verirsin." dedi. Hizmetçi kadın hasta çocuğu alıp Şeyh Ünsî Efendiye götürdü ve duâ etmelerini istedi. Paraları da iki altını eksik olarak onun önüne koydu ve; "Bunu çocuğun annesi gönderdi." dedi. O zaman Ünsî Efendi çocuğa duâ etti. Çocuk iyileşti.Sonra hizmetçi kadına; "Sakladığın iki altını da koy!" buyurdu. Kadın inkâr edince; "Bilmez miyim. İki altın sağ cebindedir. Beni yalancı çıkarmak mı istersin?" buyurdu. O zaman kadıncağız titremeye başladı ve cebindeki paraları çıkarıp önüne koydu. Ünsî Efendi; "Bunu fakirlik sebebiyle yaptın. Lâkin bir daha yalan söyleme. Bir kimseyi imtihan etme. Fakirliğe sabret. Allahü teâlâ insanın dünyâlığını çoğaltsın." buyurdu ve hizmetçi kadına kırk altın ihsân etti. O iki altını da ayrıca verdi.

Ünsî Hasan Efendi hazretleri vefâtına yakın talebelerini toplayıp onlarla helallaştı ve bir takım nasîhatlerde bulundu. "Sizler yolumuza aykırı hareket eder, İslâmiyetin emirlerinin dışına çıkar, haram ve mekruhlara meylederseniz, âhiret gününde iki elim yakanızdadır. Bu Halvetiyye yolu cümlemizeAllahü teâlânın bir emânetidir. Bunu koruyun. Bu sebeple peygamberler ve evliyâ sizlerden hoşnud olur." buyurdular. Techiz ve tekfinleri için gerekli siparişleri verip aldırdılar. Sonra yerine vekil bıraktığı MehmedEfendi, Kur'ân-ı kerîm okurken vefât ettiler. Talebelerinden Seyyid Mustafa Efendi gasledip yıkadı. Arkasından hemen yetmiş bin kelime-i tevhîd okunup mübârek rûhuna gönderildi. Ayasofya CâmiindeKara Mustafa PaşaDergâhı şeyhi olan Şeyh Seyyid Nûreddîn Efendi namazını kıldırdı. Cenâzesinde âlimler, sâlihler hazır olmuşlardı.

Hasan Ünsî Efendinin talebelerinden bâzıları şunlardır: Hacı İbrâhim Efendi, Tatar Selim Efendi, Kastamonulu Mustafa Efendi, Abdullah Kefevî, Üsküdarlı Ahmed Efendi, Giritli Ahmed Efendi, Çekmeceli Mahmûd Hilmi.

Hasan Ünsî Efendinin, Arabça, Farsça veTürkçe ile yazılmış bir dîvânı vardır. Bu dîvân, İbnü'l-Emîn Mahmûd Bey tarafından muhâfaza edilmiştir. Vâz ve nasîhatları ile konuşmaları; **Kelâm-ı Azîz** ismindeki kitapta toplanmıştır. Yine Arabça, Farsça ve Türkçe ile nazm ve nesir olarak buyurdukları sözlerinden bir kısmı, **Sırr-ı Ehâdiyyet** isimli bir eserde toplanmıştır.

SENİ KÂDI ZANNETTİM

Talebeleri içinde Sıdkî Abdullah isminde iyi ve güzel hal sâhibi bir derviş vardı. Bir gün sohbette Ünsî Efendi dergâhın kapısına bakıp; "Şu gelen kâdıyı kim tanıyor ve bu kime geliyor." dedi. Talebeler gelenin Sıdkî Abdullah Efendi olduğunu gördüler ve; "Efendim bu Sıdkî Efendidir." dediler. O zaman Ünsî Hasan Efendi; "Kâdı sandım." buyurdular. Talebeler

buna bir mânâ veremeyip, birbirlerine baktılar ve içlerinden; "Bir hikmeti vardır. Evliyâ boş söz söylemez." diye geçirdiler. SonraAbdullah Efendi içeri girip Ünsî Efendinin elini öptü ve oturdu. Ünsî Efendi ona bakıp; "Abdullah, kâdılık talebinde misin?" buyurdu. O da; "Hâşâ efendim. Öyle bir niyetim yoktur. Aklımdan da geçmez. Estağfirullah, Allahü teâlâya sığınırım efendim." dedi. Ünsî Efendi, "Seni kâdı zannettim. Ama bu, söz tutmamaktan oldu." dedi. Sohbetten sonra herkes dışarı çıktı. Birbirlerine; "Abdullah Efendinin acaba ne kusuru oldu?" dediler. Sonra da söz tutmamaktan Allahü teâlâya sığındılar. Aradan bir zaman geçti. Bir gün AbdullahEfendi ile talebe arkadaşı Sâatî Ahmed Ağa, Ünsî Efendiden icâzet, diploma istediler. Ünsî Efendi bunlara; "Size izin verip birer memlekete göndermek mümkündür. Lâkin hevâ ve arzulardan geçmek lâzımdır. Nefsin hevâsına, isteklerine tâbi olmaktan sakınmak gerektir. Mâdem ki arzu ve istek gâliptir, ona Hakk'ın sırrı açılmaz. Hevâcının huzûru, hevâ ve arzusuyladır. Basîret üzere olmak lâzımdır." buyurdu. Aradan birkaç ay geçti. Ünsî Efendi hazretleri bu ikisine diploma verdiler ve Abdullah Efendiyi Kefe'ye, Sâatî Ahmed Ağayı da Sinop'a irşâd ve hizmete göndermek istediler. O zaman Ahmed Ağa vâlidesini bahâne edip Sinop'a gitmedi. Daha birçok özürler ileri sürdü. Boğazda yakın bir yere gitmek istedi. Bu isteği kabûl edilmedi. Abdullah Efendi ise, evini barkını, mallarını neyi varsa satıp deniz yoluylaKefe'ye gitti. Orada büyük îtibâr ve hürmet gördü. Pekçok kimse hizmetinde bulundu. Bütün ihtiyaçları karşılandı. Rahat etti. Zengin oldu. Bir zaman sonra nefsine uyup yerine birisini bırakıp çoluğu çocuğu ile birlikte İstanbul'a döndü. Bir gün onu Ünsî Efendinin talebelerinden birisi Fâtih Câmiinde görüp; "İzinsiz niye döndünüz?" dedi. O da; "Tatarlarla geçinemeyip yerime birisini bıraktım. Sonra dönmemin ne mahzuru var." diye cevap verdi. Bu haber Ünsî Hasan Efendiye de ulaştı. Ünsî Efendi hiçbir şey söylemediler. Bir ara Abdullah Efendi, Şeyh Ünsî Hasan Efendiye geldi. Elini öpüp oturdu. Hasan Efendi ona heybetle nazar edip; "Niye geldinAbdullahEfendi?" buyurdu. O da bir takım özür ve bahâneler uydurdu. Hasan Efendi bunları kabûl etmediler. İltifat etmeyince, üzüntü ile oradan ayrıldı. Abdullah Efendinin İstanbul'da çok tanıdığı vardı. Bu sâyede kâdı oldu ve vazîfeye başladı. Vefâtına kadar kâdı olarak kaldı.

Abdullah Efendi anlatır: "Ben kendime ettim. Bu belâ bana nefsimi terk edememin netîcesi olarak geldi. Hasan Efendi bana önceleri; "Seni kâdı zannettim." buyurmuştu. Sonra bana; "Kâdılık talebinde misin?" buyurmuştu. Şimdi bu hâlime ağlarım. Benim bu hallere düşeceğimi önceden anlamıştı." dedi.

DERVİŞİN GÖNLÜ ÇATAL OLMAMALI

Yaycı Mustafa Dede isminde birisi, Şeyh Ünsî Hasan Efendinin sohbetlerine gelir giderdi.Nerede bir şeyh görse gider onunla görüşür, ona hizmet eder, ona meyl ve sevgi beslerdi. Bir gün onu Ünsî Efendiye medhettiler. O ise, onun bu hâlini beğenmezdi. Yaycı Mustafa Efendi, birçok kimse peşinde koşmuş ama teslim olmamıştı. Bir gün Ünsî Efendi sohbetinde; "Dervişin gönlü çatal olmamalıdır. Zîrâ gönülde ikilik, şirktir. Dervişin hocasına sevgisi sağlam olmalı. Şöyle ki: Bütün âlem şeyh ve mürşid dolsa, Allahü teâlânın feyzi bana ancak hocamdan gelir demelidir. O kişi mahrum kalmaz. Lâkin onun şeyhim dediği İslâmiyete tam mânâsıyla uymalıdır. Yoksa nefs ve şeytana tâbi şeyh sûretindeki kimseler şeyh olamazlar." buyurdu. Sohbetini dinleyenler bu sözlerin niçin, neden söylendiğini önce anlayamadılar. Yine bir gün Ünsî hazretleri; "Yaycı bu senin zannettiğin şey âdetullaha aykırıdır, olmaz. İmkânı dahi yoktur. Böyle bir mürşide kavuşamazsın. İstifâden hiç olmaz. Sonra pişmanlığın faydası yoktur. Bektâşî sûretinde, hevâ ve arzulara tâbi, dilinin dîne aykırı sözlerini fazîlet zannedersin. Peygamber efendimizin beğenmediği kimseler içinde olmaktan sakınmak lâzımdır." buyurdular. Öteden beri Ünsî Hasan Efendinin söylediği sözlerin kimin için olduğu anlaşılmış oldu. Daha sonra durumu öğrenenler, Yaycı Mustafa'dan tövbe etmesini ve bir büyüğe tâbi olmasını söylediler. Yaycı bu söylenenlere sükût etti. Oradakiler;

"Yaycıda maya yok!" dediler.

Bir zaman sonra Yaycı Mustafa birisiyle Ünsî Efendinin huzûruna geldi. Bir ara getirdiği kişi abdest almak istedi.Yaycı hemen kalkıp ona hizmette bulundu. Bunun üzerine onun kim olduğu kendisinden soruldukta, hal sâhibi biri olduğunu bildirdi. O zaman Ünsî Efendi ona; "Yaycı senin gönlünde bunun sevgisi var. Bize olan sevgi dışarı çıkmış. Senin arzun kimde ise onun hizmetine koş!" buyurdu. Yaycı Mustafa üzgün bir şekilde oradan ayrıldı. Bir daha görünmedi.Ünsî Hasan Efendinin vefâtlarından dört sene geçtikten sonra Yaycı Mustafa'nın bozuk yollara düştüğü, yüzündeki nûrun gittiği, haşâ Kur'ân-ı kerîme nazîre yazmaya bile cür'et ettiği görüldü, sonu da helâk oldu.

1) Menâkıb-ı Ünsî Hasan Efendi, Millet Kütüphânesi, Ali Emîrî Kısmı, Şeriyye No: 1081, SüleymâniyeKütüphânesi Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4607, 4718

2) Sefînet-ül-Evliyâ; c.4, s.22

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.253

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.28

ÜSTÂD-ÜL-A'ZAM;

Fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi,Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Ali el-Hüseynî el-Hadramî, künyesi Ebû Ali'dir. Üstâd-ül-a'zam lakabıyla tanınmıştır.Seyyid olup, hazret-i Hüseyin'in evlâdındandır. 1178 (H.574) senesinde, Arap Yarımadasındaki Hadramût bölgesinin en meşhûr kasabası olan Terîm'de doğdu. 1256 (H.653) senesinde orada vefât etti. Bâzı kıymetli risâleleri mevcud olup, **Bedâi'u Ulûm-il-Mükâşefât Vet-Tecelliyât** bunlardandır.

Ebû Ali Muhammed bin Ali hazretlerinin, İslâmiyetin inceliklerine bağlılığı ve büyüklük hâlleri, daha çocuk yaşta kendisinde görülmeye başlamıştı. Diğer çocuklarla birlikte mektepte okurken bir gün kaylûle, öğleden önce, sünnet olduğundan bir mikdâr uyumak için yatmıştı. Ezânın okunduğunu duyamadı. Kendisini uyandıran da olmadı. Uyandığında cemâat farza başlamak üzere idi, müezzin ikâmet okuyordu. Hemen yakındaki kuyuda bulunan kovaya işâret etti. Kova, Allahü teâlânın izni ile kuyudan içi su dolu çıktı. O da acele ile abdest alıp, cemâata yetişti.

İslâmın ve müslümanların güzelliklerinin kendisinde görüldüğü, yâni İslâmın ve müslümanların tam bir nümûnesi ve kıymetli ecdadının büyüklüğünün timsâli olan bu büyük zât, zamânında bulunan fıkıh âlimlerinin önde gelenlerindendi. Âlimler arasında husûsî bir yeri vardı. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde imâmların imâmı ve velîlik yolunda çok üstün derecelerin sâhibi idi. İlimde ve tasavvufta çok yüksek olup, engin bir deryâ idi. Kerâmetler ve fazîletler sâhibiydi. Bir defâ hizmetçisi Afrikiyye'ye uzun bir yolculuğa çıktı. Yolculuğu çok uzun sürdü.Hattâ âilesine "öldü" haberi geldi. Âilesi, kesin olmayan bu haber karşısında ne yapacağını şaşırdı. Nihâyet ümidlerini kesip hazret-i Üstâd'ın yanına gelerek, çok zor durumda olduklarını merâk ettiklerini, ne yapmaları gerektiğini suâl ettiler. Üstâd-ül-a'zam, başını önüne eğdi. Bir mikdâr tefekkür ve murâkabe ederek, hiç konuşmadı.Sonra başını kaldırıp; "Hizmetçimiz Afrikiyye'de ölmemiştir." buyurdu. "Fakat öldüğüne dâir haber geldi" dediler. Bunun üzerine; "Biraz önce Allahü teâlânın izni ile Cennet'i gördüm. Orada hizmetçimizi göremedim. Bizim hizmetimizde bulunan kimsenin Cehennem'e gidemeyeceğine ve kendisini Cennet'te de göremediğime göre talebemiz sağdır, ölmemiştir." buyurdu. Hizmetçinin âilesi, bu zâtın büyüklüğünü ve verdiği haberin yanlış olamayacağını iyi bildikleri için rahatladılar. Bu hâdiseden az bir zaman sonra, o kimsenin hayatta olduğu

haberi ve nihâyet kendisi geldi.

Üstâd-ül-a'zam hazretleri, kerâmet olarak, vefâtından sonra meydana gelecek bâzı mühim hâdiseleri haber vererek insanları îkâz etmiştir ki, bu mühim haberlerden bâzıları şunlardır: Bağdat'ın yakılması, Dicle Nehrinin taşması ve birçok insanın suda boğulması. Vezîrin evinin, halîfenin hazînesinin ve bunlardan başka 330 evin yıkılması. Birçok kimsenin yıkıntılar altında kalarak ölmesi. Bu hâdiselerin 1257 senesi Cemâzil-âhir ayında olacağını haber vermesidir. 1259 yılında İslâm âleminde bir benzeri daha görülmemiş olanTatar istilâsının meydana geleceğini, bunların her çirkinliği ve vahşeti işliyeceklerini, bu musîbetin etrâfa yayılacağını, Hadramût'ta büyük bir sel olacağını, halîfenin Safer ayında öldürüleceğini bildirdi. Bu haber verdiği şeylerin hepsi, kendisinin 1256 (H.653) yılında 79 yaşında iken vefâtından sonra, bildirdiği zamanlarda meydana gelmiş, aynen dediği gibi olmuştur. Hadramût'ta büyük bir sel meydana geldi. Pekçok beldeharâb oldu ve dört yüzden fazla insan bu musîbet ânında öldü.

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.57

2) El-A'lâm; c.6, s.282

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.127

ÜRYÂNÎ MEHMED DEDE;

Rumeli velîlerinin büyüklerinden. İsmi Mehmed'dir. Rumeli'de Rusçuk yakınlarında Yergöğü kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. Annesi sâliha bir hanım olup, asrının Râbia'sı diye bilinirdi. Her ikisinin de birçok kerâmetleri görüldü.

Küçük yaşta ilim tahsîli ile meşgûl olan Üryânî Dede, çeşitli dallarda ilim sâhibi olduktan sonra, aşk-ı ilâhî'nin cezbesine kapılıp kendinden geçti. Dizkapağı ile göbeği arası hâriç, diğer taraflarına bir şey giymez oldu. O şekilde etrafta dolaşmaya başladı. Mısır'a kadar gitti. Birkaç sene Kâhire çevresinde kalıp, sıkıntı ve riyâzetler çekti. Vahşîlerle birlikte nice yıllar geçirdi. Yıllar sonraKâhire'ye girdi. Gülşenî dergâhına vardı. O sırada İbrâhim Gülşenî hazretleri vefât etmiş, oğlu Emîr Ahmed Hayâlî yerine kalmıştı.Emîr Ahmed Hayâlî, Üryânî Dede'yi görünce; "Hüner, insan olmaktır, hayvan gibi ot otlamak değildir." deyip, nasîhatte bulundu. O da orada kalıp, Hayâlî'nin feyz ve himmetinden istifâde etti. Zâhir ve bâtın ilimlerinde kemâle geldi. Ahlâkı güzelleşti. İbâdet ve hâlleri düzeldi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını,Resûl-i ekremin yolunu yaymak vazifesi ile memleketine geri gönderildi.Yergöğü'nde ikâmet edip, İbrâhim Gülşenî hazretlerinin mesnevî tarzında yazdığı **Mânevî** adlı eserini okuyup açıkladı. İnsanlara nasîhatlerde bulundu. 1590 (H.999) senesinde Yergöğü'nde vefât edip annesinin yanına defnedildi. "Yergöğü'nün kutbu vefât eyledi." şeklinde vefâtına târih düşürüldü. Her ikisinin kabri de ziyâretgâh olup, onları vesîle ederek yapılan duâların kabul olduğu çok kere görülmüştür.

Üryânî Dede, Yergöğü'nde birçok talebe yetiştirip, güzel nasîhatleri, tatlı dil ve güler yüzü, güzel ahlâkı, faydalı ilmi ile insanlara doğru yolu gösterdi. Kendisinde görülen hal ve kerâmetler, Allahü teâlânın izniyle birçok kimsenin sâlih müslüman olmakla şereflenmesine sebeb oldu.

Talebelerinden olan, **Şah-ü-Gedâ** adlı eserin müellifi Taşlıcalı Yahyâ Bey, **Gülşen-i Envâr** adlı manzûm eserinde, hocası Üryânî Dede için ayırdığı bölümde;

"Sâlik-i meczûbların yoldaşı,
Başı kabak yalın ayaklar başı.
Zâhiri virâne ve uzletinde,

Bâtını ma'mûr Mehmed Dede."

kıtası ile söze başlayıp, şöyle anlatır: "Mehmed Dede, bizim vilâyetimizi şereflendirmişti. Yolda giderken karşılaştık. Elini göğsüme koydu. Beş parmağını kalbimin üstüne âdetâ resmetti. Bir gece önce rüyâmda beş Arabca beyit söylemiştim. Fakat hatırlayamıyordum. Mehmed Dede'nin elini göğsüme koymasıyla birlikte beyitleri hatırladım. Ondan aldığım bu feyz ve bereketle, daha birçok şiirler yazdım.

1) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.365

2) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.14, s.193

ÜVEYS MEDENÎ;

Tanınmış velîlerden. Bolu-Mudurnu'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1523 (H.930) senesinde Şam'da vefât etti. Kabri oradadır. Tasavvufta evliyâdan Çelebi Efendinin sohbetlerinde kemâle erdi. Halvetî yolunda yetişti. Hocasının dergâhının mutfağında hizmet ederdi. Dînin emirlerine uyma husûsunda çok gayret gösterir ve; "Kalbin temizlenmesinde Üveys gibi olmak gerekir." derdi. Hocası onu yetiştirdikten sonra Karaman'a gönderip, insanlara rehberlik yapması için vazîfelendirdi.

Karaman'da fetvâ işlerine bakar, bir taraftan da halkın irşâdı ile meşgûl olurdu. Bu hizmeti yaptığı sırada Karaman'da bulunan müderrislerden Mevlânâ Dâvûd, Üveys Efendinin kerâmet sâhibi bir zât olduğunu işitince onu halkın gözünden düşürmek için imtihan etmek maksadı ile yanına gitti. Konuşmaya başladılar. Üveys Efendi sohbetiyle müderrisi hayran bıraktı. Onun hatırında olan nice müşkül meseleleri daha o sormadan cevaplandırdı. Cevapları ve îzâhları son derece iknâ edici ve rahatlatıcıydı. Müderris Mevlânâ Dâvûd'un merak ettiği meselelerden biri de şu idi. Namazdan sonra tesbih çekerken neden önce, "Sübhânallah" sonra "Elhamdülillah" sonra da "Allahü ekber" deniliyor, bunun hikmeti nedir? Niçin önce "Allahü ekber" denmiyor diye düşünüyordu. Bu hususta tatmin edici bir îzâh da bulamamıştı. Üveys Medenî hazretleri onun bu müşkülüne şöyle cevap verdi: "Kulların kalpleri mâsivâdan yâni Allahü teâlâdan başka her şeyin sevgisinden temizlenmedikçe (ki bu da "Sübhânallah" demekle olur) nîmetlerine şükredemez. Şükretmeyen de yâni "Elhamdülillah" demeyen de O'nun azâmetini, büyüklüğünü anlayamaz. Bundan sonra da; "Allahü ekber" der. Bu sebeple tesbih bu tertib üzeredir." buyurdu.

Diğer sorularına daha sormadan birer birer cevap verince, Müderris Dâvûd Efendi onun âlim ve velî bir zât olduğunu anlayıp sevdi ve talebesi oldu. Berâberce Şam'a gittiler. Üveys Medenî hazretleri Şam'da vefât etti. Vefâtından önce Mevlânâ Dâvûd'u yerine halîfe bıraktı. Mukâtıl adında bir halîfesini de Yemen'e gönderdi. Yemen'de bu halîfesi vâsıtasıyla Halvetîlik yolu yayıldı. Yemen'deki Halvetîlerin çoğu Üveysîlerdendir.

MACAR BIÇAĞI

Mustafa Bey anlatır: "1582 senelerinde İran'a yapılacak bir sefere katılmak için gidecektim. İzin ve duâ alıp, vedâ etmek için MehmedDede'nin yanına vardım. Hayır duâlarını istirhâm edip, ellerini öptüm. Himmet edip nasîhat ettikten sonra; "Mustafa Çelebi, sefere gidersen bir çift Macar bıçağını yanından ayırma, zor zamanda insana ondan üstün silâh olmaz." buyurdu. Emirlerini yerine getirip, yola revân oldum. Günler sonra Demirkapı kalesine ulaştık. Orada iki sene kaldık. Bir gün buğday tedâriki için kaleden dışarı çıkıp, bir köyde geceledik. Düşmandan ses sedâ olmadığı için, herbirimiz bir köşeye çekilmiş, silâhlardan uzaklaşmış, uyumakla meşgûldük. Birden kapı kırılıp, içeriye bir İran askeri girdi. Hiç aman vermeyip

üstüme saldırdı. Uyku mahmurluğu ile yerimden fırladım. Yanımda hiç silâh yoktu. Ölümle aramda bir bıçak boşluğu kadar yer kalmıştı. O anda iki senedir Mehmed Dede'nin emriyle yanımdan hiç ayırmadığım Macar bıçağım hatırıma geldi. Elime alıp, hasmımın boşluğunu hedef aldım. Allahü teâlânın takdîri ile, beni öldürmek için saldıran düşmanın kılıcı evin direğine denk gelip kırıldı.Benim bıçağım vazifesini yaptı, adamın işini bitirdi. Mehmed Dede'nin kerâmeti zâhir oldu."

1) Lemezât; s.144b, Süleymâniye Kütüphânesi, HacıMahmûd Kısmı, No: 4546

V

VÂNÎ AHMED EFENDİ

Vânî Tekkesi şeyhlerindendir. La'lizâde Şeyh Vânî Seyyid Ahmed Efendi diye tanınır. Arabacı Bâyezid Câmiinde kürsü şeyhliği yapmıştır. Lâlezâr diye de bilinen Vânî Tekkesini inşâ ettirmiştir. 1801 de vefât edip tekkesinin yanına defn edilmiştir. Fâtih Silivrikapı da Zehgirci Kemal mescidi yakınlarında bulunan tekkesi günümüzde yıkılmış olup, arsası torunları tarafından odun satış yeri olarak kullanılmaktadır.

VÂNÎ MEHMED EFENDİ;

Hünkâr şeyhi denmekle meşhur velî. İsmi Mehmed'dir. Peygamber efendimizin soyundan olup seyyiddir. Aslen Van'ın Hoşab (Güzelsu) kasabasındandır. Babası Vânî Bistâm Efendidir. Van'da doğmuş olup, doğum târihi bilinmemektedir. Babasından dolayı Vânîzâde, kendisi Van'da doğduğu için de Vânî nisbetleri ile meşhûr oldu. 1685 (H.1096) târihinde Bursa yakınlarında Kestel köyünde vefât edip, orada kendi yaptırdığı câminin girişine defnedildi.

Vânî Seyyid MehmedEfendi, ilk tahsîline Van'da başladı. Doğunun belli başlı ilim merkezlerini dolaştı. Gence, Karabağ ve Tebriz gibi bâzı beldelerde ilim tahsîl etti. Nûreddîn Şirvânî'den Halvetî yolunun tasavvuf bilgilerini öğrenip kemâle geldi.Daha çok tefsîr, hadîs, fıkıh ve târih bilgileri üzerinde çalışan, edebiyât ve belâgatta yükselen Mehmed Efendi, Erzurum'a yerleşti. Câmilerde vâz ve nasîhatler ederek, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Erzurum'da bulunduğu sırada evlenip çoluk çocuk sâhibi oldu. Sonra yetişen iki kızından birini talebelerinden Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendiye, diğerini de, yine talebelerinden Bursa Sultâniyesi müderrislerinden Mustafa Efendiye verdi. Bu dâmâdı daha sonra "Vânîdâmâdı" diye tanındı.

Bilgisi ve hitâbetiyle, herkesin hayranlığına mazhar olan Mehmed Efendi, Erzurum beylerbeyi Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa ile sohbet edip, nasîhatlerde bulundu. Fâzıl Ahmed Paşanın babasının vefâtı üzerine sadrâzam tâyin olunarak İstanbul'a çağrılmasından sonra,MehmedEfendinin nâmı İstanbul'da da duyulmaya başladı.Pâdişâh Dördüncü MehmedHanın emriyle İstanbul'a çağrıldı. Pâdişâh hocası (Hünkâr şeyhi) ve Yeni Câmide ilk kürsü vâizi oldu. Şehzâde Mustafa'nın da hocalığını yaptı. Pâdişâh vâizi olunca, şehzâde Mustafa'nın terbiyesini, talebesi ve dâmâdı Feyzullah Efendiye bıraktı. Pâdişâh hocası olmasından dolayı "Şeyh Mehmed" nâmıyla anılmaya başlanan Mehmed Efendinin Yeni Câmi kürsüsünden ettiği vâzlar, büyük îtibâr gördü. Zühd ve takvâsı, dünyâya ehemmiyet vermeyip, Allahü teâlâdan çok korkması, îtibârını yükseltti. Vâz ve nasîhatleri pek tesirli oldu. 1665 senesinde bâzı sahte tarîkatçıların çığırdan çıkan, zaman zaman İslâmiyetin dışına taşan hâl ve hareketlerinin durdurulması için ferman çıkarttı. Zamânında Sabatay Sevi adında bir haham kendisinin Mesih olduğuna dâir bir takım sapık fikirler ileri sürmüştü. Bir ihbâr

üzerine yakalanıp Edirne'ye getirildi. Edirne sarayında Şeyhülislâm Minkarizâde Yahyâ Efendi ve Sultanın imâmı Vânî Mehmed Efendiden müteşekkil bir dîvân kuruldu.Pâdişâhın bitişik odadan tâkib ettiği görüşmeler sonunda Sabatay kendisinin müslüman olduğunu söyledi ve dönme olduğunu îlân etti. Onun müslüman olmuş görünmesiyle ilgili olarak Vânî MehmedEfendi; "Bu adamın müslümanlığı kalbî hisler ve ihlâs ile kabûl ettiğine kâni değilim. Fakat dînimiz şüpheyi reddeder ve kişinin îmânı üzerinde hüküm ancak cenâb-ı Hakk'ındır. Bu îtibârla ihlâs ile müslüman olmasını niyâzdan başka bir şey yapamam." diyerek İslâmiyetin hükümlerine bağlı olduğunu gösterdi.

Vânî MehmedEfendi 1683 senesinde Sadrâzam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki İkinci Viyana Seferine ordu şeyhi olarak katıldı.Seferden sonra Bursa yakınlarındaki Kestel köyüne gönderildi. İstanbul'da boğazda kendi adıyla anılan Vanîköy'de bir câmi ve medrese yaptırdığı gibi, Kestel'de de büyük bir câmi ve mektep yaptırdı. Ömrünü orada tamamladı.

Vânî Mehmed Efendinin vakfiyesi özetle şöyledir: "Hamdü senâ Allahü teâlâya mahsustur. O'nun Resûlü'ne salât ve selâm ederim. Kullarına rahmetini ihsân etmekle kalplerini nûrlandırmış ve bunlar arasında zenginleri de hayır yapmak, kendilerine ihsân ettiği mallarını sırfAllahü teâlâdan sevâb umarak ve rızâsına tâlib olarak herkese faydalı şeyleri vakfetmekle seçip ayırmış ve cömert zenginlere dünyânın ve dünyâ zevklerinin fânî, geçici, âhiretin ve onun nişanlarının bâkî, kalıcı olduğunu ilhâm buyurmuştur.

Cenâb-ı Hak insanı şu fânî dünyâda, bâkî ve ebedî olan âhirete azık toplamak için yarattı. Dünyâda yarattığı cevher ve mâdenleri ve mallarını da, Cennet'in yüksek makamlarını onlarla elde etmek için bu hikmetle yaratıp îcâd etti. Dünyânın yokluğa gidişi ve âhiretin bâkî ve ebediyete mazhâr olduğu, Kur'ân-ı kerîmde bildirildi. Sonra âhiret için azık tedârik etmek ve muhtâc olanlara yardım husûsunda teşvikte bulunuldu. Mescid yapanlar ve tâmir edenlerin fazîletleri bildirildi. Gam ve endişenin insanları sardığı bir günde ümmetine şefkat buyuracak olan Peygamber efendimiz, birçok hadîs-i şerîfleri ile evkafın menfaatlerinden haber verdi.

Bundan sonra kardeşlerim ve sevdiklerim: Biliniz ki, günâhı çok ve ayakların toprağı olarak şu sahifeleri karalayan ve suçunu, kusûrunu îtirâf eden ve Rabbin rahmetini ve yardımını uman Van'da doğanBursa'da oturan Muhammed bin Molla Bistam bin MollaRüstem bin Şeyh Halil şöyle der: Tefekkür ederek dünyânın karar yeri olmadığını ve insanın elde ettiği malların ancak günâh ve zarardan ibâret bulunduğunu ve âhiret için dünyâ servetlerine dalıp infak ve tasadduk yönünden geçmenin mutlaka kötü bir alışkanlıktan ibâret olduğunu anlayınca, Bursa'da Kestel Karyesinde cenâb-ı Hakk'ın bana ihsân ettiği mal ile içinde müslümanların her namazı ve bilhassa Cumâ ve bayram namazlarını edâ etmeleri için bir mescid ve câmi yaptırdım.

Ey Rabbim! Kulunu bu mübârek binâların inşâsına muvaffak kıldığın gibi, bunların güzelce kabûlünü ve bereketini de ihsân eyle. Rızâna yakın olarak dîninin ihyâsına sebep kıl."

Pekçok talebe yetiştiren Vanî Mehmed Efendi, birçok kıymetli eser kaleme aldı. **Arâis-ül-Kur'ân, Hülâsât-üt-Tefâsîr, Risâle-i Mebde' vel-Me'âd, A'mâl-ül-Yevm vel-Leyl** adlı eserleri yanında devlet büyüklerine gönderdiği nasîhat mektuplarını ihtivâ eden bir de münşeâtı vardır. Eserleri çeşitli kütüphânelerde mevcuttur.

1) Târih-i Râşid; c.1, s.483

2) Güldeste-i Riyâz-ı İrfân; s.409

3) Osmanlı Müellifleri; c.2, s.50

4) Kâmûs-ül-A'lâm; s.4679

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1159

6) Vekâyi-ül-Fudelâ, Üniversite Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 3216, c.2, v.218a

7) Hadîkat-ül-Cevâmi'; c.2, s.168

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.245

VECÎHÜDDÎN ÖMER EFENDİ;

Evliyânın büyüklerinden. Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) neslindendir. Muhammed Dîneverî amcasıydı. Babası Ebû Muhammed'dir. İlk zamanlarında memleketin ileri gelen âlimlerinden olup, fetvâlar kendisine sorulurdu. Bu sırada tasavvufa meyledip, kemâle ermiştir. Sühreverd'de doğup, Bağdat'ta yetişti.

Tasavvuf yoluna girişi şöyle olmuştur: Âl-i Selçuktan İbrâhim Han zamânında Sühreverd'e onu kâdı tâyin ettiler. Pâdişâh tarafından yarlığ (ferman) verilip, gelip hizmete başladı. Bu sırada iki kişi huzûruna geldi. Biri aleyhinde bir hususta dâvâcı oldular. Beyyine (delil) de getirdiler. Yalancı şâhid ile dâvâlarını isbat ettiler. Sonra dâvâcıların dâvâlarında yalancı olduklarını ve şâhidlerinin de yalancı şâhid olduğunu Kâdı Vecîhüddîn öğrenince, üzülüp bu vazîfeden ayrıldı. Şeyh olan amcalarına talebe oldu. Mücâhede ve riyâzetle meşgûl olup yetişti ve tasavvufta yüksek derecelere kavuştu.

Talebelerinden biri şöyle anlatır: Bir gün kendi bağımda zerdâli ağacına çıkmıştım. Meyve düşürüp dururken, Şeyh oradan geçiyordu. Şeyh ızdırabından beşeriyet hâli galebe edip, kendi kendine şöyle söyleniyordu: "Yâ Rabbî! Sen her şeye kâdirsin. Şu ağaçların yaprağını altın edip, onda olan meyveleri gümüş edersin." O anda o ağaçların altın, meyvelerinin gümüş olduğunu ve yolu üzere önüne dökülmeye başladığını gördüm. Şeyh bu durumu görünce söylediğine pişman olup yüzünü toprağa sürdü. İnleyip ağlayarak istiğfâr etti. Ben yerimde duramadım. Bağdan çıkıp yanına vardım. Ellerine sarıldım. Bana; "Biz sağ oldukça bu gördüklerini söyleme!" dedi. Hak teâlânın kendi dostları ile bu gibi muâmelesi çok olur.Ben dahi o zaman bir altın almıştım. Vefâtından sonra müridlere bu hâdiseyi anlattım.

Buyururlardı ki: "Hak yolu arayanlara onlara yol gösterecek bir mürşîd-i kâmil, rehber lâzımdır."

"Tasavvuf ehli, kavuştukları mânâları, halleri, çoluk çocuğunu muhâfaza ettiği gibi korur."

Bir defâsında hasta oldular. Sevdiklerinden bâzısı; "Sultânım! İlaç alsanız olmaz mı?" dediler. "Bir tabib getirseniz iyi olur." buyurdu.Tabib; "Birkaç gün tahammül edebilseniz de size falanca şerbeti içirsek, iyi gelir." dedi. Şeyh; "Bizim rahatsızlığımız şerbet ve macunla gidecek bir şey değil. O kendiliğinden gider." buyurup, bir kerre; "Hû" deyince hemen o anda tabib kendinden geçti. Nice zaman öyle kaldı. Sonra kendisine gelip, Şeyh'in huzûrunda îmâna gelip ona talebe oldu. Şeyh; "Bizim hastalığımız seni küfr hastalığından kurtarmak içindi. Yoksa bizim ilâca ihtiyâcımız yoktu." buyurdu. Şeyh iyileşip, çok zaman yaşadıktan sonra 1050 (H.442) yahut 1060 (H.452) senesinde vefât etti. Kabirleri Bağdat'tadır. Abbâsî halîfelerinden El-Kâimbillah, Gaznelilerden İbrâhim bin Mes'ûd, Selçuklulardan Tuğrul Bey zamânında yaşadı. Dört halîfesinden biri Ömer Bekrî, Osman Harrât, Mâcid Şirvânî ve kendi yerlerine geçen Ebû Necib'dir.

Buyurdular ki: "Dört kimseden şu dört işin meydana gelmesi güzeldir: 1)Bir pâdişâhın âdil olup, halka adâletle muâmele etmesi, 2)Âlimin, ilmi, âhiretle ilgili derecelere kavuşmayı kolaylaştırmak için öğrenmesi, 3)Tüccarın, bedeni kuvvet kazanıp, Allahü teâlâya ibâdete yardımcı olması için dolaşması, 4)Tövbe edip, tasavvuf yoluna girenin bunu Allah için yapmış olması.

Dört iş vardır ki, onlardan sakınmak lâzımdır: 1)Pâdişâhın zulme rızâ göstermesi, 2)Âlimin ilmini, dünyâlık ve dünyâ makamlarını elde etmeye vâsıta yapması, 3)Tüccarın bu işini mal toplayıp insanlar arasında parmakla gösterilmeye vâsıta yapması, 4)Tövbe edip tasavvuf yoluna girenin, riyâzet ve mücâhede ettiği halde, tasavvufun hakîkatından gâfil, habersiz olması. Böyle olanların Allahü teâlânın gazâbına ve azâbına uğrayıp, Cehennem'e girmesi muhakkaktır."

Buyururlar ki: Tövbenin icâbı, ibâdettir. Bir büyüğe bağlanmanın icâbı ise, ona itâattir. Kulluğun icâbı, tövbe etmek, dâimâ Allahü teâlâyı anıp, ibâdet üzere olmak ve her zaman hocasına itâattan ayrılmamaktır.

Şeyh Ömer Bekrî anlatır: Hocam Şeyh Vecîhüddîn ile hacca gidiyorduk. Azıksız, bineksiz yola çıktık. Biraz yol gittik. Bir yere vardık. Açlıktan gâyet zayıf düştük. Öyle bir yerde bulunuyorduk ki, insan olması ihtimâli yoktu. Hocam Şeyh Vecîhüddîn sırtını bir yere dayayıp oturdu. Bu fakire; "Biraz etrafta dolaş, ola ki bir çobana rastlarsın da ondan bize yiyecek bir şeyler temin edersin." buyurdu. Peki deyip, etrafta dolaşmaya başladım. Bir müddet sonra sürüleriyle berâber bir çobana rastladım.Beni görünce hâlimi sordu. Ben de olanları anlattım. Bana yeni pişmiş ekmek ile su verdi. Onları alıp hocam Şeyh Vecîhüddîn'e götürdüm. Ekmeğin bir kısmını yedik. Su ile ihtiyaçlarımızı giderip, abdestimizi tâzeleyip, akşam namazımızı kıldık. Hocamızın bereketiyle tâ Hicaz'a varıncaya kadar, ne o ekmek bitti, ne o su tükendi. Neşeli bir vakitlerinde hocama, o yolculuğumuzda öyle kuş uçmaz, kervan geçmez yerde nasıl tâze ekmek ve su bulduğumuzu sordum. Buyurdu ki: "Öyle bir yerde bulduğumuz o tâze ekmek ve su, sıkıntı ve meşakkatli zamanlarda sevdiklerine Allahü teâlânın ihsân ettiği bir sofradır. Yoksa, sen de gördün orada kimsecikler yoktu!"

1) Lemezât (Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4536) v.70

VEFÂ KONEVÎ;

İstanbul'daki meşhûr velîlerden. İsmi Mustafa bin Ahmed, lakabı Muslihuddîn'dir. Şeyh Vefâ, Ebü'l-Vefâ, İbn-ül-Vefâ da denir. Konya'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1490 (H.896) târihinde İstanbul'da vefât etti. İsmi verilen Vefâ semtinde kendi adıyla anılan câminin sol tarafına defnedildi. Sonradan kabr-i şerîfi üzerine yeşil kubbeli bir türbe yapıldı.

Vefâ Konevî hazretleri, ilk tahsîlini yaptıktan sonra, Edirne'de Debbaglar Câmii imâmı Şeyh Muslihuddîn'e talebe oldu. Bir müddet bu hocasından ilim öğrenip feyz aldı. Sonra hocasının tavsiyesi üzerine evliyânın büyüklerinden Abdüllatîf-i Kudsî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Hem din, hem de fen ilimlerinde mütehassıs olarak yetişti. Tasavvuf ilminde ve hâllerinde de yetişip yükseldi.

Şeyh Vefâ hazretleri, bir ara hacca gitmişti.Hacdan deniz yolu ile dönerken, yolda hıristiyan korsanları tarafından gemisi yağma edilip, kendisi de esir edildi. Rodos Adasına götürülüp hapsedildi.Zamânının gözüpek kahramanlarından Kahramanoğlu İbrâhim Bey tarafından, esir alanlara para verilmek sûretiyle esâretten kurtarıldı.Hürriyetine kavuştu.İstanbul'a dönüşlerinde, şimdi kendi ismi ile anılan "Vefâ" semtine yerleşti. Vefâtına kadar burada yaşadı. İnsanlara doğru yolu göstermek, dînimizin emir ve yasaklarını bildirmek ile meşgûl oldu.

Sözleri gâyet beliğ ve açık olup, dinleyenlerin kolaylıkla anlayabileceği şekildeydi. Çok ibâdet ettiğinden, sohbetine gelenleri, ancak belli vakitlerde kabûl ederdi. Sohbetleri pek tatlı olup herkesin onu dinlemek ve yüzünü görmek için âşık olduğu bir zâttı. Sözleri hikmetli ve nükteli idi. Din husûsunda hiç tâviz vermezdi. Bu hususta titiz ve celâlli idi. Dünyâya düşkün olanlara iltifât etmez, dervişlerle, dünyâya düşkün olmayanlar ile sohbet etmeyi severdi.

Zamânının meşhûr kimseleri kapısına gelir, sohbetine kavuşmak için kabûl etmesini beklerdi.

Bir defâsında, Fâtih Sultan MehmedHan kapısına kadar geldiği hâlde onunla görüşmemiştir. O da üzülerek, geri dönüp gitmiştir. Onunla görüşmemesinden dolayı kendisi de üzülmüş, hattâ gözlerinden iki damla gözyaşı yanaklarına inmiştir. Yanında bulunanlar; "Efendim neden pâdişâhı kabûl etmediniz? Hem siz buna üzüldünüz, hem de o üzüldü." dediler. Ebü'l-Vefâ hazretleri, gözünden akan iki damla gözyaşını eliyle silerek; "Doğru söylersiniz. Ama inanıyorum ki, benim ona olan sevgim ve onun bana olan ihtiyâcı, bize asıl vazifemizi unutturacak kadar fazladır. Dostluğumuz, sohbetimiz, birçok vatandaşın işinin yarım kalmasına sebeb olacak. Sonunda dayanamayıp pâdişâhlığı bırakmak isteyecek. Şimdi anladınız mı? Sultânı niçin kabûl etmediğimi?" buyurdu.

Sultan İkinci Bâyezîd-i Velî, Ebü'l-Vefâ hazretlerini çok sever ve üstün tutardı. Kızını evlendirirken, nikâhı teberrüken Vefâ hazretlerinin yapmasını ve onun huzûrunda olmasını istedi. Vefâ hazretlerine kırk bin akçe göndererek durumu arzetmişti. Fakat Vefâ hazretleri bu hediyeyi kabûl etmedi ve; "Muhyiddîn Konevî Efendi vardır. Fakirdir, bu parayı ona verirsiniz. Bereketli bir zâttır. Onu getiriniz, bu işi o yapsın." buyurdu. Bunun üzerine o zâtı getirip, nikâhı kıydırdılar.

Bir bahar günü, Vefâ hazretlerine; mevsim güzel, hava çok hoş. Allah'ın rahmet eserlerini görmeniz için dışarı çıkmanızı istirhâm ederiz dediklerinde; "Bugün müsâade edin. Akşam, her zaman yediğimden bir lokma daha fazla yiyeyim de, dışarı çıkacak kuvvetim olsun." buyurdu.

Kendisine, şehrimize, şu kadar ağırlıktaki taşı kaldıran ve şu kadar ağır yük taşıyan birisi geldi dediklerinde; "Abdest ibriğini taşımak, ondan zordur." buyurdu. Bu ne doğru ve ne güzel bir cevaptır. Çünkü, ağır taşı kaldırma ve ağır yük taşımada nefsin hazzı vardır. Bunun için nefse kolay gelir. Abdest ibriğini taşımakta ise, nefse muhâlefet vardır. Bunun için nefse daha zor ve daha ağır gelir.

Ebü'l-Vefâ hazretleri astronomi ve astroloji ilimlerine vâkıftı. Çok talebe yetiştirdi. Güzel halleriyle meşhûr oldu.

Sultan İkinci Bâyezîd-i Velî, Ebü'l-Vefâ hazretlerini çok severdi. İlminin, yaşayışının hayrânı idi. Bu sebepten vefât ettiği zaman cenâze namazında bulundu. Hattâ o esnâda, kefenini açıp, yüzüne bakarak, eskiden beri olan hasret ateşini bir parça gidermek istedi. Kefenini açıp baktıklarında,Ebü'l-Vefâ hazretleri yüzünü sağ eliyle kapatmıştı."

Ebü'l-Vefâ hazretlerinin türbesinin duâ edilen penceresinde şu beyitler yazılıdır:

Muktedây'ı ehl-i mânâ, Muslihuddîn Ebü'l-Vefâ
Uyûn-ı uşşâka hâk-i merkadidir Tûtiyâ

Mânâsı:

(Muslihuddîn Ebü'l-Vefâ, mânâ ehlinin, evliyânın uyduğu kimsedir.

Mezarının toprağı, âşıkların gözlerine sürmedir.)

Ebü'l-Vefâ hazretleri adına Konya'da bir câmi, İstanbul'da ise câmi, medrese, hamam, dergâh, halvethâne ve türbe inşâ edilmiştir.

Şeyh Vefâ hazretlerinin eserleri şunlardır:

1) Makâm-ı Sülûk: Tasavvuf ile ilgili olup, Türkçe ve üç yüz doksan altı beyitlik manzûm bir eserdir. Tasavvufî, ahlâkî mevzûları şiir yoluyla anlatmıştır. Bu eseri, edebiyât ve şiir bakımından da kıymetlidir.

2) Şâz-ı İrfân: Türkçe ve manzûm bir eserdir.

3) Evrâd-ı Vefâ: Beş yüz elli altı sahife civarında olup, nesir bir eserdir.

4) Rûznâme-i Vefâ: Bu eseri,Defterdar Ali Çelebi tarafından **Miftâh-ı Rûznâme** adıyla şerhedilmiştir. Bunlardan başka eserleri de olduğu kaydedilmiştir.

Şeyh Vefâ hazretlerinin bir şiiri şöyledir:

Evvel tevhîdi zikret,
Sonra cürmünü fikret.
Var yoluna doğru git.
Derviş olayım dersen.

Bir zât-ı kâmil ara,
Gezme tozma âvâra.
Tamam sıra bu sıra,
Derviş olayım dersen.

Gaflet ile çalışma,
Çok gezmeye alışma.
Kem sözlere karışma,
Derviş olayım dersen.

Rüyâna yalan katma,
Elden söz alıp satma.
Cellad önüne yatma.
Derviş olayım dersen.

Her sözde inâd etme,
Her mezbelede bitme.
Sapa yollardan gitme,
Derviş olayım dersen.

Dostunda kusur görme,
Ak yüze kara sürme.
Başına çorap örme,
Derviş olayım dersen.

Hayrın bir ise binle,
Vakt-i seherde inle.
Pend-i Vefâ'yı dinle,
Derviş olayım dersen.

1) Kâmûs-ül-A'lâm; c.6, s.4688

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); c.1, s.251

3) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.527

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.181

5) Rehber Ansiklopedisi; c.4, s.326

6) Nefehât-ül-Üns; s.559

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1071

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.138

9) Mevâkıb, Süleymâniye Kütüphânesi, No: 3622, s.11

VEHB BİN MÜNEBBİH;

Tâbiîn devrinde yetişen büyük âlim ve velî. Künyesi Ebû Abdullah'tır. 645 (H.24) senesinde Sana'da doğup, 741 (H.124) yılında yine burada vefât etti. Yemen'e sonradan yerleşmiş olan İranlılardandır. Hemmâm bin Münebbih onun kardeşidir.

Çok kitap okudu. Geçmiş ümmetlere, Peygamberlere aleyhimüsselâm ve pâdişâhlara dâir çok bilgisi vardı. Bu hususta çok nakiller yapmıştır. Doğru sözlü bir zât idi. Sana'da kâdılık yapmıştır.

Ebû Hüreyre, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Abdullah binAmr bin Âs, Hemmâm bin Münebbih ve başkalarından hadîs-i şerîf bildirmiştir. İki oğlu, Abdullah ve Abdurrahmân, kardeşinin iki oğlu Abdüssamed ve Akîl, Semmâk bin Fadl, İsrâil Ebû Mûsâ ve başkaları da ondan hadîs-i şerîf nakletmişlerdir.

Vehb bin Münebbih buyurdular ki:

"Ey Âdemoğlu! Yaradandan kuvvetli, yaratılandan zayıf kimse yok."

"Bâzı kitaplarda okudum. Allahü teâlâ şöyle buyuruyor: Ben kuluma kâfiyim. Yeter ki, o bana tâatte bulunsun. Beğendiğim şeyleri yapsın. Ben ona istemeden verir, dileklerini yerine getiririm. Çünkü ben, onun ihtiyâcını, ona lâzım olanı, daha iyi bilirim."

"Çok kitap okudum. Onlardan şunu öğrendim: Allahü teâlâ Muhammed aleyhisselâma çok yüksek akıl vermiştir. İnsanların akılları O'nunkinin yanında, yeryüzündeki bütün kumların yanında, küçücük bir kum tânesi kadar kalır."

"Şeytan, yüzbinlerce câhile karşı göğüs gerebilir. Onlara karşı üstünlük kazanabilir. Onlarla alay eder. Hattâ onları istediği tarafa çekebilir. Fakat âlime karşı bunu yapamaz. Onun karşısında çok güç durumlarda kalır."

"Şeytana, dağları parça parça etmek zor gelmez. Lâkin, akıllı bir mümine karşı koymak, onun için çok ağır bir iştir. Çünkü, akıllı ve bilgili mümin, basîret ve firâset sâhibidir. Baktığına, Allahü teâlânın nûruyla bakar. Onun için böyle bir mümin, şeytana, demirden daha sert ve kuvvetli gelir. Bu yüzden şeytan akıllı müminden, bir çâresini bulup uzaklaşmak ister. Bu defâ câhil kimsenin yanına gider, onu esir edip, kötülüklere sürüklemek için koşar."

Yakınlarından birisine şunları tavsiye etti: "Yemeğe besmele (Bismillâhirrahmânirrahîm) ile başla. Sonunda Allahü teâlâya, verdiği nîmetinden dolayı hamdet (Elhamdülillah, de). Senden, bildiğin bir şey sorulursa, söyle. Eğer bilmiyorsan, bilmiyorum, de. Sana sorulursa cevap ver ve konuş, yoksa sükût et."

"Münâfığın özelliklerinden ikisi, övülmeyi sevmek, zemmedilmekten, yerilmekten hoşlanmamaktır."

Allahü teâlâ Dâvûd aleyhisselâma şöyle vahyetti: "Ey Dâvûd! Biliyor musun, kullarımdan kimin günâhını bağışlamayı severim?" diye buyurdu. Dâvûd aleyhisselâm; "Onlar kimdir, yâ Rabbî?" dedi.Allahü teâlâ; "Günahlarını hatırladığı zaman, içi titreyenlerdir" buyurdu.

"İnsanın dîni için en faydalı ahlâk, dünyâya rağbet etmemesi, en kötüsü de, hevâya, arzu ve isteklere uymasıdır. Hevâya uymanın bir kısmı; malı, makâmı ve herkes yanında medhedilmeyi sevmektir. Malı ve rütbeyi seven kimse, harâmlara düşer. Harâmları yapan, Allahü teâlâyı gazablandırır. Allahü teâlâyı gazablandıran kimse, helâk olur."

Vehb hazretlerine çok ibâdet eden iki kişiden hangisinin üstün olduğunu sordular. O da; "Bu ikisinden hangisi insanlara daha fazla hizmette bulunuyor, iyiliği emredip, kötülükten alıkoyuyorsa, o daha üstündür." cevâbını verdi.

"Şu üç şey zulümdür: Kendisinden yukardakilere karşı gelip, emirlerini yerine getirmemek.

Kendinden aşağıdakilere güç ve kuvvet kullanarak haksızlık yapmak. Zâlimlere yardım etmek."

"Münâfığın alâmeti üçtür: Yalnız olduğu zaman tenbeldir. Yanında birisi olduğu zaman, çalışkandır. Bütün işlerinde övülmeyi çok sever."

"Hasedcinin yâni başkalarını çekememenin alâmeti de üçtür. Hased ettiği kimse, yanında yoksa, gıybetini eder. Yanında bulunduğu zaman dalkavukluk yapar. Onun başına bir belâ geldiği zaman sevinir."

"Tenbelin alâmeti üçtür: Gevşektir. İhmâlkârdır. Vakitlerini zâyi eder. Hattâ günaha bile girer."

"Bir kitapta okudum: İstişâre etmeyen pişman olur. Kendisini başkalarına muhtaç görmeyen, kendi bildiği gibi hareket eder."

"İnsanların en zâhidi yâni şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terkeden kimse, temiz ve helâl kazanç peşinde koşandır. Bu kimse, dünyâ işleriyle ne kadar uğraşırsa uğraşsın, bu, zühdüne engel değildir."

"İnsanlardan dünyâyı en çok seven, kazancına haramın karışmasına aldırmayan kimsedir. Böyle birisi, dünyâdan yüz çevirmiş gibi görünse de, harama helâle dikkat etmeyişi, onun dünyâ sevgisi hastalığına tutulduğunun alâmeti, işâretidir."

"İnsanların en cömerdi; Allahü teâlânın hukûkuna riâyet edip, emirlerini ve yasaklarını yerine getirendir. En cimrisi de, bunlara riâyet etmeyendir. Etrafına çok para pul dağıtsa bile."

"Allahü teâlânın katında, şirkin dışında en büyük günahlardan birisi, insanlarla alay etmektir."

"Yine bir kitapta okudum. Eğer insan, belâ, sıkıntı ve darlığa düşerse, bilsin ki bu, Peygamberlerin ve sâlihlerin hâllerindendir. Çünkü onların hepsi, bu dünyâda çok sıkıntı çektiler. Eğer insan rahatlığa kavuşursa, bilsin ki, o büyüklerin yolu rahatlık ve lezzetler içerisinde yaşama yolu değildi."

"Size üç şeyden sakınmanızı tavsiye ederim, nefsinizin arzu ve isteklerine uymaktan, kötü arkadaştan bir de ucubdan (kendini beğenmekten)."

"Şeytanın en sevdiği kimseler: Çok uyuyan, çok yiyendir. Şeytan, şehvetine (nefsine, arzu ve isteklerine) hâkim olup, nefsin kötülüklerine aldanmıyan kimsenin gölgesinden bile kaçar"

"İnsan, Allahü teâlâya ibâdet etmediği müddetçe halîm, yumuşak olamaz."

"Her şey, önce küçük olarak ortaya çıkar, fakat sonra büyür. Musîbet ise, insana önce büyük ve ağır gelir, sonra küçülür, hafifler."

"Çok gıybet edip, buğz edenlerin nasîhatına güvenilmez."

"Kendini olduğundan fazla gösteren kimse, kendi durumunu inkâr etmiş olur."

"Başkasınınkinden önce kendi ayıbına bakanlara, gerçekten tevâzu gösterenlere ne mutlu! Helâl olan malından fakirlere sadaka ver. İlim, hilm, yumuşaklık ve hikmet ehli ile otur ve sohbet et."

"Nîmetin başı üçtür: Birincisi, İslâm nîmeti. Bütün nîmetler, bununla tamam olur. Müslüman olmadıktan sonra, hiçbir nîmet insana fayda vermez. İnsan, ebedî seâdetten mahrum kalır. İkincisi, sıhhattir. Bu nîmet olmadan hayâtın kıymeti kalmaz. Dünyâ, insana, zindan gibi olur. Üçüncüsü, zenginliktir. Hayır yolda kullanılırsa, insanın çok ecir ve sevâba kavuşmasına vesîle olur."

"Müminin, insanların arasına karışması, onlardan öğrenebileceği faydalı şeyleri alabilmek için susması, boş ve faydasız sözden sakınmak için konuşması da, başkalarına iyi ve güzel

şeyleri anlatmak içindir."

"Mümin, günahlarını düşünür, onlar için üzülür. Amellerini küçük görür, yaptıklarından dolayı gururlanmaz."

Emevî halîfelerinden Süleymân bin Abdülmelik, Mescid-i haramda iken, ona üzerinde yazı bulunan bir taş getirdiler. Bunun üzerine, onu okuyacak birisinin çağırılmasını istedi. Vehb bin Münebbih'i getirip, okuttular. Taşta şu yazı vardı: Ey Âdemoğlu! Sen, eğer ecelinin devamlı yaklaşmakta olduğunu iyi bilseydin, uzun emel sâhibi olmaktan vazgeçer, sâlih amellerini artırıp, çoğaltmaya bakar, dünyâya düşkünlüğünü bırakırdın. Şüphesiz sana yarın nedâmet ve pişmanlık gelecektir. Çoluk çocuğun ve en yakın hizmetçilerin seni toprağa teslim edecekler. Sonra da ayrılıp gidecekler. Artık dünyâya dönüşün olmayacak. Amellerinle başbaşa kalacaksın. İyi amellerini artırma imkânı bulamayacaksın. İyi amel yapıp, kabre gelmişsen ne mutlu sana! Günahlarla yüklü gelmişsen, yazık sana! Öyleyse kıyâmet günü için şimdiden hazırlık yap. Pişman olmadan önce, tedbirini al!"

"Ey oğul! Allahü teâlâya ibâdeti ihlâsla, sırf O'nun için yap. Kim bir iyilik yapar, Allahü teâlâ için onu gizlerse, yaptığı bu iyilik zâyi olmaz."

ÂLİME HÜRMET

Vehb bin Münebbih hazretleri, Atâ Horasânî'ye dedi ki: "Bizden önceki âlimler, ilme sarılıp, dünyâya ehemmiyet vermezlerdi. O zamanki dünyâ ehli ise, ilme saygılı idiler. Onun için, âlimlere hürmet ederler, dünyâlıklarından onları da faydalandırırlardı. Şimdi ise, ilim sâhipleri, dünyâ ehli için ilimlerini sarf ediyorlar. Çünkü onların mallarında gözleri vardır. Belki onlardan, biraz dünyâlık koparabiliriz diye düşünüyorlar. Halbuki şimdi dünyâ ehli, onların ilimlerine bile rağbet edip kıymet vermiyorlar.

Ey Atâ! Sultanların kapılarından uzak dur. Çünkü, onların kapılarında fitneler vardır. Onlardan belki dünyâlığa kavuşursun fakat, diğer taraftan dîninden çok şeyler fedâ eder, kaybedersin. Dünyâdan yetecek mikdarla yetinmeyen kimseye, hiçbir şey kâfi gelmez. Ancak, sonunda bir avuç toprak onu doyurur."

ÂLİMİN KIYMETİ

Vehb bin Münebbih ki, Tâbiîn-i kirâmdan,
Şiddetle kaçıyordu, her günah ve haramdan.

Buyurdu ki: “Aklı ve ilmi varsa bir zâtın,
Onu aldatmak için, gücü yetmez şeytanın.

O, binlerce câhili, parmağında oynatır,
Âlimin karşısına gelince, âciz kalır.

Dağları parçalamak, kolay gelir şeytana
Ve lâkin yaklaşamaz, böyle olgun insana.

Bir çâresini bulup, kaçar onun yanından,
Câhillere yanaşıp, saptırır yollarından.”

Dâvûd aleyhisselâm, buyurdu ki: “Ey Rabbim,
Seni aradığımda, nerde bulabilirim?”

Buyurdu: “Şu kulların, yanındayım ki her an,
Ürperir kalbleri hep, benden korkularından

Ey Dâvûd, şu kimsedir, en çok sevdiğim kişi,
Bir günah karşısında, ürperir, titrer içi.”

Dediler ki: “Ey Vehb, çok ibâdet eyleyen,
İki zâttan hangisi, üstündür diğerinden?”

Buyurdu: “Kimin çoksa, insanlara hizmeti,
Hak teâlâ indinde, onun çoktur kıymeti.

Hele uğraşıyorsa, âhiretleri için,
Daha da kıymetlidir, indinde Rabbimizin.”

Buyurdu: “Belâlara, uğrarsa insan eğer,
Bilsin ki sıkıntıyla, yaşadı her peygamber.

Aksine rahatlığa, kavuşursa o şâyet,
Bilsin ki o büyükler, etmedi buna rağbet.”

Buyurdu: “Çok uyuyan, çok yiyen, çok konuşan,
Kimseleri çok kolay, aldatır la’în şeytan.

Bir kimse ki, dînini, bilir ve korur onu,
Şeytan onu görünce, değiştirir yolunu.”

Îsâ aleyhisselâm, bir köye geldi bir gün,
Gördü ki insanların, hepsi ölmüş topyekün,

Dönüp havârilere, buyurdu: “Bakın, bu halk,
Allah'ın gazâbına, uğramışlar muhakkak.

Dağınık ölmemişler, gösterir ki bu dahî,
Birden gelmiş onlara, bu azâb-ı İlâhî.

Îsâ aleyhisselâm, nidâ etti o zaman,
Bir tânesi dirilip, ayağa kalktı heman.

Buyurdu ki: “Suçunuz, ne idi ki acabâ,
Böyle, toplu olarak, uğradınız azâba?”

Dedi ki: “Biz dünyâyı, fazla benimsemiştik,
Çocuğun annesini, sever gibi sevmiştik.

Girince kalbimize, dünyanın muhabbeti,
Gâfil olduk Allah’tan, unuttuk âhireti.

İkâz da etmediler, bizi âlimlerimiz,
Ve bir sabah âniden, böyle oldu hâlimiz.”

Buyurdu: “Suâl ettim, tam yedi yüz âlime,
Kime denir akıllı, zekî ve zengin diye?

Öğrendim ki akıllı, soğumuştur dünyadan,
Âhiret hazırlığı, içindedir durmadan.

Zekî de rağbet etmez, dünya mâl-ü mülküne,
Aldanmaz bu geçici ve yalan zevklerine.

Zengin ise rızkına, kanâat eyliyendir,
Başkasının malına, aslâ göz dikmeyendir.”

Bu mübârek zâtların, hürmetine İlâhî,
Akıllı olanlardan, eyle sen bizi dahî.

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.395

2) Hilyet-ül Evliyâ; c.4, s.23

3) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.11, s.166

4) Mir'at-ül-Cinân; c.1, s.248

5) Mîzân-ül-İ'tidâl; c.4, s.352

6) Vefeyât-ül-A'yân; c.6, s.35

7) İslâm ÂlimleriAnsiklopedisi; c.3, s.24

8) El-A'lâm; c.8, s.125

9) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.150

10) Tabakât-ül-Havâs; s.161

VEKÎ' BİN CERRÂH;

Evliyâdan ve yüksek din ilimlerinde yetişip, ilme büyük hizmetleri olan İslâm âlimlerinden. İsmi Vekî', künyesi Ebû Süfyân'dır. Babası Kûfe Beytülmâl nâzırı el-Cerrâh idi. Aslen Nişâbûrlu veya Sindli olup, Rûvâr kabîlesine mensuptur. Irak'ta Kûfe şehrinin Feyd köyünde, 746 (H.129) tarihinde doğduğu rivâyet edilir. 812 (H.197) senesi hac dönüşü Feyd köyünde vefât etti. Kabri hac yolunda "Âhır-ül-Kubûr" denilen yerdedir.

Vekî' bin Cerrâh, devrin en meşhûr ilim merkezlerinden Kûfe'de büyüyüp, yetişti. İslâm terbiyesiyle yetişip, ahlâklandı. Ehl-i sünnetin amelde en büyük mezhebi Hanefî mezhebinin kurucusu İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ve onun talebelerinden Züfer bin Huzeyl, Ebû Yûsuf, büyük İslâm âlimlerinden müctehid Süfyân-ı Sevrî dâhil, devrin pek çok âliminden ders aldı. Onların sohbetinde bulunup, ilmin derinliklerine vâkıf olarak, yüksek mertebelere kavuştu. Hişâm bin Urve, Süfyân bin Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, Evzâî, Şu'be bin Haccâc gibi muhaddislerden hadîs-i şerîf dinledi. İlmi geniş, hâfızası fevkalâde kuvvetli olup, işittiği hiçbir hadîs-i şerîfi unutmazdı. Hem ilim öğrenmeye çalışır, hem gece ve gündüzün çoğu zamanında ibâdetle meşgûl olur, hem de ilmi yayardı.Şâfiî mezhebinin kurucusu İmâm-ı Şâfiî, Hanbelî mezhebinin kurucusu Ahmed bin Hanbel ve büyük İslâm âlimlerinden Abdullah bin Mübârek, İbn-i Râheveyh, Yahyâ bin Âdem ondan hadîs-i şerîf dinlediler. Fıkıh ilmini öğrendiler.

Hanbelî mezhebinin reîsi İmâm-ı Ahmed bin Hanbel buyurdu ki: "O dînî ilimlerde üstâd idi. Gözlerim Vekî'nin mislini (benzerini) görmemiştir. O hadîs ezberler, fıkıh müzâkere eder, ibâdet ve tâatle uğraşır, hepsinde güzelce muvaffak olur, kimsenin aleyhinde söz söylemezdi. Vekî'nin eserlerine itinâ ediniz. Ben ondan ziyâde ilmi kavramış kimse görmedim."

Hadîs ilminde sika yâni güvenilir, sağlamdır, senet ve huccettir. Âlimler onun muhaddisliğini çok övmüşlerdir. Vekî' bin Cerrâh hazretlerinin hadîslerin tasnif edilmesinde büyük hizmeti geçti. Hadîs ilmine dâir, **el-Müsned, Kitabü's-Sünen, el-Cüz'** adlı eserleri yazdı. Müfessir olup, ikinci tabakaya mensuptur. Tefsîre dâir, **Tefsîr-i Vekî** de denilen **Tefsîru'l-Kur'ân** adındaki eserinden, İbni İshâk'ın **el-Keşfü ve'l-Beyân** adlı tefsîrinde rivâyetler vardır. Fıkıhta İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin ictihadlarına uyardı. Ebû Hanîfe'nin reyi ile fetvâ verirdi. Hocaları ise İmâm-ı A'zam ve onun talebelerinden Ebû Yûsuf ile İmâm-ı Züfer'dir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel onun fıkıh ilmi hakkında; "Fıkhı güzel müzâkere eder, ictihâdını da güzel yapardı" buyurdu. İbn-iAmmâr'ın rivâyetine göre, zamânında Kûfe'nin en fakihi idi. Abbâsî halîfelerinden Hârun Reşîd kâdılık teklif ettiyse de, kabûl etmedi.

Vekî' bin Cerrâh, vaktinin çoğunu ilim meclislerinde geçirirdi. Gece sahura kalkıp, sabah namazından öğle vakti öncesine kadar ilim meclisinde, muhaddislerin yanında bulunurdu. Öğle namazına kadar kaylûle yapıp, uyurdu. Öğle namazını cemâatle kıldıktan sonra tekrar ilim meclisine gidip, ikindiye kadar fıkıh ile meşgûl olurdu. İkindiden akşam namazı vaktine kadar Kur'ân-ı kerîmin tedrisi ve ibâdet ile meşgûl olurdu. İftar için evine gidip, hazırlanan yiyeceklerden akrabâlarına da ikrâm ederdi. Geceleri nâfile namaz kılıp, Kur'ân-ı kerîm okur, tövbe ve istigfâr ederdi. Bütün günlerini böyle geçirirdi. Bayramlar ve yevm-i şek hâriç, senenin diğer günlerini oruçla geçirirdi. Oruçlu olduğunu saklamaya çalışırdı. Yahyâ bin Eksem, onun günlük hayâtını şöyle anlatır: "Vekî' ile hazar ve seferde beraber arkadaşlıkta bulundum. Bütün günlerini oruçlu geçirip, her gece Kur'ân-ı kerîmi hatmederdi."

Kendisi; "Biz ilmin talebini, orucla takviye ettik ve ilmin gösterdiği yolda amel ettik" ve "Kırk sene kadar dünyâ lezzetlerinden bir şey tatmadık" buyurdu.

Talebesi İmâm-ı Şafiî, bir gün kendisine gelip hâfızasının zayıfladığından bahsedince, o da günahlardan kaçınmanın lüzumunu anlattı. İmâm-ı Şâfiî bunu şu şiir ile dile getirdi:

"Vekî'e hâfızam zayıftır dedim,
Bana, her günahtan uzak dur, dedi.
İlim, ilâhî nurlardan bir nurdur,
Bu nûru, âsîye vermez, diye söyledi."

Birisi kendisine eziyet etse, hemen oracıkta oturur, çok üzülür ve; "Eğer Allahü teâlâya karşı bir günah işlemeseydim, Allahü teâlâ bunu başıma musallat etmezdi." der, istigfâra başlar, cenâb-ı Hakka günahını bağışlaması için yalvarırdı.

Vekî'in tefsîr, hadîs, fıkıh, ahlâk ve çeşitli ilimlere dâir eserleri şunlardır: **Tefsîr-ul-Kur'ân, el-Cüz', Kitâb üz-Zühd, el-Musannef, el-Müsned, Kitâb-üs-Sünen, Kitâb-ül-Ma'rife.**

Vekî' bin Cerrâh buyururdu ki: "Hak ehline târif edilen yol, esas gâyedir. Ona girmek ve ötelere ulaşmak için, sâdık olmak lâzımdır. Başka türlü olmaz."

"Dünyâlığa düşkün olmayınız. Ondan sâdece ihtiyâcınız kadar alınız. O aldığınız da helâl yoldan olsun."

"Helâlin hesâbı, haramın cezâsı vardır."

"Verâ, şüpheli şeylerden sakınmaktır."

"Akıllı, Hak teâlânın azamet ve kudretini anlayandır. Yoksa, dünyânın hîle ve desîselerine saparak, dolap çeviren kimse değildir."

"Kim, Kur'ân-ı kerîm mahlûktur derse, küfre girmiştir."

1) Tabakât-ı İbni Sa'd; c.6, s.380, 394

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.280

3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.10, s.213

4) Vefeyât-ül-A'yân; c.2, s.215

5) Fevâid-ül-Behiyye; s.222

6) Kitâb-ul-Ümm; s.3

7) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.369

8) Takdimet-ül-Cerh; s.219

9) Târih-i Dımaşk; c.11, s.140

10) Târih-i Bağdâd; c.13, s.466

11) Miftâh-üs-Seâde; c.2, s.254

12) Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.257

13) Kevâkib-üd-Düriyye; c.1, s.177

14) Fâideli Bilgiler; (5. Baskı), s.114

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.32

VELİ DEDE

Edirne evliyâsından. Gülşenî yolu büyüklerinden olup on altıncı yüzyılda yaşamıştır. Vefât ettiğinde, Sabuni mahallesinde, Lari Câmii karşısındaki kendi adıyla anılan dergâhının bahçesine defnedilmiştir. Veli Dede Dergâhı ve Câmii günümüzde harab haldedir.

VELİ ŞEMSEDDÎN;

Bursa velîlerinden. Emir Sultan hazretlerinin halîfelerinden Hoca Hasan Efendinin talebesidir. Babasının adı Mûsâ'dır. Ârif, âbid, zâhid, verâ sâhibi, ilmiyle amel eden fazîletli bir zâttı. Vâz ve nasîhatla meşgûl olurdu. Bu sûretle kendisinden çok kimse istifâde etti. **Şakâyık-ı Nu'mâniyye** sâhibi der ki: "Ben onun el yazısıyla yazılmış bir kitap gördüm. O kitapta Kur'ân-ı kerîmin tefsîri, te'vîli ve tasavvuf büyüklerinin sözleriyle ilgili ince mânâlar gördüm. Buradan onun zâhirî ve bâtınî ilimlere sâhip bir âlim olduğu anlaşılıyor. Bursa'da bir mescid yaptırıp 1470 (H. 875) te vefât etti ve yaptırdığı mescidin yanına defnedildi. Bu mescid, Velî Şemseddîn mescidi diye tanınmıştır. Balıkesir'de de ona nisbet edilen bir kabir vardır.

Bu zât kerâmetleriyle meşhûr olmuştur. Nakledilir ki: Bursalı Hocazâde Efendinin babası bir ziyâfet verip, oğulları da güzel elbiseler giyerek bu ziyâfette bulunmuştu. Hocazâde Efendi eski elbise ile ayakkabı çıkarılan yerde idi. Veli Şemseddîn Efendi, çocukların babasına; "Bunlar kimlerdir?" diye sorunca, oğullarımdır, dedi. Hocazâdeyi sorunca da; "O da oğlumdur. Fakat benim yolumu terk etti. Okuyup yazmaya heves etmediğinden dolayı gözümden düştü." dedi. Bunun üzerine Veli Şemseddîn Efendi çok nasîhat etti. Sonra Hocazâde'yi yanına çağırdı. "Bu durumdan üzülme!" diye teselli etti. "İnşâallahü teâlâ yakın zamanda sen çok yüksek derecelere ulaşırsın. Kardeşlerin sana hizmetçi olurlar." buyurdu. Aradan çok zaman geçmeden Hocazâde, Muallim-i Sultânî ve kâdıasker oldu. Babası ziyârete geldiğinde babasıyla baş köşeye oturdu, kardeşleri de onlara hizmet etti.

1) Vefeyât-ı Baldırzâde; Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4613, v.102a

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi; s.132

VELİYYÜDDÎN OĞLU HACI BULAM;

Kayseri velîlerinden. On altıncı yüzyılda yaşamıştır. Zamânının Mevlevî Dergâhının önde gelenlerinden olan Veliyyüddîn Oğlu Hacı Bulam hazretleri, ömrü boyunca, İslâmiyetin emir ve yasaklarını insanlara anlattı. Pekçok kimsenin dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmasına vesîle oldu. Pekçok hayır müesseseleri yaptı ve sosyal hizmetlerde bulundu. Tekkeönü denilen yerde düzenli bir dergâh, etrâfında fakirlerin ve dervişlerin kalması için birçok odalar ve bu dergâhın devâmı için, vakıf dükkanlar yaptırdı. On altıncı yüzyılın sonlarına doğru

vefât etti. Tekkeönü civârında “Eyyûb Ağa Kapusu” denilen yerde defnedildi.

Veliyyüddîn Oğlu Hacı Bulam hazretlerinin vefâtından bir müddet sonra dergâhı bakımsızlıktan harâbe hâle geldi. Yalnız Tekkeönü Çarşısının ortasında bulunan câmi ile otuz yedi parça dükkanı kaldı. Veliyyüddîn Oğlu Hacı Bulam hazretlerinin türbesi daha sonra zaman zaman tâmir edildi. Kayseri Mutasarrıfı Mehmed Nâzım Paşanın gayretleriyle vakıf gelirleri ve diğer eserleri ortaya çıkarıldı. Hacı Bulam hazretlerinin türbesi ve çevresinde bulunan şehidlerin kabirleri tâmir ettirildi. Bu yerler bugün halkın ziyâretgâhıdır.

1) Meşâhir-i Kayseri; s.20

VENÂÎ;

Âlim ve velîlerden. İsmi Ali bin Abdülber bin Ali, künyesi Ebü'l-Hasan el-Hüseynî el-Venâî’dir. 1756 (H.1170) senesinde, Mısır’ın Saîd limanı köylerinden Venâ’da doğdu. 1797 (H.1212) senesinde Medîne-i münevverede vefât etti.

Ali Venâî, Kâhire’de büyüdü. Zamânının ileri gelen âlimlerinden ilim ve edeb öğrendi. Muhammed bin Ali eş-Şirvânî’den icâzet, diploma aldı. Henüz on sekiz yaşında çeşitli ilimlerde kitaplar yazmaya başladı. Bir taraftan da büyük hadîs âlimi Seyyid Murtaza'nın derslerine devâm edip hadîs ilmi mütehassısları arasına girdi. Mânevî ilimler adı verilen tasavvuftan da nasîblendi. Halvetî yolunun büyüklerinden Ahmed ed-Derdî’nin sohbetlerinde kemâle gelip olgunlaştı.

Ali el-Venâî çok ibâdet eder, nefsinin terbiyesi ile uğraşırdı. Bu gayretleri neticesinde kendisinden kerâmet, hârikulâde hâlleri görüldü. Sık sık rüyâsında Peygamber efendimizi görür ve mânevî iltifatlarına kavuşurdu. Yine rüyâda, Peygamber efendimiz mübârek parmağını Ali el-Venâî’nin ağzına koyup hareket ettirdi ve; “Gece sana “Lâ ilâhe illallah Vallahü ekber Allahü ekber” demen kâfidir” buyurdu. Ali el-Venâî iki defa da Resûlullah efendimizi uyanık gördü. İlkinde Tâhâ sûresini okurken görmüştü.

Ali el-Venâî’ye rüyâsında İsm-i A’zâm duâsı öğretildi. Geceleri çok namaz kılardı. Bir ara Mekke-i mükerremeye gitti, orada üç sene kadar ilim öğretti ve ibâdetle meşgûl oldu. Peygamber efendimizin mübârek kabr-i şerîflerini ziyâretten sonra Mısır’a döndü. Herkes kendisini sevgi ve hürmetle karşıladı. Çok geçmeden mânevî bir işâretle Medîne-i münevvereye gitmesi emredildi. Zîrâ bu, vefâtının Medîne’de olacağına dâir bir müjde idi. Derhâl yola çıkıp önce Mekke’ye oradan da Medîne-i münevvereye vardı. Çok geçmeden müjdelendiği gibi hakîkaten Medîne’de vefât etti.

Ali el-Venâî’nin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Tuhfet-ül-Efkâr, 2) Delîl-üs Sâlik ilâ Melik-il Memâlik, 3) Risâlet-üt-Tevhîd, 4) Necât-ür-Rûh, 5) Risâlet-ün fil-Akâid, 6) Şerhu Salevât ed-Derdîr, 7) Umdet-ül-Ebrâr fî Ahkâm-il-Hac vel İ’timâr.**

1) Câmi-u Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.200

2) Brockelman; sup 2, s.424

3) El-A’lâm; c.4, s.298

4) Mu’cem-ül-Matbûât; s.160

5) Esmâ-ül Müellifîn; c.1, s.770

VEYSEL KARÂNÎ;

Peygamber efendimiz zamânında yaşamış büyük velî. İsmi Üveys bin Âmir el-Karnî'dir. Yemen'in Karn köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 657 (H.37) târihinde şehîd edildi. Peygamber efendimizin sağlığında müslüman oldu. Fakat görmediği için Sahâbî olamadı. Peygamber efendimiz zamânında Medîne'ye gelmedi. Tâbiînin büyüklerinden olduğu hadîs-i şerîfte bildirildi. Hazret-i Ömer'in halîfeliği sırasında Medîne'ye geldi. Çok alâka ve hürmet gördü. Önceleri kendi memleketi Yemen'de yaşadı. Sonra Basra'ya gitti.

Veysel Karânî hazretleri, Yemen'de iken deve güder, geçimini onunla temin ederdi. Geçimi, yaşaması pek sâdeydi. Hasta, âmâ ve ihtiyar annesinden başka kimsesi yoktu. Güttüğü develer için belli bir ücret istemez, ne verirlerse kabul ederdi. Fakir olanlardan hiç ücret almazdı. Aldığının yarısını sadaka olarak fakirlere dağıtır, kalanını da kendi ihtiyaçlarına ve annesine harcardı.

Müslüman olduktan sonra bütün ömrü boyunca sevgili Peygamberimizin aşkı ile yanıp tutuştu. Bir an bile Rabbini unutmadı. Kulluğunda o dereceye yükseldi ki, her hâli, her hareketi ve her sözü insanlara ibret ve nasîhat oldu. Kimseden incinmemiş ve kimseyi incitmemiştir. Onun en önemli vasfı; Peygamber efendimize olan aşkı, ibâdete canla başla devâmı ve annesine saygısıdır. Annesine çok hizmet edip, hayır duâsını aldı. Resûlullah efendimizi görmeği çok arzu ediyordu. Defâlarca Peygamber efendimizi görmek için annesinden izin istedi. Annesi, kendisine bakacak kimsesi olmadığı için izin veremedi.

Peygamber efendimiz; **"Üveys-i Karnî, ihsân ve iyilikte Tâbiînin hayırlısıdır."** buyurdu. Resûlullah efendimiz, zaman zaman mübârek yüzünü Yemen tarafına döndürür ve; **"Yemen tarafından rahmet rüzgârı estiğini duyuyorum."** buyururdu. **"Kıyâmette Allahü teâlâ Üveys sûretinde yetmiş bin melek yaratır ve Üveys'i onların arasında Arasat'a götürürler. Cennet'e gider ve Allahü teâlânın dilediği** (bildirdiği)**nden başka mahlûk hangisinin Üveys olduğunu bilmez." "Ümmetimden bir kimse vardır ki, Rebî'a ve Mudar kabîlelerinin koyunları kıllarının adedince kişiye kıyâmette şefâat edecektir."** buyurdu. Arabistan'da bu iki kabîlenin koyunları kadar kimsenin koyunu olmadığı söylenmiştir. Eshâb-ı kirâm; "Yâ Resûlallah, bu kimdir?" dediler. Peygamber efendimiz; **"Allah'ın kullarından biri."** buyurdu. Biz hepimiz kullarız, ismi nedir? dediler. **"Üveys."** buyurdu. Nerelidir? dediler. **"Karnlıdır."** buyurdu. O sizi gördü mü? dediler. **"Baş gözü ile görmedi."** buyurdu. Hayret, size bu kadar âşık olsun da, hizmet ve huzûrunuza koşup gelmesin! dediler. **"İki sebepten: Biri hallerine mağlubdur. İkincisi ise benim dînime bağlılığından dolayıdır. İhtiyar bir annesi vardır. Îmân etmiştir. Gözleri görmez, el ve ayakları hareket etmez. Üveys gündüzleri deve çobanlığı yapar, aldığı ücreti kendisinin ve annesinin nafakasına harcar."** buyurdu. Biz onu görür müyüz dediler. Hazret-i Ebû Bekr'e; **"Sen onu kendi zamânında göremezsin."** Ama hazret-i Ömer ve hazret-i Ali'ye; **"Siz onu görürsünüz. Sol böğründe ve avucunun içinde bir gümüş miktarı beyazlık vardır. Bu baras hastalığı beyazlığı değildir. Ona varınca, benim selâmımı söyleyin ve ümmetime duâ etmesini bildirin."** buyurdu.

Veysel Karânî hazretleri gece-gündüz ibâdet ve tâatle vakit geçirirdi. Kendini halktan gizlerdi. İlk zamanlar herkes ona dîvâne gözü ile bakıyordu. Sonradan onun büyüklüğünü anladılar, çok ikrâm ve hürmet göstermeye başladılar. Bunun üzerine, annesinin vefâtından sonra Karn köyünden çıkıp Kûfe şehrine gitti.

Peygamber efendimizin vefâtı yaklaşınca, hırkanızı kime verelim? dediler. **"Üveys-i Karnî'ye verin."** buyurdu. Resûlullah'ın vefâtından sonra hazret-i Ömer ile hazret-i Ali Kûfe'ye geldiklerinde, Ömer (radıyallahü anh) hutbe esnasında; "Ey Necdliler, kalkınız!" buyurdu. Kalktılar. Aranızda Karn'dan kimse var mıdır? buyurdu. Evet dediler ve birkaç kişiyi ona gönderdiler. Hazret-i Ömer, onlardan Üveys'i sordu. Biliyoruz. O, sizin

bildiğinizden pek aşağı bir kimsedir. Dîvânedir, akılsızdır ve insanlardan kaçar bir hâli vardır, dediler. “Onu arıyorum, nerededir?” buyurdu. Arne vâdisinde develerimize çobanlık yapmaktadır, biz de karşılığında ona akşam yiyeceği veririz, saçı-sakalı karışıktır, şehirlere gelmez, kimse ile sohbet etmez, insanların yediğini yemez; üzüntü ve neşe bilmez. İnsanlar gülünce, o ağlar; insanlar ağlayınca o güler dediler. “Onu arıyorum.” buyurdu. Sonra hazret-i Ömer’le hazret-i Ali, onun olduğu yere gittiler. Onu namaz kılar gördüler. Allahü teâlâ, develerini gütmesi için bir melek vazifelendirmişti. Namazı bitirip selâm verince, hazret-i Ömer, kalktı ve selâm verdi. Selâmı aldı. Hazret-i Ömer; “İsmin nedir?” diye sordu. “Abdullah, yâni Allah’ın kulu.” dedi. “Hepimiz Allah’ın kullarıyız; esas ismin nedir?” diye sordu. “Üveys” dedi. “Sağ elini göster.” buyurdu. Gösterdi. Hazret-i Ömer; Peygamber efendimiz size selâm etti. Mübârek hırkalarını size gönderip; **“Alıp giysin, ümmetime de duâ etsin.”** diye vasiyet buyurdu, dedi.

“Yâ Ömer! Ben zayıf, âciz ve günahkâr bir kulum. Dikkat buyur, bu vasiyet başkasına âid olmasın?” deyince; “Hayır yâ Üveys, aradığımız kimse sensin. Peygamber efendimiz senin eşkâlini ve vasfını belirtti.” cevâbını verdi.

Bunun üzerine, Hırka-i şerîfi hürmetle aldı, öptü, kokladı, yüzüne gözüne sürdü. Sonra; “Siz burada bekleyin.” dedi. Yanlarından ayrıldı. Biraz ileride hırkayı yere bırakıp, yüzünü yere koydu. Cenâb-ı Hakk’a şöyle duâda bulundu:

“Yâ Rabbî! Sevgili Peygamber efendimiz, ben fakir, âciz kuluna hazret-i Ömer ve hazret-i Ali ile Hırka-i şerîflerini göndermiş.” dedi. Günahkâr olan bütün müslümanların affı için duâ etti. Bir çok günahkâr müslümanın affolduğu bildirilince, Hırka-i şerîfi hürmetle giydi.

Veysel Karânî hazretleri, kendisine hırka verildikten sonra Yemen’den Kûfe’ye gitti. Kûfe’ye gittikten sonra çok az kimse onu görebildi. Görenlerden biri Harem bin Hayyan’dır. Harem bin Hayyan anlatır: "Üveys’in şefâatinin ne derecede olduğunu bildiren hadîsi işitince, onu görmek istedim. Kûfe’ye gidip, onu aradım. Nihâyet Fırat Nehri kenarında abdest alırken buldum. Daha önce hakkında mâlûmâtım olduğundan onu tanıdım. Selâm verdim. Selâmımı aldı. Bana baktı. Müsâfeha etmek istedim, elini vermedi. “Allah sana merhamet eylesin, seni bağışlasın ey Üveys, nasılsın?” dedim. Onu o kadar sevmiştim, ona o kadar acımıştım ki ağladım. Çünkü çok zayıftı. O da ağladı ve; “Allah sana hayırlı ömür versin, ey Harem bin Hayyan! Nasılsın ey kardeşim! Beni sana kim gösterdi?” dedi. İsmimi ve babamın ismini nasıl bildin ve hiç görmeden beni nasıl tanıdın? dedim. “Her şeyi bilen ve her şeyden haberi olan bana bildirdi. Rûhum senin rûhunu tanıdı. Çünkü müminlerin rûhları birbirlerini tanırlar, birbirlerini görmeseler de!” dedi."

Resûlullah efendimizden bana bir haber ver, dedim. “Ben onu görmedim, O’nun haberini başkalarından işittim. Hadîs yolunu kendime açmayı istemem. Muhaddis, müftü veya müzekkir olmayı istemem. Benim meşguliyetim vardır. Bunlarla uğraşamam.” dedi. Bana bir âyet okuyun. Sizden duyayım dedim. Elimi tuttu. Eûzü besmele okudu ve çok ağladı. Sonra; **“Cinleri ve insanları beni tanımaları, ibâdet etmeleri için yarattım.”** (Zâriyât sûresi: 56) **“Gökü, yeri ve ikisi arasındakileri oyun olsun diye yaratmadım.”** (Enbiyâ sûresi: 16) meâlindeki âyet-i kerîmeleri okudu. Sonra bir feryad etti. Aklının gittiğini sandım. Sonra; “Ey Hayyân’ın oğlu, sen buraya niçin geldin?” dedi. Seni tanımak, seninle sohbet etmek arzusu ile dedim. “Bir kimsenin Allahü teâlâyı tanıdıktan sonra, herhangi bir kimse ile ahbablık etmek istemesine hiçbir zaman bir mânâ veremem.” dedi. Bana vasiyet, nasihat et dedim. “Yattığın zaman ölümü yastığının altında bil. Kalkınca da karşında bulundur. Günahın küçüklüğüne değil, onunla âsî olmaklığının büyüklüğüne bak! Günâhı küçük tutarsan, onu yasak eden Rabbini küçük tutmuş olursun. Onu büyük tutarsan, Rabbini büyük tutmuş olursun.” dedi. Nereye yerleşmemi tavsiye edersin? dedim. “Şam’a” dedi. Orada geçim nasıldır. dedim. “Şüphenin ağır bastığı şu kalbe yazıklar olsun, nasihat kabul etmez.” dedi. Bana bir tavsiyede daha bulun? dedim. “Ey Hayyân’ın oğlu! Baban öldü, Âdem

aleyhisselâm, Dâvûd aleyhisselâm, Muhammed Resûlullah öldüler. Halîfesi Ebû Bekir öldü. Kardeşim Ömer öldü. Ah Ömer!.. Ah Ömer!..” dedi. Allah sana rahmet eylesin, hazret-i Ömer ölmemiştir dedim. “Allahü teâlâ, onun öldüğünü bana bildirdi.” dedi. Salevât okuyup, kısa bir duâdan sonra şu vasiyeti yaptı: “Ben ve sen, ölülerdeniz. Allah’ın kitabını ve onda bildirilen sırât-ı mustakîmi, doğru yolu elden bırakma ve ölümü bir an unutma! Kavmine ve akrabâna varınca onlara nasihat et ve Allah’ın kullarına öğüt vermekten geri durma. Ehl-i sünnete uymaktan bir adım ayrılma ki, dînini kayıp edersin de haberin olmaz ve Cehennem’e düşersin.” Birkaç duâ daha etti, sonra; “Git Harem bin Hayyan, bir daha ne sen beni gör, ne de ben seni! Beni duâ ile hatırla, ben de seni duâ ile anarım. Sen bu taraftan git, ben de şu taraftan gideyim.” dedi. Bir zaman onunla gitmek istedim. Bırakmadı. Gitti, ağlıyordu. Ben de ağladım. Ardından baktım durdum. Gözden kayboluncaya, şehre girinceye kadar baktım. Hâlâ ondan bir haber alamadım.

Devamlı ibâdet ve tefekkür hâlindeydi. Devamlı insanlardan uzak yaşar kimseyle görüşmezdi. “Benimle en çok konuşan, hazret-i Ömer ve hazret-i Ali’dir.” demiştir.

Veysel Karânî hazretleri Mekke’de hac yapıp, Medîne’ye gidince, işte Resûlullah’ın türbesi burasıdır diye kendisine gösterildi. Kendinden geçerek düşüp bayıldı. Ayılınca; “Beni buradan götürün. Resûlullah efendimizin medfûn bulunduğu bir beldede benim için yaşamanın tadı olmaz.” buyurdu.

Rebî’ bin Haysem anlatır: Üveys'i görmeye gittim. Sabah namazında idi. Bitirdi, tesbihlerin sonuna kadar bekleyeyim dedim. Kuşluğa kadar kalkmadı. Kalktı kuşluk namazı kıldı. Öğle oldu, öğleyi kıldı. Velhâsıl üç gün namazdan kalkıp, dışarı çıkmadı. Yemedi, uyumadı. Dördüncü gece ona kulak verdim. Gözüne uyku gelmişti. Derhal münâcaâta başladı ve; “Yâ Rabbî, çok uyuyan gözden, çok yiyen karından sana sığınırım.” dedi. Bana bu yeter dedim ve hâlini bozmadan kalkıp gittim.

Geceleri hiç uyumazdı. Bir gece; “Bu gece kıyâm gecesidir.” dedi. Diğer gece, “Bu gece rükû gecesidir.” Öbür gece, “Bu gece secde gecesidir.” dedi. Bir geceyi kıyâm, bir geceyi rükû, bir başka geceyi de secdeyle geçirdi. “Ey Üveys, bu kadar uzun geceyi bir hâlde geçirmeye nasıl katlanıyorsun?” dediklerinde; “Secdede, sabah oluyor da, ben hâlâ bir kere Sübhâne Rabbiyel a’lâ diyemem. Halbuki üç tesbih sünnettir. Bunu yapamamamın sebebi, meleklerin ibâdetini yapmak istememdir. Buna ise gücüm yetmemektedir.” dedi.

Kendisine, namazda huşû nedir? dediklerinde; “Böğrüne iğne batırılsa, namazda duymamaktır.” dedi. Kendisine nasılsın? dediler: “Sabahleyin kalkıp, akşama sağ çıkacağını bilmeyenin hâli nasıl olur?” dedi. İş nasıldır? dediler. “Ah, yolun uzaklığından azıksızlıktan, ah!” dedi.

Birisi Veysel Karânî hazretlerini ziyârete gitti. Ona hitâben; "Ey Allahü teâlânın sevgili kulu! Bana bir nasîhatta bulun?" dedi. Veysel Karânî hazretleri; “Allahü teâlâyı bilir misin?” Evet bilirim. “Öyle ise, Allahü teâlâdan gayri şeyleri unut. Bu yetişir.” buyurdu.

Yâ Üveys, bir nasihat daha söyle! “Allahü teâlâ seni bilir mi?” Evet bilir. “Öyle ise, Allah’tan gayrisi seni bilmesin. Allahü teâlânın bilmesi senin için kâfidir.” dedi.

Veysel Karânî hazretlerini çocuklar bâzan taşa tutardı. O ise çocuklara; “Yavrucaklar mutlaka beni taşa tutmanız gerekiyorsa, hiç olmazsa küçük taş atın da ayaklarımı kanatıp namaz kılmakta bana zorluk olmasın.” derdi.

Veysel Karânî bir defasında üç gün üç gece yemek yememişti. Dördüncü gün sabahı dışarı çıktı. Yolda bir altın para gördü. Bir kimseden düşmüştür deyip, almadı. Açlığını gidermeye çalışırken, bir koyunun kendisine doğru geldiğini gördü. Koyun, ağzında o bir altınla önünde durdu. Bir kimsenin olabilir deyip, yüzünü çevirdi. Koyun dile gelip; “Ben de, senin kulu olduğun zâtın kuluyum. Allah’ın rızkını Allah’ın kulundan al.” dedi. Altını almak için elini

uzatınca, onu eline bıraktı ve koyun kayboldu.

Buyurdu ki:

“Allahü teâlâyı tanıyana hiçbir şey gizli kalmaz.”

“Ey insan bu fâni hayatta Allah korkusunu kalbinden çıkarma! Kurtuluş çâresi O’na itâattedir.”

“Yüksekliği aradım, tevâzuda buldum. Başkanlık aradım, halka nasihatta buldum. Neseb aradım, takvâda buldum. Şeref aradım, kanâatte buldum. Rahatlık aradım, zühdde buldum. Zenginlik aradım, tevekkülde buldum.”

Veysel Karânî hazretlerine Peygamber efendimiz tarafından hediye edilen Hırka-i şerîf, Van civârında İrisân Beylerine kadar gelmiş ve 1618 senesinde, Osmanlı pâdişâhlarından Sultan İkinci Osman Hana getirilip hediye edilmiştir. Sultan Abdülmecîd Han, bu Hırka-i şerîf için Fâtih civârında Hırka-i Şerîf Câmisini yaptırmıştır. Günümüzde bu hırka, her sene Ramazan ayında camekân içinde halkın ziyâretine açık tutulmaktadır.

ÂŞIKTI PEYGAMBERE

Tâbi’în-i kirâmdan, âşıktı Peygambere,
Her hâli, bir ibret ve nasîhatti bizlere.

İhtiyar, gözü görmez, vardı ki bir annesi,
Yok idi ondan başka, dünyâda bir kimsesi.

Yemen’de deve güder, ne verilse alırdı,
Yarısını fakîre, sadaka dağıtırdı.

Yanıp tutuşuyordu, Resûl’ün aşkı ile,
Hâtırdan çıkarmazdı, Rabbini, bir an bile.

O yaşlı annesine, yaparak her gün hizmet,
Çok hayır duâsını, almıştı uzun müddet.

İzin istediyse de, Resûlü görmek için,
Kimsesi olmayınca, vermedi ona izin.

Peygamber Efendimiz, o mübârek yüzünü,
Yemen’e çevirerek, buyurdu ki bir günü:

“Rahmet yeli esiyor, şu Yemen tarafından,
Orada, Üveys diye, vardır ki bir müslüman,

Kıyâmette o kişi, Allah'ın izni ile,
Şefâat edecektir, milyonlarca kişiye.”

Harem bin Hayyân der ki, merak ettim Üveys’i,
Bir gün onu gördüm ki, çok zâifti bünyesi.

Sordu bana: “Ey Harem, niçin geldin buraya?”
Dedim ki: “Zâtınızı, görüp de tanımaya.”

Buyurdu ki: “Bir mümin, tanıyınca Rabbini,
Lüzum yok tanımaya, O’ndan gayri birini.”

“Yine söyle!” deyince, buyurdu: “Yattığında,
Bil ki ölüm bekliyor, yastığının altında.

Günahın küçüğü de, çok büyüktür muhakkak,

Zîrâ o günahı da, nehyetti Cenâb-ı Hak.”

“Az daha söyle” dedim, buyurdu ki: “Vallahî,
Baban ve deden gibi, öleceksin sen dahî.”

Rebî’ der ki, ben Onu, gittiğimde görmeye,
Sabahı kılıyordu, başladım beklemeye.

Tesbîhini bitirip, kuşluğa kalktı hemen,
Sonra kıldı öğleyi, hiç aralık vermeden.

Bir namazı bitirip, kalkardı diğerine,
Görüşmek ümîdiyle, bekliyordum ben yine.

Böyle, üç gün üç gece, uyumadı, yemedi,
Sonunda el kaldırıp, şöyle duâ eyledi:

“Sana sığınıyorum, yâ Rabbî, şu şeylerden;
Çok yiyen karın ile, çok uyuyan gözlerden.”

Ben bunu işitince, dedim: “Yeter bu bana.
Bundan ibret almazsam, lüzum yok gayrısına.”

Bir dostu kendisini, ziyârete gelmişti,
“Nasılsınız?” deyince, şöyle cevap vermişti:

“Bir insan ki, yârına, bilmez çıkacağını,
Tahmin et, sen o kulun, nasıl olacağını.”

Dedi: “Nasîhatınla, tenvîr et biraz beni.”
Buyurdu ki: “Ey kişi, bilir misin Rabbini?”

“Biliyorum” deyince, buyurdu: “Öyle ise,
Bilme başka birini, O kâfi gelir size.”

“Bir nasîhat daha et”, deyince de Üveys’e,
Sordu ki: “Rabbin seni, biliyor mu ey kimse?”

“Elbet bilir” deyince, buyurdu ki bu sefer:
“Öyleyse başkaları, seni hiç bilmesinler.

Bir kulu ki, Allah'ı, bilirse onu şâyet,
O’ndan gayri birinin, bilmesine yok hâcet.”

Buyurdu ki: “Yükseklik, istiyorsa bir insan,
Tevâzû etmelidir, her kişiye, her zaman.

Şerefli olmak için, takvâ ehli olunuz,
Râhatlık ararsanız, tevekkülde bulunuz.”

GİZLERDİ KENDİSİNİ

Bir an geri durmazdı, Rabbine ibâdetten,
Buna rağmen kendini, gizler idi herkesten.

Kalbi Resûlullah'ın, dolu idi aşkıyle,
Aslâ unutmuyordu, Rabbini bir an bile.

Kimseyi incitmedi, incinmedi kimseden,
Her hâli insanlara, ibret oldu tamamen.

Resûlullah, vasiyet, etmişti sahâbeye,

(Bu hırkamı götürüp, verin Veysel Karânî'ye.)

Alî bin Ebî Tâlip, bir de hazret-i Ömer,
Bu mübârek hırkayı, Kûfe'ye götürdüler.

Sorup araştırdılar, onu Kûfelilerden,
Lâkin tanımadılar, Üveys'i târiflerden.

Dediler: "Üveys diye, biri var bu beldede,
Lâkin aradığınız, o değildir herhâlde.

Zîrâ divânedir o, çok tuhaftır hâlleri,
Arne denen vâdide, deve güder ekserî.

Kaçar hep insanlardan, hiç gelmez aramıza,
Çok zaman yalnız olur, sokulmaz yanımıza.

Halk ağlasa o güler, herkes gülse o ağlar,
Böyle garip biriyle, sizin ne işiniz var?"

Hazret-i Ömer Fârûk, buyurdu ki cevâben:
"Odur aradığımız, gösterin bize hemen."

Sonra târif edilen, mahâle yürüdüler,
Yaklaşınca, Üveys'i, namaz kılar gördüler.

Bekledi Ömer Fârûk, bitirdi namâzını,
İletti hemen sonra, Resûl'ün selâmını.

Dedi: "Resûlullah'ın, size selâmları var,
Şu kendi hırkasını, size etti yâdigâr."

Ve buyurdu ki: "Üveys, giysin de bu hırkayı,
Günahkâr ümmetime, bol eylesin duâyı."

Veysel Karânî sevinçten, şaşkına döndü birden,
Resûl'ün hırkasını, alarak ellerinden,

Sevgi ve saygı ile, öpüp sürdü yüzüne,
Üzerine kapanıp, duâ etti Rabbine:

"Yâ Rabbî, bu mübârek, hırkanın hürmetine,
Merhamet et günahkâr, Muhammed ümmetine."

Lâkin Veysel Karânî, kalkmadı yerden heman,
Onlar başı ucunda, beklediler çok zaman.

Öyle uzun sürdü ki, pekçok merak ettiler,
"Acabâ emr-i Hak mı, vâki oldu?" dediler.

Hatta endîşeleri, çoğaldı beklemekten,
Seslendi Ömer Fârûk, "Yâ Üveys!" diyerekten.

Başını kaldırarak, buyurdu ki: "Yâ Ömer,
Az daha bekleyip de, çağırsaydınız eğer,

Rabbim affediyordu, bu ümmeti tamâmen,
Çağırdınız, bir kısmı, kaldı affedilmeden."

Bu Üveys-i Karânî'nin, hürmetine İlâhî,
Bu sevgiden bir nebze, ihsân et bize dahî.

KEFEN

Veysel Karânî hazretlerine; “Şuracıkta bir adam var. Otuz senedir, bir mezar kazdı, kefenini giydi, o kabrin başında oturmuş ağlar, gecesi gündüzü yok” dediler. “Beni oraya götürün.” buyurdu. Veysel Karânî’yi onun yanına götürdüler. Sararmış, zayıflamış, kurumuş, gözleri ağlamaktan çukurlaşmış halde idi. “Ey kişi, bu kabir ve kefen, seni otuz senedir, Allah’dan alıkoydu. Sen Allah’ı düşünecek, zikredecek yerde, hep kefeni ve kabri düşündün.” buyurdu. O kişi, onun nûruyla o tehlikeyi kendinde gördü. Feryâd ederek o kabre düşüp can verdi.

RABBİNİ BİLİR MİSİN?

Üç gün üstü üstüne, hiç yemek yememişti,
Dördüncü gün evinden, bir çıkayım demişti.

Yolda altın bir para, ilişti gözlerine,
(Birinden düşmüş) diye, almadı onu yine.

Sonra baktı bir koyun, geliyordu ilerden,
Ağzında altın para, gelip durdu âniden.

“Başkasınındır” diye, ona ilişmemişti,
Koyun dile gelerek, ona şöyle demişti:

“Senin kulu olduğun, Allahın kuluyum ben,
Rabbinin gönderdiği, bu rızkını al hemen.”

Aldı Veysel Karânî, o altını mecbûren,
Sonra baktı o koyun, kayboldu göz önünden.

Buyurdu ki: “Allah'ı, tanırsa biri şâyet,
Gizli kalmaz dünyâda, hiçbir şey ona elbet.

Yüksekliği aradım, baktım tevâzûdadır,
Başkanlığı aradım, gördüm nasîhattedir.

Kim ki şeref ararsa, sarılsın ibâdete,
Kim zenginlik ararsa, tutunsun kanâate.”

Geldi Veysel Karânî, Medîne beldesine,
Girdi Resûlullah'ın, mübârek türbesine.

Görünce o türbeyi, bayılıp düştü yere,
Kendine geldiğinde, dedi ordakilere;

“Götürün burdan beni, bu yerde yaşıyamam,
Ben bu yerde olursam, hayattan tad alamam.

Allah'ın Resûlünün, medfun olduğu yerde,
Benim hayatta olmam, yakışır mı edebe?”

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.2, s.87

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.27

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.364

4) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.12

5) El-A’lâm; c.2, s.32

6) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.6, s.161

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1160

8) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.405

9) Mektûbât-ı Rabbânî; c.1, mektup, 222, 270

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.74

VİŞNEZÂDE;

Osmanlı Devleti zamânında yetişen âlimlerden, velî. İsmi, Muhammed bin Lütfullah'dır. Şeyh Muhammed Arabî ve İbn-i Bayram-ı Rûmî diye de meşhûrdur. 1615 (H.1023) senesinde Filibe'de doğdu. 1681 (H.1092) senesi Şâbân ayında İstanbul'da vefât etti. Amcası Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendinin yanına defnedildi.

Muhammed Arabî, yedi yaşında babasını kaybettiği için Şeyhülislâm olan amcası Yahyâ Efendinin yanında yetişti. İbn-i Bayram-ı Rûmî, önce İstanbul'da ikâmet eden Seyyid Muhammed'den, sonra Hâmid bin Mustafa Aksarâyî, Dersiâm diye meşhûr Molla Abdullah'dan ilim öğrendi. Edebî ilimleri, Sultân-ül-ulemâ veş-şu'arâ denilen amcasından aldı. İbn-i Bayram-ı Rûmî, genç yaşta yazdığı şiirleri amcasına arzeder, amcası da gerekli tashihi yapardı. Sultan Dördüncü Murâd, İbn-i Bayram-ı Rûmî'ye İstanbul'da çok ikrâmda bulunurdu. Bir gün Sultan Murâd, İbn-i Bayram-ı Rûmî'yi dâvet etmişti. İbn-i Bayram-ı Rûmî'nin yaşı oldukça küçüktü. Sultan, elinde bulunan altınları ona verdi. Altınlardan bâzıları yere düştü. İbn-i Bayram yere düşenlere hiç iltifât etmedi ve eğilip onları almadı. Sultan Murâd onun bu asâletini çok beğendi.

Amcasının vefâtından sonra, Şeyhulislâm Ebû Saîd Efendi, onu önce amcasının ders verdiği medreseye hoca tâyin etti. Sonra onu, Sahn-ı semân medreselerinden olan Esmâ Hân binti Sultan Süleymân Medresesine tâyin etti. Sonra 1654 senesinde Şam kâdılığına gönderildi. Mısır, Bursa ve Edirne kâdılıklarında da bulunduktan sonra 1662 senesinde İstanbul kâdısı oldu. On yedi ay bu görevde kaldı. 1668 senesinde Anadolu, 1669 senesi Rebî'ul-âhir ayında da Rumeli kâdıaskeri oldu. Bir süre sonra bu vazifeden ayrıldı. 1676 senesinde tekrar Rumeli kâdıaskerliğine getirildi. Bir sene sonra bu görevden de ayrıldı. Vefâtına kadar evinde köşesine çekilip, münzevî bir hayat yaşadı. Sâdece haftada iki gün çıkardı.

İbn-i Bayram-ı Rûmî, Osmanlı âlimlerinin önde gelenlerinden olup, ilim ve fazîlette, fesâhat ve belâgatta çok yüksek idi. Arabça, Farsça ve Osmanlıca nazm ve nesir yazmada çok mâhir idi. Hakkında çok medhler yazıldı. Çok zekî idi. Güzel ahlâklı, iffet ve vekâr sâhibi idi. Kâdı iken yanına gelenlere şefkatli bir baba, hakîkî bir kardeş muâmelesinde bulunurdu.

Şöyle anlatılır: İbn-i Bayram-ı Rûmî'nin muhtelif mevzûlara dâir çok kitabı vardı. Bunların hepsini okuyup, tetkîk ettiğinden, çok iyi bilirdi. İbn-i Bayram-ı Rûmî'ye bir gün bir kitap lâzım olmuştu. O kitabı çıkartması için kütüphânesine bakan hizmetçisine söyledi. Kütübhâneye bakan hizmetçi bir yardımcı ile berâber uzun müddet aradılar. İbn-i Bayram-ı Rûmî'nin aradığı mevzû ile alâkalı birkaç kitap çıkardılar. Fakat onun istediği kitabı daha bulamamışlardı. İbn-i Bayram-ı Rûmî onlara kitabın satırlarını ve yaprağının husûsiyetlerini söyleyince, bir müddet sonra aradıkları kitabı buldular. Kitab, İbn-i Bayram-ı Rûmî'nin anlattığı şekilde idi.

İbn-i Bayram-ı Rûmî'nin **Keşf-üz-Zünûn**'a yaptığı bâzı ilâveler, **Şu'ara Tezkire**'si ile bir **Dîvân**'ı vardır.

1) Hulâsat-ül-Eser; c.4, s.131

2) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.298

3) Sicilli Osmânî; c.3, s.455

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.293

VÜHEYB BİN VERD;

Mekke-i mükerremenin büyük âlim ve velîlerinden. Lakabı Abdülvehhâb, künyesi Ebû Osmân'dır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 770 (H.153) yılında mekke'de vefât etti. Çok ibâdet eder, hikmetli sözler söylerdi. Hadîs ilminde sika, güvenilir bir zât olup, fıkıh ilminde de bilgisi çoktu. Şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk eden, zâhid bir zât idi. İbrâhim bin Edhem, İbn-i Mübârek, Süfyân-ı Sevrî, Fudayl bin İyâd gibi büyük âlim ve velîlerle görüşüp, sohbet ederdi. Süfyân-ı Sevrî Mescid-i Haram'da, dinleyenlere bâzı şeyler anlatır, sözünü bitirince de; "Haydi, kalkınız. Tabîbimiz Vüheyb'e gidelim. Onda hikmetli sözler, güzel haberler vardır." derdi.

Kendi evinde bulunanlar dâhil, hiç kimse, Ebû Osman Vüheyb'in güldüğünü görmemiştir. Çok ağlardı. "Kıyâmet günü bir yere toplanacaklarını ve Allahü teâlâya hesab vereceklerini bilen kimselerin kalbleri nasıl sevinçli olur, nasıl gülerler, anlıyamıyorum." buyururdu.

Ebû Osman Vüheyb, bir gün beğenmediği bir hareketi yapması üzerine, göğsündeki kılları koparınca canı acıdı. Kendi kendine "Acınıyorsun değil mi? Halbuki ben senin iyiliğine çalışıyorum." dedi.

Herkes geceleri uyurken, o yatmaz, yatsı abdesti ile sabah namazını kılardı. Yakınlarından birisi; "Niçin uyumuyorsunuz?" diye suâl etti. Cevâbında; "Allahü teâlanın azâbı hakkında, okuduğum bir âyet-i kerîme ile bu hâle geldim. O benim uykumu kaçırdı. Ne yaptımsa uyuyamadım." buyurdu. Namazını bitirdikten sonra; "Yâ Rabbî! Eğer benim namazımda bir noksanlık kaldı ise beni affet. Büyük veya küçük günah işlemiş isem, onlara da tövbe ve istigfâr ediyorum." şeklinde duâ ederdi. Bir defâ secdede iken çok ağladı; "Yâ Rabbi! Beni affet." diye duâ edip, çok göz yaşı döktü. Nihâyet; "Yâ Vüheyb seni affettim!" diye bir ses geldi.

Bir defâsında Vüheyb bin Verd, Muhammed bin Münkedir'in yanına geldi. Muhammed bin Münkedir vücûdunda bulunan şiddetli bir ağrı sebebiyle, muzdarip bir hâldeydi. Vüheyb bin Verd elini ağrıyan yerin üzerine koydu ve Besmele-i şerîfe okuyup buyurdu ki: "Eğer bu besmele sıdk ile bir dağın üzerine okunsa, dağ erir." Muhammed bin Münkedir, Allahü teâlânın izni ile iyi oldu.

Vüheyb bin Verd'e dediler ki: "Siz, Allahü teâlâya kavuşmak için hemen ölmeyi mi arzu edersiniz? Allahü teâlâya daha fazla ibâdet edebilmek için daha çok yaşamayı mı arzu edersiniz? Yoksa hiçbir şey düşünmeden Allahü teâlânın takdirine râzı olup susmayı mı tercih edersiniz?" Buna cevab olarak; "Ben hiçbir şey demem. Allahü teâlâ benim hakkımda neyi irâde edip takdir etmiş ise, ben onu isterim. Onu severim ve ondan râzı olurum." buyurdu. Orada bulunanların hepsi bu cevaptan çok memnun oldular. Topluluğun içinde olan Süfyân-ı Sevrî kalkıp Ebû Osman Vüheyb'e sarıldı ve alnından öpüp; "En doğrusunu sen söyledin." buyurdu.

Kendisi anlattı: "Bir gece Kâbe-i muazzamanın hemen yanında Hatim denilen yerde namaz kılıyordum. Namazı bitirdiğimde Kâbe'den bir ses duydum. "Ey Cebrâil! Beni tavaf edenlerden bâzılarının lüzumsuz sözlerinden ve faydasız düşüncelerinden rahatsız olduğumu önce Allahü teâlâya, sonra sana arzederim. Eğer böyle devam edecek olursa, öyle parçalanırım ki, her parçam nereden alınmış ise oraya gider." diyordu.

"Bir gece yatağımda yatıyordum. Yanıma bir kimse gelip; "Allahü teâlânın kitabı ile amel

eden kimseye sâhib olun.” dedi. Ben; “Allahü teâlâ sana rahmet etsin. Dediğiniz zât kimdir?” dedim. Bana tırnağını gösterdi. Tırnağında, Ayn-Mim ve Rı harfleri vardı. Kısa zaman sonra, Ömer bin Abdülazîz halîfe oldu ve Allahü teâlânın kitâbı ile amel etti. Herkes de kendisine bîat edip, itâat ettiler.”

“Bir zaman bir derenin kenarında bulunuyordum. Âniden bir kimse kolumdan tutup bana; “Ey Vüheyb! Allahü teâlânın kudreti, senin kudretinden ne kadar çok ise, sen de O’ndan o kadar kork! Allahü teâlâ sana ne kadar yakın ise, sen de O’ndan o kadar hayâ et!” dedi. O kimse ile daha fazla konuşmak istedim. Lâkin birden kayboldu.

Vüheyb bin Verd hazretlerinin kıymetli sözlerinden bâzıları:

“Anlayarak ve düşünerek Kur’ân-ı kerîm okumaktan daha fazla kalbleri incelten, rikkate getirip hüzne sevkeden bir şey yoktur.”

“Midenize inen lokmanın haram veya helâl olup olmadığına dikkat etmedikçe ne yapsanız kurtulamazsınız.”

“Bir gün Yahyâ aleyhisselâm şeytanı gördü. Ona; “Bana, insanlara nasıl musallat olduğunu anlat!” buyurdu. Şeytan şöyle anlattı: “Bize göre insanların hepsi üç kısımdır. Birinci kısmı siz peygamberlersiniz. Biz, size, hiç güç yetiremeyiz. İkinci kısımda olanlarla çok uğraşırız, nihâyet onu aldatırız. Ama o hemen tövbe eder ve bizim uğraşmamız boşa gider. Lakin biz peşini bırakmayız. Yine çok uğraşırız. Nihâyet aldatırız. Fakat onlar gene tövbe eder, bizim uğraşmamız gene boşa gitmiş olur. Yâni bu kısım insanlardan ne memnun oluruz ne de ümid keseriz. Üçüncü kısımdaki insanlara gelince, onlar bizim emrimizdedir ve onlara istediğimizi yaptırırız.”

“Yerin kalay olduğunu ve göklerin bakır olduğunu görsem rızkımdan endişe etmem. Eğer endişeye kapılacak olsam kendimi, Allahü teâlânın, bütün mahlûkların rızkını vermeye kefil olduğuna inanmamış kabûl ederim.”

“Zühd; dünyâ malına âit olan kayıplarına üzülmemen, eline geçen dünyâlıklar ile de şımarmamandır.”

“Bir kimseye öğüt vereceğiniz zaman, ona ibâdetlerin ehemmiyetini anlatın. Zîrâ, deniz yolculuğuna çıkan kimse için gemi ne kadar lâzım ise, ibâdetler de insanlar için o kadar lâzımdır.”

“Hikmetli söz söyleyenler buyurmuşlardır ki, ibâdet veya hikmet on kısımdır. Bunun dokuzu, sükût edip, konuşmamaktır.”

Haram ve şüpheli lokma yemezdi. Hattâ şüpheli korkusuyla pek çok mübahlardan vazgeçerdi. Bir gün Fudayl bin İyad, İbn-i Mübârek ve İbn-i Uyeyne, Mekke’de Vüheyb bin Verd'in yanına geldiler. Hurma üzerine konuşuluyordu. Vüheyb bin Verd; “Eskiden en çok sevdiğim yemeklerdendi. Fakat Mekke hurmalığı, Zübeyde ve diğerlerinin bostanları ile karıştığı için, hurma yemiyorum.” deyince, İbn-i Mübârek; “Çok incelersen ekmeği de yememen lazım gelir. Çünkü Mekke arâzisi, kimsesi kalmayan insanların tarlalarıyla karıştığı için ekmek de hurma gibi şüphelidir.” diye cevap verdi. Bunu işiten Vüheyb bin Verd bayılıp yere düştü. Süfyân-ı Sevrî; “Yâ İbn-i Mübârek! Vüheyb’i öldürdün!” dedi. İbn-i Mübârek; “Ona kolaylık olsun diye söyledim, bir kastım yoktu.” diye cevap verdi. Bir müddet sonra kendisine gelen Vüheyb bin Verd; “Bundan sonra ekmek yemeyeceğim.” dedi ve sadece süt içmek sûretiyle geçinmeye başladı. Bir gün annesi kendisine süt getirdi. Annesine; “Bu süt hangi koyundan sağıldı? Bu koyunun bedeli nereden ödendi? Bu koyun nerelerde otladı?” diye sorunca, annesi cevap veremedi. Çünkü koyunun otladığı yer şehrin ortak malıydı. Sütü içmedi. Annesi; “Oğlum! Allahü teâlâ, magfiret eder.” dediğinde, Vüheyb bin Verd; “Ben, böyle bilerek isyân edip, sonra magfiret olunmayı nasıl isterim?” dedi.

Bir gün kendisine, “Ölümden bahseder misiniz?” diye sordular. Onlara; “Bir insan vefât

edince, dünyâda onun amelini yazmakla vazifeli iki melek onunla berâber olur. O kimsenin amelleri iyi ise, o melekler kendisine derler ki: “Allahü teâlâ sana büyük hayırlar versin. Biz senin yanında bulunmakla çok rahatız. Dünyâda hayırlı ameller işledin. Şimdi de hayırlı şeylere kavuştun." Sonra melekler bunun rûhunu semâvât ehli ile tanıştırırlar. Onlar da onu tebrik edip; “Allahü teâlâ, kavuşmuş olduğun bu nîmetleri mübârek etsin.” derler.

Dünyâda hep kötülük işleyen kimse de vefât edince, dünyâda iken onun amellerini yazan iki melek yine onunla berâber olur. Fakat o, kötü amellerinin karşılığı olarak azâb görmekte olduğundan, onun yanında olmakla rahatsız olurlar ve derler ki: “Sen, burada dünyâda yaptığın kötülüklerin karşılığını görüyorsun.” Sonra melekler onu kötü amelli kimse diye tanıtırlar. Diğerleri de bundan tiksinirler. Oraya hep kötülük işliyerek gelmiş olan kimse, bu karşılaştığı hâle çok üzülür, yaptığı kötülüklere çok pişman olur. Tekrar dünyâya gelip sâlih ameller işlemek ister. Lâkin, artık bu pişmanlık ona fayda vermez.” buyurdu.

ELİMDE BERAT YOKTUR

Allah korkusu ile ağlardı çoğu zaman,
Günah şüphesi ile, kaçardı çok mübahtan.

Hanımı demiştir ki: “Vüheyb’in her bir günü,
Ağlamakla geçerdi, görmedik güldüğünü.”

Sordular ki: “Ne için, ağlarsınız her sâat?”
Buyurdu: “Yok elimde, Cehennem'den bir berât.

Ben ve siz, bütün kullar, o kıyâmet gününde,
Geliriz hesap için, başlarımız önünde.

Allah'ın huzûrunda, hesâba çekiliriz,
Biz bunu bile bile, nasıl gülebiliriz?”

Günah işlememeye ediyordu çok gayret,
Devam üzre nefsine, ederdi muhâlefet.

Gece herkes uyurken, o ibâdet ederdi,
Âhiret derdi ile, ağlayıp yaş dökerdi.

Dediler ki: “Ne için, rağbetin yok yatmaya?”
Buyurdu ki: “Cehennem, insan bekler yakmaya.

Bir kul ki, bu ateşten, henüz emîn değildir,
O, nasıl râhat olur, nasıl uyuyabilir?”

Bir gece de ibâdet, ediyordu evinde,
Ağladı uzun süre, secdeye gittiğinde.

Gözlerinin yaşıyla, ıslandı seccâdesi,
Onun, umûmiyetle, böyleydi her gecesi.

Derdi ki: “Ne kadar çok, muhtaç isen Rabbine,
Sen dahî o kadar çok, kulluk yap kendisine.

Kudreti de ne kadar çok ise seninkinden,
Sen dahî o kadar çok, kork, titre kendisinden.

Ve rabbin ne kadar çok yakınsa sana şayet
Sen dahî o nisbette kendisinden hayâ et”

Tevekkülü o kadar, çok idi ki Rabbine,

Bakıp hayret ederdi, herkes onun hâline.

Derdi ki: “Yerler kalay, bakır olsa gök dahî,
Kapılmam endîşeye, rızık için vallahî

Zîrâ Rabbim kefildir, rızıkları vermeye,
O hâde ne lüzum var, bunu dert edinmeye?”

Annesi, içsin diye, süt verdi kendisine,
İçmeden sordu şunu, hemence annesine:

“Bu sütü sağdığınız, o koyun, bu arada,
Acep otlamış mıdır, bir yabancı mer’ada?”

Annesi söyleyince, otladığı yerleri,
İçmekten vaz geçerek, bardağı verdi geri.

Zîrâ öyle bir yerde, otlamıştı ki koyun,
O yerde hakkı vardı, insanların çoğunun.

Vâlidesi dedi ki: “Evlâdım, al iç bunu,
Affeder Hak teâlâ, hatâ eden kulunu.”

Buyurdu: “İşleyip de, bir günahı bilerek,
Sonra uygun olur mu, affolmayı beklemek?

Günah ateş gibidir, diye bilen bir insan,
Rabbine, bile bile, eder mi günah, isyân?”

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.140

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.11, s.170

3) Vefeyât-ül-A’yân; c.2, s.471

4) El-A’lâm; c.8, s.126

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.245

6) Tehzîb-ül-Esmâ ve’l-Lüga; c.2, s.148

7) Tabakât-üs-Sûfiyye; s.44

8) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1160

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.29

Y

YÂFİÎ;

Büyük velîlerden. İsmi, Abdülkâdir Dücânî Yâfiî, künyesi Ebû Riyâh’tır. Nesebi, Cennet gençlerinin seyyidi hazret-i Hüseyin’e ulaşır. 1809 (H.1224) senesinde Beyrut’un Yafa'ya bağlı, Decin köyünde doğdu. 1877 (H.1294) senesi Rebî’ul-evvel ayının on dokuzunda, Çarşamba günü Yafa’da vefât eti. Cenâze namazı büyük bir kalabalık tarafından kılınıp, Yafa kabristanına, amcası Şeyh Selim’in kabri yanına defnedildi. Sonradan, üzerine çok güzel bir türbe yapılan kabri ziyâret mahallidir.

Abdülkâdir Yâfiî, babasının terbiye ve himâyesinde yetişti. Küçük yaşta Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Tecvîd ilmini öğrendi. Sonra amcası Mevlânâ Seyyid Şeyh Selim Dücânî’den ilim tahsîl etti, duâsına kavuştu. Amcası vefât edince zamânının büyük âlimlerinden ders alıp,

sohbetlerinde bulundu. Aklî ve naklî ilimlerde üstün bir dereceye yükseldi. Amcasının oğlu Mevlânâ Şeyh Hüseyin ve büyük âlim Şeyh Muhammed Trablûsî, Şeyh Mahmûd Râfî ve başkalarıyla görüştü. Onlarla ilmî müzâkerelerde bulundu.

Abdülkâdir Yâfiî, Allahü teâlânın sevgili bir kulu idi. Bütün ilimlerde, özellikle hadîs ve tasavvufta emsâlsiz idi. Tasavvufta Kâdirî yolunu, Mevlânâ Ali Geylânî'den öğrenip, icâzet, diploma aldı. Ayrıca Rufâî, Ahmedî, Düsûkî, Kâdirî, Halvetî yolunu amcasının oğlu ve hocası Şeyh Hüseyin Selim Dücânî'den aldı. Şâziliyyeyi de, Şeyh Muhammed Cisr'den aldı. Çok cömertti. Yafa'daki evi, misâfirlerin ve yolcuların barınağıydı. Misâfiri çok sever, tanıdık, tanımadık herkesi, yedirir, içirir, barındırırdı. Allahü teâlâ onun evine öyle bir bereket vermişti ki, pek az bir nafaka, evine ve misâfirlerine yeterdi. Büyük himmet sâhibiydi. Senenin kış ve bahar aylarına rastlayan altı ayında Yafa'daki evinde kalır, diğer altı ayda da köyleri şehirleri dolaşır, insanlara nasîhat ederdi.

Oğlu İbrâhim Safiyyüddîn, eserinde, babasının kısa hâl tercümesi yanında kerâmetlerini de bildirdi. Onun vasıflarını anlatırken; "Babam Abdülkâdir, Allahü teâlânın evliyâsından olup, asrının teki, irfân ve hakîkat sâhibi idi. İnsanların mürebbîsi ve mürşîdi, yol göstericisi idi" diye bildirdi.

Abdülkâdir Yâfiî, nereye gitse doğru yolun âşıkları hemen kendisine talebe olurdu. Allahü teâlâ ona çok büyük mânevî üstünlükler

ihsân etmişti. İnsanlara hizmet için çırpınır, bu sebeple şehirleri, köyleri dolaşır, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretirdi. Aralarındaki anlaşmazlıkları hallederdi. Verdiği hükümlerden herkes râzı olur, kimse îtirâzda bulunmazdı. Herkesin sevgi ve îtimâdını kazanmıştı. Halk onun gelmesine çok sevinir, büyük-küçük, herkes, onu karşılardı. Allahü teâlâ onun sevgisini herkesin kalbine koymuştu. Gittiği yerlere talebelerini de götürürdü. Sözünü işiten, onun Allahü teâlânın velî bir kulu olduğunu anlardı. Muhammed aleyhisselâmın ahlâkı üzere idi. Büyük-küçük herkese karşı alçak gönüllüydü.

Yakın talebelerinden El-Hac Muhammed Ebû Ciyâb onun kerâmetlerinden birini şöyle nakletmiştir: Bir defâsında Abdülkâdir Yâfiî hazretleriyle Yafa'da Câmii Kebîr'de bir odadaydık. Hocamın hâli değişip vücudu büyümeye başladı. Yavaş yavaş odayı kaplıyordu. O büyüdükçe ben geri çekiliyordum. Nihâyet odayı tamâmen doldurdu. Ben de çekile çekile kapının dışına kadar çıkmak zorunda kaldım. Sonra yavaş yavaş eski hâline döndü. Dışarı çıkıp yanıma geldi ve; "Neden böyle dışarda duruyorsun?" dedi. "Efendim bana oturacak yer kalmadı." dedim. Tebessüm ederek bana; "Evlâdım bu tasavvuf ehlinde görülen bir hâldir. Bunun daha yükseği Rufaî yolunun kutbunda hâsıl olur." buyurdu. Bu hâlini vefâtına kadar gizlememi emretti.

Abdülkâdir Yâfiî'nin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Salevât Alen-Nebî (sallallahü aleyhi ve sellem), 2) Fedâilü Esmâillâh-il-Hüsnâ.**

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.5, s.287

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.97

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.17, s.278

YAHYÂ EFENDİ;

İstanbul'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Yahyâ, nisbeti Beşiktâşî'dir. Aslen Amasyalı olup Şamlı Ömer Efendinin oğludur. Yahyâ Efendi, İbn-i Ömer el-Arabî, Yahyâ bin Ömer Beşiktâşî ve Molla Şeyhzâde gibi isimlerle de tanınıp meşhûr olmuştur. 1494 (H.900) senesi Trabzon'da doğdu. 1569 (H.977) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabr-i şerîfi, Beşiktaş ile

Ortaköy arasında yaptırdığı ve kendi adıyla anılan câminin yanında olup, ziyâret mahallidir.

Babası Şamlı Ömer Efendi uzun müddet Trabzon'da kâdılık yaptı. Yahyâ Efendi orada dünyâya geldi. Kânûnî Sultan Süleymân da Trabzon'da aynı sene aynı haftada doğdu. Kânûnî ile süt kardeşi oldular. Kânûnî dünyâya geldiğinde, annesi Âişe Hafsa Sultanın sütü kesilmişti. Bunun üzerine Kânûnî'yi Yahyâ Efendinin annesi emzirdi.

İlk tahsîlini, babasından ve oradaki başka âlimlerden yapan Yahyâ Efendi, küçüklüğünden îtibâren ilim ve ibâdete rağbet ederek yetişti. Çok riyâzet ve mücâhede yaptı. Nefsin isteklerini yapmayıp, istemediklerini yapmak için çok çalıştı. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek derecelere, mânevî olgunluklara kavuştu. İlimdeki kemâlâtını arttırmak ve daha yükseklere kavuşmak maksadıyla, hilâfet merkezi olan İstanbul'a geldi. Zenbilli şöhretiyle meşhûr, Müftiy-ül-enâm Ali Cemâlî Efendinin hizmet ve sohbetlerine kavuştu. Vefâtına kadar sohbetlerine devâm etti.

Ali Cemâlî Efendinin vefâtından sonra müderris oldu. Yahyâ Efendi, çeşitli medreselerde vazîfe yaptıktan sonra, 1553 senesinde, Sahn-ı semân medreselerinden birinde müderrislik yaptı. İki sene sonra da emekli oldu. Emekliliğinden sonra inzivâyı, yalnız kalıp, hep ibâdet ve tâat ile meşgûl olmayı tercih etti. Beşiktaş'ta satın aldığı deniz kenarındaki bahçesinde, bir ev ve mescid yaptırdı. Sonraları evin etrâfında; medreseler, hamam ve orada kalanların barınacakları odalar ve yol üzerinde herkesin gelip geçtiği bir yerde de çok güzel bir çeşme yaptırdı. Pek mahâretli olup, inşâat işlerini bizzat kendisi yapardı. Yaptığı çeşmenin târihî olması bakımından, kitâbesi için yazdırdığı şu beyt meşhûrdur:

"Binâ târihi bu inşâlar olsun

Konup içenlere sıhhâlar (safâlar) olsun"

Askerî ve mülkî erkân, ahâlinin ileri gelenleri, çevredeki ve uzak yerlerdeki insanlar, tüccârlar ve bilhassa gemiciler, Yahyâ Efendiyi ziyâret ederler, hediye ve adak gönderirler, hâcetleri için duâ isterlerdi. Yahyâ Efendi, yanına gelen ziyâretçilere çeşit çeşit yemekler, şerbetler ve meyveler ikrâm eder, geleni boş çevirmezdi. İyilik, ikrâm ve ihsânları pekçoktu. Bâzan şehrin ileri gelen zâtları ile ilim sâhiplerini dâvet eder, çeşit çeşit ikrâmlarda bulunurdu. Bâzan da fakir ve yoksullara ziyâfet çeker, gönüllerini alırdı. Her sene Resûlullah efendimizin, dünyâya teşriflerinin sene-i devriyyesi olan mevlid kandilinde, daha çok iyilik ve ikrâmlarda bulunur, daha geniş ziyâfetler verirdi. İlim talebelerinden, fakirlerden ve zayıflardan ziyâretine gelenlere çok sadakalar verir, en aşağı hediyesi kayık ücreti olurdu. Bahçesinde bulunan meyvelerden Kânûnî Sultan Süleymân Hâna takdîm ve hediye eder, Sultân da ona, maddî yardımda bulunurdu.

Yahyâ Efendi, çeşitli ilimlerde söz sâhibi olup, naklî ilimlerden başka; tıb, hikmet, hendese ve fizik gibi aklî ilimlerde de mahâret ve ihtisas sâhibi idi. Duâsı Allahü teâlânın izniyle hastalara şifâ olurdu. Kendisi, hem zâhirî, hem de bâtınî kemâlâta sâhipti. Üveysî idi. Dil ve gönül ehli, şâir, tabîb, hakîm, cömert, kerîm (iyilik edici), şefkatli, yumuşak huylu, zekî, iyi huylu, takvâ ve güzel ahlâk sâhibi bir zâttı. Ziyâretine gelenler, onun kereminden, kerâmetinden, hikmetli sözlerinden, tıbba dâir bilgilerinden, ilim ve fazîletinden istifâde ederler, feyz almış olarak dönerlerdi. Sohbetinde bulunanların herbirine "Âşık" diye hitâb ederdi. Sohbetlerinde din büyüklerinden bahseder, onların menkıbelerini, güzel hâllerini anlatırdı.

Yahyâ Efendinin iyilik, ikrâm ve ihsânları pekçok olmakla birlikte, kendisi gâyet sâde bir hayat yaşar, her türlü lüzumsuz âdetten kaçınır, resmiyetten uzak dururdu. Tekellüf ve fazla masraftan uzak olup, elbisesi ve sarığı sâdeydi.

Çeşitli yerlerden adak ve hediye olarak gelen malların çoğunu, binâ yapmakta ve bahçelerinin bakımında harcardı. Her tarafta binâlar yapardı. Yaptığı inşâatın biri tamam

olmadan diğerine başlardı. Mescid, medrese, tıb mektebi, hânekâh, hamam gibi binâlar inşâ ederdi. İnşâat işinde çok mâhir idi. Dağları kazdırır, toprakları indirip, deniz sâhillerini doldurur, oralara yeni binâlar yapardı. Böyle çok binâ yapmasının hikmeti suâl edildiğinde; "Bekara sûresi 36. ve A'râf sûresi 24. âyet-i kerîmelerinde meâlen; **"...Yeryüzünde sizin için bir vakte** (ömrünüzün, ecelinizin sonuna) **kadar, yerleşmek, geçinmek ve menfaatlenmek vardır."** buyuruldu. Bizim ve bizden sonra gelip yolumuzda olanlar için, en güzel kalma yerleri, en münâsip ve lâzım olan yerler böyle binâlardır. Bunun için bu tip binâların inşâsına bu kadar gayret ediyoruz." buyururdu.

Kânûnî Sultan Süleymân, sultan olunca, ona çok yakın alâka gösterdi. Çok yardım edip, İstanbul'daki meşhûr yerine yerleştirdi.

Kânûnî Sultan Süleymân Han bir gün Yahyâ Efendiye hatt-ı şerîf gönderip; "Birâderim Yahyâ Efendi! Şaşılacak şeydir ki, bizi terkettin. Hayli zamandır görüşemedik. Buna sebep nedir? Eğer bizden size karşı bir kusur meydana geldi ise kerem edip af buyurunuz. Teşrif edip bizi sevindiriniz. Böylece kırık gönlümüz neşelensin." dedi. Hatt-ı şerîf, Yahyâ Efendiye ulaşınca, kâğıt kalem istedi ve Kânûnî'ye cevap yazıp onun görüşme isteğini kabûl etti. Dergâhına dâvet etti. Sohbette bulundular.

Yahyâ Efendi hazretlerinin çok kerâmetleri görüldü. Kânûnî Sultan Süleymân Han sık sık kendisini ziyâret eder nasîhatlerini ister, duâsını alırdı.

Bir gün Yahyâ Efendi hazretleri Sahn-ı semân Medresesine gitmek için yola çıkmıştı. Yolda atının yularını bir papaz tuttu ve; "Ey âlim zât! Ey Yahyâ Efendi! Size bir suâlim var. Bu müşkül işi bana îzâh edin. Soracağım şeyin cevâbı acabâ dîninizde var mıdır? Her sene yeni defter tutulmayıp, gidiyor. Ölen kalan kim bilinmeden ölmüş bir gayr-i müslimden devletçe haraç isteniyor? Bu nasıl iştir. Bu şekilde hareket dîninizde var mıdır?" dedi. Yahyâ Efendi bunları duyunca; "Hayır. Dînimizde ölmüş bir gayr-i müslim vatandaştan haraç alınmaz. Sonra çok fakir kazandığıyla güç geçinen kimseden ve çok yaşlı olanlardan da haraç alınmaz. Bunlar affolunmuşlardır. Sultânımız ona muhtaç değildir." dedi. O zaman papaz; "Efendi şunu iyi bil ki, bizden ölen kimsenin bile haracını isteyip, her yıl alırlar. Bunu ben size soruyorum. İslâm dîni bunun alınmasını istiyor mu? Ne olur bunu Sultan Süleymân Hana arzedin, haber verin, sorun?" dedi.

Bunları işiten Yahyâ Efendi celâllendi ve din gayreti ile medreseye vardı. Ders yapmadan önce hemen kalem kâğıt istedi ve Sultan Süleymân Hana hitâben; "Ey cihân sultanı Süleymân Han! Şimdi sana saltanat haram oldu. Zulmün ölen kişilere kadar uzandı demek. Halbuki böyle bir zulmü senin ecdâdın yapmamıştı. Bu mudur din gayreti? Bak, müminleri bir kâfir ilzâm ediyor, susturuyor, çâresiz bırakıyor." diye yazdı. Sonra da sevdiği birine bu mektubu verip Sultana gönderdi. Mektup, Kânûnî'nin eline ulaştığında, Kânûnî ona nazar edip okudu. Rengi değişip, kalbini bir üzüntü kapladı. Tahtından indi ve bir adamını Yahyâ Efendiye göndererek geleceğini bildirdi. Çok geçmeden saltanat kayığına binip Yahyâ Efendinin dergâhına vardı. Hürmetle selâm verip yaklaştı ve; "Ağabey! Bu mektup da nedir? Bunu bize siz mi gönderdiniz? Ey güzel haslet sâhibi! Nedir suçumuz? Bize bunu beyân edip açıklayınız? Biz de işin hakîkatını bilelim. Saltanat bana neden haram oldu? Kime zulmeyledim?" diye sordu.

O zaman Yahyâ Efendi hazretleri ona; "Pâdişâhım! Bu ne iştir. Defterleri her sene niçin yenilemezsiniz? Ölmüş olan gayr-i müslimlerden memurlarınız haraç toplarlar. Böyle ele geçen mal sana hiç helal olur mu? Bu senden beklenmez. Yediğin, giydiğin haram olunca, elbetteki saltanat da sana haram olmuş demektir." dedi.

Hayretler içinde kalan Kânûnî; "Hâlimi Allahü teâlâ biliyor ki, bu söylediklerinizden zerrece haberim yoktur." dedi. Yahyâ Efendi de; "O halde bu gaflet nedir? Yarın Allahü teâlânın huzûrunda buna vereceğin cevap ne olur. Memurların gayr-i müslim malı alırlar. Bu kâfir

hakkı, kul hakkı olur. Ergeç Allahü teâlânın huzûruna çıkacaksın. Yakanı kâfirin eline vereceksin. Netîcede korkarım Cehennem ateşine atılırsın. Cihân pâdişâhının kâfirle birlikte gelmesi lâyık mıdır? Bu mudur din gayreti, bu mudur îmân gayreti? Kullara zarar verene, inletip ağlatana Allahü teâlânın rızâsı yoktur. Sana yolların en hayırlısı gösterilmişken, buna Resûlullah efendimiz hiç rızâ gösterir mi? Yaptığın işler yanlıştır. Niçin adâletle işlerini görmezsin? Dîninin bildirdiği yola gitmezsin? Şunu iyi bil ki, ey cihân pâdişâhı! Şöhret zînetinin hepsi burada bu dünyâda kalır. Bu apaçık bir iştir. Eğer adâletle bir iş yaptıysan, sana kalacak odur." buyurdu.

Kânûnî Sultan Süleymân Han bu sözleri işitince ağladı ve vezîrine emredip; "Her sene evleri teker teker sayın. Gayr-i müslimlerden ölen kalanları yazın. Haraç hesâbını iyi tutun. Hazîneye haram para getirmeyin. Şunu iyi bilin ki, buna kesinlikle rızâm yoktur." diye ferman etti. Sonra da Yahyâ Efendi hazretlerine dönüp; "Sen bizim doğru yolu gösteren rehberimizsin. Gaflet uykusundan bizi uyandırdın. Bu sebeple Allahü teâlâ senden râzı olsun. Suç bizdeymiş." dedi. Yahyâ Efendi de ona; "Ey cihân pâdişâhı! Tövbe edin ki, Allahü teâlâ affetsin. Bir daha gaflette kalıp zulüm etmeyiniz. Doğru yolu bırakıp eğri yola gitmeyiniz." buyurdu. Kânûnî ona; "Ağabey! Şimdi artık bizim tahta geçmemize izin var mıdır?" diye sordu. O zaman Yahyâ Efendi, Kânûnî'nin elinden tutup; "Evet şimdi çıkabilirsin." buyurdu.

Yahyâ Efendinin sevdiklerinden Baba Tarak anlatır: "Balıkçı idim. Balık avlar, onunla geçinirdim. Bir seher vakti Yahyâ Efendi hazretlerinin dergâhına vardım. Beni gördükte; "Gel, teknen ile beni denizde bir gezdiriver. Allahü teâlânın kudretini düşünelim. Deryâyı bir güzel seyredelim." buyurdu. Ben de; "Başüstüne efendim!" dedim. Hemen gidip kayığa bindik. Yahyâ Efendi hazretleri kayığa oturdu. Kıyıdan biraz ayrılınca, gönlümü bir üzüntü kapladı. Gam ile doldum. Zîrâ hanımım bana o gece fakirlikten yakınıp; "Evin ihtiyâcını karşılayamıyorsun. Bak kızın yetişti. Çeyizi bile yok. Sen ise durmadan Yahyâ Efendiye gidersin. O da böylece seni işten alıkoymaktadır. Kuru kuruya gezmek hangi akıl îcâbıdır." demişti. Gece söylediği bu sözleri hatırıma gelmişti. Kimseye bir şey söylememiştim. Birden Yahyâ Efendi hazretleri bana; "Evlâdım! Yanında balık tutmaya ağın var mı?" diye sordu. Ben de; "Efendim, denizde balık olmayınca, ağ olmuş neye yarar." diye cevap verdim. Yahyâ Efendi yine; "Balık yok ise üzülme. Allahü teâlâ sana rızkını elbet ihsân ediverir. Ağı bana ver. Şimdi sana Allahü teâlânın kudretini göstereceğim." buyurdu. Yahyâ Efendi bu sözü söyler söylemez denizin yüzü balıkla dolup kaynamaya başladı. Ağı attı, içi balıkla doldu. Onları kayığın içine boşalttı. Herbiri iri iri, tâze kefallerdi. Bana dönüp; "Evlâdım! Şimdi beni kenara bırak, sen de balıkları satmaya git. Bu balıklar ne kadar para ederse, onunla kızına babalık yap. Çeyizini alıp, hazırla. Hanımının da istedikleri böylece yerine gelsin." buyurdu. O zaman ben hayretler içinde kaldım. Zîrâ benim üzüntü sebebimi anlamıştı. Hemen Yahyâ Efendi hazretlerini kıyıya bıraktım ve balıkları pazarda satmaya gittim. Balıkları satıp parasını getirerek, durumu hanıma anlatıp parayı saydım. Hanım buna çok sevindi. Bütün ihtiyaçları karşıladım. Çeyizi aldık. Hanım ondan sonra bana karşı hiç huysuzluk yapmaz oldu. Sonra koşarak Yahyâ Efendi hazretlerinin huzûruna geldim. Beni tebessüm ile karşıladı ve; "Balığı şu kadara sattın ve ihtiyaçlarını da karşıladın herhalde." buyurdular. Ben de; "Evet efendim. Size canım fedâ olsun. Bize kereminizle yardım ettiniz." dedim. Sonra bana; "Ey Baba Tarak! Sen bu sırrı kimseye söyleme. Allah için yayma. Bizdeki yardım doğrudur. Kısmetmiş ve senin hakkın olmuştur." buyurdu."

Yahyâ Efendi hazretlerinin elbiselerini bir Rum terzi dikerdi. İsmi Kusta Usta idi. Yahyâ Efendi ona zaman zaman; "Ey Kusta Usta! Küfür hâlinde olman uygun değil. Îmâna gelsen de seninle bir kardeş olsak. Âhiret yolunda da yoldaş olsak, daha iyi değil mi?" derdi. O da; "Sözleriniz doğrudur. Bir gün gelir başımızın yazısını elbet görürüz. Hak nasîb ederse oluruz." diye cevap verirdi. Yahyâ Efendi bir zaman terziye dikmesi için bir elbise verdi. O da kısa zamanda biçip dikti ve Yahyâ Efendi hazretlerine getirdi. Yahyâ Efendi onu eline alınca, ceplerini aramaya başladı. Terzi Kusta Usta; "Bir noksanı mı var?" diye sordu. Yahyâ

Efendi de; “Onun bir noksanı yoktur. Acabâ bunun ceplerini dikmediniz mi?” diye sordu. Bunun üzerine Kusta Usta; “Efendim! Cebini dikmiştim. Cep ağızları dikişlidir. Verin bana ağızlarını açayım.” dedi. O zaman Yahyâ Efendi, ona; “Ellerini ceplerine sok ne çıkar, ne bulursan senin olsun.” buyurdu. Terzi Kusta bu söze bir mânâ veremeyip şaşırdı ve ellerini, ipliklerini söktüğü ceplere soktu. Bir avuç altın çıkardı. Kusta Usta’nın aklı başından gitti ve kendisini bir titreme aldı. Sonra Yahyâ Efendinin ellerine sarıldı ve; “Ey Allah’ın sevgili kulu! Bana yardım edin. Mümin olma zamânım geldi. Îmân etmek istiyorum. Bana îmânı öğretiniz.” dedi. Yahyâ Efendi onun başına kendi tülbendini sardı ve; “Artık ismin Ali Usta oldu.” buyurdu. Ali Efendi Kelime-i şehâdeti söyleyip Yahyâ Efendinin talebeleri, sevdikleri arasına girdi ve dergâhta ömür boyu hizmet etti.

Yahyâ Efendinin torunu Azîz İbrâhim Efendi anlatır: “Dedemin yanında oturmuştum. Bir beyt okudu. “Nasîbin var ise gelir Yemen’den. Ne Yemen’den. Hind’den de dahi Hind’den de.” dedi. Sözünü tamamladığında kapı çalındı. Bana; “Kapıyı çalan kimdir bir bak?” buyurdu. Ben de gidip kapıya baktım. Hindli birisi duruyordu. Ona; “Kimsin ve ne istiyorsun. Çaldığın bu kapıdan istediğin nedir?” dedim. Sonra geri dönüp ceddime; “Dedeciğim birisi sizinle kapıda görüşmek istiyor.” diye haber verdim. O da bana; “Onu içeriye dâvet et, sohbet etmek istiyoruz.” dedi. Derhal gidip kapıyı açtım ve ona; “Dedem sizi istiyor.” dedim. O da eşyâsıyla birlikte içeriye girdi. Selâm verdi ve dedemin elini öptü. Koynundan bir mektup çıkarıp verdi. Sonra da; “Ben senin için tâ Hindistan’dan geldim. Sizi sevenler bizi bilir. Bu hediyeleri size gönderdiler.” dedi. Dedem Yahyâ Efendi hazretleri de tebessüm edip, o kişiyi misâfir ettiler ve sonra geri gönderdiler.”

Yahyâ Efendinin Boğaz’da çok güzel bir bahçesi vardı. Orada Mustafa Efendi adında biri hizmet ederdi. Bir gece Yahyâ Efendi ona; “Bana biraz su getir.” buyurdu. O sırada hiç su yoktu. Mustafa Efendi testiyi alıp dışarı çıktı. Dışarısı çok karanlık olup, göz gözü görmez derecedeydi. Üstelik su getirilecek yer de oldukça uzak ve tehlikeliydi. Mustafa Efendi bir türlü gitmeye cesâret edemedi. Geriye de dönemedi. Neticede; “Yahyâ Efendiye fedâ olsun, diye gönlünden geçirip yola koyuldu. Birden gideceği yer gündüz gibi aydınlandı. Selâmetle gidip testiyi doldurup getirdi. Lâkin bu aydınlığa şaşıp kaldı. Tekrar dışarı çıkıp bu aydınlığı görmek istedi. Dışarı çıktığında her tarafı kapkaranlık gördü. Bu hâli Yahyâ Efendiden sormak istedi. İçeri girdiğinde Yahya Efendi ona; “Bak Mustafa Efendi! Bu gördüğünü kimseye söyleme. Bizi de ellere verme. Bir kimsede yakîn nûru varsa, o kimse zulmette, karanlıkta kalmaz.” buyurdu. Bu hal onun bir kerâmetiydi.

Belbân isminde gayr-i müslim bir çobanın sürüsünden, iki koyun kaybolmuştu. Kaybolan koyunlar, Yahyâ Efendinin dergâhının bahçesine gelmişlerdi. Çoban, koyunlarını bütün aramalara rağmen bulamadı. Nihâyet orada bulunduklarını öğrenip, doğruca dergâha geldi. Yahyâ Efendinin, müslümanların büyük bir âlimi ve velîsi olduğunu işitmişti. “Acabâ bana nasıl alâka gösterir, benimle ilgilenir mi, ilgilenmez mi? Eğer benimle ilgilenir, aç ve yorgun olduğumu anlayıp; tâze ekmek, tereyağı ve bal ikrâm ederse, onun hakîkaten büyük bir zât olduğunu anlarım.” gibi düşünceler ile Yahyâ Efendinin huzûruna girdi. Yahyâ Efendi onu görünce, o daha hiçbir şey söylemeden; “Bu kişi, koyunlarını ararken, dağ taş demeden dolanıp çok yorulmuş ve acıkmıştır. Buna tâze ekmek, tereyağı ve bal getirin.” diye hizmetçiye emretti. Emredilen yiyecekler, derhâl hazırlanıp getirildi. Ortaya konunca, Yahyâ Efendi Belbân’a; “İşte sana tereyağı, mumlu bal ve tâze nân (ekmek), Dilersen yağa ban, dilersen bala ban.” dedi ve tebessüm ederek, yemesi için işâret etti. Belbân da o yiyeceklerden yedi. Gönlü ve kalbi yumuşadı. Evliyânın lokması kalp hastalığına şifâ olmuştu. Bunun üzerine Belbân îmân etmekle şereflenip müslüman oldu. Bu nîmetin şükrânesi olarak, Allah rızâsı için, kendisinin olan o iki koyunun kesilmesini ve orada bulunanlara ikrâm edilmesini istedi. Bunun üzerine Yahyâ Efendi, şu şiiri söyledi:

Sabahleyin iki ganem (koyun),
Menzile mihmân (misâfir) geldi.

Her görenler dediler,
“Tekkeye kurbân geldi.”

Yolda çokdur çalıcı,
Onları, çaylak gibi,
Her aç olan ona der;
“Derdime dermân geldi.”

Bir koyundan küçüktür,
İki koyunu pençeler,
Çekip orada yutar,
Der: “Bize ihsân geldi.”

Ey “Müderris” ola gör,
Râ’î (çoban) bugün bunlara sen!
Enbiyâ zümresi hep
Âleme çoban geldi.

Yalova’da bir imâm vardı ki, Yahyâ Efendiyi büyük bilir ve çok severdi. Zaman zaman ziyâretine gelirdi. Bu imâmın çoluk çocuğu kalabalık olup, maddî sıkıntı içindeydi. Fakat o sabreder fakirliğini gizler, kimseye bir şey söylemezdi. Bir gün yine Yahyâ Efendi hazretlerini ziyârete geldi. Selâm verip huzûrunda oturdu. O sırada dergâh tenhâ olup, kimseler yoktu. Yahyâ Efendi ona; “Ey temiz insan! Gel seninle bahçede biraz dolaşalım. Allahü teâlânın lütfunun sonu yoktur.” buyurdu. Berâberce çıktılar. Bir yere geldiklerinde, Yahyâ Efendi; “Sen bize candan bağlısın. Şimdi sana Allahü teâlânın lütfuyla bir iş göstereceğim. Böylece gönlündeki fakirlik sıkıntısı kalmayacak. Fakirlik ateşini söndürmüş ve seni sevindirmiş olacağız.” buyurdu. Sonra yere asâsını vurdu ve; “Burasını kaz!” dedi. İmâm Efendi orasını açtığında, içinden bir küp altın çıktı. Ona; “Ne dursun, fakirlik hastalığına çâredir. Bunları sana sonsuz hazîneler sâhibi Allahü teâlâ gönderdi. İstediğin kadar al.” buyurdu. İmâm Efendi bunları heybesine doldurdu. Yahyâ Efendi ona; “Ey İmâm Efendi! Dünyâ üzüntüsünü gönlüne sakın koyma. Bunları hayırlı işlere sarfedersin. Yalnız bu sırrı kimseye söyleme. Şâyet anlatırsan o zaman bunlar elinden çıkar, aldırırsın.” buyurdu. İmâm Efendi de; “Efendim, ben bu işe çok şaştım! Bu kadar altınla memleketime nasıl dönerim. Yollarda haramîler, eşkıyâlar var. Korkarım ki bunları benden alırlar. Nasıl varacağımı bilemiyorum.” dedi. Bunun üzerine Yahyâ Efendi; “Sana kimse zarar veremez. Bu senin nasîbindir. Var selâmetle git.” buyurdu. İmâm Efendi vedâ edip yola çıktı. Hakîkaten başına hiçbir şey gelmeden Yalova’ya vardı. Kendisini hanımı karşıladı. Heybedeki altınları görünce, hayretler içinde kaldı ve; “Bunları nereden buldun?” diye sordu. O da; “Bu işi sana açıklayamam. Sâdece Allahü teâlânın ihsânı olarak bil!” dedi. İmâm Efendi bundan sonra etrâfına yardım etmeye başladı. Hem yedi hem yedirdi. Ömrü hayır yapmakla geçti. İnsanlar onun hakkında; “Nereden buluyor bunları?” demeye başladı. Bâzısı da; “Birisinden emânet almış gâlibâ!” Kimisi de; “Anlaşılan defîne bulmuş.” dedi. Herbiri bir şey söyledi. Netîcede İmâm Efendi hastalandı. Hastalığı ilerleyince, komşularını başına çağırdı ve onlara; “Size bu malı nereden bulduğumu açıklamak istedim. Bunun elime girmesine sebep, Yahyâ Efendi hazretleridir. Bugüne kadar kimseye söylemedim. Zîrâ bana, söyleme gizle demişti. Şimdi ise ömrümün sonu yaklaştığından onun kerâmeti unutulmasın diye söylüyorum.” dedi ve Kelime-i şehâdet getirerek vefât etti.

Torunu Tâceddîn Efendi anlatır: “Bir gece uyuyordum. Gece yarısı dedem beni uyandırdı ve; “Tâceddîn! Şimdi git. Dergâhta hizmet edenleri uykudan uyandır. Denizde bir işim var, kayığı denize indirsinler.” buyurunca, gidip haber verdim. Çocuk olduğum için beni dinlemediler ve; "Görmedin mi dışarısı fırtına. Kayık bu havada denize iner mi?” dediler. Ben de gidip söylediklerini dedeme anlattım. O zaman dedem hemen gidip kendisi kayığı denize indirdi. İçine postunu yayıp oturdu. Sonra dergâhtakiler kayığın denize indirildiğini

anladılar. Yahyâ Efendi kayıkla denize açıldı. Biraz yol aldıktan sonra küçük bir kayık içinde iki papazın suya batmak üzere olduğunu gördü. Hemen yetişip onları kayığa aldı ve Yeniköy'e götürüp kıyıya çıkardı. Tekrar Beşiktaş'a dergâhına geldi. Sonra bu papazlar metropolitlerine başlarından geçeni anlattılar. Metropolit de, Yahyâ Efendiye çeşitli hediyeler gönderip, ona sevgi, saygı ve hürmetlerini bildirdiler.

Yahyâ Efendiyi seven ve dergâha odun taşıyan bir kayıkçı vardı. O anlatır: "Bir gün Yahyâ Efendi bana; "Ey reis! Sen bize candan hizmet edersin. Seni severiz. Bize bir kayık meşe odunu getiriver." buyurdu. Ben de gidip bir kayık odun getirdim. Kayığı iskeleye yanaştırdım. Hizmetçiler dergâha odunu taşımaya başladılar. O gün Yahyâ Efendiye pekçok muhtaç ve borçlu geldi. Yahyâ Efendi hazretleri her birine yardım edip, ihtiyâcını karşıladı. Hepsi sevinçliydi. Hayır duâ ederek dergâhtan ayrıldılar. Yahyâ Efendi hazretleri hayâtında para kesesi kullanmazdı. Onun bir küçük el sepeti vardı. Nereye gitse onu yanından ayırmazdı. Bir başkasının da ona dokunmasına, içine elini sokmasına izin vermezdi. Kim bir şey istese, ister ekmek, ister meyve ne olursa olsun mübârek elini içine sokar, istenilen şeyi çıkarır verirdi. Yahyâ Efendinin huzûruna vardığımda beni tebessümle karşıladı ve; "Reis, biz senden odun istemiştik. Ne yaptın?" dedi. Ben de; "Efendim odun iskeleye geldi. Hizmetçiler taşıyorlar." dedim. O zaman Yahyâ Efendi hazretleri, yanındaki kapalı sepetine elini soktu, içinde dolaştırıp bir miktar altın çıkardı ve bana uzattı. O zaman ben; "Acabâ para kesesi kullanmamasının sebebi nedir?" diye gönlümden geçirdim. Yahyâ Efendi bana bakıp güldü ve; "Reis! Bizim kesemiz yoktur. Lâkin yedi iklim bize keselik yapıyor. Altın ve gümüş bizde misâfir olmaz. Hem de bir gece bile kalmaz. Yerine ulaştırılır." buyurdu.

Kocaeli'nde Hacı Ali Efendi isminde takvâ sâhibi, dergâhı olan bir zât vardı. Hacı Ali Efendi, Yahyâ Efendi hazretlerinin büyüklüğünü ve güzel hallerini işitmişti. Bir gün onu görmek için yola çıktı. Beşiktaş'a, oradan da Yahyâ Efendinin dergâhına geldi. Hizmetçilere hitâben; "Yahyâ Efendiyi ziyârete geldik." dedi. Onlar da; "Şu anda burada değildir." diye cevap verdiler. Hacı Ali Efendi tekrar; "O halde nerede bulabiliriz, söyleyin." dedi. Hizmetçiler de; "Efendim, Yahyâ Efendi hazretlerinin Yeniköy yakınında bir bağı var, oraya gitti." dediler. Hacı Ali Efendi bunun üzerine yanındakilere; "Gidip onu bulalım." dedi. Sonra Yeniköy'e geçtiler ve Yahyâ Efendinin bağını buldular. Hacı Ali Efendi bahçıvana; "Yahyâ Efendiye haber verin. Onu ziyâret için geldik." dedi. Bahçıvan; "Efendim, Yahyâ Efendi hazretleri seher vakti buraya gelip, bir müddet kalıp kayıkla Kavak tarafına gittiler." dedi. Hacı Ali Efendi bunları duyunca; "Tövbeler olsun! Bu kişi deli olsa gerek. Kendisinde evliyâlıktan bir eser göremiyoruz. Bağdan bağa dolaşan kişi velî olur mu? Arzusu peşinde koşuyor. Bu işler hiç evliyânın işi mi? Hani zikirler, hani dergâhta sohbet, hani ibâdet, hani virdler, zikirler, hani elbise ve külâh? O ise tenhalarda yollara düşüp bağdan bağa koşuyor. Bu dünyâya bu derece heves bir velîde olur mu? Biz onu daha görmeden niyetlerini bir güzel anladık. Âşikâre apaçık ne olduğu meydana çıktı. Dünyâya düşkün olan, âhiret adamı olamaz. Âhiret adamı olan çok kere fakir olur. Nerede Yahyâ Efendide bunlar?" diye söylendi. Geriye dönmeyi düşündü. Fakat vazgeçti. "Bu kadar zahmet çekip tâ Kocaeli'nden buralara kadar geldim. Görmeden gitmek, bu kadar zahmeti boşa çekmek olur. Emeğim boşa gitmesin. Onu görmeden dönmek akıllıca bir iş olmaz. Onu bir bulup imtihan edeyim." dedi ve kayık ile Kavak yönüne doğru yola çıktı. Kayıkla giderken yolda Yahyâ Efendi ile karşılaştı. Yahyâ Efendi onu görünce, tebessümle; "Kardeşim hoş geldiniz. Bir kimsenin gönlünde dünyâ sevgisi olmazsa, onun elinde bulunan dünyâlıklar âhirette şeref ve îtibâr bulmasına mâni olmaz. Biz dünyâ ehlinden uzak olmak için bu dağ ve bahçeleri mesken edindik. Lâkin biz nereye gitsek bizi buluyorlar. Aman ve fırsat vermiyorlar." buyurdu. Sonra şu beyti okudu:

"Yâ İlâhî! Kulunum. Emrine itâat ederim, anarım seni

Beni ne yaparsan yap, yeter ki yapma dünyâ delisi."

Hacı Ali Efendi bu sözleri duyunca, onun gerçek hâlini anladı ve söylediklerine bin pişman oldu. Geri kalan ömrünü Allahü teâlânın bu sevgili kuluna muhabbet ederek geçirdi.

Kânûnî Sultan Süleymân Hanın vefâtından sonra yerine oğlu İkinci Selîm Han pâdişâh olup tahta geçmişti. Bir gün saltanat kayığı ile Boğazı gezmek için çıktı. Giderken Boğaz'daki bâzı yerleri yanındakilere soruyordu. Beşiktaş'a geldiklerinde, kendisine; "Efendim burası Beşiktaş'tır ve Yahyâ Efendi hazretleri oturur. Buralarını o ihyâ etmiştir." dediler. O zaman Sultan Selîm Han; "Yahyâ Efendi nasıl biridir?" diye sordu. Ona; "Sultanım! Yahyâ Efendi, babanız Cennetmekân hazretlerinin süt kardeşi idi. Babanızla çok iyi görüşürlerdi." dediler. O zaman Sultan Selîm Han; "Evet, babamla olan yakınlığını ve dostluğunu bilirim. O babama her ne derse babam şüphesiz yerine getirirdi. Yahyâ Efendi saraya bir defâ olsun gelmemişti. Lâkin babam hep onun ayağına giderdi. Babam ona çok iltifat ettiğine göre görelim nasıl zâttır. Evliyâlığı nicedir. İmtihan için onu bir yere dâvet edelim." dedi. Kale bahçesi denilen güzel bir yere geldi. Sultan bir adamıyla Yahyâ Efendiyi buraya dâvet etti. Yahyâ Efendi geldiğinde ona iltifat etmemeyi gönlünden geçirdi. Çok geçmeden Yahyâ Efendi kayığıyla çıkageldi. Sultan Selîm Han, Yahyâ Efendiyi görünce tahtından inip hürmetle onu karşıladı ve iltifat etti. Yahyâ Efendi ona; "Sultanım! Niçin tahtınızdan indiniz. Bu ne iltifat." buyurdu. Sultan, el öpmek isteyince, Yahyâ Efendi, Sultanın iki kulağını tutup büktü ve; "Abdestin var mı? Söyle yoksa bırakmam." dedi. Sultan; "Abdest alayım." dedi. Yahyâ Efendi; "Dediğim namaz abdesti değildir. Söylediğim tövbe abdestidir." buyurdu. Sultan Selîm Han mahçûb oldu ve Yahyâ Efendinin ellerinden öpüp, hürmet gösterdi. Onun büyük bir velî olduğuna iyice inandı.

Yahyâ Efendinin, Apostol isminde hıristiyan bir komşusu vardı. Bir gün bu Apostol, denizde fırtınaya tutuldu. Kendisi hıristiyan olduğu hâlde, Yahyâ Efendinin hürmetine duâ ederek kurtuldu. Evine gelince, Yahyâ Efendiye hediye götürmek istedi. Kendi âdetlerince, mühim ve kıymetli hediye sayılan yıllanmış şarap alarak Yahyâ Efendinin dergâhına gitmek için yola çıktı. Getirdiği şarap, dergâhın yokuşunda, daha oraya varmadan nar suyu hâline döndü. Bu apaçık kerâmetleri gören Apostol, müslüman olmakla şereflenip, Ali ismini aldı. Arsasını Yahyâ Efendiye hediye etti ve kendisi de onun talebeleri arasına katıldı. Bu zât, Yahyâ Efendi ile aynı türbede, onun kabrinin ayak ucunda yatmaktadır.

Bir zaman Sultan İkinci Selîm Han bir donanma hazırlayıp sefere çıkılmasını ferman buyurdu. Donanma hazırlandığında donanma komutanı Kaptan-ı deryâ Beşiktaş'a geldi ve Yahyâ Efendiden duâ istedi. O zaman Yahyâ Efendi hazretleri üzüntülü ve sıkıntılı bir halde; "Allahü teâlâ bir şeyin olmasını takdir ettiyse, onu hayır duâ değiştiremez. Lâkin sizden gelecek kötü bir haberi işitmememiz için gece-gündüz Rabbime duâcıyım." buyurdu ve donanma kaptanını uğurladı. Donanma o yıl düşmana karşı zafer kazanamadı. Bu haber İstanbul'a gelmeden önce Yahyâ Efendi hazretleri Hakk'ın rahmetine kavuştular. Buyurdukları gibi bu haberi duymadan âhirete gittiler.

Beşiktâşî Müderris Yahyâ Efendi, ömrünün sonuna kadar Beşiktaş'taki yerinde, ibâdet ve mücâhede ile vakit geçirdi. 1569 (H.977) Zilhicce ayında, kurban bayramı gecesi vefât etti. Vefâtında seksen yaşına yaklaşmıştı. Kurban bayramı günü, Süleymâniye Câmiinde, bayram namazından sonra cenaze namazı kılındı. Cenâze namazını Şeyhülislâm Ebüssü'ûd Efendi kıldırdı. Bahçesi yakınında bulunan ve daha önceden hazırladığı kabrine defnolundu. Cenâzesinde vezîrler, âlimler, zenginler ve fakirlerden müteşekkil çok kalabalık bir cemâat hazır bulundu. Bu cemâat, onun hâlinin iyi olduğuna, sonunun hayırlı olduğuna, tam ve âdil bir şâhitti. Vefât gecesinde; âlimler, hâfızlar, vâizler, imâmlar, tasavvuf büyükleri Kur'ân-ı kerîm okudular. Kelime-i tevhîd ve tesbîh ile o geceyi ihyâ edip, sevâbını o büyük zâtın rûhuna hediye ettiler. Kabri üzerine İkinci Selim Hân tarafından türbe yaptırıldı. Sonra gelen Osmanlı sultanları, Yahyâ Efendinin türbesinin, câmi ve zâviyesinin ve diğer külliyâtının bakım ve tâmirini büyük bir hassâsiyetle ve aksatmadan yapmışlardır.

Yahyâ Efendinin iki oğlu olup, her ikisi de babaları gibi ilim, irfan âşığı kimseler idi. Babalarının yolunda bulunmuşlar, vefâtlarında aynı türbeye defnolunmuşlardır.

Yahyâ Efendi hazretlerinin şâirliği de kuvvetli idi. "Müderris" mahlasıyla tasavvufî şiirleri ve müretteb **Dîvân**'ı vardır.

O KENDİNİ TANITTI

Kânûnî, bir gün kayıkla Boğaz'da gezmeye çıkmıştı. Ortaköy hizâsına gelince kıyıya yanaşıp, bir adam göndererek Yahyâ Efendiyi çağırttı. O da yanında bir ahbâbı ile gelip kayığa bindiler. Birlikte giderlerken, Yahyâ Efendinin ahbâbı, devamlı olarak Kânûnî'nin parmağında bulunan çok kıymetli bir yüzüğe bakıyor ve bu bakış dikkati çekiyordu. Kânûnî bu hâli farkedince, parmağındaki o kıymetli yüzüğü çıkarıp; "Buyurun, daha yakından iyice bakıp inceleyebilirsiniz." dedi. O zât yüzüğü aldı. Evirip çevirdikten sonra, denize atıverdi. Yahyâ Efendi hâriç, kayıkta bulunanlar çok hayret ettiler. Bir müddet gittikten sonra, o zât inmek istediğini bildirince, kayık kıyıya yanaştı. O zât, ineceği sırada denizden bir avuç su alıp Sultana uzattı. Avucunda biraz önce denize attığı yüzük vardı. Yahyâ Efendi hâriç, kayıkta bulunan herkes, yine çok hayret ettiler. Kânûnî, elini uzatıp yüzüğü alınca, o zât birdenbire gözden kayboluverdi. Kânûnî, Yahyâ Efendiye dönüp; "Ağabey, neler oluyor?" dedi. O da; "O gördüğünüz Hızır aleyhisselâm idi." dedi. Bunun üzerine Kânûnî; "O hâlde bizi niye tanıştırmadınız?" deyince, Yahyâ Efendi; "O kendini tanıttı. Ama siz tanımakta geç kaldınız." buyurdu.

OSMANOĞULLARININ ÂKIBETİ NE OLACAK?

Bir gün cihân pâdişâhı Kânûnî Sultan Süleymân Han, Yahyâ Efendi hazretlerine bir hatt-ı şerîf gönderdi ve; "Ağabey! Sen ilâhî sırlara vâkıfsın, bilirsin. Kerem eyle de bize Osmanoğullarının âkıbetinin ne olacağını haber ver. Nesli kesilip yok mu olacak. Yok olacaksa, bu hangi sebeptendir." dedi. Hatt-ı şerîfi okuyan Yahyâ Efendi eline kalem kâğıt alıp; "Kardeşim! Neme gerek." diye iri harflerle yazıp Kânûnî'ye gönderdi. Kânûnî, Yahyâ Efendiden gelen mektûbu okuduğunda hayretler içinde kaldı. Fakat bir şey anlamamıştı. Derhal bir kayık hazırlanmasını emretti ve bu bilmece sözün mânâsını anlamak için Yahyâ Efendinin dergâhına geldi. Yahyâ Efendiyi görür görmez; "Ağabey! Ne olur gizlemeyip, suâlime cevap veriniz. Biz de ona göre hareket edelim." dedi. Yahyâ Efendi bunun üzerine tebessüm edip; "Biz cevap verdik. Bu sözümüzü anlayamamana şaşarız." dedi. Kânûnî; "Nasıl?" deyince, Yahyâ Efendi; "Zulüm, haksızlık yayılsa, işitenler de; "Neme gerek." dese ve onu önlemeye çalışmasalar, sonra koyunu kurt değil de çoban yese, bilenler de bunu söylemeyip gizlese, fakirler, muhtaçlar, gariplerin feryâdı göklere çıkıp bunları taşlardan başkası işitmese, işte o zaman felâkettir. Neslinin o zaman yok olmasından korkulur. Hazînelerin boşalır. Askerin itâat etmez olur ve yolundan gitmezler. Yok olmak mukadderdir." buyurdu. Kânûnî bunları işitince, göz yaşlarını tutamadı. Yahyâ Efendiye olan sevgisi daha da arttı.

KİMSE KİMSENİN RIZKINI YİYEMEZ

Yahyâ Efendi bir zaman sevdiklerinden birkaçıyla yolculuğa çıkmıştı. Bir yerde durdular. Talebelerinden birini çağırıp; "Burada bir değirmen var. Oraya gidip tâze yumurta alalım. Yiyelim ve şükredelim." buyurdu. Değirmene gittiler. İsmi Hasan Efendi olan değirmenci, güzel huylu biriydi. Yahyâ Efendi değirmenciye; "Efendi bize tâze yumurta getir." buyurdu.

Değirmenci; “Efendim! Bir tâne bile kalmadı. Yumurta alıcısı geldi, hepsini alıp gitti.” dedi. Bunun üzerine Yahyâ Efendi; “Kimse kimsenin nasîbini alamaz. Alayım dese bile, buna yol bulamaz. Var sen kümesi aç. Bize de kalmıştır.” buyurdu. Kümesi açtığında her taraf yumurta doluydu. O zaman Yahyâ Efendi; “Bak Hasan Efendi! Allahü teâlâ bizim rızkımızı da yaratmış.” buyurdu ve bir avuç altına bir sepet yumurta alıp yola devâm ettiler.

GÖRDÜĞÜN HIZIR İDİ

Osmanlı pâdişâhı, Kânûnî zamanında,
Yahyâ Efendi diye, vardı ki bir evliyâ.

Sultan, Ağabey diye, ona hitab ederdi,
Büyük zât olduğunu, bilir ve çok severdi.

Velî Yahyâ Efendi, hazret-i Hızır ile,
Sık sık görüşür idi, Allah'ın izni ile.

Pâdişâh bu durumu, çok iyi biliyordu,
Kendisi de Hızır’la, görüşmek istiyordu.

Çıktı sultan bir gece, kayıkla gezintiye,
Yanaştırıp kayığı, bir ara Ortaköy’e.

Yahyâ Efendiye de, gönderdi ki bir haber;
O da gelip bulunsun, kendisiyle beraber.

Yahya Efendi dahi, onun ricâsı ile,
Gelip bindi kayığa, yanında birisiyle.

Sultanın parmağında kıymetli yüzük vardı.
O kişi, dikkatlice o yüzüğe bakardı.

İyice farkedince, bunu Sultan Süleymân,
O kıymetli yüzüğü, çıkarıp parmağından,

Dedi ki: “Siz gâliba, bunu merak ettiniz,
Alıp daha yakından, bakıp inceleyiniz.”

O zât aldı yüzüğü, evirip çevirerek,
Atıverdi denize, hem de gülümseyerek.

Yahyâ Efendi hariç, kayıkta bulunanlar,
Çok hayret ettiler ki, acabâ bu ne yapar?

Biraz sonra o kişi inmeği arzu etti
Pâdişâh kayıkçıya; “Kıyıya yanaş” dedi.

O kişi tam inerken bir avuç su alarak,
Uzattı pâdişâha, göz altından bakarak.

Avcundaki o suda attığı yüzük vardı,
Pâdişah bunu görüp, hayretten dona kaldı.

Tutmak istediyse de, o kişinin elinden,
Lâkin o zât bir anda, kayboldu göz önünden.

Sordu Sultan Süleymân, Yahyâ Efendiye ki
“Ağabey, ne oluyor, bu olanlar nedir ki?”

“Efendim gördüğünüz, Hızır idi” deyince,

Dedi: “Bunu ne için, demedin daha önce.”

Buyurdu: “O kendini, tanıttı hükümdârım,
Lâkin siz tanımakta, geç kaldınız hünkârım.”

PEHLİVÂN YAHYÂ EFENDİ

Avrupa’da Kara Pehlivan ismiyle meşhûr ve bütün güreşçileri yenen gayr-i müslim bir güreşçi vardı. Bu güreşçi bir ara İstanbul’a geldi. Bütün güreşçilere meydan okuyor, hiç kimsenin kendisiyle güreşmeye cesâret edemeyeceğini söylüyordu. Yahyâ Efendi, İslâmiyetin şerefini, vekarını korumak için, güreşmek üzere o meşhûr pehlivanın karşısına çıktı. Kendisi daha önce hiç güreşmezdi. Herkes bu duruma çok hayret etti. Pehlivanlar meydana çıktığında, binlerce insan merak dolu bakışlarla ve endişe ile netîceyi bekliyorlardı. Nihâyet Yahyâ Efendi, Kara Pehlivan ile karşılaştı. O meşhûr, mağrûr ve kendini beğenen Kara Pehlivan’ı bir elense ile yeniverdi.

Kara Pehlivan, bu zâtta gördüğü kuvvetin normal bir şey olmadığını, bu hâlin o büyük zâtın bir kerâmeti olduğunu anladı. O anda kalbinde bir değişiklik hissetti. Gönlü âdetâ Yahyâ Efendiye bağlanıp kaldı. Nihâyet onun huzûrunda müslüman olmakla şereflenip, talebeleri arasına katıldı.

ÂŞIĞA BAĞDÂT IRAK DEĞİLDİR

Mağripli birisi Yahyâ Efendinin ismini duyup, görmeden ona âşık oldu. Yahyâ Efendinin nerede olduğunu bilmiyordu. Mısır, Şam, Halep ve başka birçok yer gezip Yahyâ Efendiyi aradı. Netîcede İstanbul’a geldi. Gördüklerine dâimâ; “Yahyâ nerede. Ey insanlar Yahyâ’yı biliyor musunuz?” derdi. Birisi onun hâlini anlayıp aradığı kişinin Beşiktaş’ta olduğunu haber verdi. Mağripli yürüyerek Beşiktaş’a geldi. Sorarak Yahyâ Efendinin dergâhını buldu. Kapıyı çalıp, Yahyâ Efendi hazretlerini sordu. Dergâhtakiler Yahyâ Efendinin Kavak’taki bahçesine gittiğini söylediler. Âşık Mağripli; “Âşığa Bağdât ırak değildir.” diyerek Kavak’taki bahçeye geldi. Bahçe çok güzel olup ortasında bir havuz vardı. Yahyâ Efendi havuzun yanında oturmuştu. Hizmetçiler bahçeyi suluyorlardı. Mağripli doğruca Yahyâ Efendinin yanına yaklaşıp, selâm verdi ve elini öptü. Sonra da; “Efendim ne olur beni talebeliğe kabûl edin. Nice yıllar diyar diyar gezip sizi ararım." dedi. Yahyâ Efendi ona; "Acabâ maksadın nedir?Bu kadar zahmete sebep ne oldu. Bize anlat, biz de sana yardım edelim, gamını giderelim." buyurdu. Mağripli, Yahyâ Efendinin ayaklarını öpmek istedi ve; "Efendim ne olur kimyâ ilmini bana öğretin.” dedi. Bu sözü üzerine Yahyâ Efendi; “Sen yanlış haber almışsın. Biz o senin dediğin şeyi bilmeyiz.” buyurdu. Mağripli yine; “Efendim! Derdimin dermânı sendedir. Ben arzuma kavuşmadan buradan gitmem.” dedi ve sözlerinde ısrar etti. Meğer ki Mağripli, Yahyâ Efendiyi imtihan etmek istermiş. Onun maksadını anlayan Yahyâ Efendi, Mağriplinin ayak ucunda bir siyah taş gördü ve; “Ey kişi! Şu kara taşı bana al da veriver.” buyurdu. Mağripli eğilip yerdeki kara taşı aldı ve Yahyâ Efendinin eline verdi.Yahyâ Efendi o taşa dikkatle baktı. O sırada taş altın kesildi. Sonra havuzun içine atıverdi ve; “Allahü teâlânın sevgili kulları taşa nazar etseler, o hâlis altın oluverir.” buyurdu. Bunu gören Mağripli; “Elhamdülillah. Cenâb-ı Hak beni maksâdıma kavuşturdu. Maksadım hâsıl oldu. Efendim beni kabûl edin. Hizmetinizle şereflenmek istiyorum. Canım başım yolunuza fedâdır.” dedi ve ellerine sarıldı. Yahyâ Efendi de onu talebeliğe kabûl etti. Bir bahçenin bakım işlerini ona verdi.

1) Sicilli Osmânî; c.4, s.633

2) Tezkiret-üş-Şu'arâ; c.2, s.882

3) Osmanlı Târihi Ansiklopedisi; c.6, s.188

4) Mir'ât-ı İstanbul; s.290

5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1161

6) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.147

7) Menâkıb-ı Beşiktâşî Müderris Yahyâ Efendi ibni Ömer el-Arabî (Matbaa-i Osmâniyye İstanbul-1314)

8) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.61

9) Menâkıb-ı Yahyâ Efendi, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Efendi Kısmı, No 4592

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.19

YAHYÂ BİN EKSEM;

Hanefî fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İlmi çok, fikri parlak, kadri yüksek, şânı yüce bir velî olup, ismi Yahyâ bin Eksem, künyesi Ebû Muhammed'dir. Nesebi, meşhûr Arap hâkimlerinden Eksem bin Sayfî'ye dayanır. 775 (H.159) senesinde Merv'de doğdu. 856 (H.242) de hacdan dönerken Medîne yakınlarında Rebeze'de 83 yaşında vefât etti.

İmâm-ı Muhammed Şeybânî, Abdullah bin Mübârek, Fadl bin Mûsâ es-Sinânî, Hafs bin Abdurrahmân en-Nişâbûrî, Mihrân bin Ebî Ömer er-Râziyyîn, Süfyân bin Uyeyne ve daha başka âlimlerin (r.aleyhim) derslerini dinleyip, onlardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de; Muhammed bin İsmâil el-Buhârî, Ebû Hâtem er-Râzî, İsmâil bin İshâk el-Kâdî ve kardeşi Hammâd bin İshâk gibi bir çok âlim rivâyette bulunmuşlardır.

Yahyâ bin Eksem hazretleri, İmâm-ı A'zamın torunu İsmâil'den sonra, henüz yirmi yaşında iken Basra şehrine kâdı tâyin edildi. Basralılar, yeni tâyin olan kâdı efendinin bu kadar genç olmasına hayret edip; "Kâdımız kaç yaşındadır?" denilince; "Ben, Peygamber efendimizin Mekke-i mükerremeye kâdı tâyin ettiği Attâb'dan ve Yemen'e kâdı tâyin ettiği Mu'âz bin Cebel'den daha yaşlıyım." buyurdu.

Hatib el-Bağdâdî onun hakkında şöyle der: "Yahyâ bin Eksem, Ehl-i sünnet ve'l-Cemâat îtikâdı üzere olup, bid'atden çok sakınırdı."

Talha bin Muhammed bin Câfer der ki: "Gelmiş geçmiş ilim ehlinin büyüklerinden, büyük küçük herkesin tanıdığı meşhûr bir âlimdir. İlmi ve fazîleti çoktu. Herkesle çok iyi geçinirdi. Edebi pek fazlaydı. Güç işleri kolayca hallederdi... Halîfe Me'mûn'un yanında kıymeti herkesten daha fazlaydı. Me'mûn onu kâdı ve memleket işlerini tanzîm edip, düzenlemekle görevlendirdi. Vezirler bile onun mütâlaa ve görüşünü almadan hiçbir iş yapamazlardı."

Ebû Aynâ anlatır: "Zamânın tanınmış kişilerinden birisine, Yahyâ bin Eksem'in mi, yoksa yine onun gibi halîfenin yanında kıymeti olan, İbn-i Ebî Duât'ın mı daha üstün olduğu soruldu. O zât, Yahyâ bin Eksem'in daha üstün olduğunu, çünkü onun, yalnız dostlarıyla değil, hasmı ve düşmanlarıyla bile iyi geçindiğini, herkese iyi ve güzel muâmelede bulunduğunu söyledi."

Yahyâ bin Eksem, Me'mûn'un çocuklarının terbiyesi ile görevlendirilmişti. Yahyâ bin Eksem, Me'mûn zamanında mahkeme reisliği yapıyordu. Ona birisi gelip; "Allahü teâlâ kâdımıza iyilikler verip, hâlini iyi eylesin. Bana yemek yemede ölçüm ne olsun, söyler misin?" dedi. Yahyâ bin Eksem; "Açlık ile tokluk arasında yiyeceksin" dedi. O kimse tekrâr; "Gülmede ölçü ne olacak?" deyince; "Yüzünde açıklık olacak, fakat sesini

yükseltmeyeceksin.” cevâbını verdi. “Ağlama hakkında ne dersin?” diye sorunca; “Allahü teâlânın korkusundan ağladığını kimseye söyleme!” cevâbını verdi. “Amellerimi gizleme husûsunda ne söylersin?” deyince; “Gücünün yettiği kadar gizle.” diye cevap verdi. “Amelimden ne kadar göstereyim?” deyince de; “Sâlih kimselerin sana uyacağı, insanların sana îtimâd edebileceği kadar.” cevâbını verdi. Bu suâlleri soran şahıs, aldığı cevaplardan çok memnun oldu.

İsmâil bin İshâk, Yahyâ bin Eksem’in, fıkıhla alâkalı çok kıymetli kitapları bulunduğunu, ancak uzun olması sebebiyle insanların onları okuyamadıklarını söylemiştir.

Tenbîh isimli bir eseri olup, bunu Irak âlimlerinin usûlü üzere yazmıştır.

Yahyâ bin Eksem vefât ettikten sonra, kendisini sevenlerden Ebû Abdullah Hüseyin isminde bir zât rüyâda görüp; “Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi?” diye sordu. Yahyâ cevâbında; “Allahü teâlâ bana; “Yâ Yahyâ! Sen dünyâda, benim için şu, şu amelleri yapmıştın, değil mi?” buyurdu. Ben de; “Yâ Rabbî! Ben yaptığım amellere değil, bana rivâyet edilen bir kudsî hadîse îtimâd edip ümitlendim.” dedim. Allahü teâlâ; “O hadîs-i kudsî nedir?” buyurdu. Ben de; “Bana Mu’ammer, İmâm-ı Zührî’den, o dahi Urve’den, o dahi hazret-i Âişe-i Sıddîka’dan, o dahi hazret-i Peygamber efendimizden, o dahi hazret-i Cebrâil’den o dahi Allahü teâlâdan haber verdiler. Allahü teâlâ; **“Ben azîmüşşân, İslâmda ağaran saç ve sakala azâb etmekten hayâ ederim.”** buyurdu dedim.” Allahü teâlâ hazretleri, o zaman; “Sen ve Mu’ammer ve İmâm-ı Zührî ve Urve ve Âişe ve Muhammed aleyhisselâm ve Cebrâil sâdıksınız. Ben azîmüşşân dahi seni magfiret ettim.” buyurdu.

Yahyâ bin Eksem buyurdu ki:

“Koğucunun zararı, sihirbazın zararından daha çoktur. Koğucu az bir zaman içerisinde öyle zararlar yapar ki, sihirbaz onu bir ayda yapamaz.”

1) Tabakât-ı Hanâbile; c.1, s.140

2) Vefeyât-ül-A’yân; c.6, s.147

3) En-Nücûm-üz-Zâhire; c.2, s.217

4) Cevâhir-ül-Mudiyye; c.2, s.210

5) Mir’ât-ül-Cinân; c.2, s.135

6) Târih-i Bağdâd; c.14, s.191

7) Mîzân-ül-İ’tidâl; c.4, s.361

8) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.12

9) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.101

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.321

YAHYÂ ÎDİLÎ;

Kuzey Afrika’da yetişen büyük velîlerden. On beşinci asırda yaşamıştır. Kaynaklarda doğum ve vefât târihleri ve yerleri bildirilmemektedir. Evliyânın büyüklerinden olan **Vaglisiyye** ve **Kasîde-i Bürde** şârihi, pekçok kıymetli eserin sâhibi Abdürrahmân Sebbâg, Yahyâ Îdilî’nin kutub denilen büyük evliyâdan olduğunu bildirmiştir. Onun fıkıh ve ahlâk ilimlerinde yüksek mertebede olduğuna şehâdet etmiştir.

Bir gün bir mescid yapılacaktı. Mescidin kıblesini tâyin ederken ihtilâf çıktı. Bâzı insanlar kıblenin bir yönde; bâzıları da başka yönde olduğunu söylediler. Bunun üzerine Yahyâ Îdilî,

kıble tarafında bulunan dağa “Alçal!” diye seslenince, dağ alçaldı ve Kâbe-i muazzama gözüktü. Orada bulunanların hepsi, Kâbe-i muazzamayı gördüler.

Şeyh Zerrûk, Yahyâ Îdilî’ye çok hürmet ederdi. Çünkü bâtın, tasavvuf ilmini ondan almıştı. Bir gün bir kelimenin harfleri hakkında ihtilâf edildi. Hemzeli mi, yoksa hemzesiz mi olacak diye Yahyâ Îdilî’ye sordular. O da hemzeli olacak dedi. Şeyh Zerrûk’un içinde az bir şüphe olup, böyle olduğuna tam kanâat getirememişti. Yahyâ Îdilî, Şeyh Zerrûk’un başını okşayarak; “İşte Levh-i mahfûz, bak!” dedi. Allahü teâlâ Zerrûk'un gözünden perdeyi kaldırdı ve Levh-i mahfûzu gördü. Yahya Îdilî’nin buyurduğu gibi idi.

Büyük âlim Tevâtî, talebelerinden birini zeytinyağı getirmesi için Yahyâ Îdilî’ye gönderdi. Yahyâ Îdilî, gelen talebeye bir mikdar zeytinyağı verdi. “Hocanız Tevâtî’nin yanına varıncaya kadar kimseye bir şey söylemeden götürünüz” dedi. Talebe, yolda bâzı arkadaşlarına rastladı. Onlar o talebeye hâl hatır sordular. O da Yahyâ Îdilî’nin sözünü unutarak onlarla konuştu. Becâye’ye geldiğinde kapların içinde sâdece zeytin kabukları olduğunu gördüler. Meseleyi hocaları Tevâtî’ye anlattılar. Tevâtî onlara; “Eğer tenbihe uyup, sussaydınız, arkadaşlarınızla yolda konuşmasaydınız böyle olmazdı. Emre muhâlefet ettiniz, böyle oldu” dedi.

1) Ta’rîf-ül-Halef; s.595

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.141

YAHYÂ MUAMMER MEZÛRÎ İMÂDÎ;

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin talebelerinin önde gelenlerindendi. Babası Hüseyin’dir. Doğum târihi belli değildir. 1834 (H.1250) de yüz yaşlarında vefât edip, Bağdat’ta Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin kabrinin güneybatısına defnedildi.

Yahyâ Mezûrî hazretleri, küçük yaşta ilim tahsîli ile meşgûl oldu. Bağdat’ta, Şerîf Âsım Hayderî ve Sâlih Hayderî gibi âlimlerden din ve âlet ilimlerini öğrendi. Her türlü ilimde söz sâhibi oldu. Bilhassa fıkıh bilgilerinde çok ilerledi. Irak bölgesindeki âlimler de kendisinin üstünlüğünü kabûl ederler, müşkillerini ona hâllettirirlerdi. Hattâ kendisinin fıkıh ilminde ictihâtlar arasında tercih yapmaya muktedir olan tercih ehlinden olduğunu söyleyenler bile vardı. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Hindistan’dan Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinden aldığı feyzlerle Irak’a dönünce, daha önce müderrislik yaptıkları Süleymâniye şehrine gittiler. Oradaki âlimler, kendisinin sözlerini yanlış anlayıp îtirâz ettiler. Ancak Mevlânâ Hâlid hazretlerinin güzel sözleri, engin bilgisi karşısında tutunamadılar. En büyükleri bildikleri Yahyâ Mezûrî’ye mektup yazarak; “Acele Süleymâniye’ye gel! Bu zâta ancak sen cevap verebilirsin.” dediler. Yahyâ Mezûrî hazretleri mektubu alınca, atına binip yola çıktı. Süleymâniye’ye yaklaşınca, şehrin ileri gelenleri ve âlimler karşılamaya çıktılar. Her biri izzet ve ikrâmla evine dâvet etti. Elini öpebilmek için insanlar sıraya dizilmişlerdi. Yahyâ Mezûrî, gayretinin çokluğundan hemen Mevlânâ Hâlid hazretlerinin dergâhına gitmek istediğini bildirdi. Hiçbir yere uğramadan, doğru o mübârek zâtın huzûruna vardı. Yolda Mevlânâ Hâlid hazretlerini imtihan için, içinden çıkılması çok zor olan bâzı sorular hazırlamıştı. Mevlânâ Hâlid, onu ayakta karşıladı. Müsâfeha ettikten sonra yanına oturttu. Yahyâ Mezûrî hazırladığı soruları sormağa niyet ettiği sırada, Mevlânâ Hâlid sözü alıp; “İlimde birçok müşkiller vardır. Bunlardan bâzısı şunlardır ve cevâbı da şöyledir.” diyerek, Şeyh Yahyâ’nın sormak istediği bütün soruları kendileri sorup kendileri cevaplandırdılar. “Âlimi âlim anlar.” sözüne göre Yahyâ Mezûrî, Mevlânâ Hâlid hazretlerinin ilimdeki üstünlüğünü, tasavvufdaki derecesini anlayıp, teslim oldu. Talebeliğe kabûl edilmesini

istirhâm etti. Mevlânâ Hâlid, talebeliğe kabûl ettiği Yahyâ Mezûrî'ye, dergâhında bir hücre verdi. Süleymâniye şehri ileri gelenleri, Yahyâ Mezûrî hazretlerinin Mevlânâ Hâlid hazretlerine tâbi olduğunu işitip, yaptıklarına pişmân oldular. Birçokları, Mevlânâ Hâlid hazretlerine gelip talebesi olmakla şereflendiler.

Mevlânâ Hâlid, Yahyâ Mezûrî hazretlerini çok severlerdi. Talebesi olduğu hâlde akran muâmelesi yapardı. Yahyâ Mezûrî de, Mevlânâ Hâlid'in meclisinde kendisini hizmetçi kabûl etmekten zevk alırdı.

Mevlânâ Hâlid'in halîfelerinden İsmâil Berzencî Hâlidî anlatır: "Şeyh Yahyâ'nın çok hizmetinde bulundum. Bir gün Yahyâ Mezûrî, kaylûle vaktinde uyurken Mevlânâ Hâlid, Yahyâ Mezûrî'nin dergâhını teşrif ettiler. Kendilerini karşılayıp, Şeyh Yahyâ'nın uyumakta olduğunu arz edince; "Uyandırma!" buyurdular. Şeyh Yahyâ'nın hücresine girdiler ve uyurken ağzından öptüler. Sonra; "Senin hayâtınla, Allahü teâlâ hazretleri bizi faydalandırdı." buyurdular ve geri döndüler. Mevlânâ Hâlid hazretlerinin bu duâsı bereketiyle Yahyâ Mezûrî, zamânının en büyük âlimlerinden, seçilmişlerinden oldu. Fıkıh ilminde tercih derecesine ulaşıp, aklî ve naklî ilimlerde, matematikte âdetâ bir ilim denizi oldu. Takvâda, güzel ahlâkta, edeb ve hayâda insan aklını hayrette bırakırdı. Hocasının oğlu ve talebelerinden olan Hayderîzâde İbrâhim Fasîh Efendi, ayakkabısını çevirecek olsa, buna müsâade etmez; "Sen benim hocamın oğlusun, böyle yapma!" buyurur, hocalarının çocuklarına bu derece hürmet gösterirdi."

Yahyâ Mezûrî hazretleri, çamaşır yıkamakta ve ekmek pişirmekte hanımına yardım ederdi. Evlâdından biri vefât etse kendi eliyle cenâzesini yıkardı. Hanımını tesellî etmek için de; "Evlâdımızın vefâtına üzülme! Bilakis Allahü teâlâya şükret ki, şükredenlerden olasın." buyururdu. Hattâ öz babası büyük âlim Abdürrahmân hazretlerini, Yezîdîlerin dağda şehîd ettikleri haberi gelince, ders vermekle meşgûl idiler. "Hasbünallahü ve ni'melvekîl." deyip derslerini bitirmeden kalkmadılar.

Seyyid Sadreddîn Esad Hayderî hazretleri vefât ettiği gün, Bağdat'ta talebesi İbrâhim Fasîh Hayderî'nin evinde misâfir idiler. Seyyid Sadreddîn Hayderî'nin vefât ettiği haberi verildi. Yahyâ Mezûrî; "Seyyid Sadreddîn Hayderî hocamdır ve hocamın oğludur. Onun cenâzesini ben yıkayacağım." buyurdu. Gidip cenâzeyi yıkadı. Velî ve allâme Seyyid Ubeydullah-ı Hayderî de suyunu döküp, kalabalık bir cemâatle namazı edâ edildi.

Yahyâ Mezûrî hazretleri yüz senelik bir ömürden sonra vâdesi gelip Bağdat'ta vefât etti. Âlimlerin büyüklerinden Molla Hüseyin bin Molla Câmî cenâzesini yıkadı. Yine ulemâdan Seyyid İbrâhim Fasîh Hayderî, Muhammed Emîn Hayderî, Seyyid Sâlih Hayderî gibi âlimler de sırayla suyunu döktüler. Cenâze namazına katılmayan bir fert kalmadı. Bağdat'ta yer yerinden oynadı. Namazını Şeyh'in arkadaşı büyük âlim Abdürrahmân Rûzbehâî kıldırdı. Sonra Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin türbesi civârına defnedildi.

Redd-ül-Muhtâr müellifi İbn-i Âbidîn hazretlerinin ve İbrâhim Fasîh Hayderî'nin hocası olan Yahyâ Mezûrî hazretleri, yüksek oğullarını da kendisi gibi âlim ve velî olarak yetiştirdi. Abdullah, Selim ve Mustafa adlarındaki oğullarının üçü de, yüksek âlim ve Mevlânâ Hâlid hazretlerinin sevenlerinden idiler.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, yüksek halîfesi Yahyâ Mezûrî ile mektuplaşırlar, ona nasîhatlerde bulunurlardı. Bu mektuplarından birinde buyurdular ki:

"Her türlü hamd, sonsuz nîmetler sâhibi olan Allahü teâlâya mahsustur. Peygamberlerinin en yücesi olan ve hiçbirinin uğramadığı eziyetlere uğrayan, hazret-i Muhammed'e ve O'nun yüce Âl, Eshâb, Ezvâc-ı tâhire ve Ahbâbına salât ve selâm olsun.

Muhterem efendim, senedim ve dayanağım, Allahü teâlânın yolunu neşreden derin âlim Molla Yahyâ'nın ihsân ederek gönderdiği mektup ile şereflendik. Cenâb-ı Hak, karşılığında

bereketli sevâblar ihsân eylesin. Mektubunuzu okuduk, tam bir ihlâs ve hasretle yazıldığını, mübârek hâl ve güzel ahlâkınızı yansıttığını gördük. Berâberinde, mâlum şeyhin mektubu da geldi. Kerîm ve raûf olan Rabbimiz teâlâ hazretleri ona hüsn-i hâtime ihsân eylesin!

Bu vesîle ile sizlere asıl vasiyetimi bildiriyorum: Uzun zamandır bu diyârda unutulmuş gibi olan tarîkat-i aliyye'yi öğretmekte ve yaymakta tâkatiniz miktârınca çalışınız. Müslümanların bu yola girmeleri ve uymaları için, anlayacakları delîller ile onları aydınlatıp teşvik ediniz. Şurası kesin olarak anlaşılmıştır ki, büyüklerimizin gönlünde yer tutabilmeleri, mübârek İslâm bilgilerini yâni Ehl-i sünnet îtikâdını ve fıkıh, ilmihâl bilgilerini yaymaları ve bu yolda çalışanlara destek olmaları mikdârıncadır. İşittiğimize göre vaktiyle İmâdiye şehrinin çoğu köylerinde cemâat ile namaz kılınmak ve zikr-i ilâhî yapılmakla mâmûr mescidler varmış. Fakat acabâ şimdi vaziyet nedir? Belki bu mâmûrluk kalkmış, câmiler garîb kalmıştır. Artık bu mescidlere gidip gelen kalmamıştır! Bizleri seven Ziver Paşaya bizim adımıza, câmileri bu garîblikten kurtarmaya çalışmasını söylerseniz, pek büyük bir ecre, sevâba kavuşursunuz. Nitekim, Ebû Hüreyre'nin bildirdiği hadîs-i şerîfte; **"Ümmetimin fesâda uğradığı zamanda, bir sünnetimi öğretene yüz şehîd sevâbı verilir."** buyrulmuştur.

Çocuklarınız ve husûsiyle gözümün bebeği çok sevdiğim Molla Muhammed Emîn için şöyle duâ ediyorum: "Yâ Rabbî! Sen onları ebedî saâdete kavuşanlardan eyle! Kıyâmet günü peygamberlerinin aleyhimüsselâm ve evliyânın sancağı altında haşr eyle!" Âmîn!

Bu mübârek yolda gösterilen tâat, ibâdet, zikir ve hizmetlere sımsıkı sarılıp devâm ediniz. Çünkü bunlar kalb ve rûh hastalıklarını tedâvî edecek hakîkî ilâçtır. Bunu ancak kalb ve rûh mütehassısı olan Allah adamları yâni velîler görürler, bilir ve bildirirler.

Allahü teâlânın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinizde olsun."

Eserleri: **Hâşiye alâ Tuhfe-i İbn-i Hacer, Hâşiye alâ Şerh-i Isâm, Hulâsat-ül-Hisâb**'ın bâzı kısımlarını şerh vb.

NEFSE MUHÂLEFET

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri, talebelerinden Abdülvehhâb Sûsî'yi İstanbul'a gönderdi. Orada devlet büyüklerinden gördüğü iltifât karşısında kibir ve gurûra kapılınca, talebelikten tardedildi. Abdülvehhâb Bağdat'a geri dönüp Yahyâ Mezûrî hazretlerine geldi, elini öptü ve yeniden talebeliğe kabûlü için Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine iltimasta bulunmasını istedi. Yahyâ Mezûrî de, hocasının huzûruna geldi ve Abdülvehhâb'ın affını arzetti. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri; "Emir benim elimde olsa affederim. Lâkin silsile-i aliyye-i Nakşibendiyye'nin hepsinin rûhâniyeti, Abdülvehhâb'ı talebelikten tard eylediler. Ancak sakalını traş, yüzünü kara edip bir merkebe ters biner, sokak ve pazarda bu hâl ile kendisini teşhir ederse o zaman belki meşâyıhın rûhları affederler." buyurdu. O zaman Şeyh Yahyâ; "Ey hocam! Abdülvehhâb nefsine böyle yük yükleyemez, müsâade et, onun adına ben yapayım da Abdülvehhâb affoluna ve ben nefsimi müslümânların ihtiyâcı için fedâ edeyim." dedi. Mevlânâ Hâlid ağlayarak Yahyâ Mezûrî'nin boynuna sarıldı. Berâberce bir hayli vakit ağladılar. Sonra Mevlânâ Hâlid nâfile namaza durdu. Yahyâ Mezûrî de kendi dergâhına gitti. Orada bekleyen Abdülvehhâb'a; "Kimseyi kötüleme! Ancak kendi nefsini kötüle!" buyurdu. Abdülvehhâb mahrûm ve hüsrân olarak oradan ayrıldı.

1) Mecd-i Tâlid Tercümesi; s.66, 95, 100

2) Şems-üş-Şümûs Tercümesi; s.33, 41

3) Mecd-i Tâlid; Bağdat-1299; s.12

4) Min Menşûrât-il-Mecma'-ıl-İlmi el-Kirmânî Tezkâr-ür-Ricâl el-Cüz-ül-Evvel Mevlânâ Hâlid Nakşibendî; s.80

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.18, s.269

6) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi ved-dîn; s.621

YAHYÂ BİN MUÂZ-I RÂZÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Yahyâ bin Muâz bin Câfer Râzî, künyesi Ebû Zekeriyyâ, lakabı Vâiz'dir. Rey'de doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 872 (H.258) târihinde Nişâbur'da vefât etti.

Yahyâ bin Muâz hazretleri Bağdât ve Belh şehirlerine gitti. Tasavvuf ehli büyük âlimlerle görüşüp sohbet etti. İshâk bin Süleymân er-Râzî, Mekkî bin İbrâhim el-Belhî, Ali bin Muhammed ve başka âlimlerle görüşüp, kendilerinden ilim tahsil etti. İlim, amel ve ahlâkta, nefsiyle mücâdele etmekte şaşılacak hâl ve üstünlük sâhibiydi. İbrâhim ve İsmâil adında iki kardeşi olup, onlar da yüksek hâl sâhibi idiler. Kardeşlerinden birisi Mekke'ye gidip oraya yerleşti. Yahyâ hazretlerine bir mektup yazıp; "Üç arzum vardı. Ömrümün sonunu en kıymetli yerde geçirmek, bir hizmetçimin olması ve ölmeden önce sizi bir defa daha görmek. Bunlardan ikisine kavuştum. Şu anda Harem-i şerîfte bulunuyorum ve bir hizmetçim var. Duâ edin de Allahü teâlâ üçüncü arzuma da kavuşmayı nasîb etsin." dedi. Yahyâ bin Muâz, cevap yazıp; "Sen insanların en iyisi ol da, istediğin yerde yaşa. Yerler, insanlarla değer kazanır, insanlar yerlerle değil. İki cihânın efendisi Resûlullah efendimiz o taraflarda bulunduğu için, oralar çok kıymetli olmuştur. Hizmetçiye sâhib olmak gibi bir arzun keşke bulunmasaydı. Efendilik Allahü teâlânın, hizmetçilik ise kulun sıfatıdır. Birini kendine hizmetçi edip de, o kimsenin Hakk'a kulluk etmesine mâni olmak mürüvvete yakışmaz. Uygun değildir. Beni görmek arzu ettiğini söylüyorsun. Eğer hep Allahü teâlâyı hatırlar, her an O'nunla meşgûl olursan, beni hatırına getirmezsin. Şu anda bulunduğun yer, evlâdı kurbân etmek yeridir. O'nu bulmuş isen, ben senin işine yaramam. Eğer O'nu bulamadınsa, benden sana ne fayda gelir" buyurdu. Sevdiklerinden birine yazdığı mektubda da; "Dünyâ, uyku; âhiret ise uyanıklık yeridir. Rüyâda ağlayan uyanıklıkta güler, sevinir. Sen dünyâ hayatında ağla ki, âhiret uyanıklığında gülesin ve neşeli olasın" buyurdu.

Yûsuf bin Hüseyin-i Râzî diyor ki: "Âlim ve velîleri görmek için yüz yirmi şehir gezdim. Yahyâ bin Muâz hazretlerinden daha tesirli ve daha güzel söz söyleyeni görmedim."

Yahyâ bin Muâz-ı Râzî hazretlerinin hikmetli sözlerinden bâzıları şöyledir:

"İlmi ile âmil olan âlimler, müslümanlara analarından babalarından daha şefkatli, daha merhametlidirler. Çünkü onlar, insanın âhiretini kurtarıp, Cehennem'e girmemelerini temin ederler. Ana-baba ise, insanı ancak dünyâ ateşinden ve felâketinden koruyabilir."

"Bir kimse, hocasının hareket ve davranışlarından istifâde edemiyorsa, sözlerinden hiç istifâde edemez."

"Açlık nûrdur. Tokluk ateştir. Şehvet odundur. Şehvet ve tokluk bir araya gelince, ateş yanmaya başlar. Sâhibini yakıp bitirir.

"Gâfillerden, câhillerden ve yaltakçılardan uzak dur."

"Dünyâya aldanmaktan çok sakınınız. Burası, yolcu konağı gibi geçicidir. Bugün buradayız. Belki yarın, belki daha önce göç edeceğiz. Burada bir an evvel azığımızı tamamlayalım. O kadarçabuk olalım ki, konuşmaya vaktimiz kalmasın. Konuşmayı âhirete bırakalım."

"Kalbinde dünyâ hırsı bulunan bir kimsenin ilmi, Abdullah ibni Abbâs hazretlerinin ilmi kadar olsa, o kimse, insanlar için zararlıdır. Çünkü onun kendisine hayrı yoktur. Başkalarına

nasıl olsun?”

“Evliyâ, insanları şeytanın elinden kurtaran zâttır.”

“Bir şeye ihtiyaç duyulduğu halde, çalışıp onu temin etmemek, çoluk çocuğu perişan bırakmak, câhillik ve tenbelliktir.”

“Ölümü bir tabağa koyup çarşıda satsalardı, âhiret ehli, başka bir şeye bakmayıp onu satın alırdı.”

“Cehennemliklerin amellerini işleyip, sonra da Cennet'i istemek büyük ahmaklıktır.”

“Tövbeden sonraki bir günah, tövbeden önceki yetmiş günahdan daha çirkindir. Kalb ve beden hastalıklarımız için en iyi ilâç, günahı terketmektir.”

“İhlâs, ameli kusurlardan temizlemektir.”

“Dînî ve ahlâkî bir vazîfeyi îfâ etme fırsatını elden kaçırmak, ölümden daha zordur.”

“İbret alınacak hâdiseler pekçok, bunlardan ibret alanlar ise çok azdır.”

“Allahü teâlâyı sevdiğin kadar, herkes seni sever. Allahü teâlâdan korktuğun kadar, herkes senden korkar. Allahü teâlâya kulluk ettiğin mikdârda, herkes sana yardımcı olur.”

“Dünyâ sevgisini terk etmek gâyet zordur. Ama Cennet’e kavuşmak için, dünyâyı terketmek lâzımdır.”

“Dünyâ ekin yeri, insanlar da sanki ekindir. Ölüm, bu ekinleri biçen oraktır. Azrâil (aleyhisselâm) harman sâhibi, mezar da harman yeridir. Cennet ve Cehennem ise, ekinlerin durumuna göre konulacağı ambar gibidir. İnsanların da bir kısmı Cennet’e ve bir kısmı da Cehennem’e gideceklerdir.”

“En çok sevindiğim ve sevdiğim şey, Allahü teâlânın bana ihsân ve ikrâm ettiği îmân nîmetidir. En çok korktuğum şey ise, onun benden gitmesidir.”

“Para akrebdir. Panzehirin yoksa, onu eline alma. Çünkü seni sokar ve öldürür. Paranın panzehiri, helâl yoldan kazanıp, meşrû yere sarfetmektir.”

“Allahü teâlâya itâat etmek, bir hazîneye benzer. Bu hazinenin anahtarı duâ, anahtarın dişleri de helâl lokmadır.”

“Herkesin kalbinde, cömertlere karşı muhabbet, cimrilere karşı nefret vardır.”

“İnsanlar, fakir olmaktan korkarak dünyâlık için çalıştıkları kadar, Cehennem'den korkup, korunmak için çalışsalardı, mutlaka Cennet’e giderlerdi.”

“Dünyâda, Allahü teâlâdan en çok korkan kimse, kıyâmet günü insanların en emîni olur.”

“İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeyleri aramakta, kişiler için zillet, âhireti aramakta ise izzet vardır. Yok olacak şeylerin peşlerinde koşarak zillete düşmek, ebedî olanı terkedip, kendisini izzete ulaştıracak şeyleri terkedene ne kadar çok şaşılır.”

“Allahü teâlânın dînine, O’nun kullarına hizmet etmekten zevk duyan bir kimsenin hizmetinde bulunmaktan, bütün mahlûklar zevk alırlar.”

“Kişinin ayağının sürçmesi, bir kusuru sebebiyledir.”

“Allah korkusu, kalbde yerleşmiş olan bir ağaç gibidir.”

“Allah korkusu, ibâdetin süsüdür.”

“Düşünmeden konuşan pişmân olur. Konuşmadan önce düşünen selâmet bulur.”

“Kıyâmet günü fakirlik ve zenginlik tartılmayacak, fakirliğe ne ölçüde sabredilmiş ve zenginliğe ne ölçüde şükür edilmiş ise, o hesâb edilecek. Mesele çok fakir veya çok zengin

olmak değil, çok sabretmek veya çok şükretmektir.”

“Her kimde bulunursa bulunsun, tevâzu güzeldir, ama zenginlerde bulunursa çok daha güzel olur. Her kimde bulunursa bulunsun, kibir çirkindir. Ama, fakirlerde bulunursa çok daha çirkin olur.”

“Bir müslümanı medhedemiyorsan, bâri kötüleme. Faydalı olamıyorsan bâri zararlı olma, sevindiremiyorsan hiç olmazsa üzme.”

“Allah yolunda yürümek istiyene en zor gelen şey, yabancılarla berâber olmaktır.”

“Esas fakirlik, fakir olmaktan korkmak, esas zenginlik ise, Allahü teâlâya güvenmektir.”

“Senden meydana gelen bir hatâ sebebiyle seni özür dilemeye mecbur eden, berâber olduğunuzda kendisine müdârâ etmen icâbeden ve kendisine, (Allahü teâlâya duâ ettiğinde beni de hatırla) demeye ihtiyaç duyduğun kimse, hakîkî dost olamaz.”

“Yâ Rabbî! Kalbimdeki en tatlı hâl, rahmetinden ümitli olmamdır. Dilimdeki en tatlı hâl, seni tesbih etmemdir. Bana en tatlı gelen zaman da, dîdârını göreceğim zamandır.”

HAKÎKÎ SEVGİ NASILDIR?

Yahyâ bin Muâz ki, evliyânın büyüğü,
Verâ ile takvâda, vardı çok üstünlüğü.

Meşhurdu insanlara, vâz ile nasîhati,
Çok insan o sâyede, buldular hidâyeti.

Buyurdu:"Ey insanlar, gafleti atın artık,
Dünyâ uyku gibidir, âhiret uyanıklık.

Uyuyup rüyâsında, ağlarsa biri şâyet,
Uyanınca sevinir, ferâhlanır o gâyet."

Öyleyse Allah için, ağlayın ki bu demde,
Rahata eresiniz o ebedî âlemde.

Buyurdu ki: "Bir sevgi, hakîkî ise şâyet,
Bir iyilik görmekle, hiç artmaz o muhabbet,

Ve yine bir kötülük, görse de sevdiğinden,
Ona olan sevgisi, azalmaz eskisinden."

Buyurdu: "Sen ne kadar, edersen Hakk'a tâat,
İnsanlar da o kadar, sana eder itâat.

Sen Allah'a ne kadar, eylersen günah, isyân,
Sana dahi o kadar, karşı gelir çok insan."

Ve yine buyurdu ki: "Doğru, hâlis âlimler,
Sana, ebeveyninden, daha şefkatlidirler.

Zîrâ onlar katarak, gündüze gecesini,
Cehennem ateşinden, kurtarır en son seni,

Ve lâkin ebeveynin, sana merhametinden,
Kurtarır ancak seni, dünyâ felâketinden."

Buyurdu ki: "Dünyâya, aldanma, iyi tanı,
O hep dolup boşalır, sanki bir yolcu hanı.

Bugün dünyâda isen, olmazsın belki yarın,
Hazırla azığını, gaflete gelme sakın!

Elini çabuk tut da, hazırlan bir an evvel,
Zîrâ yaşayanlara, âni gelir hep ecel.

Eğlenmeyi bırak da, ibâdet yapmaya bak,

Zevk ü safâ sürmeyi, gel âhirete bırak."

Buyurdu:"Bir âlimde, varsa dünyâ sevgisi,
Onun, hiçbir kimseye, olmaz bir fâidesi.

Zîrâ kendine bile, hayrı olmaz ki zâten,
Nerde kaldı gayriyi, kurtarsın felâketten."

Buyurdu:"Şâyet ölüm, konsa idi pazara,
Ehlullah, başka şeye, vermezlerdi hiç para.

Cehennem'e götüren, amelleri işleyip,
Sonra kalkıp Cennet'e, tâlip olmak ne garip.

Ahmak şu kimsedir ki, çok günah işlerde hep,
Sonra Hak teâlânın, affını eder talep.

Akıllı da şudur ki, dünyâyı terk etmeden,
Âhiret azığını, hazır eder gitmeden.

Bilir ki âhiretin, tarlasıdır bu dünyâ,
Eker tohumlarını çalışır ekseriyâ.

Kabire girmeden önce oraya hazırlanır,
Bilir ki her mümine, orada suâl vardır.

O, ölmeden öğrenir, cevabını onların,
Bilir ki kendisine, sorulur bunlar yarın."

Buyurdu ki: "Îmânın, tam doğruysa Allah'a,
Sana, bundan kıymetli, bir nîmet olmaz daha.

Öyleyse kork ve titre îmânın gitmesinden,
Zîrâ bir kelimeyle, gidebilir o senden."

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.107

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.51

3) Sıfât-us-Safve; c.4, s.71

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.94

5) Risâle-i Kuşeyrî; s.132

6) Vefeyât-ül-A'yân; c.6, s.165

7) Târih-i Bağdâd; c.2, s.138

8) Şezerât-üz-Zeheb; c.14, s.208

9) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.2, s.266

10) Nefehât-ül-Üns; s.108

11) Keşf-ül-Mahcûb; s.222

12) Fâideli Bilgiler; s.164

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.327

14) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (50. Baskı) s.1161

YAHYÂ ŞİRVÂNÎ;

Büyük velîlerden. İsmi, Yahyâ bin Behâeddîn'dir. Seyyid olup soyu Peygamber efendimize ulaşır. Şirvan'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1464 (H.868) târihinde Bakü'de vefât etti. Kabr-i şerîfi Şirvan Şahlar Saray Külliyesindedir.

Seyyid Yahyâ Şirvânî, küçüklüğünde fevkalâde edep ve ahlâk sâhibi bir çocuktu. Bir gün arkadaşları ile oyun oynarken, evliyânın büyüklerinden İzzeddîn Halvetî'nin oğlu ile Sadreddîn Halvetî'nin dâmâdı olan Pîrzâde hazretleri onu gördüler. Çocuğu bir müddet seyrettikten sonra, birbirlerine; "Allahü teâlâ bu çocuğa, dedelerinin edebini, olgunluğunu ve güzel huyunu ihsân etmiş. Duâ edelim de, Halvetî yolunun feyz ve mârifetlerine de

kavuşsun.” dediler. El açıp cenâb-ı Hakk’a yalvarıp, uzun uzun duâlar ettiler. O gece Seyyid Yahyâ, rüyâsında Resûlullah efendimizi gördü. Sevgili Peygamberimiz; “Evlâdım Yahyâ! Halvetî yolunun büyüklerinden olan Sadreddîn’e git. Onun sohbeti ve hizmetiyle şereflen!” buyurdu. Sabah olunca, yaşının küçüklüğüne bakmadan, Sadreddîn Halvetî’nin huzûruna koştu. Onun terbiyesi altında ilim öğrenmeye başladı. Kısa zamanda hocasının feyz ve bereketleri ile, ilimde ve tasavvuf yolunda pek yüksek derecelere kavuştu.

Seyyid Yahyâ Şirvânî’nin daha küçüklüğünde garip halleri görüldü. Bir gün annesi ile berâber şehrin dışında gidiyorlardı. Âniden bir kimse geldi. Yahyâ Şirvânî’nin elinden tuttu. Havaya yükselip gözden kayboldular. Bu hâli gören annesinin içine korku düştü. Üzülüp ağlamaya başladı. Çâresiz kalıp, hiçbir yere de gidemedi. Şaşkınlık içinde ne yapacağını bilemedi. Bir de baktı ki, biraz sonra oğlu Seyyid Yahyâ Şirvânî yanında duruyor. Kavuşmanın sevinç ve şaşkınlığı ile oğluna; “Oğul nereye gittiniz? Ben üzüntüden helâk olacaktım!” dedi. Seyyid Yahyâ da; “Bir yere vardık. Orada bu dînin ileri gelenlerinden birçok kimse vardı. Beni ortalarına aldılar. Hepsi bana iltifât etti. Hayır duâ buyurdular. İçlerinden biri ayağa kalkıp, bunu (Yahyâ Şirvânî’yi) bana satın dedi.

Beni ona teslim ettiler. O zât bana, şimdi annenin yanına git. Ben seni yine bulurum dedi. Bunun üzerine kendimi burada buldum.” dedi.

Seyyid Yahyâ hazretleri yakışıklı ve güzel ahlâk sâhibiydi. Yüzü nûr gibi parlardı. Bir gün dergâhta, ibâdet ettiği özel odasından çıktı. Anasının ve babasının ziyâretine gitmek istedi. Yolda giderken bâzı kimseler ileri geri konuşarak onu üzdüler. Seyyid Yahyâ evine gitmekten vazgeçip dergâha döndü. Hocası onun bu üzüntülü hâlini görünce; “Evlâdım! Niçin böyle üzgünsün?” diye sordu. O da olanları haber verdi. O zaman Sadreddîn hazretleri; "Yakında helâk olurlar.” buyurdu. Hakîkaten çok geçmeden Seyyidzâdeyi üzenlerin vefât haberleri geldi.

Seyyid Yahyâ’nın babası Seyyid Behâeddîn önceleri Şeyh Sadreddîn hazretlerinin ve oğlu Yahyâ’nın üstün hallerini anlayamamıştı. Bu sebeple onları imtihan etmeyi düşündü. Bir gün oğluna; “Oğlum Yahyâ! Yağmurlar yağmadı. Ekinlerimiz kurudu. Ne olur bir duâ ediver de tarlalarımız sulansın.” dedi. O da; “Babacığım! Mâdem öyle şimdi sen Allahü teâlâya; “Oğlum Seyyid Yahyâ’nın sana olan yakınlığı hürmetine yağmur ihsân eyle.” diye duâ et” dedi. Bunun üzerine babası; “Yâ Rabbî! Oğlumun sana olan yakınlığı hürmetine bana yağmur ver.” diye duâ etti. Derhal yağmur yağmaya başladı. Yalnız ona âit olan tarlalar suya kandı. Hayretler içinde kalıp tekrar oğluna; “Oğlum! Maksad hâsıl oldu. Lâkin başkalarına bir fayda olmadı. Sebebi nedir?” diye sordu. Bunun üzerine Seyyid Yahyâ hazretleri; “Babacığım! Duânda başkalarını da yâd edeydin o da olurdu. Müslümanları da birlikte söylememiz lâzım.” buyurdu.

Bir zaman Seyyid Yahyâ hazretleri hasta oldu. Evinden çıkamadı. Babası ve annesi bu duruma çok üzüldüler. Seyyid Yahyâ bu hal ile odasında yatarken birden karşısında hocası Şeyh Sadreddîn hazretlerini gördü. Ona hitâben; “Ne yatıyorsun oğul, kalk ayağa!” dedi. Elinden tutup ayağa kaldırdı, sonra kayboldu. Seyyid Yahyâ’nın hastalığı tamâmen geçmişti. Hocasının gelmesini ve Yahyâ’nın iyileşmesini hizmetçilerinden birisi gördü ve gidip Seyyid Behâeddîn’e haber verdi. Seyyid Behâeddîn oğlunun yanına geldiğinde hakikaten onun rahatsızlığının geçtiğini ve hiçbir şeyinin kalmadığını gördü. Sonra; “Bu senin hocan, âlim ve kerâmet ehli geçinir, neden düz yollar varken görünmeden gelir?” dedi. Seyyid Yahyâ da; “Babacığım! Sebebi, yolların dikenli olmasıdır. Dikenler mübârek ayaklarını yara eder.” dedi. Bunun üzerine babası; “Yollarda diken yok ki.” dedi. Seyyid Yahyâ; “Sizin inkâr dikenleriniz var ya!” diye cevap verdi. Bu söz üzerine Seyyid Behâeddîn, oğlu Seyyid Yahyâ’nın peşine düşüp Sadreddîn hazretlerinin huzûruna gitti. İtirâzına tövbe etti. Sâdık talebelerinden oldu.

Sadreddîn hazretleri de, Seyyid Behâeddîn’in nefsini kırmak için, bir sene Seyyid Yahyâ’nın

emrini dinlemesini söyledi. Seyyid Yahyâ bu hususta; “Bu bir sene, bana öyle zor geldi ki, helâk olacaktım.” buyurdu. Bir sene sonra Sadreddîn hazretleri, Seyyid Yahyâ’ya baba-oğul münâsebetlerine göre hareket edip, babasının emrini dinlemesini söyledi. Seyyid Yahyâ Şirvânî, bir zaman sonra Sadreddîn-i Hamevî’nin dâmâdı oldu.

Seyyid Yahyâ hazretleri, Şeyh Sadreddîn hazretleri hayatta olduğu müddetçe ona canla başla hizmet etti. Şeyh Sadreddîn hazretleri vefât etmezden önce bütün talebelerini ve sevdiklerini toplayıp onlardan söz aldı ve Seyyid Yahyâ’ya tâbi olmalarını bildirdi. Seyyid Yahyâ hazretleri hocasının vefâtından sonra Şirvan yakınındaki Şemâhî’de, sonra da Bakü’ye giderek orada ikâmet etti. On binden fazla talebesi oldu. Bunlardan üç yüz altmışı velîliğin yüksek derecelerine çıktı.

İbrâhim Gülşenî anlatır: “Seyyid Yahyâ hazretleri talebeleriyle birlikte Bakü’den Şirvan’a giderken bir ulak, haberci gelip Seyyid Yahyâ hazretlerinin arabasının atlarını almak istedi. Oradakiler de mâni olmaya çalıştılar. Lâkin haberci aldırış etmeyip atları arabadan çözmeye başladı. Talebelerden Baba Kutb adında biri, Seyyid Yahyâ hazretlerine hitâben; “Efendim! Siz niye seslenmiyorsunuz?” diye söyleyip arabanın bir ağacını aldı ve haberciyi dövmeye başladı. Seyyid Yahyâ hazretleri bırak dediyse de Baba Kutb aldırış etmeyip haberciyi dövmeye devâm etti. Netîcede haberci onlara; “Sizin reisiniz kim?” diye bağırınca, oradakiler; “Seyyid Yahyâ hazretleridir.” dediler. Adam hemen onun yanına koşup pişman olduğunu arzetti ve af diledi. Seyyid hazretleri affedip, duâ etti. Sonra haberci oradan ayrıldı. O zaman Seyyid Yahyâ hazretleri, Baba Kutb’a dönüp; “Otuz yıldır yanımıza gelip gidersin. Lâkin bir kıl ucu kadar bizden istifâde etmemişsin.” buyurarak azarladı. Sonradan Seyyid Yahyâ hazretleri, sözünü dinlemeyenlere Baba Kutb’un bu işini misâl verirdi.

Seyyid Yahyâ hazretleri çok sıcak aylarda azıksız ve susuz sahralara çıkar, oralarda günlerce kalır, ibâdetle meşgûl olurdu. Halvet, yalnız olarak tenhâ bir yerde kalmak ve ibâdet yapmak değişmez husûsiyetlerindendi.

Şeyh Mansûr anlatır: “Bir târihte Seyyid Yahyâ hazretleriyle birlikte kırk günlük yalnız olarak bir ibâdete başladık. Onun on iki günde bir abdestini yenilediğine ve üç defâ da iftar ettiğine şâhid oldum.”

Seyyid Yahyâ Şirvânî hazretleri ömrünün sonlarında devamlı Allahü teâlâya ibâdet eder, bir şeyler yemezdi. Oğlu Emîr Gülle bir gün yemek pişirip getirdi. İftâr etmelerini ricâ etti. Seyyid Yahyâ hazretleri oradaki talebelerini çağırttı. “Bismillâh deyip başlayın.” buyurdu. Kendisi bir kaşık aldı, kokladı ve yemeği geri koydu. Kaşık elinde bekledi. Talebeleri yemeği bitirdi. Yemek bitince; “Elhamdülillah” deyip, kaşığı bıraktı. Talebelerine; “Lokman Hakîm nice seneler bir yemeğin kokusu ile yetinmişti. Ben de bu bir lokma yemeğin kokusu ile yetinsem yeridir.” buyurdu.

Kendisine, Allahü teâlânın uzun ömür vermesi için duâ edenlere; “Beyimiz Halîl’e duâ edin ki, benim ömrüm onun yaşaması iledir.” derdi. Hakîkaten o beldenin beyi Halîl Efendi vefât ettikten dokuz ay sonra da Seyyid Yahyâ Şirvânî hazretleri vefât etti.Vefâtlarına yakın altı ay hiç yemek yemedi, su içmedi. Hep ibâdetle meşgûl oldu.

Sevdiklerine; “Üstâd, tâliblere tövbe ve istiğfârı ve yolun edeplerini öğretmek için lâzımdır.” buyururdu.

Kendisine tasavvuf yoluna nasıl ulaşılır diye sordular. O; “Tasavvuf yoluna açlık, tefekkür ve hayretle kavuşulur.” buyurdu.

Seyyid Yahyâ hazretleri vefât ettikten sonra sevdikleri onu rüyâda gördüler ve; “Allahü teâlâ size ne muâmele etti.” diye sordular. O da; “Allahü teâlâ beni arş-ı âlâ altında bir yaygı üzerine oturmamı nasîb edip etrâfıma iyi kimselerin rûhlarını topladı ve bana hitâb edip; “Ey Yahyâ! Dünyâda talebelerin ile toplanıp okuduğun dersleri şimdi bu Cennetliklerle oku.

Bunlar işitsinler.” buyurdu. Ben de okumaya başladım.” buyurdu.

Seyyid Yahyâ hazretlerinin talebelerinin en üstünleri; Pîr Şükrullah, Alâaddîn Halvetî, Habîb Efendi, Muhammed Erzincânî ve Dede Ömer Rûşenî Halvetî hazretleridir.

Tasavvufa dâir bâzı telif eserleri vardır. Bunun yanında **Esrâr-ı Tâlibîn** ve **Vird-i Settâr** adında iki kıymetli eseri vardır.

HEY ÂŞIK!

Talebesi Mîr Gülle anlatır: Seyyid Yahyâ hazretleri çok merhâmetliydi. Bir gün talebeleriyle şehir dışına gezintiye çıktı. Bir nehir kenarına geldiklerinde, Seyyid Yahyâ hazretleri bir kilim üzerine oturdu. Talebeleri de her biri bir iş için etrâfa dağıldılar. O sırada zâlim bir kişi av peşine düşmüş ve oraya gelmişti. Bu kişi Seyyid Yahyâ hazretlerini tanımayıp ona; “Hey âşık! Gel şu matarayı al, su doldur getir içeyim.” diye seslendi. Seyyid hazretleri tefekkür hâlinde olduğundan söylediğini duymadı. O zaman o zâlim kişi atından inip nehre su almaya gitti. O sırada da Seyyid hazretleri yerinden kalkıp nehirden su almakta olan kişiye hitâben; “Hey kan içici adam ne yapıyorsun?” diye seslendi. O kişi suyu harâretle içmek üzere iken mataradaki suyu döktü. Su kan olmuştu. Tekrar doldurduğunda yine kan olduğunu gördü. Bunun üzerine hemen yaptıklarına pişman olup, Seyyid Yahyâ hazretlerinin ayaklarına kapandı. Talebeleri arasına girdi.

1) Şakâyik-ı Nu’mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.287

2) Nefehât-ül-Üns; s.574

3) Seyyid Yahyâ Şirvânî (Hocazâde Ahmed Hilmi); s.4

4) Lemezât, Üniversite Kütüphânesi, No: 1894, v.144

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.39

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (50. Baskı) s.1065,1079

YA’KÛB-İ ÇERHÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İnsanların îtikâd, amel, ibâdet ve ahlâk husûsunda doğruyu öğrenip yapmalarını sağlayan ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturmak için rehberlik eden ve kendilerine “Silsile-i aliyye” denilen İslâm âlimlerinin on yedincisidir. İsmi, Ya’kûb bin Osman bin Mahmûd’dur. Kâbil yolu üzerinde Gazne yakınlarında Çerh köyünde doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1447 (H.851) senesinde Hılfetû’da vefât etti. Burası, Hisâr Şâdmân’a yakın sınır köylerinden bir köy olup, kabri oradadır. Derin âlim ve veli-yi kâmil idi.

Ya’kûb-i Çerhî, önce Herat’a gidip, bir müddet ilim tahsîli yaptı. Sonra yine ilim tahsîli için Mısır’a gitti. Orada Zeynüddîn-i Hâfî ile birlikte, zamânının büyük âlimi Mevlânâ Şihâbüddîn Şirvânî’den ve diğer âlimlerden aklî ve naklî ilimleri öğrendi. Sonra Buhârâ’ya gitti. Orada da âlimlerden ilim öğrenip, icâzet aldı. Zâhirî ilimlerde yetişdikten sonra tasavvuf ilmine yöneldi. Tasavvuf ilminde ve hâllerinde önce Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî’nin, sonra da onun halîfesi Alâüddîn-i Attâr’ın sohbetinde yetişti.

Kendisi şöyle anlatmıştır: “Buhârâ’nın âlimlerinden ilim tahsîl edip icâzet aldıktan sonra memleketime dönmek üzere idim. İçimde Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin yanına gitmek arzusu hâsıl oldu. Huzûruna varıp; “Beni hatırdan çıkarmayınız.” diye yalvardım. “Tam gideceğin sırada mı bana geliyorsun?” buyurdu. “Gönlüm iştiyâkınızla dolu, sizi seviyorum." dedim. “Bu arzu ne sebepten geliyor?” dedi. “Büyük bir zâtsınız ve herkesin makbûlüsünüz.” dedim. Bunun üzerine; “Bu sebep kâfi değil, daha makbûl bir şey bulman lâzımdır. Halkın

beni kabûlü şeytânî olabilir.” buyurdu. Bunun üzerine; “Sahîh bir hadîs-i şerîfte; **“Allahü teâlâ bir kulunu severse, onun sevgisini kullarının kalblerine düşürür. İnsanlar onu severler.”** buyrulmuştur.” dedim.

Sözünü bitirince tebessüm etti ve; “Biz azîzânız (azîzlerdeniz). Bu söz üzerine kendimden geçer gibi oldum. Çünkü bu görüşmeden bir ay kadar önce, bir rüyâ görmüştüm. Rüyâmda bana; “Azîzân’ın mürîdi, talebesi ol!” demişlerdi. Rüyâyı unutmuştum. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri; “Biz azîzânız.” buyurunca hatırladım. Tekrar; “Bana teveccüh ediniz, hatırınızdan çıkarmayınız.” diye yalvardım. Buyurdu ki: “Bir gün Azîzân’dan (Ali Râmitenî'den) böyle bir istekde bulunmuşlar. O da, bir şeyin hatırda kalması için bir vâsıtaya ihtiyaç olduğunu söylemiş ve hatırlamaya vesîle olacak bir şey istemişler.” Bunu söyledikten sonra, bana mübârek takkesini hediye etti ve buyurdu ki: “Senin bana verecek bir şeyin yok, şu takkeyi al, onu her gördüğünde bizi hatırla ve yanında bul.”

Bundan sonra ayrıca tenbih edip; “Bu yolculukta Mevlânâ Tâcüddîn Deştgûlegî’yi bulmaya gayret et. Çünkü o, Allahü teâlânın velîlerindendir.” buyurdu. Yola çıktıktan sonra, içime önce Belh şehrine, oradan da memleketime dönme arzusu düştü. Belh ile Deştgûlek arası çok uzaktı. Yolculukta öyle vesîleler oldu ki, birden kendimi Deştgûlek yakınlarında buldum. Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin tenbihi hatırıma geldi. İşâretlerinden dolayı şaşırıp, hayran kaldım. Deştgûlek’e gidip, hemen Mevlânâ Tâcüddîn'in sohbetine can attım. Onun sohbetinde bulunduktan sonra Behâeddîn-i Buhârî’ye geri dönüp ona teslim olmak arzusu beni sardı. Buhârâ’da bir meczub vardı. Onu bir yolda oturur gördüm. Ona dedim ki; “Ben gidiyorum!” Bana; “Hiç durma, çabuk git!” dedi. Oturduğu yerde toprak üzerine çizgiler çizdi. Kendi kendime, bu çizgileri sayayım, eğer tek çıkarsa gitmem gerektiğine işâret sayayım diye düşündüm. Saydım tek çıktı. Behâeddîn-i Buhârî hazretlerine tekrar gitmeye karar verip, yola çıktım. Nihâyet Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin huzûruna kavuştum. Hâlimi arzettim. Bana zikretmemi ve zikirde teke riâyet etmemi bildirip; “Elinden geldiği kadar zikirde tek sayıya riâyet et.” buyurdu ve böylece yolda karşılaştığım meczub zâtın yer üzerine çizdiği çizgilerin tek oluşuna işâret etti.”

Ya’kûb-i Çerhî hazretleri, bir eserinde şöyle anlatmıştır: “Allahü teâlânın inâyetiyle bu fakirde erenler yoluna girmek arzusu doğup da fazl-ı ilâhiye Allahü teâlânın yardımına kavuşunca, Buhâra’da Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerine kavuşmak nasîb oldu. Onun kerem ve iltifâtları beni saâdete garketti. Gördüm ki, mürşidim kâmil ve mükemmildir ve evliyânın en üst tabakasındandır. Çeşitli vakalar ve gaybî işâretlerden sonra, Kur’ân-ı kerîmi açıp bir âyeti işâret tutmak istedim; meâlen; **“O peygamberler Allah’ın hidâyetine eriştirdiği kimselerdir, sen de onların gittiği yoldan yürü...”** (En’âm sûresi: 90) buyrulan âyet-i kerîme çıktı, bağlılığım kat kat arttı. Tereddüt içinde bulunduğum günlerden bir gündü. Evimin bulunduğu Fethâbâd’da, Şeyh Seyfüddîn’in kabrine doğru oturmuştum. İçimde öyle bir fırtına koptu ki, hemen Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin huzûruna kavuşmak için Kasr-ı Ârifân’a doğru yola çıktım. Kasr-ı Ârifân’a varıp, Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin evlerine yaklaştığım zaman, yola çıkmış, beni beklemekte olduğunu gördüm. Bana ihsânda bulundular, yanına oturttular. Namaz kıldıktan sonra sohbete başladılar. Heybeti beni öyle sarmıştı ki, konuşmaya mecâlim kalmadı. Bu sohbet sırasında buyurdu ki: “İlim iki kısımdır. Biri kalb ilmi; bu ilim, en faydalı olan ilimdir. Bu ilmi nebîler ve resûller öğretir. Diğeri lisan ilmidir. Bu ilim de Allahü teâlânın insanoğluna huccetidir. Bâtın ilminden sana bir pay erişmesini ümid ederim. Yine nakledildi ki; “Sadâkat ehliyle oturduğunuz zaman, sıdk, doğruluk üzere bulununuz. Çünkü onlar, kalb câsuslarıdır. Kalblerinize girerler ve himmetinize bakarlar. Biz, kendi kararımızla kimseyi kabûl edemeyiz. Böyle memuruz. Bakalım bu gece bize ne işâret buyrulur. Eğer seni kabûl ederlerse, biz de kabûl ederiz.” buyurdu.

Ömrümde o gece kadar çetin ve zor bir gece geçirmedim. Saâdet kapısının açılmasını

umarken, bu kapının yüzüme kapanmasından korktum. Sabah namazını Behâeddîn-i Buhârî hazretleri ile berâber kıldım. Namazdan sonra; “Sana müjdeler olsun, kabûl işâreti geldi. Biz insanları az kabûl ederiz. Kabûl ettiğimiz zaman da geç kabûl ederiz. Tâ ki gelenlerin nasıl geldiği ve zamânının gelmiş olduğu belli olsun.” buyurdu. Bundan sonra Şâh-ı Nakşibend hazretleri, silsilelerini Abdülhâlık Goncdüvânî’ye kadar gösterdi.

Bundan sonra nice zaman Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin hizmetinde ve sohbetinde bulundum. İcâzet verdikleri güne kadar yanlarından ayrılmadım. Yanlarından ayrılıp, yola çıkacağım zaman; “Sana tarîkat edebi ve hakîkat sırrı olarak bizden ne erişmişse, Allahü teâlânın kullarına ulaştır, götür. Bu, senin saâdete kavuşmana sebeb olur.” buyurdu. Ayrıca halîfesi Alâüddîn-i Attâr ile sohbet etmemizi emretti. Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin vefâtından sonra, ben uzun müddet Bedehşan’da kaldım. Alâeddîn-i Attâr ise Çigâniyân’da bulunuyordu. Bana bir mektup yazarak, Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin emrini hatırlattılar. Bundan sonra hemen Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin yanına gittim ve vefâtına kadar sohbetlerinde kaldım. Vefâtlarından sonra memleketime döndüm.”

Ya’kûb-i Çerhî, önce Behâeddîn-i Buhârî’nin, sonra onun seçkin talebesi ve halîfesi olan Alâüddîn-i Attâr’ın sohbetinde yetişip kemâle geldi. Hocası Alâüddîn-i Attâr’ın halîfesi olup, insanlara doğru yolu gösterdi. Onun en başta gelen talebesi ve halîfesi de Ubeydullah-i Ahrâr’dır. Ya’kûb-i Çerhî hazretlerinin yazdığı, Fâtiha, Tebâreke ve Amme cüzleri tefsîri ve Fârisî **Risâle-i Ünsiyye** adlı eserleri vardır. Bu eserleri Hindistan’da basılmıştır. (Bombay, 1297, 1326)

Ya’kûb-i Çerhî hazretleri, Şâh-ı Nakşibend Muhammed Buhârî hazretlerinin sohbetine kavuşmasını ve o büyük rehberden duyduklarının bir kısmını Farsça bir risâle hâlinde yazmış, bu risâlesinde o büyükler yolunun edeb ve dîne bağlılıklarını hâlisâne bildirmiştir.

YA'KÛB-İ ÇERHÎ

Allah adamlarından, çok büyük bir evliyâ,
Gazne'nin Çerh köyünde, teşrif etti dünyâya

İlim tahsil etmeye, Herat'a gitti ilkin,
Mısır ve Buhârâ'da bulundu tahsil için.

Çeşitli âlimlerden, okuyup en nihâyet,
Zâhirî ilimlerde, aldı mutlak icâzet.

Dönmek üzereydi ki, sonra memleketine,
Behâeddîn Buhârî'nin, tutuldu sevgisine.

Onu görmek arzusu, öyle kuvvetlendi ki,
Görünmez bir bağ ile, çekildi ona sanki.

Tehir etti dönmeyi, bir hikmet vardır diye,
Gitti büyük şevk ile, Behâeddîn Buhârî'ye.

İçeriye girince, buyurdu ki bâhusus:
"Tam dönecek zaman mı, bize geliyorsunuz?"

Dedi ki: "Ey efendim, seviyorum sizi ben,
Ve çok büyük zâtsınız, biliyorum yakînen."

Buyurdu ki: "Yanılma, olabilir teşhiste,"
Dedi ki:"Resûlullah, buyurdu ki hadîste:

"Hak teâlâ sever ve seçerse birisini,
Kulların kalbine de, düşürür sevgisini."

Behâeddîn Buhârî, tebessüm eyledi ve,
Sonra "Biz azîzânız" buyurdu kendisine.

Bu Azîzân sözünü, işitince o zâttan,

Gördüğü bir rüyâyı, hatırladı o zaman.

Şöyle ki rüyâsında, denilmişti ki ona:
"Ey Ya'kûb, sen de gidip, tâbi ol Azîzân'a."

Ona karşı sevgisi, oldu daha ziyâde,
Sonra da gitmek için, istedi müsâade.

Dedi ki: "Ey efendim, gidiyorum ve lâkin,
Çâre nedir, sizleri, çok hatırlamam için?"

Çıkarıp verdi ona mübârek takkesini,
Buyurdu: "Kullandıkça hatırlarsın hep beni."

Ellerini öperek, ayrıldı huzurundan,
Lâkin memleketine, henüz vâsıl olmadan.

O zâtın muhabbeti, set oldu gitmesine,
Yarı yoldan dönerek, huzura geldi yine.

Dedi: "Yoldan çevirdi, beni muhabbetiniz,
Lütfen kabul edin de, olayım talebeniz."

Buyurdu ki: "Bu işe, büyükler verir karar,
Bakalım ki bu gece, bize ne buyururlar?

Onlar kalb câsusudur, girerler kalbinize,
Bakıp vâkıf olurlar, sizin himmetinize.

Eğer kabul ederse, sizi büyüklerimiz,
Bu gece belli olur, biz de kabul ederiz."

Ya'kûb-i Çerhî der ki: "Çıktım başım önümde,
Böyle çetin bir gece geçirmedim ömrümde.

"Kabul edecekler mi, acep bu bîçâreyi?"
Diye düşünerekten, zor geçirdim geceyi.

O sabah namazını, kılar kılmaz beraber,
Buyurdu ki: "Ey Ya'kûb, müjde, kabul ettiler."

Böylece hizmetine girdim bu büyük zâtın,
Çıkardı zirvesine, beni her kemâlâtın."

E'ÛZÜ

Ya'kûb-i Çerhî buyurdu ki: E'ûzü okumak, "E'ûzü billâhi mineşşeytânirracîm" demektir. Besmele okumak, "Bismillâhirrahmânirrahîm" demektir. Abdullah ibni Abbâs diyor ki, Resûlullah buyurdu ki: **"Kur'ân-ı kerîme saygı göstermek, E'ûzü okuyarak başlamakla olur."** ve **"Kur'ân-ı kerîmin anahtarı, Besmeledir."** Bu ikisini okuyan kimse sözünü, okumasını bu iki zînet ile süslemiş ve bu iki hazînede, dostlar için toplanmış olan faydalara kavuşmuş olur. Allahü teâlâya yaklaşmak isteyenler, E'ûzü'ye yapışmakta, O'ndan korkanlar da, E'ûzü'ye sarılmaktadır. Günâhı çok olanlar E'ûzü'ye sığınmıştır. Allahü teâlâ, Nahl sûresinin doksan yedinci âyetinde meâlen, Peygamberine (sallallahü aleyhi ve sellem); **"Kur'ân-ı kerîm okuyacağın zamân E'ûzü... söyle."** buyurmuştur. Bu emir, "Allah'ın rahmetinden uzak olan ve gazabına uğrayarak dünyâda ve âhirette helâk olan şeytândan, Allahü teâlâya sığınırım, korunurum, yardım beklerim. Ona haykırır, feryâd ederim de!" demektir.

Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **"Hoca çocuğa, Besmele okur, çocuk da söyleyince, Allahü teâlâ, çocuğun ve anasının ve babasının ve hocasının Cehennem'e girmemesi için sened yazdırır."** Abdullah ibni Mes'ûd diyor ki: "Cehennem'de azâb yapan on dokuz melekten kurtulmak isteyen, Besmele okusun! Besmele, on dokuz harfdir." Levh-i mahfûzda, ilk yazılan, Besmeledir. Âdem'e (aleyhisselâm) ilk gelen, Besmeledir. Müminler, Besmele yardımı ile, Sırâttan geçer. Cennet dâvetiyesinin imzâsı Besmeledir.

Besmelenin mânâsı; "Her var olana, onu yaratmakla iyilik etmiş ve varlıkta durdurmakla, yok olmaktan korumakla iyilik etmiş olan Allahü teâlânın yardımı ile, başlıyorum. Ârifler, O'nu ilâh olarak tanıdı. Âlemler, O'nun merhâmeti ile rızık buldu. Günâh işleyenler, O'nun rahmeti ile

Cehennem'den kurtuldu" demekdir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîme bu üç isim ile yâni Allah, Rahman ve Rahîm isimleri ile başladı. Çünkü, insanın üç hâli vardır. Dünyâ, kabir ve âhiret hâlleri. İnsan, Allahü teâlâya ibâdet ederse, dünyâda işlerini kolaylaştırır. Kabirde ona acır, âhirette günâhlarını affeder.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (50. Baskı) s.1162

2) Hadâik-ül-Verdiyye; s.154

3) Nefehât-ül-Üns; s.436

4) Reşehât; s.58

5) İrgâm-ül-Merîd; s.63

6) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.73

7) Rehber Ansiklopedisi; c.18, s.93

8) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.546

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.141

10) Sefînet-ül-Evliyâ; s.80

11) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.566

12) Persian Literature; c.1, s.9

YA'KÛB GERMİYÂNÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Ya'kûb, künyesi Ebû Yûsuf, lakabı Zeyn-ül-İslâm'dır. Kütahya civârında Şeyhli köyünde doğdu. Ya'kûb Germiyânî diye meşhûr oldu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1571 (H.979) târihinde İstanbul'da vefât etti. Kocamustafapaşa semtinde Sünbül Efendi Câmii civârında medfûndur.

Ya'kûb Germiyânî'nin baba ve dedeleri Osmanlı ordusunda yüksek rütbe sâhibi kimselerdi. Ya'kûb Efendi ilk zamanlarından îtibâren, ilim öğrenmek husûsundaki gayretleri sebebiyle zamânında bulunan yüksek âlimlerin, sohbet meclislerinde ve derslerinde yetişerek kemâle geldi, olgunlaştı. Fazîlet ve irfân sâhibi olmakta ve tasavvuf yolunda ilerlemekte yüksek istidât ve kâbiliyet sâhibiydi.

Hak yola girişi şöyle anlatılır: Ya'kûb Germiyânî bir gece rüyâsında şöyle gördü: Kıyâmet kopmuş, herkesin amel defterleri mühürlenmiş, kapanmış, mîzân kurulmuş ve mahşer meydanı baştan başa dolmuştu. Görülen manzarayı söz ile anlatmak, belli bir şeylere benzeterek, kıyas etmek, ölçmek mümkün değildi. O şeref sâhibi pâdişâhlar kendi başlarına düşmüşlerdi. Ne annede çocuğuna şefkat, ne de bir kişide başka bir kimseye yardım edecek hâl vardı. Bu acâib hâlde iken, büyük bir ağaç gördü. Çok uzun ve geniş olan o ağacın gölgesinde; mahşer halkının ızdırâbı kendilerinde hiç bulunmayan, pek rahat ve saâdet içerisinde olan bâzı insanlar vardı. Onların, o sıkıntılardan emîn olup, âyet-i kerîmede; kendileri için korku ve hüzün bulunmadığı bildirilen kimseler olduğunu anladı. Tam bu sırada bir münâdînin işâret ederek; "Her kim kurtulmak arzusunda ise, bu topluluğa iltihâk etsin (katılsın)." diye nidâ ettiğini duydu. Bunun üzerine, olanca gayreti ve gücünün yettiği kadar süratli bir şekilde hareket ederek o topluluğa katıldı. Böylece korku ve hüznünden emîn oldu.

Bu rüyânın dehşeti ve heyecanıyla uyanan Ya'kûb Germiyânî'nin gönlüne, rüyâda gördüğü o kurtuluş fırkasına katılmak, onların yolunda ilerlemeye çalışmak arzusu düştü. Bu sebeple memleketinden ayrılıp yola koyuldu. İstanbul'a gelerek, Kocamustafapaşa Dergâhında bulunan, Sünbül Sinân hazretlerinin talebeleri arasına girdi. Bu yolda ilerlemek için çok gayret etti. Mücâhede ve riyâzetle nefsini terbiye için, nefsin arzularını yapmamak ve nefsin istemediği, ona zor gelen ibâdetleri çok yapmakla meşgûl oldu. Bunda o derece ileri gitmişti ki, üç günde bir defâ, çok az yemek yerdi. Altı ay müddetle hiç su içmezdi. Yaz kış, bu

şekilde devâm ederdi.

Sünbül Sinân hazretlerinin dergâhında zincirli servî diye bilinen, meşhûr ve büyük bir ağaç vardı. Ya'kûb Germiyânî'nin rüyâsında gördüğü ağacı, bu zincirli serviye işâret ederek tâbir etmişlerdir.

Sünbül Sinân Efendi, Ya'kûb Germiyânî'yi çok sever; "Talebe olunca, Germiyânlı Yâkub Efendi gibi olmak lâzımdır." buyururdu.

Sünbül Sinân Efendinin vefâtından sonra, o dergâhta kimin vazîfe yapacağı, talebeleri kimin okutacağı tam belli olmamıştı. Ya'kûb Germiyânî bu günlerde bir rüyâ gördü. Geniş bir meclisde, büyük bir cemâat toplanmıştı. Meclisin baş tarafında, Peygamber efendimiz oturmuşlar, orada bulunanlara merhâmet nazarı ile bakıyorlardı. Peygamber efendimizin huzûr-i şerîflerinde hazırlanmış olan vâz ve nasîhat kürsîsi üzerinde, Merkez Efendi oturmuş, onların işâret ve emirleri ile, Tâhâ sûresini tefsir ediyordu. Merkez Efendinin üzerinde bir bulut bulunuyor, bulut; bâzan gece karanlığı, bâzan da gök mâvisi renklere bürünerek, onun üzerinde duruyordu.

Bu rüyânın tesiriyle uyanan Ya'kûb Germiyânî, rüyâsının Merkez Efendinin Muhammed aleyhisselâmın yoluna tam uyduğuna, onun yanında kemâle geldiğine, Sünbül Sinân Efendinin yerine geçmeye lâyık olduğunu işâret ettiğini anladı. Bu rüyâdan sonra, ona olan muhabbet ve bağlılığı daha da arttı. Onun Sünbül Efendi yerine vazîfeye başlamasına yardımcı oldu. Merkez Efendinin, ilimdeki ve velîlik yolundaki derecesini anlayamayan bâzı kimseler, bu duruma karşı çıkmışlarsa da; "Ne bilsin mârifet ehlini, câhil." mısrâı gereğince, onlara îtibâr olunmadı.

Ya'kûb Germiyânî, Merkez Efendinin sohbetlerine devâm etti. Aklî ve naklî ilimlerde kemâle erişti. Diğer taraftan Merkez Efendiye îtiraz edenler kalmayıp, ortalık sükûnete kavuşmuştu. Acabâ ne gibi bir vazife alsam, hocam ne yapmamı münâsib görürler diye düşünüyordu. İstihâre etti. Rüyâsında Rumeli'nin Yanya kasabası tarafından bir sesin kendisine hitâb ederek; "Bu tarafta ilme rağbet edenler, tasavvuf yolunda ilerlemek istiyenler var. Buraya gelip, Resûlullah efendimizin Sünnet-i seniyyesini yayasın ve tasavvuf yolunda bulunanlara rehberlik edip, onları yetiştiresin." dediğini duydu.

Yanya'da, Tımar sâhibi Osmanlı subayı olan Mehmed Ağa isminde bir zât, o günlerde, Merkez Efendinin dergâhında misâfir oldu. Merkez Efendiye; "Efendim, bendeniz uzak bir yerde, Rumeli'de Yanya denilen beldede bulunuyorum. Oralarda îmânın ve İslâmın şartlarını öğretecek, dînî hükümleri bilip anlatacak bir kimse yok. O diyâra bir halîfenizi gönderseniz, müslümanlar çok istifâde ederler." diye arz etti. Ya'kûb Germiyânî, o zâttan "Yanya" sözünü işitince, rüyâda kendisine verilen işâreti hatırlayıp oraya gitmeye tâlib oldu. Gönlünden bu vazifeyi istemeye niyet etti. Bu sırada Merkez Efendi, Mehmed Ağa ile kimi gönderelim diye sorunca; "Efendim müsâadeniz olursa biz gitmek isteriz." dedi. Merkez Efendi; "Öyle bir yerde ne yapacaksın? Senin makâmın bizim yerimizdir" dedi. Ya'kûb Efendi rüyâsında gördüğü işâreti arz edince; "O diyâra gitmeniz herhâlde lâzım gelmiştir." dedi. Bunun üzerine Merkez Efendi izin verdi. Ya'kûb Efendi, Mehmed Ağa ile birlikte yola çıkarak Yanya'ya vardı. Nice yıllar o diyarda müslümanların hak yolda ilerlemelerine vesîle oldu. Çok talebe yetiştirdi.

Ya'kûb Germiyânî hazretleri, Rumeli beldelerinden Yanya'da bulunduğu sırada, Yanya yakınındaki Preveze kalesini, frenk kâfirleri karadan ve denizden istilâ edip, muhâsara altına almışlardı. Bu sırada Ya'kûb Germiyâni, müslümanlara yardım için o kaleye gitti. O zâtın kalede bulunması ile, kaledeki müslümanlar, kâfirlerin şerlerinden emîn oldular. Ya'kûb Germiyânî, bir kerâmeti olarak, kâfirlere karşı öyle heybetli göründü ki, kâfirlerden hiçbiri kalenin giriş yoluna yaklaşmaya ve saldırmaya cesâret edemedi.

Vuruşma esnâsında, kale burcunda bulunan topu, bizzat kendi eliyle ateşlerdi. Allahü

teâlânın izni ile atışlar tam isâbetli olurdu. Evvelâ, kâfirlerin alâmet olarak yanlarında taşıdıkları büyük bir haçı, sonra da, askerlerin çoğunu top atışları ile perîşân etti. Allahü teâlânın nusret ve yardımiyle kâfirleri dağıttı. Atışlar o kadar tesirli oldu ki, düşman tarafında sağ kalanlar kurtuluşu kaçmakta buldular.

Lütfi Paşa, Yanya beyi idi. Lütfi Paşanın hayır ve hasenât yapmakla tanınan zevcesi Şâh Sultan, Ya'kûb Efendinin büyük bir zât olduğunu bilir; hürmet, muhabbet ve edeb gösterirdi. Bu günlerde Lütfi Paşanın İstanbul'a gelmesi lâzım olunca, yola çıkacakları sırada Şâh Sultan, Ya'kûb Efendiye o zamanlarda İstanbul'da bulunan büyük zâtları sordu. O da, İstanbul'da Merkez Efendiye tâbi ve talebe olmalarını söyledi. Lütfi Paşa İstanbul'a gelip, vezîr-i âzam oldu. Şâh Sultan, Merkez Efendi ve talebelerine çok alâka gösterdi. Ya'kûb Efendi ile Merkez Efendinin birbirlerine olan muhabbetlerini İstanbul'a gelince daha iyi anladı. Dâvûdpaşa Mahallesinde, güzel bir câmi ve bir de hânekâh (dergâh) yaptırıp, sonra fermân ile Ya'kûb Efendinin İstanbul'a gelmesini temin ederek, bu yaptırdığı dergâhta yerleşmesini sağladı. Ya'kûb Efendi bu hânekâhda on sekiz sene kalıp, İslâma hizmet eyledi. Merkez Efendi, Kocamustafapaşa'da, Ya'kûb Efendi Dâvûdpaşa'da, aralarında muhabbet ve yakınlık ile, insanlara çok hizmet edip, yüzlerce talebe yetiştirdiler. Talebeler bâzan dergâhın birine, bâzan diğerine giderek, bu büyük zâtların vesîlesiyle, ilim ve velîlikte çok yüksek derecelere ve üstün makamlara kavuştular.

Merkez Efendinin oğlu ve halîfesi olan Ahmed Efendi, babasının vefâtından iki sene sonra, asıl memleketleri olan Uşak vilâyetine hicret edip, İstanbul'a dönmek istemedi. Bunun üzerine bütün İstanbullular, Merkez Efendinin yerine Ya'kûb Efendinin geçmesini istediler. O ise, Kocamustafapaşa zâviyesine geçmesi hâlinde, şimdi bulunduğu Dâvûd Paşa dergâhını yaptıran Şâh Sultan'ın incineceğini düşünüp, vazîfeyi almakta tereddüd ediyordu. Bu günlerde rüyâsında, hocası Sünbül Sinân Efendiyi gördü. Sünbül Sinân, Ya'kûb Germiyânî'ye; "Benimle berâber olmaktan, aynı yerde bulunmaktan ar mı ediyorsun? Gel!" buyurdu. O da hemen gelip, Kocamustafapaşa zâviyesine yerleşti. Orada hizmete devâm etti. Şâh Sultan da, Davûdpaşa'daki zâviyeyi medrese hâline çevirdi.

Kocamustafapaşa dergâhında vazifeye başladıktan sonra, hâli günden güne değişen Ya'kûb Efendi, hep yükseliyor ve mânevî derecesi artıyordu. Onu gören kimsede, ister istemez muhabbet hâsıl olurdu.Öyle bir mahbûb idi ki, büyüklüğünü anlayamayıp inkâr edenler bile insâfa gelip, inkâr ve inadlarından vazgeçerlerdi. Sohbetinde bir defâ bulunan artık terkedemez, devâm ederdi.

Ya'kûb Germiyânî hazretleri Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine uygun îtikâd ve amel etmekte, fakirleri korumakta, ihtiyaç sâhiplerinin yardımlarına koşmaktaydı. Allahü teâlânın muhabbeti ile yanardı. Zühd sâhibi olup, dünyâlık şeylere ilgi ve alâka göstermezdi. Dünyâlık bir iş için herhangi bir kimseye yalvardığı, boyun büktüğü hiç vâki olmadı. Dâvet edilmediği yere gitmez, lüzumsuz dünyâ kelâmı söylemezdi. Herkese; âhirete yarar işler yapmayı teşvik edici, dünyâya düşkün olmaktan men edici sözler söylerdi. Her hâli, hareketi ve tavrı makbûldü. Herkesin yanında yüksek îtibârı vardı. Yüzünde, İslâm dînine uygun yaşamanın verdiği nûr parlardı. Etrafına feyz ve nûr yayardı. Uzun seneler Kocamustafapaşa zâviyesinde gönül ve irfân sâhibi talebelere ders verdi. Herkes, kâbiliyeti kadar o nûr çeşmesinden feyz ve bereket alarak yükseldi.

Kânûnî Sultan Süleymân Hân devrinde, bir ara yağmurlar yağmaz olmuş, insanlar kuraklıktan çok muzdarip olmuşlardı.İstanbul halkı, yağmur duâsına çıkılmasına karar verdi. Pâdişâh da çıktı. Okmeydanı'nda büyük bir kalabalık toplandı. Öyle ki bu toplulukta, başta pâdişâh olmak üzere, âlimler, vâliler, idâreciler, vezirler, kuvvetli-zayıf, zengin-fakir herkes vardı. Bilindiği gibi, Osmanlı sultanları yapacakları bütün mühim işlerde, mutlaka şeyhülislâma danışırlar, onun fetvâsına uygun hareket ederlerdi. Bunun için Şeyhülislâm Ebüssü'ûd Efendiden, yağmur duâsını kimin yapmasının münâsib olacağı suâl edildi. O da;

“Duâyı, pâdişâh veya onun münâsib gördüğü bir zât eder.” buyurdu. Bunun üzerine pâdişâh; “Ya’kûb Germiyânî duâ eylesin.” dedi. Ya’kûb Efendi ise, kendisini buna ehil, münâsib görmeyip mahcûb oldu ve bir tarafa gizlendi. Oğlu Yûsuf Efendinin, yerini bildirmesiyle arayıp buldular. Gelmek istemedi ise de; “Pâdişâh efendimizin emridir.” dediler. Bunun üzerine mecbûren kalkıp geldi. Minbere çıkıp duâ etti. Orada bulunanlar “Âmîn” dediler. Bu duâ bereketiyle öyle yağmur yağdı ki, her taraf su ile doldu. İnsanlar, onun büyük bir âlim ve yüksek bir velî olduğunu, bu hâdise ile daha iyi anladılar. O ise kendisini; âciz, aşağı, bu işe lâyık olmayan biri gördüğünden çok mahcub olmuştu. Ya'kûb Germiyânî hazretleri duâ günü, gizlendiği yeri haber verip meydana çıkmasına sebeb olduğu için, daha sonraları oğlu Yûsuf Efendiye sitem etti. Kendisini duâ etmeye, duâsının kabûl olmasına lâyık görmeyerek ve çok tevâzu göstererek; “Yağmur bolluğuna uğradık. Ben o meclise varmayacaktım. Bizi kırıklığa uğratıp, ömrümde, çekemeyeceğim mahcûbiyete müptelâ olmama sebeb oldun.” dedi.

Ya'kûb Germiyânî hazretleri herkesin anlayamayacağı, ehline mâlûm olan, yüksek hâller ve üstün dereceler sâhibiydi. İlim öğrenmek ve öğretmek için çırpınır, buna çok ehemmiyet verirdi. Bu sebeple buyurdu ki: “Câhillikte ileri olan, sefîhlikte, ahmaklıkta, malını zararlı yerlere harcamakta, vara yoğa sarfetmekte de ileri olur. Câhillikten kurtulmadıkça, sefîhlikten kurtulamaz.

Yine o; “Dünyâda hiç kimseye hased etmedim. Ancak dünyâya gelmeyenlere gıbta ettim. Şu üç şeyden dolayı onların hâllerine imrendim. Birincisi, bu âlem ayrılık ateşiyle yanma yeridir. Dünyâya gelmeyenlerde böyle bir firâk hâli yoktur. İkincisi, bize verilen vücûd nîmetinin ve sayısız diğer nîmetlerin şükrünü edâ etmekten âciziz. Bizde, bu acziyetten dolayı mahcûbiyet vardır. Dünyâya gelmeyenlerde ise, böyle bir mahcûbiyet yoktur. Üçüncüsü ise, bizler, kemâl mertebesinde istidâda sâhib olmadığımızdan, hep derd-i hüsrân içinde bulunuruz. Bu dert, dünyâ lezzetlerini ve yüzdeki neşe ve sürûru alıp götürür. Dünyâya gelmeyenlerin ise, bu lezzet ve neşeden mahrûm olmaları gibi bir durumları yoktur.” buyurdu.

Derslerinde bâzan; fıkıh, tefsîr ve hadîs ilimlerinden okutup, nakiller yapar, bâzan da mânevî ilimlere âit derin ve ince mârifetlerden anlatırdı. Sohbet meclisleri; feyz, bereket ve nûr kaynağı idi. Vefât edinceye kadar buradaki vazîfesine devâm etti.

Ya'kûb Germiyânî hazretlerinin ölüm hastalığı sırasında, hastalığın elem ve şiddetinin fazlalığı sebebiyle, gözleri kapalı ve lisânı söylemez oldu. İhtiyâc gidermek için kaldırdıklarında, mecbûriyet karşısında, kıbleye karşı durdurdular. O, hastalığın şiddetiyle kendisinde değildi. Fakat o hâldeyken; “Helâda, kırda abdest bozarken, kıbleyi öne ve arkaya getirmemelidir.” hükmü icâbı kıbleye karşı abdest bozmadı. Bu hâlin, onun bir kerâmeti olduğu anlaşıldı. Bu şiddetli ve sıkıntılı hâlde bile, sünnete aykırı bir harekette bulunmadı.

Ya'kûb Germiyânî hazretleri ömrünü Allahü teâlânın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmakla geçirip, 1571 senesi Cemâziyelevvel ayında bir akşam üzeri güneş batarken Allah’a mübârek rûhunu teslim etti. Vefâtından sonra yerine, oğlu Sinânüddîn Yûsuf geçti. Talebelerin yetiştirilmesi, mânevî olarak terbiye edilmesi vazîfesini üzerine aldı. Sinânüddîn Yûsuf da babası gibi fazîlet ve irfân sâhibi, ilim hazînesi, evliyânın gözdesi bir zâttı.

Ya'kûb Germiyânî’nin oğlu Yûsuf Efendi, rahmet-i ilâhiyyeye vesîle olması için babasının hâl tercümesini ve kerâmetlerini anlatan bir risâle telif etti.

Ya'kûb Germiyânî’nin şâirliği de vardı.

GERÇEK KILINAN NAMAZ

Bir zaman bâzıları Ya’kûb Germiyânî hazretlerine gelerek namaz içinde gönüllerine çeşitli düşüncelerin geldiğinden yakındılar. Ya’kûb Germiyânî hazretleri; “Kırk yıldır değil namaz

içinde, namaz dışında bile basîret gözüm, Allahü teâlânın rızâsından başka bir şeye bakmamıştır.” buyurduktan sonra, şöyle anlattı: “Bu yola girişimin ilk zamanlarıydı. Kendi hâlimde, kalbimle meşgûl olup, murâkabede idim. Birden önümde, çıplak bir kimse görünüverdi. “Avret yerini ört, yâhut da başka tarafa git!” dedim. Bu sözüme hiç aldırış etmedi. Gâyet mahzûn bir şekilde; “Ben dün kıldığın ikindi namazının sûreti, görünüşüyüm. Namazın sünnetleri benim libâsım (örtüm, elbisem) dır. Sen, bâzı dünyevî meşgûliyetler sebebiyle, namazın sünnetlerini terk eyledin. Onun için ben kıyâmete kadar bu hâlde kalsam gerektir.” dedi. O zaman, o çıplak sûret kendimmişim gibi öyle utanıp mahcûb oldum ve yaptığıma öyle pişman oldum ki, bu sebepten o andan îtibâren, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekte tam bir âgâhlık ve uyanıklık içindeyim. Çok dikkatli davranmaya, gaflette bulunmamaya çok gayret ediyorum.”

1) Şakâyık-ı Nu’mâniyye Zeyli (Atâî); s.204

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (50. Baskı) s.1110

3) Tezkire-i Halvetiyye (Yûsuf bin Ya’kûb) Süleymâniye Kütüphânesi, Es’ad Efendi kısmı, No: 1372

4) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.280

5) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4546, v.250

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.31

YÂKÛT-İ ARŞÎ;

Âriflerin ve evliyânın büyüklerinden ve meşhûrlarından. Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin talebelerinin büyüğü olup, Habeşistanlıdır. 1307 (H. 707) senesinde Mısır’da İskenderiyye şehrinde vefât etti. Rivâyet edildiğine göre, Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri İskenderiyye’de bulunduğu sırada, sıcak bir yaz günü, kış günlerine mahsus olan asîde yemeğini pişirip, talebelerine ve dostlarına ikrâm etmişti. Herkes hayret edip, bu sıcak yaz gününde kış yemeğinin ikrâm edilmesinin sebeplerini merak ederek hikmetini suâl ettiklerinde buyurdu ki: “Bu, Habeşistan’da bugün dünyâya gelen kardeşiniz Yâkût’un doğum yemeğidir. O inşâallah bizim oğlumuz olacaktır.” Dinleyenlerden bir çoğu, bu sözlerden bir şey anlamamakla berâber, hocalarının sözlerinde mutlakâ bir hikmet bulunduğunu bilen talebeler, bu hâdisenin târihini not ettiler.

Diğer taraftan Yâkût, Habeşistan’da büyüyüp yetişti. Bir zaman köle oldu. Mısırlı bir tüccâr bunu satın alıp, memleketi olan Mısır’a götürmek üzere yola çıktı. Gemi ile gelirken, denizde bir fırtına çıktı. Gemi batacak hâle geldi. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin büyük bir zât olduğunu duymuş olan tüccâr, Allahü teâlâya duâ edip; “Yâ Rabbî! Eğer sağ sâlim karaya çıkarsak, köle olarak aldığım bu genci (Yâkût’u) Ebü’l-Abbâs hazretlerine hibe edeceğim” diye nezretti (adadı). Allahü teâlânın izni ile fırtına sâkinleşti. Selâmetle karaya çıktılar. İskenderiyye’ye gelen tüccâr, nezrettiği şeyi yerine getirecekti. Fakat, Yâkût ismindeki bu köle de çok kıymetli idi. Kendi kendine; “Ben Ebü’l-Abbâs hazretlerine “Yâkût’u” vermeyi adamıştım. Bu Yâkût ismindeki genç çok kıymetli olduğuna göre, ben, çarşıdan kıymetli bir yâkût taşı alıp, Ebü’l-Abbâs’a hediye ederim. Böylece adağımı yerine getirmiş olurum.” diye düşündü. Dediği gibi yaptı. Çarşıdan kıymetli bir yâkût taşı alarak Ebü’l-Abbâs’ın huzûruna vardı. Bunu kendisine hediye getirdiğini bildirdi. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî ona; “Bize bu yâkûtu değil, bizim için vâdettiğin asıl Yâkût’u getir! Sözünden dönme!” buyurunca, tüccâr hatâsını anladı ve gidip Yâkût’u getirerek teslim etti. O da bunu talebeliğe kabûl etti. Habeşistan, Mısır’a çok uzak olduğu için, herkes bu yeni arkadaşlarını merak ettiler. İsmini ve memleketini öğrenince, hocalarının yıllarca önce verdiği doğum yemeğini hatırladılar.

Tuttukları târihe baktılar. Yeni gelen arkadaşlarının doğum târihi, aynen hocalarının bildirdikleri gündü. Hocalarının senelerce önce gösterdiği bir kerâmetini böylece anlamış olan talebelerin, Ebü'l-Abbâs'a olan muhabbet ve bağlılıkları daha da arttı. Yeni gelen arkadaşlarını da çok sevdiler. Yâkût-i Arşî, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin sohbetlerinde, huzûrunda ve hizmetinde bulundu. İlim öğrenmek arzusu pek fazlaydı. Bunun için gece-gündüz çalışırdı. Kısa zamanda çok yükselip, ilim ve velîlik bakımından çok üstün derecelere kavuşarak, o büyük zâtın en büyük talebesi oldu. Kalbi, dâimâ Allahü teâlânın Arş-ı âlâsında olur, yeryüzünde sâdece cismi bulunurdu ve Hamale-i Arş'ın (Arş-ı a'lâyı taşımakla vazifeli olan meleklerin) okudukları ezanları işitirdi. Bunun için kendi hocası bu zâtı, Yâkût-i Arşî diye isimlendirdi. Yâkût-i Arşî hazretleri bundan sonra Mısır'dan ayrılmadı. Hocasının vefâtından sonra, onun yolunu yaymaya devâm etti.

Yâkût-i Arşî, insanlara olduğu gibi, hayvanlara karşı da çok merhamet sâhibiydi. Kuşlar ve diğer hayvanlardan bâzıları gelerek, ona bâzı şeyler sorarlardı. Allahü teâlânın izni ile onların ne söylediklerini anlar ve yardım ederdi. Bir defâsında dostları ile birlikte otururlarken, bir güvercin gelerek Yâkût-i Arşî'nin omuzuna kondu. Bir şeyler söylüyormuş gibi sesler çıkardı. Yâkût hazretleri bu güvercine; "Senin yanına dervişlerden birini katayım mı? Onunla gider misin?" dedi. (Sonradan anlaşıldığına göre) güvercin; "Senden başka kimseyi kabûl etmem" diyerek ısrâr ediyordu. Yâkût hazretleri kalkıp hayvanına bindi. İskenderiyye'den Eski Mısır denilen yere gitti. Oradan Amr bin As Câmiine vardı. Orada bulunanlara; "Bana filân müezzini çağırır mısınız?" dedi. Çağırdılar. O müezzine; "Ey müezzin kardeş! Bu güvercin İskenderiyye'ye kadar gelip bana şikâyette bulundu ki, minârede bu güvercinin bir yuvası varmış. Güvercin yavrulayıp, yavruları biraz büyüyünce, sen bunun yavrularını kesip yermişsin." dedi. Müezzin bu hâlini îtirâf edip; "Doğrudur. Bu hâl birkaç defâ oldu" dedi. Yâkût hazretleri müezzine, bu hâlin bir daha tekrarlanmamasını tenbih etti. Müezzin tövbe etti. Bir daha yapmamaya söz verdi. Yâkût hazretleri de hayvanına binerek tekrar İskenderiyye'ye döndü.

Bir defâsında zamânın sultânı bu zâtı ziyârete gelmişti. Geldiğinde, Yâkût hazretlerini, Habeşli siyâhî bir kimse olarak görüp, kalbinden; "Bu siyah bir köledir. Bu kimse büyük bir zât olabilir mi?" diye geçirdi. Yâkût hazretleri, kerâmet olarak sultânın bu düşüncelerini anlayarak, onun yanına yaklaştı. Başına yedi defâ dokundu; "Ama bu, nîmetlendirilmiş bir köledir." buyurdu. Sultan hatâsını anlayıp, Allahü teâlânın velî kulları hakkında görünüşe göre hüküm vermenin veyâ görünüşe aldanarak onları aşağı görmenin ne kadar çirkin ve tehlikeli olduğunu anlayıp, önceki düşüncelerine pişmân oldu. Bu hâdiseden sonra sultan, yedi ay daha yaşayıp vefât etti. Böylece, Yâkût hazretlerinin sultânın başına yedi defâ vurmasının hikmeti anlaşılmış oldu.

Yâkût-i Arşî'nin kerâmetlerinden biri de şuydu: Kendisine yemesi için bir yemek getirilse ve o yemek şüpheli olsa, o yemeğin üzerinde bir zulmet ve ağırlık olduğunu hissederek, aslâ yemezdi ve terkederdi.

YÂKÛT'UN HÜRMETİNE

Rivâyet edilir ki, İbn-ül-Lebbân isminde bir kimse, Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerini üzmüştü. Bunun cezâsı olarak, ne kadar ilmi varsa, hepsi hâfızasından silinmişti. Seyyid hazretlerini üzdüğü için bu hâlin başına geldiğini düşündü ve yaptığına çok pişmân oldu. Yâkût-i Arşî hazretlerine sığındı. O da İskenderiyye'den çıkarak, hazret-i Seyyid'in bulunduğu Tanta şehrine geldi. Bu kimse adına ondan özür dileyerek, bu kimsenin pişmân olup, tövbe ettiğini, yaptığı hatâdan büyük üzüntü duyduğunu ve sıkıntıda olduğunu bildirdi. Seyyid Ahmed-i Bedevî, Yâkût hazretlerinin hürmetine o kimsenin özrünü kabûl etti ve kabahatini affetti. Bundan sonra İbn-ül-Lebbân, eski ilminin tekrar hâfızasında bulunduğunu hissetti. Yâkût-i Arşî hazretlerinin yanından ayrılmadı. Onun talebesi oldu. Sonra Yâkût hazretleri bunu, kızı ile evlendirdi. İbn-ül-Lebbân, ilimde ve velîlik yolunda ilerleyip,

üstün derece sâhibi oldu. Hocası Yâkût-i Arşî'yi çok severdi. Bu sevgisinin çokluğu sebebiyle, vefâtına yakın, hanımının (Yâkût-i Arşî'nin kerîmesinin) ayak ucuna defnedilmesini vasiyet etti.

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.283

2) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.20

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.181

YANYALI MUSTAFA İSMET EFENDİ

İstanbul evliyâsından. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halîfesi olan Abdullah-ı Mekkî hazretlerinin halîfesidir. Aslen Yanyalıdır. Abdullah-ı Mekkî hazretleri icâzet verdikten sonra Edirne'ye gönderdi. Daha sonra İstanbul'a gelen Mustafa İsmet Efendi, Fâtih Çarşamba'da bir dergah ve câmi (İsmet Efendi Câmii) inşâ ettirdi. Burada yetiştirdiği talebeleri arasında Memduh Paşa gibi devlet adamları, Ali Haydar Efendi gibi meşhur zâtlar vardır. Abdülmecîd Han ve İkinci Abdülhamid Han tarafından ilmi takdir edilen Mustafa İsmet Efendi, bu pâdişahlar tarafından sık sık ziyâret edilirdi. 1872'de vefât eden Mustafa İsmet Efendinin kabri, yaptırdığı câminin bahçesindedir. Dergahı da günümüzde vârisleri tarafından ev olarak kullanılmaktadır.

YÂR MUHAMMED KADÎM TALKÂNÎ;

Hindistan'ın büyük velîlerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. On yedinci asrın sonlarında vefât etti. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin talebeleri arasında Yâr Muhammed isminde bir kimse daha vardı ki, sonra talebe olmuştu. İkincisine; "Cedîd" yâni yeni ismi verildi. Yâr Muhammed Cedîd, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin **Mektûbât-ı Şerîf**'inin birinci cildini toplamakla şereflendi.

Yâr Muhammed Kadîm, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine çok hizmet ederek teveccühlerine kavuştu. Gecelerini Kur'ân-ı kerîm okuyarak, namaz kılarak, cenâb-ı Hakk'ın ismini anarak hep ibâdetle geçirirdi. Gündüzleri de oruç tutardı. Çok murâkabe eder, Allahü teâlânın mahlûkları hakkında tefekküre dalardı. Haramlardan ve Peygamber efendimiz zamanında olmayıp dine sonradan ibâdet olarak sokulan şeylerden aslandan kaçar gibi sakınır, şüpheli korkusuyla mübahların dahî fazlasını terkederdi. Yüzü çok güzel olup, görenler hayrân kalırdı. Bir gün arkadaşı Hâşim-i Keşmî hazretlerine; "Yüzümün güzelliği ve sakalımın düzgünlüğü için şükrediyorum. Sahralarda gezdiğim zamanlar, halktan kim beni görürse hemen salevât-ı şerîfe okur." dedi.

Yâr Muhammed Kadîm, hocasından izin alarak tam bir fakîrlik ve garîblik içerisinde Haremeyn-i şerîfeyni ziyârete gitti. Bu bereketli seferden dönüşte Hâşim-i Keşmî'ye şöyle anlattı: "Kâbe-i muazzamanın Rükn-i Yemânî tarafında Resûlullah efendimizin mübârek nûrunu gördüm. O'nun lezzet ve tatlılığından kendimden geçtim. Kendime geldiğimde tuhaf bir hâldeydim. İnsanlar etrâfıma toplanmışlar hayretle bana bakıyorlar, bir taraftan da; "Bu kimse herhâlde mecnûndur." diyorlardı. Benim lisân-ı hâlim, senin şu beytine uygundu:

"Bu Leylâ çadırdan çıkarsa eğer,
Dağ ve sahrâlar mecnûn olsa, değer."

GÖZ GÖRMEYİNCE

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Yâr Muhammed Kadîm'e icâzet vererek, insanların Cehennem'e düşmekten kurtulmasına vesîle olmasına izin verdi. **Mektûbât**'ın birinci cildinde 117 ve 211.

mektuplarını Yâr Muhammed Kadîm'e yazdı. Birinci cild, yüz on yedinci mektup şöyledir:

"Mevlânâ Yâr Muhammed bizi unutmamış. Kalb, çok zaman his organlarına bağlıdır. Duygu organlarından uzak olanlar, kalbden de uzak olur. Hadîs-i şerîfte; **"Göz görmeyince, gönülden de uzak olur."** buyruldu. Bu hadîs-i şerîf, kalbin duygu organlarına bağlı bulunduğu mertebeyi göstermektedir. Tasavvuf yolunun nihâyetine varılınca, kalbin his organlarına bağlılığı kalmaz. Hisden uzak olmak, kalbin yakın olmasını bozmaz. Bunun içindir ki, bu yolun büyükleri, başlangıçta ve yolda olanların, olgun bir rehberin yanından ayrılmalarına izin vermemişlerdir. "Bir şeyin hepsi yapılmazsa, hepsini de elden kaçırmamalıdır!" Bu söze uyarak, bulunduğunuz yolu değiştirmeyiniz! Uygunsuz kimselerle arkadaşlık etmekten, elden geldiği kadar sakınınız! Meyân Şeyh Müzzemmil'in yanınıza gelmesini, saâdete kavuşmanızın başlangıcı biliniz! Onun sohbetinde, yanında bulunmayı büyük nîmet biliniz! Vakitlerinizin çoğunu onun yanında geçiriniz! Çünkü, kendisi, ele az geçen nîmetlerdendir. Vesselâm."

1) Hadarât-ül-Kuds; s.343

2) Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî; s.340

3) Zübdet-ül-Makâmât; s.392

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.251

YÂREN DEDE

Horasan'dan Anadolu'ya İslâmiyeti yaymak için gelen gâzi dervişlerden. Hayâtı ve hangi devirde yaşadığı hakkında bilgi bulunamayan Yâren Dede'nin kabri, Aydın'ın Sultanhisar ilçesinin Kabaca köyünde olup ziyâret edilmektedir.

YAYABAŞIZÂDE;

Osmanlılar zamânında yetişen hadîs, fıkıh âlimi ve evliyânın büyüklerinen. İsmi, Hızır bin İlyâs bin Abdülvehhâb'dır. Yayabaşızâde ismiyle tanınır. İstanbul'da Eyüb Sultan semtinde doğup yetişti. Doğum târihi bilinmemektedir. Osmanlı ordusunda bulunup, Allah yolunda gazâ etmenin fazîletine dâir vâz ederdi. Sultan Üçüncü Mehmed Hân ile gittiği Eğri Seferinde, Tabur cenginde, 1596 (H.1005) senesi Rebî'ul-evvel ayının yirmi sekizinci günü şehîd oldu. Cenâzesini İstanbul'a getirmek istedilerse de, gördükleri bir rüyâ üzerine, Tatar Pazarcığı beldesinde, Dülbendzâde Câmii avlusunda defnettiler.

Yayabaşızâde, çocukluğunda yeniçeri ocağına kayıtlı iken orada verilen ders esnâsında ilim öğrenme istidâdının fazla olması dikkatleri çekti. Bunun üzerine ilmiye sınıfına geçti. Mâlülzâde Nakîb Efendiden ders almağa başladı. Zâhirî ilimlerdeki tahsîlini bu zâtın huzûrunda tamamladıktan sonra, o zamanda bulunan Halvetiyye büyüklerinden Vişne Efendinin sohbetlerine devâm etti. Tasavvufta yüksek derecelere kavuştu. Kendisine yeniçerilerin orta mescidinde vâizlik vazifesi verildi. Orada yeniçerilere vâz ve nasîhat etmeye başladı. 1572 senesinde Üsküdar'da Şemsi Paşanın; câmi, dâr-ül-hadîs ve tekkesinde vâiz ve muhaddîs, hadîs âlimi oldu. Tekkenin başına geçip, talebeleri tasavvuf yolunda yetiştirmeye başladı. Üsküdar'da on üç sene vazife yaptı.

Dâr-üs-saâde ağalarından (İstanbul vâlilerinden) Mehmed Ağa, Fâtih'te Çarşamba ile Draman arasında kendi ismi ile Mehmed Ağa Câmii ve câminin avlusu yanında sebîl, câminin karşısında da Halvetî tekkesi, dâr-ül-hadîs ve çifte hamam yaptırmıştı. Bunların inşâatı 1585 (H.993) senesinde tamamlanınca, Yayabaşızâde Hızır Efendi buraya yerleşti. Dâr-ül-hadîste, hadîs dersleri vermeye başladı. Burada talebelere faydalı olmakta iken Sultan Üçüncü Mehmed Hân, Eğri Seferine çıktı. Orduyu vâz ve nasîhat ile takviye etmesi için Yayabaşızâde Efendiyi de berâber götürmek istedi. O da Allahü teâlânın dînini yaymak

niyetiyle sefere katılmayı kabûl etti.

Sefere çıkmadan evvel, kendisinin olan **Beydâvî Tefsîri**'ni talebelerinin büyüklerinden Bosnalı Hüseyin Efendiye gönderip; "Mütâlaa ettikçe bize duâ etmeyi unutmasın." dedi. Bundan sonra pâdişâh ile birlikte sefere çıktı. Yol boyunca askeri çok güzel bir şekilde muhârebeye hazırladı. Muhârebe esnâsında bir ara askerin durumu bozulup, firâr kaçınılmaz bir hâl almışken, Hızır Efendi pâdişâhın huzûruna çıkıp; "Sultânım! Ricâlullah bizimle birliktedir. Bir mikdâr daha harbe tahammül ediniz. Neticede zafere ulaşacaksınız. Beni de duânızdan unutmayınız. Bu uğurda şehîd olacağımı ümid ediyorum." buyurdu ve toplanan askerle düşman üzerine at sürdü. Büyük kahramanlıklar gösterdi. Nihâyet şehîd oldu. Şehîd olduğunda mübârek vücûdunda birçok kılıç ve mızrak yarası vardı.

Talebelerinin büyüklerinden olan Bosnalı Hüseyin Dede, Yayabaşızâde'nin üstün hâllerini, kerâmetlerini uzun uzun anlatırdı.

Rivâyet edilir ki, Yayabaşızâde Hızır bin İlyâs Efendinin, talebesi Hüseyin Dede'ye gönderdiği **Beydâvî Tefsîri** cildli değil, nüshalar hâlinde idi. Tefsîrin bir kısmı Yayabaşızâde'nin vâz çantasında kalmıştı. Şehîd olan Yayabaşızâde'nin vâz çantasını bütün aramalara rağmen muhârebe meydanında bulamamışlardı. Bundan epey müddet geçtikten sonra, hiç tanımadığı bir kimse Hüseyin Dede'ye gelerek, tefsîrin noksan ve kaybolan cüzünü getirdi ve; "Ben bu cüzü size ulaştırmaya memûr edildim." dedi. Sonra da gözden kayboldu. Açıp baktıklarında, sahifelerin bâzı yerlerinde kan izleri görüldü. Böylece muhârebeye gitmeden evvel **Beydâvî Tefsîri**'ni Hüseyin Dede'ye göndermesinin hikmeti anlaşıldı. Bu cüz, Tatar Pazarcığı beldesinde muhâfaza edilerek, senelerce o civârda bulunan müslümanlar tarafından ziyâret edilmiştir.

Hızır bin İlyâs Efendi, dînimizin emirlerine uymakta ve bu emirleri yaymakta çok gayretliydi. Kalbindeki îmân aşkı ve insanlara olan merhameti sebebiyle, bütün ömrünü insanların saâdete kavuşmalarına vesîle olmak için harcadı. Bütün gücü ile, insanların Ehl-i sünnet îtikâdında olmaları ve bu yolda ilerlemeleri için çalıştı. Çok gayret ederek, vâz ve nasîhatleri ile insanlara hizmet etti. Vâz ve nasîhatlerinde, her söylediğini kalbden gelerek ve ihlâs ile söylerdi. Riyâdan, gösterişten uzak olduğu için sözleri çok tesirli olur, dinleyenleri cezbederdi. İlim ve irfân âşıkları onun sohbetinde, vâzlarında bulunmak için can atarlardı.

1) Sicilli Osmânî; c.2, s.279

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atâî); s.464

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.252

4) Lemezât; v.312

YAZICIZÂDE MUHAMMED EFENDİ;

Osmanlı âlimlerinden. Meşhûr **Muhammediyye** adlı eserin müellifi. İsmi, Yazıcızâde Muhammed Efendi olup, babası Yazıcı Sâlih'dir. Babası, devlet hizmetinde kâtip olarak çalıştı. Ârif, münevver bir zât olup, ilm-i nücûma dâir beş bin beyte yakın mesnevî tarzındaki **Şemsiyye** isimli eserini, Ankara'da Devlethan âilesinden İskender Paşaya ithâf etti.

Yazıcızâde Muhammed Efendi, muhtemelen Malkara köylerinden Kadıköy'de doğdu. Gelibolu'yu mekân tutup, 1451 (H.855) senesinde orada vefât etti. Mezarı Gelibolu'nun biraz dışında, İstanbul yolu üzerindedir. Yazıcızâde çeşmesinden ve hemen yakınında yüksekte kalan kardeşi Ahmed-i Bîcân'ın kabrinden yüz elli adım kadar içeride, küçük türbe kısmındadır. Kabri, büyük bir zât olması ve eserlerinden **Muhammediyye**'nin şöhreti sebebiyle ziyâret mahallidir.

Yazıcızâde Muhammed Efendi ve kardeşi Ahmed-i Bîcân, önce babalarından ders okudular. Sonra Muhammed Efendi, tahsîlini kemâle erdirmek üzere birçok yerler dolaştı. İran ve Mâverâünnehr'e giderek, Haydar Hâfî ve Zeynel Arab gibi meşhûr âlimlerden okudu. Arabca ve Farsçayı iyi öğrenip; tefsîr, hadîs, kelâm, fıkıh ilimlerinde yetişti. Tahsîl hayâtını kendisi şöyle anlatır:

"Hem üstâdım benim Zeynel Arabdı,
Kim içi dışı ilim ile edebdi.

Çü himmet etti erdim ona ön ben,
Erişdim Haydar-ı Hâfî'ye son ben.

Ara yerde çok etdim istifâde,
Hem ön, son kim ki etdiyse ifâde."

Yazıcızâde Muhammed Efendi, asıl mânevî feyzi, Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinden aldı. Hacı Bayram-ı Velî, Sultan İkinci Murâd Hânın dâvetine uyarak Edirne'ye gitti ve orada bir müddet kaldı. Sonra Ankara'ya döndü. Gidiş ve dönüşte uğradığı Gelibolu'da Yazıcızâde Muhammed Efendi ve kardeşi Ahmed-i Bicân'ı gördü. Onlarla görüşüp, sohbetle irşâdda bulundu. Kısa zamanda ikisi de velîlik derecelerine kavuştular. Yazıcızâde Muhammed Efendi, eserinde hocasından hürmetle bahsederek şöyle dedi:

"Cihânın kutb u mâh-ı Hâcı Bayram,
Cihânın şeyhi Şâhı Hâcı Bayram.

Çü Şeyhim bu sözü işrâb kıldı,
Sözünü cânıma mihrâb kıldı.

Selâmullah erişsin size yâ Şeyh,
Tükenmez himmet eylen bize yâ Şeyh.

Yazıcızâde Muhammed Efendi, bir ara Konya muzafferiyetini bildirmek için Sultan Murâd-ı Hüdâvendigâr Gâzî tarafından sefâretle Mısır'a gönderildi. Sonra Gelibolu'ya dönüp, ömrünü ibâdet ve tefekkürle geçirdi. Eserler yazdı. İtikâf ve inzivâ hâliyle yaşadı. Gelibolu'da namazgâh yöresinde, Hamza köyü sâhillerinde büyük bir kayaya oyulmuş, birbiri içinden geçilen iki küçük hücrede ibâdet ve tefekkürle meşgûl oldu. Bu hâlini şöyle bildirdi:

"Meğer günlerde bir gün emr-i takdîr,
Oturmuşdum Gelibolu'da sırra.
Elimi çekmiş idim cümle halkdan,
Dilimde zikr idi kalbimde zikrâ.

Yazıcızâde Muhammed Efendi, çok ibâdetle meşgûliyeti yanında, eserler de yazdı. Meşhûr **Muhammediyye** adlı eserini yazmadan önce, Arabca olarak **Megârib-üz-Zeman**'ı yazdı. Kardeşi Ahmed-i Bicân'a: "Şimdi sen dahî, bu kitab ki **Megârib-üz-Zeman**'dır, Türkçeye çevir. Tâ kim bizim ilin kavmi maâriften ve envâr-ı ilimden fayda görsünler." diye ricâda bulundu. O da Türkçeye çevirip **Envâr-ül-Âşıkîn** adını verdi.

Muhammediyye ve **Envâr-ül-Âşıkîn**, biri nazım ve diğeri nesir, olup her ikisi de **Megârib**'in Türkçe'ye tercümesidir. Yazıcızâde Muhammed Efendi, **Megârib-üz-Zeman** ve **Muhammediyye**'sini, rüyâsında Peygamber efendimizi görmesi ve O'nun irşâd ve işâret vermesiyle yazdı. Bu durumu kendisi şöyle anlattı:

"Sana ol vermiş idi bu kitâbı,
Pes ilt ona geri iş bu kitâbı,
O, cümle kâinâtın âfitâbı (güneşi),
Çün emr etti bana düzdüm kitâbı."

Yazıcızâde Muhammed Efendi, **Muhammediyye**'si ile şöhret buldu. **Muhammediyye**,

asırlardır Anadolu'da, Kırım'da, Kazan'da, Başkurt Türkleri arasında okundu ve elden düşmedi. Evliyâ Çelebi; "Nice binlerce âdemin **Muhammediyye**'yi ezbere bildiklerini." kaydeder. Anadolu'da her evde bir **Muhammediyye** nüshası vardı. **Muhammediyye** okuyan kimseye Muhammediye-hân adı verilirdi. Eser, kış gecelerinde okunur, yer yer ağlanırdı. Suyu hiç kesilmeyen bir ırmak coşkunluğu içinde okunurdu. Her satırında Allahü teâlânın sevgisi, Resûlullah efendimizin aşkı, muhabbeti, Eshâb-ı kirâm sevgisi anlatılırdı. Kulun Rabbine olan acziyeti ve sevgisi dile getirilirdi:

"İlâhî, sen ganîsin ben fakîrem,
Kapında elleri bağlı esîrem.

Muhammediyye'nin müellif hattıyla olan nüshası, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğünde 431/A numarayla kayıtlı olup, eser 1449 (H.853) senesinde telif edildi. Yakın zamanda Gelibolu'dan Ankara'ya götürüldü. Hâlen eser, Sultan İkinci Abdülhâmid Hân tarafından yapılan sedef kakmalı abanoz ağacından bir sandık içinde muhâfaza edilmektedir. **Muhammediyye**'nin diğer yazma nüshaları nesih hattıyla yazılmış ve harekelidir. On altıncı asırdan îtibâren yazmalar çoğaldı. Sonraları çeşitli boylarda basıldı. İsmâil Hakkı Bursevî, **Muhammediyye**'ye iki cild hâlinde mükemmel bir şerh yazdı.

Arapça olarak yazdığı diğer eserleri, **Megârib-üz-Zemân** ve **Şerh-ul-Füsûs-il-Hikem**'dir. **Megârib, Muhammediyye** ve **Envâr-ül-Âşıkîn**'in kaynağıdır. Kâtip Çelebi, Yazıcızâde'nin önce hadîs-i kudsîleri toplayıp şerh ettiğini, Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin irşâdından sonra **Megârib-üz-Zemân** adlı eserini yazdığını bildirdi. Eser, konu bakımından beş bölüme ayrıldı. Kâinâtın yaratılışı, peygamberler, melekler, kıyâmet, makâm-ı âlâda Hakk'ın kelâmına dâirdir.

Şerh-ul-Füsûs-il-Hikem ise, hacmi daha küçük olup, Muhyiddîn-i Arabî'nin **Füsûs**'unun muhtasar bir şerhidir. Ahmed-i Bîcân, ağabeyinin bu eserini **Müntehâ** adıyla 1465 (H.870) senesinde Türkçeye çevirdi. **Tefsîr-i Sûre-i Fâtiha** adlı bir eseri daha vardır.

1) Nefehât-ül-Üns; s.691

2) Şakâyik-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.127

3) Vefeyât-ül-A'yân kenarı; s.117

4) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.194

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.146

YÛNUS EMRE;

Tasavvuf ehli ve halk şâiri. Hayâtı ve kimliği hakkında kesin mâlûmat yoktur. Şiirleri, asırlar boyunca zevkle ve hayranlıkla okunmuş, yalnız bizde değil, birçok ülkelerde de alâka uyandırmış bulunan müstesnâ bir şahsiyettir. 80 sene kadar yaşadığı, Eskişehir'in Mihalıççık kazâsına bağlı Yûnus Emre köyünde, 1320 (H.720) senesinde vefât ettiği ve buraya defnedildiği kaynakların tetkikinden anlaşılmaktadır. Vefâtı için başka târihler ve başka yerler de bildirilmektedir.

Çocukluğu hakkında bilgi olmayan Yûnus Emre, bir işâret üzerine genç yaşta Tapduk Emre'nin yanına gitti. Otuz seneden fazla onun hizmetinde bulundu ve ondan feyz aldı. Hattâ bâzı kaynaklar, Tapduk Emre'nin kızını Yûnus Emre'ye verdiğini, hem talebesi, hem de dâmâdı olduğunu kaydetmektedir.

Yûnus Emre, Tapduk Emre'nin hizmetinde bulunurken, mânevî âleminde bir ilerleme olmadığını zannederek, üzüntüsünden dağlara, kırlara düştü. Yolculuğunda bir gün iki

kimseye rastladı. Onlarla arkadaş oldu. Her öğün bunlardan biri duâ eder, duâlarının bereketi ile bir sofra yemek gelirdi. Duâ sırası Yûnus Emre'ye geldi. O da duâ etti. Duâda, "Yâ Rabbî benim yüzümü kara çıkarma! Arkadaşlarım kimin hürmetine duâ ettiyse, onun hürmetine duâmı kabûl et!" dedi. Duâ bitince, iki sofra yemek geldi. Arkadaşları; "Kimin yüzü suyu hürmetine duâ ettin?" diye sordular. Yûnus Emre; "Önce siz söyleyin." dedi. Arkadaşları da; "Biz, Tapduk Emre'nin kapısında hizmet eden Yûnus'un hürmetine diye duâ ettik." dediler. Bunun üzerine Yûnus Emre durumunu anlayıp, tekrar Tapduk Emre'nin yanına döndü ve kapısının önüne yattı. Tapduk Emre'nin gözleri görmüyordu. Kapının önüne varıp, ayağı bir şeye takılınca; "Bu bizim Yûnus değil mi?" diye sordu ve onu kabûl etti. O andan îtibâren Yûnus Emre, halkın dillerinden düşüremediği ilâhileri söylemeye başladı.

Senelerce hocasına dağdan odun taşıdı. Getirdiği odunlar ip gibi düzgün idi. Hocası; "Ey Yûnus, bu ne iştir? Hiç eğri odun getirmiyormuşsun." buyurunca; "Efendim, bu kapıya eğri odun yakışmaz." cevâbını verdi.

Anadolu ve diğer Türk illerinde çok sevilen Yûnus Emre'den başka bu sevgi, saygı ve hayranlık için başka bir örnek yok gibidir. Her bakımdan milletimizi birbirine bağlayan mânevî bir toplayıcılığı vardır. Onda, toplumumuzun iç yapısındaki aynı hisler, duygular ve değer yargıları bulunmaktadır. Onu unutturmayan sebep budur. Anadolu'da Yûnus Emre'nin Dîvân'ının bulunmadığı, ilâhîlerinin okunmadığı ev yok gibidir.

Yûnus Emre, şiirlerini arûzla ve daha çok hece vezniyle yazmıştır. Şiirleri açık, derin mânâlı, samîmî ve heyecanlıdır. İlâhî aşk, varlık, yokluk, hayat, ölüm meseleleri ve bunlara bağlı olarak, dünyânın fânîliği gibi meseleleri en iyi şekilde şiirle anlatmıştır.

Yûnus Emre'yi aynı yolda tâkib eden birkaç şâir daha görülmüştür. Bunlardan bilinenlerden ikisi; "Âşık Yûnus" ve "Derviş Yûnus"tur. Yunus Emre'nin en önemli tâkipçisi olan Âşık Yûnus Bursa'lı olup, 1430 (H.843) yılında vefât etmiştir. Her iki şâirin şiirlerini birbirlerinden ayırmak zordur. Yûnus Emre, Celâleddîn-i Rûmî'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Bu sohbetlerin, yetişmesinde büyük rolü olmuştur.

Yûnus Emre'de günü birlik konulara rastlanmaz; geçim endişesi, âile sıkıntısı, evlât acısı, yakınlarının şahsî ve âilevî meselelerine hemen hemen hiç yer vermez. O, insanlığın umûmî kader çizgisi üzerinde durmuştur. Bunlar; kabir, ömrün geçişi, ölüm, Allahü teâlâya îmân ve yalvarma, dînî esaslar, insanın yalnızlığı, aşk, nasîhatler ve hayâtın gâyesi gibi insanlığa has meselelerdir.

Her yerde, her seste, her renkte, her zaman Allahın varlığını idrâk eden Yûnus Emre, bu dilsiz varlıkların büyük tanıtışındaki gizli dilin hayrânıdır.

Yûnus Emre, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm ile bütün yakınlarının, dört halîfenin, hazret-i Peygamberin soyundan gelenlerin, bütün İslâm âlimlerinin ezelî âşığıdır. Hiçbir bâtıl cereyana kapılmadığı gibi, onlar karşısında ahlâkî nizâmı, din sevgisini ve gerçek tasavvufu koruyan kültür ve sanat seddi olmuştur. İhlâs ile, her şeyi Allah rızâsı için yapmayı her zaman söylemiştir. Yûnus Emre için "Dervişlik", herkese faydalı olmak ülküsüdür. Şiirlerinde tembelliği, tufeyli ve faydasız olmayı kınamıştır.

Şerîat, tarîkat yoldur varana,
Hakîkat, mârifet andan içerü.

diye, hakîkî tasavvufu da o târif etmişitir.

1408 yılında Osmanlı Türklerine esir düşen ve Anadolu'da 20 yıl kadar kalmış olan Mülbacher isimli bir yabancı, Yûnus Emre'ye âit şiirleri, ilâhileri duymuş, öğrenmiştir. Memleketine döndüğünde, Yûnus Emre'nin şahsiyetinde İslâmı anlatmış, kitaplar yayınlamış, yazılar yazmıştır. Büyük ün sâhibi Avusturyalı târihçi Hammer de, Yûnus Emre'ye âit şiirler ve ilâhilere yer vermiş, bundan sonra da Batı ülkelerinde Yûnus ismi çok

yaygınlaşmıştır.

Eserleri: Yûnus Emre'nin bilinen iki eseri vardır: 1) Risâlet-ün-Nushiyye: Mesnevî şeklinde arûz (Fâilâtün Fâilâtün Fâilün) vezniyle yazılmış, tasavvufî, ahlâkî, dînî bir eserdir. Anadolu'da başlayan Türk Edebiyâtında görülen ilk nasihatnâmedir.

2) Dîvân: Yûnus Emre Dîvânı'nın birçok yazma nüshaları vardır. Fakat bu dîvândaki bütün şiirlerin Yûnus Emre'nin olduğu söylenemez. Yûnus tarzında, daha sonraki şâirlerin yazdığı şiirler de karışmıştır. Taş basması nüshaları da vardır. Yûnus Dîvânı yine Anadolu'da başlayan Türk edebiyâtının ilk dîvânı durumundadır.

Yûnus Emre'nin şiirlerinden;

DOLAP

Benim adım dertli dolap,
Suyum akar yalap yalap,
Böyle emreylemiş Çalap,
Derdim vardır inilerim.

Ben bir dağın ağacıyım,
Ne tatlıyım ne acıyım,
Ben Mevlâya duâcıyım,
Derdim vardır inilerim.

Beni bir dağda buldular,
Kolum kanadım kırdılar,
Dolaba lâyık gördüler,
Derdim vardır inilerim.

Dağdan kestiler bezenim,
Bozuldu türlü düzenim,
Ben bir usanmaz ozanım,
Derdim vardır inilerim.

Şol dülgerler beni yondu,
Her âzâm yerine kondu,
Bu iniltim Hak'dan geldi,
Derdim vardır inilerim.

Suyum alçaktan çekerim,
Dönüp yükseğe dökerim,
Görün beni neler çekerim,
Derdim vardır inilerim.

Yûnus bunda gelen gülmez,
Kişi murâdına ermez,
Bu fânîde kimse kalmaz,
Derdim vardır inilerim.

MEVLÂM

Dağlar ile taşlar ile,
Çağırayım Mevlâm seni.
Seherlerde kuşlar ile,

Çağırayım Mevlâm seni.

Sular dibinde mâhiyle,
Sahrâlarda âhû ile,
Abdal olup yâ Hû ile,
Çağırayım mevlâm seni.

Gökyüzünde Îsâ ile,
Tûr Dağında Mûsâ ile,
Elindeki asâ ile,
Çağırayım Mevlâm seni.

Yûnus okur diller ile,
Ol kumru bülbüller ile,
Hakkı seven kullar ile,
Çağırayım Mevlâm seni.

HİÇ ÇÜRÜMEMİŞTİ

Ankara-Eskişehir demiryolunun kenarında bulunan türbesi, 1948'de yolun genişletilmesi için kaldırılmak istendi. Fakat bir türlü bu işte muvaffak olunamadı. Hattâ bir defâsında, döşenen rayların sökülüp, sekiz metre geriye atıldığı görüldü. Bunun üzerine Yûnus Emre için bir türbe yapılıp, kabrinin oraya nakline karar verildi. Yûnus Emre'nin yeni kabri, eskisinden 100 m kadar ileride bir tepecikte yapıldı. Yeni kabrine taşıyacak beş kişilik heyet, kimseye haber vermeden ve hiçbir merâsim yapmadan çalışacaktı. Karar verildiği üzere hareket edildi. Yalnız ertesi gün, Yûnus Emre'nin çevresine dâvetsiz, ilânsız otuz binden fazla insan kalabalığı toplandı.

Yûnus Emre'nin kabri îtinâ ile açıldı. Bedeni, 700 seneden beri hiç bozulmamış bir hâlde, bir eli yüzünde, bir eli kalbinin üstünde, rahat bir şekilde uzanmış yatıyor görüldü. Mübârek bedeni oradan alındı, tabuta kondu ve kalabalığın elleri üzerinde, 100 metrelik mesâfe tam üç saatte katedildi. Yeni mezarına defnedildi. Yûnus Emre'nin vasıyeti şu idi:

"Beni hocamın türbesinde, giriş yolu üzerine gömsünler!" Bundan murâdı, şeyhini ziyârete gelenlerin, kendisini çiğneyip de geçmeleriydi. Bu, hocasına ne ölçüde bağlı olduğunu göstermektedir.

İŞ HİZMETTE

Yûnus Emre, mânevî, bir işâret alarak,
Vardı Tapduk Emre'nin hizmetine koşarak.

Otuz yıl hizmet edip, zannetti ki, kendinde,
İlerleme olmadı, mânevî âleminde.

Üzüntüden kendini, atıverdi dağlara,
Baş açık, yalın ayak, dolaşırken bir ara,

Bir gün iki kişiye, rastladı birden bire,
Onları çok severek, dost oldu onlar ile.

Yemek vakti gelince, duâ etti birisi,
O anda indi gökten, yemek dolu bir tepsi.

Üçü de yiyip içip, şükrettiler Allah'a,

Akşam vakti öbürü, duâ etti bir daha.

Yine aynı şekilde, bir tepsi indi gökten,
Öyle ki bu yemekler, nefisti ötekinden.

Üçüncüde Yûnus'a dönerek o müminler;
"Sıra sende, şimdi de, sen duâ et." dediler.

O zaman Yûnus Emre, kaldırdı ellerini,
Dedi ki: "Yâ İlâhî, mahcup eyleme beni.

Onlar kimin ismiyle, duâ ettiler ise,
O zâtın hürmetine, bir sofra gönder bize."

Duâsı biter bitmez, baktılar biraz sonra,
İndi gökten bu sefer, daha büyük bir sofra.

Dediler: "Ey arkadaş, nasıl oldu bu öyle,
Sen kimin hürmetine, duâ ettin ki böyle?"

Dedi ki: "Siz söyleyin, siz nasıl ederdiniz?
Siz kimin yüzü suyu, hürmetine derdiniz?"

Dediler: "Taptuk Emre, yanında hizmet yapan,
Yûnus'un hürmetine, istiyorduk her zaman."

Yûnus bunu duyunca, dergâha döndü yine,
Yattı Taptuk Emre'nin, kapısının önüne.

O zaman hocasının, görmüyordu gözleri,
Evde, el yordamıyla, yürüyordu ekseri.

Çıkıyorken, ayağı, takılınca bir şeye,
Dedi: "Bizim Yûnus mu, gelip yatmış eşiğe."

Ve elinden tutarak, kaldırdı onu yerden,
Yûnus, Yûnusluğunu, kazanmıştı o günden.

Dağdan odun taşırdı, yıllarca o dergâha,
O mânevî kapıdan, ayrılmadı bir daha.

Yûnus unutulmadı, yüzyıllar geçse bile,
Zîrâ hizmet etmişti, üstâdına zevk ile.

1) Şakâyik-ı Nu’mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.78

2) Nefehât-ül-Üns; s.691

3) Rehber Ansiklopedisi; c.18, s.224

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (50. Baskı) s.1163

5) Faruk K.Timurtaş, Yûnus Dîvânı

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.157

YÛNUS BİN UBEYD;

Tâbiînin büyüklerinden. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınan, ilim ve hikmet sâhibi bir velîdir. Künyesi, Ebû Abdullah veya Ebû Ubeyd'dir. Basralıdır. Eshâb-ı kirâmdan hazret-i Enes bin Mâlik’i gördü. 756 (H.139) yılında vefât etti. Hadîs ilminde, yüz bin hadîs-i şerîfi

râvileri ile birlikte ezbere bilen hâfız ve sika, güvenilir bir zât olup, İbrâhim-i Teymî, Sâbit el-Benânî, Hasan-ı Basrî, Muhammed bin Sîrîn, Abdurrahmân bin Ebî Bekir, Hakem bin el-A'rec, Saîd bin Cübeyr, Atâ bin Ebî Rebâh ve daha bir çok büyük zâtlardan (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden, oğlu Abdullah, Süfyân-ı Sevrî, Şu'be bin Haccâc, Ebû Câfer er-Râzi, Kadim bin Mutiyb, Hammâd bin Zeyd, Hammâd bin Seleme, Yezîd bin Zeri', Bişr bin Mufaddal ve daha birçok âlim rivâyette bulundular. Manifaturacılık yaparak nafakasını temin ederdi. Kul hakkına girmekten çok korkar, şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terkederdi. Malını övmez, medh etmezdi. Bir gün çırağı bir kumaşı müşteriye gösterirken; "Yâ Rabbî! Bu Cennet kumaşından bana da nasîb et!" dediğini gördü. Bunun kumaşı övmek mânâsına gelebileceğini düşünerek kumaşı sattırmadı. Müşteriler, kusurlu bir malı, kusursuz zannederek alırlar ihtimâlini düşünerek, havanın bulutlu ve kapalı olduğu günlerde pazara çıkıp satış yapmazdı.

Dinlerini korumak için dünyâlıklarını fedâ eden bahtiyar kimselerdendi. Dünyâ ticâretinin âhiret kârı yanında bir hiç oduğunu ve bir kimsenin yetişip yükselmesinde helâl lokmanın mutlakâ şart olduğunu bildirdi. Sohbetlerinde buyurdular ki:

"Helâlden bir kuruş bulsam, hemen buğday alır un yapıp bu undan çorba pişiririm. Bu çorbadan hangi hastaya içirirsem, hasta, Allahü teâlânın izniyle şifâ bulur."

"İnsanın, verâ, şüphelilerden sakınmaktaki hassasiyetine sâhib olduğunu konuşmasından anlarım. İnsanın yaptığı iyi amellere bir şeyler karışır. Ama dilini muhâfaza edebilirse bu durum müstesnâdır. Ona bir şey karışmaz. Hikmeti şudur ki, insan çok namaz kılar, çok oruç tutar ama, iftarını haramla açarsa, tuttuğu orucun faydasını göremez. Gece namaza kalkarsa kalbinde riyâ, gösteriş ve ucb, yaptığı ibâdeti beğenme hâli bulunabilir. Gündüz olunca da yalan yere şâhidlik yapması boş ve lüzumsuz sözler etmesi düşünülebilir. Böyle olunca da yaptıkları iyilikler hiç olur. Ama dilini tutabilirse bütün amelleri iyi olur. Kanâatim böyledir."

"Kendimi, rüyâsında hoşuna giden ve gitmeyen şeyleri gören kimse gibi görüyorum. İnsanlar da uykuda olup, çeşit çeşit rüyâlar görüyorlar. Öldükleri anda uyanacaklar ve uykudan uyanan kimsenin, uykuda gördüklerinden, elinde bir şey kalmadığı gibi, dünyâda güvendikleri, gönül bağladıkları şeylerin hepsini kaybedip ah etmekden, pişmân olmaktan başka ellerine bir şey geçmediğini anlıyacaklardır."

"Allahü teâlânın rahmeti, o kadar çok ki, bundan hiç şüphe etmiyorum. Lâkin ben, o rahmete kavuşanların arasında bulunabilecek miyim bilemiyorum. Hattâ benim yüzümden onların da rahmetten mahrum kalmalarından korkuyorum."

"Dışı, içine uymayan birini görmek isterseniz bana bakın." Kendisine, "Niçin böyle söylüyorsun?" diyenlere şöyle cevap verdi. "Ben, yüz kadar iyi huyun bulunduğunu sayıyorum, fakat onlardan bir tânesini kendimde göremiyorum. Kötü huyları sayıyorum. Hepsinin kendimde mevcud olduğunu görüyorum."

"Uygunsuz bir sözü terk etmek, nefse bir gün oruç tutmaktan daha ağır gelir. Ben, çok sıcak bir günde, insanları çekiştirmemeyi, insanlar hakkında uygunsuz sözler söylememeyi, o gün oruç tutmak ile mukâyese ettim. O sıcak havada oruç tutmanın dili tutmaktan daha kolay geldiğini gördüm."

"İki şey var ki, bunlar bir kimsede tamam olursa, o kimsenin diğer bütün hâlleri bu iki hâli sâyesinde tamam olur. Birincisi, namazı vaktinde kılacak. İkincisi, dilini kötü ve yersiz sözlerden koruyacak. Bir kimse dilini yersiz sözlerden koruyabilirse, Allahü teâlâ ona mutlaka diğer amellerini düzeltmesini ihsân eder."

"Verâ; şüpheli şeylerin hepsini terk edip, her an nefsini hesâba çekmektir."

"Nâfileleri hafife alan kimse, farzları da hafife alır."

"Bir tek tesbihi veya tehlili, yâni, Allahü teâlânın bütün ayıb ve kusurlardan uzak olduğunu,

kendisinden başka ibâdet olunmaya lâyık ilâh bulunmadığını bildiren “Sübhânallah” ve “Lâ ilâhe illallah” ulvî kelimelerini bilerek ve inanarak okumayı, dünyâdan ve dünyâda bulunan her şeyden daha hayırlı ve bereketli bilmeyen kimse, dünyâyı âhirete tercih edenlerdendir.”

KUMAŞIN DEĞERİ

Yûnus bin Ubeyd’in manifatura dükkânında, fiyatları, iki yüz dirhem ile dört yüz dirhem arasında değişen kumaşlar satılıyordu. Dükkânında kardeşinin oğlu da çalışıyordu. Yolda bir kimseyi kumaş almış gidiyor görünce, kumaşı tanıyıp, kendi dükkânından aldığını anladı. O kimseye; “Bu kumaşı kaça satın aldınız?” diye sorunca, dört yüz dirheme aldığını öğrendi. Sonra; “Bu kumaşın değeri iki yüz dirhemdir. Geri dönüp paranızın üstünü alınız” buyurdu. O kimse; “Bu kumaş, bizim orada beş yüz dirhem eder, ben aldanmış sayılmam!” deyince; “Olsun. Siz, gidip iki yüz dirhem paranızı alınız.” dedi. O kimse gelip, iki yüz dirhemini aldı gitti. Hazret-i Yûnus bin Ubeyd, dükkânda tezgâhtar olarak bulunan yeğenine; “Kumaşı bu kadar pahalıya niye sattın?” diye sordu. Yeğeni; “Vallahi kendi rızâsı ile aldı” dedi. Yûnus bin Ubeyd; “O râzı olsa da, sen râzı olmayacaktın” buyurdu.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.15

2) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.11, s.442

3) Tabakât-ı İbn-i Sa’d; c.7, s.360

4) Miftâh-üs-Seâde; c.3, s.123

5) Mîzân-ül-İ’tidâl; c.4, s.482

6) Vefeyât-ül-A’yân; c.2, s.386, 469

7) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.145

8) Tehzîb-ül-Esmâ ve’l-Luga; c.1, s.168

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.41

YÛNUS BİN YÛSUF EŞ-ŞEYBÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yûnus bin Yûsuf bin Müsâid eş-Şeybânî el-Buhârî’dir. Yûnus eş-Şeybânî; âlim, kâmil, sâlih, kerâmetler sâhibi bir zât idi. Devamlı Allahü teâlâyı zikrederdi. Doğum târihi bilinmemekte ve hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. 1222 (H.619) senesinde Mardin'de vefât etti.

Şöyle anlatılır: Yûnus eş-Şeybânî bir gün bir kâfileyle yola çıktı. Yolun en tehlikeli noktasına geldiklerinde, herkes korkudan titremeye başladı. Kimsenin gözüne uyku girmedi. Yûnus eş-Şeybânî, bu esnâda büyük bir rahatlıkla istirahate çekildi. Korkmamasının bu kadar rahat olmasının sebebi sorulduğunda; “Kâfileyi korumak için, İbrâhim aleyhisselâmın oğlu İsmâil aleyhisselâm gelmişti. Onun himâyesi ile kâfile zarardan korundu. Bundan sonra kâfile hiçbir şeyden zarar görmez” dedi. Hakîkaten kâfile emniyetle yerine vardı.

Yine şöyle anlatılır: “Sevdiklerinden bâzıları, bir yere gitmek için izin istediler. Yûnus bin Yûsuf eş-Şeybânî hazretleri, içlerinden birine; “Gittiğin yerden hanımın için bir kefen al, geldiğin zaman ölür” dedi. O kişinin hanımı, sıhhat ve âfiyette idi ve herhangi bir rahatsızlığı yoktu. O kişi; “Efendim, hanımım için bir kefen almam pek iyi olmaz” dedi. O zaman Yûnus eş-Şeybânî; “Zararı olmaz, alırsanız iyi olur” buyurdular. Nihâyet kâfile yola çıktı. Günler sonra geri döndüklerinde, o kişiye hanımının az önce vefât ettiği haberini verdiler. O da

getirdiği kefen ile onu defnetti.”

1) Tabakât-ül-Evliyâ; s.490

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.87

3) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.296

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.311

YÛSUF BİN ABDULLAH EL-GÜRÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yûsuf bin Abdullah bin Ömer bin Ali bin Hıdır el-Acemî el-Gürânî, künyesi Ebü'l-Mehâsin, lakabı Cemâlüddîn’dir. Doğum târihi belli değildir. 1367 (H.768) senesi Cemâzil-evvel ayının ortalarında, bir Pazar günü vefât etti. Mısır, Kâhire'deki dergâhına defnedildi.

Yûsuf el-Gürânî hazretleri, en-Necm Mahmûd el-İsfehânî ve el-Bedr eş-Şüsterî gibi birçok âlim ve evliyâdan ilim öğrendi. Ahlâk ilminin inceliklerine uymaya çok dikkat ederdi. Karâfe ve başka yerlerde onun için çok sayıda dergâh yapıldı. Çok talebe yetiştirdi. Pekçok kerâmetleri görüldü. Zühd, verâ ve takvâ sâhibi olup, dünyâya düşkün değildi. Şüpheli ve haramlardan çok sakınırdı. Çok ibâdet ederdi.

İran’dan Mısır’a gitmesi şöyle anlatılır: “Bir gece uyurken, rüyâsında Mısır’a gitmesi ve orada ikâmet etmesi emredildi. Yûsuf el-Gürânî hemen uyandı. Kalkıp abdest aldı ve iki rekat namaz kıldı. Sonra sağ tarafı üzerine yattı. Rüyâsında yine aynı emir tekrar edildi. Yine kalkıp abdest alarak iki rekat namaz kıldı. Sonra yine yatınca, rüyâsında emir bir kere daha tekrarlandı. Bunun üzerine kalkıp, Mısır’a gitmek için yola çıktı. Gündoğduğu zaman, Dicle Nehrinin kıyısına vardı. Nehirden karşıya geçti. Su, ancak topuk kemiklerinin hizâsında idi. Karşı tarafa geçince, Allahü teâlâya; “Yâ Rabbî! Rüyâm hak ise, bana bir mikdâr süt ve bir ekmek ihsân et.” diye duâ etti. Duâsını bitirir bitirmez, yanına bir kâse süt ve bir parça ekmek geldi. Bu duâyı üç sefer tekrarladı. Allahü teâlâ onun isteğini ihsân etti. O, bu sütleri içti ve ekmekleri yedi. Mısır’a varıncaya kadar ne acıktı, ne de susadı.”

Şöyle anlatılır: Zamânın sultânının maiyetindeki bâzı kimseler, bu sultânın zulmünden bezerek Yûsuf el-Gürânî’ye sığındılar. Yûsuf el-Gürânî, sultâna haber gönderip, bunları affetmesini istedi. Sultan ise; “Bu, saltanat işidir. Sen saltanat işine müdâhale etme ve derhâl benim adamlarımı geri gönder.” diye haber gönderdi. Yûsuf el-Gürânî, kendisine sığınanları göndermemekte ısrâr edince, sultan ona; “Sen benim adamlarımı, bana karşı kışkırtıyorsun ve itâatsizlik yoluna sevk ediyorsun.” dedi. Yûsuf el-Gürânî bunun üzerine; “Ben onları kışkırtmıyorum. Aksine onları doğru yola sevk edip, ıslâh ediyorum.” dedi. Sultan yanına adamlarını alarak, Yûsuf-el-Gürânî’nin dergâhına geldi. Yûsuf el-Gürânî de, kendisine sığınmış olanlardan birisini yanına çağırarak, sultânın gözü önünde; “Ey insanoğlu! Bu direğe söyle de altın olsun.” diye emretti. O kişi de, aynı emri direğe tekrarladı. Direk o anda altın oldu. Sultan tövbe ederek, Yûsuf el-Gürânî’den özür diledi ve affedilmesini istedi. Sonra sultan, talebelerinin ve onun geçimini sağlamak için bir köy geliri vakfetmek istedi. Yûsuf el-Gürânî bunu kabûl etmedi ve; “Ben talebelerimi, miktârı belli bir gelire alıştıramam.” buyurdu.

Yine şöyle anlatılır: “Yûsuf el-Gürânî vefât ettikten sonra, bir kişi onun kabrini ziyâret etti. Bineğini dergâhın kapısına bırakıp, içeride bulunan türbesini ziyâret etti. Dışarı çıkınca, bineğinin kapının önünde olmadığını gördü ve aramaya başladı. O anda Yûsuf el-Gürânî’nin kabri açılıp kendisi içinden dışarı çıktı. Bir süre ortadan kayboldu. Sonra o şahıs, bineğinin Yûsuf el-Gürânî’nin arkasından geldiğini gördü. Yûsuf el-Gürânî o şahsa; “Bir daha bizi

ziyârete geldiğin zaman önce bineğini bağla, içeriye öyle gir. Bize eziyet etme!" buyurdu.

Yûsuf el-Gürânî, çeşitli eserler de yazmıştır. Risâletü Rayhânet-il-Kulûp fit-Tevessüli ilel Mahbûb, Beyânü Esrâr-it-Tâlibîn fit-Tesavvufi, Bedî'ul-İntikâs-fî Şerh-il-Kavâfi fis-Selâs bunlardan bâzılarıdır.

BİRİSİNİ ÖLDÜRMÜŞSÜN

Yûsuf el-Gürânî'nin yanına gelip, dergâhta üç seneye yakın kalan biri vardı. Bu kimse devamlı Allahü teâlâya giden yolu taleb ederdi. Yûsuf el-Gürânî ona hiç iltifât etmezdi. Bir gün o şahsı yanına çağırarak; "Ey benim evlâdım! Ben bu gece bir cana kıydım, onun cesedi, bu torbanın içindedir. Benim senden isteğim şudur: Bu torbayı alıp, bu gece falan yere götür. Orada bir tepe vardır. Oraya göm gel. Bu işi yaparsan sana birçok altın veririm." dedi. O şahıs da Yûsuf el-Gürânî'nin dediğini yaptı ve torbayı gömdü. Bu durumdan kimsenin haberi olmadı. İki gün sonra Yûsuf el-Gürânî talebelerine, o şahsı dergâhdan çıkarmalarını emretti. Bir süre sonra, o şahıs durumu vâliye anlattı. Vâlinin adamları Yûsuf el-Gürânî'nin yanına gelerek; "Sen birisini öldürmüşsün. Biz öldürdüğün kişiyi gömdürdüğün yeri biliyoruz." dediler. Bunun üzerine Yûsuf el-Gürânî talebelerinden bir kısmına; "Siz de onlarla gidin ve o tepedeki yeri açın, bakalım ne çıkacak?" dedi. Talebeleri ve vâlinin adamları şikâyet edenin gösterdiği yeri kazdılar. Çıkan torbayı açtıklarında, içinde bir koyun olduğunu gördüler. Sonra o şahsı, Yûsuf el-Gürânî'nin yanına götürdüler. Yûsuf el-Gürânî ona; "Bir sırrı saklayamayan, Allahü teâlâya nasıl kavuşur?" dedi.

1) Tabakât-ül-Evliyâ; s.492

2) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.293

3) Tabakât-üş-Şa'rânî; c.2, s.76

4) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.302

5) Dürer-ül-Kâmine; c.4, s.462

6) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.13, s.313

7) Nücûm-üz-Zâhire; c.11, s.94

8) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.557

9) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.260, 940

10) Brockelmann Gal-2, s.205, Sup.2, s.282

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.184

YÛSUF BİN ABDÜRRAHÎM AKSÛRÎ;

Evliyânın meşhûrlarından. Künyesi Ebü'l-Haccâc el-Kuraşî el-Mehdevî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Mısır'ın Aksûr bölgesinde yerleşmiş ve orada 1244 (H.642) senesinde vefât etmiştir. Kabri Aksûr'da olup, bilinmekte ve ziyâret edilmektedir. Hocası Şeyh Abdürrezzâk'tır. Tasavvufta yetişmiş, sözleri ve hâlleri meşhûr bir zât idi. Çok talebesi vardı. Tasavvuf yolunda ilerlemek isteyenler için şöyle buyurmuştur: "Bu yola girmek isteyenleri bize gönderiniz. Eğer o kimse sâdık ise, onu maksada kavuştururuz. Şâyet gâfil ise, onu uzaklaştırırız. Böylece sâdık olanlara da zararlı olmasın. Çünkü böyleleri, başka şeyleri kendine perde yapmıştır. Mahbûba, Allah'a kavuşamaz."

Zamânında mevki ve makam sâhibi emîrlerden biri onu küçümseyip, velî olduğunu kabûl etmemişti. Bir gün karşılaştıklarında, o emîre şöyle demişti: "Evliyâya îtirâz eden sen misin? Hâlbuki sen, falan kimsenin yanında bir köçek sayılırsın!" Aradan bir müddet geçti, evliyâya karşı edebsizlikte bulunan o emîr, mevki ve makâmını kaybetti. Sonunda köçeklik yapmak durumunda kaldı.

Bir gün Ebû Ci'rân denilen bir böcekden çok ibret aldığını söyledi. Bunu işitenler, nasıl oldu? dediler. Şöyle anlattı: "Bir kış gecesi uyuyamamıştım, uyanık dolaşıyordum. Baktığımda Ebû Ci'rân bir kandil üzerine çıkmak için uğraşıyordu. Kandil çok kaygandı. Tırmanıyor, kayıyor, bir türlü çıkamıyordu. Fakat çok azimli ve kararlı idi. Tekrar tekrar tırmanmaktan yılmıyordu.Yedi yüz defâ tırmandı ve kayıp düştü, çıkamadı. Çıkamayacak, hâlâ vaz geçmiyor dedim. Sonra sabah namazını kılmak için gittim. Namazdan sonra dönerken bir de baktım ki, tırmanmayı başarmış, kandilin yanında duruyordu. Bu hâdiseden çok ibret aldım." Böylece, bir işte kararlı olmanın ve sebâtın, başarıya ulaştıracağını anlattı.

Ebü'l-Haccâc Aksûrî hazretleri, başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatmıştır: "İlk günlerimde hep "Lâ ilâhe illallah" derdim ve bundan hiç gâfil olmazdım. Bir gün nefsim bana dedi ki: "Senin Rabbin kim?" Ben de; "Benim Rabbim Allahü teâlâdır." dedim. Bunun üzerine nefsim bana; "Senin Rabbin benim, çünkü sen, bana kulluk yapıyorsun. Kimin emrine tâbi oluyorsan, ona kulluk yapıyorsun. Sana, beni doyur diyorum, yiyorsun. Uyu diyorum, uyuyorsun. Yürü diyorum, yürüyorsun. Benim emrettiğimi dinliyorsun. Al dediğimi, alıyorsun. Sen benim her emrimi yerine getiriyorsun. Öyleyse sen bana kulluk ediyorsun, benim emirlerime tâbi oluyorsun." dedi. Bunun üzerine bir müddet iyice düşündüm. Sonra basîretim açıldı ve bana; "Allahü teâlânın emirlerine uy, nefse karşı muhâlefet et. Uyu derse; Allahü teâlâ, sâlih amel işleyenler için meâlen; "Onlar, geceden pek az (bir zaman) uyuyorlardı." buyurdu. (Zâriyât sûresi: 17). Ben de böyle yapan sâlih kullardan olacağım de! Nefsin sana ye derse, Allahü teâlâ meâlen; "Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz" (A'râf sûresi: 31) buyurdu de! Sana yürü diyerek, gurûr ve kibirle yürümeni isterse, Allahü teâlâ meâlen; "Yer yüzünde kibirle ve böbürlenerek yürüme..." (İsrâ sûresi: 37) buyurdu de! Nefsin bir şeyi almanı isteyince de, ona de ki: Allahü teâlâ meâlen; "Elini boynuna bağlı kılma (cimri olma) ve büsbütün de onu açıp israf etme..." buyurdu. (İsrâ sûresi: 29). "Bunları yapınca neye kavuşurum?" dedim. "Müttekîlerden, âriflerden ve sıddîklardan, Rabbine kulluğunu tam yapanlardan olursun." denildi.

İlim ve rivâyet ehlinden olup, tevhîd ile ilgili Manzûmetün fit-Tevhîd adlı bir manzûmesi ve Selef-i sâlihînin yolundan, Ehl-i sünnet îtikâdından uzaklaşan bid'at ehlinin kötülüğünü ve onlara yaklaşmamayı anlatan başka bir güzel manzûmesi daha vardır.

1) Tabakât-ül-Evliyâ; s.480

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.13, s.309

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.158

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.291

5) El-A'lâm; c.8, s.238

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.311

YÛSUF BAHRİ EFENDİ;

Anadolu velîlerinden. Vezirköprü'de doğdu. Doğum târihi belli değildir. Babası, Vezirköprü Tâceddîn Paşa Câmii imâmı Mehmed Efendidir. Tahsil hayâtına Samsun Sıbyan Mektebinde başladı. Sonra Amasya'ya giderek, buradaki medresede Şehîd Müftü nâmıyla meşhûr

müderristen ilim öğrendi. Ayrıca birçok âlimin sohbetlerinde bulundu. İlim tahsiline devâm etmek için İstanbul'a gitti. Burada Erzincan Müftüsü ismiyle meşhûr hocadan ders aldı. Bir gün ders esnâsında Yûsuf Bahri Efendi bir konuda hocasına îtirâzda bulundu. Dersten çıkınca hocası, Yûsuf Bahri Efendiyi yanına çağırarak; "Benden nasîbini aldın. Bundan sonra Mısır'da Şeyh Murtaza'dan ilim öğrenmeye devâm edeceksin." buyurdu.

Yûsuf Bahri Efendi, hazırlığını yapıp, heybesine kitapları doldurarak yola çıktı. Kâhire'ye varınca, Şeyh Murtaza'yı arayıp, Câmi-i Ezher'de ders okuttuğunu öğrenince, oraya gitti. Câmi, kapısına kadar dolu idi. Kapının önünde dikilip Murtaza Efendiyi dinlemeye başladı. O sırada içeriden biri gelip; "Şeyh Murtaza Efendi; "Kapıda duran Yûsuf'a omuzundaki heybeyi Nil'e atıp gelmesini söyleyin diyor" dedi. Yûsuf Bahri Efendi bu âni hitap ile şaşırdı. Nil kenarına giderek, bir kazık çaktı ve heybenin ucuna bir ip bağlayıp, Nil'e attı. İpin ucunu da kazığa bağladı. Sonra tekrar Câmi-i Ezher'e geldi. Yine biraz önce haber veren zât gelerek; "Hoca sana, kazığı çeksin de gelsin, diyor." dedi. Yûsuf Bahri Efendi geri dönüp, bağladığı ipi söktü ve heybe Nil sularında kayboldu. Geri dönüp câmiye geldiğinde talebeliğe kabûl edildi. Böylece bir büyüğe bağlanmak için boş gidilmesi gerektiğini anladı.

Yûsuf Bahri Efendi, Murtaza Efendinin sohbetlerinde kemâle geldikten sonra, icâzet, diploma aldı. Hocası onu insanlara doğru yolu anlatmak için memleketine gönderdi. Giderken; "Yûsuf, hac zamânı yakındır. Hac farîzasını yerine getir de öyle git." buyurdu. Yûsuf Bahri Efendi hac farîzasını yerine getirdikten sonra Peygamber efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret maksadıyla Medîne'ye gitti. Ravda-i mutahherayı ziyâret ederken iç kapısının üstündeki hadîs-i şerîfi okuyunca, bir vav harfinin fazla olduğunu gördü. Kaldırılmasını ilgililere söyledi. Bu durumu görüşmek için toplanan ulemâ; "Bunca senedir hiç kimsenin fazla demediğine, bir Türk hoca gelmiş de fazla diyor." diyerek Yûsuf Bahri Efendiyi küçümsediler ve öldürmek istediler. Yûsuf Bahri Efendi ortalığı yatıştırmak için; "Benim söylediğim hadîs-i şerîfi yazın, bir de kapının üstündeki hadîs-i şerifi yazın. Her ikisini de kapının önüne koyalım. Sabahleyin bakın, benim dediğim gibi çıkmazsa, beni öldürün." dedi. Denileni yaptılar. Ertesi sabah kağıtlara bakıldığında, Yûsuf Bahri Efendinin söylediği şekilde yazılı olan kağıdın altına ince bir kalemle; "Sadeka Yûsuf-i Bahri." yazılmış olarak gördüler. Bunun üzerine Yûsuf-i Bahri ünvânını kazanan Yûsuf Bahri Efendinin büyüklüğü Medîne ulemâsı tarafından kabûl edildi. Durum Sultan İkinci Mahmûd Hana intikâl edince, Sultan, Yûsuf Bahri Efendiyi İstanbul'a dâvet etti ve çok ihsânlarda bulundu.

Pâdişâhın kâtiplerinden Süleymân Feyzi Paşa, Yûsuf Bahri Efendiyi Mısır'dan tanıyordu. Süleymân Feyzi Paşa, Çorum'da yaptırdığı medreseye Yûsuf Bahri Efendiyi müderris tâyin etti. Ömrünün sonuna kadar bu medresede talebe yetiştirmekle meşgûl olan Yûsuf Bahri Efendi, birçok eser yazdı. Yûsuf Bahri Efendi 1825 (H.1241) senesinde Çorum'da vefât etti. Sonra talebeleri tarafından mezarının üzerine bir türbe yaptırıldı.

1) Mecmu fi'l-Meşhud; s.69

YÛSUF BİN ESBÂT;

Velîlerden, hadîs, fıkıh ve kırâat âlimi. Tebe-i tâbiînin büyüklerindendir. Nesebi, Yûsuf bin Esbât bin Vâsıl eş-Şeybânî, el-Kûfî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Haleb ile Antakya arasında bir köyde doğdu. Antakya'da yaşadı. 810 (H.195) de vefât etti. 811'de vefât ettiği de rivâyet edilmiştir.

Âmir bin Şüreyh, Süfyân-ı Sevrî, Yâsîn ez-Zeyyât gibi zâtlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden; Ebü'l-Ahvas, Mahmûd bin Mûsâ, Müseyyib bin Vâhid ve Abdullah bin Habîb

el-Antakî gibi âlimler rivâyette bulundular. Hadîs-i şerîf ilminde sika, güvenilir bir zât olup, zamânının en üstünlerindendir.

Haram ve şüphelilerden çok sakınır, çok ibâdet ederdi. Kendi hâlinde yaşar, hâlini belli etmezdi. Kalbinde dünyâ sevgisine yer yoktu. Nefsinin isteklerine hiç uymaz, her an Allahü teâlâyı hatırlardı. Helâlden lokma bulabilirse yer, bulamazsa sabrederdi. "Allahü teâlânın rızâsının onda dokuzu helâl rızıktadır." buyururdu. Dokumacılık yaparak nafakasını temin etmeye çalışırdı. Dünyâ malına ve lezzetlerine hiç iltifat etmezdi. Kırk sene müddetle iki gömlekle idâre etti. Birini yıkar, diğerini giyerdi. Âhiretteki sonsuz nîmetleri terk edip de, dünyânın geçici, yalancı ve aldatıcı zevklerini tercih edenlerin zavallılıklarını, gafletlerini ve yakalandıkları bu hastalığın tehlikesini bildirmek için, hazret-i Ali'nin; "Dünyâ çöplük gibidir. Kim ona tâlib olursa sıkıntılarına katlanmaya hazır olsun." sözünü sık sık tekrâr ederdi. Hastalandığında kendisinin haberi olmadan, sultanın doktorlarından birini çağırdılar. Doktor muâyene edip gideceği zaman, Yûsuf bin Esbât oradakilere sordu: "Doktor muâyene ettiği hastalardan, âdet olarak ne alır?" Onlar da; "Altın alır." dediler. Bir kese çıkardı ve; "Bunu ona veriniz." diyerek yanındakilere uzattı. Baktılar, kesenin içinde on beş altın var. "Bu çok fazladır." dediler. Bunun üzerine, "Olsun, ona verin. Böyle yapmaktaki maksadım, fakirlerin, sultandan daha mürüvvetli olduğunu bildirmektir" buyurdu.

Huzeyfet-ül-Mer'aşî'ye yazdığı bir mektûbunda şöyle nasîhat etti: "Allah'tan korkup takvâ üzere ol. Haramlardan sakın. Öğrendiğin ilimle amel et. Kendi hâlinle meşgûl olup, her an Allahü teâlâyı hatırla, ama bu hâlini Allahü teâlâdan başka kimse bilmesin. Her canlının mutlaka tadacağı ve kimsenin çâre bulamadığı ölüme şimdiden hazırlıklı ol. Çünkü ölüm geldikten sonra artık âh etmekten, pişman olmakdan başka bir şey yoktur. Vesselâm."

Yûsuf bin Esbât hazretlerine sordular: "Zühdün gâyesi nedir?" O da; "Sana ihsân olunan nîmete şımarmamak, nasîb olmayan şeye de (niye nasîb olmadı) diye üzülmemektir." buyurdu. "Tevâzuun gâyesi nedir?" diye sordular. "Evinden çıktığın zaman karşılaştığın herkesi kendinden üstün bilmendir" buyurdu.

Bir gün etrafındaki gençlere; "Ey gençler! Fırsatı ganimet biliniz. Sizlere hastalık ve ihtiyarlık gelmeden önce sıhhatinizin kıymetini biliniz. Allahü teâlânın ihsânı olan bu zamanı, Allahü teâlâya ibâdette kullanın. Ben şimdi yaşlandım. Sıhhatim gitti. Onun için namazımın rükû ve secdelerini âdâbına uygun yapamıyorum. Çünkü bunları tam yapabilmek için uygun olan gençlik ve sıhhat, artık benden uzaklaştı. Namazının rükû ve secdelerini tam yapıp bütün edeblerine riâyet eden kimselere imreniyor, onlar gibi olmak istiyorum."

"Ben Kur'ân-ı kerîmin hükümlerine uygun amel edemediğim için çok korkuyorum. Hattâ Kur'ân-ı kerîm okurken azâb âyetlerine gelince korkum o kadar artıyor ki, devam edecek hâlim kalmıyor. Bu sebeple her gün yetmiş kerre tövbe, istigfâr ediyorum" buyurdu.

Kendisine sordular ki: "Hemen ölmeyi arzu eder misin?" cevâbında; "Hayır daha yaşamak isterim. Belki bir gün günahlarıma çok pişman olmak ve sâlih ameller işleyip iyiler arasına katılmak nasîb olur" buyurdu.

Buyurdu ki: "İnsanların medhetmelerine, çok övmelerine kavuşmak arzusundan çok sakının. Zîrâ çok tehlikelidir. O, tam uçurumun kenarıdır. O, ateşle oynamaktır. Allah korusun bir an gaflet, insanı ebedî saâdetinden mahrûm eder."

"Az bir şekilde şüpheli şeylerden sakınmak, çok amel etmekten; az bir tevazû sâhibi olmak, nefsin istemediği bir çok ibâdeti yapmakdan daha sevâbdır."

"Zühdün esası, sıkıntılara katlanıp, şehvetleri terk etmek ve yenilen lokmanın helâlden olmasına dikkat etmektir."

"Güzel ahlâkın alâmetleri; arkadaşının söylediğine itiraz etmeyip, kabûl etmek. Kendine ve herkese ve hattâ her mahlûka karşı merhametli ve insaflı olmak. Kimsenin aybını

araştırmamak. Başkasında bir kusur görünce, dalgınlıkla olmuştur istemiyerek yapmıştır diyerek iyiye yormak. Kendisinden özür dileyenlerin özürlerini kabûl etmek. Başkalarından gelen sıkıntı ve eziyetlere sabır ve tahammül etmek. Başkalarının kusurlarını araştırmak yerine, kendi kusur ve kabahatlerini düşünüp araştırmak, düzeltmeye çalışmak. Büyük-küçük herkese karşı edebli, tatlı dilli, güler yüzlü olmaktır."

"Tövbenin doğru ve makbûl olmasının alâmetleri: Tekrar o günahı işlemeye sebeb olabilecek kimselerden uzak durmak. Lüzumsuz lâfları terk etmek. Allahü teâlâyı inkâr edenlerle görüşmemek. Hayr ve sevap yapmak. İşlemiş olduğu günahtan dolayı çok pişmân olup yaptığı tövbeyi bozmamak. İşlediği günahta kul hakkı varsa, hak sâhibine iâde etmek. Allahü teâlâ için olmayan her şeyi kalbinden çıkarmaktır."

"Sabırlı olmak isteyen kimse; öfkesini yenmeli, kalbinde Allahü teâlâdan başka bir şeye yakınlığın olmaması için çalışmalı. Bir musîbet veya sıkıntı geldiği zaman, inleyip sızlamamalı. İbâdetleri "Güzel yapabiliyorum" düşüncesinden uzak olup, amellerini kusurlu bilmeye devâm etmeli, farzları ve vâcibleri yapmakta tembellik yapmayıp, en güzel şekilde yapmaya çalışmalı, yapılan bütün işlerin dîne uygun olmasına gayret etmeli ve önceden yapılan hatâ ve zararları telâfi etmek için uğraşmalıdır."

"Hayâ sâhibi olmanın alâmetlerinden bâzıları şunlardır: Gönlü kırık ve mahzûn olarak Allahü teâlâya kavuşacak, O'na hesab verecek olmanın büyüklüğünü düşünmelidir. Hiçbir zaman düşünmeden konuşmamalı, sonunda mahcûb olacağı işleri yapmaktan çok sakınmalıdır. Bütün âzâlarını, İslâmiyyete uygun olmayan her hâlden uzak tutmalıdır. Dünyâ gösterişini terk etmeli, bunların yaldızlı, yalancı ve geçici zevkleri, Allahü teâlânın rızâsını unutup, sonsuz saâdetden mahrum kalmağa sebeb olmamalıdır. Mezarlığı ve ölümü çok hatırlamalı, ölümün bir gün mutlakâ kendisine de geleceğini hiç unutmamalıdır. Her an ölüme hazır olmalıdır."

"Allahü teâlânın dostlarına şu üç şey verilmiştir. Bunlar halâvet (yumuşaklık ve tatlılık), mehâbet (büyüklük, heybet) ve muhabbet (sevgi, iyilik, güzellik)tir."

"Alçak gönüllü olmanın alâmetleri şunlardır: Söyleyen kim olursa olsun, hak sözü kabûl etmek. Fakir, garib kimselere de yumuşaklıkla muâmele etmek. Rütbe itibâriyle küçük olanlara şefkatli olmak. Kendisine karşı yapılan hatâ ve kusurlara tahammül edip, öfkelenince sabretmek, her an Allahü teâlâyı hatırlamak. Zenginlere karşı vekarlı olmak. Cenâb-ı Hak'tan gelen her şeye rızâ göstermektir."

"Sâdık olmanın alâmetleri: Sözü ile kalbinden geçenlerin aynı olması. Söz verdiği gibi hareket etmesi, işlerini Allahü teâlânın rızâsı için yapması. Dünyâya düşkün olmayıp, makam, mevki peşinde koşmaması. Nefsin isteklerini yapmaması, mühim işleri hemen yapıp, mühim olmayanları sonraya bırakması. Âhireti, dünyâya tercih etmesidir."

"Öyle bir tevekkül sâhibi olmalıdır ki, Allahü teâlânın, kendisi için ezelde takdir ettiği şeyden başka, başına hiçbir şeyin gelmeyeceğine gözüyle görür gibi inanmalıdır."

"Allahü teâlâya olan muhabbetin alâmetleri: Dünyâda huzurlu olduğu halde, âhireti arzu etmek. Sıhhatli olduğu halde ölümü istemek. Allahü teâlâyı çok anmak, bununla rahatlamak ve bundan zevk almak. Cenâb-ı Hak'tan gelen dertleri ve belâları nîmet bilip, bunlara sabretmek, sevinmektir."

ONA AĞLIYORUM

Yûsuf bin Esbât hazretleri buyurdu ki: "Ben Allahü teâlâdan şu üç meziyete sâhib olmayı istiyorum: 1) Vefât ederken hiç param olmasın, 2) Vefât ederken hiç borcum olmasın ve 3) Vefât ederken kemiklerimde et kalmasın." Ölüm hâlinde iken, kendisini ziyârete gelen

hazret-i Huzeyfe-i Mer'aşî, onu çok fazla ızdırap içinde göz yaşı döküp inliyor gördü. "Allahü teâlâya kavuşacaksın. Şimdi ağlayıp inlemek zamânı mıdır? Niçin kendini üzüyorsun?" dedi. Bunu duyunca; "Ne yapayım. Vallahi ben bu zamana kadar yaptığım ibâdetleri, tam bir ihlâsla yapabildiğimi zannetmiyor, ibâdetlerimin kabûl olup olmadığını da bilemiyorum. Acaba hâlim ne olur? Ona ağlıyorum." buyurdu. Hazret-i Huzeyfe, Yûsuf bin Esbât hazretlerinin bu sözlerini işitince; "Şu sâlih zâta bakın ki amelindeki ihlâsından korkuyor. O böyle söylerse bizim hâlimiz nasıl olur?" diyerek istigfâr etti.Vefâtı arzu ettiği gibi oldu. Zayıfladığından derisi kemiğine yapışmış gibiydi.

ÖLÜME HAZIRLANIN!

Yûsuf bin Esbât var ki, Allah adamlarından,
Çok fazla korkuyordu, âhiret azâbından.

Haramlardan kaçmaya, ederdi fazla gayret,
Gece gündüz Rabbine, yapardı çok ibâdet.

Nefsî arzularını, getirmezdi yerine,
Hiç iltifat etmezdi, dünyâ lezzetlerine.

Yalnız iki gömlekle, geçirmişti ömrünü,
Birini yıkasaydı, giyerdi öbürünü.

Derdi ki: "Âhiretin, sonsuz olan nîmeti,
Yanında, bu dünyânın hiç olur mu kıymeti?

Dünyâ çöplük gibidir, değmez talep etmeye,
İsteyen, derdini de, hazırlansın çekmeye."

Birine nasîhatte, buyurdu: "Kork Allah'tan,
Her günahı ateş bil, hiç ayrılma takvâdan.

Herkesin tadacağı, çâre bulamadığı,
Ölüm için şimdiden, iyi yap hazırlığı

Aksi halde üzülür, eyvâh edersin, fakat,
O gün sana kimseden, erişmez bir menfaat."

Bir gün de nasîhatte, buyurdu ki: "Ey gençler,
Fırsatı nîmet bilin, bu ömür çabuk geçer.

Bir hastalık gelmeden, nîmet bilin sıhhati,
Çok yapın bu gençlikte, ibâdet ve tâati.

İstifâde edin ki, bugün gençliğinizden,
Zîrâ yarın o dahi, gidecek elinizden."

Derdi ki:"İyi insan, güler yüzlü olur hep,
Süslemiştir o kulu, tevâzu ve edep.

O, arkadaşlarına, aslâ etmez îtirâz,
Ve katiyyen kimsenin, aybını araştırmaz.

Bir kusur görse bile, derhal kapar gözünü,
Özür dileyenlerin, kabul eder özrünü.

Kendi kusurlarını, düşünür ince ince,
Bunların affı için, tövbe eder gün gece.

Öyle kaplamıştır ki, bu günah derdi onu,

Düşünemez gayrinin, ayıp ve kusurunu.

O, devamlı bakarak, hatâ ve kusuruna,
Der ki: "Nasıl çıkarım, ben Hakk'ın huzûruna?"

"Allah korkusu ile, ağlar inler ve titrer,
Âhiret hesabını, o kendine dert eder.

Konuşmaktan ziyâde, susar o, daha fazla,
Sonu pişmanlık olan, işleri yapmaz aslâ

O, her bir âzâsını, korur günah yapmaktan,
Zîrâ çok korkmaktadır, Cehennem'de yanmaktan.

Rabbinin rızâsına, uygun yapar her işi,
Çekinir fiyakadan, terk eder gösterişi.

Aldanmaz bu dünyânın, geçici zevklerine,
Zîrâ müştak olmuştur, Cennet nîmetlerine.

Ölümü hatırından, çıkarmaz hiçbir zaman,
Ebedî yolculuğa, hazırlanır durmadan.

O, dünyâda yolcu ve garip kimse gibidir,
Bilir ki dünyâ fâni, âhiret ebedîdir.

Derdi ki: "Ne kadar çok, muhtaç isen Rabbine,
O kadar ibâdet ve kulluk yap kendisine.

Kudreti de ne kadar, çok ise seninkinden,
Sen dahi o kadar çok, kork titre kendisinden.

Ve Rabbin ne kadar çok, yakınsa sana şâyet,
Sen dahi o nisbette, kendisinden hayâ et."

1) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.224

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.237

3) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.68

4) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.11, s.407

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.43

YÛSUF HAKÎKÎ BABA

Aksaray'da medfûn evliyâdan. Halk arasında Somuncu Baba diye meşhur olan Hamîd-i Velî hazretlerinin oğludur. Çocukluğundan îtibâren babasının terbiyesi altında yetişip kemâle eren Yûsuf Hakîkî Baba, Konya ve Aksaray medreselerinde de okudu. Babasından sonra vefâtına kadar Aksaray'daki hankâhda şeyhlik yaptı. Hakîkînâme, Muhabbetnâme, Metâli-ül-Îmân kitapları yanında tasavvuf âdâbıyla ilgili eseri ve babasının Şerh-i Hadîs-i Erba'în adlı eserine hâşiyesi olan Yûsuf Hakîkî Baba'nın türbesi Aksaray'da Şeyh Hamîd Mahallesindeki hankâhın bahçesindedir.

YÛSUF HALVETÎ;

Büyük velîlerden. İsmi, Yûsuf Halvetî'dir. Ahî Yûsuf Halvetî de denir. Seyyid olup, soyu Peygamber efendimize ulaşır. Büyük dedesi Ahmed Kebir hazretleridir. Şirvan'da doğdu.

Doğum târihi bilinmemektedir.1308 (H.708) târihinde Şirvan'da vefât etti. Dergâhındaki türbesine defnedildi. Vefât ettikleri zaman Sultan Gıyâseddîn Mesud'un saltanat zamânıydı.

Yûsuf Halvetî, Şeyh Zâhid hazretlerinin sohbetlerinde yetişip olgunlaştı. Ondan icâzet, diploma alıp insanları irşâda hak yolun bilgilerini öğretmeye memur edildi.

Yûsuf Halvetî hazretleri gençlik zamânında güzel bir kıza tutulmuştu. Bir gün kızla sözleşti. Onu dergâhın bir köşesinde beklemeye başladı. Lâkin kızın bir mânisiçıkıp kararlaştırdıkları yere gelmedi. Yûsuf Halvetî sabaha kadar orada sevdiği kızı ağlayarak bekledi. Sabahleyin dergâh şeyhi Zâhid hazretleri talebelerinden birisine hitâben; "Evlâdım! Dergâhımızın şu köşesinde bir genç durur. Misâfirimizdir. Çağır gelsin." buyurdu. Bunun üzerine talebe târif edilen yerde Yûsuf Halvetî'yi buldu ve onu dergâha çağırdı. O da reddetmeyip içeriye girdi. Zâhid hazretlerinin huzûruna çıktı. Zâhid hazretleri, Yûsuf Halvetî'ye hitâben; "Oğlum! Biz Hakk'ı arayanı böyle avlarız. Artık üzülmene, alğamana gerek yok." buyurdu. O an Yûsuf Halvetî'nin kalbi Zâhid hazretlerine bağlandı ve talebesi oldu.

Yûsuf Halvetî hocasının bereketli sohbetleriyle yetişip, velî bir zât olunca, Rum diyârındaki insanları irşâd için oraya gitmeye memur edildi. Niğde şehrine gelip, insanlar arasında Tepeviran denilmekle meşhur olan yere yerleşti. Orada bir dergâh ve bir câmi inşâ etti. İnsanlara hak yolun bilgilerini, edebini öğretmekle meşgûl oldu. Çok kerâmetleri görüldü.

Yûsuf Halvetî'nin önceleri bir zaman, kendi kendine; "Şu anda dünyâda kutup kimdir. Onunla görüşsem." diye hatırına geldi. O zaman hocası onu teselli etti ve; "Yûsuf evlâdım! Sen bir türlü kutup görme arzusundan vazgeçmezsin. Mâdemki öyle, şimdi filan yere git. İnşâallah arzun gerçekleşir." buyurdu. O gece hocasının işâret ettiği yere gitti. Orada altı sâlih kimse gördü. Lâkin arzusunu ve hocasının dediklerini unuttu ve onlara nereye gittiklerini ve kimler olduklarını sordu. Onlar da; "Bizler yediler denen Allahü teâlânın sevgili kullarıyız. Az önce içimizden biri vefât etti. Onun yerine geçecek kimseyi istişâre için kutb-ı âlemin yanına gidiyoruz." dediler. Yûsuf Halvetî de kendileriyle berâber gitmek istedi. Onlar da; "Peki gel!" dediler. Tayy-i mekân edip bir anda Kâbe-i muazzamaya geldiler. Tavâftan sonra bir eve gidip içeri girdiler. İçeride yüzü örtülü birisi vardı. Ona selâm verdiler. Hiçbir şey söylemeden bir meyyiti tabutuyla ortaya getirip namazını kıldılar. Sonra tabut semâya yükseldi. Sonra; "Bunun yerine kimi münâsib görürsünüz?" diye yüzü örtülü kişiden sordular. O zaman Yûsuf Halvetî onlara; "Bu işi bizimle istişâre etseniz olmaz mı?" dedi. Onlar da; "Bu nasıl söz. Sen kendi hocanın dediğini bile unutmuşsun?" deyip sonra da başka birisini getirdiler ve onun yedilere tâyini yapıldı. Sonra da yediler oradan çıkıp, herbiri bir tarafa gitti. O yüzü örtülü zât da bir tarafa yöneldi. Yûsuf Halvetî onun peşinden gitmek isteyince, o; "Yûsuf ne oldun nedir derdin?" diye seslendi. O zaman Yûsuf Halvetî bu sesi tanıdı ve başını kaldırıp baktığında onun kendi hocası Zâhid Efendi olduğunu anladı. Özürler dileyip ağladı. Hocası onun özrünü kabûl edip bir anda Şirvan'daki dergâhlarına döndüler.

1) Lemezât, Üniversite Kütüphânesi, No: 1894, v.123

YÛSUF HARPÛTÎ;

On dokuzuncu yüzyılda Anadolu'da yetişmiş olan evliyâdan. Babası Muhammed Efendidir. Neseb yönünden Peygamber efendimize dayandığı söylenir. Şeyh Yûsuf Harpûtî veya Hacı Yûsuf Harpûtî diye meşhûr olmuştur.

1822 (H.1238) senesinde, Osmanlılar zamânında Erzurum'a bugün ise Bingöl iline bağlı Kiğı ilçesinin Zermek (Yeldeğirmeni) köyünde doğdu. TahsîliniErzurum'da yaptı. Zamânının usûlüne göre ilim öğrenip zâhirî ilimlerde derece sâhibi oldu ve bâzı eserler yazdı. Tasavvufa yönelip, baba ve dedelerinin de mensûbu bulunduğu Nakşibendiyye yoluna girdi.

Erzurum'dan Harput'a giderek arkadaşı Mahmûd-iSâmînî ile birlikte Şeyh Ali Sebtî hazretlerinin ilim meclislerine ve sohbetlerine devâm etti. Bu sırada arkadaşları ve Harput halkı tarafından çok sevildiği için Harpûtî diye anılmaya başlandı. Zâhirî ilimlerde yetiştiği gibi, tasavvuf yolunda da olgunlaştı. Hocası tarafından İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak, insanların dünyâda ve âhirette kurtuluşlarına vesîle olmakla vazîfeli olarak köyüne gönderildi. Ders halkası kurarak talebe yetiştirdi ve halka vâz ü nasihat etti. Oğlu Şeyh Hacı Muhammed Efendi, "İmam Efendi" lakabıyla meşhûr olanOsman Bedreddîn Efendi ve Şeyh AbdullahEfendi onun talebelerindendir. İmâdiyel-İslâm adlı eseri yazdı. Bu eserinde îmân ve ibâdetlerle ilgili meseleleri anlattı. Oğlu Muhammed Efendi ile hacca gitti. Hac yolculuğu esnasında da oğluna ilim öğretti. Hattâ deve üzerinde bile aylarca çölde oğluna ders okuttuğu dillere destan oldu. Oğlu MuhammedEfendiye icâzet vererek ilim öğretmek üzere Erzurum'a gönderdi.

Yûsuf Harpûtî hazretleri 1908 (H.1326) senesinde doğum yeri olan Bingöl'ün Kığı ilçesine bağlı Zermek (Yeldeğirmeni) köyünde vefât etti. Köyünde konağının bahçesinin bir kenarında defnedildi. Bu bahçenin bir kenarında da câmi vardır. Sonradan kabrinin üzerine oğulları tarafından türbe yaptırıldı. Bugün kabri sevenleri tarafından ziyâret edilmektedir.

Türbesinin bulunduğu bahçedeki elma ağaçlarını Yûsuf Harpûtî hazretlerinin bizzat kendi elleriyle diktiği bilinmektedir. Bu sebeple buradan geçen yolcular ve kabrini ziyârete gelenler bu ağaçların meyvelerini bereketlenmek niyetiyle alıp yemektedirler. Bu elma ağaçlarının altında suyu az ve havuzu ufacık olan küçük bir çeşme yaptırmıştır. Sıtma hastalığının yaygın olduğu zamanlarda, hastalığa yakalanan çocuklar getirilip bu pınarın suyunda yıkanınca şifaya kavuştukları çok görülmüştür. Bu yüzden bu küçük çeşme halk arasında Sıtma Pınarı adıyla meşhûr olmuştur. Türbe yakınlarında pislik bulunmasın diye zaman zaman türbe ile bahçe arasına duvarlar, tel örgüler çekilmiş, ama her defâsında bu çeşmeye yakın olan kısmın ertesi sabah yıkıldığı görülmüştür. En son olarak 1989-90 senelerinde bu civarlarda büyük heyelanlar oldu. Bu heyelanlarda en fazla zarar gören köylerden biri de Zermek köyüydü. On kişinin ölümüyle neticelenen heyelanda, köyde büyük hasar meydana geldi.Dağdan gelen heyelan dalgası türbeden yukarıda bulunan bahçeleri, evleri, konakları ve câmiyi yıktığı halde, Yûsuf Harpûtî hazretlerinin tübesinde hasar olmadığı görüldü.

Yûsuf Harpûtî hazretlerinin İmâdiyel-İslâm adlı eserinin el yazması orijinali elde mevcuttur.

Yûsuf Harpûtî hazretlerinin, Şeyh Hacı Muhammed Efendi, Necib Efendi, Hacı Hâfız Ziyâ Bey, Mustafa Efendi adında dört oğlu vardı.

Birinci oğlu Şeyh Hacı Muhammed Efendi âlim, fazilet sâhibi bir kimseydi. Babasından ilim öğrendi. Babası gibi Nakşibendiyye yoluna intisâb etti. Babasından icâzet alarak Erzurum'a gitti ve orada ders verip talebe yetiştirdi. Birçok kerâmetleri ve üstün hâlleri görüldü.

Talebelerinden Şâfîler Câmii imâmı Murat Gözet şöyle anlattı: "Bir gün hocamızdan ders alıyorduk. Epeyce vakit geçmişti. Hepimiz de talebeliğin verdiği hava ile dersin bitmesini bekliyorduk. Hocamız Şeyh Muhammed Efendi bunu anlamış olacak ki dersi kesti ve; "Epeyce yorulduk. Sıcak bir helva olsa ne iyi olurdu." buyurdu. Bizim aklımızdan acaba canı helva mı istedi? Birimiz gidip helva yaptırsak mı? diye geçti. Bu sırada bana; "Hele evlât şu dolabı aç belki bir şeyler bulunur." buyurdu. Fırlayıp dolabın kapısını açtım bir de ne görelim; büyük bir tabak helva ve üzerinden sıcak buhar çıkıyor. Bu hâdiseye hepimiz şaşırdık. Daha sonra helvayı ortaya getirip hep birlikte yedik. Böylece hocamızın bir kerametine şâhid olduk."

Şeyh Hacı Muhammed Efendiyle ilgili bir hâtıra da şöyle anlatılır: Birinci Dünyâ Harbi öncesinde, Rus askerlerinin Erzurum'da kaldıkları sıralarda Kığı kasabası yakınlarına kadar düşman askeri gelmiş birçok köyü yakıp yıkmışlardı. Bu telaş ve heyecan içinde Kığı'da bulunan bir askerî birlik yerini terk edipElazığ Karakoçan istikametine doğru hareket ettiği

haber alındı. Askerin haberleşme noksanlığından dolayı yanlış bir harekatta bulunduğunu ve yol üzerindeki köylere girmiş bulunan Rus askerlerinden habersiz olduklarını anlayan Muhammed Efendi, vakit geçmeden askeri durdurmak gerektiğini söyleyerek hemen atının hazırlanmasını emretti. Böyle bir anda haberci ile ısmarlama sözlerle askerin durdurulamayacağını bildiği için bizzat kendisi gitmek istedi. Zîrâ kendisini ve babasını tanımayan, bilmeyen kimse yoktu. Bu işi ancak o yapabilirdi. Bu sebeple bütün itirazlara rağmen atına atlayıp süratle yola koyuldu. Normal yürümekte bile güçlük çekilen bu dağ yolunda dört nala at koşturması, arkasından gelenleri güç durumda koydu. Murat suyunun geçtiği vadinin göründüğü dağın tam üzerine geldiğinde, atın başını aniden yoldan çevirerek, kuş uçmaz tâbir edilen dağın tepesinden, altında mağaraların bulunduğu kayalıktan aşağı inmeye başladı. Arkasından; "At şahlandı Şeyh Efendiyi mahvetti." diye feryat ederek atlarını süren kimseler tepeye geldiklerinde atlarından inip kayalığın üzerinde durdular. Şeyh Muhammed Efendi kayalıktan geçmiş, dağdan aşağıya vâdiye doğru atını sürüyor, askerleri ise durmuş şaşkınlıkla onu seyrediyor gördüler. Böylece ters istikâmete gitmekte olan askerî birliği dağılmadan veya zâyiâta uğramadan ve belki de tamâmen imhâ olmaktan kurtardı.

İnsanların dünyâda ve âhirette saâdete, mutluluğa kavuşmaları için çalışan, vatan savunması için kahramanca davranan Muhammed Efendi bir ilkbahar gününde Kiğı'dan Zermek köyüne babasının kabrini ziyârete gidiyordu. Yanındakilerle birlikte Murat Nehrinin kolu olan ve ne zaman coşup ne zaman sâkinleşeceği belli olmayan Büyük Su yanına geldiklerinde suyun coşkun olduğunu gördüler.

Derenin suları köprünün seviyesine gelmişti. Köprünün sağlamlığına kanâat getirdiklerinden geçmeğe karar verip sıra ile atlarını sürdüler. Şeyh Muhammed Efendinin atı tam köprünün ortasına geldiği sırada yukarıdan kopup gelen bir sele kapıldı. Orada bulunanların feryad ve figanları arasında MuhammedEfendi de sel sularına kapılmıştı. Yüz elli metre kadar aşağıdan at kenara çıkabildi. Fakat Şeyh Efendi görünmüyordu. Kayaları önüne katarak, akan suyun etrâfındaki aramalar aralıksız devâm etti. Dere boyunca bulunan köylüler genç, ihtiyar, kadın kız tarafından üç gün üç gece arandı. Fakat bulunamadı. Dördüncü günü sabahı suların oldukça azaldığı bir sırada, köprüden aşağıya düştüğü noktada şehâdet parmağı havada sağ elinin sallandığını gördüler. Hiçbir şeye takılı olmadan orada duran cesedini sudan çıkarıp gerekli techiz ve tekfin yapıldıktan sonra Kiğı Câmiinin bahçesine defnettiler. Türbesi hâlen orada olup ziyâret edilmektedir.

Yûsuf Harpûtî hazretlerinin ikinci oğlu Necib Efendinin Erzurum'da han ve hamamları vardı. Ayrıca Zermek ve civar köylerde çok arâziye sâhipti. Yolculuğa çıkacağı zaman atının heybesini altınla dolduran Necib Ağa, bu zenginlik ve ihtişâmın dünyâda kalacağını, fânî ve yok olacağını düşünerek garip, yetim ve fakirlere çok ihsânlarda bulunurdu. Çok cömert ve misâfirperver olan Necip Ağanın konağına hergün yüz atlı iner göçerdi.

Üçüncü oğlu Hacı Hâfız Ziyâ Bey Meclis-i Mebûsân âzâsı yâni Erzurum milletvekiliydi. Tahsîlini Erzurum ve İstanbul'da tamamladı. Çeşitli dış temsilciliklerde bulundu. Bağdat savcılığından sonra kurulan ilk TBMM'de Erzurum milletvekili olarak bulundu. İstanbul'da vefât edip Eyüp Kabristanında defnedildi.

Dördüncü oğlu Mustafa Efendi ise, tahsîlini Kiğı ve Erzurum'da yaptı. Kiğı'da kaymakamlık vazîfesinde bulundu.

Yûsuf Harpûtî hazretlerine âit olduğu söylenen bir şiir şöyledir.

Düşmüşem bir nâr-ı aşka, tâ kıyâmet yanarım,
Şem'e pervâneye karşı ağlayûben dönerim
İçmişem aşkın şarâbın, nûş edûben kanarım
Bülbülem güldür murâdım intizârım yâ Resûl!
Bülbül güle be Alaha âşık oldum yanarım.

YÛSUF-I HEMEDÂNÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yûsuf bin Yâkûb Hemedânî olup, künyesi Ebû Yâkûb'dur. İmâm-ı A'zam hazretlerinin neslindendir. İnsanları Hakk'a dâvet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin sekizincisidir. 1048 (H.440) senesinde Hemedan'da doğdu. 1140 (H.535) de Herat'tan Merv'e giderken yolda vefât etti.

On sekiz yaşında Bağdat'a gelip, fıkıh ilmini Ebû İshâk-i Şîrâzî'den öğrendi. Yaşı küçük olmasına rağmen, Ebû İshâk kendisine husûsî ihtimâm gösterirdi. Bunun ve diğer fıkıh âlimlerinin derslerine devâm etmekle, Hanefî mezhebinde fıkıh ve münâzara âlimi oldu. İsfehan ve Semerkand'da, zamanın meşhûr hadîs âlimlerinden hadîs ilmini öğrendi. Tasavvufu Ebû Ali Fârmedî hazretlerinden öğrenip, onun sohbetinde yetişerek kemâle ulaştı. Abdullah-i Cüveynî, Hasan Simnânî ve birçok büyük zât ile görüşüp, sohbet etti. Kendilerinden ilim öğrendi. Yaya olarak otuz yedi hac yaptı. Kur'ân-ı kerîmi sayısız hatmetti. Gece namazlarında her rekatte bir cüz okurdu. Tefsir, hadîs, kelâm ve fıkıh ilminden yedi yüz cüz ezberindeydi. İki yüz on üç mürşîd-i kâmilden istifâde etti. Yedi bin kâfirin îmâna gelmesine sebeb oldu. Hızır aleyhisselâm ile çok sohbet etti.

Altmış yıldan fazla, insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl oldu. Yüzlerce talebe ondan ders aldı. Abdullah-i Berkî, Hasan-ı Endâkî, Ahmed Yesevî ve Abdülhâlık-ı Goncdüvânî gibi büyük velîler yetiştirdi. Bunlardan Ahmed Yesevî, Türkistan tarafına göç edip, insanları irşâd ederek büyük hizmetler yaptı. Yûsuf-i Hemedânî, bütün dostlarına, talebesi Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'ye tâbi olmalarını söyledi. Kendisinden sonra, bu talebesi insanlara doğru yolu gösterdi.

Yûsuf-ı Hemedânî, önce Merv şehrinde bir müddet kalıp Herat'a gitti ve uzun zaman kaldı. Sonra, tekrar Merv'e gelip bir müddet daha kaldıktan sonra Herat'a döndü. Herat'tan Merv'e yolculuğu sırasında vefât etti. Kabri Merv şehrinde olup, ziyâret edilmektedir.

Yûsuf-i Hemedânî, İmâm-ı A'zama pekçok bağlıydı. Irak, Horasan, Mâverâünnehr bölgelerinin muhtelif şehirlerinde bulunarak, halka saâdet yolunu anlatmak ile meşgûl olmuştur. İlmi, fazîleti ve kerâmetleriyle İslâm dünyâsında tanınıp, çok sevilmiştir.

Hakîkî İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden olan Yûsuf-i Hemedânî orta boylu, buğday benizli, kumral sakallı, zayıf bir zât idi. Eline ne geçerse muhtaçlara verir, kimseden bir şey istemezdi. Herkese karşı çok iltifât eder, yumuşak ve merhametli davranırdı. Yolda yürürken bile Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgûldü. Hoş-dû denilen yerden, câmiye gelinceye kadar bir hatim okur, mescid kapısından, Hasan Endâkî ve Ahmed-i Yesevî hânesine varıncaya kadar Bekara sûresini okurdu. Geri dönerken Âl-i İmrân sûresini bitirirdi. Arada bir yüzünü Hemedân'a çevirir ve çok ağlardı. Selmân-ı Fârisî hazretlerinin âsâsı ile sarığı kendisindeydi. Her ay başında, Semerkand âlimlerini çağırarak onlarla sohbet ederdi. Bir taraftan köylülere ve yanına gelen herkese doğru din bilgilerini öğretmeye çalışır, insanlarla uğraşmaktan, onları yetiştirmek için çalışmaktan hiç sıkılmazdı. Diğer taraftan, ağrılara ve yaralara ilâç yaparak herkesin derdine devâ bulmaya çalışırdı. Böylece, maddî ve mânevî hastalıkların tabîbi, mütehassısı olduğunu isbât ederdi.

Talebelerine ve kendisini sevenlere dâimâ Peygamber efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın yolunda gitmelerini tavsiye ederdi. Kalbi, bütün mahlûkât için derin bir sevgi ile doluydu. Gayr-i müslimlerin evlerine giderek, onlara İslâmiyeti anlatırdı. Her şeye sabır ve tahammül eder, herkese karşı muhabbet gösterirdi. Altın ve gümüş eşyâ kullanılmasına müsâde etmez, fakirlere zenginlerden daha fazla îtibâr ederdi. Zühd sâhibi idi. Dünyâya ehemmiyet ve kıymet vermezdi. Odasında hasır, keçe, ibrik, iki yastık ve bir tencereden başka bir şey bulunmazdı. Talebelerine, dört büyük halîfenin menkıbe ve fazîletlerinden bahseder, onlar

gibi ahlâklanmalarını nasîhat ederdi.

Bir gün, Hemedân'dan bir kadın, ağlayarak Yûsuf-i Hemedânî'nin huzûruna geldi ve dedi ki: "Oğlumu Bizanslılar esir etmişler." Kadına; "Sabredin" buyurdu. Kadın; "Sabredecek hâlim kalmadı." dedi. Bunun üzerine Yûsuf-i Hemedânî hazretleri; "Yâ Rabbî, bu kadının oğlunu esirlikten kurtar. Üzüntüsünü neşeye çevir!" diye duâ etti. Kadın dönünce oğlunu evde buldu. Hayret etti. Oğluna; "Anlat evlâdım! Buraya nasıl geldin?" dedi. Oğlu; "Biraz evvel İstanbul'daydım. Ayaklarım bağlı olup, başımda muhâfız vardı. Âniden bir kimse geldi. Beni kaptığı gibi, bir anda buraya getirdi." dedi.

Yûsuf-i Hemedânî'ye, İslâm âlimlerinin ve kıymetli rehberlerin azalıp yok olduğu zaman ne yapmak lâzım? denildiğinde; "O zaman, her gün o büyüklerin yazdığı kitaplardan bir miktar okuyunuz." buyurdu.

Sayısız kerâmetlerin ve fazîletlerin kendisinde toplandığı veliyyi kâmil bir zât idi. Kerâmetlerinin en büyüklerinden birisi; Allahü teâlâyı tanımak yolunda çok yüksek derece ve makamlar sâhibi olan, Abdülhâlık-ı Goncdüvânî gibi büyük bir velîyi yetiştirmesidir.

Yûsuf-i Hemedânî hakkında uygunsuz şeyler söyleyip, onu kötüleyen bir kimse vardı. Bu durum Yûsuf-i Hemedânî hazretlerine intikâl edince, üzüldü ve yakında cezâsını görür buyurdu. Birkaç gün içinde o kimse, eşkıyâlar tarafından öldürüldü.

Bir defâ Yûsuf-i Hemedânî insanlara vâz ederken iki kimse gelip, "Sus! Yanlış şeyler söylüyorsun" dediler. "Asıl siz susunuz. Size diri denmez!" buyurdu. O anda, o iki kişi orada ölüverdiler.

Necîbüddîn Şîrâzî isimli bir zât şöyle anlatıyor: Bir zamanlar velîlerin sözlerinden birkaç parça elime geçmişti. Mütâlaa ettim. Bana gâyet hoş geldi. Bu sözü araştırdım. Kimin sözüdür, bundan başka eserleri var mıdır, bu zâtı bulayım da, önüne diz çökeyim dedim. Bir gece rüyâda, heybetli, vekarlı, ak sakallı, pek nûrânî bir zâtın evimize girdiğini gördüm. Hemen abdesthâneye gitti. Abdest alacaktı. Beyaz bir kaftan giymişti. Kaftanın üzerinde iri hatla, altın suyu ile, Âyet-el-kürsî baştan ayağa kadar yazılmıştı. Ben onun arkasından gittim. Kaftanı çıkarıp bana verdi. Bu kaftanın altında ondan daha göz kamaştırıcı bir yeşil kaftan daha vardı. Bunda da, önceki gibi aynı hatla, altın yazıyla Âyet-el-kürsî yazılmıştı. Onu da bana verdi. "Ben abdest alıncaya kadar bunları tut!" buyurdu. Abdest aldı ve; "Bu iki kaftandan hangisini istersen sana vereyim." buyurdu. Hangisini verirseniz, bence sevgilidir dedim. Yeşil kaftanı bana giydirdi. Beyazı da kendisi giydi. Sonra: "Beni bilir misin? Ben, o okuduğun parçaların müsannifiyim. Sen onu arzuluyordun... Ben Ebû Yâkûb Yûsuf-i Hemedânî'yim. Ona, yâni o okuduğun yazılara Zînet-ül-Hayât adını verdim. Ayrıca Menâzil-üs-Sâlikîn ve Menâzil-üs-Sâyirîn gibi sevilen eserlerim de vardır." buyurdu. Uyanınca çok sevindim. Ona olan muhabbetim çok arttı.

İbn-i Hacer-i Mekkî hazretlerinin Fetâvâ-i Hadîsiyye isimli eserinde anlatıldığına göre, Ebû Saîd Abdullah, İbn-üs-Sakkâ ve Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî ilim öğrenmek için Bağdat'a geldiler. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri o zaman çok gençti. Hâce Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin, Nizâmiyye Medresesinde vâz ettiğini duymuşlardı. Bunlar, onu ziyâret etmeye karar verdiler. İbn-üs-Sakkâ; "Ona bir soru soracağım ki cevâbını veremeyecek." dedi. Ebû Saîd Abdullah; "Ben de bir soru soracağım. Bakalım cevap verebilecek mi?" dedi. Küçük yaşına rağmen büyük bir edeb timsâli olan Abdülkâdir-i Geylânî de "Allah korusun. Ben nasıl soru sorarım. Sâdece huzûrunda beklerim, onu görmekle şereflenir, bereketlenirim" dedi. Nihâyet Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin bulunduğu yere vardılar. O anda orada yoktu. Bir saat kadar sonra geldi. İbn-üs-Sakkâ'ya dönerek; "Yazıklar olsun sana, ey İbn-üs-Sakkâ! Demek bana, cevâbını bilemeyeceğim suâl soracaksın ha! Senin sormak istediğin suâl şudur. Cevâbı da şöyledir. Ben görüyorum ki, senden küfür kokusu geliyor." buyurdu. Sonra Ebû Saîd Abdullah'a dönerek; "Sen de bana bir suâl soracaksın ve bakacaksın ki, ben o suâlin

cevâbını nasıl vereceğim. Senin sormaya niyet ettiğin suâl şudur ve cevâbı da şöyledir. Fakat sen de edebe riâyet etmediğin için, ömrün hüzün ile geçecek." buyurdu. Sonra Abdülkâdir-i Geylânî'ye döndü. Ona yaklaştı ve; "Ey Abdülkâdir! Bu edebinin güzelliği ile, Allahü teâlâyı ve Resûlünü râzı ettin. Ben senin Bağdat'ta bir kürsîde oturduğunu, çok yüksek bilgiler anlattığını ve; "Benim ayağım, bütün evliyânın boyunları üzerindedir." dediğini sanki görüyor gibiyim ve ben, yine senin vaktindeki bütün evliyâyı, senin onlara olan yüksekliğin karşısında boyunlarını eğmiş hâlde olduklarını görüyor gibiyim." buyurdu ve sonra gözden kayboldu. Kendisini bir daha göremediler.

Aradan uzun seneler geçti. Hakîkaten Abdülkâdir-i Geylânî yetişti. Zamânında bulunan evliyânın en üstünü, baş tâcı oldu. Öyle yüksek derece ve makamlara kavuştu ki, insanlardan ve yüksek zâtlardan herkes gelerek, mübârek sohbetlerinden istifâde ederlerdi. Bir gün yüksek bir kürsîde oturuyor vâz ediyordu. Buyurdu ki: "Benim ayağım, bütün evliyânın boyunları üzerindedir." Zamânında bulunan bütün evliyâ, onun kendilerinden çok yüksek olduğunu bilirler ve üstünlüğü karşısında boyunları eğri olurdu. Bunlar meydana çıktıkça, Hâce Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin senelerce önce kerâmet olarak haber verdiği hâller anlaşılıyordu.

İbn-üs-Sakkâ'ya gelince, o Yûsuf-i Hemedânî ile aralarında geçen o hâdiseden sonra, şer'î ilimlerle meşgûl oldu. Çok güzel konuşurdu. Şöhreti zamânın sultânına ulaştı. O da bunu elçi olarak Bizans'a gönderdi. Hıristiyanlar buna çok alâka gösterdiler. Nihâyet, onların yalanlarına aldanarak hıristiyan oldu. Bu hâdiseyi anlatan zât diyor ki: "Bir gün onu gördüm. Hastaydı. Ölmek üzereydi. Ben yüzünü kıbleye döndürdüm. O başka tarafa çevirdi. Tekrar kıbleye döndürdüm. O tekrar başka tarafa çevirdi ve böylece öldü."

Ebû Saîd Abdullah da diyor ki: "Ben Şam'a geldim. Bâzı vazifelerde bulundum. Çeşitli sıkıntılar ile hayâtım geçti. Yûsuf-i Hemedânî hazretlerinin, her üçümüz hakkında da söylediği aynen meydana geldi."

El-Meşrevü'r-Revî kitâbının sâhibi olan Cemâleddîn Muhammed bin Ebî Bekr el-Hadramî eş-Şafiî buyuruyor ki: "Bu menkıbe, rivâyet edenlerin çokluğu sebebiyle lafızları değişik olsa bile, mânâ yönünden tevâtür hâlini almış bir menkıbedir. Allahü teâlânın evliyâsını inkâr etmeye cüret edenler, neûzü billâh, İbn-üs-Sakkâ'nın durumuna düşmekten çok korkmalıdır. İlminin ve amelinin çok olmasına rağmen, İbn-üs-Sakkâ'nın, sonunda böyle sonsuz bir felâkete düşmesinin sebebinin, evliyâ hakkında edebsizlik yapması olduğu Behcet-ül-Musannife'de Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin menkıbeleri anlatılırken zikredilmektedir.

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1164

2) El-A'lâm; c.8, s.220

3) Şezerât üz-Zeheb; c.4, s.110

4) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.289

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.135

6) Hadâik-ul-Verdiyye; s.106

7) Reşahât (Arabî); s.14

8) Reşahât (Osmanlıca); s.17

9) Kalâid-ül-Cevâhir; s.110

10) Hadîkat-ül-Evliyâ; s.14

11) İrgâm-ül-Merîd; s.48

12) Behcet-üs-Seniyye; s.11

13) Rehber Ansiklopedisi; c.18, s.232

14) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.7, s.367

15) Makâmât-ı Yûsuf Hemedânî; Süleymâniye Kütüphânesi, İbrâhim Efendi Kısmı, No: 430

YÛSUF BİN HÜSEYİN RÂZÎ;

Büyük velîlerden. Künyesi Ebû Ya'kûb'dur. Haram ve şüphelilerden çok sakındığı gibi, dünyâya düşkün olmayıp, zâhir ve bâtın ilimlerinde âlimdi. Zünnûn-i Mısrî'nin talebesi olup, aynı zamanda; Ebû Türâb Nahşebî, Yahyâ bin Muâz ve başka âlimlerle görüşüp sohbet etti ve kendilerinden ilim öğrendi. Ebû Saîd Harrâz ile yol arkadaşlığı ve Cüneyd-i Bağdâdî ile mektuplaşmaları meşhûrdur. İlim öğrenmek için çok seyahat etti.

Ömrü uzun olup, Allahü teâlânın dînine hizmet etmekle geçti. İnsanların İslâmiyeti doğru öğrenmeleri için çok gayret ederdi. Edebi çok fazla olup, kendisinden bile hayâ ederdi. Çok güzel konuşurdu. Nefsin kötü isteklerine tâbi olmamak ve ona muhâlefet etmekte çok ileriydi. Geceleri hiç uyumaz, hep ibâdetle meşgûl olurdu. Fazla uykusuzluk sebebi ile gözlerinde hafif kırmızılık vardı. İnsanların fazla teveccühünden sakınır, kendisini olduğundan aşağı gösterirdi. Ebû Ya'lâ diyor ki: "Yûsuf bin Hüseyin, zamanında, kelâm ve tasavvuf ilmini en iyi bilendi." İmâm-ı Şa'rânî diyor ki: "Kur'ân-ı kerîm okunduğu zaman, gözyaşlarını tutamaz çok ağlardı."

Nişâbûrlu bir tüccârın, bin altına satın aldığı çok güzel bir câriyesi vardı. Bu tüccârın acele olarak başka bir şehre gitmesi icâb etti. Câriyeyi güvendiği bir kimsenin evine emânet bırakıp gitti. Ev sâhibi, bir aralık câriyeyi gördü. Kendisine âşık oldu. Hemen Ebû Hafs Haddâd'ın yanına gidip hâlini anlattı ve; "Ben ne yapayım?" dedi. O da; "Senin, Rey şehrinde bulunan Yûsuf bin Hüseyin'in yanına gitmen lâzımdır." buyurdu. O kimse hemen yola çıkıp Irak'ta bulunan Rey şehrine geldi. Yûsuf bin Hüseyin'in yerini sordu. Sorduğu kimseler, uygunsuz sözler söyleyip, yanına gitmesine mâni oldular. Hattâ çok ileri gidip, öyle şeyler söylediler ki, gelen kimse bunlara aldanıp, geldiğine pişman oldu ve geri döndü. Ebû Hafs'ın yanına geldiğinde, "Niçin onu görmeden geri geldin?" buyurdu. O da; "Onun için şöyle şöyle söylediler. Ben de yanına gitmekten vaz geçip geri döndüm." dedi. Ebû Hafs; "Sen tekrar git ve kendisini gör." buyurdu. O kimse tekrar dönüp Rey şehrine geldi. Yûsuf bin Hüseyin'in bulunduğu yeri sordu. Bu sefer, önceki söylediklerini daha fazlasıyla söylediler. Fakat ısrâr edince evini gösterdiler. İzin alıp içeri girdiğinde gördü ki, yaşlı bir zât oturmuş, karşısında bir genç, önünde bir sürâhi ve kâse bulunuyor. Gelen kimse selâm verip oturdu. Yûsuf bin Hüseyin, yüzünden nûr akan çok sevimli bir zât olup öyle güzel şeyler anlatıyor, öyle tatlı konuşuyordu ki, gelen kimse hayretler içinde kaldı. "Efendim. Lütfen söyleyiniz. Bu nûrânî yüz, bu tatlı sözler, şu sürâhi ve kâse ve dışarıdakilerin söyledikleri ne demek oluyor?" dedi. Yûsuf er-Râzî; "Şu gördüğün genç, benim oğlumdur. Kendisine Kur'ân-ı kerîm okutuyorum. Şarap kabı gibi zannedilen şu kırmızı sürâhi içinde su var. Bu bardakla, gelenlere su ikrâm ediyorum. Su testisi bulunmadığı için, bunu kullanıyorum." buyurdu. Gelen kimse; "Peki, böyle hareket edip, insanların hakkınızda uygunsuz sözler söylemelerine imkân vermenize sebep nedir?" diye sorunca; "İnsanlar bana güvenmesinler ve bir şey emânet etmesinler diye." buyurdu. Gelen kimse onun ayaklarına kapanıp af diledi.

Bir gün kendisine; "Peygamber efendimizin; "Yâ Bilâl! Bizi ferahlandır." hadîs-i şerîfi hakkında ne dersiniz?" dediler. Cevâbında buyurdu ki: "Bunun mânâsı; "Yâ Bilâl! Ezân okumakla, bizi dünyâ meşgalelerinden ve sözlerinden rahatlandır." demektir. Çünkü, Peygamber efendimiz namazda rahatlardı. Namaz gözünün nûru idi."

Yûsuf bin Hüseyin 915 (H.304) senesinde vefât etti. Vefât ederken; “Yâ Rabbî! Gücüm yettiği kadar insanları sana dâvet ettim. Kusurlarımı bağışla.” dedi. Vefâtından sonra kendisini rüyâda görüp; “Hâlin nasıldır?” diyenlere; “Allahü teâlâ, vefât ederken söylediğim sözü tekrar söylememi emretti. Ben de söyledim. Sonra bana; “Seni sana bağışladım.” buyurdu.” dedi.

Yûsuf bin Hüseyin buyurdu ki:

“Yapmacık olarak, riyâ ile yapılmış çok az bir amelle Allahü teâlânın huzûruna çıkacağıma, günâh yükü ile çıkmayı tercih ederim.”

“Allah yolunda yürümek arzusunda bulunan bir tâlib, azimeti bırakıp ruhsatla amel ederse, artık ondan hayır gelmez, ilerleyemez.”

“Nefsin aldatmasına, dünyânın yalancı ve geçici tadına kapılan, hayrın tadını alamaz. Yabancılarla berâber olmak, bu yolda yürüyenler için felâkettir.”

“Allahü teâlânın kendilerini her an görmekte olduğunu bilen insanlar, O’nun kendilerini görmekte olduğunu düşünerek, O’ndan ve emirlerinden başka şeye iltifat etmekten hayâ ederler.”

“Kim, Allahü teâlâyı hakkıyla zikrederse, O’ndan başka her şeyi unutur. O’nun zikri ile O’ndan başka her şeyi unutan kimseyi, Allahü teâlâ her şeyden muhâfaza eder.”

“Dünyâda en kıymetli şey, ihlâstır.”

“Allah yolunda yürümek isteyen bir kimse için, en büyük tehlike; bu yolda olmayan kimselerle berâber olmaktır.”

“Saâdete kavuşmak istersen, edeble ilim öğren, edeble ilim öğrenen onunla iyi amel eder. İyi amel eden, hikmet sâhibi olur. Hikmet elde edilince, insan zühd sâhibi olur. Zühd sâhibi olunca, kalbinde, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin sevgisi kaybolur. Bu sevgi kaybolunca, insan âhirete rağbet eder. Hep âhireti düşünen ve ona hazırlanmakla uğraşan kimse, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmuş demektir.”

“Bütün hayırların hepsi, bir ev gibidir. Anahtarı da tevâzudur. Bütün kötülüklerin hepsi de, bir ev gibidir. Onun anahtarı da kibirlenmektir. Nitekim, Âdem aleyhisselâmın zellesinden dolayı tevâzu etmesi ile affa ve ikrâma kavuşması ve İblis’in kibirlenmesi, kendisine hiçbir şeyin fayda vermeyip zelîl olması buna delildir.”

“Aklın zâhiri, sevgili Peygamberimize tam tâbi olmaktır. Aklın bâtını, hâlini gizlemek ve aklın aslı ise, sükût etmektir.”

“Dünyâda iki türlü taşkınlık ve azgınlık vardır. Bunlardan biri ilim sebebiyle yapılan azgınlık, diğeri de mal sebebiyle yapılandır. İlim sebebiyle olan taşkınlıktan kurtulmak, ancak ibâdetle olur. Mal sebebiyle olan taşkınlıktan kurtulmak ise, ona ehemmiyet vermeyip uzaklaşmakla mümkün olur.”

ALLAH KORKUSU

Yûsuf bin Hüseyin hazretleri seyâhatlerinden birisinde, Arabistan’da bir kabîleye uğradı. Kabîle reîsinin kızı, kendisini görüp âşık oldu. Bir yolunu bulup, Yûsuf bin Hüseyin yalnız iken yanına geldi. Yûsuf bin Hüseyin hemen kaçarak başka bir yere gidip oturdu. Başını dizlerine koydu. Çok yorulmuş olduğu için uyuyuverdi. Rüyâsında, benzerini hiç görmediği bir yerde, yeşiller giyinmiş kimseler gördü. Birisi de, pâdişâh misâli taht üzerinde oturuyordu. Kendilerine yaklaşıp kim olduklarını sordu. Onlar, kendisine çok saygı ve hürmet gösterip yol açtılar ve; “Bizler melekleriz. Taht üzerinde oturan da Yûsuf

aleyhisselâmdır. Yûsuf bin Hüseyin'i ziyârete geldi." dediler. Yûsuf bin Hüseyin, çok hayret etti ve mahcûb oldu. Ağlamaklı bir ses ile; "Hasbünallah! Ben kim oluyorum ki, Allahü teâlânın Peygamberlerinden birisi benim ziyâretime gelsin, olacak şey değil!" dedi.

Bu sırada hazret-i Yûsuf, tahttan inip kendisiyle müsâfeha etti ve kendisine sarıldı. Yûsuf bin Hüseyin ona; "Ey Allah'ın peygamberi, ben kim oluyorum ki, bana bu kadar iltifât ediyorsunuz?" dedi. Hazret-i Yûsuf buyurdu ki: "O kabîle reîsinin güzel kızı, yalnız iken yanına gelince, sen Allahü teâlâdan korkarak ve Allahü teâlâya sığınarak oradan çıkınca, Allahü teâlâ, senin hâlini bana ve meleklere gösterip; "Ey Yûsuf! Bak, senin, Zelîha'dan kaçtığın gibi, bu Yûsuf da kabîle reîsinin kızından nasıl kaçtı." buyurdu ve beni bu meleklerle birlikte seni ziyârete gönderip sana söylememi emretti ve buyurdu ki: "Her şeyin bir nişânesi vardır. Bu zamânın nişânesi Zünnûn-i Mısrî'dir. İsm-i âzam ona verildi. Huzûruna git. Hem de sana şu müjdeyi vermemi emretti ki, (Sen, Allahü teâlânın seçilmiş kullarındansın)." buyurdu.

Yûsuf bin Hüseyin uykudan uyandığında aşk-ı ilâhî her tarafını kaplamıştı. Kendisine verilen işâret üzerine Mısır'a doğru yola çıktı. Bir an önce Zünnûn-i Mısrî'ye kavuşmak arzusunda idi. Nihâyet Zünnûn-i Mısrî'nin meclisine gelip oturdu. Beş sene, bu sohbet meclisine devâm etti. Beşinci yıl sonunda hocası kendisini çağırıp; "Artık memleketine git. Allah rızâsı için insanlara nasîhat et. Allah için konuş." buyurdu. "Peki efendim." deyip ayrıldı. Memleketi olan Rey şehrine gelince bir meclis kurup, insanlara nasîhat etmeye başladı. Bu hâl, elli sene böyle devâm etti. Çok talebe yetiştirdi. İbrâhim-i Havvâs, Yûsuf bin Hüseyin'in talebesi olup, bunun sohbeti bereketi ile çok yüksek hâllere ve makamlara kavuştu.

1) Tabakât-us-Sûfiyye; s.185

2) Hilyet-ül-Evliyâ; c.10, s.238

3) Sıfât-us-Safve; c.4, s.84

4) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.105

5) Târih-i Bağdâd; c.14, s.314

6) El-Bidâye ven-Nihâye; c.11, s.126

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.2, s.245

8) Risâle-i Kuşeyrî; s.158

9) Nefehât-ül-Üns; s.238

10) Keşf-ül-Mahcûb; s.238

11) GAS; c.1, s.650

12) Tezkiret-ül-Evliyâ; c.1, s.280

13) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.4, s.298

YÛSUF KÂMİTÎ;

Evliyânın büyüklerinden. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Doğum târihi belli değildir. Zamânın âlimlerinden ilim öğrendi. Evliyânın sohbetinde kemâle geldi. Uzun yıllar insanlara Allahü teâlâya kavuşturan doğru yolu anlattı. 1259 (H.657) senesinde vefât etti.

Yûsuf-i Kâmitî, bir sabah, erkenden Şam'da bir caddeden geçerken, onu sevenlerden birisi, elini bu zâtın elbisesine sürüp, sonra elini bereketlenmek için yüzüne, gözüne sürdü. Bu zâtı sevmeyenlerden ve büyüklüğünü inkâr edenlerden birisi, o sırada dükkânını açıyordu. Bu hâli

görüp Yûsuf-i Kâmitî'yi çok seven o kimseye; "Elin necs (pis) oldu. Çünkü o iyi birisi değil!" dedi. Yûsuf-i Kâmitî'yi çok seven o zât cevap vermeyip sustu. Ertesi gün yine aynı vakitte, Yûsuf-i Kâmitî oradan geçiyordu. Kendisini sevmeyen o dükkan sâhibine uğradı. "Bu gece bizim hâlimizi, makâmımızı gördün mü?" buyurdu. O kimse koşarak gelip Yûsuf-i Kâmitî'nin ellerine sarıldı. Hiçbir şey konuşamıyordu. Kendinden geçip, bayılarak yere düştü. Evine götürdüler. Üç gün sonra kendine gelebildi. Kendisine; "Sana ne oldu ki bu hâle düştün?" diye soranlara şöyle anlatıyordu: "Hakâret ettiğim, büyüklüğünü inkâr ettiğim Yûsuf-i Kâmitî'yi rüyâmda gördüm. Büyük bir denizin ortasında, o zamâna kadar hiç görmediğim çok güzel elbiseler içindeydi. Karada durur gibi deniz üzerinde duruyor, abdest alıyordu. Deniz üzerinde durduğu hâlde batmıyordu. Yüzü öyle güzel idi ki, on dördüncü gecesindeki ay gibi parlıyordu. Bu rüyâdan sonra evliyâdan büyük bir zât olduğunu anladım, onun hakkında önceki düşüncelerim hep yanlış imiş. Önceki hâlime pişmân oldum." Bu kimse, tövbe edip Yûsuf-i Kâmitî'nin talebelerinden oldu."

Şam'da Şeref-ül-Akta' diye bilinen bir genç vardı. Babası meşhûr ve büyük bir tüccar idi. Bu tüccar, oğlunu evlendirdi, çok iyiliklerde bulundu. Bu genç gittikçe hırçınlaşarak, aksileşen bir hâl alıyordu. Atılgan idi. Sokakta rastladığı kimselerin sarıklarını, elbiselerini zorla alır, etrâfına sıkıntı verirdi. Babası kendisine her ne kadar nasîhat ettiyse de kabûl ettiremedi. Bir türlü uslanmıyordu. Babası, oğlu kimin bir şeyini almış ise iâde eder, o şey telef olmuş ise öderdi. "Bu miskin çocuk uslanmayacak gâliba, eli kesilmeden evvel ölmeyecek. Yâni hırsızlık yaptığı için kendisine elinin kesilmesi cezâsı verilecek." derdi. Nihâyet bu tüccar bir gün vefât etti. Bundan sonra daha da azgınlaşan genç, nihâyet bir yolkesici olup çıktı. Artık eşkıyâ idi. Bu yolda arkadaşları da vardı. Bir gün reisleri buna; "Arkadaşlarınızdan birisini çok zayıf görüyorum. Sultânın adamlarından birinin eline geçse, az bir zorlama ile bizi açığa verir. Aramızdan ayırsak yine bizi ele verir. Yine bizim için tehlikeli olur. En iyisi sen onu tenhâ bir yerde öldür!" dedi. Eskıyâbaşının bu emri karşısında, Şeref-ül-akta' diye bilinen o kimse, bildirilen şahsı tâkib etmeye başladı. Bundan sonrasını kendisi şöyle anlatır:

"Issız bir yerde bir fırsatını bulup, o eşkıyâ arkadaşımızı öldürdüm. Reisin yanına geldiğimde durumu kendisine anlattım. Reis bu sefer de; "Cesedi görenler tanırlar ve bizim öldürdüğümüz anlaşılır. Yüzünün derisini soy, burnunu da kes ki tanınmasın." dedi. Ben tekrar gidip bildirileni yaptım. Evime geldiğim zaman, öldürdüğüm kimsenin hanımı ve çocukları bana gelip onun hâlinden sordular. Ben, gelecek dedim. Fakat sanki içime bir ateş düşmüştü. Yaptıklarıma pişmân oldum. Tövbe ettim. Yûsuf-i Kâmitî hazretlerinin talebelerinden olmaya, âhirete yarar işler yapmaya niyet ettim. Yûsuf-i Kâmitî'nin yanına geldim. Hiç yanından ayrılmıyordum. O nereye gitse, ben de oraya gidiyordum. Başbaşa kaldığımız bir gün bana karşı; "Arkadaşını öldür, yüzünün derisini soy, burnunu kes, ondan sonra da buraya gel. Bu nasıl oluyor?" dedi. Ben hayretler içerisinde, binbir mahcubiyet, kırıklık ve pişmanlık içinde buyurduklarını dinliyordum. Başımı önüme eğip çok pişmân olduğumu, tövbe ettiğimi, bundan sonra sâlih ameller işlemeğe, sâlihlerin sohbet ve hizmetlerinde bulunup hiç ayrılmamaya, kötü yollara düşmemeye, insanlara sıkıntı vermemeye, sâlihler gibi olmaya kat'î karar verdiğimi bildirdim. Bunun üzerine; "Bizden hiç ayrılma! Kendini belli etmeden, o kimsenin âilesine, çoluk çocuğuna yardımda bulun." buyurdu. Ben, gençliğin verdiği heyecan ve kötü arkadaşların tesiriyle babamın sözlerini dinlemeyip onu üzdüğüm, kötü yollara düşüp eşkıyâlara karıştığım, o cinâyeti işlediğim, hayâtımın baharı olan gençliğimi uygunsuz işlere harcadığım için ömrüm boyunca üzüntü ve pişmanlık içinde yaşadım. Göz yaşları içinde Allahü teâlâya yalvararak, âkıbetimin iyi olması için duâ ve niyâzda bulundum."

Yine rivâyet olunmuştur ki, Yûsuf-i Kâmitî'nin gidip geldiği, evinde yemek yediği bir zât vardı. Şam dışında bir handa kalıyordu. Bu zât bir türlü Yûsuf-i Kâmitî'ye talebe olmuyordu. Bir gece, ayı, yıldızları, gökyüzünün güzelliklerini seyretti. Kalbinde bir değişiklik, bir

incelik hissetti. Allahü teâlânın nîmetlerinden gâfil olduğunu düşündü. Tövbe etti. Sabah olunca, Yûsuf-i Kâmitî bunun yanına geldi. Bu da geceki hâlini anlattı. Yûsuf-i Kâmitî; "Yalan söyleyen, çirkin ve zelîl olsun!" buyurdu. O zât "Âmin!" dedi. Bir müddet sonra, o zâtın yanına kötü insanlar geldi. O da bunların tesiriyle, tövbe etmeden önceki hâline döndü. Sabah olunca, Yûsuf-i Kâmitî gelerek buna; "Ey zavallı! Sana yazıklar olsun. Biz sana, yalan söyleyen çirkin ve zelîl olsun demedik mi? Sen de buna "Âmin!" demedin mi? Çok zarar edeceksin. Hüsrâna düşeceksin. Sermâyeni kaybedeceksin. Yatak üzerinde bir sene kalacaksın." dedi. Nitekim kısa zamanda bu kimsenin işleri bozuldu. Hanımı vefât etti. Çocukları onu terketti. Kendisi, hayır sâhiplerinin elinde kaldı. Çok şiddetli bir hastalığa yakalandı. Bir sene boyunca yataktan hiç kalkmamak üzere hasta yattı. Sonra yakınlarına; "Beni, Yûsuf-i Kâmitî'nin geçeceği yolun üzerine yatırınız." dedi. Onlar da, Yûsuf-i Kâmitî'nin geçeceği yol üzerine bunu yatırdılar. O da, oradan geçerken bunu gördü. Yanında durup; "Ey filân! Kendini, hâlini nasıl buluyorsun?" dedi. "Ey efendim! Tövbe üzereyim. Tövbe ettim." dedi. Yûsuf-i Kâmitî; "Şimdi tövbe ediyorsun. Yine tövbenden döneceksin değil mi?" buyurunca; "Hayır! Kendisinden başka ilâh bulunmayan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, tövbemden dönmeyeceğim." dedi. Yûsuf-i Kâmitî; "Allahü teâlâdan dilerim ki, seni bu hâlden eski sıhhatine kavuştursun ve hâlini hayra tebdîl eylesin (çevirsin!)" buyurup gitti. Bundan sonra, bir senedir hiç ayağa kalkamamış olan bu kimse ayağa kalkıp evine gitti. O hastalığından hiçbir eser kalmadı. Yûsuf-i Kâmitî'nin duâsı bereketi ile sayısız nîmetlere kavuştu ve önde gelen talebelerinden oldu.

İYİLEŞEN ÇOCUK

Sirâc anlatır: "Dedemin yakınlarından birinin bir oğlu vardı. Bu çocuk, yaratılış bakımından ve ahlâk bakımından çok güzel ve kıymetli idi. Bir zaman bu çocuk, çâresi bulunmayan şiddetli bir hastalığa yakalandı. Her ne yapıldı ise derdine devâ bulamadılar. Nihâyet bâzıları bu zâta; "Yûsuf-i Kâmitî'ye git! O belki bir çâre bulur. O çok yüksek bir zâttır" dediler. O da, kalkıp Yûsuf-i Kâmitî'nin yanına geldi. Onu kalabalık bir cemâatin ortasında buldu. Orada bulunanlar ona suâller sorup, cevap alıyorlardı. Bu kimse, son tarafta bir yere oturdu. Fakat onun hâlinden haberdar olan Yûsuf-i Kâmitî, eliyle işâret ederek ve ismi ile hitâb ederek; "Ey filân! Allahü teâlânın izni ile oğlunuzun yanına varınız. Onu alıp bir ara bize uğrarsınız." buyurdu. O çocuğun babası şöyle anlatır: "Yûsuf-i Kâmitî böyle söyleyince hemen geri evime geldim. Oğlumun sapasağlam olduğunu, eski hastalığından bir şey kalmadığını gördüm. Öyle ki, neredeyse onu tanıyamayacaktım. Gözlerime inanamıyordum. "Ey oğlum! Allahü teâlâ, Yûsuf-i Kâmitî'nin bereketi ile bize âfiyet verdi." dedim. Oğlum da; "Ben de nasıl iyi olduğumu anlayamadım. Hastalığın verdiği hâlsizlik ile kendimden geçerek uyumuştum. Uyandığımda hiçbir şeyimin kalmadığını hissettim. Şimdi gördüğünüz gibiyim." diyordu. Tanıdıklar ve komşular da gelip bu hâle çok hayret ve teaccüb ettiler."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.292

2) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.289

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.315

YÛSUF MAHDÛM;

Evliyânın büyülerinden. Künyesi Ebü'l-Füyûzât, lakabı Ziyâüddîn'dir. Babasının ismi Ali Fâzıl'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1485 (H.890) senesinde Şirvan'da vefât etti.

Yûsuf Mahdûm'un babası Ali Fâzıl, Şirvan'ın Kâdı'l-Kudâtı ve zamânının önde gelen

âlimlerindendi. Yûsuf Mahdûm, muhtelif ilimleri babasından öğrendi. Dokuz yaşında kırâat-ı seb'a ile Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bülûğ çağına geldiğinde, talebelere ders vermeye başladı. Sonra ilim öğrenmek ve hadîs-i şerîf dinlemek için çeşitli beldelere gitti. Dolaştığı yerlerde birçok âlimden istifâde etti. Tefsîr, hadîs ve fıkıh ilminde mütehassıs oldu.

Yûsuf Mahdûm, ilmî tahsîlini tamamladıktan sonra, Şirvan'a geri döndü. Burada senelerce ilim öğretmekle meşgûl oldu. Sabah namazından öğle namazına kadar kırâat ilmine, öğle namazından akşam namazına kadar da çeşitli konulara dâir dersler verirdi. Geceleri de ibâdet ile geçirirdi. Fakat ilâhî feyz ve mârifetlere kavuşamamasından dolayı çok üzülürdü.

Yûsuf Mahdûm, mübârek bir gecede, ibâdet ve tâatler yaparak o geceyi ihyâ etti. Allahü teâlâya çok yalvarıp yakardı. Seher vakti bir ara uykuya daldı. Bu anda kendini, uzak ve büyük bir çölde gördü. Geniş ve kalın bir bulut da, parlayan güneş ışıklarının kendisine gelmesine mâni oluyordu. Yanında ne bineği, ne de arkadaşı vardı. Yolu da bilmiyordu. Bu karanlık çölde, korku ve dehşet ile şaşkın bir hâlde sağa-sola gidiyordu. Böyle sıkıntılı, yolunu kaybetmiş bir hâlde iken, bir yönden öyle büyük bir nûr peydâ oldu ki, güneşin ışığını bastırdı. O sırada Resûl-i ekrem, etrâfında Eshâb-ı kirâm olduğu hâlde, ona doğru geliyorlardı. Bunu gören Yûsuf Mahdûm, sevinç gözyaşları içerisinde yalvarırcasına; "Arz-ı hâlim sana mâlûm sultanım!" dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem şöyle buyurdu: "Ey Yûsuf! Maksuduna kavuşman, benim en kâmil vârislerimden ve evlâdımdan olan Seyyid Yahyâ'nın delâlet ve irşâdına, yol göstermesine bağlıdır." Yûsuf Mahdûm uykusundan uyanınca, Resûlullah efendimizin nasîhatı ile müşerref olmanın sevinç ve rahatlığı içerisindeydi. Fakat ne yerinde durmak ne de bir yere gitmek için mecâli vardı. O günü tereddüt içerisinde geçirdi. Akşam olunca, gecenin üçte ikisini ibâdetle geçirdikten sonra, uyudu. Rüyâsında bu sefer Yahyâ Şirvânî hazretlerini gördü. Yahyâ Şirvânî ona; "Resûlullah efendimizin mübârek emirlerini aldıktan sonra, daha düşünmenin ve tereddüdün ne mânâsı var?" dedi. O anda uyanan Yûsuf Mahdûm, şu beyti okudu:

Baş açıp girdim bugün meydân-ı ışka ey gönül!
Elvedâ, yârâna düştüm nâr-ı şevke ey gönül!

Sonra medreseyi terk ederek yola düştü. Çünkü Seyyid Yahyâ'nın dergâhına gitmedikçe rahat ve sükûn bulmayacaktı. Seyyid Yahyâ ise dergâhın avlusunda onu bekliyordu. Yûsuf Mahdûm'u görünce; "Hoş geldin yâ Mahdûm! Sana hizmet ve seni irşâd üzerimize lâzım oldu. Çünkü senin vesîlen ile Fahr-i kâinât efendimiz, bu fakîre oğlum diye hitâbı lâyık görmüşlerdir" diyerek kerâmet buyurdu.

Yûsuf Mahdûm, Seyyid Yahyâ Şirvânî tarafından dergâha kabûl edilince, kırk gün tek başına bir odada kaldı. Birçok riyâzet ve mücâhede ile yüksek mertebe ve mârifetlere kavuştu.

Hocası Yahyâ Şirvânî, ekseriyetle ona Mahdûm diye hitâb ettiği için, bu isimle tanındı. Talebeye âit bir hizmet durumu olduğu zaman, Yûsuf Mahdûm onu yapmak istediğinde, Yahyâ Şirvânî ona; "Siz oturun, sizinle sohbet edelim. Çünkü mahdûmun (kendisine hizmet edilenin) hizmet etmesi uygun değildir." derdi. Seyyid Yahyâ hazretleri, Yûsuf Mahdûm'a hilâfet verirken, duâ sırasında şöyle buyurdu: "Kâmillerin mecaz olarak söyledikleri sözler pekçoktur. Bu yüksek yolu yaymak için etrâfa halîfelerini gönderirler. Fakat bir tânesi tam yetişmiş olur. Bizim tam yetiştirdiğimiz sizsiniz. Sizin irşâd nûrunuz, bizim âhirete intikâlimizden yüzsene sonra, diyâr-ı Rûm'u (Anadolu'yu) aydınlatacak ve orada isminiz yayılacak. Bize bağlı bütün yollar kaybolacak, fakat sizin yolunuzun mensupları, kıyâmete kadar devâm edecektir." Sonra Yûsuf Mahdûm'u, Şehnâb şehrine talebe yetiştirmek için gönderdi.

Yûsuf Mahdûm'un dergâhında çok talebe bulunduğundan, su yetmiyordu. Bunun için bir yerden su getirilmesi gerekiyordu. Bu durum Yûsuf Mahdûm'a arz edilince; "Dergâhımızda âb-ı hayat gibi su varken, uzaktan su getirmeye ne lüzum var?" buyurup, ellerinde bulunan

asâsı ile dergâhın avlusunda münâsip bir yeri işâret etti. Orası kazıldığında, fazla derine inmeden, çok tatlı ve güzel bir su çıktı. Yûsuf Mahdûm, sonra şöyle buyurdu: “Talebeler belki her zaman su çekecek bir kap bulamazlar, bu sebeple zahmet çekebilirler. Ey su! Kuyunun ağzına yüksel!” buyurdu. Su, Allahü teâlânın izni ile tam kuyunun ağzına kadar geldi, fakat bir damla bile taşmadı. Hâlen kuyu, ağızına kadar su dolu hâldedir. Kullanmakla hiç eksilmeyip, Şirvan halkının îtibâr ettiği ve kıymet verdiği bir sudur.

Yûsuf Mahdûm buyurdu ki: “Tasavvuf büyükleri, Ehl-i sünnet âlimlerinin büyükleridir. Bunlar, Kitâb ve sünnet ile amel ederler. Hak üzere olmanın iki şâhidi vardır. Biri suverî diğeri mânevîdir. Suverî olan; emir ve yasakları yerine getirmek sûretiyle İslâm dînine uymak, Resûlullah efendimizin ahlâkına uymak sûretiyle ahlâkını güzelleştirmektir. Mânevîsi ise; hocanın, talebeyi suverî mertebesine çıkardıktan sonra, Resûl-i ekreme teslim etmektir. Hoca, talebesini bâzan rûhânî bâzan cismânî terbiye eder.”

Yûsuf Mahdûm hazretlerinin Âdâb-ül-İrşâd ve Silsilet-ül-Ervâh isminde iki eseri vardır. Âdâb-ül-İrşâd, yirmi dört fasıldan meydana gelmiştir.

BİR FÂTİHA OKUYALIM

Yûsuf Mahdûm’un evinde, hizmetlerini gören Sucu Muhammed Dede isminde bir zât vardı. Bunun çocuğu olmuyordu. Birgün Yûsuf Mahdûm’un huzûruna giderek; “Otuz senedir sizin hizmetinizde bulunuyorum. Bu müddet zarfında, bize hayırlı halef olacak bir oğlumuz olmadı. Sizden, bir çocuğumuz olması için duâ istirhâm ediyoruz.” dedi. O sırada yağmur yağıyordu. Yûsuf Mahdûm, ona; “Dede, bize şu yağmur suyundan bir bardak su getir!” dedi. Muhammed Dede, bir bardak yağmur suyu getirince, Yûsuf Mahdûm hazretleri; “Bir Fâtiha-i şerîfe okuyalım. Fâtiha-i şerîfe ile nice kapalı kapılar açılır. Murâdlarına kavuşamamış olanlar, murâdlarına kavuşurlar. Bu sudan üçer yudum içersiniz, inşâallah murâdınıza nâil olursunuz.” buyurdu.

Dede Efendi ile hanımı, Yûsuf Mahdûm’un Fâtiha-i şerîfe okuduğu yağmur suyundan üçer yudum içtiler. Bir süre sonra hanımı hâmile oldu. Ancak çocukları âmâ olarak dünyâya geldi. Çocuğun gözünün açılması için doktorlara mürâcaat ettiler ve çok ilâç kullandılar. Fakat bir netice alamadılar. Sonra Dede Efendi, doğruca gidip durumu Yûsuf Mahdûm hazretlerine anlattı. O da; “O çocuk benim oğlumdur. O büyüyünce, inşâallahü teâlâ ilmi ile amel eden kâmil bir insan olacaktır. Onu bana getirin.” dedi. Muhammed Dede, oğlunu Yûsuf Mahdûm’a getirdi. Yûsuf Mahdûm, çocuğun sağ kulağına ezân-ı Muhammedî okudu. O ânda çocuğun sağ gözü görmeye başladı. Sol kulağına ikâmet okuyunca, sol gözü de görmeye başladı. Çocuk büyüdüğü zaman, Yûsuf Mahdûm hazretlerinin buyurduğu gibi kâmil bir insan oldu.

FÂTİHA-İ ŞERÎFE

Yûsuf Mahdum adında, vardı ki bir evliyâ,
Duâları müstecap, olurdu ekseriyâ.

Var idi hizmetini, gören bir adamları,
Adı Mehmed Dede'ydi, olmazdı çocukları.

Hem kendi, hem hanımı, buna üzülürlerdi,
"Hak teâlâ bize de, çocuk verse." derlerdi.

Geldi bir gün Yûsuf-ü Mahdum'un huzûruna,
Ve bu üzüntüsünü arz etti şöyle ona:

"Efendim otuz yıldır, bu evde hizmetteyim,
Çocuğumuz olmuyor, bundan üzüntüdeyim.

Duâ edin Rabbimiz, bir oğul versin bize,
Ölürsem oğlum baksın, sizin hizmetinize."

O an yağmur yağardı, buyurdular ki ona;
"Bir bardak yağmur suyu, doldur da getir bana.

Fâtihâ-i şerîfe, okuyalım içine,
Çok olur fâidesi, her niyetle içene.

Zîrâ Fâtihâ ile, çok kapılar açılır,
Çok insanlar bununla, murâdına ulaşır.

Sizler dahi bu sudan, üçer yudum alınız,
İnşallah hâsıl olur, sizin de murâdınız."

Hocasının emriyle, içince o suları,
Çok geçmeden onların, oldu bir oğulları.

Ve lâkin âmâ idi bu çocuk doğduğunda,
Getirip arz eyledi, hocasına bunu da.

Hazret-i Yûsuf Mahdum, buyurdu ki: "Ey Mehmed,
Bu, benim evlâdımdır, üzülme biraz sabret.

Bu çocuk büyüdükte, Allah'ın izni ile,
Velî olup, herkesi, irşâd eder ilmiyle."

Daha sonra alarak, çocuğu kucağına,
Ezan okuyuverdi, onun sağ kulağına.

Sol kulağına dahi, okuyunca ikamet,
Babası birden bire, sevinip etti hayret.

Zîrâ o okur iken, ezan ve ikameti,
Açıldı birdenbire, çocuğunun gözleri.

Hakikaten bu çocuk, büyüyüp daha sonra,
Kâmil bir velî olup, feyz saçtı insanlara.

1) Hediyyet-ül-İhvân, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd kısmı, No: 4587 Vr: 1

2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.197

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.166

YÛSUF BİN MUHAMMED ÇEŞTÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yûsuf bin Muhammed bin Sem'ân Çeştî'dir. Seyyid olup, pâk nesebi hazret-i Hüseyin'e ulaşır. Çeştiyye yolunun, kemâl sâhibi büyüklerindendir. 983 (H.379) yılında doğdu. 1067 (H. 459) senesinde vefât etti. Vefât ettiğinde 84 yaşlarındaydı. Yûsuf-i Çeştî, dayısı Hâce Muhammed bin Ebî Ahmed Çeştî hazretlerinden feyz alarak, onun sohbetlerinde bulunarak kemâle geldi. Onun vefâtından sonra halîfesi olup, yerine geçti.

Dayısı Hâce Muhammed hazretleri, altmış beş yaşlarındaydı. Hiç evlenmemişti. Müttekî, sâlihâ bir kız kardeşi vardı. Ağabeyine hizmet ederdi. Eliyle iplik eğirip satar ve ağabeyinin ihtiyaçlarına sarfederdi. Allahü teâlâya ibâdet ve ağabeyine hizmetle meşgûl olduğundan, evlenmedi. Hâce Muhammed hazretleri, rüyâsında babası Ebû Ahmed'i gördü. Babası

kendisine; “Şaflan vilâyetinde, Muhammed bin Sem’ân adında bir kimse vardır. İlim tahsil etmiştir. Günlerini doğruluk ile geçirmektedir. Kız kardeşini onunla nikâhla.” dedi. Hâce Muhammed bu durumu kız kardeşine ve Muhammed bin Sem’ân’a bildirdi. İkisini evlendirdi. Çeşt’te yerleştiler. Bu evlilikten Hâce Yûsuf bin Muhammed bin Sem’ân-i Çeştî doğdu. Hâce Muhammed hazretleri de, altmış beş yaşından sonra evlendi. Fakat çocuğu olmadı. Yeğeni Hâce Yûsuf’u evlâd edinip, terbiye etti. Onun büyükler yolunda çok yüksek makam ve derecelere kavuşmasına sebeb oldu. Kendisinden sonra halîfesi oldu.

Yûsuf bin Muhammed bin Sem’ân hazretleri, Allahü teâlânın aşkıyla yanar, sekr yâni, kendinden geçmiş hâlde bulunurdu. Bâzan, hizmetçi abdest için eline su dökerken kendinden geçer, bir zaman öylece kalırdı. Kendine gelince abdeste devâm ederdi.

Hâce Yûsuf-i Çeştî hazretleri, hocasının vefâtından sonra bir ara Herat’a gitti. Geri dönüp gelirken Keng isimli bir yerde, gönül ehli dervişlerden birinin evinde misâfir oldu. Bu evin sâhibinin, hayâ ve iffet sâhibi çok güzel bir kızı vardı. Kız o gece rüyâsında bedir hâlindeki ayın gökten kucağına inip; “Ben, Allahü teâlâdan seni istedim. Sen benim nikâhlımsın.” dediğini gördü. Sabah olunca kız, rüyâsını babasına anlattı. Babası rüyânın tâbirini evlerinde misâfir bulunan Hâce Yûsuf’tan sormak üzere yanına vardı. Daha bir şey söylemeden Hâce Yûsuf; “Kızınızın gördüğü o rüyâdan haberim var. Ay’ın o hâli benim. Kızınızın iffetini, edeb ve hayâsının fazla olduğunu duyduğum için, onunla evlenmeyi Allahü teâlâdan niyâz etmiştim.” buyurdu. Ev sâhibi bu duruma çok sevinip, kerîmesini Hâce’ye nikâh etti. Bu evlilikten Hâce Kutbüddîn Mevdûd-i Çeştî ve Hâce Nâsırüddîn Ebü’l-Feth doğdu.

Hâce Yûsuf-i Çeştî hazretleri, haram ve şüphelilerden çok sakınır, dünyâya meyl ve iltifât etmezdi. Devamlı ibâdetle meşgûl olur, Kur’ân-ı kerîmi çok okurdu.

Yûsuf-i Çeştî çok sıcak bir yaz gününde, talebeleri ile berâber çölde gidiyorlardı. Talebeler, susuzluktan halsiz düşmüşlerdi. Hâce hazretlerine durumu arzedip, su istirhâm ettiler. Talebelerin sıkıntılı durumunu görünce, elindeki âsâsını bir taşa vurdu. Allahü teâlânın izni ile vurduğu yerden su akmaya başladı. O sudan içti. Sonra da talebeleri içip rahatladılar. Hâce hazretlerinin bir kerâmeti olarak çıkan bu su, bugün hâlâ akmaktadır. Sıtmaya tutulanlar ve başka rahatsızlığı olanlar, bu sudan içmekle bi-iznillah şifâya kavuşmaktadırlar. Bu su, yazın soğuk, kışın sıcak akmakta, görenler hayret etmektedirler.

Hâce Yûsuf bin Muhammed hazretlerinin talebelerine ders verdiği hânegâhın bahçesinde büyük bir taş vardı. Hâce hazretleri bâzı zamanlar onun üzerinde namaz kılardı. Bir gün yine o taşın üzerinde namaz kıldı. Namazdan sonra giderken, o büyük taşın ardı sıra geldiğini gördü. İnsanlar da bu hâli görmüşler, yakınlarda bulunanlar bir birlerine haber vermişlerdi. Bunun için, bir anda çok sayıda insan toplanmıştı. Bu hâli farkeden Hâce hazretleri, taşa dönerek emredip, “Yerinde dur!” buyurdu. Taş da derhal olduğu yerde kaldı. Bu hâdiseden sonra, evliyâdan pekçok zât, Hızır aleyhisselâmı o büyük taşın üstünde görmüşlerdir.

Yûsuf-i Çeştî 50 yaşlarına geldiği zaman, Ebû İshâk-ı Şâmî hazretlerinin talebelerinin büyüklerinden Hâce Hacı isimli zâtın kabri yanında îtikaf edip, ibâdetle meşgûl olmak için bir yer kazmak istedi. Kendisine verilen gizli bir işâretle, yer altında olmasını istediği bu yeri kazmak için bel ve çapa getirdiler. Fakat o yer o kadar sertti ki, kazmak mümkün olmadı. Hâce hazretleri çapayı kendisi alıp kazmaya başladı. Kuşluk vaktinden, öğle vaktine kadar kazma işi tamam olmuştu. Herkes bu duruma hayret edip, Yûsuf-i Çeştî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu ifâde ettiler.

Hazret-i Hâce Yûsuf, burada tam 12 sene devamlı ibâdet ve tâatle meşgûl oldu. Şeyhülislâm Abdullah-i Ensârî, Çeşt’e geldiği zaman, Çeşt Kabristanına gidip, orada ibâdetle meşgûl olan Yûsuf-i Çeştî hazretlerini ziyâret etti. Kendisiyle görüşüp sohbet ettiler. Abdullah-i Ensârî Herat’a dönünce, sohbetlerinde, Hâce hazretlerinin üstünlüklerini çok anlatmıştır.

Yûsuf-i Çeştî vefâtından sonra talebelerine ders okutmak vazifesini, kendisine vekîl olarak,

büyük oğlu Hâce Kutbüddîn Mevdûd-i Çeştî'nin yapmasını vasiyet etmiştir.

1) Nefehât-ül-Üns Tercümesi; s.363

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.5, s.336

YÛSUF NEBHÂNÎ;

Son asır İslâm âlimlerinin büyüklerinden ve evliyâdan. İsmi Yûsuf bin İsmâil'dir. Nebhânî nisbesiyle meşhûrdur. 1849 (H.1265) senesinde Hayfa'da Eczim köyünde doğdu. 1932 (H.1350) senesinde Beyrut'ta vefât etti.

Küçük yaşından îtibâren ilim tahsîline başlayan Yûsuf Nebhânî, 1866-1872 seneleri arasında Kâhire'deki meşhûr Câmiü'l-Ezher Üniversitesinde yüksek din ilimlerini tahsîl etti. Ayrıca zamânın büyük âlimlerinden ilim öğrenip, icâzet aldı. Câmiü'l-Ezher'i bitirdikten sonra 1874 senesinde kâdı tâyin edildi. Şam'da kâdılık, Beyrut'ta Hukuk Mahkemesi Reisliği yaptı. Beyrut'ta yerleşerek uzun yıllar kâdılık vazîfesinin yanında çok kıymetli eserler yazdı. Musul, Haleb, Diyarbakır, Şehrezûr, Bağdât, Samarra, Kudüs veİstanbul gibi beldeleri gezdi. Gittiği yerlerdeki âlim ve velîlerle sohbetlerde bulundu.

Zamânın büyük velîsi Seyyid Fehim Arvâsî hazretlerinin hac yolculuğu sırasında, onu ziyâret edip elini öptü. Bereketli sohbetinde bulunup istifâde etti. 1892 senesinde Hicaz'a giderek hac vazîfesini yerine getirdi. Mübârek ve mukaddes makamları ziyâret etti. Senelerce Medîne-i münevverede kalıp incelemelerde bulundu. Orada bulunduğu sırada Vehhâbîlerin Eshâb-ı kirâmın, âlim ve velîlerin kabirlerine ve onların yaşayışlarına karşı olan tutumlarını inceleme fırsatı buldu. Yazdığı **Şevâhidü'l-Hak** kitabında İbn-i Teymiyye'nin ve Vehhâbîlerin bozuk fikir ve inanışlarını reddetti. Bu eserinde ayrıca Eshâb-ı kirâmın üstünlüklerini, hazret-i Muâviye ile Amr bin Âs hazretlerinin yüksekliklerini ve İslâmiyete olan hizmetlerini anlattı. Câmiü'l-Ezher Üniversitesi profesörlerinden Allâme Şeyh Ali Muhammed Beblâvî Mâlikî, Allâme Şeyh Abdurrahmân Şerbînî, Şeyh Ahmed Hüseyin Şâfiî, Şeyh Ahmed Besyânî Hanbelî, Ârif Allâme Süleymân Şübrâvî, Şeyh Abdülkâdir Râfiî, Mısır Başmüftüsü Allâme Bekrî Muhammed Sadefî, Müderris Muhammed Abdülhay Kettânî İdrîsî Fâsî, Allâme Seyyid Ahmed Bey Şafiî, Allâme Şeyh Saîd-i Mûcî, Allâme Şeyh Muhammed Halebî ve daha pekçok Ehl-i sünnet âlimleri, Yûsuf Nebhânî'nin yazdığı **Şevâhidü'l-Hak** kitabını beğenmişler, uzun yazıları ile övmüşlerdir.

Yûsuf Nebhânî hazretleri **Şevâhidü'l-Hak** kitabında, Vehhâbîlerin; "Mutlak ictihad her zaman vardır." demelerinin yanlış olduğunu, Resûlullah'ın sallallahü aleyhi ve sellem ve bütün evliyânın mezarlarını ziyâret için uzak yerlere gitmenin uygun olduğunu, Resûlullah efendimizi ve evliyâyı vesîle ederek Allahü teâlâya duâ etmenin meşrû ve câiz olduğunu, dört hak mezhebdeki âlimlerin, İbn-i Teymiyye'nin çıkardığı bid'atlere karşı olan yazılarını bildirmektedir.

Yûsuf Nebhânî hazretleri ilmiyle amel eden fazîlet sâhibi derin âlim ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için gayret eden velî bir zâttı. Her sözü ve hareketi Allahü teâlânın emirlerine ve sevgili Peygamberimizin sünnet-i seniyyesine uygundu. Allahü teâlânın velî kullarını çok sever, onların yüksek hallerini ve menkîbelerini anlatırdı. Bu sebeple evliyânın kerâmetlerinin hak olduğunu ve onların pekçok kerâmetlerini ve kısa hal tercümelerini anlatan iki cildlik **Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ** adlı eserini yazdı. İçinde binlerce velînin kerâmetleri bulunan bu kitabı 1911 yılında Mısır'da basıldı.

Yûsuf Nebhânî hazretleri o zaman Osmanlı Devletine bağlı ve önemli ilim merkezlerinden olan Beyrut'ta, Arapça neşriyat yapan ve zamânının en iyi kitaplarını en iyi şekilde basan, önce hıristiyanlığın Mârûnî koluna mensûb iken, daha sonra İslâmiyeti kabûl etmekle

şereflenen Ahmed Fâris Şedyak'ın, Cevâib adlı matbaa ve yayınevinin bir çok kitaplarını tashih etti. O devirde bütün İslâm dünyâsını maddî ve mânevî yönden tehdid eden hıristiyanlık kültürüne karşı İslâmiyeti müdâfaa eden eserler yazarak âlem-i İslâmı uyandırmaya çalıştı. İslâmiyeti temelinden yıkmak isteyen misyonerler tarafından açılan kolejlere müslümanların çocuklarını göndermemeleri için gayret etti. Bu hususta **İrşâdü'l-Hıyârâ min Tahzîri Medâris-in-Nasâra** (Hıristiyan Kolejlerine Çocuk Yollamaktan Sakındırmak İçin Aklı Erenlere Yol) adlı kıymetli bir eser yazdı.

Yûsuf Nebhânî hazretleri, Kudüs tarafında yaşayan velîlerden Abdülhamîd bin Necîb Nûbânî ile görüşüp sohbet etti. Bir gün Abdülhamîd bin Necîb Nûbânî ona; "Zamânın evliyâsı seni seviyor ve işlerine de yardımcı oluyorlar. Bu velîlerden ikisi ile büyük câmide görüştüm. Hani Lazkiye'de bir iş için yardım istemiştin de sana yardım etmişlerdi." dedi. Bu sözleri işiten Yûsuf Nebhânî hazretleri hayretler içinde kaldı. Çünkü seneler önce meydana gelen bu hâdiseyi kimseye anlatmamıştı. Hâdise şuydu:

Lazkiye'de Cezâ Mahkemesi Reisi iken bir hıristiyan öldürülmüştü. Onun akrabâsı ve diğer hıristiyanlar, kâtil olarak köyün ileri gelen müslümanlarından birini gösteriyorlar, hapsedilmesi veya îdâm edilmesini istiyorlardı. Halbuki o müslüman suçsuzdu. Ona iftirâ ediyorlardı. Vilâyetin vâlisi ile bu hususta telgrafla haberleştiler. Birçok yalancı şâhit buldular. Mahkemede, müslüman şahsı, öldürülen hıristiyana kurşun sıkarken gördüklerini söylediler. Nihâyet müslüman şahıs hapse atıldı ve üzerinden aylar geçti. Halk arasında bu işin iftirâ olduğu konuşuluyordu. Müslümanlardan pekçok kimse Yûsuf Nebhânî'ye gelerek hâdisenin iftirâdan başka bir şey olmadığını, gerekirse aleyhte bâzı deliller bulabileceklerini söylediler. Yûsuf Nebhânî hazretleri onlara; "İnşâallah hak ortaya çıkıncaya kadar bu meseleyi tetkik edip inceleyeceğim." dedi. Ancak hâdisenin ortaya çıkışından îtibâren gelen haberlerden bunun kesin olarak yalan ve iftirâ olduğunu iyi anladı. Fakat hıristiyan yalancı şâhitler çok olduğu için, o müslümanı kurtarmak çok zordu. Kânun, şâhitlik husûsunda müslüman ile kâfir arasında fark görmüyordu. Bu sebeple Yûsuf Nebhânî hazretleri müslümanı kurtaramama endişesi içindeydi. Çünkü mahkeme heyetinde onunla beraber karar veren dört kişi daha vardı. Üçü müslüman kimsenin aleyhine hükmetseler ekseriyete göre karar verilir, müslüman zâtın suçlu olduğu sâbit olurdu. Böyle bir durumda onun hakkında verilecek hüküm îdâmdı. Yûsuf Nebhânî hazretleri kendisinin bulunduğu mahkemede suçsuzluğunu bildiği bir müslümanın zarar görmesine çok üzülüyordu. Mahkeme günü geldi. Evinden üzgün ve zihni karışık bir halde çıktı. Yolda giderken bu işin kolay olması için Ehl-i nevbet denilen zamânın evliyâsından yardım istedi. Çünkü onlar Allahü teâlânın izniyle gizli tasarruf sâhibi olup, yardım ederlerdi. Yûsuf Nebhânî hazretleri; "Ey Allahü teâlânın sevgili kulları! Ey Ehl-i nevbet! Bu zor dâvâyı bir nazar buyurun da, eziyet ve meşakkat olmadan, bu müslüman, Allahü teâlânın izniyle kurtulsun." diye yalvardı.

Mahkeme salonuna girdiği zaman herkesin iknâ olacağı bir usûl hâtırına geldi. Müslüman kimsenin suçsuzluğunun ortaya çıkması için şâhitlere işlenen suçun ne zaman ve nasıl meydana geldiğini, cinâyetin nasıl bir âletle işlendiğini, orada kimlerin hâzır bulunduğunu ve daha başka hususları sordu. Şâhitlerin bunların hepsini bilmesi mümkün olmadığı gibi, hepsinin aynı ifâde üzerinde birleşmeleri de mümkün değildi. Şâhitlerin hepsi de yalnız cinâyetin nasıl işlendiği ile ilgili hususta aynı cevâbı verdiler. Diğer sorulara çok farklı cevaplar verdiler. Şâhitlerin ifâdeleri tek tek alınıyor ve diğerlerinin de ifâdeleri alınıncaya kadar bırakılmıyordu. Nihâyet şâhitlerin hiçbirinin ifâdesi diğerini tutmadığı için yalancı oldukları ortaya çıktı. Müslüman ve hıristiyanlardan meydana gelen mahkeme heyetinin hepsi müslüman kişinin suçsuz olduğunu anlayıp, berâatine, serbest bırakılmasına ve mazlum olduğuna söz birliğiyle karar verdiler. Hıristiyanlar çok üzerinde durdukları ve ehemmiyet verdikleri halde, Allahü teâlânın izniyle bu zor mesele kolaylıkla halledildi.

Yûsuf Nebhânî hazretleri sevgili Peygamberimizin sünnet-i seniyyesine titizlikle uyardı. Bu sebeple Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem zamânında ve daha sonra

meydana gelen mûcizelerini anlatmak için **Huccetullahi alel-Âlemîn fî Mûcizâti Seyyidi'l-Mürselîn** adlı eserini ve Peygamber efendimizin hayâtını anlatan **El-Envârü'l-Muhammediyye mine'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye** adlı kıymetli eserini yazdı.

Sultan İkinci Abdülhamîd Han zamânında Beyrut'ta vazîfeli olduğu sırada, Beyrut vâlisi bir takım gerekçeler ileri sürerek Yûsuf Nebhânî'nin vazîfeden alınması veya başka bir yere tâyin edilmesi için pâdişâha teklifte bulundu. Sultan Abdülhamîd Han, Yûsuf Nebhânî hazretlerini Beyrut'a yakın bir yere tâyin ederek, vazîfelendirmeyle ilgili kararnâmeyi imzâladı. O gece Peygamber efendimiz, Sultan İkinci Abdülhamîd Hanın rüyâsına girerek; "Beyrut'ta bizi en çok seven Yûsuf Nebhânî idi. Bizim bu âşıkımızın Beyrut'taki aslî vazîfesinde kalması uygundur." buyurdu. Pâdişâh bu rüyâ üzerine hazırlattığı kararnâmeyi iptal ettirdi ve Beyrut'ta kalması için emir çıkarttı.

Yûsuf Nebhânî hazretleri ilim ve fazîlette yüksek bir zât olduğu gibi, bütün gücüyle Ehl-i sünnet dışı zararlı ve reformcu cereyanlarla mücâdele etti. Hakîkî kurtuluş yolu olan Ehl-i sünnet vel-cemâati müdâfaa etti. Bu sebeple Vehhâbîler ve kendilerinin selefi olduğunu iddiâ eden reformcu çevreler, bu büyük zâtı sevmezler, isminden ve eserlerinden bahsetmezler.

Osmanlı Devletinin son zamanlarında yaşayan Yûsuf Nebhânî hazretleri, devletin parçalandığını ve yıkıldığını görmüş, İslâm düşmanlarının bilhassa İngilizlerin türlü hîleleriyle Türklerle Arapların birbirlerine düşman edildiklerine ve düşmanların maskarası durumuna düştüklerine şâhid olmuştu. Osmanlıların İslâmiyete yaptıkları hizmetleri takdir eden, ileri görüşlü bir zât olan Yûsuf Nebhânî hazretleri, 1932 (H.1350) senesi Ramazan ayında Beyrut'ta vefât etti.

Yûsuf Nebhânî hazretlerinin çeşitli konularla ilgili pekçok eserleri vardır. Brockelmann elli iki eserinden bahsetmiştir. Bunların bâzıları şunlardır:

1) El-Fethu'l-Kebîr: Bu eserinde on dört bin dört yüz elli hadîs-i şerîfi harf sırasına göre toplamıştır. Üç cild hâlinde basılmıştır. **2) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ:** İki cild olup içinde binlerce evliyânın kerâmetleri anlatılmıştır. **3) Tayyibâtü'l-Garrâ fî Medhi'l-Enbiyâ, 4) El-Mecmûat-ün-Nebhâniyye fil-Medâihi'n-Nebeviyye ve Haşiyyetühâ, 5) Müntehabü's-Sahihayn min Kelâmî Seyyidi'l-Kevneyn, 6) El-Ehâdisü'l-Erba'în fî Vücûbi Tâati Emîri'l-Müminîn, 7) Hizbü'l-İstigasât bi-Seyyidi's-Sâdât, 8) İrşâdü'l-Hayârâ fî Tahzîri'l-Müslimîn min Medârisi'n-Nasârâ, 9) El-Burhân-ül-Musaddak fî İsbâtü Nübüvvet-i Seyyidinâ Muhammed, 10) Câmiu's-Salevât, 11) Riyâzü'l-Cenne fî Ezkâri'l-Kitâb ve's-Sünne, 12) Saâdetü'd-Dâreyn, 13) Hulâsâtü'l-Kelâm fî Tercihi Dîni'l-İslâm, 14) Es-Sihâmü's-Sâibe)**

RESÛLULLAH'I GÖRDÜ

Yûsuf Nebhânî hazretleri Peygamber efendimizi sık sık rüyâda görür; **"Beni rüyâsında gören sağlığımdayken görmüş gibidir."** hadîs-i şerîfinde müjdelenen yükseklikleree kavuşurdu. Bir defâsında Lazkiye'de vazîfeli bulunduğu sırada bir gece Peygamber efendimize çokça salevât-ı şerîfe okuduktan sonra yatağına uzandı. Uyuduğu zaman rüyâsında ayı on dördüncü gününde parlak olarak gördü. Yeryüzünü çok yakından aydınlatan ay ile Yûsuf Nebhânî hazretleri arasında çok kısa bir mesâfe vardı. Aya biraz dikkatli baktıktan sonra ayın üzerinde cemâl ve güzelliği gâyet çok bir çehre belirdi. O çehrenin sâhibi Yûsuf Nebhânî hazretlerine bakıyordu. Yûsuf Nebhânî de o çehreye bakıyordu. Dikkatlice baktığında o çehrenin sevgili Peygamberimize âid olduğunu anladı. Onu görmesinin çok kısa olacağını düşünerek, bu kısa zaman içinde en önemli bir husûsu istemeye niyet etti. Kendi kendine; "En önemli şey, son nefeste îmânla gitmektir." diye düşündü. Peygamber efendimize dönüp; "Yâ Resûlallah, ölüm ânında îmân ile gitmeyi istiyorum." diye tekrar tekrar yalvardı. Peygamber efendimiz memnun ve tebessüm eder bir vaziyette bakıyordu. Biraz sonra ayın

ışığı fazlalaştı. Peygamber efendimizin mübârek çehreleri kayboldu. Ay aynı şeklinde ışığını saçmaya devâm etti.

Bir defâsında da Peygamber efendimizi Medîne-i münevveredeki bir yerde rüyâda gördü. Peygamber efendimiz yüzü açık bir halde uyuyordu. Yûsuf Nebhânî yakınına varıp oturdu ve uyanmasını beklemeye başladı. Orada başkaları da vardı. Biraz sonra Peygamber efendimiz uykudan kalkıp bir kürsünün üzerine çıktı. Yûsuf Nebhânî hazretleri herkesten önce Peygamber efendimizin huzûruna vardı, önce elini sonra da mübârek ayaklarını öptü. Peygamber efendimiz ona; "Cennet'e girersin." buyurarak müjdede bulundu.

1) Seâdetü'd-Dâreyn; s.478

2) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1164

3) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.3, s.2077

4) Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ; c.2, s.52

YÛSUF SİNÂNEDDÎN-İ SÎNEÇÂK;

On altıncı yüzyılda yaşamış olan evliyâdan. Asrındaki Mevleviyye yolu büyüklerinden olan Yûsuf Sinâneddîn hazretleri Rumeli'deki Vardar Yenicesi'ndendir. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 1546 (H.953) senesinde İstanbul'da vefât etti. Sîneçâk Yûsuf Baba diye meşhûrdur. Mevleviyye yoluna mensûb olduğu için Mevlevî nisbesiyle de bilinir.

Yûsuf Sinâneddîn hazretleri, zamânının usûlüne göre ilim tahsil ettikten sonra büyük evliyâ İbrâhim Gülşenî hazretlerinin sohbetinde ve hizmetinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. İçine düştüğü aşk ve muhabbet sebebiyle çeşitli memleketleri dolaştı. Edirne'ye gelerek Mevlevî Dergâhına yerleşti. Orada bulunduğu sırada insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlattı. Yûsuf Sinâneddîn-i Mevlevî hazretlerinin ilim ve faziletteki yüksekliğini çekemiyen bâzı câhil kimseler, onun hakkında çeşitli dedikodular yaydılar. Hattâ bir kimseyi öldürdüğü şeklinde iftirâda bulundular. Yapılan araştırma ve soruşturma neticesinde söylenenlerin iftirâ olduğu anlaşıldı. Edirne'nin ileri gelenleri ve halkı ona yalvarıp Edirne'de kalmasını istedilerse de o kabul etmeyip İstanbul'a geldi.Sütlüce'de bulunan dergaha yerleşti.Talebe yetiştirip insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak, dünyâ ve âhiret seâdetine kavuşmaları için çalıştı.

Zamânın pâdişâhı Kânûnî SultanSüleymân Han onun hakkında anlatılanları ve tasavvuftaki yüksek derecesini işitmişti. Sîne-çâk Yûsuf Baba'yla sohbet etmek ve ondan istifâde etmek üzere saraya dâvet etti. Fakat Sîneçâk Yûsuf Baba, sultanlardan, devlet adamlarından ve dünyâ adamlarından uzak durmayı kendine prensip edindiği için dâveti kabûl etmedi. İkinci ve üçüncü dâvetleri de kabul etmeyince, Kânûnî Sultan Süleymân; "O gelmezse biz gideriz" deyip saltanat kayığına bindi ve Sütlüce İskelesine yanaştı. Sîneçâk Yûsuf Baba'ya, Sultan sizi ziyârete geliyor" diye haber verdiklerinde; "Söyleyin gelmesin!" buyurdu. Etrafında bulunan talebeleri Şeyh'in sözlerine şaşıp; "Ne olur kabûl ediniz." dercesine bakışlarıyla yalvardılar. Fakat Şeyh Sîneçâk Yûsuf Baba yine kabul etmedi.Sultan, dergâhın kapısına kadar geldi. Talebeleri belki de Şeyh Efendi son anda biraz yumuşar diye düşündüler. Sîneçâk Yûsuf Baba oturduğu yerden kalktı, tatlı tatlı gülümsedikten sonra hiç bir şey olmamış gibi; "Pekâlâ o gelirse biz gideriz." buyurdu. Derviş hücrelerinden birisine girdi, cübbesinin geniş tarafını başına doğru çekip yere uzanıverdi.Pâdişâh ve berâberindekiler dergâha girdiler. Sîneçâk Yûsuf Baba'yı yere uzanmış, cübbesini de yüzüne örtmüş olarak görünce şaştılar. Yüzünü açıp baktıklarında vefât etmiş olduğunu gördüler. Kânûnî Sultan Süleymân Han, bu olanlar üzerine Sîneçâk Yûsuf Baba'nın dergâhından mahzûn ve üzüntülü olarak ayrıldı.

Yûsuf Sinâneddîn-i Sîneçâk hazretlerinin cenâzesi, techiz ve tekfin edildikten sonra,

Sütlüce'deki dergâhının bahçesinde defnedildi.

Yûsuf Sinâneddîn-i Sîneçâk'ın; **Cezîre-i Mesnevî, Müntehâbât-ı Rababnâme** ile **Nazîre-i Muhammediyye** adlı eserleri vardır. **Cezîre-i Mesnevî**'si, Derviş Alâmî tarafından şerh edilmiştir.

1) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.80

2) Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân

YÜNÛNÎ;

Meşhûr Hanbelî hadîs âlimlerinden, velî. İsmi, Muhammed bin Ahmed, künyesi Ebû Abdullah, lakabı, Takıyyüddîn'dir. Yünûnî diye bilinir. Câfer-i Sâdık'ın soyundandır. 1177 (H. 572) senesi Receb ayının altısında, Baalbek'in köylerinden olan Yünûn'de doğdu. 1260 (H.658) senesi Ramazân-ı şerîfin on dokuzunda burada vefât etti. Hadîs ilminde hâfız olanYünûnî, zâhid, ârif ve takvâ sâhibi bir âlimdi.

Yünûnî, Dımeşk'da yetîm olarak yetişti. Annesi, onu önce bir sanata verdi. Sonra Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Ebû Tâhir Huşûî, Ebû Temâm Kalânisî, Hanbel el-Mükebbir, Ebû Yemen Kendî, hadîs hâfızı Abdülganî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Büyük âlim Muvaffakuddîn'in yanında fıkıh ilmini öğrendi. Arabî ilimleri, Ebû Yemen Kendî'den aldı. Kendisine has olan hatta (yazıda) çok yükseldi. Abdülkâdir-i Geylânî'nin (k.sirruh) talebesi Şeyh Abdullah Betâîhî'den tasavvuf hırkasını giydi. Hakkında Şam'ın arslanı denilen, yüksek hâller ve kerâmetler sâhibi, herkesin kendisinden pekçok faydalandığı Şeyh Abdullah Yünû- nî'nin hizmetinde bulundu. Şeyh Abdullah Yünûnî'yi över, onu önde tutar, fetvâlarda ona uyardı. Hadîs ilminde pek yükseldi. **Sahîh-i Müslim** ile Humeydî'nin yazdığı **El-Cem' Beyn-es-Sahîhayn** gibi büyük kitapları çok sağlam bir şekilde ezberledi. Oğlu Kutbüddîn Mûsâ şöyle der: Babam, **El-Cem' Beyn-es-Sahîhayn'**ı ve İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in **Müsned'**inin çoğunu ezberledi. En'am sûresini bir günde, **Sahîh-i Müslim'**i dört ayda, meşhûr edebî bir eser olan **Makâmât-ı Harîrî'**den üç makâmı günün bir kısmında ezberledi.

Büyük hadîs âlimlerinden Ömer bin Hâcib ondan uzun olarak bahsedip, şöyle dedi: "Yünûnî, fıkıh ve hadîs ilmi ile o kadar meşgûl oldu ki, neticede büyük bir fakîh ve hâfız (hadîs âlimi) oldu. Yünûnî, güzel ahlâk sâhibi olup, insanlara çok faydalı olur, kimseye sıkıntı vermezdi. **El-Cem' Beyn-es-Sahîhayn** adlı eseri ezberlemişti. Bana, **Sahîh-i Müslim'**i ezberlediğini söylemişti. Onu dört ayda ezberinden tekrar ederdi. O, Ahmed bin Hanbel'in **Müsned'**inin çoğunu ezberinden tekrar ederdi. Bir oturuşunda yetmiş hadîs-i şerîf ezberlerdi."

Yünûnî, yaşının ilerlemiş ve ilimde pek yükselmiş olmasına rağmen, hadîs-i şerîf dinlemeyi, okumayı çok severdi. Baalbek halkı, Yünûnî'nin Kazvînî, Behâüddîn Makdisî, İbn-i Revâha, Hamevî ve başka büyük âlimlerin huzûrunda hadîs-i şerîf okumasını dinlerlerdi.

Yünûnî yüksek hâller ve kerâmetler sâhibiydi. İbâdet ve muayyen vakitlerde okuduğu duâlara muntazam devam ederdi. Kerâmetlerini açıkça göstermezdi. Hâl sahiplerinden olan Şeyh Osman onun hakkında Yünûnî sekiz sene kutub oldu" demiştir.

Yünûnî'nin, sultanlar katında yüksek bir yeri vardı. Ona çok hürmet gösterirlerdi. Hattâ bir defâsında, Dımeşk kalesinde **Buhârî** dinliyordu. Orada Sultan Eşref de vardı. Yünûnî abdest almak için kalktı. Bunun üzerine sultan da kalktı ve Yünûnî'ye kurulanması için veya ayağını basması için bir havlu takdîm etti. Yünûnî'nin, havlunun temizliğinden endişe etmemesi için, temizliği husûsunda yemin etti.

Büyük hadîs âlimi Zehebî şöyle dedi: "Bir defâ Melik Eşref Baalbek'e gelmişti. Önce Yünûnî'nin evine geldi. Kapıyı çaldı. İçeriden kimsin? denilince, ismi ile kendisinin geldiğini

söyledi.”

Melik Kâmil, kardeşi Eşref’in yanına gelmişti. Eşref, kardeşi Kâmil’e, Şeyh Yünûnî’nin güzel hâllerinden bahsetti. Bunun üzerine Sultan Kâmil, Yünûnî’yi görmek istedi. Yünûnî’nin gelmesi için Baalbek’e haber gönderdi. Yünûnî, Dımeşk’a gelince, Sultan Kâmil onunla görüştü. İlmî mevzûlarda konuştular. Sultan Kâmil ile Yünûnî arasında **Sahîh-i Müslim’**deki bir ibâre üzerinde ihtilâf meydana gelmişti. Sultan Kâmil, Yünûnî’ye; “Ben **Sahîh-i Müslim**'i muhtasar hâle getirdim. Üzerinde çalışma yaptım. Fakat senin dediğin gibi bir ibâre yok” dedi. Yünûnî, Sultan Kâmil’in söylediğinden başka diyordu. Nihâyet, Sultan Kâmil, birisini gönderip kendi yaptığı beş cildlik **Sahîh-i Müslim** muhtasarını getirtti. Sultan Kâmil cildlerden birisini, Eşref birisini, orada bulunan birisi diğer cildi, Yünûnî de cildlerden birisini aldı. Onlar, o ibâreyi arıyorlardı. Yünûnî, eline cildi alıp, ilk açışında aradıkları hadîs-i şerîfin ibâresini buldu. O hadîs-i şerîfin ibâresi, kendi dediği gibiydi. Sultan Kâmil, Yünûnî’nin çabucak bulmasına çok hayret etti. Görüşmeleri bitince, Sultan Kâmil, Yünûnî’yi Mısır tarafına almak istedi. Eşref, Sultan Kâmil’e; “Yünûnî, Baalbek’i hiçbir yere tercih etmez” dedi. Sonra Sultan Kâmil, ona sayısız hediyeler gönderdi.

Yünûnî’nin oğlu Kutbüddîn Mûsâ anlattı: “Babam emîrlerden ve vezîrlerden sâdece yenilecek hediye kabûl ederdi. Kendisine gönderilen bu hediyelerden bir kısmını tekrar onlara gönderir, onlar da teberrük ve şifâ niyetiyle alır, kabûl ederlerdi.”

Yünûnî fakirdi ve malı yoktu. Bununla berâber Câfer-i Sâdık’ın soyundan olduğu için sadaka kabûl etmezdi. Çünkü Ehl-i beyt sadaka almaz.

Şeyh Abdullah’ın bir kızı vardı. Hanımına, kızını Yünûnî’ye vereceğini söyledi. Hanımı, Yünûnî’nin fakir olduğunu, kızının ise, mesûd ve bolluk içerisinde yaşamasını istediğini, bu sebeple Yünûnî’ye vermek istemediğini söyledi. Bunun üzerine Şeyh Abdullah hanımına; “Ben Yünûnî ile kızımı öyle bir evde görüyorum ki, o evde bolluk ve bereket olacak, sultanlar Yünûnî’nin ziyâretine gidip gelecektir” dedi. Şeyh Abdullah’ın dediği, Allahü teâlânın izniyle aynen çıktı ve kızını Yünûnî ile evlendirdi.

Sultanlar ve oğulları, İbn-i Salâh, İbn-i Abdüsselâm, İbn-i Hâcib, Hasrî gibi meşhûr âlimler, İbn-i Cevzî ve daha başka tanınmış kâdılar kendisine pekçok hürmet gösterirlerdi. İnsanlar, Yünûnî’nin ilminden ve güzel ahlâkından çok istifâde etmişler, onun yaşayışını ve gidişâtını kendilerine nümûne edinmişlerdir. Yünûnî, heybetli, güzel sûretli ve vekar sâhibi, mübârek bir zâttı. Hocası Şeyh Abdullah’a çok bağlıydı. Onun gibi, sünnet-i seniyyeye uymakta çok titizdi.

Yünûnî’den; iki oğlu, Ebû Hüseyin Hâfız ve Kutub el-Müverrik’ten başka, Ebû Abdullah bin Ebû Feth, İbrâhim bin Hâtem, Muhammed bin Muhib, Ebû Abdullah bin Zerrâd, İbrâhim bin Kureşî el-Ba’lî ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Yünûnî vefât edince, hocası Şeyh Abdullah’ın yanına defnedildi. Mîrâcla ilgili bir kitabı vardır.

BİR MEKTUP GELDİ

Yünûnî, hocası Şeyh Abdullah ile ilgili şöyle anlatır: “Bir defâ Harran’a gitmek üzere niyetlenmiştim. Çünkü, Harran'da ferâiz ilmini (Mîrâs taksîmi) çok iyi bilen bir âlimin olduğunu duymuştum. Yolculuğa çıkacağım gecenin sabahında, Şeyh Abdullah Yünûnî'den bir mektup geldi. Bana, Kudüs-i şerîfe gitmemi emrediyordu. Bunu okuyunca, bende bir hoşnudsuzluk hâsıl oldu. Bunun üzerine Kur’ân-ı kerîmi açtım. Bir de ne göreyim. Yâsîn-i şerîfin yirmi birinci âyet-i kerîmesi çıktı: Burada meâlen şöyle buyuruluyordu: **“Sizden bir ücret istemeyen kimselere uyun ki, onlar hidâyet üzeredirler.”** Benim durumum ile, Kur’ân-ı kerîmi açınca karşılaştığım âyet-i kerîme arasında güzel bir muvâfakat, uyum olmuştu. Bunun üzerine Kudüs-i şerîfe doğru yola çıktım. Oraya varınca da, hayretimi gerektiren bir hâdise ile karşılaştım. Harran’a, ferâiz ilmi öğrenmek için yanına gitmek istediğim zât, Kudüs’te idi. Burada ondan ferâiz ilmini iyice öğrendiğim kanâati hâsıl oluncaya kadar,

bu ilmi okudum.”

1) Mu’cem-ül-Müellifîn; c.8, s.282

2) El-Bidâye ven-Nihâye; c.12, s.227, 229

3) El-A’lâm; c.5, s.322

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.294

5) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile; c.2, s.269

6) Tezkiret-ül-Huffâz; c.4, s.1439

7) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.149

Z

ZÂHİD;

Evliyânın büyüklerinden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Süleymân, künyesi Ebü’l-Abbâs’dır. Lakabı Şihâbüddîn’dir. Zâhid diye meşhûr oldu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1416 (H.819) senesi Rebî’ul-evvel ayının yirmi dördünde, Kâhire’de vefât etti. Maksem'de kendi yaptırdığı câminin yanına defnedildi. Kabri ziyâret yeridir.

Zâhid, tasavvuf bilgilerini Kutbüddîn Dımeşkî el-İsfeheydî'den öğrendi. Fıkıh ilmini Şihâbüddîn bin İmâd’dan tahsîl etti. Şihâbüddîn Dımeşkî de ilim aldığı âlimlerdendi. Ebû AbdullahGamrî, Midyen, Abdürrahmân bin Bektemir ve çok kimselere ilim öğretip, ilim ve edeb yoluna kavuşmalarına vesîle oldu.

Zâhid, birçok yerde hayır ve hasenât olarak ilim yuvaları, câmiler yaptırdı. El-Maksem’deki câmisi en meşhûr olanıdır. Burada vâz edip ders verdi.

Zâhid, kendi eliyle yazdığı bir mektubunun başında şöyle demektedir: “Elhamdülillahi alâ külli hâl. Ahmed Zâhid’den Şeyh Muhammed Gabrî’nin oğluna. Allahü teâlâ sana iyilikler versin. Magfiret ederek, son nefeste hüsn-i hâtime nasîb etsin. Allahü teâlânın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Allahü teâlâdan, size dünyâ ve âhirette yardım etmesini dileriz.”

Başka bir mektubunda da şöyle yazdı: “Allahü teâlâya hamd ve Resûlüne salâttan sonra; Ahmed’den, oradaki gönül ehli kardeşlerime. Allahü teâlâ onlara iyilikler versin. Kendisine itâatte yardım eylesin. Allahü teâlâ, fadlı ve rahmeti ile, gönül ehli olan tasavvuf erbâbını üstün kıldı. O, dilediği şeye muktedirdir. Herkesin size muhabbet göstermesi, Allahü teâlânın lutf u ihsânıdır. Hamd, Allahü teâlâ içindir. O’na çok şükrediniz. Devâm üzere de ibâdet ediniz. Allahü teâlâ bizi ve sizleri âhirette sevdikleriyle birlikte bulundursun. İleride İnşâallahü teâlâ yanınıza gelip bir müddet kalacağım...”

Zâhid, birçok eserler tasnif etti. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Risâlet-ün-Nûr:** Îmân, îtikâd, fıkıh ve tasavvuf bilgilerini ihtivâ etmekte olup, dört cilddir. **2) Hidâyet-ül-Müteallim ve Umdet-ül-Muallim:** Fıkıh ve tasavvuf bilgilerini (güzel ahlâkı) ihtivâ etmekte olup, bir cilddir. **3) Bidâyet-ül-Müsterşid, 4) Tuhfet-ül-Mübtedî, 5) Lem’at-ül-Müntehî, 6) Hidâyet-ün-Nâsıh, 7) Hızb-ül-Felâh en-Nâsıh, 8) El-Meniyyet-ül-Vâride İbâdullah-iş-Şâride, 9) El-Kevâkib-üd-Dürriyye, 10) Kifâyet-ül-Müteabbid fil-Ezkâr ved-Deâvât, 11) El-Manzûmet-üs-Sittîn, 12) El-İrşâd li A’mâl-is-Sahîha, 13) El-İ'tikâd, 14) Tuhfet-üs-Silâk fî Edeb-is-Sivâk, 15) Hakk-ür-Rakîk vel-Meşyü fit-Tarîk, 16) Nasîhat-ül-Ulemâ li İhvânihim-ül-Mü’- minîn, 17) Hidâyet-ül-Ahbâb fis-Sıhhati vel-Meâb, 18) Taleb-üz-Zâd li Yevm-il-Mîâd, 19)**

El-Ubdetü İnd-eş-Şiddeti, 20) En-Nasîhatü fit-Tergîb fis Saff- il-Evveli, 21) Âdâbü Şürb-il-Mâ', 22) El-Kelâm alel-Müskirât ve Muhaddirhâ ve Müskiruhâ, 23) Mukaddimet-ün-fil-Fıkh, 24) El-Beyân-üş-Şâfî fil-Hacc-il-Kâfî.

EY KARDEŞİM!

Zâhid, vefâtına yakın bir kâğıda şunları yazdı: "Ben, fakîr Ahmed Zâhid derim ki: Kelime-i şehâdetin mânâsına kalbiyle inanıp ve diliyle de söyleyen bir kimseyim. İslâm dîni dışındaki her din ve inanıştan ve Muhammed aleyhisselâmın bildirdiği Ehl-i sünnet ve cemâat fırkası dışındaki her fırkadan uzağım. Allahü teâlâya ve Allahü teâlâdan gelen şeylerin hepsine, O'nun murâdına uygun îmân ettim. Resûlü Muhammed aleyhisselâma ve getirdiklerine O'nun bildirdiği şekilde îmân ettim. Aklıma, hatırıma gelen şeylerin hiç birisine Allahü teâlâ benzemez. Bu şehâdetimi Allahü teâlâya emânet bırakıyorum. Allahü teâlâ, kendisine emânet bıraktığım bu güzel inanışım ile, muhtâc olduğum son nefesde yardım eder ve îmân ile gitmemi nasîb eder inşâallah...

Ey kardeşlerim, size Allahü teâlâdan korkmayı, O'nun emirlerini öğrenmeyi ve öğrendiklerinizle amel etmenizi tavsiye ediyorum. Beni defnettiğinizde, başucumda Fâtiha ve Bekara sûresini okuyunuz. Yâsîn ve Tebâreke sûrelerini de okuyup, hâsıl olan sevâbı bana hediye ediniz ve üç defâ şöyle deyiniz: "Yâ Rabbî! Muhammed aleyhisselâmın ve O'nun Ehl-i beytinin ve Eshâb-ı kirâmının hürmetine bu meyyite azâb yapma!" Arkamdan hayır ve hasenâtta bulununuz. Talebelerim ve çocuklarım benim vârisimdir."

1) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.2, s.108

2) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c.2, s.111

3) El-A'lâm; c.1, s.226

4) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.896, c.2, s.1669, 2041, 2043

5) Brockelmann Sup-2, s.112, 149

6) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.169

ZÂHİD İSFEHÂNÎ;

Tebe-i tâbiînin âlim ve velîlerinden. İsmi, Muhammed bin Yûsuf'tur. İbâdete çok düşkündü. Dünyânın, Allahü teâlânın rızâsı için olmayan her şeyinden el çekmişti. Çok büyük evliyâdan olmasına rağmen, kendisini büyüklerden başkası tanımazdı.

Künyesi Ebû Abdullah'dır. Ez-Zâhid, el-Âbid lakabları ile tanınırdı. Aslen İsfehanlıdır. Doğum tarihi bilinmemektedir. İlim tahsili için uzun zaman Mekke'de bulundu. Basra'da ve değişik yerlerde ikâmet etti. Tanındığı yerden kaçmanın yollarını arardı. Geceleri hiç uyumazdı. Devamlı ibâdet ederdi. İnsanlardan bir şey istemez, hâcetini Allahü teâlâdan dilerdi. 804 (H.188)'de veya daha sonraki bir tarihte, otuz yaşlarında vefât etti. Basra'nın Mesîse kasabasında Ebû İshâk el-Fezârî'nin yanına defnedildi. Ziyâret edenler feyz ve bereketinden istifâde etmektedir.

Yûnus bin Ubeyd, Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd, Süleymân bin Mihrân, el-A'meş, Süfyân-ı Sevrî ve Sâlih el-Müzenî'den (r.aleyhim) hadîs rivâyet etti. Kendisinden ise; İmâm-ı Evzâî, Âmir bin Hammâd İsfehânî ve Zübeyr bin Abbâd (r.aleyhim) ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Yahyâ bin Saîd el-Kettân hazretleri; "Birçok âlimin sohbetinde bulundum. Fakat, Muhammed bin Yûsuf İsfehânî'den daha fazîletli birini görmedim. Benim nazarımda o, Süfyân-ı Sevrî'den daha üstündür." deyince, Ahmed bin Hanbel; "İlim ve fazîletteki

üstünlüğünü mü kastediyorsun?" diye sordu. O da; "Evet ilim ve fazîletteki üstünlüğünü kastediyorum." buyurdu.

Abdurrahmân bin Mehdî; "Muhammed bin Yûsuf'un benzerine rastlamadım" buyurdu.

Züheyr el-Benânî; "Onun gibi çok ibâdet edip, dünyâya rağbet etmeyen bir daha gelmez." buyurdu.

Talebelerinden Dirhem, **"Meclislerinde çok kaldım. Onun Allah için olmayan birşeyden bahsettiğini hiç duymadım"** dedi.

Atâ bin Müslim Halebî hazretleri buyurdu ki: "Muhammed bin Yûsuf İsfehânî, her gün garip bir şekilde kapının önüne gelir, çok garip bir şekilde öğrenmek istediğini sorar, benden suâlinin cevâbını alınca da, yine çok garip bir şekilde kapımdan ayrılırdı. Bu hâli yirmi sene devam etti. Ben ona kim olduğunu hiç sormamıştım. Ama ben Muhammed bin Yûsuf'un ismini işitiyor, ona hayranlık duyuyordum. Bir gün biz câmideyken, o da geldi. Onu tanıyanlardan biri; "İşte Muhammed bin Yûsuf bu gelen zâttır." dedi. Yirmi senedir bu zât her gün benim kapıma gelir, fakat ne ben ona kim olduğunu sordum, ne de o bana kim olduğunu söyledi."

Abdullah bin Mübârek; "İbn-i İdris'e Basra'da kimden daha çok istifâde edebileceğimi sordum. Ben, sana Muhammed bin Yûsuf İsfehânî hazretlerinden başkasını tavsiye edemem. Ona git, çok istifâde edersin. Onu lütûf ve ihsân yerlerinde bulursun. O, Basra'nın Mesîse kasabasında oturur" dedi. Ben de Basra'yı ziyâret ettiğim zaman Mesîse'ye gittim. Orada Muhammed bin Yûsuf hazretlerini sordum. Onu kimse tanımıyordu. Tanınmaması, onun takvâ ve fazîletinin üstünlüğündendi. Ben, Muhammed bin Yûsuf hazretlerini üstâdımın dediği gibi lütûf ve ihsân yerleri olan câmilerden birinde buldum. Onun âbid ve zâhidlerin ileri gelenlerinden olduğunu gördüm" buyurdu.

Abdullah bin Mübârek, Muhammed bin Yûsuf hazretlerinin yaşının çok genç olmasından dolayı onun için; "Âbidler ve zâhidler arasında bir gelindir." buyururlardı.

Salt bin Zekeriyyâ anlatır: Muhammed bin Yûsuf hazretleriyle Ehvas'a gidiyorduk. Bir handa sabahladık. Bana; "Kervancıbaşını yanıma çağır, çok çabuk hazırlansınlar. Hemen yolumuza devam edelim" buyurdu. Kervancıbaşının yanına gittim. Ayağını bir akrep sokmuş kalkamıyordu. Muhammed bin Yûsuf hazretlerine durumu arz ettim. "Yanıma muhakkak gelmeli" buyurdular. Kervancıbaşının koltuğuna girdim, beraberce geldik. Kervancıbaşının elini akrebin soktuğu yere koydurup, sessizce bir şeyler okuyarak oraya üfledi. Adam hemen kalktı ve hiçbir şey olmamış gibi yürüdü, gitti. Muhammed hazretlerine, içinden ne okuduğunu sordum; "Ümmü'l-Kitâb"ı okudum, buyurdular. "Ümmü'l-kitâb" nedir? diye sorunca; "Fâtiha'dır. Ben Fâtiha sûresini okudum" buyurdular. Ben ondan sonra, Fâtiha sûresi okuyup hastaların üzerine üflerdim. Lâkin benim okumamla hiçbir hasta şifâ bulmadı.

Muhammed bin Hilâl hazretleri anlatır: Muhammed bin Yûsuf hazretleri ile Fudayl bin Iyâd hazretleri çok arzu etmelerine rağmen birbirlerini görüp tanışamamışlardı. Bir gün Basra çarşısında karşılaştılar:

"Sen Muhammed bin Yûsuf musun?" "Sen Fudayl bin Iyâd mısın?" Bir ağızdan "Evet" derken ikisi de aynı anda birer nâra atarak bayıldılar. Tanıyanları, bir müddet sonra Fudayl bin Iyâd'ı baygın olarak evine götürdüler. Muhammed bin Yûsuf ise ayılıncaya kadar güneşin altında yattı. Çarşıda kimse tanımadığı için "uyuyor" zannedildi.

Sâlih bin Mehdî anlatır: Muhammed bin Yûsuf ile beraber Yahûdiyye beldesine gidiyorduk. Yolda bir hıristiyanla karşılaştık. O, hıristiyanın selâmını çok güzel bir şekilde aldı. Ona çok hürmet etti. "Nasıl olur da bir İslâm âlimi ve velî, bir kâfire böylesine hürmet eder?" diye düşündüm. Hıristiyan yanımızdan ayrılınca bunun sebebini sordum. "Bu nasrânî gözüken kimse, gizlice îmân etmiştir. Müderris olan kardeşim, dokuz talebesiyle birlikte bunun

köyüne geldi. Bu adam da hizmetçisini gönderip köyde misâfir olup olmadığını araştırdı. Durumu anlayınca, bizzat kendisi gidip onları evine dâvet etti. Onlara izzet ve ikrâmda bulundu. Ayrıca içinde yüz bin dirhem bulunan bir keseyi yol harçlığı vermek istedi. Ama onlar; "Bizim ihtiyâcımız yoktur." diyerek kabûl etmediler." buyurdu.

İsfehanlı biri anlatır: Bir grup eşkıyâ, çobanlarımızı bağlayarak hayvanlarımızı çaldı. İçinde Muhammed bin Yûsuf'un hayvanları da vardı. Bizden biri onlarla görüşmek üzere gitti. Şakîlerin reisi Ona; "Muhammed bin Yûsuf'un hayvanlarını bize göstermek şartıyla, kendi hayvanlarını götür. O, büyük velîdir. Biz, onun bedduâsından korkarız. Onun hayvanlarının hepsini geri göndereceğiz" dedi. Ama, daha sonra göndermedi. Bir müddet sonra çaldıkları hayvanların hepsi telef oldu. Onlardan bir fayda göremediler. Yalnız Muhammed bin Yûsuf hazretlerine âit hayvanlardan hiçbiri telef olmadı.

Talebelerinden biri, Muhammed bin Yûsuf hazretlerinden nakleder: Kazvîn beldesinde ikâmet ederken, o şehrin ileri gelen zenginlerinden biri de sohbetime devam ederdi. Bir gün ikimiz yalnız kalınca, bana bir teklifi olduğunu söyledi ve devamla; "Dünyâda yalnız bir çocuğum var. O da, evlenecek çağda, dînine bağlı bir kızcağızdır. Onu bütün mallarımla birlikte sana vermek ve daha sonra da Mekke veya Medîne'de ikâmet etmek isterim." dedi. Ben de ona; "Allahü teâlâ senden râzı olsun. Eğer benim evlenmek gibi bir niyetim olsaydı, kabûl ederdim. Fakat böyle bir niyetim yok" diye cevap verdim. "Bu teklifi niçin kabûl etmediniz?" diye soran bir talebesine de; "Ben mal-mülk sâhibi olsaydım, onlarla meşgûl olurdum. Şimdi ise daha kıymetli şeylerle meşgûlüm. Beni bu kıymetli şeylerden alıkoyacak hiçbir şeyi istemem" buyurdu.

Ali bin Ezher anlatır: Muhammed bin Yûsuf hazretleri bir ara Mesise'ye geldi. O sıralarda Ebû İshâk hazretleri vefât etmişti. Bizden onun kabrini sordu. Kabrinin başına gittik. Kur'ân-ı kerîm okuyup duâ ettikten sonra, Ebû İshâk el-Fezârî hazretlerinin kabrinin bitişiğindeki boş yeri göstererek "Burası bir müslümana ne güzel kabir olur" buyurdu. Biz burasını kendisi için temennî ettiğini anladık. Mesise'ye geri döndük. Kısa bir müddet sonra hastalandı ve on iki-on üç gün sonra vefât etti. Biz de işâret ettiği gibi kendisini Ebû İshak hazretlerinin yanındaki boş yere defnettik.

Saîd bin Gaffâr'a hitâben buyurdu ki: "Ey Saîd, en kıymetli vaktin olan şu ânını, en kıymetli şeyle değerlendir."

Dostlarına; "Bu zaman fazîleti arama zamânı değil, bilakis kurtuluşu arama zamânıdır." buyurdular.

Kardeşi Zürâre'ye yazdığı mektupta;

Besmele ve hamd ü senâdan sona, "Ey kardeşim! İşittim ki, ticârete başlamışsın. Bilmiş ol ki, senden önceki bütün tüccârlar ölmüşlerdir. Vesselâm" buyurup, altına şöyle not düştüler:

"Ey kardeşim Zürâre! Allahü teâlâdan kork ve ona itâat et! O'nun azâbını unutma! O'nun azâbına kimse karşı koyamaz. Şartlarına sâhib olunca hacca git! Zîrâ hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz; **"Her kim ki helâlden kazandığı mal ile Allahü teâlânın rızâsı için hac etse, anasından doğduğu gün gibi günahsız olur"** buyurdu.

Bir sohbetlerinde: "Şu gördüğünüz arâzilerin hepsini iki kuruş karşılığında bana verseler hiç sevinmem. Zîrâ bu dünyâdaki bütün mal ve mülk geçicidir. Yok olmaya mahkûmdur. Biz öleceğiz, malımız ve mülkümüz dünyâda kalacaktır" buyurdular.

Mekke yolunda, Abdurrahmân bin Ömer'in elinden tutup buyurdular ki:

"Ey Abdurrahmân! Sen zevk ve keyfiyle uğraşanların kapıları önünden geçtiğinde onlara; "O yüksek köşkleri ve kaleleri yaptıranlar hani, bu muhteşem köşk ve muazzam kalelerde sizden önce zevk ve sefâ sürenler, bütün dünyâ bizimdir diyenler nerede?" diye sor. Muhakkak ki, onların hepsi ölüp gittiler. Sen, çok ibâdet edenlerin yanlarına varırsan onlara; "Ey âbidler!

Ölüm vaktiniz gelip, âhirete göçtüğünüz zaman, istirahatin en güzeli sizin içindir" dersin."

Süleymân bin Mihrân'dan duydum, Abdullah bin Mes'ûd buyurdu ki:

"Cumâ günü bin defa Allahümme salli alâ Muhammedin sallallahü aleyhi ve sellem demeyi terketme!"

BENİ TANIMASINLAR

Yûsuf bin Zekeriyyâ anlatır: Biz Harran'da idik. Muhammed bin Yûsuf hazretleri yanımıza geldi. Oradaki hadîs âlimleri etrafını çevirdiler. Hemen Harran'dan ayrılıp Resûleyn denilen yere gitti. Bir ay orada kaldıktan sonra geri geldi. Orada neden çok kaldıklarını sordum. "Resûleyn'de bir ay kaldım. Ne kimse beni tanıdı, ne de ben kimseyi tanıdım" buyurdu. Dikkat ettim; Muhammed bin Yûsuf hazretleri, ekmeğini her zaman değişik fırından alırdı. Sebebini sorduğumda; "Her zaman aynı fırından alırsam, belki fırın sâhibi beni tanır ve bana hürmet eder, ben de o zaman dînimi dünyâya âlet etmiş olmaktan korkarım. Muhtelif fırınlardan alınca beni hiçbiri tanımaz" buyurdu.

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.8, s.225

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.318

ZÂHİDÜ'L-KEVSERÎ;

Osmanlı velî ve âlimlerinden. İsmi Muhammed Zâhid'dir. Babası ulemâ ve meşâyıhtan Hasan Hilmi Efendidir. Kevserî nisbesiyle meşhûr oldu. 1879 (H.1296) senesinde Bolu'nun Düzce ilçesine bağlı Çalıcumâ (Hacı Hasan Efendi) köyünde doğdu. 1951 (H.1371) senesinde Kâhire'de vefât etti. Kabri Karâfe Kabristanında, İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin kabrinin yakınındadır.

Babası aslen Kafkasyalı olup, memleketleri Ruslar tarafından işgâl edilince, hicret ederek Anadolu'ya geldi. Bolu'nun Düzce ilçesi yakınındaki bugünkü adı Çalıcumâ olan o zamanki adıyla Hacı Hasan Efendi köyüne yerleşti. Muhammed Zâhidü'l-Kevserî bu köyde dünyâya geldi. İlk tahsîlini babasından gördü ve Düzce âlimlerinden ilim öğrendi. Sonra İstanbul'a gelerek Kazasker Hasan Efendinin Dârülhadîs Medresesinde yerleşti. Fâtih dersiâmlarından Eğinli İbrâhim Hakkı Efendi ile Alasonyalı Ali Zeynelâbidîn Efendiden dînî ve Arabî ilimleri okuyarak, icâzet, diploma aldı. 1907 senesinde yapılan rüûs imtihânını kazanarak ders vekîli oldu. Ahmed Âsım Efendinin başkanlığındaki Ahıskalı Ahmed Esad Efendi, Dağıstanlı Mustafa bin Azm Efendi ve Tosyalı İsmâil Zühdü Efendilerden meydana gelen heyet huzûrunda dersiâmlık imtihânını kazandı. Bir müddet Fâtih Câmiinde müderrislik yapan Muhammed Zâhidü'l-Kevserî, 1913 senesinde İstanbul Müderrisliği rütbesine ulaştı. Fâtih Câmiinde müderrislik yaptığı sırada ayrıca Dârüşşafaka'da Arapça dersleri okuttu.

Zâhidü'l-Kevserî, Dârülfünûnda (İstanbul Üniversitesi) fıkıh ve fıkıh târihi derslerini okutmak için açılan imtihânı birincilikle kazanmış ise de bu vazîfeye, mevcut öğretim üyelerinden birisi vekâleten getirildiğinden, tâyini gerçekleşemedi. Ürgüplü Mehmed Hayri Efendinin şeyhülislâmlığı sırasında ıslâh edilen medreselerde belâgât, aruz ve ilm-i vâd' derslerini okuttu. Bu sırada Kastamonu'da açılan yeni bir medreseyi faâliyete geçirmekle vazîfelendirildi. Üç yıl kadar bu vazîfeyi liyâkatle yürüten Zâhidü'l-Kevserî, istifâ ederek İstanbul'a döndü. İstanbul'a dönüşü kış mevsimine rastlıyordu. Her taraf karlarla kaplı olduğu için Karayolundan gitmeyi tercih etmeyip deniz yolundan gitmeye karar verdi. İnebolu Limanından bindiği eski bir gemi kâh durup kâh dolanarak Ereğli'ye yaklaştı. Zâhidü'l-Kevserî yola böyle devâm etmektense inmeye ve Akteşşehir'e geçmeye karar verdi. Orası Düzce'ye yakındı. Sefere ara verip Düzce'ye gitmeyi ve şartlar yolculuğa müsâit

oluncaya kadar orada kalmayı düşünüyordu. Gemiden inip bir kayıkla Akteşşehir'e gitmek üzere yola koyuldu. İkindi vaktine doğru deniz hırçınlaştı. Ard arda vuran dalgalar, Zâhidü'l-Kevserî ve Akteşşehir yolcularının bulunduğu kayığı devirdi. Fakat yolcular devrilen kayıktan ayrılmayıp kayığın kenarlarına tutundular. Dalgalarla uğraşmadan dolayı bir müddet sonra Zâhidü'l-Kevserî de diğer yolcular gibi kendini kaybetti. Denizden çıkarıldığında tek hissettiği şey kulağındaki çınlamaydı. Diğer yolcular da güçlükle fakat sağ olarak sâhile çıkarıldılar. Zâhidü'l-Kevserî'nin Kastamonu'ya götürüp de, orada bırakmayıp İstanbul'a geri getirmek için yanına aldığı çok sayıda eşyâları ve nefis yazma kitapları sulara gömüldü. Aralarında asırlarca önce yazılmış ünlü âlimlere âit fıkıh, hadîs ve akâid ilimlerine dâir kitaplar da bulunuyordu.

Kazâdan sağ sâlim kurtulan Zâhidü'l-Kevserî hazretleri birkaç gün kalmak üzere Düzce'ye gitti. Bu esnâda İstanbul'dan Dârüşşafaka Medresesine tâyin edildiğini bildiren telgraf geldi. Bu emir üzerine İstanbul'a gelen Zâhidü'l-Kevserî, Dârüşşafaka'daki vazîfesine başladı. Bir ay sonra da Medresetü'l-Mütehassısîne müderris tâyin edildi. Ders vekâleti meclisine üye seçildi. Bir müddet sonra yetmiş beş Osmanlı lirası aylıkla ders vekilliğine tâyin edildi.

Sultan İkinci Bâyezîd Han bir medrese yaptırmış ve bu medresede Şeyhülislâmın bizzat ders vermesini emretmişti. Fakat zamanla Şeyhülislâmlar meşgûliyetlerinin çoğalması sebebiyle kendilerinin yerine ders vermek üzere bir vekil görevlendirmişlerdi. Şeyhülislâmın yerine ders veren bu müderrislere ders vekîli denirdi. Ders vekîlinin yetkisi El-Ezher Üniversitesi rektörünün yetkisine eşitti. Sultan Vahîdeddîn Han zamânında Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendinin ders vekîli olan Zâhidü'l-Kevserî bu şerefli vazîfeyi liyâkat ve üstün başarıyla yürüttü. Sonra Bayındırlık Kurulunun, Sultan İkinci Mustafa Hanın yaptırmış olduğu Lâleli Medresesini yıkmasına karşı çıktığı için bu vazîfesinden alındı.

İslâm dînini doğru olarak anlatan Ehl-i sünnet âlimlerinin yolunda giden, her türlü sapık ve bozuk cereyânlara karşı olan Zâhidü'l-Kevserî, Osmanlı Devletini batıran İttihâd ve Terakkîye ve onlara âlet olan, din âlimi ve şeyh geçinen fakat İslâmiyetten haberi olmayan kimselere şiddetle karşı çıktı. İstanbul'da kaldığı zamanlar yüzlerce talebe yetiştirdi. Bu talebelere tahsillerinin sonunda ehliyetli olduklarına dâir icâzetnâme, diploma verdi. Fakat Ehl-i sünnet yoluna ve Ehl-i sünnet âlimlerine olan hücûmlar karşısında kale gibi direnmesini sürdürdüğü için ittihâdçılar ve onların maşaları durumunda olanların haksız ithâm ve hücumlarına uğradı. Ders Vekâleti Meclisi üyeliğini ve müderrislik vazîfesini devâm ettirdiyse de, bâzı ihlâslı kimselerin kendisine, tutuklanması için türlü oyunların tezgâhlandığını haber vermeleri üzerine durum yatışıncaya kadar geçici olarak İstanbul'dan ayrılmaya karar verdi. 3 Kasım 1922 târihinde Mısır'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Deniz yoluyla İskenderiyye'ye oradan da Kâhire'ye gitti. Birkaç ay Kâhire'de kaldıktan sonra Şam'a gelip bir yıl burada kaldı. Sonra tekrar Kâhire'ye dönerek Câmiü'l-Ezher'de (Ezher Medresesinde) okuyan Türk talebelerin kaldığı Ebü'z-Zeheb Muhammed Bey Dergâhına yerleşti. Orada kaldığı müddet içinde ders okutup talebe yetiştirmekle ve ilmî eserler yazmakla meşgûl oldu. 1928 senesinde tekrar Şam'a gelip bir yıl kaldıktan sonra Kâhire'ye döndü. Dârü'l-Mahfûzâti'l-Mısriyye (Mısır Devlet Arşivi)de bulunan bir kısım Türkçe belgeleri Arapça'ya tercüme etme gibi mütevâzî bir işte çalışarak geçimini sağladı. Bir müddet sonra eşini ve çocuklarını da İstanbul'dan yanına getirtti. Bir oğlu ve üç kızı olan Zâhidü'l-Kevserî, son senelerini ilmî eserler yazmakla geçirdi. Son yıllarda şeker hastalığı ve yüksek tansiyon rahatsızlığına tutuldu.

Bir oğlu ve üç kızı onun sağlığında Kâhire'de vefât ettiler. Zâhidü'l-Kevserî hazretleri de 1951 (H.1371) senesinde Kâhire'de vefât etti. Câmiü'l-Ezher'de kılınan cenâze namazından sonra Karâfe Kabristanında İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin kabri civârında, dostu İbrâhim Selîm'e âit bölümde defnedildi. Vefâtından sonra ayağına sıcak su dökülüp rahatsızlanan hanımı Türkiye'ye dönmüş ve 1957 senesinde Düzce'de vefât etmiştir.

Zâhidü'l-Kevserî hazretleri uzun boylu, geniş omuzlu, dolgun vücutlu bir yapıya sâhipti. Güçlü bir işitme kâbiliyeti ve keskin görüşü vardı. Hâfızası çok kuvvetliydi. Arapça, Türkçe, Farsça ve Çerkezce lisanlarını çok iyi bilirdi. Arapça'yı konuştuğu zaman onun Arap olmadığını ancak bir Arap anlayabilirdi. Çeşitli halk lehçelerini ve fasîh Arapça'yı büyük bir mahâretle konuşurdu. Kendisinin esas alanı nesir olmasına rağmen şiirde de güçlü bir edipti. Hanefî mezhebine mensûb olmasına rağmen, İmâm-ı Şâfiî hazretlerine de büyük bağlılığı vardı.

İlmî çalışmalarını ince bir dikkat ve titizlikle yürütürdü. İlmî münâzara ve mülâkâtlarda kendisine yöneltilen çeşitli sorulara kesin ve iknâ edici cevaplar verirdi. İslâm âlimlerinin ve evliyâullahın büyüklüğünü kavrayamamış olan İbn-i Teymiyye ve onun yolunda olan, dinde reform yapılmasını savunan kimselere karşı çıkardı. Ehl-i sünnetin savunuculuğunu yaptığı, İslâmiyetin emir ve yasaklarının değiştirilmesine karşı çıktığı için muârızları tarafından taassupla ithâm edilmişti. Fakat onun ilmi, çalışması ve yaşayışı muârızlarının haksız ithamlarını çürütmekteydi.

Ömrünü her fırsatta eser yazmak, nasîhat etmek ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla geçiren Zâhidü'l-Kevserî hazretleri, talebelerine dâimâ faydalı eserler yazıp, basmalarını ve dağıtmalarını tavsiye ederdi.

Zâhidü'l-Kevserî İstanbul'da ve Mısır'da bulunduğu sırada pekçok talebe yetiştirip icâzet verdi. Onun talebelerinden bâzıları şunlardır: Sultan Bâyezîd Câmii vâizlerinden Hacı Cemâl el-Asûnî, Mısır'daki Kudsî Kütüphânesinin sâhibi Hüsâmeddîn Kudsî Efendi, Osmanlı Sultanı Abdülazîz Hanın yeğeni Şehzâde Hüseyin Hayreddîn Efendi. Ömrünün son günlerinde yanından ayrılmayan Çerkez asıllı Şeyh Abdullah bin Osman el-Humûsî, Şeyh Abdülfettâh Ebû Gudde, **Te'nîbü'l-Hatîb** adlı eserini neşreden İzzet Attâr el-Hüseynî, İzmir vâizlerinden Ali Aksoy, Şeyh Muhammed İbrâhim Hatenî ve Şeyh Muhammed İhsân bin Abdülazîz'dir.

Zamânının tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimi olan Zâhidü'l-Kevserî hazretleri pekçok kıymetli eser yazdı. Türkiye'de iken yazdığı yirmiden fazla eserden sâdece dördü basılabilmiştir. Bunların birisi Farsça, birisi Türkçe, diğer ikisi de Arapçadır. Kendisi Türkiye'de yazdığı eserler arasında tefsîre dâir iki ciltlik basılmamış eserinin çok önemli olduğunu söylerdi. Mısır ve Şam'da yazdığı eserlerin sayısı ise otuzu geçmektedir. Arapça kaleme aldığı bu eserlerin çoğu basılmıştır. Hadîs, fıkıh, fıkıh usûlü ve İslâm âlimlerinin hayatlarını anlatan elliden fazla esere uzun önsözler, notlar ve açıklamalar yazmıştır. **Mecelletü'l-İslâm** gibi dînî ve ilmî dergilerde çıkan yüzden fazla makâlesi talebeleri tarafından derlenerek **Makâlâtü'l-Kevserî** adıyla yayınlanmıştır. Vehhâbîliği reddeden **Esseyfü's-Sakîl** kitabı ile **Makâlât** kitabı çok kıymetlidir. **"El-İşfâk alâ Ahkâmi't-Talâk** kitabı Kâhire'de ve **İrgâmü'l-Merîd** İhlâs Vakfı tarafından İstanbul'da basılmıştır. Ayrıca **Hüsnü't-Tekâdî** kitabı kıymetlidir. En çok hadîsle meşgûl olan, Hanefî mezhebi imâmları Ebû Yûsuf, İmâm-ı Muhammed Şeybânî, İmâm-ı Züfer gibi talebelerinin biyoğrafileri, görüş ve ictihadları üzerinde duran Zâhidü'l-Kevserî hazretlerinin, Hatîbü'l-Bağdâdî'ye karşı İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerini müdâfaa etmek gâyesi ile yazdığı **Te'nîbü'l-Hatîb** adlı eseri de önemlidir.

ÜCRETSİZ DERS

Zâhidü'l-Kevserî hazretleri İslâmiyetin emirlerine uymakta, yasaklarından sakınmakta, zühd, dünyâdan uzaklaşmakta ve takvâda âdetâ isminin canlı bir misâliydi. Dünyâ malına ve makâmlarına değer vermez, dünyâ ehlinden uzak olmaya çalışırdı. Bu yönüyle seçkin bir kişiliğe sâhipti. Hiç kimseye şahsî kin beslemezdi. Bir kimsenin kendisini aldattığını anlarsa, onu tahkik ederek araştırır, o kimseyle bir daha münâsebet kurmazdı. Darlık ve sıkıntılara sabreder, kendisinde bulunan ilmî ve

ahlâkî üstünlük sebebiyle diğer insanlardan kendini üstün görmezdi. İlmini istismâr vâsıtası yapmaktan şiddetle sakınırdı. Bu sebeple çevresi oldukça genişlemişti. Hiçbir ücret almadan ders verirdi. Yaptığı kitap tashihlerinden bile herhangi bir para veya karşılık almazdı. Hayâtının son günlerinde hastalığı iyice artınca, tedâvî masraflarını karşılayabilmek için kitaplarını satmaya karar vermişti. O halde iken dahi talebelerinin maddî yardımlarını kabûl etmemişti. Sıkıntılı günlerinde Fuâd Üniversitesinden iki profesör, kendisini ziyâret ederek üniversitede ders vermesini istediler. Zâhidü'l-Kevserî özür dileyerek bunu yapamayacağını belirtti. Onlar gittikten sonra; "Niçin kabûl etmediniz?" diye sorulunca; "İçinde bulunduğum durumdan dolayı kesinlikle ücretli olarak ders vermemi istiyorlardı. Bunun için kabûl etmedim. Böyle bir işi aslâ kabûl edemem." diye cevap verdi.

1) İrgâmü'l-Merîd

2) Makâlâtü'l-Kevserî; s.1-90

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1165

4) İşâretü'l-Merâm Mukaddimesi

5) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.3, s.2083

ZÂHİD YOZGADÎ ŞEYH HACI AHMED EFENDİ;

Yozgat'ta yetişen velîlerden. Yozgat'ta doğmuştur. Babası eşraftan Süleyman Efendidir. Yaklaşık 1774 (H. 1188) târihinde doğdu. 1897 (H.1314)de 123 yaşında vefât etti.

İlk tahsilini o zamanki medreselerde yapmış ve Arabî, Farisî lisanlarını da öğrendikten sonra kendisinde bir tasavvuf aşkı belirmiştir. O zamanlarda Pîr-i Sanî lakabını alan Çankırı'nın Çerkeş kasabasındaki Halvetî tarîkatı şeyhi Mehmed Mustafa hazretlerine intisâb ederek dergâhda bir süre hizmet etmiş ve tarikatta hilâfet almıştır.

Şeyh Efendi icazetini verdikten sonra seyahatle vazifelendirdi. Ahmed Efendi "Terkiya" mahlasını alarak seyahatlerine başladı. Şiirlerinde de bu mahlası kullanmıştır. Mısır, Suriye ve Irak'ı dolaşarak Hindistan'a kadar gittiği rivâyet olunmuştur. Bağdat'ta Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin dergâhında bir müddet kaldı. Seyahatleri sırasında birçok zevâtla görüştü. İki defa Hicaz'a gidip döndü. Üçüncü haccını da yaya olarak üç yılda tamamladı.

Yaşı altmışa yaklaşmış olduğu hâlde İstanbul'a geldi ve Sivas vâlisi iken kendisine intisab eden, zamanın Maârif Nâzırı (Milli Eğitim Bakanı) Münib Paşada misâfir kaldı. İstanbul'da kaldığı müddetçe Münib Paşa vâsıtası ile Padişah Abdülmecid Han ile de görüşmüşlerdir. İstanbul'dan ayrılacağı zaman veda ziyâretinde Sultan Beşinci Murad'ın annesi Şevkefzâ Hanımefendi kendisine Yozgat'ta câmi ve tekke yaptırması için 1500 altın hediye etmiş ise de Şeyh Efendi kabul etmiyerek İstanbul'dan ayrılmıştır. Kastamonu'da Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin türbesini ve Çerkeş'te de Şeyh Mehmed Mustafa hazretlerini ziyâret ettikten sonra Yozgat'a 1834 (H.1250) târihinde döndü. Şevkefzâ Hanım mezkur parayı Yozgat Vâlisi vâsıtasıyla gönderdi. Ahmed Efendi de câmi, çeşme ve dergâhını 1836 (H. 1252) târihinde yaptırdı.

Şeyh Hacı Ahmed Efendi 1897 (H.1252) yılında 123 yaşında Yozgat'ta vefât etmiş olup, câmisinin yanındaki türbesine defnedilmiştir. Cenâzesine o kadar gelen olmuştur ki namazının kılındığı Çapanoğlu'nun büyük câmisinden kendi câmisine kadar ancak elden ele verilerek götürülebilmiştir.

Hacı Ahmed Efendinin beş oğlu olmuştur. Gerek vefatından sonra ve gerekse Birinci Dünyâ Savaşında kitapları ve seyahatnamesi oğulları tarafından taksim edilmiş olmalı divanından başka diğer eserleri bulunamamıştır.

Hacı Ahmed Efendinin bir şiiri

Ezelden ben aşkla yana geldim
Cemalin şemine pervâne geldim
İçüb vahdet şerâbından
Aşkla ben mestâne geldim

Arayı arayı mürşidim buldum
Dergâhına yüzlerim sürdüm
Rızay-ı İlâhîyi mürşidimde buldum
Hak'la ezel devrâna geldim

Yavaş yavaş basar idib
İncinmesün karıncalar
Basdığım hem taş idi
Hak'dan ezel ihsâna geldim.

ZAHÎRÜDDÎN HALVETÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Ali, künyesi Ebü'l-Ferec, lakabı Zahîrüddîn'dir. Harezm'de, Herat'ta yaşadı. Doğum târihi bilinmemektedir. 1397 (H.800) senesinde Herat civârında Kazergâh'da vefât etti. Dergâhı bahçesine defnedildi.

Zahîrüddîn Halvetî önce Pîr Seyfeddîn Halvetî'nin sohbetlerine katıldı. On beş sene sonra hocasının izniyle Pîr Ömer Halvetî hazretlerine talebe oldu. Kendisinden icâzet, diploma aldı ve insanlara hak yolun bilgilerini öğretmeye memur edildi. Güzel ahlâkı ile meşhur oldu. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu.

Zeynüddîn Ebû Bekr onun hakkında; "Zahîrüddîn gibi birini bu cihân görmemiştir." buyurdu.

Kendisi anlatır: "Allahü teâlâ ben âcize kırâat-ı seb'a ile Kur'ân-ı kerîm okumayı nasîb etti. Bir gece rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. Bana; "Ey Zahîrüddîn! Gel Kur'ân-ı kerîm kırâatı nasıl olur sana öğreteyim?" buyurdu. Ben de Efendimizden dinledim."

Zahîrüddîn Halvetî hazretleri senelerce kimseyle görüşmedi. Bir yere kapanıp başka şeylerle meşgûl olmaz, ibâdet ederdi. Çok kere su içinde pişmiş birkaç tâne buğday yer, başka bir şey yemezdi. Ömrünü ibâdetle geçirdi.

1) Lemezât, Üniversite Kütüphânesi, No: 1394, v.132

ZÂKİRZÂDE ABDULLAH EFENDİ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi Abdullah bin Şâban'dır. Mahlası Bîçâre'dir. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1657 (H.1068) senesinde İstanbul'da vefât etti. Kabri Üsküdar'daki Karacaahmed mezarlığının ilerisinde bulunan Miskinler kabristanındadır.

Zâkirzâde Abdullah Efendi, Azîz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin talebelerinden Ahmed Efendiden ilim ve tasavvuf yolunun edebini öğrendi. Tahsîlini tamamladıktan sonra, insanları doğru yola sevketmek için Manisa'ya gitti. Sonra İstanbul'daki Zeyrek Câmiinde vâz ve nasîhat etmekle vazîfelendirildi. Bilâhare Ali Paşa Dergâhına şeyh tâyin edildi. Konuşma ve hitâbet kâbiliyeti çok yüksekti. Tasavvuf yolunun ince meselelerinden bahsederdi. Vâzlarına uzaktan ve yakından çok kimse gelirdi. Onun zamânında evliyâya dil uzatan çoktu. Zâkirzâde Abdullah Efendi bir gün kürsîye çıkıp, tenkid edenleri de iknâ edecek tarzda beliğ bir vâz verdi. Şeyh Osman Fadl ve Selâmi Ali Efendi yetiştirdiği büyük talebelerindendir. Abdullah Efendinin çok güzel ilâhileri vardır.

İsmâil Hakkı hazretleri, **Silsilenâme'**sinde, Zâkirzâde Abdullah Efendi hakkında şöyle anlatmaktadır: "Zâkirzâde Abdullah Efendi, İstanbul'da Ali Paşa dergâhında şeyh, Fâtih ve Şehzâde câmilerinde Salı vâizi idi. Zeyrek'de bulunan ve kiliseden câmiye çevrilen Zeyrek

Câmiinin yanındaki medresede otururlardı. Bâzan da dergâhında ikâmet ederdi.”

Bir şiiri:

İlâhî fazl u lütfunla bana bir feth-i bâb eyle,
Eriştir vahdet-i zâta kavlin nîmel-meâb ile.
Vücûdum nüshasın yazdın, yed-i kudretle çün yâ Rab!
Senin zât u sıfâtından, ibâret bir kitap eyle.

Senin âşıkların alsın, ziyâmı âfitâbımdan,
Hilâl-i kalbini yarıp, alarak mâhitâb eyle.
Kabûl eyle kulun Bîçârenin hâcetini lutf et.
Kerîmen mahz-ı fazlınla onu sen kâmyâb eyle.

1) Sefînet-ül-Evliyâ; c.3, s.27

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.253

ZARÎFÎ HASAN EFENDİ;

Büyük velîlerden. İsmi, Hasan Zarîfî Efendidir. 1477 (H.882) senesinde Rumeli’de Siroz şehrinde doğdu. 1576 (H.984) da İstanbul’da Boğazkesen Hisarında vefât etti. Yaşadığı devir, Sultan Selîm ile oğlu Sultan Murâd Han devriydi.

Hasan Zarîfî Efendi tahsîlini İstanbul’da yaptı. Osmanlı âlimlerinin en büyüklerinden olan Kemâlpaşazâde’nin talebesi olmakla şereflendi. Sonra tasavvuf yoluna girmek istedi. Halvetî büyüklerinden Zeynüddîn-i Hâfî hazretlerinin yolunu devâm ettiren Pîr İbrâhim Gülşenî’nin sohbetlerine kavuştu. Çok mücâhede ve riyâzetlerde bulundu. Nefsinin istediklerini yapmayıp istemediklerini yaptı. Böylece nefsini terbiye etti. İcâzet, diploma alıp Bursa’ya gönderildi. Orada insanlara hak yolun bilgilerini öğretmeye başladı.

Hasan Zarîfî Efendi Bursa’da sevdikleri tarafından inşâ edilen dergâhta bir zaman ilim ve edeb öğretmekle meşgûl oldu. Sonra hac için yola çıkıp Mısır’a vardığında orada Câmi-i Müeyyedde Pîr Gülşenî hazretleriyle görüştü. Birlikte hac ettiler.

Hasan Zarîfî Efendi, zühd sâhibi olup, dünyâ malına mülküne hiç kıymet vermezdi. Çok kere bir yere oturur tefekkür üzere olurdu. Tayy-ı mekân sâhibi olup, bir anda birçok yerler dolaşıp gelirdi. Talebeleri yanında iken gidip geldiği çok olmuştur. Lâkin talebesinin bundan haberi olmamıştır.

Pîr Gülşenî hazretleri, Hasan Zarîfî Efendiyle İstanbul’a vardıklarında, Sultan Süleymân Han ona; “İstanbul’da kalsanız iyi olmaz mı?” diye arzûsunu bildirdiğinde; “İhtiyarız, tahammülümüz yoktur.” dedi. Bunun üzerine Süleymân Han; “Bir sevdiğinizi bıraksanız da istifâde etsek.” dediğinde, Pîr Gülşenî hazretleri Hasan Zarîfi Efendiyi bu hizmete lâyık görüp oradan ayrıldı.

Hasan Zarîfî Efendi Kumkapı yakınında, kiliseden dönme bir mahalle mescidi edinip orada hizmete başladı. Sonra burası bir zelzele sonucu yıkılınca, Maktul İbrâhim Paşanın hanımı Muhsine Hâtun yeniden bir câmi ve dergâh yaptırıp Hasan Efendinin hizmetine verdi. Oraya hizmetliler tâyin etti. Zarîfî Efendi burada sohbetleriyle çok talebe yetiştirdi. Yüz seneyi geçkin ömründe ibâdet ve insanlara doğru yolu anlatmakla meşgûl oldu. Sonra Boğazkesen Hisarına yerleşti. Orada verdiği vâzlara çok gelen olurdu. Ömrünü burada tamamlayıp, hisardaki kayalıklarda bir yere defnedildi. Vefâtından sonra kerâmetleri görüldü.

Bir iş için taşa ihtiyaç olmuştu. Bu sebeple hisar kayalıklarından aşağıya taş yuvarlayıp bunları alıp götürüyorlardı. Taşlar yuvarlanıp aşağıya inerken aslâ Hasan Zarîfî Efendinin kabri üzerine gelmezdi. Sağından ve solundan aşağıya inerlerdi. Bu işle uğraşan taşkesen

mîmâr hıristiyan olup, birkaç defâ bu hâli görünce hayretler içinde kaldı. Evliyâ bir zât olduğunu anlayıp, onun bereketiyle müslüman olmakla şereflendi. Sonradan orasını çevirip belirli bir hâle getirdiler.

1) Lemezât, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Kısmı, No: 4546, v.283

ZEHÂVÎ;

Irak velîlerinden. İsmi Muhammed bin Molla Ahmed olup Bâbân Emîrleri sülâlesindendir. Feyzî lakabıyla da bilinir. Bilâhare Bağdat'ta müftü olunca, Muhammed Feyzî, Müftî Zehâvî adıyla meşhûr oldu. 1793 (H. 1208) târihinde Süleymâniye kasabasında doğdu. 1890 (H.1308) târihinde Bağdat'ta vefât etti.

Babasının terbiye ve himâyesinde büyüdü. Süleymâniye'deki medreselerde okudu. Babasının Zehâvî'ye gitmesi üzerine bir müddet orada kaldı. Sonra çeşitli medreselerde çeşitli âlimlerden ders gördü. Şeyh Abdullah Harpanî'den mantık ve fıkıh ilmi öğrendi. Mârûf Nuhûdî'den de bir mikdâr okuduktan sonra Senendec'e giderek orada Şeyh Muhammed Saîd Tahtî'den kelâm ilimlerini tahsîl etti. Hocasının vefâtı üzerine büyük kardeşi Şeyh Kasîm'in yanına gitti. İlmî çalışmalarda bulundu. Sâvcüblağ'da Molla Muhammed'den okuyup icâzet, diploma aldıktan sonra Süleymâniye'ye döndü. Abdurrahmân Paşa Mescidine müderris tâyin edildi. Orada talebe yetiştirmekle meşgûl oldu. Çok talebesi oldu. Şeyh Mustafa Berzencî talebeleri arasındaydı.

Muhammed Zehâvî bir ara Kerkük'te Ahmed Bey Mescidinde müderris olarak oradaki talebelerle meşgûl oldu. Sonra Bağdat'a gitti. Hizmetlerine orada da devâm etti. Süleymâniye'de de kalıp talebe yetiştirdi. Müderrislerin reisi ünvânı verildi. Günlerini ve gecelerini okutmak ve okumakla geçirdi. İlme çok hizmetleri oldu. Molla Hüseyin Peşderî, Abdurrahmân Karadağî, Molla Muhammed, Şeyh Hasan, Molla Abdullah, Molla Ali Kızılcî, Şeyh Abdullah Hasan, Molla Îsâ Hesnâvî ve başkaları hep yetiştirdiği önde gelen âlim ve velîlerden idiler.

Muhammed Zehâvî 1853 târihinde Irak'a müftü tâyin edildi. Verdiği fetvâlar ile müslümanların müşküllerini çözdü. O aynı zamanda şâir, edib bir zâttı. Şiirleri vardır.

Muhammed Zehâvî hazretlerinin çocuklarının en önde gelenleri âlim bir zât olan Şeyh Saîd Zehâvî'dir. O da babası gibi müftîlik makâmına yükseldi.

Muhammed Zehâvî vefât ettiğinde, ilim sâhipleri; **"Âlimin ölümü âlemin ölümü oldu."** dediler.

1) Ulemâünâ fî Hidmet-il-İlmi Ved'dîn; s.517

ZEKERİYYÂ ENSÂRÎ;

Büyük velîlerden ve Mısır'da yetişen Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Zekeriyyâ bin Muhammed bin Ahmed, künyesi Ebû Yahyâ, lakabı Zeynüddîn'dir. Ensârî nisbesiyle meşhûrdur. 1423 (H.826) senesinde Senîke'de doğdu. 1520 (H.926)'de Kâhire'de vefât etti. Kabri Karâfe Kabristanındadır. Hâlen ziyâret edilmektedir.

Küçük yaştayken babası vefât eden Zekeriyyâ Ensârî, ilim öğrenmeye başladı. Doğum yeri olan Senîke'ye Rebî bin Abdullah isminde bir âlim gelmişti. Rebî bin Abdullah, kendisine yardım edilmesini isteyen bir kadın gördü. Kadının kocası ölmüş, çocuğu yetim kalmıştı. Şehrin vâlisi çocuğu saka kuşu avlamaya gönderiyordu. Rebî bin Abdullah çocuğu ve kadını yanına çağırıp, kadına; "Eğer oğlunun böyle durumlara düşmekten kurtulmasını istiyorsan,

oğlunu bırak Câmi-ül-Ezher'de okusun, ilimle meşgûl olsun." dedi. Oğlunun bu durumdan kurtulması için can atan kadın, onu Rebî bin Abdullah'a teslim etti. Rebî bin Abdullah küçük yaşta olan Zekeriyyâ Ensârî'yi alıp Câmi-ül-Ezher'e götürdü. Kısa zamanda Kur'ân-ı kerîmin tamâmını ezberleyen Zekeriyyâ Ensârî, zamanının büyük âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsil etti.

Ebû Abbâs Ahmed bin Ali Enkavî, Ebü'l-Feth Muhammed bin Ebî Ahmed Gazzî, Ebû Hafs Ömer bin Ali Nebtîtî, Ahmed bin Fakîh Ali Dimyâtî, Zeynüddîn Ebü'l-Ferec, Abdurrahmân bin Ali Temîmî ve Muhammed Gamrî gibi velîlerin sohbetlerinde bulunup tasavvuf yolunda ilerledi. Muhammed Gamrî'nin sohbetinde kırk gün kalarak, yazdığı **Kavâidü's-Sûfiyye** kitâbını okuyup bitirdi.

Kendisi şöyle anlatır: "Bir gün Muhammed Gamrî'nin yanına girdim. Odada yalnızdı. Odaya girdiğim zaman Muhammed Gamrî'nin yedi gözü olduğunu gördüm. Buna çok şaşırdım. O zaman Muhammed Gamrî bana; "Ey Zekeriyyâ! İnsan kemâle erince dünyâdaki kıtaların sayısınca gözü olur." buyurdu.

Yine kendisi anlatır: "Ben küçüklüğümden beri tasavvuf yolunda bulunanları sever, onların meclislerine giderdim. Akranlarım bana, fıkıh ilminde onlardan sana bir fayda gelmez diyorlardı. Zîrâ ben, fıkha dâir eserleri mütâlaa ediyordum. İlimle meşgûl olup, Allahü teâlâya hamdolsun, yükselince **Behce** kitabını şerhettim. Şerhi tamamlayınca, arkadaşlarım kitabın bir nüshasını okudukları zaman, benim yalnız olarak böyle bir işi yapamayacağımı ifâde eden sözler söylediler ve hayretlerini belirttiler."

Kendisi anlatır: "Bir gün Hızır aleyhisselâm, hocam Ali Darîr Nebtîtî ile berâberdi. Hocam Ali Darîr, Hızır aleyhisselâma asrın âlimlerini ve benim onlardan olup olmadığımı sorunca; "Evet onlardandır. Ama onda iyi olmayan bir husus var." dedi. Fakat bunu açıklamadı. Ben hocama, Hızır aleyhisselâmı bir dahaki sefer gördüğünde, o bende bulunan hoş olmayan şeyin ne olduğunu sormasını, bundan tövbe etmek istediğimi söyledim. Hızır aleyhisselâm hocamın yanına geldiği zaman, hocam Hızır aleyhisselâma benim hoşa gitmeyen durumumu sorunca, o da şöyle cevap vermiş: "Vâlilere bir husus için mektup yazdığında, mektubu götüren şahsa, bu mektubun Şeyh Zekeriyyâ'dan geldiğini söyle diyor. Kendisine Şeyh diyor." Bunun üzerine o günden sonra bu kelimeyi ağzıma almadım. Vâlilere bir mektup göndereceğim zaman mektubu götürene; "Vâliye, size bu mektubu fakirlerin hizmetçisi Zekeriyyâ gönderdi." demesini söylerdim."

Zekeriyyâ Ensârî hazretleri gençlik yıllarını anlatırken şöyle buyurdu:

"Ben uzak yerden Câmi-ül-Ezher'e bir zât tarafından getirilmiştim. Daha çok gençtim. Burada dünyâ işlerinden uzak ve kalbimi mahlûkâttan hiç birine bağlamadan, sâdece ilim ile meşgûl oluyordum. Çok defâ acıktığım zaman, bulduğum karpuz, kavun artıklarını yıkayarak yerdim. Senelerce böyle devâm ettim. Sonra Allahü teâlâ bana velî kullarından birisini gönderdi. O, benim, yiyecek, içecek ve kitap gibi bütün ihtiyaçlarımı karşılıyordu. Bana; "Ey Zekeriyyâ! Benden hiçbir şeyini gizleme!" derdi. Birkaç sene böyle devâm etti. Bir gece herkes uyurken beni uyandırıp; "Kalk ve benimle gel!" dedi. Beni, Câmi-ül-Ezher'deki vikâde merdivenine götürdü. Oraya vardığımız zaman bana; "Kürsüye çık!" dedi. Son merdivene kadar çıkıp inmemi istedi. Ben onun isteğini yaptıktan sonra; "Senin akranların vefât edecek, fakat sen yaşıyacaksın. Kadrin ve kıymetin çok yüksek olacak. Kâdı'l-kudât'lık yapacaksın. Daha sen hayatta iken talebelerin şeyhülislâm olacak. Sonunda gözlerin görmeyecek." dedi. Ben ona; "Gözlerim mutlakâ görmeyecek mi?" diye sorunca; "Evet görmeyecek." diyerek ortadan kayboldu. Bir daha o zâtı görmedim."

Medrese-i Zeyniyye açıldığı gün, imâmlığı Zekeriyyâ Ensârî'ye teklif edildi. Önce kabûl etmedi. Meşhûr âlim Kayâtî ile istişâre ettikten sonra bu görevi kabûl etti. Sonra Sultan Zâhir Hoşkadem, Zekeriyyâ Ensârî'yi sahrada yaptırdığı bir medreseye, ilk açıldığı gün müderris

tâyin etti. İbn-i Mülakkın'ın vefâtından sonra, Sâbikiyye Medresesinde fıkıh müderrisi oldu.

Zekeriyyâ Ensârî, ilimde akranları arasında yüksek mertebeye ulaştı. **Behce** üzerine yaptığı şerhi, hocasının yanında elli yedi defâ okudu. Vaktini ders okutmak, kitap mütâlaa etmek, fetvâ vermek, eser yazmak, kâdılık ve mühim vazifelerle meşgûl olmak sûretiyle geçirdi. Faydasız işlerle hiç meşgûl olmazdı. Vakar sâhibiydi.

Hadîs, fıkıh, tefsîr gibi naklî ilimlerde ve aklî ilimlerde derin âlim olan Zekeriyyâ Ensârî, tasavvuf yolunda yüksek bir velî oldu. İlmi ve güzel ahlâkıyla insanlara faydalı olmaya başladı. Bu yüzden her beldeden ilim tâlipleri, ders almak için onun yanına geldiler. Allahü teâlâ onun ömrünü uzun eyledi. Zekeriyyâ Ensârî'ye, talebelerinin ve onların talebelerinin şeyhülislâm olduğunu görmek nasîb oldu. Zekeriyyâ Ensârî'den ilim öğrenmiş olan büyük âlimlerden bâzıları şunlardır: Cemâlüddîn Abdullah Sûfî, Nûreddîn Mahallî, İmâm Meclî, Fakih Ümeyre Berlisî, Kemâlüddîn ibni Hamza Dımeşkî, Behâuddîn Fâsî, Haleb bölgesi müftîsi Bedrüddîn ibni Süyûfî, Şihâbüddîn Hımsî, Bedreddîn Alâî el-Hanefî, Şemsüddîn Şiblî, Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, Şihâbüddîn Remlî, Şemsüddîn Remlî, Şihâbüddîn ibni Hacer Heytemî, Sâlih Cemâlüddîn Yûsuf, Şemsüddîn Hatîb Şirbînî el-Mısrî, Allâme Nûreddîn Nesefî el-Mısrî ve başka birçok âlim.

İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatıp onların dünyâda ve âhirette saâdete, kurtuluşa kavuşmaları için çalışan Zekeriyyâ Ensârî hazretleri, herkesle iyi geçinip hizmet etti.

Kâdı'l-kudât olmadan önce günlük kazancı üç bin dirhemdi. Çok kıymetli kitaplar topladı. Sohbetlerinden ve sözlerinden çok istifâde edildi. Gece-gündüz ilim ve amelle meşgûl oldu. Yaşı çok ilerlemiş olmasına rağmen **Sahîh-i Buhârî'**yi şerh edip, daha önce yapılmış olan on şerhi de, kendi yazdığı şerhde topladı. **Beydâvî Tefsîri'**ne hâşiye yazdı. Okudukları kitaplardan güzel ve mühim mevzûları yazıp getirenlere mükâfât verirdi. Zekeriyyâ Ensârî çok hayır yapardı. Kendisinden yaşça ve ilimce küçük birisi ona emr-i mârûfta bulunsa hemen kabûl ederdi. Ömrünü aslâ zâyi etmedi. Her fazîlet sâhibi kimseyi hased eden olduğu gibi, onu da hased edenler vardı. Zekeriyyâ Ensârî'nin, sâlih ve velî bir zât olarak şöhret bulması, Sultan Hoşkadem zamânında olmuştur. Bir gün Sultan, Zekeriyyâ Ensârî'yi ziyâret etti. Bundan sonra herkes Zekeriyyâ Ensârî'yi ziyârete koştu ve onun şöhreti her tarafa yayıldı.

Sultan Kayıtbay, Zekeriyyâ Ensârî'yi Kâdı'l-kudât yapmak istedi. O, bu görevi kabûl etmedi. Lâkin fazla ısrarlara dayanamayarak, istemeye istemeye kabûl etti. Bir süre sonra sultânın yaptığı bir haksızlığı, açıkça söylediği ve bundan menettiği için bu vazifeden alındı. Zekeriyyâ Ensârî, Kâdı'l-kudât olduğu için çok üzülürdü. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî bu durumu şöyle anlattı: Bir gün bana, Zekeriyyâ Ensârî; "Hatâ ettim." dedi. Ben nede hatâ ettiğini sorunca; "Kâdılığı kabûl etmekde. Çünkü ben daha önce herkesin gözünden uzak, kendi hâlimde yaşıyordum." dedi. Bunun üzerine ben; "Efendi! Evliyâdan olan bir zâttan işittim, şöyle buyurmuştu: "Velî bir zâtın kâdılık vazîfesine tâyin edilmesi, insanlar arasında iyiliği, zühdü, verâsı, keşf ve kerâmetleri yayılınca onun hâlini setreder, onu perdeler." dedim. Bunun üzerine Zekeriyyâ Ensârî; "Evlâdım! Elhamdülillah benim bu hususta ki üzüntümü hafiflettin." buyurdu.

Avâmdan olan halka vâz ve nasîhat eden, ilim okutup talebe yetiştirmekle meşgûl olan Zekeriyyâ Ensârî hazretleri, sultanlara da emr-i mârûf yapıp nasîhat etti.

Sultan Gavrî'nin yaptığı hatâlı bir iş sebebiyle, Zekeriyyâ Ensârî saraya gitmek için yola çıktı. Bunu işiten Sultan Gavrî sarayın kapılarını iyice kapattı ve zincirlerle bağlanmasını emretti. Zekeriyyâ Ensârî bineğine binmiş olarak geldi. Elinde bulunan defteri kapının üzerinde bulunan zincire vurdu. Zincir parçalanarak açıldı. Zekeriyyâ Ensârî yanındakilerle berâber saraya girdi. Sultâna uzun uzun nasîhatta bulundu. Sultan yaptıklarına pişmân olarak

tövbe etti ve Zekeriyyâ Ensârî'den özür diledi.

Şöyle anlatılır: "Ömer ibni Fârid hakkında, yalan yanlış değişik sözler söylendiği günlerde, sultan bu hususta âlimlerin görüşlerini kendisine bildirmelerini istedi. Zekeriyyâ Ensârî o sırada görüştüğü İstanbullu Şeyh Muhammed'e şöyle dedi: "Tasavvuf büyüklerinin lehinde yaz. Onlara yardımcı ol. Tasavvuf büyüklerinin söyledikleri kelimelerin, tasavvuf ilminde kullandıkları mânâları tadarak bilen kimsenin, onların şânına yakışmayacak şekilde konuşmaları câiz değildir. Çünkü velîlik dâiresi, keşf ve kerâmet üzerine kurulduğu için, akıl sâhasının ötesindedir."

İbn-i Hacer-i Heytemî, onun hakkında **Mu'cem** adlı eserinde şöyle yazmaktadır: "Zekeriyyâ Ensârî ilmi ile amel eden, Peygamberimize vâris ve kendisinden rivâyette bulunduğum, istifâde ettiğim âlimlerin en büyüklerindendir. Zekeriyyâ Ensârî, Allahü teâlânın insanlara bir lütfudur. Şâfiî mezhebinin en büyük âlimlerinden olup, ortaya çıkan müşkilleri en iyi şekilde hâllederdi. O, zamânının, kendisine mürâcaat edilme husûsunda bir tânesi idi. Asrında, gerek şifâhî, gerek bir vâsıta ile ondan ilim almayan hiç kimse yoktur. Onun talebeleri çoktu."

Zekeriyyâ Ensârî hazretleri çok heybetliydi. Yaşı yüze yaklaştığı hâlde çok namaz kılardı. "Hasta bile olsam nefsimi tenbelliğe alıştırmam." derdi. Birisi Zekeriyyâ Ensârî'ye bir mevzû anlatırken, lüzumsuz yere uzattığı zaman; "Acele et, vaktimi zâyi ediyorsun." derdi. Devamlı Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olurdu. Bir ekmeğin üçte birinden fazla yemezdi. Sâdece Sa'îd-üs-sü'adâ dergâhında pişen ekmekten yerdi. "Orayı yaptıran sultan sâlih olduğu için, orasının ekmeğini yiyorum" derdi. Çok sadaka verir ve sadakayı gizli vermeye çok dikkat ederdi. Bu yüzden herkes onun az sadaka verdiğini sanırdı. Gözlerine hastalık gelip kapandıktan sonra, birisi ondan bir şey istemeye geldiği zaman, yanında kimse olup olmadığını sorar, yanında kimse yoksa sadaka verirdi.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî şöyle anlatır: "Bir gün şerîflerden bir zât Zekeriyyâ Ensârî'ye geldi ve ona; "Ey Efendim! Başımdan sarığımı çaldılar. Bana sarık parası ver." dedi. Zekeriyyâ Ensârî ona çok az para verdi. Şerîf zât bu parayı almadı ve çıkıp gitti. Ben, Zekeriyyâ Ensârî'ye; "Bu para bir sarık almaya yeterli değildi." dedim. Zekeriyyâ Ensârî; "O, kalabalık bir mecliste iken gelip benden istekte bulundu. Allahü teâlâ sadakalarımı gizli vermemi bana mâlûm etti. Bunu kimseye söylemem ve belli etmem. Şâyet bu şerîf bana kimsenin olmadığı bir vakitte gelmiş olsaydı, dedesi Resûl-i ekremin sallallahü aleyhi ve sellem hatırı için, sarık parasıyla birlikte fazladan para da verirdim." buyurdu. Ben olaydan sonra fakir şerîf ile bir yerde karşılaştım. Zekeriyyâ Ensârî'nin söylediklerini ona söyledim. Bunun üzerine o şerîf; "Şeyhülislâm Zekeriyyâ hazretleri geceleyin bana bir sarık gönderdi, işte o da şimdi başımdadır." dedi.

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî yine şöyle anlatır: "Şeyhülislâm Zekeriyyâ ile birlikte kitap okurken, bâzan başına bir ağrı gelirdi. O zaman gözlerini kapatıp şöyle derdi: "İlimle şifâ bulmaya niyet ettim." Gözünü açar, başındaki ağrı ve sızı derhal geçerdi. Bana da bu duâyı okumamı tenbihledi. Ben de başım ağrıdığı zaman; "İlimle şifâ bulmaya niyet ettim." deyince, ânında başımın ağrısı geçerdi.

Zekeriyyâ Ensârî'nin bir şiirinin tercümesi şöyledir: "İlâhî! Günahım çok. Senin kapından başka gidecek kapım yok. İlâhî! Ben günahkâr kulunum, ne ilmim var, ne amelim. Senden başka yardımcım yok. İlâhî! Hatâlarımı azaltmam için bana yardım eyle. İlâhî! Ben hatâ ve kusurlarımdan dolayı senden çok hayâ ediyorum. İlâhî! Günahlarım yedi deryâ gibi pekçoktur. Fakat senin affın yanında onlar azıcık bir damla gibi kalır. İlâhî! Eğer senin affının genişliğine ve kerîm olduğuna dâir ümîdim olmasaydı, benden meydana gelen hiçbir hatâya sabır ve tahammül edemezdim. İlâhî, Hâşimî kabîlesinden olan habîbin Muhammed aleyhisselâmın hürmeti için, beni azâbından kurtar! Çünkü ben senin azâbından çok korkuyorum. Lütfunla ve güzel affın ile bana muâmele eyle. Son nefeste bana lütuf ve ihsân

eyle.”

Zekeriyyâ Ensârî çeşitli zamanlardaki sohbetleri sırasında buyurdu ki: “Hayâ iki çeşittir: Dînî hayâ, Allahü teâlânın yapılmasını yasakladığı şeyleri yapmaktan duyulan hayâ utançtır. Tabiî veya nefsî hayâ ise, yapılıp yapılmamasında kişinin kendi reyine bırakılan hususlardır. Meselâ kişinin kendisine yakışmayan elbise ile sokağa çıkması, şahsî ve nefsî arzûlara dayanan hayâ, bir çeşit utanç duygusudur.”

“Kelimenin yerini hakkıyla vermeden, o kelimeyi kullanmamalısınız. Zîrâ söz, yayından çıkan bir oka benzer. İnsandan yerinde olmayan bir söz çıkarsa, insan ona mahkûm, söz insana hâkim olur.”

“Ey insan! Dilini tut ve ona kement vur. Seni sokmasın. Çünkü o bir yılandır. Kabir, kendi dillerinin kurbanlarıyla doludur. Bu kurbanlar öyle kimselerdi ki, babayiğitler bile kendileriyle karşılaşmaktan çekinirlerdi.”

“Evliyânın sohbetlerine katılmayan ve gitmeyen bir fıkıh âlimi, yenen katıksız ekmeğe benzer.”

“Beni kınayan bir kimse, benim tattığım zevki ve aşkı tatmış olsaydı, benimle birlikte âşık olurdu. Ne yazık ki, benim tattığımı tatmamıştır.”

Oğluna nasîhat ederken de buyurdu ki:

“Ey oğlum! Şunu bil ki, eski sâlih kişiler açlık yoluyla dillerine hâkim olurlardı. Şimdi evliyâ olan fakirlerin elinde ve yolunda yetişmeyen kimseler, bu yolu da bir çıkmaza soktular. Ey evlâdım! Bu yolu ehlinden öğrenmelisin.”

Zekeriyyâ Ensârî çeşitli konulara dâir birçok eser yazdı. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1) Şerhu Muhtasar-ül-Müzenî, 2) Hâşiyetün alâ Tefsîr-il-Beydâvî, 3) Ed-Dürer-üs-Seniyye, 4) Şerhu Minhâc-ül-Vusûl ilâ İlm-il-Usûl, 5) Şerhu Sahîh-i Müslim.**

GÖREN GÖZLER

Ramazân-ı şerîfin son on gününde, Zekeriyyâ Ensârî Câmi-ül-Ezher’de îtikâfta bulunurdu. Bu sırada Şamlı bir tüccar geldi. Zekeriyyâ Ensârî’ye; “Gözlerim görmüyor, herkes, sen duâ edersen, Allahü teâlânın senin duânı kabûl edeceğini, senin duân hürmetine gözlerimin açılacağını söylediler.” dedi. Zekeriyyâ Ensârî, Allahü teâlâya onun gözlerinin görmesi için duâ etti. O tüccara da; “Allahü teâlâ duâmı kabûl etti. Fakat sen buradan ayrıldıktan bir süre sonra gözlerin açılacak.” dedi. Tüccar kalmakta ısrar edince, Zekeriyyâ Ensârî; “Eğer gözlerinin görmesini istiyorsan buradan gitmen gerekiyor.” dedi. Tüccar bunun üzerine oradan ayrıldı. Gazze’ye gelince gözleri açıldı. Bir mektup yazarak gözlerinin açıldığını Zekeriyyâ Ensarî’ye bildirdi. Zekeriyyâ Ensârî ona cevap olarak; “Eğer Mısır’a gelirsen tekrar gözlerin kapanır.” diye bir mektup yazdı. Tüccar vefât edinceye kadar Kudüs’te kaldı.”

RÜYÂYI ANLAT

Abdülvehhâb-ı Şa’rânî şöyle anlattı: “Bir gün ben **Buhârî Şerhi'**ni mütâlaa ediyordum. O sırada Zekeriyyâ Ensârî; “Dur! Bana bu gece gördüğün rüyâyı anlat bakalım.” dedi. Ben o gece rüyâmda bir gemide bulunuyordum. Geminin yelkenleri, halatları, yaygıları ve koltukları ipektendi. İmâm-ı Şâfiî bir koltukta oturuyordu. Zekeriyyâ Ensârî ise İmâm-ı Şâfiî’nin sol tarafında bulunuyordu. İmâm-ı Şâfiî’nin elini öptüm. Gemi yoluna devâm ediyordu. Gemi nihâyet bir adada durdu. Adadaki ağaçların meyveleri denize doğru sarkmıştı. Rüyâmı ona anlattığım zaman; “Eğer rüyân doğru ise, ben İmâm-ı Şâfiî’nin kabrinin yakınında bir yerde defnedilirim.” dedi. Zekeriyyâ Ensârî vefât ettiği zaman Bâb-un-nasr denilen yerde onun için kabir hazırlattılar ve oraya götürdüler. Benim bu rüyâmdan haberi olan iki kişi bana rüyân doğru çıkmadı diyorlardı. Biz bu hâlde iken, Mısır’da

sultânın vekili Emin Hayri Beyin bir habercisi geldi.Emîrin rahatsız olduğunu, buraya kadar gelemeyeceğini, Emîrin cenâze namazına iştirak edebilmesi için, Zekeriyyâ Ensârî'nin cenâzesinin Remile denilen yere götürülmesini emrettiğini söyledi. Emîrin isteği yerine getirildi.Cenâze namazı kılındıktan sonra Emîr, Zekeriyâ Ensârî'nin Karâfe'de defnedilmesini emretti. Burada Necmeddîn Cenüşânî'nin yanına defnedildi. Defnedildiği yer İmâm-ı Şâfiî'nin kabrinin yakınındaydı ve onun yüzünün karşısına rastlıyordu."

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.16

2) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.4, s.182

3) Şezerât-üz-Zeheb; c.8, s.134

4) Kevâkib-üs-Sâire; c.1, s.196

5) Tabakât-ül-Kübrâ; c.2, s.122

6) Nûr-us-Sâfir; s.111

7) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.41, 156, 372, 626, c.2, s.1030, 1232, 1542

8) Îzâh-ul-Meknûn; c.1, s.101, 175, 255, c.2, .144, 177, 190

9) Ahlwardt, Verzeichniss der Arabischen Handschriften; c.2, s.170

10) Brockelmann, Sup-2; s.117

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.101

ZEKERİYA SULTAN

Isparta evliyâsından. Hayâtı ve hangi devirde yaşadığı hakkında bilgi bulunamayan Zekeriya Sultan'ın kabri, Isparta-Senirkent'te olup ziyâret edilmektedir.

ZEMLİKÂNÎ;

İsmi Muhammed olup, babasınınki Ali'dir. Ez-Zemlikânî el-Ensârî es-Semmâkî ed-Dımeşkî nisbeleri vardır. Lakabı Kemâlüddîn, Cemâlülislâm ve Kâdı'l-kudât, künyesi Ebü'l-Me'âlî'dir. İbn-i Zemlikânî diye tanınır. Babası ve dedesi de âlim ve meşhûr idiler. Soylarının, Eshâb-ı kirâmdan Ebû Dücâne Semmâk bin Hareşe hazretlerine dayandığı, buna nisbetle Semmâkî denildiği rivâyet edilmiştir. 1269 (H.667) senesinde Dımeşk'da doğdu.

İbn-i Zemlikânî, ilim tahsîline Dımeşk'de başladı. Fıkıh ilmini Tâcüddîn el-Fezârî'den, usûl ilmini Behâüddîn bin Zekî ve Safiyyüddîn el-Hindî'den, nahiv ilmini Bedrüddîn bin Mâlik'den öğrendi. Bunlardan başka, İbn-ül-Mücâvir Yûsuf (veya Yûnus) bin Ya'kûb bin Muhammed, Ebü'l-Ganâim bin Allân (veya Adlân) ve daha birçok âlimden ilim öğrenip rivâyetlerde bulundu. Fıkıh, hadîs, usûl, tasavvuf, münâzara, edebiyât, nazım, nesir ve diğer birçok ilimde, zamânında bulunan âlimlerin büyüklerinden, önde gelenlerinden oldu. Kırâat (okuma) ve kitâbeti (yazı yazma kâbiliyeti) de fevkalâde idi. Çok güzel yazı yazar ve çok hızlı okuyabilirdi. Hazîne ve Beyt-ül-mâl vekilliği ve Sağlık Bakanlığı yaptı. Âdiliyyet-is-Sugrâ, Türbe-i Ümm-i Sâlih, Şâmiyyet-il-Berrâniyye, Zâhiriyyet-il-Cevvâniyye, Adrâviyye, Ravâhiyye, Mesrûriyye ve başka medreselerde müderrislik, öğretim üyeliği ve profesörlük yaptı. Sonra Haleb kâdılığına tâyin olundu. Bir taraftan kâdılık vazifesine devâm ederken, bir taraftan da, Haleb'de bulunan Sultâniyye, Seyfiyye, Asrûniyye ve Esediyye medreselerinde müderrislik yaptı. Burada iki sene kadar kaldıktan sonra, Sultan Nâsır Muhammed bin Kalâvûn tarafından, Şam'a kâdı tâyin edilmek üzere Mısır'a istendi. Yolculuk esnasında; gelirken Bilbîs şehri ile Kâhire arasında hastalandı.

Rahatsızlanınca oğlu Takıyyüddîn'e şöyle anlattı: "Oğlum! Vallahi ben öleceğim. Mısır'a veya diğer bir yere vâli olmayı da istemiyorum. Haleb'den başka herhangi bir yerde vazife yap- mayacağım. Bir zamanlar sâlihlerden bir zât Şam'a gelmişti. Kendisine gidip gelirdim ve hizmetinde bulunurdum. Kendisine talebe olmayı arzu ettim. Bana bir müddet oruç

tutmamı emretti. Aradan biraz zaman geçtikten sonra, bana üç gün oruç tutmamı, üç gün içinde bir şey yemememi, üçüncü günü akşamı iftârda, su ve acı bir sebze ile yetinmemi emretti. Ben de bildirdiği gibi yaptım. Üçüncü gün, Şa'bân ayının ortalarına, Berât gecesinden önceki güne denk geldi. O gece (Berât gecesi) bana; "Geceleyin câmiye gelip rûhen açılmak mı istersin? Yoksa evde yalnız kalıp ibâdet ile meşgûl olmak mı istersin?" diye sordu. Ben de yalnız kalmayı tercih edip; "Yalnız başıma kalayım." dedim. "Peki, yalnız ben geri gelinceye kadar namaz kılmaya devâm et!" dedi. Geç vakit olunca câmiden geldi. Ben namaza devam ediyordum. Selâm verdikten sonra, yerle gök arasında çok büyük bir kubbe (yuvarlak bir şey) gördüm. Gördüğüm kubbenin üzerinde çeşitli merdivenler, çeşitli basamaklar vardı. İnsanlar bu merdivenlerden yukarıya tırmanmaya çalışıyordu. Ben de merdivenleri çıkmaya başladım. Her basamakta, "Hazine nâzırlığı, Beyt-ül-mal nâzırlığı, mühürdarlık, falan falan medreseler ve Haleb kâdılığı gibi yazılar gördüm. Bundan daha yukarılara çıkamadım. O sâlih zât bana; "Gecen nasıldı? Ben yanına geldiğimde kendi hâlinle meşgûl idin. Benimle hiç ilgilenmedin." dedi. Ben de gördüklerimi kendisine anlattım. Bana; "Gördüğün o kubbe dünyâdır. O gördüğün basamaklar, oralarda gördüğün kimselerin, dünyâdaki rütbe ve makamlarıdır." buyurdu. "Ey Abdürrahmân! İşte o gece gördüğün makamların hepsine kavuşmuş bulunuyorum. İyi biliyorum ki, o gece orada gördüğüm mevki ve rütbelerin sonuncusu Haleb vâliliği idi. Artık mutlakâ ölüm yaklaşmıştır." dedi.

İbn-i Zemlikânî bunları anlattıktan bir süre sonra 1327 (H.727) senesinde Ramazân-ı şerîfin on altıncı gününde vefât etti. Zehir içirilerek şehid edildiği rivâyet edilmektedir. Kâhire'ye götürülüp, Karâfe Kabristanına defnedildi.

İslâmın güzel ahlâkına uygun yaşayan İbn-i Zemlikânî, Allahü teâlânın emirlerine uyanlarda bulunan mânevî güzellik ve nûra sâhip, gâyet mütevâzî, zarîf, kibâr bir zâttı. Yüzünde velîlere mahsus olan bir câzibe, tatlılık ve nûr vardı. Yaşı ilerledikçe, bu nûr arttı. Yanakları gül misâli idi. İslâmın şerefini ve vakarını korumak, İslâmiyet yoluna düşmanlık edenlerin alay etmelerine, hakîr, aşağı görmelerine meydan vermemek ve onlara karşı heybetli görünmek için, kıymetli elbiseler giyinirdi. Birçok fazîlet ve kerâmâtın kendisinde toplandığı, himmet sâhibi, çok nâzik bir velîydi. Ufku çok geniş olup, yapacağı her işi etraflıca düşünüp ona göre hareket eden, tedbirli ve ihtiyatlı bir hâli vardı. Bir iş yapacağı zaman çok uzak ve zayıf da olsa, çıkması mümkün olan mâni ve ihtimâlleri dikkate alır, ona göre kendisini ayarlardı. Bunu yaparken yorulur, meşakkatlere katlanırdı. Bu hâlini hoş karşılamayanlar tarafından hased olunur, aleyhine iş yapılırdı. Fakat o, Allahü teâlânın lütfu ile gâlip gelirdi.

İbn-i Zemlikânî Muhammed bin Ali hazretlerinin birçok eseri vardır. Ehl-i sünnet âlimlerinin yolundan ayrılarak bozuk bir yol tutan ve sapık fikirler ileri sürerek, müslümanları doğru yoldan kaydırmağa çalışan İbn-i Teymiyye'nin sapık görüşlerinden olan talak ve kabir ziyâreti mevzûlarında, İbn-i Zemlikânî hazretleri, İbn-i Teymiyye'ye reddiye olarak **Dürret-ül-Mudiyye fir-Reddi alâ İbn-i Teymiyye** isminde bir risâle yazarak onun bozukluğuna ve tuttuğu sapık yolun kötülüğüne karşı müslümanları uyandırdı. Diğer eserlerinden bâzıları şunlardır: **Delâil-ül-Acâiz, El-Minhâc fî Ta'lîkât-ül-Îlâc, Tahkîk-ul-Ûlâ min Ehl-ir-Refîk-ıl-A'lâ, El-Burhân fî İ'câz-il-Kur'ân, Kitâbün fit-Târih, Acâlet-ür-Râkib fî Zikri Eşref-il-Menâkıb".**

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî); c.9, s.190

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî); c.2, s.13

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.11, s.25

4) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.320

5) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.4, s.74

6) Şezerât-üz-Zeheb; c.6, s.78

7) Miftâh-üs-Se'âde; c.2, s.361

8) Kâmûs-ul-A'lâm; c.5, s.2783

9) Fevât-ül-Vefeyât; c.4, s.7

10) El-A'lâm; c.6, s.284

11) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.146

12) Îzâh-ul-Meknûn; c.2, s.92, 713

13) Keşf-üz-Zünûn; s.220, 241, 377, 744, 1262, 1877

14) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.442

15) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.251

ZEMZEM-İ HÂSSA;

Anadolu'da yetişen evliyâ hanımlardan. Babasının ismi Şeyh Mustafa Fânî'dir. Büyük velî Gavs-ül-Memdûh'un hanımı ve amcasının kızıdır. 1765 (H.1178) senesinde Siirt'te doğdu. Annesi Âişe Hâtun şöyle anlattı: "Zemzem'e hâmile idim. Bir gün bana gâibden bir zât görünüp, sâlihâ bir çocuğumun olacağını müjdeledi. Kim olduğunu sorduğumda, bir melek olduğunu söyledi. Doğumuna kadar hâmileliğim çok hafif geçti. Doğumundan on beş gün sonra bir gece uyandığımda kendisini emzirmek istedim. Üzerindeki örtüyü kaldırdığımda bütün vücûdunun ilâhî bir nûra gark olduğunu gördüm. Hareket etmiyordu. Öldüğünü sandım. Üzerine eğildiğimde, nefes alıp verdiğini anladım. Sonra babasını uyandırıp, çocuğu ona gösterdim. Babası çocuğu kaplayan nûra bakarak, onun ileride sâlihâ bir hanım olacağını müjdeledi.

Zemzem-i Hâssa, anne ve babasının terbiyesinde yetişip kemâle geldi. Vakitlerini Allahü teâlânın rızâsı için ibâdet ve tâatle geçirirdi. On altı yaşında büyük velî Gavs-ul-Memdûh ile evlendi. Bir gün Gavs-ul-Memdûh ile oturmuş sohbet ediyorlardı. Zemzem-i Hâssa bir anda hazret-i Meryem'i yanıbaşında gördü. Gavs-ül-Memdûh'a, hazret-i Meryem'i görüp görmediğini sordu. O da; "Hayır göremiyorum." diye karşılık verince üzerine düşüp bayıldı.

Zemzem-i Hâssa'yı cezbe kaplayıp Allahü teâlâyı zikrederken, sesi biraz fazla çıkınca, insanlar çekemeyip, kardeşi Molla Hamid'e şikâyette bulundular. Molla Hamid de, Gavs-ül-Memdûh'a haber göndererek onu bu hareketinden alıkoymasını istedi. Gavs-ül-Memdûh da hanımına; "Yâ mecnûne! Zikir yapınca sesini yükseltme! Dedikodu olmasın." deyince, hanımı; "Şâyet mecnun isem yüce Mevlâmdan dilerim ki aynı durum sana da gelsin ve o lezzetin tadını tadasın. Müfsidlerin sözlerine aldırma. İnşâallah parlak sonumuzu görecekler." dedi. Gerçekten bir ay sonra Gavs-ül-Memdûh Efendide de aynı şeyler oldu.

Zemzem-i Hâssa bir gece evinin damında Allahü teâlâyı düşünürken Kâbe'nin pervâne gibi etrâfında döndüğünü gördü. Bu arada gaybdan Tuvayle denilen tepede küçük bir mescid inşâ ettirip içinde ibâdet etmesine işâret edildi. Bunun üzerine denilen yerde Mescid-i Harâma benzeyen bir mescid yaptırdı. Zamânını burada ibâdetle geçirdi. Mescidini Beytullah'a benzetmiş diye Siirt ve Şirvan âlimlerinden bir kısmı Siirt'in meşhur âlimi Molla Halil'e gelerek yıktırılmasını istediler. Büyük âlim onlara şu karşılığı verdi: "Bizim vazîfemiz kendilerine bu mescidi hangi amaçla inşâ ettirdiğini sormaktır. Şâyet bize, bu mescid Kâbe'nin tâ kendisidir. Onu ziyâret eden hac farîzasını yerine getirmiş olur, diye cevap verirse, dînen kendilerini bu gayr-i meşrû hareketten alıkoyabiliriz." Bunun üzerine Siirt kâdısı Hacı Ömer'i, Gavs-ül-Memdûh'a gönderdiler. O da; "Amcamın kızı Zemzem halvetindedir, var git mescidi yaptırmasından gâyesinin ne olduğunu bizzat kendin sor." dedi. Kâdı varıp mescidin kapısında durdu. Onun geldiğini farkeden Zemzem-i Hâssa gayrete geldi ve kâdı bir şey söylemeden gür sesiyle şunları söyledi: "Hacı Ömer, bu mescidi yaptırdım ve ismini Alem-ül-Hüdâ (Hidâyetin nişânesi) koydum. Onu yıkmaya azmetmiş olduğunuzu da biliyorum. Kuvvet yönünde ben sizden daha kuvvetliyim. Yıkabilirseniz yıkın. Fakat onun benden de daha kuvvetli bir yüce sâhibi vardır. Çünkü Allahü teâlânın mescididir." Kâdı

Hacı Ömer Siirt'e geri dönerek durumu îtirâzcı âlimlere anlattı. Onlar da o büyük velî hakkında su-i zânda bulunmaktan ve mescidi yıktır- maktan vazgeçti.

Zemzem-i Hâssa 1851 (H. 1268) senesinde Siirt'te vefât etti. Gavs-ül-Memdûh'un türbesine defnedildi. Kabri ziyâret mahallidir.

1) Tillo Evliyâları (Nûreddîn Sancar); s.143

ZENBİLLİ ALİ EFENDİ;

Osmanlı âlim ve velîlerinin meşhûrlarından. Sekizinci Osmanlı şeyhülislâmıdır. İsmi Ali olup, babasınınki Ahmed'dir. Lakabı, Alâeddîn el-Hanefî er-Rûmî'dir. Aslen Aksaraylıdır. O zaman Aksaray, Karaman eyâletine bağlı olduğu için, kendisine Karamânî nisbeti de verilmişir. Ayrıca evliyânın ve âlimlerin meşhûrlarından olan Cemâleddîn Aksarâyî'nin torunudur. Dedesine nisbetle "Cemâlî" denilmiş ve Ali Cemâlî ismiyle tanınmıştır. Evinin penceresinden bir zenbil sarkıtır, suâl soranlar, suâllerini bir kağıda yazıp zenbile koyardı. O da çekip suâllerin cevâbını yazar, zenbili tekrar sarkıtırdı. Bu sebeble "Zenbilli Ali Efendi" ismiyle meşhûr oldu. Doğum târihi bilinmemekte olup, 1526 (H. 932) senesinde İstanbul'da vefât etti. Türbesi Zeyrek yokuşundadır.

Zenbilli Ali Efendi, ilim tahsîline memleketinde başlayıp, Alâeddîn Ali bin Hamza Karamânî'den ders aldı. **Kudûrî Muhtasarı**'nı ve **Nesefî Manzûmesi**'ni ezberledi. Bu ilk tahsîlinden sonra İstanbul'a gitti. Orada, zamânın meşhûr âlimlerinden olan Molla Hüsrev'in derslerine devâm edip, ilim öğrendi. Sonra Molla Hüsrev, onu Bursa'ya gönderip, Sultan Medresesi müderrisi Hüsâmzâde Mevlânâ Muslihuddîn'den ders almasını tavsiye etti. Bu zâtın derslerine devâm edip, ondan aklî ve naklî ilimleri öğrendi. İlimde yetiştikten sonra hocası Mevlânâ Muslihuddîn, onu kendisine mu'îd (yardımcı müderris) seçti. Mevlânâ Muslihuddîn'in kızı ile evlenip dâmâdı oldu. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptı.

Fâtih Sultan Mehmed Hân devrinde, Edirne'de Taşlık Ali Bey Medresesine müderris tâyin edildi. Fakir olduğu öğrenilince, pâdişâh tarafından kendisine, bir mikdâr kıymetli elbise ile beş bin akçe ihsân olundu. 1477 (H.882) de, Edirne'de Beylerbeyi Medresesine, sonra Sirâciyye Medresesine geçti. Bu sırada kendisini çekemeyenlerin tutumları karşısında, müderrislikten istifâ edip, bir rivâyete göre Şeyh Muslihuddîn Ebü'l-Vefâ'ya, diğer bir rivâyete göre de, Halvetiyye büyüklerinden Şeyh Mes'ûdî Edirnevî'ye talebe olup tasavvufta kemâle geldi.

Fâtih Sultan Mehmed Hânın vefâtından sonra, İkinci Bâyezîd Hân tarafından, Bursa Kaplıca Medresesine müderris tâyin edildi. İznik'de Orhan Gâzi, Bursa'da Murâd Gâzi medreselerinde de müderrislik yaptı. Daha sonra, İkinci Bâyezîd Medresesi müderrisliği ile Amasya müftîliği vazifelerinde bulundu. Bir ara hacca gitmek üzere Amasya'dan ayrıldı.

Mekke'ye gitmek üzere yolaçıkıp, o sene Hicaz'da bâzı karışıklıkların çıkması sebebiyle, bir sene Mısır'da kalıp ertesi sene hac yaptı. Mısır'da kaldığı sırada oranın âlimleriyle görüşüp, ilmî incelemeler ve müzâkereler yaptı. Ertesi yıl hacca gitti. Hacda iken, Şeyhülislâm Efdalzâde Hamîdüddîn Efendi vefât edince, İkinci Bâyezîd Hân tarafından 1497 (H. 903)'de Şeyhulislâmlığa tâyin edildi. İkinci Bâyezîd Hân, Zenbilli Ali Cemâlî Efendi gelinceye kadar fetvâ işlerinin Sahn-ı semân Medresesi müderrisleri tarafından yürütülmesini emretti. Ayrıca yeni yapılmış olan Bâyezîd Medresesi müderrisliğinde de vazife verildi. Bundan sonra şeyhulislâmların, Bâyezîd Medresesinde müderrislik yapması âdet hâline geldi.

Yavuz Sultan Selîm Hânın tahta çıkmasından sonra da vazifesine devâm eden Zenbilli Ali Efendi, hak severliliği ve doğruluğu ile dikkati çekmiştir. Pâdişâhın her hareketinde İslâmiyete uymasında yardımcı olmuştur. 1516 (H. 922) de yapılan seferler için fetvâ

vermiştir.

Zühdü, takvâsı, istikâmeti ve doğruluğu ile meşhûr olan Zenbilli Ali Efendi, dîne uymayan her çeşit hükme ve karara şiddetle karşı çıkardı. Yavuz Sultan Selîm Hânın, şiddetli hareketlerini bile teskine muvaffak oldu. Bir defâsında Yavuz Sultan Selim Hân Topkapı Sarayı hazînesi görevlilerinden yüz elli kişinin sorumsuz davranışlarından dolayı îdâmını emretmişti. Zenbilli Ali Efendi, bu kararı duyunca derhal Dîvân-ı hümâyûn'a koştu. Vezîrler ayağa kalkıp saygı ile karşıladılar ve baş köşeye oturttular. Şeyhülislâmın dîvâna gelmesi âdet olmadığından, niçin geldiğini sordular. Pâdişâhla görüşmek istediğini söyledi. Durum pâdişâha arzedildi. Yavuz Sultan Selîm Han, huzûruna girmesine izin verdi. Arz odasına girip selâm verdi. Pâdişâhın hürmet göstermesinden sonra, gösterilen yere oturdu. Sonra pâdişâha; "Fetvâ vazîfesinde (şeyhulislâmlıkda) bulunanların bir işi de, pâdişâhın âhiretini korumak, onları dînen hatâ olan şeylerden sakındırmaktır. Yüz elli kişinin îdâm edilmesine pâdişâh fermanı çıktığını duyduk, öldürülmeleri için, dînen bir sebep tesbit edilmiş değildir. Bunların af buyrulması ricâ olunur." sözü üzerine kızan pâdişâh; "Bu iş saltanatın gereğidir. Âlimler böyle işlere karışırsa devlet idâresi kargaşaya uğrar. Sorumsuzluklara göz yummak, beğenilecek tutum değildir. Bu işlere karışmak sizin vazifeniz değildir." dedi. Zenbilli Ali Efendi, Pâdişâhın bu sözleri karşısında; "Bu karar âhiretiniz ile ilgilidir ve buna karışmak da bizim vazifemizdir. Eğer affederseniz ne iyi ne güzeldir. Yoksa âhirette cezâya müstehak olursunuz." Bu sözler, Pâdişâhın kızgınlığını yatıştırdı. "Affettik" diyerek lütuf gösterip, neşe ile sohbete başladı. Konuşma bittikten sonra, gitmek üzere ayağa kalkan Zenbilli Ali Efendi, Yavuz Sultan Selîm Hâna; "Âhiretiniz ile ilgili hizmeti yerine getirdim. Mürüvvet ile ilgili bir sözüm daha var." dedi. Pâdişâh; "Onu da söyle." deyince; "O sözüm de şudur ki, Pâdişâhın affına uğrayan o kişilerin, işlerinden el çektirilip, el açarak sokaklarda dolaşmaları, Pâdişâhlığın şânına lâyık mıdır?" dedi. Bunun üzerine Padişâh bunu da kabûl etti. Sultan Selim Hân; "Fakat bunlar vazifelerinde kusur ettikleri için, bunları tâzir edeceğim." dedi. Zenbilli Ali buna karşı da; "Tâzir (azarlama) pâdişâhın reyine kalmıştır. Orasını siz bilirsiniz. Bizim arzumuzu kabûl etmeniz bize yeter." dedi. Sonra teşekkür ederek pâdişâhın huzûrundan ayrıldı. Yavuz Sultan Selim Hân da onu medhederek uğurladı.

Yavuz Sultan Selim Hân bir defâsında Edirne'ye gidiyordu. Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi de pâdişâhı uğurlamak üzere gelmişti. Pâdişâhı uğurlayıp dönerken dört yüz kişinin elleri bağlı îdâm edilmek üzere götürüldüklerini gördü. Bunların niçin îdâm edileceklerini sordu. Pâdişâh, ülkesinde ipek alınıp satılmasını yasaklamıştı. Bunlar bu yasağa uymadıkları için yakalandılar ve îdâm edilecekler dediler. Zenbilli Ali Efendi derhal geri dönüp, Yavuz Sultan Selim Hâna yetişti. "Bu elleri bağlı dört yüz kişinin öldürülmesi helâl değildir. Bu hususta Allah indinde sorumlu olursun. Sakın bunları îdâm ettirme!" dedi. Pâdişâh bu sözler karşısında kızıp; "Halkın üçte birinin ahvâlini düzeltmek için üçte ikisinin bile öldürülmesi câiz iken, böyle bir avuç kimsenin kanının dökülmesini çok görmek yersiz değil midir?" dedi. Zenbilli Ali Efendi; "Bu iş büyük bir kargaşada mübahdır, yapılabilir." deyince, Pâdişâh; "Hükümdârın emrine karşı gelmekten daha büyük kargaşa olur mu?" dedi. Zenbilli Ali Efendi şöyle cevap verdi: "Bunlar senin emrine karşı gelmemişlerdir. Zîrâ senin ipek emîni tâyin etmen, ipeğin alınıp satılmasını gösterir. Bu bir ruhsattır, açıkça izin vermen demektir. İpek alınıp satılmayacaksa niye ipek emîni tâyin ettiniz, onun vazifesi nedir?" dedi. Pâdişâh ona; "Senin saltanat işlerine âit bu gibi şeylerde söz söylemen vazifen değildir!" dedi.

Zenbilli Ali Efendi; "Bu husus âhiret işlerindendir. Buna karışmak benim vazifemdir." diyerek selâm vermeden pâdişâhın yanından ayrılıp gitti. Bu durum pâdişâhı son derece kızdırdı. Bir müddet atının üstünde sessiz ve hareketsiz kalıp, derin bir düşünceye daldı. Sonra yürüdü. Yanında bulunanlar, pâdişâhın bu hâline şaşdılar. Pâdişâhın yanına toplanıp onu tâkib ettiler. Neticenin nereye varacağını düşünüyorlardı.

Pâdişâh Yavuz Sultan Selim Hân yolda meâlen; **"Eğer affedersen, bu, takvâya daha**

yakındır." buyurulan âyet-i kerîmeyi düşünerek, elleri bağlı dört yüz îdâm mahkumunu affetti. Edirne'ye varınca da Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendiye bir ferman gönderdi. Bu fermanda şöyle diyordu: "Dînî ve tıynî (yaratılış), istikâmetin (doğruluğun) mâlûmum olup, kazâ-yı tarafeyni cem ettim (Anadolu ve Rumeli kadıaskerliğini birleştirdim.) ve kelâm-ı Hakkı işitip uydum ve dahî seni oraya (bu iki kadıaskerliğe) nasbettim (tâyin ettim)." Böylece o dört yüz kişiyi affedip îdâm etmekten vazgeçtiğini ve Zenbilli Ali Efendiyi takdir edip, ayrıca ilmiye sınıfı için, şeyhülislâmlıktan sonra en yüksek makâm olan kadıaskerlik vazifesine, hem de her iki kadıaskerliği birleştirerek onu tâyin ettiğini bildirdi.

Zenbilli Ali Efendi bu teklifi önce nezâketen kabûl etti. Sonra da şöyle bir cevap yazıp gönderdi: "Velâkin hazret-i Hak ile ahdim vardır ki: Söz veya kaleminden (Hükmettim!..) kelimesi çıkmaya... Ol ahdimizi korumak yüzünden, vukû bulan kusurumuzu af buyurmak, bu duâcınızın sonsuz recâlarıdır..." Yavuz Sultan Selim Hân, Zenbilli Ali Efendinin dünyâya, dünyâ malına ve mevkiine rağbet etmediğini, âhirette kurtuluşu istediğini görerek çok sevindi ve ona beş yüz altın hediye gönderdi.

Zenbilli Ali Efendi, Kânûnî Sultan Süleymân Hân devrinde de vazifesinde kalıp Rodos Seferine katıldı. Rodos'un fethinden sonra orada imâmlık ve hatîplik yapıp, İslâm müesseseleri kurdu.

Zenbilli Ali Efendi; İkinci Bâyezîd Hân, Yavuz Sultan Selim Hân ve Kânûnî Sultan Süleymân Hân devrinde olmak üzere 24 sene şeyhülislâmlık yaptı. Ömrünü, ilme, talebe yetiştirmeye ve İslâma hizmete harcamış, kıymetli hizmetler yapmıştır. Üstün hâlleri, ahlâkı, başarılı hizmetleriyle meşhûr olup, tasavvufta da kemâle ermiştir. Kendisine "Mevlânâ Sûfî Ali Cemâlî" de denilmiştir.

Şakâyık müellifi şöyle kaydetmiştir: "Zenbilli Ali Efendi ölüm döşeğinde iken, babamla birlikte ziyâretine gittik. Babamla gizli bir şeyler konuştular ve babam ağlamaya başladı. Ziyâretinden ayrıldıktan sonra babama, ağlamasının sebebini sordum. Vefât edeceğini, Mûsâ aleyhisselâmın rûhâniyetinin sabahleyin gelip, kendisini âhirete dâvet ettiğini söyledi." dedi. Babam böyle deyince, ben de dayanamayıp gayri ihtiyâri ağladım."

Zenbilli Ali Efendinin **El-Muhtârât** adlı eseri, bir fıkıh kitabı olup, çok kıymetlidir. Bundan başka; **Muhtasar-ul-Hidâye, Âdâb-ül-Evsiyâ** ve **Risâle fî Hakk-ıd-Deverân** adlı eserleri vardır.

KARINCA VE SÜLEYMÂN

Kânûnî Sultan Süleymân Hân, meyva ağaçlarını karıncaların sarması üzerine, karıncaları kırmak için meseleyi Zenbilli Ali Efendiye güzel bir beyitle sorar ve şöyle der:

"Dırahtı (ağacı) sarmış olsa eğer karınca
Zarar var mı karıncayı kırınca."

Zenbilli Ali Efendi zarîf bir ifâde ile sorulan bu suâlin altına şu beyti yazarak cevap vermiştir:

"Yarın divânına Hakk'ın varınca
Süleymân'dan alır hakkın karınca."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1166

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.302

3) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.7, s.25

4) Devhat-ül-Meşâyıh; s.15

5) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.3178

6) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.742

7) Keşf-üz-Zünûn; s.1624

8) Tâc-üt-Tevârih; c.2, s.549

9) Rehber Ansiklopedisi; c.18, s.289

10) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.320

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.106

ZENGENÎ;

Irak velîlerinden. İsmi Mahmûd bin Yûsuf'tur. Bâbâniyye sülâlesindendir. 1717 (H.1130) târihinde Karadağ'da doğdu. 1800 (H.1215) târihinde Kerkük'te vefât etti.

Mahmûd Zengenî önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sonra öncelikle okunması gereken kitapları okudu. Beldesindeki birçok medresede âlet ilimlerini tahsîl etti ve Molla Mahmûd adıyla şöhret buldu.

Mahmûd Zengenî Allahü teâlânın emirlerine itâat etmede, dünyâya değer vermemede ve Allahü teâlâdan korkmakta herkesten ileri gitti. Allahü teâlâ ihsânıyla ona yardım edip, bozuk kimselerin şerrinden, fitneden, şeytan ve nefsin kötülüklerinden korunmada ona kuvvet verdi. Tahsîlini tamamlayıp icâzet, diploma aldı. Kerkük'e dönüp evlendi ve orada tâliblere ilim öğretmeye başladı. Bu sırada oraya Hindistan'dan Şeyh Ahmed Lâhorî hazretleri geldi. Molla Mahmûd bu velîye ve yanındakilere hürmet, izzet ve ikrâmda bulundu. Onun bu hâlini gören Şeyh Ahmed Lâhorî çok memnun olup, ona teveccüh ve duâ etti. Böylelikle Mahmûd Zengenî'nin kalp gözü açıldı.

Mahmûd Zengenî kendisine mânevî ilimleri öğreten bir büyüğü bulduğuna çok sevindi ve hemen ona teslim oldu. Onun bildirdiği dersleri yapmaya ve duâları okumaya başladı. Gittikçe kalbindeki nûrlar ziyâdeleşti ve halleri güzelleşti.

Şeyh Ahmed Lâhorî hazretleri Bağdât'a gidip orada Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin câmiinde altı ay kadar kaldıktan sonra tekrar talebesi Molla Mahmûd'un yanına geldi. Verdiği dersleri yapması sebebiyle kalbinin nûr ile dolduğunu, velîlik makamlarına ulaştığını gördü ve sevindi. Ona icâzet verip o bölgede mânevî ilimleri insanların kalplerine yerleştirmesi için vazifelendirdi, kendisi Lahor'a döndü.

Mahmûd Zengenî olgunlaşmış hâliyle müslümanlara Kâdiriyye yolunun edeplerini öğretmeye başladı. Çok kimseler kendisinden istifâde edip ibâdetlerini zevkle yapmaya başladı.

Bir zaman sonra Mahmûd Zengenî'nin hocası geri döndü. Talebesinin yaptığı hizmetleri görünce, çok sevindi ve ona duâ etti. Bundan sonra Mahmûd Zengenî'nin insanlara hak ve hakikatı anlatma gayretleri daha da fazlalaştı. Yolu her tarafa yayıldı. Çok kimseler talebesi olmakla şereflendiler.

Mahmûd Zengenî'nin talebeleri arasında oğlu Şeyh Ahmed de vardı. O da yetişip icâzet almakla şereflendi. Şeyh Mahmûd, Kerkük'te bir dergâh inşâ etti. Ömrünün sonuna kadar bu dergâhta hak yolunun bilgilerini anlatmakla meşgûl oldu. Sonradan oğulları ve torunları da burada hizmet ettiler. Sultan Abdülhamîd Han da bu dergâhın yanına bir câmi inşâ ettirmiştir.

1) Ulemâüna fî Hidmet-il-İlm-i Ved'dîn; s.555

ZENGÎ ATÂ;

Türkistan'ın büyük velîlerinden. Ahmed Yesevî hazretlerinin ilk hocası Arslan Baba'nın torunlarındandır. Mensûr Atâ, Ahmed Yesevî hazretlerinin hocası Arslan Baba'nın oğlu idi. İlk terbiyesini babasından aldı. Ahmed Yesevî hazretlerinin terbiyesine teslîm edildi. Zâhirî

ve bâtınî ilimlerde âlim oldu. Mensûr Atâ'nın 1197 (H.594) yılında vefâtında, oğlu Abdülmelik Atâ halîfesi oldu. Abdülmelik Atâ'nın da çok geçmeden vefât etmesi üzerine, oğlu Tâc Hoca babasına halîfe oldu. Tâc Hoca, 1199 (H.596) yılında vefât etti. Zengî Atâ, Tâc Hoca'nın oğluydu.

Zengî Atâ, uzun yıllar dede ve babasından zâhir ve bâtın ilimlerini öğrendi. Ahmed Yesevî hazretlerinin halîfelerinden Hakîm Atâ'nın hizmetine girdi. Onun yüksek ilim ve feyzinden istifâde etti. Taşkent'te ikâmet eder, Taşkent halkının hayvanlarına çobanlık yapardı. Hocası Hakîm Atâ, 1186 (H.582) yılında vefât edip, Harezm'de Akkurgan'a (Bağırgan'a) defnedildi. Onun en meşhûr halîfesi olan Zengî Atâ, Hakîm Atâ'nın hanımı Anber Ana ile evlendi. Hâdise şöyle oldu:

Hakîm Atâ biraz esmerceydi. Birgün Anber Ana'nın kalbinden; "Keşke kocam siyah olmasaydı." şeklinde bir düşünce geçti. Hakîm Atâ, onun bu düşüncesini Allahü teâlânın izniyle anlayıp; "Sen beni beğenmiyorsun ama, benden sonra dişinden başka beyaz yeri olmayan bir karaya düşeceksin!" dedi. Anber Ana, bu düşüncesine çok ağlayıp tövbe ettiyse de, Allahü teâlânın o sevgili kulu dilek dilemiş, iş işten geçmişti. Hakîm Atâ vefâtına yakın, Harezm'de ilim tahsîl etmekte olan oğulları Muhammed Hoca ile Asgar Hoca'yı çağırttı. Onlara; "Ölümümden sonra gün doğusundan kırk ebdâl gelecek, içlerinde gözü zayıf ve ayağı aksak bir kara ebdâl vardır. İddeti bitince, ananızı onunla evlendirirsiniz." dedi. Gerçekten vefâtından bir müddet sonra, bahsedilen kırk mübârek kimse geldi. İçlerinden biri arkada kalmıştı. Târiflere uygun olan o mübârek kimse Zengî Atâ idi. Zengî Atâ, aslında Taşkent taraflarında çobanlıkla meşgûl olurdu. Kalın dudaklı, dişlerinden başka beyazı olmayan, oldukça esmer biriydi. Anber Ana'nın iddet müddeti (kocası ölen veya kocasından boşanmış olan kadının, ikinci bir nikâh akdinden önce, dînimizce beklemesi gereken zaman) bitince, bir yakınını gönderip nikâh taleb etti. Anber Ana kabûl etmeyip; "Ben Hakîm Atâ'dan sonra kimseye varmam. Hele böyle siyah bir kimseye!" deyip reddetti. Bu esnâda boynu tutuldu. Yüzünü çeviremez oldu. Çok sıkıntı çekti. Zengî Atâ'ya durum haber verildi. Zengî Atâ adam gönderip; "Bilmez misin ki, bir gün hatırından; "Keşke Hakîm Atâ esmer olmasaydı." düşüncesi geçmişti de, Hakîm Atâ kerâmetle bunu bilip; "Yakında benden siyaha eş olursun." demişti." dedi. Anber Ana, takdîrin böyle olduğunu anlayıp, ağlayarak nikâha rızâ gösterdi. Nikâha râzı olur olmaz da, boynu eski hâline döndü. Zengî Atâ ile evlendiler. Çocukları oldu. Soylarından sâlih kimseler, velîler ve âlimler yetişti.

Zengî Atâ, Taşkent dağlarında çobanlık yapar, âilesinin geçimini çobanlıktan aldığı ücret ile sağlardı. Hayvanları kırlarda otlatırken namazlarını kılar, namazdan sonra da Kur'ân-ı kerîm okur, Allahü teâlâyı zikrederdi. Kırda otlamaya bırakılan hayvanlar onun etrâfını çevirirler, otlamayı bırakıp onu dinlerlerdi. Akşam da yakmak için topladığı odunları sırtına yüklenir, evine götürürdü. Bir gün tam topladığı odunları yükleneceği sırada, yanına dört genç gelip selâm verdiler. Selâmlarına cevap verip hâl, hâtır sordu. Buhârâ medreselerinde zâhirî ilimleri tahsîl ettiklerini, ancak, bâtınî ilimleri tahsîl edebilecekleri mübârek bir kişiyi aradıklarını arzettiler. Zengî Atâ; "Durun sizi irşâd edecek zâtın nerede olduğunu haber vereyim." dedi. Gençler çok sevindiler. Yüzünü dört bir tarafa çevirip kokladı ve sonra da; "Sizin bu ilimde nasîbiniz, bizden başkasında değildir." buyurdu. Bu dört genç, Zengî Atâ'nın daha sonra dört büyük halîfesi olacak olan, Uzun Hasan Atâ, Seyyid Ahmed Atâ, Sadr Atâ ve Bedr Atâ'dan başkası değildi. Zengî Atâ'nın sözüne ilk önce inanan Uzun Hasan Atâ ile Sadr Atâ oldu. Bu sebepten de ilk kemâle gelenler de onlar oldu. İçlerinden Seyyid Ahmed Atâ ile Bedr Atâ, iyi şeyler düşünmediler. SeyyidAhmed Atâ; "Ben, hem Peygamberin torunu olayım, hem mektep-medrese göreyim, sonra gelip bu garib çobanın talebesi olayım." diye düşündü, ama arkadaşlarından da ayrılmadı. Onun bu gurûru, yolunu kapadı. Çektiği bütün sıkıntılar boşa gitti. Durumunda hiçbir ilerleme görülmedi. Seyyid Atâ, bu hâlini anlayıp, Zengî Atâ'nın kendisine kırıldığını hissetti. Zengî Atâ'nın hanımı Anber Ana'ya gidip yalvardı. Kendisine şefâatçi olmasını istedi. Anber Ana, kendisine yardımcı

olacağını vâd edip; “Sen bu gece siyah bir keçeye sarınıp Zengî Atâ’nın yolu üzerine yat. Seher vakti namaz için çıktığı zaman seni o hâlde görüp acısın.” dedi. O gece Anber Ana, Zengî Atâ’dan Seyyid Ahmed Atâ’nın özrünü kabûl etmesini istirhâm etti. Zengî Atâ da, Seyyid Atâ’yı affettiğini söyledi. Seher vakti, namaz için dışarıya çıktığı zaman, yolu üstünde siyah bir şeyin yattığını fark etti. Ne olduğunu anlamak için ayağı ile dokundu. O anda, siyah keçenin içinde sarılı olan Seyyid Atâ, yüzünü Zengî Atâ’nın ayağına sürerek affını diledi. Resûlullah efendimizin mübârek torununa ayağıyla dokunmasına çok üzülen Zengî Atâ, gönlünü almak için Seyyid Atâ’ya çok iltifâtlar etti. Seyyid Atâ, o anda kemâle geldi.

Zengî Atâ’nın diğer halîfesi Bedr Atâ’nın esas ismi Bedreddîn Muhammed idi. Asıl ismi, Sadreddîn Muhammed olan Sadr Atâ ile Buhârâ Medresesinde aynı hücrede kalırlardı. İlimleri aynı, dereceleri berâberdi. Zengî Atâ’ya talebe olduktan sonra, Sadr Atâ yükselirken, Bedr Atâ eski seviyesinin bile altına düşmüştü. Bu hâlin farkına varan Bedr Atâ, üzüntüsünden hüngür hüngür ağlayarak Anber Ana’ya geldi, hâlini anlattı. Anber Ana da, münâsip bir zamanda Zengî Atâ’ya, Sadr Atâ’nın hâlini arz etti. Zengî Atâ, onun tövbesine çok sevinip tebessüm etti ve; “Benimle ilk karşılaştıkları zaman biz onları irşâd edebileceğimizi söyleyince, Bedreddîn içinden: “Bu deve dudaklı zenci mi bizi irşâd edecek?” diyordu. Şimdiye kadar feyzimizden istifâde edememesinin sebebi budur. Mâdem ki o tövbe etmiş, sen de şefâatçı oldun, onu affettim!” dedi. Bu hâdiseden sonra, Bedr Atâ'nın derecesi de Sadr Atâ'nın seviyesine yükseldi.

Zengî Atâ ile devâm eden Ahmed Yesevî hazretlerinin yolu, Zengî Atâ’dan sonra, Seyyid Atâ ve Sadr Atâ vâsıtasıyla devam etti. Seyyid Atâ, Hâce Azîzân (Ali Râmitenî Pîr-i Nessâc) ile sohbet etti. Sadr Atâ’nın halîfeleri daha uzun zaman Yesevîlik yolunu devâm ettirdiler. Onun halîfeleri, Eymen Baba, Şeyh Ali, Mevdud Şeyh şeklinde sıralanır. Mevdud Şeyh’in iki meşhûr halîfesi vardı. Bunlar; Hoca Abdullah ve Kemâl Şeyh idi. Hoca Abdullah’ın halîfesi Hadım Şeyh, onun da halîfesi Cemâlüddîn Buhârî’dir. **Reşahât** sâhibi, Cemâlüddîn Buhârî’den nakil yapmaktadır. Zengî Atâ, 1258 (H.656) yılında, Şâş (Taşkent) yakınlarında, Semerkant yolunun on birinci kilometresinde Zengî Atâ köyünde vefât edip, oraya defnedildi.

Zengî Atâ’nın kabri herkes tarafından bilinir ve ziyâret edilirdi. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri; “Ne zaman Zengî Atâ’yı ziyârete gitsem, kabrinden “Allah! Allah!” sesleri işitirim.” buyururdu.

BİR NAZAR

Vaktiyle dört arkadaş, gelerek bir araya,
Tahsîl-i ilim için, geldiler Buhârâ'ya.

Zâhirî ilimleri, öğrenip bir âlimden,
İçlerine bir ateş, düşüverdi âniden.

Dediler ki: "Öğrendik, zâhirî ilimleri,
Lâkin ihlâs olmazsa, gidemeyiz ileri.

Bu ihlâsı kazanmak, mümkün olmaz bu yerde,
Yükselmemiz gerekir, bâtınî ilimlerde.

Bâtın ilmini dahi, öğrenemezsek eğer,
Bu tahsîl ettiğimiz, ilimler boşa gider."

Bir kâmil-i mükemmil, kişi bulmak üzere,
Medreseden ayrılıp, koyuldular sefere.

Bu dört gençten birinin, ismi Seyyid Atâ'dır,

Yâni Resûlullah'ın, evlâdından bir zâttır.

Semerkant yakınından, geçer iken bu gençler,
Bir ihtiyar kimseyi görür ve eyleşirler.

O kişi, çalılıktan, yakmak için evinde,
Odun topluyor idi, onların geldiğinde.

Dediler: "Şunun için, seferdeyiz şimdi biz,
Bir kâmil rehber bulup, bağlanmaktır gâyemiz."

Meğerse o ihtiyar, Zengî Atâ nâmında,
Bir kâmil kişi imiş, Semerkant diyârında.

Zengî Atâ cevâben, şöyle dedi gençlere:
"Aradığınız benim, gitmeyin başka yere."

Onlardan iki tanesi, ona tam inandılar,
Velâkin Seyyid Atâ, hiç etmedi îtibâr.

Düşündü: "Ben seyyidim, ilmim var, bu bir gerçek,
Bu siyâhî kişi mi, beni irşâd edecek?"

Kalben geçirdiyse de, bir an için bu fikri,
Yine de yapıyordu, günlük vazifeleri.

Yaptı o da yıllarca, riyâzet, mücâhede,
Lâkin bir ilerleme, pek olmadı yine de.

En son Anber Ana'ya, gelip arz eyledi ki:
"Anacığım, üstâda, şunu haber verin ki,

Seyyid Atâ soruyor: "Ne olacak benim hâlim?
Yıllarca buradayım, açılmadı bu kalbim.

Diğer arkadaşlarım, yükseklere çıktılar,
Bendeyse ilerleme, olmadı zerre kadar."

Dedi ki: "Sen bu gece, bir keçenin içine,
Sarılıp, tevâzuyla yat kapı eşiğine.

Seni böyle görürse, şefkat ile bir bakar,
Onun bir tek nazarı, sana yeter ve artar."

Seyyid Atâ o gece, girdi keçe içine,
Uzandı üstâdının, kapısı eşiğine.

O gece Zengî Atâ, namaza kalktığında,
Gördü ki biri yatar, eşiğinin altında.

Tam basacak idi ki, göğsünün üzerine,
O tutup ayağını, öpüp sürdü yüzüne.

Buyurdu ki: "Kimdir o, yatmış eşik önüne?"
Dedi: "Seyyid Atâ'yım, muhtâcım himmetine."

Buyurdu ki: "Kalk yerden, düzeldi şimdi hâlin,
Üzülme, bundan sonra, açılır artık kalbin."

O anda bir teveccüh, etti Seyyid Atâ'ya,
Çıkardı tasavvufta, en üstteki noktaya.

Onların bir nazarı, bulunmaz ganîmettir,

İnsanı en alçaktan, bâlâlara yükseltir.

Onların hürmetine, yâ Rabbî, affet bizi!
Onların sevgisiyle, tenvîr et kalbimizi.

1) Hakîm Atâ Kitabı

2) Hazînet-ül-Asfiyâ

3) Cevâhir-ül-Ebrâr min Emvâc-il-Bihâr (Hazînî)

4) Reşahât Ayn-ül-Hayât

5) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.9, s.318

ZEYNEDDÎN-İ HÂFÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Muhammed bin Muhammed, künyesi Ebû Bekr, lakabı Zeyneddîn'dir. Zeyneddîn-i Hâfî diye meşhûr oldu. 1356 (H.757) târihinde Horasan'da Hâf beldesinde doğdu. 1435 (H.838) târihinde Herât'ta vefât etti.

Zeyneddîn-i Hâfî hazretleri tasavvufta Halvetiyye yolunun kollarından Zeyniyye yolunun kurucusudur.

Zeyneddîn-i Hâfî hazretleri, küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Bu maksatla çok seyahat yaptı. Memleketi olan Horasan'dan başka Mâverâünnehr, Irak, Âzerbaycan, Şam, Mısır, Hicaz ve başka yerlere gitti. Oralarda bulunan büyük âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Celâlüddîn Ebû Tahir Ahmed el-Hocendî el-Medenî, Zeynüddîn-i Irâkî, Ebü'l-Berekât Ahmed Kazvînî, İbn-ül-Cezerî, Seyyid Şerîf Cürcânî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip icâzet, diploma aldı. Kâhire'ye gelip, Zeyneddîn Abdurrahmân eş-Şebrîsî ile buluşup sohbet etti. Tasavvuf yolunda, Nûreddîn Abdurrahmân Mısrî'den feyz aldı. Onun halîfesi oldu. Bizzat kendisi icâzet yazıp, bu kıymetli talebesini mezûn eden Abdurrahmân Mısrî hazretleri, ona çok iltifâtlarda bulundu. Onu takvâ sâhiplerine imâm yapması için Allahü teâlâya duâ ederek, memleketi olan Horasan'a gönderdi.

Zeyneddîn-i Hâfî hazretleri anlatır: "Hocamın verdiği icâzeti alıp memleketime dönerken, icâzetnâmeyi Bağdat'ta unuttum. Bağdat'ta unuttuğumu da Horasan'a vardıktan sonra farkettim. Aradan uzun zaman geçtikten sonra, hocamın memleketi olan Mısır'a gittim. Oraya vardığımda, hocamın çoktan vefât etmiş olduğunu öğrendim. Büyük bir hüzün ile hocamın halvethânesine, husûsî odasına girdim. Baktım, benim icâzetim oradaydı. Hayret edip aldım. Okudum. Yazılar aynı idi. Bir-iki harften başka bir değişiklik yoktu. O zaman halvethâne bakımsızdı. Kapısı bile açık duruyordu. Bu icâzetnâme bana verdiği icâzetnâmenin müsveddesi miydi? Yoksa benim icâzetnâmemi kaybedeceğimi ve uzun zaman sonra tekrar oraya geleceğimi keşf yoluyla bilip, yeni bir icâzetnâme yazarak oraya mı koymuştu? Bunu bir türlü anlayamadım. Fakat, bu icâzetnâmenin, uzun zaman bakımsız kalmış bir yerde sağlam olarak bulunması ve benim icâzetnâmeye kavuşmam, hep hocamın kerâmetiydi."

Zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok yüksek, âlim, ârif ve âbid bir zât olan Zeyneddîn-i Hâfî, zühd ve verâ sâhibi, haram ve şüphelilerden çok sakınan, olgun ve kâmil bir velî idi. İlimde deryâ misâliydi. Sohbetleri hasta rûhların şifâsıydı. İlim tâliblerinin sığınağıydı. Her hâli sünnet-i seniyyeye tam uygundu. Dîn-i İslâmın yayılması için, herkesin bu kıymetli bilgileri öğrenmesi ve bunlarla amel ederek dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmaları için çok gayret ederdi. Bid'at, dalâlet ve sapıklıkların karşısında tam bir kale gibi dururdu. İlm-i yakîn ile insanları Allahü teâlânın yoluna çağırırdı. Bu hizmetleri yaparken, niyeti düzgün, kalbi hâlis, maksadı ihlâslı olduğundan; sözleri, sohbetleri insanlara çok tesirli olur, herkes ondan

istifâde ederdi. Baştan sona kadar, hidâyet ve istikâmet üzere ve sünnet-i seniyyeye tam bağlıydı. Evliyâdan birçokları ondan hep medh ile bahsedip, onu övmüşlerdir. Bu yolda kerâmetlerin en yükseği olarak bilinen sünnet-i seniyyeye tam bağlı olmakta eşi yoktu. İnsanlara çok faydalı oldu. Birçok kimsenin hidâyete kavuşmasına, Ehl-i sünnet âlimlerinin gösterdikleri doğru yola girmesine vesîle oldu. Evliyânın büyüklerinden olan Hâce Muhammed Pârisâ hazretleri, Zeyneddîn-i Hâfî'den medh ve senâ ile bahseder, onun için; "Efendimiz, büyüğümüz." derdi.

Zeyneddîn-i Hâfî hazretleri şöyle anlatır: "Dervişâbâd şehrinde bulunuyordum. Rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. Bana **Füsûs-ül-Hikem** kitabını okumamı işâret buyurdu. Bundan sonra **Füsûs** kitabındaki birçok meseleyi sordum, lutfedip îzâh buyurdular."

Hayâtının sonlarına doğru, Zeyneddîn-i Hâfî hazretlerinde çok cezbe, kendinden geçme hâlleri görüldü. Bir defâsında, üç gün üç gece kendinden geçmiş hâlde kaldı. Bundan sonra sessizliği, susmayı tercih etti. Çok az konuştu.

Bir gün talebelerinin yükseklerinden olan Ahmed Semerkandi'ye; "Birbiri ardınca gelip hiç kesilmeyen ve açıkça görülen cezbelerin bulunduğunu hiçbir kitapta gördün mü veya hiçbir kimsede rastladın mı?" diye sordu. Bu söz, Zeyneddîn-i Hâfî'nin durumunu anlatıyordu. Derviş Ahmed çok kitap okumuş ve dervişlerden çok zâtın sohbetlerinde bulunmuştu. Öyle ki, sohbetlerde büyüklerin sözlerini îzâh ederdi. Buna rağmen hocasının bu suâlini; "Hayır, görmedim efendim." diye cevaplandırdı.

Zeyneddîn-i Hâfî hazretleri, güzel hâlleri olan fazîletler sâhibi, çok yüksek bir zât idi. Çok talebe yetiştirdi. Abdüllatîf Kudsî Bursevî, onun yetiştirdiği talebelerinden ve halîfelerindendir.

1) Ed-Dav-ül-Lâmi'; c.9, s.260

2) El-A'lâm; c.7, s.46

3) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.2444

4) Nefehât-ül-Üns Tercümesi (Osmanlıca); s.547

5) Şakâyık-ı Nu'mâniyye (Arabî); s.76

6) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.91

7) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye (49. Baskı); s.1168

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.173

9) Vesâyâ, Süleymâniye Kütüphânesi Lâleli Kısmı No: 1515

ZEYNELÂBİDÎN;

Tâbiînin büyüklerinden ve Oniki İmâm'ın dördüncüsü. İsmi, Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Künyesi, Ebû Muhammed ve Ebü'l-Hasan'dır. Lakabı, Şeccâd ve Zeynelâbidîn'dir. Hazret-i Hüseyin'in oğludur. Annesi, Acem pâdişâhının kızı Şehr-i Bânû Gazâle'dir. 666 (H.46) senesinde Medîne-i münevverede doğdu.

İmamlığı, yâni tasavvufta insanlara feyz vermesi, doğru yola kavuşturması otuz dört sene sürmüştür. Hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilminde âlimdi. Eshâb-ı kirâmdan çoğunu görmüştür. Hazret-i Abdullah ibni Abbâs, hazret-i Ebû Hüreyre, hazret-i Âişe, babası hazret-i Hüseyin, amcası hazret-i Hasan, hazret-i Ümmi Seleme ve diğerlerinden hadîs-i şerîfler işitip rivâyet etmiştir. Rivâyet ettiği bâzı hadîs-i şerîfler, **Kütüb-i Sitte** adı verilen altı hadîs kitabında yazılıdır.

Zeynelâbidîn'den kendi oğulları, Muhammed Bâkır, Zeyd bin Ali, Abdullah bin Ali, Ömer bin Ali'den başka Zeyd bin Eslem, Âsım bin Amr, Ebû Seleme bin Abdurrahmân, Tâvus bin Keysan Yahyâ bin Saîd, Ebü'z-Zinâd ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Zühri; "Ondan daha üstün fıkıh âlimi görmedim" demiştir. Tasavvuf ilmindeki yüksek derecesi ve hâlleri de medhedilmiştir. Her gün ve gecede bin rekat namaz kıldığı ve buna ölünceye kadar devam ettiği nakledilmiştir.

Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanında Eshâb-ı kirâmın ordusuİran'a gidip, Yezdicürd'ün memleketini fethettiler. Oradan çok ganimet ile köle getirdiler. Kölelerin arasında pâdişâhın üç kızı da vardı. Medîne-i münevvereye geldiklerinde hepsini halîfe Ömer'e teslim ettiler. Hazret-i Ali bu kızları satın aldı. Bunlardan Şehr-i Bânû Gazele'yi oğlu hazret-i Hüseyin'e nikâh etti (Zeynelâbidîn bundan oldu). Birisini hazret-i Abdullah bin Ömer'e, diğerini de hazret-i Muhammed bin Ebû Bekir'e nikâh ederek verdi.

Hazret-i Zeynelâbidîn, her abdest aldığında yüzü sararır, vücudu titrerdi. Sebebini sorduklarında; "Kimin huzuruna çıkacağımı biliyor musunuz?" buyururdu. Bir gece teheccüd namazı kılıyordu. Şeytan ejderhâ şekline girip, kendisini meşgul etmek istedi. Fakat o hiç aldırış etmeyince, ayak parmağını ısırdı. Namazdan sonra ejderhânın şeytan olduğunu anlayınca, ona vurup; "Defol ey mel'ûn!" dedi. İbâdetlerini tamamlamak için kalktığında gaybdan bir ses üç kere; "Sen Zeynelâbidîn'sin (yâni ibâdet edenlerin süsüsün)." dedi.

Birisi aleyhinde konuşmuştu. Bu kendisine söylenince yanına gitti. Onunla biraz sohbet ettikten sonra buyurdu ki: "Hakkımda bâzı şeyler söylediğini duydum. Dediklerin doğruysa, Allahü teâlâdan mağfiret dilerim, beni affetsin. Dediklerin iftirâ ise, Allah seni affetsin; selâmı, rahmeti, bereketi de üzerine olsun."

İmâm-ı Zeynelâbidîn'in bir devesi vardı. Yolda kamçı vurmadan gider ve üzerindekini hiç incitmezdi. Zeynelâbidîn vefât edince, devesi kabri üzerine gelip göğsünü yere koyup inledi. Hiç kimse bu deveyi mezar başından kaldıramadı. Oğlu hazret-i Muhammed Bâkır orada bekleşen halka buyurdu ki: "Kalkması için fazla uğraşmayın. Bu deve burada ölecek!" Üç gün sonra deve orada öldü.

Minhal bin Amr anlatır: "Hacca gitmiştim. Zeynelâbidîn'e rastladım. Halka zulmüyle meşhur Huzeyme bin Kâhil'i sordu. "Ben Kûfe'de iken hayatta idi." dedim. Ellerini kaldırıp; "Yâ Rabbi! Huzeyme'ye demirin ve ateşin hararetini göster!" diye duâ etti. Kûfe'ye geri dönerken yolda eski bir dostum olan Muhtar bin Ebî Ubeyd'i gördüm. Huzeyme'yi sordum. Ellerinin kesildiğini ve cesedinin yakıldığını söyledi. Bunu duyunca; "Sübhânallah!" dedim. Muhtar sebebini suâl etti. Ben de Zeynelâbidîn'in duâsını anlattım. Hemen iki rekat namaz kıldım. Halkın Huzeyme'nin zulmünden kurtulduğu için şükrettim.

Bir gün oğulları, hizmetçileri ve birkaç kişi ile sahraya çıkmışlardı. Sabah kahvaltısı hazırlandı. Bir ceylan gelip yakınlarında durdu. Zeynelâbidîn ona; "Ben Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebû Tâlib, annem de, Resûlullah'ın kızı Fâtıma'dır. Gel bizimle biraz yemek ye!" buyurdu. Ceylan gelip berâber yediler. Sonra ceylan bir tarafa gitti. Hizmetçilerinden biri, yine çağırın, gelsin dedi. "Dokunmayacağınıza söz verirseniz, çağırayım." buyurdu. Hepsi, dokunmayacaklarına söz verdiler. "Ben Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebû Tâlib'im, annem de, Resûlullah'ın kızı Fâtıma'dır. Soframıza gel, biraz daha yiyelim." buyurdu. Ceylan tekrar geldi. Yemeğe başladı. Sofradakilerden biri, elini ceylanın sırtına koydu. Ceylan ürküp gitti.

Zeynelâbidîn yine bir gün arkadaşları ile sahrada oturuyordu. Bir ceylan yanına geldi. Ayaklarını yere vurarak bir takım sesler çıkarttı. Etrafındakiler ceylanın ne dediğini sordular. Zeynelâbidîn buyurdu ki: "Dün bir Kureyşli, bu ceylanın yavrusunu tutmuş, "Yavruma dünden beri süt veremedim." diyor." Bunun üzerine ceylanın yavrusunu tutan Kureyşliyi çağırdılar. Zeynelâbidîn, Kureyşliye buyurdu ki: "Bu ceylanın yavrusunu tutmuşsun. Dünden beri süt vermemiş, o yavruyu getir sütünü versin!" Kureyşli adam ceylanın yavrusunu getirdi.

Ceylan, yavrusuna süt verdi. Zeynelâbidîn, Kureyşliye, yavruyu annesine bağışlamasını söyledi. O da râzı oldu. Ceylan, yavrusu ile beraber sesler çıkararak gitti. Oradakiler ceylanın ne söylediğini sordular. Zeynelâbidîn de buyurdu ki: "Allahü teâlâ size hayır ve iyilikler versin, diye duâ ediyor."

Abdülmelik bin Mervan, Haccâc'a; "Abdülmuttalib'in oğullarını öldürmekten çok sakın, onlara iyi muâmele et!" diye bir mektup yazarak gizlice gönderdi. Bu, Zeynelâbidîn'e mâlûm oldu. O da Abdülmelik bin Mervan'a; "Falan gün ve saatte Haccâc'a şöyle bir mektup yazdın. Resûlullah bana, bu yaptığının Allahü teâlânın katında makbul olduğunu, bunun karşılığı olarak da mülkün sende sâbit kalıp, pâdişâhlık zamânının biraz daha arttırıldığını haber verdi." diye bir mektup yazdı. Ve bunu kendi devesiyle birine verip gönderdi. Abdülmelik mektuptaki târih ile yazdığı târihin aynı olduğunu görünce hayret etti. Deveye götürebileceği kadar hediyeler yükletip Zeynelâbidîn'e gönderdi.

Rivâyet edilir ki, bir zaman Zeynelâbîdin hastalanmıştı. Bir grup insan ziyâretine gelmişlerdi. Onlara buyurdu ki: "Buraya ne için geldiniz?" Onlar da; "Seni sevdiğimiz için buraya geldik." dediler. "Bizi neden seversiniz?" deyince, oradakiler de; "Siz Resûlullah efendimizin torunu olduğunuzdan, Allah ve Resûlü için seviyoruz." dediler. Buyurdu ki: "Kim Allah ve Resûlü için bizi severse Allahü teâlâ da kıyâmet günü onu arşın gölgesi altında gölgelendirecektir. O gün o gölgeden başka gölge yoktur. Bu sevgilerinin mükâfâtını Allahü teâlâ Cennet'te onlara verecektir. Lâkin kim bizi dünyâlık için severse, Allahü teâlâ onlara da hesabsız rızık verecektir."

Bir gün Zeynelâbidîn'in misâfirleri vardı. Kölesi sofrayı getirirken, sofra kölenin elinden kaydı merdivenin altında oynayan küçük çocuğun üzerine düştü. Bu küçük oğlu vefât etti. Köle bu durum karşısında çok korkup titremeye başladı. Zeynelâbidîn onun bu hâli karşısında buyurdu ki: "Sen hiç korkma. Seni affettim. Ve Allah rızâsı için âzâd ettim." Bundan sonra da çocuğunun techiz ve tekfin işlerini kendi elleri ile yaparak cenâzeyi kaldırdı.

Zeynelâbidîn hazretleri buyurdu ki:

"Kibir sahipleri benim çok garibime gidiyor. Kendilerinin bir damladan meydana geldikleri, sonra da çürümüş, kokmuş leş olacaklarını bildikleri halde yine de kibirlenirler; bunlar neyine güvenirler!"

"Allahü teâlânın bütün yaratıklarını gözleri ile müşâhede ettikleri halde, öyle kimseler vardır ki Allahü teâlânın varlığı ile birliği hakkında şüpheye düşerler. Yoktan nasıl var edildiklerini gözleri ile gören pekçok insan var ki ölümden sonraki dirilmeyi inkâr ediyor. Bunlar gelip geçici dünyâya emek verip, ebedî olan âhireti unuturlar. Ben bunların bu hallerine çok şaşarım!"

"Allahü teâlâ, günâhlarına pişman olup, tövbe edenleri sever."

"Hakîkî cömert; Allahü teâlâya itâat eden, kulların haklarını gözeten, yaptığı iyiliği Allah için yapıp, karşılığında insanlardan teşekkür beklemeyendir."

"İnsanlar zarûret diyerek, yiyecek kazanma peşinde koşarlar. Halbuki esas zarûret günahlardan kaçınmaktır. Fakat çokları bundan kaçınmayıp, yiyecek peşinde koşarlar."

Zeynelâbidîn hazretleri ibâdet edenleri şöyle sınıflandırırdı: "Allahü teâlâdan korktukları için O'na ibâdet ederler. Bâzı insanlar da Allahü teâlânın rahmetini ve Cennet'ini istedikleri için O'na ibâdet ederler. Bu ibâdet, tüccar ibâdetidir. İnsanların diğer bir kısmı ise Allahü teâlânın gazâbından korkarak sâdece Cenâb-ı Hak ibâdete lâyık olduğu için, şükrünü îfâ etmek için ibâdet ederler. İşte bu tam mânâda müttekî olanların ibâdetidir." diye buyurmuştur.

Sâbit bin Ebî Hamza es-Simâlî, İmâm-ı Zeynelâbidîn'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kıyâmet günü, fazîlet sâhipleri kalksın diye çağrılır. İnsanlar arasında bir grup kalkar.

Onlara hadi Cennet'e giriniz denilir. Onlar Cennet'e giderken meleklerle karşılaşırlar. Melekler nereye gidiyorsunuz derler. Cennet'e derler. Hesaptan önce mi Cennet'e giriyorsunuz? derler. Evet cevâbını verirler. Sizler kimlersiniz? dediklerinde, biz fazîlet ehliyiz derler. Sizin fazîletiniz nedir? diye sorarlar. Onlar da, dünyâda bize hakâret edildiğinde tahammül ederdik. Bize zulmedildiğinde sabrederdik ve bize kötülük yapıldığında affederdik derler. Bunun üzerine melekler, hadi Cennet'e giriniz. Sâlih amel işleyenlerin mükâfâtı ne güzeldir, derler. Sonra sabır ehli kalksın diye nidâ olunur. Bir grup insan kalkar. Onlara da, hadi Cennet'e giriniz, denilir. Onlar da meleklerle karşılaşırlar. Melekler onlara da aynı şeyi sorarlar. Biz sabır ehliyiz dediklerinde, sizin sabrınız ne idi? derler. Biz Allahü teâlâya ibâdet etme hususunda zorluklara katlandık. Nefsimize uymayıp, günâhlardan sakındık ve bu hususlarda sabrettik, derler. Melekler onlara da, hadi Cennet'e girin, sâlih amel işleyenlerin mükâfâtı ne güzeldir, derler. Sonra bir nidâ daha gelir. Allahü teâlânın komşuları kalksın, denir. Bir grup insan kalkar, fakat bunların sayıları azdır. Onlara da, hadi Cennet'e giriniz, denilir. Melekler karşılayıp aynı şeyleri onlara da sorarak sizin ameliniz nedir? dediklerinde; "Biz Allah rızâsı için birbirimizi ziyâret ederdik. Allah rızâsı için oturup sohbet ederdik ve Allah rızâsı için birbirimize mallarımızı bol bol verirdik." derler. Bunun üzerine melekler sâlih ve iyi amel işleyenlerin mükâfâtları ne güzeldir. Hadi girin Cennet'e, derler."

Zeynelâbidîn'e bir gün birisi gelip; "Sizi filân şahıs evine dâvet ediyor. Mümkünse berâber gidelim." dedi. Sonra berâberce çıkıp o kimsenin evine gittiler. Daha o şahıs bir şey söylemeden buyurdu ki: "Biz hiç kimseden dünyâlık yardım beklemedik, verileni de almadık. Allahü teâlâ bizim rızkımızı göndermektedir. Siz yardımınızı ihtiyaç sâhibi fakirlere veriniz. Allahü teâlâ bizi de sizi de affetsin."

Vefât edecekleri gece oğlu Muhammed Bâkır'dan abdest almak için su istedi. Suyu getirdiklerinde buyurdu ki: "Bu su içinde hayvan ölmüş, bununla abdest alınmaz." Yakınları mum ışığında kabın içine dikkatlice baktıklarında kabın içinde bir fare ölüsü gördüler. Oğlu tekrar su getirdi. Abdest aldı ve; "Artık ölümüm yakındır." buyurup, vasiyetini bildirdi. O gece Osman bin Hayyâm tarafından zehirletilerek şehîd edildi 713 (H.94). Bakî' Kabristanında amcası hazret-i Hasan'ın yanına defnedildi.

KULLARIN CEZÂSI

Bir gün Ali Zeynelâbidîn hazretlerinin elleri kelepçeli, ayaklarında kayış bağlı olduğu halde Medîne'den Bağdat'a götürüyorlardı. Hazret-i Zührî, onu bu halde görünce çok ağladı. Ve dedi ki: "Keşke şimdi sizin yerinizde benim ellerim kelepçeli olsaydı." Zeynelâbidîn de ona dedi ki: "Yâ Zührî bu bize hiç zor gelmez, istediğim zaman el ve ayaklarımı açabilirim." Ve çok hafif bir silkinme ile elindeki kelepçeyi ve ayağındaki kayışı açtı. Kısa bir zaman sonra eline kelepçeyi ayağına kayışı tekrar geçirerek buyurdu ki: "Bunlar kulların cezâsıdır ve kolaydır. İstediğimiz zaman açabiliriz. Esas zor olan Allahü teâlânın azâbıdır."

ŞAŞARIM KİBİRLİYE

Hazret-i Hüseyin'in, bir mübârek oğludur,
Ve hazret-i Ali'nin, kıymetli torunudur.

Muhakkak kılar idi, her gecede bin rek'at,
Ölünceye kadar da, devâm etti bu tâat.

Çok korkardı Rabbinden, ömrünün her ânında,
Bilhassa titrer idi, abdeste kalktığında,

Sebebini sordular, buyurdu ki o zaman:
"Ben kimin huzûruna, çıkacağım birazdan?"

Bir kimse arkasından, onu gıybet etmişti.
Öğrenice, o zâta, gidip şöyle demişti:

"Affetsin Rabbim beni, doğruysa sözün şâyet,
Yok eğer yanlış ise, seni etsin magfiret."

Bir gün hasta olmuştu, ziyârete gittiler,
Sordu ki: "Ne maksatla, geldiniz bana sizler?"

Dediler ki: "Efendim, seviyoruz sizi biz."
Sordu yine onlara: "Ne için seversiniz?"

Dediler: "Allah için, severiz biz sizi hep,
Hâlistir niyetimiz, yoktur gayri bir sebep."

Buyurdu: "Allah için, ederseniz muhabbet,
Cennet nîmetlerine, erersiniz nihâyet.

Eğer dünyâlık için, sevseniz de siz yine,
Bolca kavuşursunuz, Dünyâ nîmetlerine."

Ziyârete geldiler, bir zaman kendisini,
Emretti kölesine, yemek getirmesini.

Köle, sofra elinde, çıkarken merdivenden,
Yemek dolu o sofra, kayıverdi elinden.

Altta küçük çocuğunun, üstüne düştü hem de,
Mübâreğin çocuğu, vefât etti o demde.

Köle bunu görünce, korkudan titredi hep,
Düşündü ki: "Efendim, ne cezâ verir acep?"

Buyurdu ki: "Hiç korkma, affeyledim vallahi,
Ve seni Allah için, âzâd ettim hem dahi."

Buyurdu ki: "Şaşarım, kibreden kullara hep,
Zîrâ kibirlenecek, neleri vardır acep?

Bir damlacık su idi, sonra bir leş olacak,
Bundan gayri neleri, vardır gururlanacak?"

Buyurdu ki: "Mahşerde nidâ eder bir melek:
"Fazîlet sâhipleri, kalkıversin!" diyerek.

Bir grup kalktığında, suâl eder melekler:
"Sizin fazîletiniz, dünyâda neydi?" derler.

Onlar der: "Sıkıntıya, katlanırdık durmadan,
Kötülük yapanı da, affederdik her zaman."

Melek der ki onlara: "Haydi girin Cennet'e."
Sonra nidâ eder ki:"Sabredenler nerede?"

Bir grup kalkar yine, suâl eder o melek:
"Siz dünyâda nelere, sabrettiniz?" diyerek.

Derler ki: Rabbimize, ibâdet ederken biz,
Her türlü zorluklara, sabrederdik hepimiz.

Günahlardan sakınmak, çok zor gelse de bize,

Sabreder, işlemezdik, uymazdık nefsimize."

Onlar dahi gidince, şöyle denir bu defâ:
"Allah'ın komşuları, gelsinler şu tarafa!"

Kalkar başka bir grup, nidâ eder münâdî:
"Ey insanlar, sizlerin, ameliniz ne idi?"

Derler:"Biz Allah için, sevdik birbirimizi,
Allah için ziyâret, ettik diğerimizi,

Allah için oturup, ederdik dînî sohbet,
Allah için fakîre verirdik mal ve servet.

Allah için giderdik, hep birbirlerimize,
Dünyâ karıştırmazdık, hâlis niyetimize."

Melek der ki:"Siz dahi, sonsuz kalın Cennet'te,
Bu ihlâsın meyvesi, Cennet olur elbette."

DÖRT KİMSEYE GÜVENME

Zeynelâbidîn hazretleri, oğlu Muhammed Bâkır'a buyurdu ki: "Ey oğlum! Şu dört çeşit kimselerle arkadaşlık etme, zîrâ fâsık kimse seni bir lokma ekmek için terk eder. Cimri ile arkadaşlık etme, cimri senin çok muhtâc olduğun şeylerini elinden almak ister. Yalancı ile arkadaşlık etme. Yalancı da fâsık bir kadına benzer; senin yakınlarını senden uzaklaştırmak ve senden uzak kimseleri sana yaklaştırmak ister. Bir de sıla-i rahmi terk edenlerle arkadaşlık yapma. Zîrâ onlar Kur'ân-ı kerîmin üç âyeti ile lânetlenmiştir."

CEYLÂNIN KONUŞMASI

Zeynelâbidîn Ali, kendi oğullarıyla,
Sahrâya çıkmış idi, en yakın dostlarıyla.

Sabah kahvaltısına, başlanacağı anda,
Bir güzel ceylân gelip, durdu onun yanında.

Yaptı ayaklarıyla, bir takım işâretler,
Bir şeyler söyler gibi, çıkarttı bâzı sesler.

Dediler ki:"Efendim, bu ceylân ne istiyor?"
Buyurdu, bir derdi var, bana bunu söylüyor.

Diyor ki: "Alıp gitti, yavrumu köyden biri,
Hiç süt emziremedim, yavruma dünden beri."

Zeynelâbidîn Ali, çağırttı hemen onu,
Buyurdu: "Niçin tuttun, sen bunun yavrusunu?

Diyor ki süt vermedim, yavruma dünden beri,
Süt emzirmesi için, hemen git, getir geri."

Köylü hayret etti ve getirdi hemen onu,
Ana ceylân emzirip, doyurdu yavrusunu.

Sonra buyurdular ki köylünün kendisine:
"Bağışla bu yavruyu, istersen annesine."

Köylü kabul etti ve yavruyu verdi hemen,

Ceylân yavrusu ile, uzaklaştı o yerden.

Hoplayıp zıplayarak, sevinçle gidiyordu,
Arkasına bakarak, garip şeyler diyordu.

Ceylânın çıkarttığı, sesleri işitenler,
Dediler ki: "Efendim, yine söyler bir şeyler."

Buyurdu ki: Teşekkür ediyor şimdi bize,
Diyor ki: "Hak teâlâ, iyilik versin size."

1) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1168

2) Tabakât-ı İbn-i Sa'd; c.5, s.211

3) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.133

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.104

5) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.74

6) El-A'lâm; c.4, s.277

7) Tehzîb-ut-Tehzîb; c.7, s.304

8) Muhtasar-ı Tuhfe-i İsnâ Aşeriyye; s.35

9) Eshâb-ı Kirâm; (6. Baskı) s.405

10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.85

ZEYNELÂBİDÎN

Horasan'dan Anadolu'ya İslâmiyeti yaymak için gelen gâzi dervişlerden. Hayâtı ve yaşadığı devir hakkında bilgi bulunamayan Zeynelâbidîn hazretlerinin Onki imâmın soyundan geldiği rivâyet edilmektedir. Kabri Ankara'da Kale içinde olup ziyâret edilmektedir.

ZEYNELÂBİDÎN AYDERÛSÎ;

Yemen'in büyük velilerinden. İsmi Ali bin Abdullah'tır. Zeynelâbidîn lakabıyla ve Ayderûsî nisbesiyle meşhûrdur. Tâc-ül-Ârifîn, Şeyh-ül-İslâm vel-müslimîn lakablarıyla da bilinir. 1576 (H.984) senesi Zilhicce ayında Yemen'in Terim şehrinde doğdu. 1631 (H.1041) senesinde aynı yerde vefât etti. Kabri, Cenân Beşşâr'daki babasının türbesindedir.

İlim ve fazîlet sâhibi asîl bir âileye mensûb olan Zeynelâbidîn Ayderûsî'nin çocukluğu doğum yeri olan Terîm'de geçti. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayıp kısa sürede Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Babasının terbiyesinde yetişip ondan ilim tahsîl etti. Babası gece gündüz ilim ve ahlâkta yüksek derece sâhibi olması için özel gayret sarfetti. Hâfızası ve zekâsı çok kuvvetli olup, meseleleri kısa sürede kavrar ve ezberlerdi. Babasının huzûrunda oturmaz, ayakta dururdu. Tefsîr, fıkıh ve hadîs ilimleri ile diğer aklî ve naklî ilimleri öğrenen Zeynelâbidîn Ayderûsî, ilimde yüksek derece sâhibi oldu. Babasının sohbetlerinde bulunarak tasavvuf yolunda da ilerlerdi. Babası ona zâhirî ilimlerde diploma, tasavvuf yolunda halîfelik verdi ve hırka giydirdi.

Zamânındaki âlim ve velîlerin ilim meclislerinde, sohbetlerinde bulunarak zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek dereceye ulaştı. Şeyh Zeyn ibni Hüseyin, Seyyidü'l-Celîl Abdurrahmân bin Muhammed Akîl, Şeyh Muhammed bin İsmâil, Seyyid Abdurrahmân Berûm bin Ali, Seyyid Abdullah bin Muhammed onun ilim öğrendiği hocalarından bâzılarıdır.

İlim ve fazîlette yüksek derece sâhibi olan Zeynelâbidîn Ayderûsî, akranlarından üstün oldu. Hocaları ona, fetvâ vermek, ders okutmak ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak husûsunda icâzet, diploma verdiler. İlk defâ tefsîr ilmi öğreterek ders vermeye başlayan Zeynelâbidîn Ayderûsî'nin şöhreti kısa zamanda etrafta duyuldu. Uzaktan yakından

pekçok kimse gelerek onun ilim meclislerinde bulundular. Ders aldığı hocalardan bir cemâat de gelerek onun derslerini dinlediler. Hocası Abdurrahmân Berûm büyük bir âlim olmasına rağmen kitabını alır, onun derslerini dinlemeye gelirdi. Onun yetiştirdiği âlimlerden bâzıları; oğlu Câfer es-Sâdık, Abdurrahmân es-Sekkâf, Seyyid Hüseyin bin Abdullah, Şeyh Abdullah bin Sehl Bafadl, Ahmed bin Abdullah, Ömer bin Ahmed Bâşerâhî, Abdullah bin Ahmed el-Ayderûs, Seyyid Ömer bin Hüseyin bin Fakîh, Seyyid Abdullah Akîl el-Hinduvân gibi zâtlardır.

Zeynelâbidîn Ayderûsî babasının sağlığında ona çok saygı gösterip hayırlı duâsını almıştı. Babasının vefâtından sonra yerine geçip vazîfesini devâm ettirdi. Müslümanlara maddî ve mânevî her türlü yardımı yaparak gönüllerini kazandı. Kendini insanların hizmetine adadı. Bilhassa sıkıntılı ve ihtiyaç sâhibi kimselere çok yardım etti. Birçok hâdise ve fitnelerle karşılaştı. Onun üstünlüğünü kabûl etmeyip karşı çıkanlar oldu. Yüksek ahlâk sâhibi bir zât olduğu için, kendisine karşı çıkanlara ve kötülük yapanlara sabretti. Hattâ onların kötülüklerine karşı iyilik ve ihsânlarda bulundu. Kendisini söz ve hareketleriyle inciten kimselere hediyeler göndererek onların hak ve hakîkatı öğrenmelerine vesîle oldu.

Zeynelâbidîn Ayderûsî, zamânının devlet adamları ve sultanlarıyla iyi geçinir, onlara nasîhat ederdi. Sultan, seyyidlerin işlerini yürütme vazîfesini ona havâle etmişti. Zayıf, fakir ve sıkıntıda olanların yardımcısı olan Zeynelâbidîn Ayderûsî'nin, zâhirî ve bâtınî yönden üstünlüğü, zamânındaki insanlar tarafından kabûl edilmişti. İnsanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâda ve âhirette seâdete, kurtuluşa ermeleri için gayret etti. Tıb ilmiyle de uğraştı. İnsanların rûhen ve bedenen sağlam olmaları için çalıştı. Çeşitli sanat ve fenlerde de bilgi sâhibi olup, her sanatın ve fennin erbâbına mesleğiyle ilgili bilgiler verdi. Peygamber efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın yaşadığı gibi yaşamaya çalıştı. Haramlardan ve şüphelilerden şiddetle sakındı. Peygamber efendimizi medheden bir kasîde yazdı. Zamânın ileri gelenlerine birçok mektuplar ve risâleler yazarak nasîhat etti. Sultana gelen mektuplara cevaplar yazdı. Zeydiyye imâmlarından Hasan bin Kâsım, Yemen'i istilâ ettiği zaman Hadramût Sultanına ve ileri gelenlerine mektup göndererek kendisine itâat etmelerini istedi. Zeynelâbidîn Ayderûsî, Zeydiyye imâmına cevâbî mektup yazdı ve ona nasîhatte bulundu.

Ömrünün son zamanlarında hastalanan Zeynelâbidîn Ayderûsî bir ara iyileşti. İnsanlar onun hastalığına üzülmüşlerdi. İyileşince sevindiler. Daha sonra kendisinde meydana gelen idrar yolu rahatsızlığı gün geçtikçe arttı. Fakat o, hâlinden hiç şikâyet etmedi. 1631 (H.1041) senesi Cemâziyelâhir ayının sonunda bir Pazar günü vefât etti. Vefâtını işitenler, mahzûn olup çok üzüldüler. Cenâze namazına başta Sultan Abdullah bin Ömer olmak üzere uzaktan yakından çok kimse geldi. Cenâzesi çok kalabalık oldu. Cenâze namazını kardeşinin oğlu Abdurrahmân es-Sekkâf kıldırdı. Cenân Beşşâr'daki babasının türbesinde defnedildi. Vefâtından sonra âlimler, velîler, şâirler onun hakkında mersiyeler söylediler ve onu medheden yazılar yazdılar.

Tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvufla ilgili mevzûları çok açık ve anlaşılır halde îzâh eden, duyulmamış lügat ve nahiv meselelerini anlatan Zeynelâbidîn Ayderûsî'nin birçok eserinin olduğu, kaynaklarda yazılmakta ise de bunların isimleri verilmemiştir.

1) Meşre-ur-Revî; c.2, s.221

2) Hülâsâtü'l-Eser; c.3, s.166

3) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.254

ZEYNELÂBİDÎN KAYSERÂNÎ;

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. 1349 (H.750) yılında Medîne-i münevverede Rasas

mahallesinde doğdu. Babası Seyyid Ahmed Şemsüddîn Efendi, annesi ise, Seyyid İzzeddîn Hasan Rıfâî'nin kızı Sâdiye Hanım'dır. Nesebi, yirmi dokuzuncu batında hazret-i Ali'ye ulaşmaktadır. Doğum yerine nisbetle Medenî, yerleştiği Kayseri şehrine nisbetle de Kayserânî denildi. 1414 (H.817) yılında Kayseri'de vefât etti. Kabri, Burhâneddîn Tirmizî hazretlerinin türbesi içinde olup, ziyâret edilmektedir.

Seyyid Zeynelâbidîn hazretleri, küçük yaşta babasından ve Medîne-i münevverenin meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Evliyâdan feyz alıp, olgunlaştı. Allahü teâlânın sevgili kullarının sohbetlerinde, Resûl-i ekremin güzel ahlâkı ile ahlâklanıp âzâlarını Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakla süsledi. Çok ibâdet eder, haram ve şüphelilerden pek sakınırdı. Mübârek pederinin vefâtından sonra Anadolu'ya doğru yola çıktı. 1397 senesinde Kayseri'ye geldi. O sıralarda Sivas ve Kayseri dolaylarının beyi olan Kâdı Burhâneddîn Ahmed Bey yeni vefât etmiş, Kayseri şehri de Osmanlı Türklerinin âdil idâresi ile şereflenmişti. Kayseri halkı ve idârecileri, şehirlerine yeni gelen, Resûl-i ekremin bu mübârek torununa izzet ve ikrâmda bulundular. Zeynelâbidîn hazretleri için bir dergâh ve ev inşâ ettiler. Yine Basra'dan gelip Kayseri'de yerleşen Seyyid Burhâneddîn Ahmed Efendinin mübârek kerîmesi Fâtıma Hanım ile evlendirdiler. Resûl-i ekremin iki kıymetli torununun ilim ve feyzinden istifâde için ellerinden geleni yaptılar.

Uzun boylu, buğday tenli ve güler yüzlü bir zât olan Seyyid Zeynelâbidîn, vefâtına kadar insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmekten, Resûl-i ekremin güzel ahlâkını tatbik etmekten ve Selef-i sâlihînin mübârek yolunu yaymaktan bir ân geri durmadı. Allahü teâlânın sevgili kulları ile sohbet etmekten çok hoşlanır, sâlihlerle bulunmaktan zevk alırdı. Söz ve kerâmetleri dilden dile nakledilirdi.

Seyyid Zeynelâbidîn hazretlerinin Fâtıma Hâtun'dan; Ahmed, Mûsâ ve Eyyûb isminde üç oğlu dünyâya geldi. Onlar da babalarının ilim ve feyzinden istifâde edip, üç günlük dünyâda, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya gayret ettiler. Her üçü de Kayseri'de yerleşip, orada vefât ettiler.

Zeynelâbidîn hazretlerinin menkıbe ve kerâmetlerinden bir bölümü, sevenlerinden Ahmed Remzi Dede tarafından **Mir'ât-ı Zeynelâbidîn** başlıklı bir manzûmede anlatılmıştır. Sekiz kasîdeden müteşekkil olan bu manzûmenin bâzı kıt'aları şöyledir:

Ehlullahın hâline vâkıf olan eshâb-ı din,
Feyz alıp fil-hâl elde eder irfân ve yakîn.

Arzulanan en üst menzile kavuşur şüphesiz,
Bende-i dergâh-ı ehlullâh olan merd-i güzîn.

Yüksek âlimlere ayak basar iclâl ile,
Âsitân-ı evliyâya eyleyen vaz'ı cebîn.

İsimlerini yâd eden elbet bulur feyz ü felâh,
Zikreden evsâfını elbet olur gamdan emîn.

Ey muhibbî evliyâ! Ey teşne-i feyz-i Hudâ,
Coşar deryâ-yı rahmet zikredilirse sâlihîn.

Gel ziyâretgâhın olsun kabr-i Zeynelâbidîn,
Hâzihi Cennetü Adnin fedhulûhâ hâlidîn.

1) Müselsil (Es'ad-ül-Medenî) Kayseri Râşid Efendi Kütüphânesi, No: 21377

2) Ravzat-ün-Nediyye fî Terâcim-i Silsile-it-Tâhiret-il-Es'adiyye (Mustafa Rüşdî Efendi), Râşid Efendi Kütüphânesi, No: 21377/2

3) Bergüzâr-ı Ahmed Remzi Dede

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.13, s.171

ZEYNELÂBİDÎN MUHAMMED;

Büyük velîlerden. İsmi, Muhammed bin Muhammed, lakabı Zeynelâbidîn'dir. Mısır'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1638 (H.1048) senesinde Mısır'da vefât etti.

Muhammed Zeynelâbidîn, zamânının büyük âlimlerinden Halebî ve başkalarından okudu. Çeşitli ilimlerde üstün dereceye yükseldi. Câmi-ul-Ezher'de ders okutmaya başladı. Zamânındaki âlimlerin kavuşamadıkları ilmî üstünlüklere yükseldi. Şam'da da ikâmet etti. Çok kere Hicâz'a gidip geldi. Mısır, Hicâz ve Şam'daki âlimler, onun ilimdeki üstünlüğünü söyleyip, medh ü senâ ettiler ve huzûrunda ona karşı çok edebli oldular.

Muhammed Zeynelâbidîn, Şâziliyye yolunun edebini insanlara öğretip yaydı. Çok kerâmetleri görüldü. Keşfleri pekçoktur. Zamânın büyüklerinden bir zât idi.

İbrâhim Ubeydî, hocası Muhammed Zeynelâbidîn hakkında; **Umdet-üt-Tahkîk fî Beşâiri ales-Sıddîk** isimli bir eser yazdı. Kitabında hocasının fazîletlerini, kerâmetlerini ve âlimlerin onun hakkındaki medhedici sözlerini bildirdi.

Âlimlerin büyüklerinden olan Şeyh Yûsuf Feyşî, onun hakkında şöyle dedi: "Muhammed Zeynelâbidîn Bekrî, âlim, kâmil bir zât idi. İlm-i tevhîde dâir çok güzel sözleri vardır. Baba ve dedelerinden daha üstün dereceye yükseldi."

Remle müftîsi Şeyh Hayreddîn ise onun hakkında; "Şam'daki âlimler onun ilim meclisine toplanmıştı. O, hikmet dolu sözler söylüyordu. Âlimler; "Ey Muhammed Bekrî! Sözleriniz bizim anlayışımızın üzerindedir. Anlamakta zorluk çekiyoruz" dediler." diye bildirmektedir.

Mısır'daki âlimlerin büyüklerinden Şeyh İbrâhim Memûnî şöyle dedi: "Baba ve dedelerinin bütün fazîletleri, Muhammed bin Zeynelâbidîn Bekrî'de toplanmıştır."

İbrâhim Ubeydî şöyle anlatır: "Allahü teâlânın ihsânı ile yüz büyük zâtın hizmetinde ve derslerinde bulunmakla şereflendim. Fakat Muhammed Zeynelâbidîn Bekrî'den daha fazla Allahü teâlâyı tanıyanı görmedim."

Yine İbrâhim Ubeydî anlatır: "Üstad Muhammed Alevî ile Muhammed Zeynelâbidîn bir yerde konuşuyorlardı. Konuşmalarından bir şey anlamadım. Zeynelâbidîn, Muhammed Alevî'ye Peygamber efendimizden bahsetti ve; "Vallahi O şimdi kabrinde, bizim bilmediğimiz bir şekilde diridir. Sizin de Muhammed aleyhisselâm katında üstün bir yeriniz var" buyurdu ve oradan ayrıldı."

Muhammed Zeynelâbidîn, bir sene, haccı edâdan sonra, Medîne-i münevvereye gidip, Resûlullah'ın kabr-i şerîfini ziyârette bulundu. Ziyâretini tamamlayınca, vedâ için tam bir edeb içinde kabr-i şerîfe dönmüş iken birden karşısında Resûlullah efendimizin, hazret-i Ebû Bekr'in ve hazret-i Ömer'in mübârek cemâllerini gördü. Edeble başını önüne eğdi ve öyle kaldı. O sırada bir kısım talebeleri gelip kâfilenin hareket ettiğini ve gitmek arzu ettiklerini söylediler. Huzurda iken onların bu acele edişlerine taaccüb edip, keşf hâliyle onlara; "Siz beni çağırıyorsunuz. Hâlbuki şimdi karşımda Resûlullah efendimizin mübârek cemâli, bulutun altında ayın kayboluşu gibi kaybolup gidiyor. Hazret-i Ebû Bekr'in ve Ömer'in mübârek cemâlleri de kaybolup gittiler." dedi.

Muhibbî onun hakkında dedi ki: "O, Kâhire'de zamânındaki âlimlerin en büyüğüydü. İlim ve edeb sâhibiydi. Amcası Muhammed Ebi'l-Mevâhib'in vefâtından sonra, evinde tefsîr dersleri verdi. Âlimler gelir, dersini dinlerlerdi. Çok kerâmetleri görüldü. Çok defâ haccetti. Herkesten hürmet ve îtibâr gördü. Tefsîr ilminde üstün derecedeydi."

YANIMDAN AYRILMA!

İbrâhim Ubeydî şöyle anlatır: “Bir bayram günüydü. Muhammed Zeynelâbidîn, benim, yanından ayrılmamı istemedi ve; “Bugün bayramdır. İnsanların bir araya gelip dağılma günüdür. Sen benim yanımdan ayrılma. Ziyârete gelenlerin ayrılmalarından sonra, bende bir yalnızlık oluyor. Bugün benim dostum ol. Seninle konuşmak beni memnûn ediyor.” buyurdu. Ben de; “Efendim sizden bir arzum var. Bunu yerine getirirseniz memnun olurum ve sizinle berâber kalırım deyip, bâzı zâtların hoca ve talebe silsilelerini sordum. O da kolaylıkla cevap verdi. Son olarak Şeyh Zeynelâbidîn ve Şeyh Ahmed'in ilim ve tasavvuftaki vârisinin kim olduğunu sordum. “Benim” buyurdu ve ağladı. Bu zaman kendimden geçtim. Daha sonra kendime geldiğimde devlet adamlarının, âlimlerin ve başkalarının onu ziyâret ettiklerini ve Muhammed Zeynelâbidîn’in her birine, eliyle, örtülü bir yerden gümüş alarak verdiğini gördüm. Hayret ettim. Sonra da; “Efendim, kudret hazînesine mâliksiniz” dedim. O da cevâben; “Doğru, senden başkası bunu bilemez” buyurdu. Emirleri üzere onunla berâber kaldım.”

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.1, s.202

2) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.16, s.135

ZEYNELÂBİDÎN MÜNÂVÎ;

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Zeynelâbidîn bin Abdurraûf’dur. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1613 (H.1022) senesi Zilka’de ayının dördüncü günü Mısır’da vefât etti. Câmi-ül-Ezher'de, büyük bir kalabalık tarafından cenâze namazı kılındı. Velî bir zât olan Şeyh Ahmed Zâhid ile Şeyh Midyen Eşmûnî’nin kabirleri arasına defnedildi.

İbn-i Münâvî, **Câmi’-us-Sagîr** adlı eseri açıklayan büyük âlim Münâvî’nin oğludur. O da babası gibi âlimdi. Çok ibâdet ederdi. Dünyâya düşkün olmadığı gibi, haramlardan kaçmakta herkesten öndeydi. Babasının derslerinde yetişti. Daha yedi yaşında Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. On yaşında birçok kitabı okuyup ezberlemişti. Okuduğu kitaplardan bâzıları şunlardır: İbn-i Arslan’ın **Zebid**’ini, nahiv ilmine dâir **Tuhfet-ül-Verdiyye,** Sa'düddîn Teftâzânî'nin **Kitâb-ül-İrşâd’**ı ve başkaları. Ezberlediği kitapları zamânının büyük âlimlerinden Şemsüddîn Muhammed Remlî’ye, onun vefâtından sonra da Hatîb Şihâbüddîn Ahmed Şerbînî ve Şeyh Harrâz Gamrî’ye tekrar okuyup dinletti. Arabî ilimleri Şeyh Abdülkerîm Bulâkî’den, usûl ilmini Şemsüddîn Muhammed Me’mûnî, Altıparmak ve Mısır kâdısı Arapzâde’den, tefsîr, hadîs, neseb, hesab, hendese ve başka ilimleri de büyük âlim Ali bin Gânim Makdisî’den öğrendi. Ayrıca hadîs-i şerîf ilmini Hâfız Ebü'n-Necâ Sâlim Senhûrî ile Hâfız Şihâbüddîn Ahmed Metbûlî ve Mâlikî mezhebi âlimlerinden Kâdı Bedreddîn Karâfî’den tahsîl etti. Bütün hocaları kendilerinden rivâyette bulunmaya onu selâhiyetli kılıp icâzet, diploma verdiler. İbn-i Münâvî daha sonra tasavvuf yoluna girdi. Halvetiyye yolunun büyüklerinden oldu. Halvetiyye yolundaki icâzeti Şeyh Sâlih Muhammed Türkî Halvetî, Şeyh Ahmed Acemî, Şeyh Abdullah Rûmî, Şeyh Muhammed Yünânî, Şeyh Muharrem Rûmî ve başkalarından aldı.

İbn-i Münâvî, zamanlarını ibâdet ve tefekkürle geçirirdi. Yanına gelenler, onu namaz kılarken veyâ zikrederken bulurlardı. Onu başka bir hâlde gören olmadı. Gecenin tamâmını ihyâ eder, ibâdetle geçirirdi. Yumuşak huylu ve çok merhametli idi. Küçük büyük, çok kimse kendisinden istifâde etti. İbâdet esnâsında Resûlullah efendimizin mübârek cemâlini gördü.

Daha bülûğa ermeden önce, babası onu bir iş için bir yere gönderdi. Yolda İbn-i Uzmâ ile karşılaştı. İbn-i Uzmâ'yı tanımazdı. İbn-i Uzmâ ona; “Ey Zeynelâbidîn” diye seslendi. Bunun üzerine yanına gitti. İbn-i Uzmâ onun ağzına bir buğday tânesi koydu. Sonra da; “Şimdi git,

biz seni mahrûm etmedik!” buyurup duâ etti.

İbn-i Münâvî mânen üstün bir derecedeydi. Âhirete intikâl etmiş olan, bâzı velîlerin rûhları hânesine gelir, onunla olurlar, bâzı işlerden haber verirlerdi. Şeyh Şâh Veliyyüddîn Acemî’nin rûhu çok defâ onu ziyâret eder, onunla birlikte olurdu. Daha küçüklüğünde nûrlar görür, sesler duyar ve haberler dinlerdi. Çok güzel rüyâlar görürdü.

Zeynelâbidîn Münâvî, İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin kabrine gittiğinde, İmâm-ı Şâfiî, kabrinden ona seslenir, bâzan da kabri yarılır, içinden elini uzatır ve ona bir şey verirdi.

Zeynelâbidîn, dedesi Yahyâ Münâvî’nin kabrini ziyârete gittiğinde, onu, üzerinde siyah bir elbise ile kabrinin üstünde oturmuş bir hâlde bulurdu. Onunla uzun uzun konuşur ve duâ ederdi.

Âriflerin büyüklerinden olan Himsânî anlatır: “İlm-i ervâh’dan haberi olan evliyânın büyüğü, Tarme Sa’dî Mısrî’yi gördüm. Önünde nûr gibi bir zât vardı. Bu kimdir? diye sordum. O da Zeynelâbidîn Münâvî’dir. O kabir ehline vekil kılındı.” dedi.

Muhibbî şöyle anlatır: “Şeyh Abdülkâdir Feyyûmî’nin oğlu hastalanmıştı. Bu sırada Zeynelâbidîn Münâvî ile karşılaştı. Ona oğlunun hasta olduğunu arz etti. Zeynelâbidîn Münâvî, oğlunun yanına gitti. Bir müddet sohbet etti. Sonra duâ edip ayrıldı. Ondan sonra Şeyh Abdülkâdir Feyyûmî'nin oğlu, hastalıktan kurtulup şifâ buldu.

Zeynelâbidîn, Saîd denilen yerde bulunan babasının yanına gidiyordu. Yolda birisi, hiçbir suçu olmadığı hâlde mızrağı ile ona vurdu. Fakat Zeynelâbidîn’e bir şey olmadı. Bir müddet sonra, başka birisi gelip, Zeynelâbidîn’e mızrağı ile vuran o şahsın boynunu hiç sebeb yokken kesti. Böylece Allahü teâlânın sevgili kuluna el kaldırmanın cezâsını çekti.

Yine bir defâsında, babasının alacağını almak için birisinin yanına gitmişti. Yanına gittiği şahıs Zeynelâbidîn’e hakâret edip vurdu. Aradan kısa bir müddet geçmişti ki, bulunduğu şehrin vâlisi, ona büyük bir borç yükledi. Ayrıca çok da hakâret etti.

Bir defâsında o şöyle buyurmuştu: Yanıma hiçbir kimse oturmasın ki, Allahü teâlânın izniyle onun kalbinden geçenleri bilmeyeyim. Eğer Allah korkusu olmasaydı, düşmanların ekseriyetinin ayıplarını ortaya çıkarırdım.

İbn-i Münâvî’nin yazdığı eserlerden bâzıları şunlardır: **1) Şerh-ul-Meşâhid li-İbn-i Arabî, 2) Hâşiyetün alâ Şerh-il-Minhâc lil-Celâlüddîn-i Mahallî, 3) Şerhun alâ Mukaddimet-ül-Ezheriyye, 4) Şerh-üt-Tâiyye İbn-i Fârid, 5) Hâşiyetün alâ Ravd-il-Ünf.**

DEDİĞİ GİBİ

Zeynelâbidîn bin Abdürraûf, bir gün otururken, talebelerinden birisi kapıyı çaldı. Zeynelâbidîn kapıya çıktı. Kapıyı çalan talebesi ile bir şeyler konuştuktan sonra geri döndü ve buyurdu ki: “Bu gelen falanca zâttı. Memleketinde çocuğu varmış, hastalandığını haber vermişler. Çocuğunun şifâ bulması için kâğıda bir şeyler yazıvermemi istedi. Bir şey yazmadım. Çünkü çocuğu bugün vefât etti.” Birkaç gün sonra o şahsın oğlunun Zeynelâbidîn hazretlerinin dediği günde vefât ettiği haberi geldi.

1) Mu’cem-ül-Müellifîn; c.4, s.196

2) Hulâsât-ül-Eser; c.2, s.193

3) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.379

4) El-A’lâm; c.3, s.65

5) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.18

6) Keşf-üz-Zünûn; c.1, s.617, 918

ZEYNULLAH KAZANÎ;

Son devir Anadolu velîlerinden. Zamânının meşhûr velîsi ve büyük âlimi Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerinin, Kazan ve Kafkasya'da insanları irşâd için vazîfelendirdiği halîfelerindendir. Doğum ve vefât târihi bilinmemektedir.

Zamânının âlimlerinden zâhirî ilimleri tamamlayıp kemâle erdikten sonra Çardaklı Şeyh Abdülkerîm Nakşibendî'nin senelerce sohbetlerinde bulundu. Sonra hac için Hicaz'a gittiğinde Medîne-i münevverede Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri ile tanıştı. Bir müddet sohbetinde bulundu. Ondan icâzet ve hilâfet aldı. Memleketine dönünce, insanlar arasında çok sevilip sayıldı. Sohbetleri çok tesirli oldu. Kısa zamanda şöhreti yayıldı. Ancak hasedciler tarafından iftirâ edilerek hiç tanınmadığı bir bölgeye sürgün edildi. Orada senelerce sıkıntı çekti. Sonra memleketine dönmesine müsâade edildi. Fitneden kurtulmasına şükrâne olarak ikinci defâ hacca gitti. Tarvısky denilen bölgede insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, Peygamber efendimizin güzel ahlâkını anlattı. Onların Hak yolda yürümeleri için gece gündüz çalıştı.

Son derece cömert ve üstün ahlâk sâhibiydi. **Menâkıb-ı Ziyâeddîn Gümüşhânevî** adıyla bir kitap yazdığı kaydedilmiştir.

1) Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Hayâtı, Eserleri, Tarîkati; s.158

ZİVİNGÎ;

Anadolu velîlerinden. Eruh'a bağlı Fındık nâhiyesinin Zivinga köyünde doğdu. İsmi Muhammed'dir. 1971 senesinde vefât etti. Sekiz yaşında babasını kaybetti. Bu yaşta âilelerinin âdeti üzerine ilim tahsîline başladı. Önce dedelerinin talebelerinden olan Şeyh Hüseyin'den okudu. Sonra Cizre'ye gidip Eruh'a bağlı Tanzî Medresesinde babasının icâzetli talebesi Molla Muhammed Nursî'den ders aldı. Beş sene de Molla İbrâhim Kenânî'den ilim öğrenip icâzet aldı. Tasavvufta ise o bölgedeki meşhûr velîlerden Şeyh Hüseyin Basretî'nin sohbetinde kemâle erdi. Ömrünü ilimle geçirdi. Talebelerine ders verme ve yetiştirme husûsunda son derece mahâretliydi.

Talebelerinden Seyyid Tâhir şöyle anlatır: "Bir gün bütün talebeleri huzûrunda iken bir kimsenin ismini söyleyerek; "Falan kişinin üzerine namaz farz değildir!" dedi. Bu sözlere şaşırdık. Çünkü bahsi geçen kimse akıl bâliğ bir kimseydi. Bizim şaştığımızı görünce; "Tabi evlâdlarım üzerine farz olmaz. Çünkü delidir! O kimse gâyet akıllı ve okuması da iyi idi. Aradan on beş sene geçti. Aklî dengesini kaybettiğini duyduk. Hocamızın vaktiyle neden öyle söylediğini o zaman anladık."

Yine bu talebesi anlatır:"Bir zaman göçerlerin bir kabîlesine imâmlık yapıyordum. Onlarla birlikte yaylaya gidip geliyor, talebelerimi de birlikte götürüyordum. O sırada hocam Molla Muhammed Zivingî hayatta değildi. Fakat ilim bakımından ne zaman müşkilim olsa, o gece hocam rüyâmda görünüp müşkilimi hallediyordu ve söylüyordu. Bu hal böyle devâm etti.Tâ ki hocamın evlâdları ile o kabîle arasında bir anlaşmazlık çıkıncaya kadar.Bu anlaşmazlık çıkınca, hocam bana rüyâmda artık o kabîleye imâmlık yapmamamı söyledi. Fakat ben devâm etmek durumunda kaldım. O zamâna kadar bütün ilmî müşkillerimi rüyâmda halleden hocamı artık bir daha rüyâda göremedim."

ZİYÂEDDÎN BERNÎ;

Hindistan'ın meşhûr velîlerinden. Hâce Nizâmüddîn-i Evliyânın talebesidir. Hocasına yakın olmak nîmetine kavuşan seçilmişlerdendi. Gıyâspûr şehrinde otururdu. 1285 (H.684) senesi civârında doğup, 1357 (H.758) de vefât etti. Vefât târihi, **Keşf-üz-Zünûn**'da 1493 (H.899) olarak bildirilmiştir ki, bu mümkün değildir. Babası Müeyyidülmülk Sultan Alâeddîn Halacî'nin kardeşi Aklî Hanın nâibi idi.

Çok ilim tahsîl eden Ziyâeddîn Bernî'nin hâfızası pek kuvvetli idi. Âlim ve sâlih zâtların sohbetlerinde bulunmaktan büyük zevk alırdı. Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ hazretlerinin bereketli sohbetlerine devâm ederdi. Bilhassa Emîr Hüsrev Dehlevî ve Emîr Hasan Sencerî ile yakınlıkları vardı. Devamlı onlarla berâber bulunurdu.

Güzel huylu, kültürlü, hoşsohbet, güzel latîfeler yapan neşeli bir zât idi.

Sultan Muhammed Tuğluk zamanında 17 sene ve Fîrûz Şâh zamanlarında bir müddet sarayda vazife aldı. Bu iki sultan devirlerinde, sultânın yakın adamlarından, güvendiği kimselerdendi. Târih ilminde de söz sâhibi olan Ziyâeddîn Bernî, meşhûr **Târih-i Fîrûz Şâh** isimli eserin de sâhibidir. Başka eserleri de vardır.

Tasavvuf yolunda ilerlemek arzusunda bulunan ve bu yolda çok gayretli olan Mevlânâ Ziyâeddîn Bernî, hiçbir zaman dünyâlık toplamak gayretinde, telâşında olmamıştır. Kendisine yetecek kadar şeylerle yetinir, daha fazlasını elinde bulundurmazdı.

Hâce Ziyâeddîn Bernî, **Hasretnâme** isimli eserinde şöyle anlatır: "Bir zaman, hocam Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın sohbetinde bulunuyordum. O gün rûhlara hayat veren bereketli sohbetlerinde, sabahtan kuşluk vaktine kadar bulundum. Bu sırada birçok kişi, talebe olmak üzere geldi. O da gelenlerin hepsini kabûl etti. O esnâda kalbimden; "Eskiden büyük zâtlar, kendilerine talebe olmak üzere gelenleri kabûl etmekte ihtiyatlı davranırlar, her geleni hemen kabûl etmezlerdi. Bizim hocamız ise, gelenlerden hiçbirini ayırmıyor, hepsini kabûl ediyor." düşüncesi geçti. Ben bu düşünceler içindeyken, bir ara bunu kendisine suâl etmek bile istedim. Allahü teâlânın izniyle benim bu düşüncelerimi anladı. Bana dönerek tebessüm etti ve; "Bana istediğini sor ama, gelen herkesi niçin kabûl ettiğimi sorma!" buyurdu. Sonra da şöyle devâm etti; "Talebe olmak üzere gelenlerin hepsini kabûl ettiğimizi, ihtiyatlı davranmadığımızı düşünüyorsunuz. Bizim böyle davranmamızın üç sebebi vardır. Birincisi; tecrübe ile anlıyorum ki, bize talebe olmak üzere gelenlerin hemen hepsi, günah işlemekten sakınan, namazlarını devamlı cemâatle kılan, emirleri yapmakta gevşek davranmayan, istîdâd sâhibi kimselerdir. Bunun için onları kabûl ediyorum. İkincisi; mânevî olarak âcizlik ve ihtiyaç içinde kapımıza gelip; "Bütün günahlarıma tövbe ettim" diyen bir kimseyi geri göndermek gönlümüze hiç hoş gelmiyor. Bize talebe olanlardan hepsinin, günahlardan uzak durduğu, tövbesini bozmadığı da meydandadır. Üçüncü ve en mühim sebep de; hocam Ferîdüddîn Genc-i Şeker, bana icâzet ve hilâfet verirken böyle işâret buyurmuştur." Bu açıklamadan sonra, ona olan muhabbetim daha çok arttı."

1) Kâmûs-ul-A'lâm; c.4, s.2981

2) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.195

3) Keşf-üz-Zünûn; s.299

4) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.11, s.206

5) Persian Literatüre; c.1, s.505

6) Siyer-ül-Evliyâ; s.312

7) Hazînet-ül-Asfiyâ; c.1, s.344

ZİYÂEDDÎN GÜMÜŞHÂNEVÎ;

Büyük velîlerden. İsmi Ahmed bin Mustafa, künyesi Ziyâeddîn olup, Gümüşhânevî diye meşhûrdur. Babası Emirler sülâlesinden Mustafa Efendidir. 1813 (H.1228) târihinde Gümüşhâne'nin Emirler Mahallesinde doğdu. 1893 (H.1311) târihinde İstanbul'da vefât etti. Kabr-i şerîfi, Süleymâniye Câmii avlusunda Kânûnî Sultan Süleymân Han Türbesinin kıble tarafında olup ziyâret mahallidir.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Beş yaşında Kur'ân-ı kerîmi hatmetti. Sekiz yaşında **Delâil-i Hayrât, Hızb-i A'zam** ve **Kasâid'**i okuyup bitirdi. Şeyh Sâlim, Şeyh Ömer el-Bağdâdî, Şeyh Ali el-Vefâî ve Şeyh Ali gibi âlimlerden ders aldı. Hayâtının ilk on senesini Gümüşhâne'de geçirdikten sonra âilesiyle birlikte Trabzon'a göç etti. Orada bir taraftan ilim tahsîliyle meşgûl olurken, bir taraftan da ticâretle uğraşan babasına yardım etti. Laz Hoca adıyla tanınan Şeyh Osman Efendi ve Şeyh Hâlid Saîdî gibi o belde âlimlerinden sarf, nahiv ve fıkıh dersleri okudu.

Babası Mustafa Efendi, diğer oğlunun askerde olması sebebiyle yardımına muhtac olduğu Ziyâeddîn Efendiyi bir gün yanına çağırıp; "Oğlum! İlmin, mâsivâdan yâni Allahü teâlâdan başka her şeyden daha üstün ve alış verişten daha lüzumlu olduğunu bilirim. Fakat, senin yaşın küçük. Bu zamâna kadar öğrendiklerin sana şimdilik yeter. Ben seni ilim öğrenme yolundan alıkoymak istemem. Ancak askere giden ağabeyin dönünceye kadar sabret. O zaman seni ilim ve irfân merkezi olan İstanbul'a gönderirim. Hiç olmazsa şimdilik bana işlerimde yardımcı ol." dedi. Onun ilim ve ticâret yükü altında ezilmesinden korkmuştu. Ziyâeddîn Efendi babasının sözüne "Peki" dedi. Bir taraftan ticâretle meşgûl olurken, ilimle uğraşmaktan da geri durmadı. Ağabeyinin askerden dönmesini sabırsızlıkla beklerken kendi ördüğü para keselerini satarak helâl lokma ile ilim tahsîli için para biriktirmeye başladı. On beş yaşlarındayken amcası ile birlikte ticâret için İstanbul'a gitti.

Ziyâeddîn Efendi İstanbul'dayken ağabeyinin askerden döndüğünü haber aldı. Bunun üzerine İstanbul'da kalmaya niyet etti. Babası için lüzumlu şeyleri satın aldı ve onları amcasına teslim etti. Sonra da amcasına Trabzon'a dönmek istemeyip İstanbul'da ilim ve irfân yoluna girmek istediğini şöyle ifâde etti: "Muhterem amcacığım! Ben şu anda ilim ve irfân beldesi İstanbul'dayım. Bu sebeple târifi imkânsız bir sevinç içindeyim. Artık memleketime dönmek istemiyorum. Ağabeyim askerden dönmüş. Artık babam yalnızlıktan kurtuldu ve kendisine yardımcı buldu. Ben burada kalıp ilmimi tamamlamak istiyorum. Mâzeretimi kabûl edeceğinizi umarım. Sakın bana incinip gücenmeyiniz. İleride lâzım olur düşüncesiyle kendi ellerimle örerek sattığım para keselerinden birkaç kuruş biriktirmiştim. Bunlardan kendime bir şey ayırmadan size vererek babama gönderiyorum. Yardımcı ve dost olarak bana Allahü teâlâ yeter. Üzerimde hakkı olan yakınlarımın haklarını helâl edip, duâlarında unutmamaları en büyük arzumdur. Ben de kapanacağım odamda sizleri duâ ve hayırla yâd edeceğim."

Ziyâeddîn Efendi bu vedâlaşmadan sonra hiçbir tanıdığı olmadığı ve yanında bir harçlığı bile kalmadığı halde Allahü teâlâya tam bir tevekkül ve teslimiyet içinde İstanbul'da kaldı.

Ahmed Ziyâeddîn Efendi, İstanbul'a gelişinin ilk günlerinde bir rüyâ gördü. Büyük bir câminin içinde cemâat arasında otururken binânın çevresinde yangın çıkıp, ateş her tarafı sardı. Cemâatin canhıraş feryatlarla sağa sola koşuşarak çıkış yolu aradığı bir sırada, belki bir kurtuluş yolu bulurum ümidiyle gözlerini kubbeye doğru kaldırınca, tam kubbenin ortasında aşağıya sarkıtılmış bir zincir gözüne ilişti. Hemen zincire yapışıp göğe doğru yükselerek bu bâdireden kurtuldu. Bu rüyâdan kısa bir müddet sonra ders almak için gittiği Süleymâniye Câmiine girince, rüyâda gördüğü mâbedin burası olduğunu ve kendisinin mânevî bir işâretle îkâz edildiğini anladı.

Ziyâeddîn Efendi sonra Bâyezîd Medresesine gidip talebe oldu. Burada ilim, hikmet, fen ve ahlâk bilgilerini tahsîl etti. Sonra Mahmûd Paşa Medresesine giderek orada sol sıradaki en

son odaya yerleşip kendisini ilim ve ibâdete verdi. Medresedeki üstün başarısı üzerine zaman zaman hocalarına vekâleten onların izniyle arkadaşlarına dersler verdi.

Ziyâeddîn Efendi, Mahmûd Paşa Medresesinden icâzet aldıktan sonra Bâyezîd Medresesinde müderrisliğe başladı. Bir taraftan günden güne genişleyen ders halkasında ilim öğretirken, diğer yandan ilmî eserler telif ve neşretmeye başladı. Yirmi beş sene geceleri sabahlara kadar kitap yazmakla meşgûl oldu. Zâhirî ilimlerde icâzet, diploma verme derecesine ulaşmasına rağmen devamlı tasavvufî yönden mânevî ilimlerde irşâd edilme ihtiyâcını hissetti. Bu yüzden yetişmiş ve yetiştirebilen bir mürşid-i kâmil aramaya başladı. Bu sıralarda Üsküdar'da Alaca Minâre Dergâhında ilim ve irfân neşrine başlayan evliyânın büyüklerinden Abdülfettâh-ı Akrî hazretleriyle bir sohbet meclisinde tanıştı. Bu mübârek zât, büyük velî Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin talebesiydi. İstanbul'un üzerine güneş gibi doğan bu mübârek zât, saçtığı feyzlerle gönülleri fethediyordu. Herkese açık olan bu ilim ve irfân meclisine Ahmed Ziyâeddîn Efendi de devâm etmeye başladı. Bir gün Ziyâeddîn Efendi, Abdülfettâh-ı Akrî hazretlerine talebe olmak arzusunu açıklayınca, Abdülfettâh hazretleri tebessüm edip; "İleride gelecek olan zât buna izinlidir. Binâenaleyh onun gelmesini beklemek münâsiptir." buyurdu. Kâmil, olgun bir zât için aradığı bütün özelliklerin Abdülfettâh hazretlerinde bulunduğuna iyice kâni olan Ziyâeddîn Efendi ona mutlaka talebe olmak, mânevî terbiyesine girmek arzusu ile bir gün dergâhına gitti. Orada hiç görmediği fakat yıllarca berâber bulunmuş gibi yakınlık duyduğu bir zâtla karşılaştı. Bu zât tebessüm edip kendisine; "Ey Ahmed Ziyâeddîn! Sizin mânevî terbiyeniz ezelde bize verilmiştir. Sırf sizin için tâ Şam'dan Anadolu'ya geldim." dedi. Ziyâeddîn Efendi şaşırıp tanımadığı bu zâtın kendisine ismiyle hitâb etmesinden hayretler içinde kaldı. Bu zât, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin önde gelen talebelerinden Trablusşam Müftüsü, meşhûr Ahmed bin Süleymân el-Ervâdî hazretleriydi. Ervâdî hazretleri, hocası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin yıllar öncesi kendisine; "Ey dost, nûrları ile Afrika, Buhârâ, Mısır, Mekke, Medîne, Hindistan ve Uzakdoğu'nun aydınlanacağı zât için İstanbul'a git, onu ara bul. O henüz açılmamış bir vilâyet goncasıdır. Her ne kadar İstanbul'a birçok talebemiz gönderilmişse de, onun nasîbi ezelde sana tevdî ve tensîb edilmiştir. Onun irşâdı ile meşgûl ol. Adın onunla daha çok duyulacak ve sen onunla daha çok bilineceksin. Zîrâ o, bizden sonra yolumuzun büyüğü ve yayıcısı olacaktır." buyurarak verdiği işâretle İstanbul'a gelmişti.

Ziyâeddîn Efendi ile Ervâdî hazretleri el ele tutuşup Abdülfettâh hazretlerinin huzûruna girdiler. O zaman Abdülfettâh Efendi; "Ziyâeddîn, işte senin hocan budur. Derhal ona intisâb et, bağlan. Bizim aramızda ayrılık gayrılık yoktur. Biz aynı kaynaktan feyz alıyoruz. Aynı fidanın iki gülü gibiyiz." buyurdu ve hemen huzûrunda yapılan duâ ile Ziyâeddîn Efendi, Ervâdî hazretlerinin mânevî terbiyesine girdi.

Ziyâeddîn Efendi, hocası Ervâdî hazretlerini, Mahmûd Paşa Medresesindeki odasında misâfir etti. Burada kırk gün halvette, yalnız ibâdetle meşgûl oldu. Teveccüh ve bereketleri görülmeye başlandı. Ervâdî hazretleri, Gümüşhânevî'nin Mahmûd Paşa Medresesindeki derslerini de tâkib etti. Ervâdî hazretleri bir gün âniden ortadan kayboldu. Onun ayrılığı Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerini dalından kopmuş bir gül gibi soldurdu. Teselliyi Abdülfettâh Efendinin sohbetlerine devâm etmekte buldu. Tam bir sene süren bu ayrılıktan sonra, Ervâdî hazretleri tekrar İstanbul'a geldi. İki seneye yakın bir zaman Ayasofya Câmiinde hadîs-i şerîf ilmi öğretti. Bu arada Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerine, Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, Çeştiyye, Hâlidiyye, Halvetiyye, Bedeviyye, Rıfâiyye ve Şâziliyye yolunda icâzet, diploma verdi. Abdülfettâh Efendiyi de Gümüşhânevî'ye sohbet şeyhi olarak tavsiye edip memleketi olan Trablusşam'a geri döndü.

Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri, Abdülfettâh Efendiyi vefâtına kadar sohbet şeyhi kabûl etti. Karşılıklı ziyâretlerde bulundular. Abdülfettâh-ı Akrî hazretlerinin 1864 yılında vefâtından sonra Ahmed Ziyâeddîn Efendi, İstanbul'da hak yolun bilgilerini anlatmaya başladı. Haftalık sohbetlerinde **Râmûzü'l-Ehâdîs'**i şerh edip açıkladı. **Levâmiü'l-Ukûl** adlı

eseri, bu şerhlerin bir araya toplanması ile meydana geldi.

Ahmed Ziyâeddîn Efendi hazretleri, Mahmûd Paşa Medresesindeki odasında ilmî eserler telif ve tertîbi ile vakit geçirdi. Kendisine gelenlere ilim ve edeb neşrine başladı. Talebeleri gitgide çoğalıp medrese odaları almaz olunca, zamânın hükûmet binası olan Bâb-ı Âlî'nin tam karşısındaki Fatma Sultan Câmiini metrûk halden kurtararak tâmir ettirip, sohbetler için dergâh hâline getirdi. Bilâhare câmi civarlarına hücreler inşâ edilerek tam bir dergâh hüviyeti kazandırıldı. Fatma Sultan Câmii bu târihten sonra Gümüşhâneli Dergâh-ı Şerîfi adıyla anılmaya başladı.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri on altı yıl talebelerine mânevî ilimleri öğretip onları yetiştirdi. Talebelerini ve sevdiklerini haram olan alış verişten korumak için Osmanlı Devletinin iktisâdî ve içtimâî târihinde mevcûd olan "avârız sandıklarına" benzer dergâh içi bir yardımlaşma ve ödünç alma müessesesi kurdu. Talebelerine ev ve iş yerlerinde işe yaramaz ve beklemekte olan menkul servetlerini dergâhta toplamalarını emretti. Muhtaç talebelerinin burada biriken paradan ihtiyaçları kadar mâlî güçlerine göre ve daha sonra ödemeleri üzere karz-ı hasen usûlü üzere borç almalarını sağladı. Neticede sonraları bir araya gelen sermâye ile bir matbaa bile kuruldu. Neşredilen ilmî eserler bedelsiz dağıtıldı. Böylece ilme hizmet edildi. İstanbul, Rize, Bayburt ve Of'ta on sekiz bin cilt eser, dört ayrı kütüphâne kurularak Anadolu'da kültür merkezlerinin meydana getirilmesine çalışıldı.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri güzel ahlâk ve güzel halleriyle meşhûr oldu. Dünyâ malına kıymet vermezdi. Allahü teâlâdan korkusu pekçoktu. Az yemek, az uyumak ve az konuşmak âdet-i şerîfesiydi. Peygamber efendimizin sünnetine çok bağlıydı. Talebesi Mustafa Fevzi Efendi anlatır: "Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri yemekten evvel ve sonra tuza banar, misâfirsiz sofraya oturmak istemezdi."

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri lüzumsuz sözlerden hoşlanmaz ve boş vakit geçirmezdi. Çoğu geceleri ilimle meşgûl olur, sabah namazından işrak vaktine kadar ve yatsı namazından sonra mecbûr kalmadıkça dünyâ kelâmı konuşmamaya dikkat ederdi. Yetmiş bin Kelîme-i tevhîd okumayı âdet hâline getirmişti. Yatacağı zaman mutlakâ Yâsîn sûresini okurdu. Kendisi okuyamayacak derecede ise, birisine okuturdu. Yatarken ayak uzatarak uyumayı edebe aykırı sayardı. Bir defâsında hasta yatağında baygın bir şekilde ayakları toplu olarak yatarken, tedâvîsi için gelen doktor tarafından ayakları uzatıldığında, utancından kıpkırmızı kesilmiş ve gözlerini hafifçe açarak; "Bir de beni Rabbimin huzûrunda ayak uzatma suçu ile başbaşa bırakmayın!" demiş ve ayaklarını toplamıştır.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerinin sohbetleri çok tatlı olurdu. Zaman zaman sohbet ve derslerine Sultan Abdülmecîd, Sultan Abdülazîz ve Sultan Abdülhamîd Han devâm etti. Bilhassa Sultan Abdülhamîd Han ile aralarında husûsî sohbet ve istişâreler olmuştur. Talebeleri arasında birçok devlet adamı yetişmiştir.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri yaz aylarında bâzan Beykoz'daki Yûşâ Tepesi adı verilen mevkiye çadır kurarak, talebeleriyle sohbet ederlerdi. Birçok kerâmeti görüldü.

Beykoz'da kaldıkları günlerden bir gün huzûruna bir hıristiyan geldi ve ona; "Efendim! Gözlerim sizin gibisini görmedi. Ne zaman sizi görsem kalbim rahat eder, huzur bulurum. Başka yerde bu zevki tadamıyorum. Bu ne haldir, bu ne sırdır. Aklım bir türlü almıyor." dedi ve sonra da o hıristiyan hidâyet nûruna kavuşup müslüman oldu.

Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri Beykoz taraflarındayken bir gün elinde kemanla serseri serseri dolaşan birini gördü. Fısk ve günah içindeydi. Başını o kişiden yana çevirdiler ve hizmetçisine; "Git o zavallıyı çağır buraya gelsin." buyurdular. Bundan sonrasını hizmetçi şöyle anlatır: "O çalgıcı kişinin yanına vardım ve ona; "Gel seni hocamız Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri istiyor." dedim. Çalgıcı gülmeye başladı ve bana; "Hocanız beni ne yapacakmış?" dedi. Ben de; "Bilmiyorum. Seni çağırmamı söyledi." dedim. Berâberce

geldik. Ziyâeddîn hazretleri ona; “Yaklaş!” buyurup kulağına gizlice bir şeyler fısıldadı. Bunun üzerine kemancı titreyip ağlamaya başladı. Tövbeler etti. Sonra hocama talebe oldu. Dergâhta yıllarca sadâkatla hizmet etti. Güzel hallere kavuştu. Lâkin Ziyâeddîn hazretlerinin ona gizlice ne söylediğini kimse anlayamamıştı.”

Dergâhtaki talebeler bir gün tövbekâr kemancıya; “Kardeşim! Hayli zamandır gizler dursun. Açıkla bu sırrı!” dediler. Bunun üzerine o şöyle anlattı: “Önceleri bir zâtın talebesiydim. Lâkin o zâtın etrâfındakiler bozuk inanışlı kimselerdi. Hocamsa îtikâdı düzgün temiz birisiydi. Bid'atı sevmez, Allahü teâlâdan korkardı. Vefât edeceğinde bana; “Oğlum! Seni Allahü teâlânın sâlih kullarına ısmarlıyorum. Âkıbetin iyi olacak. Sakın evliyâyı inkâr etme!” buyurdu. Sonra vefât etti. Bunun üzerine ben bozuk inanışlı kimselerden ayrıldım. Birçok yerler dolaştım. Lâkin nefsime uyup serseri bir hâle düştüm. Çalgıcı oldum. Cenâb-ı Hak karşıma Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerini çıkardı. Beni de ona yaklaştırdı. Gümüşhânevî hazretleri o gün gizlice kulağıma; “Oğlum! Hocan seni bize ısmarladı. Artık hak yolu bizden öğrenirsin.” buyurdu. Bu sözü işitince hemen hocamın yıllar önce bana söylediklerini hatırladım ve talebesi oldum. Allahü teâlâya şükürler olsun ki kalb gözüm açıldı. Gönlüm Rabbimin sevgisiyle doldu. Yaptıklarıma candan pişmanlık duydum. Şimdi hak yolu buldum. Rabbim bana hidâyet etti. Zîrâ nefsim beni aldatmıştı. Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri merhamet edip beni bu zilletten kurtardı.”

Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri bir talebesinin evine misâfir olmuştu. Bu sırada birisi bir sepet tâze üzüm getirdi ve ev sâhibine; “Bunlar kendi mahsûlümdür ve helâldir. Kendi ellerimle topladım. Ziyâeddîn Efendi hazretlerine mahsus bir meyvedir.” dedi. Ev sâhibi üzümleri alıp Ziyâeddîn hazretlerine ikrâm etti. Ziyâeddîn hazretleri üzümleri görünce; “Bunlar haramdır. Ben böyle üzümleri yemem. Zîrâ bunun bağı yetim malıdır. Fidanlar gasb edilmiştir. Şu üzümler çalınmış olduğunu bana haber vermektedir.” buyurdular. Orada bulunanlar buna hayret ettiler. Ev sâhibi daha sonra o üzümlere helal olan üzümler karıştırdı ve işâretledi. Yemekten sonra Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerine takdim etti. Ziyâeddîn hazretleri o üzümlerden sâdece helal olanları yedi. Sonra da; “Allahü teâlânın yardımıyla biz haram ve helâli biliriz. Haramlarda zulmet, karanlık görürüz. Demek sen bizi imtihan edersin. Bu şekilde hareket hatâdır. Tövbe et de Allahü teâlâ seni affetsin. Allah adamlarına gizliler âşikâr olur.” buyurdular.

Bir gün Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerinin yanına çok sevdiği bir talebesi geldi. Huzûrunda edeple sohbetini dinledi. O esnâda kalbinden; “İki oğlum var. Bunların sâlih kimseler olmasını istiyorum. Hocam bir duâ etse.” diye geçirdi. Ziyâeddîn hazretleri onun bu arzusunu anlayıp ona bir mikdâr yemiş verdi ve; “Oğulların bunları yesin. İnşâallah öyle olur.” buyurdular. Talebe hayretler içinde kaldı ve verilen yemişleri evine götürdü. İki oğluna yedirdi. Çocuklar bunları yedikten sonra iyi bir hâle gelip sâlih kimseler olarak yetiştiler.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerinin ticâretle uğraşan bir talebesi bir gece başka bir beldeye gitmek için yola çıktı. Yalnızlık, karanlık ve gideceği yerin uzaklığı onun için büyük tehlikeydi. Bir müddet yol aldıktan sonra kendisini bir korku kapladı. Bu korku gittikçe arttı. Neredeyse korkudan aklı gidecek oldu. O an aklına hocası Ziyâeddîn hazretleri geldi. Gelmesiyle birlikte onu önünde beyaz bir at üzerinde görüverdi. Hemen süratlenip ona yetişti. Ziyâeddîn hazretleri talebeye tebessüm edip; “Korkma oğlum! Bize tâbi ol. Allahü teâlânın izniyle biz darda kalanlara yardım ederiz. Biz sana yoldaş olduk. Bizi tâkib et, maksadına ulaşırsın.” buyurdular. O talebe atından indi, lâkin Ziyâeddîn hazretlerini göremedi. Tekrar korkusu çoğaldı. Hemen atına bindiğinde Ziyâeddîn hazretlerini gördü. Bu hal üç defâ tekrar etti. Sonra onu tâkib etti. Bir hayli mesâfe gittiler. Sabah olmuştu. Talebenin korkusu gitmiş, gideceği yere de hocasının rehberliğinde varmıştı.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri bir gün çayırlık bir yerde talebeleri ile sohbet ediyordu. O sırada oraya erkekli kadınlı bir grup yahûdî geldi. Berâberlerinde getirdikleri hasta bir kadını

Ziyâeddîn hazretlerinin huzûruna koydular. Sonra da bir kenarda şarkı söylemeye başladılar. Bunun üzerine Ziyâeddîn hazretleri ayağa kalkıp oradan uzaklaşmak istedi. Yahûdî topluluğu onun uzaklaşmak istediğini görünce telaşlanıp; "Bu zât acabâ kime incindi. Biz onun için şarkılar söylüyoruz. Yanında olmakla bereketlenmek istiyoruz. Ne olur gitmesin, dursun ricâmız budur. Getirdiğimiz şu hastamıza bir duâ ediversin. Biz kendimizce ona hürmet etmek istemiştik. Onu bu hareketimizle üzeceğimizi bilmiyorduk. Ne olur bize merhamet edip duâ etse de hastamız iyi olsa." dediler. Talebeler bu arzularını gidip Ziyâeddîn hazretlerine haber verdiler. Ziyâeddîn hazretleri merhamet edip onların bu arzularını kabûl etti. Sonra yahûdîler teker teker yanına yaklaştılar ve Ziyâeddîn hazretlerinin ellerinden öptüler. Hasta da yalvarmaya başladı. Herkesi bir heybet kapladı, ağlayıp titremeye başladılar. Yahûdîler bu hal karşısında Kelime-i şehâdet getirip îmân etmekle şereflendiler. Hastaları da şifâ buldu.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri Mısır'da iken bir talebesi ona gelip bir iş için hıristiyanların yaşadığı bir yere gideceğini söyledi ve nasîhat istedi. Bunun üzerine o; "Git, lâkin Allah'tan kork ve dünyâya meyletme. Sonra küfür alâmeti olan şeyleri kullanma. Bir müslüman kâfirlere benzemez." buyurdu. O talebe kâfirlerin memleketine gitti. Orada hocasının nasîhatlarını unutup hıristiyanlarla haşır neşir oldu. Onların âdet ve ibâdetlerine uydu. Dünyâya meyletti. Sonra geri döndü ve Ziyâeddîn hazretlerini ziyârete geldi. Ziyâeddîn hazretleri onu görünce; "Özrün bizce kabûl edilmez. Îmân çerağını sen söndürdün. Dediklerimizi tutmadın. Bizimle olan bağını kopardın. Dînini dünyâ ile değiştin. Eyvah sana! Şeytan seni kendine köle yaptı. Git ağla. Yaş döküp Allahü teâlâya yalvar. Başını aç ve yüzünü yerlere sür." buyurdu ve artık onunla görüşmedi.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri kalpten geçenleri bilirdi. Dergâhta hizmet edenlerden biri bir gün kalbinden; "Evlenseydim mutlaka birkaç evlâdım olurdu." diye geçirdi. Ziyâeddîn hazretleri onu görünce tebessüm ederek; "Çocukların büyüdüler mi?" diye sordu. O hizmetçi mahcub oldu ve bunun üzerine af diledi ve sonra kalbinden geçenlere dikkat etmeye başladı.

Talebesi anlatır: "Bir zaman Osmanlı Devleti harbe girmişti. O zaman ben İstanbul'daydım. Çoluk çocuğum ise sınırda tehlike ile karşı karşıyaydı. Çok kimseler harp korkusu içinde hicret ediyordu. Ben de hicret etmek, çoluk çocuğumu emin bir yere nakletmek istedim. Bu sırada yakınlarımdan bir mektup geldi. Mektupta; "Bu işi istişâre et, danış ona göre hareket et." deniyordu. O sırada İstanbul'u teşrif eden Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerine durumu arz ettim. Bunun üzerine o; "Mâdem ki sen bizlere danıştın o halde emrimizi tutman gerekir. Üzülme düşmandan evine ve yakınlarına hiçbir zarar gelmeyecek. Hicret etmenize lüzum yoktur." buyurdu. Bunun üzerine yakınlarıma haber gönderip hicret etmeye lüzum olmadığını bildirdim ve Ziyâeddîn hazretlerinin buyurduğu sözü tuttum. Hakîkaten âilem ve yakınlarım düşmandan hiçbir zarar görmedi.

Yine bir talebesi anlatır: "Bir zaman yağmurlar yağmadı. Her yer kuraklıktan kavruldu. Bu sebeple sebze, meyve yetişmedi. Çok duâ edildi lâkin kuraklık bir türlü kalkmadı. Bu sırada insanların hatırına Ahmed Ziyâeddîn hazretleri geldi ve kalkıp huzûruna gittiler. Duâ talebinde bulunup içinde bulundukları kuraklık hâlinden şikâyetlerini dile getirdiler. "Efendim! Etrafta zerrece su yok. Gökyüzünden rahmet bulutları çekildi. Çeşmelerimiz kurudu. Her yeri kuraklık dehşeti kapladı. Susuzluktan hayvanlar ve küçük çocuklar yandılar. Ağaçlarımız kurudu, meyve vermez oldu. Ne olur himmet edip bir duâ buyursanız." dediler. Bunun üzerine Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri; "Söyleyin ben kime duâ edeyim. İnsanlar nefisleri peşinde eğlenceye dalmış gaflette yüzüyorlar. Kötülük her yeri kaplamış, fısk günâh modalaşmış. Duâlarım bu kasvet ve zulmeti gidermez. Allahü teâlâ bu millete selâmet versin." buyurdu. Gelenler çâresiz kalıp yine duâ etmesi husûsunda ısrarda bulundular. "Efendim! Ne olur merhamet ediniz. Biz günâhkâr kimselere acıyınız. Duâlarınız ile bu sıkıntıdan kurtuluruz." dediler. Ziyâeddîn hazretleri gelenlere acıdı ve mübârek ellerini kaldırıp sıra ile evliyânın büyüklerinin isimlerini ayrı ayrı sayıp, Allahü teâlâya duâ ve

niyâzda bulundu. Daha duâ bitmeden gökte rahmet yüklü bulutlar belirdi. Şimşekler çakıp bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Sokaklardan dereler aktı. Her taraf suya kandı. Yeryüzü baştan başa hayat buldu. Allahü teâlânın sevgili kulu Ziyâeddîn hazretlerinin duâsı ile Allahü teâlâ insanları sıkıntıdan kurtarıp arzularına kavuşturdu.

Bir gün taşradan bir hoca efendi, Ahmed Ziyâeddîn hazretlerinin dergâhına gelip hürmetle el öptü ve ağlamaya başladı. Kendisinden ağlamasının sebebi soruldukta, şöyle anlattı: "Efendim! Ben size daha görmeden âşık oldum. Bir şehirde vâizdim. Bir gün kürside vâz ederken kulağıma; "Allah için bu zamânın kutbu, Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleridir." diye bir nidâ geldi. Bunun üzerine aklım başımdan gitti. Konuşamaz oldum. Ağlamaya başladım. Benim ağlamamı görünce, cemâat da ağlamaya başladı. Sonra güçlükle; "Ey müslümanlar! Hastayım. Vâz edecek hâlim kalmadı." dedim ve kürsüden indim. Eve gittim. Aklımdan gitmez oldunuz. Uyku uyuyamaz oldum. Ertesi gün mescide geldim ve kürsüye çıktım. Yine aynı nidâ geldi. Kendimden geçtim. Üç gün bu hâlim devâm etti. Cemâat gelip; "Bu hâlin nedir bize anlat? Derdine derman olalım, tabib bulalım. Bizden saklama!" dediler. Bunun üzerine onlara; "Benim ilaç kabûl etmez bir derdim var. Beni perişan eyleyen bir sevgidir, bir aşktır, gece gündüz kalbimi yakar, gözlerimden yaş akıtır. Câmide vâz ederken kulağıma gelen bir nidâ ile ben bu hâle geldim. O nidâ da; "Bu zamânın büyüğü Ahmed Ziyâeddîn hazretleridir." nidâsıydı. Bunun üzerine bu zâta âşık oldum. Nerede olduğunu bir bilsem." dedim. Cemâat dağıldı. Bir müddet sonra bana, sizden haber getirdiler ve nerede olduğunuzu öğrendim. Şimdi de mübârek huzûrunuza gelerek sizleri görmekle şereflendim." Hoca efendinin anlattıklarını dinleyen Ziyâeddîn hazretleri tebessüm edip; "Hoca efendi, Allahü teâlânın sevgili kulları kerâmetini açıklamaktan hayâ eder. İnsan, Allahü teâlâya kul olmakla, ibâdet etmekle şereflenir. İstikâmet doğru yolda olmak en büyük kerâmettir." buyurdu ve onu talebeliğe kabûl etti.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri iki defâ hacca gitti. Birincisinde Mısır'a uğradı. Buradaki evliyâ kabirlerini ziyâret etti. İleri gelen zâtlarla görüştü. İkinci gidişlerinde Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevverede birçok zât ile görüşüp hadîs-i şerîf okuttu. Hac dönüşü Mısır'a uğradı ve burada üç seneden fazla kaldı. Sohbet ve dersleriyle birçok talebe yetiştirdi.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri talebelerine vasiyetinde; "Amelleriniz, tahsîliniz ve ahlâkınızla âlim olup, insanlara seviyelerine göre hitâb ediniz..." buyurdu.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri Mısır'dayken talebesi Hasan Hilmi Efendinin şahsında bütün talebelerine hitâben yazdığı iki sahîfelik mektubunda şöyle buyurmuştur:

Hak olan bu yolda gerekli olan esaslar şöyledir:

1) Tövbe ve inâbe ile bir büyüğe bağlanmak,

2) Talebelik ve hocalığın şartlarını bilip, îtirâzı terk ederek sohbet ve hizmete devâm etmek,

3) Korku ile ümid arasında bulunmak, ihlâs ve tevekkül ile verilen sözde durmak, irâde ve maksadda doğru olmak,

4) Kişiyi boşuna övünmeye sevk eden süs ve debdebeyi terk etmek ve temizliğe dikkat etmek,

5) Sıhhat ve tefekkür ile zikre ve râbıtaya devâm etmek,

6) Nefs ve şehveti kırarak ahlâkı güzelleştirmek, çok ibâdet ve tâatla Allahü teâlâya yaklaşmaya çalışmak,

7) Rahat ve huzur veren şeylerden uzak bulunup, yalnızlığı seçmek,

8) Nefsin arzu ve isteklerine uymamak; şeytan, hevâ ve havâtırı yok etmeye gayret göstermek,

9) Tevâzu, şükür ve kanâata sâhib olmak.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri halk arasında Doksanüç harbi diye bilinen harbe talebeleri ile birlikte iştirâk etti. İslâm askerine mânevî yardımlarda bulundu. Sonra harbin yavaşlaması üzerine Of'a geldi. Ramazan ayı boyunca birçok kimseyi sohbetleriyle irşâd edip, yetiştirdi. Bayram sonrası tekrar Batum Cephesine gitti ve bizzat silâhı ile harbe iştirâk etti.

Ömrünü, insanlara hizmetle geçiren Gümüşhânevî hazretleri, son zamanlarında yaşı çok ilerlediği için vücûdunda zayıflık olmuştu. Bir şeye dayanmadan oturamıyordu. Asâsız yürüyemez olmuştu. Konuşmalarını ancak yakınında olanlar anlayabiliyordu. Lâkin gözlerinden çıkan mânevî nûrlar talebelerinde coşkunluk meydana getiriyordu.

Bir ara çok ağırlaşıp yatağa düştü.Beş gün hiçbir şey yiyip içmedi. Üç gün gözünü hiç açmadı. Ağzından tek söz çıkmadı. Bir ara âniden gözlerini açıp; "Hepsini isterim yâ Kibriyâ!" diyerek gözlerini kapattı. 7 Zilkâde 13 Mayıs sabahı mübârek rûhunu Kelîme-i şehâdet okuyarak teslim etti (1893).

Süleymâniye Câmi-i şerîfi avlusunda Kânûnî Sultan Süleymân Han Türbesinin kıble duvarına bitişik demir parmaklıklarla çevrili kabrinin ayak ucu kitâbesinde; "Muhaddisîn-i kirâmdan, fahr-ül-meşâyih Gümüşhâneli el-Hac Ahmed Ziyâeddîn Efendi hazretlerinin rûh-ı mukaddislerine el-Fâtiha" yazılıdır.

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerinin eserlerinden bâzıları şunlardır:

1) Râmûz-ül-Ehâdîs, 2) Garâib-ül-Ehâdîs, 3) Hadîs-i Erbaîn, 4) Câmi-ul-Usûl, 5) Rûh-ul-Ârifîn, 6) Mecmûât-ul-Ahzâb, 7) Kitâb-ul-Ârifîn, 8) Necât-ül-Gâfilîn, 9) Netâic-ül-İhlâs, 10) Câmi-ül-Menâsik, 11) Câmi-ul-Mutûn, 12) Vasiyetleri.

BÜLBÜL GİBİ

Bir talebesi şöyle anlatır: "Bir gün hocam Gümüşhânevî hazretlerinin huzûruna vardım. Niyetim taşraya gidip ilim öğrenmeye müsâadesini istemekti. Daha bir şey söylemeden bana; "Oğlum! Şimdi sen falan yerdeki câmiye git, oradaki müslümanlara nasîhat et." buyurdu. Ben de; "Peki efendim." deyip buyurduğu câmiye gittim. O günlerde Arabî gramer bilgilerini öğrenmekle meşgûl olduğumdan başkalarına nasîhat verecek bir durumum yoktu. Emir üzere câmide vâz için kürsüye çıktım. Her taraf dolmuştu. Şaşırdım. O halde iken hocamı hatırladım ve yardımını istedim. Çok geçmeden dilim çözüldü. Bülbül gibi anlatmaya başladım. Lâkin ne söylediğimi bilmiyordum. Herkes büyük bir dikkat ile dinliyordu. Söylediklerimi anlamaya gayret ettiğimde hakîkaten hikmetli sözlerdi. Bu bilgileri hocam Ahmed Ziyâeddîn hazretlerinin himmet ve yardımlarıyle söylediğimi anladım. Ben ise bir tercümandan başka bir şey değildim. Onun yardımı ile güzel bir vâz etmiştim. Bunun için Rabbime şükrettim."

YÜZÜM KARA

Bir talebesi şöyle anlatır: "Bir zaman hanımım hastalandı. Hastalığı günden güne arttı. Onun bu hâlini görünce ben de hastalandım. Aradan altı ay geçti. Hasta hâlimle abdest aldım ve kıbleye doğru oturdum. Rabbime yalvardım; "Yâ Rabbî! Günâhkârım. Yüzüm kara. Lâkin derdimize derman istiyorum. Bu biçârelere yardım et. Belâları geri çevir. Bu günâhkâr kuluna merhâmet et. Şifâ veren sensin ey Rabbim!" diyerek göz yaşı dökerken birden Ziyâeddîn hazretlerini karşımda gördüm. Hayretler içinde kaldım. Zîrâ hocam altı aylık çok uzak bir yerdeydi. Tebessümle hâlimi hatırımı sorup bana ve hanımıma duâ etti. "Üzülmeyin hiçbir şeyiniz kalmayacak!" buyurup gitti. O saatten îtibâren bende ve hanımımda hastalıktan eser kalmadı. Bu, hocam Ziyâeddîn hazretlerinin kerâmet olarak bize yardımlarıydı.

SÖZ DİNLEMEK

Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleri bir gün sohbetten sonra talebelerinden beşini bir yere gönderdi. Talebeler hocasının emri üzerine yola çıktılar. Lâkin yanlarında vapurla karşıya geçmek için paraları yoktu. Bunun üzerine tekrar dergâha geldiler. Gümüşhânevî hazretleri onların döndüklerini görünce, gidin, buyurdu. Talebeler bir şey diyemeyip tekrar geriye yola koyuldular. Bir müddet gittikten sonra parasızlık sebebiyle dönmek istediler. Üç defâ bu durum tekrarlandı.Dördüncüsünde yolda giderken karşılarına bir zât çıktı. Her birine birer kese altın verip, gitti. Talebeler arkasından bakakaldılar. Bu işte imtihan edildiklerini anladılar ve hoca sözü ve emri dinleyen kimsenin hiçbir işinde üzüntü ve sıkıntı çekmediğine ve işlerinin kolay olduğuna yakînen inandılar.

İNKÂRCI

Talebelerinden Aziz Bey anlatır: "Bir gün hocam Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretlerini ziyâret etmek için yola çıktım. Giderken bir tanıdığın evine uğradım. İçeride tanımadığım birkaç kişi vardı. Selâm verdim ve güler yüz gösterdim. Bu hâlimden ev sâhibi çok memnun oldu. Bana nereye gittiğimi sordu. Ben de; "Niyetim büyük velî mübârek hocamı ziyâret etmekti." dedim. Orada bulunanlardan biri; "Kimdir o zât?" dedi. Ben de; "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî hazretleridir." dedim. Meğer onlar, Ahmed Ziyâeddîn hazretlerine karşı nefsiyle mağrur kimselermiş. Benim bu cevâbım üzerine dayanamayıp; "Demek seni de aldatmış o!" dediler. Bu sözüne dayanamayıp ona; "Sus ey inkârcı kişi! Hocam aleyhinde konuşma!" dedim ve o kızgınlıkla yanlarından ayrılıp hocamın yanına gittim. Elini öpüp edeple huzurlarında oturdum. Hocam bana bakıp; "Evlâdım nereden geliyorsun bana anlat!" buyurdu. Bunun üzerine ben edeple; "Evden geliyorum efendim." dedim. O tekrar bana; "Gelirken bir yere uğramadın mı? Bir kimse görmedin mi?" buyurdu. Ben hayret edip; "Efendim! Bir tanıdığım olan Tahsin Beye uğradım." dedim. O; "Keşke uğramasaydın ve oradaki inkârcı kimseleri hiç görmeseydin." buyurdu. Sonra da; "Evlâdım! İt ürür kervan yürür. Bu hakîkatı şüphesiz herkes görmektedir. Sana söylenen sözlerden hiç incinme ve sabret. Zîrâ meyveli ağaç taşlanır." diyerek, bana nasîhatlerde bulundu."

1) Rehber Ansiklopedisi; c.18, s.308

2) Menâkıb-ı Ziyâiyye

3) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı)s.1169

4) Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî; (İrfan Gündüz)

ZİYÂEDDÎN NAHŞEBÎ;

Hindistan âlim ve velîlerinden. Bedâyûnlu idi. Bedâyûnî, Nahşebî, Dehlî ve Hindî nisbet edildi. Şeyh Hamîdeddîn Nâgûrî'nin torunu ve halîfesi olan Şeyh Ferîd'in talebesi olup seyyiddir. Ondan ilim öğrenip, feyz aldı. Hindistan'da onun devrinde Ziyâ isminde üç kimse vardı. Biri Nahşebî diğerleri, Ziyâ Semnânî ve Ziyâ Bernî idi. Ziyâ Semnânî, zamânın büyük evliyâsı Nizâmüddîn Evliyâ'ya muhâlifti. Ziyâ Bernî, Nizâmüddîn Evliyâ'yı çok severdi ve onun talebesiydi. Ziyâ Nahşebî ise, Nizâmüddîn Evliyâ'ya muhâlif olmadığı gibi, talebesi de değildi. Herkesten uzak bir hayat yaşardı. Kimseyi beğenmemezlik etmez, kimseye de gönül bağlamazdı. Bedâyûn'daki, isimsiz ve ıssız zâviyesinde kitap yazmakla meşgûl olurdu. **Silk-üs-Sülûk, Aşere-i Mübeşşere, Külliyât, Cüz'iyyât, Tûtinâme** adlı eserlerinden başka, daha birçok telifleri vardır. Eserleri daha çok, açıklanması zor meselelere dâirdir. **Silk-üs-Sülûk** adlı eseri, güzel ve tesirli bir dille yazılmış olup, evliyânın hikâyelerini ve sözlerini ihtivâ etmektedir. Eserlerinde, kendi yazdığı pekçok şiiri de vardır. 1350 (H.751) yılında Bedâyûn'da vefât etmiştir.

Ziyâüddîn Nahşebî buyurdu ki: Büyüklerden biri, bir kadınla evlendi. Gece olunca ona; "Ey hanım, pijamamı hazırla yatacağım." dedi. Hanımı; "Efendim, senin Mevlâ'n (sâhibin) yok

mu?" dedi. "Vardır" buyurdu. "Senin Mevlâ'n uyur mu, uyumaz mı?" dedi. "Uyumaz" buyurdu. "Mevlâ'n uyanık iken sen uyumaktan hayâ etmez misin?" dedi.

İnsan, ölüm, fakr ve ateşin (Cehennem'in) yarış meydanındadır. Allahü teâlâ onun terbiyecisi, peygamberler sürücüsü, kitaplar öncüsüdür, o ise serkeştir, söz dinlemez.

Kardeşim, eskiden öyle insanlar vardı ki, başkalarının günah işlediklerini duysalar, sıtmalı gibi titrerlerdi. Senin ise kendi günâhından için yanmıyor. Eskiden bir âdet vardı; güller açınca, insanlar oyun oynarlar, eğlenirlerdi. Bu sebebtendir ki, her sene güllerin yetişme, açılma zamanı gelince, Ma'rûf-i Kerhî hazretleri üzülür; "Gül açtı, şimdi insanlar oyunla meşgûl olacaklar" derdi.

Büyüklerimiz diyorlar ki, bir kimsenin başkasının emri altında olması, nefsinin emri altında olmasından iyidir. Dervişlerden biri, Cuma günleri dışarı çıkar, kimi görse; "Mescide hangi yoldan gitmeli?" diye sorardı. Birisi ona; "Senelerdir mescide gidersin, yolu öğrenemedin mi?" dedi. "Bilmiyorum, ama gittiğimiz yolda mahkûm olmak, hâkim olmaktan daha iyidir" derdi.

Dinle, iyi dinle! Vehb bin Münebbih anlatır: Ka'b-ül-Ahbâr, mescidde arka saflarda durur. Ona; "Bunun altında hangi sır gizlidir?" diye sordular. Buyurdu: "Tevrât'ta okudum ki, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden öyle insanlar vardır ki, onlardan biri başını secdeye koyunca, başını secdeden iyice kaldırıncaya kadar, Allahü teâlâ onun arkasında olanı magfiret eder. Ben de hepsinden geride dururum, umarım ki, öyle birisinin secdesiyle benim işim görülsün."

Büyük şeyh Abdullah ibni Hafîf (kuddise sirruh) hastalanmıştı. Bir doktor geldi ve; "Ey Şeyh hastalığın nedir?" dedi. "Vücûd gidince, hastalık da gider" buyurdu.

Cihânı, karıncanın gözünden daha küçük gören Muhammed Vâsi buyurdu: "Eğer günâhın kokusu olsaydı, hiç kimse benim yanımda oturamazdı."

Hâce Ebü'l-Hasan Harkânî buyurdu: "Yakınların yakını, bizim maksadımız olanın yanında uzak kalır. Kardeşim, suya daha yakın olan, daha çok batar; ateşe daha yakın olan, daha çok yanar."

Derler ki, bir gün bir genç, zengin bir kadının kapısına geldi ve; "Ben ona âşık oldum" dedi. Bu haberi kadına ulaştırdılar. Kadın onu çağırdı ve onunla konuşmaya başladı. "Sakın bir daha bu sözü söyleme!" dedi. "Edemem ki" dedi. "İki bin gümüş vereyim" dedi. "Yapamam" dedi. On bin gümüşe kadar çıkardı. Genç, on bin gümüşü duyunca râzı oldu. Kadın bu durumu görünce, onun dilini kesmelerini emretti ve; "Bizi sevdiğini iddiâ edip de, bize değil malımıza râzı olanın cezâsı budur." dedi.

Râbia-i Adviyye'ye sordular ki: "Sen şeytana düşman mısın?" "Hayır" dedi. "Niçin?" dediler. "Ben dostla o kadar meşgûlüm ki, başkası hâtırıma gelmiyor" buyurdu.

Büyüklerden birine; "Dünyâ neye benzer?" dediler. "Dünyâ, benzeri olmaktan daha aşağıdır" buyurdu.

Bir kimse, bir dervişe gidip; "Birkaç gün seninle berâber olayım" dedi. "Ben olmasam kiminle olacaktın?" diye sordu. "Allahü teâlâ ile" dedi. "Benim olmadığımı kabûl et ve şu anda Allah ile ol" buyurdu.

Bir gün dünyâ ehli zengin birisi, bir dervişin evinden su istedi. Ona tatsız, ılık bir su verdiler. "Bu su, sıcak tatsızdır" dedi. O derviş; "Ey efendi, biz zindandayız. Zindanda olan iyi su içmez" dedi. Yahyâ bin Muâz-ı Râzî'yi öldükten sonra rüyâda gördüler. "Yüksek âlemde sana ne yaptılar?" diye sordular. Buyurdu ki: "Dünyâdan ne getirdin?" dediler. "Zindandan geliyorum; zindandan ne getirilir?" dedim.

Şiblî hazretlerini, öldükten sonra rüyâda gördüler. "Münker ve Nekîr'in suâllerinden nasıl

kurtuldun?" dediler. "Siz orada olsaydınız da, benim yanımdan nasıl gittiklerini bir görseydiniz. Bana, "Rabbin kimdir?" dediler. "Rabbim öyle birisidir ki, size, bütün meleklerle birlikte babamın önünde secde etmenizi emretti; biz onda babamın sülbünde, bütün kardeşlerimle birlikte sizi görüyorduk." dedim. Melekler; "Biz buradan çekilip gidelim. Biz ona suâl soruyoruz, o ise hazret-i Âdem'in bütün zürriyetinin cevâbını veriyor." dediler.

Ey insan, bir gün sabahtan akşama kadar nefsinle harb et. Neler zâhir olacağını bir gör. Merd, nefsinde bir eksik görüp de onunla harb edendir.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerini vefâtından sonra rüyâda görüp; "İşin nereye vardı?" dediler. "Âhiret işi, bizim dünyâda zannettiğimizden daha zordur." buyurdu.

KAVUŞMAK İSTERSEN

Ziyâeddîn Nahşebî hazretleri buyurdu ki: Dinle, iyi dinle! Büyüklerden biri, hiç sağına soluna bakmazdı. Bir gün Kâbe'yi tavâf ederken, birisi ona seslendi. Onun tarafına bakmak istedi. Gâibden bir ses işitti: "Bizden başkasına bakan, bizden değildir." Kardeşim, bu yolda bin sene yürüsen ve hâtırından; "Bunu kabûl ederler." düşüncesi geçse, hâlâ makam arzusunda olup, hâlâ istek yolunun yolcusu olduğun anlaşılır. Ey kardeşim, eğer bu yoldan menzile kavuşmak istersen, sakın kendini arada görme! Tâat zenginliğine kavuşmuş olan büyükler, kendilerini dâimâ müflis olarak, düşünmüşlerdir. Her zaman müflis olanlar ise, kendilerini nasıl zengin yaparlar.

Dinle, iyi dinle! İbrâhim aleyhisselâm ateşe eriştiğinde, ateş ona selâmet oldu. Zîrâ onun kalbi, hakîkî ateşle yanmıştı. Bunun içindir ki, **"Sen olmasaydın, sen olmasaydın kâinâtı yaratmazdım."** makâmının sâhibi, yâni Resûl-i ekrem efendimiz; **"Benim kadar hiç kimse eziyet çekmedi. Hazret-i İbrâhim'in ateşe atılması belâ değildi. Hazret-i Zekeriyyâ'nın parça parça edilmesi sıkıntı değildi. Belâ ve sıkıntı, bizim başımıza dökülendir. Bizi, gök ve yer ehlinin önüne geçirdiler ve Âdem aleyhisselâmın zürriyetinin günahlarını, benim şefâat eteğime bağladılar."** buyurdu.

1) Ahbâr-ul-Ahyâr; s.111

2) Hediyyet-ül-Ârifîn; c.1, s.429

ZİYÂEDDÎN NURŞÎNÎ;

Osmanlı âlim ve velîlerinden. İsmi Muhammed Ziyâeddîn'dir. Nurşînî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Babası büyük velî Abdurrahmân Tâgî (Tâhî) hazretleridir. 1855 (H.1272) senesinde Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı Usba köyünde doğdu. 1923 (H.1342) senesinde Bitlis'in Nurşin köyünde vefât etti. Kabri Nurşin'de babasının türbesinin yanındadır.

Ziyâeddîn Nurşînî'nin âile çevresi ilim ve fazîlet sâhibi dindâr insanlardan meydana geliyordu. Dînî ilimler sâhasında söz sâhibi olmuş büyük âlim ve velîler onun yakın çevresinde yaşıyordu. Zâhirî ve mânevî ilimleri tahsîl etmeye çok müsâit bir ortamda dünyâya gelen Muhammed Ziyâeddîn Efendinin çocukluğu böyle bir çevrede geçti. İlk tahsîlini babası Abdurrahmân Tâgî'den aldı. Zamânında medreselerde okutulan dersleri tamamlayarak ilimde yükseldi ve mollalık pâyesine ulaştı. Babasının ilim meclislerine ve tasavvufî sohbetlerine devâm ederek zâhirî ilimlerde âlim, tasavvuf yolunda yüksek derece sâhibi oldu.

Babası Abdurrahmân Tâgî hazretleri vefâtına yakın onu en büyük halîfesi Fethullah-ı Verkânisî'ye emânet etti. Ziyâeddîn Nurşînî babasının hastalığı sırasında yanında duruyordu. Üzülüyor ve ağlıyordu. Bir ara gözlerini açan Abdurrahmân Tâgî hazretleri oğluna baktı ve;

“Ziyâeddîn! Neden böyle yaş akıtıp ağlıyorsun?” dedi. Ziyâeddîn Nurşînî edeple; “Niçin ağlamayayım. İnsanın babası çok büyük tüccar olur da, dünyâsını değiştirirken evlâdı babasının malından istifâde edemezse, mîrâsına vâris olamazsa ondan daha acı bir şey olur mu?” diye cevap verdi. Babası; “Oğlum! Şeyh Fethullah senin hakkında benden daha hayırlıdır. Çünkü, vallahi ben seni başkalarından ayırd etmedim. Halk, gözümde ne ise, sen de oydun. Fakat Şeyh Fethullah seni diğerlerinden üstün tutacaktır.” buyurdu. Bu cevap üzerine teselli bulan Ziyâeddîn Nurşînî babasının vefâtından sonra Şeyh Fethullah-ı Verkânisî’ye talebe oldu. Onun hizmet ve sohbetlerinde bulundu. Böylece zâhirî ilimlerde yüksekliğinin yanında mânevî derecelerde ve tasavvuf yolunda da ilerledi.

Fethullah-ı Verkânisî hazretleri, hocasının oğlu Muhammed Ziyâeddîn Nurşinî’nin yetişmesi ve olgunlaşması için özel îtinâ gösterdi. Hattâ onu en ağır hizmetlerde kullanarak kınayanların kınamasına aldırmadan onu kâmil (olgun) ve mükemmil (yetiştirebilen) bir zât olarak yetiştirdi. Fethullah-ı Verkânisî kışın karda kızağına biner köylere irşâda giderken, Ziyâeddîn Nurşînî’yi çağırarak kendisini çekmesini isterdi. Bu duruma Abdurrahmân Tâgî hazretlerinin bâzı halîfeleri îtirâz ettiler. Hocasının oğluna saygı göstermesi gerekirken, kızağa binip keyf sürüyor, hocasının oğlu ise, zahmet ve meşakkatle kızağını çekiyor.” dediler. Bu durumu duyan Fethullah-ı Verkânisî; “Üstâdım oğlunu bana teslim etti. Ben de böyle hareket etmeyi uygun görüyorum. Yok eğer size teslim etmişse bildiğiniz gibi yapmakta serbestsiniz.” diyordu. Nakşibendiyye yolu usûlüne göre 1889 yılında icâzet, diploma ve hilâfet, İslâmiyeti anlatma vazîfesi vererek insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfelendirdi.

İlim ve fazîlette yüksek bir velî olan Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri, hocası Fethullah-ı Verkânisî’nin sağlığında on sene, onun vefâtından sonra da 24 sene olmak üzere tam 34 yıl talebe yetiştirdi ve insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatarak onların dünyâda ve âhirette saâdete kavuşmalarına çalıştı. Sohbetleri sırasında dünyâya gönül vermemek gerektiğini bildirdi. Bir defâsında buyurdu ki: “...Dünyâ âhiret için bir tarla olmasa, âhirete hazırlık yeri olmasa, çirkin şeylerin en çirkini, rezillerin en rezîlidir. Allahü teâlâdan uzaklaşmaya, insanı âhirette faydadan mahrûm etmeye sebeptir. Akıl sahibi olanların yanında kıymeti olmayan bu dünyâda insan utançtan başını eğse yeridir. Nitekim sevgili Peygamberimiz; **“Dünyâ, âhirette evi olmayan kimselerin evidir. Malı olmayanların malıdır. Aklı olmayan kimse onu toplar.”** buyurmuştur. Eğer Allahü teâlânın katında dünyânın sivrisinek kadar kıymeti olsaydı, düşmanı olan kâfirlere ondan bir yudum su bile vermezdi. Zîrâ dünyâyı yarattığı günden beri ona rahmet nazarıyla bakmamıştır.

Beyt:

Bu dünyâya gönül bağlama, fâni olan dünyâ geçer
İhtiyarlık devresi geldi, tâze gençlik devresi geçecek.

Güneşin herkese apaçık göründüğü gibi dünyânın kötülüğü de mâlumdur. Eğer dünyânın bir değeri olsaydı, insanların ve cinlerin peygamberi olan Muhammed aleyhisselâm ona iltifât ederdi.

Tasavvuf yolunda bulunmanın esâsının sohbet olduğunu bildirerek buyurdu ki: “Biliniz ki sohbetsiz geçen zaman zarardır. Ömrün boşa geçmesidir. Bu ömrün hakkı, ilk önce tedricî olarak şerefli sohbetin tahsîli yolunda, sarf edip, mümkün olduğu kadar sohbeti terk etmemektir. Sonra tarîkatta ondan sonra sonu olmayan edeplere uymaktır. Çünkü sohbet bütün kemâlâtın, olgunlukların ve mârifetlerin başlangıcıdır. Geçen zaman iâde edilmez, kazâ da edilemez. Ne olursa olsun sohbetsiz geçen vakitlere üzülmeli, belli zamanlarda yapılması emrolunan virdleri, vazifeleri terk etmemeli ve hocasını gözü kapalı olarak düşünmelidir. Zîrâ tamâmıyla yapılması mümkün olmayan bir şeyi tamâmıyla da terk etmemelidir.”

Ziyâeddîn-i Nurşînî hazretleri bir sohbeti sırasında Peygamber efendimize tâbi olmanın önemini işâret ederek buyurdu ki: “Ey dostlarım! Hakîkî saâdet ve olgunluk, iki cihânın efendisi olan Peygamber efendimize tâbi olmak, O’nun tebliğ ettiği İslâmiyetin boyasıyla boyanmak, bizzat emirlerine uyarak yasakladığı şeylerden sakınmakla mümkündür. Ayrıca bunları başkalarına da yaptırmalıdır. Bir kimse başkasını İslâmiyetin emir ve nehiylerine muhâlefetten men edecek kudrette olup da onu men etmezse, o kimsenin ortağıdır yâni o işi birlikte yapmış sayılırlar. Bir kimse Peygamber efendimizin sünnetini ve İslâmiyetin hükümlerini başkasına yaptırsa, ona hâsıl olacak ecir ve sevâbından hiçbir şey noksan olmaksızın kendisine de hâsıl olur.”

Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri zamânındaki seyyidler ve âlimlerle görüşür veya mektuplar yazarak gönüllerini alırdı. Seyyid Abdülhakîm Arvâsî hazretlerine yazdığı mektupta buyurdu ki: “Bu mektûb, Arvas’ın yüce kapı eşiğinin hizmetkârı olan Muhammed Ziyâeddîn’den en şerefli kardeşi, en saâdetli dost, zekâ ve temiz kalp sâhibi, kendinde güzellikleri ve dirâyeti toplayan, sâlih âlimlerin bâkiyesi Molla Abdülhakîm'edir. Allahü teâlâ onu doğru ve sağlam yolda yürümeye muvaffak eylesin! Size selâmdan sonra, dünyâ ve âhirette saâdetiniz, âfetlerden selâmetiniz için, duâ eder, müstecâb duâlarını beklerim..." Bâzı fıkhî suâllerine cevap verdiği bu mektûbunda Peygamber efendimizin neslinden gelen seyyidlere olan saygı ve bağlılığını bildirdi.

İlmi ve fazîletiyle insanları hak yola dâvet eden Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri, aynı zamanda dîni, vatanı ve milleti için savaşarak büyük kahramanlıklar gösterdi. Birinci Dünyâ Savaşında talebeleriyle birlikte Ruslara ve Ermenilere karşı kahramanca savaştı. Kardeşleri Muhammed Saîd ve Muhammed Eşref ile birçok talebeleri şehîd oldular. Din ve vatan uğruna yaptığı hizmetlerinden dolayı zamânın bütün âlimleri ve devlet adamlarının hürmet ve sevgilerine mazhâr oldu.

Birinci Dünyâ Harbine katılarak büyük kahramanlıklar gösteren Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri, koluna isâbet eden bir mermi sebebiyle felç oldu. Felcin bütün vücûda yayılmaması için Bitlis Askerî Hastânesinde sağ kolu kesildi. Fakat Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri bu ameliyatın arkasından ağır bir hastalığa tutuldu. Talebeleri ve sevenleri o vefât edecek diye üzülüyorlardı. Bâzan kendinden geçiyor, bâzan da ayılıyordu. Bu hal üzereyken bir gün şöyle buyurdu: “Rüyâmda yanıma kalabalık bir velî grubunun geldiğini gördüm. Gavsü’l-a'zam Arvâsî, Abdurrahmân Tâgî ve Şeyh Fethullah Verkânisî de aralarındaydı. Dünyâda mı kalacağım yoksa âhirete mi intikâl edeceğim husûsunda aralarında uzun müzâkereler yaptılar. Şeyh Fethullah Verkânisî dünyâda kalmamın daha hayırlı ve insanların hidâyete kavuşmalarına vesîle olacağımı belirterek sekiz yıl daha yaşamamı teklif etti. Hazır bulunan büyüklerimiz de bu teklifi uygun görerek dağıldılar. Nitekim Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri bu rüyânın dokuzuncu yılı başlarında vefât etti.

Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri pekçok talebe yetiştirip, İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmakla vazîfelendirdi. Bunlar; “Molla Muhammed Emîn, El-Hâc Abdülkerîm, Şeyh Ahmed el-Haznevî, Şeyh Mehmed Karaköy, Şeyh Muhammed Selîm Hızânî, Şeyh Mahmûd Zokaydî, hocası Fethullah Verkânisî’nin oğlu Şeyh Alâeddîn, Tili Şeyh Şahâbeddîn, Tili Molla Abdullah, Molla Halil Kavakî, Molla Yûsuf Hurtî, Molla Abdurrahmân Çokreşî, Şeyh İbrâhim Abrî gibi zâtlardır.

Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri babası Abdurrahmân Tâgî hazretlerinin kabrinin bulunduğu Nurşin’den ayrı kalmak istemezdi. Fakat insanlara İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmak üzere çeşitli beldelere gitmesi gerekiyordu. Ömrünün son zamanlarında Azîzân’dan Nurşin’e taşınmayı ısrarla istedi. Âilesinden bâzıları da Azîzan’da kalmak istiyorlardı. Azîzanlılar da Şeyh Ziyâeddîn Nurşînî hazretlerinin köyde kalması için yalvarıp dil döktüler. Şeyh hazretleri bütün bu ısrarlara rağmen babası Abdurrahmân Tâgî hazretlerinden uzak kalmaktan ve onun beldesinden uzakta vefât etmekten korkuyorum, diyordu. Vefâtından bir

yıl önce hiçbir engele aldırış etmeksizin kesin bir kararlılıkla Azîzan'dan Nurşin'e taşındı. Ömrünün son senesini Nurşin ve civârında geçirdi. Abdurrahmân Tâgî hazretlerinin kaldığı ve gezdiği yerleri büyük bir özlem ve hasret içinde gezip hâtıralarını tâzeledi.

Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri Nurşin ve civârında bulunduğu sırada insanlara vâz ve nasîhat ederek İslâmiyetin emir ve yasaklarını anlatmaktan geri kalmadı. Talebelerine ve sevenlerine hitab ederek buyurdu ki: "Allahü teâlâya ibâdet edip O'ndan korkunuz. O'nun râzı olmadığı zâhir ve bâtındaki şeylerden korunmaya, mühim şeylerden ve tâatlardan olan Allah'ın emir ve yasaklarını halka duyurmaya sıkıca sarılın.

Fakat ilk önce bir an dahi olsa bedenden ayrılmayan nefs-i emmâreye Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmelidir. Çünkü Allahü teâlânın nefsin şerrinden koruduğu kimseler bile nefs-i emmârenin şerriyle karşı karşıyadır. Zîrâ nefs-i emmâre, sâhibine günâhları tâat şeklinde gösterir. Bal içine zehir katar. Öyleyse sâhibine bir şeyi yapmayı veya yapmamayı içinden geçirdiğinde, insanın onu şerîat ölçüsüyle ölçmesi lâzımdır. Doğru ise güzel, değilse onu kınayıp, İslâmiyetin emri doğrultusuna çevirmesi gerekir.

Nefse yapılan bu tebliğden sonra, insanlara Allahü teâlânın emreylediği şeyleri yapıp, yasak ettiği şeylerden kendilerini korumak için olmalıdır. Ancak tebliğ eden kimse bunda da dikkat edip kendini gizli kalp hastalıklarından korumalıdır. Bununla kendine nasîhat etmeyi irâde etmelidir. Hattâ halka sohbet ettiği vakitte bile, kendi nefsinden başka bir şeye hitâb etmemelidir. Yoksa sohbeti kalplere tesir etmez.

Yine tebliğ eden kimse, aldatıcı, hîlekâr dünyâ hakkında korku üzere bulunmalıdır. Çünkü dünyâ insanlara gelinler gibi süslenir. Lâkin Allahü teâlânın sevdiği olgun bir velîden rûhânî bir imdât almış kimseden başkası onun çirkinliğini anlayamaz.

Bu zamanda halka yapılacak sohbet, insanları dünyâdan soğutmaktır. Umulur ki böylece âhiret işleri tatlı gelir. Çünkü dünyâ ile âhiret iki kuma kadına benzer. Birisi râzı olunca, diğeri darılır. Allahü teâlâ bizi ve sizi kendi muhabbetine, Resûlünün muhabbetine muvaffak eylesin. Âmin."

Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri vefâtından yedi ay kadar önce Zirnacur taraflarında hastalandı. Babası Abdurrahmân Tâgî hazretlerinin gezdiği yerleri ve oralardaki dostlarının misâfirhânelerini, evlerini hasret ve özlemle ziyâret etti. Misafirhâne sâhiplerini anarak onların hallerini anlattı. Sık sık ölümden bahsederek ölüme hazırlıklı olmak gerektiğini ifâde etti. Halbuki daha önceleri sohbetleri sırasında daha çok muhabbetten ve muhabbeti meydana çıkaran sebeplerden bahsederdi. Din ve dünyâ ehli hakkında yâni peygamberler, âlimler, evliyâlar ve devlet adamlarının hallerini anlatarak; "Bu âkibetten hiç kimse kurtulamaz. Üzerinde durulacak şey kişinin âhirete hazırlık olarak işlediği amellerdir." buyururdu.

Vefâtından beş ay kadar önce sorulan bir meseleye cevap verdikten sonra, âhir zamân insanlarından şikâyet ederek buyurdu ki: "Bu adamlar daha doğrusu zamâne insanları ne kimseyi dinlerler, ne kimseye boyun eğerler, ne de herhangi bir şeyden ders alırlar. Bu yüzden hiç kimse onlara faydalı olamaz. Allahü teâlâ beni onların arasından alsa ne iyi olur. O zaman yaptıklarına pişman olurlar, ama o pişmanlıkların hiçbir faydası olmaz."

Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri vefâtından üç ay kadar önce kışın Bitlis'e gitmeye karar verdi. Âilesi havanın soğukluğunu mevsimin uygun olmadığını ve hastalığını ileri sürerek bu yolculuğa mâni olmak istedi. Ancak karârından vaz geçmedi. Yola çıkmadan hocasının kabrini ziyâret ederken; "Bu sefer Bitlis'e gidişimizin tek sebebi Şeyhü'l-A'zam hazretlerinin kabrini ziyâret etmektir. Çünkü ilkbahara kadar yüce Mevlânın neyi yaratacağını bilmiyoruz." buyurarak ilkbahardan önce vefât edeceğini işâret etti.

Bitlis'te iken bâzı Siirtliler yanına gelerek İslâmiyeti anlatmasını istediler. Onların ısrarlı istekleri karşısında; "Havalar soğuk olduğu için şimdi sizin oralara gelemem. Fakat ecel

mühlet verirse Şubat ayında inşâallah geliriz.” buyurdu. Bitlis’e gidip büyüklerin kabirlerini ziyâret ettikten sonra Nurşin’e döndü. Şeyh Abdurrahmân Bilvânisî onun ziyâretine geldi. Bir müddet kaldıktan sonra geri dönmek niyeti ile vedâlaşıp ayrılırken ona; “Eğer gelmek istiyorsan Şubat ayının başında gel, yoksa gelme." diyerek o târihten sonra gelirse kendisini sağ bulamayacağını işâret etti.

Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri, vefâtına bir aydan az bir zaman kala kızkardeşinin oğlu Muhammed Bâkî’nin evinde babası Üstâd-ı Âzam Abdurrahmân Tâgî hazretlerinin evinin güzel idâre edildiğini, orada çok sayıda âlim ve tasavvuf talebesinin barındığını, aynı zamanda her yöreden pek çok kimsenin Nakşibendiyye yoluna girmek üzere başvurduğunu anlattıktan sonra buyurdu ki: “Bu zamanda böyle durum büyük bir nîmettir. Çok şükretmek gerekir. Ama biz şükür borcunu yerine getiremiyoruz.

Ziyâeddîn Nurşînî hazretlerinin tek oğlu olan Fethullah Efendi, kendisinden sekiz gün önce vefât etti. Onun vefâtı üzerine; “Senden önce vefât edeceğimi ve senin geride kalacağını sanıyordum. Fakat Allahü teâlâ böyle diledi. Böyle oluşunun hikmetini o bilir?” buyurdu. Oğlu defnedildikten sonra hastalandı. Hastalığının ilk günlerinde; “Molla Fethullah gitti. Görünen o ki, onun arkasından ben de kalıcı değilim, böylece dünyâ yıkılıyor.” buyurdu.

Son günlerinde Nakşibendiyye yüksek yolunun fazîletini anlatarak buyurdu ki: “Bütün gücünüzü ve gayretlerinizi sonuna kadar kullanarak Nakşibendî nisbetine sâhib olunuz. Bu nisbet en pahalı mücevherlerden daha değerlidir. Bu nisbet şu yöreden kalkmadan önce onu elde ediniz. Eğer bu yöreden kalkacak olursa bir daha Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri gibi biri bulunmaz ki Hindistan’a gitsin ve o nisbeti alıp getirsin.”

Son günlerinde hastalığı ilerlemiş olmasına rağmen Kur’ân-ı kerîm okumayı ve sohbetleri terk etmiyordu. Hastalığının ve ağrılarının şiddetlenmesine rağmen son günlerinde kendini tamamen Rabbine verdi ve bütün şuuru ile Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için gayret etti. Sık sık âile fertlerine ve diğer bağlılarına İslâmiyetin emir ve yasaklarından ayrılmamalarını, Nakşibendiyye yoluna bağlı kalmalarını, bütün bunları yaparken de ihlâs ve sağlam bir niyete önem vermelerini tavsiye etti. Ev halkından birine yukarıdaki tavsiyeleri bildirince, ona; “Peki bu konuda bize kim rehberlik edecek, bizi kim terbiye edecek?” diye soruldu. Soran kimseye hitâben buyurdu ki: “İnsanın niyeti hâlis, maksâdı sâdece Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak olunca, O kolaylık ihsân ederek kendisine ulaştıracak yolları nasılsa buldurur. Fakat hâlis niyet olmazsa O’nun desteğinden ve yardımından mahrum kalınır.”

Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri son saatlerinde yalnız kalmayı tercih ediyor, çok az konuşarak kalbini bir noktaya bağlamak istiyordu. Yanına girmek isteyen dostlarına ve ziyâretçilerine izin verirken; “Buyursunlar, fakat beni çok konuşmaya zorlamasınlar.” buyuruyordu.

Vefât etmeden önceki son günün kuşluk vaktinde Üstâd-ı A'zam hazretleri hangi vakit vefât etmişti?” diye sordu. “Kaba kuşluk sırasında.” diye cevap verildi. Öğleden sonra kadın erkek ve çocuk bütün âile mensuplarını yanına çağırdı ve en büyük halîfesi Molla Muhammed Emîn’e, orada bulunanlara tövbe ettirmesini emretti. Kendisi de yastığın yanına oturarak şöyle buyurdu: “Onlar, yâni bu yolun büyükleri iki gündür bana gerek ev halkımı, gerek buraya başvuranları irşâd etmemi ve bu işi Molla Muhammed Emîn’e havâle etmemi telkin ettiler.” Molla Muhammed Emîn’in Allah yolunda tükenmez bir hazîne olduğunu belirttikten sonra şöyle konuştu: “Önce ihlâsla tövbe ederek Allahü teâlâya yönelmeli, arkasından da Üstâd-ı A'zam Abdurrahmân Tâgî hazretlerinin türbesine giderek duâ edip eşiğine yüz sürmelisiniz. Tâ ki Allahü teâlâ bu sâyede bana şifâ versin. Bu yaptığınız tövbe sâdece işlemiş olduğunuz günahlardan tövbe etmek değildir. Bu tövbe aynı zamanda her şeyden sıyrılıp sâdece Allah’a sığınma, yüce Nakşibendiyye yolu ile bağdaşmayan her türlü hareketten sıyrılma, bundan sonra dünyânın zînet ve hazlarına dalmaktan kaçınma, dünyânın

alımlı ve göz boyayıcı menfaatleri için yarışmaktan sakınma gâyesi güdülmelidir.”

Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri böylece vefâtından önce yerine geçecek kimseyi belirledi ve bütün bağlıları ile talebeleri teslim edeceği bir vekil tâyin etti. Vefât zamânı yaklaşmasına ve hastalığı iyice fazlalaşmasına rağmen sünnetlere eksiksiz uymaya gayret etti. Rûhunu teslim edeceği anlarda bile suyu üç yudumda içti. İlk yudumu besmele ile ve son yudumu da hamd ederek bitirdi. Yine abdestin hiçbir sünnetini terk etmedi. Vefât edeceği gece bir an önce sabah vaktinin girmesini istiyor, bu yüzden devamlı saatin kaç olduğunu soruyordu. Bir kere saatin yedi olduğu söylenince; “Yediden on ikiye kadar beş saat var, o da hayli uzun.” buyurdu. Hattâ komada bulunduğu sırada sabah vaktinin girip girmediğini sorarak yanında bulunanlara; “Abdest alıp, namazlarınızı kıldınız mı?” diye sordu. Orada bulunanlar “Evet kıldık.”deyince; “O halde ben de abdest alıp kılayım da namazımı kaçırmayayım.” buyurdu. Yatağın kenarına geldi ve eksiksiz bir abdest alıp yine eksiksiz bir şekilde namaz kıldı. Ev halkından biri misvak getirdi, dişlerini misvaklamak istedi. Misvağı kendisi alarak sünnete uygun bir şekilde misvakladı. Şuuru son ana kadar yerindeydi. Yanına gelenleri tanıyor, onlara yer gösteriyor, sorularına cevap veriyordu. Bu sırada şeyhinin oğlu Muhammed Cüneyd kapıdan girince, onu tanıyarak; “Yâ Şeyh Cüneyd, şöyle buyur!” diye seslendi. Bir gece önceki gördüğü rüyâsını şöyle anlattı:

“Çok sayıda asker gelip Üstâd-ı A'zam hazretlerinin türbesini ziyâret etti. Yer ile gök arasını bembeyaz kuşlar doldurdu. Bu beyaz kuşlardan büyük biri bana gelerek; “Hazır ol, saat on bir veya on ikiden sonra yâni sabah açtıktan sonra yola çıkacaksın.” dedi. Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri bu rüyâyı anlattıktan sonra ev halkı yanından dışarı çıkarak, bir iki kişi yanında kaldı. Üzerinde ölüm alâmetleri belirince, yanında bulunan talebelerinden biri; “Anlaşılan siz bizleri şaşkın ve yetim bırakıyorsunuz. Sizden sonra bizim sâhibimiz ve rehberimiz yoktur.” dedi. Bu sözler üzerine; “Elhamdülillah sen varsın.” diye karşılık verdi. O talebesi; “Benim varlığım sizin sâyenizle idi. Yoksa ben neyim, ne faydam olabilir?” diye cevap verdi. Bunun üzerine; “Allah var, O herkese yeter.” diye karşılık verdikten sonra; “Benim Allah’tan başka hiçbir şey ile alâkam kalmadı.” dedi. Talebesi onun yanında her gece okuduğu Seyyidü’l-istiğfâr ile Bekara sûresinin sonunu okumaya başladı. Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri de onun arkasından okudu. Yûnus aleyhisselâmın tesbihini okudu. Arkasından kendisine; “Artık şimdi, Lâ ilâhe illallah, demenin vakti değil mi?” denildi. Ziyâeddîn Nurşînî hazretleri; “Evet. Hâce-i Ahrâr hazretlerinin belirttiğine göre bin fennin bilgisine sâhib olsan bile, bunların hepsi gider ve âhirette sana sâdece “Lâ ilâhe illallah kalır” diye cevap verdi. Sonra kendi hâline net bir ses tonu ile; **“İnne fî halkıssemâvâti...”** âyetinden îtibâren Âl-i İmrân sûresinin sonunu okudu. Okuması bitince yanında bulunanlarla bâzı hususları konuştuktan sonra sustu. Yanında bulunanlar da bir şey söylemediler. Kendi eli ile bir kere dişlerini misvakladı. Bir ara işâreti üzerine alnını su ile ovdular. Mübârek nefesi kesilinceye kadar hiçbir söz söylemedi. Mübârek dili üst damağına yapışık durumda; “Lâ ilâhe illallah” kelimesini tekrar ederek 1923 (H.1342) senesi Receb ayının 27. Cumâ günü sabah namazından sonra Bitlis’in Nurşin köyünde rûhunu teslim etti. Son nefesini vereceği anda yüzünde ve alnında ayna gibi bir parıltı belirmişti. Bu parıltıyı orada bulunan herkes görmüştü. Ayrıca vefât edeceği günün sabahı yattığı odadan dünyâ kokularına benzemeyen hoş bir koku yayılmaya başlamıştı. Yanına giren herkes bu kokuyu hissediyordu. Bu koku gittikçe kuvvetlendi ve vefâtı sırasında odanın her yanını sardı ve dışarıdan bile hissedilir oldu. Son nefesini verdiği anda ve cenâzesi yıkandığı zaman vücuduna değen her elbise veya bez parçasından aynı hoş koku dağılıyor ve üstelik bu koku sindiği yerden birkaç kere yıkansa bile çıkmıyordu.

Muhammed Ziyâeddîn Nurşînî hazretlerinin cenâzesini Molla Abdullah Ba'lekî ile Molla Abdülkerîm Tertûî diğer dostlarının yardımı ile yıkadılar. Sağlığında işâret ettiği gibi babası Abdurrahmân Tâgî hazretlerinin yanıbaşına defnedildi.

Ziyâeddîn Nurşînî hazretlerinin tek oğlu olan Molla Fethullah kendisinden önce vefât etmişti.

Molla Fethullah'ın büyük oğlu Cemâleddîn ise kendisinden on üç gün sonra vefât etmiştir. Geriye Âişe adında bir kızı ile Takıyyüddîn ve Nâsırüddîn adında iki torunu kaldı. Nâsırüddîn daha sonra Şeyh Abdülhakîm Hüseynî'den hilâfet aldı. Ziyâeddîn Nurşînî hazretlerinin her iki torunundan devâm eden evlatları hizmete devâm etmektedirler.

Muhammed Ziyâeddîn Nurşinî hazretlerinin sevdiklerine ve talebelerine yazdığı mektûblarını, on üç halîfesinden Muhammed Alâüddîn-i Ûhînî toplamıştır. **Mektûbât** adı verilen bu eserinde yüz on dört mektup vardır.

İNSANIN ÖMRÜ KIYMETLİDİR

Ziyâeddîn Nurşînî, insanların ve kâinâtın yaratılış gâyesinden bahsederek buyurdu ki: "Ey kardeşim! Bu kâinâtın yaratılmasındaki hikmet, Allahü teâlânın mârifetine kavuşmaya, O'na yaklaşmaya ve O'na ibâdet etmeye çalışmaktır. Nitekim Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmin Zâriyât sûresi 56. âyetinde meâlen; **"Cinleri ve insanları ancak bana ibâdet etmeleri için yarattım."** buyurdu.

İnsanlar bu dünyâya oyun, oyuncak, mal, evlat, soyu ile iftihâr etmek için gelmedi. Allahü teâlânın rızâsını kazandıran ve O'nun rahmetini celb eden şeylere çalışmanız gerekmektedir. İnsanın ömrü kıymetlidir. Onunla alçak ve aşağı olan dünyâyı değil, en azîz ve matlûb olan âhireti istemek lâzımdır. Zîrâ dünyâ, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerdir."

UTANMAK

Ziyâeddîn Nurşînî bir sohbeti sırasında şöyle buyurdu: "Eğer insan bir hıristiyan çocuğundan utandığı kadar Allahü teâlâdan utansa, o kimseden ilâhî emirlere zıt bir hareket zuhûr etmez. Meselâ zinâ işlemek gibi büyük bir günâhı işlemek üzere olan kimse, bir hıristiyan çocuğunun geldiğini görse, onun kendilerini göreceğini anlasa, hemen bu kötü işten kaçınır. Çocuğun görmesinden utanır. Halbuki Rabbülâlemînin her an kendisiyle berâber olduğunu düşünmez. O her an insanı görmektedir. Vazîfeli melekler de onun durumunu bilmektedir."

1) İşâretler; s.200-219

2) Mektûbât; s.223

3) Sohbetler; s.17, 21, 64, 274

4) Eshâb-ı Kirâm; (14. Baskı) s.213

5) El-Minah; s.216

ZİYÂEDDÎN HALÎL CÜNDÎ;

Mısır'ın büyük velîlerinden. Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi Halîl olup, babasınınki İshâk'dır. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Künyesi Ebü'l-Mevedde, lakabı Ziyâeddîn'dir. Şeyh Halîl diye tanınır. Babası, Abdullah Menûfî hazretlerinin arkadaşlarından idi.

Küçük yaştan îtibâren, İmâm-ı Şâfiî, Ahmed-i Bedevî, Seyyidet Nefîse ve Şerâfeddîn Kürdî'den sonra Mısır'da yetişen evliyânın en büyüğü olan Abdullah Menûfî'nin terbiyesine verildi. Babası, Hanefî mezhebinde olmasına rağmen, Mâlikî mezhebi âlimi ve arkadaşı olan Abdullah Menûfî'ye çocuğunu teslim edip, onun ilminden ve feyzinden istifâde etmesini temin etti. Reşîdî'den Arabî ilimler ve usûl bilgilerini, İbn-i Abdülhâdî'den hadîs-i şerîf ilimlerini öğrendi. İbn-i Abdüsselâm da hocaları arasında idi. Kâhire, Mekke ve Medîne gibi zamânın belli başlı ilim merkezlerindeki âlimlerden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf ilminde, fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Tasavvufta yüksek derecelere kavuştu. Mâlikî mezhebine göre fetvâ verdi. Pekçok talebe yetiştirip, faydalı eserler yazdı. Zamânında Mısır'ın en büyük medresesi

olan Şeyhûniyye Medresesinde tâliplerine ilim öğretti. İbn-i Mezrûk, Tâcüddîn İshâkî gibi âlimler talebelerinden idi.

Halîl Cündî, lüzumsuz işlerle uğraşmaz, ibâdet ve ilimden başka şeyle meşgûl olmazdı. Yirmi sene Kâhire'de kaldı. Çok meşhûr olan Nil Nehri ve kıyısını görmek için gittiği görülmedi. Müderrislik yaptığı sıralarda, bir gün hocası Abdullah Menûfî'nin ziyâretine gitti. Evinde bulamadı. Evin helâsında bir ârıza olduğunu, tâmir için işçi aramaya gittiğini söylediler. O da tereddüd etmeden; "Ona en münâsip işçi benim." deyip, helâyı temizlemeye başladı. Çevredeki insanlar başına toplanıp, böyle namlı ve şanlı bir kimsenin helâ temizliği yapmasını hayretle seyrediyorlardı. Bu sırada Abdullah Menûfî hazretleri geldi. Onu gördü. Çevredekilere; "Bu kim?" diye sordu. Onlar da; "Halîl!" diye cevap verdiler. O zaman, Mısır'ın en büyük beş evliyâsından beşincisi olduğu bildirilen Abdullah Menûfî hazretleri, öyle bir duâ etti ki, Halîl Cündî, bu duânın bereketiyle bir anda pek yüksek derecelere kavuştu. Allahü teâlâ ömrüne bereket ihsân etti ve İslâm dînine çok hizmetleri oldu.

Halîl Cündî, bir gün bir aşçı dükkânına uğradı. Orada bozuk et satılır, insanlara haram yedirilir, insanlar kandırılırdı. Dükkân sâhibine emr-i mârûf yaptı. Bu işin kötülüğünü anlattı. Dükkân sâhibi pişmân olup, bir daha böyle yapmıyacağına söz verdi ve tövbe etti."

Ziyâeddîn Cündî'nin din ve diyânette, zühd ve salahta, ibâdet ve tâatte, ilim ve amelde yüksek bir mevkii vardı. Bu yüksekliğine, eserleri delîl oldu. Allahü teâlânın düşmanlarına karşı çok çetin mücâdeleler verdi. Hıristiyan Avrupa kavimlerinin bir parçası olan Kıbrıs krallığı ve çapulcu şövalyeleri, zaman zaman Mısır kıyılarını yağmalayıp, müslümanlara zulmediyorlardı. Ziyâeddîn Halîl Cündî, halktan ve talebelerinden milis kuvvetleri teşkil etti. Bu kuvvetin adına da, "Halka-i mansûre" adı verildi. Onlarla berâber İskenderiyye'nin müdâfaası için Kâhire'den gidip savaştı. Allahü teâlânın rızâsı için küfür ehline karşı cihâd ederken giydiği askerî elbiseyi bir daha çıkarmadı. Bu yüzden Cündî yâni orduya mensub lakabı verildi. Askeriyeden maaş alır, zarûrî ihtiyâcından fazlasını fakirlere dağıtırdı. Kendisi az yer, az uyur ve çok ibâdet ederdi. Az mala kanâat eder, eline geçenleri talebesinin ihtiyâcına harcardı. Geceleri hiç uyumaz, kaylûle vaktinde, öğleden biraz önce vücûdunu dinlendirmek için çok az uyurdu. Çok merhametli, gurûr ve kibirden arınmış, mütevâzî bir kimse idi. Kalbi her türlü zulmet pisliklerinden uzaklaşmış, Allahü teâlânın nîmetlerini ve O'nun rızâsını kazanmaktan başka bir şey düşünmez olmuştu. İşi, insanlara emr-i mârûf yapıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmekten başka bir şey değildi. İbn-i Teymiyye ve yolunda gidenlere verdiği güzel cevapları ile meşhûrdur.

Halîl Cündî'den sonra gelen âlimler, ona uymakta çok hırslı, ona güvenmekte pek sâdıktılar. Bu sebeple, Halîl Cündî'nin ifâdesi ile başka birinin ifâdesi arasında bir ayrılık olunca; "Biz, Halîl'e uyarız. O bu meselede yanılmış olsa bile, ona olan hüsn-i zannımız, bizi ondan ayrılmaktan men eder." derlerdi.

Halîl Cündî hazretleri buyurdu ki: "Velî olgunlaşınca kendisine Allahü teâlâ tarafından çeşitli şekillerde görünme kuvveti verilir. Bu da olmayacak bir şey değildir. Çünkü, başka başka görünen şekiller rûhâniyettir. Bedeni, cismi görünmemektedir. Rûhlar, madde değildirler, boşlukta yer kaplamazlar."

"Allahü teâlâ, evliyânın rûhlarına öyle bir kuvvet verir ki, çeşitli şekillerde görünebilirler. Bedenleri mezardan çıkmaz. Rûhları şekil alıp görünürler."

Halîl Cündî çeşitli ilimlere dâir bir çok eser yazmıştır. Bunlardan bâzıları şunlardır: **1)Et-Tevhîd:** İbn-i Hâcib'in Usûl-i fıkha dâir **Muhtasar** adlı eserinin altı ciltlik şerhidir. Halîl Cündî eserin nikâh bahsine kadar olan kısmını bizzat kendisi yazdı. Ömrü vefa etmediği için kalan kısmını müsveddelerinden talebeleri tamamladı. **2) Menâkıb-ı Abdullah Menûfî:** Hocasının menkıbe ve kerâmetlerini bu eserde toplamıştır. **3) Menâsik-ül-Hac, 4) Muhadderât-ül-Fühûm fîmâ Yetealleke bit-Terâcim vel-Ulûm.**

Halîl Cündî'nin vefât târihi ihtilâflı olup, 1365 (H.767) den sonra 1374 (H.776)den önce vefât ettiği bildirilmektedir.

Vefâtından sonra rüyâda görüldü. Gören kimse, Allahü teâlânın nasıl muâmele ettiğini sorunca, Cündî hazretleri; "Allahü teâlâ, beni ve benim cenâze namazımı kılanları affetti." diye cevap verdi.

1) Bustân; s.96

2) Hüsn-ül-Muhâdara; c.1, s.460

3) Neyl-ül-İbtihâc; s.112

4) Ed-Dîbâc-ül-Mühezzeb; s.115

5) Ed-Dürer-ül-Kâmine; c.2, s.86

6) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1081

7) El-A'lâm; c.2, s.315

8) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.258

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.10, s.139

ZÜFER BİN HÜZEYL;

Sekizinci yüzyılda Irak'ta yaşamış olan âlim ve evliyânın büyüklerinden. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin talebesidir. İsmi Züfer, babasınınki Hüzeyl, künyesi Ebû Hüzeyl'dir. İmâm-ı Züfer diye meşhûrdur. 728 (H.110) senesinde doğdu. 775 (H.158) senesinde Basra'da vefât etti.

Aslen İsfahanlı olmasına rağmen Basra'da yaşayan Züfer bin Hüzeyl, orada ilim tahsîl etti. Önce zamânının âlimlerinden hadîs ilmini öğrendi. Sonra Kûfe'ye gidip İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin derslerine devâm etti. Ondan fıkıh ilmini tahsîl ederek zamânının meşhûr fakîhlerinden oldu. İmâm-ı A'zam; "Talebelerimin en mükemmelidir." buyurarak, onu medhetti. İctihâd derecesine yükselip İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin koyduğu usûl ve kâidelere göre ictihâdda bulundu. Hanefî mezhebinde fukahânın ikinci tabakasından yâni mezhepte müctehidlerden oldu. İlimdeki yüksek derecesi yanında, güzel ahlâk ve fazîlette de örnek insan oldu. Ömrünü ilme ve ibâdete verip dünyâya ve dünyâ malına hiç meyletmedi.

İmâm-ı Züfer, ilimde o derece iyi yetişmişti ki, kendisine bir suâl sorulduğu zaman, geniş cevap verir, anlaşılır bir şekilde îzâh ederdi. İsbâtı gereken meseleleri kat'î delillerle isbât ederdi. İmâm-ı A'zamın usûlü üzerine ictihâd ederdi. Çok ibâdet eden, doğru sözlü ve ilimde sağlam bir âlimdi. Evlendiğinde hocası İmâm-ı A'zamı düğününe dâvet etmişti. İmâm-ı A'zam, düğün sırasında yaptığı bir konuşmasında; "Züfer, müslümanların imâmlarındandır. Şeref, haseb, neseb bakımından en tanınmışlardandır." buyurmuştur.

İmâm-ı Züfer bir defâsında bir mirâs meselesi sebebiyle Basra'ya gitmişti. Basra halkı ondaki üstün hâlleri görerek, olgun ve müstesnâ bir insan oluşuna hayran kalmışlardı. Bu sebeple Basra'da kalmasını ısrârla istediler. O da bu arzu üzerine bir müddet Basra'da kaldı. Basra kâdılığı vazîfesini yürüttü. İlmiyle ve üstün hâlleriyle insanlara çok faydalı oldu. Her nerede olursa olsun hiç boş konuşmazdı. Dâimâ ilmî meseleler üzerinde söz söyler, hep bu hususta konuşurdu. Bulunduğu yerde boş konuşulmaya başlansa hemen o meclisi terkederdi.

Bir müddet Basra kâdılığı yaptı. Ömrü boyunca ilim öğretmek ve ders vermekle meşgûl oldu. Meşhûr âlimlerden Muhammed bin Abdullah Ensâr, Halef bin Eyyûb, Âsım bin Yûsuf, Hilâl-er-Rey gibi büyük âlimler İmâm-ı Züfer'in ders halkasında yetiştiler.

Basra'daki bâzı ilim çevreleri İmâm-ı A'zam'ın büyüklüğünü anlayamamış olmaları sebebiyle muhâlefet göstermişlerdi. Bir kısmı da hasedleri sebebiyle karşı çıkmıştı. İmâm-ı Züfer Basra'ya gidince ilim erbâbı onun yanında toplanıp, ilmî münâzaralar ve müzâkereler yapmaya başladılar. İmâm-ı Züfer'in meseleleri ele alış tarzına, yaptığı izahlara ve getirdiği delilleri işiterek hayran kaldılar. Onun anlattığı şeyleri ve yaptığı izahları beğenip, bunları nereden öğrendin dediler. O da Hocası İmâm-ı A'zamdan öğrendiğini söyledi. Bu şekilde kurulan her ilim meclisinde yaptığı izahlarla Basra'daki ilim ehli arasında kendisine ve hocası İmâm-ı A'zam'a karşı bir sevgi uyandı. İmâm-ı A'zam'ın büyüklüğünü anlayıp, düşmanlık edenler dost oldu, onu sevmeye ve methetmeye, istifâde etmeye başladılar.

O asrın âlimlerinden biri olan Müzenî'ye, bir zât, Irak'daki fıkıh âlimlerini sormuştur. Ebû Hanîfe hakkında ne dersin deyince; "O, fıkıh âlimlerinin efendisi ve en büyüğüdür." cevâbını vermiştir. Ya Ebû Yûsuf deyince; "Hadîs-i şerîfe en çok tâbi olandır." ya Muhammed bin Hasan deyince; "Fürû meselelerini en iyi açıklayandır." demiştir. Ya Züfer deyince; "Kıyasta en keskin olandır." demiştir.

Hocası İmâm-ı A'zamın vefâtından sonra sekiz sene gibi kısa bir müddet yaşamış olup, onun mezhebini yaymıştır. İmâm-ı Züfer çok az meselede İmâm-ı A'zamdan ayrı ictihatta bulunmuştur. Hocası İmâm-ı A'zama, hayâtında ve vefâtından sonra muhâlefet etmemiştir. Hanefî mezhebinde, zarûret hâlinde İmâm-ı Züfer'in ictihadı ile amel etmek câizdir. İbn-i Abd-ül-Berr, şöyle demiştir. "Züfer bin Hüzeyl, yüksek bir akıl ve idrâke sâhipti. Haramlardan çok sakınan, verâ sâhibi ve hadîs ilminde sika, güvenilir, sağlam bir âlimdir." O evliyânın büyüklerinden Dâvûd-i Tâî ile arkadaş olup birbirlerini çok severlerdi. Dâvûd-i Tâî, ibâdetle, zühd ve takvâ ile yaşadı. İmâm-ı Züfer ayrıca ilme devâm etti. Hem ilimde, hem de ibâdette çok gayretli bir âlim olup, bunları kendinde toplamıştır.

İmâm-ı Züfer vefât edeceği zaman İmâm-ı Ebû Yûsuf ve başkaları vasiyet et dediler. "Şu mal hanımımındır. Şunlar da, kardeşimin oğlunundur." dedi. Bu sözlerine şaşırdılar. Çünkü kardeşi varken, kardeşinin oğluna bir şey düşmezdi. Vefâtından sonra kardeşi onun zevcesini aldı. Bir oğlu oldu. Mallar oğluna kalınca, İmâm-ı Züfer'in kerâmeti belli oldu.

1) Vefeyâtü'l-A'yân; c.1, s.317, 318

2) Fevâid-ül-Behiyye; s.75, 77

3) Tabakâtü'l-Fukahâ (Taşköprüzâde); s.18

4) Tabakâtü's-Seniyye; varak 128b, 129a

5) Mîzânü'l-Îtidâl; c.1, s.348

6) Lisânü'l-Mîzân; c.2, s.476, 478

7) Tabakâtü'ş-Şîrâzî; s.113

8) Mu'cemü'l-Müellifîn; c.4, s.181

9) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1169

10) Eshâb-ı Kirâm; (7. Baskı) s.424

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.271-273

ZÜHRÎ;

Tâbiîn devrinin meşhûr âlim ve velîlerinden. İsmi Muhammed, babasınınki Müslim'dir. Künyesi, Ebû Bekir'dir. Bâzan Zührî, bâzan da büyük dedesine nisbetle İbn-i Şihâb-üz-Zührî diye söylenir. 672 (H.52) târihinde doğup, 742 (H.124) senesinde, Şam civârında Şegbedâ

köyünde vefât etmiştir. Burası Hicaz sınırının sonu ile Filistin sınırının başlangıcında bir yerdir. Kureyşin Zühre kabîlesine mensuptur. Peygamber efendimizin vâlideleri hazret-i Âmine de bu kabîleye mensuptu. Zührî, Medîne-i münevverelidir. Fakat Şam'da yerleşmiştir. Eshâb-ı kirâmdan on kişi ile görüşmüştür. Abdullah bin Hattâb, Abdullah bin Câfer, Rebîa bin Ubbâd, Misver bin Mahreme, Abdurrahmân bin Ezher ve daha başka Sahâbeden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Atâ bin Ebî Rebâh, Ebû Zübeyr Mekkî, Ömer bin Abdülazîz, Amr bin Dinâr, Sâlih bin Keysân, Yahyâ bin Saîd el-Ensârî ve daha birçok âlim ve fâdıl zâtlar (r.aleyhim) da ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Zührî hadis ilminde, hâfız derecesindedir. İmâm-ı Buhârî'nin Ali-yyül-Medînî'den bildirdiğine göre, Zührî, iki bin hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bunların bir çoğu, **Kütüb-i Sitte** denilen meşhûr altı hadis kitâbında ve **Muvattâ'**da mevcuttur.

Zührî, bir zekâ ve fazîlet hârikasıydı. Üstün bir zekâsı vardı. Kur'ân-ı kerîmi seksen gecede ezberlemişti. Medîne-i münevveredeki Fukahâ-i Seb'a, yâni yedi meşhûr âlimin bildirdikleri fıkıh bilgilerinin hepsini öğrenmişti. Zührî, Resûlullah efendimizin mübârek hadîs-i şerîflerinin sağlam şekilde zaptedilmesi için, ilk çalışmayı başlatan büyük bir âlimdir. Hadîs-i şerîfi önce o tedvin etmiştir.

Hadîslerin toplanması işine, Emevî halîfelerinden Ömer bin Abdülazîz zamanında başlanmıştır. Hadîsleri toplama teşebbüsünün sebebi, Ömer bin Abdülazîz'in, Medîne vâlisi Ebû Bekir bin Muhammed bin Hazm'a gönderdiği mektupta şöyle belirtilir: "Resûlullah efendimizin hadîslerini, sünnetlerini, Amre'nin rivâyetlerini araştır ve yaz. Çünkü ben, ehlinin azalıp, yok olarak, ilmin kaybolmasından korkuyorum." Mektupta geçen Amre, Amre binti Abdurrahmân el-Ensârî (Abdurrahmân'ın kızı Amre) olup, hazret-i Âişe vâlidemizin, Resûlullah efendimizden rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri en iyi bilen sâliha bir kadındı. Ömer bin Abdülazîz, Medîne vâlisi İbn-i Hazm'a verdiği bu emri bütün vâlilere göndererek, memleketin her tarafına duyurmuştu. Bu emri ilk yerine getiren Muhammed bin Müslim bin Şihâb ez-Zührî'dir. Bu çalışmalar sırasında Zührî hazretleri, bir gün oturmuş, kitaplarını da etrafına koymuştu. Kendisini o kadar kitaplara vermişti ki, dünyâ işleri ile uğraşmaya hiç zamanı yoktu. Bunun üzerine hanımı ona; "Vallahi üzerime üç tane kuma (hanım) getirsen, bana bu kadar ağır gelmezdi. Senin bu kitapların hepsini geçti" dedi. Zührî, daha hayatta iken bulduğu hadîs-i şerîfleri bir kitapta topladı. Halîfe bu kitabı çoğaltarak her tarafa gönderdi. Böylece Zührî, hadîs-i şerîflerin toplanarak korunması husûsunda hayırlı bir çığır açtı.

Zührî'nin buyurdukları sözlerden bâzıları:

"Tam ehil olmadan fetvâ veren kimse, Allahü teâlânın nezdinde mes'ûl olur. Böyle kimse, Cehennem'in tâ kenârındadır."

Zührî, kabîlesinden Sa'd bin İbrâhim'e; "Hangi şehir halkı daha âlimdir?" diye sordu. O da; "Allahü teâlâdan en çok korkan" cevâbını verdi. (Burada ilmin esas neticesinin takvâ olduğuna işâret vardır.)

"Biz bir âlime gittiğimizde, bize göre, ondan edep ve terbiyeyi öğrenmek, onun ilminden istifâde etmekten önce gelirdi."

"İlim bir hazînedir, onu meseleler, müşküller açar."

"İlim, sormakla kazanılır."

"Ezberlediğim ve öğrendiğim bir şeyi aslâ unutmadım."

"İlim, unutmak ve müzâkereyi (karşılıklı okuyup, anlatmayı) terk etmek ile kaybolur."

"İlmin bir takım düşmanları vardır. Birisi âlimi terk etmek. Böylece, âlim, ölümüyle ilmini de alıp götürür. Diğeri, unutmak. En tehlikeli düşmanı ise, yalandır."

"İlim ona üstün gelme düşüncesiyle alınır ve öğrenmeye çalışılırsa, ilim gâlib ve üstün gelir.

Hiç bir şey de elde edilmez. Fakat, ilme, gece gündüz bir dost gibi yapışılırsa, o zaman ilim elde edilir.”

“Faydalı ilim, Allahü teâlânın indinde, pek fazîletli bir ibâdettir.”

“İlmiyle amel etmeyen âlimin, ilmine güvenilmez.”

“Kimse benim gibi ilme sabretmedi. Benim gibi de ilmi yaymadı.”

Bizden önceki büyüklerimizden duydum. “Sünnete sarılmak, insanın dünyâ ve âhirette kurtuluşuna vesîledir. İlmi yaşatmak din ve dünyâ işlerinin iyi olmasını temin eder. İlim giderse, din ve dünyâ da gider. Her şeyin nizam ve intizâmı bozulur.”

“Birgün Ubeydullah bin Abdullah Utbe’nin yanına gittim. Sinirli bir hâli vardı. Kızma sebebini sordum. Az önce bir yere uğradım. Selâm verdim. Selâmımı almadılar. Doğrusu hayret ettim dedi. Bunun üzerine ona; “Buna hiç hayret etme. Nedense bâzı kimseler, kötü bir huy olduğu halde, kibirden sakınmıyorlar. Halbuki, topraktan yaratıldı. Yine ona dönecek” dedim.”

“Sizi Cehennem'e düşmekten muhâfaza edecek şeyleri çoğaltınız.” dedi. “O şey nedir?” diye sorduklarında; “Mâruf, iyilik.” cevâbını verdi.

Zührî’ye; “Eğer, yaşın bir hayli ilerleyip, ömrünün sonlarında olsaydın, Medîne-i münevvereye yerleşir, Mescid-i Nebevî’ye gider, orada direklerden birinin yanında oturur, insanlara bir şeyler anlatır ve öğretirdin değil mi?” dediler. Bunun üzerine Zührî; "Oraya gidenin, gerçekten, dünyâya ehemmiyet vermeyip, hareketlerine çok dikkat etmesi gerekir.” deyip, tevâzu göstermiştir.

1) El-A’lâm; c.7, s.97

2) Tezkiret-ül-Huffâz; c.1, s.108

3) Vefeyât-ül-A’yân; c.4, s.177

4) Tehzîb-üt-Tehzîb; c.9, s.445

5) Hilyet-ül-Evliyâ; c.3, s.360

6) Mîzân-ül-İ’tidâl; c.4, s.40

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.162

8) Tehzîb-ül-Esmâ Ve’l-Lüga; c.1, s.90

9) Miftâh-üs-Seâde; c.2, s.15, 17, 24, 27, 67, 77, 79, 177, 200, 217, 227, 260

10) Brockelman; Sup.1, s.102

11) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.50

ZÜNNÛN-İ MISRÎ;

Mısır’da yetişen büyük velîlerden. İsmi Sevbân bin İbrâhim, künyesi Ebü’l-Feyz, lakabı Zünnûn, nisbesi el-Mısrî’dir. Güney Mısır’ın Sudan’a yakın sınır bölgesinde yaşayan Nûbe kabîlesindendir. Bu sebeple babası en-Nûbî nisbesiyle anılır. 772 (H.155) târihinde doğdu. 859 (H.245) târihinde Mısır’da vefât etti. Eshâb-ı kirâmdan Amr bin Âs hazretlerinin yanına defnedildi.

Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin hocası, Mâlikî mezhebinin imâmı, Mâlik bin Enes hazretleridir. **Muvattâ’**yı bizzat kendisinden okudu ve fıkıh ilmini ondan öğrendi. Mânevî ilimleri Şeyh İsrâfil hazretlerinden öğrenip kemâle ulaştı. Fakat hâlini bilmeyen pekçok kimse, ona düşman oldu ve vefâtına kadar değerini anlayamadı.

Mısır’da tasavvuf ilmini ilk defâ o açıkladı. Yüksek din ilimlerinin sekizincisi olan tasavvuf, ahlâk ilmi, onun açıklamasından ve izahlarından sonra Mısır’da yayıldı ve nice kimselerin

dünyâ ve âhiret saâdetine kavuşmasına sebeb oldu.

Zünnûn-i Mısrî hazretleri, cenâb-ı Hakk'ın âşığıydı. O'nun sevgisi ile deli divâne olurdu. Darda kalanların dostu, dehşet içinde olanların tesellisi ve hasrette kalanların arzusuydu.

Zünnûn-i Mısrî'nin hak yolu bulması şöyle anlatılır: Bir ağaç altında otururken, iki gözü kör bir kuşun ağaçtan indiğini, yeri eşerek altın bir kutu çıkardığını gördü. Dikkat edince kutunun içinde susam olduğunu ve kuşun bunu yediğini gördü. Daha sonra başka bir yeri gagası ile eşti ve başka bir kutuda bulunan suyu içti. Tekrar gagası ile gömdü. Ağaca kondu. Topraktaki kutu yerleri belirsiz hâle geldi. Bu hâli gören Zünnûn-i Mısrî hazretleri, Allahü teâlâya tevekkül etmenin gerçeğini anladı ve tevekkül etmeye karar verdi. Biraz ileride, bir vîrânede fakirlerle karşılaştı. Geceyi birlikte geçirdiler. Ertesi gün, Zünnûn-i Mısrî hazretleri, bir küp altın buldu. Bu küpün ağzında bulunan tahta kapakta, Allah ismi yazılıydı. Altınları fakirlere dağıttı, kendisi de tahtayı alıp, o gece de orada yattı. Uyandıkça, yazıyı öpüp başına koyup gözüne sürüyordu. Gece rüyâsında kendisine; "Arkadaşların altınları aldılar. Sen Allahü teâlânın ismini azîz tuttun. Sen de dünyâda azîz ol!" dediler. Sonra uyandı. O anda, gönlü ve içi nûrla doldu.

Zünnûn-i Mısrî, güzel halleri ve kerâmetleriyle meşhûr oldu. Zünnûn lakabının verilmesine sebeb şu hâdise olmuştur: Bir deniz yolculuğu sırasında, bindiği gemide bir tüccara âit mücevher dolu bir kese kaybolmuştu. Gemide bulunanlar, sen aldın diyerek ona iftirâ edip, hakârete ve işkence yapmaya başladılar. Suçsuz olduğundan, duâ ederek kurtulmak istedi. Allahü teâlâya duâ edince, hemen suyun yüzüne, ağızlarında birer mücevher bulunan binlerce balık çıktı. O balıkların ağzındaki mücevherden bir tâne alıp gemidekilere verdi. Bu durumu gören gemideki esas hırsız keseyi getirip verdi. Bunun üzerine Zünnûn-i Mısrî hazretleri işkencelerden kurtuldu. Bu sebeple ismine, balık sâhibi, balıkçı mânâsında "Zünnûn" denilmiştir.

Şeyhülislâm Abdullah-ı Ensârî onun hakkında; "Zünnûn, ne kerâmetle bilmek mümkün olan ve ne de makamları medhedilebilen bir zümredendir. O, zamânının imâmı ve mânevî ilimlerde önderdi." buyurdu.

Bir gün Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin yanına birisi geldi ve; "Borcum var, ödemek için hiç param yok" dedi. O da yerden bir taş alarak o zâta verdi. Borçlu onu çarşıya götürdüğünde, cebindeki taşın zümrüt olduğunu gördü. Dört yüz altına sattı ve borcunu verdi. Kalan ile de rahat geçindi.

Bir genç, Allah adamlarını, velîleri inkâr ederdi. Zünnûn-i Mısrî hazretleri yüzüğünü ona verip; "Bunu çarşıya götür, bir altına sat." buyurdu. Götürdü, çarşıdakiler bir gümüşten fazla vermediler. Genç geri gelip durumu anlattı. "Mücevherâtçılara götür, bakalım ne verirler." buyurdu. Bin altına o yüzüğü satın almak istediler. Genç geri dönüp durumu haber verdi. O zaman gence; "Senin Allahü teâlânın sevgili kullarını anlamadaki ilmin, çarşıdakilerin bu yüzüğü bilmeleri ve ona değer biçmeleri gibidir." buyurdu. Genç bu söz üzerine tövbe ederek kalbinden o inkârı attı.

Bir gün ihtiyar bir kadın çâresiz olarak, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin yanına geldi ve; "Biricik oğlumu, ciğerpâremi Nil'de timsah kaptı. Ne olur kurtar." diye yalvardı. Zünnûn-i Mısrî hazretleri, Nil Nehrine gitti. Orada ellerini açıp; "Yâ Rabbî! Şu kadının çocuğunu kurtar." diye yalvardı. Biraz sonra, su üzerinde bir timsah göründü. Kenara yaklaşıp çocuğu sağ sâlim bırakıp gitti. Bu hâdise kadının çok tuhafına gitti ve; "Ey Zünnûn! Esâsen size inanmamıştım ve ciddiye de almamıştım. Şimdi yanıldığımı ve Allahü teâlânın sevgili kulunun duâsını nasıl kabul ettiğini gözümle gördüm." dedi ve Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin büyüklüğünü kabûl etti, kendisinden özür diledi.

Bir zaman iftirâ sebebiyle Zünnûn-i Mısrî hazretlerini hapsettiler. Günlerce aç kaldı. Bir kadın iplik parası ile hazırladığı yemekten ona gönderdi. Zünnûn-i Mısrî hazretleri o

yemekten yemedi. Kadın bunu işitince, üzüldü. “Helâl para ile yaptığımı biliyorsun, niçin yemedin?” dedi. “Evet yemek helâldi. Fakat zâlimin tabağı içinde getirdiler.” buyurdu. Yemeği zindancıların tabağında getirmişlerdi.

Zamânın hükümdârı bir gün Zünnûn hazretlerini, hakkındaki ithamların aslını öğrenmek için huzûruna çağırttı. Hükümdârın yanına götürülürken yolda bir ihtiyarla karşılaştı. İhtiyar, Zünnûn-i Mısrî hazretlerine bakarak; “Şimdi seni hükümdârın yanına çıkartacaklar. Sakın ondan korkma, onu üstün görme, asıl korkulacak Allahü teâlâdır. Kendini haklı göstermeye çalışma. Yapılan ithamlar dışında isen, sana haksızlık yapılmışsa Allahü teâlâya sığın, seni kurtarır.” dedi.

Hükümdârın karşısına çıkarılınca, hükümdar; “Senin için zındıktır, doğru yoldan ayrıldı, kâfirdir, diyorlar. Bu ithamlara karşı ne dersin?” diye sordu.

Zünnûn-i Mısrî hazretleri; “Ne söyleyeyim. Hayır, değilim desem, bana bu isnâdı yapmış olan müslümanları itham etmiş, onların yalancı olduklarını söylemiş olurum. Evet, öyledir desem, yalan söylemiş olurum. Bu bakımdan siz reyinize mürâcaat ediniz ve hükmünüzü buna göre veriniz. Ben nefsimden yana olup, onu müdâfaa edecek değilim.” dedi.

Bunun üzerine, hükümdâr biraz düşünüp; “Bu kimse yapılan iftirâlardan uzaktır.” diyerek onu serbest bıraktı.

Yûsuf bin Hüseyin şöyle anlatır: “Bir gün Zünnûn-i Mısrî'nin yanına gittim. Bana; “Bir zaman Mısır’ın bir köyüne gidiyordum. Yolda uyudum. Bir müddet sonra uyandığımda, yer yarıldı ve içinden iki tabak çıktı. Birisinde semsem isminde bir yemek, diğerinde ise gül suyu vardı. Bana; “Ey Zünnûn bunlardan ye ve bundan iç!” dediler. Ben bir müddet tereddüd ettim. Sonra kalbime onları yememek isteği geldi. Onlar âniden kayboldu. Gâibden bir ses geldi ve dedi ki: “Ey Zünnûn bu senin için büyük bir imtihandı. Sen imtihanını çok iyi verdin.” diye anlattı.

Ebû Câfer anlatır: “Bir gün Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin yanındaydım. Eşyâların evliyâya itâatinden bahsediyordu. “Meselâ şu sandalyeye odanın dört köşesini dön desem, döner ve eski yerine gelir.” buyurdu. Sonra sandalyeye odanın dört köşesini dön dedi. Sandalye odanın dört köşesini döndü ve eski yerine geldi. Orada bulunan bir genç ağlamaya başladı ve; “Allah!” diyerek can verdi. Bana dönerek; “Ey Ebû Câfer, eğer bize itâat eden her şeyi size gösterseydik, siz de bu genç gibi olurdunuz.” buyurdu.

Bekr bin Abdurrahmân anlatır: “Bir gün Zünnûn-i Mısrî hazretleri ile birlikte yolda gidiyorduk. Bir dere kenarında kuru bir ağacın üstüne oturdular. O anda canım tâze hurma yemek istedi. Fakat o bölgede hurma ağaçları yoktu ve hurma mevsimi de değildi. Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin bana dikkatli bir şekilde baktığını gördüm. “Ey Bekir! Canın çok mu tâze hurma istiyor?” diye sorunca, ben de; “Evet efendim.” dedim. O zaman kuru ağaca; “Haydi sen bizi bir hurma ağacının yanına götür!” deyince, baktım o kuru ağaç, Allahü teâlânın izniyle yürümeye başladı. Bizi epey uzakta, hurmaları olmuş bir ağacın yanına götürdü. Zünnûn-i Mısrî bana; “Ey Bekir, doyuncaya kadar tâze hurma ye!” dedi. Ben doyuncaya kadar hurma yedim. Sonra Zünnûn-i Mısrî kuru ağaca; “Bizi yerimize götür.” buyurdu. O ağaç bizi eski yerimize getirdi. Ben nereye gidip geldiğimizi bilmiyordum.

Kendisi şöyle anlatır: “Bir gün dağlarda dolaşırken bir topluluk gördüm. Hepsi bir yerinden rahatsızdı. “Siz burada ne yapıyorsunuz?” diye sorduğumda bana; “Şurada bir âbid var, her sene bir sefer dışarı çıkar, bize okuyunca hepimiz şifâ buluruz” dediler. Ben de onlara katılarak, dışarı çıksın diye bekledim. Bir adam çıktı. Yüzü sarı, vücûdu zayıf ve gözleri çukurlaşmıştı. Heybetinden dağ sallandı. Sonra şefkatli bir gözle onlara baktı, sonra semâya baktı, onlara doğru üfleyince, hepsi şifâ buldu. Yerine gitmek isterken, eteğine yapışıp; “Allah için onları maddî hastalıklardan kurtardın. Benim de mânevî hastalığımı tedâvi et.” dedim. “Ey Zünnûn, elini eteğimden çek! Allahü teâlâ seni gördüğü hâlde, O’nu bırakıp

benim eteğimi tuttun. Allahü teâlâ ikimizi de helâk eder.” dedi.

Zünnûn-i Mısrînin on sene canı mahallî bir yemek istedi. Yememesine rağmen bir bayram gecesi nefsi kendisine; “Ne olur, bayram günü olsun bana bu yemeği versen.” deyince, Zünnûn-ı Mısrî hazretleri; “Ey Nefs! Şâyet bu gece bana yardım edip de, iki rekat namazda Kur’ân-ı kerîmi hatim edersen, sana bu yemeği veririm.” dedi. Ertesi gün bayram namazından sonra nefsinin arzu ettiği yemeği getirdiler. Tabaktan bir lokma almasına rağmen tekrar geri koydu ve namaza durdu. “Niçin böyle yaptın?” deyince; “Tam yiyeceğim sırada nefsim bana en sonunda maksadıma ulaştım, dedi. Ben de, hayır ulaşmadın, diyerek lokmayı geri koydum.” cevâbını verdi.

Bir gün bir çocuk, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin yanına gelip; “Bana büyük mikdârda para mîrâs kaldı. Bunu sizin hizmetinizde sarf etmek istiyorum.” dedi. Zünnûn-i Mısrî; “Bülûğ ve reşîd çağın geldi mi?” deyince, çocuk; “Hayır.” dedi. Zünnûn-i Mısrî hazretleri o zaman; “Senin paranı harcamak uygun olmaz, rüşd oluncaya kadar sabret.” dedi. Çocuk reşîd olunca hazret-i Zünnûn’un hizmetinde bulunmaya başladı ve bütün parasını fakirlere dağıttı. Bir gün önemli bir ihtiyâcı karşılamak için borç para almak îcâb edince, çocuk; "Keşke daha fazla param olsaydı da, bu yolda harcasaydım.” dedi. Zünnûn-i Mısrî hazretleri bu sözleri üzerine çocuğun daha olgunlaşmadığını anladı. Genci yanına çağırarak; “Falan attara git, falan ottan üç dirhem versin.” dedi. Genç gidip söylenileni alıp getirdi. Zünnûn-i Mısrî hazretleri; “Bunları havanda ez, yağda hamur hâline getir, ondan üç boncuk yap ve hepsini iğne ile delerek bana getir.” dedi. Genç söylenilenleri yapıp onun yanına gitti. Zünnûn-i Mısrî hazretleri üç boncuğu eline aldı, biraz oğuşturdu ve duâ etti. Herbiri hiç kimsenin görmediği birer mücevher oldu. Gence dönerek; “Bunları al pazara götür, değerini öğren gel.” dedi. Genç pazara gitti, bunların herbirine yüz bin dirhem altın verildiğini öğrendi. Gelip durumu Zünnûn-i Mısrî’ye bildirince, ona; “Bunları havana koy, ufala ve suya at gitsin. Şunu bil ki talebelerim ekmek bulamadıkları için aç değil, istedikleri için açtırlar.” dedi. Bunun üzerine genç tövbe etti. Gönlünde dünyânın hiçbir değeri kalmadı.

Kendisi anlatır: “Bir gün Mekke’de Kâbe-i şerîfi tavaf ederken, Kâbe ile gök arasında bir nûrun sütun gibi durduğunu gördüm. Sonra kaybolan bu nûrun, kimden veya kim için yükseldiğini merak ettim. Tavâfımı bitirdikten sonra iki rekat namaz kıldım. O nûru düşünürken, acıklı bir ses duydum. Sesin kimden geldiğini merak ettim ve bir kadının Kâbe’nin örtüsüne tutunup göz yaşı döktüğünü gördüm. Ağzından şu kelimeler dökülüyordu; “Ey dostlar dostu, sen bilirsin! Ey gönül dostum sen bilirsin! Sana olan sevgimi o kadar gizledim ki, kalbim ve rûhum daralmaya başladı.” Kadının muhabbet ateşi içinde söylediği bu sözler içimi sızlattı. Sonra kadın kendinden geçti. Biraz sonra kendine gelince, şöyle niyazda bulundu: “Allahım! Ey tek sâhibim! Ey koruyucum! Bana olan sevgin hürmetine beni bağışla!” Buna şaşırdım ve kendisine yaklaşarak; “Allah'ım! Sana olan muhabbetim hürmetine, deseydin olmaz mıydı?” diye sordum. Bana dikkatle baktı ve; “Yaklaş ey Zünnûn! Bilmez misin Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde sevdiği bir milletten söz ederken; “Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever.” buyurmuştur. Bunun için benim O’na olan sevgim hürmetine demedim. O’nun bana olan sevgisi hürmetine dedim” diye cevap verdi. Ben ona; “Doğru söylediniz. Fakat benim Zünnûn olduğumu nereden bildiniz?” dedim. “Ey Zünnûn! Cebbâr olan Allahü teâlânın mârifetiyle tanıdım.” deyince, vilâyet makâmına ulaşmış bir hâtun olduğunu gördüm. Daha sonra bana; “Ey Zünnûn! Dön arkana bak, ne var?” deyince, arkama baktım, hiçbir şey göremedim, hemen kadına döndüm, kadın kaybolmuştu.”

Şeyhülislâm Abdullah-i Ensârî buyurdu ki: “Zünnûn-i Mısrî'nin getirdiği ilk ilim tövbedir ki, avâm ve havâs kabûl etti. İkincisi tevekkül, muâmele ve muhabbet ilmi idi ki, bunu havâs kabûl etti, avâm kabûl etmedi. Üçüncü ilim de, hakîkat ilmi idi ki, halkın ilim ve akıl seviyesine göre değildi. Şüphesiz onu anlayamadılar ve uzaklaştılar. Böylece onu inkâr

ettiler, onunla vefâtına kadar mücâdele ettiler.”

Zünnûn-i Mısrî hazretleri sevdiklerine buyurdu ki: “Fesadın altı sebebi vardır: 1) Âhiret işindeki niyetin zayıflığı, 2) Bedenin şeytana esir olması, 3) Ecelin yakın olmasına rağmen uzun emelin gâlip gelmesi, 4) Kulun rızâsını Allahü teâlânın rızâsından önde tutmak, 5) Hevâ ve hevese uyup sünneti terk etmek, 6) Önce geçenlerin iyiliklerini söylemeyip kusurlarını araştırmak.”

Zünnûn-i Mısrî hazretleri az yemek yemeyi tavsiye ederdi. Bu sebeple; “Ben hiçbir zaman mîdemi doyurmadım. Çünkü ne zaman mîdemi dolduracak olsam, ya günaha düşerim veya günah işleme arzusuna kapılırım.” buyurdu.

Üç şeyin üç şeyle birlikte bulunmamasına üzülür ve şöyle derdi: “İlim var amel yok. Amel var ihlâs yok, ihlâs var teslimiyet yok.”

Zünnûn-i Mısrî hazretleri anlatır: “Benî İsrâilde yedi yüz sene Allahü teâlâya ibâdet eden bir âbid dâimâ: “Yâ Rabbî! Senin rızânı isterim!” diyordu. O sırada peygamber olan Danyal aleyhisselâma vahy geldi ki; “O âbide söyle, eğer göktekilerin ve yerdekilerin ibâdetini yapsa, yeri Cehennem'dir!” Danyal aleyhisselâm bunu o âbide bildirdi. Bunu duyunca sevindi ve; “Ey Rabbimin hükmü! Ne hoşsun! O’nun kazâsı hoş geldin!” dedi. Sonra da; “Ey Allah'ın peygamberi! Yedi yüz yıl Hakk'ın rızâsını istedim. O’nun mülkünde kendimi sivrisinekten aşağı kabûl ettim. Şimdi, Cehennem’in odunu olmaya lâyık olduğumu ve O’nun rızâsının bunda bulunduğunu, yâni Cehennem'e gideceğimi anladım. Artık O’nun rızâsı olan yeri ister oldum” dedi. Yine vahy geldi ki: “Ey Danyal! O kuluma söyle, o benden râzı olunca, ben de ondan râzıyım. Onu Cennet ve Cemâlime lâyık eyledim.”

Zünnûn-i Mısrî hazretlerine; "Kul hangi sebeple Cennet'e girer?" diye soruldukta; “Beş şey ile: Eğrilik bulunmayan bir doğruluk, gevşeklik bulunmayan bir gayret, gizli âşikâr Allahü teâlâyı anmak (murâkabe etmek), yol hazırlığı yapıp, ölüme hazırlanarak, ölümü beklemek, hesâba çekilmeden önce kendini hesâba çekmek” buyurdu. "Allah korkusunun alâmeti nedir?” denilince; “Bu korkunun, diğer bütün korkulardan kişiyi emin kılmasıdır” cevâbını verdi.

Kulun ihlâs sâhibi kimselerden olduğu nasıl belli olur? diye sorduklarında; “Kendisini tam mânâsıyla ibâdete verip, insanların nazarında mertebe ve îtibârının silinmesini severek kabûl ettiği zaman.” cevâbını verdi.

İnsan, Allahü teâlânın saf kullarından olduğunu, ne zaman ve nasıl anlar? diye sordukları zaman; “İnsan bu durumu şu dört şeyle bilir. Rahatı terk ederse, az olsa bile, olandan verirse, fakirleşmesi kendisine sevimli gelirse, övülmek ve kötülenmek kendisine aynı gelirse” cevâbını verdi.

Bozulan kalbi düzeltmek için ne yapmak lâzımdır? diye sorduklarında; “Beş şey yapmalıdır. Helâl yemek, Kur’ân-ı kerîm okumak, sâlihlerle sohbet, gece ibâdet etmek, seher vaktinde ağlamak” cevâbını verdi.

Kalbini en güzel koruyan kimdir? diye sorduklarında; “Diline en çok hâkim olan.” cevâbını verdi.

Kur’ân-ı kerîm âlimlerinin durumunu sorduklarında; “Onlar bu yolda dizlerini çürüttü. Ömürlerini ve bedenlerini bu yolda harcadılar. Böylece Kur’ân-ı kerîm ilmine sâhib oldular. Bu ilme vâkıf olabilmek için, bu kadarla kalmadılar. Dudaklarında kan kalmadı. Göz yaşları sel olup aktı. Kur’ân-ı kerîm ilmini onlar böyle buldu. Hidâyete eren bunlar oldu. Îmânlarını emniyet altına bunlar aldı.”cevâbını verdi.

Zünnûn-i Mısrî hazretleri buyurdu ki:

“İnsanı arzulardan kurtaran dost ikidir. Gözü ve kulağı muhâfaza etmektir.”

“Kalbin hasta olmasının alâmeti dörttür: Birincisi; tâattan (ibâdetten) tad, haz almaz. İkincisi; Allahü teâlâdan korkmaz. Üçüncüsü; eşyâya, mahlûkâta ibret gözüyle bakmaz. Dördüncüsü; dinlediği ilim ve nasîhatten istifâde etmez.”

“Öyle birisiyle dostluk kur ki, senin değişmenle değişmesin.”

“Her âzânın tövbesi vardır. Kalb ve gönlün tövbesi, şehveti terk etmektir. Gözün tövbesi, harama bakmamaktır. Dilin tövbesi, fenâ söz söylemekten, gıybet etmekten çekinmektir. Kulağın tövbesi, kötü sözleri dinlememektir. Ayağın tövbesi, haram yerlere gitmekten kendini korumaktır.”

“Şu üç şey ihlâs alâmetidir. Birincisi medh ve kötülenmek ona tesir etmez. İkincisi, amelleri unutur, günahlarını düşünür. Üçüncüsü, Hak teâlâdan gayrısını gönlünden çıkarır.”

“Tövbe iki kısımdır: İnâbe tövbesi; kulun Allahü teâlâdan korkup tövbe etmesi. İsticâbe tövbesi; kulun Allahü teâlâdan utanıp tövbe etmesidir.”

“Yemekle dolan mîdede hikmet durmaz.”

“Eline geçen bir parça ekmeğin yanında, ayrıca katık olarak tuz arayan kimse, velîler katında umduğunu bulamaz.”

“İlim tahsil ettiği hâlde, bununla amel etmeyene âlim denilemez."

“Eline iki ekmek geçip, bunların hangisi helaldandır diye araştırmadan, düşünmeden yiyen kimse, hak yoldan felah bulamaz.”

“Murâkabenin alâmeti, Allahü teâlânın tercih ettiğini tercih etmek, O’nun büyük gördüğünü büyük görmek ve küçük gördüğünü küçük görmektir.”

“Sabır, Allahü teâlânın emirlerine muhâlif olan davranışlardan uzaklaşmak, O’ndan gelen musîbetlere sükûnetle karşılık vermek ve fakirlik ihsân ettiği zaman, zengin görünmektir.”

“Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti, bütün ahlâkta ve bütün işlerde, O’nun sevgili peygamberi olan Muhammed aleyhisselâma uymaktır.”

“Doğruluk, Allahü teâlânın bir kılıcıdır ki, üzerine konulan her şeyi keser.”

“Doğru kimse, dili hak ve gerçek olanı anlatan kimsedir.”

“Kanâat eden rahat bulur, üstün olur.”

“İnsanların ayıpları ile meşgûl olan, kendi ayıbını görmez.”

“Biz öyle insanlara kavuştuk ki, onların herbirinin ilmi arttıkça, zühdü de artıyordu. Dünyâya karşı ihtiyaçsız olup, onu sevmiyorlardı. Ama siz, bu hâlin tam zıddına sâhipsiniz. İlminiz arttıkça, dünyâya karşı sevginiz artıyor. Ona kavuşmak için, birbirinizi iterek geçiyorsunuz. Onlar başkaydı. Dünyâ malını ilim elde etmek için harcarlardı, onları böyle gördük. Ama siz şimdi tam tersine; bir bilginiz varsa, dünyâlık sâhibi olmak için, ortalığa saçıyorsunuz.”

“Rûhun sıhhati az günah işlemek, bedenin sıhhati az yemektedir.”

“Sevgi seni konuşturur, korku rahatsız eder, hayâ susturur.”

“İnsanlar Allahü teâlâdan korktukları müddetçe, doğru yolda yürürler. Bu korku kalblerinden gitti mi, yollarını kaybederler.”

“Bir kula bak, vaktini boşa harcıyorsa, boş şeylerle vakit geçiriyorsa, Allahü teâlâyı anmıyorsa, bilesin ki, Allahü teâlâ onu sevmiyor.”

Zünnûn-ı Mısrî hazretleri, vefât ettiğinde, hava çok sıcaktı. Cenâzesini götürürlerken bir bölük kuş da cenâzenin üstünde kanatlarını açarak birlikte uçuyor ve gölge yapıyorlardı. Oradaki insanlar o kuşların kanatlarının gölgesi altında kalıyorlardı. Fakat hiç kimse öyle

kuşlar görmemişti.

Cenâzesi defnedilinceye kadar kuşlar gitmediler. Ertesi gün kabri üzerinde Âdemoğlunun yazısına benzemiyen bir yazının yazılı olduğu görüldü: “Zünnûn, Allah'ın sevgilisidir ve şevkı dolayısıyla da, canını O’nun yoluna fedâ etmiştir.” O yazıyı oradan kazımalarına rağmen, tekrar yazılırdı. Vefâtından sonra birçok âlim rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamberimiz yanındakilere; “Hak dostu Zünnûn geliyor, karşılamaya gidelim.” buyurdu.

CÂN Ü GÖNÜLDEN TÖVBE

Mısır’da Muhakked bin İsmâil isimli biri, çok güzel ve dillere destan evlere sâhipti. Bir gün yine güzel bir ev yaptırmış ve başka bir eksiklik var mı diye etrâfında dolaşıyordu. O sırada Zünnûn-i Mısrî hazretleri yanına geldi ve ona; “Ey mağrur, bu kadar emeği, emânet olan bir dünyâ evine verdin. Ebedî evin olan Allahü teâlânın evine (îmâna) ne emek verdin?” diye sordu. Sonra; “Bu dünyâda kendin için nasıl olsa bir ev bulursun ve içinde otururbut. Fakat öbür dünyâda eğer şu dört hudut arasında kendine bir ev yapmazsan hâlin perişân olur. Maazallah Cehennem’e gidersin. O dört huduttan ilki; dünyâdaki fazla malı, ihtiyaç sâhiplerine vermek, ikincisi; Allahü teâlâdan korkmak, üçüncüsü; Allahü teâlâyı ve O’nun sevdiklerini sevmek, dördüncüsü ise; bütün musîbetler karşısında sabretmektir. İşte bu dört hudut içindeki evi kendine al, o senin için yeterlidir. O hudutlar arasında yer alan ev, Cennet evidir. Altında bal ve sütten sular akan ırmaklarla, içinde istediğin her nîmet ve yiyecek vardır.” dedi. Bunun üzerine o şahıs; “Ey efendi, ben çok günah işledim, onlara ne yapayım?” dedi. Zünnûn-i Mısrî hazretleri; “Allahü teâlâ dilerse bütün günahları affeder. Yeter ki sen cân u gönülden tövbe et.” deyince, adam ağlamaya başladı ve cân u gönülden tövbe etti. Bütün evlerini satıp, parasını fakirlere dağıttı. Zünnûn-i Mısrî’nin talebesi oldu. Bir süre sonra bu zât vefât etti. Kabre koyduklarının ertesi gününde, kabrin üzerinde bir kâğıdın durduğunu gördüler. Üzerinde ise; “Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin söylediklerinin hepsi doğru çıktı. Cân u gönülden tövbe ettiğim için, daha önce işlediğim bütün günahlarımı Allahü teâlâ affetti. Şimdi altından ırmaklar geçen Cennet evindeyim.” diye yazıyordu.

ALTIN TUTAN BALIKLAR

Evliyânın büyüğü olan Zünnûn-i Mısrî,
Allahü teâlânın, aşkıyle yanan biri.

Gemiyle yolculuğa, çıkmış idi bir ara,
Bir yolcu, cüzdanını, kaptırdı hırsızlara.

Arayıp bulamadı, o cüzdanı alanı,
Parası gittiğinden, sıkıldı hayli canı.

Gemide bulunanlar, Zünnûn hazretlerine,
Dediler ki: "Sen aldın, çıkar ver sâhibine."

Ne kadar "Ben almadım." dediyse de onlara,
Mârûz kaldı yine de, çok ağır ithâmlara.

Başlayacaklardı ki, işkenceye, dövmeye,
O başladı Allah'a, kalbden duâ etmeye:

"Yâ Rabbî, senden gayri, kapı yok yalvaracak,
Suçum olmadığını, sen biliyorsun ancak.

Hakâret ediyorlar, dövecekler hem dahi,
Beni bu zâlimlerden, sen kurtar yâ İlâhî!"

O, kalbinden gizlice, böyle duâ edince,

Bir anda suyun yüzü, balık doldu bir nice.

Birer altın vardı ki, ağzında her birinin,
Sanki yarışırlardı, Zünnûn'a vermek için.

Alıp verdi onlara, birinden tek altını,
Şaşkına çevirmişti, bu hâl gemi halkını.

Onlar bunu görünce, geldiler hep insâfa,
İşkence eylemekten, vaz geçtiler bu defâ.

Anladılar Allah'ın has kulu olduğunu,
Dediler: "Başka biri, almıştır elbet onu."

Biri çıkıp dedi ki: "Ben almıştım vallahi,
Bu zâtın hürmetine, affedin beni dahi."

Balıklar böyle yardım, edince bu velîye,
Ona Zünnûn dediler, Balık sâhibi diye.

Aşk-ı İlâhî ile, yanıyordu kalbi hep,
Rabbinden gayrisinden, etmezdi bir şey talep

Doğru yolu bulması, anlatılır şöylece:
Bir yerde fakirlerle, sabahladı bir gece.

Ertesi gün o yerde, buldu bir küp altını,
Ve açtı merak edip, üstünün kapağını.

Çevirip baktığında, neşe doldu yüzünde,
Zîrâ Allah yazısı, var idi iç yüzünde.

Gerçi velî değildi, o zamanlar kendisi,
Lâkin Hak teâlâya, pekçok idi sevgisi.

Dağıttı altınları, fakirlerin hepsine,
Yalnızca o kapağı, ayırdı kendisine.

Kârlı buldu kendini, o kapağı alarak,
Ona göre altından kıymetliydi o kapak.

O Allah yazısını, öpüp koydu başına.
O gece nûrlu bir zât, girerek rüyâsına.

Buyurdu ki: "Dün gece, buldun bir küp altını,
Kapağının içinde, gördün Allah adını.

Ve çok kıymet vererek, sen Rabbinin adına,
Yazı olan kapağı, tercih ettin altına.

Mâdem Allah ismini, tuttun sen böyle azîz,
Seni dahi yüceltsin, azîz etsin Rabbimiz."

Uyanınca gördü ki, pekçok idi sevinci,
Zîrâ baktı tamâmen, nûr dolmuş kalbi, içi.

Zâten yaratılıştan, müsâitti bu yola,
Oldu kısa zamanda, o da büyük evliyâ

EMÂNET FÂRE

Yûsuf adında gezgin bir zât, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin İsm-i âzamı bildiğini öğrenince, Mısır’a

gitti. Huzûruna varınca, önceleri iltifat görmedi. Sonra huzûra kabûl edildi ve Zünnûn-i Mısrî hazretlerine bir sene hizmet etti. Bir gün ona; "Ey üstâd, sana bir sene hizmet ettim, artık hakkımı vermen gerekir. Senin İsm-i âzamı bildiğini söylediler. Onu, benden iyi emânet edeceğin bir başka kimse olmayacağını bilirsin." dedi. Sükût etti. Ona cevap vermedi. Altı ay sonra bir tabağa konmuş ve bir mendile sarılmış bir şey çıkardı. Ona; "Fustat'ta bulunan falan dostumuzu bilirsin değil mi?" diye sorunca; "Evet." dedi. Zünnûn hazretleri ona; "İşte bunu ona götür." dedi. O da sarılı tabağı aldı, giderken; "Zünnûn-i Mısrî gibi bir zât hediye gönderiyor. Acabâ nedir, ne kadar kıymetlidir?" diye düşündü. Merakını yenemeyerek tabağı açtı. İçinden bir fare fırladı ve kaçıp kayboldu. Bu duruma kızarak, Zünnûn-i Mısrî'nin yanına geldi. Zünnûn-i Mısrî ona; "Biz seni denedik. Sana bir fâre emânet ettik, ona hıyânet ettin. Hiç sana İsm-i âzamı güvenip teslim edebilir miyim?" dedi.

MUHABBET

Zünnûn-i Mısrî hazretleri buyurdu ki: "Zavallı insan, kendi Rabbini bırakıp nereye gider. Ey kardeşim dikkat et! İnsan hangi husûsiyeti ile meleklerin mescûdû (kendisine doğru secde edileni) olmuştur. Bu üstünlüğü yemesi sebebinden olsa, buna ondan önce deve lâyıktır. Çünkü bir deve, elli insanın yediğini yer. Şehvet kuvveti sebebiyle olsa, buna eşek daha uygundur. Çünkü ondaki şehvet kuvveti yanında, insanınki ne kalır. Belki serçenin şehvet kuvveti bile insanınkinin birçok katıdır. Gadab ve kızgınlık sebebi ile ise, aslan buna daha lâyıktır. Görmek kuvveti sebebi ile olsa, buna akbaba daha uygundur. Akıl kuvveti sebebi ile ise, buna melekler daha uygundur. Çünkü insanın aklı, meleklerin aklının yanında çok az kalır. Eğer insanları doğru yoldan çıkarmak, kandırmak, aldatmak sebebiyle ise, şeytan buna daha lâyıktır. Görülüyor ki, insana mahsus olan özellikler ve meleklerin mescûdû husûsiyeti, ondaki muhabbet cevheri ve aşk ateşidir. Bu, insanoğlundan başka hiçbir canlıya verilmemiştir."

1) Hilyet-ül-Evliyâ; c.9, s.333

2) Târih-i Bağdâd; c.14, s.316, c.8, s.393

3) Tezkiret-ül-Evliyâ; s.23

4) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1169

5) Kıyâmet ve Âhiret; (5. Baskı) s.194

6) İslâm Ahlâkı; s.436

7) Rehber Ansiklopedisi; c.18, s.331

8) Tabakât-ül-Kübrâ; c.1, s.70

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.3, s.337

EVLİYÂLARIN KABİRLERİNİN BULUNDUĞU ÜLKE VE ŞEHİRLERE GÖRE FİHRİST

Türkiye Evliyâları

Bulunduğu Yer:..... Cilt/Sayfa

Adana:

Abdülgafûr Dede (Seyyid) 1/296

Abdürrezzâk Dede 2/59

Arpacı Dede 3/234

Cabbâr Dede (Misis)..... 4/170

Adıyaman:

Abdülhakim Hüseynî (Kahta)..... 1/335

Afyon:

Abapûş-i Velî 1/39

Abdurrahman Sultan (Başmakçı) 1/231
Ahmed Dede (Başmakçı) 2/150
Çelebi Ârif Küçük..... 4/363
Destine Hâtun 5/23
Fürûrî Mehmed Dede 6/232
Hacım Sultan (Sandıklı) 6/363
Karahisârî Abdürrahîm Efendi 7/387
Sultan Dîvânî 11/19
Şâhidî İbrâhim Dede 11/175

Ağrı:

Abdürrahîm Arvâsî (Doğubâyezîd) 2/44
Ahmed Hânî (Doğubâyezîd)..... 2/187
Hânî Baba (Doğubâyezîd) 6/425
İbrâhim Arvâsî (Doğubâyezîd)..... 7/185
Mehmed Emîn Efendi (Doğubâyezîd) 8/133
Seyyid Abdülazîz (Doğubâyezîd)..... 10/273

Aksaray:

Hamîd-i Aksarâyî 6/419
Pîr Ali Aksarâyî 9/433
Somuncu Baba 11/3
Yûsuf Hakîkî Baba 12/247

Amasya:

Abdürrahîm-i Merzifonî (Merzifon)..... 2/49
Ali Hâfız 3/81
Amasyalı Seydi Halîfe 3/190
Bahşî Halîfe 3/350
Gani Baba (Suluova)..... 6/235
Garib Hâfız (Gümüşhacıköy) 6/236
Habîb Ömer Karamânî 6/296
Halkalı Evliyâ 6/407
İğneci Baba 7/252
İsmâil Sirâceddîn Şirvânî 7/348
Kılıç Dede (Merzifon) 7/439
Kırklar Dede (Merzifon)..... 7/444
Kurtboğan Evliyâsı 8/5
Mustafa Âkif Efendi 9/226
Pîr Cemâleddîn Abdurrahmân-ı Sânî 9/439
Pîr İlyas..... 10/3
Pîrî Baba (Merzifon)..... 10/26
Sadreddîn Muhammed Horasânî..... 10/123
Sarı Ahmedzâde el-Hac Mehmed Efendi 10/192
Şeyh Sâdî 11/294
Topçu Dede (Merzifon) 12/25

Ankara:

Abdülhakîm Arvâsî (Bağlum)..... 1/310
Ahmed Mekkî Efendi (Bağlum) 2/257
Ali Rızâ Acara 3/154
Ali Semerkandî (Çamlıdere)..... 3/157
Hacı Bayrâm-ı Velî..... 6/323
Zeynelâbidîn 12/331
Zivingî..... 12/349

Antalya:
Ahmed bin Osman Şernûbî 2/297
Aydın:
Ahî Bayram 2/86
Alihan Baba 3/177
Ali Gâlib Vasfi Efendi (Nâzilli) 3/70
Baltalı Dede 3/358
Dedebağ Dede (Karacasu) 5/3
İmâm Baba 7/282
Karacaahmed Sultan 7/385
Muhammed Zühdi (Nâzilli) 9/153
Süleymân Rüşdî Efendi 11/94
Şeyh Kemâl Efendi (Karacasu) 11/273
Şihâbüddîn Ahmed Sivâsî (Ayasulug) 11/339
Yâren Dede (Sultanhisar) 12/218
Balıkesir:
Hasan Baba 6/445
Pîr Ali Efendi 9/437
Veli Şemseddîn 12/138
Bilecik:
Dursun Fakîh 5/34
Ebdâl Kumral 5/37
Edebâlî 6/3
Şeyh Muhlis Baba 11/288
Bingöl:
Yûsuf Harpûtî (Kiğı) 12/249
Bitlis:
Abdurrahmân Tâgî (Güroymak-Nurşin) 1/236
Ammâr-ı Yâser 3/200
Fethullah-ı Verkânisî 6/205
Sıbgatullah Arvâsî (Gayda-Hizan) 10/404
Ziyâeddîn Nurşînî (Güroymak-Nurşin) 12/369
Bolu:
Akşemseddîn (Göynük) 2/410
Geredeli Abdullah Efendi (Gerede) 6/277
Sâfî Âmidî Bolevî 10/131
Bursa:
Abdurrahmân bin Yûsuf Rûmî 1/245
Abdülganî Efendi 1/299
Abdülkerîm Kâdirî (Kirmasti-Kemalpaşa) 1/427
Abdüllatîf Kudsî 1/433
Abdürrahîm Tırsî (İznik) 2/53
Açıkbaş Mahmûd Efendi 2/64
Akbıyık Sultan 2/408
Alâeddîn Ali Esved Karahisârî (İznik) 2/431
Alâeddîn Ali Fenârî 2/433
Bahri Dede 3/347
Çandarlı Kara Halîl Hayreddîn Paşa (İznik) 4/356
Dâvûd-i Halvetî (Mudurnu) 4/417
Dâvûd-i Kayserî (İznik) 4/424

Dede Halîfe (İznik) 4/441
Ebdâl Murâd 5/39
Emîr Sultan 6/42
Eskici Mehmed Dede 6/81
Eşrefoğlu Rûmî (İznik) 6/88
Geyikli Baba 6/281
Hasan Can 7/19
Hocazâde 7/97
İsmâil Hakkı Bursevî 7/340
Kutbüddîn İznikî (İznik) 8/24
Lâmiî Çelebi 8/30
Lütfullah Efendi (El-Evvel) 8/39
Miskâlî Efendi (Mudanya) 8/257
Molla Arab 8/258
Molla Ayas 8/261
Molla Fenârî 8/278
Molla Hayâlî 8/297
Molla Hüsrev 8/300
Molla Yegân 8/313
Muslihuddîn Tavîl 9/225
Pîr Emîr Sultan 9/440
Rüstem Halîfe Bursevî 10/82
Süleymân Çelebi 11/85
Şeyh Ahmed Efendi 11/239
Tâcüddîn İbrâhim Karamânî 11/362
Tezveren Dede 12/23
Tokatlı Hayreddîn Efendi 12/23
Üç Kuzular 12/84
Üftâde 12/84
Üftâdezâde Kutup İbrâhim Efendi 12/96
Vânî Mehmed Efendi (Kestel) 12/119
Veli Şemseddîn 12/138

Çanakkale:

Ahmed Bîcân (Gelibolu) 2/134
Ahmed Câhidî Efendi (Gelibolu) 2/140
Yazıcızâde Muhammed Efendi (Gelibolu) 12/221

Çankırı:

Murâd-ı Velî (Eldivan) 9/210

Çorum:

Adülbâkî Efendi (İskilip) 1/266
Abdülcebbâr Dede 1/268
Ahmed Feyzi Efendi 2/166
Çerkez Şeyhi 4/386
Elvan Çelebi (Mecidözü) 6/12
Muhyiddîn-i İskilibî (İskilip) 9/173
Yûsuf Bahri Efendi 12/239

Denizli:

Abdil Dede (Acıpayam) 1/43
Ahî Sinan 2/91
Ahmed Hulûsî Efendi 2/203
Ahmed İzzet Efendi (Çal-Süller) 2/221
Arab Dede (Sarayköy) 3/223
Avdan Baba (Tavas) 3/273
Bedirhan Bey (Acıpayam) 3/390
Deynekli Baba (Babadağ) 5/26
Hacı Osman Nuri Kepenek 6/350
Hacı Şam Dede 6/353
Hasan Feyzi Efendi 7/33
Hüseyin Hulûsî Efendi (Üzüm Dedesi) 7/118
Karacaahmed Sultan (Sarayköy) 7/386
Koyun Baba (Kale) 8/4
Mecnun Dede (Babadağ) 8/131
Sarı Gazak Baba 10/193
Sultan Sarı Baba (Sarayköy) 11/25
Şa'bân Dede 11/112
Şeyh Elvan (Çal) 11/249
Şeyh Mehmed Şirvânî 11/282
Uzunca Hayreddîn (Sarayköy) 12/83
Diyarbakır:
Ahmed Kârazî Diyârıbekrî 2/227
Ahmed Mürşidî Efendi 2/271
Sâdık Ali Efendi 10/99
Şeyh Yûsuf Hemedânî 11/324
Edirne:
Abdülkerîm Efendi 1/425
Abdüllatîf Efendi (Pamuk Kâdı) 1/432
Ali bin Emrullah 3/63
Aşçı Yahyâ Baba 3/237
Âşık Efendi 3/238
Behâeddîn bin Lütfullah 4/4
Cerrahzâde 4/323
Dizdarzâde Ahmed Efendi 5/33
Evliyâ Kâsım Paşa 6/101
Fahreddîn-i Acemî 6/111
Hasan Sezâî 7/42
Hıdır Baba 7/74
Huysuz (Hırçın) Baba 7/106
Kabûlî Mustafa Efendi 7/360
Kıyak Baba 7/445
Koyun Baba 8/3
Külhânî Ali Baba 8/28
Nûreddîn Baba 9/361
Ömer Baba 9/416
Ramazan Halîfe 10/51
Receb Enîs Dede 10/66
Süleyman Zâtî Efendi (Keşan) 11/97
Şekmeti Mehmet Efendi 11/190
Şücâeddîn-i Karamânî 11/357

Tütünsüz Baba 12/27
Veli Dede 12/138
Elazığ:
Ali Septî (Palu) 3/162
Ankuzu Baba (Harput) 3/220
Arab Baba (Harput) 3/221
Beşik Başa (Harput) 4/66
Beyzâde Efendi (Harput) 4/73
Beyzâde Hacı Mehmed Nûrî Efendi (Harput) 4/77
Fâtih Ahmed Baba (Harput) 6/148
Hacı Ali Efendi (Harput) 6/322
Hacı Muharrem Hilmi 6/347
Hacı Tevfik Rıfkı Efendi (Harput) 6/355
İmâm Efendi (Harput) 7/282
Mahmûd Sâminî (Harput) 8/60
Murâd Baba (Harput) 9/199
Ömer Hüdâî Baba 9/420
Ömer Nâimî Efendi (Harput) 9/424
Seyyid Ahmed Çapakçûrî (Harput) 10/278
Erzincan:
Hacı Muhammed Sâmi Efendi 6/344
Pîr Ahmed Erzincânî 9/433
Pîr Fethullah 9/443
Pîr Muhammed Erzincânî 10/5
Sâlih Baba 10/169
Terzi Baba 12/11
Tesbîh Baba 12/22
Erzurum:
Abbas Mehdî 1/40
Abdurrahmân Gâzi 1/204
Abdürrezzâk Ali Efendi 2/58
Alvarlı Muhammed Lütfi (Alvar) 3/184
Câfer Efendi 4/179
Habîb Baba 6/296
Osman Efendi 9/381
Taşkesenli Ahmed Efendi 11/444
Eskişehir:
Ebû Muhammed BayramEfendi 5/212
Yûnus Emre (Mihalıççık) 12/226
Gâziantep:
Aydî Baba 3/288
Baytazzâde Hacı Abdullah (Kilis) 3/388
Derviş Hacı 5/18
Fethullah Efendi 6/201
Gözükızıl Mehmed Baba 6/286
Kâsım Aynî 7/388
Mehmed Hasib Dürri 8/153
Memik Dede 8/162
Muhammed Sâmi (Sam) 9/107
Şâh Velî Ayıntâbî 11/164
Şeyh Saçaklı 11/294

Şuaybzâde Ali Âkif Efendi 11/350
Giresun:
Seyyid Mahmûd Çağırgan (Alucra) 10/364
Hakkari:
Abdullah-ı Şemdînî (Şemdinli-Nehri) 1/165
Ebü'l-Berekât Emevî Hakkârî 5/350
Seyyid Sâlih (Şemdinli-Nehri) 10/374
Tâhâ-i Hakkârî (Şemdinli) 11/405
Hatay:
Abdullah bin Hubeyk (Antakya)..... 1/120
Ahmed bin Âsım Antâkî (Antakya) 2/106
Ahmed Kuseyrî (Şenköy) 2/254
Yûsuf bin Esbât..... 12/241
Isparta:
Berdeî Sultan (Eğridir) 4/60
Beşîr-i Ebşîr (Senirkent) 4/73
Burhâneddîn bin Muhammed Eğridirî (Eğridir).. 4/146
Gökveli Sultan 6/284
Hıdırlık Dede 7/75
Kesikbaş Dede 7/436
Kocabıyık Erendede 7/445
Muhammed Çelebi Sultan (Eğridir) 8/375
Osman Efendi 9/381
Pîrî Halîfe Hamîdî..... 10/27
Pîrî Halîfe Sultan (Eğridir) 10/28
Zekeriyyâ Sultan (Senirkent) 12/312
İçel:
Muhammed Nûreddîn Efendi (Tarsus)..... 9/64
Seyyid Alâeddîn Ali Semerkandî (Zeyne) 10/292
İstanbul:
Abdullah Efendi (Himmetzâde) (Üsküdar)..... 1/85
Abdullah Hasîb Yardımcı (Fâtih-Edirnekapı) 1/108
Abdullah Kaşgarî (Eyüb) 1/135
Abdurrahmân-ı Harpûtî (Üsküdar-Karacaahmed) 1/206
Abdurrahmân Nesîb Efendi (Bakırköy) 1/225
Abdurrahmân Sâmi Niyâzî (Fâtih-Edirnekapı).... 1/226
Abdülazîz Bekkine (Fâtih-Edirnekapı)..... 1/248
Abdülehad Nûri (Eyüb-Nişanca) 1/273
Abdülfettâh-ı Bağdâdî Akrî (Üsküdar-Nuhkuyusu)1/290
Abdülhay Celvetî (Üsküdar)..... 1/362
Abdülhay Efendi (Öztoprak) (Beşiktaş) 1/364
Ahıskalı Abdullah Efendi (Üsküdar-Karacaahmed)2/79
Ahıskalı Ali Haydar Efendi (Fâtih-Edirnekapı) 2/81
Ahmed Amiş Efendi (Fâtih) 2/102
Ahmed İbni Kemâl (Fâtih-Edirnekapı) 2/228
Ahmed Raûfî (Üsküdar) 2/300
Ahmed Şîrânî 2/353
Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî (Eminönü-Süleymâniye) 2/394
Ahmed Ziyâüddîn Efendi (Eminönü-Süleymâniye)2/395
Alâeddîn Arabî Efendi (Eyüb) 2/436
Ali Behçet Efendi (Üsküdar) 3/50

Ankaravî İsmâil Rusûhî (Galata-Beyoğlu) 3/212
Atâullah (Ahmed Atâî) Efendi (Eminönü-Vefâ) 3/261
Atâ Efendi (Üsküdar) 3/247
Aynî Dede 3/291
Azîz Mahmûd Hüdâyî (Üsküdar) 3/303
Baba Haydar Semerkandî (Eyüb) 3/331
Baba Yûsuf Sivrihisârî (Eyüb) 3/340
Babazâde (Eyüb) 3/343
Bâlî Efendi (Sekrân) (Fâtih-Altuncu Zâviyesi) .. 3/355
Beşir Ağa (Denize atıldı) 4/70
Beşir Ağa (Eyüb) 4/67
Câmi Ahmed Dede 4/202
Cârullah Veliyyüddîn Efendi (Fâtih) 4/202
Cebe Ali (Fâtih-Cibâli) 4/205
Celâlzâde Mustafa Çelebi (Eyüb-Nişanca) 4/282
Celâlzâde Sâlih Çelebi (Eyüb-Nişanca) 4/294
Cemâleddîn Aksarâyî (Fâtih-Aksaray) 4/303
Cemâl Halîfe (Fâtih-Çapa) 4/299
Cemâleddîn Mahmûd Hulvî (Fâtih-Şehremini) .. 4/316
Cemâleddîn Uşşâkî (Fâtih-Eğrikapı) 4/319
Cihangirli Hasan Efendi (Beyoğlu-Cihangir) 4/333
Deryâ Ali Baba (Zeytinburnu-Kazlıçeşme) 5/20
Ebû Saîd bin Sun'ullah (Eminönü-Vefâ) 5/267
Ebü'l-Vefâ (Eminönü-Vefâ) 5/424
Ebüssü'ûd Efendi (Eyüb) 5/429
Edhem Baba (Fâtih-Karagümrük) 6/9
Emîr Ahmed-i Buhârî (Fâtih) 6/16
Es'ad Efendi (Sahhaflar Şeyhizâde) (Eminönü-Ayasofya) 6/73
Esrâr Dede (Beyoğlu-Galata) 6/85
Evranos Dede (Fâtih-Karagümrük) 6/102
Feyzullah Efendi (Fâtih-Halıcılar) 6/211
Gavsî Ahmed Dede (Beyoğlu-Galata) 6/238
Hakîm Çelebi (Eminönü-Vefâ) 6/380
Harputlu İshâk Efendi (Fâtih) 6/432
Hasan Adlî Efendi (Fâtih-Kocamustafapaşa) 6/435
Hasan Hilmi Efendi (Eminönü-Süleymâniye) 7/33
Hasan Hüsâmeddîn Uşâkî (Beyoğlu-Kasımpaşa) .. 7/38
Hasırîzâde (Eyüb-Sütlüce) 7/49
Hâşimî Emîr Osman (Beyoğlu-Kasımpaşa) 7/51
Hattat Hâfız Osman Efendi (Fâtih-Kocamustafapaşa) 7/61
Hızır Çelebi (Eminönü-Vefâ) 7/80
Himmet Efendi (Üsküdar) 7/89
Hoca Sa'deddîn Efendi (Eyüb) 7/91
Hüsâmeddîn Nakşi (Eyüb) 7/111
Hüseyin Dede (Beyoğlu-Galata) 7/117
İbrâhim Efendi (Eyüb) 7/208
İbrâhim Hayrânî (Üsküdar-Selimiye) 7/241
İdrîs-i Muhtefî (Şişli-Okmeydanı) 7/248
Îsâ Dede (Beyoğlu-Galata) 7/339
Îsâ Geylânî (Eyüb) 7/340
Kâsım Çelebi (Baba-Nakkaş) 7/388

Kavukçu Ali Dede (Beyoğlu-Galata) 7/394
Kevserî 7/437
Küçük Emîr Efendi (Şimşir Baba) (Eyüb) 8/27
Mahmûd Çelebi (Fâtih-Edirnekapı) 8/50
Mahrûk Efendi (Eminönü-Vefâ)..... 8/67
Mehmed Emin Tokâdî (Fâtih-Zeyrek) 8/134
Mehmed Zâhid Kotku (Eminönü-Süleymâniye) 8/154
Merkez Efendi (Zeytinburnu-Topkapı) 8/163
Molla Gürânî (Fâtih-Fındıkzâde) 8/285
Muhammed Efendi 8/390
Muhammed Fethi Ali Efendi (Eyüb) 8/421
Muhammed Kâmil Efendi (Eminönü-Küçük Ayasofya)9/8
Muhammed Kumul Efendi (Beyoğlu-Fındıklı) 9/24
Muhammed Murâd Efendi (Fâtih-Çarşamba)..... 9/54
Muhammed Nûreddîn Efendi (Fâtih-Kocamustafapaşa)9/63
Muhammed Tevfik Bosnevî (Üsküdar-İnâdiye).. 9/133
Muhammed Ziyâd (Eminönü-Etyemez) 9/147
Murâd-ı Münzâvî (Eyüb-Nişanca) 9/200
Murtazâ Efendi (Eyüb) 9/211
Mustafa Efendi 9/230
Mustafa Fevzi Efendi (Eminönü-Süleymâniye) .. 9/233
Mustafa Hâkî Efendi (Fâtih)..... 9/235
Mustafa İzzî Efendi (Eyüb-Sütlüce) 9/237
Mustafa Mânevî Efendi (Üsküdar-Doğancılar) .. 9/240
Müeyyedzâde Abdurrahîm Çelebi (Eyüb) 9/250
Müstekimzâde Süleyman Sa'deddîn (Fâtih-Zeyrek)9/257
Nâbî (Üsküdar-Karacaahmed) 9/266
Nalıncı Mîmî Dede (Fâtih-Unkapanı)..... 9/278
Nasûhî Üsküdârî (Üsküdar-Doğancılar)..... 9/283
Neccârzâde (Beşiktaş)..... 9/297
Neccârzâde Muhammed Sıddık (Beşiktaş)..... 9/302
Necîb Efendi (Fâtih) 9/304
Nûreddîn Cerrâhî (Fâtih-Karagümrük)..... 9/363
Nûreddîn Efendi (Fâtih-Kocamustafapaşa) 9/367
Nûreddînzâde Muslihuddîn (Fâtih-Edirnekapı) .. 9/369
Nûri Efendi (Beşiktaş) 9/375
Nûri Efendi (Üsküdâr) 9/373
Nûrullah Efendi (Fâtih-Çarşamba) 9/379
Oflu Muhammed Emin Efendi (Fâtih) 9/380
Ömer Ziyâeddîn Dağıstânî (Eminönü-Süleymâniye)9/429
Ramazan Mahfî Efendi (Fâtih-Kocamustafapaşa)10/53
Rûşen Efendi (Üsküdar) 10/75
Saçlı İbrâhim Efendi (Fâtih-Fındıkzâde) 10/94
Sa'düddîn İsmâil Efendi (Fâtih-Şehremini) 10/124
Safranbolulu İsmâil Necâti (Eminönü-Süleymâniye)10/149
Sâlih Efendi (Fâtih)..... 10/174
Sandıklı Şeyhi Hasan Hamdi Efendi (Fâtih)..... 10/189
Sarı Abdullah Efendi (Zeytinburnu-Topkapı) .. 10/189
Sarı Nasûh (Fâtih)..... 10/194
Selâhaddîn Uşâkî (Fâtih-Tâhir Ağa)..... 10/209
Selâmi Ali Efendi (Üsküdar) 10/217

Sertarîkzâde Mehmed Emin Efendi (Eyüb-Nişanca)10/255
Seyyid Ahmed Şevki Nakşibendî (Fâtih-Zeyrek)10/292
Seyyid Muslihuddîn Efendi (Zeytinburnu-Topkapı)10/367
Seyyid Nizâm Efendi (Fâtih-Silivrikapı) 10/369
Seyyid Seyfullah Kâsım Efendi (Fâtih-Silivrikapı)10/378
Seyyid Velâyet (Fâtih) 10/386
Seyyid Yahyâ Efendi (Üsküdar-Karacaahmed) 10/389
Sinan Erdebîlî (Üsküdar-Koşuyolu) 10/427
Sinânüddîn Yûsuf Amâsî (Fâtih) 10/428
Sivâsî Abdülmecîd Efendi (Eyüb-Nişanca) 10/434
Süleymân Halvetî (Fâtih-Fındıkzâde)..... 11/91
Süleymân Hilmi Tunahan (Üsküdar-Karacaahmed)11/92
Süleymân Sıdkı Efendi (Eyüb-Sütlüce) 11/95
Sünbül Sinân Efendi (Fâtih-Kocamustafapaşa) 11/100
Şâh Muhammed Çelebi (Fâtih)..... 11/153
Şerifzâde Mehmed Efendi (Eyüb) 11/230
Şeyh Abdülhalim Efendi (Fâtih-Kocamustafapaşa)11/237
Şeyh Ali Behçet Efendi (Zeytinburnu-Topkapı) 11/243
Şeyh Gâlib Dede (Beyoğlu-Galata) 11/250
Şeyh İsmâil Rûmî (Beyoğlu-Tophane)..... 11/270
Şeyh Mehmed Rûhî Dede (Beyoğlu-Galata) 11/281
Ünsî Hasan Efendi (Eminönü) 12/98
Vânî Ahmed Efendi (Fâtih-Silivrikapı) 12/119
Vefâ Konevî (Eminönü-Vefâ)..... 12/124
Vişnezâde 12/154
Yahyâ Efendi (Beşiktaş) 12/162
Ya'kûb Germiyânî (Fâtih-Kocamustafapaşa) 12/205
Yanyalı Mustafa İsmet (Fâtih-Çarşamba)..... 12/216
Yûsuf Sinâneddîn-i Sîneçak (Eyüb-Sütlüce) 12/280
Zâkirzâde Abdullah Efendi (Üsküdar) 12/300
Zarîfî Hasan Efendi (Sarıyer-Rumelihisarı) 12/301
Zenbilli Ali Efendi (Fâtih-Zeyrek) 12/317
Ziyâeddîn Gümüşhânevî (Eminönü-Süleymâniye)12/351

İzmir:

Ahmed Eğribozî 2/166
Bekr Sıdkı Visâlî..... 4/42
Bergamalı Hacı İbrâhim Efendi (Bergama) 4/62
Birgivî (Birgi) 4/88
Es'ad Efendi (Menemen)..... 6/66
Es'ad İleri Hoca..... 6/78
İzmirli Osman Nûri Efendi 7/351

K.Maraş:

Çomak Dede 4/397
Dârendeli Muhammed Hilmi Efendi 4/401
Derdimend Dede 5/16
Kanadıkırıkzâde Ali Efendi 7/369
Kanadıkırıkzâde Mustafa Efendi 7/370

Karaman:

Alâeddîn Halvetî (Lârende) 3/6
Şeyh Alâeddîn Rûşenî..... 11/242
Yûnus Emre 12/226

Kars:
Muhammed Karsî 9/12
Kastamonu:
Abdurrahmân Efendi (Zileli) 1/199
Abdülfettâh Velî 1/301
Ahî Şorba 2/93
Ahmed Siyâhî 2/339
Âşıklı Sultan 3/244
Bayraklı Sultan 3/387
Benli Sultan..... 4/54
Deveci Sultan 5/25
Ebdal Hasan (Taşköprü) 5/37
Hacı Dede 6/338
Hacı Ramazan 6/351
Hayreddîn Halil bin Kâsım 7/69
Îsâ Dede 7/339
Karabaş Sultan 7/385
Ömer Füâdî 9/416
Seyyid Ahmed Hicâbî 10/280
Seyyid Ahmed Sünnetî 10/291
Şa'bân-ı Velî 11/112
Kayseri:
Behâeddînzâde (Muhyiddîn Muhammed) 4/13
Bostancı Baba (İncesu) 4/125
Burhâneddîn Muhakkık Tirmizî 4/140
Göncüzâde Kâsım Efendi 6/285
Hacı Torun Efendi 6/358
Hâfız Osman Efendi 6/376
Harputlu Hacı Ömer Efendi 6/431
Helvacı Dede..... 7/73
İbrâhim Tennûrî 7/245
Kılıçlı Ali Efendi (Develi-Şıhlı) 7/440
Necmeddîn İmâd..... 9/309
Sâdık Efendi 10/101
Tâcüddîn İbrâhim Halvetî..... 11/361
Veliyyüddîn Oğlu Hacı Bulam 12/139
Zeynelâbidîn Kayserânî 12/342
Kırklareli:
Mehmed Eşref Efendi (Lüleburgaz) 8/151
Şühûdî Efendi (Babaeski) 11/358
Kırşehir:
Ahî Evran 2/87
Âşık Paşa..... 3/242
Hacı Bektâş-ı Velî (Hacıbektaş) 6/334
Mîrim Halvetî 8/247
Kocaeli:
Ahmed Hilmi Efendi (İzmit)..... 2/200
Sultan Baba(Gölcük)..... 11/18
Konya:
Abdullah-ı Bosnevî 1/56
Ahmed Eflâkî 2/162

Ali Gav Sultan 3/72
Ateşbâz Velî 3/263
Baba Nîmetullah Nahcuvânî (Akşehir)..... 3/336
Behâeddîn Veled..... 4/6
Bergamalı Hacı İbrâhim Efendi (Seydişehir) 4/62
Bosnalı Abdullah Efendi..... 4/118
Bostan Çelebi 4/120
Celâleddîn-i Rûmî..... 4/227
Cemel Ali Dede..... 4/321
Çelebi Bustan 4/364
Çelebi Cemâleddîn 4/365
Çelebi Ferruh 4/366
Çelebi Hüsâmeddîn..... 4/375
Çelebi Hüsrev 4/383
Dede Molla (Çumra)..... 4/443
Dediği Sultan (Ilgın)..... 5/3
Evhadüddîn Kirmânî..... 6/98
Fahri Efendi 6/124
Hacı Abdullah Efendi (Seydişehir)..... 6/317
Hacı Veyiszâde Mustafa Efendi 6/360
Hâdimî (Hadim) 6/368
Hârûn-i Velî (Seydişehir) 6/434
Kâsım Halîfe..... 7/390
Ladikli Hacı Ahmed (Ladik)..... 8/28
Mahmûd Hayrânî (Akşehir) 8/52
Mahmûd ve İynel Sultanlar..... 8/55
Mehmed Behâeddîn Nakşibendî..... 8/132
Muhammed Kudsî Bozkırî (Seydişehir-Çavuşköyü)9/17
Pîr Esad Sultan 9/443
Pirebi Sultan 10/24
Sadır Sultan..... 10/103
Sadreddîn Konevî 10/108
Sarı Ya'kûb 10/196
Selâhaddîn Zerkûb 10/214
Seyyid Hârûn Velî (Seydişehir) 10/346
Sultân-ül-Ulemâ Behâeddîn Veled..... 11/41
Sultan Veled 11/50
Şems-i Tebrîzî..... 11/191
Şeyh Ulemâ..... 11/323
Ulu Ârif Çelebi 12/68
Kütahya:
Ahmed Dede 2/149
Kalburcu Şeyhi 7/367
Muhyiddîn Muhammed 9/178
Sâkıb Dede 10/165
Şeyhî 11/324
Malatya:
Abdullah Fahri Baba (Baran) 1/100
Abdurrahman Efendi (Dârende) 1/201
Arabgirli Ömer Baba 3/226
Boranlı Mustafa Baba (Boran) 4/117

Fethullah Mûsulî (Dârende) 6/204
Hacı Ahmed Efendi (Battal Gâzi)..... 6/321
Hamîd-i Aksarâyî (Dârende) 6/419
Keşşâf Hoca 7/436
Somuncu Baba (Dârende 11/3
Tâcüddîn Velî (Dârende) 11/369
Manisa:
Ahmed Şemseddîn Marmaravî 2/345
Balzat Hacı Baba Velî (Demirci) 3/359
Mecdüddîn Îsâ..... 8/127
Sefer Efendi (Demirci) 10/197
Şeyh Sinân (Alaşehir) 11/303
Taşkesenli İbrahim Efendi (Demirci) 12/3
Terzizâde Ahmed Efendi 12/22
Mardin:
Mûsâ bin Mâhîn Mardînî 9/222
Şehmuz Sultan 11/327
Yûnus bin Yûsuf eş-Şeybânî..... 12/235
Muğla:
Şâhidî İbrâhim Dede 11/175
Muş:
Müştak Baba 9/262
Nevşehir:
Demir Hoca..... 5/12
Hasan Dede 7/29
Niğde:
Abdullah Efendi 1/85
Ahmed Kuddûsî (Bor)..... 2/241
Hacı Mahmûd Efendi 6/344
Kemâl Ümmî..... 7/426
Mîsâlî Baba (Gül Baba) 8/253
Rize:
Hasan Dede (Ardeşen) 7/31
Samsun:
Îsâ Baba..... 7/338
Kılıç Dede 7/440
Seyyid Ahmed-i Kebîr-i er-Rufâî (Ladik) 10/290
Şeyh Kutbeddîn..... 11/274
Siirt:
Fakîrullah (Tillo)..... 6/129
Gavs-ül-Memdûh 6/242
İbrâhim Hakkı Erzurûmî (Tillo) 7/221
Molla Halil Si'ridî 8/292
Molla Osman Efendi (Tillo) 8/305
Muhammed Hazîn (Dereyamaç)..... 8/438
Mûsâ Hâlidî..... 9/212
Şeyh-ün-Neccâr 11/323
Şeyh Hüseyin Basretî (Eruh) 11/259
Şeyh Muhammed Aynî (Eruh) 11/285
Şeyh Mûsâ..... 11/288
Şeyh Sabri 11/293

Şeyh Süleymân 11/304
Şeyh Türkî..... 11/322
Şeyh Abdurrahmân eş-Şâvirî (Şâvir) 11/235
Veysel Karânî (Baykan, mekânı) 12/141
Zemzem-il Hâssa 12/315
Sinop:
Mahmûd Kefevî 8/55
Pîr Tevekkül 10/24
Seyyid Bilâl..... 10/314
Sivas:
Kara Şems 7/370
Abdülvehhâb Gâzi 2/22
Şeyh Merzübân-ı Velî (Zara) 11/283
Şanlıurfa:
Hayât bin Kays el-Harrânî (Harran) 7/65
Sumâdî (Havran)..... 11/57
Şeyh Mesut Horasânî 11/284
Şırnak:
Ahmed Cüzeyrî (Cizre)..... 2/144
Meymûn bin Mihrân (Cizre)..... 8/225
Muhammed Kadri Hazin (Cizre) 9/6
Muhammed Saîd (Cizre)..... 9/97
Sâlih Sıbkî (Basret)..... 10/179
Şeyh Hâlid Cezerî (Basret) 11/252
Şeyh Hâlid Zibârî (Basret) 11/253
Şeyh Muhammed Bıserî 11/287
Şeyh Seydâ (Cizre) 11/297
Tekirdağ:
Ahmed Sârbân (Hayrabolu) 2/324
Behiştî (Çorlu) 4/17
Pîr Ali Efendi (Malkara)..... 9/437
Tokat:
Abdülmecîd Şirvânî 1/438
Acebşir Efendi 2/63
Ali Osman Efendi (Erbaa) 3/136
Behrullah Efendi (Erbaa) 4/28
Behzât-ı Velî..... 4/30
Edhem Çelebi (Zile) 6/11
Muharrem Efendi (Zile) 9/154
Mûsâ Fakîh 9/211
Mustafa Kuddûsî..... 9/239
Said Şemîd (Erbaa)..... 10/162
Seyyid Ömer Efendi 10/372
Sümbül Baba..... 11/99
Şeyh Mahmûd (Pazar) 11/278
Şeyh Şihâbüddîn Sühreverdî (Turhal) 11/317
Tokatlı İshak Zencânî 12/24
Turhal Şeyhi Mustafa Efendi (Turhal) 12/26
Trabzon:
Hacı Dursun Efendi (Çolak) 6/340
Uşak:

Alâeddîn Uşâkî 3/27
Van:
Abdurrahmân Arvâsî (Hoşap)..... 1/191
Abdurrahmân Baba 1/198
Abdülmecîd Efendi 1/438
Fehîm-i Arvâsî (Arvas)..... 6/150
Halîfe Mustafa Efendi..... 6/403
Muhammed Kutub Efendi (Arvas) 9/27
Muhammed Ma'sûm (Arvas) 9/30
Muhammed Reşîd (Gevaş) 9/81
Muhammed Sıddık Arvâsî (Gürpınar) 9/109
Resûl Zeki Efendi (Arvas) 10/69
Seyyid Abdülhakîm 10/275
Sofu Baba 10/441
Şeyh Mehmed Emîn 11/279
Yozgat:
Emîr-i Çin Şeyh Osman Efendi (Osmanpaşa) 6/24
Zâhid Yozgadî Şeyh Hacı Ahmed Efendi..... 12/297
Yeri Bilinmeyenler:
Saîd Nursî 10/158
Sarı Saltûk (Baba Dağı) 10/194

Afganistan Evliyâları

Belh:
Ahmed bin Hadraveyh 2/172
Dehhâk bin Müzâhim 5/6
Ebû Bekr Verrâk (Tirmiz)..... 5/153
Ebû Nasr Pârisâ..... 5/229
Ferîdüddîn-i Attâr (Şâdbah Kasabası) 6/179
Hakîm Tirmizî (Tirmiz) 6/386
Hatim-i Esam 7/53
Hüsâmeddîn Pârisâ Belhî 7/115
Muhammed bin Hâmid Tirmizî (Tirmiz) 8/423
Berk Kasabası:
Ahmed Berkî..... 2/131
Çeşt:
Ahmed bin Mevdûd Çeştî..... 2/263
Ebû Ahmed Ebdâl Çeştî 5/81
Hâce Mevdûd Çeştî..... 6/306
Hâce Muhammed bin Ebû Ahmed el-Çeştî 6/311
Hacı Şerîf Zendenî 6/353
Yûsuf bin Muhammed Çeştî..... 12/271
Cüzcan:
Halîfe Kızılayak 6/393
Ebû Ali Cürcânî 5/83
Gazne:
Hakîm Senâî 6/381
Radıyüddîn el-Gaznevî 10/45
Herat:
Abdullah-ı Ensârî 1/87
Ahmed Nâmıkî Câmî (Câm Kasabası) 2/277

Alâeddîn Âbizî 2/426
Fahreddîn-i Râzî 6/116
Molla Câmî 8/263
Muhammed Harezmî 8/431
Muhammed Rûcî (Rûc Köyü)..... 9/82
Sa'düddîn Kaşgârî 10/124
Seyfeddîn Halvetî 10/269
Zahîrüddîn Halvetî (Kâzergâh)..... 12/300
Zeyneddîn-i Hafî..... 12/329
Harcedâm:
Seyyid Kâsım Tebrizî 10/363
Kandehar:
Hacı Dost Muhammed Kandehârî 6/339
Kûhistan:
Ebû Bekr-i Ebherî (Ebher) 5/118
Nesef:
Azîz Nesefî 3/327
Pûrân:
Celâleddîn Ebû Yezîd Pürânî 4/217
Yeri Bilinmiyenler
Ebû Abdullah Cavpâre 5/46

Âzerbaycan Evliyâları

Bakü:
Pîr Şükrullah Halvetî 10/23
Yahyâ Şirvânî 12/193
Karabağ:
Pîr Muhammed Gencevî (Gence) 10/8
Şirvânî (Gence)..... 11/348
Meraga:
İzzeddîn Türkmânî 7/352
Şirvan:
Ömer Şirvânî..... 9/426
Sadreddîn Hayâvî (Kubâd) 10/106
Şâh Kubâd Şirvânî 11/148
Şeyh Amr Rabbânî 11/244
Yûsuf Halvetî 12/248
Yûsuf Mahdûm 12/266

Bulgaristan Evliyâları

Sofya:
Sofyalı Bâlî Efendi 10/444
Tatarpazarcığı:
Muhammed bin Ömer (Kurd Efendi) 9/69
Yayabaşızâde 12/219
VardarYenicesi:
Abdullah-ı İlâhî..... 1/123
Mustafa Yenicevî 9/242
Varna:
Akyazılı Sultan 2/424
Rusçuk:

Üryânî Mehmed Dede (Yerköğü) 12/116

Cezâyir Evliyâları

Müstegânim:

Ebü'l-Abbâs Müstegânimî..... 5/343

Tlemsan:

Ebû Midyen Mağribî..... 5/198
Senûsî 10/243
Şerîf Tlemsânî..... 11/226
Tunûsî (İbrahim bin Yahlef) 12/25
Yahyâ Îdilî 12/183

Vehran:

Muhammed bin Ömer Hevârî 9/72

Yeri Bilinmiyenler

Muhammed Ezherî 8/417

Fas Evliyâları

Fas:

Abdülazîz Debbağ..... 1/250
Abdüsselâm bin Meşîş el-Hasenî 2/60
Ahmed Ticânî 2/354
Arabî Feştâlî el-Magribî 3/224
Ebû Ya'zî Magribî (Bâît Kasabası) 5/295

Merrakeş:

Cezûlî 4/330
Ebü'l-Abbâs Sebtî 5/347
İbn-i Ârif 7/123

Filistin Evliyâları

Led Köyü:

Muhammed Cisr 8/371

Hindistan Evliyâları

Agra:

Mîr Muhammed Nu'mân..... 8/235

Bengal:

Celâleddîn Tebrîzî..... 4/278
Mevlânâ Hamîd-i Bingâlî 8/212

Bendersûret:

Abdurrahmân Mağribî 1/208
Ayderûsî (Muhammed bin Abdullah)..... 3/285
Câfer-i Sâdık bin Ali Ayderûsî 4/195

Benderşahar:

Ayderûsî (Abdullah bin Abdullah) 3/281

Bedâyûn:

Abdülhâdî Bedevânî 1/300
Şâhî Mûytâb 11/174
Ziyâeddîn Nahşebî 12/366

Bîhar:

Şerefüddîn Ahmed bin Yahyâ Münîrî 11/221

Burhânpûr:

Abdülvehhâb Müttekî 2/27
Muhammed Hâşim-i Keşmî 8/433
Celâlpûr:
Senâullah Harâbâtî 10/238
Cabîh:
Abdullah-ı Şüttârî (Mend) 1/171
Cunpûr:
Semmânî 10/225
Devletâbâd:
Ayderûsî 3/280
Delhi:
Abdullah bin Muhammed Bâkî-billah 1/146
Abdullah-ı Dehlevî 1/56
Abdülazîz Dehlevî 1/254
Abdülulâ 2/6
Abdülvehhâb Buhârî 2/21
Ahî Sirâc 2/92
Ahmed Kihtû 2/238
Çırâğ-ı Dehlî 4/389
Ebû Saîd-i Fârûkî 5/250
Ebü'l-Hayr Fârûkî 5/408
Emîr Hüsrev Dehlevî 6/35
Fethullah Evdehî (Evdeh) 6/203
Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî 8/14
Mahdûmzâde Ebü'l-Kâsım 8/46
Mazhar-ı Cân-ı Cânân 8/111
Mirzâ Hüsâmeddîn Ahmed 8/248
Muhammed Bâkî-billah 8/339
Muhammed Hâcı Efdal 8/422
Muhammed Huccetullah 8/439
Muhammed Hüseyin Sâhib 9/3
Muhammed İhsân 8/443
Muhammed İsmâil 8/443
Muhammed Sıddîk Keşmî 9/112
Nâgûrî 9/277
Necîbüddîn Mütevekkil 9/306
Nizâmeddîn Evliyâ 9/328
Nûr Muhammed Bedâyûnî 9/352
Seyfeddîn Fârûkî 10/257
Şâd-ı Dîv 11/125
Şâh Abdürrahîm Dehlevî 11/141
Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî 11/166
Ubeydullah bin Muhammed Bakî-billah 12/29
Ziyâeddîn Bernî 12/349
Diyobent:
Ahmed Diyobendî 2/154
Ecmîr:
Hâfız Sa'dullah 6/378
Muînüddîn Çeştî 9/181
Gücerât:
Ayderûsî (Abdülkâdir bin Şeyh) (Ahmedâbât) 3/282

Hüsâmeddîn Mültânî (Ahmedâbâd) 7/110
Kutb-i Zamân (Seyyid Celâl Buhârî) (Ahmedâbâd)8/12
Keşmir:
Kerîmüddîn Baba Hasan Ebdâlî (Osmanpûr) 7/430
Mevlânâ Hasan-ı Berkî (Osmanpûr)..... 8/216
Mevlânâ Seyyid Hasan 8/221
Şâh Muhammed Bedahşî 11/153
Kirnâl:
Şerâfeddîn Ebû Ali Kalender (Bûte Kihtar Kasabası)11/215
Kalyar (Gwalyar):
Alâeddîn-i Sâbir 3/10
Mankpûr:
Muhibbullah-ı Mankpûrî..... 9/155
Mehanpûr:
Bedîuddîn Şah Medâr 3/395
Milibar:
Alevî bin Muhammed (Tirnehali)..... 3/34
Mültân:
Behâeddîn Zekeriyyâ (Muhammed bin Kutbüddîn) 4/6
Rükneddîn Ebü'l-Feth 10/78
Nâgûr:
Ahmed Şeybânî..... 2/351
Hamîdüddîn Nâgûrî 6/419
Pânipût:
Abdülkebîr Evliyâ..... 1/422
Ahmedullah..... 2/395
Alâeddîn bin Es'ad Lâhorî..... 3/5
Celâleddîn-i Hindî..... 4/218
Senâullah Dehlevî 10/230
Şâh-ı A'lâ..... 11/143
Şemseddîn Pâni-pütî 11/211
Şeyh-ül-Meşâyıh Behrâm (Beytûlî) 11/327
Pencab:
Cemâleddîn Hansevî (Hansi) 4/315
Muhammed Osman Sâhib Müceddidî (Mûsâzey Kasabası) .. 9/64
Şeyh Kutbüddîn Münevver (Hansi) 11/275
Pendûh:
Şeyh Nûreddîn 11/290
Pütne:
Nûr Muhammed Pütnî..... 9/358
Rampûr:
Muhammed Ömer 9/65
Sehârenpûr:
Bedîuddîn Sehârenpûrî 3/394
Safâbeyan:
Abdülhay..... 1/358
Siyalkût:
Abdülhakîm-i Siyalkûtî..... 1/341
Serhend:
Abdülehad..... 1/268
Abdülehad Serhendî 1/286

Ahmed Kâbilî 2/225
Dehlevî 5/8
Gulâm Muhammed Ma'sûm 6/287
Hacı Hıdır Efgân (Behlülpûr Kasabası) 6/341
İmâm-ı Rabbânî 7/294
Kayyûm-i Zaman 7/399
Muhammed Ma'sûm Fârûkî 9/32
Muhammed Sâdık 9/89
Muhammed Saîd Fârûkî 9/98
Muhammed Sıddîk 9/108
Muhammed Ubeydullah Serhendî 9/136
Rükneddîn-i Çeştî 10/77
Tehâniser:
Celâl Tehâniserî 4/208
Yeni Delhi:
Abdülhak-ı Dehlevî..... 1/303
Yeri bilinmeyenler
Bahrak (Muhammed bin Ömer) 3/345
Bedreddîn Serhendî..... 3/396
Mevlânâ Kâsım Ali Bedahşî 8/219
Nizâmeddîn Ebü'l-Müeyyed 9/328
Sadreddîn bin Behâeddîn Zekeriyyâ..... 10/104
Sâlih Gülâbî 10/176
Senâullah Sebnehlî 10/241
Tâhir-i Bedahşî 11/423
Yâr Muhammed Kadîm Talkânî 12/217

Irak Evliyâları

Bağdat:
A'meş 3/192
Abbâdî..... 1/40
Abdullah Hayderî 1/110
Abdullah bin Muhammed Mürteiş 1/148
Abdullah bin Mübârek (Hît) 1/154
Abdurrahmân Tafsûncî (Tafsunc)..... 1/229
Abdülgafûr Hâlidî Müşâhidî..... 1/295
Abdülkâdir Berzencî Hayderî 1/369
Abdülkâdir Geylânî..... 1/382
Abdülkâdir Sühreverdî 1/417
Abdülkerîm Cîlî 1/423
Abdülmugîs bin Züheyr 2/3
Ahmed el-Alesî 2/98
Ahmed bin Ebû Verd 2/161
Ahmed bin Hanbel 2/178
Ahmed bin İbrâhim Mesûhî 2/210
Ahmed bin Mesrûk 2/261
Ahmed bin Muhammed Hânî el-Esrem 2/266
Ahmed bin Selmân en-Neccâd 2/331
Ali bin Ebû Bekr el-İdrîsî 3/60
Ali Hâdî (Samarra) 3/75
Ali bin Muvaffak 3/125

Amr bin Osman Mekkî 3/209
Aslan Dede 3/234
Atâ el-Ezrâk 3/252
Bakıllânî 3/352
Behlül-i Dânâ 4/18
Berbehârî..... 4/58
Bilâl-ı Ma'ribî 4/84
Bişr-i Hâfî 4/98
Câfer bin Ahmed es-Serrâc..... 4/176
Ca'fer-i Huldî 4/179
Câkir el-Kürdî (Samarra) 4/198
Cevhere Berâsiyye 4/329
Cüneyd-i Bağdâdî 4/337
Da'lec bin Ahmed 4/398
Dâvûd-i Tâî 4/428
Ebû Abdullah el-Hâkan es-Sûfî 5/50
Ebû Abdurrahman Sülemî..... 5/79
Ebû Bekr Ensârî 5/123
Ebû Bekr Şiblî..... 5/148
Ebû Câfer Haddâd el-Kebîr 5/161
Ebû Hamza Bağdâdî 5/176
Ebû Hâşim Sofî..... 5/183
Ebû İshâk-ı Şîrâzî 5/192
Ebû Muhammed Cerîrî 5/213
Ebû Muhammed er-Râsibî 5/217
Ebû Saîd-i Harrâz 5/258
Ebû Yûsuf 5/297
Ebü'l-Hasan Ba'kûbî 5/356
Ebü'l-Hasan-i Eş'arî 5/361
Ebü'l-Hüseyin Nûrî..... 5/418
Feth-i Mûsulî..... 6/198
Habîb-i Râî 6/300
Hallâc-ı Mansûr 6/407
Hammâd bin Müslim Debbâs 6/422
Hârîs el-Muhâsibî 6/426
Hasan bin Ali Askerî (Samarra) 6/438
Hayr-ün-Nessâc 7/71
İbn-i Atâ 7/126
İbn-i Cevzî 7/136
İbrâhim bin Ali el-A'zeb 7/183
İbrâhim-i Havvâs 7/235
İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe 7/252
Ma'rûf-i Kerhî 8/99
Muhammed Cevâd 8/367
Muhammed bin Ebû Verd..... 8/389
Mûsâ Kâzım 9/212
Mûsâ Sedrânî 9/223
Nasr bin Abdürrezzâk 9/279
Necmeddîn Dâye Râzî 9/308

Ömer bin Mes'ûd el-Bezzâr 9/421
Rüveym bin Ahmed 10/83
Saîd bin Cübeyr (Vâsıt) 10/150
Sâlih bin Beşîr el-Mürrî 10/170
Semnûn Muhib 10/227
Sırrîy-i Sekatî 10/414
Şeyh Abdurrahmân 11/234
Şeyh Abdurrahmân Ebü'l-Vefâ 11/234
Şeyh İsmâil Enarânî 11/270
Şiblî 11/329
Şihâbüddîn Sühreverdî 11/343
Tâc-ül-Ârifîn 11/374
Vecîhüddîn Ömer Efendi 12/122
Yahyâ Muammer Mezûrî İmâdî 12/184
Zehâvî 12/303
Basra:
Abdullah bin Avn 1/52
Abdurrahmân bin Mehdî 1/210
Abdülvâhid bin Zeyd 2/11
Ahmed Rıfâî 2/302
Alâ bin Ziyâd 2/425
Ali bin Hamza el-İsfehânî 3/85
Atâ Süleymî 3/256
Bişr bin Mansûr Süleymî 4/115
Câbir bin Zeyd 4/173
Daygam bin Mâlik 4/440
Ebû Abdullah Basrî 5/44
Ebû Abdullah Nibâcî (Nibac) 5/68
Ebû İshâk el-Fezârî (Masîsa) 5/187
Ebû Muhammed el-Basrî 5/208
Ebû Türâb Nahşebî 5/281
Eyyûb-i Sahtiyânî 6/106
Habîb-i Acemî 6/290
Hasan-ı Basrî 7/3
Hübeyret-ül-Basrî 7/109
Mâlik bin Dînâr 8/69
Mansûr bin Ammâr 8/93
Muhammed bin Vâsî 9/143
Mutarrif bin Abdullah 9/243
Sâbit bin Eslem el-Benânî 10/90
Sehl bin Abdullah Tüsterî 10/197
Seyyid Hüseyin Burhâneddîn Efendi 10/360
Şeyh Abdullah Beytûşî 11/232
Süfyân-ı Sevrî 11/63
Yûnus bin Ubeyd 12/232
Zâhid İsfehânî (Masîsa) 12/287
Züfer bin Hüzeyl 12/380
Ahmedberende:
Nerkisecârî 9/313

Ba'lek:
Şeyh Bâkır Ba'lekî 11/246
Berîfkan:
Nûreddîn Berifkânî 9/362
Biyâre:
Şeyh AbdülkâdirKânî 11/237
Şeyh Celâlüddîn Hürmâlî 11/247
Betâih:
Azzaz bin Müstevdî el-Betâihî 3/329
Mansûr el-Betâihî 8/97
Cüsûk:
Ebü'l-Hasen Cûsukî..... 5/359
Cebel-i Hamsîn:
Mâcid el-Kürdî 8/45
Dînever:
Ebû Abdullah Dîneverî 5/47
Ebû Bekr-i Kisâî Dîneverî 5/133
Mimşâd ed-Dîneverî 8/233
Erbil:
Hidâyetullah Erbilî 7/88
Şeyh Mustafa bin Ebû Bekr 11/289
Erîha:
Atâ bin Meysere el-Horasânî 3/253
Hüvârin:
Ebû Bekr el-Betâihî 5/113
Kûfe:
Ahnef bin Kays 2/399
Alkame bin Kays..... 3/177
Amr bin Kays el-Mülâî 3/204
Amr bin Meymun Evdî 3/206
Amr bin Mürre 3/207
Amr bin Şürahbil 3/210
Avn bin Abdullah 3/275
Ebû Bekr bin İyâş 5/127
İbn-i Semmâk 7/172
Mesrûk bin el-Ecdâ' 8/174
Muhammed bin Sûka 9/115
Ömer bin Zer..... 9/427
Şa'bî..... 11/121
Vekî' bin Cerrâh (Feyd) 12/135
Kaylav:
Ebû Saîd Kaylavî 5/265
Mûsul:
Adîyy bin Müsâfir..... 2/70
Mahmûd Sûfî 8/65
Süveyd Sincârî (Sincar) 11/109
Nehr-ül-Hâlis:
Mekârim en-Nehr 8/158
Nehr-ül-Mülk (Nânbûs):
Bekâ bin Batû 4/30

Nudih:
Nûdihî 9/351
Nûrakûb:
Osman Nûrakûbî 9/387
Beziran:
Ali bin Heytî 3/95
Sincar (Bâzar):
Ali Sincârî 3/164
Süleymâniye:
Ömer Karadağî 9/421
Şeyh Abdülkâdir Muhâcir (Silvan) 11/238
Şeyh Baba Resûl (Ebû Ubeyde) 11/245
Gelezer-Nudi:
Seyyid Hasan Berzencî 10/357
Çûr:
Seyyid Hasan Mükennâ 10/359
Tavila:
Muhammed Behâeddîn Tavîlî 8/330
Osman Tavîlî 9/391
Ömer Ziyâeddîn Tavîlî 9/430
Şeyh Ahmed Şemseddîn 11/241
Yeri bilinmeyenler
Âmir bin Abdullah 3/195
Amr bin Utbe 3/211
Câfer bin Süleyman Dâbiî 4/196
Dâvûd bin A'zeb 4/416
Dırâr bin Mürre 5/26
Ebû Bekr bin Sa'dân 5/137
Tâcüddîn bin Rıfâî 11/364
Kerkük:
Zengenî 12/323

İran Evliyâları

Bistam:
Bâyezîd-i Bistâmî 3/358
Erdebîl:
Safiyyüddîn Erdebîlî 10/143
Fere:
Ali Ferâhî 3/68
Geylan:
Cemâleddîn Ezherî (Lenger Kü'nân mevkii) 4/309
Muhyiddîn-i Dûstî (İsâr Köyü) 9/172
Tâcüddîn Zâhid-i Geylânî 11/369
Hemedan:
Ahnef el-Hemedânî 2/399
Aynülkudât Hemedânî 3/293
Baba Tâhir Üryân 3/337
Harkân:
Ebü'l-Hasan-ı Harkânî 5/376
Horasan:
Ali Nâtıkî (Niko Köyü) 3/134

Âzerî Hamza bin Ali (İsferâyin) 3/301
Bîbi Cemâl Hâtun 4/82
Ebû Abdullah Seczî (Secz-Sîcistan) 5/74
Ebû Saîd Ebü'l-Hayr (Meyhene)..... 5/241
İsfehan:
Abdullah İmâmî İsfehânî 1/131
Abdullah-ı İsfehânî (Kutbüddîn-i İsfehbezî) 1/131
Kazvin:
Ahmed Gazâlî 2/168
Aynüzzamân Cemâleddîn-i Geylânî 3/297
Radıyüddîn Kazvînî 10/48
Kâzerûn:
Celâleddîn-i Devânî 4/209
Kâzerûnî 7/412
Kirman:
Şâh Şü'câ Kirmânî..... 11/159
Nişâbûr:
Abbâs bin Hamza en-Nişâbûrî 1/42
Abdullah bin Menâzil 1/138
Ahmed bin Harb 2/187
Ahmed bin İshak 2/220
Ali bin Bendâr Sayrafî 3/56
Ebû Abdullah-ı el-Mukri 5/67
Ebû Ali Dekkâk 5/85
Ebû Ali Sekafî..... 5/103
Ebû Bekr el-Ferrâ 5/125
Ebû Bekr Tamistânî 5/148
Ebû Hafs Haddâd Nişâbûrî 5/167
Ebû Hamza Horasânî 5/180
Ebû Muhammed Râzî 5/217
Ebû Osman Hîrî 5/230
Ebû Osman Magribî 5/236
Hamdûn-ı Kassâr (Hîre) 6/417
Kuşeyrî 8/8
Muhammed bin Eslem Tûsî 8/410
Sülemî 11/82
Yahyâ bin Muâz-ı Râzî 12/188
Rey:
Abdullah Harrâz 1/107
Abdullah bin Hâzır 1/113
Muhammed Şeybânî 9/127
Yûsuf bin Hüseyin Râzî 12/260
Semnân:
Alâüddevle Semnânî (Sûfîâbâd) 3/28
Şîrâz:
Bündar bin Hüseyin Şîrâzî (Errecan) 4/168
Câfer Huzâ 4/182
İbn-i Hafîf 7/147
Necîbüddîn-i Şîrâzî 9/306
Rûzbehân Baklî..... 10/76
Sa'dî-i Şîrâzî 10/94

Seyyid Şerîf Cürcânî 10/380

Tebriz:

Dede Ömer Rûşenî 4/444
Seyyid Radıyüddîn Ali 10/373
Sirâceddîn Ömer Halvetî 10/431

Tûs (Meşhed):

Abdullah-ı Gürcistânî 1/104
Ali Rızâ 3/149
Ebû Abdullah Sübeyhî 5/75
Ebû Abdullah-ı Turuğbâdî 5/76
Ebû Ali Fârmedî 5/92
Ebû Bekr-i Nessâc 5/135
Gazâlî 6/248
Rebî bin Haysem 10/59
Serrâc 10/252

Yeri Bilinmeyenler

Ebû Ca'fer el-Meczûm 5/163

İspanya Evliyâları

İşbiliyye:

Fâtıma binti Müsennâ 6/146

El-Bîre:

Osman es-Serûcî 9/389

Yeri Bilinmeyenler

Bekâ bin Mahled 4/34

Tâze:

Tâzî 12/7

İsrâil Evliyâları

Akka:

Ali Yeşrûtî 3/175
Dâvûd-i Samedî 4/426
Ebû Abdullah Rodbârî 5/69
Ebû İshâk Şâmî-i Çeştî 5/191

Hayfa:

Abdurrahmân Büceyremî 1/199

Kudüs:

Abdülhamîd bin Necîb Nûbânî 1/352
Ahmed Nûbânî (Mızra) 2/296
Alâeddîn Ali Erdebîlî 2/429
Ali Bekkâ 3/53
Âmir bin Abdullah Anberî 3/198
Dâvûd bin Seyyid el-Hüseynî 4/427
Ebû Abdullah el-Kureşî 5/51
Hasan Ebû Halâve el-Gazzî 7/32
İbn-i Muhayrız 7/167
Metbûlî (Südûd Köyü) 8/176
Şihâbüddîn Ahmed bin Ali 11/338
Taflâtî 11/403

Remle:

Ali İsfehânî 3/101

Âmine-i Remliyye..... 3/194
Tûr-i Sînâ:
Ebû Abdullah Mağribî 5/59
Muhammed Emîn Efendi 8/391
Yafa:
Abdülkâdir Dücânî 1/381
Bekr el-Meczûb (Nablus) 4/40
Yâfiî 12/161

Kazakistan Evliyâları

Yesi (Türkistan):
Ahmed Yesevî..... 2/368
İbrâhim Atâ (Sayram) 2/381
Mevlânâ Hayreddîn Etrâdî 8/218
Bâzerkurgan:
Aslan Baba (Alma Ata)..... 3/235

Kıbrıs Adası Evliyâları

Baf:
Kıbrıslı Hâfız Ali Efendi..... 7/438
Kıbrıslı İbrâhim Sıdkı Efendi 7/439
Girne:
Pîr Ali Dede 9/436
Lefkoşe:
Müfti Abdülazîz Efendi 9/253
Magosa:
Atpazarlı Osman FadlıEfendi 3/266

Kıpçak Evliyâları

Saltuk Türkî (Sabîha) 10/186

Libya Evliyâları

Trablusgarb:
Ahmed-i Zerrûk 2/390

Lübnan Evliyâları

Beyrut:
Evzâî 6/102
Yûsüf Nebhânî 12/273
Trablusşam:
Abdullah bin Hıdır ez-Zağbî..... 1/119
Ahmed bin Süleymân Ervâdî 2/344
Ali bin Mustafa Ömerî 3/117
Celâl Ali Dede 4/206

Macaristan Evliyâları

Sigetvar:
Ali Dede Bosnevî 3/57

Makedonya Evliyâları

Manastır:

Şeyh Ahmed Akvâvî 11/239
Üsküp:
Lütfullah Üskübî 8/43

Mısır Evliyâları

Bedr:
Ebü'l-Fadl Ahmedî 5/353
Dimyat:
Süşterî 11/360
Desûk:
İbrâhim Desûkî 7/185
Gamr:
Gamrî 6/233
Barbiyye-(Şibr) :
Ahmed Satîha 2/327
Hüseynî:
Demirtaş Muhammedî 5/14
İskenderiyye:
Atâ bin Yesâr 3/258
Busayrî 4/163
Dâvûd-i İskenderî 4/418
Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî 5/329
Muhammed bin Abdullah el-Mürşidî 8/314
Yâkût-i Arşî 12/213
Kûs:
Ebü'l-Abbâs el-Mülessem 5/325
Ebü'l-Hasen Kûsî (Kınâ) 5/386
Kaz'a-i Nahl:
Karabaş Ali Efendi 7/383
Luhayya:
Ahmed bin Ömer Zeyla'î 2/298
Münye:
Muhammed bin Abdullah el-Mürşidî 8/314
Müştevl:
Ebû Ali Müştevlî 5/97
Rayda:
İbn-i Vefâ 7/180
Saîd (Hûr Nâhiyesi):
Ebû İmrân 5/185
Muhammed bin Ahmed Fergal (Saîd) 8/317
Uyûn-ül-kasb:
Ebnâsî 5/41
Tanta:
Ahmed-i Bedevî 2/115
Kâhire:
Abdullah bin Vehb 1/173
Abdullah Desûkî 1/78
Abdullah Menûfî 1/141
Abdülvehhâb-ı Mısrî 2/25
Abdülazîz Dîrînî 1/258
Abdülkâdir Deştûtî 1/377

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî 2/30
Ahmed Behlül 2/130
Ahmed Derdîrî 2/151
Ahmed Necîbî 2/294
Ahmed Rıfâî 2/302
Ahmed ez-Zâhid 2/389
Âişe binti Ca'fer-i Sâdık 2/406
Ali Havas Berlisî 3/88
Ali Mahallî 3/105
Ali Nebtîtî 3/135
Ali Şevnî 3/167
Ali bin Şihâb 3/168
Ayderûsî 3/282
Behâeddîn Meczûb el-Kâdirî 4/5
Bekrî 4/43
Bekrî (Ebü'l-Mekârîm) 4/45
Bennân el-Hammâl 4/55
Çelebi Abdülcelîl 4/361
Ebû Abdullah Merrâkûşî 5/62
Ebû Ali Rodbârî 5/97
Ebû Tâhir Mahallî 5/278
Ebü'l-Abbâs el-Basîr 5/313
Ebü'l-Abbâs el-Gamrî 5/319
Ebü'l-Abbâs el-Harrâr 5/321
Ebü'l-Hasan Bekrî 5/356
Ebü'l-Hayr Aktâ 5/402
Ebüssüûd Ebü'l-Aşâir el-Bâzinî 5/424
Emîr Hayâlî Çelebi 6/29
Fahr-ül-Fârîsî 6/125
Ferec Meczûb 6/176
Hıfnî 7/74
İbn-i Atâullah 7/129
İbn-i Fârid 7/142
İbrâhim Gülşenî 7/212
İbrâhim Kabâdî 7/243
Leys bin Sa'd 8/33
Midyen bin Ahmed el-Eşmûnî (Eşmûn) 8/227
Muhammed bin Anân 8/322
Muhammed Emîn Erbilî 8/394
Muhammed Itrîs 9/4
Muhammed Şâzilî (Berekât) 9/118
Muhammed Şenâvî (Ravh) 9/126
Muhammed Şüveymî 9/130
Muhammed Zuğdân 9/149
Mustafa Bekrî 9/228
Münâvî 9/254
Osman bin Merzûk Kureşî 9/384
Osman Şirvânî 9/390
Sâlim Şebşîrî 10/184
Serûcî 10/256
Seyyidet Nefîse 10/394

Seyyidet Sekîne..... 10/403
Sultân-ül-Ulemâ 11/26
Şâfiî..... 11/126
Şeyh İbn-i Nûh 11/263
Şeyh İbrâhim Ca'berî 11/267
Şeyh Safvetî 11/296
Takıyyüddîn ibni Dakîk-ül-Îd..... 11/433
Takıyyüddîn Sübkî 11/437
Yûsuf bin Abdullah el-Gürânî 12/235
Zâhid..... 12/285
Zâhid-ül-Kevserî..... 12/291
Zekeriyya Ensârî..... 12/304
Zemlikânî 12/313
Zeynelâbidîn Muhammed..... 12/344
Zeynelâbidîn Münâvî 12/346
Ziyâeddîn Halîl Cündî 12/378
Zünnûn-i Mısrî 12/385

Aksûr:

Yûsuf bin Abdürrahîm Aksûrî 12/237

Özbekistan Evliyâları

Buhâra:

Abdülhâlık Goncdüvânî (Goncdüvân) 1/344
Alâeddîn-i Attâr (Çağanyân Nâhiyesi)..... 2/438
Alâeddîn Goncdüvânî (Fîl-i Merze) 3/3
Ali bin Muhammed..... 3/111
Ârif-i Dikgerânî (Dikgeran) 3/227
Ârif-i Rîvegerî (Rîveger) 3/230
Baba Kemâl Cündî 3/335
Behâeddîn Buhârî (Şâh-ı Nakşibend) (Kasr-ı Ârifân)3/400
Behâeddîn Kışlâkî (Kışlak)..... 4/3
Ebû Hafs-ı Kebîr..... 5/175
Emîr Gilân-ı Vâşî (Vâş) 6/28
Hâce Evliyâ-i Kebîr (Hakrîz) 6/301
Hâce Hasan Attâr (Çağanyân Nâhiyesi)..... 6/303
Hâce İbrâhim..... 6/306
Hâcegi Muhammed İmkenegî (İmkene)..... 6/315
Mahmûd İncirfagnevî (Akbenî Nâhiyesi)..... 8/53
Muhammed Bâbâ Semmâsî (Semmâs Köyü) 8/326
Mübârek Buhârî 9/250
Nizâmeddîn Hâmûş..... 9/348
Seyyid Ali Hemedânî (Hıtlan) 10/306
Seyyid Emîr Burhân 10/320
Seyyid Emîr Hamza (Sühârî Kasabası) 10/320
Seyyid Emîr Külâl (Sühârî Kasabası)..... 10/325
Sûfî Allahyâr (Rahşvar-Allahyar)..... 11/15

Harezm:

Abdüllatîf Câmî 1/430
Alâeddîn Harezmî..... 3/6
Ali Râmitenî 3/139
Necmeddîn-i Kübrâ..... 9/310

Seyyid Atâ (Hakîm Atâ denilen yerde)..... 10/311

Mâverâünnehr:

Şakîk-i Belhî (Kûlân) 11/178
Derviş Muhammed (Büster-Dosferâr) 5/19

Fergana:

Sâbit Ebü'l-Meânî (Nemnekân) 10/85
Saîdüddîn Fergânî 10/163

Semerkant:

Buhârî (Hartenk Kasabası) 4/127
Dervîş Ahmed Semerkandî 5/16
Ebü'l-Abbâs Dîneverî 5/317
Fâris bin Îsâ Bağdâdî 6/144
Kâdı Muhammed Zâhid (Hisar-Vahş Köyü) 7/363
Mustafa bin Süleymân 9/241
Seyfeddîn Menârî (Ferket Nâhiyesi-Menâr Köyü)10/270
Ubeydullah-ı Ahrâr 12/30
Ya'kûb-i Çerhî (Hisar Şadman-Hılfetu) 12/198

Taşkent:

Nûreddîn Taşkendî 9/369
Zengî Atâ (Şuş-Zengi Atâ) 12/324

PakistanEvliyâları

Belûcistan:

Bîbî Hacere Hanım (Kutîa)..... 4/83

Kuhistan:

Mevlânâ Ebû Saîd Evbehî..... 8/180

Lahor:

Abdülvâhid Lâhorî 2/7
Emânullah Lâhorî 6/13
Hucvîrî 7/103
Meyân Mîr (Hâşimpûr)..... 8/223
Şâh Ebü'l-Meâlî..... 11/143
Tâhir-i Lâhorî 11/425

Mültan:

Ferîdüddîn Genc-i Şeker..... 6/184

Sehânpâl:

Şerâfet Nevşâhî..... 11/217

Romanya Evliyâları

Köstendil:

Kabaşa (İştib Kazâsı) 7/355
Şeyh Derviş Hüseyin 11/248
Şeyh Köstendilli Hasan Efendi..... 11/274

Silistre:

Muhammed Buhârâlı 8/365

Rusya Federasyonu Evliyâları

Kurgan:

Hakîm Süleymân Atâ 6/384

Tataristan Cumhûriyeti:

Zeynullah Kazânî (Kazan) 12/348

Senegal Evliyâları

Tüba:

Ahmedü Bamba 2/396

Sûriye Evliyâları

Baalbek:

Abdullah bin Abdülazîz (Osman) el-Yuneynî 1/45
Şemseddîn ibni Münîr..... 11/209
Yünûnî 12/281

Bîre-Kefertaşe:

Abdullah el-Acemî 1/50

Halep:

Ahmed Hammâmî..... 2/177
Ebû Bekr bin Ebû Vefâ..... 5/120
İbn-i Kavvâm 7/156
Osman Harrât 9/382

Hama:

Ali bin Yahyâ Geylânî 3/174
Alvan Hamevî..... 3/180
Cezîrî..... 4/329

Hameyme:

Ali bin Abdullah bin Abbâs 3/46

Humus:

Cübeyr bin Nüfeyr 4/335
Ka'bül-Ahbâr..... 7/357

Hulvân:

Şeyh İbrâhim Hakkı 11/269

Kamışlı-Telma'rûf köyü:

Ahmed Haznevî 2/192

Masîsa:

Ali el-Masîsî 3/105

Rakka:

Ebû İshâk İbrâhim bin Müvelled 5/189

Şam:

Abdullah Herâtî..... 1/115
Abdullah bin Zeyd 1/185
Abdülganî Nablüsî 1/300
Abdülkâdir Cezâyirî 1/370
Abdülkâdir Sıddîkî 1/416
Abdülvâhid bin Muhammed 2/10
Ahmed bin Ebü'l-Havârî..... 2/156
Ahmed bin İbrâhim el-Vâsitî 2/210
Ahmed Kâdirî 2/226
Ahmed bin Muhammed 2/265
Ahmed Nahlavî..... 2/274
Ahmed bin Yahyâ el-Celâ..... 2/361
Alâeddîn Konevî..... 3/8
Ali Efendi (Midillili)..... 3/62
Ali el-Harîrî..... 3/86
Ali bin Meymûn Mağribî 3/106

Âmir bin Abdullah Anberî 3/198
Aysâvî 3/298
Bekkâr Rahîbî 4/35
Benâ Kureşî..... 4/53
Berk..... 4/63
Bilâl bin Sa'd..... 4/85
Cübeyr bin Nüfeyr 4/335
Ebû Bekr-i Dükkî 5/116
Ebû Bekr Ya'fûrî (Ya'fûr) 5/159
Ebû İdrîs Havlânî 5/184
Ebû Müslim Havlânî..... 5/223
Ebû Süleymân Dârânî (Daran) 5/268
Ebû Ubeyd el-Busrî 5/290
Fahreddîn-i Irâkî 6/114
Halîmî Çelebi 6/403
Hasan Sekr Dımaşkî 7/42
Huzeyfet-ül-Mer'aşî (Maraş) 7/106
İbn-i Âbidîn..... 7/119
İbrâhim bin Edhem 7/191
Mekhûl eş-Şâmî 8/160
Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî 8/181
Muhammed Avfî..... 8/324
Muhammed Bedahşî 8/361
Muhammed Hânî 8/428
Muhammed Kudâme..... 9/14
Muhammed Urre (Urre) 9/140
Muhyiddîn-i Arabî 9/157
Nablüsî 9/272
Nevevî..... 9/315
Ömer bin Abdülazîz 9/394
Recâ bin Hayve..... 10/64
Rislân Dımeşkî 10/72
Selîm el-Mesûtî..... 10/224
Seyyid Muhammed Murâdî 10/364
Seyyid Muhammed Şâh 10/366
Sumâdî 11/57
Şâkir Hamevî 11/188
Şemseddîn Îcî 11/207
Şeyh Abdullah el-Fâiz Dağıstânî 11/233
Takıyyüddîn Hısnî 11/431
Tâvûs bin Keysân 12/4
Ubeyde bin Muhâcir 12/28
Ukayl el-Münbecî (Münbec) 12/66
Üveys Medenî 12/117
Yûsuf Kâmitî..... 12/263
Zührî (Şegbedâ Köyü) 12/382
Şebrîs:
Şebrîsî 11/189
Lazkiye:
Şeyh Muhammed el-Ma'ribî 11/287
Yeri Bilinmeyenler

Utbet-ül-Gulâm 12/80

Suudî Arabistan Evliyâları

Asîr:

Ahmed es-Senûsî 2/335

Cidde:

Beyzâde Mustafa Ahıskalı 4/77

Medîne:

Abdullah bin Abdülazîz 1/43
Abdullah bin Muhammed bin Abdurrahmân 1/143
Âdem-i Bennûrî 2/66
Ahmed Saîd-i Fârûkî 2/321
Bekr bin Abdullah Müzenî 4/35
Dârendeli Ömer Rızâî 4/407
İbrâhim Efendi (Aşçı) 7/203
İbrâhim Medenî 7/243
Kâsım bin Muhammed (Kudeyd) 7/391
Mâlik bin Enes 8/79
Muhammed Bâkır 8/331
Muhammed bin Hanefiyye 8/425
Muhammed bin Ka'b el-Kurazî 9/4
Muhammed Mazhar 9/52
Muhammed Mehdî 9/54
Muhammed Murâd Kazanî 9/59
Muhammed Pârisâ 9/74
Ramazanoğlu Mahmûd Sâmi 10/55
Saîd bin Müseyyib 10/155
Sâlim bin Abdullah 10/181
Seleme bin Dînâr 10/219
Sıbgatullah Bervecî 10/413
Sinân Efendi 10/425
Şeyh Şâmil 11/304
Venâî 12/140
Yahyâ bin Eksem (Rebeze) 12/181
Zeynelâbidîn 12/331

Mekke:

Abdullah bin Dînâr 1/79
Abdullah Mekkî Erzincânî 1/135
Abdullah Yâfiî 1/176
Abdülazîz bin Ebû Revvâd 1/264
Abdülhamîd Şirvânî 1/355
Abdülmelik Taberî 2/3
Abdülmu'tî Efendi 2/5
Abdürreşîd Sâhib Fârûkî 2/56
Ahmed Yekdest Cüryânî 2/364
Alevî bin Ali 3/31
Ali bin Fudayl 3/68
Ali Müttekî el-Hindî 3/127
Ali Müzeyyen 3/132
Amr bin Dînâr 3/201
Atâ bin Ebû Rebâh 3/245

Bahşî 3/348
Câfer-i Mekkî 4/184
Câfer-i Sâdık 4/185
Deli Birâder 5/10
Ebû Ahmed el-Kalânisî (Ecyâd) 5/82
Ebû Amr ez-Zücâcî 5/105
Ebû Bekr Kettânî 5/128
Ebû Câfer bin Sinân 5/165
Ebû Saîd bin el-Arabî 5/239
Ebû Yâkûb Nehrecûrî 5/292
Fâtıma-i Nişâbûriyye 6/147
Fudayl bin Iyâd 6/219
Hâce Osman Hârûnî 6/312
Hüseyin bin Ahmed el-Mûsulî 7/116
İbn-i Ayderûsî 7/135
İbn-i Nüceyd 7/169
İsmâil Şirvânî 7/350
Kuşadalı İbrâhim Halvetî 8/5
Muhammed Can 8/366
Ni'metullah Geylânî 9/321
Süfyân bin Uyeyne 11/76
Şâh Muhammed Ma'sûm Ömerî 11/155
Şeyh Tâc 11/317
Şirvânî es-Sagîr 11/348
Ubeydullah-ı Hakkârî 12/66
Vüheyb bin Verd 12/155
Taif:
Ali Kazvânî 3/103
Tebük:
Çelebi Halîfe (Hisa) 4/369
İbrâhim Şirvânî 7/244
Yeri Bilinmeyenler
Şumeyt bin Aclân 11/351

Tunus Evliyâları

Bacce:
Ebû Saîd bin Halef bin Yahyâ Temîmî el-Baccî 5/257
Hammûde:
SeyyidEbû Ali Tunusî 10/319
Hamisre:
Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî (Ayzâb Sahrâsı) 5/389
Kayrevan:
Abdurrahmân bin Muhammed el-Kayravânî 1/212
Kayrevânî 7/394
Mehdiyye:
Muhammed bin Ali Mâzerî 8/320
Tunus:
Abdullah Tercümân 1/172
Mahrez bin Halef 8/66
Neferât:
Tebâsî 12/10

Türkmenistan Evliyâları

Merv:

Abdurrahmân bin Ahmed (Abdurrahmân-ı Zâz) 1/187
Ebû Bekr Vâsıtî..... 5/150
Ebü'l-Abbâs Seyyârî 5/349
Yûsuf Hemedânî 12/253

Nesâ:

Nesevî 9/314

Ukrayna Evliyâları

Kırım:

Takıyyüddîn Ebû Bekr Kefevî (Kefe) 11/428

Ürdün Evliyâları

Akabe:

Ali bin Muhammed Beşşâr 3/112

Yemen Evliyâları

Aden:

Ahmed bin Ebû Bekr Ayderûsî..... 2/155
Ebû Bekr Ayderûs..... 5/108
Ebû Şu'be Hadramî 5/277
Ömer Muhdâr bin Abdurrahmân 9/422
Süfyân bin Abdullah Yemenî 11/62
Şeyh Reyhan Adenî 11/292

Beyt-i Fakîh:

Ahmed bin Mûsâ el-Acîl..... 2/268

Cünd:

Câfer bin Abdürrahîm Kilâî 4/175
Ebû Abdullah el-Mehâî..... 5/61
Ferec bin Abdullah 6/176

Fersan:

Bekr bin Ömer Fersânî 4/41

Hadramut:

Alevî bin Abdullah (Sümel Köyü) 3/30
Ebû Bekr bin Sâlim Ayderûs (Aynat Köyü)..... 5/139

Mevzî:

Şeyh ibni Hatîb 11/261

Sahban:

Dahmel bin Abdullah 4/398

San'a:

Vehb bin Münebbih 12/130

Selâm:

Abdullah bin Muhammed el-Hadramî 1/146

Sübye:

Ahmed bin İdrîs 2/212

Şecer:

Ahmed bin Ebû Bekr 2/155

Şemah:

Ahmed bin Ebü'l-Hayr eş-Şemâhî 2/161

Terîm:
Abdullah Ayderûsî 1/54
Abdullah bin Ebû Bekr Ayderûs..... 1/80
Abdullah-ı Haddâdî..... 1/105
Abdurrahmân bin Ali Sekkâf 1/188
Abdurrahmân bin Muhammed es-Sekkâf 1/216
Ahmed bin Abdurrahmân es-Sekkâf..... 2/94
Ahmed bin Alevî..... 2/99
Ahmed bin Hüseyin Ayderûsî..... 2/208
Ahmed bin Üstâzü'l-A'zam 2/360
Alevî bin Muhammed Sâhib-üd-Devîle 3/40
Alevî bin Üstâz-ül-A'zam 3/42
Ali bin Alevî bin Muhammed..... 3/48
Ayderûsî (Ebû Muhammed) 3/284
Ayderûsî (Şeyh bin Abdullah) 3/286
Ebû Bekr bin Abdurrahmân Sekkâf 5/108
Ebû Bekr es-Sekkâf 5/141
Ebû Bekr eş-Şelî 5/144
Ebû Muhammed el-Yemenî 5/221
İbn-i Üstâd-ül-A'zâm 7/175
Şihâbüddîn Ba'levî 11/342
Üstâd-ül-A'zam 12/114
Zeynelâbidîn Ayderûsî 12/340
Tihâme:
Ebû Abdullah Hadramî 5/48
Tariyye:
Abdülvehhâb bin İbrâhim 2/23
Veht Köyü:
Abdullah-ı Yemenî 1/183
Cebele şehrine bağlı Zî Akîb Köyü:
Ömer bin Saîd el-Hemedânî 9/425
Zebîd:
Abdurrahmân bin Muhammed 1/212
Ahmed Sayyâd 2/329
Ahmed bin Zeyd 2/393
Ali bin Mûsâ Feşlî..... 3/116
Ebû Affan Osman el-Yemenî 5/79
Ebû Muhammed Talha bin Îsâ (Bâb-ı Sihâm) 5/219
Merzuk Sârifî 8/171
Şeyh Hubeyşî 11/258
Şeyh İbrâhim bin Ali..... 11/266
Yeri Bilinmeyenler
Şâh Raûf Ahmed..... 11/157
Şeyh Hasan 11/254

Yunanistan Evliyâları

Dimitrofça:
Ali Efendi 3/61
Dimitrofçalı Muslihuddîn Efendi 5/27
Fere:
Fereli Şeyh Sinân Efendi 6/177

Limni Adası:
Niyâzî-i Mısrî 9/323
Serez:
Maksûd Dede 8/67

Evliyâya ten gözüyle bakarsa eğer biri
Bî basardır, cânı yoktur, ölüdür, değil diri
Evliyâ candır, gerektir can gözüyle bakıla
Zîrâ ki, canlı kişiler, câna olur müşteri

Dünyâ geçicidir, burda kalınmaz,
ne kadar mal olsa, murâd alınmaz,
gâfil olma sakın, geri dönülmez!
Yürü dünyâ yürü, sonun virãndır,
bin yılından sonra, âhır zamândır.

Hâlıkın dururken, mahlûka tapma,
şeytâna uyup da, yolundan sapma,
harâmlara dalıp, dînini yıkma!
Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zamândır!

Azık topladın mı yola çıkmağa?
Işık edindin mi aydınlanmağa?
İki melek gelir süâl sormağa.
Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zamândır!

Gelip geçdi ömrüm çabuk, bir yel esip geçmiş gibi,
hele, bana şöyle gelir, gözüm yumup, açmış gibi.

İşbu söze Hak tanıkdır, canlar, gövdeye konukdur,
birgün ola, çıka, gide, kafesden kuş uçmuş gibi.

(Düzenleyen, İbb A.Hakim)